

Reinat TOSCANO

*embé l'ajuda precioa
de Reinat MATALÒT*

DICCIONARI de LENGA D'ÒC
d'après lo parlar niçard

Reinat TOSCANO

*embé l'ajuda precioa
de Reinat MATALÒT*

DICCIONARI de LENGA D'ÒC
d'après lo parlar niçard

AUBA NOVÈLA

AVERTIMENT

Un beu jorn de la fin dei annadas 1990, mi diguèri qu'un diccionari niçard èra la seguida logica de la mieu **GRAMÀTICA NIÇARDA**: un autís necessari per far vèire tota la riquesa de la lenga e, dins lo meme temps la sieu parentèla m'ái autres dialèctes d'òc.

E vaquí lo fais cargat sus l'esquina... Ma un fais ben tròup peant, de segur, per la mieu modèsta persona... Dau rèsta, m'èra clar qu'un diccionari non pòu èstre l'òbra d'una persona soleta, que degun pòu aver la pretension de possedir la lenga dins la sieu totalitat. Alora demandèri d'ajuda ai occitanistas de Niça, per temptar de recampar toti li boani voluntats à l'entorn d'aqueu projècte.

Comencèri vertadierament lo mieu pretzfach à l'auton dau 2003 quora, respondent generosament à la mieu crida, mi venguèt ajudar l'amic Reinat MATALÒT, que mi donèt pi dau sieu temps per tornar lièger à mesura lo mieu trabalh de redaccion e ajustar un rup de mòts e de sinonimes. Urosament que lu mejans modèrnes de comunicacion perméton de trabalhar ensèm en restant luènh un de l'autre! Una pichina ajuda venguèt finda de Laurenç REVÈST, qu'a ajustat de variantes dau vivaroalpenc e de Gili van HEEMS, que s'encarguèt de la redaccion d'un desenau de pàginas. Pas grand caua, ma cada pèira aducha es utila...

Nen cau finda citar d'autri personas que, se non an participat directament à l'elaboracion dau *Diccionari*, son totjorn estadi presents per respoandre e escambiar quora aviavam d'interrogacions. Pensi particulierament à Josiana UBAUD, à Joan-Pèire BAQUIÉ, à Bernard FRUCHIER.

Quora avèm poscut, si siam estacats à eliminar lu italianismes e lu gallicismes, sovent nombrós dins lo parlar corrent coma dins lu diccionaris publicats fins aquí: cada còup que la lenga a un tèrme autentic, lo noastre dever es de lo remetre en onor. Pura, nos a caugut èstre realistas: li a d'italianismes e de gallicismes que lo niçard n'a pilhat possession d'una maniera tant foarta qu'aüra fan partida de la realitat dau parlar e non si poàdon levar dau semenat per una simpla volontat umana.

Calia finda enriquir lo diccionari de mòts modèrnes (que naturalament non èron dins lu diccionaris niçards mai ancians), eventualament de mòts d'autres dialèctes occitans que, se non son estrechament niçards, son pron expressius per èstre emplegats, dins l'amira d'una lenga comuna respiechoa de la riquesa e de la varietat (non cau denembrar que lo títol complet qu'avèm causit es: *Diccionari de Lengas d'Òc d'après lo dialècte niçard*, e pas solament *Diccionari Niçard*).

Aüra, après tant d'oras e d'oras (que fin finala fan d'annadas que pàsson sensa que t'en avises...), après tant de moments d'intimitat mé la lenga noastra, passats à cercar lu mòts, à lu classificar e à lu definir, si pòu enfin presentar lo resultat: siam fièrs d'èstre arribats fins aquí. Qu'aquò sigue la noastra pèira – una de mai – à la maion dei noastres antenats e dei noastres felens.

Que lo noastre trabalh sigue acabat? Aquò non, perquè sabèm pron qu'un diccionari es pas jamai acabat: si deu totjorn enriquir de mòts noveus, créisser m'au temps (ò alora vòu dire que la lenga es moarta...).

E cau finda dire qu'un diccionari non pòu èstre complet, perquè, en despièch de tota l'atencion que li es portada, li a totjorn de mòts qu'an escapat ai autors, de mòts que non conoïsson, de mòts que..., d'autres mòts que...

Finda, cadun deurà lièger lo present diccionari embé tota la sieu indulgença e m'un papier per li notar li mancanças e li decas que lu autors si faran un plaser (ái, aí!) de n'en tenir còmpte dins una edicion futura. Ma lu saute-mi-davant que vorrion solament criticar, aquelu que sàbon pas ren faire d'autre que criticar sensa jamai participar ni ajudar, aquelu arlèris porran passar lo sieu camin, ben au larg...

Reinat TOSCANO, lo 27 de novembre dau 2022

ABREVIACIONS

abrev.	abreviacion.	com.	comèrci.
absol.	absoludament.	comptab.	comptabilitat.
abstr.	abstrach.	conj.	conjoncion.
acost.	acostica.	constit.	constitucional.
adj.	adjectiu. (qualificatiu se non es precisat).	constr.	construccion.
admin.	administracion.	contemp.	contemporan.
adv.	advèrbi, adverbial.	contr.	contrari.
aeron.	aeronautica.	cord.	cordura.
agric.	agricultura.	coregr.	coregrafia.
al.	alemand.	corr.	correntament.
alg.	algèbra.	crist.	cristian.
alp.	alpinisme.	dec.	decoratiu.
anal.	analogia.	def.	defensa.
anat.	anatomia.	defect.	defectiu.
anc.	ancianament.	dem.	demonstratiu.
angl.	anglicisme.	demogr.	demografia.
antifr.	antifrasa.	der.	derivat(s).
Antiqu.	Antiquitat.	dess.	dessenh.
anton.	antonomasia.	didact.	didactica.
antrop.	antropologia.	dim.	diminutiu.
apic.	apicultura.	dr.	drech.
apos.	aposicion.	ecol.	ecologia.
ar.	arabe.	econ.	economia.
arald.	araldica.	electr.	electricitat.
arbor.	arboricultura.	electroacost.	electroacostica.
arg.	argòt.	electron.	electronica.
arm.	armament.	ellipt.	el·liptic.
arqueol.	arqueologia.	embriol.	embriologia.
arquit.	arquitectura.	entom.	entomologia.
artilh.	artilharia.	equit.	equitacion.
astrofis.	astrofisica.	escand.	escandinau.
astron.	astronomia.	espec.	especialament.
astronaut.	astronautica.	espeleol.	espeleologia.
autom.	automobila.	estad.	estadisticas.
aviac.	aviacion.	estamp.	estamparia.
b.-a.	Bèi-Arts.	etol.	etologia.
bast.	bastiment.	eufem.	eufemisme.
biol.	biologia.	ex.	exemple.
bioquim.	bioquimia.	excl.	exclamacion.
bis.	bisantin.	ext.	extension.
bot.	botanica.	fam.	familiari.
brod.	brodaria.	farm.	farmacia.
c. de f.	camin de fèrre.	feud.	feudalitat.
can.	canonic.	filos.	filosofia.
cap.	capitala.	fin.	finança.
cardiol.	cardiologia.	fis.	fisica.
cat.	catolic.	fisc.	fiscalitat.
cf.	vèire.	fisiol.	fisiologia.
cibern.	cibernetica.	fon.	fonetica.
cín.	cínema.	fortif.	fortificacions.
cir.	cirurgia.	fot.	fotografia.
citol.	citologia.	fr.	francés.
civ.	civil.	gal.	gallicisme.
climatol.	climatologia.		

DICCIONARI DE LENGA D'ÒC d'après lo parlar niçard

gener.	generalament.	mil.	militari.
genet.	genetica.	min.	minas.
geobot.	geobotanica.	miner.	mineralogia.
geog.	geografia.	mit.	mitologia.
geol.	geologia.	mod.	modèrne.
geom.	geometria.	mús.	música.
geomorf.	geomorfologia.	n.	nom.
gr.	grèc.	neerl.	neerlandés.
graf.	grafic.	neol.	neologisme.
gram.	gramàtica.	neur.	neurologia.
grav.	gravadura.	neuroanat.	neuroanatomia.
idraul.	idraulica.	neurobiol.	neurobiologia.
idrogr.	idrografia.	n.f.	nom femenin.
immunol.	immunologia.	n.m.	nom masculin.
impers.	impersonal.	nucl.	nucleari.
impròpr.	impròpriament.	num.	numeral.
ind.	indirècte.	numism.	numismatica.
indef.	indefinit.	oceanogr.	oceanografia.
indic.	indicatiu.	omeop.	omeopatia.
indus.	industria.	onomat.	onomatopea.
inf.	infinitiu.	op.	oposicion.
inform.	informatica.	opt.	optica.
interj.	interjeccion.	org.	organica.
intern.	internacional.	papet.	papetaria.
interr.	interrogatiu.	partic.	particulier.
intr.	intransitiu.	patol.	patologia.
inv.	invariable.	pedol.	pedologia.
iron.	ironic.	pej.	pejoratiu.
ist.	istòria.	pen.	penal.
istol.	istologia.	pers.	personal.
it.	italian.	petr.	industria dau petròli.
J.-C.	Jèsus-Crist.	piem.	piemontés.
just.	justícia.	pint.	pintura.
lat.	latin.	pl.	plural.
lengad.	lengadocian.	poet.	poetic.
ling.	lingüística.	polít.	política.
lit.	literari.	pop.	populari.
liter.	literatura.	port.	portugués.
liturg.	liturgia.	p.p.	participi passat.
loc.	locucion.	pr.	pronominal.
log.	logica.	preïst.	preïstòria.
loc. conj.	locucion conjontiva.	prep.	preposicion.
log.	logica.	pres.	present.
lomb.	lombard.	pron.	pronom.
long.	longuessa.	psican.	psicanalisi.
m.	masculin.	psicol.	psicologia.
maç.	maçonaria.	psicopat.	psicopatologia.
mar.	marina.	psiqu.	psiquiatria.
mas.	maselaria.	publ.	public.
mat.	matematicas.	quim.	quimia.
max.	maximal.	quir.	quirurgia.
mecan.	mecanica.	radiol.	radiologia.
med.	medecina.	rel.	religadura.
mediev.	medieval.	relig.	religion.
metall.	metallurgia.	ret.	retorica.
meteor.	meteorologia.	rom.	roman.
metr.	metrica.		
metrol.	metrologia.		

DICCIONARI DE LENGA D'ÒC d'après lo parlar niçard

s.	siècle.	trav.	travanh.
sab.	sabent.	triv.	trivial.
sc.	sciença.	tv	television.
sc. de la v.	scienças de la vida.		
sexol.	sexologia.	v.	vèrbo.
silv.	silvicultura.	var.	varianta.
simb.	simbòle.	veg.	vegetal.
sin.	sinonime.	versif.	versificacion.
sing.	singulier.	veter.	veterinari.
sociol.	sociologia.	vi.	vèrbo intransitiu.
subj.	subjontiu.	vitic.	viticultura.
		v.pr.	vèrbo pronominal.
tecn.	tecnica.	vt.	vèrbo transitiu.
tecnol.	tecnologia.	vulg.	vulgari.
telecom.	telecomunicacions.		
telev.	television.	zool.	zoologia.
text.	textile.	zoot.	zootecnia.
tip.	tipografia.		
trans.	transitiu.		

GRAFIA MISTRALENCA /GRAFIA CLASSICA

Coma passar de la grafia mistralenca à la grafia classica e inversament? Vaquí un tableau dei diferenças, per poder cercar dins aquesto dictionari en grafia classica un mòt que conoissètz unicament en grafia mistralenca...

	GRAFIA MISTRALENCA	GRAFIA CLASSICA
1.	OU amoureux	O/Ó amorós
2.	O tonic escola	Ò escòla
3.	<u>Conjugasons:</u> -N (pers.4) sian, avèn, parlan , etc. -S (pers.5) sias, avès, parlàs , etc.	-M siam, avèm, parlam -TZ siatz, avètz, parlatz
4.	<u>Infinitius:</u> parlà finì venì naisse	parlar finir venir nàisser
5.	GN mountagna signe	NH montanha GN signe (GN etimologic, pas palatalisat dintre toi lu dialèctes occitans) Ma - NH final es prononçat coma - N . (luèn (mistr) / luènh)
6.	a) <u>Plural dei noms:</u> lu ome b) <u>Plural dei adjectius:</u> masculin: grand feminin: grandi	lu òmes grands grandi
7.	<u>L banhat:</u> palha familha	palha familha Cf. en catalan e en castillan LL , en francés ILL , en italian GLI .
8.	OUÒ, OUA pouòrta	poarta
9.	<u>H intervocalic:</u> couherent ahùra véhi dïhi	coerent (coèrent) aüra veï dii
10.	<u>Letras etimologiqui:</u> pas las	pas (pas de la marcha e negacion) patz (≠ guèrra) las (fatigat) laç (ligam) latz (costat)

SIGNES CONVENCIONALS

La prononciacion figurada non es donada sistematicament, ma solament quora avèm pensat que la prononciacion posquesse presentar un problema. Lu legèires dau present *Diccionari* non seran toi d'especialistas de la fonetica. Alora, quora avèm donat aquela prononciacion figurada, avèm causit d'utilisar unicament quaucu signes simples, aisats de capir, que son aquelu de la fonetica internacionala que si tròvon dins toi lu diccionaris recents.

L'accent tonic es marcat segond la convencion internacionala, es à dire embé l'apostrofe davant la sillaba accentuada: [fi'ni] indica que l'accent es plaçat sobre lo *I* final.

[tʃ] representa lo son de l'italian *CI* dins *CIAO*, ò dau francés *TCH* dins *ATCHOUM*.

[e] representa lo son barrat (*É* francés).

[ɛ] representa lo son dubèrt (*Ê* francés)

[dʒ] representa lo son dau *J* de l'anglés *JOHN*, ò lo *GI* de l'italian *GIÀ*.

[g] representa lo son de l'italian *GH* dins *GHIRO*, ò encara lo son dau francés *GU*.

[j] representa lo son dau *Y* francés dins *YEUX*, *YOYO*.

[k] representa lo son de l'italian *CH* (*CHE*, *CHI*), ò encara dau francés *QU*.

[m̃] representa lo *M* nasalisat.

[ɲ] representa lo son de *GN* dintre l'italian *MONTAGNA* e lo francés *MONTAGNE* ò de l'espanhòu *Ñ*.

[ɲ̃] representa lo *N* nasalisat.

[o] representa lo *O* barrat.

[ɔ] representa lo *O* dubèrt.

[s] representa lo son dau grope *SS* (francés ò italian).

[u] representa lo son dau francés *OU*, ò encara de l'italian *U*.

[y] representa lo son dau *U* francés.

[w] representa lo son dau *W* anglés dins *WAR*, *NOW*.

[ʎ] representa lo son dau *U* dins lo francés *LUI*.

[z] representa lo son dau francés *Z* ò encara dau *S* intervocalic en francés (*ROSE*, *CASE*).

[x] representa lo son de l'espanhòu *J* ò *G* dins *JAMÓN*, *GENTE*, ò dau *CH* dur de l'alemand.

Devèm finda donar [œ], que representa lo son de *EU* dins lo francés *PEUR*; es pas un son tipicament occitan: ma pòu èstre una evolucion populària de [ʎɛ]. Parallelament, *UE* en posicion atòna pòu passar de [ʎɛ] à [ø] (qu'es lo son de *EU* francés dintre *FEU*); exemple: *VUETANTA* = [vø'taŋta].

ELEMENTS DE FONETICA NIÇARDA

I - SISTEMA VOCALIC

1. **A**
- a. Lo **-A** atòne final es totjorn [a] en niçard costier: **taula** = [ˈtawla]
 - b. La finala atòna **-IA** es realisada en [ja]:
bèstia = [ˈbɛstja]
gàbia = [ˈgabja]

c. S'amudisse davant un mòt que comença m'una vocala:
una amiga inglesa = [ynamigiŋˈgleza]

d. Lo **A** tonic es notat m'un accent greu en defoara de l'accentuacion normala:
Itàlia = [ɪˈtalja]
ràbia = [ˈrabja]

2. **E**
- a. **È** representa totjorn [ɛ] dubèrt tonic:
fèsta = [ˈfɛsta]
èron = [ˈɛru(ŋ)]

b. **E** representa [e] barrat (sarrat), que pòu èstre eschich m'un accent agut en posicion tonica, en cas de necessitat (s'es en defoara de l'accentuacion normala):
marselhés = [marseˈjes]

E pòu èstre dubèrt en sillaba barrada (que si finisse m'una consonanta); ma dins l'amira d'una accentuacion minimala la dubertura a pas besonh d'èstre notada:
per, ren, rende, verdura, rendut.

Lo **E** que si di [ɛ] en defoara de la sillaba tonica non pòu portar un accent, vist que, dins la grafia classica, una vocala atòna non pòu portar d'accent eschich. Ma dins un mòt compauat, s'un element a un [ɛ] tonic, consèrva lo sieu accent, meme s'es plus l'accent principal.

3. **I** es totjorn [i] entre doi consonantas: **finir** = [fiˈni]. M'una altra vocala, pòu èstre [i] en iatus:
roïna = [ruˈina]
tria = [ˈtria]

ò [j]:

vièlh = [ˈvjɛj]
trobaire = [truˈbajre]

S'es tonic en defoara de l'accentuacion normala, s'escriu m'un accent:

país = [paˈis]
precís = [preˈsis]

(l'accent non pòu èstre autrament que agut, vist que **I** es una vocala barrada)

4. **O**
- a. **O** representa [u]
lo jorn = [lu ˈdʒu]

En posicion tonica en defoara de l'accentuacion normala, poarta un accent agut: **amorós** = [amuˈrus]

b. **Ò** es tonic e dubèrt:¹
escòla = [esˈkɔla]
badòla = [baˈdɔla]

Ma si farà la mema remarca que per [ɛ] dintre lu mòts compauats.

¹ **Ò** si pòu durbir en [wɔ]/[wa] dintre d'unu mòts. Ansin coma lu occitanistas niçards dau Centre Cultural Occitan País Niçard e Alpenc, avèm fach la causida de **OA** per notar la diftongason: **Ò** marquerà doncas unicament lo son [ɔ] tonic.

5. U a. U solet es [y], que sigue tonic ò non:

mesura = [me'zyra]

durar = [dy'ra]

En defoara de l'accentuacion normala, poarta un accent agut:

música = ['myzika]

ficanàs = [fica'nas]

Poarta un trèm en iatus:

aüra = [a'yra]

(que cau pas confondre embé **aura**, que la sieu prononciacion es ['awra]).

Si pòu finda trobar lo trèma sus lo U per indicar qu'un U abitualament pas prononciat lo deu èstre:

ambigüitat = [am'bigwi'ta]

(ma si pòu finda escriure simplament **ambiguitat**)

b. U devèn [ʷ] davant E, È:

fuèc = ['fʷɛk]

e [w] après una vocala accentuada dins AU, EU, IU, OU, ÒU, UU:

paure = ['pawre].

LU DIFTÒNGS:

a. Lo niçard a una tièra de diftòngs dichs «foarts» (accentuats sus la primera vocala):

AI ([aj]): **caire** (['kajre]), **faire** (['fajre]).

ÈI ([ɛj]): **vèire** (['vɛjre]), **bèi** (['bɛj]).

ÒI ([ɔj]): **gòi** (['gòj]).

OI ([uj]): **doi** (['duj]), **conóisser** ([ku'nɔjse]).

AU ([aw]): **autre** (['awtre]), **mau** (['maw])²

EU ([ɛw]): **leu** (['lɛw]), **soleu** ([su'lɛw])³

IU ([iw]): **agradü** ([agra'diw])⁴

ÒU ([ɔw]): **pòu** (['pɔw]), **còup** (['kɔw]), **tròup** (['trɔw]).

UU ([yw]): **muu** (['myw]), **cuu** (['kyw]).⁵

b. Li a finda lu diftòngs «debles» (ò «faus»), qu'an l'accent sus la segonda vocala:

OA ([wa]): **Joan** (['dʒwan]).

([wɔ] / [wa]): **soani** (['swɔni] / ['swani]).

(vèire cen qu'es dich plus aut per **Ò**).

IA ([ja]): **viatge** (['vjadʒɛ]).

IE ([je]): **nespolier** ([nespu'lje]).

IÈ ([jɛ]): **sièrve** (['sjɛrve]), **ièr** (['jɛr]).

IÒ ([jɔ]): **fiòla** (['fjɔla]).

UÈ ([ʷɛ]): **cuèrbe** (['kʷɛrbe]).⁶

UI / **ÛI** ([ʷi]): **lingüista** / **linguista** ([liŋ'gʷista]).

² Lo A si pòu barrar en [o]: **dau** = ['dow].

³ La barradura dau E tende à faire disparéisser lo [ɛw] que si pòu audir en niçard coma en d'autres dialèctes: ['lɛw], [su'lɛw].

⁴ [iw] pòu finda venir de [jew] que si simplifica: ensin, **mieu** = ['mjew] / ['miw], **siéu** = ['sjew] / ['siu], la forma [iw] estent mai correnta dins la lenga parlada (au contrari dau provençau rodanenc que confonde [iw] e [jew] en [jew] - d'aquí la notacion felibrenca **miéu**, **Diéu**, **viéure**, **agradieü**, etc., per li formas que noterèm **mieu**, **Dieu**, **viure**, **agradü**).

⁵ Vau mai abandonar, per lo niçard, li formas **muòu**, **cuòu**, accentuadi sus lo **Ò** mentre l'accent niçard es sus lo U; **muòu** e **cuòu** son mai precisament ['mjɔw] e ['kjɔw]. Lu Gascons an adoptat **cuu** e **muu**.

⁶ Dins la lenga parlada, [ʷɛ] si pòu redurre à [ɛ] e [ʷɛj] à [ɛj]: **luènh** = ['lɛŋ], **cuèissa** = ['kɛjsa], **duèrmi** = ['dɛrmi].

c. En defoara de l'accent (diftòngs dichs «atònes»), avèm:

AI ([aj]): **domaisèla** ([dumaj'zɛla]).

IA ([ja]): **gàbia** ([ˈgabja]), **viatjar** ([vja'dʒa]).

OU ([ow]): **enviroutar** ([ɛɾvirow'ta]).

[ow] pòu èstre finda la prononciacion d'autri formas grafiqui, rendudi obligatòri per une rason etimologica:

obtenir = [owte'ni]

doctor = [dow'tur]

LU TRIFTÒNGS:

Lu diftòngs foarts, combinats m'una mièjaconsonanta ([j], [ɥ], [w]), fòrmon de triftòngs:

IAU ([jaw]): **diau** ([ˈdjaw]).

IÈI ([ɛj]): **sièis** ([ˈsjɛj]).

(la prononciacion [j] de **LH** dona lo meme triftòng dins **vièlh**: [ˈvjɛj])

IEU ([jew]): **ieu** ([ˈjew])⁷

IÒU ([jɔw]): **faiòu** ([fa'jɔw]).

UÈI ([ɥɛj]): **cuèissa** ([ˈkɥɛjsa]). (vèire la nòta à [ɥɛ])

OAI ([waj]): **goai** ([ˈgwaj]).

II - SISTEMA CONSONANTIC

Lo niçard emplega li consonantas seguenti: B.C.D.F.G.H.J.L.M.N.P.Q.R.S.T.V.X.Z.⁸

1. **C** es [s] davant **E, I**, e [k] davant **A, O, U**. Per aver [s] devant **A, O, U**, cau metre una cedilha (**çaça** = ([ˈkasa]). Per aver [k] davant **E, I**, cau escriure **QU** (**aqueu** = [aˈkew]).

En finala, **Ç** es finda [s], quora l'etimologia demanda un **C**: **laç** [ˈlas] (dau latin *laqueus*), à costat de **latz** (latin *latus*) e **las** (latin *lassus*).

2. **D** a. **D** pòu èstre [t] en finala: **vèrd** = [ˈvɛrt], dont lo **D** es conservat per gardar l'unitat de la familha de mòts **vèrd, verdura, verdejar**, etc., **niçard**, femenin **niçarda**, etc.

La lenga parlada a tendença à ajónher un **E** de sostèn: [ˈvɛrte], [niˈsarte], ma vau mai evitar de lo faire.

b. **-D-** intervocalic pòst-tonic pòu tombar:

fea (de **fed**a), **blea** (de **bled**a), **coe** (de **coide**).

3. **F** es generalisat en plaça de **PH** etimologic: **farmacia, fotografia**.

4. **G** a. **G** es [dʒ] davant **E, I**⁹: **generacion** ([dʒɛneraˈsjɔŋ]), e [g] davant **A, O, U**: **gaire** ([ˈgajre]). Per aver [g] davant **E, I**, cau **GU**: **guèrra** ([ˈgɛra]). Per aver [dʒ] dvant **A, O, U**, cau emplegar lo **J**, e avèm doncas l'alternança **viatge** ([ˈvjadʒɛ]) / **viatjar** ([vja'dʒa]). Ma cau notar **GI** per [dʒ] davant **A, O, U**, s'es etimologic: **religion** ([reliˈdʒɔŋ]).

b. **TG** davant **E, I**, ensin coma **J** e **TJ** dins toi lu cas, fan totjorn [dʒ]: **ajudar** ([adʒuˈda]), **jutjar** ([dʒyˈdʒa]), **vilatge** ([viˈladʒɛ]).

c. Conformament à l'usatge classic, s'emplega **G** en finala per [tʃ] quora podèm trovar per aquò una rason etimologica: ensin, avèm **mièg** (dau latin *medium*, e coerent embé lo femenin **mièja**), e **gaug** (latin *gaudium*) diferent de **gauch** (flor, dau latin *caltha*).

⁷ Pronom personal, que si pòu finda redurre en [ˈiw].

⁸ Lo **K**, lo **W**, coma la mièja-consonanta **Y**, son reservats ai abreviacions internacionali (**KG, KW, KM**) e per escriure de mòts estrangers (**yacht**, etc.) qu'an pas d'equivalent en niçard.

⁹ Per **image/imatge**, la forma **imatge** non a un fondament etimologic (latin *imago*). Nos avesina au catalan, ma nos aluènha dau castilhan **imagen** e de l'italian **immagine**. Pura, **image** es incompatible m'au bearnés e alora **imatge** devèn la soleta forma panoccitana englobanta.

d. Lo **G** final etimologic pòu èstre conservat e si realisa en [k]: **larg** = ['lark] (la lenga parlada a finda aquí tendença à metre un **E** de sostèn: ['larke], ma lo cau evitar). Au femenin, aqueu **G** torna pilhar la sieu prononciacion abituala: **larga** = ['larga]. Autre exemple: **sang** (['saŋk]).

e. Lo grope **GN** si consèrva quora es etimologic: **sagnar** (dont **GN** permete finda de destriar **sagna** de la **sanha**). Aqueu grope si prononça [ɲ] en niçard (sensa l'assimilacion à [nn] que si conoisce en lengadocian ni lo passatge à [wn] que si tròva en provençau). Ma dins lu mòts sabents si simplifica en [n]: **agnostic** = [anus'tik], **diagnostic** = [djanus'tik].¹⁰

5. **H** s'emplega unicament dintre lu gropes **CH**, **LH**, **NH** (e li abreviacions internacionali coma **hm**, **ha**, etc.). Lu latinismes coma ***vehicul** son aüra abandonats per de formas mai simpli coma **veïcul(e)**, e lo **H** solet demòra solament en gascon, aspirat, en plaça dau **F** dei autres dialèctes:

la hèsta = la fèsta
arrehar = refaire

a. **CH** fa [tʃ]: **chaminèia** = [tʃami'neja].

b. **LH** fa [j]: **vièlh** = ['vjeɲ], **palha** = ['paja].

Aqueu **LH** correspoande au "L banhat" que s'escriu **-IL** en finala (**travail**) e **ILL** (**travailler**) dins lo mòt en francés, **GLI** en italian e **LL** en castilhan e en catalan. Dau rèsta, es estat repilhat en portugués.

c. **NH** fa [ɲ]: **banhar** = [ba'ɲa]. Correspoande au «**N** banhat» que s'escriu **GN** en italian e en francés, **NY** en catalan, **Ñ** en castilhan. En finala, **NH** si simplifica en [ɲ]:

junh = ['dʒyɲ]
luènh = ['lʷeɲ]/ ['lœɲ]
besonh = [be'zuɲ]

(ma redevèn mai [ɲ] en lu derivats: **alunhar** = [aly'ɲa], **besonhós** = [bezu'ɲus] e avèm **banh** = ['baɲ]).

6. **J** fa totjorn [dʒ] (vèire **G**). Ma es de notar que li a de mòts que consèrvon lo sieu **J** etimologic davant **E** ò **I**: **Jèsus** (['dʒɛzy]).

7. **M** non s'aude lins lo grope **MN**: **condamnat** = [kɔɲda'nat] e fa [ɲ] en finala:

fum = ['fyɲ]

8. **-N** final e en sillaba barrada si nasalisa:

vèn = ['vɛɲ]
salon = [sa'lɔɲ]
cantar = [kaɲ'ta]

S'amudisse dins la finala **-RN**:

jorn = ['dʒɔɲ]
ivèrn = [i'veɲ]

9. **-P** final es quora prononçat: **estròp** = [es'trɔp], quora amudit: **tròup** = ['trɔw], **còup** = ['kɔw].

11. Après **Q**, vèn totjorn un **U**. Sièrve per aver [k] devant **E** e **I**, en alternança mé **C**:

tocar ([tu'ka]) / **tòqui** (['tɔki]).

Es finda conservat devant **A** e **O** per una rason etimologica: **quatre**, **quaranta**, **quòta**.

11. **R** final si fa generalament audir dins lu noms e lu adjectius:

mar = ['mar], **amar** = [a'mar], **clar** = ['klar], **coar** = ['kwɔr] / ['kwar]

Ma li a d'exceptions:

¹⁰ Si pòu finda admetre la possibilitat de s'aprochar de mai de la prononciacion en retenent lo grope **GN** unicament per [n] e en notant **NH** toi lu [ɲ]. Si nòta alora, d'un caire, **sinhe** (e non **signe**), **manhetic** (e non **magnetic**) coma **anheu**, **montanha**, e, d'un autre caire, **agnostic**, **diagnostic**, etc. La generalisacion de **NH** a lu sieus aparaires (e, après tot, lu trobadors escrivíon **denh(e)** à costat de **digne** - dau latin *dignus* -, ò encara **senhalar** à costat de **signalar** - dau latin *signum*).

DICIONARI DE LENGA D'ÒC d'après lo parlar niçard

autar = [aw'ta]

Dins lu mòts en **-IER**, lo **-R** final non s'aude:

papier ([pa'pje])
vertadier ([verta'dje])

Per lu mòts en **-OR**, avèm quora un **-R** prononciat, quora un **-R** amudit:

calor ([ka'lu])
trobador ([truba'du])
motor ([mu'tur])
interior ([iŋte'rjur])

Au contrari dau gavoat, lo niçard costier non fa audir lo **-R** de l'infinitiu:

finir = [fi'ni]
far = [fa]
aver = [a've]
créisser = [krɛjsɛ]

Tant tot un, quora lo **-R** final non es audit, s'aude torna-mai dins lu derivats (femenins, conjugason, etc.):

farai = [fa'raj]
vertadiera = [verta'djera]
calorós = [kalu'rus]

12. **S** a. **S** fa [s] à l'initiala e en finala, tant coma **SS** en posicion intervocalica:

sabes = [sabɛs], **saupre** = [sawpre], **passar** = [pa'sa]

Ma aquò non vau, en niçard costier, per lo **-S** dau plural, que non s'aude:

òmes = [ɔme], **cauas** = [kawa]

ò encara dins **tres** = [tre], **sièis** = [sjɛj].

b. Lo grope final **-TZ** a la mema prononciacion que lo **-S**:

potz = [pus], **avètz** = [a'ves], **patz** = [pas], **anatz** = [anas]

c. **-S-** intervocalic fa [z]: **confusa** = [kuŋ'fyza] (à costat dau masculin **confús** = [kuŋ'fys]).

d. Aqueu **-S-** intervocalic pòu tombar:

Provençau	Niçard
ase ([aze])	ae ([ae])
camisa ([ka'mizo])	camia ([ka'mia])
causa ([kawzo])	caua ([kawa])
pausar ([paw'za])	pauar ([pa'wa])

Aquí si pava lo problema dei adjectius en **-ÓS**, qu'en niçard fan **-OA** au femenin singulier e **-OÏ** au femenin plural:

famós = [fa'mus]
famoa = [fa'mua]
famoï = [fa'mui]

Ma lo **-S-** revèn dins l'advèrbi: **urós**, **uroa**, **urosament**.

13. **T** a. **T** final es generalament prononçat en niçard, eventualament m'un **E** de sostèn (que cau generalament evitar):

vent = [vɛnt(e)], **donat** = [du'nat(e)], **finit** = [fi'nit(e)]

b. Ma li a d'exceptions: **costat** = [kus'ta].

Lo **T** final etimologic dei mòts femenins en **-AT** non s'aude:

bontat = ([bun'ta]), **caritat** = [kari'ta]

S'aude pas mai dintre lu advèrbis: **largament** (= [larga'mɛŋ]) ni dintre de mòts en **-MENT** coma **sentiment** (= [sɛŋti'mɛŋ])

14. **V** Un **V** si pòu venir intercalar en plaça d'un **-S-** intervocalic tombat:
una causa → **una caua** → **una cauva**

Inversament, **-V-** intervocalic pòu tombar:
jove → **joe** ['dʒue]

15. **X** etimologic es conservat dins un grand nombre de mòts, e es prononçat [z], [jz] ò [s] segond lu cas:

fixar = [fi'sa]
exemple = [e'zɛmple] / [ej'zɛmple]
fox = ['fus]

16. **Z** fa [z] à l'initiala coma au dedintre dau mòt, ma la finala **-TZ** fa [s]:
zonzon = [zun'zun]

ma **siatz** = ['sja]
potz = ['pus]
lutz = ['lys]

Ma aqueu **-TZ** es pas prononçat à la fin de l'imperatiu de la 5a persona se lo vèrbo es acompanhat d'un pronom complement:

fètz-lo = ['fɛlu]
donatz-lo-mi = [dunalu'mi]

D'un autre costat, **-TZ-** intervocalic es prononçat [z]:

dotze = ['duze]
tretze = ['treze]

Per [z] intervocalic, si nòta **Z** quora l'etimologia lo justifica:

azur [a'zyr] pusleu que **asur**
orizontalament [urizun'tala'mɛŋ] pusleu que **orisontalament**

S'atròva finda justament **Z** dins de mòts estrangiers coma **Amazònia** ([ama'zɔɲa]), **Zambèzi** ([zam'bezi]).

Cas particulier: **-ISAR/-IZAR**

La notacion **-ISAR** es una simplificacion uroa: **realisar**, coma **precisar**,... Si pòu finda justificar una notacion parallèla à-n-aquela italiana (e castilhana): **avisar** (italian *avvisare*), **precisar** (italian *precisare*), à costat de **electrizar** (italian *elettrizzare*), **analizar** (italian *analizzare*), **realizar** (italian *realizzare*), etc.¹¹

17. Enfin, cau finda saupre qu'una consonanta pòu èstre conservada en rason de l'etimologia, sensa que sigue prononçada:

temps = ['tɛŋ]
àngel = ['aŋdʒe]

e aqueli consonanti finalis non si prononçon, ma si poàdon retrovar dins de derivats: **jorn** (['dʒu]) / **jornal** / **jornalista**.

La presença d'aqueli letras etimologiqui si tròva particulierament dins lu gropes consonantics dont la segonda consonanta es la soleta à èstre prononçada, per assimilacion: **absent** [a'sɛŋt], **accent** [a'sɛŋt], **psicologic** [sikulu'dʒik], **constatar** [kusta'ta], **morseu** [mu'sew], **espatla** [es'pala], **Magdalena** [mada'lɛna], **fragmentar** = [frameŋ'ta], **setmana** [se'mana], **absolut** = [asu'lyt], **obtenir** = [owte'ni], **administrar** = [aminis'tra], etc.

¹¹ Aquesta possibilitat es lo ponch de vista qu'a totjorn aparat Robèrt LAFONT – que l'explica etimologicament. La nòrma de l'IEO e dau Conseu de la Lengua, que nòta **-ISAR** quora la familha de mòts a un **-S-** (**analisar** en rason de **analisi** coma **precisar** en rason de **precisar**) e **-IZAR** dins lu autres cas es en rompedura m'ai doi principali lengas-sòrres: l'italian e l'espanhòu.

III – ACCENTUACION

Generalament, l'accent tomba, en niçard coma dins lu autres dialèctes occitans e dintre li altri lengas latini, sus l'avant-darriera sillaba (mòts dichs «paroxitons») se lo mòt s'acaba per una vocala, sus la darriera sillaba (mòts dichs «oxitons») se lo mòt s'acaba per una consonanta autra que -S. Lu mòts que seguísson aquesta règla an pas besonh d'un accent, en defoara d'un accent per precisar lo nivèu de dubertura de la vocala tonica:

Paroxitons

crosta = [ˈkrusta], **fèsta** = [ˈfesta], **vila** = [ˈvila]

Oxitons

bontat = [buŋˈta], **molon** = [muˈluŋ]

Lo -S final es jamai pilhat en còmpte dins aquela règla. Doncas:

- 1) Lu mòts au plural conservon l'accentuacion dau sieu singulier:
la taula = [la ˈtawla] / **li taulas** = [li ˈtawla]
- 2) Li formas verbali que son accentuadi sus l'avant-darriera sillaba e finidi m'un -S an an pas besonh d'accent escrich:
anaves = [aˈnaves]
cantes = [ˈkaŋtes]

Obligatòria, au contrari, es la presença d'un signe diacritic sus li formas coma **faïes**, perquè aquí cau desseparar li vocalas.¹²

Accents obligatòris:

Tota accentuacion que non seguisse la règla generala de l'accentuacion deu èstre marcada m'un accent escrich:

famós = [faˈmus]
auràs = [awˈras]
Antíbol = [aŋˈtibu]
gràcia = [ˈgrasja]
aquò = [aˈkɔ]
conóisser = [kuˈnujse]
víron = [ˈviru(ŋ)]
anàvon = [aˈnavu(ŋ)]

Proparoxitons

Lo niçard a conservat un beu nombre de mòts accentuats sus l'antepenúltima: aquelu mòts son dichs «proparoxitons», e an un accent escrich obligatòri sus la vocala tonica:

dimènegue = [diˈmɛnege], **làgrima** = [ˈlagrima], **gramàtica** = [graˈmatika]

Aqueu fenomène tòca de noms e d'adjectius, ma cau ben dire que, dans la lenga correnta, lu adjectius (e dins una part mendre, lu noms) an tendença à s'alinhari sus li formas dei autres dialèctes:

còmico ([ˈkɔmiku]) → **comic** ([kuˈmik]), **clàssica** ([ˈklasika]) → **classica** ([klaˈsika])

S'elimina ensin la finala masculina en [u], qu'es un italianisme, e es pas un mau se li formas niçardi s'alínhon sus li formas generalis. Es una solucion que mete d'acòrdi esquasi toi lu Niçards.¹³

Lu signes diacritics

Lo niçard emplega l'accent agut, l'accent greu e lo trèma. D'un biais general, la grafia classica recèrca un emplec minimal d'aquelu signes.

¹² E per cen que tòca à la causida entre l'accent e lo trèma, vèire aquí sota dont si parla en detalh dei signes diacritics emplegats en niçard.

¹³ La solucion de levar lo -O en conservant l'accent tonic à la sieu plaça d'origina, se s'acòrda embé cen que si fa en cisaupin ò en catalan, es completament destacada de le realitat lingüística niçarda; cau doncas evitar li formas ***clàssic**, ***còmic**, ***istòric**, etc., e conservar li formas que nos rapròchon de l'ensèm occitan.

1. L'accent agut

Si mete sus una vocala barrada (É = [e], Í = [i], Ó = [u], Ú = [y]) quora fa mestier marcar la plaça de l'accent tonic:

paradís = [para'dis], **urós** = [y'rus], **individú** = [indivi'dy]

2. L'accent greu

Si mete sus la vocala dubèrta À, È, Ò, unicament s'aquela vocala es tonica.

a. sus lo À, marca unicament l'accentuacion foara règla: **làgrima** = ['lagrima], ma **passar** ([pa'sa]).

b. sus lo È, l'accent marca la tonicitat e la dubertura. Ma s'en pòu faire l'economia per [ɛŋ]: **ben, ren, rende, senti**, etc., en plaça de **bèn, rènn, rèndi, sènti**, etc.

c. sus lo Ò, marca la tonicitat e la valor [ɔ].

3. Lo trèma

Es totjorn plaçat sus la vocala que deu èstre destacada en rason d'una prononciacion diferenta de la sieu prononciacion normala:

ambigüitat = [aŋbigʷi'ta], **lingüista** = [lin'gʷista]

(ma son acceptats parier **ambiguitat** e **linguista**)

La nòrma de l'I.E.O. preferisse justament escriure **Loís** ([l'wis] e [lu'is]) e **país** ([pa'is]) en plaça de **Loïs** e **païis**.

Lo trèma non es utile dins lu vèrbos en -[y'i], estent qu'una altra prononciacion non es possible. S'escriurà doncas **atribuir, atribuisi, atribuisson, constituer**, e non **atribuïr, atribüissi, constituïr**, etc.

Lo trèma s'emplega en complementaritat embé la règla generala de l'accentuacion. Es per aquò que, per exemple, podèm escriure **veï** ([v'ei]), dont lo trèma indica que lo **I** es vocala e non [j], e l'accent tomba normalament sus lo **E**. La notacion **vèi**, que trobam dins RANCHER, non es en acòrdi embé li règlas generalis de la grafia classica.

Convèn de precisar que, quora un accent pòu jugar lo meme ròtle que lo trèma, cau preferir l'accent: **diíi** es mai clar à la lectura que **diii** (dont lo trèma, que la nòrma de l'I.E.O. demanda, finisse per si confondre embé lu ponchs dei autres **I...**).

A

a 1. Promiera letra de l'alfabet. ◇ Marca la finala femenina en [a]: *la taula* ['tawla], ma s'atròva finda au masculin: *lo poeta* [pu'eta]. ◇ Finala de la tresena persona dei vèrbos: *canta* (pres. indic. dei v. en -ar), *cantava*, *finissia* (imperfècte indic.). ■ S'escriu **à** en posicion tonica irregularia: *canterà*, *ànima*, *un molonàs*, *la gràcia*. 2. (geom.) Simbòle de l'ara.

A 1. (quim.) Vièlh simbòle de l'argon (aüra: **Ar**). 2. (electr.) Simbòle de l'ampèr. 3. (mús.) Nòta **la** dins lu país anglo-saxons e germanics.

a (geom.) Simbòle de l'ara.

a interj. Marca la sorpresa ò l'estonament.

a Prefixe privatiu: **anacronic**, etc.

a Prefixe de renforçament: **acapir** (per **capir**), **arregarjar** (per **regarjar**), **arremarcar** (per **remarcar**), etc.

à prep. 1. Direccion: *Vau à Menton*. 2. Situacion en un luèc donat: *Rèsti à Vilafranca*. 3. Situacion dins lo temps: *Mangi totjorn à miègjorn*. 4. Atribucion: *Donar quauqua ren à quauqu'un*. 5. Maniera: *Anar à pen*. 6. Accion que dura: *Èri à travalhar quora es intrat*. 7. Obligacion: *Ai de cauas à faire (de faire)*. Nòta: S'escriu finda m'un **a** sensa accent, forma dei autri lengas latini, ma es una forma qu'empacha de destriar la preposicion dau present dau vèrbo **aver** (d'autri lengas latini, coma l'italian, destríon en conservant l'iniciala **h**- dau vèrbo **aver**).

À Simbòle de l'angström.

abac n.m. Àbaco.

àbaco n.m. 1. Dintre l'Antiquitat, tauleta per comptar. 2. Aritmetica, à l'Atge Mejan: *Lo Compendion de l'Abaco*, de Francés PELLOS. 3. (arquít.) Partida sobrana d'una colomna de capiteu, en forma de tauleta. Var.: **abac**.

abacul(e) n.m. Tessèla.

abadessa n.f. Superiora d'una abadia.

abadia n.f. 1. Monastèri qu'a un abat ò una abadessa à la sieu tèsta. 2. Bastiments d'aqueu monastèri: *Una abadia dau siècle XIIe*.

abadial, **a** adj. Que regarja l'abadia, l'abat ò l'abadessa, ò que li apartèn.

abadiala n.f. Glèia abadiala.

abaguièr n.m. (bot.) Arbuste de la familha dei lauraceas, dei flors blanqui e dei fuèlhas persistenti emplegadi coma condiment. Simbolejava la victòria dins l'Antiquitat. Var.: **baguièr**, **agabier** (vivaròalpenc esasc). Sin.: **laurier-saussa**.

abaïn n.m. (arquít.) Tableau inferior d'una fenèstra. Sin.: **suelha** (n.f.), **peirada** (n.f.), **peiral** (n.m.).

abaissable, **bla** adj. Que pòu èstre abaissat.

abaissada n.f. Reverença.

abaissalenga n.m. (med.) Paleta per pressar sur la lenga quora si vòu examinar la boca ò la gola.

abaissament n.m. Fach d'abaissar. Sin.: **umiliacion**, **vergonha**.

abaissar vt. 1. Faire calar, metre à un niveau mai bas. (geom.) *Abaissar una perpendicularària*, la menar d'un ponch fins à una drecha ò à un plan. 2. Diminuir l'importança, la valor de quauqua ren: *Baissar lo prètz*.

◆ **s'abaissar** v.pr. (à) Perdre la sieu denhetat, si comprometre.

abaissament n.m. Fach d'abaissar: *L'abaissament de l'atge de la retirada*.

abalan adj. Si di dei fruchs de la gruèlha tendra (notz, avelana).

abandierar (mar.) vi. Issar una tièra de bandieras sus una nau per una fèsta, etc.

abandon n.m. 1. Accion d'abandonar: *L'abandon d'una persona*, *l'abandon d'una nau*. 2. (espòrt) Renonciament à una competicion. 3. Estat de cen qu'es abandonat: *Una maion*, *una campanha à l'abandon*. 4. Laisser-anar dins lo comportament d'una persona: *Un moment d'abandon*.

abandonament n.m. *Abandonament agricòla*: Movement de cessacion d'activitat agricòla que si tradue per un abandon dei tèrras cultivadi, que son rapidament ocupadi per de constructions ò per la seuva.

abandonar vt. 1. Laisser per longtemps ò per totjorn: *Abandonar lo can*, *la frema*. 2. Cessar de faire quauqua ren: *Abandonar una activitat*, *un afaire*, *una competicion*.

◇ (absol.) Si retirar d'una competicion: *Ai abandonat au promier torn*. 3. Laisser anar una partida dau còrs: *Abandonar la tèsta sus lo coïssin*. ◆ **s'abandonar** v.pr. 1. Si laisser anar, en parlant dau còrs. 2. (fig.) Si metre en poder d'un sentiment ò d'una persona: *S'abandonar à una passion*.

abarbar (s') v.pr. (bot.) Metre de raïç. Sin.: **s'embarbar**.

abartassir vt. (*abartassissi*) Aboissonar.

abasacar (s') v.pr. Si corcar en parlant dei plantas: *Lei favei se son abasacaas 'm'al vent* (Sclòs).

abasaniment n.m. Fach de devenir brun, maureu.

abasanir vt. (*abasanissi*) Rendre brun (sobretot en parlant de la pèu sota lo soleu). Var.: **basanar**.

abasanit, **ida** adj. Vengut brun sota l'efècte dau soleu. Var.: **basanat**.

abasia n.f. (med.) Impossibilitat de caminar, sensa problema motor ni sensitiv caracterisat.

abastardiment n.m. Accion d'abastardir, de s'abastardir ò resultat d'aquesta accion. Sin.: **embastardiment**.

abastardir vt. Faire perdre li qualitats de la sieu raça, de la sieu condicion umana. ◆ **s'abastardir** v.pr. Perdre li qualitats de la sieu raça, de la sieu condicion umana.

abat n.m. 1. Superior d'una abadia. 2. Prèire seculier. 3. *Abat-màger*: President dau comitat de fèstas d'una comuna de Gavotina de Comtea, o d'un quartier.

abatatge n.m. Accion d'abatre (aubres) ò de tuar (animaus).

abatament n.m. Abatement.

abatement n.m. 1. Fach d'èstre abatut, moralament ò fisicament. 2. Baissa d'una soma de pagar. ◇ Fraccion

de la matèria imposabla pas pilhada en còmpte dins lo calcul de l'impoast.

abatent n.m. 1. Partida mobila d'un mòble que si pòu auçar ò rabatre. 2. Mena de contravent que si pòu levar ò abaissar.

abatiment n.m. Abatement.

abatou n.m. Enfant de còr. Sin.: **clerjon**.

abatre vt. (*abati*) 1. Faire tombar, reversar: *Abatre un barri, un aubre*. 2. Tuar (quauqu'un ò una bèstia). 3. Levar li foarças fisiqui ò morali. 4. *Abatre li sieu cartas*: Faire clar lo sieu plan à un adversari, li faire vèire quaus mejans poades employer. ♦ vi. (mar.) S'escartar dau vent ò de la sieu rota, en parlant d'un bateu. ♦ **s'abatre** v.pr. Tombar: *La granhòla s'abate sobre la vila..*

abatuda n.f. 1. (aeron.) Picat d'un avion après perda de velocitat. 2. (mar.) Arribada.

abatut, da adj. Descoratjat.

abauquiment n.m. Accion de si curbir de bauca, d'erbassas.

abauquir (s') v.pr. (*s'abauquisse*). Devenir erbós, si curbir de bauca.

abausament n.m. Prosternacion, excès de cortesia.

abcès n.m. Amàs de postemas dintre lo còrs. Sin.: **apostemidura**.

abdication n.f. Accion d'abdicar.

abdicar vt. (*abdiqui*) Renonciar à un poder, à una foncion: *Abdicar la corona*. (absol.) *Lo rèi a abdicat*. ♦ vi. Renonçar à agir: *Abdicar davant la dificultat*.

abdicatari, ària adj. e n.m. Qu'a abdicat.

abdomèn n.m. Ventre.

abdominal, a adj. Relatiu à l'abdomèn.

abdominoscopia n.f. Endoscopia de l'abdomèn.

abecar vt. Donar la becada.

abecatge n.m. Accion d'abecar.

abecedari n.m. Libre illustrat per emparar l'alfabet e la lectura.

abèco n.m. Fabrècola, per la cabra (en Tinea).

abelha n.m. Insècte social que viu dintre la rusca e fa lo meu e la cira.

abelhaire n.m. Persona que s'ocupa dei abelhas. Sin.: **apicultor**.

abelhar vt. Provedir mé d'abelhas.

abelhard n.m. Mascle de l'abelha. Sin.: **rèi**.

abelhier adj. Que si rapoarta ai abelhas.

abelhier n.m. 1. Luèc dont son acampats lu bruscs. 2. Ensèm de bruscs.

abelian adj. (mat.) Si di d'un grope que la sieu lèi de composicion es comutativa.

abelidor, eiritz adj. Enjolivaire.

abelidura n.f. Enjolivadura.

abeliment n.m. Accion d'abelir. Sin.: **embeliment, enjolivament**.

abelir vt. (*abelissi*) Rendre beu, decorar. Sin.: **embelir, apolidir, enjolivar**.

abelugat, ada adj. Evelhat, petulant.

aberge n.m. Barri bastit à sec.

aberjacar vi. Bastir à sec.

aberjacaire n.m. Obrier que bastisse à sec.

aberracion n.f. 1. Error de judici, absurdetat. 2. a. (astron.) Escart entre la direccion aparenta d'un astre e la sieu direccion reala. b. (opt.) Alteracion de l'imatge que dona un sistema optic. 3. (genet.) Anomalia de nombre ò d'estructura dei cromosòmas: *Aberracion cromosomica*.

aberrança (-ància) n.f. Caractèr d'una valor que s'aluènha totplen de la valor mejana.

aberrant, a adj. Que s'escarta dei règlas, dei nòrmas, dau sen comun.

aberrar vi. S'engañar.

abestialar vt. Provedir en bestiaus.

abestiment n.m. Estat de quauqu'un devengut abestit, ensucat. Sin.: **animalitat, nescitge, cretinisme**.

abestir vt. Faire devenir quauqu'un ensucat, tardòc, li levar la compreneson, lo rasonament.

abestit, ida adj. Persona qu'es devenguda ensucada, sensa volontat. Sin.: **ensucat, bèstia, atupat**.

abeurada n.f. 1. Bevenda. Cf. **abeuratge** (2). Sin.: **beure**: *Un beure d'onor*. 2. Quantitat de bevenda surbida en un còup solet.

abeurador n.m. Installacion ò luèc per faire beure li bèstias.

abeurar vt. Faire beure un animau (fam. una persona). ♦ **s'abeurar** v.pr. 1. Beure, en parlant d'un animau. 2. (fam.) Beure totplen, per una persona.

abeuratge n.m. 1. Abeurador. 2. Bevenda. Var.: **abeure**.

abeure n.m. Bevenda, beuratge.

abiassar vt. Donar lo gaube à, faire devenir adestrat, biaissut. Sin.: **engaubiar**.

abialar vt. Aigar à la rega.

abialatge n.m. Accion d'abialar.

abico n.m. Passeron de la coa blanca, de la Família dei turdidats. Sin.: **cuu blanc**.

abicon n.m. Varietat de figa.

abietaceas n.f.pl. Família de conifèrs.

abil(e), a adj. 1. Qu'agisse mé gaube. 2. Qu'es fach adrechament.

abilament adv. Mé gaube.

abiletat n.f. Gaube. Sin.: **dexteritat**.

abilhable, a adj. Que si pòu abilhar.

abilhada n.f. Carta per jugar que compoarta un personatge. Sin.: **bèla**.

abilhaire n.m. Persona cargada de vestir lu actors e lu manequins.

abilhament n.m. 1. Accion d'abilhar: *L'abilhament dei tropas*. Sin.: **vestidura**. 2. Ensèm dei vestits qu'una persona poarta. 3. Profession dau vestit.

abilhar vt. 1. Vestir. 2. Convenir, en parlant d'un vestit: *Aqueu vestit vos abilha ben*. 3. Alestir una bèstia per la vendre ò la coïnar. 4. Garnir, decorar: *Abilhar un fautuèlh*. ♦ **s'abilhar** v.pr. 1. Metre de vestits. 2. Si fornir en vestits: *S'abilhar en cò d'un grand sartre*. 3. Coordinar lu vestiments mé gust e elegança: *Aquela persona si saup pas abilhar*. 4. Metre un vestit elegant: *S'abilhar per una serada*.

abilhatge n.m. Accion d'abilhar quauqu'un ò quauqua ren.

abilitacion n.f. (dr.) Accion d'abilitar, d'autrejar una capacitat juridica. ◇ Aptituda à donar un diplòma acordada à una Universitat.

abilitar vt. Rendre legalament apte à complir un acte.

abilituda n.f. Gaubi, abiletat.

abiogenèsi n.f. Aparicion de la vida à partir de la matèria inanimada, generacion espontanea.

abiogenetic, a adj. Relatiu à l'abiogenèsi.

abiòsi n.f. Arrèst temporari de la vida que permete à d'unu organismes animaús ò vegetals de suportar un periòde de secaressa. Sin.: **anidrobiòsi**.

abiotic, a adj. (biol.) Impròpri à la vida.

abiotrofia n.f. (biol.) Improprietat à la vida.

abiotrofic, a adj. Que pertòca l'abiotrofia.

abís n.m. Fond oceanic de mai de 2000 m.

abissal, a adj. Que regarja lu abís.

abissin, a adj. e n.m. D'Abissínia.

abissin n.m. e adj. m. Cat d'una raça de la tèsta tringulària e dau pel fauve.

abissar (s') v.pr. S'esprofondar, englotir.

abit n.m. Vestit, especialament de ceremònia.

abitabilitat n.f. Qualitat de cen qu'es abitabile.

abitabile adj. Dont si pòu abitar.

abitacion n.f. 1. Fach d'abitar. ◇ *Taxa d'abitacion*: Taxa que paga cada an lo proprietari ò l'afitaire d'una abitacion moblada. 2. Luèc per abitar. ◇ *Abitacion à fit moderat*: Lotjament social.

abitacle n.m. 1. (autom.) Espaci d'una veitura reservat ai personas. 2. Partida d'un avion ò d'una fusada dont si tèn l'equipatge. 3. (mar.) Boita vitrada dont si méton d'instruments de navigacion.

abitant n.m. Persona qu'abita, que viu ordinariament dins un luèc: *Un vilatge de tres-cents abitants, lu abitants dei cavèrnas*. Sin.: **estatjant**.

abitar vi. Aver la sieu demòra, la sieu residènça, dins un luèc. Sin.: **restar, estatjar, demorar, estar de maion**: *Dont abites? Dont rèstes?* ◆ vt. Ocupar un luèc, una abitacion: *Abitar una granda ciutat, abitar una pichina maion*.

àbiti n.m. (relig. cat.) Pèça dau costume monastic m'un capochon e doi pans d'estòfa que recuèrbon li espatlas e retómbon sus l'esquina e lo pièch fins ai pens.

abitual, a adj. Qu'es devengut una abituda; totplen frequent. Sin.: **comun, costumier, ordinari, usual, corrent**.

abitualament adv. Per abituda, en règla generala.

abituat vt. Acostumar; faire pilhar una abituda. ◆ **s'abituat** (à) v.pr. Pilhar l'abituda, s'acostumar.

abituat, -ada n. Persona que frequenta abitualament un luèc: *Lu abituats d'un cafè*.

abitud(a) n.f. 1. Disposicion à agir frequentament dau meme biais. 2. Capacitat que dona la repeticion dei memi accions: *Aver l'abituda de menar de nuèch*. Sin.: **costuma, usança**. ◆ loc. adv. *D'abituda*: Abitualmente, de costuma.

abjeccion n.f. Abaïssament moral; infamia, aviliment, caponitge, vergonha, porcaria, ignominia.

abjècte, a adj. Que suscita lo mesprèt per la sieu bassessa. Sin.: **vil, infame, mespresable, vergonhós, ignòble**.

abjectament adv. D'un biais abjècte.

abjura n.f. Abjuracion.

abjuracion n.f. Accion d'abjurar. Sin.: **apostasia, renegament, abandon**.

abjurador, airitz adj. e n. Persona qu'abjura. Var.: **abjuraire**.

abjuraire, airitz adj. e n. Abjurador.

abjurament n.m. Abjuracion.

abjurar vt. Renonçar solemnement à (una religion, una opinion). Sin.: **si retractar, apostasiar, capitular**.

abjuratòri, òria adj. Que pertòca l'abjuracion.

abla n.f. Pichin peis d'aiga doça de la Família dei ciprinidats. Var. **ableta**. Sin.: **sófia**.

ablacion n.f. 1. (cir.) Accion de levar totalament ò parcialament un organe, una tumor. 2. (astronaut.) Sublimacion dau materiau dau revestiment d'un aparelh espacial sota l'efècte d'una calor elevada. 3. (geog.) Perda de substança dau releu ò d'un glacier: *Ablacion glaciària*.

abladar vi. Semenar de blat. ◆ vt. 1. Donar de blat à: *Abladar li bèstias*. 2. Embladar.

abladatge n.m. Provediment en blat.

ablagir vt. (*ablagissi*) Assopli. Var.: **blagir, blasir**. ◆ vi. Blasir.

ablanquir vt. (*ablanquissi*) Faire venir blanc. Var.: **blanquir**.

ablatiu adj. (astronaut.) Que pòu subir l'ablacion.

ablatiu n.m. (ling.) Cas dei lengas à declinasons, expression de la separacion, de l'aluenhament, de l'origina (e, en latin, de l'agent e de l'instrument).

ableta n.f. Abla.

ablocar (s') v.pr. (*m'ablòqui*) Faire blòc.

ablucion n.f. 1. Purificacion rituala prescriha dins mai d'una religion. 2. Purificacion dau calici dins la religion catolica. 3. (let., au plural) *Faire li sieu ablucions*: Si lavar.

abnegacion n.f. Sacrifici de la pròpria persona, renonciament.

abocament n.m. Accion d'abocar; ponch dont doi conduchs si rejónhon.

abocant, a adj. Apetissent, saborós.

abocar vt. 1. Metre bot à bot doi canalisacions, doi conduchs. 2. Metre en rapoart doi personas. ◆ **s'abocar** v.pr. Si metre en relacion (sobretot m'una persona pas gaire recomandabla).

aboçatge n.m. Boçatge.

aboconar (s') v.pr. Si metre faça còtra tèrra.

abogriment n.m. Accion d'abogrir ò de s'abogrir.

abogrir vt. (agric.) (*abogrissi*) Retardar la creissença de. ◆ **s'abogrir** v.pr. Si replegar sota l'efècte de la secaressa, de l'atge, etc.

abogrit, ida adj. Qu'es pas arribat au sieu estadi de desvelopament normal.

aboïrar (s') v.pr. S'encalar, en parlant d'una riba, d'un terren, d'una construccion.

aboissonir vt. Laisser un terren si curbir d'entoasc. Sin.: **abartassir**. ◆ **s'aboissonir** v.pr. Se curbir d'entoasc.

abolicion n.f. Anullacion, abrogacion: *L'abolicion de la pena de moart*.

abolicionisme n.m. Doctrina que tende à l'abolicion d'una lèi, d'un usatge.

abolicionista adj. e n. Que regarja l'abolicionisme. Persona qu'apara l'abolicion d'una lèi, d'un usatge.

aboliment n.m. Abolicion.

abolir vt. (*abolissi*) Anullar, abrogar.

abominablement adv. D'una mena abominabla.

abominable, bla adj. 1. Que provòca l'aversion, l'orror: *Un crimi abominable*. 2. Totplen marrit: *Que temps abominable!*

abominacion n.f. 1. Desgust, orror que quauqua ren inspira. Sin.: **descoar**, **aborriment**. 2. La caua qu'inspira aquesta orror.

abominar vt. (lit.) Aver en orror. Sin.: **aborrir**, **aver en òdi**, **execrar**, **aunir**.

abonaçar (s') v.pr. S'apagar, en parlant de la mar.

abonaire, airtiz n. Persona que n'en fa abonar una outra.

abonament n.m. 1. Convencion ò mercat per l'usatge abitual d'un servici: *L'abonament à un jornal*. 2. (dr. fisc.) Biais d'encaissar li taxas que poàrton sus un meme objècte en permetent au contribuable de si liberar còtra un pagament global à tèrmes fixes.

abonar vt. Pilhar un abonament per. ◆ **s'abonar** v.pr. Soscriure à un abonament per si-meme.

abonat, ada adj. e n. 1. Titulari d'un abonament. 2. Acostumat: *Abonat à la promiera plaça*.

abondament n.m. Pagament complementari complit per una empresa de cap à un organisme dins lo quadre d'un plan d'esparnha d'empresa ò de l'accionariat dei salariats.

abondança (-ància) n.f. 1. Gròssa quantitat. 2. Ressoras superiori au necessari: *Viure dins l'abondança*.

abondant, a adj. Qu'es en granda quantitat.

abondamment adv. En granda quantitat, en abondança.

abondar vi. Èstre en granda quantitat.

abondar vt. laurar en faguent remontar la terra vers la bonda.

abondi n.m. Granda quantitat. ◇ *En abondi, à bèl abondi*: À profusion, à molons.

abondós, oa adj. Qu'es en granda quantitat.

aboniment n.m. Melhorament.

abonir vt. (*abonissi*) Rendre boan ò melhor. Sin.: **melhorar**. ◆ **s'abonir**: Devenir boan ò melhor.

aboquir vt. (*aboquissi*) Menar la cabra au boc.

aborcion n.f. Expulsion d'un prenhon denant lo tèrme.

abòrd n.m. 1. Fach d'arribar dins un luèc. 2. Façon d'abordar ò d'aculhir quauqu'un. Sin.: **abordada**.

abordable, bla adj. 1. Dont si pòu arribar: *Una riba facilament abordable*. 2. D'un abòrd facile (persona). 3. Pas tròp car.

abordada n.f. 1. Accion d'abordar. 2. Movement que permete d'abordar un tema, una question. Sin. (sens 2): **acèrca**.

abordaire, airtiz n. Bateu ò nau que n'abòrda una outra.

abordar vi. (*abòrdi*) Arribar au ribatge, à la tèrra. ◆ vt. 1. S'aprochar d'una persona per li parlar. 2. Arribar dins un luèc, à un ponch dont si deu passar: *Abordar un viratge*. ◇ fig. *Abordar una question, un problema*: Lu tractar. Sin.: **acercar**. 3. Acostar un bateu per lo pilhar. Sin.: **arrambar**. ◇ Picar dins un bateu per accident.

abordatge n.m. 1. Assaut donat à un bateu. Sin.: **arrambatge**. 2. Collision entre doi bateus. 3. Accion d'arribar au ribatge.

aborgalir vt. (*aborgalissi*) Rendre quauqu'un mai sociable, mai civilisat. Sin.: **policier**.

aborigène, a adj e n. Originari d'un país despí li originas, en parlant d'èstres umans ò de plantas. Sin.: **natiu**, **autocòtone**, **indigène**, **terradorenc**.

abornament n.m. Accion ò resultat d'abornar. Sin.: **bornatge**.

abornar vt. (*abòrni*) Limitar. Cf. **bornar**.

aborrir vt. (*aborrissi*) (lit.) Detestar. Sin.: **abominar**.

abortaire, airtiz n. (pej.) Persona que practica d'abortaments illegals. Var.: **avortaire**.

abortament n.m. 1. Interrupcion (naturala ò provocada) d'una gestacion. 2. (fig.) Falhiment. Var.: **avortament**.

abortar vi. 1. Metre foara un embrion ò un prenhon denant que sigue viable. 2. Pas arribar au tèrme, per un projècte, etc. ◆ vt. Provocar l'abortament (per una frema).

abortat, ada adj. Qu'es pas arribat au sieu tèrme. Var.: **avortat**.

abortir vi. Abortar.

abortiment n.m. Abortament.

abortit adj. Abortat.

abortiu, iva adj. Que tòca ò permete l'abortament: *Pilula abortiva*. Var.: **avortiu**.

aborton n.m. 1. Naissut avant lo tèrme. Sin.: **cagareu**, **escalha de pòt** (pej.). 2. (pej.) Persona mau facha e pichina. 3. Planta qu'a pas rejonch un desvelopament complet. Var. (toi lu sens): **avorton**.

aboscar vt. Metre una tèrra en boasc. Sin.: **aboscassir**, **abosquir**. ◆ **s'aboscar** v.pr. Si curbir d'aubres.

aboscassir vt. Aboscar.

abosquiment n.m. Reboscament.

abosquir vt. (*aboasqui*) Plantar d'aubres; reboscar. Var.: **boscar**, **aboscar**.

abotiment n.m. Accion d'abotir. Sin.: **capitada**.

abotir vi. (*abotissi*) 1. Arribar au sieu tèrme, èstre realisat: *Un projècte qu'abotisse*. 2. Menar fins à quauqua ren ò à un luèc: *La carriera abotisse à la mar, aquò abotisse à ren*.

abotit, ida adj. Qu'es estat menat à boana fin: *Un projècte abotit*.

abotonar vt. Fixar lu plecs, lu costats, d'un vestiment mé de botons. Var.: **botonar**.

abraçada n.f. Accion de doi personas que s'abraçon.

abraçament nm. Abraçada.

abraçar vt. (mar.) Rendre redde un cordatge.

abraçar vt. Atacar (una persona, una banca, etc.) sota la menaça d'una arma. Sin.: **bracar**.

abraçar vt. Pilhar una persona entre lu braç. Sin.: **embraçar**.

abramar vt. Voler, desiderar ardentament.

abramat, ada adj. (fig.) Avide: *Èstre abramat d'onors*. Sin. **afamat, assedat**.

abrandament n.m. Fuèc grandàs que provòca de degalhs màgers. Sin.: **brasàs, cremador, incendi**.

abrandar vt. Metre lo fuèc à quauqua ren. Var.: **embrandar**. Sin.: **cremar, incendiar, calar fuèc à, brutlar, embrasar, enflambar, aflambar, abrar**. ♦ **s'abrandar** v.pr. Pilhar fuèc. Var.: **embrandar**. Sin.: **s'embrasar, s'enflambar, s'aflambar**.

abrar vt. Abrandar.

abrasadura n.f. 1. Soudadura facha au mejan d'un aligatge ò d'un metal fondedís per jónher doi pèças metalliqui. 2. Aliatge ò metal emplegat per aquesta soudadura.

abrasaire n.m. Soudaire que fa una abrasadura.

abrasar vt. (tecn.) 1. Frustar en fretant. 2. Soudar per lo bias d'una abrasadura.

abrasion n.f. Accion, fach d'abrasar.

abrasiu, iva n.m. e adj. Si di d'una substança que pòu frustar per fretament: *Podra abrasiva*.

abrejar vt. Abreviar.

abrejat nm. Abreujat.

abrenar vt. Donar de bren à.

abrenonciar vi. (*abrenonci*, classic *abrenóncii*) Renonciar solemnement à una religion. Sin. **abjurar, denegar**.

abreujar vt. Abreviar.

abreujat 1. Forma reducha d'un tèxto mai lòng. 2. Obratge que contèn en forma reducha una sciença, una tecnica, etc.: *Un abreujat d'istòria*. Sin.: **compendi, compendion, resumit**.

abreujatiu, iva adj. Abreviatiu.

abreviacion n.f. Reduccion grafica d'un mòt ò d'un grope de mòts.

abreviar vt. (*abrèvi*, classic *abrèvii*) 1. Diminuir la durada. 2. Diminuir la longuessa (d'un tèxto, d'un racònte, etc.). 3. Acorchar un mòt en suprimint una partida dei letras ò dei sillabas. Sin.: **compendiar, resumir**.

abreviatu, iva adj. Que sièrve à notar una abreviacion: *Signe abreviatu*. Sin. **abreujatiu**.

abreviator adj. Abreviatu.

abriaga n.f. (bot.) Gramenosa vivaça que li sieu granas son toxiqui e dónon una mena d'embriaguessa. Var.: **briaga, embriaga**.

abric n.m. Partida dau parc dau bestiari destinada au pastre. Dins d'uni valadas, sinonime de **adrech**.

abricar (s') v. pr. (Còntes) Si parar, si pimpanar.

abricòt n.m. Fruch de l'abricotier. ♦ (adj. inv.) Color de l'abricòt. Var.: **ambricòt, arbicòt, aubricòt**.

abricotier n.m. (bot.) Aubre dei flors blanqui ò ròsi que vènon avant li fuèlhas, cultivat per lu sieus fruchs. Var.: **ambricotier, arbicotier, aubricotier**.

abridolar vt. (*abridòli*) Jónher lu ralh dau camin de fèrre en pauant de bridòlas. Var.: **bridolar**.

abrieu n.m. Abriu.

abriu n.m. Quatren mes de l'an. Var.: **abrieu**.

abriva n.f. 1. Movement fach per si lançar. *Pilhar l'abriva*: Si lançar, faire un movement per si donar la foarça de si lançar. 2. Foarça que possa un còrs, un èstre en movement, e l'estirassa dins una direction. Sin.: **butada, vanc**.

abrivacion n.f. Acreissement de la velocitat d'un còrs en movement en un moment precis ò durant un espaci de temps precis. Sin.: **acceleracion**.

abrivada n.f. Manifestacion dont si làchon lu tòros per carriera avant la fièra.

abrivaire n.m. (neol.) Organe, manelha ò pedala, que fa variar lo regime d'un motor. Sin.: **accelerator**.

abrivament n.m. Impetuositat, ardor.

abrivar vt. Lançar, donar un movement rapide. Sin.: **accelerar**. ♦ **s'abrivar** v.pr. Si lançar.

abrivau n.m. Esperon.

abrogable, bla adj. Que si pòu abrogar.

abrogacion n.f. Accion d'abrogar: *L'abrogacion d'una lèi*. Sin.: **aboliment, abolicion**.

abrogar vt. Anullar, abolir (una lèi, un decret, etc.).

abrotar vt. Desgrelhar.

abrotidura n.f. Desgrelhadura.

abrotiment n.m. Desgrelhament.

abrotir vt. (*abrotissi*) Desgrelhar.

abruar vt. (*abruï*) Faire pàisser li bèstias sus la brua, sus l'òrle d'un prat. ♦ **s'abruar** v.pr. S'acostar d'un bòrd, d'una brua.

abrupte, a adj. Que la sieu penda es foarça clinada. Sin.: **escalabrós, ribassut, rèbe**.

abrutiment n.m. Accion d'abrutir. Sin.: **abestiment**.

abrutir vt. (*abrutissi*) 1. Rendre abrutit, estupide. 2. Sobrecargar: *Abrutir un escolan de travalh*.

abrutissent, a adj. Qu'abrutisse. Sin.: **abestissent**.

abrutit, ida adj. e n. Qu'a de dificultats à capir, qu'a de reaccions lentas. Sin.: **abestit, abestiassat**.

abscissa n.f. (mat.) Nombre associat à la posicion d'un ponch sobre d'una drecha graduada e orientada. Promiera coordonada cartesiana d'un ponch (la segonda es l'**ordonada** e la tèrça la **quòta**).

absença (-ència) n.f. 1. Fach de non èstre present. 2. (dr.) Estat d'una persona que la sieu existença es renduda mau-segura en rason d'una disparicion ò d'una mancaça de nòvas. 3. Moment d'inatencion, breva perda de memòria; suspension brutala de la consciença, ma sensa tombada ni convulsions. Sin.: **manca, mancaça**.

absent, a adj. e n. 1. Qu'es pas present; mancant. 2. De cu l'existença es pas juridicament segura. ♦ adj. (lit.) Despensierat, distrach: *Un regard absent*.

absentar (s') v.pr. S'alunhar per un moment.

absentisme n.m. Fach d'èstre sovent absent.
absentista adj. e n. Persona qu'es sovent absenta.
absida n.f. Extremitat en mièg-ceucle dau còr d'una glèia.
absidial adj. Que si rapoarta à l'absida.
absidiòla n.f. Pichina capèla que tòca l'absida.
absinti n.m. Liquor aromatisada mé d'aissent. Sin.: **verdala**.
absintisme n.m. Intoxicacion à l'absint.
absoludament adv. 1. Totalament, completament: *Aquò es absoludament faus*. 2. Sensa resèrva ni restriccion: *Devi absoludament partir*. 3. (ling.) *Vèrbo transitiu emplegat absoludament*: Sensa complement.
absolucion n.f. 1. (relig.) Perdon, remission dei pecats. 2. (dr.) Accion d'absòlvre juridicament l'autor d'una infraccion.
absolut, uda adj. 1. Complet, total, sensa resèrva. 2. Sensa concession: *Jutjament absolut*. 3. Que tèn d'eumeme la sieu justificacion, sensa limitacion: *Dieu absolut, poder absolut*. 4. (mat.) *Valor absoluta d'un nombre real*: Valor d'un nombre sensa pilhar en consideracion lo sieu signe.
absolut n.m. Cen qu'existe en defoara de tota condicion (per oposion à *relatiu*).
absolutisme n.m. Regime politic dins lo quau toi lu poders son sota l'autoritat exclusiva dau cap d'estat.
absolutista adj. e n. Qu'apartèn à l'absolutisme.
absolutòri, òria adj. Qu'a lo poder d'absòlvre.
absòlvre vt. 1. (dr.) Dispensar de la pena l'autor d'una infraccion. 2. (relig.) Remetre lu sieus pecats à un penitent.
absorbir vt. Absorbir.
absorbèire n.m. Dispositiu fach per absorbir: *Absorbèire d'umiditat*.
absorbent, a adj. Que pòu absorbir. Var. **surbent**.
absorbiment n.m. Fach, accion d'absorbir, de surbir. Sin.: **absorcion, surbiment**.
absorbir vt. (*absorbissi, absòrbi*) 1. Faire penetrar ò laisser penetrar: *L'esponga absorbisse l'aiga*. 2. Pilhar una bevenda, un aliment, un medicament. 3. Faire disparéisser: *Lo negre absorbisse lo lume*. Sin.: **surbir**. 4. Ocupar tot lo temps (de quauqu'un).
absorcion n.f. Absorbiment.
absorptiu, iva adj. Qu'a lo poder d'absorbir.
absòut, absòuta n. Persona perdonada, innocentada. Var. **absolvut**.
absòuta n.f. Darriera preguiera à la glèia per una persona defuntada.
abstèmi, ia adj. e n. Que s'abstèn de beure d'alcòl per de rasons religioi, morali ò medicali.
abstencion n.f. Fach, accion de s'abstenir de faire una accion. ◇ Especialament: Fach de non participar à un vòte.
abstencionisme n.m. Actituda d'aquelu que practicon l'abstencion.
abstencionista n. Persona que conselha l'abstencionisme ò s'abstèn dins una eleccion.

abstenir (s') v.pr. (*m'abstèni*) 1. Renonçar à faire quauqua ren. 2. Si privar volontariament de quauqua ren. 3. Renonçar à agir. 4. Non pilhar part à un vòte.
abstinença (-éncia) n.f. Accion de se privar volontariament de quauqua ren. ◇ Especialament: castitat.
abstinent, a adj. e n. Que practica l'abstinença.
abstraccion n.f. 1. Accion d'abstraire, resultat d'aquesta accion. ◇ *Faire abstraccion de*: Non tenir còmpte de. 2. Idea abstracha.
abstrach adj. 1. Que resulta ò que tòca una abstraccion: *Idea abstracha*. Contr.: **concret**. 2. Privat de caractèr concret ò de refernça à d'elements materials. 3. Que non cèrca de representar la realitat, non figuratiu: *Art abstrach*.
abstrach n.m. 1. Cen qu'es abstrach. 2. *L'abstrach*: L'art abstrach. *Un abstrach*: Un pintre abstrach.
abstrachament adv. D'una façon abstracha.
abstraire vt. (*abstràii*) Isolar, separar mentalment una idea, una proprietat, etc. per li considerar à despart.
s'abstraire v.pr. S'isolar mentalment per pensar, meditar, etc.
abstrach adj. Abstrach.
abstrús, usa adj. (lit.) Malaisat de capir.
abstrusitat n.f. Caractèr abstrús.
absurdament adv. D'una façon absurda.
absurde, da adj. Contrari à la lògica, à la rason. ◇ (filos.) Caracterisat per l'absença d'un sens preestabilit, d'una finalitat donada, dai existencialistas.
absurde n.m. Cen qu'es absurde. 1. *Rasonament per l'absurde*: Rasonament que valida una proposicion en mostrant que la sieu negacion mena à una contradiccion. 2. (filos. e let.) Absurdetat dau monde e de la destinada umana.
absurdetat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es absurde. 2. Caua absurda: *Dire una absurdetat*. Var.: **absurditat**.
absurditat n.f. Absurdetat.
abús n.m. Usatge pas justificat ò abusi: *L'abús d'alcòl, de tabac*. - Espec. 1. Injustícia causada per lo marrit usatge qu'es fach d'un drech, d'un poder: *Faire cessar un abús*. 2. (dr.) *Abús de poder, d'autoritat*: Abús comés per una persona en particulier un foncionari, que passa li limitas fixadi per li dispocions reglementari. ◇ *Abús de fidança*: Delicte que consistisse à destornar de bens confidats à títol precari. ◇ *Abús de bens socials*: Delicte d'un accionari ò d'un dirigent qu'emplega de bens d'una societat còtra lu interès de la dicha societat.
abusança n.f. Exageracion.
abusar vt. ind. (*de*) 1. Faire un usatge excessiu ò marrit de: *Abusar dau tabac*. 2. *Abusar d'una frema*: la violentar. ◆ vt. (lit.) Enganar una persona credula ò complasenta. ◆ **s'abusar** v.pr. (lit.). S'enganar, si faire d'illusions.
abusiu, iva adj. Que constitue un abús.
abusivament adv. D'una façon abusiva.
abutada n.f. Impulsion, possada.
abutar vt. Possar. *À la vai que t'abuti*: Mau fach, basta que sigue.
abuton n.m. Impulsion, possada.

- Ac** Simbòle de l'actini.
- aca** n.f. Vuechena letra de l'alfabet, jamai à l'initiala en niçard, que s'atròva combinada dins lu gropes *CH*, *LH* e *NH*. Var.: **acha**.
- acabada** n.f. Acabament, fin.
- acabaire, acabairitz** adj. e n. Que despende lo sieu aver fins à l'acabar. Sin.: **degalhaire, escampaire**.
- acabament** n.m. Accion d'acabar, execucion completa (d'un trabalh). Sin.: **acabada, fin**.
- acabar** vt. Finir completament. Sin.: **complir, clavar, terminar**.
- acablament** n.m. Estat d'una persona abatuda, acablada, fisicament ò moralament.
- acablant** adj. De natura à acabar.
- acablar** vt. Impauar à quauqu'un quauqua ren de penós: *Acablar de trabalh*. ◇ (absol.) *Calor, nòva que acaba*. Sin.: **aclapar, acaurar**.
- acabrar (s')** v.pr. Si cabrar. Var.: **s'encabrar**.
- acàcia, acacià** n.m. 1. (bot.) Aubre ò aubrilhon sovent espinós, d'environ 600 espècias, per la màger part cultivadi sota lo nom impròpre de *mimòsa*, per li sieu flors jauni e odoroi regropadi en pichini tèstas esferiqui. 2. (cor.) Robinier faus acàcia, aubre espinós, dei flors blanqui e odoroi que si poàdon manjar en binhetas (que si di *pan de sant Nicòla*). Var.: **càcia, cacier, gàcia**. Sin.: **gasilha**.
- acadèmia** n.f. 1. Societat de gents de Letras, de sapients ò d'artistas: *Acadèmia dei Scièncas*. 2. En França, circonscripcion administrativa de l'ensenhament. 3. Luèc dont si practica un art, un juèc, etc.: *Una acadèmia de dança, de bilhard*. 4. (b.-a.) Figura dessenhada, pintada ò esculptada à partir d'un modèle viu e nud.
- academic, a** adj. 1. Pròpri à, relatiu à una acadèmia: *L'inspeccion academica*. 2. (pej) Fach segond una règla ò una nòrma, convencional, sensa originalitat.
- academicament** adv. D'un biais academic.
- academician, a** n.m. Sòci d'una acadèmia.
- academisme** n.m. Imitacion sensa originalitat dei règlas e dei modèles tradicionals.
- academista** adj. e n. Artista tròup academic.
- acadian, a** adj. e n. D'Acàdia. ◆ Parlar francò-canadian emplegat dins l'èst dau Canadà.
- acaduquir** vt. Faire venir caduc.
- acaisselar** vt. Agantar m'ai dents.
- acajó** n.m. 1. Aubre dei regions tropicali, en Àfrica e en Amèrica. (Família dei meliceas). 2. Boasc d'aquel aubre, que tira sus lo roge, emplegat en fustaria. 3. *Acajó* à *poms*: Anacardier.
- acalculia** n.f. (neur.) Impossibilitat patologica de renonisser li chifras, de li emplegar, de faire d'operacions aritmetiqui.
- acalefes** n.m. (zool.) Classa de carnmarinas grandassi.
- acalinhar** vt. Calinhar, calinear.
- acalorament** n.m. 1. Accion ò resultat d'acalorar. 2. Resultat d'una solelhada.
- acalorar** vt. Escaufar.
- acaloric, a** adj. Sensa calorias: *Un regime acaloric*.
- acamalar** vt. Camalar.
- acambar** vt. Passar au dessobre d'un repompeu en auçant una camba. Var.: **encambar, escambarlar**.
- acaminaire, airtiz** n. Guida.
- acaminament** n.m. Accion de s'acaminar (s'encaminar) ò d'acaminar (encaminar). Var.: **encaminament, endralhada, adralhada**.
- acaminar** vt. Metre en camin. Sin.: **adralhar, encaminar, endralhar**. ◆ **s'acaminar**: 1. S'aviar de cap à un luèc. 2. Anar de cap à una capitada, un abotiment.
- acamp** n.m. Reünion, amassada. Sin.: **acampada, amassada**.
- acampament** n.m. Luèc equipat d'installacions per campejar.
- acampar** vt. 1. Portar, transportar. 2. Reunir. Var.: **recampar**. ◆ **s'acampar** v.pr. 1. Si reunir. 2. Campejar.
- acampejar** vi. Campejar.
- acampestrir** vt. (*acampestrissi*) Enermassir. ◆ **s'acampestrir** v.pr. S'enermassir.
- acanada** n.f. Cen que s'acana en un còup solet.
- acanaire, airtiz** n. Persona qu'acana la frucha.
- acanalalar** vt. 1. Canalisar. 2. Drenar (3).
- acanalatge** n.m. Drenatge.
- acanar** vt. 1. Batre li brancas d'un aubre m'una cana per n'en faire tombar la frucha. 2. Mesurar m'una cana ò m'un baston.
- acanat** adj. Òli *acanat*: Òli fach mé d'olivas acanadi.
- acanatge** n.m. Accion d'acanar.
- acandolar** vt. 1. Faire venir de pràctigas dins un negòci per lo bieis de la qualitat de la mèrç, la benvolença dei emplegats, etc.: *Un negòci ben acandolat*. Sin.: **apRACTICAR**. 2. (abusiu) Aprovedir un negòci.
- acanèia** n.f. Pichin cavau ò ega que va à l'amble.
- acanelar** vt. Metre una canela sus una bota per n'en traire lo contengut.
- acanhhar (s')** v.pr. Emplegar tota la sieu energia per capitar à quauqua ren. Var.: **s'encanhhar, s'encaïnar, s'afogar**.
- acanhhardar (s')** v.pr. 1. Si metre au soleu dins un luèc assostat. 2. Si ligar embé de monde gaire condrech. Sin. (segond sens): **s'agusardir**. Var.: **s'acanhhardir** (per lu doi sens).
- acaniment** n.m. Fach de s'acanir, tenacitat, obstinacion.
- acanir (s')** v.pr. (*m'acanissi*) 1. Persegre quauqu'un, quauqua ren, mé violença, ostilitat: *S'acanir còntre quauqu'un*. 2. S'obstinar.
- acanit, ida** adj. Que mòstra de tenacitat.
- acant** n.m. (bot.) 1. Planta ornamental de fuèlhas lònqui, recorbadi, vèrdi, cultivada en Occitània. 2. (arquít.) *Fuèlha d'acant* ò *acant*: Ornament d'arquitectura inspirat de la fuèlha d'aquesta planta, caracteristica dei capiteus corintians.
- acantaceas** n.f.pl. (bot.) Família de plantas tropicali dei fuèlhas en oposicion e dei fruchs à capsula, que lo tipe n'es l'acant.
- acantaris** n.m.pl. (zool.) Família de protozoaris marins.

acantelar vt. Pauar sus lo canteu. ◆ **s'acantelar** v.pr. Desbauçar (Luceram).

acantocefale n.m. (zool.) Animau vermifòrme parasite d'unu vertebrats.

acantonament n.m. Cantonament.

acantonar vt. 1. Possar dins un canton, còtra un obstacle qu'empacha de recular. 2. Metre dins l'impossibilitat de si sostraire à una situacion embarrassanta. Var.: **cantonar**. Sin.: **enconhar**. ◆ **s'acantonar** v.pr.: Manifestar la sieu marrida umor en si metent dins un canton ò en faguent lo morre.

acantopterigian n.m. Mena de peis que d'uni dei sieus nadarèlas son sostengudi per lo biais d'una armadura espinosa, coma la pèrca.

acantòsi n.f. 1. (bot.) Acreissement anormal d'espinas d'uni plantas parasitadi, deugut à de fonges. 2. (zool.) Modificacion patologica de la pèu, tocant majament lu cans.

acaparraire, airtz n.m. Persona qu'acaparra. Var.: **encaparraire**.

acaparrament n.m. Accion d'acaparar. Lo resultat d'aquesta accion. Var.: **encaparrament**.

acaparar vt. 1. Si faire mèstre exclusiu de quauqua ren, s'en reservar l'usatge. 2. Ocupar completament lo temps, la pensada de quauqu'un. Var.: **encaparar**.

acapir vt. (*acapissi*) Capir.

acapitar v.impers. Si produrre, en parlant d'un eveniment. Var.: **capitar**.

acaponir (s') v.pr. Devenir paurós, capon.

acaptar vt. [aka'ta] Escondre. Sin.: **celar, amagar, rescondre**. ◆ **s'acaptar** v.pr. *S'acoconar per fin de s'escondre*. Sin.: **s'agromicelar, s'agromelir, s'acoassar, s'acoatar, s'acantonar, s'aconilhar, grapaudejar**.

acar n.m. Acarian.

acarament n.m. Accion de si confrontar, de marcar lo sieu desacòrdi. Sin.: **confrontacion, enfrontament, confront**.

acarar vt. Marcar lo sieu desacòrdi à respiech de quauqu'un ò de quauqua ren. Sin.: **confrontar, afrontar**. ◆ **s'acarar** v.pr. Si dreïçar còtra quauqu'un ò quauqua ren en seguida à un desacòrdi.

acaricide, a adj. e n.m. Si di d'un produch que destruge lu acarians.

acarian n.m. *Acarians*: Òrdre d'aracnides de pichina talha, per un beu nombre parasiti. Var.: **acar**.

acariòsi n.f. Malautia dei òmes e dei bèstias provocada dai acarians.

acarnir (s') v. pr. Perseguir embé testarditge, secutar sensa trèva. Sin.: **s'acarnassir**.

acarpe, a adj. Si di d'una planta sensa frucha.

acastelament n.m. (mar.) Acastilhatge.

acastilhar vt. Garnir un bateu dau sieu acastilhatge.

acastilhatge n.m. 1. Ensèm dei superestructuras d'un bateu. 2. Quincalharia marina.

acatalepsia n.f. 1. (filos.) Impossibilitat de conóisser quauqua ren d'una mena segura. 2. (med.) Deficiència mentala caracterisada per lo dubi, l'incertituda, l'incomprenença.

acataleptic, a adj. Relatiu à l'acatalepsia.

acaule, a adj. (bot.) Sensa pen aparent. Var.: **acaulescent**. Contr.: **caulescent**.

acaulescent, a adj. Acaule.

acauradura n.f. Pression.

acaurament n.m. Acauradura.

acaurar vt. 1. Pressar, esquiçar: *Acaurar lo boton dau lume*. 2. Punir, condemnar en despassant la mesura: *Lo jutge l'a acaurat*.

acauradament adv. 1. En pressant. 2. En aguent la man lorda: *Punir acauradament*.

acavalat vt. (constr.) Apontelar un barri.

accedar vi. Accedir.

accedir vt.ind. (*accedissi*) (à) 1. Donar accès, per una pòrta, un portau. 2. Arribar (à un estat, à una situacion).

accedre vi. (*accèdi*) Accedir.

accelerando adv. [atʃe'raŋdo] (mús.) (mòt it.) En accelerant lo movement.

acceleracion n.f. 1. Aumentacion de la velocitat d'un còrs en movement. ◇ (sc.) Variacion positiva ò negativa de la velocitat d'un mobile per unitat de temps. 2. Aumentacion de la rapiditat d'execucion: *Acceleracion de l'accion dins un roman*.

accelerar vt. (*accelèri*) Aumentar la velocitat de. ◆ vi. Anar mai vito: *Lo tren accelèra*. ◆ **s'accelerar** v.pr. Devenir mai rapide: *Lo ritme s'accelèra*.

accelerat n.m. (cín.) Efecte especial que dona l'illusion d'un movement mai rapide.

accelerator, tritz adj. Que permet d'accelerar, en parlant d'una foarça, d'un dispositiu.

accelerator n.m. 1. Organe, generalament pedala ò ponhada, que permete de faire variar la velocitat d'un veïcule. 2. (quim., fis.) Substança que permete d'aumentar la velocitat d'una reaccion. 3. Produch que permete de redurre la durada de presa dau betum ò dau gip. 4. (fis.) Aparelh que comunica de velocitats totplen elevadi à de particulas cargadi, per estudiar li estructuras de la matèria.

accelerografe n.m. Aparelh que sièrve à enregistrar l'acceleracion d'un movement.

acceleromètre n.m. Aparelh que sièrve à mesurar l'acceleracion d'un movement.

accent n.m. 1. Façon de prononciar, intonacion, ritme pròpris à l'elocucion d'una region, d'un mitan: *L'accent ponchut, l'accent marselhés*. 2. (fon.) Messa en evidença d'una sillaba, d'un mòt ò d'un grope de mòts dintre la cadena parlada: *Accent tonic, accent d'intensitat*. ◇ *Metre l'accent sobre (sus)*: metre en evidença, atraire l'atencion sobre. 3. Inflexion, intonacion de la votz: *Un accent de sinceritat*. 4. Signe grafic plaçat sobre una vocala per notar un fach fonetic: *Accent agut (´), greu (˘)*.

accentar vt. Accentuar.

accentuacion n.f. 1. Fach d'accentuar, de s'accentuar, lo sieu resultat. 2. Accion d'accentuar una sillaba ò un mòt. 3. Accion d'autrejar d'accents à de vocalas.

accental, a adj. (fon.) 1. Que poarta l'accent. 2. Relatiu à l'accent. Var.: **accentuau**.

accentuar vt. (*accentuï*) 1. Renforçar, intensificar: *Accentuar un esfoarç*. 2. Pronunciar una sillaba, una vocala, un mòt, en lu marcant d'un accent. ◇ Plaçar un accent sobre (una vocala). ◆ **s'accentuar** v.pr. Devenir mai intense: *Lo frèi s'es accentuat*.

accentuau, ala adj. Accentual.

accepcion n.f. Sens particulier de l'emplec d'un mòt.

acceptabilitat n.f. (ling.) Per un enonçat, una frasa, fach d'èstre acceptat, capit dai locutors d'una lenga.

acceptable, a adj. 1. Que pòu èstre acceptat. 2. (ling.) Qu'a un caractèr d'acceptabilitat.

acceptacion n.f. Fach d'acceptar quauqua ren.

acceptar vt. (*accèpti*) [a'seti] Consentir à pilhar, à recevre, à admetre.

accès n.m. 1. Cen que permete d'arribar en un luèc, una situacion, etc. 2. (inform.) procedura de recèrca ò d'enregistrament dintre la memòria d'un computador. 3. Periòde de manifestacion intensa d'un estat fisic, afectiu, etc.: *Accès de fèbre, de dolor*.

accessibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es accessible.

accessible, a adj. Que pòu èstre rejonch, que si pòu abordar: *Un luèc accessible*. 2. Que si pòu capir: *Un tèxto accessible*.

accession n.f. 1. Accion d'accedir à quauqua ren: *Accession à la propietat*. 2. (dr.) Extension dau drech de propietat en seguida au restacament d'una caua accessòria à la caua principala. 3. (dr.intern.) Adesion à una convencion internacionala d'un Estat qu'a pas participat à la sieu elaboracion.

accessit n.m. Dsitincion onorifica qu'es autrejada ai candidats classificats just après lu premiats: *Obtenir un accessit de latin*.

accessòri, òria adj. Segondari, qu'acompanha una caua principala: *De spesa accessòri*.

accessòri n.m. 1. Cen qu'es accessòri: *Cau destriar l'accessòri de l'essencial*. 2. (sovent au plural) Pèça destinada à completar un element principal: *Accessòris d'automobila*. 3. Element que s'ajonhe au vestit en li s'armonisant (sac, cintura, etc.). 4. Objècte, element dau decòr ò dei costumes dins una comèdia ò un film.

accessoriament adv. D'una façon accessòria.

accessoriar (-izar) vt. Decorar mé d'accessòris.

accessorista n. Au cínema ò dins un teatre, persona que s'ocupa de recampar lu accessòris necessaris à un film ò à un spectacle.

accident n.m. 1. Eveniment imprevis, malurós: *Un accident de camin de fèrre, un accident de la rota*. Sin. **auvari**. *Mandar d'accidents (à)*: Sovetar lo mau (à). ◇ *Pilhar un (l') accident*: Pilhar mau. ◇ *Costar l'accident*: Costar totplen car. ◇ *Pear l'accident*: Pear totplen. ◇ *Un bosin de l'accident*: Un bosin foart. ◇ (dr.) *Accident dau trabalh*: Accident que capita pendent lo trabalh ò à causa dau trabalh. 2. Eveniment que modifica l'anar dei cauas: *Un accident de percors*. ◇ *Per accident*: Per azard, per astre. 3. (mus.) Alteracion (dièsi, bemòl ò becaire) en defoara de la tonalitat. 4. *Accident dau terren*: Inegalitat dau releu. 5. (filos.) Atribut non necessari, qualitat relativa. Contr.: **substança, essença**.

accidents interj. Sièrve à marcar l'irritacion ò l'estonament. Sin.: **malapèsta, maugrabeu, mautrèst**.

accidental, a adj. 1. Degut à un accident: *Moart accidental*. 2. (filos.) De l'accident. Contr.: **substancial**.

accidentalament adv. D'una mena accidental.

accidentar vt. Causar un accident, un dam (à quauqu'un).

accidentat, ada adj. Que presenta d'accidents, d'inegalitats: *Un terren accidentat*. ◆ adj. e n. Qu'a subit un accident: *Una veitura accidentada, un accidentat de la rota*.

accidentologia n.f. Estudi scientific dei accidents de veïcules motorisats e dei sieu consequenças corporali.

accion n.f. 1. Fach, facultat d'agir, de complir quauqua ren (per oposicion à la pensada e à la reflexion): *Passar à l'accion, un òme d'accion*. 2. Acte, manifestacion concreta de la pensada de quauqu'un, d'un grope: *Lo mobile d'una accion*. ◇ *Vèrbo d'accion*: Vèrbo que sièrve à exprimir una accion (per oposicion à *vèrbo d'estat*). ◇ (filos.) Acte envisatjat dau ponch de vista de la sieu valor morala. ◇ *Accion de gràcia*: Remerciament adreçat à Dieu, per un benfach. 3. Efècte produch per quauqua ren ò quauqu'un qu'agisse d'un biais determinat: *L'accion dau govèrn, l'accion de l'acide, l'accion d'un remèdi*. ◇ (mecan.) Grandessa egala au doble dau produch de l'energia cinetica per la durada dau trajècte. 4. Movement collectiu: *Accion revendicativa*. ◇ Engatjament militar, combat. 5. Ensèm dei eveniments d'un racònte, considerats dins la sieu progression: *Unitat d'accion*. 6. Exercici d'un drech en justícia.

accion n.f. Títol que representa una part de sòci dins d'uni societats: *Crompar, vendre d'accions*.

accionable, a adj. Persona còtra cu si pòu entamenar una accion en justícia.

accionaire n.m. (mecan.) Dispositiu que permete d'agir sobre un mecanisme, un sistema, per n'en modificar lo foncionament ò l'estat.

accionament n.m. Accion de metre en servici, en foncion, un engenh, un motor. Sin.: **aviament**.

accionar vt. Faire foncionar, metre en movement (un mecanisme, un sistema).

accionari, ària n. Persona qu'a d'accions dins una societat.

accionariat n.m. 1. Division en accions dau capital d'una societat. 2. Fach d'èstre accionari. 3. Ensèm dei accionaris.

accipitride n.m. *Accipitrides*: Família d'auceus rapacis coma lo busard.

ace n.m (mòt anglés per **as**) ['ejs] Bala ganhanta sus un servici que l'adversari non pòu tocar, au tennis.

acefal(e), a adj. 1. Sensa tèsta: *Estàtua acefala*. 2. Qu'a minga individualitat afortida.

acefals n.m.pl. Classa de molluscs sensa tèsta diferenciada.

acefalia n.f. Mauformacion congenitala consistent en la mancança de tèsta.

acendre vt. (*acendi*) Alumar un fuèc, lo lume. Sin.: **alumar**, **alumenar**, **atubar** ◆ **s'acendre** v.pr. S'enflamar.

acendum n.m.sing. Brotilhas per acendre lo fuèc. Sin.: **brondilhas**, **buscalhas**, **brodilhas**.

aceraceas n.f.pl. Família d'aubres que lo tipe n'es l'agast.

acerar vt. Aponchar.

acerat, **ada** adj. Ponchut.

acerbament adv. D'una faïçon acèrba.

acèrbe, **a** adj. Agressiu, mordent: *De paraulas acèrbi*.

acerbitat n.f. (lit.) Caractèr de cen qu'es acèrbe.

acèrca n.f. Movement que permete d'abordar un tema, una question. Sin.: **abordada**.

acercar vt. Accion d'abordar un tema, una question. Sin. **abordar**.

acertament n.m. Assegurança, pròva, donadi per un esrich, un document oficial. Sin.: **afortiment**, **certificacion**, **atestacion**.

acertar vt. Assegurar, certificar, atestar.

acesença n.f. Aciditat.

acescent, **a** adj. Acide.

acetabulària n.f. Alga vèrda, pichona, unicel·lulària, de la Mar Mediterranea.

acetabul(e) n.m. (anat.) Cavitat articulària de l'òs iliac, que receup la tèsta dau femur.

acetabulifèrs n.m.pl. Molluscs cefalopòdes provedits de ventosas.

acetal n.m. (quim.) Còrs obtengut per accion dei aldeïdes sobre lu alcòls (nom generic).

acetalisacion (-izacion) n.f. Tresmudar en acetal per lo biais de l'accion d'un aldeïde sus un alcòl.

acetaldeïde n.m. (quim.) Etanal.

acetamida n.f. Amida de l'acide acetic, CH₃CONH₂.

acetanilide n.m. Substança obtenguda en partent d'anilina e d'acide acetic glacial.

acetarsòl n.m. Medicament arsenical emplegat per lo tractament de la sifilís, de l'amebiosa e de la diarrea.

acetat n.m. (quim.) Sau ò estèr de l'acide acetic: *Acetat d'alumini*. ◇ *Acetat de cellulòsa*: Estèr acetic de la cellulòsa, constituent de fibras textilas, de matèrias plastiqui, de films, etc. Sin.: **acetilcellulòsa**, **acetocellulòsa**.

acetazolamida n.f. Sulfamida emplegada coma diuretic.

acetic adj. *Acide acetic*: Acide CH₃CO₂H que dona lo sieu gust au vinaigre. Sin.: **acide etanoïc**.

acetificacion n.f. Fach d'èstre acetificat; transformacion en vinaigre.

acetificador n.m. Recipient ò installacion per tresmudar lu liquides alcolics en vinaigre.

acetificar vt. Convertir en vinaigre, en acide acetic.

acetil(e) n.m. Radical univalent CH₃CO- que deriva de l'acide acetic.

acetilacetona n.f. Liquide obtengut per la condensacion de l'acetat d'etil mé l'acetona en presença de sòdi.

acetilcellulòsa n.f. Acetat.

acetilcolina n.f. Mediator quimic liberat per lu nèrvís parasimpatics. Trasmètèire de l'estat dau soam, mandat per lo nucleu dau reticulat pontic gigantò-cellulari (situat au centre dau cerveu). L'acetilcolina manda d'influx de desvelh de cap à la rusca cereblala (cortex) e aviva lu nucleus de comanda dei uèlhs, lu nucleus de comanda endrèlhon una activitat oculària e bàrron lo passatge ai influx motors que vènon de la rusca e blòcon lu influx sensitius. La rusca es adoncas totalament isolada dau defoara e dei sensacions corporali, lo cerveu fonciona à vuèi.

acetilcolinesterasa n.f. Enzima naturalament presenta dins lo còrs uman, que provòca la destruccion de l'acetilcolina, n'evitant coma aquò una accion excessiva. Var.: **acetilcolinesterasi**.

acetilcolinesterasi n.f. Acetilcolinesterasa.

acetilcoenzima n.f. Substança qu'afraïra l'acide acetic e una coenzima, essencial dins lo metabolisme dei cellulas.

acetilcoenzima A n.f. Coenzima que juèga un ròtle capital dins lo metabolisme dei aliments per l'òme e l'animau.

acetilène n.m. Idrocarbure non saturat gasós HC≡CH, obtengut en particulier en tractant lo carbure de calci per l'aiga.

acetilenic, **a** adj. Que deriva de l'acetilène.

acetili n.m. Radical univalent que vèn de l'aide acetic.

acetilsalicilic adj. *Acide acetilsalicilic*: Aspirina.

acetilure n.m. Derivat metallic de l'acetilène.

acetimètre n.m. Aparelh per determinar la quantitat d'acide acetic qu'es contenguda dins un liquide.

acetobactèr n.m. Bacteria qu'es responsable de la transformacion de l'alcòl en acide acetic.

acetocellulòsa n.f. Acetat de cellulòsa.

acetomètre n.m. Acetimètre.

acetona n.f. Liquide incolòre (CH₃COCH₃) inflamable, d'una odor eterea, que s'emplega coma solvent.

acetonemia n.f. (med.) Presença anormala d'acetona ò de còrs vesins dins lo sang.

acetonemic, **a** adj. Que regarja l'acetonemia.

acetonuria n.f. Presença d'acetona dintre li urinas.

acetós, **oa** adj. Qu'a lo gust dau vinaigre.

acetòsi n.f. Malautia dau bestiari romiaire deuguda à la presença anormala de còrs cetonics.

acetositat n.f. Gust de vinaigre d'uni plantas.

acha n.f. **H**, vuechena letra de l'alfabet. Var.: **aca**.

acha n.f. Instrument format d'un fèrre trencant fixat à l'extremitat d'un mànegue e que sièrve à fendre e à talhar. Cf. **destrau**, **destralon**.

achabir vt. (*achabissi*) Finir completament, despensar tot un aver. Sin.: **acabar**.

achacós, **oa** adj. Pas en boana santat, fragile de santat.

achapamosca(s) n.m. Chapamosca(s).

achapar vt. 1. Rejónher: *Lo ciclista achapa l'adversari*. 2. Agantar un objècte, una malautia. 3. Pilhar dins una leca. 4. Arrestar: *Lu policiers an achapat lo*

ladre. 5. Enganar: *Mi siéu laissat achapar*. Var.: **chapar**. Sin.: **agantar, peçugar, recaçar**.

achiu (èstre) loc. 1. Aver acabat un trabalh ò quauqua ren. 2. *Èstre achiu de tot*: Aver fach tot dintre la sieu vida. 3. Non aver plus de sòus. 4. Èstre à la fin de la sieu vida. 4. *Si metre, èstre achiu*: Si metre, èstre à l'aise.

A.C.H.T. Corticoestimulina.

aciclic, a adj. Qu'es pas sotamés à un cycle.

acicular(i), a (-ària) adj. 1. Si di dei fuèlhas en forma de poncha. 2. Si di d'una disposicion de cristals en forma d'aigulhas.

acide, a adj. 1. Qu'a un gust aigre, ponhent: *Una bevenda tròup acida*. 2. Desagradiu, blessant: *De paraulas acidi*. 3. (quim.) Qu'a li proprietats d'un acide. ◇ (geol.) *Ròca acida*: Ròca endogèna que contèn mai dau 60 dau cent de silice. – (pedol.) *Soal acide*: Soal que lo sieu pH es inferior à 6,5.

acide n.m. 1. (quim.) Còrs idrogenat que la sieu solucion dintre l'aiga dona d'ions H_3O^+ , qu'agisse sobre li basas e lu metals en formant de saus e fa virar au roge la tenchura de vira-soleu. 2. (fam.) Acide lisergic dietilamide, L.S.D. (dròga).

acide-alcòl n.m. Compauat organic dotat de foncions à l'encòup acidi e à alcòl.

acidificable, a adj. Que pòu èstre transformat en acide.

acidificacion n.f. (quim.) Fach de transformar ò d'èstre transformat en acide.

acidificant, a adj. e n. Si di d'una substança qu'a la proprietat de rendre acide, de transformar en acide.

acidificar vt. 1. Rendre mai acide. 2. (quim.) Transformar en acide.

acidimètre n.m. 1. Aparelh per dosar lu acides. 2. Aparelh que sièrve à mesurar l'aciditat dau lach e dau vin.

acidimetria n.f. Mesura de la concentracion d'un acide.

acidimetric, a adj. Relatiu à l'acidimetria.

acidifile, a adj. (bot.) Si di d'una planta que si desvelopa ben sus un soal acide (coma lo bruc).

aciditat n.f. 1. Sabor acida, aigra. 2. Caractèr mordent: *D'uni paraulas acidi*. 3. (quim.) Caractèr acide d'un còrs.

acidò-alcàlimetria n.f. Mesura dau caractèr acide ò alcalin d'un mitan.

acidò-basic, a adj. *Equilibre acidò-basic*: Rapoart constant entre acides e basas dintre l'organisme, que si concretisa dins l'estabilitat dau pH sanguin.

acidocetòsi n.f. (med.) Acidòsi m'una presença de còrs cetònics dintre lo sang, observada dintre d'unu diabètas greus.

acidofile, a adj. (biol.) Cosinofile.

acidòsi n.f. (patol.) Estat dau sang quora presenta una aciditat excessiva.

acidotic, a adj. Relatiu à l'acidòsi.

acidulacion n.f. Accion d'acidular.

acidular vt. Rendre leugierement acide.

acidulat, ada adj. D'una sabor leugierement acida: *Una caramela acidulada*.

acier n.m. Aliatge de fèrre e de carbòni (pas mai dau 1,8 dau 100). ◇ *Acier inoxidable*: Acier resistant ai agents de la corrosion fins à 300°C. ◇ *Acier laminat*: acier à tenor en carbòni limitada, que permete d'obtenir per laminatge de tòlas, de ralhs, de profilats.

acieracion n.f. Accion d'acierar; lo sieu resultat.

acierar vt. 1. Convertir (lo fèrre) en acier. 2. Garnir d'acier.

acierat, ada adj. Que contèn d'acier: *Fonda acierada*.

acieratge n.m. Operacion que consiste à donar à un metal la durezza de l'acier.

acierenc, a adj. Qu'es d'acier. Sin.: **acierós**.

acieria n.f. Usina dont si fa l'acier.

acierista n. Especialista de la fabricacion de l'acier.

acierós, oa adj. Acierenc.

acilacion n.f. Fixacion d'un radical acile sus una molecula.

acil(e) n.m. Radical organic $RCO-$, que si tròva dins lu acides carboxilats.

acimar vt. 1. Talhar la cima d'un aubre, etc. Sin.: **descimelar, destestar**. 2. (mar.) Faire inclinar d'aut en bas (una verga). Sin.: **apicar**.

acimatge n.m. (mar.) Accion d'acimar. Sin.: **apicatge**.

acimatar vt. Rebrondar un aubre à la sieu cima.

acina n.f. Frucha de l'aubrespin. Var. **acinèla, pomparadís**.

acinèla n.f. Acina.

acnier, a n. Aubrilhon espinós dei baranhas, provedit de flors blanqui ò ròsi. Sin. **espina blanca, arsenier**.

acip n.m. Acipada (2).

acipada n.f. 1. Accion ò fach de s'acipar. 2. Fach per un còrs, un projectile, de n'en picar un autre. ◇ *Ponch d'acipada*: Endrech dont a picat un projectile. Var. **acip**.

acipador n.m. 1. Repompeu, causa de revèrs, dificultat. 2. (c. de f.) Butada.

acipar (s') v.pr. Tombar, si picar en tèrra, picar dau morre, s'estramaçar, especialament après aver urtat quauqua ren.

acivadar vt. Donar de civada (à un cavau, etc.).

aclafir vt. (*aclafissi*) Emplir completament. Var.: **clafir, claufir**.

aclafit, ida adj. Si di d'una persona profondament convencuda de la sieu superioritat, à respiech d'una idea, d'un sentiment. Sin. **embeugut**. Var.: **claufit, clafit**.

aclamacion n.f. Crit de gaug ò d'entusiasme, d'estrambòrd, d'afogada. Sin.: **ovacion**.

aclamar vt. Saludar per de crits d'entusiasme. Sin.: **ovacionar**.

aclapaire n.m. Aclapamoart.

aclapament n.m. Accion d'aclapar, de soterrar. Sin. **soterrament, enterrament**.

aclapamoart n.m. Persona que sotèrra lu moarts. Sin.: **aclapaire, tombassier, sotèrramoart**.

aclapar vt. 1. Recurdir ò tapar de pèiras: *Aclapar un potz*. 2. Soterrar: *Aclapar lo fems*. 3. (fig.) Acablar.

aclimatibilitat n.f. Qualitat de cen qu'es aclimatable.

aclimatable, a adj. Que pòu èstre aclimatat.

aclimatacion n.f. Fach, accion d'aclicamar ò de s'aclicamar. *Jardin d'aclicamatcion, zoo.*

aclicamatament n.m. Adaptacion d'un èstre vivent à un novel environament, un noveu clima, etc.: *L'aclicamatament à l'altituda.*

aclicamar vt. Abituàr à un clima, à un ambient. ◆ **s'aclicamar** v.pr. S'abituàr à un clima, à un ambient.

aclicin, a adj. Portat naturalament à. Var. **enclincin**.

aclicinament n.m. Disposicion, tendença naturala à quauqua ren. Sin. **propension**.

aclicidria n.f. Mancança d'acide cloric dins la secrecion gastrica.

aclicnè n.f. Dermatòsi caracterisada per de botons sobre la cara: *Aclicnè juvenila*, qu'apareisse à la pubertat.

aclicneïc, a adj. Relatiu à l'aclicnè; tocat per l'aclicnè.

aclicneïfòrme, a adj. Que retipa l'aclicnè.

aclicador n.m. Braç d'un sèti per pauar lu coes. Sin.: **apiejador**.

aclicassar (s') v.pr. S'aclicaptar, s'acliconar per s'escondre: «*En un canton s'aclicassa*» (RANCHER).

aclicatar (s') v.pr. Aclicassar.

aclicobament n.m. 1. Accion d'aclicoblar, de s'aclicoblar. 2. Raprochament fisic de doi individús d'una mema espècia e de sèxe opauat, per assegurant la reproducion. 3. Joncion de doi elements mecanics; dispositiu que permete aquela joncion.

aclicoblar vt. 1. Jónher, rendre solidari dins lo foncionament: *Aclicoblar doi ròdas, doi motors*. 2. Reünir doi per doi: *Aclicoblar doi bèstias per traire une carreta*. 3. Unir per la reproducion lo mascle e la femèla d'una espècia pariera. ◆ **s'aclicoblar** v.pr. S'unir per si reproduire. Sin.: **coïtar**.

aclicochada n.f. Frema que vèn d'aclicochar.

aclicochairar vt. Persegre, caçar.

aclicochament n.m. Accion d'aclicochar: *Aclicochament sensa dolor, aclicochament natural, aclicochament prematurat*. Sin.: **jacilha**.

aclicochar vi. e vt. ind. Metre au monde: *Aclicochar d'una filha*. Sin. **ajàçar, pichonar** (fam.) ◇ vt. Ajudar (una frema) à metre au monde.

acliconar (s') v.pr. Si faire tot pichin, si replegar, per s'escondre, si refugiar: *S'acliconar dins un canton*. Sin.: **s'aclicaptar, s'agromicelar**.

aclicodolar vt. Tuar, aclicochairar à còups de còdols, de pèiras, etc. Sin.: **apeiregar, lapidar**.

aclicofène n.m. Fach de ressentir de bosins parasites dintre li aurellas, que poàdon anonciar ò afortir una bassa de l'agudessa auditiva.

aclicoidador n.m. Braç de cadieràs, etc.

aclicolada n.f. 1. Accion de sarrar quauqu'un entre lu braç en signe d'afeccion, d'amistat ò per la remessa d'una decoracion: *Recevre l'aclicolada*. Sin.: **embraçada**. 2. Signe tipografic ({} per reünir de mòts, de linhas, d'elements matematics, etc. ◇ (mús) *Aclicolada orizontala*, que permete de gropar de portadas.

aclicolar vt. 1. Reünir m'un trach ò m'una aclicolada: *Aclicolar doi paraprafes*. Sin.: **agropar**. 2. Jónher, ligar: *Aclicolar una particula au sieu nom*.

aclicolia n.f. Mancança de secrecion bilària.

aclicolit(e, a) n.m. 1. (pej.) Companh, complici. 2. À la glèia, aqueu que siève lo prèire à l'autar.

aclicolitat n.m. Un dei quatre òrdres minors de la Glèia que son li foncions d'aclicolit, d'exorcista, de lector e de portier.

aclicolitrar vt. 1. S'adreïçar brusquement ò brutalament à quauqu'un. Sin.: **apostrofar, semonsar**. 2. Intimar à quauqu'un de donar d'explicas tocant un fach. Sin.: **interpelar**. 3. Manifestar lo sieu maucontentament tocant un fach. Sin.: **semonsar, blaimar, assasonar**.

aclicoloriment n.m. Accion de colorar ò de coloriar.

aclicolorar vt. Acolorir.

aclicolorir vt. Donar una color à quauqua ren. Sin.: **colorar, aclicolorar, encolorar**.

aclicoloria n.f. Mancança de pigments dins l'urina.

aclicomblir vt. (*acomblissi*) Comblar.

aclicomençament n.m. Varianta de **començada, començament**. Sin.: **entamenada, principi**.

aclicomençar vt. Varianta de **començar**. Sin.: **entamenar, principiari, emprincipiar**.

aclicomètre n.m. Aparelh per mesurar l'audida. Sin.: **audiomètre**.

aclicometria n.f. Mesura de l'audida. Sin.: **audiometria**.

aclicomodacion n.f. 1. Accion d'acomodar quauqua ren à un usatge, à una fin; fach de s'acomodar, adaptacion. 2. (biol.) Ensèm dei modificacions morfologiqui e fisiologiqui que permèton à un individú de s'adaptar à un mitan e de li sobreviure. 3. (fisiol.) Modificacion de la corbadura dau cristallin de l'uèlh, que permete la formacion d'un imatge net sus la retina.

aclicomodament n.m. Acordament, compromés.

aclicomodant, a adj. Qu'es dubèrt au dialògue. Sin.: **conciliant, complasent, bravàs**.

aclicomodar vt. 1. Alestir, adobar (quauqua ren que si manja). 2. Adaptar, apariar: *Aclicomodar lo parlar ai actes*. ◆ vi. Realisar l'acomodacion, en parlant de l'uèlh. ◆ **s'acomodar** v.pr. 1. S'adaptar, s'acordar. 2. S'accontentar, se satisfaire: *S'acomodar de tot*.

aclicomodot n.m. (biol.) Cambiament adaptatiu intransmissible presentat per un èstre vivent en defoara dau sieu mitan abitual.

aclicomolacion n.f. Accion d'acomolar. Var. **acomolament, acumolacion**. Sin.: **amolament**.

aclicomolador n.m. Acumulador. Var.: **acumulador**.

aclicomolament n.m. Acomolacion.

aclicomolar vt. 1. Acumular. 2. Comblar, acomblir.

aclicompanhada n.f. 1. Seguida de personas que n'acompanhon una altra per li faire onor. Sin.: **cortègi, mainada**. 2. Personas au servici d'una altra.

aclicompanhaire, airtiz n. Persona qu'acompanha. Var.: **acompanhator, acompanhatritz**.

aclicompanhament n.m. 1. Accion, fach d'acompanhar. 2. Seguida, escòrta. Var. **acompanhada**. 3. Caua qu'acompanha. 4. (mús.) Partidas vocali ò instrumentali que sotènnon la partida principal.

aclicompanhar vt. 1. Anar ensèm mé quauqu'un, li faire companhia: *Aclicompanhar quauqu'un fins à la poarta*. 2. (mús) Jugar de música m'un cantaire ò mé

d'autres musiciciens. ♦ **s'acompanhar** v.pr. Jugar d'un instrument en cantant: *S'acompanhar à la guitarra.*

acompanhador, tritz n. Acompanhaire. Var.: **acompanhairitz.**

acomplexar vt. Donar de complèxes. ♦ **s'acomplexar** v.pr. Agantar, subir de complèxes.

acompliment n.m. Fach, accion d'acomplir, d'acabar; realisacion. Var. **compliment, adempliment.** Sin. **acabament.**

acomplir vt. 1. Faire: *Acomplir lo sieu dever.* 2. Realisar completament, acabar.

acomplit, ida adj. 1. Acabat, finit: *Lo fach acomplit,* que si pòu pas revenir sobre. 2. Perfècte dins lo sieu genre: *Un artista complit.* Var.: **complit.**

acòmpte n.m. Soma que si dona per retenir una locacion ò una mèrç que si vòu crompar.

acondroplasia n. Persona pertocada per l'acondroplasia.

acondroplasia n.f. (patol.) Anomalia congenitala de l'esquelèt ligada à de trebolaments de la creissença dei cruissentèlas de conjugason que provòcon un arrèst dau desvelopament dei oàs en longuessa.

acondroplasic, a adj. Relatiu à l'acondroplasia.

aconilhar (s') v.pr. S'acantonar, en parlant d'un coniu que si vòu amagar. Sin.: **s'acoassar, s'acaptar.**

aconit n.m. (bot.) Flor mai que toxica que creisse sus una planta presenta dins li pasturas montanhòli e dins lu endrechs foarça aigaiós (Família dei ranunculaceas). Sin.: **estrangolops, capulet blau.**

aconitina n.f. Alcaloïde extrach de l'aconit.

aconsegre vt. (*aconseguir*) Còrrer darrièr quauqu'un ò quauqua ren per l'agantar ò lo rejónher. Var. **consegre, persegre, aconseguir.** Sin. **acochairar, percaçar, persequir, ajónher.**

aconseguir vt. (*aconseguissi*) Aconsegre.

aconsentir vt. e intr. Consentir.

acontentament n.m. Accion d'acontentar; estat d'aqueu que non desidèra ren de mai. Var. **contentament.** Sin.: **aise.**

acontentar vt. Rendre content, satisfaire: *Contentar li pràctigas.* ♦ **s'acontentar (de)** v.pr. Limitar li sieu envuèias, li sieu pretensions: *S'acontentar de gaire.* Var.: **contentar.**

acoquinar (s') v.pr. Si ligar embé de monde de marrida fama, sensa moralitat. Sin.: **s'encarraunhar, s'agusardir, mandronejar.**

acorcha n.f. Camin mai cort. Var.: **escorcha.**

acorchement n.m. Accion, fach d'acorchar.

acorchar vt. Faire mai cort.

acorcossonir (s') v.pr. S'emplir de corcossons.

acordable, a adj. Que si pòu acordar.

acordador n.m. Autís, clau per acordar un instrument de música.

acordaire, airtz n. Persona qu'acòrda d'instruments de música: *Un acordaire de pianos.*

acordalhas n.f.pl. (vièlh) Promessa mutuala de maridatge; la ceremonia que l'acompanha. Sin.: **promessa.**

acordament n.m. 1. Accion de s'acordar, de si metre en harmonia. Var. **acòrdi, acordança.** 2. Convencion escircha entre doi ò mantu Estats. Sin.: **tractat, pati.**

acordança n.f. Acordament, acòrdi.

acordar vt. (*acòrdi*) 1. Consentir à donar, à autrejar quauqua ren à quauqu'un: *Acordar una aumentacion de salari.* 2. (mús) a. Reglar un instrument per que sigue just. b. Metre d'unu instruments au meme diapason. 3. (ling.) Aplicar à un mòt una règla d'acòrdi: *Acordar lo vèrbo m'au subjècte.* 4. Armonisar d'uni colors. ♦ **s'acordar** v.pr. 1. a. Se metre d'acòrdi. b. Anar d'acòrdi. 2. (ling.) Èstre en acòrdi (m'un autre mòt): *L'adjectiu s'acòrda m'au nom.* 3. Anar ben ensèm, per de colors.

acordatge n.m. Travalh que consistisse de contrarotlar e d'acordar un instrument de música. Var.: **acòrdi.**

acordeon n.m. Instrument de música portatiu, à claus ò à botons, que li sieu ancas son accionadi per un bofet: *Acordeon cromatic, acordeon diatonic.*

acordeonista n. Persona que juèga de l'acordeon.

acòrdi n.m. 1. Entenduda, harmonia entre doi pesonas que partéjon d'ideas, de sentiments. ♦ *D'acòrdi:* Aí. ♦ *Si metre d'acòrdi:* Arribar à s'entendre. ♦ *Anar d'acòrdi:* s'entendre. ♦ *Èstre d'acòrdi:* Partejar una idea. 2. Arranjament entre doi personas ò mai, doi partidas ò mai: *Acòrdi salarial.* 3. (mús) a. Ensèm de sons musicals emés en meme temps. b. Accion d'acordar un instrument; lo sieu resultat. 4. (ling.) Rapoart entre de mòts ò de formas: *Acòrdi en genre e en nombre.* 5. Harmonia entre de cauas: *Un acòrdi de colors.*

acòrdi-quadre n.m. Acòrdi entre partenaris socials, que sièrve de basa à d'autres acòrdis mai detalhats.

acoria n.f. Mancança congenitala de la color dau viston.

acórrer vi. Venir leu leu. Sin.: **s'acorsar.**

acorsar vt. Aconsegre. ♦ **s'acorsar** v.pr. Acórrer.

acosmic, a adj. Que pertòca l'acosmisme.

acosmisme n.m. Sistema filosofic que nèga l'existença de l'univèrs en defoara de Dieu.

acosmista adj. Partidari de l'acosmisme.

acostable, a adj. Que pòu èstre acostat.

acostada n.f. (mar.) Accion d'acostar; lo sieu resultat. Sin.: **acostament.**

acostar vt. (acoasti) 1. S'aprochar, se plaçar bòrd còntre bòrd, en parlant d'un bateu. 2. Abordar quauqu'un per li parlar.

acostic, a adj. Relatiu à la percepcion dei sons.

acostica n.f. 1. Partida de la fisica que regarda l'estudi dei sons. 2. Qualitat d'un luèc en foncion de la propagacion dei sons.

acostician, a n. Persona que s'entrèva d'acostica.

acostumada (à l') (loc.) Abitualament.

acostumança n.f. Fach de s'acostumar, de s'abituair plan planin à quauqua ren: *Acostumança au bosin.* ♦ (espec.) Adaptacion que permete à un individú de suportar de dòsis totjorn mai foarti d'una substança toxica: *Acostumança à l'alcol, au tabac, à la dròga.*

acostumar vt. Dispauar quauqu'un à suportar ò à faire quauqua ren; abituar. ◆ **s'acostumar** v.pr. (à) S'abitar (à).

acostura n.f. Renfoarç de la tombada d'una vela.

acotador n.m. Conhet.

acotar vt. (*acòti*) 1. Blocar, immobilisar un veïcule, un objècte pesant au mejan de tròç de boasc o autre per lo mantenir en plaça. Var.: **cotar**. Sin.: **conhar**. 2. Blocar bruscament lo foncionament d'un motor. ◆ **s'acotar** v.pr. 1. S'apiejar. 2. Si blocar, s'enraiar. Var.: **si cotar**.

acotatge n.m. Blocatge. Var.: **cotatge**. Sin.: **enraiment**.

acotiledon, a adj. e n. (bot.) Que lu sieus cotiledons son gaire ò pas desvelopats. Var.: **acotiledoneu**.

acotiledoneu, ea adj. Acotiledon.

acrà n.m. Boleta de merluça pilada ò de pulpa de liume mesclada de pasta à binheta e cuècha dins l'òli bulhent (coïna creòla).

acràcia n.f. Doctrina que foarabandisse tot poder politic. Sin.: **anarquia**.

acrània n.f. Mancança totala ò parciala de crani.

acre n.m. Vièlha mesura agrària variabla d'un país à l'autre (valia pas luènh de 52 ares en França).

acre, a adj. Qu'a una odor ò una sabor foarti, irritanti.

acreditacion n.f. Per un jornalista, autorisacion d'intrar dins d'unu luècs.

acreditar vt. 1. Rendre credible, versemblable: *Li pròvas trovadi acredítan aquela tèsi*. 2. Faire durbir un crèdit à quauqu'un dins una banca. 2. Donar autoritat à una persona per que represente un país: *Acreditar un ambassador*. ◆ **s'acreditar** v.pr. Devenir credible.

acreditat, ada adj. Si di d'un jornalista qu'es autorisat à intrar dins d'unu luècs.

acreditor, tritz n. (dr.) Persona que dona la sieu garantida en favor d'una altra persona.

acrèire vt. Enchèire.

acreissement n.m. Aumentacion, accion d'acréisser. Var.: **creissement, creis, creissença**. Sin.: **augment**.

acreissent, a adj. (bot.) Que creisse encara après la fecondacion, en parlant d'una partida de la flor altra que lu ovaris.

acréisser vt. Aumentar l'intensitat ò l'importança de: *Acréisser la riquesa d'un país*. Var.: **créisser, encréisser**. Sin.: **augmentar**.

acrespir vt. (*acrespissi*) Metre lu bèrris en desòrdre. Sin.: **escarpinar, emberrir**.

acridian n.m. *Lu acridians*: Família d'insèctes ortoptèrs, sautaires, erbivòres, sovent gregaris e migradors, cen que n'en fa à-n-aqueu ponch lu piègers enemics de la vegetacion.

acridina n.f. Còrs organic azotat que si tròva dins lo quítran dau carbon de tèrra, à la basa d'una classa màger de colorants.

acridona n.f. Derivat cetonic de l'acridina.

acrifòrme, a adj. De la forma d'un acridian.

acrilic adj. *Acide acrilic*: Acide obtengut per oxidacion de l'acroleïna. ◇ *Pintura acrilica*: Pintura

emulsion obtenguda per dispersion de pigments dins un latex deugut à la polimerisacion dau metacrilat de metil.

acrilic, a adj. e n. Si di d'una fibra sintetica, polimèr de l'acrilonitrile.

acrilonitrile n.m. (quim. org.) Compauat, obtengut à partir dau propilène., de formula $H_2C=CH-C\equiv N$.

acrimonia n.f. Agror de caractèr, de lengatge. Sin.: **amarum, ràbia, renadissa, ronha**.

acrimoniós, oa adj. Persona que manifèsta d'acrimonia, de marrida umor. Sin.: **amar, rabiós, renós, ronha, raspinhós**.

acroanexia n.f. Privacion d'oxigène ai extremitats.

acroacia n.f. 1. Exercici d'acrobata. 2. (fig.) Comportament ò biais de faire perilhós ò discutible.

acrobata n. 1. Artista de circ ò de music-hall que fa de numèros d'agilitat, d'adreiça ò de foarça. 2. (fig.) Persona qu'a de biais de faire complicats ò perilhós: *Un acrobata de la política*.

acrobatic, a adj. Que tèn de l'acroacia.

acrocar vt. (*acròqui*) Aganchar.

acrocefal(e), a adj. Que patisse d'acrocefalia.

acrocefalia n.f. Mauformacion patologica dau crani.

acrocianòsi n.f. Coloracion blavinèla dei extremitats (dets, nas, aures, ...).

acrodinia n.f. Malautia infantila que la sieu causa es desconoissuda, marcada per de trebolums dolorós e vasomoters dei extremitats.

acrofòbia n.f. Fòbia dei luècs elevats.

acroleïna n.f. Aldeïde etilenic volatile e sufocant obtengut per desidratacion de la glicerina ò per oxidacion dau propilène, de formula $CH_2=CH-CHO$.

acromatic, a adj. 1. Que laissa passar lo lume blanc sensa lo descompauar. 2. Que pilha pas lu colorants, en parlant d'un constituent celulari.

acromatisar (-izar) vt. (opt.) Remediar à l'aberracion cromatica d'un sistema optic.

acromatisme n.m. (opt.) Absença dei irrisacions qu'acompanhon l'imatge fornit per una lentilha. – propietat d'un sistema optic acromatic.

acromatocit(e) n.m. Globet roge qu'a perdut la sieu matèria coloranta.

acromatopsia n.f. Afeccion de la retina qu'empacha de destriar li colors, majament lo roge e lo vèrd.

acromatopsic, a adj. Pertocat per l'acromatopsia.

acròme, a adj. 1. Que non es pigmentat, en parlant d'una lesion. 2. En negre e blanc, per una fotografia.

acromegalia n.f. Ipertròfia non congenitala pertocat li mans, lu pens, lo pièch e de còups li viscères, particuliera ai adultes.

acromelalgia n.f. Crisis paroxistiqui marcadí per de brutladuras e de formigaments ai extremitats dei membres ligadi à de trebolums vasomoters.

acròmi n.m. Apofisi sobrana de la platèla.

acromia n.f. (med.) Decoloracion de la pèu per mancança ò disparicion dau pigment cutaneu normal (melanina).

acronime n.m. Sigla que si pòu prononciar coma un mòt vertadier: **sida, lasèr, radar**, etc.

- acropatia** n.f. Dolors de extremitats.
- acropòli** n.f. 1. Partida mai auta dei ciutats grèqui. M'una majuscula: *L'Acropòli*: L'acropòli d'Atenas.
- acrosòma** [akru'sòma] n.m. Extremitat anteriora dei espermatozòides. Var.: **acro-sòma**.
- acrostic** n.m. Poesia que li promieri letras dei vèrs forma un mòt (tema general de la composicion, nom de l'autor, dau destinatari).
- acrotars(e)** n.m. Part escaumoa que si tròva dessobre li patas dei passerons.
- acrotèri** n.m. 1. Sòcle dispauat ai extremitats ò à la cima d'un fronton e que supoarta li estàtuas ò d'autres ornamentals. 2. Ornament de terralha ò de màrmor pauat sus aqueu supoart.
- acrotoracics** n.m.pl. Família de crustaceus parasites dei molluscs.
- acte** n.m. 1. Tota accion umana, voluntària ò non e considerada coma un fach objectiu e complit: *Un acte de bontat*. – *Faire acte de*, testimoniar de: *Faire acte de boana volontat, de coratge*. ◇ (psicol.) *Passatge à l'acte*: Realisacion d'un desir que fins aquí èra contengut. ◇ (psican.) *Acte mancat*: Comportament socialament inadaptat que realisa un desir inconscient. – (filos.) *En acte*: Qu'es à s'acomplir ò qu'es ja realizat (contr.: *En potença*). ◇ (relig.) Vanc espiritual: *Acte de fe*. 2. Decision ò operacion destinada à produire un efècte de drech. 3. (dr.) Escrich que constata una operacion ò una situacion juridica: *Un acte de venda, un acte de naissença*.
- acte** n.m. Au teatre, caduna dei divisions principali d'una pèça.
- actea** n.f. Planta granda, verinoa, de la Família dei ranonclaceus dei boascs aigalhós.
- actina** n.f. Una dei proteïnas constitutivi dau citosquelet (l'autra es la tubulina).
- actini** n.m. Element quimic radioactiu de simbòle Ac e de nombre atomic 89.
- actinia** n.f. Polipe marin que si tanca sus li ròcas dau ribatge per lo biais de ventosas e provedits d'una corona de banas. Sin.: **anemòna de mar, rustuguet**.
- actinic** n.m. Nom dei irradiaments que congrèlhon una reaccion quimica.
- actinídia** n.f. Mena d'aubrilhon escaire de la Família dei actinidaceas, que la sieu frucha es lo kiwi.
- actinidaceas** n.f.pl. Família de plantas lenhoï e peludi.
- actinides** n.m.pl. Gropes d'elements quimics analògues à l'actini.
- actinifèr, a** adj. Que congrèlha un irradiament radioactiu.
- actinologia** n.f. (fis.) Part de la fisica qu'estúdia lu irradiaments e sobretot lu sieus efèctes quimics e biologics sus li foncions umani e animalí.
- actinobacillòsi** n.f. Malautia dau bestiari romiaire vesina de l'actinomicòsi.
- actinòfri** n.m. *Actinòfris*: Classa de protozoaris dei aigas docí e saladi.
- actinòmètre** n.m. (fis.) Aparelh que mesura lu irradiaments.
- actinometria** n.f. Mesura de l'intensitat dei irradiaments e en particular aquelu dau soleu.
- actinometric, a** adj. Que pertòca l'actinometria.
- actinomicetal(e)s** n.m.pl. Òrdre de bacterias que la sieu forma retipa aquela dei fonges coma lo bacille de la tuberculòsi, de la lebra e de la difteria.
- actinomicèt** n.m. *Actinomicèts*: Classa de bacterias vesina dei actinomicetales.
- actinomicòsi** n.f. Malautia dei boïns, dei porcins e dau can, deuguda à un actinomicèt, que si manifèsta per d'apostemiduras poirot de la boca ò seroi e que pòu finda tocar l'òme.
- actinomòrf(e), a** adj. (bot.) Si di d'una planta qu'a li flors simetriqui à respiech d'un axe.
- actinon** n.m. (quim.) Isotòpe dau radon, gas que vèn de la fission de l'actini.
- actinoscopia** n.f. Examèn optic d'un organe per transparença ò per difusion.
- actinòt** n.m. Anfibòla calcica, magnesica e ferrifèra, monociclica de color vèrda.
- actinoterapia** n.f. Terapia per lo biais dei rais e particularament per lu ultraviolets dins lo tractament de la tuberculòsi, de la nosadura e de l'espasmofilia.
- actitud(a)** n.f. 1. Biais de tenir lo còrs, postura. ◇ (coregr.) En dança classica, postura m'ai braç e una dei cambas levats. 2. Biais de si comportar m'ai autres.
- actiu, iva** adj. 1. Qu'agisse, qu'a una activitat, que demanda d'energia ò necessita de l'activitat: *Èstre actiu en despièch de l'atge, Faire de recèrcas activas*. ◇ *Metòde actiu, ensenhament actiu*, tipe d'ensenhament que laissa l'iniciativa à l'escolan. 2. Que jùega un ròtle efectiu, qu'es en activitat, en exercici: *Un sòci actiu*. – *Populacion activa*: Ensèm dei personas qu'an una activitat professionala. – *Vida activa*: Periòde d'activitat professionala de la vida. – *Armada activa*: Totalitat dei foarças armadi en exercici en temps de patz. 3. Qu'agisse eficaçament: *Un remèdi actiu*. 4. (ling.) *Forma, votz activa*: Construccion dont lu subjècte dau vèrbo es l'agent. Contr.: **passiu**.
- actiu** n.m. 1. Cen qu'una persona a, per oposicion à cen que deu (lo passiu). 2. Persona qu'apartèn à la populacion activa. 3. (ling.) Forma, votz activa.
- activa** n.f. Armada activa: *Un oficier d'activa*.
- activable, a** adj. Que pòu èstre activat.
- activacion** n.f. 1. Accion d'activar; acceleracion. 2. (quim.) Aumentacion de la reactivitat d'un còrs, essencialament per absorcion de radiacions.
- activador, airtz** adj. (fis. nucl., quim.) Qu'es capable d'activar.
- activament** adv. D'un biais actiu: *Es recercat activament*.
- activar** vt. 1. Rendre mai viu, mai actiu. ◇ (quim.) Sotametre à una activacion. 2. Rendre mai rapide: *Activar lo movement*. ◆ **s'activar** v.pr. Faire mai leu per complir quauqua ren. Sin.: **si preissar, si bolegar, faire leu**.
- activat, ada** adj. (fis. quim.) rendut mai apte à agir per una activacion: *Carbon activat*.
- activisme** n.m. 1. Actituda politica que preconisa l'accion dirècta e la propaganda activa. 2. Atituda morala

que mete en avant li necessitats de la vida e de l'accion mai que lu principis teoric.

activista adj. e n. Partidari de l'activisme.

activitat n.f. 1. Ensèm dei fenomènes per li quali si manifestà una forma de vida, un foncionament: *Activitat individuala, un volcan en activitat*. 2. Vivacitat e energia dintre l'accion de quauqu'un; dinamisme. Sin.: **bolegadissa, enavant, bolega**. 3. Accion d'una persona, d'una societat, d'una nacion dins un domeni definit; domeni dont s'estende aquesta activitat: *L'activitat professionala*. 4. *En activitat*: a. En exercici, en servici. Contr.: **en disponibilitat, pensionat, retirat**. b. En foncionament: *Una societat en activitat*.

actografe n.m. Aparelh per enregistrar li activitats locomotritz d'una persona ò d'un animau.

actografia n.f. Ensèm de tecnicas d'enregistrament e de mesura per conóisser cronologicament li activitats locomotritz d'una persona ò d'un animau.

actografic, a adj. Relatiu à l'actografia.

actograma n.m. Enregistrament dei activitats locomotritz d'una persona ò d'un animau.

actor, actritz n. 1. Artista que juèga la comèdia au teatre ò au cinéma. Sin.: **comedian**. 2. Persona que pilha una part determinanta dins una accion, una decision.

actual, a adj. 1. Qu'existe dins lo moment present, l'epòca presenta: *Tractar un subjècte actual*. 2. (filos.) Real, efectiu (contr.: **virtual**).

actualament adv. En aquesto moment. Sin.: **per l'ora**.

actualisacion (-izacion) n.f. 1. Accion d'actualisar. 2. (filos.) Passatge dau virtual à la realitat.

actualisador, airtz (izador, izairitz) adj. Si di d'un procediment que permete l'actualisacion lingüistica.

actualisar (-izar) vt. 1. Adaptar au moment present, à l'epòca presenta, metre à jorn: *Actualisar lu programas, actualisar una basa de donadas*. 2. (econ.) Calcular la valor actuala de (un ben, una soma).

actualisme n.m. Explica dau passat geologic de la Tèrra per lo biais dei fenomènes actuals.

actualitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es actual: *Un subjècte d'actualitat, l'actualitat d'una question*. 2. Ensèm dei eveniments, dei fachs actuals: *L'actualitat literària*. ♦ au plural: Li informacions (sobretot à la television e à la ràdio, ancianament au cinéma).

actuari, ària n. Especialista de l'aplicacion dei estadisticas dins lo camp financier.

actuarial, a adj. Fach, calculat per un actuari: *Calculs actuarials*. ♦ *Taus actuarial*: Taus de rendement produch per un capital que lu sieus interès e lo reemborsament sont assegurats per de pagaments escalonats dins lo temps.

actuariat n.m. 1. Tecnica que lu actuaris emplégon. 2. Foncion d'actuari.

acubier n.m. (mar.) Dubertura practiada dins la muralha d'una nau de cada costat de la ròda de proa, per laissar passar la cadena de l'àncora. Var.: **cúbia** (it.).

acuèlh n.m. Accion, biais d'aculhir: *La pàgina d'acuèlh d'un site internet*. ♦ *Centre d'acuèlh*: Centre

per aculhir de sinistrats, de refugiats, de gents dins lo besonh, etc.

acuitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es agut: *L'acuitat d'un son, l'acuitat d'un problema*. 2. Poder de discriminacion d'un organe dei sens: *Acuitat visuala*. Sin.: **acutessa, agudessa**.

aculhença n.f., **aculhiment** n.m. Biais d'aculhir.

aculhent, a adj. Qu'ofrisce un boan acuèlh: *Una familha aculhenta*.

aculhir vt. (*acuèlhi*) 1. Recevre quauqu'un d'un biais donat: *Aculhir una persona calorosament*. 2. Recevre, donar l'ospitalitat à (quauqu'un). 3. Pilhar, acceptar: *Coma es estada aculhida aquela novèla lèi?*

aculpar vt. Acusar (2).

aculpat n.m. Acusat (2).

aculturacion n.f. (sociol.) Procèssus que fa qu'un individú ò un grope ientra en contacte m'una cultura autra que la sieua e l'assimila totalament ò en partida.

aculturat, ada adj. Qu'a subit una aculturacion.

aculturar vt. Adaptar un individú ò un grope à una novèla cultura.

acuminat, ada adj. Provedit d'una poncha localisada.

acumulacion n.f. 1. Accion d'acumular; resultat d'aquesta accion. ♦ *Escaufatge per acumulacion*: Dispositiu d'escaufatge qu'emplega lo corrent electric pendent li oras de relambi e restituisse à la demanda la calor acumulada. 2. (geogr.) Amolonament de materiaus detritics sota l'accion de l'aiga, dau vent, etc. 3. *Acumulacion dau capital*: Dins una societat capitalista, reproduccion alargada dau capital per incorporacion de maivalença. Var.: **acomolament**. Sin.: **amontelament, amolonament**.

acumulador n.m. Acumulator.

acumular vt. Metre ensèm en granda quantitat: *Acumular de mèrç, de pròvas*. Sin.: **amolonar**. ♦ **s'acumular** v.pr. S'amolonar: *Li fuèlhas s'acumulon au pen de l'aubre*. Var.: **acomolar**. Sin.: **amontelar, amolonar**.

acumulator n.m. 1. (corr.) Dispositiu que pòu faire una resèrva d'energia electrica sota forma quimica per la restituir après (acumulator electric): *Bataria d'acumuladors d'una veitura*. ♦ (sc.) Tot dispositiu capable d'emmagasinar d'energia e de la restituir. – *Acumulator idraulic*: Qu'emmagasina l'energia sota forma de pression d'un liquide. 2. (inform.) Registre de l'unitat centrala d'un computador dont son enregistrats lu resultats d'operacions efectuadi. Var.: **acumulador, acomolador**.

acuponchura n.f. Acupuntura.

acupuntaire, airtz n. (med.) Vèire **acupuntor**.

acupuntura n.f. (med.) Tecnica medicala chinesa que si practica embé d'agulhas plantadi en d'endrechs precis dau còrs. Var.: **acuponchura**.

acupuntor, tritz n.m. Especialista que practica l'acupuntura. Var.: **acupuntaire**.

acús n.m. Anonci, dins un juèc de cartas; ponchs correspondents.

acusable, a adj. Que pòu èstre acusat.

acusacion n.f. Accion d'acusar; lo sieu resultat. - (dr.)
1. Fach de portar davant una juridiccion repressiva la conoissença d'un crimi. 2. *L'acusacion*: Lo ministèri public (per oposicion à la *defensa*).

acusador, airtz n.m. Persona qu'acusa quauqu'un.
Var.: **acusator, acusaire**.

acusador, airtz adj. Qu'acusa.

acusaire, airtz adj. e n. Acusador.

acusament n.m. Escrich senhat per reconèisser qu'un mandadís es estat reçauput. Var.: **acusat (de recepcion)**.

acusar vt. 1. Presentar quauqu'un coma culpable: *Acusar quauqu'un de murtre*. 2. (dr.) Deferir en justícia per un delictè ò un crimi. Sin.: **aculpar, encusar, inculpar**. 3. Metre en evidença, accentuar. 4. Laisser paréisser, mostrar: *Acusar la fatiga*. ◇ (fam.) *Acusar lo còup*: Far vèire que siés tocat per una nòva, un eveniment, etc. 5. *Acusar recepcion*: Faire saupre qu'as recevut un corrier. 6. Ai cartas, faire conèisser ai jugaires una seguida de cartas dins lo debanament de la partida.

acusat n. (corr.) Tota persona à cu si repròcha una infraccion. ◇ (dr.) En cort d'assisas, persona que si ve reprochar un crimi. Var.: **encusat, inculpat, aculpat**. ◆ n.m. *Acusat de recepcion*: Avís qu'informa l'expeditor que lo sieu corrier es ben arribat à destinacion.

acusatiu n.m. (ling.) Cas dei lengas à declinason que marca la relacion entre lo vèrbo e lo complement mai directament afectat per l'accion verbala. ■ La lenga d'òc medievals avia conservat doi cas: lo nominatiu (subjècte) e l'acusatiu (complement).

acusator, tritz adj. e n. Acusador.

acusatòri, òria adj. (dr.) *Sistema acusatòri*: Sistema de procedura penala dont lo jutge es arbitre entre li partidas (Contr.: *sistema inquisitòri*).

acutangle n.m. Triangle que lu sieus angles son aguts.

acutangulari, ària adj. Que forma un angle agut.

acutangulat, ada adj. (bot.) Que possedisce d'angles salhents.

acutessa n.f. Agudessa. Var.: **acuitat**.

adagi n.m. Maxima anciana e populària que vèn dau drech costumier ò escrich. Sin.: **sentença, aforisme, provèrbi**.

adagio adv. (italian) [a'dadʒo] (mús.) Lentament. ◆ n.m. Composicion executada adagio.

adaisar (s') v.pr. S'acomodar. Sin.: **s'aisar**.

adaise adv. Lentament, cautament. Sin.: **d'aise, suau**.

adamantin, a adj. 1. (lit.) Qu'a la duretad, l'esclat dau diamant. 2. (anat.) *Cellulas adamantini*, que prodúon l'esmalt dei dents.

adamian, a ò adamic, a adj. Adèpte de l'adamisme.

adamisme n.m. Doctrina d'unu eretics dau siècle II que si mostràvon nuts per exprimir l'estat d'innocença d'Adam au moment de la Creacion.

adaptabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es adaptable. Sin.: **apariabilitat**.

adaptable, a adj. Que si pòu adaptar. Sin.: **apariable**.

adaptacion n.f. Accion d'adaptar; lo sieu resultat. Fach de s'adaptar.

adaptador n.m. Adaptator.

adaptament n.m. Adaptacion.

adaptar vt. 1. Aplicar, ajustar. Sin.: **apariar**. 2. Aplicar coma si deu; metre en acòrdi, apropiar. 3. Arranjar una òbra per la faire correspoandre au gust actual ò per la transpauar dins un autre mòde d'expression (teatre, cínema, television, etc.): *Adaptar una comèdia en niçard*. ◆ **s'adaptar** v.pr. Si plegar, si conformar: *S'adaptar ai circonstanças*.

adaptatiu, iva adj. (biol.) Que realisa una adaptacion.

adaptatometria n.f. Mesura de la capacitat retiniana per s'adaptar ai variacions d'intensitat de la luz.

adaptator n.m. Instrument ò dispositiu que permete d'adaptar un objècte à una utilizacion per la quala èra pas previst: *Adaptator per presas de corrent*. Var. **adaptador**.

adaptator, tritz n. Persona qu'adapta una òbra literària au cínema, au teatre. Var.: **adaptador**.

adarrierrar vt. Metre en tardança. Var.: **endarrierrar**. Sin.: **atardivar**. ◆ **s'adarrierrar** v.pr. Si metre en tardança. Var.: **s'endarrierrar**. Sin.: **s'atardivar**.

adarrierat, ada adj. 1. Qu'es en tardança. 2. Si di d'una persona que lo sieu desenvolupament intel·lectual es pas au nivèu normal. Var.: **endarrierat**. Sin.: **atardivat**.

adarrieratge n.m. Estat d'una persona qu'es adarrierada. Var.: **endarrieratge**.

addenda n.m.inv. (mòt latin) Ajust de nòtas, de correccions, fach à un obratge per lo completar.

addicion n.f. 1. Accion d'ajustar. 2. (mat.) Promiera dei quatre operacions fondamentalas de l'aritmética, marcada m'au signe +; reünion en un nombre solet, la **soma**, dei unitats ò fraccions d'unitat que constituïsson doi nombres ò mai. Sin. **ajusta**. 3. Nòta dei espesas au bar, au restaurant, etc. 4. (quim.) *Reaccion d'addicion*: Reaccion dont d'uni molèculas s'unisson per n'en formar una novèla.

addicionable, a adj. Que si pòu addicionar.

addicionaira n.f. (inform.) Addicionaire.

addicionaire n.m. (inform.) Organe de calcul analogic ò numeric que permete d'efectuar la soma de doi nombres. Var. **addicionaira**.

addicional, a adj. Que vèn en mai: *Música addicionala*. - (espec.) *Temps addicional*: Au balon, temps ajustat en fin de cada mièg-temps per compensar lu moments non jugats (cambiaments de jugaires, feriduras, etc.).

addicionar vt. 1. Reünir en un nombre solet; totalisar. 2. Ajustar una caua à una altra: *Addicionar lo sieu vin d'un pauc d'aiga*.

additiu, iva adj. 1. (mat.) *Notacion additiva*: Dins un ensèm, emplec dau signe + per marcar una lèi de composicion intèrna. 2. (fis.) *Grandessa additiva*: Que, mesurable, pòu èstre l'objècte d'una operacion d'addicion.

additiu n.m. 1. Substança, produch que s'ajusta à un autre per n'en melhorar li caracteristicas ò li proprietats. 2. Addicion facha à-n-un tèxto.

adduccion n.f. 1. (anat.) Movement que rapròcha un membre de l'axe dau còrs. 2. Apoart d'un fluïde au luèc dont deu èstre emplegat: *Adduccion d'aiga*.

adductor adj. e n. 1. Que provòca una adduccion: *Muscle adductor*. 2. *Canal adductor*: Canal que mena l'aiga d'un sorgent à una resèrva.

adebliment n.m. Fach de rendre ò de devenir deble; estat que n'en resulta. Sin.: **aflaquiment**, **afebliment**.

adeblir vt. (*adeblissi*) Rendre deble. Sin.: **aflaquir**, **afeblir**. ♦ **s'adeblir** v.pr. Devenir deble: *La sieu vista s'adeblisse*.

adeblissent, a adj. Qu'afeblisse. Sin.: **aflaquissent**, **afeblissent**.

adelfofagia n.f. Absorcion normala d'un ò de mantu embrions animaus ò vegetals per lo mei primierenc d'entre elu. Pertòca lu molluscs, li alabrenas, li plantas de flors, etc.

adelfogamia n.f. Pollinisacion entre plantas de la mema familha.

adelomicèt n.m. *Adelomicèts*: Familha de fonges que li sieu formas de reproduccion son mai conoissudi.

adempliment n.m. Acompliment.

ademplir vt. Complir, accomplir: *Ademplir una promessa*.

adenalgia n.f. (patol.) Dolor au nivèu dei ganglis linfatics.

adenectomia n.f. (med.) Ablacion d'un ò de mantu ganglis linfatics.

adenina n.f. Substança bioquimica enclausa dins de basas azotadi.

adeniti n.f. (patol.) Escaufament dei ganglis linfatics.

adentar vt. Agantar m'ai dents.

adenocarcinòma n.m. (patol.) Tumor maligna de l'epitèli ganglionari.

adenofibròma n.m. (patol.) Tumor benigna de l'epitèli ganglionari.

adenofleumon n.m. (patol.) Apostemidura ganglionària.

adenograma n.m. Examèn au microscòpi dei cellulas d'un gangli linfatic prelevat per poncion.

adenoïdal, a adj. Relatiu à cen qu'es adenoïde.

adenoïde, a adj. Relatiu ai teissuts glandularis coma li vegetacions. Var.: adenoïdian.

adenoïdectomia n.f. Ablacion dei vegetacions adenoïdi.

adenoïdian, a adj. Adenoïde.

adenoïditi n.f. Escaufament agut ò cronic dei vegetacions adenoïdi.

adenolinfoïditi n.f. Malautia enfecimentoa, generalament benigna, pertocant lo sistema linfatic.

adenòma n.m. Tumor benenha d'una glàndola.

adenomectomia n.f. Ablacion d'un adenòma prostatic.

adenopatia n.f. Nom generic dei afeccions dei galhas linfatiqi.

adenosarcòma n.m. Tumor que si desvelòpa au prejudici dei elements d'una glàndola e dins la quala la proliferacion dei teissuts conjontius es maligna.

adenòsi n.f. 1. Estat d'una planta ò d'un organisme vegetal cubèrt de glàndolas. 2. Patologia dei galhas ò dei glàndolas. 3. Formacion ò desvelopament anormal d'un teissut glandulari.

adenosina n.f. Nucleoside que lu sieus derivats fosforats an un ròtle màger dins lo metabolisme energetic e dins la transmission dau messatge ormonal.

adent n.m. Entalh d'assemblatge de boasc en forma de dent. Var. **adentadura**. Sin.: **crabòt**.

adentadura n.f. Entalh oblic destinat à realisar un assemblatge (espec. d'una pèça de boasc).

adentar vt. Crabotar.

adentatge n.m. Crabotatge.

adèpte, a n. 1. Persona iniciada à una religion, una sciènça, una doctrina. 2. Persona qu'es d'una sècta, d'una codrilha.

adeqüacion n.f. Rapoart perfècte, equivalença totala.

adeqüat, a adj. Que corresponde perfectament à la sieu tòca. Sin.: **apropriat**.

aderença (-ència) n.f. 1. Estat d'una caua que tèn à una altra, qu'es solidament estacada, pegada. 2. (anat., patol.) Acolament normal ò patologic de doi organes ò teissuts. 3. (fig.) Adeqüacion.

aderent, a adj. 1. Solidament estacat. ♦ (bot.) *Ovari aderent*, soudat lateralament au receptacle floral (aqueu de la flor dau pomier, per exemple).

aderent, a adj e n. Sòci d'un partit, d'una associacion, etc.

aderir vt. ind. (*aderissi*) 1. Èstre solidament estacat (à): *Un papier qu'aderisse à la paret*. 2. (fig.) Èstre d'acòrdi (m'una idea, una opinion, etc). 3. Si marcar, devenir sòci (d'un partit, d'un sindicat, etc.).

adés adv. [a'de] Au moment que vèn de passar.

adesion n.f. 1. Accion d'èstre d'acòrdi m'una idea, una opinion, una doctrina, de si marcar dins un partit, una associacion, etc. 2. (dr. intern.) Declaracion per la quala un Estat s'engatja à respectar una convencion qu'avia pas signat inicialament. ♦ *Contracte d'adesion*: Contracte qu'un dei contractaires establisse totalament per avança sensa que l'autre n'en poasque discutir li clausas (abonament à l'electricitat, au telefòne, etc.).

adesiu, va adj. Si di d'un papier, d'una tela, etc., qu'un dei sieus costats es recubèrt d'una substança que li permete d'aderir.

adesiu n.m. 1. Substança sintetica adesiva. 2. Papier adesi. ♦ Espec.: Pichin papier adesi que representa una marca, una sigla, etc. Sin.: **pega-solet**.

adestrament n.m. Accion d'adestrar. Sin. **aleiçonnement**.

adestrar vt. 1. Entraïnar, formar un esportiu, un soldat. 2. Dreçar (un can, etc.). Sin.: **aleiçonar**, **abiaissar**.

adestrat, ada adj. Qu'a seguit un adestrament.

adevinar vt. Varianta de **devinar** e **endevinar**.

adextrat, ada adj. (arald.) *Pèça adextrada*: Acompanhada d'una pèça segondària à drecha. Contr.: **senestrat**.

adiabatic, a adj. 1. Impermeable à la calor. 2. Si di d'un tresmudament fisic que si complisse dintre un sistema sensa manlevar ni cedir de calor au defoara.

adiabatisme n.m. Estat de cen qu'es adiabatic.

adiu interj. e n.m. 1. Marca la separacion. 2. Per saludar quauqu'un que siés content de vèire.

adiu-siatz interj. Adieu, adreïçat à mai d'una persona. Var.: **adissiatz, adessiatz, à Dieu siatz.**

adinamia n.f. Flaquitge musculari extrême que si manifèsta sobretot dins lo debanament dei malautias grandarassi enfecimentoï.

adinamic, a adj. Relatiu à l'adinamia.

adipic, a adj. Relatiu ai substanças grassi.

adipocit(e) n.m. Cellula consituanta dei teissuts adipós.

adipogenèsi n.f. Formacion de graissas de resèrva dins l'organisme uman ò animau.

adipolisi n.f. Degradacion dei graissas de resèrva à mesura dei besonhs de l'organisme.

adipós, oa adj. 1. Qu'a lu caractèrs de la graissa; que contèn de graissa: *Teissut adipós.* 2. Clafit de graissa: *Una persona adipoa.*

adiposalgia n.f. Sensibilitat dau teissut cellulari sotacutaneu embé d'induracions dei ponchs dolorós en cas d'adipositat.

adipòsi n.f. Excès de graissa dintre l'organisme.

adipositat n.f. Acumulacion de graissa dins lu teissuts.

adipsia n.f. Mancança patologica de set.

adjacent, a adj. Vesin: *Tèrras adjacenti.* ◇ (geom.) *Angles adjacents:* Angles qu'an la mema poncha, un costat en comun e son situats de cada caire d'aqueu costat.

adjectiu n.m. Partida variabla dau discors que s'ajusta à un substantiu per lo qualificar e l'especificar: *Adjectiu qualificatiu, possessiu, demostratiu, indefinit.* ◇ *Adjectiu verbal:* Adjectiu tirat dau participi present d'un vèrbo.

adjectivacion n.f. Fach d'adjectivar; emplec d'adjectius.

adjectival, a adj. Que pertòca lu adjectius: *Foncion adjectivala d'un substantiu, locucion adjectivala.*

adjectivament adv. Embé la valor d'un adjectiu.

adjectivar vt. 1. Rendre adjectiu, emplegar en foncion d'adjectiu. 2. (absol.) Emplegar d'adjectius dins un discors, una frasa.

adjonch, a adj. e n. Persona associada à una altra per l'ajudar dins lo sieu trabalh: *Provisor adjonch.* ◆ *Adjonch dau Cònsol ò adjonch:* Conselhier municipal que segonda lo cònsol dins li sieu foncions. Ex.: *Adjonch ai Finanças, Adjonch ai espòrts.* Var.: **ajont, ajonch.**

adjoncion n.f. Accion, fach d'ajónher.

adjudant n.m. Sota-oficier d'un grade entre cap-sargent e cap-adjudant. Var.: **ajudant.**

adjudicacion n.f. (dr.) Atribucion d'un mercat public ò, dins una venda à l'enquant, d'un ben, à-n-aqueu que n'en dona lo prètzh melhor.

adjudicar vt. 1. Concedir per adjudicacion. 2. Atribuir un avantatge, una recompensa. ◆ **s'adjudicar** v.pr. S'apropriar: *S'es adjudicat la promiera plaça.*

adjudicatari, ària n. Persona qu'obten una adjudicacion.

adjudicatiu, iva adj. Que regarja l'adjudicacion.

adjudicator, tritz n. Persona que mete en adjudicacion.

adjuracion n.f. 1. Accion d'adjurar. 2. (relig. cat.) Formula d'exorcisme.

adjurar vt. Suplicar en insistent: *V'adjuri de mi dire la veritat.*

adjuvant, a adj. e n. 1. Que renfoarça lu efèctes de la medicacion principala. 2. Si di d'un produch ajustat à un autre per n'en melhorar li caracteristicas.

adjuvatiu, iva adj. 1. Qualitat de cen qu'es adjuvant. 2. De la natura d'un adjuvant.

admés, essa adj. 1. Qu'es autorisat a intrar dins un luèc: *Dins aqueu negòci, lu cans son pas admés.* 2. Qu'a satisfach ai espròvas d'un examèn.

admetre vt. 1. Recevre, laisser intrar dins un luèc, un grope, etc. 2. Laisser la possibilitat d'existir: *Un affaire que non admete de retard.* 3. Reconóisser coma vèr: *Admetre l'existença dei extratèrrèstres.* Var.(3): **metre:** *Metèm que sigue la veritat!*

admiccion n.f. (farm.) Operacion d'addicion e de mesclatge de doi substanças.

adminicule n.m. (dr.) Element de pròva.

administrable, a adj. Que pòu èstre administrat.

administracion n.f. 1. Accion d'administrar. 2. Serviç public. ◇ Espec.: *L'Administracion:* L'ensèm dei servicis de l'Estat.

administrador, tritz n. Administrator.

administrant n.m. (relig.) Prèire qu'administra un sacrament.

administrar vt. 1. Gerir lu afaires privats ò publics; governar, dirigir: *Administrar un país.* 2. Fornir à quauqu'un cen que li fa mestier. 3. (med.) *Administrar un medicament:* Lo faire pilhar, l'introdure dins l'organisme. ◇ (relig. cat.) *Administrar lu sagraments:* Lu conferir. ◇ (dr.) *Administrar una pròva:* La produrre en justícia. 4. (fam.) Infligir: *Administrar una correccion, de coups.*

administrat, ada n. Persona que depende d'una administracion.

administratiu, iva adj. De l'administracion.

administrativament adv. Per la via administrativa; dau ponch de vista de l'administracion.

administrador, tritz n. 1. Persona que s'ocupa de la gestion dei bens d'un particulier, d'una societat, de l'Estat. ◇ *Administrador de bens:* Mandatari encargat de la gestion de bens immòbles. ◇ *Administrador civil:* Foncionari d'una administracion centrala encargat de concepcion e d'enquadrament. ◇ *Administrador judiciari:* Mandatari de justícia encargat de preparar un projècte de plan de redreïçament. 2. Sòci d'un conseu d'administracion. Var.: **administrador, ordinaire.**

admirable, a adj. Remirable.

admiracion n.f. Sentiment de satisfaccion, de gaug, provat en rapoart à quauqu'un ò à quauqua ren que correspoande à un ideal de beutat, de noblessa, de grandessa, etc. Sin.: **remiracion**.

admirar vt. Provar un sentiment d'admiracion per quauqua ren ò quauqu'un. Sin.: **remirar**.

admiratiu, iva adj. Que marca l'admiracion: *Un regard admiratiu*. Sin.: **remiratiu**.

admirativament adv. Embé admiracion. Sin.: **remirativament**.

admirator, tritz adj. e n. Si di d'una persona qu'admira (una altra persona, un trabalh, una òbra, etc.). Sin.: **miraire** (n.), **remirator** (n.), **badaire** (adj.).

admissibilitat n.f. Fach d'èstre admissible à un concors, un examèn.

admissible, a adj. Considrat coma possible, acceptable. ♦ adj. e n. Qu'a satisfach ai espròvas escrichi d'un concors e es doncas admés à si presentar ai espròvas orali: *Èstre admissible à l'Agregation*.

admission n.f. 1. Accion d'admetre; lo sieu resultat: *Admission à un concors, à un emplec*. 2. Intrada dei gas dintre lo cilindre ò la cambra de combustion: *Sopapa d'admission*.

admitança, ància n.f. (electr.) Inverse de l'*impedança*.

admonestable, a adj. Que pòu èstre admonestat.

admonestacion n.f. (lit.) Repròchi sevère, avertiment solemne. Sin.: **blaime**, **semonsa**, **aleiçonament greu**.

admonestar vt. (lit.) Faire de repròchis sevères à quauqu'un.

admonicion n.f. (lit.) Avertiment. ◇ (dr. can.) Monicion.

A.D.N. (sigla) Acide desoxiribonucleic constituent essencial dei cromosòmas dau nucleu cellulari.

adob n.m. Radob.

adobador n.m. Persona qu'adoba, que repara.

adobadura n.f. Adobament.

adobaire n.m. 1. Persona qu'a pas fach d'estudis de medecina ma ressana parier (ò pretende de ressanar) li rompeduras, li deslogaduras, etc. d'un biais empiric. Sin.: **curandier**. 2. (mús.) Persona que fa un adobament. Sin.: **arregnaire**.

adobament n.m. Accion d'adobar. ◇ (espec.) Ceremònia d'armament dau cavalier d'armas, à l'Atge-Mejan. ◇ (mús.) Arregnement. Var.: **adobadura**.

adobant n.m. Condiment.

adobar vt. (*adòbi*) Alestir, preparar. ◇ (espec.) Armar un cavalier d'armas, à l'Atge-Mejan. ◇ (mús.) Arregnar.

adociment n.m. 1. Accion d'adocir, fach de s'adocir, lo sieu resultat: *Adociment dei temperaturas*. 2. (arquit.) Ornement decoratiu plaçat entre doi surfaças per combлар un angle viu.

adocir vt. (*adocissi*) 1. Rendre mai doç à la vista, au gust, à la vista, au tocar. *Adocir lo metal*: Lo polir, lo rendre lisc. *Adocir l'aiga*: N'eliminar li saus de calci e de magnesi. 2. (fig.) Rendre pas tant penible: *Adocir la pena d'un condamnat*. Sin.: **assuausar**. ♦ **s'adocir** v.pr. Devenir mai doç.

adocissent, a adj. e n. 1. Que calma li irritacions de la pèu; que rende la pèu mai doça: *Un lach adocissent*. 2. Qu'adocisse l'aiga. 2. Qu'adocisse lu textiles.

adoctorar vt. Crear doctor.

adoctrinar vt. 1. Instruire. Sin.: **amagestrar**. 2. Faire adoptar ò impauar una doctrina. Sin.: **endoctrinar**.

adolentiment n.m. Pena morala intensa, granda dolor. Sin.: **adoloriment**.

adolentir vt. Faire devenir moralament penós. Sin.: **adolorir, aflagir**.

adolescença (-éncia) n.f. Periòde de la vida entre la pubertat e l'atge adulte.

adolescent, a n. Aqueu, aquela, qu'es dins l'adolescença.

adolorar vt. 1. Rendre dolorós. Var.: **endolorir**. 2. Aflagir.

adoloriment n.m. Adolentiment.

adolorir vt. Adolentir.

adomaiselir vt. (*adomaisèli, adomaiselissi*) Faire retipar una domaisèla. Var.: **endomaiselir**.

adomaiselit, ida adj. Adomaiselit. Var.: **endomaiselit**.

adomesticar vt. 1. Rendre un animau docile. 2. Menar quauqu'un à una somission servila. Sin. **asservir**. 3. Mestrejar, rendre emplegable per l'òme una foarça naturala: *Adomesticar lo vent*. Sin.: **aprivadar**.

adonar (s') v.pr. (*à*) Si liurar, si dedicar completament, s'abandonar à quauqua ren: *S'adonar à una passion, à un espòrt*.

adonc conj. Per consequent. Var.: **adoncas, doncas, aladonc**.

adoncas conj. Adonc.

adonir vt. Faire devenir frema. Sin.: **afemelir**. ♦ **s'adonir** v.pr. Devenir frema.

adopcianisme n.m. Doctrina que pretende que Jèsus Crist es pas Dieu de tota eternitat ma lo devèn au moment dau sieu batejar, perquè Dieu l'adòpta. Var.: **adopcionisme**.

adopcion n.f. Accion d'adoptar; lo sieu resultat: *Adopcion d'un enfant, d'una lèi*. ◇ *País, pàtria, familha d'adopcion*, que son estats chausits. Sin.: **afilhatge, afillament**.

adopcionisme n.m. Adopcianisme.

adopinar vi. Opinar, marcar lo sieu acòrdi.

adoptable, a adj. Que si pòu adoptar.

adoptant, a adj. e n. Qu'adòpta.

adoptar vt. (*adòpti*) 1. *Adoptar quauqu'un, un pichon*: Lo pilhar legalament per enfant. Sin.: **afilhar**. 2. Faire sieu, admetre, chausir de pilhar: *Adoptar l'opinion de quauqu'un, adoptar de provediments excepcionals*. 3. Votar: *Adoptar un projècte, una lèi*.

adoptat, ada adj. e n. Qu'es estat objècte d'una adopcion.

adoptiu, va adj. 1. Si di d'una persona qu'es estada adoptada: *Un enfant adoptat*. 2. Relatiu à l'adopcion.

adorablement adv. D'un biais adorable.

adorable, a adj. Agradiu, graciós, encantaire: *Una persona adorabla, una adorabla pichina maion*.

adoracion n.f. Accion d'adorar; amor ardent per quauqu'un.

adorar vt. (*adòri*) 1. Rendre un culte (à un dieu, à un objècte divinisé). 2. Aïmar mé passion: *Doi calinhaires que s'adòron*. 3. Prear foartament (quauqu'un, quauqua ren): *Adorar la sopa au pisto*.

adorator, tritz n. 1. Persona que rende un culte à un dieu, à un objècte divinisé: *Lu adorators dau Soleu, dei sòus*. 2. Persona que pròva una granda admiracion per quauqu'un.

adossament n.m. Estat de cen qu'es adossat, fach d'èstre adossat.

adossar vt. (*adòssi*) Apontelar còtra un supoart en faguet portar la faça arriera: *Adossar un bastiment còtra un barri*. Sin.: **plaçar d'esquina**. ◆ **s'adossar** v.pr. S'apontelar, èstre apontelat còtra quauqua ren.

adotz n.m. 1. Pichina foant. 2. Laus de ressorgença.

adragant, a adj. *Goma adraganta*: Substança que vèn dau fust d'aubrilhons coma l'astragal e es emplegada coma pega dins la preparacion d'estòfas, de papiers, de cuers; s'emplega finda en farmacia.

adralhada n.f. 1. Accion d'adralhar. 2. Camin percorrut sensa s'arrestar. Sin.: **endralhada, tira de camin**. 3. Entraïnament (2).

adralhar vt. Metre en camin. Var.: **endralhar**. ◆ **s'adralhar** v.pr. Si metre en camin. Var.: **s'endralhar**. Sin. **s'encaminar**.

adrapir vt. (*adrapissi*) Assopli: *Adrapir una estòfa*. Sin.: **ablagir, blagir**.

adreça n.f. Adreïçar.

adreçar vt. Adreïçar.

adrech, a adj. 1. Que moastra d'abilitat, de gaubi. 2. Que moastra d'intelligença: *Una política adrecha*. Var.: **adret, a**. Sin.: **benadrech, adestrat, biaissut, leventin, levent, gaubiós**.

adrech n.m. Versant d'una montanha qu'es expauat au soleu. Contr.: **ubac**.

adrechament adv. D'una faïçon adrecha, abila. Var.: **adretament**.

adrechós, oa adj. Virat cap à l'adrech.

adreïça n.f. 1. Indicacion precisa dau domicili de quauqu'un: *Adreïça fiscala, adreïça postala, quasernet d'adreïças*. 2. (inform.) Localisacion codificada d'una informacion dins una memòria electronica: *Adreïça web, adreïça HTTP, adreïça URL*. Var.: **adreça**.

adreïça n.f. Abilitat fisica ò intellectuála: *Un juèc d'adreïça*. Sin.: **biais, gaube, gaubi**. Var.: **adreça**.

adreïçar vt. 1. Mandar quauqua ren à quauqu'un: *Adreïçar un corrier à un amic*. 2. Dire quauqua ren à l'intencion de quauqu'un: *Adreïçar de menaças – Adreïçar la paraula à quauqu'un*: li parlar; *adreïçar un regard à quauqu'un*: lo regarjar.. 3. (inform.) Provedir (una informacion) d'una adreïça. Var.: **adreçar, adriçar**. ◆ **s'adreïçar** v.pr. (*à*) 1. Adreïçar la paraula à. 2. Se virar vèrs quauqu'un per si faire ajudar, per s'informar, etc.: *Adreïcatz-vos au bureau n° 2*. 3. Èstre destinat à quauqu'un: *Aqueu discors s'adreïça ai enfants*.

adrenalina: n.f. Ormòna secretada per li glàndolas sobrenenali.

adrenalinemia n.f. Presença d'adrenalina dins lo sang.

adrenalitic, a adj. Relatiu à l'adrenalina.

adrenergic, a adj. Adrenergic.

adrenergic, a adj. 1. (farm.) Si di d'una molecula qu'a una accion farmacologica pariera à-n-aquela de l'adrenalina: *Un remèdi adrenergic*. 2. (fisiol.) Qu'es estimulat per l'adrenalina ò de substanças qu'an una accion farmacologica pariera. ◇ *Receptor adrenergic*: Receptor dau sistema nerviós autonòme e d'autres teissuts especificament estimolats per l'adrenalina ò de substanças qu'an una accion farmacologica equivalenta. ◇ *Transmission adrenergica*: Trasmision d'impulsions dins lo sistema nerviós simpatic que si difusa au través de l'estimulacion de receptors alfa ò beta adrenergics. Sin.: **adrenergic**.

adrenolitic, a adj. e n. Si di d'una substança que pòu suprimir l'accion de l'adrenalina.

adret, a adj. Adrech.

adretament adv. Adrechament.

adriçar vt. Adreïçar.

adron n.m. (fis.) Particula caracterisada per d'interaccions foarti.

adsorbent, a adj. e n.m. (fis.) Si di d'un còrs qu'adsorbisse.

adsorbir vt. (*adsorbissi, adsòrbi*) (fis.) Fixar per adsorpcion.

adsorpcion n.f. (fis.) Penetracion superficiala d'un gas ò d'un liquide dins un solide, dins un autre liquide.

aduch, a adj. Ex aequo.

adulacion n.f. (lit.) Flataria, admiracion excessiva. Sin.: **aflatada**.

adular vt. (lit.) Manifestar una admiracion excessiva per una persona: *Adular un actor*. Sin.: **aflatar**.

adulator, tritz adj. e n. Persona qu'adula, que flata bassament. Sin.: **aflataire**.

adulatòri, òria adj. Relatiu à l'adulacion.

adulte, a adj. Pervengut au tèrme de la sieu creissença: *Planta adulta, animau adulte*. Sin.: **avengut**.

adulte, a n. Persona qu'es arribada à la sieu maturitat fisica, intellectuála e afectiva.

adulteracion n.f. (vièlh) Accion d'adulterar; alteracion.

adulterar vt. (*adultèri*) Falsificar, alterar: *Adulterar una moneda, un tèxto*.

adultèr, a adj. Que si liura à l'adultèri: *Un espòs adultèr*. ◆ n. (lit.) Persona adultèra.

adultèri n.m. Violacion dau dever de fidelitat entre lu espòs.

adulterin, a adj. e n. Si di d'un enfant naissut en defoara dau maridatge. Sin.: **bastard, illegitime**.

adulisme n.m. Caractèr adulte (d'un comportament).

adunança n.f. Assemblada, acamp: *Adunança pleniera*. Sin.: **acampada, amassada**.

adunar vt. Acampar, metre ensèm: *Adunar lu amics, adunar lu sòcis*. Sin.: **recampar, amassar**. ◆ **s'adunar** v.pr. Si reünir, s'acampar.

adurre vt. (aduï) 1. (lit.) Menar, portar: *Lo flume adutz totplen d'aiga. Que nos van adurre lu ans que vènon?* 2. Presentar per sostenir: *Adurre d'exemples, d'excusas, de rasons, d'arguments.* Sin.: **produrre**.

adveccion n.f. (meteor.) Desplaçament d'una massa d'ària dins lo sens orizontal (per oposicion à **conveccion**).

adventís, issa adj. 1. Que s'ajusta en mòde accessòri: *De remarcat adventissi.* 2. (bot.) Que creisse sus un terren cultivat sensa èstre estat semenat. 3. (filos.) *Idea adventissa*: Idea que vèn dei sens (per oposicion à *idea innada*).

adventista adj. e n. Membre d'un movement evangelic mondial qu'aspèra un segond aveniment de Jèsus Crist.

advèrbi n.m. (ling.) Mòt invariable que la sieu foncion es de modificar la significacion d'un vèrbo, d'un adjectiu ò d'un autre advèrbi.

adverbial, a adj. 1. De l'advèrbi: *Sufixe adverbial.* 2. Qu'a lo caractèr de l'advèrbi: *Locucion adverbiala, pronom adverbial.*

adverbialament adv. Mé la valor d'un advèrbi.

adverbialisacion (-izacion) n.f. Accion d'adverbialisar.

adverbialisar (-izar) vt. Donar à un tèrme una foncion d'advèrbi.

adverbialitat n.f. Natura de cen qu'es adverbial.

adversari, ària n. Persona afrontada dins un conflicte, un combat, un juèc. Sin.: **antagonista, aversier**.

adversatiu, iva adj. (ling.) Que marca una oposicion: *Preposicion adversativa* (ma, pura).

advèrse, a adj. Avèrs.

adversitat n.f. (lit.) Destin contrari: *Lutar còntra l'adversitat.* Sin.: **malaورانça**.

ae n.m. 1. Mamifèr perissodactile, vesin dau cavau, dei auelhas lònguè e dau pel generalament gris. L'ae brama, manda lo sieu crit. 2. Persona ignoranta, bornada. Var.: **ase**. Fem.: **sauma**. Lo sieu pichon es lo **saumeton**. Sin.: **saumin, asenon**.

aède n.m. Poeta grèc de l'epòca primitiva que cantava en s'acompanhant d'una lira.

aegitilidat n.m. *Aegitilidats*: Família de passerons, que contèn nòu varietats de lardieras.

aeracion n.f. Accion d'aerar; lo sieu resultat. Sin.: **airejament**.

aerador n.m. Aerador.

aerar vt. (*aèri*) 1. Ventilair, renovar l'aria (dins). 2. Expauar à l'aria: *Aerar lu lançons*. 3. Rendre mens espès, mens lord: *Aerar un tèxto*. Var.: **airejar, ariar**.

aerator n.m. Dispostiu (trauc, grasilha, etc.) que permete d'aerar. Sin.: **aerador, airejador**.

aerat, ada adj. 1. Ventilair: *Una maion aerada*. 2. *Centre aerat*: Organisme que prepaua d'activitats en defoara per lu enfants dei escòlas pendent li vacanças. (tecn.) *Betum aerat*: Betum que contèn de pichini bolas d'aria dintre la sieu massa, rendut ansin pas tant dense e mai resistant au frèi. Sin.: **airejat**.

aeratge n.m. Ventilacion forçada d'una galària de mina.

aeraulic, a adj. Que pertòca l'escolament natural de l'aria, dei gas, dins un conch.

aeraulica n.f. Sciença qu'estúdia l'escolament natural de l'aria, dei gas, dins un conch.

aeraulician, a n. Persona que trabalha dins l'aeraulica.

aerenc, a adj. Aerian.

aerian, a adj. 1. Que si tròva dins l'aria, en l'aria, à l'aria: *Espaci aerian d'un país*: Espaci que si tròva en dessobre dau sieu territòri nacional. 2. De l'aria, constituït d'aria: *Un corrent aerian*. 3. Que sembla leugier, malaisat d'agantar coma l'aria: *Una gràcia aerenca*. 4. Relatiu ai avions, à l'aviacion: *Transport aerian, linha aeriana, corredor aerian*. – *Drech aerian*: Drech que regisse l'usatge de l'espaci aerian.

aericòla adj. Si di d'un vegetal que viu fixat sus una planta sensa la parasitar. Sin.: **epifit(e)**.

aerifèr, a adj. (bot., fisiol.) *Tube aerifèr*: Que mena l'aria.

aerifòrme, a adj. Qu'a la semblança, la natura de l'aria.

aeriom n.m. (terap.) Establiment de repaus dins un luèc dont l'aria es pura.

aerivòr(e), a adj. 1. Que si noïrisse d'aria. 2. Qu'alena en ingerissent d'aria coma li amebas.

aero- Prefixe que marca un rapoart mé l'aria: *Aeroclub, aerodinamic, etc.*

aeròbi, òbia adj. e n. 1. (biol.) Si di d'un micro-organisme que si pòu desvelopar unicament en presença d'aria ò d'oxigène. Contr.: **anaeròbi**. 2. (aeron.) Si di d'un motor qu'a besonh d'oxigène per alimentar la reaccion de combustion.

aerobic n.m. Gimnastica qu'activa la respiracion e l'oxigenacion dei teissuts per de movements rapides en música.

aerobiologia n.f. Partida de la biologia qu'estúdia lu micro-organismes que vívon dins l'aria.

aerobiòsi n.f. (biol.) Mòde de vida dei organismes aeròbis.

aerobús n.m. Avion de granda dimension.

aerocable n.m. Carrejaire aerenc emplegat sus lu talhiers publics. Sin.: **blondin**.

aeroclub n.m. Club que lu sieus sòcis practícon en amator d'activitats aeronautiqui.

aerocolia n.f. (med.) Acumulacion de gas dins lo colon.

aerocondensaire n.m. Aparelh qu'escaufa d'aria per condensacion de vapor.

aerodistorsion n.f. Desformacion locala ò totala d'un avion ò d'un element d'avion à una velocitat elevada.

aerodròme n.m. Terren provedit dei installacions necessari per lo descolatge e l'aterratge dei avions e per la sieu mantenença.

aerodín n.m. Tot aparelh de navigacion aeriana que non es un aerostat.

aerodinamic, a adj. 1. Qu'es especialament previst per ofrir una resistença minimala à l'aria. 2. Que pertòca

la resisténcia de l'ària. ◇ Relatiu à l'aerodinamica, ai sieu aplicacions.

aerodinamica n.f. Sciéncia dei movement relatius dei solidés per rapoart à l'ària.

aerodinamisme n.m. Caractèr aerodinamic (per ex. d'una carroçaria).

aeroelasticitat n.f. Sciéncia qu'a per objècte d'estudiar lu fenomènes d'aerodistorsion e lu mejans per lu redurre.

aeroembolisme n.m. Preséncia de bullas de gas liures dins lu capillaris e lu teissuts, que si manifèsta dins lu aviators au dessobre de 8000 m en montada rapida e dins lu sotaires embé l'escafandre autonòme que tòmnon tròup leu à la susfàcia.

aeroenfieraira n.f. Màquina agricòla que fa usança d'un tiravent per transportar l'eestrame forra-borra.

aerofagia n.f. (med.) Degluticion d'ària que provòca una aerogastria.

aerofilatelia n.f. Estudi, colleccion de sageus relatius à l'aeronautica.

aerofòbe, a n. Persona que patisse d'aerofòbia.

aerofòbia n.f. Paur malautissa de l'ària, dau vent e dei tiravents.

aerofren n.m. 1. Fren aerodinamic. 2. (autom.) element de carroçaria plaçat en bas à l'avant per melhorar l'aerodinamisme. 3. (aviacion) Element plaçat sus li alas per n'en diminuir la portança. Sin.: **spoiler** (angl.).

aerogara n.f. 1. Ensèm dei bastiments d'un aeropoart que son reservats ai passatgiers e à la mèrç. 2. Luèc de partença e d'arribada dei carris qu'assegúron lo servici entre un aeropoart e la vila.

aerogastria n.f. (med.) Excès d'ària dins l'estòmegue.

aerogenerator n.m. Generator electric que fa usança de la foarça dau vent.

aerografe n.m. (nom depauat) Pulverisator per projectar de colors liquidi sota la pression d'ària comprimida.

aerografia n.f. Pulverisacion de colors liquidi m'un aerografe.

aerograma n.m. Papier per la correspondéncia vendut sagelat d'avança per èstre mandat per avion dapertot dins lo monde e que se replega sobre d'eu-meme sensa que fague mestier una envelopa.

aeroliscaire n.m. Veicule que si desplaça en sustentacion sobre un coissin d'ària. Var. **aeroresquilhaire**.

aerolit n.m. (vièlh) Meteorita.

aerolitic, a adj. Que pertòca li meteoritas.

aerologia n.f. Sciéncia qu'estúdia lu jaças auti de l'atmosphèra (en dessobre de 3000 m).

aerologic, a adj. Relatiu à l'aerologia.

aeromètre n.m. Aparelh per mesurar la densitat de l'ària ò dei gas.

aerometria n.f. Sciéncia que s'entrèva de mesurar la densitat de l'ària ò dei gas.

aerometric, a adj. Relatiu à l'aerometria.

aeromobil(e), a adj. 1. Que si pòu desplaçar dins l'ària. 2. Susceptible d'aeromobilitat.

aeromobilitat n.f. 1. Capacitat à si desplaçar dins l'ària. 2. Capacitat d'una formacion militària à si desbarrassar dei constrenchas dau terren en emplegant l'espaci aerian.

aeromodelisme n.m. Tecnica de construccion e d'utilisacion de modèles reduchs d'avions.

aeromodelista n. Persona que practica l'aeromodelisme.

aeromotor n.m. Motor accionat per lo vent. Sin. **eoliana**.

aeronau n.f. (admin.) Tot aparelh capable de s'enuaçar ò de circular dins l'ària.

aeronauta n. Membre de l'equipatge d'un aerostat.

aeronautic, a adj. Que pertòca la navigacion aeriana.

aeronautica n.f. Sciéncia de la navigacion aeriana e de la tecnica que metre en òbra. ◇ *L'aeronautica navala*: Li foarças aeriani d'una marina militària.

aeronaval, a adj. Relatiu à l'encòup à la marina e à l'aviacion.

aeronavala n.f. L'aeronautica navala, en França.

aeronomia n.f. Sciéncia qu'estúdia la fisica e la quimia de l'auta atmosphèra.

aeropatia n.f. (med.) Tota afeccion provocada per un cambiament de la pression atmosferica.

aeroplan n.m. (vièlh ò per rire) Avion.

aeropoart n.m. Ensèm dei bastiments e dei equipaments que perméton lo trafec aerian; organisme encargat de l'administracion d'aquel ensèm.

aeroportat, ada adj. Transportat per avion e largat per paratombant sobre l'objectiu: *Tropas aeroportadi*.

aeroportuari, ària adj. D'un aeropoart.

aeropostal, a adj. Relatiu à la poasta aeriana.

aeropostala n.f. *L'Aeropostala*: Servici aerian de la Poasta, que veguèt s'illustrar lu pioniers coma Saint-Exupéry.

aeroresquilhaire n.m. Autre nom de l'**aeroliscaire**.

aeroscòpi n.m. Aparelh que mesura la quantitat de gas dins l'ària.

aeroscopia n.f. Mesura de la quantitat de gas contenguda dins l'ària.

aerosòl n.m. Suspension de particulas solidi ò liquidi dins un gas.

aerosonda n.f. Balon per sondar li jaças auti de l'atmosphèra.

aerosondatge n.m. Sondatge dei jaças auti de l'atmosphèra en emplegant un balon ò una sonda.

aerospacial, a adj. Relatiu à l'encòup à l'aeronautica e à l'astronautica. ◆ n.f. *L'aerospaciala*: La construccion, li tecnicas aerospaciali.

aerostacion n.f. Tecnica per construrre e manovrar d'aerostats.

aerostat n.m. Tot aparelh que tèn en l'ària gràcias à un gas mai leugier que l'ària.

aerostatica n.f. 1. Teoria de l'equilibri dei gas. 2. Relarg de la fisica qu'estúdia l'equilibri dei gas. Sin.: **estatica dei gas**.

aerostier n.m. Aqueu que manòbra un aerostat.

aerotecnic, a adj. Que pertòca l'aerotecnica.

aerotecnica n.f. Ensèm dei tecnicas qu'an per objècte l'aplicacion de l'aerodinamica à l'estudi e à la messa au ponch dei aèronaus e dei engenhs espacials.

aerotèrme n.m. Aparelh, dispositiu d'escaufatge à gas pulsat.

aerothermic, a adj. Si di dei fenomènes termics e aerodinamics que si produon à granda velocitat.

aerothermodinamica n.f. Sciènça dei fenomènes aerothermics.

aeroterrèstre, a adj. (mil.) Si di d'una formacion que comprèn d'elements de l'armada de tèrra e de l'armada de l'ària, ò d'operacions que lu méton en juèc.

aerotransportat, ada adj. Transportat per de mejans aèrians e depauat au soal: *Tropas aerotransportadi.*

aerotren n.m. (n. depauat) Veïcule experimental à coïssin d'ària qu'esquilha à granda velocitat sus un ralh.

afabilitat n.f. Qualitat, comportament d'una persona afabla.; cortesia. Sin.: **avenença, graciosetat.**

afablement adv. (lit.) D'un biais afable. Sin.: **agradivament, graciosament.**

afable, a adj. Cortés, aculhent. Sin.: **avenent, graciós.**

afabulacion n.f. 1. Invencion pauc ò pron mençonegüera de fachs imaginaris. Sin.: **desvari, foaraveritat, contraveritat, mentida, mençonegue.** 2. Trama, organisacion dau racònte dins una òbra de ficcion.

afabular vi. Si liurar à una afabulacion. Sin.: **n'ajustar, (fam.) cuntar de coàs, de balas, de tantiflas.**

afabulator, tritz n. Persona qu'afabula. Sin.: **farfantejaire, enganaire, farfantaire, cuèntacoàs** (fam.), **cuèntabalas** (fam.), **cuèntatantiflas** (fam.).

afachar vt. Conchar.

afachendat, ada adj. Italianisme per **afasendat.**

afadiment n.m. Fach de venir fade; perda de gust.

afadir vt. (*afadissi*) Rendre fade. Var.: **enfadir.** Sin.: **enfadesir, dessaborar.**

afadissent, a adj. Qu'afadisce.

afairament n.m. Accion de s'afairar. Sin.: **afanament.**

afairar (s') v.pr. S'activar, si donar de mau. Sin.: **s'afanar.**

afairat, ada adj. Qu'a totplen de cauas de faire, qu'es totplen ocupat. Sin.: **afasendat.**

affaire n.m. 1. Cen qu'es de faire; ocupacion, activitat. Var.: **afar.** 2. Societat: *Un affaire de teissuts, un affaire d'informatica.* 3. *Lu affaires:* L'ensèm dei activitats financieri, comerciali e industrial; mitan dont si practicon: *Èstre dins lu affaires.* 4. Cen qu'es objècte d'una gestion publica: *Lu affaires municipals, lu affaires de l'Etat, lu Affaires estrangiers, lu Affaires maritimes.* 5. Procès: *Plaidejar un affaire.* ◇ Ensèm de fachs pauc ò pron delictuós que vènon à conoissença dau public; escandale: *Un affaire de faussi facturas.* 6. Situacion delicata: *Èstre tirat d'affaire.* Sin.: **èstre tirat de ribas, èstre trach d'enganas.** 7. Relacion, seguida d'operacions financieri: *Tractar un affaire.* 8. Mercat, pati. ◇ *Faire l'affaire:* Convenir. 9. Caua que regarja

quauqu'un en particulier, interès personal: *Es un affaire tieu.* 10. Situacion indefinida qu'implica totplen d'uni personas: *Es un affaire delicat.* 11. *Affaire de,* question de: *Es un affaire de gust.* ◆ (plur.) *Lu affaires:* Vestits, objèctes personals: *Poades metre lu tieus affaires dins l'armari.*

afairisme n.m. Activitats, comportament dei afairistas. Var.: **afarisme.** Sin.: **especulacion.**

afairista n. Persona qu'a la passion dei affaires, de l'especulacion, meme malonèstament. Var.: **afarista.** Sin.: **especulator.**

afaisselar vi. (*afaisse*) Faire de faisseus.

afalament n.m. Fach de s'afalar; lo sieu resultat.

afalar vt. (mar.) 1. Faire calar: *Afalar una vela.* 2. Èstre butat au ribatge, en parlant d'una nau. ◆ **s'afalar** v.pr. 1. Si laisser tombar lordament: *S'afalar dins un fautuèlh.* 2. (mar.) S'arrambar perilhosament de la coasta. 2. (mar.) Si laisser esquilhar au lòng d'un cordatge.

afalit, ida adj. Qu'es desprovesit de color, que li manca lo lusent, lo treslume. Sin. **ballineu.**

afamaire, airitz n. Persona qu'afama lu autres, especialament en creant li condicions d'una famina.

afamança n.f. Famina.

afamar vt. Faire sofrir de la fam; privar de manjar. Var.: **afamegar.**

afamat, ada adj. e n. 1. Qu'a una granda fam. 2. (fig.) Avide: *Èstre afamat d'onors.* Sin.: **abramat, assedat.**

afamegar vt. Afamar.

afaminar vt. Redurre à la famina.

afan n.m. 1. Travalh penós. 2. Pena, tristessa.

afanador n.m. Òme de pena que travailha coma jornadier.

afanaire n.m. Afanador.

afanant, a adj. Penós, laboriós.

afanar (s') v.pr. Travalhar totplen, meme troup, sovent per pas grand caua.

afanat, ada adj. Las, penat, triste.

afangar vt. Faire intrar dins la fanga. Var. **enfangar.** Sin.: **empautar, crotar.** ◆ **s'afangar** v.pr. S'afondre dins la fanga. Var.: **s'enfangar.** Sin.: **s'empautar.**

afanptèr n.m. *Afanptèrs:* Òrdre d'insèctes sensa alas. Sin.: **sifonptèrs.**

afanós, oa adj. penós, en parlant d'un travalh.

afar n.m. Afaire. ◆ n.m. pl. Règlas dei fremas.

afarar (s') v.pr. S'afairar.

afarisme n.m. Afairisme.

afarista n. Afairista.

afaron n.m. Boan affaire.

afard n.m. 1. Composicion cosmetica destinada à escondre d'unu defauts de la pèu ò à modificar la color de la pèu. 2. (fig.) Biais afectat de parlar: *Parlar sensa afard,* directament, francament. Sin.: **parlar sensa engambi, sensa bestorn, sensa alòngui.**

afarnèl n.m. Afarneu.

afarneu n.m. Aparelh que transmete lo movement dau jauge au timon. Var.: **afarnèl.**

afasendat, ada adj. Afairat, totplen ocupat. Sin. **afachendat.**

afasia n.f. Perda de la paraula ò de la compreneson dau lengatge, en seguida à una lesion corticala de l'emisfèri dominant.

afasic, a adj. e n. 1. Que sofrisse d'afasia. 2. Relatiu à l'afasia.

afasologia n.f. Estudi de l'afasia.

afasiològue, òga n. Especialista de l'afasia.

afat n.f. (mil.) Acrònim de *auxiliària femenina de l'armada de tèrra*.

afatigar vt. Rendre las. Var.: **fatigar**. Sin.: **alassar**. ♦ **s'afatigar** v.pr. Si fatigar. Sin.: **s'alassar**.

afavorir vt. (*afavorissi*) 1. Agir dins la tòca de donar un avantatge à quauqu'un, à un projècte, etc. 2. Contribuir au desvelopament de. Sin.: **favorejar, favorisar, voluntar, facultar**.

afebliment n.m. Fach de s'afeblir; l'estat que n'en resulta. Sin.: **aflaquiment, desanament**.

afeblir vt. (*afeblissi*) Rendre feble: *La malautia l'afeblisse*. Sin.: **aflaquir, desanar**. ♦ **s'afeblir** v.pr. Devenir feble: *La sieu vista s'afeblisse*. Sin.: **s'aflaquir, si desanar**.

afeblissent, a adj. Qu'afeblisse.

afeblit, ida adj. Deventut feble: *Un bosin afeblit, una persona afeblida*. Sin.: **desanat, deslabrat**.

afebrir vt. (*afebrissi*) Donar la fèbre à. Var.: **enfebrir, enfebrar**. ♦ **s'afebrir** v.pr. 1. Agantar la fèbre. 2. (fig.) S'apassionar.

afebrit, ida adj. Qu'a la fèbre.

afeccion n.f. 1. Estacament, tendressa: *Provar d'afeccion per quauqu'un*. Sin.: **aimança**. 2. (med.) Alteracion de la santat, malautia.

afeccionar vt. Apreciar, prear, aver un gust particulier per quauqua ren. ♦ **s'afeccionar** v.pr. S'estacar mé passion.

afeccionat, ada adj. e n. Que pròva d'afeccion.

afeccionat, ada n. Persona apassionada per li corsas de taurs. ◇ Per extension: Persona apassionada.

afectacion n.f. 1. Destinacion à un usatge determinat: *Afectacion d'una sala à un acamp, afectacion d'una soma à una cròmpa*. 2. Designacion à un poast, un emplec, una formacion militària ò à un poast de foncionari. ◇ (mil.) *Afectacion de defensa*: Afectacion dins un emplec civil d'utilitat nacionala.

afectacion n.f. Mancança de natural dins lo biais d'agir, de si tenir.

afectar vt. (*afècti*) 1. Destinar à un usatge particulier: *Afectar una soma d'argent à l'entreteniment dei rotas*. 2. Estacar quauqu'un à un servici, un poast, etc.: *Afectar un militari, un professor*.

afectar vt. (*afècti*) 1. Far paréisser (un biais d'èstre, de si tenir, de sentiments) que son pas realment sieus. 2. Pilhar (una forma).

afectar vt. (*afècti*) 1. Causar una dolor morala à; pertocar per una espròva, una marrida nòva: *Aquò afècterà la noastra amistat, aquela crisi afècterà li relacions internacionali, la moart d'aquel amic m'a afectat*. Sin.: **tocar, afligir**. 2. Tocar, en causant una alteracion fisica: *Una malautia qu'afècta lo coar*. Sin.: **tocar**. ♦ **s'afectar** v.pr. (*de*) S'afligir (*de*).

afectat, ada adj. 1. Qu'es pas natural: *Un lengatge afectat*. 2. Qu'es pertocat per una espròva, una marrida nòva, etc. Sin.: **pertocat, esmougut**.

afèct(e) n.m. 1. (psicol.) Impression d'atraccion ò de repulsion à la basa de l'afectivitat. 2. (psican.) Emocion, carga emotiva ligada à la satisfaccion d'una pulsion.

afectiu, iva adj. Que pertòca l'afècte, la sensibilitat, lu sentiments: *Aver una vida afectiva ben remplida*.

afectivitat n.f. (psicol.) Ensèm dei fenomènes afectius (sentiments, emocions, passions, etc.).

afectuós, oa adj. Que pròva, que moastra d'afeccion; tendre. Sin.: **amistós**.

afectuosament adv. D'un biais afectuós. Sin.: **amistosament**.

afectuositat n.f. Qualitat de quauqu'un qu'es afectuós.

afèli n.m. (astron.) Ponch orbital d'una planeta mai alunhat dau soleu. Contr.: **perielia**.

afemeliment n.m. 1. Accion de s'adonar ai fremas. 2. Accion de retipar li fremas. Sin.: **efeminacion**.

afemelir vt. 1. Faire devenir frema; donar d'àrias de fema à. Sin.: **adonir, efeminar, endomaiselir**. 2. Donar l'atrach dau sèxe femenin. ♦ **s'afemelir** v.pr. 1. Devenir frema. 2. S'adonar ai fremas.

afenador n.m. 1. Depaus de fen. 2. Dubertura que permete de faire calar directament lo fen de la feniera à l'estable.

afenaire, airtiz n. Persona encargada de donar lo fen au bestiau.

afenar vt. Donar de fen à.

afenassar vt. Tresmudar un camp en pastura.

afenatge n.m. 1. Accion de donar de fen. 2. Pastura arrendada.

aferar vt. (*afèri*) Faire devenir fèr, espaurir. ♦ **s'afèri** v.pr. Si pilhar paur, s'espaventar.

afèrent, a adj. 1. Que poarta ò que mena dedintre. 2. Que pertòca. 3. Que revèn à cadun.

afèresi n.f. (fon.) Supression d'un ò d'unu fonemas au començament d'un mòt. Ex.: *Ai 'na maion per ai una maion, aquò's polit per aquò es polit*.

afermacion n.f. Afirmacion.

afermar vt. (*afèrmi*) Afirmar.

afermar vt. (*afèrmi*) Fitar à fèrma ò à balh. Sin.: **arrendar, logar**.

afermatge n.m. Locacion à fèrma ò à balh.

afermatiu, iva adj. Afirmatiu.

afermativa n.f. Afirmativa.

afermativament adv. Afirmativament.

afèriment n.m. Accion d'afèrmi; lo sieu resultat.

afèrmir vt. Rendre fèrme, solide; consolidar, renforçar.

aferrador n.m. Luèc favorable a l'ancoratge d'una nau sus una rada, foara d'un poart. Sin.: **ancoratge, surgidor**.

aferrar vt. Agantar, pilhar fermament e rapidament en man. Sin.: **agafar, arrapar**.

afeutrimment n.m. Feutratge.

afeutrir vt. Garnir embé de feutre. Sin.: **feutrar**. ♦ **s'afeutrir** v.pr. Semblar à de feutre, en parlant de la lana e d'unu teissuts.

afgan, a adj. e n. 1. De l'Afganistan. 2. *Lebrier afgan*: Lebrier d'una raça dau pel lòng, originari d'Afganistan, dont es emplegat per la garda e la caça.

afibrinogenemia n.f. Mancança de fibrinogène dins lo sang, que provòca d'emorragias.

aficha n.f. Fuèlh estampat que poarta un avis oficial, publicitari, etc., mes dins un luèc public per informar. Sin.: **carteu**. ◇ *Metre, èstre à l'aficha*: Programar, èstre programat, en parlant d'un spectacle.

afichaire, airtz n. 1. Persona que pava d'afichas. 2. Professional que fa pava d'afichas publicitari, anonciaire qu'emplega l'aficha coma suppart. Sin.: **cartelaire**.

afichaire n.m. Sistema que permete l'afichatge dins un aparelh electronic, etc. Sin.: **visualisaire**.

afichar vt. 1. Placardar, pegar una aficha, un avis. Sin.: **cartelar**. 2. Anonciar au mejan d'una aficha. ◇ Anonciar au mejan d'un paneu d'afichatge catodic, electronic, etc.: *Afichar la marca, un resultat*. 3. Far aparéisser sus un ecran: *Afichar una pàgina web*. 4. Far vèire emé ostentacion un sentiment, una opinion, etc.: *Afichar li sieu ideas politiqui*. ♦ **s'afichar** v.pr. Si mostrar ostensiblement (mé).

afichatge n.m. 1. Accion d'afichar; lo sieu resultat. Sin.: **cartelatge**. 2. Visualisacion de donadas, de mesuras, per de procidiments mecanics ò electronics: *Afichatge numeric, analogic*.

aficheta n.m. Pichina aficha. Sin.: **carteleta**.

aficionado [afisjo'nado] n.m. (mòt espanhòu) Afeccionat de corsas de taurs.

afidament n.m. Caucion.

afidar vt. Remetre à la garda de quauqu'un: *Afidar li sieu claus à un vesin*. Var.: **confidar**.

afidian n.m. *Afidians*: Família d'insèctes que pónhon, de l'òrdre dei omoptèrs, coma lo nieron e la filloxèra.

afiladent n.m. À taula, plat servit denant de la carn. Sin: **intrada**.

afiladoira n.f. Afilador.

afilador n.m. Instrument que sièrve à afilar. Var.: **afiladoira**.

afiladura n.f. Afilatge.

afilaire n.m. Persona qu'afila. Sin.: **amolaire, remolaire**.

afilar vt. Amolar, donar de trencant à un instrument.

afilat, ada adj. Que talha ben. Var.: **amolat**.

afilatge n.m. Accion d'afilar.

afilhacion n.f. Accion d'afilhar, de s'afilhar; lo sieu resultat.

afilhament n.m. Adopcion.

afilhar vt. 1. Adoptar. 2. Faire intrar dins una associacion, un partit, etc.

afilhatge n.m. Adopcion. Var.: **afilhament**.

afille, a adj. (bot.) Qu'a pas de fuèlhas.

afin, a adj. (mat.) *Foncion afina*: Foncion reala de la variabla x qu'a la forma $x \rightarrow f(x) = ax + b$, dont a e b son

doi reals. ◇ *Geometria afina*: Geometria dei proprietats invarianti per de transformacions dau premier grad. *Referencial afina*, format, sus una drecha, per doi ponchs dferents; dins un plan, per tres ponchs non alinhats; dins l'espaci, per quatre ponchs non coplanaris.

afinable, a adj. Que si pòu afinar.

afinaire, airtz n. Persona que mena una operacion d'afinatge, qu'afina, que definisse.

afinament n.m. fach de s'afinar.

afinar vt. 1. Rendre mai pur en eliminant lu elements estrangers: *Afinar un metal*. ◇ *Afinar lo vèire*: Lo desbarrassar dei sieu bolas d'ària. ◇ *Afinar lo petròli*: Lo tresmudar per n'en traire de produchs amagestrats. Var.: **rafinar**. 2. Rendre mai fin; faire paréisser mai fin: *Un vestit qu'afina lo còrs*. 3. Rendre mai precis: *Afinar una estimacion, un metòde de calcul*. 3. Faire madurar, en parlant d'un fromai. ♦ **s'afinar** v.pr. 1. Devenir mai fin: *La sieu talha s'es afinada*. 2. Acabar la sieu maduracion: *Lo fromai s'afina*.

afinaria n.f. 1. Luèc, establiment industrial dont s'afinon lu metals ò d'uni substanças. 2. Fàbrega dont lo petròli es tresmudat en produchs amagestrats. Var.: **rafinaria**.

afinatge n.m. Accion d'afinar; operacion que permete d'afinar: *L'afinatge de l'acier, d'un fromai*.

afin de loc.prep. Marca la finalitat, l'intencion: *M'assèti, afin de vos poder escotar calmament*. Sin.: **per, per fin de, per tau de, per dire de**.

afinitat n.f. 1. Semblança, analogia, ligam: *Afinitat entre doi lengas*. ◇ (biol.) Parentèla zoologica ò botanica. 2. Acòrdi, armonia: *Afinitat de doi caractèrs*. 3. (mat.) Dins un plan, tranformacion pontuala que consèrva una dei doi ordonadas e multiplica l'autra per un coeficient constant. 4. (quim.) Aptituda ò tendença d'un còrs à si combinar m'un autre, d'unu còrs à si combinar entre elu.

afin que loc.conj. Ansin coma **afin de**, marca la finalitat, l'intencion, ma la seguisse un subjontiu: **Afin que vengue**. Sin.: **per que, per fin que**.

afirmacion n.f. Accion d'afirmar, enonciat m'au quau s'afirma. Sin. **afortiment, acertament**. ◇ (dr.) Declaracion solemna per la quala si proclama la veritat d'un fach, l'exactituda d'un acte.

afirmar vt. 1. Sosténir, assegurar qu'una caua es vèra: *Afirmi qu'aquel òme es un ladre*. Sin.: **afortir, assegurar, acertar**. 2. Manifestar, metre en avant: *Afirmar la sieu personalitat*. ♦ **s'afirmar** v.pr. Pilhar d'assegurança, si manifestar clarament: *Una persona que s'afirma, un esportiu que s'afirma coma lo melhor dins la sieu categoria*. Sin.: **s'afortir**.

afirmatiu, iva adj. 1. Qu'afirma, que contèn una afirmacion: *Una frasa afirmativa, la forma afirmativa*. Contr.: **negatiu, iva**. 2. Qu'afirma, que sostèn quauqua ren: *Si mostrar afirmatiu*. ♦ **afirmatiu** adv. òc, af (dintre li transmissions e, generalament, dins lo biais de parlar dei militaris). Contr.: **negatiu**.

afirmativa n.f. Resposta afirmativa, positiva: *Respondre per l'afirmativa*. – *Dins l'afirmativa*: Dins lo cas d'una resposta afirmativa.

afirmativament adv. D'un biais afirmatiu.

afistolar (s') v. pr. Si parar, si pimpanar.
afistolat, ada adj. Evelhat.
afitaire, airtz n. 1. Persona que pilha un ben en locacion. Sin.: **locatari, logatari, arrendaire, arrendier**. 2. Persona que dona un ben en locacion.
afitar vt. Fitar. Sin.: **logar, arrendar**.
afixa n.f. (mat.) Nombre complèxe associat à la posicion d'un ponch dins un plan. (Se M a per coordenadas x e y, la sieu afixa es lo nombre complèxe x).
afixal, a adj. Relatiu à un afixe.
afixat, ada adj. (ling.) Ajustat en tant qu'afixe.
afixe n.m. (ling.) Element que si mete au començament (prefixe), au dedintre (infixe) ò en fin d'un mòt (sufixe) per n'en modificar lo sens ò la valor gramaticala.
aflambar vt. Metre en flambas, calar fuèc à. Var.: **enflambar, enflamar**. Sin.: **abrandar, afogar**. ♦ **s'aflambar** v.pr. Pilhar fuèc per lo biais dei flamas. Var.: **s'enflambar, s'enflamar**. Sin.: **s'abrandar**.
aflancat, ada adj. Maigre e sensa gràcia, espec. per un cavau. Sin.: **ananquit**.
aflaquiment n.m. Accion, fach d'aflaquir, de s'aflaquir; lo sieu resultat. Sin.: **desanament, afebliment**.
aflaquir vt. (*aflaquissi*) Rendre flac, afeblir. Sin.: **desanar**. ♦ **s'aflaquir** v.pr. Devenir feble. Sin.: **s'afeblir, si desanar**.
aflaquisent, a adj. Que rende flac. Sin.: **afeblissent**.
aflat n.m. 1. Influença divenca ò sobrenaturala que doneria à l'òme la revelacion de cen que deu dire ò faire. 2. Estrambòrd creator de l'artista, de l'escrivan. 3. Influença aplicada à una òbra artistica ò literària. Sin.: **idea**.
aflatada n.f. Adulacion.
aflataire, airtz adj. e n. Adulator. Sin.: **caudatari, bendiguent**.
aflatar vt. Adular. ♦ **s'aflatar** v.pr. S'atribuir de meritis, de qualitats qu'avèm pas. Sin.: **si faire glòria, si vantat, si laudar**. Var.: **si flatar**.
aflatós, oa adj. e n. 1. Si di d'una persona qu'aflata, que lauda m'exageracion. 2. Qu'agrada à l'amor-pròpri. 3. Que tende à idealisar. Var.: **flatós**.
afliccion n.f. Granda tristessa, dolor profunda. Sin.: **lanha, adolentiment**.
aflictivi, iva adj. (dr.) Tèrme que pertòca lo còrs. *Penas afflictivi*: la moart, la detencion, la reclusion.
afligent, a adj. 1. Que causa d'afliccion. 2. (fam.) Triste, lamentable: *Un spectacle afligent*.
afligir vt. Causar una dolor morala profunda à. *La sieu moart m'afligisse*. Sin.: **adolentir, apenar**. ♦ **s'afligir** v.pr. Provar d'afliccion.
aflorament n.m. 1. Accion de metre de niveau doi susfàcias; lo sieu resultat. 2. (geol.) Ponch dont la ròca que constitue lo sota-soal apareisse en susfàcia.
aflorar vt. 1. Metre de niveau doi cauas que si tòcon. 2. Arribar au niveau de (una susfàcia, un ponch); arribar à tocar. ♦ vi. Aparéisser à la susfàcia.
afloratge n.m. Afinatge parcial de la pasta de papier.

afluença (-éncia) n.f. 1. Arribada ò presença de manti personas dins un luèc: *Pilhar lo tram à una ora d'afluença, una afluença de toristas*. 2. Movement d'un fluide vèrs un ponch. ◇ (espec.) Brusca arribada d'un liquide (lo sang en particular) dins una partida dau còrs.
afluent adj. e n.m. Si di d'un cors d'aiga que si geta dins un autre: *Vesúbia es un affluent de Var*.
afluir [aflu'i] vi. (afluissi) 1. Colar en abondança vèrs: *Lo sang afluisse à la tèsta*. 2. Arribar en grand nombre dins un luèc: *Lu manifestants afluisson vèrs la plaça*.
afni n.m. Metal rare; element (Hf) de n° atomic 72 e de massa atomica 178,49.
afocament n.m. Fach de pilhar fuèc.
afocal, a adj. (opt.) Que lu sieus foguas son remandats à l'infinet, en parlant d'un sistema optic.
afocar vt. (*afòqui*) Calar fuèc à. Sin.: **abrandar, cremar, brutlar, ardre, abrar**.
afogable, a adj. Excitable.
afogada n.f. Entusiasme, estrambòrd.
afogadament adv. Embé fòga. Sin.: **apassionadament**.
afogadura n.f. Afogament.
afogaire, airtz n. Persona que provòca lo trebolici, la violença. Sin.: **provocaire, provocator, empurador**.
afogament n.m. Accion d'afogar; lo sieu resultat. Var.: **afogadura**.
afogant, a adj. Excitant, entusiasmant.
afogar vt. (*afògui*) 1. Aflambar. 2. (fig.) Metre dins un estat de tendeson, d'agressivitat. Sin.: **atissar, excitar**. ♦ **s'afogar** v.pr. S'apassionar, si passionar, s'acanhlar, s'afebrir.
afogar vt. (*afògui*) 1. Estofar. 2. Negar.
afogat, ada adj. Dins un estat de tendeson, d'agressivitat. ♦ adj. e n. Apassionat.
afogat, ada adj. 1. Estofat. 2. Negat.
afogatge n.m. Fogatge.
afolament n.m. 1. Fach de s'afolar; estat d'una persona afolada. Sin.: **enfolitge**. 2. Estat d'una agulha aimantada que subisse de desviacions à causa de perturbacions dei camps magnetics.
afolament n.m. (ital.) Fach de si recampar nombrós.
afolar vt. Faire perdre la sieu calma (*à*) à causa d'una emocion, d'una passion, rendre coma foal: *Aquela informacion l'a afolat*. Sin.: **enfolir, faire perdre la tèsta, desperdre, esvariari, faire venir foal**. ♦ **s'afolar** v.pr. Perdre la tèsta à causa d'una emocion, etc.
afolar (s') v.pr. (ital.) Si recampar en nombre.
afolat, ada adj. 1. Rendut coma foal à causa d'una emocion violenta, d'una passion. 2. Desorientada, en parlant d'una agulha aimantada.
afondament n.m. (mar.) Per una nau, fach d'anar per fond. Sin.: **naufragi, profondament**.
afondar vt. (mar.) Mandar una nau per fond. Sin.: **afondre, profundar, apfondar**. ♦ **s'afondar** v.pr. Anar per fond, en parlant d'una nau. Sin.: **s'afondre, si profundar**.
afondrament n.m. Escrotlament.

afondre vt. Varianta de **afondar**. ♦ **s'afondre** v.pr. S'escrotlar, s'aboïrar.

afône, a adj. Que non a de votz, qu'a plus de votz (per exemple après un còup de frèi).

afonia n.f. Extincion de votz.

afonsada n.f. Enfonsada, enfonsament.

afonsadura n.f. Enfonsadura, enfonsament.

afonzinar (s') v.pr. S'amolancar (à Luceram).

aforcament n.m. Accion d'aforcar una nau. Var.: **enforcament**.

aforcar vt. (*aforqui*) Metre à l'ancoratge sobre doi àncoras que li sieu linhas fórmon un V. Var.: **enforçar**. Sin.: **escrancar**.

aforestacion n.f. Accion d'aforestar; lo sieu resultat. Sin.: **reboscament, reboscatge**.

aforestar vt. Tresmudar una tèrra en seuva. Sin.: **reboscar**.

aforestatge n.m. Forestatge.

aforisme n.m. Corta maxima (ex.: *La raça estirassa*). Sin.: **apoftegma, adagi**.

aforistic, a adj. Que pertòca lu aforismes.

aforratjament n.m. Accion de donar de forratge, d'estram.

aforratjar vt. Donar de forratge à.

afortiment n.m. Enfortiment.

afortir vt. (*afortissi*) 1. Rendre mai foart. Sin.: **renforçar, enfortir, renfortir, fortir**. 2. Afirmar.

afortit, ida adj. Rendut mai foart.

a fortiori loc. adv. Encara mai.

afortunadament adv. D'un biais afortunat.

afortunat vt. 1. Rendre urós; faire venir benastrat. 2. Faire venir ric. ♦ **s'afortunat** v.pr. 1. Venir benastrat. 2. S'enriquir.

afortunat, ada adj. 1. Rendut urós. 2. Vengut ric.

afraïrament n.m. Bessonatge, gemelatge: *Comitat d'Afraïrament Occitano-Catalan*.

afraïrar vt. Bessonar, gemelar. Var.: **afraïrir**. ♦ **s'afraïrar** v.pr. Fraternalisar; si bessonar.

afraïrir vt. (*afraïrissi*) Afraïrar. ♦ **s'afraïrir** v.pr. S'afraïrar.

afranquible, a adj. Que pòu èstre afranquit.

afranquiment n.m. Accion d'afranquir; lo sieu resultat.

afranquir vt. (*afranquissi*) 1. Rendre liure, independent: *Afrankuir un pòple d'una dominacion, afrankuir un esclau*. 2. Exemptar d'una carga, d'una ipotèca, etc. 3. *Afrankuir una letra*: N'en pagar lu fres de mandadís. 4. Banhar de vin (una bota denant de l'emplir). Sin.: **avinar**. ♦ **s'afranquir** v.pr. Si desbarrassar, si desliurar: *S'afrankuir de la sieu timiditat*.

afranquit, ida adj. e n. 1. (ist.) Persona liberada de l'esclavatge. 2. Liberat de tot prejutjat, de tota convencion (intellectuala, morala ò sociala).

afre n.m. Angoïssa, torment: *Lu afre de la moart, dau dubi*. – *Faire afre*: Faire peur, donar lo vertige.

afrescar vt. (*afresqui*) Rendre mai fresc. Var.: **refrescar**. ♦ **s'afrescar** v.pr. Venir mai fresc. Var.: **si refrescar**.

afretaire, airtz n.m. Persona que fita un bateu, un avion, per faire de transpoart. Sin.: **naulejaire**.

afretament n.m. Accion de fitar un bateu, un avion. Sin.: **naulatge**.

afretar vt. Fitar un bateu, un avion, per assegurar un transpoart. Var.: **fretar**. Sin.: **naulejar**.

afreuliment n.m. Accion d'afreulir ò de s'afreulir; lo sieu resultat.

afreulir vt. Faire devenir freule. ♦ **s'afreulir** v.pr. Devenir freule.

africada adj. f. e n.f. (fon.) Consonanta oclusiva au començament de la sieu emission e constrictiva à la fin (ex.: [ts]).

africaans n.m. (olandés *afrikaans*, pron. [afri'kans]) Lengua parlada dins la República d'Àfrica dau Sud per lu descendents dei Boers.

african, a adj. Qu'es relatiu à l'Àfrica. ◇ adj e n. Natiu, originari d'Àfrica.

africanisme n.m. 1. Qualitat de cen qu'es african. 2. Ensèm dei sciéças umani aplicadi à l'estudi d'Àfrica. 3. Expansionisme colonial en Àfrica. 4. Activitat virada vèrs l'afranquiment politic, economic, cultural dei populacions africans. 5. Mòt ò locucion africans presents dins d'autri lengas, especialament dins d'autors latins de l'epòca imperiala.

africanista n. 1. Persona qu'estúdia li lengas e li civilisacions d'Àfrica. 2. Sostenidor de l'expansionisme colonial en Àfrica.

africanitat n.f. Natura especifica de la cultura africana.

africanisacion (-izacion) n.f. Accion d'africanisar; lo sieu resultat.

africanisar (-izar) vt. Donar un caractèr african (à) ◇ (espec.) Remplaçar lu bailejaires non-africans per d'Africans.

afroalpenc, a adj. Relatiu à la flòra que creisse dins li montanhas d'Àfrica sus li zònas geobotanicament equivalenti ai niveus alpencs d'Euròpa.

afroamerican, a adj. e n. Relatiu ai negres africans menats de foarça en Amèrica, ai sieus descendents e sobretot ai formas culturals qu'an aviat.

afroasiatic, a adj. e n. Relatiu à l'encòup à l'Àfrica e à l'Àsia consideradi coma unitat politica.

afrobrasilian, a adj. e n. Relatiu ai Brasilians d'origina africana e ai sieus descendents e finda ai formas culturals qu'an aviat.

afrocuban, a adj. e n. Qu'apartèn à la populacion cubana d'origina africana.

afrodisia n.f. Desidèri sexual.

afrodisiac, a adj. Si di d'una substança qu'a la reputacion d'estimular lo desidèri sexual.

afrodisiac n.m. Substança reputada aumentar lo desidèri sexual.

afroeuropèu, ea adj. e n. Relatiu ai Europeus d'origina africana.

afromètre n.m. Aparelh per mesurar la pression dins lu vins mossejaires.

afront n.m. 1. Ofensa, injura; marca publica de mesprèt: *Faire un afront à quauqu'un*. 2. Vergonha,

desonor que vèn d'una ofensa publica. Sin.: **escarni**, **escòrna**, **insolença**.

afrontaire, **airitz** n. Persona qu'auja afrontar.

afrontament n.m. Accion d'afrontar ò de s'afrontar. Sin.: **acarar**.

afrontar vt. 1. Abordar de front, anar mé coratge en faça de (un adversari, un enemic, una dificultat, etc.): *Afrontar la moart, la malautia, un enemic*. Sin.: **acarar**. 2. Metre de front, de niveau: *Afrontar doi paneus de boasc*. ♦ **s'afrontar** v.pr. Se combatre, jugar còtra, s'oposar. Sin.: **s'acarar**.

afrontaria n.f. 1. Engan, trufaria. 2. Aplomb, audàcia. Sin.(2): **ardiment**, **ardidessa**, **insolença**.

afrontat, **ada** adj. e n. Afrontós.

afrontós, **oa** adj. e n. 1. Si di d'una persona qu'agisse m'un ardimet grandàs e sensa minga retenguda à respèch dei autres. 2. Si di d'una persona qu'agisse mé cinisme. Var.: **afrontat**.

afros, **oa** adj. 1. Que provòca la paur, lo desgust, la dolor: *Un crime afros, un personatge afros, una sofrença afroa, un spectacle afros*. Sin.: **òrre**, **orresc**. 2. Totplen laid. 3. Que provòca un desplaer: *Un temps afros*.

afrosament adv. 1. D'un biais afros. 2. Excessivament: *Es arribat afrosament tardi*.

afrositat n.f. 1. Caractèr afros de quauqua ren. 2. Caua afroa.

afruchar vi. (arbor.) Portar, produrre de fruchs. ♦ vt. Plantar d'aubres fruchiers.

afta n.m. Ulceracion superficiala dei mucoas bucali (boca, lenga, labras) ò genitali. Sin.: **gabard**.

aftoide, **a** adj. Que retipa, que sembla l'afta.

aftós, **oa** adj. Caracterisat per la presença d'aftas. ◇ *Fèbre afroa*: Malautia epizootica deuguda à un virús, que tòca lo bòu, lo moton, lo poarc.

aftòsi n.f. Erupcion d'aftas.

afumar vt. Enfumar.

afusar vt. 1. Enrotlar sobre un fus. 2. Fuselar. Var.: **afuselar**.

afusat, **ada** adj. Qu'a la forma d'un fus. Var.: **fuselat**, **afuselat**.

afuselar vt. (*afusèli*) Afusar.

afuselat, **ada** adj. Afusat, fuselat.

afust n.m. Supoart dau canon, que sièrve à lo ponchar, à lo desplaçar.

afustar vt. 1. Agautar. 2. Virar (un fusiù, un canon, etc.) dins la direccion de quauqu'un ò de quauqua ren.

afustatge n.m. Fach d'afustar una arma.

Ag Simbòle quimic de l'argent.

A.G. Sigla de Amassada Generala.

agaça n.f. Auceu dau plumatge negre e blanc, comun en Occitània. ◇ *Agaça marina*: Pingoïn.

agaçada n.f. Crit de l'agaça.

agach n.m. Accion, biais d'agachar. Sin.: **regard**, **regardadura**.

agachada n.f. Agach breu. Sin.: **alucada**, **clinhada**, **còup d'uèlh**, **ulhada**.

agachador n.m. Luèc dont si pòu estar à l'espèra. Sin.: **gacha**, **amirador**, **agachon**.

agachar vt. Portar la vista sus quauqu'un ò quauqua ren. Sin.: **regarjar**, **regardar**, **arregardar**, **agardar**.

agachòla n.f. Cabana de çaçaire à l'aspèra.

agachon n.m. 1. Agachador. 2. Pichina dubertura dins una paret, que permete au public de comunicar embé lu emplegats d'un bureu de poasta, d'una banca, d'una administracion. Sin.: **portisson**, **portissòu**.

agàcia n.m. Acàcia. Sin.: **cacier**.

agacier n.m. Nido de l'agaça.

agacin n.m. 1. Durilhon sus lu dets dei pens, deugut au fretament. 2. Grèlh mai bas d'una vinha, que non donerà de frucha.

agaçon n.m. Pichon de l'agaça.

agafada n.f. 1. Incident malastrat. 2. Semonsa violenta, chacotada.

agafaira n.f. Aparelh per pauar d'agrafas. Var.: **agrafaira**.

agafar vt. 1. Agantar, aferrar. Sin.: **arrapar**, **crocar**. 2. Agrafar.

agafatge n.m. Agrafatge.

agalaccia n.f. Absença ò cessacion de secrecion de lach.

agalhardir vt. (*agalhardissi*) Rendre de foarça, de vigoria, de gaietat (*à*). ♦ **s'agalhardir** v.pr. Venir galhard, vigorós.

agame, **a** adj. Partenogenetic.

agami n.m. Auceu de Sudamèrica, de la talha d'un gal, dau plumatge negre mé de reflèts metallics blau e vèrd, finda sonat *auceu-trompeta* en rason dau crit dau masclè.

agamia n.f. (biol.) Reproduccion assexuada.

agamide n.m. *Agamides*: Família de lagramuas dei regions caudi, que comprèn en particulier lo *molòc*.

agammaglobulinemia n.f. (med.) Mancança parciala ò totala de gammaglobulinas dins lo plasma sanguin, que rende l'organisme sensible à l'enfeciment.

aganchar vt. Suspendre à un gancho. Sin.: **acrocar**. Var.: **enganchar**.

agantacolhon n.m. Estratagama grossier per enganar quauqu'un.

agantamosca(s) n.m. Chapamosca(s).

agantar vt. 1. Pilhar quauqu'un ò quauqua ren rapidament mé la man ò m'ai doi mans per lo tenir ò li si tenir fermament; pilhar, sasir, jónher quauqu'un ò quauqua ren que bolega. 2. Pilhar quauqua ren en man per lo portar, lo desplaçar, n'en faire usatge. 3. Metre à profièch un eveniment au moment que capita: *Agantar una oportunitat*. 4. Achapar, arrestar: *Lu policiers an agantat lo ladre*. 5. Pilhar au mejan d'una leca, d'una trapèla. 6. S'empadronir brusquement (de quauqu'un), en parlant d'una sensacion: *La paur l'a agantat*. 7. Èstre pertocat per una malautia: *A agantat una fèbre de cavau*. Sin.: **aferrar**, **agafar**. ♦ **s'agantar** v.pr. Si batre, si picar.

aganton n.m. Planta espinoa dei flors ròsi, comuna dins lu camps (Família dei papilionaceas). Nom usual: **arrèsta-bòu**. Sin.: **tancabòu**, **agaon**, **agavon**.

àgapa, **agapa** n.f. Past que lu premiers cristians pílhon en comun. ♦ **àgapas** n.f.pl. Past copiós e festiu entre amics. Sin.: **ribòta**.

agar-agar n.m. Mucilage obtingut partent d'una alga dei mars de l'orient-Extremier, d'usança en bacteriologia coma mitan de cultura, en farmacia coma laxatiu e en coïna per alestir li geladinas. Sin.: **gelòsa**.

agarbar vt. Metre en garbas.

agardar vt. Regarjar.

agaric n.m. Bolet comestible, que lo sieu tipe es lo bolet de jaç, de la classa dei basidiomicèts, de la familha dei agaricaceas. Li sieu lamellas son ròsi quora l'agaric es jove e negri quora creisse de mai (*psalliòta campestris*). Sin.: **psalliòta dei camps, pradelet, bolet de prat**.

agaricacea n.f. *Agaricaceas*: Familha de bolets basidiomicèts, representats per d'espècias comestibli (agaric, lepiòta) e d'autri toxiqui (d'uní amanitas).

agarop n.m. Garop.

agast n.m. Aubre de cinc à sièis mètres d'autessa. Lo sieu boisc es roge e dur, d'usança en fustaria. Li sieu flors son trilobadi e sauri, li fruchas son gropadi per doas. Sin.: **argelabre, blae**.

agata n.f. Ròca silicioa, varietat de calcedòni, partejada en zònas concentriqui de coloracions diversí.

agatenc, a adj. e n. D'Agde. Sin.: **dagdenc**.

agautar vt. Metre un fusiú à l'espata per tirar. Var.: **engautar**. Sin.: **afustar**.

agave n.m. Planta d'Amèrica centrala, cultivada dins li regions caudi, que rèsta à l'estat vegetatiu per d'ans e d'ans denant de florir un còup solet en donant una inflorescença d'una dizaena de mètres de aut. Li sieu fuèlhas fornisson una fibra textila. L'agave es sovent sonat, faussament, **aloès**.

agença (-ència) n.f. 1. Societat comerciala que prepaua de servicis d'intermediari entre lu professionals d'una activitat e lu clients: *Agença de viatges, agença de publicitat*. 2. Organisme administratiu encargat d'una mission d'informacion e de coordinacion: *Agença Nacionala Per l'Emplec*. 3. Sucursala d'una banca. 4. Ensèm dei locals emplegats per una agença (ai accepcions precedenti).

agençaire, airtiz n. Persona que s'entrèva d'agençar quauqua ren, una forèst, un territòri, etc.

agençament n.m. Disposicion, amainatjament: *L'agençament d'una maion*.

agençar vt. 1. Combinar, dispauar en foncion d'un òrdre precís: *Agençar un banc sus lo mercat*. 2. Transformar, modificar, per rendre mai comòde, mai agradiu, etc. ◇ *Agençament dau territòri*: Agençament que permete una reparticion melhora dei activitats economiqui en foncion dei ressorsas naturalis e umani.

agenda n.f. (mòt latin) Quasernet que permete de notar un jorn après l'autre cen que si deu faire, lu rendèt-zvos, etc. Sin.: **pensabèstia**.

agenés, esa adj. e n. D'Agén.

agenesia n.f. Absença de creacion d'un organe au moment de la formacion embrionària.

agenolhador n.m. Varianta de **aginolhatòri**.

agenolhament n.m. Varianta de **aginolhament**.

agenolhar (s') v.pr. Varianta de **s'agenolhar**.

agenolhatòri n.m. Varianta de **aginolhatòri**.

agenolhons (d') loc. Varianta de **d'agenolhons**.

agent n.m. 1. Tot cen qu'agisse, opèra: *Lu agents de l'erosion, lu agents atmosferics*, etc. 2. (gram.) Èstre ò objècte qu'acomplisse l'accion. *Complement d'agent*: Complement dau vèrbo passiu que representa lo subjècte de la frasa activa; l'introduccion dau complement d'agent si fa en niçard m'ai preposicions *per, de e da* (italianisme): *La rateta es manjada per lo cat/dau cat, Èra pillhat de convulsions*. 3. Persona encargada d'administrar per lo còmpte d'una altra: *Agent d'una companhia maritima*. ◇ *Agent d'asseguranças*: Persona que representa una companhia d'asseguranças per la quala fa firmar de contractes. 3. *Agent (de polícia)*: Foncionari de polícia, generalament en unifòrme, encargat de la polícia dins li carrieras.

agerbassir vt. Agerbir.

agerbir vt. (*agerbissi*) Revestir de pelenc. Var.: **agerbassir**.

agilament adj. Embé agilitat. Sin.: **lestament**.

agil(e), a adj. 1. Que mòstra de rapiditat e de facilitat dins lu movements dau còrs. 2. Que capisse leu: *Un esperit agile*. Sin.: **lèst**.

agilitat n.f. 1. Leugieretat dau còrs, gaubi: *L'agilitat d'una balarina*. 2. Vivacitat intellectuala. Sin.: **lestitge**.

agiments n.m.pl. 1. Conducha, comportament blaimables. 2. Manòbras, menadas publiqui. Sin.: **intrigas**.

aginolhament n.m. Accion, fach de s'aginolhar. Var.: **agenolhament**.

aginolhar (s') v.pr. Si metre sus li ginolhs. Var.: **s'agenolhar**.

aginolhatòri n.m. Pichina escabela per s'aginolhar. Var.: **agenolhatòri, genolhatòri, ginolhatòri, agenolhador**. Sin.: **pregadiu**.

agenolhons (d') loc. Posicion de la persona que s'es aginolhada. Var.: **d'agenolhons, de genolhons**.

agio n.m. (mòt italian) [*'adʒo*] Ensèm dei despensas que càrgon una operacion bancària. Sin.: **maivalença**.

agiografe n.m. Escrivan, autor d'agiografia.

agiografia n.f. Relarg de l'istòria religiosa que pertòca la vida e lo culte dei sants.

agiografic, a adj. Relatiu à l'agiografia.

agiologia n.f. Ensèm dei obratges agiografics.

agionime n.m. Nom de sant donat à una persona.

agionomastica n.f. Relarg de l'onomastica qu'estúdia lu agionimes e lu agiotoponimes.

agiotaire, airtiz n. Persona que prèsta de moneda me d'interès au dessobre dau taus licit. Sin.: **dardenaire**.

agiotoponime n.m. Toponime bastit m'au nom d'un sant.

agir vi. (*agissi*) 1. Intrar ò èstre en accion. 2. Produre un efècte, aver una influença: *Aqueu remèdi non agisse*. 3. Si comportar: *Agir en òme d'onor*. Sin.: **obrar**. ◆ **s'agir** v.pr.impers. Èstre en question: *De que s'agisse? S'agisse de ben escotar*. Sin.: **si tractar, si virar**.

agissent, a adj. Eficac, actiu.

agitacion n.f. 1. Estat de cen qu'es animat de movements irreguliers: *L'agitacion de la mar*. 2. Estat d'ànsia, se tradusent sovent per de movements

desordenats e sensa tòca; aquelu movements: *L'agitacion deuguda à la fèbre*. 3. Estat de maucontentament politic ò social que si pòu tradurre per de manifestacions, l'expression de revendicacions, etc. Sin. (3): **trebolici**, **trebolum**.

agitador n.m. (quim.) Agitator.

agitar vt. 1. Gacilhar vivament d'un caire e de l'autre: *Agitar un liquide, lo vent agita li fuèlhas*. Sin.: **bolegar**, **gangassar**. 2. (fig.) Causar una viva emocion à, excitar: *La ràbia l'agitava*.

agitat, ada adj. Que manifèsta d'agitacion. Sin.: **bolequet** (en parlant d'un enfant).

agitato [adʒi'tato] adv. (mòt italian) (mús.) D'un movement agitat.

agitator, tritz n. Persona que provòca d'agitacion, de desòrdres socials ò politics.

agitator n.m. (quim.) Bagueta de vèire que sièrve à bolegar lu liquides. Sin.: **bolegaire**.

agla n.f. Aigla.

aglai n.m. Clars, campanada de dòu.: *Sonar l'aglai*. ◇ *Metre l'aglai*: Far nàisser l'espavent.

aglai n.m. Beu-l'òli.

aglaiar vi. Cridar.

aglan n.m. Agland.

aglanada n.f. Recòlta dei aglands.

aglanatge n.m. 1. Luèc dont si recuèlhon lu aglands. 2. Accion de reculhir lu aglands.

agland n.m. Fruch dau rore, encastrat dins una gruèlha. Var.: **aglan**.

aglandala adj. e n.f. Varietat d'oliva.

aglandau adj. m. Si di d'una varietat d'olivier que la sieu frucha dona d'ària à un agland.

aglanós, oa adj. Relatiu ai glândolas. Sin.: **glandulari**.

aglantin n.m. Ancolia.

aglefin n.m. Peis vesin de la merluça, que si tròva dins la mar dau Nòrd e que, fumat, fornisse lo haddock (Lòng 1 m, familha dei gadides).

aglomeracion n.f. 1. Accion d'aglomerar. 2. Ensèm urban que fòrmon una ciutat e la sieu banlega.

aglomerador n.m. Aglomerant.

aglomerant n.m. Substança que sièrve à aglomerar. Var.: **aglomerador**.

aglomerar vt. (*aglomèri*) Reünir dins una soleta massa d'unu elements qu'avant èron separats: *Aglomerar de sabla e de ciment*. ◇ *Populacion aglomerada*: Populacion gropada dins un gròs vilatge (per oposicion à *populacion dispersada, esparpalhada*). ◆ **s'aglomerar** v.pr. S'adunar en un molon, una massa compacta. Sin.: **s'agrumar, s'agrumelar**.

aglomerat n.m. 1. Depaus detritic, pauc ò pas cimentat, d'elements de mai de doi millimètres. 2. Recampament de cauas ò de personas eteroclitis ò desparieri. Sin.: **conglomerat, nebuloa**.

aglossia n.f. 1. Mancança congenitala de lenga. 2. Incapacitat d'articular de paraulas.

aglutinacion n.f. 1. Accion d'aglutinar; fach de s'aglutinar; lo sieu resultat. ◇ (biol.) Fenomène general

de defensa de l'organisme còtra li agressions microbiani ò parasitari que lu sieus agents son aglutinats. 2. (ling.) Ajust d'afixes au radical per exprimir de rapoarts sintactics. 3. (fon.) Formacion d'un mòt per la reünion de doi mòts diferents à l'origina (ex.: *de + sobre = dessobre*).

aglutinador n.m. Qu'aglutina. Var. **aglutinant**.

aglutinant, a adj. e n. 1. Qu'aglutina, que reünisse en pegant. 2. (ling.) *Lenga aglutinanta*: Lenga qu'a coma característica d'exprimir lu rapoarts sintactics per l'aglutinacion (ex.: lo turc).

aglutinar vt. Unir, jónher en pegant, en format una massa: *L'umiditat aglutina lu grans de sau*. Sin.: **agrumelar**. ◆ **s'aglutinar** v.pr. (*à*) Si metre còtra, si pegar: *Lu espectators s'aglutínon davant la grasilha*.

aglutinina n.f. (biol.) Anticòrs present dins lo serom, que la sieu fixacion sus l'antigène n'en provòca l'aglutinacion (li aglutininas microbiani ajúdon à la defensa de l'organisme; li aglutininas non microbiani son l'encausa dei incompatibilitats entre gropes sanguins diferents).

aglutinogène, a adj. (biol.) Si di d'una substança antigenica dei gropes sanguins capable de provocar l'aparicion dei anticòrs correspondents (*aglutininas*) que l'aglutínon.

agnacion [ana'sjuŋ] n.f. Ligam de parentèla civila, per oposicion à la parentèla naturala ò cognacion.

agnat, a [a'nat(a)] adj. e n. Caduna dei personas que, descendent de la mema soca masculina, fan partida de la mema familha (per oposicion à *cognat*).

agnat [a'nat] n.m. *Agnats*: Classa de vertebrats aquàtics, de la respiracion branquiali, desprovists de maissèla, que comprèn per exemple la lamprua. Sin.: **ciclostòma**.

agnosia [anu'zia] n.f. (patol.) Desturbi de la reconoissença dei informacions sensoriali, deuguda à una lesion localisada dau cortèx cerebral, sensa tocar li percepcions elementari.

agnosic, a [anu'zic(a)] adj. e n. Qu'es tocat d'agnosia.

agnosticisme [anusti'sisme] n.m. Doctrina filosofica que declara l'absolut inaccessible à l'esperit uman e professa una totala ignorança per cen que pertòca la natura intima, l'origina e la destinada de l'òme.

agnostic, a [anus'tic(a)] adj. Relatiu à l'agnosticisme.

◆ n. Persona que professa l'agnosticisme.

agnus Dei [agnus'dei] n.m. inv. (relig. cat.) 1. Preguiera de la messa que comença per aqueli paraulas latini (anheu de Dieu). 2. Medalhon de cera blanca que poarta l'imatge d'un anheu, benedit per lo papa.

agonia n.f. 1. Moment de la vida que vèn just avant la moart; estat d'anequeliment que caracteriza aqueu moment. Sin.: **moriment**. 2. (fig.) Disparicion progressiva, declin: *L'agonia d'un regime politic*.

agonic n.m. Linha que jonhe lu ponchs de la susfàcia terrenala dont la declinason magnetica es nulla.

agonidat n.m. *Agonidats*: Familha de peis de l'òrdre dei Escopaeniformas.

agonisant, a adj. Qu'es à l'agonia.

agonisar (-izar) vi. Èstre à l'agonia. Sin.: **Èstre au darrier badalh, èstre en ponch de moart.**

agonista adj. *Muscle agonista*, que produe lo movement considerat (per oposicion m'au *muscle antagonista*).

agonistic, a adj. 1. (filos.) Que pertòca la lucha. 2. (sociol.) Que si debana per lo biais de la lucha.

agònus n.m. Peis de mar foarça coirassat que viu sus lu noastres ribatges (*Agonus cataphractus*, Família dei agonidats). Sin.: **peis armat.**

agorà n.f. 1. Plaça costejada de bastiments publics, centre de la vida politica, religioa e economica, dintre li ciutats de l'Antiquitat grèca. 2. Espaci pedonier dins una vila modèrna.

agorafòbia n.f. Paur patologica dei espacis descubèrts, dei luècs publics.

agorafobic, a adj. Relatiu à l'agorafòbia.

agoranòme n.m. Magistrat grèc encargat de velhar sus l'agorà.

agorrinar vt. Entirar quauqu'un de menar una vida libertina. Sin.: **pervertir, desaviar, desvergonhar.** ◆ **s'agorrinar** v.pr. Menar una vida de rufian. Sin.: **bagassejar, putanejar.**

agosin n.m. Argusin. Var.: **algosin.**

agost n.m. Vuechen mes de l'an. Var.: **avost, aost.**

agostejar vt. Aostar.

agradablement adv. D'un biais agradable. Var.: **agradivament.** Sin.: **plasement.**

agradable, a adj. Qu'agrada, qu'es plasent. Var.: **agradiu.**

agradament n.m. Agradiment.

agradança n.f. Agradiment (3).

agradant, a adj. Agradiu, plasent.

agradar vt. ind. 1. Plàser: *Aquò m'agrada, m'agrada l'estiu, m'agràdon li flors.* 2. Acceptar, gradir.

agradèla n.f. Aubrillhon espinós dei flors jauni e dei gruns roges, parasitat per lo bolet de la rolha dau blad (Família dei berberidaceas). Sin.: **agravissier** (Valada de Tinèia), **berberis.**

agradiment n.m. 1. Fach d'agradir, de consentir à quauqua ren: *Faire una caua sensa l'agradiment dau cap.* 2. Acceptacion, reconoissença de quauqua ren ò de quauqu'un per una autoritat (generalament oficiala): *Agradiment d'una nominacion.* Sin.: **consentiment, agrat, consentida.** 3. Qualitat per la quala una caua ò una persona platz. Sin.: **agradança, plasentat.**

agradir vt. Recevre favorablement, acceptar, aprovar. Var.: **gradir.**

agradiu, iva adj. Plasent, avenent.

agrafa n.f. 1. Pèça de plastic, de metal, etc., que sièrve à estacar d'unu objèctes. Sin.: **gafet.** 2. (med.) En cirurgia, pèça que sièrve à mantenir li labras d'una plaga per la cicatrizacion. 3. Crochet que sièrve à mantenir ensèm lu bòrds d'un vestit. 4. Bròca per aquel usatge. 5. Lengüeta per faire tenir un estilò au rebòrd d'una borniera. 6. (maç.) Crampon plat ò codat emplegat en maçonaria per rendre solidari li pèiras d'un barri, un placatge e un barri, etc.

agrafar vt. Estacar au mejan d'una agrafa. Var.: **agafar.** Sin.: **engafetar.**

agrafatge n.m. Accion d'agrafar; lo sieu resultat. Var.: **agafatge.** Sin.: **engafetatge.**

agrafaira n.f. Aparelh per pauar d'agrafas. Var.: **agafaira.** Sin.: **engafetaira.**

agrafia n.f. Incapacitat d'escriure independenta de trebolis motors.

agralhar vi. Cridassejar, en parlant dei gralhas.

agramenir vt. Emplir de grame. ◆ **s'agramenir** v.pr. S'emplir de grame, en parlant d'un prat, d'un camp.

agramatic, a adj. Que pertòca l'agramatisme.

agramatisme n.m. Trebolici dau lengatge, marcat per un desturbament dins la mena de bastir de frasas que la sieu sintaxi evòca l'estile telegrafic.

agramònia n.f. Planta erbacea dei boascs e dei prats, dei flors jauni e dei fruchs crocuts (Família dei rosaceas). Var.: **agrimònia.**

agranar vt. Donar de gran à la polalha, ai aucus ò ai peis. ◆ **s'agranar** v.pr. Si provedir de gran.

agrandiment n.m. Accion d'agrandir. ◇ (fot.) Tiratge agrandit d'una fotografia. Var.: **engrandiment.** Sin.: **alargament.**

agrandiment n.m. Accion, fach d'agrandir. ◆ (fot.) Fotografia agrandida.

agrandir vt. (*agrandissi*) Rendre mai grand: *Agrandir una maion, una fotografia.* Var.: **engrandir.** Sin.: **alargar.** ◆ **s'agrandir** v.pr. Devenir mai grand, s'espandir: *Una ciutat que s'agrandisse.* ◇ Espec.: Pilhar un lotjament mai grand ò desvelopar la sieu activitat comerciala.

agrandissèire n.m. (fot.) Aparelh que sièrve à agrandir. Var.: **engrandissèire.**

agranditor n.m. Agrandissèire.

agranela n.f. Agrena.

agranhon n.m. Agrena.

agranhonier n.m. Agrenier.

agranulocitòsi n.f. Demeniment ò avalida dei golbets blancs polinuclearis neutrofiles.

agrapar vt. Pilhar vivament en sarrant m'ai dets. Sin.: **agantar.** ◆ **s'agrapar** v.pr. Si cramponar.

agrari, ària adj. 1. Relatiu ai tèrras cultivadi, à l'agricultura, à la proprietat agricòla. 2. *Reforma agrària:* Reforma tendent à modificar la reparticion dei tèrras en favor dei pichins proprietaris e d'aqueli qu'avíon ren. ◇ Dins l'Antiquitat romana, la lèi agrària consentia ai plebeus lo partiment de l'*ager publicus*, es à dire li tèrras qu'apartenon à l'Estat, per empachar la noblessa de s'apropriar aqueli tèrras. Var.: **agrarian.**

agrari, ària n. 1. Proprietari terrenç. 2. Tecnician de l'agricultura.

agrarian, a adj. e n. Agrari.

agrarianisme n.m. Sistema dei agraris.

agrariat n.m. Partiment dei tèrras entre aqueli que li cultívon.

agràs n.m. Suc acide dau raïm vèrd.

agrasson n.m. Autre nom dau *rainet.*

agrat n.m. Agradiment (2). *De boan agrat*: Volontiers. Sin.: **convenença, consentiment, acòrdi, agrat**

agravacion n.f. Accion d'agrarar; fach de s'agrarar: *L'agravacion d'una malautia*. Var.: **agravament, agravi**. Sin.: **agreuiment**.

agravament n.m. Agravacion.

agravar vt. Rendre mai greu, mai dificile de suportar: *Agravar la pena d'un condemnat*. Sin.: **agreujar**. ♦ **s'agrarar** v.pr. Devenir mai greu: *La situacion s'es agravada*.

agravi n.m. Agravacion.

agravissier n.m. Agradèla, en Valada de Tinèia. Sin.: **berberis**.

agravós, oa adj. Peant, oneros. Var.: **gravós**.

agre, a adj. (e mòts de la mema familha) Vèire **aigre**, etc.

agreiar vi. Agradar.

agredir vt. (*agredissi*) (italianisme de defugir) Assautar, atacar.

agredoç, a adj. Aigredoç.

agregacion n.f. 1. Accion d'agregar, de metre d'elements ensèm per formar un tot omogeneu; fach de s'assemblar; lo sieu resultat. 2. Concors de recrutament dei professors de liceu e d'uni disciplinas universitari (Drech e Sciéncias Economiqi, Medecina, Farmacia).

agregar vt. 1. Reünir en un tot, una massa. 2. Admetre quauqu'un dins un grope constituit. ♦ **s'agregar** v.pr. (*à*) Si jónher, s'associar à.

agregat, ada n. Persona admissa à l'agregacion.

agregat n.m. 1. Substança, massa formada d'elements diferents units intimament e solidament entre elu. 2. (econ.) Grandor sintetica obtenguda en combinant diferents poasts de la comptabilitat nacionala e que caracterisa l'activitat economica nacionala. 3. (mús.) Superposicion liura de sons, que non si conforma ai règlas de l'armonia classica.

agregat, ada n. Membre d'una ambassada, d'un gabinet ministerial: *Agregat cultural, agregat militar, agregat d'administracion, agregat de justícia, agregat al ministèri public*. 2. *Agregat de premsa*: Persona encargada dei relacions embé la premsa.

agregatiu, iva adj. Estudiant ò estudianta que prepara lo concors de l'agregacion.

agrena n.f. Fruch de l'agrenier. Var.: **agranela, agranhon**.

agrenier n.m. Pruniera sauvatja espinoa que creisse dins lu baranhàs. Var.: **agranhonier**. Sin.: **bartàs sauvatge**.

agrepiar vt. (*agrèpi*, classic *agrèpii*) Metre à la grèpia. Var.: **agrupiar**.

agression n.f. 1. Atac non provocat e brutal. 2. Prejudici portat à l'integritat fisica ò fisiologica dei personas, en rason de l'environment sonore, visual, etc.: *Li agressions de la vida urbana*. Sin.: **agarrida**.

agressiu, iva adj. 1. Violent, menaçant, que cèrca de nièras: *Un interlocutor agressiu*. ◇ Qu'a un caractèr d'agression: *Una mesura agressiva*. 2. (fig.) Provocant, desplaçat, desavenent: *Una publicitat agressiva*.

agressivament adv. D'un biais agressiu.

agressivitat n.f. Caractèr agressiu d'una persona ò de quauqua ren.

agressor adj. m. e n.m. Que comete una agression, qu'ataca sensa èstre estat provocat ni menaçat: *Identificar lu agressors, un país agressor*. Sin.: **atacaire**.

agrèst(e), a adj. (lit.) Campèstre: *Un site agrèste*.

agreta n.f. Aigreta.

agreu n.m. Aubrilhon dei sotaboascs, dei fuèlhas luenti, espinoë e persistenti, que la sieu escòrça sièrve à faire lo visc. Sin.: **agrifuèlh**.

agreuiment n.m. Agravament, empejorament.

agreujar vt. Agravar, empejorar.

agricòla adj. 1. Que si dedica à l'agricultura: *Populacion agricòla*. 2. Que pertòca l'agricultura: *Ensenhament agricòla, política agricòla*.

agricultor, tritz n. Persona que cultiva la tèrra; persona que la sieu activitat professionala a per objècte de metre en valor un ben agricòla. Sin.: **cultivador, paisan**.

agricultura n.f. Activitat economica que transforma e mete en valor lo mitan natural per obtenir lu produchs vegetals e animaus utiles à l'òme, en particulier per la sieu alimentacion.

agrifuèlh n.m. Genre d'uni 600 espècias de plantas de la familha dei Aquifoliaceas, unic genre existent d'aquesta familha. Sin.: **agreu, ilèx**.

agrimònia n.f. Agramònia.

agrinor n.m. Regret.

agriolat n.m. Liquor d'agriòtas. Var.: **agriotada**.

agrión n.m. Insècte alat de la familha dei libellulidats que trèva li aigas doçi en si noïrissent de mosquilhons. Sin.: **copavèire, escobavèire, domaisèla**.

agriòta n.f. Cerièia acidulada de la coa corta. Var.: **griòta**.

agriotada n.f. Liquor de cerièias.

agriotier n.m. Cerier de la varietat que produe li agriòtas. Var.: **griotier**.

agroalimentari, ària adj. Relatiu à l'elaboracion, la transformacion e lo condicionament dei produchs que vènon essencialament de l'agricultura e destinats à l'alimentacion umana e animala: *Li industrias agroalimentari*.

agroalimentari n.m. Ensèm dei industrias agroalimentari.

agrogeologia n.f. Sciéncia de la natura geologica de la tèrra à rapoart de la produccion agricòla.

agroindustria n.f. Ensèm dei industrias que fornisson l'agricultura (material agricòla, engrais) ò que l'agricultura li fournisse (agroalimentari).

agrologia n.f. Partida de l'agronomia que la sieu tòca es l'estudi dei tèrra cultivabli.

agromelar (s'), agromelir (s'), agromicelar (s') v.pr. S'acaptar. Var.: **s'agromelir, s'agromicelar**.

agromelir (s') v.pr. S'acaptar. Var.: **s'agromelar, s'agromicelar**.

agromicelar vt. (*agromicèli*) Metre en pelòta. Var.: **engromicelar**, **gromicelar**. ◆ **s'agromicelar** v.pr. S'acaptar. Var.: **s'agromicelar**, **s'agromelir**.

agronòme, a n. Especialista de l'agronomia.

agronometria n.f. Sciènça que determina la froarça productiva dei soals.

agronomia n.f. Estudi scientific entre li plantas cultivadi, lo mitan (soal, clima) e li tecnicas agricòli.

agronomic, a adj. Que pertòca l'agronomia.

agropar vt. Assemblar en grope, en un luèc, dins un ensèm de deins una categoria identica. Var.: **gropar**, **agropelar**. Sin.: **amolonar**, **amassar**. ◆ **s'agropar** v.pr. Si metre ensèm, en parlant de personas, d'animaus ò d'objèctes divers.

agropastoral, a adj. Que viu de l'agricultura e de l'alevament.

agroquimia n.f. 1. Partida de l'agronomia qu'estúdia li propietats dei soals e dei vegetals. 2. Ensèm dei activitats de l'industria quimica que porgisse de produchs per l'agricultura coma lu engrais e lu pesticides.

agrum n.m. Coagulacion.

agrumabilitat n.f. Coagulabilitat.

agrumable, a adj. Coagulable.

agrumaire, airtz adj. Coagulator.

agrumant, a adj. e n.m. Coagulant.

agrumar vt. Coagular. ◆ **s'agrumar** v.pr. Se metre en grums. Var.: **s'agrumelar**. Sin.: **s'aglomerar**.

agrumè n.m. Fruch coma lo limon, lo portegal, la mandarina, etc.

agrumelar (s') v.pr. S'agrumar.

agrupiar vt. (*agrupi*, classic *agrupii*) Agrepiar.

agudament adv. D'un biais agut.

agudessa n.f. Caractèr agut. Var.: **acutessa**, **agudesa**. Sin.: **acuitat**.

aguer v. Varianta de **aver**, que sièrve de basa à una partida de la conjugason (subjontiu, preterit, participi).

aguerriment n.m. Accion d'aguerrir, de s'aguerrir.

aguerrir vt. Acostumar ai perilhs de la guèrra e (fig.) ai dificultats, ai cauas penoï. ◆ **s'aguerrir** v.pr. S'endurcir.

agulha n.f. 1. Pichina tija d'acier qu'una dei sieu extremitats es ponchuda e l'autre a un trauc per li passar lo fieu: *Agulha per cordurar*. ◇ *Agulha per tricotar*: Asta pauc ò pron rigida que sièrve à tricotar. Sin.: **broqueta**. ◇ *Agulha de lançament*: Que s'emplega en acupuntura. 2. Tija rigida que marca li oras, li minutas ò li segondas sus lo quadrant d'un relòtge ò d'una moastra. 3. (c. de f.) Partida d'un ralh mobile dins un agulhatge; l'agulhatge eu-meme. 4. Dins una nau, cadun dei elements que tèn lo timon e li permèton de virar. 5. (geog.) Cima ponchuda d'una montanha. ◇ (arquit.) Element vertical e ponchut d'un bastiment. 6. (bot.) Fuèlha rigida e aguda dei conifèrs: *Agulhas de pin*. 7. (zool.) Peis llong e fin (nom comun à mai d'una espècia).

agulhada n.f. Longuessa de fieu enfilada sus una agulha.

agulhaire, airtz n. *Agulhaire dau ceu*: Contrarotlaire de la navigacion aeriana.

agulhar vt. 1. Dirigir (un tren) en accionant un agulhatge. 2. (fig.) Dirigir dins una direccion precisa. Sin. (2): **orientar**, **adralhar**, **endralhar**.

agulhassa n.f. Gròssa agulha de selier, de la poncha quadrangulària.

agulhat n.m. Peis-can. ◇ *Agulhat-rochier*: Cat-roquier; *agulhat-liche*: Gata-cauciniera.

agulhatge n.m. 1. (c. de f.) Dispositiu generalament contuit de ralhs mobiles (agulhas), que permete à un tren de passar d'una via à una altra. 2. Manòbra d'aqueu dispositiu; direccion, orientacion que n'en vèn, per un veïcule. 3. (fig.) Accion d'orientar (quauqu'un, una accion). ◇ *Error d'agulhatge*: Marrida orientacion.

agulheta n.f. Blanc de volalha.

agulhier n.m. Estuch per li agulhas. Sin.: **esplingolier**.

agulhon n.m. 1. Ponchon d'uni espècias d'insèctes (abelhas, vèspas). 2. Baston m'una poncha de fèrre per menar lu bòus. Sin.: **tocador**. 3. (let. fig.) Cen qu'estimula. 4. Espina d'uni varietas vegetali (ròmegas, rosiers), que si destàcon en laissant una marca.

agulhonar vt. 1. Pònher un bòu m'un agulhon. 2. (let. fig.) Estimular.

agulhòt n.m. (mar.) Ferradura de l'ala au timon; es la pèça mascle que, ligada à l'armèla (part femèla), permete au timon de virar sus lo sieu axe.

agusada n.f. Exacerbacion.

agusament n.m. Exacerbacion.

agusar vt. Exacerbar.

agusardiment n.m. 1. Fach de s'agusardir. 2. Embastardiment.

agusardir (s') v.pr. Si ligar embé de monde pas gaire condrech. Sin.: **s'acanhadar**, **bagassejar**, **putanejar**, **s'agorrinar**.

agut, uda adj. 1. Que si finisse en poncha. Sin.: **ponchut**. 2. *Angle agut*: Plus pichin qu'un angle drech. 3. Aut, en parlant de la frequença d'un son, d'una votz: *Una votz aguda*. 4. Fin, subtil, en parlant dau regard, d'una qualitat intellectuàla, etc.: *Una intelligença aguda*. 5. Que monta d'un còup au sieu paroxisme: Una dolor aguda, un conflicte agut. ◇ *Una malautia aguda*: Que si declara d'un còup solet e a una evolucion rapida.

agut n.m. 1. Son agut; ensèm dei sons aguts, registre agut: *Aquest aparelh rende ben lu aguts*. 2. Claveu.

Ah Simbòle de l'ampèr-ora.

ai (interj.) Interjeccion que marca la dolor.

ai n.m. Ae.

ái adv. Advèrbi d'affirmacion. Sin.: **òc**, **si** (aquesta forma es ligada à una interrogacion negativa).

aià adv. Advèrbi de luèc, que marca l'alunhament. Var.: **alhà**, **aiilà**.

aiatolà n.m. Títol balhat ai caps religiós màgers de l'islam shiita.

aiçamont adv. Damont, aquí sobre. Var.: **deçamont**, **per damont**, **en per amont**.

aiçavau adv. Davau, en bas. Var.: **deçavau**, **dedavau**, **en per avau**, **davau sota**.

aiçí adv. de luèc En aquesto luèc. Sin.: **aquí**. Contr.: **aià**.

aïcian, a adj. e n. Haïtian, aïtian.

aïçò pr.dem. Aquesta caua. Sin.: **aquò**.

aicú n.m. (lit.) Pichina poesia japonesa constituït d'un verset de 17 sillabas.

aiga n.f. 1. Liquide incolòre, transparent, inodòre, insipide, format de doi atòmes d'idrogène e d'un d'oxigène (H₂O). 2. Aquesto element, present dintre la natura (mars, lacs, flumes). ◇ *À cima d'aiga*: Just au nivèu de l'aiga; *Aiga fèrma, moarta*: Aiga qu'es pas en movement (per exemple dins una loana). Sin.: **aiga qu'ajaça**. ◇ *Aiga senhada*: Aiga benedida; *Aiga de sau*: Solucion aigalhoa de sau dont si mete de carn, de peis ò d'ortalhas per lu conservar. Sin.: **saumoira, samoira**. 3. Aquesto liquide en tant que bevenda: *Aiga minerala, aiga de foant*. ◇ *Aiga de boca*: Aiga que si pòu beure. 4. Liquide alcolisat obtengut per destillacion: *Aiga de lavanda*. ◇ *Aiga de Colonha*: Solucion alcolica d'òli essencials (bergamòta, limon, etc.). ◇ *Aiga d'odor*: Aiga perfumada. ◇ *Aiga nafa*: Aiga de flors de portegalier. ◇ *Aiga de beutat*: Preparacion alcolica que vèn d'un parfum precis que lo sieu degrà de concentracion es situat entre l'extrach e l'aiga de Colonha. 5. (Dins d'uni expressions) Preparacion liquida; solucion aigoa: *Aiga de Javel, de clòre*. ◇ *Aiga rasa*: Aiga mesclada d'acide nitric e d'acide cloridric, que dissòlve l'aur e lo platin. 6. *Aiga grassa*: (pop.) Nom donat à un personatge de tria dins lo relarg politic, administratiu, etc. 7. *Aiga pàssera blanca*: Raïm blanc redond. ◇ *Aiga pàssera negra*: Raïm negre redond. ◆ pl. 1. Foant d'aigas termali. 2. Liquide amniotic: *Perdre li aigas*. 3. *Aigas e forèsts*: Còrs d'engenhaires foncionarís encargats d'entretenir e de susvelhar lu flumes, li ribieras e li forèsts de l'Estat. 4. (dr.) *Aigas territoriali*: Zòna maritima fixada per cada Estat e dont es sobeiran. – Aigas interiori, situadi en ça dei aigas territoriali. 5. (geog.) *Aigas bassi, aigas auti*: Nivèu mai aut, mai bas, d'un flume, à un periòde de l'an. 6. (fig.) *Aiga grassa*: personatge important. ■ L'aiga bulhe à la temperatura de 100°C, sota la pression de 1 atmosfèra, e si solidifica à 0°C (glaça, neu). Si pòu trovar dins l'atmosphèra sota forma de vapor. 1 cm³ d'aiga pea 1 g.

aigada n.f. 1. Accion d'aigar. 2. Pluèia de corta durada. Sin.: **raissa**.

aigadier n.m. Aigalhier.

aigadiera n.f. Aiguiera.

aigafoarta n.f. 1. Acide nitric mesclat d'aiga. 2. Estampa obtenguda m'una tecnica de gravadura qu'emplega l'acide nitric; aquesta tecnica de gravadura.

aigafortista n. Aquafortista.

aigal n.m. Flume, ribiera, riu, etc. Sin.: **cors d'aiga**. Var.: **aigau**.

aigalada n.f. Luèc dont l'aiga es abondoa (cf. lo quartier dei Aigaladas, à Marselha).

aigalas n.f.pl. (mar.) Part dau buch d'una nau que si tròva entre lu madiers.

aigalejar vi. Breniar, plovinejar.

aigalh n.m. Vapor d'aiga que si depaua, lo matin ò lo sera, sus li plantas e sus d'autres còrs que son foara.

aigalhier n.m. Persona que s'ocupa d'entretenir li foants ò d'aigar. Sin.: **fontanier, aigadier**.

aigalhon n.m. Gust de l'aiga.

aigalhós, oa adj. 1. Qu'es de la natura de l'aiga. 2. Umide. Var.: **aigós**.

aigamarina n.m. Pèira fina, varietat de bericle, que la sieu color entre lo blau clar e lo vèrd e la sieu transparença fan pensar à l'aiga de la mar.

aiganeu n.f. Aiga e neu mescladi.

aiga pàssera blanca n.f. Varietat de raïm blanc redond, dau genoés *uga passao*, dau latin *uva passula*, «raïm sec»; es la varietat que fornisse l'*asebic*, en plaça dau raïm de Corint.

aiga pàssera negra n.m. Varietat de raïm roge.

aigar vt. 1. Banhar en versant d'aiga: *Aigar una planta, aigar lo jardin*. 2. Isolar li fibras (dau cànebe, dau lin) per maceracion. Sin.: **naiar**.

aigardent n.m. Bevenda alcolica obtenguda per destillacion dau raïm, de la raca, d'unu fruchs. Sin.: **branda**.

aigardentier n.m. Persona que destilla l'aigardent.

aiga-senhadier n.m. Aiga-signadier.

aiga-signadier n.m. Vas, bacin d'aiga benedida. Var.: **aiga-senhadier**. Sin.: **benedictier, benetier, benitier**.

aigassier, a adj. Que naisse, viu dins l'aiga ò pròche de l'aiga. Sin.: **aiguèstre, aquàtic**.

aigatge n.m. 1. Accion d'aigar. 2. Beal sus lo limit de la penda e dei faissas, que servia à alunhar l'aiga de pluèia dei faissas per la menar en un valon.

aigatiu, iva adj. Aquós.

aigau n.m. Aigal.

aigavèrs n.m. Linha de partiment dei aigas sus una cadena de montanhas.

aigaviva n.f. Aiga que corre.

aigla n.f. 1. Auceu rapaci diurne de granda talha, que bastisse lo sieu nido dins li auti montanhas. 2. (arald.) Decoracion, emblema, que figura una aigla. Var.: **agla**.

aigleta n.f. (arald.) Pichina aigla, que figura en nombre sus un blason.

aiglon, a n. Pichon de m'aigla.

aigós, oa adj. 1. Qu'es de la natura de l'aiga. 2. Umide: *Un camp aigós*. 3. Que contèn tròup d'aiga: *Fruch aigós*. ◇ (quim.) *Solucion aigoa*: que lo sieu solvent es l'aiga.

aigrement adv. D'un biais aigre.

aigràs n.m. Suc acide qu'es extrach dau raïm culhit vèrd.

aigre, a adj. 1. Qu'a una aciditat desplaenta au gust: *Un fruch aigre, un vin aigre*. 2. (fig.) Agut: *Una votz aigra*. ◇ Que pòu bleçar, ofensar: *Una remarca aigra*.

aigre n.m. 1. Gust aigre, odor aigra. 2. (fig.) *Virar à l'aigre*: Devenir aigre, desplaent, en parlant d'un debat, d'una discussion.

aigredoç, a adj. 1. D'un gust que mescla l'acide e lo sucrat. 2. Desplaent, blessant, en despièch d'una aparencia doça: *De prepaus aigreçoç*.

aigrelet, a adj. Leugierament aigre.

aigret, a adj. Aigretet.

aigret n.m. Creisson alenés. Sin.: **nasturci**.

aigreta n.f. (bot.) Planta dei fuèlhas comestibli, que deu lo sieu gust acide à la presença d'acide oxalic (*rumex acetosa*); paciènça (*rumex aquaticus*). Var.: **agreta**.

aigrir vt. (*aigrissi*) 1. Rendre aigre. 2. Rendre amar e irritable. ◆ vi. Devenir aigre: *Lo lach a aigrir*. ◆ **s'aigrir** v.pr. (fig.) Devenir amar, irritable: *S'es aigrir en vielhissent*.

aigrít, ida adj. (fig.) Rendut amar e irritable per de decepcions, d'espròvas, de falhiments.

aigror [aj'gru] n.f. (ò n.m.) 1. Fach d'èstre aigre; caractèr de cen qu'es aigre: *L'aigror dei fruchs vèrds, l'aigror d'una reflexion*. 2. (au pl.) Sensacions aigrí ò amari dintre la boca ò l'estòmegue.

aigrós, oa adj. Aigre.

aigrum n.m. Gust aigre.

aiguejar vt. Lavar mantu còups, refrescar.

aiguèstre, a adj. 1. Que si pòu aigar. 2. Aigassier.

aigueta n.f. 1. *Faire venir l'aigueta en boca*: Èstre apètissent. ◇ *N'aver l'aigueta en boca*: Trovar quauqua ren apètissent. 2. Pichina pluèia. Sin. (2): **fosquin, bruniada, garbin**.

aiguièr n.m. Vasca provista d'una alimentacion en aiga e d'una evacuacion, especialament dins la coïna.

aiguièra n.f. Vas à pen, m'un bèc e una ansa, destinat à contenir d'aiga. Var.: **aigadiera**.

ailà adv. Aià.

ailamont adv. Damont (luènh).

ailàs interj. Interjeccion per exprimir un lament, una dolor, un regret. Sin.: **pecaire**.

aimabilitat n.f. Caractèr d'una persona aimabla; sociabilitat. Var.: **amabilitat, aimabletat**. Sin.: **avenença**.

aimablement adv. D'un biais aimable.

aimable, a adj. Que cèrca de faire plaser, d'agradar; sociable, cortés. Sin.: **plasant, amistós**.

aimabletat n.f. Aimabilitat.

aimant n.m. 1. Mineral, oxide de fèrre, qu'a la facultat d'atraire naturalament lo fèrre e d'unu autres metals. Sin.: **caramida, magnetita**. 2. Material, dispositiu, que pòu produire un camp magnetic exterior.

aimantacion n.f. Accion d'aimantar; lo sieu resultat. Fach d'èstre aimantar.

aimantar vt. Comunicar à un còrs la proprietat de l'aimant. ◆ **s'aimantar** v.pr. Aquistar la proprietat d'atraire lo fèrre.

aimantat, ada adj. Qu'a li proprietats d'un aimant.

aimar vt. Var.: **amar**. 1. Provar d'afeccion, un estacament per quauqu'un: *Aimar lu enfants*. 2. Èstre atrach per quauqu'un, m'un sentiment que jonhe afeccion viva, tendressa e atirança fisica. ◆ **s'aimar** v.pr. Provar una afeccion recipròca, un amor partejat. Sin.: **si voler ben**.

aimarà n.m. Família de lengas indianas d'Amèrica dau Sud.

aine Cf. **bèc d'aine**.

aira n.f. (geom.) Nombre que mesura una susfàcia; aquesta susfàcia. Sin.: **ièra**.

aire n.m. Ària.

airejador n.m. Aerator.

airejament n.m. Accion d'airejar, d'aerar.

airejar vt. Aerar.

airejat, ada adj. Aerat.

airiç n.m. Envelopa de la castanha.

aisadament adv. D'un biais aisat. Var.: **aisidament**. Sin.: **facilament**.

aisament n.m. Facilitat.

aisamenta n.f. pl. Ensèm de pèças e accessòris emplegats per lo servici de la taula (sietas, plats, etc.). Sin.: **terralhas**.

aisança n.f. 1. Facilitat, impression de natural e de libertat dins li accions, lu biais de faire ò de parlar. Sin.: **gaube, gaubi**. 2. Situacion de fortuna que permite de viure ben. Sin.: **benestança**.

aisar vt. Facilitar. ◆ **s'aisar** v.pr. Si metre au sieu aise. Var.: **s'aisir**.

aisat, ada adj. 1. Facile, que vèn à ben. 2. Qu'a una situacion economica que li permite de viure ben. Sin.: **sobrat**.

aise n.m. Convenença. *Au sieu aise, à l'aise*: Dins una posicion, de vestits confortables, comòdes; dins una situacion (economica) confortabla. Sin.: **achiu**.

aise n.m. 1. Objècte que sièrve ai usatges de la vida quotidiana: *Lu aises de la coïna, lu aises de la cròta*. Var.: **aisina**. 2. Comoditats.

aisina n.f. 1. Objècte fargat, utilizat manualament ò sus una màquina per complir una operacion, un trabalh determinats. Sin.: **fèrre, aise**. 2. Objècte que sièrve ai besonh de la vida vidanta, en particulier per la coïna. Sin.: **ustensilha, aise**.

aissa n.f. Destrau de fustier ò de barilier, dau fèrre corbat, que lo sieu talhant si tròva dins un plan perpendiculari au mànegue. ◇ *Mèstre d'aissa*: Fustier de marina, responsable, dins lo temps de la marina de boasc, d'un talhier naval tocant la bastison de l'armadura dei naus; responsable de l'entretenença dau bruch e dei atràs d'una nau.

aissala n.f. Mena de sapa que la sieu lama es aplatida en biseu.

aissèla n.f. 1. (anat.) Cavitat situada sota l'espata, à la jonccion entre lo braç e lo pièch. 2. (bot.) Partida situada sobre l'insercion d'una fuèlha.

aisent n.m. 1. Planta aromatica que creisse en lu ermàs e que contèn una essencia amara e toxica (Família dei compauadas, (*Artemisia absinthium*)). Dona una liquor amara, l'absinti. Sin.: **encens** (1).

aisset n.m. Marteu de teulissier que la sieu tèsta es provista à una dei sieu extremitats d'un trencant, emplegat per talhar lauvas.

aisseta n.f. (tecn.) Autís que sièrve à parar, dins d'unu mestiers (curatier, manescau). Sin.: **ermineta**.

aisseu n.m. (mec.) Aubre transversal que sostèn un veïcule, e que lu sieus doi caps s'entraucon dins lu botons dei ròdas dau veïcule. Sin.: **issieu**.

aitant adv. Advèrbi que marca l'egalitat de quantitat, de valor, de nombre, etc. Var.: **atant, tant, autant, autretant**. Sin.: **parier**.

aitian, a adj. e n. Aïcian, haïtian.

aizoacea n.f. *Aizoaceas*: Família que recampa un grand nombre de plantas dicotilodoneï, sobretot representada dins li regions de clima sèc d'Àfrica australa (anc.: Ficoïdaceas).

ajaçar vt. Metre un enfant au monde. ◆ **s'ajaçar** v.pr. 1. Si metre au lièch per dormir. 2. S'estendre.

ajoc n.m. Luèc en autessa dont si méton lu volatiles domestics (passerons, galinas, etc.); baston suspendut que li sièrve per aquò. Var.: **ajocador**.

ajocador n.m. Ajoc.

ajocar vi. Si metre en autessa sobre una branca. ◆ **s'ajocar** v.pr. Ajocar. Var.: **si jocar**.

ajoglarir (s') v.pr. Venir, si faire joglar.

ajonch, a n. Cf. **adjonch, ajont**.

ajónher vt. 1. Metre en mai. Sin.: **ajontar, ajustar**. 2. Arribar à-n-un luèc; achapar quauqu'un. Sin.: **rejónher**. 3. Metre bot à bot.

ajont, a n. Persona associada à una altra per la segondar. Var.: **adjonch, ajonch**.

ajonta n.f. 1. Addicion. Sin.: **ajusta**. 2. Element que s'ajusta à un objècte per n'augmentar la longuessa.

ajontament n.m. Cen qu'es ajonch, ajustat.

ajontar vt. Ajónher (1).

ajornable, a adj. Que pòu èstre remés à plus tardi.

ajornament n.m. Accion de remandar à una data ulteriora.

ajornar vt. Remandar à una data ulteriora.

ajornat, ada adj. 1. Remandat. 2. (arquít. e textile) Traucat, decorat de jorns.

ajuda n.f. 1. Sostèn portat à quauqu'un; accion d'ajudar quauqu'un. Sin.: **assistença**. 2. (espec.) Subvencion, sostèn financier.

ajuda n.f. Persona qu'ajuda, segonda una altra persona dins un trabalh. Var.: **ajudaire**.

ajudacomptable n. Persona que segonda un comptable, un cap-comptable.

ajudant n.m. Adjudant.

ajudar vt. Portar lo sieu sostèn à quauqu'un dins un trabalh, una caua que deu faire. Sin.: **assistir, segondar, donar la man à**. ◆ vt.ind. (*à*) Contribuir, facilitar. Sin.: **concorrèr, colaborar, cooperar, participar**. ◆ **s'ajudar** v.pr. (*de*) Si servir, tirar partit (*de*).

ajust n.m. 1. Element qu'es estat ajustat, ajonch. Var.: **ajustier**. 2. Ensèm de dauraduras apariadi: cordeliera, braçalet, pendins, etc. previsti per èstre portadi à l'encòup. Sin.: **ondradura**. 3. Bustier.

ajust n.m. (bot.) Mena de blae.

ajusta n.f. Addicion.

ajustador n.m. Ponch de jontura.

ajustadura n.f. Ajustament.

ajustaire, airtz n. Persona que s'entràva de l'ajustatge (de pèças mecaniqui).

ajustament n.m. 1. Accion d'ajustar, d'adaptar; lo sieu resultat. 2. (tecn.) Niveu de libertat ò de serratge de doi pèças assembladi; resultat de l'ajustatge. 2. Leugiera modificacion d'una tèxte de reglament, d'un lèi.

ajustar vt. 1. Ajónher (1). Sin.: **adicionar**. 2. Adaptar (una pèça à una altra). ◇ (mecan.) Procedir à

l'ajustatge de. 3. Rendre just, conforme à una nòrma: *Ajustar lu prètz, ajustar una balança*. ◇ rendre precis: *Ajustar lo tir*. 4. Metre ben en plaça: *Ajustar la sieu cravata*.

ajustat, ada adj. 1. *Precís: Un tir ajustat*. 2. Si di d'un vestit serrat à la talha: *Una camia ben ajustada*.

ajustatge n.m. Accion d'ajustar, d'adaptar; Operacion que permete de donar à una pèça mecanica la dimension necessària per que si poasque assemblar m'una altra.

ajustier n.m. Pèça ajustada à un objècte (taulier, mòble) per n'acréisser la sieu dimension. Var.: **ajust**.

Al Simbòle quimic de l'alumini.

al Abreviacion d'*annada-lume*.

ala n.f. 1. Membre qu'assegura lo vòl dei auceus, dei insèctes e dei ratapinhatas. 2. Cadun dei plans principals de sustentacion d'un avion. *Ala liura*: Engenh constituit essencialament d'una carcassa leugiera m'una vela e un arnesc dont si tèn la persona, que permete de practicar lo vòl liure. ◇ *Ala volanta*: Avion que lo sieu fuselatge es pauc ò pron integrat dintre l'espessor dei alas. ◇ *Alas dau molin de vent*: Partidas mobili garnidi de tela, que pílhon la foarça dau vent e perméton lo movement dau molin. Sin.: **antena, verga**. 3. Partida de la carroçaria d'una veitura que cuèrbe li ròdas. Sin.: **virafanga**. 4. Pèça plata essenciala dau timon d'una nau sus la quala agíssoon li rajadas d'aiga. 5. *Ala saetada*: Ala d'avion clinada en darrièr per facilitar la penetracion dins l'aire. 6. Part laterala d'un capeu. 7. *Li alas dau nas*: Li nharras. 8. Membre ò apendici larg e plat que permete la denada de mantu animaus aiguèstres (peis, tartugas, cetaceus, etc.). Sin.: **nadarelà**. 9. (arquít.) Còrs de bastiment alinhat en prolongament dau bastiment principal ò que forma un retorn. 10. (mil.) Partida laterala d'una armada en òrdre de batalha. ◇ (espòrt) Extremitat de la linha d'ataca d'una equipa (balon, rugby, etc.). 11. (bot.) Cadun dei doi petales de la coròlla dei papilionaceas; expansion membranoa de cada costat d'unu organes (pen, fruchs, granas, etc.).

alabarda n.f. Arma d'asta, dau fèrre ponchut d'un costat e trencant de l'autre (s. XIVⁿ – s. XVⁿ). Var.: **alambarda, lambarda**.

alabardier n.m. Militari armat d'una alabarda. Var.: **alambardier, lambardier**.

alabast n.m. Arceu que si mete sus lo bast dei saumas, etc.

alabastra n.f. 1. Carbonat de calci translucide, de color variabla. ◇ *Alabastra gipsoa*: Gipse blanc. 2. Objècte, esculptura d'albatre. ◇ *D'alabastra*: Qu'a la blancor de l'alabastra gipsoa. Var.: **alabastre** (n.m.).

alabastre n.m. Alabastra.

alabatre vt. Batre dei alas.

alabran n.m. Carnard sauvatge.

alabrena n.f. Reptile comun que si tèn pròche dei vièlhs barris ò dins l'èrba (tipe dau sota-òrdre dei lacertilians). Sin.: **salamandra**. Var.: **labrena**.

alabron n.m. Cabridan.

alachada n.f. Accion de popar. Sin.: **tetada, popada**.

alachalebre n.m. Lachalebre.

alachament n.m. Accion de faire popar.

alachar vt. Noirir de lach, mé lo sieu lach. Var.: **lachar**.

alada n.f. Còup d'ala: *D'una alada, lo passeron a dispareissut*.

aladar vi. Si clinar sus un costat sensa si poder redreïçar en parlant d'una nau quora la mar es borda.

aladonc conj. Conjoncion que fa intrar la consequença de la proposicion avançada e torna pilhar un racònte interrot. Var.: **doncas, adonc, adoncas**.

alagada n.f. Raissa.

alagament n.m. Accion d'alagar. Sin.: **inondacion**.

alagar vt. Recurbir completament d'aiga, inondar. Sin.: **enaigar, subrondar**.

alairar (s') v.pr. Si clinar d'un costat, en parlant d'una planta, d'una bèstia, d'una persona. Var.: **s'aleirar**.

alairon n.m. 1. Cap de l'ala d'un auceu. 2. Nadarèla d'unu peis coma la làmia, lu cetaceus. 3. Part mobila situada darrier d'una ala d'aeronau, que permete à-n-aqueu de manobrar en profundor. Sin.: **aleta**.

alalí n.m. Crit dei caçaires ò sonaria de tromba per anonçar que lo cèrf es à la constrencha.

alalònga n.m. Raça de ton qu'escompassa pas 1 m de lòng, foarça preat per la sieu carn (*Thunnus alalunga*, Família dei escombridats).

alambarda n.f. Alabarda.

alambardier n.m. Alabardier.

alambic n.m. Aparelh per destillar, en particulier l'alcòl. Var.: **lambic**.

alamon n.m. Aramon. Sin.: **train, lesa** (Luceram 1611).

alangorir vt. (*alangorissi*) Faire venir langorós. ◆ **s'alangorir** v.pr. Venir langorós. Sin.: **s'alanguir**.

alanguir (s') v.pr. Venir langorós.

alapea n.f. Alàpia.

alapeda n.f. Alàpia.

alàpia n.f. Mollusc comestible de la cauquilha conica, corrent sus li ròcas descubèrti à marea bassa (Família dei gastropòdes). Var.: **alapeda**.

alapier, a adj. Propici à la pesca ai alàpias: *Febrier es alapier*.

alar vt. (francés *haler*) 1. Salhar. 2. Tonejar.

alargament n.m. 1. Accion d'alargar.

alargar vt. Rendre mai larg: *Alargar una rota*. ◆ **s'alargar** v.pr. Venir mai larg, s'expandir.

alari, ària adj. Que pertòca l'ala: *Carga alària*.

alarma n.f. 1. Aparelh ò dispositiu permetent d'avertir d'un perilh: *Alarma automatica, sistema d'alarma*. ◇ *Donar, sonar l'alarma*: Avertir d'un perilh, alertar. 2. Espavent deugut à un perilh vertadier ò imaginat.

alarmant, a adj. Qu'alarma, que fa paur, inquieta.

alarmar vt. Espaventar, inquietar mé l'anonci d'una menaça, d'un perilh: *Alarmar l'opinion*. Sin.: **espaurir**. ◆ **s'alarmar** v.pr. S'inquietar, si faire de bila. Sin.: **si laguiar, s'espaurir, si faire de pensament, si pensamentar**.

alarmisme n.m. Tendença à èstre alarmista.

alarmista adj. e n. Persona que difusa de nòvas, de prepaus alarmants, sovent imaginaris. ◆ adj. De natura à alarmar: *Una informacion alarmista*.

alassaire, airitz n. Persona qu'alassa.

alassant, a adj. Qu'entira de lassitge, de fatiga. Sin.: **fatigant, afanaire**.

alassar vt. Causar de lassitge fisic ò intellectual à. Sin.: **afanar, fatigar**. ◆ **s'alassar** v.pr. Sentir ò subir de lassitge. Sin.: **si fatigar, s'afanar**.

alastrejar vi. Si di dau gal quora enròda una galina en abassant una ala fins au soal. Sin.: **faire l'aleta**.

alat, ada adj. Provedit d'alas. Sin.: **alifèr**.

alatejar vt. Volatejar, volastrejar.

alatge n.m. (francés *halage*) Accion d'alar. Sin. **salhatge, tonejatge**. ◇ *Camin d'alatge*: Camin de tira.

alaudidat n.m. *Alaudidats*: Família de passerons comuns en Euròpa, que lo tipe n'es la lauseta.

alaujar vt. Alaugir, aleugierir.

alaugment n.m. Aleugieriment.

alaugir vt. (*alaugissi*) Aleugierir.

alausa n.f. Peis vesin de la sardina, que si desvelòpa dins la mar e vèn faire lu òus dins lu cors d'aiga au printemps. Cf. **lecha, lacha**.

alausa, alauseta n.f. Lauseta. Sin.: **calandra, calandreta**.

alazan, a adj. e n. D'una color saura rogenca, en parlant dau pelatge e dei crins dau cavau. ◆ n.m. Cavau alasan.

alba n.f. (bot.) Aubre que li sieu fuèlhas son lusenti au dessobre e blanqui au dessota. Var.: **aubas, albar**. Sin. **aubre blanc**. (*Populus alba*).

alba n.f. (lit.) Tipe de poesia medievala. Cf. **aubas**.

albaisia n.f. Beu temps clar: "*Après ella s'en van las barcas, dreyta via, De pellegrins c'avian esperat l'albaysia*." (Ramon Feraud, *Vida de sant Onorat*, cap. CVII).

albanèl n.m. (zool.) Aubaneu.

albar n.m. (bot.) Alba (*Populus alba*).

albarea n.f. Luèc plantat de píbolos. Var.: **aubarea, aubareda**.

albanés, esa adj. e n. D'Albania.

albarèsta n.f. Arcbalèsta. Var.: **aubarèsta, balèsta, balestra**.

albarestier n.m. Arcbalestrier. Var.: **balestier, balestrier**.

albatròs n.m. Auceu palmipède dei mars australi, vorace e dau vòl potent. (òrdre dei procellariformes).

albigés, esa adj. e n. De la vila d'Albi. ◇ (ist.) *Lu Albigés*: Lu catars e lu vaudés d'Occitània. *Crosada còtra lu Albigés*: Crosada menada per Roma e lo Rèi de França (1208-1244), dirigida en particulier còtra lo Comtat de Tolosa de Raimond VI, que comença après l'assassinat de Pèire de Castelnau, legat dau Papa (15 de janvier dau 1208) e s'acaba per la conquista d'Occitània, après la presa de Montsegur (14 de mars dau 1244). Si destríon en particulier la primera crosada (1209-1215), la Reconquista (1216-1224) e la segonda crosada, dicha "reiala" (1226-1228).

albin, a adj. Tocat per l'albinisme. Sin.: **albinòs**.

albinisme n.m. Anomalia (tant umana qu'animala) congenitala e ereditària deuguda au defaut d'un pigment, la melanina, e que si caracteriza per una pèu blanca, de bèrris blancs ò blonds palha, un iris rosat.

albinòs adj. inv. Albin.

albita n.f. Feldespat alcalin, silicat natural d'alumini e de sòdi.

albom n.m. 1. Quasèrn cartonat destinat à recevre de fotografias, de cartas postali, etc. 2. Grand libre totplen illustrat. 3. Disc que contèn un nombre variable de cançons (per opisicion au disc simple, en anglés *single*, que contèn un títol solet).

albor n.f. (ò n.m.) Promiera lutz de l'auga.

alboriga n.f. Morilha.

alborn n.m. Amborn.

albumèn n.m. 1. Nom scientific dau blanc de l'òu. Sin. corrent: **clara**. 2. (bot.) Teissut ric en substànças nutritivi, qu'avesina la plantula dintre d'uni granas.

albumina n.f. Substànça organica azotada, viscoa, solubla dins l'aiga, coagulabla, contenguda dintre l'òu, lo lach, lo plasma.

albuminat, ada adj. (bot.) Que contèn un albumèn.

albuminogène, a adj. Que balha d'albumina.

albuminoïde adj e n.m. De la natura de l'albumina.

albuminós, oa adj. Que contèn d'albumina.

albuminòsi n.f. Estat morbós que vèn de l'acressement excessiu d'elements albuminós dins lo sang.

albuminuria n.f. Presença d'albumina dins l'urina. Sin.: **proteïnuria**.

albumòsi n.f. (bioquim.) Polipeptide que si forma au moment de la digestion dei proteïnas.

alcade n.m. 1. (anc.) Jutge, en Espanha. 2. (mod.) Cònsol, en Espanha.

alcaïc, a adj. Si di de diferents vèrs grècs ò latins e d'una estròfa (2 vèrs de 11 sillabas, 1 vèrs de 9 sillabas, 1 vèrs de 10 sillabas) dont figúron.

alcalescença n.f. Proprietat dei substànças alcalescenti.

alcalescent, a adj. Qu'es ò que devèn alcalin.

alcali n.m. 1. (quim.) Idroxide d'un metal alcalin ò de l'ammòni (nom generic). 2. *Alcali volatile*: Ammoniac.

alcalicellulòsa n.f. Cellulòsa alcalina.

alcalienc, a adj. Alcalin.

alcalificant, a adj. Qu'a la proprietat d'alcalinizar.

alcalimètre n.m. (quim.) Aparelh que permete de determinar la massa d'anidride carbonic dins li substànças carbonatadi.

alcalimetria n.f. Determinacion dau títol d'una solucion basica.

alcalimetric, a adj. Que pertòca l'alcalimetria.

alcalin, a adj. 1. (quim.) Relatiu ai alcalis; d'un alcali. ◇ *Metal alcalin*: Metal que, per combinason mé l'oxigène, produe un alcali. 2. Que contèn una basa; que n'a li proprietats basiqui. 3. (med.) *Medicament alcalin* ò *alcalin*, n.m.: Remèdi qu'a la proprietat de combatre l'aciditat. Var.: **alcalienc**.

alcalinizacion (-izacion) n.f. Accion d'alcalinizar.

alcalinizar (-izar) vt. Rendre alcalin.

alcalinitat n.f. Estat alcalin.

alcalinoterrós, oa adj. *Metals alcalinoterrós*: calci, bari, estronci e radi.

alcaloïde n.m. (quim., farm.) Compauat organic azotat e basic tirat d'un vegetal (nom generic): la *morfina*, la *quinina*, son d'alcaloïdes.

alcaloïdic, a adj. Relatiu a un alcaloïde.

alcalòsi n.f. Alcalinitat excessiva dau sang.

alcan n.m. Idrocarbure saturat aciclic, de formula C_nH_{2n+2} (Nom generic). Sin. **parafina**.

alcaptòna n.f. Substànça que vèn dau gastatge de la tirosina.

aclaptonuria n.f. Presença d'aclaptòna dins l'urina.

alcazar n.m. Palais fortificat dei rèis maures d'Espanha e dei sieus successors cristians.

alcèn(e) n.m. (quim.) Idrocarbure aciclic dau doble liame, de formula generala C_nH_{2n} (nom generic). Sin.: **olefina**.

alcin n.m. (quim.) Idrocarbure aciclic dau triple liame, de formula generala C_nH_{2n-2} (nom generic).

alcion n.f. 1. Auceu fabulós que passava per faire lo sieu nido unicament per mar calma e que lo sieu rescòntre èra tengut per un presatge urós. 2. Animau marin que forma de colonias massivi de polipes (branca dei cnidaris, òrdre dei octocoraliaris).

alcionari n.m. *Alcionaris*: Òrdre de cnidaris mé vuèch tentacules, que comprèn en particulier lo coralh e l'alcion. Sin.: **octocoralliariis**.

alcionenc, a adj. Relatiu à l'alcion.

alcoïl(e) n.m. Radical univalent de formula C_nH_{2n+1} , que s'obten en levant un atòme d'idrogène à un alcan.

alcòl n.m. 1. *Alcòl etilic* ò *alcòl*: Liquide incolòre, C_2H_5OH que bulhe à 78°C e si solidifica à -112°C, obtengut per destillacion dau vin e dei sucs sucrats fermentats. Sin.: **etanòl**. 2. Tota bevenda que contèn d'alcòl ◇ (espec.) Bevenda dau foart títol en alcòl: *Alcòl de menta*, *alcòl de pruna*. 3. (quim.) Tot compauat organic de formula generala $C_nH_{2n+1}OH$ (nom generic). Var.: **alcoòl**.

alcolat n.m. Liquide obtengut per destillacion de l'alcòl sobre una substànça aromatica: *L'aiga de Colonia es un alcolat*. Var.: **alcoolat**.

alcolatura n.f. Produch obtengut per maceracion d'una planta dins l'alcòl. Var.: **alcoolatura**.

alcolemia n.f. Presença d'alcòl dins lo sang. Var.: **alcoolemia**.

alcolic, a adj. 1. Que per natura contèn d'alcòl: *Una solucion alcolica*. 2. Relatiu à l'alcòl. 3. Que resulta de l'alcolisme. Var.: **alcolic**. ◆ adj. e n. Que s'adona à l'alcolisme. Sin.: **chocaton**, **embriagon**, **ibronha**.

alcolier n.m. Industrial que fabrica de bevendas alcolisadi. Var.: **alcoolier**.

alcolificacion n.f. Transformacion d'una substànça en alcòl per fermentacion. Var. **alcooolificacion**.

alcolificar vt. Tresmudar una substànça en alcòl per lo biais de la fermentacion. Var.: **alcooolificar**.

alcoligène, a adj. Qu'es emplegat per la produccion d'alcòl. Var.: **alcoooligène**.

alcolisable, a (-izable, a) adj. Que pòu èstre convertit en alcòl.

alcolisar (-izar) vt. 1. Ajónher d'alcòl à (quauqua ren). 2. (quim.) Transformar en alcòl. Var.: **alcooolisar, alcooolizar**. ♦ **s'alcolisar** v.pr. Beure tròup d'alcòl.

alcolisi n.f. Desplaçament reversible de l'alcòl d'un estèr per lo biais d'un autre alcòl. Var.: **alcooolisi**.

alcolisat, ada (-izat, -izada) adj. Que contèn d'alcòl: *Una bevenda alcolisada*. Var.: **alcooolisat, alcooolizat**.

alcolisme n.m. Abús de bevendas alcoliqui; dependença, intoxicacion que n'en resulta. Var.: **alcooolisme**.

alcologia n.f. Disciplina medicala que s'entrèva de l'alcolisme e de la sieu prevencion. Var.: **alcoologia**.

alcològue, òga n. Especialista d'alcologia. Var.: **alcooològue**.

alcolomania n.f. (psiquiatria) Dependença toxicomaniaca dei bevendas alcolisadas. Var.: **alcomania, alcoomania, alcooolomania**.

alcolomètre n.m. Densimètre per mesurar la tenor en alcòl (dei vents, liquors, etc.). Var.: **alcomètre, alcooolomètre, alcooolomètre**.

alcoloresistença (-ència) n.f. Proprietat dei bacterias qu'un còup coloradi embé de fushina (colorants basics), poàdon pas èstre descoloradi per l'immersion esperlongada dins l'alcoòl foart. Var.: **alcoooloresistença (-ència)**.

alcomania n.f. Alcolomania. Var.: **alcoomania**.

alcomètre n.m. Alcolomètre. Var.: **alcooolomètre**.

alcometria n.f. Ensèms dei procediments emplegats per determinar la riquesa en alcòl dei bevendas. Var.: **alcoometria**.

alcotèst n.m. (n. depauat) Aparelh destinat à metre en evidença e à evaluar l'alcoolemia d'una persona per la mesura de l'alcòl contengut dins l'ària expirada. Var.: **alcootèst**. Sin.: **etilotèst, etilomètre**.

alcòva n.f. 1. Refonsura d'una cambra, destinada à recevre un lièch (d'unu lièchs). Var.: **arcòva**. 2. (fig.)... *d'alcòva*: Relatiu à la vida galanta, intima.

aldeïde n.m. 1. Liquide volatile format pendent la desidrogenacion de l'etanòl, de formula CH₃CHO. Sin.: **etanal**. 2. Compauat organic que contèn un grope – CH=O (nom generic).

aldeïdic, a adj. Relatiu ai aldeïdes.

aldenc, a adj. Aldin.

aldin, a adj. Relatiu ai caractèrs d'estamparia inventats per Aldo Manuzio. Sin.: **aldenc**.

aldoacide n.m. Autre nom de l'acide aldonic.

aldòl n.m. Aldeïde-alcòl que provèn de la polimerisacion d'un aldeïde.

aldonic adj. *Acide aldonic*: nom donat à un acide-alcòl provenent de l'oxidacion d'aldòses. Var.: **aldoacide**.

aldòse n.m. Òse à foncion aldeïdica.

aldosteròna n.f. Ormòna qu'agisse au nivèu dei rens en provocant la retencion dau sòdi e en favorejant l'eliminacion dau potassi.

ale ['ɛl] n.f. (mòt olandés) Bièrra inglesa leugiera, fabricada mé de malt grilhat.

àlea n.m. Azard, favorable ò non. ◇ (sovent pl.) Risc d'incidents defavorables, d'inconvenients: *Lu àleas de la vida*. Var.: **aleà**. Sin.: **risc, contingença**.

alea n.f. Andana (3 e 4). Var.: **alèia, làia**.

aleança n.f. Aligança.

aleat, ada adj. Aliat.

aleatòri, òria adj. 1. Que depende de l'azard, d'un eveniment mau-segur: *Òrdre de lectura aleatòri*. 2. Azardós, problematic: *De beneficis aleatòris*. 3. (mat.) *Variabla aleatòria*: Variabla que la sieu variacion depende d'una lèi de probabilitat. 4. (art contemp.) Òbra plastica ò literària que l'artista li a introduch d'elements d'azard ò d'improvisacion.

aleatòriament adv. D'un biais aleatòri.

alecament n.m. Accion d'alecar. Sin.: **aletament**.

alecant, a adj. 1. Apetissent. Sin.: **gustós, manjatiu**. 2. Interessant, atraent: *Una propòsta alecanta*. Sin.: **aletant, atraent**.

alecar vt. 1. Atirar, donar envuèia en flatant lo gust ò lo flairar. 2. (fig.) Atirar mé l'esperança de quauqua ren d'agradu: *Alecar quauqu'un mé de bèli promessas*. Sin.: **aletar, atraire**.

alecitic, a adj. (embriol.) Si di de l'òu de la majoritat deis mamifèrs, qu'una segmentacion totala e bilaterala. Sin.: **isolecitic**.

alèf n.m.inv. Promiera letra de l'alfabet ebreu. ◇ (mat.) S'emplega per indicar lo nombre d'elements, ò *potença* d'un ensèm infinit: *Alèf-zèro es la potença de l'ensèm dei entiers*.

alegrament adv. D'un biais alegre.

alegrança n.f. Sentiment d'un brave plaser. Sin.: **alegressa, alegretat, alegria**.

alegrar vt. Èstre la causa d'un grand plaser. Var.: **ralegrar**. Sin.: **regaudir**. ♦ **s'alegrar** v.pr. Venir alegre, joiós.

alegre, a adj. Plen d'enavant, de gaug, de contentessa.

alegressa n.f. Gaug viu que si manifestà sovent per de demostracions collectivi.

alegret, a adj. Viu e gai.

alegretat n.f. Alegrança.

alegria n.f. Gaug.

alèia n.f. Alea.

aleial, a adj. Legal.

aleiçonnement n.m. 1. Accion de conseilhar, de faire la leiçon. 2. Adestrament.

aleiçonar vt. 1. Faire la leiçon, donar de conseus. 2. Adestrar, abiaissar.

aleirar (s') v.pr. S'alairar.

alemand, a adj e n. D'Alemanha. ♦ n.m. Lenga d'origina indoeuropea dau grope germanic, que si parla principalament en Alemanha e en Austria.

alemanda n.f. Dança de cort d'origina germanica, de caractèr greu e de de ritme lent.

alemanic, a n.m. Grope de dialèctes de l'alemand-aut partejat entre l'alemanic sotran (Alsàcia, Baden) e l'alemanic sobran (Soïssa dicha "alemanica"). ♦ adj. e n.

Qu'apartèn, que si rapoarta à-n-aqueli regions ò à-n-aqueli dialèctes.

alen n.m. Buf, respiracion: *Perdre l'alen, tenir lo sieu alen*. Var.: **alena, alenament**.

alena n.f. Alen.

alena n.f. Ponchon per forar lo cuer.

alenada n.f. Respir, buf.

alenador n.m. Dubertura prevista per donar d'aria ò de lutz dins una cròta, un sota-soal. Sin.: **espiralh, ventilhon**.

alenar vt. 1. Prendre alen. Sin.: **respirar**. 2. Flairar l'odor de la sauvatgina, en parlant d'un can de çaça.

alenés adj. m. Si di d'una varietat de creisson. Sin.: **aigret, nasturci**.

alenós, oa adj. Si di d'una persona pertocada per lo cortalen. Sin.: **asmatic**.

alenquiment n.m. 1. Malanha fisica brusca e momentanea que pòu menar à l'esvaniment. 2. Defaut de foncionament. Sin.: **falhimment, defauta**.

alenquir (s') v.pr. Perdre momentanement li sieu foarças fisiqui ò morali. Sin.: **defautar, falhir**.

alentiment n.m. Accion d'alentir.

alentir vt. (*alentissi*) Rendre mai lent. Var.: **ralentir**.

alentissèire n.m. Ralentissèire.

alentorns n.m.pl. 1. Luècs qu'enviròton un espaci, considerat coma centre: *Lu alentorns d'una ciutat*. 2. Fond decoratiu d'una tapissaria, à l'entorn d'un subjècte central.

alèrta n.f. 1. Crida per avertir d'un perill e si preparar à li faire faça: *Alèrta aerenca, alèrta à la bomba*. 2. La menaça ela-mema: *M'inquieti à cada alèrta*. 3. *En estat d'alèrta, en alèrta*: Lèst à intervenir immediatament en cas de besonh.

alèrta interj. Sièrve à avertir en cas de perill, de menaça.

alertar vt. 1. Avertir (quauqu'un) d'un perill, d'una menaça; convidar à si tenir lèst. 2. Atrair l'atencion de: *Lo bosin m'a alertat, avèm alertat li autoritats sobre d'aqueu problema*.

alesenc, a adj. De la ciutat d'Alès.

alestiment n.m. Accion d'alestir, de preparar. Sin.: **preparacion**.

alestir vt. (*alestissi*) 1. Preparar, metre lèst. Sin.: **aprestar**. 2. *Alestir un examèn*: Seguir una formacion per subir li espròvas d'aquel examèn. ◆ **s'alestir** v.pr. Si preparar, si metre lèst. Sin.: **s'aprestar**.

aleta n.f. 1. Pichina ala. – *Faire l'aleta*: Alastrejar; enrodar una galina en estirassant una ala au soal, en parlant dau gal. ◇ (fig. fam.) Cortejar. 2. Element estabilisador de l'empenatge d'unu projectiles: *Bomba à aletas*. 3. Element (plaqueta, lamella) destinat à melhorar la transmisson de la calor d'un aparelh de caufatge. 4. Membre ò apendici larg e plat que permete ai peis de denedar. Sin. (4): **alairon, nadarèla**.

aletament n.m. Alecament.

aletant, a n.m. Alecant.

aletar vt. Alecar.

aletic, a adj. (log.) Si di d'una proposicion ò d'una modalitat que pertòca unicament lo vertadier, lo faus e l'indeterminat. Contr.: **deontic**.

aletrar (s') v.pr. Desvelopar li sieu conoissenças. Sin.: **s'assabentar, estudiar, s'asciençar**.

aleucemic, a adj. Relatiu à l'aleucia.

aleucia n.f. Mancaça de globilhons blancs (leucocits).

aleuge n.m. (mar.) 1. Embarcacion que sièrve au cargament e au desbarcament dei naus. 2. Sòrta de tartana.

aleugierar vt. (*aleugieri*) Varianta d'**aleugierir**. ◆ **s'aleugierar** v.pr. Si faire mai leugier.

aleugierible, a adj. Que si pòu aleugierir.

aleugieriment n.m. Accion d'aleugierir, de s'aleugierir.

aleugierir vt. (*aleugierissi*) Rendre mai leugier. Var.: **aleujar, aleugierar**. ◆ **s'aleugierir** v.pr. Si faire mai leugier.

aleugir vt. (*aleugissi*) Aleugierir. ◆ **s'aleugir** v.pr. S'aleugierir.

aleujar vt. (*aleugi*) Aleugierir. ◆ **s'aleujar** v.pr. S'aleugierir.

aleurita n.f. Aubre d'Orient-Extremier representat per diversis espècias, coma *l'aubre de l'òli*, que li sieu granas donon l'òli de boasc de China, e lo *bancolier*, que dona un òli purgatiu. (Familha dei euforbiaceas).

aleuromètre n.m. Aparelh que s'emplega per mesurar la quantitat de glutèn dins la farina.

aleurona n.f. Substança proteïca de resèrva que forma de granas dins l'albumèn ò dins lu cotiledons d'uni plantas.

alevada adj. f. *Èstre alevada*: Anar au mascle, en parlant d'una vaca.

alevadon, a n. Si di d'un enfant que comença d'èstre grand.

alevaire, airtiz n. Persona que practica l'alevatge dei bèstias.

alevament n.m. Fach d'alevar de bèstias. Var.: **alevatge, elevatge, elevament**.

alevar vt. (*alèvi*) 1. Noirir un animau per lo far créisser: *Alevar de porcs, de vacas*. 2. Assegurar la formacion fisica e morala d'un enfant, l'educar. Var.: **elevar**. Sin. (2): **ensenhar**.

alevatge n.m. 1. Alevament. 2. Ensèm dei animaus d'una mema espècia dins un tenement agricòla, piscicòla, etc.: *Un alevatge de feas*. 3. Ensèm dau travalh fach sus lo vin per lo faire vielhir. Var.: **elevatge**.

alexandrin, a adj. e n. D'Alexàndria d'Egipte. ◇ *Art alexandrin*: Art ellenistic qu'Alexàndria n'en fuguèt lo fogau principal à partir dau s. III av. J.-C. – *Poesia alexandrina*: Poesia refinada qu'un dei sieus representants màgers fuguèt Teocrita. ◇ (per extension) D'una subtilitat excessiva: *De discussions alexandrini*.

alexandrin n.m. Vèrs de dotze pens, qu'es lo vèrs classic de la poesia francesa (s'atròva finda en occitan, meme s'es l'endecassillabe qu'es classic): "*Ben de gents mi diran: que sòta vanitat*" (RANCHER, *Nemàida*, I, 1).

alexandrinisme n.m. Ensèms dei corrents artistic literaris e filosofics que caracterison la civilizacion grèca d'Alexàndria (s. III av. J.-C. – s. III ap. J.-C.).

alexandrita n.f. Pèira fina, vèrd escur à la clartat dau jorn e rojoastra sota lo lume electric.

alexia n.f. Incapacitat congenitala ò patologica à legir. Sin.: **cecitat verbala**.

alexix, a adj. e n. Si di d'una persona qu'a perdut la facultat de legir.

alexina n.f. Substança proteïca immunitària dau plasma. Sin.: **complement**.

alfa, alfà n.m. Promiera letra de l'alfabet grèc.

alfabet n.m. Tièra de toti li letras que sièrvon à transcriure lu sons dins una lenga e presentadi dins un òrdre donat: *Alfabet grèc, alfabet latin*.

alfabetic, a adj. 1. Qu'emplega un alfabet: *Escritura alfabetica*. 2. Que seguísse l'òrdre dei letras de l'alfabet: *Una lista alfabetica*.

alfabeticament adv. D'après l'òrdre alfabetic.

alfabetisacion (-izacion) n.f. Accion d'alfabetisar; lo sieu resultat.

alfabetisar (-izar) vt. Ensenhar à lièger e à escriure (à un individú, à un grope social).

alfabetisat, ada adj. e n. Si di d'una persona qu'a empata à lièger e à escriure en estent adulta.

alfabetisme n.m. Sistema d'escritura alfabetic.

alfablocant n.m. Mena de substança emplegada còntra la vasoconstriccion dins un fum d'afeccions.

alfanet n.m. Raça africana de flaquets.

alfange n.m. Cimetèrra mauresc.

alfenide n.m. Malhachòrt (metal blanc) emplegat per fabricar lu culhiers, li forquetas, etc.

alfanumeric, a adj. Que compoarta à l'encòup de chifras e de caractèrs alfabetics.

alfòl n.m. Mena d'isolant termic.

alga n.f. Vegetal clorofillian sensa raïç ni vaisseus, generalament aquàtic (branca dei tallofits).

algarada n.f. (mòt espanhòu) Brusca garrolha, altercacion. Sin.: **chacotada, mescla, satonada, escaufèstre**.

algasèla n.f. Antilòpa dau Saarà, dei còrnas recorbadí en darríer (autessa l m, sota-òrdre dei ruminants).

algèbra n.f. 1. (sens classic) Teoria dei equacions e dei propietats generalí dei operacions. (sens modèrne) Estudi dei estructuras abstrachí, coma lu gropes, lu aneus, lu còrs. *Algèbra de Boole* (ò encara *algèbra de la logica*): Estructura algebrica aplicada à l'estudi dei relacions logiquí e dont li operacions de reünion, d'interseccion e de complementacion exprímon respectívement de la disjoncion, de la conjoncion, de la negacion logiquí. 2. (fig. fam.) Caua dificila de capir: *Per ieu, aquò es d'algèbra*.

algebric, a adj. Qu'apartèn à l'algèbra. ◇ *Equacion algebrica*: Equacion de la forma $P(x) = 0$, dont P es un polinòme. – *Nombre algebric*: Nombre raïç d'una equacion algebrica dei coeficients entiers.

algebricament adv. D'un biais algebric.

algebrista n. Especialista de l'algèbra.

algesia n.f. Sensibilitat à la dolor.

algesimètre n.m. Instrument per mesurar la dolor.

algesiogène, a adj. Que provòca la dolor.

algia n.f. (med.) Dolor fisica (quaus que n'en sígon la causa, lo sèti, lo caractèr).

algic, a adj. 1. Que pertòca la dolor. 2. Que provòca la dolor.

algide, a adj. Que si caracteriza per de sensacions de frèi: *Periòde algide* (d'una malautia).

algitat n.f. Estat de cen qu'es algide.

algina n.f. Substança fleumoa que si forma au contacte de l'aiga embé lo mucilage d'uni algas bruni.

alginat n.m. 1. Sau de l'acide alginic, especialament emplegat dins l'industria alimentària e textil. 2. preparacion à basa d'alginat, que permete de pilhar de motlatges dentaris.

alginic, a adj. *Acide alginic*: Que la sieu sau si tròva dins d'uni algas (laminàrias).

alginurèsi n.f. Evacuacion doloroa de l'urina.

algocultura n.f. Cultura dei algas.

algodistrofia n.f. Tèrme generic qu'enclau d'unu fenomènes patologicis circulatòris dolorós que lo *sindròme espatla-man* n'es un dei mai caracteristics, valent à dire una periartirit de l'espatla que s'esperlònga nerviosament fins à la man m'una mena d'edema de rojor e un enredesiment dolorós.

algofilia n.f. Perversion morbida que si complatz dins lo patiment de dolors fisiquí, que pertòca d'unu psicopatas.

algofòbia n.f. Temor morbida de la dolor.

algolagnia n.f. (psiquiatria) Erotisacion de la dolor causada (sadisme) ò subida (masoquisme); plaser sexual ligat à la dolor. Var.: **algolanhia**.

algologia n.f. Estudi dei algas.

algològue, òga n.m. Persona que s'entrèva de l'estudi dei algas.

algotomania n.f. Cèrca morbida de la dolor.

algonquian, a adj. e n. Proteozoïc.

algonquin n.m. Família de lengas indianas d'Amèrica dau nòrd.

algotpareunia n.f. Acoblament dolorós.

algoritme n.m. (mat. e inform.) Seguida finida d'operacions elementari que constituísson un esquema de calcul ò la resolucion d'un problema.

algoritmí, a adj. De la natura de l'algoritme.

algoritmica n.f. Sciènça dei algoritmés, emplegada per exemple en informatica.

algotasi n.f. Demeniment ò abolicion totala de la sensibilitat à la dolor au moment d'un traumatisme grandàs.

algoterapia n.f. Branca de la fitoterapia que fa usatge dei algas.

algotusin n.m. Argusin. Var.: **agotin**

alhà adv. Advèrbi de luèc, que marca l'alunhament. Varianta correnta: **aià**. Contr.: **aquí**.

alhet n.m. Planta ortalhiera à bulbe que li sieu doaçes, de l'odor foarta e dau gust ponhent, son emplegats en coïna.

alhetada n.f. Croston de pan fretat mé d'alhet e banhat d'òli d'oliva.

alhetar vt. Garnir ò fretar d'alhet.

alhòli n.m. Esquicum à basa d'òu, d'alhet e d'òli d'oliva. ◇ Plat de peis (merluça) e d'ortalhas bulhidi servits m'aquela preparacion.

alhors adv. Dins un autre luèc. Sin.: **En d'autres luècs**.

aliable, a adj. Aligable.

aliança n.f. Aliança.

aliar vt. Aligar.

aliat, ada adj. e n. Unit per un tractat: *Lu país aliats*. Var.: **aligat**.

aliatge n.m. Aligatge.

alibi n.m. 1. Mejan de defensa que permete à un acusat de provar la sieu presença dins un autre luèc au moment dei fachs que li son reprochats. 2. Pretèxte, excusa.

alibòfi n.m. 1. Fruch redon de l'alibofier. 2. (pop.) Testicule. Sin. (2): **tantifla**.

alibofier n.m. Aubrilhon dei regions caudi mé de flors blanqui, que dona lo benjoïn (família dei estiracaceus).

alíciclic, a adj. Qu'apartèn ai compauats organics ciclics (classa) derivats dei compauats alifatics per barradura de cicle.

aliechar vt. Metre au lièch. ◆ **s'aliechar** v.pr. Si metre au lièch, si jaire.

alienabilitat n.f. Caractèr de cen que pòu èstre alienat.

alienable, a adj. Que pòu èstre alienat.

alienaire, airtiz adj. Que somete à de constrenchas, à una alienacion.

alienacion n.f. 1. Abandon ò perda d'un drech natural. ◇ (filos.) Estat d'asserviment, de frustracion d'un individú que perde lo fruch dau sieu trabalh e es sotamés à de condicions de vida que non pòu modificar. 2. (dr.) Transmission à una altra persona d'un ben ò d'un drech. 3. *Alienacion mentala*: Trébol mental que provòca una incapacitat à viure en societat.

alienar vt. 1. Transmetre à una altra persona la propietat de (un ben, un drech). 2. Renonciar à un drech natural: *Alienar la sieu independença*. 3. Alunhar, rendre (una persona) ostila (à quauqu'un): *Lu sieus agiments li an alienat tota la vila*. 4. (filos.) Provocar l'alienacion de.

alienat, ada n.m. Malaut mental que lo sieu estat justificat un internament.

alienatari, ària adj. e n. (dr.) Persona à la quala es transmés un drech per alienacion.

alienator, tritz n. Persona qu'aliena.

alienatòri, òria adj. Qu'aliena.

alienista adj. e n. Psiquiatre.

alifatic, a adj. *Compauats alifatics*: Idrocarbures de la cadena dubèrta (lineària ò ramificada), e aquelu que comprènon un ò divèrs cicles non aromatics (compauats aliciclics).

alifèr, a adj. Provist d'alas: *Un insècte alifèr*. Sin.: **alat**.

alifòrme, a adj. En forma d'ala; que sembla una ala.

aliga n.f. Fruch roge de l'aliguier, manjadís quora vèn passit. Var.: **ariga, aubaliga**.

aligable, a adj. Que si pòu aligar.

aligança n.f. 1. Union contractada entre govèrns, entre Estats. 2. Acòrdi entre doi personas. 3. Union (d'un òme e d'una frema, de doi familhas) per lo maridatge. 4. Aneu de maridatge. 5. Combinason de doi cauas diferenti: *Una aligança de doçor e d'autoritat*. 6. (relig. cat.) *Anciana Aligança*: Pati entre Dieu e lo pòple ebreu; lo judaïsme. ◇ *Novèla Aligança*: Aquela que liga Dieu à toi lu cristians.

aligar vt. 1. Combinar (de metals). 2. (fig.) Associar (una caua abstracha à una altra). ◆ **s'aligar** v.pr. 1. S'unir. 2. S'associar, s'ajónher (en parlant de cauas).

aligat, ada adj. Aliat.

aligatge n.m. Produch de caractèr metallic que resulta de l'incorporacion d'un element (metallic ò non) ò d'unu elements à un metal.

aligòt n.m. Especialitat de Roergue, mesclum de lia de tantiflas e de toma fresca.

aligotat n.m. Socam blanc de Borgonha; lo vin fach m'aqueu raïm.

aliguier n.m. Aubre dau grope dei sorbiers, dei fuèlhas lobadi e dei flors blanqui, que lo sieu boasc s'emplega en ebenaria. Var.: **ariguier, aubaliguier**. Sin.: **sorbiera, vaissa blanca**.

aliment n.m. Cen que sièrve à noirir un èstre viu.

alimentacion n.f. 1. Accion d'alimentar, de s'alimentar. 2. Produchs que sièrvon à alimentar, à s'alimentar; lo comèrci d'aquelu produchs. 3. Aproveisiment d'un motor en combustible, d'una arma en municions, d'un aparelh en electricitat, etc. 4. (electr.) Partida d'un aparelh que permete à l'ensèm d'èstre provist en electricitat. Var.: **alimentador**.

alimentador, airtiz adj. (electr.) Qu'alimenta.

alimentador n.m. (electr.) Aparelh, dispositiu per alimentar. Var.: **alimentacion** (4).

alimentar vt. 1. Provesir en aliments. Sin.: **noirir**. 2. Aproveisir en energia: *Lo barratge alimenta la vila en electricitat*. 3. (fig.) *Alimentar una conversacion*: L'entretenir, li portar d'arguments. ◆ **s'alimentar** v.pr. Manjar. Sin.: **si noirir**.

alimentari, ària adj. 1. Que pòu servir d'aliment. 2. Relatiu à l'alimentacion: *Regime alimentari*. 3. *Travalh alimentari*: Travalh fach unicament per ganhar de sòus. 4. (dr.) *Obligacion alimentària*: Obligacion legala de fornir de manjar à la parentèla pròcha, de respoandre ai sieu besonhs essencials. – *Pension alimentària*: Versada en execucion d'una obligacion alimentària (especialament après un divòrci).

alineà n.m. Espaci au començament de la promiera linha d'un paragrafe; lo paragrafe eu-meme.

alineari, ària adj. Que marca un alineà.

aliçon n.m. Animau marin cubèrt de picas mobili que li sieu glândolas reproductritz son manjadissi.

alinhada n.f. Seguida d'objèctes alinhats. Sin.: **rega, filanha, tièra**.

alinhament n.m. 1. Accion d'alinhar, de s'alinhar. Var.: **enlinhament**. 2. Ensèm de cauas alinhadi. 3.

Determinacion, per una autoritat administrativa, dei limitas d'una rota; servituda que n'en resulta: *Una maion tocada d'alinhament*.

alinhhar vt. 1. Metre, presentar sus una linha drecha: *Metre d'escolans en linha*. 2. (fig.) *Alinhhar d'arguments, de fachs, de chifras*, etc.: Lu produrre dins un òrdre coerent. 3. Metre en coerença, en conformitat (una caua e una altra): *Alinhhar lo cors d'una moneda sobre aqueu d'una altra*. ◆ **s'alinhhar** v.pr. 1. Si metre sus una mema linha. 2. *S'alinhhar sobre quauqu'un*: L'imitar. *S'alinhhar sobre quauqua ren*: Li si conformar.

aliòs n.m. Saveu impermeable que si tròva sobretot dins la seua dei Landas de Gasconha.

aliquòta n.f. Quantitat contenguda un nombre exacte de còups dins un autre nombre: **Cinc es una aliquòta de vint-a-cinc**. Sin.: **devesor, partidior**.

alisarina n.f. Substança roja extracha de la raïç de la garança.

aliscaire n.m. Produch per faire lúser una carroçaria de veitura. Sin.: **polissèire**.

aliscar vt. Alusentir, assuliar.

aliscatge n.m. Accion d'aliscar. Sin.: **alusentiment**.

aliseu adj. e n.m. Si di de vents reguliers que búfon sobre esquasi lo tèrç dau glòbe terrèstre, dai auti pressions subtropicali vèrs li bassi pressions equatoriali. Var.: **alisi** (n.m.).

alisi n.m. Aliseu.

alisson n.m. Orsin.

aliurament n.m. Accion d'aliurar; lo sieu resultat.

aliurar vt. *Aliurar una tèrra*: Li impauar una talha.

alizari n.m. Raïç entiera de garança.

alizarina n.f. Matèria coloranta roja qu'èra extracha de la raïç de la garança, ma aüra s'obten per sintèsi.

allant n.m. Envanc, estrambòrd.

allantoïde n.m. Una dei tres anèxas de l'embrion, pròpria dei vertebrats superiors.

allantoïdian adj. m. e n.m. *Vertebrats allantoïdians*: aucus, reptiles, mamifèrs.

allegacion n.f. Citacion d'un fach; afermacion, assercion. Sin.: **afortiment, declaracion, acertament**.

allegar vt. Metre en avant per servir d'escusa, de pretèxte, de justificacion. Sin.: **afortir, acertar, declarar**.

allegoria n.f. 1. Representacion d'una idea per una figura dotada d'atributs simbolic (art) ò per una metafòra desvelopada (literatura). 2. Òbra literària ò plastica qu'emplega aquesta forma d'expression.

allegoric, a adj. Que si rapoarta à l'allegoria, que li apartèn.

allegoricament adv. D'un biais allegoric.

allegorizar (-izar) vt. Presentar d'un biais allegoric.

allegorista n. Artista ò autor qu'emplega d'allegoria.

allegro [a'legro] adv. (mús.) (mòt italian) D'un biais viu e gai.

allegro n.m. 1. Tròç musical qu'es executat allegro. 2. (coregr.) Movements executats rapidament.

allegretto adv. e n.m. (mús.) (mòt italian) [alle'gretto] Movement entre l'*andante* e l'*allegro*.

allèle n.m. (genet.) Caduna dei formas alternativè que pòu presentar un gèn qu'ocupa lo meme luèc dins un cromosòma determinat ò dins doi cromosòmas omològues, e qu'exprimisè diferentament un meme caractèr. ◇ *Allèle dominant*: Aqueu que presenta lo caractèr de dominança. ◇ *Allèle recessiu*: Que lo sieu efècte si manifèsta unicament quora es present en doble.

allelòia interj. Exclamacion d'alegria dins la liturgia judiva e aquela cristiana.

allelomòrfe, a adj. Que si presenta sota mai d'una forma.

allelotròpe n.m. Mescla en equilibri de doi formas d'un compausat desmotròpe.

allèn(e) n.m. (quim.) Hidrocarbure (C₃H₄) mé doi ligam etilenics.

allergène n.m. Substança qu'es responsabla d'una reaccion allergica.

allergida n.f. (med.) Lesion cutanea après una allergia.

allergia n.f. 1. Reaccion anormala, excessiva, de l'organisme à un agent (allergène) à cu es particularierament sensible. 2. (fig.) Incapacitat à suportar quauqu'un ò quauqua ren.

allergic, a adj. 1. Relatiu à una allergia. 2. (fig.) *Èstre allergic à quauqu'un ò à quauqua ren*: Non lo suportar, li èstre refractari.

allergisant (-izant), a adj. Que pòu provocar una allergia.

allergologia n.f. Partida de la medecina qu'estúdia lu mecanismes de l'allergia e li malautias allergiqui.

allergologista n. Allergològue.

allergològue, òga n. Especialista de l'allergologia.

alligatòr n.m. Cocodrile d'Amèrica que pòu mesurar fins à doi mètres de lòng.

alliteracion n.f. Repeticion d'una consonanta ò d'un grope consonantic dintre de mòts que si seguísson, per produrre un efècte d'armonia imitativa ò suggestiva. Ex.: *Lo pintre que pintava la poarta dau pissador de la plaça Pasqueta*.

allò interj. Mòt que s'emplega per entamenar una conversacion telefonica. En occitan, si tròva correntament la forma **diguetz (diètz)** en niçard).

alloaglutinacion n.f. Forma especiala d'aglutinacion, aviada per un anticòrs.

alloaglutinina n.f. Alloanticòrs que fa pròva in vitro d'una reaccion d'aglutinacion dins de condicions donadi.

alloanticòrs n.m. Anticòrs produch per de personas desparieri ma de sòrta identica.

alloantigène, a adj. Antigène geneticament desparier d'un autre.

allobar n.m. Element quimic de composicion despariera d'aquela naturala.

allobiologia n.f. Branca de la biologia qu'estúdia lu fenomènes que si manifèston, ò si poàdon manifestar, dins la vida dins l'espaci extraterrèstre.

allobiologic, a adj. Relatiu à l'allobiologia.

allobrògue, òga adj. e n. 1. D'una antica poblacion celtica installada en Gàllia Narbonesa: *Li tribús*

allobrògui. 2. (ext., poet.) Abitant de Piemont e de Savòia.

allocacion n.f. 1. Accion d'alogar quauqua ren à quauqu'un. 2. Soma, caua autrejada. – *Allocacions familhali*: Prestacion acordada ai familhas qu'an au manco doi enfants à carga.

allocatari, ària n. 1. Persona que receu una allocacion. 2. Persona à cu es reconoissut lo drech ai prestacions familhali (per oposicion à *atributari*).

allocentrisme n.m. Tendença que fa d'un autre lo centre de l'univèrs. Contr.: **egocentrisme**.

allocromasia n.f. Faussa vision dei colors. Sin.: **daltonisme**.

allocromatic, a adj. (miner.) Dich d'un solide que la sieu color vèria en foncion de causas diversis, coma la presença de traças d'atòmes diferents d'aquelu tipics dau sieu reticule cristallin. Sin.: **cromofòre**.

alloctòne, a adj. e n. Si di dei terrens qu'an subit un foart desplaçament orizontal dins li zònas de structura carregada e dei ròcas que lu sieus compauants vènon d'un autre luèc. ♦ adj. (zool. e bot.) Si di d'una espècia que non es originària dau luèc, especialament s'es d'aparicion recenta dins la zòna considerada. ♦ n. Que non es originari dau luèc. Contr.: **autoctòne**.

allocucion n.f. Discors pas gaire llong, ma de caractèr oficial. Sin.: **dicha**.

allocutaire, airtz n. Persona à cu s'adreça lo locutor.

allocutiu, iva adj. Que si riferisse à l'allocucion: *Pronom allocutiu*, pronom personal emplegat per s'adreçar à quauqu'un.

allocutor, tritz n. 1. Que prononça una allocucion. 2. Dins la teoria de la comunicacion, emetor.

allocutòri, òria adj. (ling.) Allocutiu.

allofòne, a adj. Si di d'una persona que la sieu lenga mairala non es aquela de la comunautat dont si tròva. ♦ n.m. Varianta d'un son precís en foncion dau sieu environament.

allofonia n.f. 1. Natura d'un fenomèn allofòne. 2. Estat d'una persona allofòna.

alloftalmia n.f. Anomalia de la coloracion dau viston d'un uèlh ò dei doi (uèlhs vars).

allogamia n.f. 1. (bot.) Pollinizacion d'una flor per lo pollen d'una altra flor, que vengue ò non d'una altra planta. 2. (biol.) Procediment de fecondacion que li partecipon un gameta femenin e un masculin que vènon d'individús diferents. Contr.: **autogamia**.

allogène, a n. Persona arribada recentament dins un país.

allogeneu, ea adj. Si di d'una poblacion arribada recentament dins un país. Contr.: **autoctòne, indigène**.

allogenic, a adj. 1. Qu'es provocat per de causas extèrni. 2. (biol.) D'una constitucion genica diversa: *Cellulas allogeniqui d'una quimèra, transplantacion allogenica*.

alloglossia n.f. (ling.) Emplec d'una lenga diferenta d'aquela oficiala ò majoritària d'un Estat.

alloglòt, a adj.. Que si riferisse à una lenga diferenta d'aquela oficiala ò majoritària d'un Estat: *Dialèctes*

alloglòts. ♦ Que parla una lenga diferenta d'aquela oficiala ò majoritària d'un Estat: *Ciudadants alloglòts*.

allografe n.m. 1. (ling.) Dins lo sistema d'escritura d'una lenga, signe ò grope de signes grafics que rondon lo meme son que d'autres: *En niçard, lo grope LH de travalhar es un allografe dau I de baiar*. 2. (dr.) Document qu'una altra persona l'a escrich. Contr.: **autografe**.

allogalia n.f. Anomalia dau lengatge que fa remplaçar un mòt per un autre.

allogmetria n.f. Mena de creissença animala dins la quala d'unu organes créisson mai leu ò mai lentament que lo rèsta dau còrs.

allogmòrfe n.m. 1. Morfema que vèria en foncion dau contèxte. Ex.: *sai, sas, son d'allogmòrfes de sabi, sabes*. 2. Ròca que vèria de forma cristallina.

allogmòrfic, a adj. Relatiu a l'allogmorfisme.

allogmorfisme n.m. Natura de cen qu'es allogmòrfe.

allogmucic n.m. Diacide-alcòl, isomèr de l'acide mucic.

allogpata adj. e n. Si di d'un mètge que cura per l'allogpata.

allogpatia n.f. (med.) Metòde de tractament medical qu'emplega de medicaments que produon d'efèctes contraris à-n-aquelu de la malautia. Contr.: **omeopatia**.

allogpatic, a adj. Si di d'un tractament qu'emplega l'allogpatia.

allogpoliploïde, a adj. Qu'a lu caractèr d'un allogpoliploïde. ♦ n.m. Poliploïde estable qu'es lo resultat de la multiplicacion d'una resèrva cromosomica unica.

allogpoliploïdia n.f. 1. Estat d'una varietat allogpoliploïda. 2. Tetraploidia obtenguda per ibridacion entre doi sòrtas vesini que lu sieus cromosòmas coexistisson dins la cellula sensa s'acoblari.

allogpurinòl n.m. Remèdi sintetic que frena la formacion de l'acide uric consecutiu à la degradacion dei nucleoproteïnas.

allo-sindèsi n.f. Apariatge dins li cellulas d'un ibride dei cromosòmas dei doi parents.

allosòma [alu'sɔma] n.m. Eterocromosòma. Var.: **allo-sòma**.

allo-sòma n.m. Allosòma.

allostèria n.f. Inibicion d'una enzima proteïca per una molecula totplen plus pichina que li si fixa sobre e n'en modifica la forma.

allostèric, a adj. Relatiu à l'allostèria.

allogtonic, a adj. Si di d'una solucion qu'a una pression despariera osmotica à rapoart au liquide embé que lo si vòu mesclar.

allogtria n.f. Minuscule imenoptèr que la sieu larva parasita lu nierons.

allogtriomòrfe, a adj. Si di d'un mineral que non a una forma pròpria, ma pilha aquela de la cavitat que lo receu. Contr.: **idiomòrfe**.

allogtriosmia n.f. Allotriosomia.

allogtrio-somia n.f. 1. Desturbi de l'odorat que fa sentir quauqua ren de desparier en plaça de l'odor normala. Var.: **allogtriosmia**.

allotrofia n.f. Possibilitat de si noirir d'aliments variats que caracteriza lu anima omnivòres. Sin.: **polifagia**. 2. Besonh desmesurat de manjar que non si tròva amendrit per lo sentiment de sadolum.

allotròpe n.m. 1. (quim., miner.) Element qu'existon en formas fisicament divèrsi entre elu. 2. (ling.) Element d'una allotropia. Sin.: **doblon**.

allotropia n.f. 1. (quim.) Fenomène presentat per lu allotròpes, propietat qu'an d'unu còrs, coma lo carbòni ò lo fosfòre, de si presentar sota de formas diferenti. 2. (ling.) Coexistença de doi evolucions divèrsi d'un meme significant: allotropia semantica (per ex. **pear** e **pensar**), allotropia morfologica (per ex. **cercle** e **ceucle**).

allotropic, **a** adj. (quim., ling.) Que pertòca l'allotropia.

allucinacion n.f. (med.) Percepcion d'objèctes que non son reals ma que lo pacient pensa vertadiers. Sin.: **farfantèla**.

allucinant, **a** adj. Extraordinari, qu'estona foartament: *Una semblança allucinanta*.

allucinar vi. (lit.) Provocar una allucinacion (da quauqu'un).

allucinatòri, **òria** adj. Qu'a lo caractèr de l'allucinacion.

allucinogène, **a** adj. e n.m. Si di de substanças farmaceutiqui qu'an lo poder de provocar d'allucinacions ò de disturbis de percepcion.

allucinòsi n.f. (psicatria) Allucinacion que lo malaut n'en reconoisce lo caractèr anormal.

allusion n.f. Mòt, frasa, qu'evòca una cauca ò una persona sensa donar lo sieu nom: *Faire allusion à un affaire denembrat, à un cantaire conoissut*.

allusiu, **iva** adj. Que contèn una allusion; que s'exprimisse per allusion.

allusivament adv. D'un biais allusiu.

alluvial, **a** adj. Produch, constituït per d'alluvions.

alluvion n.m. (sobretot au plural) Depaus de sediments (sabla, grava, beta) qu'un cors d'aiga abandona quora la penda ò la tira bàisson. Sin.: **lais**.

alluvionament n.m. Formacion, apoart d'alluvions.

alluvionar vi. Depauar d'alluvions, en parlant d'un cors d'aiga.

alluvionari, **ària** adj. Relatiu ai alluvions.

almanac n.m. Calendier, sovent illustrat, que contèn d'informacions divèrsi (meteorologia, astrologia, medecina, coïna, etc.) Var.: **armanac**.

almandina n.f. Grenat aluminoferrós. Sin.: **carboncle**.

almasili n.m. Aligatge leugier compauat d'alumini, de magnèsi, de silici, d'usança per la sieu resisença à la corrosion apariada à de caracteristicas mecaniqui interessanti.

almea n.f. Balaira e cantaira orientala.

almicantarat n.m. Ceucle parallèle à l'horizont sus l'esfèra terrèstra. Sin.: **ceucle d'autessa**, **parallèle d'autessa**.

almòina n.f. Don caritable que si fa ai paures. Sin.: **caritat**, **lemòsina**. Var.: **aumòina**, **aumòrna**, **almòsna**.

almòsna n.f. Almòina.

alòdi n.m. (feud.) Tèrra liura que non dependia d'un senhor.

alodial, **a** adj. Relatiu à un alòdi.

alodier n.m. Proprietari d'un alòdi.

alòès n.m. Planta cultivada en Asia coma en Amèrica, que li sieu fuèlhas carnudi fornission una resina emplegada coma purgatiu (Familha dei liliaceas). Sin.: **rialgar**.

alogar vt. (*alògui*) 1. Acordar, atribuir: *Alogar de crèdits, de temps, una ajuda*. Sin.: **acordar**, **autrejar**. 2. Metre un membre en plaça. Sin.: **adobar**. Contr.: **deslogar**.

alogène, **a** adj. e n.m. 1. Si di dau clòre e dei elements que figúron dins la mema colomna dau tableu periodic: fluor, bròme, iòda e astat. 2. *Lampa alogèna*: Lampa à incandescença que contèn un alogène que melhora la sieu eficacitat luminoza e la sieu durada.

alogenacion n.f. Introduccion d'alogènes dins una molecula organica.

alogenat, **ada** adj. Que contèn un alogène.

alogenur(e) n.m. Combinason quimica que contèn un alogène.

alogia n.f. Absurditat, en Escolastica.

alogic, **a** adj. Contrari ai lèis de la logica.

alonga n.f. Alongament.

alongable, **a** adj. Que pòu èstre alongat.

alongaire, **airitz** n. Persona sempre tardiva per faire quauqua ren, per pilhar una decision. Sin.: **atermenaire**, **temporisaire**, **esperlongaire**.

alongament n.m. Accion, fach d'alongar: *L'alongament de la durada dau trabalh*.

alongar vt. (*alongui*, *alòngui*) 1. Rendre mai lòng: *Alongar un tèxto*. 2. *Alongar lo pas*: Caminar mai leu. 3. Faire semblar mai lòng: *Aqueu vestit alonga lo còrs*. 4. Desplegar lu braç, li cambas. 4. *Alongar una bevenda*: Li ajustar d'aiga, *una saussa*: Li ajustar de liquide. 5. Poàrger (la man). 6. Remandar quauqua ren, una decision, à plus tardi. Sin.: **esperlongar**. ♦ vi. Devenir lòng: *Lu jorns alòngon*. ♦ **s'alongar** v.pr. 1. S'estendre, s'ajaçar. 2. Devenir ò semblar mai lòng: *L'ombra s'alònga*.

alongat, **ada** adj. 1. Estendut, ajaçat. 2. Addicionat d'aiga (bevenda), de liquide (saussa).

alòngui n.m. 1. Element ajustat, per ex. à una conversacion, que la rende lònga. *Faire d'alònguis*: Faire durar inutilament una conversacion, una discussion. Sin.: **bestorn**. 2. Accion de remandar à plus tardi una decision.

Sin.: **tira-moala**, **tira-laissa**, **temporisacion**, **atermenada**.

alonguier n.m. Element ajustat per alongar (per ex. una taula).

alopecia n.f. Tombada ò absença, parciala ò totala, dei bèrris ò dei pels.

alopecic, **a** adj. Relatiu à l'alopecia.

alora adv. 1. À-n-aqueu moment, d'aqueu temps: *Alora, avia vint ans*. 2. Per consequent: *Se non fas lo tieu trabalh, alora seràs punit*. 3. Marca d'interrogacion, d'impaciença, d'indignacion, d'indiferença: *Tu, alora! Alora, vènes?* ♦ **alora que** loc.conj. 1. Marca doi accions

que si debànon dins lo meme temps: *L'ai conoissut alora qu'èri pichon (l'ai conoissut qu'èri pichon)*. 2. Marca l'oposicion: *Es partit, alora que li aviè demandat de restar*.

alordiment n.m. 1. Accion d'alordir. 2. Estat de quauqu'un ò de quauqua ren redut mai peant.

alordir vt. (*alordissi*) Rendre peant, mai peant.

alotjament n.m. Accion d'alotjar quauqu'un. Sin.: **aubergament**.

alotjar vt. 1. Provedir d'un lotjament. Var.: **lotjar**. Sin.: **aubergar**, **ostalar**. 2. vi. Demorar dins un apartament, una maion.

alp n.m. Alpa.

alpa n.f. Pastura d'altituda. Var.: **alp**, **alpatge**.

alpagà n.m. (mòt peruvian) 1. Romiaire vesin dau lama, domesticat en Amèrica dau Sud per lo sieu pel lanós. 2. Fibra textila doça e sedoa que vèn d'aquel animau. 3. Teissut en tela facha de fibras naturalis ò artificialis e de fibras d'alpagà.

alpatge n.m. Alpa.

alpax n.m. (metall.) Aligatge de silici e d'alumini que si pòu motlar facilament.

alpenc, a adj. Aupenc. Var.: **alpin**.

alpèstre, a adj. Dei Aups: *La vegetacion alpèstra*.

alpin, a adj. 1. Alpenc. 2. Relatiu ai movements dau terciari e ai formas de releu qu'an donat: *Cadena alpina*. 3. Que pertòca l'alpinisme. ◇ *Caçaire Alpin, tropa alpina*: Fantassin, unitat especialisats dins lo combat en montanha.

alpinia n.f. Planta asiatica que lo sieu rizòma dona una dròga, la galanga (*alpinia officianorum*).

alpinisme n.m. Espòrt dei ascension en montanha.

alpinista n. Persona que practica l'alpinisme.

alpisto n.f. Graminacea que la sieu espècia mai conoissuda, *l'alpisto dei Canarias (Phalaris canariensis)*, es cultivada per li sieu granas que sièvon per noirir lu passerons. Sin.: **escalhòla**, **panic**.

alquifós n.m. (quim.) Sulfure de plomb pouverulent que sièrve en particulier à vernissar li terralhas e à li rendre impermeabli.

alquil(e) n.m. Alcane modificat per la perda d'un atòme d'idrogèn. Pòu èstre un radical ò un substituent sus de moleculas organiqui complèxi.

alquimia n.f. 1. Sciènça oculta que conoissèt un grand espandiment dau s. XIIⁿ au s. XVIIIⁿ, recèrca d'inspiracion espirituala, esoterica, d'un remèdi universal que posquesse operar una transmutacion de l'èstre, de la matèria (en particulier la pèira filosofala, per transformar lu metals en aur). 2. (fig.) Seguida complèxa e misterioa de reaccions e de transformacions: *Aqueu produch es lo fruch de tota una alquimia*.

alquimic, a adj. Relatiu à l'alquimia.

alquimista n. Persona que s'ocupava d'alquimia.

alquitran n.m. Quitran.

alsacian, a adj. e n. D'Alsàcia. ◆ **alsacian** n.m. Lengua germanica parlada en Alsàcia. Lo parlar alsacian es dau grope dei dialèctes de l'alemand sotran (Hochsdeutsch) despartit en doi branca: alemand sotran

(alsacian e badés) e alemand sobran (Soïssa de lenga alemanica).

alt interj. Interjeccion per demandar à quauqu'un de s'arrestar, de marcar una pausa. Sin.: **pron**, **òu**.

alta n.f. 1. Moment d'arrèst pendent una marcha, un viatge. Sin.: **pausa**, **pausada**, **arrestada**. 2. Lo luèc dont un s'arrèsta.

altaïc, a adj. 1. Dei Monts Altai. 2. *Lengas altaïqui*: Familha de lengas de Turquia e de Mongolia.

altazimut n.m. Aparelh per mesurar à l'encòup l'autesa e l'azimut d'un astre. Sin.: **teodolit**.

alterabilitat n.f. Caractèr de cen que pòu èstre alterat.

alterable, a adj. Que pòu èstre alterat; que si pòu alterar.

alteragèn, a adj. m. e n.m. (biol.) Agent exterior que provòca una alteracion dei cellulas vivi.

alteracion n.f. 1. Accion d'alterar, de modificar la natura de quauqua ren ò l'estat d'una situacion. 2. (geol.) Modificacion quimica superficiala d'una ròca, deuguda especialament ai agents atmosferics. 3. (mús.) Signe convencional que si plaça au començament d'un tròc per n'indicar lo ton ò à seneca d'una nòta de mièg ton, la *dièsi* l'auça de mièg ton, lo *becaire* anulla tota dièsi ò tot bemòl precedent).

alterar vt. 1. Cambiar, modificar en mau la natura ò la forma de: *Alterar lo gust d'un vin, aquela istòria avia alterat la noastra amistat*. Sin.: **degalhar**, **gastar**, **endecar**. 2. Donar set à: *Aquel esfoarç m'a alterat*. Sin.: **assedar**. Contr.: **desalterar**. ◆ **s'alterar** v.pr. Si degalhar: *Li noastri relacions si son jamai alteradi*.

alterat, ada adj. 1. Faussat, desnaturat. 2. Assedat.

altercacion n.f. Discussion viva, garrolha. Sin.: **escaufèstre**.

alter ego n.m. inv. (mòts latins) [⁴alter 'ego] Persona per cu si pòdon provar de sentiments frairals, que s'en podèm fidar totalament, que li demandam eventualament d'agir à la noastra plaça.

altèri n.m. (espòrts) Instrument format d'una barra mé doi massas ò doi discs de fonda, que sièrve à faire d'exercici de musculacion.

alteritat n.f. Caractèr de cen qu'es autre.

altermondialisme n.m. (política) Movement apareissut à la fin dau siècle XX en oposicion à la mondialisacion ultraliberala, que mete en avant la possibilitat de basar lo monde sus de valors de justícia, de partiment dei riquessas, de respècte de la natura.

altermondialista adj. e n. Si di d'una persona que milita per l'altermondialisme, que cres ai valors de l'altermondialisme.

alternança n.f. 1. Fach d'alternar, de si seguir, regulierament ò non, dins lo temps; accion d'alternar d'uni cauas dins lo temps ò l'espaci: *L'alternança dei sasons*. 2. Succession au poder de partits politics diferents. 3. (fis.) Mièg periòde d'un fenomèn alternatiu. 4. (ling.) Cambiament subit per una vocala ò una consonanta au dedins d'un sistema morfologic (per ex., vèrbos à alternança vocalica: *volar/ieuvòli, nautres volam*). Sin. (4): **apofonia**.

alternant, a adj. 1. Qu'altèrna: *Culturas alternanti*. 2. *Pols alternant*: Que si caracteriza per de pulsacions quora normal, quora debli.

alternar vi. Venir una après l'autre, d'un biais pauc ò pron regulier, en parlant de causas que s'opauon ò contràston. ♦ vt. Faire venir d'uni causas una après l'autra: *Alternar li regas blanqui e li regas negri*.

alternat, ada adj. (mat.) 1. *Seria alternada*: Seria numerica que lu sieus tèrmes, à partir d'un reng donat, son alternativament positius e negatius. 2. Si di d'una aplicacion lineària que càmbia de signe quora s'escambion doi variablas. 3. Altèrne, en parlant d'un angle.

alternat n.m. Fach, per de fenomènes diferents, de si produire un après l'autre d'un biais regulier. Sin.: **alternança**.

alternatiu, iva adj. 1. Periodic e de valor mejana nulla, en parlant d'una grandor electrica (per oposicion à continu). 2. Que prepaua una alternativa, una causida entre doi possibilitats. ◇ Que si prepaua de metre en plaça un mòde de produccion, de distribucion, mai adaptat à l'individu qu'aqueli de la societat industrial: *Movement alternatiu*.

alternativa n.f. 1. Causida entre doi possibilitats. 2. Succession de causas que revènon regulierament. Sin.: **monta-davala, monta-cala**. 3. Solucion de remplaçament: *Una alternativa democratica*. 4. (tauramaquia) Investitura solemna donada à un *novillero* per lo faire *matador de toros*.

alternativament adv. Un còup un, un còup l'autre.

alternator n.m. Generator de tensions e de corrents alternatius.

altèrne, a adj. 1. (bot.) Si di dei fuèlhas ò dei flors, quora son dispauadi una per una, en espirala, au lòng de la camba. 2. (mat.) Si di dei angles situats d'un caire e de l'autre de la secanta que talha doi drechas: *Angles altèrnes extèrnes* (situats en defoara dei *doi drechas*), *angles altèrnes intèrnes* (situats à l'interior dei *doi drechas*). Se li *doi drechas* son parallèli, li a egalitat entre lu *doi angles altèrnes intèrnes* e entre lu *doi angles altèrnes extèrnes*.

alternifoliat, ada adj. Si di d'una planta qu'a de fuèlhas altèrni.

alternipenat, ada adj. Si di dei nervaduras d'una fuèlha que caduna d'eli s'inserisse en un ponch desparier dau nèrvi màger.

alterofil(e), a n. Esportiu que practica l'alterofilia.

alterofilia n.f. Espòrt que li si àuçon d'altèris.

altessa n.f. Altessa.

altessa n.f. Títol que si dona ai princes e ai principessas: *Son Altessa lo Prince dau Mónegue*. Var.: **altesa**.

altier, a adj. Que moastra d'orguelh: *Un comportament altier*. Sin.: **auturós**. Var.: **autier, autiu**.

altierament adv. D'un biais altier.

altimètre n.m. Aparelh per mesurar l'altituda.

altimetria n.f. Mesura dei altitudas.

altimetric, a adj. Relatiu à l'altimetria.

altipoart n.m. Terren d'atterratge en montanha, pròche dei estacions d'esquí.

altista n. Persona que juèga de l'*alto*.

altitud(a) n.f. Elevacion verticala d'un ponch en rapoart au niveu de la mar. *Altituda relativa*: Elevacion d'un ponch en regard d'un autre. (espec.) Granda altituda. *Mau d'altituda*: Desturbis sentits en montanha auta, en avion. *En altituda*: À una altituda elevada. Sin.: **autor**.

alto n.m. (mòt italian) ['alto] 1. Votz de frema mai bassa, finda sonada *contralto*. 2. Instrument de quatre cordas acordat à la quinta greva dau violon e de factura identica.

altocumulus n.m. Nebla d'altituda mejana (4000 m), format de gròs flòcs dei contorns nets e dispauats en gropes ò en filas.

altostratus n.m. Nebla d'altituda mejana (entre 2000 e 6000 m), qu'a la forma d'un vel gris escur.

altruisme n.m. (lit.) Tendença à pensar ai autres, à si mostrar generós e desinteressat. Contr.: **egoïsme**.

altruïsta adj. e n. Persona que s'interessa ai autres, que manifestà d'altruisme. Contr.: **egoïsta, manja-solet, gusta-solet**.

alucada n.f. Ulhada. Var.: **alunquejada, lucada, luchada**. Sin.: **agachada, gardadura**., guinhada.

alucar vt. Regarjar atentivament. Var.: **aluchar, lucar**. Sin.: **observar, gaidar, avistar, guinhar**.

aluchar vt. Alucar.

aluenchament n.m. Alunhament.

aluenchar vt. Alunhar.

aluenchat, ada adj. Alunhat.

aluenhament n.m. Alunhament.

aluenhar vt. Aluenhar.

aluenhat, ada adj. Alunhat.

alum n.m. Sulfat doble d'alumini e de potassi, ò compauat analògue dei propietats astringenti (sièrve à fixar li tenchuras).

alumafuèc n.m. Cen que sièrve à alumar un fuèc (preparacion, brondilhas, etc.). Sin.: **atubafuèc**.

alumacigarros n.m. inv. Pichin dispositiu per alumar li cigarretas, lu cigarros (especialament dins una automobila). Sin.: **atubacigarros**.

alumagàs n.m. Pichin aparelh de coïna que sièrve à botar fuèc au gas per escaufament d'un filament e produccion de belugas. Sin.: **atubagàs**.

alumaira n.f. (pop.) Frema que tempta d'atraire lu òmes. Sin.: **escaufabraieta**.

alumaire n.m. 1. Dispositiu que sièrve à l'alumatge d'un motor à explosion. 2. Dispositiu que provòca la deflagracion d'una carga explosiva. 3. D'un temps, persona encargada d'alumar e d'amurcir lu lumes publics. Var. (3): **alumenaire**. Sin.: **atubaire de fanaus**.

alumar vt. 1. Enflamar, botar fuèc à: *Alumar un fuèc, una cigarreta*. Sin.: **acendre, atubar**. Contr.: **amurcir**. 2. Esclairar, rendre luminós: *Alumar la coïna*. Sin.: **alumenar**. Contr.: **amurcir**. 3. (fam.) Faire foncionar: *Alumar la ràdio, la television*. Sin.: **aviar** (un motor). Contr.: **amurcir**. 4. Provocar (en parlant de la guèrra, d'una passion, etc.). 5. (pop.) *Alumar quauqu'un*:

Provocar lo sieu desidèri. 6. (pop.) Donar un còup violent à quauqu'un. 7. (pop.) Dire de tot (à). ♦ vi. (fam.) Èstre foart, en parlant per ex. d'un fromai. ♦ **s'alumar** v.pr. 1. Pilhar fuèc. Contr.: **s'amurcir**. 2. Devenir luminós.

alumar vt. Tractar una estòfa mé d'alum.

alumat, ada adj. 1. Qu'a pilhat (per un fuèc). 2. Esclairat. (fam.) en marcha (ràdio, etc.). 3. (arald.) Si di d'un animau que lu sieus uèlhs non son d'au meme esmau que lo còrs. ♦ adj. e n. (fam.) Foal. Sin.: **madur**.

alumatge n.m. 1. Accion d'alumar; lo sieu resultat. Fach de s'alumar: *L'alumatge d'una lampa*. Sin.: **alumenatge**. 1. (tecn.) Inflamacion dau mesclum gasós dins un motor à explosion. Dispositiu que permete aquesta inflamacion.

alumatge n.m. Accion d'alumar una estòfa.

alumenable, a adj. Illuminable.

alumenaire n.m. Alumaire (3).

alumenaire, airtiz adj. e n. Illuminaire.

alumenament n.m. 1. Accion d'alumenar. 2. Ensèm dei lumes que son dispauats per decorar li carrieras ò lu monuments publics. Var.: **enlumenament**. Sin.: **illuminacions**.

alumenar vt. 1. Alumar. 2. Esclairar bravament li carrieras ò lu monuments publics. Sin.: **illuminar**.

alumenat, ada adj. Illuminat.

alumeta n.f. 1. Pichin tròç de boasc ò de carton, qu'una dei sieu extremitats es recubèrta d'una preparacion inflamabla per fretament. Sin.: **broqueta, aluqueta**.

alumetaire, airtiz n. Persona que fa d'alumetas.

alumifèr, a adj. Que contèn d'alum.

alumina n.f. (quim.) Oxide d'alumini (Al₂O₃) qu'en foncion de la sieu color constituísse d'uni pèiras preciòs (rubís, safir, etc.).

aluminar vt. Recurber d'un fin jaç d'alumini.

aluminaria n.f. Fabrega que produe d'alumini.

aluminat n.m. Sau dont l'alumina juèga un ròtle acide.

aluminatge n.m. Mordejatge à l'alumina.

alumini n.m. Metal blanc lulent, leugier, ductile e malleable, que s'altèra gaire à l'ària; element (Al) de n° atomic 13 e de massa atomica 26,98.

aluminatge n.m. 1. Procediment de proteccion per un fin jaç d'alumini. 2. Aluminisacion.

aluminic, a adj. Relatiu à l'alumini.

aluminifèr, a adj. Que contèn d'alumini.

aluminisacion (-izacion) n.f. Operacion de depaus d'alumini sus lo vèire dei miraus. Sin.: **aluminatge, aluminura**.

aluminita n.f. Sòrta de porcelana foarça refractària à basa d'alumini, que s'emplega per fabregar de caçaròlas e de plats.

aluminós, oa adj. Que contèn d'alumina: *Aiga aluminoà*.

aluminòsi n.f. Malautia paumonària deuguda à l'inalacion de posca d'alumina.

aluminosilicat n.m. Compauat que contèn de silici e d'alumini.

aluminotermia n.f. Produccion de temperaturas elevadi per accion de posca d'alumini sobre divèrs oxides metallics.

aluminura n.f. Aluminisacion.

alunatge n.m. Accion de si pauar sus la Luna.

alunchament n.m. Alunchament.

alunchar vt. Alunhar.

alunchat, ada adj. Alunhat.

alunhament n.m. 1. Accion d'alunhar, de s'alunhar. 2. Fach d'èstre alunhat.

alunhar vt. (*de*) Metre, mandar mai luènh dins l'espaci ò dins lo temps; escartar, remandar: *Alunhar lu enfants de la riba, alunhar un rescòntre*. Contr.: **aprochar (de), avesinar (à), raprochar (de)**. ♦ **s'alunhar** v.pr. Aumentar la distança embé quauqu'un ò quauqua ren: *S'alunhar de la sieu familha, dau sieu país. S'alunhar dau subjècte*.

alunhat, ada adj. Que si tròva luènh dins l'espaci ò dins lo temps: *Una maion alunhada*. Sin.: **lunchenc**. ◊ *Un parent alunhat*: Parent mé cu la persona considerada a solament un ligam indirècte.

alunir vi. (*alunissi*) Si pauar sus la Luna.

alunita n.f. Sulfat natural d'alumini e de potassi.

aluquejada n.f. Alucada.

aluqueta n.f. Alumeta.

alusement n.m. Accion d'alusement. Sin.: **aliscatge**.

alumentir vt. (*alumentissi*) Faire venir lulent. Sin.: **aliscar, assuliar**.

alveòl(e) n.m. 1. Trauc de bresca. 2. cavitat dau lobule pulmonari, dont si fan lu escambis respiratòris. 3. Cavitat dei oàs maxillaris dont es encastrada la dent. 4. (geomorf.) Pichina cavitat dins una ròca omogenea, deuguda à una erosion quimica ò mecanica.

alveolari, ària adj. 1. Relatiu ai alveòles. ◊ (espec.) Relatiu ai alveòles dei dents. *Consonanta alveolària ò alveolària* (n.f.): Consonanta prononçada en metent la poncha de la lenga au niveau dei alveòles dei dents. 2. Alveolat.

alveolat, ada adj. Que presenta, qu'a d'alveòles.

alveolectomia n.f. Intervencion cirurgicala au niveau dei alveòles.

alveolisi n.f. Destruccion progressiva d'un alveòle.

alveolisacion (-izacion) n.f. Formacion d'alveòles.

alveoliti n.f. Inflamacion dei alveòles paumonaris ò dentaris.

alvin, a adj. (med.) Relatiu au bas-ventre.

Am Simbòle quimic de l'americ.

A/m Simbòle de l'ampèr per mètre.

amabilitat n.f. Caractèr d'una persona aimabla. Var.: **aimabilitat, aimabletat**. Sin.: **avenença**.

amable, a adj. Aimable.

amac n.m. Rectangle de tela ò de filet suspendut ai sieu doi extremitats, dont un si pòu alongar per si repauar ò per dormir. Sin.: **branda**.

amaçaire, airtiz n. Qu'amaça, que tua.

amaçar vt. Picar d'un còup qu'ensuca ò que tua. Var.: **amaçolar**.

amachit, ida adj. Si di dau pan (de la pasta dau pan) qu'a pas levat.

amaçolar vt. (*amaçòli*) Amaçar, assomar.

amaçolatge n.m. Accion d'assomar, ensucatge.

amadier n.m. (mar.) Sus una nau, pèça à doi brancas, que forma la partida inferiora d'un coble. Var.: **madier**.

amadiera n.f. (mar.) Espaci enclaus entre lu amadiers sus lo bordatge d'una nau.

amadriada n.f. Ninfa dei boascs que naisse m'un aubre e moare m'eu.

amagador n.m. Luèc dont quauqu'un si pòu amagar ò amagar quauqua ren. Var.: **amagatòri**. Sin.: **escondedor, esconduda, recelada, escondilhon, celada, estrematòri, extrematòri**.

amagar vt. Escondre. Sin.: **estremar, rescondre, celar**. ◆ **s'amagar** v.pr. S'escondre.

amaga-sèxe n.m. Autre nom de l'eslip ò dei braietas.

amagat (d') loc. Sensa si faire vèire dei autres. Sin.: **à la resconduda, à l'esconduda, d'escondilhons, d'escondons**.

amagatada n.f. *Jugar à l'amagatada*: Juèc d'enfants que conoisce de variantas segond li encontradas, que consistisse per lu jugaires à anar s'escondre, levat aqueu que deu descurbir lu autres. Sin.: **jugar à pluga, jugar au visc (à visc)**.

amagatons (d') loc. D'escondons.

amagatòri n.m. Amagador.

amagençar vt. Desgrelhar.

amagestrable, a adj. Elaborable.

amagestrament n.m. Elaboracion.

amagestrar vt. 1. Adoctrinar (1). Sin.: **endoctrinar**. 2. Alestir per lo biais d'un lòng trabalh intellectual. Sin.(2): **elaborar**.

amagriment n.m. Amaigriment.

amagrir vt. (*amagrissi*) Amaigrir.

amagrissent, a adj. Amaigrissent.

amagrit, ida adj. Amaigrir.

amaigriment n.m. Accion, fach de maigrir. Var.: **amagriment**.

amaigrir vt. (*amaigrissi*) Rendre maigre (quauqu'un), li faire perdre de pes. Var.: **amagrir**. ◆ **s'amaigrir** v.pr. Devenir maigre; aver maigrir.

amaigrissent, a adj. Que fa maigrir: *Un regime aimagrissent*. Var.: **amagrissent**.

amaigrir, ida adj. Devengut maigre ò plus maigre qu'avant. Var.: **amagrit**.

amainadat, ada adj. Si di de quauqu'un, d'una familha qu'a totplen d'enfants.

amainadit, ida adj. Que si compoarta coma un enfant.

amainar vt. (mar.) Abaissar (li colors, li velas).

amaire, amairitz n. Persona qu'aima. (espec.) Persona qu'a de relacions sexuali m'una altra sensa que s'gon maridats. Sin.: **drud, aimador, amant**.

a majori adj. inv. (expression latina) Si di d'un endecasillabe que lu sieus accents son sobre la seisena sillaba e la desena: "*Un sirventes novel vueill comensar*" (Pèire Cardenal). Contr.: **a minori**.

amalautir (s') v.pr. Èstre pertocat per la malautia.

amelanquier n.m. Amelenquier.

amelanquier n.m. Aubret que jonhe tres mètres d'autessa, mé de fuèlhas dau pecol lòng, dentadi e blancastri au dessota. Li flors son blanqui, mé de petales estrechs e lanós, la frucha es globulosa, negra blavenca e sucrada. Li agradon lu soals calcaris (Família dei rosaceas). Var.: **amelanquier**.

amalgama n.f. 1. Aliatge de mercuri e d'un autre metal: *Amalgama d'aram*. ◇ Aliatge d'argent e de plomb emplegat per li obturacions dentari. 2. Mesclum de personas ò de causas toplen diferenti. 3. Assimilacion abusiva per polemizar (en particulier en política): *Practicar l'amalgama*. 4. (mil.) Reünion dins un meme còrs d'unitats de provenenças divèrsi.

amalgamar vt. 1. Practicar l'amalgama. 2. Raprochar ò mesclar d'elements diferents. ◆ **s'amalgamar** v.pr. S'unir dins un tot.

amalugat, ada adj. Que sofrisse de dolors musculari (espec. en parlant d'un cavau).

amamèlis n.m. (bot.) Aubrilhon dei Estats-Units d'Amèrica, que la sieu rusca e li sieu fuèlhas an de proprietat vasoconstrictritz.

amanita n.f. Bolet à lamas, qu'a un aneu e una vòlva, comun dins li forèsts. N'i a que son manjadissi (*amanita vaginada*, etc.), ma li amanitas son sovent perilhoi: verinoi coma *l'amanita tua-moscas* e *l'amanita pantera*, mortali coma *l'amanita falloïda* e *l'amanita printaniera*.

amant, a n. Aqueu, aquela que pròva un amor partejat per quauqu'un de l'autre sèxe. ◆ n.m. Òme qu'a de relacions sexuali m'una frema que non es sa molher.

amantelar vt. (*amantèli*) 1. Envelopar dins un manteu. 2. (fig.) Envelopar: *Li neblas amantèlon la montanha*. Var.: **mantelar, emmantelar**.

amantil n.m. 1. (mar.) Cordatge que sostèn l'extremitat liura d'una verga. Sin.: **balancina, poja**. 2. (aeron.) Pichina ròda plaçada à l'extremitat dei alas d'un avion per l'equilibrar dins li sieu evolucions au soal.

amar, a adj. 1. Qu'a un gust aigre, rude e desagradu. Contr.: **doç**. 2. (lit.) Que causa ò denòta d'amarum, de tristessa: *Un sovenir amar*.

amarament adv. Embé amarum.

amarant n.m. 1. Planta ornamentala dei flors rogi gropadi en lòngui grapas (autessa 1 m, Família dei amarantaceas). *Boasc d'amarant*: Acajò de Caiena, roge vin. ◆ adj. inv. D'un roge bordeu.

amarantacea n.f. *Amarantaceas*: Família de plantas de l'òrdre dei quenopodias, que lo sieu tipe es l'*amarant*.

amarantita n.f. Sulfat idratat natural de fèrre.

amarar vi. Si pauar sus la mar, sus l'aiga, en parlant d'un idravion ò d'un vaisseau espacial.

amaratge n.m. Accion d'amarar.

amarejar vt. Rendre amar.

amaressa n.f. Caractèr de cen qu'es amar. Var.: **amaresa**. Sin.: **amaretat, amaror, amarum**.

amaretat n.f. Amaressa.

amargenar vi. 1. Faire pàisser li bèstias sus la brua d'un prat. 2. Encambar sus li tèrras vesini.

amaric n.m. Lengua semitica parlada en Etiòpia, dont a l'estatut de lenga oficiala.

amaricant, a adj. Pusleu amar.

amarillidacea n.f. (bot.) *Amarillidaceas*: Família de plantas monocotiledoneï que lo sieu tipe es l'amarillis e que comprèn finda l'agave e lo narcissi.

amarillis n.m. Planta bulboa dei flors d'un roge esplendent, d'odor suava.

amarina n.f. Aubre que jonhe de 4 à 10 m d'autessa. Li cambas joves son sopli e drechi. Un còup peladi de la sieu rusca, son de color blanca. Li fuèlhas son lòngui e lanceoladi e li flors fórmon de catons. Lu tronquilhons son emplegats en banastaria. La rusca es febrifuga. Sin.: **vim, vese**. Var.: **amarinier**. (*Salix viminalis*, Família dei saliceus).

amarinar vt. 1. Acostumar (un marinier, un equipatge) à la mar. 2. Faire ocupar per un equipatge (una nau pillhada à l'enemic). 3. Armejar, provedir d'una taifa (equipatge): "*La nau es carregada / E de son port se lunha / Quar trop greu vent la forsa / E es mal amarinateda*" (1305).

amarinatge n.m. (mar.) Accion d'amarinar.

amarinier n.m. Amarina.

amaror n.f. (ò n.m.) Amaressa.

amaron n.m. Pichina pastissaria tendra, facha de pasta d'amèndola, de clara d'òu e de sucre.

amarovier n.m. Pessèrvi, merisier.

amarra n.f. (francisme) Cau, cordatge per mantenir en plaça una nau. Preferir **ormege**.

amarrar vt. (francisme) Mantenir, estacar (quauqua ren) mé d'amarras, de coardas, de caus (espec.: amarrar un bateu). Preferir **ormejar**.

amarum n.m. 1. Gust amar. 2. Ressentiment mesclat de tristessa e de decepcion. Sin.: **amaressa**.

amàs n.m. 1. Acumulacion desordenada de causas. Sin.: **molon, acampament**. 2. (astron.) Concentracion d'estelas ò de galaxias qu'apartènnon à un meme sistema solari.

amassada n.f. tropelada de personas assembladi dins un luèc comun. Sin.: **assemblada, acamp, acampada**.

amassaire, airtiz n. Persona qu'amassa. Sin.: **acampaire**. Contr.: **acabaire**.

amassar vt. Recampar en quantitat importanta; acumular, acampar. *Amassar de sòus. Amassar de conoissenças*. Sin.: **amolonar, acampar**.

amatòl n.m. Explosiu compuat de nitrat d'ammòni e de tolit.

amator, amatritz n. 1. Persona que practica un espòrt, un art, sensa n'en faire la sieu profession. Contr.: **professional**. ◇ (pej.) Persona que manca d'aplicacion dins cen que fa: *Un trabalh d'amator*. 2. Persona qu'a de gust, qu'es particulierament atracha per quauqua ren: *Un amator d'art*. Sin.(2): **apassionat, afecionat, afogat**.

amatorisme n.m. 1. Qualitat d'una persona que practica un espòrt, un art, en amator. 2. Mancança d'aplicacion. Contr.: **professionalisme**.

amauròsi n.f. Perda de la vista sensa lesion dau mitan oculari, deuguda à una alteracion dei vias optiqui.

amaurotic, a adj. Relatiu à l'amauròsi. ◆ n. Persona que patisse d'amauròsi.

amazòna n.f. Frema que monta à cavau. ◇ *Montar en amazòna*: M'ai doi cambas dau meme costat (d'un cavau, d'una motocicleta, etc.).

amazonian, a adj. e n. Dau flume Amazòna ò d'Amazònia.

amazonita n.f. Pèira fina constituïda de feldespat vèrd clar à vèrd blavenc, esquasi opaca.

ambacte n.m. Dins la societat gallesa, persona subordinada de l'enrodament dau mèstre, ligada à-naqueu per d'obligats recipròques.

ambages n.f. pl. *Sensa ambages*: D'un biais dirècte. Sin.: **sensa engambi, francament, sensa destorn**.

ambaissada n.f. Ambassada.

ambaissador, adritz n. Ambassador.

amban n.m. Galeria de fusta cubèrta establida au niveu dei merlets dei fortificacions per batre la basa dei barris d'un castelàs: *E dressero los murs e los ambans entiers / E barreiras e lhissas e peïtrals traversers (Cançon de la Crosada, XVIII, 159, sèti de Beucaire, 1216)*. Sin.: **cabanat**.

ambanar vt. Provedir mé de galarias cubèrti.

ambarn n.m. Mena de cabana primitiva, facha d'un cubèrt de palha. Var.: **ambèrc**.

ambassada n.m. 1. Mission, foncion d'un ambassador. 2. Ensèm dei personas que travàlhon per aquesta mission. 3. Edifici onte travàlhon aquesti personas. Var.: **ambaissada, embaissada**.

ambassador, adritz n. 1. Representant permanent d'un Estat pròche d'un Estat estrangier. 2. Persona encargada d'una mission. Var.: **ambaissador, embaissador**.

ambèrc n.m. Ambarn.

amberge n.m. Pèrsegue ò aubricòt de la carn blanca e aigreleta qu'aderisse au merilhon.

ambergier n.m. Aubre que dona l'amberge (Família di rosaceas).

ambicion n.f. 1. Desidèri ardent de reüssida, de fortuna, etc. 2. Desidèri foart de quauqua ren: *La sieu soleta ambicion èra d'aver un casteu*.

ambicionar vt. Desiderar vivament (quauqua ren).

ambiciós, oa adj. Que a, que moastra d'ambicion: *Una persona ambicioa, un projècte ambiciós*.

ambiciosament adv. D'un biais ambiciós.

ambidexteritat n.f. Qualitat de quauqu'un qu'es ambidèxtre. Var.: **ambidextrisme**.

ambidèxtre, a adj. e n. Que si sièrve m'un meme gaubi de la sieu man drecha e de la sieu man seneca.

ambidextrisme n.m. Autre nom de l'ambidexteritat.

ambient n.m. Atmosfèra, clima d'un acamp, d'un luèc, etc.: *Lo rescòntre s'es debanat dins un marrit ambient*.

ambient, a adj. Qu'enviròuta lo mitan dont si viu: *La temperatura ambienta*.

ambigène, a adj. Si di dei organes vegetals que sèmbnon aver una origina dubla.

ambigú, ua adj. Que lo sieu sens non es clar, que si pòu interpretar de mai d'un biais. Sin.: **equivòc, dubiós, ambivalent, fosc**.

ambigüament adv. D'un biais ambigú.

ambigüitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es ambigú; cen qu'es ambigú: *Parlar sensa ambigüitat*. Sin.: **equivòca, ambivalença, dubi**. 2. (log.) Proprietat d'un sistema d'axiòmas que toi lu sieus modèles non son isomòrfes.

ambiofonia n.f. Ambient sonòre creat m'una reverberacion artificiala de sons que revènon vèrs l'auditor.

ambisexuat, ada adj. [is-] Bisexuat. Var.: **ambisexuat, ambissexuat**.

ambi-sexuat, ada adj. Ambisexuat.

ambissexuat, ada adj. (rare) Bisexuat. Var.: **ambisexuat**.

ambivalença (-ència) n.f. 1. Caractèr de cen qu'a doi aspèctes completament diferents ò opauats. 2. (psicol.) Disposicion d'un subjècte que pròva à l'encòup doi sentiments contradictòris (per ex. amor e òdi).

ambivalent, a adj. Que presenta una ambivalença, que sembla contradictòri, aver un sens doble.

ambla n.f. Tròt d'un cavau qu'auça dins lo meme temps li doi patas dau meme costat. ◊ Lo meme biais de si desplaçar, per d'autri bèstias (cameu, girafa, ors, etc.). Var.: **ambladura**.

amblar vi. Caminar à l'ambla. Var.: **amblejar**.

ambladura n.f. Ambla.

amblaire, aira/arèla adj. Si di d'una bèstia qu'ambla.

amblejar vi. Amblar.

amblìp(e), a adj. e n. Que la sieu acüitat visuala a foartament baissat.

amblìopia n.f. Diminucion de l'acüitat visuala sensa deterioracion organica de l'uèlh, promier grà de l'amauròsi.

amblioscòpi n.m. Aparelh que permete de mesurar la vision d'una persona.

amblistòme n.m. Salamandra dau Mexic. Vèire axolòtl.

ambon n.m. (arquít.) 1. Caduna dei doi pichini tribunas simetriqui à l'intrada dau còro dins d'uni basilicas cristiani, previsti per la lectura de l'epístola e de l'evangèli.

àmbora n.f. Ànfora; fiòla.

amborgés, esa adj. e n. De la vila alemanda d'Amborg. ◊ n.m. Bistèc de carn de bòu ò de vedeu chaplada, de forma plana e ovala, sovent condida mé salada, alh, verdura, ceba, òus, fromai, etc., dins un pan redon. Var.: **hamburger, ambórguer**.

ambórguer n.m. (angl.) Amborgés. Var.: **hamburger** (angl.).

amboric n.m. Emborígol.

amboriga de soca n.f. Autre nom de la morilha.

amborígol n.m. Emborígol.

amborin n.m. Pichina ànfora; oliera mixta per l'òli e lo vinaigre.

amborn n.m. Arbuste dei flors en grapas jauni, plantat en ornament, que pòu faire fins à 7 m (Família dei papilionaceas). Var.: **auborn, alborn**. Sin.: **boasc de lèbre**.

ambrar vt. Perfumar à l'ambre gris.

ambrat, ada adj. 1. Perfumat à l'ambre ò qu'a lo parfum de l'ambre. 2. Qu'a la color de l'ambre.

ambre n.m. 1. Resina fossilizada de conifèrs de l'epòca oligocena, que creission dont li a aüra la mar Baltica, que si di finda *ambre jauna*, que si presenta sota la forma de tròç durs e rompedís, pauc ò pron transparents, jaunes e rojastres, emplegats en fustaria, joielaria, etc. 2. *Ambre gris*: Concrecion intestinala dau mulard, qu'ientra dins la composicion d'unu perfums. ◊ adj. inv. De la color de l'ambre jaune.

ambricòt n.m. Abricòt.

ambricotier n.m. Abricotier.

ambreïna n.f. Alcòl contengut dins l'ambre, que la sieu degradacion à l'ària libèra de compauats que sièrvon en parfumaria.

ambreta n.f. Grana de l'odor muscada, d'una malvacea d'Índia, dau genre ibiscus.

ambrosia n.f. Noiridura que donava l'immortalitat, d'après lu Grècs ancians.

ambrosiac, a adj. Parangonable mé l'ambrosia; d'un gust deliciós.

ambrosian, a adj. Que pertòca lo riti atribuit à Sant Ambròsi.

ambulacral, a adj. Relatiu ai ambulacres.

ambulacre n.m. Zòna dau tèst dei equinodèrmas, traucada per laisser passar li ventosas locomotritz.

ambulança, ància n.f. Veïcule per transportar lu malauts e lu ferits.

ambulancier, a n. Persona que mena una ambulança.

ambulant, a adj. Que si desplaça en foncion dei besonh de la sieu profession. Sin.: **barrutlaire, itinerant, caminaire**.

ambulatòri, òria adj. 1. (med.) Que non interrompe li activitats d'un malaut: *Tractament ambulatòri*. 2. (dr.) Que non a un sèti fixe: *Un parlament ambulatòri*. ◊ n.m. Establiment medical dont lu malauts son metjats sensa ospitalisacion.

amelhorable, a adj. Melhorable.

amelhorament n.m. Melhorament.

amelhorar vt. Melhorar.

ameba n.f. Animau unicellulari dei aiga doçi ò saladi, dei soals umides, que si desplaça per pseudopòdes e qu'una espècia parasita l'intestin de l'òme.

amebiosa n.f. Afeccion intestinala deuguda ai amebas, que si pòu estendre au fetge, ai rens e au cerveu.

amebian, a adj. Causat per una ameba.

amebian n.m. *Amebians*: Classa de protozoaris qu'an lu caractèrs generals d'una ameba.

ameboïde, a adj. Que si rapoarta ai amebas; qu'a l'aparença d'una ameba.

amelanquier n.m. Aubrillhon decoratiu, dei fruchs manjadís. (amelanchier ovalis).

amen n.m. inv. (mòt ebreu) (à la fin d'una preguiera) Ensin sigue! ◇ *Dire amen*: Donar lo sieu acòrdi.

amenaçar vt. Menaçar.

amèndola n.f. 1. Grana manjadissa de l'amendolier, rica en substànças grassis e glucidiqui. ◇ *Uèlhs en amèndola*: Uèlhs que la sieu forma alongada fa pensar à n-aquela de l'amèndola. 2. Grana contenguda dins un nucleu. Sin.: **ametla**.

amendolier n.m. Aubre originari d'Asia, cultivat per li sieu granas, ò amèndolas (fins à 7 m de aut, Família dei rosaceas). Sin.: **ametlier**.

amendolon n.m. Pichina amèndola. Sin.: **ametleta**, **ametlon**.

amendridor n.m. Atenuator.

amendrimènt n.m. Diminucion, **afebliment**. Sin.: **apauquiment**, **demenida**, **demeniment**.

amendrir vt. (*amendrissi*) Rendre mendre; afeblir. ◆ **s'amendrir** v.pr. Devenir mendre, perdre de foarças.

amenir vt. (amenissi) Redurre.

amenitat n.f. Paraula gentila, acte plasant. Sin.: **avenença**, **benvolença**. ◆ pl. (iron.) *Si dire d'amenitas*: si dire de tot.

amenorrea n.f. (med.) Absença de menstruacions.

amenorreïc, **a** adj. Relatiu à l'amenorrea.

amentar vt. Mencionar.

amenudament n.m. Varianta de **amenuament**.

amenudar vt. Amenusar.

amenuament n.m. Fach de s'amenusar; lo sieu resultat.

amenusar vt. Rendre (quauqua ren) plus pichin. ◆ **s'amenusar** v.pr. Devenir mai pichin, disminuir: *Li tieu possibilitats s'amenuson*.

amenuament n.m. Varianta de **amenuament**.

amenuassar vt. Menuassar.

amerasian, **a** adj. e n. Metís d'American e d'Asiatica.

amercadament n.m. Baissa dei prètz.

amercadar vt. Faire baissar lu prètz.

american, **a** adj. e n. D'Amèrica: *Lo continent american*. ◇ (espec.) Dei Estats-Units d'Amèrica. Sin.: **estatsunian**, **estatsunenc**. 3. *Vedeta americana*: Artista que passa dins un espectacle just avant l'artista principal. 4. (cín.) *Nuèch americana*: Efècte especial que permete de filmar de scenas de nuèch en plen jorn. ◆ n.m. Lenga anglesa parlada ai Estats-Units, dicha finda *angloamerican*.

americana n.f. 1. (ellipt.) Cigarreta americana. 2. (ellipt.) Automobila americana. 3. À *l'americana*: M'una saussa à basa de tomats fonduts, de ceba, d'alhet, de vin blanc e de conhac. 4. Corsa ciclista sus pista per relais.

americanisacion (-izacion) n.f. Accion d'americanisar; lo sieu resultat. Fach de s'americanisar.

americanisar (-izar) vt. Donar lo caractèr american à. ◆ **s'americanisar** v.pr. Pilhar l'aspècte, lu biais de faire, de dire, de viure, dei Americans dau Nòrd.

americanisme n.m. 1. Mòt, biais de dire, particulars de l'angloamerican. 2. Tendènça à s'inspirar de cen que si fa dins lu Estats-Units. 3. Ensèm dei sciènças qu'an per objècte lo continent american.

americanista n. 1. Especialista dau continent american. 2. Relatiu à l'americanisme.

americ n.m. Element quimic (Am) artificial e radioactiu de n° atomic 95.

amerindian, **a** adj. e n. Dei Indians d'Amèrica dau Nòrd.

ameritar vt. Meritar.

ametist n.f. Pèira fina, varietat violeta de quartz.

ametla n.f. Amèndola.

ametlareda n.f. Luèc plantat d'ametliers.

ametlau adj. m. Si di d'una varietat d'olivier que la sieu frucha dona d'aria à una ametla.

ametleta n.f. Amendolon.

ametlier n.m. Amendolier.

ametlon n.m. Amendolon. ◇ (espec.) Dragèia.

ametrop(e), **a** adj. e n. Que sofrisse d'ametropia.

ametropia n.f. Anomalia de la refraccion oculària, (astigmatisme miopia, ipermetropia).

ametropic, **a** adj. Relatiu à l'ametropia.

amiant n.m. Silicat natural idratat de calci e de magnèsi, de la contextura fibroa, resistant à l'accion dau fuèc e emplegat per fabricar de materiaus, de teissuts incombustibles.

amic, **amiga** n. 1. Persona mé cu partejam d'amistat, d'afeccion, mé cu avèm d'afinitats: *Un amic d'enfança*. 2. Persona qu'a de gust per quauqua ren: *Un amic de la pintura*. ◆ adj. Aculhent, favorable, en parlant d'un luèc, d'un país, etc.. Contr.: **ostile**.

amicablement adv. Var. de **amicament**. Var.: **amigablement**. Sin.: **amistosament**, **amistadosament**.

amicable, **a** adj. Que pòu conciliar d'interès opauats. Var.: **amigable**. ◆ loc. adv. À *l'amicable*: En si metent d'acòrdi. Sin.: **à la boana**.

amical, **a** adj. 1. Qu'es inspirat per l'amistat: *Un sorrire amical*. Sin.: **amistós**, **amistadós**. 2. Sensa enjuèc, en parlant d'un rescòntre esportiu.

amicala n.f. Associacion de persona d'una mema profession, d'un meme espòrt, etc.

amicament adv. D'un biais amical. Var.: **amigablement**.

amict [a'mi] n.m. Estòfa benedida que recuèrbe lo coal e li espatlas dau prèire pendent l'ofici.

amida n.f. (quim.) Compauat organic derivat de l'ammoniac per au manco una acilacion.

amidat, **ada** adj. Que possedisse la foncion d'un amida.

amidina n.f. Nom generic dei compauats que vènon d'una amida.

amidon n.m. 1. Substànça organica de resèrva que s'amolona dins d'uni partidas dei vegetals. 2. Solucion d'amidon dins l'aiga, que s'emplega per empear una estòfa.

amidonar vt. Emprèner d'amidon.

amidonaria n.f. Fabrega d'amidon.

amidonatge n.m. Accion d'amidonar.

amidonier, **a** adj. Relatiu à l'amidon. ◆ n. Persona que travailla à la fabricacion de l'amidon.

amidopirina n.f. Antalgic, toxic à foarta dòsi.

amigablament adv. Amicalament.

amigable, a adj. Amical.

amigar vt. (*amigui*) Faire devenir amic. ♦ **s'amigar** v.pr. Devenir amic. Sin.: **s'amistançar**.

amigàs, assa n. Amic, amiga despí longtemps.

amigdala [ami'dala] n.f. Cadun dei organes linfòides de la gola. ◇ *Amigdalas palatini*: Au nombre de doas, situadi de cada costat de l'istme de la gargamela. ◇ *Amigdala faringea*: Situada sus la paret posteriora de la rinofaringe. ◇ *L'ipertrofia de l'amigdala faringea*: Que constitue li vegetacions adenoïdi. ◇ *Amigdala lengala*: Situada à la basa de la lenga. Sin.: **galha**.

amigdalectomia n.f. Ablacion cirurgicala dei amigdalas.

amigdalian, a adj. Relatiu ai amigdalas.

amigdalifòrme, a adj. En forma d'amèndola.

amigdalina n.f. Eterside contengut dins li amèndolas amari e divers merilhons de frucha. Es una substança incolòra cristallisada amara que vèn foarça toxica per fermentacion.

amigdaliti n.f. Inflamacion dei amigdalas.

amigdalòide, a adj. e n.m. Ròca volcanica mé lu vacuòls en forma d'amèndola.

amil(e) n.m. (quim.) Radical $-C_5H_{11}$ qu'ientra dins la constitucion dei compauats amilics.

amilaceu, ea adj. De la natura de l'amidon.

amilasa n.f. Enzima que provòca l'idrolisi dei glucides. Sin.: **diastasa**.

amilasemia n.f. Taus d'amilasa dins lo sang. L'amilasemia es acreissuda dins li afeccion pancreatiqui agudi.

amilèn(e) n.m. Idrocarbure que provèn de la desidracion de l'alcol amilic.

amilic, a adj. Que contèn un radical amile. ◇ *Alcol amilic*: Alcol $C_5H_{11}OH$, produch especialament dins la fermentacion de la fecula de patata.

amilobactèr n.m. Bacteria anaeròbia foarça espanida, en particulier dins lo tube digestiu dei mamifèrs, que degrada lu glucides mé produccion d'acide butiric.

amilogène, a adj. Que produè d'amidon.

amilogènèsi n.f. Formacion d'amidon.

amilografe n.m. Aparelh per mesurar li variacions de viscositat d'una suspension de farina dins l'aiga.

amiloïde, a adj. e n.m. Si di d'una substança que sembla à l'amidon.

amiloïdeu, ea adj. *Substança amiloïdea*: Substança que sembla à l'amidon, rica en sucres, qu'infiltra lu teissuts pendent l'amilòsi. Var.: **amiloïde**.

amiloïdòsi n.f. Afeccion caracterisada per lo depaus d'amiloïdes dins li viscères.

amiloleucit n.m. Gran d'amidon.

amilòsi n.f. Malautia deuguda à l'infiltracion dei teissuts (fetge, rens, etc.) per una substança amiloïdea, au depaus d'una substança amiloïdea au nivèu de la paret dei arteriòlas d'uni viscères.

amimia n.f. Perda pauc ò pron completa de l'expression per lu gèsts, deuguda à una afeccion neurologica.

amimic, a adj. 1. Que sofrisse d'amimia. 2. Relatiu à l'amimic.

amina n.f. Compauat organic que provèn de l'ammoniac per substitucion à l'idrogène d'un radical alcoïle.

aminacion n.f. Introduccion d'una foncion amina dins la molecula d'un compauat.

aminat, ada adj. *Acide aminat*: Aminoacide.

aminhardar vt. Calinejar. Var.: **minhardejar**. Sin.: **apoponar**.

aminoacide n.m. Substança organica qu'a una foncion amina, constituent fondamental dei proteïnas. Sin.: **acide aminat**.

aminoacidemia n.f. Tenor dau sang en acides aminats.

aminoaciduria n.f. Presença d'acides aminats dins l'urina.

aminoalcòl n.m. Tèrme generic dei còrs dei doi foncions amina e alcòl. Var.: **aminoalcoòl**.

aminoazobenzèn(e) n.m. Un quau que sigue dei tres compauats $C_6H_5N_2$, C_6H_11 , NH_2 .

aminoazoïc, a adj. Qu'a la natura d'un derivat de la copulacion d'un compauat diazoïc m'una anilina.

aminofenòl n.m. Tèrme generic dei còrs dei doi foncions amina e fenòl.

aminogène, a adj. Radical univalent $-NH_2$ que s'atròva dins li aminas.

aminopiridina n.f. Nom dei derivats de la piridina.

aminoplast n.m. Resina sintetica termodurcissibla obtenguda per accion de l'urea sus lo formòl.

a minori adj. inv. (expression latina) Si di d'un endecasillabe que lu sieus accents son sobre li sillabas 4-7-10 ò 4-8-10: "*Tostemps azir falsedatz e enjan*" (Pèire Cardenal), "*Amor per cui planh e sospir e velh*" (Raimbaud de Vacairaç).

aminoside n.m. *Aminosides*: Família d'antibiotics bactericidis que la sieu molecula es compauada d'un sucre combinat m'una amina.

amioplasia n.f. Aplasia musculària, afeccion caracterisada per la mancança ò l'arrèt de creissença musculària.

amiostenia n.f. Anequeliment musculari.

amiotaxia n.f. Incapacitat à coordenar lu movements muscularis volontaris.

amiotonia n.f. Absença de tot movement dei muscles.

amiotrofia n.f. Atrofia dei muscles, en particulier dei muscles estriats.

amiotrofic, a adj. Relatiu à l'amiotrofia.

amira nf. 1. Ponch arremarcable dau ribatge ò vesible dau larg quau que n'en sigue l'alunhament, que permete ai navigadors de si situar: *Sus la costa orientala de Provença, Mont Cau es una amira*. Sin.: **senhau**. 2. (abstr.) Ponch de referiment.

amiral n.m. Oficièr general d'una marina militària. ♦ adj. *Bastiment amiral*: Nau qu'au sieu bòrd li a un amiral que comanda una foarça navala. Var.: **amirau**, **amiralh**.

amirala n.f. Esposa d'un amiral. Var.: **amiralessa**.

amiralat n.m. Denhetat d'amiral.

amiralessa n.f. Amirala.

amiralh n.f. Amiral.

amirau n.m. Amiral.

amirautat n.f. 1. Sèti dau comandament d'un amiral. 2. (En Grand-Bretanha) *L'Amirautat*: Lo ministèri de la Marina. – *Lord de l'Amirautat*: Ministre de la Marina (fins en lo 1967).

amistadós, oa adj. Amistós. Var.: **amistolós**.

amistadosament adv. D'un biais amistadós.

amistança n.f. Amistat.

amistançar (s') v.pr. Devenir amic. Sin.: **s'amigar**.

amistat n.f. Sentiment d'afeccion, de simpatia qu'una persona pròva per una altra. ♦ pl. Testimoniança d'afeccion: *Faire li sieu amistats à quauqu'un*. S'emplega en particulier coma formula de cortesia à la fin d'un letra.

amistolós, oa adj. Amistós.

amistós, oa adj. Amical.

amistosament adv. D'un biais amistós.

amistosar vt. Rendre amic. ♦ **s'amistosar** v.pr. S'amigar.

amitadar vt. Talhar per la mitat. ♦ vi. Èstre à la mitat.

amitòsi n.f. Division cellulària simplificada, per estranglament dau nucleu e dau citoplasma de la cellula.

amitotic, a adj. Relatiu à l'amitòsi.

amixia n.f. Impossibletat per doi espècias de s'ibridar.

ammocèt n.f. Larva de lamprea.

ammodita n.f. Granda vipèra de la tèsta triangulària dei Balcans, dicha *anguila dei sablas*.

ammofil(e), a adj. Vèspa que paralisa li toaras à còups d'agulhon e li poarta via dins la sieu tana per noirir li sieu larvas.

ammonal n.m. Explosiu compauat de nitrat d'ammòni e d'alumini.

ammòni n.m. Radical $-NH_4$ qu'ientra dins la composicion de saus ammoniacali.

ammoniac n.m. 1. Compauat gasós (NH_3) d'azòte e d'idrogène, d'una odor ponhenta. 2. Solucion aigoa d'ammoniac.

ammoniac, a adj. Relatiu à l'ammoniac. ♦ *Sau ammoniaca*: Clorure d'ammòni.

ammoniacal, a adj. Que contèn d'ammoniac; que n'a li proprietats.

ammoniat, ada adj. Que deriva de l'ammoniac.

ammoniemia n.f. 1. Presença d'ammoniac dins lo sang. 2. Taus d'ammoniac dins lo sang.

ammonificacion n.f. Ammonisacion.

ammonisacion (-izacion) n.f. Transformacion de l'azòte organic en azòte ammoniacal sota l'efècte dei bacterias dau soal. Sin.: **ammonificacion**.

ammonitrat n.m. Nitrat d'ammòni emplegat coma engrais azotat.

ammoniuria n.f. Eliminacion d'ammoniac per l'urina.

amnesia n.f. Diminucion ò perda completa de la memòria.

amnesic, a adj. Tocat d'amnesia. Sin.: **desmemoriat**.

amni n.m. Membrana mai intèrna qu'envelopa lo fètus, dai mamifèrs, dai auceus e dai reptiles. Sin.: **crespina**.

amniocentès n.f. Poncion de la cavitat uterina pendent la grossessa per prelevar de liquide amniotic e l'analisar.

amniogenès n.f. Procediment de formacion de l'amni.

amniografia n.f. Examèn radiografia dau prenhon.

amniorrea n.f. Evacuacion avant l'ora dau liquide amniotic.

amnioscopia n.f. Examèn endoscopic dau liquide amniotic.

amniòt n.m. *Amniòts*: Gropè de vertebrats que lo sieu embrion es envelopat d'un amni.

amniotic, a adj. Qu'apartèn à l'amni ò li si rapoarta. *Liquide amniotic*: Liquide qu'emplisse la pòcha de l'amni e dont banha lo fètus.

amniotiti n.f. Inflammacion de l'amni.

amniotomia n.f. Rompedura de l'amni provocada per aviar la jacilha.

amnistia n.f. Lèi que fa disparèisser lo caractèr d'infraction d'un fach castigable en escafant la condemnacion ò en empachant tota accion en justícia; efècte juridic d'una lèi pariera.

amnistiable, a adj. Que pòu èstre amnistiàt.

amnistiant, a adj. Que provòca l'amnistia.

amnistiar vt. (*amnosti*) Acordar l'amnistia à.

amoblament n.m. Ensèm dei mòbles e dei objèctes que constituïsson la decoracion d'una abitacion: *Teissut d'amoblament*. Sin.: **moblatge**.

amoblir vt. (*amoblissi*) Rendre mòble: *Amoblir la tèrra*.

amòc n.m. Accès de folia murtriera, en Malaisia.

amodaire n.m. Dispositiu dins lo carburador que permete l'aviada dau motor termic d'un veicule motorisat en enriquissent lo mesclum aire / carburant. Sin.: **enriquidor**.

amodar vt. (*amòdi*) Aviar, metre en foncion.

amolaire n.m. Persona qu'amoala lu coteus, etc. Sin.: **afilaire, aponchaire**. Var.: **remolaire, amolet**.

amolancar (s') v.pr. S'encalar, en parlant de tèrras destrempadi. Sin.: **s'amolinar**, **si concassar**, **s'avalancar**, **s'afonzinar** (Luceram).

amolar vt. (*amoli*) Amolir.

amolar vt. (*amoli*) Afilar.

amolatge n.m. Accion d'amolar. Sin.: **afilatge**.

amolet n.m. Amolaire: *Amolet ganha cinc sòus, n'en manja sèt*.

amolhanta n.f. e adj. f. Si di d'una vaca qu'es per vedelar.

amolhar vi. Per una vaca, èstre per vedelar.

amolherar vt. Maridar (un òme). ♦ **s'amolherar** v.pr. Si maridar, en parlant d'un òme.

amoliment n.m. 1. Accion d'amolir, de s'amolir. 2. Afebliment. Var.: **ramoliment**.

amolinar (s') v.pr. S'amolancar.

amolir vt. (*amolissi*) Rendre moal (quauqua ren, quauqu'un). Var.: **ramolir**. ♦ **s'amolir** v.pr. Devenir moal.

amolinar (s') v.pr. S'encalar, en parlan d'un terren, d'una riba.

amolissent, a adj. Qu'amolisse. Var.: **ramolissent**.

amolonament n.m. Accion d'amolonar; acumulacion. Sin.: **amontelament, apilament**.

amolonar vt. Metre en un molon; acumular. Sin.: **amontelar, apilar**.

amòme n.m. (bot.) Genre de plantas esquasi toti exotiqui, e qu'an, en general, una sabor aromatica. La grana es dicha *grana de paradís* ò *minigueta*.

amondaut adv. Advèrbi de luèc, varianta de **per amont, en amont, damont, de per amont**.

amonedament n.m. Accion d'amonedar; lo sieu resultat. Var.: **emmonedament**.

amonedar vt. Monetisar. Var.: **emmonedar**. Contr.: **desmonedar, desmonetisar**.

amonedat, ada adj. Qu'a de sòus. Sin.: **ric, argentat, borsonat**.

amonita n.f. Mollusc fossile de la gruèlha clausonada e enrotlada, caracteristic de l'èra segondària (Classa dei cefalopòdes).

amont n.m. Partida d'un flume, d'una ribiera, dau costat de la foant, en rapoart à un ponch considerat. Contr.: **avau**. ◇ *D'amont*: Cf. **damont**. Var.: **en per amont**. 2. *À l'amont*: Au començament d'un procèsus de fabricacion.

amontanhar vi. Menar lu estròps en montanha d'estiu. Sin.: **estivar**.

amontanhatge n.m. Periòde que lu estròps pàsson en montanha d'estiu. Sin.: **estivada, estivatge**.

amontelament n.m. Vèire **amolonament**.

amontelar vt. Amolonar.

amor n.m. 1. Sentiment intense, estacament que mescla la tendressa e l'atrach fisic entre doi personas: *Una istòria d'amor*. ◇ *Faire l'amor*: Aver de relacions sexuali. Sin. (vulg.): **fringar, boar, bicar, fotre**. Lo tèrme francés amour vèn de l'occitan sota l'influéncia dei Trobadors. Lo representant fr. dau lat. *amor* si tròba dins lo parlar d'oïl de Picardia sota la forma *ameur*, coma lo lat. *flor* donèt l'oc. *flor* e lo fr. *fleur*. 2. Movement de devocion per una divinitat, un ideal, una altra persona, etc.: *L'amor de Dieu, de la veritat, dau trabalh ben fach*. ◇ (fam.) *Un amor de* (seguit d'un nom): Una caua ò una persona polida, agradiva. *Un amor de tableu*. 3. Representacion allegorica de l'amor (sovent sota la forma d'un enfant m'un arc).

amor n.f. *Fin'Amor*: Amor cortés cantant per lu trobadors.

amora n.f. 1. Fruch de l'amorier. 2. *Amora sauvatja*: Fruch de la ròmega. Var.: **mora**.

amorachar (s') v.pr. (*de*) Provar per quauqu'un amor subit e passadís. Sin.: **s'amorosar, s'enviscar, si laisser pescar**.

amoral, a adj. Que non tèn còmpte dei règlas de la morala.

amoralisme n.m. 1. Biaís de si comportar d'una persona amoral. 2. Filosofia que renega tot fundament objectiu e universal de la morala.

amoralista n. Adèpte de l'amoralisme.

amoralitat n.f. Caractèr de cen qu'es amoral; comportament amoral.

amorejada n.f. Amor passadís. Var.: **amoreta**.

amorejar (s') v.pr. S'enamorar.

amorèla n.f. Morèla.

amoret n.m. Planta erbacea que s'en cultiva una espècia originària d'Àfrica, per li sieu flors perfumadi. Var.: **amoreta**.

amoreta n.f. Amor passadís. Var.: **amorejada**.

amoreta n.f. 1. Amoret. 2. Planta dei camps (muguet, *briza maxima*, etc.) 3. *Boasc d'amoreta*: Boasc d'una varietat d'acàcia, que s'emplega en marquetaria.

amoreu n.m. Fragostier.

amòrfa n.f. Papilionacea arbustiva d'Amèrica ubassença, qu'una varietat envaïssèt lo delta de Ròse sota lo nom d'*indifaus*.

amòrfe, a adj. 1. Qu'es ò sembla sensa energia, moal, inactiu. Sin.: **molastrós, flac**. 2. (quim.) Non cristallisat, en parlant d'un còrs. 3. (biol.) *Element amòrfe*: Constituent dei teissuts non visibles au microscòpi, per oposicion à *element figurat*.

amorier n.m. Aubre ò aubrilhon dei regions temperadi d'Àsia e d'Amèrica, dau suc lachós e dei fuèlhas caduqui.

amoriera n.f. Luèc plantat d'amoriers.

amoron n.m. Amora sauvatja.

amorós, oa adj. e n. Que pròva un sentiment d'amor per quauqu'un, d'atirança per quauqu ren. ♦ adj. Que manifèsta d'amor; relatiu à l'amor.

amorosament adv. D'un biaís amorós.

amorosar (s') v.pr. S'amorachar.

amoroso [amo'roso] adv. (mòt italian) (mús.) D'un biaís tendre, amorosament.

amor-pròpri n.m. Sentiment foart qu'una persona pròva per la sieu valor, la sieu dignitat.

amorrar vt. (*à*) Virar (un bateu) de façà. ♦

s'amorrar v.pr. (*à*) 1. Beure directament d'una botilha. 2. (mar.) Si virar de façà (per un bateu): *S'amorrar au vent*.

amòrsa n.f. 1. Començament de quauqua ren: *Es l'amòrsa d'un roman*. Sin.: **esquiç, entamenada, principi, començament, començar**. 2. Tròç de film ò de benda magnetica que sièrve à metre en plaça lo dispositiu. 3. Pichina massa d'explosiu que la sieu detonacion provòca l'explosion de la carga principal. 4. Produch gitat dins l'aiga per atraire lo peis. Sin.: **esca, bromeç**.

amorsador n.m. Aise de pesca per depauar l'amòrsa au fond de l'aiga.

amorsar vt. (*amòrsi*) 1. Començar à realisar (quauqua ren): *Amorsar un viratge, un cambiament, un affaire*. Sin.: **entamenar, començar, principiari**. 2. Metre en estat de foncionament: *Amorsar una pompa*. Sin.: **engranar**. 3. (pesca) Provedir d'una amòrsa. Sin.: **escar**.

amorsatge n.m. 1. Accion d'amorsar (quauqua ren), d'activar (un dispositiu, de començar à faire (quauqua ren). (quim.) Aviament d'una reaccion de polimerisacion per l'ajust d'uni substanças. 2. Dispositiu que permete l'esclatament d'una carga explosiva.

amortesible, a adj. (comptab.) Que pòu èstre amortesit.

amortesiment n.m. 1. (econ.) Prelevament sus lu resultats d'una societat, per compensar la depreciacion d'unu elements dau sieu actiu. 2. (dr.) Remborsament periodic d'un prèst: *Tableu d'amortesiment*. Var.: **amortiment**.

amortesir vt. 1. (econ.) Tornar constituir progressivament lo capital emplegat per una cròmpa mé l'ajuda dau benefici trach d'aquesta cròmpa: *Amortir la cròmpa d'una veitura*. 2. (dr.) Remborsar un prèst. Var.: **amortir**.

amortidor n.m. Dispositiu que permete de reduire la violença d'un còup, li vibracions d'una màquina, etc. ◇ (espec.) Dins una automobila, dispositiu que limita li vibracions e melhora la tenguda de rota.

amortierar vt. Garnir mé de mortier. Sin.: **cimentar**.

amortiment n.m. 1. Accion d'amortir ò de s'amortir. 2. (econ. e dr.) Amortesiment. 3. Diminucion d'amplituda d'un moviment oscillatòri. 4. (arquít.) Element decoratiu plaçat au sobran d'un axe vertical (estàtua, etc.).

amortir vt. 1. Diminuir l'efècte, la foarça de quauqua ren, l'afeblir: *Amortir un bosin, un balon*. 2. (econ. e dr.) Amortesir. ◆ **s'amortir** v.pr. S'afeblir, disminuir.

amortissable, a adj. (dr.) Que si pòu amortir.

amortit n.m. Accion de disminuir ò d'anullar lo rebomb d'un balon, d'una bala, dins d'unu esports.

amotar vt. (*amòti*) Faire de mòtas en laurant. Contr.: **desmotar, esmotar**.

amovibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es amovible.

amovible, a adj. 1. Que pòu èstre levat, separat d'un ensèms. Sin.: **levadís**. 2. Que pòu èstre desituit ò desplaçat, en parlant d'unu foncionaris.

amp n.m. Acronime de l'adenosina monofosfat ciclica.

ampelidacea n.f. *Ampelidaceas*: Família de plantas dicotiledoneï, que la vinha n'es lo tipe. Sin.: **vitacea**.

ampelocís n.m. Planta tropicala foarça vesina à la vinha.

ampelofague n.m. Parasite qu'ataca la vinha.

ampelografia n.f. Sciença de la vinha.

ampèr n.m. (electr.) 1. Unitat de mesura de l'intensitat d'un corrent electric (simbòle A) qu'equivau à l'intensitat d'un corrent constant que, mantengut dins doi conductors parallèles, rectilinhes d'una longuessa infinida, de seccion circularia negligibla e plaçats à una distança d'un mètre un de l'autre, dins lo vuèi, produiria una foarça de 2×10^{-7} newton per mètre de longuessa. 2.

Unitat de mesura de foarça magnetomotritz (simbòle A), equivalent à la foarça magnetomotritz producha au lòng d'una corba clavada quala que sigue entornada un còup solet per un conductor per un corrent electric d'un ampèr.

◇ *Ampèr per mètre*: Unitat de mesura dau camp magnetic (simbòle A/m), equivalent à l'intensitat de camp magnetic producha dins lo vuèi au lòng d'un ceucle d'un mètre de circonferença per un corrent electric d'una intensitat d'un ampèr mantengut dins un conductor rectiligne de longuessa infinida, de seccion circularia negligibla que forma l'axe dau ceucle considerat. Var.: **ampèra**.

ampèra n.m. Ampèr.

amperatge n.m. Intensitat d'un corrent electric. Preferir **intensitat**.

amperimètre n.m. Aparelh per mesurar en ampèrs l'intensitat d'un corrent electric.

amperitorn n.m. Anciana unitat de foarça magnetomotritz ò de potencial magnetic (simbòle At).

ampèr-ora n.m. Unitat de mesura de quantitat d'electricitat (simbòle Ah), qu'es equivalenta à l'electricitat transportada en una ora per un corrent d'un ampèr. *1 ampèr-ora vau 3600 colombs*.

ampicillina n.f. Penicillina semi-sintetica activa per via bucala ò parenterala sobre foarça espècias microbiani.

amplament adv. Embé amplessa. Sin.: **largament, abondosament**.

ample, a adj. 1. Larg: *Un vestit ample*. 2. Qu'es ò sembla potent, abundant: *Una votz ampla*. 3. Larg, dubèrt: *Una vision ampla de la situacion*. Var.: **d'amplessa, d'amplo**.

ample n.m. Amplessa.

amplectiu, iva adj. (bot.) Que n'envelopa completament un autre, en parlant d'un organe.

amplessa n.f. 1. Caractèr de cen qu'es ample, larg. 2. Importança, portada de quauqua ren: *L'amplessa d'un desastre*. Var.: **ample, amplo, amplesa**.

amplexicaude, a adj. Si di dei ratapinhats que la sieu coa es embarrada dins una peloira tesada entre li cuèissas.

amplexicaule, a adj. Si di dei organes vegetals (fuèlhas, etc.) qu'entórnon complidament lo tronquillon.

ampliacion n.f. 1. (dr.) Doble en forma autentica d'un acte administratiu. 2. (dr.) Acte que vèn completar cen qu'es estat dich dins un acte precedent. 3. (med.) *Ampliacion toracica*: Aumentacion dau volume de la gàbia toracica pendent una inspiracion.

ampliatiu, iva adj. (dr.) Que vèn completar cen qu'es estat dich dins un acte precedent.

ampliator, tritz n. (dr.) Persona que fa una ampliacion.

amplificacion n.f. Accion d'amplificar; lo sieu resultat. ◇ *Amplificacion genica*: (genet.) Produccion de totpen de còpias d'un meme gène per replicacion selectiva d'un fragment determinat de l'A.D.N.

amplificant, a adj. Qu'amplifica: *Induccion amplificanta*.

amplificar vt. Acréisser lo volume ò l'importança de: *Amplificar un son*. Sin.: **acréisser**, **engrandir**, **aumentar**.

amplificador, **tritz** adj. Qu'amplifica (quauqua ren), qu'aumenta l'efècte de quauqua ren.

amplificador n.m. 1. Dispositiu que permete d'en grandir una amplituda fisica (en particulier un senhau electric) sensa introdure una distorsion importanta. 2. Espec., aqueu dispositiu avant lu autparlaires dins una cadena electroacostica.

amplitud(a) n.f. 1. Valor de l'escart maximal d'una grandessa que varia periodicament. ◊ *Amplituda diurna*: Escart entre li temperaturas extremi d'una estacion lo meme jorn. – *Amplituda mejana annuala*: Escart entre la mejana de temperatura dau mes mai frèi e aquela dau mes mai caud. 2. Diferença entre la valor minimala e la valor màger d'una distribucion estatistica.

amplitunèr n.m. Element d'una cadena auta fedelitat que regropa un amplificador, un preamplificador e un tunèr.

amploa n.f. Pichin peis comun de la Mediterranea, sovent conservat dins la saumoirà ò dins l'òli (15 à 20 cm de lòng, Família dei engraulidats).

amplor n.f. (ò n.m.) Amplessa.

ampola n.f. 1. Envelopa de vèire d'una lampa electrica. 2. (patol.) Pichina tumefaccion sota l'epidèrma, plena de serositat e que vèn de fretaments tròup prolongats. Sin.: **bofiga**, **bofigon**. 3. Pichin tube de vèire sagelat que contèn un liquide; lo contengut d'aquesto tube: *Una ampola de vitaminas*. 4. *La santa ampola*: Vas que contenia lo sant òli per lo sacre dei rèis de França, autrifés.

ampolar vi. 1. (patol.) Agantar d'ampolas. 2. (patol.) Formar una ampola.

ampolar(i), **a (-ària)** adj. Qu'a la forma d'una botelha.

ampolar(i) n.m. Gròs mollusc que viu dins li aigas docí dei encontradas caudí.

ampolau adj. m. Si di d'una varietat d'olivier que la sieu frucha a de bofiguetas.

ampoleta n.f. Pichina ampola.

ampolèx n.m. Imenoptèr tropical predator dei babaròtas.

ampolós, **oa** adj. Pretensió, sensa profundessa, en parlant d'un estile ò d'un discors. Sin.: **enfatic**, **redondant**.

ampolositat n.f. Caractèr ampolós d'un estile, d'un discors.

amputacion n.f. Accion d'amputar; lo sieu resultat.

amputar vt. 1. Levar (un membre, una partida d'un membre) per una operacion cirurgicala: *Amputar quauqu'un d'un braç*, *amputar una man*. 2. Sostraire una partida d'un tot: *Amputar un tèxto d'un paragrafe important*.

amputat, **ada** adj. e n. Qu'es estat amputat.

amudiment n.m. (fon.) Fach de s'amudir.

amudir (s') v.pr. (fon.) Devenir mut, plus èstre prononçat.

amuèrcecandela n.m. 1. Pichin còne metallic que si mete sus li candelas per li amurcir. Sin.: **moflet**, **atupor**, **estofalume**. 2. Per derision: Sacristan.

amulet n.m. Objècte qu'una persona poarta per supersticion en li acordant de poder protectors. Sin.: **breu**.

amulhar vt. Metre à muelh, es à dire à trempar, per amolir.

amura n.f. (mar.) 1. Ancianament, cordatge que retenia lo canton inferior d'una vela cairada dau costat dau vent. 2. Aüra, *ponch d'amura*: Angle inferior avant d'una vela trapezoidala ò triangulària. 3. *Navigar babòrd*, *tribòrd amuras*: Navigar en recevent lo vent per babòrd, per tribòrd. Sin.: **contrescota**.

amurar vt. (mar.) Assubjectir una vela per lo ponch d'amura.

amurcèire n.m. Extinctor.

amurcir vt. (*amuèrci*) 1. Faire cessar de cremar: *Amurcir lo fuèc*, *una cigarreta*. 2. Faire cessar d'esclairar: *Amurce lo lume!* 3. Faire cessar de foncionar un aparelh (de gas, electric, etc.). Sin.: **atupir**. Var.: **demurcir**. ♦ **s'amurcir** v.pr. 1. Cessar de cremar. 2. Morir doçament.

amurcitge n.m. Accion d'amurcir. Sin.: **extincion**.

amusaire, **amusairela** n. Persona qu'amusa, que divertisse, que fa rire lu autres.

amusament n.m. Accion de s'amusar, fach de si divertir; distraccion, divertiment.

amusant, **a** adj. Qu'amusa, que divertisse.

amusar vt. 1. Distraire d'un biais agradiu, divertir. 2. Retardar ò enganar mé d'artificis.

amusia n.f. Incapacitat à cantar ò à reconóisser una música audida.

an n.m. 1. Temps que la Tèrra mete per faire lo torn dau soleu.; annada. – (m'un adjectiu numeral cardinal, per indicar l'atge). *Aver quinze ans*, *festejar lu sieus vint ans*, *morir à cent ans*. 2. Durada legala compresa entre lo promier de janvier e lo 31 de decembre, dins lo noastre calendier: *L'an passat*, *aquest an*, *l'an que vèn*. – *An Nòu*, *Cap d'An*: Lo promier jorn de l'an. – (loc.) *En l'an pebre*: Fa longtemps d'aquò.

an interj. Interjeccion que marca un esfoarç violent (per ex. un còup de destrau, un còup de raqueta au tennis, etc.).

anabaptisme n.m. Doctrina naissuda de la Reforma (s.XVI), que renegava tota valor au batejar dei enfants e demandava un segond batejar à l'atge adulte.

anabaptista adj. Que s'inspira de l'anabaptisme. ♦ adj. e n. Que professa l'anabaptisme.

anabàs n.m. Peis anfibi de l'Àsia dau Sud-Èst, que monta dins lu boissons per li manjar lu insèctes.

anabasi n.f. Periòde promier d'una malautia.

anabatic, **a** adj. Si di d'un vent de compausanta ascendenta coma l'ària que s'enuça au lòng d'un bauç foartament assolehat. Contr.: **catabatic**.

anabiòsi n.f. Retorn à la vida activa après un periòde d'ivernacion. Sin.: **reviviscença**.

anabiotic, **a** adj. Que pertòca l'anabiòsi.

anabolic, **a** adj. Que pertòca l'anabolisme.

anabolisant, a adj. e n.m. Si di d'una substança que favorisa l'anabolisme.

anabolisme n.m. (fisiol.) Ensèm dei fenomènes d'assimilacion dins lu èstres vius. Contr.: **catabolisme**.

anacarde n.m. Fruch de l'anacardier, de la grana oleginoa e manjadissa. Sin.: **notz de cajó**.

anacardiacea n.f. Terebintacea.

anacardier n.m. Aubre de l'Amèrica tropicala qu'una espècia, sonada *acajó à poms*, es cultivada per lu sieus fruchs (Familha dei terebintaceas).

anaciclic, a adj. Si di d'un mòt, d'una frasa, que si pòu lièger d'un sens ò d'un autre (ex.: *Roma e amor, amic e cima*). Sin.: **palindròme**.

anacinèsi n.f. Absença de movement.

anaclinal, a adj. (geomorfologia) Si di d'un cors d'aiga que s'escorre en sens opauat au pendatge ò d'un versant que la sieu penda es en sens contrari dau pendatge.

anaclitic, a adj. (psicol.) *Depression anaclitica*: Ensèm dei trebolicis de l'enfant separat de sa maire après d'aver passat lu premiers mes dins una relacion normala m'ela.

anacolut n.m. Rompedura dins la construccion sintactica d'una frasa. Ex: *Tornat au sieu, lo sieu cat èra partit*.

anacònda n.m. Granda sèrp d'Amèrica dau Sud, que si noïrisse de mamifèrs e d'auceus (longuessa: 7 m, òrdre dei ofidians). Sin.: **eunècte**.

anacoreta n.m. 1. Monge, eremita que viu dins la solituda (per op. Au *cenobita*, que viu en comunautat). 2. (fig.) Persona que mena una vida retirada.

anacoretic, a adj. De l'anacoreta.

anacoretisme n.m. Mòde de vida dei anacoretas.

anacreontic, a adj. Que fa pensar à l'òbra d'Anacreont, poeta liric grèc de l'Antiquitat.

anacreontisme n.m. Imitacion dau poeta Anacreont.

anacromatic, a adj. Si di d'un dispositiu, d'un objectiu non corregit per li aberracions cromatiqui.

anacronic, a adj. 1. Caracterisat per lo sieu anacronisme. 2. Vièlh, passat de mòda.

anacronicament adv. D'un biais anacronic.

anacronisme n.m. 1. Fach de non remetre un eveniment à la sieu data ò dins la sieu epòca.; confusion entre d'epòcas diferenti. 2. Caractèr de cen qu'es anacronic. 3. Biais d'agir passat de mòda.

anacrusi n.f. (mús.) Nòta ò grope de nòtas davant la primera barra de mesura, que mena au premier temps foart.

anada n.f. 1. Biais de si comportar. Sin.: **anament**. 2. Biais de caminar. Sin.: **cambada**.

anadenia n.f. Absença ò deficiència de l'activitat glandolària; absença de glândolas.

andròme, a adj. Si di dei peis (saumon, esturion) que s'en tórnon dins lu aigaus dont naissèron per si reproduire e morir.

anaduèlh n.m. Lausèrt sensa membres, que si noïrisse de vèrps e de limaças (Familha dei anguidats).

anaeròbi, òbia adj. (biol.) Que si pòu desvelopar en defoara de la presença d'ària e d'oxigène, en parlant d'un microorganisme. Contr.: **aeròbi**.

anaerobiòsi n.f. Mòde de vida dei organismes anaeròbis.

anafasa n.f. Tèrça fasa de la division cellulària per mitòsi, que vèn après la profasa e la metafasa.

anafilactic, a adj. Que pertòca l'anafilaxia.

anafilaxi n.f. (med.) Sensibilitat acreissuda de l'organisme en regard à una substança donada, determinada per la penetracion d'una dòsi minima d'aquesta substança.

anafòra n.f. (ret.) Represa d'un mòt ò d'una expression au començament de frases successivi.

anaforèsi n.f. (quim., fis.) Migracion vèrs l'anòde de particulas colloïdali en suspension dins l'electroforèsi.

anaforic, a adj. e n.m. (ling.) Si di d'un tèrme que remanda à un mòt ò à una frasa ja apareissuts dins lo discors.

anafrodisia n.f. Diminucion ò absença dau desidèri sexual.

anafrodisiac, a adj. e n.m. Si di d'una substança que diminueisse lo desidèri sexual. Contr.: **afrodisiac**.

anafrodita n. Persona que li agrada de si passar de plasers sexuals; persona que sofrisse d'anafrodisia.

anagenèsi n.f. Regeneracion ò reproduccion dei teïssuts.

anaglife n.m. 1. Obratge esculptat ò ciselat en basreleu. 2. Fotografia ò projeccion estereoscopica en doi colors complementari, que restituisse l'impression de releu.

anagliptic, a adj. e n.f. Si di d'una impression ò d'una escritura en releu à usatge dei bòrnis.

anagogia n.f. (relig.) 1. Elevacion de l'ànima dins la contemplacion mistica. 2. Interpretacion dei Escrituras que s'enauça dau sens literal au sens espiritual.

anagogic, a adj. Relatiu, confòrme à l'anagogia.

anagrama n.m. Mòt format m'ai letras d'un autre mòt que son messi dins un autre òrdre. Ex.: *amar e arma., capir e picar*.

anagramatic, a adj. Qu'a lo caractèr d'un anagrama.

anagramatisar (-izar) vt. Metre quauqua ren en anagramas.

anagramatista n. Autor d'anagramas.

anal, a adj. 1. De l'anus. 2. (psican.) *Estadi anal*: cf. **sadic-anal**. Var.: **anau**.

analèctas n.f. pl. Tròç causits d'un ò d'unu autors. Sin.: **antologia**.

analeptic, a adj. Si di d'una substança qu'estimula e dona de foarças.

analfabeta adj. e n. Que saup ni lièger ni escriure. ■ Si fa sovent una confusion mé *illetterat*, que non es en capacitat de capir cen qu'escriu ni cen que liège.

analfabetisme n.m. Estat d'una persona, d'una populacion analfabeta.

analgesia n.f. Disparicion de la sensibilitat à la dolor.

analgesic, a adj. e n.m. Si di d'una substança ò d'un remèdi que provòca l'analgesia. Sin.: **antalgic**.

analgèsidats n.m. pl. Família d'acarians que s'acontèton d'ingerir la graissa dau plumatge dei auceus sensa lu desturbar.

analizable, a (-izable, -izabla) adj. Que si pòu analisar.

analisaire, a (-izaire, -izaira) n. 1. Persona que practica una analisi psicologica. 2. Analisator.

analisant, a n. Persona que si sotamete à una analisi psicologica.

analisar (-izar) vt. 1. Sotametre à una analisi, estudiar per l'analisi: *Analisar un còrs, de documents, un libre*. 2. Sotametre à una psicanalisi.

analisator (-izator) n.m. Aparelh que permete de faire una analisi. Var. (2): **analisaire**.

analisi n.f. 1. Descomposicion d'una substança, d'un còrs en lu sieus elements constitutius (analisi qualitativa, analisi quantitativa): *Analisi de l'ària, de l'aiga*. Contr.: **sintèsi**. 2. Estudi fach per determinar li diferenti parts d'un tot e lu rapoarts entre aqueli parts: *L'analisi d'un tèxto*. Contr.: **sintèsi**. 3. (gram.) *Analisi gramaticala*: Estudi de la natura e de la foncion d'un mòt dins una proposicion. – *Analisi logica*: Estudi de la natura e de la foncion dei proposicions dins una frasa. 4. (inform.) Ensèm dei trabalhs que comprènon l'estudi detalhat d'un problema, la concepcion d'un metòde que permete de lo resòlver e la definicion precisa dau tractament correspondent sus un computador. 5. (econ.) *Analisi dau trabalh*: Estudi dei elements necessaris à l'execucion d'un trabalh, per eliminar lu esfoarç improductius. – *Analisi de la valor*: Estudi de produchs en tèrmes de foncions de remplir per un cost minimal de fabricacion. 6. (mat.) Partida dei matematicas relativa ai estructuras e ai calculs ligats ai nocions de limitas e de continuitat. 7. (psican.) Cura psicanalitica. *Analisi didactica*: Analisi que tot futur psicanalista li si deu sotametre.

analizat, ada (-izat, -izada) n. Qu'a subit una cura psicanalitica.

analista n. 1. Especialista de l'analisi (matematica, informatica, finanças, etc.). 2. Psicanalista.

analista-programaire, airtiz n. Informatician encargat de l'analisi e de la programacion correspondententa.

analitat n.f. (psican.) Ensèm dei determinacions psiquiqui ligadi à l'estadi anal.

analitic, a adj. 1. Qu'opèra per analisi: *Un esperit analitic*. Contr.: **sintetic**. 2. Que compoarta una analisi ò n'en resulta: *Un estudi analitic*. 3. Psicanalitic. 4. (log.) *Enonciat analitic*: Proposicion que lo predicat es contengut dintre lo subjècte. 5. *Filosofia analitica*: Corrent de pensada anglo-saxon dau s. XX, que s'opaua ai sintèsis abstrachi en prepaucant una analisi dei fachs que repaua sobre des basas de la logica dau Cercle de Viena (groupe d'intellectuals de l'entre-doi-guèrras, que volfòn constituir un saber organizat à partir dei descubèrtas de la sciènça).

analitica n.f. (filos.) *Analisi transcendentala*: Estudi dei formas a priori de l'entendiment, da Kant.

analiticament adv. Per lo mejan d'una analisi, d'un biais analitic.

anallergic, a adj. Que non provòca una reaccion allergica.

analogia n.f. 1. Semblança entre de cauas ò de personas: *Analogia de gusts*. ◇ *Per analogia*: D'après lu rapoarts de semblança constatats entre li doi cauas. 2. (ling.) Aparicion de novèli formas à partir dei correspondenças ja existenti entre lu tèrmes d'una mema classa.

analogic, a adj. 1. Fondat sus l'analogia: *Rasonament analogic*. 2. *Diccionari analogic*: Diccionari que recampa lu mòts en foncion dei relacions semantiqui entre elu. 3. (tecn.) Que representa, tracta ò transmete de donadas sota forma de variacions continuï d'una grandessa fisica: *Senhau analogic*. Contr.: **numeric**.

analogicament adv. D'un biais analogic.

analogisme n.m. Rasonament per analogia.

analogue, òga adj. Que presenta una semblança, de rapoarts de similituda m'una altra caua: *Aver una opinion analòga à-n-aquela d'un amic*. Sin.: **semblable, comparable, vesin, confòrme, conèxe, pariable**. ◆ n.m. Cen que rapròcha de, cen que sembla à.

anament n.m. 1. Anada. 2. Biais d'èstre, de si comportar. Sin.: **comportament, portadura**.

anamnèsi n.f. 1. Ensèm dei entre-senhas que lo mètge recampa en interrogant un malaut sobre l'istòria de la sieu malautia. 2. (liturgia) Preguiera que vèn après la consecracion.

anamnestic, a adj. Relatiu à l'anamnèsi.

anamniòta adj. Sensa amni.

anamniòtas n.f. pl. Família de vertebrats desprovedits d'amni.

anamorfic, a adj. Relatiu à l'anamorfòsi.

anamorfoscòpi n.m. Instrument optic per corregir l'anamorfòsi.

anamorfòsi n.f. 1. Imatge donat per d'unu sistemas optics (espec. miralhs desformants). 2. (b.-a.) Representacion voluntariament desformada d'un objècte, que la sieu apareença vertadiera pòu èstre destriada unicament en regarjant l'imatge sota un angle particulier ò au mejan d'un miralh desformant. 3. (med.) Desformacion de l'imatge radiografic d'una partida dau còrs, per metre en evidença d'unu ponch precís.

ananàs n.m. Planta d'Amèrica tropicala, cultivada finda en Àfrica per lo sieu gròs fruch compauat, de la carn sucrada e gustoa.; aquesto fruch. Família dei bromeliaceas.

anangioplasia n.f. Insufisença congenitala dau sistema vasculari acompanhada d'un endarrieratge mental.

ananquiment n.m. Debilitacion.

ananquit, ida adj. 1. Maigre e sensa gràcia, espec. en parlant d'un cavau. 2. Si di d'una persona à l'encòup grada e maigra. Sin.: **aflancat, desflancat**.

anap n.m. Vas per beure de l'Atge Mejan, en metal, sovent m'un pen e un cubeceu.

anapèst n.m. (metr.) Pen de vèrs grèc ò latin compauat de doi brevis e d'una lònca.

anapestic, a adj. Relatiu à l'anapèst: *Ritme anapestic*.

anapiratic, a adj. Qu'es lo resultat d'un exercici esperlongat d'un membre ò de l'usança contunha d'un muscle: *Ràmpea anapiratica*.

anaplasia n.f. 1. Desvelopament limitat ò anormal d'una cellula ò d'un teissut. 2. Tumor anaplasica.

anaplastic, a adj. Relatiu à l'anaplasia.

anaplastmòsi n.f. Enfeciment dei vertebrats dei encontradas caudi que mena à una anèmia foarta e à la gamadura (caquexia).

anaplastia n.f. Operacion cirurgicala plastica, lo mai sovent per autoempeut.

anapleròsi n.f. Recobrament per empeut ò protèsi de cen qu'es perdut en seguida à una ferida.

anar vi. (*vau, vas, va, anam, anatz, van*; la conjugason es bastida quora sobre lo latin *vadere*, quora sobre *anar*). 1. Si desplaçar d'un luèc à una autre: *Anar en vila, à l'escòla*. 2. Condure, menar à una destinacion precisa: *Aqueu camin va à la mar*. 3. Agir, si comportar: *Non anar tròup leu dins lo tieu travalh!* 4. Èstre, si sentir, si portar: *Coma va? Va pas la tèsta?* 5. Convenir, s'adaptar: *Aqueu vestit t'anava ben, aqueu prètz ti va?* 6. *Anar d'acòrdi*: S'entendre abitualament. 7. Foncionar: *Aquela màquina non va ben*. 8. M'un infinitiu: èstre per, expression dau futur pròche. ◇ *Anar solet*: Èstre evident. ◇ *Anèm!* Interjeccion per marcar l'incrèdulitat ò l'impaciença. ◆ **s'en anar** v.pr. 1. Partir, laisser un luèc. 2. (fig.) Morir. 3. (fig.) Disparéisser, si degalhar (per li cauas). Var.: **s'enanar**.

anarco-sindicalisme n.m. Tendènça dau sindicalisme obrier que demanda per lu sindicats la gestion dei afaires economics sota lo contraròtle dirècte dei travalhaires.

anarco-sindicalista n. e adj. Aparaire de l'anarco-sindicalisme. ◆ adj. Que pertòca l'anarco-sindicalisme.

anarmonic, a adj. (vièlh) *Rapoart anarmonic*: Birapoart.

anarquia n.f. 1. Anarquisme. 2. Estat de desòrdre deugut à l'absènça d'autoritat politica, à la carença dei lèis. 3. Desòrdre, confusion: *Es una vertadièra anarquia dins lu tieus afaires!*

anarquic, a adj. Que tèn de l'anarquia; qu'es en preda à l'anarquia.

anarquisant, a adj. e n. Que tende vèrs l'anarquisme; qu'a de simpatias per l'anarquisme.

anarquisme n.m. Doctrina politica que preconisa la supression de l'Estat e de tota constrencha sociala sobre l'individú. Sin.: **anarquia**.

anarquista adj. e n. Aparaire de l'anarquisme. ◆ adj. Relatiu à l'anarquisme.

anartre, a adj. 1. (ling.) Qu'es sensa article. En occitan, lu toponimes (montanhas, fluvis, país) indeterminats son anartres: *Occitània, Palhon*, etc., ma si nòta: *L'Occitània dau tèrç millenari, l'Aup de Provença*, etc. 2. Sensa articulacion vesibla ò audibla.

anartria n.f. (psicol.) Incapacitat à articular lu mòts en seguida à una lesion cerebrala.

anasarca n.f. (med.) Edema generalisat; idropisia.

anastigmat adj. m. Si di d'un sistema optic corregit de l'astigmatisme, en particular d'un objectiu fotografic ò cinematografic.

anastilòsi n.f. (b.-a.) Reconstruccion d'un edifici en roïnas, facha sobretot mé d'elements retrovats sus plaça.

anastomosar vt. (*anastamòsi*) Reünir (doi conduchs) per anastamòsi. ◆ **s'anastomosar** v.pr. Formar una anastamòsi.

anastomosat, ada adj. Reünit per anastamòsi. Si di en particular dau traçat d'un aigau que quora si dessepara, si torna jónher sovent.

anastomòsi n.f. (anat.) Acolament sus una longuessa donada ò reünion, per un tròç intermediari, de doi vaisses sanguins, de doi nèrvis, de doi fibras musculari. ◇ (cir.) Abocament cirurgical de doi conduchs, canals ò cavitats.

anastomotiv, a adj. Relatiu à l'anastomòsi.

anatròfa n.f. (gram.) Inversion de l'òrdre abitual dei mòts.

anatema n.m. (relig.) 1. Escumenge màger còntre un eretic. ◇ Persona condemnada per aquesta sentença. 2. (fig.) Condamnacion publica, blaime sevère: *Mandar l'anatema sobre quauqu'un*.

anatemisar (-izar) vt. 1. (relig.) Condamnar per anatema. 2. Blaimar publicament, mandar l'anatema (sobre).

anatexia n.f. (geol.) Fusion de ròcas dintre la crosta continental, que dona naissença à un magma granitic.

anatexita n.f. Gnès dont lu lièchs minerals son contornats, serpentats ò gaire vesibles.

anatifidats n.m. pl. Família d'auceus palmipèdes que lo tipe n'es l'anedà.

anatifides n.m.pl. Anatifidats.

anatifè n.m. Crustaceu marin que de foara sembla un mollusc en rason de la sieu gruèlha calcària e viu fixat per un foart pecol ai boases que flòton (òrdre dei cirripèdes).

anaticisme n.m. Capitalisacion dei interès d'una soma prestada, que si calcula sus una durada inferiora à un an.

anatomia n.f. 1. Estudi scientific de la forma, de la disposicion e de l'estructura dei organes de l'òme, dei bèstias e dei plantas. 2. Aquesta forma, aquesta estructura. ◇ Per analogia, *anatomia d'una màquina*: La sieu estructura. 3. (fam.) Forma exteriora, aspècte dau còrs uman: *Laissat vèire la sieu anatomia*.

anatomic, a adj. 1. Relatiu à l'anatomia. 2. Especialament previst en foncion de l'anatomia umana: *Un sèti anatomic, una manelha anatomica*.

anatomicament adv. Dau ponch de vista de l'anatomia.

anatomisar (-izar) vt. Dissecar (un còrs).

anatomista n. Especialista de l'anatomia.

anatomopatologia n.f. Estudi dei modificacions de forma ò d'estructura deugudas à la malautia.

anatoxina n.f. Toxina microbiana qu'a perdut la sieu toxicitat e pòu doncas autrejjar l'immunitat.

anau, ala adj. Anal.

anauxita n.f. Silicat natural d'alumini dau grope de la caolinita.

anaverin n.m. Verin de la sèrp que la sieu toxicitat es estada diminuida e pòu donar l'immunitat.

anax n.m. Sòrta d'agronàs que ponde lu sieus òus dins lu tronquilhons aiguèstres.

anc adv. (vièlh) Jamai.

anca n.f. (anat.) 1. Region que correspoande à la joncion entre lo còrs e lo membre posterior ò inferior. 2. Articulacion dau femur mé l'oàs iliac. Sin.: **maluc**. 3. (zool.) Partida dau torax dei insèctes que receu la cuèissa.

ancada n.f. Còup donat sus l'anca.

ancassier, a adj. 1. Qu'a de gròssi ancas. Sin.: **ancat**. 2. Que juèga dei ancas.

ancat, ada adj. Ancassier (1).

ancessor n.m. Persona qu'una altra n'en descende. Sin.: **antenat, ancian, davancier**. ♦ pl. 1. Ensèm de d'aquelu qu'un n'en descende. 2. Aquelu qu'an viugut avant nautres.

anchòia n.f. Amploa.

anchoiada n.f. Pasta d'amploas esquichadi mé d'òli d'oliva.

ancian, a adj. e n. 1. Qu'existe despí longtemps: *Una tradicion anciana*. 2. Qu'apartèn à una epòca acabada: *Lo latin es una lenga anciana*. 3. Qu'es plus en foncion: *Un ancian ministre*. ♦ n. Persona qu'èra encargada avant d'autri d'un trabalh, d'una foncion. ♦ n.m. 1. Cen qu'es ancian (mòbles, objèctes divers). 2. (M'una majuscula) Personatge ò escrivan de l'Antiquitat greco-romana.

ancianament adv. Autrifés. Sin.: **à passat temps, d'un temps, dins lo temps**.

ancianetat n.f. 1. Estat de cen qu'es ancian. 2. Temps passat dins una foncion, un emplec, à partir dau jorn de la nominacion.

ancillari, ària adj. (lit.) De la serviciala.

ancistrodon n.m. Vipèra d'Amèrica dau Sud.

ancola n.f. Arc-botant.

ancolament n.m. Fach d'ancolar, de s'ancolar, d'arquetar, de s'arquetar.

ancolar vt. Sostèner au mejan d'un arc-botant. Sin.: **arquetar, enarcar**. ♦ **s'ancolar** v.pr. Faire foarça sus una partida dau còrs per fornir un esfoarç de resença: *S'ancolar còntraun aubre*. Sin.: **s'arquetar, s'enarcar**.

ancolia n.f. Renonculacea dei boascs mé de flors blavi ò violeti. Sin.: **gancs de pastressa, aglantin**.

àncora n.f. 1. Pèça d'acier ò de fèrre, religada à un cau ò à un ormege, que sièrve à immobilisar una nau en s'agafant au fond de l'aiga. Sin.: **fèrre**. 2. Pèça de relotjaria que regularisa lo movement dau balancier.

ancorar vt. 1. Immobilisar (un bateu) au mejan d'una àncora. Sin.: **donar fond, donar lo fèrre, surgir**. 2. Estacar solidament à-n-un ponch fixe. 3. Fixar profundament (un sentiment, una idea, una abituda, etc.). Sin.: **donar fond, donar lo fèrre, surgir**. ♦ **ancorar** ♦ vi. S'immobilisar au mejan d'una àncora, en parlant d'un bateu. ♦ **s'ancorar** v.pr. S'establir definitivament.

ancoratge n.m. 1. Accion d'ancorar (un bateu). 2. Accion de fixar solidament. ♦ *Ponch d'ancoratge*: Dins l'abitacle d'un veicule, luèc dont si vèn fixar la cintura de

seguretat; (fig.) Element fondamental qu'à l'entorn s'organisa un ensèm: *Lo ponch d'ancoratge d'una política*. 3. Implantacion: *L'ancoratge d'un partit politic dins una region*.

ancoreta n.f. Dins la marina anciana, pichina àncora que li si donava fond, passat l'ancoratge dau fèrre mèstre.

ancuèi adv. Lo jorn present. Var.: **encuèi**.

andalhada n.f. Alinhament de fen ò de cerealas dalhats e depauats sus lo soal.

andalhaira n.f. Màquina per faire li andalhadas.

andalhar vi. Alinhar sus lo soal li cerealas ò lo fen après lu aver dalhats. ♦ vt. *Andalhar un camp*: Alinhar en andalhadas lo fen ò li cerealas d'aqueu camp.

andalós, osa adj. e n. D'Andalòsia.

andana n.f. 1. Biaís que pílhon li cauas, un afaire, etc. 2. Biaís de si tenir, de caminar. Sin.: **portadura, semblant, anament**. 3. Reng de plantas. 4. Fila de mèrc sus un cai. 4. Via costejada d'aubres, d'una baranha, etc. 3. Passatge entre doi filas de cadieras, de bancs, etc. Sin.(3 e 4): **alea, alèia, lèia** (francismes).

andante adv. (mús.) (mòt italian) [an'dante] Dins un movement moderat. ♦ n.m. Tròç executat dins aqueu movement (espec. lo segond movement d'una sonata).

andantino adv. (mús.) (mòt italian) [an'dantino] Dins un movement un pauc mai viu que *andante*. ♦ n.m. Tròç executat dins aqueu ritme.

andesita n.f. Ròca volcanica, blanca ò grisa, compauada sobretot de plagioclas e de piroxène.

andi n.m. *Mandar un andi, tirar un andi*: Faire capir per allusions; faire un esfoarç de mai. ♦ *Donar d'andi*: Donar de coratge.

andicap n.m. 1. Desavantatge quau que sigue, infermitat que mete quauqu'un en estat d'inferioritat. Sin.: **endec, endequitge**. 2. (espòrts) Espròva esportiva dont si restablisce l'egalitat entre lu concurrents en li impauant un desavantatge de pes, de distança, etc.

andicapaire, airitz n. (espòrts) Comissari encargat d'andicapar.

andicapant, a adj. Qu'andicapa: *Una malautia andicapanta*. Sin.: **endecant**.

andicapar vt. 1. Desavantatjar: *La sieu timiditat l'andicapa*. Sin.: **endecar, desfavorejar, desfavorir**. 2. (espòrts) Sotametre un concurrent ai condicions de l'andicap: *Andicapar un cavau*.

andicapat, ada adj. e n. Si di d'una persona que patisse d'un andicap.

andin, a adj. e n. Dei Andas.

andispòrt adj. inv. Relatiu ai espòrts practicats per lu andicapats fisics.

andolha n.f. 1. Produch de carnsalada cuècha dins un budev constituit principalament dau tube digestiu dei animaús (especialament dau poarc). Sin.: **anduècha, anduèlh**. 2. (fig.) Persona bèstia ò desgaubiada.

andorran, a adj. e n. D'Andòrra.

andrèn n.m. Insècte de la Família dei apides, generalament negre, que fa lo sieu nido dins la tèrra.

andriàs n.m. Alabrena granda, fossila dau miocène de Soïssa.

andrinòpla n.f. Estòfa de coton à boan mercat, lo mai sovent roja.

andrivau n.m. Andrивon.

andrivon n.m. 1. Cordatge per auçar una vela, una bandiera. Sin.: **driça**. 2. Àncora pichona dei galèras. 3. Auciera per tonejar una nau. Sin.: **flon**. Var.: **andrivau**.

androcentric, a adj. natura d'un sistema de relacions socials centradi sus l'òme.

androceu n.m. Ensèm de estaminas (organes mascles) d'una flor.

androcefal(e), a adj. Si di d'una estàtua d'animau de la tèsta umana.

androconia n.f. Escauma avariada ai glàndolas odoroi dei alas d'unu parpalhons mascles.

androctòne n.m. Escorpionàs d'Àfrica ubassença que la sieu ponhedura es mortala.

androfòbia n.f. Aborriment à respiech de l'òme.

androgène, a adj. e n. Si di d'una substança ormonala que desvelòpa lu caractèrs sexuals mascles.

androgenèsi n.f. Desvelopament de l'òu à partir dau nucleu espermatic solet. Sin.: **partogenèsi mascla**.

androgenic, a adj. Relatiu à l'òme.

androgen(e), a adj. 1. Que tèn à l'encòup dei doi sèxes; ermafrodita. 2. Si di dei plantas que poàrton à l'encòup li flors mascli e li flors femèli. ◆ n. Èstre androgine.

androgenia n.f. Caractèr de l'androgine; ermafrodisme. Var.: **androgenisme**.

androgeniflòr(e), a adj. Que toti li sieu flors son ermafroditi.

androgenisme n.m. Androgenia.

androïde, a adj. (med.) Que presenta de caractèrs de tipe masculin. ◇ *Obesitat androïda*: Obesitat en la quala l'amolonament de teissut adipós prevau dins part superiora dau còrs.

androïde, a n. Automat de la cara umana.

androlatra n. Persona que practica l'androlatria.

androlatria n.f. Culte divenc portat à l'òme.

androlha n.f. 1. Andolha. 2. (au pl.) Vestit degalhat, estraças.

andrologia n.f. Estudi de la morfologia e de la patologia de l'aparelh genital masculin.

andrològue, òga n. Especialista de l'andrologia.

andromòrfe, a adj. Qu'a la forma d'un òme. Sin.: **antropomòrfe**.

andron n.m. Carriera sensa eissida. Var.: **androna**. Sin.: **carriera bòrnia**.

androna n.f. Andron.

andropaua n.f. Diminucion de l'activitat genitla d'un òme, à partir d'un atge variable.

androsteròna n.f. Ormòna sexuala mascla.

anduècha n.f. Andolha. Sin.: **anduèlh**.

anduèlh n.m. Andolha. Sin.: **anduècha**.

andura n.f. Prestança, andana (2). Sin. **portadura**.

aneantiment n.m. Anientament (forma classica).

aneantir vt. (*aneantissi*) Anientar (forma classica).

anecdòta n.f. Racònte breu d'un fach estrange, picant ò gaire conoissut.

anecdotic, a adj. Que tèn de l'anecdòta, que pertòca pas l'essencial: *Un detalh purament anecdotic*.

anecdoticament adv. D'un biais anecdotic.

anecdoticier, a n. (lit.) Persona que recampa ò cuènta d'anecdòtas.

anecdoticisar (-izar) vi. Cuntar d'anecdòtas.

àneda n.f. Auceu palmipède de la Família dei anitidats, migrator à l'estat sauvatge, que si noirisse de particulas vegetali ò de pichini predas trovadi dins l'aiga e retengudi per de lamellas dau bèc. Lo mascle si di *anet* (en niçard la forma femenina sigue promiera, coma per la lèbre, mai que segur per influença de l'italian *anatra*). ◇ *Àneda marina, escura, negra*: Àneda dei regions boreali, dau plumatge escur, que passa l'ivèrn dins li regions temperadi e si noirisse de cauquilhaiges. ◇ *Àneda d'ivèrn*: Àneda dau bèc roge e dau plumatge de toti li colors, que passa sus li coastas d'Euròpa occidentala. ◇ *Àneda coa lònca*: Àneda sauvatge de la coa ponchuda. ◇ *Àneda seraira*: Àneda dau bèc larg. ◇ *Àneda upegada*: Àneda plonjairitz piscivòra dei mars septentrionali, que li sieu migracions vernali mènnon dins li regions temperadi.

anedon n.m. Pichina àneda.

anegament n.m. Accion d'anegar, de si negar.

anegar vt. Negar.

anegriment n.m. Accion, fach d'anegrir. Var.: **ennegriment**.

anegrir vt. (anegrissi) 1. Rendre negre. Var.: **ennegrir**. 2. Retraire d'un biais inquietant, pessimista: *Anegrir la situacion*. ◆ **s'anegrir** v.pr. Devenir negre. Var.: **negrejar**. Sin.: **s'escurcir**.

anèla n.f. Flòta de pels que la sieu cima forma un aneu. Sin.: **bloca, bocla**.

anelacion n.f. (med.) Respiracion malaisida.

aneladura n.f. Bocla, pels en anèla.

anelant, a adj. Qu'a de mau à respirar.

anelar vi. (lit.) Respirar embé difficultat.

anelar vt. 1. Dispauar en aneus. 2. Per un taur, un poarc, etc., li passar un aneu dins la nharra, lo grunhe, per lo poder immobilisar e l'empachar de cavar lo soal. ◆ vi. Si metre en anèlas, en parlant dei peus. Sin.: **crepar**.

anelastic, a adj. Qu'a la propietat d'anelasticitat.

anelasticitat n.f. Proprietat d'un materiau que la sieu elasticitat imperfacha a per origina un fretament interior.

anelat, ada adj. 1. (bot., zool.) Que presenta una seguida d'aneus. 2. (arquit.) *Colonna anelada*: Que lo sieu fust es esculptat d'aneus.

anelectric, a adj. Boan conductor d'electricitat.

aneleta n.f. Pichin aneu. Var.: **anelin**. ◇ (arquit.) Cadun dei tres filets que sepàron lo gorgerin de l'esquina dins lo capiteu doric.

anelide n.m. *Anelides*: Embrancament de vèrps, formats d'una seguida de segments anelats, coma lo lombric, la sansuga e de nombroi formas marini.

anelier, a n. Persona que fa ò vende d'aneus. Sin.: **daurier, joelier**.

anelin n.m. Pichin aneu, espec. per metre à l'aurelha.

anèm interj. Interjeccion que dona d'assegurança, de coratge à quauqu'un. Sin.: **zo!, issa!**

anèmia n.f. 1. (med.) Diminucion de la concentracion en emoglobina dau sang (en sota de 0,13 mg/l per l'òme, en sota de 0,12 mg/l per la fema). 2. (fig.) Afebliment: *L'anèmia de la produccion*. Sin.: **aflaquiment**, **desanament**.

anèmiar vt. (*anemii*) Rendre anemic. ◆ **s'anèmiar** v.pr. Devenir anemic.

anèmiat, ada adj. Que tende vèrs l'anèmia.

anemic, a adj. e n. Relatiu à l'anèmia; que sofrisse d'anèmia.

anemocòr(e), a adj. Grana, semença portadi per lo vent.

anemocoria n.f. Transpoart dei granas per lo biais dau vent.

anemofil(e), a adj. (bot.) Si di dei plantas que la sieu pollinizacion es assegurada per lo vent.

anemofilia n.f. (bot.) Pollinizacion facha per lo vent.

anemofòbia n.f. Natura dei plantas que crènhon bravament l'accion dau vent.

anemografe n.m. Anemomètre enregistraire.

anemograma n.m. Grafic obtengut au mejan d'un anemografe.

anemografia n.f. Enregistrament au mejan d'un anemografe.

anemomètre n.m. Aparelh que sièrve à mesurar la velocitat d'escorrement d'un fluide gasós, especialament lo vent.

anemometria n.f. Mesura de la velocitat au mejan d'un anemomètre.

anemometric, a adj. Relatiu à l'anemometria; fach au mejan d'un anemomètre, en parlant d'un contraròtle, d'una mesura.

anemòna n.f. 1. Planta erbacea que d'uni espècias son cultivadi per li sieu flors decorativi (Família dei renonculaceas). 2. *Anemòna de mar*: Actinia, rustuguet (animau).

anemoscòpi n.m. Nom scientific de la giroleta que dona l'endrechiera dua vent.

anencefal(e), a adj. e n. Que sofrisse d'anencefalia.

anencefalia n.f. Absença de cervèu.

anencefalic, a adj. Relatiu à l'anencefalia.

anepatia n.f. Demeniment ò supression dei foncions dau fetge.

anepigrafe n.m. (arqueol.) Si di d'un monument, d'una moneda, d'una medalha sensa inscripcion.

anequeliment n.m. Fach de s'anequelir. Var.: **nequeliment**. Sin.: **aflacament**, **aflaquiment**, **afebliment**, **desanament**.

anequelir vt. Afeblir, aflacar. Var.: **nequelir**. ◆ **s'anequelir** v.pr. S'anequelir, s'aflacar.

anequelit, ada adj. Qu'a perdut li sieu foarças. Var.: **nequelit**. Sin.: **afeblit**, **aflacat**, **aflaquit**, **desanat**.

anereccion n.f. (med.) Absença ò fugacitat de l'ereccion.

anèrgia n.f. (med.) Incapacitat à reagir à un antigène que l'organisme li èra sensibilisat.

anèrgic, a adj. Relatiu à l'anèrgia; que sofrisse d'anèrgia.

anèrgissent, a adj. Que provòca l'anèrgia.

aneroïde, a adj. *Baromètre aneroïde*: Que fonciona per desformacion d'una capsula ò per torsion d'un tube metallic.

anerotisme n.m. Mancança de plaser dins l'acte sexual.

anestèsia n.f. 1. Perda pauc ò pron completa de la sensibilitat de tot lo còrs (*anestèsia generala*) ò d'una partida (*anestèsia locala*), per una malautia ò per un agent anestèsic. 2. (fig.) Insensibilitat.

anestèsiant, a adj. e n. Anestèsic.

anestèsiar vt. 1. Practicar una anestèsia (sus quauqu'un, una partida dau còrs). 2. (fig.) Endormir, rendre insensible: *Anestèsiar l'opinion publica*.

anestèsic, a adj. Relatiu à l'anestèsia; que provòca l'anestèsia.

anestèsic n.m. Substança que provòca l'anestèsia per inalacion ò per injeccion (protoxide d'azòte, clorofòrme, pentiobarbital, etc.). Sin.: **anestèsiant**.

anestesiologia n.f. Sciènça de l'anestèsia e ensèm dei tecnicas que li son ligadi.

anestesiologista n. Especialista de l'anestesiologia.

anestèsista n. Mètge que practica l'anestèsia.

anet n.m. Mascle de l'àneda. Sin.: **bois**.

anet n.m. Ombellifèra aromatica dei fuèlhas vèrd escur, comunament sonat *faus anís* ò *fenolh bastard*.

anètòl n.m. Èter oxide que si tròva dins li essenças d'anís, d'anís estelat, de fenolh ò d'estragon.

aneu n.m. 1. Ceucle de matèria, generalament dura, que li si pòu estacar ò suspendre quauqua ren. 2. Ceucle, generalament de metal preciós, que si poarta au det. ◆ Espec., aneu que lu espòs poàrton à l'anulari de la man seneca. ◆ *Aneu pastoral*: Aneu que poàrton lu prelat cristians. 3. Cen qu'evòca la forma d'un ceucle: *Un aneu rotier*. 4. (mat.) Ensèm mé doi lèis de composicion intèrna que la promiera li dona l'estructura de grope comutativ e la segonda es associativa e distributiva en regard à la promiera. Se la segonda lèi es comutativa, l'aneu es dich *comutativ*. 5. (astron.) Zòna circularia de matèria qu'enviròta d'uni planetas, formada d'una multituda de pichins fragments solides e pichins que cadun a la sieu velocitat: *Aneus de Jupitèr, de Saturne*. 6. Caduna dei divisions extèrnes d'animaus segmentats, coma lu anelides ò lu artropòdes.

aneuploïde, a adj. Natura de l'organisme que la sieu dotacion cromosomica anormala non es multipla d'un genòma determinat.

aneuploïdia n.f. Estat de cen qu'es aneuploïde.

aneurina n.f. Vitamina B1. Sin.: **tiamina**.

aneurisma n.m. (med.) Bofiga formada per li parets alteradi d'una artèria ò dau coar.

aneurismal, a adj. Relatiu à l'aneurisma; que tèn de l'aneurisma.

aneurismorrafia n.f. Metòde de sutura d'un aneurisma.

anèx(e), a adj. Qu'es estecat, ligat à una caua principala: *Un document anèxe*. Var.: **annèx(e)**.

anèxa n.f. 1. Bastiment, servici anèxe: *Una anèxa de l'escòla, l'anèxa dau Municipi*. 2. *Anèxas de l'utèrus*: Lu

ovaris e li trombas. 3. *Anèxas embrionari*: Organes contenguts dins l'òu fecondat ma exteriors à l'embrion que li fan proteccion. 3. (comptab.) Document que vèn completar, comentar e explicar li informacions dau bilanç e dau còmpte de resultat. 4. Partida d'un document, d'un libre, que dona d'informacions suplementari: *Si reportar à l'anèxa*. Var.: **annèxa**.

anexar vt. (*anèxi*) Faire intrar (quauqua ren ò quauqu'un) dins un grope, un ensèm, lo jónher à. – Faire passar (un territòri) parcialament ò totalament sota lo poder d'un autre. Var.: **annexar**.

anexion n.f. Accion de restacar, d'anexar, en particulier un territòri; lo territòri ensin anexat. Var.: **annexion**.

anexionisme n.m. Política que tende à anexar un país ò mai à un autre. Var.: **annexionisme**.

anexionista adj. e n. Que vòu anexar un país à un autre; aparaire de l'anexionisme. Var.: **annexionista**.

anexití n.f. (med.) Inflamacion dei anèxas de l'utèrus. Var.: **annexití**.

anfetamina n.f. Substança medicamentoa qu'estimula l'activitat dau cervèu e diminuisse la fam e lo soam.

anfiartròsi n.f. Articulacion que permete unicament de movements limitats ai pèças de l'esquelèt que reünisse (vertèbras).

anfibi, íbia adj. 1. Que pòu viure dins l'ària e dins l'aiga, en parlant d'una planta ò d'un animau: *La granolha es un animau anfibi*. 2. Que si pòu desplaçar tant sus tèrra coma sus l'aiga: *Una veitura anfibia*. ◇ *Operacion anfibia*: Menada en meme temps per tèrra e per mar, especialament au cors d'un desbarcament. Var.: **anfibi**.

anfibi n.m. *Anfibis*: Classa de vertebrats de la larva aiguèstra provista de gaunhas, de la pèu nuda e de la temperatura variabla, que comprèn tres superòrdres: lu *urodèles*, lu *anors* e lu *apòdes*. Sin.: **batraci**.

anfibiòsi n.f. Mòde de vida dei animaues e dei plantas anfibis.

anfibi, ia adj. Anfibi.

anfibòla n.f. Mollusc gasteropòde dei estuaris d'Australàsia.

anfibòla n.f. Mineral negre, brun ò vèrd, dei ròcas eruptivi e metamorfiqui. Li anfibòlas son de silicats de fèrre e de magnèsi.

anfibòl(e), a adj. (med.) Intermediari entre lo periòde d'estat e la defervescença, en parlant d'una malautia, d'una fèbre.

anfibolic, a adj. Que contèn d'anfibòla.

anfibilita n.f. Ròca metamorfica constituïda essencialament d'anfibòla.

anfibiologia n.f. Doble sens d'una frasa en rason de la sieu construccion ò de la causida d'unu mòts (ex.: *Lu magistrats an judicat l'òme colpable* = "lu magistrat an judicat que l'òme es colpable" ò "lu magistrats an judicat l'òme qu'es colpable").

anfibiologic, a adj. Ambigú, de sens doble. Sin.: **equivòc**.

anficion n.m. Animau carnassier de l'oligocèn e dau miocèn, que seria bessai l'ancestor dau can.

anfiction n.m. (Antiqu.) Deputat au conseu de l'anfictionia.

anfictionia n.f. (Antiqu.) Dins la Grècia antica, associacion de ciutats, pi de pòbles, à l'entorn d'un santuari.

anfictionic, a adj. Relatiu à una anfictionia.

anfil(e), a adj. (quim.) Si di d'uni moléculas qu'an una mitan idrofila e una idrofòba.

anfimixia n.f. Fusion dei nucleus mascle e femeu, fasa essenciala de la fecondacion.

anfineure n.m. *Anfineures*: Classa de molluscs marins coma lo quitron. Sin.: **poliplacofòres**.

anfiox n.m. Pichin animau marin que viu escondut dins la sabla, tipe de l'embranchement dei cefalocordats.

anfipòde n.m. *Anfipòdes*: Òrdre de pichins crustaceus dau còrs comprimit lateralament, que d'unu vívon en aiga doça, d'autres dins la mar.

anfiprion n.m. Peis ossut, mirgalhat dei estèls de l'Ocean Indian.

anfirotil(e), a adj. Si di d'un temple qu'a un portic à cada cap.

anfiptèr n.m. En araldica, sèrp ò drac alat.

anfisbena n.m. Reptile d'Amèrica tropicala, que la tètta e la coa an lo meme aspècte (per aquò es dich *sèrp dei doi tètstas*). Òrdre dei *lacertilians*.

anfistòme n.m. Vèrp trematòde que viu dintre l'aparelh digestiu dei bovideus e que li causa una malautia greva, l'anfistomiasi.

anfistomiasi n.f. Malautia greva causada ai bovideus per un vèrp, l'anfistòme.

anfiteatre n.m. 1. (Antiqu.) Grand edifici mé de gradins que lu Romans edificàvon per lu combats de gladiators, etc. 2. Granda sala de cors equipada de gradins. 3. Dins un teatre, ensèm dei plaças situadi sobre lu balcon e li galerias. 4. *Anfiteatre morenic*: Barri de morenas dspauat en arc de ceucle, situat sus lo front d'un ancian glacier. Sin.: **valon morenic**.

anfitrion n.m. (lit.) Persona da cu si manja, òste.

anfiume n.m. Sòrta d'alabrena dau mièjorn-levant dei Estats-Units, que li sieu gaunhas consèrvon una traça dins l'animau adulte.

anfiumidat n.m. *Anfiumidats*: Família d'anfibis urodeus qu'enclau l'anfiume.

anfolit n.m. (quim.) 1. Còrs que pòu jugar à l'encòup lo ròtle de basa e d'acide e subisse en meme temps doi dissociacions electrolitiqui de tipes diferents. 2. Electrolit qu'a à l'encòup la foncion acide e la foncion basa.

anfonsa n.f. Anfonson.

anfòssa n.f. Anfonson.

anfonson n.m. Peis dei coastas rocassoï, vesin dau mèro. Var.: **anfonsa, anfòssa, anfòssa**. Sin.: **cèrnia, lèrnia**.

ànfora n.f. (Antiqu.) Vas mé doi manelhas simetriqui, un coal estrech, provista ò non d'un pen, que servia è a conservar e à transportar lu aliments.

anfòssa n.f. Anfonson.

anforic, a adj. Si di d'un alen anormal descubèrt dins l'escota dau pièch e que sembla un bosin fach en bofant au dedintre d'una ànfora.

anfotèr, a adj. Que pòu jugar lo ròtle de basa ò d'anidride acide, en parlant d'un oxide.

anfotonia n.f. Ipertonia que pertòca à l'encòup lu doi sistemas neurovegetatius, lo simpatic e lo para-simpatic.

angaria n.f. Mollusc beu, gastropòde marin d'Indonèsia, conoissut despí lo jurassic.

angaria n.f. (dr. intern.) Requisicion qu'un Estat fa en temps de guèrra de veïcules ò de naus estrangiers que si tròvon sus lo sieu territòri.

angariar vt. (*angari*, classic *angàrii*) Requisicionar (una nau); obligar (una nau) à receure un cargament.

angorian, a adj. D'Angcòr.

angeiti n.f. Inflamacion dei vaisseus.

àngel [ˈaŋdʒe] n.m. 1. Èstre espiritual, entre Dieu e l'òme. ◇ *Àngel gardian*: Dins lo catolicisme, àngel estacat à cada cristian per lo protegir. ◇ *L'Àngel Bofareu*: Àngel dei gautas gonfladi que bofa dins una tromba, sovent representat dins li glèias. 2. (fig.) Persona perfiecha ò provista d'una granda qualitat: *Un àngel de doçor, siés un àngel*.

àngel n.m. Grand peis marin (à l'entorn de 2 m) dau grope dei peis-cans, que lo sieu còrs sembla aqueu de la ràia. Var.: **peis àngel**.

angelar vi. Venir àngel.

angelejar vi. Faire l'àngel.

angelenc, a adj. Angelic.

angelic, a adj. 1. De la natura de l'àngel. 2. Denhe d'un àngel: *Una votz angelica*. Var.: **angelenc**.

angelica n.f. 1. Planta ombellifèra aromatica cultivada per li sieu cambas e lu sieus petales si mànjon confidi. 2. Camba confida d'aquela planta.

angelicament adv. D'un biais angelic.

angelisme n.m. Refut dei realitats carnali e materiali, per desidèri de puretat extrèma.

angelet n.m. Pichin àngel (sobretot dins l'iconografia). Var.: **angelon**.

angelon n.m. Angelet.

àngelus n.m. 1. (m'una majuscula) Preguiera en latin, que comença per aqueu mòt, recitada ò cantada lo matin, à miègjorn e lo sera. 2. Campanada qu'anonça aquela preguiera.

angeròna n.f. Raça de falèna.

angevin, a adj. e n. D'Angiers ò d'Anjau. Var.: **anjauvin, anjouvin**.

angevin n.m. Moneda de l'Atge-Mejan. Var.: **angevina**.

angevina n.f. Angevin (moneda).

angiectasi n.f. (patol.) Dilatacion d'un vaisseau.

angiectasic, a adj. Relatiu à l'angiectasi.

angiendoteliòma n.m. Angiòma d'evolucion maligna.

angina n.f. 1. Inflamacion dei mucoas de l'istme de la laringe e de la faringe. Sin.: **esquinança**. 2. *Angina dau pièch*: Sindròme dolorós de la region precordiala, acompanhat d'una sensacion d'angoissa. Sin.: **angòr**.

anginós, oa adj. 1. Acompanhat d'angina.; relatiu à l'angina ò à l'angina dau pièch. 2. Que sofrisse d'angina, que li es subjècte.

angiocardiografia n.f. (med.) Radiografia dei cavitats dau coar e dei gròs vaisseus que li son abocats.

angiocardiograma n.m. Clichat obtengut per lo biais d'una angiocardiografia.

angiocarp(e) n.m. Nom d'una varietat de fonges coma la vessina de lop, que li sieu espòras son desliuradi solament au moment precis de la sieu esparpalhada.

angiocolecistiti n.f. Inflamacion de la vesicula e dei conduchs biliaris.

angiocoliti n.f. Inflamacion dei vias biliari.

angiuedema n.m. Formacion de zòna edematoï de la pèu, dei mucoas e dei viscèras.

angiodermiti n.f. Inflamacion dei vaisseus de la pèu.

angiofluoroscopia n.f. Metòde per estudiar lu vaisseus de la pèu.

angiografia n.f. Radiografia dei vaisseus après injeccion de substança opaca ai rais X.

angiografic, a adj. Relatiu à l'angiografia.

angiologia n.f. Partida de l'anatomia qu'estúdia lu sistema circulatòris sanguin e linfatic.

angiologic, a adj. Relatiu à l'angiologia.

angiologue, òga n. Mètge especialisat en angiologia.

angiòma n.m. Tumor vasculària benigna, lo mai sovent congenitala.

angiomatòsi n.f. Malautia que si caracteriza per la formacion d'angiòmas multiples à la susfàcia dei teguments ò dins la profundor dei organes.

angioneuròsi n.f. Tresvirament profund, morbós, dau sistema vasomotor en seguida à un trebolament psiquic emocional.

angiopatia n.f. Nom generic dei malautias dei vaisseus.

angioplastia n.f. *Angioplastia transluminala*: Tecnica que permete de tractar li estenòsis arteriali au mejan d'una sonda à balonet gonflable qu'esquiza la placa d'ateròma.

angiosarcòma n.m. Sarcòma que la sieu multiplicacion cellulària vèn dei elements conjontius dei vaisseus sanguins.

angioscòpi n.m. Aparelh per estudiar de pròche lu vaisseus capillaris.

angioscopia n.f. Examèn visual dei vaisseus capillaris.

angiospasmè n.m. Contraccion espasmodica d'un vaisseau sanguin, majament l'artèria.

angiospasmodic, a adj. Relatiu à l'angiospasmè.

angiospèrma n.f. *Angiospèrmas*: Sota-embrancament (300 000 espècias) de plantas fanerogami que li sieu granas son dins un fruch. Li angiospèrmas poàdon èstre monocotiledoneï ò dicotiledoneï.

angle n.m. 1. Canton. 2. (mat.) Figura formada per doi miègi-drechas, ò *costats*, ò per doi miègs-plans, ò *faças*, que si cópon. ◇ *Angle agut*: Inferior à 90°. ◇ *Angle drech*: Angle de 90°. ◇ *Angle obtús*: De mai de 90°. ◇ *Angle plat*: De 180°. ◇ *Angles adjacents*: Angles qu'an

la mema poncha, un costat en comun e son situats de cada caire d'aqueu costat. ◇ *Angles complementariss*: Angles adjacents que la sieu soma dona un angle drech. ◇ *Angles suplementariss*: Angles adjacents que la sieu soma dona un angle plat.

anglés, esa adj. e n. D'Anglatèrra. Var.: **englés, inglés**. ◆ n.m. Lengua indo-europea dau grop germanic, parlada principalament en Grand-Bretanha e dins lu Estats-Units.

anglesa n.f. 1. Escritura cursiva clinada vèrs la drecha. 2. Bocla de bèrris lònca e rotlada en espirala. ◇ (coïna) À *l'anglesa*: Cuèch à la vapor.

anglesar vt. *Anglesar un cavau*: Li seccionar lu muscles baissaires de la coa per la far estaire orizontala.

anglesatge n.m. Accion d'anglesar un cavau.

anglet n.m. (arquít.) Motlura cava, dau profieiu angulari, que separa lu boçatges.

anglican, a adj. e n. 1. De l'anglicanisme. 2. Que professa aquesta religion.

anglicanisme n.m. Glèia oficiala de l'Anglatèrra, que reconoisce coma cap lo rèi despí la rompedura entre Enric VIII e Roma (1534); la sieu doctrina, li sieu institucions.

anglicisacion (-izacion) n.m. Accion d'anglicisar.

anglicisant, a (izant, a) adj. 1. Qu'a imparat l'anglés. 2. Que pilha un caractèr anglés, qu'imita li manieras anglesi.

anglicisar (-izar) vt. Donar un aire, un accent anglés à: *Anglicisar un mòt, un comportament*. ◆ **s'anglicisar** v.pr. 1. Pilhar un caractèr anglés. 2. Imitar lo biais de faire anglés.

anglicisme n.m. 1. Biais de dire particulier à l'anglés. 2. Manleu à l'anglés.

anglicista n. Especialista de la lenga, de la civilisacion e de la literatura anglesi.

angloamerican, a adj. e n. 1. Comun à l'Anglatèrra e ai Estats-Units d'Amèrica. 2. Dei Americans d'origina anglo-saxona. ◆ n.m. Anglés parlat dins lu Estats-Units. Sin.: **american**.

angloangevin, a adj. e n. Relatiu à la dinastia que tenguèt lo poder en Anglatèrra après la conquista normanda (1066).

angloarabe, a adj. e n. Si di d'una raça de cavaus que vèn d'un crosament entre lo pur-sang e l'arabe.

anglofil(e), a adj. e n. Favorable ai Anglés, à cen qu'es anglés.

anglofilia n.f. Simpatia per lu Anglés, per cen qu'es anglés.

anglofòbe, a adj. e n. Ostile ai Anglés, à cen qu'es anglés.

anglofòbia n.f. Antipatia per lu Anglés, per cen qu'es anglés.

anglofòne, a adj. e n. De lenga anglesa.

angloïrlandés, esa adj. e n. Que pertòca à l'encòup l'Anglatèrra e l'Irlanda; que recampa de caractèrs anglés e irlandés.

anglomane, a adj. e n. Que pròva una admiracion exagerada per l'Anglatèrra e lu Anglés.

anglomania n.f. Defaut d'un anglomane.

anglonormand, a adj. e n. 1. Que recampa d'elements anglés e normands. – *Cavau anglonormand*: Que vèn d'un crosament entre li raças anglesa e normanda. 2. Qu'apartèn à la cultura francesa (normanda, angevina) establida en Anglatèrra après la conquista normanda (1066). ◆ n.m. Dialècte de lenga d'òil parlat de cada costat de la Marga de 1066 à la mitan dau s. XIVⁿ.

anglo-saxon, a adj. e n. 1. De civilisacion britanica. 2. Dei pòbles germanics (Angles, Jutes, Saxons) qu'envaït l'Anglatèrra au s. V. ◆ n.m. (ling.) Anglés ancian.

angoissa n.f. 1. Inquietuda importanta, paur intensa, naissuda d'una menaça immediata e acompanhada de manifestacions caracteristiqui coma la taquicardia, la sudacion, etc. 2. Experiença metafisica que permete à l'òme de pilhar consciença de la sieu realitat e d'aquela dau monde, d'après l'existencialisme. Sin.: **angústia, estransi**.

angoissant, a adj. Angoissós.

angoissar vt. Causar d'angoissa à (quauqu'un). Sin.: **angustiar**.

angoissat, ada adj. e n. 1. Que pròva d'angoissa. 2. Subjècte à l'angoissa. Sin.: **angustiat**.

angoissós, oa adj. Que provòca l'angoissa. Var.: **angoissant, angustió**.

angolés, a adj. e n. De l'Angòla.

angon n.m. 1. Javelina dau fèrre barbelat, qu'emplegàvon lu Francs. 2. Peçuga espinuda per la pesca dei crustaceus.

angòni n.m. 1. Competicion, lucha. 2. Agonia.

angòr n.m. Autre nom de l'angina dau pièch (latin *angor pectoris*).

angorà adj. e n. 1. Que presenta de pels lònchs e sedós, en parlant d'unu animaus (cat, coniu, cabra). 2. Fach de pels de coniu ò de cabra angorà: *Lana angorà*.

angström n.m. Unitat de mesura de longuessa d'onda e dei dimensions atomiqui (simb.: Å), que vau un dètz-miliarden de mètre (10⁻¹⁰ m).

anguidat n.m. *Anguidats*: Família de lausèrts serpentifòrmes, embé de patas esquasi inexistenti ò mancanti, coma l'anaduèlh.

anguide n.m. *Anguides*: Autre nom dei *anguillides*. Var.: **anguillidat**.

anguifòrme, a adj. Qu'a la forma d'una anguila. Var.: **anguillifòrme**.

anguila n.f. Peis ossut de la carn delicata, dau còrs lòng e dei nadarèlas pichini, que viu dins lu cors d'aiga ma fa lu òus dins la mar dei Sargassas. ◇ *Anguila de mar*: Filat. Sin.: **filàs, gronc**. ◇ (provèrbi) *Cu pilha l'anguila per lo coa e la frema per la paraula, pòu dire que tèn ren*.

anguilat, ada adj. Anguilenc.

anguilenc, a adj. Que sembla una anguila. Var.: **anguilat**.

anguiliera n.f. 1. Pesquier d'anguilas. 2. Ret per pescar li anguilas.

anguillidat n.m. Anguillide.

anguillide n.m. *Anguillides*: Família de peis apòdes que lo tipe n'es l'anguila. Var.: **anguide, anguillidat**.

anguillifòrme, a adj. Qu'a la forma d'una anguila.

Var.: **anguifòrme**.

anguillula n.f. Pichin vèrp que d'uni espècias son un terrible parasite dei vegetals, dei animaus e de l'òme (classa dei nematòdes).

anguillulòsi n.f. Malautia que l'anguillula provòca.

anguilum n.m. Nom collectiu per li anguilas.

anguinalha n.f. Engue.

angular(i), ara (-ària) adj. 1. Que forma un angle. – *Distança angulara entre doi ponchs*: Angle format per lu doi rais visuals que jónhon l'uèlh de l'observator à-n-aquelu doi ponchs. 2. Situat à un angle. ◇ *Pèira angulara*: Pèira fundamentala que forma l'angle d'un bastiment. – Basa, fundament de quauqua ren.

angulós, oa adj. 1. Que presenta d'angles vius. ◇ *Un vis angulós*: Que lu sieus trachs son foartament prononçats. 2. (mat.) *Ponch angulós*: Ponch d'una corba qu'admete doi tangents diferenti.

angústia n.f. Angoissa.

angustiar vt. Angoissar.

angustiós, oa adj. Angoissós.

angusticlau n.m. (Antiqu.) 1. Benda de porpra que decorava la tunica dei cavaliers romans. 2. Aquesta tunica.

angustifoliat, ada adj. (bot.) Qu'a de fuèlhas totplen estrechi.

angustipennat, ada adj. Mé d'alas fini, en parlant d'un auceu.

angustiròstre, a adj. M'un bèc estrech, en parlant d'un auceu.

angustura n.f. 1. Rusca d'unu aubrilhons d'Amèrica dau Sud de la Família dei rutaceas, que s'emplegava coma febrifuge e àura si destilla coma amar aperitiu. 2. *Faussa angustura*: Rusca dau vomiquier.

anhèla n.f. Anheu femeu.

anelada n.f. Ensèm dei anheus d'una portada.

anelar vt. Faire lo sieu pichon, en parlant d'una fea.

anelat n.m. Anheu d'un an.

anelatge n.m. 1. Fach, accion d'anelar. 2. Periòde de l'an quora li feas anhelon.

anelier n.m. Pastre qu'a un estròp de feas.

anelina adj. f. e n.f. *Lana anhelina*: Lana corta, sedoa e frisada, que vèn de la promiera tondura de l'anheu.

anelon n.m. Pichin anheu.

anelum n.m. Lo tot dei anheus.

anheu n.m. 1. Pichin de la fea. 2. *Anheu pascal*: Anheu que lu Judieus sacrificon à Pascas per festejar la sortida d'Egipte.

anidre, a adj. (quim.) Que non pòu contenir d'aiga.

anidremia n.f. Dementiment ò defauta d'aiga dins lo sang.

anidride n.m. Còrs que pòu donar naissença à un acide en si combinant mé l'aiga.

anidrisacion (-izacion) n.f. Tresmudament d'una substança en anidride.

anidrisar (-izar) (s') v.pr. Si tresmudar en anidride.

anidrita n.f. Sulfat natural anidre de calci, mai dur que l'escalhòla.

anidrobiòsi n.f. (biol.) Abiòsi.

anidròsi n.f. (med.) Absença ò diminucion sensibla de la sudacion.

anidrotic, a adj. e n.m. Que demenisse la sudor.

anientament n.m. Fach d'èstre anientat; destruccion. Sin.: **aniilacion**.

anientar vt. 1. Destrúger completament: *La granhòla a anientat la recòlta*. 2. Levat li sieu foarças morali ò fisiqui à, abatre. Var.: **aneantir**. ◆ **s'anientar** v.pr. Disparéisser totalament: *Lo mieu espèr s'es anientat*.

anilhar vi. Endilhar.

aniilacion n.f. Accion d'aniilar; lo sieu resultat. Sin.: **anequelimet, anientament**. ◇ (fis.) Reaccion entre una particula e una antiparticula, que disparéisson per si transformar en un ensèm d'autri particulas, generalament mai leugieri.

aniilar vt. Redurre à ren, destrúger, paralisar.

anilina n.f. Amina ciclica de formula $C_6H_5-NH_2$, derivada dau benzène, basa de nombrós colorants sintetics, obtenguda autrifés per destillacion de l'indigò e àura extracha dau carbon.

anilisme n.m. Intoxicacion per l'anilina.

ànima n.f. 1. Principi de la vida e de la pensada de l'òme; (espec.) Principi d'existença, de pensada e de sentiment considerat coma opauat au còrs uman e que li deu sobreviure. ◇ *Rendre l'ànima*: Morir. 2. Ensèm dei facultats intellectuàli e morali d'una persona; l'individú considerat dau ponch de vista moral, intellectual, etc. ◇ *La boana ànima de...*: Locucion que marca lo respècte per una persona moarta. 3. Natura d'un grope. 4. (lit.) Abitant: *Un vilatge de cent ànimas*. 5. Pichina lama de boasc plaçada dins un instrument à coardas per transmetre li vibracions à toti li partidas. 6. *Ànima d'un catòde*: Fin fuèlh de metal d'una granda puretat dont si depaua lo metal au cors d'una electrolisi e constitueisse la part centrala de la placa catodica obtenguda. 7. *Ànima d'un electròde de soudadura*: Fieu central metallic negat dins un enrobatge. 8. *Ànima d'un cau*: Fieu axial d'un cau. 9. (b.-a.) Nucleu que poarta lo revestiment d'una esculptura (espec. dins l'art medieval). 9. Partida cava d'una boca de fuèc: *L'ànima dau canon*. Var.: **arma**.

animacion n.f. 1. Fach per quauqu'un, per quauqua ren, d'animar un grope, un luèc, de crear ò d'entretenir de relacions entre li gents. Sin.: **avivada**. 2. Movement, envanc, generalament en collectivitiat: *Una carriera plena d'animacion*. 3. Calor, vivacitat: *Discutir embé animacion*. 4. (cín.) Tecnica en la quala si filma imatge per imatge de dessenshs, de mariòtas, etc. E qu'una projeccion de 24 imatges per segondas farà semblar animats: *Un film d'animacion*.

animadversion n.f. (lit.) Antipatia declarada, reprobacion.

animal, a adj. Vèire **animau, ala**.

animalaria n.f. 1. Dins un laboratòri, luèc dont son tenguts lu animaus destinats ai experièncas. 2. Negòci especialisat dins la venda d'animaus de companhia (espec. peis, auceus, ratetas).

animalàs n.m. Gròssa bèstia.

animalcul(e) n.m. Animau pichin pichin, que si pòu vèire solament au mejan d'un microscòpi.

animalesc, a adj. Que fa semblar à un animau: *De manieras animalesqui*.

animalier, a adj. 1. Que pertòca la representacion artistica dei animaus: *Pintura animaliera*. 2. *Pargue animalier*: Pargue dont li bèstias vívon en libertat.

animalier, a n. 1. Artista que representa d'animaus. 2. Persona que s'ocupa dei animaus dins un zoo, un laboratòri, un pargue.

animalisar (-izar) vt. Rebaissar au nivèu de l'animau. ◆ **s'animalisar** v.pr. Se rebaissar au nivèu de l'animau.

animalitat n.f. Ensèm dei caractèrs pròpris de l'animau.

animalum n.m. Lo tot dei animaus.

animar vt. 1. Donar de movement, de dinamisme à (un luèc, un grope). 2. Possar quauqu'un à agir: *L'ideal que l'anima*. ◆ **s'animar** v.pr. Devenir viu, plen d'animacion.

animat, ada adj. 1. Plen d'animacion: *Una avenguda animada*. 2. (cín.) *Dessenh animat*: Cf. **desenh**.

animato adv. (mús.) (mòt italian) [ani'mato] Embé animacion, vivacitat.

animator, tritz n. Persona que dona d'envanc, d'estrambòrd, de movement, à un spectacle, una reünion, etc.: *Un animator de television*. Sin.: **avivaire, menaire de juèc**. ◇ (espec.) Persona encargada d'organisar e d'enquadrar d'activitats dins una collectivitât.

animau n.m. 1. Èstre vivent, organisat, mobile, sensible e que si noirisse de substànças organiqui. 2. Èstre animat, desprovist dau lengatge (per oposicion à l'òme). 3. Persona nèscia, grossiera ò brutala.

animau, ala adj. 1. Dei animaus, per oposicion ai vegetals e ai minerals. 2. De l'animau, per oposicion à l'òme; qu'evòca un animau: *Calor animala*. 3. *Pòle animal*: Pòle dorsal de l'òu, per oposicion m'au *pòle vegetatiu*. Var.: **animal, a**.

animeta n.f. 1. Forma à botons. 2. Pala de calici.

animisme n.m. Religion, crensença, qu'atribuisse una ànima ai bèstias, ai fenomènes e objèctes naturals.

animista adj. e n. 1. Qu'apartèn à l'animisme. 2. Partidari de l'animisme.

animós, oa adj. Que moastra de coratge. Sin.: **coratjós, valent, voluntós**.

animositat n.f. Mauvolença, antipatia que si manifeston sovent per un còup de colèra. Sin.: **ostilitat, òdi, rancura, ressentida**.

anion n.m. Ion cargat negativament. Dins una electrolisi, l'anion va vèrs l'anòde.

anionic, a adj. Relatiu ai anions. – *Emulsion anionica*: Emulsion establa dins un mitan basic alcalin.

anipnòsi n.f. Mancança de soam.

aniridia n.f. Mancança congenitala de viston, parciala ò totala.

anís n.m. Nom comun à l'anís estelat e à divèrsi ombellifèras (pimprinèla, cumin, fenolh) cultivadi per lu

sieus fruchs que son emplegats dins la preparacion de tisanas e per perfumar divèrsi bevendas alcolisadi. Var.: **ànisi**. ◇ *Anís estelat*: Autre nom de la *badiana*.

anisada n.f. Aigardent à l'anís.

anisar vt. Aromatisar mé d'anís.

anisat, ada adj. Aromatisat à l'anís.

aniseta n.f. Liqueur compauada mé d'esperit d'anís vèrd, d'alcòl, d'aiga e de sucre.

ànisi n.m. Anís.

anisc, a adj. e n.m. Derivat de l'anís.

anisocitòsi n.f. Inegalitat entre lu eritrocits e li leucocits.

anisocoria n.f. Inegalitat entre lo viston d'un uèlh e aqueu de l'autre.

anisocromia n.f. Inegalitat de colorament dei globilhons roges dau sang.

anisodactil(e) n.m. Carabe que viu sota lu còdols dins lu luèc aigaiós.

anisodont, a adj. Qu'a de dents diferenciadi en caninas, palas e caissaus.

anisofil(e), a adj. Vegetal qu'a de fuèlhas inegali quora es adulte.

anisofilia n.f. Inegalitat dei fuèlhas d'una planta.

anisogamia n.f. (biol.) Eterogamia.

anisometria n.f. Inegalitat de dimensions.

anisometropia n.f. Inegalitat dau poder refringent dei doi uèlhs.

anisomiari n.m. *Anisomiars*: Sota-òrdre de molluscs bivalves coma lo *muscle*.

anisoptèr n.m. *Anisoptèrs*: Insèctes qu'an doi pareus d'alas despariers, coma la domaisèla.

anisoptèra n.f. Aubre de Malàsia espletat per lo sieu boas e la sieu pesina.

anisopterix n.m. Falena que la sieu toara viu sus lo blae e lo rore.

anisostemòna adj. f. Flor que lo nombre dei sieu estaminas es diferent d'aqueu dei petales.

anisotròp(e), a adj. (fis., miner.) Si di d'una substança, d'un còrs, que li sieu qualitats fisiqui càmbion en foncion de la direccion considerada. Contr.: **isotròpe**.

anisotropia n.f. (fis., miner.) Caractèr dei substànças ò dei còrs anisotròpes. Contr.: **isotropia**.

anisotropic, a adj. Que li sieu propietats càmbion en foncion de la direccion considerada.

aniti n.f. Inflammacion de l'anús.

aniular vt. Curbir de nius. ◇ **s'aniular** v.pr. Si curbir, en parlant dau ceu. Sin.: **s'atrumar, si cargar, si neblar, s'ennivolar**.

anjauvin, a adj. e n. Angevin. Var.: **anjouvin**.

anjouvin, a adj. e n. Angevin. Var.: **anjauvin**.

annada n.f. 1. Periòde de dotze mes, que correspoande per convencion à la revolucion de la Tèrra à l'entorn dau Soleu. – *Annada civila*: Periòde dau premier de janvier au 31 de decembre. ◇ *Augurar una boana annada*: Adreiçar lu sieus vots per Cap d'An. – *Annada escolària*: Periòde de la rintrada dei classas fins ai vacanças d'estiu. 2. Temps que mete una planeta à faire la sieu revolucion à l'entorn dau Soleu: *Annada*

venusiana, marciana. 3. *Annada siderala*: Temps entre doi passatge dau Soleu en un meme ponch de la sieu orbita aparenta. 4. *Annada tropica*: Temps entre doi passatges dau Soleu per lo ponch equinoxial dau printemps.

annada-lume n.f. (au plural: annadas-lume) Unitat de longuessa (simbòle al) equivalenta à la distança que lo lume percorre en un an dins lo vuèi, es à dire $9,461 \times 10^{12}$ km. Var.: **annada-lutz**.

annadier, a adj. Si di d'una planta, d'un aubre, que non dónon una quantitat pariera de de frucha cada an: *L'olivier es annadier*.

annadit, ida adj. Cargat d'annadas sus l'esquina, vièlh.

annal, a adj. 1. (dr.) Que dura un an: *Revengut annal*. 2. Que revèn cada an: *Planta annala*. Var.: **annual**.

annalista n. Autor d'annals.

annalitat n.f. Estat de cen que dura un an.

annals n.m. pl. Obratge que repoarta lu eveniments an per an. – (lit.) Istòria: *Lu annals dau crimi*. Var.: **annaus**.

annamita adj. e n. De l'Annam.

annamitic, a adj. Que pertòca l'Annam ò lu Annamitas.

annèx(e), a adj. Qu'es estacat, ligat à una caua principala: *Un document annèxe*. Var.: **annèx(e)**.

annèxa n.f. 1. Bastiment, servici annèxe: *Una annèxa de l'escòla, l'annèxa dau Municipi*. 2. *Annèxas de l'utèrus*: Lu ovaris e li trombas. 3. *Annèxas embrionari*: Organes contenguts dins l'òu fecondat ma exterioris à l'embrion que li fan proteccion. 4. (comptab.) Document que vèn completar, comentar e explicar li informacions dau bilanç e dau còmpte de resultat. 5. Partida d'un document, d'un libre, que dona d'informacions suplementari: *Si reportar à l'annèxa*. Var.: **anèxa**.

annexar vt. (*annèxi*) Faire intrar (quauqua ren ò quauqu'un) dins un grope, un ensèms, lo jónher à. – Faire passar (un territòri) parcialament ò totalament sota lo poder d'un autre. Var.: **anexar**.

annexion n.f. Accion de restacar, d'annexar, en particulier un territòri; lo territòri ensin annexat. Var.: **anexion**.

annexionisme n.m. Política que tende à annexar un país ò mai à un autre. Var.: **anexionisme**.

annexionista adj. e n. Que vòu anexar un país à un autre; aparaire de l'anexionisme. Var.: **anexionista**.

annexiti n.f. (med.) Inflammacion dei annèxas de l'utèrus. Var.: **anexiti**.

anniversari, ària adj. e n.m. Que renembra un eveniment capitat un jorn parier d'una altra annada. ♦ n.m. Retorn annal d'un jorn marcat d'un eveniment precís, especialament lo jorn de la naissença d'una persona; la fèsta que si fa aqueu jorn.

annòna n.f. (ist. rom.) Dins l'Antiquitat, imposicion en natura sus lo produch de la recòlta annala. – Servici public qu'assegurava l'aprovediment de Roma.

annonari, ària adj. Relatiu à l'annòna.

annual, a adj. Annal.

annualament adv. Per an, cada an.

annualisacion (-izacion) n.f. Accion d'annualisar; lo sieu resultat.

annualisar (-izar) vt. 1. Donar una periodicitat d'un an à (quauqua ren). 2. Establir (quauqua ren) en pilhant l'annada coma basa.

annualitat n.f. Caractèr de cen qu'es annal.

annuari n.m. Obratge publicat cada an, que dona la lista dei sòcis d'una profession, dei abonats à un servici, etc.: *L'annuari dau telefòne*.

annuitat n.f. (dr.) Pagament annal, que permete à un debitor de si liberar progressivament d'un deute, capital e interès. ◇ Fraccion dei actius qu'una societat amortessisse en un an. 2. Equivalença d'una annada de servici per lo calcul d'una pension, de la retirada, etc.

anòbi n.m. Insècte coleoptèr que la sieu larva cava de galerias dins lo boasc (Família dei anobiïdes).

anobiïdat n.m. Anobiïde.

anobiïde n.m. *Anobiïdes*: Família d'insèctes coleoptèrs que n'en fa partida l'anòbi. Var.: **anobiïdat**.

anobliment n.m. Accion d'anoblir, de s'anoblir; lo resultat d'aquela accion.

anoblir vt. Autrejar lo títol de nòble à. ♦ **s'anoblir** v.pr. Devenir nòble.

anoblit, ida adj. e n. Qu'es devengut nòble ò qu'es estat fach nòble.

anòde n.m. Electròde dont arriba lo corrent dins un mitan de conductivitat diferenta (per op. à **catòde**).

anodic, a adj. Relatiu à l'anòde.

anodin, a adj. Inofensiu, sensa importança. Sin.: **insignificant, benigne**.

anodisacion (-izacion) n.f. Oxidacion superficiala d'una pèça metallica pilhada coma anòde dins una electrolisi per n'en melhorar lo polit e la resença à la corrosion.

anodisar (-izar) vt. Tractar per anodisacion.

anodont(e), a adj. Qu'es sensa dents.

anodonte n.m. Mollusc bivalve d'aiga doça que la sieu carniera es sensa dents (longuessa à l'entorn de 20 cm).

anodontia n.f. Anomalia que si caracteriza per l'absença totala ò parciala de dents.

anofèl(e) n.m. Moissara dei país cauds, que la sieu femèla es vector de l'ematozoari de la malària (Família dei culicidas).

anoftalmia n.f. Mancança congenitala dei uèlhs.

anolh, a adj. Dins la sieu segonda annada, en parlant d'un ovin.

anomal, a adj. Que s'escarta de la nòrma, de la règla generala. Var.: **anormal**. ◇ (med.) *Enterocolia anomala*: Si di d'una mena d'enflamacion intestinala.

anomalia n.f. 1. Escart, irregularitat en rapoart à una nòrma, à un modèle. 2. (biol.) Deviacion dau tipe normal. Sin.: **alteracion, estranhessa, deca, mancament, fauta, falhiment**.

anomia n.f. Mena de mollusc.

anomia n.f. Estat de desorganizacion, destructuracion d'un grope ò d'una societat à causa de la disparicion parciala ò totala dei nòrmas e dei valors comuni.

anomic, a adj. Relatiu à l'anomia d'un grope ò d'una societat.

anomor n.m. *Anomors*: Sota-òrdre de crustaceus decapòdes que comprèn li piadas.

anona n.f. Froment.

anòna n.f. 1. Aubre ò aubrilhon dei regions equatoriali que dona un fruch sucrat manjadís (pom-canela). 2. Lo fruch de l'anòna.

anonacea n.f. *Anonaceas*: Família d'aubres ò d'aubrilhons que lo tipe n'es l'anòna, e à la quala apartèn l'ilang-ilang.

anonçar vt. 1. Far saupre, rendre public: *Anonçar una boana, una marrida nòva*. ◇ *Anonçar quauqu'un*: Dire qu'arriba ò que va arribar. ◇ Ai cartas, faire un anonci. 2. Èstre lo signe de, laisser augurar: *Aquò anonça de dificultats*. Var.: **anonciar**.

anonci n.m. 1. Accion d'anonçar (quauqua ren, quauqu'un). 2. Avís, messatge oral ò escrich donat à quauqu'un ò au public; (espec.) Insercion dins un jornal per demandar ò per ofrir un trabalh, un apartament, un servici, etc. 3. Declaracion d'intencion facha au començament d'un juèc, d'una partida de carta. Sin.: **acús**. – (espec.) À la belòta, *tèrça* (tres cartas que si seguísso), cinquanta (quatre cartas que si seguísso), *cent* (cinc cartas que si seguísso ò quatre dau meme tipe, per lu dèt, li fremas e lu rèis), *cent-cinquanta* (quatre nòus), *doi cents* (quatre varlets).

anonciacion n.f. Anonciada.

anonciada n.f. (relig.) 1. Messatge de l'arcàngel Gabriu à Maria per li anonçar que donerà la vida au Messia. 2. Fèsta per celebrar aquest eveniment. Var.: **anonciacion**.

anonciador, airtiz adj. Que pòu augurar de quauqua ren, l'anonçar. Var.: **anonciaire**.

anonciaire, airtiz n. Persona que presenta lu programàs à la ràdio, à la television. ◆ n.m. Persona que fa passar un anonci publicitari à la ràdio, à la television, dins la premsa, etc.

anonciaire, airtiz adj. Anonciador.

anonciar vt. Anonçar.

anonciator n.m. (telecom.) Dispositiu optic qu'indica l'estat d'un circuit ò d'un aparelh (liure, ocupat, etc.).

anoncier, a n. Persona encargada de metre en forma lu anoncis d'un jornal.

anonimament adv. D'un biais anonime.

anonimat n.m. Estat de quauqu'un ò de quauqua ren qu'es anonime.

anonime, a adj. 1. Que lo sieu autor non es conoissut: *Una letra anonima, un escrich anonime*. ◇ *Societat anonima*: Societat que lo sieu capital es partejat en accions negociabli. 2. Que lo sieu nom non es conoissut: *Un escrivan anonime*. 3. Sensa particularitat, sensa originalitat: *Una maion anonima*. ◆ n. Persona anonima.

anopsia n.f. 1. Privacion de la vista. 2. Sòrta de guerchitge que desvira lo glòbe oculari devèrs lo aut.

anor n.m. *Anors*: Superòrdre d'anfibis, que pèrdon la coa à l'atge adulte, coma la granolha. Sin.: **descoat**.

anorac n.m. Vèsta d'espòrt, impermeabla e cauda, provista ò non d'una capucha.

anòrc, a adj. Sensa testicules: *Una persona anòrca*.

anorectal, a adj. Que pertòca à l'encòup lo fondament e lo budeu culari.

anorexia n.f. (med.) Perda de l'apetit, organica ò foncionala. – *Anorexia mentala*: Refut de s'alimentar, sobretot per l'enfant pichin e lu adolescent, que vèn d'un conflicte psiquic.

anorexic, a adj. e n. Qu'es tocat d'anorexia.

anorexigène, a adj. e n.m. Si di d'una substança que provòca una baixa de l'apetit.

anorganic, a adj. (med.) Si di d'un fenomène que sembla independent de tota lesion organica.

anorgasmia n.f. Absença ò insufisença d'orgasme.

anormal, a adj. Contrari à la nòrma, diferent de la règla generala: *Un desvelopament anormal*. ◆ adj. e n. Si di d'una persona instabla, desequilibrada, qu'es pas en plaça.

anormalament adv. D'un biais anormal.

anormalitat n.f. Caractèr de cen qu'es anormal.

anorquia n.f. Mancança congenitala d'onglas.

anorquidia n.f. Estat de quauqu'un qu'a pas de testicules.

anosmatic, a adj. Que sofrisse d'anosmia; si di d'un vertebrat que la sieu part olfactiva (rinencefale) es gaire desvelopada.

anosmia n.f. Perda completa ò demeniment de l'odorat.

anotacion n.f. 1. Accion d'anotar un document, un obratge, lo trabalh d'un escolan. 2. Lo comentari eumeme.

anotar vt. (*anòti*) Faire per escrich de comentaris, de remarças sobre (un tèxto, un libre, etc.).

anotator, tritz n. Persona qu'anòta.

anovulacion n.f. Absença d'ovulacion.

anovulatòri, òria adj. (med.) *Cicle anovulatòri*: Que s'acaba m'un sagnament uterin, sensa que li sigue estada una ovulacion.

anoxemia n.f. (patol.) Absença d'oxigène dins lo sang.

anoxia n.f. (patol.) Diminucion ò supression de l'oxigène dins lu teossuts.

aniquejar vi. Bolegar li ancas, lu malucs.

aniqueier n.m. Ensèm dei malucs.

aniqueasant, a adj. Qu'anquilsa.

aniqueosar vt. (*aniqueòsi*) Provocar l'anquilsa de. ◆ **s'anquiosar** v.pr. 1. Èstre tocat d'anquilsa. 2. (fig.) Perdre lo sieu dinamisme, la sieu vivacitat.

aniqueosat, ada adj. Que sofrisse d'anquilsa.

aniqueòsi n.f. Disparicion completa ò parciala dei movements d'una articulacion.

aniqueostòma n.m. Vèrp parasite de l'intestin uman, que provòca d'emorragias anemianti (longuessa 1cm environ, classa dei nematòdes).

anquilostomiasi n.f. Malautia provocada per l'anquilostòma.

ansa n.f. Partida plegada à arc, à aneu, que permete d'agantar un vas, un panier, etc. Sin.: **manelha**.

ansa n.f. (ist.) À l'Atge-Mejan, associacion de negociants.

ansat, ada adj. Qu'una dei sieu extremitat si finisse per un pichin aneu que permete de l'agantar: *Un candelier ansat*. – (arald.) *Crotz ansada*: Crotz penduda à-n-una ansa, que la sieu extremitat sobrana si finisse m'un aneu.

anseatic, a adj. Relatiu à l'Ansa.

anserifòrme n.m. *Anserifòrme*: Òrdre d'auceus palmipèdes qu'an lo bèc garnit de lamellas cornadi (auca, àneda, cigne).

anserina n.f. 1. Pata d'auca (planta). Sin.: **quenopòde**. 2. Majofier (planta).

ànsia n.f. 1. Viva inquietuda que naisse de l'incertituda d'una situacion ò de l'aprension d'un eveniment. 2. (med.) Angoissa patologica. ◇ (psiqu.) Estat permanent de desrèi, sensacion paralisança d'un peril imminent e indeterminat. Var.: **ansietat**. Sin.: **pensament**.

ansietat n.f. Ànsia.

ansiojàne, a adj. (psicol.) Que provòca d'ansia ò d'angoissa.

ansiolitic, a adj. Qu'amaisa l'ansia. ◆ n.m. Remèdi ansiolitic.

ansiós, oa adj. e n. Persona que pròva d'ansia (normala coma patologica). ◇ *Ansiós de*: Desirós de, impacient de. ◆ adj. Que s'acompanha d'ansia; que n'es lo signe. Sin.: **laguiós, pensamentós, apensamentit**.

ansiosament adv. Mé d'ansia.

anta n.f. Pilier ò pilastre cornier.

antagonic, a adj. En antagonisme, en oposicion: *De foarças antagoniqui*.

antagonisme n.m. Lucha, oposicion entre de personas, de gropes socials, de doctrinas, etc. Sin.: **rivalitat, adversitat**. – (med.) Oposicion foncionala entre doi sistemas, doi organes, doi substànças bioquimiqui, etc.

antagonista adj. e n. Persona en oposicion m'una altra, grope en lucha m'un autre. Sin.: **aversier, opausant, rival**. ◆ adj. Contrari, que s'opaua à: *Muscles antagonistas*.

antalgia n.f. Abolicion ò atenuacion dei percepcions de dolor.

antalgic, a adj. e n. (med.) Si di d'una substança que fa baissat la dolor. Sin.: **analgesic**.

antalòpa n.f. Antilòpa.

antan (d') loc. adv. Dau passat. Sin.: **d'un temps, d'autrifés, d'autres còups**.

antartic, a adj. Relatiu au pòle Sud e ai regions à l'entorn.

antecambra n.f. Vestibule, sala d'aspèra, à l'intrada d'un apartament, d'un bureau. Var.: **antechambra**. ◇ *Faire antecambra*: Asperar denant d'èstre recebut.

antecambrian, a adj. e n.m. Precambrian.

antecedença (-ència) n.f. (geogr.) Caractèr d'un cors d'aiga que mantèn lo sieu traçat en despièch dei desformacions tectoniqui.

antecedent, a adj. Que vèn avant, anterior. (geog.) Que presenta un fenomèn d'antecedença: *Una comba antecedenta*.

antecedent n.m. Fach anterior. ◇ (ling.) Element que vèn avant e à que si rapoarta un pronom relatiu. ◇ (mat.) Per un element *b* de l'ensèm B, ensèm d'arribada d'una correspondença que l'ensèm de partença es A, element *a* de A, que *b* li es associat per aquesta correspondença. ◇ (log.) Lo promier dei doi tèrmes d'una relacion d'implicacion (per oposicion à *consequent*). ◆ pl. Actes anteriors d'una persona, que permèton de capir e de jutjar lo sieu comportament actual.

antecedentament adv. Avant, precedentament.

antecessor n.m. Qu'a ocupat una plaça avant. Sin.: **davancier**.

antechambra n.f. Antecambra..

antec consonantic, a adj. Que si plaça just avant una consonanta.

Antecrist n.m. (relig.) 1. D'après l'Apòstol Joan, adversari dau Crist que deu venir avant la fin dau monde per s'opauar à la messa en plaça dau Reiaume de Dieu. 2. (fam.) Persona violenta, que cèrca sovent garrolha.

antedata n.f. Data inscricha qu'es anteriora à la data vertadiera.

antedatar vt. Metre una data anteriora à la data vertadiera sobre (un document).

antedeluvian, a adj. 1. Que s'es debanat, qu'a existit avant lo Deluvi. 2. (fig.) Totplen vièlh, qu'es passat de mòda. Var.: **antidiluvian**.

antediluvian, a adj. Antedeluvian.

antefixa n.f. (arquit.) Element decoratiu format d'un motiu reproduch mantu còups, per ornar la linha inferiora d'una taulissa.

antenant n.m. (mar.) Cordatge que sièrve à reforcir l'òrle de la vela d'una nau. Var.: **antenal, antenau**. Sin.: **garniment, tombada**.

antèipofisi n.m. Lòbe anterior de l'ipofisi.

antèislamic, a adj. Anterior à l'islam. Sin.: **preislamic**.

antena n.f. 1. Organe alongat, mobile e e nombre par, situat sobre la tèsta dei insèctes e dei crustaceus, sèti de foncions sensoriali. 2. Element dau dispositiu d'emission e de recepcion dei ondas radioelectriciqui. – Passatge en dirècta à la ràdio, à la television: *Pilhar l'antena à 8 oras, rendre l'antena*. 3. Verga obliqua que sostèn una vela latina. 4. Ala de molin. Sin.: **verga**. 5. Luèc, servici que depende d'un establiment principal: *Antena cirurgicala*: Unitat mobila destinada ai intervencions d'urgença. ◆ pl. 1. Mejan d'informacion pauc ò pron secret, intuitiu: *Aver d'antenas à la Region*. 2. (absolut) Aver d'antenas: *Aver d'intuicion*.

antenal n.m. Antenant. Var.: **antenau**.

antenat, ada n. Persona de cu una persona descende. Sin.: **ascendent, ancessor**. ◆ pl. 1. Ensèm dei ascendents. 2. Aquelu qu'an viugut avant nautres.

antenat n.m. *Antenats*: Artropòdes provists d'antenas e de mandibulas (insèctes, taràntola, crustaceus). Sin.: **mandibulats**.

antenau n.m. Antenal.

antenifèr, a adj. Que poarta d'antenas.

antenifòrme, a adj. Qu'es en forma d'antena.

antenista n. Especialista de l'installacion d'antenas de television.

antenòla n.f. 1. Pichina antena. 2. Barra d'argue. 3. Antena pichona que sièrve per amorar la vela de capa sus lu pichoi bastiments latins.

antepast n.m. Cen que si manja au començament d'un past. Sin.: **companatge**.

antepauar vt. (ling.) Plaçar (un element de la fransa) davant un autre.

antepenultime, a adj. Que vèn immediatament avant l'avant-darrier. ♦ n.f. Sillaba qu'es avant l'avant-darriera. – Lo niçard a conservat de mòts accentuats sobre l'antepenultima (proparoxitons), coma **música, arèndola**.

anteposicion n.f. Fach d'èstre antepauat.

antepredicatiu, iva adj. (log.) Anterior à una proposicion predicativa.

antera n.f. Partida superiora de l'estamina dei plantas à flors, dont si fórmon lu grans de pollèn e que si duèrbe à maturitat per lu laissat escapar.

anteridi n.m. Organe dont si fórmon lu anterozoïdes.

anterior, a adj. 1. Qu'es situat avant dins lo temps: *L'epòca anteriora, la situacion anteriora, conjugat au passat anterior*. Sin.: **antecedent, preexistent, precedent**. Contr.: **ulterior**. 2. Dau davant: *Lu membres anteriors (lu braç), la faça anteriora*. Contr.: **posterior**.

anteriorament adv. Avant, precedentament. Sin.: **ancianament, de per avant**.

anterioritat n.f. Prioritat de temps, de data: *L'anterioritat d'un drech ò d'una descubèrta*. Sin.: **ancianetat**.

anterograde, a adj. *Amnesia anterograda*: Que lo subjècte non enregistra lu eveniments dins la memòria. Sin.: **amnesia de fixacion**.

anterozoïde n.m. Gameta mascle, dins lu vegetals (si pòu finda dire *espermatozoïde*).

ante-sala n.f. Membre que davanteja una sala de la quala es una dependença.

antèsi n.f. (bot.) Desvelopament dei organes florals, de l'espelida à l'apassiment. Sin.: **florida, floridura**.

anteversion n.f. (med.) Inclinason en avant d'un organe, en particulier de l'utèrus dins lo bacin, que forma, mé la vagina, un angle dubèrt en avant.

antevigilia n.f. Avant-velha.

antiabortista adj. e n. Qu'es contrari à la legalisacion de l'abortament: *Un mètge antiabortista*. Sin.: **antiavortista**.

antiabortiu, iva adj. e n.m. Qu'empacha l'abortament.

antiabrogacionista adj. e n. Qu'es contrari à l'abrogacion d'una lèi.

antiacademic, a adj. Contrari à l'academisme, ostile ai nòrmas tradicionals e oficials: *Art antiacademic*.

antiacide, a adj. Que resistisse ai acides foarts.

antiacridian, a adj. Relatiu à la luta còtra lu acridians.

antiaderent, a adj. Si di d'una pinhada, d'una sartàia, que la sieu susfàcia de cuècha non s'estaca ai aliments.

antiadesiu, iva adj. Qu'entrava li aderenças.

antiaerenc, a adj. Antiaerian.

antiaerian, a adj. Que s'opaua à l'accion dei avions, dei engenhs aerians: *Sosta antiaeriana*. Sin.: **antiaerenc**.

antiafrodisiac, a adj. e n.m. Si di d'una substança que fa baissat ò desaparèisser lo desidèri sexual.

antiaftós, oa adj. Si di d'un remèdi per curar lu aftas.

antialcolic, a adj. Que combatte l'abús d'alcol, l'alcolisme. Var.: **antialcoolic**.

antialcolisme n.m. Lucha còtra l'alcolisme. Var.: **antialcoolisme**.

antiallergic, a adj. Que cura ò prevèn li allergias.

antiamarilh, a adj. *Vaccinacion antiamarilha*: Vaccinacion còtra la fèbre jauna.

antiamericanisme n.m. Ostilitat à l'encòtra dei Estats-Units, de la sieu polífrica.

antianemic, a adj. Si di d'una substança que combatte l'anèmia.

antiarnas adj. inv. e n.m. Si di d'un produch que fa proteccion per la lana, li pèus, etc., còtra li arnas.

antiartritic, a adj. Si di d'una substança que combatte l'artriti.

antiasmatic, a adj. e n.m. Si di d'una substança que combatte l'asma.

antiastenic, a adj. e n.m. Si di d'un remèdi còtra l'astènia fisica coma psiquica.

antiatòme n.m. (fis.) Atòme d'antimatèria.

antiatomic, a adj. Que s'opaua ai efèctes dei radiacions e dei projectiles atomics.

antiauçà adj. inv. Destinàt à arrestar ò à ralentir l'augmentacion dei prètz.

antiautoritari, ària adj. Ostile à tota forma de subjecion, politica coma intellectuala.

antiavaliment n.m. Antifading.

antibacterian, a adj. e n. Que lucha còtra li bacterias.

antibanda adj. inv. Antigang.

antibiograma n.m. Examèn bacteriologic que permete d'estimar la sensibilitat d'una bacteria à divers antibiotics.

antibiòsi n.f. Antagonisme entre espècias diverss que vívon dins un meme ambient.

antibioterapia n.f. Tractament au mejan d'antibiotics.

antibiotic, a adj. e n.m. Substança naturala (que la produon sobretot lu fonges inferiors e li bacterias) ò sintetica qu'a la propietat d'empachar la creissença dei microorganismes (bacterias) ò de lu destrúger.

antiblocatge adj. inv. Si di d'un sistema fach per contrarotlar lu frens d'un veicule per empachar lo blocatge dei ròdas.

antibolchevic, a adj. e n. Opauat au bolchevisme.

antibolenc, a adj. e n. D'Antíbol.

antiborgés, esa adj. Ostile ai borgés, à la borgesia.

antiborrolatge n.m. Procediment per temptar d'empachar lo borrolatge de l'emission d'ondas electromagnetiqui.

antibosin adj. inv. Destinàt à protegir dau bosin: *Un barri antibosin.*

antibràndol adj. inv. Que s'opaua à l'aparicion d'un movement de bràndol d'un veïcule dins un viratge ò, sus un bateu, que tende à lo diminuir: *Un dispositiu antibràndol.*

antibruma adj. inv. e n.m. Que pòu traucar la bruma, la nebla: *Fuècs antibruma.* Sin.: **traucanebla.**

antibubonic, a adj. e n.m. Que luta còtra la pèsta.

antic, a adj. 1. Qu'apartèn à l'Antiquitat: *La mitologia antica, un eròi antic, la tragèdia antica.* 2. Que data de longtemps: *Una antica cresença.*

antic n.m. 1. (lit.) Objècte d'art de l'Antiquitat. 2. Caractèr d'estamparia format de trachs de la mema espessor.

anticaça adj. inv. Que s'opaua à la caça: *Un militant anticaça.*

anticalhant, a adj. Anticoagulant.

anticalaminant, a adj. e n.m. Qu'empacha la calaminacion.

anticalcari, ària adj. Que s'opaua ai depaus calcaris dins un aparelh, dins li canalisacions.

anticancerós, oa adj. Qu'es emplegat dins la prevencion ò lo tractament còtra lo càncer: *Un centre anticancerós, un remèdi anticancerós.*

anticapitalisme n.m. Oposicion au capitalisme.

anticapitalista adj. Qu'es còtra lo capitalisme.

anticarri adj. inv. (mil.) Que s'opaua à l'accion dei carris, dei blindats.

anticatòde n.m. Placa metallica que, dins un tube electronic, receu lu rais catodics e manda de rais X.

anticauma adj. inv. Que s'opaua à la cauma.

anticaumaire n.m. Que s'opaua ai caumaires.

anticiclic, a adj. (econ.) Destinàt à combatre lu efèctes d'un cycle economic.

anticiclòn n.m. Anticiclòne.

anticlònal, a adj. Anticiclònic.

anticiclòne n.m. (meteor.) Centre de pressions atmosferiqui auti. Contr.: **cyclòne.**

anticlònic, a adj. Relatiu à un anticiclòne. Var.: **anticlònal.**

anticipacion n.f. 1. Accion d'anticipar: *Anticipacion de pagament.* ◇ *Per anticipacion:* Per avança. 2. Accion de prevèire, d'imaginar de situacions, d'eveniments futurs. ◇ *Roman, film d'anticipacion:* Que la sieu accion si situa dins lo futur.

anticipada n.f. Accion d'anticipar. Var.: **anticipacion.**

anticipadament adv. Per anticipacion.

anticipar vt. Faire avant lo moment establìt ò previst: *Anticipar un remborsament.* ◆ vi. ò trans.ind. (sobre, sus) 1. Dispauar de quaquau ren qu'existe pas'nca,

entamenar per avança: *Anticipar sobre lu sieus revenguts, anticipar sobre una decision.* 2. Prevèire ò cercar de prevèire cen que si pòu debanar, per temptar de li adaptar lo sieu comportament: *Anticipar sobre l'evolucion dau mercat.*

anticipat, ada adj. Que capita avant la data prevista: *La retirada anticipada.*

anticipatiu, iva adj. Qu'anticipa.

anticipatòri, òria adj. Que pertòca una anticipacion.

anticivic, a adj. Que s'opaua au civisme.

anticivisme n.m. Oposicion au civisme, comportament que va còtra lo civisme.

anticlerical, a adj. e n. Que va còtra l'influença dau clergat dins lu afaires politics.

anticlericalisme n.m. Política, comportament anticlerical.

anticlinal, a adj. e n.m. (geol.) *Plec anticlinal,* ò *anticlinal* (n.m.): Plec que la sieu convexitat es virada vèrs lo aut. Contr.: **sinclinal.**

anticoagulant, a adj. e n.m. (med.) Si di d'un còrs qu'empacha ò retarda la coagulacion dau sang. Sin.: **anticalhant.**

anticollision adj. inv. Que siève à evitar la collision entre doi veïcules: *Mecanisme anticollision.*

anticolonialisme n.m. Oposicion au colonialisme.

anticolonialista adj. e n. Que va còtra lo colonialisme.

anticomunisme n.m. Oposicion au comunisme.

anticomunista adj. e n. Que va còtra lo comunisme.

anticomutatiu, va adj. (mat.) *Operacion anticomutativa:* Operacion que la permutacion dei sieus compauants mena à un resultat de signe ò de sens contrari.

anticoncepcional, a adj. Qu'a per finalitat d'empachar la concepcion: *La pilula anticoncepcionala.* Sin.: **anticonceptiu, antifecondatiu, contraceptiu.**

anticonceptiu, iva adj. e n.m. Antifecondatiu.

anticoncurrença (-éncia) n.f. Oposicion à la concurrença.

anticoncurrencial, a adj. (com.) Que s'opaua au libre juèc de la concurrença.

anticonfessional, a adj. Qu'es contrari à tota forma de confessionalisme.

anticonfessionalisme n.m. Oposicion au confessionalisme.

anticonformisme n.m. Oposicion ai usatges establits, ai tradicions, non-respècte d'aqueli usatges, d'aqueli tradicions.

anticonformista adj. e n. Que non si conforma ai usatges establits.

anticonjonctural, a adj. Destinàt à inversar una conjonctura economica desfavorabla.

anticonstitucional, a adj. Qu'es contrari à la Constitucion.

anticonstitucionalament adv. D'un biais anticonstitucional.

anticonstitucionalitat n.f. Caractèr de cen qu'es anticonstitucional.

- anticorpuscule** n.m. (fis.) Antiparticula.
- anticorrosion** adj. inv. Anticorrosiu.
- anticorrosiu, iva** adj. Que sièrve à protegir lu metals de la corrosion. Var.: **anticorrosion**.
- anticòrs** n.m. Substança (immunoglobulina) que l'organisme produè après l'introduccion d'un antigène, concorrent au procèssus de l'immunitat.
- anticòups** adj. inv. Que non crenhe lu còups, que non risca de si rompre se pilha un còup: *Una moastra anticòups*.
- anticrèsi** n.f. (dr.) Seguretat reala que permete au creancier d'intrar en possession d'un immòble dau debitor e de n'en percèvre lu fruchs fins à l'extincion dau deute. Contr.: **gatge**.
- anticrestian, a** adj. Anticristian.
- anticrestianisme** n.m. Anticristianisme.
- anticrimi** adj. inv. Si di de tot mejan emplegat per luchar còtra lo banditisme e la criminalitat.
- anticriminalitat** adj. inv. Anticrimi.
- anticriptogamic, a** adj. Si di d'una substança ò d'un tractament emplegat per evitar ai plantas li malautias causadi per de criptogames parasites. ◆ n.m. Fongicide.
- anticristian, a** adj. Ostile ai cristians e au cristianisme. Var.: **anticrestian**.
- anticristianisme** n.m. Oposicion au cristianisme. Var.: **anticrestianisme**.
- antideflagent, a** adj. *Material antideflagent*: Fach per foncionar dins una atmosfera inflamabla e per resistir à la sobrepression d'una deflagracion sensa l'espantegar.
- antidemocratic, a** adj. Opauat à la democracia e ai sieus principis.
- antidemocraticament** adv. D'un biais antidemocratic.
- antidepressor** adj. inv. e n.m. Si di d'un remèdi que combatte la depression mentala e lu sieus simptoms. Sin.: **timoanaleptic**.
- antiderrapant, a** adj. e n.m. Si di d'un materiau qu'empacha d'esquilhar. Sin.: **antiesquilhant**.
- antidesplaçament** n.m. (mat.) Transformacion pontuala dau plan ò de l'espaci, que consèrva li distanças sensa conservar l'orientacion.
- antidetonant, a** adj. e n.m. Si di d'un produch ajustat à un carburant liquide per n'augmentar l'indici d'octane per fin d'empachar la sieu detonacion dins un motor à explosion.
- antidiabetic, a** adj. e n.m. Si di d'una substança, d'un remèdi que combatte lo diabeta.
- antidiarreïc, a** adj. e n.m. Si di d'una substança, d'un remèdi, que combatte la diarrea.
- antiesquilhant, a** adj. e n.m. Si di d'un materiau qu'empacha d'esquilhar. Sin.: **antiderrapant**.
- antidifteric, a** adj. e n.m. Si di d'una substança, d'un remèdi, que combatte la difteria.
- antidiuretic, a** adj. e n.m. Si di d'una substança, d'un remèdi, que fa baissat la secrecion d'urina.
- antidogmatic, a** adj. Que refuda d'exprimir una opinion d'un biais tròup categoric: *Una persona antidogmatica, un ton antidogmatic*.
- antidogmatisme** n.m. Vejaire contrari au dogmatisme. Sin.: **anticonformisme**.
- antidopatge** n.m. Que s'opaua à la practica dau dopatge dins lu espòrts.
- antidòt(e)** n.m. 1. Contrapoisson d'un toxic donat. 2. Remèdi còtra un mau moral, psicologic.
- antidròga** adj. inv. Que s'opaua à l'usatge e à la difusion de la dròga: *Una lèi antidròga*.
- antidumping** adj. inv. (mòt anglés) (econ.) Si di d'una accion ò d'un provediment que tende à descoratjar ò à empachar la practica dau dumping.
- antieconomic, a** adj. Contrari à una bòna gestion economica.
- antiefraccion** adj. inv. Qu'es equipat de dispositius pròpris à empachar una efraccion, un raubarici: *Una serralha, una poarta antiefraccion*. Sin.: **antiraubament, antiraubarìa, antirompedura, antiraubatòri**.
- antielectron** n.m. (fis.) Positron.
- antiemetic, a** adj. e n.m. Si di d'un remèdi qu'empacha de vomir. Sin.: **antivomitiu**.
- antiemorragic, a** adj. e n.m. Si di d'una substança, d'un remèdi que combatte li emorragias.
- antiemorroïdari, ària** adj. Si di d'un remèdi per combatte li emorroidas.
- antiencabraire** adj. e n.m. Si di d'un dispositiu mecanic que s'opaua au cabratge d'un veïcule à l'aviament ò pendent una acceleracion brutalata.
- antiencabrament** n.m. Varianta de **antiencabraire**.
- antiengenh** adj. inv. Antimissile.
- antienzima** n.f. Substança que s'opaua à l'accion d'una enzima, qu'empacha una fermentacion.
- antiepileptic, a** adj. e n.m. Si di d'un medicament emplegat còtra l'epilepsia.
- antieròi** n.m. Personatge de ficcion que non a li caracteristicas abituali d'un eròi.
- antiesclavisme** n.m. Oposicion à l'esclavatge.
- antiesclavista** adj. e n. Que va còtra l'esclavatge.
- antiescorbutic, a** adj. Si di d'un remèdi que combatte l'escorbut.
- antiespasmodic, a** adj. e n.m. Si di d'un remèdi còtra lu espasmas.
- antiesportiu, iva** adj. Contrari à l'espirit esportiu.
- antiesquilhant, a** adj. Per un vestit, fach dins un teissut de textura rugoa que s'arrapa à la neu e empacha d'esquilhar en cas de tombada.
- antiestatic, a** adj. Opauat à un poder tròup grand de l'Estat.
- antiestatic, a** adj. e n.m. Si di d'un produch qu'empacha la formacion d'electricitat estatica.
- antiestetico, a** adj. Qu'ofende l'estetica perquè es desproporcionat, mau fach, brut.
- antiestreptolisina** n.f. Anticòrs que l'organisme produè dins una infeccion estreptococcica.
- antiestròfa** n.f. Dins la poesia grèga e latina, estròfa que respoande, per la construccion, à-n-aquela d'avant.
- antiestrogène, a** adj. e n.m. Si di d'una substança que tanca ò modifica l'accion dei estrogènes.

antievangelic, a adj. Que va còtra lu Evangèlis.

antifàcia n.f. Vèire *forma*.

antifading n.m. (mòt anglés) (tecn.) Dispositiu que limita l'efècte dau fading. Sin.: **antiavaliment, anti-vai-e-vèn**.

antifaissisme n.m. Oposicion au faissisme.

antifaissista adj. e n. Opauat au faissisme.

antifeminisme n.m. Oposicion ai revendicacions feministi.

antifeminista adj. e n. Contrari au feminisme.

antifebril(e), a adj. Que fa baissar la fèbre. Sin.: **febrifugue, antipiretic**.

antifèri n.f. Verset cantat avant e après un saume. Sin.: **antifòna**.

antiferment n.m. Antienzima.

antiferromagnetisme n.m. Proprietat d'unu cristals que lu sieus atòmes.

antifiscal, a adj. Ostile à la fiscalitat, à l'aumentacion dei taxas.

antiflogistic, a adj. (med.) Que combatte li inflamacions.

antifòna n.f. Antifèra.

antifonari n.m. Libre liturgic que comprèn la totalitat dei cants que lo còro canta à l'ofici ò à la messa.

antifongic, a adj. e n.m. Si di d'un remèdi qu'agisse sobre li infeccions provocadi per lu fonges ò li levaduras parasiti. Sin.: **antimicosic**.

antifrasa n.f. Biaies de s'exprimir en dient lo contrari de cen que si pensa, per ironia ò per eufemisme.

antifrasic, a adj. Relatiu à l'antifrasa.

antifriccion adj. inv. *Aliatge antifriccion*: Aliatge que li sieu proprietats fan baissar lu fretaments e qu'es emplegat dins la fabricacion d'organes de màquinas en movement.

antifum adj. inv. Si di d'una substança que crema m'una combustion mai completa e elimina lu fums d'un combustible liquide.

anti-g adj. inv. Que s'opaua à l'accion de la gravitat (simbòle **g**) ò que n'en diminuisse lu efèctes: *La combinason anti-g d'un pilòt*.

antigalactogène, a adj. e n.m. Que provòca lo demeniment ò la supression de la secrecion de lach.

antigang adj. inv. *Brigada antigang*: Unitat de polícia especialament constituïda per combatre la granda criminalitat. Sin.: **antibanda**.

antigangrenós, oa adj. Que combatte la gangrena.

antigel adj. inv. e n.m. Substança que s'ajusta à un liquide per n'abaissar lo ponch de congelacion.

antigeliu n.m. Substança que s'ajusta au betum per li donar una resença melhora còtra lo gel.

antigène n.m. (med.) Substança (micròbi, cellula d'una espècia diferenta, substança quimica ò organica, etc.) que, quora es introducha dins l'organisme, provòca la formacion d'un anticòrs.

antigenic, a adj. Relatiu ai antigènes.

antigibaire, airtz adj. e n.m. Qu'empacha la formacion dau gibre.

antigotós, oa adj. e n.m. Si di d'un remèdi que combatte la gota.

antigovernmental, a adj. Opauat au govèrn e à la sieu política.

antigraminic, a adj. e n.m. Que fa oposicion ai graminaceas.

antigravitacion n.f. Foaça ipotetica qu'anulleria l'efècte de la gravitacion.

antigravitacional, a adj. Relatiu à l'antigravitacion.

antiidropic, a adj. e n.m. Que combatte l'idropisia.

antiigienic, a adj. Contrari à l'igièna.

antiistaminic, a adj. e n.m. Si di d'una substança que s'opaua à l'accion de l'istamina.

antiimperialisme n.m. Oposicion à l'imperialisme sota toti li sieu formas.

antiimperialista adj. e n. Qu'es còtra l'imperialisme.

antiinfecció, oa adj. e n.m. Si di d'un remèdi que combatte l'infeccion.

antiinflamatori, òria adj. e n.m. Si di d'un remèdi pròpri à combatre l'inflamacion.

antiinflacionista adj. Pròpri à luchar còtra l'inflacion.

antilhés, esa adj. e n. Dei Antilhas.

antiliberal, a adj. e n. Qu'es contrari au liberalisme, à l'ideologia liberala.

antilocabra n.f. Mamifèr romiaire american que sembla à una antilòpa, mé de longui banas en dobla forca (*Antilocapra americana*).

antilogaritme n.m. (mat.) Nombre qu'a per logaritme un nombre donat: *En basa 10, l'antilogaritme de 1 es 10*.

antilogia n.f. 1. (filos.) Contraposition d'un argument à un autre de foarça egala ma opauada. Sin.: **contradiccion**. 2. (psicol.) accion illogica, complida per impulsion inconscienta.

antilogic, a adj. Relatiu à l'antilogia; que presenta una antilogia.

antilòp(a) n.f. Mamifèr romiaire sauvatge d'Àfrica ò d'Asia, que la sieu pèu leugiera s'emblega dins la confeccion de vestits (Familha dei bovideus). Var.: **antalòpa**.

antilusida adj. inv. Antirebat.

antimaçonnic, a adj. Opauat à la franc-maçonaria.

antimàfia adj. inv. En Itàlia, si di de cen qu'es mes en plaça per prevenir ò reprimer la màfia: *Lèi antimàfia, comission antimàfia*. ♦ n.f. En Itàlia, comission parlamentària d'enquista mé poder en pròpri de la magistratura.

antimalària adj. inv. e n. Si di d'un remèdi per combatre la malària. Var.: **antimalaric, antimalarian**. Sin.: **antipaludic**.

antimalarian, a adj. e n.m. Var. de **antimalària**.

antimalaric, a adj. e n.m. Antipaludic. Sin.: **antimalària, antimalarian**.

antimatèria n.f. Forma de matèria formada d'antiparticulas.

antimeridian n.m. Meridian que la sieu longituda a 180° d'escart m'un meridian donat.

- antimetafísic, a** adj. e n. Que s'opaua à la metafísica.
- antimicosic, a** adj. Antifongic.
- antimilitarisme** n.m. Ostilitat de principi vèrs li institucions e l'esperit militarís.
- antimilitarista** adj. e n. Que manifèsta d'antimilitarisme.
- antimissil(e)** adj. inv. Destinat à neutralisar l'accion de missiles enemics: *Una arma antimissile*.
- antimitotic, a** adj. e n.m. Si di d'una substança que s'opaua au desvelopament dei mitòsis e empacha la multiplicacion cellulària.
- antimonarquic, a** adj. Opauat à la monarquia.
- antimonarquisme** n.m. Ostilitat au monarquisme.
- antimonarquista** adj. e n. Qu'es opauat au monarquisme.
- antimòni** n.m. Còrs simple solide d'un blanc blavastre, rompedís, que fonde vèrs 630°C, de densitat à l'entorn de 6,7, que s'avesina à l'arsenic; element quimic (Sb) de n° atomic 51 e de massa atomica 121,75.
- antimoniât** n.m. Sau d'un acide oxigenat derivat de l'antimòni.
- antimoniât, ada** adj. Que contèn d'antimòni.
- antimoniur(e)** n.m. Combinason de l'antimòni m'un còrs simple.
- antimonopòli** adj. inv. Que s'opaua à la creacion ò à l'extension de monopòlis: *Una lèi antimonopòli*. Sin.: **antitrust**.
- antinacional, a** adj. Qu'es còtra l'interès de la nacion, còtra lo caractèr nacional.
- antinacionalisme** n.m. Oposicion au nacionalisme.
- antinacionalista** adj. e n. Persona partidària de l'antinacionalisme.
- antinatalista** adj. Que vòu far baissar la natalitat.
- antinazi** adj. inv. e n. Ostile au nazisme.
- antinfretic, a** adj. e n.m. Si di d'un remèdi que combat li malautias nefretiqui.
- antineu** adj. inv. Si di d'un dispositiu qu'empacha ò diminueisse lu efèctes de la neu: *Cadenas antineu*.
- antineuralgic, a** adj. e n.m. Si di d'una substança que combat li neuralgias.
- antineutrino** n.m. Antiparticula dau neutrino.
- antineutron** n.m. Antiparticula dau neutron.
- antinomia** n.f. 1. (filos.) Situacion de conflicte dont s'arretrovon doi proposicions contradictòri que si poàdon justificar separadament mé d'argument d'una foarça pariera; la contradiccion d'un principi m'eu-meme. Sin.: **paradoxà**. 2. (ext.) Contradiccion evidentà.
- antinomic, a** adj. Relatiu à una antinomia; que presenta una antinomia, una contradiccion.
- antinomicament** adv. D'un biais antinomic.
- antinuclear(i), ara (-ària)** adj. e n. Ostile à l'usatge de l'energia e dei armas nucleari.
- antiorari, ària** adj. Dins lo sens contrari d'aqueu dei agulhas d'una moastra.
- antioxidant, a** adj. e n.m. Agent que ralentisse la degradacion dei aliments e d'uni materiaus ò compauats organics deuguda à l'oxidacion.
- antipaludic, a** adj. e n. Si di d'un remèdi que siève à combatre ò à prevenir lo paludisme (finda *malària*). Sin.: **antimalària, antimalarian, antimalaric**.
- antipapa** n.m. Papa elegit irregulierament e que la Glèia romana non reconoisce.
- antiparallèl(e), a** adj. (mat.) *Drechas antiparallèli*: Drechas que, sensa èstre parallèli, fórmon d'angles pariers m'una tresena.
- antiparasit(e), a** adj. e n.m. Si di d'un dispositiu per faire baissar la produccion ò l'accion dei perturbacions qu'afècton la recepcion dei emissions radiofoniqui e televisadi.
- antiparasitar** vt. Equipar d'un antiparasite.
- antiparlamentari, ària** adj. e n. Que s'opaua au regime parlamentari.
- antiparlamentarisme** n.m. Oposicion au regime parlamentari.
- antipartit** adj. inv. e n. inv. Contrari à la linha politica oficiala d'un partit au quau s'apartèn.
- antiparticula** n.f. Particula elementària (positon, antineutron, antiproton), de massa pariera, ma de proprietats electromagnetiqui e de carga barionica ò leptonica opauadi à-n-aqueli de la particula correspondent. Sin.: **anticorpuscule**.
- antipatia** n.f. Ostilitat instintiva vèrs quauqu'un; aversion, desgust. Sin.: **aborriment, descoar, repulsion, fàstic**.
- antipatic, a** adj. Qu'inspira d'antipatia. Sin.: **desagradiu, fastigós, descorós, desavenent, morrut, desgraciós, renós**. Contr.: **simpatic**.
- antipaticament** adv. D'un biais antipatic.
- antipedagogic, a** adj. Que va còtra la pedagogia: *Un metòde antipedagogic*.
- antipatriotic, a** adj. Contrari au patriotisme.
- antipatriotisme** n.m. Ideologia, comportament còtra lo patriotisme.
- antipellicular(i), ara (-ària)** adj. Si di d'un produch qu'agisse còtra li pelliculas: *Locion antipelliculària*.
- antiperistaltic, a** adj. (med.) *Contraccions antiperistaltiqui*: Con-traccions anormali de l'esofague e de l'intestin, que si produón de bas en aut e fan remontar lu aliments.
- antiperniciós** n.m. pl. Substanças indefugibli per la creissença dei globilhons roges e dei cellulas mieloïdi que la sieu mancança provòca l'aparicion d'anemias pernicioï.
- antipersonal** adj. inv. *Arma, mina antipersonal*: Qu'es destinada à metre lo personal enemic foara combat.
- antipertita** n.f. Associacion de feldespat potassic e de plagioclasí.
- antipestós, oa** adj. e n.m. Que lucha còtra la pèsta.
- antipiretic, a** adj. e n.m. Si di d'un remèdi que fa calar la fèbre. Sin.: **antitermic, febrifugue**.
- antiplastic, a** adj. 1. Que demenisse la plasticitat en ceramica. 2. Contrari à la plastica artistica.
- antipodal, a** adj. Situat ai antipòdes. Var.: **antipodau**.

antipodària n.f. (mat.) Corba qu'admete la corba donada coma polària: *L'antipodària d'una drecha es una parabòla.*

antipodau, ala adj. Antipodal.

antipòde n.m. 1. Luèc de la Tèrra diametralament opauat à un autre: *Èstre à l'antipòde.* ◇ Region foarça alunhada: *Anar ai antipòdes.* 2. (fig.) *Èstre à l'antipòde (ai antipòdes):* Èstre foarça diferent, alunhat, opauat. 3. (bot.) Una dei cellulas dau sac embrionari opauadi à l'oosfèra.

antipodisme n.m. Art de l'antipodista.

antipodista n. Acrobata que, estendut sus l'esquina, fa d'exercicis d'abiletat m' ai cambas.

antipoetic, a adj. Contrari à la poesia ai sieu règlas.

antipoison adj. inv. *Centre antipoison:* Centre medical especialisat dins la prevencion e lo tractament dei intoxicacions.

antipoliomielitic, a adj. Que combatè ò prevèn la poliomièliti.

antipolitic, a adj. 1. Qu'es contrari à la política. 2. Qu'es desprovist de sens politic.

antipollucion adj. inv. Destinàt à contrarotlar, à evitar ò à diminuir la pollucion: *Un contraròtle antipollucion, un dispositiu antipollucion.*

antipopular(i), ara (-ària) adj. Que va còntre l'interès, lu desidèris ò la volontat dau pòble: *Una lèi antipopulària.* Sin.: **impopulari.**

antiproïbicionisme n.m. Movement d'opinion contrari à proïbir ò penalisar la venda e l'usatge d'uni substànças, espec. la dròga.

antiproïbicionista adj. e n. Relatiu à l'antiproïbicionisme; que sostèn l'antiproïbicionisme.

antiproteccionisme n.m. Oposicion au proteccionisme.

antiproteccionista adj. e n. Que s'opaua au proteccionisme.

antiproton n.m. Antiparticula dau proton, de carga negativa.

antipruriginós, oa adj. e n.m. Si di d'un remèdi que combatè la prusor.

antipsiquiatre n.m. Psiquiatre que seguísse li teorias de l'antipsiquiatria.

antipsiquiatria n.f. Corrent de la psiquiatria que s'es desvelopat vèrs lo 1960, critica en regard dei teorias tradicionals, que prepaua de recercar li causas dei malautias mentals dins l'ambient familhal e social.

antipsiquiatric, a adj. Relatiu à l'antipsiquiatria.

antipsicotic, a adj. e n.m. Si di d'un remèdi emplegat per combatre lu procèssus psicotics.

antipsoric, a adj. e n.m. Que combatè la ronha. Sin.: **antironhós.**

antiputrescent, a adj. Que pòu empachar la putrefaccion.

antiqualha n.f. (fam.) Vièlh objècte de gaire de valor.

antiquari n.m. Negociant qu'es especialisat dins la venda e la cròmpa d'objèctes ancians.

antiquisant, a adj. Que s'inspira de l'antic.

antiquista n. 1. Cercaire que s'interessa à l'Antiquitat classica. 2. Admirator de tot cen que pertòca lo monde antic.

antiquitat n.f. (per derision) Caua vièlha: *Aquela veitura es una antiquitat.*

antirabic, a adj. (med.) Que s'emplega per combatre la ràbia.

antiracional, a adj. Que s'opaua à la rason.

antiracionalisme n.m. Oposicion à la rason.

antiracisme n.m. Comportament d'oposicion en regard dau racisme.

antiracista adj. e n. Que s'opaua au racisme, que lo refuda.

antiracket adj. inv. (anglés) Qu'a per finalitat de prevenir ò de combatre lo racket. ■ Preferir **antirescapt.**

antiradar adj. inv. Si di d'un dispositiu fach per destubar ò anullar li capacitat dei radars.

antiradiacion adj. inv. Que protegísse còntre d'uni radiacions, especialament la radioactivitat.

antiraquitic, a adj. (med.) Que prevèn ò combatè lo raquitisme.

antiraubatori, òria adj. e n.m. Si di d'un dispositiu de seguretat destinat à empachar lu raubaricis e li efraccions.

antirebat adj. inv. e n.m. (fot.) Que fa disparéisser lu rebats: *Passar un produch antirebat au revèrs d'un negatiu.* ◆ (optica) *Vèires antirebat:* Vèires que suprìmon lo lume rebatut à la susfàcia dei vèires, per fluoruracion. Sin.: **antilusada.**

antirecessiu, iva adj. Que tempta de frenar la recession economica.

antireferendari, ària adj. Qu'es contrari à l'ustge frequent dau referendum.

antireformista adj. e n. Que va còntre li reformas.

antireglamentari, ària adj. Qu'es contrari au reglament.

antirèi n.m. (ist.) Rèi elegit en periòde de crisi alora qu'un autre rèi ò un emperaire èra en exercici, dins lo Sant-Empèri.

antireligiós, oa adj. Opauat à la religion, ai opinions religioï.

antirepublican, a adj. e n. Qu'es opauat à la república e ai republicans.

antirepublicanisme n.m. Oposicion à la república.

antirescapt adj. inv. Qu'a per finalitat de prevenir ò de combatre lo rescapt. Sin.: **antiracket.**

antiresonança (-ància) n.f. Fenomène presentat per un sistema mecanic vibrant sotamés à una foarça sinusoïdala d'amplituda donat en regime permanent, quora per una leugiera variacion de la frequença d'aquela foarça correspoande un acressement de la velocitat ò de l'amplituda dau desplaçament au ponch d'aplicacion de la foarça.

antiretorica n.f. Comportament d'aversione en regard à tot cen qu'es retoric, enfatic, redondant.

antireumatic, a adj. Si di d'un remèdi que combatè lu reumatismes.

antirevolucionari, ària adj. e n. Contrari à la revolucion.

antirolh adj. inv. e n.m. Si di d'una substança que permete l'aparament còtra lo rolh e la sieu disparicion.

antiroman n.m. Forma de la literatura romanésca qu'apareissèt en França dins li annadas '50, escricha en oposicion au roman tradicional. Voluntariament fosc temporalament, l'antiroman mete en scena un monde que defugisse tota interpretacion, umana, tota intriga, tota analisi psicologica.

antironhós, oa adj. Si di d'un remèdi per combatre la ronha. Sin.: **antipsoric**.

antirretic n.m. Obratge que contèn una contèsta, una refutacion.

antiruas adj. inv. e n.m. inv. Si di d'un produch de beutat destinat à prevenir l'aparicion dei ruas: *Una crema antiruas*. Var.: **antirugas**.

antisatellite adj. inv. (mil.) Si di de tot mejan de defensa destinat à neutralisar lu satellites enemics.

antiscientific, a adj. Contrari à l'esperit scientific.

antisegregacionisme n.m. Oposicion à la segregacion racia.

antisegregacionista adj. e n. Opauat à la segregacion racia.

antisemita adj. e n. Racista animat per l'antisemitisme.

antisemitic, a adj. Antisemita.

antisemitisme n.m. Racisme dirigit còtra lu judieus.

antisendical, a adj. Que va còtra lu sindicats e lu sieus drechs. Var.: **antisindical**.

antisendicalisme n.m. Oposicion ai sindicats. Var.: **antisindicalisme**.

antisendicalista adj. e n. Que s'opaua ai sindicats. Var.: **antisindicalista**.

antiseptia n.f. Ensèm dei metòdes que presèrvon de l'infeccion en destrugent lu micròbis.

antiseptic, a adj. e n.m. Si di d'un agent, d'un remèdi pròpri à prevenir li infeccions.

antiserom n.m. Serom que contèm d'anticòrs.

antisideenc, a adj. e n.m. Antisidaïc.

antisidaïc, a adj. Que combatre lo sida. ♦ n.m. remèdi que combatre lo sida. Sin.: **antisideenc**.

antisifilitic, a adj. Que combatre la sifilis.

antisimetric, a adj. (mat.) Si di d'una relacion binària definida dins un ensèm e tala que, per doi elements diferents donats, se lo promier es en relacion m'au segond, lo segond non es en relacion m'au promier: *La relacion "èstre inferior à" es una relacion antisimetrica*.

antisismic, a adj. previst per resistir ai seïsmes.

antisocial, a adj. 1. Que va còtra l'òrdre social, còtra l'organizacion de la societat.

antisindical, a adj. Antisendical.

antisindicalisme n.m. Antisendicalisme.

antisindicalista n. Antisendicalista.

antisosmarin, a adj. Que detècta, combatre lu sosmarins. Var.: **antisotamarin**.

antisotamarin, a adj. Antisosmarin.

antisovietic, a adj. Basat sobre l'antisovietisme: *Una propaganda antisovietica*.

antisovietisme n.m. Fins au 1991, oposicion à la política de l'Union Sovietica.

antisпам adj. inv. Si di d'un logicial qu'empacha lu corrièrs electronics non vorguts (*esпам* en anglés). ♦ n.m. Programa antisпам.

antitabac adj. inv. Qu'es còtra l'usatge dau tabac: *Una lèi antitabac*.

antitermic, a adj. Que fa calar la fèbre. Sin.: **febrifugue, antipiretic, antifebrile**.

antiterrorisme n.m. Lucha còtra lo terrorisme.

antiterrorista adj. Relatiu à la lucha antiterrorista.

antitèsi n.f. 1. (ret.) Figura d'estile qu'opaua dins una mema frasa doi mòts ò expressions contraris per marcar una idea per un efècte de contraste. 2. *L'antitèsi de*: L'opauat de.

antitetanic, a adj. e n.m. Còtra lo tetanòs: *Vaccinacion antitetanica*.

antitetic, a adj. e n.m. Que forma una antitèsi.

antitiroïdian, a adj. (med.) Que combatre l'ipertiroïdia.

antitot adj. inv. (fam.) Si di d'una persona qu'es sistematicament ostile à tot cen que li es prepauat.

antitoxic, a adj. Que destruge, combatre li toxinas; que combatre lu efèctes toxics.

antitoxina n.f. Anticòrs capable de neutralisar una toxina especifica.

antitrinitari, ària adj. e n. (relig.) Dins lo cristianisme, qu'es còtra lo dògma de la trinitat.

antitrinitarisme n.m. (relig.) Dins lo cristianisme, lo movement dei antitrinitaris.

antitrust adj. inv. Que s'opaua à la creacion ò à l'extension de trusts: *Una lèi antitrust*. Sin.: **antimonopòli**.

antituberculós, oa adj. Que combatre la tuberculòsi.

antitussiu, iva adj. e n.m. Si di d'un remèdi que combatre lo tuis.

antiunitari, ària adj. Que mete d'empachas à l'unitat d'un partit, d'un sindicat.

anti-vai-e-vèn n.m. (tecn.) Dispositiu qu'empacha lo vai-e-vèn. Sin.: **antifading** (anglés).

antivairolic, a adj. Si di d'un remèdi que combatre la vairòla. Var.: **antivairolós**.

antivairolós, oa adj. Antivairolic.

antivenerian, a adj. Si di d'un remèdi que combatre li malautias veneriani.

antiverinós, oa adj. Que combatre l'efècte toxic dei verins.

antivermenós, oa adj. e n.m. Si di d'una substança per anientar lu vèrps.

antivipèra adj. inv. Si di d'un serom que neutralisa lo velen d'una vipèra.

antiviral, a adj. e n.m. Si di d'un remèdi curatiu que combatre ò prevèn li malautias que vènon d'un virus.

antivirus adj. inv. e n. inv. (inform.) Si di d'un programa que combatre lu virus.

antivivisseccion adj. inv. Si di d'una persona que s'opaua à la vivisseccion dins l'experimentacion e dins la recèrca scientifica.

antivivisseccionista adj. e n. Contrari à la vivisseccion.

antivomitiu, iva adj. e n.m. Si di d'un remèdi qu'empacha de vomir. Sin.: **antiemetic**.

antobiologia n.f. Estudi de la biologia florala.

antociana n.f. Matèria coloranta presenta dintre lo suc de totplen de plantas.

antocianidina n.f. Substànças obtengudi per idrolisi dei antocianas.

antofague, a adj. e n. Que si noirisse de flors.

antofil(e), a adj. Que li agràdon li flors. Sin.: **floricòla**.

antofillita n.f. Silicat de magnèsi e de fèrre de color saura ò bruna, d'estructura filandroa, ortorombic dau genre anfibòla.

antofòra n.f. Abelha solitària que bastisse de nidos en forma de conduch dintre lo soal.

antogenèsi n.f. Formacion dei flors.

antogenesis, a adj. Si di de l'estadi dau cicle reproductiu dau filoxèra quora lo parasite si reproduch sus li flors de la vinha.

antologia n.f. Recuèlh de tròç causits literaris ò musicals.

antològue n.m. Recuèlh de preguieras, dins lo culte ortodòxe.

antologic, a adj. Relatiu à una antologia; d'una qualitat que li pòu permetre d'èstre mes dins una antologia.

antonime n.m. (ling.) Mòt qu'a un sens opauat à un autre; contrari.

antonimia n.f. (ling.) Oposicion semantica entre doi mòts.

antonisme n.m. Religion teosofica que divinisa l'individú e combatia la malautia per l'esperit, que la fondèt Louis Antoine (1846-1912).

antonista adj. e n. De l'antonisme.

antonomasia n.f. (ret.) Substitucion d'un nom pròpri ò d'una perifrasi à un nom comun per enonçar la sieu qualitat essenciala, e reciprocament: *Es un Arpagon*, per dire *es racho*.

antòrca n.f. Entòrca.

antòrcha n.f.. Entòrca. Var.: **antòrca, entòrca, entòrcha, tòrcha**.

antozòu n.m. *Antozòus*: Classa de cnidaris que comprèn lu polipes isolats (actinias) ò colonials (madrepòres, coralh) provists de parets gastrici.

antracèn(e) n.m. Idrocarbure policiclic C₁₄H₁₀, extrach dei quitrans de carbon.

antracenic, a adj. Que contèn d'antracène.

antracit n.m. Carbon de bassa tenor en matèrias volatili (manco 6 à 8 dau cent) que brutla m'una corta flama blau palle, sensa fum, en desgatjant una foarta calor. Var.: **antracita**. ◆ adj. inv. D'un gris escur.

antracita n.f. Antracit.

antracitifèr, a adj. Que contèn d'antracit.

antracitós, oa adj. Que sembla à l'antracit, que n'en contèn.

antracnòsi n.f. Malautia criptogamica de la vinha, dau faiðu, etc., caracterisada per l'aparicion de tacas bruni sus lu rameus, li fuèlhas ò lu fruchs.

antracòsi n.f. Malautia professionala deuguda à la presença de pòuvera de carbon dins lu pomons.

antracòsic, a adj. Relatiu à l'antracòsi; que n'es tocat.

antral, a adj. Relatiu à l'antra piloric.

antraquinòna n.f. Compauat de l'antracène, que sièrve à preparant de colorants.

antraquinonic, a adj. Relatiu à l'antraquinòna; que n'en contèn.

antrax n.m. Bodenflitge inflamatoric dei glàndolas sebaceï que s'espantega dins lo teissut cellulari. Es una lesion estafilococica de la talha d'un òu de colomb, provocat per l'amolonament de nombrós floroncs.

antre n.m. 1. (lit.) Trauc, bauma que sièrve de refugi à una bèstia sauvatja. Sin.: **sosta, jaça**. 2. Luèc misteriós e inquietant. 3. (med.) Cavitat organica. ◆ *Antre piloric*: Cavitat que, dins l'estòmegue, es avant lo pilòre.

antrectomia n.f. (cir.) Reseccion de l'antra piloric.

antrèn(e) n.m. Insècte que la sieu larva si desvelòpa dins de substànças animal sequi (pels, plumas, etc.) e fan de mau ai pellichas, ai colleccions zoologiqui (Longuessa: 4 mm, òrdre dei coleoptèrs).

antriti n.f. Inflamacion de l'antra piloric.

antropian, a adj. e n. Ominide que presenta de caracteristicas fisiqui dau tipe uman (australantropian, arcantropian, paleantropian) e actual (neantropian).

antropic, a adj. Que la sieu formacion resulta essencialament de l'accion umana, en parlant d'un paisatge, d'un soal, etc.: *L'erosion antropica*.

antropobiologia n.f. Autre nom de l'antropologia fisica.

antropocentric, a adj. Relatiu à l'antropocentrisme.

antropocentrisme n.m. Biais de vèire lo monde en metent l'òme au centre, en raportant à l'òme tota causa de l'univèrs.

antropocòr, a adj. Natura dei plantas que l'òme a espantegat.

antropofague, aga adj. e n. Que manja de carn umana, en parlant de l'òme.

antropofagia n.f. Comportament de l'antropofague.

antropofagic, a adj. Relatiu à l'antropofagia.

antropofile, a adj. Si di dei animaus ò dei plantas que vívon dins un mitan abitau ò frequentat per l'òme.

antropofòbe, a adj. Que patisse d'antropofòbia.

antropofòbia n.f. Aborrimment profund à respiech de l'òme e de la societat umana.

antropogènè, a adj. Qu'engendra d'èstres umans.

antropogenèsi n.f. Estudi de l'aparicion de l'òme e dau sieu desvelopament. Var.: **antropogenia**.

antropogenia n.f. Antropogenèsi.

antropogenic, a adj. Relatiu à l'accion dei èstres umans.

antropogeografia n.f. (anat.) Descripcion de l'anatomia umana en foncion dei divèrsi raças.

antropoïde, a adj. e n. Si di d'una monina que sembla lo mai à l'òme (en particularier sensa coa (chimpanzè, gorilha, gibbon, orang-otan).

antropologia n.f. 1. *Antropologia sociala e culturala*: Estudi dei cresenças e dei institucions, dei costumas e dei tradicions dei diferenti societats umani. 2. *Antropologia fisica*: Estudi dei diferenti caracteristicas dei òmes d'un ponch de vista fisic (talha, color de la pèu, volume dau crani, forma dei uèlhs, proportion de la boca, gropes sanguins, etc.). Sin.: **antropobiologia**.

antropologic, a adj. Relatiu à l'antropologia.

antropològue, òga n. Cercaire especialista en antropologia.

antropomètre n.m. Aparelh de mesuras antropometriqui.

antropometria n.f. 1. Branca de l'antropologia fisica qu'a per objècte tot cen que pòu èstre mesurat dins l'organisme uman. 2. *Antropometria judiciària*: Metòde d'identificacion basada sus l'antropometria, mai essencialament sus li detadas.

antropometric, a adj. Relatiu à l'antropometria.

antropomòrfe, a adj. Que la sieu forma ramenta aquela de l'òme. Sin.: **andromòrfe**.

antropomorfic, a adj. Relatiu à l'antropomorfisme.

antropomorfisacion (-izacion) n.f. Accion d'antropomorfisar.

antropomorfisar (-izar) vt. Donar una forma, una qualitat, un comportament uman à un animau ò à una caua.

antropomorfisme n.m. Tendença que fa atribuir de caractèrs umans ai objèctes naturals, ai bèstias e ai creacions mitiqui. ◇ (espec.) Representacion de divinitats sota de formas umani.

antropomorfista n. Partidari de l'antropomorfisme.

antroponime n.m. Nom de persona.

antroponimia n.f. Estudi dei noms de personas.

antroponimic, a adj. Que pertòca l'antroponime.

antropopatia n.f. Deliri d'un malaut que cretz d'aver quauqu'un d'autre dins lo sieu còrs pròpri.

antropopitèc n.m. Ominian fossile de tipe primitiu, coma lo pitecantròpe e lo sinantròpe.

antroposemiotica n.f. Estudi de la comunicacion entre lu èstres umans.

antroposofia n.f. Filosofia fondada per R. Steiner que desvelòpa una gnòsi cristiana e prepaua un sistema educatiu qu'es encara viu dins lu país de lenga alemanda.

antroposofic, a adj. Relatiu à l'antroposofia.

antropotecnica n.f. Estudi qu'a per objècte la concepcion de sistemas de comanda especialament adaptats ai facultats umani.

antropozoïc, a adj. Caracterisat per l'aparicion de l'òme: *L'èra quaternària es antropozoïca*.

antrotomia n.f. Dubertura cirurgicala de l'antre mastoïdian.

antrusion n.f. (ist.) Guerrier de la seguida armada (*trusta*) dei rèis merovingians.

anturi n.m. Planta ornamentala mé de bèli fuèlhas, originària d'Amèrica tropicala (Família dei araceas).

anuchar vi. (anuècha) Si faire nuèch.

anuèl n.m. Alabrena apòda insectivòra grisa ò daurada, que la sieu coa si rompe facilament (longuessa: 30 à 50 cm, Família dei anguides).

anular(i) n.m. Lo quaten det de la man (en partent dau gròs det), que poarta generalament l'aneu. Sin.: **espoelet**.

anular(i), ara (-ària) adj. Qu'a la forma d'un aneu. – *Eclipsi anulari dau Soleu*: Eclipsi dont lo Soleu despassa à l'entorn dau disc lunari coma un aneu luminós.

anullabilitat n.f. Caractèr de cen que pòu èstre anullat.

anullable, a adj. Que si pòu anullar.

anullacion n.f. 1. Accion d'anullar; lo sieu resultat. Sin.: **abrogacion, aboliment, cassacion** (justícia), **supression, prescripcion, retirament, invalidacion**. 2. (psican.) Procèssus nevrotic que fa qu'un subjècte tempta de crèire e de faire crèire qu'un eveniment desagradu per eu non es capitat.

anullar vt. Rendre, declarar nul, sensa efècte: *Anullar una eleccion, una reservacion*. Sin.: **abolir, abrogar, cassar** (just.) **prescriure, invalidar, suprimir, retirar**.

anullatiu, iva adj. (dr.) Qu'anulla.

anuresia n.f. Defauta de la miccion per lo fach de la retencion d'urina.

anuria n.f. Arrèt de la secrecion urinària.

anus n.m. Orifici exterior dau rectom. ◇ (cir.) *Anus artificial*: orifici creat artificialament, equipat d'una pòcha adesiva, que fa ofici d'anus.

anuscòpi n.m. Aparelh per practicar una anuscopia.

anuscopia n.f. Examèn endoscopic de l'anus.

anvalat n.m. Avant-fossat.

anversés, esa adj. e n. D'Anvèrs.

A.O.C. (sigla) Apellacion d'Origina Contrarotlada, que n'en poàdon beneficiar de produchs coma lo vin e lo fromai.

aoriste n.m. (ling.) Temps de la conjugason en grèc, en sanscrit, per exprimir una accion qu'es à s'acabar ò à començar (*aoriste incoatiu*) ò un enonciat general (*aoriste gnomic*), eventualament m'una valor de passat.

aoristic, a adj. Relatiu à l'aoriste.

aòrta n.f. Artèria que naisse à la basa dau ventricule senec dau coar e es la partida comuna de toti li artèrias que poàrton lo sang oxigenat à toti li partidas dau còrs.

aortic, a adj. Relatiu à l'aòrta. ◇ *Arcs aortics*: Arcs ossós e vascularis dau torax dei vertebrats.

aortiti n.f. Inflamacion de l'aòrta.

aortografia n.f. Examèn de l'aòrta.

aost n.m. Vuechen mes de l'an. Var.: **avost, agost**.

aostar vt. Faire madurar un fruch à la calor dau mes d'aost. Var. **aostejar, agostejar**. ◆ vi. Faire beu e sec.

aostatge n.m. Maduracion dei fruchs, linhificacion dei rameus en aost.

aostenc, a adj. 1. Dau mes d'aost. 2. Fortificat, madurat au soleu d'aost.

aostian, a n. Persona que pilha li sieu vacanças au mes d'aost.

apache, a adj. Dei Apaches, tribús amerindianas d'Amèrica dau Nòrd. ◆ n. (vièlh) Bandit, nèrvi, au començament dau s. XX).

apadana n.f. (arqueol.) Sala dau trône dins lu palais dei Aquemenidas.

apadoïr s' (*m'apadoïssi*) S'enriquir.

apagable, a adj. Que si pòu apagar.

apagaire, airtiz adj. Capable d'apagar.

apagement n.m. Accion, fach d'apagar, d'apasiar, de satisfaire. Sin.: **apasiment, apasiament, assuaudament.**

apagar vt. Apasiar, radocir, satisfaire. Sin.: **calmar, apasiar, assuadar, apasimar.** ◇ *S'apagar lo coar:* Descurbir la veritat sus quauqua ren.

apagogia n.f. (log.) Rasonament que permete de mostrar la veritat d'una proposicion en faguent vèire l'absurditat de la proposicion contrària.

apagodic, a adj. Qu'a lu caractèrs d'una apagogia.

apaïr vt. 1. Pagar, expiar (una pena). Sin.: **purgar.** 2. Cubar (lo vin). Var.: **païr.**

apairar vt. 1. Sadolar, rassasiar. 2. Fornir pron de materaius (tèrmes de murador). – *Non apairar de:* Non aver lo temps de.

apaïsar vt. Acostumar à un noueu país. ◆ **s'apaïsar** v.pr. S'acostumar à un noueu país.

apalachian, a adj. Dei Apalaches.

apalhada n.f. Jaç dau bestiau. Sin.: **jaç.** Var.: **palhada.**

apalhadura n.f. Palha que si mete dins lu esclòps.

apalhar vt. Alestir lo jaç dau bestiau.

apalhasar (s') v.pr. 1. Si corcar sus una palhassa. 2. Si corcar noncalentament.

apalliment n.m. Accion, fach de rendre palle, de devenir palle.

apallir vt. (*apallissi*) Rendre palle. ◆ vi. Devenir palle.

apanatge n.m. (lit.) *Èstre l'apanatge de:* Apartenir en pròpri à, de drech ò naturalament. – *Aver l'apanatge de:* Aver l'exclusivitat de. ◇ (ist.) Porcion dau domèni reial que revenia ai fraires dau rèi ai enfants cabdets fins à la disparicion de la linhada mascla.

apaire, airtiz n. Persona qu'apara (quauqu'un, una idea, etc.). Sin.: **assostaire.**

aparament n.m. Accion, fach d'aparar. Sin.: **sosta, proteccion.**

aparar vt. Protegir, defendre: *Aparar un casteu, una lenga menaçada.* Sin.: **assostar.** ◆ **s'aparar** v.pr. 1. Si gardar dei atacs, dei marridi estiganças de quauqu'un. 2. Resistir à una agression. Var.: **si parar.** Sin.: **si sostar, si protegir.**

aparat n.m. Faste qu'acompanha d'uni manifestacions, d'unu discors, etc. Sin.: **pompa, ufana.**

aparatchik n.m. (mòt russe) (pej.) Si di d'una persona qu'apartèn à l'aparelh d'un partit (espec. dau partit comunista), d'un sindicat.

aparcerar vt. (*aparcèli*) 1. Despartir en parcèlas. Sin.: **morselar.** 2. Redistribuir.

apareissent, a adj. Aparent, que sauta ai uèlhs, qu'atira lo regard. Var.: **aparissent.**

aparéisser vi. 1. Si mostrar pauc ò pron bruscament, devenir visible. 2. (fig.) Devenir manifeste: *Li dificultats aparéisson.* 3. Si presentar à la vista, à l'esperit (d'un biais particulier): *Aqueu projècte apareisse impossible.* ◇ *Apareisse que:* Si constata que. Sin.: **aparir.**

aparelh n.m. 1. Objècte, màquina, dispositiu format d'un ensèm de pèças e destinat à produire un resultat precís: *Aparelh de mesura, aparelh auditiu.* ◇ (absol.) a. Aparelh fotografic: *Aparelh numeric, aparelh 24 x 36.* b. Telefòne: *Cu es à l'aparelh?* 2. Avion: *L'aparelh dau President si pauerà à 8 oras.* 3. (mar.) *Aparelh d'eissèrva:* Cen que pertòca lo timon e la sieu manòbra.

4. Protèsi dentària; dentier: *Portar un aparelh.* 5. (anat.) Ensèm dei organes que concòrron à una mema foncion: *Aparelh digestiu.* – (psican.) *Aparelh psiquic:* Lo psiquisme, provist de dinamisme e de capacitat à transformar li energias. 6. (arquít.) Tipe de talha e agençament dei elements d'una construccion: *Grand aparelh, aparelh mejan, pichin aparelh de pèira.* 7. Ensèm dei organismes qu'assegüron la direccion e l'administracion d'un partit, d'un sindicat, etc. 8. Material que permete de faire d'exercicis de gimnastica (barra, aneus, etc.), au circ (trapèze), en educacion fisica (coarda per escalar). ◆ **aparelhs** n.m. pl. 1. (mar.) Material d'ancratge, de levatge, etc. Que son presents sus una nau. 2. Ensèm dau material de gimnastica.

aparelhaire n.m. Mèstre murador encargat de susvelhar la talha e la puaa dei pèiras.

aparelhament n.m. Acoblament.

aparelhar vt. 1. Talhar (de pèiras) en vista d'un assemblatge. 2. Provedir d'una protèsi.

aparelhar vt. Metre ensèm de cauas parieri. Sin.: **apariar.**

aparelhar vi. (mar.) Quitar lo poart, en parlant d'una nau. Sin.: **desormejar.**

aparelhatge n.m. 1. Apariatge (dei perdritz). Var.: **apariada, apariament.** 2. Ensèm d'aparelhs e d'accessòris: *Aparelhatge electric.* 3. (mar.) Manòbra de partença d'una nau; aquela partença.

aparença (-éncia) n.f. 1. Cen que si presenta immediatament à la vista, à la pensada. ◇ *Contra tota aparença:* Contra tot cen qu'es estat vist, pensat. – *En aparença:* D'après cen que si ve. 2. (filos.) Aspècte sensible dei cauas e dei èstres, per oposicion à la realitat.

aparent, a adj. 1. Que si moastra clarament au regard ò à l'esperit. 2. Que non correspoande à la realitat: *Un perill mai aparent que vertadier.* 3. (astron.) Que caracteriza un paramètre fisic ò cinematic tau qu'es observat: *Lo movement aparent d'un astre.*

aparentament adv. D'un biais aparent.

aparentament n.m. Dins d'unu sistemas electorals, facultat ofèrta à de listas de candidats de si gropar per lo decòmpte dei votz, per obtenir de sètis còntra d'adversaris comuns.

aparentar vi. (*à*) 1. Faire semblar (*à*). ◆ vt. Emparentar. ◆ **s'aparentar** v.pr. (*à*) 1. Aver d'aspèctes comuns mé quauqu'un, mé quauqua ren. 2. Practicar l'aparentament dins una eleccions. 3. S'aligar, èstre aligat per un maridatge, s'emparentar.

aparentat, ada adj. 1. Aligat per maridatge. 2. Ligat per un acòrdi electoral. 3. Que presenta de trachs comuns (*mé*).

a pari loc. adv. e adj. inv. (log.) *Rasonament a pari*: Qu'arriba à-n-una conclusion à partir de donadas conoissudi e supauadi parieri.

apariabilitat n.f. Caractèr de cen que pòu apariar.

apariable, a adj. Que si pòu apariar.

apariada n.f. Acoblament (dei perdriz). Var.: **apariada, apariatge**.

apariament n.m. Apariatge.

apariar vt. (*apari*, classic *apàrii*) Procedir à l'apariatge de.

apàrias adj. Ex aequo.

apariatge n.m. Gropament (de pèças, d'articles etc.) per pareus. Var.: **apariament**. ◇ **Apariada**.

aparcion n.f. 1. Fach d'aparéisser, de si manifestar (à la vista ò à l'esperit). 2. Manifestacion d'un èstre, natural ò sobrenatural; l'èstre qu'apareisse ansin.

aparir vi. (*aparissi*) Aparéisser.

aparissent, a adj. Qu'atira lo regard. Var.: **apareissent**.

aparitor n.m. Ussier, dins una universitat.

apartament n.m. Ensèm dei membres d'una abitacion, dins una granda maion.

apartar vt. 1. Laisser una certana distança entre de personas, de cauas, etc. 2. Rebufar quauqu'un per lo tenir à distança. 3. Eliminar quauqu'un. Sin.: **foaragetar, foarabandir, bandir, escartar**. ◆ **s'apartar** v.pr. S'escartar, si metre de costat. Sin.: **si desseparar, si desunir**.

apartenença (-éncia) n.f. 1. Fach d'apartenir: *L'apartenença à un partit politic*. 2. (mat.) Proprietat d'èstre un element d'un ensèm: Relacion d'apartenença (notada ∈). ◆ n.f. pl. Bastison, terren, territòri restacat à un autre mai important. Sin.: **dependenças**.

apartenir vi. (*apartèni*) (à) 1. Èstre la proprietat de quauqu'un. 2. Si restacar à, faire partida dau drech, dau dever de quauqu'un: *Non vos apartèn de vos plànher*. 3. (mat.) Èstre un element (*de*). Var.: **apertenir**. ◆ **s'apartenir** v.pr. *Non s'apartenir plus*: Cessar d'èstre liure.

apartheid n.m. Regime de segregacion sistematica dei negres, en Africa dau Sud (abolit en lo 1994).

apaturir vt. Donar naissença à (vivaròalpenc mentonasc).

apasiament n.m. Apasiment.

apasiar vt. 1. Rendre la calma à, assuaudar, radocir (quauqu'un). ◆ **s'apasiar** v.pr. Devenir calme, s'assuaudar.

apasimar vt. Apagar, assuaudar.

apasiment n.m. Accion d'apasiar, fach de s'apasiar; lo sieu resultat. Var.: **apasiament**.

apassiment n.m. Fach de s'apassir; estat de cen qu'es apassit.

apassionament adv. Embé passion. Sin.: **afogadament**.

apassionar vt. Interessar foartament, faire nàisser de passion en (quauqu'un). Sin.: **afogar**. ◆ **s'apassionar** (per) v.pr. Si pilhar de passion (per). Sin.: **s'afeccionar, s'afogar**.

apassionat, ada adj. e n. Persona que s'apassiona per quauqua ren. Sin.: **afeccionat, espassionat, afogat**.

apassir vt. (*apassissi*) 1. Faire perdre à una flor, una planta, la sieu frescor: *Lo foart soleu apassisse li ròsas*. 2. Alterar l'esclat, la frescor (d'un vis): *Lu ans li avíon apassit la cara*. Sin.: **passir, blagir**. ◆ **s'apassir** v.pr. 1. Secar, perdre la sieu frescor, en parlant d'una flor, d'una planta. 2. Perdre la sieu frescor, en parlant d'una persona, d'una caua.

apastar vt. Atrair (lo peis) m'un esca. Sin.: **escar, bromejar**.

apastatge n.m. Accion d'apastar.

apasturada n.f. Apasturatge.

apasturar vt. Faire manjar d'èrba (à un estròp) dins un prat, sus una pastura.

apasturatge n.f. Drech de pastura. Var.: **apasturada**.

apatia n.f. Estat, caractèr d'una persona apatica. Sin.: **atupiment, flaquitge, flaquesa, indiferença, indolença, laisse-mi 'star, flaca, inercia, languitòri, estransidura, letargia, insensibilitat, noncalença, molessa, linfatisme, pigressa**.

apatic, a adj. Que non reagisse, que sembla sensa volontat, sensa energia. Sin.: **noncalent, flac, flacós, indiferent, indolent, letargic, molastrós, linfatic, despassionat**.

apaticament adv. D'un biais apatic.

apatita n.f. (miner.) Fosfat de calci present dins manti ròcas eruptivi.

apatons (d') loc. À quatre patas.

apatrassar (s') v.pr. Picar dau morre en tèrra. Sin.: **s'estramaçar, s'espandir au soal, s'acipar**.

apatrida adj. e n. Sensa nacionalat legala.

apatridia n.f. (dr.) Situacion juridica d'una persona apatrida.

apauar vt. Aplicar, metre sus quauqua ren: *Apauar la sieu firma*. ◇ (dr.) *Apauar una clausa dins un acte*: L'inserir. – *Apauar lu sageus*: Aplicar lo sageu de la justícia sus la poarta d'un local, sus un armari, etc., per empachar qu'un objècte que li es si poasque far disparéisser. Var.: **apausar**.

à pauc près loc. adv. En faguent una aproximacion. Sin.: **pauc ò pron, pauc s'en manca**. ◆ n.m. inv. Aproximacion superficiala, vaga.

apauquiment n.m. Amendriment. Sin.: **demeniment**.

apauquir vt. Rendre mens intense, mens considerable, plus pichon. Sin.: **demenir, amendir**.

apauriment n.m. Accion d'apaurir, fach de s'apaurir; l'estat que n'en resulta. Var.: **empauriment**.

apaurir vt. (*apaurissi*) Rendre paure, arroïnar. Var.: **empaurir**. ◆ **s'apaurir** v.pr. Venir paure.

apausar vt. Apauar.

apautar (s') v.pr. Tombar sus li mans, à quatre patas: *Lo cat s'apauta totjorn*.

apautons (d') loc. adv. À quatre patas: Si desplaçar d'apautons.

apax n.m. (ling.) Mòt ò expression qu'apareisse un còup solet dins un còrpus donat.

apegonir vt. (*apegonissi*) Faire venir pegós. Sin.: **emplastrar**, **empegar**, **enviscar**, **empegolar**. ◆ **s'apegonir** v.pr. Devenir pegós.

apeirar vt. Apeiregar.

apeirassar vt. Apeiregar.

apeiregare, airtz n. Persona qu'apeirega.

apeiregar vt. Lapidar. Sin.: **acodolar**, **apeirassar**, **apeirar**, **clapairar**, **espeirar**. Var.: **peiregar**.

apeissonar vt. Tornar provedir en peis (un aigau, un laus, un estanh). Var.: **empeissonar**.

apèl n.m. 1. Accion de sonar de personas per lo sieu nom, espec. en òrdre alfabetic, per n'en contrarotlar la presença: *Faire l'apèl, si presentar, respoandre, mancar à l'apèl*. ◇ *Vòte per apèl nominal*: Quora si pilha nòta de cada persona que vòta e dau sieu vòte. 2. (mil.) Dins lo sistema de la conscripcion, convocacion dei joves per faire lo sieu servici nacional. 3. (ext.) Sollicitacion, instança: *Un apèl à la bontat dei gents*. - *Faire apèl à*: Invocar: *Fau apèl à la voastra generositat*. - *Faire apèl ai sieu ressorsas fisiqui, morali*: Li recampar dins un esfoarç particulier. 4. Incitacion publica en favor de quauqua ren: *Un apèl per la patz*. Sin.: **crida**. 4. (dr.) Recors. Var.: **apelament**. ◇ *Cort d'apèl*: Juridiccion encargada de tornar jutjar un affaire.

apelaire, airtz adj. e n. (dr.) Persona que fa apèl d'una decision de justícia. Var.: **apelant**.

apelament n.m. (dr.) Apèl.

apelant, a adj. e n. Apelaire.

apelar vt. (*apèli*) 1. Sonar (quauqu'un), espec. per lo sieu nom. Usatge corrent: **sonar**. 2. Demandar, rendre necessari: *La situacion apèla una reaccion immediata*. 3. Constrénher quauqu'un à venir, convocar: *Apelar en justícia*. ◇ Convocar au servici nacional. 4. Designar per un nom. Sin.: **sonar**, **dire**. ◆ vt. ind. (*de*) (dr.) *Apelar d'un jutjament*: Faire apèl d'un jutjament, lo contestar davant la Cort d'apèl. ◆ **s'apelar** v.pr. Aver per nom. Sin.: **si sonar** (mai correntament encara, s'emplega lo vèrbo *dire*: *Coma ti dion?*, en plaça de *Coma ti soanes?* ò *Coma t'apèles?*).

apelat n.m. Jove que complisse lo sieu servici nacional.

apelenquir (s') v.pr. Si tresmudar en pelenc.

apellacion n.f. Biaiss de sonar, de nomenar. ◇ *Apellacion d'origina*: Denominacion que garantisse l'origina d'un produch. ◇ (espec.) *Apellacion d'origina contrarotlada*: (A.O.C.) per lu vins e lu fromais.

apellatiu, iva adj. e n.m. (ling.) Tèrme emplegat per s'adreçar à l'interlocutor: "*Sénher*" es un *apellatiu*.

apellatòri, òria adj. (dr.) D'apèl.

apenar vt. Adolentir, afligir.

apenar (s') v.pr. S'aplicar.

apend n.m. Contrafoart d'una montanha.

apendici n.m. 1. Partida que completa una partida principala. Sin.: **apondon**. ◇ (anat.) *Apendici vermifòrme*: Diverticule cau, en forma d'un det de ganc,

abocat au cec. – Expansion ventrolateral dau còrs dei insèctes, dei crustaceus (patas, antenas, pèças de la boca). 2. Ensèm de nòtas, de documents, à la fin d'un obratge.

apendicectomia n.f. (cir.) Ablacion de l'apendici.

apendiciti n.f. Inflammacion de l'apendici ileocecal.

apendicostomia n.f. Anastomòsi à la pèu de l'apendici, un còup dubèrta la cavitat.

apendiculari, ària adj. (anat.) Que pertòca un apendici; qu'a la natura, la forma ò li foncions d'un apendici.

apendicular(i) n.m. (zool.) *Apendicular(i)s*: Grope de tuniciers que gàrdon per tota la vida un aspècte larvari.

apendre vt. Suspandre (de drapeus, etc.).

apensamentir vt. (*apensamentissi*) Faire devenir soscaire, ansiós. ◆ **s'apensamentir** v.pr. Devenir soscaire.

apensamentit, ida adj. Ansiós.

apeon n.m. Basa, fondacions.

apeonar vt. Fondar, basar. ◆ **s'apeonar (sobre)** v.pr. Si fondar, si basar.

apepsia n.f. Marrida digestion à causa d'una insufisença de secrecion.

aperaquí adv. 1. Dins lu alentorns. 2. Pauc ò pron. Var.: **en per aquí**.

aperçaupre vt. Apercèvre.

apercepcion n.f. (filos.) Accion per la quala l'esperit pilha consciença.

aperceptible, a adj. Que si pòu apercèvre.

aperceptivitat n.f. Caractèr de cen que pòu èstre aperçut.

aperceure vt. Apercèvre.

apercèvre vt. Vèire quauqua ren d'un biaiss fugidís ò improvisament. Var.: **aperceure**, **aperçaupre**. Sin.: **avisar**.

aperçut n.m. Vista d'ensèm, sovent somària: *Donar un aperçut d'una question*. Sin.: **donada**, **promiera vista**.

aperesir vt. (*aperesissi*) Faire venir pereós. Sin.:

apigresir, apigrar, apigrir. ◆ **s'aperesir** v.pr. Vebir pereós. Sin.: **s'apigresir, s'apigrar, s'apigrir**.

aperiodic, a adj. 1. Que non compoarta de periòde, que li sieu oscillacions non son periodiqui. 2. (tecn.) Que pòu rejónher una posicion d'equilibri sensa oscillacion: *Un aparelh aperiodic*.

aperitiu, iva adj. (lit.) Que duèrbe l'appetit: *Una passejada aperitiva*.

aperitiu n.m. 1. Bevenda alcolisada que si sièrve generalament au començament d'un past. 2. Recepcion dont si sièrvon de causas de manjar, de beure, etc. Sin. (2): **beure d'onor**.

aperitor, tritz adj. e n. (dr.) Que juèga lo ròtle d'asseguraire principal, dins lo cas d'asseguranças multipli.

apertegar vt. Aclimatar, aprivadar.

apertenença (-ència) n.f. Fach d'appartenir à quauqua ren, à quauqu'un. Var.: **apartenença**.

aperténer vi. Appertenir.

apertenir vi. Appertenir.

apertisacion (-izacion) n.f. Procediment de conservacion dau manjar per esterilizacion à la calor, en vas claus.

apertura n.f. (fon.) Dubertura pauc ò pron important dau canal de la boca dins la prononciacion d'un fonema. Sin.: **dubertura**.

apesantiment n.m. Accion, fach de s'apesantir.

apesantir vt. (*apesantissi*) 1. rendre mai peant, pas tant viu. 2. Rendre mai penós. ◆ **s'apesantir** v.pr. 1. Si faire mai peant. 2. (fig.) *S'apesantir sobre quauqua ren*: Insistir sobre, li s'atardar.

apesantor n.f. (ò n.m.) Disparicion de la pesantor terrèstra, espec. dins un engenh espacial.

apetal(e), a adj. Qu'es desprovist de petales.

apetala n.f. Planta cotiledonea que li sieu flors non an la coròlla: *Lo rore, lo saure, l'ortiga, son d'apetala*.

apetença (-ència) n.f. Tendença, per quauqu'un, à satisfaire lu sieus desidèrs naturals; desidèri, envuèia.

apetís n.m. Apetit.

apetissent, a adj. Que dona d'apetit, que fa nàisser lo desidèri ò l'augmenta. Var.: **apetitós**.

apetit n.m. 1. Desidèri de manjar. 2. Desidèri de quauqua ren per la satisfaccion dei sens. Var.: **apetís**. Sin.: **talent**.

apetitós, oa adj. Apetissent.

apèx n.m. 1. Poncha, som d'un organe animal ò vegetal, en particulier la lenga. 2. (astron.) Ponch de l'esfèra celèsta situat dins la constellacion d'Ercules, que lo Soleu e lo sistema solari sèmblon li si dirigir.

api n.m. *Pom d'api*: Pichin pom roge e blanc.

api n.m. Ortalha que s'en mánjon li coastas (api ordinari) ò la raïç (api-raba). Familia dei ombellifèrs, genre apium. La lenga correnta a finda lu francismes *cèleri, cèleri-raba*. ◇ Tèsta d'api: Tèsta lònca; persona nindia.

apical, a adj. 1. (anat.) Que forma lo sobran d'un organe. Contr.: **basal**. 2. (fon.) *Consonanta apicala*: Realisada en metent en contacte la poncha de la lenga e lo palat dur, lu alveòles ò li dents.

apicala n.f. Consonanta apicala.

apicar vt. (mar.) (*apiqui*) Faire inclinar d'aut en bas (una verga). Sin.: **acimar**.

apicatge n.m. (mar.) Accion d'apicar. Sin.: **acimatge**.

apichonar vt. Amendrir. Var.: **apichonir**.

apichonir vt. (*apichonissi*) Amendrir. Var.: **apichonar**. ◆ **s'apichonir** vt. S'amendrir.

apicòla adj. Que pertòca l'alevament dei abelhas.

apicultor, tritz n. Persona que s'entrèva d'alevar d'abelhas.

apicultura n.f. Alevatge dei abelhas per lo sieu meu.

apidat n.m. Apide.

apide n.m. *Apides*: Familia d'insèctes imenoptèrs mellifèrs coma l'abelha e lo bordon. Var.: **apidat**.

apièja n.f. 1. Possibilitat de s'apiejar. 2. Tot cen que sièrve per mantenir quauqua ren en equilibri e per assegurar la sieu soliditat. Sin.: **aponteu, supoart**. Var.: **apiejament**. 3. (fig.) Ajuda, aparament en favor de quauqu'un. Sin.: **aponteu, sostèn**.

apiejador n.m. Braç d'un sèti per pauar lu coes. Sin.: **acoador**.

apiejament n.m. Apièja.

apiejar vt. (*apiègi*) 1. Faire pression sus quauqua ren. Sin.: **apontelar**. 2. (fig.) Insistir sus una idea per la faire sentir; sostenir per lo biais de la sieu influença. Sin.: **apontelar**. ◆ **s'apiejar** v.pr. Si servir de quauqua ren coma apièja. Sin.: **s'apontelar, s'acotar, si sostenir**. 2. (fig.) Si fidar en l'amistat, en lo consee de quauqu'un.

apier n.m. Abelhier.

apietosir vt. (*apietosissi*) Emplir de pietar, de compassion. ◆ **s'apietosir** v.pr. S'emplir de pietat, de compassion.

apifòrme, a adj. Qu'a la forma d'una abelha.

apifugue, ga adj. Qu'aluènha li abelhas.

apigrar vt. Rendre pigre. Var.: **apigresir, apigrir**. Sin.: **aperesir**. ◆ **s'apigrar** v.pr. Devenir pigre. Var.: **s'apigrir, s'apigresir**. Sin.: **s'aperesir**.

apigresir vt. (*apigresissi*) Faire venir pigre. Var.: **apigrar, apigrir**. Sin.: **aperesir**. ◆ **s'apigresir** v.pr. Devenir pigre. Var.: **s'apigrar, s'apigrir**. Sin.: **s'aperesir**.

apigrir vt. Apigrar.

apilament n.m. Amolonament, epilament.

apilar vt. Amolonar. Var.: **empilar**.

apilatge n.m. Accion d'apilar. Var.: **empilatge**.

apimpar vt. Garnir embé d'objèctes qu'abelisson (daururas, vestiments de tria, etc.). Sin.: **ondrar, ornar**. ◆ **s'apimpar** v.pr. S'alestit au mejan d'aqueli objèctes. Sin.: **si parar, si pimpanar**.

apiòl n.m. Principi actiu dei granas de la verdura, dei proprietats febrifugui.

apir(e), a adj. (rare) Inalterable au fuèc, que risca gaire de fondre.

apiretic, a adj. 1. (med.) Que non s'acompanha de fèbre. 2. Que fa calar la fèbre.

apirexia n.f. Absença ò disparicion de la fèbre.

apirogeneu, ea adj. 1. Que non dona de fèbre. 2. Qu'entrava la creissença de la fèbre.

apitançar vt. 1. Alimentar. 2. Atrair en flatant lo gust, l'odorat. Sin.: **alecar**.

apitançós, oa adj. Apetissent.

apivòr(e), a adj. Que si noirisse d'abelhas.

aplanadís, issa adj. Qu'es rendut egalizat, à niveau. Var.: **aplanat, aplanit**.

aplanaira n.f. 1. Màquina-autís de grand dimensions per usinar de susfàcias parallèli, e dins la quala la copa dau metal es obtenguda per lo desplaçament orizontal, rectiligne e alternatiu de la pèça davant una aisina fixa. 2. *Rabotaira per lo boasc*: Màquina que sièrve à metre à la sieu espessor definitiva una pèça de boasc redriçada sus una faça. Sin.: **rabotaira** (fr.).

aplanaire, airtz adj. e n. Qu'utilisa un planon. Sin.: **rabotaire** (fr.).

aplanar vt. 1. Rendre plan (un terren, etc.). Var.: **aplanir**. ◇ Rasclar e aplanir una pèça de boasc au mejan d'un planon. Sin.: **rabotar** (fr.). 2. (fig.) Far disparéisser ò diminuir: *Saup ben aplanar li dificultats*.

aplanat adj. e n.m. Si di d'un objectiu fotografic aplanetic.

aplanatge n.m. Accion d'aplanar. Sin.: **rabotatge**.

aplanetic, a adj. (opt.) Que dona un imatge net, precís, d'un objècte vesin.

aplanetisme n.m. Caractèr d'un sistema optic aplanetic.

aplaniment n.m. Accion d'aplanir; fach d'èstre aplanit.

aplanir vt. Rendre plan, unit. Var.: **aplanar**.

aplant n.m. Interrupcion, arrèst. Sin.: **tanca, tancada**.

◇ *Can d'aplant*: Can de caça que si tanca quora sente la cacilha.

aplantar vt. Installar, bastir dins un luèc donat: *Dròlle de luèc per li aplantar una fabrega!*

aplantar (s') v.pr. Si tançar. Var.: **si plantar**.

aplasentir vt. (*aplasentissi*) Rendre agradiu.

aplasia n.f. (med.) Absença de desenvolupament d'un teissut, d'un organe, especialament dei muscles (aminoplasia).

aplastic, a adj. Relatiu à l'aplasia.

aplat n.m. 1. Susfàcia unida, d'una color soleta. 2. Proprietat d'un fuèlh de papier de si presentar d'un biais plan, sensa defect. 3. Part relativament plana.

aplatar vt. Rendre plat. Var.: **aplatir**.

aplatat, ada adj. Rendut plat.

aplatadoira n.f. (tecn.) Marteau, aparelh que sièrve à aplatir un metal.

aplatiment n.m. 1. Accion, operacion d'aplatir; fach de s'aplatir. 2. (espec.) Operacion que permete d'aplatir un metal. Var.: **laminatge**.

aplatir vt. (*aplatissi*) Renre plat, mai plat; esquizar (quauqua ren). ◆ vi. (rugbi) Pauar lo balon darrier la linha de l'adversari: *Aplatir entre lu pals*.

aplatit, ida adj. Rendut plat.

aplaudiment n.m. Accion d'aplaudir; aclamacion. Sin.: **picada de mans**.

aplaudimètre n.m. Aparelh (sovent fictiu) per registrar l'intensitat e la durada dei aplaudiments, per mesurar la popularitat d'una persona (cantaire, òme politic, etc.).

aplaudir vt. (*aplaudissi*) Picar dei mans en signe d'aprovacion. ◆ vt. ind. (*à*) *Aplaudir à quauqu'un*: Li manifestar la sieu aprovacion. – *Aplaudir à quauqua ren*: L'aprovar completament, n'èstre satisfach plenament. Sin. (corrent): **picar dei mans**.

aplaudissaire, eiritz n. Persona qu'aplaudisse; persona que flata.

aplicabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es aplicable.

aplicable, a adj. Que pòu èstre aplicat.

aplicacion n.f. 1. Accion d'aplicar (una caua) sobre una altra caua: *Aplicar una pintura sus un barri*. 2. Accion de metre en òbra: *L'aplicacion d'una teoria*. 3. Cura, atencion particuliera qu'una persona manifesta per faire un trabalh. Var.: **aplicament**. 4. (Borsa) Partida dei transaccions que si compènson en cò d'un meme intermediari e que, coma non si fan sus lo mercat, non influençon lu cors. 5. (mat.) Operacion que fa

correspoandre à tot element d'un ensèm A un element d'un ensèm B e un solet.

aplicament n.m. Aplicacion, atencion.

aplicar vt. (*apliqui*) Metre (una caua) sus una altra caua: *Aplicar de colors sus un tableau*. Sin.: **apausar, apauar**. ◇ Infligir, donar (una pena, una punicion, etc.). 2. Metre en òbra: *Aplicar una teoria*. ◆ **s'aplicar** v.pr. 1. Convenir, s'adaptar: *Aquela solucion s'aplica ben au mieu problema*. 2. Aportar totplen d'atencion (*à*): *S'aplica à faire ben lo sieu trabalh*. Sin.: **s'apenar, s'estudiar, s'engaubiar**.

aplicat, ada adj. 1. Atentiu, estudiós: *Un escolan aplicat*. 2. *Arts applicats*: Arts decoratius.

aplicatge n.m. (tecn.) Accion d'aplicar (un revestiment, un objècte concret) sus una susfàcia.

aplita n.f. (miner.) Ròca magnetica filoniana dau gran fin.

aploïde, a adj. e n.m. (genet.) 1. Si di de l'organisme ò de la cellula qu'a una dotacion cromosomica formada per una soleta seria de cromosòmas. Sin.: **monoploïde**. 2. *Fasa aploïda*: Fasa de la vida d'un individu en la quala a una soleta seria de cromosòmas. 3. *Nombre aploïde*: Nombre de cromosòmas d'una dotacion cromosomica aploïda.

aploïdia n.f. (genet.) Qualitat d'aploïde. Sin.: **monoploïdia**.

aplomb n.m. 1. Verticalitat donada per lo plombet. ◇ *D'aplomb*: vertical, equilibrat; (fig.) (fam.) En boana santat. 2. Equilibri, estabilitat de cen qu'es d'aplomb. 3. (fam.) Fidança en si-meme, assegurança. ◇ *Aver d'aplomb*: Aver una assegurança excessiva, un pauc insolenta. Sin.: **front, afrontaria, audàcia, pièch**. ◆ m.pl. Posicion dei membres d'un animau (espec. d'un cavau) en regard dau soal.

aplombar vt. Metre d'aplomb. ◆ **s'aplombar** v.pr. Si metre d'aplomb.

apnea n.f. Suspension, voluntària ò non, de la respiracion. ◇ (med.) *Apnea dau soam*: Interrupcion de la respiracion d'una persona pendent que duèrme.

apneïc, a adj. Que patisse d'apnea.

apneumia n.f. Absença de paumons.

apneumonide n.m. Èstre sensa paumons.

apoart n.m. 1. Accion d'aportar: *Apoart d'alluvions per un flume*. Sin: **portament, portatge, aportacion**. 2. (dr.) Sòus, bens qu'una persona apoarta. 3. (fig.) Cen qu'es aportat; contribucion: *L'apoart de la civilizacion romana*.

apoastre n.m. (astron.) Ponch de l'orbita d'un astre que gravita à l'entorn d'un autre dont la distança entre lu doi es maximala. Contr.: **periastre**.

apocalipsi n.f. 1. (corr.) Catastròfa espaventabla; fin dau monde. 2. Libre de la literatura judiva e cristiana, relatiu ai mistèris de l'istòria à la fin dei temps. ◇ (espec., m'una majuscula) Darrier libre dau Noveu Testament.

apocaliptic, a adj. 1. D'apocalipsi; catastropic, espaventable. 2. Relatiu ai apocalipsis, espec. aquela de Joan.

apocinacea n.f. *Apocinaceas*: Família de plantas gamopetali, que comprèn lo laurier-ròse, la landòlfia e la pervenca.

apocòpa n.f. (fon.) Tombada d'un fonema ò mai à la fin d'un mòt.

apocopar vt. Faire subir una apocòpa à (un mòt).

apocopat, ada adj. Qu'a subit una apocòpa.

apocrife, a adj. Que non es autentic: *Un document apocrife*.

apocrife n.m. *Apocrifas*: Libres que si presènton coma inspirats per Dieu ma en realitat non fan partida de la tradicion biblica judiva ni cristiana.

apòde, a adj. Qu'es sensa patas, sensa pens, sensa nadarèlas.

apòde n.m. *Apòdes*: 1. Òrdre de peis teleosteans que si desplaçon per ondulacion dau còrs entier (anguila, murena, etc.). 2. Òrdre d'anfibis terricòlas, coma la cecília.

apodema n.m. Diverticule quitinós intèrne de la gruèlha dei articulats que sièrvon ai inseriments muscularis.

apoderament n.m. Accion d'apoderar, de s'apoderar. Sin.: **mestritge, dominacion, senhoratge**.

apoderar vt. Si rendre mèstre de foarças malaisidament contrarotladi. Sin.: **mestrear, dominar, emperar, sotametre**. ♦ **s'apoderar** v.pr. Pilhar possession d'un territòri, de bens que son pas sieus. Sin.: **senhorar, senhorejar, emperar**.

apòdi n.m. Aponteu. ◇ (fis.) *Ponch d'apòdi*: Ponch dont s'aplica una foarça. ◇ (fig.) *Ponch d'apòdi*: Element, donada, etc., que permete de sostenir un rasonament, un comportament, una política.

apodictic, a adj. (filos.) D'una evidença absoluta, irrefudabla. Contr.: **problematic, assertoric**.

apodidat n.m. *Apodidats*: Família d'auceus constituïda de 19 genres e d'un centenau d'espècias, dei alas estrechi e lòngui, que d'uni espècias sàbon volar dins de baumas escuri. Diferenti espècias son provedidi de patas corti que non li perméton de caminar e si noirisson d'insèctes en vòl, coma lo *barbairòu*.

apodòsi n.f. (ling.) Proposicion principala plaçada après una proposicion subordenada ò protasi (ex.: *Se t'agrada* (protasi), *mi convèn* (apodòsi)).

apodissa n.f. Quitança.

apodissar vt. Quitançar.

apoenzima n.f. Part protidica d'una enzima.

apofisari, ària adj. Relatiu à l'apofisi.

apofisi n.f. (anat.) Excreïssença naturala d'un oàs.

apofonia n.f. (fon.) Alternança vocalica.

apoftegma n.m. (lit.) Paraula memorabla; pensada concisa. Sin.: **adagi, aforisme, pensada, sentença, dicha**.

apogamia n.f. Desvolopament d'un embrion vegetal partent d'una cellula unenca, diploïda, sensa fecondacion.

apogamic, a adj. Que presenta l'apogamia ò n'en resulta.

apogeu n.m. 1. (astron.) Ponch mai alunhat de la Tèrra, sus l'òrbita d'un còrs que li gravita à l'entorn.

Contr.: **perigeu**. 2. (fig.) À l'*apogeu*: Au sobran (de la sieu glòria, dau sieu talent, etc.).

apoiridir vi. (*apoiridissi*) 1. Anar en descomposicion per lo biais dei bacterias. 2. Si degalhar, en parlant d'una situacion. 3. Estar de lònga dins un marrit estament. ♦ vt. Corrompre moralament. ♦ **s'apoiridir** v.pr. Si gastar. Var.: **poirir**.

apolidir vt. Rendre polit. Sin.: **abelir, embelir**. ♦ **s'apolidir** v.pr. Venir mai polit. Sin.: **s'abelir, s'embelir**.

apolinar vt. Aprivadar un polin.

apolitic, a adj. Que si plaça en defoara de la política; que professa la neutralitat politica.

apolitisme n.m. Caractèr de cen qu'es apolitic; comportament de cu es apolitic.

apollinian, a adj. (filos.) Equilibrat, mesurat. Contr.: **dionisiac**.

apollon n.m. Òme beu e ben plantat. Sin.: **efèbe**.

apologetic, a adj. Que contèn una apologia; que tèn de l'apologia. Var.: **apologic**.

apologetica n.f. *Apologetica cristiana*: Part de la teologia qu'a per objècte de mostrar la credibilitat dei dògmas.

apologia n.f. Discors ò escrich destinat à convèncer la justessa de quauqua ren, à assegurar l'aparament de quauqu'un, de quauqua ren. Sin.: **elògi, ditirambe, glorificacion, lauda, felicitacion**.

apologic, a adj. Apologetic.

apologista n. Persona que fa l'apologia de quauqua ren; autor d'apologues. ◇ (relig. crist.) Doctor cristian dau s. 2 que presentèt una apologia de la fe novèla.

apològue, òga n. Cort racònte en pròsa ò en vèrs, allegoria que compoarta un ensenhament de caractèr sovent moral.

apomixia n.f. (bot.) Reproduccion sexuada sensa fecondacion, observables dins d'uni plantas superiori.

apomorfina n.f. (farm.) Compauat derivat de la morfina per perda d'aiga. L'apomorfina es un vomitiu.

aponch n.m. 1. Complement en pichina moneda d'una soma exprimida en chifras redoni. – *Faire l'aponch*: Completar una soma en pichina moneda e, per ext., pagar una cròmpa en donant la soma justa. 2. Cen que s'ajusta à quauqua ren per lo completar: *Un escaufatge d'aponch*. Sin.: **ajonta, complement**.

aponchaire n.m. Amolaire.

aponchaments n.m. pl. Salari, remuneracion fixa estacada à un emplec. Sin.: **paga, remuneracion, salari, tractament**.

aponchar vt. Pagar quauqu'un en li versant d'aponchaments. Sin.: **pagar, remunerar, salarier**.

aponchar vt. Talhar en poncha.

aponchatge n.m. Accion de talhar en poncha, de rendre ponchut.

apondi n.m. Apondon.

apondon n.m. Ajust. Var.: **apondi**. Sin.: **ajustier, ajuston**.

aponeurectomia n.f. Ablacion cirurgicala d'una aponeuròsi.

aponeuròsi n.f. (anat.) Membrana conjuntiva qu'envolopa lu muscles e que lu sieus prolongaments fixon lu muscles ai oàs.

aponeurosi n.f. Inflamacion d'una aponeuròsi.

aponeurotic, a adj. Relatiu à l'aponeuròsi.

apontaire, airtz adj. *Oficier apontaire*: Oficier responsable de l'apontatge sus un poarta-avions, un poarta-elicoptèrs. ◆ n. Tecnician encargat de dirigir li operacions d'apontatge.

apontament n.m. Plataforma fixa dont una nau si vèn ormejar per lo cargament ò lo descargament. Sin.: **desbarcador, arribador**.

apontar vi. Efectuar un apontatge.

apontatge n.m. Presa de contacte d'un avion, d'un elicoptèr, m'au poant d'un poarta-avions.

apontelament n.m. 1. Accion d'apontelar. 2. Obratge provisòri per sostenir una construccion. *Muralha d'apontelament*: Barri de sostèn. Var.: **apontelatge**.

apontelatge n.m. Apontelament.

apontelar vt. (*apontèli*) Sostenir un barri, un plafond, mé d'aponteus. Sin.: **apiejar, sostenir**. ◆ **s'apontelar** (sus, cònta) v.pr. Si tenir (cònta un barri, etc.).

aponteu n.m. Pèça provisòria de fustaria que sostèn un barri, etc. Sin.: **apieja, supoart, apilatge, sosten**.

apoparrir vt. (*apoparissi*) Acostumar un niston à si noirir mé la possa.

apoplectic, a adj. e n. Predispuat à l'apoplexia. ◆ adj. Relatiu à l'apoplexia.

apoplexia n.f. Perda brutala de conoissença, generalament deuguda à una emorragia cerebrala. Sin.: **atac**.

apoponar vt. Donar totplen d'afeccion à quauqu'un. Var.: **poponar, apoponir**. Sin.: **calinear, minhardar**.

apoponir vt. Apoponar.

aporetic, a adj. (filos.) Qu'a lo caractèr d'una aporia.

aporia n.f. (filos.) Contradiccion insurmontabla dins un rasonament.

aportacion n.f. Apoart.

aportaire n.m. (dr.) Persona que fa un apoart.

aportar vt. (*apoarti*) 1. Portar à quauqu'un, portar dins un luèc: *Apoarte-mi un libre*. Sin.: **portar, menar, adurre**. 2. Donar, fornir: *Lo policier a aportat una pròva*. 3. Produrre (un efècte, un resultat).

aposelène n.m. (astron.) Ponch de l'orbita d'un astre que gravita à l'entorn de la Luna dont la distança entre lu doi es maximala. Contr.: **periselène**.

aposicion n.f. 1. Accion d'apauar. 2. (ling.) Procediment que fa qu'un tèrme (nom, adjectiu) ò una proposicion que qualifica nom ò un pronom en li estent juxtapausat; lo mòt ò la preposicion ansin juxtapausat: "*Niça, Cap de Provença*" (*Cap de Provença* es en aposicion dins aquesta frasa de Frederic MISTRAL).

aposiopèsi n.f. (ret.) Interrupcion d'una frasa m'un silenci brusc.

apossedir (s') v.pr. Si dominar. Sin.: **si contrarotlar, si contenir**.

apostament n.m. Accion d'apostar.

apostar vt. Metre quauqu'un en poast per que gaide.

apostasia n.f. 1. Abandon public e voluntari d'una religion, espec. de la religion cristiana. 2. Renonciament à l'estat sacerdotal ò religiós, sensa dispensa canonica. 3. (lit.) Abandon d'un partit, d'una doctrina, etc.

apostasiar vt. e vi. Faire acte d'apostasia. Var.: **apostatar**.

apostata adj. e n. Qu'a apostasiat.

apostatar vt. e vi. Apostasiar.

apostatic, a adj. Relatiu à l'apostasia.

apostema n.m. Postema.

apostemidura n.f. Abcès, fruc.

apostemir (s') v.pr. Frucar, formar un abcès.

apostemós, oa adj. De la natura de l'apostemidura.

a posteriori loc. adv. e adj. inv. (expression latina) En si basant sobre l'experiença, sobre lu fach constatats. Contr.: **a priori**.

aposterioritat n.f. Caractèr de cen qu'es a posteriori.

apostilha n.f. (dr.) Ajust fach en marge d'un acte.

apostilhar vt. (dr.) Dotar (un acte) d'una postilha.

apostús n.m. (mar.) Pèça de fusta lònca que va de la proa à la popa de cada banda de la galèra per sostenir la palamenta.

apòstol n.m. 1. Cadun dei dotze causits per Jèsus (Pèire, Andrieu, Jaume lo Mâger, Joan, Felip, Bertomieu, Matieu, Tomàs, Jaume lo Minor, Simon, Juda (Tadeu) e Judas [remplaçat après la sieu moart per Matiàs]). 2. Un d'aqueli que, coma Pau ò Barnabeu, son estats lu promiers messatgiers de l'Evangèli. 3. Aqueu qu'espandisse, qu'apara una doctrina, una opinion, etc.: *L'apòstol de la nonviolença*. ◆ *Faire lo boan apòstol*: Contrafaire l'òme de ben.

apostolat n.m. 1. Mission d'un apòstol, dei apòstols. ◆ Activitat que tende à expandir la fe cristiana. 2. Activitat qu'una persona li si consacra d'un biais totalament desinteressat.

apostolic, a adj. 1. Que vèn de la mission dei apòstols, qu'es confòrme m'aquela mission. 2. (relig. cat.) Que vèn dau Sant-Sèti, que lo representa.

apostolicament adv. D'un biais apostolic.

apostolicitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es apostolic. 2. (relig. cat.) Lo fach, per la Glèia, de restar en conformitat mé la Glèia dei apòstols, per una seguida de pastors legitimes.

apostròfa n.f. 1. Accion de s'adreïçar à quauqu'un d'un biais brusc e pas gaire cortés. 2. (ret.) Figura d'estile que sièrve à s'adreïçar directament à de personas ò à de cauas personificadi. ◆ *Mòt mes en apostròfa* ò *apostròfa*: Foncion gramaticala dau mòt que designa la persona à cu es destinada l'apostròfa.

apostrofar vt. S'adreïçar à quauqu'un brusquement, brutalament. Sin.: **acolitrar**.

apostròfe n.m. Signe (') que sièrve à marcar l'elision: *l'amic, l'amiga, t'audi, v'escoti*, etc... Pòu finda notar l'aferèsi, en particulier dins la data: *En lo '93, dins li annadas '50*.

apotecia n.f. (bot.) Organe reproductor en forma de copa dont si fórmon lu espòras dei fonges ascomicèts que fan partida de la composicion dei liquèns.

apotema n.m. (mat.) 1. Perpendiculara menada dau centre d'un poligòne regulier sus un dei sieus costats: *La susfàcia d'un poligòne regulier es egala au produch dau sieu mièg-perimètre per lo sieu apotema*. 2. Perpendiculara abaissada dau som d'una piramida sus un dei costats dau poligòne de basa.

apoteòsi n.f. 1. Darrera partida, la mai bèla, la mai interessanta, d'una manifestacion artistica, esportiva, etc. 2. (Antiqu.) Deificacion d'un eròi, d'un sobeiran, après la sieu moart. ◇ (lit.) Onor extraordinaris renduts à quauqu'un.

apoticari n.m. (vièlh) Farmacian. ◇ *Còmpte d'apoticari*: Còmpte complicat ò mesquin.

apoticaria n.f. Botiga d'apoticari.

apassionato adv. (mús.) (mòt italian) [appasio'nato] Embé passion.

appoggiatura n.f. (mús.) (mòt italian) [appoddʒa'tura] Nòta d'ornament que vèn avant la nòta vertadièra m'un interval de segonda e es escricha en caractèrs mai pichins.

apacticar vt. Abiaissar.

apradament n.m. Accion, fach d'apradar, de s'apradar.

apradar vt. Metre en prat. ◆ **s'apradar** v.pr. Si tresmudar en prat.

apragmatic, a adj. e n. (psicopat.) Pertocat per l'apragmatisme.

apragmatisme n.m. (psicopat.) Trebolici psiquic que si manifesta per l'incapacitat à realisar una accion.

apraxia n.f. (pat.) Incapacitat d'executar de movements coordinats (escritura, marcha) sensa que la motricitat ni la sensibilitat s'igon pertocadi.

apraxic, a adj. e n. Que patisse d'apraxia.

apreciabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es apreciable. Sin.: **presabilitat**.

apreciable, a adj. 1. Que pòu èstre apreciat, evaluat. Sin.: **estimable, preable, presable**. 2. Pusleu important, benefic: *Un cambiament apreciable*.

apreciacion n.f. 1. Estimacion, evaluacion. Sin.: **presatge, preatge, avaloracion, estimacion, estima**. 2. Judici intellectual ò moral.

apreciar vt. (*apreci, aprècies*, classic: *aprecii, aprècies*, corrent: *aprecii, aprecies*) 1. Estimar, determinar la valor, l'importança de: *Apreciar una distança*. 2. Trovar boan, agradiu, faire cas de. Sin.: **prear, aimar, presar, avalorar, estimar**.

apreciatiu, iva adj. Que marca l'apreciacion.

apreciator, tritz n. Persona qu'estima la valor (de quauqu'un, d'una caua). Sin.: **preaire, presaire, estimator**.

aprendre vt. 1. Arrestar (un ladre, un assassin). Sin.: **agafar, agantar, pilhar**. 2. Crénher. Sin.: **témer**.

aprension n.f. Aprension.

aprefondar vt. Prefondar (una nau).

aprefondiment n.m. 1. Accion d'aprefondir; lo resultat d'aquela accion. 2. Fach de devenir mai profund. Sin.: **cavament, encavament**. Var.: **aprofondiment**.

aprefondir vt. (*aprefondissi*) (fig.) Examinar mai precisament. 2. Rendre mai profund: *Aprefondir un canal*. Sin. (2): **cavar, encavar**. Var.: **aprofondir**.

aprefondit, ida adj. Precís, complet, en parlant de l'examen d'una question: *Un estudi aprefondit*. Var.: **aprofondit**.

apreissament n.m. Accion de si preissar, de s'apreissar. Var.: **empreissament**. Sin.: **ardor**.

apreissar (s') v.pr. Mostrar d'ardor, de prevenença, à respiech de quauqu'un. Var.: **s'empreissar, si preissar**.

aprendís, issa n. 1. Persona qu'empara un mestier, que seguísse un aprendissatge. Sin.: **novelari, calandre**. 2. Persona que manca de gaubi, d'experiença.

aprendissatge n.m. 1. Estat d'un aprendís; temps qu'un es aprendís. 2. Accion d'emparar un mestier manual; formacion professionala dei aprendís. 3. Accion d'emparar un mestier intellectual, un art: *L'aprendissatge de la pintura*. 4. (etol.) Ensèm dei metòdes que perméton d'establir dins lu èstres vivents de conexions entre d'unu stimuli e d'uni respoastas.

aprendre vt. Emparar. – *Aprendre* es la forma panoccitana, ma lo niçard emplega *emparar*. Pura, lu autres mòts de la familha s'emplégon correntament: *aprendís, aprendisstage*. – *Faire l'aprendissatge de quauqua ren*: Li si abituair, li si exercitar. Var.: **aprene, apréner**.

aprene vi. Aprendre.

apréner vi. Aprendre.

aprension n.f. 1. Temor vaga, indefinida. Sin.: **temor, crenhença**. 2. (filos.) Acte per lo quau la pensada aganta un objècte de pensada, capisse (quauqua ren). Var.: **aprension**.

aprensiu, iva adj. Qu'a tendença à crénher, à apreendre. Var.: **temorós, crenτός, crenhent**.

à-prepaus n.m. Pertinença de l'acte, de la respoasta. Sin.: **vivacitat**.

après prep. e adv. 1. Marca la posterioritat dins lo temps ò dins l'espaci: *N'en tornerèm parlar après, vendrai après lo trabalh*. 2. Marca un òrdre, una relacion, etc.: *Es lo solet mèstre après Dieu*. ◆ **Après que** loc. conj. Un còup que: *Après qu'auguèt parlat, s'en anèt*. ◆ **D'après** loc. prep. À l'imitacion de, segond: *Faire un tableau d'après Miquelàngel, d'après eu, tot va ben*.

après-dinnar n.m. Partida de la jornada entre miègjorn e lo sera. Var.: **après-dirnar** (vivaroalpenc), **après-disnar** (ubaian). Sin.: **après-miègjorn, miègjornada, vesprada**.

après-dirnar n.m. (vivaroalpenc) Après-dinnar.

après-disnar n.m. (ubaian) Après-dinnar.

après-esquí n.m. Solier forrat, botilhon que si poarta per temps de neu, en montanha, quora non si fa d'esquí.

après-guèrra n.m. ò n.f. Temps que vèn après una guèrra.

après-miègjorn n.m. Après-dinnar.

après-rasatge loc. adj. inv e n.m. Locion, baume, etc., que si mete sus la pèu per apasiar lo fuèc dau rasador.

après-sopar n.m. Moment de la jornada après lo sopar.

après-venda adj. inv. *Servici après-venda*: Servici d'una societat, d'un negòci, qu'assegura l'installacion, l'entretèn e la reparacion d'un ben vendut.

apressar (s') v.pr. S'avesinar, s'aprochar. Sin.: **s'arrambar, si sarrar, s'avançar**.

aprest n.m. 1. Tractament que si fa subir à d'uni matèrias promieri (cuer, estòfas, fieus, etc.) denant de li trabalhar ò de li liurar au comèrci; matèria emplegada per un tal tractament. 2. Preparacion, revestiment que s'aplica sus una superfàcia denant de la pintar.

aprestaire, aïritz n. (tecn.) Persona encargada d'aplicar un aprest.

aprestar vt. 1. (lit.) Preparar, metre en estat d'èstre emplegat. Sin.: **alestit, adobar, assasonar, condir** (en coïna). 2. (tecn.) Donar d'aprest. ♦ **s'aprestar** (de) v.pr. S'alestit (per), si dispauar (à).

aprestat, ada adj. Adobat, alestit; assasonat (en coïna).

aprestatge n.m. 1. (tecn.) Accion d'aprestar. 2. (coïna) Condiment. 3. Preparatiu.

a priori loc. adv., adj. inv. e n.m. inv. (expression latina) En si fondant sus de nocions admissi denant de tota experiença. ◇ (corr.) De promiera vista. Contr.: **a posteriori**. ♦ n.m. inv. Prejutjat que non tèn còmpte dei realitats: *Aver d'a priori*.

aprioric, a adj. Basat sobre d'a priori. Var.: **aprioritic**.

aprioritic, a adj. Aprioric.

apriorisme n.m. Rasonament fondat sobre d'ideas a priori.

apriorista adj. e n. Que rasona a priori.

aprioritat n.f. Caractèr d'una nocion, d'un rasonament a priori.

aprivadable, a adj. Que pòu èstre aprivadat. Sin.: **adomesticable**.

aprivadament n.m. Accion d'aprivadar.

aprivadar vt. 1. Rendre pas tant sauvatge, en parlant d'un animau. Sin.: **adomesticar**. 2. Rendre mai sociable (quauqu'un).

aprobable, a adj. Que pòu èstre aprovat. Var.: **aprobable**.

aprobacion n.f. Accion d'aprovar; acòrdi. Var.: **aprovacion**. Sin.: **consentida, consentiment, agrat**.

aprobador, aïritz n. Persona qu'apròba. Var.: **aprovator, aprovator**.

aprobar vt. Aprovar.

aprobatiu, iva adj. Que marca l'aprobacion. Var.: **aprovatiu**.

aprobativament adv. D'un biais aprovatiu. Var.: **aprovativament**.

aprobativitat n.f. (psicol.) Tendença patologica à aprovar tot cen qu'es dich. Var.: **aprovativitat**.

aprobator, tritz n. Aprobador.

aprobatori, òria adj. Que testimònia d'una aprobacion. Var.: **aprovatori**.

aprochable, a adj. Que si pòu aprochar.

aprochada n.f. Movement per s'aprochar.

aprochant, a adj. Esquasi parier. Sin.: **vesin**.

aprochar vt. (*apròchi*) 1. Metre à costat ò mai pròche de quauqu'un, de quauqua ren.: *Aprochar una cadiera*. Sin.: **avesinar, arrambar, sarrar**. 2. Venir à costat de quauqu'un; aver un contacte m'una persona: *Aqueu, degun lo pòu aprochar*. ♦ vt. ind. (*de*) e vi. (*apròchi*) 1. Venir à costat de quauqu'un, s'en avesinar; avançar: *Aprochatz, qu'ai de vos parlar*. 2. Èstre à mand de rejónher (una epòca, una tòca, etc.): *Aprocham de la fin*. ♦ **s'aprochar** v.pr. (*de*) Venir à costat de quauqu'un, de quauqua ren. Sin.: **s'avesinar** (à), **s'arrambar** (à), **se sarrar** (*de*).

aprochat, ada adj. Esquasi just: *Definir una valor aprochada* (mat.).

apròche n.m. Apròchi.

apròchi n.m. 1. Accion d'aprochar; movement per s'aprochar. Var. **aprochada**. Sin.: **abordada**. 2. proximitat d'un eveniment, d'un moment. Var.: **apròche**. 3. (fig.) Biais de faire per abordar una question. Sin.: **acèrca**.

aprofechar vt. ind. (*aprofièchi*) Profechar.

aproffichar vt. ind. (*aprofièchi*) Aproftechar.

aprofondiment n.m. Aprofondiment.

aprofondir vt. Aprofondir.

aprofondit, ida adj. Aprofondit.

apropriacion n.f. Accion d'apropriar, de s'apropriar. Var.: **apropriament**.

apropriament n.m. Apropracion.

apropriar vt. Rendre pròpri à una destinacion, un usatge; adaptar, metre en conformitat: *Apropriar lo sieu discors*. ♦ **s'apropriar** v.pr. S'atribuir; si donar la proprietat de.

apropriat, ada adj. Que convèn, qu'es just, pertinent.

aprobable, a adj. Que pòu èstre aprovat. Var.: **aprobable**.

aprobacion n.f. Accion d'aprovar; acòrdi. Var.: **aprovacion**. Sin.: **consentida, consentiment, agrat**.

aprovador, aïritz n. Persona qu'apròba. Var.: **aprobador, aprobator**.

aprovar vt. (*apròvi*) 1. Considerar (quauqua ren) coma just; donar rason à (quauqu'un). 2. Autorisar per decision administrativa. Var.: **aprobar**.

aprovatiu, iva adj. Que marca l'aprobacion. Var.: **aprobatiu**.

aprovativament adv. D'un biais aprovatiu. Var.: **aprovativament**.

aprovativitat n.f. (psicol.) Tendença patologica à aprovar tot cen qu'es dich. Var.: **aprobativitat**.

aprovator, aïritz adj. Que moastra d'aprobacion: *Un regard aprovator*. Var.: **aprobador, aprobator**.

aprovatori, òria adj. Que testimònia d'una aprobacion. Var.: **aprovatori**.

aprovediment n.m. Accion d'aprovesir. Var.: **provediment, aprovesiment, provesiment**. Sin.: **avitalhament**.

aprovedir vt. (*aprovedissi*) 1. Fornir lo manjar, li cauas necessari: *Aprovesir un mercat en caulets*. ◇ *Aprovesir un còmpte en banca*: Li depauar de sòus. 2. Metre una cartocha dins (una arma de fuèc). Var.:

provedir, aprovesir, provesir. Sin.: **avitalhar, aprovisionar.**

aprovesiment n.m. Provediment.

aprovesir vt. (*aprovesissi*) Provesir.

aprovisionament n.m. Accion d'aprovisionar. Var.: **aprovediment, provediment, aprovesiment, provesiment.**

aprovisionar vt. Vèire **aprovedir, aprovesir.**

aproximacion n.f. 1. Evaluacion aprochada (d'una chifra, d'una grandor). ◇ (mat.) *Calcul per aproximacions successivi*: Algoritme que permete d'obtenir una solucion aprochada de mai en mai precisa per un problema numeric. 2. Apròchi incorrècte, imprecís de la realitat.

aproximat, ada adj. (mat.) Evaluat d'un biais aprochat.

aproximatiu, iva adj. 1. Que resulta d'una aproximacion. 2. Que si sarra que de luènh de la realitat.

aproximativament adv. D'un biais aproximatiu.

apsara n.f. Diva indoa, representada coma una musiciana ò una dançaira, dins la mitologia indiana. Var.: **apsaràs.**

apsaràs n.f. Aspsara.

apsida n.f. (astron.) Apoastre ò periastre d'una orbita – *Linha dei apsidas*: Drecha que jonhe l'apoastre ò lo periastre d'una orbita.

apsidal, a adj. Relatiu à l'apsida.

apte, a adj. (à) Qu'a li dsposicions per, capable de: *Apte à un travalh.*

aptèr, a adj. 1. (zool.) Sensa alas. 2. (Antiqu.) *Victòria aptèra*: Victòria representada sensa alas per que posquesse pas quitar Atenas. 3. (arquít.) Sensa colomnas sus li façás laterali, en parlant d'un temple.

apteria n.f. Mancança d'alas d'unu insèctes.

apterigòt n.m. *Apterigòts*: Sotaclassa d'insèctes primitius, desprovists d'alas, que l'òrdre principal es aqueu dei tisanors.

apterix n.m. Auceu de Novèla-Zelanda que li sieu alas son esquasi inexistenti e li plumas, brunastri, sèmblon de crins (autessa 30 cm, sotaclassa dei ratits; nom usual: *kiwi*).

aptialisme n.m. Demeniment ò supression de la secrecion dei glàndolas salivari.

aptitud(a) n.f. 1. Disposicion naturala ò non (de quauqu'un per faire quauqua ren). Sin.: **gaube, gaubi, facultat, engenh.** 2. (dr.) Capacitat, abilitacion: *Aptituda à recevre una donacion.*

apudir vt. (*apudissi*) Enfecir m'una marrida odor. Sin.: **empestar, empudesir, empudentir.**

apurament n.m. 1. Verificacion definitiva d'un còmpte, après que lo comptable es reconoisut quiti. 2. *Apurament dau passiu*: Procediment per lo quau un debitor remorsa tot ò partida dei sieus deutes.

apurar vt. 1. Verificar e arrestar definitivament (un còmpte). 2. Reglar. (lo sieu passiu).

aqüacòla adj. 1. Que viu dins l'aiga. Sin.: **aigassier, aigüestre, aqüatic.** 2. Relatiu à l'aqüicultura.

aqüacultor, tritz [akwa-] n. Persona que practica l'aqüicultura. Var.: **aqüicultor.**

aqüacultura [akwa-] n.f. Alevament dei animaús aqüatics, cultura dei plantas aqüatiqui. Var.: **aqüicultura.**

aqüaduc n.m. Aqüaducte.

aqüaducte [akwa-] n.m. Aqeduc. Sin.: **poarta-aiga.** Var.: **aqüaduc.**

aqüafortista [akwa-] n. Gravaire à l'aigafoarta. Var.: **aigaafortista.**

aqüanauta [akwa-] n. Persona que, m'un aparelhatge especial, fa de lònchs sejours sota l'aiga.

aqüaplan [akwa-] n.m. 1. Espòrt dont la persona si tèn drecha sus una planca tirada per un bateu; la taula per practicar aquest espòrt. 2. Bastiment dei flancs portaires que lo sieu emergir permete de velocitats elevadi.

aqüaplanatge [akwa-] n.m. Perda d'aderença d'un veïcule sus una rota banhada. Var.: **aqüaplaning** (angl.). Sin.: **idroplanatge.**

aqüaplaning [akwa-] n.m. (anglicisme) Aqüaplanatge.

aqüarèla [akwa-] n.f. 1. Pintura delegada dins l'aiga, leugiera, transparenta, aplicada sovent sus de papier blanc. 2. Òbra realisada m'aqueu procediment.

aqüarelista [akwa-] n. Artista que pinta à l'aqüarèla.

aqüari n.m. Bacin transparent dont son tenguts d'animaús aqüatics e de plantas aqüatiqui.

aqüari n.m. Constellacion e onzen signe dau zodiac, que lo soleu travèrsa dau 20 de janvier au 19 de fevrier. ◇ Un aqüari: *Una persona naissuda sota aqueu signe.*

aqüariofil(e), a [akwa-] n. Persona que practica l'aqüariofilia.

aqüariofilia [akwa-] n.f. Alevament en aqüari de peis d'ornament.

aqüariologia n.f. Estudi dei problemas legats à la noiritura dei peis en captivitat.

aqüatic, a [akwa-] adj. 1. Que creisse, que viu dins l'aiga ò tocant l'aiga: *Una planta aqüatica.* Sin.: **aigassier, aigüestre, aqüacòla.** 2. Dont li a d'aiga: *Un paisatge aqüatic.*

aqüatinta [akwa-] n.f. Gravadura à l'aigafoarta qu'imita lo lavat.

aqüatintista [akwa-] n. Gravaire qu'emplega l'aqüatinta.

aqüatubular(i), ara (-ària) [akwa-] adj. Si di d'un aparelh d'escaufatge que la sieu susfàcia d'escaufament es facha essencialament de tubes dont passa l'aiga ò lo mesclum d'aiga e de vapor. Sin.: **multitubulari.**

aqüavit n.m. [akwa'vit] Aigardent de gran ò de tantifla, aromatisat mé de substànças vegetali divèrsi (especialitat dei país escandinaves).

aquean, a adj. e n. Dei Aqueans.

aqueduc n.m. 1. Canal d'adduccion d'aiga, aerian ò soterran. 2. Poant que supoarta una adduccion d'aiga. 3. (anat.) Canal que religa entre eli d'uni partidas dau coar.

aquei adj. e pron. dem. plur. Forma que s'atròva dins la lenga parlada per **aqelu** e **aqeli**. Es de defugir.

aquel adj. dem. m. Forma de l'adjectiu demostratiu masculin *aqueu* davant una vocala: *Aquel òme.*

aquela adj. e pron. dem. f. sing. Cf. **aqueu.**

aqueli adj. e pron. dem. f. plur. Cf. **aqueu**.
aquelu adj. e pron. dem. m. plur. Cf. **aqueu**.
aqueni n.m. (bot) Fruc sec indeïssent, m'una grana soleta (gland, avelana).
aqueridor n.m. Aquistaire.
aquerir vt. (*aquerissi*) Aquistar.
aquèrre vt. (*aquèrri*) Aquistar.
aquesar vi. e vt. dir. (lit.) Consentir: *Aquesar d'un signe, aquesar à una demanda*.
aquesible, a adj. Que pòu èstre cromptat.
aquesiment n.m. 1. Accion d'aquesir. 2. Lo ben aquesit. Sin.: **aquisicion**.
aquesir vt. (*aquesissi*) Aquistar.
aquesit, ida adj. Participi passat dau vèrbo *aquesir*. Var.: **aquist**.
aquest adj. dem. m. sing. Forma de *aquesto* davant un mòt començant per una vocala. Cf. **aquesto**.
aquesta adj. e pron. dem. f. sing. Cf. **aquesto**. – Dins d'uni expressions, s'atròva la forma **esta**: *Esta nuèch*.
aqueste adj. e pr. dem. Aquesto.
aquesti adj. e pron. dem. f. Plural de **aquesta**.
aquesto, a adj. dem. Adjectiu demostratiu que sièrve à designar l'objècte, la persona, que son aquí presents, que s'en parla. Var.: **aqueste**. – Dins d'uni expressions, s'emplega la forma **esto**: *Esto sera* (lo sera que vèn ò aqueu que li siam), *esto còup*. ♦ pr. dem. La caua, la persona presenta, ò que s'en parla.
aquestu adj. e pron. dem. m. Plural de **aquesto**.
aqueu, aquela adj. dem. Adjectiu demostratiu que sièrve à designar l'objècte, la persona, que son alunhats, dins lo temps passat coma dins l'espaci: *Aqueu sera* (un sera dins lo passat), *d'aqueu temps* (dins un temps passat). ♦ pr. dem. Sièrve per designar una caua, una persona, que son alunhats. – Dins la lenga correnta, *aqueu* a tendença à si substituir à *aquesto*, coma demostratiu unic, tant coma adjectiu que coma pronom (e parier per lu derivats). La precision si dona alora en ajustant *d'aquí* ò *d'aià*: *Aqueu libre d'aquí* (aquesto libre), *aquela frema d'aià* (aquela frema), *aqueu d'aquí* (aquesto).
aquí adv. 1. Advèrbi de luèc, qu'indica lo luèc dont siam. ♦ *Per aquí*: D'aquesto costat; dins lo relarg. ♦ *En per aquí*: Dins lo relarg. ♦ *D'aquí estant*: Dau luèc dont siéu. ♦ *D'aquí en là, d'aquí en davant, d'aquí aià*: À partir d'aquesto luèc fins à-n-aquel autre. ♦ *D'aquí d'aià*: Un pauc dapertot; patin cofin. 2. Dins aquesto país, dins aquesta region: *Li gents d'aquí*. 3. Dins lo temps present: *D'aquí doi setmanas* (dins doi setmanas à partir d'encuèi). ♦ *D'aquí en là, d'aquí en davant, d'aquí aià*: À partir d'aquesto moment fins à-n-aquel autre. ♦ *D'aquí entre aquí*: D'un moment à l'autre.
aqüicòla [akwi-] adj. Aqüacòla.
aqüicultor, tritz [akwi-] n. Aqüicultor.
aqüicultura [akwi-] n.f. Aqüicultura.
aquietar vt. Calmar. ♦ **s'aquietar** v.pr. Si calmar.
aquietat,ada adj. Calme.
aqüifèr, a [akwi-] adj. Que contèn d'aiga: *Un terren aqüifèr*.

aqüifoliacea n.f. *Aqüifoliaceas*: Família d'aubrets dicotiledoneus coma l'agreu.
aquilin adj. masc. D'aigla: *Un nas aquilin*.
aquilon n.m. (poet.) Vent dau nòrd.
aquilonari, ària adj. 1. Dau nòrd. Sin.: **boreal, ubassenc**. 2. Qu'es pròpri au vent d'aquilon.
aquinesia n.f. Absença patologica de movements.
aquisitiu, iva adj. (dr.) Relatiu à-n-una aquisicion; equivalent à-n-una aquisicion.
aquisicion n.f. 1. Accion d'aquistar: *Faire l'aquisicion d'una maion*. 2. Lo ben aquistat: *Ai fach una bèla aquisicion*. Sin.: **cròmpa, aquesiment**.
aquistor, tritz n. Aquistaire.
aquissar vt. Excitar (un can) à moardre, à si batre, en prononçant *cus, cus* ò *quis, quis*. Sin.: **cussar, atissar**.
aquissant, a adj. Excitant.
aquist n.m. Ben aquistat.
aquist, a adj. Participi passat dau vèrbo *aquerir*. Var.: **aquesit**.
aquistaire, airtz n. Persona qu'aquista quauqua ren, un ben. Var.: **aquistor**. Sin.: **cròmpaire, aqueridor**.
aquistar vt. 1. Devenir proprietari de (un ben, un drech), per una cròmpa, un escambi, una succession. 2. Obtenir, per un esfoarç, un sacrifici, l'experiença, lo temps: *Aquistar de gaubi*. Var.: **aquèrre, aquerir, aquesir**.
aquit n.m. 1. Reconoissença escricha d'un pagament. – *Per aquit*: Formula que s'escrivi au revèrs d'un chèc, en bas d'un bilhet, per certificar que son estats pagats. Sin.: **quitança**. 2. *Per aquit de consciença*: Per si descargar la consciença, per evitar de si pentir.
aquitable, a adj. Que pòu ò deu èstre aquitat.
aquitament n.m. 1. Pagament, reemborsament: *Aquitament d'un deute*. 2. Accion d'aquitar (un acusat) per una decision de justícia. Contr.: **condamnacion**.
aquitán, a adj. D'Aquitània.
aquitanián, a n.m. Division de la seria miocena. (geol.) ♦ adj. De l'aquitanián.
aquitar vt. 1. Pagar cen que si deu: *Aquitar una factura*. Sin.: **si desendeutar**. 2. Declarar non-colpable: *Aquitar un acusat*. ♦ **s'aquitar** (de) v.pr. Faire cen que si deu: *S'aquitar d'un deute, d'una promessa, d'un trabalh*.
aquitat, ada adj. e n. Si di d'un acusat qu'un tribunal a declarat non-colpable.
aquò pron. dem. Aquela caua. ♦ La lenga correnta confonde emplega sovent *aquò* en plaça de *aiçò*. S'atròvon finda li formas *aquò d'aquí* e *aquò d'aià*.
aquós, oa adj. Aigós. Sin.: **aigalhós, aigatiu**.
aqüositat [akwo-] n.f. Caractèr de cen qu'es aquós.
Ar Simbòle de l'argon.
ara n.f. Unitat de mesura dei susfàcias agricòlas (simbòle **a**), que vòu 100 mètres cairats.
ara adv. Aüra. ■ Es la forma referenciala de l'occitan per marcar lo moment present. S'atròva dins d'ancians tèxtos niçards e encara au jorn d'encuèi dins la forma **totara**.

arà n.m. Papagau grandàs dei seuvas d'Amazònia mé de colors variadi e resclantissenti. Var.: **ararà** (lenga tupi).

arabe, a adj. e n. 1. Relatiu ai pòbles que pàrlon l'arabe. 2. *Chifras arabi*: Lu dètz signes de la numeracion usuala (per oposicion ai *chifras romani*). ♦ Lenga semítica parlada principalament en Àfrica dau nòrd, au Pròche-Orient e en Aràbia. Var.: **arabi**.

arabesc n.m. 1. Ornament, pintat ò esculptat, fondat sobre la repeticion simetrica de motius vegetals estilissats. 2. Linha estoarta, formada de corbas.

arabi, aràbia adj. e n. Arabe.

arabic, a adj. De l'Aràbia. ◇ *Goma arabica*: Cf. **goma**.

arabision (-izacion) n.f. Accion de donar un caractèr arabe.

arabisant, a (izant) adj. e n. Si di d'un especialista de la lenga araba ò de la civilizacion araba. Var.: **arabista**.

arabisar (-izar) vt. Donar un caractèr arabe à: *Arabisar l'ensenhament*.

arabisme n.m. 1. Particularitat pròpria à la civilizacion araba. 2. Ideologia dau nacionalisme arabe. 3. Biaï de dire particulier à la lenga araba.

arabista adj. e n. Arabisant.

arable, a adj. Que si pòu laurar e, doncas, cultivar. Sin.: **cultivable, laurable, lauradís**.

arabofòne, a adj. De lenga araba.

arabofonia n.f. La totalitat dei país de lenga araba.

araboïslamic, a adj. Que pertòca à l'encòup l'islam e lo monde arabe.

arac n.m. Aigardent que si tira de la destillacion de diferents produchs fermentats (ris, cana de sucre, raïm, dàtils, etc.).

aracea n.f. *Araceas*: Família de plantas monocotiledoneï coma l'èrba dau poarc ò lo filodendron.

aracnean, a adj. 1. De l'aranha. 2. (lit.) Qu'es leugier coma una taranhina.

aracnide n.m. *Aracnides*: Classa d'artropòdes terrèstres, sensa antenas ni mandibules, coma l'aranha, l'escòrpi ò lu acarians.

aracnidisme n.m. Estat patologic provocat per la ponedura d'aranha.

aracnoïde n.f. (anat.) Un dei tres meninges, situat entre la pia maire e la dura maire.

aracnoïdian, a adj. Que pertòca l'aracnoïde.

aracnoïditi n.f. Inflamacion de l'aracnoïde.

aracnologia n.f. Branca de la zoologia qu'estúdia li aranhas. Var.: **araneologia**.

aracnologic, a adj. Relatiu à l'aracnologia. Var.: **araneologic**.

aracnològue, òga n. Especialista en aracnologia. Var.: **araneològue**.

arada n.f. Trabalh de la tèrra. Sin.: **laurada**.

aragonés, esa adj. e n. De l'Aragon.

aragonita n.f. (min., miner.) Carbonat de calci sovent en cristals isolats.

araire n.m. Instrument agricòla per laurar, que remanda la tèrra de cada costat de la rega ò d'un costat solet en la revirant.

arakirí n.m. Mòde de suicide particulier au Japon, dont la persona si duèrbe lo ventre.

araldic, a adj. Relatiu ai blasons. Var.: **eraldic**.

araldica n.f. Sciènça dei blasons. Var.: **eraldica**.

araldista n. Especialista d'araldica. Var.: **eraldista**.

aràlia n.f. Planta vivaça, lenhoa, asiatica e americana, vesina de l'eure (Família dei araliaceas).

araliacea n.f. *Araliaceas*: Autre nom dei ederaceas.

aram n.m. 1. Coire roge. 2. Bronze, aliatge à basa de coire.

arameu, ea adj. Qu'apartèn ai Arameus. ♦ n.m. Lenga semítica parlada principalament dins l'Antiquitat dins tot lo Pròche-Orient.

aramia n.f. 1. Trabalh artistic dau metal per martelatge. 2. Lu objèctes ansin produchs. Sin.: **pairolaria**.

aramide, a adj. Si di de fibras e de fieus sintetics qu'an de boani propietats mecaniqui e/ò una excellenta resisença à la calor.

aramier, a n. Persona que fa d'aramia. Sin.: **pairolier**.

aramon n.m. Socatge expandit en Occitània.

aramon n.m. Pèça de l'araire qu'esquilha au fond de la rega quora si laura. Var.: **alamon**.

aramós, oa adj. Que contèn d'aram; que fa pensar au coire per son aspècte. Sin.: **coirut, coirenc**.

araneïde n.m. *Araneïdes*: Sotaclassa que constitueisse lo grope mai important dei aracnides e comprèn principalament li aranhas.

araneïsme n.m. Intoxicacion provocada per lo veren de l'aranha.

araneologia n.f. Aracnologia.

araneologic, a adj. Aracnologic.

araneològue, òga n. Aracnològue.

aranés, esa adj. e n. De la Val d'Aran.

araneomòrfe n.m. *Araneomòrfes*: Òrdre d'araneïdes que comprèn li aranhas vertadieri, provedidi de quelicèrs transversals.

orange n.m. Autre nom dau portegal.

arangeda n.f. Luèc plantat d'arangiers.

arangier n.m. Portegalier.

aranjada n.f. Bevenda facha mé de jus d'orange, d'aiga e de sucre.

aranjaria n.f. Luèc dont en ivèrn s'estrémon lu arangiers e lu aubres d'aquela família per lu aparar dau frèi.

aranha n.f. Animau articulad mé quatre pareus de patas e de l'abdomèn non segmentat (classa dei aracnides, sotaclassa dei araneïdes). ◇ *Aranha poartacrotz*: Aranha comuna dei jardins. ◇ *Faire lo trabalh de l'aranha*: Faire un trabalh que cau tornar començar à pena es acabat (coma la tela que l'aranha deu totjorn refaire).

aranhada n.f. Ret de fieus, de vaisseus, de rotas entrebescats: *Una aranhada de fieufèrres, una aranhada venoa*. Sin.: **aranhada**.

aranhàs n.m. (pop.) Lu pels dau potron. Sin.: **mata, tufa, pelut, castanha**.

aranhon n.m. Pichina aranha.

aranhòu n.m. 1. Ensèm dei vias de camins de fèrre, dei linhas electrici, telefoni, dei canalisacions d'aiga e de gas, dei comunicacions sus internet, etc. Sin.: **malhum, telaranha, aranhada, raseu**. 2. Pichina ret dei malhas cairadi, per la pesca. Sin.: **borgin, palhòla**.

araponga n.m. Passeron d'Amazònia.

araquida n.f. Leguminoa annuala, originària d'Amèrica dau Sud, cultivada dins lu país cauds, que la sieu grana, la *cacaoèta*, fornisse d'òli per pression ò si manja après torrefaccion (Família dei papilionaceas).

araquidonic, a adj. (quim.) Relatiu à l'acide araquidonic. *Acide araquidonic*: Acide mé vint atòmes de carbòni e quatre dobles ligams contengut en pichina quantitat dins totplen de graissas animal, essencial per lo desvelopament dau còrs.

ararà n.m. Arà.

aratòri, òria adj. Que pertòca lo trabalh de la tèrra, dei camps.

araucanian, a adj. Relatiu à l'Araucània, encontrada dau Chile central.

araucària n.f. Aubre d'Amèrica dau Sud e d'Oceània, dei fuèlhas en manchons à l'entorn dei brancas, sovent cultivat dins lu pargues europeus (Família dei pinaceas).

arbèrc n.m. Cal (maion paura).

arbicòt n.m. Abricòt. Var.: **albricòt, aubricòt, ambricòt**.

arbitcotier n.m. Abricotier. Var.: **albricòtier, ambricòtier, ambricòtier**.

arbitrable, a adj. Que pòu èstre arbitrat.

arbitral, a adj. 1. Prononçat per un arbitre. 2. Que si compaua d'arbitres: *Lo còrs arbitral*.

arbitralament adv. Per arbitre.

arbitrar vt. Jutjar ò contrarotlar en qualitat d'arbitre.

arbitrari, ària adj. Que depende de la soleta volontat, d'una causida, sovent ai espesas de la justícia ò de la rason.

arbitrari n.m. 1. Autoritat que non a d'autra legitimitat que lo boan voler d'aqueu que la detèn. 2. (ling.) *Arbitrari dau signe*: Absença de relacion de causalitat ò de necessitat entre lo significant e lo significat.

arbitrariament adv. D'un biais arbitrari.

arbitratge n.m. 1. Accion d'arbitrar: *L'arbitratge d'una partida de balon*. 2. Reglament d'un litigi, d'un conflicte entre nacions per de jutges qu'an causit. 3. Sentença ansin renduda. 4. (fin.) Operacion de Borsa consistent en la cròmpa e la venda d'una mema valor ò d'una mema devisa negociada en meme temps sobre mai d'un mercat per profiter dei escarts de cors.

arbitratgista n. (fin.) Operator borsier especialista dei arbitratges.

arbitre n.m. 1. Persona que li partidas interessadi causisson per reglar una garrolha. 2. Persona ò grope de

personas qu'a un pes sufisent per impauar la sieu autoritat: *Èstre l'arbitre d'una crisi politica*. 3. Persona encargada de dirigir un rescòntre esportiu en faguent respectar lu reglaments.

arbitri n.m. *Libre arbitri*: Facultat que l'òme a de si determinar per la sieu volontat soleta, sensa minga sollicitacion dau defoara.

arboç n.m. Aubrilhon d'Occitània, dei fuèlhas que ramènton aqueli de l'abaguièr, que lo sieu fruch, manjadís, es l'arboça (autessa max. 5 m; Família dei ericaceas). Var.: **nerbocier, nerbosier, narbosier**.

arboça n.f. Fruch de l'arboç, que s'en fa una liquor. Var.: **nerboça**.

arbociera n.f. Luèc plantat d'arboças. Var.: **nerbociera, erbociera**.

arboradura n.f. Accion d'arborar (1). Sin.: **ereccion**.

arborar vt. 1. Dreïçar, desplegar: *Arborar una bandiera*. 2. Portar mé ostentacion: *Arborar una decoracion*. 3. Afichar dubertament: *Arborar un títol sobre sièis columnas*. Var.: **auborar**.

arborat, ada adj. Plantat d'aubres: *Savana arborada*.

arborescença (-ència) n.f. 1. Estat d'un vegetal arborescent. 2. Partida arborescenta d'un vegetal. 3. Forma arborescenta.

arborescent, a adj. Que pilha, qu'a la forma d'un aubre.

arboretom n.m. Plantacion d'aubres de totplen d'espècias sobre un meme terren, en vista d'un estudi botanic.

arboricòla adj. 1. Que viu sobre lu aubres, en parlant d'un animau. 2. Relatiu à l'arboricultura.

arboricultor, tritz n. Persona que s'entrèva d'arboricultura.

arboricultura n.f. Cultura dei aubres e, en particular, dei aubres fruchiers.

arborifòrme, a adj. Qu'a la forma d'un aubre.

arborisacion (-izacion) n.f. Dessenh natural qu'evòca de ramificacions.

arborisat, ada adj. Que presenta d'arborisacions.

arboviròsi n.f. (med.) Malautia infeccioa deuguda à un arbovirus: La fèbre jauna es una arboviròsi.

arbovirus n.m. (med.) Virus transmés per ponhedura d'artropòde e mai especificament d'insècte (moissara, etc.).

arbust(e) n.m. Aubrilhon.

arbusti, iva adj. 1. Relatiu à l'aubrilhon. 2. De la talha d'un aubrilhon.

arc n.m. 1. Arma formada d'una barra plegadissa que li sieu extremitats son religadi per una coarda foartament atesada per mandar de saetas. 2. Objècte, forma, linha, que la sieu corbadura ramenta aquela d'un arc. 3. (anat.) Partida, porcion corba d'unu organes: *Lu arcs aortics*. ◇ (fisiol.) *Arc reflèxe*: Percors de l'influx nervós que provòca un reflèxe. 3. (fis.) *Arc electric*: Conduccion gasoa que s'establisce entre doi conductors, que s'acompanha d'una granda temperatura e d'un lume intense. 4. (geom.) *Arc de ceucle*: Ensèm dei ponchs d'un ceucle que son situats d'un meme costat d'una coarda. ◇ *Arc de corba*: Porcion continua d'una corba

entre doi dei siues ponchs. 5. (arquít.) Membre arquitectonic que passa un obstacle en dessenhant una corba ò mai (renfoaç d'una vòuta, etc.). ◇ *Arc de trionfe*: Monument commemoratiu que forma una granda arcada decorada de basreleus, d'inscripcions, etc. ◇ Partida d'un poant formada de la vòuta que s'apontèla sobre li doi pilas que la poàrton. ◇ *Arc doblèt*: Arc que fa una salhida sota una sotavòuta per la renfortir. 6. (geog.) *Arc insulari*: Guirlanda d'isclas volcaniqui que domínon una fòssa oceanica que la sieu formacion resulta, sus la broa d'una placa, de la subduccion d'una placa limitròfa.

arca n.f. 1. Pichina vòuta en brèç traucada dins un barri gaire espés. 2. Forn per recoaire lo vèire. 3. Vaisseau que, d'après la Bibla, Noé faguèt per salvar dau Deluvi la sieu familha e li espècias animal. 4. *Arca d'aligança*: Còfre dont lu Ebreus conservàvon li Taulas de la Lèi; armari dont si plaça lo rotleu de la Torà.

arcabusa n.f. Anc. arma d'espatala en usatge de la fin dau s. XVⁿ fins au s. XVIIIⁿ, que la sieu messa à fuèc si fafa au mejan d'una meca. Var.: **arqubús**.

arcabusada n.f. Descarga d'arcabusa. Var.: **arqubusada**.

arcabuseria n.f. Fabrega d'arcabusas. Var.: **arqubuseria**.

arcabuser n.m. 1. Sordat armat d'una arcabusa. 2. Armurier que fabregava d'arcabusas. Var.: **arqubuser**.

arcachòfa n.f. Archicòta.

arcada n.f. 1. Dubertura facha d'un arc que s'apontèla sus doi piliers ò doi colomnas. Sin.: **pòrtegue**. ◇ (au plural) Seguida d'arcadas, galeria mé d'arcadas: *Un negòci sota li arcadas*. ◇ *Juèc d'arcada*: Juèc vidèu, generalament à pagament e installat dins un luèc public, ò d'emplegar m'un computador. ◇ *Arcadas de verdura*: Massas de verdura dispauadi d'un biais que figúron d'arcadas. 2. (anat.) Organe, partida dau còrs en forma d'arc: *Arcada sobrecilhària*, *arcada dentària*, *arcada femorala*.

arcadian, **a** adj. 1. D'Arcàdia. 2. (lit.) Idillic, campèstre. ◆ n.m. Dialècte dau grèc ancian, parlat en Arcàdia.

arcadura n.f. 1. (arquít.) Seguida decorativa de pichini arcadas, dubèrti ò bòrni. 2. Fach d'èstre arcad; qualitat de cen qu'es arcad.

arcaïc, **a** adj. Qu'apartèn à una epòca passada; qu'es plus en usatge: *Un biais de dire arcaïc*. ◇ (b.-a.) Anterior ai epòcas classiqui, primitiu: *Un estile arcaïc*.

arcaïsant, **a** adj. Qu'a lu caractèrs de l'arcaïsme ò afècta l'arcaïsme.

arcaïsme n.m. 1. Caractèr de cen qu'es foarça ancian, qu'es passat d'usatge, de mòda. ◇ (espec.) Tròç, partida d'una òbra d'art que presenta un caractèr arcaïc. 2. Mòt, forma, contruccion, qu'es plus d'usatge.

arcalièch n.m. Cadalièch.

arcamina n.f. Preparacion de mercuri.

arcana n.f. 1. Greda roja emplegada en fustaria. 2. Composicion secreta dei alquimistas. ◆ pl. (lit.) Secret, mistèris: *Li arcana de la política*.

arcàngel n.m. Àngel d'un òrdre sobeiran.

arcangelic, **a** adj. Que tèn de l'arcàngel.

arcanson n.m. Peresina.

arcantropian n.m. Antropian fossile dau pleistocène mejan, d'una forma generalament reportada à l'*Homo erectus*, e representat per lo pitecantròpe, lo sinantropè, l'atlatròpe e l'òme de Mauer. ◆ **arcantropian**, **a** adj. relatiu à l'arcantropian.

arcar vt. (*arqui*) Donar la forma d'un arc à. Var.: **enarcar**, **arquetar**.

arcaria n.m. 1. Tecnica dau tir à l'arc. 2. Material per lo tir à l'arc. 3. Tropa d'arquiers.

arcassa n.f. Darrier de la popa d'un vaisseau.

arcad, **ada** adj. Qu'a la forma d'un arc: *Aver li cambas arcadi*. Var.: **enarcat**.

arcbalèsta n.f. Arma compauada d'un arc montat sobre d'un fust e atesat à la man ò per un mecanisme. Var.: **balèsta**, **balèstra**, **balista**.

arcbaletier n.m. Sordat armat d'una arcbalèsta. Var.: **baletier**, **baletrier**, **balistier**.

arcbaletiera n.f. (constr.) Arquiera especialament adobada per lo tir à l'arcbalèsta. Var.: **baletiera**, **baletriera**, **balistiera**.

arc-botant n.m. Element de construccion en arc en defoara d'un edifici per sostenir un barri en reportant la possada dei vòuta sus una culada, caracteristic de l'arquitectura gotica. Sin.: **ancola**.

arc de Sant Martin n.m. Arc luminós que si pòu vèire dins lo ceu, à l'opauat dau soleu, quora plòu. Sin.: **arc de seda**.

arc de seda n.m. Arc de Sant Martin.

arcèli n.m. Mollusc bivalve manjadís de la familha dei veneridats. Sin.: **clauvissa**.

arceu n.m. Objècte en forma de pichin arc: *L'arceu de seguretat d'una veitura de corsa*.

arcevesque n.m. Arcevesque.

archicancelier n.m. Dignitari de la cort de Napoleon Ier.

archiconfraria n.f. Associacion pioa que sièrve de centre à d'uni societats afiliadi.

archiconoissut, **uda** adj. Foarça conoissut.

archicòta n.f. 1. Planta cultivada per lu sieu capitules, ò *tèstas* (Familha dei compauadi, genre *cynara*). 2. Lo capitule, que s'en manja lo receptacle (ò *fond*) e la basa dei bractèas (ò *fuèlhas*). Var.: **arcachòfa**.

archicotiera n.f. Terren plantat d'archicòtas.

archidiaconat n.m. Dignitat d'achidiague.

archidiague n.m. Prelat qu'es responsable de l'administracion d'una part dau diocèsi, sota l'autoritat de l'evesque.

archidiocesan, **a** adj. Relatiu à un archivescat ò que n'en depende.

archidiocèsi n.f. Diocèsi d'un archivesque. Var.: **arquidiocèsi**.

archiduc n.m. Prince de la maion d'Àustria.

archiduquessa n.f. 1. Princessa de la maion d'Àustria. 2. Esposa, filha d'un archiduc.

archiepispat, **a** adj. Archivescal.

archiepispat n.m. Dignitat d'un archivesque.

archimandrita n.m. (anc.) Superior d'un monastèri dins li Glèias orientali. ◇ Encuèi: Títol onorific donat à d'unu monges ortodòxes.

archipèl n.m. Grope d'ísolas pauc ò pron alunhadi li uni dei autri, dins una susfàcia maritima pauc ò pron espendida. Var.: **archipeu**.

archipeu n.m. Archipeu.

archiprèire n.m. 1. Curat d'uni glèias de canton. Sin.: **dogan**. 2. Curat d'arrondissement.

archipreirat, ada adj. Si di d'un territòri provist d'un archiprèire.

archius n.m. pl. 1. Ensèm dei documents relatius à una vila, una familha, etc., pròpris à una societat, à una administracion: *Lu archius municipals*. 2. Luèc dont son conservats aquelu documents. Var.: **arquiús, archivas, arquivas**.

archivaire, airtiz n. Archivista.

archivar vt. Procedir à l'archivatge de. Var.: **arquivar**.

archivatge n.m. Accion de recampar, de classar e de conservar (de documents, etc.); lo sieu resultat.

archivescal, a adj. Pròpri de l'archivesque.

archivescat n.m. Estenduda de la juridiccion d'un archivesque; la sieu residença. Var.: **arquevescat**.

archivesque n.m. (anc.) Evesque à la tèsta d'una província eclesiastica. – Aüra: Títol onorific autreat à d'unu evesque. Var.: **arquevesque**.

archivista n. Persona encargada de la garda dei archius. ◇ Especialista de la conservacion, de l'estudi dei archius e dei documents istorics. Var.: **archivaire, arquivista**.

archivista paleografe, a n. Especialista d'archivistica e de paleografia.

archivistica n.f. Siença dei archius.

archivòut n.m. (arquít.) Faça verticala motlurada d'un arc. Var.: **arquivòuta**.

arçon n.m. 1. Armadura formada de doi arcadas, lo pomeu e lo trossaquin, religadi entre eli. 2. Tralha, branca d'aubre fruchier, qu'an subit una arcadura.

arcont n.m. Aut magistrat, dins divers ciutats grèqui anciani.

arcontat n.m. Dignitat d'arcont; durada de la sieu carga.

arcòsa n.f. Gres feldepatic que vèn de l'erosion dei ròcas granitiqui ò gneissiqui.

arcòva n.f. Alcòva.

ardada n.f. Tropelada de bèstias fèri.

ardalhon n.m. Poncha metallica d'una bocla de cintura, de corrèia.

ardeïde n.m. *Ardeïdes*: Familha d'auceus coma lo butòr.

ardeïfòrme n.m. *Ardeïfòrmes*: Òrdre d'auceus grands dei país cauds e temperats, que comprèn en particular l'ibis, la cigònha e lo goïtre.

ardement n.m. Fach de brutlar. Sin.: **fuèc, incendi**.

ardenés, esa adj. Dei Ardenas.

ardent, a adj. 1. Que brutla, escaufa foartament; que provòca una sensacion de cremadura: *Un soleu ardent*,

una set ardenta. 2. *Capèla ardenta*: Cambra mortuària esclarada de ciris e sovent parada de negre, que si mete en plaça especialament après una catastrofa, un accident important. 3. Passionat, foart, en parlant d'un sentiment, d'un comportament. 4. Acanit, en parlant d'una persona: *Un ardent apareire de la lenga d'òc*. Sin. (3 e 4): **arderós, afogat**.

ardent n.m. (ist.) *Mau dei ardents*: Malautia que presentava lu caractèrs de l'ergotisme, que s'en conoissèt una epidèmia dau s. X au s. XII. Sin.: **fuèc Sant Antòni**.

ardentament adv. D'un biais ardent, embé ardor. Sin.: **arderosament**.

arderós, oa adj. Ardent (3 e 4), calorent; fogós.

ardidament adv. Mé coratge, ardidessa, d'un biais ardit. Sin.: **prestament**.

ardidessa n.f. 1. Qualitat d'una persona ò d'una caua ardida; audàcia, assegurança. 2. originalitat dins la concepcion ò l'execucion d'una òbra literària ò artistica. 3. (lit.) Insolença: *L'ardidessa d'un prepaus*. 4. (au pl.) Prepaus ardots.

ardiment n.m. Coratge, ardidessa: *Mancar d'ardiment*. Sin.: **audàcia**.

ardimentós, oa adj. Ardit.

ardir vi. (*ardissi*) Aujar.

ardit, ida adj. 1. Que manifèsta d'audàcia e de decision davant un perilh, una dificultat; coratjós. ◇ *Faire Miquieu l'ardit*: Faire lo coratjós alora que non li a de risc ni de perilh. 2. Qu'agisse mé mótria, mé front. 3. Que moastra d'audàcia, d'originalitat: *Una creacion ardida*.

ardit n.m. Anciana pèça de moneda.

arditi n.m. pl. (mòt italian, literalment: *ardits*). En Itàlia, sordats de còrs constituïts pendent la guèrra de 1915-1918, particularment adestrats per li operacions riscadi.

ardor n.f. (ò n.m.) 1. Zèle, audàcia, empressament: *Mostrar d'ardor au trabalh*. 2. Foarça (d'un sentiment, d'una passion). Sin.: **fòga, afogadura, afogament**.

ardre vi. (lit.) Brutlar, cremar. Sin.: **abrar, abrandar**.

ardú, ua adj. Dificile de capir, de resòlver, complicat, penós. Sin.: **malaisit, dificile**.

areatge n.m. Accion de mesurar li tèrras per aras.

arec n.m. Arequier.

arecacea n.f. *Arecaceas*: Familha de plantas, coma l'arec.

areflexia n.f. (patol.) Absença de reflèxes.

areïc, a adj. (geogr.) Desprovist d'escorrement natural dei aigas, en parlant d'una region, d'un soal.

areïsme n.m. Caractèr d'una region, d'un soal areïc.

areligiós, oa adj. Qu'apartèn à minga religion, que refuda tota religion.

arèm n.m. Apartaments dei fremas, en cò dei musulmans; ensèm dei fremas que li vívion.

aremònia n.f. Rosacea boscassiera dei montanhas.

arena n.f. 1. (Antiqu. rom.) Espaci ensablat d'un cirque, d'un anfiteatre, dont si debanòn lu juècs. 2. Espaci ensablat dont si debanòn li corsas de taur. 3. (fig.) Espaci public dont s'afronton d'òme politics, de partits, de corrents d'ideas, etc.: *L'arena politica*. 4. (geol.) Sabla

de textura grossiera, que vèn de la desagregacion de ròcas cristallini. ◆ pl. Edifici tot entier dont si debanàvon lu juècs dins la Roma antica, dont si debànon li corsas de taur: *Li arenas de de Cimiés, de Nimes*.

arenaceu, ea adj. De la natura de la sabla; que contèn de sabla.

arenaire n.m. Aqueu que poarta ò extrai la sabla.

arenalh n.m. Plaja.

arenar vt. Sablar, ensablar. ◆ **s'arenar** v.pr. S'ensablar, en parlant d'un bateu.

arenàs n.m. Luèc qu'enclau de quantitats grandi d'arena. Vèire lo quartier de *l'Arenàs* à Niça.

arenat, ada adj. Ensablat, en parlant d'una nau.

arenatge n.m. Sablatge, ensablament.

arenc n.m. Peis de l'esquina blau-vèrd, dau ventre argentat, abondós dins la Marga e la mar dau Nòrd, que viatja per bancs (longuessa de 20 à 30 cm, Família dei clupeïdes). ◇ *Filet d'arenc*: Carn d'arenc levada au lòng au lòng de l'espina e messa à marinar.

arencadon n.m. Peis abondós dins la Marga e la mar dau Nòrd, vesin de l'arenc, ma plus pichin, que si pesca generalament d'estiu (Família dei clupeïdes).

arèndola n.f. 1. Passeron de l'esquina negra dau ventre blanc e de la coa excavada (li arèndolas si noirisson d'insèctes m'au sieu bèc largament dubèrt. Làisson li encontres temperadi en septembre-octòbre per lo Sud e s'entómon en mars-abriu. Longuessa 15 cm). – *Caga mai un bòu que cent arèndolas*: Una persona importanta pòu mai que cent personas comuni. ◇ *Arèndola dau cuu blanc*: Arèndola dei fenèstras. ◇ *Arèndola de ròca*: Arèndola que fa lo nido dins la ròca. Sin.: **marteu**. ◇ *Arèndola de mar*: Estèrna. Sin.: **fumet, mascaron gròs**.

arenga n.f. 1. Discors solemne prononçat davant una assemblada, de tropas, etc. 2. Discors pompós, enuiós.

arengaire, airtiz n. Persona qu'arenga.

arengar vt. Adreiçar una arenga à: *Arengar una fola*.

arenicòla adj. Que viu dins la sabla, en parlant d'un animau.

arenicòla n.f. Vèrp que viu dins un tube en U cavat dins la sabla marina (longuessa 20 cm; embrancament dei anelides).

arenier n.m. Carriera de sabla.

arenifèr, a adj. Que contèn d'arena.

arenin n.f. Sabla dau gran fin.

arenisacion (-izacion) n.f. (geol.) Procèssus de descomposicion d'un soal en arena.

arenofil(e), a adj. Si di dei plantas que créisson dins li regions arenoi.

arenós, oa adj. De la natura de la sabla; que contèn de sabla. Var.: **arenaceu**. Sin.: **sablonenc, sablonós, sablós**.

arsenosiderita n.f. Nom modèrne de la *mazapilita*.

arenquier n.m. Nau especialisada dins la pesca de l'arenc.

areografia n.f. (astron.) Descripcion de la susfàcia de la planeta Mars.

areòla n.f. 1. (anat.) Ceucle pigmentat à l'entorn dau popeu dau sen. 2. (patol.) Zòna rogenca à l'entorn d'un ponch inflamatori.

areolar(i), a (-ària) adj. 1. (anat.) De l'areòla. 2. (geol.) Qu'agisse lateralament, en parlant de l'erosion. Contr.: **lineari**. 3. (mat.) *Velocitat areolària*: Velocitat instantanea d'analisi d'una susfàcia per un rai en movement que la sieu origina es fixa.

areolat, ada adj. Que presenta d'areòlas.

areomètre n.m. Instrument que sièrve à determinar la densitat d'un liquide.

areometria n.f. Mesura de la densitat dei liquides.

areometric, a adj. Relatiu à l'aerometria.

areopague n.m. 1. (Antiqu.) *L'Areopague*: Tribunal d'Atenas qu'avia lo sieu sèti sus la coala dedicada à Arès e susvelhava lu magistrats, interpretava li lèis e judicava lu murtres. 2. (lit.) Assemblada de personas causidi, particulierament competenti, sapienti.

areopagita n.m. (Antiqu.) Jutge de l'areopague.

aerostile n.m. (arquít.) Sistema d'entrecolonnament dont l'interval que separa doi colonnas es de tres ò quatre diamètres.

arequier n.m. Paumolier de la camba fina dei regions caudi de l'Asia dau Sud-Èst, que lo sieu fruch (notz d'arec) contèn una ametla que s'en tira un cachó. Var.: **arec**.

aresca n.f. Envelopa dau gran de blat.

arescle n.m. Placa d'acier bolonada que religa li extremitats dei ralls de camin de fèrre. Var.: **ariscle**.

aresta n.f. 1. Oàs de l'esquelèt dei peis. Sin.: **espina, resca**. 2. (mat.) Drecha comuna à doi plans: *Un cube a dotze arestas, l'aresta d'un barri*. ◇ *Teule d'aresta*: Teule que si mete au sobran de la construccion per jónher li doi parts de la teulissa. 3. (anat.) Linha d'un oàs en salhida: *L'aresta dau nas*. 4. (geogr.) Linha que separa lu doi costats d'una montanha. Sin.: **sèrre, sèrra, rasteu, cresta, aigavèrs**.

arestier n.m. (constr.) Linha en salhida formada per lo resòntre de doi pams de cubèrta. ◇ Element (lama metallica, etc.) que recuèrbe aquesta linha. Sin.: **calamant**.

areston n.m. Cabòt (peis).

aret n.m. 1. Moton mascle. 2. Constellacion e premier signe zodiacal, dont lo Soleu ientra à l'equinòxi de printemps. ◇ *Un aret*: Una persona naissuda sota lo signe de l'aret. 3. *Aret idraulic*: Dispositiu per faire remontar un liquide dins una conducha. ◇ *Còup d'aret*: Onda de pression provocada dins una conducha d'aiga per la manòbra brutala d'una vana.

arga n.f. Alga.

argan n.m. Fruch de l'arganier. Var.: **argània**.

arganeu n.m. (mar.) Aneu que si tròva à la cima de l'asta dau fèrre per li ormejar la cadena ò la gúrmena.

argània n.f. Argan.

arganier n.m. Aubre espinós dei fruchs manjadís, de l'ametla oleagina, que creisse en Àfrica dau Nòrd (Família dei sapotaceas).

arganòt n.m. 1. Mena de palanc que cabussa per sarpar l'ànchora e l'auçar au sieu poast. 2. Palanc per auçar li embarcacions.

argàs n.m. Parasite extèrne dei aucus, que li suça lo sang (longuessa 4 à 8 mm, òrdre dei acarians). Sin.: **pelicon, pipidon**.

argela n.f. Argila.

argemona n.f. Papaveracea granda que lo sieu latex dona un colliri.

argelabre n.m. Autre nom de l'agast. Sin.: **blae**.

argent n.m. 1. Metal preciós blanc, lusent, totplen ductile; element quimic (Ag) de n° atomic 47 e de massa atomica 107,86. 2. Sòus (preferible). 3. (arald.) Un dei doi metals emplegats coma esmalh, representat blanc e unit. ■ L'argent si tròva rarament à l'estat pur dins lo soal. La màger part dau temps, es combinat au sofre ò à l'antimòni. Inoxidable per l'oxigène, s'anegrísse au contacte de l'ària e si dissòlve dins l'acide nitric. L'argent es conductor de la calor e de l'electricitat. Fonde à 960°C e la sieu densitat es de 10,5. Aligat au coire, ganha en duretad.

argentadura n.f. Accion d'argentar; lo sieu resultat. Var.: **argentatge**.

argentaire, airtitz n. Persona que lo sieu mestier es d'argentar, especialament un metal non preciós.

argentar vt. 1. Curbir d'un fuèlh ò d'una solucion d'argent. 2. (lit.) Donar l'esclat, la blancor de l'argent. ◆ **s'argentar** v.pr. Venir ric.

argentaria n.f. Vaissèla e accessòris de taula en argent.

argentat, ada adj. 1. Recubèrt d'argent: *Un culhier de metal argentat*. 2. (lit.) Qu'evòca l'argent, la sieu color, lo sieu esclat. 3. Ric. Sin.: **amonadat**.

argentatge n.m. Accion d'argentar. Var.: **argentadura**.

argenteria n.f. Argentaria.

argentic, a adj. (quim.) À basa d'argent, en parlant d'un compauat.

argentier n.m. 1. (ist.) Oficier de la maion dau rèi encargat dei mòbles e dei vestits. 2. (fam.) *Grand argentier*: Ministre dei Finanças.

argentiera n.f. Mina d'argent.

argentifèr, a adj. Que contèn d'argent, en parlant d'un mineral.

argentín, a adj. Que lo sieu son clar evòca aqueu de l'argent.

argentín, a adj. e n. De l'Argentina.

argentita n.f. (miner.) Sulfure natural d'argent. Sin.: **argiròsa**.

argenton n.m. Aliatge de niquèl, de coire e de zinc que lo sieu aspècte fa pensar à l'argent.

argerés, esa adj. e n. De la vila d'Argier.

argèrian, a adj. e n. D'Argeria.

argila n.f. Ròca sedimentària mòbla, impermeabla, grassa au tocar, e que, banhada, si pòu façonar: *Un vas d'argila*. ◇ *Argila roja*: Depaus argilós marin dei grandi profundors. – *Argila à silèx*: Argila bruna, mé de rèstas de silèx, que provèn de la dissolucion dei calcaris à silèx. Var.: **argela**.

argilac n.m. Arzilac.

argilenc, a adj. Argilós.

argilaceu, ea adj. Qu'es de la natura de l'argila; que n'a l'aspècte.

argilier n.m. Argiliera.

argiliera n.f. Luèc dont si pòu trovar totplen d'argila e l'extraire. Var.: **argilier**.

argilifèr, a adj. Que contèn d'argila.

argiloarenós, oa adj. Qu'enclau dins lo meme temps d'argila e d'arena.

argilós, oa adj. Que es constituït d'argila; que n'en contèn. Var.: **argilenc**.

argin n.m. Parpalhon ninfalisat que viu sus la violeta e lo fragostier.

arginèi n.m. Pichin floronc que si desvelòpa sus lo bòrd de la parpèla. Sin.: **arjuèlh, orjòu, orjuèlh**.

arginina n.f. Aminoacide desribat de la güaranina.

argiòp n.m. Aranha granda mé de regas negri sus l'abdomèn.

argiòpidat n.m. *Argiòpidats*: Família d'aranha qu'enclau mai de mila varietats coma l'argiòp e lo poartacrotz.

argiraspide n.m. Fantassin d'elita de l'armada d'Alexandre lo Grand, armat d'un escut d'argent.

argiria n.f. Pigmentacion gris de lausa de la pèu en seguida au surbiment esperlongat de saus d'argent.

argiride n.m. *Argirides*: Família de minerals que lo tipe n'es l'argent.

argirisme n.m. (patol.) Afeccion provocada per la penetracion d'argent dins l'organisme.

argironeta n.f. Aranha d'aiga.

argirita n.f. Argentita.

argiròsa n.f. Argentita.

argiu, iva adj. D'Argòs.

argolitita n.f. Ròca formada de cendres feldespatiqui consolidadi en tufs, comuna dins lo permian.

argon n.m. Gas inèrte, in, colòre, que constitueisse de cents parts una de l'atmosphèra terrèstra; element quimic (Ar) de n° atomic 18 e de massa atomica 39,94.

argonauta n.m. Mollusc dei mars caudi, que la femèla fagrega una navicèla calcària blanca per li metre lu sieus òus (longuessa: 60 cm, calssa dei cefalopòdes).

argonide n.m. *Argonides*: Gas inèrtes de l'ària, que l'argon n'es lo mai corrent.

argòt n.m. Vocabulari particulier à un grope social, à una profession. Sin.: **jargon, girgon**. ◇ (espec.) Lengatge dei ladres, dau mitan.

argotic, a adj. Pròpri à l'argòt.

argotier, a adj. e n. Qu'emplega, que conoisce l'argòt.

argotisar (-izar) vi. Parlar argòt; faire usança d'expressions argotiqui. Sin.: **girgonejar**.

argotisme n.m. Mòt, expression de l'argòt.

argotista n. Especialista de l'argòt.

argucia n.f. Rasonament d'una subtilitat excessiva.

argue n.m. (mar.) Truelh de l'axe vertical, que s'emplega per li manòbras dificili. Sin.: **cabestrant**. Var.: **argui, tornet**.

arguesiana n.f. (geom.) Luèc dei ponchs invèrses d'una corba à respiech d'un triangle fixe.

argui n.m. Argue.

argüir vt. (*argüissi*) 1. Traire coma consequença, dedurre: *Que porries arguir d'aqueu testimòni?* 2. Pretextar. ♦ vt. dir. Si servir (de quauqua ren, de quauqu'un) coma argument, coma pretèxe: *Argüir de la sieu ignorança.*

argument n.m. 1. Pròva, rason qu'afortisse una tèsi, una demanda, una afirmacion. 2. Resumit dau tema d'una òbra literària. 3. (log.) Proposicion ò ensèm de proposicions que si cèrca de n'en traire una consequença. ♦ *Argument d'una foncion*: Variabla, element de l'ensèm de partença de la foncion. 4. (mat.) *Argument d'un nombre complexè* \mathfrak{z} : L'angle θ definit à $2k\pi$ pròche per la forma trigonometrica d'aqueu nombre, $\mathfrak{z} = r(\cos \theta + i \sin \theta)$, dont r es lo module de \mathfrak{z} .

argumentacion n.f. Accion d'argumentar; ensèm d'arguments.

argumentaire, aïtitz n. (lit.) Persona que li agrada argumentar.

argumentar vi. 1. Presentar d'arguments, una argumentacion sobre ò còtra quauqu'un ò quauqua ren. 2. (log.) Tirar de consequenças. ♦ vt. Justificar, afortir per d'arguments (un discors, una demostracion, etc.).

argumentari n.m. 1. Ensèm d'arguments qu'afortisson una opinion. 2. Lista d'arguments de venda à disposicion dei vendèires.

argumentat, ada adj. Afortit per d'arguments.

argumentatiu, iva adj. Que pertòca l'argumentacion.

argus n.m. Publicacion especializada que dona d'informacions precisi e chifradí sobre de transaccions: *L'argus de l'automobila.*

argusian n.m. Oficièr de bas nivèu dei galèras, qu'avia per tòca de levar ò de tornar metre li cadenas ai galerians e de lu susvelhar de peur que s'escapèsson. Var.: **agosin, algosin**.

argulus n.m. Crustaceu ectoparasit que viu sus li gaunhas e la pèu dei escarpas e dei ciprinidats.

ària n.f. 1. Mesclum gasós sensa odor, sensa sabor, comburent, constituit essencialament d'azòte e d'oxigène, que forma l'atmosfèra indispensabla à la vida animala e vegetala: *Ària fresca, ària pura.* ♦ *Ària liquida*: Mesclum d'oxigène e d'azòte liquides dins li memi proporcions que s'atròvon dins l'ària à temperatura ambienta. ♦ *Ària comprimida*: À una pression superiora à-n-aquela atmosferica que la sieu foarça d'expansion es emplegada sota de formas diversì. ♦ *Ària condicionada*: Ària qu'es artificialament tractada fins à rejónher li condicions vоргudi de temperatura, d'umiditat e de puretat. ♦ *Cambiar l'ària*: La renovar en durbent li fenèstras. ♦ *Pilhar l'ària*: Sortir foara, faire una pichina passejada. ♦ *Corrent d'ària*: Desplaçament d'ària, espec. entre doi duberturas. Sin.: **tiravent**. ♦ *Li a d'ària*: Li a un pauc de vent. ♦ *Còup d'ària*: Pichin còup de frèi causat da un corrent d'ària. 2. Espaci liure vèrs lo ceu: *Regarjar en l'ària.* ♦ *Aver la tèsta en l'ària, èstre tèsta en l'ària*: Èstre distrach. Sin.: **despensierat, espensierat, destartavelat, inatentiu**. ♦ *Èstre en l'ària*: Èstre en

desòrdre. ♦ *Mandar quauqua ren en l'ària* (una bala, un objècte, etc.): Mandar aquesta caua en aut. ♦ *Pilhar l'ària*: S'envolar, en parlant d'un avion, etc. Sin.: **s'enlairar, s'enaumar**. ♦ *Lo mau de l'ària*: Ensèm dei trebolcis (mau de ventre, etc.) que d'uni personas poàdon sentir en avion. ♦ *Tirar en l'ària*: Tirar (un còup de fusiò, etc.) en aut, per avertir ò faire peur. ♦ *Li a quauqua ren dins l'ària*: Li a quauqua ren que si prepara. ♦ *Faire de casteus en l'ària*: Faire de projèctes que si porran jamai realisar. 3. (ext.) Clima: *L'ària de la montanha non mi convèn, ai besonh de cambiar d'ària.* ♦ (fig.) *Cambiar d'ària*: Cambiar de frequentacions, de luèc, per fugir un ambient, una situacion pauc ò pron favorabla. 4. (astrol.) Element ària, dins subdivision dei planetas d'après l'element que li domina, trigòne que lu apartènon lu signes dei Gemeus, de la Balança e de l'Aquàri. **Nota**: La forma **aire** es classica, mantenguda dins l'ensèm occitan. La forma **ària** es segurament un italianisme, ma es la forma correnta en niçard, segurament sostenguda per la forma italiana **aria**.

ària n.f. Biais d'èstre, aparença d'una persona: *Una ària modèsta.* ♦ *Aver l'ària de doi àrias*: Aver l'aspècte, lo comportament de quauqu'un de pas gaire recomandable. ♦ *Donar d'ària (à)*: Semblar (à). ♦ *Aver l'ària (de)*: Semblar (à). ♦ *Aver una ària de familha*: Presentar una semblança, sovent deuguda à un ligam de parentat. ♦ *Aver l'ària de ren*: Semblar sensa importança, donar l'impression d'èstre facile. Var.: **aire**.

ària interj. S'emplega coma exortacion à sortir, à s'en anar. Sin.: **via, foara d'aquí**.

ària n.f. (mus.) 1. Melodia: *Sublar una ària*. 2. Dins lo melodrama e dins toi lu genres vocals dau s. XVIIe au s. XIXe, tròç per votz e orquèstra d'estructura promierament estrofica, pi en tres seccions, pi en doi parts ò liura. Dins la poesia per música, cobla ò breva seria d'estròfas. Dins la música instrumentala, tròç melodic de caractèr esquasi vocal.

arian, a adj. e n. 1. Relatiu ai Arians. 2. Relatiu à la «raça» blanca «pura» dins li doctrinas racisti d'inspiracion nazisti.

arianisme n.m. Doctrina racista que mete en avant la pretenduda superioritat d'una «raça» blanca «pura».

arianisme n.m. Doctrina d'Àrius e dei sieus disciples.

ariar vt. Aerar. Var.: **airejar**.

ariat, ada adj. Aerat.

ariçadura n.f. Eiriçadura.

ariçament n.m. Eiriçament.

ariçar vt. Eiriçar.

ariçon n.m. Eiriçon.

aride, a adj. Sec, privat d'umiditat: *Una tèrra arida*. Sin.: **secarós**.

ariditat n.f. Estat de cen qu'es aride.

ariegés, esa adj. De l'Arièja.

arieta n.f. 1. Pichina ària fresca. Sin.: **aireta**. 2. (mus.) Melodia corta, de caractèr graciós.

ariga n.f. Fruch de l'ariguier. Var.: **aliga**.

ariguier n.m. Autre nom de la sorbiera. Var.: **aliguier**. Sin.: **vaissa blanca**.

aril n.m. (bot.) Tegument carnut à l'entorn de la grana d'uni plantas, mé la quala forma un «faus fruch».

aril(e) n.m. (quim.) Radical carbonat derivat dei compauats benzenics (nom generic).

arilamina n.f. Amina aromatica formada d'un radical arile.

arilic, a adj. Que contèn un radical arile.

arillat, ada adj. Provist d'un aril.

aringa n.f. Arenga.

aringaire, airtz n. Arengaire.

aringar vt. Arengar.

ariòla n.f. Sonalha de muu.

ariós, oa adj. 1. Aerat. Sin.: **airejat**. 2. Que crenhe lu corrent d'ària.

arioso (mòt italian) [a'rjozo] (mús.) Forma vocala que tèn à l'encòup dau recitatiu e de l'ària.

ariscle n.m. Arescle.

arissadura n.f. Crespiment.

arissar vt. Crespinar.

aristocracia n.f. 1. Classa dei nòbles, dei privilegiats. 2. Govèrn exercitat per aquesta classa. 3. (lit.) Elita.

aristocrata adj. e n. Que fa partida de l'aristocracia.

aristocratic, a adj. 1. De l'aristocracia. 2. Denhe d'un aristocrata; rafinat.

aristocraticament adv. D'un biais aristocratic.

aristocratisacion (-izacion) n.f. Accion d'aristocratisar ò de s'aristocratisar; lo sieu resultat.

aristocratisar (-izar) Faire venir aristocratic. ◆ **s'aristocratisar** v.pr. Venir aristocratic.

aristocratisme n.m. Tendença à favorejar un grope social determinat en foncion de la sieu naissença, de la sieu fortuna.

aristofanic, a adj. Dins l'estile dau poeta grèc Aristofanes.

aristogenèsi n.f. Tèrme que determina l'aparicion de caractèrs noveus dins un linhatge e li novèli facultats d'adaptacion qu'aquesta aparicion porgisse.

aristolòquia n.f. Planta vivaça toxica d'Occitània miègjornala, cultivada per curbir li làupias. Sin.: **èrba de grapaud, fautèrta, fautèrna**.

aristoloquiacea n.f. (bot.) *Aristolochiaceas*: Familha de plantas de flors, m'au calici colorit, que lo tipe n'es l'aristolòquia.

aristoloquialas n.f. pl. Òrdre de plantas, format per la Familha dei aristoloquiaceas.

aristotelic, a adj. D'Aristòtel.

aristotelician, a adj. e n. De l'aristotelisme, que li apartèn; adèpte d'aquesta doctrina.

aristotelisar (-izar) vi. Sosténir lu principis d'Aristòtel; n'en traire li consequenças.

aristotelisme n.m. 1. Filosofia d'Aristòtel. 2. Corrent filosofic medieval qu'interpretava la doctrina d'Aristòtel à partir dei teologias cristiana e musulmana.

aristotipe n.m. Nom d'un papier fotografic caracterisat per un anegrimet dirècte.

aristotipic, a adj. Papier aristotipic: Aristotipe.

aritenòide, a adj. e n. Si di d'un cartilatge mobile de la laringe, que tende li coardas vocali.

aritmètic, a adj. Relatiu à l'aritmètica.

aritmètica, aritmetica n.f. (sens classic) Partida dei matematicas qu'estúdia li proprietats elementari dei nombres entiers e racionals. ◇ (sens modèrne) Teoria dei nombres que mete en juèc lu metòdes de la geometria algebraica e la teoria dei gropes.

aritmèticament adv. D'un biais aritmètic.

aritmètician, a n. Especialista de l'aritmètica.

aritmia n.f. Trebolici dau ritme dau coar, que si caracteriza per una irregularitat e una inegalitat dei contraccions.

aritmíic, a adj. Que compoarta una aritmia, que n'es lo signe.

aritmografia n.f. Usança dei signes convencionals per exprimir de quantitats conoissudi.

aritmologia n.f. Sciènça generala dei nombres, de la mesura dei grandors.

aritmoman(e), a n. Que patisse d'aritmomania.

aritmomancia n.f. Divinacion per lu nombres.

aritmomania n.f. Comportament nevrotic que possa lo subjècte à reglar toti li sieu accions sobre lu nombres.

aritmòmètre n.m. 1. Màquina calculairitz. 2. Autre nom de la règla à calcul.

arjalabre n.m. Blae.

arjau n.m. (mar.) Barra dau timon. Sin.: **jauge**.

arjuèlh n.m. Arginèi. Sin.: **orjòu, orjuèlh**.

arland n.m. Ribaud. Sin.: **arlot**. ◇ *Faire arland*: Razziar.

arlandier n.m. Arlot.

arlatenc, a adj. e n. D'Arle.

arlequin n.m. Personatge que lo sieu vestit bigarrat coma aqueu d'Arlequin.

arlequinada n.f. Bofonaria. Sin.: **bofonada, palhassada**.

arlequinejaire, airtz n. Persona que fa l'Arlequin.

arlequinejar vi. Faire l'Arlequin.

arlèri n.m. 1. Persona que li agrada si divertir, faire rire lu autres. 2. (pej.) Persona pas gaire serioa, que degun s'en pòu fidar. Sin.: **marjasso, bulo, sautareu, esbrofaire**.

arlot n.m. Ai Temps mejans, malagent qu'acompanhava li armadas e que de còups servia d'auxiliari, coma à Besiers en lo 1209 dins lo debanament de la promiera crosada còntre lo Comte de Tolosa. Sin.: **arland, arlandier, ribaud, raitre**.

arma n.f. 1. Objècte, aparelh, engenh que sièrve à atacar ò à si defendre, per la sieu natura ò per lo sieu usatge.: *L'arma dau crimi*. ◇ *Arma blanca*: Arma que si tèn en man, que la sieu accion resulta d'una partida metallica (coteu, espada, etc.). ◇ *Arma de fuèc*: Arma qu'emplega la foarça explosiva de la pòuvera (rivoltèla, fusiou, etc.). ◇ *Arma de lançar*: Arma que constitueisse d'esperela un projectile (arc, bigatana, etc.). ◇ *Arma d'espata* ò *d'afustar*: Arma que si mete à la gauta per afustar. ◇ *Arma d'asta*: Arma compauada ò non d'un fèrre emmanegat (pica, pal, lança, alabarda, etc.). ◇ *Arma individuala*: Servida per un òme solet, per oposicion à *arma collectiva*, servida per mai d'un òme (canon, etc.). ◇ (Sovent au plural) *Armas especiali*:

Armas atomiqui, biologiqui ò bacteriologiqui, per oposicion ai *armas classiqui* ò *armas convencionali*. 2. (fig.) Mejan quau que sigue d'atacar, de luchar: *Aver per soleta arma lo sieu beu parlar*. 3. Element de l'armada de tèrra encargat d'una mission particuliera au combat (artilharia, blindats). ◆ n.f. pl. 1. *Li armas*: La carriera militària. ◇ *Sota li armas*: Dins l'armada. ◇ *Fach d'armas*: Prodesa militària. ◇ *Passar per li armas*: Fusilhar. ◇ *Presa d'armas*: Ceremònia militària que recampa li tropas. ◇ (mar.) *Armas en cubèrta*: Alestiment au combat. 1536: «*tant de las nostros que de aquellos de l'emperador, si meron armos en cuberto.*» 2. Practica de l'espada, dau sabre, dau floret, de l'escrima: *Un mèstre d'armas, una sala d'armas*. 3. (arald.) Armarias: *Li armas de Niça*.

arma n.f. Ànima.

armada n.f. 1. Ensèm dei foarças militari d'un Estat. 2. Ensèm dei òmes radunats sota un comandament unic per d'operacions determinadi: *L'armada d'Itàlia, l'armada d'Àfrica*. 3. Granda unitat terrèstra que regropa d'uni divisions. 4. Granda quantitat de personas: *Una armada de manifestants*.

armador n.m. Armejaire.

armadura n.f. 1. Assemblatge de pèças, generalament metalliqui, que fòrmon l'ossatura d'un objècte, d'un obratge, etc., ò destinadi à lo renforçar, à lo sostenir ò à lo mantenir. ◇ Partida rigida que sota-tende lu bonets dei sostèns. 2. Ensèm dei defenses metalliqui que servion à protegir lo còrs de l'òme d'armas à l'Atge Mejan. ◇ (fig. let.) Mejan de proteccion: *S'assostar darrier una armadura de mesprètz*. 3. (fig.) Basa d'un projècte, d'una organizacion. 4. (electr.) Cadun dei doi condensators separats per lo dielectric. 5. Barra de fèrre doç que religa lu doi pòles d'una caramida. 6. (mus.) Alteracion (dièsi, bemòl) constitutiva dau ton d'una pèça musicala, plaçada après la clau e avant la chifra de mesura. 7. Biaís d'entrebescar lu fieus de cadena d'una estòfa.

armadurier n.m. Armurier.

armalh n.m. Part d'una ret de pesca; estac d'aquela ret.

armament n.m. 1. Accion d'armar (un militari, un luèc, etc.), de donar lu mejans d'atacar ò de si defendre. 2. Ensèm dei armas qu'equípon quauqu'un, quauqua ren: *L'armament d'una companhia, d'un carri*. 3. (Sovent au plural) Ensèm dei mejans qu'un Estat a à la sieu disposicion per assegurar la sieu seguretat: *La corsa ai armaments*. 4. Estudi e tecnicas dau foncionament dei armas. 5. (electr.) Ensèm, generalament metallic, destinat à impauar ai linhas electrici una disposicion geometrica donada en regar dau sieu supoart.

armnac n.m. Calendrier, sovent illustrat, que compoarta d'indicacions astronomiqui, meteorologiqui e d'entre-senhas diversis (medecina, coïna, astrologia, etc.). Var.: **almanac**.

armnacaire, airtiz n. 1. Autor ò vendèire d'armnacs. 2. (fig.) Utopista. Sin.: **pantaiare, fantaumier**.

armnacar vi. Si faire d'illusions. Sin.: **pantaiar, faire de casteu en l'ària, elucubrar**.

armnacaria n.f. Utopia. Sin.: **desvari, fotograria**.

armnhac n.m. Aigardent de vin de la region d'Armanhac.

armar vt. 1. Provedir (quauqu'un, quauqua ren) d'armas: *Armar de voluntaris*. 2. Levar e equipar (de tropas): *Armar un milier d'òmes*. 3. (fig.) Donar (à quauqu'un) lu mejans d'afrontar una situacion. 4. Plaçar (una arma de fuèc) dins la posicion d'armat. 5. Metre (un mecanisme) en estat de foncionar. ◆ **s'armar (de)** v.pr. Faire provision (de): *S'armar de coratge, de paciènça*.

armari n.m. 1. Mòble à estatgieras, mé de poartas, per li plaçar d'objèctes, de vestits, etc.. ◇ *Armari frigorific*: Pèça dei parets isolanti dont un sistema mantèn una temperatura bassa per conservar lu aliments. 2. (fam.) Si di d'una persona granda e robusta: *Aquel òme es un armari*.

armarias n.f. pl. 1. Ensèm dei signes e ornamentals de l'escut d'un Estat, d'una ciutat, d'una familha, etc. Sin.: **armas**. 2. Depaus d'armas.

armarin n.m. Armari mural. Sin.: **placard**.

armassier, a n. Masc ò masca que cretz à la ressentida dei ànimas dau Purgatòri.

armat n.m. Posicion d'una arma de fuèc lèsta à tirar.

armat, ada adj. 1. Qu'es provist d'una arma: *Li foarças armadi*. 2. Qu'es provist d'una armadura: *Betum armat*.

armatge n.m. Part de la sàvega que renforthisse la part posteriora dau traïn.

armator n.m. Armejaire.

armeg n.m. Tot l'equipament necessari à una nau per lo sieu foncionament.

armejaire n.m. Persona qu'armeja, fa trabalhar una nau que li apartèn (ò que nauleja). Sin.: **armator**.

armejament n.m. (mar.) 1. Accion de provedir una nau de cen que li es necessari au sieu foncionament e à la sieu seguretat. 2. Esplecha comerciala d'una nau, coma propietari ò naulejaire. 3. Societat d'un armejaire.

armejar vt. Procedir à l'armejament d'una nau, metre en plaça lu atràs, lo garniment d'una nau dins la tòca de l'alestir à la navigacion.

armèla n.f. (arquít.) Aneleta.

armelina n.f. Pèu d'ermina.

armèni, ia adj. e n. D'Armènia. ◆ n.m. Lengua indoeuropea de la region dau Caucàs.

armntela n.f. Pimpanela.

armet n.m. Casque en metal, emplegat dau s. XVⁿ au s. XVIIⁿ.

armeta n.f. Ànima dau Purgatòri.

armier n.m. Rastelier dont li armas son entrepauadi. Sin.: **rastelier d'armas**.

armier n.m. Blavier. Sin.: **martin-pescaire, garda-riu**.

armillar(i), a (-ària) adj. (astron.) *Esfèra armillària*: Assemblatge de ceucles que figuron lu movements aparents dei astres e dins lo sieu centre un glòbe representa la Tèrra.

arminian, a adj. e n. De l'arminianisme; adèpte d'aquesta doctrina.

arminianisme n.m. Doctrina d'Armínius.

armistici n.m. Convencion mé la quala de caps militaris suspèndon li ostilitats sensa metre fin à l'estat de guèrra: *L'armistici dau 11 de novembre dau 1918, l'armistici dau 8 de mai dau 1945.*

armolh n.m. Planta dei fuèlhas triangulari manjadissi (Familha dei quenopodiaceas, genre *atriplex*).

armòlh n.m. (Liéusola) Artemisa.

armon n.m. Avant-tren d'una màquina à cavaus, dont si vènon fixar lu brancats ò lo timon. Var.: **aramon**.

armonia n.f. 1. Ensèm ò seguida de sons agradius à l'aurelha. 2. (mus.) Sciènça de la formacion e de l'encadenament dei acòrdis. 3. Orquèstra que la compàuon unicament d'intruments de vent e de percussions. 4. (lit.) *Armonia iniciativa*: Reproduccion, per lu sons ò per li rimas, de sensacions divers. 5. Acòrdi ben reglat entre li diferents partidas d'un ensèm: *L'armonia dei colors dins un paisatge*. 6. Acòrdi de sentiments, d'ideas, entre d'uni personas; ententa, union: *Viure en armonia*. Sin. (5 e 6): **acòrdi**, **acordança**, **adaptacion**, **concordança**, **equilibri**, **conformitat**, **concòrdia**.

armonic n.m. Son accessòri qu'a de frequenças multipli d'aquela dau son fonamental e que, en li si sobrajstant, contribuísse mé d'autres à formar lo timbre. Sin.: **son armonic**.

armonic, a adj. 1. (mus.) Qu'emplega li lèis de l'armonia. 2. (mat.) *Division armonica*: Quadruplet de ponchs alinhats A, B, C, D, que lo rapoart $\frac{CA}{CB}$ es l'opauat dau rapoart $\frac{DA}{DB}$ (C e D son dichs *conjugats armonic*s de A e de B). 3. (mat.) *Mejana armonica de doi nombres, d'unu nombres*: Nombre qu'a per invèrse la mejana dei invèrses d'aquelu nombres. 4. *Son armonic*: Armonic (n.m.).

armònica n.f. Instrument à enches liures plaçats dins li cavitats d'un quadre e mes en vibracion en bufant: *Armònica cromatica, armònica diatonica*.

armonicament adv. D'un biais armonic.

armonicista n. Persona que juèga de l'armònica.

armonier n.m. 1. Eclesiastic estacat à un còrs ò à un establiment. Var.: **aumonier**. Sin.: **capelan**. 2. Prèire encargat de distribuir li limòsinas. Var.: **limosinier**. Sin.: **caritadier**.

armoniom n.m. Instrument de música à clavier, d'enches liures mes en vibracion per l'ària d'una comandada per un pedalier.

armonisable, a (izable, a) adj. Que si pòu armonisar.

armonisacion (-izacion) n.f. Accion d'armonisar; lo sieu resultat.

armonisar (-izar) vt. 1. Metre en armonia, en acòrdi. 2. (mús.) Ajustar una partida armonica à (una melodia). 3. (mús.) Donar una sonoritat equilibrada ai diferents registres d'un instrument à clavier. Var.: **armonizar**. ◆ **s'armonisar** v.pr. (mé) Èstre en armonia (mé).

armonista n. (mús.) 1. Persona que conoisce e mete en practica li règlas de l'armonia. 2. Persona qu'armonisa un instrument.

armoniós, oa adj. 1. Que produe de sons agradius à l'aurelha: *Una votz armonioa*. 2. Que li sieu partidas fórmon un ensèm ben proporcionat, agradiu: *Una arquitectura armonioa*.

armoniosament adv. D'un biais armoniós.

armorial, a adj. Relatiu ai armarias.

armorial n.m. Recuèlh d'armarias.

armorican, a adj. e n. D'Armorica.

armorier n.m. Armurier.

armurier n.m. 1. Aqueu que fabrega, repara ò vende d'armas. 2. (mil.) Aqueu qu'es encargat d'entretenir li armas. Var.: **armadurier**, **armorier**.

A.R.N. (sigla) Acide ribonucleic.

arna n.f. Pichin parpallon que li sieu toaras rólhon e mínon li estòfas de lana.

arnadura n.f. Trauc fach per li arnas.

arnar (s') v.pr. Èstre atacat, degalhat per li arnas.

arnat, ada adj. Traucat per li arnas. Sin.: **cremolat**.

arnèi n.m. Arnesc.

arnesc n.m. 1. Ensèm dei pèças que sièrvon per equipar un cavau. Var.: **arnèi**. 2. Ensèm dei cenglas que cénhon un alpinista, un montaire de linhas telefoniqui, etc. e que, estacadi en un ponch, permèton de repartir la traccion sus l'ensèm dau còrs en cas de cabussada. 3. Dins una màquina-autís, ensèm d'engranatges per faire variar lo rapoart dei velocitats de rotacion de l'asta e de la vitz maire. 4. (anc.) Armadura completa d'un òme d'armas.

arnescament n.m. 1. Accion d'arnescar. 2. Ensèm dei pèças que compàuon l'arnesc. 3. Equipament peant e embarrassant.

arnescar vt. 1. Metre l'arnesc à (un cavau). 2. *Èstre arnescat* (de quauqua ren): Aver un equipament peant, embarrassant, grotesc.

àrnica n.m. ò f. 1. Planta vivaça dei montanhas, dei flors jauni (autessa: 50 cm, Familha dei compauaas). 2. Tenchura extracha d'aquesta planta, que s'emplega còtra li contusions. Sin.: **estorniga**.

arnicina n.f. Substança alcalina extracha dei flors d'àrnica.

arnós, oa adj. Atacat per li arnas.

aròma n.m. Emanacion odoranta que vèn d'uni substanças vegetali ò animal; odor, parfum: *L'aròma dau cafè*.

aromal, a adj. Perfumat.

aromat n.m. Substança vegetala perfumada, emplegada en medecina, en perfumaria ò en coïna.

aromaterapia n.f. Terapia per lu òlis essencials vegetals.

aromatic, a adj. De la natura dei aromats; que n'a lo parfum.

aromatic, a adj. e n.m. (quim.) Compauat que la sieu molecula contèn au manco un nucleu benzenic.

aromaticament adv. D'un biais aromatic.

aromatizacion (-izacion) n.f. 1. Accion d'aromatisar; lo sieu resultat. 2. (quim.) Reaccion que permete de transformar un compauat organic per desidrogenisacion en compauat aromatic.

aromatisaire, airtz (-izaire, -izairitz) adj. e n.m. Si di d'una substança que sièrve à aromatisar.

aromatisar (-izar) vt. Perfumar m'una substança aromatica.

aronda n.f. (anc.) Arèndola. ◇ *En coa d'aronda:* Qu'a la forma d'una coa d'arèndola, m'una extremitat mai larga que l'autra. – *Assemblatge en coa d'aronda:* Assemblatge dont lo tenon e la mortaisa an aquesta forma.

aropina n.f. Alcaloïde de la bèladòna, emplegat en medecina.

arpa n.f. Instrument de música triangulari montat de coardas inegali que son peçugadi m'ai doi mans.

arpa n.f. (constr.) 1. Caduna dei pèiras laissadi en salhidas inegali à la fin d'un barri per lo religar m'un autre barri de bastir plus tardi. 2. Dins un barri, pèira qu'es mai larga qu'aqueli de sota e qu'aqueli de sobre. 3. Arpon (3).

arpa n.f. Àrpià.

arpagon n.m. 1. Arpier. 2. Persona foarça avara. Sin.: **racho, arrapatot, avariçios, esquiçabinhetas, grincho.**

arpalhand n.m. Ôme de talha granda, mau fach, m'una portadura gôfa, desmalugada. Var.: **arpian**. Sin.: **birband.**

arpar vt. 1. Donar un còup m'ai arpas ò m'ai onglas. Sin.: **grafinhar**. 2. Agantar, coma un rapaci entre li sieu arpas. Sin.: **agafar, arpionar.**

arpatejar vi. Bolegar li patas.

arpègi n.m. (mús.) Acòrdi executant en jugant li nòtas una après l'autra.

arpejament n.m. Arpègi.

arpejar vt. (mús.) 1. Executar, jugar en arpègi: *Arpejar un acòrdi*. 2. Jugar de l'arpa.

arpejat, ada adj. Si di d'un acòrdi qu'emplega d'arpègis.

arpent n.m. Vièlha unitat de mesura agrària, que podia variar entre 35 e 50 aras, d'una localitat à una altra.

arpenaire, airtz n. Persona especialisada per mesurar lu terrens e calcular li susfàcias.

arpentar vt. 1. Mesurar la susfàcia (d'una tèrra). Sin.: **canar, canejar, destrair**. 2. Percórrer à grands pas.

arpenatge n.m. Evaluacion de la susfàcia dei tèrras segond li tecnicas de l'arpenaire; ensèms d'aqueli tecnicas.

arpenoa n.f. Toara dau geomètre.

arpià n.f. 1. Frema raspinhoa. 2. (mit.) Dins la mitologia grèca, Mòstre fabulós dau còrs d'auceu e de la tèsta de frema. 3. (zool.) Granda aigla d'Amèrica dau Sud.

àrpià n.f. 1. Ongla de còrna, ponchuda e corbada, que poàrton lu dets de mantu vertebrats (carnassiers, auceus, etc.). 2. (fig.) Mejan d'atac ò de defensa. ◇ (per ext.) Poder dominaire de quauqu'un: *Tombar sota li arpas de quauqu'un*. Var.: **arpa**.

arpiada n.f. Còup d'àrpià.

arpian n.m. Arpalhand.

arpian adj. m. *Calet arpiàn*: Bròcoli.

arpier n.m. Instrument de fusta ò metallic provedit d'un gancho per arrasonar la nau enemiga. Var.: **arpin, arpon, arpagon.**

Arpon.

arpin n.m. Arpon.

arpion n.m. Àrpià.

arpionada n.f. Còup d'àrpià.

arpionar vt. Arpar.

arpionós, oa adj. Armat d'àrpiàs.

arpista n. (mús.) Persona que juèga de l'arpa.

arpitan n. Francoprovençau.

arpon n.m. 1. Instrument metallic ponchut, provedit d'una asta, que sièrve à pescar lu gròs peis e caçar la balena. 2. Arpier. 3. (preïst.) Instrument de pesca ò de caça que la sieu poncha, facha d'oàs ò de boasc de rèna, m'un ò doi rengs de barbeladuras. 4. (constr.) Pèça de fèrre en salhida e plegada, que sièrve à religar lu pals dei pams de boasc ai barris. Var.: **arpa**. Sin.: **arpin.**

arponada n.f. Còup d'arpon.

arponaire n.m. À la pesca, aqueu que lança l'arpon. Var.: **arponier.**

arponar vt. Tocar, tuar, m'un arpon.

arponatge n.m. Accion d'arponar.

arponier n.m. Arponaire.

arquean n.m. Periòde mai ancian dau precambrian. ◆ **arquean, a** adj. De l'arquean.

arquegòni n.m. (bot.) Organe microscopic femeu en forma de botelha, que contèn l'oosfèra ò cellula reproductritz femèla, que s'atròva dins li mofas, lu criptogames vascularis e lu gimnospèrmas.

arqueron n.m. (embriol.) Cavitat intèrna de l'embrion.

arqueologia n.f. Estudi scientific dei civilisacions que son vengudi una après l'autra despí l'aparicion de l'òme, especialament per l'analisi dei vestitges materials mes à jorn per de cavaments.

arqueologic, a adj. 1. Pròpri à l'arqueologia. 2. Relatiu ai epòcas qu'aquela sciènça estúdia.

arqueològue, òga n. Especialista d'arqueologia.

arqueomagnetisme n.m. 1. Magnetisme terrèstre dins lo passat arqueologic. 2. Sciènça que l'estúdia.

arqueometria n.f. Branca de l'arqueologia que fa usança dei tecnicas de la fisica e de la quimia per estudiar una pèça arqueologica.

arqueopterix n.m. Auceu fossile dau jurassic, qu'a lu caractèrs d'un auceu e aquelu d'un reptile.

arqueornitidat n.m. (zool.) *Arqueornitidats*: Sotaclassa d'auceus fossiles coma l'arqueopterix.

arquet n.m. 1. Pichin arc. 2. Bagueta soplada tenduda de crins, que sièrve à faire vibrar, per fretament, li coardas d'unu instruments de música (violon, etc.).

arquetar vt. Arcar.

arquetaria n.f. Fabricacion e comèrci dei arquets.

arquetier, a n. Persona que confecciona d'arcs.

arquetipe n.m. 1. Modèl qu'un obratge li es bastit sobre. 2. (filos.) Idea, forma dau monde intelligible, que sobre li son bastits lu objèctes dau monde sensible, dins Platon. 3. Idea que sièrve de modèl à una altra, per lu

empiristas. 4. (psican.) Contengut de l'inconscient collectiu qu'apareisse dins li produccions culturali d'un pòble, dins l'imaginari d'un subjècte, en cò de Jung e dei sieus disciples. Sin.: **parangon**.

arquetipic, a adj. Que pertòca un arquetipe.

arquevescat n.m. Archivescat.

arquevesque n.m. Archivesque.

arquí n.m. Arabe argerenc que combatèt per França pendant la guèrra d'Argeria (annadas 1950).

arquiatre n.m. (Antiqu. rom.) Premier mètge de l'Emperaire.

arquibús n.m. Arcabusa.

arquibusada n.f. Arcabusada.

arquibusaria n.f. Arcabusaria.

arquibusier n.m. Arcabusier.

arquidocèsi n.f. Archidioèsi.

arquièpiscopal, a adj. De l'arquevesque. Var.: **archivescal**.

arquier, a n. Persona que tira à l'arc. ◇ n.m. (espec.) Sordat armat d'un arc.

arquiera n.f. Dubertura practicada dins un barri per tirar m'un arc ò m'una arbalèsta.

arquimedian, a adj. (mat.) Que verifica l'axiòma d'Arquimèdes (doi nombre reals *a* e *b* donats, se *a* es plus pichin que *b*, si pòu trovar un nombre entier *n* tau que *na* sigue mai grand que *b*), en parlant de l'ensèm dei nombres reals.

arquina n.f. Vièlha mesura de longuessa russa, que valia 0,71 m.

arquiptèr n.m. 1. Insècte dei alas finament nervadi e dei metamorfòsis incompleti. 2. (anc.) *Arquiptèrs*: Òrdre que recampava li domaisèlas, lu efemèrs, lu termites, sotapartejat en tres òrdres: lu *odonats*, lu *isoptèrs* e lu *efemeroptèrs*.

arquitàcte, a n. 1. Persona encargada de la concepcion e de la realisacion d'un edifici, d'un bastiment, etc., que n'en contraròtla l'execucion. – *Arquitàcte naval*: Engenhaire en construccion navala, encargat de la concepcion d'una nau, etc. 2. (lit.) Persona que mete au ponch (un ensèm, una organisacion complèxa, etc.) e participa à la sieu realisacion.

arquitectonia n.f. (neuroanat.) Organizacion e messa en plaça dins l'espaci dei diferents elements dau sistema neviós central.

arquitectonic, a adj. Relatiu à l'arquitectonica.

arquitectonica n.f. 1. Ensèm dei règlas tecniqui pròpri à l'arquitectura. 2. (fig.) Organizacion, estructura de quauqua ren: *L'arquitectonica d'un roman*.

arquitectura n.f. 1. Art de concepir e de bastir un edifici en foncion de règlas tecniqui e dei canons estetics determinats; sciènça de l'arquitàcte. 2. (lit.) Estructura, organisacion (d'un tableau, d'un libre, etc.).

arquitectural, a adj. Relatiu à l'arquitectura; qu'evòca una òbra d'arquitectura.

arquitecturar vt. Bastir, agençar (una òbra) mé rigor.

arquitrau n.m. (arquit.) Partida inferiora d'un entaulament, que repaua directament sus lu supoarts.

arquitravada adj. f. e n.f. Si di d'una cornissa legata directament à l'arquitrau.

arquiús n.m. pl. Archiús.

arquivar vt. Archivar.

arquivas n.f. pl. Archiús.

arquivatge n.m. Archivatge.

arquivis n.m. pl. Archiús.

arquivista n. Archivista.

arquivistica n.f. Archivistica.

arquivòuta n.f. Archivòut.

arrambaire, airtz n. Nau que va à l'arrambatge. Sin.: **abordaire**.

arrambar vt. 1. Avesinar, metre còtra: *Ai arrambat la cadiera à la paret*. ◇ (espec.) *Arrambar una poarta, una fenèstra, li persianas*: Li metre en posicion esquasi barrada. Var.: **arrembar**. 2. (mar.) S'avesinar à una nau, espec. per l'atacar e s'en apoderar. Sin.: **abordar**. ◇ Abordar per accident. ◆ **s'arrambar** v.pr. Si metre còtra (una paret, una balustrada, etc.).

arrambatge n.m. 1. Accion d'arrambar, de s'arrambar. Var.: **arrembatge**. 2. (mar.) Accion d'agafar una nau per s'en apoderar. Sin.: **abordatge**.

arrancadent n.m. (pej.) Dentista.

arrancador, airtz n. Arrancaire.

arrancaire, airtz n. Persona qu'arranca (quauqua ren). Var.: **arrancador**.

arrancaira n.f. Màquina agricòla destinada à arrancar de tubercules, de raïç.

arrancament n.m. 1. Accion d'arrancar, de destacar m'un esfoarç violent; lo sieu resultat. 2. Separacion brutala, moralament dolorosa.

arrancaponcha n.m. Autís que sièrve per arrancar li ponchas.

arrancar vt. 1. Levar de tèrra: *Arrancar lo gramont*. Var.: **desrancar**. Sin.: **desrabar**. 2. Pilhar per la foarça: *Li a arrancat lo cabàs*. 3. Obtenir embé dificultat, per la foarça, la persuasion ò la rusa: *Non siéu arribat à li arrancar una paraula*. 4. Destacar, sostraire, per la foarça ò un lòng esfoarç. ◆ **s'arrancar** v.pr. *S'arrancar quauqu'un*: Si disputar la siéu presença. ◇ (fig.) *S'arrancar lu bèrris*: Èstre desesperat.

arrancat n.m. En alterofilia, exercici en lo quau si auça la barra d'un movement solet e ininterrot sobre la tèsta, m'ai braç tenduts.

arrancatge n.m. Accion d'arrancar d'èrbas, de raïç, de plantas: *Lo govèrn subvenciona una política d'arrancatge de la vinha*.

arranjaire n.m. Arrengaire (forma classica).

arranjament n.m. Arrengament (forma classica).

arranjar vt. Arrengar (forma classica).

arrap n.m. Esgarron.

arrapaire, airtz n. Extorquèire. ◆ adj. Rapaç.

arrapaman n.m. Bardana.

arrapar vt. 1. Agantar. 2. Escrocar; extorquir.

arrapasòus n.m. Pitasòus.

arrapatot n.m. Arpagon.

arrar vi. S'enganar. Var.: **errar**.

arrar vi. Donar d'arras à. Sin.: **encaparrar**.

arrariment n.m. Rarefaccion.

arrarir vt. Rendre rare. Var.: **enrarir**. Sin.: **rareficar**.
 ◆ **s'arrarir** v.pr. Venir rare.
arras n.m. pl. Soma qu'una dei partidas vèrsa à la conclusion d'un contracte per n'en garantir l'execucion (en particularier quora si cròmpa quauqua ren).
arrasada n.f. Arrasament (3).
arrasament n.m. 1. Accion d'arasar. 2. Estat de cen qu'es arasat. 3. Darriera assisa d'un barri.
arrasar vt. 1. Frustar (un releu, una susfàcia) fins à la disparicion dei salhidas. 2. Metre de niveau.
arrasonaire, airtiz adj. e n. (mar.) Que fa un arrasonament.
arrasonament n.m. Accion d'arrasonar (una nau, un avion). Sin.: **visita**.
arrasonar vt. Arrestar en mar (una nau) e contrarotlar lo sieu estat sanitari, lo sieu cargament, li identitats, etc.: "*Que non laysse passar deguna barca de Nissa sensa arrasonar...*" (A.C. Arle, 1498). ◇ Contrarotlar en l'ària (un avion).
arratge adv. 1. *Caminar, anar arratge*: Sensa tòca precisa, à l'aventura. 2. À l'abandon. Var.: **à ratge**.
arrè! interj. Crit per faire tirar en darrièr lu bòus, lu cavaus, etc...
arrecaçar vt. Reçaçar.
arrecampar vt. Recampar.
arrecorder (s') v.pr. Si recordar, si sovenir.
arredonar vt. Arredonir. Var.: **arredondir, arrondir**.
arredondiment n.m. Accion d'arredondir. Var.: **arredoniment, arrondissement, enredondiment**.
arredondir vt. Arredonir.
arredonir vt. (*arredonissi*) Rendre redon. Var.: **arredonar, arredondir, arrondir, enredondir**. ◆ **s'arredonir** v.pr. Venir redond.
arredoniment n.m. 1. (mat.) Accion d'arredondir (una valor numerica) per obtenir una chifra redona. 2. Operacion que consistisse à arredonir lo dòrs d'un libre religat. Var.: **arredondiment, arrondissement**.
arregarjar vt. Regarjar. Var.: **arregardar, regarjar**. Sin.: **agachar, avistar, alucar**.
arregir vt. (*arregissi*) Apontelar, sostenir. Var.: **arrièger**.
arrembar vt. Arrambar.
arrembatge n.m. Arrambatge.
arrendaire, airtiz n. Persona que dona una tèrra en l'arrendant.
arrendament n.m. Accion, fach d'arrendar; lo contracte que constata aquela accion. Sin.: **balh, fèrma**.
arrendar vt. Afermar, logar; donar ò pilhar m'una renda.
arrendatge n.m. Logacion, loguier.
arrendier, a n. Persona que pilha (una tèrra, etc.) m'una renda. Sin.: **logatari**.
arregaire, airtiz n. Persona que fa un arregament musical. Var.: **arranjaire**. Sin.: **adobaire**.
arregament n.m. 1. Biais d'agençar li cauas: *L'arregament d'una maion*. 2. (mús) Transformacion d'una òbra eschicha per d'uni votz, d'unu instruments ò

d'unu ensèm en vista de la sieu execucion per d'autri votz, d'autres instruments, d'autres ensèm. Var.: **arregament**. Sin.: **adobadura, adobament**. 3. (mat.) Arregament de *n* objèctes pilhats *p* à *p*: *Nombre de toi lu gropaments de p objèctes pilhats dintre n objèctes, que cadun d'auelu gropaments si destria per la natura e l'òrdre dei objèctes acampats; aqueu nombre vau n(n-1)... n-p+1*). 4. *Acòrdi à la boana entre doi partidas*.

arregar vt. 1. Metre en òrdre, dispauar embé armonia: *Arregar de flors sus lo taulier*. 2. Metre ò tornar metre en òrdre, en plaça, en estat. 3. Mofificar per adaptar à una destinacion donada: *Arregar un tèxte, un vestit*. 4. (mús.) Procedir à l'arregament d'una òbra musicala. 5. Reglar d'un biais que convèn à toi: *Arregar una garrolha*. 6. Organisar: *Arregar un rescòntre entre doi personas*. Var.: **arranjar**. Sin.: **adobar** ◆ **s'arregar** v.pr. Si melhorar (estament, condicions d'òrdre generic).

arrendre (s') v.pr. Si rendre (si constituir presonier).

arrenoblastòma n.m. Nom d'una tumor benigna de l'ovari que lo masculinisa.

arrenogenia n.f. Produccion exclusiva de mascles en seguida à una fecondacion normala.

arrenotòc, a adj. Que presenta un fenomène d'arrenotòquia.

arrenotòquia n.f. Produccion exclusiva de mascles per lo biais de la partenogenèsi.

arrest n.m. 1. Accion d'arrestar, de s'arrestar: *L'arrest dei veïcules es permès aquí*. Sin.: **pausa, tanca**. ◇ *Sensa arrest*: Sensa paua, de lònca, de contunha. 2. Pèça, dispositiu que permete l'arrest. 3. Arrestador (dau car, etc.). 4. (dr.) Decision de justícia renduda per una juridiccion sobeirana: *Un arrest de la Cort de Cassacion*. Sin.: **arrestat**. 5. Accion d'arrestar quauqu'un. – *Maion d'arrest*: Preson reservada à la detencion provisòria e ai personas condemnadi à una pena corta. ◆ pl. Punicion d'un militari, que lo constrenhe à restar foara dau servici, dins un luèc determinat: *Èstre ai arrests, metre ai arrests*. Sin.: **èstre consignat**.

arrestacion n.f. Accion d'arrestar quauqu'un per autoritat de justícia ò de polícia; estat d'una persona arrestada.

arrestada n.f. Accion de cessar (una activitat).

arrestador n.m. Luèc dont s'arresta regulierament un veïcule de transpoart en comun. Var.: **arrest, fermada**.

arrestar vt. 1. Empachar d'anar de l'avant, d'agir; interrompre lo movement, lo caminar, lo debanar de: *Arrestar una veitura, arrestar lo progrès, arrestar una partida de balon*. Sin.: **entravar, entrepachar, aplantar**. 2. Retenir una persona per la sotametre à la justícia: *Arrestar un ladre*. 3. (cordura) Faire un grop ai fieus de, mantenir au mejan d'un ponch ò d'unu ponchs: *Arrestar li malhas*. 4. Determinar, fixar: *Arrestar un plan, una decision, una data*. Sin.: **estipular**. ◆ vi. Cessar d'avançar, de faire quauqua ren: *Demandar au menaire d'arrestar*. ◆ **s'arrestar** v.pr. 1. Cessar d'avançar, de parlar, d'agir, de foncionar. 2. S'acabar, non despassar un ponch doant: *Lo camin s'arresta aquí*. ◇ (fig.) Faire cas (*de*), acordar d'importança (*à*): *Ieu non m'arrestèi à-n-aquelu detalhs*. Sin.: **si tancar**.

arrestat n.m. (dr.) Arrest (4).

arrestat, ada adj. Definitiu, que non si pòu cambiar: *Aver una idea ben arrestada sobre una question.*

arrestier n.m. Ponch d'arrèst (en cordura).

arriba n.f. Costat d'una nau virat de cap au ribatge.

arribada n.f. 1. Accion d'arribar; moment ò luèc precis d'aquesta accion. 2. Alimentacion, canalizacion, dubertura que permete aquesta alimentacion: *L'alimentacion d'essença, de gas, d'aiga cauda.* 3. (mar.) Movement d'un bateu que s'escarta de la sieu rota ò dau vent. Sin. (3): **abatuda**.

arribador n.m. Desbarcador.

arribaire, airitz n. Persona qu'arriba. Var.: **arribant**.

arribant, a n. Arribaire.

arribar vi. 1. Pervenir à destinacion: *Lo tren arriba à miègjorn.* 2. Venir de; s'avesinar: *Arribar de Tolosa, l'ivèrn arriba.* 3. Rejónher un niveau donat, una autessa, etc.: *Non li arriba à la cavilha.* 4. Abordar, rejónher (un estat, un ponch precis): *Arribar à la clavadura.* ◇ *N'arribar à:* Si resòlver fin finala à; n'en venir à: *N'arribi à mi pauar de questions.* 5. Reüssir à obtenir, parvenir à (faire quauqua ren): *Arribar à finir lo trabalh.* ◇ (absol.) Reüssir socialament: *Es arribat, volia arribar à tot cost.* 6. S'acomplir, si produire, capitar: *Es arribat quauqua ren.* ◆ v.impers. 1. Si produire: *Que v'arriba?* 2. Capitar de tant en tant, èstre possible: *Arriba que vagui à Antíbol.*

arribatge n.m. Arribada de mèrç, de material, per un mejan de transpòrt quau que sigue.; la mèrç ela-mema.

arribisme n.m. Estat d'esperit, comportament de l'arribista.

arribista adj. e n. Persona que vòu reüssir à tot cost; ambiciós pas gaire escrupulós.

arrièger vt. Arregir.

arriéisser vt. e vi. Reüssir.

arrieissida n.f. Reüssida, capitada.

arrier, a adj. Dau costat opauat ò posterior: *Li ròdas arrieri* (Li ròdas de darrier). ◆ interj. Interjeccion per faire repartir, per alunhar quauqu'un que s'avesina. ◆ loc. adv. *En arrier:* 1. Dins lo sens opauat à-n-aqueu dont un regarda ò dont un va: *Regarjar en arrier.* 2. À distança, en retard: *Restar en arrier.* Var.: **en darrier**.

arrier-, arriera- prefixe Vèire **rèire-**: *rèireban, rèirebastiment*, etc.

arrier n.m. 1. Partida posteriora: *L'arrier d'una veitura.* Sin.: **darrier**. 2. En temps de guèrra, zòna en defoara dei combats. Contr.: **front**. 3. Jugaire plaçat pròche de la sieu linha que participa essencialament au trabalh de defensa, dins lu espòrts d'equipa.

arrieracion n.f. *Arrieracion mentala:* Estat d'una persona que lo sieu atge es superior à l'atge mental e que lo sieu deficit intellectual es definit per un quocient intellectual inferior à 80. Var.: **endarrieratge, endarrierament**.

arrierar vt. Retardar, diferir: *Arrierar un pagament.*

arrierat, ada adj. 1. En retard de pagament, pas pagat: *Un deute arrierat.* 2. En retard sobre la sieu epòca: *Aver d'ideas arrieradi.* ◇ Que lo progrès a pas'cara tocat, ò pas gaire: *Un país arrierat.* Var.: **endarrierat**. ◆ adj. e n. Que sofrisse d'arrieracion mentala.

arrieratges n.m. pl. (dr.) Cen que rèsta deugut dins una renda, un revengut quau que sigue.

arrieratjar vi. ò **s'arrieratjar** v.pr. (dr.) Èstre en retard e pagament, restar deugut: *Lu tèrmes s'arrieratjon.*

arrier-plan n.m. 1. Plan dau fond, dins una perspectiva, per oposicion à *promier plan*. 2. À l'*arrier-plan*: Dins una posicion segondària. Sin.: **second plan**.

arrimaire n.m. Estivaire.

arrimar vt. Estivar.

arrimatge n.m. Estivatge.

arriquement n.m. Fach, accion de devenir ric. Var.: **enriquement**.

arriquir vt. (*arriquissi*) Rendre ric, faire devenir ric. Var.: **enriquir**. ◆ **s'arriquir** v.pr. Devenir ric. Var.: **s'enriquir**.

arrisar vt. Riscar. Sin.: **avastar**. ◆ **s'arrisar** v.pr. S'expauar.

arrisat, ada adj. Que compoarta un risc. Var. **riscat**. Sin.: **azardós, avastat**.

arrobà n.f. ò n.m. (inform.) Simbòle @ que figura dins li adreças de corrier informatic, entre lo nom de l'abonat e lo nom dau fornissèire d'accès. Sin.: **limaçon**.

arrogança, ància n.f. Orguelh que si manifesta per de biais auturós, mespresants.

arrogant, a adj. e n. Que moastra d'arrogança. Sin.: **auturós, autenc, autier**.

arrogantament adv. D'un biais arrogant.

arrogar (s') v.pr. (*m'arrogui*) S'atribuir indeugudament. Sin.: **s'apoderar**.

arroïnar vt. 1. Causar la roïna, la perda de la fortuna (*de*). 2. Anientar, destrúger: *Arroïnar lu espèrs de quauqu'un.* 3. (lit.) Degalhar, destrúger: *La granhòla a arroïnat li vinhas.* Var.: **roïnar**. Sin.: **fracatjar, gaster, degalhar**. ◆ **s'arroïnar** v.pr. Causar la sieu pròpria roïna; perdre la sieu fortuna. Var.: **si roïnar**.

arroïnat, ada adj. 1. Qu'a perdut la sieu fortuna. 2. Qu'es estat destruch, anientat. Var.: **roïnat**.

arroïnés, oa adj. Que provòca la roïna: Un viatge arroïnés. Var.: **roïnés**.

arondissement n.m. Subdivision administrativa dei departaments e d'uni grandi vilas.

arondissement n.m. Arredoniment. Var.: **arredondiment**.

arredir vt. Arredonir. Var.: **arredondir**.

arropar vt. Curbir d'una ropa (mena de manteu).

arrosador n.m. (forma panoccitana) Romairou.

arrosaira n.f. Veicule destinat à aigar li carrieras per li netejar. Var.: **arrosaire**.

arrosaire n.m. Arrosaira.

arrosar vt. Aigar.

arrotlament n.m. Fach, accion d'arrotlar.

arrotlar vt. 1. Recrutar, engatjar (dins l'armada). Sin.: **levar**. 2. Faire aderir à un partit, faire intrar dins un grope. Var.: **enrotlar**. ◆ **s'arrotlar** v.pr. 1. S'engatjar dins l'armada. 2. Si faire admetre dins un grope. Var.: **s'enrotlar**.

arrotlator n.m. (anc.) Persona encargada de recrutar per l'armada. Var.: **arrotlador, enrotlador, enrotlaire**.

ars, a adj. Qu'es estat brutlat: *Boasc ars*.

arsa n.f. Set ardentia.

arsagaia n.f. Mena de bigatana emplegada coma arma de guèrra per d'uni pobladas.

arse n.m. Boasc, aubre que lo fuèc a degalhat. Var.: **arsina** (fem.).

arsenal n.m. 1. Centre de construccion e de manteniment dei naus. 2. (anc.) Centre de fabricacion d'armas e de material militar. 3. Granda quantitat d'armas. 4. (fig.) Ensèm de mejans d'accions: *Un arsenal de lèis*. 5. Equipament, material complicat: *L'arsenal d'un fotografe*. 6. Autre nom dau tercenal.

arseniat n.m. (quim.) Sau de l'acide arsenic.

arseniat, ada adj. Que contèn d'arsenic. Var.: **arsenical**. ◇ *Idrogèn arseniat*: Arseniure d'idrogèn AsH_3 .

arsenic n.m. 1. Còrs simple de color grisa, de l'esclat metallic, de densitat 5,7, que si sublima vèrs $450^\circ C$ en expandissent un odor d'alhet; element quimic (As) de n° atomic 33 e de massa atomica 74,92. 2. Anidride arseniós, emplegat coma poison.

arsenic adj. m. *Anidride arsenic*: Anidride As_2O_5 . – *Acide arsenic* (ò *arseniós*): Acide H_3AsO_4 .

arsenical, a adj. Arseniat: *Idrogèn arsenical*.

arsenicisme n.m. Intoxicacion deuguda a l'arsenic.

arsenifèr, a adj. Si di d'un terren minier que conten d'arsenic.

arseniofosfat n.m. Combinason d'un arseniat e d'un fosfat.

arseniós adj. m. *Anidride arseniós*: Oxide d'arsenic, totplen toxic, finda sonat *arsenic blanc*. – *Acide arseniós* (ò *arsenic*): Acide deble, non isolat, H_3AsO_4 .

arseniosulfur(e) n.m. (quim.) Combinason d'arsenic, de sòupre e d'un metal.

arsenit n.m. Sau de l'acide arseniós.

arseniur(e) n.m. Combinason d'arsenic m'un còrs simple.

arsenier n.m. Aubrilhon espinós dei baranhas. Sin.: **acinier**.

arsenobenzòl n.m. Compauat arsenical emplegat coma medicament dins lo tractament de la sifilis.

arsina n.f. Arse.

arsòni n.m. (quim.) Còrs derivat de l'idrogèn arseniat AsH_3 per substitucion de radicals carbonats a l'idrogèn.

art n.m. 1. Aptituda, gaubi à faire quauqua ren: *Aver l'art de plaser*. 2. Ensèm dei mejans, dei procediments, dei règlas que pertòcon una activitat, un comportament dins lo sieu ensèm: *L'art militar*, *l'art de la guèrra*. 3. Expression desinteressada e ideala dau beu; ensèm dei òbras artistiqui d'un país, d'una epòca: *L'art chinés*, *l'art roman*. ◇ Gaubi, biais que manifèsta un gust, una recèrca, un sens estetic: *Dispauar quauqua ren embé art*. 4. Cadun dei camps dont si manifèsta la creacion artistica. – *Lo seten art*: Lo cínema. ◆ pl. Ensèm dei disciplinas artistiqui, en particular aqueli que son dedicadi à la beutat dei linhas e dei formas, que si dion finda *bèi-arts*. – *Arts plastics*: La pintura e l'esculptura.

artefacte n.m. (didact.) Fenomèn d'origina artificiala ò accidenala, rescontrat au cors d'una experiança ò d'una observacion.

artèmia n.m. (zool.) Crustaceu dei aigas interiori salada.

artemisa n.f. Planta aromatica representada per d'uni espècias coma l'aissent e l'estragon. Sin.: **armòlh** (Liéusola). ◇ Provèrbi: Se li fremas saupèsson cen que vau l'artemisa, n'aurion sempre sota la sieu camia.

artèria n.f. 1. Vaisseu que poarta lo sang dau coar ai organes. 2. Via de comunicacion urbana.

arterial, a adj. Dei artèrias: *Pression arteriala*.

arterialisacion (-izacion) n.f. Tresmudament dau sang venós en sang arterial, en seguida à la perda de gas paubon e à l'enriquiment en oxigèn. Sin.: **ematòsi paumonària**.

arteriectomia n.f. (cir.) Operacion que lèva un tròç d'artèria.

arteriografe n.m. Aparelh que sièrve à faire una arteriografia.

arteriografia n.f. Radiografia ai rais X dei artèrias e dei sieus embrancaments après injeccion dirècta d'un produch opac.

arteriòla n.f. (anat.) Pichina artèria.

arteriolit n.m. Concrecion calcària situada sus li parets arteriali, ligada à un ateròma.

arteriologia n.f. Estudi dei artèrias.

arteriopatia n.f. Tota afeccion dei artèrias.

arteriorrafia n.f. Sutura cirurgicala d'una artèria.

arteriorragia n.f. Emorragia d'una artèria.

arteriosclerós, oa adj. e n. De l'arterioscleròsi; pertocat per l'arterioscleròsi.

arterioscleròsi n.f. Malautia de la paret dei artèrias, qu'abotisse au sieu durciment.

arteriotomia n.f. (cir.) Incision de la paret d'una artèria.

arteriovenós, oa adj. Que pertòca à l'encòup li artèrias e li venas.

arteriti n.f. (med.) Inflamacion d'una artèria.

arteritic, a adj. Que sofrisse d'arteriti.

artesan, a n. Travalhaires que fa per lo sieu còmpte un mestier manual, sovent d'un caractèr tradicional, solet ò mé l'ajuda de quauqui personas (obriers, companhons, aprendís, etc.). Sin.: **mestierant**, **mestierau**. ◇ *Èstre l'artisan de*: Èstre l'autor, lo responsable de (quauqua ren).

artesanal, a adj. 1. Pròpri de l'artesan (per oposicion à *industrial*). Sin.: **mestieralier**. 2. Qu'es fach à man ò me de mejans rudimentaris.

artesanament adv. D'un biais artisanal. Sin.: **mestieralament**.

artesanaria n.f. Artesanat.

artesanat n.m. Mestier, tecnica de l'artesan; ensèm dei artesans. Var.: **artesanaria**.): Sin.: **mestieralat**.

artesenc, a adj. 1. De l'Artés. 2. *Potz artesenc*: Potz que dona una aiga, un liquide que giscla. Var.: **artesian**.

artesian, a adj. Artesenc.

artetic, a adj. Que patisse de la gota serena. Sin.: **gotós**.

artetica n.f. Gota que pertòca li mans.

arteu n.m. Det dau pen.

artic, a adj. Dau pòle Nòrd e dei regions à l'entorn.

articularia n.f. Fabricacion ò comèrci de guingalha.

article n.m. 1. Division, partida referenciada d'un tractat, d'una lèi, d'un còmpte, d'un contracte, etc. 2. Escrìch que forma un tot dins un jornal, una publicacion. 3. Objècte prepausat à la venda: *Un article d'importacion*. ◇ *Faire l'article*: Vantar lu meritis, li qualitats d'una cau, d'una persona. 4. (ling.) Determinant d'un nom, plaçat davant, que marca la sieu valor definida ò indefinida, lo nombre e lo genre (à l'excepcion de *l'*, qu'es à l'encòup masculin e femenin). 5. (zool.) Part d'un membre, d'un apendici, que s'articula à una altra, dins lu artropòdes.

articlon n.m. Pichin article de jornal. Var.: **articulet**. Sin.: **entrefilet**.

articlòt n.m. Articlòn.

articulacion n.f. 1. Joncion de doi oàs, de doi pèças anatomiqui duri, que li assegura una mobilitat relativa; partida anatomica dont si fa aquela joncion. Sin.: **jonchura**. ◇ (zool.) Region dau tegument dei artropòdes dont la quitina s'estrenhe e permete lu movements dei segments. ◇ (mecan.) Assemblatge, element (axe ò rotula) de doi pèças mecaniqui qu'an un desplaçament angulari relatiu. 2. Ligam entre doi ponchs d'un discors, d'un libre, etc.; la sieu organizacion. ◇ (dr.) Enumeracion ponch per ponch dei fachs que dévon èstre introduchs en justícia. 3. Accion, biais d'articular lu sons d'una lenga.

articuladament adv. D'un biais articulat.

articulador n.m. (fon.) Organe que participa à l'emission dei sons e de la paraula (lenga, palat, labras, etc.).

articular vt. 1. Emetre lu sons dau lengatge. ◇ Prononciar distintament, d'un biais audible. 2. Faire l'articulacion de (un discors, un libre, etc.), espec. (dr.) dei fachs d'un procès. 3. (mecan.) Realisar l'articulacion de (pèças mecaniqui). ◆ **s'articular** v.pr. 1. Formar una articulacion anatomica. 2. Formar un ensèm organisa, coherent.

articular(i), a (-ària) adj. Relatiu ai articulacions dei membres.

articulat, ada adj. 1. Que compoarta una articulacion ò de mai. ◇ (zool.) Que compoarta d'articles. 2. Enonciat, exprimit clarament; audible: *Un mòt ben articulat*. 3. *Lengatge articulat*: Lengatge uman, basat sus l'emplec de la votz.

articulat n.m. 1. *Articulat dentari*: Engranatge dei dents de sobre m'aqueli de sota. 2. (zool.) Artropòde.

articulatòri, òria adj. (ling.) Que pertòca l'articulacion dei sons dau lengatge.

articulet n.m. Pichin article de jornal. Var.: **articlon**.

artifalha n.f. 1. Champostre de vielharias desapariadi destinadi à la venda. 2. Amolonada quau que sigue d'objèctes eteroclit. Sin.: **mescladissa**.

artifici n.m. 1. (lit.) Procediment gaubiós, abile, per enganar: *Emplegar d'artificis*. Sin.: **engana**. 2. (tecn., mil.) Composicion fulminanta que pòu provocar una accion explosiva. ◇ *Fuèc d'artifici*: Tir detonant mé d'efèctes luminós, per una fèsta, etc.; (fig.) Seguida rapida de trachs d'esperit, de replicas de qualitat.

artificial, a adj. 1. Prodech per una tecnica umana, e non per la natura; que si substituísse à un element natural. 2. *Que relèva d'un procediment*: Un classament artificial. ◇ Afectat, ipocrita, que manca de sinceritat: *Un gaug artificial*.

artificialament adv. D'un biais artificial.

artificialisme n.m. Teoria de la creacion segond lo modèl de la creacion artistica ò industrial.

artificialitat n.f. Natura de cen qu'es artificial.

artificier n.m. 1. Aqueu que tira de fuècs d'artifici. 2. (mil.) Militari encargat de la messa en òbra dei artificis.

artificiós, oa adj. (lit.) Qu'usa d'artifici; ipocrita.

artificiosament adv. Embé artific, ipocrisia.

artilharia n.f. Ensèm dei bocas de fuèc, dei sieu municions e dau sieu material de transpòrt: *Pèça d'artilharia, artilharia de campanha*. ◇ Partida de l'armada afectada au servici d'aqueu materiau. ◇ *Gròssa artilharia, artilharia lorda*: Mejans potents. (fig.) Arguments foarts, sensa finessa.

artilhier n.m. Militari que sièrve dins l'artilharia.

artimon n.m. (mar.) Aubre arrier d'una nau que n'a au manco doi; vela qu'aquel aubre poarta. ■ À l'Atge-Mejan, èra l'aubre avant. Dins l'occitan modèrne, de la proa à la popa, avèm *l'aubre de trinquet, l'aubre mèstre e l'aubre de mejana* (artimon).

artiodactil(e) n.m. (zool.) *Artiodactiles*: Sota-òrdre d'ongulats qu'an un nombre par de dets à cada pata, comprenent en particulier lu romegaires, lu porcins, lu camelides. Sin.: **paridigitat**.

artiosoari n.m. (zool.) Anciana denominacion dei animaus que presènton un a simetria bilatera (vertebrats, etc.).

artista n. 1. Persona que practica un dei bèi-arts, espec. un art plastic. ◇ *Un trabalh d'artista*: Un trabalh foarça ben fach. 2. Interpreta d'una òbra teatrala, musicala, cinematografica, etc.: *La vida d'artista*. 3. Persona que, que practique un art ò non, li agrada lu arts, lo non-conformisme. ◇ (pej.) *Es un artista*: Non tèn còmpte dei realitats, ai constrenchas de la vida.

artista adj. (lit.) Qu'a lo gust dei arts, l'amor dau beu.

artistament adv. (lit.) Embé art, m'un gust artistic segur.

artistic, a adj. 1. Relatiu ai arts, en particulier ai bèi-arts. 2. Fach, presentat embé art.

artisticament adv. D'un biais artistic.

artocarp(e) n.m. Autre nom de l'aubre dau pan, que la sieu frucha farinoa es manjadissa quora es cuècha.

artralgia n.f. Dolor au nivèu dei articulacions.

artrectomia n.f. Operacion cirurgicala que consistísse de traire li parts degalhadi dei articulacions.

artriti n.f. Inflammacion d'una articulacion.

artritic, a adj. e n. De l'artriti ò de l'artritisme; persona pertocada per l'artriti ò per l'artritisme.

artritisme n.m. (med.) Ensèms d'afeccions diversis (reumatisme, eczema, etc.) qu'ancianament li si atribuissia una origina comuna.

artrobrànquia n.f. La segonda dei tres branquias portadi per cada pata toracica d'un crustaceu decapòde.

artrocentèsi n.f. Poncion d'una articulacion.

artrodèsi n.f. (cir.) Intervencion per blocar definitivament una articulacion.

artrodià n.f. (anat.) Articulacion de doi oàs pauc ò pas arredonits à la sieu jonchura.

artrodinia n.f. Dolor articulària sensa inflamacion.

artrografia n.f. Radiografia d'una articulacion après injeccion d'un produch de contraste.

artrogripòsi n.f. (neurol.) *Artrogripòsi multipla congenitala*: Sindròme associant de rigidessas articulari e un deficit musculari.

artrolisi n.f. Operacion cirurgicala qu'a per prepaus de restituir la mobilitat à una articulacion anquilosada.

artrologia n.f. Part de l'anatomia que pertòca li articulacions.

artropatia n.f. (med.) Nom generic de toti li afeccions dei articulacions.

artroplastia n.f. (cir.) Operacion d'una articulacion per li rendre la sieu mobilitat e la sieu foncion.

artropleura n.m. Articulat aiguèstre fossile dau carbonifèr, foarça primitiu.

artropleuridat n.m. (zool.) *Artropleuridats*: Família formada per lo genre solet dei artropleuras.

artropòde n.m. *Artropòdes*: Embrancament d'animaus invertebrats, de l'esquelèt extèrne quitinós, que lo sieu còrs es anelat e lu membres ò apendicis son compausats d'articles, que comprèn mai de la mitan dei espècias dau règne animau (crustaceus, miriapòdes, insèctes, arcnides). Sin.: **articulat**.

artroscopia n.f. (radiol.) Examèn endoscopic d'una cavitat articulatória, espec. dau ginolh.

artrorisi n.m. Intervencion cirurgicala destinada à limitar ò blocar una articulacion.

atroscòpi n.m. Aparelh que permete de practicar una artroscopia.

artròsi n.f. (med.) Afeccion non inflamatória dei articulacions, caracterisada anatomicament per una alteracion de la cruissentela articulària.

artrosic, a adj. 1. Relatiu a l'artròsi. 2. Aqueu que patisse d'artròsi.

artrotomia n.f. (med.) Dubertura cirurgicala d'una articulacion.

aruspical, a adj. Relatiu à l'aruspici.

aruspicar vi. Practicar l'aruspicina.

aruspici n.m. (Antiqu. romana) 1. Devinaire qu'interpretava la volontat dei dieus, en particulier en examinant li entrallas dei victimas. 2. Resposta divinatória ensin obtenguda.

aruspicina n.f. Art dei aruspisicis.

arvicòla adj. Si di d'una bèstia ò d'una planta que viu dins lo campèstre.

arzilac n.m. Ginèsta espioa, que sièrve à faire de baranhas.

As Simbòle de l'arsenic.

as n.m. 1. Faça d'un dat, mitan d'un dominò ò carta m'un ponch solet: *L'as de caire, l'as de flor*. – *Passar à l'as*: Èstre oblidat, escamotat. Sin. **passar au blau**. 2. Persona gaubioa dins una activitat: *Un as de l'aviacion*. 3. (ist.) Unitat de pes, de mesura e de moneda per lu ancians Romans.

asa n.m. inv. (de l'american American Standards Association) Anciana unitat de mesura de la sensibilitat dei pelliculas fotografiqui, encuèi *iso*.

asana n.f. Postura dau iòga.

asbèste n.m. Substança minerala fibroa leugierament tenchada, inalterabla au fuèc, e emplegada dins lo bastiment.

asbestenc, a adj. Relatiu à l'asbèste. Var.: **asbestin**.

asbestin, a adj. Asbestenc.

asbestòsi n.f. Pneumoconiòsi deuguda à l'inalacion d'asbèste.

asbolita n.f. Oxide idratat natural de manganesa me d'oxide de cobalt, de semblança terroa ò negra.

asc n.m. 1. Organe microscopic dei fonges ascomicèts, dont si fórmon li espòras (4 à 8, en foncion de l'espècia). 2. Vas grèc en forma d'animau.

ascaride n.m. Ascarís.

ascarís n.m. Vèrp parasite de l'intestin de l'òme, dau cavau, dau poarc, etc. (longuessa 15 à 25 cm, Família dei nematòdes). Var.: **ascaride**.

ascaridiòsi n.f. (med.) Malautia provocada per lu ascarís.

ascendença (-éncia) n.f. 1. Ensèms dei ascendents, dei generacions qu'una persona n'es eissida; li sieu originas. 2. (meteor.) Corrent aerenc dirigit de bas en aut.

ascendent, a adj. Que va en aut.

ascendent, a n. 1. (astrol.) Ponch de l'ecliptic que si lèva à l'horizont au moment de la naissença d'un individú. Sin.: **autoritat morala, aflat** 2. (sobretot au plural) Parent qu'una persona n'es eissida. Sin.: **ancessor, davancier**.

ascendre vi. Puar. ◇ *Ascendre à*: Si montar à (per una soma).

ascension n.f. 1. Fach de s'enuçar, d'anar en aut: *L'ascension d'un balon*. ◇ (relig. cat.) *L'Ascension*: Fèsta que celèbra l'enuçar au ceu dau Crist, quaranta jorns après pascas; aquest enuçar. 2. Accion de puar, d'escalar una montanha. – (fig.) Fach de s'enuçar socialament: *Ascension professionala*. 3. (astron.) *Ascension drecha d'un astre*: Arc de l'equator celèste entre lo ponch vernal e lo ponch orari d'un astre, comptat dins lo sens dirèct (l'ascension drecha es una dei coordenadas equatoriali d'un astre).

ascensional, a adj. Que tende à anar en aut ò à faire anar en aut: *Un corrent ascensional*. ◇ *Foarça ascensionala*: Que provòca l'ascension. – *Paracasuda ascensional*: Espòrt dins lo quau la persona si fa tirar en paracasuda per un veicule ò un bateu.

ascensionista n. (anc.) Persona que fa una ascension en montanha.

ascensor n.m. Installacion, aparelh per lo transpoart vertical dei personas dins un edifici. Sin.: **montador**.

ascèsi n.f. Disciplina de vida, ensèms d'exercicis fisics e morals practicats en vista d'un perfeccionament espiritual.

asceta n.m. 1. Persona que practica l'ascèsi. 2. Persona que sotamete la sieu vida à una disciplina estrecha.

ascetic, a adj. D'un asceta; pròpri de l'ascèsi.

ascetisme n.m. 1. Caractèr de cen qu'es confòrme à l'ascèsi. 2. Practica de l'ascèsi.

ascideu n.m. (zool.) *Ascideus*: Classa d'animaus marins que vívon fixats ai ròcas (sota-embrancament dei tuniciers; autessa 15 cm).

ascidia n.f. (bot.) Organe en forma d'urna d'uni plantas carnivòri.

asciti n.f. (patol.) Escampament d'un liquide serós dins la cavitat peritoneala, que provòca una distension de l'abdomèn.

ascitic, a adj. Relatiu à l'asciti.

ascla n.f. Brave tròç de boasc. Sin.: **estèla**.

ascladura n.f. Accion d'asclar; lo sieu resultat. Sin.: **fendascla, esclapadura, enseadura**.

asclar vt. Fendre, rompre (de boasc). Sin.: **fendasclar, esclapar, ensear**.

asclepiada n.f. Ancian vèrs lyric grèc ò latin.

asclepiada n.f. Planta cultivada per li sieu flors ròsi odoranti e lu sieus fruchs surmontats d'una aigreta sedoa (autessa 2 m, Família dei asclepiadiaceas).

asclepiadiacea n.f. (bot.) *Asclepiadiaceas*: Família de plantas gamopetali que lo tipe n'es l'asclepiada.

ascofilla n.f. Sòrta d'alga bruna.

ascogène, a adj. Qu'es capable de si tresmudar en ascs.

ascogòne n.m. Organe sexual femèla dei ascomicèts.

ascolias n.f. pl. Fèstas grèqui antiqui.

ascoliquèn n.m. Liquèn lo sieu element fonge forma d'ascs.

ascomicèt n.m. *Ascomicèts*: Classa de fonges superiors, que li sieu espòras si fórmon dins d'ascs, e que comprèn en particulier la rabassa e la morilha.

ascorbic, a adj. *Acide ascorbic*: Vitamina C (antiescorbutic)..

ascospòra n.f. (bot.) Espòra formada au dedintre d'un asc.

ase n.m. Fruch de l'aubespín.

ase n.m. Ae. ■ La forma occitana de basa es *ase*, lo niçard perde l'intervocalica *-s-*, que si retròva dins lu derivats.

asemantic, a adj. [as-] (ling.) Assemantic.

asenada n.f. Paraula, acte nèsci. Var.: **asinada**. Sin.: **bestiesa, colhonada, falorditge**.

asenier, a n. Vendèire d'aes. Var.: **asinier**.

asenian, a adj. Asinian. Var.: **asenenc**.

asenin, a adj. Asinin.

asenon n.m. Pichin de l'ae. Sin.: **saumin, saumeton, borriquet**.

asepsia n.f. [as-] Assepsia.

aseptic, a adj. [as-] Asseptic.

aseptisacion (-izacion) n.f. [as-] Asseptisacion.

aseptisar (-izar) vt. [as-] Asseptisar.

aseptisat, ada (izat, izada) adj. [as-] Asseptisat.

asexuat, ada adj. [as-] Assexuat.

asfalt n.m. 1. Calcarì emprenhut de bitume que sièrve au revestiment dei trepadors, dei rotas, etc. 2. Bitume natural.

asfaltament n.m. Asfaltatge.

asfaltar vt. Curbir d'asfalt.

asfaltatge n.m. Accion d'asfaltar; lo sieu resultat. Var.: **asfaltament**.

asfaltier n.m. Nau adobada per transportar l'asfalt (2). Sin.: **bitumier**.

asfaltita n.f. Mescladissa naturala de bitume e de matèrias organiqui.

asferic, a adj. (opt.) Si di d'una susfàcia corba qu'es pas esferica.

asfigmia n.f. Disparicion momentanea dau pols.

asfíxia n.f. 1. Trebolici greu d'un organisme que li manca l'oxigène. Sin.: **estenhement, estofament, sufocacion**. 2. (fig.) Blocatge, paràlisi d'una activitat, d'un comèrci.

asfíxiat, a adj. Qu'asfíxia.

asfíxiar vt. 1. Causar l'asfíxia de, faire mancar d'oxigène. Sin.: **sufocar, estofar, esténher**. 2. (fig.) Blocar completament, empachar (una activitat). Sin.: **escanar, estofar**. ◆ **s'asfíxiar** v.pr. Sofrir ò morir d'asfíxia.

asfíxiat, ada adj. e n. Victima d'una asfíxia.

asfodèl n.m. Planta bulboa dei flors blanqui, qu'una espècia es ornamentala (Família dei liliaceas). Sin.: **alapeda**.

ashish n.m. Resina psicotròpa extracha dei fuèlhas e dei inflorescenças dau cànebe indian, consumida lo mai sovent fumada e que lo sieu usatge prolongat mena à un estat de dependença psiquica. Var.: **hashish**.

ashquenazi, àzia adj. e n. Judieu de cultura e de lenga yddish, originari sobretot dei país germanics e eslaus (per op. à *sefaradi*).

asi n.f. Enzima.

asiadollar n.m. Dollar depauat foara dei estats-Units, dins una banca asiatica.

asialia n.f. [as-] (med.) Assialia.

asiat, a adj. e n. (pej.) Persona originària d'Àsia.

asiatic, a adj. e n. D'Àsia.

asiatisme n.m. Nom donat à una ideologia autoctòna que vèria segond que si considèra lo Japon ò l'Índia).

aside n.m. Azide.

asiderita n.f. Meteorit peirós desprovedit de fèrre.

asilari, ària adj. Relatiu ai asiles psiquiatricas (sovent pej.).

asil(e) n.m. 1. Luèc dont si pòu trovar un refutge, una proteccion, un pauc de calma, de repaus. Sin.: **sosta**. 2. Establiment psiquiatric.

asilhenc, a adj. E n. Dau Mas d'Asilh (Arièja)

asili n.m. Mosca veluda que captura li sieu preda en vòl (Tipe de la Família dei asilideus).

asilian n.m. (dau *Mas d'Asilh*, dins l'Arièja) Faciès cultural epipaleolic caracterisat per de gratadors corts e de talhetas en segments de ceucle, que vèn après lo

magdalenian vèrs lo VIIIⁿ millenari. Var.: **azilian**. ♦ **asilian**, **a** adj. De l'asilian.

asilideu n.m. *Asilideus*: Família de moscas veludi.

asimbolia n.f. [as-] (psicol.) Assimbolia.

asimetria n.f. [as-] Assimetria.

asimetric, **a** adj. [as-] Assimetric.

asimida n.m. Azimida.

asimptòta n.f. [as-] (mat.) Assimptòta.

asimptotic, **a** adj. [as-] Assimptotic.

asimut n.m. Azimut.

asimutal, **a** adj. Azimutal.

asinada n.f. Bestiesa. Var.: **asenada**, **asinaria**.

asinaria n.m. Asinada.

asincròne, **a** adj. [as-] Assincròne.

asincronisme n.m. [as-] Assincronisme.

asindeton n.m. [as-] (ling.) Assindeton.

asineria n.f. [as-] Assineria.

asinian, **a** adj. Pròpri de l'ae. Var.: **asenian**, **asinenc**.

asinier, **a** n. Persona que mena un ae, d'unu aes.

asinin, **a** adj. Pròpri de l'ae. Var.: **asenin**.

asistolia n.f. [as-] Assistolia.

asistolic, **a** adj. [as-] Assistolic.

asma n.m. Afeccion caracterisada per d'accès de dispnea expiratória, sobretot nuchenca. Sin.: **cortalen**.

asmatic, **a** adj. e n. Que sofrisse d'asma. Sin.: **alenós**.

asobensèn(e) n.m. Azobenzène.

asocial, **a** adj. e n. [as-] Associal.

asocialitat n.f. [as-] Associalitat.

asòlia n.f. Azòlia.

asomatognosia n.f. [as-] (psicol.) Trebolici de l'esquema corporal.

asòt(e) n.m. Azòt(e).

asotacion n.f. Azotacion.

asotat n.m. Azotat.

asotat, **ada** adj. Azotat.

asotemia n.f. (med.) Azotemia.

asotemia n.f. Azotemia.

asotemic, **a** adj. Azotemic.

asotic, **a** adj. Azotic.

asotic, **a** adj. Azotic.

asotidric, **a** adj. Azotidric.

asotil(e) n.m. (quim.) Azotil(e).

asotit n.m. Azotit.

asotobactèr n.m. Azotobactèr.

asotofixaire, **airitz** adj. e n.m. Azotofixaire.

asotós, **oa** adj. Azotós.

asotur(e) n.m. Azotur(e).

asoturia n.f. (med.) Azoturia.

aspa n.f. Debanador que sièrve à sortir la seda dei cocons. Sin.: **escanh**.

asparagina n.f. Amida d'un acide aminat, que si retròva en particulier dins lu brots d'espargue.

aspàragus n.m. Planta vesina de l'espargue, emplegada per lu floristas per li sieu fuèlhas delicati (Família dei liliaceas).

aspartam(e) n.m. Pervalent dau sucre, emplegat dins l'industria agroalimentària.

aspècte n.m. 1. Biaís de quauqu'un ò de quauqua ren de si presentar à la vista ò à l'esperit: *Un casteu d'un aspècte vièlh*. Sin.: **semblança**, **parença**, **aire**, **caratge**, **aparença**. ◇ Ponch de vista: *Estudiar una question sota toi lu aspèctes*. 2. (ling.) Expression de l'accion verbala dins la sieu durada, lo sieu debanar, lo sieu acabament, etc.; ensèm dei procediments gramaticals qu'aquela expression mete en òbra.

aspèra n.f. Accion d'asparar; temps que dura aquela accion. Sin.: **demorada**. ◇ *Èstre à l'aspèra*: Asparar en gaidant, especialament à la çaça. - (fig.) Asparar quauqua ren embé impaciença.

asparar vt. e vi. (*asperi*) 1. Demorar, restar dins un luèc fins tant qu'arribe quauqua ren ò quauqu'un: *Asparar lo tren, asparar un amic*. ◇ *Asparar un enfant*: Èstre gròssa, empenhada, en parlant d'una frema. 2. Comptar sobre: *Asparar una letra importanta*. 3. Èstre lèst per (quauqu'un), en parlant d'una caua: *La merenda nos aspèra*. 4. *En asperant*: Fins à un moment donat; tantotun. ♦ **s'asparar** v.pr. Preveire, imaginar: *M'asparavi à una bèla sorpresa, aquò lo m'asparavi pas*.

■ La forma referenciala occitana d'aquesto vèrbo es *esperar*, ma lo niçard destria *asparar* de *esperar* (= augurar).

asparat, **ada** adj. Desiderat despí longtemps: *Aquel enfant èra asparat*.

asperges n.m. 1. Pinha de romairòu. 2. (liturg. catol.) Aspersòri. 3. Moment que si fa l'aspersion, au començament d'una messa solemna.

aspergille n.m. Mofa que si desvelopa sobre li substànças sucradi ò en descomposicion (classe dei ascomicèts).

aspergillòsi n.f. Malautia que sembla à la tuberculòsi, deuguda au desvelopament d'un aspergille.

aspergir vt. Aigar leugierament e superficialament.

asperitat n.f. 1. Salhida, inegalitat d'una susfàcia (sovent au plural). 2. Estat d'una susfàcia inegala.

aspermatisme n.m. (med.) Defaut ò absença de secrecion d'espèrma; aspermia.

aspèrme, **a** adj. (bot.) Que non produe de granas: *Fruch aspèrme*.

aspermia n.f. 1. (bot.) Caractèr dei plantas aspèrmas. 2. (med.) Aspermatisme.

aspersion n.f. Accion d'aspergir. Sin.: **esposcada**. ◇ (liturg. catol.) Accion de mandar d'aiga signada.

asperson n.m. Pichin aparelh rotatiu per aigar emplegat dins l'irrigacion per aspersion.

aspersòri n.m. Instrument liturgic que sièrve per l'aspersion d'aiga signada. Var.: **asperge**, **asperges**. Sin.: **gopilhon** (fr.).

aspic n.m. Vipèra dei luècs secs e peirós, dau morre revertegat, una dei doi espècias que vívon en Occitània.

aspic n.m. Preparacion culinària cubèrta de geladina: *Aspic de volalha, de peis*.

aspidistra n.f. Planta d'apartament cultivada per li sieu fuèlhas lissi, vèrd escur (Família dei liliaceas).

aspiracion n.f. 1. Accion d'aspirar; inspiracion (d'ària). ◇ (tecn.) Operacion dins la quala s'aspiron de matèrias en suspension, de fluides, etc.). 2. (fon.) Buf perceptible combinat à un son. 3. Movement, abriua vèrs un ideal, una tòca. Sin. (3): **desirier**.

aspirada n.f. Vocala ò consonanta acompanhada d'una aspiracion.

aspirador n.m. Aspirator.

aspirant, a adj. Qu'aspira: *Pompa aspiranta*.

aspirant n.m. 1. (mil.) Grade sota aqueu de sotaluectenent. – (mar.) Aspirant-oficier en periòde temporari denant de passar ensenja de vaisseau de segonda classa. 2. (anc.) Persona qu'èra candidata à un trabalh.

aspirar vt. 1. Faire intrar l'ària dins lu pomons en respirant. 2. Atrair (un liquide, un fluide, etc.) en creant un vuèi parcial. ◇ vt. ind. (*à*) pretendre *à*, desirer: *Aspirar à de foncions aut plaçadi*.

aspirat, ada adj. (ling.) *Consonanta aspirada* ò *aspirada* n.f.: Que s'acompanha d'una aspiracion. ◇ En francés, si di de la letra H, quora impedisce la ligason: *Le haricot*. ◇ En gascon, si di de la mema letra **H**, que correspoande, à **F** dei autres dialèctes: *La hèsta*, per *la fèsta*.

aspirator n.m. Aparelh fach per aspirar de fluides, de pòuvera, etc. ◇ (espec.) Aparelh emplegat en maion per aspirar la pòuvera e de pichini rementas. Var.: **aspirador**.

aspiratòri, òria adj. (didact.) Relatiu à una aspiracion; que si fa per aspiracion.

aspirina n.f. Medicament analgesic e antipiretic (acide acetilsalicilic).

asplenia n.f. Mancança de ratèla.

asporogène, a adj. Que fabrega d'espòras.

asporulea n.f. *Asporuleas*: Classa de bacterias que fórmon jamai d'espòras.

aspra n.f. Coala peiroa, apontelada à la montada, que poarta sovent de vinhas, dins lo Rossilhon.

asprament adv. Embé aspretat, durament, embé acaniment.

aspre, a adj. 1. Rude au gust: *Un fruch aspre*. 2. Rude au tocar. Sin.: **raspinhós**. 3. Desagradu, dificile de suportar: *Un vent aspre*. 4. Violent, plen d'ardor: *Un combat aspre*.

asprejar vi. èstre aspre ai sens.

aspresa n.f. Aspressa.

aspressa n.f. Aspretat.

aspret, a adj. Leugierament aspre.

aspretat n.f. Caractèr de cen qu'es aspre; (fig.) Violença, acaniment: *L'aspretat de l'ivèrn, si batre embé aspretat*. Var.: **aspresa, aspressa, aspror**.

aspror n.f. (ò n.m.) Aspretat.

asquenasi adj. e n. Judieu de cultura e de lenga yiddish, originari sobretot dei país germanics (per op. à *sefaradi*).

assabentar vt. Informar, entre-senhar, donar conoissença, metre au fiu ◆ **s'assabentar** v.pr. S'informar.

assaber vt. Assaupre.

assaber n.m. Avís (2).

assaborar vt. Donar de sabor à una mangilha. Sin.: **assasonar, condir, aprestar**.

assaborament n.m. Ingredients de coïna prevists per assaborar (òli, sau, vinaigre, espècias, etc...).

assaboratge n.m. Accion d'assaborar. Sin.: **aprestatge**. Var.: **assaborament**.

assadolada n.f. Past grandàs. Var.: *sadolada*. Sin.: **taulejada**.

assadolament n.m. Accion, fach d'assadolar, d'èstre assadolat.

assadolar vt. Satisfaire, acontentar (un desir, la fam). (espec.) Donar pron à manjar, per levar la fam.

assage n.m. 1. Pròva, temptativa. 2. Obratge en pròsa que recampa de reflexions divèrsi ò tracta d'un argument sensa l'estudiar completament. Var.: **ensage**.

assagista n. Autor ò autritz que fa d'assages literaris. Var.: **ensagista**.

assai adv. [a'saj] (mòt italian) (mús.) Totplen, foarça, dins li locucions, coma *Lento assai*: Foarça lent.

assai n.m. 1. Pròva, experimentacion. 2. Au rugbi, fach de paucar lo balon darrier lo limit de l'equipa adversa: *Marcar un assai, transformar un assai*. 3. (lit.) Obratge en pròsa que recampa de reflexions divèrsi ò tracta un subjècte sensa l'agotar. Sin.: **ensage**.

assaïar v.t e vi. Provar, cercar.

assaïaire, aïritz n.m. Persona qu'assaïa. Sin.: **provaire**.

assaïaire, aïritz n. Persona que fa d'assages. Var.: **assaïaire**.

assajar vt. Temptar, provar.

assalida n.f. Envanc terminal d'una ataca qu'a per tòca de s'apoderar dei posicions de l'avèrsier. Sin.: **assaut**.

assalidor, assalidoira adj. e n. Qu'assalisse. Sin.: **assautaire, atacant**.

assalir vt. (*assalissi*) Atacar, si getar sobre (quauqu'un). ◇ (fig.) Tempestar, enueïar: *Assalir quauqu'un de questions*. Sin.: **assautar**.

assanaire n.m. 1. Desodorant. 2. Aparelh que manda d'ozòne dins un local.

assanament n.m. Assaniment.

assanar vt. Assanir.

assaniment n.m. 1. Accion d'assanir. 2. Ensèm de tecnicas d'evacuacion e de tractament dei aigas vièlhi e dei betas residuali. Var.: **assanament**. Sin.: **sanejar**.

assanir vt. (*assanissi*) Rendre san. ◇ Purificar, faire tornar à una situacion normala: *Assanir una situacion*. Var.: **assanar**. Sin.: **sanejar**.

assasonament n.m. 1. Mesclum d'ingredients (sau, aromatas, etc.) emplegat en coïna per faire ressortir lo gust d'un plat; condiment. 2. Accion d'assasonar; lo sieu resultat. Sin.: **assaborament, condiment, aprestatge**.

assasonar vt. 1. Incorporar un assasonament à (un plat, una preparacion). Sin.: **assaborar, aprestar, condir**. 2. (fig. fam.) Mautracter, cridar, dire de tot (*à*). Sin.: **casçar li nièras, acolitrar**.

assassin, a n. Persona que comete un murtre mé premeditacion.

assassin, a adj. (lit.) 1. Qu'a comés un murtre: *Una man assassina*. 2. Plen de foarça, espec. d'una seduccion provocanta: *Una ulhada assassina*.

assassinament n.m. Assassinat.

assassinant, a adj. Crudeu, ofensant.

assassinar vt. 1. Cometre un assassinat sobre, tuar embé premeditacion. 2. Exigir de quauqu'un un pagament excessiu.

assassinat n.m. Murtre comés embé premeditacion.

assaupre vt. ind. (assabi) *Faire assaupre* (que): Portar à la conoissença (de quauqu'un). Var.: **assaber**.

assaut n.m. 1. Accion d'assalir, d'organisar un atac violent e viu; aquest atac: *Donar l'assaut*. ◇ *Pilhar d'assaut*: Pilhar per la foarça (una edifici, un casteu, etc.). Sin.: **assalida**. 2. Agression verbal, critica exprimida embé violença.

assautar vt. 1. Cometre una agression sus (quauqu'un). 2. Faire de recasts (à quauqu'un): «*E si degun m'assauta/Mon romanz ni mon ditz...*» (Raimon Feraud, *Vida de sant Onorat*). Sin.: **recastènar**.

assautator, tritz n. Qu'assauta. Var.: **assautaire, assautador**. Sin.: **assalidor, atacant**.

assauvatgiment n.m. Fach, accion d'assauvagir ò de s'assauvagir; lo sieu resultat.

assauvatgir vt. (assauvatgissi) Faire venir sauvatge.

◆ **s'assauvatgir** v.pr. Venir sauvatge.

assegador n.m. Local destinat à l'afinatge d'unu fromais.

assecament n.m. Accion d'assecar; lo sieu resultat. Var.: **assecatge**.

assecar vt. Levar l'aiga de, metre à sec: *Assecar una palud*. ◆ **s'assecar** v.pr. Devenir sec.

assecatge n.m. Assecament.

assedar vt. Donar set à (quauqu'un).

assedat, ada adj. 1. Qu'a una granda set. 2. (fig.) Qu'a un grand desidèri, una granda aviditat: *Èstre assedat de poder*. Sin. (2): **abramat, afamegat**.

assèdi n.m. (mil.) Operacion menada còntre una plaça foarta, una vila, per l'adeblir fins à n'en pilhar possession. Sin.: **sèti, sètge**.

assediaire, airtz n. Qu'assèdia. Var.: **assetjaire**.

assediant, a adj. e n. Qu'assèdia. Var.: **assetjant**.

assediar vt. (*assèdi*, classic *assèdii*) 1. Faire l'assèdi de. 2. Tempestar quauqu'un de demandas, de sollicitacions mau vengudi. Var.: **assetjar**.

assediat, ada adj. e n. Que subisse un assèdi. Var.: **assetjat**.

assegondar vt. Donar d'ajuda (à), faire ofici de segond. Var.: **segondar**.

assègre vt. Sègre (de pròche), persègre. Var.: **sègre**.

assegable, a adj. Que pòu èstre assegurat per un contracte d'assegurança.

asseguradament adv. De segur, segurament.

asseguraire n.m. Aqueu que pilha lu riscs à la sieu carga, dins un contracte d'assegurança.

assegurament n.m. Afortiment per lo biais d'un document esrich, d'un fach, d'un estament. Sin.: **atestacion, assegurança**.

assegurança n.f. 1. Certituda, garantida. 2. Fidança en la pròpria persona: *Aver d'assegurança*. 3. Garantida de reemborsament d'eventuals dams qu'un asseguraire acòrda à un assegurat que paga per aquò una cotisacion; lo document qu'atèsta aquesta garantida. ◇ *Asseguranças socialis*: Asseguranças constituïdi per garantir li personas còntre la malautia, l'invaliditat, la vielhessa, etc. (si di finda *Seguretat sociala*).

assegurant, a adj. Rassegurant.

assegurar vt. 1. Donar coma segur: *T'asseguri que l'ai vist*. 2. Rendre mai durable, mai solide: *Assegurar la patz entre doi país*. 3. Rendre segur dins lo sieu foncionament, la sieu regularitat: *Assegurar un servici, un reportatge*. 4. (alp., espeleol.) Garantir d'una cabussada per un material apropiat (coarda, etc.). 5. (mar.) Estacar una manòbra sus un ponch fixe. ◇ *Assegurar la bandiera*: Mandar un còup ò mantu còups de canon tre la bandiera auçada. 6. Garantir, faire garantir per un contracte d'assegurança: *Assegurar una veitura*.

◆ **s'assegurar** v.pr. 1. Recercar la confirmacion de quauqua ren: *Mi siéu assegurat que tot anava ben*. 2. Si garantir lo concors, l'ajuda de quauqu'un, l'usatge de quauqua ren: *S'assegurar lu servicis d'un especialista*. 3. Si protegir còntre quauqua ren, espec. embé un contracte d'assegurança.

assegurat, ada adj. 1. Fèrme, decidit. 2. Segur, que non defauterà: *Un succès assegurat*.

assegurat, ada n. Persona garantida per un contracte d'assegurança. ◇ *Assegurat social*: Persona afilhada à un regime d'asseguranças socialis.

asseguratge n.m. (alp., espeleol.) Accion d'assegurar (4); Dispositiu que permete d'assegurar.

asseguròsa n.f. Tendença pauc ò pron conscianta d'un malaut per cultivar li sieu malautias dins la tòca d'obtenir ò de conservar lo benefici dei lèis socialis.

assemantic, a adj. *Frasa assemantica*: Frasa que vòu ren dire, e mai s'es gramaticalament corrècta. Var.: **asemantic**.

assemlada n.f. 1. Reünion de personas dins un meme luèc. Sin.: **acamp, amassada**. 2. Ensèm institucional ò estatutari de personas que fórmon un còrs constituït, una societat; luèc, acamp que lu reünisse. 3. (coregr.) Assemlat.

assemlaire, airtz n. (inform.) 1. Lengatge de programacion qu'emplega de formas mnemoniqui e non numeriqui per representar li instruccions directament executabli per un computador. Sin.: **lengatge d'assemlatge**. 2. Programa que revira en lengatge màquina un programa esrich en lengatge d'assemlatge.

assemlar vt. Metre ensèm, reünir, espec. per formar un ensèm coerent: *Assemlar li pèças d'un mecanisme*. Sin.: **acampar, amassar, apariar**. ◇ (inform.) Metre d'elements ensèm, en parlant d'un assemlaire. ◆ **s'assemlar** v.pr.

assemlat n.m. (coregr.) Pas de clavadura ò temps de preparacion d'un pas batut. Var.: **assemlada**.

assemblatge n.m. 1. Accion d'assemblar (d'elements que fórmon un tot), montatge; l'ensèms que n'en resulta. ◇ (inform.) *Lengatge d'assemblatge*: Assemblaire. 2. Reünion d'elements divèrs: *Un assemblatge de mòts*. ◇ (b.-a.) Òbra en tres dimensions que tira lo sieu efècte de la reünion d'elements divèrs, dins l'art modèrne.

assenhament n.m. Indicacion.

assenhau n.m. (mar.) Estandard.

assenhorir vt. (*assenhorissi*) Faire venir mèstre d'un ben, d'un país, etc. ◆ **s'assenhorir** (de) v.pr. Venir mèstre (de). Sin.: **s'apoderar**, **mestrejar**.

assentiment n.m. Consentiment, aprovacion, acòrdi.

assentir vi. (*assentissi*) (à) Consentir (à), aprovar (trans.).

assepsia n.f. 1. Metòde, tecnica que tende à protegir l'organisme de tota contaminacion microbiana, en particulier dins li salas d'operacion. 2. Absença de tot gèrme infecciós. Var.: **asepsia**.

aseptic, **a** adj. 1. Totalament sensa gèrme (per op. à *septic*, *infecciós*). 2. Relatiu à l'assepsia. Var: **aseptic**.

aseptisacion (-izacion) n.f. Accion d'aseptisar; lo sieu resultat. Var.: **aseptisacion**.

aseptisar (-izar) vt. Realisar l'assepsia de; esterilisar. Var.: **aseptisar**.

aseptisat, ada (izat, izada) adj. Qu'a subit una aseptisacion. Var.: **aseptisat**.

assercion n.f. 1. Proposicion avançada e sostenguda coma vertadiera; afirmacion. 2. (log.) Operacion que consistisse à pauar la veritat d'una proposicion, generalament simbolejada per lo signe H plaçat davant.

asserrenar vt. Faire venir seren. Sin.: **tranquillisar**, **assuaudar**. ◆ **s'asserrenar** v.pr. Venir seren. Sin.: **si tranquillisar**, **s'assuaudar**.

assertiu, iva adj. (log.) Relatiu à l'assercion.

assertoric, a adj. (filos.) *Jutjament assertoric*: Qu'enonça una veritat de fach, sensa la pauar coma necessària. Sin.: **problematic**. Contr.: **apodictic**.

asserviment n.m. 1. Accion d'asservir; estat d'aqueu de cen qu'es asservit. 2. (tecn.) Accion d'asservir una grandor fisica à una altra; sistema automatic que lo sieu foncionament tende à anullar l'escart entre una grandor comandada e una grandor de comanda.

asservir vt. (*asservissi*) 1. Redurre à un estat de dependença absoluta. Sin.: **sotametre**, **senhorejar**, **esclavar**, **esclavisar**. 2. (tecn.) Religar doi grandors fisiqui per fin qu'una obedisse ai variacions de l'autra.

asservissèire, eiritz adj. e n. Organe regulator que, accionat per d'aparelhs comandats, reagisse sobre lo circuit de comanda per fin d'impauar d'uni condicions.

asservissent, a adj. (lit.) Qu'asservisse.

assessor, a n. (dr.) Jutge qu'assistisse lo president d'un tribunal.

assessorat n.m. Carga de l'assessor.

assetament n.m. (mar.) 1. Equilibri d'un submersible en immersion per lo biais de l'empliment dei sieus restancs. 2. Soma que sièrve de referença au pagament de la talha.

assetar vt. (*assèti*) 1. Installar (quauqu'un) sus un sèti. 2. Pauar sobre quauqua ren de solide: *Assetar li*

fondacions d'una maion sus la ròca. Sin. **assegurar**. 3. Establir d'un biais solide, durable: *Assetar la sieu reputacion, lo sieu poder, la sieu autoritat*. 4. *Assetar l'impoast*: N'establir l'assieta, n'en fixar la basa. ◆ **s'assetar** v.pr. Si metre sus un sèti, sus lo sieu psoterior. Sin.: **si setar**.

assetat, ada adj. 1. Installat sus un sèti ò sus lo sieu posterior. Sin.: **setat**. ◇ *Una plaça assetada*: Que permete de si setar (dins un tren, etc.). 2. (fig.) Solidament establhit.

assèti n.m. Èrba dau siège.

assetjaire, airtz adj. e n. Assediaire.

assetjant, a adj. e n. Assediant.

assetjar vt. Assediar.

assetjat, ada adj. e n. Assediat.

assetons (d') loc. En posicion setada.

assexuat, ada adj. Que non a de sèxe. ◇ *Multiplificacion assexuada* (ò *vegetativa*): Que si fa sensa l'intermediari de cellulas reproductritz (per tralha, etc.). Var.: **assexuat**.

assialia n.f. (med.) Absença de saliva. Var.: **asalia**.

assibilacion n.f. (fon.) Passatge d'uni oclusivas à la constrictiva [s]: *Assibilacion dau [t]* (*francés inertie, prophétie*). L'occitan, eu, modifica finda la forma ortografica: **inercia, profecia**.

assibilar vt. Faire subir una assibilacion à una consonanta.

assidú, ua adj. 1. Qu'es regulierament present aquí dont deu èstre: *Un escolan assidú*. 2. Que manifèsta una aplicacion sostenguda dins cen que fa. Sin.: **regulier**. 3. Qu'es totporn ò foarça sovent au costat de quauqu'un: *Un mètge assidú pròche d'un malaut, un amorós assidú*. 4. (per li cauas) Constant, sostengut: *Un trabalh assidú*. Var.: **assiduós** (toi lu sens).

assiduament adv. D'un biais assidú, regulier: *Frequentar assiduament una persona, un luèc*. Sin.: **assiduament**.

assiduament adv. Assiduament.

assiduitat n.f. 1. Presença reguliera dins un luèc per li s'aquitar dei sieu obligacions: *Assiduitat d'un escolan, d'un emplegat*. 2. Presença continua, frequenta, à costat de quauqu'un.

assieta n.f. Sieta. Sin.: **escudèla**.

assietada n.f. Contengut d'una sieta. Sin.: **escudelada**.

assignable, a adj. Que pòu èstre assignat (à quauqu'un, à quauqua ren).

assignacion n.f. 1. (dr. e fin.) Accion d'assignar quauqua ren à quauqu'un per la sieu part. Sin.: **atribucion**. 2. (dr.) Accion d'assignar à comparèisser: *Assignar coma testimòni*. Sin.: **citacion, ajornament**.

assignament n.m. Assignacion.

assignar vt. 1. Atribuir (un ben) à quauqu'un per la sieu part. ◇ Destinar ò donar à quauqu'un: *Assignar una residença*. 2. (dr.) Determinar, fixar: *Assignar un tèrme à una durada, à una activitat*. 3. (dr.) Convocar, citar en justícia.

assignat n.m. Dau temps de la Revolucion francesa dau 1789, papier moneda qu'èra en principi garantit per lu bens nacionals.

assimbolia n.f. (filos.) Incapacitat patologica à capir lu simbòles, lu signes. Var.: **asimbolia**.

assimetria n.f. Defaut, absença de simetria. Var.: **asimetria**.

assimetric, a adj. Sensa simetria. Var.: **asimetric**.

assimilable, a adj. 1. Que pòu èstre assimilât à quauqua ren, tractat coma parier. Sin.: **semblable**. 2. Susceptible d'assimilacion: *Un aliment assimilable*. Sin.: **digerible**. ◇ (abstrach) Que si pòu capir e metre en memòria: *De conoissenças assimilabli*. 3. Que pòu èstre assimilât, en parlant de quauqu'un, d'un estrangier.

assimilacion n.f. 1. Acte de l'esperit que considèra qu'una caua es pariera à una altra. Sin.: **identificacion**, **parangon**. 2. Accion de rendre parier (à quauqua ren). ◇ (fisiol.) procediment que fa que lu èstres organisats transfórmon en la sieu pròpria substança li matèrias qu'absorbisson; sintèsi de matèria viva gràcias ai elements pilhats au mitan e absorbits. – *Assimilacion clorofilliana*: Assimilacion que permete à una planta vèrda d'elaborar de matèrias organiqui à partir d'elements minerals, sota l'accion dau lume e en emplegant lo gas carbonic. ◇ (ling.) Fach, per doi fonemas vesins, de devenir pariers. 3. (abstrach) Acte de l'esperit que fa sieui li conoissenças qu'aquista. 4. Accion d'assimilator d'òmes, de pòbles; procediment que fa s'assimilator aqueli personas. 5. (filos.) Accion d'anar dau diferent au semblable.

assimilaire, airtz adj. Assimilator.

assimilator vt. 1. Considerar, regardar quauqua ren coma parier à quauqua ren d'autre. 2. Transformar, convertir en la sieu pròpria substança. ◆ (abstrach) Faire sieus, integrar d'elements aquistats (conoissenças, influenças) à la sieu vida intellectuala. ◆ Rendre parier au rèsta de la comunautat: *Assimilator d'estrangiers*. ◆ **s'assimilator** v.pr. 1. Devenir semblable. 2. Èstre assimilât: *Aquel aliment non s'assimilator ben*. 3. Èstre assimilât, devenir semblable ai abitants d'un país.

assimilat, ada adj. Rendut semblable, considerat coma semblable.

assimilat, ada n. Militari d'un servici ò membre d'un còrs civil que la sieu situacion es assimilada à-n-aquela dei membres d'unitats combatenti.

assimilator, tritz adj. 1. Que fa l'assimilacion: *Foncions assimilatoritz*. 2. Que saup assimilator: *Lo poder assimilator d'una Nacion*. Var.: **assimilaire**.

assimptòta n.f. (mat.) Drecha tala que la distança d'un ponch d'una corba à-n-aquela drecha tende vèrs zèro quora lo ponch s'aluènha à l'infinit de la corba. ◆ adj. *Corbas asimptòti*: Corbas, au nombre de doi, dei brancas infinidi, tali que, se un ponch s'aluènha indefinidament sus una, li a sus l'autra un ponch variable que la sieu distança au premier ponch tende vèrs zèro. ◇ *Ponch asimptòta*: Ponch P tau que, se un ponch percorre la corba, la sieu distança au ponch P tende vèrs zèro. Var.: **asimptòta**.

assimptotic, a adj. (mat.) Relatiu à l'assimptòta. Var.: **asimptotic**.

assincronè, a adj. Que non es sincronè. ◇ *Màquina assincrona*: Motor ò generator electric à corrent alternatiu que la frequença dei sieu foarças electromagnetiqui induchi non es dins un rapoart constant mé la velocitat. Var.: **asincronè**.

assincronia n.f. Mancança de sincronisme. Var.: **asincronia**.

assindeton n.m. (ling.) Supression (m'un efècte estilistic) de mòts de ligason (conjoncions, advèrbis) dins una frasa ò entre doi frases. Var.: **assindeton**.

assinergia n.f. Mancança de coordinacion entre lei muscles que partecipon à un gèste. Var.: **asinergia**.

assirian, a adj. e n. De l'Assíria.

assiriologia n.f. Estudi de la civilizacion dei antiquitats assiriani e, generalament, de l'orient ancian.

assiriològue, òga n. Especialista d'assiriologia.

assisa n.f. 1. Basa que dona d'estabilitat, de soliditat. 2. Reng d'elements de la mema autessa, dins una construccion. 3. (anat., bot.) Ensèm dei cellulas dispauadi dins un meme jaç. ◇ *Assisas generatrix*: Assisas que produon lu teissuts segondaris de la camba e de la raïç (suve, boasc). – *Assisa pelifèra*: Assisa que poarta lu pels dei raïç.

assisas n.f. pl. 1. Adunanças tengudi per de magistrats, per jutjar lu crimis; luèc dont si tènnon aqueli adunanças. ◇ *Cort d'assisas*: Juridiccion encargada de jutjar lu crimis. 2. Congrès d'un movement, d'un partit politic, d'un sindicat, etc.

assistanat n.m. 1. Foncion d'assistent, espec. dins l'ensenhament superior e dins li industrias de l'espectacle. 2. Fach d'èstre assistit, securrut.

assistença (-éncia) n.f. 1. Accion d'assistir, d'èstre present (à una adunança, una ceremònia, etc.). 2. Auditòri, public. 3. Accion d'assistir quauqu'un, de l'ajudar. ◇ (anc.) *Assistença publica*: Administracion encargada d'ajudar li personas desfavorisadi. ◇ *Assistença tecnica*: Ajuda internacionala portada à un país en cors de desvelopament. ◇ *Societat d'assistença*: Societat qu'assegura per contracte la prestacion d'unu servicis, reparacions, secors.

assistent, a n. 1. Persona que n'assistisse una altra. 2. Dins l'ensenhament superior, ensenhaire encargat sobretot dei trabalhs dirigits. ◇ Dins l'ensenhament segondari, estudiant estrangier emplegat per ajudar à l'aprendissatge dei lengas vivi. 3. *Assistentia sociala*: Persona encarga d'un ròtle d'assistença (moral, medicala ò materiala) ai individús e ai familhas. ◇ *Assistentia mairala*: Frema que s'ocupa de gardar d'enfants, au sieu domicili ò dins l'encastre dei escòlas mairali. ◆ pl. Personas presenti en un luèc, qu'assistisson à quauqua ren; assistença.

assistir vt. (*assistissi*) Ajudar quauqu'un ò li portar secors. Sin.: **sostar**. ◆ vt. ind. (*à*) Èstre present (*à*); participar (*à*). Var.: **assistre**.

assistit, ida adj. (tecn.) Provist d'un dispositiu que l'esfoarç de d'aqueu que l'emplega es amplificat per un apoart exterior d'energia: *Direccion assistida*.

assistit, ida adj. e n. Persona que benefícia d'una assistença, espec. financiera.

assistolia n.f. Insufisença dei contraccions dau coar, que provòca una baixa dau dèbit cardiac. Var.: **asistolia**.

assistolic, a adj. Relatiu à l'asistolia. Var.: **asistolic**.

assistre vt. e vt. ind. (*assisti*) Assistir.

assocar vt. (*assòqui*) Barcelar.

associable, a adj. Que pòu èstre associat.

associacion n.f. 1. Accion d'associar, de s'associar; lo sieu resultat. 2. Gropament de personas qu'an una passion, una tòca en comun, sensa volontat lucrativa. Sin.: **afraiment, frairia, pariatge**. 3. Accion d'associar quauqu'un à quauqua ren, de causas diversis entre eli. ◇ *Associacion d'ideas*: Procèssus psicologic que fa qu'una idea n'evòca una altra. ◇ (psican.) *Associacion liura*: Metòde qu'invita lo subjècte à exprimir tot cen que li vèn en ment, sensa discriminacion. 4. (bot.) *Associacion vegetal*: Ensèm de plantas d'espècias diferents que vívon dins un meme mitan.

associacionisme n.m. (filos.) Doctrina que fa de l'associacion dei ideas e dei representacions la basa de la vida mentala e lo principi de la conoissença.

associacionista adj. e n. (filos.) De l'associacionisme; que seguisse aquela doctrina.

associal, a adj. Incapable de s'adaptar ai nòrmas socialis; que refuda de li si adaptar. Var.: **asocial**.

associalitat n.f. Caractèr d'una persona asociala. Var.: **asocialitat**.

associar vt. (*assòci*, classic *assòcii*, corrent *associi*) 1. Metre ensèm, reünir: *Associar d'ideas*. Sin.: **afrairar, afilehar, apariar**. 2. Faire participar quauqu'un à quauqua ren: *Associar una persona à un projècte*. ◆ **s'associar** v.pr. 1. Participar à quauqua ren: *S'associar à una accion*. 2. *S'associar à quauqu'un, mé quauqu'un*: S'entendre mé quauqu'un per faire quauqua ren en comun. 3. Formar un ensèm armoniós embé: *L'elegança s'assòcia à la belessa*.

associat, ada adj. e n. Persona ligada à d'autri per d'interès comuns. Sin. (nom): **sòci**.

associatiu, iva adj. (mat.) Si di d'una lèi que verifica la propietat d'associativitat.

associativitat n.f. (mat.) Proprietat d'una lèi de composicion intèrna dins la quala si pòu remplaçar la seguida d'unu elements per lo resultat de l'operacion facha sobre d'elu sensa modificar lo resultat global: *L'addicion es associativa*.

assoconar vt. Picar quauqu'un, li donar una forra de còups. Var.: **assocar**. Sin.: **barcelar**.

assolaçar vt. Reconfortar, consolar.

assolament n.m. Reparticion dei culturas entre li diferents parts d'una tèrra. – *Assolament triannual*: Caracterisat per una rotacion dei culturas sus tres ans.

assolar vt. (*assòli*) Practicar l'assolament de.

assolelhada n.f. Estat patologic en seguida à una exposicion tròup lòngra au soleu. Var.: **ensolelhada**.

assolelhar vt. Expauar au soleu. Var.: **ensolelhar, solelhar**. ◆ **s'assolelhar** v.pr. S'expauar au soleu. Var.: **s'ensolelhar, si solelhar**.

assolelhat, ada adj. Ensolelhat.

assolidar vt. Faire venir mai solide. Sin.: **consolidar, renfortir**.

assolidatiu, iva adj. Consolidatiu.

assomadís, issa adj. Cen qu'assòma. Sin.: **fastigós, secant, pegós, tediós**. Var.: **assomant**.

assomador n.m. (anc.) Arma per assomar. Sin.: **ensucador**.

assomaire, airtz n. Persona qu'assòma. Sin.: **massolier, ensucaire**.

assomant, a adj. (fam.) Enuiós à l'excès.

assomar vt. (*assòmi*) 1. Picar d'un còup que fa si picar en tèrra ò tua. Sin.: **ensucar, amassolar, matrassar**. 2. Enuiar foartament, importunar. Sin.: **secar, atediar, fatigar, embestiar**.

assomatge n.m. Accion d'assomar. Sin.: **matrassatge, amassolatge**.

assompcion n.f. (relig. cat.) 1. Elevacion miraculoa e presença corporala de la Vierge au ceu après la sieu moart. Var.: **assompta**. 2. *L'Assompcion*: Lo jorn que la Glèia n'en celèbra la fèsta (15 d'aost). Sin.: **Noastra-Dòna d'aost**. 3. (filos.) Segonda proposicion, dicha minora, d'un sillogisme. 4. (filos.) Matèria d'un judici considerada enfoara de la sieu veritat ò de la sieu faussetat.

assompcionista n.m. Religiós d'una congregacion fondada à Nimes en lo 1845 per lo Paire Emanueu d'Auzon e consagrada ai òbras de pelegrinatge, d'ensenhament e de premsa. Sin.: **augustin de l'Assompcion**.

assompta n.f. Assompcion.

assonança n.f. 1. Repeticion d'un meme son vocalic dins una frasa. 2. Rima reducha à l'identitat de la darriera vocala accentuada, dins la versificacion (ex.: *nombredona, bèla/vèrda*, etc.).

assonançat, ada adj. Caracterisat per l'assonança: *De vèrs assonançats*.

assonant, a adj. Que produe una assonança.

assonar vt. Faire tornar picar una vocala accentuada.

assopiment n.m. Fach de s'assopir. Sin.: **penec, penequet**.

assopir vt. (*assopissi*) 1. Endormir à mitan. Sin.: **entredormir**. 2. (lit.) Apasiar, calmar: *Assopir la dolor*. Sin.: **apasiar, apagar**. ◆ **s'assopir** v.pr. S'endormir doçament, à mitan. Sin.: **choqiear, penecar, penequejar, s'entredormir**.

assopissent, a adj. Qu'a la propietat d'assopir.

assopliment n.m. Accion d'assopir; fach de s'assopir.

assoprir vt. (*assoplissi*) 1. Rendre mai sople: *Assoprir una estòfa*. Sin.: **adrapir, ablagir**. 2. Rendre mens rigorós: *Assoprir un reglament*. Sin.: **assuausar**. ◆ **s'assoprir** v.pr. Devenir mai sople.

assordiment n.m. Accion d'assordir; lo sieu resultat. Sin.: **embalordiment, ensordiment, ensordament**.

assordir vt. (*assordissi*) 1. Rendre sord per un excès de bosin. Sin.: **embalordir, ensordar, ensordir, eissordir**. 2. Rendre mens sonòre: *La neu assordisse lu bosins*. 3. Faire baissat: *Assordir una dolor*. ◆ **s'assordir** v.pr. Devenir mens sonòre.

assordissent, a adj. Que pòu assordir. Sin.: **ensordant, eissordissent, embalordissent**.

assortiment n.m. 1. Seria de cauas que fórmon un ensèms. Sin.: **ensortiment**, **apariament**. ◇ (coïna) Presentacion d'aliments variats ma d'una mema categoria. 2. Dins un negòci, colleccion de mèrç d'un meme genre. Sin.(2): **garniment**.

assortir vt. (*assortissi*) 1. Recampar de personas, de cauas, que si convènon, que s'armoníson. Sin.: **apariar**, **ensortir**. 2. Aprovisionar en mèrç (un negòci). Sin.: **garnir**. ◆ **s'assortir** v.pr. Anar ben ensèms, s'acordar. Sin.: **s'apariar**.

assostadís, issa adj. Que pòu assostar.

assostaire, airtz adj. e n. Qu'assosta, apara. Sin.: **protector**, **aparaire**.

assostar vt. Ofrir à quauqu'un una sosta, per lo protegir (de la pluèia, d'un perill, etc.). Var.: **sostar**. Sin.: **aparar**. ◆ **s'assostar** v.pr. Si metre à la sosta.

assostatge n.m. 1. Accion de metre à la sosta; lo sieu resultat. 2. Cubèrt, curbiment.

assoudar vt. (*assoudi*) Corrompre (quauqu'un). Sin.: **crompar**.

assuau interj. Òrdre donat per apagar quauqu'un ò una bèstia. Var.: **suau**, **calma**, **doçament**, **d'aise**.

assuaudador n.m. Aparelh que sièrve à adocir l'aiga. Var.: **assuausador**. Sin.: **adocidor**, **descalcarisador**, **docejaire**.

assuaudament n.m. Accion d'assuaudar; fach de s'assuaudar. Var.: **assuausament**.

assuaudar vt. 1. Calmar; rendre mai doç. 2. Rendre mai doç: *Assuaudar l'aiga*. Sin.: **descalcarisar**. ◆ **s'assuaudar** v.pr. Si calmar. Var.: **assuausar**, **assuaubar**.

assuaudar n.m.

assuaubar vt. Assuaudar.

assuausador n.m. Assuaudador.

assuausament n.m. Assuaudament.

assuausar vt. Assuaudar.

assubjectiment n.m. Accion d'assubjectir; fach d'èstre assubjectit. Sin.: **asserviment**, **dependença**, **servitud**, **senhoratge**, **dominacion**.

assubjectir vt. (*assubjectissi*) 1. Plaçar (un pòble, una nacion) sota una dominacion, una dependença pauc ò pron totala. Sin.: **dominar**, **asservir**, **senhorejar**, **sotametre**. 2. Sotametre (quauqu'un) à una obligacion estrecha. 3. Fixar (una caua) per que sigue establa, immobila.

assubjectissent, a adj. Qu'assubjectisse, astrenhe. Sin.: **constrenhent**.

assubjectit, ida adj. e n. Persona tenguda per la lèi de versar un impost ò una taxa o de s'afilhar à un organisme. Sin.: **contribuent**.

assucatge n.m. Ensucatge.

assugament n.m. Accion d'assugar. Sin.: **eissugament**, **eissucatge**, **eissugada**.

assugamans n.m. Tròç d'estòfa per si panar li mans. Sin.: **panamans**, **eissugamans**, **secamans**.

assugar vt. (*assugui*) Desbarrassar quauqua ren d'un liquide ò de la pòuvera que li èra sobre. Sin.: **panar**, **eissugar**.

assuliar vt. (*assuli*, classic *assúlii*) Lissar, faire venir lulent. Sin.: **aliscar**.

assumida n.f. Responsabilitat.

assumir vt. (*assumissi*) Si cargar de; acceptar li consequenças de: *Assumerai li mieu responsabilitats*. ◆ **s'assumir** v.pr. Si pilhar en carga; s'acceptar coma si es.

asta n.f. Mânegue de boasc per tenir un drapeu, una arma d'asta, etc. ◇ *Arma d'asta*: Arma blanca que lo sieu fèrre es fixat sus una asta. ◇ *Bandiera à mièja asta*: Bandiera qu'es solament auçada à mitan de l'asta, en signe de dòu.

astacicòla adj. Que pertòca lo noirigatge dei crustaceus.

astacicultor, tritz n. Persona que noirisse de crustaceus.

astacidat n.m. *Astacidats*: Família de crustaceus decapòdes coma lo chambre e de formas vesini provedidi de peçugas foarti.

astacologia n.f. Part de la geologia qu'estúdia lu crustacèus coma lo chambre, lo ligombau, etc.

astada n.f. Cen que tèn sus un aste.

astar vt. Metre (de carn, de peis, etc.) sus un aste per lu far rostir. Var.: **enastar**.

astaragués, esa adj. e n. De l'Astarac, encontrada de Gasconha.

astasia n.f. (patol.) Dificultat ò impossibilitat de si tenir drech, sovent ligada à l'abasia.

astat n.m. (quim.) Element artificial e radioactiu (At) de n° atomic 85.

astatic, a adj. Que presenta un estat d'equilibri indiferent: *Sistema astatic*. ◇ Si di especialament d'un sistema d'agulha caramitada que non subisse l'influença dau magnetisme terrenau.

aste n.m. Barra de fèrre ponchuda dont s'enfila de carn per la faire rostir.

astèla n.f. Autre nom de l'estèla, de la faissòla, per mantenir un memebre rot.

astenia n.f. (med.) Estat de lassitge e d'aflaquiment.

astenic, a adj. e n. Relatiu à l'astenia; que sofrisse d'astenia.

astenoèsfèra n.f. (geol.) Jaç viscos situat au dedintre de la Tèrra, dont repaua la litoèsfèra.

astenomania n.f. Costuma morbida de l'astenia que s'endevèn après l'astenia vertadiera.

astenopia n.f. Incapacitat per la vista de sis sostenir de lònga.

astenospermia n.f. Dementiment de la mobilitat dei espermatozoïdes que lo sieu nombre si mantèn dins la nòrma.

astèr n.m. 1. (bot.) Genre de plantas erbaceas perenni de la Família dei composaceas (*Aster sp*), dei fuèlhas altèrni, que la flor es jauna mé de petales blaus ò blancs. 2. Sistema de filaments qu'irràdion dau centrosòma.

astereognòsi [n] n.f. (med.) Perda de la facultat de reconóisser lu objèctes en lu tocants.

asterisc n.m. Signe tipografic en forma d'estela (*). Sin.: **esteleta**.

asteride n.m. *Asterides*: Classa d'equinodèrmas enclausant li estèlas de mar.

asterinidat n.m. *Asterinidats*: Família d'asterides provedits de cinc a uèch banas mai que corti.

asterocarp(e) n.m. Resedacea m'au tronquilhon greule que creisse dins la rocalha e lu clapàs.

asteroïde n.m. Pichina planeta; pichin còrs celèste.

asteroïta n.f. Nom d'una varietat manganèsifera d'edenbergit, silicat natural de fèrre e de calci.

asti n.m. Vin blanc most recoltat dins la region d'Asti (Itàlia).

asticar vt. Faire brillhar en fretant. Sin.: **aluser** (preferible).

asticatge n.m. Accion d'asticar.

astigmatic, a adj. e n. Tocat d'astigmatisme.

astigmatisme n.m. 1. Anomalia de la vision, deuguda à d'inegalitats de corbadura de la cornea ò à una mancaça d'omogeneïtat dins la refringença dei mitans transparents de l'uèlh. 2. Defaut d'un instrument d'optica que non dona d'un ponch un imatge virtual.

astigmomètre n.m. Instrument que mesura li divèrsi corbaduras de la cornea per definir l'astigmatisme de la fàcia anteriora. Sin.: **oftalmomètre**.

astòme, a adj. e n.m. Si di dei èstres desprovedits d'orifici present dins lu autres tipus.

astomia n.f. Monstruositat deuguda à la mancaça congenitala de boca.

astor n.m. Autre nom de l'escriveu-esparvier.

astor n.m. Rateiròu.

astoret n.m. Rateiròu.

astracan n.m. Forradura de jove anheu d'Àsia, dau pel frisat.

astrada n.f. Destinada.

astragal n.m. 1. (anat.) Oàs dau tarse que s'articula m'au tibia e m'au peroneu. 2. (arquít.) Motladura situada à la joncion dau fust e dau capiteu d'una columna. 3. (bot.) Planta qu'una espècia d'Orient fornisse la goma adraganta (Família dei leguminoas).

astragalectomia n.f. Extirpacion cirurgicala de l'astragal.

astragalian, a adj. Relatiu à l'astragal.

astral, a adj. Relatiu ai astres.

astrat, ada adj. Qu'a d'astre. Var.: **astrós, benastrat, astruc, benastruc**. Sin.: **fortunat**.

astre n.m. 1. Còrs celèste natural. 2. Còrs celèste considerat per l'influença que pòu aver sobre la vida dei òmes. ◇ Destinada favorable: *Aver d'astre*. Var.: **benastre**. Sin.: **fortuna, crespina**, (pop.) **cuu**.

àstregue n.m. Terrassa cubèrta.

astrencha n.f. 1. (dr.) Obligacion facha à un debitor de pagar una soma donada per jorn de retard. 2. (lit.) Constrencha.

astrenhent, a adj. Qu'astrenhe, tèn totjorn ocupat. Sin.: **constrenhent**.

astrénher vt. Sotametre (una persona) à un dever estrech, à un trabalh penós. Sin.: **constrénher**. ◆ **s'astrénher** v.pr. (à) Si constrénher (à).

àstriga n.f. (Luceram) *Fa temps qu'ai montat lis arnecs à l'àstriga*: Siéu menopausada.

astringença (-ència) n.f. (med.) Qualitat de cen qu'es astringent.

astringent, a adj. e n. (med.) Si di d'una substança qu'estrenhe lei teissuts ò diminuisse li secrecions.

astrobiologia n.f. Exobiologia.

astroblema n.m. (geol.) Traça laissada per l'impacte d'una gròssa meteorita.

astrocit n.m. Cellula de la matèria grisa dau sistema nerviós que presenta de ramificacions nombrosas e raionanti.

astrocitòma n.m. Tumor dau sistema nerviós central.

astrodòma n.m. Copòla transparenta en matèria plastica installada dins la part sobrana dau poast de pilotatge d'un avion per permetre de faire lo ponch astronomic.

astrofisica n.f. Partida de l'astronomia qu'estúdia la constitucion, li proprietats fisiqui e l'evolucion dei astres.

astrofiscian, a n. Especialista d'astrofisica.

astrofotografia n.f. Fotografia dei astres.

astrofotografic, a adj. Relatiu à l'astrofotografia.

astrografe n.m. Aparelh d'astrografia ò d'astrofotografia.

astrografia n.f. Descripcion de l'estelam.

astrolabi n.m. 1. (anc.) Instrument que permet de obtenir, per una latituda donada, una representacion plana simplificada dau ceu à una data quala que sigue. 2. (mod.) Instrument que siève à observar l'instant qu'una estela arriba à una autessa determinada.

astrolatria n.f. Culte dei astres.

astrologia n.f. Art divinatóri fondat sobre l'observacion dei astres, que tempta de determinar la sieu influença sobre lu eveniments terrèstres, sobre la destinada umana.

astrologic, a adj. Relatiu à l'astrologia.

astrològue, òga n. Persona que practica l'astrologia.

astrometria n.f. Partida de l'astronomia qu'a per objècte la mesura de la posicion dei astres e la determinacion dei sieus movements. Sin.: **astronomia de posicion**.

astrometric, a adj. De l'astrometria.

astrometrista n. Especialista d'astrometria.

astronau n.f. Veïcule espacial.

astronauta n. Pilòt ò passatgier d'un engenh espacial.

astronautic, a adj. Relatiu ai astronautas.

astronautica n.f. Sciença e tecnica de la navegacion dins l'espaci. Sin.: **cosmonautica**.

astronòme, a n. Especialista d'astronomia.

astronomia n.f. Sciença qu'estúdia la posicion, lu movements, l'estructura e l'evolucion dei còrs celèstes. ◇ *Astronomia de posicion*: Astrometria.

astronomic, a adj. 1. Relatiu à l'astronomia: Observacion astronomica. 2. (fam.) Foaça aut, exagerat, excessiu: *Un prètz astronomic*.

astronomicament adv. En seguissent li lèis de l'astronomia.

astroport n.m. Basa d'engenhspacials.

astro-sonda n.f. Aparelh cosmic mandat de la Tèrra per reculhir d'entre-senhas tocant d'autri planetas.

astrós, oa adj. Qu'a d'astre. Var.: **astrat, astruc**. Sin.: **fortunat**.

astruc, uga adj. Astrós.

astruc n.m. Compliment. Var.: **astrugança**.

astrugança n.f. Astruc.

astúcia n.f. 1. Biaís d'agir, de parlar, que moastra de gaubi, de finessa. 2. Juèc de mòts, facecia.

astuciós, oa adj. 1. Qu'a d'astúcia, de gaubi, d'engenhositat. 2. Qu'es fach embé astúcia, engenhositat.

astuciosament adv. D'un biaís astuciós.

astut, uda adj. Astuciós (1).

asuèlh n.m. Autre nom de l'orizont. Sin.: **refrontau**.

At Simbòle de l'ampèr-torn.

At Simbòle de l'astat.

atac n.m. 1. Accion d'atacar; agression. 2. Critica violenta, acusacion. 3. (mil.) Accion militària per conquistar un objectiu ò per destrúger li foarças enemigui. 4. (espòrts) Accion ofensiva. -2. Accès subit d'una malautia. ◇ *Un atac*: Una emorragia ò una embolia cerebrala. Sin. (2): **apoplexia, congestion cerebrala**. Var.: **ataca** (toi sens).

ataca n.f. Atac. ◇ (espòrts) Ensèm dei jugaires que partecipon à-n-aquela accion, dins lu espòrts d'equipa. Contr.: **defensa**.

atacable, a adj. Que si pòu atacar.

atacant, a adj. e n. Qu'ataca. ◇ (espòrts) Que fa partida de l'ataca.

atacar vt. 1. Cometre una agression sus (quauqu'un). Sin.: **assalir**. 2. Provocar, urtar, especialament mé la paraula.

atagène n.m. Pichin coleoptèr que li sieu larva bruni s'atàcon ai pèus, ai tapís, etc.

atalentament n.m. Desirança. Sin.: **desidèri**.

atalentar vt. provocar la desirança de quauqua ren, espec. donar l'envuèia de manjar. ◆ **s'atalentar** v.pr. Si passionar.

atalhier n.m. 1. Luèc, local dont travèlhon lu artesans, lu obriers. Ensèm dei personas que travèlhon dins aqueu luèc. 2. *Grope de travalh*: Atalhier d'informatica. ◇ (television) *Atalhier de produccion*: Sotadivision d'una unitat de programa encargada de la gestion d'uni emissions. 3. Luèc dont travailha un artista (pintor, esculptor, etc.). 4. (b.-a.) Ensèm dei escolans ò dei ajudas d'un mèstre. 5. Lòtja dei francs-maçons; local dont si recàmpon.

ataman n.m. 1. Cap militari en Polonha, en Lituània e en Moldàvia. 2. Cap dei cosacs e cap de govèrn en Ucraïna.

atampar (s') v.pr. S'immobilisar, en parlant d'un can de çaça. Sin.: **s'aplantar**.

atampauc adv. Autre forma de **tampauc**. Sin.: **nimai**.

atanleu adv. Autre forma de tanlèu. Sin.: **sus lo còup, de tira**.

atanor n.m. Forneu d'alquimista.

ataraxia n.f. (filos.) Quietuda absoluta (principi de bonur d'après l'epicurisme e l'estoïcisme).

ataraxic, a adj. Que tende à l'ataraxia, que la provòca.

atardador, airtiz adj. 1. Qu'es en tardança. Sin.: **tardier, retardier**. 2. Qu'atarda.

atardar (s') v.pr. 1. Restar longtemps dins un luèc. 2. Pilhar lo sieu temps per faire quauqua ren. Var.: **s'atardiar, s'atardivar**.

atardat, ada adj. Endarrierat.

atardiar (s') v.pr. (*m'atardi, classic m'atàrdii*) S'atardar. Var.: **s'atardivar**.

atardivar (s') v.pr. S'atardar.

atarguier n.m. Libarda, baleston.

ataular (s') v.pr. Si metre à taula. Var.: **s'entaular**.

ataüt n.m. Còfre dont si mete lo còrs d'un moart. Sin.: **caissa de moart**.

atavic, a adj. Relatiu à l'atavisme.

atavisme n.m. 1. Retorn, per un subjècte, de caractèrs ancestrals desapareissuts despí una generacion ò de mai. 2. (corr.) Ereditat.

ataxia n.f. Absença de coordinacion d'unu movement, caracteristica d'uni malautias neurologiqui.

ataxic, a adj. e n. Relatiu à l'ataxia; pertocat d'ataxia.

ateïsme n.m. Actituda, doctrina d'una persona que nega l'existença de Dieu, de la divinitat.

ateïsta adj. e n. Que nega l'existença de Dieu, de tota divinitat. Var.: **ateu**. Sin.: **mescresent**.

ateïstic, a adj. Relatiu à l'ateïsme.

atèla n.f. Pichina pça de boasc ò de metal per tenir en plaça d'oàs fracturats. Var.: **estèla**; Sin.: **estèc**.

atetable, a adj. Que si pòu atelar.

atelar vt. (*atèli*) 1. Estacar (de bèstias) à una veitura ò à una màquina agricòla. 2. Metre quauqu'un à faire un travalh penós. 3. (c. de f.) Estacar (de vasons) 4. Estacar una màquina agricòla à un veicule motorisat per lo tirar. Sin. (1, 3 e 4): **jónher, encarrar**. ◆ **s'atelar** v.pr. Si metre à faire un travalh penós. Sin.: **si botar**.

atelatge n.m. 1. Accion ò biaís d'atelar (de bèstias) Sin.: **encarrament, joncha**; l'ensèm dei bèstias ateladi. Sin.: **pareu, encarratge**. 2. Dispositiu per estacar de veïcules ensèm.

atelectasi n.f. Mancança de dilatacion dei alvedles paumonaris.

atelectasic, a adj. e n. Pertocat per l'atelectasi.

atelia n.f. Estat d'un organe devengut inutilisable en seguida à una regression contunha.

atelic, a adj. Relatiu à l'atelia.

atellanas n.f. pl. (ant. rom.) Comèdias burlesqui.

atematic, a adj. 1. Que non es tematic. 2. (ling.) Si di d'un mòt que lo sieu sufixe ò la desinença si restàcon directament à la raïç, sensa l'intermediari d'una vocala tematica: en latin, *lectum*, participi de *lego*, à costat de *auditum*, dau vèrbo *audio*, dont si nòta la vocala tematica i).

atemí n.m. Dins lu arts marciais japonés, còup portat embé lo trencant de la man, lo coe, lu ginolhs ò lo pen.

a tempo loc. adv. (mòt italian, [a'tɛmpo]) (mús.) En repilhant la velocitat d'execucion iniciala dau tròç.

atempar vt. Reglar li velas. 1226: «*e l cap devant so li governador / que atempran las velas.*» Var.: **atemprar**.

atemporal, a adj. Que lo temps non pertòca. ◇ (ling.) *Forma atemporal:* Forma verbala que non indica un temps.

atemporar vt. 1. Retardar lo moment de faire quauqua ren. Sin.: **temporizar**. 2. Faire sojornar una botelha de vin dins un luèc per fin que la sieu temperatura sigue au niveu de la temperatura ambienta d'aqueu luèc.

atemprança n.f. Temperança.

atemprar vt. (mar.) Atempar.

atemptar vt. ind. (à) Cometre una temptativa criminala còtra, la si pilhar grevement embé: *Atemptar à la vida de quauqu'un*.

atemptat n.m. Atac criminal còtra li personas, lu drechs, lu bens, etc. ◇ (dr.) *Atemptat à la pudor*: Acte comèt sus lo còrs d'una persona e reconoissut coma podent ofensar la pudor d'aquesta persona.

atemptatòri, òria adj. Qu'atempta (à quauqua ren): *Una decision atemptatòria à la libertat*.

atencha n.f. Accion, fach d'atemptar: *Una atenchà à la libertat*. Var.: **atenta**. Sin.: **prejudici, còup portat**.

atencion n.f. 1. Accion de si concentrar sobre quauqua ren ò sobre quauqu'un, de s'aplicar: *Faire atencion*. Sin.: **pilhar garda, velhar, si gardar**. 2. Marca d'afeccion, d'interès: *Ofrir de flors es una delicata atencion*.

atencion interj. Interjeccion per demandar de si maufidar ò de si tenir ben. Sin.: **gaida, mèfi**.

atencionat, ada adj. Brave, plen d'atencions.

atendar (s') v.pr. Campejar sota una tenda.

atendre vi. (à) Faire atencion (à). ◆ **s'atendre** v.pr. (à) S'aplicar (à).

atendrimet n.m. Accion d'atendir quauqu'un; fach de s'atendir.

atendir vt. (*atendrissi*) 1. Rendre mai tendre: *Atendir la carn*. Var.: **atendresir**. 2. (fig.) Tocar, emocionar, Sin.: **esmòure**. ◆ **s'atendir** v.pr. (fig.) Devenir mai tendre.

atendrissèire n.m. Aparelh per atendir la carn.

atendrissent, a adj. Capable d'atendir, d'esmòure.

atendut n.m. (dr.) (sobretot au plural) Alineà qu'enòncia lu arguments qu'una requista, un jutjament, si forma sobre.

atendut dins la loc. conj. *Atendut que*: Vist que. Sin.: **considerant que**.

atenenc, a adj. e n. D'Atenas.

atenença (-ència) n.f. Dependença (per una construccion, etc.).

atenent, a adj. Contigú, tocant. Sin.: **dependent**.

ateneu n.m. Institut de recèrca scientifica ò d'ensenhament superior.

atengut, uda adj. Exacte, pontual.

aténher vt. 1. Tocar en ferissent. 2. Tocar, esmòure.

atent, a adj. Atentiu. Sin.: **escotós, aurelhós**.

atenta n.f. Atencha.

atentament adv. Atentivament.

atentisme n.m. Tendença à asperar lu eveniments denant d'agir, de parlar; oportunisme.

atentista adj. e n. Que practica l'atentisme. Sin.: **oportunista**.

atentiu, iva adj. 1. Que fa atencion à quauqu'un, à quauqua ren. Sin.: **atent, escotós, aurelhós**. 2. Plen d'atencions.

atentivament adv. Atentament.

atenuacion n.f. Accion d'atenuar; fach de s'atenuar; diminucion, adociment. Sin.: **ateuniment, demenida, demeniment**.

atenuant, a adj. Qu'atenua. Var.: **atenuatiu**. ◇ *Circonstanças atenuanti*: Fachs particuliers qu'acompanhon una infraccion e que lu jutges n'en tènèn còmpte per diminuir la pena que la lèi a previst.

atenuar vt. (atenuï) Faire perdre d'intensitat à: *Atenuar un son*. Var.: **ateunar, ateunir**. Sin.: **demenir**.

◆ **s'atenuar** v.pr. Diminuir: *La mieu dolor s'atenua*.

atenuatiu, iva adj. Atenuant.

atenuator n.m. (nucl.) Dispositiu que permete de faire baissar l'amplituda d'una grandor electrica. Var.: **ateunidor**. Sin.: **amendridor**.

aterian n.m. Faciès cultural caracteristic dau paleolitic au Magrèb.

aterman, a adj. (tecn.) Que non es conductor de la calor.

atermenada n.f. Relambi acordat à un debitor per l'execucion dei sieus engatjaments. Var.: **atermenatge**. Sin.: **alòngui, relambi, tira-laissa, tira-moala** (pop.). ◆ pl. Accion de diferir, de remandar mai tardi (una causida, una decision).

atermenaire, airtiz n. Persona que tempta d'atermenar.

atermenar vi. Remandar mai tardi, diferir, temptar de ganhar de temps. Sin.: **alongar, esperlongar, remandar**.

atermenatge n.m. Atermenada.

atermic, a adj. (fis.) Que non manda de calor e non n'assorbisse: *Reaccion atermica*.

ateroescleròsi n.f. (patol.) Afeccion degenerativa dei artèrias, foarça expandida, qu'assòcia li lesions de l'arterioscleròsi e de l'ateròma.

aterogène, a adj. Qu'entira l'ateròma.

aterogenèsi n.f. Que pertòca l'ateròma.

ateròma n.m. (patol.) Degenerescença graissoa de la tunica intèrna dei artèrias.

aterrament n.m. Abatement, estupefaccion. Sin.: **aclapament**.

aterrant, a adj. Acablant. Sin.: **aclapant, estranhassant**.

aterrar vt. (*atèrri*) Acablar, estupefaire. Sin.: **aclapar, abatre, estranhassar**.

aterrar vi. (*atèrri*) 1. Prendre contacte m'au soal, en parlant d'un avion, d'un engenh espacial, etc. 2. Tocar tèrra, en parlant d'una nau.

aterrassament n.m. Accion d'aterrassar. Var.: **terrassament**.

aterrassar vt. Cavar e e colmatar mé de tèrra. Sin.: **terrassar**.

aterrat, ada adj. Acablat, abatut.

atterratge n.m. (aeron.) Accion d'aterrar, per un avion, etc.; lo sieu resultat. ◇ *Tren d'atterratge*: Dispositiu d'atterratge d'un avion.

aterriment n.m. Amàs de tèrra, de sabla que l'aiga a portat.

aterrir vi. (*aterrissi*) Espaventar, terrificar.

aterrir vt. (*atèrri*) 1. Tresmudar en posca. 2. Emplenar mè de tèrra. Sin.: **acomolar**, **emplenar**, **clafir**.

atesar vt. Tendre (una coarda, un ligam, etc.). Var.: **tesar**. Sin.: **tibar**. ◆ **s'atesar** v.pr. Si donar d'importança, si gonflar.

atestacion n.m. Declaracion verbala ò escricha que testimònia de la veracitat d'un fach.

atestar vt. (*atèsti*) 1. Certificar la veritat ò l'autenticitat. 2. Provar, testimoniar: *Aquesta letra atèsta la sieu boana fe*. Sin. (1 e 2): **acertar**. 3. (lit.) Pilhar per testimòni: *Atestar lo ceu*.

atestar vt. 1. Coronar (un aubre), li rebrondar la tèsta. Var.: **entestar**. Sin.: **descapitar**, **escapitar**, **descimar**. 2. *Atestar lu berrilheus*: Apressar la tèsta dei berrilheus vers lo coal de l'ae, per fins que non tòcon li ribas dau camin. ◆ **s'atestar** v.pr. Si ficar, en parlant d'una biga estirassada sus d'una tira: li talhàvon la tèsta en poncha per fins que non s'atestesse en tèrra.

atostat, ada adj. (ling.) Conoissut per un emplec datat, en parlant d'un mòt, d'una forma.

atetòsi n.f. (neurol.) Sindròme caracterisat per de movements involontaris, lents e ondulatòris, en particular ai mans.

atetotic, a adj. Relatiu à l'atetòsi; que sofrisse d'atetòsi.

ateu, ea adj. e n. Que nega l'existença de Dieu, de tota divinitat. Var.: **ateïsta**. Sin.: **mescrent**.

ateunar vt. Atenuar, redurre.

ateunidor n.m. Atenuator.

ateuniment n.m. Demenida.

ateunir vt. (*ateunissi*) Atenuar.

atge n.m. 1. Lu ans de la vida, lo temps viugut despí la naissença: *Que atge as?*, *Quant as d'atge?*, à *l'atge de sièis ans*. 2. Cadun dei periòdes que partèjon la vida dei òmes ò, mai generalament, dei èstres vivents: *L'atge tendre* (l'enfança), *l'atge critic* (entre l'adolescença e la joinessa ò entre l'atge madur e la vielhessa), *l'atge bèstia* (entre l'adolescença e la joinessa), *l'atge madur* (aqueu de la plenituda de la vida) ◇ *Èstre en atge de*: Èstre pron madur per (si maridar, causir solet, etc.). ◇ *Un òme d'un atge*: Un òme que comença à si far vièlh. ◇ *Aver l'atge de la rason*: Èstre mentalament madur. ◇ *Atge mental*: Niveu de desvelopament de l'intelligença, coma equivalent de l'atge de la vida que, normalament, li si rejonhe aqueu niveu. 3. Lu ans necessaris per poder faire quauqua ren: *As passat l'atge de jugar*. ◇ *Limita d'atge*: Atge que non cau despassar, per exemple per faire d'uni professions. 4. Epòca, periòde: *Atges istorics*, preïstoric. ◇ *Atge-Mejan*: Periòde entre l'Antiquitat e la Renaissença. Sin.: **Edat Mejana**. 5. Unitat de la cronologia geologica au dedintre d'una epòca, espec. de

la preïstòria: *L'atge de la pèira*, *l'atge dau fèrre*. Sin.: **edat** (fem., classic per toi lu sens).

atíar vt. (*atii*) Avivar (lo fuèc). Avivar, reviuadar, en parlant dau fuèc. Sin.: **forgonar**, **bosticar**, **bostigar**.

atic, a adj. Relatiu à l'Atic, à Atenas e ai sieu abitants: *L'art atic*. ◆ n.m. Dialècte ionian qu'èra la lenga de l'Atenas antica.

atic n.m. (arquit.) Coronament orizontal decoratiu, plaçat en dessobre d'una frisa importanta.

aticisme n.m. Estile sòbre e elegant pròpri ai artistas de la Grècia antica ai siècles V e IV av. J.-C., en particular ai escrivans.

atiediment n.m. (lit.) Accion d'atiedir; lo sieu resultat.

atiedir vt. (*atiedissi*) (lit.) Rendre tiède.

atierar vt. (*atièri*) Plaçar en tièra. Sin.: **alinhar**, **enregar**.

atimia n.f. Privacion dei drechs civics e politics.

atimia n.f. (psicopat.) Estat d'indiferença afectiva aparente de l'equizofrène. Var.: **atimormia**.

atimonar vt. Encarrar lu bòus au carriòt.

atimormia n.f. Atimia.

atipia n.f. Absença de conformitat en rapoart à un modèl que si pilha coma referença.

atipic, a adj. Qu'es diferent dau modèl abitual; que non si pòu classificar: *Un roman atipic*.

atirable, a adj. Que pòu èstre atirat.

atiraire, airtz adj. Atraient.

atiralh n.m. Ensèm d'objèctes divers, que tènon generalament de plaça e destinats à un usatge precís. *L'atiralh d'un fotografe*. Sin.: **atràs**, **artifalha** (tèrme de preferir).

atirament n.m. Atirança.

atirança (-ància) n.f. Caractèr de cen qu'es atraent. Var.: **atirament**. Sin.: **atrach**.

atirant, a adj. Atraent. Var.: **atraient**, **atractiu**.

atirar vt. Atraire.

atisar vt. Atissar.

atissable, a adj. Excitable.

atissar vt. 1. Excitar: *Atissar un can*. 2. Avivar, reviuadar (lo fuèc). Var.: **atíar**. Sin.: **bostegar**. 3. (lit.) Entretenir, avivar: *Atissar l'òdi*.

atissós, oa adj. Bostegon. Sin.: **picanhós**, **bostigaire**, **picanhaire**. Var.: **tissós**.

atlant n.m. Estàtua d'òme que sostèn un entaulament, una cornissa, etc. Sin.: **telamon**.

atlantic, a adj. De l'ocean Atlantic ò dei país que lo costèjon.

atlantisme n.m. Doctrina dei apairaires dau Pacte de l'Atlantic Nòrd.

atlantosaure n.m. Reptile fossile dau cretaceu, que podia faire fins à 40 m de lòng.

atlantròp(e) n.m. Ominian fossile descubèrt en Àfrica dau Nòrd, vesin dau pitecantròpe de Java.

atlàs n.m. 1. Recuèlh, ensèm de cartas geografiqui, istoriqui. 2. Promiera vertebre dau coal.

atleta n. 1. Persona que practica un espòrt, espec. l'atletisme. 2. Persona dei muscles foarça desvelopats.

atletic, a adj. D'atleta; relatiu à l'atletisme.

atletisme n.m. Ensèm dei espòrts individuals comprenent de corsas de plat e d'obstacles e de concors de saut e de lançar (disc, pes, etc.).

atm (fis.) Simbòle de l'atmosfèra.

atman n.m. (relig.) Dins l'indoïsme, alen de vida, ànima.

atmosfèra n.f. 1. (geogr.) Jaç gasós qu'envelopa un còrs celèste; ◇ (espec.) *Atmosfèra terrèstra*: Atmosfèra constituïda d'ària qu'es à l'entorn de la Tèrra fins à una autessa pas ben determinada, m'una densitat descreissenta à mesura que si pua, sèti dei fenomènes meteorologics. 2. (fig.) Condicion psicologica dintre un ambient determinat ò un periòde donat, que depende dei situacions viuudí, dei rapoarts establits, etc.: *S'atrovar dins una atmosfèra ostila, l'atmosfèra de la fin dau siècle*. 3. (fis.) Unitat de mesura de la pression d'un gas ò d'una vapor, que vau 101325 pascals (simb.: atm.).

atmosferic, a adj. Relatiu à l'atmosfèra: *Li condicions atmosferiqui*. ◇ *Motor atmosferic*: Motor que lu sieus cilindres son totjorn alimentats en ària à la pression atmosferica, sensa sobrepession ni alimentacion forçada.

atmosfericament adv. Dau ponch de vista de l'atmosfèra.

atocament n.m. Accion de tocar leugierament, en particulier mé la man. Var.: **tocament**. Sin.: **paupadura, paupament, tocada, tocadís**.

atocar n.m. Faire un atocament. Var.: **tocar**. Sin.: **paupar**.

atòl n.m. Islas dei mars tropicali, formadas d'esteus coralians qu'entórnon una laguna centrala, lo *lagon*.

atòme n.m. 1. Constituent elementari de la matèria, assemblatge de particulas fundamentali: *Un còrs constituït d'atòmes identics es un còrs simple*. 2. Quantitat pichina pichina de quauqua ren: *Non a un atòme d'intelligença*. ■ L'atòme es constituït d'un nucleu massiu (10 000 còups mai pichin que l'atòme eu-meme) enviroat d'una nebla d'electrons, particulas cargadi negativament. Lo nucleu es constituït de neutrons, sensa carga electrica, e de protons, cargats positivament. Dins un atòme donat, lo nombre de protons, egal au nombre d'electrons, es lo nombre (ò numèro) atomic.

atòme-grama n.m. Massa en gramas d'una mòla d'atòmes d'un element quimic.

atomic, a adj. 1. Relatiu ai atòmes. 2. *Massa atomica*: Rapoart de la massa de l'atòme d'un element quimic au dotzenc de la massa dau carbòni. 3. *Numèro ò nombre atomic*: Numèro d'òrdre d'un element dins la classificacion quimica, qu'es parier au sieu nombre d'electrons (doncas au sieu nombre de protons). 4. *Energia atomica*: Energia liberada per de reaccions nucleari. 5. *Arma atomica*: Arma qu'emplega li reaccions de fission dau plutòni ò de l'urani, emplegada per lo premier còup en lo 1945 còtra lo Japon.

atomicitat n.f. 1. (quim.) Nombre d'atòmes contenguts dins una molecula. 2. (econ.) Caractèr de l'ofèrta ò de la demanda sus un mercat dont lu vendèires ò lu crompaires son pron importants e nombrós per que degun d'elu poasque, per la sieu accion soleta, aver una

influença sobre lo foncionament dau mercat e, en seguida, sobre la determinacion dau prètz.

atomisacion (-izacion) n.f. Accion d'atomisar; lo sieu resultat.

atomisaire (-izaire) n.m. Aparelh que sièrve à expandir finament de liquides, solucions ò suspensions.

atomisar (-izar) vt. 1. Destrúger mé d'armas atomiqui. 2. Redurre un còrs en fini particulas à partir dau sieu estat liquide. 3. Desagregar, partejar (un grope, un ensèm coerent, quauqua ren.).

atomisat(-izat), ada adj. Qu'a subit lu efèctes dei radiacions nucleari.

atomisme n.m. (filos.) 1. Doctrina antica per la quala l'univèrs es fach d'atòmes combinats entre elu mecanicament e d'azard. 2. *Atomisme logic*: Teoria de B. Russell, que ve lo monde coma un ensèm de fachs que s'exprimisson dins un lengatge logic formalisat.

atomista n. 1. Especialista de fisica atomica. 2. Apareire de l'atomisme filosofic.

atomistic, a adj. Relatiu à l'atomisme.

atomistica n.f. Sciença qu'estúdia lu atòmes e li sieu proprietats.

atonalitat n.f. Escritura musicala contemporanea, caracterisada en particulier per l'abandon dei règlas de l'armonia classica, qu'emplega lu dotze degràs de la gamma cromatica.

atòne, a adj. 1. Qu'es ò que sembla sensa vitalitat, sensa vigor; que manca de dinamisme. Sin.: **flac, apatic, molastrós**. 2. (ling.) Que non poarta l'accent tonic, en parlant d'una vocala ò d'una sillaba.

atonia n.f. Caractèr de cen qu'es atòne, que manca de foarçs, de vitalitat. Sin.: **flaquezza, apatia**.

atonic, a adj. Que pertòca l'atonia ò n'en resulta.

atots n.m. [a'tus] 1. Color causida ò pillhada d'azard e l'emportada sobre li autri, dins lu juècs de cartas. 2. (fig.) Elements que perméton de reüssir: *Aver toi lu atots en mans*.

atoxic, a adj. (med.) Qu'a minga toxicitat.

A.T.P. (sigla) Adenosina trifosfat.

atrabilari, ària adj. e n. (fig.) Que si pòu irritar facilament. Sin.: **bilós, renós, irós, pissavinaigre** (pop.).

atraccion n.f. 1. Proprietat d'atraire: *L'atraccion dau pòle magnetic, l'atraccion terrèstra*. ◇ *Lèi de l'atraccion universala de Newton*: Lèi que di que toi lu còrs s'atíron mutualament en rason dirècta dei sieu massas e en rason invèrsa au cairat dei sieu distanças. ◇ *Atraccion moleculària*: Foarça de coesion entre li moleculas d'un còrs. Sin.: **atirament**. 2. (ling.) Procèssus d'assimilacion que fa qu'un mòt adapta lo sieu aspècte morfologic à n-aqueu d'un autre mòt m'au quau es en rapoart. ◇ Modificacion d'una forma en foncion d'una altra forma en rapoart sintactic embé la promiera. - *Atraccion modala*: En latin, emplec dau subjunctiu en plaça de l'indicatiu per assimilacion dau subjunctiu de la principala. - *Atraccion dei genres*: **Un espècia d'arlèri**. 3. (fig.) Foarça que tende à atirar lu èstre vivents vèrs quauqu'un ò vèrs quauqua ren: *Atraccion fisica, sexuala*. Sin.: **atirança, atirament, atrach, fascinacion, simpattia**. 4. (ext.) Cu (ò cen que) fa nàisser l'interès de

quauqu'un. ◇ Numèro sensacional, qu'atira lo public, dins un spectacle de varietats ò una revista: *Lu elefants son l'atraccion d'aqueu circ.* ◇ (au pl.) Divertiments, espectacles atractius: *Li atraccions d'un pargue, una localitat sensa gaire d'atraccions.*

atrach n.m. Qualitat que permete à una persona d'èstre atraienta, de plaser. Sin.: **atirança, atraïment.** ◆ n.m. pl. Cen que fa la seduccion d'una frema, en parlant dei elements fisics. Sin.: **atraïment.**

atractiu, va adj. Qu'a lo poder d'atraire. Sin.: **atiraire, atraient.**

atractivament adv. (rare) Embé atraccion.

atractiva n.f. Atirança, atrach.

atraent, a adj. Que pòu atraire, per li sieu qualitats, lo sieu poder de seduccion. Var.: **atraient, atractiu.**

atraient, a adj. Atraent.

atraïment n.m. Atrach(s).

atraire vt. 1. Tirar, menar vèrs la si-meme: *La caramida a lo poder d'atraire lo fèrre, aquela vision m'atraèt lo regard.* 2. Faire venir en provocant d'interès: Es un spectacle que va atraire foarça monde. Sin.: **atirar.** ◆ **s'atraire** v.pr. Si faire venir un vèrs l'autre. Sin.: **s'atirar.**

atrapa n.f. Mistificacion, engan fach per si divertir. Var.: **atrapadura.** Sin.: **menchonada, enganada, trufaria.**

atrapa n.f. Esgarradura. Var.: **trapa.**

atrapadissa n.f. Menchonada, atrapa.

atrapar (s') vt. Restar pilhat m'ai vestits dins un claveu.

atràs n.m. 1. Atiralh. 2. Lo tot dei cordatges e dei carelas previst per l'establiment de la manòbra dei velas.

atrassar vt. Provedir una nau m'ai sieus atràs.

atrassi n.m. Bandiera de confraria. Sin.: **piata.**

atravalir (s') v.pr. (*m'atravalissi*) Somnolar. Sin.: **faire un penec, penequejar, entredormir.**

atraversar vt. (*atraversi*) 1. Passar au travèrs (finda fig.): *Atraversar la carriera, un país, aquela idea m'a atraversat l'esperit.* 2. (fig.) Viure, passar: *Ai atraversat un periòde dificile.* 3. Passar d'un costat à l'autre: *La pluèia a atraversat l'estòfa.* Sin.: **traversar.**

atreçar vt. (mar.) Garnir (una nau, un aubre) dau sieu armeg. Sin.: **armejar, garnir.** ■ *Atreçar* es un italianisme (*attrezzare*, li cau preferir lu sinonimes).

atremolar vt. (*atremoali*) Faire tremolar; rendre tremolant.

atrempar vt. Escaufar progressivament (un forn per lo vèire).

atrempatge n.m. Accion d'atrempar.

atrencaduras n.f. pl. Charchèlis.

atresia n.f. (med.) Estrechor ò obstruccion d'un orifici ò d'un conduch naturals.

atresic, a adj. Relatiu à l'atresia; que patisse d'atresia.

atressí adv. Parierament, ensin coma: "*Atressí cum la candela / Que si meteissa destrui / Per far clartat ad autrui, / Chant...*" (Pèire Ramon de Tolosa).

atri n.m. 1. Pèça principalà que comandava la distribucion de la maion romana, m'una dubertura

cairada au mitan dau teule per reculhir l'aiga de pluèia. 2. Cort costejada de portics, davant d'uni glèias primitivi.

atribucion n.f. 1. Accion d'atribuir: *L'atribucion d'un prèmi.* 2. (gram.) *Complement d'atribucion:* Complement que designa la persona ò la caua au benefici de cu ò de que es facha l'accion: **Fraire** es *complement d'atribucion* dins la frasa *Doni un libre à mon fraire.* ◆ pl. 1. Poders que son atribuïts à una persona. 2. (dr.) Devolucion d'un ben en favor d'un dei copartejaire au cors d'un partiment.

atribuible, a adj. Que pòu èstre atribuït.

atribuir vt. (*atribuissi*) 1. Autrejar, acordar coma avantatge, donar. 2. Considerar (quauqu'un) coma l'autor, (quauqua ren) coma la causa: *Òbra atribuïda à un autor conoissut, falhiment atribuït à una marrida negociacion.*

atribut n.m. 1. Cen qu'apartèn à quauqu'un ò à quauqua ren: *Lo rire es un atribut de l'òme.* ◇ (filos.) Proprietat d'una substança. 2. Simbòle estacat à una foncion: *La balança es l'atribut de la justícia.* 3. (gram.) Tèrme (adjectiu, nom, etc.) que qualifica lo subjècte ò lo complement d'objècte dirècte per l'intermediari d'un vèrbo (*èstre, devenir, semblar*, etc. per l'atribut dau subjècte, *rendre, nomenar*, etc. per l'atribut de l'objècte). ◇ (log.) Predicat.

atributari, ària n. (dr.) Persona que quauqua ren li es estat atribuït.

atributiu, iva adj. (log.) Qu'indica ò enóncia un atribut.

atricion n.f. Regret d'aver ofensat Dieu, causat per la peur dau castic etèrne. Sin.: **contricion imperfacha.**

atriquia n.f. Mancança congenitala de pels.

atristant, a adj. Que rende triste.

atristar vt. Rendre triste. Var.: **entristar, entristesir.** Sin.: **alanguir.** ◆ **s'atristar** v.pr. Devenir triste.

atrobear vt. (*atròbi*) Atrovar.

atròç, a adj. Atròce.

atroçament adv. D'un biais atròce; embé atrocitat.

atròce, òça adj. 1. Que provòca la repulsion, qu'es insostenible per la sieu crudelitat, la sieu duretad ò la sieu laidessa: *Un crimi atròce.* 2. Insuportable, penós d'endurar: *D'atròci sofrenças.* Var.: **atròç.** Sin.: **afros, espaventable, orresc, monstruós.**

atrocitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es atròce. Sin.: **barbaria, bestialitat, crudelitat, brutalitat, ferocitat, feresa, feressa.** 2. Accion crudèla, crimi: *Aquela persona es responsabla d'atrocitats.*

atrofia n.f. (med.) Diminucion de volume e marrit foncionament d'un teissut, d'un organe, d'un organisme.

atrofiar (s') v.pr. 1. (med.) Diminuir de volume, en parlant d'un membre ò d'un organe. 2. Perdre de vigor, s'anequelir; si degalhar.

atrofiat, ada adj. Qu'a subit una atrofia.

atrofic, a adj. Relatiu à l'atrofia; pertocat per l'atrofia. ◇ *Riniti atrofica:* Ozène.

atropament n.m. Recampament pauc ò pron animat de personas per carriera. Var.: **atropelada, atropelament.**

atropelada n.f. Atropament.

atropelament n.m. Atropament.

atropar vt. Recampar de personas. Var.: **atropelar**. Sin.: **amassar, acampar**. ♦ **s'atropar** v.pr. Si recampar en fola.

atropelar vt. (*atropèli*) Atropar.

atropina n.m. Alcaloïde extrach de la beladòna, emplegat per dilatar la pupilha e combatre lu espasmas.

atropisme n.m. Toi lu simptòmas provocats per l'abús d'atropina ò de beladòna.

atropar vt. (*atròvi*) Trovar. Var.: **atropar**. ♦ **s'atropar** v.pr. 1. Si trovar. 2. Si verificar. Sin.: **si realisar, s'endevenir, aparéisser**.

atrumar (s') v.pr. Devenir escur, en parlant dau ceu. Sin.: **si cargar, s'aniular, si neblar**.

atubafuèc n.m. Cen que sièrve à atubar un fuèc (preparacion, brondilhas, etc.). Sin.: **alumafuèc**.

atubacigarros n.m. inv. Pichin dispositiu per atubar li cigarretas, lu cigarros (especialament dins una automobila). Sin.: **alumacigarros**.

atubagàs n.m. Pichin aparelh de coïna que sièrve à botar fuèc au gas per escaufament d'un filament e produccion de belugas. Sin.: **alumagàs**.

atubaire n.m. D'un temps, persona encargada d'atubar e d'amurcir lu lumes publics. Var.: **alumenaire**. Sin.: **alumaire de fanaus**.

atubament n.m. Accion d'atubar; lo sieu resultat. Sin.: **alumenament**.

atubar vt. Enflamar, botar fuèc à: *Atubar un fuèc, una cigarreta*. Sin.: **acendre, atubar, alumenar**. Contr.: **amurcir**.

atueissègre vt. Avelenar.

atupir vt. Amurcir Sin.: **demurcir**.

atupor n.m. Pichin còne metallic per amurcir li candelas. Sin.: **moflet, amurceccandelas, estofalume**.

Au Simbòle de l'aur.

au art. Contraccion per *à lo*.

aub n.f. 1. Promiera lutz de la jornada, quora lo soleu naisse à l'horizont. Sin.: **davantjorn**. ♦ *À poncha d'auga*: D'ora, tant leu que lo jorn si lèva. Sin.: **de primauba**. ♦ *À l'auga de*: Au començament de. 2. (lit.) Mena de trobar que mete l'amor en valor per lo biais d'una gaida e de doi amorós. Aquelu d'aquí pàsson la nuèch ensèm fins à l'auga. Es l'auçar dau solèu e la crida de la gaida qu'anóncion lo desseparament dei amorós que si dèvon escapar per non si faire peçugar per l'espós gelós. L'alba es una cançon d'aflat populari messa en valor per Giraut de Bornelh, Fauquet de Romans, Bertrand d'Alamanon, etc. Au s. IXⁿ li auguèt finda una auba religioa dicha bilingüa, un poema cristic que lo soleu d'aquela auba es lo Soleu de Justícia que n'en parlava lo profeta Isaiàs. Si poiria que fuguesse l'antenada de l'auga profana.

aub n.f. Aubre que li sieu fuèlhas son lusenti au dessobre e blanqui au dessota. Sota la bofada de l'aura sèmblon tremolar. Lu sieus borrons e la sieu rusca son febrifuges e diuretics. Var.: **alba, albar**. Sin.: **aubre blanc** (*Populus alba*).

aub n.f. (liturg. catol.) Lònga rauba d'estòfa blanca que poàrton lu prèires e lu servents pendent lu oficis e finda lu promiers comuniant.

aubada n.f. Concèrt donat à l'auga sota li fenèstras de quauqu'un. Sin.: **chamada**.

aubaliga n.f. Aliga.

aubaliguier n.m. Aliguier.

aubanèl n.m. Aubaneu.

aubaneu n.m. Sòrta de pichin faucon gris e blau. Var.: **albanèl, aubanèl**.

aubarea n.f. Luèc plantat de pibolas. Var.: **albarea, aubareda**.

aubareda n.f. Aubarea.

aubenc n.m. Aubrum.

auberc n.m. Lònga còta d'armas dei òmes de l'Atge Mejan. Var.: **ausberc**.

aubergaire, airtz n. Aubergista.

aubergament n.m. Accion d'aubergar. Var.: **aubergatge**.

aubergar vt. Lotjar; donar un luèc de sejojn à.

aubergatge n.m. Accion d'aubergar. Var.: **aubergament**.

auberge n.m. 1. (anc.) Establiment dont si podia manjar e durmir. ♦ *Auberge espanhòu*: Dont cadun poarta lo sieu manjar. 2. (mod.) Restaurant ò ostalaria, generalament en campanha. Var.: **aubèrja**.

aubergista n. Persona que tèn un auberge. Sin.: **òste**.

aubèrja n.f. Auberge.

aubespin n.m. Aubre ò aubrilhon espinós dei flors blanqui ò ròsi e dei grum roges (Família dei rosaceas, genre *crataegus*). Var.: **aubrespin**. Sin.: **espina blanca**.

aubinatge n.m. (ist.) Drech que donava au sobeiran la succession d'una persona installada dins un país sensa èstre naturalisada.

auborar vt. Metre drech. Var.: **auborejar**. Sin.: **quilhar, dreçar**.

auborejar vt. Auborar.

auborn n.m. Amborn.

aubre n.m. 1. Granda planta linhoa vivaça que lo sieu pen, qu'es tengut au soal per de raïç, si carga de brancas e de fuèlhas solament à partir d'una autessa donada. ♦ *Aubre de Minèrva, dau cruci*: Olivier. 2. (mar.) Lònga pèça de boasc ò de metal, de seccion generalament circularia, quilhada verticalament ò oblicament per portar una vela. ♦ *Aubre à pibola*: Aubre d'una pèça soleta. ♦ *Aubre mèstre*: Aubre principal. ■ Dins una nau, de la proa à la popa, avèm *l'aubre de trinquet, l'aubre mèstre e l'aubre de mejana* (artimon). 3. Lònga pèça ficada dins lo soal per issar un drapeu, de senhaus. 4. Axe que transmete ò transforma un movement. – *Aubre motor, aubre jasant* (ò *aubre de cocha*): Aubre directament mes en movement per la màquina motritz, espec. dins una nau ò un molin de vent. 5. Objècte, representacion que la sieu forma evòca li ramificacions d'un aubre. 6. (anat.) *Aubre de vida*: Arborisacion formada per la substança blanca dau cercelet en si decopant sus la substança grisa. 7. *Aubre genealogic*: Representacion grafica en forma d'aubre, que li sieu ramificacions figuron la filhacion dei membres d'una família. 8. (ling. e inform.) Representacion ierarquisada d'una estructura sintactica, logica. ♦ n.m. pl. (mar.) Ensèm dei aubres d'una nau. Sin.: **lu aubres, l'auborada**.

aubrespin n.m. Aubespin.
aubret n.m. Pichin aubre. Var.: **aubrilhon**, **aubron**.
aubricòt n.m. Abricòt. Var.: **arbricòt**, **ambricòt**.
aubricotier n.m. Abricotier. Var.: **arbricotier**, **ambricotier**.
aubrilhon n.m. Pichin aubre. Var.: **aubret**, **aubron**. ◇ Vegetal linhós, ramificat despí lo pen, que non despassa pas 4 m d'autessa; arbuste.
aubron n.m. Pichin aubre. Var.: **aubret**, **aubrilhon**.
aubrum n.m. Partida jova dau fust e dei brancas d'un aubre, en periferia, sota la rusca, mai clara que lo coar. Sin.: **aubenc**.
auburnian adj. m. Que combina lo regime celluari e lo trabalh en atalhier pendent la jornada, en parlant d'un regime penitenciari.
auc n.m. Mascle de l'auca.
auca n.f. Auceu palmipède, dau coal lòng e dau bèc larg, que n'en conoissèm divèrsi espècias sauvatgi (n'i a que vívon dins li regions artiqui e pàsson l'ivèrn en Occitània) e una domestica, alevada per la sieu carn e lo sieu fetge sobrecargat de graissa per lo gavatge. ◇ *Auca fèra*: Auca dau plumatge cendrat. ◇ *Auca fèra dei meissions*: Auca sauvatja. ◇ *Auca fèra de la tèsta blanca*: Auca vesina dau gabian. ◇ *Auca negra*: Auca sauvatja dau bèc cort, que fa lo nido au Nòrd e passa l'ivèrn sus li coastas d'Euròpa. ◇ *Auca de mar*: Gabian. ◇ *Auca novèla*: Pichon de l'auca. Var.: **aucon**, **auquet**. ◇ *Pas de l'auca*: Pas de marcha d'usatge dins d'uni armadas (en particulier alemanda e russa). ◇ *Juèc de l'auca*: Juèc que si juèga mé doi dats sobre un carton dont li a d'aucas dessenhadi cada nòu casas.
auça n.f. 1. Fach de s'acréisser en autessa, de rejónher un niveau mai elevat. 2. Ondulacion vibratòria que si manifesta à la susfàcia de l'aiga en seguida à l'accion dau vent, dei corrents, etc., donant un movement ascendent e descendent de l'aiga. Var.: **auçada**. Sin.: **èrsa**, **maron**, **onda**. 3. Aumentacion de valor: *L'auça dei prètz, dei temperaturas*. Sin.: **augment**, **creis**, **acressement**. 4. (tecn.) Objècte ò dispositiu que permete d'auçar. 5. (arm.) Aparelh plaçat sobre lo canon d'una arma de fuèc, que sièrve à ponchar. ◇ *Angle d'auça d'una arma*: Angle entre la linha de tir e la linha de site.
auçabaissa n.f. Aparelh per si balançar, qu'una extremitat cala quora l'autra s'auça. Sin.: **bascula**.
auçament n.m. Accion d'auçar. ◇ *Auçament d'espaldas*: Movement dei espaldas per indicar lo mesprètz ò l'indiferença. Sin.: **auçar**.
auçar vi. Mandar lo sieu crit, en parlant de la nuèchola.
auçar vt. 1. Elevar, metre mai aut: *Auçar lu braç, auçar la man*. 2. Faire montar, aumentar: *Auçar lu prètz*. 3. Aumentar l'intensitat (d'un son): *Auçar la votz*. Sin. (2 e 3): **acréisser**. ◆ **s'auçar** v.pr. Si metre drech (en parlant de quauqu'un qu'èra assetat, estendut, au soal, etc.).
auçar n.m. Auçament.
auçavòla n.f. Àneda sauvatja de pichina talha (lònga fins à 40 cm). Sin.: **renèla**, **sarcèla**, **lapareu**.
aucèla n.f. Femèla de l'auceu.

aucelalha n.f. Lo monde dei auceus. Var.: **aucelum**, **aucelamenta**.
aucelaire, **airitz** n. Persona que vende d'auceus.
aucelamenta n.f. Aucelalha.
aucelar vi. Tendre la ret, la leca per agantar lu auceus.
aucelaria n.f. Negòci dont si vèndon d'auceus.
aucelàs n.m. Auceu de granda talha. ◆ (fig.) Niais.
aucelet n.m. Aucelon.
aucelier, a n. Persona que pilha lu auceus à la leca ò à la ret.
aucliera n.f. Grandà gàbia per lu auceus.
aucelon n.m. Jove auceu.
aucelum n.f. Aucelalha.
auceu n.m. 1. Vertebrat ovipar, provist d'un bec, cubèrt de plumas, de la respiracion pomonària, dau sang caud, que lu sieus membres posteriors li sièrvon per la marcha e lu anteriors, ò alas, li sièrvon per volar. Sin. corrent: **passeron**. 2. Nèsci. ◇ *Auceu de gàbia*: Abrutit, imbecile. 3. (pop.) Sèxe de l'òme. Sin.: **passeron** (fam.), **bícol** (pop.).
auceu-trompeta n.m. Agami.
auciera n.f. Gròs cordatge emplegat per li mandòbras de foarça. Sin.: **liban**.
auciprès n.m. Conifèr dau fulhatge persistent, comun dins lo sud d'Euròpa, sovent plantat à faire baranha copavent. Var.: **ciprès**, **autciprès**, **auciprier**.
auciprier n.m. Auciprès.
aucipriera n.f. Luèc plantat d'aucipriers.
aucir vt. (*aucissi*) Tuar. Var.: **aucire**.
aucire vt. Aucir.
aucon n.m. Pichina auca. Var.: **auquet**, **auca novèla**.
audàcia n.f. 1. Coratge, ardiessa.: *Mancar d'audàcia*. Sin.: **ardidessa**. 2. Insolença: *Que audàcia!* Sin.: **front**, **afrontaria**, **ardiment**.
audaciós, oa adj. e n. Qu'a d'audàcia; decidit, temerari.
audaciosament adv. Embé audàcia.
audenc, a adj. e n. De l'Aude.
audibilitat n.f. Fach d'èstre audible.
audiblement adv. D'un biais audible.
audible, a adj. 1. Que l'aurelha n'a la percepcion. 2. Que pòu èstre audit sensa desplaçar: *Aquela cançon non es audibla!*
audicion n.f. 1. Foncion dau sens de l'audida: *Un problema d'audicion*. Sin.: **escotada**. 2. Accion d'audir, d'escotar: *L'audicion dei testimònis*. 3. Presentacion per un artista dau sieu repertòri, d'una scena, en vista d'obtenir un engatjament: *Passar una audicion*.
audicionar vt. Escotar quauqu'un (un actor, un cantaire) que presenta lo sieu repertòri, de cançons, etc., li faire passar una audicion. ◆ vi. En parlant d'un actor, d'un cantaire, etc., passar una audicion.
audida n.f. Sens de la percepcion dei sons. Sin.: **audir**.
audidor n.m. Pelaira que limita l'aurelha mejana à respiech dau conduch auditiu extèrne e transmete li vibracions de l'ària ai ossilhons dins l'aurelha intèrna. Sin.: **audion**.

audiència (-ència) n.f. 1. Entrevista acordada per un superior, una personalitat, etc.: *Demandar una audiència au Papa*. 2. (dr.) Adunança que lo tribunal li aude li partidas, lu testimònis, lu plaidejats e rende la sieu decision. 3. Atencion, interès provocat dins lo public, espec. per una emission de ràdio ò de television.

audiencier n.m. (dr.) Uissier encargat dau servici interior dei tribunals.

audimètre n.m. 1. Aparelh que li cadenas de TV ò de ràdio emplégon per mesurar lo taus d'escota d'una emission. 2. (fam.) Audiència (3): *Faire una programacion en foncion de l'audimètre*.

audimetria n.f. Mesura de l'audiència d'una emission de television ò de ràdio.

audimutitat n.f. Absença congenitala de lengatge d'un subjècte que non a de deficits auditius ni intellectuals manifestes.

àudio, audiò adj. inv. Que pertòca l'enregistrament ò la transmission dei sons.

audioconferença (-ència) n.f. Teleconferença assegurada embé de mejans de comunicacion que permèton solament la transmission de la paraula e, eventualament, de documents grafics.

audiodisc n.m. Disc dont son enregistrats de sons (per op. à *videodisc*). Sin.: **disc àudio, audiograma**.

audioelectronic, a adj. Que pertòca l'audioelectronica.

audioelectronica n.f. Electronica aplicada à l'enregistrament e à la transmission dei sons.

audiofil(e), a adj. Persona apassionada d'electroacostica.

audiofòne n.m. Pichin aparelh acostic que li personas qu'àudon mau poàdon portar à l'aurelha.

audiofrença (-ència) n.f. Si di d'una frença que correspoande à de sons audibles, emplegada per la reproduccion e la transmission dei sons.

audiogenic, a adj. Relatiu à l'audida.

audiograma n.m. 1. Corba caracteristica de la sensibilitat de l'aurelha ai sons. 2. Disc ò caisseta àudio (per op. à *videograma*).

audiologia n.f. Sciènça qu'estúdia l'audicion.

audiomètre n.m. Aparelh que permete de mesurar l'acuitat auditiva; acomètre.

audiometria n.f. Mesura de l'acuitat auditiva; acometria.

audiometric, a adj. Relatiu à l'audiometria.

audion n.m. Audidor.

audionumeric, a adj. *Disc audionumeric*: Disc que lu sons li son enregistrats sota la forma de signals numerics e lejuts m'un sistema à lasèr. Sin.: **disc numeric**.

audiooral, a adj. Si di d'un ensenhament qu'es essencialament basat sobre l'escota e l'expression orala.

audioprotesista n. Pratician que vende, adapta e contraròtla li protèsis auditivi.

audiovisual, a adj. Qu'apartèn ai metòdes d'enregistrament, de comunicacion ò d'informacion qu'assòcion l'imatge e lo son.

audiovisual n.m. 1. Ensèm dei metòdes e dei tecnicas qu'assòcion l'imatge e lo son. 2. Òbra, montatge, emplegant à l'encòup l'imatge (fixe ò animat) e lo son enregistrat.

audir vt. 1. Percepir de son, de votz, de bosins mé l'aurelha: *Audir una melodia, un crit, ai audit quauqu'un que parlava*. 2. (ext.) Emparar, aver conoissença: *As audit la nòva?* ◇ *Audir dire*: Emparar en parlant, dins una discutida, etc. 3. (lit.) Escotar: *Audir la messa*. 4. (dr.) *Audir li partidas, lu testimònis*: Escotar li sieu deposicions. 4. Escotar de preguieras, de recomandacions, etc.: e li pilhar en còmpte: *Ai audit la voastra demanda*. ◇ (ext.) Metre en pràctica, seguir: *Audir un conseu, l'opinion de quauqu'un*. 5. Capir: *S'ai ben audit, non mi voales ajudar*.

audir n.m. Audida.

audit n.m. 1. Procedura de contraròtle de la comptabilitat e de la gestion d'una societat e de l'execucion dei sieus objectius. 2. Persona encargada d'aqueu contraròtle. Sin. (2): **auditor**.

auditiu, iva adj. Que pertòca l'audida ò l'aurelha en tant qu'organe de l'audida: *Lo conduch auditiu, sofrir d'un problema auditiu*.

auditòri n.m. Ensèm dei personas qu'escóton un discors, una emission radiofonica, etc., qu'assiston à un cors. Sin.: **public**.

auditor, itritz n. 1. Persona qu'escota un cors, un concèrt, una emission radiofonica, etc. ◇ *Auditor liure*: Dins una universitat, persona que seguísse lu cors sensa èstre inscricha. 2. Audit (2). 3. (dr.) En França, foncionari novelari au Conseu d'Estat ò à la Cort dei Còmptes. ◇ *Auditor de justícia*: Futur magistrat, escolan à l'Escòla nacionala de la magistratura.

auditorat n.m. Foncion d'auditor.

auditorium n.m. Sala d'audicion per d'òbras teatrals ò musicals, per d'emissions de ràdio ò de television e per d'enregistrament sonòres.

aufa n.f. Papilionacea que li sieu fuèlhas sièrvon en banastaria. Sin.: **espart**. ◇ *Tirar l'aufa*: Trufar, enganar.

auguier adj. m. *Cat auguier*: Cat de mar.

augur n.m. (Antiqu. rom.) prèire encargat de traire de presatges à partir dau vòl, dau cant dei auceus, etc. Var.: **auguraire**.

auguraire n.m. (Antiqu. rom.) Augur.

augural, a adj. Relatiu ai augurs.

augurament n.m. (Antiqu. rom.) Prediccion, art de l'augur.

augurar vt. 1. (italianisme) Desiderar, esperar per una altra persona que quauqua ren si fague: *T'auguri de reüssir*. 2. Exprimir aqueu desidèri: *T'auguri una boana annada*. ◆ vt. ind. Traire un presatge, un pressentiment (de): *Aqueu trabalh laissa ben augurar de la seguida*. Sin.: **predire**.

auguri n.m. 1. (Antiqu. rom.) Presatge trach d'un signe celèste. 2. Presatge, signe que sembla anonçar l'avenir: *Èstre de boan, de marrit auguri*.

auguste, a adj. (lit.) Qu'inspira lo respècte, la veneracion. ◆ n.m. (ist.) (M'una majuscula) Títol dei emperaires romans.

auguste n.m. Au circ, palhasso mascarad de colors vivi.

augustin, a n. Religiós, religiosa que seguísse li règlas espirituali de sant Augustin.

augustinian, a adj. e n. Que pertòca sant Augustin, la sieu teologia de la gràcia.

augustinisme n.m. 1. Doctrina de sant Augustin, en particulier sobre la gràcia. 2. Doctrina dei jansenistas que si reclamàvon de sant Augustin.

aujar v. 1. Aver l'ardiessa, lo coratge de: *Aujar parlar en public*. 2. (lit.) Temptar, entreprendre embé coratge. Sin.: **si riscar** (à).

aujat, ada adj. 1. Fach embé coratge, riscat: *Una temptativa aujada*. 2. Qu'ofende la decença: *Tenir de prepaus aujats*. Sin.: **desconvenent**.

aulanha n.f. Si di d'una persona malauta, pas gaire en gamba, aflaquida: *Que aulanha!*

aulastòma n.m. Sansuga gròssa dei aigas docí qu'ataca lu vèrps, lu molluscs e li granolhas.

aulesc n.m. Rementa; caua vila.

aulic, a adj. (ist.) Qu'apartèn à la cort dei rèis. – *Consehier aulic*: Membre dau Conseu aulic, tribunal dau Sant-Empèri.

augment n.m. Aumentacion. Sin.: **acréissement, creis, auça**.

augmentable, a adj. Que si pòu aumentar.

augmentacion n.f. 1. Acréissement en quantitat, en nombre, en valor, etc.: *L'augmentacion dau nombre de delinquents*. Var.: **augment**. Sin.: **auça**. Contr.: **baissa, diminucion**. 2. Quantitat, soma que si vèn ajustar à una outra: *Autrejar una augmentacion à un emplegat*. ◇ *Aumentacion de capital*: Acréissement dau capital d'una societat per apourt de sòus ò per incorporacion dei resèrvas que figúron au bilanç. 3. (travall ò malha) Ajust d'una malha (ò mai). Contr.: **diminucion**.

aumentar vt. 1. Rendre mai grand, mai important: *Aumentar la sieu fortuna*. Sin.: **acréisser, créisser, auçar**. 2. Acréisser lo prètz de: *Aumentar lo pan*. 3. Autrejar una remuneracion mai importanta: *Aumentar quauqu'un dau cinc dau cent*. ◆ vi. 1. Devenir mai grand, créisser en quantitat, en intensitat, etc.: *Lu prètz an encara aumentat!*, *La mieu paur aumenta*. 2. Devenir mai car: *Lu tomatís an aumentat*.

aumentatiu, iva adj. e n.m. (ling.) Si di d'un prefixe (*sobre*, etc.) ò d'un sufixe (*às*, etc.) que sièrvon à renforçar lo sens d'un mòt: *sobrecargat, grandàs*.

aumentator n.m. Dispositiu que sièrve à aumentar l'efècte, la potença (d'un motor, etc.): *Un aumentador de possada*.

aumòina n.f. Aumòrna.

aumonier n.m. 1. Ecclesiastic estacat à un còrs ò à un establiment. Var.: **armonier**. Sin.: **capelan**. 2. Prèire encargat de distribuir li limòsinas. Var.: **limosinier**.

aumòrna n.f. Don caritable que si fa ai paures. Sin.: **caritat, lemòsina**. Var.: **almòina, aumòina, almòsna**.

aumuça n.f. (anc.) Peliça que portàvon lu canonges e lu cantors à l'ofici.

auca n.f. Anciana mesura de longuessa, emplegada sobretot per li estòfas, que valia 1,20 m. ◇ *Auna antica*

de França: Anciana mesura de longuessa niçarda valent 1,088 m. ◇ *Auna metrica*: Anciana mesura de longuessa niçarda valent 1,020 m.

auçada n.f. Planta dei luècs umides, dei flors jauni (Família dei compauadas).

auoir vt. (*auissi*) (lit.) Acablar quauqu'un, lo curbir publicament de vergonha. Sin.: **aclapar, aborrrir**.

aup n.m. Alp.

aupenc, a adj. Dei Aups ò de la montanha auta. Var.: **alpin, aupin**.

aupin, a adj. Alpin.

auquet n.m. Pichina auca. Var.: **aucon, auca novèla**.

auqueta n.f. Àneda dei regions boreali, que passa l'ivèrn sus li costas de França, dont si noirísse de cauquilhatges.

aur n.m. 1. Metal preciós d'un jaune lulent, inalterable à l'ària e à l'aiga, que fonde à 1064°C; element (Au) de n° atomic 79, de massa atomica 196,97. 2. Aliatge d'aquesto metal mé d'autres metals (argent, niquèl, zinc, etc.) emplegat en joielaria, en dentistaria, etc.: *Una dent en aur, aur blanc, gris, jaune, vèrd*. 3. *Aur negre*: Petròli. ◆ adj. inv. *Valor aur*: Valor exprimida per una unitat monetària convertibla en aur.

aura n.f. 1. (lit.) Atmosfèra espirituala qu'envelopa un èstre ò una caua. 2. (med.) (anc.) Signe anonciator d'una crisi d'epilepsia. 3. Aureòla que solets lu iniciats poàdon vèire, dins li sciéncias ocults.

aura n.f. Vent: "*Quand la doça aura venta/Devèrs vòstre país/Vejaire m'es qu'es senta/Un vent de paradís*" (B. De Ventadorn).

àura adv. 1. Au moment present. 2. (conj.) Pura, ma: *Ti dii aquò, àura se non t'agrada...*

aurada n.f. Daurada.

auranciacea n.f. *Auranciaceas*: Família de plantas dicotiledoneï dialipetali, coma lo portegalier, lo cedratier. Sin.: **rutaceas**.

aurassa n.f. Vent foart. Sin.: **ventàs**.

aurelha n.f. 1. (anat.) Organe que sièrve à la percepcion dei sons: *L'aurelha drecha, l'aurelha seneca, èstre balord d'una aurelha*. Var.: **aurilha**. ◇ *Aurelha extèrna*: Formada dau pavallon e dau conduch auditiu. ◇ *Aurelha mejana*: Cavitat de l'oàs temporal, que contèn tres oàs pichins. ◇ *Aurelha intèrna*: Constituida dau laberint. ◇ (fig.) *Durbir li aurelhas*: Èstre atentiu per escotar. ◇ *Tendre (poàrger, parar) l'aurelha*: Escotar embé atencion. ◇ *Si tapar li aurelhas*: Refudar d'audir. ◇ (fig.) *D'aquesta aurelha non audi ren*: Non voali audir parlar d'aquò. ◇ *Dire quauqua ren à l'aurelha*: Parlar bas per empachar lu autres d'audir, espec. per confidar un secret. Sin.: **parlar sotavotz**. ◇ (fig.) *Lu barrís an d'aurelhas*: Si di dins un luèc ò dins un ambient dont li a d'espías lèsti à s'apropriar un secret, una confidença. ◇ (fig.) *Intrar per una aurelha e sortir per l'autre*: Si di d'una caua audida e immediatament oblidada. 2. (ext.) Audida: *Èstre delicat d'aurelha, un son agradiu à l'aurelha*. ◇ *Dur d'aurelha* (eufem.) Balord, ò que non aude ben. - (fig.) Que non vòu capir. ◇ *Rompre li aurelhas*: Si di per un son desagradu ò tròup foart ò per un prepaus que non si vòu audir (espec. venent de quauqu'un qu'insistísse). 3. (fig.) Sensibilitat particuliera

per la música, capacitat de l'escotar e de la reproduire exactament: *Aver d'aurelha*. ◇ *Sonar, cantar à l'aurelha (d'aurelha)*: Sonar, cantar sensa conóisser la música ò sensa la saupre legir. 4. (per anton.) Pavalhon auriculari: *Aver li aurelhas grandí, pichini, en fuèlhas de caulet, pilhar quauqu'un per l'aurelha*. ◇ (fig.) *Tirar li aurelhas à quauqu'un*: Li faire de repròchis. 5. (ext.) Objècte que la sieu forma ramenta aquela d'una aurelha. 6. **Aurelha de cat**: Raça de fonge que creisse sus la rusca dei aubres ò sus de raïç moarti (*pleurotus ostreatus*). Sin.: **pleuròt bana d'abondança, negret**.

aurelhada n.f. Còup sus li aurelhas.

aurelhar vt. Escotar.

aurelheta n.f. 1. Caduna dei doi cavitats superiori dau coar, sobre lu ventricules, embé que comunícon, e que li arriba lo sang dei venas. 2. Caduna dei doi partidas d'un capeu, etc. que si recàlon sus li aurelhas (espec.) per protegir dau frèi. 3. (pastissaria) Pasta fina fregida, que si manja esposcada d'un pauc de sucre. 4. (tecn.) Pichin escotaire que si mete dins lo conch de l'aurelha. 5. Fonge foarça preat e conoissut, en forma de trompeta, de color saura, que creisse dins lu boascs (*cantharellus cibarius*). Sin.: **cantarèla manjadissa, cresta de gal, galet, jaunet**. ◇ *Aurelheta crespuda*: Fonge manjadís dei boascs (*helvella crispa*).

aurelhier n.m. Coissin rectangulari ò cairat que sostèn la tèsta d'una persona qu'es au lièch. Sin. (corrent): **coissin**.

aurelhon n.m. Mitan d'abricòt sensa merilhon que si mete en consèrva. ◆ pl. Malautia contagioa deuguda à un virus, que tòca sobretot lu pichoi e si manifèsta per un gonflament e una inflamacion dei glàndolas parotidi. Sin.: **gaidaveus, gautissons**.

aurelhós, oa adj. Atentiu. Sin.: **escotós, atent, atentiu**.

aurelia n.f. Carnmarina transparenta tenchada de blau.

aureliacea n.f. *Aureliaceas*: grope de carnmarrinas mé la sieu ombrèla garnida de banas nombroï, que lo tipe n'es l'aurelia.

aurenja n.f. Arange, portegal. ◆ adj. Color obtengut en mesclant de jaune e de roge.

aurengenc, a adj. Aurenjat.

aurenjat, ada adj. D'una color que tende vèrs l'aurenja. Var.: **aurengenc**.

aureòla n.f. 1. Ceucle que lu pintres, lu esculptors méton à l'entorn de la tèsta dei sants. 2. (fig.) Prestitge, glòria. 3. Ceucle luminós à l'entorn d'un astre, d'un objècte. 4. Taca en forma d'aneu laissada per un liquide ò un còrs gras sus de papier, d'estòfa.

aureolar vt. (lit.) Enviroutar (quauqu'un, quauqua ren) d'una aureòla. ◇ *Èstre aureolat de*: Èstre parat de (glòria, prestitge, etc.).

aureomicina n.f. Antibiotic descubèrt en lo 1948.

auret n.m. Partida replegada e cordurada au bòrd d'una estòfa. Sin.: **orladura**. ◇ *Auret faus*: Qu'es fach m'un tròç de teissut rajustat.

aureta n.f. Aura leugiera. Sin.: **ventolet**.

auretar vt. Faire un auret à. Sin.: **orlar**.

aurfrés n.m. (Atge Mejan) 1. Orladura aplicada sus de teissuts units. 2. Benda larga, orlada d'aur ò d'argent sus de vestiments de glèia: capas, caïblas e dalmaticas.

auric, a adj. (mar.) Si di d'una vela de forma trapezoïdala.

auric, a adj. (quim.) Que contèn d'aur: *Sau aurica*.

auricianur(e) n.m. Sau complèxa de formula generala MAuCN₄, dont M es lo simbòle d'un metal univalent.

auriclorur(e) n.m. Sau complèxa de formula generala MAuCl₄, dont M es lo simbòle d'un metal univalent.

auricular(i), a (-ària) adj. 1. De l'aurelha. ◇ *Testimòni auriculari*: Testimòni qu'a audit cen que repoarta. 2. Que pertòca li aurelhetas dau coar.

auricular(i) n.m. Pichin det de la man. Var.: **marmelin, deton, det de l'aurelha**.

auricula n.f. (anat.) 1. Lòbe de l'aurelha ò aurelha en entier. 2. Prolongament dei aurelhetas dau coar.

auriculat, ada adj. Provist d'auriculas.

auriculotemporal, a adj. Relatiu à l'espaci delimitat per l'aurelha e l'oàs temporal.

auriculoterapia n.f. Terapeutica que vèn de l'acupuntura, que consistisse à garir d'uni afecions en ponhent lo lòbe de l'aurelha.

auriculotomia n.f. Encisa cirurgicala auriculària.

auriculoventricular(i), a (-ària) adj. Que pertòca à l'encòup una aurelheta e un ventricule.

aurifèr, a adj. Que contèn d'aur: *Un terren aurifèr*.

aurificacion n.f. Accion d'aurificar (una dent).

aurificar vt. Tapar ò reconstituir (una dent) au mejan d'aur.

auriflama n.f. (anc.) Gonfalon de seda roja mé doi ò tres ponchas, mé d'estèlas brodadi e de flamas d'aur pintadi, ensenha feudala de l'abadia de Sant Danís, que lu rèis de França adoptèron au s. XVⁿ. ◇ (ext.) Bandiera d'aparit lònca e esfilada. Sin.: **bandieron, bandeiron**. Var.: **oriflama**.

auriga n.m. (Antiqu.) Menaire d'un carri, dins li corsas antiqui.

aurilha n.f. Aurelha.

aurinhacian n.m. Faciès dau paleolitic superior, caracterisat per de grataires carenats e de saetas d'oàs, e marcat per l'aparicion de l'art figuratiu (33000 av. La noastra èra). ◆ **aurinhacian, a** adj. De l'aurinhacian.

auriòu n.m. Passeron jaune e negre (mascle) ò verdastre (femèla), dau cant sonòre, que viu dins lu boascs e lu fruchiers, dont si noirisse de frucha e d'insèctes (longuessa 23 cm). Var.: **oriòu**. Sin.: **curabòu**.

auriòu n.m. Peis marin de la carn estimada, de l'esquina blau-vèrd zebra de negre, que s'avesina ai coastas au printemps e en estiu, objècte d'una pesca industriala en vista de la conservaria (Familha dei escombridats). Var.: **oriòu**. Sin.: **macareu**.

auripeu n.m. (tecn.) Lama metallica, fina e polida, qu'a l'aspècte de l'aur. ◆ pl. (lit.) 1. Vestits frusts qu'an conservat de sobras de la sieu esplendor. 2. (fig.) Faus esclat.

auristre n.m. Tempèsta foarça violenta que lu sieus vent despàsson 120 km per ora. Sin.: **ventegàs, bofania**.

aurivelaire, airitz n. Mestierant que travaisha l'aur e l'argent. Sin.: **dauraire, daurier**.

aurivelaria n.f. Travalh de l'aur e de l'argent.

auròc n.m. Bòu sauvatge negre de granda talha que l'espècia es desapareissuda.

auròra n.f. 1. Claror de l'atmosfèra terrèstra que vèn avant l'arribada dau soleu; moment que lo soleu poncha. ◇ *Auròra polària*: Luminescença dau ceu nuechenc que si manifestà à la proximitat dei ceucles polaris. ◇ *Auròra boreala, australa*: Auròra polària, en foncion dau pòle interessat. 2. (fig., let.) Promiera manifestacion, començament: *L'auròra de la civilisacion*. ◇ *L'auròra de la vida*: L'enfança.

auroral, a adj. 1. (lit.) De l'auròra: *La lutz auroral*. 2. Relatiu à una auròra polària.

aurós, oa adj. Que contèn d'aur: *Clorure aurós*.

aurpiment n.m. Sulfure natural d'arsenic, jaune viu, que s'emplega en pintura e en farmacia. Var.: **orpiment**.

aurur(e) n.m. Aligatge d'aur m'un autre metal.

ausberc n.m. Lònga còta de malhas dei òmes d'armas à l'Atge-Mejan. Var.: **auberc, ausbèrg**.

ausbèrg n.m. Ausberc.

auscitan, a adj. e n. D'Aush.

auscultacion n.f. Accion d'escotar lu bosins fachs per lu organes per poder faire un diagnostic. Sin.: **escota**. – *Auscultacion immediata*: Auscultacion facha en metent directament l'aureilha sus lo còrs. – *Auscultacion mediata*: Auscultacion facha per l'intermediari d'un estetoscòpi.

auscultator, tritz n. Persona qu'ausculta.

auscultatòri, òria adj. Que pertòca l'auscultacion.

auscultar vt. Practicar una auscultacion de: *Auscultar un malaut*. Sin.: **escotar**.

auspici n.m. 1. (Antiqu.) Presatge tirat dau vòl, dau cant, dau comportament dei auceus: Pilhar lu auspici. 2. (lit.) Signe, auguri: *Èstre naissut sota de marrits auspici*. ◇ (lit.) *Sota lu auspici de quauqu'un*: Sota la sieu proteccion, mé lo sieu sostèn.

austenita n.f. (metall.) Constituent micrografic dei aciers.

austenitic, a adj. Relatiu à l'austenita.

austèr(e), a adj. 1. Sevère, rigorós dins lu sieus principis, lo sieu comportament: *Una educacion austèra, una ària austèra*. 2. Sensa decoracion, sensa artifici: *Una maion austèra, un estile austère*.

austerament adv. D'un biais austère.

austeritat n.f. 1. Severitat, rigorisme de comportament. ◇ (econ.) Política que tende à faire baissar li espesas de consomacion. 2. Absença de tota decoracion, de tota fantasia: *L'austeritat d'un estile*.

austral n.m. Unitat monetària principal de l'Argentina.

austral, a adj. De la mitan sud dau glòbe terrèstre ò de l'esfèra celèsta, d'un astre. Contr.: **boreal**.

australantropian n.m. Autre nom de l'australopitèc.

australian, a adj. e n. D'Austràlia.

australopitèc n.m. Ominidat reconoissut en Àfrica australa, autor dei premiers autís talhats (3 milions d'annadas). Sin.: **australantropian**.

austre n.m. 1. Vent dau Sud. Sin.: **miègjorn, miègjornal, marina, vent sotran**. 2. Direccion dau Sud.

austriac, a adj. e n. De l'Àustria. Var.: **austrian**.

austrian, a adj. e n. De l'Àustria. Var.: **austriac**.

austron n.m. En Provença, vent que bofa dau miègjorn. Sin.: **miègjorn, marina**.

austronesian, a adj. e n. Qu'apartèn à una familha de lengas parladi dins li islas de l'ocean Indian e dau Pacific, en particulier l'indonesian e lo polinesian.

austro-ongarés, esa adj. e n. De l'Empèri d'Àustria-Ongaria.

aut, a adj. 1. Que s'elèva verticalament en rapoart à un plan, d'un biais important en rapoart à d'estructuras analògui: *Una maion auta, una montanha auta*. ◇ *Anar mé la tèsta auta, gardar la tèsta auta* (fig.): Èstre orgulhós ò segur de si-meme, de la pròpria onestat. ◇ *Aver lo moral aut*: S'esforçar de restar optimista. ◇ (ext.) Que si tròva dins una posicion elevada: *La partida auta de la vila, lo soleu èra ja aut à l'horizont*. Contr.: **bas**. 2. Qu'a un ton elevat, foart, sonòre: *Parlar à votz auta*. 3. Profond (finda fig.): *Aiga auta*. ◇ *Auta mar*: Luènh de la coasta. – (dr.) Zòna de mar situada en là dei aigas territoriali, qu'apartènnon à minga Estat e dubèrta à la navigacion de toi lu País. Sin.: **mar liura**. 5. (ext.) Relatiu à la partida iniciala d'una epòca istorica: *Aut Atge Mejan*. 6. (ext.) Septentrional: *Li Auti Aups*. ◇ Que si caracteriza per una altituda elevada: *Auta montanha*. ◇ Vesin dau sorgent, en parlant d'un cors d'aiga: *L'auta Tinea*. 7. (ext.) Qu'ocupa un poast elevat dins una ierarquia, dins l'escala sociala, etc.: *L'aut comandament, l'aut comissariat, una auta autoritat, una auta carga, un aut magistrat, una auta escòla*. ◇ *D'un nivèu aut*: Excellent, important. ◇ *Auta sason*: Lo periòde mai frequentat d'una sason toristica, espec. en plen estiu ò en plen ivèrn. 8. (ext.) Grand: *Prètz, salari aut, pression auta*.

aut n.m. 1. La partida mai elevada de quauqua ren. Sin.: **sobran**. ◇ (fig.) *Lu auts e lu bas*: Lu moments favorables e desfavorables d'un affaire, de l'existença, etc. ◇ *Regarjar d'aut en bas*: Regarjar d'un biais mespresant. 2. Dins la loc. adv. *en aut*: Dins ò vèrs un luèc elevat. 3. (tip.) Avertiment mes sus lu originals passats en tipografia per indicar que la composicion es facha tota en majusculas. ◇ *Aut e bas*: Composicion tipografica en majusculas e minusculas. 4. (mús.) Contraut.

aut adv. 1. Dins un luèc aut, vèrs l'aut (finda fig.): *Tirar, volar aut, mirar aut, tròup aut*. 2. M'una votz sonòra, m'un ton foart, agudament (finda fig.): *Parlar aut*.

auta n.f. (pop.) *L'auta*: Li classas auti de la societat. Sin.: **aigas-grassi, captaus**.

autacontra n.m. (mús.) 1. Votz de frema de registre mai bas. 2. Cantairitz qu'a aquela votz. 3. Cantaire que si tròva dins aqueu registre. Sin.: **aut, contraut**.

auta-fidelitat n.f. Ensèm dei tecnicas tendent à obtenir una granda qualitat de reproduccion dau son.

autament adv. 1. Grandament: *M'en bati autament*. 2. (rare) À votz auta: *Parlar autament*.

autan n.m. Vent que bufa dau Gòlfe dau Leon cap au Lengadòc. Es l'equivalent, pauc ò pron, de l'eissiròc en Provença. Sin.: **marin**.

autanela n.f. (mar.) Pèça de boasc fixada sus lo plat-bòrd d'una barca, dont si fíçon lu escaumes. Sin.: **escaumiera**.

autant adv. Marca l'egalitat. Var.: **tant** (mai corrent), **aitant**, **atant**. ◇ *D'autant que, d'autant mai que*: Vist que.

autar [aw'ta] n.m. 1. Taula, construccion destinada à la recepcion dei ofèrtas, à la celebracion dei sacrificis à la divinitat.

autarcia n.f. 1. Regime economic d'un país que tende à si sufrir d'espereu. 2. Doctrina que preconisa aqueu regime.

autarcic, a adj. Fondat sus l'autarcia.

autarda n.f. Auceu cambarut dau còrs peant, recercat per la sieu carn gusta. La *granda autarda* (long. 1 m) es devenguda rara; si rescoantra sobretot la pichina autarda (long. 50 cm). Var.: **ostarda**.

autardeu n.m. Autarda pichona.

autbòi n.m. Instrument de música de l'enche doble e dau tube forat conic. Sin.: **graile**, **clarina**. ◆ n. Auboïsta.

autboissaire, airtz n. Autboïsta.

autboïsta n. Persona que juèga de l'autbòi. Sin.: **autbòi**, **grailista**, **autboissaire**.

autciprès n.m. Auciprès.

aut-comissari n.m. Títol d'un auts foncionaris.

aut-comissariat n.m. 1. Foncion d'aut-comissari. 2. Administracion, servici que depèndon d'un aut-comissari: *Aut-comissariat à l'energia atomica*.

autenc, a adj. Arrogant. Sin.: **autier**, **auturós**.

autentic, a adj. 1. Que non s'en pòu contestar l'origina, la veracitat: *Un manescrich autentic*. Sin.: **vertadier**. 2. D'una sinceritat totala: *La sieu emocion èra autentica*. 3. (dr.) Revestit dei formas legals: *Un acte autentic*.

autenticament adv. D'un biais autentic.

autenticitat n.f. Caractèr de cen qu'es autentic, vèr.

autenticacion n.f. Accion d'autenticar; lo sieu resultat.

autenticar vt. 1. Certificar la veritat, l'exactituda de (quauqua ren). 2. Rendre autentic, legalisar: *Autenticar una firma*.

autessa n.f. 1. Dimension verticala d'un còrs despí la basa ò un ponch de referença fins au sobran: *Una construccion d'una granda autessa*. Sin.: **autor**. ◇ (fig.) Noblessa, sublimitat: *L'autessa d'esperit, l'autessa d'una poesia*. 2. (mús.) Grade d'un son en rapoart à l'agut ò au greu, que depende de la frequença dei vibracions. 3. Ponch, luèc ò nivèu (finda fig.): *Lo refugi es situat à una granda autessa, volar à una autessa importanta*. ◇ *À mièja autessa*: Ni foarça aut, ni foarça bas, relativament à un ponch de referença. ◇ (fig.) Èstre, non èstre à l'autessa: Èstre, non èstre capable de faire quauqua ren. 4. (fig.) Proximitat: *L'accident es capitat à l'autessa dau n° 12*. 5. (geogr.) Latituda: *La nau s'es perduda à*

l'autessa de Bordeu. 6. (mat.) *Autessa d'un triangle*: Perpendiculara menada d'un som au costat opauat; lo segment d'aquela perpendiculara comprés entre lo som e lo costat (ò lo sieu prolongament) e finda la sieu mesura. ◇ *Autessa d'un prisma, d'un cilindre circulari*: Distança entre li basas. ◇ *Autessa d'una piramida, d'un còne circulari*: Distança entre lo som e la basa. 7. (astron.) Angle entre la direccion d'un astre e lo plan de l'horizont. 8. (tip.) Distança entre la partida superiora de l'uèlh e aquela inferiora dau fust d'un caractèr tipografic. ◇ Distança entre la promiera linha d'una pàgina estampada e la darriera. 9. Títol que si donava ai evesques de França e ai rèis, atribuit après à toi lu princis de linhatge reial ò imperial: *Autessa reiala, Autessa imperiala*. Sin.: **altessa**. Var. (per toti li definicions): **autesa**.

aut-fond n.m. Elevacion dau fond de la mar ò d'un cors d'aiga, totjorn recubèrta d'aiga e perilhoa per la navigacion. Sin.: **seca**, **secan**.

aut-forneu n.m. (metall.) Aparelh m'una cuba, escaufat au carbon, dont si fan la reduccion pi la fusion reductiva dei mineraus de fèrre e l'elaboracion de la fonda, dau ferromanganèsi e d'autres ferroaliatges. Sin.: **molin de fèrre**.

autin n.m. Escala d'un solet montant central.

autier, a adj. Altier, arrogant. Sin.: **autenc**, **auturós**.

autierament adv. Altierament.

autinada n.f. Pichina bastison d'un cleat, cubèrta d'una vegetacion, per s'aparar dau soleu pendent la sason cauda. Sin.: **làupia**, **tonèla**.

autisme n.m. (psiquiatria) Replec patologic sobre si-meme acompanhat de la perda dau contacte embé lo monde exterior.

autisme n.m. (m'una majuscula) Dieu totpoderós.

autista adj. e n. Pertocat per l'autisme.

autistic, a adj. Caracteristic de l'autisme.

autiu, iva adj. Altier.

autivament adv. Altierament.

auto n.f. (abrev.) Automobila.

autoacusacion n.f. Fach de s'acusar.

autoacusator, tritz adj. e n. 1. Relatiu à l'autoacusacion. 2. Si di d'una persona que s'accusa.

autoaderir vi. (*autoaderissi*) Si pegar automaticament.

autoadesiu, iva adj. Que pega solet. Sin.:

autopegant, pega-solet.

autoalarma n.f. (mar.) Aparelh d'alarma automatica radiotelegrafica installat sus una nau.

autoalumatge n.m. Alumatge espontaneu e accidental de la mescla espetanta dins un motor à explosion.

autoamorsatge n.m. Amorsatge espontaneu d'una màquina ò d'una reaccion, sensa intervencion d'un agent exterior.

autoanalisi n.f. (psican.) Analisi dau subjècte per e-meme, au mejan dei tecnicas analitiqui de l'associacion liura e de l'interpretacion dei pantais.

autobiographe, a n. Persona qu'escrivi una autobiografia.

autobiografia n.f. Biografia dont una persona cuènta la sieu vida.

autobiografic, a adj. Que pertòca la vida d'un autor: *Un roman autobiografic, un tèxto clafit d'elements autobiografics.*

autoblocaire n.m. Aparelh emplegat en alpinisme e en espeleologia per l'ascension ò la calada de passatges verticals per esquilhaiges e blocatges successius au lòng d'una coarda.

autobús n.m. Grand veïcule automobile de transpòrt en comun, que s'emplega en vila e en periferia. Abrev.: **bus**. Var.: **àutobus**.

autocanilha n.f. Automobila montada sobre de canilhas à l'arrier e de ròdas à l'avant.

autocanon n.m. Nom donat pendent la promiera guèrra mondiala à un canon de 75 mm montat sus un encastre d'automobila.

autocaravana n.f. Forgoneta equipada per campejar. Sin.: **camping-car** (mòt anglés).

autocarri n.m. Veïcule grandàs previst per transportar de passatgièrs per de percors d'una vila à una altra. Var.: **carri**. Sin.: **autobús**.

autocarrista n. 1. Persona que mena un autocarri. 2. Proprietari d'una empresa de transpòrt per lo biais d'autocarris.

autocastracion n.f. (psiquiatria) Automutilacion dei organes sexuals mascles.

autocatalisi n.f. Reaccion quimica que mòu d'esperela un còrs que li sièrve de catalisador.

autocatalitic, a adj. Relatiu à l'autocatalisi.

autocefalia n.f. Natura dei Glèias e dei evesques (majament ortodòxes) que non son sotamés à un patriarca.

autocensura n.f. Censura qu'una persona aplica ai sieus pròpris escrits, ai sieu pròpri paraulas.

autocensurar (s') v.pr. Practicar una autocensura.

autocentrat, ada adj. (econ.) *Desvolopament autocentrat*: Si di dau desvolopament d'un país fondat unicament sobre li sieu ressorsas pròpri.

autocefal(e), a adj. Qu'es relatiu ai Glèias e ai evesques metropolitans ortodòxes que non son sotamés à l'autoritat d'un patriarca.

autoceuatge n.m. Autofretatge.

autocinèsi n.f. Movement que vèn d'una causa intèrna.

autocinetic, a adj. Capable de si metre solet en movement.

autoclau, ava adj. e n.m. Si di d'un recipient dei parets espessi e de la barradura ermetica per realisar sota pression sigue una reaccion industrial, sigue una cuècha ò una esterilisacion à la vapor.

autocollimator n.m. Nom d'un instrument d'optica provedit d'un reticule que si pòu, per lo biais d'un rebat lumenós sus una susfàcia plana, orientar normalament à-n-aquela susfàcia. Permete de mesurar lu angles d'un prisma.

autocombustion n.f. Combustion espontanea.

autocomutator n.m. Installacion de connexion automatica entre doi poasts d'una ret telefonica.

autoconduccion n.f. (electr.) Produccion de corrent dins un còrs plaçat au dedintre d'un solenoïde sensa que sigue religat à un circuit electric.

autoconsistent, a adj. Si di d'un camp de foarça equivalent, en rapoart à un dei constituents d'un ensèm d'elements en interaccions mutuali, à l'accion mejana sus aqueu constituent dei autres elements de l'ensèm.

autoconsomacion n.f. Si di de la consomacion qu'un productor fa de la sieu produccion.

autocontrarotlar (s') v.pr. Contrarotlar lu sieus pròpris comportaments, lu sieus sentiments, li sieu despendas, etc.

autocontraròtle n.m. Accion de s'autocontrarotlar.

autocòpia n.f. 1. Procediment de reproduccion d'un original (tèxto, dessenh) per pression localisada, sus papier carbòni intercalari. 2. Espròva ensin obtenguda.

autocòpiaire, airtiz adj. Que permete l'autocòpia: *Un papier autocòpiaire*. Sin.: **autocopiant**.

autocopiant, a adj. Autocòpiaire.

autocorreccion n.f. 1. Correccion espontanea d'una error, d'un default. 2. Dispositiu que permete au subjècte de contrarotlar li sieu respoastas dins una espròvas de conoissenças.

autocorrectiu, iva adj. Si di de cen que permete l'autocorreccion.

autocopiant, a adj. Autocòpiaire.

autocracia n.f. Sistema politic dominat per un monarca absolut.

autocrata n.m. Monarca absolut.

autocratic, a adj. Relatiu à l'autocracia.

autocraticament adv. D'un biais autocratic.

autocrator n.m. 1. Dins la Grècia antica, nom donat ai detenères d'una autoritat absoluta. 2. A Bisanci, títol oficial de l'empeaire.

autocritica n.f. Critica dau sieu pròpri comportament (espec. dins lo domèni politic).

autocriticar (s') v.pr. Faire la sieu autocritica.

autocròme adj. Qu'enregistra li colors per sintèsi additiva. ♦ n.m. Placa fotografica autocròma.

autocromia n.f. Procediment autocròme d'enregistrament dei colors.

autocròne, a adj. e n. Originari per via ancestrala dau país dont rèsta. Sin.: **aborigène, indigène**. ♦ adj. (geol.) Si di d'un terren que non a subit un desplaçament lateral e sobre lo quau si son avançat lu jaç de carreg, dins una region d'estructura carregada.

autoctonisme n.m. Qualitat dei sòrtas vegetali ò dei etnias que lo sieu abitat non a cambiat, segond la noastra conoissença, despí lu temps mai alunhats.

autodafé n.m. (mòt portugués, "acte de fe") 1. (ist.) Proclamacion solemna d'un jutjament de l'Inquisicion, en Espanha e dins l'Empèri espanhòu. 2. Execucion dau colpable (sobretot per lo fuèc). 3. Destruction per lo fuèc: *Un autodafé de libres*. Var.: **acte de fe**.

autodesembraiatge n.m. (tecn.) Sistema de desembraiatge automatic. Sin.: **autodesjonta**.

autodefensa n.f. 1. Accion de si defendre personalament, m'ai sieus mejans pròpris. 2. (med.) Reaccion d'un organisme còtra d'agents patogènes.

autoderision n.f. Derision de la sieu pròpria persona.

autodesjonta n.f. (tecn.) Auto-desembraiatge.

autodestruccion n.f. Destruccion de la sieu pròpria persona. Var.: **autodestrusida**.

autodestrusida n.f. Auto-destruccion.

autodictada n.f. Exercici d'escòla que consistisse à retranscriure de memòria un tèxto emparat.

autodidacte, a adj. e n. Que s'es instruit solet.

autodidactic, a adj. Relatiu à la natura de l'ensenhament d'un autodidacte.

autodigestion n.f. Digestion dei paretz de l'estòmegue ò dau duodenom que resulta sovent d'una mancaça de secrecion aparairitz de la mucoa e mena à l'ulcèra.

autodina n.m. Aparelh que produz d'oscillacions locali de gaire de potença, que permete de receure d'ondas entreteugudi per lo biais dau metòde dei batements. Sin.: **autoeterodina**.

autodirector, tritz adj. Que si pòu dirigir vèrs lo sieu objectiu sensa intervencion exteriora: *Un missile autodirector*.

autodisciplina n.f. Disciplina qu'un individu ò un grope s'impàuon: *Laissar una classa en autodisciplina*.

autodisciplinar (s') v.pr. Si disciplinar volontariament.

autodròme n.m. Pista concepida per li corsas de veituras.

autoemolisi n.f. Destruccion dei globets roges.

autoemoterapia n.f. Mena de tractament encara d'usança tocant d'uni malautias, alergiqui en particular, que consistisse d'injectar dins lu muscles lo sang pròpri dau malaut.

autoempeut n.m. Empeut fach à partier d'un prelevament sus lo meme subjècte. Sin.: **autoensèrt**.

autoensèrt n.m. Autoempeut.

autoescòla n.f. Escòla dont s'ensenha à menar una automobila. Sin.: **escòla de mena**.

autoelevator, tritz adj. Si di d'un engenh, d'un dispositiu que pòu modificar una dei sieus dimensions verticali en desplaçant una part dei sieus elements.

autoenançaire, airitz adj. Autopropulsaire.

autoenançament n.m. Auto-propulsion.

autoerotic, a adj. Que pertòca l'autoerotisme; de l'autoerotisme.

autoerotisme n.m. Recèrca d'un plaser sexual sensa partenari. Sin.: **onanisme, masturbacion**.

autoestabilitat n.f. Qualitat de cen qu'es autoestable. Var.: **autostabilitat**.

autoestable, a adj. Qu'a tendença de tornar trovar la sieu estabilitat passat un trebolament, en parlant d'una aeronau. Var.: **autostable**.

autoestèrle, a adj. Autosterile.

autoeterodina n.f. Autodina.

autoexamèn n.m. Examèn complit per lo biais de la sieu pròpria persona.

autoexcitacion n.f. Dins un generator electric, produccion de corrent qu'alimenta lu inductors au mejan de l'induch.

autoexcitator, tritz adj. (electr.) Que lo corrent qu'alimenta lu sieus inductors es fornit per l'induch, en parlant d'una màquina electrica.

autoexplosiu, iva adj. Qu'espeta solet.

autofagia n.f. Entretenença de la vida sensa alimentacion exteriora au prejudici dei resèrvas (dejuni, ivernacion).

autofecondacion n.f. (biol.) Union de doi elements de sèxe diferent (gametas) produchs per un meme individu (animau) ò per la mema flor. Sin.: **autogame**.

autofertil(e), a adj. Que pòu conóisser una autofecondacion.

autofinançament n.m. Dins una societat, finançament au mejan dei beneficis realisats.

autofinançar (anciar) (s') v.pr. Practicar l'autofinançament.

autofocalisacion n.f. Autofocus.

autofocus adj. Si di d'un sistema de messa au ponch automatic de la distança qu'equipa un aparelh fotografic, un projector, etc. Sin.: **autofocalisacion**. ♦ n.m. Aparelh equipat d'aqueu sistema.

autofondent n.m. Caracteristica d'un minier que la sieu ganga a una composicion que permete la sieu fusion aisidament dintre lo forn de tractament sensa minga ajust.

autofretatge n.m. Procediment que permete de realisar à frèi e sota pression interiora lo fretatge d'un tube. Sin.: **autoceuatge**.

autogame, a adj. Que si pòu reproduire per autofecondacion (si di sobretot per lu vegetals).

autogamia n.f. Autofecondacion. Contr.: **allogamia**.

autogène, a adj. *Soudadura autogèna*: Soudadura de doi pèças d'un meme metal sensa emplegar un metal d'apoart.

autogenèsi n.f. Generacion espontanea.

autogenetic, a adj. Que pertòca l'autogenèsi.

autogerir (s') v.pr. (*autogerissi*) Si gerir per autogestion.

autogerit, ida adj. Sotamés à l'autogestion.

autogestion n.f. 1. Gestion d'una societat pilhada en carga per lu emplegats. 2. Dins l'economia socialista, sistema de gestion collectiva.

autogestionari, ària adj. Que pertòca l'autogestion; que preconisa l'autogestion: *Regime autogestionari, socialisme autogestionari*.

autogir(e) n.m. Aeronau que la sieu sustentacion es deuguda au movement circulari d'un rotor que vira liurament sota l'accion dau vent relatiu creat per lo desplaçament horizontal de l'aparelh.

autogovernar (s') v.pr. Si governar solet (en parlant d'un país); si desbrolhar solet (en parlant d'una persona).

autografe, a adj. Escrich de la man de l'autor: *Una letra autografa de Rancher*. ♦ n.m. Escrich ò firma autografa d'un personatge conoissut.

autografia n.f. 1. Procediment d'impression per doble calc d'un tèxto escrich à la tencha grassa. 2. La reproduccion ensin obtenguda.

autografic, a adj. De l'autografia.

autograma n.m. Telegrama mandat à d'automobilistas en desplaçament e escrich sus de paneus à costat d'una estacion d'essença.

autoguidat, ada adj. Dirigit per autoguidatge.

autoguidatge n.m. Procediment que permete à-n-un mobile (aeronau, missile) de dirigir eu-meme lo sieu movement vèrs l'objectiu.

autoïc, a adj. Si di d'un parasite que complisse lo tot dau sieu cycle reproductiu sus la mema planta. Sin.: **monoxène**.

auto-immunitari, ària adj. Pròpri de l'auto-immunitat.

auto-immunitat n.f. Produccion per un organisme d'anticòrs especifics còtra lu sieus constituents.

auto-imposicion n.f. Per lu establiments publics, assubjectiment à l'impoast.

auto-induccion n.f. Induccion producha dins un circuit electric per li variacions dau corrent que lo percorre.

auto-inductança (-ància) n.f. Quocient dau flux d'induccion magnetic au tràvers d'un circuit per lo corrent que lo percorre.

auto-infeccion n.f. Infeccion deuguda à la virulença, dins un organisme anequetit, de micròbis normalament non patològics (dichs *gèrmes oportunistas*). Sin.: *auto-infeccion*.

auto-infeccion n.m. Auto-infeccion.

auto-intoxicacion n.f. Si di d'una intoxicacion que la provòdon de degalhs non ò mau eliminats per l'organisme.

auto-isoterapia n.f. Dins la medecina omeopatica, tractament dau malaut au mejan de medicaments alestits à partit dei sieu pròpri umors.

autolimitacion n.f. Limitacion que quauqu'un s'impaua (en particularier à prepaus de la sieu consomacion, dei sieu cròmphas, etc.).

autolimitar (s') v.pr. Practicar l'autolimitacion.

autolisat n.m. Produch de l'autolisi.

autolisat, ada (izat, izada) adj. Qu'a subit una autolisi.

autolisi n.f. Destrucion d'un teissut animau ò vegetal per li sieu enzimas pròpri. ◇ (psiquiatria) Suicide.

autolitic, a adj. Relatiu à l'autolisi.

autolubrificacion n.f. Si di de la lubrificacion qu'un sistema, un aparelh, etc., fa sus eu-meme.

autolubrificant, a adj. e n.m. Que pòu assegurar la sieu pròpria lubrificacion. Sin.: **autolubrificador**.

autolubrificador, airtz adj. e n.m. Autolubrificant.

autolubrificar (s') v.pr. Si lubrificar automaticament.

automacion n.f. 1. Creacion d'automats. 2. Automatisacion.

automaion n.f. Veïcule automobila equipat per li campejar. Sin.: **autorotlòta, camping-car**.

automat n.m. 1. Juguèt, objècte que representa un personatge, un animau, etc., que n'en simula lu movements au mejan d'un mecanisme. ◇ (pej.) Persona que sembla agir pròpi coma un automat, sensa minga

reflexion ni iniciativa. 2. Dispositiu qu'assegura un encadenament automatic d'operacions aritmetiqui e logiqui. 3. Màquina, mecanisme automatic; robòt industrial.

automatic, a adj. 1. (tecnol.) Si di d'una operacion que si fa soleta, sensa intervencion exteriora ni manipulacion: *Dubertura automatica*. 2. (ext.) Si di d'una màquina ò d'una mecanisme que, reglat coma si deu, pòu complir d'operacions sensa l'intervencion umana dirècta: *Distributor automatic de bilhets*. ◇ *Recèrca automatica*: Foncion telefonica que permete a cu soana d'accedir directament à una linha liura entre d'uni linhas à disposicion. ◇ *Moastra automatica*: Moastra qu'un sistema particularier li permete d'emplegar lu movements dau braç per si recargar. ◇ *Arma automatica*: Arma de fuèc modèrna à repeticion, que tira un nombre pauc ò pron important de còups sensa èstre recargada. ◇ *Pilòt automatic*: (aeron.) Sistema que permete de menar un avion sensa intervencion de l'equipatge. – (mar.) Dispositiu mecanic ò electronic que permete à una nau de gardar lo cap, sensa intervencion umana. 3. (fig.) Si di d'un movement fach sensa la participacion dirècta de la consiença ni de la volontat: *Un gèst automatic*. ◇ Si di de cen que si verifica coma consequença dirècta d'un autre fach: *L'augment dau prètz dau petròli provòca l'augment automatic dei autres prètz*.

automatic n.m. 1. Ret telefonica automatica. 2. Arma automatica.

automatica n.f. Sciènça e tecnica de l'automatisacion, qu'estúdiu lu metòdes e li tecnologias que pertòdon la concepcion e l'utilisacion de sistemas automatics.

automaticament adv. D'un biais automatic.

automatician, a n. Especialista de l'automatica e de l'automatisacion.

automaticitat n.f. Caractèr de cen qu'es automatic.

automatisacion (-izacion) n.f. fach d'automatisar (l'execucion d'una accion, d'una seguida d'operacions, etc.). – Execucion totala ò parciala d'accions tecniqi per de màquinas que foncionon sensa intervencion umana. Sin.: **automacion**.

automatisar (-izar) vt. Rendre automatic (un foncionament, un procèssus); procedir à l'automatisacion de.

automatisme n.m. 1. Caractèr de cen qu'es automatic. ◇ Mecanisme, sistema automatic. 2. Acte, gèst fach sensa pensar, per abitudà ò per aprendissatge.

automedicador n.f. Causida e presa de remèdis sensa avís medical.

automedont n.m. (lit.) Carretier, menaire abile.

automitralhaira n.f. Veïcule blindat, rapide, mé de ròdas, armat d'un canon ò d'una mitralhaira.

automnal, a adj. Autonal. Var.: **automnau, autonau, autonenc, autonier**.

automnau, ala adj. Autonal.

automnejar vi. Autonejar.

automobil(e), a adj. 1. Relatiu à l'automobila: *L'industria automobila*. 2. Qu'a lo sieu motor de propulsion pròpri.

automobila n.f. Veïcule rotier leugier, m'un motor, generalament mé quatre ròdas, per lo transpoart dei personas. Sin.: **veitura**. Var.: **auto**.

automobilisme n.m. Ensèm dei activitats industrials e comercials que si repòrton à l'automobila.

automobilista n. Persona que mena una automobila.

automòrfe, a adj. Caracteristica dei mineraus de ròca, limitats per li formas cristallini pròpri à la sieu natura.

automorfisme n.m. Tendença à jutjar lu autres en s'apiejant sus la sieu pròpria persona.

automotor, tritz adj. Capable de si desplaçar m'aisieus mejans pròpris sensa èstre tractat ni possat, en parlant d'un veïcule, d'un bateu, d'una pèça d'artilharia, etc.

automotor n.m. 1. Bastiment portaire motorisat per lo transpoart fluvial. 2. Pèça d'artilharia montada sus un encastre de carri.

automotritz n.f. Veïcule à propulsion electrica que si desplaça sus de ralh au mejan dau sieu motor pròpri.

automovedís, issa adj. Si di d'una pèça d'artilharia que lo sieu canon es montat sus un encastre canilhat sensa blindatge de proteccion.

automutilacion n.f. (patol.) Mutilacion qu'un individú si fa subir.

auton n.m. Sason que vèn après l'estiu e avant l'ivèrn e, dins l'emisfèri boreal, comença lo 22 ò lo 23 de setembre per s'acabar lo 21 ò lo 22 de decembre. ◇ (lit.) *À l'auton de la vida*: Vèrs la fin de la vida.

autonal, a adj. De l'auton: *Li pluèias autonali, un paisatge autonal*. Var.: **automnal, autonenc**.

autonalha n.f. Pastura d'auton.

autonau, ala adj. Autonal.

autonejar vi. Faire un temps d'auton. Var.: **autonnejar**.

autonenc, a adj. Autonal.

autonenc, a adj. Que fa pensar à l'auton: *De colors autonesqui*.

autonetejaire, airtz adj. Que si neteja solet, per lo sieu foncionament: *Un forn autonetejaire*.

autoneu n.f. Veïcule automobile equipat per anar sus la neu.

autonier, a adj. Autonal.

autonime, a adj. (ling.) Mòt, signe que si designa d'eu-meme (ex: *cat*, dins *cat pilha un –s quora si mete au plural*): *Un emplec autonime*.

autonimia n.f. (ling.) Fach d'èstre autonime, caractèr d'un mòt qu'es autonime.

autonòme, a adj. Qu'a l'autonomia: *Un territòri autonòme, un escolan autonòme*. ◇ Gestion *autonòma*: Organizacion d'una societat dont cada atalhier, cada servici es independent dei autres. ◆ adj. e n. Si di d'un contestatari, espec. de la gaucha extrema, que refuda tota organizacion poliotica ò sindicala. ◇ n.f. Si di d'una organizacion autonòma: *Autonòma de solidaritat*.

autonomia n.f. 1. Capacitat de si governar mé de lèis pròpri: *L'autonomia de l'Estat, l'autonomia regionala, l'autonomia politica, administrativa*. 2. (ext.) Independença: *L'autonomia dei jutges*. ◇ (dr.) *Autonomia contractuala*: Libertat reconoissuda de

conclurre de contractes prevists per la lèi ò non prevists ò prevists parcialament. 3. (ext.) Capacitat de pensar e d'agir liurament, sensa subir d'influenças: *Conservar la pròpria autonomia*. 4. (polít. it.) Movement extraparlamentari, naissut vèrs lo 1970, que refuda totalament li institucions tradicionals. 5. Dins d'aparelhs, de dispositius, etc., capacitat de foncionar per un periòde donat sensa èstre recargat en energia. ◇ Distança qu'un mejan de transpoart pòu percòrrer mé la quantitat de combustible que la sieu resèrva pòu contenir, e lo periòde de temps correspondent. Sin. (darrier sens): **distança percorribla**.

autonomic, a adj. Relatiu à l'autonomia.

autonomisacion (-izacion) n.f. fach de devenir autonòme. ◇ (espec. sc. educ.) Fach per un enfant de recercar un comportament autonòme.

autonomista adj. e n. Partidari de l'autonomia politica d'un territòri.

autopersuasion n.f. Auto-suggestion.

autoplastia n.f. (cir.) Nom de la reconstruccion per autoempeut d'una region cutanea degalhada.

autopoaart n.m. Grand pargue per camions, à costat d'un poast de doana, d'un mercat, etc.

autopòde n.m. Axe vegetatiu de creissença indefinida partent dau borron terminal.

autopolar(i), a (-ària) adj. Si di d'un triangle ò d'un tetraèdre que cadun dei sieus costats es la polària de la cima opauada.

autopoliploïde n.m. Poliploïde obtengut per la multiplicacion dei propietats cromosomiqui d'una espècia.

autopoliploïdia n.f. Natura d'un autopoliploïde.

autopompa n.f. Veïcule per combatre lo fuèc provist d'una pompa.

autoportant, a adj. (bast.) Que la sieu establetat resulta unicament de la rigiditat de la sieu estructura.

auto proclamacion n.f. Accion de s'auto proclamar.

auto proclamar (s') v.pr. Si proclamar d'espersé per tala ò tala foncion ò denhetat; s'autrejar un estatut.

auto projector n.m. Projector lumenós montat sus un veïcule automobile per l'aparament antiaerenc durant la 2a guèrra mondiala.

auto propulsaire, airtz adj. Dispositiu qu'assegura l'auto propulsion. Sin.: **autò-enaçaire**.

auto propulsat, ada adj. Qu'assegura la sieu propulsion.

auto propulsion n.f. Proprietat d'un engenh de si propulsar solet. Sin.: **autò-enaçament**.

autopsia n.f. Disseccion e examèn d'un còrs per determinar li causas de la sieu moart.

autopsiar vt. (*autòpsi*, classic *autòpsii*, corrent *autopsii*) Sotametre à una autopsia. Sin.: **necropsia**.

autoptic, a adj. 1. Que si revela à la simpla inspeccion. 2. Relatiu à l'autopsia.

auto punicion n.f. (psiquiatria) Si di de la punicion qu'un subjècte si dona en respoasta à un sentiment de culpabilitat. Sin.: **autocastig**.

auto punitiu, iva adj. Relatiu à l'auto punicion: *Aver un comportament autopunitiu*.

autor, autritz n. 1. Creator, realisator d'una caua, responsable d'un acte: *L'autor d'una descubèrta, l'autor d'un accident*. 2. Escrivan, creator d'una òbra literària, artistica, etc.: *L'autor d'un film, l'autor de la Moastra raubada*. ◇ *Drechs d'autor*: Drechs morals e patrimonials d'un autor sobre la sieu òbra. 3. (dr.) Persona que d'ela una altra tèn un drech, una obligacion.

autor n.f. 1. Altessa. 2. Autessa, altituda.

autoràdio n.m. Aparelh de recepcion radiofonica destinat à foncionar dins una automobila.

autoradiografia n.f. Marca laissada sus una emulsion fotografica per un objècte que contèn un produch radioactiu.

autoradiolisi n.f. Radiolisi automatica.

autoralh n.m. Veitura automotritz, dau motor termic, sus de ralhs, per lo transpòrt dei viatjators.

autoreduccion n.f. Mesura dirècta de la distança horizontala de doi ponchs.

autoreductor, tritz adj. Si di d'un aparelh que la sieu reduccion si fa automaticament.

autoreferença (-ència) n.f. (log.) característica d'un enonciat que lo sieu contengut semantic es exclusivament en relacion m'aqueu enonciat.

autoregeneracion n.f. fach de s'autoregenerar.

autoregenerar (s') v.pr. Si regenerar automaticament.

autoregenerator, tritz adj. Que si regenèra automaticament.

autoreglatge n.m. Proprietat d'un aparelh de retrovar un regime establìt, après una perturbacion.

autoregression n.f. Proprietat d'uni serias cronologiqui que cada sieu tèrme depende sensiblement d'un biais lineari; d'un ò de mai d'un tèrme que lo davantéjon.

autoregulacion n.f. Regulacion d'una foncion, d'una màquina per ela-mema.

autoregulator, tritz adj. Qu'opèra la sieu regulacion pròpria.

autoreparable, a adj. Que, en cas de default, es capable de si reparar automaticament.

autoreproductible, a adj. Que si pòu reproduire solet.

autoretrach n.m. Retrach qu'un artista (pintor, escrivan, etc.) fa d'eu-meme.

autoreversible, a adj. Si di d'un magnetofòne, d'un legèire de caissetas, d'un magnetoscòpi, etc., provedits d'un sistema que permete la tornada automatica de la benda magnetica en fin de debanament.

autorisacion (-izacion) n.f. Accion d'autorizar; document qu'autorisa. Sin.: **permission, permés**.

autorisar (-izar) vt. 1. Donar la permission, lo poder ò lo drech de (faire quauqua ren): *M'an autorisat à intrar*. 2. Rendre (quauqua ren) possible, permetre: *La situacion autorisa una baissa dei pretz*. Sin.: **donar drech, consentir**.

autorisat, ada (izat, izada) adj. 1. Permés. Que fa autoritat: *Un vejaire autorisat*. ◇ *Una persona autorisada*: Qu'a l'autoritat per declarar, faire quauqua ren.

autoritari, ària adj. e n. Qu'impaua, fa sentir la sieu autoritat d'un biais absolut, sensa tolerar la contradiccion: *Un regime autoritari, un biais de parlar autoritari*. Sin.: **mestrejaire**.

autoritariament adv. D'un biais autoritari.

autoritarisme n.m. Caractèr autoritari, sovent exagerat, de quauqu'un, de quauqua ren.

autoritat n.f. 1. (dr.) Poder, tutelat per la lèi, de comandar, de pilhar de decisions e de si faire obedir: *L'autoritat de la lèi, de l'Estat, non reconèisser minga autoritat*. ◇ *Agir d'autoritat*: Agir sus la basa d'un poder legitime. ◇ (ext.) Foaça constrenhenta per disposicion de lèi: *Autoritat de la caua jutjada*. 2. Ensèm de òrganes, dotats d'aqueu poder, mé de foncions especificqui: *Autoritat legislativa, judiciària*. ◇ (per anton.) Un d'aqueu òrganes, dins lo cas concret dau compliment dei sieu pròpri foncions. 3. (au pl., ext.) Ensèm dei individús titularis dei oficis publics: *Autoritats civili, militari, eclesiastiqui*. 4. Ascendent qu'una persona a sus li autri: *Abusar de la sieu autoritat*. 5 (ext.) Crèdit, estima, prestigi: *L'autoritat d'un filosòfe, d'un escriptor*. 6. (ext.) Cu, per granda esperiènça, competènça, etc., a un ascendent particulier e una auta estima dins lu sieus estudis, la sieu activitat: *Es una autoritat en matematicas*.

autorompedís, issa adj. Que si pòu rompre solet: *Ampola autorompedissa*.

autorota n.f. Rota à doi vias separadi, conceputa per una circulacion automobila rapida e segura, mé d'accès especialament organissats e sensa crosaments de nivèu. Sin.: **autostrada, autovia, autopista, caminàs**.

autorotacion n.f. Movement d'un rotor d'elicoptèr que, volontariament ò per encausa de pana, la sieu ligason mecanica embé lo motor es estada copada. Sin.: **autovirement, autoredolum**.

autorotier, a adj. Relatiu à una autorota, ai autorotas.

autorotlòta n.f. Autre nom de l'automaion.

auto-satisfaccion n.f. Si di dau contentament qu'una persona si dona.

auto-satisfaire (s') v.pr. Si donar satisfaccion solet.

autoscopia n.f. Tecnica audiovisuala de formacion, que repaua sus l'analisi d'un imatge filmat pròpri.

autoscopic, a adj. Que pertòca l'autoscopia.

auto-servici n.m. Restaurant dont cadun si sièrve coma vòu e passa à la caissa per pagar lo tot de cen qu'a causit denant de s'entaular.

auto-sexable, a adj. Si di dei raças d'auceus dont lo mascle e la femèla presènton à la naissença de caractèrs que si poàdon reconèisser facilament.

autosit(e) n.m. Mòstre que pòu viure d'una vida independenta au contra dau parasite.

autositari, ària adj. Relatiu à un autosite.

autosòma [awtu'sòma] n.m. Cromosòma quau que sigue, à l'exclusion dau cromosòma sexual (ò *allosòma*). Var.: **auto-sòma**.

auto-sòma n.m. Autosòma.

autosomic, a [autosu'mik] adj. 1. D'un autosòma. 2. Que lo gène es portat per un autosòma, en parlant d'un caractèr. Var.: **auto-somatic**.

auto-somatic, a adj. Autosomatic.

autostabilitat n.f. Autoestabilitat.

autostable, a adj. Autoestable.

autosteril(e), a adj. Si di d'una planta que la sieu autofecondacion es estèrila. Var.: **autoestèrle**.

autostòp n.m. Practica que consistisse, per una persona à pens, de faire un signe à un automobilista per li demandar de s'arrestar e de lo menar en quauque luèc à gratis. Var.: **estòp**.

autostopaire, airtz n. Persona que fa d'autostòp.

autostrada n.f. Autorota.

auto-subsistença (-éncia) n.f. fach per un grope social, un país, d'assegurar solet lu sieus besonhs. Sin.: **autarcia**.

auto-sufisença (-éncia) n.f. 1. Caractèr de quauqu'un, d'un país autosufisent. 2. (log.) Caracteristica d'un enonciat auto-sufisent.

auto-sufisent, a adj. 1. Que li sieu ressorsas bàston à assegurar lu besonhs essencials, sensa ajuda exteriora. 2. (log.) Si di d'un enonciat que non contèn minga contradiccion. Sin.: **consistent**.

auto-suggestion n.f. Fach, per un subjècte, de si convèncer solet de quauqua ren. Sin.: **autopersuasion**.

autotelia n.f. Qualitat de l'èstre que pòu determinar d'espereu la finalitat dei sieu accions.

autotelic, a adj. Que tròva d'espereu la sieu finalitat.

autotèst n.m. Tèst que cadun pòu faire solet en mesurant lu resultats d'espereu.

autotomia n.f. Mutilacion reflèxe d'una partida dau còrs, observada dins d'unu animaús (coa dei lagramuas) que li permete d'escapar ai sieus predators.

autonomic, a adj. Relatiu à l'autonomia.

autotomisar (s') v.pr. Si mutilar d'un apendici per escapar à un perill mai greu.

autotractat, ada adj. Si di d'un engenh à traccion autonòma.

autotransformator n.m. Tipe de transformator electric que lu sieus enrotlaments primari e segondari an de partidas comuni.

autotransfusion n.f. Injeccion à un malaut d'una part dau sieu pròpri sang, precedentament prelevat e conservat ò recobrat pendent una operacion cirurgicala.

autotrempan, a adj. (metall.) Que la sieu trempa es producha per un refreiamment normal à l'ària, en parlant d'un aliatge.

autotrempatge n.m. Trempatge per refreiamment à l'ària liura.

autotrofia n.f. Caractèr d'un organisme autotrofic; produccion, per un organisme vivent, de tota la matèria organica necessària par reduccion de matèria minerala.

autotròfe, a adj. e n.m. Si di d'un organisme capable de si desvelopar sensa pilhar de molèculas organiqui dins lo mitan dont viu. Lu organismes autotròfes constituïsson generalement lo premier malhon d'una cadena alimentària, e son à l'origina d'esquasi tota la matèria organica dins un ecosistema.

autotrofic, a adj. Capable de si desvelopar à partir dei solets elements minerals (per op. à *eterotrofic*), en parlant dei vegetals vèrds e d'uni bacterias.

autotropic, a adj. Relatiu à l'autotropisme.

autotropisme n.m. Tropisme reflèxe d'un vegetal qu'a tendença à recobrar la sieu endrechiera normala de creissença quora quauqua ren l'en avia desvirat.

auto trucaira n.f. Pichina veitura electrica facha per picar dins li autri sobre una pista, dins li fièras.

autovaccin n.m. Vaccin obtengut à partir de gèrmes prelevats directament sus lo malaut.

autovaloracion n.f. Sentiment d'autoestima, essencial per un boan equilibri psicologic.

autovia n.f. Autorota.

autoviraire, airtz adj. Si di d'un papier fotografic que lo sieu anegrimment es dirècte e la sieu jaça sensibla enclau egalament li saus neciti au viratge.

autparlaire n.m. Aparelh que convertisse en ondas acostiqui lu corrents electricus que correspoàndon ai sons de la paraula ò de la música. Var.: **autparlant**.

autparlant n.m. Autparlaire.

autrament adv. 1. Dins lo cas contrari, se non, sensa aquò. 2. D'un biais diferent: *Farèm autrament*.

autre, a adj. indef. 1. Diferent: *Es un autre problema*. Sin.: **desparier**. ◇ *L'autre jorn*: Un dei jorns que vènon de passar. – *Dins un autre luèc*: Alhors. 2. Suplementari: *Voales un autre pom? Voales d'autre pan? N'en voales d'autre?* ◆ pron. indef. Una persona diferenta: *T'avii pilhada per una outra, voales aqueu libre ò l'autre?* ◇ *L'autre*: Per designar una persona d'un biais pejoratiu.

autre n.m. (filos.) Aqueu que non es lo subjècte, que non es ieu, nautres.

autreg n.m. Drech que pagàvon d'uni mèrç, e majament li denairadas à la sieu intrada en vila. Foguèt suprimit en lo 1948. Sin.: **reva, daci** (italianisme).

autrejar vt. Acordar, donar.

autreleu n.m. Esculptura que presenta un releu en salhida ma que non si destaca dau fond dins tota la sieu espessor. Contr.: **basreleu**.

autretant adv. Aitant.

autretemps adv. Autrifés, autres còups.

autrièr adv. 1. Li a doi jorns d'aquò. Var.: **ièr l'autre**. 2. (ext.) L'autre jorn, li a pas gaire.

autrifés adv. Dins un temps passat. Sin.: **dins lo temps**. Contr.: **aüra, au jorn d'encuèi**.

autunita n.f. Fosfat natural d'urani e de calci.

autura n.f. Luèc elevat. ◇ *En autura*: En altituda. ◇ *Sus li auturas*: En montanha.

aturós, oa adj. Altier, arrogant. Sin.: **autenc, autier**.

auturosament adv. D'un biais aturós. Sin.: **altierament**.

auvari n.m. Eveniment malastrat que provòca de prejudicis corporals ò materials. Sin.: **accident, trebolèri, desavèni**.

auvernhas, assa adj. e n. Auvernhat.

auvernhat, ata adj. e n. D'Auvernha. Var.: **auvernhas**. ◆ n.m. Dialècte occitan parlat en Auvernha.

auxanomètre n.m. Aparelh per mesurar la creissença en autessa dei plantas en laboratòri.

auxiliar(i), a (-ària) adj. 1. Qu'ajuda per lo sieu concors sensa èstre indispensable: *Mejans auxiliari, tropas auxiliari*. ◇ *Servicis auxiliari*: Servicis d'una

persona non titulària ò, dins l'armada, d'una persona que non fa partida dau servici armat. 2. Cen qu'ajuda, que sièrve de secors: *Un motor auxiliari*. 3. (gram.) *Vèrbos auxiliaris*: Formas verbali reduchi à una foncion gramaticala qu'es la formacion dei temps compausats. ■ *Aver e èstre* son d'auxiliaris purs, lu autres, que consèrvon un sens en defoara d'aquela foncion (*venir, faire, anar, dever, laisser*) son dich *mièg-auxiliaris*. 4. (mar.) *Crosaire auxiliari*: Nau de comèrci armada en guèrra per assegurar un servici d'aparament (escòrta de companhia de naus, etc.).

auxiliar(i) n.m. Vèrbo auxiliari.

auxiliar(i), a (-ària) n. 1. Tota persona qu'ajuda en portant lo sieu concors. Sin.: **ajuda, assistent**. 2. (mil.) Si di d'un combatent que non fa partida d'una unitat combatenta. 3. Dins l'Administracion, persona engatjada à títol provisòri.

auxiliariament adv. D'un biais auxiliari.

auxiliariat n.m. Estat d'una persona auxiliària.

auxiliator, tritz adj. e n.m. Qu'ajuda, que poarta secors.

auxina n.f. (biol.) Ormòna vegetala qu'agisse sobre l'elongacion cellulària (factor de creissença).

auxotròfe, a adj. e n.m. Si di d'un organisme caracterisat per una auxotrofia.

auxotrofia n.f. Incapacitat d'un organisme vivent de syntetisar un compausat organic necessari au sieu desvolopament.

avacassir (s') v.pr. Si laissar anar, s'abandonar (sus un divan, un taulier, etc.).

avacassit, ida adj. Estendut, abandonat (sus un divan, un taulier, etc.).

avaironés, esa adj. e n. D'Avairon. Sin.: **roergàs**.

aval n.m. Avau.

avalada n.f. Acte mecanic que fa calar lu aliments de la garganta fins à l'estòmegue. Sin.: **degluticion**.

avaladoira n.f. Cengla orizontala que si mete darrier li gaunhas dau cavau per li permetre de retenir la veitura ò de la faire anar en darrier. Sin.: **fren, mòrs**.

avalador, airtitz adj. Qu'avala (au sens de donar lo sieu acòrdi).

avalagrops adj. inv. Golós. Sin.: **mastegaire, manjaràs, manjareu, golàs, lecaplats**.

avalaire, airtitz n. 1. (fam.) Persona qu'avala golosament.

avalanca n.f. 1. Importanta massa de neu que davala d'una montanha m'una granda velocitat, sovent en estirasant de beta, de pèiras, etc. ◇ *Avalanca de fond*: Avalanca de neu compacta, peanta e umida. – *Avalanca de placas*: Avalanca de neu que si destaca en placas. – *Avalanca de pòuvera*: Avalanca de neu blanca. – *Còne d'avalanca*: Zòna de brigas à la sortida d'un corredor d'avalanca. 2. (fig.) Massa, granda quantitat de cauas: *Una avalanca de compliments, una avalanca de deutes*. Var.: **lavanca, valanga**. Sin.: **colada**.

avalancement n.m. Caduda de materiaus que davàlon. Sin.: **concàs, sèmbola, bolina**.

avalancar (s') v.pr. S'amolancar. Sin.: **s'amolinar, si concassar, s'afonzinar** (Luceram).

avalancós, oa adj. Que presenta un risc d'avalanca.

avalant, a adj. (mar.) Que va vèrs l'avau.

avalare vt. 1. (dr.) Revestir (un efècte de comèrci) d'un avau. 2. Ajudar en donant la sieu caucion. Sin.: **avalisar**.

avalare vt. 1. Absorbir, faire calar per lo gavai. ◇ (fam.) *Voler tot avalare*: Aver de desidèris, d'ambicions, que ren limita, crèire que ren porrà resistir. – *Avalare un concurrent*: Dins una competicion, lo despassar rapidament, sensa que poasque seguir; en economia, cormpar la sieu societat, la sieu activitat. ◇ *Avalare un libre*: Lo lièger rapidament e embé passion. Sin.: **engolir, engolar, embocar, envalare, surbir**.

avalare vi. Calar vèrs l'avau. ◆ **s'avalare** v.pr. S'en calar vèrs l'avau.

avalatge n.m. Accion d'anar vèrs l'avau.

avalentare (s') v.pr. Venir valent.

avalida n.f. 1. Diminucion fins à la disparicion. 2. Plan situat à una granda distança. Sin.: **asuèlh, orizont, refrontau**.

avaliment n.m. 1. Disparicion. 2. Cloaca (2).

avalir (s') v.pr. (*avalissi*) Disparéisser, s'esvanir.

avaloracion n.f. Apreciacion.

avalorament n.m. Accion d'avalorar. Sin.: **estimacion**.

avalorar vt. 1. Estimar, determinar la valor de quauqua ren. 2. Calcular aproximativament. Sin.: **evaluar**.

avança n.f. 1. Accion d'avançar, de progressar; gasanh de temps ò de distança aquistat per aquela accion: *Pilhar d'avança dins una corsa, dins un travalh*. ◇ *D'avança, per avança, en avança*: Avant l'ora fixada; per anticipacion. 2. Pagament anticipat dau tot ò d'una partida d'una soma deuguda; prèst consentit dins de condicions determinadi. 3. (mecn.) Desplaçament relatiu d'un autís de la pèça usinada dins lo sens de l'esfoarç de talha. 4. (mecn.) *Avança à l'alumatge*: Produccion de la beluga à la candela d'un motor d'explosion denant que lo piston sigue arribat au ponch moart sobran. ◆ pl. Promieri demarchas fachi per una reconciliacion, per entamenar una relacion amicala ò setimentala: *Faire d'avanças à quauqu'un*.

avançada n.f. 1. Progression, marcha en avant. 2. (arquít.) Partida qu'avança, qu'es en salhida. Sin.: **salhent**. 3. Partida terminala d'una cana de pesca. 4. Destacament de seguretats plaçat en avant d'una tropa en estacion.

avançament n.m. 1. Accion d'avançar, de progredir: *L'avançament dei travalhs*. 2. Promocion dins una carriera: *Obtenir d'avançament*.

avançar vt. 1. Portar, possar en avant dins l'espaci: *Avançar la man, avançar una cadiera per quauqu'un*. Sin.: **tirar en davant**. 2. Faire, fixar avant lo moment previst: *Avançar la sieu partença*. 3. Faire progressar: *Avançar lo sieu travalh*. 4. Metre en avant, prepaubar: *Avançar una idea, una ipotèsi*. 5. Prestar (de sòus). ◆ vi. Anar de l'avant: *Avançar lentament*. – Faire de progrès, s'avesinar au tèrme: *Avançar dins lo sieu travalh, dins lu sieus estudis*. ◇ Marcar una ora mai tardiva que l'ora vertadièra: *Un relòri qu'avança*. Contr.: **retardar**. ◆

s'avançar v.pr. 1. Si portar en avant, progredir: *S'avança vèrs la fenèstra*. Sin.: **si sarrar**. 2. (fig.) Sortir de la sieu resèrva, s'azardar à dire ò à faire quauqua ren.

avançat, ada adj. 1. En avança, dins l'espaci ò dins lo temps, en rapoart au sieu començament ò à la mejana: *Una posicion avançada, la jornada es avançada*. 2. Progressista ò d'avant-garda: *D'ideas avançadi*.

avanera n.f. Dança d'origina cubana, dau ritme binari e sincopat. Var.: **habanera**.

avania n.f. (lit.) Umiliacion: *Subir d'avania*. Sin.: **afront, escarni**.

avant n.m. 1. Partida anteriora: *L'avant d'un veicule*. ◇ *Avant d'una nau*: Proa. ◇ *D'avant*: Anterior, precedent. – *Anar de l'avant*: Avançar, progressar rapidament. 2. (espòrts) Juguire de la linha d'atac. ◇ Au rugbi, juguire que participa ai mesclanhas e ai remessas en juèc après una sortida laterala. 3. Zòna de combats, en temps de guèrra. ◆ adj. inv. Situat à l'avant, dirigit vèrs l'avant: *Li ròdas avant*.

avant adv. e prep. Indica l'anterioritat, dins lo temps coma dins l'espaci: *Un an avant, en lo 50 avant Jèsus-Crist, s'arrestar avant lo poant*. Contr.: **après**. ◇ *Avant tot*: sobretot. – *Metre en avant*: Faire remarcar, allegar. ◆ loc. conj. e prep. *Avant que* (+ subj.), *avant de* (+ inf.), per indicar l'anterioritat: *Avant que parte, avant de partir*. Sin.: **denant que, denant de**.

avantar vt. Getar, lançar. ◆ **s'avantar** v.pr. Si lançar (sobre quauqu'un ò quauqua ren). Sin.: **s'aventar**.

avantatge n.m. 1. Profièch: *Aver un boan orari de trabalh es un avantage*. ◇ *Traire avantage de*: Tirar profièch de. – *Aprofitar d'un avantage*: Aprofitar de la sieu superioritat dau moment. 2. (dr.) Cen que si ganha en seguida d'un acte juridic ò d'una disposicion legala. 3. (espòrts) Au tennis, ponch marcat per un dei jugaires quora son tot-ai-doi à 40. ◆ pl. *Avantatges en natura*: Elements de remuneracion que l'emplegaire autreja à l'emplegat e non son versat en sòus (lotjament, manjar, etc.).

avantatjar vt. 1. Donar un avantatge, d'unu avantatges à, favorejar (quauqu'un). Sin.: **afavorir**. 2. Metre en valor: *Aquel abit l'avantatja*.

avantatjós, oa adj. Que procura un avantatge, un profièch: *Un mercat avantatjós*. ◇ Economic, interessant: *Un article avantatjós*. Sin.: **beneficiu, facultós**.

avantatjosament adv. D'un biais avantatjós, favorablament. Sin.: **profechosament**.

avant-bacin n.m. Avant-dàrsena. Sin.: **avant-darsa**.

avant-bèc n.m. Partida en salhida de la pila d'un poant, que sièrve à partejar l'aiga e protegir la pila dei còrs flotants.

avant-braç n.m. 1. Partida dau membre superior, entre lo cobde e lo ponhet. 2. Region dau membre anterior compresa entre lo cobde e lo genolh, per un cavau.

avant-cala n.f. (mar.) Prolongament de la cala de construccion en dessota dau niveau de la mar.

avant-cambra n.f. Membre que si tròva en avant de la cambra.

avant-cassa n.m. Cuba plaçada avant la cassa dei forns à cuba, que comunica ensèm m'eu per la sieu partida sotrana. Sin.: **avant-crusòu**.

avant-centre n. Au balon, juguire plaçat au centre de la linha d'atac.

avant-claveu n.m. Pichina veruna que sièrve à faire un trauc denant de ficar lo claveu.

avant-contracte n.m. (dr.) Convencion provisòria entre li partidas en vista de la conclusion d'una convencion futura.

avant-còrs n.m. (constr.) Partida d'un bastiment en salhida sus l'alinhament de la façada, que correspoande ò non à un còrs de bastiment diferent.

avant-corrèire adj. m. Qu'anonça un eveniment que va capitar: *De signes avant-corrèires*. Sin.: **anonciador**.

avant-cort n.f. Cort d'una demòra granda que precedisse la cort d'onor.

avant-crusòu n.m. Avant-cassa.

avant-darrier, a adj. e n. Qu'es situat just avant lo darrier.

avant-dàrsena n.f. Partida d'un poart situada avant la dàrsena principala. Var.: **avant-darsa**. Sin.: **avant-bacin**.

avant-dire n.m. Preamble.

avant-fossat n.m. Dins una fortificacion bastionada, segond fossat que dobla, cap à l'exterior, aqueu qu'enrodava una plaça foarta. Sin.: **contrafòssa, avant-valat, anvalat**.

avant-garda n.f. 1. (mil.) Destacament de seguretat qu'es davant una foarça terrèstra ò navala. 2. Grope, movement artistic novator, sovent en rompedura embé cen que li a augut avant. ◇ *D'avant-garda*: En avança sobre lo sieu temps per la sieu audàcia. – Èstre à l'avant-garda: *Èstre à la poncha de quauqua ren*.

avant-gardisme n.m. Fach d'èstre d'avant-garda, de lo voler far vèire.

avant-gardista adj. Relatiu à l'avant-garda; qu'es à l'avant-garda. Var.: **gardista**.

avant-gost n.m. Avant-gust.

avant-guèrra n.m. ò n.f. Dins l'istòria dau siècle XX, cadun dei periòdes avant li doi guèrras mondiali.

avant-gust n.m. Promiera impression procurada per l'idea d'un ben à venir, d'un mau futur. Var.: **avant-gost**. Sin.: **avant-tast**.

avanti interj. (toscanisme) En avan!: *Avanti Savòia!* (bram militar dei sordats de la Comtea). Sin.: **endavant**.

avant-ièr adv. Avant-velha dau jorn que li siam. Sin.: **davant-ièr, passat-ièr**.

avant-man n.m. Partida anteriora d'un animau, espec. d'un cavau, que comprèn la tèsta, lo coal, lo pièch e lu mebres anteriors.

avant-poart n.m. 1. Partida d'un poart entre la passa d'intrada e lu bacins. 2. Poart situat en avau d'un poart primitiu, generalament sus un estuari.

avant-poast n.m. Destacament de soldats davant una tropa mai importanta en estacionament per l'aparar d'un atac per sorpresa.

avant-promiera n.f. Presentacion d'un spectacle ò d'un film à de jornalistas avant la promiera representacion, la promiera projeccion publica.

avant-projècte n.m. Estudi preparatòri d'un projècte.

avant-prepaus n.m. inv. Prefaci, entamenada per presentar lo libre que seguisse.

avant que loc. conj. Marca l'anterioritat: *Mi cau finir avant qu'arribe*. Sin.: **denant que**.

avant-scena n.f. 1. Partida de la scena en avant dau rideu. 2. Lòtja plaçada sus lo costat de la scena.

avant-tast n.m. Avant-gust.

avant tot loc. conj. Sobretot.

avant-trauc n.m. Amòrsa d'un trauc practicada per facilitar lo foratge d'un trauc ò lo posicionament de claveus ò de vitz.

avant-tren n.m. 1. Partida avant d'una veitura, que comprèn la suspension, lo mecanisme de direccion e, de còups que li a, lu organes motors e tractors. 2. (anc.) Veitura ipomobila mé doi ròdas, per la traccion dei canons e dei caissons d'artilharia.

avant-valat n.m. Avant-fossat.

avant-velha n.f. Jorn avant la velha. Var.: **antevigília**.

avarament adv. D'un biais avare, embé avarícia.

avarar vt. 1. Metre un bateu à l'aiga. 2. Esquilhar, en parlant d'una carga de bast. Var.: **varar**. ◆ **s'avarar** v.pr. Si metre au trabalh.

avarar n.m. Lançament, messa à l'aiga (d'una nau).

avare, a adj. 1. Que li agrada d'amolonar de riqüessas, de sòus, e qu'a paur de lu despendre. Sin.: **cobés, racho** (fam.), **rabeu, grincho, avariciós, cagadeniers, cagadur, sarrat, esquichabinhetas., esquichasardinas**. 2. *Avare de*: Econòme de (quauqua ren): *Es avare de paraulas*.

avarejar vi. Agir m'una tròup granda economia de mejans. Sin.: **mesquinejar, rastelejar, mercandejar**.

avaria n.f. Domatge subit per una nau, un veïcule ò lo sieu cargament. Sin.: **pana**.

avariar vt. (*avari*, classic *avàrii*) Degalhar: *L'aiga a avariat lo cargament*.

avarias n.f. pl. Part manjadissa dei animaús de masèl en defoara d'aquela que consistisse en muscles e en carn. Sin.: **tombadas, corada**.

avariat, ada adj. 1. Qu'a subit una avaria: *Una nau avariada*. 2. Degalhat: *Una mèrç avariada*.

avarícia n.f. Estacament excessiu ai riqüessas e desidèri de li amolonar. Sin.: **cobesença**.

avariciós, oa adj. (lit.) Que moastra d'avarícia dins li cauas mai pichini.

avariciosament adv. D'un biais avariciós.

avastar vt. Parcar lo bestiari per la nuèch. ◆ **s'avastar** v.pr. S'expaugar.

avaste n.m. À *l'avaste*: À l'abandon, en desòrdre.

avau n.m. Garantida donada sobre un efècte de comèrci ò quora si prèsta una soma, per una persona que s'engatja à pagar en plaça dau signatari ò dau beneficiari que non pagueron; caucion morala, acòrdi donat per un

superior, una autoritat, à quauqu'un, à un organisme, per que fague quauqua ren.

avau n.m. 1. Partida d'un cors d'aiga compresa entre un ponch donat e la boca ò la mescla (per op. à *amont*). – *En avau*: Mai pròche de la boca d'un cors d'aiga. Var.: **aval**. 2. (fig.) Cen que, dins un procèssus quau que sigue, es mai vesin dau ponch final. ◆ *D'avau*: Cf. **davau**. Var.: **en per avau**.

avaus n.m. Aubret de la Família dei fagaceus, mé de fuèlhas pichoni e correiò e espiò, que fa de toascs totplen espés, que la sieu frucha es un agland. Sin.: **garrús, avaussier**.

avaussier n.m. Avaus.

avelana n.f. Fruch de l'avelanier, manjadís, format d'una gròssa ametla dins una gruèlha linhoa, lo tot encastrat dins un capelet foliaceu.

avelaneda n.f. Avelaniera. Sin.: **vaissiera, vaissareda**.

avelanet adj. m. Si di d'una varietat d'olivier que la sieu frucha dona d'aria à una avelana.

avelanier n.m. 1. Aubrilhon dei boascs ò dei baranhas, que lo sieu fruch es l'avelana (autessa max. 7 m, Família dei betulaceas). Sin.: **vaissa**. 2. Baston fach dau boasc d'aquel aubre.

avelaniera n.f. Luèc plantat d'avelaniers. Var.: **avelaneda**.

avelatier n.m. Blasinier. Sin.: **saugràs, corobier**.

avelenaire, airtiz adj. Si di d'una substança que pòu avelenar. Sin.: **toxic**.

avelenaire, airtiz adj. Persona qu'alestisse ò administra un velen.

avelenament n.m. 1. Accion sus l'organisme d'una substança capabla de causar la moart ò d'alterar grevament li foncions vitali; efècte de tala accion. 2. Crimi que consistisse à administrar à quauqu'un una substança toxica.. Sin.: **empoisonament, intoxicacion**.

avelenar vt. 1. Faire moirir ò intoxicar mé de velen: *Avelenar embé de fonges*. 2. Metre de poison (dins, sobre): *Una saeta avelenada, un past avelenat*. Var.: **envelenar, verinar, enverinar**. Sin.: **empoisonar, entoissegar, entoissiar, atueissègre**. ◆ **s'avelenar** v.pr. Absorbir de poison.

avemaria n.m. inv. Pregoniera à la Vierge Maria que comença en latin per lu mòts "*Ave Maria*".

avenar (s') v.pr. Sortir de tèrra, en parlant de l'aiga. Sin.: **sorgentar**.

avenc n.m. Tomp dins li montanhas calcari. ■ D'un temps, li si gitàvon li bèstia moarti. Sin.: **caraveu, embut**.

avencàs n.m. Ravin.

avenença n.f. Gràcia d'una persona, elegança dau sieu comportament. Sin.: **graciositat, cortesia**.

avenent, a adj. Graciós, qu'agrada per la sieu ària, lo sieu comportament: *De biais avenents, una cara avenenta*.

avenementament adv. D'un biais avenent.

avenguda n.f. 1. Granda via urbana. ◇ *L'Avenguda*: À Niça, per antonomasia, l'Avenguda J.Medecin (anc.

Avenguda de la Gara, Avenguda de la Victòria). 2. Cen que mena à una tòca: *Li avengudas dau poder.*

avengut, uda adj. (de *avenir*) Nul e non *avengut*: Considerat coma sensa efècte e coma aguent jamai existit.

avengut, uda adj. 1. Adulte. 2. Precòç.

aveniment n.m. 1. Accession, elevacion à una denhetat sobrana: *L'aveniment d'un rèi, l'aveniment à la papautat.* 2. Arribada, establiment (d'una caua importanta): *L'aveniment d'un periòde de prosperitat.* ◇ (relig.) *L'aveniment de Jèsus Crist*: La sieu venguda sus la tèrra.

avenir vi. (emplegat unicament ai personas 3 e 6) Arribar per accident. Sin.: **arribar, capitar, si produrre.**

avenir n.m. 1. Temps futur; cen que capiterà dins lu temps futurs: *Si virar vèrs l'avenir, prevèire l'avenir.* – À *l'avenir*: À partir d'aüra, d'aüra en avant. 2. Situacion futura d'una persona: *Assegurar lo sieu avenir.* ◇ *D'avenir*: Que si deuria desvelopar, impauar dins lo futur. Sin.: **endevenir.**

avenquet n.m. Pichin avenc.

Avent n.m. Periòde de quatre setmanas de l'annada liturgica, que vèn avant e prepara Calenas.

aventar (s') v.pr. Si lançar (sobre quauqu'un per lo picar, sobre una preda per l'agantar, etc.). Var.: **s'avantar.** Sin.: **si ronçar.**

aventura n.f. 1. Eveniment inabitual, cargat d'emocion ò imprevist: *Una aventura de viatge, una vida plena d'aventuras.* ◇ (ext.) Eveniment extraordinari, riscat, audaciós: *M'agrada l'aventura.* – *Córrer, temptar l'aventura*: Pilhar lo risc. ◇ *D'aventura*: Per cas, per azard, eventualament. Sin.: **per astre, per benastre.** – *Dire la boana aventura*: Predire l'avenir. 2. Relacion amoroa breva e sensa engatjament: *Una aventura galanta, èra solament una aventura.*

aventurar vt. Expauar à de riscs, azardar: *Aventurar la sieu vida, la sieu reputacion.* ◆ **s'aventurar** v.pr. Córrer un risc; s'azardar. Sin.: **s'arriscar.**

aventurat, ada adj. Riscat.

aventurier, a n. Persona que li agrada pilhar de riscs, que recèrca l'aventura. ◇ (espec.) Persona que vira per lo monde en cercant la fortuna. ◇ (ext.) Persona sensa escrupules.

aventurina n.f. Pèira fina e d'ornament constituïda de quartz à inclusions de mica que li dónon un aspècte palhetat. Var.: **venturina.**

aventurisme n.m. Tendença à pilhar de decisions tròp rapidi, riscadi.

aventurista adj. e n. Que si compoarta embé aventurisme.

aventurós, oa adj. 1. Que li agrada l'aventura: *Un esperit aventurós.* 2. Plen d'aventuras, de riscs: *Una vida aventuroa.* Sin.: **riscós.**

aventurosament adv. D'un biais aventurós.

aver vt. 1. Possedir, dispauar de, obtenir: *Aver una maion, aver un prèmi.* 2. Presentar una caracteristica; comportar: *Aver lu uèlhs blaus, una maion qu'a un jardin.* 3. Èstre dins una relacion d'amistat, de parentat, etc.: *Aver doi enfants, totplen d'amics.* 4. Èstre dins un

estat particulier (físic, moral, intellectual): *Aver fam, aver set, aver paur, aver rason.* ◇ *N'aver mé quauqu'un, après quauqu'un*: Èstre irritat còntre quauqu'un. ◇ *Aver d'autri cabras de móuser*: Èstre entreat à de causas mai essenciali. ◇ *Aver à la sieu man*: Mestrejar una situacion. ◇ *N'aver lo sieu sadol, n'aver pron, n'aver lo sieu fais*: N'aver una forra. ◇ *Aver léser*: Aver lo temps ◇ *N'avètz de bravi!*: Aquela d'idea pi! ◇ *Aver de pan sus la canissa*: Aver d'òbra qu'aspèra ◇ *Aver boan + infin., aver beu (de) + infin.*: Arribar à ren maudespièch dei esfoarç consentits. 5. (fam.) Enganar: *T'ai ben augut!* 6. Aver + de (da) + infinitiu: Deure (faire quauqua ren): *Ai de laurar aqueu camp.* ◆ loc. impers. Li a, i a. 1. Si pòu vèire: *Li a un libre sus la taula, n'i a tres.* Sin.: **li es.** ■ Lo vèrbo *èstre* s'emplega correntament, sobretot à l'imperfach de l'indicatiu: *Li èra un libre.* 2. Li a que de + infinitiu: *Li a que de contunhar.* Sin.: Basta + infinitiu ◆ auxiliari: Seguit d'un participi passat, forma lu temps compauats dei vèrbos transitius, dei vèrbos impersonals, e de quaucu vèrbos intransitius.

aver n.m. 1. Ensèm dei bens qu'una persona a en la sieu possession. ◇ (espec.) Tropeu de feas. – *Can d'aver*: Can de pastre. 2. Partida d'un còmpte dont si poàrton li somas deugudi à quauqu'un; crèdit qu'un client n'en dispaua en cò d'un negociant. ◇ *Aver fiscal*: Degrevament fiscal au profièch dei accionaris qu'an tocat de dividendes au cors de l'annada. Sin.: **crèdit d'impoast.**

averament n.m. Fach de reconóisser d'èstre l'autor d'una action indenha ò penosa de revelar. Sin.: **confession, declaracion.**

averar (s') v.pr. 1. Si realisar, si complir. Sin.: **si trovar, si verificar.** 2. Si revelar, aparéisser: *L'affaire s'averèt complicat.*

averat, ada adj. Reconoissut vèr: *Un fach averat.*

averatge n.m. Tropeu de feas.

averdepés n.m. [avede'pes] Sistema de pes aplicat dins lu país anglo-saxons à toti li mèrç autri que li pèiras e lu metals preciós e lu remèdis.

averroïsme n.m. Doctrina d'Averròis.

avèrs n.m. 1. Ubac. Var.: **aversenc.** 2. Costat d'una moneda, d'una medalha, que contèn l'element essencial. Contr.: **revèrs.**

avèrs, a adj. Ostile, opauat: *La partida avèrsa.* Var.: **advèrse.**

aversenc n.m. Avèrs (1).

aversier n.m. Adversari. *Lo grand Aversier*: Lo Diau.

aversion n.f. Repulsion: *Aver d'aversion per, còntre quauqua ren, quauqu'un, Aver quauqua ren (quauqu'un) en aversion.* Sin.: **aborriment, òdi.** ◇ (psicol.) *Terapia d'aversion*: Terapia que tempta de faire disparéisser un comportament inadaptat en li associant un stimulus penós.

avertament adv. D'un biais deliberat, voluntariament.

avertiment n.m. 1. Accion d'avertir, de faire saupre. ◇ Avís mandat au contribuable per lo pagament de l'impoast. Sin.: **avisament.** 2. Accion de sonar quauqu'un à l'atencion ò à la prudença: *Un avertiment salutari.* 3. Repròchi, remostrança. ◇ (juèc de balon)

Repròchi fach à un jugaire per lo sieu comportament violent ò còntra la règla. Sin.: *carton jaune*.

avertir vt. (*avertissi*) 1. Informar, atraire l'atencion de. Sin.: **avisar**, **prevenir**. 2. (juèc de balon) Donar un avertiment (*à*).

avertissent, **a** adj. Premonitòri.

avertissor n.m. Aparelh destinat à un senhau, luminós ò sonòre.

avertit, **ida** adj. 1. Prevengut: *Un òme avertit n'en vau doi*. 2. (juèc de balon) Que li es estat donat un avertiment. 3. Competent, conoissèire: *Un critic avertit*.

avesinant, **a** adj. Pròche, vesin.

avesinar vt. 1. Èstre vesin de: *Lu degalhs avesínon lo milion*. 2. Rendre mai vesin: *Avesinar una cadiera au taulier*. Sin.: **arrambar**, **aprochar**. 3. (fig.) Rendre mai pròche (una persona d'una altra): *Li espròvas avesínon*.

◆ **s'avesinar** v.pr. (*à*) S'aprochar (*de*). Contr.: **s'alunhar**.

avestic n.m. Lengua iraniana de l'Avesta. Sin.: **zend**.

aviacion n.f. 1. Navigacion aerenca au mejan d'avions; ensèm dei avions e dei installacions que sièrvon à la navigacion aerenca. ◇ *Aviacion comerciala*: Aviacion qu'assegura lo transpòrt dei passatgiers e dei mèrç. – *Aviacion militària*: Aviacion concepida e emplegada per una tòca militària; armada de l'ària. 2. Tecnica de la construccion dei avions. 3. (fam.) *L'Aviacion*: L'aeropoart; lo quartier de l'Aeropoart, à Niça.

aviadessa n.f. Velocitat. Sin.: **celeritat**.

aviament n.m. Accion d'aviar un engh, un motor. Sin. **accionament**.

aviar(i), **a** (-ària) adj. Que pertòca lu auceus: *Pèsta aviària*.

aviar vt. (*avii*) 1. Metre en servici, en foncion, un engh, un motor. Sin. **accionar**. 2. Sortir lo tropeu dau pargue.

aviator, **tritz** n. Persona que pilòta un avion.

aviciat, **ada** adj. Furbo.

avicòla adj. De l'avicultura.

avicultor, **tritz** n. Persona que practica l'avicultura.

avicultura n.f. Alevament de la volalha, dei auceus.

avidament adv. Embé aviditat.

aviditat n.f. Desidèri ardent e immoderat de quauqua ren. Sin.: **engordícia**.

aviliment n.m. Accion d'avilir, de s'avilir; degradacion.

avilir vt. (*avilissi*) Abaissar fins à rendre mespresable; degradar, desonorar. ◆ **s'avilir** v.pr. S'abaissar, si desonorar.

avilissent, **a** adj. Qu'avilisse, que desonora.

avinar vt. Banhar de vin (una bota denant de l'emplir). Sin.: **afranquir**. ◆ **s'avinar** v.pr. S'embriagar de vin. Sin.: **s'avinassar**, **s'avinatar**.

avinassar (**s'**) v.pr. S'embriagar de vin. Var.: **s'avinar**, **s'avinatar**.

avinassat, **ada** adj. Embriac de vin; que tradisse l'embriaguessa: *Un vis avinassat*. Var.: **avinat**, **avinatat**.

avinatar (**s'**) v.pr. S'avinar. Var.: **s'avinassar**.

avinatat, **ada** adj. Avinassat.

avinhar vt. Plantar de vinhas.

avinhonenc, **a** adj. e n. D'Avinhon.

avion n.m. Aparelh de navigacion aerenca mai peant que l'ària, que si desplaça dins l'atmosphèra au mejan de motors à elicha ò à reaccion, e que la sieu sustentacion es assegurada per d'alas. ◇ *Avion de carga*: Gròs avion destinat au transpòrt de mèrç.

avionaria n.f. Fabrega de construccion aeronautica.

avion-cistèrna n.m. Avion que poarta de carburant destinat à avitalhar en vòl d'autru aparelhs.

avion-escòla n.m. Avion destinat à la formacion dei pilòts.

avionica n.f. 1. Aplicacion dei tecnicas de l'electronica à l'aviacion. 2. Ensèm dei equipaments electronics d'un avion, d'una aeronau.

avioneta n.f. (rare) Avion pichin que transpòrta solament quaucu passatgiers.

avionaire n.m. Constructor d'avions.

avion-robòt n.m. Si di d'un avion telecomandat.

avis n.m. 1. Cen que si pensa d'una question; opinion, ponch de vista. Sin.: **vejaire**, **dire**. 2. Informacion, nòva difusada à destinacion dau public, especialament per afichas: *Avis à la poblacion*, *darrier avis*. Sin.: **avertiment**, **assaber**, **notificacion**. 3. Ponch de vista exprimit oficialament per un organisme, una assemblada, après deliberacion: *Un avis dau Conseu d'Estat*. 4. (mar.) (anc.) Pichina nau que portava lo corrier. ◇ (mod.) Bastiment leugier previst per li missions alunhadi, l'escòrta, la proteccion dei costas e la lucha antisotamarina.

avisar vt. Avertir, informar.

avisar vt. (lit.) 1. Vèire, apercèvre. 2. (lit.) Pensar per decidir de cen que si deu faire: *Non vos respoandi sus lo còup, aviserai*. ◆ **s'avisar** v.pr. (*de*) 1. Si rendre còmpte (*de*). Var.: **s'enavisar**. 2. Si metre en tèsta l'idea (*de*): *Non t'avisar de mi venir disturbar!*

avisat, **ada** adj. Qu'a de judici e agisse en consequença, embé prudença; fin, abile: *Un conselhier avisat*.

avitalhaire n.m. Nau, avion encargat d'avitalhar.

avitalhament n.m. Accion d'avitalhar.

avitalhar n.m. Provedir (una nau) en manjar, en vitalhas, en material; reformir (un avion) en carburant.

avitaminòsi n.f. (med.) Fenomènè patologic produch per una mancaça de vitaminas.

avivabalèti n. Disc-jockey. Sin.: **avivamúsica**.

avivada n.f. Animacion (1).

avivaire, **airitz** n. Animator.

avivament n.m. Accion d'avivar. ◇ (cir.) Accion d'avivar lu bòrds d'una plaga per favorejar la cicatrisacion.

avivamúsica n. Avivabalèti.

avivar vt. 1. Rendre mai viu, en parlant d'un fuèc. Sin.: **atïar**, **empurar**. 2. Far créisser, entretenir (l'òdi, etc.). Sin.: **atissar**. 3. (cir.) Faire aparéisser li partidas sani d'una plaga en faguent disparéisser li partidas necrosadi. 4. (tecn.) Talhar en una aresta viva. ◇ Decapar e faire lusir: *Avivar una pèça metallica*.

avivas n.f. pl. Inflamacion de la glàndola parotida mai gròssa dau cavau.

avivat, ada adj. *Boasc avivat*: Si di d'un boasc que presenta unicament d'arestas vivi. ◆ n.m. Boasc avivat.

avivatge n.m. Accion d'avivar.

avoable, a adj. Que pòu èstre avoat sensa vergonha. Sin.: **confessable**.

avoar vt. 1. Reconóisser d'èstre l'autor, lo responsable de quauqua ren de mau: *Avoar un crimi*. Sin.: **confessar, reconóisser**. ◇ (absol.) Reconóisser la sieu falta: *Lo ladre a avoat*. 2. Reconóisser coma vertadier, real: *Avoar la sieu incapacitat à reglar un problema*. ◆ **s'avoar** v.pr. *S'avoar vençut*: Reconóisser la sieu desfacha, la sieu incapacitat. Sin.: **cridar seba** (pop.).

avoat n.m. Oficier ministerial competent per representar li partidas civili en cort d'apèl. Sin.: **procuraire**.

avocalhon n.m. (fam. e pej.) Marrit avocat, sensa notorietat.

avocassada n.f. Marrida garrolha d'avocat.

avocassier, a adj. Cercagarrolha, procedurier.

avocat n.m. Fruch manjadís de l'avocatier, en forma de pera.

avocat, ada n. 1. Auxiliari de justícia que conoisce e represnta li partidas per cu plaideja. ◇ *Òrdre dei avocats*: Ensèm dei avocats inscrichs à un tribunal representats per un conseu presidat per un bastonier. – *Avocat comés d'ofici*: Causit per lo bastonier per defendre una persona dins un procès penal. – *Avocat general*: Membre dau ministèri public, assistent dau procurator general. 2. Aqueu qu'intervèn per un autre; defensèire: *Si faire l'avocat d'una causa, d'un projècte*. 3. *Avocat dau diau*: Promotor general de la fe qu'intervèn contradictoriament dins un procès en canonisation; (fig.) Aparaire d'una causa pas gaire aparabla.

avocatalha n.f. Ensèm dei avocats (pej.).

avocatier n.m. Aubre originari d'Amèrica, cultivat per lo sieu fruch, l'avocat (Família dei laureaceas).

avogaire, airtiz n. Denedaire.

avogar vi. Denedar.

avòri n.m. Ivòri. Var.: **evòri**.

avortaire, airtiz n. (pej.) Persona que practica d'avortaments illegals. Var.: **abortaire**.

avortament n.m. 1. Interrupcion (naturala ò provocada) d'una gestacion. 2. (fig.) Falhiment. Var.: **abortament**.

avortar vi. 1. Metre foara un embrion ò un prenhon denant que sigue viable. 2. Pas arribar au tèrme, per un projècte, etc. ◆ vt. Provocar l'avortament (per una frema).

avortat, ada adj. Qu'es pas arribat au sieu tèrme. Var.: **abortat**.

avortiu, iva adj. Que tòca ò permete l'avortament: *Pilula avortiva*. Var.: **abortiu**.

avorton n.m. 1. Naissut avant lo tèrme. Sin.: **cagareu, escalha de pòt** (pej.). 2. (pej.) Persona mau facha e pichina. 3. Planta qu'a pas rejonch un desvelopament complet. Var. (toi lu sens): **aborton**.

avost n.m. Aost, agost.

avulsion n.f. (med.) Accion d'arrancar; extraccion.

avuncular(i), a (-ària) adj. Relatiu à l'oncle, à la tanta.

avunculat n.m. (antrop.) Sistema d'organizacion sociala pròpri dei societats matrilineari, dont la responsabiletat de l'enfant es pilhada en carga per l'oncle mairal.

axar vt. 1. Orientar en seguissent un axe. 2. Organisar à l'entorn (d'un tema, d'una idea essenciala): *Axar un roman sobre lo problema de la delinquença*. Sin.: **centrar, orientar**.

axe n.m. 1. (tecn.) Pèça que li vira à l'entorn un element (ò d'unu elements): *Axe de rotacion*. 2. Linha reala ò non que parteja quauqua ren en doi partidas en principi simetriqui: *Axe de simetria, axe dau còrs*. ◇ Drecha à l'entorn de la quala si fa una rotacion: *Axe de rotacion, axe de la Tèrra*. – *Axe dau monde*: Axe que jonhe lu pòles de l'esfèra celèsta. 3. (mat.) Drecha orientada provista d'una origina e d'una unitat. – *Axes de referença*: Axes definites per un referencial cartesian. – *Axe de revolucion*: Drecha fixa, qu'à l'entorn d'ela vira una corba donada (corba generatritz) que genèra una susfàcia de revolucion. – *Axe d'una rotacion*: Drecha de l'espaci que lu sieus ponchs demòron invariants dins una rotacion. – *Axe d'una simetria*: Drecha dau plan que lu sieus ponchs demòron invariants dins una simetria axiala. – *Axe de simetria d'una figura*: Axe de simetria dont la figura es globalament invariabla. ◇ *Axe optic d'una lentilha*: Axe que jonhe lu centres de corbadura dei doi faças de la lentilha. 4. Granda via de comunicacion: *Lu axes rotiers d'un país*. 5. Direccion generala; orientacion: *L'axe, lu axes d'una política*. 6. (bot.) Partida d'un vegetal que supoarta d'elements laterals. 7. (anat.) *Axe cerebrospinal*: Axe format per la meolha de l'esquina e l'encefale. Sin.: **nevraxe**.

axèl n.m. En patinatge artistic, saut dins lo quau lo patinaire fa una rotacion d'un torn e mièg en l'ària.

axèn(e), a adj. Qu'es alevat tant leu que naisse dins un mitan estèrle e si trova ensin à la sosta de tot gèrme bacterian ò parasitari. Var.: **axenic**.

axenic, a adj. Axène.

axenizacion (-izacion) n.f. Eliminacion de tot gèrme per obtenir un animau ò un alevatge axenic.

axeroftòl n.m. Vitamina A.

axia n.f. Crustaceu vesin dau ligombau.

axial, a adj. Dispauat per rapoart à un axe; relatiu à un axe. ◇ *Simetria axiala*: Transformacion puntuala dau plan tala que lo segment que jonhe un ponch quau que sigue e lo sieu imatge augue per mediatritz una drecha donada, l'axe de simetria. Sin.: **simetria ortogonala**.

axil(e) adj. e n.m. (istol.) Que forma un axe; relatiu à un axe. ◇ (bot.) *Placentacion axila*: Placentacion dont li granas son fixadi sus l'axe de l'ovari.

axillar(i), a (-ària) adj. De l'aissèla: *Pilositat axillària*. ◇ (bot.) *Grèlh axillari*: Grèlh lateral plaçat à l'aissèla d'una fuèlha.

axinita n.f. Boro-silicat d'alumini e de calci mé de fèrre e de manganèsi.

axiologia n.f. Teoria dei valors morali.

axiologic, a adj. Relatiu à l'axiologia.

axiòma n.m. 1. Veritat non demostrabla que s'impaua embé evidença. 2. (mat., log.) Proposicion promiera, veritat que s'admete sensa demostracion e sus la quala si fonda una sciença, un rasonament; principi pauat ipoteticament à la basa d'una teoria deductiva.

axiomatic, a adj. Que pertòca lu axiòmas; fondat sus lu axiòmas. ◇ *Teoria axiomatica*: Forma acabada d'una teoria deductiva bastida à partir d'axiòmas e desvelopada au mejan de règlas d'inferença.

axiomatica n.f. Ensèm dei nocions primieri (axiòmas) admessi sensa demostracion e formant la basa d'una branca dei matematicas, lo contengut d'aquela branca que si dedue de l'ensèm per lo rasonament. ◇ (log.) *Axiomatica formala*: Teoria axiomatica dins la quala non si dona de sens ai tèrmes primitius de la teoria.

axiomatisacion (-izacion) n.f. procediment que consiste à pauar en principis indemostrables li proposicions primitivi que n'en son deduchs lu teoremas d'una teoria deductiva.

axiomatisar (-izar) vt. Sotametre à una axiomatisacion.

axis n.m. (anat.) Segonda vertèbra cervicala.

axis n.m. Nom especific dau cèrvi picotat d'Índia.

axi-simetric, a adj. Invariant per una simetria ortogonala à respèch d'una drecha.

axoïdian, a adj. Relatiu à la vertèbra axis.

axolòtl n.m. Vertebrat anfibi urodèle dei lacs mexicans, capable de si reprodure à l'estat larvari (fenomène de neotenia), e que pilha rarament la forma adulta (dicha *amblistòme*).

axòne n.m. Lòng prolongament d'una neuròna, percorrut per l'influx nerviós. Sin.: **cilindraxe**.

axonometria n.f. Mòde de representacion grafica en tres dimensions, dont li arestas dau trièdre de referença son projectadi en seguent de drechas que fan entre eli un angle de 120°.

axonometric, a adj. Relatiu à l'axonometria.

axionomòrfe, a adj. Si di d'una raïç que lo sieu axe màger es foarça mai desvelopat que li sieu raïç laterali.

azalea n.f. Aubrilhon originari dei montanha d'Àsia, que s'en cultivon divers varietats per la belessa dei sieu flors (Familha dei ericaceas).

azard n.m. 1. Causa imprevisibla atribuida à d'eveniments inexplicables. Sin.: **escasença, endevenença, fortuna**. ◇ *Juèc d'azard*: Juèc dont intervènon ni lo carcul ni lo gaubi dau jugaire. ◇ *Per azard, d'azard*: Sensa aver ren previst, sensa carcular. Sin.: **per astre, per còup d'astre, per fortuna, per cas, per en cas, per escasença, d'escasença**. 2. Eveniment imprevist, urós ò malurós: *L'azard d'un rescòntre*. ◇ *À tot azard*: En prevision d'un eveniment possible. Sin.: **à tot boan astre**.

azardar vt. 1. Entreprendre (quauqua ren), avançar (un vejaire, una idea) en riscant de falhir. Sin.: **arriscar, temptar**. 2. (lit.) Expauar à un risc, à un perilh: *Azardar la sieu vida*. ◆ **s'azardar** v.pr. S'expauar à un risc, pilhar lo risc de dire ò de faire quauqua ren.

azardat, ada adj. Riscat, imprudent: *Una temptativa azardada*.

azardós, oa adj. Que compoarta de riscs, aleatòri: *Un projècte azardós*. Sin.: **riscós**.

azebic n.m. Raïm sec sensa pepins.

azeotròp(e) n.m. (fis.) Mescla de doi liquide que bulhe à una temperatura constanta.

azeotropic, a adj. (fis.) Qu'a lu caractèrs d'un azeotròpe.

azerbaijanés, esa adj. e n. De l'Azerbaijan.

azerbaijanés n.m. Azeri.

azeri n.m. Lengua parlada en Azerbaijan.

azeròla n.f. Fruch de l'azerolier, que sembla una pichina cerièia jauna e s'en fa de confitura.

azerolier n.m. Grand aubespín cultivat en Occitània per lo sieu fruch, l'azeròla.

azide n.m. Nom generic dei compausats que son eissits de l'acide azotidric HN_3 per lo biais de la substitucion d'un radical à l'idrogène. Var.: **aside**.

aziga n.f. (anat.) Caduna dei tres venas dau sistema cau que drènon lo sang dei paretz toracica e abdominala.

azigue, ga adj. Dei azigas.

azime, a adj. e n.m. Qu'es cuèch sensa levadura, en parlant dau pan. – *Pan azime*: Pan emplegat ritualament per la Pasca judiva (*fèsta dei Azimes*); pan per li ostias.

azimida n.m. Compauat obtengut per accion de l'acide nitrós sus una ortodiamina. Var.: **asimida**.

azimut n.m. 1. Angle que fa lo plan vertical passant per un ponch donat, m'au plan meridian dau luèc considerat, comptat dins lo sens dei agulhas d'una moastra à partir dau sud en astronomia e à partir dau nòrd en geodesia. – *Azimut magnetic*: Azimut format, dins un luèc donat, per lo meridian geografic m'au nòrd magnetic. 2. *Dins toi lu azimuts*: Dins toti li direccions. ◇ (mil.) *Defensa dins toi lu azimuts*: Sistema de defensa capable de s'opauar à tota agression, de dont que vengue. Var.: **asimut**.

azimutal, a adj. Que representa ò que mesura lu azimuts. Var.: **asimutal**.

azina n.f. Compauat organic que lo sieu tipe mai conoissut es la piridina.

azobenzèn(e) n.m. Compauat de formula $\text{C}_6\text{H}_5\text{N}=\text{NC}_6\text{H}_5$, prototipe dei derivats azotics. Var.: **asobenzèn(e)**.

azoïc, a adj. e n.m. Compauat organic que contèn lo radical $-\text{N}=\text{N}-$, sovent emplegat coma colorant. Var.: **asoïc**.

azoïc, a adj. (biol.) *Mitan azoïc*: Mitàn dont li a minga vida animala.

azòlia n.f. Planta dei sanhas, vesina dei feuses. Var.: **asòlia**.

azonal, a adj. Que pòu pertocar un ponch dau glòbe terrèstre quau que sigue.

azoospermia n.f. Absença d'espermatozides dins l'espèrma, causa d'esterilitat.

azòt(e) n.m. Còrs simple e gasós, incolòre e inodòre; element (N) de n° atomic 7 e de massa atomica 14,006. Var.: **asòt(e)**. Sin.: **nitrogène**. ■ L'azòte constitue lo 80 dau cent de l'atmosphèra, ma lo poàdon assimilar

directament unicament li cianoficeas e li bacterias dichs *prototròfi*. Ma l'azòte dei compausats contenguts dins lu excrements e lu cadavres subisse dintre lo soal de transformacions bacterianis que dónon de nitrats que lu raïç dei plantas pòdon absorbar. Ensin comença lo cicle de l'azòte. ♦ *Protoxide d'azòte*: Substança anestesica.

azotacion n.f. Fixacion d'azòt liure per lu èstres vius qu'assimilon pas d'aliments azotats. Var.: **asotacion**.

azotat n.m. (quim.) Nitrat. Var.: **asotat**.

azotat, ada adj. Que contèn d'azòte: *Engrais azotat*. Var.: **asotat**.

azotemia n.f. (med.) Quantitat d'azòte contengut dins lu compausats azotats dau sang, en defoara dei proteïnas; (med.) Presença dins lo sang d'urea ò d'autres compausats azotats. Var.: **asotemia**.

azotemic, a adj. Relatiu à l'azotemia. Var.: **asotemic**.

azotic, a adj. Nitric. Var.: **asotic**.

azotidric, a adj. *Acide azotidric*: Acide HN_3 (explosiu). Var.: **asotidric**. Sin.: **acide nitric**.

azotil(e) n.m. (quim.) Radical univalent $-\text{NO}_2$. Var.: **asotil(e)**.

azotit n.m. Nitrit. Var.: **asotit**.

azotobactèr n.m. Bacteria que viu dins lo soal e pòu fixar l'azòte de l'atmosphèra. Var.: **asotobactèr**.

azotofixaire, airtz adj. e n.m. Organisme capable de fixar l'azòte atmosferic. Var.: **asotofixaire**.

azotós, oa adj. Nitrós. Var.: **asotós**.

azotur(e) n.m. Nitruire. Var.: **asotur(e)**.

azoturia n.f. (med.) Quantitat d'azòte ureïc present dins l'urina. Var.: **asoturia**.

aztèc, a adj. e n. Relatiu ai Aztecs, à la sieu civilisacion.

azur n.m. 1. Blau clar e intense, espec. aqueu dau ceu miègterran en estiu. ◇ (ext.) Lo ceu eu-meme. 2. Vèire ò esmalh colorat en blau per l'oxide de cobalt. Sin.: **blau d'esmalh**. 3. (arald.) Una dei color dau blason.

azurant n.m. Colorant blau ò violet per l'azuratge.

azurar vt. 1. Donar una color blava à. 2. Procedir à l'azuratge de.

azurat, ada adj. Color d'azur.

azuratge n.m. (tecn.) Addicion d'azurant au cors dau blanquiment d'una estòfa, d'un papier, per n'augmentar l'esclat.

azurejant, a adj. Que tira sus l'azur.

azurejar vi. Tirar sus l'azur. ♦ vt. Tenchar leugierament de blau.

azurenc, a adj. De la Coasta d'Azur. ■ Es una denominacion toristica, que li cau preferir de noms coma *Provença orientala*.

azurita n.f. (miner.) Carbonat natural de coire, de color blava.

B

- b** Segonda letra de l'alfabet (be).
- b** (fis.) Simbòle dau barn.
- B** Simbòle dau bòre.
- B** (mús.) Nòta **si** dins lu país anglo-saxons e germanics.
- Ba** Simbòle dau bari.
- ba** Interjencion que marca la sorpresa.
- bab** n.m. (onomat.) Onomatopea per bavar, babilhar.
- babà** n.m. Pastissaria facha d'una pasta levada embé de raïms secs, banhada de ròm un còup cuècha.
- baba cool** n. [baba'kul] (mòt anglés) Persona que, à la fin dei annadas 1960 dins li annadas e dins li annadas 1970, adoptava lo mòde de vida e lu temas non-violents, ecologics, dau movement hippie.
- babacho** n.m. Nèsci, imbecile.
- babalec** n.m. Badaluc.
- babaròta** n.f. Insècte aplatit, nuchenc, que corre leu, que si tròva sobretot dins lu depaus e li coïnas (òrdre dei dictioptèrs). ◆ (fig.) *Aver la babaròta*: Aver d'ideas negri.
- babarotier** n.m. Luèc infestat de babaròtas.
- babau** n.m. Espaventau, mòstre imaginari. Sin.: **trèva**.
Var.: **babeu**.
- babazoc** n.m. (de l'arabe *bab-al-souk*, literalament *la poarta dau mercat*) Luèc en grand desòrdre. ◇ (espec.) Niça-Vièlha.
- babelic, a** adj. Gigantàs.
- babelisme** n.m. Confusion lengatgiera, parladura incomprendibla.
- babesioides** n.m. pl. Agents patogènes de la babesiosi.
- babesiòsi** n.f. Malautia dei romiaires adomesticats deuguda à un parasite dei globets roges e transmesa per una langasta.
- babetar** vi. Articular embé esitacion: *L'emocion fa babetar*. Sin.: **bletonear**. ◆ vt. Prononciar en babetant.
- babeu** adj. m. e n.m. Nèsci, imbecile. Var.: **babau**.
Sin.: **toarca, badaluc, colhon, pautàs**.
- babi** n.m. Anfibi de la sotaclassa dei anors, dei formas peanti e espessi, de la pèu verrugoa, insectivòre. Sin.: **grapaud**. ◆ pl. *Aver lu babis*: Èstre contaminat per lo vèrp parasitari dau fetge d'unu mamifèrs (òme, moton, bòu), causa de distonatosis.
- babiàs** n.m. Gròs babi.
- babi-buffle** n.m. Gròs babi d'Àfrica, de la cruassada potenta.
- babilh** n.m. Accion de babilhar. Var.: **babilha, babilhi**.
- babilha** n.f. Babilh. Var.: **babilhi**.
- babilhaire, airtiz** adj. e n. Babilhard.
- babilhar** vi. Parlar totplen e à prepaus de ren.
- babilhard, a** adj. e n. (lit.) Que parla totplen, charraire. Sin.: **paraulier, lengassut, parlós, barjacaire, parlaire, lengatier**.
- babilhatge** n.m. Babilh.
- babilhi** n.m. Babilh.
- babilònia** n.f. Luèc dont règnon la confusion e lo desòrdre, dont cadun fa cen que vòu.
- babilonian, a** adj. e n. De Babilònia.
- babilonic, a** adj. Relatiu à Babilònia.
- babina** n.f. (s'emplega sobretot au pl.) Labra pendent d'unu mamifèrs (cameu, monina, etc.). Sin.: **brege**. ◇ pl. (fam.) Labras umani. – *Si lecar li babinas*: S'esperlecar.
- babirossa** n.f. Poarc sauvatge indonesian, dei caninas superiori foarça recorbadi (autessa 50 cm, Família dei suïdats).
- babisme** n.m. Doctrina, interpretacion dau Bab, que fuguèt partidari d'una reforma de l'islam au siècle XIX.
- babocha** n.f. Solier, pantofla de cuer sensa quartier ni talon.
- babòia** n.f. (fam.) Caua de gaire de valor. Sin.: **badinada, galejada, babòla**.
- baboin** n.m. Monina catarriniana d'Àfrica, dau genre cinocefale, que viu en tropeladas.
- babòla** n.f. Babòia.
- baboneada** n.f. Nonsens, incoerença. Var.: **babonejada**.
- baboneaire, airtiz** adj. e n. Que babonea. Var.: **babonejaire**.
- babonear** vi. (*baboneï*) Parlar per dire de causas incoerenti, que voàlon pas ren dire. Var.: **babonejar**.
Sin.: **desparlar**.
- babonejada** n.f. Baboneada.
- babonejaire, airtiz** n. Baboneaire.
- babonejar** vi. Babonear.
- babòrd** n.m. Costa senec d'una nau, en regardant vèrs l'avant. Sin.: **òrsa**. Contr.: **tribòrd**.
- babordés** n.m. (mar.) Membre d'equipatge que fa partida de la bordada de babòrd, que pilha lo quart en alternança embé lu tribordés, dins la marina de guèrra.
- babòt** n.m. Crisalida dau manhan.
- babòu** n.m. Babau.
- babovisme** n.m. Doctrina de Babeuf.
- bac** n.m. 1. Bateu larg e plat qu'assegura la traversada d'un cors d'aiga, d'un lac, per lu viatjaires, lu veïcules, etc. Sin.: **transbordaire**. 2. Recipient, sovent de forma rectangularia, que sièrve à diferents usatges: *Bac de la glaça, bac de tenchura*.
- bac** n.m. (abrev. fam.) Bachelierat.
- bacalà** n.m. Merluça. Var.: **bacalhau**. ◇ *Estocafic e bacalà*: Patin cofin.
- bacalaure** n.m. Bachelierat.
- bacalhau** n.m. Bacalà.
- bacan** n.m. (fam.) Gròs bosin, tapol.
- bacanal** n.m. Bacanala.
- bacanala** n.f. (vièlh) Fèsta que vira à la desbaucha. ◆ au pl. (Antiqu.) Fèstas en l'onor de Bacus.
- bacants** n.m. pl. (pop.) Bafis. Sin.: **guinhons**.

bacarà n.m. Juèc de cartas, que si juèga entre un banquier e de jugaires.

bacarat n.m. Cristal de la manufactura de Bacarat.

baccifèr, a adj. Si di d'una planta que poarta de grums.

baccifòrme, a adj. Qu'a la forma d'un grum.

baccivòr(e), a adj. Que manja de grums, en parlant d'un auceu.

bacelar vt. Donar un baceu (à). Var.: **barcelar**. Sin.: **gautar, simecar**.

baceu n.m. 1. Dins una fabrega, instrument que sièrve à mandar d'ària per atissar lo fuèc. Sin.: **bofador, sofiador** (Sospèu), **soflèira** (Levens), **bofatuèc, bofet**. 2. Paleta de boasc que servia ai bugadieras per secar lo linge en lo batent. 3. Còup donat, espec. sus la gauta, mé la man alargada. Sin. (3): **gautàs, pastisson, simèc, balorda, pasteca**.

bachàs n.m. Recipient dont mànjon lu animaus. Sin.: **canau**.

bachàs n.m. Mena de gròs tamborn.

bachàs n.m. Tèrra trempada d'aiga. Sin.: **beta, pauta, fanga**.

bachassada n.f. Accion, fach de bachassar, de si bachassar.

bachassar vt. Brutar de bachàs. Sin.: **enfangar**. ◆ **si bachassar** v.pr. Si brutar de bachàs.

bachassós, oa adj. Cubèrt de bachàs.

bachelier, a n. Persona qu'a obtengut lo sieu bachelierat.

bachelierat n.m. Lo promier grade universitari, sancionat per un diplòma que marca la fin dei estudis segondaris. Var.: **bacalaure**.

bachichin n.m. Escais-nom dei Ligurs e dei Genoés.

bachorla n.f. 1. Recipient de forma ovoïda e plata, que sièrve à contenir lo buure. 2. (pop.) Possa gròssa.

bacil(le) n.m. Bacteria, lo mai sovent patogèna, qu'a la forma d'un bastonet (simple ò articulat).

bacillar(i), a (-ària) adj. Relatiu ai bacilles, à la sieu morfologia. ◆ adj. e n. Si di d'un malaut de la tuberculòsi pulmonària, pendent la fasa contagioa de la malautia.

bacillemia n.f. Presença passadissa de bacilles dins lo sang. Sin.: **bacteriemia**.

bacillifòrme, a adj. En forma de bacille.

bacillòsi n.f. (med.) Malautia deuguda à un bacille (en partic. la tuberculòsi).

bacilluria n.f. (med.) Presença de bacilles (en partic. tuberculós) dins li urinas.

bacin n.m. 1. Recipient de forma redona, generalament bas e dei bòrds replegats, per contenir d'aiga e d'autres liquides. 2. (anat.) Partida dau còrs compresa entre l'abdomèn e lu membres inferiors, formada per un esquelèt ossós, circonscricha per lo sacrum, lo coccix e lu doi oàs iliacs. Sin.: **pelvis**. 3. Region estructuralment concava de la susfàcia terrèstra. ◆ (geol. min.) *Bacin sedimentari*: Zòna de depression, continentalà ò marina, dont s'acumulon lu sediments. ◆ Correntament, region rica de jaç minerals: *Bacin aurifèr, carbonifèr, petrolifèr*. ◆ (geogr.) *Bacin idrografic*: Partida de la susfàcia terrèstra dont s'escórron li aigas

que van rejónher un cors d'aiga donat, un lac donat, una mar donada. ◆ *Bacin morenic*: Zòna limitada en avau e sus lu costats per de morenas. ◆ *Bacin collector*: Partida superiora d'un glacier, sobre dei limitas dei neus persistenti dont s'amolona la neu que si transforma en glacier. ◆ (idraul.) Depression dau terren dont si recampa l'aiga naturalament ò artificialament: *Bacin idroelectric*. ◆ (fig., admin.) Zòna territoriala que lu sieus abitants utilíson un servici determinat, espec. public. ◆ *Bacin d'emplec*: Zòna geografica que lu sieus abitants poàdon trovar un trabalh sense cambiar de domicili. 4. Plan d'aiga assostat naturalament ò artificialament: *Lo pichin bacin d'una piscina, un bacin de piscicultura*. ◆ (mar.) Partida d'un poart delimitada per d'embarcadors e de digas. Sin.: **dàrsena**. ◆ *Bacin de carenatge, di radob*: Lònga fòssa, cavada sota lo nivèu de la mar e provista de poartas e de pompas, per tenir li naus au sec e poder trabalhar sota la linha d'aiga. ◆ *Bacin de marea*: Bacin que comunica directament mé la mar.

bacina n.f. Recipient concau de forma redona e materiaus divèrs, per un usatge domestic e industrial: *Si lavar li mans dins la bacina, bacina per lo desvelopament fotografic*. ◆ Lo contengut de la bacina: *Una bacina d'aiga*.

bacinada n.f. Contengut d'una bacina.

bacinar vt. Banhar leugierament (una partida dau còrs).

bacinet n.m. 1. Pichin bacin, cuveta. 2. (anat.) Partida alargada de l'aparelh excretor dau ren, à la joncion dei grands calicis e contunhada per l'uretèri. 3. (arm.) Èlme emplegat ai s. XIIIⁿ e XIVⁿ. ◆ Partida de la platina dei armas de fuèc que recevia la pòuvera de l'amòrsa.

baclar vt. (fam.) Faire rapidament e sense precaucion, sense aplicacion: *Baclar un trabalh*. Sin.: **porcatejar, salopejar, sabracar, maganhar, bataclar**.

baclatge n.m. (fam.) Accion de baclar, de faire quauqua ren rapidament e sense aplicacion. Sin.: **bataclatge, maganhatge**.

bàcol n.m. ['baku] Baston, à Pelha.

bacon n.m. Carn de poarc salada e fumada, talhada finament, pilhada dins una pèça de carcassa desossada (en Grand-Bretanha) ò dins lo filet (en França).

bacteria n.f. Èstre unicellulari saprofite ò parasite, que si reproduit per scissiparitat e que n'i a foarça varietats (bacilles, vibrions, etc.).

bacterian, a adj. Dei bacterias; relatiu ai bacterias.

bactericida adj. Si di d'un produch qu'elimina li bacterias. Sin.: **microbicida**.

bactericidi n.m. Produch qu'elimina li bacterias.

bacteridia n.f. (anc.) Bacteria immobila, coma la bacteria dau carboncle.

bacteriemia n.f. (med.) Descarga passatgiera de bacterias dins lo sang à partir d'un fogau infecciós, que si manifestà per de refreniments e de fèbre. Sin.: **bacillemia**.

bacteriocit n.m. Ematia foarça alongada que pilha la forma d'un bacille.

bacterioestatic, a adj. e n. Si di d'un antibiotic qu'empacha la multiplicacion dei bacterias sensa li destrúger. Var.: **bacteriostatic**.

bacteriofagia n.f. Destruccion bacteriana per lo biais dei bacteriofagues.

bacteriofague n.m. Virus que destruge d'uni bacterias. Sin.: **fague**.

bacteriolisi n.f. Dissolucion dei micròbes per modificacion fisicò-quimica dau sieu citoplasma sota l'influença d'agents quimics ò de substànças contengudi dins lu seròms.

bacteriolisina n.f. Anticòrs en mesura de provocar la lisi d'una bacteria en presença d'un complement.

bacteriòsi n.f. Malautia bacteriana d'una planta.

bacteriostasi n.f. Inibicion de la multiplicacion d'una bacteria dins un mitan, determinada per un bacterioestatic.

bacteriotoxemia n.f. Intoxicacion generala deuguda à la difusion dins lo sang e lu organes de toxinas secretadi per d'uni bacterias que demòron localisadi en un ponch de l'organisme (difteria, tetanòs, colerà).

bacteriologia n.f. Partida de la microbiologia qu'estúdia li bacterias.

bacteriologic, a adj. Relatiu à la bacteriologia. ◇ *Arma bacteriologica*: Arma qu'emplega li bacterias que poàron de malautias contagioi.

bacteriologista n. Especialista de bacteriologia. Var.: **bacteriològue**.

bacteriològue, òga n. Bacteriologista.

bacteriostatic, a adj. Bacterioestatic.

bacteriuria n.f. Presença de tot un fum de bacterias dins l'urina.

baculit n.m. Baculita.

baculita n.f. Cefalopòde fossile de la classa dei amonitas dau cretaceu sobran. Var.: **baculit**.

bada Dins la loc. *De bada*: En van, sensa resultat.

badabèc n.m. Badaire (2).

badadís n.m. (lit.) Comportament dau badaire. Var.: **badadissa**.

badadissa n.f. Badadís.

badaire, airtz, arèla adj. e n. 1. Admiratiu. 2. Passant que la sieu curiositat es facilament atracha per cen que ve. Sin. (2): **badabèc, bajan, badaluc, badamoscas**.

badalh n.m. Accion de badalhar. Var.: **badalhament**.

badalhada n.f. Lòng badalh.

badalhair, airtz adj. e n. Que badalha.

badalhament n.m. Badalh.

badalhant, a adj. Qu'es largament dubèrt. Var.: **badant, badier**.

badalhar vi. 1. Durbir la boca largament e sensa voler, de lassitge ò d'enuèi. 2. Durbir leugierament.

badalhat, ada adj. Mièg dubèrt.

badalhon n.m. Tròç d'estòfa ò objècte que si mete sus ò dintre la boca per empacha una persona de cridar. Sin.: **tampa**.

badalhonar vt. 1. Metre un badalhon à. 2. (fig.) Metre dins l'impossibilitat de s'exprimir: *Badalhonar l'oposicion, la premsa*.

badaluc n.m. Badaire, pantaiaire, que perde lo sieu temps à de causas sensa importança; nèsci.

badamier n.m. Aubre ornamental d'Àfrica e d'Àsia tropicala que lo sieu boasc, mièg dur e leugier, s'emplega en fustaria.

badamoscas n. Badaire (2).

badana n.f. Sonalha que lo sieu orifici estrech si duèrbe coma una boca. Var.: **badora, badòc**.

badant, a adj. Badier.

badar vt. Regardar embé admiracion.

badar vi. Èstre grand dubèrt. ◇ vi. Agachar ò escotar boca dubèrta; remirar quauqu'un.

badasca n.f. Mena de rascassa (de la familha de la *scorpaena elongata*).

badegolian n.m. Faciès industrial paleolitic que corresponde à la promiera fasa dau magdalenian. ◇ **badegolian, a** adj. Dau badegolian.

baderna n.f. 1. (mar.) Treça de filassa e d'autres materiaus de recuperacion emplegada per empachar cimas e cadenas d'ormeg còntre lu fretaments. ◇ Treça de teissut ò sintetica que garantisse l'impermeabletat à l'aiga dins lo premsa-estopa situat à la sortida de l'axe de l'elica de la còca d'un nau. 2. (tecnol.) Garnidura d'impermeabletat à premsa-estopa.

badés, esa adj. e n. De Baden.

badessa n.f. Abadessa.

badge n.m. 1. Plaqueta de reconoissença, m'una fotografia, dei participants à d'amassadas, de congrès, etc. 2. Ensigne que poarta en sobrimpression l'imatge d'un personatge politic, d'un cantaire, etc. Sin.: **ensenha**.

badia n.f. Abadia.

bàdia n.f. *Tenir à bàdia*: Divertir. ◇ *Si faire de bàdia*: Si divertir.

badiana n.f. Anís estelat.

badianier n.m. Aubrilhon que produe la badiana.

badier, a adj. Largament dubèrt: *Una poarta badiera*. Var.: **badant, badalhant**.

badin, a adj. Que li agrada rire, si divertir. Var.: **badinaire**. Sin.: **trufandier, fantaumejaire, galejaire, fadejaire, farsejaire**.

badin n.m. (aeron.) Indicador de velocitat aeriana (dau nom de l'inventor).

badinada n.f. Badinatge, babòia.

badinaire, airèla adj. (lit.) Que li agrada rire, si divertir; alègre, leugier: *De prepaus badinaires*. Var.: **badin**.

badinar vi. Pilhar li causas leugierament, galejar. ◇ vt. ind. (embé, sobre) Pilhar (quauqua ren) à la leugiera. Sin.: **fantaumejar, galejar, fadejar, farcejar**.

badinaria n.f. Cen que si di, cen que si fa en badinant. Sin.: **galejada, bofonada**.

badinatge n.m. (lit.) Accion de badinar; prepaus badin, comportament galant. Var.: **badinada**.

badmintòn n.m. Juèc de volant aparentat au tennis.

badoa n.f. Peis dei aigas docí e dau litoral, de la tèsta gròssa e dau còrs alongat (longuessa 20 cm).

badòc n.m. Badana.

badòc n.m. Pèça dau juèc dei escacs, que si desplaça d'una casa en travès e d'una en linha drecha. Sin.: **foal**.

badòc n.m. Dupa, victima. Sin.: **badaluc**, **nèsci**, **babeu**.

badòla n.f. Gonfladura sus la tèsta qu'apareisse après un còup: *Si faire una badòla au front*.

badolar vt. Faire una badòla, d'uni badòlas à.

badolat, ada adj. Qu'a una badòla, d'uni badòlas.

badora n.f. Badana.

baga n.f. 1. Aneu (ornat ò non d'una pèira) que si poarta au det. 2. Objècte en forma d'aneu.

baga n.f. Fruch sensa merilhon (coma aqueu dau raïm). Sin.: **grum**.

bagad n.m. Formacion musicala que comprèn principalament de cabretas e de bombardas, instruments tradicionals de Bretanha.

baganauda n.f. Fruch dau baganaudier.

baganaudier n.m. Aubrilhon dei regions mediterraneï, dei flors jauni e dei doaças enfladi (Família dei papilionaceas).

bagar vt. Provedir d'una бага (espec. lu aucus migrators). Var.: **embagar**.

bagarra n.f. Batèsta, garrolha. Sin.: **satónada**, **mescla**, **chacotada**.

bagarrar (si) v.pr. Si batre, si garrolhar. Sin.: **si chacotar**, **si pelejar**.

bagassa n.f. (pop.) Prostituida.

bagassar vi. Si prostituir.

bagassaria n.f. Vida d'aqueu que bagassejar. Sin.: **malavida**, **gorrinaria**, **desaviadura**.

bagassejar vi. Menar una vida de rufian. Sin.: **putanejar**.

bagàs n.m. Residú de la premsa de cana de sucre, que rèsta après l'extraccion dau jus.

bagassa n.f. Frema de marrida vida.

bagassar vi. Bagassejar.

bagassaria n.f. Desbaucha.

bagassejar vi. Menar una vida de desbaucha. Var.: **bagassar**. Sin.: **bassejar**.

bagat n.m. Varlet, au juèc dei taròcs.

bagat, ada adj. Provist d'una бага.

bagatèla n.f. 1. Caua, objècte de gaire de valor. ◇ *La bagatèla de*: La soma de (sovent ironic, en parlant d'una soma importanta). 2. (absol.) Amor fisic. 3. (mús.) Pichin tròç leugier, intime, sovent per lo piano.

bagatge n.m. 1. Sac, valisa que contèn lu afaires qu'un empoarta en viatge. 2. (lo mai sovent au plural) Ensèm dei afaires, dei objèctes qu'un empoarta en viatge: *Alestir lu bagatges*. 3. (fig.) Ensèm dei conoissenças: *Aver un boan bagatge literari*.

bagatgista n. Emplegat dins una estacion, un aeropoart, encargat de portar lu bagatges.

bagatjaria n.f. Dintre d'uni veituras de camin de fèrre, luèc dont son entrepauats lu bagatges gròs.

bagueta n.f. 1. (arquít., constr.) Motladura, sovent arredonida, que sièrve à decorar ò à escondre una juntura, etc. 2. Pan lòng, que pea pauc ò pron 250 g.

baguier n.m. Abaguier.

baguier n.m. Pichin cofret, copa per metre d'aneus e d'autri jòias.

bai, baia adj. Qu'a la rauba d'un brun rossastre, lu crins e l'extremitat dei membres negres, en parlant d'un cavau. Var.: **baiard**.

baia n.f. Excavadura dau litoral pauc ò pron dubèrta: *La Bàia dei Àngels*.

baiaman n.m. Gèste de respècte ò de civilitat que consistisse à esflorar d'una baieta la man d'una frema ò d'un sobeiran.

baiar vt. Donar una baieta ò un baiar (à quauqu'un), pauar li sieu labras sobre. Sin.: **potonar**, **potonejar**.

baiar n.m. Accion de pauar li labras sobre (espec. sobre li labras d'una altra persona). Sin.: **poton**. ◇ *Baiar de Judas*: Demostracion d'afeccion ipocrita.

baiard, a adj. Bai.

baiard n.m. Brancard.

baiardar vt. Brancardar.

baiardier, a n. Brancardier.

baiareu, èla adj. Que li agrada baiar. Sin.: **potonaire**.

baieta n.f. Pichin baiar. Sin.: **potonet**.

baila n.f. Noiriça. ◇ *Èstre à baila*: Èstre en noiriça.

baila n.f. Vèire **baile** (2). Sin.: **baïessa**.

bailar vt. Alevar un noiriçon, s'en ocupar.

bailatge n.m. 1. Accion de bailar. 2. Noiriçon. Sin.: **tetareu**. 3. Bailia.

baile n.m. 1. Paire noircier. 2. (ist.) Agent dau rèi qu'èra encargat de foncions administratiu e judiciari.

bailejaire, airtiz n. Persona que dirigisse, que govèrna. Sin.: **cap**.

bailejar vt. Governar, dirigir, administrar.

baïessa n.f. Vèire **baile** (2).

bailia n.f. Juridiccion d'un baile (2). Var.: **bailatge**.

baïó n.m. En Loïsiana, braç segondari ò abandonat dau Mississippi.

baïòc n.m. Anciana moneda pontificala.

baioneta n.f. 1. Lama fina e ponchuda que si fixa à l'extremitat d'un fusiú. 2. Dispositiu de fixacion qu'evòca aqueu d'una baioneta (esperons engatjats dins d'enrenas per rotacion): *Una ampola à baioneta*.

baioquèla n.f. Anciana moneda de coire.

baiotar vt. (*baiòti*) (fam.) Donar totplen de pichini baietas.

bairam n.m. Per lu Turcs, caduna dei doi fèstas musulmani que vènon après lo ramadan.

baïssa n.f. 1. Accion, fach de baïssar, de calar: *La baïssa dei prètz, dei temperaturas*. ◇ (Borsa) *Jugar à la baïssa*: Especular sus la baïssa dei cors. 2. Afaïssament de terren. 3. Part abaïssada d'una cresta de montanha que permete lo passatge d'una valada à una altra. Sin.: **coal**, **dros**, **encisa**, **pertús**, **poart** (lu doi darriers son d'usança sobretot dins lu Pireneus). 4. Dementia de la tira d'un cors d'aiga. 5. Enfonsament dont s'arrèsta l'aiga de la pluèia dins una tèrra laurada.

baissar vt. 1. Metre, faire calar mai bas: *Baissar lo vitre, baissar li braias*. 2. Dirigir vèrs lo bas (una partida dau còrs): *Baissar lu uèlhs, baissar la tèsta*. Diminuir la fòrça, l'intensitat, la valor (de quauqua ren). Sin.: demenir. ◆ vi. 1. Venir à un ponch inferior, diminuir: *Lo niveu dau flume a baissat*. 2. Diminuir en valor, en intensitat: *Li accions bàisson, lu prètz an pas gaire baissat*. ◆ **si baissar** v.pr. S'inclinar.

baissiator, tritz n. Persona que para lo drap. Sin.: **folonier, paraire**.

baissier, a n. (Borsa) Especulador que juèga sus la bassa dei cors.

bajan, a adj. Niais, nèsci. Sin.: **badaire**.

bajanada n.f. Estupiditat, nescitge.

bal n.m. Acamp dont si bala; lo luèc dont si tèn aquest acamp.

bala n.f. 1. Pelòta elastica que sièrve dins d'unu juècs ò espòrts: *Bala de tennis*. Sin.: **pelòta**. ◆ Balon. 2. Projectile dei armas de fuèc coma lo fusiù, etc.

bala n.f. Gròs paquet de mèrç: *Una bala de coton, de lana*.

bala n.f. (vulg., sobretot au plural) 1. Testicule. Sin.: **colha**. ◆ *Rompre li balas à quauqu'un*: Enuiar quauqu'un. ◆ *N'aver li balas pleni*: N'aver una forra. 2. (fam.) Mençonega; galejada: *Cuntar de balas*. Sin.: **coàs, colhonada** (fam.).

balada n.f. 1. (lit.) Poesia de la forma fixa, à l'origina (Atge Mejan) facha per èstre cantada e balada. 2. (mús.) Pèça vocala ò instrumentala inspirada per una balada literària ò que n'en repilha l'atmosphèra: *Una balada romantica, una balada per piano*.

baladaire n.m. Aparelh portatiu per escotar la música au mejan d'escotaires. Var.: **balador**. Sin.: **walkman** (anglés).

bala de neu n.f. Aubrilhon cultivat que li sieu flors blanqui son gropadi en bola (autessa 2 à 4 m).

balador n.m. Baladaire.

balador n.m. Galaria ò balcon cubèrt que pòu comportar d'escaliers exteriors.

balafon n.m. Instrument de percussion d'Àfrica negra, que dona d'ària au xilofòne.

balaire, a n. 1. Persona que bala. 2. Sauta-en-banca.

balais n.m. *Rubís balais*: Rubís ròse palle. Var.: **balassi**.

balaise n.m. Senhau en mar.

balanç n.m. Movement d'oscillacion, balançament d'un objècte: *Un veïcule qu'a de balanç*. Var.: **balançada, balançament**. Sin.: **brand**.

balança n.f. 1. Instrument, gener. à doi braç pariers e doi plateus, que sièrve à mesurar l'egalitat ò la diferença de pes dei còrs pauats sus lu plateus. Sin.: **escandalh**. ◆ *Balança de precision*: Balança d'analisi, m'una aproximacion de 0,2-0,1 mg. ◆ *Balança automatica*: Balança provista d'una agulha qu'indica sus un quadrant lo pes de l'objècte pauat sus lo plateau. ◆ *Balança à moala*: Dinamomètre. ◆ *Balança romana*: Aparelh m'un plateau solet, dont la peada es obtenguda per desplaçament d'un pes sobre lo braç de lèva. Sin.: **roman**. 2. (dins li expressions) *Metre sus la balança*:

(fig.) Tenir còmpte (*de*); donar un argument, un element determinant. ◆ *Metre en balança*: Paragonar. ◆ *Èstre en balança*: Esitar; èstre en competicion (mé), èstre paragonat (*à*). 3. (econ.) *Balança comerciala*: Diferença dei importacions e dei exportacions d'un país. ◆ *Balança dei pagaments*: Document comptable que repilha l'ensèm dei reglaments entre un país e un autre país ò d'unu autres país. ◆ *Balança dei còmptes*: Totalitat dei escambis exteriors d'un país. 3. Simbòle e atribut de la justícia. 4. Ret de pesca cairada, m'ai angles units à doi braç crosats, penjada à una asta e comandada à man ò eletctricament. 5. (mús.) Dispositiu de reglatge de l'equilibri sonòre entre lu doi canals d'una cadena estereofonica. 6. (astron.) Constellacion dau zodiac. 7. (astrol.) Seten signe dau zodiac, comprés entre 180° e 210° de l'aneu zodiacal, que domina lo periòde comprés entre lo 24 de setembre e lo 23 d'octòbre. ◆ n. inv. Persona naissuda sota lo signe de la Balança.

balançada n.f. Balançament (1), oscillacion.

balançadoira n.f. Balançador (1). Sin.: **breçoliera**.

balançador n.m. 1. Sèti suspendut per doi coardas e que sièrve à si balançar. Var.: **balançadoira**. Sin.: **auçabaissa, breçoliera**. 2. Lònga pèça de boasc, de metal, etc., messa en equilibri e sobre la quala basculon doi personas assetadi caduna d'un costat.

balançament n.m. 1. Movement d'un còrs alternativament de cada costat dau sieu centre d'equilibri. 2. Estat de cen que sembla equilibrat, armoniós: *Lo balançament d'una frasa*.

balançar vt. Faire bolegar alternativament d'un costat e de l'autre: *Balançar lu braç*. ◆ vi. 1. Oscillar. 2. Èstre indecís, esitar. Sin.(2): **trantalhar, atermenar, trastejar, èstre à quatre camins**. ◆ **si balançar** v.pr. 1. Bolegar d'un costat e de l'autre d'un ponch fixe. 2. Faire dau balançador.

balanceament n.m. Balançament (1). Var.: **balançada**.

balancear vi. Balançar.

balancèla n.f. Sèti de jardin mé mai d'una plaça, suspendut à una estructura fixa, que permete de si balançar.

balancèla n.f. Embarcacion ponchuda ai doi extremitats, que lo sieu aubre portava una granda vela latina.

balancier n.m. 1. Pèça, organe mobile à l'entorn d'un axe, que sièrve à regularisar ò à estabilisar un movement. 2. Pèça animada d'un movement d'oscillacion, que règla lo foncionament d'un mecanisme: *Lo balancier d'un relòri*. 3. (zool.) Organe estabilisaire dei diptèrs, que remplaça per aquelu insèctes li alas posteriori.

balancier, a n. Persona que vende e repara li balanças.

balancin n.m. 1. Barra que repartisse lu esfoarç portats ai sieu doi extremitats. ◆ (espec.) Manelha dont si vèn estacar la coarda de traccion d'un esquilhaire nautic. ◆ (agric.) Barra qu'ai sieu extremitats si vènon fixar li tirèlas d'un veïcule à traccion animala. 2. Dispositiu per faire bascular un recipient, un veïcule; pèça que remanda la comanda dau movement dei sopapas en dessobre de la culassa dau cilindre; culbutor.

balancina n.f. 1. Amantil. 2. (aeron.) Pichina ròda plaçada à l'extremitat dei alas d'un avion per l'equilibrar dins li sieu evolucions au soal. 3. (mar.) Cordatge que sostèn l'extremitat liura d'una verga. Sin.: **amantil**.

balandran n.m. Curbèrta sus la quala d'uni personas n'en fan sautar una altra en l'ària per si befar d'ela.

balandra n.f. Bateu à vela per lo transpoart dau carbon en mar dau Nòrd (s. XVIIⁿ e XVIIIⁿ).

balandrier n.m. Marinier d'una balandra.

balandrin n.m. 1. Desobrat. 2. Sauta-en-banca.

balandrinar vi. Èstre desobrat, virar arratge. Sin.: **bossonear**, **pachonear**, **patetear**.

balanidat n.m. *Balanidats*: Família de crustaceus ciripèdes enclausant majament l'agland de mar.

balanic, a adj. Relatiu à la balaniti.

balaniti n.f. (med.) Inflamacion de la calòta de la verga.

balanofòr(e) n.m. Planta carnuda fongifòrma, parasite d'aubres divers d'Oceània.

balanoglòs n.m. Animau vermifòrme dei plajas (embrancament dei estomocòrdes, solet representant de la classa dei enteropneustes).

balanopostiti n.f. Enfeciment à l'encòup de la fava e dau prepuci.

balantidi n.m. Sòrta de protozoari ciliat, agent d'un dessentèri pron greu per l'òme.

balaor n.m. Comba m'un lac dins lo fond. Var.: **balor**.

balar vi. 1. Faire una dança. 2. Aver un movement rapide e bolegadís: *Li flamas bàlon dins lo fuèc*. ◇ *Non ai de que far balar un garri*: Non ai de sòus. ◆ vt. Faire una dança en particulier: *Balar un tango*.

balarin, a n. Persona que bala, per divertiment ò de profession.

balarina n.f. Cauçadura de frema, leugiera e plata, que sembla à un cauçon de dança.

balassi adj. Balais.

balastre n.m. Jaç de pèiras concassadi que mantèn lo li travèrsas d'un camin de fèrre; aqueli pèiras en tant que materiau.

balata n.m. Aubre d'Amèrica tropicala, que s'en tira una goma que sièrve d'isolant.

balata n.f. Goma extracha dau balata.

balbòa n.m. Unitat monetària principala de la República de Panamá.

balcanic, a adj. Dei Balcans.

balcanisacion (-izacion) n.f. Procèssus qu'abotisse à la fragmentacion en totplen d'Estats de cen que constituïssia una entitat territoriala e politica.

balcanisar (-izar) vt. Partejar per balcanisacion.

balcon n.m. 1. Plataforma de pichina larguesa en salhida sus una façada. Sin.: **bescaume**. 2. Caduna dei galarias sobre l'orquèstra, dins li salas d'espectacle.

balconet n.m. *Sostèns à balconets*: Sostèns à armadura, que llaïsson vèire lo sobran dau pièch.

baldaquin n.m. 1. Obratge de tapissaria, tenda dreïçada sobre d'un lièch, d'un tròne, etc. Sin.: **sobreceu**, **pali**. 2. (arquit.) Obratge de teïssut ò de boasc esculptat

sobre d'un autar, d'un tròne, d'una estàtua, etc. Var.: **bardoquin**.

balena n.f. 1. Mamifèr marin, lo mai grand dei animaus (pauc ò pron 30 m de lòng, per un per de 150 t, òrdre dei cetaceus: *Balena blava*, *balena megaptèra*. 2. Lama plegadissa, d'un temps tirada dei fanons de la balena, aïra metallica ò en matèria plastica, per atesar un teïssut, renforçar una armadura, etc.: *Balena de parasòl*. 3. (fig., pej.) Persona foarça gròssa.

balenar vt. Garnir de balenas.

balenat n.m. Pichin de la balena. Var.: **balenon**, **balenòt(o)**.

balenat, ada adj. Garnit de balenas.

balenidat n.m. Balenide.

balenide n.m. (zool.) *Balenides*: Família de mamifèrs marins que la balena n'es lo tipe. Var.: **balenidat**.

balenier, a adj. Relatiu à la caça à la balena.

balenier n.m. 1. Nau equipada per la caça à la balena. 2. Marin que travaïha sus un balenier.

baleniera n.f. Embarcacion leugiera e ponchuda ai doi extremitats, que d'un temps servia per la caça à la balena. ◇ Aïra, canòt de forma analòga que n'en son equipats lu bateus de gròs tonatge.

balenon n.m. Pichin de la balena. Var.: **balenat**, **balenòt(o)**.

balenoptèr n.m. *Balenoptèrs*: Mamifèrs marins vesins de la balena, de la faç ventrala regada e que possedísson una ala dorsala (l'espècia mai granda fa fins à 25 m de lòng).

balenòt n.m. Balenon.

balenòto [bale'nɔtu] n.m. Balenon. Var.: **balenòt**.

balès adj. m. e n.m. (pop.) Grand e foart.

balèsta n.f. 1. Arcbalèsta. 2. (Antiqu. Rom.) Màquina de guèrra que servia à mandar de projectiles.

balèsta n.f. Peis dei esteus coraliens.

balestier n.m. Arcbalestier.

baleston n.m. (mar.) Atarguier, libarda.

balèstra n.f. Arcbalèsta.

balestrier n.m. Arcbalestier.

balet n.m. 1. Composicion musicala m'un ritme de dança. 2. Espectacle de música e dança: *Lu balets rus*. 3. (fig.) *Balets ròses*: Rescòntres erotics d'òmes adultes e de filhas. 4. *Còrs de balet*: Companhia de balarins professionals. 4. (fig.) Vai e vèn de personas: *Lo balet dei pretendents à un emplec, lo balet diplomatic*.

balèti n.m. Bal, espec. dins una manifestacion populària: *Lo balèti dau festin*.

baletomane, a n. Que li agràdon lu balets.

baletomania n.f. Passion per lu balets.

balh n.m. Convencion per la quala un balhaire dona l'usatge d'un ben mòble ò immòble per un prètze e un temps determinats; contracte que constata lo balh. – *Balh comercial*: Balh que pertòca un local à usatge professional. Sin.: **arrendament**, **fèrma**.

balhaire, airtz n. Persona que dona m'un balh. Sin.: **arrendaire**. ◇ *Balhaire de fonds*: Aqueu que fornisse de sòus per una societat.

balhar vt. Donar.

balhatge n.m. (anc.) 1. Circonscripcion administrativa d'un baile. 2. Tribunal d'un baile.

balicòt [bali'kɔ] n.m. Planta originària d'Índia, emplegada coma aromat e condiment, d'usatge corrent dins la coïna niçarda (per exemple dins lo pisto).

balin n.m. Ae reproductor.

balin-balan loc. Sensa s'inquietar, sensa si faire de bila: *Li vau balin-balan.*

balinés, esa adj. e n. De Balí.

bàliqui n.m. Planta vivaça cultivada per li sieu flors ornamentali (Família dei crucifèras). Sin.: **giroflada**.

balisa n.f. 1. Senhau, objècte, qu'indica lo traçat d'una via (canal, camin de fèrre, etc.). 2. Dispositiu (mecanic, optic, sonòre ò radiofonic) destinat à signalar un perill ò à delimitar una via de circulacion maritima ò aerenca.

balisa n.f. Fruch dau balisier.

balisaire, airtz n. Persona que pava, susvelha ò mantèn de balisas.

balisaire n.m. Nau equipada per paucar de balisas e li susvelhar e per avitalhar lu fares.

balisar vt. Provedir de balisas.

balisatge n.m. 1. Accion de dispauar de balisas. 2. Ensèm dei balisas e autres senhaus dispauats per indicar de perills que cau evitar e la rota de seguir: *Balisatge d'un poart, d'un aeroport.*

balisier n.m. Planta d'origina indiana, monocotiledonea, cultivada dins li regions caudi per lo sieu risòma, ric en feculents (d'uni espècias an de flors decorativi). Nom scientific: *cana d'Índia* (Família dei canaceas).

balista n. Persona que cuènta de balas. Sin.: **cuènta-balas**.

balista n.f. Balèsta (arma).

balistic, a adj. De la balistica; que pertòca la balistica. ◇ *Trajectòria balistica*: Trajectòria d'un projectile sotamés à la soleta foarça de la gravitacion.

balistica n.f. Sciènça qu'estúdia lu movements dei còrs lançats dins l'espaci e mai especialament dei projectiles.

balistician, a n. Especialista de la balistica.

balistier n.m. Arcbalestier.

balistita n.f. Podra sensa fum que brutla m'una flama viva, cauda e lusenta, emplegada dins li armas de fuèc.

balistocardiographe n.m. Aparelh previst per enregistrar l'impulsion comunicada au còrs per la contraccion cardiaca.

balistocardiografia n.f. Estudi dei movements vibratòris cardiaics fondat sus la mesura dei desplaçaments dau còrs, provocat per li contraccions dau coar.

balneacion n.f. (med.) Accion de pilhar ò de donar de banhes dins una amira terapeutica.

balnèari, ària adj. Si di d'un luèc de sejoan que si tròva en riba de mar e generalament adobat per aculhir lu vacanciers: *Una estacion balnèaria.*

balneoterapia n.f. Tractament medical per lu banhes.

balneoterapic, a adj. Relatiu à la balneoterapia.

baloard n.m. Carrier mager de circulacion dins una vila. Var.: **bolevard**. ◇ *Teatre de baloard*: Teatre de caractèr leugier, dont domíon la comèdia e lo vaudevila.

baloardier, a adj. Relatiu au teatre de baloard. Var.: **bolevardier**.

balon n.m. 1. Gròssa bala per jugar, redona ò ovala, generalament formada d'una bofiga gonflada d'aria e recubèrta de cuer (ò d'una matèria sintetica). ◇ *Aver la tèsta coma un balon*: Aver una forra de quauqu'un ò de quauqua ren, fins à n'aver mau de tèsta. 2. (espec.) Espòrt que si juèga entre doi equipas de onze jugaires, que dévon mandar lo balon dins una poarta sensa lo tocar m'ai mans. Sin.: **football** ò **fotbòl** (mòt anglés), **butabala**, **penbalon**. 3. Bofiga leugiera, gonflada d'aria ò de gas, que si pòu envolar: *Un balon d'enfant*. 4. Etilotèst: *Lo policier m'a fach bufar dins lo balon*. 5. Aerostat emplegat dins una tòca scientifica, esportiva ò militària: *Balon dirigible*. 6. (quim.) Vas de vèire de forma esferica. ◇ (per ext.) Vèire de forma redona; lo sieu contengut: *Un balon de vin roge*. 6. *Balon d'oxigène*: Resèrva d'oxigène per lu malauts. ◇ (fig.) Quauqua ren qu'a un efècte tonic, benfasent: *La voastra ajuda es estada un balon d'oxigène*.

balon n.m. Cima arredonida dei Vòges.

balonament n.m. Distension, gonflament dau ventre per de gas.

balonar vt. *Balonar lo ventre, l'estòmegue*: Lu distendre per una acumulacion de gas. ◆ **si balonar** v.pr. Si distendre, si gonflar, en parlant d'una partida dau còrs.

balonat, ada adj. Gonflat, distendut: *Mi senti balonat*.

balonet n.m. Pichin balon. ◇ *Sonda à balonet*: Sonda emplegada dins lo tractament de l'angioplastia.

balon-sonda n.m. Balon provist d'aparelhs d'enregistraments destinats à l'exploracion meteorologica de l'auta atmosfèra.

balor n.m. Malautia dei romiaires, en particulier dei anheus, deuguda à la presença dins l'encefale de larvas dau vèrme dau can e que si manifestà per de vertiges e de torneaments.

balor n.m. Balaor.

balord, a adj. e n. 1. Qu'a un problema d'audicion que pòu anar fin à l'absença totala. ◇ *Balord coma una campana*: Que non aude pròpi ren. Sin.: **sord**. 2. Desprovedit de finessa, de gaubi. Var.: **balòt, balós**. ◆ adj. Insensible: *Restar balord à una preguiera*.

balorda n.f. Còup donat mé la man sus l'aureilha. Sin.: **simèc, pastisson, baceu, gautàs**.

balordament adv. D'un biais balord, bestiament.

barlordàs, assa n. Gròs balord (2).

balordisa n.f. Caractèr d'una persona balorda (2); paraula, accion foara prepaus: *Cuntar de balordisas*.

balós, oa adj. Imbecile. Var.: **balòt, balord**.

balòt n.m. 1. Paquet de mèrç. Sin.: **bala, fardeu, fardada**. 2. (fam.) Balord, balós. Sin.: **nèsci, toarca, colhon**.

balotament n.m. Movement de cen que balòta.

balotar vt. (*balòti*) Gacilhar, balançar dins de sens divers: *La tempèsta balòta la nau*. Sin.: **brandar, bassacar**. ◇ (fig.) Faire passar quauqu'un d'un sentiment à un autre (s'emplega sobretot au passiu): *Èri balotat entre la paura e la mieu curioitat*. ◆ vi. Bolegar ò

èstre bolegat dins toi lu sens: *Un objècte que balòta dins una caïssa tròup granda.*

balotatge n.m. Situacion electorala quora minga candidat a obtengut dau premier còup la majoritat legala dins un vòte majoritari a doi torns.

balsa n.m. Boasc foarça leugier (densitat 0,15) d'Amèrica centrala, emplegat en particular dins la construccion de maquetas.

balsamic, a adj. Qu'a li qualitats, li proprietats d'un baume, e en particular l'odor: *Vinaigre balsamic*. Var.: **barsamic**.

balsamier n.m. Aubre dei regions caudi que li sieu fuèlhas, qu'an de glândolas, l'aisson escapar una odor doça e fornisson un baume.

balsamina n.f. Planta dei boascs de montanha, dei flors jauni, finda sonada *noli-me-tangere* (en latin, "non mi tocar"), que lo sieu fruch, quora es madur, esclata au mendre contacte en mandant de pichini grana.

balsamom n.m. Baume produch per de plantas de la Família dei terebintaceus.

balte n.m. Grope de lengas indoeuropeï que comprèn lo lituanian e lo leton. var.: **baltic**.

balte, a adj. e n. De la Baltica e dei país vesins.

baltic n.m. Grope de lengas. Var.: **balte**.

baltic, a adj. Vesin de la mar Baltica.

baltasar n.m. Botelha de champanha que contèn setze còup coma una ordinària.

baluan n.m. Lièch d'un torrent.

balustra n.f. Balustre.

balustrada n.f. (arquít.) 1. Enfilada de balustres, cubèrta d'una tauleta. 2. Gardacòrs mé de jorns. Sin. (2): **parabanda, baranda**.

balustrar vt. Provedir d'un balustre.

balustre n.m. 1. Pichina columna motlurada, generalament emplegada mé d'autri que li son assemblats per una tauleta per formar un motiu decoratiu ò un aponteu. ◇ *Compàs à balustre*: Compàs qu'a à la sieu tèsta una moala que li dona la forma d'un balustre. 2. Pichina columna per decorar l'arrier d'un sèti. Var.: **balustra**.

bambagina n.f. 1. Tela damascada que presenta d'efèctes de bendas longitudinali obtenguts per la juxtaposicion d'armaduras diferenti.

bambana adj. (fam.) Nèsci. ■ Tèrme d'usança correnta dins lo parlar dei dròlles de Niça Vièlha tocant la tèsta.

bambarà adj. inv. en genre Relatiu ai Bambaràs. ◆ n.m. Lenga africana dau grope mandé, parlada au Senegal e au Malí.

bambin n.m. Enfanton. Sin.: **niston, drollet, mainatjon**. ■ Si di sobretot per lo *Bambin Jèsus*.

bambó n.m. 1. Planta dei regions caudi, dau pen cilindric linhós mé de grops linhós proeminents que n'i a pauc ò pron vint-a-cinc genres (gramineas arborescenti). 2. Cana facha d'un pen de bambó.

bambòcha n.f. Ripalha, bombança: *Faire bambòcha*. Sin.: **tampona, ribòta**.

bambosaria n.f. Luèc plantat de bambós: *La bambosaria d'Andusa*.

ban n.m. 1. (vièlh) Proclamacion oficiala, publica de quauqua ren. 2. Sonaria de claron ò rotlament de tamborn per començar ò acabar una ceremònia. Sin. (1 e 2): **còrna**. 3. Aplaudiments ritmats en l'onor de quauqu'un. 4. (feud.) Ensèm dei feudataris tengut, vèrs lo rèi ò lo senhor, au servici militari: *Convocar, levar lo ban e lo rèireban*.

ban n.m. (ist.) 1. Dignitari dei Eslaves dau Sud e en Valàquia. 2. Representant dau rèi en Croacia.

bana n.f. 1. Organe dur, sovent ponchut, que creisse en pareu sus la tèsta de totplen de mamifèrs romiaires. 2. Organe cornat que creisse sus lo nas dau rinoceròs. 3. Tentacule d'insècte. 4. Dent de forca, de magau, etc.

banal, a adj. (feud.) Que podia beneficiar dau drech de banalitat.

banal, a adj. Comun ordinari, sensa originalitat. Var.: **banau**.

banalament adv. D'un biais banal.

banalisacion (-izacion) n.f. Accion, fach de banalisar. Lo sieu resultat.

banalisar (-izar) vt. 1. Rendre banal, comun. 2. (c. de f.) *Banalisar una via*: L'equipar per qua lu tren poàscon passar dins lu doi sens. 3. Plaçar (de locals, etc.) sota lo drech comun. 4. *Banalisar una jornada*: La descargar dei sieu activitats abituali (per organizar un acamp, etc.).

banalisat (izat), a adj. 1. Qu'a perdut lu sieus signes distintiu: *Un veïcule de polícia banalisat*. 2. *Jornada banalisada*: Jornada dedicada à un acamp, un trabalh particular, etc., en plaça dau trabalh abitual.

banalitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es banal; platituda: *La banalitat d'un raconte, dire de banalitats*. 2. (feud.) Servituda que consistisse en l'usatge obligatòri e public d'un ben qu'apartèn au senhor: *Banalitat dei molins, dei forns*.

banana n.f. 1. Fruch manjadís dau bananier, de la pèu jauna e de la carn rica en amidon. 2. Flòta de bèrris frontala gonflada en bròssa d'avant en darrier, per lu òmes (espec. dins li annadas 1950, per lu joves e lu cantaires de Rock and Roll). 3. (electr.) *Ficha banana*: Ficha mascla dei lamas cindriadi. 4. (aeron.) Grand elicoptèr mé doi rotors.

bananaria n.f. Societat que s'ocupa de tractar li bananas per li rendre pròpri à la consomacion.

banana split n.f. Banana talhada dins lo sens de la longuessa, cubèrta de liquor, de glaça, de crema e d'avelanas chapladi.

bananeda n.f. Plantacion de bananiers.

bananicultor, tritz n. Persona que cultiva lo bananier. Sin.: **bananier**.

bananicultura n.f. Cultura dau bananier.

bananier n.m. 1. Planta dei fuèlhas lònqui (fins à 2 m), entieri, que si cultiva dins li regions caudi per lu sieus fruchs, gropats en regimes (Família dei musaceas). 2. Nau alestida per lo transpòrt dei bananas.

bananier, a adj. Relatiu ai bananas e à la sieu cultura. ◇ *República bananiera*: República corrompuda, à l'imatge d'unu Estats d'Amèrica centrala. ◆ n. Persona que cultiva li bananas ò n'en fa comèrci.

banarut, uda adj. 1. Que poarta de banas lòngui. 2. Nomenalha balhada ai òmes que la sieu frema es infidèla coma à l'esposa tradida. Sin.: **cornut, coguu, cornal, cornau, banut**.

banasta n.f. Goarba de castanhier. Var.: **banastra**.

banastada n.f. Contengut d'una banasta.

banastar vt. Metre dins una banasta.

banastier, a n. Banastrier.

banastra n.f. Banasta.

banastaria n.f. Atalhier don si fan li banastas.

banastrier, a n.f. Persona que fa de banastas. Var.: **banastier**.

banat n.m. Territori administrat per un ban.

banc n.m. 1. Sèti m'una espatliera ò sensa espatliera e lòng, dont si poàdon setar mai d'una persona: *Un banc de pèira*; aqueu sèti, reservat à d'uni personas (dins una assemblada, dins un tribunal): *Èstre assetat au banc dei acusats*. 2. Taula de travalh d'un mesteirant. 3. *Banc de pròva*: Installacion que permete de determinar li caracteristicas d'un motor, d'una màquina. ◇ (fig.) Cen que permete de verificar li capacitats de quauqu'un, de quauqua ren. 4. Taula per presentar una mèrç, espec. au mercat: *Tenir un banc de frucha*. 5. Taula elevada dont si sièrvon li consumacions dins un cafè. 6. Granda quantitat de matèria que forma un depaus, un jaç, un obstacle: *Un banc de sabla, de vapor, de nebla*. Sin. (quora tòca la mar): **seca, secan**. 7. *Banc de peis*: Grand nombre de peis de la mema espècia.

banca n.f. 1. Societat qu'a una foncion intermediària entre lu esparnhaires e lu productors, en recullhent e en emplegant lu sòus que lu premiers afidon e que lu darriers demàndon: *Una banca nacionala, un emplegat de banca, un bilhet de banca*. ◇ *Banca en linha*: Banca telematica, que fonciona per telefòne e per l'internet. ◇ *Banca d'affaires*: Banca que li sieu activitats principali son lo conseu e lu servicis financiers. ◇ *Banca d'emission*: Banca que pòu emetre de bilhets de banca. 2. Sòus afidats à cu tèn lo juèc e destinat à pagar aquelu que gànhon, dins d'una juèc. ◇ *Faire sautar la banca*: Ganhar toi lu sòus que la banca a mes en juèc. 3. (med.) Depaus d'organes ò de liquides organics: *Banca dau sang, de l'espèrma*. 3. (inform.) *Banca de donadas*: Ensèm d'informacions recampadi e conservadi mé de sistemas electronics.

bancable, a adj. Que pòu èstre escomptat torna-mai per la Banca Nacionala.

bancada n.f. 1. Contengut d'un banc. 2. Banc de terren. 3. (mar.) Teu.

bancal n.m. Sabre de la lama corba.

bancal n.m. Mena d'arca que sièrve de sèti. Var.: **bancau**.

bancari, ària adj. Relatiu à la banca.

bancaria n.f. Estalla.

bancarota n.f. 1. Delicte comés per un negociant qu'en seguida à d'actes irreguliers, es en estat de cessacion de pagaments. Sin.: **falhida**. ◇ *Bancarota publica*: Suspension dei pagaments d'un Estat ai portaires de renda. 2. *Falhiment total*: La bancarota d'un partit ai eleccions.

bancarotier, a n. Persona que fa bancarota.

bancau n.m. 1. Bancal (sèti). 2. Faissa, pèça de tèrra. ◇ En particulier, cada ceucle de l'*Infèrn* dantesco, qu'es fach en forma de totairòu mé de bancaus totjorn mai estrechs.

bancolier n.m. Aleurita, aubre de la Família dei euforbiaceas, que la sieu grana dona un òli purgatiu.

bancon n.m. Botigon.

banc-títol n.m. (telev.) Dispositiu constituït d'una càmera que fonciona imatge per imatge e d'un plateau perpendiculari à l'axe optic dont son plaçats lu elements que si dévon filmar (generics, sotatítols, etc.); procediment que consistisse en l'emplec d'aqueu dispositiu.

banda n.f. 1. Grope de personas acampadi per faire quauqua ren ensèm: *Una banda d'amic, lo cap de la banda*. Sin.: **chorma, clica, issoart, mànega**. 2. (mús.) Grope de musicaires que fan de música populària: *La banda d'en Palhon*.

banda n.f. 1. Costat. ◇ *À banda, de banda*: De costat, de caire. ◇ *Metre, laisser de banda, à banda*: Esparnhar; «Deniers son gran, que son 60, qual metres a banda» (Fulcònis). ◇ *De banda à banda*: D'un costat à l'autre. ◇ *Laisser en banda*: Laisser en desòrdre. ◇ *De que banda?*: De quau costat? 2. Au bilhard, bòrd interior de la taula. ◇ *Per la banda*: Indirectament. (mar.) 3. 1. Costat d'una nau. 2. Inclinson d'una nau sus un bòrd sota l'efècte dau vent ò dau pes d'un cargament mau repartit. ◇ *Anar à la banda*: Per una nau, subir aqueu movement. ◇ Caduna dei parts laterali d'una sàvega: *Banda de levant* (aquela qu'es à babòrd en regarjant la gola), *banda de ponent* (aquela qu'es à tribòrd en regarjant la gola).

bandament n.m. (pop.) Ereccion (3).

bandar vt. Rendre redde: *Bandar un arc*. Sin.: **tibar, tesar, atesar**. ◆ vi. (pop.) Èstre en ereccion.

bandeiròla n.f. Bandieròla.

bandeiron n.m. Auriflama.

bandejar vi. Si desplegar e bolegar dins lo vent, en parlant d'una estòfa, d'una bandiera. Sin.: **flotejar**.

banderilha n.f. Dard decorat de ribans que lo torero fica per pareus dins lo galet dau taur.

banderilhier n.m. Torèro encargat de plantar li banderilhas.

bandida n.f. Zòna de proteccion e de poblament dont non si pòu caçar, pescar, pàisser, culhir ni passar sensa una autorisacion.

bandier, a n. Proprietari d'una bandida.

bandiera n.f. 1. Estandard d'una confraria, d'una corporacion, etc. Sin.: **atrassi, piata**. ◇ *Sota la bandiera de*: Au costat de, embé. 2. (ist.) Ensenha sota de que si metfion lu vassals d'un senhor per anar à la guèrra. Sin.: **pavalhon**. 3. Drapeu.

bandieròla n.f. 1. Benda d'estòfa lònga e estrecha estacada à un aubre ò à una asta e poarta sovent d'inscripcions ò de dessenshs. 2. Figuracion, dins un basreleu, una pintura, etc., d'un riban larga que poarta una inscripcion, li paraulas d'un personatge, etc. Var.: **bandeiròla**. Sin. (2): **filactèr**.

bandieron n.m. Auriflama.

bandiment n.m. Pena qu'empacha un condemnat de sejournar dins lo sieu país.

bandin n.m. *Bandin de popa*: Pèça de boasc que si tròva au cap dei alas de la popa.

bandinet n.m. *Bandinet de garida*: Pèça de boasc pauada au dessobre dei bandins, de dimensions egali à-n-aquelu, que supòrton lo pen dei garidas.

bandiòt n.m. Garda d'una bandida.

bandir vt. (*bandissi*) 1. (lit.) Escartar definitivament: *Avèm cercat de bandir lu italianismes d'aquesto dictionari*. 2. Condamnar au bandiment. Sin.: **proscriure**, **foarabnadir**, **foaragetar**, **levar dau semenat**, **descaçar**, **embandir**.

bandit, **ida** adj. e n. Condamnat à la pena dau bandiment. Sin.: **proscrìch**.

bandit n.m. 1. Aqueu que, solet ò en chorma, comete d'actes criminals (raubarici, assassinat, etc.). Sin.: **ladre**, **raubaire**. 2. (fig.) Persona malonèsta e sensa escrupules.

banditisme n.m. Ensèm dei accions criminali comessi; criminalitat.

bandoliera n.f. Benda de cuer ò d'estòfa portada en diagonala sus lo pièch per sostenir una arma, un objècte quau que sigue. Sin.: **escarcèla**, **tracòla**. ◇ *En bandoliera*: Portat entre l'espata e lo maluc opauat. Sin.: **en escarcèla**.

bandoneon n.m. Pichin acordeon exagonal emplegat en particulier dins li orquèstras de tango.

banh(e) n.m. 1. Immersion de quauqua ren ò de quauqu'un dins l'aiga ò dins un autre liquide: *Banhes de mar*, *banhe de beta*, *pilhar un banhe*. ◇ (pop.) *Vai ti pilhar un banhe!*: Expression per si desbarrassar de quauqu'un. ◇ *Si pilhar un banhe*: Si banhar totplen, per la sudor ò per la pluèia. ◇ *Èstre dins un banhe de sudor*: Sudar en abundança. ◇ (fig.) *Banhe de sang*: Massacre. ◇ (fig.) *Pilhar un banhe de fola*: Si mesclar à una fola entosiasta pendent una manifestacion publica, espec. per un personatge famós. 2. (ext.) Esposicion dau còrs à diferents agents fisics: *Banhe de soleu*, *de lume*, *de vapor*. ◇ *Banhe turc*: Banhe caud de vapor, seguit d'una docha e d'un massage. 3. Aiga ò autre liquide dont si fa l'immersion: *Metre au banhe*, *lo banhe es lèst*. ◇ *Banhe fotografic*: Solucion que permete lo tractament quimic dau materiau sensible negatiu ò positiu. ◇ *Banhe galvanic*: Banhe dont son mes lu metals per lu galvanisar. ◇ *À banhe d'òli*: Si di d'una lubrificacion d'organes mecanics. ◇ (quim.) Recipient que contèn una substança donada dont si mete un còrs per l'escaufar indirectament e mantenir una temperatura unifòrma. 4. Vasca dont si pilha lo banhe. ◇ *Sala de banhe*: Local dont son situats lu aparelhs igienics dins una maion. ◇ *Banhe public*: Local equipat per pilhar un banhe en pagant. 5. (espec. au pl.) Establiment balneari ò termal: *Anar ai banhes*.

banh(e)-maria n.m. pl.: **banh(e)s-maria**. 1. Aiga bulhenta dont si plaça un recipient que contèn un aliment, una preparacion que si vòu rescaufar lentament, sensa contacte dirècte mé la foant de calor. 2. Recipient mé doi compartiments concentrics per coïnar au banhe-maria.

banha n.f. Saussa.

banhacauda n.f. Saussa alestida mé d'òli, d'alhet e d'amplous, dont si trèmpon de liumes, especialament cruds.

banhadura n.f. 1. Banhe forçat. 2. (ling.) En lingüística, natura d'una consonanta banhada: *En occitan, "h" marca la banhadura dau "l" e dau "n" en "lh" e "nh"*.

banhaire, **airitz** n. Persona que pilha un banhe (de mar...). ◇ n.m. PoPON.

banhaïssa n.m. Accion de banhar.

banhar vt. Espandir un liquide sobre quauqu'un ò quauqua ren: *Ai banhat la toalha*. Contr.: **panar**, **secar**. ◇ *Basta que banhe!*: Va ben coma aquò! (lo di una persona que non acòrda d'importança ai detalhs). Sin.: *basta que bulhe!* ◇ **si banhar** v.pr. recevre d'aiga sobre, volontariament ò non: *Si banhar li mans*, *si banhar sota la pluèia*. 2. Tocar, en parlant de la mar e dei fluvis à prepaus de ciutats, coastas, etc.: *La Mar Miègterrana banha Niça*.

banharèla n.f. Goacha. Sin.: **destrempa**.

banhar-torna vt. Banhar un còup de mai.

banhat, **ada** adj. 1. Un pauc foal. Sin.: **fadat**. 2. *Pan banhat*: Especialitat facha de salada niçada entre doi lescas de pan prealablament banhadi d'òli d'oliva; à l'origina, si faia m'un tomati esquichat, d'alhet fretat, de sau, d'òli d'oliva e de vinaigre sus una lesca de pan. 3. (fon.) Si di d'una consonanta articulada m'au son [j]: lo "n" de *montanha* es banhat.

banhatge n.m. 1. Accion de pilhar un banhe de mar (ò dins un lac, etc.). 2. Luèc dont si pòu pilhar un banhe (au lòng d'un cors d'aiga).

banhe n.m. 1. Establiment, luèc dont èra subida la pena dei trabalhs forçats; la pena ela-mema. Sin.: **galèra**. 2. Luèc dont una persona fa un trabalh penós.

banhet n.m. Loana.

banhòla n.f. (pop.) Automobila.

banholejar vt. Enfresquierar.

banian n.m. *Figuear baniana*: Figueira que creisse en Índia, dei raïç adventivi aerenqui.

banjo n.m. Instrument de la familha dau liut, de la caissa redona, que la sieu taula d'armonia es formada d'una membrana.

banjoïsta n. Persona que soana lo banjo.

banlon n.m. Fibra sintetica foarça elastica.

banlega n.f. Ensèm dei localitats à l'entorn d'una granda vila e que, ben qu'administrativament autonòmi, son en relacion estrecha m'aquela vila: *Una ciutat de banlega*. Sin.: **periferia**.

banquet n.m. Pichin banc, espec. de pèira.

banqueta n.f. 1. Banc garnit ò trescat. 2. Sèti tot d'una pèça, que pilha tota la larguessa d'una veitura. 3. Sèti à espatliera en forma de banc, dins un tren, etc. 4. (arquít.) Banc de pèira dins la dubertura d'una fenèstra. 5. Camin practicat sus la riba d'un camin de fèrre ò d'un canal.

banquier, **a** n. 1. Director d'una banca. 2. Persona que tèn la banca dins un juèc.

banquisa n.f. Jaç de glaça formada per congelacion de l'aiga salada de la mar dins li regions polari. Sin.: **banc de glaça**, **conglaç**.

bantó, oa adj. Deis Bantós, dei pòbles d'aqueu grope.
 ◆ n.m. Grope de lengas africanas parladi dins la mitan sud dau continent.

banut, uda adj. 1. Banarut. 2. Tocat per una malautia criptogamica que produèc un fonge que desvolopa un organe de fructificacion qu'a la forma d'un esperon de gal, en parlant dei cerealas, en particular dau sègala. Sin.: **ergotat**.

baobab n.m. Aubre dei regions tropicalas (Àfrica, Austràlia) que lo sieu fust fauc fins à 20 m de circonferença (Família dei bombacaceas).

baptisme n.m. (relig.) Doctrina protestanta que di que lo batejar pòt èstre administrat unicament ai adultes e professa la fe e lo pentiment.

baptista adj. e n. Relatiu au baptisme; persona que seguísse aquela doctrina.

baptistèri n.m. Bastiment anèxe ò capèla d'una glèia destinats à l'administracion dau batejar.

baquelita n.f. Resina sintetica obtenguda per condensacion d'un fenòl e emplegada per remplaçar l'ambre, etc.

baquet n.m. 1. Pichina tina de boasc. Sin.: **tinon**. 2. Sèti bas d'una veitura d'espòrt.

baqueta n.f. Pichina jòia que s'agafava à un vestit, à un capeu.

baqueturas n.f. pl. Vin reculhit dins un baquet plaçat sota lo robinet d'una bota.

baquic, a adj. 1. Relatiu à Bacus. 2. (lit.) Que celèbra lo vin. ◇ *Cançon baquica*: Cançon que celèbra lo vin, cançon de chocatons.

bar n.m. 1. Establiment dont si pòu beure, tant au banc coma dins una sala. Sin.: **beguda, cafè**. 2. Lo banc d'aquel establiment: *Beure un vèire au bar*.

bar n.m. Unitat de mesura de pression que vau 10⁵ pascals, emplegada per mesurar li pressions dei fluides, espec. en meteorologia: *Un bar vau pauc ò pron una atmosfèra*.

baraban n.m. Ramadan.

barabancho n.m. Espaventau.

barabin-baraban onomat. Bosin de causas gacilhadi.

baralh n.m. Gròs bosin. Sin.: **bacan** (italianisme), **rambalh**.

baralhar vi. Faire un gròs bosin.

baranda n.f. Balustrada, rampa.

baranha n.f. 1. Separacion facha d'aubres e d'aubrilhons que sièrve à delimitar doi camps, doi proprietats. ◇ *Rescontrar, trovar una baranha*: Èstre mes en retard en charrant m'una persona rescontrada d'azard. 2. Obstacle, espec. barrera que devon encambar lu atletas ò lu cavaus dins li corsas d'obstacles. 3. (per ext.) Barrera artificiala (espec. metallica ò de fieufèrre barbelat).

baranhada n.f. Granda baranha.

baranhar vt. Claire d'una baranha. Var.: **embaranhar**.

baranhàs n.m. 1. baranha de rómigas. 2. Baranha espessa, mau entretegnuda.

baraquin n.m. Recipient metallic per faire búlher d'aiga. Sin.: **bulhidor**.

barat n.m. 1. Escambi, comèrci. 2. Engan, trufa. Var.: **barata**.

barata n.f. Barat.

baratar vt. Escambiar. ◆ vi. 1. Faire d'escambis, de comèrci. 2. Fraudar.

barataria n.f. Engan, truffaria.

baratier, a adj. Que frauda. Sin.: **truffaire**.

barba n.f. 1. Pels que créisson au menton e sus li gautas de l'òme. 2. Flòta de pels sota la boca d'uni bèstias. 3. Filaments plantats dins lo tube d'una pluma d'auceu. 4. Extremitat de l'espiga dei cerealas. Var.: **barbolh**. 5. Filament (en particular metallic) que rèsta estacat à una pèça pas francament talhada.

barba n.m. 1. Oncle. 2. Marca de respècte per una persona d'un atge.

barbablanc n.m. (pej.) Vièlh òme, sovent ronhós e desagradu.

barbacana n.f. 1. (arquít.) Dubertura estrecha per aerar e esclairar un local. – Dubertura verticala dins un obratge d'art per laisser s'escórrer li aigas d'infiltracion. 2. (fortif.) Arquiera per tirar à cubèrt. – Obratge per aparar una poarta ò un poant dau defoara.

barbairòu n.m. Auceu que sembla à l'arèndola, ma dei alas mai estrechi e de la coa mai corta (pauc ò pron 16 cm de longuessa, Família dei apodidats). (frcs martinets). ◇ *Barbairòu dau pièch blanc*: Barbairòu alpenç.

barbajoan n.m. 1. Nuèchola. 2. (mar.) Sotabarba de baupret.

barbaluc n.m. Nèsci. Sin.: **badaluc**.

barban n.m. Insècte tisanoptèr en grand nombre sus li flors, que s'ataca ai fuèlhas novèli (longuessa 1 mm).

barbar(e), a adj. e n. 1. Inuman, d'una granda crudelitat. 2. (Antiqu.) Estrangier, per lu Grècs e lu Romans (m'una majúscula quora es emplegat en tant que nom). ◆ adj. 1. Contrari à l'usatge ò au boan gust. 2. Contrari ai nòrmas de la lenga, ai abitudas dei sieus usanciers: *Un tèrme barbare*.

barbaramente adv. D'un biais barbare.

barbaresc, a adj. e n. De l'anciana Barbaria (Àfrica dau Nòrd).

barbaria n.f. 1. Crudelitat, ferocitat. 2. Mancança de civilisacion; desumanisacion.

barbarisar (-izar) vt. Rendre barbare.

barbarisme n.m. (ling.) Emplec dins una lenga d'un mòt inexistent ò desformat; aqueu mòt.

barbarós n.m. Raïm redon, ròse ò negre.

barbataire, airtiz n. Persona que barbata. Var.: **borbotaire**.

barbatar vi. 1. Parlar d'un biais incoherent, dire de bestias, de paraulas sensa coa ni tèsta. Sin.: **desparlar, anar en ravaría**. Var.: **barbotar, borbotar**. 2. Renar, ronhar, protestar, sacrejar.

barbeladura n.f. Asperitat dispauada en barba d'espiga.

barbelat, ada adj. 1. *Fieufèrre barbelat ò barnelat* (n.m.): Fieufèrre provist de ponchas, que sièrve de mejan de defensa ò de baranha. Sin.: **fieufèrre espinós**.

barbènega n.f. Verbena. Sin.: **èrba crosada** (*verbena officinalis*).

barbera n.m. Raïm dei grums lòngs, ròses ò negres.

barbet n.m. (ist.) 1. Vaudés dau Piemont. 2. Calvinista dei Cevenas. 3. À partir dau 1792, resistent còntre l'armada republicana francesa bailejada per Massena.

barbet, a n. Can grifon dau pel lòng e boclat.

barbeta n.f. Pichina barba, à la poncha dau menton.

barbeta n.f. 1. (anc.) Pèça de tela à l'entorn de la cara, que recalava sus lo coal e lo pièch, conservada per li religioas. 2. (mil.) Plataforma sobrelevada que permete lo tir d'un canon en sobre dei obratges de defensa. 3. (mar.) *Torrèla barbeta*: Torrèla sobrelevada. ◇ Cordatge que s'assegurava à la proa d'un vaisseau per ormejar lo barcòt ò lo calc.

barbeu n.m. Durgan.

barbiç n.m. pl. Bafis. Sin.: **guinhons**.

barbican n.m. Auceu de la Família dei capitonidats.

barbier n.m. 1. (anc.) Aqueu que lo sieu mestier èra de talha la barba. 2. Aqueu que lo sieu mestier es de talhar lu bèrris. Sin.: **penchenaire, penchenier, perruquier** (anc.).

barbier n.m. Pichin peis ossós dei mars d'Euròpa que poarta doi ventosas sota lo ventre. Sin.: **poartaescudèla**.

barbiera n.f. 1. Pèça d'armadura per protegir lo coal. 2. Plat ovale dau barbier. 3. Au s XIX, guerdon surmontat d'un mirau.

barbilhon n.m. 1. Filament olfactiu ò gustatiu plaçat dei doi costats de la boca, dins d'unu peis. 2. Replec de la pèu situat sota la lenga dau bòu e dau cavau. Sin.: **barbon**. 3. Pichin barbòt.

barbital n.m. Barbituric. Var.: **barbitau**.

barbitau n.m. Barbituric.

barbituric, a adj. Si di d'un radical quimic (la malonilurea) qu'es à la basa de totplen d'ipnotics e sedatius dau sistema nervós. ◆ n.m. Remèdi que compoarta aqueu radical, emplegat dins lo tractament de l'insomnià e de l'epilepsia. Sin.: **barbital, barbitau**.

barbiturisme n.m. Intoxicacion ò acostumança ai barbiturics.

barbolh n.m. Barba dei cerealas.

barbolhada n.f. Discors incomprehsible.

barbolhaire, airtiz n. Persona que barbolhar, que pinta mau.

barbolhar vt. 1. Brutar, tacar, mascarar: *Si barbolhar lo morre de chicolata*. 2. Pintar grossierament, sensa gust. Sin. (2): **pintorlar, pintorlejar, escarabochar**. ◇ *Èstre barbolhat, aver l'estòmegue barbolhat*: Si sentir nauseós.

barbolhar vi. Aver de dificultats d'elocucion, bletonear. ◆ vt. Dire quauqua ren embé dificultat, en bletoneant. Sin.: **barbotar, barbotear, tartalhar**.

barbolhatge n.m. Accion de barbolhar, de pintar mau; escriptura, pintura, dessenh ansinda obtenguts. Sin.: **escarabòcho**.

barbolhon, a n.m. Persona que barbolha, que bletonea. Sin.: **tartalhon, bletoneaire, bletonejaire**.

barbon n.m. Barbilhon dei bovideus.

barbon n.m. (it.) Can dau peu boclat e abundant. Sin.: **canissa**.

barbosa n.m. ò f. (fam.) Agent d'un servici secret.

barbotaire, airtiz n. Persona que barbòta. Var.: **barbataire**.

barbotar vi. (*barbòti*) Parlar d'un biais confús, sensa ben prononciar, sovent embé ostilitat. Sin.: **bronchonar**. Var.: **barbotear, borbolar, barbatar**. ◆ vt. Dire quauqua ren en parlant d'aqueu biais.

barbotar vi. (*barbòti*) 1. Si bolegar dins l'aiga: *Li ànedas barbòton dins l'aiga*. Sin.: **faire sausseta**. 2. (quim.) Traversar un liquide, en parlant d'un gas.

barbotatge n.m. 1. Accion de bolegar dins l'aiga. 2. (quim.) Passatge d'un liquide au travèrs d'un gas.

barbotear vi. e vt. Barbotar (parlar d'un biais confús).

barbotiera n.f. Loana (per li ànedas).

barbotin n.m. 1. (mar.) Corona d'acier dont si vènon engatjar lu malhons d'una cadena d'àncora. 2. Ròda dentada religada au motor, qu'estirassa la canilha d'un veïcule.

barbotina n.f. 1. Argila foarça banhada de mema composicion que la ceramica de basa, emplegada per de junturas ò per li pèças obtengudi per colatge. 2. Mesclum totplen fluide de cement e d'aiga, eventualaament m'un pauc de sabla.

barbua n.f. Barbuda (peis).

barbuda n.f. Peis de mar, de la carn preada, vesin dau ròmbò e que pòu aver 70 cm de lòng. Var.: **barbua**. Sin.: **pansard**.

barbula n.f. Croquet dei barbas d'una pluma d'auceu.

barbut, uda adj. Qu'a de barba.

barbut n.m. Barbeu.

barca n.f. Pichin bateu, que si pòu desplaçar m'una vela, m'un motor ò mé de rems. ◇ (fig.) *Ben, mau menar la sieu barca*: Ben, mau menar lu sieus afaires.

barcada n.f. Cargament d'una barca: *Una barcada de sabla*.

barcana n.f. Duna en forma de creissent, perpendicularària au vent.

barcarés n.m. Flòta de barcas dins un poart.

barcarissa n.f. (mar.) Dubertura dins lo flanc d'una nau, per li intrar e n'en sortir. ◇ *Escala de barcarissa*: Passarella.

barcaròla n.f. 1. Cançon típica dei gondoliers venecians. 2. Pèça vocala ò instrumentala dau ritme ternari, dins l'estile d'aqueli cançons.

barcassa n.f. Gròssa barca.

barcatge n.m. Batelatge (2).

barcatier, a n. Barquejaire.

barcelada n.f. Granda quantitat de còups vesins e violents. Sin.: **frusta, rosta, rasclada, frandacion, tanada**.

barcelament n.m. 1. Accion de picar, de barcelar; barcelada. 2. Secutament.

barcelar vt. 1. Picar (quauqu'un). Sin.: **tanar, tabassar, cascar**. 2. Sotametre à d'atacs incessants; tormentar embé obstinacion à de criticas: *Barcelar quauqu'un de questions*. Sin.: **secutar**.

- barcelonés, esa** adj. e n. De Barcelona.
- barcòt** n.m. (mar.) Pichina embarcacion non pontada.
 ◇ En particular, barca embarcada sus una nau, especialament per lo sauvament. Var.: **barquet**. Sin.: **canòt**.
- barda** n.f. 1. Sèla. 2. Armadura dau cavau, dau s. XII au s. XVI. 3. Bardòt. 4. Lesca de lard que li s'envolpa un morseu de carn ò una volalha. 5. Bast.
- bardadura** n.f. Arnescament.
- bardana** n.f. Planta dei flors purpurini, comuna dins li roïnas, que s'estaca ai vestits e ai pels dei bèstias (*lappa communis*, autessa: 1 m, Família dei compauadas). Sin.: **arrapaman, lambordier, grapon, caulet-d'ae**.
- bardar** vt. 1. Envelopar un morseu de carn dins una barda. 2. Curbir (un cavau) d'una armadura.
- barde** n.m. 1. Poeta e cantaire cèlte. 2. Poeta lyric. Sin.: **trobaire**.
- bardís** n.m. Luèc dont està lo singlar.
- bardonier, a** n. Persona que fa de bardas. Sin.: **bastier, selier**.
- bardoquin** n.m. Baldaquin.
- bardòt** n.m. Ibride produch per l'acoblament d'un cavau e d'una sauma.
- barejar** vt. Remandar mé virulença.
- barèla** n.f. Mena de civiera que lu pescadors emplégon per portar li rets.
- barelha** n.f. Autre nom dau gardacòrs. Sin.: **labramoarta, bastinga**. 1434: «*Per fusta a far las barelhas en la proa et la popa del marnier de blanche*». a.c Arle cc 152 f°8 r°.
- barestesia** n.f. Sensibilitat que permete de precisar la pression e li diferenças de pes ò de pression exercitadi sus lo còrs.
- barganhar** v.i. Mercandejar, discutir sobre lo prètz.
- barganhatge** n.m. Accion de barganhar.
- bari** n.m. Metal alcalinoterrós blanc argentat que fonde à 710°C, de densitat 3,7 que descompaua l'aiga à la temperatura ordinària; element (Ba) de n° atomic 56 e de massa atomica 137,34.
- baria** n.f. Anciana unitat de C.G.S. de constrencha e de pression, que vau 10⁻¹ pascals.
- baricentre** n.m. Centre de gravitat.
- baricentric, a** adj. Relatiu au baricentre.
- barigola** n.f. *Archicòta à la barigola*: Archicòta farcida de lard, de fonges, de ceba, etc., e cuècha au forn.
- barimètre** n.m. Instrument per mesurar l'intensitat d'un bosin.
- barimetria** n.f. Metòde d'estimacion dau pes dei animaús à partir dei sieu mensuracions.
- barion** n.m. Particula qu'a una massa au manco egala à-n-aquela dau proton e un espin mièg-entier.
- barionic, a** adj. Dau barion.
- barisfèra** n.f. Part inferiora dau glòbe terrèstre caracterisada per la sieu foarta intensitat.
- barita** n.f. (miner.) Oxide de bari (BaO) ò idroxide de bari (Ba(OH)₂).
- baritifèr, a** adj. Que contèn de barita.
- baritina** n.f. (miner.) Sulfat de bari natural. Var.: **baritita**.
- baritita** n.f. Baritina.
- baritocalcita** n.m. Carbonat de bari e de calci.
- baritèri** n.m. Mamifèr fossile de l'eocène sobran d'Egipte, m'ai palas desvelopadi per l'aparament.
- bariton** n.m. Votz d'òme entre lo tenòr e la bassa; cantaire qu'a aquesta votz. ◆ adj. Si di d'un instrument de vent que la sieu escala sonòra correspoande à-n-aquela dau bariton.
- baritonacion** n.f. Cambiament d'entonacion deugut au passatge de l'agut au greu.
- barja** n.f. Labra.
- barjacaire, airitz** n. Persona que barjaca. Sin.: **babillard, charraire, lengassut, paraulier, parlós, parlaire, lengatier**.
- barjacar** vi. Parlar toplen, sensa dire grand caua. Sin.: **charrar, lenguejar**.
- barla** n.f. Pichina bota portativa. Sin.: **barrilet**.
- berlecum** n.m.s. Boani cauas per manjar, coma de bonbons, etc.: *Manja solament de berlecum*.
- barlòca** n.f. Pichina jòia, objècte que si poarta estacat à una colana, un braçalet, etc. Sin.: **pendolet, pendolina**.
 ◇ *Batre la barlòca*: Foncionar mau, d'un biais irregular, en parlant d'un mecanisme; (fig.) Desrasonar, en parlant d'una persona. Sin.: **desparlar, desvariar**.
- barlòng, a** adj. Qu'es mai lòng d'un costat que de l'autre.
- barluga** n.f. Embarlugament. Var.: **berluca, berluga**. Sin.: **farfantèla**.
- barlume** n.m. (italianisme) Trelutz.
- barlusier, a** adj. e n. Visionari.
- barma** n.f. Bauma.
- barm-mitsva** n.f. Ceremònia judiva de la majoritat religioa.
- barn** n.m. Unitat de mesura de seccion eficaça (simbòle b) emplegada en microfisica, que vau 10⁻²⁸ m².
- barnabita** n.m. Religiós de l'òrdre dei clergues reguliers de Sant-Pau, fondat en lo 1530 per sant Antòni-Maria Zaccaria.
- barod** n.m. (mil.) Combat. ◇ *Barod d'onor*: Combat desesperat, liurat unicament per l'onor (finda au fig.).
- barodaire** n.m. (fam.) Aqueu qu'a totplen combatut ò que li agrada si batre. Sin.: **guerrejaire**.
- barofil(e), a** adj. Que permete de viure dins de condicions de pression foarta: *Un organisme barofile*.
- barografe** n.m. Baromètre enregistratre. ◇ Altimètre enregistratre.
- barograma** n.m. Traçat d'un barografe.
- baromètre** n.m. 1. Instrument per mesurar la pression atmosferica. ◇ *Baromètre au mercuri*: Baromètre inventat per Torricelli (1643), fonciona m'un tube plen de mercuri, dubèrt à una extrimitat, revirat sobre una tina de mercuri. Lo mercuri cala dins lo tube e mesura la pression atmosferica à la susfàcia de la tina. ◇ *Baromètre aneroïde*: Baromètre fach d'una bóstia metallica vuèia d'aria ò d'un tube metallic, que si defórmon en foncion dei variacions de la pression

atmosferica. ◇ *Baromètre enregistraire*: Baromètre aneroïde que la sieu agulha, provista d'una pluma, traça una corba sus lo papier d'un cilindre en rotacion. 2. Cen qu'es sensible à d'uni variacions, que permete de li exprimir: *Lu sondatges son lo baromètre de l'opinion publica*.

barometria n.f. Partida de la fisica que tracta dei mesuras de la pression atmosferica.

barometric, **a** adj. Que pertòca lo baromètre.

baron, **a** n. 1. (ist.) Nòble en carga d'una baronia. 2. Nòble qu'a un títol entre lo vescomte e lo cavalier. 3. Persona foarça importanta dins un camp particulier, espec. economic: *Lu grands barons de la finança, de l'industria*.

baron n.m. Granda quantitat, molon. (vivaroyalpenquisme de Piemont; en piemontés, un *baron* es un molon: *Un baron d'èrba*).

baronessa n.f. Nòbla en carga d'una baronia; esposa d'un baron. Var.: **barona**.

barona n.f. *Anar à la barona, batre barona*: Vagabondar, mancar l'escòla, totjorn mé la pensada de faire la fèsta.

baronaire, **a** n. Vagabond.

baronalha n.f. (pej.) Lu barons.

baronat n.m. Títol de baron.

baronatge n.m. 1. Qualitat de baron. 2. Còrs dei barons.

baronejar vi. (pej.) Agir coma un baron.

baronenc, **a** adj. Que pertòca lo baron.

baronet n.m. Títol de noblessa, creat en lo 1611 per Jaume I' d'Anglatèrra.

baronia n.f. (ist.) Senhoria, tèrra d'un baron.

baroscòpi n.m. Balança que permete de metre en evidença la possada d'Arquimèdes deuguda à l'ària.

barotaxia n.f. Sensibilitat organica à la pression orientada.

barotraumatic, **a** adj. Qu'es relatiu à un barotraumatisme.

barotraumatisme n.m. (med.) Lesion provocada per una brusca variacion de pression.

barquejaire, **airitz** n. Persona que mena una barca. Var.: **barcatier**. Sin.: **nauchier**, **nauquier**.

barquejar vt. Transportar per barca.

barquet n.m. Canòt, barcòt.

barqueta n.f. 1. Pichina barca. 2. Pichina pastissaria en forma de barca. 3. Recipient leugier e rigide emplegat dins lo comèrci e l'industria per lo condicionament dau manjar, espec. per lu plats coïnats.

barquier, **a** n. Persona que mena una barca.

barra n.f. 1. Pèça de boasc, de metal, etc., lònga e estrecha, rigida e drecha. 2. Objècte qu'a aquesta forma: *Una barra de chicolata, de cereals*. 3. Lingòt: *Una barra d'aur*. 4. (coregr.) Pèça de boasc orizontala fixada à la paret, que sièrve ai exercicis. 5. (espòrts) Barra de boasc ò de metal per diferents usatges. ◇ Traversa orizontala que fixa lo niveu que si deu sautar. ◇ *Barra fixa*: Aparelh format per una barra orizontala sobre doi pens. ◇ *Barras a-simetriqui*: Aparelh formats de doi barras fixi parallèli que non son plaçadi à la mema

autessa. ◇ *Barras parallèli*: barras fixi parallèli. ◇ *Barra de discs*: Barra d'acier destinada à recevre ai sieu extrimitats de discs metallics que constituïsson la carga que si deu levar en alterofilia. 6. (autom.) *Barra de direccion*: Barra entre la direccion e la ròda. ◇ *Barra de torsion*: Barra elastica qu'assegura la suspension d'un veïcule. ◇ *Barra de reaccion*: Pèça que permete l'aplicacion dau coble motor à l'aisseu. 7. (nucl.) *Barra de comanda*: Dins un reactor, barra facha d'un materiau qu'a la facultat d'absorbir lu neutrons, destinada au reglatge ò à l'arrèst de la reaccion en cadena. 8. (mús.) *Barra d'armonia*: Pichina barra de boasc encolada sota la taula dei instruments à coardas per n'en sostenir la pression. 9. (mar.) Organe de comanda dau governalh. Sin.: **jauge**. ◇ *Pilhar, tenir la barra*: Pilhar la direccion (d'una societat, etc.). 10. (mar.) *Barra d'immersion*: Dins un sotamarin, organe de comanda dei governalhs de profundor. 11. Au tribunal, barriera dont son sonats lu testimònis e dont paidéjon lu avocats. 12. Cresta de ròcas aguda e verticala. 13. Aut-fond format ai bocas d'un fluvi per lo contacte entre l'aiga fluviala e l'aiga marina. 14. Trach grafic drech. ◇ (mús.) *Barra de mesura*: Linha verticala de separacion entre doi mesuras. ◇ (arald.) Pèça onorabla que va de l'angle senèstre dau cap à l'angle dèxtre de la poncha. 15. ◇ (anat.) *Barra dau coal*: Nuca; espina dorsala. Sin.: **coata**, **copet**. 13. (expr.) *De but en barra*: vèire **but**.

barraca n.f. 1. Contruccion leugiera. ◇ *Adieu barraca!*: Interjeccion per dire que tot es perdut. 2. (fam.) Maion sensa comoditats ò mau tenguda. 3. Veitura, mecanisme, etc. que non fonciona ben: *Una vièlha barraca*.

barracament n.m. Construccion, ensèm de contruccion rudimentari per aculhir de personas provisoriament.

barracar vt. Barrar, clavar; claure dins una barraca. ◆ **si barracar** v.pr. S'embarrar.

barracon n.m. Pichina barraca (1). Var.: **barraqueta**.

barracuda n.m. Grand peis marin carnassier (Familha dei esfirenides). Sin.: **becuna**, **esfirena**, **luci**.

barrada n.f. Bastonada.

barradura n.f. 1. Accion, fach de barrar, d'èstre barrat. 2. (fon.) Fach d'èstre barrat, per una vocala. Sin.: **clavadura**, **tampadura**, **tancadura**.

barralha n.f. Palenca, palissada.

barrallar vt. Palissadar.

barrament n.m. Accion de barrar un chèn; lo sieu resultat.

barraqueta n.f. Pichina barraca. Var.: **barracon**.

barrar vt. 1. Aplicar (una partida mobila), per fin de tapar un passatge, una dubertura: *Barrar la poarta, la fenèstra*. Sin.: **serrar**, **clavar**, **tampar**. ■ À l'origina, *barrar* s'entende en emplegant una barra, *serrar* en emplegant una clau, *serrar* en emplegant una serralha. 2. Privar de comunicacion m'au defoara: *Barrar un armari, la cambra*. 3. Avesinar, reünir (doi partidas d'un organe, d'un objècte, etc.): *Barrar lu uèlhs, li parpèlas*. Sin.: **serrar**, **clucar**, **plegar**. 4. Empachar lo passatge: *Barrar un camin*. 5. Marcar d'una barra (ò d'uni barras): *Barrar un chèn*. 6. Traçar de regas per escafar quauqua ren qu'es

faus, que non convèn: *Barrar un paragrafe.* ◆ vi. 1. Èstre, restar barrat: *Un negòci que barra à vuèch oras.* Sin.: **serrar**. 2. Èstre en estat d'èstre barrat: *Aquesta poarta barra mau.* ◆ **si barrar** v.pr. 1. Forma reflexiva: *La poarta s'es barrada soleta.* ◇ (fon.) Devenir mai barrada, en parlant d'una vocala. 2. Passiu: *Una bòstia que si barra facilament.*

barrat, ada adj. (ling.) 1. Dont si pòu dificilament intrar: *Un luèc barrat, una societat barrada.* 2. Dont non si pòu circular: *Una carriera barrada.* 3. *Chèc barrat:* Marcat en diagonala de doi regas per èstre tocat solament per l'intermediari d'un establiment bancari. 4. (cir.) *Dent barrada:* Que la sieu raïç desviada rende l'extraccion dificila. 5. (arald.) Partejat en un nombre par de partidas egali d'esmalhs alternats, dins lo sens de la barra. 6. Insensible, que non laissa ren trasparéisser dei sieus sentiments. 7. (fon.) *Vocala barrada:* Prononçada m'una barradura parciala ò totala dau canal vocal. ◇ *Sillaba barrada:* Sillaba que s'acaba m'una consonanta que s'aude.

barrat n.m. (mús.) À la guitarra, au liut, etc., fach de preïssar en meme temps sobre toti li coardas m'un det (plus rarament mé doi).

barratge n.m. 1. Accion de barrar lo passatge, de faire obstacle; l'obstacle eu-meme: *Un barratge de polícia.* 2. *Tir de barratge:* Tir d'artilharia destinat à rompre una ofensiva enemiga. 3. (esports) *Partida de barratge:* Partida que si juèga entre doi equipas ò doi concorrents à egalitat per lu destriar ò per designar l'equipa (lo concorrent) qu'aurà drech à l'accession à una division mai auta ò au torn seguent d'una competicion. 4. (psicol.) Interrupcion dins lo cors de la pensada, dins lo compliment d'un acte. 5. (trav. publ.) Obratge artificial en travèrs d'un cors d'aiga, que sièrve sigue à n'assegurar la regulacion, sigue à alimenter li vilas ò aigar li culturas, sigue à faire foncionar una centrala idroelectrica. Sin.: **restanc.** ◇ *Barratge en enrocament:* Barratge constituït de ròcas, non impermeable. ◇ *Barratge de tèrra omogenea:* Barratge format d'un nucleu central impermeable entre de massís d'aponteu e de proteccion fachs de materiaus divers.

barratge-pes n.m. (trav. publ.) Barratge de betum, dau profieu triangulari, que lo sieu pes solet li permete de resistir à la butada de l'aiga.

barratge-vòuta n.m. (trav. publ.) Barratge de betum de la corbura convèxa virada vèrs l'amont, que remanda la butada de l'aiga vèrs li ribas per efècte d'arc. Var.: **barratge de vòuta.**

barratgista adj. e n. (esports) Equipa, concorrent, que deu passar per una partida de barratge.

barrejar n.m. Repilhar quauqu'un mé virulença. Sin.: **mandar au boasc.**

barrel n.m. (anc.) Mesura de capacitat per lo petròli. Var.: **barriu.**

barrema n.m. 1. Recuèlh de tableus numerics que donon lo resultat d'unu carculs: *Lo barrema dei interès, lo barrema dei salaris.* 2. À l'escòla, dins un contraròtle, correspondença entre li questions pauadi e lu ponchs atribuïts à cada question.

barreta n.f. 1. Bonet cairat, mé tres ò quatre banas, que poàrton lu religiós (la barreta es negra per lu prèires, violeta per lu evesques, roja per lu cardinals). – *recevre la barreta:* Èstre nomenat cardinal. Var.: **berreta.**

barreta n.f. 1. Pichina barra. 2. Esplinga per tenir lu bèrris. 3. Espilleta lònca e estrecha. 4. Riban montat sobre un supoart: *La barreta dau Meriti Nacional.* 5. Barra plata de fèrre que sièrve à mantenir lu paneus d'un veïrau. 6. (mús.) Freta (d'una guitarra, etc.).

barreu n.m. 1. Pichina barra de boasc, de metal, etc., que sièrve de sostèn ò de barradura: *Lu barreus de la fenèstra, lu barreus de la preson.* 2. (anc.) Plaça reservada ai avocats dins un tribunal, delimitada per una barra de boasc. ◇ (per ext.) Ensèm dei avocats estacats à un meme tribunal de granda instança: *Èstre inscrich au barreu de Niça.* Sin.: **collègi dei avocats, tribuna.**

barri n.m. 1. Obratge de maçonaria, de tèrra, etc., vertical, que sièrve à enclaire un espaci, à sostenir de tèrras, à constituir lu costats d'una maion e à n'en suportar lu plans. 2. Quartier d'una vila. Sin.: **borgada.** 3. Paret naturala, m'una foarta penda. 4. Obstacle, separacion: *Lu policiers formàvon un barri davant lu manifestants, lo barri de la vida privada.* 5. (esports) Au balon, fila de jugaires que si plàçon entre lo balon e la poarta à l'ocasion de'un còup franc. ◇ *Barri d'escalada:* Paret de betum, de boasc, equipada per practicar l'escalada. 6. (aeron.) *Barri dau son:* Ensèm dei fenomènes aerodinamics que capíton quora un mobile si desplaça dins l'atmosphèra à una velocitat vesina d'aquela dau son. Sin.: **barriera dau son.** ◇ *Barri de la calor:* Ensèm dei fenomènes calorifics que capíton à granda velocitat e limítan li performanças aerenqui dins l'atmosphèra. Sin.: **barriera de la calor.** ◆ pl. Muralha d'un casteu, muralha à l'entorn d'una ciutat fortificada.

barrica n.f. Bota d'una capacitat de pauc ò pron 200 litres; lo sieu contengut.

barricada n.f. Contengut d'una barrica.

barricada n.f. Obstacle fach de materiau divers amolonats en travèrs d'una carriera per si protegir dins un combat. ◇ (fig.) *Èstre de l'autre costat de la barricada:* Èstre dau partit advèrse.

barricadar vt. 1. Barrar mé de barricadas: *Barricadar una carriera.* 2. Barrar solidament: *Barricadar una poarta.* ◆ **si barricadar** v.pr. 1. S'assostar darrier una barricada. 2. S'embarrar dins un luèc.

barricaire, airtiz n. Persona que fabrega de barricas. Sin.: **barrilaire.**

barricar vt. Barricadar.

barricon n.m. Barricòt.

barricòt n.m. Pichin barriu. Var.: **barricon.**

barriera n.f. 1. Assemblatge de pèças de boasc, de metal, etc., que barra un passatge e sièrve per enclaire. 2. Obstacle natural: *Una barriera de fuèc.* 3. (fig.) cen que fa obstacle ai escambis: *Barrieras doanieri.* 4. (aeron.) *Barriera dau son:* Barri dau son. ◇ *Barriera de la calor:* Barri de la calor.

barrilaire n. Barricaire.

barrilaria n.f. Fabrega de barrius.

barrilat n.m. (mar.) Dins la marina anciana, persona qu'avia la carga de l'aiga e dau vin e de l'entretenança dei botas.

barrilet n.m. 1. Pichin barriu. Var.: **barrileta**. 2. Magasin cilindric e mobile d'una rivoltèla, destinat à recevre li cartochas. Sin.: **cilindre**. 3. (tecn.) Partida cilindrica d'un blòc de seguretad, dins una serralha.

barrileta n.f. Barrilet.

barrilhar vt. Enviroutar de barris.

barrilhon n.m. (Val d'Antraunas) Ret per transportar lo fen, format d'un filet entre doi barras de boasc, que si mete lo fen au mitan pi lo si plega per n'en faire un cilindre. Var.: **berrilheu** (Luceram).

barriment n.m. Crit de l'elefant ò dau rinoceròs. Sin.: **bram**, **bramadís**.

barrir vi. (*barrissi*) Cridar, en parlant de l'elefant e dau rinoceròs. Sin.: **bramar**.

barriu n.m. 1. Pichina bota; lo sieu contengut. 2. Mesura de capacitat (simb.: bbl) que vau pauc ò pron 159 litres, emplegada per lu produchs petroliers.

barròc n.m. Estile artistic e literari naissut en Itàlia au moment de la Contrareforma catolica e qu'a dominat Euròpa e l'Amèrica latina ai s. XVIIⁿ e XVIIIⁿ.

barròc, a adj. 1. Qu'apartèn au barròc: *Una glèia barròca*. 2. Original, estrange: *Una idea barròca*.

barrocha n.f. Barrochin.

barrochin n.m. Carriòla mé doi ròdas. ◇ (espec.) Veitura leugiera, sensa caissa, emplegada dins li corsas de cavaus. Var.: **barrocha**. Sin.: **sulky** (angl.).

barrotlier, a n. Vagabond.

barron n.m. Barreu de cadiera.

barron n.m. Lenga ò molon d'arena que si forma sus lo ribatge d'un aigau ò de la mar e rende la navegacion perilhoa: *Lo quartier dau Barron, à Seta*. Sin.: **tèu**, **tes**, **tèi**.

barroquejant, a adj. Qu'evòca lo barròc.

barroquisme n.m. Caractèr d'una òbra barròca ò qu'evòca lo barròc.

barròt n.m. (mar.) Cadun dei elements de fustaria perpendicularis à l'axe e longitudinal d'una nau e fixats ai madiers, que sostèn li cubèrtas (francisme que vau mai remplaçar per **lata**).

barrotlaire, airtiz adj. e n. Vèire **barrutlaire**.

barrotlar vi. Barrutlar.

barrotlier, a adj. e n. Barrutlaire.

barrutlaire, airtiz adj. e n. Que vira, que càmbia sovent de luèc e de mèstre. Sin.: **baronaire**. ◇ (espec.) *Magistre barrutlaire*: Magistre que fa de cors en virant d'una escòla à l'autra. ◇ *Maion barrutlairitz*: Maion provisòria, installada lo temps d'un chantier ò dins un camp de vacanças.

barrutlar vi. Virar, vagabondar, cambiar sovent de luèc ò de mèstre. Sin.: **batre barona**.

barrutlatge n.m. 1. Fach de barrutlar. 2. Vida de boèmia.

barsamic adj. Balsamic.

bàrsamo n.m. (italianisme) Baume.

barseleta n.f. (italianisme) Pichina istòria per faire rire. Sin.: **coàs**, **balas**, **istorieta**. ◇ *Cuntar de barseletas*: Faire la cort.

barta n.f. Bartàs.

bartàs n.m. 1. Landa, luèc cubèrt d'entoascs e d'euses mesclats. Sin.: **garriga**. Var.: **barta**. 2. Luèc aparats dont s'acampàvon lu resistents au moment de l'ocupacion alemanda. Sin.: **maquis**.

bartassanha n.f. Brossa.

bartassier, a n. Membre d'un grope de resistents que combaton l'ocupant alemand pendent la 2a guèrra mondiala. Sin.: **maquisard**.

bartavèla n.f. Perdritz dei montanhas, vesina de la perdritz roja. Sin.: **perdritz colombana**.

bartèla n.f. Bretèla. Sin.: **tirants** (per li braias).

bartolinitè n.f. (med.) Inflammacion dei glàndolas de Bartolin, de cada costat de la vulva.

bartonian n.m. (geol.) Part de l'Eocèn que s'estende de 41,2 à 37,8 milions d'ans.

baruta n.f. Grand tamís per barutar la farina.

barutar vt. Barutelar.

barutelar vt. (*barutèli*) Faire passar la farina dins un tamís per la separar dau bren. Var.: **barutar**. Sin.: **desbrenat**.

barutelatge n.m. Accion de barutar, de barutelar; lo sieu resultat. Sin.: **desbrenatge**.

baruteliera n.f. Aparelh per barutelar la farina. Sin.: **burat**, **espalhadoira**.

bàrziga n.f. Barra fixada ai ansas d'una campana.

bas, bassa adj. 1. Gaire elevat, qu'a una autessa pichina: *Una cadiera bassa*. Contr.: **aut**. 2. Que lo sieu nivèu ò la sieu altituda son gaire importants: *La mar bassa*. ◇ *Ceu bas*: Ceu cubèrt de neblas bassi. 3. Inclinat vèrs lo bas: *Caminar mé la tèsta bassa*. 4. Greu, en parlant d'una nòta, d'un son. Contr.: **agut**, **aut**. 5. *Parlar à votz bassa*: Parlar sensa elevar la votz. Sin.: *parlar sota votz*. ◇ *La pilhar bassa*: Parlar en evitant tota arrogança (sobretot per una persona qu'a toart e non es en posicion de si mostrar arroganta). Contr.: **la pilhar aut**. 6. Qu'es debble en valor: *Lo prètz es bas*. 7. Sensa elevacion morala: *Un esperit bas*. Sin.: **vil**, **mespresable**. 8. (ist.) Relativament vesin de l'epòca moderna: *Lo Bas Empèri* (per op. à *l'Aut Empèri*). ◆ adv. 1. À una autessa gaire importanta: *Volar bas*. 2. M'una intensitat debbla: *Parlar bas*. ◆ loc. adv. *En bas*: Vèrs lo bas, en sota. – *En bas de*: Au pen de. Sin.: **davau**.

bas n.m. 1. Partida inferiora: *Lo bas de la cara*, *lo bas de la pàgina*. Sin.: **pen**, **debàs**, **fond**, **enbàs**. 2. *Bas de cassa*: Partida inferiora de la cassa dei tipografes, dont si tròvon de letras minuscules; aqueli letras.

bas n.m. 1. Pèça de vestit qu'abilha lo pen e la camba. 2. (espec.) Pèça de vestit femenin en textile malhat, que recuèrbe lo pen e la camba fins en aut de la cuèissa. Sin.: **debàs**.

basa n.f. 1. Part inferiora d'una construccion ò d'una armadura que sostèn li parts sobrani. ◇ Dins una colomna, element plaçat entre lo fust e lo plan d'aponteu, que constitue lo ligam entre la membradura verticala e aquela orizontala qu'es en sota. 2. (ext.) Sostèn, part

inferiora de quauqua ren: *La basa d'un mòble, d'un vèire*. Sin.: **sòcle, sòla, apeon, fundament**. 3. (fig.) Principi, fondament, sostèn cultural de quauqua ren: *La sieu moralitat a de basas solidi*. ◇ *Jetar li basas d'una doctrina*: N'en formular lu principis. ◇ *Aver de boani basas*: Èstre culturalament preparat. ◇ *Mancar de basas*: Mancar de preparacion. ◇ *Sus la basa de*: En tenent còmpte de, en si fondant sobre. Sin.: **en s'apiejant sus**. ◇ *À basa de*: Essencialment format, constituït de. 4. (ext.) Element constituït, essencial ò actiu de quauqua ren: *Lo ris es la basa de l'alimentacion asiatica, la basa d'un medicament*. 5. Zòna especialament equipada dont estacionon de foarças militari: *Basa aerenca, navala*. ◇ *Basa d'operacion*: basa dont una armada en operacion pilha lo sieu reformiment e que li siève ai comunicacions pendent una campanha de guèrra. ◇ *Basa d'armament*: Aeropoart dont un avion s'atròva abitualament. ◇ *Basa espaciala*: Luèc, natural ò artificial, dont si debànon d'activitats espaciali ◇ (fig.) *S'en tornar à la basa*: Per de cauas ò de personas, s'en tornar au luèc de partença. 6. (mat.) *Basa d'una potença*: Lo nombre à elevar à potença. ◇ *Basa d'un logaritme*: Nombre que, elevat à una potença pariera au logaritme d'un segond nombre, vau aqueu nombre. ◇ *Costat ò poligòne arbitrariament causit, qu'à partir d'eu si carcula l'autessa d'una figura plana ò solida: Basa d'un cairat, d'un triangle, d'una piramida*. ◇ Dins un sistema de numeracion, nombre natural que m'ai sieu potenças son exprimits lu autres nombres: *Sistema à basa decimala (ò basa 10), à basa binària (ò basa 2)*. ■ Per exemple, lo nombre que 4 en basa 10 s'escrui 100 en basa 2. 7. *Basa geodesica, topografica*: Trach de terren entre doi ponchs donats, mesurat directament mé la precision maximala, che siève coma basa d'una triangulacion. 8. (econ.) *Basa d'imposicion ò basa talhabla*: Valor que siève à determinar una taxa. ◇ *Basa monetària*: L'ensèm de la moneda legala en circulacion, que li bancas depàuon à la Banca Centrala. 9. (ling.) *Basa apofonica*: Grope radical ò sufixal que presenta una alternança dins lo vocalisme. 10. Au baseball, cadun dei vertèx dau diamant, que lu jugaires en atac tèmpton d'ocupar successivament per faire de ponchs. 11. Un dei electròdes dau transistor. 12. L'ensèm dei inscrichs à un partit, à un sindicat etc., que son representats en cima per lu organes directius que n'en coordénon e n'exprimisson la volontat: *Consultar la basa*. 13 (quim.) Compauat, que la sieu solucion aigoa a un gust de lessiva e rende d'una color blava lo papier de virasoleu, qu'en combinacion mé d'acides forma li saus: *Basa inorganica, basa organica*. Contr.: **acide**. Sin.: **alcali**. 14. Tota crema ò tot liquide incolòre que s'aplica sus la cara per preparar lo maquilhatge. ◇ Esmalt incolòre protector que s'aplica sus li onglas avant aqueu colorat. 15. (mús.) *Basa musicala*: Pista musicala preregistrada, emplegada per d'enregistrament ulteriors ò coma acompanhament dins d'espectacles en public.

basal, a adj. 1. Que constituïsse la basa de quauqua ren, fundamental. 2. (anat.) Que forma la basa d'un organe, d'un apendici. Contr.: **apical**.

basalt(e) n.m. Ròca volcanica basica, de color escura, constituïda essencialment de plagioclasa, de piroxèna e

d'olivina, que forma de coladas estendudi, que moastra sovent una estructura prismatica. Sin.: **lavenca, ferrau**.

basaltic, a adj. Format de basalte.

basament n.m. (arquít.) Empatament. Sin.: **embasament**.

basana n.f. 1. Pèu de moton tanada emplegada en selaria, cordonaria, religadura. 2. Pèu sopla que garnisse en partida li braias dei cavaliers. ◇ (argòt mil.) La basana: *La cavalaria*.

basanar vt. Abasanir.

basanat, ada adj. Abasanit.

basar vt. 1. Fondar: Basar un rasonament sobre una ipotèsi. 2. Establir m'una basa militària: *Basar una unitat dins un país donat*. ◆ **si basar** v.pr. (sobre) Si fondar: *Si basar sobre de carculs precís*. Sin.: **s'apiejar**.

basç, a adj. Dau País basç. ◇ *Cuèch à la basca*: Cuèch m'una garnidura de tomatis, de pebrons e de cambajon crud: *Polàs à la basca*. ◆ n. 1. Abitant dau País basç. 2. n.m. lenga non indoeuropea parlada au País Basç.

bascula n.f. 1. Aparelh fach per pear, per mesurar la massa d'una veitura, d'un vagon, de bagatges, etc. Var.: **basacula**. Sin.: **coalèva**. 2. Auçabaïssa. 3. Fach de bascular; alternança de movements opauats. ◇ *À bascula*: Que bascula, que permete de si bascular. 4. (electron.) Dispositiu mé doi posicions d'equilibri, capable de bascular d'una à l'autra sota l'accion d'excitacions.

basculament n.m. Accion de bascular. Sin.: **cabussada**.

bascular vi. 1. Perdre la sieu posicion d'equilibri, cabussar. Sin.: **coalevar, caplevar**. 2. Cambiar brusquement li sieu posicions: *Aquel òme politic dau centre a basculat à drecha*. ◆ vt. 1. Faire perdre lo sieu equilibri (à quauqua ren). 2. (fig.) Faire cambiar de direccion, de destinacion: *Bascular una telefonada, bascular lo corrent electric sus un circuit*. ◆ **si bascular** v.pr. Si balançar (sus una auçabaïssa, una cadiera, etc.).

baseball n.m. (mòt anglés) Espòrt derivat dau criquet, foarça populari dins lu Estats-Units d'Amèrica. Var.: **besbòl**.

Basedow (malautia de) (med.) Malautia que provèn d'un excès de foncionament de la glàndola tiroïda e principalament caracterisada per un gòi exofalmic.

basetas n.f. pl. Barba de cada costat de la cara: *Si laisser créisser li basetas*. Sin.: **favorits, favorins**.

basic n.m. (inform.) Lengatge de programacion previst per l'emplec interactiu de terminals ò de microcomputadors.

basic, a adj. (quim.) Qu'a li proprietats d'una basa. ◇ *Sau basica*: Sau que reagisse m'un acide per formar una sau neutra. 2. (miner.) *Ròca basica*: Ròca magmatica que contèn entre 42 e 52 % de silici.

basic, a adj. Fondamental, de basa: *Parlava un occitan basic*.

basicitat n.f. (quim.) 1. Proprietat qu'un còrs a de jogar lo ròtle de basa. 2. Qualitat d'un mitan que lo sieu pH es superior à 7.

basidi n.f. Expansion microscopica que poarta doi ò quatre espòras dins lu fonges superiors.

basidioespòra n.f. Espòra portada per una basidi. Var.: **basidiospòras**.

basidiomicèt n.m. *Basidiomicèts*: Classa de fonges que li sieu espòras aparéisson sus li basidis, que n'en fan partida lu fonges à lamas (amanita, agaric, etc.), à pòres (bolet) e d'uni formas parasiti de vegetals (carbon dei cerealas).

basidiospòra n.f. Basidioespòra.

basifil(e), a adj. Que creisse ben sus lu soals basics, en parlant d'una planta.

basiga n.f. Fenolh marin (*crithmum maritimum*). Sin.: **bassilha**.

basilar(i), a (-ària) adj. (anat.) Que sièrve de basa. 2. Qu'apartèn à una basa.

basileu n.m. (ist.) Títol oficial de l'empeaire bisantin après lo 630. Sin.: **emperaire**.

basilian, a adj. Relatiu à l'òrdre de sant Basile.

basilica n.f. 1. (Antiqu. rom.) Edifici rectangulari, generalament partejat en naus e acabat per una absida, qu'assostava divèrsi activitats publiqui. 2. (arquít.) Glèia cristiana bastida sus lo modèl dei basilicas romani. 3. (relig. cat.) Glèia dotada per lo papa d'una dignitat particuliera: *Basilica Santa Reparada, Basilica de Sant-Maximin*.

basilic, a adj. (anat.) *Vena basilica*: Vena superficiala de la faça intèrna dau braç.

basilical, a adj. (arquít.) De la basilica: *Un plan basilical*.

basilisc n.m. 1. Granda lagramua d'Amèrica tropicala, m'una cresta dorsala, vesin de l'iguana. 2. (mit.) Reptile fabulós que li èra atribuit lo poder de tuar m'au sieu regard solet.

basin n.m. Teissut damassat que presnta d'efèctes de bendas longitudinali obtenguts per juxtaposicion d'armaduras diferenti. Var.: **bombasin, bombasina**.

basista adj. Relatiu à la basa, ai militants d'un partit, d'un sindicat.

basjontat, ada adj. Si di d'un cavau que lo sieu pasturon es foarça inclinat sus l'horizontala.

basket-ball n.m. (mòt anglés) Basquet.

basocà n.m. Lançaroquetas portadís anticarri.

basofil(e), a adj. (biol.) Si di d'un compauant cellulari ò tissulari que fixa lu colorants basics.

basofòbia n.f. Crenta morbosa de tombar, cen qu'entira una impossibilitat de caminar.

basquet n.m. Espòrt entre doi equipas de cinc jugaires que dévon mandar un balon dins lo panier suspendut de l'equipa adversa. Sin.: **desquet**. Var.: **basket-ball** (mòt anglés).

basquet n.m. ò f. Solier dei jogaires de basquet (ò coma aquelu dei jogaires de basquet). Var.: **basqueta**.

basqueta n.f. Basquet (cauçadura).

basquetaire, airtz n. Persona que juèga au basquet. Sin.: **desquetaire**.

basquina n.f. Faudilhas dei fremas basqui.

basreleu n.m. Esculptura qu'aderisse à un fond e s'en destaca m'una leugiera salhida.

bassa n.f. (mús.) 1. Partida mai greva d'una composicion instrumentala ò vocala. 2. Votz masculina mai greva (anc. *bassacontra*); cantaire qu'a aquela votz. 3. Contrabassa, dins lo jazz. ◇ (acost.) Son greu: *Un autparlaire que rende ben li bassas*.

bassacada n.f. Gacilhada brusca: *Li bassacadas d'un motor*. Sin.: **ressaut**.

bassacar vt. Balotar, gacilhar. Sin.: **brandar, ressautar**.

bassacontra n.f. (mús.) Bassa (2).

bassacort n.f. Part d'un mas dont son noiridi li bèstias en plaça, en particulier l'aucelalha. Sin.: **volalhiera, cort, cortil**.

bassacula n.f. Bascula.

bassafòssa n.f. Croton soterran dins un casteu.

bassaman n.f. Bassa condicion.

bassament adv. D'un biais bas, vil.

bassatalha n.f. (mús.) 1. Timbre de votz masculina entre lo bariton e la bassa. Sin.: **bassa cantanta**. 2. *Esmalhs de bassatalha*: Esmalhs translucides sus aur ò argent camplevats e finament ciselats.

bassejar vi. Còrrer, si desbauchar. Sin.: **bagassar, bagassejar**.

bassessa n.f. 1. Mancança d'elevacion morala. 2. Accion vila, desonoranta: *Cometre de bassessas*. Var.: **bassesa**. Sin.: **viletat, caponitge, vilesa, vilessa**.

basset n.m. Can corrent, dei patas corti que poàdon èstre toarti.

basset n.m. (mús.) *Còr de basset*: Clarineta bassa.

bassilha n.f. Basiga.

bassista n. Contrabassista.

basson n.m. (mús.) Instrument de vent en boasc, à enche doble, que forma dins l'orquèstra la bassa de la familha dei autbòis.

basson n.m. (mús.) Bassonista.

bassonista n. (mús.) Instrumentista que soana lo basson. Var.: **basson**.

bassòt, a adj. Pichin e robuste.

bast n.m. Aparelh de boasc que si plaça sus l'esquina d'una sauma per lo transpoart dei cargassas. Sin.: **barda**.

bastà n.f. Mena de panier de boasc per portar lo raïm vendemiat.

bastà n.f. Ceucle que poarta lo movement d'una moastra.

bastà n.f. Partida de la montadura metallica que si rabate sobre la pèira d'un aneu.

bastà adv. Solament.

bastà interj. (dau vèrbo **bastar**) N'i a pron!

bastada n.f. Carga d'un bast.

bastà que loc. conj. (+ subjontiu) 1. À condicion que: *Pòu faire cen que vòu, bastà que m'escote*. 2. Per introdure una esperança ò una paur: *Bastà que fague beu, bastà que non sigue tròup tardi*. Sin.: **pron que**.

bastar vi. Sufir.

bastar vt. Munir d'un bast. Var.: **embastar**.

bastard, a adj. e n. 1. Naissut en defoara dau maridatge. 2. Que non es de pura raça, en parlant d'una bèstia. ◆ adj. Que tèn de doi espècias diferenti ò que non

a de caràcter ben definit: *Una solucion bastarda*. ◇ (constr.) *Mortier bastard*: Mortier fach d'aiga, de sabla e d'un mesclum de cauç grassa e de cement.

bastard n.m. Pan de 250 g mai cort que la bagueta.

bastarda n.f. Escriptura que tèn de la redona e de l'anglesa.

bastarda n.f. Pèça d'artilharia plaçada de cada costat dau corsier.

bastardalha n.f. 1. Enjança de bastards. 2. (pej.) Enfants agitats.

bastardeu n.m. Diga, barratge provisòri establhit per assecar la partida dont si vòu faire un travalhs. Sin.: **resclausa**.

bastardier, a n. Persona encargada de s'ocupar dei enfants trovats.

bastarditge n.m. Estat dau bastard, de cen qu'es bastard.

bastarduènha n.f. Bastardalha.

bastat, ada adj. Provedit d'un bast: *Un ae bastat*.

bastenda n.f. Bastissa.

bastengatge n.m. Bastingatge.

bastèrna n.f. 1. (anc.) Litiera portada per doi muus. 2. Carri à bòus (espec. dei Merovingians).

bastida n.f. 1. À l'Atge-Mejan, obratge de fortificacion provisòria; vila novèla fortificada, en Occitània. 2. (mod.) Maion de campanha, en Provença.

bastidier, a n. Bordalier (mèstre d'una bòrda). Sin.: **masier, borraire, bordier**.

bastidon n.m. 1. Pichina bastida (2). 2. Maion individuala d'abitacion ò de vacanças.

bastidor, eirtitz n. Persona que li agrada de bastir. Var.: **bastissèire**. Sin.: **fondator** (fig.).

bastier, a n. Persona que fa de bastis, de sèlas. Sin.: **bardonier, selier**.

bastilha n.f. (anc.) Obratge de defensa, à l'intrada d'una vila; casteu. Sin.: **fortales(s)a**. ◇ (espec., m'una majuscula) *La Bastilha*: Preson parisenca (pilhada lo 14 de julhet dau 1789).

bastilhat, ada adj. (arald.) Excavadura de merlets virats vèrs la poncha de l'escut.

bastilhon n.m. (fortif.) Obratge que dessenha un angle salhent, destinat à renforçar lu barris dei fortificacions. Var.: **bastion**.

bastilhonar vt. (fortif.) Provedir de bastilhons. Var.: **bastionar**.

bastilhonat, ada adj. (fortif.) Provist de bastilhons. Var.: **bastionat**.

bastiment n.m. 1. Construccion d'importança. 2. Ensèm dei mestiers e dei industrias en rapoart mé la construccion. 3. Nau, espec. de foart desplaçament. ◇ *Bastiment de mar*: Lo tot dei engènhs quali que sígon li sieu dimensions e la sieu denominacion, prevists per si desplaçar en lu espacis maritimes, exclusivament de tot autre coma lo *bateu* per la navegacion fluviala, ò l'*embarcacion* non cubèrta reservada ai sauvaments ò ai comunicacions entre li naus ò entre li naus e la tèrra. 4. Accion de bastir (en cordura).

bastingatge n.m. (mar.) 1. (anc.) Caisson d'amacs plaçat dintre lu pavés sus lu bastiments de guèrra. 2.

(mod.) Gardacòrs. Var.: **bastengatge**. Sin.: **batalhòla, parabanda**.

bastion n.m. Bastilhon.

bastionar vt. Bastilhonar.

bastionat, ada adj. Bastilhonat.

bastir vt. (*bastissi*) 1. Dreïçar (una construccion) sus lo soal. Sin.: **edificar, maçonar, construire**. – (fig.) Concèvre, establir: *Bastir un rasonament, una teoria*. 2. Assemblar mé de gròs ponchs doi pèças d'estòfa. Sin.: **fiubastir**.

bastison n.f. Accion de bastir. Sin.: **construccion, edificacion**.

bastissa n.f. 1. Partida maçonada d'una construccion. 2. Edifici de grandi dimensions, sensa gaire de caràcter. Sin.: **bastenda**.

bastissable, a adj. Que si pòu bastir.

bastissèire, eirtitz n. Persona qu'edifica, que fonda quauqua ren. Var.: **bastidor**.

bastit, ida adj. 1. *Proprietat bastida*: Dont li a una construccion. 2. *Ben (mau) bastit*: Ben (mau) proporcionat (en parlant d'una persona, d'una contruccion, etc.).

bastit n.m. 1. Assemblatge provisòri mé de gròs ponchs de doi pèças d'estòfa. Sin.: **fiubastit**. 2. Assemblatge de pèças de fustaria. ◇ *Bastit dau lièch*: Cadalièch, arcalièch. 3. Supoart que sobre li son assembladi diversis pèças d'una màquina.

baston n.m. 1. Branca d'aubre travalhada, ò objècte lòng, pas forçadament de boasc, emplegat per s'apontelar en caminant ò coma arma. ◇ *Emplegar lo baston e la caròta*: Alternar de biais doç e de biais durs. 2. Marca d'autoritat, espec. dins l'armada: *Baston di marescau de França, baston episcopal, pastoral*. ◇ *Baston d'Esculapi*: Caduceu. 3. En gimnastica, barra cilindrica de fèrre plen emplegada dins d'unu exercicis. 4. (espec. au pl.) Una dei quatre colors dei cartas italians e de taròcs. 7. (arald.) Benda diminuida à un tèrç de la sieu larguessa. 9. (tip.) *Caractèr baston*: Caractèr tipografic sensa elegança, d'espessor constanta.

bastonable, a adj. (rare) Que s'amerita de còups de baston.

bastonada n.f. 1. Còup donat m'un baston. 2. Batèsta. Sin.: **rosta, frusta, plumada, tanada, fretada, tabassada, pelejada**.

bastonar vt. 1. Picar m'un baston. ◇ (ext.) Picar: *L'an bastonat à la sortida dau cinéma*. 2. Embastonar. ◆ **si bastonar** v.pr. Si picar sobre.

bastonàs n.m. Baston de brava dimension.

bastonat n.m. Dignitat de bastonier; durada d'aquela foncion.

bastonet n.m. 1. Pichin baston. 2. Element en forma de baston caracteristic d'uni cellulas de la retina.

bastonier, a n. Persona elegida à la presidença dau conseu de l'òrdre dei avocats d'un tribunal.

bas-ventre n.m. Partida inferiora dau ventre.

batac n.m. Lengua d'Indonèsia.

bataclam n.m. 1. Articlaria eteroclitica. 2. Chambard.

bataclar vt. Baclar.

bataclatge n.m. Baclatge.

batador n.m. Batedor.

batàfia n.f. Batafiu.

batafiu n.m. 1. Riban. 2. Cordeleta. 3. (mar.) Cordeleta treçada per estacar la vela à la verga. Var.: **matafiu**. Sin.: **matafion, tressairòu, tasseiròu**.

batalh n.m. 1. Pèça metallica que pende au dedins d'una campana e vèn picar la paret. Sin.: **picon**. 2. Partida d'una poarta, d'una fenèstra, mobila sobre de ganquis.

batalha n.f. 1. Rescòntre armat entre d'armadas ò de grandi unitats enemigui: *batalha aerenca, terrèstra enagjar la batalha, acceptar, refudar la batalha*. Sin.: **combat, conflicte, batèsta**. ◇ *Batalha navala*: Juèc dont cada jugaire tempta de localisar la posicion dei naus de l'adversari, marcadí sus una grasilha. ◇ *Camp de batalha*: Luèc dont si debana ò dont s'es debanada una batalha. Sin.: **camp batalhier**. - (ext.) Luèc en desòrdre: *La tieu cambra es un camp de batalha*. 2. (fig.) Lucha: *La vida es una batalha de cada jorn*. ◇ *Nom de batalha*: Escais-nom sovent adoptat per cu combate clandestinament. ◇ (fig.) *Cavau de batalha*: Matèria, trabalh en que una persona es gaubioa e foarça interessada. 3. Granda campanha de propaganda per una finalitat determinada: *La batalha còntra la fam*. 4. Composicion musicale polifonica sus de tèxtos que descrivon de scenas de batalha.

batalhador, airtz adj. Batalhaire.

batalhaire, airtz adj. e n. Que li agrada si batre, si garrolhar. Sin.: **chacotaire**.

batalhar vi. 1. (lit.) Pilhar part à una batalha. ◇ (ext.) Combatre, luchar: *Batalhar mé d'arguments de tria*. 2. (fig.) Si donar de mau per arribar à quauqua ren. Var.: **batalhejar**.

batalhejar vi. Batalhar.

batalhier, a adj. 1. Batalhaire. 2. *Camp batalhier*: Camp de batalha.

batalhòla n.f. Pichina chacotada entre enfants.

batalhòla n.f. (mar.) 1. Montant metallic d'una rambarda. Sin.: **parabanda, bastengatge, gardacòrs**. 2. Pèça de boasc e de fèrre que sostèn lu filarets.

batalhon n.m. 1. (anc. ò let.) Tropa de sordats au combat. ◇ (mod.) Unitat militària compauada d'uni companhias. 2. (fig.) Grope nombrós. Sin. (2): **armada**.

atarèla n.f. Coarda de batareu.

batareu n.m. Pichina lata sus l'entremuelha d'un molin. Sin.: **claquet**.

bataria n.f. 1. (mil.) Acampament de pèças d'artilharia e dau material necessari au sieu foncionament. ◇ Luèc, obratge dont son dispauadi aqueli pèças d'artilharia. ◇ Unitat elementària d'un regiment d'artilharia. ◇ *Metre una arma en bataria*: La metre en estat de faire fuèc. 2. (electr.) Gropament d'unu aparelhs d'un meme tipe (acumulators, pilas, condensators, etc.) dispauats en seria ò en parallèle: *Bataria (d'acumulators) d'una veitura*. 3. Ensèm d'elements de natura pariera, destinats à foncionar en complementaritat: *Una bataria de caçaròlas, una bataria de lumes*. 4. *Bataria de tèsts*: Seria, ensèm de tèsts d'aptituda. 5. (coregr.) Crosament rapide ò jónher dei cambas dins un pas ò un saut. ◇ Ensèm dei sauts ò dei

pas batuts per la virtuositat. 6. (mús) Ensèm dei instruments de percusion d'una orquèstra. ◇ Instrument compauat de diferenti percussions jugadi per un musician solet.. ◇ Formula ritmica destinada au tamborn.

batatge n.m. 1. Accion de batre: *Lo batatge dei tapís*. 2. (agric.) Separacion dei grans e dei envelopas: *Lo batatge dau blad*. Var.: **batitge, bateson**. Sin.: **escossura, escodeson, caucadura**. 3. (trav. publ.) Accion d'enfonsar un pal, etc. m'un engeh que li pica sobre la tèsta. 4. (metall.) Martelatge d'un metal. 5. (fam.) Publicitat exagerada.

batau, ava adj. e n. Dei Bataus (pòble germanic). – (rare) D'Olanda.

batèc n.m. (fisiol.) Pulsacion ritmica dau coar e dau sistema circulatòri.

batecoar n.m. Baticoar.

batedís n.m. 1. Batement frequent. Var.: **batre**. 2. Naissadura, panarís.

batedoira n.f. 1. Frema que bate lo gran, etc. 2. Màquina per batre lo gran, etc. Sin.: **escossoira**.

batador n.m. 1. Autís que sièrve à batre, à tassar, à esquiçar, etc., de forma variabla en foncion de la sieu destinacion. 2. Au criquet e au baseball, baston que sièrve à picar la bala.

bateduras n.f. pl. Belugas que gísclon quora si bate lo fèrre.

bategar vi. Batre, en parlant dau coar, espec. en rason d'una emocion. Sin.: **palpitar, baticorar**.

batejada n.f. Batejat, batejament.

batejaire, airtz n. Persona que bateja.

batejalhas n.f. pl. Festivitats dau batejar.

batejar vt. 1. Administrar lo sacrament dau batisme à. 2. Donar un nom à. 3. (fam.) Brutar per lo premier còup una caua nòva m'un liquide: *Batejar la toalha mé de vin*. 4. (fam.) *Batejar lo vin*: Li ajustar d'aiga.

batejar n.m. (relig.) Premier sacrament dins la religion cristiana, que moastra l'insercion dins la Glèia; la cerimònia. ◇ *Nom de batejar*: Pichin nom qu'es donat au au moment dau batejar. Var.: **batisme**.

batejat n.m. Batejar.

batelada n.f. 1. (anc.) Carga d'un bateu. 2. (mod.) Granda quantitat.

batelaria n.f. 1. Industria dau transpoart fluvial. 2. Ensèm dei bateus de navigacion interiora.

batelàs n.m. Gròs bateu.

batelatge n.m. 1. (anc.) Drech, salari pagat au batelier. 2. Servici de bateus qu'assegúron la ligason entre de naus ò entre li naus e la coasta. Sin.: **barcatge**.

batelet n.m. Pichin bateu. Var.: **batelon**.

batelier n.m. Persona que lo sieu mestier es de menar de bateus sus de cors d'aiga.

batelon n.m. Pichin bateu. Var.: **batelet**.

batement n.m. 1. Còup que la sieu repeticion, ritmada ò non, provòca un bosin que li correspoande; lo bosin ansin produch. Var.: **batiment**. 2. Movement alternatiu rapide: *Lo batement dei alas, dei parpèlas*. Sin.: **batre**. 3. (coregr.) Passatge d'una camba d'una posicion promiera à una posicion segonda m'un retorn à la posicion d'origina, sensa bolegar lo còrs. 4. (fisiol.) Pulsacion

ritmica dau coar e dau sistema circulatòri. 4. (fis.) Variacion periodica de l'amplituda d'una oscillacion que resulta de la superposicion de doi vibracions de frequenças vesini.

batent n.m. Partida d'una poarta, d'una fenèstra, etc., mobila à l'entorn de gafons.

batent, a adj. 1. *Pluèia batenta*: Pluèia que cala mé violença, regisclada. 2. *Poarta batenta*: Poarta que si duèrbe dei doi costats e si barra automaticament.

bateson n.f. Batatge (dau blat, dei cerealas).

batesons n.f. pl. Sason dau batatge dau blat.

bateu n.m. 1. Obratge flotejaire destinat à la navigacion. Sin.: **nau**, **vaisseu**, **navili**. ◇ Embarcacion de pichin tonatge ò bastiment destinat à un usatge particulier: *Bateu de pesca*.

bateu-cistèrna n.m. Bateu equipat per transportar de liquides. Sin.: **nau-cistèrna**.

bateu-fare n.m. Bateu provist d'un fare e ancorat dins la vesinança de zònas perillhoï. Sin.: **bateu-fuèc**.

bateu-fuèc n.m. Bateu-fare.

bateu-pilòt n.m. Bateu que transpoarta lo pilòt que pòu servir à una nau per intrar au poart ò n'en sortir.

bateu-pompa n.m. Nau leugiera de lucha còtra lo fuèc dins lu poarts.

bateu-poarta n.m. Caisson flotejaire que sièrve per barrar un bacin de radob.

bateu-trapèla n.m. Dins lo cors dei doi guèrras mondiali, nom donat à de naus de combat tresmudadi en naus de carga ò à de naus de comèrci poderosament armadi que desvelàvon la sieu identitat solament au moment de donar batèsta, majament dins la marina alemanda.

batial, a adj. (oceanogr.) Que pertòca la zòna oceanica situada entre 300 e 3000 m de fond.

bati-bati n.m. Baticoar.

baticoar n.m. Palpitacions deugudi à una foarta emocion: *Aver lo baticoar*. Var.: batecoar. Sin.: **bati-bati**.

batic n.m. Teissut tench en faguent au prealable l'aplicacion de resèrvas à la cera; aqueu procediment.

baticambas n.m. Lòng manteu d'òme. Sin.: **levita**.

baticardia n.f. Posicion anormala dau coar, qu'es plaçat tròup bas.

baticorar vi. (baticoara) Batre foart, en parlant dau coar. Sin.: **bategar**, **palpitar**.

batifant n.m. Pichina aranha dei pradarias ò dei sanhas dei zònas temperadi e frèii.

batifuèc n.m. Aparelh que sièrve per donar de fuèc. Sin.: **esquier**.

batiment n.m. Batement.

batimètre n.m. Instrument que sièrve à mesurar li profundors marini.

batimetria n.f. Mesura per sondatge dei profundor marini.

batimetric, a adj. Relatiu à la batimetria.

batipelagic, a adj. (oceanogr.) Que pertòca la zòna oceanica compresa entre 2000 ò 3000 m e 6000 m de fond.

batiplancton n.m. Plancton dei profundors.

batireomètre n.m. Instrument qu'enregistra de contunha l'endrechiera e la velocitat dei corrents marins.

batiscafe n.m. Engenh submersible abitable e autonòme per lu grands fonds.

batisfèra n.f. Esfèra estacada à un engenh de susfàcia e emplegada per explorar lu fonds sotamarins.

batismal, a adj. Que pertòca lo batejar.

batisme n.m. Batejar.

batistèc n.m. Baceu.

batistèri adj. m. e n.m. Si di d'un acte que constata lo batejar.

batistrada n. Vagabond. Sin.: **baronaire**, **barrotlier**.

batista n.f. Estòfa de lin fina fina e sarrada, emplegada en linjaria.

batitermografe n.m. Instrument que pòu mesurar la temperatura de l'aiga d'aquí à una profundor de mai de 200m.

batitge n.m. Batatge.

batolit n.m. Massa de ròcas profundi endogèni en forma de doma.

batraci n.m. Anfibi.

batre vt. 1. Donar de còups à una persona, una bèstia. Sin.: **picar**, **barcelar**. 2. Vèncer, èstre mai foart: *Batre quauqu'un à la corsa*. 3. Picar sobre quauqua ren per una finalitat precisa. ◇ *Batre lo fèrre*: Picar sus lo fèrre caud per li donar una forma, lo trabalhar. ◇ *Batre lo blat*: Picar sus li espigas per n'en faire sortir lu grans. Sin.: **escodre**, **escossonar**. 4. Agitar per mesclar: *Batre doi òus*. ◇ *Batre li cartas*: Li mesclar denant de li distribuir. 5. Venir picar foart e sovent: *La mar bate la coasta*. 6. *Batre barona*: Violar, vagabondar. Sin.: **anar per oarts e per camins**. ◆ vi. 1. Picar de còups repetits còtra (quauqua ren): *Batre à la poarta*. 2. Produire de movements rapides e repetits: batre dei mans. Sin.: **picar**. Palpitar, en parlant dau coar. 3. (mil.) *Batre la retirada*: Renonciar à combatre un enemic e si retirar dau camp batalhier. ◇ (fig.) cessar d'aparar una opinion. ◆ **si batre** v.pr. (còtra, embé) 1. Combatre. 2. Si combatre mutualament. ◆ (fam) *S'en batre (de)*: Non acordar d'importança (à), per exemple dins *M'en bati, siéu niçard!* Sin.: **s'en garçar**, **s'en trufar**, **s'en batre l'uèlh** (pop.), **s'en batre li tantiflas** ò **li colhas** (vulg.), **s'en fotre** (vulg.).

batre n.m. Batement, espec. dei parpèlas: *Un batre d'uèlh*. Var.: **batedís**. ◇ (fig.) *Faire quauqua ren en un batre d'uèlh*: Lo faire foarça rapidament.

batuda n.f. Accion de batre lu boascs, lu camps, etc. per n'en faire sortir la cacilha ò per cercar quauqu'un.

batut, uda adj. 1. Qu'a recebut foarça còups. 2. Vençut dins una batalha, una competicion. 3. Rendut dur à foarça d'èstre caucat: Tèrra *batuda*. 4. (coregr.) *Pas batut, saut batut* ò *batut* (n.m.): pas, saut fach en picant ensèm li doi cambas ò en li crosant rapidament.

bau interj. (onomatopea) Crit dau can.

baubada n.f. Crit dau can. Sin.: **lairadís**, **jaupada**.

baubaire, airtz adj. Que bauba per un ren.

baubar vi. 1. Cridar, en parlant dau can. Sin.: **lairar**, **jaupar**. 2. (fam.) Cidar, urlar, en parlant d'una persona.

◆ n.m. Baubada.

bauç ['baw] n.m. Ròca abrupta: *Lo Bauç de San-Joanet*.

bauca n.f. Graminea.

baucet n.m. Pichin bauç.

baucita n.f. Ròca sedimentària de color rogenca, sobretot compauada d'alumina, mé d'oxide de fèrre e de silice, emplegada coma minerau d'alumini. Var.: **bauxita**.

baucitic, **a** adj. Que contèn de bauxita. Var.: **bauxitic**.

baucós, **oa** adj. Qu'a l'aspècte d'un bauç.

baud n.m. En telegrafia e en teleinformatica, unitat de rapiditat de modulacion que vau una impulsion per segonda.

bauda n.f. Pèira que juèga lo ròtle d'una àncora, espec. per tenir lu caus sotamarins.

baudelarian, **a** adj. Pròpri à Baudelaire, dins lo sieu biaï.

baudeta n.f. Carilhon. ◇ *Sonar à baudeta*: Carilhonar.

baudo n.m. (fam.) Tipe, individú. Var.: **bòdo**.

baudrat n.m. Baudrier.

baudrei n.m. Baudrier.

baudrier n.m. 1. Benda de cuer ò d'estòfa portada en travèrs sus lo pièch per sostenir una arma, un tamborn. 2. Arnesc qu'emplégon lu alpinistas e lu espeleològues. 3. Arnesc per sostenir lo pilòt d'una ala volanta.

baudròi n.m. Peis manjadís comun, de la tèsta gròssa cubèrta d'apendicis e d'espinas (Longuessa maximala 1,50 m, familha dei lofides). Var.: **baudruèlh**. Sin.: **janèli**.

baudruèlh n.m. Baudròi.

baudufa n.f. Baudufla.

baudufla n.f. Gavàudola (valada d'Esteron).

baug, **ja** adj. Foyal. Var.: **esbaug**.

bauma n.f. Cavitat naturala dins la ròca.

baumassa n.f. Granda bauma.

baumassier, **a** adj. Que viu dins una bauma. Sin.: **troglodita**.

baume n.m. 1. Substança resinosa odoroa producha per d'uni plantas e emplegada en farmacia ò dins l'industria. Var.: **bàrsamo** (italianisme). 2. Onhement analgesic e cicatrisaire.

baumé n.m. 1. Areomètre de Baumé. 2. *Degrà Baumé*: Element de la particion de l'escala convencionala emplegada sus aquel aparelh.

baumeta n.f. Pichina bauma.

baupret n.m. (mar.) Aubre plaçat pauc ò pron oblicament à l'avant d'una nau. Sin.: **palprés**, **pauprés**.

bauquiera n.f. (mar.) Sarreta, dormant.

bausar vt. Enganar.

bausia n.f. Engan, mençonèga.

bauxita n.f. Baucita.

bauxitic, **a** adj. Baucitic.

bava n.f. 1. Saliva que s'escorre de la boca d'una persona ò d'una bèstia. 2. Liquide viscos produch per d'unu molluscs.

bavadura n.f. 1. Traça de metal laïssat per li jonturas d'un mòtle. 2. Traça de tencha que despasa d'una letra. 3. Error, falta dins una accion; la sieu consequença: *Una bavadura policièra*.

bavaire, **airèla** adj. Que bava. Var.: **bavós**.

bavalejar vi. 1. En parlant de la tencha, despassar dau trach. 2. Mé de bavaduras, en parlant d'un tiratge. Var.: **bavejar**, **bavorlejar**.

bavar vi. 1. Laisser escapar de bavas. 2. En parlant d'un liquide, s'espantegar en brutant: *Pintura que bava*.

bavarèla n.f. Peis dei aigas docis e dau litoral, de la tèsta gròssa e dau còrs alongat (longuessa pauc ò pron 20 cm). Var.: **baveca**.

bavarés, **esa** adj. De Baviera.

bavarés n.m. Crema anglesa adicionada de gelatina. Var.: **bavaresa**.

bavaresa n.f. Bavarés.

bavareu n.m. 1. Partida dau faudiu que cuèrbe lo pièch. 2. Servieton que si mete sus lo pièch dei enfants joves. Var.: **baveta**.

bavarilha n.f. Traça de bava que laïssa la limaça.

bavassejar vi. Bavar totplen.

bavèc, **a** adj. Nèsci.

baveca n.f. Bavarèla.

bavejar vi. Bavar, bavalejar. Var.: **bavorlejar**.

baveta n.f. Bavareu.

bavoa n.f. 1. Limaça tonuda. Var.: **bavoàs**. 2. Bavarèla à ponchs. Sin. (2): **bavós**.

bavoàs n.m. Bavoa (limaça).

bavorlejar vi. Bavalejar. Var.: **bavejar**.

bavós n.m. Bavoa (2).

bavós, **oa** adj. Que bava. Var.: **bavaire**.

bazar n.m. 1. Mercat public en Orient e en Àfrica dau Nòrd. 2. Magasin dont si vende un pauc de tot.

bbi Simbòle dau barriu (mesura de capacitat per lu produchs petroliers).

B.C.G. n.m. Vaccin biliat de Calmeta e Guerin còntra la tuberculòsi.

BD n.f. (sigla) Benda dessenhada.

Be Simbòle dau berilli.

bè interj. Crit de la fea.

beal n.m. Canal de derivacion per menar l'aiga vèrs una màquina idraulica, per aigar lu prats, lu oarts, etc.

bearnés, **esa** adj. Dau Bearn. ◇ *Saussa bearnesa*: ◆ n.m. Sotodialècte dau gascon.

beat, **a** adj. 1. Urós, en patz. 2. Que manifèsta un contentament un pauc nèsci: *Un sourire beat*.

beatament adv. D'un ària beata, d'un biais beat.

beatesc n.m. Bigotaria, devocion exagerada.

beatific, **a** adj. (relig.) Que dona la beatituda. – *Vision beatifica*: Contemplacion de Dieu que lu elegits auran au Ceu.

beatificacion n.f. (relig. cat.) Acte solemne per lo quau lo papa mete una persona moarta au reng dei benurés.

beatificar vt. (relig. cat.) Metre au reng dei benurós per l'acte de beatificacion.

beatitud(a) n.f. 1. (relig.) Felicitat celèsta dei elegits. 2. Felicitat perfècta, euforia. ◆ pl. *Li beatitudas*: Li vuèch sentenças de Jèsus-Crist que duèrbon lo Jurament sus la montanha e comènçon toti per lo mòt *Beati* (benurós).

beatnik n. Adèpte d'un movement social e literari american naissut dins li annadas '50 en reaccion còtra li valors e lo mòde de vida dei Estats-Units e la societat industrial modèrna.

beaufort n.m. *Escala de Beaufort*: Escala emplegada per mesurar la foarça dau vent, de 0 à 12.

bebé n.m. 1. Francisme per *niston*. 2. Anheu, moton, dins lo lengatge dei enfants.

bebèi n.m. Si di de quauqua ren ò de quauqu'un indeterminats. Sin.: **caua**, **daquòs**, **besonha**.

be-bòp n.m. (mòt anglés) Estile de jazz, naissut à New York vèrs lo 1944, caracterisat per lo desvelopament de la seccion ritmica e l'aparicion de dissonança e de cromatisme. Var.: **bòp**.

bèc n.m. 1. Organe salhent dei auceus constituït per li doi maissèlas e li pèças cornadi que li recuèrbon. 2. (fam.) Boca d'una persona. 3. Extremitat en poncha d'un objècte, d'un recipient. 4. Extremitat en biseu d'unu instruments de música, que si tèn entre li labras e dont es estacat l'encha. 5. Partida salhenta d'una pila de poant. 6. (anc.) *Bèc de gas*: Lampadari au gas per l'esclairatge public.

beç n.m. Aubre dei país frèis e temperats, de la rusca blanca e dau boasc blanc, emplegat en fustaria e en papetaria (autessa pauc ò pron 30 m, tipe de la Família dei betulaceas). Sin.: **beola**, **biòla**.

beca n.f. *Beca marina*: Auceu escacier migrator dau bèc lòng arcat vèrs lo bas, que viu pròche dei aigas docí ò sus li coastas (òrdre dei caradriidats). Sin.: **correlís**, **correliu**.

bèca n.f. Novelari.

becaboasc n.m. passeron dei seuvas d'Euròpa occidentala qu'escala li fustas d'aubre embé lestítge. Sin.: **pic blau**.

becachar vt. Picar à pichins còups de bèc. Var.: **bequejar**, **bequinhar**. ◆ **si becachar** v.pr. Si donar de pichins còups de bèc.

becada n.f. Becassa (auceu).

becada n.f. 1. Còup de bèc. 2. Quantitat de manjar qu'un auceu pilha dins lo bèc per lo donar ai sieus pichins.

beçada n.f. Luèc plantat de beç. Var.: **beçareda**.

becadre n.m. Becaire.

becadura n.f. Marca facha per una becada.

becacorvin n.m. 1. Ciseu per lo fèrre, recorbat, que s'emplega especialament en armuraria e en fustaria. Sin.: **cana becuda**.

becafiga n.m. Passeron dau bèc fin, sonat ansin perquè si noïrisse generalament d'insèctes e en auton de frucha; es caçat per la sieu carn fina. Sin.: **traucafiga**, **papafiga**, **pelafiga**, **boscarla quinsoniera negra**.

becaflor n.m. Nom comun dei aucelons de la Família dei troquilidats, caracterisats per la sieu pichonetat, lo sieu plumatge miralhejan e lo sieu bèc corbat e adaptat per sucra lo nectar dei flors.

becaire n.m. (mús.) Signe qu'anulla tota dièsi ò tot bemòl precedent. Var.: **becadre**.

becalin n.m. Becamoarts.

becamoarts n.m. inv. Emplegat dei pompas funèbri. Sin.: **becalin**.

becar vt. Picar d'un còup de bèc.

beçareda n.f. Luèc plantat de beç.

becaruda n.f. Espècia d'auceus limicòlas de la família dei escolopacidats (*Limosa limosa*). Sin.: **pítima**.

becarut n.m. Auceu de brava talha, que lo sieu plumatge sobrebeu es ròse, escarlatin ò negre, m'ai patas paumadi, m'un coal sople e un becàs. Sin.: **flamenc**, **flau**, **flamet**.

becàs n.m. Bèc de brava dimension.

becassa n.f. 1. Auceu escacier migrator que pòu faire fins à 50 cm, dau bèc lòng, fin e plegadís (Família dei escolopacidats). Var.: **becada**. 2. *Becassa de mar*: Auceu escacier que viu sus li coastas e si noïrisse de crustaceus e de molluscs.

becassin n.m. Auceu escacier, vesin de la becassa, ma plus pichin (pas mai de 30 cm de lòng). Sin.: **pescairòla**.

bèc crosat n.m. Passeron granivòre dau bèc gròs, que viu dins lu boasc de conifèrs dei montanhas de l'emisfèri Nòrd (long. pauc ò pron 18 cm).

bèc d'aine n.m. Ciseu de fustier en acier trempat, mai espès que larg.

bèc de cana n.m. 1. Serralha que funciona sensa clau, au mejan d'una bequilha ò un boton. 2. Pnhada de poarta, que la sieu forma evòca un bèc de cana.

bèc de corbàs n.m. 1. Pinça per talhar lo fèrre. 2. Autís trencant recorbat à una extremitat. 3. Pinça.

bèc de grua n.m. Varietat de gerani (*geranium robertianum*).

bèc de lèbre n.m. Mauformacion congenitala que si presenta m'una esclapadura de la labra superiora. Sin.: **bocafenduda**.

bèc de papagau n.m. (med. fam.) Osteofit.

bech n.m. Rasca.

becharia n.f. (constr.) 1. Granda perga verticala que supoarta un empoant. 2. Pèça de boasc quilhada, provista d'una carèla per soslevar de materials.

becon n.m. Pichin bèc.

becquerel n.m. Unitat de mesura d'activitat d'una foant radioactiva (simb.: Bq), qu'es egala à l'activitat d'una quantitat de nucleïde radioactiu per la quala un nombre de transicions nucleari espontaneï per segonda es d'1.

becuna n.f. Barracuda. Sin.: **esfirena**, **luci**.

becut, uda adj. En forma de bèc: *Cana becuda*, ciseu dau fèrre recorbat, emplegat en armuraria e en fustaria.

becut n.m. Aisina de jardin per trencar la tèrra. Sin.: **sapeta**, **magalhon**.

bedefil(e), a adj. Que li agrada la benda dessenhada.

bedegar n.m. Gala sus lo rosier, producha per la punta e lo desvolopament dei larvas d'un insècte parasite, lo cinips.

bedeu n.m. Budeu.

bedeu n.m. Emplegat laïc d'una glèia, encargat de velhar au boan debanar dei oficis, dei ceremònias.

bedigàs, assa adj. e n. Nèsci.

bedoin, a n.m. 1. Arabe nomade dau desèrt. Sin.:

bedovin. 2. (fig.) Persona sensa coar. ◆ adj. Relatiu ai Bedoins: *Un camp bedoin*.

bedola n.f. Luèc dont si practica l'escairatge.

bedovin, a adj. e n. Bedoin.

bèf, a adj. e n. Qu'a li maissèlas en avant. Var.: **bèfi, embèfi**. Sin.: **bocarut, prognat**.

befa n.f. Accion de befar. Sin.: **trufaria**.

befaire, airtz adj. e n. Que li agrada de si befar de quauqu'un. Sin.: **trufaire**.

befar vt. Si trufar (*de*). ◆ **si befar** (*de*) v.pr. Si trufar (*de*).

bèfi, bèfia adj. e n. Bèf.

befitge n.m. Prognatisme.

bega n.f. Cusson de la vinha.

begom n.f. Títol donat ai principessas indiani.

begònia n.m. Planta originària d'Amèrica dau Sud, cultivada per lo sieu fulhatge decoratiu e li sieu flors vivament coloridi (Tipe de la Família dei Begoniaceas).

begoniacea n.f. *Begoniaceas*: Família de plantas originari d'Amèrica dau Sud, que lo tipe n'es lo begònia.

begú n.m. Autís forcut de doi dents, emplegat per cultivar la vinha.

beguda n.f. Pichin local dont si sièrve à beure. Sin.: **bar, cafè, estanquet**.

beguin n.m. 1. Coifa à capucha que poàrton li beguinas. 2. Bonet d'enfant estacat sota lo menton.

beguina n.f. Frema d'una comunautat religioa dont si pòu intrar sensa prononciar de vots perpetuels, en particulier en Olanda e en Belgica.

beguinatge n.m. Comunautat de beguinas; ensèm dei bastiments qu'assòston una tala comunautat.

bèi adj. Plural de **beu**.

bèi n.m. 1. Sobeiran vassal dau sultan: *Lo bèi de Tunís*. 2. Aut foncionari, oficièr superior, dins l'impèri otoman.

bèi-arts n.m. pl. ò **bèli arts** n.f. pl. Nom donat à l'arquitectura e ai arts plastics e grafics (esculptura, pintura, gravadura), de fes que li a à la música e à la dança.

beidellita n.f. Silicat idratat natural d'alumini.

beilical, a adj. Dau bèi.

beilicat n.m. Poder d'un bèi; territòri sotamés au poder d'un bèi.

bèl adj. Autre forma de **beu**, davant vocala: *Un bèl òme*.

bèl n.m. Unitat sensa dimension emplegada essencialament per exprimir lo rapoart dei valors de doi potèncas sonòri; logaritme decimal dau rapoart d'una potèncas sonòra à una altra. ◇ Aquesta unitat, emplegada per exprimir lo nivèu d'intensitat d'un son (la potèncas sonòra de referença es egala à 10⁻¹² W).

bèla n.f. 1. *Faire la bèla* (au juèc): Faire una partida de mai per despartjar doi jugaires, doi equipas à egalitat. 2. *Bèla de Fontenay*: Nom d'una tantifla de pichina talha e de la carn blanca.

bèla n.f. Carta per jugar que compoarta un personatge. Sin.: **abilhada**.

belacara n.f. Serviçi de taula.

bèla de jorn n.f. Autre nom de la correjòla. Sin.: **corriòla**.

bèla-de-nuèch n.f. Mirabilís que li sieu flors si duèrbon unicament la nuèch.

beladòna n.f. Planta erbacea dei blacas e dei roïnas, dei grums de la talha d'una cerièia, foarça verinoia, qu'un sieu alcaloïde, l'*aropina*, si pòu emplegar medicalament à pichina dòsi.

bèla-filha n.f. 1. Filha que la persona esposada a augut d'un precedent maridatge. Sin.: **filhastra**. 2. Esposa de l'enfant. Sin.: **noara**.

bèla-maire n.f. 1. Segonda esposa dau paire, en regard dei enfants que l'òme a augut d'un precedent maridatge. 2. Maire de la persona esposada. Sin.: **sògra**.

bèla-sòrre n.f. Esposa dau fraire ò dau beu-fraire ò sòrre de l'espòs. Sin.: **conhada**.

belada n.f. Belament.

belament n.m. 1. Crit dei motons e dei cabras. 2. Crit reinaire, lament.

bèlament adv. (lit.) D'un beu biais.

belant, a adj. Que bèla.

belar vi. 1. Mandar lo sieu crit, en parlant dau moton, de la cabra. 2. Parlar d'una votz tremolanta, en si lamentant.

bel canto [bel'kaŋto] n.m. inv. (mòts italians) Estile de cant fondat sobre la belessa dau son e la recèrca de la virtuositat.

belemnita n.f. Mollusc cefalopòde fossile, caracteristic de l'èra segondària, vesin dei tantes actuals, que s'en retròva sobretot lo ròstre.

belemnitudat n.m. *Belemnitudats*: Família de cefalopòdes enclausant li belemnitas.

belessa n.f. 1. Qualitat de cu (ò de cen que) es beu: *La belessa d'una frema, d'una òbra, li belessas naturalis*. Var.: **beutat, belesa**. Sin.: **polidessa, polidesa**. ◆ *Belessa grèca*: Confòrma ai canons estetics pròpris de la civilizacion grèca classica. ◆ *Concors de belessa*: Concors dont son premiadi li filhas mai bèli. ◆ *Institut de belessa*: Per lo tractament estetic de la persona. ◆ *Que belessa!*: Excl. de gaug (finda iron.). 2. Caua, persona bèla: *Es una belessa*.

beleu adv. Bessai.

belga adj. e n. De Belgica.

belgicejar vi. Imitar ò accentuar leis trachs caracteristics dei Belgas.

belgicisme n.m. Biais de dire especific dau francés de Belgica.

belgitud(a) n.f. Caractèr belga.

belicres n.m. pl. Pareu de vèires correctors montats per èstre plaçats sus lo nas, davant lu uèlhs.

bèli letras n.f. pl. Art de la literatura e de la poesia.

belinografe n.m. Aparelh de fototelegrafia provist d'un cilindre.

belinograma n.m. Document transmés per belinografe.

belitre n.m. Òme de ren. Sin.: **gus, mandron**.

bellicisme n.m. Tendença à preconisar l'emplec de la foarça per reglar toi lu problemas, espec. dins li relacions internacionali.

bellicista adj. e n. Partidari dau bellicisme. Sin.: **butaguèrra**.

bellicós, oa adj. 1. Que la guèrra li agrada, que tempta de la provocar, de l'encoratjar. 2. Agressiu, batalhaire. Sin.: **batalhier, batalhós**.

belligerança (-ància) n.f. Situacion d'un país, d'un pòble, etc., en estat de guèrra.

belligerant, a adj. e n. En estat de guèrra, que participa à una guèrra. Sin.: **guerrejaire**.

belluari n.m. (ist. rom.) Gladiador que combatia li bèstias fèri.

belòda n.f. Excreissença dei fuèlhas e dei brots de rore, que si forma à l'entorn de l'òu e de la larva dau cinips. Sin.: **gala**.

belodon n.m. Reptile fossile dau triàs que jonhia 3 m.

belona n.f. Figa negra, gròssa, dau sobre aplatit.

beloniera n.f. Figuiera que dona de belonas.

belonogastèr n.m. Vèspe sociala africana m'un pedoncule foarça lòng.

belòri n.m. Belúria.

belosépie n.f. Cefalopòde fossile de l'eocène.

belostomatidat n.m. (zool.) *Belostomatidats*: Familha de címias aigassieri d'Amèrica miègjornala, venoï, ferotges predators dei autres animaús aiguèstres.

belostòme n.m. Címia d'Amèrica miègjornala que la sieu ponhedura es redobtabla.

belòta n.f. Juèc de cartas entre 2, 3 ò 4 jugaires: *Belòta sensa atots*. ♦ *Belòta e rebelòta*: Mòts que lo jugaire deu dire quora juèga la Dòna e lo Rèi d'atots (quau que n'en sigue l'òrdre) per obtenir 20 ponchs.

beluga n.f. 1. Parcèla incandescenta que si destaca d'un còrs en fuèc ò giscla per fretament ò quora doi còrs si pícon. – *Beluga electrica*: Pichin arc electric foarça luminós. 2. Grand cetaceu blanc dei mars arctiqui (long. 3 à 4 m). Sin.: **belugan**.

belugada n.f. Accion, fach de mandar de belugas.

belugaire n.m. Pèça d'alumatge electric d'un motor d'explosions. Sin.: **candela, bogia**.

belugan n.m. Beluga (2).

belugant, a adj. Que manda de belugas. Var.: **belugejant**.

belugar vi. Produire de belugas. Var.: **belugejar**.

belugueta n.f. Pichina beluga. Var.: **belugon**.

belugon n.m. Pichina beluga. Var.: **belugueta**.

belugejant, a adj. Que manda de belugas. Var.: **belugant**.

belugejar vi. Produire de belugas. Var.: **belugar**.

belugueta n.f. 1. Pichina beluga. 2. Pichin belugan.

belúria n.f. Belessa vistoa. Sin.: **belòri**.

belvèire n.m. Terrassa ò plataforma situada en autessa, de dont la vista si pòu expandir au luènh. Sin.: **miranda, mirador, gardiòla**. Var.: **beuveser, beuvèire**.

bembèx n.m. Imenoptèr que sembla una vèspe, que noïrisse li sieu larvas mé de moscas.

bembidion n.m. Pichina grita que viu sus l'òrle dei aigas frèii.

bemòl n.m. 1. (mús) Signe que marca una alteracion que fa baissar la nòta de mièg ton. 2. (fig.) *Metre un bemòl (à)*: Adocir (una posicion, un vejaire, etc.). ♦ adj. Si di de la nòta ansin baissada: *Mi bemòl*.

bemolisar (-izar) vt. 1. Baissar (una nòta) d'un mièg-ton m'un bemòl. 2. (fig. fam.) Adocir lu sieus prepaus. Sin.: **metre un tap au sieu flaüt**.

ben adv. 1. D'un biais boan, just, drech: *Faire quauqua ren ben, agir ben, si comportar ben*. ◊ *Sobreben*: Mai que ben, foarça ben. 2. D'un biais satisfasant, coma si deu: *Crèisser ben, lo conoissi ben, lu affaire van ben, èstre ben vestit, portar un vestit que va ben*. ♦ *Anar, si sentir ben*: Èstre en boana santat. ♦ *Anar, si sentir gaire ben*: Èstre malaut. ♦ *Vèire, audir ben*: Vèire, audir d'un biais clar e distint. ♦ *Va ben!*: D'acòrd. ♦ *Ben dich, ben fach!*: Si di d'una caua dicha ò facha embé pertinença. ♦ *Ben tractar*: Tractar embé atencion. ♦ *La si passar ben*: Viure sensa problemas. ♦ *Ben nàisser*: Nàisser d'una familha socialament elevada. ♦ *Ben ò mau*: D'un biais ò d'un autre. ♦ *Ganhar ben*: Ganhar toplen, aver un boan salari. ♦ *À cu plus ben*: Embé emulacion. ♦ *Tant ben que*: Locucion que sièrve per introduire una consequença. ♦ *Ben de*: Una granda quantitat de. Sin.: **foarça, totpen de**. ♦ Completament, en faguent atencion: *Es ben estacat, la poarta es ben barrada*. Contr.: **mau**. 3. Emplegat per renforçar l'intensitat: *Es ben grand!, Es ben diferent!, Peerà ben 100 kg!, Sabes ben que non lo poadi faire!* 4. Per antifr.: *Ti siés ben vestit!*

ben adj. Qu'apartèn ò es relatiu ai classas socials mai elevadi: *De gents ben, un quartier ben*.

ben (interj.) 1. Per exprimer la satisfaccion, lo consentiment, l'admiracion. 2. S'emplega per entamenar ò acabar un discors, una conversacion: *Ben, que mi volies dire?, Ben, podèm començar*.

ben n.m. 1. Principi que li si fonda sobre l'òrdre etic. ♦ (ext.) Cen qu'es boan, just e onèste: *Tendre, aspirare au ben*. ♦ Boana accion. Contr.: **mau**. 2. Dins la teologia cristiana, Diu coma fin ultima de l'òme. Sin.: **beatituda**. 3. Cen qu'es utile, plasent, convenient: *Lo ben de la pàtria*. L'a fach per lo tieu ben: Per la tieu felicitat, dins lo tieu interès. ♦ Cen qu'es oportun, utile, avantatjós; boana caua: *Seria ben que venguesse finda eu*. 4. Afeccion, amor. - Voler ben, voler de ben à quauqu'un: *Amar*. 5. (dr.) Tot cen que pòu èstre objècte d'un drech: *Ben mòble, immòble, bene privat, comunautat de bens entre espós*. ♦ *Bens culturals*: Bens, mòbles ò immòbles, d'una granda importança per lo patrimonni cultural e que constituïsson un documento d'istòria, d'art e de sciença. 7. (econ.) Tot cen que sièrve à satisfaire lu besonhs de l'òme: Un ben productiu, improductiu. ♦ *Bens de consumacion*: Destinats à una consumacion immediata,

que finisson destruchs e non transformats ni emplegats à la produccion d'autres bens. ♦ *Bens immaterials*: Bens abstrachs coma un brevet, una licença, etc. 8. Proprietat: *Aver un ben en montanha*. Sin.: **teniment**. ♦ (espec. au plur.) Riquessas, avers.

bena n.f. 1. Caisson integrat ò non à un camion, un carri, per lo transpoart. 2. Aparelh generalament dependent d'una grua, per lo desplaçament dei materials. 3. Vagonet dei minieras.

benadrech, a adj. Adrech, gaubiós. Sin.: **biaissut, adèstre, abile, adestrat, biaissós**. Contr.: **maladrech, maubiaissut, desgaubiati, desbiaissat**.

benaimat, ada adj. e n. (lit.) Qu'es aimat d'una tendra afeccion.

benaise n.m. Benèstre.

benastradament adv. D'un biais benastrat. Sin.: fortunadament, urosament. Contr.: malastradament, desfortunadament, malurosament, malastrosament.

benastrar vt. Portar lo gaug, lo benastre (à).

benastrat, ada adj. Astrós. Var.: **benastruc**. Sin.: **crepinat, fortunat**.

benastre n.m. Astre, fortuna. ◇ *Per benastre*: D'aventura, per fortuna, per astre.

benastruc, uga adj. Astrós. Var.: **benastrat**.

benda n.f. 1. Tròç d'estòfa, de papier, etc., lòng e estrech, per estacar, curbir, protegir quauqua ren. 2. (espec.) Tròç d'estòfa ò de gasa per faire un pansament, un bendatge. 3. Ornament mai lòng que larg: *Una benda de velut roge*. 4. Objècte, element estrech, destinat à d'emplecs especifics e que sièrve generalament de supoart. ◇ *Benda magnetica*: Riban que sièrve de supoart à l'enregistrament de sons, d'imatges, de donadas informaticas. ◇ *Benda sonòra*: Partida de la pellicula cinematografica dont es enregistrat lo son; lo son eumeme. Sin.: **colonna sonòra**. ◇ *Benda perforada*: Benda de papier ò de plastic dont son enregistradi de letras e de chifras sota forma de perforacions. ◇ *Benda bimetallica*: Benda d'acier doç recubèrt d'un aliatge non ferrós depaumat per colatge ò per laminatge. ◇ *Benda dessenhada*: Istòria cuntada dins una seguida de dessenhhs dont lu dialògues sont generalament plaçats dins de bullas. 5. Objècte, element lòng e estrech que si destaca d'un ensèms: *Una benda de color*. ◇ (arald.) Pèça onorabla que va de l'angle dèxte dau cap fins à l'angle senèstre de la poncha. ◇ *Benda de gaudissatge*: Partida ajustada à una pèça sotamessa à un fretament, per l'empachar de si frustrar. ◇ *Benda de rotlament*: Partida d'una goma en contacte mé la rota. 6. (electron. e telecom.) Ensèms dei frequenças compresi entre doi limits. ◇ *Benda passanta*: Interval de frequenças transmessi per un filtre sensa distorsion importanta. ◇ *Benda publica*: Benda de frequença à l'entorn de 27 Mhz, emplegada en particulier per lu amators qu'an un aparelh emetor-receptor dins la sieu veitura. Sin.: **citizen band** (anglés). 9. (mat.) Region d'un plan limitada per doi drechas paralleli. 10. (genet.) *Benda cromosomica*: Benda transversala observada sus lu cromosòmas, que permete la sieu identificacion. 11. (fis.) *Teoria dei bendas*: Teoria quantica de la fisica dei solides que prevé que lu niveus d'energia dei electrons dins un cristal si

repartisson en bendas permissi separadi per de bendas defendudi.

benda-anonci n.f. Montatge d'extrachs d'un film per n'en faire la publicitat.

benda-son n.f. Benda sonòra.

benda-vidèu n.f. Benda magnetica que permete d'enregistrar l'imatge e lo son.

bendar vt. 1. Sarrar m'una benda: *Bendar una camba*. 2. Curbir m'un bendeu: *Bendar lu uèlhs*. ♦ (vulg.) Aver una ereccion. Sin.: **quilhar, verguejar, tesar**.

bendatge n.m. 1. Accion de bendar (una partida dau còrs); la benda emplegada (ò li bendas emplegadi) per aquò faire. 2. Ceucle metallic ò de goma à l'entorn de la gelha d'una ròda.

bendatgista n. Persona que vende ò alestisse de bendatges cirurgicals.

bendeu n.m. 1. Benda lònga e estrecha per metre à l'entorn de la tèsta, au front, per tenir lu bèrris, metre davant lu uèlhs, etc. Var.: **bendon**. Sin.: **frontau, sarratèsta**. 2. Pichin tèxto ò ilustracion en cima d'una capítol ò d'un article. ◇ (premsa) Títol plaçat en sobre. ◇ (arquit.) Larga motladura plata ò non. ◇ Assisa en salhida, per escartar li aigas que s'escórron.

bendient, a adj. Eloquent.

bendiguença n.f. Eloquença.

bendiguent, a adj. e n. 1. Aflataire. 2. Eloquent.

bendire n.m. (lit.) Art, accion de ben parlar, embé eloquença. Var.: **bendisença, bendiguença, bendiença**.

bendisença n.f. Bendire.

bendon n.m. Bendeu.

bendoteca n.f. Colleccion de bendas magnetiqui que contènon de programas informatics.

benediccion n.f. 1. Pregonera, ceremònia dins la quala un religiós benedisce quauqu'un, quauqua ren. Var.: **benedida**. ◇ *Es una benediccion*: Si di d'un benfach, de quauqua ren qu'arriba au boan moment. 2. Autorisacion benvolenta: *As la mieu benediccion per agir*.

benedicite n.m. (mòt latin) Pregonera que si recita avant lo past per demandar à Dieu de lo benedir e que lo sieu premier mòt es *Benedicite* (mòt latin que vòu dire *benedissètz*).

benedictier n.m. Vas, bacin d'aiga benedida. Var.: **benetier, benedier**. Sin.: **aiga-signadier, aiga-senhadier, senhador**.

benedictin, a adj. Religiós de l'òrdre fondat vèrs 529 per sant Benet de Nursia. ♦ *Travall de benedictin*: travall lòng e minuciós, que demanda totplen de paciença.

benedictina n.f. Liqueur preparada à partir de plantas maceradi dins l'alcòl.

benedictus n.m. Cants d'accions de gràcia.

benedida n.f. Benediccion.

benedier n.m. Benedictier.

benedir vt. (*benedissi*) Demandar la proteccion de Dieu sobre (quauqu'un, quauqua ren). Sin.: **signar, senhar**.

benedissèire, eiritz adj. e n. (fam.) Que prodiga de benediccions, de compliments.

benedit, ida adj. Qu'és estat santificat ritualament: *Aiga benedida*. Sin.: **signat, senhat**.

benefactor, tritz n. Persona qu'a complit un benefach ò d'unu benefachs. Var.: **benfaiitor, benefactor, benefachor**.

benefic, a adj. Favorable, benefasent. Var.: **beneficiós**.

beneficar vt. Faire de ben à. Sin.: **benfar, benfaire**.

beneficença (-éncia) n.f. (it.) Benfasença.

benefici n.m. 1. Accion qu'autreja un avantatge, un ben. 2. Profièch financier que provèn de l'activitat d'una societat, etc. 3. (ext.) Utilitat, gaudiment: *Traire benefici d'un tractament medical*. ◆ *Benefici de la lèi*: Avantatge acordat legislativament. ◆ (dr.) *Benefici d'inventari*: Facultat del'eritier d'acceptar un eretatge en mantenent la sieu responsabilitat per lu deutes ereditaris dins lu limits de la consistença dau patrimòni. ◇ *Mé benefici d'inventari* (fig.): Mé resèrva. ◆ Dins lo drech feudal, concession de terren coma compensacion de servicis renduts. Sin.: (1 à 3): **profièch**. 4. *Benefici eclesiastic*: Dignitat ò carga eclesiastica provista d'un revengut. ◇ *Correntament*: Ensèm dei bens objècte dau benefici. 5. (psican.) Avantatge inconscient qu'un subjècte tira de la formacion de simptommas, sota la forma de reduccion dei tensions naissudi d'una situacion conflictuala.

beneficial, a adj. Relatiu au benefici (au sens feudal ò religiós).

beneficiar vt. ind. (*benefici, classic beneficii*) (*de*) 1. Traire (un profièch, un avantatge) de. 2. Obtenir lo benefici, l'avantatge de: *Beneficiar de condicions optimali*.

beneficiari, ària adj. e n. Que profiècha d'un benefici, d'un avantatge, etc. ◆ adj. Dau benefici; que produe un benefici.

beneficier n.m. (dr. can.) Persona que gaudisse d'un benefici eclesiastic. Var.: **beneficiat**.

beneficiat n.m. Beneficier.

beneficiós, oa adj. Benefic.

beneficiu, iva adj. Avantatjós.

benestança n.f. 1. (lit.) Cen que convèn de dire ò de faire; decença. ◇ Caractèr de cen qu'és benestant. 2. Sensacion agradiua producha per lo contentament dei besonhs dau còrs. Var.: **benestar, benaise, benèstre**.

benestant, a adj. (lit.) Que pertòca la benestança; que li es confòrme.

benestar n.m. Benèstre.

benèstre n.m. 1. Fach d'èstre ben satisfach dins lu sieus besonhs ò sensa besonhs, sensa inquietudas; sentiment agradiu que n'en provèn. Var.: **benestança, benestar**. 2. Aise, sus lo plan financier ò material. ◇ Economia dau benèstre: Economia dont l'objectiu es la reparticion optimala dau revengut nacional.

benetier n.m. Benedictier. Sin.: **senhador, aiga-signadier, aiga-senhadier**.

benevòl(e), a adj. e n. Que fa quauqua ren sensa li èstre obligat ni pagat.

benevolament adv. D'un biais benevòle.

benevolat n.m. Servicì qu'una persona benevòla assegura.

benfach n.m. 1. Acte de generositat, favor. Sin.: **boana facha**. 2. (pl.) Avantatges, efèctes positius: *Lu benefachs de la civilisacion*.

benefachor, aitriz n. Persona que complisse de benefachs.

benefactor, tritz n. Benefactor.

benfaire vt. Faire de ben à.

benfaiitor, tritz n. Benefactor. **benfar** vt. Faire de ben à.

benfasença n.f. *De benfasença*: Que lo sieu objècte es de faire lo ben, en particulier sus lo plan social: *Bureu de benfasença*. Var.: **beneficença**.

benfasent, a adj. Qu'a un efècte positiu, salutari: *Aquesta pluèia es estada benfasenta*. Sin.: **benefic**.

benfondat n.m. Legitimitat, conformitat ai fachs e au drech.

bengalés, esa adj. e n. Dau Bengala. Var.: **bengalí**.

bengalí, ia adj. e n. Dau Bengala. Var.: **bengalés**.

bengalí n.m. 1. Lenga parlada au Bengala. 2. Pichin passeron dau plumatge brun tacat de colors vivi, originari de l'Àfrica tropicala, sovent alevat en voliera (Família dei estrildides).

benignament adv. D'un biais benigne.

benigne, a adj. Sensa consequença: *Una malautia benigna*. Var.: **benignós**.

benignitat n.f. Caractèr de cen qu'és benigne.

benignós, oa adj. 1. Benigne. 2. Benvolent. 3. Benevòle.

beninés, esa adj. Dau Benin. Sin.: **daomeian**.

Benioff (plan de) Plan, generalament clinat à 45°, definit per lu fogaus dei seismes e que corresponde à la subduccion d'una placa sota un marge continental ò un arc insulari.

benit, ida adj. Benedit.

benitier n.m. Aiga-signadier.

benitoïta n.f. Silicat natural de titane e de bari.

benjamin, a n. 1. L'enfant mai jove d'una família. Sin.: **caganís, cagancho**. 2. Esportiu qu'a entre 11 e 13 ans.

benjoïn n.m. Resina aromatica que vèn dau fust d'un estirax de l'Àsia meridionala e emplegada en medecina coma balsamic e antiseptic.

benjutjat n.m. (dr.) Decision de justícia renduda en conformitat mé la lèi.

benpensant, a adj. e n. (pej.) Que li sieu convincions son judicadi tradicionali e conservairitz.

benleu cf. **beleu**.

ben parlant, a n. Persona que parla embé tròup d'ufana, que s'escota parlar. Sin.: **parlatin, bocafina**.

ben que (loc. conj.) Locucion conjontiva que marca l'oposicion, la concession (totjorn seguida per un subjontiu). Sin.: **encara que, per tant que, tot ben que**.

bensai cf. **bessai**.

benservit n.m. Certificat de trabalh.

bentenent, a n. Proprietari fonsier.

bentic, a adj. Dau fond dei oceans, dei mars, dei lacs.

bentonita n.f. Argila dau foart poder absorbent e descolorant, per divèrs usatges industrials.

bentopelagic, a adj. Si di dei animaus que si desplaçon dins li profundors marini. Sin.: **abissal**.

bentòs n.m. Ensèm de organismes que vívon au fond ò à proximitat dau fond dei oceans, dei mars, dei aigas docí.

benurança n.f. Benèstre.

benurós, oa adj. (lit.) Qu'es foarça urós ò que rende urós. Sin.: **beat**.

benurós, oa n. (relig. cat.) Persona que la Glèia catolica n'a reconoissut lu benfachs e lo meriti per la beatificacion e qu'a admés à un culte mai estrech qu'aqueu dei sants canonisats.

benurosament adv. D'un biais benurós. Sin.: **beatament**.

benvengut, uda adj. 1. Qu'es aculhit embé plaser. 2. Qu'arriba au boan moment. ♦ n. Formula d'acuèlh: *Siguètz lo benvengut*.

benvenguda n.f. Aculhiment cortés: *Un present de benvenguda*. ♦ *Desirar la benvenguda à quauqu'un*: Aculhir quauqu'un ben, en emplegant la formula correspondentá.

benvolença n.f. Disposicion favorabla, indulgença. Sin.: **bontat, amistat, amistança**.

benvolent, a adj. 1. Que moastra de benvolença. 2. Qu'es l'expression de la benvolença: *Un sourire benvolent*.

benvolentament adv. D'un biais benvolent, mé benvolença.

benvoler vi. (à) Amar, estimar quauqu'un. Var.: **voler ben** (à).

benzaldeïde n.m. Aldeïde benzoïc present dins l'essença d'ametla amara.

benzamida n.f. Amida benzoïca que fonde à 130° C, que la sieu desidratacion dona de benzonitrile.

benzanilida n.f. Amida benzoïca de l'anilina dotada de propietats antiperitiqui.

benzeïna n.f. Nom generic de matèrias coloranti que resúltan de l'accion dau fenilclorofòrme sus lu fenòls.

benzène n.m. Liquide incolòre, volatile e combustibile, obtengut à partir dau petròli ò dau carbon; premier tèrme (C₆H₆) de la seria dei hidrocarbures aromatics ò ciclics.

benzenic, a adj. Dau benzène, aparentat au benzène.

benzenil(e) n.m. *Clorure de benzenile*: Sau que naisse de l'accion de la lutz sobre lo toluène.

benzenisme n.m. Benzolinisme.

benzidina n.f. Arilamina que sièrve à la preparacion de colorants azoïcs.

benzil n.m. Radical univalent C₆H₅CH₂-.

benzilic, a adj. Que contèn lo radical benzil: *Alcòl benzilic, de formula C₆H₅CH₂OH*.

benzina n.f. Mesclum d'idrocarbures que vènon de la rectificacion dau benzòl, emplegat coma decapant.

benzoat n.m. Sau ò estèr de l'acide benzoïc.

benzodiazepina n.f. Radical quimic comun d'un grope de tranquillisants (benzodiazepinas) emplegats còntra l'angoissa, l'agitacion l'insomnia.

benzoïc adj. m. *Acide benzoïc*: Acide C₆H₅CO₂H Que si tròva dins lo benjoïn ò que si prepara industrialament à partir dau toluène.

benzoïl n.m. Radical univalent C₆H₅CO- derivat de l'acide benzoïc.

benzòl n.m. Mesclum de benzène e de toluène, extrach dei quitran de carbon.

benzolat, a adj. Que contèn de benzòl.

benzolisme n.m. Malautia professionala deuguda au contacte m'au benzòl, que si manifestá per una anèmia e una leucopenia. Var.: **benzenisme**.

benzonaftòl n.m. Benzoat de naftile, emplegat coma antiseptic intestinal.

benzonitril(e) n.m. Compauat benzenic obtengut per desidratacion de benzamida.

benzonitrit n.m. Compauat nitric dau benzène.

beòci, òcia adj. e n. 1. Abitant de la Beòcia. 2. Que manca de gust, qu'es pas gaire dubèrt à l'art, à la literatura, etc. 3. Dialècte de Beocia.

beocian, a adj. e n. Beòci (1 e 2).

beola n.f. Beç. Var.: **biòla**.

beotisme n.m. (rare) Caractèr dau beòci.

B.E.P. (sigla) Brevet d'estudis professionals.

bequejar vt. Bequinhar.

bequilhon n.m. Pichin bèc de recipient.

bequinhar vt. Picar à pichins còups de bèc. Var.:

bequejar, becachar. ♦ **si bequinhar** v.pr. Si picar à pichins còups de bèc.

berbèr, a adj. e n. Dei Berbèrs, pòble d'Àfrica dau Nòrd. ♦ n.m. Lengá chamito-semitica que lu Berbèrs pàrlon. Sin.: **tamazigh**.

berberidacea n.f. *Berberidaceas*: Família de plantas coma lo maònia (òrdre dei ranalas).

berberina n.f. Alacaloïde saure e amar trach dei berberis e dei rutaceas.

berberis n.m. Agradèla.

bèrbia n.f. (Luceram) Rosèla.

bèrca n.f. 1. Dubertura facha dins un barri, una baranha, etc. 2. Pichina romedura facha au bòrd d'un vèire, d'una sieta, etc. au mejan d'un objècte trencant.

berdesca n.f. 1. Pichina lòtja rectangularia en salhida sus una façada per n'en renforçar la defensa. 2. Gàbia fortificada dei naus de guèrra. Var.: **verdesca**. Sin.:

bretassa.

bergamasc, a adj. e n. De Bergame.

bergamasca n.f. Dança originària de Bergame (s. XVI^m – XVII^m).

bergamòta n.f. 1. Fruch dau bergamotier, que s'en tira una essença de l'odor agradiva. 2. Bòna perfumada à la bergamòta.

bergamotier n.m. Aubre vesin dau portegalier, cultivat per lu sieus fruchs, li bergamòtas.

bergantin n.m. Bregantin.

bergiera n.f. Fautuèlh larg m'au dossier remborrat, lu flancs plens e un coïssin sus lo sèti. Sin.: **pastoreta**.

berginiasion (-iazion) n.f. (tecn.) Transformacion en combustible liquide de substanças organiqui per idrogenacion catalitica sota pression.

berginisar (-izar) vt. Faire subir una berginiscacion à.

bèrgola n.f. 1. Instrument per rompre lo pen dau cànebe e dau lin e n'en separar la filassa. Var.: **bregon**, **bregonela**. 2. (fig.) Camba. ◇ *Perdre li bèrgolas*: Si sentir deble; s'encalar. ◇ *Auçar li bèrgolas*: S'escapar.

bergolar vt. Trissar, espec. lo cànebe.

bergsonian, a adj. e n. (filos.) Relatiu à Bergson, ai sieu teorias.

bergsonisme n.m. Teoria de Bergson, que fa de l'intuicion lo solet mejan de la durada e de la vida.

beribèri n.m. Malautia que si manifèsta per una carença de vitamina B1, caracterisada per la polineuriti.

bericle n.m. Gemma constituïda de silicat natural d'alumini e de berilli: *Bericle ròse* (morganita), jaune (eliòdora), *vèrd* (esmerauda), *blau-vèrd* (aiga marina). Var.: **beril**, **berille**.

berigar vi. Vibrar.

beril(le) n.m. Bericle.

berilhon n.m. Ret à l'entorn de la palha ò dau fen; lo fen ansin tengut.

berilli n.m. Metal leugier (densitat 1,85), gris, emplegat dins lu reactors nuclearis e dins l'industria aerospaciala; element (Be) de n° atomic 4 e de massa atomica 9,012. Sin.: (ancian) **glucini**.

berkèli n.m. Còrs radioactiu artificial; element (Bk) de n° atomic 97.

berland n.m. 1. Juèc de cartas que sembla lo poker. 2. Acamp de tres cartas ò de tres dats de valor identica dins li mans d'un jogaire: *Un berland de dètz*.

berlhiera n.f. 1. Soneta estacada au coal de l'aret de tèsta d'un estròp. 2. Aneu de suspension (d'un cotelet, d'un coàs dins un potz, etc.). 3. Corràia que liga lo sabre au cinturon.

berlina n.f. Antica pena, que lo condannat èra expauat dins un luèc public e la sieu fauta èra escricha; lo luèc de la pena.

berlina n.f. 1. Automobila carroçada de la conducha interiora, mé quatre poartas e quatre vitres laterals. 2. Veitura ipomobila, en suspension, mé quatre ròda e cubèta. 3. Vagonet en usatge dins li minieras per portar lo carbon.

berlinés, esa adj. e n. De Berlin.

berlingòs n.m. Berlingòt.

berlingòt n.m. 1. Bòna aromatisada de forma tetraedrica, mé de filet colorats. 2. Embalatge comercial de forma tetraedrica, per lu liquides (lach, etc.). Var.: **berlingòs**.

berlòng, a adj. (arquít.) Que lo sieu costat mai lòng si presenta de faça e generalament perpendicularament à l'axe dau bastiment.

berluca n.f. Barluga.

berluga n.f. Barluga. Sin.: **farfantèla**.

bermuda n.m. Braias que s'arrèston just en sobre dau ginolh. Sin.: **pantalonet**.

bermudenc, a adj. (mar.) *Garniment bermudenc*: Garniment m'una vela trapezoidala ferida sobre una bana corta e leugiera issada m'una drissa soleta. ◆ (ext.) Garniment m'una granda vela triangulària inspirada dau garniment bermudenc vertadier.

bernada n.f. Autre nom dau pregadiu.

bernés, esa adj. e n. De Bèrna.

bernessàrtia n.f. Varietat de cocodrile.

bernessenca n.f. Varietat de figa. Var.: **bernessòu**.

bernessòu n.m. Bernessenca.

berret n.m. Escòfia soplà sensa visiera ni bòrd, que la sieu calòta redona e plata es sarrada à l'entorn de la tèsta sus una lisiera interiora. Var.: **berreta**.

berreta n.f. 1. Berret. 2. Berreta portada dins l'Òrdre de Malta. Var.: **berreton**, **berretona**. 3. Barreta dau cardinal.

berretaire, airtz n. Berretier.

berretier, a n. Persona que fa de berrets ò lu vende. Var.: **berretaire**.

berretin n.m. Pichin berret. Var.: **berreton**.

berreton n.m. 1. Berretin. 2. Berretona.

berretona n.f. Berreta portada dins l'Òrdre de Malta. Var.: **berreton**.

bèrri n.m. Pel que creisse sus la tèsta de l'òme. Sin.: **pel**.

berrilheu n.m. (Luceram) Barrilhon.

berruguet adj. e n.m. Varietat d'olivier.

berrugueta adj. e n.f. Varietat d'oliva.

bersalh n.m. 1. Objècte (de boasc, de metal, etc.) que si deu tocar dins lu exercicis de tir. 2. Objècte d'un atac. 3. Objectiu d'una campanha publicitària, d'un estudi de mercat, etc. Var.: **bressalh**. Sin.: **ajustador**, **tòca**, **tècola**.

bersalhier n.m. Soldat de l'infantaria leugiera, dins l'armada italiana.

bèrta n.f. Pèça d'un vestiment, benda de teissut pauc ò pron larga à l'entorn de l'escoladura. Sin.: **volant**.

bertau n.m. 1. Insècte dau còrs aplatit que manda una odor aigra e desagradiva (òrdre dei eteroptèrs). Sin.: **címia**. 2. Au juèc, persona que poarta malur.

bertilhonatge n.m. Sistema d'identificacion dei personas, especialament dei criminals, fondat sobre de donadas antropometriqui.

berton n.m. (mar.) Canòt de tela plegadís, de tela impermeabla, destinat ai pichins bastiments.

besaguda n.f. 1. Autís de fustier que li sieu doi extremitats son talhadí una en ciseu e l'autra en bèc d'aine per escairar li pèças de boasc e li assemblar. 2. Asta de l'Atge-Mejan que lo sieu cap avia la forma d'un destrau.

besant n.m. 1. (arquít.) Cadun dei discs plats emplegats per decorar lu bendeus ò li arquivòutas, en particulier dins l'arquitectura romana. 2. (numism.) Moneda d'aur de l'empèri bisantin. 3. (arald.) Pichin mòble circulari, d'aur ò d'argent.

besavi, àvia n. Paire, maire dau paigrand, de la maigrand.

besbòl n.m. Base-ball.

bescaire n.m. Enclinason d'una linha, d'una emplanada sus una altra. Sin.: **obliquitat**. ◇ *De bescaire*: De travèrs, obliquament, de costier, de caire.

bescairar vi. Anar de travèrs, de caire. Sin.: **biaissar**. ◆ vt. Regarjar de costat, furtivament.

bescant, a adj. Discordant.

bescantaire, airtz n. Persona que canta faus.

bescantar vi. Cantar faus. Sin.: **discordar, discordar**.

bescantage n.m. Accion, fach de cantar faus.

bescaume n.m. Balcon.

besciucle n.m. Bicicleta.

bescomptar vi. S'enganar dins un calcul.

bescòmpte n.m. Còmpte qu'enclau d'errors de calcul.

bescontorn n.m. Passatge en ziga-zaga au mitan d'un encombratge. Var.: **bestorn**.

bescornut, uda adj. De forma irregulara: *Un capeu bescornut*.

bescòta n.f. Bescuècha.

bescuchar vt. 1. Recoaire, en parlant de la porcelana que si poarta à l'estat de bescuèch. 2. Coaire doi còups ò longtemps, per levar à un aliment tota umiditat e lo rendre crocant.

bescucharia n.f. Fabricacion de bescuèchs; comèrci de bescuèchs.

bescuèch n.m. 1. Pastissaria facha de farina, d'òus e de sucre. 2. *Bescuèch de sordat*: À passat temps, galeta foarça dura qu'èra un aliment de resèrva per lu sordats e lu mariniers. 3. Pasta ceramica, espec. de porcelana, qu'imita lo màrmor. 4. Objècte (figurina, estatueta, etc.) fach d'aquesta matèria.

bescuècha n.f. Lesca de pan daurada au forn.

bescuchaire, airtz n. Persona que fa de bescuèchs.

bescuchier, a n. Industrial de la bescucharia.

bescutin n.m. Pichin bescuèch.

besierenc, a adj. e n. De Besiers.

beslièch n.m. Vena d'un blòc de pèira ò de lauva.

besoard n.m. Concrecion minerala de l'estòmegue e dei intestins dei erbivòres, que li si atribuiva una valor de poartafortuna e d'antidòte.

besonh n.m. 1. Desidèri, envuèia, naturals ò non, estat d'insatisfaccion ligat à un sentiment de mancaça: *Besonh de manjar, de beure, de saupre*. 2. Cen qu'es necessari ò indispensable: *Besonh de sòus*. ◇ *Aver besonh de (+ subs.), que (+ vèrbo au subj.)*: Si trovar dins la necessitat de, que. Sin.: **aver mestier, èstre de mestier, faire mestier, aver de besonh, faire besonh**. – *Aver besonh de quauqu'un, de quauqua ren*: N'en sentir la necessitat, l'utilitat. 3. (absol.) *Èstre dins lo besonh*: Manca de sòus per viure. Sin.: **èstre sofrachós**. 4. (dr.) Persona da cu si pòu presentar una letra de cambi en cas de non pagament. Sin.: **recomandatari**. ◆ (pl.) Fach d'urinar, de defecar: *Faire lu sieus besonhs*.

besonha n.f. 1. Travalh, obratge. 2. Si di de quauqua ren ò de quauqu'un indeterminats. Sin.: **caua, bebèi, daquòs**.

besonhar vi. (pej.) Faire un travalh dificile, penós; trabalhar embé pena.

besonhejar vi. Faire que de travalhons.

besonhós, oa adj. e n. 1. Que fa un travalh penós e mau pagat. 2. Que si tròva dins lo besonh.

bessai adv. Advèrbi qu'indica un dubi, una possibilitat: vendrà bessai deman, bessai que plourà. Var.: **bensai**. Sin.: **beleu**.

bessemèr n.m. Convertissèire per transformar la fonda en acier per insuflacion d'ària sota pression.

bessemerisacion n.f. Conversion de fonda e acier au mejan d'un bessemèr.

besson, a adj. e n. 1. Si di de doi enfants naissuts d'una soleta jacilha: *Fraire besson ò sòrre bessona*. Sin.: **gemel, gemeu**. 2. Si di de doi cauas parieri, simetriqui ò fachi per anar ensèm. 3. Si di de doi ciutats estrangieri associadi per establir entre eli de ligams culturals e toristics. ◆ pl. *Lu Bessons*: Constellacion e signe zodiacal. Sin.: **lu Gemeus**.

bessonalha n.f. Pareu de bessons.

bessonar vt. 1. Ajustar, acoblar doi elements pariers: *Bessonar doi cabrilhons*. 2. Associar doi ciutats estrangieri sus un plan cultural e toristic.

bessonat, ada adj. 1. Dispauat per coblas: *Ròdas bessonadi*. 2. Si di d'una ciutat associada à una ciutat estrangiera.

bessonatge n.m. Accion de bessonar.

bèstia n.f. 1. Tot animau en defoara de l'òme. ◇ *Malaut coma una bèstia*: Foarça malaut. 2. Simbòle apocaliptic dau mau. 3. Animalitat de l'òme: *La bèstia umana*. ◇ *Bruta bèstia*: Persona marrida. ◆ pl. Lo bestiari.

bèstia adj. 1. Sensa intelligença, nèsci. 2. Simplàs, facile de faire. 3. Distrach: *Siéu bèstia, perquè non li avii pensat?* 4. Nec, sensa reaccion: *Siéu restat bèstia quora m'a anonciat aquò*.

bestial, a adj. Que tèn de la bèstia, que fa semblar à n-una bèstia: *Un comportament bestial*. Var.: **bestialenc, bestiau**.

bestialament adj. D'un biais bestial; embé bestialitat.

bestialenc, a adj. Bestial.

bestialitat n.f. 1. Caractèr d'una persona que si compoarta d'un biais bestial. 2. Zoofilia.

bestiame n.m. Bestiari (1).

bestiament adv. D'un biais bèstia; tot simplement, sensa cercar: *Ai trovat la solucion bestiament*.

bestiari n.m. 1. Lu animaus d'alevatge d'una fèrma, en defoara de la polalha. – *Gròs bestiari*: cavaus, muus, aes, vacas. – *Pichin bestiari*: feas, cabras, poarcs. ◇ *Tractar coma de bestiari*: Tractar sensa consideracion, mé de marridi manieras. 2. Gladiator que si batia còtra li bèstias, à Roma. 3. Tractat ò recuèlh d'imatges sobre d'animaus vertadiers ò imaginaris, à l'Atge-Mejan. ◇ *Icinografia animaliera d'una òbra ò d'un ensèm d'òbras*; la vision que compoarta. 4. Recuèlh de poesias ò de faulas sobre lu animaus.

bestiàs, assa adj. e n. Gròssa bèstia (finda fig.).

bestiau, ala adj. Bestial.

bestiejar vi. S'exprimir d'un biais puerile. Sin.: nesciejar.

bestiejaire, airtz adj. e n. Que bestieja: *Una persona bestiejairitz, de prepaus bestiejaires*.

bestiesa n.f. 1. Caractèr de quauqua ren, de quauqu'un qu'es bèstia. 2. Paraula, accion sensa intelligença: *Dire de bestiesas*. 3. Objècte, caua sensa importança: *Si garrolhar per de bestiesas*. Sin.: **bestitge, colhonada**.

bestieta n.f. Pichina bèstia. Var.: **bestiòla, bestion**.

bestiòla n.f. Pichina bèstia. Var.: **bestieta**.
bestion n.f. Bestiòla.
bestitge n.m. Bestiesa.
bestoart n.m. (mar.) Pichin cordatge.
bestorn n.m. 1. Percors mai lòng que lo camin dirècte: *Faire un bestorn*. Sin.: **alòngui**, **desvirada**, **bescontorn**, **desviadura**, **desviament**. Contr.: **escorcha**, **acorcha**. 2. Percors sinuós d'una rota, d'un cors d'aiga. 3. Mejan indirècte, complicacion: *Parlar sensa bestorn*.
bestornar vt. Crestar (una bèstia).
bestornar vi. Meandrejar.
bestornatge n.m. Crestatge (especialament dau taur) per torsion sotacutanea dau cordon testiculari.
besuga n.f. 1. Pageu de plana, daurada comuna. Var.: **besúgol**. Sin.: **aurada**. 2. (fig.) *Tèsta de besuga*: Destartavelat.
besúgol n.m. Besuga.
besuquet, a adj. e n. Persona foarça sensibla tocant lu plasers materials ò espiritals e que vèn à mau d'acontentar. Sin.: **poatafin**, **refastinhós**, **bocafina**.
beta n.f. 1. Tèrra plena d'aiga. 2. (geol.) Depaus fin banhat d'aiga. 3. Depaus dei grands fonds oceanics. Depaus que si forma au fond d'un recipient.
beta n.f. Bateu sensa quilha.
beta n.m. ò f. inv. 1. Nom de la segonda letra de l'alfabet grèc. 2. (astron.) Segonda estèla dins l'òrdre descreissent de la luminositat visuala d'una constellacion. ♦ adj. inv. (totjorn plaçat après lo nom) 1. (fis.) *Rais, particulas, electrons beta*: Emés per lo nucleu pendent d'uni desintegracions radioactivi. 2. (fisiol.) Si di d'un receptor adrenergic que la sieu estimulacion tende a aumentar l'activitat dei cellulas cardiaqui e arteriosi. 3. (inform.) Version de pròva d'un programa, difusada per èstre testada e corregida.
betablocant, a adj. e n.m. (med. e farm.) Si di d'una substança que blòca d'unu receptors (receptors beta) dau sistema simpatic.
betaterapia n.f. Tractament au mejan de rais beta.
betatron n.m. Accelerator de particulas que sièrve à produire d'electrons de granda energia.
betegar vt. (*betegui*) Beteguear.
betèl n.m. 1. Pebrier rampeant originari de Malàisia (Família dei piperaceas).
beteguear vi. (*betegueï*) Bletonear. Var.: **betegar**. Sin.: **tartalhar**, **quequejar**.
betelèm n.m. Maion deganguilhada.
betil(e) n.m. (arqueol.) Pèira quilhada, simbòle de la divinitat dins li civilisacions de l'Orient-Mejan.
betilha n.f. Gròssa tela de coton.
beton n.m. (fr.) Betum.
betonaire, airitz n. (fr.) Betumaire. Var.: **embetonaire**.
betonar vt. (fr.) Betumar. Var.: **embetonar**.
betonat, ada adj. (fr.) Betumat. Var.: **embetumat**.
betonatge n.m. (fr.) Betumatge. Var.: **embetonatge**.
betónica n.f. Planta dei flors mauvi (*bletonica officinalis*, Família dei labiadas).
betoniera n.f. Betumiera.

betós, oa adj. Plen de beta; qu'a l'aspècte, la consistença de la beta. Sin.: **fangós**.

betulacea n.f. *Betulaceas*: Família de plantas arborescenti apetalí coma la biòla e lo caupre.

betum n.m. Materiau de construccion obtengut per agregacion de granulats au mejan d'un ligant e, espec., per de sabla, de ciment e d'aiga. Var.: **beton**. ♦ *Betum armat*: Colat sobre una armadura metallica. ♦ *Betum preconstrench*: Betum armat dont son atesats de fieus d'acier qu'après méton lo materiau en compression. ♦ *Betum leugier*: Betum que la sieu densitat es reducha per incorporacion de produchs escumants que créon de pòres. Sin.: **betum aerat**, **betum celluari**. ♦ (fig. fam.) *Un argument en betum*: Un argument solide. ♦ (balon) *Jugar, faire lo betum*: Jugar m'una defensa regropada.

betumacadam n.m. Bitumacadam.

betumaire, airitz n. 1. Si di d'una persona, d'una activitat, etc. qu'embetuma. 2. (balon.) Que juèga lo betum. 3. Bitumaire.

betumar vt. 1. Construire mé de betum. 2. Bitumar. ♦ vi. (balon) Jugar lo betum.

betumat, ada adj. 1. Fach mé de betum. 2. (fam.) Solide, sensa discussion possibla, en parlant d'un vejaire. 3. Previst ò realisat per evitar tota contestacion, tota critica: *Un projècte betumat*.

betumatge n.m. Accion de betumar; travalh fach mé de betum.

betume n.m. Bitume.

betumier n.m. Bitumier. Sin.: **asfaltier**.

betumiera n.f. Màquina emplegada per alestir lo betum.

betuminifèr, a adj. Bituminifèr.

betuminisacion (-izacion) n.f. Bituminisacion.

betuminisar (-izar) vt. Bituminisar.

betuminita n.f. Bituminita.

beu, bèla adj. (masc. plur.): **bèi**. 1. Que fa nàisser un sentiment estetic, un plaser admiratiu. 2. Agradiu: *Avèm beu temps*. 3. Qu'es confòrma ai convenenças: *Mentir non es beu!* 4. Nòble, elevat, generós: *Un beu gèste*. 5. Grand, important: *Una bèla fortuna*. 6. Satisfasant: *Aver un beu juèc, una bèla santat*. 7. *Un beu jorn, un beu matin*: À l'improvista. ♦ *L'as pas bèla!*: Ti siés ficat dins un marrit pas, vas passar un marrit moment. ♦ *N'i a de bèi que...*: N'i a totplen que... ■ Au masculin singulier, davant una vocala, s'emplega la forma bèl: *Un bèl òme*. ♦ adv. *Aver beu* (+ inf.) S'esforçar vanament de.

beu n.m. 1. Cen que fa provar un sentiment estetic d'admiracion e de plaser; beutat. 2. *Faire lo beu*: En parlant d'un can, si tenir drech sus li sieu patas de darrier; en parlant d'una persona, si pavanar. ♦ *Vièlh beu*: Òme d'un atge que tempta encara de plaser.

beu-fiu n.m. 1. Enfant de la frema ò de l'òme que s'esposa en segondas nòças. Sin.: filhastre. 2. Gendre.

beu-fraire n.m. Conhat.

beu-l'òli n.m. Nuèchola dau plumatge faveu clar pitocat de gris, que lu sieus uèlhs an à l'entorn un colaret de plumas blanqui (longuessa: pauc ò pron 35 cm). Sin.: **aglai**, **suça làmpea blanc**. Var.: **beulòli**.

beulòli n.m. Beu-l'òli.

beu-paire n.m. 1. Segond espós de la maire. 2. Sògre.

beuratge n.m. (let. ò pej.) Bevenda. Var.: **abeuratge**. Sin.: **beure, abeure**.

beure vt. (*bevi*) 1. Surbir un liquide: Beure un café, beure un vèire d'aiga. – (absol.) Surbir d'alcol embé excès. ◇ Beure li paraulas de quauqu'un: *L'escotar embé admiracion*. Var.: **buure**. 2. Absorbir un liquide: *Papier que beu*.

beure n.m. Fach de beure; cen que si beu: *Aquelu crucis mi lèvon lo beure e lo manjar*. Sin.: **abeuratge, beuratge, bevenda**.

beutat n.f. Belessa.

beuvèire n.m. Terrassa au sobran d'un edifici ò sus un puèi, de dont si pòu vèire luènh. Var.: **belvèire, beuveser**.

beuveser n.m. Beuvèire.

bevabilitat n.f. Potabilitat.

bevable, a adj. Que si pòu beure. Var.: **buvable**. Sin.: **potable**.

bevachaire, airtiz adj. Que bevacha. Var.: **bevachier**.

bevachier, a adj. Bevachaire.

bevachar vi. (cordura) Faire de plecs en seguida à un marrit talh ò à un marrit assemblatge.

bevairon, a n. Embriagon, ibronha.

bevanda n.f. (it.) Bevenda.

bevassejar vt. e vi. Beure à pichins còups en tastant. Sin.: **bevotegar**.

bevatron n.m. Accelerator de particulas foarça potent.

bevèire, eirtiz n. 1. Persona que beu abitualament e à l'excès de vin ò d'alcol. Var.: **bevon**. Sin.: **chocaton, embriagon**. 2. Persona que beu. 3. Curista, dins una estacion termala.

bevenda n.f. 1. Liquide que si beu. 2. Liquide alcolisat destinat à la consomacion.

bevon, a n. Bevèire.

bevotegar vt. e vi. Bevassejar.

beylisme n.m. Etica dei protagonista de Stendhal.

Bi Simbòle dau bismut.

biaça n.f. 1. Sac llong que si duèrbe en lo sieu mitan e que li sieu extremitats fórmon de pòchas. 2. Manjar: *Cadun poarterà la sieu biaça*.

biacide n.m. Diacide.

biacromial, a adj. Relatiu à doi acromions.

biacuminat, ada adj. Qu'a doi ponchas.

bi-admissible, a adj. e n. Persona qu'es estada admissible doi còups à l'Agregacion (grade intermediari entre professor certificat e professor agregat).

biais n.m. 1. Maniera: *Un biais de dire, un biais de parlar*. 2. Mejan: *Per quau biais penses de trovar una solucion?* Sin.: **mena**. 3. Gaubi, abilitat. 4. Posicion oblica.

biaisat, ada adj. Leugierament faussat en rapoart à la realitat.

biaissar vi. (fam.) Emplegar de mejans destornats: *Biaissar per convèncer quauqu'un*. Var.: **biaissejar**. Sin.: **bescairar**.

biaissejar vi. Biaissar.

biassós, oa adj. Biaissut.

biaissut, uda adj. Abiaissat, gaubiós. Var.: **biaissós**.

biallil(e) n.m. Idrocarbure dietilenic que bulhe à 59° C.

bianòr n.m. Pichina aranha sautairitz que viu en França.

biatlon n.m. Espròva d'esquí nordic e de tir au fusiu.

biatomic, a adj. Que comprèn doi atòmes.

biauricular(i), a (-ària) adj. Que pertòca li doi aurellhas.

biaxe, a adj. (opt., miner.) *Mitan, cristal biaxe*: Que compoarta doi axes optics.

bibasic, a adj. (quim.) Qu'a doi còups la foncion basa. Var. **dibasic**.

biberon n.m. Pichina botelha provist d'un tetareu per faire beure lo lach ai enfantons. Sin.: **botelhon, tetareu, poparèla, beveiron**.

bibion n.m. Autre nom de la mosca de Sant Joan.

bibla n.f. 1. *La Bibla*: Recuèlh de tèxtos sacrats qu'una part (*Ancian Testament*) es comuna ai Judieus e l'autra pròpria ai cristians solets (*Noveu Testament*). 2. Libre que contèn aquestu tèxtos. ◇ *Papier Bibla*: Papier d'estamparia à l'encòup fin e opac. 3. (fig.) Obratge que fa autoritat sus un subjècte. Var.: **bíblia**.

bíblia n.f. Bibla.

biblic, a adj. Relatiu à la Bibla.

bibliobús n.f. Biblioteca barrutlairitz installada dins un veïcule automobile.

bibliofague, ga adj. Si di d'unu insèctes que li sieu larvas degàlhon lu libres.

bibliofil(e), a n. Amator de libres rares e preciós.

bibliofilia n.f. Amor dei libres.

bibliofilic, a adj. Relatiu à la bibliofilia.

bibliografe, a n. 1. Especialista dau libre en tant qu'objècte documentari. 2. Autor de bibliografias.

bibliografia n.f. 1. Lista dei obratges citats dins un libre. 2. Lista dei obratges que pertòcon una question ò un autor.

bibliografic, a adj. Relatiu à la bibliografia.

bibliologia n.f. Ensèm dei disciplinas qu'an lo libre per objècte (bibliografia, istòria dau libre, psicologia de la lectura, etc.).

bibliomancia n.f. Divinacion que si practica en interpretant un passatge d'un libre dubèrt arratge.

biblioman(e) n. Persona que recèrca lu libres cars e preciós.

bibliomania n.f. Passion d'aqueu que li agràdon lu libres, que lu collecciona.

bibliorapte n.m. Religadura mobila que permete d'estremar de documents sensa lu traucar.

biblioteca n.f. 1. Luèc, pèça ò establiment public ò privat dont son presentats de libres, de manescrichs, etc. Sin.: **libradoira**. 2. Mòble per metre lu libres. 3. Colleccion de libres, manescrichs, etc.

bibliotecari, ària n. Persona encargada de la direccion ò de la gestion d'una biblioteca.

biblioteconomia n.f. Sciènça de l'organizacion e de l'administracion dei bibliotecas.

biblista n. Especialista deis estudis biblics.

bic n.m. (nom depauat) Estilò à bilha.

bica n.f. (fam.) Cabra.

bicaire n.m. Aqueu qu'es foarça atrach per lo sèxe. Sin.: **fringaire, boaire**.

bicameral, a adj. Relatiu au bicamerisme.

bicameralisme n.m. Autre nom dau bicamerisme.

bicamerisme n.m. Sistema politic que comprèn doi cambras legislativi. Sin.: **bicameralisme**.

bicar vi. (vulg.) Faire l'amor. Sin.: **boar, fuar, fringar, fotre**.

bicarbonat n.m. 1. (quim.) Idrogenocarbonat d'un metal alcalin. 2. *Bicarbonat de sòda ò bicarbonat*: Sau de sòdi (NaHCO₃) emplegada per lo tractament de l'aciditat gastrica.

bicarbonatat, ada adj. Que contèn un bicarbonat.

bicarbure(e) n.m. Carbure mé doi atòmes de carbòni.

bicarburacion n.f. Sistema que permete l'usatge alternat, dins un veïcule, de doi carburants.

bicarotidian, a adj. Que pertòca li doi carotidas.

bicarrat, ada adj. Si di d'una eqüacion dau quatren degra que la sieu inconoissuda apareisse solament mé d'expauants pars: $ax^4 + bx^2 + c = 0$ (la resolucion d'una eqüacion pariera revèn à la resolucion d'una eqüacion dau promier degra, en metent l'inconoissuda X en plaça de x^2).

bicefal(e), a adj. Qu'a doi tèstas.

bicenca adj. (mar.) Si di d'una nau qu'a doi còcas. Sin.: **bicòca**.

bicentenari, ària adj. Doi còups centenari: *Un aubre bicentenari*.

bicentenari n.m. Comemoracion d'un eveniment que s'es debanat doi siècles avant.

bicèps n.m. Muscle qu'una dei sieus extremitats comprèn doi còrs muscularis e a doi tendons d'insercion à-n-aquela extremitat. ◇ (corrent) Muscle lòng (bicèps) que permete de plegar l'avant-braç sus lo braç. Sin.: **porpon, notz**.

bichet n.m. Mesura de capacitat per lo gran.

bichon, a n.m. Pichin can ò pichina canha dau pel lòng.

bicipital, a adj. (anat.) Relatiu ai bicèps.

biclorur(e) n.m. (quim.) Clorure mé doi atòmes de clòre.

bicicle n.m. Veïcule mé doi ròda de diamètres diferents (fin dau s. XIX).

bicicleta n.f. 1. Veïcule mé doi ròda de meme diamètre, que la sieu ròda de darrier es accionada au mejan d'un sistema de pedalas qu'agisse sobre una cadena. Sin.: **besciucle**. 2. Au balon, si di quora lo jogaire que vira l'esquina à la poarta vèn picar dau pen dins lo balon qu'es sobre d'eu. ◆ pl. (pop.) Belicres.

biciclista n. Persona que practica la bicicleta. Var. correnta: **ciclista**.

biclavat, ada adj. Que presenta doi salhents en forma de claveus.

bicòca adj. (mar.) Si di d'una nau qu'a doi còcas. Sin.: **bicenca**.

bicòca n.f. (pej. fam.) Vièlha maion, en marit estat. Sin.: **ostalòt**.

bícol ['biku] n.m. 1. (pop.) Sèxe de l'òme. Sin.: **passeron** (fam.), **auceu** (pop.), **verga, vièch** (pop.). 2. (fam.) Tèrme per apostrofar un amic: *Ou bícol, coma va la dòba?* ◇ *Marcha lo bícol?*: Va ben?

bicolòr(e), a adj. De doi colors: *La bandiera occitana es bicolòra*.

biconcau, ava adj. Que presenta doi façes concavi opauadi.

biconcavitat n.f. Natura de cen qu'es concau.

biconvèxe, a adj. Que presenta doi façes convèxi opauadi.

biconvexitat n.f. Natura de cen qu'es biconvèxe.

bicongi n.m. Mesura romana de capacitat.

bicoquet n.m. Casco dau siècle XVI.

bicòrne n.m. Capeu d'unifòrme mé doi ponchas.

bicorrent adj. inv. (c. de f.) Que fonciona sus doi corrents, alternatiu e continú.

bicòt n.m. 1. Pichina cabra. 2. (pej.) Arabe.

bicromat n.m. Sau de l'anidride cromatic, en particulier sau de potassi, de formula K₂Cr₂O₇.

bicromatar vt. Banhar un papier fotografic mé de bicromat de potassi.

bicromia n.f. Impression en doi colors.

bicultural, a adj. Que compoarta doi culturas.

biculturalisme n.m. Coexistènça de doi culturas, en particulier de doi lengas dins un meme país.

bicuspide, a adj. (anat.) Que compoarta doi ponchas: *Valvula bicuspada*.

bident n.m. Aisina provedida de doi plusas.

bidimensional, a adj. Qu'a doi dimensions. Var.: **bidimensionau**.

bidòla n.f. Coàs provist d'un bèc.

bidon n.m. Recipient que pòu èstre tapat, per lo transpòrt d'un liquide: *Bidon d'òli, de lach*. Sin.: **estanhon**.

bidonvila n.m. Aglomeracion de construccion somari realisadi à partir de materiaus de recuperacion, que lu sieus abitants vívon dins de condicions dificili e pas gaire igieniqui, especialament à l'entorn dei grand ciutats.

bidorsada n.f. (mar.) Movement de balançada d'un bòrd sus l'autre qu'una nau pilha. Sin.: **borrolís, rotlum**.

bièla n.f. Barra, element que li sieu extremitats son articuladi à doi pèças mobili e assegura la transmission, la transformacion d'un moviment.

bieleta n.f. (mecan.) Pichina bièla.

bielo-rus, russa adj. e n. De Bielorússia.

bienergia n.f. Sistema d'escaufatge ò de motorisacion qu'emplega alternativament doi tipas d'energia.

biennal, a adj. 1. Que dura doi ans: *Carga biennala*. 2. Que si torna faire cada doi ans.

biennala n.f. Exposicion que si fa cada doi ans.

bièrgòl n.m. Diergòl.

bièrra n.f. Bevenda fermentada leugierament alcolisada, alestida à partir de cerealas grelhadi, principalament d'òrdi, e perfumada de loblon. Sin.: **cervesa, cèrva**.

bierraire, airtz n. Persona que fa de bièrra. Sin.: **braçaire**.

bifaça n.m. (preïstòria) Autís de pèira talhat sus li doi faças. Var.: **bifàcia, bifaci**.

bifàcia n.m. Bifaça.

bifaci n.m. Bifaça.

bifacial, a adj. Qu'a doi faças: *Un mirau bifacial*.

bifasat, a adj. (electr.) Si di d'un sistema polifasat sinusoidal que li sieu doi fasas fornisson de tensions egali e de signe contrari.

bifide, a adj. Fendut en doi partidas: *La lenga bifida de la sèrp*.

bifilar(i), a (-ària) adj. Constituit de doi fieus. ◇ (electr.) *Enrotlament bifilari*: Enrotlament qu'a per efècte d'anullar l'inductança.

bifocal, ala adj. Si di d'una lentilha qu'enclau doi distanças focali desparieri. Var.: **bifocau**.

bifòrco n.m. Forca dobla.

biforcacion n.f. Bifurcacion.

biforcar vi. Bifurcar.

bifurcacion n.f. Division en doi brancas, en doi vias.

bifurcar vi. Si partejar en doi. ◆ vt. ind. Pilhar una altra direccion. Sin.: **forçar, si desseparar**. ◇ (fig.) Pilhar una altra orientacion: *Bifurcar vèrs una altra carriera*.

biga n.f. 1. (tecn.) Aparelh de levatge format d'un montant ò d'un bastit articulad en pen, d'inclinacion variabla, que poarta un pal à la sieu extremitat superiora. 2. (mar.) Perga plaçada à l'avant d'una nau; lu mariniers li jugàvon à *córrer la biga*, juèc dins lo quau si devia rejónher à pens descauç l'extremitat de la biga ensabonada.

biga n.f. (Antiqu.) Carri roman mé doi cavaus.

bigame, a adj. Maridat à doi personas à l'encòup.

bigamia n.f. Estat de bigame.

bigarrada n.f. Portegal amar emplegada en confisaria e dins la fabricacion dau curaçao (*cerasus versicolor*).

bigarradier n.m. Portegalier que dona de bigarradas.

bigarradura n.f. 1. Assemblatge de colors, de dessenh variats. 2. (lit.) Ensèm d'elements dispariats. Sin.: **mirgalhadura**.

bigarrar vt. (lit.) Marcar de bigarraduras. Sin.: **mirgalhar, pigalhar**.

bigarrat, ada adj. 1. Dei colors variadi: *Una estòfa bigarrada*. 2. (lit.) Despariat, eterogeneu: *Una fola bigarrada*. Sin.: **mirgalhat, pigalhat**.

bigarratier n.m. Cerier que dona de bigarreus.

bigarreu n.m. Cerièira roja e blanca, de la carn fèrma e sucrada. Sin.: **grafion**.

bigatana n.f. Arma de lançar, que sembla à una lança.

big band n.m. (mús.) Granda orquèstra de jazz.

big bang n.m. sing. Explosion qu'auria marcat lo començament de l'expansion de l'Univèrs.

bigeminat, ada adj. 1. Que si partisse en doi: *Fuèlha bigeminada, dubertura bigeminada*. 2. (med.) *Pols bigeminat*: Que mete en evidença una aritmia cardiaca.

bigeminisme n.m. Fenomène que si manifèsta m'una dobla modalitat. ◇ *Bigeminisme cardiac*: Aritmia que si caracteriza per una alternança constanta entre una extrasistòla e una sistòla.

bignònia n.m. Aubrilhon rebadís, originari d'Amèrica ò d'Àsia, cultivat per li sieu lòngui flors color de portegal en forma d'un det de ganc (Família dei bignonaceas).

bigoniacea n.f. *Bignoniaceas*: Família d'aubres e d'aubrilhons dei regions caudi que comprèn en particulier la bignònia, la catalpa e la chicranda.

bigodi n.m. Pichin rotleu dont s'enròtton lu bèrris per lu boclar.

bigofòne n.m. 1. Telefòne. 2. Intrument de música burlesc.

bigorèla n.f. Cordura à gròs ponchs.

bigòrna n.f. Pichin enclutge de daurier.

bigornar vt. Travalhar sus la bigòrna.

bigòt, a adj. e n. Que moastra de bigotaria. Sin.: **manja-sants, pregadiu de restòbla, beat, garri de glèia**.

bigòta n.f. Blòc de boasc lenticulari, canelat à l'entorn per receure un estròp e traucat en dedins per laisser passar un cordatge.

bigotaria n.f. Practica estrecha de la devocion, que la preocupon solament li formas exteriori dau culte. Var.: **bigotisme**.

bigotisme n.m. Bigotaria.

biguina n.f. Dança dei Antilhas qu'opaua lo balançament dei malucs à l'immobilitat dei espatlas.

bijeccion n.f. (mat.) Aplicacion bijectiva.

bijectiu, iva adj. (mat.) *Aplicacion bijectiva*: Aplicacion d'un ensèm A vèrs un ensèm B tala que doi elements distints de A an doi imatges distints dins B (aplicacion injectiva) e que tot element de B a un antecedent e un solet dins A (aplicacion surjectiva).

bijon n.m. Terebentina.

bijotaria n.f. (gallicisme) Joielaria.

bijotier, a n. (gallicisme) Joielier, daurier, anelier.

bila n.f. Liquide viscos, dau gust amar, secretat per lo fetge e amolonat dins la vesicula biliària, dont es deversat dins lo duodenom au moment de la digestion. ◇ *Ràbia: Quora audi aquò, mi vèn la bila!* Sin.: **ira, escaufada**. ◇ *Si faire de bila*: Si preocupar, s'inquietar, si socitar.

bilabiala n.f. (fon.) Consonanta labiala realisada mé la participacion dei doi labras (*b, m, p*).

bilabiat, ada adj. (bot.) *Coròlla, calici bilabiats*: Partits en doi labras.

bilama n.f. Banda metallica dobla, formada de doi lamas teuni e estrechi en metals inegalament dilatables soudats per laminatge. Sota l'influença de la temperatura, aquela disposicion entira una arcadura de la lama.

bilan n.m. Bilanç.

bilanç n.m. 1. Decòmpte dei intradas e dei sortidas relativi à un periòde donat de la gestion administrativa d'una societat ò d'un organisme, ò dei gasanhs e dei

despensas d'una familha ò d'una persona: *Bilanç d'una societat, familial, annual*. ◇ Equilibri dins la gestion dei intradas e dei sortidas. ◇ *Bilanç preventiu*: Compilat avant la verificacion dei fachs. Var.: **bilan**. Sin.: **budget**. ◇ *Bilanç de clavadura*: Bilanç fach à la fin d'un exercici. ◇ *Bilanç consolidat*: Bilanç unificat de divèrsi societats d'un meme grope industrial. ◇ *Bilanç certificat*: Bilanç examinat per una societat de revision que n'en garantisce la credibilitat m'una letra de certificacion. ◇ *Bilanç ministerial*: Bilanç de cada ministèri. ◇ *Bilanç governatiu*: Bilanç de l'Estat, fach de l'ensèm dei bilanç ministerials. 2. (fig.) Valoracion d'una situacion dins toi lu sieus aspèctes. *Lo bilanç de l'afaire es positiu, faire lo bilanç dei sieu accions*.

bilarsia n.f. Vèrp parasite dau sistema circolatòri de l'òme, que provòca d'ematuria (longuessa: pauc ò pron 2 cm, classa dei trematòdes).

bilarsiosì n.f. malautia provocada per li bilarsia e transmesa per lu sieus òus. Sin.: **esquistosomiasi**.

bilateral, a adj. 1. Qu'a doi costats, que si rapoarta ai doi costats, ai doi façs d'una caua, d'un organisme. 2. Qu'engatja li doi partidas contractanti.

bilateralament adv. D'un biais bilateral.

bilha n.f. 1. Pichina bola de pèira, de vèire, etc., que s'emplega per de juècs d'enfants: *Jugar ai bilhas*. 2. Bola d'ivòri que sièrve à jugar au bilhard. Sin.: **bola**. 3. (tecn.) Esfèra d'acier foarça dur emplegada dins lu organes de ligason (rotlaments, etc.). 4. Torn de carreta.

bilha n.f. (silv.) Tròç de boasc talhat dins un fust ò una gròssa branca d'aubre. Sin.: **bilhon**.

bilhar vt. 1. Mesurar la durezza d'una pèça metallica per enfonsament d'una bilha. 2. Cenglar la carga sus una carreta.

bilhard n.m. 1. Juèc que si practica mé de bolas d'ivòri butadi m'un baston drech sus una taula especiala. 2. La taula que sièrve à-n-aqueu juèc. ◇ *Bilhard russe, japonés, american*: Variantas dau juèc, de la taula de bilhard. 3. Luèc, local dont si juèga au bilhard. 4. (fam.) Taula d'operacion cirurgicala.

bilhardier, a adj. Que li agrada lo juèc de bilhard.

bilhatge n.m. Accion de bilhar.

bilhet n.m. 1. Escrich breu mandat à quaqu'un: *Un bilhet d'invitacion*. Sin.: **missiva**. 2. Document escrich ò estampat que dona un drech ò una convencion: *Bilhet d'espectacle, de camin de fèrre*. ◇ *Bilhet de banca ò bilhet*: Moneda de papier. ◇ (mil.) *Bilhet de lotjament*: Permission per un militari d'abitar en cò d'un particulier. 3. Articulet polemic ò satiric dins un jornal.

bilheta n.f. 1. Tròç de boasc fendut per l'escaufatge. Sin.: **estèla, socon**. 2. Pichin lingòt d'acier laminat. 3. (arquit.) Tròç de tòr que constitue, per la sieu repeticion, un motiu decoratiu. 4. (arald.) Pichin rectangle, generalament emplegat en nombre.

bilhetaria n.f. 1. Ensèm dei operacions relatiu à l'emission e à la desliurança de bilhets (d'avion, d'espectacles, etc.); luèc dont son desliurats lu bilhets. 2. Distributor automatic de bilhets de banca que fonciona m'una carta de crèdit.

bilhetat, ada adj. (arald.) Semenat de bilhetas.

bilhetista n. 1. Persona que, dins una agença, desliura lu bilhets de viatges ò d'espectacles. 2. Autor d'un bilhet de premsa.

bilhon n.m. Anciana moneda divisionària facha d'un aliatge paure en metal preciós e que non portava en ela la sieu valor vertadiera.

bilhon n.m. (silv.) Bilha.

bilhon n.m. 1. Tròç de boasc gròs e cort que sobre d'eu si talha la carn, lo boasc, etc. ◇ (ext.) Plan de trabalh. 2. Pèça de boasc que sobre d'eu si descapitavon lu condemnats.

bilhonatge n.m. Trafeg de monedas de marrida qualitat.

bilhar(i), a (-ària) adj. Relatiu à la bila. ◇ *Vesicula bilhària*: Resèrva dont la bila s'amolona entre doi digestions (pauc ò pron 50 cm³).

bilhat, ada adj. Que contèn de bila.

biligenèsi n.f. Secrecion de la bila.

bilina n.f. Cant epic de la Rússia anciana.

bilinear(i), a (-ària) adj. 1. (mat.) Si di d'una aplicacion de doi variabli reali dins \mathbb{R} que, per cada valor d'una dei variablas, es una aplicacion lineària de l'autra variabla. 2. (antrop.) *Filiacion bilineària*: Filiacion dont lu drechs e lu devers son determinats à l'encòup per l'ascendença pariala e aquela mairala.

bilinguè, a adj. 1. Qu'es dins doi lengas diferenti: *Un libre bilingüe*. 2. Dont si parla doi lengas: *Una region bilingüa*. ◆ adj. e n. Que parla, conoisce doi lengas.

bilinguisme n.m. Practica de doi lengas (per una persona, per una collectivitè).

bilios, oa adj. 1. Que resulta d'un excès de bila, que tradisse una marrida santat. ◇ *Fèbre bilioa*: Nom de la fèbre emoglobinurica, complicacion emolitica de la malària, en seguida de l'absorcion de quinina. 2. Totjorn lèst à s'embilar, à èstre de marrida umor.

bilirubina n.f. Pigment de la bila.

bilirubinemia n.f. Presença de bilirubina dins lo sang.

bilirubinuria n.f. Presença de bilirubina dins l'urina.

biliverdina n.f. Produch d'oxidacion, de color vèrda, de la bilirubina.

bill n.m. (mòt anglés) 1. Projècte de lèi sotamés au Parlament, en Grand-Bretanha. 2. Per ext., la lèi votada (dicha *act*).

bilobat, ada adj. Partit en doi lòbes.

bilobatge n.m. Deteccion d'avions à granda distança.

bilobit n.m. Estampadura fossila dei saveus silurians que vènon à mau d'interpretar.

biloculacion n.f. Desformacion patologica d'un organe que lo despartisse en doi lòtjas ò en doi lòbes.

bilocular(i), a (-ària) adj. (bot., anat.) Qu'a doi lòtjas, doi cavitats.

bilogia n.f. Òbra qu'enclau doi parts de tot en tot desparier.

bima n.f. Cabreta que non a encara augut de pichins. Var.: **bimon**.

biman, a adj. e n. Qu'a doi mans mé de gròs dets opauables.

bimbaro, a adj. Bizarre, estrange.

bimesadier, a adj. e n.m. Que si publica doi còups per mes, en parlant d'un jornal, d'una revista.

bimestral, a adj. Que pareisse ò si produe cada doi mes.

bimèstre n.m. Periòde de doi mes.

bimetal n.m. Metal recubèrt d'un autre metal diferent.

bimetallic, a adj. Compauat de doi metals; si di d'un cable d'aram ò en aligatge d'alumini mé lo sieu nucli en acier.

bimetallisme n.m. Sistema monetari establhit sobre un doble escandalh (aur e argent).

bimetallista adj. e n. Relatiu au bimetallisme; apareire dau bimetallisme.

bimillinari, ària adj. Qu'a doi mila ans. ♦ n.m. Commemoracion d'un eveniment que s'es debanat doi mila ans avant.

bimon n.m. Bima.

bimonalha n.f. Estròp de bimons.

bimotor adj. inv. Qu'a doi motors. ♦ n.m. Veïcule, avion, qu'a doi motors.

binacional, a adj. 1. Qu'a una dobla nacionalitat. 2. Que depende de doi Estats.

binacionalitat n.f. Caractèr de cu es binacional, de cen qu'es binacional.

binada n.f. Accion de binar (la tèrra). Sin.: **seuclada**, **saucjada**.

binadís, issa adj. Que pòu èstre binat.

binaire, airtiz n. Màquina agricòla per binar.

binar vt. (agric.) Amoblir lo soal m'un magalhon. Sin.: **seuclar**, **saucclar**.

binar vi. (relig.) Dire doi còups la messa dins la mema jornada.

binari, ària adj. 1. Que mete en juèc doi elements: *Division binària*. 2. (mat.) *Numeracion binària*: Qu'a per basa lo nombre doi e a solament doi chifras, lu zèro e l'unitat. 3. (mat.) Si di d'una relacion d'un ensèm dins eu-meme. 4. (quim.) *Compauat binari*: Format de doi elements. 5. (mús.) *Mesura binària*: mesura que cadun dei sieus temps si pòu partejar en doi. – *Talha binària*: Partiment d'un tròç de música en doi parts.

binària n.f. (astron.) Estela dobla fisica.

binatge n.m. 1. Accion de binar lo soal. Sin.: **seuclar**, **saucclar**. 2. Accion de dire doi messas dins la mema jornada.

binaural, a adj. Que pertòca l'audicion dei doi aurelhas..

binauriculari, ària adj. Relatiu ai doi aurelhas.

bindèr n.m. Jaç intermediari entre lo revestiment superior d'un camin e li fondamentas.

bingo ['biŋgo] n.m. Juèc d'azard american vesin dau lòto.

binheta n.f. 1. Preparacion facha d'una pasta mai espessa que la pasta dau crespeu, que si mete à l'entorn d'un fruch, d'un tròç de carn, de peis, etc. e si fa fregir. 2. Taca d'òli, en particulier sus un vestit, un papier.

binhetar vt. Curbir de binhetas.

binhetier, a n. 1. Aqueu que prepara li binhetas. 2. Aqueu que li agrada manjar de binhetas.

binoclard, a adj. e n. (fam., pej.) Que poarta de belicres.

binòcle n.m. Belicres sensa brancas que si fíxon sus lo nas.

binocular(i), a (-ària) adj. Si di de la vesion que si fa per lo biais dei doi uèlhs.

binocular(i) n.m. Instrument d'optica provedit de doi tubes, apariat à la vesion binoculària.

binòmi n.m. 1. (mat.) Soma algebraica de doi tèrmes dont figúron una variabla ò mai (ex.: $a + b$; $b^2 - 4ac$). ◇ *Binòmi de Newton*: Formula que dona lo desvelopament dei potenças entieri quali que s'igon d'un binòmi. 2. Grop de doi elements considerats ensèm.

binomial, a adj. (mat.) Relatiu au binòmi. ◇ *Lèi binomiala*: Lèi de probabilitat d'una variabla aleatòria discreta X que pòu pilhar tota valor entiera entre 0 e n, dont la probabilitat que X sigue parier à k es:

$$C_n^k p^k q^{n-k}, 0 < p < 1, q = 1 - p, C_n^k = \frac{n!}{k(n-k)!}$$

dont n e p son lu paramètres de la lèi.

binominal, a adj. Qu'emplega una seguida de doi noms per nomenar una espècia.

binon n.m. (inform., rare) Element binari.

binetje n.f. Varietat de tantifla de la carn fèrma, d'emplec corrent.

bioacostica n.f. Estudi dei sons significatius produchs per lu animaus.

bioastronòme, a n. Especialista de bioastronomia.

bioastronomia n.f. Estudi dei possibilitats d'existença de vida dins l'univèrs. Sin.: **exobiologia**.

biobibliografia n.f. Estudi de la vida e dei òbras d'un escrivan.

biobibliografic, a adj. Relatiu à la bibliografia.

biocalor n.f. Calor aviada per la gastadura quimica de substànças organiqui.

biocalorimetria n.f. Mesura de la calor aviada per d'èstre s vius.

biocarburant n.m. Carburant obtengut en partent dei vegetals.

biocatalisaire n.m. Substànça que si tròva en foarça pichina quantitat dintre lu teissuts vivents, que provòca ò afavorisse una reaccion quimica necita à la vida (ormònas, enzimas, etc.).

biocemèsi n.f. Vida alentida per lo biais dau frèi (ivernacion), per la mancaça d'aiga (anidrobiòsi) ò d'oxigène (anoxia), etc.

biocenòsi n.f. Associacion equilibrada d'animaus e de vegetals dins un meme biotòpe.

biocide, a adj. e n.m. Si di d'un produch que destruge lu micro-organismes.

biocinetica n.f. Estudi dau desvelopament dei èstres vius.

bioclima n.m. Ensèm dei condicions climatiqui d'un luèc donat, qu'an una influença sobre lu èstres vivents e en particulier sobre la santat umana.

bioclimatic, a adj. Relatiu à la bioclimatologia.

bioclimatologia n.f. Estudi de l'influència dei factors dau clima sobre lo desvolopament dei organismes vivents.

bioclimatologista n. Especialista de bioclimatologia.

biocompatible, a adj. Compatible m'un organisme vivent.

bioconversion n.f. transformacion d'una substança organica en una altra ò mai per l'accion de micro-organismes.

biodegradabilitat n.f. Qualitat d'una substança biodegradabla.

biodegradable, a adj. Que li bacterias ò d'autres agents biologics poàdon destrúger.

biodegradacion n.f. Descomposicion d'un produch biodegradable.

biodiversitat n.f. Diversitat dei organismes e dei sieu caracteristicas generalis.

bioecologia n.f. Tot cen que pertòca l'ecologia animala e vegetala.

bioelectrecitat n.f. Electricitat animala.

bioelement n.m. Elements constitutiut dei teissuts vivents.

bioenergetic, a adj. Relatiu à la bioenergia.

bioenergetica n.f. Bioenergia (2).

bioenergia n.f. 1. Energia renovelabla obtenguda per transformacion de la biomassa. 2. (psicol.) Practica inspirada ai teorias de W. Reich, que mira à restablir l'equilibri psico-somatic per la liberacion dei flux energetics. Sin.: **bioenergetica**.

bioesfèra n.f. Jaça ideala formada de l'ensèm dei èstres que vívon à la susfàcia dau glòbe terrèstre e dins lu oceans. Var.: **biosfèra**.

bioespeleologia n.f. Estudi scientific dei èstres que vívon dins li baumas.

bioespeleològue, òga n. Persona que s'entrèva de bioespeleologia.

bioestasia n.f. (geomorf.) Fasa d'estabilitat dins l'evolucion dau releu, quora l'absença d'erosion es ligada à una cobertura vegetala continua. Var.: **biostasia**. Contr.: **rexistasia**.

bioetica n.f. Ensèm dei problemas pauats per la responsabilitat morala dei mètges e dei biologistas dins li sieu recèrcas, dins li aplicacions dei sieu descubèrtas. Sin.: **etica medicala**.

biofeedback n.m. (psicol.) Terapia que mira à obtenir dau subjècte lo contraròtle d'eu-meme per lo condicionament d'uni foncions psicològiqui involontari ò sota lo contraròtle dau sistema nerviós vegetatiu.

biofisiologic, a adj. Que pertòca la fisiologia dei èstres vius.

biogenèsi n.f. 1. Premier pas dau viu, dei premieri estructuras autoreproductiblis fins à la cellula eucariòta (vèn après l'*abiogenèsi*). 2. Aparicion de la vida sus Tèrra.

biogenetic, a adj. Relatiu à la biogenèsi.

biogenia n.f. Evolucion dei organismes vivents.

biogeografia n.f. Estudi de la reparticion dei espècias viventi (vegetali e animalis) e dei causas d'aquela reparticion.

biogeografic, a adj. Relatiu à la biogeografia.

biografe, a adj. Autor de biografias.

biografia n.f. Istòria escricha de la vida de quauqu'un.

biografic, a adj. Relatiu à la biografia: *Donar d'elements biografics*.

biograficament adv. D'un biais biografic.

bio-industria n.f. Eplec industrial dei tecnicas de bioconversion, per l'alimentacion, la farmacia, l'energia, etc.

biòla n.f. Beç.

biolisi n.f. Desintegracion de la matèria organica per de bacterias ò d'autres micro-organismes.

biolitic, a adj. Relatiu à la biolisi.

biologia n.f. Sciènça de la vida e, mai especialament, estudi dau cicle reproductiu dei espècias viventi: *Biologia animala, vegetala, cellulària*. ◇ *Biologia molèculària*: Estudi dei molèculas e dei macromolèculas constitutivi dei organits cellularis (cromosòma, ribosòma, etc.).

biologic, a adj. 1. Relatiu à la biologia. 2. (agric.) Sensa engrais ni pesticides quimics: *Agricultura biologica*. 3. *Arma biologica*: Arma qu'emplega d'organismes vius ò de toxinas.

biologicament adv. 1. Relativament à la biologia. 2. (agric.) D'un biais biologic: *Plantas cultivadi biologicament*.

biologista n. Especialista de biologia.

bioluminescènça (-ència) n.f. Emission de senhaus luminós per d'uni espècias (insèctes, peis, etc.), utila per agantar de prebas ò per lo rescòntre dei sèxes.

bioluminescent, a adj. Que fa vèire un fenomèn de bioluminescènça: *Un insècte bioluminescent*.

biomagnetisme n.m. Sensibilitat e reactivitat dei èstres vivents ai camps magnetics (terrèstre ò artificial).

biomassa n.f. Massa totala dei èstres vivents que vívon en equilibri sus una susfàcia donada dau soal ò dins un volume donat d'aiga oceanica ò doça.

biomateriau n.m. Substança compatibla m'ai teissuts vivents e emplegada per realisar li protèsis intèrni.

biòma n.m. cadun dei grands mitans de la planeta: ocean, forèst, prada, ensèm dei aigas docis, etc.

biomecanica n.f. Aplicacion dei lèis de la mecanica à la biologia, de la fisiologia e de la medecina.

biomedical, a adj. Que tèn à l'encòup de la biologia e de la medecina.

biometria n.f. Estudi estatistic dei dimensions e de la creissença dei èstres vivents.

biomicroscòpi n.m. Microscòpi binoculari destinat à l'estudi de l'uèlh vivent.

biomorfic, a adj. Qu'evòca de formas organiqui, en parlant d'una òbra d'art modèrne.

biomorfisme n.m. Caractèr biomorfic qu'una òbra d'art plastic ò grafic pòu pilhar.

bionic, a n.f. Sciènça qu'a per tòca l'estudi d'unu procèssus biologics en vista d'aplicar de procèssus analògues dins una amira militària ò industrial.

biofisica n.f. Estudi dei fenomèn biologics per lu metòdes fisics.

biopsia n.f. (med.) Prelevament d'un fragment de teissut sus un èstre vivent per un examèn istologic.

bioquimia n.f. Estudi dei constituents de la matèria viva e dei sieu reaccions quimiqui.

bioquimic, a adj. Relatiu à la bioquimia.

bioquimista n. Especialista de bioquimia.

bioritme n.m. Variacion periodica reguliera d'un fenomène psicologic.

bio-sciéncias n.f. pl. Ensèm de sciéncias de la vida.

bioscòpi n.m. Nom d'una invencion anteriora au cinematografe, que representava ja una sintèsi dau movement.

biosfèra n.f. Bioesfèra.

biostasia n.f. Bioestasia.

bio-sintèsi n.f. Formacion d'una substança organica dins un èstre vivent.

biòte n.m. Ensèm de la fauna e de la flòra d'un luèc determinat.

biotecnica n.f. Biotecnologia.

biotecnologia n.f. Tecnica que mira à provocar e à dirigir, en laboratòri, de bioconversions, per n'en preparar l'emplec industrial. Var.: **biotecnica**.

bioterapia n.f. Tractament per de substanças vivi (ferments lactics, etc.).

bioterrorisme n.m. Terrorisme basat sobre l'expandiment de virus, bacterias, malautias.

bioterrorista n. Persona que fa ò menaça de faire de bioterrorisme.

biotina n.f. Vitamina dau grope B, que si soana finda *vitamina H*.

biotic, a adj. (ecol.) Que pertòca la vida, permete lo sieu desvelopament.

biotipe n.m. Element de la biotipologia.

biotipologia n.f. Classificacion dei èstres umans en tipès fisics.

biotita n.f. (miner.) Mica negra.

biotòpe n.m. (ecol.) Ièra geografica de dimešnions variabli, sovent foarça pichini, qu'òfron de condicions constanti ò cicliqui ai espècias que constituïsson la biocenòsi.

bioxide n.m. Dioxide.

bip n.m. 1. Senhau acostic breu e repetitiu emés per un aparelh. Sin.: **bip-bip**. 2. Aparelh que permete de sonar una persona en li mandant un senhau sondre (emplegat sobretot per lu mètgès dins lu espitaus, etc.). Sin.: **cèrcapersonas**.

bipala adj. Qu'a doi palas (si di per una elicha, etc.).

biparticion n.f. Partiment en doi.

bipartisme n.m. Organizacion de la vida politica d'un Estat en foncion de doi partits ò de doi coalicions de partits qu'altèrnon au poder.

bipartit, ida adj. 1. Compauat de doi elements: *Fuèlha bipartida*. 2. Constituit per l'associacion de doi partits politics: *Govèrn bipartit*.

bip-bip n.m. Bip (1).

bipède, a adj. e n. 1. Animau que si tèn sus doi pens. 2. (fam.) Persona, individú.

bipède n.m. Ensèm de doi membres, per lo cavau.

bipediculat, ada adj. Qu'a doi pedicules.

bipennat, ada adj. (zool.) Qu'a doi alas.

bipennatifide, a adj. Si di dei fuèlhas de feuse que poàrton doi regas de foliòlas portairitz de doi regas de pinnulas.

bipenne n.f. Destrau roman m'un doble talhant.

biplaça adj. e n.m. Provist de doi plaças.

biplan n.m. Avion mé doi plans de sustentacion, un sobre l'autre.

biponch n.m. (mat.) Pareu de doi ponchs.

bipolar(i), a (-ària) adj. Qu'a doi pòles. ◇ *Coordenadas bipolari*: Sistema de coordenadas dont un ponch es determinat per li sieu distanças à doi ponchs fixes.

bipolarisacion (-izacion) n.f. Situacion dins la quala la vida politica s'articula en foncion de doi partits ò de doi coalicions de partits.

bipolarisat, ada adj. Caracterisat per la bipolarisacion ò la bipolaritat.

bipolaritat n.f. Estat de cen qu'es bipolari.

bifusta adj. Qu'a doi cabrilhons parallèles. ◇ *Avion bifusta*: Que lo sieu empennatge es estecat au rèsta de la cellula per doi cabrilhons.

biquadratic, a adj. (mat.) Dau quart degra.

biprisma n.m. Prisma doble.

biquartz n.m. Quartz doble.

biquecide n.m. *Biquecides*: Òrdre de protozoaris.

biquet, a n. Cabrit, cabreta.

biquiní n.m. Costume de banh format de braietas e d'un sostèn de dimensions foarça reduchi.

biquotidian, a adj. Qu'acapita doi còups per jorn.

biralh n.m. Sistema compauat de doi ralhs que li va un carriòt pauat sus de rodetas e provedit d'un aparelh de levatge.

birapoart n.m. (mat.) *Birapoart de quatre nombres a, b, c, d, doi per doi distints*: Lo quotient $\frac{c-a}{c-b} = \frac{d-a}{d-b}$. ◇ *Birapoart de quatre ponchs A, B, C, D d'una drecha*: Birapoart dei sieu abscissas relativament à un axe associat à-n-aquesta drecha (aqueu nombre, $\frac{AC}{BC} = \frac{AD}{BD}$, es independent de la causida de l'axe e si consèrva per projeccion).

birba n.m. *Vièlh birba*: Vièlh retrograde.

birband n.m. Arpalhand.

birbo, a adj. Furbàs.

bireactor n.m. Avion mé doi reactors.

birefringença (-éncia) n.f. (opt.) Proprietat qu'un d'unu mitans de desdoblar un rai luminós que lu travèrsa.

birefringent, a adj. (opt.) Que produe una dobla refraccion.

birem, a adj. (Antiqu. rom.) Mé doi niveus de rems.

birem adj. e n.m. (Antiqu. rom.) Nau mé doi niveus de rems. Var.: **birema**.

birema adj. e n.f. Birem.

biribí n.m. 1. (m'una majuscula) Companhia disciplinària en Àfrica dau nòrd. 2. (anc.) Juèc d'azard d'origina italiana. Var.: **biribís**.

biribís n.m. Biribí (2).

birman, a adj. e n. De Birmània. ◆ n.m. Lenga oficiala de la Birmània, dau meme grope que lo tibetan.

birotòr adj. e n.m. Si di d'una aeronau mé doi rotòrs.

birquenìa n.f. Peis fossile foarça primitiu dau silurian sobran d'Escòcia.

birr n.m. Unitat monetària principala d'Etiòpia.

bis, bisa adj. Gris escur ò gris-brun. ◇ *Pan bis*: Pan que contèn de bren.

bis adv. Un segond còup: *Està au n° 2 bis*. ◆ interj. e n.m. Crit adreïçat à un cantaire, etc.) per demandar la repeticion de cen qu'es estat à pena vist ò audit. Sin.: **mai!**, **encara!**, **un autre còup!**

bisa n.f. Vent frèi.

bisannal, a adj. 1. Que revèn cada doi ans. 2. (bot.) Si di d'una planta que lo sieu cicle de vida es de doi ans. Var.: **bisannual**.

bisannual, a adj. Bisannal.

bisantin, a adj. e n. De Bisanci, de l'Empèri bisantin. ◇ Discussion bisantina: Discussion mé tròup de subtilitats, que fa pensar ai discutidas dei teologians bisantins.

bisantinisme n.m. Tendença ai discussions bisantini.

bisantinista n. Especialista de bisantinologia. Var.: **bisantinològue**.

bisantinològue, òga n. Bisantinista.

bisbilh(i) n.m. 1. Bosin leugier e prolongat d'una votz. Sin.: **murmur**, **mormolh**. 2. Paraulas, planhs que mârcon lo maucontentament, individual ò collectiu. Sin.: **renadissa**, **renada**. 3. Rumor, insinuacion: *Un bisbilh infondat*. 4. (lit.) Brusiment leugier e prolongat. Sin.: **murmur**.

bisbilhar vi. 1. Parlar à votz bassa. Sin.: **mormolhar**, **parlotejar**. 2. Faire audir una protestacion sorda e prolongada, una manifestacion pas gaire explicita de maucontentament. Sin.: **renar**. 3. Dire de mau de quauqu'un, èstre marrida lenga. Sin.: **mauparlar**. 4. (lit.) Faire audir un brusiment leugier. Sin.: **murmurar**, **bosinar**. ◆ vt. 1. Dire à votz bassa, confidencialament. 2. Insinuar: *Si bisbilha qu'a pilhat un amant*. Sin.: **pregitar**.

bisca n.f. Sopafacha d'un esquiçum de crustaceus: *Bisca de ligoban*.

biscaïn, ina adj. e n. De Biscaia.

biscaïn n.m. Bala esferica que servia de mitralha.

biscaire, a adj. Oblic. ◆ n.m. *De biscaire*: De tràvers. Var.: **bescaire**.

biscar vi. Si plànher, per agaçament. ◇ *Faire biscar* (quauqu'un): Lo tarabustar, l'agaçar.

biseccion n.f. [-is-] (mat.) Partiment en doi parts egali. Var.: **biseccion**.

bisècle n.m. Nom dau tbia dau cavau.

bisector, tritz adj. [-is-] (mat.) Que partisse en doi parts egali. ◇ *Plan bisector*: Mièg-plan menat per l'aresta d'un angle dièdre e que parteja aquest angle en doi angles dièdres egals. Var.: **bisector**.

bisectritz n.f. [-is-] (mat.) Mièja-drecha eissida dau som d'un angle e que lo parteja en doi angles egals. Var.: **bisectritz**.

bisegmentacion n.f. [-is-] Accion de bisegmentar. Var.: **bi-segmentacion**, **bisegmentacion**.

bi-segmentacion n.f. Bisegmentacion.

bisegmentar vt. [-is-] Despartir en doi segments. Var.: **bi-segmentar**, **bisegmentar**.

bi-segmentar vt. Bisegmentar.

biseriat, ada adj. [-is-] Dispauat en doi regas. Var.: **bi-seriat**, **bisseriat**.

bi-seriat, ada adj. Var.: **biseriat**, **bisseriat**.

biselar vt. 1. Talhar en biseu. 3. Marcar una carta sus lo costat per la poder reconóisser.

biselatge n.m. Accion de biselar; lo sieu resultat.

biset, a adj. Bis.

biset n.m. Nom dau colomb fèr de ròcas, m'ai plumas grisi.

biset n.m. Moton d'Auvernha, d'una raça foarça rustica, de la lana grisa.

bisetmanal, a adj. [-is-] Qu'es publicat cada doi setmanas. Var.: **bi-setmanal**.

bi-setmanal, a adj. Bisetamanal.

bisetmanari n.m. [-is-] Jornal publicat cada doi setmanas. Var.: **bi-setmanari**.

bi-setmanari n.m. Bisetmanari.

biseu n.m. Bòrd talhat oblicament. ◇ En biseu: Talhat oblicament.

bisèxte n.m. [-is-] Vint-a-noven jorn de fevrier dins li annadas bissextili. Var.: **bisèxte**.

bisextila adj. f. [-is-] *Annada bisextila*: Annada que compoarta un jorn de mai en fevrier, es à dire 366 jorns e revèn cada quatre ans. Var.: **bisextila**. ■ Per èstre bisextila, una annada deu aver un millesime que si pòu partir per 4, ma per li annadas que lo sieu millesime si pòu partir per 100, solet aqueli que lo millesime es finda partible per 400 son bisextili.

bisexual, a adj. e n. [-is-] Que practica la bisexualitat. Var.: **bisexual**.

bisexualitat n.f. [-is-] 1. Caractèr dei plantas e dei animaus bisexuats. 2. (psican.) Coexistença, dins lo psiquisme, de doi potencialitats sexuali, una femenina e l'autra masculina. 3. Practica individuala indiferentament omosexuala ò eterssexuala. Var.: **bisexualitat**.

bisexual, ada adj. [-is-] Qu'a lu doi sèxes. Sin.: **bisexual**, **ermafrodita**, **ambisexual**, **ambisexual**, **androgen(e)**.

bisillabic, a adj. [bis-] Qu'enclau doi sillabas. Var.: **bisillabic**.

bismut n.m. Metal d'un blanc gris rojastre, de densitat 9,8, rompedís e aisit de reduire en podra, que fonde à 270°C, en baissant de volume e que mantu compauats son emplegats coma remèdis; element (Bi) de n° atomic 83 e de massa atomica 208,98.

bismutat, ada adj. Que contèn de bismut: *Solucion bismutada*.

bismutina n.f. Compauat organic de formula generala BiH_{3-n}R_n.

bismutoterapia n.f. Usatge terapeuti dei saus de bismut.

bismutur(e) n.m. Compauat de bismut e d'un autre còrs simple.

bison n.m. Grand bovideu caracterisat m'au sieu coal gibós e lo sieu colar de forradura lanoa (autessa au galet 1,80 m, longevitat en captivitat 30 ans).

bisonch, a adj. Gras, foarça brut.

bisontin, a adj. e n. De Besançon.

bissa n.f. Sèrp ovipara non verinoia, que manti espècias vívon en Occitània, especialament la bissa à colar, que fa 2 m de lòng e recèrca lu luècs umides (paluds, rivieras). Sin.: **colòbra**.

bissa n.f. (arald.) Sèrp mostruoia qu'engolisce un èstre uman.

bissar vt. Repetir ò faire repetir: *Bissar un refranh, un actor*. Var.: **cridar rampeu**.

bisseccion n.f. Bisseccion.

bissector, tritz adj. Bisector.

bissectritz n.f. Bisectritz.

bissegmentacion n.f. Accion de bissegmentar. Var.: **bi-segmentacion, bissegmentacion**.

bisseriat, ada adj. Biseriat.

bissèxte n.m. Vint-a-noven jorn de fevrier dins li annadas bissextila.

bissextila adj. f. Bissextila.

bissexual, a adj. e n. Bisexualitat.

bissexualitat n.f. Bisexualitat.

bissexuat, ada adj. Bissexuat.

bissillabic, a adj. Bisillabic.

bissinòsi n.f. Malautia dei personas que travàlhon lo coton e que n'alénon la posca.

bissulfat n.m. Bisulfat.

bissulfit n.m. Bisulfit.

bissulfur(e) n.m. Bisulfur(e).

bistèc n.m. Lesca de carn de bòu.

bistoarta n.f. Planta erbacea qu'una dei sieu espècias cultivadi es lo *sarrasin* ò *blat negre* e una espècia sauvatja es emplegada coma astringent (familha dei poligonaceas).

bistorin n.m. Instrument cirurgical de la lama corta e afilada que sièrve à faire d'incisions dins li carns. Sin.: **lanceta**. ◇ *Bistorin electric*: Bistorin provist d'una poncha, qu'emplega lu corrent d'auta frequença e sièrve à la seccion ò à la coagulacion dei teissuts.

bistrat, ada adj. Qu'a la color dau bistre.

bistrar vt. Tenchar de bistre.

bistre n.m. Color d'un blau negrenc alestida à partir de la suga e emplegada à passat temps en. ◆ **bistre, a** adj. Gris jaunenc. Sin.: **moret**.

bisulfat n.m. [-is-] Idrogenossulfat MHSO_4 , dont M es es un metal alcalin. Var.: **bisulfat**.

bisulfit n.m. [-is-] Idrogenossulfit MHSO_3 , dont M es es un metal alcalin. Var.: **bisulfit**.

bisulfur(e) n.m. [-is-] Sulfure que la sieu molecula comprèn doi atòmes de sofre. Var.: **bisulfur(e)**.

bit n.m. (inform.) Unitat elementària d'informacion que pòu pilhar unicament doi valors distincti (notadi 1 e 0).

bita n.f. (mar.) Pèça de boasc ò d'acier, cilindrica, fixada verticalament sus lo poant d'una nau ò sus un desbarcador per enrotlar lu armegs. Var.: **bitta**. Sin.: **mamelet**.

bitension n.f. Caractèr d'un aparelh que si pòu emplegar sota doi tensions diferenti.

biterrés, esa adj. e n. De Besiers. Sin.: **besierenc**.

biton n.m. Gròs fust cilindric d'acier colat ò de fusta ficat dins un embarcador per li estacar li naus.

bitonal, a adj. (mús.) Qu'emplega doi tonalitats diferenti.

bitta n.f. Bita.

bitumacadam n.m. Materiau peirós mesclat m'un ligam. Var. **betumacadam**.

bitumaire, airitz n. Que s'entrèva d'aplicar de bitume. Var.: **betumaire**.

bitumar vt. Curbir de bitume. Var.: **betumar, embetumar**. Sin.: **asfaltar**.

bitumatge n.m. Accion de bitumar. Var.: **betumatge, embetumatge**.

bitume n.m. 1. Matèria organica naturala ò eissida de la destillacion dau petròli, à basa d'idrocarbures, brun-negre ò negra, viscosa ò solida, emplegada dins la construccion e lu travalhs publics (revestiment dei rotas, etc.). Var.: **betume**. 2. Color bruna, lusenta, emplegada en pintura, espec. au siècle XIX.

bitumier n.m. Nau per lo transpoart dau bitume. Var.: **betumier**. Sin.: **asfaltier**.

bituminifèr, a adj. Que contèn ò que dona de bitume. Var.: **betuminifèr**.

bituminisacion (-izacion) n.f. Fach de tresmudar en bitume. Var.: **betuminisacion**.

bituminisar (-izar) n.f. Tresmudar en bitume. Var.: **betuminisar**.

bituminita n.f. Varietat d'asfalt. Var.: **betuminita**.

bituminós, oa adj. Que contèn de bitume ò de quitran. Var.: **betuminós**.

bitumós, oa adj. Fach mé de bitume: *Un revestiment bitumós*. Var.: **betumós**.

biturbina adj. Provist de doi turbinas de gas, en parlant d'un avion ò d'un elicoptèr.

biüret n.m. Diamida obtenguda en escaufant l'urea à 160°C. Es un solide cristallisat que si delega à 190°C, que la sieu accion sus un alcali e lo sulfat d'aram dona una coloracion violeta pòrpora que permete de caracterisar l'urea e lu peptònes.

bivac n.m. 1. Campament leugier e provisòri en plena ària. Sin.: **campada**. 2. Luèc d'aqueu campament.

bivacar vi. Campejar en plena ària; installar un bivac. Sin.: **campar**.

bivalença (-ència) n.f. Caractèr de cen qu'es bivalent.

bivalent, a adj. 1. Qu'a doi ròtles, doi foncions. ◇ *Ensenhaire bivalent*: persona qu'ensenha doi disciplinas diferenti. 2. (quim.) Que possedisse la valença 2, en parlant d'un còrs. Var.: **divalent**. 3. *Logica bivalenta*: Logica que considèra unicament doi valors de veritat, lo vèr e lo faus.

bivalve, **a** adj. Qu'a doi valvas: *Una cauquilha bivalva*. ◆ n.m. *Bivalves*: Molluscs lamelibranquis, de la cauquilha bivalva.

bivia n.m. Aparelh d'agulha de camin de fèrre que balha doi endrechieras.

bivitellin, **a** adj. Si di de faus jumeus que vènon cadun d'un zigòt diferent. Sin.: **dizigòt**. Contr.: **monozigòt**, **univitellin**.

bivoltin, **a** adj. Si di dei insèctes coma lo manhan, que presènton doi cicles reproductius cada annada.

bivoltinisme n.m. Natura dei insèctes bivoltins.

bixacea n.f. *Bixaceas*: Família d'aubrilhons de l'òrdre dei parietalas, de còups que li a alimentari, medicinali ò tinctoriali.

bizarda adj. f. Si di de la tèsta d'un cervidat que li sieu banas son mau formadi.

bizarrament adv. D'una biais bizarre, estrange.

bizarraria n.f. 1. Caractèr de cen qu'es bizarre. 2. Caua ò accion bizarra: *Una bizzararia dau reglament*. Sin.: **curiositat**.

bizarre, **a** adj. Que non es ordinari, que non es abitual. Sin.: **estrange**, **estranh**, **curiós**, **insolite**.

bizarroïde, **a** adj. (fam.) Que sorprèn per lo sieu aspècte insolite; que non es aisat de capir.

Bk Simbòle dau berkeli.

blablablà n.m. inv. Verbiatge, parladissa que la finisse plus, desprovista de sens. Sin.: **verbiatge**, **charra**, **paraulatge**, **charramesc**, **vèrbia**, **charronada**.

blaca n.f. 1. Varietat de rore (*quercus alba*), que pòu faire fins à 30 m d'autessa e viure 200 ans. Var.: **blacàs**, **blacha**. ■ Lo sieu boasc dur e resistant s'emplega dins la construccion maritima, dins la contruccion dei maions (en Amèrica) e la fabricacion dei mòbles e dei travèrsas de camin de fèrre. 2. Fais de ramas folhoï per noirir lo bestiar.

blacareda n.f. Luèc plantat de blacas.

blacairàs n.m. Terren qu'agrada a la blaca. Var.: **blacassada**, **blacassina**.

blacàs n.m. Blaca.

blacassada n.f. Blacareda.

blacassier adj. Rore *blacassier* (Lantosca): Rore entestat per fornir de blaca.

blacassina n.f. Blacareda.

blacha n.f. Blaca.

black jack n.m. Juèc de cartas american, vesin dau vintun.

blada n.f. Peis de la Mediterranea (*oblada melanura*). Var.: **oblada**.

bladada n.f. 1. Culhida de blat. 2. Redeuta en blat.

bladar vt. Embladar.

bladaria n.f. 1. Camp semenat de blat. 2. Depaus, resèrva de blat.

bladatge n.m. Provision de blat; embladatge.

bladeta n.f. Varietat de blat marcenc cultivat en Occitània.

bladier, **a** adj. Que pertòca lo blat. ◆ n. Negociant de blat.

bladon n.m. Blat jove.

bladós, **oa** adj. Ric en blat.

blae n.m. Aubre dei forèsts temperadi, dei fruchs secs provists d'un pareu d'alas e que lo vent espantega. Lo sieu boasc s'emplega en ebenistaria, representat per manti espècias coma lo sicomòre e lo blae dau Canadà, que dona una saba sucrada (Família dei aceraceas). À Luceram, designa unicament lo *acer opalus*. Sin.: **agast**, **arjalabre**, **argelabre**.

blaga n.f. Saqueton dont si mete lo tabac.

blagir vi. (*blagissi*) 1. Apassir, en parlant d'una flor. 2. S'assoplir, en parlant d'una estòfa nòva.

blaimable, **a** adj. Que s'amerita un blaima.

blaimaire, **airitz** n. Persona que blaima. Sin.: **recastenaire**, **rancuraire**.

blamaison n.f. Accion de blaimar. Sin.: **desaprovament**, **desaprobacion**.

blaimar vt. 1. Desaprovar: *Blaimar lo comportament d'una persona*. 2 Sin.: **recastemar**, **rancurar**. Donar un blaima à un escolan.

blaima n.m. 1. Sancion disciplinària: *Receure un blaima*. Sin.: **recast**, **rancura**. 2. Judici defavorable portat sus lo comportament ò li paraulas de quauqu'un.

blanc, **a** adj. 1. De la color de la neu, dau lach, etc.: *De flors blanqui*. ◇ *Lutz blanca*: Lutz que la sieu composicion espectrala es tala que dona una sensacion vesina d'aquela de la lutz dau soleu vèrs miègjorn. 2. Gaire colorit, palle; d'una color esquasi blanca: *Raïm blanc*. ◇ *Vin blanc*: Vin gaire colorit, que la sieu color va dau jaune palle au jaune ambrat (per op. au *vin roge* e au *vin rosat*). 3. Qu'es pròpre: *Un panamans ben blanc*. ◇ Dont ren es estat traçat, escrich: *Una pàgina blanca*. 4. *Arma blanca*: Arma que si tèn en man, que la sieu accion resulta d'una partida metallica (coteu, espada, etc.). 5. *Boasc blanc*: Boasc leugier (sapin, píbola, etc.) que s'emplega per faire de mòbles à boan mercat. 6. *Saussa blanca*: Saussa alestida mé de burre e de farina. 7. *Metal blanc*: Aliatge que sembla à l'argent e s'emplegava à passat temps per faire de forquetas e de culhiers. 8. *Paires blancs*: Missionaris d'una congregacion fondada en lo 1868 per lo cardinal Lavigerie per evangelisar l'Àfrica. 9. (fig.) *Blanc coma la neu*: Innocent, pur. 10. *Votz blanca*: Votz sensa timbre. 11. *Nuèch blanca*: Nuèch passada sensa durmir. 12. *Vèrs blancs*: Vèrs non rimats.

blanc, **a** n. 1. (m'una majuscula) Persona de raça blanca ò leucodèrma (lo tèrme s'opaua à *Negres*, *Jaunes*). 2. Adversari dau regime comunista après lo 1917, en Rússia. 2. Partidari de la Monarquia, au moment de la Revolucion francesa.

blanc n.m. 1. Color blanca, que resulta de la combinason de toti li colors de l'espèctre solari. 2. Matèria coloranta (pintura, etc.) blanca. ◇ Liquide pauc ò pron espès que s'emplega quora si fa una deca en escrivent, per la recurrir. 3. *Blanc de cerusa*, *de plomb*: Carbonat basic de plomb qu'es contengut dintre d'uni colors. Sin.: **blanquet**. – *Blanc d'Esanha*: Carbonat de calci foarça pur. 4. Partida d'una pàgina dont ren es escrich ni estampat: *Laissar un blanc entre doi paragrafes*. 5. Silenci dins una conversacion, un enregistrament, etc.; lacuna dins un racontè. 6. *Blanc de*

l'uèlh: Region anteriora de l'esclerotica. 7. *Blanc de volalha*: Carn blanca que tèn au pièch d'una volalha cuècha. Sin.: **agulheta**. 8. *Blanc de l'òu*: Clara. Var.: **glària**. 9. *Blanc de balena*: Substança oncha contenguda dins la tèsta dau cachalòt, que s'emplega en cosmetica. 10. Linge de maion: *La setmana dau blanc*. 11. *À blanc*: Fins à rendre blanc ò à devenir blanc, en particulier *escaufar à blanc*. 12. *Tirar à blanc*: Tir d'exercici m'una cartocha sensa projectile, dicha *cartocha à blanc*. 13. *Sagnar (quauqu'un) à blanc*: L'anequelir, li levar fins ai darrièri foarças.

blanca n.f. (mús.) Nòta que vau la mitan d'una redona ò doi negras.

blancaria n.f. 1. Maion ò negòci que s'encarga de lavar e de pressar lo linge. 2. Mestier, corporacion dei bugadiers. Sin.: **bugadaria, lavaria**.

blancàs, assa adj. Blancastre.

blancastre, a adj. D'una color que tira sus lo blanc. Var.: **blanquinastre, blancàs, blancós, blancau**.

blancau, ala adj. Blancastre. ♦ adj. m. Si di d'una varietat d'olivier que la sieu frucha es blancastra.

blanc e negre n.m. Autre nom dau tricolòma blanc e negre (*Melanolauca vulgaris*).

blanc-estòc n.m. (silv.) Talha dins la quala s'abàton toi lu aubres.

blancona n.f. Grafion.

blancor n.f. (ò n.m.) Caractèr de cen qu'es blanc; fach d'èstre blanc. Var.: **blanquesa, blanquessa**.

blancós, oa adj. Blancastre.

blanc-senh n.m. 1. Fuèlh blanc qu'en bas si mete la firma pi si remete à quauqu'un que lo remplisse coma li agrada. 2. (fig.) Permission donada à quauqu'un d'agir coma vòu. Var.: **blanc-signat**.

blanc-signat n.m. Blanc-senh.

blancs manteus n.m. pl. Ancian òrdre religiós.

blandícia n.f. Charma, seduccion. ■ S'emplega generalament au plural. Sin.: **enjaulament, engalinada**.

blanqueament n.m. 1. Accion de blanquir. 2. Aspècte de la mar, dau ceu, que blanquéon. Var.: **blanquejament**; Sin.: **emblanquiment, blanquiment**.

blanquejament n.m. Blanqueament.

blanquejar vi. 1. Blanquejar. 2. Si rompre en faguent una escuma blanca, en parlant de la mar. 3. Si curbir de pichini neblas blanqui.

blanquejar vi. Èstre ò devenir blanc. Sin.: **emblanquir, blanquir**.

blanquesa n.f. Blancor.

blanquessa n.f. Blancor.

blanquet n.m. 1. Blanc de cerusa. 2. (estamp.) Pèça de cauchoc entelat, enrotlat sus un cilindre, que permete, dins l'impression offset, lo transferiment de la tencha de l'element estampaire sus lo papier; lo cilindre eu-meme.

blanquet n.m. Autre nom dau mossairon (*Lyophillum Georgii*).

blanqueta n.f. 1. Vin blanc most d'Occitània: *Blanqueta de Limós*. 2. Coalheta de carn blanca (vedeu, anheu, volalha, etc.).

blanqueta n.f. Celidònia.

blanquetier, a n. Productor de blanqueta (1).

blaquiera n.f. Luèc plantat d'aubres entestats (sobretot rores) per fornir de blaca.

blanquiment n.m. Fach de blanquir. Var.: **blanquissatge, blanqueament, blanquejament**.

blanquinastre, a adj. Blancastre.

blanquinejar vi. Començar de venir blanc.

blanquir vt. 1. Rendre blanc, recurbir d'una matèria blanca: *Blanquir un barri*. Var.: **emblanquir**. 2. Lavar, rendre pròpre, en parlant dau linge. 3. *Blanquir de liumes*: Li passar dins l'aiga bulhenta denant de lu coïnar. Sin.: **perbulhir, desbulhir**. 4. Disculpar, innocentar. 5. *Blanquir de sòus*: Faire disparèisser tota pròva de la sieu origina frauduloa. ♦ vi. Devenir blanc, blanquejar. ◇ (fig.) Aver lu bèrris que blanquisson; devenir vièlh.

blanquisme n.m. Doctrina politica d'Auguste Blanqui (1805-1881) qu'a influençat lo socialisme e lo sindicalisme revolucionari.

blanquissatge n.m. Accion de blanquir (de linge). Var.: **blanquiment**.

blanquissent, a adj. 1. Que rende blanc: *Un agent blanquissent*. 2. Que comença à blanquir.

blaps n.m. Grand coleptèr negre que viu dins lu luècs escurs (Família dei tenebrionidats).

blaquiera n.f. Endrech plantat de blacas.

blasèr n.m. 1. Vèsta crosada ò drecha, lo mai sovent d'estòfa blau escur ò de flanèla grisa. 2. Vèsta rigada ai colors d'un collègi anglés.

blasfemaire, airtiz adj. e n. Blastemaire. Sin.: **sacraire**. Var.: **blastemador, blastemaire**.

blasfemar vi. Blastemar. Var.: **sacrar, blastemar**.

blasfematòri, òria adj. Blastematòri.

blasfèmi n.m. Blastèmi, blastema. Var.: **blasfèmia**.

blafèmia n.f. Blasfèmi.

blasidura n.f. Estat de cen qu'es blasit. Sin.: **passidura, passiment, macadura**.

blasinier n.m. Aubre de 5 à 9 m d'autor, embé li sieu fuèlhas aredondidi en forma de coar quora son joves, la frucha es una gruèlha de 10 cm en forma de naveta de teissèire. Li flors son ròsi e soàrton denant li fuèlhas au mes de marts. Es importat d'Orient, e la legenda cuènta que Judàs si pendèt à un aubre d'aquela raça. Sin.: **saugràs, avelatier, corobier**.

blasir vt. e vi. (*blasissi*) Passir. Var.: **ablagir**. Sin.: **macar, aclapar**. ♦ **si blasir** v.pr. Sofrir, s'anequelir: *Si blasir d'amor*.

blasit, ida adj. Passit.

blason n.m. 1. Ensèm dei armas que compàuon un escut. 2. Sciença de la composicion e de l'explicacion dei armarias; araldica.

blasonaire, airtiz n. Araldista.

blasonar vt. 1. Ornar d'un blason, d'armarias. 2. Descriure, interpretar (d'armarias) en foncion dei règlas de la sciença araldica.

blasonat, ada adj. 1. Ornat d'armarias. 2. Descrich, interpretat segond li règlas de l'araldica.

blastema n.f. Paraula, discors qu'insulta violentament la religion. Var.: **blasfèmi**. Sin.: **sacrilègi**.

blastema n.m. (embriol.) Tota partida de l'embrion que possedisse una individualitat pròpria e dau quau derívon, per d'interaccions intèrnas e mé d'autres blastemas, lu futurs teissuts e lu futurs organes de l'animal adulte.

blastemador, airtiz adj. e n. Si di d'una persona que blastema. Var.: **blasfemador**. Sin.: **sacraire**.

blastemaire, airtiz adj. e n. Var.: **blasfemaire**. Sin.: **sacraire**.

blastemar vi. Proferir de blastemas còntre quauqu'un ò quauqua ren. Var.: **blasfemar, blasfemar**. Sin.: **sacrar**.

blastematòri, òria adj. Que contèn ò constituísse una blastema. Var.: **blasfematòri**. Sin.: **sacrilègi**.

blastocarpe, a adj. Si di dei granas que grèlhon au dedintre de la frucha.

blastocèl n.m. Cavitat centrala de la blastula.

blastocèr n.m. Cèrvi d'Amèrica miègjornala.

blastocinèsi n.f. Evolum embrionari que mena a la formacion de la blastula. Sin.: **blastulacion**.

blastocit n.m. Cellula embrionària indiferenciada.

blastodèrma n.m. (biol.) Ensèm dei cellulas embrionari que constituísson li parets de la blastula.

blastodini n.m. Protozoari parasite gastric dei copepòdes marins.

blastogenèsi n.f. (biol.) Formacion dau blastodèrma.

blastoïde n.m. *Blastoïdes*: Classa d'equinodèrmes fossiles dau primari qu'estaïan tancats au fond de la mar.

blastomèr n.m. (biol.) Promiera cellula que provèn de la division de l'òu fecondat.

blastomicèt n.m. Fonge que si reproduè per grèlhs, coma la levadura de bièrra, lo muguet, etc.

blastomicòsi n.f. Afeccion deuguda au desvelopament d'un blastomicèt sus la pèu ò sobre d'unu organes.

blastomilonita n.f. Milonita que presenta de cristals rots motlats per una matritz granoblastica.

blastopòre n.m. (biol.) Orifici unic de l'embrion dei bèstias à l'estadi gastrula (devèn la boca dei invertebrats, l'anus dei vertebrats).

blastula n.f. (biol.) Estadi dau desvelopament de l'embrion que si presenta sota la forma d'una esfèra cava de la paret epiteliàla. ■ La blastula vèn après la morula e avant la gastrula.

blastulacion n.f. Blastocinèsi.

blat n.m. Planta cereala erbacea annala que produè lo gran (cariòpsi) que s'en tira la farina per faire en particulier lo pan e la pasta alimentària (Família dei graminaceas, genre *tricum*) Sin.: **gran**. – *Blat negre*: Sarrasin. – *Es blat ensacat*: Es coma se siguesse fach. ◆ *Blat turc*: Cereala de brava dimension em'un tronquillon unic e d'espigas gròssi que poàrton de gruns sarrats, foarça cultivada dins lo monde e en Occitània per l'alimentacion umana e sobretot animala. Sin.: **gran de turc, turc**.

blau adj. 1. De la color dau ceu sensa neblas, de l'azur. 2. *Malautia blava*: Mauformacion dau coar que provòca una coloracion de la pèu per una mancaça d'oxigenacion dau sang. 3. *Zòna blava*: Zòna urbana dont

lo temps de si parquejar es limitat. Var.: **blu** (francisme). 4. *Passar au blau*: Èstre oblidat, escamotat.

blau n.m. 1. Color blava. 2. *Blau de trabalh*: Vestiment de trabalh de tela blava (à l'origina). Sin.: **blaudrap**. 3. Novelari, especialament dins l'armada. 4. Equimòsi. Var.: **blavairòu** Sin.: **macada, macadura**. ◇ Uèlh macat per un còup. 5. Matèria coloranta blava. ◆ *Blau de metilène*: Colorant e desinfectant. 6. Fromai mé de mofa blava: *Blau d'Auvernha*. 6. (ist.) *Lu blaus*: Dins li vilas de l'Empèri bisantin, partit aristocratic, per oposicion ai vèrds. 7. *Lu blaus*: Sordats francés de la República, vestits de blau, pendent lo periòde revolucionari.

blauda n.f. Blòda.

blaugin n.m. ò **blaugins** n.m. pl. Blue jeans.

blavairòu n.m. Equimòsi.

blavairòu n.m. Autre nom dau florièr (*Polyporus frondasus*).

blavejament n.m. Fach de rendre blau. Var.: **bluissatge**.

blavejar vi. Tirar sus lo blau.

blavenc, a adj. Leugierament tenchat de blau; que tèn vèrs lo blau. Var.: **blavineu, blavós**.

blavet n.m. Planta dei flors blavi, foarça comuna dins lu blats (Família dei composaceas). Var.: **blaveta, bluet**.

blaveta n.f. Blavet.

blavetat n.f. Estat de cen qu'es mortinós, livide. Sin.: **lividesa, lividessa**. Var.: **blavor**.

blavier n.m. Aucelon dau plumatge lusent, que si tèn en riba dei cors d'aiga e plonja rapidament per agantar de pichins peis (longuessa pauc ò pron 16 cm, òrdre dei coraciadifòrmes). Sin.: **armier, martin-pescaire, garda-riu**.

blaviment n.m. Accion de tenchar en blau; fach de virar au blau. Var.: **bluiment** (fr.), **emblaviment**.

blavineu, èla adj. Que tira sus lo blau. Var.: **blavenc**.

blavir vi. (*blavissi*) 1. Bleimir. Sin.: **blaimar, emblaimar**. 2. Devenir blau. ◆ vt. Rendre blau.

blavor n.f. Blavetat.

blavós, oa adj. Blavenc.

blea n.f. Planta vesina de la blea-raba, cultivada per li sieu fuèlhas e lu sieus pecols aplatits sonats coastas. ■ Lu Niçards son sonats *manjablea* ò *cagablea*, per l'usatge important que fan de la blea dins la coïna, per exemple sota forma de meleta ò dins la torta de blea.

blea-raba n.f. 1. (bot.) Planta de la raç carnuda que n'i a manti varietats sauvatgi e quatre sota-espècias cultivadi (blea, blea-raba ortolana, blea-raba forratgiera, blea-raba sucriera); Família dei quenopodiaceas. 2. (corr.) Varietat ortolana d'aquesta planta, finda sonada *blea-raba roja*.

blec n.m. Coalta.

blec n.m. Varietat de vin roge.

bleçadura n.f. Ferida. Var.: **blesadura** (fr.).

bleçar n.f. Ferir. Var.: **blesar** (fr.).

bleçat, ada n.f. Ferit, ida. Var.: **blesat, ada** (fr.).

bled n.m. (mòt arabe) Interior dei tèrras, campagna, en Àfrica dau Nòrd. Sin.: **escarton**.

bledard n.m. (anc.) Sordat francés estacionat dins lo beld, en Àfrica dau Nòrd.

blefarectomia n.f. Ablacion cirurgicala totala ò parciala d'una parpèla.

blefarisme n.m. Parpelejadís nerviós.

blefariti n.f. Inflamacion dei parpèlas.

blefaroblaste n.m. Organèu citoplasmic religat d'una part au nucleu e d'autre part à una cilha ò un flageu. Sin.: **corpuscule basic**.

blefarocalasi n.f. Atrofia dau dèrma dei parpèlas.

blefaroconjontivi n.f. Inflamacion de la parpèla e de la conjontiva.

blefarofimòsi n.f. Afeccion que liga li parpèlas entre eli sus lu sieus òrles ciliaris.

blefaroplast n.m. Corpuscule situat dintre lo citoplasma, generalament en relacion m'au nucleu, e sovent à la basa dei cilhas ò flageus.

blefaroplastia n.f. Operacion qu'a per tòca d'adobar li perdas de substanças de la parpèla, ò quora aquela d'aquí es desformada per un creuge.

blefaroptòsi n.f. Bombadura de la parpèla sobrana.

blefarorrafia n.f. Sutura parciala dei doi parpèlas dins la tòca d'estrechir la fenda parpebrala.

blefaroplasme n.m. Contraccion anormala dau muscle orbiculari.

blefarostat n.m. Instrument cirurgical per mantenir li parpèlas dubèrti.

blegir vi. Blagir.

blèime, a adj. 1. Foarça palle, livide, en parlant de la cara de quauqu'un e de la sieu coloracion: *Èra blèime de l'espavent*. Sin.: **pallineu**, **pallinàs**, **sangbeugut**, **mortinós**. 2. D'un blanc mat e tèrre: *Lo matin blèime*.

bleimiment n.m. Fach de bleimir. Sin.: **blaviment**.

bleimir vi. (*bleimissi*) Devenir blèime. Sin.: **blaimar**, **blavir**, **emblaimar**.

blenda n.f. Sulfure de zinc ZnS, principal minerau d'aqueu metal.

bleniidat n.m. **Bleniidats**: Família de peis enclausant li bavecas.

blennoftalmia n.f. Conjontiviti postemoa.

blennoragia n.f. Infeccion dei organes genito-urinaris, deuguda au gonocòque. Sin.: **pissacauda** (pop.), **colanta** (pop.), **escolacion**, **gonorrea**.

blennoragic, a adj. Relatiu à la blennoragia.

blennorea n.f. Utretriti cronica.

bles, a adj. Que blesar: "Ab votz d'àngel, lenga expèrta, non blesa" (Pèire CARDENAL).

blesar vi. 1. Bletonejar. 2. prononciar "z" per "g", "s" per "ch". Var.: **blesejar**.

blesejadís n.m. Fach de blesar, de blesajar. Sin.: **bletonejament**.

blesejaire, airtiz adj. e n. Si di d'una persona que bleseja.

blesejar vi. Blesar.

blesés, esa adj. e n. De Bles.

blesadura n.f. Feridura, nafra. Sin.: **nafradura**, **ferida**. Var.: **bleçadura** (forma etimologica corrècta).

blesar vt. Ferir, nafrar. Var.: **bleçar** (forma etimologica corrècta).

blesat, ada adj. e n. Ferit. Var.: **bleçat** (forma etimologica corrècta).

blest n.m. Filassa de lin ò de cànebe.

bleston n.m. Tracheu de cànebe que s'en garnisse la colonha. Sin.: **colonhon**.

blet, a adj. Tròup madur e alterat, en parlant d'un fruch. Sin.: **neblat**.

bleta n.f. Bagueta, verga.

bletar vt. Picar m'una bleta. Var.: **bletasiar**, **bletassar**.

bletasiar vt. Bletar.

bletassar vt. Bletar.

bletejar vi. Èstre neblat.

bletidura n.f. Excès de maduretats que rende un fruch blet. Sin.: **nebladura**.

bletir (si) v.pr. (*mi bletissi*) Devenir blet. Sin.: **si neblar**.

bleton, a n.m. 1. Persona que bletonea. Var.: **bletonejaire**. Sin.: **blesejaire**. 2. Bleta. 3. Èrbas rigidi dei palús que lu braconiers lu cuèrbon de visc e lu depàuo, au lòng dei cors d'aiga per agantar lu aucelons.

bletonear vi. (*bletonei*) Manifestar una dificultar d'elocucion, esitar. Var.: **bletonejar**. Sin.: **blesar**. ♦ n.m. Fach de bletonear.

bletonejament n.m. Blesejadís.

bletonejar vi. Bletonear.

bliaud n.m. Lònga tunica que òmes e fremas portàvon en sobre à l'Atge Mejan. Var.: **blisaud**.

blin n.m. (mar.) 1. Ferradura qu'enròda la cima d'unu aubres ò antenas de naus. 2. Pèça de fusta que sièrve de picar lu conhets per gangassar una nau e la varar.

blindar vt. Protegir m'un blindatge.

blindat n.m. Veïcule militari blindat.

blindat, ada adj. 1. Recubèrt d'un blindatge. 2. (mil.) Veïcule de combat recubèrt d'un blindatge d'acier. ◇ *Division blindada*: Unitat compauada sobretot de veïcules blindats. 3. Protegit còntre lu fenomènes magnetic dau defoara, en parlant d'un aparelh electric, etc.: *Un cau blindat*.

blindatge n.m. 1. Accion de blindar; lo sieu resultat. 2. Revestiment metallic de proteccion còntre lu efèctes dei projectiles. 3. Placa de metal installada darrier una poarta per la renforçar e empachar l'efraccion. 4. Dispositiu de proteccion còntre lo raionament electromagnetic e nucleari. 5. (trav. publ.) Cofratge de boasc, d'acier ò de betum per evitar li bóiras.

bliní n.m. Pichin crespeu de sarrasin, espès, servit abitualament en Rússia per acompanhar li intradas.

blisaud n.m. Bliaud.

blistèr n.m. (mòt anglés) Embalatge constituït d'una gruèlha de plastic transparent pegada sus un carton, per presentar de mèrç de pichina talha.

blòc n.m. 1. Massa compacta e peanta: *Un blòc de granit*. 2. Ensèm de fuèlhs pegats un à l'autre d'un costat e facilament destacables: *Blòc de papier dei letras*. ◇ (espec.) Blòc per notar de cauas. 3. Union, gropament de

partits, d'Estats, etc., qu'an d'interès comuns. ◇ *Faire blòc*: S'unir estrechament, en particular per aparar una causa, una persona. Var.: **s'ablocar**. 4. Dins li fortificacions, partida betonada dotada de mejans de fuèc e de mejans d'observacion. 5. *Blòc operatòri*: Dins un espitau, ensèm dei installacions que sièrvon ai operacions cirurgicali. 6. (pop.) Preson. 7. (Borsa) *Blòc de títols*: Importanta quantitat de títols negociada per d'intermediaris en defoara d'una seduda borsiera.

bloca n.f. Bocla.

blòc-aiguier n.m. Element de coïna prefabricat que comprèn una cuba ò de mai e una pila (ò de mai).

blocament n.m. Boclament.

blocar vt. e vi. Boclar.

blocar vt. (*blòqui*) 1. Empachar de bolegar, de si desplaçar, immobilisar completament: *Blocar una poarta, un mecanisme*. – Sarrar lo mai possible, empachar de si desfaire: *Blocar una vit*. – Sarrar à clau. Sin.: **cotar**, **tancar**, **acotar**. 2. Empachar lo passatge: *Blocar una rota*. 3. Blocar lo balon: *L'arrestar dins la sieu corsa*. 4. (constr.) Garnir de blocatge li fundamenta d'un bastiment ò d'un barri. 5. Empachar tota aumentacion, tot debanament: *Blocar lu crèdits, lu salaris, una negociacion*. 6. Regropar, recampar: *Blocar toti li sieu activitats sus una mièja-jornada*. 7. Reservar (una data, una ora) per faire quauqua ren de precís. 8. Provocar un blocatge psicologic dins una persona. 9. Boclar.

blocatge n.m. 1. Accion de blocar; lo sieu resultat: *Blocatge dei fren, dei prètz, dei salaris*. Sin.: **cotatge**, **tancatge**. 2. (psicol.) Impossibilitat de reagir dins una situacion donada. 3. (constr.) Materiaus divers que si méton per emplir l'espaci entre doi paraments d'un barri; la messa en plaça d'aquelu materiaus. 4. Boclatge.

blocaus n.m. Blockhaus.

blòc-cilindres n.m. Ensèm dei cilindres d'un motor fach d'una pèça de fondaria soleta.

blòc-coïna n.m. Ensèm dei d'elements prefabricats que s'adàpton un à l'autre dins una coïna.

blòc dei aigas n.m. Forreu de canalizacion que recampa l'alimentacion en aiga e lo vuatge d'unu aparells sanitaris.

blòc-diagrama n.m. Nom de la representacion d'una region en perspectiva ò en copa.

blòc-docha n.m. Ensèm de la robinetaria d'una docha.

blòc-fenèstra n.m. Ensèm lèst à pauar que comprèn la fenèstra completa (vitres e montants).

block ['blɔk] n.m. (mòt anglés). Blòc-sistema.

blockhaus [blo'kaws] n.m. (mòt alemand). 1. Obratge fortificat ò blindat per la defensa. 2. Poast de comandament blindat dei naus modèrni. Var.: **blocaus**.

blòc-motor n.m. Ensèm dau motor, de l'embraiatge e de la caisseta de cambiament d'una automobila ò d'un camion.

blòc-sètis n.m. Grop de sètis d'avion fitats per una agença de viatges e destinats à la sotalocacion.

blòc-sistema n.m. (c. de f.) Dispositiu de senhalizacion per cantons per empachar lu trens que

circúlon sus la meme via de si picar dintre. Sin.: **blòc automatic de senhaus luminós**.

blocús n.m. Bloquejament.

blòda n.f. 1. Vestiment de trabalh portat per si protegir, protegir lu autres vestiments. 2. Corsatge de frema de forma ampla. Var.: **blauda**.

blodon n.m. Vèsta d'aspècte esportiu, corta e ampla, sarrada à la talha. ◇ (vielhit) **blodon-negre** n.m. Dins li annadas 1955-1965, jove pelandron vestit d'un blodon negre.

blòg n.m. Site de la ret informatica dont lo titulari presenta lu sieus gusts, li sieu ideas, dins un dialògue dubèrt m'ai autres internautes.

blogaire, airtiz n. Persona qu'intervèn dins un blòg.

blond, a adj. e n. 1. Entre castanha e daurat: *Aver lu bèrris blonds*. 2. *Bièrra blonda*: Facha mé de malts de color clara. 3. *Tabac blond*: Que la sieu fermentacion es estada arrestada au moment dau jauniment dei fuèllhas. Sin.: **saure, saureu**. ◇ n. Persona qu'a lu bèrris blonds: *Una bèla blonda*.

blonda n.f. 1. Bièrra blonda. 2. Cigarreta de tabac blond. 3. Dentela ai fus, facha d'en premier en seda cruda.

blondàs, assa adj. e n. D'un blond fade.

blondear vi. (*blondeï*) Devenir blond. Var.: **blondejar**. ◇ vt. Rendre blond.

blondejar vi. e vt. Blondejar.

blondessa n.f. Qualitat de cen qu'es blond. Var.: **blondor, blonditge**.

blondeu n.m. Anciana unitat de luminescença.

blondin, a adj. e n. Qu'a lu bèrris blonds, en parlant d'un enfant, d'una persona foarça jove. Var.: **blondinet**. Sin.: **sauret**.

blondin n.m. Aparelh de levatge e de transpoart mecanic que compoarta un carri equipat d'una bena ò d'un cròc de levatge, que si desplaça sus de caus atesats entre doi pilònes. Sin.: **aerocable**.

blondinet, a adj. e n. Blondin.

blondir vi. (*blondissi*) Devenir blond. Sin.: **saurir**.

blonditge n.m. Blondessa.

blondor n.m. Blondessa.

bloquejament n.m. Investiment d'una vila, d'un poart, d'un país tot entier per l'empachar de comunicar m'au defoara e de s'avitalhar. – *Bloquejament economic*: Ensèm dei mesuras pilhadi còntra un país per lo privar de tota relacion comerciala. Var.: **blocatge, blocús**.

bloquejar vi. Establir un bloquejament.

bloqueta n.f. Bocla de bèrris. ◇ Flòta de bèrris aplatida en bocla sus lo front ò lo pols.

bloquier n.m. Boclier. Sin.: **escut, targa**.

blu, blua adj. e n. Blau, blava. ■ Cau preferir *blau*, etc.

bluastre, a adj. Blavenc.

blue jeans n.m. pl. (mòt anglés) Braias de tela blava foarça resistentas. Var.: **blaugin(s)**. Sin.: **nimes, nimesencs**.

blues n.m. Complanha dau folclòre negre american, caracterisada per una formula armonica constanta e un

ritme de quatre temps, que lo sieu estile a influençat lo jazz e lo rock and roll.

bluet n.m. Blavet.

bluf n.m. (anglés *bluff*) 1. (poker) Escometre gròs sensa aver un beu juèc, per impressionar l'adversari e lo condurre à renonçar. 2. Comportament, paraula d'una persona que vòu impressionar, faire illusion. Sin.: **esbrofe**.

blufaire, airtz adj. e n. Persona que blufa, qu'a l'abituda de lo faire. Sin.: **esbrofaire, enganaire**.

blufar vi. 1. Faire un bluf, au poker. 2. Faire illusion en temptant d'escondre la sieu situacion vertadiera. Sin.: **esbrofar, enganar**.

bluiment n.m. Fach de devenir blau; passatge d'una color au blau. Var.: **blaviment, emblaviment**.

bluir vt. e vi. (*bluissi*) Rendre blau. ◆ vi. Devenir blau. Var.: **blavir, blavejar**.

bluissatge n.m. Fach de rendre blau. Var.: **blavejament**.

blush [ˈblœʃ] n.m. (mòt anglés) Afard per li gautas, que s'aplica m'un pinceu.

bò interj. Aí, efectivament.

boa n.f. Còrs que flòta, constituit lo mai sovent d'un aneu gonflable d'una matèria sopla, que sièrve à maintenir una persona à la susfàcia de l'aiga. ■ Preferir **flotador**.

boà n.m. Bòa.

bòa n.m. 1. Sèrp d'Amèrica tropicala, non verinós, que mesura fins à 4 m de lòng e si noïrisse d'animaus qu'estofa (tipe de la Família dei *boïdats*). 2. Rotleu de plumas qu'evòca una sèrp per la sieu forma, que li fremas portàvon à l'entorn dau coal vèrs lo 1900).

boai interj. Interjeccion que marca lo desgust.

boan, boana adj. (pl.: **boai, boani**.) 1. Que convèn, que presenta li qualitats necessari per la sieu natura, la sieu foncion, la sieu destinacion: *Una boana tèrra, un boan mètge*. – *Boan per ren*: Incapable. – *À que boan?*: A que sièrve? – *À la boana ora!*: Enfin! – *Seria una boana caua*: Seria judiciós, utile. 2. Que procura de plaser: *Un boan spectacle, un boan film, una boana pissaladiera*. ◆ *La si faire boana*: Pilhar de boan temps. ◆ *Fa boan saupre que...*: Es utile de saupre que... 3. Conforme à la morala, à la nòrma: *Un boan pichon, una boana accion*. ◆ *La boana ànima de mon paire*: Formula de respècte per lo paire moart. ◆ *À la boana*: Sensa faire de landas, de manieras. 4. Que li agrada faire lo ben: *Una boana persona*. Sin.: **brave**. – *Boan coma lo pan blanc*: Foaça boan. 5. D'una intensitat importanta: *Un boan còup de pen, una boana forra de rire*. 6. (espòrts) Si di d'una bala qu'es retombada dins lu limits dau juèc (especialament au tennis, etc.). 7. *Boan per...*: Formula que si mete davant la firma dins un acte oficial que non es totalament manescrich. ◆ *Boan per poder*: Formula emplegada per si faire representar dins un acamp. ◆ *Boan per tirar*: Formula que si mete sus li espròvas corregidi quora lo trabalh es considerat lèst per èstre estampat. ◆ n.m. Persona vertuosa, que practica lo ben (sobretot au masc. pl.). ◆ adv. *Fa boan*: Lo temps es agradiu. Contr.: **marrít, brut**. ◆ *Sentir boan*: Aver una odor agradiva. Contr.: **sentir mau**. ◆ *Tenir boan*:

Resistir, non laisser perdre. Sin.: **tenir (lo) còup**. ◆ loc. *Dau boan, per dau boan*: Serioament.

boan n.m. 1. Cen qu'es boan, agradiu: *En tot, li a de boan e de marrít*. 2. Document que permete d'obtenir quauqua ren: *Boan d'alimentacion, boan de reduccion*. ◆ *Boan de caissa*: Boan à òrdre au portaire, qu'una societat emete en contrapartida d'un prèst, que poarta lu interès e lu remborsaments à una escadença fixa. ◆ *Boan dau Tresaur*: Títol que representa un prèst à cort tèrme (pas mai de cinc ans) que l'Estat emete per finançar la sieu política.

boana n.f. 1. Confisaria, pauc ò pron dura, aromatisada e sucrada. Sin.: **bonbon, bombec, caramèla**. 2. (pop.) *Aver quauqu'un à la boana*: Considerar una persona mé simpatia.

boanaman n.f. Soma qu'un client dona per un servici coma gratificacion en mai de la soma deuguda. Sin.: **estrena, pèça, estèca**.

boanament adv. Simplement.

boanavòlha n.f. 1. Boana volontat. 2. (mar.) Remador voluntari dau temps dei galèras, per oposicion ai forçats.

boancristian n.m. Varietat de pera, pusleu gròssa e dau boan gust, finda sonada *pera Williams*.

boanjorn interj. Formula emplegada per salutar quauqu'un que si rescoantra dins la jornada: *Boanjorn mèstre!* ■ Sovent, s'emplega *adieu*. ◆ n.m. Salutacion: *Donar lo boanjorn à quauqu'un, aver lo boanjorn de quauqu'un*.

boan mercat adj. inv. Pas car: *Un vestit (à) boan mercat*. Sin.: **boan pati**.

boanòme n.m. Brave òme.

boan pati n.m. Boan mercat.

boanur n.m. Bonur. Sin.: **gaug, astre, benastre, fortuna**.

boanvèspre (boan vèspre) interj. Formula emplegada per salutar quauqu'un que si rescoantra lo sera: *Boanvèspre mèstre!*

boar vt. (*boi*) Assemblar doi tòcs de fusta mascle e femèla. Var.: **boetar, bovetar**. vi. (vulg.) Faire l'amor. Sin.: **s'acoblar, fringar, fotre** (triv.), **bicar** (vulg.).

boasc n.m. 1. Luèc cubèrt ò plantat d'aubres: *Un boasc de castanhiers, faire una passejada dins lu boascs*. Sin.: **seuva, forèst**. Dim.: **bosquet**. ◆ *Mandar au boasc*: Repilhar mé virulença. Sin.: **barejar**. 2. Matèria compacta e linhoa, que compaua lo fust, li brancas e li raïç dei aubres. Sin.: **fusta**. ■ *Boasc* si di per designar la matèria viva ò quora s'emplega en fustaria; ma quora s'emplega per faire de fuèc e s'escaufar, si di *la lenha*. ◆ *Non èstre de boasc*: Èstre capable de sentir d'emocions, de si laisser anar à de tentacions. 3. Objècte ò partida d'un objècte qu'es en boasc. ◆ *Tocar de boasc*: Conjurat lo marrít sòrt en tocant un objècte de boasc (ò la tèsta). 3. Gravadura sus boasc. ◆ pl. 1. Família d'instruments de vent, fachs de boasc (clarineta, còr anglés, etc.) ò que lo sieu timbre es parier à-n-aqueu dei instruments de boasc (flaüta, saxofòne). 2. Còrnas caduqui dei cervidats.

boasc de lèbre n.m. Amborn.

boat people n.m. (anglés) Refugiat qu'abandona lo sieu país dins una embarcacion de fortuna.

bòb n.m. Capeu de tela à campana.

bòb n.m. Bobsleigh.

bobina n.f. 1. Pichin cilindre de boasc, de metal ò de matèria plastica, qu'à l'entorn s'enrotla de fièu, de cordeleta, etc.; lo cilindre e la matèria enrotlada: *Una bobina de fièu vèrd*. Sin.: **roqueta, canèla**. ◇ Rotleu de pellicula fotografica. 2. (electr.) Ensèm d'espiras conductritz, generalament coaxiali, religadi en seria. ◇ *Bobina d'alumatge*: Pichina bobina d'induccion que sièrve à alumar lo carburant dins un motor d'explosion. ◇ *Bobina d'induccion*: Transformator m'un circuit magnetic dubèrt, que lo sièu enrotlament primari es percorret per un corrent periodicament interrot.

bobinador n.m. Màquina textila emplegada per metre de fieus, de cables sota la forma d'una bobina. Sin.: **entornissador, entornejador, envirolador**.

bobinaire, airtiz n. 1. Dins l'industria textila, persona encargada dau bobinatge. **entornejaire, entornissaire** 2. (electr.) Persona encarga de l'execucion de bobinatges electricis.

bobinar vt. Enrotlar (de fièu, etc.) à l'entorn d'una bobina. Var.: **embobinar**. Sin.: **entornissar, entornejar, envirolar, enrodar**.

bobinatge n.m. 1. Accion de bobinar; lo sièu resultat. Sin.: **embobinatge**. 2. Enrotlament de conductors que forma, sus una màquina ò un aparelh, un circuit electric.

bobó n.m. Lònga tunica flotanta portada en Àfrica negra.

bobolh n.m. Maganha, dins lo lengatge dei enfants. Sin.: **momò, mamau**.

bobsleigh n.m. (mòt anglés) [bɔb'sleg] Engenh montat sobre de patins, que permete d'esquilhar sus de pistas de glaça; l'espòrt que si practica m'aquel engenh.

bobtail n.m. (mòt anglés) [bɔb'tejl] Can d'aver, de talha mejana, dau pel lòng, abondós e raspinhós.

boc n.m. Mascle de la cabra.

bòc n.m. Bock.

boca n.f. 1. (anat.) Cavitat dins la part inferiora dau cap, limitada per li labras, que constitueisse la promiera porcion dau tube digestiu, e es lo sèti dau sens dau gust e, per l'òme, de la paraula. ◇ *Boca à boca*: Dins lo premier secors, dins lu cas d'asfíxia, respiracion dins la quala l'ària es directament mandada dau sauvaire à la persona secorruda. Var.: **boca sus boca**. 2. (fig.) *Restar boca dubèrta*: Restar nec, per la stupor, etc. Sin.: **estar boca badada, bocabadat**. 3. *Far venir l'aigueta en boca*: Solliticar l'apètit; (fig.) Far nàisser lo desidèri de quauqu'un. Sin.: **metre sau en boca**. ◇ *Si levar lo pan de la boca* (fig.): Faire de grands sacrificis au benefici de quauqu'un. ◇ *Levar lo pan de la boca à quauqu'un* (fig.): Lo privar dau necessari per viure. Sin.: **levar lo croston de la boca**. ◇ (ext.) Persona à carga: *Aver toiplen de bocas de noirir*. 4. (fig., en faguent referença à la foncion vocala) *Non durbir la boca*: Ren dire. Sin.: **non levar lenga**. ◇ *Tapar la boca* (fig.): Far tàiser. (fig.) ◇ *Emparar quauqua ren de la boca de quauqu'un*: L'emparar per una altra persona. ◇ *Metre de prepaus dins la boca de quauqu'un* (fig.): Atribuir de prepaus à quauqu'un. ◇ *Levar quauqua ren de la boca de quauqu'un* (fig.): Anticipar sobre cen qu'una persona va

dire. 5. (fig.) Labras: *Baiar quauqu'un sus la boca*. 6. (fig.) Dubertura de recipients e objèctes variats. ◇ (metall.) *Boca dau forn*: Dubertura sobrana dau forn, per l'introduccion dau materiau. ◇ Dubertura d'una cavitat, orifici d'un conch: Boca d'un volcan, boca dau metrò. 7. Part anteriora de l'ànima dei armas de fuèc. ◇ *Boca de fuèc*: Part de la pèça d'artilharia que sièrve per lançar lo projectile; (per ext.) La pèça d'artilharia ela-mema. 8. Partida finala d'un fluvi, dont arriba à la mar (sovent au pl.). Sin.: **estuari, fos** (f). 9. Estrech braç de mar entre doi tèrras: *Bocas de Bonifaci*; gorgau.

bòça n.m. 1. Irregularitat dau releu. Sin.: **puèi, giba**. 2. (arquit.) Salhida de pèira laissada volontariament sus lo nud d'un barri per reèvre d'esculpturas ò per servir d'ornament. 3. (mecan.) Partida salhenta d'una pèça. 4. Ensèm dei bòças d'una susfàcia.

boca à boca n.m. inv. Cf. **boca** (1).

bocada n.f. Quantitat d'aliments portada à la boca en un còup solet. Sin.: **bocon, mordanha, morduda**.

boca de nòlis n.f. (mar.) Vitalhas embarcadi per un desplaçament en mar.

bocafenduda n.f. Bèc de lèbre. Sin.: **poata de lèbre, poatafenduda, labra de lèbre**.

bocafina n.f. Parlatin.

bocafina adj. inv. e n. 1. Besuquet, que vèn de mau acontentar. Sin.: **landier, refastinhós**. 2. Amator de boana mangilha. Sin.: **morre lec, lecon, morre fin**.

bocal n.m. Recipient de vèire m'una granda dubertura e un coal foarça cort.

bocal, a adj. Relatiu à la boca. Var.: **bocau, bucal**.

bocan n.m. Carn fumada dei Indians d'Amèrica.

bocanar vt. Fumar (de carn, de peis).

bocanier n.m. 1. Aventurier que caçava lo bòu sauvatge ai Antilhas per bocanar la carn ò faire lo comèrci dei pèus. 2. Pirata, aventurier. Sin.: **farabustier, escumaire de mar**.

bocaniera n.f. Pèira à fuèc.

bocapudenta adj. Qu'a l'alèn que pudisse.

boçar vt. Desformat en bunhant.

boçar vt. (mar.) Quora una nau s'alestissia au combat, si boçavon li antenas, valent à dire qu'aqueli èron ligadi embé de sartis, doi à proa de l'aubre de trinquet e doi à popa de l'aubre de mèstre. La manòbra avia per tòca de limitar ò d'entravar la caduda de l'antena se per malastre una bomba talhesse li vetas que la sosteníon.

bocaran n.m. Estòfa fina que si faía à Bocarà.

bocaria n.f. Luèc d'ont si vende de carn. Sin.: **masèl, maselaria**. Var.: **bocharia**.

bocarut, uda adj. Bèf, bèfi.

bocassa n.f. Boca grandassa.

bocassin n.m. Estòfa de coton.

boçat, ada adj. Desformat de bunhas. Sin.: **enclotat, bunhat**.

boçatge n.m. 1. (arquit.) Salhida de pèira laissada exprèssi sus un barri per recevre d'esculpturas ò servir de decoracion. 2. (mecan.) Partida salhenta d'una pèça. Sin.: **salhent, ressaut**. 3. (mar.) Accion de boçar. Var.: **aboçatge**.

bocau, ala adj. Bocal.

bocau n.m. Entrada d'un poart.

bocenon n.m. 1. Ornament dei doi costats dau mòrs d'un cavau. 2. Pichin bombament sus la destenda d'una arma de fuèc, qu'avertisse lo tiraire de l'imminença dau còup de fuèc. Var.: **bocilha**.

bòcha n.f. 1. Esfèra metallica per jugar. 2. (quim.) Balon. ◆ pl. Juèc que i fa mé de bòchas (petanca, lionesa, juèc provençau).

bòcha n.m. Aprendís murador.

bochada n.f. Còup de bòcha.

bochar vi. Mandar una bòcha.

bocharda n.f. gròssa botelha de pauc ò pron 5 litres.

bocharia n.f. Maselaria.

bòchi n.m. (pej.) Alemand. Sin.: **tudesc**.

bochican n.m. Tòc de boasc non cremat que rèston dins l'escaufapança.

bochier, a n. Maselier.

bochin n.m. Pichina esfèra de boasc (ò de matèria plastica) que sièrve d'amira dins lo juèc dei bòchas. Var.: **bochon**.

bochon n.m. Bochin.

bocilha n.f. Bocenon.

bock n.m. (mòt alemand) ['bɔk] 1. Vèire per la bièrra, que contèn un quart de litre. 2. *Bock d'injeccion*: Recipient provist d'un tube sople m'una canula, per li injeccions, lu lavaments.

bocla n.f. 1. Aneu ò rectangle metallic m'una travèrsa e doi ò tres ardalhons per tenir li doi extremitats d'una corrèia, etc.; objècte decoratiu en forma d'aneu. 2. Cen que s'enrofla en forma d'aneu. Sin.: **anèla**. ◆ Linha corba que si recopa: *Faire una bocla m'una coarda*. – *La bocla es barrada (clavada)*: Tot es estat dich ò fach. ◆ *Bocla de bèrris*: Flòta de bèrris enrotlada sobre d'ela-mema. ◆ Sinuositat marcada d'un cors d'aiga. ◆ Ceucle vertical qu'un avion fa dins lo ceu. Sin.: **looping, voutejada**. 3. Itinerari que fa revenir au ponch de partença. (inform.) Ensèm d'instruccions d'un programa que la sieu l'execucion si reproduch fins à la verificacion d'un critèri donat ò à l'obtencion d'un resultat donat. ◆ *En bocla*: Si di d'un programa, d'una música, etc., que torna començar cada còup qu'arriba à la fin. Var.: **bloca**.

boclament n.m. Accion de boclar un animau.

boclar vt. 1. Mantenir m'una bocla. ◆ Boclar li valisas: *Li clavar per partir*. 2. Embarrar dins un luèc d'un biais constrenhent: *Boclar quauqu'un à doble torn, lu policiers an boclat lo quartier*. 3. *Boclar un affaire*: Lo reglar completar. ◆ *Boclar lu còmptes*: Lu arrestar. ◆ *Boclar un jornal*: Acabar la maqueta, èstre lèst per l'estampar. Var.: **blocar**. ◆ vi. Formar de boclas, espec. en parlant dei bèrris. Sin.: **anelar, crespar**.

boclat, ada adj. Qu'a de boclas: *De bèrris boclats, una persona boclada*. Var.: **blocat**. Sin.: **anelat**.

boclatge n.m. Blocatge.

bocleta n.f. Pichina bocla.

boclier n.m. 1. Arma defensiva portada au braç per parar lu còups de l'adversari. Sin.: **escut, targa**. ◆ *Auçada de bocliers* (fig.): Protestacion generala còntra un projècte, una mesura. 2. Tot dispositiu de proteccion. ◆ *Boclier termic*: Blindatge dei cabinas espacials, etc., per

li protegir de l'escaufament au moment de la rintrada dins l'atmosphèra. – *Boclier uman*: Persona messa dins un ponch estrategic per incitar l'enemic à non lo bombardar. ◆ *Boclier atomic*: Ensèm dei mejans atomics de dissuasion. 3. (geol.) Vasta susfàcia constituïda de terrenes foarça ancians que l'erosion a aplanat: *Lo boclier canadian*. Var.: **bloquier**.

bocon n.m. Pichin tròç d'una caua manjadissa: *Un bocon de pan*. ◆ *Aver lo bocon*: Èstre embilat. ◆ *À morre-bocons, de morre-bocons*: Estendut sus lo ventre.

boçut, uda adj. e n. Gibós.

bodà n.m. 1. Dins lo bodisme, aqueu que s'esvelha à la conoissença complida de la veritat. 2. Estàtua, estatueta religioa que representa un bodà.

bodara n.f. Depaus residual de l'òli.

bodenflar vi. Venir tròup gròs.

bodenfle, a adj. Gras, tròup gròs, qu'a de ventre.

bodenflitge n.m. 1. Fach d'èstre tròup gròs. Sin.: **obesitat**. 2. Enfladura.

bodic, a adj. Relatiu au bodisme.

bodisatva n.m. Patron dau Tibet, que lo sieu representant sus Tèrra es lo dalai-lama.

bodisme n.m. Religion e filosofia orientala (Índia, China, Japon, etc.) fondada per lo Bodà. ■ La doctrina bodista es una respoasta à la dolor de l'existença. Per rejónher lo *nirvana*, l'òme si deu liberar dau desidèri, qu'es causa de la sofrença.

bodista adj. e n. Qu'apartèn au bodisme.

bodin n.m. Trulle.

bodinar vi. Botinhar.

bodisatva n.m. Individú destinat, per la sieu existença, à devenir bodà.

bòdo n.m. Baudo.

bodofla n.f. 1. Pellicula facha mé de budeus de bòu ò de fea, que s'en faion de balon. 2. Pellicula sintetica que s'en fan de balons leugiers.

bodraga n.f. 1. Espècia d'insècte ortoptèr, mena de cavaleta m'un gròs ventre: «*E li fournisse en grossa quantità, / Verp e grigriet bodraga e lingoustà.*» (*Rancher*, «*Lou pei ingourt*»). 2. (fam.) Persona qu'a de ventre.

bodrar vt. Mesclar, batre (li cartas).

bodre (à) loc. 1. En granda quantitat. Sin.: **à brèti, à bòudre, à molons, à cofas**. 2. En desòrdre.

bodròi n.f. Peis manjadís comun sus li noastris coastas, de la tèsta gròssa cubèrta d'apendicis e d'espinas (long. max. 1,50 m, familha dei lofides). Nom usual: **lòta**. Sin.: **janèli**. Var.: **baudròi**.

body n.m. (mòt anglés) [bo'di] Sotavestiment feminin finda sonat *justaucòrs*. Sin.: **gardacòrs**.

body-builder n. (mòt anglés) Culturista.

body-building n.m. (mòt anglés) Culturisme.

boecian, a adj. e n. Relatiu à Boeci.

boèmi, boèmia adj. e n. 1. De Boèmia. 2. (vielhit) Que mena una vida de boèmia. 3. Caraco.

boèmia n.f. Mitan dei artistas que ménon una vida sensa endeman, en defoara dau conformisme social. Sin.: **barrutlatge**.

boet n.m. Crustaceu terrèstre que pòu faire fins à 2 cm de lòng, que viu sota li pèiras e dins lu luècs escurs e umides (òrdre dei isopòdes). Sin.: **porcon**.

boetar vt. Boar.

bofa n.f. 1. Pichin glòbe d'ària, de gas, à la susfàcia d'un liquide, d'una matèria en fusion. – *Bofa de sabon*: Glòbe constituït d'una fina pellicula d'aiga sabonoa plena d'aria. 2. (per ext.) En benda dessenhada, forma que sembla sortir de la boca dei personatges, dont son escrichi li paraulas. Sin.: **bullà**, **bolla**, **bofiga**.

bofa n.f. Simèc, pastisson, gautàs. Sin.: **estaurigon**, **balorda**, **baceu**, **tapareu**, **tabèrt**, **batistèc**. ◇ *Faire bofa*: Faire perdre l'alèn.

bòfa n.f. Pichin esclat de boasc, de metal, etc., levat au mejan d'un instrument trencant. ◇ *Faire bòfa*, fàlhir (cf. *borra*).

bòfa n.f. Cabòt (peis).

bofada n.f. 1. Cen que si pòu aspirar ò remandar mé la boca ò m'au nas: *Una bofada de tabac*. Var.: **esbof**, **esbofada**, **bufada**. Sin.: **bofanha**. 2. Movement de l'aria que passa, dau vent: *Una bofada d'aria fresca*. Sin.(2): **alenada**, **ventada**. 3. Accès improvist e passatgier: *Bofada de fèbre, de bila*. ◇ *Bofada de calor*: Sensacion d'escaufament de la cara. Sin.: **calorada**. ◇ (psuiquiatria) *Bofada deliranta*: Episòdi breu de deliri, qu'apareisse brutalament e desapareisse sensa laisser de traça.

bofador n.m. Instrument que sièrve de bofar d'aire per reviudar lo fuèc e per faire foncionar una òrguena. Sin.: **bacèu**, **sofiaor** (Sospèu), **soflèira** (Levens), **bofatuèc**, **bofet**.

bofatuèc n.m. Bofador. Sin.: **baceu**, **sofiaor** (Sospèu), **soflèira** (Levens), **bofet**.

bofaire, **airitz** adj. e n. Asmatic. Sin.: **alenós**.

bofaïssa n.f. 1. Astme. 2. Perda de l'alèn. Sin.: **cortalèn**. ◇ *Aver la bofaïssa*: Si sentir desalenat.

bofanha n.f. Bofada (1).

bofania n.f. Brava ventada. Sin.: **tempèsta**, **auristre**, **bofarada**.

bofanós, **oa** adj. e n. Si di de quauqu'un que manifèsta de vanaglòria, d'orguèlh. Sin.: **autier**, **marjassa** (m. e f.), **vanagloriós**.

bofar vt. Donar una forma convèxa à. ◆ vi. 1. Expirar, caçar l'aria dei paumons. 2. Aver de mau à respirar, per la calor, lo lassitge ò la bila. 3. Agitar l'aria: *Lo vent bofa*. Var.: **bufar**, **esbofar**. Sin.: **soflar**.

bofarada n.f. Bofania.

bofarda n.f. (fam.) Gròssa pipa.

bofareu, **èla** adj. Qu'a li gautas ben pleni. Var.: **bofarut**, **boèti**. ◇ *L'àngel bofareu*: *L'Àngel Bofareu*: Àngel dei gautas gonfladi que bofa dins una tromba, sovent representat dins li glèias.

bofaria n.f. 1. Màquina prevista per mandar d'aire embé foarça dins una fabrega metallurgica, per airejar una miniera, lo dedintre d'una nau e per complir de pròvas d'aerodinamisme. 2. Lo tot dei bofadors d'una òrguena, d'una farga. Sin.: **soflaria**.

bofarut, **uda** adj. Bofareu.

bofat, **ada** adj. Gonflat, en parlant d'una binheta, etc. Sin.: **bodenfle**. Var.: **bofit**.

bofe, **a** adj. Comic: *Operà bofe*.

bofegar vi. Bostifalhar. Sin.: **tamponar**, **manjar à crepa-pança**.

bofet n.m. 1. Instrument que sièrve à mandar d'aria per reviudar lo fuèc. Var.: **bofador**. Sin.: **baceu**, **sofiaor** (Sospèu), **soflèira** (Levens), **bofatuèc**. 2. Partida plegadissa d'una capòta, d'un acordeon e, ancianament, d'un aparelh fotografic. Var.: **bufet**. 3. Preparacion culinària salada ò sucrada, servida cauda, que comprèn de blancs d'òus batuts en neu que provòcan una aumentacion de volume pendent la cuècha. Var.: **bufet**.

bofeta n.f. Pichina flòta de ribans, de lana, de seda, emplegada per decorar. Var.: **bufeta**.

bofèti, **bofèta** adj. Bofareu.

bofiga n.f. 1. Ampola de la pèu, causada per una cremadura, un fretament, una malautia. Sin.: **varon**. 2. Bunha que si desvelòpa sus li fuèlhas sota l'efècte d'un fonge. 3. Pustula. 4. Bodofla.

bofigadura n.f. Bofiga; part bofigada de quauqua ren.

bofigar vt. Enflar, rendre gonfle. ◆ **si bofigar** v.pr. Enflar, venir gonfle.

bofigat, **ada** adj. Gonfle, enflat, bodenfle.

bofigon n.m. Gròssa bofiga.

bofigós, **oa** adj. Cubèrt de bofigas.

bofigueta n.f. Pichina bofiga.

bofit, **ida** adj. Bodenfle.

bofon n.m. 1. Personatge de farça. Sin.: **palhasso**. 2. Personatge grotesc que lu rèis entretenion per lu divertir. 3. *Garrolha dei bofons*: Garrolha estetica au s. XVIIIe, à Paris, entre lu partidaris de la música francesa e aquelu de la música italiana. Sin.: **bofonaire**.

bofon, **a** adj. Comic, fins au ridicule.

bofonada n.f. 1. Arlequinada. Sin.: **palhassada**. 2. Badinaria. Sin.: **galejada**, **trufaria**.

bofonaire, **airitz** n. Bofon.

bofonament adv. D'un biais bofon.

bofonar vi. Faire lo bofon. Var.: **bofonejar**.

bofonaria n.f. Accion ò paraula bofona; caractèr de cen qu'es bofon. Sin.: **extravagança**, **folastrada**, **desvari**, **fotraria**.

bofonejar vi. Bofonar. Var.: **bufonear**.

bòga n.f. (peis) Buga.

bogia n.f. Pèça d'alumatge electric d'un motor d'explosions. ■ À Niça, s'emplega de mai **candela**. Sin.: **belugaire**.

bogin n.m. Bot d'un lacet.

bogomil(e), **a** n. Membre d'una sècta religiosa dualista bulgara que la sieu doctrina inspirèt especialament lu catars.

bogomilenc, **a** adj. Relatiu ai bogomiles.

bograment adv. Foarça. Sin.: **bravament**.

bograsson, **a** adj. e n. Si di d'un pichon foarça lurat. Sin.: **astuciós**, **furbo**, **maliciós**, **finadeu**.

bogre, **essa** n.m. (vielhit) Individú, tipe, sobretot dins d'uni expressions: *Un paure bogre*, *bogre d'ae!*

boguenvillea n.f. Planta rampeanta originària d'Amèrica, cultivada coma planta d'ornament per li sieu bracteas d'un roge violaceu (Família dei nictaginaceas).

boguiera n.f. Buguiera.

bòï n.m. (anglés *boy*) 1. (ancian) Domestic, dins lu país colonisats. 2. Au music-hall, dançaire que fa partida d'un ensèm.

bòia n.m. 1. Persona encargada d'administrar li penas corporali prononciadi per una juridiccion, en particulier la pena de moart. 2. Torcionari, persona que n'en matracta una altra. Sin.: **borreu**.

boiard n.m. (anc.) Nòble dei país eslaus e de Romània.

boicòt n.m. Cessacion voluntària dei relacions m'un individú, un grope, un país per faire pression ò lo punir. Var.: **boicotatge**. Sin.: **bandiment**.

boicotar vt. (*boicòti*) Practicar lo boicòt de, metre à l'escart. Sin.: **bandir**, **foarabandir**.

boicotatge n.m. Boicòt.

boicotaire, **airitz** adj. e n. Que boicòta.

boïdat n.m. *Boïdats*: Bovideus. Var.: **boïdes**, **bovides**.

boïde n.m. Boïdat.

boier, **a** n.m. Persona que mena lu bòus, que lu garda. ◆ n.m. *Boier dei Flandras*: Can d'aver de granda talha, originari dei Flandras, dau pel raspinhós.

boïn adj. e n.m. Bovin.

boira n.f. 1. Fach de s'encalar, per un barri. Sin.: **escrotlament**, **afondrament**. Var.: **bòira**. 2. Floronc. Sin.: **briòla**.

bòira n.f. Boira.

boiron n.m. Vèrps enfilats per la pesca à l'anguila.

boirós, **oa** adj. Relatiu ai boiras (2); que sofrisse de boiras.

bois n.m. Àneda. ◆ *Bois roge*, *bois negre*: Bois cabussaires que d'ivèrn pàsson en Occitània.

bois n.m. Aubrilhon dei fuèlhas persistenti, sovent emplegat dins lu jardins, que lo sieu boasc, foarça dur, es emplegat en esculptura e en tornisstage.

bòiscot n.m. (anglés *boy-scout*) Escot.

boisseda n.f. Luèc plantat de bois. Var.: **boissiera**.

boisselaria n.f. Fabricacion e comèrci de pichins objèctes de boasc (bobinas, esplinga dau linge, etc.).

boisselier, **a** n. Persona que travaïha en boisselaria.

boisset n.m. Pichin bois. Sin.: **anedon**.

boisseu n.m. 1. Anciana mesura de capacitat per lu grans e li matèrias analògui, restada en usatge dins lu país anglo-saxons per li cereals; recipient, instrument de mesura d'aquesta capacitat. Sin.: **sestier**. 2. Trauc conic d'un robinet dont vira la clau. 3. Element de construccion, pichin tube que, encastrat mé d'autres, permete de faire de conduchs de fum.

boissiera n.f. Boisseda.

bòissola n.f. 1. Boita per la quèstua. 2. Tiralira, esquipòt.

boisson n.m. Flòta d'aubrilhons sauvatges e ramós. Sin.: **mata**, **toasc**. ◆ *Boisson ardent*: Piracant.

boissonada n.f. Luèc cubèrt de boissons.

boissonalha n.f. Lu boissons, d'un biais generic.

boissoniera n.f. Bossoniera.

boissonós, **oa** adj. Cubèrt de boissons ò fach de boissons.

boita n.f. 1. Contenant de matèria rigida (boasc, metal, etc.), cubèrta ò non, de formas variadi. - *Boita dei letras*: Boita destinada à recevre li letras mandadi per la poasta. ◆ Contengut d'una boita: *Ai manjat una boita de chocolatas*. 2. (tecn.) *Boita* (ò *caisseta*) de cambiament (ò *de cambi*): Organe que contèn lu engranatges dau cambiament de marcha d'un motor. Sin.: **bóstia de cambi**, **cambi d'anament**. ◆ *Boita negra*: Aparelh enregistraire plaçat dins un avion, un camion, etc., que permete de conóisser li condicions dau debanar d'un viatge, li circonstanças d'un accident, etc. 4. *Boita craniana*: Partida dau crani que contèn l'encefale. Var.: **bóstia**.

boitier n.m. 1. Boita, còfre à compartiments. 2. Boita que contèn un mecanisme, una pila, etc. 3. Còrs d'un aparelh fotografic. Var.: **bostier**.

bol n.m. Sageu.

bòla n.f. Recipient en forma de mièja esfèra, sensa manelha, per contenir de bevendas; lo contengut: *Una bòla de lach*.

bola n.f. Objècte esferic: *Una bola de cristal*, *d'avòri*.

bolada n.f. Contengut d'una bòla. Var.: **bolat**.

bolangerita n.f. Arsenio-sulfure natural de plomb.

bolangisme n.m. Movement politic que recampava divèrs opauants nacionalistas e antiparlamentaris à l'entorn dau General Boulanger (1885-1889).

bolangista adj. Relatiu au bolangisme. ◆ n.m. Partidari dau bolangisme.

bolat n.m. Bolada.

bolbena n.f. Tèrra silicioa, acida.

bolchevic, **a** adj. e n. De la fraccion dau partit obrier social-democrata rus que seguissèt Lenina après la separacion d'embé lu *menchevics* (1903), dau partit comunista rus, pi d'U.R.S.S.

bolchevisacion (-izacion) n.f. Fach de bolchevisar.

bolchevisar (-izar) vt. Convertir au bolchevisme; sotametre ai ideas dau bolchevisme.

bolchevisme n.m. Corrent politic naissut de l'Internacionala socialista e dominat per li teorias e la personalitat de Lenina.

bolchevista adj. e n. Dau bolchevisme; partidari dau bolchevisme.

boldèr n.m. (geol.) Graveu d'origina morenica.

bòldo n.m. Aubre dau Chile que li sieu fuèlhs, emplegadi en infusion, an de vertuds coleretiqui.

bolduc n.m. Riban per estacar lu paquets, especialament lu presents.

bolè n.f. Senat dei vièlhi ciutat de Grècia.

boleada n.f. Accion de bolear.

boleaire n.m. Instrument que sièrve à bolear. ◆ Instrument dau murador que sièrve à alestir lo mortier. Var.: **boledor**, **boleaire**.

bolear vt. (*bolei*) Agitar, en particulier un liquide dins un recipient. ◆ Batre, mesclar li cartas. ◆ vi. 1. Batre li cartas. 2. Si bolegar. ◆ **si bolear** v.pr. Si bolegar.

boledor n.m. Boleaire. Var.: **boleaire**.
bolejadís, issa adj. Qu'es totjorn en movement.
bolejadís n.m. Agitacion, rambalh.
bolejadissa n.f. Mania de bolegar sensa relambi, de si voler totjorn desplaçar. Var.: **bolequeta**.
boleaire n.m. (quim.) Bagueta de vèire que sièrve à agitar lu liquides. Sin.: **agitator, agitador**.
bolegar vi. 1. Faire un movement. 2. Cambiar, s'alterar: *Lu ans pàsson, e eu non bolega*. 3. Agir, passar à l'accion. 4. Anar foara, sortir d'un luèc: *Non ai bolegat de la jornada*. 5. S'escartar, si desplaçar: *Bolega!* ♦ vt. 1. Agitar, faire un movement de (mé): Bolegar un det, bolegar la tèsta. 2. Desplaçar, transportar: *Bolegar un armari*. ♦ **si bolegar** v.pr. Agir, passar à l'accion.
bolegat n.m. (fotografia) Movement de l'aparelh, que rende l'imatge fosc.
bolegon, a n. Qu'a la bolegadissa.
bolequet, a adj. Agitat, en parlant d'un enfant; petulant, abelugat.
bolequeta n.f. Bolegadissa.
bolèro [bo'léro] n.m. 1. Música e dança populària espanhòla, bessai d'origina araba, de ritme ternari. 2. Corta vèsta d'òme, dubèrta davant, caracteristica dau costume espanhòu ♦ Vestiment feminin de forma pariera, ma sensa mànegas. 3. Capeu de feutre, tipic dei toreros.
bolentin n.m. Linha per la pesca.
bolet n.m. Fonge. ♦ *Bolet real*: Amanita dau capeu jaune-aurèja, dau pen e dei lamas jaunes, m'un vòlva larga (manjadís foarça recercat). Sin.: **amanita dei Cesars**. ♦ *Bolet real picotat*: Amanita dau capeu roge tacat de blanc, dau pen e dei lamas blancs (verinós). Sin.: **amanita tua-moscas, amanita moscalhada**. (*Amanita muscaria*). Var.: **bolet reial / reiau, bolet dei reis**. (*Amanita Caesarea*). ♦ *Bolet de prat*: Pichin bolet manjadís de la Família dei agaricaceas. Sin.: **psaliòta dei camps** (*Psalliota campestris*) Sin.: **agaric**. ♦ *Bolet blavineu*: Fonge dau capeu oliva que lo sieu pen es saure, reticulat de roge e lu tubes son roges. Un còup trencada, la carn blaveja leu. (*Boletus tubiporus luridus*) ♦ *Bolet d'oliu boan, d'amorier, de saure*: Fonges dei lamellas fini, sarradi e que davàlon un pauc lo lòng dau pen. Li espòras son blanqui ò crèmas. Sin.: **socareu, socarèla**. (*Agaricus melleus, clytocibe armillariela mellea*) ♦ *Bolet de l'oliu*: Fonge que creisse sus la fusta de l'aubre ò sus li raïc sobretot quora son malauti ò moarti. Lo pen es descentrat, lateral e mai pòu estar mancant. Li espòras son blanqui. Lo fonge es luminescent m'una color vèrda. (*Pleurotus olearius, clytocibe olearia*).
bolet n.m. 1. Bola, projectile de pèire ò de metal que servia à cargar lu canons (s. XIVⁿ – s. XIXⁿ). Sin.: **bomba, bomba de canon**. 2. Bola fixada à una cadena que s'estacava au pen d'un forçat. 3. Aglomerat de carbon. 4. Articulacion dei membres inferiors dei cavaus ò dei romiaires, entre lo canon e lo paturon.
boleta n.f. Pichina bola.
boletaceu n.m. *Boletaceus*: Família de fonges, coma lo ferrier.

boletatge n.m. Aglomeracion en boletas d'un minerau pulverisat.
boletat, ada adj. Que lo sieu bolet es desplaçat, portat en avant, espec. en parlant dau cavau.
boletin n.m. Bulletin.
bolevard n.m. Baloard.
bolevardier, a n. Baloardier.
bolh n.m. Estat de cen que bulhe; efervescença. Var.: **bulh**.
bolhabaissa n.m. Plat provençau fach à partir de divers peis cuèchs dins l'aiga ò lo vin blanc e condit d'alhet, de safran, d'òli d'oliva, etc. Var.: **bulhabaissa**.
bolhaca n.f. Bolhon, sopa (s'emplega sovent dins un sens pejoratiu).
bolhadoira n.f. Bolhòta.
bolhir vi. Búlher. Var.: **bulhir**.
bolhon n.m. 1. Aliment liquide obtengut en faguent búlher dins l'aiga de carn e de liumes. 2. *Bolhon de cultura*: Liquide preparat coma mitan de cultura bacteriologica; (fig.) Mitan favorable à quauqua ren. 3. Bofa sobre un liquide que bulhe. Var.: **bolh**. 4. Flòt d'un liquide, d'una aiga que s'escorre vivament.
bolhòta n.f. Recipient que pòu contenir d'aiga cauda ò aparelh electric per si rescaufar, per escaufar lo lièch. Var.: **bolhadoira**.
bolhòu n.m. Coàs per lo mortier.
bolida n.f. Fermentacion dau vin dins una bota. Var.: **bulhida**.
bolide n.m. 1. Veïcule foarça rapide. 2. (vièlh) Meteòre lusent qu'a l'aspècte d'una bola de fuèc.
bolidor n.m. Bulhidor.
boliment n.m. Bulhiment.
bolimia n.f. 1. Besonh patologic de surbir de grandis quantitats d'aliments. 2. (fig.) Frenesia, passion: *Aver la bolimia de la lectura*.
bolimic, a adj. e n. Que pertòca la bolimia; que sofrisse de bolimia.
bolina n.f. Avalancament, boira. Var.: **bolinada**.
bolina n.f. (mar.) 1. Manòbra de tirar una vela cairada vèrs l'avant. ♦ *Anar à la bolina*: Navigar au mai pròche dau vent. 2. Cima estacada au mitan de cada caire d'una vela, que sièrve à la portar de travèrs per pilhar lo vent de costat. 3. Cordatge que sièrve per tesar la tombada au vent d'una vela cairada. 4. Cordatge estacat au mitan de cada costat d'una vela per la posicionar de bescaire per pilhar lo vent de travèrs.
bolinada n.f. Bolina, boira.
bolinar vi. (mar.) Anar a la bolina.
bolinatge n.m. (mar.) Navigacion à la bolina.
bolinier n.m. (mar.) Nau que naviga à la bolina: *Un boan bolinier, un marrit bolinier*.
bolisme n.m. Practica dau juèc de bòchas.
bolista adj. Relatiu ai bòchas: *Una competicion bolista*.
bolista n. Persona que practica lo juèc de bòchas.
bolivar n.m. 1. Unitat monetària principala de Venezuela. 2. Capeu à cilindre dau bòrd larg (s. XIX).
bolivian, a adj. e n. De Bolívia.

bolivian n.m. (esp. **boliviano**) Unitat monetària principal de Bolívia.

bolla n.f. Bulla papala. Var.: **bullà**.

bollandista n.m. membre d'una societat creada au s. XVIIIⁿ per lo jesuïta Jean Bolland, qu'assegura la publicacion critica dei *Acta sanctorum* (Vidas dei sants).

bullar vt. Metre un sageu sobre. Var.: **bullar**. Sin.: **sagelar**.

bullari n.m. Recuèlh de bullas pontificali. Var.: **bullari**.

bullat, ada adj. Qu'a recebut un sageu que li dona valor oficiala: *Papier bullat*.

bolletín n.m. Bulletin.

bolodrome n.m. Terren alestit especialament per li jugar ai bòchas.

bolomane, a n. Persona que li agrada lo juèc de bòchas.

bolomètre n.m. Aparelh à resistença electrica que sièrve per mesurar l'energia raianta (infraroge, visibla e ultravioleta).

bolon n.m. Vitz mascle destinada à recèbre una vitz femèla que li s'adapta. Sin.: **mascle de vitz, vitz mascle**.

bolonar vt. Fixar au mejan d'un bolon, d'unu bolons.

bolonaria n.f. Industria e comèrci dei bolons; ensèm dei bolons.

bolonatge n.m. Accion de bolonar, lo sieu resultat; l'ensèm dei bolons emplegats dins un assemblatge.

bolonés, esa adj. e n. De Bolonha (Itàlia).

bolonhés, esa adj. e n. De Bolonha (França). – *Cavau bolonhés* ò **bolonhés** (n.m.): Cavau de trat d'una raça de Bolonha.

bolum n.m. Desòrdre, confusion, butassada. Sin.: **rambalh, pastís, forfolh**.

bom interj. Per exprimir lo bosin sord d'una tombada, d'un còup de canon, etc.

bomba n.f. 1. Projectile cargat de matèria explosiva ò incendiària, qu'à passat temps si mandava m'un canon e aüra la màndon lu avions; tot projectile explosiu: *Atemptat à la bomba*. ◇ *Bomba nucleària*: Que la sieu potença explosiva emplega l'energia nucleària (si destríon li *bombas de fission*, dichs *atomiqui* ò *A* e li *bombas de fusion*, dichs *termonucleari* ò *H*). ◇ *Bomba relòtge, bomba relòri*: Engenh explosiu provedit d'un dispositiu que ne retarda l'espetament fins à un moment determinat. Sin.: **bomba à retardament**. ◇ (fam.) *Faire l'efècte d'una bomba*: Provocar la stupefaccion ò l'escandale. 2. *Bomba volcanica*: Tròç de lava mandat per un volcan, que si solidifica en l'ària. 3. Recipient metallic que contèn un produch sota pression destinat à èstre vaporisat: *Una bomba insecticida*. 4. *Bomba calorimetrica*: Recipient d'un calorimètre que mesura lo poder calorific d'un combustible. 5. Mena de berreta emisferica rigida que poàrton lu cavaliers.

bombacacea n.f. *Bombacaceas*: Família d'aubres que lo tipe n'es lo baobab.

bombament n.m. Fach d'èstre bombut, convexitat. Var.: **bombiment, enflament**.

bombança n.f. Past copiós. Sin.: **tampona, noça, rigosilho**. ◇ *Faire bombança*: Manjar totplen. Sin.: **faire tampona**.

bombar vt. Traçar, dessenhar m'una bomba de pintura.

bombar vt. 1. Rendre convèxe (una partida dau coar): *Bombar lo pièch*. Var.: **bombir**. 2. Donar una forma convèxa à: *Bombar lo vèire*.

bombar vi. Faire de bonds après aver tocat un obstacle; si di en particulier d'una bala que pica lo soal e repilha d'autessa. Var.: **rebombar**. Sin.: **bondir**.

bombarda n.f. 1. Instrument de vent en boasc, d'enche doble, de tonalitat greva. 2. Boca de fuèc primitiva que mandava de bolets de pèira (s. XIVⁿ – s. XVIⁿ). 3. (mar.) Sòrta de pichon bastiment provedit d'un aubre de mèstre à pibla (d'una pèça soleta) arnejat mé de velas cairadi, d'un aubre de mejana arnejat en vela latina, de vegadas d'una bregantina ò d'una vela de contramejana, e d'una trenqueta e d'un defés (fòc) à l'avant.

bombardament n.m. 1. Accion de bombardar, d'atacar un objectiu mé de bombas. 2. (fis. nucl.) Projeccion de particulas emessi per una substança radioactiva ò acceleradi per d'aparelhs especials (ciclotron, etc.).

bombardar vt. 1. Atacar (un objectiu) mé de bombas, de projectiles explosius. 2. Mandar de projectiles en grand nombre sobre: *Bombardar de confètis*. ◇ *Tempestar: Bombardar quauqu'un de questions*. 3. (fis. nucl.) Mandar de particulas acceleradi sobre).

bombardela n.f. Mortaiet (Batèsta de Lepant).

bombardier n.m. 1. Avion de bombardament. 2. Membre de l'equipatge d'aquel avion, encargat de mandar li bombas. 3. Insècte coleoptèr que produe una pichina detonacion en mandant per l'anús un liquide acide.

bombardon n.m. Contrabassa de bombardar, emplegada dins li bandas.

bombasin n.m. Basin.

bombasina n.f. Basin.

bombat, ada adj. Convèxe, renflat. Var.: **bombut**. ◇ *Arc bombat*: Arc segmentari.

bombatge n.m. Cindratge au forn dei fuèlhs de vèire.

bombatge n.m. Accion d'escriure ò de dessenhar au mejan d'una bomba de pintura; lo sieu resultat.

bombejar vi. Ressautar à la lèsta. Sin.: **bondejar**.

bombet n.m. 1. Vestiment masculin cort e sensa mànegas, botonat sus lo davant. 2. Sotavestiment de coton, de flanèla. 3. Malha dubèrta sus lo davant embé de mànegas llongui. Sin.: **gileta, corpet**.

bombeta n.f. Sotavestiment femenin pauc ò pron balenat previst per mantenir lo pièch, lu malucs e per suportar li cambaligas.

bombicide n.m. *Bombicides*: Família de parpalhons que lo tipe n'es lo bombix.

bombilhar vi. Faire un bosin sord e continu: *La vèspa bombilha*. Sin.: **zonzonar, bronzinar, vonvonar, tavanejar**.

bombilhi n.m. 1. Bosin fach per d'insèctes que bàton dei alas. 2. Bosin sord e continú d'un motor, d'una fola, etc. Sin. (1 e 2): **vonvon**, **zonzon**, **bronzinament**, **zonzonament**. 3. Sensacion d'un son dins l'aurelha sensa qu'augue una origina exteriora. Sin.: **acofèn(e)**.

bombiment n.m. Bombament.

bombir vt. Bombar (lo pièch).

bombitrar vi. Faire de pichins bonds (en parlant dei animaus).

bombix n.m. Genre de parpalhòla que l'espècia mai conoissuda es lo *bombix de l'amorier*, qu'a per toara lo vèrp de la seda. Sin.: **manhan**.

bombut, uda adj. Bombat.

bomerang n.m. Arma dei aborigènes australians, facha d'una lama estrecha de boasc plegada, que, quora es lançada, vira sobre d'ela-mema e pòu revenir au ponch de partença. ◇ Engenh per lo juèc e l'espòrt que si practicon m'aquesta arma; l'espòrt eu-meme.

bòna n.f. Bonbon. Var.: **boana**. Sin.: **bombec**.

bonaça n.f. (mar.) Mar calma. Var.: **bonassa**.

bonamia n.f. Parasite de l'òstrega plata, apareissut en Bretanha en lo 1979.

bonança (-ància) n.f. *En bonança*: Si di d'una nau arrestada per mancaça de vent.

bonapartisme n.m. 1. Estacament à la dinastia de Napoleon Buonaparte. 2. Forma de govèrn autoritari e plebiscitari, ratificat per lo sufragi universal.

bonapartista adj. e n. Relatiu au bonapartisme; partidari dau bonapartisme.

bonarietat n.f. Bontat.

bonàs, assa adj. (pej.) Tròup boan, tròup brave, per deblessa. Sin.: **bravàs**.

bonassa n.f. Mar calma. Var.: **bonaça**. Sin.: **chatelina**.

bonassament adv. D'un biais bonàs.

bonassaria n.f. (rare) Caractèr bonàs. Sin.: **bonomia**.

bonassiós, oa adj. Bonàs.

bonaür n.m. Bonur. Var.: **bonaürança**. Sin.: **astre**, **benastre**, **fortuna**.

bonbèn n.m. Bòna, boana (confisaria).

bonbon n.m. Confisaria, pauc ò pron dura, aromatisada e sucrada. Var.: **boana**, **bòna**, **bombec**, **caramèla**.

bonboniera n.f. Boita que contèn abitualament de bonbons.

bond n.m. 1. Movement brusc dei mebres inferiors ò de darrier que permete à una persona ò à un animau de s'abrivar vèrs l'avant ò en autessa: *La granolha a fach un bond*. 2. (fig.) Progrès important e rapide: *L'enquista a fach un bond en avant*. 3. (fig.) Aumentacion importanta: *Lu prètz de l'essença an fach un bond*. Sin.: **saut**.

bonda n.f. 1. Bòrd que surplomba la faissa sotrana. Contr.: **preissa**. 2. Pèça metallica sagelada à l'orifici d'escolament d'un aiguier, d'un aparelh sanitari. 3. Clavadura dau trauc d'escolament dei aigas d'un estanh. 4. Trauc redon dins una doga d'una bota, per l'emplir ò lo vuar; lo tap que li si mete, finda sonat *bondoniera*. Var.: **bònda**.

bònda n.f. Bonda.

bondar vt. Clafir.

bondàs n.m. Bòrd à pic plantat de romegàs.

bondat, ada adj. Clafit: *Lo tren èra bondat*.

bondejar vi. Bombejar.

bonderisacion (-izacion) n.f. Transformacion quimica d'una susfàcia metallica avant pintura ò vernissatge.

bonderisar (-izar) vt. Preparar per bonderisacion.

bonderisat (-izat), -ada adj. Qu'a subit una bonderisacion.

bondir vi. (*bondissi*) 1. Faire de bonds; s'abrivar, si precipitar. 2. Tressautar per una emocion violenta. Sin.: **bombejar**, **bondejar**, **ressautar**, **bombar**.

bondissent, a adj. Que bondisse totplen: Un animau bondissent. Sin.: **bombaïre**, **bombejaïre**, **bondejaïre**.

bondonar vt. Provedir d'una bondoniera.

bondoniera n.f. Tap que si mete à la bonda d'una bota. Var.: **brondoniera**.

bonet n.m. 1. Coifa, masculina tant coma femenina, sople e sensa bòrds, que pilha tota la partida sobrana de la tèsta: *Bonet d'esquí*. ◇ *Bonet de nuèch*: Bonet que si portava per dormir. ◇ *Bonet borrut*: Cofadura militària portada majament per la garda dau Bonaparte. ◇ *Bonet cairat*: Cofadura dei curats e dei cardinals. 2. (vestment femenin) Cadun dei capuchons dei sostèns. 3. Segond compartiment de l'estòmegue dei romiaïres. 4. *Bonet de capelan*: Aubrilhon d'ornament dei fuèlhas lusenti, originari dau Japon, sovent cultivat poer faire de sebissas. Sin.: **fusanh**.

boneta n.f. Bonet.

bonetaria n.f. Industria ò comèrci dei vestits en estòfa à malhas; aquelu articles (bonets, bas, etc.).

bonetier, a n. Persona que fa ò vende d'articles de bonetaria.

bonhon n.m. 1. Bunha. 2. Partida gonflada d'un caulet.

bonhonar vi. Enflar, si formar, en parlant d'un caulet.

bonhonat, ada adj. Enflat, format, per un caulet.

bonificacion n.f. 1. Avantatge, ponchs suplementaris autrejats à un concurrent dins una espròva esportiva. 2. *Bonificacion d'interès*: Presa en carga per lo Tresaur d'una fraccion dei interès que d'uni personas dévon. 3. (geogr.) Ensèm dei trabalhs destinats à assecar e à sanar de paluns.

bonificar vt. (lit.) Rendre melhor: *Bonificar una tèrra*. ◆ **si bonificar** v.pr. Si melhorar: *Lo vin si bonifica en venent vièlh*.

bonomia n.f. Caractèr dau brave òme. Sin.: **bonassaria**, **bontat**, **familiaritat**, **bravetat**.

bonsai n.m. Aubre pichon, obtengut en talhant li raïç e lu rams e en ligant li cambas, segond un metòde japonés.

bontat n.f. Caractèr d'una persona boana, benvolenta.

◆ pl. Manifestacion de benvolença: *Li sieu bontats m'an tocat*.

bonur n.m. 1. Estat de satisfaccion completa. Var.: **bonaür**. 2. Astre, circonstança favorabla: *Ai augut lo bonur de la rescontrar*. ◇ *Per bonur*: Per astre. ■ La

forma classica es *bonaür*, ma *bonur* es un francisme ancian e corrent.

bonus n.m. 1. Reduccion de la prima d'assegurança automobila que l'asseguraire autreja à l'assegurat que non declara de sinistre. 2. Suplement: *Aqueu disc contèn una cançon bonus*.

bonze, essa n. Religiós ò religioa bodista.

bonzaria n.f. Monastèri de bonzes.

boolenc, a adj. 1. Relatiu ai teorias de Georges Boole. 2. (mat.) *Variabla booleanca*: Variabla que pòu pilhar doi valors que s'exclúon mutualament (coma 0 e 1).

booster n.m. (angl.) Bóster.

bòp n.m. Be-bop.

boquet n.m. Flors estacadi ensèm. Sin.: **ramelet, maç, maçon, floquet, faisset**.

boqueta n.f. Pichina boca; sorrir. ◇ *Faire boqueta*: Sorrir un pauc.

boquetier, a n. Persona que fa de boquets. Sin.: **florista**.

boquetin n.m. Cabra sauvatja dei montanhas, dei banas lòngui incurvadi e aneladi (Família dei bovides).

boquin n.m. 1. Pichina boca. 2. Fumacigarreta. 3. Tube de pipa.

boquin n.m. (fam.) Libre, espec. vièlh libre. Sin.: **libràs**.

boquinaria n.f. Negòci d'un boquinista. Sin.: **libralharia**.

boquinista n. Persona que vende de libres de segonda man. Sin.: **libralhier**.

boracita n.f. Boro-clorat de magnèsi.

bòr(e) n.m. Non-metal solide, dur e negràs, de densitat 2,4 que s'aparenta au carbòni ò au silici, ma es trivalent; element (B) de n° atomic 5 e de massa atomica 10,81.

boraire, airtiz n. Bordalier (mèstre d'una bòrda). Sin.: **masier, bastidier, bordier**.

boralda n.f. Riu, torrent de montanha d'Aubrac.

bòra n.f. Vent frèi e sec que vèn d'Euròpa centrala e bufa en ivèrn en direccion de la mar adriatica.

boran n.m. Compauat de bòre e d'idrogèn (nom generic).

boràs n.m. Borat idratat de sòdi de formula $\text{Na}_2\text{B}_4\text{O}_7 \cdot 10\text{H}_2\text{O}$. Var.: **borax**.

borassus n.m. Paumolier d'Índia e d'Àfrica, que dona un grèlh e de fruchs manjadís, que la sieu saba sièrve à preparar una bevenda.

borat n.m. Sau de l'acide boric.

boratat, ada adj. Que contèn de borat.

borax n.m. Boràs.

borbolh n.m. Bosin d'un liquide, d'un gas dins l'estòmegue ò li entralhas. Sin.: **borborigme, gorgolh**.

borbolhada n.f. Fach de bletonear.

borbolhar vi. 1. Faire audir un borbolh. Sin.: **gorgolhar**. 2. Bletonear.

borbolhon, a n. Persona que borbolha, que bletonea.

borbonés, esa adj. e n. Dau Borbonés.

borbonian, a adj. Relatiu ai Borbons. ◇ *Nas borbonian*: Nas aquilin.

borborigme n.m. Borbolh. Sin.: **pautós, bachassós**.

borbós, oa adj. Fangós.

borbotaire, airtiz n. Que manifèsta de marrida umor. Var.: **borboton**.

borbotar vi. Manifestar de marrida umor. Sin.: **renar, barbatar, ronhar**.

borboton, a n. Borbotaire. Sin.: **renaire, barbataire, ronha**.

bòrd n.m. 1. Partida que forma lo limit d'una susfàcia, d'un objècte: *Lo bòrd d'una taula, d'un capeu, dau camin*. Sin.: **òrle, brua, marge, broa, esponda**. – *À plens bòrds*: En granda quantitat, sensa obstacle. 2. Costat d'una nau. Sin.: **banda**. ◇ *Virar de bòrd*: Cambiar d'amura. Sin.: paravirar. ◇ (fig.) Cambiar d'opinion, de partit. Sin.: **virar la vèsta**. 3. Riba, ribatge. Sin.: **ribairés**. ◇ *Èstre au bòrd de*: Non èstre luènh de (*èstre au bòrd de la crisi, de la falhida*). 4. *À bòrd de*: Sus (una nau), dins (un avion). ◇ *La nau ela-mema*: *Lu òmes dau bòrd*. ◇ (fig.) *Èstre dau meme bòrd*: Èstre dau meme vejaire, dau meme partit, etc. ◇ *Taula de bòrd*: Ensèm dei aparelhs de contraròtle plaçats davant lo pilòt ò lo menaire, per li permetre d'aver un uèlh sobre lo foncionament dau sieu veïcule. – (fig.) Ensèm dei entre-senhas, estatísticas e grafics, que permete à una societat de verificar que toi lu servicis van ben.

borda n.f. Mesclum de sòuda e de sau.

borda n.f. (mar.) Vela latina, la 2a, es à dire aquela de l'aubre de mèstre majament sus li galèras.

bòrda n.f. Fèrma. Sin.: **mas, bòria**.

bordada n.f. (mar.) 1. Distança percorruda entre doi viraments de bòrd. 2. Caduna dei doi partidas d'un equipatge organizada en vista dau servici de quart. 3. Ensèm dei canons alinhats de cada costat d'una nau. ◇ Descarga en meme temps de toi lu canons d'una mema bateria. ◇ (ext.) Granda quantitat: *Una bordada de blastemas*.

bordadura n.f. 1. Partida mai en defoara d'una susfàcia. Var.: **bordura**. Sin.: **bòrd, brua, òrle, orladura**. 2. Cen que garnisse lo bòrd de quauqua ren ò n'en marca lo limit: *Una bordadura de flors, la bordudara d'un trepador*. 3. (constr.) Dobla espessor de teules plats ò de lauvas que fórmon lo bòrd inferior d'una teulissa.

bordalés, esa adj. e n. De Bordeu.

bordalesa n.f. 1. Bota de 225 à 230 litres, emplegada per lo comèrci dau vin. 2. Botelha d'una forma especiala, que contèn 68 à 72 centilitres.

bordalier, a n. Mèstre d'una bòrda. Sin.: **masier, boraire, bastidier, bordier**.

bordar vt. 1. Garnir lo bòrd, faire una bordadura: *Bordar lo coal d'una camia*. 2. *Bordar un lièch, quauqu'un (dins lo sieu lièch)*: Replegar lo bòrd dei lençòus e dei cubèrtas sota lo matalàs. 3. (mar.) *Bordar una nau*: Metre en plaça lo sieu bordatge.

bordareu n.m. Document d'enregistrament, estat recapitulatiu d'operacions financiari, comerciali, etc. Sin.: **carteu, estat, inventari, registre**.

bordat, ada adj. (teissut) Garnit d'una bordadura. Sin.: **orlat**.

bordat n.m. (mar.) Ensèm dei bordatges d'una nau.

bordatge n.m. 1. Cadun dei elements longitudinals que recuèrbon l'armadura d'una nau per formar lo *bordat*.

bordau n.m. Cordatge tot au lòng d'una sàvega. Sin.: **calament**.

bordejar vi. (mar.) Per una nau, navegar just à costat d'una altra, bòrd còtra bòrd. ◆ vt. Costejar: *D'aubres auts bordejàvon la carriera*. Sin.: **ribejar, ribassejar**.

bordejat, ada adj. Costejat.

bordelec, a adj. (pop.) En grand desòrdre, mau organisat.

bordelièra n.f. (pop.) Prostituida.

bordeu n.m. 1. Maion de prostitucion: «*Calant de Vilafranca/Sièu anat au bordeu*» (cançon populària). 2. (pop.) Grand desòrdre.

bordeu n.m. Vin de la region de Bordeu. ◆ adj. inv. Roge escur, esquasi violet.

bordier, a adj. 1. *Mar bordiera*: Mar situada sus la brua d'un continent. 2. (mar.) Si di d'una nau que clina mai d'una banda que de l'autra.

bordier, a n. 1. (vièlh) Metaier. 2. Bordalier (mèstre d'una bòrda). Sin.: **masier, boraire, bastidier**.

bordiga n.f. Cleas, en riba de mar, per pilhar ò gardar de peis.

bordilha n.f. Rementa.

bordilhier n.m. Aisina dont es acampada la bordilha. Sin.: **rementier**.

bordina n.f. 1. Mansa, corteta. 2. Mitadaria.

bordo, a adj. Pas gaire aimable. Var.: **bòrdo**.

bòrdo, a adj. Bordo.

bordolaiga n.f. Planta eme de fuèlhas pichoni e carnudi, que d'ela una varietat es cultivada coma ortalha. Var.: **bortolaiga**. Sin.: **porpier**.

bordon n.m. Lòng baston de romieu que la sieu extrimitat sobrana es decorada en forma de pom. ◆ *Plantar bordon*: Si fixar en quauque luèc.

bordon n.m. Omission d'un mòt, d'un passatge, d'una frasa, dins un tèxto estampat.

bordon n.m. 1. Insècte dau còrs velut e de l'abdomèn anelat, vesin de l'abelha, que viu en gropes pas gaire nombrós (òrdre dei imenoptèrs, Família dei apides). Sin.: **abelha fèra, abilhard, tavardon** (ai Cloàs). ◆ *Faus bordon*: Abelha mascle. 2. (mús.) Gròssa campana dau son bas. 3. (mús.) Juèc de l'òrgue, que fa sonar de tubes tapats que rëndon una sonoritat doça.

bordon n.m. Element qu'acaba li bandas d'una sàvega.

bordura n.f. Bordadura.

boreal, a adj. Dau nòrd; qu'es situat dins au nòrd de l'equator: *Emisfèri boreal*. Contr.: **austral**. Var.: **boreau**. Sin.: **ubassenc, nordenc**.

boreau, ala adj. Boreal.

borg n.m. 1. Vilatge, espec. gròs vilatge, que sièrve de mercat per lu vilatges vesins. 2. Aglomeracion centrala d'una comuna, per oposicion ai abitacions periferiqui.

borgada n.f. Pichin borg.

borgadenc, a adj. Estatjant d'un borg.

borgés, esa adj. 1. Dei borgés; de la borgesia. 2. (pej.) Relatiu à la borgesia, per lo sieu biais de viure, lu sieus gusts, lu sieus interès. 3. Ric, ben installat. ◆ *Coïna borgesas*: Simpla e de boan gust. 4. (dr.) *Abitacion borgesas*: Abitacion d'usatge privat e non professional.

borgés, a n. 1. Persona qu'apartèn à la borgesia ò que n'a lu biais. 2. (ist.) Abitant d'un borg, d'una vila.

bòria n.f. 1. Maion tradicionala de pèiras sequi, especialament en Occitània, en Còrsega, en Sardenha. 3. Mas, fèrma.

borgesament adv. D'un biais borgés.

borgesia n.f. Ensèm dei borgés, dei personas que non an un trabalh manual e que lu sieus revenguts son relativament elevats e reguliers.

borgin n.m. Sòrta de ret foarça fina emplegada per la pesca de la potina. Sin.: **aranhòu, palhòla**.

borgonhon, a adj. e n. De Borgonha. Var.: **borguinhon**.

borgonhon n.m. Preparacion de carn de bòu mé de cebas e de vin roge. Var.: **borguinhon**.

borgonhona n.f. Botelha emplegada per lu vins de Borgonha. Var.: **borguinhona**.

borggravi n.m. Comandant militari d'una vila ò d'una plaça foarta, dins lo Sant Empèri.

borggraviat n.m. Comandament d'un borggravi.

borguinhon, a adj. e n. Borgonhon.

bòria n.f. Fèrma, mas.

boric, a adj. *Acide boric*: Acide oxigenat que vèn dau bòrre (H₃BO₃).

boricat, ada adj. Que contèn d'acide boric.

boriós, oa adj. Que si vanta. Sin.: **vanagloriós, marjassa, sautarèu, arlèri, bulo, fantaumier, falabrac, talhavent**.

borisme n.m. Intoxicacion deuguda au bòrre.

borlesc, a adj. Burlesc.

bòrlhe adj. e n. Aqueu que ve que d'un uèlh. Sin.: **bòrni d'un uèlh**.

borlingaire, airtiz n. (fam.) Persona que borlinga. Sin.: **cèrcamonde, barrutlaire, vagabond**.

borlingar vi. 1. (mar.) En parlant d'una nau, anar bòrd sus bòrd en rason dau marrit temps. 2. (fam.) Viatjar totplen. Sin.: **virar mièg monde, barrutlar**.

bòrna n.f. 1. Pèira, senhau que materialisa lu limits d'un terren, un passatge, etc. Sin.: **tèrme, peirau**. ◆ *Bòrna quilometrica*: Bòrna installada au bòrd dei rotas per indicar li distanças entre li localitats. 2. (sovent au plural) Limit: *Li bòrnas dau saber*. ◆ *Ambicion sensa bòrnas*: Ambicion infinida. ◆ *Passar li bòrnas*: Anar tròup luènh, en là dau permès, exagerar. Sin.: **mandar lo bochin tròup luènh, passar la rega, passar l'òsca**. ◆ (mat.) *Bòrna sobrana (sotrana) d'un ensèm ordenat A*: Lo plus pichin (ò lo plus grand) dei majorants (dei minorants) de A. 3. (electr.) Ponch ò compaunt d'un circuit destinat à establir una conexion.

bòrna-fontana n.f. Pichina fontana en forma de bòrna.

bornar vt. (*bòrni*) 1. Delimitar au mejan de bòrnas: *Bornar un camp*. 2. Restrénher, embarrar dins de limits: *Bornar la sieu recèrca*.

bornat, ada adj. Delimitat per de bòrnas (toi sens).

bornatge n.m. 1. Operacion per metre en plaça de bòrnas per delimitar una propietat privada. 2. (anc.) navegacion d'un bastiment de pichin desplaçament dins un relarg de 100 miles à l'entorn dau sieu poart d'estac.

bornejaire, airtz n. Persona que s'entrevia de bornar. Sin.: **termenador, termenaire**.

bornelar vi. Plaçar de borneus.

borneu n.m. Tube per l'evacuacion de l'aiga d'un terren tròup umide. Sin.: **drèn**.

bòrni, ia adj. e n. 1. Que non li ve. ◇ *À la bòrnia*: Sensa li vèire, d'azard. ◇ *Bòrni d'un uèlh* (ò *bòrni*): Que li ve solament d'un uèlh.

borniejar vi. Mirar d'un uèlh solet, en barrant l'autre, per verificar s'una linha es ben drecha, s'una susfàcia es ben plana. ◆ vt. Traçar, plaçar en linha drecha en emplegant aqueu mejan.

borniera n.f. Partida d'un vestit en forma de pichin sac, dont si poàdon metre de pichini cauas. Sin.: **pòcha, tasca**.

bornigon n.m. Dins una maion, pichin membre retirat. Sin.: **caforcho**.

borocalcita n.f. Combinason d'un borure m'una calcita.

borofluorur(e) n.m. Combinason d'un borure m'un fluorure.

boroglicerina n.f. Combinason d'acide boric e de glicerina.

boromagnesita n.f. Combinason de borat e de magnèsi.

boro-silicat n.m. Combinason d'un borure m'un silicat.

boro-silicatat, ada adj. *Vèire boro-silicatat*: Vèire que contèn un boro-silicat, emplegat en veiraria culinària.

borra n.f. 1. Amolonament de pels d'origina animala per la confeccion dau feutre, de materiaus isolants, etc. 2. Mena de tap que mantèn una carga explosiva (per ex. dins una cartocha). 3. Ensèm de pels corts e doç que créisson sus lo còrs d'unu aimaus. 4. Grèlh. ◇ *Picar à la borra*: Falhir, mau capitar. Sin.: **si mancar**.

borrada n.f. Morsura dau can de caça per agantar la sauvatgina.

borrage n.m. Borratge (planta).

borrador n.m. Peston per borrar un espaci estrech, per butar una cartocha d'explosiu din sun trauc de mina.

borraginacea n.f. *Borraginaceas*: Família de plantas dicotiledoneï veludí, coma lo borratge, l'èrba plagada.

borrai n.m. Borratge (planta).

borralaria n.f. Profession, comèrci dau borralier. Sin.: **correjaria**.

borralier, a n. Mestierant que fa e vende de pèças d'arnesc per li bèstias e d'articles de cuer (sacs, corréias, etc.). Sin.: **corregier**.

borrar vt. 1. Garnir de borra. 2. Clafir. 3. Clafir quauqua ren: *Borrar una pipa*. ◇ (anc.) *Borrar lo fusiu, lo canon*: Lu cargar per lo canon. Sin.: **clafir, clafir, aclafir**. ◆ vi. Blocar, en rason d'un amolonament de matèria (espec. de papier dins un fotocopiare).

borrar vt. Mesclar (per ex. d'òus). Var.: **brolhar**.

borràs n.m. Estòfa de lana ò de tela rústega. Sin.: **bura**.

borrasca n.f. Còup de vent breu e violent. Sin.: **ventada, ventaura**.

borrascós, oa adj. Si di dau temps, quora li a de borrascas. Sin.: **ventós, aurós**.

borrat, ada adj. Mesclat (en parlant dei òus, per exemple). Var.: **brolhat**.

borratge n.m. 1. Accion de borrar; lo sieu resultat. Sin.: **clafiment**. 2. Marrit foncionament d'un aparelh que borra.

borratge n.m. Planta annala foarça veluda, mé de grandí flor blavi, frequenta dins li roïnas, que s'emplega en tisana coma diuretic e sudorific (*borrago officinalis*, Família dei borraginaceas). Var.: **borrai**.

borrèia n.f. Dança e ària per dançar à doi temps (Beiriu e Borbonés) ò à tres temps (Auvernha e Lemosin). ◇ (coregr.) *Pas de borrèia*: Marcha que si fa sus tres pas (un à plat, lu autres sus li ponchas ò à miègi-ponchas).

borrelament n.m. (lit.) Tortura, sofrença morala. Sin.: **torment, remordiment, pentiment**.

borrelar vt. (*borrèli*) Tafurar, tormentar.

borrelat, ada adj. (lit.) *Borrelat de remordiment*: Torturat, cruciat de remordiment.

borrelet n.m. 1. Gaina clafida de borra, de matèria elastica, etc., ò benda isolanta per protegir dei còups, tapar una dubertura, etc. 2. Partida salhenta que costeja quauqua ren ò n'en fa lo torn: *Borrelet d'una cartocha*. 3. (fam.) Gonflament adipós dau còrs: *Aver de borrelets à la talha*.

borrelliòsi n.f. Malautia infeccioa transmesa per lu peolhs e li langastas, que provòca d'accès de fèbre successius. Sin.: **fèbre recurrenta**.

borreta n.f. Sobras de seda naturala, que s'obtèn en fiellant la borra.

borric n.m. 1. Borricòt. 2. (pop.) Marrit cavau.

borrica n.f. 1. Ae, sauma. 2. (fam.) Persona nèscia.

borricalha n.f. Lu aes en general.

borricat, ada adj. Entestat.

borricòt n.m. 1. Asenon. 2. (fam.) Nèsci.

borrida n.f. Mena de bolhabaissa, compauada d'alhòli delegat en l'aiga bulhenta embé de sau e de ros d'òu.

borriquet n.m. 1. Asenon. Sin.: **saumin**. 2. (arts grafics) Aparelh per ponçar li pèiras litografiqui.

borrir vi. (*borrissi*) Grelhar.

borrola n.f. Garrolha; fach de si borrolar. Var.: **brolha**.

borrolar vt. 1. Metre en desòrdre. 2. Rendre confús: Borrolar d'ideas, borrolar una transmission. 3. Metre d'animositat (entre doi personas que finisson per plus si parlar). Var.: **brolhar**. ◆ **si borrolar** v.pr. 1. Devenir confús: *Ai la vista que si borrola*. 2. Si garrolhar e plus si parlar. 3. Devenir gris, en parlant dau temps. Var.: **si brolhar**.

borrolat, ada adj. Que parla plus (à quauqu'un) après s'èstre garrolhat.

borrolatge n.m. Accion de borrolar: *Borrolatge dei ondas*. Var.: **broihatge**.

borrolhar vt. Escriure au borrolhon, rapidament.

borrolhon n.m. Brolhon.

borrolhon, a adj. e n. Brolhon. Sin.: **desordenat**.

borrolís n.m. (mar.) Movement balancejaire de cada banda d'una nau à l'entorn dau sieu axe longitudinal, provocat per lo desplaçament lateral de l'erseja. Sin.: **rampelada, bidorsada**.

borron n.m. Grèlh. Sin.: **boton** (1).

borrós, oa adj. Cubèrt de borra. Var.: **borrut**.

borrosclada n.f. Cremadura.

borrosclar vt. Brutlar, cremar.

borrosclat, ada adj. Cremat.

borrut, uda adj. 1. Cubèrt de borra. Var.: **borrós**. 2. *Lach borrut*: Lach coma soarte dei possas de la vaca. ◇ *Vin borrut*: Vin en fin de fermentacion, encara cargat de gas carbonic e pas n'cara clarificat.

borsa n.f. 1. Saqueton per metre d'objèctes pichins, de sòus. Sin.: **poartamoneda**. 2. Pension acordada à un escolan, à un estudiant ò à un cercaire per l'ajudar à contunhar lu sieus estudis. 3. (anat.) Pòcha, dins una articulacion. Sin.: **borsonada**. ◆ pl. Envelopa cutanea dei testicules; lu testicules. Sin.: **escrotom, colhas** (pop.), **colhons** (pop.).

borsa n.f. (m'una majuscula) 1. Edifici, institucion dont es organistat lo mercat dei valors mobiliari; aqueu mercat. 2. *Borsa dau trabalh*: Luèc dont s'acòmpon lu sindicats per li centralisar lu sieus servicis d'informacion e lu sieus cors professionals.

borsada n.f. Contengut d'una borsa.

borsaquin n.m. Borsilhon.

borsejaire, airtiz n. Borsicotier.

borsejar vi. Borsicotar.

borsèla n.f. Intrada dau tor d'una bordiga.

borset n.m. 1. (mar.) Vela trapezoïdala. 2. Pichina borniera dau gilet ò dintre la cintura dei braias, per li metre una moastra.

borseta n.f. Pichina borsa. Sin.: **saqueton**.

borsicotar vi. Jugar en Borsa. Var.: **borsejar**.

borsicotatge n.m. Accion, fach de jugar en Borsa.

borsicotier, a n. Que juèga en Borsa. Var.: **borsejaire**.

borsier, a adj. e n. Qu'es beneficiari d'una borsa d'estudis.

borsier, a adj. Relatiu à la Borsa. ◆ n. Professional qu'opèra en Borsa.

borsilhon n.m. Pichina borsa (1), pichin poartamoneda. Var.: **borsaquin**.

borson n.m. Borseta, borsilhon.

borsonada n.f. Borsa (3).

borsonat, ada adj. Si di d'una persona qu'a la borsa plena. Sin.: **amonetat**.

bòrt n.m. Nom d'una estòfa de lana.

bòrt n.m. Diamant d'usatge industrial.

bortoveu n.m. Bortoveu.

bortolaiga n.f. Bordolaiga.

bortoveu n.m. Ret de pesca en forma de totairòu. Var.: **bortoveu**.

borur(e) n.m. Compauat de bòre e d'un autre còrs simple.

boruracion n.f. (metall.) Procediment de cementacion per lo bòre.

bosar vi. Bufar.

bosavòira n.f. Bufet en forma de tube per atissar lo fuèc.

bosca n.f. Boscatge (3).

boscan, a adj. Que vèn dei boascs. Sin.: **sauvèstre, boscarenc**.

boscar vt. 1. Plantar d'aubres. Sin.: **abosquir, enfustar, embosquir**. 2. Talhar, escairar un aubre, una pèira.

boscarenç, a adj. Que vèn dei boascs. Sin.: **boscan, sauvèstre**.

boscarla n.f. Passeron dau plumatge brun, dau cant agradiu, insectivòre, comun dins lu boissons (15 cm de lòng, Família dei silviidats). Sin.: **passerina**. ◇ *Boscarla brondassiera*: Boscarla ordinària. Sin.: **tèsta negra, cap negre**. ◇ *Boscarla mòra*: Boscarla de la tèsta negra. ◇ *Boscarla quinsoniera*: Boscarla que captura d'insèctes au vòl. ◇ *Boscarla quinsoniera negra*: Becafiga. Sin.: **traucafiga, pelafiga**. ◇ *Boscarla de la colana*: Varietat de boscarla quinsoniera, m'una mena de colana dessenhada au coal. ◇ *Faire la boscarla*: Cercar l'aventura, virar à l'entorn de quauqu'un, faire lu cent pas.

boscassier, a n. Boscatier.

boscatge n.m. 1. Accion de boscar (1) Sin.: **abosquiment, embosquiment**. 2. Accion de boscar (2). 3. Region dont lu prats e lu camps son delimitats per d'auçadas de tèrra mé de baranhas ò d'aubres e dont li abitacions son generalament dispauadi en fèrmas ò e vilatjons. Var.: **bosca**.

boscatier, a adj. Que pertòca lo boasc, la forèst.

boscatier, a n. Persona que travailha dins lu boascs e li seuvas. Var.: **boscassier**.

boscatiera n.f. Bosquiera. Sin.: **lenhier**.

boscla n.f. Bavarèla à ponchs. Sin.: **bavao**.

boscat, ada adj. Boscós. Var.: **boscut**.

boscaton n.m. Bosquet. Var.: **bosquilhon**.

boscós, oa adj. Cubèrt d'aubres. Var.: **boscat, boscut**.

boscut, uda adj. Boscós.

bosés n.m. Bofet.

bosier n.m. Coleoptèr que fa de pichini bolas de bua per noirir li sieu larvas.

bosigaire, airtiz n. (fam.) Persona que bosiga, que degalha. Sin.: **maganhaire, degalhaire**.

bosigar vt. 1. (fam.) Degalhar. Sin.: **maganhar, degalhar**. 2. Faire un trabalh grossierament.

bosigatge n.m. Accion de bosigar. Sin.: **degalhatge**.

bosin n.m. 1. Ensèm dei sons que son produchs per de vibracions, que l'aurelha pòu percèvre: *Lo bosin dei pas dins la grava, lo bosin d'un avion que passa*. Sin.: **bruch**. 2. Ensèm de sons sensa minga armonia: *Li a tròup de bosin aquí*. Sin.: **remon, tarabastèri**. 3. *Faire*

de bosin: En parlant d'un eveniment, aver de grandi consequenças, n'audir parlar totplen. 4. Perturbacion desagradaiva que si vèn metre sobre un senhau e sobre li donadas utili, dins un sistema de tractament de l'informacion, dins un canal de transmission.

bosinar vi. 1. Bisbilhar (4). 2. Faire de bosin. 3. Bruir.

bosniac, a adj. e n. Dei musulmans de Bòsnia.

bosnian, a adj. e n. De Bòsnia-Ercegovina.

boson n.m. Tota particula qu'obedisce à una estatistica de Bose-Einstein (mesons, fotons, etc.).

bosquet n.m. Grope d'aubres ò d'aubrets. Var.: **boscaton**.

bosquiera n.f. Molon de boasc, d'estèlas.

bosquilhon n.m. Boscaton.

bossèrla n.f. Bunha.

bòssola n.f. Aparelh qu'indica lo nòrd magnetic au mejan d'una agulha aimantada que vira. Var.: **bossòla**. Sin.: **caramida**.

bossòla n.f. Bòssola.

bosson, a n.m. Brave enfant, ingenú. Var.: **bossonier**.

bossonear vi. (*bossonèi*) Balandrinar. Var.:

bossonejar. Sin.: **landrejar, tordolear, pacholear**.

bossonejar vi. Bossonear. Sin.: **landrejar, tordolear, pacholear**.

bossonier, a adj. Bosson.

bossoniera n.f. Pichin canal sota d'una rota ò trauc dins lo pavés d'una nau per laisser s'escórrer l'aiga. Var.: **boissoniera**. Sin.: **embornau**.

bostegaire, airtiz adj. e n. Maliciós, tarabustèri. Var.: **bostegon**.

bostegar vt. (*bostegui*) 1. Tarabustar. Var.: **bostigar, bosticar**. Sin.: **picanhar, atissar**. 2. Forgonar: *Bostegar un fuèc*. 3. Farfolhar. ◆ vi. Fornigar.

bostegon, a n. Bostegaire. Sin.: **picanhaire, picanhós, bostigaire, atissós, tissós**.

bóster n.m. (anglés *booster*) 1. (astronaut.) Propulsaire auxiliari destinat à acréisser lo butada d'una fusada, especialament au decolatge. 2. Amplificator destinat à acréisser la potença d'un autoràdio e à melhorar la qualitat dau son fornit. Sin.: **sobramplificator**. 3. Tipe d'escotèr.

bóstia n.f. Boita.

bosticable, a adj. Excitable.

bosticar vt. (*bostiqui*) Bostegar.

bostier n.m. Boitier.

bostifalha n.f. (pop. e pej.) Manjar. Sin.: **manjalha**.

bostifalhar vi. Manjar en brava quantitat ò manjar d'un biais descorós. Sin.: **bofegar, tamponar, manjar à crepa-pança**.

bostigaire, airtiz adj. Bostegon. Sin.: **picanhós, picanhaire, atissós, tissós**.

bostigar vt. Bostegar.

boston n.m. Valsa lenta.

bostonar vi. Balar lo boston.

bostric n.m. Insècte coleoptèr dei elitras rogi e dau corselet velut, que s'ataca au boasc d'un aubres (longuessa 1 cm).

bostriquide n.m. *Bostriquides*: Família de coleoptèrs que lo tipe n'es lo bostric.

bostrofedon n.m. Escripura arcaïca (grèc, etrusc) que si liegia alternativament de seneca à drecha e de drecha à seneca.

bot n.m. Saut, bond.

bot n.m. 1. Extremitat, part finala d'un objècte, especialament d'un objècte lòng: *Lo bot d'una cana*. Sin.: **cap, cima**. 2. Limit, tèrme, fin: *Lo bot dau camin*. 3. Tròç, fragment, morseu. 3. Pichin pan.

bòt n.m. Còup de campana, tindament. ◆ *Sonar lu bòts, sonar à bòts*: Tindar.

bota n.f. Recipient de boasc mé doi fonds plats, especialament per lo vin; lo sieu contengut: *Una bota de vin*. Sin.: **barrica, barriu**.

bòta n.f. Cauçadura auta que pilha lo pen e la camba fins au genolh: *Bòtas de cuer, bòtas de cavalier*. ◆ *Èstre à la bòta de quauqu'un*: Li èstre totalament sotamés. ◆ *Sota la bòta (de)*: Sota la dominacion militària (de).

bòta n.f. 1. Còup donat mé la poncha de l'espada. 2. Atac viu e imprevisit que pòu desconcertar un adversari ò un interlocutor (espada e fig.).

bòta n.f. Pichin fais. Sin.: **paquet, fagòt, manada**.

botabuèlh n.m. Fond de bota.

botada n.f. Mòt d'esperit, prepaus paradoxal.

botafaora n.m. inv. (mar.) Pèça de l'aubre que permete d'arnejar una vela de mai: *Botafaora de fòc*.

botafuèc n.m. 1. (artilharia) Baston que servia à enflamar la carga d'una boca de fuèc. 2. Persona acostumada à provocar de tensions e de garrolhas. Sin.: **cèrcagarrolha, cèrcaronha, chacotaire, garrolhon**.

botaire, airtiz n.m. Au rugbi, jugaire encargat de tirar li penalitats. Var.: **butaire**.

botanés, esa adj. e n. Dau Botan.

botanic, a adj. Relatiu à l'estudi dei vegetals: *Jardin botanic*. ◆ *Planta botanica*: Planta decorativa venduda dins lo sieu estat sauvatge.

botanica n.f. Sciença qu'estúdia lu vegetals.

botanista n. Especialista de la botanica.

botanofil(e) adj. e n. Persona que li agràdon li plantas.

botar vi. Sautar, bondir.

botar vt. (*bòti*) 1. Cauçar de bòtas. 2. Donar un còup de pen à. ◆ vi. Donar un còup de pen au rugbi, per mandar lo balon foara ò per tirar una penalitat.

botar vt. Metre foara, caçar. ◆ **si botar (à)** v.pr. Si metre (à faire quauqua ren): *Si botar au sieu trabalh*.

botareu n.m. Pichina bota.

botarga n.f. Caviar. Var.: **potarga**.

botaria n.f. Luèc dont son fabregadi li botas. Sin.: **barrilaria**.

botaròt n.m. Fonge provedit d'un aneu sus la camba, ma sensa vòlva. Lo capeu cubèrt d'escaumas grisi ò bruneti pòu jónher mai de 20 cm de diamètre. Li lamellas son blanqui ò tenchadi de gris clar. Es foarça manjadís. (*Lepiota procera*) Sin.: **cuu d'ae, brugairòu, padre, capelan, colomela, lepiòta, ombrela, lepiòta enaurada, magdalena**.

bota-sèla n.m. inv. (anc.) Sonaria de trompeta per dire ai cavaliers de metre la sèla ai cavaus.

botat, ada adj. Que poarta de bòtas: *Lo cat botat*.

botelaire, airtz n. Persona que botèla. Sin.: **embotelaire, ligaire**.

botelaira n.f. Màquina per embotelar.

botelar vt. (botèli) Metre en bòtas (la palha, lo fen).

botelat, ada adj. Mes en bòtas.

botelatge n.m. Accion de botelar.

botelha n.f. 1. Recipient de forma variabla, dau coal estrech, de vèire, de plastic, etc., destinat ai liquides, en particulars à-n-aquelu que si bévon; lo sieu contengut. 2. (absol.) Botelha de vin ò d'una altra bevenda alcolisada. 3. Recipient per contenir de gas sota pression. Var.: **botilha**.

botelhada n.f. Contengut d'una botelha. Var.: **botilhada**.

botelhan adj. e n.m. Varietat d'olivier.

botelhana adj. e n.f. Varietat d'oliva.

botelharia n.f. 1. Fabrega de botelhas. 2. Fabricacion, comèrci dei botelhas.

botelhier n.m. Oficier encargat dau vin à la cort d'un rèi, d'un prince, etc. Sin.: **copier**.

botelhon n.m. Pichina botelha. Var.: **botilhon**. ◇ (espec.) Pichina botelha dont si mete lo lach per faire popar un enfant. Sin.: **biberon, tetareu, poparèla**.

botelhòu n.m. Botelhon.

boteta n.f. Pichina bota.

boteu n.m. Salhida que fan lu muscles de la part posteriora de la camba, entre la cavilha e lo plec dau genollh.

botge n.m. (mar.) 1. Enflament à l'embàs de la ròda d'una nau. 2. Compartiment en defoara de la carena d'una nau de guèrra per alunhar lo ponch d'explosion d'una eventuala torpilha.

boticari, ària n.m. Farmacian.

botier, a n. Persona que fa de cauçaduras e de bòtas sus mesura.

botiga n.f. 1. Local dont si tèn un comèrci de detalh. Sin.: **negòci, magasin**. 2. Negòci dont un grand sartre vende sota lo sieu nom d'unu accessòris ò d'articles de confeccion. 3. (anc.) Farmacia.

botigon n.m. Pichina botiga.

botiguejar vi. 1. Faire de cròmphas de botiga en botiga. 2. Alucar li veirinas dei negòcis.

botiguier, a adj. (pej.) De botiga.

botiguier, a n. Persona que tèn una botiga.

botilhon n.m. Botelhon.

botilhon n.m. Pichina bòta.

botigon n.m. Pichina botiga. Sin.: **bancon**.

botilha n.f. Botelha.

botilhada n.f. Botelhada.

botilharia n.f. Botelharia.

botina n.f. Cauçadura montanta serrada sus lo pen.

botinhan adj. e n.m. Varietat d'olivier.

botinhana adj. e n.f. Varietat d'oliva.

botinhar vi. Marcar per l'expression de la cara de despièch, de marrida umor. Sin.: **fonhar, labrejar, faire lo morre**.

botinhós, oa adj. Si di d'una persona que fa lo morre. Sin.: **morre de tòla, de cuu, fonhós, morrut, labrejaire**.

botís n.m. Lo *botís*, ou *brodaria de Marselha*, es obtengut per l'assemblatge de doi estòfas fini per un ponch avant segond un motiu donat en prononçant lu releus.

boton n.m. 1. Grèlh que la sieu dubertura dona una flor. Sin.: **brot, uèlh, borron**. 2. Pichina pustula sus la pèu. Sin.: **varon**. 3. Pichina pèça d'una matèria dura que permete de decorar ò de tenir serrat un vestit. 4. Pèça mobila que sièrve per accionar un mecanisme ò un aparelh electric. 5. Pèça centrala que li son assembladi li pèças que dévon virar à l'entorn d'un axe; pèça centrala traversada per l'aisseu dins la ròda d'un veicule. Sin.: **mojòu**.

botonadura n.f. 1. Accion de botonar; biais de botonar un vestit. 2. Erupcion de botons.

botonar vt. Serrar au mejan de botons. ◇ vi. (bot.) Si curbir de botons. ◇ **si botonar** v.pr. 1. Si serrar au mejan de botons: *Aqueu vestit si botona de costat*. 2. (patol.) Si curbir de botons.

botonaria n.f. Fabrega de botons.

botonier, a n. Persona que fabrega de botons.

botoniera n.f. 1. Fendadura facha à un vestit per li passar un boton. 2. (cir.) Pichina incision; per ext., feridura provocada per una arma blanca. 3. (geogr.) Depression alongada, que l'erosion a dubèrt dins un bombament anticlinal.

botonós, oa adj. Si di d'una persona cubèrta de botons.

botre n.m. (mar.) Pichin velier arabe que la sieu popa es elevada e la sieu proa ponchuda.

bot rimat n.m. Pèça de vèrs compauada sobre de rimas donadi.

botriocéfale(e), a adj. Vèrp vesin de la tènna, que pòu faire fins à 15 m, parasite de l'intestin de l'òme e quaucu mamifèrs, que la sieu larva si mete dintre d'unu peis d'aiga doça (classa dei cestòdes; la cotaminacion si fa en manjant de peis mau cuèchs).

botriocéfalòsi n.f. Malautia parasitària dei budeus de l'òme, causada per lo botriocéfale.

botridi n.m. Mena d'alga vèrda dei luècs aigaiós.

botriomicòsi n.f. Malautia deuguda à l'estafilocòc daurat.

botriopteridas n.f. pl. Família de feuses fossiles dau devonian e dau permian.

botriti n.m. Fonge discomicèt, qu'una espècia produè la *muscardina* sus lo manhan e una altra la *poiridura nòbla* sus la vinha. Var.: **botritis**.

botritis n.m. Botriti.

botsvanés, esa adj. e n. Dau Botsvana.

botulic, a adj. Relatiu au botulisme. – *Bacille botulic*: bacille anerobia que si desvelòpa dins li consèrvas mau esterilisadi. Var.: **botulinic**.

botulinic, a adj. Botulic.

botulisme n.m. Intoxicacion greva causada per la toxina dau bacille botulic e que provòca de paralisisas.

bòu n.m. 1. Animal de l'espècia bovina. 2. Mascle castrat adulte de l'espècia bovina.

bòudre (â) loc. À brèti.

bòussa n.f. Bòxa.

boussaire, airtiz n. Boxaire.

boussar vi. e vt. (*boussi*) Boxar.

bovarisme n.m. Comportament que fa fugir dins lo pantais l'insatisfaccion de la vida.

bovet n.m. Planon de fustier que sièrve à faire de caneladuras e de lenguetas.

bovet n.m. Auceu que seguísse lu bòus per manjar lu insèctes parasites que li córron sus la pèu e lu atísson. Sin.: **goitron gardabòus**.

bovetaire n.m. Màquina per faire la caneladura e la lengüeta de cada costat dei lamas de parquet.

bovetar vt. Boar.

bovide n.m. Bovideu.

bovideu n.m. *Bovideus*: Família de mamifèrs romiaires dei còrnas cavi. Sin.: **bovide**. ■ La Família dei bovideus compren lu bovins, lu caprins, lu ovins e li antilòpas.

bovin, a adj. e n. Relatiu au bòu. – *Espècia bovina*: Ensèm dei animaús naissuts dau taur.

bovin n.m. *Bovins*: Sotafamília de bovideus, que compren lo bòu, lo bison, etc.

bovina n.f. Tot cen que pertòca li corsas de bòu.

bovret n.m. Passeron dei boascs e dei jardins, de la tèsta e dei alas negri, de l'esquina grisa e dau ventre ròse, que si noirísse de frucha e de granas (long. 18 cm, Família dei fringillides). Sin.: **trombetier, sublaire**.

bowling n.m. (mòt anglés) 1. Juèc de quilhas d'origina americana. Sin.: **desquilhador**. 2. Sala dont si juèga au bowling.

bòxa n.f. Espòrt de combat dins lo quau lu doi adversaris si bàton à còups de ponh, mé de gants especials (*bòxa anglesa*) ò à còups de ponh e de pen (*bòxa francesa*). Sin.: **pugilat**. ◇ *Bòxa americana*: Espòrt de combat que repilha la tecnica de la bòxa anglesa, aquela de la francesa e aquela dau karaté, e si practica mé de proteccions dei extremitats (pens e ponhs). Sin.: **full-contact**.

boxaire, airtiz n. Esportiu que practica la bòxa. Sin.: **pugilista**.

boxar vi. (*bòxi*) Practicar la bòxa. ◆ vt. Donar un còup de ponh à.

boxèr n.m. Can de garda, vesion dau dògol alemand.

Bq Simbòle dau Becquerel.

Br Simbòle dau bròme.

brabançon, a adj. e n. Dau Brabant.

brabant n.m. Araire metallic, reversible, foarça expandit denant de la motorisacion de l'agricultura. Sin.: **araire**.

brac n.m. Can d'arrèt dei auelhas pendent e dau pel ras. Var.: **bracon**.

braç n.m. (mar.) Bratz.

braç n.m. 1. Promiera part dau membre superior de l'òme, situat entre l'espatla e lo cobde; lo membre superior en entier. ◇ *À plec, à cima de braç*: Sensa minga altra ajuda que lu braç. ◇ *À braç virat*: En emlegant toti li sieu foarças. ◇ *Lu braç m'en tómbon*: Expression que di una persona espantada. ◇ *Lo braç seculari*: Poder d'un jutge laïc que la sieu accion repressiva completava aquela dei tribunals eclesiastics que per lo biais d'una mena d'ipocrisia refudàvon de castigar corporalament mé l'escampa que non podíon faire escórrer lo sang. ◇ (fig.) *Braç drech*: Collaborator principal. 2. (zool.) Part anteriora dau cavau, de l'espatla fins au genolh. ◆ Tentacule dei cefalopòdes. ◆ Pinça d'un crustaceu. 3. Objècte, part d'un objècte qu'evòca la forma d'un braç. ◇ *Braç de transèpt*: Caduna dei doi partidas, de cada costat de la crosada. ◇ *Braç de lèva*: Distança d'una foarça au sieu ponch d'apòdi, mesurada perpendicularament à la direccion d'aquesta foarça. ◇ *Braç de cadiera, de cadieràs*: Part laterala d'una cadiera, d'un cadieràs, dont si pàuon lu cobdes. Var.: **braçaliera**. Sin.: **acoidador**. 4. (geogr.) Partiment d'un fluví, d'una mar.

braça n.f. 1. Biaís de denedar sus lo ventre en bolegant simetricament e simultaneament lu braç e li cambas per donar l'impulsion. 2. Anciana mesura mesura de longuessa que correspondia à l'escartament dei doi braç. 3. *Braça anglesa*: Unitat de mesura de sièis pens (pauc ò pron 1,83 m) emplegada per indicar la profundor de l'aiga.

braça n.f. (mar.) Bratz.

braçada n.f. 1. Tot cen que si pòu tenir entre lu doi braç. 2. Distança qu'una persona percorre d'un movement de braça. Var.: **braçat**.

braçal n.m. 1. Riban, etc. que si poarta au braç: *Lo braçal de capitani*. 2. (anc.) Partida de l'armadura que curbia lo braç.

braçalet n.m. 1. Aneu ò cadena que si poarta au pols, au braç, à la cavilha. 2. Supoart de moastra, de jòia, que si poarta en braçalet. 3. Pèça de cuer ò d'estòfa que d'unu esportius ò travaillaires poàrtan au pols per lo protegir.

braçalet-moastra n.m. Moastra fixada à-n-un braçalet. Sin.: **moastra-braçalet**.

braçaliera n.f. Braç de cadiera, de cadieràs.

bracamard n.m. Espada corta e larga (s. XIIIe e XIVe). Var.: **bracomard**.

bracament n.m. Accion de bracar, de virar.

braçaire, airtiz n. Persona que fa de bièrra. Sin.: **bierraire**.

braçaire, airtiz n. Persona que deneda en practicant la braça.

bracar vt. 1. Dirigir (una arma, un instrument d'optica) sobre un objectiu. Sin.: **afustar**. 2. Orientar (li ròdas directritz d'un veicule, etc.) dins la direccion vorguda. 3. (pop.) Atacar (una banca, una persona, etc.) sota la menaça d'una arma. Var.: **abracar, afustar**. ◆ vi. Aver un rai de bracatge donat: *Una veitura que braca ben*.

braçaria n.f. 1. Luèc dont si fa la bièrra. 2. Industria de la fabricacion de la bièrra. 3. Establiment dont si sièrve à beure (sobetet de bièrra) e de pasts preparats.

braçat n.m. Braçada. ◇ À *beu braçat*: Embé lu braç per la mitan dau còrs.

bracatge n.m. 1. Accion de bracar (li ròdas d'un veïcule, li partidas orientabli d'una màquina). Sin.: **virament**. ◇ *Angle de bracatge*: Angle que fórmon li ròdas directritz mé l'axe longitudinal d'una veitura, quora son bracadí tant que si pòu. ◇ *Rai de bracatge*: Rai dau ceucle que descrívon li ròdas directritz quora son bracadí tant que si pòu. 2. (fam.) Accion d'atacar (una banca, etc.) sota la menaça d'una arma. Sin.: **afustament**. Var.: **abracatge**.

bracejaire, airtz adj. e n. Persona que bolega lu braç inutilament.

bracejar vi. Bolegar lu braç per ren. Sin.: **faire de fum**.

bracetes n.f. En si donant lo braç: *Lu calinhaires camínon en bracetes*.

bracìola adj. Relatiu à la bièrra, à la braçaria.

bracìort n.m. Cavau dei ginolhs arcats.

braciera n.f. Camia d'estòfa fina que poàrton lu nistons, que si duèrbe de darrier. Sin.: **corsilhon**.

bracomard n.m. Bracamard.

bracon n.m. Braç.

braconar vi. Caçar ò pescar sensa respectar la lèi; si rendre colpable de braconatge.

braconatge n.m. Accion de braconar; Delicte constituït per aquela accion, en pescant ò en caçant sensa permés, en defoara dei periòdes autorisats, dins de luècs defenduts ò mé de material defendut.

braconier, a n. Persona que bracona.

bractea n.f. Pichina fuèlha, diferenciada, à la basa dau pecol de la flor.

bracteal, a adj. Dei bracteas.

bracteòla n.f. Pichona bractea que caduna dei sieu flors es provedida d'un capitule de compauat.

bradiaritmia n.f. Aritmia lenta e irregulara.

bradiartria n.f. Elocucion lenta e monotòna. Sin.: **bradilalia**.

bradicardia n.f. Ritme cardiac lent, que sigue normal ò patologic.

bradicardic, a adj. Relatiu à la bradicardia. ◆ adj. e n. Que sofrisse de bradicardia.

bradicinesia n.f. Alentiment dei movements voluntaris en d'uni formas d'encefaliti.

bradidiastolia n.f. Alongament marcat de la pausa diastolica.

bradiestesia n.f. Lenton dins la percepcion dei sensacions.

bradifagia n.f. Accion de manjar lentament.

bradifasia n.f. Alentiment dau lengatge.

bradifenia n.f. Alentiment dei reaccions psiquiqui.

bradifrasia n.f. Lentessa dins la formulacion dei frasas.

bradilalia n.f. Lentessa dins l'articulacion dei mòts. Sin.: **bradiartria**.

bradilexia n.f. Lenton anormala dau parlar.

bradipe n.m. Mena de mamifèr brasilian (Família dei Edentats), de 50-70 cm de lòng, mé la coa foarça corta,

la tèsta pichina, li onglas lòngui e lo pel abundant. (*bradypus*). Sin.: **pereós**. ◇ *Bradipe tridactile*: Mamifèr (Família dei Edentats) mé d'onglas grandis e robustis que li perméton de si tenir ai brancas. (*Bradypus tridactylus*).

bradipepsia n.f. Lentessa dins li foncions digestivi.

bradipsiquia n.f. Alentiment dei foncions psiquiqui. Var.: **bradipsiquisme**.

bradipsiquisme n.m. Bradipsiquia.

bradiquinesia n.f. Ralentiment dei movements, sensa problema neurologic.

bradiritmia ventriculària n.f. Alentiment dau ritme ventriculari que balha un pols lent permanent.

bradisfigmia n.f. Alentiment dau pols.

bradissime n.m. Movement lent e regulier de soslevament ò d'abaissament dau soal: *Bradissime negatiu, positiu*.

bradissimic, a adj. Dau bradissime, relatiu au bradissime.

bradisunisia n.f. Varietat excepcionala de dissociacion auriculoventriculària totala.

braditelia n.f. Evolucion morfologica lenta.

braditrofia n.f. Alentiment de la nutricion.

braga n.f. (mar.) Cau que sièrve à faire lo torn d'un objècte ò à l'estacar per lo soslevar m'un engenh. Var.: **braquier, braguet, braia**. ◇ (constr.) Braguet dei muradors.

braganeu n.m. Platbòrd.

bragantin n.m. Bregantin.

brageiragués, esa adj. e n. De Brageirac.

braguet n.m. 1. (constr.) Coarda que sièrve ai muradors per faire montar de pèiras, etc. 2. Benda de cuer que tèn lo picon d'una campana. Var.: **braga**.

bragueta n.f. Fenda verticala sus lo davant dei braias.

braia n.f. Braga.

braias n.f. pl. Pèça d'abilhament que va de la talha ai cavilhas e recuèrbe cada camba separadament: *Un pareu de braias*.

braietas n.f. pl. Sota-vestment qu'abilha de la talha au sobran dei cuèssas. Sin.: **eslip, amaga-sèxe**.

braietat, ada adj. Si di d'un fruch quora es esclapat d'aut en bas, e fa pensar à la fenda dei braietas: *Una figa braietada*.

braiolier, a adj. Nèsci.

bralha n.f. Cropiera,

bram n.m. 1. Crit de la fraga dau cèrvi ò dau dam. 2. Crit foart d'una persona, d'un grope de personas.

brama n.f. Forma d'acier que sièrve à la fabricacion dei tòlas.

brama n.f. Peis d'aiga doça dau còrs plat, que pòu faire fins à 80 cm de lòng (Família dei ciprinidats).

bramada n.f. Bram.

bramadís n.m. 1. Crit de l'ae. 2. Crit de l'elefant. 3. Crits d'una fola. Sin.: **cridadissa**. Var.: **bramaria**.

bramadissa n.f. Crit de l'ae.

bramafam n.m. Persona que non manja cada jorn à la sieu fam. Sin.: **fafam**.

bramaire, airtz adj. e n. Que brama. Sin.: **braulhaire**.

braman n.m. Membre de la casta sacerdotala (la casta mai importanta dins l'indoïsme).

bramanic, a adj. Relatiu au bramanisme.

bramanisme n.m. Sistema religiós que, dins l'indoïsme, representa lo corrent ortodòxe directament inspirat dau vedisme e es ligat à una organisacion sociala que repaia sobre un partiment en castas ereditari.

bramar vi. 1. Faire audir un bram. 2. Cridar, en parlant de l'elefant.

bramí n.f. Anciana escriptura d'Índia.

bramina n.f. Frema dau braman.

branca n.f. 1. Ramificacion dau fust d'un aubre ò d'un aubrilhon. Sin.: **ram**. 2. Ramificacion ò division d'un element principal que forma un axe ò un centre. 3. Element mobile d'un objècte articulad: *Branca de belicres*. 4. (mat.) *Foncion de la branca infinida*: Foncion que lu ponchs de la sieu corba relativament à un referencial s'aluènhon indefinidament d'un ponch fixe quora la variabla tende vèrs un nombre donat ò vèrs l'infinít. 5. Division d'un aubre genealogic. 6. Division d'una sciéncia, d'una disciplina, etc. 7. Activitat particuliera, especialitat: *Dins quala branca travalhes?* Sin.: **sector**, **relarg**, **camp**. 8. (mar.) Ret dei malhas pichini, per pescar li sardinas ò li amploas. Sin.: **ret flotadissa**. 9. *Branca d'amploas*: Cauçon fach d'una pasta fulhetada clafida de carn d'amploa.

brancada n.f. Ensèm dei fruchs ò dei flors que son sus una branca; regime (per ex. de bananas).

brancalh n.m. 1. Caduna dei doi brancas d'una veitura ipomobila. 2. Caissa d'una automobila.

brancament n.m. 1. Accion de brancar. 2. Circuit segondari que parte d'una canalizacion principala per anar fins au ponch d'utilisacion. 3. (c.d.f.) Aparelh d'agulhatge que permete de desdoblar una via.

brancar vt. 1. Estacar à una canalizacion, à un circuit electric. 2. (per ext.) Metre en foncion (un aparelh): *Brançar la television*. ♦ **si brancar** v.pr. Captar una emision de ràdio ò de television: *Si brancar sus lo segond canal*.

brancard n.m. 1. Brancat. 2. Civiera. Sin.: **brancat**, **baiard**.

brancardar vt. Transportar (una persona ferida) sus un brancat. Sin.: **baiardar**.

brancardier n.m. Persona que traspoarta li personas feridi sus un brancat. Sin.: **baiardier**, **brancatier**.

brancarut, uda adj. Brancut. Sin.: **ramut**, **ramós**.

brancat n.m. 1. Braç de civiera. Sin.: **brancalh**. 2. Pèça longitudinala d'una veitura à braç. 3. Pèça que prolonga un atelatge. 4. Civiera.

brancat, ada adj. Si di d'una persona que si tèn au corrent de la mòda e la seguisse. Sin.: **engenhât**, **ensenhat**.

brancatge n.m. Ensèm dei brancas d'un aubre. Var.: **brancum**. Sin.: **ramatge**. ♦ pl. Brancas talhadi.

brancolament n.m. Accion de brancolar.

brancolant, a adj. Que brancola.

brancolar vi. Perdre l'equilibri au ponch d'èstre à mand de si picar en tèrra. Sin.: **gancilhar**, **gacilhar**.

brancut, uda adj. Qu'a totplen de brancas. Var.: **brancarut**. Sin.: **ramós**, **ramut**.

brand n.m. Balançament d'una campana.

branda n.f. Alcòl que si fa per destillacion dau vin ò de la raca.

branda n.f. Vegetacion que constitueisse la part bassa dei forèsts de pins (brugas, ginèstas, etc.); terren dont creisse aquesta vegetacion.

branda n.f. Lièch fach de tela en usança dins la marina d'un temps, provedit ò non d'un encastre de fusta. Var.: **brande**. Sin.: **amac**.

branda à bas n.m. Brandebàs.

brandacoa n.m. Enganapastre.

brandada n.f. *Brandada de merluça*: Preparacion de merluça à la provençala, esquiçada mé d'òli d'oliva, d'alh, etc. Var.: **branlada**.

brandament n.m. (mar.) Balançada d'una nau dins lo sens de la sieu longor, de proa à popa. Var.: **bràndol**, **brande**, **branda**.

brandant, a adj. Que branda.

brandar vt. Balotar. Sin.: **bassacar**. ♦ vi. 1. (mar.) Balançar de proa à popa en parlant d'una nau. Sin.: **tabacar**. 2. Bolegar, èstre mau fixat.

brande n.m. 1. Branda, amac. 2. (mar.) Brandament, bràndol.

brandebàs n.m. 1. (mar.) Òrdre de rotlar, de desrotlar lu amacs. 2. (mar.) *Brandebàs de combat*: preparacion au combat d'una nau de guèrra. Sin. (1 e 2): **foarabrande**, **foarabranda**. 3. Granda agitacion, desòrdre avant una accion preparada. Var.: **branda à bas**.

brandeborg n.m. Passamentaria, galon que forma de dessens variats, que si mete à l'entorn dei botonieras ò sièrve de botoniera.

brandeborgés, esa adj. e n. De la region de Brandeborg.

brandi n.m. Farandola.

brandir vt. (*brandissi*) 1. Auçar (una arma) d'un biais menaçant. 2. Agitar (quauqua ren) en l'ària: *Brandir un drapeu*. Var.: **brandolhar**. 3. (fig.) Agitar la menaça de.

bràndol n.m. Movement d'oscillacion d'un bòrd sus l'autre que pilha un veicule, una nau. Sin.: **brandament**, **branda**, **brande**.

brandolar (si) v.pr. Provocar lo plaser sexual per lo biais de l'atissada dei organes genitals. Sin.: **si masturbar**, **si pinholar**.

brandoleta n.f. Atissada dei organes genitals. Sin.: **pinhòla**, **masturbacion**.

brandolhar vt. Brandir (2).

brandon n.m. Tròç (de boasc, etc.) en flamas. Sin.: **tea**, **tesa**.

branlada n.f. Brandada.

branlar vi. Brandar.

branqueta n.f. Pichina branca.

branquia n.f. Cadun dei organes respiratòris de nombrós animaús aquatics qu'absòrbon l'oxigèn contengut dins l'aiga e li remàndon lo gas carbonic. Sin.: **gaunha**.

branquial, ala adj. Relatiu ai branquias.

- branquillon** n.m. Ramificacion ultima d'una branca.
- branquidoma** n.m. Tumor greva dau coal.
- branquiopòde** n.m. (zool.) *Branquiopòdes*: Sotaclasse de crustaceus, que comprèn la nièra d'aiga.
- branquiosaure** n.m. Reptile anfibiu fossile dau permocarbonifèr.
- branquiosauridat** n.m. *Branquiosauridats*: Família d'anfibis estegocefales fossiles dau permocarbonifèr.
- branquiosòme** n.m. Sòrta de cefalocordat que lo sieu tipe n'es l'anfiodx.
- braquet** n.m. 1. Socatge dei gruns redonds, negres, ròses ò blancs, que la sieu quantitat dona la sieu qualitat au vin de Belet. ◇ *Braquet blanc*: Varietat de raïm blanc redond. 2. Rapoart de demultiplicacion entre lo pedalier (ò plateu) e lu pinhons d'una bicicleta. Sin. (2): **rodet, desvelopament**.
- braquial, a** adj. (anat.) Relatiu ai braç.
- braquiacion** n.f. Mòde de desplaçament d'uni moninas que si balànçon de branca en branca au solet mejan dei sieus braç.
- braquicefal(e), a** adj. e n. Qu'a lo crani arredonit, esquasi tant larg que lòng. Contr.: **dolicocefale**.
- braquicefalia** n.f. Forma dau cap dei braquicefales.
- braquicèr** n.m. *Braquicèrs*: (zool.) Sota-òrdre d'insèctes diptèrs dei antenas corti e dei palps dreïçats, que comprèn lu tavans e li moscas.
- braquidactilia** n.f. Mauformacion dei dets e dei arteus anormalament corts.
- braquier** n.m. (mar.) Braga. ◇ (espec.) Dins una sàvega, element que finisse li bandas.
- braquiocefalic, a** adj. Relatiu ai braç e à la tèsta.
- braquilogia** n.f. Eemplec d'una expression elliptica ò eemplec d'una expression mai corta qu'una altra, ma de sens identic: *Pensi venir per Pensi que vendrai*.
- braquimelia** n.f. Mauformacion d'un membre ò d'un segment de membre anormalament corts ò mancants.
- braquionotomia** n.f. Deslogament de l'espata dau prenhon dins d'unu cas de distocia.
- braquiopòde** n.m. *Braquiopòdes*: Embrancament d'animaus marins fixats, de la gruèia bivalva (dorsala e ventrala), foarça nombrós ai èras primària e segondària, que si redue encuèi à quauqui espècias.
- braquior** n.m. (zool.) *Braquiors*: Sota-òrdre de crustaceus decapòdes de l'abdomèn reduch, replegat sota lo cefalotorax.
- bras** n.m. Bratz.
- brasa** n.f. Sobras, ardenti ò amurcidi, de la combustion dau boasc.
- brasable, a** adj. Que pòu èstre brasat.
- brasadura** n.f. Brasura.
- brasaire, airtiz** n. Persona especialista de la brasadura.
- brasar** vt. 1. Faire coaire à fuèc doç, à l'estofada. Var.: **brasejar, brasilhar**. 2. Faire una brasadura (à).
- brasàs** n.m. Brasier grandàs.
- brasatge** n.m. 1. Accion de brasar; lo sieu resultat. Var.: **brasilhatge**. 2. Assemblatge de doi metals au mejan de la brasadura.
- brasca** n.f. Revestiment au dedintre d'un mortier fach d'una matèria refractària.
- brasejada** n.f. Grasilhada.
- brasejar** vt. Brasar. ◆ vi. Brasilhar (2).
- brasier** n.m. 1. Fogau de calor (d'un fuèc, d'un incendi). 2. (fig.) Fogau de passions, d'afrontaments, etc.
- brasiera** n.f. 1. Pinhata de fonda que lo sieu cubiceu pòu reçaupre d'aiga per evitar l'evaporacion pendent la cuècha à fuèc doç. 2. Recipient metallic mé de pichins traucs per assegurar un escaufatge foara.
- brasilhar** vt. Brasar. ◆ vi. (lit.) Lusir.
- brasilhar** vt. Redurre en pòuvera.
- brasilhar** vt. Tenchar mé de brasilhet.
- brasilhatge** n.m. Brasatge.
- brasilhet** n.m. Aubre brasilian que lo sieu boasc dona una tenchura roja; la tenchura extracha d'aqueu boasc.
- brasilian, a** adj. e n. Dau Brasiu. ◆ n.m. Portugués parlat au Brasiu.
- brasin** n.m. Varietat de sàvega, pas granda coma lo traïn. Var.: **brazin**.
- brassa** n.f. Bratz.
- brassac** n.m. Biaça.
- brasura** n.f. 1. Soudadura que s'obten per interposicion d'un aliatge ò d'un metal fusible entre li pèças que si voàlon jónher. 2. Metal ò aliatge eemplegat per una pariera soudadura. Var.: **brasadura**.
- bratz** n.m. Cordatge que sièrve per manobrar una antena. Var.: **braç, braça, bras, brassa**.
- braulhar** vi. Bramar.
- braulhard, a** adj. e n. Bramaire.
- bravache** n.m. e adj. Si di d'un que si vòu far crèire mai coratjós que cen qu'es en realitat. Var.: **bravaire, bravejaire**. Sin.: **bulo, Miqueu l'ardit**.
- bravada** n.f. 1. Moastra à l'excès de bravaria. 2. Accion ò comportament de desfida. Var.: **bravejada**, marjassada, esbrofa.
- bravaire, airtiz** adj. Bravejaire.
- bravament** adv. Mé bravaria; sensa esitacion. Sin.: valentament, valorosament.
- bravar** vt. Afrontar, desfidar sensa paur: *Bravar l'opinion dei autres, bravar la lei*.
- bravaria** n.f. Coratge, valença.
- bravassada** n.f. Bravada.
- bravassar** vi. Bravejar.
- brave, a** adj. e n. Que non crenhe lo perill. Sin.: foart. ◆ adj. Boan, generós, que si tèn tranquille: *Un brave pichon, un brave òme*. ◇ (eemplegat mé condescendença en apostrofa) *Mon brave, brava frema*. ◆ Eemplegat coma interj. (s'acòrda en genre e en nombre) *Brave!* Sin.: **bravo**.
- bravejaire, airtiz** adj. Bravaire, fanfaron.
- bravejada** n.f. Bravada. Sin.: **fanfaronada, provocacion**.
- bravejar** vt. Fanfaronar. Var.: **bravassar**. Sin.: provocar, afrontar.
- braves(s)a** n.f. Fach d'èstre brave. Sin.: **bontat, valor, valença**. Var.: **bravetat**.
- bravetat** n.f. Bravessa.

bravo [ˈbravo] interj. (mòt italian) Brave!
brazin n.m. Brasin.
break n.m. (mòt anglés) [ˈbræk] Brèc (veitura). Sin.: **comerciala**.
break n.m. (mòt anglés) [ˈbræk] (espòrt) Brèc. 3. (jazz) Interrupcion dau juèc de l'orquèstra.
brec n.m. Ròc, pic. Var.: **bric**.
brèc n.m. 1. Automobila que compoarta darrier una poarta que si duèrbe en aut e un sèti replegable ò amovible, per transportar de mèrç. Sin.: familhala. 2. (anc.) Veitura ipomobila mé quatre ròdas, m'un sèti aut sus lo davant, mé de banquetas dispauadi dins lo sens de la longuessa. Var.: **break**.
brèc n.m. (espòrt) 1. Escart entre doi adversaris, doi equipas. ◇ *Faire lo brèc*: Pilhar d'avança, en particulier au tennis, quora un jugaire pilha lo servici de l'autre. 2. (bòxa) Òrdre de l'arbitre per interrompre un còrs-à-còrs. Var.: **break**.
brèç n.m. 1. Lièch d'un enfant pichinet. ◇ (fig.) Luèc de naissença d'una persona, d'un movement, d'una tradicion, etc.: *Lo brèç de la poesia lirica*. 2. Supoart de nau en talhier. Var.: **brès**.
breca n.f. (geol.) Conglomerat d'elements angulós. Sin.: peiregau, rocareda.
breçadís, issa adj. Que brèça. Var.: **breçolaire**.
breçadissa n.f. Fach de breçolar longament.
breçairòla n.f. 1. Cançon per breçolar un enfant. 2. Frema que si logava per breçar.
breçar vt. Embreçar.
breçar vt. Breçolar.
brecàs n.m. Gròs brèc.
brecha n.f. Bèrca. Sin.: **fracha, traucada**.
brècola n.f. Excrement de la cabra ò dau lapin. Var.: **fabrècola**.
breçòla n.f. Brèç leugier suspendut.
breçolada n.f. Accion de breçolar.
breçolaire, airtz adj. Breçadís.
breçolar vt. Balançar d'un biais doç e regulier, en particulier un enfant per lo calmar e l'endurmir. Var.: **breçar**.
breçoliera n.f. Auçabaissa. Sin.: balançadoira.
brecon n.m. Pichin brec.
brecós, oa adj. Bauçós.
brega n.f. 1. Labra. 2. Poatas de la vulva. Sin.(2): **natura, castanha** (pop.).
bregadoira n.f. (anc.) Instrument per rompre lo pen dau cànebe e dau lin.
bregalh n.m. Dilapidacion, prodigalitat. Sin.: **degalhádís, depredacion**.
bregalhament n.m. Bregalhatge.
bregalhar vt. Despensar sensa faire atencion: *Bregalhar lo sieu ben*. Sin.: **degalhar**.
bregalhatge n.m. Fach, accion de bregalhar. Var.: **bregalhament, depredacion**.
bregalhier, a adj. Qu'a tendença à bregalhar. Sin.: **depredator**.
bregament n.m. Accion de bregar; lo sieu resultat.
bregand n.m. Brigand.

bregandatge n.m. Brigandatge.
bregandejar vi. Brigandejar.
breganeu n.m. Platbòrd, contròrle.
bregantin n.m. Mar. Pichon bastiment de la Família dei galèras que naviga me lu rems e li velas, non pontat generalament e provedit de dètz ò quinze bancs de vòga m'un remador cadun. Var.: **bergantin, brigantin, bragantin**. Etim. it. *bregantino*.
bregar vt. (*bregui*) Redurre en brigas, esquiçar en batent ò per pression. Sin.: trissar. 2. Esquiçar, rompre per accident: *L'engranatge li a bregat la man*.
brègma n.m. (anat.) Ponch de joncion dei estructuras ossoi entre lu oàs parietals e lo frontal.
bregmatic, a adj. Dau brègma.
bregon n.m. Bèrgola, bregonela.
bregonela n.f. Bèrgola, bregon.
bren n.m. Fragment de l'envelopa dei cerealas, especialament dau blat quora si fa la farina.
breniada [breni'ada] n.f. Pichina pluèia fina. Var.: **bruniada**. Sin.: **aigueta** (2), **frosquin, garbin**, posca, plovina, fosquin, esposcada, posquina.
breniar vi. defect. [breni'a] (3ª persona: *brenia*) Faire una pichina pluèia fina. Var.: **bruniar**. Sin.: plovinejar, fosquinejar, aigalejar, poscar, esposcar, posquinar.
breniós, oa [breni'us, 'ua] adj. Si di dau temps, quora brenia. Var.: **bruniós**. Sin.: **plovinós, fosquinós**.
brenós adj. De la natura dau bren.
brequet n.m. Pichin brec.
brès n.m. Brèç.
bresca n.f. 1. Juèc de cartas, que demanda de metre ensèm un rèi e una regina. Sin.: **maridatge**. 2. Ensèm dei alveòles dont li abelhas méton lo meu.
brescaire n.m. Persona que trai li brescas de mèu.
brescar vi. Traire lo mèu dei brescas.
bresilh n.m. Bresilhadís.
bresilhadís n.m. Bosin leugier que fan lu aucelons quora cànton. Var.: **bresilhament, bresilh, redoblegar**.
bresilhament n.m. Bresilhadís.
bresilhar vi. Faire audir un cant leugier e doç en parlant dei aucelons. Sin.: **ramajar, redoblegar**.
bresinhear vi. Fosquear, plovinejar (Luceram).
bressalh n.m. Bersalh.
bressan, a adj. De Bressa.
breta n.f. Vaca lachiera.
bretassa n.f. Berdesca, verdesca.
bretassat, ada adj. (arald.) Qu'es crenelat simetricament dei doi costats.
brèti (à) loc. En granda quantitat. Sin.: **à cofas, à bodre, à bòudre, à carretadas**.
breton, a adj. e n. De Bretanha. ◆ n.m. Lengua gaelica parlada en Bretanha.
bretonant, a adj. e n. Que parla breton.
bretonejament n.m. Fach de bretonejar. Var.: **bletoneament**. Sin.: **tartalhada**.
bretonejar vi. Bletonejar. Sin.: **tartalhar**.
bretsèl n.m. Pastissaria alsaciana en forma de vuèch, esposcada de sau e de granas de cumin.

breu, breva adj. D'una durada corta: *Un discors breu*. ◇ *En breu*: En doi mòts, per dire li causas rapidament, per acabar.

breu n.m. Pichin tròç d'estòfa dont si replégon de formulas de preguiera ò de reliquas e, per extension, designa finda lo poartabonur, l'amulet. Sin.: **fetiche**.

breu n.m. 1. Letra dau Papa, pas tant importanta qu'una bolla, e sensa lo sageu pontifical. 2. Poartafortuna que poarta de letras pretendudament magiqui.

breument adv. Rapidament. Var.: **brevament**. Sin.: **leu fach**.

brèva n.f. 1. Vocala ò sillaba que la sieu durada d'emission es corta. Contr.: **lònga**. 2. (television, ràdio) Pichina informacion que vèn d'arribar ò pas gaire importanta. Sin.: **corteta, flash**.

brevament adv. Breument.

brevet n.m. 1. Diplòma ò certificat que l'estat dona après un examèn, à la fin d'unu estudis, qu'atèsta d'aptitudas precisas e dona d'unu drechs: *Brevet de pilot*. ◇ (espec.) Diplòma à la fin dau collègi. ◇ *Brevet d'Estudis Professionals (B.E.P.)*: Brevet qu'atèsta d'una formacion professionala d'obrier ò d'emplegat qualificat. – *Brevet de tecnician*: Brevet que dona lo títol de tecnician ò d'agent tecnic. 2. *Brevet d'invention*: En França, títol donat per l'Institut nacional de la proprietat industriala ò per una prefectura altra que la Prefectura de París, per protegir una invencion e n'en garantir à l'autor l'esplecha exclusiva per una durada de 20 ans. 3. (dr.) *Acte en brevet*: Acte notariat que l'original es donat à l'interessa (per op. à la *minuta*, que lo notari consèrva).

brevetable, a adj. Que pòu èstre brevetat.

brevetat n.f. brevetat.

brevetat, ada adj. 1. Qu'es titulari d'un brevet. 2. Qu'es garantit per un brevet: *Una inencion brevetada*.

brevetar vt. Protegir m'un brevet. Sin.: patentar, diplomar.

breviari n.m. 1. Libre que contèn li preguieras que dévon lièger lu prèires e lu religiós catolics; l'ensèm d'aqueli preguieras. 2. (lit.) Libre que sièrve de referença, de modèle.

brevilha adj. e n. Qu'a lu membres corts. Contr.: **longilha**. Sin.: **rabassut, bassòt**.

brevitat n.f. 1. Corta durada d'una accion. 2. Qualitat d'una vocala breva. Var.: **brevetat**.

bri n.m. (mar.) Bric.

bria n.m. Fromai fermentat de la pasta moala, fach en Bria.

briaga n.f. Embriaga (*Coriaria myrtifolia*).

briard, a adj. e n. De la Bria.

briard n.m. Can d'aver dau pel lòng.

bric n.m. (mar.) Nau à vela mé doi aubres cairats. Var.: **bri**.

bric n.m. Brec.

bric n.m. En Tunisia, binheta salada cuècha que dintre si fa coaire un òu.

brica n.f. 1. Materiau de construccion à basa d'argila, motlat mecanicament e cuèch au forn, en forma de paralepipèdi rectangle: *Brica plena*. Sin.: malon. ◇ *Brica de vèire*: pavat de vèire. 2. produch presentat sota

la forma d'una brica: *Una brica de sabon*. ◇ Recipient en forma de brica, emplegat per lu liquides comestibles: *Una brica de lach*.

bricar vt. 1. Netejar lo poant d'una nau. 2. (per ext.) Netejar atentivament. Sin.: **asticar**, faire lusir, escurar.

bricar vt. Briquetar.

bricatge n.m. 1. Accion de netejar lo poant d'una nau. 2. (per ext.) Accion de netejar atentivament.

bricatge n.m. Briquetatge.

bricòcola n.f. Pichin brec.

bricòla n.f. 1. Pichina caua sensa importança. 2. Bretèla d'arma de fuèc. 3. Bretèla per portar un fais. 4. Anciana màquina de guèrra dau Temps Mejan. (etim. it. *briccola* dau germ. *brechen*).

bricoleire, airtz n. Persona que bricòla.

bricolar vi. Faire de la sieu man de pichini reparacions, installacions, etc.: *Totplen de gents bricòlon à maion lo dimènegue*. ◆ vt. Reparar, montar, metre en plaça rapidament e sensa gaire d'atencion: *Bricolar un motor*.

bricolatge n.m. 1. Accion de bricolar. 2. Reparacion provisòria. 3. Travalh mau fach, tròup rapidament.

brida n.f. 1. Element d'arnesc que si plaça sus la tèsta dau cavau e comprèn la *montadura*, lo *mòrs* e li *retnas*. ◇ *Revirar brida*: Cambiar radicalament de direccion. ◇ *À tota brida*: Foaça rapidament. Var.: **brila**. 2. (cord.) Seguida de ponchs de cadeneta per tenir ensèm li parts d'una brodaria ò formar una botoniera. 3. (patol.) Benda de teissut conjontiu que religa anormalament doi organes. 4. (tecn.) Ligam metallic en forma de colar per consolidar ò unir doi pèças.

bridar nm. 1. Passar la brida (à un cavau, un ae, etc. ◇ (fig.) Contèner, frenar: *Bridar l'imaginacion*. 2. Limitar la potença (d'un motor, d'una màquina). 3. (mar.) Recampar d'unu cordatges m'una coarda (lo tèrme just de mar. es *estrangolar*, m'un cordatge que si soana *feridur*). 4. Fixar (doi objèctes ò de mai) m'una brida metallica.

bridat, ada adj. 1. M'ai parpèlas estiradi lateralament, en parlant de l'uèlh. Sin.: **oblic**. 2. Qu'a la sieu potença limitada, en parlant d'un motor.

bridge n.m. Juèc de cartas que si juèga mé 52 cartas, entre doi equipas de doi jugaires: *Jugar au bridge, faire un bridge*.

bridier, a n. Persona que fabrega de bridas. Var.: **brilier**.

bridjaire, airtz n. Persona que juèga au bridge.

bridjar vi. Jugar au bridge.

bridolar vt. Jónher lu ralhs m'una bridòla. Var.: **abridolar**.

bridòla n.f. Pèça metallica traucada per li fixar lu bolons que la mantènon en plaça (au jorn d'encuèi li bridòlas son sobretot remplaçadi per de soudaduras termiqui). Sin.: **faissòla**.

bridon n.m. Brida leugiera. Var.: **brilon**.

briga n.f. 1. Pichin fragment que tomba dau pan ò d'una pastissaria quora si talha ò si rompe. 2. Pichina part de quauqua ren, d'un discors, etc. 3. Lo gaire que rèsta: *Li brigas d'una fortuna*.

brigada n.f. 1. Unitat militarà, à predominança de carris ò d'infantaria: *Brigada blindada*. – *Brigada de gendarmaria*: L'unitat mai pichina d'aquela arma. 2. (dr.) Còrs de polícia especialisat dins un camp particulier: *Brigada de repression dau banditisme*. 3. Chorma d'obriars, d'emplegats que travàlhon ensèms sota lu òrdres d'un cap. Sin.: **còla**.

brigadier n.m. 1. General de brigada. – (anc.) Militari qu'avia un grade equivalent au caporal. 2. Cap d'una brigada de gendarmaria. 3. Baston per picar lu tres còups au teatre.

brigaire, airtz adj. e n. Intrigant. Sin.: *intrigaire, entrigaire, maganhós*.

brighalhadís n.m. Desbrighalhament.

brighalhar vt. Desbrighar.

brighand n.m. 1. Persona malonèsta, sensa escrupules. 2. Persona que rauba m'una arma. Sin.: **ladre, bandit, raubaire**, lairon, rapinaire. Var.: **bregand**.

brighandatge n.m. Raubarici armat comés generalament per de bandas organisadi. Sin.: **rapina**. Var.: **bregandatge**.

brighandejar vi. Faire de brighandatge. Var.: **bregandejar**. Sin.: **rapinar**.

brighandina n.f. Pichina còta de malha (dau s. XIII^a au s. XVI^a).

brighantin n.m. (mar.) Nau à vela rapida, mé doi aubres, analògue au bric ma plus pichin. Var.: **bregantin**.

brighantina n.f. (mar.) Vela trapezoïdala envergada sus la còrna de mejana. Sin.: **goleta d'artimon**.

brighar vt. Voler obtenir absolutament: *Brighar una plaça*.

brigoleta n.f. Bric goleta. Var.: **brighantin goleta**.

brigon n.m. Bichina briga. Var.: **brigueta**.

brighonejar vt. (*brighoneï*) Redurre en brigas. Var.: **brighonejar**. Sin.: **desbrighar, trissar, frominar, fresumar** (Luceram). ♦ n.m. Fach de brighonejar.

brighonejar vt. Brighonejar.

brigueta n.f. Pichina briga. Var.: **brigon**.

brila n.f. Brida.

brilant, a adj. e n. Brillant.

brilantament adv. Brillantament.

brilantar vt. Brillantar.

brilantat n.m. Brillantat.

brilantatge n.m. Brillantatge.

brilantina n.f. Brillantina.

brilantinar vt. Brillantinar.

brilar vi. Brillhar.

brilant, a adj. Que brilha. Var.: **brilant**.

brilant n.m. 1. Qualitat de cen que brilha. 2. Diamant arredonit talhat mé 57 ò 57 facetas per èstre montat. Var.: **brilant**.

brilhantaire n.m. Produch que s'ajonhe à un banh de revestiment electrolitic per brillantar una susfàcia metallica.

brilhantament adv. D'un biais brillant.

brilhanter n.m. 1. Talhar li facetas mai pichini (d'una pèira, en particulier d'un diamant). 2. Donar un aspècte brillant à: *Brilhanter una pèça metallica*. 3. Decorar

d'ornaments brillants: *Brilhanter un vestit mé de palhetas*. Var.: **brilhanter**.

brilhanter n.m. Estòfa de coton imprimida mé de motius brillants. Var.: **brilhanter**.

brilhanteratge n.m. Accion de brillhanter; lo sieu resultat. Var.: **brilhanteratge**.

brilhanterina n.f. Preparacion perfumada per donar de brillant ai bèrris. Var.: **brilhanterina**.

brilhanterinar vt. Metre de brillhanterina sobre (lu bèrris). Var.: **brilhanterinar**.

brilhar vi. 1. Emetre ò remandar un lume viu; èstre luminós: *L'aiga de la mar brilha au soleu*. ◊ (fig.) *Faire brilhar quauqua ren*: Presentar quauqua ren coma un avantatge, per sedurre ò impressionar. 2. (fig.) Si faire remarcar per una qualitat particuliera: *Brilhar per la sieu intelligença*.

brillier, a n. Bridier.

brilon n.m. Bridon. Var.: **brilon** (Lantosca).

brima n.f. Solidificacion dei vapors d'aiga per temps clar.

brimada n.f. Mesura vexatòria e inutila, que vèn de quauqu'un que vòu mostrar la sieu autoritat, lo sieu poder.

brimar vt. Sotametre à de brimadas. ◊ *Si sentir brimar*: Provar un sentiment d'injustiça, de frustracion.

brime n.m. (mar.) Cordatge de fibra vegetala. Sin.: **liban**.

brimós, oa adj. Cubèrt de brima.

brin n.m. 1. Brot. 2. Fieu torsut mé d'autres per formar un cable ò una coarda.

brindar vi. Faire un brinde.

brinde n.m. Pichina charradissa que convida à beure un còup en onor de quauqu'un, d'un succès, etc.: *Brinde à vos!, faire un brinde*.

brinholenc, a adj. e n. De Brinhòlas (Var).

brìoça n.f. Pastissaria leugiera facha de farina, de levadura, de burre e d'òus.

brìofit n.m. *Briofits*: Embrancament de vegetals terrèstres ò d'aiga doça sensa raïç ni vaisseus, ma generalament provists de fuèlhas e que lo sieu esporofit es mai reduch que lo protalle, que comprèn li mofas e li epaticas.

brìola n.f. Gonfladura, floronc.

brìologia n.f. (bot.) Estudi dei mofas.

brìologic, a adj. Relatiu à la brìologia.

brìològue, òga n. Especialista de brìologia.

brìolon n.m. Brilon, à Lentosca.

brìonha n.f. Planta rampeanta dei flors verdastri, comuna dins li baranhas, que la sieu raïç es toxica (Família dei cucurbitaceas).

brìós, oa adj. Qu'a de vèrva.

brìozoari n.m. *Briozoaris*: Ancian embrancament format per doi gropes d'animaus aquatics sensa parentat, lu ectopòctes e lu camptozoaris.

brìquet n.m. 1. Aparelh que siève à produrre de fuèc: *Briquet de gas*. 2. *Sabre briquet*: Sabre cort que s'emplegava dins l'infantaria (s. XVII^a e s. XVIII^a).

briquet n.m. Can corrent de pichina talha e dau pel lòng.

briqueta n.f. 1. Pichina brica. 2. Brica de torba ò de brigas de carbon, que sièrve de combustible.

briquetar vt. 1. Pavar, garnir de bricas. 2. Curbir de briquetatge. Var.: **bricar**.

briquetatge n.m. 1. Accion de briquetar; lo lo sieu resultat. 2. Construccion de bricas. 3. (constr.) Revestiment que li si dona l'aparença de la brica. Var.: **bricatge**.

brisa n.f. Vent leugier. Sin.: **aura**, **ventolet**.

brisadís n.m. Ensèm dei brisaduras dei fuèlhas de tabac.

brisadura n.f. 1. Fendedura dins un objècte. Sin.: **esclapadura**. 2. Fragment. Sin.: **briga**. 2. (arald.) Modificacion portada ai armas d'una familha per destriar una branca d'aquela principalà ò legitima.

brisaire, airitz n. 1. (lit.) Persona que brisa quauqua ren. Sin.: **esclapador**. 2. *Brisaire de cauma*: Persona que trabalha quora lu autres fan la cauma.

brisament n.m. Accion de brisar ò de si brisar.

brisar vt. 1. Rompre, esbrigar. 2. Anientar: *Brisar una carriera*. ♦ **si brisar** v.pr. 1. Si rompre. 2. Si partir en urtant un obstacle, en parlant de la mar.

brisca n.f. 1. Juèc de cartas, que si juèga mé doi juècs de 32 cartas, dins lo quau la cobla formada mé la Regina de pica e lo varlet de caire si soana *brisca*. 2. (arg. mil.) Cabrilhon.

briscard n.m. Sordat que s'es tornat engatjar. ◊ *Vièlh briscard*: Òme d'experiènça.

brissauda n.f. Lesca de pan oncha d'òli novèu e brostolida.

bristol n.m. 1. Carton pauc ò pron espès, foartament satinat, de qualitat sobrana. 2. (anc.) Carta de visita.

britanic, a adj. e n. De Grand-Bretanha.

britonic, a adj. Que si rapoarta ai pòbles que vivíon en grand-Bretanha entre lo premier millenari e lo s. I avant J.-C. ♦ n.m. Branca de la lenga celtica que comprèn lo breton e lo galés.

brivent n.m. Rapide.

brivent, a adj. Escorrent, rapide, abrivat. Sin.: **impetuós**.

brivement adv. Impetuosament.

brivista adj. e n. De Briva.

broa n.f. Brua.

bròc n.m. Recipient aut, dau coal estrech, m'un bèce provist d'una manelha laterala, per transportar lu liquides. Sin.: **dolhon**.

bròca n.f. 1. Branca de figuiera. 2. Brot, brotelha (d'un aubre). 3. Persona (esportiu, etc.) ò animau (cavau de corsa, etc.) pas gaire capable. Sin.: **boan à ren**, **boan per ren**, **cabra**, **masetà**. 4. Joieu provist d'una esplinga per tenir sus un vestit. Sin.: **espilla**, **espilleta**. 5. (cir.) Instrument per mantenir lu oàs rots. 6. Cavilha de boasc per tapar un trauc fach m'una veruna; cavilha de bota. Var.: **broqueta**. 7. (electr.) Part mascla d'un cuu de lampa, etc. Sin.: **pluga**. 8. Autís per calibrar un trauc cilindric ò per faire de caneladuras. Sin.: ast. 9. Agulha per faire de malhas. Var. (4, 5, 6, 7, 8, 9): **bròcha**.

brocadura n.f. 1. Libre, pichin obratge brocat: *Una brocadura de conjugason niçarda*. Sin.: **brossadura**. 2. Trabalh dau brocaire. 3. Dessenh brocat sus una estòfa.

brocaira n.f. Màquina per brocar lu libres.

brocaire, airitz n. Persona que bròca lu libres.

brocar vt. (*bròqui*) 1. Plegar, assemblar, cordurar e curbir, en parlant dei fuèlhs d'un libre. 2. Teissir (una estòfa) de fieus d'aur, de seda, etc., per far aparéisser de dessenh en releu sus un fond unit. 3. Usinar, calibrar au mejan d'una bròca. Sin.: enastar. 4. Faire de malhas.

brocat, ada adj. Qu'a subit un brocatge.

brocat n.m. Estòfa teissida per brocatge.

brocatge n.m. 1. Accion de brocar lu libres; lu sieus resultats. 2. Procediment de teissadura que fa aparéisser sus un teissut de fond d'unu motius decoratiu. 3. Emplec d'una fresa rectilinha, la *bròca*, per usinar ò calibrar de traucs dins un metal. Sin. (3): enastatge Var.: **brochatge**.

bròcha n.f. Bròca (4, 5, 6, 7, 8).

brochar vt. (*bròchi*) Brocar.

brochatge n.m. Brocatge.

bròcoli n.m. Caulet-flor vèrd originari d'Itàlia dau sud. Sin.: brosta.

brocòt n.m. Pichin claveu de la tèsta plata.

brodador, airitz adj. e n. Brodaire.

brodaire, airitz n. Persona que trabalha dins la brodaria ò que n'en fa per lo plaser. Var.: **brodador**.

brodar vt. (*bròdi*) Decorar (una estòfa) mé de dessenh en releu fachs m'una agulha ò una màquina.

brodaria n.f. 1. Art d'executar m'una agulha ò una màquina de motius d'ornament (dessenh, letras, etc.) sus una estòfa que sièrve de supoart. 2. (mus.) Nòta qu'òrna una música. 3. Partèrra (de flors, etc.) que dessenha d'arabescas. Var.: brodadura.

brodat, ada adj. 1. Ornat de brodarias: *Una estòfa brodada*. 2. Fach en brodaria: *Un nom brodat sus lo faudiu*.

bròdo n.m. Aiga bruta.

broalha n.f. Garrolha; fach de si brolhar. Var.: **borrola**. Sin.: **malamanha**, **chapostr**.

brolhar vt. 1. Metre en desòrdre. 2. Rendre confús: Borrolar d'ideas, borrolar una transmission. Sin. (1 e 2): trebolar, tresvirar. 3. Metre d'animositat (entre doi personas que finisson per plus si parlar). Var.: **brolhar**, borrolar, enchapostrar, levar la paraula. ♦ **si brolhar** v.pr. 1. Devenir confús: *Ai la vista que si broalha*. Sin.: **s'enfosquir**, **si trebolar**. 2. Si garrolhar e plus si parlar. 3. Devenir gris, en parlant dau temps. Var.: **si borrolar**. Sin. (2): **si levar la paraula**.

brolhar vt. Mesclar (per ex. d'òus). Var.: **borrar**.

brolharia n.f. Broalha. Sin.: **borrola**.

brolhat, ada adj. Mesclat (en parlant dei òus, per exemple). Var.: **borrat**. Sin.: borrolat, en garrolha.

brolhat, ada adj. Que parla plus (à quauqu'un) après s'èstre garrolhat.

brolhatge n.m. Accion de borrolar: *Borrolatge dei ondas*. Var.: **borrolhatge**. Sin.: interferència, interferença.

brolhon, a adj. e n. 1. Que fa li cauas sensa òrdre, sensa aplicacion. 2. Qu'es fach sensa òrdre, sensa aplicacion. Var.: **borrolhon**. Sin.: **desordenat**. ♦ n.m. Redaccion provisòria, destinada à èstre messa au pròpre mai tardi.

bromacetic, a adj. Natura de l'acide $\text{BrCH}_2\text{CO}_2\text{H}$ obtengut per l'accion dau bròm sus l'acide acetic.

bromacetofenona n.f. Describat bromat de l'acetofenona, solide corrosiu que fonde a 50°C .

bromacetona n.f. Còrs que resulta de l'accion dau bròm sus l'acetona.

bromatologia n.f. Sciènça dei aliments.

bromatologic, a adj. Relatiu a la bromatologia.

bromatològue n.m. Especialista en bromatologia.

bromatometria n.f. Branca de la volumetria que fa usança de metòdes d'anàlisi que lo sieu reactiu valorant es una solucion de bromat de potassi.

bromatometric, a adj. Relatiu a la bromatometria.

bròm(e) n.m. Non-metal liquide roge escur analògue au clòre, que bulhe vèrs 60°C e dona de vapors rogi e sufocanti; element (Br) de n° atomic 35 e de massa atomica 79,90.

broma n.f. Vèrp dei bateus.

bromat n.m. Sau de l'acide bromic.

bromat, ada adj. Que contèn de bròm.

bromeg [bru'metʃ] n.m. Esca, amòrsa, que si manda forra-borra per atraire lo peis.

bromejar vi. Atraire lo peis mé de bromeg.

bromeliacea n.f. *Bromeliaceas*: Família de plantas monocotiledonei dei país tropicals, sovent epifiti, coma l'ananàs.

bromest n.m. Raïm blanc alongat.

bromic, a adj. *Acide bromic*: Acide oxigenat de bròm (HBrO_3), pas gaire estable, conoissut solament en solucion.

bromidas n.f. pl. Auvaris cutaneus dau bromisme que si manifeston majament en prudiments e en eritemas.

bromidrat n.m. Sau organica de l'acide bromidric.

bromidric, a adj. Natura de l'acide HBr que resulta de la combinason dau bròm embé l'idrogène. Var.: brominidric.

bromidròsi n.f. Endec marcat per la secrecion pauc ò pron abondo de sudors pudenti.

brominidric, a adj. *Acide brominidric*: Acide que si forma en combinant de bròm e d'idrogène (HBr).

bromisme n.m. Intoxicacion provocada per lo bròm e lu sieus compausats, especialament lo bromure de potassi.

bromocriptina n.f. Mediator neuroquimic, emplegat dins lo tractament de la maulautia de Parkinson.

bromodermia n.f. Lesions de la pèu provocadi per lo bròm e lu sieus compausats.

bromofenòl n.m. Describat bromat dau fenòl.

bromofòrme n.m. Liquide (CHBr_3) mé de proprietats antiespasmòdiqui que la sieu odor remanda à-n-aquela dau clorofòrme.

bromonaftalèn(e) n.m. Describat bromat de substitucion dau naftalène.

bromopicrina n.f. Liquide explosiu e lacrimogène.

bromotoluèn(e) n.m. Describat bromat dau toluène.

bromur(e) n.m. 1. Combinason de bròm m'un còrs simple. 2. papier fotografic au bromure d'argent; espròva de fotogravadura ò de fotocomicion sus aqueu papier.

bromuracion n.f. Accion de bromurar.

bromurar vt. Addicionar d'un bromure.

bromurat, ada adj. Que contèn de bromure.

brona n.f. Auceu silviidat taquetat (*locustella naevia*). Var.: **bruna**. Sin.: **esquilheta**.

broncar vi. (*bronqui*) 1. Manifestar lo sieu desacòrdi, la sieu marrida umor, per de paraulas ò de gèstes. 2. Faire un faus pas, en parlant d'un cavau. Sin.(2): bricar.

bronchonada n.f. Fach de bronchonar.

bronchonar vi. Renar, ronhar.

broncografia n.f. Estudi radiografic dei bronquis.

broncopia n.f. Malautia dei bronquis.

broncopia n.f. Nom d'una inflamacion dei bronquiòlas e dei alveòles paumonaris. Var.: **broncopia**.

broncopicòsi n.f. Inflamacion dei bronquis provocada per de fonges.

broncopulmonar(i), a (-ària) adj. Relatiu ai bronquis e ai paumons.

broncopia n.f. Autre nom de la broncopneumonia.

broncopia n.f. Expectacion abondanta d'escupènas, dins una bronquiti cronica.

broncòpi n.m. Endoscòpi per practicar una broncopia.

broncopia n.f. Exploracion visuala de la traquea e dei bronquis au mejan d'un broncosòpi.

bronda n.f. Branca m'au sieu fulhatge. Sin.: **fulham**.

bronda n.f. Plancton.

brondalha n.f. Ensèm dau fulhatge.

brondassiera adj. f. *Boscarla brondassiera*: Boscarla ordinària.

brondilha n.f. Pichina bronda.

brondilhada n.f. Molon de brondilhas. Sin.: **brondilhada**.

brondoniera n.f. Bondoniera.

bronquectasia n.f. (med.) Dilatacion dei bronquis. Var.: **bronquiectasia**.

bronqui n.m. Conduch que vèn après la traquea e permete à l'ària d'anar ai paumons.

bronquial, a adj. Dei bronquis. Var.: **bronquiau**.

bronquiectasia n.f. (med.) Bronquiectasia.

bronquioalveoliti n.f. Inflamacion à l'encòup dei ramificacions bronquiali terminali e dei alveòles adjacents.

bronquiòla n.f. Ramificacion terminala dei bronquis.

bronquioliti n.f. Inflamacion dei bronquiòlas.

bronquiti n.f. Inflamacion dei bronquis.

bronquitic, a adj. e n. Que sofrisse de bronquiti.

brontitós, oa adj. Subjècte à la bronquiti.

brontosaure n.m. Reptile fossile erbivòre de talha gigantesca (20 m de lòng), dau grope dei dinosaurians.

bronza n.f. Fach d'aver beugut troup d'alcòl. Var.: **bronzeta**. Sin.: **choca, ganarra, embriagues(s)a, embriagada, peleta**.

bronzaire, airtz n. Obrier especialista dau bronzage sus lu metals e lo boasc.

bronzament n.m. Bronzatge.

bronzant, a adj. Si di d'un produch qu'accelèra lo bronzatge.

bronzar vt. 1. Brunir (la pèu). 2. Donar l'aspècte dau bronze à (un metal, per exemple). Var.: **bronzelhar**. ♦ vi. Devenir brun de pèu: *Bronza rapidament*.

bronzat, ada adj. e n. Qu'a la pèu bruna, per accion dau soleu.

bronzatge n.m. Accion, fach de bronzar; lo sieu resultat. Var.: **bronzament, bronzidura**.

bronze n.m. Aliatge d'aram e d'estanh, m'una foarta proporcion d'aram. ◇ *Atge dau bronze*: Periòde preïstoric qu'a vist s'expandir la metallurgia dau bronze (tèrç millenari), avant l'atge dau fèrre. 2. Objècte d'art en bronze.

bronzelhar vt. Bronzar.

bronzeta n.f. 1. Bronza. 2. Fach de si faire bronzar.

bronzier, a n. Persona que fonde e cisèla lu bronzes.

bronziment n.m. Bronzatge.

bronzinaira n.f. Regina dei abelhas que dona unicament d'òus non fecondats.

bronzinament n.m. 1. Bosin sord e continú. 2. Bosin que fan lu insèctes en batent dei alas. 3. Sensacion d'un son bas que non a d'origina dins un bosin exterior. Sin.: **zonzon, bruiment**.

bronzinar vi. v.i. Faire lo bosin d'un eissam d'abelhas, de vèspas ò d'un fum d'insèctes volants. Sin.: **bruir**.

bronzinejar v.i. Bronzinar leugierament.

bronzinós, oa adj. Bronzissent.

bronzir vi. (*bronzissi*) Faire audir un bosin sord e continú. Sin.: **zonzonar**.

bronzissent, a adj. Que bronzina. Var.: **bronzinós**.

broqueta n.f. 1. Pichina cavilha de boasc per tapar un trauc, espec. per una bota. Var.: **bròca**. 2. Bròc.

broquilhada n.f. Brondilhada.

bros n.m. Preparacion à basa de retalhs de fromai mesclats. Var.: **brossa, brossin**.

brossa n.f. 1. Vegetacion de la sason cauda dei regions tropicali, facha essencialament d'aubrilhons. Sin.: **bartassanha**. 2. Encontrada sauvatja cubèrta de pariera vegetacion, sovent à l'escart de tota civilisacion.

brossa n.f. Bros.

bròssa n.f. 1. Aisina m'una montadura de boasc, de matèria plastica, etc., mé de pels, de filaments pauc ò pron durs, que s'emplega per netejar, fretar, gratar, etc.: *Bròssa dei dents* (ò *fretadents*), *bròssa dei vestits*. ◇ *Bèrris en bròssa*: Bèrris talhats corts e drechs. 2. Pinceu d'artista pintre, plat e larg, m'ai pels toi de la mema longuessa. – Pinceu de pintre en bastiment, redon e larg, en fibras pusleu gròssi e de la mema longuessa. 3. Flòta de pels à la façà intèrna dei tarse posteriori dei abelhas e que sièrve à rabalhar lo pollen.

brossalha n.f. Bartàs, rómega. Sin.: **barta, broís, entoasc**.

brossalhós, oa adj. Bartassós, romegós, enveleguit.

brossar vt. (*bròssi*) 1. Fretar m'una bròssa per netejar, faire lusir, levar lu pels, etc. Sin.: **escobetar, espoussar**. 2. Pintar m'una bròssa. ♦ **se brossar** v.pr. 1. Si fretar lu vestits m'una bròssa. 2. (fam.) Èstre constrench de si passar de quauqua ren qu'ères segur d'obtenir: *Esperaves una promocion, ma ti poades brossar*.

brossard, a n. Persona que viu dins la brossa, que n'a l'experiença. Sin.: **bartassier**.

brossaria n.f. Fabricacion, comèrci de bròssas e d'aisinas de la mema mena.

brossatge n.m. Accion de brossar; lo sieu resultat. Sin.: **espoussatge**.

brossier, a n. Persona que fa ò vende de bròssas.

brossiera n.f. Bóstia per lo bro.

brossin n.m. Bros.

brossura n.f. Brocadura (1).

brost n.m. Brot.

brosta n.f. Bròcoli.

brostaire, airtz adj. Que brosta. Var.: **brotaire**. ♦ n.m. Vedeu qu'a brostat d'èrba.

brostar vt. Manjar sus plaça l'èrba ò lu rams noveus dei aubres, en parlant dei bèstias. ♦ vi. Aver un foncionament irregulier, en parlant d'un motor. Var.: **brotar**.

brostatge n.m. Fach, accion de brostar (doi sens). Var.: **brostejament**.

brostejament n.m. Brostatge.

brostilha n.f. Pichin brost. Var.: **brotilha**.

brostilhar vt. Brostar de bois.

brostolir vt. (de l'italian *abbrustolire*) Faire rostir.

brot n.m. Pel d'èrba, ram noueu d'un aubre. Sin.: **grèlh, borron**.

brotada n.f. Flòta de rams ò regrèlhs que nàisson d'un meme fust.

brotaire, airtz adj. e n.m. Brostaire.

brotar vt. Brostar. Sin.: **pàisser**.

brotelha n.f. Brotilha.

brotilha n.f. 1. Pichin brot. Var.: **brostilha, brotelha**. Sin.: **brondilha**. 2. Pichina caua sensa importança. Sin.: **parpèla d'agaça**.

brotonar vi. (bot.) Se curbir de botons. Sin.: **borronar, grelhar**.

brownian, a adj. *Movement brownian*: Movement incessant de particulas microscopiqui en suspension dins un liquide ò un gas, en rason de l'agitacion termica dei moleculas dau fluide.

browning n.m. Pistolet automatic de 7,65 mm.

brua n.f. Limit (d'un terren de juèc, d'un boasc, etc.). Var.: **broa**. Sin.: **òrle**.

bruar vi. Picotar, en parlant dei uèlhs, de la boca. ♦ *Faire bruar quauqu'un*: Li faire pagar car quauqua ren.

bruc n.m. 1. Planta dei flors violeti ò ròsi que creisse sus lu soals siliciós, dont forma de landas d'un aspècte caracteristic (Familha dei ericaceas; *gentes erica et calluna*). 2. Var.: **bruga**.

brucar vi. Faire un pas faus, en parlant d'un cavau.

brucella n.f. Bacille cort, agent dei brucellòsis (nom generic).

brucellòsi n.f. Grope de malautias comuni à l'òme (*fèbre de Malta*) e ai bèstias (romiaires, equidats e porcins), que son causadi per una brucella e son comunicadi à l'òme per contagion animala dirècta ò per la via digestiva, per la consomacion de lach ò de fromai cruds.

bruch n.f. Bosin.

bruchaire, airtiz n. Au cinéma, etc., persona que s'entrèva dau brutatge.

brucina n.f. Alcaloïde toxica extrach de la notz vomica.

bruelh n.m. Boquet d'aubres.

bruga n.f. Bruc.

brugairòu n.m. Botaròt. Sin.: **cuu d'ae, padre, capelan, colomela, lepiòta, ombrela, lepiòta enaurada, magdalena.**

brugalièra nf. Luèc cubèrt de bruga. Sin.: bruguiera.

bruguiera n.f. Brugaliera.

bruiment n.m.(lit.) Bosin feble e confús: *Lo bruiment dei brancas, dei fuèlhas.* Sin.: bosinament, bronzinament.

bruir vi. (*bruissi*) (lit.) Faire audir un pichin bosin, un son confús: *Lu aubres bruïsson sota lo vent.* Sin.: bosinar, bronzinar, brusejar.

bruissent, a adj. Que fa de bosin.

bruma n.f. 1. Nebla leugiera que permete la visibilitat à mai d'un km. Sin.: **garbin.** 2. (mar.) Nebla de mar. 3. (lit.) Estat confús, mancança de clartat de la pensada. Sin. (1 e 2): fosca, nèbla.

brumari n.m. Segond mes dau calendier revolucionari francés, que començava lo 22, lo 23 ò lo 24 d'octòbre e finissia lo 20, lo 21 ò lo 22 de novembre.

brumassa n.f. Pichina bruma. Sin.: neblassa.

brumassejar v.impers. Èstre un pauc brumós, en parlant dau temps. Sin.: **brumejar.**

brumejar v.impers. Brumassejar.

brumisador n.m. Atomisaire que manda d'aiga en pichins degots, que s'emplega especialament per umidificar la cara. Var.: **brumisator.**

brumisator n.m. Brumisador.

brumós, oa adj. 1. Cubèrt de bruma. 2. (lit.) Que manca de clartat: *Pensadas brumoi.* Sin.: **fosc, neblós, embrumat.**

brun, a adj. 1. D'una color intermediària entre lo ros e lo negre. 2. Qu'es bronzat. 3. *Saussa bruna*: Saussa à basa d'un ros brun, colorat sus lo fuèc, addicionat de bolhon. 4. *Bièrra bruna*: Bièrra de color escura facha à partir de malts especials. 5. *Soal brun*: Soal fertile dei regions temperadi, desvelopat sus una ròca maire de còups que li a calcària, sota cubèrt forestier. ♦ adj. e n. Qu'a lu bèrris bruns. ♦ n.m. Color bruna.

bruna n.f. Calabrun.

bruna n.f. Cigarreta

bruna n.f. Brona.

brunastre, a adj. D'una color que tira sus lo brun. Var.: **bruneu.**

brunet, a adj. e n. Qu'a lu bèrris bruns.

bruneta nf. Sòrta de fonge de la Família dei russulas. Sin.: russula dei fuèlhs despariers (*Russula heterophylla*).

bruneu, èla adj. Brunastre.

bruniada [bryni'ada] n.f. Aigueta (2). Var. **breniada.** Var.: **breniada.**

bruniar [bryni'a] vi. defect. impers. (3ª persona: brunia) Faire una pichina pluèia fina. Var. **breniar.**

brunidor n.m. Autís d'aurivelaire, de dauraire, de gravaire, per brunir lu obratges d'aur, d'argent, etc. var.: **brunissor.**

brunidura n.f. 1. Polit donat ai metals per brunissatge. 2. Accion de donar una tencha bruna à una estòfa.

bruniment n.m. 1. Accion de brunir la pèu, de devenir brun. 2. Accion de brunir un metal. Sin. (2): **docissatge.**

bruniós, oa [bryni'us, 'ua] adj. Si di dau temps, quora brenia. Var.: **breniós.**

brunir vt. (*brunissi*) 1. Rendre brun: *Lo soleu brunisse la pèu.* 2. (tecn.) Polir la susfàcia dei metals, lu rendre lusents. Sin. (2): **docir.** ♦ vi. Devenir brun de pèu, bronzar.

brunissèire, eirtiz n.m. Persona que brunisse lu metals.

brunissor n.m. Brunidor.

brunit n.m. Aspècte d'un metal polit au mejan d'un brunidor.

bruor [bry'u] n.f. Cremadura. Sin.: brutladura.

brusc n.m. Abitacion d'una colonia d'abelhas.

brusc, a adj. 1. Qu'agisse embé rudessa, que manifèsta una cèrta brutalitat: *Una persona brusca.* 2. Immediat, imprevist. 3. Aigre.

bruscament adv. D'un biais brusca.

bruscar vt. 1. Tractar embé rudessa. Sin.: rudejar, tarabastar. 2. Precipitar lo cors de, provocar la fin de.

bruscaria n.f. 1. Comportament, manieras brusqui. 2. Caractèr brusca, brutal de quauqua ren. 3. Paraula brusca.

brushing [brœʃiŋ] n.m. (mòt anglés) Accion de metre en forma una flòta de bèrris après l'autra, au mejan d'una bròssa redona e d'un secador à man.

brusquear vt. (*brusquei*) Aigrir.

brusquet n.m. Aigret.

brusselés, esa adj. e n. De Brussèlas.

brústia n.f. 1. Bròssa per lu cavaus. 2. Mena de bròssa per cardar la lana.

brustiada n.f. Accion de brustiar. Var.: **brustiatge.**

brustiaire, airtiz n. Persona que brústia.

brustiar vt. (brusti, brústies, etc.) 1. Fretar (un cavau) m'una brústia. 2. Cardar la lana mé la brústia.

brustiatge n.m. Accion de brustiar. Var.: **brustiada.**

brut, a adj. 1. Que non es beu. 2. Que non es pròpre: *Aver lo morre brut.* ♦ Cubèrt, marrit en parlant dau temps. ♦ (fig.) Malonèste, pas clar, complicat: *Un brut affaire.* 3. Que non a subit de deduccions de fres, taxas, etc. ni retengudas (per op. à *net*): *Salari brut.* ♦ *Pes brut*: Pes d'un veïcule m'au sieu cargament, d'una mèrç m'au

sieu embalatge. 4. Qu'es brutal, sauvatge: *La foarça bruta*. Sin.: ruf. 5. *Art brut*: Produccion espontanea e inventiva qu'escapa à cen que la nòrma sociala retèn per "art". ♦ adv. Senca deduccion de costs ni de cargats: *Un affaire que rapoarta brut 2 millions*. ♦ n.m. 1. Salari brut. 2. Petròli brut. 3. Blanqueta de Limós bruta ò Clareta de Dia bruta.

bruta n.f. Persona grossiera, agressiva, violenta: *Agir coma una bruta*.

brutal, a adj. e n. Qu'agisse mé violença, que si compoarta d'un biais grossier. ♦ adj. 1. Que manifestà de violença. 2. Qu'acapita d'un biais que non s'asperava. Var.: **bratau**.

brutalament adv. D'un biais brutal.

brutalejar vt. Brutalisar.

brutalisar (-izar) vt. Tractar d'un biais brutal. Var.: **brutalejar**.

brutalisme n.m. Tendença arquitecturala apareissuda dins li annadas 1980 en Grand-Bretanha, que fa emplegar de materiaus bruts sensa escondre li infraestructuras, m'una granda libertat dins dins lu plans.

brutalitat n.m. 1. Caractèr d'una persona brutala, violenta. 2. caractèr de cen qu'es brutal: *La brutalitat d'una intervencion, d'una informacion*. 3. Acte brutal: *Li brutalitats policièri*. Var.: **brutalitge**.

brutalitge n.m. Brutalitat.

brutar vt. 1. Rendre brut. Contr.: **netejar**. 2. Desonorar: *Brutar la reputacion d'una persona*. Var.: **embrutar**. ♦ **si brutar** v.pr. Si rendre brut (2). ◇ (fig.) Si metre dins un affaire fosc.

brutar vt. Efectuar lo brutatge de (un film, un spectacle, etc.).

brutatge n.m. Reconstitucion artificiala au teatre, au cinéma, à la television, à la ràdio, dei bosins qu'acompanhon l'accion.

bratau, ala adj. e n. Brutal.

brutesc, a adj. 1. Brut. 2. Maleducat. ♦ n.m. Rementa. Sin. (n.m.): aulesc, brutícia.

brutessa n.f. Caractèr de cen qu'es brut.

brutícia n.f. 1. Rementa. 2. Si di d'una persona maleducada, qu'a un comportament abjècte.

brutla-cafè n.m. inv. Brutlador.

brutlada n.f. Brutladura.

brutladís n.m. Degalhs causats per un incendi.

brutlador n.m. 1. Aparelh de torrefaccion dau cafè. Sin.: **brutla-cafè**. 2. Destillaria de branda.

brutladura n.f. 1. Lesion dei teissuts deuguda à la calor, de rais, etc. Var.: **brutlada**. Sin.: **cremadura**, cremason, cremor, arsura. 2. Lesion dei teissuts deuguda à l'accion d'un produch corrosiu. 2. Marca laissada per quauqua ren que brutla: *Una brutladura de cigarreta*. 3. Sensacion de foarta calor, d'irritacion: *De brutladuras d'estòmegue*.

brutlaire n.m. Aparelh qu'assegura lo mesclatge d'un combustible liquide ò solide e d'un comburant gasós per n'en permetre la combustion.

brutla-mostacha (â) loc. Brusquement, sensa que degun li s'aspère. Sin.: **brutlaperpont**.

brutlapalhassa n.m. Libertin, qu'es portat à la licença sexuala.

brutlaperfum n.m. Vas dont si fan brutlar de perfums.

brutlaperpont (â) loc. Brusquement, sensa que degun li s'aspère. Sin.: **à brutlamostacha, à l'imprevist**.

brutlar vt. 1. Destrúger per lo fuèc. Sin.: **abrar, cremar, rimar**. 2. Degalhar, alterar, per lo fuèc ò de produchs corrosius. 3. Causar una foarta sensacion de calor: *Lo fum brutla lu uèlhs*. 4. Tuar per lo suplici dau fuèc. 5. Emplegar coma foant d'energia per s'escaufar: *Brutlar de lenha, de carbon, d'electricitat*. 6. Despassar sensa si maufidar: *Brutlar lo fuèc roge*. ♦ vi. 1. Si consumir sota l'accion dau fuèc: *Aqueu boasc brutla ben*. 2. Èstre destruch ò degalhat sota l'accion dau fuèc: *La maion a brutlat*. 3. Èstre foarça caud: *Mèfi, que brutla!* ◇ Aver una sensacion de foarta calor: *Brutlar de fèbre*. 4. Desiderar ardentament, provar un sentiment viu: *Brutlar d'impaciença, d'amor*. Sin.: **ardre**.

brutlat, ada adj. Qu'a subit lo fuèc: *La seuva es brutlada*. Qu'es tròup cuèch: *Lo dinnar es brutlat*. Sin.: rimat, cremat, ars, abrat. ♦ adj. e n. Que sofrisse de brutladuras: *Lo brutlat es estat portat à l'espitau*.

brutlat n.m. Cen qu'es brutlat: *Una odor de brutlat*.

brutlòt n.m. 1. (mar. anc.) Bastiment plen de matèrias que si faïon cremar per incendiar li naus enemigui. 2. Branda flambada mé de sucre. 3. Jornal, article foartament polemic.

brutolós, oa adj. Brut, brutesc. Var.: **brutolós**.

brutós, oa adj. Brutolós.

BTU (British Thermal Unit) Unitat de mesura calorifica anglo-saxona, que vau 1055,06 joules.

bua n.f. Excrement dau bòu, de la vaca. ◇ *Tavan dei buas (tavan merdassier)*: Tavan que si ve sovent virar à l'entorn dei buas.

buar vi. Faire una bua, en parlant dei bòus e dei vacas.

buassier, a n. Persona que rabalha li buas.

buba n.f. Pustula dei labras dei enfants.

bubal n.m. Antilòpa africana dei còrnas en U ò en lira (autesssa 1,30 m).

bubon n.m. Tumefaccion inflammatòria dei ganglions linfatics inguinals, dins d'uni malautias (pèsta, etc.).

bubonic, a adj. Caracterisat per la presença de bubons: Pèsta bubonica.

bucal, a adj. Que pertòca la boca. Var.: **bocal, bocau**.

buccin n.m. 1. Buccina. 2. Mollusc gasteropòde dei costas de l'Atlantic.

buccina n.f. Trompeta romana de còrna, de boasc ò d'aram. Var.: **buccin**.

buccinator n.m. 1. Jogaire de buccina. Sin.: **trompetaire**. 2. Muscle de la gauta que permete de tirar en darrier li comissuras dei labras.

buch n.m. (mar.) 1. Part d'una nau, que comprèn li aigalas. 2. Carcassa d'una nau en defoara dei atràs e de l'auboradura. Sin.: **cencha, encencha**.

bucodental, a adj. Bucodentari.

bucodentari, ària adj. Que pertòca la boca e li dents. Var.: **bucodental, bucudentau**.

bucodentau, al adj. Bucodentari.

bucogenital, a adj. Que pertòca la boca e lu organes genitals. Var.: **bucogenitau**.

bucogenitau, ala adj. **Bucogenital**.

bucolic, a adj. Qu'evoca la vida dei pastre. Sin.: **pastoral**.

bucolica n.f. Poesia pastorala.

bucolingal, a adj. Relatiu a la boca e a la lenga. Var.: **bucolingau**.

bucolinguau, la adj. **Bucolingal**.

bucrani n.m. (arquit.) Motiu ornamental que figura un crani de bòu.

budèla n.f. Budeu.

budelam n.m. Ensèm dei budeus.

budelalha nf. L'ensèm dei budèus. Sin.: **tripalha**.

budelaria n.f. Triparia.

budelh n.m. 1. Fond d'una tina. 2. (fig.) Racalha, en parlant de personas.

budelier, a adj. Relatiu ai budeus.

budelier, a n. Negociant que vende de budeus. Sin.: **tripier**.

budeu n.m. 1. Intestin d'animau. Var.: **budèla**. Sin.: **tripa**. 2. (fam.) Intestin de l'òme. ◇ *Budeu pichon*: Part de l'aparelh digestiu que va de l'estòmegue fins au budeu mèstre. ◇ *Budeu mèstre ò budeu gròs*: Part terminala de l'aparelh digestiu que desemboca dins lo fondament. 3. Pichina cambra d'ària plaçada dins una envelopa cordurada e pegada sus la gelha d'una bicicleta.

budget n.m. 1. Ensèm dei còmptes previsionals e annuals deis ressorsas e dei cargas de l'Estat e dei collectivitats e establiments publics. 2. Ensèm dei recèptas e dei despensas d'un particulier, d'una familha, d'un grope, soma disponibla per faire quauqua ren.: *Establir un budget*.

budgetari, ària adj. Relatiu à un budget.

budgetisacion (-izacion) n.f. Inscricion d'una soma dins un budget.

budgetisar (-izar) vt. Inscriure una soma (recèptas ò despensa) au budget.

budgetivòr(e), a adj. Que viu au despens de l'Estat.

buf n.m. 1. Respir, alen. Var.: **bofada**. 2. Bufa.

bufo n.f. 1. Gonflament que dona un vestiment largament dubèrt e dont l'ària ientra. *La camia fa bufo*. 2. Coifadura dei fremas enauçada en còca sus lo front per li donar de volume, à la mòda dins li annadas 1940.

bufalet, a n. Pichon dau bufle. Var.: **bufon**.

bufar vi. Bofar.

bufet n.m. 1. Mòble dont si méton lu plats, li sietas, lu vèires, etc. Sin.: **credença, escudelier**. 2. Taula dont son servits de cauas per manjar ò per buure, dins una recepcion; l'ensèm dei cauas presentadi. 3. Bofet (preparacion culinària).

bufle n.m. Mamifèr romegaire de la Familha dei bovideus, que n'i a manti espècias en Euròpa meridionala, en Àsia e en Àfrica. Var.: **bufre**.

buflessa n.f. Bufleta.

bufleta n.f. Bufle femeu. Var.: **bufona, buflessa**.

bufletaria n.f. Part de l'arnescament militari individual (à l'origina en cuer de bufle) que sièrve à tenir li armas e li cartochas.

bufon, a n. Bufalet.

bufona n.f. Bufleta.

bufon n.m. 1. Personatge de farça. 2. Personatge grotesc que lu rèis mantenion per lu divertir. Sin.: **palhasso**. Var.: **bofon, bofonaire**.

bufon, a adj. e n. Plasent, faceciós, grotesc, que fa rire.

bufonada n.f. Accion ò paraula bufona. Sin.: **palhassada**.

bufonaria n.f. 1. Accion ò paraula bufona. Var.: **bufonada**. 2. Caractèr de cen qu'es bufon.

bufonear vi. (*bufoneï*) Faire ò dire de bufonadas. Var.: **bofonar, bofonejar**.

bufonidats n.m.pl. Familha d'anfibis qu'enclau lu babis.

bufre n.m. Bufle.

bug n.m. [*'bœg*] (mòt anglés) (inform.) Defaut de concepcion ò de realisacion d'un programa, que si manifesta per d'anomalias de foncionament.

buga n.f. Peis ossós, alongat, regat en longor, comun dins la Mediterranea. (Familha dei esparides).

bugada n.f. 1. Accion de lavar lo linge: *Faire la bugada*. Sin.: colar bugada. 2. Vapor d'aiga condensada en pichins degots. Sin. (2): **tubiera, estuba**.

bugadar vt. Lavar, en parlant dau linge.

bugadaria n.f. Negòci dont si fa la bugada. Sin.: **lavaria, blancaria**.

bugadier n.m. 1. Tina per faire la bugada. 2. Màquina per lavar lo linge. Sin.: **lavalinge**.

bugadier, a n.f. Persona que fa la bugada.

bugadiera n.f. Dins una maion, local reservat à la bugada.

bugla n.f. Planta erbacea, qu'una espècia que fa de flors blavi es comuna dins lu boascs frescs dau soal argilós (Familha dei labiadas). Sin.: **èrba de carbon**.

bugle n.m. Intrument de vent à pistons, vesin dau claron.

buguiera n.f. Ret per achapar li bògas.

bulbari, ària adj. D'un bulbe, e en part. dau bulbe rachidian.

bulbe n.m. 1. Organe vegetal sota tèrra, format d'un grèlh mé de fuèlhas vesini e carnudi, pleni dei resèrvas que perméton à la planta de si tornar formar cada an: *Bulbe de ceba*. 2. (anat.) Partida gonfla d'un organes: *Bulbe aortic*. ◇ *Bulbe rachidian*: Porcion inferiora de l'encefale, que constitue un centre nerviós important. Sin. bocèla. 3. (arquit.) Cubertura arredonida, en forma de bulbe. 4. (electr.) *Grope bulbe*: Ensèm d'una turbina idraulica e d'un alternator installats dins un caisson en forma de bulbe, dins li centralas idroelectriciqui e li usinas maremotritz. 5. (mar.) Gonflament de la partida inferiora de la ròda de proa d'uni naus destinada à diminuir l'avancament. ◇ *Quilha d'uni naus à vela*, formada d'una ala metallica que sostèn un lèst profilat.

bulbicultor, tritz n. Persona que cultiva lu bulbes.

bulbicultura n.f. Cultura dei bulbes.

bulbifòrme, a adj. Qu'a la forma d'un bulbe.

bulbilha n.f. Pichin bulbe que si desvelòpa sus lu organes aerencs d'uni plantas (alhet, etc.) e s'en destaca per dona naissença à una altra planta.

bulbós, oa adj. 1. Provist ò format d'un bulbe. 2. Qu'a la forma d'un bulbe. Sin.: **bocelat**.

bulgar, a adj. e n. De Bulgaria. ♦ n.m. Lengua eslava parlada en Bulgaria.

bulh n.m. 1. Fach de bulhir. 2. Bulla que s'enuça à la susfàcia d'un liquide bulhent: *Coaire à gròs bulhs*. Var.: **bolh**. Sin.: **bofa**.

bulhabaissa n.m. Bolhabaissa.

bulhadoira n.f. Recipient de metal, de saveu ò de cauchoc que conten d'aiga cauda per escaufar lo còrs ò lo lièch. Var.: **bolhadoira**.

bulhent, a adj. 1. Que bulhe. 2. Foaença caud. 3. (fig.) Ardent, emportat: *Un caractèr bulhent*.

bulhentada n.f. Accion, fach de bulhentar, de si bulhentar.

bulhentar vt. 1. Brutlar mé d'aiga bulhenta, m'un liquide bulhent. 2. Trempar dins l'aiga bulhenta. ♦ **si bulhentar** v.pr. Si brutlar m'un liquide bulhent.

búlher vi. 1. (en parlant d'un liquide) Èstre agitat per l'accion de la calor, en mandant de bullas de vapor: L'aiga bulhe à 100°C. ◇ (fig.) *Búlher de ràbia*: Èstre plen de ràbia e si retenir. ◇ (fig.) *Búlher d'impaciènça*: Èstre foarça impacient. ◇ *Basta que bulhe!*: Va ben parier! Sin.: **bastà que banhe!** 2. Èstre escaufat, cuèch dins un liquide que bulhe. 3. Contènr un liquide que bulhe. Var.: **bulhir, bolhir**.

bulhida n.f. Fermentacion dau vin dins una bota. Var.: **bolida**

bulhidor n.m. Recipient metallic per faire búlher d'aiga. Sin.: **baraquin**. Var.: **bolidor**.

bulhiment n.m. Fach de bulhir. Var.: **boliment**.

bulhir vi. (*bulhissi*) Búlher.

bulhissatge n.m. (tecn.) 1. Promiera fasa dau blanquiment de la pasta de papier. 2. Precipitacion dei saus de calci per ebullicion, en succharia.

bulhissent, a adj. Que bulhe.

bulhit n.m. 1. Aliment liquide obtengut en faguent búlher de carn e de liumes dins l'aiga. 2. La carn que si fa coaire ensinda.

bulhit, ida adj. Qu'a bulhit.

bulin n.m. Burin. Sin.: **talhafèrre**.

bulinar vt. Burinar. Sin.: **escrinclar, gravar**.

bullà n.f. *Bulla papala*: Letra apostolica d'interès general que poarta lo sageu dau papa. Var.: **bolla**.

bullà n.f. 1. Bofa. 2. Medalhon (element de decoracion).

bullar vt. Marcar d'una bulla. Var.: **bolлар**. Sin.: **sagelar**.

bullari n.m. Recuèlh de bullas pontificali. Var.: **bolлари**.

bullat, ada adj. Dont son inseridi de bullas, per donar un efècte artistic (vèire bullat) ò per proteccion (papier d'emalatge bullat).

bulletin n.m. 1. Publicacion periodica de tèxtos ò d'anoncis obligatòris: *Bulletin oficial*. ◇ *Bulletin d'informacions*: À la ràdio ò à la television, resumit dei

informacions de la jornada. ◇ *Bulletin de santat*: rapoart periodic sus l'estat d'una persona (en particular se s'agisse d'una personalitat). 2. Rapoart periodic dei ensenhaires e d'una escòla à prepaus dau trabalh d'un escolan. 3. *Bulletin de vòte*: Fuèlh que siève à votar. 4. *Bulletin de paga (de salari)*: Document que deu acompanhar lo pagament de la remuneracion d'un salariat, que contèn en particular de mencions coma lo montant de la paga, li oras fachi e li retengudas. Var.: **bolletín**.

bullionisme n.m. Política monetària de l'Espanha au s. XVI, que tendia à aumentar la resèrva d'aur detenguda dins lo país.

bulo n.m. Arlèri. Sin.: **caco, marjasso, sautareu, esbrofaire, farfantaire, talhavent**. ◇ *Faire lo bulo*: Faire lo beu, lo coratjós. Sin.: **faire Miqueu l'ardít**.

buna n.m. (nom depauat) Cauchoc obtengut per polimerisacion dau butadiène.

bunha n.f. 1. Gonfladura (en particular deuguda à un còup). 2. Benda de pasta cuècha dins l'òli e cubèrta de sucre (especialitat lionesa).

bunhar vt. Provocar una bunha: *Ai bunhat la mieu veitura*. Sin.: **enclotar**.

buprèste n.m. Insècte coleptèr de la familha dei buprestides, dau còrs lòng e dei rebats metallics.

buprestide n.m. *Buprestides*: Familha de coleptèrs fitofagues essencialament forestiera e tropicala, que s'en conóisson pauc ò pron 15 000 espècias,

bura n.f. 1. Gròssa estòfa de lana. Sin.: **borràs**. 2. Lo vestit fach mé pariera estòfa: *La bura dei monges*.

buralista n. Persona que tèn un bureu de tabac.

burat n.m. 1. Grand tamís per blutar la farina. Sin.: **espalhadoira**. 2. Nom d'una estòfa grossiera.

burata n.f. Burat (2).

buratar vt. Faire passar la farina au travèrs d'un tamís per la separar dau bren.

buratatge n.m. Accion de buratar la farina.

burba n.f. Ventre gròs. Sin. **pança, tripeta, tripassa**.

burèl, a adj. Color mesclada de saure e de gris. Var.: **bureu**.

burèla n.f. (arald.) Faissa diminuida dins la sieu larguessa, totjorn figurada en nombre.

burelat, ada adj. 1. (arald.) Partit en burèlas. 2. (filatelia) *Fond burelat (d'un sageu)*: Que presenta de linhas que fan pensar à de burèlas.

bureta n.f. 1. Pichin recipient metallic que contèn d'òli per ónher li pèças d'una màquina. Sin.: **oliera**. 2. Pichin flascon dau coal lòng e estrech. 3. (liturgia catol.) Pichin vas que contèn l'aiga ò lo vin de messa. 4. (quim.) Tube de vèire graduat m'un robinet à la sieu partida inferiora.

bureu n.m. 1. Taula, mé de tiradors ò sensa tiradors, que siève per escriure. Sin.: **escrivania, escriptòri**. 2. Pèça dont si tròva aqueu mòble. 3. Luèc de trabalh dei emplegats d'una administracion, etc.: *Cada matin, vau au bureu*. 4. Establiment qu'assegura au public de servicis administratius, etc.: *Bureu de poasta, bureu de tabac*. 5. Servicì ò organisme encargat d'una foncion particuliera: *Bureu comercial*. 6. Personal d'un bureu. 6. Organe que

dirigisse lu travalhs d'una comission, d'una partit politic, d'un sindicat, etc.: *Lo bureau dei affaires estrangiers*.

bureau, èla adj. Burèl.

bureucracia n.f. 1. Poder d'un aparelh administratiu. 2. (pej.) Ensèm dei bureucratas, dei foncionaris, considerats dins la sieu potença abusiva. Var.: **burocracia**.

bureucrata n. 1. Foncionari qu'abusa de la sieu importança en regard dau public. 2. (pej.) Emplegat de bureau. Var.: **burocrata**.

bureucratìc, a adj. De la bureucracia. Var.: **burocratic**.

bureucratizacion (-izacion) n.f. Accion de bureucratizar; lo sieu resultat. Var.: **burocratizacion, burocratizacion**.

bureucratizar (-izar) Sotametre à la bureucracia; transformar en bureucracia. Var.: **burocratizar, burocratizar**.

bureucratisme n.m. Tendenza à la bureucracia. Var.: **burocratisme**.

bureutica n.f. Ensèm dei tecnicas informatiqui e teleinformatiqui per l'automatizacion dau traval administratiu e de secretariat, dau travalh de bureau. Var.: **burotica**.

burgada n.f. Accion de burgar.

burgar vi. Abrivar lo bulhiment dau veire fondut en li immergissent de bletas de fusta verda.

burgau n.m. 1. Gròssa gruèlha univalva nacrada. 2. Nacra que vèn dau burgau, sovent tencha de vèrd, emplegada en incrustacion.

burgond, a adj. Relatiu ai Burgonds.

burin n.m. 1. Ciseu d'acier que sièrve à travalhar lo boasc, lo metal. Sin.: **talhafèrre, chaupla**. 2. Gravadura obtenguda m'un travalhu au burin. 3. Aqueu procediment de gravadura. 4. Ciseu picat m'un marteu ò mecanicament, destinat à talhar lo metal, lo betum, etc.

burinaire, airtiz n. Obrier que travalha m'un burin.

burinar vt. 1. Gravar m'au burin. 2. Travalhar (una pèça metallica) m'un burin.

burinat, ada adj. Gravat m'au burin. Sin.: **escrinelat**. ◇ *Vis burinat*: Vis marcat de rugas, coma travalhat au burin. Sin.: **regat**.

burinatge n.m. Accion de burinar.

burinista n. Persona que grava m'un burin.

burlar vi. Galejar.

burlesc, a adj. 1. D'un comic extravagant. ◇ Ridicule, absurde, bofon. 2. Que pertòca lo burlesc, en tant que genre literari ò cinematografic. Var.: **borlesc**.

burlesc n.m. 1. Caractèr d'una caua, d'una persona extravagant, ridicula, absurda. 2. Genre literari parodic que tracta dins un estile bas un subjècte nòble. 3. Genre cinematografic que si caracteriza per un comic extravagant, pauc ò pron absurde.

burlescament adv. D'un biais burlesc.

burlon n.m. Galejaire.

burnós n.m. 1. Manteu d'òme en lana, m'un capochon, que poàrton lu Arabes. 2. Manteu m'un capochon per lu pichoi.

burocracia n.f. Bureucracia.

burocrata n. Bureucrata.

burocratic, a adj. Bureucratìc.

burocratizacion (-izacion) n.f. Bureucratizacion.

burocratizar (-izar) vt. Bureucratizar..

burocratisme n.m. Bureucratisme.

buron n.m. En Auvernha, maion pastorala dont si fa lo fromai. Sin.: **masuc**.

buronier, a n. Persona que tèn un buron.

burotica n.f. Bureutica.

burrada n.f. Lesca de pan burrada.

burrar vt. Curbir de burre.

burraria n.f. 1. Industria dau burre. 2. Fabrica de burre.

burrat, ada adj. Cubèrt de burre: *Una lesca burrada*.

burre n.m. 1. Matèria grassa alimentària facha à partir de la crema dau lach de vaca: *Un pan de burre*. 2. (coïna) Aliments esquiçats dins lo burre: *Burra d'emploas*. 3. Matèria grassa extracha d'un vegetal: *Burra de cacau*.

burriera n.f. Vas per conservar lo burre.

burrós, oa adj. Onch de burre.

bursada n.f. 1. Còu de tèsta qu'un ovin ò un caprin dona. 2. (per ext.) Fach d'urtar violentament l'adversari, dins d'unu espòrts

bursar vi. 1. Donar de còups de tèsta en parlant dei ovins e caprins. 2. (per ext.) Urtar violentament l'adversari, dins d'unu espòrts (au rugbi per exemple ; au balon, pòu valer un carton roge).

burta n.f. Depaus dau vin. ◇ n.f. pl. *Li burtas*: Lu intestins dei peis.

burundés, esa adj. e n. Dau Burundí.

bus n.m. Autobús.

bus n.m. *Faire bus*: Faire coma se ren siguesse.

busa n.f. 1. Rapaci diurne dei formas peanti, dau bèc e dei arpas febles, que si noirisse de pichins passerons, de ratetas, etc. (long; 50 à 60 cm, failha dei accipitrides). Sin.: **tartarassa, tartau**.

busard n.m. Auceu rapaci que viu au vesinatge dei paluds (long. 50 cm., Família dei accipitrides). Sin.: **granolhier, roissa**.

busc n.m. 1. Lama de metal que mantèn un corset. 2. Cobde de la cròssa d'un fusiú. 3. Pèça en salhida dont vèn picar lo bas dei poartas d'una enclusa.

busca n.f. 1. Tròç de boasc d'escaufatge. Sin.: **estèla, esclapa**. 2. Palha corta.

buscalha n.f. Busqueta.

buscar vt. (*busqui*) 1. Provedir de buscs (un corset). 2. Chanclar.

buscat, ada adj. 1. Provedit d'un busc (per un corset, etc.). 2. Chanclat.

buscarèla n.f. Passeron d'Amèrica dau nòrd, dei colors esplendenti, de la talha d'una passera, que pòu finda créisser en captivitat. Sin.: **tèsta negra, cap negre, passerina**. Var.: **boscarla, boscarida**.

bushidò n.m. Còdi d'onor dei samorais.

busili n.m. (italianisme) Problema: *Aquí està lo busili!*

busqueta n.f. Pichin tròç de boasc sec. Var.: **buscalha**. ◇ (espec.) Ancianament, aquelu boasc sec que s'emplegàvon per emparar à comptar.

busquier n.m. 1. Molon de buscas, de boasc per brutlar. Sin.: **lenhier**. 2. Molon de boasc dont si cremàvon li personas condemnadi au suplici dau fuèc; lo suplici eu-meme. Sin.: **lenhier**, **cremador**.

bussada n.f. (italianisme) Còup, en particular en picant à la poarta. Var.: **bussanha**, **bussament**. Sin.: **tustada**, **tustament**.

bussanha n.f. Bussada. Sin.: **tustament**.

bussament n.m. Bussada. Sin.: **tustament**.

bussar vi. Picar, en particular à la poarta per si faire durbir. Sin.: **tustar**.

bussucòrnia n.f. Macadura au front.

bust(e) n.m. 1. Partida sobrana dau còrs uman, de la talha fins au coal. 2. Pièch de la frema. 3. Esculptura que represente la tèsta e la part superiora dau bust d'una persona.

bustier n.m. Corsatge ajustat que descuèrbe li espatlas. Sin.: **ajust**, **corselet**, **corsilhon**.

but n.m. 1. Tòca. 2. Dins d'unu espòrts, coma lo balon, ponch obtengut quora lo balon a passat la linha en intrant dins la gàbia. 3. (expr.) *De but en barra*: Directament, sensa preparacion ni transicion, bruscament. 4. (gram.) *Proposicion subordinada de but*: Qu'indica la tòca.

butabala n.m. Balon (2). Sin.: **football**.

butada n.f. 1. (arquit.) Pèça de maçonaria destinada à equilibrar li constrenchas d'una vòuta. 2. (mecan.) Pèça ò organe destinats à suportar un esfoarç axial. 3. (mecan.) Esptatlam que sièrve à limitar lo movement d'una pèça. Sin. (1, 2 e 3): cota, contrafoart 4. (c. de f.) Obstacle artificiel plaçat en fin de via. Sin.: **acipador**.

butada n.f. Accion de butar quauqu'un ò quauque ren. Var.: **abutada**, **abuton**.

butadièn(e) n.m. Idrocarbure dietilenic C₄H₆ emplegat dins la fabricacion dau cauchoc sintetic.

butafoara n.m. (mar.) Palhet.

butafuèc adj. e n. Incendiari. ◆ n.m. Mena de vaisseau cargat d'artificis destinat à abrander una flòta ò un vaisseau còtra lo quau es mandat. Var. **nau-butafuèc**.

butaguèrra adj. e n. Bellicista.

butaire n.m. Engenh de terrassament per butar lu materiaus.

butaire, airiz n. 1. (rugbi) Botaire. 2. (balon) Jugaire que marca de buts.

butan(e) n.m. Idrocarbure gasós saturat emplegat coma combustible e vendut, liquide, sota pichina pression, dintre de botelhas metalliqui.

butaneu n.m. 1. Engenh fach especialament per desgatjar la neu qu'es sus una rota ò un camin de fèrre. Sin.: **leson** (Toet de l'Escarena). 2. Posicion dei esquís obtenguda en escartant lu talons.

butanòl n.m. Alcòl butilic.

butanier n.m. Nau especialisada dins lo transport dau butane sota pression.

butar vi. 1. Picar còtra un obstacle. 2. Possar mé foarça. ◆ vt. 1. Apontelar. 2. (fam.) Tuar.

butaròda n.m. Pèira que si metia à l'angle dei maions per dirigir la ròda dei veituras ipomobili que viràvon; aüra, lo butaròda sièrve sobretot à protegir l'angle de la maion. Sin.: **caçaròda**, **cantoniera**.

butassada n.f. 1. Agitacion, desòrdre dins una fola. 2. Precipitacion. Sin.: **abrivacion**.

butassar vt. Urtar, agitar, en parlant dei personas que son dins una fola.

butatge n.m. Accion de butar.

butavant n.m. Propulsor.

butène n.m. Butilène.

butiera n.f. Granja facha de fusta.

butil(e) n.m. Radical C₄H₉ derivat dau butane.

butilène n.m. Idrocarbure etilenic C₄H₈. Var.: **butène**.

butilic, a adj. Relatiu au butile, que n'en vèn: *Alcòl butilic* (butanòl).

butin n.m. 1. Cen qu'es pilhat à l'enemic. 2. Produch d'un raubarici. Sin. (1 e 2): **pilha**. 3. Produch d'una recèrca.

butinaire, airitz adj. e n. Que butina; que lo sieu ròtle es de butinar.

butinar vt. e vi. 1. Anar de flor en flor en recampant lo pollen, en parlant d'unu insèctes e en particular dei abelhas. 2. Recampar (d'informacions, d'entre-senhas).

butirat n.m. Sau de l'acide butilic.

butiric, a adj. 1. Relatiu au burre. 2. (quim.) *Acide butiric*: Acide organic que provèn dau butane, contengut dins manti matèrias grassis. 3. (quim.) *Fermentacion butirica*: Descomposicion, mé liberacion d'acide butiric, d'unu còrs (sucres, amidon, acide lactic) sota l'accion de divèrs micro-organismes.

butirina n.f. Matèria grassa contenguda dins lo burre.

butirofenòna n.f. Radical quimic comun à un grope de neuroleptics màgers emplegats còtra li allucinacions.

butiromètre n.m. Instrument que sièrve per mesurar la riquesa dau lach en matèria grassa.

butirós, oa adj. Qu'a la natura ò l'aparença dau burre. ◆ *Taus butirós*: Quantitat de matèria grassa contenguda dins un kg de burre.

butòr n.m. Auceu vesin dau govitre, dau plumatge fauve taquetat de negre, que fa lo sieu nido dins li canas (long. 70 cm, familha dei ardeïdes).

buure vt. (*buvi*) Beure.

buvable, a adj. Bevable.

buvèire, eiritz 1. Persona que buu abitualament e à l'excès de vin ò d'alcòl. 2. Persona que buu. 3. Curista, dins una estacion termala. Var.: **bevèire**.

buxacea n.f. *Buxaceas*: Pichina familha d'aubres ò d'aubrillhons dei fuèlhas simpli, coma lo bois.

buvairon n.m. Mesclum de bren e d'aiga per noirir lo bestiari.

bypass [baj'pas] n.m. (mòt anglés) Circuit de contornament (d'un aparelh, d'un dispositiu, etc.) realisat sus l'itinerari d'un fluide. Sin.: **desviament**.

C

c Tèrça letra de l'alfabet (ce). Si pronóncia [s] davant un **e** (**auceu**) ò un **i** (**cima**), [k] dins lu autres cas. Per aver la prononciacion [s], s'escrui **ç** (**Niça, laç**). Combinat mé h, dona [tʃ] (**charrar, lach**).

C Simbòle dau carbòni.

C (mús.) Nòta **do** dins lu país anglo-saxons e germanics.

Ca Simbòle dau calci.

ca n.f. (piemontés) Maion.

ça adv. *En ça*: D'aquesto costat, per aquí. ◇ *Ça e là*: D'aquí d'aià, un pauc dapertot.

cab n.m. Cabriolet que lo sieu menaire ocupava un sèti sobrelevat darrièr lu passatgiers.

cabala n.f. 1. Interpretacion judiva esoterica e simbolica dau tèxto biblic, que lo sieu libre classic es lo *Zohar*, ò *Libre de l'Esplendor*. Sciènça oculta que tende à la comunicacion embé lo sobrenatural. 3. Ensèm d'accions secreti, d'intrigas còntra quauqu'un, quauqua ren.: Sin.: conjuracion, intriga, entenduda, trama, malordit, traüc. 4. Grope dei participants à una cabala.

cabalaire, airtiz n. Aqueu ò aquela que cabalisa. Sin.: **fomentejaire, intrigaire, conjurator**.

cabalar vi. Cabalisar.

cabalatge n.m. Accion de cabalisar.

cabalejar vi. Cabalisar.

cabalisar (-izar) vi. Intrigar. Var.: **cabalar**, **cabalejar**. Sin.: **fomentejar**, **tramar**, **intrigar**.

cabalista n. Especialista de la cabala (1).

cabalistic, a adj. 1. Relatiu à la cabala (1). 2. Magic, misteriós: *Un signe cabalistic*.

cabalística n.f. Art de la cabala. Var.: **cabalística**.

caban n.m. 1. Manteu cort, m'un capuchon ò sensa, de gròp drap impermeabilisat, d'usatge dins la marina. 2. Vèsta lònca de teissut espés. Var.: **gaban**.

cabana n.f. 1. Pichina construccion rudimentària facha de materiaus grossiers. 2. Sosta destinada ai bèstias.

cabanament n.m. (mar.) Brusca plonjada de l'arrier d'una nau au moment de la sieu varacion.

cabanh n.m. Cavanhòu, goarba, gorbín.

cabanha n.f. Cavanhòu (Luceram).

cabanar vt. (mar.) Metre una nau mé la quilha en l'ària. ◆ vi. Chapvirar.

cabanon n.m. 1. Pichina cabana. 2. Pichina maion de campanha, en Provença. 3. Pichina barraca de plaja. 4. Cellula dont s'embarràvon lu malades mentals agitats ò perilhós.

cabardin, a adj. e n. Kabardin.

cabaret n.m. 1. (vièlh) Beguda, tavèrna. 2. Establiment d'espectacle dont si pòu beure, manjar, balar. 3. (vièlh) Cofret que contèn un servici de liquors.

cabaretàs n.m. Cabaret grand ò marrit.

cabaretejaire, airtiz n. Persona que frequenta totplen lu cabarets. Sin.: **cepon de cabaret**.

cabaretejar vi. 1. Tenir un cabaret. 2. Trevar un cabaret.

cabaretier, a n. Persona que tèn un cabaret.

cabareton n.m. Pichin cabaret.

cabàs n.m. Sac en teissut ò en aufa que sièrve per transportar li cròmipas. Sin.: **cofin, cavanhòu**.

cabassa n.f. Panier ò goarba de vendemiaire.

cabasset n.m. Casque de metal dei bòrds plats (s. XVⁿ fins au s. XVIIⁿ). Var.: **cabasson**. Sin.: **morion**.

cabasson n.m. Cabasset.

cabassuda n.f. Composacea coma lo blavet. Sin.: **caucatrapa, caucatrapa, caucatrapa, centaurea**.

cabdet, a adj. e n. [ka'det(a)] Mendre: *L'enfant mendre*. ◇ Cagancho (enfant mai jove de la familha). ◆ n.m. (anc.) Jove gentilòme destinat à la carriera militària. 2. Escolan oficier, espec. en Anglatèrra.

cabeça n.f. (fam.) Tèsta.

cabecon n.m. Fromai de cabra d'en Peitau. Var.: **carecon**.

cabeda n.f. Peis d'aiga doça de l'esquina bruna e dau ventre argentat (long. entre 30 e 50 cm, Família dei ciprinidats).

cabèire n.m. Peis comun en Mediterranea, de la carn preada (long. pauc ò pron 50 cm).

cabença n.f. Chabença.

cabestrant n.m. Argue, argui.

cabèstre n.m. Pèça d'arnesc que si plaça sus la tèsta dei saumas per li menar ò li estacar. Sin.: **cauçana, capçana**.

cabic n.m. (mòt breton) Vèsta m'un capuchon de drap de lana impermeable.

cabil(e), a adj. e n. De Cabilia. Var.: **kabil(e)**. Sin.: **tamazigh**. ◆ n.m. Lengua parlada en Cabilia. Var.: **cabilenc**.

cabilenc, a n.m. Cabile.

cabina n.f. 1. Pichina cambra dins una nau. Sin.: **tilha**. 2. Caforcho isolat, pichina construccion per un usatge determinat. ◇ *Cabina telefonica*: Cabina publica que permete de telefonar. – *Cabina de banh*: Cabina dont li banhaires si remúdon. – *Cabina de projeccion*: Cabina dont son plaçats lu aparelhs de projeccion dins un cínema. 3. Abitacle d'un ascensor. 4. Espaci adobat per la persona que mena un camion, un engenh de travalh publics, una motritz de camin de fèrre, etc. ò per l'equipatge d'una aeronau. Var.: **gabina**.

cabinet n.m. 1. Pichina pèça que sièrve de dependènça ò de complement à una pèça principala: *Cabinet de travalh*. 2. Local per l'exercici d'una profession liberala: *Cabinet de mètge, d'avocat*. 3. Ensèm dei membres d'un govèrn, dei collaborators d'un ministre ò d'un comissari de la República. 4. Despartament especialisat d'un museu, d'una biblioteca. 5. (finda au pl.) Comun, latrinas. Sin.: **tinetas, comun, pissador** (pop.), **cagador** (pop.). 6. Mòble, cofret per metre d'objèctes preciós. Var.: **gabinet**.

cabiròla n.f. Autre nom de la cabriòla.

cabiscolat n.m. Foncion dau cabiscòl. Var.: **capiscolat**.

cabiscòu n.m. 1. Mèstre de còro d'una catedrala. 2. President d'una escòla felibrenca. Var.: **capiscòu**.

cablaire, airtiz n. Especialista dau cablatge.

cablar vt. 1. Toàrcer (de coardas) per formar un cable. 2. Estacar (de materiaus) à una coarda per lu issar. 3. Equipar (un territòri) d'una ret de videocomunicacions per cables. 4. Transmetre au mejan dau cable. Var.: **cablografiar**. 5. Establir li conexions de (un aparelh electric ò electronic).

cablaria n.f. Fabricacion e comèrci dei cables.

cablat, ada adj. Fach mé de cables: *Un ret cablada*.

cablatge n.m. 1. Accion de cablar. 2. Ensèm dei conexions d'un dispositiu electric.

cable n.m. 1. Gròs cordatge de fibras textili ò sintetiqui ò de fieus metallics. 2. Fais de fieus conductors isolats qu'asseguron lo transpòrt e la distribucion de l'energia electrica ò dei telecomunicacions. ◇ *Television per cables*: Teledistribucion. ◇ *Installacion cablada*, per la television, etc.: *Aver lo cable*. ◇ *Canals de television cablada*: *Que li a esto sera sus lo cable?* 3. Messatge mandat per cable. Sin.: **cap, cau**.

cablista n. Agent que manòbra lu cables dins lo desplaçament deis aparelhs, à la television.

cablodistribucion n.f. Teledistribucion.

cablodistributor n.m. Societat que difusa de programas de distribucion per cables.

cablografiar vt. Transmetre per cable. Var.: **cablar**.

cablograma n.m. (anc.) Telegrama transmés per cable.

cablòt n.m. Cable fin.

cabo n.m. Cap, promontòri costier.

cabòça n.f. Fruch dau cacaoier.

caboçar vt. (*cabòci*) Desformar, bunhar, en badòlas coma en cròs. Sin.: macar, enclotar.

cabòcha n.f. 1. (fam.) Tèsta. Sin.: **clòsca**. 2. Claveu de la tèsta redona e plata, emplegat en particulier en cordonaria. 3. Tèsta d'un fais de fuèlhas de tabac.

cabolhat n.m. Cabòt (peis).

cabolhon n.m. (bot.) Grèlh segondari que si desvelòpa sus lo costat dau bulbe d'uni plantas.

cabòs n.m. Cabòt (peis).

cabòt n.m. Peis de la tèsta gròssa e de la boca larga, de 10 à 30 cm de lòng, qu'una espècia viu dins li aigas correnti, una altra sus li coastas rocalhoi (Família dei cotidats). Var.: **cabòta, cabòs**. Sin.: **areston, tèsta** d'ae, **cabolhat, bòfa**.

cabòt n.m. Marrit actor, que si vòu totjorn metre en evidença. Sin.: **morre fardat**.

cabòta n.f. Cabòt (peis).

cabotaire n.m. Nau que practica lo cabotatge. Var.: **cabotier**. Sin.: **capejaire**.

cabotar vi. (*cabòti*) Faire de cabotatge; navegar à una corta distança dei coastas. Sin.: **barquejar, capejaire**.

cabotatge n.m. Navigacion comerciala au lòng dei coastas, especialament entre lu poarts d'un meme país.

cabotier n.m. Cabotaire.

cabra n.f. 1. Pichin romiaire dei còrnas arcadi en arrier, de nombroï raças sauvatgi e domestiqui (òrdre dei ongulats, sota-òrdre dei artiodactiles). ◇ *Faire venir cabra*: Faire perdre la paciença (à). Sin.: **Faire venir baveu**. 2. *Cabra cèrvia*: Romiaire sauvatge dei forèsts d'Euròpa e d'Àsia (Família dei cervides). Sin.: **cabròu**. 3. Marrit jugaire, dins un espòrt (per ex. au balon). 4. Supoart per segar de boasc. 5. Aparelh rustic de levatge.

◆ n.m. Fromai de cabra.

cabrada n.f. Accion de cabrar.

cabrada n.f. 1. Portada d'una cabra. Var.: **cabridada**. 2. Estròp de cabras.

cabraira n.f. 1. Tropeu de cabras. 2. pastressa dei cabras.

cabrar vt. Faire dreïçar (una bèstia, en particulier un cavau) sus lu membres posteriors. – *Cabrar un avion*: Auçar la sieu partida avant per que pilhe d'altituda. ◇ (fig.) Menar (quauqu'un) à una actituda d'oposicion. ◆ **si cabrar** v.pr. 1. Si dreïçar sus lu membres posteriors, en particulier en parlant d'un cavau. 2. (fig.) S'opauar mé vigor ò violença. Var.: **s'encabrar, s'acabrar**.

cabraria n.f. Luèc dont son elevadi de cabras.

cabrassa n.f. Marrida ò gròssa cabra.

cabre n.m. Armadura de barras dispausadi en cabrilhons per suportar la tenda que cuèrbe la cubèrta d'una galèra.

cabrecon n.m. Fromai de cabra. Var.: **cabecon**.

cabrenc, a adj. Relatiu ai cabras. Var.: **cabrin, caprin**.

cabret n.m. Cabrit. Var.: **cabròt**.

cabreta n.f. 1. Pichina cabra. 2. Colamua.

cabreta n.f. Auceu vesin de la becassa, ma plus pichin (pas mai de 30 cm de lòng).

cabretaire, airtiz n. Persona que juèga de la cabreta.

cabrian n.m. Cabridan.

cabrida n.f. Cabrit femèla.

cabridada n.f. Portada d'una cabra. Var.: **cabrada**.

cabridan n.m. Mena de vèspa gròssa, de que la ponhedura es foarça dolorosa e perilhosa. Sin.: **alabron, tavan ros, tavardon**. Var.: **cabrian**.

cabridar vi. Donar lo jorn à de cabras.

cabrier, a n. Pastre d'un tropeu de cabras.

cabrilhon n.m. 1. Caduna dei lòngui pèças de la charpenta dins lo sens de la penda de la teulada. ◇ Lònga pèça de boasc de la charpenta. 2. (B.-A.) Motiu decoratiu en forma de V. ◇ (arald.) Pèça onorabla en forma de V. formada per la combinason parciala de la benda e de la barra, que si rescoànton m'un angle agut pròche dau bòrd sobran de l'escut.

cabrilhonar vt. Provedir d'un cabrilhon (fustaria).

cabrin, a adj. Relatiu ai cabras. Var.: **cabrenc, caprin**.

cabriòla n.f. 1. Mièg-torn efectuat en sautant leugierament, bond agile. Sin.: **cambareleta**. ◇ (coregr.) Grand pas sautat qu'avesina li cambas dins l'espaci. 2. (equit.) Figura d'auta escòla executada per un cavau que si cabra pi caucea denant que lu sieus membres de davant retròvon lo soal.

cabriolaire, airtz n. Persona que fa de cabriòlas. Sin.: cambarelejaire, airtz.

cabriolar vi. (*cabriòli*) Faire de cabriòlas. Sin.: cambarelejar.

cabriolet n.m. 1. Automobila decapotabla. 2. (anc.) Veitura ipomobila leugiera mé doi ròdas, generalament provista d'una capòta. 3. Cadiera ò cadieràs leugierament concau.

cabrit, ida n. Pichin de la cabra. Var.: **cabret**.

cabròla n.f. Femèla dau cabròu.

cabron, a n. Pichin de la cabròla.

cabròt n.m. Cabrit.

cabrotejar v.i. Parlar ò cantar m'una votz tremolanta.

cabròu n.m. Mamifèr romiaire sauvatge d'Euròpa e d'Àsia, m'ai banas corti, que viu en pareus dins li seuvas; jonhe 70cm d'autor ai espatlas. La sieu femèla es la cabròla. Sin.: **cabra cèrvia**.

cabrum n.m. Raça dei cabras.

cabús adj. e n.m. Si di d'un caulet pomat dei fuèlhas lissi. Var.: **capús**.

cabussada n.f. Accion de tombar tèsta promiera dins l'aiga, dins lo vuèi.

cabussada n.f. Marcotatge.

cabussaire n.m. Auceu palmipède que pesca dins lu estanhs de peis e d'insèctes (Familha dei podicipedidats). Var.: **cabusson**.

cabussaire, airtz n. Plonjaire, escafandrier. Var.: **cabussier**.

cabussament n.m. Marcotatge.

cabussar vt. (vitic.) Marcotar. ♦ vi. Tombar à tèsta promiera, tombar dins un precipici.

cabussatge n.m. (agric.) Accion de cabussar la vinha. Var.: **cabussada, cabussament**. Sin.: **marcotatge**.

cabussier, a adj. Plonjaire. Var.: **cabussaire**.

caça n.f. 1. Accion de caçar, de gaidar, de capturar ò de tuar de bèstias: *Caçar la lèbre*. 2. Espaci de terren reservat per la caça. 3. Accion de cercar quauqua ren ò quauqu'un per s'en faire mèstre: *Caça à l'òme, donar la caça à un raubaire*. ◇ En ciclisme, etc., temptativa d'agantar un adversari qu'a pilhat d'avança: *Menar la caça*. 4. *Aviacion de caça* ò *caça*: Còrs de l'armada equipada d'avions leugiers e rapides, dichs *avions de caça* capables de destrúger lu avions enemics en vòl. – *Caça aerenca*: Caça menada per aquelu avions. 5. *Caça d'aiga*: Mecanisme que permete l'evacuacion de la tineta d'un comun, d'una canalizacion, etc. 6. Inclinason vèrs l'arrier dei pivòts dei ròdas directritz d'una veitura ò d'una bicicleta. 7. (estamp.) Encombrament lateral d'un caractèr tipografic. 8. Aisina per servir la sopa. ◇ Aisina dau defici per rabalhar la morcha.

caça n.f. Mena de culhier. Var.: **cassa**. Sin.: **culhiera**.

caçaclaveu n.m. Ponchon de la tèsta plata per enfonsar lu claveus.

caçacosins n.m. inv. Vin marrit.

caçada n.f. Cassada.

caçador n.m. Autís emplegat per enfonsar lu ciucles dei botas, per refolar, etc. Sin.: **repossador**.

caçador, airtz adj. Que caça, que s'emplega per la caça: *Lu auceus caçadors*.

caçafam n.m. Si di d'un produch d'usança en dietetica qu'a per estigança de demenir la fam. Sin.: **caçatalent**.

caçagopilha n.m. Autís d'acier per faire sortir una gopilha dau sieu lotjament.

cacai n.m. 1. Excrement, dins lo lengatge dei enfants. 2. Expr. per dire de quauqu'un que fa de landas e que fa lo morre fin.

caçaire, airtz n. Persona que caça. ♦ n.m. Avion de caça.

caçaire-culhissèire n.m. (antrop.) Membre d'una societat que fonda la sieu subsistança sus la caça e la culhida.

caçaairitz adj. e n.f. 1. (poet.) Frema que caça. 2. (mit.) *Diana caçaairitz* (ò *caçarèla*): Diva de la Caça.

caçaairòla n.f. Caçaròla.

caçaairolada n.f. Caçarolada.

caçaairon n.m. Pichin caçaire.

caçaairòt n.m. Marrit caçaire.

caçamarea n.m. inv. Bateu de pesca breton mé tres aubres.

caçamoscas n.m. inv. (anc.) Flòta de crins à un mànegue per caçar li moscas. Sin.: **paramoscas, moscalh**.

cacan n.m. (fam.) Personatge important. Sin.: **captau, cacic, aiga grassa**.

caçapau n.m. Portier dins una ostalaria.

caçapèiras n.m. inv. Aparelh fixat au davant dei locomotivas per escartar dei ralhs li pèiras ò tot autre objècte que porria li si trovar.

caçar vt. 1. Gaidar, faire la caça à un animau per lo capturar ò lo tuar. 2. Faire partir (quauqu'un) d'un luèc mé violença, costrenher à partir per la foarça, remandar. 3. Repossar, faire disparéisser: *Caçar un claveu, caçar lu sieus crucis*. ♦ vi. 1. Desrapar, esquilhar sus lo costat: *Li ròdas càçon sus lo verglaç*. 2. Esquilhar sus lo fond sensa moardre, en parlant de l'ànca d'una nau. Sin.: **escórrer**. 3. Si lançar per agantar lu adversaris qu'an pilhat d'avança, en ciclisme, etc. 4. (miner.) S'alunhar de la galària principala. 5. (estamp.) Espaçar la composicion per aumentar lo nombre de linhas.

caçarèla n.f. Caçaairitz.

caçaròda n.m. Butaròda.

caçaròla n.f. Aisina de coïna cilindrica, dau fond plat, m'un mànegue, per faire coaire. Var.: **caçaairòla, caceròla**.

caçarolada n.f. Contengut d'una caçaròla. Var.: **caçaairolada, cacerolada**.

caçaairolier, a n. Persona que fa de caçaròlas. Var.: **caçaairolier, cacerolier**.

caçatalent n.m. Caçafam.

cacatoès n.m. Auceu d'Oceània e d'Àsia dau Sud-Est, dau plumatge colorit, de la coa corta e de la pòtega erectila.

cacau n.m. 1. Grana dau cacavier, que s'en tíron de matèrias grassis (*burre de cacau*) e de pòuvera de cacau, per preparar la chicolata. 2. Cacavier.

cacauèt n.m. Cacaueta.

cacaueta n.f. Grana de l'araquida, que s'en tira 45% d'òli ò que si mànjon après torrefaccion. Var.: **cacauèt**.

cacavier n.m. Aubrilhon originari de l'Amèrica dau Sud e cultivat per la produccion dau cacau, especialament en Àfrica. Var.: **cacau**.

caceròla n.f. Caçaròla.

caceròla n.f. Caçaròla.

cacerolada n.f. Caçarolada.

cacerolada n.f. Caçarolada.

cacerolier, a n. Caçarolier.

cacerolier, a n. Caçarolier.

cach n.m. Catch.

cachafuèc n.m. 1. Estèla d'aubre fruchier que si mete au fuèc lo sera de Calenas. 2. Past que si fa dins la nuèch de Calenas ò dins aquela dau Cap d'An.

cachaire, airtiz n. Catchaire.

cachalòt n.m. *Cachalòts*: Família de cetaceus (*Physeteroidea*). Sin.: **mular**.

cachamalha n.f. Boita, objècte provedit d'una fenda per la quala si ficon lu sòus que si voàlon esparnhar. Sin.: **denieròla, tiralira**.

cachanoaes n.m. inv. Cachatnotz.

cachanotz n.m. inv. Aisina de coïna per esquisar li notz. Var.: **cachanoaes**.

cachar vi. Catchar.

cachar (si) v.pr. Si faire, en parlant dau fromai.

cachat, ada adj. Que sente mau.

cache n.m. Cacòia.

cachimbau n.m. Pipa.

cachó n.m. 1. Substança astringenta extracha de la noae d'arec; pastilha aromatica perfumada m'aquela substança. 2. Substança extracha dau boasc d'un acacià d'Índia e emplegada en corrataria.

cacholeta adj. e n.f. Que li agrada d'escondre de cauas, de li gardar secreti. Sin.: **escondèire, fausson**.

càcia n.m. Acacià. Var.: **cacier**.

cacia n.f. Càcia.

cacic n.m. 1. Notable local en Espanha e en Amèrica espanhòla. 2. Cap d'uni tribús indians d'Amèrica. 3. (fam. e pej.) Personalitat importanta.

cacier n.m. Acacià.

cacilha n.f. Bèstias que si túon à la çaça. Sin.: **caçum, ferum, sauvatgina**.

caco n.m. Arlèri, bulo.

caço (it. **cazzo**) n.m. Sèxe masculin. Sin.: **bícol, verga, mandre, auceu**.

cacodilat n.m. Sau de l'acide cacodilic (compauat organic arseniat) que s'es augut emplegat en terapeutica.

cacodilic adj. m. Acide cacodilic: Nom d'un compauat organic arseniat.

cacofague, a n. En psiquiatria, si di d'una persona que manja de causas qu'an ren de comun embe la noiridura.

cacografe, a n. (lit.) Persona qu'escriu mau, mé totplen de decas.

cacografia n.f. (lit.) Marrida escriptura, dau ponch de vista de l'estile, de l'ortografia ò de la grafia.

cacòia n.f. Rasca dei enfants. Var.: **cache**.

caçòla n.f. Caçaròla en terralha d'ont s'alestisse en particular lo caçolet.

caçolet n.m. Faiòus blancs (monginas) cuèchs au forn dins una caçòla mesclats embe de carn d'àneda, d'auca, de moton e de poarc segon la vila d'origina (Tolosa, Carcassona, Castelndou d'Arri).

caçoleta n.f. 1. Pichin recipient que pòu anar au forn; preparacion per una persona facha e presentada dins un tau recipient. 2. Pichin vas per li cremar de parfum. 3. Recipient plat previst per reçaupre li dejeccions d'un malaut ajaçat.

cacologia n.f. Locucion ò contruccion faussa.

cacofonia n.f. Ensèm de sons, de bosins discordants, pas gaire armoniós, en particulier de mòts, de sillabas.

cacofonic, a adj. Que tèn de la cacofonia, que constitue una cacofonia.

cacosmia n.f. (patol.) Percepcion d'una odor desagradiva, vertadiera ò non.

cacostomia n.f. Marrida odor de l'alèn.

cactacea n.f. *Cactaceas*: Família de plantas. Var.: **cactea**.

cactea n.f. Planta dicotiledonea originària d'Amèrica, mièjatropicala, adaptada à la secaressa per lu sieus pens carnuts plens d'aiga, per li sieu fuèlhas reduchi à d'agulhons e per son tipe particulier d'assimilacion clorofilliana. Var.: **cactacea**.

cactifòrme, a adj. Que sembla un cactus.

cactus n.m. Planta de la Família dei cactees.

caçular vi. (pop.) Buure excessivament, s'embrigar regulierament.

caçum n.m. Cacilha.

caçuu n.f. Mena de gròs culhier, per exemple per servir la sopa.

cada adj. indef. 1. (davant un singulier) Marca la repeticion: *Cada dijòus*. 2. Marca la repeticion periodica: *Cada tres jorns*. 3. Cadun: *Quant fa? Cinquanta centimes cada*.

cadaberic, a adj. Cadaveric.

cadabràs n.m. Cadabràs.

cadabre n.m. Cadavre.

cadafalc n.m. Plataforma per expausar l'ataüt d'un defuntat. Var.: **catafalc**.

cadais n.m. 1. Aprèst dei teissèires. 2. Camboi.

cadaissar vt. Aprestar (una estòfa) mé de cadais.

cadajorn n.m. Jorn de trabalh. Sin.: **sobrejorn**.

cadalièch n.m. Lo tot dei pèças de boasc que compaua la fustaria d'un lièch. Sin.: **arcalièch, lo bastit dau lièch**.

cadastra n.f. (mar.) Faus poant.

cadastral, a adj. Dau cadastre.

cadastrar vt. Sotametre (un territòri) à l'establiment d'un cadastre.

cadastratge n.m. Accion de cadastrar.

cadastre n.m. Ensèm dei documents dont son enregistrats la particion d'un territòri e lu noms dei divers proprietaris. ◇ Administracion qu'es encargada d'establir e de conservar aquelu documents.

cadastrier, a n. Persona encargada de s'entreviar d'un cadastre.

cadaula n.f. Barra mobila à l'entorn d'un pèrno, que sièrve à barrar una poarta per l'accion d'una moala ò per son pròpri pes. Sin.: **gandaula**.

cadaveric, a adj. 1. Pròpri d'un cadavre – *Rigiditat cadaverica*: Durciment dei muscles dins li oras que seguïsson la moart. 2. Cadaverós. Var.: **cadaberic**.

cadaverós, oa adj. Que fa pensar à l'aparença d'un cadavre; cadaveric: *L'aspècte cadaveric d'una cara*.

cadavràs n.m. Grand cadavre. Var.: **cadabràs**.

cadavre n.m. 1. Còrs d'un òme ò d'un animau moart. 2. (pop.) Botelha vuèia. Var.: **cadabre**.

cade n.m. Cae.

cadeirant, a n. Cadieraire (1).

cadeireta n.f. Pichina cadiera. Sin.: cadieron. Var.: cadiereta.

cadelar v.i. Metre au monde de pichoi en parlant d'una canha. Sin.: canhotar.

cadena n.f. 1. Succession d'aneus (de metal, de plastic, etc.) encastrats un dins l'autre, per mantenir ò ligar quauqua ren, empachar un accès, servir de decoracion, etc.: *Una cadena d'àncora, una cadena d'aur*. ◇ *Cadena d'arpenaire*: Cadena de 10 mètres de lòng per mesurar lu terrens. ◇ (lit., sobretot au pl.) Ligam que crea una dependença. 2. Ensèm de personas ò d'activitats regropadi per diferenti rasons. ◇ *Faire la cadena*: Si plaçar un après l'autre per si passar quauqua ren. ◇ *Travallh à la cadena*: Organizacion dau travallh dont lo produch que si fabrica si desplaça davant d'obriers que cadun fa totjorn la mema operacion. – *Cadena de montatge*: Unitat de fabricacion organisada ensinda per diminuir lu temps de produccion. ◇ *Cadena dau frèi*: Ensèm dei operacions de fabricacion, de transpoart e de distribucion dei produchs congelats ò sobregelats. ◇ Ensèm d'establiments comercials qu'apartènon à una mema organizacion: *Una cadena de negòcis, una cadena d'ostalarias*. ◇ Figura de dança dont li personas si dónon la man. ◇ (ling.) *Cadena parlada*: Seguida dins lo temps d'unitat linguistiqui que fórmon d'enonciats. 3. Seria, succession d'elements divèrs. ◇ *Cadena de montanhas*: Ensèm de montanhas ligadi entre eli. ◇ Ensèm dei fieus parallèles dins lo sens de la longuessa d'una estòfa. ◇ Sistema de reproduccion dau son que comprèn, una foant, un element per amplificar e d'elements reproductors. ◇ *Cadena electrica*: Lo tot dei conductors dont pòu passar lo corrent electric. ◇ Ensèm d'emeters radioelectrics que lu sieus senhaus perméton à una nau ò à un avion de determinar la sieu posicion. ◇ Ret d'emeters de radiodifusion ò de television que difúson en meme temps lo meme programa. – Organisme responsable de la programacion e dau contengut d'aqueli difusions. ◇ Ensèm de jornals qu'apartènon à un solet propietari. ◇ *Cadena alimentària*: Ensèm d'espècias vivi que cadun si noïrisse de la precedenta (èrba, erbivòre, carnivòre, predator dau carnivòre. ◇ (quim.) Seguida d'atòmes de carbòni dispauats en cadena dubèrta (cadena grassa) ò barrada (cadena ciclica). ◇ *Reaccion en cadena*: Reaccion quimica ò nucleària que produe lu còrs ò

l'energia necessari à la sieu propagacion; (fig.) Seguida de fenomènes qu'un provòca l'autre. ◇ Barra metallica per religar doi barris. 4. (mar.) Pèça metallica fixada au buch e dont si fíxon li sàrtias. ◆ pl. Dispositiu adaptat ai ròdas d'una veitura per rotlar sus la neu ò lo glaç.

cadenàs n.m. Pichina serralha mobila m'un cronceu metallic destinat à passar dins de pitons barrats. Var.: **cademat**.

cademat n.m. Cadenàs.

cademat, ada adj. Encademat.

cadeneda n.f. Luèc plantat de cades.

cadença (-éncia) n.f. 1. Ritme e mesura d'una seguida de sons, de movements, d'accion, que crea sovent una impression de repeticion: *Marchar en cadença*. 2. Ritme d'execucion d'una foncion, d'un travallh: *Lo mèstre vòu totjorn aumentar li cadenças, li cadenças son infernali*. ◇ *Cadença de tir d'una arma*: Nombre de còups à la minuta. 3. (mús.) Encadenament d'acòrdis à la suspension ò à la conclusion d'una frasa musicala. ◇ Passatge de virtuositat reservat au solista d'un concerto (improvisat fins au s. XIX).

cadençar (-enciar) vt. Donar un ritme regulier à. ◇ *Pas cadençat*: Pas que lo sieu ritme es regulier.

cadeneta n.f. 1. Pichina cadena. 2. Treça de bèrris que portàvon d'unu militar de cada costat de la cara sota la Revolucion francesa (fins au 1793)

cadenon n.m. 1. Aneu de cadena. 2. Pichina cadena.

cadeu n.m. Pichin can. Sin.: **canholin, canhòt**.

cadí n.m. Jutge musulman que la sieu competença s'estende ai questions en rapoart embé la religion.

cadiera n.f. Luèc dont créisson lu caes.

cadiera n.f. 1. Sèti m'un dossier, sensa braç. ◇ (fig.) *Entre doi cadieras*: Dins una situacion incèrta, entre doi solucions. ◇ *Política de la cadiera vuèia*: Fach de non venir ai acamps d'una assemblada. – *Cadiera lònga*: Cadieràs, sèti, especialament de tela e plegadís, que compoarta una partida per pauar li cambas. 2. *Cadiera electrica*: Instrument per l'electrocucion dei condemnats à moart dins d'unu Estats dei Estats-Units d'Amèrica. 3. (anc.) *Cadiera traucada*: Sèti amainatjat per satisfaire un besonh natural. Sin.: **cagassiera, cagadoira**. 4. *Cadiera à portaires*: Sèti barrat e cubèrt, dont li gents (lu nòbles sobretot) si faïon portar per doi personas. Sin.: **cadiereta**. 5. (anc.) *Cadiera de poasta*: Veitura ipomobila per lo transpoart dau corrier e dei viatjaires. 6. (mecan.) Supoart d'un aubre de transmission.

cadiera n.f. 1. Tribuna dont si tèn lo professor ò lo predicador per parlar au sieu auditori. 2. Poast de professor d'universitat: *Una cadiera de filosofia*. 3. Sèti apostolic, papautat: *La cadiera de sant Pèire*.

cadieraire, airtz n. 1. Persona qu'encaissa lo prètz d'ocupacion dei cadieras dins un jardin public, una glèia, etc. Var.: **cadeirant**. 2. Persona que fa de cadieras.

cadieràs n.m. Sèti individual m'una espatliera e doi braç. Var.: cadierau. Sin.: **fautuèlh** (francisme), **poltrona** (italianisme).

cadierau n.m. Cadieràs.

cadiereta n.f. 1. Pichina cadiera. Sin.: **cadieron**. 2. Cadiera à portaires.

- cadieron** n.m. Cadiereta.
- cadmi** n.m. Metal moal, blanc blavastre, de densitat 8,6 que fonde à 320°C, utilizat per protegir l'acier, emplegat en aliatges (plomb, estanh, zinc) e sota forma de saus, qui fornisson principalament de pigments per la pintura fina; element (Cd) de n° atomic 48 e de massa atomica 112,40.
- cadmia** n.m. Mesclum de suga e d'oxides metallics que s'amolona à la boca dei molins de fèrre.
- cadmiar** vt. (*cadmi*, classic *càdmii*) Recurbir de cadmi per electrolisi.
- cadmiatge** n.m. Accion de cadmiar.
- cadmic, a** adj. adj. 1. Relatiu au cadmi. 2. Que contèn de cadmi.
- cadmiòsi** n.f. Enflarament dei paumons en seguida à l'inalacion de posca de cadmi.
- caduc, a** adj. 1. (bot.) Que casca cada an: *Un aubre dei fuèlhas caduqui*. 2. Que non a plus cors: *Una lèi caduca*.
- caduca** n.f. Jaça superficiala de la mucoa uterina que si dessepara de l'utèr m'ai membranas de l'òu e es mandada foara m'au placentà au moment de la jacilha. Sin.: **deciduala**.
- caduceu** n.m. 1. Principal atribut d'Ermès, format d'un ram d'abaguièr ò d'olivier mé doi alas e entornada de doi sèrps entrebescatdi. 2. Emblema dau còrs medical compauat d'un fais de ram qu'à l'entorn si mete la sèrp d'Epidaure e sobre li es lo mirau de la Prudença; vinheta que representa aquesto emblema au vitre dei veituras dei mètgès.
- caducifòli, ia** adj. Natura dei vegetals que pèrdon li sieu fuèlhas à la marrida sason.
- caducifoliat, ada** adj. (bot.) Que perde li sieu fuèlhas en ivèrn (ò à la sason seca sota lu tropics); format d'aubres caducifoliats, en parlant d'un boasc, d'una forèst. Var.: **caducifòli**. Sin.: **decidú**.
- caducitat** n.f. (dr.) Estat d'un acte juridic qu'un fach posterior li fa perdre la sieu validitat.
- cadun, a** pron. indef. 1. Tota persona; tota caua que fa partida d'un ensèm: Cadun d'entre nautres. 2. (absol.) Tota persona: *Cadun saup tot aquò*.
- cae** n.m. Ginebrier d'Occitània (*juniperus oxycedrus*). ◇ *Òli de cae*: Òli que s'obten per destillacion dau boasc de cae, que s'emplega en dermatologia. Var.: **cade**.
- caf** adj. inv. ò adv. (mar.) Que la sieu valor en doana comprèn en mai dau cost de la mèrç lo transpoart fin au poart de destinacion e l'assegurança.
- cafarnau** n.m. Cafarnaom.
- cafarnaom** n.m. Luèc embarrassat e tot en desòrdre. Var.: *cafarnau*. Sin.: *fotràs, tapolada, pati*.
- cafè** n.m. 1. Grana ò fava dau cafeier, que contèn un alcaloïde e un principi aromatic. 2. Li granas dau cafeier, quora son torradi. 3. Bevenda obtenguda en versant d'aiga bulhenta sobre li granas de cafè torradi e molinadi ò sobre aquela granas en pòuvera solubilisadi ò liofilisadi. 4. Establiment dont si sièrve aquela bevenda e d'autri e de manjar leugier. – (lit.) *Cafè literari*: Cafè que sièrve de luèc de rescòntre à d'escrivans, d'artistas, d'òmes politics, etc. ◆ adj. inv. Brun esquasi negre.
- cafè-concèrt** n.m. Teatre dont si podia beure e fumar en assistent à d'espectacles de music-hall (pauc ò pron fins au 1914).
- cafeier** n.m. Aubrilhon que dona lo cafè (pauc ò pron 3 m de aut dins li plantacions, fins à 10 m dins la natura, Família dei rubiaceas).
- cafeiera** n.f. Plantacion de cafeiers.
- cafeïna** n.f. Alcaloïde dau cafè, que s'atròva finda dins lo tè e emplegat coma tonic.
- cafeïsme** n.m. 1. Tendença à beure totplen de cafè. 2. Intoxicacion cronica ò aguda per lo fach d'aquela tendença.
- cafeta** n.f. Marrit cafè.
- cafetier** n.m. (anc.) Patron d'un cafè. Var.: **cafetista**.
- cafè-teatre** n.m. Pichina sala dont si donon de pèças de teatre relativament corti, d'espectacles sovent à despart dei circuits abituals.
- cafeteria** n.f. Establiment generalament plaçat dins un luèc de passatge (centre comercial, administracion, etc.) dont si pòu manjar e beure, sovent en liure servici.
- cafetiera** n.f. Recipient ò aparelh per preparar lo cafè: *Cafetiera à l'italiana, cafetiera à la turca*.
- cafetista** n. Persona que tèn un cafè.
- caforcho** n.m. Pèça pichina e escura.
- cafre, a** n.m. (anc.) Abitant dei territòris non musulmans d'Àfrica au sud de l'Eqüator.
- caftan** n.m. Rauba d'aparat, longa, mé de mànegas ò sensa, sovent ricament brodada, que si poarta dins lu país musulmans.
- cadaga** n.f. (fam.) Error grossiera. Sin.: **conaria, pastissada, falorditge, asenada**.
- caga-au-lièch** n.m. Pissanlièch.
- cagablea** n. Escais-nom dei Niçards. Sin.: **manjablea**.
- cagadeniers** n.m. (pop.) Avare.: Sin.: **rabeu, grincho, racho, esquiçabinhetas, cagador, caga sarrat, avariciós**.
- cagadoira** n.f. Cadiera traucada. Sin.: **cagassiera**.
- cagador** n.m. Comun, cabinet.
- cagadrech** n.m. (pop.) 1. Persona autiera. Sin.: **aturós**. 2. Compassat.
- cagador** n.m. (pop.) Avare.
- cagadura** n.f. (pop.) Excrement: *Una cagadura de mosca*. Sin.: **femsa, mèrda, estront**.
- caga-en-braias** [kagaŋ'braja] n.m. inv. (pop.) 1. Qu'a paur de tot. Sin.: **pautron, capon, paurós, cagaire**. 2. Desgaubiat.
- cagaire, airtz** n. (pop.) Qu'es boan à ren. Sin.: **sensa pança, maseta, boan per ren., caga-en-braias**.
- cagajudicis** n. inv. (pop.) Persona sentencioa.
- cagancho, a** n. Darrier naissut d'una família. Var.: **caganís, caganincho**.
- caganha** n.f. Femsas mai liquidi e frequentí que de costuma per de rasons diversí (intoxicacion, dessentèri, originas alimentari, eca...). Sin.: **escorrença**. Var.: **cagueta, diarrea**.
- caganincho, a** n. Cagancho.
- caganís, issa** n. Cagancho.

cagar vi. e vt. (*cagui*) (pop.) 1. Defecar. ◇ *Caga mai un bòu que cent arèndolas*: Una persona qu'a lu mejans (fisics, financiers, etc.) pòu agir mai eficaçament qu'un molon de personas sensa mejans. ◇ *Vai cagar!, Vai-t'en cagar à la vinha!*: Expressions per si desbarrassar de quauqu'un. Sin.: **vai-t'en vèire da Carles-Fèliç**. 2. *Faire cagar*: Importunar: *Lo soleu mi fa cantar e tu mi fas cagar*. ◇ Pauar un problema: *Mi fa cagar de non li arribar*. ◇ *Faire d'esfoarç pas recompensats ni reconoissuts: Mi fau cagar per que tot foncione, e degun li fa cas*. 3. *Si faire cagar*: S'enuiar, aver ren à faire: *Li a de gents que si fan cagar dins la vida*. ◆ vi. Falhir, non foncionar: *La mina a cagat*.

cagareu n.m. Avorton.

cagarròta n.f. Planta dei fruchs colorats e ornamentals sonats *poms de maravilha* (Familha dei cucurbitaceas).

caga-sang n.m. inv. (pop.) Flux de sang.

cagasarrat n. inv. (pop.) Avare.

cagassiera n.m. (pop.) Cadiera traucada.

cake n.m. Planta de la Familha dei labiadas, finda sonada *èrba dei cats*.

cagó n.m. Auceu de Nòva-Caledònia, dau plumatge gris e m'una aigreta, devengut rare e protegit (òrdre dei rallifòrmes).

cagòt, a n. e adj. Persona messa à l'escart de la societat, reputat descendent de leprós.

caguèrha n.f. (pop.) Envuèia d'anar cagar.

cagueta n.f. (fam.) Diarrea. Var.: (pop.) **caganha**.

caï n.m. Pèu durcida ai pens ò ai mans, en seguida à de fretaments nombrós. ◇ *Faire lo caï*: Si mostrar insensible.

caïac n.m. 1. Embarcacion individuala dei Esquimaus, que la sieu carcassa es recubèrta de peus de fòcas à l'entorn de l'emplaçament dau remaire. 2. Embarcacion d'espòrt impermeabla e leugiera, inspirada dau caïac dei esquimau, propulsada au mejan d'una pagaia dobla; espòrt practicat m'aquesta embarcacion.

caïacable, a adj. Si di d'un cors d'aiga dont si pòu faire de caïac.

caïaquista n. Esportiu que practica lo caïac.

caïbla n.f. 1. Vestit liturgic qu'a la forma d'un manteu sensa mànegas que lo prèire mete per celebrar la messa. Sin.: **casubla**. 2. *Rauba caïbla*: Rauba sensa mànegas.

caïc n.m. 1. Embarcacion lòngra e estrecha dei mars dau Levant, manovrada à l'aviron (es l'embarcacion mai gròssa dei naus de guèrras, en particulier dei galèras). Autra ortografia possibla: **caïc**. Var.: **caïca**. 2. Galup.

caïc n.m. Caïc.

caïca n.f. Caïc.

caïd n.m. 1. (anc.) Cap militari, dins lu país arabes. 2. (fam.) Cap: *An arrestat un caïd de la dròga*. – *Faire lo caïd*: Faire lo bulo.

caïer n.m. Quasèrn.

caïman n.m. Cocodrile d'Amèrica centrala e meridionala, dau morre cort e larg, que lo sieu cuer es recercat en marroquinaria (l'espècia mai granda fa 6 m de lòng).

caïn n.m. Marrit; traite. Sin.: perfide, cercagarrolha(s), secutaire.

caïnaria n.f. Malícia. Sin.: caitivaria, marridesa, marridaria.

caïnita n.f. (miner.) Sau dobla constituïda de sulfat de magnesi e de clorure de potassi idratats naturals.

caïradura n.f. Accion de rendre caïrat.

caïran n.m. Sonalha caïrada.

caïrar vt. Rendre caïrat. ◆ vi. Convenir, anar.

caïrat n.m. Carrat.

caïre vi. (*casi*) Tombar, cabussar.

caïre n.m. 1. Costat, canton: *Anar d'un caïre e de l'autre*. ◇ *Per caïres e per cantons*: Dapertot, en parlant d'una persona que barrutla. ◇ *Regarjar de caïre*: Regarjar de travèrs, mé l'uèlh marrit. ◇ *Pilhar de caïre*: Pilhar de travèrs. ◇ (fig.) *La si pilhar de caïre (à caïre)*: Pilhar mau. ◇ (fig.) *Metre en caïre*: Enuïar, cèrcar garrolha (à). 2. Ai cartas, color marcada per un caïrat roge. Var.: **caïreu**. 3. Pèira que forma una poncha sus una aresta.

caïreforc n.m. Luèc dont s'encrosílhon mai d'un camin. Sin.: **crosament, crosador, forcadís, encrosilhada**.

caïreta n.f. 1. À Niça, frema que poarta lo caïreu. 2. Frema que parla à l'angle dei carrieras.

caïreu n.m. 1. (cartas) Caire. 2. Pichin mandilho que li paisanas portàvon sus la tèsta e estacàvon sota lo menton. 3. Mena de saeta emplegada m'una arbalèsta. Var.: **carreu**.

caïron n.m. 1. Insècte aptèr minuscule considerat coma lo mai pichin animal avant l'invencion dau microscòpi. ◇ (espec.) Acarian dau fromai. 2. Insècte parasite de quaucu milimètres de lòng, que lu sieus òus provòcon la gala dei vegetals. ◇ (espec.) Insècte parasite de l'olivier, que ponhe lu fruchs per li depauar lu sieus òus (Familha dei cinipidats).

caïronar vt. Cavar, cogossonar. ◆ **si caïronar** v.pr. Èstre atacat per lu caïrons.

caïròta adj. e n. Dau Caire.

caïs n.m. Espigueta dei gramineas, que travèrsa lu vestits, lu sacs, penètron dins lo conduch auditiu, si méton entre lu dets e van fins ai aissèlas e à l'anguinalha.

caïsèr n.m. Empeire alemand.

caïssalàs n.m. Caïsselàs.

caïssa n.f. 1. Còfre, generalament de boasc, que sièrve per divers usatges, especialament per lo transpòrt dei mèrç: *Una caïssa de limons, una caïssa d'autís*. ◇ *Caïssa de moart*: Ataüt. 2. Bóstia que contèn un mecanisme ò sièrve à protegir un ensèms delicat. 3. Carroçaria d'un veïcule. ◇ (pop.) Automobila. 4. Part sobrana d'un vagon de camin de fèrre tancada sus l'encastre. 5. (mús.) Cilindre d'unu instruments de percussion; l'instrument d'espereu. 6. (anat.) *Caïssa de timpan*: Cavitat plena d'ària darrier lo timpan. 7. Mòble, tirador, etc., dont un negociant mete la sieu recèpta; la recèpta d'esperela: *Raubar la caïssa*. 8. Banc d'un negòci dont son pagadi li cròmptas, d'una administracion dont si fan lu pagaments; lu sòus que li son depauats. ◇ *Libre de caïssa*: Registre dont sont inscrichs toi lu movements

de sòus. ◇ *Caissa negra*: Caissa en defoara de la comptabilitat legala. 9. *Caissa enregistrairitz*: Aparelh en usança dins lo comèrci per facilitar lu calculs dei vendèires e porgir ai practicas una pròva de l'exacituda de la factura e aparar li somas enregistraidi. 10. Organisme financier ò administratiu que receup de fonds en depaus per lu administrar: *Caissa d'esparnha*. ◇ Organisme de gestion d'un regime de pension, etc.: *Caissa de mutualitat agricòla*. ◇ *Caissa dei escòlas*: Establiment public dins cada comuna, per favorejar la frequentacion de l'escòla publica, alimentat per de dons e de subvencions.

caissada n.f. Dentada.

caissau n.m. Caisseilàs.

caissaria n.f. Industria de la fabricacion dei caissas.

caisses n.m. pl. Sobras de fen, de palha.

caisselàs n.m. Gròssa dent plaçada dins la part mejana e posteriora, que sièrve à trissar lu aliments (la forma, d'una espècia à l'autra, pòu variar en foncion dau regime alimentari). Var.: **caissau**, **caissalàs**.

caisseta n.f. 1. Pichina caissa. ◇ *Caisseta de cambiament*: frcs boîte de vitesse (marcha) Sin.: bóstia de cambi, cambi d'anament. 2. Pichina bóstia ermetica que contèn una benda magnetica per enregistrar e restituir de sons, d'imatges, de donadas. 3. Cofret dont si consèrvon d'objèctes preciós. ◇ (ist.) Tresaur personal d'un rèi, d'un prince, etc.

caisseton n.m. 1. Compartiment d'una cassa d'estamparia. 2. Caisseta.

caissier, a n. Persona que tèn la caissa dins un negòci, una banca, etc.

caisson n.m. 1. (trav. publ.) Mena de caissa que permete de trabalhar à l'ària en dessota dau niveau de la mar. ◇ Element d'un engenh, que si pòu baissar e auçar per pilhar de materiaus e lu metre sus un camion, etc. 2. (mar.) Compartiment estanhe d'una nau, que fa partida de la còca e assegura la sieu flotabilitat. 3. (arquít.) Compartiment sota d'un plafond, decorat de motladuras, de pinturas.

caitià n.m. Luèc sant, per lu bodistas.

caitiu, iva adj. Marrit.

caitivaria n.f. Sin. de caïnaria.

cajun adj. e n. inv. en genre Francés de Loïsiana.

cake [ˈkɛk] (mòt anglés) Pastissaria facha d'una pasta ai òus levada, dont son incorporats de fruchs confits e de raïms secs banhats de rom.

cal Simbòle de la calorìa.

cal n.m. Maion paura. Sin.: **arbèrc**, **casau**, **chabòt**.

cala n.f. Objècte que si plaça sota un autre ò còtra per lo metre d'aplomb ò l'immobilisar. ◇ Especialament, tròç de boasc, etc., que si mete sota una ròda per immobilisar un veïcule.

cala n.f. 1. Partida intèrna d'una nau, destinada à recevre lo cargament. Sin.: **estiva**. 2. Partida d'un embarcadari en penda, prevista per lo cargament, lo descargament, dei naus. ◇ *Cala de contruccion*: Plan inclinat, chantier dont si bastisse ò si repara una nau. ◇ *Cala seca* ò *cala de radob*: Bacin que si pòu metre à sec per li reparar un bateu. 3. Baissa de l'aiga.

cala n.f. Baia, quartier de pesca.

cala n.f. Fach de raubar de frucha encara sus l'aubre: *Anar à la cala ai cerièas*. ◇ *Que cala!*: Que audaça!

calabrés, esa adj. e n. De Calàbria.

calabrun n.m. Moment que va de la fin de l'après-dinnar fins au començament dau sera. Sin.: entrelutz, entrebrun.

calaça n.f. Teissut au dedintre dei òus d'auceus e de reptiles e finda dei ovules vegetals, qu'estaca ò suspende lo ros de l'òu ò lo nucelle dins una estructura mai granda.

calada n.f. 1. Camin en penda. 2. *Que calada!*: Interjeccion per faire remarcar que quauqu'un beu totplen en un còup.

caladar vt. Pavar. Var.: **encaladar**.

caladat n.m. Cauçada, via empeirada. Var.: **encaladat**.

caladatge n.m. Accion de caladar. Sin.: pavament.

caladion n.m. Planta ornamentala d'apartament dei flors odoròe e dau fulhatge colorit.

cala-escandalh n.f. Prisma parallelepipedic d'acier trempat que sièrve dins lu atalhiers per la verificacion dei calibres de contraròtle.

calafat n.m. Calafatier.

calafat n.m. Remora.

calafataire, airtiz n. Obrier que calafata li naus. Var.: **galafataire**.

calafatar vt. 1. (mar.) Rendre impermeable una nau en barrant d'estopa lu jonchs dei bordats e en lu recubent de quitan ò de mastic. 2. Tapar li fendas de (una fenèstra, etc.) per empachar l'aria e lo frèi de passar. Sin.: estoponar. ◆ **si calafatar** v.pr. Si tenir embarrat dins una maion, etc. Var.: **galafatar**.

calafatage n.m. Accion de calafatar. Var.: **galafatage**. Sin.: estoponatge.

calafatier, a n. Calafataire. Var.: **calafat**, **galafatier**.

calam n.m. 1. Calameu. 2. Cana que s'emplegava dins l'Antiquitat per escriure.

calamanda n.f. Mena d'estòfa de lana lustrada que d'un costat.

calamàndria n.f. Melissa (*teucrium chamaedrys*). Var.: **calamandrina**. Sin.: **escordiu**.

calamandrina n.f. 1. Calamàndria. 2. (Luceram) Planta erbacea vivaça de la familha dei lamiaceas (*teucrium chamaedrys*).

calamant n.m. Arestier.

calambac n.m. Boasc d'Insulíndia e d'Oceània enplegat en ebenistaria.

calambre, a adj. Estoart, mau format, en parlant d'una persona ò d'un objècte redon. Sin.: bestoart, difòrme. Var.: **galambre**.

calamèla n.f. Aparelh que produe una flama foarça cauda per combustion d'un gas, que s'emplega per soudar e talhar lu metals.

calament n.m. Bordau d'una sàvega.

calameu n.m. 1. (mús.) Instrument pastoral, d'enche simple, que si retròva dins li regions de sambluc ò de canas, es un pauc lo davancier de la clarineta. Var.: **calam**. 2. Calumet.

calamina n.f. 1. Silicat idratat natural de zinc. 2. Sobra de la combustion d'un carburant que bruta lu cilindres d'un motor d'explosion. 3. Oxide qu'apareisse à la susfàcia d'una pèça metallica foartament escaufada.

calaminar (si) v.pr. Si curbir de calamina.

calaminat, ada adj. Cubèrt de calamina. Var.: **encalaminat**.

calaminatge n.m. Fach de si calaminar, d'èstre calaminat.

calamita n.f. Aubre fossile de l'èra primària de l'embranchement dei pteridofits, aut fins à 30 mètres.

calamita n.f. 1. Mineral, oxide de fèrre, qu'a la proprietat d'atraire naturalament lo fèrre e unu autri metals. 2. Materiau, dispositiu que produet un camp magnetic exterior. Var.: **caramida**.

calamitacion n.f. Accion de calamitar; lo sieu resultat. Fach d'èstre calamitat.

calamitar vt. Comunicar à (un còrs) li qualitats de la calamita.

calamitat n.f. Catastròfa, desastre, malora publica. Sin.: flageu, malastrada, mauparada.

calamitós, oa adj. (lit.) 1. Plen de calamitats, qu'a lo caractèr d'una calamitat. 2. Catastrofic, completament mancat: *Un trabalh calamitós*. Sin.: **desastrós**.

calamitosament adv. D'un biais calamitós. Sin.: desastrosament, malastrosament.

calanca n.f. 1. Pichina baia dei parets bauçoï. 2. En montanha, penda ravinada, pas tant importanta qu'un bauç.

calandra n.f. 1. Passeron dau plumatge brunastre, comun dins lu camps, que non s'ajoca sus lu aubres (Familha dei alaudidats, 17,5 cm à 19,5 cm de lòng). Sin.: **lauseta**. 2. Corcosson que la sieu larva manja lo gran dei cerealas.

calandra n.f. (tecn.) Màquina à cilindres per lissar, lustrar ò glaçar li estòfas, lo papier, etc. 2. Garnidura, lo mai sovent en matèria plastica ò en metal, que si plaça davant lo radiator d'una automobila.

calandraire, airtz n. (tecn.) Obrier que calandra.

calandràr vt. (tecn.) Passar (una estòfa, un papier) à la calandra.

calandre, a n. Novelari, aprenfís.

calandreta n.f. 1. Pichina calandra. 2. (m'una majuscula) Escòla associativa bilengüa occitana.

calàndria n.f. Calandra.

calandron, a n. 1. Pichina calandra. 2. Escolan d'una Calandreta.

calant, a adj. Mancant.

calau n.m. Auceu d'Àsia, d'Insulíndia e d'Àfrica, de l'òrdre dei coraciadifòrmes, caracterisat per un bèc enòrme sobremontat d'un casco.

calar vi. 1. Anar vèrs lo bas. Sin.: **davalàr**. Contr.: **puar**. 2. Diminuir, baissar: *Lo vent cala, lo soleu cala*. ♦ **s'en calar** v.pr. 1. Davalar. Sin.: **s'endavalàr**, **s'en davalàr**. 2. *Non s'en calar de*: Non s'embarassar per, non si vergonhar de. ♦ vt. 1. Portar en bas. 2. Baissar: *Calar li velas*. 3. *Calar fuèc (à)*: Metre lo fuèc (à). 3. Donar (un còup): *Calar un simèc, taise-ti ò t'en cali una!*

calar n.m. *Lo calar dau soleu*: Lo calabrun.

calat, ada adj. *Ben calat*: Ben mes.

calc n.m. 1. Reproduccion d'un dessenh obtenguda en calcant. ◇ *Papier calc* ò *calc*: papier transparent que permete la realisacion de calcs. 2. Imitacion servila. ◇ Reproduccion fedela. 3. (ling.) Transposicion d'un mòt ò d'una construccion d'una lenga dins una altra per revirada.

calc n.m. (mar.) Grand canòt embarcat sus una nau per transportar lu passatgiers fins à la riba ò per lu evacuar en cas d'urgença.

calcaneu n.m. Oàs dau tarse que forma lo talon.

calcar vt. (*calqui*) 1. Reproduire (un dessenh) sus un papier calc que lo recuèrbe. 2. Imitar fedelament ò servilament. Sin.: **retipar**.

calcar n.m. (mar.) Nom de l'esperon dei galèras de l'Antiquitat.

calcari n.m. Ròca sedimentària formada essencialament de carbonat de calci.

calcari, ària adj. Que contèn de calcari. Var.: **cauquier, caucinós**. ◇ *Releu calcari*: Carstic.

calcaron n.m. Forn dubèrt per l'extraccion dau sofre.

calcedòni n.m. Silice translucida cristallisada emplegada en joielaria dins l'Antiquitat (lo calcedòni roge es la *cornalina*, lo brun es la *sardona*, lo negre es l'*onix*).

calcemia n.f. (med.) Taus de calci contengut dins lo sang (normalament 0,100 g per litre).

calceòla n.f. Polipier solitari fossile dau Devonian, en forma de poncha de sandala.

calceolària n.f. Planta d'ornament dei flors esplendentí que sèmblon à un esclòp, originària d'Amèrica dau Sud (Familha dei escrofulariaceas).

calci n.m. Metal blanc, moal, de densitat 1,54, que fonde à 810°C, obtengut per electrolisi dau sieu clorure e que descompaua l'aiga à la temperatura ordinària; element (Ca) de n° atomic 20 e de massa atomica 40,08. (D'unu sieus compauats: oxide e idrovide (caucina), carbonat (calcari), sulfat (gip), etc. son de materiaus de promiera utilitat).

calcic, a adj. Relatiu au calci, à la caucina.

calcicitat n.f. Taus en saus calciqui.

calcicòla adj. Que prospèra sus un soal ric en calci.

calciferòl n.m. Vitamina D sintetica (ò vitamina D₂) qu'a un poder antiraquitic.

calcificacion n.f. Apoart e fixacion de saus de calci dins lu teissuts organics.

calcificar vt. 1. Convertir en saus de calci. 2. Portar e fixar de saus de calci (ai teissuts organics).

calcificat, ada adj. Convertit en saus de calci insolubles.

calcifòbe, a adj. Calcifugue.

calcifugue, uga adj. Que non prospèra dins un terren calcari. Var.: **calcifòbe**.

calcimièlia n.f. Taus de calci de la milhòla dei oàs.

calcinòsi n.f. Produccion patologica de depaus de saus de calci dins lu teissuts e lu organes.

calcinacion n.f. Accion de calcinar; fach de si calcinar. Var.: **calcinament**.

calcinament n.m. Calcinacion.

calcinar vt. 1. Transformar (de pèiras calcari) en caucina per escaufatge intense. 2. Sotametre à una temperatura auta. 3. Cremar, carbonisar. ♦ **si calcinar** v.pr. Cremar, si carbonisar.

calciterapia n.f. Emplec terapeuti de saus de calci.

calciotermia n.f. (metall.) Operacion de reduccion que permete d'obtenir d'unu metals (urani, plutòni, tòri) gràcias à la reaccion dau calci sobre de compausats dei elements que cau extraire (generalament de fluorures).

calcita n.f. Carbonat natural de calci cristallizat (CaCO₂), que constitueisse la ganga de nombrós filons.

calcitonina n.f. Ormòna de la tiroïda que fa baissar lo taus sanguin de calci (en s'opauant à l'accion de la glàndola paratiroidiana).

calciuria n.f. (med.) taus urinari de calci (normalament de 100 à 300 mg per 24 oras).

calcografe, a n.m. Artista que practica la calcografia.

calcografia n.f. 1. Art de gravar sus lo coire. 2. Establiment dont son conservadi li gravaduras per n'en faire de tiratges.

calcografiar vt. Tractar per calcografia.

calcolitic, a adj. Periòde calcolitic: Calcolitic. ♦ n.m. Periòde de transicion entre lo neolitic e l'atge dau bronze, quora aparèisson lu premiers objèctes de coire.

calcomania n.f. Procediment que permete de transpauar d'imatges coloriatas sus de porcalana, de vèire, de metal, eca...

calcopirita n.f. Sulfure doble natural de coire e de fèrre.

calcosina n.f. Sulfure natural de coire. Var.: **calcosita**.

calcosita n.f. Calcosina.

calcul n.m. 1. Messa en òbra dei règlas elementari d'operacions (addicion, sostraccion, multiplicacion, partiment) sus lu nombres: *Un calcul just, un calcul faus, un calcul complicat*. ◇ (inform.) *Fuèlh de calcul*: Pàgina d'unu logicials especialisats, sonats *tablaires*. ◇ Tecnica de la resolucion dei problemas d'aritmética elementària: *Èstre foart en calcul*. ◇ *Calcul mental*: Calcul que si fa de tèsta. 2. Messa en òbra dei règlas operatorì, de tota natura: *Calcul diferencial, calcul integral, calcul matricial, calcul vectorial*. 3. Accion de calcular, d'estimar la probabilitat de quauqua ren: *Faire un boan, un marrit calcul*. 4. Ensèm dei mesuras abilament combinadi per obtenir un resultat; intencion, premeditacion interessada: *Agir per calcul*. Var.: **carcul**.

calcul n.m. (med.) Concrecion peiroa que si forma dins divèrs organes (vesicula biliària, rens, etc.). Sin.: **litiasi**.

calculabilitat n.f. Caracteristicas de cen qu'es calculable.

calculable, a adj. Que pòu èstre calculat. Var.: **carculable**.

calculaire, airtiz adj. e n. 1. Que fa de calculs, que saup calcular. 2. Sovent pejoratiu, per cu cèrca de prevèire, combina adrechament, agisse per calcul. Var.: **carculaire**.

calculaire n.m. Màquina de tractament de l'informacion que pòu efectuar automaticament

d'operacions numeriqui, logiqui ò analogiqui. Var.: **calculator**. Var.: **carculaire**.

calculairtiz n.f. Màquina per efectuar d'operacions numeriqui. Var.: **carcularitz**.

calcular vt. 1. Determinar per lo calcul. 2. Estimar, determinar per la pensada, lo rasonament, en foncion d'unu factors. 3. Combinar en vista d'un objectiu determinat. Sin.: **prevèire**. ♦ vi. 1. Faire de calculs. – *Màquina de calcular*: Màquina que fa automaticament d'unu calculs. Despensar embé mesura, comptar. Var.: **carcular**.

calculator n.m. Calculaire. Var.: **carculator**.

calculeta n.f. Pichina calculairtiz. Var.: **carculeta**.

calculós, oa adj. (med.) Relatiu ai calculs. Var.: **carculós**.

caldari n.m. Dins la Roma antica, partida dei tèrmas dont si trovàvon li piscinas caudi.

caldeira n.m. (mòt portugués) Vasta depression de forma pauc ò pron circulària, formada per lo profundar de la partida centrala d'un aparelh volcanic.

caldeu, ea adj. e n. De Caldea. Sin.: **caldean, caldentés**.

caldòche, a adj. e n. Blanc establìt en Nòva-Caledònia.

calcha n.f. Veitura ipomobila descubèrta, suspenduda, mé quatre ròdas, m'un sèti à dossier à l'avant e una capòta à bofet.

calefaccion n.f. (fis.) Fenomèn per lo quau un degot d'aiga mandada sus una placa totplen cauda rèsta sostenguda per la calor qu'emete.

caleïdoscòpi n.m. 1. Aparelh format d'un tube opac que contèn unu miraus dispauats d'un biais tau que l'objècte regarjat ò lu pichins objèctes colorits plaçats dins lo tube produon de dessens simetricas e variats. 2. (fig.) Seguida rapida de sensacions vivi e variadi. Var.: **calidoscòpi**.

caleïdoscopic, a adj. D'un caleïdoscòpi. Var.: **calidoscopic**.

càlega n.f. Enquant, asta.

calen n.m. 1. Lampa romana ò òli. 2. Persona mauneta. ◇ *N'en faire d'aqueli dau calen*: Faire d'extravaganças.

calenas n.f. pl. Calendas. ♦ (m'una majuscula) 25 de decembre. Sin.: **nadau**.

calendari, ària adj. Dau calendrier; relatiu au calendrier: *Annada calendària*. ♦ n.m. Calendrier.

calendas n.f. pl. (Antiqu. romana) Premier jorn dau mes. ◇ *Remandar ai calendas grègas*: Remetre à jamai (lu Grècs non avion de calendas).

calendrier n.m. 1. Sistema de division dau temps fondat sobre lu principals fenomènes astronomicas (revolucion de la Tèrra à l'entorn dau Soleu ò de la Luna à l'entorn de la Tèrra). 2. Tableau dei jorns de l'annada, qu'indica eventualament la commemoracion dei sants, li fèstas liturgiqui ò laïqui. Sin.: **armanac**. Var.: **calendari**. 3. Programa: *Establir un calendrier de travalh*. Var.: **calendrier**. ■ *Calendrier julian*: Calendrier reformat per Juli Cesar en 46 av. J.-C., que metia en plaça li annadas bissextili, per una durada mejana de l'annada civila de 365,25 jorns. ◇ *Calendrier gregorian*: Ajustament dau

calendrier julian per tenir còmpte de la deriva deuguda à la diferença embé l'annada astronomica (365,2422 jorns). Lo devèm au Papa Gregòri XIIIⁿ, en lo 1582. ◇ *Calendrier revolucionari*: Calendrier mes en plaça en França per la Convencion nacionala lo 24 octòbre dau 1793 e en usatge fins au 1806. L'annada èra partejada en dotze mes de 30 jorns cadun, e 5 ò 6 jorns complementaris dedicats ai fèstas republicani. Lu dotze mes (per l'auton, *vendemiari*, *brumari*, *frimari*, per l'ivèrn *nivòsi*, *pluviòsi*, *ventòsi*, per lo printemps *germinal*, *floreale*, *pradarial*, per l'estiu *messidor*, *termidor*, *fructidor*) èron partits en tres decadas (*primidí*, *duodí*, *tridí*, *quartidí*, *quintidí*, *sextidí*, *septidí*, *octidí*, *nonidí*, *decadí*).

calendrier n.m. Calendrier.

calendra n.f. (tecn.) Calandra.

calendrar vt. Calandrar.

calenhairitz n.f. Calinheritz.

caler v. impers. defect. (3ª persona: *cau*) Èstre necessari. ■ Pòu èstre seguit d'un nom: *Mi cau un libre*, d'un vèrbo à l'infinitiu: *Ti cau partir*, ò d'una subordenada au subjunctiu: *Cau que vengues*.

calh n.m. 1. Durilhon. Sin.: duralh. ◇ *Faire lo calh*: Si mostrar insensible. 2. Calhalach. Sin.: presura.

calha n.f. Auceu vesin de la perdritz, migrator (en Occitània, au printemps e en estiu), qu'abita lu camps e li pradarias dei planuras (long. 18 cm, Família dei fasianidats). Sin.: **càlhera**.

calhabilitat n.f. Coagulabilitat.

calhable, a adj. Coagulable.

calhacion n.f. Coagulacion.

calhada n.f. Nidada de calha.

calhada n.f. Calhat.

calhaire, airtz adj. Coagulator.

calhalach n.m. 1. Planta erbacea comuna dins lu prats, mé de pichini flors jauni ò blanqui, que lo sieu suc fa calhar lo lach (Família dei rubiaceas). 2. Presura. Sin.: **calh**.

calhament n.m. Calhatge.

calhant, a adj. e n.m. Coagulant.

calhar vt. Coagular. ◆ vi. ò si **calhar** v.pr. Si pilhar en calhons.

calhassar vt. (fam.) Pilhar à còups de pèiras. ◇ (espec.) Lapidar.

calhassatge n.m. (fam.) Accion de mandar de pèiras sobre quauqu'un, quauqua ren: *Lo calhassatge dau comissariat*. Sin.: **lapidacion**.

calhastre n.m. Calhon. Sin.: **coagul**.

calhat n.m. 1. Lach calhat. 2. Part dau lach qu'es coagulada e sièrve à faire lo fromai. Var.: **calhada**.

calhatge n.m. Accion de faire calhar; fach de si calhar. Var.: **calhament**.

calhau n.m. Pichina pèira ò fragment de pèira de pichina dimension. Sin.: **còdol**, **clap**.

calhavós, oa adj. Codolós.

càlhera n.f. Calha.

calheta n.f. 1. Darriera pòcha de l'estòmegue dei romiaires, que produe lo suc gastric. 2. Preparacion de

carnsalada à basa de fetge de poarc. 3. Varietat d'oliva pichina, cultivada dins Var e à Niça.

calhetier n.m. Varietat d'oliu que creisse majament en País niçard.

calheton n.m. Pichina calha.

calhòla n.f. Jaç, claus.

calhon n.m. Pichon de la calha.

calhon n.m. Massa mièja solida que vèn d'una substança que coagula: *Un calhon de sang*. Var.: **calhastre**. Sin.: **coagul**.

calhon adj. e n.m. Varietat d'olivier.

calhona adj. e n.f. Varietat d'oliva.

calhositat n.f. Callositat.

cali n.m. Nom ancian dau potassi.

calibraira n.f. Màquina per calibrar d'uni pèças de boasc.

calibraire n.m. Màquina per calibrar, triar d'unu produchs agricòlas.

calibrar vt. 1. Classificar, destriar en foncion dau calibre, de la talha: *Calibrar de fruchs, d'òus*. 2. (estamp.) Evaluar lo nombre de signes de (un tèxto). 3. Metre au calibre demandat.

calibratge n.m. Accion de calibrar.

calibre n.m. 1. Diamètre interior d'un cilindre, d'un objècte esferic. 2. (arm.) Diamètre interior de l'ama d'una boca de fuèc. 3. (arm.) Diamètre d'un projectile. 4. (arm.) Rapoart entre la longuessa dau tube e lo diamètre de l'ama d'una boca de fuèc: *Canon de 70 calibres*, que la longuessa dau sieu tube fa 70 còups lo calibre. 5. (pop.) Pistòla. 6. (tecn.) Instrument que materialisa una longuessa e permete una verificacion dei fabricacions mecaniqui. 7. (dins d'uni expressions) Importança, natura: *Una deca d'aqueu calibre aurà de gravi consequenças*.

càlici, calici n.m. 1. (Antiqu.) Vas per buure. 2. (liturg. Catol.) Vas sacrat dont es consacrat lo vin, à la messa. ◇ *Buure lo calici fins à la rausa*: Sofrir li espròvas mai duri, suportar toi lu escòrns. 3. (bot.) Ensèm dei sepales d'una flor. 4. (anat.) Canal (*pichin calici*), cavitat (*grand calici*) dau bacinet dau ren.

calicina n.f. Kalicina.

calicita n.f. Kalicita.

calicitia n.m. (bioquim.) Taus de potassi dins li cellulas dei teissut e dins lu globules dau sang. Var.: **kalicitia**.

calicòt n.m. 1. Estòfa de coton. 2. Benda d'estòfa que poarta una inscripcion; bandieròla.

calicul(e) n.m. (bot.) Ensèm de bractees que dóblon lo calici en defoara, per d'uni flors coma lo galòfre.

calidoscòpi n.m. Caleidoscòpi.

calidoscopic, a adj. Caleidoscopic.

caliemia n.f. Taus de potassi dins lo plasma sanguin. Var.: **kaliemia**.

calier n.m. (mar.) Matalòt afectat au servici de la cala. Sin.: palholier.

califa n.m. Cap sobeiran de la comunautat islamica après la moart de Maumet.

califat n.m. 1. Dignitat de califa. 2. Territòri sotamés à la sieu autoritat. 3. Durada dau siéu govèrn.

califòrni n.m. Element quimic radioactiu (Cf) de n° atomic 98, obtengut artificialament.

californian, a adj. e n. De Califòrnia.

calinejar vt. Faire de careïças, de baietas à. Var.: **calinhejar, calinhar.** ◆ vi. Calinhar. ◆ **se calinejar** v.pr. Si faire de careïças, de baietas, en parlant de doi amorós.

calinhada n.f. Escambi de gèstes de tendressa, de careças amorosi; acte amorós. Var.: calinharia.

calinhaire, calinhera n. Amorós, amoroa.

calinhar vt. 1. Faire la cort à. ◇ *Calinhar de merluças*: Si contentar de gaire. 2. Calinejar. ◆ vi. Aver una relacion amoroa.

calinharia n.f. Calinhada.

calinhatge n.m. Fach de calinhar.

calinhejar v. Calinejar.

calinheritz n.f. Peis de la Família dei ofiidats (*ophidion barbatum*). Var.: **calenhairitz.**

calinheta n.f. Bola de vèire estacada sus un pen.

calinhós, oa adj. Que li agrada calinejar.

calinita n.f. Kalinita.

caliofilita n.f. Kaliofilita.

caliopenia n.f. Kaliopenia.

caliòrna n.f. (mar.) Gròs pale dei carèlas tripli. Var.: **calòrna.** Sin.: **candelissa, candarissa.**

calisme n.m. Kalisme.

calisson n.m. Pichina pastissaria de pasta d'amèndola, dau dessobre glaçat, especialitat d'Ais de Provença.

caliterapia n.f. Kaliterapia.

caliurèsi n.f. Kaliuresia.

caliuria n.f. Kaliuria.

calla n.f. Planta dei paluds, dei granas rogi, qu'es finda cultivada en apartament (Família dei araceas).

calligrafe, a n. 1. Artista que fa de calligrafias. 2. Persona qu'a una bèla escriptura.

calligrafia n.f. Art de formar d'un biais elegant lu caractèrs de l'escriptura; escriptura ensin formada.

calligrafiar vt. Escriure en calligrafia: *Calligrafiar un tèxto.*

calligrafic, a adj. De la calligrafia.

calligrama n.m. Tèxto, sovent poetic, que la sieu disposicion tipografica n'evòca ò n'en figura lo tema.

callipige, ija adj. Qu'a de bèli gaunhas, especialament per una estàtua.

calliti n.f. Osteïti cronica au nivèu de frachas anciani mal adobadi.

callós, oa adj. Qu'a l'aspècte de la callositat.

callòsa n.f. Substança compauada de glucides que si forma dins lu vegetals en periòde de repaus e eliminada quora la saba torna montar.

callositat n.f. Espessiment de l'epidèrma deugut à de fretaments (ai mans, ai pens, ai ginolhs, etc.). Var.: **calhositat.**

calma n.f. 1. Absença d'agitacion, tranquillitat: *La calma de la campanha.* Var.: **carma.** Sin.: suaudetat,

suaudor. 2. Mestresa de se, placiditat, ponderacion: *Gardar la sieu calma.*

calmament adv. Embé calma. Sin.: **suavament.**

calmant, a adj. Que calma. ◆ adj. e n.m. Si di d'un remèdi que calma la nervositat ò la dolor. Var.: **carmant.** Sin.: **analgesic, sedatiu, tranquillisant.**

calmar vt. Rendre calme. Var.: carmar. Sin.: assuaudar, apagar, apasiar. ◆ **si calmar** v.pr. 1. baissat en violença: *Lo vent si calma.* 2. Retrovar la sieu assegurança, la sieu calma.

calmatge n.m. (metall.) Addicion de produchs que tempèron l'efervescença de la colada, dins l'afinatge de l'acier fondut.

calme, a adj. 1. Sensa agitacion: menar una vida calma. 2. Que rèsta mèstre d'eu-meme, seren: *Una persona calma.* Sin.: **suau, quiet.**

calmoc, a adj. Relatiu ai Calmocs.

caloma n.f. Calòma.

calòma n.f. (mar.) Coarda assegurada sus un objècte ficat dins l'aiga (àncora, etc.), d'una longuessa pron importanta per que lo gaviteu qu'es à l'autra extremitat si poasse totjorn vèire quora la marea es auta. Var.: **coloma, caloma.** Sin.: **grupi.**

calomel n.m. Clorure mercurós, que s'es augut emplegar coma purgatiu.

calomnia, calònnia n.f. Acusacion faussa que tòca l'onor, la reputacion. Sin.: mesdicha, difamacion.

calomniar vt. (*calomni* ò *calomni*) Tocar quauqu'un dins la sieu reputacion, lo sieu onor, au mejan d'acusacions faussi. Sin.: **difamar.**

calomniator, tritz adj. e n. Que calomnia. Sin.: difamaire, difamator.

calomniós, o adj. Que calomnia: *De prepaus calomniós.* Sin.: difamatòri.

calomniosament adv. D'un biais calomniós.

caloportaire adj. e n. m. Caloriportaire.

calor n.f. (ò n.m.) 1. Qualitat de cen qu'es caud. – temperatura elevada d'un còrs, d'un luèc, etc. – Sensacion que dona un còrs caud: *Sentir sota lu pens la calor de la sabla.* Sin.: **caud.** 2. Una dei formas de l'energia que fa auçar la temperatura, dilata, fa fondre ò decompaua lu còrs, etc. – *Calor massica* ò *especifica*: Quantitat de calor necessària per elevar de 1° C la temperatura d'un còrs d'una massa egala à l'unitat. ◇ *Calor animala*: Calor producha per li reaccions foncionals de tot organisme animau. 3. Elevacion de la temperatura normala dau còrs, que s'acompanha d'una sensacion de lassitge: *La calor de la fèbre.* 4. Ardor manifestada dins lu sentiments, entusiasme: *Dins la calor de la discussion. Èstre en calor*: Anar au mascle, en parlant dei femèlas dei animaus domestics. ◆ pl. 1. Periòde mai caud de l'an: *Li grandi calors de l'estiu.* Sin.: estivau. 2. Periòde de calor dei femèlas dei mamifèrs.

calorada n.f. Sensacion d'escaufament de la cara. Sin.: **còup de calor.**

calorassa n.f. Gròssa calor. Sin.: **canhard,** tofa, **toforàs,** toforassa.

calorent, a adj. Calorós. Sin.: arderós.

calorentament adv. D'un biais calorós. Var.: calorosament.

calorescença (-ència) n.f. Tresmudament en radiacions caloriqui de radiacions lumenoi absorbidi per una susfàcia.

caloreta n.f. Pichina calor.

caloria n.f. 1. Unitat de mesura de quantitat de calor (simbòle *cal.*), qu'equivau à la quantitat de calor necessària per elevar de 1°C la temperatura d'un grama d'aiga à 15 °C sota la pression atmosferica normala, que vau 4185,5 joules. 2. (m'una majuscula) Unitat de mesura de la valor energetica dei aliments, en dietetica, que vau 1000 calorias.

caloric, a adj. De la calor; relatiu à la calor. ◇ *Racion calorica*: Quantitat de Calorias necessari à un organisme, en dietetica.

calorifèr, a adj. Que produe de calor. ◆ n.m. (anc.) Aparelh d'escaufatge dei maions, à ària cauda.

calorificacion n.f. Partida de la termoregulacion qu'assegura la produccion de calor pertocant lu animaus. Sin.: termogenèsi.

calorifugar vt. Recurbir, protegir m'un materiau calorifugue.

calorifugat, ada adj. Tractat per èstre calorifugue; recubèrt d'un materiau calorifugue.

calorifugatge n.m. Accion de calorifugar; lo sieu resultat.

calorifugue, ga adj. e n.m. Qu'empacha la desperdicion de calor: *Un materiau calorifugue.*

calorimètre n.m. Instrument per mesurar li quantitats de calor qu'un còrs fournisse ò receu.

calorimetria n.f. Partida de la fisica que mesura de quantitats de calor.

calorimetric, a adj. relatiu à la calorimetria.

caloriportaire adj. m. Si di d'un fluide cargat d'evacuar la calor dins una màquina termica. Sin.: **caloportaire.**

calòrna n.m. Calidòrna. Sin.: **candelissa.**

calorós, oa adj. Que manifèsta d'entusiasme, de calor; totplen cordial. Var.: **calorent.**

calorosament adv. D'un biais calorós. Var.: **calorentament.**

calós n.m. Profiehèch: *N'en faire lo sieu calós.*

calòt n.m. Cofadura militària mé doi ponchas, sensa bòrds e sensa visiera; bonet de policier.

calòta n.f. 1. Pichin bonet redond que recuèrbe solament lo sobran dau crani. 2. Partida dau capeu à l'entorn dau crani. 3. Cofadura liturgica dau clergat catolic: *Calòta blanca dau papa, violeta dei evesques.* 4. (geogr.) *Calòta glaciària*: Massa de neu e de glaç que recuèrbe la cima d'uni montanhas e li regions polari. 5. (anat.) *Calòta craniana*: Partida superiora dau crani. 6. (geom.) *Calòta esfèrica* ò *calòta d'esfèra*: Porcion d'una esfèra limitada per un plan que non passa per lo centre de l'esfèra. 7. Simèc, pastisson. Sin. (7): **gautàs, patèla, bofa, estornigon, pasteca.**

calotar vt. (*calòti*) Donar un pastisson (à quauqu'un). Sin.: **gautàs, patèla, bofa, estornigon.**

calotier, a n. Persona que fabrica de calòtas.

calovèr, a n. Monge, moniala de la Glèia d'Orient e especialament de l'òrdre grèc de Sant Basile.

caluc, uga adj. Foyal.

calumet n.m. Pipa dau tube lòng dei Indians d'Amèrica dau Nòrd. Sin.: **calameu.**

calvà n.m. Calvadòs.

calvadòs n.m. Aigardent de cidre. Var.: **calvà.**

calvari n.m. 1. Representacion de la scena dau Calvari. 2. Crotz quilhada foara, per commemorar la passion dau Crist. 3. Lònga seguida de sofrenças, de dificultats, lònga espròva. 3. *Filhas dau Calvari*: Calvariani.

calvariana n.f. *Calvariani*: Religioi de la congregacion dei benedictini reformadi qu'Antonietta d'Orleans e lo Paire Jousé establissèron à Peitieux (1617).

calvi n.m. Caramilha. Sin.: carvila, calvila.

calvicia n.f. Estat d'una tèsta sensa bèrris; absença de bèrris. Sin.: **cauvura.**

calvila n.f. Calvi.

calvinisme n.m. Doctrina religioa de la pensada de Calvin e de la Reforma.

calvinista adj. e n. Relatiu au calvinisme; que professa lo calvinisme.

calypso n.m. Dança à doi temps originària de Jamaïca; música que l'acompanha.

cama n.f. (pop.) Dròga.

camaieu n.m. 1. Pèira fixa decorada d'una cara en releu, que tira generalament un efècte de la policromia dau materiau. 2. Pintura monocòrma qu'emplega diferents tons d'una soleta color, dau clar à l'escur. 3. Gravadura en camaieu.

camaisat, ada adj. Brutat de cambdi.

camalar vt. Portar sus l'esquina. Var.: **acamalar.** ◆ n.m. Lo fach, l'accion de portar.

camaldule, a n. Monge ermita ò moniala de l'òrdre fondat per sant Romuald en lo 1012 à Camaldoli, à costat de Florença.

cameleon n.m. **Cameleon.**

cameleonesc, a adj. **Cameleonesc.**

cameleonisme n.m. **Cameleonisme.**

camalh n.m. 1. Corta pelegrina que poàrton especialament d'unu religiós. 2. Ensèm de plumas lòngui dau coal e dau pièch, per lu gals.

camalo n.m. Òme que lo sieu mestier es de portar de fais, de cargar ò de descargar una nau, un camion, etc. Sin.: **poartacarga, poartafais, descargaire.**

camamilha n.f. Camomilha.

camar (si) v.pr. (pop.) Si drogar.

camarada n.f. Cambarada.

camaradaria n.f. Cambaradaria.

camararia n.f. Carga de camerier.

camarat n.m. Refend.

camarguenc, a adj. e n. De Camarga. Var.: **camargués.**

camargués, esa adj. e n. Camarguenc.

camarier n.m. Camerier.

camarilha n. 1. (ist.) Cabala influenta à la cort d'Espanha. 2. (lit.) Ensèm dei personas qu'an una

influença (sovent oculta) sobre un cap d'Estat, sobre un govèrn. Sin.: cotria.

camarlenc n.m. 1. Cardinal administratiu dei bens pontificals que, pendent la vacança dau Sant-Sèti, a la carga de convocar lo conclau. 2. (anc.) Monge encargat dei finanças d'un monastèri. 3. Oficier qu'èra encargat de tot cen que pertocava lo servici d'interior de la cambra d'un prince. – Grand camarlenc: Lo camarlenc mai aut en dinhetat.

camarlengat n.m. Denhetat de camarlenc.

camàs n.m. Depaus de rementas.

camba n.f. 1. Part dau membre inferior entre lo ginolh e lo còup de pen. 2. Correntament: lo membre inferior dins la sieu totalitat. ◇ *Camba deçà, camba delà*: Setat coma sobre d'un cavau. ◇ *À quatre cambas*: En si tenent à l'encòup sus li mans e lu pens. 3. Caduna dei parts dei braias que recuèrbon li cambas. 4. Part d'un membre inferior d'una bèstia. 5. (bot.) Pen (d'una flor, d'una planta). 6. (constr.) Pilastre de pèira que s'intercala dins un barri per lo renforçar. 7. (constr.) *Camba de foarça*: Pèça de boasc ò de fèrre oblica, que si paua vèrs l'extremitat d'un cabrilhon per diminuir la sieu protada.

cambada n.f. 1. Distança percorruda en faguent un pas. Var.: **encambada, escambarlada**. 2. Biais de si tenir en caminant. Sin.: **anament**. 3. Caminada penoa: *Una cambada inutila*.

cambadejar vi. Sautejar per manifestar la sieu boana umor. Sin.: **escambatar, cambaretar, trepar**.

cambairon n.m. Cambiera. Var.: **ambeiron**.

cambajon n.m. Membre posterior dau poarc, adobat crud ò cuèch.

cambajonet n.m. Part sotrana dau membre anterior ò posterior dau poarc.

cambalèva n.f. Accion de passar lo pen entre li cambas de quauqu'un per lo faire picar dau morre. Sin.: **cambeta, engambi**.

cambalier, a adj. Chambre.

cambaliga n.f. Vestiment d'estòfa extensibla que recuèrbe lo còrs de la talha fins ai pens. Sin.: **gaïda**. ◇ Sotavestiment femenin associant la culòta e lu bas dins una pèça soleta.

cambalòta n.f. Saut acrobatic sensa aponteu que si practica en faguent un revolum dau còrs dins l'espaci. Sin.: saut mortau, saut de la trocha.

cambarada n. 1. Companh mé cu si compartisse una activitat continúa (estudis, divertiments, etc.) Var.: **camarada**. Sin.: **companh**. 2. (dins lu partits de seneca, lu sindicats obriers, etc.) Sòci dau meme partit, dau meme sindicat.

cambaradaria n.f. Familharitat, solidaritat entre companh. Var.: **camaradaria**.

cambareleta n.f. Cabriòla.

cambaretar vi. Cambadejar.

cambareu, èla adj. Gambareu. Sin.: **ranc, ràngol, ranquilhós, gambòcho**.

cambarosseta n.f. Planta erbacea annala ò vivaça, que creisse à costat dei barris ò sus lu barris (Familha dei urticaceas).

cambaròt n.m. Pichin crustaceu decapòde marin, que manti espècias si mànjon. Sin.: gambe, ligoban.

cambaròta n.f. Cabriòla.

cambarut, da adj. Si di d'una persona qu'a de cambas lòngui.

cambassa n.f. 1. Gròssa camba. 2. Auceu escacier que viu en riba dei paluds.

combatge n.m. Cambas d'una letra coma lo "m", lo "n"; etc...

cambavirar vt. Faire cabussar quauqu'un.

cambeiron n.m. Cambiera.

cambeta n.f. Pichina camba. ◇ Accion de desequilibrar quauqu'un en li metent lo pen dins li sieu cambas: *Faire cambeta à quauqu'un*. Sin.: **cambalèva, engambi**.

cambetar vi. (pop.) Balar.

cambi n.m. 1. Operacion de vendre ò d'escambiar de valors, la moneda d'un país dins la moneda d'un autre. 2. Escambi. ◇ *Ganhar (perdre) au cambi*: Èstre avantajat (desavantajat) dins un escambi. 3. *Cambi d'anament*: Organe de transmission qu'enclau lu aubres d'engranatges per lo cambiament de rapoarts d'un veïcule automobilz. Sin.: **bóstia de cambi**.

cambiadís, issa adj. 1. Que si pòu cambiar. Sin.: **mudable**. 2. Variable, que càmbia d'aspècte. Sin.: viradís.

cambiador, airtz n. Cambiaire.

cambiaire, airtz n. Persona que s'ocupa de cambi, en particular à la Borsa. Var.: **cambiador, cambista**.

cambiala n.f. Efècte de comèrci transmissible mé la quala un creancier dona òrdre à un debitor de pagar à una data determinada la soma que li deu, au sieu òrdre ò à l'òrdre d'un tèrç.

cambiament n.m. 1. Accion, fach de cambiar, de si modificar, en parlant de quauqu'un ò de quauqua ren: *Cambiament de sason, cambiament de comportament*. 2. *Cambiament de vitessa*: Mecanisme que transmete, mé de vitessas diferenti, lo movement dau motor ai ròdas que tràcton lo veïcule. Sin.: **bóstia de cambi**. 3. (sociol.) *Cambiament social*: Ensèms dei mecanismes que perméton la transformacion lenta dei societats.

cambiant, a adj. Cambiadís (2).

cambiar vt. (*cambi*, classic *càmbii*) 1. Remplaçar una caua per una altra, una persona per una altra: *Cambiar la poarta de maion*. ◇ *Cambiar una moneda*: Escambiar una moneda còntre una altra. 2. Rendre diferent, modificar (quauqua ren, quauqu'un): *Aqueli vancaças l'an completament cambiat*. 3. Transformar, faire passar d'un estat à un autre: *La raissa a cambiat li carrieras en ribieras*. ◆ vi. Passar d'un estat à un autre: *Li temps càmbion*. ◆ vt. dir. (*de*) 1. Remplaçar mé quauqua ren d'autre ò per quauqu'un d'autre: *Cambiar de mèstre, cambiar de veitura*. 2. *Cambiar d'ària*: Partir, s'alunhar d'un luèc provisoriament ò definitivament. 3. *Cambiar d'aspècte*: Si modificar dins la sieu apareença. ◇ *Cambiar d'expression, cambiar de cara*: Cambiar l'expression de la sieu cara, en seguida à una emocion, etc.

cambier n.m. e adj. m. Muscle de la camba.

cambiera n.f. 1. Tròç d'estòfa ò de cuer adobat per protegir la camba. 2. Partida de l'armadura que sièrve à protegir la camba. Var.: **cambairon**, **cambeiron**.

cambiom n.m. Zòna generairitz que dona cada an lo boasc e lo libèr segondari dei plantas vivaci.

càmbis n.m. Colar de boasc per lo bestiari, dont es estacada la sonalha.

cambista n. Persona que s'ocupa de cambi, en particulier à la Borsa. Var.: **cambiador**, **canbiador**.

cambòcho, **a** adj. Rango. Sin.: **chòp**, **ranc**, **ranquilhós**.

cambòi n.m. Camboi.

camboi n.m. Òli ò graissa, oxidats per lo fretament dei ròdas d'una veiturats ò dei organes d'un motor. Var.:

camboi. Sin.: **cadais**.

cambojan, **a** adj. e n. De Cambòja. Var.: **cambotjan**.

cambotjan, **a** adj. e n. Cambojan.

cambra n.f. 1. Pèça d'una abitacion facha per dormir: *Fitar una cambra*. ◇ *Cambra moblada*: Cambra completa que si fita. ◇ *Faire la cambra*: La metre en òrdre. ◇ *Varlet de cambra*: Domestic especialament encargat de la cambra. Sin.: **cambrier**. ◇ 2. (ext.) Ensèm dei mòbles que constituïsson l'amoblament d'una cambra: *Una cambra d'estile colonial*, *una cambra de noquier*. 3. (ext.) Local claus à usatges divers: *Cambra à gas*, dins lu camps nazistas, luèc dont èron exterminats lu presoniers mé de gas toxics; dins lu penitenciers d'unu Estats dei USA, luèc d'execucion per lo gas dei condemnats à moart. ◇ *Cambra ardenta*: Luèc dont es expauat au public lo còrs d'un moart per li rendre un darrier omenatge. ◇ *Cambra escura*: Local dont si maneja lo material sensible fotografic. ◇ *Cambra frèia*: Luèc refrigerat d'ont si consèrva majament la carn. ◇ *Cambra esterila*: Dins lu espitaus, local mantegnut aseptique, emplegat espec. per lo tractament dei leucemias e linfopaties. ◇ *Cambra dei mapas*: (mar) Locau situat dapé dau poant de comandament d'una nau, d'ont son estremats lu instruments e li mapas de navigacion. Sin.: cambra de navigacion. ◇ *Cambra dei màquinas*: (mar) Compartiment d'una nau qu'enclau lu engenhs motors d'enançament. 4. Dins divers technologies, espaci cau destinat à diferents usatges. ◇ *Cambra d'èco* (ò *de resson*): Ambient claus estudiat per produrre artificialament d'efectes de resson. ◇ *Cambra d'ària*: Espaci laïssat dins lu barris coma isolacion termica e acostica e per aleugierir. – Envelopa de goma que s'emplisse d'ària, que constituïsse la part intèrna dei balons ò dei pneumatics. ◇ *Cambra de cargament*: Dins li bocas de fuèc, part de darrier que contèn la carga de lançament e lo projectile. ◇ *Cambra de combustion*, *d'explosion*: Espaci situat au sobran dau cilindre, dont si fan la compression e la combustion dins lu motors de la combustion intèrna. ◇ *Cambra escura*: Dintre d'un aparelh fotografic, partida vuèia dei parets negri dont lo material sensible es plaçat sus la paret opauada à-n-aquela de l'objectiu. ◇ *Cambra de caufa*: (mar) Endrech de la nau d'ont si tròban lu fogaus e li caudieras. ◇ *Cambra dei belugas*: Instrument per avistar e fotografiar li trajectòrias dei particulas elementari. Sin.: cambra de Wilson. 5. Organe legislatiu dins un Estat dau sistema

representatiu: *La Cambra dei deputats*. ◇ *Li Cambras*: Aquela dei deputats e lo Senat, qu'ensèm fórmon lo Parlament. ◇ *Cambra auta*, *Cambra bassa*: Dins lo sistema bicameral anglés, respectivament aquela dei Lòrds (ò dei Pars) e aquela dei Comunas. ◇ *La Cambra*: (per anton.) Aquela dei deputats. ◇ *Cambra dei representants*: Organe legislatiu que m'au Senat forma lo Congrès (lo Parlament) dei Estats Units d'Amèrica. 6. (ext.) Organisme que representa e apara lu interès e lu drechs particuliers d'un sector d'activitat: *Cambra d'agricultura*. ◇ *Cambra dei mestiers*: Establiment que constituïsse l'organisme representatiu dei mestierants au près dei poders publics. ◇ *Cambra de comèrci e d'industria*: Establiments publics que son lu organismes representatius dei professions comerciali e industrialí au près dei poders publics. 7. *Cambra apostolica*: Organisme que, dins la Curia Romana, s'entrèva dei bens e dei drechs temporals dau Sant Sèti. ◇ *Clergue de cambra*: Títol de denhetat dins aquesto organisme de la Curia. 8. Tribunal, magistratura, organisme judiciari, dins unu Estats. 9. (anat.) Cavitat que contèn una umor aigoa, dins l'uèlh: *Cambra anteriora*, *cambra posteriora*. 10. (min.) Chantier alongat que va de l'avant solament sus una partida de la sieu longuessa (per op. à *talha*). Var.: **chambra**.

cambrada n.f. Ensèm dei personas, especialament à l'armada, que duèrmon dins la mema cambra; aquela cambra. Var.: **chambrada**.

cambradura n.f. Estat de cen qu'es en forma d'arc. Sin.: **arcadura**, **encorbadura**, **encorbament**.

cambrar vt. Corbar en forma d'arc. Sin.: **encurvar**, **arcar**, **encorbat**. ◆ **si cambrar** v.pr. Si dreïçar en gonflant lo pièch. Sin.: **s'enarcar**.

cambrat, **ada** adj. Que presenta una cambradura. Sin.: **arcat**, **encorbat**.

cambresina n.f. Estòfa leugiera e transparenta. Sin.: **gaza**.

cambreta n.f. Pichina cambra. Var.: **chambreta**.

cambrian n.m. (geol.) Premier periòde de l'èra primària (paleozoïc inferior). ◆ **cambrian**, **a** adj. Dau cambrian.

cambrier, **a** n. 1. Varlet de cambra; emplegat ò emplegada d'una ostalaria que s'ocupa de netejar e de remetre en òrdre li cambras. 2. Obrier agricòla jornalier. 3. Persona qu'ocupa una cambra que fita. Var.: **chambrier**.

cambriòla n.f. 1. (pop.) Fach de raubar: *Viure de cambriòla*, *lo rèi de la cambriòla*. 2. Cabriòla.

cambriolaire, **airitz** n. Persona que cambriòla. Sin.: raubaire, raubador, lairon.

cambriolar (*cambriòli*) vt. Raubar cen que li a dins una maion, un apartament, etc. per efraccion, per escalada, etc. Sin.: raubar, pilhar.

cambriolatge n.m. Accion de cambriolar. Sin.: laironici, raubatòri, raubarici.

cambron n.m. Cambreta, sovent escura. Var.: **chambron**.

cambusa n.f. (mar.) Sus una nau, local que contèn li resèrvas de manjar e de beure. Sin.: despensa.

cambusier n.m. (mar.) Membre de l'equipatge encargat de la gestion de la cambusa. Sin.: despensier.

camèla n.f. Femèla dau cameu.

camèla n.f. Molon de sau extracha d'una palud.

cameleon n.m. 1. Lagramua arboricòla, qu'a la capacitat d'omocromia activa, que viu en Àfrica e dins una partida d'Àsia (long. De 4 à 60 cm, òrdre dei lacertilians). 2. (fig.) Persona que càmbia sovent d'opinion. Var.: camaleon.

cameleonesc, a adj. Cambiadís coma un cameleon. Var.: camaleonesc.

cameleonisme n.m. (fig.) Oportunisme. Var.: camaleonisme.

camèlia n.f. 1. Aubrilhon d'origina asiatica que n'i a de nombroï espècias ornamentals (Família dei teaceas). 2. Flor d'aquel aubrilhon.

camelide n.m. *Camelides*: Família de romiaires sensa còrnas, provists de caninas superiori dai basas largui, que comprèn lo cameu, lo dromadari, lo lama.

camelier n.m. Menaire de cameus ò de dromadaris.

camelon n.m. Pichon dau cameu.

camelòt n.m. 1. Mercant barrutlaire que vende d'objèctes de gaire de valor. Sin.: **mercandòt**, **mercandon**. 2. (ist.) *Camelòt dau rèi*: Militant de l'Accion Francesa.

camelòt n.m. Estòfa de lana mesclada de pels de cabra.

camelòta n.f. (fam.) Mèrç sensa gaire de valor. Sin.: quincalha.

camembèrt n.m. 1. Fromai de la pasta moala à partir dau lach de vaca, principalament en Normandia. 2. Grafic redond partit en sectors.

càmèra n.f. Aparelh per pilhar de vistas per lo cínema ò la television. Var.: **camerà** (fr.), **camèra**.

camèra n.f. Càmera.

camerà n.f. (fr.) Càmera.

camerier n. 1. Dignitari eclesiastic ò laïc estacat à la persona dau papa. 2. (anc.) Monge qu'administrava lu bens d'un monastèri. Var.: camarier.

camerlenc n.m. Camarlenc.

camerlengue n.m. Camarlenc.

cameronés, esa adj. e n. Dau Cameron.

cameròps n.m. Paumolier bas, que pòu créisser en plena tèrra en Occitània.

comescòpi n.m. Càmera-vidèu portativa embe lo manhetoscòpi integrat.

cameu n.m. 1. Mamifèr romiaire d'Àsia centrala, mé doi gibas graissoï sus l'esquina, adaptat à la vida dins li regions aridi, dont es emplegat montat ò coma animau de tira (Família dei camelides). 2. (fam.) Persona marrida ò acariatra.

camia n.f. 1. Vestiment masculin e femenin, d'estòfa generalament leugiera, mé de mànegas lòngui ò corti e botonat sus lo davant, que cuèrbe la part superiora dau còrs: *Camia de coton, de lana, de lin, de seda, de flanèla, camia à regas*. ◇ *Camia de nuèch*: Vestiment espec. femenin que si mete quora si va au lièch. ◇ (fig.) *Doneria la sieu camia*: Si di d'una persona d'una generositat sensa limits. 2. Simbòle exterior dei

organisations paramilitari d'un movement, d'un partit, etc.: *Portar la camia negra, roja*. ◇ (ext.) Membre de tali organisations: *Camia roja* (volontari de Garibaldi), *Camia negra* (aderent au movement fascista e, mai tardi, membre de la Milícia Voluntària per la Seguretat Nacionala), *Camia bruna* (aderent au partit nacionalsocialista alemand). 3. Proteccion qu'envelopa ò recuèrbe d'estructuras, de recipients e d'instruments (pòu finda servir de simple revestiment ò per favorejar l'escorrement d'un fluide): *La camia de la caudiera, dei cilindres, una camia de malons, la camia d'un projectile*. 4. (mil.) Blindatge. 5. (bur.) Fuèlh cartonat plegat en doi per contenir de documents.

camñada n.f. Sudanha.

camñaria n.f. Fabrica, negòci de camias.

camñeta n.f. Camia leugiera dei mànegas corti.

camín n.m. 1. Via de tèrra adobada per anar d'un luèc à un autre; passatge: *Un camin de tèrra*. ◇ *Camin de ronda*: Passatge estrech darrièr ò sus una muralha fortificada. Sin.: **escorsiera**, **corsiera**. ◇ *Camin fond*: Camin enrodat de ribàs. ◇ *Camin de tira*: n.m. Camin que corre sus li ribas d'un aigau per tirar de lèuges, de gabarras. ◇ *Camin vesinal*: Camin que jonhe lu vilatges entre elu. Camin despartimentau n.m. Camin de circulacion dins lo terrador dau despartiment e que sièrve de comunicacion per li distanças mejani.

2. Direccion que cau seguir per anar en quauque luèc; itinerari: *La linha drecha es lo camin mai cort per anar d'un ponch à un autre, demandar lo sieu camin*. ◇ *Camin de crotz*: Seguida de quatorze tableaux que representon li scenas de la Passion. 3. Espaci que cau percòrrer per anar d'un luèc à un autre; percors. ◇ (fig.) Progression. ◇ *En camin*: En rota. ◇ *Faire de camin*: Percòrrer una lònga distança. – (fig.) Progredir. *Faire lo sieu camin*: Ben capitar dins la vida. 4. Linha de conducha, via que mena à un objectiu: *Pilhar lo boan camin*. – *Durbir, mostrar lo camin*: Donar l'exemple. 5. Lònga benda decorativa ò protectritz: *Camin de taulier, d'escaliers*. 6. (mat.) *Camin dins un grafe*: Seguida d'arcs dau grafe tala que l'extremitat terminala de cada arc constitue m'extremitat iniciala de l'arc d'après. 7. (astr.) *Lo Camin de sant Jaume*: La Dralha Lachoa.

camín de fèrre n.m. 1. Via ferrada facha de doi ralhs parallèles dont circúlon lu trens. 2. Mejan de transpoart qu'emplega la via ferrada. 3. (au plur.) Societat, administracion encargada de la gestion d'aqueu mejan de transpoart. 4. Juèc d'azard, bacarà m'un solet tableau.

camínada n.f. 1. Percors fach a pen lo lòng d'un camin. 2. Presbitèri.

caminaire n.m. 1. Barrutlaire. 2. Persona que li agrada de caminar.

caminement n.m. 1. Accion de caminar, progression lenta e reguliera. Sin.: avançada. 2. (mil.) Itinerari pilhat per una tropa. 3. (topogr.) Determinacion sus lo terren dei coordenadas d'una linha poligonal que religa doi ponchs conoissuts.

caminar vi. 1. Si desplaçar en metent un pen davant l'autre. Sin.: faire camin. ◇ (fig.) *Caminar dins li peadas de*: Seguir l'exemple de (un davancier). ◇ (fig.)

Progredir lentament: *Una idea que camina dins lu esperits*. 2. Faire un caminament topografic.

caminàs n.m. Autorota, autovia.

caminèia n.f. Chaminièia.

caminet n.m. Camin pichon. Var.: caminon.

camion n.m. Caminet.

caminòt n.m. Emplegat dei camins de fèrre. Sin.: ferroviari.

camìola n.f. 1. (anc.) Camia leugiera que li fremas portàvon dins l'intimitat. 2. *Camìola de foarça*: Blòda sensa mànegas que s'emplegava per mestrejar lu malauts mentals aguts. ◇ *Camìola química*: Terapeutica medicamentoa que lu sieus efèctes son coma aquelu de la camìola de foarça. Var.: **camisòla**.

camion n.m. 1. Gròs veïcule automobile per lo transport de cargás peanti. 2. Coàs per la pintura, sovent de forma cilindrica. 3. (brod.) Esplinga corta e foarça fina.

camionaire, airtz n. Persona que mena un camion.

camionar vt. Transportar (de mèrç, de materiaus) per camion.

camionàs n.m. Gròs camion.

camionatge n.m. Transport per camion.

camion-cistèrna n. Camion que sièrve per lo transport forra-borra dei liquides.

camioneta n.f. Pichin camion leugier e rapide que la sieu carga utila non despassa 1500 kg.

camisard n. Calvinista

camisòla n.f. Camiòla.

camitosemitic, a adj. e n.m. Si di d'una familha de lengas que comprèn lo semitic, l'egipcian, lo berbèr e li lengas dau Chad.

camma n.f. (tecn.) Pèça que vira, en general disc non circulari m'una salhida ò un entalh, que sièrve à transformar un movement de rotacion en un movement de translacion: *Aubre à cammas*. Sin.: **lèva**.

camoç n.m. 1. Mamifèr romiaire dei còrnas drechi e recorbadi vèrs l'arrier au sobran, que viu dins li montanhas auti d'Euròpa e dau Pròche-Orient (autessa au galet 65 cm, Familha dei bovideus). 2. *Pèu de camoç*: Pèu camoçada que sièrve à netejar lu vitres, à lustrar lu cròmes, etc. 3. Pròva tèst dins l'esquí, que demanda de faire un eslàòm especial dins un temps donat; qualificacion donada per lo succès à-n-aquela pròva: *Camoç d'aur, d'argent, de bronze*. ◆ adj. inv. jaune clar.

camoçar vt. Alestir per camoçatge.

camoçaria n.f. 1. (rare) Luèc dont li pèus son camoçadi. 2. Industria, comèrci dei pèus camoçadi.

camoçatge n.m. Preparacion dei pèus en emplegant d'òlis de peïs.

camocièr, a n.m. persona que travaïha au camoçatge dei pèus.

camociera n.f. Luèc frequentat per lu camoç.

camocina n.f. Estòfa per panar, lustrar, que la sieu textura fa pensar à la pèu dau camoç.

camoflar vt. Rendre invisible, dissimular ò escondre en mascarant: *Camoflar un crimi en suicide*. Sin.: **mascarar**. ◆ **si camoflar** v.pr. S'escondre.

camoflat, ada adj. Escondut. Sin.: **amagat, mascarar**.

camoflatge n.m. 1. Art de dissimular de material de guèrra, de tropas, à l'observacion de l'enemic: *Metre la tenguda de camoflatge*. Sin.: **mascaratge**. 2. Tecnica de transmission codificada que chifra unicament lu mòts importants. 3. Dissimulacion: *Camoflatge de beneficis*.

camoflet n.m. Escòrn, umiliacion.

camogin n.m. Varietat de pichina pera foarça sucrada.

càmola n.f. Larva dau taupin (vèrp de farina).

camomilha n.f. Planta odoranta (compauadas) que divèrsi espècias (camomilha romana, camomilha sauvatja) son emplegadi en infusion per li sieu propietats aperitivi, digestivi e antiespasmòdiqui. Var.: **camamilha**.

camòrra n.f. (mòt it.) Associacion secreta, equivalent napolitan de la Màfia.

camp n.m. 1. Superficia agrària cultivada ò cultivabla, compresa entre de limits ben definits: *Un camp de blat, de patatas, de salada; laurar, cultivar, semenar un camp*; ◇ (ext., espec. au pl.) Campanha: *Preferir la vida dei camps*. 2. Espaci especialament delimitat e adaptat per d'una usatges particuliers: *Camp de juèc*, dont si debana una competicion. Sin.: **terren**. – Part dau terren qu'una equipa deu aparar: *Intrar dins lo camp de l'adversari*. ◇ *Camp de tir*: Camp per s'adestrar au tir. 3 *Acampament*: Levar lo camp. ◇ En alpinisme, basa equipada sus la montanha que si vòu escaladar. *Camp de basa*: La basa logistica de l'expedicion. ◇ *Camps auts*: Aquelu situats sus lu flancs de la montanha per li s'arrestar à s'assostar dins lo camin vèrs la cima. ◇ Vaste espaci destinat à aculhir un grand nombre de personas que, per divèrsi rasons, son luènh de la sieu residença abituala: Camp de refugiats, camp de vacanças, camp de presoniers. ◇ *Camp de concentracion*: Camp per presoniers de guèrra ò internats civils. ◇ *Camp d'exterminacion*: Camp mes en plaça per la dictatura nazista per fin d'eliminar en massa lu sieus adversaris politics ò racials. 4. Luèc dont si combat, si complisson d'exercicis militaris ò s'organison e si méton en òbra de plans militaris, estrategics, de seguretat, etc.: *Camp de batalha ò camp batalhier*. ◇ (fig.) *Causir lo sieu camp*: Pilhar posicion, espec. sus d'eveniments politics ò socials. ◇ *Camp minat*: Dont son eparpalhadi de minas. ◇ *Camp de Mars*: Plaça d'armas. 5. (fig.) Facultat, oportunitat d'accion: *Aver lo camp liure*. 6. (fis.) *Camp de foarças*: Espaci vectorial dont lo vector es una foarça. ◇ *Camp electric*: Camp de foarças à l'entorn d'un còrs eletrisat ò d'una caramida en movement. ◇ *Camp magnetic*: Camp de foarças à l'entorn d'una caramida ò d'un conductor percorrut per un corrent. ◇ *Camp electromagnetic*: Region de l'espaci dont son presenti de foarças electriqui e magnetiqui. ◇ *Camp gravitacional*: Region de l'espaci dont s'exercita una foarça gravitacionala. ◇ *Camp visual ò camp de vision*: Tròç d'horizont que l'uèlh immobile embraça. ◇ *Camp optic*: Per un instrument optic, angle solide dins lo quau pòu èstre plaçat un objècte, que contunha l'objectiu per formar l'imatge d'aquel objècte. 7. (cinema, tv) *Camp d'imatge*: Espaci embraçat per l'objectiu e reproduch sus la pellicula ò sus lo monitor. ◇ *Camp lòng*: Camp que comprèn de figuras que si

tròvon à mai de 30 mètres de la camerà, ma ben individualisabli. ◇ *Camp mejan*: Camp que comprèn un espaci pron vaste, mé de figuras umani à una distança inferiora à 30 mètres. ◇ *Camp foarça lòng*: camp filmat de luènh, sensa ren en premier plan. 8. (inform.) Dins una basa de donadas, cada porcion d'un enregistrament que contèn una informacion unica e identificada m'un nom comun à toi lu enregistraments. 9. Dins una moneda ò una medalha, superficiala de cada faça. 10. (arald.) Superficia de l'escut: *Crotz d'aur dins un camp de golas*. 11. Sector especific d'una activitat culturala, d'una enquesta scientifica, d'un estudi, d'una discussion, etc.: *Una descubèrta importanta dins lo camp dei matematicas, lo camp dei sieu competenças*. 12. (ling.) *Camp semantic*: Sector dau lexic que lu sieus elements son ligats per rapoart de significat. 12. (mat.) Ensèm dont la multiplicacion es comutativa. ◇ *Camp de racionalitat*: Ensèm dei nombres que si poàdon obtenir à partir dei nombres donats m'ai operacions racionali. ◇ *Camp de definicion*: Domani.

campada n.f. Bivac.

campaire, airtiz n. Persona que campeja. Var.: **campejaire**.

campament n.m. Luèc adobat mé d'installacions provisòrias. ◇ Installacion provisòria e rudimentària.

campana n.f. 1. Instrument de metal, en forma de copa inversada, que dona de sons au mejan d'un picon ò d'un marteu. ◇ (fig.) *Èstre balord coma una campana*: Audir pròpi ren. 2. Sonaria de campana. ◇ (espòrts) Sonaria qu'anonça lo darrier torn d'una corsa.

campanaire, airtiz n. Persona que fonde li campanas.

campanau n.m. Cloquier.

campanear vi. (*campaneï*) Sonar, en parlant d'una campana.

campaneta n.f. Pichina campana.

campanha n.f. 1. Ampla estenduda de terren dubèrta e generalament plana, cultivada ò cultivabla, luènh dei gròs centres abitats: *Aimar la campanha, la calma, lo silenci de la campanha, una campanha vèrda*. ◇ (fig.) *Batre la campanha*: Complir d'accions de polícia, de guèrra ò de guerrilha, en defoara dei centres abitats. ◇ Zòna cultivada, mé de pichins vilatges, abitats espec. per de poblacions agricòli, e de maiòns esparpalhadi: *Viure en campanha*. 2. (ext.) Sason, periòde que li si debana una activitat agricòla: *La campanha dei tantiflas*. 3. Terren adaptat à una rapida manòbra dei tropas, à de batalhas, etc.: *Artilharia de campanha, espitau de campanha*. 4. Cicle d'operacions militari caracterisat per una unitat d'ensèm dins lo temps e dins l'espaci: *Li campanhas d'Àfrica*. ◇ *Campanha de guèrra*: Periòde passat sota li armas en zòna de guèrra, pendent una campanha. 5. Navigacion en auta mar, luènh dau poart e dau país. 6. (ext.) Complèxe d'iniciativas de naturas divers, prolongadi dins lo temps, per una tòca particuliera: *Campanha electorala*. ◇ *Campanha publicitària*: Campanha per lo lançament d'un produch ò per melhorar la sieu presença sus lo mercat. ◇ *Campanha de premsa*: Seria d'articles ò de reportatges jornalistics publicats per sensibilisar l'opinion publica à

un problema donat. ◇ *Campanha fotografica*: Viatge qu'un fotografe, espec. professional, fa dins una region donada per n'en retraire toi lu aspèctes mai interessants; la seria de fotografias que n'en trae. 7. (arald.) Benda que cuèrbe lo tèrç inferior de l'escut.

campanhada n.f. Partida de campanha.

campanhard, a adj. e n. De la campanha. Var.: **campanhier, campanhòu**.

campanhés, esa adj. e n. De Champanha.

campanhier, a adj. e n. Campanhard.

campanhòu, òla adj. e n. Campanhard.

campanier, a n. Persona que soana li campanas.

campanifòrme, a adj. Qu'a la forma d'una campana.

campanilisme n.m. Cloquierisme.

campanin n.m. Campaneta.

campanon n.m. Campaneta.

campanula n.f. Planta dei camps ò dei montanhas, que li sieu flors an la forma d'una campana (Familha dei campanulaceas).

campanulacea n.f. *Campanulaceas*: Familha de plantas dicotiledoneï, dei flors en forma de campana.

campanulat, ada adj. En forma de campana, en parlant en particulier dei partidas d'una flor.

campar vi. Bivacar. ◆ vt. Presentar, retraire: *Campar un personatge*.

campat, ada adj. *Ben campat*: Solide, ben bastit.

campech n.m. 1. Boasc peant e dur, d'un aubre d'Amèrica tropicala. 2. Matèria coloranta extracha d'aqueu boasc. Var.: **campet, campucho**.

campejaire, airtiz n.m. Aqueu que campeja. Sin.: **campaire**.

campejar vi. 1. Establi un camp; si establir. ◇ (fig.) *Campar sus li sieu posicions*: refudar de cambiar d'opinion. 2. S'installar dins un campament provisòri. 3. Passar li vacanças sota d'una tenda. Var.: **acampejar**.

campèstre, a adj. Dei camps.

campet n.m. Campech.

campier n.m. Garda, agent comunal que sanciona li infraccions rurali e de caça e participa au manteniment de la tranquillitat publica.

campimètre n.m. Aparelh per avistar lo camp visual.

campimetria n.f. Exploracion dau camp visuau m'un campimètre.

camping-car n.m. (mòt anglés) Autocaravana. Sin.: **carri durmidor, automaion**.

campinhan n.m. (preïst.) Faciès industrial neolitic caracterisat per d'autís rudimentaris e voluminós. ◆ **campinhan, a** adj. e n. Dau Campinhan.

campion, a n. 1. À l'Atge-Mejan, aqueu que calava dins lo camp e si batia en duel per sostenir li rasons d'un tèrç. Sin.: **defensor, paladin**. ◇ (fig.) Aqueu qu'apara una causa, una ideologia: *Campion de la libertat, de la fe, dau progrès*. 2. Atletà ò equipa qu'a vençut dins un campionat ò un torneu: *Campion dau monde*. ◇ *Campion en títol*: Aqueu qu'a obtengut lo títol lo còup precedent e lo remete en juèc. ◇ *Campion absolut*: Lo vencedor d'un campionat dont son admessi toti li categorias ò vencedor de la categoria mai auta. ◇ (ext.)

Atleta excellent, de granda classa: *Un campion de bicicleta*. ◇ (fig.) Aqueu qu'excèlla dins una activitat particuliera: *Es un campion dei matematicas*. ◆ adj. Qu'a ganhat un campionat: *Equipa campiona*.

campionat n.m. Competicion periodica, unica ò en un nombre definit de partidas, per conferir lo títol de campion à un atleta ò à una equipa: Campionat de balon, de ciclisme, d'automobilisme, campionat italian, dau monde, campionat masculin, femenin.

campir (*campissi*) vt. En pintura, pintar lo camp ò lo fond. ◇ Estendre la color d'un biais uniforme dins una zòna netament delimitada. ◇ *Campir li lacuneas*: Dins la tecnica de la restauracion, recurbir li zònas de color perdut mé de tenchas locali ò neutri, sensa emplegar de dessenh ni de clarescur.

campissada n.f. Frasca.

campievar vt. (*camplevi*) 1. (grav.) Levar li partidas que dévon donar lu blancs, dins la gravadura en releu. 2. Adobar d'alveòles dins una placa de coire per li metre de pòuvera ò de pasta d'esmalh. ◇ *Esmalh campievat*: Qu'es estat fach m'aqueu metòde.

camptozoari n.m. (zool.) *Camptozoaris*: Animau marin microscopic provedit d'una corona de tentacules ciliats à l'entorn de la boca e de l'anús (embrancament dei Briozoaris).

campucho n.m. Campech.

campus n.m. Grand terren bastit d'edificis universitaris e de residéncias per lu estudiants.

camús, usa adj. Cort e plat, en parlant dau nas.

camús, usa adj. e n. Qu'a lo nas plat, coma esquichat.

can n.m. [*'kan*] (f. *canha*) 1. Mamifèr domestic dei Carnivòres, omnivòre, m'un excellent flairar, dau pel generalament espès de colors variadi, pupilla redona, dimensions, forma dau morre e comportaments variables en foncion de la raça (*Canis canis*): *Can de garda, de caça, d'aver, de corsa, de combat, de companhia, de secors, de defensa, tenir un can à l'estaca*. ◇ *Can lop* ò *can lobet*: Can de pastre alemand. ◇ *Can guida*: Can adestrat per l'acompanhament dei bòrnis. ◇ *Can policier*: Can adestrat per ajudar la polícia à recercar, à segre e à immobilisar de personas, e finda à recercar de matèrias divèrsi (explosius, dròga). ◇ (fig.) *Èstre coma can e cat*: Èstre totjorn à si garrolhar. ◇ (fig.) *Tractar quauqu'un coma un can*: Tractar quauqu'un mau, d'un mé brutalitat. ◇ *Manjar coma un can*: Totplen mau. ◇ (fig.) *Travalhar coma un can*: Travalhar dur. ◇ (fig.) *Vida de can*: Vida dificila, gaire suportabla. ◇ *Temps de can*: Temps brut. ◇ *Caua facha per lu cans*: Caua mau facha, de marrida qualitat. ◇ (expr.) *Non es fach per lu cans!*: Si di de quauqua ren per incitar una persona à s'en servir ò à li aver recors. ◇ (fig.) *Solet coma un can*: Èstre completament solet, si sentir abandonat. ◇ (fig.) *Si sentir coma un can bastonat*: Si sentir avilit, umiliat. ◇ *Èstre malaut coma un can*: Èstre foarça malaut. ◇ *Entre can e lop*: Au tombar dau sera. 2. (fig.) Persona crudèla, colerica, avara: *S'es comportat coma un can*. 3. (fig., pej.) Persona vila, abjecta, espec. dins de locucions: *A, lo can!* ◇ (anc.) Designacion injurioa d'una persona que professava una altra religion, espec. entre cristians, judieus e musulmans: *Can d'infidèle!* 4. Partida dau

mecanisme d'una arma de fuèc que, en s'activant, provòca la messa à fuèc de la carga.

can n.m. [*'kan*] Títol turc qu'à l'origina valia aqueu d'emperaire e fuguèt portat ulteriorament per de nòbles d'Orient-Mejan e d'Índia. Var.: **khan**.

cana n.f. 1. Planta erbacea (graminacea) dau pen aut, fin e elastic, cau entre lu nos, m'una inflorescència e un plumet. Sin.: **sanha**. ◆ *Cana de bambó*: Lo pen cau dei bambós, emplegat per faire de bastons, de mòbles, etc. ◆ *Cana dau sucre*: Planta erbacea dei graminaceas m'un risòma perenne e dau pen clafit d'un teissut sucrat (*saccharum officinarum*). 2. (ext.) Baston, pèrtega, que sièrvon per divèrs usatges. ◇ *Cana blanca*: Cana qu'emplègon lu bòrnis. – (per ext.) Bòrni. ◇ *Cana de pesca*: Pèrtega facha de divèrs materiaus flexibles, generalament compauada d'elements desmontables ò escamotables, que s'emplega per pescar. 3. (ext., fig.) Instrument, objècte, etc. que per la sieu forma sembla una cana. ◇ *Cana de veirier*: Tube per bofar lo vèire. 4. Vièlha mesura di longuessa, d'una valor variabla d'una region à una altra. À Niça, valia 8 pans (2,096 m). ◇ *Cana carrada*: Anciana mesura d'aira niçarda valent 4,393216 m². ◇ *Cana solida*: Anciana mesura de volume niçarda valent 2,302045 estèrs.

cana n.m. *Cana d'Índia*: Balisier.

canabis n.m. Varietat de cànebe que d'eu es extracha una dròga. Sin.: marijuana, cànebe indian.

canabisme n.m. Intoxicacion deuguda au canabis.

canac, a adj. e n. De Canaquia.

canada n.f. Cana (4).

canadà n.f. Pom d'una varietat de la pèu jauna ò gris-brun.

canadèla n.f. Nom generic per doi peis de l'òrdre dei percifòrmes (Família dei labridats, la *canadèla* (*symphodus cinereus*) e la *cera* (*labrus viridis*)).

canadenc, a adj. e n. Canadian.

canadian, a adj. e n. Dau Canadà. Var.: **canadenc**.

canadiana n.f. 1. Vèsta doblada de pèu, dau coal envelopant, mé de bornieras, inspirada d'aquela dei caçaires canadians. 2. Canòt desribat dei embarcacions indiani.

canaire, airtz n. Persona que fa de cleas. Var.: canier.

canal n.m. 1. Cors d'aiga que s'escorre dins un passatge artificial: *Canal d'irrigacion, d'escolament, canal navigable*. 2. Tube, conducha per liquides, espec. conducha dont passa lo metal fondut per anar dins la forma. 3. (geogr.) Trach de mar, mai vaste qu'un destrech, comprés entre doi tèrras: *Canal d'Otranta*. 4. (anat.) Formacion tubulària alongada, delimitada per de parets pròpri: *Canal uretral, Canal vertebral, canal lagrimal*. 5. (electr.) Unitat elementària d'aparelhs en auta ò bassa frequença, emplegada coma mejan de transmission de senhaus telefonics ò telegrafics. ◆ *Canal televisual*: Tièra de frequenças dei ondas radioelectrici que s'emplega per una installacion de transmission televisuala. ◇ (ext.) Programa de television: *Premier, segond canal*. Sin.: **cadena**. 6. (fig.) Mejan de comunicacion, de ligason, de difusion: *Canal ierarquic, beurocratic, diplomatic*. ◇ *Canals de distribucion*:

Organisacions intermediari que perméton lo transferiment dei bens despí lu productors fins ai consomators. 7. (inform.) Organe que permete lo transferiment ò la transmission d'informacions, espec. entre l'unitat centrala e li unitats periferiqui. ◇ *Canal d'intrada, de sortida*: Conector qu'assegura lo flux dei donadas e dei senhaus de contraròtle entre l'unitat centrala e li unitats periferiqui. Var.: **canau**.

canalet n.m. Pichin canal. ◇ (anat.) Canalicule.

canalha n.f. Individú mespresable, malonèste. Sin.: **racalha**, vilanilha, chormalha, ribaudalha, gentassa, fotralha, mandronilha, gusalha, sarsavalha. ◆ adj. 1. Que si pòu dubitar de la sieu onestat. 2. D'una vulgaritat complasenta e estudiada: *Aver l'ària canalha*.

canalharìa n.f. (lit.) 1. Caractèr canalha (de quauqu'un, de quauqua ren). 2. Acte de canalha.

canalicul(e) n.m. (anat., bot.) Fin canal que si forma dins li paretz dei cellulas e li fa comunicar entre eli. Var.: **canalet**.

canalicular(i), a (-ària) adj. Qu'a la forma d'un canalicule.

canaliculiti n.f. Inflamacion dei canals glandularis.

canaliera n.f. Canier.

canalisable (-izable), a adj. Que pòu èstre canalisat.

canalisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de canalisar; lo sieu resultat. 2. Conducha qu'assegura la circulacion d'un fluide: *Canalisacion d'aiga, de gas*. ◇ (electr.) Ensèm format per d'unu conductors (ò un solet) e lu sieus elements de proteccion e de fixacion.

canalisaire (-izaire), airtz adj. Que canalisa.

canalisar (-izar) n.f. 1. Rendre navigable coma un canal, en regularisant lo débit.: *Canalisar un cors d'aiga*. 2. Menar dins una direccion determinada en empachant la dispersion, l'eparpalhar: *Canalisar una fola, canalisar la sieu energia*.

canalista n. Obrier especialisat dins la construccion de canals.

cananean, a adj. e n. Dau país de Canaan. ◆ grope de lengas semitiqui que comprèn l'ogaritic, lo moabit, lo fenician e l'ebreu. Var.: **cananeu**.

cananeu, ea adj. e n. Cananean.

canapè n.m. 1. Lòng sèti m'un dossier, per mai d'una persona. Sin.: **sofà**, radassier, radassiera, lièch-bas. 2. Lesca de pan fregida au burre dont si méton diferenti cauas (pichina sauvatgina à plumas, en particulier).

canapè-lièch n.m. Canapè que si pòu desplegar per si convertir en lièch.

canar vt. 1. Arpentar (1). Var.: **canejar**. Sin.: **destrar**. 2. Garnir d'un trelis lo fond o lo dorsier d'un sèti.

canard n.m. (francisme) Àneda.

canardar vt. (fam.) Tirar sus quauqu'un (especialament m'una arma de fuèc) en restant à la sosta.

canardiera n.f. 1. Loana dont si tròvon li ànedas. 2. partida d'un estanh adobada per pilhar à la ret li ànedas sauvatgi. 3. Lòng fusiú per tirar sus li ànedas sauvatgi.

canari n.m. Serin dei Canàrias, jaune verdastre, à l'origina dei raças domestiqui.

canari n.m. En Àfrica e ai Antilhas, vas per portar l'aiga potabla.

canaricultura n.f. Alevament de canaris per n'en faire comèrci.

canarina n.f. Canari femèla.

canasta n.m. Juèc que si juèga abitualament à quatre jugaires mé doi juècs de 52 cartas.

canat n.m. 1. Foncion, juridiccion d'un can. 2. País sotamés à la juridiccion d'un can.

canatge n.m. 1. Accion de mesurar m'una cana; lo sieu resultat. 2. Accion de canar un sèti; garnitura canada d'un sèti.

canat, ada adj. Garnit d'un canatge: *Un sèti canat*. Sin.: **trescat**.

canau n.f. Abeurador.

canau n.m. Canal.

canavàs n.m. Canevàs.

cancel n.m. Caduna dei doi parts en boasc dau bast.

cancelacion n.f. Accion de cancelar.

canceladura n.f. Accion de cancelar; lo sieu resultat. Sin.: esfaçament.

cancelar vt. Escafar. Sin.: **esfaçar**.

cancelaria n.f. 1. Administracion, ensèm dei servicis que depèndon d'un cancelier. 2. Administracion centrala dau ministèri de la justícia. 3. (mil.) Bureu encargat dei decoracions, dei recompensas, etc.

cancelier n.m. 1. Dignitari qu'a la garda dei sageus, dins un consulat, un còrs, una administracion. 2. Cap dau govèrn, en Alemanha e en Àustria. 3. En França, cap sobeiran de la justícia, sota l'Ancian Regime.

canceliera n.f. 1. Esposa d'un cancelier. 2. (anc.) Sac forrat per tenir lu pens au caud.

càncer n.m. 1. Tumor maligna que si forma per la proliferacion desordenada dei cellulas d'un teissut ò d'un organe; afeccion que n'en resultat. Var.: **cancre**. 2. (fig.) Mau insidiós: *Lo càncer de la dròga*. 3. Constellacion e signe dau zodiac. ◇ *Un càncer*: Una persona dau signe dau càncer.

cancerifòrme, a adj. En forma de cancre sensa n'èstre un.

cancerigène, a adj. e n. Que pòu provocar ò favorejar l'aparicion d'un càncer. Var.: **cancerogène**.

cancerisacion (-izacion) n.f. Degenerescença canceroa (d'un teissut, d'una tumor benigna, d'una lesion).

cancerisar (-izar) (si) v.pr. Subir una cancerisacion, si transformar en cancre.

cancerisat (-izat), ada adj. Qu'a subit una cancerisacion.

cancerofòbia n.f. Paur injustificada dau càncer.

cancerogène, a adj. e n. Cancerigène.

cancerogenèsi n.f. Procèssus de formacion d'un càncer.

cancerologia n.f. Disciplina scientifica e medicala qu'estúdia e tracta lo càncer. Sin.: **oncologia**.

cancerologic, a adj. Relatiu à l'estudi, au tractament dau càncer. Sin.: **oncologic**.

cancerològue, òga n. Especialista dau càncer. Sin.: **oncològue**.

cancerós, oa adj. Dau càncer.; de la natura dau càncer: *Tumor cancerosa*. ♦ adj. e n. Que sofrisse d'un càncer.

canceu n.m. Grasilha de balustrada.

cançon n.f. 1. (liter.) Composicion lirica en rapoart mé la música, formada d'uni estanças qu'à l'origina si correspondíon per lo nombre, la disposicion dei vèrs (sobretot d'endecasillabes e setenaris) e l'entrebescament dei rimas, e s'acabàvon m'un comjat: *Cançon dei trobadors*. ◇ *Cançon liura*: Cançon que la sieu division en estanças non corresoande plus à un esquèma precis. ◇ *Cançon de gèsta*: Poema epic medieval que canta lu fachs dei cavaliers. – *Cançon de la Crosada*: Poema occitan que cuènta lo debanar de la Crosada cònta lu Albigés. 2. (mus.) Composicion per cant e instruments, generalament m'un refranh. 3. (fig.) Cen que revèn m'una granda frequença, en provocant un efècte de monotonia: *Ensèm m'eu, es totjorn la mema cançon!*

cançonaire, airtiz n. Artista que compaua e interpreta de tèxtos (ò de cançons) satirics.

cançonar vt. Faire una cançon satirica de (quauqu'un). Var.: **cançonejar**.

cançonejar vt. Cançonar.

cançoneta n.f. Pichina cançon sus un subjècte leugier.

cançonier n.m. 1. (lit.) Recuèlh de cançons ò de poesias liriqui: *Lo cançonier de Petrarca*. 2. (mús.) Recuèlh de cançons ò de cançonetas.

cançonier n.m. Compositor ò versificador de cançonetas.

cancre n.m. Càncer.

cancrena n.f. 1. Mortificacion locala qu'abotisse à la necròsi dei teissuts en s'espandissent de pròche en pròche. ◇ *Cancrena gasoa*: Deuguda à de micròbis anaeròbis que desvelòpon de bullas de gas dins l'espessor dei teissuts, lo mai sovent sus de plagas brutadi de tèrra. 2. (fig. lit.) Mau insidiós: *La cancrena dau fanatisme*. Var.: **cangrena**.

cancrenar vt. 1. Provocar la cancrena de (un teissut, una partida dau còrs). Var.: **cangrenar** 2. (fig. lit.) Corrompre, viciar. Sin.: **avilir, agusardir**. ♦ **si cancrenar** v.pr. Èstre tocat per la cancrena.

cancrenós, oa adj. De la natura de la cancrena: *Infeccion cancrenoa*. Var.: **cangrenós**.

cançroïde n.m. (med.) Epiteliòma de la pèu e dei mucoï de tipe ulcerós.

candarissa n.f. Caliòrna.

cande, a adj. Candide.

candela n.f. 1. Cilindre de cera, estearina, etc. provist, au lòng de l'ais vertical, d'estopa, que s'acende per esclarair: *Acendre, amurcir una candela, dinnar, lièger au lume d'una candela*. ◇ *Anar en candela*: Partir en linha drecha. ◇ *Si destrúger coma una candela*: Maigrir per malautia, etc. ◇ *Acendre una candela à un sant*: Per mercejar un sant d'una gràcia recebuda. ◇ (fig.) *Acendre una candela à quauqu'un*: Li èstre infinidament reconoisent. ◇ (fig.) *Tenir la candela*: Favorejar una relacion amoroa mé la sieu presença. Sin.: **quilhar lo tison**. ◇ (fig.) *Non valer la candela*: Non valer la pena. – *Lo juèc non vau la candela*: Lo bilanç de l'accion

envisatjada es negatiu. Sin.: (expr.) lo fum non vau la candela. 2. (fis.) Unitat de mesura d'intensitat luminoa dins lo Sistema Internacional, definida coma l'intensitat luminoa dins una direccion donada d'una foant qu'emetete una radiacion monocromatica de frequença 540×10^{12} hèrtz que la sieu intensitat energetica dins aquesta direccion es pariera à 1/683 watt/esteradiant. 3. (mec.) Organe, en forma cilindrica, fixat dins la paret de la cambra de combustion dei motors d'explosion, dont péton li belugas per botar fuèc au mesclum d'ària e de carburant. 4. (geol.) Estalactita. Var.: **candelon**. 5. fig. fam.) Narveu que pende dau nas. 6. (espòrt) *En candela*: En autessa, en parlant d'un balon, d'una bala (espec. au rugbi e au balon). ◇ *Saut en candela*: Intrada dins l'aiga per lu pens, en posicion perfiechament verticala. ◇ En gimnastica, posicion verticala reversada en s'apontelant sus li espatlas e lo coal.

candelabre n.m. 1. Candelier mé mai d'una branca. 2. Lampadari sus la via publica. Sin.: **lampesier (1 e 2)**. 3. (arquít.) Supoart d'ornament (balustra, colomna, etc.) d'un dispositu d'esclairatge. (arquít.) Ornament fach de copas, de vas superpauats associats à d'arabescas, caracteristic de l'art de la Renaissença francesa.

candelaire, airtiz n.m. Persona que fabrega de candelas.

candelaria n.f. Fabrega de candelas.

candeleto n.f. 1. Pichina candela. 2. Garri de cròta.

candelier n.m. 1. Supoart, generalament provist d'una poncha, per de candelas, de ciris. 2. Persona que fa ò vende de candelas. 3. (mar.) Barra metallica verticala e traucada per passar li filieras d'una gardacòrs.

candeliera n.f. Fèsta catolica (2 de fevrier) de la Presentacion de Jèsus au Temple e de la Purificacion de la Vierge. Prov.: "per candeliera, lo soleu va per valons e per valieras".

candelina n.f. Pichina candela.

candelissa n.f. Caliòrna.

candelon n.m. 1. Pichina candela. 2. Estalactita.

candeu n.m. 1. Boasc que sièrve per esclarair lo dedintre d'un forn. 2. Alumeta sensa sofre.

candi n.m. Sucre candi.

candidà n.m. Fonge microscopic que provòca de candidiasi.

candidament adv. D'un biais candide; embè candor. Sin.: **ingenuament, innocentament**.

candidat, a n. 1. Persona que vòu obtenir un títol, una denhetat, una foncion electiva. 2. persona que postula à un emplec. 3. Persona que si presenta à un examèn, à un concors, à una eleccion. 4. (ext.) Qu'a de boani possibilitat de succès: *L'equipa de Niça es candidata à la victòria en campionat*.

candidatar vi. Faire acte de candidatura.

candidatura n.f. Qualitat de candidat; fach de si portar candidat: Faire acte de candidatura, depauar la sieu candidatura.

candide, a adj. Que manifèsta ò presenta de candor. Var.: **cande**. Sin.: **ingenú, innocent**.

candidessa n.f. Qualitat d'una persona candida. Var.: **candidesa**. Sin.: candor, simplítge, credulitat, nesciesa (pej.), nesciardaria (pej.), puretat, dardanaria (pej.).

candidiasi n.f. Micòsi provocada sobretot per lo fonge microscopic "*Candida albicans*". Var.: candidòsi.

candidòsi n.f. Candidiasi.

candir vt. (*candissi*) Cristallisar (de sucre). ♦ **si**

candir v.pr. 1. Si cristallisar, en parlant dau sucre. 2. Si curbir de sucre cristallísat, en parlant de la frucha.

candít, ida adj. Cubèrt de sucre candí.

cando n.m. (dr. fisc.) Abonament à la talha, à un impoast. Var.: càndol. ◇ *Èstre à cando*: Èstre abonat.

candolier n.m. 1. Abonat à la talha. 2. Client.

candor n.f. 1. Blancor intensa e resplendent: La candor d'un vestit de maridatge. 2. (fig.) Innocença, semplicitat, ingenuitat: *La candor dei sieus sentiments*. Sin.: **puretat**.

cànebe n.m. 1. Planta erbacea annuala dei Cannabaceas, dei fuèlhas paumadi-lanceoladi, dei flors mascli separadi en panolha terminala e femèlas portadi per d'individús divèrs (*Cannabis sativa*). 2. Fibra teissila extracha dau pen d'aquela planta.. 3. Teissut raspinhós obtengut m'aquela fibra. 4. Coarda ò cordèla de cànebe. 5. *Cànebe indian*: Planta erbacea dei Cannabaceas, rica de substànças resinòï, que s'en tira la dròga omonima emplegada coma analgesic, narcotic e estupefiant (*Cannabis indica*).

canebic, a adj. Dau cànebe; relatiu au cànebe: *Intoxicacion au cànebe*.

canebier n.m. Luèc plantat de cànebe. Var.: **canebiera**.

canebiera n.f. Luèc plantat de cànebe. Var.: **canebier**.

canefòra n.f. (Antiqu. gr.) 1. Filha que, dins d'uni ceremònias, portava sus la tèsta una goarba sacrada. 2. Representacion esculptada d'una canefòra, que pòu servir de supoart, coma la crisalida.

canejaire, airitz n. Persona que caneja.

canejar vt. Arpentar (1). Var.: **canar**. Sin.: **destrar**.

canela n.f. 1. Pòuvera d'escòrça de canelier, obtenguda per rasclatge e emplegada coma aromat. 2. *Pom canela*: Fruch comestible d'una espècia d'anòna. ♦ adj. D'un brun clar, color de la canela.

canela n.f. Aparelh que produe una flama totplen cauda per combustion d'un gas, e que s'emplega per soudar e descopar lu metals.

canèla n.f. 1. Robinet que si mete à una bota, à una cuba. Sin.: **luquet**. 2. Bobina (de fièu). Sin.: **roqueta**.

caneladura n.f. 1. (arquít.) Caduna dei motladuras verticali ò en eliča cavadi sus lo fust d'una colomna. 2. (bot.) Estria longitudinala sus lo pen d'uni plantas. 3. (geomorf.) Silhon rectilinhè ò leugierament corbe cavat per l'erosion dins li ròcas nudi. 4. (tecn.) Rega longitudinala sus una pèça mecanica de revolucion.

canelar vt. Ornar de caneladuras.

canelaria n.f. Lo tot dei borneus. Sin.: **canalisacion**.

canelat, ada adj. Ornat de caneladuras.

canelier n.m. Aubre dau tipe dau laurier, d'Índia e de China, que la sieu escòrça fornisse la canela.

caneliera n.f. Pichin tube rigide destinat à èstre ficat dins un orifici (natural ò non) de l'organisme.

canelon n.m. 1. Pasta alimentària rotlada en cilindre e farcida. Var.: **cannellone** (mòt italian). 2. Caneliera de seringa.

canestrada n.f. Contengut d'un canèstre.

canèstre n.m. Goarba.

canestron n.m. Pichina goarba.

canet n.m. 1. Caneliera. 2. Canier.

caneta n.f. 1. Botilheta ò bóstia metallica per la bièrra, etc.; lo sieu contengut. 2. Cilindre contengut dins la naveta, qu'à l'entorn si vèn enrotlar lo fièu de trama sus un mestier per téisser e lo fièu per cordurar ò per brodar sus una màquina de cordurar.

canevàs n.m. 1. Gròssa tela clara dau teissatge gaire sarrat, sus la quala si fa la tapissaria ò la dentela m'una agulha. 2. Ensèm dei ponchs principals d'una figura, dei ponchs geodesics, que sièrve à establir una carta. 3. Plan, esquema d'una òbra literària, d'un expauat. Var.: **canavàs**.

cànfora n.f. Canfre.

canfrar vt. Tractar mé de canfre.

canfrat, ada adj. Que contèn de canfre.

canfre n.m. 1. Substànça aromatica cristallísada extracha dau canfrier. 2. *Canfre sintetic*: Pòuvera blanca, cristallina, qu'a de propietats vesini à-n-aqueli dau canfre.

canfrier n.m. Laurier d'Àsia orientala e d'Oceània, que s'en extrai lo canfre.

canga n.f. En China, carcan qu'empachava lu coals e lu pnhets dei presoniers.

kangoró n.m. Mamifèr australian, de l'òrdre dei marsupials, dei membres posteriors foarça lòngs que li perméton de si desplaçar per sauts (lo mascle pòu faire fins à 1,50 m d'autessa, la femèla consèrva lo sieu pichin pendent sièis mes dins una cavitat ventrala). Var.: **kangoró**.

cancrena n.f. Cancrena.

cangrenar vt. **Cancrenar**.

cangrenós, oa adj. **Cancrenós**.

canha n.f. 1. Femèla dau can. 2. (fig. pop.) Frema vila, abjècta.

canhada n.f. Portada de cans.

canhar vi. Faire de cadeus. Sin.: cadelar, canhotar.

canhara n.f. Caua sensa importança. Sin.: **quincalha**.

canhard n.m. Gròssa calor. Sin.: **calorassa, canicula**.

canhàs n.m. Gròs can.

canhassa n.f. 1. Gròssa canha. 2. (fig. pop.) Frema abjècta.

canhin n.m. Pichin can. Var.: **canholin**.

canholin n.m. Pichin can. Sin.: **cadeu**.

canhon-moton n.m. Raça de can de companhia eissida dau barbet, eme lu pels lanós e crespats. Var.: **canmoton**.

canhòt n.m. Canholin.

canhòta n.f. 1. Caissa comuna dei membres d'un grope, d'una associacion; soma reculhida per aquela caissa.. 2. Dins unu juècs d'azard, soma que s'amolona

d'un tiratge à l'autre e qu'una persona pòu ganhar d'un còup solet.

canhotar (*canhòti*) vi. Cadelar, canhar.

canibal(e), a adj. e n. 1. Antropofague. 2. Que manja lu animaus de la sieu espècia.

canibalesc, a adj. D'una sauvatjaria canibala.

canibalic, a adj. (psican.) Relatiu au canibalisme.

canibalisacion (-izacion) n.f. Accion de canibalisar; lo sieu resultat.

canibalisar (-izar) vt. 1. Recuperar li pèças destacadi en boan estat d'un objècte, d'un aparelh que fonciona plus. 2. (com.) En parlant d'un produch, concurrènçar (un autre produch de la mema marca), ocupar progressivament la sieu plaça sus lo mercat.

canibalisme n.m. 1. Fach (per un òme, una bèstia) de manjar lu sieus pariers. 2. (psiquian.) Fantasma de l'estadi oral, que mena à voler manjar l'objècte dau desir per lo s'incorporar.

canicula n.f. 1. Periòde de foarta calor; aquela calor. 2. (astron.) Epòca que marcava lo començament de l'estiu, quora l'estela Sirius si auça e trasmonta en meme temps que lo soleu.

canicular(i), a (-ària) adj. Totplen caud: *Una calor caniculària*.

canide n.m. *Canides*: Família dei mamifèrs carnassiers dai caisselàs nombrós, dai àrpias non retractili, coma lo lop, lo can, lo chacal.

canier n.m. Luèc plantat de canas. Sin.: **canet, canaliera**.

canier, a n. Canaire.

canilha n.f. Benda sensa fin facha d'un riban contunh e sople en cauchoc armat ò en metal que permete à un engenh de si desplaçar sus cada sòrta de terren.

canilhat, ada adj. Provedit de canilhas.

canin, a adj. Que pertòca lo can.

canina n.f. Dent ponchuda, de cada costat dei incisivas. Sin.: **dent de l'uèlh, croquet**.

caninier, a adj. Qu'apartèn à la raça dei can. Var.: **canin**.

canionisme n.m. Canyoning.

canís n.m. 1. Canissa. 2. Ret destinada à la pesca dei muges sautaires que cèrcan l'aiga doça dei bocas per fregar. ■ Si mete en plaça promierament una ret verticala en ceucle, pi una que fa lo torn à la susfàcia au lòng de la promiera, mantenguda orizontala au mejan de cledas de canas. S'espaventa lo peis, que sauta foara de l'aiga denant de retombar dins lo canís.

canissa n.f. Assemblatge de canas que sièrve de talhavent. Var.: **canís**.

canissa n.f. Can dau peu boclat e abundant (can). Sin.: **barbon** (italianisme).

canissier, a n. Persona que travailha li canissas.

cannabinacea n.f. *Cannabinaceas*: Família de plantas (òrdre dei urticalas) que comprèn lo cànebe e lo loblou.

cannellone n.m. (mòt italian, pl. **cannelloni**) Pasta alimentària rotlada en cilindre e farcida. Var.: **canelon**.

canobon n.m. Cana comuna dau pen lòng, dei fuèlhas agudi, emplegat en banastaria.

canon n.m. 1. Pèça d'artilharia que sièrve à mandar de projectiles à lònga distança m'una trajectòria tenduda: *Canon anticarri, antiaerian*. ◇ (mar.) *Canon de corsia*: Pèça d'artilharia mai gròssa plaçada à la proa de la galèra. Var.: **canon de corsier**. ◇ (fig., fam.) *Èstre un canon*: Èstre foarça bèla, en parlant d'una filha, d'una frema. Sin.: **èstre una bèla planta**. ◇ (fig., fam.) *Beure un canon*: Beure un gòt. ◇ *Carn à canon*: La massa dei sordats expauats pauc ò pron cinicament à la moart. ◇ *Canon d'aiga*: Aparelh per mandar d'aiga, emplegat dins d'operacions d'òrdre public per esparpalhar lu manifestants. 2. Part posteriora dei antiqui bombardas, que contenia la carga de lançament. 3. Dins l'armadura antica, cadun dei doi tròç tubularis per aparar lo braç e l'avant-braç. 4. *Canon electronic*: Estructura mecanica, que constituísse la part essenciala de totplen de dispositius electronics, que produe un fais d'electrons e li pòu metre fuèc e pòu n'en contrarotlar la posicion e l'intensitat. 5. *Canon à neu*: Canon per recurrir li pistas de neu artificiala. 6. Dins l'arnescament dau cavau, part transversala qu'ientra dins la boca dau cavau. 7. Plec arredonit d'una gorgiera, d'un caireu. 8. (en foncion d'adjectiu, fig., fam.) *Èstre canon*: Èstre foarça bèla, en parlant d'una filha, d'una frema; èstre foarça beu, en parlant d'un objècte, etc.

canon n.m. 1. Critèri normatiu per un camp de conoissenças ò d'accions: *Lu canons de la recèrca scientifica, de la pintura abstracha, si comportar segond lu canons de la boana educacion*. Sin.: **nòrma**. 2. Nòrma juridica establida ò messa en avant per la Glèia. 3. Cada disposicion dau còdi de drech canonic: *Comentar lo quint canon*. 4. Catalògue dei libres que, dins d'uni religions, son reconoissuts revelats, sacrats ò autentic: *Canon bodista, ebraïc, cristian*. 5. Dins la liturgia catolica, part de la celebracion de la messa, dau prefaci à la comunion. 6. Lista d'autors e d'òbras considerats coma modèles d'un periòde cultural, una escòla, un genre literari, etc. 7. (mús.) Forma polifonica dont tota la linha melodica e ritmica es repilhada per doi votz ò de mai, en mai de la votz principala: Canon simple, canon dirècte. ◇ Composicion d'esperela, ò part d'autri composicions, come dins la fuga.

cañon n.m. (mòt espanhòu) Valada estrecha e profunda, dei parets verticali. ◇ *Cañon sotamarin*: Depression alongada e estrecha dei fonds oceanics. Var.: **canyon** (angl.).

canonada n.f. Escambi ò seguida de còups de canon. Var.: **canonejada**.

canonament n.m. Accion de canonar.

canonar vt. 1. Tirar à còups de canon (sus un objectiu). 2. Plegar en canons; plissar.

canonatge n.m. Plissat, plissatge.

canonejada n.f. Canonada.

canonge n.m. 1. Clergue qu'apartèn à un capítol regulier ò seculier. 2. (espec. au pl.) Reguliers, monges que vívon dins de comunautats segond li règlas de sant Augustin. 3. (fig.) Que li agrada una vida tranquilla.

canongessa n.f. Religiosa d'uni comunautats.

canonial, a adj. Enonciat per lu canons de la Glèia. Var.: **canoniau**.

canoniu, ala adj. Canonial.

canonic, a adj. 1. Qu'es confòrme à un canon: *Estile canonic*. ◇ (ext.) Valide, regulier: *Procediment canonic*. 2. Confòrme ai lèis de la Glèia: *Acte, maridatge canonic*. ◇ *Drech canonic*: Ensèm dei nòrmas juridiqui fixadi e messi en avant per la Glèia dins lo govèrn dei fidèles e, per ext., disciplina qu'estúdia aqueli nòrmas. ◇ *Oras canonic*: Li oras establidi per recitar li divèrsi parts dau breviari; li parts dau breviari. ◇ (fig.) *Ora canonica*: Lo moment mai oportun per faire quauqua ren. 3. Qu'apartèn au canon dei escripturas sacradi: *Libres canonic*. 4. (fam.) *Atge canonic*: Grand atge. 5. (mat.) Si di de la forma naturala, principala d'unu èstres ò d'uni representacions matematiqui. – *Injeccion canonica*: Aplicacion d'una part d'un ensèm dins aquel ensèm que, à tot element d'aquela part, assòcia l'element eumeme.

canonica n.f. (filos.) Ensèm dei règlas que sièrvon à enonciar un sistema.

canonicament adv. D'un biais canonic; en seguissent lu canons.

canonicat n.m. Denhetat de canonge.

canonicitat n.f. Caractèr de cen qu'es canonic.

canonier n.m. Militari especialisat dins lo servici dei canons.

canoniera n.f. 1. (mar.) Bastiment leugier armat de canons e emplegat sus lu cors d'aiga e pròche dei coastas. 2. (vièlh) Arquiera per tirar au canon.

canoniquessa nf. 1. Filha que, sensa faire de vots, vivia dins una comunautat religioa. 2. Religioa qu'avía una prebenda dins un capítol de filhas.

canonisable (-izable), a adj. Susceptible d'èstre canonisat.

canonizacion (-izacion) n.f. Accion de canonisar; proclamacion solemna dau papa e ceremònia qu'à la fin, après un *procès de canonizacion*, un personatge es oficialament admés au nombre dei sants.

canonisar (-izar) vt. Metre au nombre dei sants per un procès de canonizacion.

canonista n. Especialista dau drech canon.

canòt n.m. Embarcacion sensa poant, mouguda mé de rems, una vela ò un motor. ◇ *Canòt pneumatic*: Canòt de tela impermeabilisada, gonflat d'ària ò d'un gas inèrte. ◇ *Canòt de sauvament*: Embarcacion provista de caissons d'insubmersibilitat e destinada au secors en mar dei naus en perdicion. Sin.: *barcòt, barquet*.

canotar vi. (*canòti*) Manovrar un canòt.

canotatge n.m. Accion de canotar.

canotier n.m. 1. Remaire que fa partida d'un equipatge de canòt. 2. Persona que si passeja en canòt. 3. Capeu de palha dau bòrd plat.

cansaret n.m. Cadun dei elements laterals d'una sàvega, dins lo prolongament dei foalhas.

cant n.m. 1. (mús.) Usatge de la votz umana segond una linha melodica e un ritme, mé de paraulas ò sensa paraulas, m'un accompagnement instrumental ò sensa. ◇ *Cant anglican, bisantin, gregorian*: Estiles mé de ritmes e de mesuras fixats per la liturgia e la tradicion. ◇ (ext.) Composicion musicala solament vocala. ◇ Dins una

composicion vocala e instrumentala, la partida vocala. ◇ Dins una composicion vocala e instrumentala, la partida que poarta la melodia. Sin.: **linha melodica**. 2. Art, estile e tecnica dau cantar: *Leçon de cant*. 3. Emission de votz dei auceu, espec. s'es melodioa ò au manco agradiva: *Lo cant dau rossinhòu*. ◇ *Lo cant dau cigne*: Aqueu melodiós que, segond la legenda, lo cigne emete en morent; (fig.) La darriera òbra d'un artista, lo darrier trabalh de quauqu'un. 4. Caduna dei partidas d'un poema epic ò didactic: *Lu cants de la Divina Comèdia*. Var.: **canta**.

cant n.m. Costat mai pichon de la seccion d'una pèça escairada. ◇ *De cant*: Dins lo sens de la longuessa e sus la faça mai pichina, dins un plan vertical. Var.: **canteu**. **canta** n.f. Cant, dins un poema.

cantable, a adj. Que si pòu cantar. ◆ n.m. (mús.)

cantada n.f. Composicion musicala escricha à una votz ò mai, m'un accompagnement musical. Var.: **cantata** (mòt italian), cantadissa.

cantadilha n.f. Pichina cantada de cambra.

cantadissa n.f. Cantada.

cantador n.m. Cantator.

cantafaula n.f. (lit.) Racuènte medieval que fa alternar de pròsa recitada e de vèrs cantats.

cantaira n.f. Cantatritz, cantairitz.

cantaire, airtiz n. Persona que canta. ◆ adj. Que lo sieu cant es melodiós, en parlant d'un auceu: *Auceu cantaire*.

cantaïssa n.f. Cant lòng.

cantalés, esa n. e adj. Dau Cantal; relatiu au Cantal.

cantaneta n.f. Cantareta.

cantant, a adj. Cantadís.

cantadís, issa adj. Qu'a una intonacion melodioa: *Un accent cantadís*.

cantalop n.m. Varietat de melon dei coastas raspoï e de la carn color d'orange.

cantaplor n.f. 1. (arquit.) Barbacana. 2. Robinet ajustat au fond d'una bota. 3. Totairòu dau lòng tube traucat.

cantar vi. e vt. Produire embé la votz de sons melodiós, faire audir una cançon, un cant: *Emparar à cantar, cantar just, cantar faus*. ◆ vi. 1. Començar à bulhir, en parlant d'un liquide. 2. *Faire cantar quauqu'un*: Li demandar de sòus en escambi dau silenci. 3. *Faire cantar la lenga*: La faire clacar. ◇ *Faire cantar lu oàs*: Lu faire cracar. ◇ *Faire cantar li dents*: Li faire crussir. ◆ vt. (fam.) Cuntar de cauas sensa importança ò totplen estonanti: *Que mi cantes aquí?*

cantar [kan'tar] n.m. (ar. *quintar*, gròs pes). Pes de cent quilòs. Var.: **quantar**.

cantarà n.m. Bufet. Sin.: **despensa, escudelier, credença**.

cantarèla n.f. *Cantarèla manjadissa*: Fonge foarça preat e conoissut, en forma de trompeta, de color saura, que creisse dins lu boasc (*cantharellus cibarius*). Sin.: **cresta de gal, galet, jaunet, aurelheta**.

cantarèla n.f. (mús.) 1. Coarda mai aguda d'un instrument à coardas e à mànegue. Var.: **cantín**. 2. Auceu

engabiàt per atraire m'au sieu cant lu auceus de la sieu espècia.

cantarelar vt. e vi. Cantar à votz bassa. Var.: **cantarelear**, **cantarelejar**.

cantarelear vt. e vi. (*cantarelei*) Cantar à votz bassa. Var.: **cantarelar**, **cantorlejar**, **cantarelejar**.

cantarelejar vt. e vi. Cantarelear.

cantareta n.f. Dins la barca de pesca, estatgiera dont lo mèstre paua lu sieus objèctes personals. Var.: **cantaneta**.

cantareu, ela adj. 1. Que li agrada cantar ò que canta ben. 2. Agradiu à l'aureilha. ◆ n.m. 1. Pichina limaça blanca que si tròva dins li olivedas. 2. Juèc tradicional niçard (lu enfants intràvon dins li trencadas de la ciutat cada còup que li èra de travalhs. Rabalhàvon de tèrra argilòia e n'en faïon una mena de sietonqu'èra pi barrat. Li mandàvon d'ària cauda pi mandàvon au soal aqueu "cantareu" qu'esclatava en faguent un bosin caracteristic).

cantari n.f. Cantarida.

cantarida n.f. Insecte coleoptèr vèrd daurat, de 2 cm de lòng, frequent sus li vèrnas. ◇ *Pòuvera de cantarida*: Pòuvera que s'emplegava dins de preparacions d'afrodisiacs. Var.: **cantari**, **cantarilha**.

cantaridina n.f. Alcaloïde toxic congestionant, extrach dei cantaridas.

cantarilha n.f. Cantarida.

cantarina n.f. Cantatritz.

cantassejar vt. e i. Cantar totplen e mau.

cantata n.f. (mòt it.) Cantada.

cantatge n.m. Rescapte. Var.: **chantatge** (fr.).

cantator n.m. Cantaire liric. Var.: **cantador**.

cantatritz n.f. Frema que canta d'àrias liriqui. Var.: **cantaira**, **cantarina**.

cantaueu n.m. Sublet per enganar e achapar lu auceus. Sin.: **cimbeu**.

cantejament n.m. Fredonament.

cantejar vi. Fredonar.

canteu n.m. 1. Cant (pèça escairada). 2. Pèça de boasc ajustada sus lo costat d'una taula ò d'un fond de violon ò de violoncèla per n'augmentar la larguessa. Var.: **canton**.

cantic n.m. Cant d'accions de gràcias; cant religiós en lenga vulgària.

cantica n.f. Composicion narrativa ò religioa partida en cants en tèrça rima. ◇ (per anton.) Caduna dei tres partidas de la *Divina Comèdia*.

cantilena n.f. À l'Atge Mejan, poema cantat, dau caractèr epic, que la sieu origina s'atròva dins li sequenças latini. La *Cantilena de Santa Eulalia* (v. 880) es la mai conoissuda.

cantin n.m. 1. Coarda mai aguda d'una guitarra, etc. 2. Ponch sensible: *Tocar lo cantin*.

cantina n.f. Servicì qu'alestisse lo manjar d'una collectivitè.

cantinier, a n. Persona emplegada dins una cantina.

canton n.m. 1. Angle: *Lo canton de la coïna, si metre dins un canton*. ◇ Espec.) Recanton dapé dau fugairon. ◇ *Jugar ai quatre cantons*: Juèc d'enfants dont lu

jugaires si dévon plaçar ai quatre cantons. 2. Canteu. 3. En França, sotadivision territoriala d'un arrondissement. 4. Au Luxemborg e en Soïssa, caduna dei principali divisions administrativi. 5. Au Canadà, division cadastrala de 100 milas cairats. 6. (arald.) Pèça onorabla de forma cairada, generalament dins un canton.

cantonada n.f. (anc.) Cadun dei costats dau pontin d'un teatre, dont si metfion lu espectators privilegiats. ◇ *Parlar à la cantonada*: Parlar à-n-un public que non es sus lo pontin; parlar sensa donar l'impression de s'adreïçar vertadierament à quauqu'un.

cantonal, a adj. Relatiu au canton. ◇ *Eleccions cantonali*: ò *cantonalas* (n. f.pl.): En França, eleccion dei conselhiers generals dins un canton.

cantonament n.m. 1. Establiment temporari de tropas dins un luèc abitat; luèc dont una tropa cantona. 2. (dr.) Delimitacion d'un terren; lo terren delimitat. 3. (dr.) Limitacion de drech d'un creancier. Var.: **acantonament**.

cantonar vt. 1. *Cantonar de tropas*: Li installar dins de cantonaments. 2. Isolar, metre à l'escart. 3. Abutar en un luèc que non s'en pòu escapar. 4. (arquit.) Garnir dins lu angles. ◆ vi. Pilhar lu sieus quartiers. Var.: **acantonar**. ◆ **si cantonar** vi. Si tenir à l'escart; si limitar à.

cantonejament n.m. Fredonament.

cantonejar vi. Fredonar.

cantonés, esa adj. De Canton. ◆ n.m. Dialècte chinés.

cantonier n.m. 1. Emplegat comunat encargat de netejar li vias, lu camins e cen que li costeja. 2. (c. de f.) Emplegat encargat dau manteniment de la via.

cantonier, a adj. Qu'es dins un angle.

cantoniera n.f. 1. Benda d'estòfa qu'enquadra una poarta, una fenèstra. 2. Ferradura au canton d'un còfre, etc. 3. Butaròda.

cantoplastia n.f. Operacion qu'a per estigança d'esperlongar la fenda paupebrala quora non es pas granda.

cantor n.m. Cantaire.

cantorau n.m. Persona que canta à la glèia. Sin.: **cantre**, **chantre**.

cantòria n.f. Tribuna de glèia.

cantorlejadissa n.f. Fach de cantarelear.

cantorlejar vt. vi. Cantarelear.

cantotomia n.f. Entalha cirurgicala de la comissura extèrna dei parpèlas.

cantre n.m. Chantre.

cantussier n.m. Mòble de boasc que li es pauat lo libre de cants de glèia. Sin.: **letrin**, **letrier**.

canucha n.f. Tube per aspirar de la bota lo vin que si vòu tastar.

canuchal(e) n.m. (italianisme) Luneta, longavista. ◆ (vulg.) *Far un canuchal*: Far una felacion.

canula n.f. 1. Pichin tube rigide ò mièg rigide, destinat à èstre ficat dins un orifici (natural ò non) de l'organisme. 2. Persona noïoa.

canulaire, airtz adj. (pop.) Enuiant.

canular n.m. (fam.) Mistificacion.

canular vt. (fam.) Enuiar, importunar.

canularesc, a adj. De la natura dau canular.

canut, da adj. Vengut blanc per lo fach dau sieu temps. Sin.: **pèl blanc, blanc**.

canut, usa n. Obrier especializat dins lo teissatge de la seda, à Lion (si revoltèron en lo 1831, ma lo sieu movement fuguèt esquiçat per lo Duc d'Orleans e Soult).

canyon n.m. (angl.) Cañon.

canyoning n.m. (mòt anglés) Espòrt d'aigas vivi que consistisse à davalar una ribiera en alternant deneda, rondonada e escalada. Var.: **canionisme**. Sin.: **torrentisme**.

caolin n.m. Ròca argilosa blanca e rompedissa, compauada essencialament de caolinita e qu'es emplegada per faire la porcelana dura. Sin.: **argela blanca**. Var.: **kaolin**.

caolinic, a adj. 1. De la natura dau kaolin. 2. Ric en kaolin. Var.: **kaolinic**.

caolinisacion (-izacion) n.f. Formacion dau caolin per alteracion dei feldespatz alcalins dei granits. Var.: **kaolinisacion (-izacion)**.

caolinisar (-izar) v.t. Mudar en caolin. Var.: **kaolinisar, kaolinizar**. ◆ **si caolinisar** v.pr. Si mudar en caolin.

caolinita n.f. (miner.) Silicat natural d'alumini, qu'apartèn au gropes dei argilas, constituent principal dau caolin. Var.: **kaolinita**.

caors n.m. Vin de Caors.

càos n.m. 1. (filos.) Confusion generala dei elements de la matèria, avant la creacion dau monde. ◇ (fig.) Desòrdre espaventable, confusion generala. Sin.: **trebolici, trebolum, trantalh**. 2. (geomorf.) Amolonament de blòcs que si forma dins d'unu tipas de ròcas sota l'accion de l'erosion.

caotic, a adj. Que tèn dau càos. Sin.: **confús**.

C.A.P. n.m. Sigla per *Certificat d'aptituda professionala*: Diplòma francés de formacion professionala, que comprèn una part d'estudis teorics e una part d'aprendissatge.

cap n.m. 1. Extremitat. ◇ *De cap en cap*: D'una extremitat à l'autra. ◇ *Aquò es lo cap*: Aquò es lo ponch essencial. ◇ *En cap à*: Après una durada donada: *En cap à un moment, en cap à una an*. ◇ *De cap à len cima*: D'una extremitat à l'autra. ◇ *Cap e cap*: Tèsta à tèsta. ◇ *Èstre à cap de camin*: Èstre à la darriera extremitat, à la fin de la sieu vida. Sin.: èstre à la tècola. 2. (arald.) Cima de l'escut. 3. Tèsta. ◇ *De cap à pen*: Dei pens fins à la tèsta. 4. Persona que detèn l'autoritat: *Cap de familha, d'entrepresa* (au fem. (fam.): *Capa*. Sin.: **capitana**). ◇ Dins la denominacion de divèrs grades militaris, administratius ò privats: *Cap de batalhon, de cabinet, de servici*. – *Cap coïnier* ò *cap*: Aqueu qu'es à la tèsta de la coïna d'un restaurant. – *Cap d'estacion*: Encargat de la gestion d'una estacion e dau foncionament dei diferents servicis. – *Cap d'orquestra*: Musician que dirigisse l'execucion d'una òbra. – *Cap de produch*: Responsable d'un produch ò d'una familha de produch, especialament au nivèu de la venda. – *Cap de projècte*: Responsable de l'elaboracion e dau lançament d'un produch nou. – *En cap*: En qualitat de cap. ◇ Persona qu'a li qualitats

d'un cap; as, campion: *As travallhat coma un cap!* 5. (drech) *Cap d'acusacion*: Ponch essencial que l'acusacion si repaua sobre. 6. *Cap d'òbra*: Òbra d'una granda qualitat; òbra màger d'un artista, d'un autor, etc. 7. (mar.) Vela màger d'un tres-aubres. 8. Poncha de tèrra que s'avança dins la mar. ◇ (mar.) *Doblar un cap*: Passar un cap. Sin.: desponchar un cap. ◇ (fig.) *Passar un cap*: Passar una estapa dificila, decisiva. 9. (mar.) Direccion de l'axe d'una nau, de l'arrier vèrs l'avant. ◇ *Metre lo cap sobre, tirar cap à*: Si dirigir vèrs.

cap n.m. Cable. Var.: **cau**.

capa n.f. Fem. de cap (4).

capa n.f. 1. Manteu ample, pauc ò pron lòng, portat sus li espatlas, eventualament m'una fendadura de cada costat per passar lu braç. ◇ *Un roman, un film de capa e d'espada*: Roman, film d'aventuras que mete en scena de protagonistas cavalerescs e batalhaires. 2. Vestiment liturgic en forma de granda capa. Sin.: **capa magna**. 3. Fuèlha de tabac que forma l'envelopa, la rauba d'un cigarro. 4. (mar.) *Èstre, metre à la capa*: Interrompre la sieu rota en cas de marrit temps (e per aquò armejar m'una vela pichina e solida que li dion *vela de capa* ò *tremetin*). 5. Cubertura impermeabla (ciment ò asphalt) destinada à empachar li infiltracions d'aiga. 6. Partida exteriora d'un pneumatic, que constituïsse la benda de rotlament. 7. Montadura metallica que poarta l'axe d'una pèça que pòu pivotar. 8. *Capa dau soleu*: Vòuta dau ceu. 9. Part superiora, manteu d'una chaminèia.

capable, a adj. 1. Qu'a li qualitats, la possibilitat, lo poder de faire quauqua ren: *Capable de capir, capable de ben faire, capable d'agradar*. – *Capable de tot*: Lèst à faire tot (en mau ò en ben). ◇ (absol.) Qu'a de qualitats, de competenças: *Un obrier capable*. Sin.: benadrech. 2. (dr.) Qu'es legalament apte à exercitar d'unu drechs. 3. (mat.) *Arc capable associat à un angle α e à doi ponchs*: Arc de ceucle compauat de toi lu ponchs à partir dei quaus lo segment AB es vist sota un angle constant e egal à α .

capacimètre n.m. Aparelh que sièrve à la mesura dei capacitats electrici.

capacitança n.f. (electr.) Impedança presentada per un condensator à una frequença determinada.

capacitari, ària n. Persona qu'a obtengut lo certificat de capacitat en drech.

capacitari, ària adj. *Sufragi capacitari*: Sistema dins lo quau es necessari un nivèu d'instruccion donat per aver lo drech de votar.

capacitat n.f. 1. Aptituda à contenir: *Una bota de granda capacitat, un estadi d'una capacitat de cent mila personas*. ◇ *Capacitat d'un recipient*: Volume de liquide ò de pòuvera que pòu contenir. 2. Abiletat, à faire, à agir, à si comportar d'un biais donat: *Aver la capacitat de ben organizar lo travalh, la capacitat de capir lu autres, mancar de capacitat critica, una persona dei capacitats limitadi*. Sin.: talent. 3. (dr.) *Capacitat juridica*: Aptituda legala. ◇ *Capacitat civila*: Aptituda à aver de drechs e d'obligacions e à lu poder exercitar. ◇ *Capacitat d'agir*: Possibilitat d'acomplir d'actes juridics relatius ai interès pròpris. 4. (econ.) *Capacitat productiva*: Complèxe de ressorsas productivi disponibli

dins una entpresa ò dins un sitema economic; quantitat de trabalh qu'una societat es capabla de formar. 5. (fis.) *Capacitat electrica*: Quantitat d'electricitat presenta dins un conductor en rapoart au potencial au quau s'elèva. ◇ *Capacitat de l'acumulador*: Quantitat d'electricitat que l'acumulador es capabla de fournir denant que la tension ai bòrnas cale sota d'una valor minimala fixada. ◇ *Capacitat calorifica ò termica*: Quantitat de calor necessària per elevar d' 1° C la temperatura d'un còrs. ◇ (ext.) Condensator. 6. (inform.) *Capacitat d'una memòria electronica*: Quantitat d'informacions que pòu contenir. 7. (med.) *Capacitat vitala*: Volume maximal d'aria que lu paumons poàdon contenir après una inspiracion profunda. 8. (espòrt) *Capacitat fisiqui*: Aqueli relatiu à la foarça, à la velocitat, à la resisença, à la mobilitat articulària e à la coordinacion. Sin.: **qualitats fisiqui**.

capacitiu, iva adj. (tecn.) *Dispositiu, circuit capacitiu*: Que la sieu grandor essenciala es la capacitat electrica.

capada n.f. Raissa.

capadocian, a adj. e n. De Capadòcia.

capairon n.m. 1. Capuchon que cuèrbe la tèsta e li espatlas. 2. Pichin capuchon que si mete ai farcons à la caça. 3. Dòna de companhia, d'un atge, qu'acompanhava una filha ò una frema jove dins lo monde; persona que soarte mé quauqu'un per lo susvelhar. 4. (constr.) Coronament d'un barri, en forma de teulissa, per facilitar l'escorrement de l'aiga. Sin.: **creston**. 5. Borrelet circulari plaçat sus l'espatla seneca de la rauba dei magistrats, dei doctors, dei professors, de dont pende una benda d'estòfa garnida d'ermina.

capaironar vt. Acompanhar (quauqu'un) en qualitat de capairon.

capar vt. *Capar un cigarro*: L'enrotlar dins la capa.

caparaçon n.m.

caparaçonar vt. 1. Curbir (un cavau) m'un caparaçon. 2. Curbir quauqu'un ò una partida dau còrs de quauqua ren d'espès.

caparra n.f. Soma qu'una partida vèrsa à la conclusion d'un contracte per n'assegurar l'execucion.

caparrar vt. Afectar (un ben) à la garantia d'un deute.

capat n.m. (arald.) Particion en forma d'angle agut formada per doi linhas obliqui que pàrtan dau mitan dau cap per abotir ai doi angles de la poncha de l'escut.

capat, ada adj. Revestit de la capa eclesiastica.

capatge n.m. Impoast per tèsta, d'origina feudala, devengut impoast public sota Loís XIVⁿ, teoricament fondat sus la riquesa, ma que toquèt sobretot la populacion non privilegiada. Var.: **capitacion**.

capbrigadier n.m. Grade sobre aqueu de brigadier.

capbrutlat, ada adj. e n. Persona que li agrada bravament lu riscs. Sin.: rompecoal.

capçana n.f. Cabèstre.

capcasteu n.m. Donjon.

capciós, oa adj. (lit.) Que tempta d'enganar. Sin.: **enganaire**.

capduèlh n.m. Donjon.

capecian, a adj. e n. Relatiu à la dinastia dei Capecians.

capejaire n.m. Cabotaire.

capejar n.m. Cabotar.

capejar vi. (mar.) Restar à la capa.

capèla n.f. 1. Pichina glèia, isolada isolada ò adjacenta à un altra glèia, ò encara incorporada dins un autre edifici mai grand coma un palais, un cementèri ò una glèia. 2. Pichina construccion m'un autar, plaçada lateralament dins la nau dei glèias. 3. *Capèla mortuària ò funerària*: Dins lu cementèris, per li expauar lu moarts e celebrar lu oficis funèbres. ◇ *Capèla ardenta*: Luèc dont son expauats lu còrs dei victimas d'un accident, d'un atemptat, etc. 4. *Capèla papala*: Ofici solemne celebrat en presença dau Papa. ◇ *Tenir capèla*: Si di dau Papa quora es present ai ceremònis dau culte. 5. Tabernacle m'una imatge sacrat, quilhat dins una tòca votiva ò commemorativa. 6. *Mèstre de capèla*: Aqueu que dirige lu cantaires e lu musicaires dins una glèia. ◇ *A capèla* (expression latina): Biais de cantar sensa l'acompanhament musical. 7. (fig.) Pichin grope barrat, d'intellectuals, d'artistas, etc.: *Una capèla leterària, predicar per la sieu capèla*.

capèla n.f. Capelan (peis).

capelada n.f. 1. Còup de capeu; saludacion foarça cortesa. 2. Contengut d'un capeu: *Una capelada de cerièias*.

capeladura n.f. Ensèm dei bèrris.

capelaire, aira n. Capelier.

capelan n.m. 1. Prèire que sièrve una capèla privada. 2. (per ext. e sovent fam. ò pej.) Curat, prèire.

capelan n.m. Peis vesin de la merluça, de l'esquina brunastrà (long. 30 cm, familha dei gadides). Var.: **capèla**. Podèm destriar lo *capelan* (*Trisopterus minutus*), lo *capelan gròs* (*Trisopterus luscus*) e lo *capelan dau Nòrd* (*Trisopterus esmarki*).

capelan n.m. Botaròt. Sin.: **cuu d'ae, brugairòu, padre, colomela, lepiòta, ombrela, lepiòta enaurada, magdalena**

capelanalha n.f. (pej.) Lo tot dei capelans.

capelania n.f. Carga, benefici d'un capelan.

capelar vt. 1. Provedir d'un capeu. 2. (mar.) Dispauar lo capelatge sus. 3. (mar.) Entornar mé la bocla d'un capelatge. 4. Aver una superioritat ierarquica sobre una persona, un grope, un servici, etc. Var.: **encapelar**. ◆ vi. Si metre un capeu.

capelaria n.f. Industria, comèrci dei capeus.

capelàs n.m. Capeu gròs e laid.

capelat, ada adj. Qu'a un capeu.

capelatge n.m. (mar.) Ensèm dei boclas dei manòbras durmenti à l'extremitat de la verga, à la tèsta d'un aubre, etc.; ponch de la verga dont s'aplicon aqueli boclas.

capelet n.m. Tumor moala que si desvelòpa à la poncha dau garret dau cavau.

capelet n.m. (bot.) Organe escalhós que sostèn ò envelopa lu fruchs dei aubres de l'òrdre dei capelifèrs (avelana, castanha, etc.).

capelier, a n. Persona que fa ò vende de capeus. Var.: **capelaire**.

capeliera n.m. Carton per lu capeus.

capelifèr n.m. *Capelifèrs*: Òrdre de plantas, generalament arborescenti, que lo sieu fruch es tengut dins un capelet. L'òrdre comprèn en particular lo rore, lo fraisse e lo castanhier.

capelina n.f. Capeu de frema redond e plat, de palha.

capelon n.m. Pichin capeu.

capelut, uda adj. Qu'a lu bèrris lònchs.

C.A.P.E.S. n.m. En França, Certificat d'Aptituda au Professorat de l'Ensenhament Segondari.

C.A.P.E.T. n.m. En França, Certificat d'Aptituda au Professorat de l'Ensenhament Tecnic.

capet n.m. Fieu cubèrt de pega, per l'usatge dei cordoniers.

capeu n.m. 1. Tapacap masculin ò femenin, dau bòrd pauc ò pron larg, de matèria variabla e de forma diversa en foncion de la mòda: *Capeu de feutre (de pata), de pèu, de teissut, de palha*. ◇ *Capeu à tres calens*: Tricòrne. ◇ *Capeu encalat*: Capeu que li sieu alas son rebutadi. ◇ *Capeu à claca*: Capeu aut de forma provedit d'una moala que si pòu aplatar. Sin.: **gibus**. ◇ (fam.) *Travallar dau capeu*: Èstre un pauc foal. ◇ (fam.) *Portar lo capeu*: Èstre rendut responsable d'un falhiment. ◇ *Còup de capeu*: Saludacion facha en auçant un pauc lo bòrd dau capeu. – (fig.) Testimoniança d'admiracion, d'estima. 2. *recevre lo capeu*: Devenir cardinal, en parlant d'un evesque. 3. Partida superiora d'un fonge, suportada per lo pen. 4. Corta entamenada en tèsta d'un article d'un jornal ò d'una revista. 5. Partida superiora ò terminala d'uni pèças mecaniqui: *Capeu de coissinet*. 6. Capòt, au juèc. Sin.: fanit.

cap-hornier n.m. 1. Grand bateu à vela que seguissia li rotas que doblàvon lo cap Horn. 2. Marin, capitani que navigava sus aquelu bateus.

capillar(i), ara (-ària) adj. e n. 1. Que pertòca lu bèrris: *Locion capillària*. 2. Fin coma un bèrri: *Tube capillari*. 3. (anat.) *Vaisseu capillari ò capillari* (n.m.): Vaisseu dei parets foarça fini, qu'unisse li arteriòlas ai venulas, cen que permete lu escambis nutritius e gasós entre lo sang e li cellulas.

capillaritat n.f. Ensèm dei fenomènes fisics (tension capillària) qu'acapiton à la susfàcia d'un liquide, especialament dins lu tubes capillaris: *La capillaritat juèga un ròtle important dins la montada de la saba*.

capillariti n.f. Inflamacion dei vaisseus capillaris.

capillaroscopia n.f. Examèn au microscòpi de la circulacion capillària.

capillicultor, tritz n. Barbier, perruquier.

capillicultura n.f. Igièna dei bèrris.

capir vt. (*capissi*) 1. Entendre, agantar, comprendre m'au ment: *Non capissi cen que voales, non ai capit una linha d'aqueu libre*. ◇ *Capir la música, la poesia*: Li sentir profundament, n'agantar lu sens. ◇ *Capir una persona*: N'en penetrar lo caractèr ◇ (fam.) *Li capir, non li capir*: Li capissi ren! – (vulg.) *Li capir un còrno*: Li capir pròpi ren. ◇ *Si capisse!*: Segur! 2. Considerar mé simpatia ò indulgença, excusar, justificar: *Capir lu joves*.

◆ vi. Èstre intelligent: Un pichon que capisse ren. ◆ vr. S'entendre, si metre d'acòrdi: *Si siam capits*.

capiscolat n.m. Cabiscolat.

capiscòu n.m. Cabiscòu.

capissador n.m. (pop.) *Aver lo capissador dificile*: Aver de mau à capir. Sin.: comprenèla, comprenença.

capistòrno n.m. (ital.) Malautia dei cavaus, que si manifestà per de movements desordenats.

capitacion n.f. Capatge.

capitada n.f. Boana fin d'un afaire, etc.

capital n.m. 1. Ensèm dei bens, monetaris ò autres, qu'apartènon à una persona ò à una empresa e constituïsson un patrimòni que pòu donar un revengut. 2. Soma que representa l'element principal d'un deute e produè d'interès. 3. (dr.) *Capital social*: Montant dei somas ò dei bens aportats à una societat e de la sieu aumentacion ulteriora e figurant au bilanç. 4. Per lu marxistas, produch d'un trabalh collectiu que non apartèn à-n-aquelu que lo realison, ma au propietari dei mejans de produccion. Var.: **capitau**. ◆ pl. Actius immobilisats ò que circúlon, qu'una empresa n'en dispaua. ◇ (econ.)

capital, a adj. 1. Essencial, d'una importança màger: *Una informacion capitala*. Var.: **capitau**. 2. *Letra capitala*: Letra majuscula. Sin.: **capitala** (n.f.). 3. *Pecats capitals*: Lu sèt pecats que son lo principi dei autres (l'orguèlh, l'avarícia, la luxura, l'envuèia, la gromandisa, la ràbia e la paresa). 4. Que pòu menar à la moart: *La pena capitala*.

capitala n.f. 1. Vila qu'es lo sèti dau govèrn d'un Estat. 2. Vila qu'es devenguda un centre important per una activitat donada: *La capitala economica d'un país*. 3. (mil.) Perpendiculara au mitan dau front d'un obratge ò dau suquet d'un camp de tir.

capitalisable (-izable), a adj. Que pòu èstre capitalisat.

capitalisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de capitalisar: *Capitalisar lu interès*. 2. Capitalisacion borsiera: calcul de la valor d'una societat d'après lo cors e lo nombre dei sieu accions.

capitalisar (-izar) vt. 1. Ajustar au capital lu interès qu'a produch. 2. (fig.) Amolonar en vista d'un emplec ulterior: *Capitalisar de conoissenças*. 3. Calcular (un capital) à partir dau taus d'interès servit. ◆ vi. Amolonar de sòus, si constituir un capital.

capitalisme n.m. Sistema economic e social basat sus la propietat privada dei mejans de produccion e d'escambi.

capitalista adj. e n. Si di d'una persona qu'a de capitaus e lu investisse dins d'entrepresas. ◆ adj. Que pertòca lo capitalisme: *Regime capitalista*.

capital-risc n.m. sing. Operacion financiera que compoarta de riscs, ma que lu sieus profièchs poàdon èstre elevats.

capitana n.f. (fam.) Filha responsabla d'un grope dins una associacion d'escotisme. Sin.: **capa**.

capitana n.f. e adj. (mar.) Nom que si donava à la galèra dau 2^d reng dins la marina d'un reiaume après la "reala", levat en França dont li èra pas de galèra capitana.

Lu Estats non coronats (Malta, Venècia, Gènoa, Savòia.... auguent ges de "reala", èra la capitana qu'avía lo l' reng.

capitanaria n.f. 1. Bureu d'un capitani de poart. 2. En França, circonscripcion administrativa de l'Ancian Regime.

capitanat n.m. Carga de capitani. Var.: capitanatge.

capitanatge n.m. Capitanat.

capitani n.m. 1. Grade de la ierarquia militària, que correspoande au comand d'una companhia d'infantaria ò d'un escadron de cavaleria ò d'una bateria d'artilheria. 2. Dins la marina militària, grade dei oficiers superiors. ◇ *Capitani de vaisseau*: Equivalent au grade de coloneu dins l'armada. ◇ *Capitani de fregata*: Equivalent au grade de luectenent-colonel dins l'armada. ◇ *Capitani de corveta*: Equivalent au grade de major dins l'armada. ◇ *Capitani de poart*: Comandant de la capitanaria d'un poart. 3. (mar.) Cu a lo comand d'una nau ò, à passat temps, d'una flòta. ◇ *Capitani maritime*: Dins la marina mercanda, qualificacion professionala dei oficiers de cubèrta e de màquina. ◇ *Capitani de la marina mercanda* ò *capitani au cabotatge*: Capitani au comèrci qu'assegura lo comandament d'una nau limitada tocant lo sieu desplaçament e navigant au cabotatge. ◇ *Capitani dau llong cors*: Capitani maritime abilitat au comand d'una nau quau que sigue lo sieu tonatge sensa limits geografics. ◇ *Capitani d'armament*: Cu es responsable de l'armament e dau reformiment d'una flòta mercanta. 4. Comandant d'una escuadrilha d'avions. 5. (ext.) Cu ocupa una posicion de comand e de prestige: *Lo capitani dei conjurats*. ◇ *Capitani d'industria*: Grand industrial. 6. (espòrt) Au balon, etc., lo jugaire responsable de la disciplina dei companhs e autorisat à parlar mé l'arbitre. ◇ Au ciclisme, cap de l'equipa. 7. Màsquera de la *Commedia dell'arte* que representava comicament la figura dau guerrier.

capitar vi. 1. Si produire, per un eveniment. Var.: **acapitar**. 2. Arribar à boana fin: *Aquel afaire a capitat!* Sin.: **A ben capitat!** Contr.: **A mau capitat!** ◇ Arribar à faire quauqua ren coma si deu: *Ai (ben) capitat!*, *Ai capitat de faire aquò*. Contr.: **Non ai capitat!**, **ai mau capitat**. 3. Arribar d'azard en quauque luèc: *Dont siam capitats?*

capitat, ada adj. Que s'acaba m'una forma arredonida.

capitau n.m. Capital.

capitau, ala adj. Capital.

capiteu n.m. 1. (arquít.) Element alargat que forma la cima d'una columna. 2. Tenda de circ, d'espectacle, etc.: *Montar un capiteu*. 3. Partida superiora d'un alambic.

capítol n.m. 1. Division d'un libre, d'un tractat, etc.: *Un libre en 15 capítols*. 2. *Capítol budgetari*: Sotadivision dau budget d'un ministèri. 3. Assemblada tenguda per de canonges ò de religiós – *Aver votz au capítol*: Aver lo drech de pilhar la paraula dins una assemblada e de donar lo sieu vejaire.

capítol n.m. Municipalitat de Tolosa; magistrat municipal de Tolosa.

capitolat n.m. Denhetat, carga de capítol municipal.

capitolenc, a adj. Dau Capitòli (à Roma).

capitolessa n.f. Frema de capítol municipal.

capitòli n.m. Edifici que sièrve de centre à la vida municipala ò parlamentària, dins d'uni vilas, en particulier à Tolosa.

capitonidat n.m. *Capitonidats*: Família d'auceus, coma lo barbican.

capitós, oa adj. Que poarta à la tèsta e embriaga: *Un vin capitós, un parfum capitós*. Sin.: entestant.

capitul(e) n.m. (bot.) Inflorescença formada de pichini flors sarradi una còtra l'autra e inseridi sus lo pedoncule alargat en plateau: *Lo capitule de la margarida*.

capitulacion n.f. 1. Accion de capitular, de cessar tota resistença: *Capitulacion sensa condicions*. 2. Convencion que règla la reddicion d'una plaça, dei foarças militari d'un país. ◆ Autrifés, dins l'Empèri otoman, convencions que reglèvon l'estatut dei estrangiers.

capitular vi. 1. Plegar, renonciar per foarça ò per rason, si reconóisser vençut. 2. Si rendre à l'enemic.

capitular(i), a (-ària) adj. Que pertòca un capítol de canonges.

capitulari n.m. Ordonança dei sobeirans carolingians.

capitulat (relig.) Quasèrn dei cargas.

caplata n.f. Cabrilhon refendut, puaat dins lo meme sens que li latas, au bas d'una teulada.

caplatar vt. Provedir de caplatas.

capluèc n.m. Centre d'una division administrativa.

capmalh [ka'maj] n.m. 1. Pelegrina corta que poàrton en particulier d'unu eclesiastics. Sin.: **dòmino**. 2. Per lu gals, ensèm dei plumas longui dau coal e dau pièch.

capmàs [ka'mas] n.m. 1. Luèc dont lu sordats façon d'exercicis. Etim. lat. *campus martis*. Cf. lo "Camàs" que si trobava dins l'encencha dau Casteu. 2. Maion principala d'un tenement, dont rèsta lo mèstre.

capmèstre, capmestressa n. Persona qualificada responsabla d'un grope d'obriers ò d'obrieras. Sin.: baile, contramèstre.

cap negre n.m. Boscarla ordinària. Sin.: **tèsta negre**.

capoan n.m. Carriera mai auta d'un vilatge (vivoalpenç d'en Turbia). Var.: **capoana**.

capoana n.f. Capoan.

capòc n.m. Peluca vegetala, leugiera e impermeabla que si tròva à l'entorn dei granas d'unu aubres e s'emplega per clafir lu coissins. Var.: **kapòc**.

capochin, a n. (relig.) Capucin. ◆ n.m. Nom corrent dau *delphinium*.

capochina n.f. Capucina.

capochinada n.f. Tirada noioa e moralejanta. Var.: **capucinada**.

capolier n.m. 1. Nom que si dona au responsable màger dau Felibritge. 2. Responsable d'un grope de travalhaires.

capolierat n.m. Carga de capolier.

capon, a adj. e n. (fam.) Persona sensa minga coratge. Sin.: caga-en-bralhas, cagaire, coar de panissa, paurugàs.

capon n.m. 1. Gal castrat e engraissat. 2. Pan fretat d'alh. 3. (fig.) Arlèri, pelandron.

capon n.m. Fuèlha de caulet farcida.

capon n.m. Nom d'una sòrta de rascassa, *scorpaena notata*. Fam. dei Escorpaneidats.

caponada n.f. Marrida accion. Var.: **caponaria**, **caponitge**.

caponar vt. Castrar un gal per l'engraissar.

caponaria n.f. Caponada.

caponatge n.m. Accion de caponar un gal; lo sieu resultat.

caponejar vi. Si comportar coma un capon.

caponet n.m. Pichin capon (gal).

capon gardian n.m. Auceu cambarut qu'enclau tanben lu correlís (Família dei Escolopacidats).

caponiera n.f. Luèc dont son engraissats lu capons.

capoquier n.m. Aubre asiatic e african que fornisse lo capòc (Família dei malvaceas). Sin.: **fromatgier**.

caporalisar (-izar) vt. Impauar un regime autoritari à (un pòple, un grope).

caporalisme n.m. 1. Regime politic autoritari. 2. Autoritarisme estrech e mesquin.

caporau n.m. 1. Militari que lo sieu grade es just en sobre dau soldat. 2. Tabac per fumar dau gust francés.

caporau-cap n.m. Militari que lo sieu grade es situat entre caporau e sergent.

caporion n.m. Cap menaire.

capòt n.m. 1. Partida mobila de la carroçaria d'una automobila, per protegir lo motor. 2. Cubeceu per protegir li partidas fragili ò perilhoi d'una màquina. 3. (mar.) Pèça de tela per aparar lu objèctes de la pluèia. Sin.: **saile** (sens 1,2 e 3). 4. (mar.) Trauc que permite d'intrar dins un sotamarin.

capòt adj. inv. Au juèc, aqueu que non a fach una plega. Var.: **capeu**. Sin.: **fanit**.

capòta n.f. 1. Sobre mobile d'una veitura, en materiau sople, que si pòu metre ò levar, en foncion dau temps que fa. 2. Manteu m'un capuchon. 3. (fam.) Preservatiu.

capotada n.f. Fach de capotar, de si reversar.

capotar vt. Curbir d'una capòta ò d'un capòt.

capotar vi. 1. Si reversar, en parlant d'un veicule. Sin.: **capvirar**, **tresvirar**, **cabussar**. 2. Falhir, en parlant d'un affaire, d'un projecte, etc.

capotatge n.m. Accion de curbir d'una capòta.

capotatge n.m. Fach de capotar, de si reversar, per un veicule.

capparacea n.f. *Capparaceas*: Capparidaceas.

capparidacea n.f. *Capparidaceas*: Família de plantas dicotiledoneï que recampa d'aubres, d'aubrilhons, de lianas e de plantas erbaceï, sovent adaptadi ai zònas aridi, dei regions temperadi à tropicali. Var.: **capparaceas**.

cappuccino [kappu'ttjino] n.m. (mòt italian) Cafè mé de lach mossós.

capric, a adj. *Acide capric*: Acide gras present dins lu burre de vaca, de cabra e de cacau.

capricant, a adj. 1. (med.) Inegal: *Pols capricant*. 2. (lit.) Desordenat.

caprici n.m. 1. Desir, exigença imprevis: *Faire de capricis, escotar lu capricis de quauqu'un*. – Amor passatgier, gaire seriós. Sin.: **lunada**. 2. Cambiament

imprevis que d'uni cauas li son sotamessi: *Lu capricis dau temps, de la mòda*. 3. (mús.) Tròç instrumental ò vocal de forma liure. Var.: **capriccio**. 4. Òbra d'imaginacion d'una fantasia foarça liura, en pintura, gravadura ò dessenh.

capriciar v.i. Faire un caprici. Var.: s'encapriciar.

capriccio [ka'prittjo] n.m. (mús., mòt italian) Caprici.

capriciós, oa adj. e n. Qu'agisse per caprici. ♦ Subjècte à de cambiaments bruscs, imprevis: *Lo temps es capriciós*.

capriciosament adv. D'un biais capriciós.

capricòrn(e) n.m. 1. Insècte coleoptèr dei antenas lòngui (Família dei cerambicideus). Sin.: **diâu**. 2. *Lo Capricòrne*: Constellacion e signe dau zodiac. ◇

capricòrne, a n.m. Una persona dau signe dau capricòrne.

caprificacion n.f. (agric.) Operacion de plaçar de figas d'una figuiera sauvatja sus li branca d'una figuiera cultivada per favorejar la pollinizacion de la segonda.

caprifiguiera n.f. Figuiera sauvatja ermefrodita, utila à la pollinizacion (caprificacion) de la figuiera cultivada.

caprifoliacea n.f. *Caprifoliaceas*: Família de plantas gamopetali, que comprèn lo sambuc e lo sabaton.

caprilic, a adj. (quim.) *Acide caprilic*: Acide gras present dins lo burre de cabra e de nombroï matèrias grassis.

caprin, a adj. Cabrenc.

caprin n.m. *Caprins*: Sotafamília de romiaires bovideus, dei còrnas rebatudi en darrier e costeladi, coma la cabra e lo boquetin.

caprolactame n.m. Compauat quimic que dona per policondensacion un poliàmida per fabricar de fibras sintetiqui.

capsatge n.m. Alinhament dei fuèlhas de tabac per li poder trencar perpendiculariament.

càpsia n.f. Caisson de contruccion.

capsian n.m. Faciès cultural dau paloeolic e de l'epipaleolic d'Àfrica dau nòrd. ♦ **capsian, a** adj. Dau capsian.

càpsida n.f. Cubèrta proteïca dau nucleu d'un virus, que contèn l'A.D.N ò l'A.R.N.

capsomèr n.m. Caduna dei estructuras proteïqui que fòrmon la càpsida.

capsula n.f. 1. Pichin cubiceu de metal ò de plastic per tapar una botilha. Sin.: emborsa. 2. (anat.) Membrana fibroa ò elastica qu'envelopa un organe ò una articulacion: *Capsula dau ren*. 3. Envelopa solubla d'unu medicaments. 4. *Capsula espaciala*: Pichin veicule espacial recuperable. 5. (bot.) Fruch sec que si duèrbe per de fendas (galòfres) ò de pòres (pavòt). 6. (quim.) Pichin recipient redond per far búlher de liquides. 7. Alveòle de coire que contenia la pòuvera d'amorsatge dins lu fusius dichs à *capsula* (s. XIX).

capsular vt. Provedir (una botilha) d'una capsula. Var.: **encapsular**.

capsular(i), a (-ària) adj. (bot.) Que si duèrbe solet, en parlant d'un fruch sec.

capsularia n.f. Fabrica de capsulas.

capsuliti n.f. (med.) Enflament de la capsula de Tenon.

capsulectomia n.f. Reseccion parciala d'una capsula articulara.

capsuloplastia n.f. Refeccion d'una capsula articularia.

capsulorrafia n.f. Sutura d'un plec vertical de la capsula articularia de l'espatla.

capsulotomia n.f. Entalha d'una capsula articularia.

captacion n.f. (dr.) fach de s'apropriar una succession ò d'obtenir una liberalitat de quauqu'un per de manòbras condemnabli.

capital n.m. À l'Atge Mejan, cap militari, en Gasconha e en Guiana.

captaire n.m.. Dispositiu que dona, à partir d'una grandor fisica, una altra grandor, sovent electrica, foncion de la promiera e directament emplegabla per la mesura ò la comanda. Sin.: **detector**. Var.: **captador**. ◇ **Captair** solari: Dispositiu que recuèlhe l'energia dau soleu per la transformar en energia termica ò electrica.

captador n.m. Captaire.

captar vt. 1. Receure, au mejan d'aparelhs radioelectrics: *Captar un messatge, una emission*. 2. Reculhir una energia, un fluide, etc., per l'emplegar: *Captar una foant*. Sin.: **chapar**. 3. Assegurar lo passatge dau corrent electric de la ret au motor d'un veicule (en particulier per lo tren). 4. Obtenir, ganhar per engan ò per malícia.

captatge n.m. Accion de captar; lo sieu resultat.

captatiu, iva adj. (psicol.) Qu'a tendença à concentrar sus la sieu persona l'afeccion de toi aquelu que li son à l'entorn.

captativitat n.f. (psicol.) Tendença à èstre captatiu.

captatòri, òria adj. (dr.) Qu'a per tòca la captacion.

captau [ka'taw] n.m. Persona aut plaçada dins la societat. Var.: **catau**. Sin.: **notable**. ◇ n.m. pl. Classas auti de la societat. Var.: **cataus**. Sin.: **auta, aigas-grassi** (fig.).

captenemença n.f. Captenement.

captenement n.m. Comportament. Var.: **captenença**.

captèir (si) v.pr. Si comportar.

captiu, iva n. e adj. 1. Presonier de guèrra. ◇ adj. 1. *Balon captiu*: Aerostat estacat au soal, que s'emplega especialament per de mesuras scientifici. 2. (econ.) *Mercat captiu*: Mercat que, per natura, es reservat en exclusivitat à de concurrents en pichin nombre (restaurants d'autorota, per exemple).

captivaire, airitz adj. Captivant.

captivant, a adj. Foaça interessant, que retèn l'atencion. Sin.: **encantant, passionant, pivelant**. Var.: **captivaire**.

captivar vt. Sedurre, passionar: *Captivar lo legèire*. Sin.: **passionar, apassionar, pivelar**. ◇ **si captivar** v.pr. S'apassionar per quauqua ren.

captivitat n.f. 1. Estat de presonier. 2. Privacion de libertat.

captura n.f. 1. Accion de capturar. Fach d'èstre capturat. Sin.: **arrestacion, presa**. 2. Èstre ò caua

capturada. 3. (geogr.) Desviament d'una seccion d'un cors d'aiga per una ribiera vesina.

capturar vt. Si faire mèstre per la foarça d'un èstre viu. Sin.: **arrestar, prendre, prene, pilhar**.

capucha n.f. 1. Capuchon ponchut d'unu monges. 2. Capuchon que cala sus li espatlas. Var.: **capucho**.

capuchin, a n. (relig.) Capucin.

capucho n.m. Capucha.

capuchon n.m. 1. Partida ampla d'un vestit que recuèrbe la tèsta ò si pòu rebatre dins l'esquina. 2. Tap d'un tube, d'un estilò, etc. 3. Placa metallica plaçada à l'extremitat d'un tube de chaminèia. 4. (zool.) Partida alargada dau coal dei najas en posicion de combat.

capuchonar vt. Curbir d'un capuchon. Var.: **encapuchonar**.

capuchonat, ada adj. Que poarta un capuchon. Var.: **encapuchonar**.

capucin, a n. Religiós, religioa d'una branca reformada de l'òrdre dei fraires Minors, creada au s. XIIIe. Var.: **capuchin, capochin**.

capucin n.m. Monina d'Amèrica dau Sud, que li dfon finda *sai*.

capucinada n.f. Tirada noioa e moralejanta. Var.: **capochinada**.

capulet n.m. 1. Capuchon que portàvon li fremas dei Pireneus. 2. *Capulet blau*: Autre nom de l'aconit.

capús n.m. e adj. Cabús (caulet).

capussar vt. Trencar, tronçonar. Var.: **caputar**.

capussiera n.f. Taleta de boasc ò de matèria sintetica sus la quala si pòu chaplar.

caputaire n.m. Sèrra m'una cadena talhanta, emplegada per lu boscatiers e lu rebrondaires. Sin.: **tronçonadoira**.

caputar vt. Capussar.

caputiera n.f. Capussiera.

capvirament n.m. Fach de capvirar. Var.: **chapvirament**.

capvirar vi. Si metre sota sobre (especialament en parlant d'una nau), perdre l'equilibri. ◇ vt. 1. Metre sota sobre. Sin.: **trasvirar, caravirar, reversar**. 2. (fig.) Esmòure. Var.: **chapvirar, tresvirar, desvariar**.

caquetic, a adj. De la caquexia; pertocat de caquexia.

caquexia n.f. Estat d'anequeliment dau còrs, fasa terminala d'uni malautias ò infeccions croniqui. Sin.: **gamadura**.

caqui n.m. Fruch dau placaminier, de la carn moala e sucrada, que sembla un tomati. Sin.: **placamina**. Var.: **caquí**.

caqui adj. inv. Brun jaune (color dau vestit de campanha de manti armadas). Var.: **caquí**. Sin.: **terrós**.

car conj. Conjoncion de coordinacion explicativa. Sin.: **perqué, que, vist que**.

car, a adj. 1. Qu'a un prèt aut. 2. Que vende à de prèt auts: *Un negociant car*. 3. Per cu avèm d'estima, d'afeccion: *Car amic, car collega, un èstre car*. 4. À que s'estaca d'importança: *Una idèia que m'es cara*. ◇ adv. D'un prèt aut: *Aquò costa car, lo pagaràs car*.

cara n.f. Vis. Sin.: **faça, fàcia, morre, chera**.

carabe n.m. Insècte coleoptèr dau còrs alongat e dei patas lònqui, que manja d'insèctes, de limaças, etc. D'aquí vèn bessai lo sieu nom de *jardiniera* donat au carabe daurat (longuessa 2 cm, Família dei carabidats).

carabidat n.m. *Carabidats*: Família d'insèctes coleoptèrs que comprèn lu carabes e lu genres vesins, en tot 15 000 espècias.

carabin n.m. 1. Estudiant en medecina. 2. Ancian sordat de cavalaria leugiera (s. XVIⁿ - s. XVIIⁿ).

carabina n.f. Fusiú leugier, sovent cort, dau canon regat, emplegat coma arma de guèrra, de çaça ò d'espòrt.

carabinat, ada adj. (fam.) Totplen foart, d'una granda intensitat: *Ai pilhat una frusta carabinada au vito!*

carabinier n.m. 1. Sordat à pen ò à cavau, armat d'una carabina (s. XVIIⁿ - s. XIXⁿ). ◇ *Arribar coma un carabinier*: Arribar tròup tardi. 2. Gendarma italian.

caracal n.m. Linx dei aurelhas negri e de la rauba fauva, que viu en Àfrica e en Àsia dau Sud-Oèst.

caracalha n.f. sing. (pej.) Lu caracos d'una mena generala. Sin.: **gitalha**.

caraco, a adj. Bomian. Sin.: **boèmi**.

caracòla n.f. 1. Seria de vòutas e de miègi-vòutas executadi per de cavaliers de rodelet. 2. Seguida de movements desordenats de cavaus.

caracolar vi. (*caracòli*) 1. Faire de caracòlas. 2. Anar de drecha e de seneca mé vivacitat e leugieretat: *Caracolar en tèsta d'una corsa*. 3. Sautarelear, bolegar d'un biais desordenat ma embé gràcia.

caractèr n.m. 1. Biais abitual de reagir, qu'es pròpri d'una persona; personalitat. Sin.: **trempe**. 2. Afirmacion pauc ò pron foarta de la personalitat, foarça d'ànima: *Manca de caractèr*. 3. Cen que dona à quauqua ren la sieu originalitat: *Una maion de caractèr*. 4. Marca distintiva de quauqua ren ò de quauqu'un: *Aqueu document a un caractèr d'autenticitat*. 5. (biol.) *Caractèr innat, caractèr genotipic*: Particularitat transmissibla geneticament e que representa un ò d'unu gènes. ◇ *Caractèr aquisit*: Acomodat. 6. Pichina pèça de metal fondut, que la sieu marca forma lo signe d'estamparia. ◇ Letra ò signe d'un dessenh ò d'un estile particulier que sièrve à compaunar ò à estampar lu tèxtos: *Caractèrs gras, italics, romans*. ◇ Element, simbòle d'una escriptura: *Caractèrs chinés*. 7. (inform.) Simbòle (letra, chifra, etc.) que pòu faire l'objècte d'un tractament. ◇ Quantitat d'informacion (6 à 8 bits en general), considerada coma unitat d'informacion de tractar per d'unu organes d'un computador.

caracterial, a n. e adj. Persona (especialament enfant ò adolescent) d'intelligença normala, ma totjorn en rompedura mé lu autres. Var.: **caracteriau**. ◇ adj. Qu'afècta lo caractèr: *Trebolici caracterial*.

caracterialament adv. D'un biais caracterial.

caracteriau, ala n. e adj. Caracterial.

caracterisacion (-izacion) n.f. Accion de caracterisar; biais de definir quauqua ren, quauqu'un.

caracterisar (-izar) vt. 1. Definir d'un caractèr particulier. 2. Constituir lo caractèr essencial, lo trach dominant de quauqu'un, de quauqua ren: *Lo coratge que*

lo caracterisa. ◇ **si caracterisar** v.pr. Aver per signe distintiu: *L'auton si caracterisa per de foarti raissas*.

caracterisat (-izat), ada adj. Qu'es clarament marcat.

caracteristic, a adj. 1. Que caracterisa: *Un signe caracteristic*. 2. (mat.) *Foncion caracteristica*: Foncion indicatritz.

caracteristica n.f. 1. Cen que caracterisa, que constitue la particularitat de quauqu'un ò de quauqua ren. 2. (mat.) Partida entiera d'un logaritme decimal.

caracterogenèsi n.f. Desvolopament dinamic dau caractèr ò de la personalitat.

caracterografia n.f. Sciéncia de la descripcion tipologica de la personalitat.

caracterologia n.f. Estudi e classificacion dei tipus de caractèrs.

caracterologic, a adj. Que pertòca la caracterologia.

caracterològue, òga Especialista de caracterologia.

caradriidat n.m. *Caradriidats*: Òrdre d'auceus escacièrs coma lo vaneu. Var.: **caradriifòrme**.

caradriifòrme n.m. *Caradriifòrmes*: Caradriidats.

carafuènha n.f. Resina jauna, solida e transparenta, que forma li sobras de la destillacion de la terebentina e sièrve ai musiciens per fretar lu crins dei arquets. Sin.: **colofònia, pega-rosina, perasina, arcanson**.

carala n.f. *Caralas*: Òrdre ò classa de plantas aquàtiques sensa flors, dei caractèrs originals. Sin.: **carofit**.

carambòla n.f. La bòcha roja dau bilhard.

carambolar vi. (*carambòli*) Au bilhard, tocar (li autri doi bòcha) m'una bòcha. ◇ vt. (fam.) En parlant d'un veicule, picar (d'autres veicules, d'obstacles divèrs) d'un biais desordenat.

carambolatge n.m. Accion de carambolar; lo sieu resultat.

carambòla n.f. Frucha dau carambolier.

carambolier n.m. Aubret tropical que la sieu frucha (carambòla) es un gròs granon sucós.

caramida n.f. 1. Calamita. 2. Bóssola: «*Non val li caramida puescan segre l'estela*» (R.Feraud).

caramèla n.f. 1. Boana au caramèu. 2. (per ext.) Boana.

caramelar vt. Caramelisar.

caramelat, ada adj. 1. Qu'a lo gust dau caramèu. 2. Qu'a la color ò l'aspècte dau caramèu.

caramelisacion (-izacion) n.f. Reduccion dau sucre à l'estat de caramèu sota l'accion de la calor.

caramelisar (-izar) vi. Si transformar en caramèu, en parlant dau sucre. ◇ vt. 1. Transformar en caramèu. 2. Recurbir de caramèu. Var.: **caramelar**.

caramelísat (-izat), ada adj. Mesclat ò adicionat de caramèu; qu'a lo gust dau caramèu.

caramentrant n.m. Carementrant.

caramèu n.m. Sucre fondut e rossit sota l'accion dau caud. ◇ adj inv. D'una color entre lo marron clar e lo ros.

caramilha n.f. Pom roge ò blanc, totplen preat.

carangide n.m. *Carangides*: Família de peis de l'òrdre dei perciformes.

carassa n.f. Amolonament de còlis de tabac en fuèlhas ò fabricats.

carassin n.m. Peis d'aiga doça vesin de la carpa: *Carassin daurat* (ò *peis roge*), *carassin cuer*, *carassin mirau*.

carat n.m. 1. Quantitat d'aur fin contengut dins un aliatge, exprimida en vint-a-quatrens de la massa totala: *L'aur mai pur es aqueu de 24 carats*. 2. *Carat metric* ò *carat*: Unitat de mesura de massa de 2 dg, emplegada dins lo comèrci dei diamants e dei pèiras precioï.

carate n.m. Malautia de la pèu deuguda à un treponema (*Treponema carateum*), que si tròva especialament en Amèrica centrala e en Amèrica dau Sud. Sin.: Mal de Pinto.

carauha n.f. 1. Còrs d'una bèstia moarta, abandonada e ja en cors de putrefaccion. 2. (fam.) Mòt per insultar. Var.: **caronha**, *carauhada*. Sin. (insulta): **rementa**, **saloparia**, *carnús*.

carauhada n.f. *Carauha*. Var.: **caronhada**, **garauhada**.

carauhard n.m. 1. Vautor. 2. Persona gaire escrupulosa que profiècha dau malur dei autres. Var.: **caronhard**.

carauheta n.f. *Pichina carauha*. Var.: **caronheta**.

carauhon n.m. *Pichina carauha*. Var.: **caronhon**.

caravana n.f. 1. Remòrca adobada per li sejournar, tracha per una veitura. 2. Grope de viatjaires, de nomades, que travèron lo desèrt, sus de bèstias ò en veitura.

caravanar vi. *Viatjar en caravana*. Var.: **caravanejar**.

caravanatge n.m. Fach de campejar en caravana. Var.: **caravanning** (angl.).

caravanejar vi. *Caravanar*.

caravanier, a n. 1. Persona que practica lo caravanatge. 2. Personas que mena de bèstias de sauma ò fa partida d'un grope que travèrsa de regions desertiqui.

caravanier, era adj. Relatiu ai caravanas.

caravaniera n.f. Pista per li caravanas.

caravanning n.m. (angl.) *Caravanatge*.

caravanserralh n.m. Ostalaria per li caravanas, en Orient.

caravatgesc, a adj. e n. Qu'apartèn au caravagisme. Var.: **caravatgista**.

caravatgisme n.m. Corrent pictural que vèn de l'òbra dau Caravatge, totplen realista e qu'accentua lu contrastes entre l'ombra e lo lume.

caravatgista adj. e n. *Caravatgesc*.

caravel n.m. *Caraveu*.

caravela n.f. Nau rapida e de pichin tonatge (s. XV-XVI).

caravelha n.f. *Caraveu*.

caravenc n.m. *Caraveu*.

caraveu n.m. *Avenc*. Var.: **caravel**, **caravelha**, **caravenc**.

caravirar vi.e vt. *Toàrcer la cara*. Sin.: **descarar**.

carbamat n.m. Sau ò estèr de l'acide carbamic.

carbamic, a adj. *Acide carbamic*: Acide NH₂CO₂H, que non si conoisce à l'estat natural, ma conoisstut per li sieu saus e lu sieus estèrs (carbamats).

carbata n.f. *Cravata*.

carbociclic, a adj. Natura dei compausats organics ciclics que la sieu cadena es formada que d'atòmes de carbòni. Sin.: omociclic.

carboemoglobina n.f. Combinason instabla de gas carbonic e d'emoglobina.

carbogasós, oa adj. Qualitat de banhes fachs mé d'aiga naturala qu'enclau de gas carbonic.

carbogène n.m. Mesclum gasós à 90 dau cent d'oxigène e 10 dau cent de gas carbonic, que s'emplegava per estimular la respiracion.

carbogenoterapia n.f. Usança terapeutica dau carbogène, lo mai sovent en inalacion per tractar l'asfíxia.

carbon n.m. 1. Matèria combustibla solida, de color negra, d'origina vegetala e que comprèn una foarta proporcion de carbòni: S'escaufar au carbon. ◇ (fig.) *Anar au carbon*: Si constrénher à faire una caua particulierament penoa. 2. Poussa de carbon: *Aver un carbon dins l'uèlh*. Sin.: **escarbilha**, **carbonilha**, **carbonina**. 3. *Carbon à còc* ò *còc*: Carbon que dona per destillacion un còc dur emplegat en siderurgia. 4. *Carbon de boasc*: Sobras solidi de la carbonisacion dau boasc vèrs 300-400°C. ◇ *Carbon actiu* ò *activat*: Carbon de boasc especialament tractat per li aumentar li sieu capacitats d'absorcion dei gas. 5. *Carbon animau*: Produch que resulta de la calcinacion dei oàs en vas claus e s'emplega coma descolorant. Sin.: **negre animau**. 6. (patol.) Malautia infeccioa septicemica, deuguda au bacille carbonós, que tòca d'unu animaues domestics (romaiires, cavaus, poarcs) e l'òme. Sin.: **carboncle**. 7. Malautia criptogamica dei plantas, producha per de fonges parasits e demanda de desinfectar li semenças.

carbonada n.f. Coalheta alestida mé de lescas de bòu brasadi mé de cebas, banhadi à la cervesa.

carbonado n.m. (mòt brasilian) Diamant negre emplegat dins lu autís de foratge.

carbonar vt. (*carbòni*) Ennegrir en escrivent ò en dessenhant mé de carbon. ◆ vi. Produre un fum espès.

carbonarcòsi n.f. Soam profund deugut au gas carbonic.

carbonaria n.f. Carbonarisme.

carbonarisme n.m. Movement politic que lu sieus memebres formàvon una societat secreta que luchèt còntra la dominacion napoleoniana dins lo reiaume de Nàpols (1806-1815) pi còntra lu sobeirans italians e que si desvelopèt finda en França après lo 1818. Sin.: **carbonaria**.

carbonaro n.m. (mòt italian) Partidari dau carbonarisme (pl.: **carbonari**).

carbonat n.m. Sau ò estèr de l'acide carbonic.

carbonat, ada adj. Que contèn de carbòni. ◆ *Ròcas carbonadi*: Ròcas sedimentari d'origina organica, essencialament formadi de carbòni (carbon, petròli, etc.).

carbonatacion n.f. Mudacion en carbonat.

carbonatar vt. 1. Transformar en carbòni. 2. Addicionar de carbonat.

carbonatat, ada adj. (geol.) Si di d'una ròca formada essencialament de carbonat.

carbonatge n.m. (sobretot au plural) Ensèm de minieras de carbon d'una region. Sin.: **carboniera**.

carboncle n.m. 1. Pèira roja d'un esclat viu (nom ancian dei grenats roges e dau rubís). 2. (arald.) Pèça que representa vuèch rais flordelissats à l'entorn d'un ceucle. 3. (patol.) Pustula de la malautia dau carbon. ◇ Acomolament de florons que pòu jónher la dimension d'un òu de galina, de lònca confondut embe la pustula cabonosa. Sin.: antrac, antrax, **carbon**.

carbòni n.m. 1. Còrs simple non metallic, que constitue l'element essencial dei carbons e dei compausats organics, e si presenta sota forma cristallisada (diamant, grafit) ò amòrfa (carbon de tèrra, antracita, linhit); element (C) de n° atomic 6 e de massa atomica 12,01. – *Carbòni 14*: Isòtòpe radioactiu dau carbòni, que naisse dins l'atmosphèra e permete la datacion d'escapolons d'origina animala ò vegetala. – *Cicle dau carbòni*: Lista dei transformacions e dei combinasons dau carbòni (atmosphèra, plantas vèrdis, animaus, soal pi atmosphèra). 2. *Papier carbòni* ò *carbòni* n.m. Papier recubèrt de pigments transferibles per pression, emplegat per obtenir de còpias d'un document.

carbonic, a adj. *Anidride de gas carbonic*: Gas (CO₂) que resulta de la combinason dau carbòni mé l'oxigène. Sin.: *dioxide de carbòni*. ■ L'anidride carbonic vèn de la combustion dau carbon, la fermentacion dei liquides, la respiracion dei bèstias e dei plantas. Es un gas incolòre, inodòre e mai peant que l'aria (d = 1,52). Solidificat (-78,5°C), devèn *neu carbonica*. En solucion aigoa, l'anidride carbonic dona l'acide carbonic (H₂CO₃), tròp instable per èstre isolat, ma que s'en emplégon li saus, lu *carbonats*.

carbonier, a n. 1. Persona que vende e liura de carbon. 2. Persona que fabrica de carbon de boasc.

carbonier, a adj. Relatiu à la venda ò à la fabricacion dau carbon.

carbonier n.m. Nau destinada au transpòrt dau carbon forra-borra.

carboniera n.f. Carbonatge.

carbonifèr, a adj. Que contèn de carbon: *Un terren carbonifèr*.

carbonifèr n.m. Periòde de l'èra primària, quora si formèron lu grands depaus de carbon.

carbonil(e) n.m. 1. (quim.) Radical carbonat divalent –CO–. ◇ *Grope carbonile*: Grope C=O caracteristic dei cetònas e dei aldeïdes. 2. (pint.) Mesclum d'òli de creosòta e d'òli d'antracène emplegat per protegir lo boasc.

carbonilat, ada adj. Que contèn lo radical carbonile, en parlant d'un compausat.

carbonilha n.f. Carbonina; escarabilha.

carbonina n.f. Pichin fragment de carbon incandescent que s'escapa d'un fogau ò si retròva dins lu cendres. Var.: **carbonilha**.

carbonisacion (izacion) n.f. Transformacion d'un còrs en carbon, especialament per combustion.

carbonisar (-izar) vt. 1. Cremar completament. 2. Redurre en carbon.

carbonisat (-izat), ada adj. 1. Cremat completament. 2. Reduch en carbon. 3. (fam.) Totplen las, esaurit.

carbonisatge n.m. Operacion que consiste à banhar la lana d'un acide per destrúger li impuretats vegetali que pòu contenir. Sin.: **cardatge**.

carbonisator (-izator) n.m. Aparelh per carbonisar.

carbonitruracion n.f. Procediment termoquimic de cementacion de l'acier per lo carbòni e l'azòte.

carbonitrurar vt. Efectuar la carbonitruracion de (un acier).

carbonós, oa adj. 1. Qu'es negre coma de carbon; brutat, anegrit. 2. Que pertòca la malautié dau carbon.

carboquimia n.f. Quimica industrial de produchs que vènon dau carbon.

carboquimic, a adj. Relatiu à la carboquimia.

carborondom n.m. Carbure de silici.

carboxiemoglobina n.f. Combinason, dificilament dissociabla, dau monoxide de carbòni embé l'emoglobina, que si forma au cors de l'intoxicacion per lo monoxide de carbòni.

carboxil(e) n.m. Radical univalent –COOH dei acides carboxilics.

carboxipeptidasa n.f. Caduna dei enzimas idrolitiqui d'una proteïna, deslarga unicament l'aminò-acide terminal dau grope carboxile liure.

carboxipolipeptidasa n.f. Ferment secretat per lo pancreàs.

carboxilasa n.f. Enzima que transforma l'acide piruvic en aldeïde acetic per dissociacion dau gropament carboxile (CO₂H) dins lo metabolisme dei glucides.

carboxilat, ada adj. Que contèn lo radical carboxile.

carboxilic, a adj. *Acide carboxilic, estèr carboxilic*:

Acide e estèr que contènon lo radical carboxile.

carbur(e) n.m. 1. Combinason de carbòni e d'un autre còrs simple: *Carbure d'idrogène*. 2. Carbure de calci (CaC₂), emplegat per produrre d'acetilène.

carburacion n.f. (autom.) 1. Accion de carburar l'aria; formacion, dins lo carburator, dau mesclum gasós inflamable e combustible qu'alimenta lo motor d'explosion. 2. (metall.) Enriquiment dau fèrre en carbòni, dins la fabricacion de l'acier.

carburador n.m. Carburator.

carburant adj. m. 1. Que carbura. 2. Que contèn un idrocarbure.

carburant n.m. 1. Combustible qu'alimenta un motor d'explosion ò un motor de combustion intèrna. 2. (metall.) Produch emplegat per enriquir en carbòni un metal ò un aliatge.

carburar vt. 1. (metall.) *Carburar lo fèrre*: L'enriquir en carbòni. 2. (autom.) Mesclar un carburant à l'aria per produire la combustion, en parlant d'un motor d'explosion. ◆ vi. 1. (pop.) *Carburar à*: Beure à brèti, abitualament (una bevenda alcolisada). 2. Travamhar. ◇ (espec.) Pensar, faire travalhar lo sieu esperit. 3. *Aquò*

carbura!: Va vito e ben (en parlant d'un afaire, d'un veicule).

carburat, ada adj. 1. Que contèn de carbure, de carbòni. 2. Que resulta dau mesclum gasós d'ària e de carburant.

carburator n.m. Dins un motor d'explosion, organe que fa lo mesclum d'ària e d'essença. Var.: **carburador**.

carbureactor n.m. (aviac.) Carburant per motor à reaccion ò turbina à gas.

carburòl n.m. Carburant de substitucion à l'essença, emplegat mesclat à l'essença e obtengut à partir dau carbon, dau gas natural ò de biomassa (cana de sucre, gran turc, etc.).

carcais n.m. Estuch per li saetas. Var.: **carcàs**.

carcan n.m. 1. (anc.) Collar de fèrre que servia à estacar lu criminals au pal d'execucion; espihlòri. 2. Cen qu'empacha la libertat, constrenhe, asservisse: *Lo carcan de la disciplina, d'un reglament*.

carcàs n.m. Estuch per li saetas. Var.: **carcais**.

carcassa n.f. 1. Esquelèt d'una bèstia. ◇ Espec. en maselaria, lo còrs d'una bèstia destinat à la consumacion. ◇ Còrs d'una volalha sensa li cuèissas ni li alas. 2. (fam.) Còrs d'una persona: *Sauvar la siéu carcassa*. 3. (mar.) Membradura. Sin.: **corbams**. 4. Armadura d'unu objèctes: *Pneumatic de la carcassa radiala*.

càrcer n.m. Preson.

carceral, ala adj. Que pertòca lo càrcer. Var.: **carcerau**.

carceran, a n. Presonier.

carcerier, a n. Garda dins un càrcer.

carcinogène, a adj. e n.m. Cancerogène.

carcinogenèsi n.f. Cancerogenèsi.

carcinoïde, a adj. e n.m. Si di d'una tumor de la malignitat reducha.

carcinòl, a n. e adj. Persona naissuda dins lo Carcin; que pertòca lo Carcin. Var.: **carcinòu**.

carcinologia n.f. Cancerologia.

carcinomatós, oa adj. De la natura dau carcinòma.

carcinòma n.m. Càncer de l'estructura epiteliala predominanta. Sin.: **epitelòma**.

carcinòsi n.f. Generalisacion d'un carcinòma deuguda ai metastasis.

carcinòu, òla adj. e n. Carcinòl.

carcul n.m. Calcul.

carculable, a adj. Calculable.

carculaire n.m. Calculator. Calculaire.

carculaire, airtiz adj. Calculaire.

carculaireitz n.f. Calculairitz.

carcular vt. Calcular.

carculator n.m. Calculaire. Calculator.

carculeta n.f. Pichina calculairitz. Calculeta.

carculós, oa adj. Calculós.

carda n.f. Coasta manjadissa dei fuèlhas de cardons e de bleas.

carda n.f. 1. Tèsta espioa dau cardon, que s'emplegava ancianament per lo cardatge. 2. (text.) Màquina cilindrica mé de ponchas metalliqui per

penchenar li matèrias textili; penche mé de ponchas d'acier per lo cardatge à la man.

cardaire, airtiz n. Persona emplegada à cardar.

cardairitz n.f. Màquina per cardar.

cardamom n.m. Planta asiatica emé lu gruns pebrats emplegada en condiment.

cardan n.m. Mecanisme que permete lo desplaçament angulari dins toti li direccions de doi aubres que lu sieus axes son concorrents. ◇ (autom.) Aqueu mecanisme, que transmete ai ròdas motritz e directritz lo sieu movement de rotacion.

cardar vt. Penchenar, desmesclar (de fibras textilas) mé la carda. Var.: **escardassar**. Sin.: **desblestar**.

cardaria n.f. 1. Atalhier de cardatge. 2. Travalh d'un cardaire.

cardat n.m. 1. Fieu generalament compauat de fibras corti e grossieri que non an subit l'operacion de cardatge. 2. Estòfa teissuda mé de cardat.

cardatge n.m. 1. Accion de cardar. 2. Operacion facha sus la lana, que si banha d'un acide per destrúger li impuretats vegetali que pòu contenir.

cardèla n.f. Planta dei flors jauni, que contèn un latèx blanc e constitue un boan manjar per lu poarcs e lu conius (Familha dei compauadas).

cardelina n.f. 1. Planta que n'i a totplen de varietats erbaceï e arborescenti (*Senecia vulgaris*, Familha dei compauadas). 2. Passeron cantaire dau plumatge roge, negre, jaune e blanc, que si noirisse especialament de granas de cardon (Familha dei frigidats, longuessa 12 cm). Var.: **cardoniera, cardonilha**.

càrdia n.m. Orifici superior de l'estòmegue, dont s'aboca l'esofague.

cardiac, a adj. Dau coar. ◆ adj. e n. Qu'a una malautia dau coar.

cardial, a adj. Que pertòca lo càrdia.

cardialgia n.f. Dolor dins la region dau coar ò dau càrdia.

cardiectasia n.f. (med.) Dilatacion parciala ò totala dau coar.

cardigan n.m. Vèsta tricotada, dei mànegas lòngui, sensa coal, que si botona fins au coal.

cardinal, a adj. 1. *Adjectiu numeral cardinal, nombre cardinal ò cardinal* (n.m.): Mòt per exprimir la quantitat, lo nombre, coma *un, doi, tres*, etc. 2. *Ponchs cardinals*: Lu quatre ponchs de referiment que perméton de s'orientar: *nòrd, èst, sud, oèst*. 3. (relig. cat.) *Vertuts cardinali*: Li quatre vertuts fundamentali: justícia, prudença, temperança, foarça. ◆ n.m. (mat.) *Cardinal d'un ensèms infinit*: Ensèms de toi lu ensèms qu'an la mema potença qu'aquel ensèms. (lo cardinal de l'ensèms dei entiers si nòta aleph zèro: [0₈]).

cardinal n.m. 1. Membre dau Sacrat Collègi, elector e conselhier dau papa. Lu cardinals acampats en conclau elegisson lo papa. 2. Passeron d'Amèrica, dau plumatge roge viu. Var.: **cardinau**.

cardinalat n.m. Denhetat de cardinal.

cardinalici, ícia adj. Dei cardinals: *Sèti cardinalici*.

cardinau n.m. Cardinal.

cardioangiografia n.f. (med.) Radiografia dei cavitats dau coar e dei vaisseus gròs dau pièch.

cardioaortiti n.f. (med.) Associacion d'una aortiti sifilitica m'una endocarditi aguda ò cronica, ò m'una miocarditi sifilitica ò pnon.

cardiocentèsi n.f. (med.) Injeccion d'una substança opaca dins lo coar.

cardiocit n.m. Cellula dau coar.

cardiodepressor, a adj. Que fa baissat l'activitat foncionala dau coar.

cardiofrenoptòsi n.f. (med.) Calada e mobilitat anormali dau coar per l'encausa de la calada de la vòuta dau diafragma.

cardiografe n.m. Aparelh qu'enregistra lu movements dau coar.

cardiografia n.f. Estudi dei movements dau coar ua mejan dau cardiografe.

cardiograma n.m. Traçat obtengut au mejan d'un cardiografe.

cardioïde, a adj. En forma de coar.

cardiologia n.f. Partida de la medecina que tracta de l'estudi dau coar e dei sieu malautias.

cardiologic, a adj. Que pertòca l'estudi scientific dau coar.

cardiològue, òga n. Especialista de cardiologia.

cardiomegalia n.f. (med.) Aumentacion de volume dau coar.

cardiomiopatia n.f. Afeccion dau miocardi caracterisada per un disfoncionament dau coar que mena à una insufisença cardiaca.

cardiomioplastia n.f. (med.) Reconstitucion dau muscle cardiac.

cardiopata n. Persona que patisse d'una malautia dau coar.

cardiopatia n.f. Afeccion, malautia dau coar.

cardiopaumonar(i), ara (-ària) adj. Que pertòca lo coar e lu paumons.

cardioplastia n.f. (med.) Operacion cirurgicala per restablir lo foncionament normal dau coar.

cardiorenal, a adj. Que pertòca lo coar e lu rens.

cardiorespiratòri, òria adj. Que pertòca lo coar e l'aparelh respiratòri.

cardioscleròsi n.f. (med.) Escleròsi dau miocardi.

cardiostenòsi n.f. (med.) Estenòsi dau càrdia.

cardiotireòsi n.f. Trebolici cardiac qu'es provocat per l'ipertiroida.

cardiotocografe n.m. Aparelh de cardiotocografia.

cardiotocografia n.f. Enregistrament à l'encòup dei batements cardiacs dau prennon e de l'intensitat dei contraccions uterini.

cardiotomia n.f. (cir.) Dubertura dei cavitats cardiaqui.

cardiotonic, a adj. e n.m. Si di d'una substança qu'estimula lo coar. Sin.: **tonicardiac**.

cardiovalvuliti n.f. (med.) Enflament de la part de l'endocardi que recuèrbe li divers valvulas dau coar.

cardiovascular(i), ara (-ària) adj. Que pertòca lo coar e lu vaisseus: Malautias cardiovasculari (infarctus dau miocardi, angina dau pièch, etc.).

cardioversion n.f. Descarga electrica per tornar aviar lo ritme cardiac.

cardita n.f. Mollusc bivalve, de la gruèlha ovala, espanit dins li mars caudi e temperadi.

carditi n.f. Inflamacion d'una membrana ò tunica dau coar (pericarditi, miocarditi e endocarditi).

cardo n.m. Cardon.

cardon n.m. 1. Planta dei fuèlhas e dei pens espinós, de la Família dei compauadas ò dei ombellifèras. Var.: **cardo**. 2. Cardon dau pen aut, comun dins lu valats e dins lu terrens gèrps, que s'emplegava dins l'industria textila. 3. Ensèm de ponchas de fèrre corbadi destinat à empachar l'esclada d'un barri ò d'una grasilha.

cardoniera n.f. Passeron cantaire dau plumatge roge, negre, jaune e blanc, que si noirisse especialament de grannas de cardon (Família dei fringillides, long. 12 cm). 2. Per lu pescadors, mesura de 25 m. Sin.: **esperon**.

careça n.f. Accion de tocar tendrament, embé afeccion ò sensualitat. ◇ (fig. lit.) Accion de tocar d'un biais doç e agradiu: *La careça de l'aura*. Var.: **careiça**. Sin.: blandiment, catetas.

careçar vt. 1. Faire de careças à: Careçar un enfants, lu bèrris d'una frema. ◇ (fig. lit.) Tocar doçament: *Un vent cauda ti careçava li gautas*. Sin.: calinejar, catonejar, blandir. 2. (fig.) *Careçar una idea, un pantais, etc.*: N'entretenir l'esperança. Var.: **careiçar**.

careçós, oa adj. 1. Que li agrada de careçar. 2. Qu'a la doçor d'una careça. Var.: **careiçós**.

careiça n.f. Careça. Sin.: calinós.

careiçar vt. Careçar.

careiçós, oa adj. Careçós.

carèla n.f. Ròda portada per un axe, que pòu recevre una corrèia, una cadena, etc. per transmetre un esfoarç de levatge, de traccion, etc. Var.: **carrèla**. Sin.: **poleja**.

camentrant 1. Lu tres jorns gras avant la quarèsmas. 2. Persona granda e desgubiada. Var.: **camentrant, quaresmentrant**.

carena n.f. 1. (mar.) Partida sota la linha d'aiga de la còca d'una nau. 2. (bot.) Pèça formada per lu doi petales inferiors, dins la flor dei papilionaceas.

carenar vt. Netejar, rematre en estat (la carena d'una nau).

carenar vt. 1. Donar una forma aerodinamica à (una carroçaria). 2. Donar un carenatge à (un veicule).

carenatge n.m. (mar.) 1. Accion de carenar una nau; lo sieu resultat. 2. Partida d'un poart dont si carena.

carenatge n.m. Carroçaria profilada aerodinamica d'un veicule.

carencia (-éncia) n.f. 1. (dr.) Mancança de ressorsas d'un debitor; insolvabilitat. 2. fach, per una persona, una autoritat, de s'esbinhar davant li sieu responsabilitats, de mancar au sieu dever; situacion que n'en naisse: La carencia dau poder. 3. (med.) Absença ò mancança d'elements indispensables à l'organisme (saus minerali, vitaminas, proteïnas, etc.). ◇ *Carencia afectiva*: Absença ò mancança de relacions afectivi de l'enfant mé sa maire

dins la promiera enfança. 4. (dr.) *Temps de carença*: Periode legal pendent lo quau una persona, especialament un assegurat social malaut, non es indemnisat.

carencar (enciar) vt. Determinar una carença dins (una persona, un organisme).

carencial, a adj. (med.) Relatiu à una carença, que presenta una carença.

caresma n.f. Quaresma.

carestia n.f. Mancaença, especialament de manjar, vida cara.

carestiós, oa adj. Car, rare.

caret n.m. 1. Tartuga carnivòra dei mars caudi, recercada per lu sieus òus dau gust delicat e que fournisse una escalha foarça bèla per la fabricacion d'objèctes divers.

caret n.m. *Fieu de caret*: Gròs fiu de cànbe per fabricar de cordatges. Cet article est une ébauche concernant la mer.

caret n.m. (dau latin *caret*: «es privat de») Grafema qu'a la forma d'un V inversat, emplegat en informatica.

carfologia n.f. Movements contunhs e automatics dei mans que sèmblon voler agantar de pichoi objèctes.

carga n.f. 1. Despensa, obligacion oneroa: *Cargas de família, cargas de coproprietat*. – *Èstre à la carga de*: Èstre dependent de quauqu'un per lu besonhs materials. – *Pilhar en carga* (quauqu'un ò quauqua ren): S'en ocupar per una durada pauc ò pron lònca. 2. *Cargas sociali*: Tot cen qu'un emplegaire deu versar per assegurar la proteccion sociala dei travalhaires. ◇ *Presa en carga*: Acceptacion per un organisme de pagar ò de reemborsar li despensas de tractament d'un assegurat. 3. Cen que constitue una dificultat, un embarràs: *Aqueu travalh es una carga per ieu*. 4. Indici que pòu faire crèire à la culpabilitat de quauqu'un: *Amolonar li cargas còntra una persona*. – *Testimòni à carga*: testimòni que vèn confirmar la culpabilitat de quauqu'un. – *Instruccion à carga*: Instruccion menada en privilegiant cen que pòu confirmar la culpabilitat de l'acusat. 5. Mission ò responsabilitat confidada à quauqu'un (ò qu'una persona si pilha): *Mi siéu pilhat la carga de faire un dictionari*. 6. Foncion publica transmissibla dins lo quadre d'un ofici ministerial; aquel ofici ministerial: *Una carga de notari*. 7. Cen que pòu portar quauqu'un, una bèstia, un veicule, etc.: *La carga d'un camion, una carga de 100 kg*. ◇ *Unitat de carga*: Gropament de mèrc sota una forma que permete de li cargar ò de li descargar en una operacion soleta. ◇ *Carga alària*: Carga suportada teoricament per cada mètre cairat d'una ala d'avion. ◇ *Carga de rompedura*: Esfoarç de traccion que fa si rompe una barra pendent de pròvas de metals ò de materiaus de construccion. 8. (psicol.) *Carga afectiva*: Contengut emocional d'una representacion, d'un objècte, que pòu provocar de reaccion afectivi foarti de la part d'una persona. 9. (electr.) Quantitat d'electricitat qu'un còrs poarta. – *Carga d'un acumulator*: Operacion que fa passar dins un acumulator un corrent de sens invèrs d'aqueu que donerà. – *Carga d'espaci ò carga espaciala*: Carga electrica dins una region de l'espaci, deuguda à la presença d'electrons ò d'ions. – *Carga d'una màquina, d'una ret*: Potença activa ò aparentada debitada ò

absorbida per aquela màquina ò aquela ret. 10. (idrogr.) Ensèm dei materiaus portats per un cors d'aiga. – *Carga limit*: Carga mai granda qu'un corrent donat poasque transportar. 11. (tecn.) Substança ajustada à una matèria (seda naturala, pasta de papier, etc.) per li donar de còrs. 12. Quantitat de pòuvera, d'explosiu contenguda dins un projectile ò una mina: *Carga de plastic, de dinamita*. – *Carga cava*: Carga explosiva d'una granda potença perforanta. – *Carga nucleària*: Ensèm dau combustible plaçat dins un reactor nucleari. 13. Accion de cargar quauqua ren ò quauqu'un. ◇ Atac d'una tropa còntra una altra à l'arma blanca.: *Carga à la baioneta, sonar la carga*. ◇ (fig.) *Revenir à la carga*: Insistir mai d'un còup per obtenir quauqua ren. ◇ (anc.) Bateria de tamborn, sonaria de trompeta que dona lo senhau de la carga: *Sonar la carga*. ◇ Retrach exagerat, caricatura; racònte critic e sovent comic de quauqua ren: *Una carga còntra la noblessa*. 13. (mar.) Manòbra correnta per cargar li velas. 14. (expr.) *À carga de revenja*: À condicion de contracambiar lo servici rendut. 15. Anciana unitat de mesura en vigor dins la Comtea de Niça. ◇ *Carga de 4 setiers*: Anciana mesura dei solides niçarda valent 1,617500 hl. ◇ *Carga de vin*: Anciana mesura dei liquides niçarda valent 120 pintas (94,350 l).

cargabàs n.f. (mar.) Pichona manòbra que sièrve à tesar la tenda d'una galèra.

cargadavant n.f. Carga plaçada sus lo quart (part sotrana de l'antena) per la manobrar dins lo sens vortut, segond la presença dau vent ò pas.

cargador n.m. 1. Dispositiu per introdure una après l'autra li cartochas dins una arma à repeticion. 2. Boita à la sosta de la lutz dont si tròva la pellicula d'un aparelh fotografic. 3. Aparelh per recargar una bateria d'acumuladors. 4. Dispositiu per introdure una après l'autre lu fuèlhs d'un aparelh de reprografia (fotocopaire, etc.). 5. Cargaira.

cargaira n.f. 1. (min.) Màquina provista d'una pala per rabalhar lo minerau e lo deversar dins li benas. 2. (trav. publ.) Engenh dau caisson que si pòu auçar e baissar per pilhar de materiaus e lu depauar sus un camion, etc. Var.: **cargador**.

cargaire, airtz n. 1. (mar.) Negociant que nauleja una nau e la fa cargar de mèrc qu'expedisce. Sin.: naulejaire. ◇ Persona que carga de mèrc sus una nau. 2. Persona que sièrve una arma collectiva.

cargament n.m. 1. Accion de cargar; lo sieu resultat: *Lo cargament d'una nau, d'un camion*. 2. Ensèm dei mèrc cargadi. Var.: **cargason**.

cargar vt. 1. Metre quauqua ren de peant sus (un veicule, una nau, una bèstia, etc.): *Cargar li valisas dins la veitura, cargar un muu*. 2. Pilhar quauqu'un ò quauqua ren en carga per lo transportar: *Cargar un passatgier*. 3. Introdure una cartocha dins la cambra d'una arma: *Cargar un fusiu*. 4. Provedir un aparelh de tot cen que cau per lo faire foncionar: *Cargar un aparelh fotografic*. 5. metre, en parlant d'un vestiment: *Cargar lo manteu*. 6. Amolonar d'energia dins: *Cargar una bateria*. 7. Encargar. 8. (dr.) Depauar còntra: *Cargar un acusat*. 9. Impauar un cost: *Cargar lo país de taxas*. 10. Si precipitar violentament còntra: *Lo poarc carga lu cans*.

9. Curbir en abundança ò embé exageracion. 11. Exagerar, grossir: *Cargar una descripcion*. ♦ vi. Si precipitar violentament, especialament en parlant d'una bèstia ò de militaris): *L'armada carga*. ♦ **si cargar** v.pr. 1. S'encargar. 2. Si curbir en abundança: *Lo ceu si carga de neblas*.

cargason n.f. Cargament.

cargastiera n.f. Coarda que sièrve au cargament.

cargat, ada adj. 1. *Estòmegue cargat*: Qu'a de mau à digerir. – *Lenga cargada*: Cubèrta d'un depaus blanc. 2. *Temps, ceu cargat*: Cubèrt de neblas. 3. *Letra cargada*: Que contèn de valors e es enregistrada en pagant una taxa. 4. (arald.) *Pèça cargada*: Pèça que comprèn d'autri pèças. 5. Exagerat: *Un maquilhatge cargat*.

cargat, ada n. Encargat.

cargossa n.f. Gargossa.

cari n.m. 1. Espècia indiana compauada de piment, de curcuma, etc. Sin.: **curry**. 2. Plat preparat m'aquela espècia: *Cari d'anheu*.

caria n.f. 1. Malautia dei dents, deuguda à un a degradacion progressiva de l'esmalh e de la dentina, qu'abotisse à la creacion d'una cavitat que s'alarga. 2. Malautia criptogamica dei plantas, que degalha li sieu granas.

cariao n.m. (zool.) Cèrvi american dei boasc recorbats.

cariant, a adj. Que provòca de carias. Sin.: **cariogène**.

cariar vt. (*carii*) Gastar per l'efècte de la caria. ♦ **si cariar** v.pr. Si gastar per una caria.

cariat, ada adj. *Dent cariaada*: Atacada per una caria.

cariatida n.f. Estàtua de frema que sièrve de supoart arquitectonic vertical.

caribe, a adj. e n. Que pertòca li Caribas: *Mar Cariba* (Mar dei Antilhas).

caricatura n.f. 1. Dessenh, pintura, etc., que dona de quauqu'un, de quauqua ren, un imatge desformat, exagerat, burlesc. 2. Descripcion satirica d'una persona, d'una societat, d'un objècte, etc. 3. Representacion faussa d'una realitat. 4. Persona laida, ridicula.

caricatural, a adj. 1. Que tèn de la caricatura. 2. Exagerat, grotesc.

caricaturalament adv. D'una mena caricaturala.

caricaturar vt. Faire una caricatura de.

caricaturista n. Persona que fa de caricaturas.

carida n.f. Muge de la tèsta gròssa.

carinat n.m. *Carinats*: Sotaclasse d'auceus que lo sieu poast de l'estòmegue es provedit d'una forcela (comprèn toi lu auceus, en defoara dei maumaridats e dei ratites).

caridèca adj. e n. De Rio de Janeiro.

cariocinèsi n.f. (biol.) Mitòsi.

cariocinètic, a adj. Relatiu a la cariocinèsi.

carioclastic, a adj. Substança qu'altèra la cellula viva en atacant lo nucleu e en arrestant la cariocinèsi.

cariodierèsi n.f. Un dei procediments de la mitòsi qu'assegura lo partiment dei cromosòmas dau nucleu en doi parts que caduna d'eli es egala à la part iniciala de la cellula maire.

cariofilacea n.f. Cariofilea.

cariofilea n.f. *Cariofileas*: Família de plantas dicotiledoneï dei fuèlhas opauadi e dau pen gonflat que compoarta de grops, coma lo galòfre. Var.: **cariofilacea**.

cariogamia n.f. 1. Fusion dei nucleus dei doi gametas dins lo procèsus de la fecondacion. 2. Fusion dei doi nucleus dau micèli segondari dei fonges.

cariogène, a adj. Cariant.

cariogènèsi n.f. Procediment de formacion d'una caria dentària.

cariolisi n.f. Dissolucion dau nucleu cellulari.

cariolitic, a adj. e n.m. Si di d'un medicament anticancerós qu'agisse per destruccion dau nucleu dei cellulas.

carioplasma n.m. Protoplasma dau nucleu cellulari.

cariòpsi n.m. Fruch sec, soudat à la grana que contèn. Sin.: **gran**.

cariosòma n.m. Espessiment irregulier dau malhum de cromatina dins lo nucleu dei cellulas d'uni sòrtas animalis ò vegetalis.

carioteca n.f. Peloira nucleària.

cariotipe n.m. 1. Representacion fotografica dei cromosòmas d'una cellula quora aquestu son estats recampats per pareus de cromosòmas identics e classificats per dimension. 2. L'ensèm dei cromosòmas.

carir vt. Aimar totplen. Var.: **escarir**.

carisma n..m 1. (antrop.) Autoritat d'un cap, fondada sobre de dons sobrenaturals. 2. Grand prestigi d'una personalitat excepcionala, influença qu'a sobre d'una altra persona. 3. (relig.) Ensèm dei dons espirituals extraordinaris (profecias, miracles, etc.) que Dieu autreja à d'unu individús ò à de grops.

carismatic, a adj. 1. Relatiu au carisme. – *Assemblada carismatica*: Recampament de preguiera que fa una granda plaça à l'inspiracion espirituala dei personas acampadi. ◊ *Movement carismatic*: Corrent de pensada cristian que considèra que lo carisme si deu manifestar per l'accion concreta e immediata. 2. Que saup sedurre li folas, qu'a un grand prestigi, en parlant d'una personalitat: *Un menaire carismatic*.

carit, da adj. Aimat tendrament, amorosament. Sin.: minhòt, a.

caritablament adv. D'un biais caritable. Var.: caritadosament.

caritable, a adj. 1. Qu'agisse per caritat; que moastra de caritat. 2. Qu'a d'indulgença, de compassion.

caritadós, oa adj. Caritable.

caritadosament adv. Caritablament, caritadosament.

caritat n.f. 1. Vertut que mena à voler lo ben dei autres e à faire de ben ai autres. 2. Acte fach dins aquesto esperit, ajuda portada à quauqu'un: *Faire la caritat, demandar la caritat, viure de caritat*. – *Venda de caritat*: Venda que tot lo sieu benefici es versat à una òbra. 3. (ext.) Cortesia, favor: Fa-mi la caritat de plegar vela! ◊ *Per caritat!*: Exclamacion que renfoarça un refut ò una recomandacion, esprimisse lo desdenh ò l'impaciença ò a la valor de "ben segur, s'entende" espec. dins de frasas negativi: *Per caritat, non lo voali rescontrar! Per caritat, non pretendi de ti convèncer!* 4. (teol. crist.) Amor de Dieu e dei autres (es una dei tres vertuts teologali).

caritatiu, iva adj. Relatiu à la vertut cristiana de caritat. ◇ (espec.) Si di d'associacions qu'an per finalitat d'ajudar li gents en dificultat materialament ò moralament.

caritativament adv. D'un biais caritatiu.

caritatós, oa adj. Que moastra de caritat. Var.: **caritadós, caritable**.

carlin n.m. Anciana moneda napolitana, d'aur ò d'argent.

carlin n.m. Pichin can dau morre aplatit e dau pel ras. Sin.: dògol.

carlina n.f. Cardon erbaceu ò linhós dei luècs secs. Sin.: cardèla.

carlinga n.f. 1. Pèça logitudinala plaçada au fond d'una nau, parallelament à la quilha, per renforçar l'estructura. Sin.: meula, meolha, carenau. 2. Partida d'un fuselatge d'avion ocupada per l'equipatge e lu passatgiers.

carlinguier, a n. Persona que trabalha à l'assemblatge dei carlingas d'avions.

carlisme n.m. Tendença e sistema politic dei partidaris de Dom Carles de Borbon e dei sieus descendents, que temptèron de s'apropriar lo poder en espanha au cors de tres guèrras (1833-1839, 1846-1849, 1842-1876).

carlista adj. Relatiu au carlisme. ◆ adj. e n. Partidari dau carlisme.

carma n.f. Calma.

carmar vt. Calmar.

carmanhòla n.f. 1. Vèsta corta que si portàava dau temps de la revolucion francesa. 2. (m'una majuscula) Ronda que lu revolucionaris francès cantàvon e balàvon en farandola.

carmant, a adj. e n.m. Calmant.

carme n.m. Religiós de l'òrdre dau Carmèl, òrdre contemplatiu crat au s. XIIⁿ e mes au s. XIIIⁿ dins lu òrdres mendicants. Si destríon lu *carmes cauçats* (que seguísso la règla d'origina) e lu *carmes descauç* (que seguísso la reforma de sant Joan de la Crotz en lo 1593).

carmelina n.f. *Lana carmelina* ò *carmelina*: Lana de vignonha.

carmelita n.f. Religioa de l'òrdre dau Carmèl, que demòra contemplativa (li carmelitas descauci seguísso la règla de santa Teresa d'Àvila).

carmelitan, a adj. Que pertòca l'òrdre dau Carmèl.

carmin n.m. Colorant d'un roge leugierament violaceu, que si tirava de la *grana femeu* (ò *cochenilha*); la color correspondent. ◆ adj. inv. De la color dau carmin.

carminar vt. Tenchar de carmin.

carminat, ada adj. D'una color que va vèrs lo carmin.

carminatiu, iva adj. Que facilita l'expulsion dei gas intestinals: *Un remèdi carminatiu*.

carn n.f. ['kar] 1. Ensèm dei teissuts moals de l'òme e dei animaús vertebrats, formats sobretot dei muscles de l'esquelèt. ◇ *Èstre ben en carn*: Si portar ben, èstre en boani condicions fisiqui e pas maigre. ◇ *De carn e d'oàs*: En persona. ◇ *Carn viva*: Lu teissuts non

cutaneus. ◇ *Color carn*: Color ròsa palle caracteristica de la carn umana. 2. (ext.) Lo còrs de l'òme, espec. en oposicion à l'esperit: *Mortificacion de la carn, la carn es debla*. ◇ La sensualitat: *Lu plasers de la carn*. ◇ (fig.) Òme dins un sens generic o collectiu. - *Traficant de carn umana*, d'esclaus. - *Carn de maseu, de canon*: La massa dei soldats en tant que manobrats per la ierarquia e expauats cinicament à la moart. ◇ *Resurreccion de la carn*: En teologia, reconstitucion dei còrs après lo jutjament final. ◇ Signe de consanguinitat (espec. entre parents e enfants): *Es la carn de la mieu carn*. ◇ *Aver la carn de galina*: Aver lu pels que si drèïçon sota l'efècte dau frèi ò de la peur. 3. Partida dei animaús destinada à l'alimentacion, constituïda sobretot dau teissut musculari e adipós e de quantitat variabla de tendons: *Carn de bòu, de poarc, de cavau carn en consèrva, congelada, fumada, lo ton es un peis de la carn roja*. ◇ *Carn seca, salada*: Conservada au mejan de sau. ◇ *Carn blanca*: Carn de vedeu ò de galina. - *Carn roja*: Carn de bòu, de cavau, de poarc. 4. (ext.) Pulpa dei fruchs.

carnabuja n.f. Majorana sauvatja (*Origanum vulgare*).

carnacion n.f. Coloracion de la pèu. Var.: **carnason**.

carnada n.f. Excreïssença de carn. Var.: **carnisson**.

carnal, a adj. Que pertòca lo còrs, la carn, lu plasers dei sens: *Ligams carnals, desirs carnals*. Var.: **carnenc, carnau**.

carnalament adv. D'un biais carnal.

carnalatge n.m. Chaple que fa un grand nombre de victimas. Var.: **carnatge**. Sin.: chapladís, chaple.

carnalha n.f. Vianda de marrida qualitat. Var.: **carnassa**.

carnalitat n.f. Sensualitat.

carnason n.f. Carnacion.

carnassier, a adj. 1. Que si noïrisse de carn cruda, de predas vivi: *Un animau carnassier*. Sin.: **carnivòre**. 2. Caracteristic d'un tau biais de s'alimentar: *Costumas carnassieri*. ◇ (zool.) *Dent carnassiera* ò *carnassiera* n.f.: Gròs caisselàs talhants dei mamifèrs. 3. Que li agrada manjar de carn.

carnassiera n.f. 1. (caça) Biaça per metre la sauvatgina.

carnat, ada adj. 1. De la color de la carn: *Un galòfre carnat*. 2. Compauat de car: *Alimentacion carnada*.

carnatge n.m. Carnalatge.

carnaval n.m. 1. Temps de regaudiments popularis profanes despí l'Epifania fins au dimècres dei Cendres. 2. Aquelu regaudiments (balètis, passa-carrieras, mascaradas). 3. Manequin, finda sonat *caramentrant*, grotesc que personifica lo carnaval, generalament cremat lo dimècres dei Cendres: *Sa Majestat Carnaval*. Var.: **carneval**.

carnavalada n.f. 1. Scena de carnaval. 2. (fig.) Accion, situacion grotesca, denha de carnaval. Var.: **carnevalada**.

carnavalenc, a adj. Carnavalesc.

carnavalesc, a adj. Relatiu au carnaval; grotesc, extravagant. Var.: **carnavalenc**.

carnejar v.i. S'abandonar ai plasers de la carn.

carnenc, a adj. Carnal, carnau.

carneval n.m. Carnaval.

carnevalada n.f. Carnavalada.

carnevalesc, a adj. Carnavalesc.

carnier n.m. 1. Pichina carnassiera. Var.: **carniera**. 2. Fòssa dont son amolonats de cadabres en grand nombre. 3. (anc.) Luèc cubèrt dont si depauàvon lu moarts.

carniera n.f. Carnier (1).

carniera n.f. 1. Ferradura de rotacion compauada de doi lamas rectangulari, una fixa e l'autra mobila, que s'articulon per durbir e sarrar una poarta, una fenèstra, etc. 2. (fig.) Eveniment ò moment intermediari que sièrve de transicion entre doi periòdes: *Una òbra-carniera, una epòca carniera*. 3. (anat.) *Carniera lombosacrada*: Articulacion importanta e delicata entre la cinquena vertèbra lombària e lo sacrum. Sin.: nosada. 4. En filatelia, pichin tròç de papier per fixar lu sageus de colleccion. 5. (geol.) Region dont si rejónhon lu doi flancs d'un plec. Sin.: frachisa. 6. Ponch de joncion d'una fortificacion. 7. (zool.) Per lu molluscs, muscle que permete de si durbir e de si clavar.

carnificacion n.f. (med.) Degalhament d'un teissut, que pilha l'aspècte d'un teissut musculari. Var.: **carnisacion**.

carnificar (si) v.pr. (*mi carnifiqui*) Pilhar la parença e la consistença d'un teissut musculari en d'unu cas d'inflamacion.

carnofòbia n.f. Caracteristica de quauqu'un que li desagrada la carn.

carnisacion (izacion) n.f. Carnificacion.

carnivòre n.m. *Carnivòres*: Òrdre de mamifèrs provists d'arpias, de foarti caninas (cròcs) e de caisselàs talhants (carnassieras) adaptats à-n-un regime alimentari sobretot carnat.

carnivòre, a adj. e n. 1. Que si noirisce de carn. Sin.: carnassier, **manjarcarn**. 2. Que li agrada la carn.

carnmarina [karma'rina] n.f. Animau marin, que representa la forma que deneda de nombrós cnidarís, fach d'una ombrèla contractila, trasparente e d'aspècte gelatinós que lo sieu bòrd poarta de filaments urticants e la façà inferiora la boca e generalament lu tentacules.

carnós, oa adj. Carnut.

carnsalada [karsa'lada] n.f. Produch à basa de carn de poarc, coma lo cambajon, lo saussisson, li rilhetas, etc.

carnsaladaria n.f. 1. Botega dau carn saladier. 2. Activitat, comèrci dau carn saladier.

carnsaladier, a n. Persona qu'alestisse e vende de carn saladada e de carn de poarc. Var.: **carnsalaire**. ◆ adj. Relatiu à la carn saladada ò à la carsaladaria: *Industria carsaladiera*.

carnsalaire, airtz n. Carsaladier.

carnús n.m. Carahunha.

carnut, uda adj. 1. Ben en carn, qu'a una carn abondoa: *De labras carnudi*. 2. Format de carn: *Li partidas carnudi dau còrs*. 3. *Fruch carnut*: Fruch de la pulpa espessa e consistenta. Var.: **carnós**.

caroba n.f. Fruch dau carobier, de la carn sucrada, comestibla e anti diarreïca.

carobier n.m. Grand aubre mediterranèu dei fuèlhas persistenti (Familha dei cesalpiniaceas, autessa maximala 12 m).

carofit n.m. Carala.

carolin, a adj. Relatiu a Carlesmanhe. *Litanias carolini*.

carolingian, a adj. Dei Carolingians, de la sieu dinastia.

caronculla n.f. (anat.) Excreissença carnuda. ◇ *Caronculla lacrimala*: Situada à l'angle intèrne dei parpèlas. ◇ *Granda, pichina caronculla*: Salhidas de la paret intèrna dau duodenom (la promiera receu lo canal coledòc e lo canal principal dau pancreàs. Lo canal accessòri soarte dins la segonda, 3 cm mai aut). 2. (zool.) Excreissença carnuda, roja, à la tèsta e au coal d'uni bèstias (gal, casoar, etc.).

caroncular(i), a (-ària) adj. Relatiu à la caronculla.

carònha n.f. Carahunha.

caronhada n.f. Carahunhada.

caronhard n.m. Carahunhard.

caronheta n.f. Carahunheta.

caronhon n.m. Carahunhon.

caròta n.f. 1. Planta bisannuala de la raïç pivotanta de la Familha dei ombelifèrs. 2. Raïç d'aquesta planta, rica en sucre. ◇ (fam.) *Li caròtas son cuèchi*: La fin es pròcha (generalament una marrida fin). ◇ *La caròta e lo baston*: L'alternança de promessas e de menaçs. Sin.: **nhif, pastenaga, pastenaiga, pastenarga**. 3. Fuèlha de tabac per chicar rotlada en forma de caròta. ◇ Ensenha dei bureus de tabac, qu'evòca la forma d'una caròta per chicar. 4. Escapolon cilindric de terren, prelevat en profundessa au mejan d'un carotier. ◆ adj. inv. D'una color roja que tira sus lo ros: *De bèrris caròta*.

carotar vt. (*caròti*) Extraire dau soal un escapolon (una caròta de terren).

carotatge n.m. Extraccion de caròtas de terren.

carotène n.m. (biol.) Pigment jaune ò roge present dins lu vegetals (sobretot la caròta) e lu animaus (còrs jaune de l'ovari). Var.: **carotina**.

carotida n.f. (anat.) Caduna dei doi brancas de l'aòrta que ménon lo sang dau coar à la tèsta. ■ Li doi *carotidas primitivi* si partísson caduna en una *carotida extèrna* que vascularisa la façà e una *carotida intèrna* que vascularisa l'encefale.

carotidian, a adj. De la carotida.

carotier, a adj. Adaptat au prelevament d'una caròta de terren: *Un autís carotier*.

carotier n.m. Autís destinat à prelevar en sota-soal un escapolon de terren (caròta).

carotina n.f. Carotène.

carpa n.f. Peis de la Familha dei ciprinidats, que si tròva dins li aigas profonds dei rivieras e dei estanhs. ◇ *Mut coma una carpa*: Completament mut. ◇ *Saut de la carpa*: Saut d'un gimnasta alongat sus l'esquina que si auça per una destenda brusca dau còrs. Sin.: **saut carpat**. ■ La carpa pòu faire fins à 80 cm de lòng e pear 15 kg. La femèla ponde au printemps de centenaus de miliers d'òus. La carpa dona una carn estimada que justifica lo

sieu elevatge en estanhs ò en bacins (*carpicultura* ò *cipricultura*).

carpat adj. m. *Saut carpat*: Saut de la carpa.

carpat n.m. Carpa jove.

carpatic, a adj. Dei Carpatas.

carpe n.m. Partida de l'esquelèt de la man, entre l'avant-braç e lo metacarpe.

carpectomia n.f. Ablacion dei oàs dau carpe.

carpela n.f. (bot.) Envolopa protectritz à l'entorn dei ovules.

carpenta n.f. 1. Assemblatge de pèças de boasc, de metal, de betum armat, que constitue ò sostèn li divèrsi partidas d'una construccion. – *Boasc de carpenta*: Boasc pròpri à la construccion. Sin.: fustatge, carcassa. 2. Esquelèt d'un èstre viu. 3. Ensèm dei brancas principali d'un aubre fruchier. Var.: **fustatge**.

carpentar vt. Metre en plaça una carpenta. Sin.: fustejar.

carpentaria n.f. 1. Carpentatge. 2. Talhier de fustaria.

carpentat, ada adj. 1. Robuste, de la foarta carpenta ossoa. 2. Solidament construch, m'una boana estructura: *Un roman ben carpentat*.

carpentatge n.m. 1. Trabalh dau carpentier. Var.: **carpentaria**. 2. Bastison de carpentas.

carpentier n.m. Fustier. Sin.: **mèstre d'aissa, fustiaire**.

carpeu n.m. (bot.) Caduna dei pèças floralis que lo sieu ensèm soudat forma lo pistil dei flors.

carpian, a adj. (anat.) Dau carpe.

carpicultor, tritz n. Persona que practica la carpicultura.

carpicultura n.f. Elevatge dei carpas. Sin.: **cipricultura**.

carpièra n.f. Pesquier per li carpas.

carpilhon n.m. Carpa totplen jove.

carpocapsa n.f. Parpalhon, finda sonat *pirala dei poms*, que la siéu toara, finda sonada *vèrp dei fruchs*, si developa dins lu poms e li peras.

carpofague, ga adj. Que si noïrisse de fruchas. Sin.: **frugivòr(e), manjafucha**.

carpofòr(e), a adj. Part esporifèra non sosterrenca dei fonges superiors.

carpologia n.f. Estudi dei fruchas.

carpon n.m. Carpat.

carra n.f. 1. Angle que forma una faça d'un objècte m'una altra dei sieu faças. 2. Espessor d'un objècte plat talhat à angle drech. 3. Bagueta d'acier que bòrda la sòla d'un esquí. 4. Trencant de l'aresta d'un patin à glaça.

carraca n.f. (mar.) Nau de comèrci de dimensions bèli que fuguèt emplegada au Temps-Mejan fins au s. XVIIⁿ.

carradament adv. Francament, sensa destorns. Sin.: francament, rondament.

carradura n.f. 1. Larguessa d'una esquina, d'una espatla à l'autra. 2. Larguessa d'un vestit entre li doi espatlas. 3. personalitat de quauqu'un e, en particulier, foarta personalitat: *Un òme d'una carradura excepcionala*. Var.: **carrura**.

carrafa n.f. Botelha dau cuu larg e dau coal estrech; lo sieu contengut. Var.: **garrafa**.

carrafada n.f. Contengut d'una carrafa. Var.: **garrafada**.

carrafeta n.f. Pichina carrafa. Var.: **garrafeta**.

carrafon n.m. Pichina carrafa. Var.: **garrafon**.

carraira n.f. Camin de passatge deis avers. Sin.: **dralha**.

carrairòu n.m. Carriera estrecha. Var.: **carreiròu**. Sin.: **dralhòu**.

carral n.m. Ret de pesca carrada montada sus doi cieucles estacats à una pèrtega.

carrar vt. Rendre (quauqua ren) carrat. Var.: **caïrar**.

carrara n.f. Màrmor de Carrara.

carràs n.m. Sòrta de veïcule provedit de patins per esquilhar sus lo soal. Sin.: **train**.

carrat, ada adj. 1. Qu'a la forma d'un carrat. Var.: **caïrat**. 2. *Mètre-carrat*: Aira d'un carrat que lu sieus costats mesúron 1 m. 3. *Matritz carrada*: Matritz qu'a lo meme nombre de colonnas e de linhas. 4. *Raiç carrada*: Nombre que lo sieu carrat es un nombre donat ■ $2 es la raïç carrada de 4$ si nòta $2 = \sqrt{4}$. 5. *Quadrangulari: Una torre carrada*. 6. (mar.) *Vela carrada*: Vela rectangulara, envergada orizontalament. – *Aubre carrat*: Aubre que poarta aqueli velas. 6. Larg, dei angles ben marcats: *Espatlas carradi*. 7. Net, trencat, franc: *Èstre carrat en affaires*. ◇ *Tèsta carrada*: Persona dau judici clar e solide ò (pej.) persona testarda.

carrat n.m. 1. (geom.) Quadrilatèr plan que lu sieus costats an la mema longuessa e lu quatre angles son drechs. 2. (mat.) Nombre multiplicat per eu-meme; si nòta m'un 2 en expauant: $3^2 = 9$. 3. Figura, espaci, qu'a una forma carrada. 3. Ancian format de papier (56 x 45 cm). 4. Partida dau jardin dont si cultiva una mema planta. Sin.: **vas**. 5. (c. de f.) Senhau absolut d'arrèst. 6. Mandilho cort: *Un carrat de seda*. 7. Ensèm dei costeletas de poarc. 8. *Carrat de l'èst*: Fromai de forma carrada, vesin dau camembèrt. 6. (ist.) Formacion d'una armada que fa front dei quatre costats. Ensèm de quatre cartas de mema valor: *Un carrat de rèis*. Var.: **caïrat**.

carre n.m. 1. Carri. 2. Aparelh que sièrve per esquiçar lo raïm per n'en sortir lo jus. 3. *Lo Grand Carre*: Part de la constellacion de la Granda Orsa.

carreiròu n.m. Carrairòu.

carreg n.m. 1. Accion de carregar: *Lo carriatge dei pèiras dins lu torrents*. 2. (geol.) Botada laterala que provòca lo desplaçament de masas de terren luèc dau sieu site d'origina. 3. Transpoart per carri ò per carreta. Var.: **carriatge, carrejament**.

carrejeable, a adj. 1. Que si pòu transportar, carregar. 2. Carroçable.

carrejadís, issa adj. Que pòu èstre carrejat. Var.: transportable.

carrejaire n.m. Persona ò empresa que fa de carrejament. Sin.: **transportaire**.

carrejament n.m. Carreg.

carrejar vt. 1. Transportar (m'un veïcule): *Carrejar de fen*. 2. Transportar, estirassar, en parlar d'un cors d'aiga: *Lo fluvi carreja d'aubres*.

carrejat, ada adj. (geol.) *Terren carrejat*: Terren desplaçat per carreg.

carrèla n.f. Ròda suportada per un ais que la sieu jelha compoarta un talh dont passa un cordatge, una corrèia ò una cadena per transmetre un esfoarç d'auçatge ò de tira. Var.: **carèla, poleja**.

carrelar vt. Malonar.

carrelet n.m. Pichin carreu.

carreta n.f. Veitura mé doi ròdas, m'un brancard simple ò doble e doi fantinas, per transportar de cargás, de bagatges, etc.

carretada n.f. Contengut d'una carreta.

carretier, a n. Persona que mena una carreta. ◆ adj. *Poarta carretiera*: Poarta pron granda per laisser passar una carròça. Sin.: **poarta cochiera**.

carreton n.m. Pichina carreta sensa fantinas.

carreu n.m. 1. Caireu. 2. Dessenh de forma cairada, que fa partida d'un quadrilhatge: *Un teissut à carreus*. 3. Malon. 4. Vitre (d'una fenèstra, d'una poarta).

carri n.m. 1. (Antiqu.) Veïcule mé doi ròdas, dubèrt darrier e barrat davant, per combatre, per lu juècs, etc. Var.: **carre**. 2. *Carri de combat* ò *carri armat*: Veïcule automotor canilhat, provedit de canons, de missiles, etc. Sin.: **blindat**. 3. *Carri à vela*: Velier sus ròdas qu'avança mé la foarça dau vent sus d'estendudas plani (sablas, pístas, etc.). 4. Granda veitura decorada que desfila dins d'uni manifestacions coma lo carnaval de Niça. 5. Autocarri. 6. *Carri durmidor*: Automaion. 7. Veitura mé quatre ròdas per lo desplaçament e eventualament lo levatge dei cargás, dei materiaus, dei bagatges. Var.: **carriou, carriòt**.

carriatge n.m. Carreg (dins lu cors d'aiga).

carriera n.f. 1. Via publica dins una aglomeracion, entre li maions ò li proprietats. ◆ *Córrer à grand carriera*: Córrer rapidament. 2. profession que presenta d'estapas, de niveus successius: *Seguir una carriera*. ◆ *Faire carriera*: Puar toi lu escalons d'una ierarquia.

carrierisme n.m. (pej.) Comportament, biais de pensar d'un carrierista.

carrierista adj. e n. Si di d'una persona ambicioa e pas gaire escrupuloa que mena una carriera.

carriòla n.f. 1. Carreta de la campnha, mé doi ròdas, eventualament recubèrta d'una tenda. Var.: **carri, carriòt**. 2. Pichina caissa montada sus doi ròda e provedida de doi brancards, per transportar de pichini cargás.

carriolar vt. (*carriòli*) Carrejar dins una carriòla.

carriole n.m. Encastre mé doi ò tres aubres que poarta l'extremitat d'un veïcule ferroviari e es religat à l'encastre principal per una articulacion à pivòt.

carriòt n.m. Carri (7).

carriou n.m. Carriòt.

carrista n. Persona que mena lu carris automotors de manutencion.

carròça n.f. 1. Veitura de grand luxe, tirada per de cavaus, mé quatre ròdas, cubèrta e suspenduda. 2. (mar.) Lotjament sobre la popa d'una galèra, format per una armadura de garidas, cubèrta au mejan dei tendeleus, e barrada per una poarta. ◆ Sobrestructura que cuèrbe lo

tèume sus una nau de plasença sobretot de pichona dimension.

carroçable, a adj. Que permete lo passatge dei veïcules, en parlant d'un camin, d'una rota. Sin.: transitable, carrejable.

carroçaire, airtiz n. Carroçaire.

carroçar vt. (*carròci*) 1. Provedir d'una carroçaria ◆ Dessenh la carroçaria de. 2. (anc.) Donar de carroçatge ai ròdas d'un veïcule.

carroçaria n.f. 1. Abilhatge dau mecanisme rotlant d'un veïcule, que repaua sus li ròdas au mejan d'una suspension. 2. Abilhatge d'un aparelh domestic. 3. Industria, tecnica dau carrocier.

carroçat, ada adj. Provedit d'una carroçaria: *Una veitura carroçada per un grand sartre*.

carroçatge n.m. 1. Accion de carroçar un veïcule; lo sieu resultat. 2. Forma conica donada à una ròda per li assegurar mai de rigiditat. 3. Angle que fa l'axe de la fusada d'una ròda embé l'horizontala de la rota.

carrocier, a n.m. 1. Professional especialisat dins li carroçarias dei automobilas, que repara li veituras accidentadi. 2. Persona que crea, dessenha de carroçarias per li automobilas.

carronada n.f. Canon gròs e cort, tirant à mitralha (s. XVIIIⁿ e XIXⁿ).

carronatge n.m. Fabricacion de carretas.

carrura n.f. Carradura.

carst n.m. (geol.) Region qu'a un releu carstic. Var.: **karst**.

carstic, a adj. Relatiu au carst. ◆ *Releu carstic*: Releu particulier dei regions dont li ròcas calcari fórmon d'essèssis basas, sota l'accion dei aigas soterrani per dissolucion dau carbonat de calci. Var.: **karstic**.

carstificacion n.f. Karstificacion.

cart n.m. Pichin veïcule automobile de competicion, automatic, sensa suspension ni bóstia de cambi ni carroçaria.

carta n.f. 1. Papier. 2. Fuèlh cartonat, pauc ò pron plegadís, destinat à mantun usatge: *Carta d'invitacion*. ◆ *Carta postala*: Fotografia, dessenh, etc. estampat sus una carta soplá generalament rectangulara que lo sieu revèrs es destinat à la correspondença, au sageu e à l'adreïça dau destinatari. ◆ *Carta de visita* ò *carta*: Pichina carta espessa dont son marcat lo nom, l'adreïça d'una persona, la rason sociala d'una societat, etc. ◆ (inform.) *Carta perforada*: Carta pusleu rigida, de format normalisat, dont de pichini perforacions en forma de rectangles codifícon d'informacions en vista d'un tractament mecanografic. ◆ *Carta à memòria*: Carta que contèn un microprocessor e sièrve à divers usatges, coma telefonar, pagar, durbir una poarta, etc. 3. Pichin carton fin e rectangulari que sièrve à jugar à divers juècs; d'un costat poarta una figura (nombre, personatge, etc. en foncion dau juèc). ◆ (fig.) *Brolhar li cartas*: Complicar una situacion, crear la confusion. Sin.: mesclar li cartas. ◆ *Jugar la sieu darriera carta*: Emplegar lo darrier mejan en la sieu possession, donar lo sieu argument ultime. ◆ *Lo sota dei cartas*: Cen qu'es escondut d'un affaire, etc. ◆ *Jugar la carta de* (+ un nom): S'engatjar d'un biais donat, m'un ponch de vista donat. 4. Document

estampat que fa veire l'identitat d'una persona ò permete de faire valer un drech, d'aver d'avantatges: *Carta d'identitat, carta d'abonament*. ◇ *Carta grisa*: Recevut de messa en circulacion d'un veïcule motorisat (*grisa* perqué es la sieu color en França, per lu Italians es un *libret de circulacion*). ◇ *Donar, laisser carta blanca à quauqu'un*: Lo laisser liure d'agir coma vòu per reglar un affaire, etc. 5. Lista dei plats que son servits dins un restaurant, etc.: *La carta dei fromais, la carta dei vins*, etc. ◇ *Past à la carta*: Fach en causissent dins la lista fornida cen que si vòu manjar. ◇ (fig.) *À la carta*: Segond una causida liura. 6. Representacion convencionala, generalament plana, de la reparticion dins l'espaci de fenomènes concrets ò non: *Carta geografica* (ò *mapa*), *geologica, carta sanitària d'un país*. 7. (inform.) *Carta-maire*: L'element premier d'un computador, dont si vèn fixar, en particulier, lo processor. ◇ *Carta son*: Element dau computador que permete de tractar lo son. ◇ *Carta-vidèu*: Element dau computador que permete de tractar l'imatge. ◇ *Carta-tuner*: Element dau computador que permete de captar la television.

carta n.f. 1. Lèi, règla fundamentala: *La carta dei drechs de l'òme, la carta dei lengas minorisadi*. 2. Ensèm dei lèis que constituïsson un Estat: *La Granda Carta d'Anglatèrra dau 1215*. 3. Títol qu'autrejava de drechs, de privilègis ò reglava d'interès, à l'Atge Mejan.

cartabel n.m. (Luceram) Registre au sens documentari.

cartabeu n.m. Cartela.

cartable n.m. Cartela.

cartaginés, esa adj. e n. De Cartage.

cartaire, a n. Cartier.

carta-letra n.f. Carta gaire espessa, que si replega en doi e si barra per lu bòrds, emplegada coma una letra.

carta-partida n.f. (mar.) ESCRICH que constata l'existença d'un contracte de nautatge.

cartapista n.f. Pasta facha à basa de papier, emplegada per faire, per exemple, li gròssi têtes de Carnaval. ◆ *Aver lo morre en cartapista*: Aver lu trachs d'una persona fatigada.

cartaria n.f. Establiment que vende de cartas postali.

carta-resposta n.f. Carta per respoandre à un questionari, una enquesta, etc.

carta-vista n.f. Carta postala illustrada.

cartèl n.m. Carteu.

cartela n.f. Biaça à compartiments per portar de libres, de quasèrns, etc. Var.: **cartable, cartabeu**.

cartelar vt. Placardar.

cartelatge n.m. Placardatge.

cartelizacion (-izacion) n.f. Recampament en cartèl.

cartelisar (-izar) vt. Recampar en cartèl.

cartelon n.m. Aficha de teatre.

cartèr n.m. Proteccion dei organes d'un mecanisme. Sin.: cubertor. ◇ Paracadena d'una bicicleta, etc.

cartesian, a adj. 1. De Descartes; relatiu à la filosofia, ai òbras de Descartes. 2. (mat.) *Produch cartesian de doi ensèm E e F*: Ensèm, notat E X F dei coblas (x, y) dont x es element de E e y apartèn à F. ◇ *Referencial*

cartesian: Triplet (O, \vec{i}, \vec{j}) ò quadruplet $(O, \vec{i}, \vec{j}, \vec{k})$ format d'un ponch O e d'una basa de doi (ò tres) vectors dau plan ò de l'espaci. ◇ *Coordenadas cartesiani d'un ponch*: Compauantas, dins la basa de vectors dau referencial cartesian emplegat, dau vector qu'a per origina l'origina dau referencial e per extremitat lo ponch donat.

cartesianisme n.m. 1. Filosofia de Descartes. 2. Tendença, per un filosòfe, una filosofia, à si reclamar ò à s'estacar à la filosofia de Descartes.

carteu n.m. 1. Aficha. Sin.: **aplaca, empega, placard**. 2. Entenduda realisada entre de societats independenti d'un meme camp industrial per combatre la concurrença en metent en plaça d'acòrdis e una reglamentacion comuna. ◇ Ententa entre gropes (professionals, politics, etc.) per menar una accion comuna. 3. Cartoche, enquadrament decoratiu. ◇ Eiqueta sus lo quadre d'un tableau, lo sòcle d'una esculptura, que poarta un escrich que permete d'identificar l'òbra. 4. (anc.) Desfida entre cavaliers, provocacion en duel. Var.: **cartèl**.

cartier, a n. Persona que fa ò vende de cartas per jugar. Var.: **cartaire**.

cartiera n.f. Fabrica de papier. Sin.: **papiera**.

cartilage n.m. Cartilatge.

cartilague n.m. Cartilatge.

cartilatge n.m. Teissut resistent e elastic que forma l'esquelèt de l'embrion denant de l'aparicion de l'oàs e demòra dins la persona adulta dins lo pavallon de l'aureilha, dins lo nas e à l'extremitat dei oàs (d'unu peis an un esquelèt que rèsta à l'estat de cartilatge). Sin.: **cruissentela, cruissentena**. Var.: **cartilage, cartilague**.

cartilatginós, oa adj. De la natura dau cartilatge.

carting n.m. Espòrt practicat m'au cart.

cartisana n.f. Pèça estrecha, recubèrta de fieus de seda, d'aur, etc., que forma un releu sobre una estòfa.

cartisme n.m. Movement reformista d'emancipacion obriera qu'animèt la vida politica britanica entre lo 1837 e lo 1848.

cartista adj. e n. Que pertòca lo cartisme.

cartista n. Escolan ò ancian escolan de l'Escòla dei Cartas.

cartista n. Expèrt encargat de prevèire li fluctuacions dei cors dei devisas ò d'unu instruments financiers.

cartocha n.f. 1. Municion d'una arma de guèrra ò de caça que contèn à l'encòup un projectile e una carga propulsiva. ◆ Carga d'explosiu ò de pòuvera lèsta au tir. 2. Recarga de tencha per un estilò, de gas per un briquet, etc., que la sieu forma evòca aquela d'una cartocha. ◆ Embalatge que recampa de paquets de cigarretas.

cartocharia n.f. Usina, atalhier que fa de cartochas per li armas leugieri.

cartoche n.m. 1. Ornament en forma de fuèlh de papier mièg desrotlat, que sièrve de supoart e d'enquadrament à una inscripcion. 2. Emplaçament reservat au títol, dins un dessenh, una carta de geografia, etc. 3. (arqueol.) Bocla ovala à l'entorn du pichin nom dau faraon dins l'escriptura ieroglifica.

cartochiera n.f. Cenchà mé de compartiments cilindrics per li metre li cartochas per la caça.

cartofil(e), a n. Persona que collecciona li cartas postali. Var.: **cartofilista**.

cartofilia n.f. Ocupacion dau cartofilista.

cartofilista n. Cartofile.

cartografe, a n. Especialista en cartografia.

cartografia n.f. Ensèm dei operacions d'elaboracion, de dessenh e d'edicion dei cartas. ◇ *Cartografia automatica*: Cartografia assistida per computador, qu'emplega li tecnicas informatiqui.

cartografiar (cartografi, cartografies, etc.) vt. Dreïçar la carta d'una region.

cartografic, a adj. Relatiu à la cartografia.

cartograma n.m. Carta esquematica que poarta essencialament d'informacion estatistiqui.

cartomancia n.f. Divinacion per li cartas.

cartomancian, a n.f. persona que practica la cartomancia, especialament dins una tòca lucrativa.

cartometria n.f. Branca de la cartografia que fa lo mesuratge dei distanças sus li mapas, segond una escala donada.

carton n.m. 1. Matèria compauada de jaças de matèrias fibroï (pasta de papier, etc.), mai rigida que lo papier, pauc ò pron espessa en foncion de la sieu destinacion, generalament presentat en fuèlhs. ◇ *Carton ondulat*: Carton fach d'un papier canelat mes sus un autre ò entre doi autres, per faire d'emballatges etc. 2. Objècte fach de carton: *Carton per lu soliers, carton per lu capeus*. 3. Fuèlh d'aquela matèria, que sièrve per d'unu usatges. ◇ Modèlè à la grandor per executar una tapissaria, un afresc, etc. ◇ *Carton de dessenh*: Mena de grand poartafuèlh per li metre de dessenhhs, de gravaduras, etc. ◇ Bersalh per l'adestrament au tir. – *Faire un carton*: S'adestrar au tir; tirar sobre quauqua ren ò quauqu'un. – (fig. fam.) Aver un grand succès. 4. Au balon, avertiment (carton jaune) ò expulsion (carton roge): *Pilhar un carton*.

cartonar vt. Garnir, curbir de carton. Var.: **encartonar**.

cartonaria n.f. 1. Luèc dont si fabrica lo carton. 2. Fabricacion, comèrci dau carton.

cartonatge n.m. 1. Fabricacion, comèrci dau carton. 2. Bóstia, emballatge de carton. 3. procediment de religadura dont la cubèrta, facha de papier ò de carton, es encastrada au còrs d'obratge.

carton-feutre n.m. Carton fach de sobras textili que, banhat de quitran, sièrve per isolar e tenir au sec lo teule d'una maion.

cartonier, a adj. e n. 1. Persona que fa ò vende de cartons, de cauas de carton. 2. *Pintrè cartonier*: Especialisat dins la produccion de cartons de tapissaria.

cartonier n.m. Mòble de bureau mé de compartiments, per li metre de dossiers, de documents, etc.

cartonós, oa adj. Qu'a la consistença, l'aspècte dau carton.

carton-palha n.m. Carton fach à partir de palha chaplada.

carton-pèira n.m. Carton durcit que sièrve à faire d'elements de decoracion intèrna.

cartoa n.f. 1. Covent de cartós. 2. Liquor aromatica facha au covent de la Grand-Cartoa. Var.: **chartroa**.

cartós n.m. Cat dau pel gris.

cartós, oa n. Religiós ò religioa de l'òrdre contemplatiu de Sant Bruno. Var.: **chartrós**.

cartoteca n.f. Luèc dont son conservadi e classificadi de cartas geografiqui, etc.

cartulari n.m. 1. Sala dont si recampàvon e si conservàvon li cartas. 2. Recuèlh de cartas. Var.: **cartulaire**.

cartulaire n.m. Cartulari.

carvata n.f. Cravata.

carvenda n.f. Venda à prètz tròup aut.

carvendre v.i. Vendre à prètz tròup aut.

carvi n.m. Planta dei pradas que lu sieus fruchs aromatics s'emplègon coma condiment (Familha dei ombellifèrs); lo fruch eu-meme.

carvila n.f. Calvi. Var.: **calvila**.

cas n.m. 1. Fach, circonstança, situacion de quauqu'un ò de quauqua ren: *Que faire dins un cas parier? Es un cas particulier*. Var.: **encàs**. Sin.: **endevenença**. ◇ *Cas de consciença*: Fach, situacion que demanda de pensar longament per pilhar una decision greva. ◇ *Cas de figura*: Situacion considerada coma ipotèsi. ◇ *Faire cas de*: Donar d'importança à un fach, lo pilhar en consideracion. ◇ *Per cas*: D'azard, eventualament. ◇ *Èstre lo cas*: Èstre la realitat. Sin.: si presentar ensin, coma tau. 2. (dr.) Situacion particuliera en regard de la lèi: *Un cas de legitima defensa*. 3. (med.) Manifestacion d'una malautia que tòca una persona; lo malaut eu-meme: *Lu mètgès an enregistrat un nouveu cas de paludisme*. 4. *Cas social*: Persona (en particulier un enfant), que viu dins de condicions socialament ò psicologicament dificili. ◆ loc. adv. *Dins aqueu cas, dins un tau cas*: Alora, dins aqueli condicions. – *En toi lu cas*: De tot biais, tant tot un. ◆ loc. conj. *En cas que* (+ subjontiu ò condicional): Se, dins l'eventualitat que. Sin.: **se per cas**.

cas n.m. Forma variabla que pílhon d'unu mòts (noms, adjectius, pronomes, participis) segond la sieu foncion dins la frasa, dins li lengas à declinason (coma lo latin). ■ L'occitan medieval (coma lo francés), avia encara lo cas subjècte (nominatiu) e lo cas regime (complement, acusatiu): *Lo trobairè canta / Escotam lo trobador*.

casa n.f. 1. Abitacion de palha, de brancas, etc. dins lu país tropicals. 2. Maion (occitan estandard).

casa n.f. 1. Espaci delimitat per de linhas perpendiculari, sus una susfàcia quala que sigue (un fuèlh de papier, un plateau de juèc, etc.). 2. Compartiment d'un mòble, d'un tirador, etc. ◇ Aver una casa vuèia: Èstre un pauc foal, tabalòri. – *Li manca una casa*: Es un pauc foal.

casac, a adj. e n. De l'etnia majoritària dau Casacstan. ◆ n.m. Lengua parlada au Casacstan.

casaca n.f. 1. Vèsta dei cavaliers. 2. Vèsta de frema que recuèrbe li faudilhas fins ai ancas. 3. Autrifès, manteu que portàvon lu òmes (s. XVIe – XVIIe). ◇ (fam.) *Virar casaca*: Cambiar d'opinion, de partit.

casacstanés, esa adj. e n. Dau Casacstan.

casalatge n.m. Casatge.

casamata n.f. 1. Sosta enterrada d'un foart, destinada à lotjar lu militarís ò à metre li municions en resèrva. 2. Pichin obratge fortificat.

casamatar vt. Provedir (un luèc) de casamatas.

casament n.m. (ist.) Gaudiment, per un vassal ò un sèrf, d'una tèrra donada en viatgier.

casana n.f. Banca, mont de pietat, au s. XV.

casanier, a adj. Que li agrada restar au sieu. ◇ *Que moastra lo caractèr*: Abitudas casanieri. Sin.: **ostalier**.

casquin n.m. 1. Corsatge drech, que floteja ò non sus la faudilha, que li frema portàvon à la campanha. 2. Sotavestiment de frema drech e cort, que cuèrbe lo pièch.

casar vt. 1. Plaçar, metre (quauqu'un, quauqua ren) dins un luèc estrech, judiciosament ò après un gròs esfoarç. Sin.: **ficar**. 2. Procurar un emplec, una situacion à (quauqu'un). ◆ **si casar** v.pr. (fam.) Si maridar; trovar una situacion. Sin.: **s'establi**.

casat n.m. Nom de familha.

casatge n.m. 1. Bastissa, maion. 2. Vilatjon. Sin.: **escart, masatge, vilar**. Var.: **casalatge**.

casau n.m. Arbèrc. Var.: **caseu**.

casba n.f. Ciutatèla ò palais d'un cap, en Àfrica dau Nòrd; quartier à l'entorn d'aqueu palais.

cascada n.f. 1. Tombada d'aiga naturala ò artificiala. ◇ *En cascada*: En seria e rapidament, en una seguida d'eveniments que cadun es la consequença d'aqueu d'avant. ◇ (elec.) *Brancament en cascada*: Seguida de brancaments encadenats. Sin.: **pis, pissaròta, pissaròu, saut**. 2. Acrobacia facha au cirque, au cínema.

cascadeire, airtiz n. Cascador.

cascadejar vi. Tombar en cascada.

cascadeta n.f. Pichina cascada.

cascador, airtiz n. Persona que fa de cascadas, au cirque ò dins li scenas perilhoi au cínema (en plaça dei actors).

cascah n.m. Seguida de bosins leugiers, produch per d'objèctes que si picon dintre: *Lo cascah dei claus*.

cascahada n.f. Gacilhada.

cascahar vi. Faire audir un cascah. ◆ vt. Gacilhar.

cascaheta n.f. Frema leugiera. Sin.: **grola, groleta, gauda**.

cascamoart n.m. Si di d'un òme que si pavana davant li fremas: *Faire lo cascamoart*.

cascar vt. Gacilhar. ◆ vi. Tombar, per exemple en parlant dei fuèlhas, dei bèrris, etc.

cascat, ada adj. Cascolat.

cascaveliera n.f. Colana de cascaveus que si mete au coal dei bèstias. Var.: **cascaviera**.

cascaveu n.m. 1. Pichina bola metallica que contèn un tròç de metal que la fa sonar quora es agitada. 2. Pichin juguèt d'enfant que contèn un cascaveu.

cascaviera n.f. Cascaveliera.

casco n.m. 1. Coifadura de metal, de cuer, etc. per aparar la tèsta. ◇ *Casco blau*: Membre de la foarça internacionala de l'ONU. 2. Aparelh de recepcion individual dei ondas radiofoniqui, telefoniqui, etc., format essencialament de doi escotaires montat sus un

supoart que tèn sus la tèsta. 3. Aparelh electric per secar lu bèrris per ventilacion d'ària cauda.

cascolat, ada adj. Que poarta un casco.

caseacion n.f. Caseificacion.

caseificacion n.f. 1. Transformacion dau lach en fromai. 2. (patol.) Transformacion d'un teissut en lesion caseoa. Var.: **caseacion**.

caseificar vt. Transformar en fromai. ◆ **si caseificar** v.pr. (patol.) Subir una caseificacion, en parlant d'un teissut.

caseifòrme, a adj. Qu'a la consistença, l'aspècte dau fromai.

caseïna n.f. Substança proteïca que constitueisse la màger part dei proteïnas dau lach. ◇ *Caseïna vegetala*: Proteïna extracha dei torteus.

casela n.f. Caseu.

caseós, oa adj. (patol.) Qu'a l'aspècte, la consistença dau fromai: *Lesion caseoa*.

casèrn n.m. Quasèrn.

casèrna n.f. Partida d'un casernament afectada au lotjament dei militarís; per ext., ensèm dau casernament.

casernament n.m. 1. Accion de casernar. Var.: **encasernament**. 2. Ensèm dei bastiments e dei locals afectats à de tropas militari (casèrna, intendença, etc.).

casernar vt. (*casèrni*) Installar (de militarís) dins una casèrna. Var.: **encasernar**.

casernet n.m. Quasernet.

casernier n.m. Militari encargat dau material dei casernaments que li tropas non ocúpon.

caseu n.m. Casau.

caseu, casela n. Nom que s'emplega per designar ironicament una persona sensa donar lo sieu nom: *Lo caseu es aquí*.

cashèr adj. inv. Si di d'un aliment confòrme ai prescripcions rituali dau judaïsme e dau luèc dont es alestit ò vendut. Var.: **kashèr**.

cashmir n.m. 1. Teissut fin fach mé de pels de cabra. 2. Vestit fach d'aqueu teissut.

casier n.m. 1. Compartiment, casa d'un espaci afectat ò non à d'objèctes especifics: *Un casier per li botilhas*. 2. Servicì de classament e de conservacion dei relevats dei contribucions. – *Casier fiscal*: Relevat dei contribucions qu'un contribuabla a pagat. ◇ *Casier judiciari*: Luèc dont son centralisats e classats lu bulletins dei antecedents judicis de quauqu'un; ensèm d'aqueu bulletins (ellipticament: *casier*).

casimír n.m. (anc.) Estòfa de drap de lana fina teissit; vestit d'aquea estòfa.

casin n.m. Casinò.

casinò n.m. Establiment dont son recampat de salas de juècs, un restaurant, sovent una sala d'espectacle. Var.: **casin**.

casoar n.m. 1. Auceu corrèire d'Austràlia, dau plumatge que sembla de crin, dau casco ossós colorit sus lo dessobre de la tèsta (1,50 m de aut). 2. Plumet roge e blanc que poàrton lu sant-cirians despí lo 1855.

casqueta n.f. 1. Cofadura plata m'una visiera. 2. (fam.) Foncion sociala: *Agisse sota la sieu casqueta de cònse*.

casquetier, a n. Persona que fabrica ò vende de casquetas.

cassa n.f. 1. Pala de boasc que sièrve dins lu deficiis per mandar d'aiga bulhenta sus la pasta dei olivas. 2. Mena de culhiera granda per servir la sopa. Var.: caça. Sin.: culhiera. 3. Mena de sartaia de coire ò de fèrre, que per pilhar d'aiga dins un bròc ò à faire búlher de lach. 4. Grand culhier de fèrre per versar lo vèire fondut. 5. *Cassa d'afinatge*: Copèla dont si verificon l'aur e l'argent. 6. *Cassa d'estamparia*: Bóstia plata mé de compartiments de talhas desparieri, que contènon lu caractèrs emplegats per la composicion tipografica (si destríon li letras de bas de cassa, ò *minusculas*, e li letras d'aut de cassa, ò *capitalas* ò *majusculas*).

cassacion n.f. (dr.) Anullacion, per una juridiccion d'un nivèu superior, d'una decision juridiccionala (jutjament, arrèst) renduda per una juridiccion inferiora.

cassacion n.f. (mus.) Seguida instrumentala compauada de tròç breus, leugiers, d'aspècte volontariament popularis, que si jugava foara.

cassada n.f. Contengut d'una cassa. Var.: caçada.

cassadent n.m. Pichin bescuèch sec e crocant fach sovent d'una pasta non levada e sensa sucre.

cassament que loc. Basta que.

cassata n.f. (mòt italian) Crema glaçada facha de lescas diversament perfumadi e garnida de frucha confida.

casseeu n.m. (estamp.) Pichina cassa per lu caractèrs especials que non son dins la cassa normala; aquelu caractèrs.

càssia n.f. 1. Fruch dau cassier. 2. Laxatiu extrach d'uni varietats de cassier.

càssia n.m. (*Cassa brasilana*) Cassier.

cassida n.f. Substança viscoa que si depaua sus lo bòrd dei parpèlas. Sin.: potina.

cassidós, oa adj. Qu'a de cassida. Sin.: potinós.

cassier n.m. 1. Aubre antilhés, de la familha dei cesalpinaceas, que fornisse la càssia (*Acacia farnesiana Wilden*). Var.: càssia. 2. Cassis.

cassina n.f. (anc.) Vièlha maion.

cassis ['kasi] n.m. Aubrilhon vesin dau groselhier, d'una autessa de 1 à 2 m, que produe de gruns negres, manjadís, que s'en fa una liquor; lo fruch d'aquel aubrilhon; la liquor que s'en fa. Sin.: groselhier negre.

cassiterita n.f. (miner.) Oxide d'estanh SnO₂, principal minerai d'aqueu metal.

casson n.m. Pan de sucre sensa forma.

cassonada n.f. Sucre ros rafinat un còup solet.

cassul n.m. 1. Grand vèire de vin. 2. Mena de grand culhier per l'aiga, l'òli, la sopa. Var.: cassa, cassuu.

cassuu n.m. Cassul. Sin.: culhiera.

cast, a adj. 1. Que respècta li règlas de la pudor, de la decença; en corfomitat mé la castetat. 2. Que non si realisa carnalament: *Un amor cast*.

casta n.f. 1. Grope social qu'a de privilègis particuliers, un esperit d'exclusiva en rapoart ai autres. 2. Grope social ereditari e endogame, compauat d'individús qu'an una activitat comuna, sobretot professionala, caracteristica de la societat indiana. 3. Ensèm dei

individús adultes qu'an li memi foncions (per exemple li obrieras per li abelhas), dins lu insèctes socials.

castament adv. D'un biais cast.

castanh n.m. Castanhier.

castanh, a adj. Brun clar, en parlant dei bèrris.

castanha n.f. 1. Fruch dau castanhier, ric en amidon, sonat marrona quora l'amèndola es en una partida soleta.

◇ *Castanha d'ae* ò *castanha d'Índia*: Grana dau marronnier d'Índia, rica en amidon ma pas manjadissa, que s'emplega per d'uni preparacions medicinali còntre de problemas circulatòris. 2. (pop.) Còup de punh, rixa. 3. Aranhàs. 4. (pop.) Sèxe de la frema.

castanhada n.f. Past de castanhas.

castanhaire, arèla n. 1. Persona que rabalha li castanhas, que li vende. 2. Persona que li agrada picar, si batre. Sin. (2): chacotaire.

castanhar vi. Rabalhar li castanhas. ◆ vt. (pop.) Picar, donar de còups à. ◆ si castanhar v.pr. (pop.) Si batre. Sin.: si chacotar, si satonar.

castanhareda n.f. Castanheda.

castanheda n.f. Luèc plantat de castanhiers. Var.: castanhèt, castanhareda.

castanhèt n.m. 1. Castanheda. 2. Pichina castanha.

castanheta n.f. Pichina castanha. ◆ n.pl. Instrument de percussion tipic de la dança flamenca, fach essencialament de doi pichins elements cavats de boasc, etc. que fau picar un còntre l'autre dins la man. Var.: castanhòlas.

castanhier n.m. Aubre Var.: castanh.

castanhiera n.f. Sartaia traucada per rostir li castanhas.

castanhòla n.f. 1. Vèrp dau boasc: *Castanhòla gròssa, castanhòla roja*. 2. Peis que si desplaça en flòta, majament en aiga gaire profunda. Jonhe 10 à 15 cm, de color esquasi negra, m'una coa forcaruda. (*chromis chromis*). ◆ n.f. pl. Castanhetas.

castapiana n.f. (pop.) Pissacauda.

castelan, a n. 1. (ist.) Senhor qu'avía un casteu e li tèrras que n'en dependíon. 2. Proprietari ò locatari d'un casteu.

castelana n.f. Decoracion de cencha de frema, que li èra estacada una cadena mé de jòias e de claus (fin dau s. XVIIIe, epòca romantica).

castelania n.f. Senhoria e juridiccion d'un castelan.

castelar n.m. Casteu.

castelar (si) v.pr. S'encastelar.

castelaret n.m. Pichin castelar.

castelet n.m. Pichin casteu.

castelhan, a adj. e n. De Castèlha. ◆ n.m. Lengua romanica de Castèlha; lenga oficiala d'Espanha. Sin.: espanhòu.

castelhanisme n.m. Forma lingüistica castelhana utilizada dins una altra lenga. Sin.: ispanisme.

castelhanisacion (-zacion) n.f. Accion ò resulta de castelhanisar ò de si castelhanisar.

astelhanisar (-izar) vt. Adaptar ai costumas castelhani. ◆ si castelhanisar v.pr. Adoptar li costumas castelhani.

castelperronian n.m. Faciès cultural que marca lo començament dau paleolitic superior en Occitània e en França, caracterisat per lo desenvolopament dei autís ossós. ◆ adj. Dau castelperronian.

castetat n.f. Fach de s'abstenir dei plasers de la carn, per conformitat à una morala. Var.: **castitat**.

casteu n.m. 1. Demòra feudala fortificada, à l'Atge-Mejan. 2. Residència senhoriala ò reiala, entornada de jardins ò de pargues. 3. Granda demòra luxuosa en campanha, m'un tenement ò sensa, que data dau s. XIX. ◇ Si di en particulier d'un tenement viticòla. ◇ *Bastir de casteus en l'ària ò en Espanha*: Faire de projèctes quimerics, que non si pòdon realisar. ◇ *Casteu de cartas*: Contruccion facha mé de cartas; caua fragila (concreta coma abstracha), que risca de s'encalar d'un moment à l'autre. 4. (mar.) Estructura plaçada sus una nau, sobre tota la sieu larguesa, per li lotjar passatgiers e equipatge: *Casteu de proa, casteu de popa*. Sin.: **galhard** (fr.).

castia-gilós n.m. inv. (lit.) Novèla medievals occitana en vèrs, dont l'espòs, gilós sensa rason de l'èstre, es punit per la sieu esposa que lo tradisse per li levar la gilosia.

castic n.m. Accion de castigar; pena, sancion sevèra que punisse una falta greva: «*Ma qu'es que li farèm s'es un castic de Dieu?*» (RANCHER). Var.: castigada, castigament. Sin. puniment.

castigada n.f. Castic.

castigador, airtz adj. Que s'amerita d'èstre castigat.

castigament n.m. Castic.

castigar vt. Punir severament, corregir: *Lu colpables seran castigats*.

castina n.f. Calcarì emplegat dins l'elaboracion de la fonda, coma fondent e epurator.

castitat n.f. Castetat.

castòr n.m. Vibre.

castoreta n.f. Pèu de coniu ò pèu sintetica tractadi per ramentar aquela dau castòr.

castracion n.f. 1. Ablacion ò destruccion d'un organe necessari à la generacion, per lu doi sèxes (emplegat mai correntament per lu mascles). Sin.: **crestament, crestadura**. 2. (psican.) *Complèxe de castracion*: Resposta fantasmatica ai questions que la diferença entre lu sèxes fa nàisser à l'enfant jove.

castrador, airtz adj. Castraire.

castraire, airtz adj. 1. Totplen autoritari. 2. (psican.) Que provòca ò pòu provocar un complèxe ò una angoissa de castracion.

castrar vt. Practicar la castracion sobre. Sin. **crestar, copar**.

castrat, ada adj. Qu'a subit una castracion. Sin.: **crestat, copat**. ◆ n.m. 1. Cantaire masculin que la sieu votz d'enfant es estada conservada per castracion. 2. Mascle qu'a subit una castracion.

castrator, tritz adj. Castraire.

castrés, esa adj. e n. De la vila de Castras.

castrisme n.m. Doctrina ò practica politica que s'inspira dei idèias de Fidel CASTRO.

castrista adj. e n. Relatiu au castrisme; partidari dau castrisme.

castrum n.m. (mòt latin) (ist.) Pichina aglomeracion fortificada, sovent plaçada en autessa.

casual n.m. Revengut estacat ai foncions eclesiastiqui. Var.: **casuau**.

casual, a adj. Que pòu acapitar ò non, eventual. Var.: **casuau**.

casualament adv. Per escadença. Sin.: eventualament.

casualista n.m. Casuista.

casualitat n.f. Caractèr de cen qu'es casual; eventualitat.

casuarina n.m. Aubre aut d'origina australiana

casubla n.f. 1. Vestit liturgic qu'a la forma d'un manteu sensa mànegas que lo prèire passa per celebrar la messa. 2. *Rauba casubla*: Rauba sensa descoletada mànegas.

casublarria n.f. 1. Ensèm de casublas. 2. Comèrci de casublas.

casublier, a n. Persona que fa li casublas ò n'en fa comèrci.

casublier n. Mòble dont si méton li casublas.

casuista n.m. Teologian especialista de casuistica. Var.: **casualista**.

casuistica n.f. 1. Part de la teologia morala que s'entrèva de resòlver lu cas de consciença. 2. (lit.) Tendencia à argumentar m'una subtilitat excessiva, especialament sobre lu problemas de morala.

casus belli n.m. inv. Acte de natura à provocar una declaracion de guèrra, li ostilitats entre doi Estats.

C.A.T. n.m. (sigla) Centre d'ajuda per lo trabalh.

cat n.m. 1. Mamifèr domestic de l'òrdre dei Carnivòres, dau còrs sople, de la tèsta redona, dei uèlhs fosforescents e dei onglas retractili, m'un grand nombre de raças (*Felis catus*). Var.: **gat**. La femèla es la *cata*. ◆ *Cat sauvatge*: Felide sauvatge probable progenitor dau cat domestic. Var.: **caffèr**. ◇ *Èstre coma can e cat*: èstre totjorn lèsts à si garrolhar. ◇ Li a pas un cat: li a pas degun. 2. *Cat de mar*: Peis-can que fornisse l'òli de fetge de peis-can. Sin.: **cat auguier**. ◆ *Cat roquier*: Pichin peis-can dei coastas, inofensiu, de la rauba clara mé de tacas bruni. 3. Anciana màquina de guèrra. ◆ adj. inv. Dins la loc. *peis-cat*.

cata n.f. Femèla dau cat. Var.: **gata**.

catabanhada n.f. Persona qu'a de sang de raba, que li defauta lo coratge.

catabatic, a adj. Pròpri d'un vent descendent. Contr.: **anabatic**.

catabolic, a adj. Relatiu au catabolisme.

catabolisme n.m. (fisiol.) Ensèm dei reaccions bioquimiqui que ménon à la transformacion de la matèria viva en degalhs e que constituïsson la part destructritz dau metabolisme. Contr.: **anabolisme**.

catabolit n.m. (fisiol.) Còrs que resulta dau catabolisme d'una substança.

catachòrnia n.f. Persona que si dona una aparencia d'innocença, en particulier una frema que si vòu mostrar pruda. Sin.: **catamitocha, catamoarta**.

cataclismal, a adj. Cataclismic.

cataclisme n.m. Grand bolegadís, destrucció causada per un fenomèn natural ò de tota altra natura. Sin.: **catastròfa**, desastre, mauparada.

cataclismic, a adj. De la natura d'un cataclisme. Var.: **cataclismal**.

catacomba n.f. Grand sosterran que servia de sepultura ò d'ossuari: *Li catacombas romani, li catacombas de París*.

catacostic, a adj. Catafonic.

catacostica n.f. Catafonia.

catacrèsi n.f. (ret.) Metafòra qu'emplega un mòt en là dau sieu sens estrech, coma *lu pens d'un taulier, à cavau sobre d'un barri*, etc.

catadiòptri n.m. Dispositiu optic que permete de remandar lu rais luminós vèrs la sieu foant d'emission (emplegat en senhalisacion rotiera).

catadioptric, a adj. Relatiu à un sistema que comprèn de lentilhas e un mirau.

catadròme, a adj. Si di de peis fluvials que davàlon en mar per fregar.

catafalc n.m. Pontin decoratiu per recevre una caissa de moart, vertadier ò faus, pendent una ceremònia religioa. Var.: **cadafalc**.

catafonia n.f. Part de l'acostica qu'estúdia lu ressons. Sin.: **catacostica**.

catafonic, a adj. Que pertòca la catafonia. Sin.: **catacostic**.

catagenèsi n.f. Perda d'organe ò de foncions en seguida à una evolucion biologica.

cataira n.f. Planta de la Família dei labiadas, que si di finda *èrba dei cats*, perqué atrae lu cats.

catalan, a adj. e n. De Catalonha. ♦ n.m. lenga romanica parlada en Catalonha.

catalanisacion (-izacion) n.f. Accion, fach de catalanisar.

catalanisar (-izar) vt. Donar lu caractèrs dau catalan à.

catalanisme n.m. (ling.) Biais de dire dau catalan.

catalanista adj. e n. Especialista de la lenga catalana.

catalanitat n.f. Identitat catalana.

catalepsia n.f. (patol.) Perda momentanea de l'iniciativa motritz embé conservacion dei atitudas.

cataleptic, a adj. e n. De la natura de la catalepsia; persona que sofrisse de catalepsia.

catalet n.m. (bas lat. **catalectus*, lièch per expauar) Caissa de moart, per expauar lo còrs.

catalisaire (-izaire) n.m. 1. (quim.) Còrs que catalisa. 2. (fig.) Element que provòca una reaccion per la sieu soleta presença ò per la sieu intervencion.

catalisar (-izar) vt. 1. (quim.) Operar una catalisi. 2. (fig.) Provocar una reaccion per la sieu soleta presença: *Catalisar l'enavant*.

catalisi n.f. (quim.) Modificacion de la rapiditat d'una reaccion quimica producha per d'uni substanças (lu *catalisaires*) que si retròvon identiqui à la fin.

catalitic, a adj. Relatiu à la catalisi: *Poder catalitic, accion catalitica*. ♦ *Tube d'escapament catalitic*: Si di d'un tube d'escapament fach per disminuir lo niveu de gas

carbonic remandat dins l'ària en transformant lu gas toxics.

catallactica n.f. Economia en tant que sciènça dei escambis mercands.

catalogacion n.f. Accion de dreïçar un catalògue; lo sieu resultat. Var.: **catalogatge**.

catalogar vt. (*catalògui*) 1. Inscriure, enumerar dins un òrdre precís; dreïçar lo catalògue de: *Catalogar de plantas*. 2. (pej.) Metre en òrdre, classificar dins una categoria, en particulier dins una categoria desfavorabla: *Catalogar quauqu'un*.

catalogatge n.m. Catalogacion.

catalògue n.m. 1. Lista enumerativa: *Catalògue d'una biblioteca*. 2. Libre, brocadura que contèn una lista d'articles, de produchs prepauats à la venda.

catalpa n.f. Aubre mé de fuèlhas totplen grandi e de flors en gròssi grapas, originari d'Amèrica dau Nòrd (autessa 15 m, Família dei bignoniaceas).

catamaran n.m. (mat.) Embarcacion à vela, facha de doi buchs acoblats.

catamenia n. f. Autre nom dei menstruas. Sin. règlas.

catamenial, a adj. Relatiu ai menstruas. Var.: **catameniau**.

catamiaula n.f. 1. Si di d'una persona que plora per un ren. 2. Persona que manifèsta un comportament umile, flatós e sornarut.

catamitocha n.f. Catachòrnia.

catamoarta n.f. Catachòrnia.

cataplasma n.m. Pasta medicamentoa que s'aplica, entre doi linges, sus una partida dau còrs per combatre una inflamacion.

cataplectic, a adj. Relatiu à la cataplexia.

cataplexia n.f. Perda brutala ma de corta durada dau tonus d'actituda, sensa perda de consciènça, deuguda à una emocion viva.

catapossa n.f. Eufòrbi que purga violentament. Var.: **catapussa**.

catapulta n.f. 1. (anc.) Màquina de guèrra per lançar de projectiles. 2. (mod.) *Catapulta à vapor ò vapor*: Dispositiu qu'emplega la foarça d'expansion de la vapor per mandar d'avions à partir d'un poarta-avions.

catapultar vt. 1. Mandar m'una catapulta: *Catapultar un avion*. 2. Mandar mé foarça ò violènça e luènh; projectar. 3. (fig. fam.) Plaçar d'un còup (quauqu'un) dins un poast, una situacion sociala elevada.

catapultatge n.m. Accion de catapultar.

catapussa n.f. Catapossa.

catar, a adj. e n. Membre d'un movement religiós de l'Atge-Mejan, espandit sobretot en Occitània occidentala.

cataracta n.f. 1. Cascada d'aiga importanta. 2. (med.) Opacitat dau cristallin ò dei sieu membranas, que provòca una cecitat parciala ò totala. Sin. (2): **teleta**.

catarineta n.f. 1. En França, filha (e mai particulierament obriera, especialament obriera de la mòda) qu'es encara celibatària à 25 ans. 2. Autre nom de la *galineta* dau Boan Dieu.

catarinian n.m. *Catarinaians*: Sota-òrdre de moninas dau Vièlh Continent, dei nharras vesini, de la coa non prenent e provedits de 32 dents.

catarisme n.m. Doctrina dei catars. ■ Lo catarisme, apareissut en Occitània à la fin dau s. XI, s'espandissèt au s. XII (Tolosa, Carcassona, Foïs, Besiers, en particulier). La doctrina dualista dau catarisme opaua lo Ben e lo Mau e reconoisce un sacrament solet, lo *consolament*. La *Crosada còtra lu Albigés* (1209-1244) desorganisèt lo movement catar e la repression que l'acompanhèt permetèt au rèi de França d'espandir son autoritat sobre aqueli encontradas.

catarral, a adj. Que tèn dau catarri.

catarri n.m. Catarro.

catarro n.m. (med.) Inflamacion aguda ò cronica dei mucoas, embé ipèrsecrecion. Var.: **catarri**.

catarrós, oa adj. e n. Subjècte au catarro; que sofrisse de catarro.

catarsis n.f. 1. Purificacion producha dins lu espectadors au cors d'una representacion dramatica, d'après Aristòtel. 2. Metòde psicoterapic que repaua sus la descarga emocionala legada à l'exteriorisacion dau sovenir d'eveniments traumatisants e refolets. Sin.: **purificacion**.

catartic, a adj. Relatiu à la catarsis. – *Metòde catartic*: Catarsis psicanalitica. ◆ adj. e n.m. (med.) Si di d'un remèdi qu'a un efècte purgatiu. Sin.: **laxatiu**.

catàs, assa n. 1. Gròs cat. 2. Marrit cat.

catastròfa n.f. 1. Eveniment improvist que crea un grand trebolici, que pòu provocar de destruccions, de moarts; grand malastre, desastre: *Catastròfa aerenca, còrrer à la catastròfa*. – *Film catastròfa*: Film que la sieu istòria es basada sobre un grand accident que mete en perill la vida d'un grand nombre de personas. ◇ *En catastròfa*: Au darrièr moment, à la vai-que-t'abuti. ◇ (mat.) *Teoria dei catastròfas*: Teoria que vòu descriure lu fenomènes discontinús au mejan de modèles continús simples. Sin.: mauparada, calamitat, flageu. 2. (lit.) Eveniment decisiu que mena au desnodament d'una tragèdia.

catastrofar vt. (*catastròfi*) (fam.) Metre dins un grand acablament. Sin.: **aclapar**.

catastrofat, ada adj. Grandament preocupat, cruciat, à l'anonci d'una bruta nòva, per exemple. Sin.: **aclapat**.

catastrofic, a adj. Qu'a lo caractèr d'una catastròfa; desastrós.

catastrofista adj. e n. Relatiu au catastrofisme.

catastrofisme n.m. 1. Tendènça à imaginar de catastròfas, à crèire que tot va anar mau. 2. Teoria que rendia de cataclismes responsables de toi lu cambiaments sobrevenguts dins lo monde.

catatonia n.f. (neurol.) Sindròma d'uni formas d'esquisofrenia, especialament caracterisat per lo negativisme, l'oposicion, la catalepsia e lu estereotipias gestuali.

catatonic, a adj. e n. Relatiu à la catatonia; que sofrisse de catatonia.

catou n.m. Cptau.

catch (angl.) n.m. Lucha liura que la màger part dei presas es permissa.: **cach**.

catchaire, airtz n. Persona que practica lo catch. Sin.: **luchaire**. Var.: **catchaire**.

catchar vi. Practicar la lucha liura, lo catch. Sin.: **luchar**. Var.: **catchar**.

catecolamina n.f. Substança dau grope dei aminas que la sieu accion es pariera à-n-aquela dau simpatic e que juèga lo ròtle de neurotransmetèire: *L'adrenalina es una catecolamina*.

catecumenat n.m. Estat e formacion dei catecumènes.

catecumène n.m. Novelari instruch per recevre lo batejar.

catèdra n.f. Càtedra.

càtedra n.f. 1. (anc.) Tribuna, pontin de dont un professor ò un predicador parlava au sieu auditori. Sin.: **cadiera** predicadoira. 2. Poast de professor d'universitat. 3. Sèti apostolic, papautat. – Sèti episcopal. Sin.: **cadiera**. Var.: **catèdra**.

catèdral, a adj. Relatiu au sèti de l'autoritat episcopala.

catèdrala n.f. Glèia episcopala d'un diocèsi. ◇ *Religadura à la catèdrala*: Religadura romantica d'estile neogotic.

catèdrala adj. inv. Vèire translucide de la susfàcia inegala.

catègorema n.m. (loc. filos.) Tèrme qu'a una significacion per eu-meme (nom, vèrbo), per oposicion au tèrme que tèn lo sieu sens dau contèxte.

catègorematic, a adj. Relatiu au catègorema.

categoria n.f. 1. Ensèm de personas ò de causas d'una mema natura: *Categorias socioprofessionali*. Sin.: **classe**, **groupe**, **mena**. 2. (filos.) (Aristòtel) Cadun dei genres mai generals de l'èstre, ireductibles lu uns ai autres (substança, quantitat, qualitat, relacion, luèc, temps, posicion, aver, agir, subir). ◇ (Kant) Cadun dei dotze concèptes fundamentals de l'entendiment pur, que sièrve de forma a priori à la conoissença.

categoriaal, a adj. Relatiu à una categoria (à de categorias) de personas; qu'es limitat à una categoria, à quauqui categorias: *Revendicacions categoriaali*. Var.: **categoriau**.

catègoric, a adj. 1. Que non lascia una possibilitat de dubi; absolut, indiscutable: *Una respoasta catègorica*. ◇ Que dona un vejaire, una opinion d'un biais sensa rèplica possible; afirmatiu. Sin.: **absolut**, **afirmatiu**, **explicit**, **formal**, **imperatiu**, **estrech**. 2. (filos.) Relatiu ai categorias; que compoarta ni condicion, ni alternativa: *Jutjament catègoric*, **imperatiu catègoric**. Contr.: **ipotecic**.

catègoricament adv. D'un biais catègoric: *Respoandre catègoricament*.

catègoricitat n.f. (log.) Proprietat d'una teoria deductiva que toi lu sieus modèles son isomòrfes.

catègorisacion (-izacion) n.f. Classament en categorias en vista d'un estudi estatistic.

catègorisar (-izar) vt. Classificar en categorias.

catenaccio n.m. (it.) Au balon, sistema foarça defensiu, qu'a per tòca de blocar tota temptativa ofensiva advèrsa denant de contratacar. Sin.: **ferrolh**.

catenari, ària adj. (c. de f.) *Suspension catenària* ò *catenària* e (n.f.): Sistema de suspension dau fièu d'alimentacion en energia electrica dei locomotritz ò dei trams.

catequès n.f. Instruccion religioa.

catequesir vt. 1. Ensenhar lo catequisme, iniciar à la religion cristiana. 2. Endoctrinar, faire la leçon à (quauqu'un). Var.: **catequisar**.

catequisacion (-izacion) n.f. Accion de catequisar.

catequisar (-izar) vt. Catequesir.

catequisme n.m. 1. Ensenhament de la fe e de la morala cristiani; libre que contèn aquel ensenhament; cors dont es dispensat: *Anar au catequisme*. 2. Resumit dogmatic dei principis fundamentals d'una religion, etc.; credo, article de la fe.

catequista n. Persona qu'ensenha lo catequisme.

catequistic, a adj. Relatiu à l'ensenhament dau catequisme.

catèrgol n.m. (quim.) Monèrgol que la sieu reaccion exotermica demanda la presença d'un catalisaire.

catet n.m. (mat.) Un costat de l'angle drech d'un triangle rectangle.

catet, a n. Caton.

cateta n.f. *Faire catetas*: Calinhar ipocritament.

catètèr n.m. (med.) Tube que si fa passar dins un canal natural.

cateterisme n.m. Introduccion d'un catètèr dins un canal ò un conduch natural per una exploracion (*catètèr cardiac*) ò dins una amira terapeutica (*catètèr duodenal*).

catetomètre n.m. (fis.) Instrument que siève à mesurar la distança verticala entre doi ponchs.

catfèr n.m. Cat sauvatge.

catgut (mòt anglès) n.m. (cir.) Ligam resorbible emplegat per cordurar.

catiera n.f. 1. Pichina dubertura en bas d'una poarta ò d'un barri per laisser passar lu cats. 2. Trauc d'aeracion dins la cormiera. Var.: **catoniera**.

catigolament n.m. 1. Tocar leugier que provòca generalament lo rire ò l'agaçament. 2. Leugier picotament en d'uni partidas dau cors. Var.: **catígolo**. Sin.: **manjament**.

catigolar vt. 1. Faire rire ò agaçar per catigolament: *Catigolar quauqu'un dins lo coal*. 2. Bostegar, tarabustar.

catígolo n.m. Catigolament.

catigolós, oa adj. Que crenhe lu catigolaments.

catilh n.m. Manjament.

catimelada n.f. Engalinada.

catimelar vt. (*catimèli*) Engalinar.

catir vt. (*catissi*) Aprestar, en parlant d'una estòfa.

catissatge n.m. Accion de catir.

catòde n.m. (electr.) Electrode de sortida dau corrent dins un electrolisaire ò electrode qu'es la foant primària d'electrons dins un tube electronic.

catodic, a adj. 1. Relatiu au catòde. ◇ *Rais catodics*: Faisseau d'electrons mandats per lo catòde d'un tube à vuèi percorrut per un corrent. – *Tube catodic* ò *de rais catodics*: Tube à vuèi dont lu rais son dirigits vèrs una susfàcia fluorescenta (ecran catodic) dont lo sieu impacte produè un imatge vesible (ecrans de television ò de computador). Sin.: **catoscòpi**. 2. (fig.) Relatiu à la television.

catogan n.m. 1. Nos que retèn lu bèrris sus la nuca. 2. Tinhon sus la nuca.

catoptric, a adj. Relatiu à la reflexion dau lume.

catoptrica n.f. Partida de l'optica que tracta de la reflexion dau lume.

catolic, a adj. e n. Qu'apartèn au catolicisme; que professa lo catolicisme. ◆ adj. (fam., sobretot dins un biais negatiu) Conforme à la règla, à la morala correnta: *Non es gaire catolic*. Sin.: **ortodòxe**.

catolicament adv. Conformament à la doctrina catolica.

catolicisme n.m. Religion dei cristians que reconoisson l'autoritat dau papa en matèria de dògma e de morala. ◇ *Catolicisme liberal*: En França, corrent que, après lo 1830, veguèt lo progrès de la Glèia dins l'acceptacion dei libertats proclamadi en lo 1789. ◇ *Catolicisme social*: Movement naissut au s. XIX, mirant à promòure una refòrma dei estructuras economiqui e socials dins l'esperit de l'Evangèli. ■ D'après l'ensenhament catolic, Jèsus-Crist a donat à la sieu Glèia lo papa coma cap, successor de sant Pèire; lu evesques son sotamés à la sieu autoritat. Lu dògmas principals de la Glèia catolica son la Trinitat, l'Incarnacion, lo pecat original rescaptat per Jèsus-Crist, la Resurreccion. Sèt sacraments son reconoissuts.

catolicitat n.f. Ensèm dei catolics.

catolicòs n.m. Cap religiós d'uni Glèias cristiani orientali.

caton, a n. Pichin cat. Var.: **catet**, gaton.

catonar vi. Aver de pichoi, per una cata.

catonier, a adj. Que li agràdon lu cats.

catoniera n.f. Catiera.

catoscòpi n.m. Tube catodic.

catuènha n.f. Ensèm dei cats.

cau n.m. Cable. Var.: **cap**.

cau n.m. Cap (geografia e tèsta).

cau, cauva adj. 1. Qu'a gaire de bèrris sus la tèsta, ò sensa bèrris. 2. (lit.) Sensa vegetacion. 3. (bot.) Sensa fuèlhas en ivèrn. Sin.: **pelat**.

cau, cava adj. 1. Qu'au dedintre es tot ò parcialament vuèi. ◇ *Venas cavi*: Li doi gròssi venas (vena cava superiora e vena cava inferiora) que collècton lo sang de la circulacion generala e abotisson à l'aurelheta drecha dau coar. 2. Que presenta una partida concava, una depression.

caua n.f. 1. Èstre, objècte inanimat (per op. ai èstres vius). 2. Entitat abstracha, accion, eveniment. 2. (sobretot au plural) Èstre, objècte de la realitat (per op. ai mòts); la realitat. 3. (filos.) *Caua en se*: Per Kant, la realitat absoluta, en defoara de l'intuicion sensibla, doncas que non si pòu conoisser. 4. (dr.) Ben apropiable. 5.

Situacion, ensèms d'eveniments; affaire: *Vèire li cauas en faça*. ◇ (lit.) *La caua publica*: Lu afaires publics, l'Estat. – (dr.) *Autoritat de la caua jutjada*: Decision de justícia definitiva. 5. Cen qu'es: *La natura dei cauas*. ◇ Cen que regarja un domèni, una activitat: *Li cauas de la religion, li cauas de la vida*. ◇ *Ben faire li cauas*: Si mostrar generós, pas esitar à despensar largament per favorejar la capitada de quauqu'un, de quauqua ren. 6. Aquò: *La caua que n'en parli, vos devi dire una caua*. ◇ Quauqua ren: *Una caua estranja*. Var.: **cauva**.

caua n.m. 1. Objècte pas ben identificat. 2. Si di per nomenar quauqu'un que non s'en saup lo nom.

cauç n.f. Caucina.

cauç n.m. Còup de pen, ruada. Sin.: **lançada**.

cauçà n.f. Debàs; cauceta.

cauçà n.f. Caucadura

cauçada n.f. Accion de caucar.

cauçada n.f. Partida de la rota dont pàsson lu veïcules.

cauçadura n.f. Batatge dei cerealas. Sin.: **cauçà**, **escossura**.

cauçadura n.f. Solier. Var.: **cauçamenta**.

cauçament n.m. Accion de caucar.

cauçamenta n.f. **cauçadura**.

cauçana n.f. Cabèstre.

cauçana n.f. (lat. *capitia*) Pèça d'arnesc que si plaça sus la tèsta dei bèstias per li estacar, li menar.

caucanha n.f. 1. *Aubre de caucanha*: Aubre esquilhós qu'à la sieu cima son estacats d'objèctes que cau anar pilhar. 2. *Caucanha* ò *país de caucanha*: Paí d'abondança. ◇ *Vida de caucanha*: Vida de plasers, vida facil. ◇ *Es caucanha!*: Es facile. Var. **cocanha**.

cauçanier n.m. Obrier que s'ocupa dau boan foncionament d'un forn à caucina.

cauçant, a adj. 1. Que cauçà ben lo pen. 2. Que sièrve à caucar: Article **cauçant**.

cauçapen n.m. Lama de còrna, de matèria plastica ò de metal, qu'ajuda per intrar lo pen dins un solier.

cauçapòt n.m. Vas decoratiu que sièrve à escondre un vas de flors. Sin.: **cuèrbe-vas**.

caucar vt. (*cauqui*) 1. Picar m'ai pens quauqua ren qu'es au soal. 2. Esquicar m'ai pens, en parlant dau raïm.

cauçar vt. 1. Metre de soliers, d'esquís, etc. ai pens. 2. Provedir en soliers; faire de soliers. 3. Provedir de pneumatics li ròdas d'una veitura. ◆ vi. Aver coma mesura de soliers: *Cauçar dau 40*. ◆ **si cauçar** v.pr. Si metre de soliers.

cauças n.f. pl. Braias de teissut, portadi de la fin de l'Atge-Mejan fins au s. XVIIe, que calàvon fin ai ginolhs ò fins ai pens.

caucasian, a adj. e n. Dau Caucàs. ◇ *Lengas caucasiani* ò *caucasiqui*: Lengas de la region dau Caucàs, coma lo georgian.

caucasic, a adj. Caucasian.

cauçat n.m. (arald.) Particion en forma d'angle agut, formada de doi linha obliqui que pàrton de la poncha de l'escut per finir ai angles dau cap.

caucatrapa n.f. 1. Leca per capturar lu rainards ò d'autri bèstias sauvatgi. ◇ (fig.) Leca, engan. 2. (anc.)

Mejan de defensa fach d'un pal escondut ò d'un assemblatge de ponchas de fèrre. Sin.: (2) **trabuquet**.

caucatrapa n.f. Cabassuda. Var.: **caucatrapa**. Sin.: **centaurea**.

caucatrapa n.f. Caucatrapa.

caucatripa n.f. Caucatrapa (*centaurea calcitrapa*).

caucear vi. (*caucei*) Donar un còup de pen vèrs l'arrier, especialament en parlant dei cavaus ò dei aes. Sin.: **lançar**.

caucés n.m. Caucet.

caucet n.m. (mar.) Lanterna. Var. **causset, caucés**.

cauceta n.f. Pèça d'abilhament tricotada, per curbir lo pen e que pòu anar fins au ginolh.

caucetier, a n. Persona que fa ò vende de caucetas.

cauchó n.m. Cauchoc.

cauchoc [kaw'tʃu] n.m. 1. Substança elastica que vèn de la coagulacion dau latex d'aubres tropicals. ◇ *Cauchoc sintetic*: Elastomèr de sintèsi. 2. Planta decorativa d'apartament (*Ficus elastica*). Var.: **cauchó**.

cauchotar vt. Curbir, garnir de cauchoc.

cauchotat, ada adj. Cubèrt ò garnit de cauchoc.

cauchotatge n.m. Accion de cauchotar; lo sieu resultat.

cauchotier, a n. Especialista dau cauchotatge.

cauchotós, oa adj. Qu'a l'aspècte, l'elasticitat ò la consistença dau cauchoc.

caucier n.m. Forn per la caucina. Var.: **caucinier**.

caucina n.f. Oxide de calci obtengut per calcinacion de calcaris. ◇ *Caucina amurcida*: Caucina idratada Ca(OH)₂ obtenguda per accion de l'aiga sobre la caucina viva. ◇ *Caucina viva*: Oxide de calci anidre obtengut directament per la calcinacion de calcaris. ◇ *Aiga de caucina*: Solucion de caucina. ◇ *Lach de caucina*: Suspension de caucina dins l'aiga, emplegada sobretot per passar sus lu barris.

caucinàs n.m. Sobras, degalhs de constructions. Sin.: **clapissas, escombres**.

caucinier n.m. Caucier.

caucinós, oa adj. Cauquier.

caucion n.f. 1. Engatjament que quauqu'un dona à un creancier de remplir una obligacion se lo debitor li satisfà pas eu-meme: *Si portar caucion*. Sin.: **fermança, pleu, plevi, garantida, plevença, afidament**. 2. Soma versada per servir de garantida. 3. Persona que cauciona. ◇ *Societat de caucion*: Societat qu'a per objècte de caucionar lu engatjaments dei sieus sòcis. 4. Garantida morala donada per quauqu'un qu'a un grand crèdit; aquela persona. ◇ *Subjècte à caucion*: Discutible, que la sieu veritat non es establida.

caucionament n.m. 1. Contracte embé lo quau quauqu'un si poarta caucion. 2. Depaus que la lèi demanda per la candidatura à una eleccion, per sotametre una ofèrta de servici à l'Estat, l'exercici d'uni foncion particulari, etc. Sin.: **garantida, fidaça**.

caucionar vt. Se portar garant de, respoandre de (quauqu'un, la sieu accion). Sin.: **garantir, afidar**. 2. Sostèner (d'uni ideas, una política, li personas que li méton en òbra). 3. (dr.) Si portar caucion per (quauqu'un).

cauçon n.m. 1. Cauçadura d'interior dau talon bas ò sensa talon. 2. Cauçadura de dança. 3. Pastissaria facha de pasta fulhetada forrada de compòsta de poms ò de crema pastissiera. 4. Sotavestiment masculin dei cambas lònqui.

cauçonada n.f. Espectacle dau tema escalabrós. Sin.: **pantalonada, palhassada.**

caud, a adj. 1. Qu'a ò que dona de calor, que produè una sensacion de calor, qu'es d'una temperatura elevada en rapoart au còrs uman: *Beure un café caud, la sopa es cauda.* 2. Passionat, ardent, entosiaste: *Es pas gaire caud per s'engatjar!* ◇ (fig.) *Aver lo sang caud:* Èstre totjorn lèst à si batre, à s'embilar. ◇ *La si pilhar cauda:* S'embilar per pas grand caua; si preocupar, si donar de mau. 3. Marcat d'una foarta agitacion: *L'alèrta es estada cauda, l'estiu serà caud socialament.* 4. *Colors caudi:* Lo roge, d'unu jaunes. ◆ adv. *Manjar (beure) caud:* Manjar (beure) quauqua ren de caud. ◇ (fig.) *Ai augut caud:* Ai augut paur, m'en soarti ben.

caud n.m. 1. Calor: *M'agrada mai lo caud que lo frèi.* 2. *Operar à caud:* Operar en plena crisi, mé de fèbre.

cauda n.f. 1. Fuèc viu per s'escaufar rapidament. 2. Operacion que consistisse à escaufar foartament una pèça de metal per la soudar ò per la martelar. ◇ (fig.) *Pilhar quauqu'un sus la cauda:* Lo pilhar sus lo fach. 3. Promier movement de colèra; montada de bila: *Si pilhar una cauda.*

caudal, a adj. De la coa: *Li plumas caudali.* ◇ *Ala caudala* ò *caudala* n.f.: Ala à la coa dei peis ò dei crustaceus. Var.: **caudau.**

caudament adv. 1. D'un biais que permete d'aver caud: *Si vestir caudament.* 2. Embé vivacitat, ardor: *Es estat caudament encoratjat à anar de l'avant.*

caudana n.f. 1. Granda calor. Sin.: **calorassa.** 2. Còup de calor à la cara.

caudatari n.m. 1. Aqueu que, dins una ceremonia, poarta la coa dau papa, d'un rèi, etc. 2. (fig.) Persona que flata excessivament. Sin. (2): **aflataire, bendiguent.**

caudejar v.t. Faire venir un pauc plus caud; reescaufar. ◆ **si caudejar** v.pr. Venir mai caud.

caudet, a adj. Un pauc caud. Sin.: **tebés, mièg caud, tosc.**

caudeu n.m. Bevenda facha de lach bulhit e sucrat, aromatisat, que si vèrsa sobre d'òus cruds.

caudiera n.f. Generator de vapor d'aiga ò d'aiga cauda (de còups que li a d'un autre fluide) per assegurar l'escaufatge ò la produccion d'energia.

caudillo n.m. (mòt espanhòu) [kaw'dijo] 1. Cap militar, en Espanha. 2. Títol que si donèt lo General Franco en lo 1931.

caudura n.f. Calor.

caufa n.f. Escaufa.

caufabanh(e) n.m. Escaufabanh(e).

caufabiberon n.m. Escaufabiberon. Var.: **caufatetareu.**

caufada n.f. Coït.

caufaiga n.m. Escaufaiga.

caufaire n.m. Escaufaire.

caufalièch n.m. Escaufalièch.

caufant, a adj. Escaufant.

caufapen(s) n.m. Escaufapen(s).

caufaplat n.m. Escaufaplat.

caufar vt. e vi. Escaufar.

caufaria n.f. Escaufaria.

caufa-sieta(s) n.m. Escaufa-sieta(s).

caufatetareu n.m. Escaufatetareu. Sin.: **caufabiberon.**

caufatge n.m. Escaufatge.

caufatgista n. Escaufatgista.

caufeta n.f. Escaufeta.

caulana n.f. Cabraria comunala.

caulèrpa n.f. Alga dei mars caudi, pauc ò pron toxica, que s'es espanvida majament sus la coasta de Provença, en seguida à un rejet accidental. (*Caulerpa taxifolia*).

caulescent, a adj. (bot.) provedit d'un pen aparent: Planta caulescenta. Contr.: **acaule, acaulescent.**

caulet n.m. Planta vivaça d'Euròpa (*Brassica oleracea*) que per seleccion n'en son estadi tiradi divèrsi varietats (*caulet-flor, caulet de Brussèlas, bròcoli, caulet-raba, etc.*) per l'alimentacion e lo forratge (Familha dei crucifèrs). ◇ *Caulet-bastard:* Planta dei regions frèii e temperadi, dei flors blanqui ò jauni (*Cochlearia draba*). ◇ *Caulet-bròca:* Bròcoli. Sin.: **caulet arpian.** ◇ *Caulet-brut:* Caulet-vèrd. ◇ *Caulet-cabús* ò *cabús* ò *capús:* Caulet pomat dei fuèlhas lissi. ◇ *Caulet-capochin:* Varietat de caulet-cabús. ◇ *Caulet d'ae:* Bardana. ◇ *Caulet-de-cabra:* Planta que creisse dins li pasturas dei Aups e au bòrd dei camins, dei flors blanqui tacadi de brun. (*Cerinth minor*). ◇ *Caulet de can:* Varietat de mercuriala. ◇ *Caulet-de-sèrp:* Èrba dau poarc. ◇ *Caulet-flor:* Varietat de caulet que s'en manja lo pom, que resulta de l'ipertrofia dei inflorescenças carnudi. ◇ *Caulet-marin:* Planta vivaça dei ribatges de la Baltica e de l'Atlantic, d'un vèrd gris, robusta, dau pen espés, dei fuèlhas arredonidi e carnudi e dei flors blanqui en grapas. (Crambe maritima). ◇ *Caulet milanés:* Varietat frisada dau caulet cabús (*Sabauda*). ◇ *Caulet-pascalet:* ◇ *Caulet-paumista:* Grèlh manjadís d'uni varietat de paumoliers. Sin.: **coar de paumolier.** ◇ *Caulet-ponchut:* Varietat de caulet que si planta en octòbre. ◇ *Caulet-raba:* Caulet que s'en manja lo pen carnud. ◇ *Caulet-roge:* Varietat de caulet roge escur, que si manja sovent crud en intrada (*Rubra*). ◇ *Caulet-vèrd:* Caulet pomat de la tèsta dura, dei fuèlhas lissi, vèrd escur (*Capitata*). ◇ (fam.) *Faire lu sieus caulets gras:* Aprofèchar de la situacion.

cauletaire, airtiz n. Persona que produè de caulets.

cauletàs n.m. Caulet gròs.

cauleton n.m. Pichin caulet.

cauliera n.f. Camp plantat de caulets.

caulifòrme, a adj. Qu'a la forma dau caulet.

caulilha n.f. Lo tot dei caulets.

cauma n.f. 1. Planestèu rocós, pastura maigra e elevada. 2. Arrèt de trabalh per revendicar quauqua ren: *Aver lo drech de cauma.* ◇ *Cauma sauvatja:* Qu'es decidida à la basa, sensa minga directiva sindicala. ◇ *Cauma sorpresa:* Que degun s'asperava, decidida en plena negociacion ò denant d'una negociacion. ◇

Cauma perlada: Cessacion de trabalh temporària, que tòca successivament diferents sectors d'una empresa. ◇ *Cauma viradissa*: Que tòca un après l'autre toi lu sectors d'una empresa. ◇ *Cauma dau zèle*: Cauma que consistisse à aplicar escrupulosament li consignas de trabalh en vista de blocar l'activitat de l'empresa. ◇ *Cauma à la japonesa*: Maucontentament dei emplegats, dei estudiants, etc., que s'exprimisse per lo fach de portar un braçal pendent li oras de trabalh. ◇ *Cauma de la fam*: Fach de refudar de si noirir per atirar l'atencion sobre una revendicacion, per protestar, etc. ◇ *Cauma de l'impoast*: Fach de refudar, après concertacion, de pagar l'impoast, en signe de protestacion.

caumaire, airtz n. 1. Persona sensa trabalh. Sin.: **desocupat**. 2. Grevista.

caumar vi. Pas trabalhar, en particular per mancaça d'obratge, d'emplec. ◆ vt. Celebrar (una fèsta) per lo repaus, en travalhant pas: *Caumar lo 1^r de mai*. ◆ **si caumar** v.pr. Perdre la sieu frescor e la sieu sabor naturala en si refreiant, en parlant d'un plat.

caumàs n.m. Calor foarta e estofanta. Sin.: **calorassa**, **tofa**, **toforassa**.

caumat, ada adj. Pas travalhat: *Un jorn caumat*.

caumatge n.m. 1. Cessacion constrencha de l'activitat professionala d'una persona; situacion que resulta d'aquest arrèst: *Caumatge parcial, èstre au caumatge*. Sin.: **desocupacion**. 2. Fach economic e social, constituit per l'ensèm dei agents economics au caumatge: *Lo caumatge baisserà quora lu cans bauberan dau cuu*.

caumeta n.f. Pichina cauma (1).

caupre n.m. Aubre corrent dei forèsts, dau boasc blanc e dense, que pòu faire fins à 25 m d'autessa (Familha dei Betulaceas).

caupreneda n.f. 1. Luèc plantat de caupres. 2. Alea costejada de caupres.

cauquier, a adj. Caucinós.

cauquilha n.f. 1. Envolopa dura, calcària, que constitue l'esquelèt extèrne de la màger part dei molluscs e dei braquiopòdes. ◇ *Cauquilha Sant Jaume*: Mollusc marin bivalve, manjadís, que si pòu prropulsar en clavant li sieu valvas (lòng 10 cm). 2. Cauquilhatge. 3. *Cauquilha d'òu*: Gruèlha. 4. Envolopa linhoa d'unu fruchs. 4. (arts dec.) Ornament en forma de cauquilha de mollusc. 5. Aparelh de proteccion dau bas-ventre, obligatòri dins d'unu espòrts de combat. 6. Gip amovible per lo tractament dei afecions de la colomna vertebrala. 6. Deca tipografica (inversion, trasposicion de letras). 7. Ancian format de papier, de dimensions de 44 x 56 cm.

cauquilhatge n.m. Mollusc provedit d'una cauquilha; la cauquilha. Var.: **cauquilha**.

cauquilha n.f. Pichina pasta alimentària en forma de tube cintrat, qu'a vagament l'aspècte d'una cauquilha.

cauquilhum n.m. Lu cauquilhatges en general.

caurar vt. Caucar.

causa n.f. 1. Cen que fa qu'una caua existisse; cen que produe quauqua ren; origina, principi: *Voali saupre la causa d'aqueu fenomène*. – *Èstre (la) causa de*: èstre responsable de, causer. 2. Motiu, rason per que si fa quauqua ren: *Non sabi la causa de la sieu partença*. 3. (dr.) Tòca per la quala una persona s'engatja vèrs una

autra: *Causa d'una convencion*. 4. Afaire per la quala quauqu'un passa en justícia: *Plaidejar la causa de quauqu'un*. – *La causa es entenduda*: L'afaire es jutjat, l'afaire es reglat. ◇ *Èstre en causa*: faire l'objècte d'un debat, d'una acusacion. ◇ *Metre en causa*: Acusar. ◇ *En tot estat de causa*: Tant tot un. ◇ *En conoissença de causa*: En conoissent lu fachs. 5. Ensèm d'interès, d'idèias qu'un si prepaua de sostenir, d'aparar: *La causa dei paures*. ◇ *La boana causa, una justa causa*: Aquela qu'es considerada coma justa, legitima. ◇ *Faire causa comuna mé quauqu'un*: Unir lu sieus interès ai sieus. ◆ loc. prep. *À causa de*: En rason de; en consideracion de; per la falta de. Var.: en causa de, per l'encausa de). ◇ *Per causa de*: En rason de.

causal, a adj. Qu'anóncia un rapoart de causa à efècte. ◇ (gram.) Proposicion causala ò causala (n.f.): Proposicion que dona la rason ò lo motiu de l'accion que lo vèrbo principal exprimisse.

causalgia n.f. (med.) Dolor permanenta que dona l'impression d'una cremadura sensibla au contacte mai pichin.

causalisme n.m. (filos.) Teoria de la causalitat.

causalitat n.f. Rapoart qu'unisse la causa à l'efècte. ◇ (filos.) *Principi de causalitat*: Principi que di que tot fach a una causa e que li memi cauas, dins li memi condicions, prodúon tojorn lu memes efèctes.

causar vt. Èstre la causa de quauqua ren, provocar: *Causar de pena*.

causatiu, iva adj. (ling.) Factitiu.

causida n.f. Accion de pilhar, de causir de preferença. Sin.: tria. ◇ *Non aver la causida*: Non poder faire autrament. Var.: **chausida**.

causidament adv. En faguent la sieu causida. Var.: **chausidament**.

causir vt. (*causissi*) Pilhar, adoptar de preferença. Var.: **chausir**.

causit, ida adj. De tria. Var.: **chausit**.

cause n.m. Planesteu calcari dau Massís Central e dau Bacin d'Aquitània. Var.: **chausse**.

causset n.m. Caucet.

caussinard n.m. Moton dei Causses.

caussinòu, òla n. Abitant d'un cause.

caustic, a adj. e n.m. Qu'ataca lu teissuts organics: *La soda es un caustic*. ◆ adj. Incisiu dins la satira, l'escòrn.

caustica n.f. (opt.) Susfàcia tangenta ai rais luminós d'un faisseau eissits d'un meme ponch qu'an traversat un instrument optic defalhent.

causticitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es caustic, corrosiu. 2. (lit.) Esperit incisiu: *La causticitat d'una critica*.

cautela n.f. 1. Precaucion. Sin.: **avisada**, **resèrva**. 2. Caution, garantida.

cautelar vt. Cautonar. ◆ **si cautelar (de)** v.pr. Si metre à la sosta (*de*).

cautelós, oa adj. Que pilha de precaucions, si maufida. Var.: **cautós**.

cautelosament adv. D'una mena cautelosa. Var.: **cautosament**.

cautèri n.m. (med.) Agent físic (vergueta metallica escaufada) ò quimic emplegat per cremar un teissut en vista de destrúger de partidas malauti ò d'obtenir una accion emostatica. ◇ (fam.) *Un cautèri sus una camba de boasc*: Un remèdi inutile, un mejan que sièrve de ren.

cauterisacion (-izacion) n.f. Accion de cauterisar; lo sieu resultat.

cauterisar (-izar) vt. Cremar m'un cautèri.

cautós, oa adj. Cautelós.

cauva n.f. Caua.

cauvura n.f. Calvicia.

cava n.f. (it.) Carriera de pèiras. Sin.: **peiriera**.

cavador n.m. Terrassier. Sin.: **terralhaire, terrassier, terrejaire, cavapèira**.

cavala n.f. Femèla dau cavau. Sin.: **ega**.

cavalaria n.f. 1. Tropa à cavau. 2. Còrs d'armada qu'à l'origina èra constituit de tropas à cavau, pi de tropas motorisadi. 3. Institucion feudala, classa de guerriers nòbles que, à l'Atge-Mejan, associàvon fe religioa, coratge, lealtat, cortesia: *Òrdre de cavalaria*. – L'ideal d'aquelu cavaliers. Var.: **chivalaria**.

cavalcada n.f. Cavaucada.

cavaleirós, oa adj. Cavaleresc.

cavaleresc, a adj. Que moastra de cavalaria, evòca l'ideal dei cavaliers. Var.: **cavaleirós, cavalieresc**.

cavalerís n.m. (ist.) Gentilòme qu'acompanhava lo cavalier e portava lo sieu escut. Sin.: **escudier**.

cavalet n.m. 1. Pichin cavau. Sin.: **cavalon**. 2. Supoart per mantenir un objècte per lo trabalhar ò lo presentar (especialament un tableu). 3. Supoart dei coardas d'un instrument de música, que transmete li vibracions à la taula d'armonia. 4. (constr.) Aponteu. 5. Supoart (de boasc ò de metal) dont si mete lo boasc per lo talhar.

cavaleta n.f. 1. Pichina cavala. 2. Sautarèla.

cavaleugier n.m. En França, sordat d'una unitat de cavalaria leugiera (s. XVI-XIX).

cavalhon n.m. Benda de tèrra que l'araire non tòca entre lu pens dei vinhas.

cavalhon n.m. Melon d'una varietat cultivada dins la region de Cavalhon (Vauclusa).

cavalier, a adj. 1. Desinvòlte. 2. Adobat en foncion dei cavaus: *Alèia cavaliera*.

cavalier, a n. 1. Persona à cavau. 2. La persona mé cu si forma una cobla, dins un balèti, etc. ◆ n.m. 1. Militari que sièrve à cavau. ◇ (Atge-Mejan.) Membre de la cavalaria. *Lu cavaliers de l'Espitau, lu cavaliers dau Temple*. Var.: **chivalier**. 2. Pèça dau juèc dei escacs, que si desplaça d'una casa en linha drecha e d'una casa en diagonala ò inversament. 3. Carta dau juèc de taròc, entre la dòna e lo varlet. 4. Papier de format 46 x 62 cm). 5. Claveu en forma de U.

cavalierament adv. D'un biais cavalier.

cavalieresc, a adj. Cavaleresc.

cavalin, a adj. 1. Relatiu au cavau: *Lo melhorament de la raça cavalina*. ◇ *Maselaria cavalina*: maselaria que vende de carn de cavau. 2. Qu'evòca un cavau: *Una cara cavalina*.

cavalina n.f. Planta criptogama dei luècs umides, dau pen cau e raspós, que li sieu espòras son produchi per

d'espigas terminali d'esporges dispauats en escaumas (*Equisetum*, autessa fins à 1 m 50, Família dei equisetalas).

cavalon n.m. Pichin cavau. Var.: **cavalet**.

cavalum n.m. Lu cavau d'una mena generala.

cavament n.m. 1. Fach, accion de cavar; trauc cavat. 2. Apfondiment. Var.: **encavament**.

cavapèira n.m. Obrier que lo sieu mestier es de cavar. Sin.: **cavador**.

cavanha n.f. Panier.

cavanhada n.f. Contengut d'un panier. Var.: **cavanholada**.

cavanholada n.f. Cavanhada.

cavanholier, a n. Persona que fa de cavanhòus. Sin.: **panieraire**.

cavanhòu n.m. Panier: "*Dont v'en anatz filheta, m'au cavanhòu au braç?*" (*Lo rossinhòu que vòla*).

cavar vt. 1. Rendre cau en levant de matèria: *Cavar la tèrra*. 2. Rendre concau; enarcar. 3. Apfondir: *Deuries cavar la question*. Var.: **encavar**. ◆ **si cavar** v.pr. 1. Devenir cau, concau, s'enarcar. Var.: **s'encavar**. 2. (fam.) *Si cavar la tèsta*: Pensar foartament (per cercar la solucion à-n-un problema).

cavatina n.f. (mús.) Pèça vocala per un solista, dins una òbra lirica.

cavau n.m. (fem. *cavala, ega*) 1. Grand mamifèr domestic caracterisat per la longuessa dei sieus membres, l'existença d'un det solet à cada camba, cen que li permete de córrer mai leu (Família dei equidats). ◇ *Cavau de tira*: Cavau per traire (un araire, etc.). ◇ *Cavau de parada*: Cavau que figura en divers manifestacions oficiali ò festivi. Sin. palafre. ◇ *Cavau trotaire*: Cavau que va au trèt. ◇ *Cavau amblant*: Cavau que va à l'amble. ◇ *Cavau ongra*: Cavau crestat. ◇ *Cavau de viatge*: Cavau destinat à la tira d'embarcacions, de lèuges lo lòng dei canaus e dei aigaus. ◇ *Cavau d'ega*: Cavau reservat à la reproduccion de la raça dins li remontas. Sin.: **garanhon**. ◇ *Cavau camarguenc*: Cavau que viu en Camarga, embé lo pelatge blanc picotat de gris. ◇ *Cavau baiard*: Cavau dau pelatge brun ros, embé lo sotran dei patas e lu crins negres. ◇ *Cavau alazan*: Cavau que lo pelatge e lu crins son de color saura rogenca. ◇ *Cavau pigat*: Cavau de que lo pelatge es marcat de tacas blanqui e d'autri colors. Sin.: cavau gai. ◇ *Cavau falet*: Cavau de color bruna saura clar. ◇ *Cavau de l'Apocalipsi*: Cavau marrit. Sin.: **ronsa, bròca**. ◇ *À cavau sobre*: Que tòca doi luècs (*Una proprietat à cavau sobre doi comunas*), doi moments (*Un periòde à cavau sobre doi siècles*). ◇ *Èstre à cavau sobre lu principis*: Li si tenir estrechament. ◇ *Remèdi de cavau*: Remèdi foart. ◇ *Cavau de batalha*: Tema, argument favorit. 2. Equitacion: *Faire de cavau*. 3. Carn de cavau: *Manjar de cavau*. 4. *Cavau de boasc ò de fusta*: Juguèt d'enfant que retrai un cavau. – au pl.: Jòstria. 5. (espòrts) *Cavau de saut*: Aparelh dont lu gimnastas s'apontèlon, après una corsa d'abriva, per faire un saut. 6. *Pichins cavaus*: Juèc de societat que si juèga mé de figurina que represènton la tèsta d'un cavau. 7. (lit.) *Cavau de Tròia*: Cavau gigantesc de boasc dont s'escondèron lu Grècs per intrar dins Tròia. 8. (inform.) *Cavau de Tròia*: Programa

mauvolent que penetra dins un computador. 9. Cavau vapor. 10. *Cavau fiscal* (abrev.: CV): Unitat de mesura de cilindrada que determina per exemple li primas d'assegurança d'una veitura.

cavaucada n.f. 1. (anc.) Desfilat d'una tropa de cavaliers. 2. (fam.) Corsa agitada d'un grope de personas que fan de bosin; aqueli personas. Var.: **cavalcada**.

cavaucadar vi. (rare) Còrrer en grope en faguet de bosin.

cavaucador n.m. (anc.) Escudier encargat d'aver l'uèlh sobre lu cavaus e lu equipatges d'un captau.

cavaucadura n.f. Fach de si cavaucar.

cavaucament n.m. (constr.) 1. Assemblatge de cabrilhons per acavalat un barri. 2. (min.) Grand fustatge en dessobre d'un potz, que supoarta un dispositiu d'extraccion.

cavaucant, a (bot.) Equitant.

cavaucar vt. (*cavauqui*) 1. Èstre à cavau sobre (quauqua ren). 2. Èstre en partida sobre (quauqua ren), ocupar de partidas que si tòcon (d'unu luècs) ♦ vi. Anar à cavau. ♦ **si cavaucar** v.pr. Si di de cauas que son parcialament una sobre l'autre, d'eveniments qu'un comença que l'autre non es acabat.

cavau d'arçons n.m. Aparelh de gimnastica que repaua sobre doi pens e provedit de doi cronceus que perméton la vouteja.

cavau vapor n.m. Anciana unitat de potença, que vau 736 watts (simb. ch).

cavèrna n.f. 1. Cavitat naturala dins una zòna de ròca. Sin.: **bauma, espelonca**. ♦ *L'òme dei cavèrnas*: L'òme preïstoric. 2. (med.) Cavitat patologica dins d'uni malautias: *Cavèrna dau paumon* (dins la tuberculòsi).

cavernicòla adj. e n. Animau que supoarta l'escuritat e viu dins una bauma (sovent son bòrnis e descolorits).

cavernós, oa adj. 1. *Votz cavernoa*: Votz greva, que sembla sortir dei entralhas. 2. (med.) Que presenta de cavèrnas, que n'es lo signe clinic. ♦ *Còrs cavernós*: Teïssut erectile dei organes genitals.

cavet n.m. Motladura concava que lo sieu profieiu es pròche dau quart de ceucle.

caviar n.m. Òus d'esturion desgrunats, calibrats e salats, preparats en mièjaconsèrva. Sin.: botarga, potarga.

cavicòrne n.m. *Cavicòrnes*: Familha de romiaires dei còrnas cavi. Sin.: **bovideu**.

cavilha n.f. 1. Partida en salhida entre la camba e lo pen, formada per li malleòlas dau dei oàs de la camba. ♦ *Non arribar à la cavilha de quauqu'un, de quauqua ren*: Li èstre ben inferior. 2. Pèça de boasc per fixar un assemblatge de fustaria. ♦ *Cavilha obriera*: Gròssa cavilha que forma lo coïssinet d'un araire, d'un carri, etc. ♦ (fig.) Persona qu'a lo ròtle essencial dins un affaire, un projècte, etc. 3. Pichina pèça que permete la fixacion d'una vit dins un trauc. 4. Pichin axe que sièrve à reglar la tension d'una coarda d'instrument de música. 5. Barra que sièrve à estacar li carcassas dei bèstias, dins un maseu.

cavilhaire, airtitz adj. e n. Persona que cèrca de ronhas ai autres; qu'espeluca inutilament. Var.: cavilhós, chicotaire.

cavilhar vt. (tecn.) Fixar (li pèças d'un assemblatge) m'una cavilha. ♦ *Aver l'ànima cavilhada au còrs*: Aver la vida dura, èstre resistent. ♦ vi. Criticar à desprepaus; cercar lu peolhs dins la tèsta. Sin.: **chicotar**. ♦ vt. e vi. Fotrassejar.

cavilhatge n.m. Accion de cavilhar. vt. e vi. Fotrassejar.

cavilheta n.f. Pichina cavilha, que sièrvia à barrar una poarta.

cavilhier n.m. 1. Partida dei instruments de música dont son ficadi li cavilhas. 2. Escala que comprèn un montant central unic.

cavilhon n.m. (mar.) cavilha de boasc ò de metal que sièrve ai manòbras sus una nau.

cavista n. Persona qu'a la carga d'una cròta de vins, en cò d'un productor, dins un restaurant.

cavitari, ària adj. (med.) Relatiu à una cavèrna; que n'es lo simptòma.

cavitacion n.f. Formacion de cavitats pleni de gas ò de vapor dins un liquide en movement quora la pression en un ponch dau liquide devèn inferiora à la sieu tension de vapor.

cavitat n.f. Partida cava, vuèia, d'un objècte material ò organic: *Cavitats d'una ròca, cavitats dau coar*.: Sin.: cròs. ♦ *Cavitat articulària*: Cavitat d'una articulacion.

C.B. [si'bi] n.f. (sigla) 1. Abreviacion de l'anglès *Citizen's Band*, benda de frequença à l'entorn de 27 MHz, emplegada per li comunicacions entre particulars, especialament d'un veïcule à un autre. 2. Aparelh per l'emission e la recepcion d'aqueli comunicacions.

Cb Simbòle dau colombi.

C.C.P. n.m. (sigla) Còmpte corrent postal.

cd Simbòle de la candela.

cd/m2 Simbòle de la candela per mètre cairat.

Cd Simbòle quimic dau cadmi.

CD abrev. (angl.) Abreviacion de *compact disc*. Sin.: **disc sarrat**.

Ce Simbòle quimic dau ceri.

ceba n.f. Planta dau genre alh, que lo sieu bulbe, d'una sabor e d'una odor foarti, s'emplega totplen en coïna (Familha dei liliaceas). ♦ *Ceba marina*: Planta bulboa qu'una varietat meridionala es emplegada coma diuretic.

cebe n.m. Caisson de pèira destinat à recampar l'òli d'oliva que soarte dau destrech.

cebenc, a adj. En forma de ceba.

cebeta n.f. Pichina ceba, que si manja en particulier cruda, en salada.

cebidat n.m. *Cebidats*: Familha de primatas de la coa prenent, dei nharas plati e dei onglas plati, qu'an 36 dents e vívon en Amèrica, coma lo capucin ò la monina lanao.

cebier n.m. Estacs d'èrbas de sanha emplegats per ligar lu rèsts de ceba.

cebiera n.f. Faïssa plantada de cebas.

cebista n. Persona que fa de C.B.

ceboleta n.f. Planta que li sieu fuèlhas son emplegadi coma assasonament (èrbas fini).

cec n.m. (anat.) Cuu-de-sac format per la partida iniciala dau gròs intestin, en dessota de l'abocament dau bodeu pichon, que poarta l'apendici vermiculari.

cecal, a adj. (anat.) Dau cec.

cecidi n.m. Gala dei vegetals.

cecidial, ala adj. Relatiu au cecidi. Var.: **cecidiau**.

cecidigène, a adj. Qu'endralha l'aparicion de cecidi.

cecidogenèsi n.f. Procediment de formacion dau cecidi.

cecidomia n.f. Mosquilhon que la sieu larva entira de prejudicis greus au segau e au blat.

cecília n.f. Batracian excavator, bòrni e sensa membres, d'Amèrica dau Sud (òrdre dei apòdes).

cecitat n.f. Fach d'èstre bòrni; estat d'una persona bòrnia. ◇ *Cecitat psiquica*: Agnosia. ◇ *Cecitat verbal*: Alexia.

cecò-sigmoidostomia n.f. (med.) Abocament cirurgical au nivèu dau sigmoïde.

cecò-colestemia n.f. (med.) Abocament cirurgical tocant lo budèu mèstre. Sin.: enterò-anastomòsi.

cecostomia n.f. (med.) Creacion d'un fondament artificial.

cecotomia n.f. (med.) Dubertura cirurgicala dau cec.

cecube n.m. Vin originari dau Latium e de la Càmpania.

cedent, a adj. e n. (dr.) Que dona lo sieu drech, lo sieu ben. ◆ n. (dr.) Persona cedenta.

cedex n.m. (sigla) En França, corrier d'entrepresa à distribucion excepcionala.

cedilha n.f. Signe grafic que si plaça sota la letra c davant a, o, u, eventualament en finala (quora l'etimologia demanda un c), per aver lo son [s]: *Braç, plaça, dånçon*.

cedir vt. 1. Abandonar (quauqua ren qu'as, qu'ocupes): *Cedir la sieu plaça, cedir la paraula*. 2. Vendre: *Cedir lo sieu ben*. ◆ vt. ind. (à) e vi. 1. Plegar, renonciar, davant la volontat de quauqu'un. Sin.: consentir, abandonar. 2. Pas resistir: *Cedir à la tentacion*. ◆ vi. 1. Pas resistir, si rompre: *La coarda a cedit*. 2. Disparéisser, baissar: *La fèbre a cedit*.

cedrat n.m. Fruch dau cedratier, mai grand e de la pèu mai espessa que lo limon, que s'emplega sobretot en pastissaria ò en perfumaria.

cedratier n.m. Aubre dei regions caudi, que lo sieu fruch es lo cedrat (Família dei auranciaceas, genre citrus).

cèdre n.m. Grand aubre d'Àsia e d'Àfrica, dei brancas alargadi orizontalament en plans sobrepauats (aut. 40 m, òrdre dei conifèrs).

cedreda n.f. Luèc plantat de cèdres.

cedula n.f. (anc) En França, categoria de revenguts classificada per lo fisc (revengut fonsier, benefici agricòla, etc.) e impauble.

cedular(i), a (-ària) adj. (anc.) *Impoast cedulari*: Imposicion determinada per cedulas (avant lo 1949).

C.E.E. n.f. Sigla de *Comunautat Economica Europea*.

cee n.m. Planta vesina dau pèu, que la doaçà contèn doi granas; grana jaune palle d'aquesta planta, que si

manja sobretot en Índia e dins lo bacin mediterraneu. Sin.: **pèu ponchut**.

ceerada n.f. Pèu pelats e partejats en doi, que si mànjon en lia.

cefalalgia n.f. Tota sòrta de maus de tèsta.

cefalea n.f. (med.) Mau de tèsta.

cefalic, a adj. De la tèsta.

cefalocordat n.m. *Cefalocordats*: Embrancament d'animaus marins que lo tipe n'es l'anfiòx.

cefaloematòma n.m. Lesion de la tèsta d'un niston.

cefalòfe n.m. Pichina antilòpa d'Àfrica equatoriala.

cefalogir, a adj. Particularitat dei muscles situats à l'entorn dau crani que perméton à la tèsta de virar.

cefalomètre n.m. Instrument per mesurar li dimensions de la tèsta.

cefalopòde adj. e n. Dei cefalopòdes. ◆ n.m. pl. Classa de molluscs marins, carnivòres e denedaires, que la sieu tèsta poarta de tentacules provedits de ventosas e si propúlson en mandant d'aiga per un sifon: *La súpia, lo nautile son de cefalopòdes*.

cefalorachidian, a adj. Que pertòca l'encefale e la mesola espinala. Var.: cefaloraquiau, **cefaloraquial**, cefaloraquidian. Sin.: **cerebrospinal**.

cefaloraquial, a adj. Cefalorachidian.

cefaloraquidian, a adj. Cefalorachidian.

cefalospolina n.f. Antibiotic fongic que lu sieus derivats agisson sobre de nombroï espècias microbiani.

cefalotoracic, a adj. Relatiu au cefalotorax.

cefalotorax n.m. Region anteriora dau còrs d'unu invertibrats (crustaceus, aracnides), que comprèn la tèsta e lo torax soudats.

cefalotrib n.m. Instrument per estrissar la tèsta d'un enfant moart dins la matritz.

cefalotrix n.m. Vèrp transparent foarça lòng, parasit dei cruveluts.

cefeida n.f. (astron.) Estela variabla pulsanta de periòde cort ò mejan (d'un jorn à quauqui setmanas).

cefenomia n.f. Mosca parasita de la faringe dei romiaires cervicòrnes.

cegesimal, a adj. Dau sistema C.G.S.

cegetista adj. e n. De la Confederacion Generala dau Trabalh (C.G.T.).

ceira n.f. Cera. Var.: **cira** (gal.).

ceirar vt. Cerar. Var.: **cirar** (gal).

ceiratge n.m. Ceratge. Var.: **ciratge** (gal).

cèla n.f. Cambra de religiós. Sin.: **cambron**.

celacant n.m. *Celacants*: Genre de peis marins crossoptigirians fossiles, que li sieu nadarèlas son d'esquij dei membres dei tetrapòdes (una espècia a sobreviugut dins lo canal de Mozambic).

celada n.f. Amagador.

celada n.f. Casco en usatge dau s. XVⁿ au s. XVIIⁿ. Sin.: **esconduda**.

celadament adv. À l'insaupuda dei autres. Sin.: **d'escondons, d'amagat**.

celadon adj. inv. e n. 1. Color vèrd palle. 2. Porcelana d'orient qu'a aquela color.

celairier, a adj. e n. Econòme d'un monastèri. Sin.: **gardaclaus**.

celament n.m. Accion de celar, d'escondre.

celar vt. (lit.) Escondre, tàiser. Sin.: **amagar, estremar**.

celaria n.f. Ofici de celairier.

celastracea n.f. *Celastraceas*: Família de plantas à flors provedidi d'un aneu nectarifer, coma lo bonet de capelan (ò fusanh).

celebracion n.f. Accion de celebrar.

celebrament adv. D'un biais celèbre.

celebrant n.m. Oficiant principal d'una ceremònia.

celebrar vt. (*celèbri*) 1. Marcar (una data, un eveniment) m'una ceremònia, una fèsta. 2. Acomplir (un ofici liturgic): *Celebrar un maridatge, celebrar la messa*. 3. (lit.) faire publicament l'elògi de, vantar (quauqu'un). Sin.: **laudar**.

celèbre, a adj. Conoissut de toi, famós.

celebret n.m. inv. (relig. cat.) Pèça signada de l'autoritat eclesiastica e exigible de tot prèire que vòu celebrar la messa dins una glèia dont es pas conoissut.

celebritat n.f. 1. Granda reputacion, glòria, renom. Sin.: glòria, popularitat, renomada, reputacion. 2. Persona celèbra: *Es una celebritat locala*.

celenterat n.m. *Celenterats*: Cnidaris.

cèleri n.m. Api.

celerifèr n.m. (anc.) Veïcule mé doi ròdas religadi per una pèça de boasc, davancier de la bicicleta.

celeritat n.f. 1. (lit.) Rapiditat. Sin.: velocitat, diligéncia, rapidesa. 2. (fis.) Rapiditat de propagacion d'una onda.

celesta n.m. Instrument de percussion, provedit d'un clavier qu'acciona de marteus que vènon picar de lamas d'acier e de coire.

celèste, a adj. 1. Dau ceu: *Còrs celèste*. Var.: **celestial, celestiau**. 2. Relatiu au ceu en tant que sejoïn divin; divin: *Li potèncas celèsti*. ◇ Qu'evòca lo divin, lu dieus: *Una música celèsta*. 3. (mús.) *Votz celèsta*: Registre de l'òrgue, dei sons doç e velats.

celestial, a adj. Celèste. Var.: **celestiau**.

celestin n.m. Religiós d'un òrdre d'ermitas fondat en lo 1251 per lo futur papa Celestin V.

celiac, a adj. Relatiu au ventre, ai budeus.

celialgia n.f. Mau de ventre.

celibat n.m. Estat d'una persona non maridada.

celibatari, ària adj. e n. Que non es maridat.

célica n.f. 1. Espaci rasat circulari en cima dau crani, que marcava (avant Vatican II), l'apartenença d'un òme à la clercatura. 2. Ceremònia liturgica que marcava l'intrada d'un laïc dins la clercatura. Sin.: **tonsurà**.

célico n.m. Clergue.

celidònia n.f. Planta comuna pròche dei barris, mé de flors jauni, finda sonada *clareta, blanqueta, èrba de Santa Clara*.

celier n.m. Pèça, luèc fresc dont si méton en resèrva de vins e d'autri mèrç. Sin.: **chai**, cubier, tinalier, despena.

celioscopia n.f. (med.) Endoscopia dau ventre, d'una cavitat.

celiosquisi n.f. (med.) Ascladura congenitala d'una paret abdominala.

celiotomia n.f. (med.) Operacion que pertòca la dubertura dau ventre.

cellofana n.f. Pellicula transparenta, facha à partir d'idrat de cellulòsa e emplegada per l'emalatge.

cellula n.f. 1. Pèça, cambra dont si viu isolat, per exemple dins una preson. ◇ Compartiment d'un forgon cellulari. 2. (biol.) Element constituït fonamental de tot èstre viu. ◇ *Cellula soca*: Cellula de virus que s'emplega dins la recèrca medicala. ◇ *Cellula citotòxica*: Tipe de cellula non caracterisada ematologicament que, provenent de la mesola ossoa, colonisa lo sang. ◇ *Cellula eucariòta*: Cellula qu'a un nucleu diferenciat. ◇ *Cellula germinala*: Gameta. ◇ *Cellula indiferenciada*: Cellula sensa nucleu diferenciat. ◇ *Cellula maire*: (gen.) Cellula indiferenciada presenta dins lu embrions (cellula maire embrionària) ò dins lu adultes, que si pòu partir à l'infinít e que pòu generar per diferenciacion un ò mai d'un tipe cellulari diferenciat. ◇ *Cellula nerviosa*: Cellula dau sistema nerviós. ◇ *Cellula somatica*: Caduna dei cellulas d'un organisme que compàuon lu teissuts e lu organes. ◇ *Cellula assimetrica*: Cellula electrolitica dins la quala la resisténcia, à respiech d'un sens de corrent, es mai granda que dins l'autre sens. ◇ *Cellula electrolitica*: Cellula que d'ela de reaccions electroquimiqui nàisson per lo biais d'aplicacions electriqui ò, reciprocament, que genera d'energia electrica en seguida a de reaccions electroquimiqui. ◇ *Cellula de flotacion*: Aparelh que siève à realisar la flotacion dei miniers ò dau carbon. 3. (fig.) Element constituït d'un ensèm: *La cellula familhala*. ◇ Gropament de basa d'una organisacion politica, especialament dau partit comunista. 4. (tecn.) Tèsta de lectura d'un lector de discs audio. 5. (tecn.) *Cellula solària*: Fotopila. 6. (tecn.) *Cellula fotoelectricica*: Aparelh qu'emplega l'efècte fotoelectric. 7. (tecn.) *Cellula fotovoltàica*: Cellula electroquimica destinada à produire d'energia electrica, que si di finda *pila*. 8. (aeron.) Ensèm dei estructuras portanti d'un avion. 9. (constr.) Element constituït d'un abitat, especialament en prefabricacion.

cellulàlgia n.f. Dolor provocada per la celluliti.

cellular(i), ara (-ària) adj. 1. Format de cellulas. ◇ (biol.) *Teissut cellulari*: Teissut conjontiu fibrós sotacutaneu. ◇ *Peleganta cellulària*: Peloiara que limita cada cellula dei organismes vivents. ◇ *Soal cellulari*: Soal format en mitan periglacial. ◇ *Teissura cellulària*: Teissura dei ròcas que presenta de cavitats nombroï arredonidi embé de parets lisqui. ◇ *Teoria cellulària*: Teoria segond la quala un element microscop, la cellula, forma l'unitat vitala, l'element fonamental de la totalitat dei vidas, tant animalí coma vegetali. ◇ *Plastic, betum cellulari*: Plastic ò betum mé d'alveòles. 2. Relatiu ai cellulas. ◇ *Regime cellulari*: Quora lu presoniers son isolats. ◇ *Forgon cellulari*: Veïcule per lo transpòrt dei presoniers. 3. *Telefòne*

cellulari ò *cellulari* (n.m.): Telefòne portatiu. Sin.: **telefonet**.

cellulasa n.f. Enzima qu'es dins d'uni bacterias e dins d'unu flagelats, que li permete de digerir la cellulòsi.

celluliti n.f. Inflamacion dau teissut conjontiu (en particularier dau teissut cellulari sotacutaneu) que provòca en particularier un gonflament de la pèu, que pilha un aspècte capitonat e pigalhada.

cellulitic, a adj. e n. Relatiu à la celluliti; que sofrisse de celluliti.

celluloïde n.m. (nom depauat) Matèria plastica foarça maleabla e inflamabla, obtenguda en plastificant la nitrocellulòsi au mejan de canfre.

cellulòsa n.f. Substança macromoleculària dau grope dei glucides, de formula $(C_6H_{10}O_5)_n$, caracteristica de la membrana dei cellulas vegetali.

cellulosic, a adj. Qu'a la natura de la cellulòsa; que n'en contèn.

cellulosolisi n.f. Descomposicion idrolitica de la cellulòsa.

celòma n.m. Cavitat entremièg lu doi fuèlhs dau mesodèrma de l'embrion.

celomat n.m. Animau triboplastic provedit d'un celòma.

celomatic, a adj. Relatiu au celòma. **Var.:** celomic.

celomièlia n.f. Cavitats patologiqui de la mesòla espinala.

celotomia n.f. Entalh de l'aneu constrictor d'una ernia estranglada.

cèlsius (degrà) Degrà centigrade.

cèlta adj. e n. Celtic.

celtic, a adj. e n. Dei Cèltas. ♦ **celtic** n.m. Lengua indoeuropea que pàrlon lu Cèltas.

cembèi n.m. Flaütet mé sièis traucs, de boasc ò de matèria plastica.

cembeiar vi. (*cembèii*) Sonar lo cembèi.

cement n.m. 1. (anat.) Teissut dur que recuèrbe l'ivòri de la raïç dei dents. 2. (metall.) Matèria emplegada dins la cementacion (ex.: lo carbòni per l'acier).

cementacion n.f. (metall.) Fach d'escaufar una pèça metallica au contacte d'un cement que, difusat dins la sieu massa ò à la sieu susfàcia (*cementacion superficiala*), li permete d'aquistar de proprietats particularièri de dretat, de ductilitat, etc.

cementar vt. Sotametre à la cementacion.

cementèri n.m. Cimentèri.

cementita n.f. Carbure de fèrre (Fe_3C) que si forma dins lu aciers e li fondas blanqui.

cementós, oa adj. De la natura d'un cement.

cen pr. dem. *Cen que* (loc. conj.): La caua que. ♦ loc. interr. (lenga parlada, francisme que cau defugir) *Que: (Cen) que volètz?*

cena n.f. 1. (relig. crist.) *La Cena*: Lo darrier past de Jèsus embé lu sieus apòstols, lo jorn d'avant la passion. 2. *La santa cena*: Comunion sota li doi espècias (lo pan e lo vin), dins lo culte protestant.

cenacle n.m. 1. (relig.) Sala dont si faguèt la Cena, pi Pandecòsta. 2. (lit.) Ceucle estrech de personas animadi per d'idèias comuni: *Cenacle literari, politic*.

cenador n.m. Sala à manjar.

cencha n.f. 1. Benda de cuer, d'estòfa, etc., portada per tenir un vestiment à l'entorn de la talha ò coma ornament. Sin.: (gal.) **cintura**. ◇ *Cencha de seguretat*: Dispositiu destinat à mantenir una persona còtra lo sèti d'un veïcule. ◇ Benda de teissut que simboleja un niveau, un grade, un dan, dins d'unu espòrt de combat. 2. Part de quauqua ren, que fa lo torn, envelopa. 3. (mar.) Carcassa d'una nau au dessobre de la linha de carga. Sin.: **buch**. **Var.:** **encencha**.

cenchar v.t. Entornar au mejan d'una cencha en parlant d'un objècte ò d'una encencha quora si vira d'una vila, d'un casteu, etc. ♦ **si cenchar** v.pr. Cargar una cencha. **Var.:** **cénher**.

ceन्द्रada n.f. 1. Cendres d'un forn de caucina. 2. Cendres qu'an servit per colar bugada. 3. Cendres depauats per un volcan. **Var.:** **ceन्द्रilha**.

ceन्द्रar vt. Donar la color dau cendre à.

ceन्द्रàs n.m. Cendres d'un fogau; molon de cendres.

ceन्द्रat, ada adj. (lit.) Color de cendre: *Bèrris ceन्द्रats*.

ceन्द्रat n.m. Fromai afinat dins de cendres de boasc.

ceindre n.m. 1. Sobras solidi de la combustion d'una substança. 2. (geol.) Fini particulas de projeccions volcaniqui que s'amoónon en jaç mòbles. **Var.:** **icendre**.

♦ pl. (lit.) 1. Roinas de cen qu'es estat cremat. ◇ *Reduch en cendres*: Anientat. 2. Rèsta dei moarts. ◇ *Renàisser dei sieus cendres*: Pilhar una novèla partença. 3. (liturgia catol.) Simbòle de la penitença dins lo rite d'imposicion dei cendres (*lo dimècres dei Cendres*, premier dimècres de la quarèsma).

ceindrejar vi. Bostigar lu cendres; pilhar la color dei cendres.

ceindrier n.m. 1. Recipient destinat à recevre lu cendres de tabac. 2. Partida d'una coïniera, etc., dont càlon lu cendres.

ceन्द्रilha n.f. 1. Cendre fin. 2. Forn de caucina.

ceन्द्रilhon n.m. 1. (lit.) Filha, frema totjorn ocupada ai travalhs de maion. 2. (vièlh) Serventa paura. **Var.:** cendrolet, cendroseta, cendronilha.

ceन्द्रilhós, oa adj. Cendrés.

ceन्द्रoa n.f. Malautia greva que pertòca d'uni plantas e particularament la vinha, que si manifèsta per la presença d'una poussa grisastra sus lu organes parasitats.

ceन्द्रolet n.m. Cendrilhon.

ceन्द्रonilha n.f. Cendrilhon.

ceन्द्रós, oa adj. 1. (lit.) Qu'a l'aspècte, lo ton triste dau cendre. 2. (pedol.) *Orizont ceन्द्रós*: Qu'a la textura, la color dau cendre. **Var.:** **ceन्द्रilhós**. 3. *Bolet ceन्द्रós*: Fonge que creisse majament sota lu conifèrs, m'au capeu de 4 à 8 cm, de color grisa, me de lamellas blanc-grisàs, foarça manjadís. Sin.: grisèt (*Tricholoma terreum*).

ceन्द्रoeta n.f. Cendrilhon.

cenestesia n.f. (didact.) Impression generala que resulta dei impression intèrni.

cenestèsic, a adj. Relatiu à la cenestesia.

cenestopatia n.f. (psiquiatria) Trebolici de la cenestesia; percepcion dolorosa que lo malaut n'en reconoisce lo caractèr allucinatòri.

cengla n.f. Benda de cuer ò de teissut, larga e plata, que sièrve à sarrar, à tenir, etc. Var.: **cingla**.

cenglant, a adj. Cinglant.

cenglar vt. Fixar, estacar m'una cengla. Var.: cinglar.

cenglon n.m. Corrèia d'arnesc. ◇ (espec.) Cadun dei correjons que sièrvon per fixar à la sèla la cengla que passa sota lo ventre dau cavau.

cénher vt. 1. Metre à l'entorn de (la tèsta, una partida dau còrs). 2. èstre à l'entorn de (la tèsta, lo còrs).

cenobita n.m. Mònegue que viu en comunautat.

cenobitic, a adj. Relatiu au cenobita.

cenobitisme n.m. Estat dau cenobita.

cenocit n.m. Cellula giganta que contèn de nucleus nombrós.

cenocitic, a adj. Organisat en cenocit.

cenogameta n.m. Gameta que contèn mai d'un nucleu.

cenomanian n.m. Estatge promier dau cretaceu sobran.

cenosoïc n.m. Èra geologica que correspoande au terciari e au quaternari. ◆ **cenosoïc, a** adj. Dau cenosoïc. Var.: **cenozoïc**.

cenotafe n.m. Monument quilhat en memòri d'un moart ma que non contèn lo sieu cadavre.

cenozoïc, a adj. e n.m. Cenosoïc.

cens n.m. (ist.) Montant, quotitat d'imposicion necessària per èstre elector ò eligible, dins lo sufragi censitari. 2. (feud.) Redevença que lu tenenciers au senhor dau feu. 3. (ist. rom.) Recensament que servia especialament au recrutament de l'armada e au pagament dei imposts. 4. Soma d'argent transferida a títol recognitiu au Sant Sèti.

censal, a adj. Censual.

censal n.m. Persona qu'alestisse li pèus. Var.: **censau**. Sin.: **corratier**.

censier, a adj. e n. (feud.) Redevable ò beneficiari dau cens.

censier n.m. (feud.) Registre fonsier d'un senhor, que contèn la lista dei tenenciers e dei sieu tenenças.

censitari, ària adj. *Sufragi censitari*: Sistema que lo drech de votar es reservat ai contribuables que pàgon un montant minimal (lo *cens*).

censitari n.m. (dr.) Aqueu que pagava lo cens, dins lo sufragi censitari.

censiva n.f. (feud.) Tèrra sotamessa au cens. Sin.: **concession**.

ensor n.m. 1. (Antiqu. rom.) Magistrat encargat dau cens e de reprimir lu mancaments ai boani usanças, dins la Roma antica. 2. (admin.) membre d'una comission de censura. 3. (anc.) Foncionari responsable de la disciplina generala, dins un liceu. 4. (lit.) Persona que s'autoproclama jutge dei autres.

ensorat n.m. Foncion de censor.

ensorial, a adj. Relatiu à la censura. Var.: **ensoriau**.

censual, a adj. Relatiu au cens. Var.: **censal**.

censura n.f. 1. Contraròtle qu'un govèrn, una autoritat, practicon sobre la premsa, lu espectacles, etc.; examèn que decidisse dei autorisacions, dei interdiccions. ◇ *Comission de censura*: Grope de personas encargat d'aquelu examèns. 2. Accion de censurar, d'empachar tot ò partida d'una comunicacion quala que sigue. 3. Sancion pronunciada còtra un oficier ministerial, un parlamentari. 4. *Mocion de censura*: Mocion que l'Assemblada Nacionala pòu votar per dire lo sieu desacòrdi embé la política dau govèrn (pòu faire tombar lo govèrn): *Votar la censura*. 5. (dr. can.) Sancion penala pilhada còtra un cristian. 6. (psican.) Instança psiquica qu'empacha l'emergença d'un desidèri inconscient sota la sieu forma bruta e provòca lo sieu travestiment dins lo pantais. 7. Foncion de censor; exercici d'aquesta foncion.

censurable, a adj. Que merita la censura; que pòu èstre censurat.

censurar vt. 1. Empachar, practicar la censura còtra. 2. Votar la censura còtra: *Censurar un govèrn*. 3. (lit.) Si comportar en censor (d'una persona, dau sieu captenement). 4. (psican.) Refolar.

cent adj. num. card. 1. Dètz còups dètz. 2. Un grand nombre de: *Li a cent biais de li arribar*. ◇ *Cent còups*: Sovent: *L'ai ja dich cent còups*. – Totalament: *As cent còups rason*. ◆ ad. num. ord. inv. Centen(a): *Pàgina cent*. ◆ n.m. 1. (inv.) Nombre per exprimir la centena: *Tres còups cent*. ◇ (per exprimir un rapoart) *Per cent, dau cent*: Per una quantitat de cent: *Lo dètz per cent, lo vint dau cent*. 2. (var.) Centena.

cent n.m. Centena part de l'unitat monetària principala de divèrs país (Austràlia, Estats-Units, etc.). ■ Per l'euro, si pòu finda dire *centime*.

centaure n.m. Èstre fabulós, dau buste e de la cara d'òme e dau còrs de cavau, dins la mitologia grèga.

centaurea n.f. Composacea tubuliflòra, coma lo blavet. Sin.: **cabassuda**.

centcartas n.m. Tèrç estòmegue dei romiaires. Var.: **centpelhas**.

centen, a adj. ord. e n. 1. Que vèn après lo nonantanoven. 2. *Centena part ò centen* n.m. Produch de la divison per cent.

centena n.f. 1. Grope de cent unitats. 2. Grope d'aproximativament cent unitats. ◇ *Per centenats*: En grand nombre. Var.: **centenat, centenau**.

centenal, a adj. Que si fa ò revèn cada cent ans. Var.: **centenau**.

centenala n.f. Moastra retrospectiva d'un siècle.

centenat n.m. Centena.

centenau n.m. Centena. Var.: **centenat, cent**.

centenari, ària adj. e n. Qu'a cent ans ò mai.

centenari n.m. Centen anniversari d'un eveniment.

centenier n.m. Cap d'una tropa de cent òmes, dins li armadas romani e medievali.

centesimal, a adj. 1. Partejat en cent parts. 2. relatiu ai divisions d'una escala que comprèn cent parts parieri. Var.: **centesimau**.

centiara n.f. Centena part de l'ara (ca), qu'a per valor 1 m².

centième, a adj. num. (gal.) Centen.

centigrade, a n.m. 1. Centena part dau grade (unitat d'angle); simbòle: cgr. 2. Que correspoande à una escala de temperaturas mé cent gras. ■ Aüra s'emplega pusleu *Celsius*.

centigrama n.m. Centena partida dau grama (simbòle: cg).

centilitre n.m. Centena part dau litre (simbòle cl).

centime n.m. Centena part dau franc, de l'euro.

centimètre n.m. 1. Centena part dau mètre (simbòle: cm). 2. Riban partit en centimètres, que sièrve per mesurar: *Centimètre de sartre*.

centimetric, a adj. Relatiu au centimètre, ai mesuras que li sièrve de basa.

centomvir n.m. (Antiqu. rom.) Membre d'un tribunal civil que comprenia cent-cinc membres.

centon n.m. Pèça de vèrs ò de pròsa facha de tròç pilhats à divèrs autors.

centpelhas n.m. Centacartas.

centracantide n.m. *Centracantides*: Familha de peis ossós marins de l'Atlantic-Èst e de Mediterranea, un pauc alongats, mé d'espinas ponchudi sus li nadarèlas.

centracion n.f. (psicol.) *Lèi ò efècte de centracion*: Sobrestimacion dau stimulus sobre lo quau si poarta l'atencion, en rapoart ai autres dau camp perceptiu.

centrafrican, a adj. e n. De la República centrafricana.

centraire n.m. Dispositiu de centratge.

central, a adj. 1. Qu'es au centre, pròche dau centre: *Euròpa centrala*. ◇ *Foarça centrala*: Foarça que lo sieu supoart passa per un ponch fixe. 2. Que constitue lo centre d'un ensèms organisat. Que centralisa: *Fichier central, poder central*. ◇ *Maion, preson centrala ò centrala*, n.f.: Preson per toi lu presoniers condemnats à una pena de mai d'un an. 3. Essencial: *L'idèia centrala d'un libre, d'un discors*. Var.: **centrau**.

central n.m. 1. (tecn.) Poast central. ◇ *Central telefonic*: Luèc dont fan tèsta li linhas de la ret publica e dont d'equipaments de commutacion perméton la sieu messa en comunicacion. 2. Cort principal d'un estadi de tennis. Var.: **centrau**.

centrala n.f. 1. Usina generatritz d'energia electrica: *Centrala idroelectric, centrala nucleària*. ◇ *Centrala de betum*: Usina dont si fa lo betum. 2. Confederacion nacionala de sindicats. 3. *Centrala de cròmpas*: Organisme comercial que pilha en carga la gestion dei comandas d'unu negòcis que li son afillhats. 4. Preson centrala.

centralisacion (-izacion) n.m. Accion de centralisar; lo sieu resultat.

centralisaire (-izaire), airtz adj. Que centralisa, qu'a tendença à centralisar.

centralisar (-izar) vt. Recampar en un luèc unic; faire dependre d'un organisme, d'un poder central.

centralisat (-izat), ada adj. Qu'es organisat à l'entorn d'un centre unic: Un poder centralisat.

centralisme n.m. Sistema d'organizacion basat sobre la centralisacion dei decisions e de l'accion. ◇ *Centralisme democratic*: Sistema d'organizacion pròpri

ai partits comunistas, qu'implica à l'encòup l'eleccion dei organismes dirigèires, la democracia dins l'elaboracion d'una linha política, la sotmession de la minoritat à la majoritat dins l'aplicacion d'aquesta linha.

centralista n. Partidari dau centralisme.

centramericain, a adj. e n. D'Amèrica centrala.

centrar vt. 1. Reportar au centre, plaçar au mitan: *Centrar un títol dins una pàgina*. 2. Orientar, axar: *Centrar la càmera sus lo personatge principal, centrar una discussion sus un subjècte particulier*. 3. (tecn.) *Centrar una pèça*: La fixar en lo sieu centre, n'en determinar lo centre. 4. (espòrts) Mandar (lo balon) vèrs lo grand axe dau terren. ◆ vi. (espòrts) Faire un centre.

centrasiatic, a adj. Que pertòca l'Àsia centrala.

centrat, ada adj. Qu'a un centre. ◇ (opt.) *Sistema centrat*: Ensèms de lentilhas ò de miraus que lu sieus centres de corbadura son alinhats sobre una drecha soleta, dicha *axe optic*. ◇ (mat.) *Variabla centrada*: Que la sieu mejana aritmetica es nulla: *À cada variabla si pòu associar una variabla centrada diminuida de la sieu valor aritmetica*.

centratge n.m. 1. Accion de centrar (quauqua ren, un objècte). 2. (tecn.) Determinacion dau centre (geometric, de gravitat, etc.). 3. Accion de dispauar lu axes d'uni pèças mecaniqui en foncion d'una meme linha drecha. ◇ Dispositiu que permete aquela operacion.

centre n.m. 1. (mat.) Centre de simetria d'una figura. ◇ *Centre de simetria* (dins una figura plana ò dins un solide): Ponch que cada drecha que passa per eu rescoantra de som, d'angles ò de façes que si correspoàndon. ◇ *Centre de cristallisacion*: Ponch geometric qu'à l'entorn d'eu si recàmpon particulas materiali à formar un cristal. 2. Ponch, zòna considerada, d'un biais pauc ò pron convencional ò aproximatiu, coma lo ponch median ò mai intèrne de quauqua ren (finda fig.): *Lo centre de la tèrra, lo centre d'una plaça*. ◇ *Centre optic*: Ponch d'una lentilha que lu rais que lo travèron soàron paralelament à la direccion d'incidència. ◇ *Èstre au centre dei desidèris, de l'atencion*, etc. de quauqu'un: N'en constituir l'objècte principal. ◇ (ext.) Zòna intèrna d'una ciutat, dont son concentrats lu edificis istorics e administratius e de nombroï activitats culturals e comercials: *Lo centre de Niça, li carrieras dau centre*. Contr.: **periferia, banlega**. ◇ *Centre istoric*: Nucleu de ciutat ò de vilatge format avant l'atge industrial, sovent ancianament circonscrich per de barris, dont si poàdon reconóisser li valors tradicionals. 3. (anat.) Còrs vertebral. 4. Pòle qu'atira ò ponch à partir dau quau nàisson d'activitats, d'iniciativas, etc. (finda fig.): *Centre d'atraccion, d'influença*. ◇ *Centre sismic*: Ponch d'origina d'un terratremaal. Sin.: **ipocentre**. ◇ *Centres de poder*: Estructures politiqui, institucionali, economiqui, etc., que poàdon influir sobre li decisions relatiu à la vida publica ò à una activitat donada. 5. Nucleu urbanistic autonòm: *Un gròs centre abitad*. Sin.: **ciutat, vilatge, país**. ◇ Complèxe de construccions destinat à d'activitats donadi: *Centre industrial, comercial*. ◇ *Centre social*: Complèxe d'estructuras organisadi e dirigidi d'eperele ò per d'istitucions, dont si debànon d'activitats culturals,

recreativi. 6. Institucion, organe de direccion que d'eu depèndon d'organismes periferics. ◇ (ext.) Institucion qu'organisa e promòu una activitat determinada: Centre didactic, centre de recampament dei refugiats, centre per l'estudi dau càncer, centre de formacion dei militaris. 7. Complèxe organisa d'òmes e de mejans, per la produccion e la distribucion dei bens e dei servicis: *Centre de transmission, electronic, meteorologic*. ◇ *Centre de produccion*: Complèxe d'estudis, salas de sincronisacion, etc., utilizat per la produccion dei programas televisius e radiofonics. 8. Au balon e dins d'autres juècs d'equipas, jugaire ò grope de jugaires que si tròvon en posicion centrala. 9. Au balon, accion de mandar lo balon vèrs l'axe central: *Un centre vengut de la drecha*. 10. Au basket, pivòt.

centredèstra n.m. Tendença politica de drecha moderada. Var.: **centredrecha**.

centredrecha n.m. Centredèstra.

centreseneca n.m. Tendença politica de seneca moderada.

centreuropenc, a adj. Centreuropèu.

centreuropèu, ea adj. Relatiu à Euròpa centrala.

Var.: **centreuropenc, a**.

centre-vila n.f. Quartier central d'una vila, dont si tròvon sovent de comèrcis.

centrifugacion n.f. Separacion dei constituents per la foarça centrifuga.

centrifugaire n.m. 1. Aparelh que fa la centrifugacion. 2. Aparelh electric per produrre lo suc dei fruchs e dei liumes. 3. Instrument de laboratòri que per lo biais de la foarça centrifuga, entira lo desseparament dei particulas solidi (cellulas, ematias, bacterias) tengudi en suspension dins un liquide. 4. Màquina destinada à sotametre un pacient ai efèctes de l'abrivada, per fin biofisiologiqui.

centrifugar vt. Sotametre à l'accion de la foarça centrifuga; passar au centrifugaire.

centrifuge, ga adj. Que tende à alunhar dau centre: *Foarça centrifuga*. Contr.: **centripèt**. ■ Dins lo movement circulari unifòrme, forma fictiva representant la reaccion d'un mobile sus lo supòrt, dirigida segond lo rai, à l'opauat dau centre e egala à $\frac{mv^2}{r}$, dont m = massa mobila e v = aviadessa; r = rai. ◇ *Pompa centrifuga*: Pompa rotativa que lo sieu principi es fondat sobre l'accion de la foarça centrifuga.

centriòu n.m. Organule situat au mitan de la centrosfèra dau centre cellulari e que, estructuralament e foncionalament, n'en constitue la part mai importanta.

centripèt, a adj. Que tende à raprochar dau centre. Contr.: **centrifuge**. Dins lo movement unifòrme, abrivada dirigida de cap au centre e egala à $\frac{v^2}{r}$, dont v = aviadessa e r = rai; à-n-aquela abrivada corespònde una foarça centripèta egala à $\frac{mv^2}{r}$, m estent la massa dau ponch materiau sotamés à-n-aquela foarça.

centrisme n.m. Comportament, concepcion politica fondada sobre lo refús dei extremas.

centrista adj. e n. Dau centre, en política.

centrofilidat n.m. *Centrofilidats*: Òrdre de peis dei percifòrmes.

centrofòr n.m. Varietat de làmia que li sieu alas dorsali son provedidi d'un ponhent, e que la sieu peu es emplegada en religadura, en marroquinaria, etc.

centrolecit n.m. (embriol.) Tipe d'òu dont lo plasma germinatiu forma lo nucleu central envelopat de protoplasma nutritiu.

centrolecitic, a adj. Relatiu au centrolecit.

centrolòfe n.m. Peis de mar de la familha dei centrofilidats, òrdre dei percifòrmes.

centromèr n.m. (biol.) Constriction presenta dins cada cromosòma e que participa à la formacion dau fus pendent la mitòsi.

centroplasma n.m. Region centrala dau citoplasma dei esquizoficias, qu'es desprovesida de lamas fotosintetisairitz.

centropneïna n.f. Ormona estimulairitz de l'alenada.

centrosfèra n.f. 1. Massa citoplasmatica dau centre cellulari qu'enclau lo centriòu e de dont parte l'astèr en començant la mitòsi. 2. (geol.) Nucleu de la Tèrra.

centrosòma n.m. (biol.) Granulacion situada pròche dau nucleu dei cellulas vivi, qu'intervèn dins la mitòsi e dins lo bategar dei cilhs e dei flageus.

cent-soïsse n.m. (pl. *cent-soïsses*) (ist.) Soldat soïsse qu'apartenia à la companhia dei cent-soïsses afectada à la garda dei rèis de França (1481-1792).

centuplar vt. 1. Multiplicar per cent. 2. Aumentar considerablament. ◆ vi. 1. Èstre multiplicat per cent. 2. Aumentar totplen.

centuple, a adj. e n.m. Que vau cent còup una quantitat donada. ◇ *Au centuple*: Cent còups mai. - (fig.) En una quantitat totplen màger.

centura n.f. Cenchà.

centurar vt. (silv.) Realisar lo centuratge (dei aubres). Var.: **cinturar**.

centuratge n.m. (silv.) Marcatge dei aubres per abatre. Var.: **cinturatge**.

centuria n.f. (Antiqu. rom.) Unitat politica, administrativa e militària formada de cent ciutadans.

centurion n.m. Oficier que comandava una legion, dins l'armada romana.

cenur(e) n.m. Tènia parasite dau budeu pichin dau can (la sieu larva viu dins l'encefale dau moton). Sin.: **vèrme dau can**.

cep n.m. 1. Soca de vinha. Var.: **cepa**. 2. (mar.) Barra transversala de l'ànchora que sièrve per assegurar la presa verticala dei patas de l'ànchora sus lo fond. "*Item doas seps d'ancora nou*" (1462). Var.: **sep**. Sin.: **joal**.

cepa n.f. Cep.

cepada n.f. (silv.) Mata de pens ò de regrèlhs de boasc que soàrton d'un meme fust.

cepatge n.m. (fr.) Socatge.

cepon n.m. 1. Fust de boasc gròs e cort dont si fende lo boasc d'escaufatge, si talha la carn. ◇ Dança tradicionala dau País Niçard. 2. Pèça de boasc d'un defici, que sostèn lu esportins. 3. (fig.) Sostèn: *Lo cepon de la familha*, «*lo paisan, onte que siègue, es lo cepon de la nacion*» (F. MISTRAL).

cera n.f. 1. *Cera d'abelha*: Substança grassa e fusibla, de color jauna, secretada per li glandas cerieri dei abelhas obrieri. 2. Substança vegetala analòga. 3. Preparacion à basa de cera d'abelha ò de cera vegetala e de solvents, emplegada per entretenir lo boasc. 4. *Cera per sagelar*: Composicion de goma laca ò de resina e d'essença, emplegada per sagelar li letras, li botelhas. ◇ *Cera d'Espanha*: Cera per sagelar. Var.: **ceira**, **cira** (gal.).

cera n.f. Draina. Var.: **cesera**.

ceralumin n.m. Aligatge leugier compausat d'alumini, d'aram, de niquèl, de fèrre, de silici, de magnèsi e de cèri.

cerambicide n.m. Cerambicideu.

cerambicideu n.m. *Cerambicideus*: Família d'insèctes qu'enclau lo capricòrne m'ai sieu larvas xilofagui. Var.: cerambicides.

cerambix n.m. Nom scientific dau capricòrne.

ceramic, a adj. Que pertòca la fabricacion dei vas e autri pèças de tèrra cuècha (finda la faiença e la porcelana). ◇ *Materiau ceramic* ò *ceramica* n.f.: Materiau manufacturat qu'es ni un metal ni un produch organic.

ceramica n.f. 1. Art de fabricar de vas e autres objèctes de tèrra cuècha, de faiença, de porcelana. 2. Objècte de tèrra cuècha. 3. Materiau ceramic.

ceramista n. Persona que fabrica ò decòra de ceramica. Sin.: **faiencier**.

ceramografia n.f. Estudi de l'istòria e dei tecnicas de la ceramica.

ceramografic, a adj. Relatiu à la ceramografia.

ceramològue, òga n.m. Especialista de l'estudi de la ceramica.

cerar vt. Endurre de cera. Var.: **ceirar**, **cirar** (gal.). Sin.: **encausticar**.

cerasta n.m. Sèrp verinoa d'Àfrica e d'Àsia, qu'a doi ponchas en dessobre dei uèlhs (long.: 75 cm).

cerat n.m. Onguent à basa de cera e d'òli.

ceratge n.m. 1. Accion de cerar. 2. Produch destinat à entretenir lo cuer dei soliers. Var.: **ceiratge**, **ciratge** (gal.).

ceratiàs n.m. Peis abissal globulós provedit d'una còrna lònca e lumenosa, que viu en parasite de la femèla.

ceratina n.f. Escleroproteïna impermeable à l'aiga, rica en sofre, substança fundamentala dei pels, dei onglas, dei còrnas, dei plumas.

ceratinisacion (-izacion) n.f. (fisiol.) Transformacion dei cellulas dei jaças profundas de l'epidèrma en cellulas de la jaça cornada superficiala riqui en ceratina.

ceratinisat (-izat), ada adj. Cargat en ceratina.

ceratiti n.f. Inflamacion de la cornea.

ceratoplastia n.f. Empeut de la cornea.

ceratòsi n.f. Afeccion de la pèu que forma un expandiment de la jaça cornada.

ceratotomia n.f. Incision de la cornea.

ceraunia n.f. Autís preïstoric finda sonat *pèira de tron*.

cerbèr n.m. (lit.) Portier, garda sevère.

cèrc n.m. Vent de ponent ò de sud-oèst, en bas-Lengadòc.

cèrca n.f. Accion de cercar. ◇ (loc.) *En cèrca de*: À la recèrca de.

cèrcabelugas n. Cèrcagarrolha.

cèrcadinnar n. Persona que li agrada de si faire noirir per lu autres. Sin.: escuraplats, escurajatas, escura-escudèlas.

cèrcafèsta n. Aqueu que li agrada sovent de festejar. Sin.: festejaire, nocejaire, fotegús, mauvivent.

cèrcafortuna n. Aventurier.

cèrcaire, airtiz adj. e n. 1. Que cèrca: *Cèrcaire d'aur*, *tèsta cercairitz d'un engenh*. 2. Persona que fa de recèrca scientifica.

cèrcaire n.m. (astron.) Pichina luneta de la focala corta e dau grand camp montada sus un telescòpi per la dirigir mai facilament sobre un astre ò una region dau ceu que si vòu observar.

cèrcagarrolha n. Botafuèc (2). Sin.: **cèrcaronha**, **cèrcanièras**, **chacotaire**, **garrolhon**, **cèrcabelugas**.

cèrcanièras n. inv. Cèrcagarrolha.

cèrcapersonas n.m. inv. Bip. (pichin aparelh per lu vièlhs, lu mètges, etc.)

cèrcaronha n. Botafuèc (2). **cèrcagarrolha**, **chacotaire**, **garrolhon**.

cercar vt. (*cèrqui*) 1. Temptar de trovar, de retrovar, de descurbir: *Cercar quauqua ren*, *cercar un remèdi*, *cercar una solucion*, *cercar quauqu'un*. 2. Temptar de si procurar, temptar d'aver. ◇ *Cercar de*: Temptar de, faire d'esfoarç per. 3. S'expauar volontariament ò per imprudença à: *Cercar de nièras*, *cercar garrolha*. ◇ *Cercar quauqu'un*: Lo provocar. 4. *Anar*, *venir cercar* (quauqu'un, quauqua ren): Anar, venir per repartir mé (quauqu'un ò quauqua ren). Sin.: **anar (venir) quèrre**. ■ Per èstre precís, e mai se la lenga parlada fa sovent la confusion, si va (si vèn) *cercar quauqua ren* (quauqu'un) quora non si saup dont sigue, si va (si vèn) *quèrre quauqua ren* (quauqu'un) quora si saup dont es. 5. *Anar cercar*: Valer, rejónher (un a soma, una chifra): *Anerà cercar dins lu cinquanta euros*. 6. (expre.) *Vai cercar!*: Coma faire per saupre la veritat, coma aquò s'es passat? Sin.: **vai t'en saupre!**

cercopitèc n.m. Monina de la coa lònca, que n'i a manti espècias en Àfrica.

cerdan, a adj. e n. De Cerdanha.

cereala n.f. (espec. au pl.) Denominacion dei divers plantas erbaceas dei graminaceas (coma lo blat, lo ris, lo gran turc, etc.) e dau sarasin, que fornisson de grans emplegats, espec. sota forma de farina, dins l'alimentacion umana e animala. ◆ (per ext.) Lu grans qu'aqueli plantas produon: Produccion, comèrci de cerealas. ◆ adj. De la Família dei cerealas: *Plantas cereali*.

cerealicultura n.f. Cultura dei cerealas.

cerealier, a adj. Relatiu ai cerealas.

cerealier n.m. 1. Productor de cerealas. 2. Nau especialisada dins lo transpòrt dei cerealas.

cerealicòla adj. e n.m. Que pertòca la cultura dei cerealas..

cerealicultor, tritz n. Persona que cultiva de cereales. Var.: **cerealier** (1).

cerealista n. Especialista dei cereales.

cerealòsa n.f. Glucòsa provedit per l'amidon dei cereales.

cerebelliti n.f. Inflamacion dau cervelet.

cerebellós, oa adj. Relatiu au cervelet.

cerebral, a adj. 1. Que pertòca lo cerveu. 2. Que pertòca l'esperit, la pensada. Var.: **cerebrau**. Sin.: **cervelós**.

cerebral, a n. Persona que la sieu activitat essenciala es aquela de la pensada.

cerebralitat n.f. 1. Activitat dau cerveu, considerat coma sèti dei facultats intellectuàli. 2. Intellectualitat.

cerebrifòrme adj. Que sembla la forma d'un cerveu.

cerebriti n.f. Autre nom de l'encefaliti.

cerebroscleròsi n.f. Estat patologic dau cerveu determinat per l'arterioscleròsi dei artèrias cerebrali.

cerebrospinal, a adj. Que pertòca l'encefale e la mesola espiniera. Sin.: **cefalorachidian**.

cerebrotonia n.f. Composanta psiquica de la personalitat caracterisada majament per la retenguda dau comportament, una reactivitat fisiologica sobriera, la sociofòbia, etc...

cerebrotonic, a adj. Que caracteristisa dei personas ipersensibli, ansiò, introvertidi.

ceira adj. m. Si di d'una varietat d'olivier que la sieu frucha redona e rossastra a la forma e la color d'una cerièia.

ceremònia n.f. 1. Forma exteriora e reguliera d'un culte, d'un eveniment de la vida sociala: *Li ceremònias dau 11 de novembre*. 2. Marca de civilitat; excès de cortesia: Faire de ceremònias. ◇ *Sensa ceremònia*: En tota simplicitat. Var. **cerimònia**.

ceremonial, a adj. De la ceremònia; qu'a lo caractèr d'una ceremònia. Var. **cerimonial, cerimoniau**.

ceremonial n.m. 1. Ensèm dei règlas d'una ceremònia civila, militària ò religioa. 2. Libre que contèn li règlas liturgiqui dei ceremònias dau culte. Var.: **cerimonial, cerimoniau, cerimoniau**.

ceremoniós, oa adj. Que fa tròup de ceremònias; que moastra una cortesia excessiva. Var. **cerimoniós**.

ceremoniosament adv. D'un biais ceremoniós. Var.: **cerimoniosament**.

cerfuèlh n.m. Planta aromatica cultivada coma condiment (failha dei ombellifèras).

cèri n.m. Metal dur, lusent, extrach de la cerita, e que, combinat au fèrre (ferrocèri), ientra dins la composicion dei pèiras de briquet (lo sulfat ceric es emplegat en fotografia); element (Ce) de n° atomic 58 e de massa atomica 140,12.

ceric, a adj. Que contèn de cèri.

cerièia n.f. Fruch manjadís dau cerier. ◆ adj. inv. Røge viu, color de cerièia.

cerier n.m. Aubre de la Familha dei rosaceas, dau genre *cerasus*, cultivat per lu sieus fruchs, li cerièias (li a doi espècias: lo *merisier* ò *cerier doç* ò *cerier sauvage*, que dona li varietats de grafions, l'*agriotier*, qu'a donat li varietats de cerièias acidi).

cerier, a adj. *Glandas cerieri*: Glandas de l'abelha, que produon la cera.

ceriereda n.f. Luèc plantat de ceriers.

cerifèr, a adj. Que produet de cera.

cerificacion n.f. Impermeabilisacion naturala dei fuèlhas d'uni plantas per una ceira.

cerificador n.m. Aparelh per reculhir la ceira pura dei brescas sota l'accion dau soleu.

cerimònia n.f. Ceremònia.

cerimonial, a adj. Ceremonial.

cerimoniós, oa adj. Ceremoniós.

cerimoniosament adv. Ceremoniosament.

cerisòla n.f. Autre nom de l'aseròla.

cerisolier n.m. Autre nom de l'aserolier.

cerita n.f. (miner.) Silicat idratat natural de cèri.

cèrnia n.f. Anfonson. Sin.: **lèrnia**.

cerós, oa adj. De la natura, de la color de la cera.

cèrt, a adj. 1. Considerat coma segur; que non manquera d'arribar. 2. Que non a de dubis. 3. (mat.) *Eveniment cèrt*: Que la sieu probabilitat es egala à un. 4. (dr.) Còrs cèrt: Caua ben determinada, per oposicion à una cauva fongibla. 5. (dr.) *Data cèrta*: Jorn à comptar dau quau l'existença d'un acte sota sageu privat non pòu plus èstre contestada. Var.: **certan**. Sin.: segur, vertadier, afortit, acertat. ◆ adj. ind. Un: *Cèrt autor*.

certament adv. D'un biais cèrt. Sin.: **segurament**, vertadierament.

certan, a adj. Cèrt.

certanament adv. Certament.

certanetat n.f. Certesa.

cèrtas adv. Segur, segurament.

certesa n.f. Certituda. Var.: **certanetat, certitud, afortida**.

certificacion n.f. (dr.) Assegurança donada per escrich. ◇ *Certificacion d'un chèc*: Garantida donada per lo banquier que la provision dau còmpte sufisse per n'assegurar lo pagament. Var.: **certificament**, acertament, afortiment.

certificament n.m. Certificacion.

certificar vt. Donar per cèrt, assegurar coma vèr ò coma valable: *Certificar un chèc, una nòva*. Sin.: acertar, acertanar, testificar, averar, afortir. ◇ (dr.) *Còpia certificada confòrma*: Còpia qu'una autoritat competenta assegura coma confoma au document original.

certificat n.m. Escrich oficial ò diplòma signat d'una personalitat competenta, qu'atèsta un fach: *Certificat de nacionalitat, d'assegurança*, etc. ◇ *Certificat d'aptituda professionala* (C.A.P.): Diplòma donat en França à la fin dei estudis de l'ensenhament tecnic cort. ◇ *Certificat d'Aptituda au Professorat de l'Ensenhament Segondari* (C.A.P.E.S.): Concors de recrutament dei professors dau segondari. ◇ *Certificat d'Aptituda au Professorat de l'Ensenhament Tecnic* (C.A.P.E.T.): Concors de recrutament dei professors de l'ensenhament tecnic. ◇ *Certificat d'Estudis Primaris* (C.E.P.): Diplòma de fin d'estudis primaris, suprimit en lo 1989. ◇ *Certificat d'urbanisme*: Document qu'indica dins quali condicions un terren si pòu bastir. ◇ *Certificat de depaus*: Títol à cort tèrme liurament negociable emés per lu establiments

de crèdit e que permete ai soscriptors de faire de plaçaments de tresauraria au taus dau mercat monetari. ◇ *Certificat d'investiment*: Títol dau meme tipe qu'una accion ma que non autreja de drech au portaire.

certificat, ada n. e adj. En França, professor titulari dau C.A.P.E.S. ò dau C.A.P.E.T.

certificator adj. m. e n.m. (dr.) Que garantisce en sota-òrdre la solvabilitat d'una promiera caucion.

certitud(a) n.f. Caractèr de cen qu'es segur. ◇ Cen qu'es segur: *Non es una ipotèsi, es una certituda*. 2. Conviccion, assegurança plena e entiera que si pòu aver de la veritat de quauqua ren. Var.: **certesa**.

ceruleu, ea adj. Cerulenc.

cerulenc, a adj. (lit.) D'una tencha blavastra. Var.: **ceruleu**. Sin.: azurenc.

cerumen n.m. Substança grassa, jaune-brun, que si forma dins lo conduch auditiu extèrne per li glandas sebaceas que lo tapisson.

ceruminós, oa adj. Que forma lo cerumen.

cerusa n.f. Carbonat basic de plomb, finda sonat *blanc de cerusa* ò *blanc d'argent*, que s'emplegava per la pintura. Sin.: blanquet. ■ La cerusa es un poison, que non si pòu plus emplegar despèi lo 1915.

cèrva n.f. Cervesa.

cervason n.f. Epòca quora lo cèrvi es gras e boan per èstre caçat.

cervèla n.f. 1. Substança que constitue lo cerveu. ◇ (fam.) *Cremar la cervèla à quauqu'un*: Li tirar una bala dins la tèsta. 2. (fig.) Aquela substança, considerada coma lo sèti dei facultats intellectuali. ◇ *Sensa cervèla*: Estordit. 3. Cerveu d'unu animaús, destinat à l'alimentacion: *Cervèla d'anheu*.

cervelaria n.f. Sòrta de calòta metallica que cuèrbe lo crani. Var.: **servelaria**. 1404: «... que tot albarestie sie tengut d'anar armat an iia albarestas, basinet, servelièra...»

cervelat n.m. Saussisson cuèch, que n'i a diferenti varietats regionalis. Sin.: misson.

cervelet n.m. Partida posteriora e inferiora de l'encefale, situada en darrièr dau tronc cerebral: Lo cervellet intervèn dins lo contraròtle dei contraccions musculari.

cervelós, oa adj. Cerebral.

cervesa n.f. Bevenda facha à partir de la fermentacion de cerealas, que si bevia ja dins l'Antiquitat. Sin.: **bièrra**.

cerveu n.m. 1. Partida anteriora de l'encefale dei vertebrats, formada dei emisfèris cerebrals e dei estructuras que li unisson. Sin.: **clòsca** (fam.). 2. (per ext.) L'encefale, totalitat de la massa nerviosa contenguda dins lo crani. 3. Sèti dei facultats mentali. 4. (per anal.) Centre de direccion, d'organizacion; persona qu'a mes au ponch, qu'a alestit un còup, un affaire. 5. (absol.) Persona totplen inteligenta.

cèrvi n.m. Romiaire de la Família dei cervides, dei forèsts d'Euròpa e d'Amèrica; pòu faire fins à 1,50 m de aut e viu en tropeu. L'espècia d'Euròpa pea en mejana 150 kg e si çaça. ◆ *Cèrvi picotat de l'Índia*: Axis.

cèrvia n.f. Femèla dau cèrvi.

cerviat n.m. Cèrvi jove.

cervical, a adj. 1. Relatiu au coal: *Vertèbra cervicala*. 2. Relatiu au coal de l'uterus. Var.: **cervicau**.

cervicalgia n.f. Dolor qu'a son sèti au niveu dau coal, darrièr la tèsta.

cervicatròsi n.f. Artròsi dei vertèbras cervicali.

cerviciti n.f. Inflamacion dau coal de l'uterus.

cervidat n.m. Cervide.

cervide n.m. *Cervides*: Família de romiars que comprèn lo cèrvi, la cabra cèrvia, l'elan, lo rène e poàrton de banas pleni, ramificadi, caduqui, finda sonadi *boascs*. Var.: **cervidat**.

cervier n.m. Lop cervier. Sin.: **linx**.

cervilhon n.m. Pichin cèrvi. Var.: **cervion**.

cervion n.m. Cervilhon.

cèrvivoltant n.m. Carcassa leugiera sobre la quala s'atesa un papier ò una estòfa e que si fa volar dins lo vent au bot d'una lònga cordeleta. Sin.: **sèrp volanta**.

cesalpiniacea n.f. *Cesalpiniaceas*: Família d'aubres (carobier), de plantas resonoï tropicali, coma lo copaier.

cesar n.m. 1. Títol donat ai successors de Juli Cesar pi, après Adrian, à l'èrtier dau tròne. 2. Emperaire germanic. 3. Emperaire, sobeiran autocrata.

cesar n.m. Recompensa cinematografica donada cada an en França, qu'es una òbra de l'esculptor Cesar.

cesarenc, a adj. Cesarian.

cesarian, a adj. 1. Relatiu ai cesars. 2. Relatiu ai regimes de dictatura militària. Var.: cesarenc.

cesariana n.f. Operacion cirurgicala que fa sortir lo prenhon per incision de la paret abdominala e de l'uterus, quora l'enfant non pòu nàisser per li vias naturalis.

cesarisar (-izar) vt. (med.) Practicar una cesariana sus.

cesarisme n.m. Dictatura que s'apontèla ò pretende de s'apontelar sobre lo pòble.

cesera n.f. Draina. Var.: **cera**.

cesi n.m. Metal alcalin moal, jaune palle; element (Cs) de n° atomic 55 e de massa atomica 132,90.

cessa n.f. (rare) Arrèt, pausa, dins l'expression *non aver de cessa que* (+ subjontiu): Non s'arrestar denant que.

cessacion n.f. Accion, fach de cessar, de s'arrestar; arrèt, suspension: *Cessacion de travalh*. Var.: **cessament**.

◇ *Cessacion de pagaments*: Estament d'un negociant, d'una societat que pòu plus tenir lu sieus engatjaments, per mancaça d'actiu disponible, que mena au depaus de bilanç.

cessar vt. Metre fin à, interrompre: *Cessar lo travalh, cessar de parlar*. Sin.: **arrestar, decessar, laisser, aplantar, s'apantant**. ◆ vi. Pilhar fin: *La pluvièra a cessat*. Sin.: **s'arrestar, finir, s'apantant**.

cessibilitat n.f. (dr.) Caractèr de cen que pòu èstre cedit.

cessible, a adj. (dr.) Que pòu ò que deu èstre cedit.

cession n.f. (dr.) Transmission à un autre de la caua ò dau drech que n'en siés propietari ò titulari.

cessionari, ària n. (dr.) Beneficiari d'una cession.

cèst n.m. Gantelet garnit de plomb que lu atletas emplegàvon dins lu combats de pugilat.

cestin

cestòde n.m. *Cestòdes*: Òrdre de vèrps parasites (cf. botriocéfale).

ceston n.m. Panatiera pichona.

cesura n.f. (versif.) Paua dins un vèrs après una sillaba accentuada.

cetaceu n.m. *Cetaceus*: Òrdre de mamifèrs marins adaptats à la vida aquàtica per lo sieu còrs pisciformat e lu sieus braç transformats en alas, coma la balena, lo cachalòt, lo daufin.

cetan n.m. Idrocarbure saturat C₁₆H₃₄. ◇ *Indici de cetan*: Grandessa que caracteriza l'aptituda à l'alumatge d'un carburant per motor Diesel.

cetoacide n.m. Acide carboxilic de foncion cetona.

cetoalcòl n.m. Compausat quimic qu'enclau a l'encòup la foncion alcòl e la foncion cetona.

cetoestèr n.m. Estèr d'un cetoacide.

cetogène, a adj. Que provòca la formacion de cetonas (espec. d'acetona) dins l'organisme: *Un aliment cetogène*.

cetogenès n.f. Produccion de cetonas.

cetogenic, a adj. Qu'es endralhat per de formacions de cetonas.

cetona n.f. Describat carbonilat segondari de formula generala R-CO-R' (dont R e R' son doi radicals ipercarbonats).

cetonemia n.f. Presença de còrs cetonic dins lo sang; taus d'aquelu còrs dins lo sang.

cetònia n.f. Insècte vèrd daurat, de l'òrdre dei coleoptèrs, que si noïrísse de flors, en particular de ròsas (long. 2 cm). Sin.: **tavan vèrd**.

cetonic, a adj. Relatiu ai cetonas, que a la foncion cetona.

cetonuria n.f. (med.) Taus de cetonas dins li urinas.

cetòsa n.m. Òsa de la foncion detona.

cetòsi n.f. (med.) Aumentacion dau taus de còrs cetonic dins lo sang.

C.E.U. Sigla de *Centre Espitalò-Universitari*.

ceu n.m. 1. (astron.) Espaci infinit dins lo quau víron lu astres, representat idealament au mejan d'una esfèra: *L'immensité dau ceu*. ◇ (Per restriccion) Espaci à l'entorn d'un astre quau que sigue: *Lo ceu lunari*. ◇ (metafòra) *Lo ceu poetic*: Lo monde dei poetas. ◇ (metonimia) Lo tot dei constellacions e dei astres visibles à-n-un moment ò pendent una sason: *Una estela que si pòu vèire au ceu d'estieu*. 2. (astrol.) Disposicion dei astres dau ponch de vista de la sieu influença sobre la destinada umana: *Carta, zòne dau ceu*. 3. (astron. anc. e mediev.) Caduna dei esfèras de matèria transparenta, concentriquè a la Tèrra, e sus li quali si pensàvon fixats lu divèrs astres: *Lo ceu de Mars*. 3. Dins la lenga correnta, opauat à *tèrra* ò à *mar* en tant qu'elements fisics. ◇ Part de l'espaci visible d'un ponch quau que sigue de la Tèrra e que forma una mena de vòuta circonscricha per l'orizont: *La vòuta dau ceu*. ◇ *Entre ceu e tèrra*: En l'ària. ◇ *Sota lo ceu*: Aquí-bas, sus tèrra. ◇ *Auçar lu braç, li mans, lu uèlhs au ceu*: Gèst que marca l'estonament, la bila. 4. (fig.) *Tocar lo ceu*: S'avesinar au

sublime. ◇ *Portar (quauqu'un) au ceu*: Totplen l'admirar, lo curbir d'elògis. ◇ *Bolegar ceu e tèrra*: Faire toi lu esfoarç possibles per lo succès d'una empresa. ◇ *Tombar dau ceu*: Arribar à talh, quora degun lo s'asperava plus (sobretot en parlant d'una caua); èstre foarça estonat. 5. Estat de l'atmosphèra: *Ceu blau, clar, desgatjat, etc.* 6. (Considerat per rapoart ai luècs que cuèrbe) País, region: *Sota lo ceu mediterranèu*. 7. (B.-A.) Representacion de l'espaci aerenc dins un tableau, un afresqu, etc. 7. (per ext.) Cen qu'es plaçat en dessobre de quauqua ren, que domina. ◇ *Ceu de lièch*: Pèça d'estòfa que recuèrbe un encastre dont son estacadi de tendas. 8. Vòuta d'una mina, d'una carriera. 8. (relig.) Sojorn de Dieu ò dei dieus e dei èstres sobrenaturals. ◇ Per metonimia, Dieu, la Providença ò tot principi de transcendença: Un avertimènt dau ceu, un don dau ceu. ◇ Dins d'uni mitologies antiqui, lo ceu es considerat coma lo paire dei dieus. ◇ Lo fiu dau ceu: Dins la China anciana, l'emperaire. 9. Luèc dont lu elets gaudisson de la beatituda etèrna après la moart: *Lo reiaume dei ceus, anar au ceu, meritar lo ceu*. Var.: **ciel** (fr. corrent), **ceù** (forma preconisada per seguir aquela de l'occitan estandard).

ceù n.m. Ceu.

ceular vt. Garnir d'un ceucle, de ceucles: *Ceular una bota*.

ceulat, ada adj. Garnit d'un ceucle.

ceulatge n.m. Accion de ceular; lo sieu resultat: *Un ceulatge de castanhier*.

ceucle n.m. 1. Curva plana que toi lu sieus ponchs son situats à una distança pariera d'un ponch fixe, lo centre. ◇ *Grand ceucle d'una esfèra*: Seccion de l'esfèra per un plan que passa per lo sieu centre. ◇ *Pichin ceucle d'una esfèra*: Seccion que passa per un plan que non contèn lo sieu centre. 2. Circonfèrença d'un ceucle, que la sieu longuessa si calcula en multiplicant lo sieu diamètre per π ò 3,1416: *Traçar un ceucle*. 3. Linha fictiva traçada sus l'esfèra celèsta parallèla à l'orizont en un luèc donat. ◇ *Ceucle d'autessa*: Mièg grand ceucle de l'esfèra celèsta per rapoart à l'orizont dins un luèc donat. ◇ *Ceucle orari d'un astre*: Mièg grand ceucle de l'esfèra celèsta que passa per l'astre e lu pòles celèstes. 4. Objècte qu'a una forma circularia. ◇ *Ceucles polaris*: Ceucles parallèles à l'equator que la sieu distança angularia ai pòles es identica à-n-aquela dei tropics à l'equator. Son determinats per l'enclinason de l'axe de redolum terrenau sus lo plan de l'ecliptic. 5. Acamp de personas, ensèm de cauas dispauadas en rond. ◇ *Ceucle de familha*: La familha pròcha. ◇ (per ext.) Grope de personas acampadi per una tòca particuliera; local dont si retròvon: *Ceucle d'estudis, ceucle militari*. ◇ *Ceucle de qualitat*: Grope de salariats acampats per melhorar lu metòdes de trabalh e la qualitat dei produchs. 6. Cen que constitue l'estenduda, lu limits (de la conoissença, de l'activitat, etc.). 7. Succession d'estaments, d'activitats, de fachs, de pensadas. ◇ (loc.) *Ceucle viciós*: Rasonament faus, que dona coma pròva cen que cau demostrar. ◇ (per ext.) Estament dins lo quau un es embarrat. ◇ *Ceucle vertuós*: Succession de fachs, d'accions denhi de laus, que fan avançar li cauas.

ceucion n.m. Ceucle metallic que si mete à l'extremitat d'uni pèças per li protegir, li empachar de si fendre ò per tenir doi pèças ensèm.

cevenòu, òla adj. e n. Dei Cevenas.

cf. Abreviacion de *confer*.

Cf Simbòle dau califòrni.

C.F.A. (franc) n.m. (Sigla de franc Comunautat Financiera Africana). Unitat monetària principala de nombrós país d'Àfrica.

C.F.D.T. n.f. (sigla) Confederacion francesa democratica dau trabalh.

C.F.T.C. n.f. (sigla) Confederacion francesa dei trabalhaires crestians.

cg Simbòle dau centigrama.

cgr Simbòle dau centigrade.

C.G.S. Sigla per un ancian sistema d'unitats que li sieu unitats fundamentali son lo centimètre (longuessa), lo grama (pes), la segonda (temps).

C.G.T. Sigla de la Confederacion Generala dau Travailh, sindicat obrier francès.

ch Simbòle dau cavau-vapor.

chabença n.f. Granda despensa, prodigalitats. ◇ *Faire de chabenças*: Faire de grandis despensas. Var.: cabença. Sin.: larguessa, liberalitat. ■ Ai s. XVIIⁿ e XVIIIⁿ, ajuda que li municipalitats distribuission en temps de calamitat.

chabencier, a adj. Que si laissa anar à de chabenças. Son.: **prodigue, escampaire, largassier, acabaire**.

chabòt n.m. Cabana. Sin.: **cal, caseu, casau**.

chabra n.f. Crit ostile. Sin.: **escriassada, bramada**. ◇ *Faire la chabra* à: Chabrar.

chabraca n.f. (anc.) Cubèrta d'un cavau de cavalaria.

chabrar vt. Aculhir per de crits d'ostilitat e de derision. Sin.: **escriassar, esbramassar**.

chabròl n.m. Chabròt.

chabròt n.m. Chabròt.

chabrotar v.i. (*chabròti*) Faire chabròt.

chabròu n.m. *Faire chabròu*: Vuar de vin dins la sieta, per finir de manjar la sopa. Var.: **chabròl, chabròl**.

chac onomatopea Flac.

chacal n.m. Mamifèr carnassier d'Àsia e d'Àfrica, de la talha d'un rainard, que si noirisse dei sobras que làisson lu grand fauves.

chacalum n.m. Lo tot dei chacals.

chachat n.m. Tordo de la tèsta e dau cuu gris.

cha-cha-cha n.m. inv. Dança d'origina mexicana.

chacelàs n.m. Socatge reputat, que dona de raïms blancs de taula.

chacharrar vi. Parlar, discutir de tot e de ren. Var.: **chacharronear**. Sin.: **chanchar, barjacar, lenguejar, parlotejar, pastrolhar**.

chacharron, a n. Persona que chacharrona. Sin.: barjacaire, charaire, lengassier, parlaire, pastrollier.

chacharronada n.f. Fach de chacharronar. Var.: **chacharoneada**. Sin.: **barjacada, charrada, paraulum, charradissa, lengassada, pastrolh**.

chacharroneada n.f. Chacharronada.

chacharronear vi. (*chacharronei*) vi. Chacharrar.

chacona n.f. 1. Dança lenta apareissuda en Espanha au s. XVI. 2. Pèça musicala escricha sobre d'aqueu ritme.

chacotada n.f. Bagarra. Sin.: satonada, mescla.

chacotaire, airitz, arèla n. 1. Botafuèc (2). Sin.: **cèrcagarrolha, cèrcaronha, garrollhon**. 2. Persona que li agrada picar, si batre. Sin.: **castanhaire**.

chacotament n.m. Accion, fach de si chacotar.

chacotar (si) v.pr. (*mi chacòti*) Si bagarrar, si castanhar (pop.). Sin.: **si chicotar, si chicotonear, si pelejar**.

chacrin n.m. (francisme) Tristessa, languì. Sin.: **lanha, lagui, pena, estransi, maucoar, tristum**.

chacrinar vt. (francisme) Atristar. Sin.: **laguiar, penar, adolorar, atristar, entristar, alanguir**.

chacrinat, ada adj. (francisme) Alanguit, triste. Var.: **chacrinós**.

chacrinós, oa adj. (francisme) Chacrinat. Sin.: **entristesit, laguiat, laguiós, lanhós**.

chadburn n.m. Aparelh per transmetre d'òrdres dins una nau.

chafiisme n.m. Una dei quatre grandi escòlas juridiqui de l'islam sunnit.

chai n.m. Luèc dont son entrepauats lu vins en botas. Sin.: **celier, cubier, tinalier, tinau**.

chal n.m. Grand tròç d'estòfa de lana, de seda, etc., cairat ò rectangulari, que si poarta sus li espatlas. Sin.: tartan. ◇ *Coal chal*: Coal arredonit.

chalant n.m. Bateau dau fond plat per transportar la mèrc sus lu cors d'aiga e dins lu poarts. Sin.: **gabarra, aleuge**.

chalant-cistèrna n.f. Chalant especialament equipat per lo transpòrt dei liquides. Sin.: **gabarra-cistèrna, aleuge-cistèrna**.

chafaut n.m. Granier.

chafuèc n.m. Cadun dei doi supòrts metallics dont si mete lo boasc dins una chaminèia. Sin.: **landier, brandier**.

chalaiech n.m. Palhier dont si poàdon entrepauar d'autís.

chalèbre n.m. Planta dei flors jauni, que contèn un latèx blanc e fa un boan aliment per lu poarcs e lu conius (Família dei composaceas).

chalit n.m. Boasc de lièch ò armadura d'un lièch.

chalola n.f. *Jugar à chalola*: Juèc dont una persona sauta en sobre d'una altra que si tèn plegada.

chalopa n.f. Grand canòt embarcat sus li naus per transportar lu passatgiers fins à la costa ò per lu evacuar.

chalòta n.f. Planta vesna de la ceba, que lo sieu bulbe es emplegat coma condiment (Família dei liliaceas). Sin.: **escaluèna**.

chamada n.f. (anc.) Sonaria de tamborn qu'anonçava l'intencion de capitular, dins una ciutat assediada. ◇ *Batre, donar, sonar la chamada*: En parlant dau coar, bategar mai foart per efècte d'una emocion.

chaman n.m. Prèire magician dins d'uni religions (Àsia, Amèrica dau nòrd, etc.), que comunica m'ai esperits. Sin.: **endevinaire**.

chamanisme n.m. Ensèm de practicas magiqui dau chaman.

chambairon n.m. Cambairon.

chambard n.m. (fam.) Grand desòrdre acompanhat de rafust. Sin.: **bataclam**, **revira-mainatge**.

chambardament n.m. (fam.) Cambiament total. Sin.: **cambavirament**, **tresvirament**.

chambardar vt. Cambiar completament, tresvirar.

chamberlan n.m. Camarlenc.

chambra nf. Cambra.

chambrada n.f. Chambrada.

chambrana n.f. Enquadrament de poarta, de chaminèia, etc., que pòu èstre fach de boasc ò de pèira.

chambre n.m. Crustaceu d'aiga doça que fa fins à 10 cm de lòng, provedit de pinças, manjadís (òrdre dei decapòdes, pòu viure pauc ò pron 20 ans). Sin.: **gambre**, **escaravissa**.

chambre, a adj. 1. Que li sieu cambas si tòcon à l'autessa dei genolhs e son escartadi au nivèu dei pens. 2. (zool.) Que lu sieus pens son virats en dedintre, espec. en parlant dau cavau. Sin.: **cambalier**, **toart**, **gambi**.

chambreta n.f. Cambreta.

chambrier, a n. Chambrier.

chambriera n.f. Pèça mobila que mantèn orizontala una carreta mé doi ròdas desatellada.

chambron n.m. Chambron.

chaminèia n.f. 1. Obratge, generalament de maçonaria, que permite de faire de fuèc dins una maion e comprèn un fogau e un conduch per laisser s'escapar lo fum. 2. Enquadrament dau fogau que fa salhida dins una pèça. Var. (1 e 2): **caminèia**. 3. Conduch per laisser s'escapar lo fum; extremitat d'aqueu conduch, que si ve sobre lu teules. 4. Conduch, generalament cilindric, per la ventilacion, l'aeracion. 5. (geol.) Canal dont púon li lavas e li projeccions volcaniqui. 6. Corridor estrech, esquasi vertical, dins un barri de ròca ò glaciari. 7. (geomorf.) *Chaminèia de fada*: Colonna ciselada per li aigas que s'escòrron dins una ròca mòbla e cubèrta d'un blòc resistant protector. Sin.: **domaisèla**, **domaisèla cofada**.

champanèla n.f. *S'en anar en champanèla*: S'embilar; perdre la tèsta.

champanha n.m. Vin blanc ò rosat petejant produch en Champanha.

champanhisacion (-izacion) n.f. Transformacion que si fa d'un vin per lo rendre petejant, segond lo metòde emplegat en Champanha e à Limós (blanqueta).

champanhisar (-izar) vt. Preparar un vin dins lo biais dau champanha, per lo rendre petejant.

champòrni, òrnia n. Sensa vergonha.

champostre n.m. Confusion, desòrdre. Sin.: **forfolh**, **mescladissa**, **pastís** (fam.), **trebolici**, **trebolum**.

champostrier, a adj. Que li agrada lo desòrdre, la confusion. Sin.: **trebolaire**.

chancam n.m. Balcon.

chancel n.m. Cabrilhon

chanchar vi. Chacharrar.

chancradura n.f. Partida chancrada, cavada ò entalhada au bòrd. Sin.: **excavadura**, **escoladura**.

chancrar vt. Cavar en dedins, entalhar lo bòrd de. Sin.: **buscar**, **excavar**.

chancrat, ada adj. Que presenta de chancraduras; cavat en dedintre: *Una coasta chancrada, un coal chancrat*. Sin.: **buscat**, **excavat**.

chancre n.m. Càncer. Var.: **cancre**.

chanfren n.m. (arquít.) Descarradura.

chanfren n.m. 1. Partida anteriora de la tèsta dau cavau e d'unu mamifèrs, de la basa dau front fins au nas. 2. Miralh, frontau (pèça d'armadura per protegir la tèsta dau cavau). Var.: **chanfrenat**. Sin.: **testiera**, miralh

chanfrenar vt. Talhar en chanfren. Sin.: **descarrar**.

chanfrenat n.m. Chanfren (armadura dau cavau). Var.: **chanfren**. Sin.: **testiera**.

chanjandís, issa adj. Cambiadís.

chanjament n.m. Cambiament.

chanjar v. Cambiar. ■ Li formas de la familha de *chanjar* son de francismes; cau preferir *cambiar*.

chantatge n.m. Rescapt.

chantier n.m. 1. Luèc, terren dont si fa una construccion, una reparacion, una extraccion de minerau: *Un chantier naval*. ■ Es un francisme expandit; vau mai li preferir **obrador**, **talhier**. 2. (fig.) Luèc dont li a un grand desòrdre. Sin.: **pati**. 3. (loc.) *En chantier*: En cors de realisacion.

chantilhon n.m. (fr.) Escandalhon.

chantilhonaire (fr.) Escandalhonaire.

chantilhonaire, airtz n. (fr.) Escandalhonaire.

chantilhonar vt. (fr.) Escandalhonar.

chantilhonatge n.m. (fr.) Escandalhonatge.

chantinhòla n.f. Pèça de boasc que sostèn li cormieras dau fustatge d'una taulissa.

chantre n.m. 1. Aqueu que canta ai oficis religiós. 2. (lit.) Persona qu'apara, glorifica, lauda quauqu'un ò quauqua ren. Var.: **cantre**, **cantora**.

chapa n.f. Mercat cubèrt dont si vende lo peis. Sin.: **peissonaria**.

chapacan(s) n.m. Emplegat encargat d'agantar lu cans barrutlares.

chapamosca(s) n. 1. Planta que li sieu fuèlhas empresónon lu insèctes. Var.: **achapamosca(s)**. Sin.: **agantamosca(s)**. 2. Passeron que captura d'insèctes au vòl.

chapairon n.m. Capuchon que portàvon lu magistrats.

chapar vt. 1. Achapar. Sin.: **agantar**. 2. Captar, en parlant de l'aiga.

chapin n.m. Fèrre de cavau. Var.: **clapin**.

chapin, a adj. Que degalha lo trabalh.

chapinar vt. Degalhar lo trabalh, lo faire mau. Sin.: **brigalhar**, **taconar**, **merdejar**, **maganhar**.

chapladiís n.m. 1. Chaple. Sin.: **maselatge**, **carnalatge**. 2. Boasc tombat à causa dau vent ò perquè èra tròup vièlh. Var.: **capolada**, **trencadís**.

chaplador n.m. Chapladoira.

chapladoira n.f. 1. Aisina m'una lama e doi mànegues, per chaplar (la verdura, la carn,...). 2. Aparelh (electric ò manual) per chaplar la carn, etc.

chaplar vt. 1. Talhar fin (la verdura, la carn, etc.). Var.: **chapolar**. 2. Massacrar (un enemic). Sin.: maselar. ◆ n.m. Fach de chaplar.

chaplàs n.m. Grand chaple.

chaple n.m. 1. Massacre. 2. (fig.) Si di de quauqua ren qu'es particulierament mau fach, mau organisat: Èra pròpi un chaple! 3. Granda desfacha: *An perdut 6 à 0: que chaple!*

chaplin, a n. Escarraunhaire.

chaploira n.f. Chapladoira. Var.: **chaplador**.

chaplum n.m. Cen qu'es estat chaplat.

chapolar vt. Chaplar.

chaptalisacion (-izacion) n.f. Accion de chaptalisar; lo sieu resultat.

chaptalisar (-izar) vt. Aumentar la tenor en alcòl d'un vin en ajustant de sucre au most de raïm.

chapvira-mainatge n.m. Revira-mainatge.

chapvirament n.m. Fach de chapvirar. Var.: capvirament.

chapvirar vi. [t[avi'ra] Si reversar, si revirar sota-sobre, especialament en parlant d'una nau, perdre l'equilibri. Var.: **capvirar**. ◆ vt. 1. Faire tombar, revirar. 2. (fig.) Emocionar. Sin.: **tresvirar**.

charafi n.m. 1. Caua degalhada, que non vau grand caua: *Aquela veitura es devenguda un vièlh charafi*. Var.: **charafo**. 2. (fig.) *Un vièlh charafi*: Si di d'una persona que si laissa anar.

charafo n.m. Charafi.

charantés, esa adj. e n. Dei Charantas.

charantesa n.f. Pantofla cauda e confortabla.

charavilh n.m. 1. Bosin assordissent. 2. Protestacion sociala per un maridatge d'atge inegal entre lu espòs.

charchèlis n.m. pl. Ornaments sobrecargats d'un vestit. Sin.: **ajusts, atrencaduras, pimpas**.

chariton, a n. Enfant trovat.

charlatan n.m. 1. Persona que saup aprofèchar de la credulitat dei autres per lu enganar, per s'impauar en quauque luèc, etc. Sin.: **farfantaire, chica-estraga**. 2. (anc.) Persona que vendia de drògas sus li plaças publiqui. Sin.: **drogatier**.

charlatanada n.f. Accion, comportament d'un charlatan. Var.: **charlatanaria, charlatanisme**. Sin.: farfantaria.

charlatanaria n.f. Charlatanada.

charlatanesc, a adj. Que tèn dau charlatanisme; relatiu au charlatanisme.

charlatanisme n.m. Procediment, comportament d'un charlatan.

charleston adj. inv. (mus.) *Cimbala charleston*: Cimbala dobla montada sobre d'un mecanisme accionat au mejan d'una pedala, element important de la bataria de jazz, de rock, etc.

charleston n.m. Dança d'origina americana, en vòga vèrs lo 1925 e remessa à la mòda en li annadas '70.

charlier, a adj. Que parla totplen. Sin.: **charraire, lengatier**, lengassut, paraulier, parlós, barjacaire.

charlòt dei alas negras n.m. Auceu (*Glareola nordmanni*) de la familha dei glareolidats.

charlotina n.f. Pichina becassa.

charma n.f. Atirança, sovent dificila d'explicar, qu'una persona (ò quauqua ren) pòu provocar: *Una persona plena de charma, una maioneta plena de charma*. Sin.: **encantament, agradança, embelinament, plasantat**.

charmant, a adj. Qu'a de charma. Sin.: **encantareu, agradiu, embelinaire, encantaire, plasant**.

charmar vt. Sedurre, procurar un grand plaser (à). Sin.: **encantar, embelinar, agradar, plàser**.

charolés, esa adj. e n. 1. Dau Charolés. 2. *Raça charolesa*: Raça francesa de bovines blancs que fornisson una carn de granda qualitat.

charpin n.m. Malautia infeccioa cronica, deuguda au bacille de Hansen, que si manifèsta per de lesions cutaneï ò de degalhs dau sistema nerviós (forma tuberculoida). Sin.: **lebra, lepra**.

charpinós, oa adj. e n. Qu'a lo charpin; relatiu au charpin. Sin.: **lebrós, leprós**.

charra n.f. (fam.) Granda facilitat de paraula. Sin.: **paraulum, parlaria, barjadissa, gasolha**.

charrada n.f. 1. Conversacion. 2. Enigma que demanda de retrovar un mòt à partir de la definicion d'un monime de cada sillaba e de la definicion dau mòt entier (ex.: Lo mieu promier es a un prètz elevat, lo mieu segond es ofèrt, lo mieu tot es una planta que ponhe; respoasta: *cardon*).

charradissa n.f. 1. Lònga conversacion. 2. Discors. Var.: **charraïssa**.

charrafe n.m. Charrafi.

charrafi n.m. Estranças, vièlhs fèrres, aparelh que fonciona gaire ben ò es degalhat, etc. Var.: **charrafe**.

charrairàs, assa adj. e n. Disputejaire.

charraire, airtz adj. Que parla totplen. Sin.: **babillard, lengassut, paraulier, parlós, barjacaire, parlaire, lengatier**.

charraïssa n.f. Charradissa.

charramelada n.f. Charradissa excessiva.

charramesc n.m. Blablablà. Sin.: **vèrbia**, Var.: **charronada**.

charrar vt. Parlar, discutir.

charron n.m. Chacharron.

charronada n.f. Blablablà.

charronear vi. (*charroneï*) Chacharronear.

charta n.f. Carta. Sin.: **encartament**.

chartèr n.m. (mòt anglés) Avion naulejat per una companhia de torisme ò per un grope de personas, m'un prètz avantatjós. Sin.: **vòl naulejat**.

chartroa n.f. (relig.) Cartoa.

chartrós, oa adj. e n. (relig.) Cartós.

chartrós n.m. Cartós.

chartrusa n.f. Cartoa.

chaspar vt. Gratar la tèrra, en parlant d'una galina, etc. Var.: **gaspar**.

chassa n.f. Autís per enfonsar lu ceucles dei botas, etc. Sin.: caçador, pressador.

chassenc n.m. Faciès cultural dau neolitic mejan francés (de Chassey-le-Camp, en Saône et Loire). ♦ adj. Dau chassenc.

chassoala n.f. Tamís de molin.

chastra n.f. Raqueta per caminar sus la neu.

chat n.m. (angl.) Comunicacion escricha realisada d'un biais instantanea au mejan d'un logicial e d'internet entre doi, tres personas ò de mai, sigue d'un biais public, sigue d'un biais privat.

chataire, airtiz n. Persona que discutisse sus un chat.

chatar vi. Discutir sus un chat.

chatèla n.f. Peolh dau pubis. Sin.: **ftírius**.

chatelina adj. e n.f. Mar calma. Sin.: bonassa.

chau interj. Interjeccion per saludar (adaptacion de l'italian *ciao*).

chauchada n.f. Fach, accion de chauchar. Sin.: pautejada.

chauchar vi. Caminar sus un soal banhat, dins la beta ò una aiga betoa. Sin.: pautejar, bolhaquejar.

chaudan n.m. Foant cauda.

chaudeu n.m. Pichina pastissaria leugiera dura e seca.

chaulmogra n.f. Aubre (*Hydnocarpus kurzii* ò *Taraktogenos kurzii*), que dona un òli emplegat per divers tractaments de la pèu, e ancianament coma terapia de la lebra (Un temps confonduda mé la *ginocàrdia*).

chaupla n.f. Burin. Sin.: **talhafèrre**.

chauplar vt. Travalhar mé la chaupla.

chausida n.f. Causida.

chausidament adv. Causidament.

chausir vt. e vi. Causir.

chausit, ida adj. Causit.

chause n.m. Causse.

chautron n.m. Frema maupròpra, que si laissa anar. Sin.: **choaspa**.

chauvin, a adj. e n. Qu'a ò que manifèsta un patriotisme exagerat, sovent agressiu; qu'a una admiracion exagerada, exclusiva, de la sieu vila ò de la sieu region. Var.: **chauvinista**. Sin.: **partidari, estrech, patriotàs**.

chauvinisme n.m. Patriotisme, nacionalisme exagerat e sovent agressiu. Sin.: **partidarisme, estreches(s)a, estrechida, estrechura**.

chauvinista adj. e n. Chauvin.

chavana n.f. 1. Gròssa raissa; tempèsta. Sin.: **çaganh**. 2. Capeu femenin ridicule.

chavanada n.f. Chavana (1).

chavamar vi. defect. Èstre à la chavana en parlant dau temps. Var.: **chavanejar**.

chavanaria n.f. Temps chavanós.

chavanassa n.f. Gròssa chavana.

chavanejar vi. defect. Chavamar.

chavanós, oa adj. Que caracteriza la chavana: *Lo temps es chavanós*.

chavarinar vi. Faire de charavilh.

chavirar e der.: cf. la forma etimologica **chapvirar**.

chélica n.f. Célica.

chep, a adj. (venecianisme) D'una temperatura ni frèia ni cauda. Sin.: **tebés, caudet, mièg caud, tosc, foarafèri**.

chepear vi. Venir chep. Sin.: **tebesir**. ♦ vt. Rendre chep.

chera n.f. Cara.

chic n.m. Tròç, morseu. Var.: **chicol, chicolon**. Sin.: **trocineu, trocilhon, morselon**. ◇ *Chic à chic*: Un morseu après l'autre.

chic (onomatopea) *Faire chic*: Pas partir, en parlant d'una arma de fuèc.

chica n.f. Morseu de tabac per mastegar. ◇ (fam.) *Moal coma una chica*: Sensa energia.

chicana n.f. 1. Artifici dins una procedura. 2. Garrolha sus de detalhs: *Cercar chicana à quauqu'un*. Var.: **chicanha, chicotada**. 3. Passatge en S au travèrs d'una seria d'obstacles; aquestu obstacles, especialament dins un circuit automobile. ◇ (tecn.) Dispositiu qu'entrepacha lo caminament d'un fluide en movement.

chicanha n.f. Chicana.

chicar vt. e vi. (*chiqui*) Mastegar de tabac. ♦ *Li a pas a chicar*: si pòu pas faire autrament, si pòu pas encarar una altra solucion.

chicastraça n. 1. Persona que chica. 2. Niais. 3. Charlatan. Var.: **chica-estraça**. Sin.: **farfantaire**.

chica-estraça n. Chicastraça.

chicha n.f. Carn (tèrme infantin). ◇ *Si pilhar per la chicha*: N'en venir ai mans. ◇ *Aver la chicha de galina*: Aver la pèu de galina.

chichi n.m. 1. *Chichi fregit*: Binheta lònga fregida. 2. (pop.) (per ext.) Sèxe masculin.

chicho, a adj. (toscanisme) Pichinet. ♦ n.m. Apellacion afectiva per un enfant.

chichorla n.f. Gíjola.

chichorlier n.m. Gijolier.

chicol n.m. Pichina quantitat.

chicolada n.f. Chicolata.

chicolata n.f. Pasta de cacau alestida mé de sucre, mesclada ò non mé d'autres produchs (burre de cacau, per ex.) e emplegada sota divers forms (tauleta, bevendas, etc.). ♦ adj. inv. 1. Brun-roge escur. 2. (fam.) *Èstre chicolat(a)*: Èstre deceput ò enganat. Var.: **chicolada**.

chicolataria n.f. 1. Industria de la chicolata; la sieu produccion. 2. Fabrica de chicolata ò negòci dau chicolatier.

chicolatat, ada adj. Que contèn de chicolata; qu'a lo gust de la chicolata.

chicolatier, a n. Persona que fa ò vende de chicolata, espec. de chicolata fina.

chicolatiera n.f. Recipient m'una manelha e un lòng bèc per vuar la chicolata liquida.

chicolon n.m. Quantitat pichina pichina.

chicorea n.f. Chicòria.

chicòria n.f. 1. Planta erbacea que li sieu fuèlhas si mànjon en salada (Familha dei composaeae). 2. Raç torreficada d'una espècia de chicòria que si mescla au café. Sin.: **chicorèa, lacheta, cicòri (fem.), cicòria**.

- chicorlon** n.m. Pichin faudiu.
- chicotar (si)** v.pr. (*mi chicòti*) Si chacotar.
- chicotonear (si)** v.pr. (*mi chicotonei*) Si chacotar.
- chicranda** n.f. Aubre d'Amèrica tropicala, dau boasc utile e dei flors voleti (Família dei bignoniaceas).
- chieu-chieu** n.m. Sublar dei auceus.
- chifot** n.m. Marrit subjècte. Sin.: **galapian**.
- chifra** n.f. 1. Cadun dei caractèrs que perméton d'escriure lu nombres. ◇ *Chifras arabi*: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 0. ◇ *Chifras romani*: I (1), V (5), X (10), L (50), C (100), D (500), M (1000). 2. Montant (d'una soma), total (d'una evaluacion). ◇ *Chifra d'affaires*: Montant dei somas cumuladi entre doi bilanç. Sin.: amont / montant d'operacion. 3. Còdi secret. ◇ *Servici de la chifra*: Servici que depende d'un ministèri, encargat de la correspondença per criptogramas. ◇ Combinason secreta d'un còfre, d'una serralha, etc. 4. Entreçada formada per li inicialas d'un nom ò de mai d'un nom.
- chifrablè, a** adj. Que pòu èstre chifrat, evaluat (en parlant d'unh projècte, etc.
- chifraire, airtiz** n. Persona estacada au servici de la chifra.
- chiframent** n.m. Operacion que consistisse à transformar un tèxto clar en criptogramas.
- chifrar** vt. 1. Numerotar (de pàginas). 2. Evaluar la chifra de (una operacion, un ensèm quantificable). 3. Transcriure (un messatge) en lengatge chifrat. 4. (mus.) Faire lo chifratge (d'una basa). 5. Decorar d'una chifra (4). ◆ vi. Pensar, soscar, sobretot embé inquietuda: *Aquò mi fa chifrar*. Sin.: **tafurar, laguair, si faire de bila**. ◆ **si chifrar** v.pr. 1. (*à*) Rejónher lo montant de. 2. (per, en) Si comptar en: *Aquela construccion si chifra en milions*.
- chifrat, ada** adj. 1. Qu'emplega un còdi chifrat. 2. (mus.) *Basa chifrada*: partida de bassa de que d'uni nòtas (nòtas chifradi) son sobremontadi d'una chifra qu'indica un acòrdi que si deu executar.
- chifratge** n.m. Accion de chifrar; lo sieu resultat. ◇ (mus.) Ensèm dei chifras d'una basa chifrada.
- chimarradura** n.f. 1. Biaï de chimarrar. 2. Ensèm dei ornaments vistós e de marrit gust.
- chimarraire, airtiz** n. Persona que chimarra.
- chimarrar** vt. Ornar (un teissut) de galons, de passamentaria, etc. Sin.: **ondrar, garnir**.
- chimarrat, ada** adj. Decorat à l'excès, embé marrit gust, en parlant d'un teissut.
- chimarratge** n.m. Accion de chimarrar.
- chinar** vt. (tecn.) Donar de colors diferenti à una estòfa.
- chincha** n.f. 1. Lardiera, monegueta. Sin.: sarralhiera, serralhier. 2. Persona noïoa.
- chinchar** vt. Atediar, secar. ◆ vi. Parlar per ren dire.
- chinchon, a** n. Persona noïoa. Var.: **chincha**.
- chinchonear** vi. (*chinchonei*) Chinchar.
- chinés, esa** adj. e n. De China. ◆ n.m. 1. Lengua parlada en China, mé de dialèctes nombrós que s'escrivon m'un meme sistema ideografic. ◇ (fam.) *Es de chinés*: Es gaire comprensible. 2. Aisina de pastissaria, mena de passadoira fina e ponchuda.
- chipota** n.f. Bilhard japonés.
- chiquet** n.m. Gota; pichin vèire: *Un chiquet de vin*.
- chiqueta** n.f. *Tanta Chiqueta*: La Moart.
- chiquetar** vt. e vi. Beure à pichini goladas. Sin.: **glopejar**.
- chirpa** n.f. Echarpa; cenchà.
- chispa** n.f. Frema ò filha de marrida natura. Sin.: **pegin**.
- chistera** n.m. Mena de panier estrech recorbat que si mete à la man coma un ganc per mandar la bala, à la pelòta basca.
- chivalier** n.m. Cavalier de diferents òrdres.
- chivús** n.m. Bèrri. Sin.: **pel**.
- chivusiera** n.f. Lo tot dei chivús d'una persona. Sin.: **cabeladura, pels**.
- choaspa** n.f. Chautron. Sin.: **patrassiera, gojardassa**.
- choc, a** adj. Qu'a beugut tròup d'alcòl. Sin.: **embriac**, ebri.
- choca** n.f. Accès d'embriaguessa: *Si pilhar una choca*. Sin.: **ganarra, pèu, peleta**.
- chocaton, a** n. Persona qu'es acostumada à si pilhar de chocas. Sin.: **bevairon, embriagon**.
- chof** n.m. *Faire (un) chof*: Plonjar.
- chòfo** n.m. Chufo. Sin.: **flòta, tufa**.
- chola** n.f. 1. Mena de gralha negra dau darrièr de la tèsta gris, que viu en gropes dins lu cloquiers, lu vièlhs barris (long. 35 cm). Sin.: **gralhetà dei campaniers, gralhon**. 2. (fig.) Imbecile.
- chòla** n.f. Auceu dei montanhas, dei patas e dau bèc roges (Família dei corvidats). Sin.: **gralha dau bèc roge**.
- cholph** n.m. Peracha. Sin.: **enganapastre, pastorèla, galapastre, guinhacoa**.
- chonar** vt. Jontar.
- chòp, a** adj. Rango. Sin.: ranc, ranquilhós, cambòcho.
- chopear** vi. (*chopei*) Rangear.
- chopina** n.f. 1. Fèbre aftoa. 2. Pietin dau moton. Sin.: **pesanha, ranquiera, mièja**.
- choquear** vi. (*choquei*) S'assopir, somnolar. Sin.: **penequejar, entredormir, penecar**.
- chora** n.f. Calandreta dei dets cors.
- chorla** n.f. Autís de la lama concava mé doi manelhas ai sieu extremitats, per desgrossir una pèça de boasc. Sin.: **plana, palador**.
- chorma** n.f. 1. Ensèm dei remaires d'una galèra. 2. Ensèm dei presoniers d'un banhe. 3. Ensèm dei actors d'una companhia de teatre. 4. (fam.) Grope de personas qu'an un trabalh, una òbra, una tòca en alestiment ò en cors.
- chormalha** n.f. Ensèm dei ladres, dei marrits subjèctes.
- chorro** n.m. Ae.
- chòssa** n.f. e adj. Si di d'una galina que coa. Sin.: clussa, cloca.
- chossar** vi. (*chòssi*) Mandar lo sieu crit, en parlant de la galina que fa l'òu. Sin.: clussar, clocar.
- choton** n.m. Trauc plen d'aiga.
- chou** n.m. (fr.) (pl. *choux*) Pastissaria en forma d'esfèra vuèia, que si pòu forrar de crema pastissiera.

chufu n.m. (it.) 1. Flòta de bèrris. Var.: **chòfo**. 2. Verbassin.

chut interj. Interjeccion per demandar lo silenci. ◇ *Restar, estaire chut*: Demorar silenciós. Sin.: crompar un chut, estar chut e mut.

chuto interj. Chut.

ci Simbòle dau curia.

C^{ia} (abrev.) Companhia.

cian n.m. e adj. inv. Blau dei sintèsis additiva e sostractiva dei colors, en fotografia e en estampaia.

cianacetic, a adj. Que pertòca un acide de formula $NC-CH_2-CO_2H$, de que l'estèr etilic es un agent de sintèsi.

cianamida n.m. ò f. Còrs que provèn de l'ammoniac per substitucion dau grop $-CH$ à un atòm d'idrogèn. La cianimida calcica es un engrais azotat.

cianat n.m. Sau ò estèr de l'acide cianic.

cianic, a adj. *Acide cianic*: Acide isomèr de l'acide fulminic, que la sieu formula $OCNH$ fa sonar pusleu *acide isocianic*.

cianidric, a adj. *Acide cianidric*: idracide de formula HCN , toxic violent. Sin.: **acide prussic**.

cianisacion (-izacion) n.f. Tresmudament en cianure.

cianoacrilat n.m. Adesiu que permete d'obtenir, à temperatura ambienta, un colatge d'una granda resisença.

cianoficea n.f. *Cianoficeas*: Classa d'algas procariòti d'un vèrd blavastre coma lo nostòc dei soals umides e l'oscillària dei aigas docis. Var.: **cianofit**.

cianofit n.m. Cianoficea.

cianogèn n.m. (quim.) Gas toxic (C_2N_2) compauat de carbòni e d'azòte.

cianogenèsi n.f. Amagestrament d'acide cianidric per lo biais de plantas diversis: amèndola, faiòu de Javà...

cianomètre n.m. Aparelh per mesurar la blavor dau ceu.

cianopatia n.f. Cianòsi.

cianosar vt. (*cianòsi*) (med.) Afectar de cianòsi; provocar la cianòsi de.

cianòsi n.f. (med.) Coloracion blava ò blavastre de la pèu, deuguda à una oxigenacion tròup bassa dau sang (anoxemia). Sin.: **cianopatia**.

cianotic, a adj. Relatiu a la cianòsi.

cianur(e) n.m. Sau de l'acide cianidric. *Lu cianures alcalins son toxics*.

cianuracion n.f. 1. (metall.) Cementacion de l'acier per immersion dins un banh à basa de cianure alcalin fondut. ◇ Tractament dei mineraus d'aur e d'argent dins una solucion de cianure alcalin. 2. (quim.) Fixacion de l'acide cianidric sus un compauat organic.

cianurar vt. Efectuar la cianuracion de.

ciao interj. Chau. ■ Au travèrs de l'italian, dau venecian *sciao*, "esclau".

cibar vt. (it. lit.) Noirir.

cibercafè n.m. Local que prepaua ai sieus clients de computadores, en particulier per si poder connectar à l'internet.

ciberespaci n.m. Espaci virtual en que lu cibernautas an li sieu activitats e interagisson au travèrs d'un malhum informatic.

cibernauta n. Internauta.

cibernetic, a adj. Que pertòca la cibernetica.

cibernetica n.f. Sciènça qu'estúdia lo sistema de comunicacion e de contraròtle automatic dei èstres vius e dei màquinas.

cibernetician, a n. Especialista de cibernetica.

cibeta n.f. 1. Carnivòre dau pel gris mé de bendas e de tacas negri, lòng de 50 cm (Família dei viverridats). 2. Secrecion anala d'aquel animau, que s'emplega en perfumaria.

cibeta n.f. Ciboleta.

cibier n.m. Preparacion de lèbre, de coniu ò d'autra sauvatgina, marinada au vin roge e cuècha dins una saussa au sang mé de cebas. Var.: **civier**.

cibista n. Persona qu'emplega la CB per comunicar.

cibola n.f. Planta cultivada, originària de Siberia, que li sieu fuèlhas ventrudi sièrvon de condiment (Família dei liliaceas).

ciboleta n.f. Planta cultivada per li sieu fuèlhas cavi que sièrvon de condiment (Família dei liliaceas). Var.: **cibeta, civeta**.

cibòri n.m. Vas sacrat, m'un cubiceu, dont son conservadi li ostias consacradi.

cicadala n.f. *Cicadals*: Òrdre de plantas gimnospèrmi, coma lu cicàs e totplen de formas fossili.

cicàs n.m. Aubre dei regions tropicali dau port de paumolier, que si pòu cultivat en sèrra.

cicatrica n.f. Cicatritz.

cicatricial, a adj. Relatiu à una cicatritz.

cicatricula n.f. (biol.) Pichin disc que comprèn lo nucleu femeu, pi l'embrion de l'òu (reptiles, auceus). Sin.: **ilom**.

cicatrizable, a (-izable, a) adj. Que pòu cicatrisar.

cicatrision (-izacion) n.f. Fach de si cicatrisar. Var.: **cicatriment**.

cicatriment (izament) n.m. Cicatrision.

cicatrissant (-izant), a adj. e n.m. Si di d'una substança que favoreja la cicatrision.

cicatrisar (-izar) vt. 1. *Cicatrisar una plaga*: La garir, la tapar. 2. *Cicatrisar una dolor*: L'assuausar. Sin.: **creujar**. ◇ vi. ò si **cicatrisar** v.pr. Garir, si tapar, en parlant d'una plaga.

cicatritz n.f. 1. Marcada laissada per una nafradura, una plaga, après garison. 2. (fig.) Traça laissada per una nafradura morala. Var.: **cicatrica**.

cicero n.m. Espessor de dotze ponchs tipografics, que sièrve d'unitat de longuessa en estampaia. Sin.: **dotze**.

ciceronian, a adj. Relatiu a Ciceron.

ciceronisar (-izar) vi. Retipar l'estile de Ciceron.

cicindèla n.f. Insècte coleoptèr dei elitres vèrds tacats de jaune (long. 1 cm) que destruge li larvas, li limaças fitofagui.

cicindelide n.m. *Cicindelides*: Família d'insècte dau tipe de la cincidèla.

ciclable, a adj. Reservat à la circulacion dei bicicletas: *Pista ciclable*.

ciclamat n.m. Edulcorant de sintèsi (pas autorisat en França coma additiu alimentari) emplegat dintre d'unu regimes ipocalorics.

ciclamen n.m. Planta dei Aups e dau Jura, dei flors ròsi, que d'uni varietats dei flors grandis son cultivadi (Família dei primulaceas). Var.: **ciclamin**. Sin.: **coquet**.

ciclamin n.m. Ciclamen.

ciclan n.m. Idrocarbure ciclic saturat.

cicle n.m. 1. Periòde de temps qu'à la sieu fin un fenomènè ò una seria de fenomènès si tórnon produrre dins la mema sequença: *Cicle lunari, solari, pascal, liturgic*. ◇ *Cicle menstrual*: Cicle, modificacion fisiologica mensuala de la mucoa uterina. ◇ *Cicle istoric*: Periòde que si definisse per de constants politiqui, economiqui, socialis. ◇ *Cicle economic*: Succession dei fluctuacions recurrentis dei compausants principals d'un sistema economic, que conoisce doi fasas d'expansion ò recession. 2. Seria de fenomènè naturals, d'actes ò d'operacions que si repèton segond un òrdre ò un esquema immudable, sensa solucion de continuitat: *Lo cicle dau carbòni, de l'azòta, cicle cardiac, cicle industrial, de travalh*. ◇ (geol.) Cicle sedimentari: Procès de sedimentacion que si produè dins una region dins l'interval comprés entre una transgression e una regression de la mar. ◇ *Cicle d'una malautia*: Lo sieu debanar. ◇ (biol.) *Cicle cellulari*: Seria ciclica d'eveniments bioquimics e morfologics que poàdon acapitar dins la vida dei cellulas en cultura. 3. Caduna dei fasas de desvelopament pedagogic, respectivament de doi e tres ans, que partisson la durada de l'ensenhament. 4. (fis.) Ensèm dei transformacions que remàndon un còrs au sieu estat inicial, après l'aver fach passar per una determinada succession d'estats fisics: *Cicle termodinamic*. ◇ *Cicle dei motors d'explosion*: Succession dei fasas. 5. (fis.) Dins lu fenomènès periodics, unitat numerica emplegada per mesurar lo nombre d'oscillacions completi: *Cicle à la segonda, hèrtz*. 6. (liter.) Seria de tradicions, poemas, legendas que fan referiment à un grand eveniment ò à un grand personatge, à una epòca, etc.: *Cicle classic, cicle breton, carolingian*. 7. Seria de manifestacions ò activitats realisadi à l'entorn d'un tema ò d'una tòca unitària: *Cicle de conferenças, de leçons, de concèrts*. 8. (inform.) Temps necessari per completar un ensèm donat d'operacions. ◇ *Cicle de memòria*: Sequença d'operacions elementari de màquinas necessari per introdure (ò extraire) una unitat elementària d'informacion dins la memòria principala ◇ (ext.) Tempo necessari per aquela sequença. 9. (mat.) Corba barrada.

cicle n.m. Bicicleta: *Un mercant de cicles*.

ciclic, a adj. Que revèn periodicament, en foncion d'un cicle.

ciclicament adv. En foncion d'un cicle.

ciclisacion (-izacion) n.f. (quim.) Transformacion d'una cadena d'atòmes dubèrta en cadena barrada, dins un compausat quimic.

ciclisar (-izar) vt. Efectuar la ciclisacion de.

ciclisat (-izat), ada adj. Si di d'una molecula de l'estructura ciclica.

ciclisme n.m. Practica, espòrt de la bicicleta: *Ciclisme sus pista, ciclisme sus rota*.

ciclista adj. Dau ciclisme: *Corsa ciclista*. ◆ n. Persona que si desplaça en bicicleta ò practica l'espòrt ciclista.

ciclití n.f. Enflament dau còrs ciliat de l'iris.

ciclo-, ciclò-, -ciclo Dins lu mòts compausats de la terminologia scientifica vòu dire "ceucle", "ròda" ò "qu'a una forma circularia ò cilindrica": *Ciclotria, quilocycle*.

ciclobuta n.m. Ciclopossa.

ciclocefal(e) n.m. Mòstre non viable qu'a un uèlh solet au mitan de la cara e tot un fum d'autri anomalias, sobretot tocant la tèsta e lu organes genitals.

ciclocefalia n.f. Estat dei ciclocefals.

ciclocitral n.m. Aldeïde isomèr dau citral, que resulta de la ciclisacion d'aqueu còrs.

ciclocròs n.m. Ciclocròss.

ciclocròss n.m. inv. (espòrt) Ciclisme que si practica en terren accidentat. Var.: **ciclocròs**.

cicloexan n.m. Ciclan de formula C₆H₁₂, emplegat per la fabricacion dau Nylon.

ciclogenèsi n.f. Lo tot dei fenomènès que determinon la formacion dei ciclònes.

ciclograme n.m. Grafic materialisant, per lo biais d'un fieu-fèrre blanc presentat sus un fond negre, lu movements correspondents au compliment d'un travalh manual.

cicloïda n.f. (mat.) (geom.) Corba descricha per un ponch fixe d'un ceucle que rotla sensa esquilhar sus una drecha. Sin.: **curva cicloïdala**.

cicloïdal, a adj. De la cicloïda: *Corba cicloïdala*. Var.: **cicloïdau**.

ciclomeria n.f. (biol.) Repeticion dei partidas dau còrs d'un animau à l'entorn d'un axe de simetria.

ciclotria n.f. Partida de la geometria elementària qu'estúdia la circonferença, lo ceucle e li sieu proporcions.

ciclotmotor n.m. Bicicleta provista d'un motor d'una cilindrada inferiora à 50 cm³.

ciclotmotorista n. Persona qu'emplega un ciclotmotor.

ciclonal, a adj. Que pertòca lu ciclònes. Var.: **ciclonic, ciclonau**.

ciclonamina n.f. Substança emostatica.

ciclòne n.m. 1. Revolum de vents violents. ◇ *Uèlh dau ciclòne*: Centre dau revolum. ◇ *Ciclòne tropical*: Que si forma sus li regions tropicalis. Sin.: revolumada, revolumàs, auristre. 2. (meteor.) Zòna de bassis pressions (per oposicion à anticiclòne), gaire estenduda, dont l'ària si precipita en revolum. 3. Aparelh destinat à recuperar li particulas d'un produch estirassat per un fluïde.

ciclonic, a adj. Ciclonal.

ciclò-octatetraène n.m. Idrocarbure ciclic quatre còups etilenic, C₈H₈, obtengut per la polimerizacion de l'acitèlèn.

ciclòpe n.m. Pichin crustaceu d'un uèlh solet, nombrós dins li aigas docí, lòng de 2 mm, de l'òrdre dei copepòdes.

ciclopean, a adj. Ciclopenc.

ciclopegia n.f. Paralisi totala dei muscles de l'uèlh.

ciclopegic, a adj. Relatiu a la ciclopegia.

ciclopenc, a adj. 1. De Ciclòpe. 2. Enòrme, gigantesc: *Travalh ciclopenc*. ◇ (arqueol.) Si di d'un aparelh irregulier e somari d'enòrmes blòcs, de calhaus que fan ofici de mortier dins lu intersticis: *Construccion ciclopenc*. Var.: **ciclopean**.

ciclopentadièna n.m. Idrocarbure ciclic dietilenic C₅H₆ contengut dins lo quitran de carbon de tèrra.

ciclopentan n.m. Ciclan de formula C₅H₁₀, qu'ientra dins la molecula d'unu sicatius e dins aquela de l'esteròl.

ciclopia n.f. Mauformacion congenitala caracterisada per la fusion dei doi orbitas e la presença d'un uèlh solet.

ciclopian, a adj. Pertocat per la ciclopia.

ciclopossa n.m. inv. Possa-possa tirat per un ciclista. Var.: **ciclobuta**.

ciclopropan n.m. Ciclan gasós, de formula C₃H₆, gas anesthetic gaire toxic, explosiu.

cicloptèr n.m. Peis grandàs, ossut, dei mars frèii, de que li nadarèlas pelvianis, jugulari, fórmon ventosa.

cicloradioterapia n.f. Röntgenterapia per lo biais de zònas d'irradiacion viranti. Var.: **cicloterapia**.

ciclorama n.m. Tela de fond semicircularia qu'envolopa lo tot d'un ornament teatral, que permete de realisar de retipadas de levars ò de tramonts de soleu, de nuèchs esteladi, etc., au mejan de projeccions de lumes acolorits.

cicloremaire n.m. Tricicle d'enfant que si desplaça gràcias à un movement dei braç.

ciclòsi n.f. Movement ciclic dau citoplasma, carateristic dei cellulas viventi.

ciclosmia n.f. Migala de la Família dei ctenisidats que viu en China e en Amèrica, e que tapa la sieu tana au mejan dau sieu abdomèn arredonit.

ciclosporina n.f. Medicament immunodepressor emplegat au moment dei transplantacions d'organes per evitar una reaccion de rejècte.

ciclostènia n.f. Forma amendrida de psicòsi maniacodepressiva.

ciclostòma n.m. Agnat.

ciclotime, a n. (rare) Persona qu'a tendença à la ciclotimia.

ciclotimia n.f. (psicol.) 1. Alternança de fasas d'euforia e de depression. 2. Psicòsi maniacodepressiva.

ciclotimic, a adj. e n. De la ciclotimia; pertocat de ciclotimia.

ciclotorisme n.m. Torisme en bicicleta.

ciclotorista n. Persona que practica lo ciclotorisme.

ciclotron n.m. Accelerator circulari de particulas qu'emplega un camp magnetic fixe e un camp electric alternatiu de frequença constanta.

ciconide n.m. *Ciconides*: Família d'auceus escaciers coma la cigònha. Sin.: **ciconiidats**.

ciconifòrme, a adj. e n. Que retipa la cigònha.

ciconiidat n.m. Ciconide.

cicòri n.f. Chicòria.

cicòria n.f. Chicòria.

cicutina n.f. Alcaloïde de la granda ciguda, totplen verinós. Sin.: **conicina**.

cidraria n.f. Local, usina dont si fa lo cidre.

cidre n.m. Bevenda que s'obten per fermentacion dau suc de pom.

cidricòla adj. Relatiu à la produccion de cidre: *Una region cidricòla*.

ciel n.m. (fr. corrent) Ceu (forma classica). Var.: **cèu**.

cièrge n.m. Ciri.

cieune n.m. Cigna.

cifoscoliosi n.f. Deviacion complèxa dau rasteu, caracterisada per una convexitat posteriora e laterala.

cifòsi n.f. Corbadura à convexitat posteriora de la colomna vertebrala dorsala.

cifotic, a adj. Relatiu à la cifòsi; pertocat de cifòsi.

ciga n.f. Pichin auceu dei camps, dei prats e dei jardins (Família dei emberisidats): *Ciga de la colana, ciga de la gola rossa, ciga australa, ciga montanhiera, ciga cendrada*.

cigala n.f. 1. Insèctes de l'òrdre dei omoptèrs, abondós dins la region mediterranea, que viu sus lu aubres, que n'en manja la saba (long. m'ai alas: 5 cm). 2. (pop.) Choca.

cigalear vi. (*cigaleï*) Babilhar.

cigaleat n.m. Cigalon.

cigalier n.m. Autre nom dau coguu.

cigalon n.m. Pichina cigala. Var.: **cigaleat**.

cigalusa n.f. Obriera que confecciona lu cigarros. ■ Es un tèrme especificament niçard, qu'alhors si di **cigarriera**.

cigarret n.m. Cigarreta.

cigarreta n.f. Cilindre de tabac chaplat rotlat dins de papier fin.

cigarrier, a n. Persona que confecciona lu cigarros. Vèire *cigalusa*.

cigarillo n.m. (mòt esp.) Pichin cigarro.

cigarro n.m. Pichin rotleu de fuèlhas e de fragments de tabac, que si fuma.

cigna n.f. Auceu palmipède de regions frèii, dau coal blanc e lòng, migrator, qu'una dei sieu espècias, la cigna muda de Siberia, es domesticada coma element decoratiu per li pèças d'aiga. Sin.: *cieune, ciune*.

cigònha n.f. Auceu escacier migrator que l'espècia mai conoissuda, la cigònha blanca dei alas negri, fa mai d'un mètre d'autessa.

cigonhon n.m. Pichin de la cigònha.

ciguda n.f. 1. Planta dei roïnas e dei camins, que contèn un alcaloïde toxic, la cicutina (Família dei ombellfèras). 2. Poison extrach d'aquela planta.

cilentan n.m. Dialècte dau sicilian, parlat dins una partida de la província de Salèrna.

cilh n.m. 1. Pel que garnisse lo bòrd dei parpèlas de l'òme e dei moninas. 2. *Cilhs volatiles*: Expansions protoplasmiqui d'uni cellulas animalis ò vegetalis, fini e nombroï, que, per lu sieus movements, perméton lo

desplaçament de la cellula ò créon dins l'organisme un corrent de liquide. Var.: **cilha**.

cilha n.f. Cilh.

cilhar vt. e vi. Barrar e durbir rapidament li parpèlas e lu uèlhs. Sin.: **parpelejar**.

ciliadura n.f. (biol.) Ensèm de cilhs de la mema cellula, dau meme teissut.

ciliar(i), a (-ària) adj. Relatiu ai cilhs. ◇ *Muscles ciliaris* ò *pèças ciliari*: Muscles anularis situats à l'entorn de la cornea e que règlon la dubertura de l'iris.

ciliat, ada adj. Provist de cilhs.

ciliat n.m. *Ciliats*: Protozoaris dei cilhs vibratiles coma la *paramecia* e la *vorticèla* (assegúron lo sieu rejuveniment genetic per conjugason).

cilici n.m. (anc.) Camia, larga cencha de crin portada sus la pèu per penitènça.

cilindrada n.f. 1. Volume generat per la corsa dau piston dins lo cilindre d'un motor, d'una pompa. 2. Total dei cilindres d'un motor, exprimit en centimètres cubes ò en litres.

cilindraire, airtz n. Obrier(a) encargat dau cilindratge.

cilindrar vt. Procedir au cilindratge de.

cilindratge n.m. Accion de passar (un materiau) sota un cilindre, un rotleu, ò encara entre doi cilindres: *Cilindratge dau cuer* (per l'assoprir), *d'una estòfa* (per la lustrar), *dau macadam* (per lo comprimir), etc.

cilindraxe n.m. (anat.) Axòne.

cilindre n.m. 1. (mat.) Susfàcia generada per la rotacion d'un rectangle à l'entorn d'un dei sieus costats; solide limitat per una susfàcia pariera e doi plans parallèls que tálhon li generatritz. ◇ *Cilindre de revolucion* ò *cilindre drech de la basa circularia*: Cilindre que la sieu directritz es un ceucle e que li sieu generatritz son perpendiculari au plan d'aqueu ceucle. 2. (tecn.) Rotleu emplegat per lo cilindratge d'un materiau. 3. (mecan.) Pèça qu'en dedintre li si mòu un piston de motor, de pompa, de compressor. 4. (biol.) *Cilindre urinari*: Motlatge microscopic d'un tube dau ren qu'apareisse en grand nombre dins li urinas au cors dei nefritis. 5. *Bureu à cilindre*: Que si barra m'un volet en quart de cilindre.

cilindre-sageu n.m. Cilindre, generalament de pèira, gravat en cròs de signes, de letras, que lo sieu desrotlar sus l'argila fresca avia valor de sageu dins l'Orient ancian.

cilindric, a adj. Qu'a la forma d'un cilindre.

cilindroïde, a adj. Qu'a à quauqua ren pròche la forma d'un cilindre.

cima n.f. Extremitat sobrana d'una montanha, d'un aubre, etc.

cima n.f. (bot.) Inflorescènça formada d'un axe principal finit per una flor e que poarta lateralament un ò d'autres axes segondaris d'un meme biais.

cima n.f. (mar.) Finiment d'un cordatge. Var.: **cime**.

cimairenc, a adj. e n. Cimairenc.

cimairòla n.f. Extremitat mai fina d'una cana per la pesca.

cimairòu, òla adj. e n. Cimairenc.

cimaisa n.f. Motladura au sobran d'una cornissa; encastre de fusta que li son apenduts de tableus à l'escadença d'una moastra, d'un vernissatge.

cimbala n.f. Instrument de percussion fach d'un disc metallic, suspendut ò tengut en man, picat eventualament còtra un autre disc parier.

cimbalaira n.f. Linària dei fuèlhas pichini redoni e lobadi, frequenta sus lu vièlhs barris.

cimbalièr, a n. Persona que soana li cimbalas. Var.: **cimbalista**.

cimbalista n. Cimbalier.

cimbalum n.m. Mena de xilofòne foarça populària en Ongria.

cime n.m. (mar.) Cima.

cimbeu n.m. 1. Mena de sublet per enganar e agantar lu aucelons. 2. Auceu per atraire e enganar d'autres auceus. Sin.: cantauceu.

ciment n.m. 1. Matèria pulverulenta que forma mé l'aiga una pasta plastica que pòu aglomerar, en durcissent, de substanças variadi. ◇ *Ciment prompt* ò *de presa rapida*: Que fa presa en quauqui minutas, per oposicion au *ciment de presa lenta*. 2. Tota substança interpauada entre doi còrs per lu ligar. ◇ (fig.) Ligam, mejan d'union. 3. (geol.) Matèria que souda entre elu lu elements d'una ròca.

cimentacion n.f. 1. Accion de cimentar. ◇ (espec.) Consolidacion d'un potz per injeccion de ciment entre la paret e lo tubatge. 2. Transformacion d'una ròca sedimentària mòbla en ròca coerenta per precipitacion d'un ciment.

cimentaire, airtz n. Que cimentar.

cimentar vt. 1. Ligar, garnir mé de ciment. 2. (fig. lit.) Afermir, consolidar: *La naissença d'un pichon vèn cimentar una union*. Sin.: **embetumar, amortierar**.

cimentari, ària adj. Que contèn de ciment: *Mescla cimentària*.

cimentaria n.f. Fabrica de ciment.

cimentèri n.m. Luèc dont son enterrats lu moarts. ◇ *Cimentèri de veituras*: Luèc dont son recampadi de vièlhi carcassas de veituras. Var.: **cementèri**.

cimentier, a n. Aqueu que fabrica ò emplega de ciment.

cimetèrra n.m. Sabre oriental de la lama corba que s'alarga vèrs l'extremitat. Var.: **cimitèrra, cimitarra**.

címia n.f. Insècte dau còrs aplatit, que desgatja una odor acra e desagradiva (òrdre dei eteroptèrs). Sin.: **bertau**. ◇ *Címia dei lièchs*: Címia dei alas reduchi, que si noirisce de sang. ◇ *Címia dei boascs*: Que si noirisce de saba.

cimiarenc, a adj. e n. De Cimiés. Var.: **cimiaròu, cimairòu, cimairenc**.

cimiaròu, òla adj. e n. Cimairenc.

cimier n.m. 1. Ornament que forma la par(t) superiora d'un casco. 2. Part sobrana d'un aubre. 3. (aramd.) Figura pauada sus lo timbre dau casco, en sobre de l'escut dei armas. 4. Pèça de carn sus lo quartier arrier dau bòu, dau cèrvi.

cimitarra n.f. Cimitèrra.

cimitèrra n.m. Cimitarra.

cimmerian, a adj. Que pertòca lu Cimmerians.
cinomètre n.m. Aparelh per mesurar li ondas electromagnetiqui.
cionon n.m. Pichina cima.
ciononça n.f. Bordadura de lançòu. ◇ *Faire de ciononças*: Escrocar.
cinabarin, a adj. Qu'a la color roja dau cinòbre.
cinabrifèr, a adj. Que contèn de cinòbre.
cinamic, a adj. *Alcòl, acide, aldeïde cinamics*: Extrachs dau baume dau Peró; si di d'un acide, d'un aldeïde e d'un solvent aromatic desribats dau propenilbenzène.
cinamil(e) n.m. Radical univalent que desriba de l'alcòl cinamic per lo biais de la supression de l'idroxile.
cinamòme n.m. Genres d'aubrilhons aromatics originaris dei regions caudi de l'Àsia, coma lo canfrìer.
cinc adj. num. e n. pròpri inv. Quatre e un. ◇ (fam.) *Capir cinc sus cinc*: Capir clarament, completament.
cincona n.f. Rubiacea arbustiva de que la rusca dona lo quinquinà.
cinconina n.f. Alcaloïde desribat dau quinquinà.
cindra n.f. 1. (arquít.) Corbadura interiora d'un arc ò d'una vòuta. ◇ *Plena cindra*: Var.: **cindre, cindria**. 2. Empoant corbe que sostèn un arc ò una vòuta pendent la sieu construccion. 3. (au plur.) Partida d'un teatre situada en sobre dau pontin, dont si fan puar lu decòrs. 4. Supoart incurvat per suspendre lu vestits dins un armari. Sin.: **poartamanteu**.
cindraira n.f. Màquina que sièrve per cindrar de pèças de boasc ò de tubes metallics.
cindrament n.m. Accion de cindrar; lo sieu resultat. Var.: **cindratge**.
cindrar vt. Donar una corbadura à: *Cindrar una barra de fèrre*. Var.: **cindriar**.
cindrat, ada adj. Estrech, coma se siguesse estat cindrat ò perqué es estat cindrat.
cindratge n.m. Accion de cindrar; lo sieu resultat. Var.: **cindrament**.
cindre n.m. Cindra.
cindria n.f. Cindra.
cindriar vt. (*cindri*, classic *cindrii*) Cindrar.
cine n.m. Abreviacion de *cínema*.
cineasta n. Autor ò realisator de films.
cineclub n.m. Associacion que la sieu tòca es de promòure la cultura cinematografica.
cinecromia n.f. Branca de la cinematografia que s'entrèva dau coloriment dei films.
cinofil(e), a n. Que li agrada lo cínema en tant qu'art.
cinetic, a adj. Que pertòca la çaça. ◆ n.f. Art de la çaça.
cinografe, a n. Persona que s'entrèva de cinegrafia.
cinografia n.f. Art que fa usança de l'imatge animat.
cinema n.m. Cínema.
cinemà n.m. Cínema.
cínema n.m. (abreviacion de *cinematografe*) 1. Art de faire de films cinematografics. ◇ (fam.) *Es de cínema*: Es de comèdia, non es la veritat. ◇ *Faire de cínema*: Faire de manieras, de complicacions. 2. Industria

cinematografica. 3. L'ensèm dei òbras cinematografiqui (d'un país, d'un autor): *Lo cínema italian*. 4. Sala d'espectacle destinada à la projeccion d'òbras cinematografiqui. Var.: **cinemà, cinema**.

cinemascòpi n.m. Procediment cinematografic de projeccion sus un ecran larg en restablisent l'imatge desformat à la presa de vistas.

cinemateca n.f. Luèc dont son conservats e projectats de films.

cinematica n.f. (sc.) Partida de la mecanica qu'estúdia lu movements dei còrs, en defoara dei foarças que lu produón.

cinematografe n.m. (anc.) Aparelh destinat à enregistrar d'imatges e à projectar sus d'ecrans d'imatges animats.

cinematografia n.f. Ensèm dei procediments e dei tecnicas mes en òbra per reproduire lo movement per lo film.

cinematografic, a adj. Relatiu au cínema.

cinematograficament adv. Per lo biais dau cínema.

cinemitralthairitz n.f. Aparelh qu'enregistra lu resultats dau tir d'una arma automatica.

cinemografe n.m. Instrument qu'enregistra li variacions de celeritat d'un mobile.

cinemomètre n.m. Indicator de celeritat.

cinerama n.m. Procediment cinematografic qu'emplegava la juxtaposicion sus lo meme ecran de tres imatges venguts de tres projectors.

cinerar(i), a (-ària) adj. Que contèn lu cendres d'una persona incinerada.

cinerària n.f. Planta dau fulhatge cendrat, dei flors porpradi cultivada coma ornament.

cinerita n.f. (geol.) Depaus estratificat de cendres volcanics.

cineroman n.m. 1. Roman-fotò tirat d'un film. 2. (anc.) Film à episòdis.

cinèsi n.f. (etol.) Desplaçament (d'un animau) provocat per un agent extèrne e que la sieu celeritat vèria en foncion dau stimulus.

cinésica n.f. Estudi dei lengatges umans, corporal e gestual.

cinésiologia n.f. Sciéncia dau movement.

cinestesia n.f. Quinestesia.

cinestésic, a adj. Quinestésic.

cineteodolit n.m. Aparelh destinat à la perseguida optica e à la fotografia d'engenhs balistics ò de lançaires espacials.

cinetic, a adj. Relatiu au movement. ◇ *Energia cinetica*: Energia d'un còrs en movement. (Per un solide en movement de translacion, l'energia cinetica es lo mièg produch de la sieu massa per lo cairat de la sieu vitessa). ◇ *Art cinetic*: Forma d'art contemporaneu basat sobre l'illusion d'optica, lo caractèr cambiadís de l'òbra, lo sieu movement virtual ò vertadièr.

cinetica n.f. 1. Partida de la mecanica que tracta dei movements. 2. Estudi de la vitessa dei reaccions quimiqui.

cinetir n.m. (mil.) Procediment de tir sobre un objectiu mobile.

cinetisme n.m. Caractèr de l'art cinetic; estudi de la vitessa dei reaccions quimiqui.

cinetogenèsi n.f. Desvolopament dei organes gràcia au sieu foncionament iteratiu.

cinetografia n.f. Escriitura dau movement.

cinetograma n.m. Particion dont es escricha la notacion coregrafica.

cinetosòma n.m. Granule intracellulari que n'en soarte un cilh ò un flageu dins d'unu organismes unicellularis.

cingalés n.m. Lengua indo-ariana parlada au Sri Lanka, dont es la lenga oficiala.

cingla n.f. Cengla.

cinglant, a adj. Que cingla. Var.: **cenglant**.

cinglar vt. Cenglar.

cinic, a adj. e n. 1. Que s'opaua ai principis morals e à l'opinion comuna. 2. *Escòla dei cinics*: Escòla filosofica grèca (s. V-IV) que refudava li convencions socialis e lu principis morals per viure en conformitat mé la natura.

cinicament adv. D'un biais cinic; mé cinisme.

cinipidat n.m. *Cinipidats*: Família d'insèctes imenoptèrs, que lo cinips n'es lo representant màger.

cinips n.m. Insècte parasite, que li sieu larvas provòcon la gala sus lo rosier e lo rore.

cinisme n.m. 1. Comportament cinic, que va ostensiblement còtra lu principis de la morala e li convencions socialis. 2. Doctrina dei filosòfes cinics.

cinnamat n.m. (farm.) Sau de l'acide cinnamic emplegat per lo tractament de la tuberculòsi.

cinnamic, a adj. Relatiu au cinnamat.

cinnamil(e) n.m. (quim. organica) Radical $C_6H_5-CH=CH$ monovalent caracteristic de compausats cinnamic

cinòbre n.m. 1. Sulfure natural de mercuri HgS de color roja, que s'en tira aqueu metal. 2. Color roge vermelhon.

cinocfal(e) n. Monina d'Àfrica de la tèsta alongada coma aquela d'un can, que s'en conoïsson totplen d'espècias, sovent elevadi, coma lo baboin.

cinocefalia n.f. Mauformacion patologica en forma de tèsta de can.

cinodròme n.m. Camp de corsas per lu cans.

cinofil(e), a adj. Que li agràdon lu cans. ◇ (mil.) *Formacion cinofila*: Encargada de l'adestrament e de l'emplec dei cans.

cinoglòssa n.f. Planta dei fuèlhas raspoï, dei flors rogi, cultivada coma ornamentala (Família dei borraginaceas). Sin.: **lenga de can, plantada**.

cinorodon n.m. Fruch de l'agranier, manjadís en confitura. Sin.: **gratacuu**.

cinquanta adj. num. card. 1. Cinc còups dètz. 2. À la belòta, seguida de quatre cartas d'una color soleta.

cinquanten, a aj. e n. Plaçat au reng que correspoande au nombre 50. ◆ n.m. Part contenguda cinqanta còups dins un tot.

cinquantena n.f. Quantitat à l'entorn de cinquanta. Var.: **cinquantenau**.

cinquantenau n.m. Cinquantena.

cinquantenari, ària adj. e n. Qu'a entre cinquanta e sessanta ans.

cinquantenari n.m. Cinquanten anniversari.

cinquantenejar vi. S'avesinar de la cinquantena de temps.

cinquen, a adj. ord. e n. Plaçat au reng que correspoande au nombre 5. ◆ n.f. 1. En França, segonda annada de l'ensenhament dei collègis. 2. (coregr.) Una dei cinc posicions fundamentali donadi per l'en-defoara. ◆ n.m. Part contenguda cinc còup dins un tot.

cinquenament adv. En cinquen luèc. Sin.: **quintament**.

cinquième adj. num. (gal. de defugir) Cinquen, quint.

cintura n.f. Cench.

cinturar vt. 1. Cenchar. 2. (sily.) Realisar lo cinturatge (dei aubres). Var.: **centurar**.

cinturatge n.m. (sily.) Marcatge dei aubres per abatre. Var.: **centuratge**.

cinturon n.m. Cench solida, particularament d'un unifòrme, que li si poàdon fixar d'accessòris.

cion n.m. Canidat sauvatge d'Àsia.

cionectomia n.f. Ablacion de la nioleta..

cioniti n.f. Enflament de la nioleta.

cip n.m. (arqueol.) Pichina stela funerària ò votiva.

cipai n.m. (ist.) Sordat autoctòne de la Companhia, pi de l'Armada dei Índias, que finissèt mé la revòuta (1857-1858) que provoquèt la disparicion de la Companhia anglesa dei Índias.

cipolin n.m. Calcari metamorfic constituït de critèu de calcit e dona sovent de màrmors de color clara.

ciprès n.m. Conifèr dau fulhatge persistent, comun dins lo sud d'Euròpa, que si pòu plantar en baranha per protegir dau vent. Var.: **auciprès, autciprès, autciprier, ciprier, cipressier**.

cipressier n.m. Ciprès.

cipricultura n.f. Carpicultura.

ciprier n.m. Ciprès.

cipriera n.f. Luèc plantat de ciprès.

ciprin n.m. Peis vesin de la carpa. *Ciprin daurat*: Peis roge.

ciprina n.f. Varietat blava d'idiocrasi.

ciprinidat n.m. *Ciprinidats*: Vasta família de peis d'aiga doça, coma la carpa, lo gardon, etc.

cipriòta adj. e n. De Cipri. Var.: **quipriòta**.

ciprís n.m. Pichin crustaceu dei lòngui antenas locomotritz.

cira n.f. Cera.

cirar vt. Cerar.

ciratge n.m. Ceratge.

circ n.m. 1. Luèc claus mé de gradins dont si debanàvon lu juècs de la Roma antica. 2. Luèc circulari dont si dónon d'espectacles equestres, acrobatics, etc.; empresa qu'assegura aquel spectacle. ◇ (fam.) Desòrdre, agitacion: *Que circ!* 3. (geogr.) Depression mièjacircularia, dai bòrds abruptes, à l'amont d'un glacier.

circa (en circa de) (it.) (loc.) Environ, à quauqua ren pròche, à l'entorn (*de*), à pauc près.

circadian, a adj. (fisiol.) *Ritme circadian*: Ritme biologic que la sieu periodicitat es à quauqua ren pròche de 24 oras.

circassian, a adj. e n. De la Circassia, anciana region au nòrd dau Caucàs.

circoboreal, a adj. Relatiu à la zòna situada entre la província artica e li termieras miègjornali de la taiga. Var.: **circoboreau**.

circoduccion n.f. Circonduccion.

circommediterraneu, ea adj. À l'entorn dei tèrras qu'enròdon la Mar Mediterranea. Var.: **circommediterraneu, circonmediterraneu, circonmediterraneu, circonmediterraneu.**

circommeridian, a adj. Que si tròba à quaucu degrats tot au mai, dau meridian d'un luèc. Var.: **circommeridian.**

circommutason n.f. Movement elicoïdal de la poncha d'una raïç ò d'un tronquilhon en cors de creissença. Var.: **circommutason.**

circonnavigacion n.f. Circonnavigacion.

circompolar(i), a (-ària) adj. (didact.) Que si fa à l'entorn d'un pòle: *Navigacion circompolarària*. ◇ *Estela circopolària*: Estela pron vesina dau pòle celèste per restar totjorn sobre l'orizont dins un luèc donat.

circomstelar(i), a (-ària) adj. Circonstelar.

circomterrestre, a adj. Circomterrestre.

circomvesin, a adj. Circomvesin.

circomvolucion n.f. Circomvolucion.

circomzenital, a adj. Qu'enròda lo zenit ò que si tròba dapè d'eu. Var.: **circomzenitau, circonzenital, circonzenitau.**

circoncire vt. Circoncire.

circoncire vt. Practicar la circoncision sus. Sin.: **retalhar.**

circoncís adj. m. e n.m. Qu'a subit una circoncision.

circoncision n.f. Excision totala ò parciala dau prepuci, rituala per lu judeus, lu musulmans e d'unu pòbles.

circoduccion n.f. (sc.) 1. Rotacion d'un membre à l'entorn de la sieu insercion sus lo fust en foncion d'un còne que la sieu articulacion forma lo som. 2. Movement complèxe de la maissèla sotrana que representa una combinason dau tot dei movements possibles e permete la mastegada dei aliments. 3. Movement de rotacion à l'entorn d'un axe ò d'un ponch. Var.: **circoduccion.**

circonferença (-ència) n.f. 1. (anc.) Ceucle. – Actualament, perimètre d'un ceucle (la sieu longuessa es 2πR, dont R es lo rai. 2. Contorn d'un espaci plan (d'una vila, d'un camp).

circonflexe adj. *Accent circonflexe*: Signe diacritic (^) qu'en francés indica una vocala lònca (dins la màger part dei cas, correspoande à un S occitan: fête/fèsta); en grèc, signe (ˆ) que nota una intonacion aguda seguida per una intonacion greva.

circonlocucion n.f. Biais de parlar dont la pensada es exprimida indirectament; perifrasi.

circonlunar(i), a (-ària) adj. (astron.) Qu'es à l'entorn de la Luna, que si fa au sieu entorn: *Orbita circonlunària.*

circommediterraneu, ea adj. Circommediterraneu.

circommeridian, a adj. Circommeridian.

circonnavigacion n.f. (didact.) Viatge maritime à l'entorn d'una vasta estenduda de tèrra ò à l'entorn de la Tèrra. Var.: **circonnavigacion.**

circonscripcion n.f. Partiment administratiu, militari, religiós d'un territòri. Sin.: **ròdol.**

circonscriptible, a adj. *Poligòne circonscriptible*: Que s'inscriu dins un ceucle.

circonscriure vt. 1. Traçar una linha à l'entorn de: *Circonscriure un espaci*. ◇ *Circonscriure un poligòne à un ceucle* (ò *un ceucle à un poligòne*): Traçar un poligòne que lu sieus costats son tangents au ceucle (ò un ceucle que passa per lu soms dau poligòne). 2. Limitar la propagacion, la progression d'un incendi. 3. Cernar: *Circonscriure un subjècte.*

circonspeccion n.f. Prudença, discrecion en actes e en paraulas.

circonspècte, a adj. Que manifestà de circonspeccion. Sin.: **prudent, avisat, reservat.**

circonstança (-ància) n.f. 1. Particularitat qu'acompanha un fach, un estament: *Si trovar dins una circonstança dificala, particuliera.* 2. (dr.) *Circonstanças agravanti, atenuanti*: Elements qu'aumenton ò demenisson la gravetat d'una infraccion e la pena que li correspoande. 3. Cen que determina un moment donat: *Dins li circonstanças actuali.* ◇ *En la circonstança*: En aqueu cas. ◇ *De circonstança*: Qu'es adaptat à una situacion precisa.

circonstancial, a adj. 1. Qu'es ligat ai circonstanças: Una declaracion circonstanciala. 2. (gram.) Qu'indica li circonstanças de l'accion verbala: *Complement circonstancial de luèc, de temps, de causa, etc., subordinada circonstanciala.* Var.: **circonstancialiu.**

circonstanciar vt. Precisar embé li sieu circonstanças. Sin.: **expauar.**

circonstanciat, ada adj. Detalhat, precis: *Un rapoart circonstanciat.*

circostelar(i), a (-ària) adj. Qu'es à l'entorn d'una estela. Var.: **circostelar(i).**

circomterrestre, a adj. (astron.) Qu'es à l'entorn de la Tèrra, que si fa au sieu entorn. Var.: **circomterrestre.**

circonvalacion n.f. 1. Fortificacion establida per l'assediare d'una plaça per si gardar d'una armada venguda au secors dei assediats. 2. Carriera periferica que fa lo torn d'una ciutat. Var.: **circomvalacion.**

circonvenir vi. Manobrar quauqu'un per obtenir quauqua ren.

circomvesin, a adj. (lit.) Situat à l'entorn. Var.: **circomvesin.**

circovolucion n.f. 1. Enrotlament à l'entorn d'un axe central. 2. (anat.) *Circonvolucions cerebrali*: Replecs sinuós de l'escòrça cerebrala dins lu mamifèrs. ◇ *Circonvolucions intestinali*: Replecs dei intestins. Var.: **circovolucion.**

circomzenital, a adj. Circomzenital.

circuít n.m. 1. Itinerari à l'entorn d'un luèc: *Lo circuít d'una ciutat.* 2. Itinerari complicat: *Ai fach un lòng circuít per arribar fins aquí.* Sin.: **bestorn, rondatge, gira, ròdol.** 3. Percors toristic e esportiu, que pòu èstre

en circuit clavat embé retorn au ponch de partença: *Faire lo circuit dei casteus catars, lo circuit dau Castelet.* – (fam.) Plus èstre dins lo circuit: *Plus èstre en activitat, plus èstre au fieu dei cauas.* ◇ Remetre dins lo circuit: *Remetre en circulacion.* 4. (electr., electron.) Seguida de conductors electricis religats entre elu. Sin.: **cadena.**: *Circuit clavat.* ◇ Ensèm de conductors traversats d'una extremitat à l'autra per un corrent. ◇ *Circuit imprimit:* Depaus metallic conductor plaçat sus un supoart isolant. ◇ *Circuit integrat:* Circuit de pichini dimensions m'un grand nombre de compauants actius e passius, realisat sus una fina plaqueta de silici. ◇ *Circuit logic:* Circuit integrat que remplisse una foncion logica de basa (non, e, aí). 5. Ensèm de tubes qu'assegúron la circulacion d'un liquide. 6. Ensèm de salas de cínema d'una soleta societat ò d'un solet programator. 7. Percors clavat, constituït d'elements que si poàdon jónher, dont si fan circular de juguets (tren, automobilas). 8. *Circuit economic:* Representacion dei fach economics coma resultat d'encadenaments d'operacions interdependenti e non separadi.

circulacion n.f. 1. Movement d'un liquide. *Circulacion dau sang:* Movement dau sang que lo coar manda per li sieu artèrias fins ai organes e que revèn dei organes au coar per li venas. ◇ *Circulacion atmosferica:* Movement dei massas d'aria dins la troposfèra. 2. Desplaçament de personas, de veïcules sus una ò d'uni vias; trafeg: *Rota de granda circulacion.* ◇ Lu veïcules que circúlon. Sin.: **tràfegue.** 3. Escambis economics, transaccions. – *Circulacion monetària:* Movement de la massa monetària dins un temps doant.

circulant, a adj. Qu'es en circulacion, en parlant dei sòus, de valors.

circular vi. 1. Si desplaçar en circuit clavat e especialament si desplaçar dins lu vaisseus, en parlant dau sang. 2. Si desplaçar sus de vias de comunicacion. 3. Passar de man en man. 4. S'expandir: *L'informacion circula.*

circular(i), a (-ària) adj. 1. Qu'a la forma d'un ceucle: *Pista circulària.* – Que descriu un ceucle: *Movement circulari.* 2. (mat.) *Foncions circularis:* Foncions trigonometriqui (sinus, cosinus, tangenta). ◇ *Permutacion circulària:* Permutacion qu'assòcia à una seguida infinida d'elements la seguida dei memes elements desplaçats d'un reng ò de mai d'un reng (ex.: 1, 2, 3, 4, 5 → 3, 4, 5, 1, 2). 3. Que, coma un ceucle, revèn au sieu ponch de partença: *Viatge circulari.*

circulara (-ària) n.f. Letra administrativa, professionala ò diplomatica per comunicar una informacion à mantuna persona.

circularament adv. Circulariament.

circulariament adv. En descrivent un ceucle. Var.: **circularament.**

circularisar (-izar) vt. Rendre circulari.

circularitat n.f. Caractèr de cen qu'es circulari, de cen que fa tornar au ponch de partença.

circulatòri, òria adj. Relatiu à la circulacion dau sang. ◇ *Aparelh circulatòri:* Ensèm dei vaisseus qu'assegúron la circulacion dau sang.

cirenaïc, a adj. e n. De Cirena. ◇ *Escòla cirenaïca:* Escòla filosofica grèga (s. V av. J.-C.) que plaçava lo sobeiran ben dins lo plaser dei sens.

ciri n.m. 1. Lònga candela de cera que si crema dins li glèias. ◇ *Ciri pascal:* Grand ciri benedit qu'es alumat pendent tot lo temps pascal ai oficis solemnes. ◇ *Cremer un ciri à quauqu'un:* Li mostrar de reconoissença. 2. Planta grassa dei regions aridi d'Amèrica, que d'uni espècias an l'aspècte de colomnas e poàdon faire fins à 15 m (Familha dei cactaceas). Sin.: **cièrge** (fr.).

cirre n.m. 1. (zool.) Apendici flexuós e ramós d'unu invertibrats (vèrps, molluscs, cirripèdes). 2. (bot.) Vrilha dei plantas escalairitz.

cirrifèr, a adj. Provedit de cirres.

cirrifòrme, a adj. En forma de cirrus.

cirillic, a adj. e n.m. *Alfabet cirillic:* Alfabet creat au s. IX e que sièrve à transcriure lo russe, lo sèrbe, lo bulgar e d'autri lengas de l'ancianna U.R.S.S.

cirripède n.m. *Cirripèdes:* Sotaclasse de crustaceus inferiors marins fixats coma l'*agland de mar* ò parasites coma la *saculina*. Var.: **cirripòde.**

cirripòde n.m. Cirripède.

cirrocumululus n.m. Nebla de la Familha dei cirrus formada de gropes de flòcs blancs separats.

cirrogène, a adj. Que desgancha un procediment de cirròsi.

cirròsi n.f. Malautia dau fetge caracterisada per una alteracion dei cellulas (epatocites), una escleròsi e de nodules de regeneracion: *La cirròsi dau fetge es una cirròsi atrofica, dicha dau pichin fetge.*

cirrostratus n.m. Nebla de la Familha dei cirrus que forma un vel blancastre que dessenha una aureòla à l'entorn de la Luna ò dau Soleu.

cirrotic, a adj. e n. Relatiu à la cirròsi; que sofrisse de cirròsi.

cirrus n.m. Nebla blanca que si forma entre 6 e 10 km d'altituda en bendas ò en filaments isolats e apareisse à l'avant d'una depression.

cirsoïde, a adj. Que pertòca una lesion provocada per una comunicacion anormala arteriò-venosa.

cirsotomia n.f. Operacion dei variças.

cirurgia n.f. Disciplina medicala especialisada dins lo tractament per intevencion manuala e instrumentala sus l'organisme, li sieu partidas intèrni.

cirurgian, a n. Mètge especialisat en cirurgia.

cirurgian-dentista n.m. pratician especialisat dins lo tractament de la boca e dei dents.

cirurgical, a adj. Relatiu à la cirurgia. Var.: **cirugicau.**

cisalha n.f. 1. (sovent au plur.) Autís en forma de pinça talhairitz ò de gròs ciseus, que sièrve à talhar lu metals ò à rebrondar lu aubres. 2. (tecn.) Ronhadura de metal qu'es refunduda en lamas per la fabricacion dei monedas.

cisalhaire n.m. Cisalha grandassa per talhar de barras ò de placas de metau.

cisalhament n.m. Accion, fach de cisalhar; lo sieu resultat.

cisalhar vt. 1. Talhar mé de cisalhas ò m'un instrument trencaire. 2. Frustar (una pèça) per cisalhament.

cisalhatge n.m. Decopatge d'una fuèlha de metal segond un traçat quau que sigue.

cisalpenc, a adj. Cisaupenc.

cisalpin, a adj. Cisaupenc. Contr.: **transalpin**.

cisaupenc, a adj. Situat en là dei Aups per rapoart à Roma. Var.: **cisalpin, cisalpenc**. Contr.: **transalpin**.

ciseladura n.f. 1. Art dau ciselare. 2. Obratge, ornament ciselat. Sin.: **escrinceladura**.

ciselaire, airtiz n. Artista, mesteirant que cisèla. Sin.: **escrincelaire**.

ciselament n.m. 1. Accion de ciselar. 2. Accion de desbarrassar un pendon de raïm dei gruns degalhats. Sin.: **escrincelatge**.

ciselar vt. (*cisèli*) 1. Travalhar finament un obratge de metal, de pèira ò de tota altra matèria dura au mejan de ciseus, de ciselets. 2. Talhar au mejan de ciseus de motius decoratius dins una estòfa. 3. (vitic.) Practicar lo ciselament. Sin.: **escrincelar, talhar**.

ciselat, ada adj. 1. Qu'es estat travalhat au ciseu, au ciselet. 2. (fig.) Fin, travalhat. Sin.: **escrincelat, talhat**.

ciselet n.m. Pichin ciseu ò poncha qu'emplégon lu gravaires, lu bronziars, lu dauriers.

ciseu n.m. 1. Autís format d'una lama d'acier, eventualament provista d'un mànegue, biselada à una dei sieu extremitats, per travalhar lo boasc, lo fèrre, la pèira. 2. (espòrts) Presa de lucha, de catch, que si fa en crosant li cambas à l'entorn de l'adversari. ♦ pl. 1. Instrument d'acier mé doi brancas crosadi e articuladi que tálhon sus la sieu part intèrna. 2. *Sautar en ciseus*: Faire un saut en autessa en escartant pi en tornant aprochar li cambas.

cisgenre adj. e n. Qualifica una persona que la sieu identitat de genre es en concordança m'au genre que li es estat assignat à la naissença. Contr.: **transgenre**.

cisjuran, a adj. En çai dau Jura.

cisòlas n.f. pl. Gròssi cisalhas de tolier, de paiohier, etc., montadi sobre d'un pen.

cispadan, a adj. En çai dau flume Pò (despí Roma).

cispirenenc, a adj. En çai dei Pireneus.

cisrenan, a adj. En deçà de Renània.

cissoïda n.f. (mat.) Corba algebrica dau tèrç degra per l'estudi de la duplicacion dau cube. La sieu equiacion es $x^2 + (x - 2R)^2$.

cissoïdal, a adj. Relatiu a la cissoïda. Var.: **cissoïdau**.

cistacea n.f. *Cistaceas*: Família de plantas parietali dei luècs secarós, emé de flors foarça acoloradi.

cistadenòma n.m. Tumor de la vessiga.

cistalgia n.f. Dolor tocant la vessiga.

ciste n.m. Missuga. Var.: **messuga**. Sin.: **cistra** (f.).

cistectomia n.f. Ablacion de la vessia.

cisteïna n.f. Acide aminat sofrat que la sieu oxidacion en cistina li dona un ròtle d'oxidoreductor e un ròtle de poant entre doi cadenas proteïniqui.

cistercian, a adj. De l'òrdre de Cisteus. Var.: **cistercenc**.

cistercenc, a adj. Cistercian.

cistèrna n.f. 1. Sèrva per recampar e conservar l'aiga de pluèia. 2. Tina clausa destinada à conservar lu liquides (aiga, produchs petroliers, etc.); lo sieu contengut. 3. Veïcule per lo transpoart dei liquides. 4. Luèc de la basa dau crani.

cisternal, a adj. Relatiu ai cistèrnas dau crani. Var.: **cisternau**.

cisterneu n.m. Cambra pichona que davanteja una cistèrna, dont li aigas si filtron.

cisterniti n.f. Enflament dei cistèrnas dau crani.

cisternografia n.f. Radiografia dei cistèrnas dau crani.

cisternotomia n.f. Dubertura dei cistèrnas dau crani.

cistic, a adj. De la vessiga ò de la vesicula biliària. – *Canal cistic*: Que va de la vesicula biliària fins au canal epatic.

cisticèrc n.m. Vesicula translucida de 1 cm de diamètre que la tènia forma au sieu darrier estadi larvari dins lu muscles ò sota la lenga dau poarc ò dau bòu.

cisticercòsi n.f. Malautia provocada per lu cisticèrc.

cisticoduodenostomia n.f. Anastomòsi dau canal cistic dins lo duodenom.

cistina n.f. Acide aminat que resulta de l'union, per un poant de tipe disulfure, de doi moleculas de cisteïna, emplegat en dermatologia.

cistinuria n.f. Eliminacion de cistina per lo biais de l'urinada.

cistiti n.f. Inflamacion de la vessia.

cistografia n.f. Radiografia de la vessia.

cistometria n.f. Mesura de la capacitat de la vessiga.

cistopexia n.f. Tancatge cirurgical de la vessiga.

cistoplastia n.f. Intervencion plastica sus la vessiga.

cistoscòpi n.m. Instrument per complir une cistoscopia.

cistoscopia n.f. Examèn endoscopic de la vessia.

cistostomia n.f. Abocament cirurgical de la vessiga à la pèu.

cistotomia n.f. Incision de la vessia.

cistra n.f. Ciste.

citacion n.f. 1. Passatge d'un autor reportat exactament. 2. (dr.) Assignacion à si presentar davant un tribunal. 3. (mil.) fach de metre à l'òrdre dau jorn una accion, d'una persona, d'una unitat.

citare, airtiz n. Persona que fa una citacion d'un tèxto, de quauqu'un.

citafèrèsi n.f. Tecnica que permete de sostraire dau sang d'un donaire lu globules blancs e li plaquetas en li rendent lu autres elements dau sieu sang.

citar vt. 1. Reprodure exactament (un tèxto, li parulas de quauqu'un), reportar. 2. Designar embé precision, mencionar: *Mi podètz citar dètz autors occitans?* 3. (dr.) Assignar (quauqu'un) en justícia. 4. (mil.) Faire de quauqu'un l'objècte d'una citacion.

citara n.f. (mus.) 1. (antic.) Lira provista d'una granda caissa de resonança. 2. Tot instrument de coardas atesadi sus una caissa de resonança sensa mànegue.

citarede n.m. (antic. gr.) persona que cantava en s'acompanant d'una citara.

- citarista** n. Sonaire de citara.
- citerior, a** adj. (anc.) En çai, dau noastre costat, mai pròche de nautres; anterior.
- citizen band** n.f. (radiotecn.) Benda de frequença à l'entorn de 27 MHz emplegada per li comunicacions entre particuliers. Abreviacion: **C.B.**
- citoarquitectonica** n.f. Estudi de l'estructura de la rusca cerebrala, apiejada sus la constitucion cellulària dei sieu diverss jaças.
- citobiologia** n.f. Estudi biologic dei cellulas.
- citocentre** n.m. Centre cellulari.
- citocròme** n.m. Pigment respiratòri present dins toti li cellulas vivi.
- citodiagnostic** n.m. Dignostic fondat sobre l'examen microscopic de cellulas manlevadi per poncion, rasclatge ò fregada.
- citoestatic, a** adj. e n.m. Citostatic.
- citogamia** n.f. Fusion citoplasmica dei gametas mascles e femèlas sensa associacion dei sieus nucleus.
- citogenetic, a** adj. Relatiu à la citogenetica.
- citogenetica** n.f. Branca de la genetica qu'estúdia l'estructura dei cromosòmas à l'estat normal e à l'estat patologic e lu caractèrs e li malautias ereditaris que n'en vènon.
- citogenetician, a** n. Especialista de citogenetica.
- citologia** n.f. partida de la biologia qu'estúdia la cellula sota lu sieus diferents aspèctes morfologics, bioquimics, etc. Sin.: **biologia cellulària**.
- citolisi** n.f. (biol.) Dissolucion ò destruccion dei elements cellularis.
- citolitic, a** adj. e n.m. Si di dei substanças que determinon la citolisi.
- citologic, a** adj. De la citologia.
- citologista** n. Especialista de la citologia.
- citomegalovirus** n.m. Virus responsable d'una infeccion de l'enfant novelament naissut (malautia dei inclusions citomegaliqui) e de diverss afeccions de l'adulte, que pertòca especialament lu immunodepressius.
- citopatologia** n.f. Estudi de la patologia dei cellulas.
- citopenia** n.f. Dementiment d'elements cellularis.
- citoplasma** n.m. Partida fundamentala, omogèna, de la cellula, que contèn lo nucleu, li vacuòlas, lo condriòma e lu autres organits.
- citoplasmatic, a** adj. Dau citoplasma. Var.: **citoplasmic**.
- citoplasmic, a** adj. Dau citoplasma. Var.: **citoplasmatic**.
- citoquimia** n.f. Branca de la citologia qu'estúdia la constitucion quimica de la cellula. Sin.: **istoquimia**.
- citoquimic, a** adj. Relatiu à la citoquimia. Sin.: **istoquimic**.
- citossina** n.f. Una dei quatre basas azotadi, que constitue l'essencial dei acides nucleics.
- citosquelèt** n.m. Malhum de filandras proteïqui de l'esquelèt intèrne dei cellulas que comanda lu sieus movements. (la *tubulina* e l'*actina* son li proteïnas que constuïsson lo citosquelèt).
- citostatic** adj. e n.m. Si di dei substanças qu'enebisson li divisions cellularis. Var.: **citoestatic**.
- citotoxic, a** adj. *Cellula citotóxica*: Tipe de cellula non caracterisada ematologicament que, provenent de la mesola ossoa, colonisa lo sang.
- citotoxina** n.f. Substança solubla nosibla congrelhada per la cellula.
- citral** n.m. (quim. org.) Aldeïde liquide que sente totplen, constituent natural de divers òlis essencials en forma d'una mescla dei formas geometrici isomeriqui **citral-a** (geranial) e **citral-b** (neral), que s'obten finda sinteticament per oxidacion del geraniòli e dau neròli.
- citra** n.f. Autre nom de la cogorda.
- citrat** n.m. Sau de l'acide citric.
- citric, a** adj. *Acide citric*: Acide extrach dau limon e de diverss autres fruchs.
- citrin, a** adj. (lit.) De la color dau limon.
- citron** n.m. Limon (fruch).
- citronada** n.f. Bevenda preparada embé de suc ò de siròp de limon e d'aiga sucrada.
- citronar** vt. Ajustar de suc de limon à.
- citronat, ada** adj. 1. Que sente à limon. 2. Dont es estat mes de suc de limon.
- citronèla** n.f. 1. Nom generic de gramineas aromatiqui dei regions tropicali cultivadi per lu sieus òlis essencials. 2. Nom usual d'una artemisa, de la verbena odoroa e de la melissa. Sin.: **limoneta**.
- citronier** n.m. Limonier.
- citroniera** n.f. Luèc plantat de limoniers.
- citrotòpe, a** adj. Proprietats d'uni substanças d'èstre atrachi e tancadi per li cellulas.
- citrotopisme** n.m. Atraïment abiaissat sus d'uni cellulas (globilhons blancs dau sang, per ex.) per d'elements quimics coma li toxinas microbiani.
- ciune** n.m. Cigna.
- ciutadan, a** adj. e n. 1. Dins l'Antiquitat, aqueu qu'avia lo drech de ciutat. 2. Membre d'un Estat considerat dau ponch de vista dei sieus devers e dei sieus drechs civils e politics. 3. Sota la Revolucion francesa, títol en vigor en plaça de "sénher", "dòna".
- ciutadanetat** n.f. Qualitat de ciutadan. Var.: **ciutadinança**.
- ciutadèla** n.f. 1. Obratge fortificat que protegisse e comanda una ciutat. 2. (fig.) Centre de resisença. ◇ Luèc dont son aparadi, mantengudi, d'uni idèias.
- ciutadin, a** adj. e n. De la vila. ◆ n. Persona que viu en vila. Sin.: **vilandrés**.
- ciutadinança** n.f. Ciutadanetat.
- ciutadinatge** n.m. Drech de ciutat.
- ciutat** n.f. 1. Dins l'Antiquitat e à l'Atge-Mejan, unitat politica constituïda per una vila e lu sieus alentorns. ◇ *Drech de ciutat*: Drech d'èstre admés au nombre dei ciutadans, mé l'ensèms dei sieus prerogativas. Sin.: **ciutadinatge**. - (fig.) Fach per quauqua ren d'èstre admés à figurar. 2. Vila. (absol.) *La ciutat santa*: Vila particulierament venerada dins una religion. ◇ *La ciutat celesta*: Lo paradís. 4. Part mai anciana d'una vila: *L'ísola de la Ciutat, à París*. 5. Grope d'ostalàs qu'an una

mema destinacion: *Ciutat universitària, ciutat obriera*, etc.

ciutat-dormitòri n.f. Aglomeracion essencialament destinada au lotjament de personas qu'an lo sieu trabalh dins la vila vesina.

ciutat-jardin n.f. Vila ò zòna residenciala largament provista d'espacis vèrds.

civada n.f. (*avena sativa*) Cereala que lu sieus gruns, portats per de pendons pas sarrats, sièrvon sobretot per l'alimentacion dei cavaus, etc. (Familha dei gramineas).

civadier n.m. Mesura de civada.

civadiera n.f. 1. Camp de civada. 2. (mar.) Vela plaçada sota l'aubre de pauprés fins ai alentorns dau s. XVIIⁿ.

civaïsme n.m. Corrent religiós, vengut de l'indoïsme, que fa de Civa un dieu mai important que Visnu e Brama e es à l'origina de manti sèctas. Var.: **civaïsme**.

civaïta adj. e n. Relatiu au civaïsme, adèpte dau civaïsme. Var.: **sivaïta**.

civeta n.f. 1. Carnivòre dau pel gris ornat de bendas e de tacas negri, que mesura 50 cm de lòng (Familha dei viverridats). 2. Secrecion anala d'aquel animau, que s'emplega en perfumaria.

civeta n.f. Ciboleta. Var.: **cibeta**.

civetòna n.f. Cetòna ciclica e etilenica estracha de la civeta.

civic, a adj. 1. Que pertòca lo ciutadan e lo sieu ròtle dins la vida politica. ◇ *Drechs civics*: legalament autrejats ai ciutadans. ◇ *Educacion civica*: Educacion destinada à preparar lu enfans au sieu ròtle de ciutadans. 2. Pròpri au boan ciutadan. – *Sens civic*: Devocion vèrs la collectivitat, l'Estat.

civier n.m. Preparacion de lèbre, de coniu ò d'otra sauvatgina, marinada dins lo vin roge e cuèch dins una saussa au vin mé de cebas. Var.: **cibier**.

civiera n.f. Brancards religats m'una tela per portar de malauts, de fais, etc. Sin. **brancat, baiard, catalet**.

civil, a adj. 1. Que pertòca lu ciutadans, la sieu collectivitat, lu sieus rapoarts socials. ◇ *Guèrra civila*: Entre ciutadans d'un meme país. ◇ *Drechs civils*: Que la lèi garantisse per toi lu ciutadans d'un Estat considerats coma personas privadi (contr.: *drechs politics*). ◇ *Còdi civil*: Obratge que recampa tota la legislacion relativa à l'estat e à la capacitat dei personas, à la familha, au patrimòni e à la sieu transmission, ai contractes e obligacions. ◇ *Partida civila*: Persona que demanda reparacion davant un tribunal per un prejudici subit en seguida d'una infraccion. 2. Relatiu ai rapoarts juridics entre particuliers: *Drech civil* (per op. à *drech penal*). 3. Desprovist de caractèr militari ò religiós: *Maridatge civil, vestit civil*. ◇ *Societat civila*: La societat, en defoara dei òmes politics (si parla per exemple d'un ministre vengut de la societat civila). 4. (filos.) *Societat civila*: Ensèm dei ligams juridics e economics qu'unisson lu individús dins de rapoarts de dependença. 5. (lit.) Respectuós dei rapoarts de la boana societat; confòrme ai règlas.

civil, a n. 1. Persona qu'es ni militària ni religioa. ◇ *En civil*: Que poarta un vestit que non es un unifòrme ni un vestit de foncion. ◆ n.m. 1. Estat, condicion dau civil: *Dins lo civil, es un brave òme*. 2. (dr.) Que pertòca lu

rapoarts juridics dei particuliers; la procedura, li juridiccions civili: *Plaidejar au civil* (per op. à *penal*).

civilament adv. 1. En matèria civila, en drech civil (per op. ai juridiccions penali ò ai autoritats religioï): *Èstre civilament responsable, si maridar civilament*. 2. (lit.) Mé cortesia.

civilisable (-izable), a adj. Que pòu èstre civilisat.

civilisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de civilisar; fach de si civilisar. 2. 2. Ensèm dei caractèrs pròpris à la vida culturala e materiala d'una societat umana: *La civilisacion occidentala*.

civilisador (-izador), airtz adj. e n. Civilisaire.

civilisaire (-izaire), airtz adj. e n. Que desvelopa, expandisse la civilisacion.

civilisar (-izar) vt. 1. Menar una societat, un pòble d'un estat primitiu à un estat sobeiran d'evolucion culturala e materiala. 2. Adocir lo caractèr, lu biais de faire de quauqu'un. 3. Aquesto ensèm portat à un nivèu extrème d'evolucion.

civilisat (-izat), ada adj. Provist d'una civilisacion, evoluït, cortés.

civilista n. Especialista dau drech civil.

civilitat n.f. (lit.) Respècte deis boani manieras. ◆ pl. paraulas de cortesia, compliments d'usatge.

civisme n.m. Sens civic.

Cl Simbòle dau clòre.

cl Simbòle dau centilitre.

clabaud n.m. Can que clabauda. **clabaud** (ajustar): Sin.: **canhàs, baubaire**.

clabaudar vi. 1. À la caça, baubar en defoara dei vias. 2. Cridar per soslevar còtra quauqu'un.

clabaudatge n.m. Crit dau can que clabauda. Sin.: **baubatge, cridaria**.

clabòt n.m. Crabòt.

clabotatge n.m. Crabotatge.

clabotar vt. (*clabòti*) Crabotar.

clac (onomat.) Per exprimir un bosin sec, un clacatge breu e imprevist.

claca n.f. Grope de personas pagat per picar dei mans au teatre, etc.

claca n.m. Capeu à tube provedit d'una moala que si pòu aplatir. Var.: **capeu claca, capeu à claca, gibus**.

clacada n.f. (onomat.) Bosin sec fach mé la lenga que si destaca dau palat. Var.: **clapada**.

clacar vi. (onomat.) Produre un bosin sec: *La poarta claca*. ◇ *Clacar dei dents*: Aver totplen frèi ò paura. Sin.: **clapejar**. Var.: **claquejar**. ◆ vt. Barrar vivament (quauqua ren), en faguent un bosin sec: *Clacar la poarta*.

◆ *Si clacar un muscle, un tendon, un ligament*: Si faire un clacatge dins un esfoarç violent.

clacatge n.m. 1. Fach de clacar; bosin de cen que claca. 2. Distension (d'un muscle, d'un ligament). 3. (electr.) Destruccion d'un isolant per aplicacion d'una tension superiora à la sieu rigiditat dielectrica (tension de clacatge).

clactonian n.m. (de *Clacton-on-Sea*, vila d'Anglatèrra). Faciès industrial dau paleolitic inferior,

que constituísse la primera industria sus esclats. ♦

clactonian, a adj. Dau clactonian.

clade n.m. (biol.) grand grope d'animaus ò de plantas que si caracteríson per una origina evolutiva probablament comuna (coma lu cornats, li plantas vasculàrias). Sin.: **rameu**.

cladisme n.m. Classificacion dei èstres vius segond li relacions filogenetiqui.

cladistic, a adj. Relatiu au cladisme.

cladística n.f. Estudi dei parentats entre espècias vivi basada sobre l'analisi genetica e ematologica.

cladocèr n.m. *Cladocèrs*: Òrdre de crustaceus marins ò d'aiga doça, sovent provedits d'una carapaça bivalva, que denèdon au mejan d'un lòng pareu d'antenas ramoï.

cladofòra n.f. Alga vèrda formada de filanhas ramificadi.

cladonia n.f. Liquèn comun en Escandinàvia qu'es lo noiriment màger dei rènas.

cladospòri n.m. Mena de fonges imperfèctes qu'ataca lo tomati, lo melon, lo pèu e lo pesseguier.

clafir vt. (*clafissi*) Emplir completament, fins à l'excès. Var.: **clafir, aclafir**.

clafit, ida adj. Plen: *Un tèxto clafit d'errors*. Var. **aclafit, clafit**.

clam n.m. Crit collectiu e tumultuós. Sin.: **escridament**. Var.: **clamada, clamadissa, clamor, cridadissa, bramadissa**.

clamador, airtz n.f. Clamaire.

clamaire, airtz n.m. Persona que clama. Var.: **clamador**.

clamar vt. (lit.) Exprimir aut e foart, en tèrmes violents ò per de crits: *Clamar la sieu innocença*. Sin.: **cridar**.

clamp n.m. Peçuga de cirurgian ò de veterinari (Etim. nordenca *klamp*).

clampar vt. Peçugar, comprimir una artèria, una vena.

clampatge n.m. Accion ò resulta de clampar.

clan n.m. 1. Tribú escocesa ò irlandesa, formada d'uni familhas. 2. Unitat sociologica constituïda d'individús que si reconóisson un ancessor comun. 3. (pej.) Grope barrat de personas ligadi per una comunautat d'interès ò d'opinions. Sin.: **frairia**. (etim. gaelica *clann*).

clandestin, a adj. Que si fa d'escondilhons, dins lo secret: *Acamp clandestin*. – *Passatgier clandestin*: Embarcat sus un avion, una nau, à l'insaupuda de l'equipatge e que rèsta escondut pendent tota la traversada ò tot lo viatge. ♦ n. Persona clandestina; persona qu'es intrada clandestinament dins un país.

clandestinament adv. D'un biais clandestin. Sin.: **d'escondons, d'escondilhons, d'amagat**.

clandestinitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es clandestin. 2. Situacion dei personas que ménon una existença clandestina.

clangor n.m. (med.) Modificacion dau segond bruch dau coar que fa audir un son esclatant e metallic.

clanic, a adj. Dau clan; relatiu au clanisme.

clanicament adv. Segond li costumau dau clan.

clanisme n.m. Sistema d'organizacion sociala que repaua sus lo clan.

clantir vi. (*clantissi*) Esclantir.

clantissent, a adj. Esclantissent.

clap n.m. 1. Calhau. Sin. **còdol**. 2. (cín.) Instrument format de doi plaquetas de boasc dont son escrichi li referenças dau plan e sièrvon de referiment sonòre e visual au montatge: *Lo clap de fin*.

clapada n.f. Clacada.

clapairar vt. Lapidar. Sin.: **acodolar, apeirassar, apeirar, apeiregar, espeirar**. Var.: **peiregar**.

clapar vi. Clacar.

clapàs n.m. Clapier.

clapejar vi. (mar.) Frapejar.

clapet n.m. Part mobila d'una sopapa. Sin.: **batareu, valvula, porteta**.

clapier n.m. 1. Molon de pèiras. 2. Camp de pèiras. Var.: **clapàs, clapiera**.

clapiera n.f. Molon de pèiras. Var.: **clapier**.

clapin n.m. Fèrre de cavau.

clapinejar vt. Ferrar, en parlant d'un cavau.

clapir vt. (*clapissi*) Amolonar.

clapissas n.f. pl. Caucinàs. Sin.: **escombres, terradas**.

clapon n.m. Sonalha plata.

clapotejadís n.m. Agitacion leugiera de l'aiga, que provòca un pichin bosin; aqueu bosin. Sin.: **dandalhon, flotejament, ondejament**

clapotejar vi. Produre un clapotejadís, en parlant de l'aiga. Sin.: **ondejar, flotejar**.

claquejar vi. Clacar.

claquet n.m. Batareu.

claquetas n.f. pl. Mena de dança foarça practicada demièg lu negres estatsunians sota lo nom de *tap dancing*, basada sus lu movements de la poncha dei pens e dei talons que pícon sus lo soal. Var.: **cliquetas, cliquèlas**.

clar, a adj. 1. Que manda de lutz, qu'esclaira. 2. Que receup totplen de lutz: *Una sala clara*. 3. Que laissa passar la lutz; transparent, pur. 4. Gaire consistent: *La sopa es tròup clara*. 5. D'una color gaire intensa: *Vèrd clar*. 6. Net, sonòre, en parlant d'un son: *Una votz clara*. 7. Que si pòu capir facilament: *Una charradissa clara*. 8. Evident, manifèste. 9. Que capisse facilament ò si fa capir facilament: *Un esperit clar*. ♦ *Es clar coma de lessiu*, valent à dire ironicament que s'acapisse ren dau tot en parlant d'un escrich, d'una frasa ♦ adv. *Fa clar*: Fa jorn. ♦ *Vèire clar*: Destriar netament, jutjar mé pertinença. ♦ *Parlar clar*: Dire li cauas sensa ambigüitat. ♦ *Semenar clar*: Semenar gaire de granas dins un espaci larg.

clar n.m. 1. Clartat (espandida per un astre): *Clar de luna*. ♦ *Seren*: Clartat dau temps quora es sensa nius. 2. *Metre au clar*: Clarificar. ♦ *En clar*: Pas codificat, pas chifrat.

clara n.f. Albumèn de l'òu. Sin.: **glària**.

clarament adv. D'un biais clar.

clarança n.f. Coeficient de l'aptituda d'un organe ò d'un teissut per eliminar tala ò tala substança d'un fluïde.

clar-e-brun n.m. Calabrun. Sin.: **clarescur**, **clarum fosc**, **bruna**, **entrebrun**, **entrelutz**.

clarejar vi. Venir clar. Var.: **clarinejar**.

clarescur n.m. 1. (pint. e dess.) Modulacion de la lutz sus un fond d'ombra per donar de releu e de profundessa. 2. Lume doç. 3. Clar-e-brun.

claessa n.f. Clartat.

claret, a adj. 1. *Vin claret* ò *claret* n.m.: Vin leugier e gaire colorat. 2. Gaire espès: *Un bolhon claret*.

clareta n.f. 1. Vin blanc mossejaire: *Clareta de Dia*. 2. Raïm que sièrve produrre aqueu vin; varietat de raïm blanc alongat.

clareta n.f. Celidònia.

claretièra n.f. Vinha plantada en clareta.

clarificacion n.f. Accion de clarificar; lo sieu resultat.

clarificar vt. (*clarifiqui*) Rendre clar, esclarir; purificar: *Clarificar un liquide*, *clarificar una situacion*.

clarin, a adj. Diminutiu de *clar*.

clarin n.m. Clarinèlha.

clarinejar vi. Clarejar.

clarinèlha n.f. Campaneta penduda au coal dei bèstias en alpatge. Var.: **clarin**.

clarineta n.f. (mús.) Instrument de vent, à claus e à enche simple, de la categoria dei boascs.

clarinetaire, aritz n. Persona que soana la clarineta.

clarissa n.f. Religioa de l'òrdre contemplatiu fondat en 1212 per santa Clara sobre lo modèle de la règla franciscana. Var.: **clarista**.

clarista n.f. Clarissa.

clarimontés, esa adj. e n. De Clarimont.

claron n.m. 1. Instrument de música de vent, sensa clau ni piston, en usatge sobretot dins l'armada e la marina. 2. Aqueu que soana lo claron.

claronaire, airitz adj. Que clara; potenta e clara, en parlant de la votz.

claronar vi. 1. Sonar lo claron. 2. Parlar d'una votz potenta e clara. Sin.: **trompetejar**. ♦ vt. Proclamar embé esclat: *Claronar una nòva*.

claror n.f. Clartat. Sin.: **enlusida**, **clarum**, **esclairada**.

clars n.m. pl. Sonaria de campanas per anonçar l'agonia, la moart ò l'enterrament de quauqu'un. Sin.: **passada**.

clarsemenat, ada adj. Plantat d'aquí, d'aià; esparpalhat. Sin.: **esclarit**.

clartat n.f. 1. Lutz mandada per quauqua ren de luminós: *Una doça clartat*. Var.: **claror**. 2. Estat, caractèr de cen qu'es clar, luminós, transparent: *La clartat d'una cambra*. 3. Caractèr de cen que si pòu capir facilament: *La clartat d'un discors*, *d'una explica*, *d'un rasonament*. 4. (opt.) Rapoart dei esclairaments de la retina dins l'observacion respectivament embé e sensa intrument d'optica.

clarum n.m. Claror. ◇ *Clarum fosc*: Calabrun.

claveença n.f. Clarvesença.

clarvesença n.m. 1. Facultat de l'esperit à judicar mé clartat, perspicasitat. 2. En parapsicologia, percepcion extrasensoriala. Var.: **clarveença**.

clarveent, a adj. Clarvesent.

clarvesent, a adj. 1. Que li ve ben. Contr.: **bòrni**. 2. Que judica mé clartat, perspicasitat. Var.: **clarveent**.

clash n.m. (mòt anglés, fam.) Rompedura, desacòrdi brutal e violent.

classa n.f. 1. Grope, ensèm de causas, de personas, qu'an de trachs comuns; categoria: *Clasas gramaticali*, *escriure per una classa de legèires*. – *Classa politica*: Ensèm dei òmes politics d'un país. ◇ (sc. de la vida) Caduna dei grandis divisions d'un embrancament d'èstres vivents, partida en òrdres: *Classa dei auceus*, *classa dei insèctes*. ◇ (log.) Ensèm. – (mat.) *Classa d'equivalença*: Dins un ensèm provedit d'una lèi d'equivalença, cadun dei sota-ensèm formats per lu elements equivalents entre elu doi à doi. ◇ (estad.) Cadun dei intervals disjonchs en que es partit l'ensèm dei valors qu'un caractèr quantitativ pòu pilhar. 2. Ensèm d'individús definit en foncion d'un caractèr economic, istoric, sociologic: *Classa obriera*, *lucha dei clasas*. 3. Categoria, reng atribuit à quauqu'un ò à quauqua ren segond un òrdre de qualitat, de valor, d'importança: *Un esportiu de classa internacionala*. 4. Distincion, elegança, valor, qualitat excepcionala: *Aver topten de classa*. Sin.: **gaube**, **gaubi**. 5. Cada nivèu de l'ensenhament primari e elementari. 6. Division, dins un meme nivèu, que recampa d'escolans; l'ensèm d'aquelu escolans: *Lo promier de la classa*. ◇ *Classa vèrda* ò *classa de natura*, *classa de neu*, *classa de mar*: Sejoen en campanha, en montanha ò à la neu d'una classa d'escolans. ◇ *Classa descubèrta*: Sejoen d'una classa d'escolans m'una tòca pedagogica. 7. Sala ocupada per lu escolans d'una mema division. 8. Ensenhament donat dins li escolàs, collègis e liceus; cors: *Libres de classa*, *faire la classa*. ◇ *En classa*: À l'escolà. 9. Seccion d'un ensenhament: *Classa d'occitan*, *classa d'italian*. 10. (mil.) Ensèm dei joves qu'an la mema annada l'atge de faire lo servici nacional. ◇ *Faire li sieu clasas*: Si formar, en parlant d'un jove novelament incorporat dins l'armada; començar d'amolonar d'experiença dins una matèria.

classable, a adj. Que si pòu classar. Var.: **classificable**.

classador n.m. 1. Poartafuèlh, camia per classar e conservar de documents. 2. Mòble mé de compartiments dont son conservats de documents.

classaire, airitz n. Persona que classa.

classament n.m. 1. Accion de classar; lo sieu resultat; biais de classar. 2. Classificacion, reng d'una persona, d'un esportiu...

classar vt. 1. Metre segond un òrdre determinat, de categorias, etc.: *Classar de document*. 2. Classificar. 3. *Classar un site*, *un monument*: Li reconóisser un interès istoric, estetic ò patrimonial e plaçar la sieu sauvagarda sota lo contraròtle de l'Estat. 4. *Classar un affaire*: Lo considerar coma reglat; (dr.) Lo claure per un non-luèc. ♦ **si classar** v.pr. Obtenir un reng: *Si classar promier*.

classat, ada adj. 1. Sotamés à un classament. ◇ Au tennis, si di d'un jugaire qu'a rejonch un nivèu que li permete d'èstre inscrich dins un classament per

categorias. 2. Considerat coma reglat, en parlant d'un affaire.

classic n.m. 1. Autor ò artista de l'Antiquitat que s'es inspirat de l'Antiquitat. ◇ Partidari dau classicisme. 2. Autor, obratge, òbra que poàdon servir de modèl e la sieu valor es universalament reconoissuda. 3. La música classica, l'art classic. 4. Cen qu'es confòrme au gust tradicional: *Si vestir en classic*.

classic, a adj. 1. Qu'apartèn à l'Antiquitat greco-romana. ◇ Que s'inspira dei modèles estetics de l'Antiquitat, en parlant dei autors, artistas e òbras dei s. XVI^m e XVII^m. ◇ Que compoarta l'ensenhament de la lenga e de la cultura grègui e d'aqueli latini: *Faire d'estudis classics, un professor de letras classiqui. Música classica*: Dei grands autors occidentals, per op. à la varietat, au rock, etc. ◇ Si di d'una epòca, dins l'evolucion artistica d'una civilisacion, quora si conjúgon equilibri e qualitat tecnica. ◇ *Grafia classica*: Grafia de la lenga d'òc (ò occitan) que la sieu origina es ligada à la sieu naissença au s. Xen, e en seguida au sieu espeliment dins l'epòca trobadorenca, cen que li conferisse la sieu vertadiera legitimitat e la sieu identitat. 2. Qu'es un modèl dau genre, que fa autoritat dins un domèni: *Un obratge classic*. 3. Qu'es confòrme à la tradicion, à l'usatge. ◇ (fam.) Qu'es sensa sorpresa, abitual, banal: *Es lo còup classic!* ◇ *Armas classiqui*: Autri que li armas nucleari, biologiqui e quimiqui. Contr.: *armas convencionali*. 4. *Logica classica*: Logica bivalenta que comprèn de lèis, en particulier aquela de la non-contradiccion. – *Logicas non classiqui*: Ensèm dei logicas que comprèn li logicas modali, plurivalenti e afeblidi.

classicisme n.m. 1. Caractèr de cen qu'es classic, confòrme à una tradicion, especialament en art ò en literatura. 2. Doctrina literària e artistica que mete en avant una recèrca de l'equilibri, de la clartat, dau natural. ◇ Ensèm de tendenças e de teorias que si manifèston en França au s. XVII^m dins d'òbras literari e artistiqui consideradi coma de modèles.

classificable, a adj. Classable.

classificacion n.f. 1. Classament (d'una espròva esportiva, d'elements en categorias, etc.). ◇ *Tableu de classificacion periodica dei elements*: Tableau que presenta lu elements quimics en foncion dei sieus caracteriticas (nombre d'electrons, etc.). ◇ *Classificacion decimala universala*: Reparticion bibliografica dei conoissenças umani fondada sobre la numerotacion decimala. 2. (mar.) *Societat de classificacion*: Societat que certifica que la nau es construida e entretegnuda conformament ai nòrmas de seguretat en li autrejant una nòta.

classificar (*classifiqui*) vt. Metre en òrdre dins una lista en foncion d'un critèri donat (per ex.: resultat esportiu). ◆ **si classificar** v.pr. S'inscriure dins una classificacion.

classificat, ada adj. Classat.

clastic, a adj. Natura dei ròcas formadi de brigalhas d'autri ròcas, coma l'arena, lo savèu...

clastomania n.f. Aclinament patologic que mena à degalhar toi lu objèctes.

clastra n.f. 1. Partida d'un monastèri, d'una catedrala, d'una collegiala formada de galarias dubèrti à l'entorn d'una cort ò d'un jardin. 2. La partida clausa d'un monastèri, d'un convent. 3. (fig.) La vida monacla, conventuala. Var.: **claustra, claustre**.

clastrar v.t. 1. Embarrar dins una clastra. 2. Tenir (quauqu'un) embarrar dins una pèça, un luèc claus. Var.: **claustrar, enclastrar, enclaustrar**. ◆ **si clastrar** v.pr. 1. Viure retirat, clastrat. 2. (fig.) S'embarrar (dins un comportament), si bornar (à una ocupacion): *Si clastrar dins lo silenci, dins l'estudi*.

clastral, a adj. Relatiu à la clastra: *Vida clastrala*.

clastrat, ada adj. 1. Que viu dins una clastra; que non soarte d'una clastra: *Religiós clastrat*. 2. Que viu retirat, separat dau monde. Var.: **claustrat., enclaustrat, enclastrat**.

clau n.f. 1. (arquít.) Caduna dei pèiras en forma d'angle que constituïsson un arc, una vòuta. 2. Clavelada. 3. clau (arquít.) Pèça en boasc que retèn la jaina. Aqueu sistema es l'antenat dei cadematges en betum armat ò en ferronaria (embé la sieu crotz sus lo barri); laissàvon despassar la jaina de cada costat dau barri, li faïon pi un trauc à la travela dont plantàvon una clau en amborn, lo tot aparat de la pluèia per una lausa murada en lo barri.

clau n.f. 1. Pèça metallica que sièrve à claure ò à durbir una serralha, à accionar un mecanisme analògue. ◇ *Sota clau*: Dins un luèc clavat. ◇ *Metre la clau sota la poarta*: Metre fin à la sieu activitat, en parlant d'un negòci, etc. ◇ *Claus en man*: Completament acabat, lèst à èstre emplegat (una veitura, una maion, etc.). ◇ *Clau de contacte*: Clau que si vira sus la taula de bòrd d'un veicule per aviar lo motor. 2. (fig.) Cen que juèga un ròtle important: *Un element clau*. 3. Cen que permete d'arribar à quauqua ren: *Aquò es la clau dau succès*. 4. Cen que permete de capir; solucion: *La clau dau mistèri*. ◇ (inform.) *Clau de codatge*: Sistèma que permete de legir en clar un messatge codat. 5. (mús.) Signe plaçat au començament d'una portada e indentifica li nòtas: *Clau de sòl*. 6. Instrument que sièrve à sarrar ò à desfaiure, à montar ò à desmontar: *Clau plata, clau de 12*. 7. (mús.) Pèça mobila que duèrbe ò tapa lu traucs d'un instrument de vent. 8. (mús.) Element mobile que permete d'accionar lu marteus d'un piano, etc.: li claus blanqui per jogar li nòtas, li claus negri per lu bemòls e lu dièsis. 9. Element mobile que sièrve à accionar lu marteus d'una màquina per escriure, à intrar d'informacions dins un computador, à compauar un n° de telefòne, etc. 10. (arquít.) *Clau de fusta*: Barra de fèrre que sièrve à sostenir, à mantenir un barri ò un element d'armadura. 11. (espòrts) Presa de lucha, de judò portada m'au braç per immobilisar l'adversari.

claufir vt. Claufit.

claufit, ida adj. Clafit.

claure vt. 1. Barrar, tapar. 2. Enviroutar d'una baranha.

claus, a adj. 1. Barrat, clavat. 2. *Maion clausa*: Maion de prostitucion. 2. Provist d'una baranha. Acabat: *L'incident es claus*.

claus n.m. 1. Terren cultivat. 2. (dr.) *Lo claus e lo cubèrt*: La baranha e lo teule.

clausadura n. f. Clausura.
clausar vt. Claire. Sin.: **embaranhar**.
clausat, ada adj. Provist d'una clausadura. Var.: **clausurat**.
clausissa n.f. Clauvissa.
clausa n.f. Clàusola.
clàusola n.m. (dr.) Disposicion particuliera d'un acte juridic. ◇ *Clàusola d'estile*: Clàusola comuna ai actes juridics d'una mema natura. ◇ (per ext.) Formula consagrada e sensa importança. ◇ *Clàusola compromissòira*: Clàusola que prevé un arbitratge en cas de garrolha. ◇ *Clàusola penala*: Que fixa lo montant de l'indemnitat de pagar en cas de l'inexecucion d'un contracte ò de retard dins l'execucion. ◇ *Clàusola resolutòria*: Que prevé la resolucio automatica de l'acte se una dei partidas non remplisse lu sieus engatjaments ò s'acapita un eveniment imprevisibile independent de la voluntat dei partidas. Var.: **clausa, clàusula**.
clausonar vt. Separar per de parets. ◇ (fig.) Separar completament. Sin.: **entremiejar, compartimentar**.
clausonat, ada adj. Separat per des parets. ◇ (fig.) Separat completament: *De gropes de recèrca troup clausonats*.
clausonatge n.m. 1. Accion de clausonar. 2. Ensèm de parets. Sin.: **mejançaria**.
clausonisme n.m. Sintetisme.
claustracion n.f. Accion d'embarrar quauqu'un dins una clastra; lo sieu resultat. Sin.: **enclastrament**. ◇ (psiquiatria) Reclusion volontària d'una persona au sieu, per paur dei contactes socials ò per indiferença per aquelu contactes.
claustral, a adj. Clastral.
claustrar vt. Clastrar.
claustre n.m. Clastra.
claustròfòbe, a adj. e n. Que sofrisse de claustròfòbia.
claustròfòbia n.f. Paur morbida de si retrovar dins un espaci claus.
claustromania n.f. (psiquiatria) Comportament d'un subjècte que s'impausa la claustracion.
clausula n.f. (ret.) Darrier membre (d'un periòde oratòri, d'un vèrs, d'una estròfa).
clàusula n.f. Clàusola.
clausura n.f. 1. Obratge, baranha que delimita un espaci, un terren. 2. Encencha d'un monastèri que definisse l'espaci reservat ai solets religiós; lèi canonica qu'empacha l'intrada e la sortida per aquela encencha. ◇ (per ext.) Vida claustrala. Sin.: **clausadura**.
clausurar vt. Clausar.
clausurat, ada adj. Clausat.
clauvissa n.f. Arcèli. Var.: **clausissa**.
clavadura n.f. Fach de clavar, d'acabar; conclusion.
clavaire, airtz n. Persona que tèn lu còmptes d'una associacion, etc. ◆ n.m. (anc.) 1. Aqueu que tenia li claus d'una ciutat. 2. Collector dei talhas, comptable public.
clavar vt. 1. Metre sota clau. 2. Acabar: *Clavar un discors*. 3. Agantar (un peis) en donant una gacilhada à la linha. ◆ vi. 1. Accionar una serralha. 2. Acabar. 3. À la

pesca, donar una gacilhada à la linha per agantar lo peis qu'a mordut. Sin.: **ferrar**.

clavaria n.f. Tesauraria.
clavecin n.m. Instrument de música dei coardas metalliqui peçugadi e à clavier.
clavecinista n. Persona que soana lo clavecin.
clavelada n.f. 1. Varietat de raia, finda sonada *ferrassa*. 2. Clavelina.
claveladura n.f. Accion de clavelar.
clavelar vt. Fixar au mejan d'un claveu; garnir de claveus.
clavelaria n.f. Fabrega de claveus.
clavelat, ada adj. 1. Fixat au mejan d'un claveu. 2. (veter.) Clavelós.
clavelet n.m. Pèça dau mecanisme d'una arma de fuèc que laissa partir lo còup quora es preissada per lo tiraire.
clavelier, a n. Persona que fa ò vende de claveus.
clavelina n.f. Malautia contagiosa dau moton, analòga à la vairòla. Var.: **clavelada**.
clavelòcho n.m. Clavelier.
clavelós, oa adj. (veter.) Que sofrisse de la clavelina. Var.: **clavelat**.
clavet n.m. (mar.) Aisina de fèrre emplegada en calafatage, de forma cairada, ponchuda au sieu cap, d'un trentenau de cm de lòng per durbir la cima d'una cavilha e li plaçar un conhet. Sin. **escaupre**.
claveta n.f. 1. Pichina cavilha metallica que, passada au travèrs d'una altra pèça (bolon, cavilha mai gròssa), permete de l'immobilisar. 2. Pèça d'acier que, inserida dins lo diamètre de doi pèças concentriquas, li rende solidari en rotacion.
clavetar vt. Fixar ò assemblar au mejan d'una claveta.
clavelat, ada adj. Constelat: *Un ceu clavelat d'estelas*.
clavelet n.m. Dins una arma de fuèc, pèça solidària de la destenda, que comanda lo còup. Sin.: **gacheta**.
clavetatge n.m. (tecn.) Accion ò biais de clavelar; lo resultat de l'accion de clavelar.
claveu n.m. 1. Vergueta metallica ponchuda à una extremitat e aplatida à l'autra, per fixar, assemblar. Sin.: **poncha, agut**. ◇ *Claveu doblat*: Claveu corbe mé doi ponchas. ◇ *Maigre coma un claveu*: Totplen maigre. 2. Lo mont de pietat: *Metre quauqua ren au claveu*. ◇ (fig.) *Plantar un claveu*: Faire de deutes. 3. *Claveu de giròfla*: Boton dau girofler. 4. (arquít.) Caduna dei pèiras en forma d'angle que constituïsson un arc, una vòuta. ◆ n.m. pl. (anc.) Passatge pedonal: *Traversar entre lu claveus*.
clavicoarda n.m. Instrument dei coardas picadi e provedit d'un clavier, antecessor dau piano.
clavicula n.f. Cadun dei doi oàs lòngs que fan partida de la cintura escapulària e van de l'esternum à l'omoplat.
clavicular(i), a (-ària) adj. Relatiu ai claviculas.
clavier n.m. Ensèm dei claus d'un instrument de música (piano, jorgina, etc.), d'una màquina per escriure, d'un terminal informatic, etc.: *Un telefòne à clavier*. ◆ n.m. pl. Instruments qu'emplégon un clavier: *Èstre ai claviers, tenir lu claviers dins un grope*.
clavina n.f. Clavelina.

clavista n. (arts graf.) Professional que trabalha sobre un clavier de composicion.

clavisteu n.f. Ferrolh.

claxon [klak'sun] n.m. Avertissèire sonòre dei veituras, camions, etc. Var.: **klaxon** (angl.). Sin.: **còrna**.

claxonar vi. Emplegar lo claxon per si senhalar. Var.:

klaxonar. Sin.: **cornar**. ♦ vt. Avertir (quauqu'un) en claxonant.

clea n.f. 1. Obratge fach de fieus ò de latas entrecrosats, que laissa passar lo lume. 2. Estatgiera amovibla facha d'aqueu biais, dins un refrigerador, per faire secar lu fromais, etc. 3. Envelopa de vese, de palha, etc., per li botelhas. Var.: **cleda**. Sin.: **clissa**.

clear (*clei*) vt. 1. Palhar, en parlant d'una botelha. 2. Garnir de cleas, de cledons. Var.: **cedar**.

cleat, ada adj. 1. Garnit de cleas, de cledons. 2. Palhat. Var.: **cedat**.

cleda n.f. Clea.

cedar vt. Clear.

cedat, ada adj. Garnit de cleas, de cledons.

cludier, a n. Persona encargada de faire secar li castanhas sus una clea.

cledissa n.f. Clissa.

clendon n.m. Clea per lu fromais.

clefte n.m. Montanhard liure dins la Grècia otomana.

clemença n.f. 1. Vertut que poarta à esparnhar un colpable ò à demenir la sieu pena. 2. Doçor clematica. Var.: **clemència**.

clement, a adj. 1. Qu'agisse mé clemença, que manifèsta de clemença. 2. Doç, gaire rigorós: *Un ivèrn clement*.

clementina n.f. Mandarina d'una varietat de la pèu fina, fruch dau clementinier.

clementinier n.m. Aubrilhon vesin dau portegalier (Família dei rutaceas).

clepsidra n.f. Relòri antic, d'origina egipciana, que mesurava lo temps au mejan d'aiga que s'escorria dins un recipient graduat.

cleptofòbia n.f. Paur morbida d'èstre encusat de raubar.

cleptoman(e), a adj. e n. Que sofrisse de cleptomania.

cleptomania n.f. Impulsion patologica que mena à raubar.

clerc n.m. Clergue.

clergat n.m. Ensèm dei clergues, dei religiós d'una religion, d'un país: *Lo clergat catolic, lo clergat occitan*. Sin.: **clergia**. Var.: **clericat, clerjat**.

clergatura n.f. Dinhitat de clergue; estat, condicion de clergue. Var.: **clericatura**.

clergia n.f. 1. Clergat. 2. Clergatura. ◇ (ist.) *Privilègi de clergia*: Privilègi que permetia ai mèstres e ai estudiants de l'Universitat de París d'èstre jutjats per un tribunal eclesiastic.

clergue n.m. 1. Aqueu qu'es intrat dins l'estat eclesiastic: *Lu clergues e lu laïcs*. 2. (lit. ò iron.) Letrat, saberut: *Èstre grand clergue en quauqua ren*. 3.

Emplegat d'un estudi d'oficier public ò ministerial: *Clergue de notari*. Var.: **clerc**.

clerguejar vi. (pej.) Parlar, si comportar coma un clergue.

clergyman n.m. (mòt anglés) 1. Ministre protestant anglo-saxon. 2. *Vestit de clergyman*: Vestit vesin au vestit civil, adoptat per lu prèires catolics despí lo 1963.

clerical, a adj. Relatiu ai clergues. ♦ adj. e n. Partidari dau clericalisme.

clericalament adv. Relativament à la religion, ai clergues.

clericalisacion (-izacion) n.f. Aumentacion dau ròtle dei clergues dins lu afaires publics.

clericalisar (-izar) vt. Modificar lo tractament dei afaires publics en augmentant lo ròtle dei clergues.

clericalisme n.m. Opinion, tendença favorabla à l'intervencion dei clergues dins lu afaires publics.

clericat n.m. Clergat.

clericatura n.f. Clergatura.

clerjat n.m. Clergat.

clerjon n.m. 1. Pichin clergue. 2. Jove que sièrve la messa, enfant de còr.

cleroc n.m. (Antiqu.) Colon atenian que restava ciutadan de la maire pàtria.

cleroquia n.f. (Antiqu.) Colonia de clerocs.

clíc n.m. (inform.) Accion d'esquizar e de laisser anar rapidament un dei botons de la rateta. *Faire (un) clic*. *Faire doi clics sus aquesta icòna*.

clíc interj. (onomatopea) Sièrve per exprimir un bosin sec, un clacatge breu e imprevis. Var.: **clica**.

clíc clac Onomatopea per exprimir un pareu de clics. Var.: **clica claca**.

clica n.f. 1. Grope de personas pas gaire recomandables: *Una brava clica de pelandrons*. 2. Ensèm dei clarons e tamborns d'una música militària. 3. (sociol.) Grope primari que lu sieus membres son ligats per d'obligacions recipròqui.

clica interj. (onomatopea) Clic.

clica claca interj. (onomatopea) Clic clac.

clicadís n.m. Succession de bosins leugiers, sonòres, produchs per de còrs que si pícon dintre: *Clicadís d'espadas, de culhiers, de claus agitadi*. ◇ Bosin anormal d'un motor d'una automobila, deugut au fenomène de detonacion..

clicar (*cliqui*) vi. (inform.) Seleccionar una opcion en faguent un clic.

clichar vt. (arts graf.) Alestir, establir un clichat, en particulier en colant un aliatge metallic dins l'estampa d'una composicion tipografica.

clichat n.m. 1. Imatge fotografic negatiu. ◇ (arts graf.) Placa metallica ò de plastic que poarta en releu l'estampa d'una composicion tipografica, en vista de la sieu impression. 2. (fig. e pej.) Idèia tròup sovent redicha; luè comun, banalitat.

clichatge n.m. (arts graf.) Accion de clichar.

client, a n. 1. Persona que, en pagant, obtèn una mèrç, un servici. Sin.: **practica, candolier**. 2. (Antiqu.) Plebeian que si plaçava sota lo patronatge d'un patrician. 3. (inform.) Computador que, en un malhum informatic,

comunica m'un servidor que li manda d'informacions ò li fornisse de servicis divers. 4. (inform.) Programa informatic que sollicita d'informacions ò de servicis d'un servidor: *Client FTP, client de messatjaria*.

clientèla n.f. 1. Ensèm de clients (d'una botiga, d'un país, d'un establiment): *Aver una clientèla nombroa*. Sin.: **pràctiga**. 2. Fach d'èstre client. 3. (Antiqu. rom.) Ensèm de clients sota la proteccion d'un patron. 4. Ensèm de partidaris, de electors d'un partit, d'un òme politic.

clientelisme n.m. (pej.) Fach, per un òme ò un partit, de cercar d'enlargar sa clientèla per de procediment pauc ò pron demagogics.

clima n.m. 1. Ensèm de fenomènes meteorologics (temperaturas, vent, precipitacions, pression) que caracteríson l'estat mejan de l'atmosphèra e la sieu evolucion dins un luèc donat. 2. Ensèm de circonstanças dins li qualas si viu; ambient.

climatèr(i) n.m. Epòca de la vida que correspoande à la menopausa per la frema e à l'andropausa per l'òme.

climaterica adj. f. e n.f. *Annada climaterica* ò *climatica*: Si di de caduna dei annadas de la vida que son de multiples de 7 ò de 9, que lu Ancians diòn critiqui, sobretot la 63^a (*granda climaterica*), produch de 7 per 9.

climatic, a adj. Relatiu au clima. ◇ *Estacion climatica*: Reputada per l'accion benvolenta dau sieu clima.

climatisacion (-izacion) n.f. Creacion ò manteniment de condicions determinadi de temperatura e d'umiditat dins una encencha e dins un local; ensèm de mejans per li arribar.

climatisaire (-izaire) n.m. Aparelh de climatisacion.

climatisar (-izar) vt. 1. Assegurar la climatisacion de (un luèc). 2. Rendre (un aparelh) pròpri à resistir à l'accion dei climas extrèmes.

climatisme n.m. Ensèm de questions que pertòcon li estacions climaticas (igièna, organisacion, terapeutica) e dei mejans mes en òbra per lo sieu foncionament.

climatologia n.f. Estudi scientific dei climas.

climatologic, a adj. De la climatologia.

climatològue, òga n. Especialista de la climatologia.

climatopatologia n.f. Estudi dei efèctes patogènes dei climats sobre l'organisme.

climatoterapia n.f. Eplec terapeutica dei proprietats de divers climas.

climatoterapic, a adj. Relatiu a la climatoterapia.

climax n.m. (ecol.) estat ideal d'equilibri rejonch per l'ensèm soal-vegetacion d'un mitan natural donat (la biomassa li es maximala).

climograma n.m. Grafic dei temperaturas e de la pluviositat mejani d'un luèc dins lo debanament dau temps.

clin, a adj. 1. Pas drech, oblic, en parlant d'una persona que si baissa per rabalhar quauqua ren ò per saludar. 2. Portat naturalament: *Clin à la ràbia*. Var. (2): **aclin**.

clinament n.m. Accion de clinar, de si clinar. Sin.: **enclinason, abaissadura**.

clinar vt. 1. Metre en posicion oblica. 2. Baissar, en parlant de la tèsta, per espècte, vergonha, etc. ◆ **si clinar** v.pr. Si corbar, per respècte ò per sotamission.

clindamicina n.f. Antibiotic actiu sobre li bacterias Gram positif.

clinhada n.f. Ulhada. Sin.: **batre d'uèlh**.

clinhament n.m. Accion de clinhar. Sin.: **ulhada**.

clinhar vt. e vi. 1. Clavar à mitan lu uèlhs per concentrar lo regard sus quauqua ren ò sota l'efècte dau lume, dau vent, etc. 2. Clavar e durbir alternativament li parpèlas: *Clinhar dei uèlhs*. Sin.: **clucar, clugar, clucatejar, clugatejar, guinhar, parpelejar**.

clinic, a adj. 1. Que si fa directament au malade, après un examèn: *Diagnostic clinic*. ◇ *Signe clinic*: Signe que lo mètge destria per lo solet usatge dei sens (sensa intervencion biologica ni radiologica). 2. (psicol.) *Psicologia clinica*: Branca de la psicologica que si fixa coma tòca l'investigacion en profundessa de la personalitat au mejan de discussions non directivi, d'observacions dau comportament.

clinica n.f. 1. Establiment privat per pilhar en carga lu malauts: *Clinica cirurgicala*. 2. Ensenhament medical donat en presença dei malauts; conoissenças ensinda dispensadi. ◇ *Servici de clinica*: Servicis d'espital qu'es dirigit per un professor nomenat per la facultat de medecina. – *Cap de clinica*: Mètge qu'assegura, dins un servici de clinica, l'ensenhament dei estagiari.

clanicament adv. D'après lu signes clinics.

clenicat n.m. Foncion de cap de clinica.

clenician, a adj. e n. Mètge qu'estúdia li malautias per l'examen dirècte dei malauts.

clinocefalia n.f. Desformacion dau crani en forma de sèla.

clinodactilia n.f. Desviada dei dets ò dei artaus.

clinofilia n.f. Frapament malautís de s'anar alechar. Var.: **clinomania**.

clinomètre n.m. 1. Aparelh que mesura la penda d'un terren. 2. Instrument previst per mesurar lo clinament de la quilha d'una nau, rapoart à l'horizontala. 3. Aparelh emplegat dins l'aviacion per verificar l'horizontalitat d'una aeronau. Var.: **inclinomètre**.

clinopiroxène n.m. Piroxène monoclinic.

clinorombic, a adj. Monoclinic.

clinostat n.m. 1. Aparelh que mesura lo clinament. 2. Aparelh emplegat per l'estudi de la pesantor sus la creissença dei vegetals.

clinostatic, a adj. Relatiu ai fenomènes fisiologics provocats per la posicion ajaçada.

clinostatisme n.m. Lo tot dei efèctes fisiologics deuguts a la posicion ajaçada per l'èstre uman.

clinoterapia n.f. Tractament medicau basat sus lo repaus au lièch.

clip n.m. (mòt anglés) Benda vidèu promocionala; film qu'acompanha una cançon. Var.: **videoclip**.

clipper n.m. (mar., angl.) Quatre-aubres.

cliquejar vi. Faire audir un clicadís. Var.: **cliquetar**.

cliquèlas n.f. pl. Claquetas.

cliquetar vi. Cliquejar.

cliquetas n.f. pl. Claquetas.

clissa n.f. Clea. Sin.: **clèdissa**, **clea**, **clèda**.

clistèri n.m. Lavament; seringa per lu lavaments.

clitoridectomia n.f. Ablacion cirurgicala dau clitòris.
Sin.: **excision**.

clitoridian, a adj. Dau clitòris.

clitòris n.m. (anat.) Pichin organe erectile situat à la partida superiora de la vulva. Sin.: (pop.) **dardalhon**.

cloaca n.m. 1. Receptacle dei aigas bruti, dei imondícias; luèc foarça brut, massa d'aiga infècta; luèc foarça brut. Sin.: **escolador**, **pati**, **suèlha**, **dogat**. 2. (fig. e lit.) Fogau de corrupcion morala ò intellectuála. Sin.: **avaliment**, **infamia**, **vilania**. 3. (zool.) Orifici comun dei vias urinari, intestinali e genitáli d'unu vertebrats (especialament lu auceus).

cloacal, a adj. (zool.) Dau cloaca.

cloasma n.m. Ensèm de tacas bruni sus la pèu de la cara, d'origina ormonala.

cloca n.f. e adj. f. Chòssa. Sin.: **clussa**.

clocada n.f. Coada de polalhons. Sin.: **clussada**.

clocar vi. Chossar. Sin.: **clussar**.

clòcha n.f. (fam.) Persona que, en mitan urban, viu sensa trabalh, sovent sensa domicili fixe, e sobreviu gràcias à la mendicitat. Sin.: **corcavestit**, **baronaire**.

clofibrat n.m. Medicament per faire baissar lo colesteròl.

clomifène n.m. Medicament per desganchar l'ovulacion.

clonal, a adj. Relatiu à un clòne.

clonar vt. (*clòni*) (biol.) Practicar lo clonatge de, reproduire per clonatge.

clonatge n.m. (biol.) Accion d'obtenir, per cultura, de cellulas vivi identiqui à partir d'una cellula unica. Per extension, reproduccion d'un animau per aqueu biais.

clòne n.m. 1. (biol.) Individú ò populacion que provèn de la reproduccion vegetativa ò asexuada d'un individú unic. ◇ Ensèm dei cellulas que resúltan dei partiment successius d'una cellula unica sensa minga diferenciacion. 2. (fig., fam.) Individú que seria la còpia confòrma d'un autre individú. 3. (inform.) Computaire ò microcomputaire totalament compatible m'un modèl donat.

clonia n.f. Contraccion brèva e involontària d'un muscle.

clonic, a adj. Dau clònus ò de la clonia.

clonidina n.f. Molecula quimica utilizada per faire baissar l'iperpression arteriala.

clonorquias n.f. Mena de parasitòsi dau fetge.

clònus n.m. (med.) Contraccion repetida d'un muscle provocada per lo sieu estirement e que provòca una trepidacion dau segment de membre interessat.

cloquier n.m. 1. Obratge (torre, barri, etc.) destinat à recevre de campanas. Sin.: **campanau**. 2. Parròquia.

cloquierisme n.m. Estacament particulier, estrech, au pichin relarg dont si viu. Sin.: **campanilisme**.

cloquieròt n.m. Pichin cloquier.

clòr(e) n.m. Gas toxic d'un jaune verdastre, de l'odor sufocanta, que si pòu extraire dei clorures naturals e que

s'emplega en solucion coma desinfectant; element (Cl) de n° atomic 17 e de massa atomica 35,453 (Família dei alogènes). ■ Si prepara lo clòre per electrolisi dau clorure de sodi. Lo clòre a una granda activitat quimica. Destruge la partida coloranta dei matèrias vegetali e animal. S'emplega industrialament per blanquir li estòfas e per alestir divèrs compausats (aiga de Javel, pirotecnia, etc.).

cloracion n.f. 1. Assaniment de l'aiga au mejan de clòre. 2. (quim.) Substitucion d'un atòme de clòre à un atòme d'idrogène.

cloral n.m. Aldeide tricolorat CCl₃CHO, à passat temps emplegat coma ipnotic.

cloralòsa n.f. Combinason de cloral embé de glucòsa.

clorambucil(e) n.m. Medicament d'usança contra la leucemia linfocitària.

cloramfenicòl n.m. Antibiotic actiu sobre un beu nombre de bacteria (bacilles de la fèbre tifoïda ò paratifoïda, per ex.).

cloramina n.f. Amina clorada à l'azòt utilizada coma antiseptic.

clorat n.m. Sau de l'acide cloric.

clorat, ada adj. (quim.) Que contèn de clòre coma element constitutiu.

cloratge n.m. Operacion que sotamete un teissut à l'accion dau clòre.

clorèla n.f. Alga vèrda unicellulària d'aiga doça, foarça comuna.

cloremia n.f. Taus de clòre dins la sang.

cloric, a adj. *Acide cloric*: Acide HClO₃.

cloridrat n.m. Sau de l'acide cloridric e d'una basa azotada.

cloridria n.f. Taus d'acide cloridric liure e de clòre, combinat ai matèrias organiqui dau suc gastric.

cloridric, a adj. *Gas cloridric*: Clorure d'idrogène (HCl), gas incolòre que l'odor ponhe. ◇ *Acide cloridric*: Solucion acida d'aqueu gas dins l'aiga, emplegada dins lo tractament dei metaus, la produccion de matèrias plastiqui, etc.

clorit n.m. (miner.) Sau de l'acide clorós.

clorofenòl n.m. Un dei tres desribats clorats (quau que sigue) dau fenòl.

clorofibra n.f. Fibra sintetica, ininflamabla, fabricada à partir de policlorure de vinil pur.

cloroficea n.f. *Cloroficeas*: Classa d'algas d'aiga doça e marina, finda dich *algas vèrds*, qu'an coma solet pigment la clorofilla.

clorofilla n.f. Pigment vèrd dei vegetals, sintetisat dins lu cloroplastes en presença de lume, e que lo sieu ròtle es essencial dins la fotosintèsi.

clorofillian, a adj. De la clorofilla.

clorofluorocarbòni n.m. Organoclorat gasós emplegat particularament dins lu aerò-sòls, lu isolants, lu refrigerants, qu'entira la dissociacion dei moleculas d'ozòne de l'estratosfèra. Var.: **clorofluorocarbure**.

clorofluorocarbure n.m. Clorofluorocarbòni.

clorofòra n.m. Amorier d'Àfrica e de Guiana que lo sieu boasc (irocò) es foarça preat per la fustaria e la bastison navala.

cloroformar vt. (*clorofòrmi*) Anestesiari au clorofòrme.

clorofòrme n.m. Liquide incolòre (CHCl₃), d'una odor eterada, que resulta de l'accion dau clòre sobre l'alcol, que s'emplegava à passat temps coma anestesiant.

cloroformiat n.m. Sau ò estèr de l'acide cloroformic.

cloroformic, a adj. Que pertòca lo clorofòrme.

cloroformizacion n.m. Accion de cloroformar.

clorometilic, a adj. Si di de l'etèr-oxide constituit per l'azòt de metil monoclorat.

clorometria n.f. Dosatge dau clòre dins una solucion.

clorometric, a adj. Relatiu à la clorometria.

cloronaftalèn(e) n.m. Describat monoclorat de naftalèn.

cloropenia n.f. (med.) Baissa de clorure dins lo liquides organics, particulierament dins lo serum sanguin e lo liquide cefalò-raquidian.

cloropidat n.m. *Cloropidats*: Família de mosquilhons fitofagues que la sieu larva pòu èstre nosibla ai cerealas.

cloropicrina n.f. Derivat nitrat dau clorofòrme, emplegat coma gas de combat, coma agent de destruccion dei garris e coma insecticide.

cloroplast n.m. Corpuscule dei cellulas vegetali qu'es colorit per la clorofilla e es sèti de la fotosintèsi.

cloroprèn(e) n.m. Describat clorat dau butadiène, que la sieu polimerizacion dona un cauchoc sintetic, lo *neoprène*.

cloropromasina n.f. Neuroleptic màger, dau grope dei fenotiasinas, que fuguèt lo promier neuroleptic sintetisat.

cloròps n.m. Mosca embé lu uèlhs vèrds, que la sieu larva viu dins li estoblas dei cerealas, entirant una malautia dau blat e de l'òrdi.

cloroquina n.f. Medicament describat de la quinoleïna e emplegat dins lo tractament dau paludisme.

clorós, oa adj. *Acide clorós*: Acide HClO₂ (non isolat).

cloròsi n.f. 1. Disparicion parciala de la clorofilla dins li fuèlhas d'un vegetal, cen que li fa jaunir. 2. (med. vièlh) Anemia ipocròma de la filha.

clorosulfat n.m. Sau ò estèr de l'acide clorosulfuric. Es un liquide qu'estofa e que fuguèt emplegat per lu Alemands en lo debanament de la primera guèrra mondiala.

clorosulfur(e) n.m. Combinason d'un clorure e d'un sulfure.

clorotiazide n.m. Diuretic foarça actiu utilizat per via bucala dins lo tractament dei sindròmes edematós.

clorotoluèn(e) n.m. Un dei describats clorats (quau que sigue) dau toluène.

clorovanadat n.m. Sau clorada de vanadi.

clorovaporisacion (-izacion) n.f. Demai de sudada dei organes vegetals vèrds esclairats e atribuit à una accion clorofilliana.

clorotica adj. e n.f. (med.) Pertocada de cloròsi.

clorur(e) n.m. Combinason dau clòre m'un autre còrs autre que l'oxigène; en particulier, sau de l'acide cloridric. ◇ *Clorures descolorants*: Clorures mesclats à d'ipoclorits, coma lo clorure de caucina e l'aiga de Javel. ◇ *Clorure d'etil*: Liquide incolòre de l'odor aliaçat, qu'es pas irritant, foarça cremable que bulhe à 12,5° C. Es un anestesic poderós.

clorurar vt. Combinar mé de clòre, transformar en clorure (un còrs).

clorurat, ada adj. Que contèn de clorure.

cloruremia n.f. Presença de clorure dins lo sang.

clòsc n.m. Escalha de clausissa.

clòsca n.f. 1. Gruèlha. 2. Cabòcha.

close-combat n.m. (mòt anglés) Combat sarrat, à mans nudi.

clòt n.m. Planesteu cultivat.

clua n.f. (geogr.) Vau estrecha. Sin.: **estrech**.

club ['kløb] ò ['klyb] n.m. (mòt anglés) 1. Societat, associacion politica, culturala, esportiva. ◇ *Club d'investissement*: Gropament d'esparnhants per metre en comun un poartafuèlh de valors mobiliari. 2. Ceucle dont de personas s'acòmpon per jugar, charrar, lièger. 3. *Cadieràs club*: Cadieràs larg de cuer dei annadas 1930, à l'origina de forma cubica.

club ['klyb] ò ['kløb] n.m. (mòt anglés) Cròssa de gòlf.

clubista n. Sòci d'un club politic, especialament sota la Revolucion francesa.

clunisian, a adj. (relig.) De l'òrdre de Cluny.

clucar vt. e vi. Clinhar.

clucatejar vt. e vi. Clinhar.

clugar vt. e vi. Clinhar.

clugatejar vt. e vi. Clinhar.

clupeïdat n.m. Clupeïde.

clupeïde n.m. *Clupeïdes*: Família de peis ossós coma la sardina, l'alòsa. Var.: **clupeïdat**.

cluquejant, a adj. Que cluqueja. ◇ *Fuèc cluquejant* ò *cluquejant* (n.m.): Fanau que s'acende e s'amuërce alternativament per senhalar un cambiament de direccion, un perill, etc. Sin.: **pluguetant**.

cluquejar vi. Que s'acende e s'amuërce, en parlant d'un lume, d'un fanau. Sin.: **pluguetar**.

clus, a adj. Escur, dins lo lengatge dei trobadors. *Lo trobar clus de Marcabrun*.

clussa n.f. e adj. f. Chòssa. Sin.: **cloca**.

clussar vi. Chossar.

cluster ['klystər] ò ['klæstər] n.m. (mòt anglés) 1. (inform.) Ensèm d'unitats foncionals interconnectadi au mejan d'un malhum qu'agisson coma una soleta unitat. 2. (quim.) Gropament d'atòmes d'un meme element, units entre elu per de foarças de valença ò per de foarças residuali que mantènon l'identitat de l'ensèm. 2. (mús.) Atac simultaneu, d'azard ò non, de mai d'una nòta sus un clavier, un instrument à coardas, etc.

cm Simbòle dau centimètre.

Cm Simbòle dau curi.

cm² Simbòle dau centimètre-cairat.

cm³ Simbòle dau centimètre-cube.

cmèr, a adj. e n. Dei Cmèrs, pòble dau Cambòdge. ♦ n. Lengua oficiala dau Cambòdge. Sin.: **cambodgian**.

cnemida n.f. Cambiera de cuer ò de metal dei sordats de la Grècia antica.

cnidari n.m. *Cnidaris*: Embrancament d'animaus diploblastics provedits de cellulas urticanti d'ichi *nematocistes*. Sin.: **celenterat**.

cnidiat n.m. *Cnidiat*: Protozoaris parasits provedits d'un, doi ò tres *cnidocistes*. Var.: **cnidosporidiats**.

cnidocile n.m. Apendici tactile sensible au contacte d'unu còrs forastiers portat per lo *nematoblaste* dei *cnidaris*.

cnidociste n.m. Autre nom dau *nematociste* dei *cnidaris*.

co Forma prefixada dau latin *cum* (embé) que marca l'afraiment, la participacion, la simultaneïtat...: *Coautor, coabitacion*.

Co Simbòle dau cobalt.

cò prep. lat. pop. *in casa*, es a dire "dins la maion". Quora es seguida d'un nom d'èstre animat, d'un pronom personal ò d'un possessiu, indica la situacion en un luèc, una epòca. Ex.: *En cò de Joan, de ieu, de tu, en cò mieu*. Var.: **à cò**. Ex.: *À cò de Codrian, de Gilòs, de Martin* dins la toponimia dei coalas au ponent de Niça, ai alentorns de Cremat, Bellet. Parriera remarca dins lo masatge de Sant Bernart (Desertetto en ital.) dins la Val Ges, comuna de Vaudier (Valdieri): *À cò de Luiset, de Biava, de Trimai, de Janet, de Còl,...*

coa n.f. ['kua] 1. Partida dau còrs de nombrós vertebrats, posteriora à l'anús, sovent alongada e flexibla, que lo sieu acte esqueletic es un prolongament de la colomna vertebrala. 2. Extremitat dau còrs, opauada à la tèsta, dins divèrsi espècias animalis: *La coa de la sèrp*. ♦ (fig. fam.) *Sensa coa ni tèsta*: Incoerent. Sin.: **aquò ten pas drech**. ♦ *Finir en coa de peis*: S'acabar bruscament, sensa clavadura vertadiera. ♦ *Faire una coa de peis*: Si rabatre bruscament après aver despassejat un veïcule. ♦ *S'en torna embé la coa entre li cambas*: Èstre vergonhós après un falhiment. 3. Partida arriera: La coa d'un avion. 4. Apendici en forma de coa: *Coa d'una nòta, d'una letra*. 5. Pecol d'una fuèlha, dei flors e dei fruchs: *Una tisana de coas de cerièas*. 6. Partida d'un objècte que sièrve per l'agantar: *La coa d'una caçairòla*. 7. Partida d'un vestit que tòca per tèrra, darrier: *La coa d'una rauba*. 8. Benda de pergamin fixada en bas d'un acte e que supoarta lo sageu. 9. Verga de boasc tronconica, garnida à l'extremitat mai pichina d'una rondela de cuer, que sièrve à mandar li bilhas, au bilhard. 10. (astron.) Traça luminoza, contituïda de gas ò de pòuvera, que vèn de la cabeladura d'una cometa e totjorn dirigida à l'opauat dau Soleu sota l'efècte dau vent solari ò de la pression dau raiar solari. 11. Cen qu'es à la fin, à l'extremitat de quauqua ren: *La coa d'una chavana*. 12. Darriera partida, darriers rengs d'un grop qu'avança: *La coa d'un cortègi*. 13. Fila de personas qu'aspèron lo sieu torn: *Faire la coa davant un negòci*. Sin.: **alinhada**. – *À la coa dau lop*: Un darrier l'autre. 14. Ensèm dei darrieri veïturas d'un tren, etc. – *En coa*: À l'arrier. 15. Darriers rengs d'un classament. 16. (mat.) *Teoria dei coas*: Estudi matematic dei trafegs e dei flux, qu'aplica lo calcul dei

probabilitat ai fenomènes dins lu quaus un nombre d'objèctes ò d'usanciers dévon asperar per obtenir un servici determinat.

coabitant, a n. Persona que coabita.

coabitacion n.f. 1. Fach de coabitar. 2. (polít.) Presença à l'encòup d'un govèrn, d'una majoritat parlamentària e d'un cap de l'Estat de tendenças politiqui diferenti.

coabitar vi. 1. Abitar ensèm dins una maion ò dins un territòri. 2. Coexistir au dintre d'un ensèm.

coa blanca n.m. Cuu blanc (auceu).

coac n.m. Son faus e discordant vengut de la votz ò d'un instrument de música. Sin.: **broncada**.

coacada n.f. Accion de coacar: crit de la granolha.

coacar vi. Faire audir lo sieu crit, en parlant de la granolha. Sin.: **granolhar**.

coaccion n.f. Coercicion.

coacervat n.m. (biol.) Estructura macromoleculària fluida mé mai d'una fasa.

coach ['kotʃ] n.m. (mòt anglés) 1. (vièlh) Automobila clausa mé doi poartas e quatre vitres, que lu dossiers dei sieus sètis de davant s'abaisson per laisser passar vèrs li plaças de darrier. 2. Entraïnaire esportiu. Sin.: **adestraire, engaubiaire, adralhaire**. 3. Persona que practica lo coaching (2).

coaching n.m. (mòt anglés) 1. (espòrts) Organizacion dei remplaçaments, dins un espòrt collectiu: *Faire un boan coaching*. 2. Metòde que consistè à dirigir, instruir e entraïnar una persona ò un grop de personas, mé l'objètu de rejónher una tòca ò de faire perdre d'abitudas especifici. Si pòu faire sota forma de conversacions per motivar, de seminaris, d'atalhiers e de practicas supervisadi.

coacusat, ada n. Persona acusat m'una altra persona, mé d'autri personas.

coada n.f. [ku'ada] Temps qu'un auceu coa lu sieus òus per lu faire espelir; acte de coar. Sin.: **incubacion**.

coa d'arèndola n.f. (tecn.) Tenon en forma de coa d'arèndola, que va dins una entalha de forma pariera per constituer un assemblatge.

coa de cavau n.f. 1. Biaï de metre lu bèrris sarrats sus la tèsta, tenguts per un grop e flotejant sus lo suc e li espatlas. 2. (anat.) Fais de cordons nerviós contenguts dins lo bas dau canal raquidian e format de raïç dei nèrvis lombaris, sacrats e coccigians.

coa de garri n.f. 1. Lima redona e ponchuda per limar dins li partidas cavi. 2. Autre nom dau *plantatge*, planta comuna que la sieu grana sièrve à noirir lu aucus pichins (Familha dei plantaginaceas). 3. Nom de divèrsi plantas: *Hordeum murinum, Festuca myuros, Alopecurus agrestis, Alopecurus bulbosus, Alopecurus pratensis, Dactylis glomerata, Trifolium angustifolium*.

coa de merluça n.f. 1. Pinceu larg, per pintar e daurar. 2. (fam.) Vestit de ceremònia que darrier finisse en poncha.

coa de porc n.f. (tecn.) 1. Taradoira que si finisse en virona. 2. En ferronaria, fèrre travalhat en virilha.

coa de rainard n.f. 1. Planta ornamentala coma l'amarant. 2. Pin d'una espècia pirofita.

coadjutor n.m. Evesque adjonch à un evesque ò à un archevesque, embé drech de succession ò non.

coadministrador, tritz n. Persona qu'administra en meme temps que d'autri.

coador n.m. 1. Panier dont son dispauats lu òus de coar. 2. Local dont son installats de nis ò d'incubadoiras.

coaire vt. e vi. Cuèire.

coagul n.m. (vièlh) Massa mièja solida que vèn d'una substança que coagula: *Un calhon de sang*. Sin.: **calhastre**.

coagulabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es coagulable. Sin.: **calhabilitat, agrumabilitat**.

coagulable, a adj. Susceptible de si coagular. Sin.: **calhable, agrumable**.

coagulacion n.f. Fenomène que fa qu'un liquide organic si pilha en una massa solida ò *coagul*. Sin.: **agrum, calhament, calhacion**.

coagulant, a adj. e n.m. Si di d'una substança qu'a la proprietat de coagular, de provocar una coagulacion rapida. Sin.: **calhant, agrumant**.

coagular v.t. Transformar (un liquide organic) en una massa solida. Sin.: **calhar, agrumar**. ♦ v.i. ò **si coagular** v.pr. Si pilhar en una massa solida, en parlant d'un liquide organic; formar un calhastre.

coagulator, tritz adj. Que produe la coagulacion. Sin.: **calhaire, agrumaire**.

coal n.m. 1. Partida dau còrs de l'òme e d'unu vertebrats que jonhe la tèsta ai espatlas. Var.: **còl, còu**. ♦ *Si rompre lo coal*: Si rompre lo morre, cabussar, si tuar. ♦ *Sautar au coal de quauqu'un*: baiar quauqu'un mé foga. ♦ *Poàrger lo coal*: S'ofrir en victima sensa si defendre, sensa reagir. 2. *Coal ros*: Àneda dau plumatge ros. 3. Part dau vestit que cuèrbe lo coal d'una persona: *Lo coal de la camia*. ♦ (fam.) *Coal blanc*: Emplegat de bureu. ♦ *Coal blau*: Marin. ♦ (fig. fam.) *Coal faus*: Mossa blanca sobre la cervesa versada dins un gòt. 4. Partida estrecha d'unu objèctes e d'unu organes: *Lo coal de la botelha, lo coal dau femur*. 5. Partida d'una montanha que permete lo passatge: *Lo coal de Tenda*. Sin.: **pas, pertús, baixa, passa, encisa**. 6. Grop coladís. 7. *Coal dau pen*: Tarse.

coala n.f. Releu de pauc d'autessa, de forma arredonida. Sin.: **puèi, sèrra**.

coalà [ku'ala] n.m. Koalà.

coalescença (-ència) n.f. Estat de cen qu'es coalescent. 1. (quim.) Union dei granulas d'una solucion colloïdala ò dei goteletas d'una emulsion. 2. (biol.) Soudadura de doi susfàcias teissulari vesini. 3. (fon.) Contraccion de doi unitats foniqui vesini en una soleta. 4. (metall.) Concentracion, per tractament termic, d'un constituent estructural sota una forma globularia.

coalescent, a adj. Qu'es soudat, ligat à un element vesin ma diferent.

coalesçar vt. (metall.) Tractar un aliatge per obtenir la coalescença d'un constituent.

coaleva (faire) Expr. Faire un movement de montacala en parlant d'un engenh, d'una aisina en equilibri.

coalheta n.f. Fricòt.

coalicion n.f. 1. Acòrdi circunstancial entre potenças, partits, personas, etc., per una accion comuna. 2. Aliança militària e politica (de pòbles, d'Estats) còtra un adversari comun. 3. (anc.) Acòrdi entre obriers, negociants, industrials, per s'autrejar d'avantatges economics ò professionals. Sin.: **liga, aliança, cartèl, union, entenduda**.

coalisar (-izar) vt. Unir en vista d'una accion comuna. ♦ **si coalisar** v.pr. Faire aliança, s'unir per aparar un interès comun, s'opauar à un adversari comun. Sin.: **s'aligar, s'unir**.

coalisat (-izat), ada adj. e n. Que participa à una coalicion. Sin.: **aligat, ligat**.

coaltar [kol'tar] n.m. (mòt anglés) Quitran de carbon. Sin.: **blec**.

coanha n.f. 1. Ensèm dei òus e qu'un auceu coa à l'encòup. 2. Ensèm dei aucelons naissut dins lo meme temps.

coaptacion n.f. 1. (biol.) Ajustament immediat e perfectè de doi organes d'un solet individú format separadament ò de doi individús de sèxe opauat (organes sexuals). 2. Reduccion d'una fracha, d'una deslogadura.

coaptor n.m. (cir.) Dispositiu (placa, aparelh) emplegat dins l'osteosintèsi per maintenir lu fragments d'oàs fracturats en contacte.

coaquistaire, airitz n. Persona mé cu una altra cròmpa quauqua ren en comun.

coar [kwar]/[kwɔr] n.m. 1. Organe toracic, cau e musculari, de forma ovoïda, motor central de la circulacion dau sang. – *Operacion à coar dubèrt*: Operacion au cors de la quala la circulacion es destornada vèrs un aparelh, dich coar-pomon artificial, denant de durbir li cavitats cardiaqui. ♦ *Coar de panissa*: Paurós. 2. Pièch: *Sarrar quauqu'un sus lo coar*. ♦ *Aver mau de coar*: Èstre nauseós. 3. Cen qu'a ò evòca la forma dau coar (jòia, fromai, etc.). 4. Una dei quatre colors dau juèc de cartas, representat per un coar roge estilisat: *Mi fendes lo coar!* 5. (c. de f.) *Poncha de coar*: Ralhs soudats en angle agut dins un brancament ò una traversada de vias. 6. Partida centrala de quauqua ren: *Lo coar d'una lachuga*. ♦ Part centrala d'un fust, dont lo boasc es lo mai dur. 7. Sèti de l'activitat principala de quauqua ren: *Lo coar d'un reactor nucleari*. 8. Ponch essencial: *Lo coar dau problema*. 9. Sèti dei sentiments profonds, dei pensadas intimi: *Aimar quauqu'un de tot coar*. ♦ *Anar drech au coar*: Tocar, comòdre. ♦ *Pas portar quauqu'un dins lo coar*: Provar d'antipatia per quauqu'un. ♦ *Aver lo coar gròs*: Èstre totplen triste. ♦ *S'apagar lo coar*: Verificar per s'acertar, per levar un dubi. ♦ *À coar dubèrt, coar à coar*: Francament. 10. Sèti dei envams vèrs una caua, una accion: *De tot coar*. ♦ *Còup de coar*: Afogament immediat per quauqua ren. ♦ *Pilhar quauqua ren à coar*: Li s'interessar vivament. ♦ *Aquò mi tèn à coar*: Li tròvi un grand interès. 11. Amor: *Una pena de coar*. 12. Bontat, generositat, benvolença: *Aver de coar, aver boan coar*. ♦ *De boan coar*: Volontiers, mé generositat. Sin.: **de boan grat / agrat**. ♦ *Èstre de tot coar mé quauqu'un*: S'associar à la sieu pena. 13. Coratge: *Redonar de coar à quauqu'un*.

coar vt. [ku'a] (*coi*) 1. Assostar, tenir au caud sota lo sieu còrs (d'òus) per lu faire espelir, en parlant d'un

auceu. 2. (fig.) S'ocupar de quauqu'un mé totplen d'atencions. ◇ *Coar dau regard, dei uèlhs*: Regarjar quauqu'un intensament. Sin.: **manjar dei uèlhs**. 3. (lit.) Preparar en secret: *Coar una venjança*. ◇ *Coar una malautia: N'èstre tocat sensa que si sigue encara declarada*. Sin.: **congrelhar**. ◆ vi. Si preparar, s'anonciar: *Lo fuèc coa*.

coarctar vt. Practicar una coarctacion.

coarctacion n.f. (med.) Restrenhement (de l'àrta).

coarda n.f. 1. Assemblatge de fibras vegetali torçudi ensèm per fomar un fieu; la matèria ensin constituïda: *Una escala de coarda*. 2. Objècte ensin fach e destinat à un usatge precis: *Coarda dau linge*. ◇ Suplici de la forca: *Meritar la coarda*. ◇ Ligam atesat entre li doi extremitats d'un arc. ◇ *Tirar sus la coarda*: Abusar d'una situacion, de liberalitats. ◇ *Coarda lissa, coarda à grops* (ò *estafieu*): Aisinas de gimnastica. ◇ *Li coardas*: Aqueli que sièrvon à delimitar lo ring de bòxa. ◇ *Coarda per sautar*: Coarda, sovent provedida d'una manelha à cada extremitat, emplegada per lu pichoi ò per d'unu esportius. ◇ Cau atesat entre doi pals, dont camínon li funambules. 3. (mús.) Fieu fach de budeu, de seda, d'acier, etc. atesat sobre la taula d'armonia d'un instrument de música, qu'en estent fretat, picat ò peçugat emete un son: *Una coarda de guitarra*. ◇ *Li coardas*: Lu intruments de coardas fretadi de l'orquèstra. 4. Tamís d'una raqueta de tennis. 5. (geom.) Segment qu'a per extremitats doi ponchs d'una corba. 6. Trama d'un teissut. ◇ (fig.) *Frustat fins à la coarda*: Totplen frust. 7. Limit interior d'una pista de corsa (ancianament materialisat per una coarda). ◇ *Tenir la coarda*: Èstre ben plaçat, aver l'avantatge, èstre dins una situacion favorabla au moment d'una causida. ◇ *Virar à la coarda*: Virar au mai cort, en s'avesinant à la coarda. 8. Mesura de volume dau boasc, valent 4 estères (si mesurava m'una coarda que n'en fafa lo torn). 8. (anat.) *Coardas vocali*: Espessiment musculo-membranós de la laringe, que forma un pareu de replecs que limítan entre elu la glòti e constituïsse l'organe superior de la fonacion. 9. (anat.) *Coarda dau timpan*: Ram nerviós que transmete li informacions gustativi.

coarda n.f. *Coarda dorsala*: Esquic de la columna vertebrala dins l'embrion ò dins lu invertebrats.

coardolent, a adj. Pertocat per la pena, la dolor. Sin.: **macat**.

coardolor n.f. Sentiment que fa partejar lu malans dei autres. Sin.: **compassion, compatiment**.

coarfendre vt. Fendre lo coar à.

coarmacat, ada adj. Esmogut; dolent, adolentit, adolorit, marrit (lit.).

coarpmarin n.m. Cormoran.

coarticulacion n.m. (fon.) Variabilitat de la realisacion d'un fonema en foncion dei sieu condicions de produccion (contèxte fonic, factors individuals, etc.).

coartocat, ada adj. Esmogut.

coàs n.m. 1. Recipient cilindric de boasc, de metal, de matèria plastica, etc., que sièrve à posar e à transportar d'aiga, etc. 2. Recipient dau meme tipe, que sièrve per divers usatges; lo sieu contengut: *Un coàs per la glaça, un coàs de gran*. Sin.: **ferrat, farrat**. 3. (fig., fam.)

Nescitge, colhonada: *Cuntar de coàs*. Sin.: **cuntar de balas**.

coassa n.f. [ku'asa] Gròssa coa.

coassa n.f. ['kwəsa], ['kwasa] 1. Cogorda grandassa d'Àfrica, qu'un còup encavada sièrve d'aisina, de recipient. Sin.: **cogordon**. 2. (fam.) Tèsta. Sin.: **cogorda**.

coassa n.f. ['kwəsa], ['kwasa] La rusca dau suve desmasclat.

coassociat, ada n. Associat embé d'autres.

coassegurança n.f. Asssegurança simultanea d'un meme risc per mai d'un asseguraire, dins lo limit de la valor dau ben garantit.

coasta n.f. 1. Cadun dei oàs alongats e corbes que fórmon la gàbia toracica. *Coastas flotanti*: Li doi darrièri coastas, que non son estacadi au poast de l'estòmegue. 2. Partida superiora de la coasta d'un animau de maselaria, embé lu muscles que li si estàcon. 3. Partida en salhida, alongada: *Coasta d'una fuèlha, estòfa à coastas*. ◇ *Coasta de blea*: Part centrala blanca de la fuèlha de blea. ◇ Division naturala (d'unu fruchs): Coastas de melon. ◇ *Ponch de coastas*: Ponch de tricòt constituït d'una alternança reguliera, dins un meme reng, de ponchs à l'endrech e de ponchs à l'envèrs. 4. Partida en penda d'un camin, d'una rota. Sin.: **puada**. 5. Penda d'una coala. 6. (geomorf.) Dins una region d'estructura gaire clinada dont alternon jaças duri e jaças tendri, forma de releu caracterisat per un pendís concau redde (front) e per un planesteu doçament clinat en sens contrari (revèrs). Sin.: **cuesta**. 7. Riba de mar. Sin.: **maratge**.

coata n.f. Nuca. Sin.: **copet**.

coatin n.m. Mamifèr carnivòre escaire d'Amèrica miègjornala, provedit d'una coa lònca, d'un morre ponchut e d'una forradura rossa.

coautor, tritz n. 1. Autor que travaisha m'un autre à una òbra, especialament leterària. 2. (dr.) Aqueu qu'a comés una infraccion en participacion dirècta e principala mé d'autres individús (à la diferença dau *complici*).

coaxial, a adj. Qu'a lo meme axe qu'un autre còrs. ◇ *Cau coaxial*: Cau constituït per doi conductors concentrics, separats per un isolant. ◇ *Eliças coaxiali*: Eliças montadi sobre d'aubres motors concentrics e que víron en sens contrari una de l'autra. Var.: **coaxiau**.

còb n.m. (mòt anglés) 1. Cavau de mièg-sang que si pòu emplegar tant per la sèla coma en cavau de tira. 2. Antilòpa dei palús d'Àfrica subsaariana.

còb n.m. Kòb.

cobai n.m. 1. Porcon d'Índia. 2. Subjècte d'experiènça: *Servir de cobai*.

cobailejar vt. Codirigir.

cobailia n.f. Codireccion.

cobalt n.m. Metal blanc rojastre, dur e rompedís, de densitat 8,8; element (Co) de n° atomic 27 e de massa atomica 58,93. (Lo cobalt s'emplega en aliatges m'au coire, m'au fèrre e mé l'acier, li sieu saus ièntron dins la preparacions d'unu colorants blaus). ◇ Bomba au cobalt: generator de rais β e γ terapeutics, mandats per una carga de radiocobalt, emplegat per lo tractament dei tumors canceròis. ◇ *Cobalt 60, cobalt radioactiu*: radiocobalt.

cobaltatge n.m. Accion de recurrir un metau d'una jaça de cobalt.

cobalterapia n.f. Cobaltoterapia.

cobaltic, a adj. Natura dei compauants dau cobalt trivalent.

cobaltifèr, a adj. Qu'enclau de cobalt.

cobaltina n.f. Arseniosulfure natural de cobalt CoAsS. Var.: **cobaltita**.

cobaltita n.f. Cobaltina.

cobaltoamine, a adj. Nom generic dei desribats dau cobalt trivalent.

cobaltós, oa adj. Natura dei compauants dau cobalt bivalent.

cobaltoterapia n.f. Tractament per lu rais β e γ dau cobalt 60. Var.: **cobalterapia**.

cobelligerant, a adj. e n.m. *País cobelligerant, nacion cobelligeranta*: Qu'es en guèrra en meme temps que d'autres país còtra un enemic comun.

cobde n.m. Coe.

cobés, esa adj. e n. Que manifèsta de gelosia, de desirança descadenada de possession. Sin.: **avare**.

cobesejar vt. Manifestar de cobesença.

cobesia n.f. Cobesença.

cobesença n.f. Aviditat, cupiditat. Var.: **cobesia**. Sin.: **goludessa, avarícia**.

cobla n.f. 1. Pareu. 2. Òme e frema unit per lo maridatge ò per de ligams afectius. 3. Union de doi personas que si desplaçon ensèm ò pràcticon un espòrt ensèm: *Una cobla de patinaires*. 4. Avesinament de doi personas ligadi per l'amistat, d'interès comuns, etc.: *Una cobla d'amics*. 5. Mascle e femeu d'animaus ò acampament de doi bèstias per fornir un trabalh: *Una cobla d'aiglas, una cobla de bòus*. 6. Coblet. ◇ Especialament, dins la poesia medievala, composicion corta, formada d'un coblet solet.

coblar vt. 1. Religar, assemblar (una caua m'una altra): *Coblar doi pèças, doi màquinas*. 2. Ligar doi per doi. Var.: **encoblar**. Sin.: **apariar, colejar**.

coblat, ada adj. Assemblat, apariat. Var.: **encoblar**. Sin.: **colejar**.

coblat n.m. Mòde d'escomessa per designar dins l'òrdre d'arribada (*coblat ganhant*) ò non (*coblat plaçat*) lu doi promiers cavaus d'una corsa.

coblatge n.m. 1. Accion de coblar doi cauas. 2. Gropament de màquinas ò d'aparelhs electricus per li faire foncionar en meme temps. – Accion de coblar de pèças mecaniqui. Sin.: **encoblament**.

coble n.m. 1. (tecn.) Pèça de construccion dau buch d'una nau ò dau fuselatge d'un avion, plaçada perpendicularament à l'axe de la nau ò de l'avion. Sin.: **madier, amadier, lata**. 2. (fis., mecan. e tecn.) Sistema de doi foarças parieri, parallèli e de sens contraris; valor dau sieu moment. ◇ *Coble motor*: Coble que produè la rotacion dau virabrequin d'un motor. ◇ *Coble conic*: Ensèm dei pinhons d'engrenatge d'una transmission associats per pareus e que remàndon à angle drech lo movement motor à la màquina utilisatritz. ◇ *Coble resistent d'una màquina*: Coble qu'un motor deu exerçar per faire foncionar una màquina. ◇ *Coble de sarratge*:

Valor dau coble que determina lo sarratge d'un organe mecanic. ◇ *Coble termoelectric*: Termocoble. 3. (mat.) Ensèm ordonat de doi elements.

còble n.m. Pen de la fava, dau faiòu, de la tantifla.

coblejaire, airtz n. Persona que fa de coblets.

coblejar vt. 1. Metre en coblets. 2. Apariar per doi.

coblet n.m. En poesia, ensèm de vèrs ligats per una unitat de sens ò, mai generalament, per li rimas e la metrica.

còbra n.f. Sèrp velenoa, que d'uni espècias despàsson 4 mètres de lòng (un còbra dei Índias es finda sonat *sèrp dei belicles*, à causa dau dessenh que si ve sus lo capuchon quora l'animau, inquietat, lo dilata).

còc n.m. Combustible obtengut per destillacion dau carbon en vas claus, que contèn solament una pichina quantitat de matèrias volatili. ◇ *Còc metallurgic*: Còc en gròs morseus, totplen resistent à la compression, emplegat dins lu forns siderurgics.

còc (còque) n.m. (microb.) Bacteria de forma aproximativament esferica.

còca n.f. Aubrillhon dau Perú que li sieu fuèlhas an una accion estimulanta e fornisse la cocaïna.

còca n.f. Entalha facha à un còrs solide; marca que sièrve de referiment. Sin.: **encrena, adent, talh, encrenadura, endent, òsca**.

còca n.f. 1. Gruèlha de l'òu. 2. (mar.) Partida exteriora de la nau, revestiment assemblat à la membradura, qu'assegura la flotason e supoarta lu equipaments.

còca n.f. Gròssa nau de comèrci mé tres poants.

cocaïna n.f. Alcaloïde extrach dei fuèlhas de la còca, anestesic local e excitant dau sistema nerviós, que lo sieu usatge prolongat mena à-n-una toxicomania importanta.

cocaïnïc, a adj. 1. Relatiu à la cocaïna. 2. Que la cocaïna determina: *Deliri cocaïnïc*.

cocaïnizacion (-izacion) n.f. Anestesia au mejan de la cocaïna.

cocaïnisar (-izar) vt. (med.) Emplegar la cocaïna per suprimir la sensibilitat d'un organe.

cocaïnisme n.m. Cocaïnomania.

cocaïnomane, a n. e adj. Pertocat per la cocaïnomania.

cocaïnomania n.f. Toxicomania à la cocaïna. Var.: **cocaïnisme**.

cocamar n.m. Vas metallic m'un cubeceu e una manelha.

cocanha n.f. Caucanha.

cocar vt. 1. Marcar d'una còca. Sin.: **entalhar, encrenar, adentar, endentar**. 2. Curbir la femèla en parlant de volalha.

cocarboxilasi n.f. (quim.) Vièlh mòt per designar la forma metabolicament activa de la vitamina B₁.

cocarcinogène, a adj. Natura dei factors que, quora son associats, poàdon congrelhar un cancre.

cocarda n.f. Jijoala.

cocardier, a adj. e n. Que fa moastra d'un patriotisme cauvinista, en parlant d'un francés.

cocardisme n.m. Tendença à èstre cocardier.

cocaria n.f. Usina que fabria de còc destinat à l'industria, ai auts forneus.

coccidat n.m. *Coccidats*: Família d'insèctes omoptèrs que comprèn totplen d'espècias, en particular li cochenilhas.

coccidi n.f. Protozoari de l'embranchement dei esporozoaris, parasite dei cellulas epiteliali de vertebrats e d'invertebrats.

coccidiòsi n.f. Malautia totplen comuna dau bestiari e de la volalha, que lo sieu agent es una coccidi.

coccigeu, ea adj. Dau coccix.

coccigodinia n.f. Dolor localisada au coccix que si pòu endevenir durant l'empenhament, e dins li afeccions uterini.

coccigotomia n.f. Operacion cirurgicala dau coccix.

coccix n.m. (anat.) Oàs format per la soudadura dei vertèbras atrofiadi à l'extremitat dau sacrom.

cocera n.f. Cosera.

cocha n.f. Francisme per **jaça**.

cochairar vt. Persegre, caçar. Sin.: **percaçar**, **perseguir**, **assecutar**, **corsar**, **acorsar**; Var.: **acochairar**;

cochairon n.m. Crissent. ◇ *Metre la pasta à cochairon*: Metre la pasta à levar. Sin.: **creissent**, **levam**.

cochamoscas n.m. Flòta de crins ligats à-n-un mànegue per caçar li moscas. Sin.: **caçamoscas**, **paramoscas**.

cochaquaresma n.m. Tarabàcola.

cochar vt. Metre foara, mandar via.

cochenilha n.f. Insècte de la família dei coccidis, qu'una espècia mexicana fornisse un colorant roge, lo carmin. Var.: **cochonilha** (leng). Sin.: **grana femeu**, **vermet**, **peolh dau paumolier**, **peolh de l'olivier**.

cochier n.m. Menaire d'una diligença, etc. Sin.: **carretier**, **veiturin**.

cochiera adj. f. *Poarta cochiera*: Poarta carretiera.

cochinchinés, esa adj. e n. De la Cochinchina.

còcho n.m. Taca de tencha.

cochonilha n.f. (leng.) Cochenilha.

cochós, oa adj. Preissant: *Una directiva cochoa*.

cociclic, a adj. (geom.) Si di de ponchs situats sus un meme ceucle.

coclea n.f. (anat.) Partida de l'aurelha intèrna dont si tròva l'organe receptor de l'audicion. Sin.: **limaçon**.

coclear(i), a (-ària) adj. (anat.) Que pertòca la coclea. ◇ *Nucleus coclearis*: Centres nerviós situats dins lo mielencefale e que sièrvon de poant ai votz auditivi sensitivi.

cocó n.f. (gal.) Relòri. Var.: **coguu**.

còco n.m. Coïnier.

cocodril(e) n.m. 1. Grand reptile dei maissèlas foarti que viu dins lu fluvis e lu lacs dei regions caudi (òrdre dei cocodrilians): *Cocodrile american* ò *alligatòr*. ◇ (fam.) *Làgrimas de cocodrile*: Làgrimas ipocriti. 2. Pèu alestida dau cocodrile: *Un sac en cocodrile*. 3. (c. de f.) Cabrilhon metallic plaçat entre lu ralhs, en avant d'un senhau, per activar dins la cabina dau conductor la repeticion sonòra de l'indicacion qu'aqueu senhau dona.

cocodrilian n.m. *Cocodrilians*: Òrdre de grands reptiles, que comprèn lo cocodrile, l'alligatòr, lo gavial e lo caiman.

còcola n.f. Capuchon de monge.

cocolucha n.f. Malautia foarça contagiosa, qu'au jorn d'encuèi pertòca sobretot lu pichoi, caracterisada per un tuis foart.

cocoluchós, oa adj. e n. Relatiu à la cocolucha; que sofrisse de cocolucha.

cocomèla n.f. Fonge manjadís dau capeu gris ò jaune, finda dich *amanita vaginada*.

cocon n.m. Envelopa d'uni crisalidas coma lo manhan e dei pontas d'aranhas. Sin.: **forreu**.

coconada n.f. Cocon en molon.

coconar vt. Careçar, prestar foarça atencion, faire pròva de tendressa per quauqu'un. Sin.: **calinhejar**.

coconiera n.f. Elevatge de cocons.

cocònsol n.m. Que parteja la carga de cònsol.

cocoricó (onom.) 1. Crit dau gal. 2. Simbòle dau cauvanisme francés: *Lu cocoricós an saludat la victòria francesa*. Var.: **cocorocó**, **cacaracà**, **quiquiriquí**.

cocòt n.m. 1. Fruch dau cocotier. Var.: **còco**. 2. Òu, dins lo lengatge infantin. 3. Faiòu maubrat de roge, que s'emplega per la sopa au pisto.

cocotier n.m. Paumolier dei regions tropicali, que pòu faire fins à 25 m d'autessa, que lo sieu fruch es lo cocòt.

cocotiera n.f. Pichin supoart per servir un òu en còca. Var.: **coquetier**.

còda n.f. 1. (mús.) Seccion que clava un tròç de música. 2. (coregr.) Final d'un balet classic; darriera part d'un pas de doi.

codaire, airtz n. Encodaire.

codaire n.m. (inform.) Encodaire.

codar vt. (*còdi*) Procedir à l'encodatge de (messatge, informacion, etc.). Sin.: **chifrar**. Var.: **encodar**.

codat, ada adj. Exprimit, mes en còdi: *Messatge codat, lengatge codat*. Sin.: **encodat**.

codatge n.m. Accion de codar. Sin.: **chifratge**. Var.: **encodatge**.

còde n.m. Còdi.

codebitor, tritz n. Persona que deu una soma ensèm m'una persona ò mé d'uni personas. Sin.: **coobligat**.

codeïna n.f. Alcaloïde extrach de l'òpi, emplegat coma antitussiu.

codeïnomane, a n. Persona que sofrisse d'una addiccion à la codeïna.

codeïnomania n.f. Addiccion à la codeïna.

codemandaire, airtz adj. e n. (dr.) Que forma una demanda en justícia ensèm mé d'autri personas.

codena n.f. 1. Pèu de poarc renduda dura per flambatge e esbulhentatge. 2. (med.) Alteracion inflamatoria de la pèu e dei mocoï, qu'a l'aparença d'una crosta.

codenar vi. (fam.) Venir gras, bodenfle.

codenós, oa adj. 1. Que sembla la codena. 2. (med.) Cubèrt de codena. ◇ *Angina codenoa*: Difteria.

codetengut, uda n. Persona detenguda m'una altra (mé d'autri) dins un meme luèc.

codetenir vt. Detenir en comun mé quauqu'un d'autre.

codetentor, tritz n. Que detèn quauqua ren en meme temps qu'una altra persona: *Codetentor d'un secret*.

codèx n.m. (vièlh) Repertòri oficial de remèdis; farmacopea.

codi n.m. 1. Ensèm dei lèis e disposicions reglementari que regisson una matèria determinada; recuèlh d'aqueli lèis: *Còdi penal*. – *Còdi de la rota*: Recuèlh dei règlas que s'aplícon à la circulacion rotiera. 2. Ensèm dei precèptes que fan lèi dins un camp donat (morala, gust, art, etc.). 3. Sistema de simbòles que permete d'interpretar, de transmetre un messatge, de representar una informacion, de donadas.: *Còdi de senhaus, còdi informatic*. ◇ *Còdi (à) barras*: Còdi qu'emplega de barras verticali, estampat sobre l'emballatge dei articles venduts, que permete l'identificacion d'aquel article per lectura optica e la gestion informatizada d'una resèrva. ◇ *Còdi postal*: Ensèm de 5 chifras que perméon d'identificar una bureu distributor, que deu figurar davant lo nom d'una localitat dins una adreça postala per permetre una triada automatica dau corrier. ◇ *Còdi secret*: Seguida de simbòles que perméon de durbir una poarta, d'aviar un sistema, etc. 4. Sistema convencional rigorosament estructurat de simbòles ò de signes e de règlas combinatòri integrat dins lo procèssus de la comunicacion: *Còdi gestual, còdi de la lenga*. 5. (genet.) *Còdi genetic*: Ensèm dei mecanismes que perméon à l'informacion genetica d'èstre inscricha dins la molecula d'A.D.N. cromosomic pi d'èstre transcricha en A.R.N. messatgier e enfin revirada en proteïnas. ◆ pl. Fuèc de crosament d'un veïcule. Var.: **còde**.

codicilar(i), a (-ària) adj. (dr.) D'un codicili.

codicili n.m. (dr.) Acte posterior ajustat à un testament per lo codificar. Var.: **codicil**.

codicologia n.f. 1. Estudi dei còdis. 2. Part de la paleografia qu'estúdia lu manescrichs per elu pròpri e ges per lo sieu contengut.

codicologic, a adj. Relatiu a la codicologia.

codificacion n.f. Accion de codificar; lo sieu resultat.

codificaire, airtz adj. e n. Que codifica.

codier n.m. Estuch que contèn d'aiga e dont lo sèitre mete la sieu pèira per amolar. Var.: **codiera**.

codiera n.f. Codier.

codiera n.f. Part laterala d'un cadieràs, d'un divan, dont si pòu pauar lo braç.

codificar vt. (*codifiqui*) 1. Recampar dins un còdi li disposicions legislativi e reglementari. 2. Organisar en sistema racional; normalisar: *Codificar l'usatge de la lenga, codificar la grafia*.

codireccion n.f. Direccion que doi personas ò de mai n'an la carga. Sin.: **coballia**.

codirector, tritz n. Persona que parteja la direccion m'una altra.

còdol n.m. [ˈkɔdu] Calhau. ◇ Dins lo bastiment, pèira de 20 à 25 kg. ◇ *Picar un còdol*: Ai bòchas, picar sus una pèira que càmbia la direccion de la bòcha.

codoliera n.f. Luèc cubèrt de còdols.

codolós, oa adj. Plen de còdols, dont li a totplen de còdols. Sin.: **calhavós**.

codominança n.f. (zoot. e genet.) Manifestacion simultanea de doi gènes ò de doi caractèrs dins un individú eterozigòta.

codon n.m. (gen.) 1. Triplet de nucleotides dins l'A.D.N ò l'A.R.N. que codifica un aminoacide particulier ò que senhala lo començament ò la fin dau messatge genetic. 2. Sequença de tres nucleotides de l'A.R.N. messatgier dont si transcriu la sequença originala de l'A.D.N.

codonatori, ària adj. e n. (dr.) Qu'es beneficiari d'una donacion partejada mé d'autri personas.

codonator, airtz adj. e n. (dr.) Que fa una donacion embé d'autri persona.

codonh n.m. Fruch jaune dau codonhier, que s'en fa de geladas, de confituras e de pastas qu'an de vertuts astringenti.

codonhada n.f. Confitura de codonhs.

codonhier n.m. 1. Aubre fruchier originari d'Àsia, que produe lu codonhs (Família dei rosaceas). 2. *Codonhier dau Japon*: Aubrilhon dei flors rogi, vesin dau codonhier.

codonhiera n.f. Plantacion de codonhs.

codrilha n.f. Tropelada. Var.: **codrilhada**.

codrilhada n.f. Codrilha.

coe n.m. 1. Articulacion que liga lo braç à l'avant-braç. ◇ (fig.) *Si sarrar lu coes*: S'entrajudar. ◇ (fam.) *Jugar dei coes*: Faire lo sieu camin dins una fola en escartant li gents; agir sensa escrupules per arribar à quauqua ren. Sin.: **coedejar**. ◇ (fam.) *Auçar lo coe*: Beure totplen. ◇ (fam.) *Òli de coe*: Travalh, esfoarç per capitar. 2. Partida de la mànega d'un vestit que recuèrbe lo coe. 3. Joncion dau braç e de l'avant-braç dau cavau. 4. Corba en arc de ceucle; arc salhent: *La riviera forma un coe, lo coe d'un tube*. Var.: **cobde, coide**.

coedejar vi. Jugar dei coes.

coedicion n.f. Edicion d'un obratge pilhada en carga per mai d'un editor.

coeditor, tritz adj. e n. Si di d'una persona ò d'una societat qu'edita un obratge en collaboracion m'un autre editor (ò d'autres editors).

coeducacion n.f. Educacion donada ò reçaupuda en comun.

coeducar vt. Educar en comun.

coeficient n.f. 1. (mat.) Nombre que multiplia una variabla ò li sieu potenças dins un monòmi ò dins un polinòmi. ◇ *Coeficient angulari ò coeficient director d'una drecha*: Nombre real m definit per l'equacion $y = mx + p$ de la drecha dins un referencial cartesian. 2. (fis.) Nombre que caracteriza d'uni propietat d'una substança: *Coeficient de dilatacion*.

coelector, tritz n. Que vòta conjontament.

coelegible, a adj. Que pòu èstre elegit en meme temps qu'una altra persona.

coentrepresa n.f. Entrepresa cobeilejada.

coenzima n.f. (bioqu.) Part non proteïca d'una enzima indispensable à l'activitat d'aquela enzima.

coequacion n.f. Reparticion proporcionala dei taxas entre lu contribuables.

coequipier, a n. Persona que fa partida d'una equipa mé d'autri: Passar lo balon à-n-un coequipier.

coeraire n.m. Detector d'oscillacions electrici: *Coeraire à limalha*.

coercibilitat n.f. Qualitat de cen qu'es coercible.

coercible, a adj. Que pòu èstre comprimit, reduch.

coercicion n.f. Accion de constrénher.

coercitiu, iva adj. Qu'a un poder de coercicion; que constrenhe.

coerença (-éncia) n.f. 1. Liam estrech entre divèrs elements d'un còrs material. 2. Armonia logica entre lu divèrs elements d'un ensèm d'idèias ò de fachs. 3. (fis.) Caractèr d'un ensèm de vibracions que presènton entre eli una diferença de fasa constanta.

coerent, a adj. 1. Que presenta de partida en rapoart logic e armoniós, que toti li partidas si tènon e s'organíson logicament. 2. Si di de vibracions qu'an la proprietat de coerença. 3. (geol.) Si di d'una ròca sedimentària dura que lu sieus constituents son ligats per un ciment.

coeretar vi. Eretar conjontament m'una altra persona ò embé d'autri personas. Var.: **coeritar**.

coeretatge n.m. Succession partejada entre d'uni personas. Var.: **coeritatge**.

coeretier, a n. Persona que li revèn un coeritatge. Var.: **coeritier**.

coeritar vi. Coeretar.

coeritatge n.m. Coeretatge.

coeritier, a n.m. Coeretier.

coesimètre n.m. Aparelh emplegat per li pròvas de coesivitat.

coesion n.f. Proprietat d'un ensèm que toti li sieu partidas son intimament unidi: *La coesion d'un grope*. – Organizacion logica: *La coesion d'un expauat*. ◇ (fis.) Foaça qu'unisse li moleculas d'un liquide ò d'un solide.

coesiu, iva adj. Que jonhe, unisse: *Foaça coesiva*.

coesivitat n.f. Caractèr de cen qu'es coesiu; proprietat d'una matèria que consèrva la sieu estabilitat per lo biais dei foarças interiori.

coesposa n.f. En Àfrica, una dei fremas d'un poligame, en rapoart ai autri esposas.

coeta n.f. Pichina coa.

coetejant, a adj. Fretilhant.

coetejar vi. Fretilhar.

coeternal, a adj. (teol.) Qu'existisse depsi totjorn m'un autre. Var.: **coetèrne**.

coetèrne, a adj. Coeternal.

coexistença (-éncia) n.f. 1. Existença simultanea. 2. *Coexistença pacifica*: manteniment dei relacions pacifiqui entre Estats ò blòcs d'Estats sotamés à de sistemas politics diferents. Sin.: **convivença, convivència**.

coexistent, a adj. Qu'existisse en meme temps.

coexistir vi. (*coexistissi*) Existir dins lo meme temps tot en estent opauats ò foarça diferents: *Aqueli doi formas grafiqui poàdon coexistir*. Var.: **coexistre**. Sin.: **conviure**.

coexistre vi. Coexistir.

coextensiu, iva adj. (log.) En parlant d'un concèpte, d'un tèrme, susceptible d'aver la mema extension qu'un autre.

cofa n.f. 1. Element de vestit femenin que si mete sus la tèsta, fach de dentela ò de teissut, que l'usatge s'es aüra reduch à de manifestacions regionalis ò à l'abit religiós. Sin.: **escòfia**. 2. Dobladura d'un capeu, d'un casco. 3. (bot.) Envelopa protectritz de la raïç dei vegetals; capuchon que recuèrbe la capsula dei mofas. 4. (tecn.) Partida superiora d'una fusada, que contèn la carga utila e li fa proteccion au moment dau lançament. 5. (religadura) Rebòrd de pèu que recuèrbe l'aut e lo bas dau revèrs d'una religadura.

cofa n.f. (arabe **kufa**) 1. Goarba. ◇ À *cofas*: À brèti, à boudre. 2. (mar.) Plataforma tancada à mièja autor d'un aubre (de trinquet, de mèstre ò de mejana) de dont si podia avistar e susvelhar lu alentorns dau vaisseau e li montar lo quart. Sin.: **gàbia**. 3. Mena de sac en aufa que lu nautors s'en servíon per estreimar lu sieus vestiments. 4. Goarba en aufa emplida de còdols e provedida de mosclaus que si fa calar au fond de la mar.

cofactor n.m. Factor qu'agisse à l'encòup mé d'autres.

cofada n.f. Contengut d'una cofa.

cofadura n.f. Biais qu'a un capeu de convenir à la cara.

cofar vt. 1. Penchenar. 2. Curbir la tèsta m'un capeu, etc.

cofatge n.m. 1. Accion de cofar, de penchenar; lo sieu resultat. 2. Paua d'un revestiment protector sobre la pulpa dentària degalhada.

cofin n.m. (latin **cophinus**, de l'arabe **kufa**) Grand cabàs de palha treçada. ◇ (espec.) Panier garnit à l'interior per servir de brèç. ◇ (fam.) *Patin cofin*: Expression per abreujar una enumeracion.

cofinançament (anciament) n.m. Finançament realisat per un establiment m'un autre (ò mé d'autres).

cofinançar (-anciar) vt. Finançar au mejan d'un cofinançament.

cofinat n.m. Contengut d'una cofa.

cofinet n.m. Cofin pichon.

cofondator, tritz n. Persona que fonda ò a fondat quauqua ren m'una altra, mé d'autri.

cofrar vt. (*còfri*) 1. Provedir d'un cofratge; preparar m'un cofratge. 2. (fam.) Metre en preson.

cofràs n.m. Grand còfre.

cofratge n.m. 1. Fustatge de boasc ò de fèrre destinat à prevenir li boiras dins lu potz, li trencadas, etc. 2. Forma destinada au motlatge e à la presa dau betum. 3. Accion de paucar aquela forma.

còfre n.m. 1. Mòble parallelepipedic que la sieu faç superiora es un cubiceu mobile. 2. Compartiment d'un còfrefort qu'una banca fita ai sieus clients. 3. Espaci per li metre lu bagatges à l'arrier ò à l'avant d'una veitura. 4. Peis dei mars caudi, de la carapaça rigida (Familha dei ostraciontids): *Còfre à pèrlas, còfre tigrat*. Sin.: **còfre perlier, borsa**.

còfrefoart n.m. Armari d'acier, m'una serralha de seguretat, per li metre de sòus, de valors, de documents, etc.

cofret n.m. 1. Pichin còfre ò boita de confeccion eleganta. 2. Ensèm de discs, de libres, venduts dins un embalatge cartonat.

cofret n.m. Varietat de blae (*acer campestre*).

cofrier n.m. Persona que fa ò que vende de còfres.

cogerença (-ència) n.f. Genrença tenguda en comun m'una altra persona ò mé d'autri personas.

cogherent, a n. Persona que parteja una cogerença.

cogerir vt. (*cogerissi*) Gerir, administrar en comun una empresa, un servici, un organisme, etc.

cogestion n.f. 1. Gestion en comun d'un organisme. 2. Gestion dau cap d'empresa mé la participacion dei trabalhaires.

cogida n.f. Constrencha.

cogir vt. Constrénher. Sin.: **comprimir**. ♦ **si cogir** v.pr. S'engatjar.

cogitacion n.f. (fam.) Pensada, reflexion; accion de pensar.

cogitar vi. Pensar, soscar.

cognacion n.f. [cogna'sjuŋ] (antrop.) Cosanguinitat.

cognat, a adj. e n. (antrop.) Parentèla per cognacion.

cognat n.m. Beu-fraire. Var.: **conhat**.

cognada n.f. Bèlè-sòrre. Var.: **conhada**.

cognicion n.f. (filos.) Facultat de conóisser.

cognician, a n. Especialista de l'intelligença artificiala.

cognitiu, iva adj. 1. (filos.) Que permete de conóisser; que pertòca la conoissença. 2. (psicol.) Que si rapoarta ai procèsus que perméton à un individú d'acquistar d'informacions sobre cen que l'enviròuta.

cognoscible, a adj. 1. (filos.) Que pòu èstre conoissut. Sin.: **conoissible**. ♦ n.m. (filos.) Cen que si pòu conóisser.

cogoça n.f. (fam., dau lat. *cucutia*, cogorda) Tèsta.

cogoçon n.m. Insècte coleoptèr de la tèsta prolongada en bèc, que la si pilha m'ai granas. Sin.: **corcosson**. Var.: **cogossou, corgoçon, corgossou**.

cogoçonar vt. 1. Atacar, traucat, en parlant de cen que lo cogoçon fa à la grana. 2. Traucar d'una infinitat de pichins traucs, coma aquelu d'un cogoçon. ♦ vi. Èstre atacat per lu cogoçons. Sin.: **corcossonar, arnar**.

cogoçonat, ada adj. Atacat per lo cogoçon; traucat coma per un cogoçon. Sin.: **corcossonat, arnat**.

cogombre n.m. Concombret.

cogombret n.m. Concombret.

cogombriera n.f. Concombriera.

cogorda n.f. 1. Planta cultivada, dau pen que corre au soal, que n'i a un molon d'espècias dei fruchs voluminós que si mànjon sovent coma legumes (Familha dei cucurbitaceas). La varietat de cogorda dicha de Niça si soana *pateca*. 2. (fam.) Tèsta. 3. (fam.) Niais: Siés una cogorda! 4. Cogordon, que lo sieu fruch, un còup secat, pòu servir à transportar un liquide; (per ext.) Recipient de forma alongada per conservar e transportar de que beure.

cogordada n.f. Liquor de cogorda.

cogordeta n.f. Pichina cogorda.

cogordier n.f. Planta de cogorda. ◇ *Restar au cogordier*: Si di d'una filha que non si marida. Sin.: *Faire secar de figas, èstre totjorn filha*.

cogordiera n.f. Camp plantat de cogordas.

cogordon n.m. Varietat de coassa: *Lo festin dei cogordons*. ◇ *Faire lo cogordon*: Ai bòchas, metre una bòcha à costat dau bochin.

cogossou n.m. Cogoçon.

coguo n.m. Coguu.

coguolar vt. Coguular.

coguolatge n.m. Coguulatge.

coguu [ku'gyw] 1. Auceu dei boascs de l'esquina grisa e dau ventre blanc regat de brun, insectivòre, que depaua lu sieus òus dins lo nido dei autres. 2. Òme que la sieu frema lo tradisse. Var.: **banarut** (2). 3. Cocó. Var.: **coguo**.

coguular vt. Faire coguu. Sin.: **enganar, embanar, cuguolar**.

coguulatge n.m. Fach de faire coguu. Var.: **cuguolatge**.

coguu-pavon n.m. Diploptèr.

coidada n.f. Còup de coide.

coide n.m. Coe.

coier n.m. Codier.

coifa n.f. Cofa (1).

coifadura n.f. Biais d'èstre penchenat. Var.: **cofadura, penchenadura**.

coifar vt. Penchenar. Var.: **cofar, penchenar**.

coifassa n.f. Pichina coifa.

coifeta n.f. Pichina coifa.

coifeton n.m. Pichina coifa.

coïn n.m. Pichina coa. Sin.: **coeta**.

coïna n.f. 1. Pèça d'una maion, d'un restaurant, etc., dont si preparon lu pasts. 2. Accion, art d'alestir e de presentar lu aliments: *Faire la coïna*. 3. Plats preparats, servits: *Una especialitat de la coïna niçarda*. 4. (fig., fam.) Manòbra, combinacion: *Coïna electorala*.

coïnar vi. Faire la coïna. ♦ vt. 1. Alestir un plat, un aliment. 2. (fig., fam.) *Coïnar quauqu'un*: L'interrogar embé insistença, per obtenir una informacion, una confession. Sin.: **faire escudelar**.

coïnat, ada adj. *Plat coïnat*: Vendut tot preparat.

coïneta n.f. Pichina coïna, canton coïna.

coïncidença (-ència) n.f. 1. Simultaneïtat de fachs, de circonstanças. Sin.: **astrada, endevenença, còup d'astre**. 2. (geom.) Estat de doi figuras, de doi elements que si superpauon ponch per ponch.

coïncident, a adj. (geom.) Que coïncidisse: *De triangles coïncidents*.

coïncidir vi. (*coïncidissi*) 1. Si produrre en meme temps, correspoandre exactament: *Doi datas que coïncidisson*. Sin.: **s'endevenir**. 2. (geom.) Si suprepauar ponch per ponch. 3. (mat.) Per doi foncions f e f' definidi sobre doi ensembles que contènou un meme ensemble A, verificar l'egalitat $f(x) = f'(x)$ per tot x de A. Var.: **coïncidre**.

coïncidre vi. Coïncidir.

coïnier, a n. Persona que fa la coïna, en particularier per profession dins un restaurant, etc.

coïniera n.f. Aparelh per far cuire lu aliments: *Coïniera electrica*.

coïnista n. Persona que fabrica e installa de mobilier de coïna.

coiòt n.m. Mamifèr carnivòre d'Amèrica dau Nòrd, vesin dau lop e dau chacal.

coirada n.m. Operacion de revestiment d'una susfàcia m'una jaça de coire.

coirar vt. Curbir m'una espessor de coire. Var.: **coirejar**.

coiraria n.f. Miniera de coire.

coirassa n.f. Armadura metallica, blindatge apareire d'una nau de guèrra, d'un carri armat. Au Temps Mejan, pèça de l'armadura qu'aparava l'esquina e lo pièch.

coirassament n.m. Accion d'equipar d'una coirassa; aquesta coirassa.

coirassar vt. Provedir d'una coirassa.

coirassat n.m. (mar.) Nau de batèsta grandassa provedida d'una artilharia poderosa e d'un blindatge espès en servici dins li marinas de combat fins a la segonda guèrra mondiala e remplaçada per lo poartavions en seguida de l'evolucion de l'estrategia aerònavala.. Sin.: **nau de linha**.

coirassier n.m. Soldat de la cavalaria lorda provedit d'una coirassa.

coirat, ada adj. De la color dau coire.

coire n.m. 1. Metal roge brun, malleable e ductile, conductor de l'electricitat; element (Cu) de n° atomic 29 e de massa atomica 63,54. ◇ *Coire blanc*: Aliatge de coire, de zinc e d'arsenic. ◇ *Coire jaune*: Laton. ◇ *Coire roge*: Coire pur. Sin.: **aram**. 2. Objècte, aisina d'aquesta matèria. 3. Placa de coire que sièrve à la gravadura en talha doça. ◆ pl. Grope dei instruments de vent, en metal e à embocadura.

coirejar vt. Coirar.

coirenc, a adj. Aramós. Var.: **coirut, uda**.

coiric, a adj. (quim.) Que contèn de coire divalent.

coirut, uda adj. Aramós. Var.: **coirenc, a**.

coïssin n.m. 1. Pèça d'estòfa, de cuer, etc., borrada (de plumas ò de matèrias sintetiqui), que si mete sus una cadiera, etc., per si setar sobre ò solament per ornament. ◇ (per ext.) Aurelhier. 2. Callositat. 3. *Coïssin d'ària*: Sistema de suspension d'un veïcule, d'una nau, d'un aparelh de manutencion, qu'agisse en mandant d'ària sota.

coïssinat, ada adj. Callós.

coïssinet n.m. 1. Pichin coïssin. 2. Partida anteriora d'un araire. 3. (tecn.) Pèça de fonda ò d'acier tancada sus una travèrsa de camin de fèrre que supoarta lo ralh. 4. (mec.) Pèça anulària tancada dins un sèti per facilitar lo guidatge d'un aubre mobile.

coïssiniera n.f. Envolopa d'un coïssin, d'un aurelhier.

coït n.m. Acoblament, union sexuala per lu umans e per lu animaús. Sin.: **caufada, fringatge, fringadissa, fornicacion, copulacion**.

coïtar vi. Accion de practicar lo coit. Sin.: **s'acoblar, copular, fringar, plantar, fornicar, fotre** (vulg.).

còl n.m. Coal (corrent), còu.

cola n.m. Ample manteu dei monges m'un capuchon e dei mànegas largui.

còla n.f. 1. Colatier. 2. Fruch dau colatier (notz de còla), que contèn d'alcaloïdes estimulants.

còla n.f. 1. Punicion qu'un escolan deu venir faire en defoara dau sieu orari. Sin.: **retenguda**. 2. Dins li classas preparatòri ai grandi escòlas, interrogacion de contraròtle, orala ò escricha.

còla n.f. Personas que travàlhon ensèm. Sin.: **chorma** (per ext.), **banda**.

colabilitat n.f. (metall.) Capacitat d'un aliatge ò d'un metal à emplir un mòtle quora li es vuat à l'estat liquide.

colacion n.f. Past leugier. Sin.: **merenda, gostaron**.

colada n.f. 1. Accion de faire colar un liquide, una matèria en fusion ò un materiau pastós: *La colada dau betum, una colada de neu*. Var.: **colament, colatge**. 2. Massa de matèria pauc ò pron liquida ò en fusion que s'escorre ò s'espandisse: *Colada de pintura, de lava*. 3. Biais de denedar sota l'aiga. 4. (geogr.) Desplaçament meridian d'una massa d'aria perpendiculariament ai flux zonals de la circulacion atmosferica generala. 4. Coladura.

coladís, issa adj. 1. Si di d'un liquide, d'una pasta fluida: *Una saussa coladissa*. 2. *Grop coladís*: Si di d'un grop que si pòu sarrar sensa lo blocar ò molar sensa lo desfaire. Sin.: **grop corredor, grop corredís**. 3. Fluide, simple, en parlant d'un estile. Sin.: **colador**. 4. Si di d'un vent que passa per una esclapadura.

coladissa n.f. 1. (tecn.) Colissa. 2. au pl.: Colissas (au teatre).

colador, airtiz adj. Coladís, en parlant d'un estile.

coladura n.f. 1. Traça laissada sus una susfàcia per una matèria qu'a colat: *Una coladura de pintura*. 2. Metal que s'escapa au travèrs dei jonchs dau mòtle au moment de la colada. 3. Tombada dei flors jauni ò dei fruchs joves en rason de pluèias abondoï que degàlhon lo pollen e empàchon la fecondacion: *La coladura de la vinha*.

colagògue, òga adj. e n. Si di d'una substança que la sieu accion es coleretica e facilita l'evacuacion de la bila.

colalemia n.f. Presença de saús biliari dins lo sang.

colaluria n.f. Presença de saús biliari dins l'urina.

colament n.m. Colada.

colamua n.f. Sansonha.

colana n.f. 1. Jòia que si poarta au coal: *Una colana de pèrlas*. Sin.: **colar**. 2. Arnesc dei cavaus (sensa articulacion) ò dei bòus (dubèrta per sobre).

colangiografia n.f. Radiografia de la vesicula biliària e dei sieus conduchs.

colangiòma n.m. Tumor dau fetge.

colangiòmia n.f. Dubertura cirurgicala d'un conduch biliari.

colant n.m. Vestit de teissut extensible que cuèrbe lo còrs de la talha ai pens: *Un colant de dança*. ◇ Element dau vestit femenin qu'assòcia li braietas e lu bas.

colant, a adj. Que cola, qu'es fluide: *Una pasta colanta*.

colanta n.f. (fam.) Blennoragia.

colar [ku'la] n.m. 1. Colana. 2. Corrèia de cuer ò ceucle de metal que si mete au coal d'uni bèstias domestiqui per li tenir estacadi.

colar vi. 1. Anar d'un luèc à un autre, en parlant d'un liquide, d'un cors d'aiga: *Li làgrimas li colàvon sus li gautas*. Sin.: **s'escórrer**, **córrer**. ◇ Passar dins un luèc donat: *Palhon cola à Niça*. 2. S'escapar, en parlant d'un liquide: *L'aiga cola dau robinet*. Sin.: **regolar**, **s'escórrer**, **escampar**. 3. Èstre englotit dins l'aiga: *La nau a colat*. Sin.: **si profundar**. ◆ vt. 1. Vuar dins un mòtle una matèria en fusion, una matèria pastoa ò liquida: *Colar de betum*. 2. Fabricar un objècte en metal fondut. 3. Degalhar un organe en movement per mancaça de graissatge: *Colar una bièla*. 4. Mandar au fond de l'aiga: *Colar una nau*. Sin.: **profundar**, **afondre**, **afondar**, **mandar per fond**. 5. Faire perdre tot crèdit à una societat, etc.: *Aquel escandale a colat la noastra societat*.

colar vt. (*còli*) Donar una còla (punicion ò interrogacion).

colaret n.m. 1. Part dau plumatge à l'entorn dau coal, d'una color altra qu'aquela dau còrs. 2. Volant portat à l'entorn dau coal ò que garnisse una encoladura. 3. Objècte, element en forma d'aneu, de corona.

colaspidema n.m. Insècte coleoptèr que fa de degalhs ai plantas coma la lusèrna. Sin.: **gròs-cuu**.

colatge n.m. Accion de faire colar un liquide, una matèria en fusion ò un materiau pastós: *Lo colatge dau betum*. Var.: **colament**, **colada**.

colatge n.m. Colada d'un liquide, d'un metal.

colatier n.m. Aubre originari d'Àfrica, que produe la còla.

colcotar n.m. Oxide ferric emplegar per polir lo vèire.

colcòze n.m. En Union Sovietica, cooperativa agricòla de produccion, dins la propietat collectiva dei mejans.

colcozian, **a** adj. e n. Relatiu à un colcòze; membre d'un colcòze.

colecistalgia n.f. Dolor au nivèu de la vesicula biliària.

colecistectasia n.f. Distension de la vesicula biliària.

colecistectomia n.f. Ablacion de la vesicula biliària.

colecistenterostomia n.f. Connexion de la vesicula biliària embé lo budeu pichon.

colecistiti n.f. Inflammacion de la vesicula biliària.

colecistografia n.f. Radiografia de la vesicula biliària sota produch colorant.

colecistopatia n.f. Nom generic dau tot dei afeccions de la vesicula biliària.

colecistopexia n.f. Fixacion de la vesicula biliària à la paret abdominala.

colecistostomia n.f. (cir.) Abocament de la vesicula biliària à la pèu, per derivar la bila ò faire sortir una infeccion.

coledòc n.m. Coledòque.

coledociti n.f. Enflament dau coledòc.

coledocotomia n.f. Dubèrtura cirurgicala dau coledòc.

coledòque adj. m. *Canal coledòque*: Canal eissit de l'estacament dau canal epatic m'au canal cistic e mena la bila au duodenom. Var.: **coledòc**.

colegatari, **ària** n. (dr.) legatari m'una altra persona ò mé d'autri personas.

colejar vt. Coblar, encoblar.

colejat, **ada** adj. Coblat. encoblat.

coleitiasi n.f. Formacion de litiasis biliari.

colemia n.f. Taus de la bila dins lo sang (bas dins l'estat normal, aut en cas de jaunissa).

coleoptèr n.m. *Coleoptèrs*: Òdre d'insèctes dei metamorfòsas completi, provedits de pèças bucali trissairitz e d'alas posteriori plegadissi protegidi per un pareu d'elitres cornats, que comprèn mai de 300 000 espècias coma lo tavan e lo corcosson.

coleoptile n.m. (bot.) Envelopa à l'entorn dau pen dei gramineas e que secreta l'ormòna de creissença (auxina).

colèra n.f. Estat violent e passatgier que resulta dau sentiment d'èstre estat assautat ò ofensat e si manifèsta per de reaccions agressivi: *Si metre en colèra, èstre en colèra*. Sin.: **ràbia**, **ira**, **santopeu**, **escaufada**, **fotra** (pop.). Var.: **colerada**.

colera n.m. Malautia epidemica contagioa qu'es producha per lo vibrion colerica ò bacile virgula, que fa anar dau còrs frequentament, fa vomir, dona una set intensa, fa maigrir rapidament, dona de ràmpeas doloroï dins lu membres, fa baissar la temperatura e pòu menar à la moart. *Colera nostras* ò *colera morbus*: Diarrea sasoniera deuguda au colibacile.

colerada n.f. Còup de colèra.

coleretie, **a** adj. e n. Si di d'una substança que fa aumentar la secrecion de bila (coma l'archicòta).

coleric, **a** adj. e n. Relatiu au colera; que sofrisse dau colera.

colerifòrme, **a** adj. Qu'evòca lo colera.

colerina n.f. Forma premonitòria ò leugiera dau colera.

colerós, **oa** adj. e n. Portat à la colèra. Sin.: **bilós**, **rebecós**, **renós**.

colesteròl n.m. Steròl d'origina alimentària ò sintetisat dins l'organisme, present dins toti li cellulas e que lo sieu taus elevat pòu provocar la formacion de calculs biliaris ò constituir un factor de risc de l'arterioscleròsi. ◇ (fam.) *Aver de colesteròl*: Aver un taus elevat de colesteròl.

colesterolemia n.f. Taus sanguin de colesteròl (normalament comprés entre 1,50 e 2,80 g per litre).

colet n.m. Pichina coala.

colet n.m. Partida dau vestit à l'entorn dau coal: *Metre la man au colet, agantar per lo colet*.

colha n.f. (pop.) Testicule. Sin.: **bala**, **alibòfi**. ◇ *Rompre li colhas*: Importunar. Sin.: **rompre li tantiflas**. ◇ *N'aver li colhas pleni*: N'aver son gonfle. Sin.: **n'aver pron**, **n'aver una forra**, **son fais**, **un sadol**, **pron son fais**.

colhon adj. e n. (fam.) Imbecile, niais, nèsci.

colhonada n.f. 1. Bestiesa, error estúpida. 2. Engan, afaire gaire seriós. Sin.: **nescitge**.

colhonaire, **airitz** n.m. Persona qu'engana lu autres. Sin.: **enganaire**, **trufaire**, **menchonier**, **arlèri**, **badinaire**, **galejaire**, **bofonaire**, **farcejaire**.

colhonar vt. Si trufar dau monde. Sin.: **enganar**.

coliambe n.m. (metr. anc.) Trimètre iambic acabat per doi lòngas.

coliandri n.m. 1. Coriandre. 2. Socatge dei raïms blancs alongats.

colibacil(e) n.m. Bacteria en forma de bastonet de l'extremitat arredonida, Gram negatiu, presenta dins lo soal, l'aiga, lo lach, d'unu aliments e que viu normalament dins l'intestin de l'òme e de l'animau, ma pòu devenir patogèn.

colibacilic, a adj. Dau colibacile.

colibacilòsi n.f. Afeccion deuguda au colibacile.

colibaciluria n.f. Preséncia de colibacils dins l'urina.

colibrí n.m. Auceu passeron dei regions tropicali, pichinet, dau vòl rapide, dau bèc lòng e dau plumatge viu (Família dei troquilidats). Sin.: **auceu-mosca**.

colic, a adj. (anat.) Dau colon.

colica n.f. 1. Violenta dolor abdominala. – *Colica de plomb*: Colica deuguda au plomb. ◇ (espec.) Violenta dolor causada per la migracion d'un calcul dins li vias biliari, urinari, etc.: Colica epatica, nefretica. 2. (fam.) Diarrea. Sin: **foira** (pop.), **caganha** (pop.), **cagueta** (pop.), **escorrença**.

colier, a n. Equipier.

colier n.m. Colana de l'ae (que se durbia per dessota).

colimbifòrme n.m. *Colimbifòrmes*: Òrdre d'auceus d'aiga coma lo plonjon.

colina n.f. (bioquim.) Còrs azotat present dins l'organisme, sobretot sota forma d'estèrs, coma l'acetilcolina, totplen importants dins lo foncionament dau sistema nerviós, e que, à l'estat liure, a un ròtle protector de la cellula epatica.

colina n.f. Coala. Sin.: **sèrre, puèi, toar, suquet**.

colineari, ària adj. (alg.) *Vectors colinearis*: Qu'an la mema direccion.

colinearitat n.f. Proprietat de vectors colinearis.

colinergic, a adj. (bioquim.) Relatiu à la liberacion d'acetilcolina, mediator de la transmission sinaptica. ◇ *Sistema colinergic*: Tota estructura nerviosa que fonciona per liberacion d'acetilcolina.

colinesterasa n.f. (bioquim.) Enzima que, en provocant la destruccion de l'acetilcolina, arrèsta li transmission colinèrgic (per ex. una dei comandas de l'activitat muscularia voluntària). Var.: **colinesterasi**.

colinesterasi n.f. Colinesterasa.

còlis [ˈkɔli] n.m. Paquet d'objèctes, de mèrç destinat à èstre transportat: *Liurar un còlis au sieu destinatari, còlis postal*.

colissa n.f. 1. Pèça que compoarta una caneladura dont si fa escòrrer una partida mobila. ◇ (fis.) *Pen à colissa*: Aparelh de mesura de precision basat sobre d'aqueu principi. 2. Part esconduda d'un affaire, etc.: *Li colissas de la politica*. 3. (sobretot au plural) Partida d'un teatre de cada costat e en arrier dau pontin, foara de la vista dau public.

colissament n.m. Fach de colissar.

colissant, a adj. Que pòu colissar.

colissar vt. 1. Provedir de colissas: *Colissar un tirador*. 2. Faire escòrrer quauqua ren sus una colissa;

faire esquilhar una estòfa sus un fièu ò un cordon. ◇ vi. Esquilhar sobre de colissas.

colisseu n.m. (mec.) Pichona pèça mobila que si desplaça dintre una coladissa.

colissier n.m. (anc.) Cortier en valor mobiliari.

colistier, a n.f. Cadun dei candidats à una eleccion inscrich sus la mema lista.

colistina n.f. Antibiotic actiu còtra li bacterias Gram negatiu, especialament lo colibacile.

coliti n.f. (patol.) En flamacion dau colon.

colitigant, a adj. (dr.) *Partidas colitiganti*: Que plaidéjon una còtra l'autra.

collaboracion n.f. 1. Accion de colaborar (mé quauqu'un, à quauqua ren). 2. Política de cooperacion m'un enemic, en particulier dei Francés m'ai Alemands pendent la 2ª guèrra mondiala.

collaboracionisme n.m. Comportament, política portada à colaborar mé l'enemic.

collaboracionista n. e adj. Collaborator (2).

collaborador, airtz n. Collaborator (1).

collaboraire, airtz n. Collaborator (1).

collaborar vi. (*collabòri*) 1. Travalhar mé d'autres (à una òbra comuna). 2. Practicar una política de collaboracion.

collaborator, tritz n. 1. Persona que travalha mé d'autri personas. Var.: **collaboraire, collaborador**. 2. (ist.) Persona que practica la collaboracion, que fa l'apologia de la collaboracion.

collacion n.f. 1. Accion d'autrejar un benefici eclesiastic, un títol, un grade universitari. 2. Accion de parangonar de tèxtos, de documents.

collacionadura n.f. Accion de verificar lo boan òrdre dei elements d'un libre, la sieu messa en pàginas.

collacionar vt. 1. Parangonar de tèxtos per lu verificar. 2. Procedir à la collacionadura de (un libre, lu sieus elements).

collagène n.m. (biol.) Proteïna que constitue la substança intercellulària dau teissut conjontiu.

collagenic, a adj. Dau collagène.

collagenòsi n.f. Malautia deuguda à un problema dau collagène. Sin.: **connectiviti**.

collant n.m. Partida dau vestit que cuèrbe lo còrs de la talha fins ai pens: *Collants de dança*. ◇ Braias dei cambas estrechi. ◇ Sota-vestiment dei fremas, qu'assòcia li braietas e lu bas: *De collants de seda*.

collapse n.m. (med.) 1. Diminucion rapida dei foarças e de la pression arteriala. 2. Aplatiment (d'un organe, espec. dau paumon, au cors d'un pneumotorax).

collapsoterapia n.f. Terapia dau collapse.

collargòl n.m. (nom depauat) Agent colloïdal, emplegat coma antiseptic.

collateral, a adj. 1. Qu'es plaçat à costat. ◇ *Vaisseau sanguin collateral*: Que lo sieu traçat es esquasi parallèle à-n-aqueu de la part principala que n'es eissit ò que li va. ◇ (geogr.) *Ponchs laterals*: Ponchs intermediaris entre lu ponchs cardinals (N.-E., N.-O., S.-E., S.-O.). 2. Qu'es en defoara de la linha dirècta de parentat: *Parents laterals* (fraïres, oncles, cosins, etc.). 3. Relatiu à una

consequença indirècta: *Lu domatges collaterals d'un bombardament*. Var.: **collaterau**.

collateral n.m. 1. Parent collateral. 2. *Vaisseau collateral*: Nau laterala d'una glèia. Var.: **collaterau**.

collaterau, ala n. e adj. Collateral.

collatiu, iva adj. (drech Canon) *Benefici collatiu*: Benefici eclesiastic.

collator n.m. (ist.) Aqueu qu'autrejava un benefici eclesiastic.

collaudar vt. Laudar, complimentar. Sin.: **benastrugar**.

colleccion n.f. 1. Acampament d'objèctes causits per la sieu belessa, la sieu raretat, lo sieu caractèr estrange, la sieu valor documentària ò afectiva ò lo sieu prètz: *Una colleccion de monedas, una colleccion de sagesus*. Sin.: **rejoncha**. ◇ (fam.) Ensèm de personas caracterisadi per un trach particulier: *Una bèla colleccion de colhons!* 2. Ensèm, d'obratges, de revistas, de publicacions, que presenta una unitat: *Colleccion religada de la Ratapinhata*. 3. ensèm dei modèles creats e presentats à cada sason per li maion de sartres: *La colleccion d'estiu*. 4. (med.) Amolonament (de liquide, de gas) dins una cavitat de l'organisme.

colleccionaire, airitz n. Persona que fa de colleccions.

colleccionar vt. 1. Recampar en colleccion. 2. Amolonar: *Colleccionar li bestiasas*.

collècta n.f. 1. Accion de recampar (de sòus, de dons, de signaturas, etc.). ◇ Accion de recampar d'una produchs agricòlas: *La collècta dau lach*. 2. Orason de la messa denant l'epistola.

collectar vt. (*collècti*) 1. Recampar (de sòus, de dons, etc.). 2. Captar (un fluide): *Collectar l'aiga de pluèia*. Sin.: **acampar, reculhir**.

collectatge n.m. Accion de collectar.

collectiu, iva adj. Que pertòca un ensèm de personas, un grope: *Una òbra collectiva*.

collectiu n.m. 1. Grope de personas qu'asseguron una mission politica, sociala, etc., d'un biais concertat: *Collectiu d'aparament d'un quartier*. 2. (ling.) *Nom collectiu* ò *collectiu*, n.m.: Nom au singulier qu'indica un ensèm de personas ò de cauas (**folà, molon,**...). 3. *Collectiu budgetari* ò *collectiu*, n.m.: Apellacion correnta dei lèis de finança rectificatiu.

collectivament adv. D'un biais collectiu.

collectivisacion (-izacion) n.f. Accion de collectivisar; lo sieu resultat.

collectivisar (-izar) vt. Metre lu mejans de produccion e d'escambi ai mans de la collectivitat au per expropriacion ò nacionalisacion.

collectivisme n.m. Sistema economic basat sobre la proprietat collectiva dei mejans de produccion.

collectivista adj. e n. Relatiu au collectivisme; partidari dau collectivisme.

collectivitat n.f. 1. Ensèm de personas ligadas per una organisacion comuna, d'interès comuns. 2. *Collectivitat locala* ò *territoriala*: Circonscripcion administrativa qu'a la personalitat morala (li comunas, li regions, lu D.O.M.-.T.O.M.). ◇ Partida dau territòri d'un

Estat federat que gaudisse d'una autonomia pauc ò pron estenduda. 3. *Collectivitats publicui*: L'Estat, li collectivitats locali, lu establiments publics.

collector, tritz adj. Que collècta. ◇ *Tube collector*: Dont abotisson de tubes d'una seccion inferiora. ◆ Persona que fa una collècta.

collector n.m. 1. Dispositiu que capta e recampa un gas, un liquide: *Collector d'aiga de pluèia*. ◇ (mec.) *Collector d'escapament*: Tubes que recàmpon lu gas d'escapament d'un motor denant que s'igon evacuats. ◇ 2. (elec.) Dins una dinamò, lo tot dei lamas d'aram conductritz sus li quali frèton lu contactes que porgisson lo corrent electric de cap ai divèrs receptors. 3. Dins lo temps, persona encargada d'acampar li talhas. Sin.: **talhaire, acampaire**.

collega n. Persona qu'a la mema foncion ò fa partida dau meme establiment, de la mema societat qu'una altra. Sin.: **sòci, cambarada**.

collègi n.m. 1. Establiment dau promier cicle d'ensenhament segondari. 2. Acampament de personas qu'an una mema dignitat, una mema foncion: *Lo collègi dei cardinals*. 3. *Collègi electoral*: Ensèm dei electors que dévon participar à una eleccion determinada.

collegial, a adj. 1. Acampat en collègi; qu'agisse en collègi: *Direccion collegiala*. 2. *Capítol collegial*: Collègi de canonges establít dins una glèia que non a lo títol de catedrala. ◇ *Glèia collegiala*: Qu'a un capítol collegial.

collegiala n.f. Glèia collegiala.

collegialament adv. D'un biais collegial.

collegialitat n.f. Caractèr de cen qu'es organisat en collègi.

collegian, a n. Escolan d'un collègi. Var.: **collegiau**.

collegiau, ala n. Collegian.

collembòle n.m. *Collembòles*: òrdre de pichins insèctes inferiors, sensa alas ni metamorfòsis, que s'atròvon en nombre dins lo soal vegetal.

collenquima n.m. (bot.) Teissut de sostèn dei vegetals superiors, format esquasi exclusivament de cellulòsa.

collibia n.f. co(l)líbia? Fonge à lamas, dau pen dur sovent estoart, que creisse sus li socas (Familha dei agaricaceas).

colligacion n.f. Accion, fach de colligir; lo sieu resultat.

colligar vt. Colligir.

colligir vt. (*colligissi*) (didact.) 1. Recampar en recuèlh: *Colligir de lèis*. 2. Religar (d'observacions, d'abstraccions) en una nocion sintetica. Var.: **colligar**.

collimacion n.f. Accion de mirar, d'orientar una luneta dins una direccion determinada.

colliri n.m. Medicament liquide que si mete dins l'uèlh.

collision n.f. 1. Fach de si urtar, per doi còrs en movement: *Collision entre doi veicules*. ◇ (fis.) Interaccion entre de còrs, de particulas, que modifica lu sieus movements. 2. Rescoantre violent entre doi gropes, doi individús opauats. ◇ (fig.) Oposicion, rivalitat: *Collision d'interès, d'ideas*.

collocacion n.f. 1. (dr.) Classament judiciari dei creanciers dins l'òrdre que dévon èstre pagats. 2. (ling.) Associacion abituala de doi mòts dins un enonciat.

collocar vt. (*collòqui*) (dr.) Inscriure (de creanciers) dins l'òrdre que dévon èstre pagats.

colloïdal, a adj. De la natura dei colloïdes. ◇ *Estat colloïdal*.

colloïde n.m. Sistema dont de particulas pichoni pichoni son en suspension dins un liquide. Contr.: **crystalloïde**.

colloidion n.m. Solucion de nitrocellulòsa dins un mesclum d'alcòl e d'etèr, emplegada en fotografia, en farmacia, etc.

collòqui n.m. 1. Discussion entre doi personas ò mai. 2. Acamp organisat entre especialistas de questions scientifici, religioi, politiqui, etc.

collur(e) n.m. (cín.) Jonch entre doi bendas cinematrografiqui pegadi una à l'autra.

collusion n.f. Ententa secreta en vista d'enganar ò de causar un prejudici.

collusòri, òria n. (dr.) Fach per collusion.

collutòri, òria adj. Medicament antiseptic destinat à agir sus la faringe per pulverisacion ò per onchatge.

colluvion n.m. (geol.) Depaus que provèn d'una mobilisacion e d'un transpoart à pichina distança sus un pendís.

colòbe n.m. Monina d'Àfrica, dau det gròs reduch, dau pel lòng e sedós, vesin dei semnopitècs.

colòbra n.f. Bissa.

colobrina n.f. Boca de fuèc fina e lònga (s. XV-XVI).

colocasa n.f. Planta tropicala cultivada en Polinesia per lo sieu rizòma ric en feculents.

colocacion n.f. Locacion en comun.

colocatori, ària n. Locatori d'una maion ò d'un apartament, associat à d'autres. Var.: **cologatori**. Sin.: **coestatjant**.

colofònia n.f. Resina jauna, solida, transparenta, que forma li sobras de la destillacion de la terebentina e que sièrve ai musicians per fretar lu crins dei sieus arquets. Var.: **carafuènha**.

cologaritme n.m. Logaritme de l'inverse dau nombre considerat: $\text{coln } x = \ln(1/x) = -\ln x$.

cologatori, ària n. Colocatori.

coloma n.f. Caloma. Var.: **colòma**.

colòma n.f. Coloma.

colomb n.m. 1. Pijon dau genre colomba. ◇ *Colomb messatgier*: Colomb que torna au sieu nido, quau que sigue lo luèc dont es estat largat, foarça emplegat dins lo temps e en particular par l'armada per transmetre de messatges. 2. (poet.) Pijon, especialament lo blanc, considerat coma l'emblema de la doçor, de la puretat, de la patz. Var.: **colomba**. ◇ *Colomb fèr*: Pijon ramier.

colomb n.m. (fis.) Unitat de quantitat d'electricitat e de carga electrica (simbòle C), equivalent de la quantitat d'electricitat transportada en 1 segonda per un corrent de 1 ampèr.

colomb n.m. Pan estirat. Var.: **colombon**.

colomba n.f. 1. Colomb (auceu). 2. (lit.) Filha pura, innocenta: *Una blanca colomba*.

colombariom n.m. Colombier.

colombaud, a adj. Colombin (color).

colombi n.m. Nom ancian dau niòbi.

colombian, a adj. e n. De Colòmbia.

colombier n.m. Pijonier en forma de torre circularia (mai cairada en Palhon). Var.: **colombariom, colombiera**.

colombier n.m. Ancian format de papier (0,60 m x 0,80 m; 0,62 m x 0,85 m; 0,63 m x 0,90 m).

colombiera n.f. Colombier.

colombin n.m. Rotleu d'argila moala que sièrve à confeccionar de vas sensa emplegar un torn.

colombin n.m. *Colombins*: Òrdre d'auceus que comprèn lo pijon e la tòrdola.

colombin, a adj. Duna color entre lo roge e lo violet, que sembla lo plumatge dau coal d'un pijon. Var.: **colombaud**.

colombina n.f. Colombrina.

colombmètre n.m. (fis.) Aparelh que mesura la quantitat d'electricitat que passa dins un conductor. S'emplega mai *l'amperamètre*.

colombofile, a adj. Persona que noirisce ò emplega de pijons viatjaires.

colombofilia n.f. Fach d'alevar de pijons viatjaires.

colombon n.m. Pan estirat. Var.: **colomb**.

colombrina n.f. Excrement d'unu animaús, especialament d'auceus. Var.: **colombina**. Sin.: **migon**.

colomela n.f. Botaròt. Sin.: **cuu d'ae, brugairòu, padre, capelan, lepiòta, ombrela, lepiòta enaurada, magdalena**.

colomiers n.m. Fromai de vaca de la pasta moala e de la crosta mofida.

colonna n.f. 1. Element d'arquitectura vertical de seccion circularia, m'una foncion portanta ò decorativa: *Colonna dorica, ionica*. ◇ (ist.) *Colonna d'infamia*: Colonna per lu condemnats ◇ (per ext.) Monument onorari ò commemoratiu. ◇ *Colonnas d'Eracles*: Lu promontòris de cada costat dau destrech de Gebeltari. 2. (per ext.) Quantitat de matèria fluida ò gasoa dispauada verticalament, que si desplaça de bas en aut ò au contrari: *Una columna d'aiga, de mercuri*. 3. Ensèm de tubes verticals emplegats per faire passar, recampar ò contenir de materiaús ò de fluides divèrs: *Colonna idraulica*. ◇ Element en forma de torre dont s'opèron de destillacions en separant doi liquides ò mai: *Colonna de destillacion, de fraccionament*. ◇ (per ext.) La substança que traversa aquelu tubes ò li es contenguda. 4. (electr.) Cadun dei troncs dins lo circuit magnetic d'un trasformator. 5. Seria d'elements dispauats verticalament, espec. un sota l'autre: *Colonna de nombre, columna de simbòles, metre en columna li donadas*. ◇ (anat.) *Colonna vertebrala*: Axe de l'esquelèt constituït de l'ensèm dei vertèbras. Sin.: **rasteu ò rega de l'esquina, rastelat**. ◇ (geol.) *Colonna estratigrafica*: Esquema que reproduhe la succession estratigrafica, mesurada ò interpretada, dei ròcas d'una localitat donada. 6. Subdivision verticala, espec. de la pàgina d'un jornal ò d'un libre: *Títol à quatre, à cinc colonnas, li colonnas d'un dictionari*. 7. (ext.) Ensèm de cauas ò de personas dispauadi una darrier l'autra: *Una columna de veïturas, de sordats*. 8. (mil.) Formacion de manòbra d'atac, de marcha, dont lu

elements sont dispauats un darrier l'autre: *Una columna de blindats*. ◇ *Quinta columna*: Grope d'elements que, dins un territòri tengut per un dei adversaris, opèron activament e clandestinament en favor de l'autre. ◇ (ext.) Si di de cu, dins un mitan donat, opèra secretament en favor de l'adversari, dau concurrent, etc. 9. Au juèc de la rotleta, combinacion, constituïda de caduna dei tre serias de nombres mes en columna verticalament sus lo taulier de juèc, sus que si pòu escometre. 10. (cínema) *Columna sonora*: Part de la pellicula cinematografica destinada à enregistrar lu sons. ◇ (ext.) L'ensèm dei sons d'un film (dialògues, música, bosins). ◇ (ext.) La música d'un film. - *Columna visuala*: Parte de la pellicula que contèn la succession dei imatges.

colonnada n.f. (arquít.) Seguida de columnas.

colonneta n.f. Pichina columna.

colon n.m. 1. Abitant d'una colonia, que sigue eume emigrat ò enfant d'immigrats. Var.: **colonisaire**. 2. Enfant d'una colonia de vacanças. 3. (dr.) Persona que travaïha una tèrra en pagant au proprietari un fit en natura (una part de la produccion).

colon n.m. Moneda principala de Coasta Rica e dau Salvador.

colon n.m. Part de l'intestin gròs que comença au cec e finisse au rectom (si partisse en colons ascendent, transvèrse e descendent). Sin.: **budeu mèstre**, **tripa mèstra**.

colonat n.m. 1. Dins lo Bas-Empèri roman, sistema de trabalh de la tèrra dont lo colon e la sieu familha èron estacats à perpetuïtat à la tèrra que cultivàvon. 2. Colonatge.

colonatge n.m. (dr.) *Colonatge* ò *colonat parciar*: metaiatge. Var.: **colonat**. Sin.: **parçonier**, **miejaria**.

coloneu n.m. Grade sobran dei oficiers dei armadas de tèrra e de l'ària. Var.: **coroneu**.

colonela n.f. (fam.) Esposa d'un coloneu. Var.: **coronela**.

colonha n.f. 1. Asta de boasc ò de saure, que s'emplegava autrifés per mantenir lo textile per fielar. 2. (indus.) Obturator per tapar li duberturas que lèsson passar lo metal fondut vèrs lu mòtles.

colanhada n.f. Cànebe, lin, seda, etc. que carga una colonha.

colonhera n.f. Filaira.

colonheta n.f. Pichina colonha.

colonhon n.m. Bleston.

colonia n.f. 1. Territòri ocupat e administrat per una nacion estrangiera e que n'en depende sus lu plans politic, economic, cultural, etc. 2. Grope de personas expatriadi per anar poblar e administrar un autre país. 3. Ensèm d'estrangiers originari d'un meme país e que vívon dins una mema vila ò dins un meme país. 4. Grope d'animaus qu'an una vida collectiva, egalitària ò ierarquisada: *Una colonia d'abelha*. 5. *Colonia de vacanças*: Grope d'enfants acampats per de sejours de vacanças sota la direccion de monitors.

colonial, a adj. Que pertòca li colonias. ◇ *Artilharia, infantaria coloniala*: Nom donat en França dau 1900 au 1958 à l'artilharia e à l'infantaria de marina.

colonial, a n. Persona qu'a viugut ai colonias.

colonialisme n.m. Doctrina que legitima l'ocupacion d'un territòri ò d'un Estat, la sieu dominacion politica e economica per un estat estrangier.

colonialista adj. e n. Qu'apartèn au colonialisme, que lo sostèn.

colonisable (-izable), a adj. Que pòu èstre colonisat.

colonisacion (-izacion) n.f. Accion de colonisar; lo sieu resultat.

colonisaire (-izaire), airtiz adj. e n. Que colonisa, que fonda una colonia.

colonisar (-izar) vt. 1. Transformar (un país) en colonia. 2. Poblar de colons. 3. (fam.) Ocupar excessivament (un luèc).

colonisat (-izat), ada adj. e n. Que subisse una colonisacion.

colonoscòpi n.m. Aparelh optic per l'examen dau colon. Var.: **coloscòpi**.

colonoscopia n.f. Examen endoscopic dau colon. Var.: **coloscopia**.

colopatia n.f. (med.) Afeccion dau colon.

colopexia n.f. Fixacion d'un ponch dau colon sus la paret abdominala.

coloquinta n.f. Planta vesina de la pasteca, que lo sieu fruch fornisse una carn amara e purgativa (Familha dei cucurbitaceas).

color n.f. 1. Sensacion que produon sus l'uèlh li radiacions dau lume, tali coma son absorbidi ò remandadi per lu còrs: *Li colors de l'arc de sant Martin*. ◇ (fam.) *N'en vèire de toti li colors*: Subir d'espròvas dificili ò d'escòrns. ◇ (fam.) *Pas vèire la color de quauqua ren*: Èstre privat de quauqua ren qu'èra previst ò promés. ◇ *Sota color de*: Au pretèxte de. Sin.: **sota l'escampa de**. 2. Cen que s'opaua au blanc, au negre, au gris: *Un imatge en colors, una television en colors*. 3. Matèria, substança que colorisse: *Un tube de color*. 4. Color de la pèu: Pilhar de colors. ◇ *Una persona de color*: Que non es blanca. ◇ *Cambiar de color*: Pallir ò rogir sota l'efècte d'una emocion. 5. Caduna dei quatre marcas dau juèc dei cartas (caire, flor, coar, pica). ◇ (fam.) *Anonçar la color*: Faire conóisser clarament li sieu intencions. 6. Opinion politica de quauqu'un, d'un grope: *Quala es la color d'aqueu jornal?* 7. Aparença, aspècte: *Pintar l'avenir sota de bèli colors*. ◆ pl. 1. Marca distintiva d'un Estat, dei sieus drapeus: *Auçar li colors*. 2. Esmalhs autres que lu metals e li peliças.

colorable, a adj. Que si pòu colorar.

coloracion n.f. Accion de colorar; estat de cen qu'es colorat: *La coloracion de la pèu*.

colorafia n.f. Sutura dau colon.

coloraire, airtiz n. Persona que colora.

colorament n.m. Accion de colorar. Var.: **coloriment**.

colorant, a adj. Que colòra. Var.: **coloratiu**, **colorent**.

colorant n.m. Substança colorada naturala ò sintetica, emplegada per donar à-n-una matèria una coloracion duradissa. ◇ (espec.) Substança per colorar lu aliments. Var.: **colorent**.

colorar vt. Colorir. ♦ **colorar (si)** v.pr. Pilhar una coloracion.

colorat, ada adj. Colorit.

coloratiu, iva adj. Colorent.

colorent, a adj. Colorant.

colorent n.m. Colorant.

coloriar vt. (*colòri*, classic *colòrii*) Aplicar de colors sobre: *Coloriar un dessenh*.

coloriatge n.m. 1. Accion de coloriar; lo sieu resultat. 2. Dessenh fach per èstre coloriat.

coleretic, a adj. e n. Si di d'una substança que fa aumentar la secrecion biliària, coma l'archicòta.

coloriment n.m. Accion de colorir. Var.: **colorament**.

colorimètre n.m. Aparelh que sièrve à definir une color per parangon m'un escandalh.

colorimetria n.f. 1. Sciènça que permete de definir e de catalogar li colors. 2. (quim.) Metòde d'analisi quantitativa basada sobre la mesura dei colors.

colorir vt. (*colorissi*) 1. Donar una color precisa, una color mai viva à. 2. (fig. lit.) Donar una nòta particuliera à: *Colorir lu sieus prepaus d'un pauc d'ironia*. Var.: **colorar, acolorar, encolorar, acolorir, encolorir**. ♦ **colorir (si)** v.pr. Pilhar una coloracion.

colorisar (-izar) vt. Colorisar un film, un dessenh, etc., qu'à l'origina èron estats publicats en negre e blanc.

colorista n. 1. Artista que saup armonisar li colors, que privilègia l'expression per la color. 2. Especialista de la realisacion de mesclums colorits que sièrvon à la produccion ò à la reproduccion de colors (estampatge, tenchura, pintura, etc.). Sin.: **cromista**.

colorit, ida adj. 1. Qu'a una color, especialament una color viva. 2. (fig.) Qu'a d'esclat, d'originalitat: Un estile colorit. Var.: **acolorit, encolorit**.

colòs(se) n.m. 1. Estàtua colossala (d'una escala superiora à 1). 2. Òme extraordinariament grand e foart.

coloscopia n.f. Examèn dau colon. Var.: **colonoscopia**.

colossal, a adj. 1. Totplen grand: *Talha colossala*. ♦ *Estàtua colossala*: Representacion mai granda que la realitat. ♦ *Òrdre colossal*: Composicion arquitecturala que li sieu columnas si àuçon sus doi niveus ò mai. 2. Enòrme, considerable: *Una riquessa colossala*. Var.: **colossau**. Sin.(2): **omenàs, gigant**.

colossalament adv. D'un biais colossal.

colossau, ala adj. Colossal.

colostomia n.f. Abocament natural dau colon à la pèu (anus artificial).

colotomia n.f. Dubertura cirurgicala dau budeu mèstre.

colpa n.f. 1. Fauta. 2. Confession publica de mancamenc à la règla, dins d'unu òrdres religiós. ♦ (fig. lit.) *Batre la colpa*: Exprimir lo sieu pentiment. Var.: **culpa**.

colpablement adv. D'un biais culpable.

culpable, a adj. Persona qu'a comés un crimi, una malafacha, una falta; responsable d'un acte condemnable. Sin.: **fautiu, pecaminós**.

colpectomia n.f. Ablacion de la vagina.

colpiti n.f. Enflament de la vagina. Sin.: **vaginiti**.

colpocèla n.f. (med.) Abaissament dei parets vaginali, que provòca lo calar dei organes genitals.

colporteur n.m. 1. Merchant barrutaire. Sin.: **mercandon**. 2. (fig.) Propagator: *Un colporteur de marridi nòvas*.

colportar vt. (*colpoarti*) 1. (vièlh) Transportar de mèrc de luèc en luèc per li vendre. 2. Espandir, difusar (de nòvas, de comairatges).

colportatge n.m. 1. Accion, fach de colportar. 2. Mestier dau colporteur.

colposcòpi n.m. Aparelh per explorar visualament la vagina.

colposcopia n.f. Examèn visual de la vagina.

colpostenòsi n.f. Restrenhement de la vagina.

colquicina n.f. Substança toxica dau safran bastard; es un alcaloïde màger d'aquela planta, emplegat dins lo tractament de l'uricemia.

còlt n.m. 1. Pistòla à barrilhet, finda sonada *revolver*, que l'inventèt lo sénher Còlt en lo 1835. 2. Pistòla automatica de 11,43 mm, que li usinas Còlt fabriquèron à partir dau 1911.

colubridat n.m. *Colubridats*: Família de sèrps que lu sieus cròcs verinós son absents ò implantats au fond de la boca, coma la bissa.

columèla n.f. 1. (anat.) Axe conic dau limaçon de l'aurella intèrna. 2. (biol.) Axe solide median d'una gruèlha de gastropòde ò de polipier. Sin.: **modiòl**.

coluria n.f. (med.) Presença d'elements biliaris (pigments, per ex.) dins l'urina, eventualament acompanhada d'una jaunissa.

coma conj. 1. (parangon) *Coma son fraire*: Parierament à son fraire. – Tau que: *Un òme coma eu*. 2. (maniera) *Tot s'es debanat coma volia*. ♦ *Coma aquò*: ensinda, d'aqueu biais. ♦ *Coma pura*: Ensin coma. 3. (causa) *Coma plòu, estau dintre*. Sin.: **vist que, estent que**. 4. (temps) *Coma calava lo sera*: Au moment que calava lo sera. ♦ adv. exclam. 1. (intensitat) Quant, à que ponch: *Coma siés penible!* 2. (maniera) *Coma nos tracta!* 3. (fam.) (per sotalinhar l'evidença d'una afirmacion) *E coma!* Sin.: **que òc!** ♦ adv. interr. 1. (maniera, mejan) *Coma a poscut capitar? Coma as fach?* 2. (sospresa) *Coma? Non es vengut?* ♦ n.m. inv. Biais qu'una caua es estada facha: *Voali saupre lo coma e lo perqué*.

coma n.f. (mús.) Fraccion de ton teoric e imperceptible (1/8 ò 1/9 entre re dièsi e mi bemòl).

còma n.f. (med.) Estat caracterisat per la perda dei foncion de relacion (consciènça, mobilitat, sensibilitat) embé conservacion de la vida vegetativa (respiracion, circulacion). ♦ *Còma despasada*: Que non s'en pòu revenir (moart cerebrala).

comairatge n.m. (fam.) Prepaus maudisents dei camaires. Sin.: **pastrolh, parladissa, barjacadas**.

comaire n.f. 1. (anc.) Mairina de l'enfant, per rapoart au pairin. 2. (mod.) Persona que barjaca, que colpoarta de maudisenças. Sin.: **barjacaira, pastrolhera, petècola**.

comairejar v.i. Faire de comairatges. Sin.: **pastrolhar, barjacar**.

comand n.m. (dr.) *Declaracion de comand*: Acte per lo quau l'aquistaire ò l'adjudicataire pilha la plaça d'una altra persona en cas de venda, per via de conciliacion ò per via judiciària.

comanda n.f. 1. Òrdre per demandar à un fornissèire la liurason d'una mèrç, l'execucion d'un servici, etc.; aquesta mèrç, aquesto servici: *Passar una comanda*. 2. Direccion, contraròtles sobre l'evolucion d'una màquina, d'una installacion au mejan dei organes que n'assegúron l'aviament, lo reglatge, l'arrèst Sin.: **barras**; cadun dei dispositius qu'actívon aquelu organes: *Èstre ai comandas d'un avion, pilhar li comandas*. ◇ (fig.) *Tenir li comandas*: Contrarotlar, dirigir (un afaire, etc.) ◇ *Pilhar li comandas*: Pilhar la direccion. ◆ loc. adj. Afectat, obligat per l'usatge: *Un rire de comanda*.

comandador n.m. Comandaire.

comandaire n.m. 1. Aqueu que lo sieu grade es sobre aqueu d'oficier, dins lu òrdres de cavalaria. 2. (ist.) cavalier en carga d'una comandaria. 3. (ist.) *Comandaire dei cresents*: Títol protocolari dei califes. Var.: **comandador, comandator**.

comandament n.m. 1. Accion, fach de comandar; òrdre donat: *À mon comandament... partètz!* ◇ Acte d'ussier qu'ordona d'executar una obligacion denant de metre en plaça una procedura d'execucion forçada. 2. *Lu dètz comandaments*: Lu precèptes que Moisés transmetèt ai Ebreus e fugèron conservats dins lo cristianisme. ◇ Lèi moralà. 3. Poder, responsabilitat d'aqueu que comanda; la sieu foncion. ◇ *Comandament militari*: Ensèm dei instanças superiori dei armadas. 4. (espòrts) Èstre au comandament, pilhar lo comandament: Èstre, si portar en tèsta.

comandant, a n. (dr.) Persona que, m'una ò d'autri, dona un mandat.

comandant, a n. 1. Oficier superior que comanda una granda unitat, una plaça ò una basa dei armadas de tèrra ò de l'ària (grade entre capitani e luectenent-coloneu). 2. Oficier que comanda un bastiment de la marina de guèrra. ◇ Comandant de bòrd: Aqueu que comanda à bòrd d'un avion de linha, d'un vaisseau espacial.

comandar vt. 1. Ordonar à quauqu'un, en vertut de l'autoritat detenguda, de faire quauqua ren: Li ai comandat de partir. 2. Aver una autoritat sobre (un grope de personas): *Comandar un regiment*. ◇ *Sensa vos comandar*: Expression de cortesia per demandar un servici, una ajuda. Sin.: **se volètz ben, se vos agrada**. 3. Demandar, forçar: *Aqueu gèst comanda lo respècte*. 4. Contrarotlar lo passatge vèrs un luèc: *Aqueu casteu comanda la clua*. 5. Passar una comanda de: *Ai comandat un libre*. 6. Activar, faire foncionar (un mecanisme religat à-n-una comanda): *Aqueu boton comanda la dubertura dau portau*. 7. Dominar, aver lo contraròtle de (de sentiments, la passion).

comandaria n.f. 1. Benefici acordat à un dignitari dei òrdres religiós ospitaliers. 2. Residència dau comandador d'un d'aquelu òrdres.

comandat adj. Qu'es fach en seguida à-n-un òrdre donat: *Servici comandat*.

comandari, ària n. (dr.) Persona encargada d'un mandat m'una altra persona (mé d'autri personas).

comandator n.m. Comandaire.

comandita n.f. 1. (dr.) *Societat en comandita*: Societat comerciala que lu sieus sòcis son tenguts ai deutes socials (lu *comanditats*) ò tenguts dins lu limits dau sieu apoart (lu *comanditaris*). ◇ Fonds versats per cada sòci d'una societat en comandita. 2. (estamp.) Chorma d'obriers tipografes que travàlhon en associacion (per un salari collectiu).

comanditar vt. 1. Balhar de fonds à (una empresa comerciala). 2. Finançar un projècte. Sin.: **esponsorar**.

comanditari, ària n. 1. (dr.) Associat d'una societat en comandita que poarta de fonds. 2. Balhaire de fonds. Sin.: **mecènas, esponsòr** (angl.).

comanditat, ada n. Associat d'una societat en comandita tengut ai deutes socials.

comando n.m. Formacion militària d'efectiu reduch, cargada de missions especiali. Sin.: **grope de combat, grope franc**.

comarina n.f. Substança naturala organica aromatica emplegada en perfumaria ò per aromatisar d'aliments.

comarinic, a adj. *Acide comarinic*: Acide present dins la comarina. ◆ n.m. pl. Família de medicaments derivats d'una sintèsi de la comarina, qu'an de proprietats anticoagulanti.

coma que sigue, coma se sigue loc. Tantotun. Sin.: **coma que vague, sigue un que sigue, sigue que sigue, coma que vire**.

comatós, oa adj. e n. Relatiu à la còma; qu'es dins la còma.

comatic, a adj. Qu'es dins la còma.

comatogène, a adj. Que pòu menar à la còma.

comba n.f. (geogr.) Valada entalhada dins la vòuta anticlinala d'un plec jurassenc e dominada per doi desbauç: *La comba de Var*.

combat n.m. 1. Lucha, armada ò non. ◇ Especialament, engatjament militari limitat dins l'espaci e dins lo temps. ◇ *Foara combat*: Vençut. Sin.: **foara la lucha**. ◇ Rescòntre qu'opaua doi adversaris dins un espòrt de lucha. 2. (fig.) Afrontament d'elements ostiles, de dificultats: *La vida es un combat*. ◇ *Oposicion*: Lo combat dau Ben e dau Mau. ◇ *Literatura de combat*: Engatjada.

combatier, a adj. Batalhador.

combatedor, eiritz adj. Batalhador.

combatent, a adj. Que combate. Sin.: **batalhador**. Var.: **combatier, combatedor**. ◆ n. Persona que pilha part directament à de combats, à una guèrra, etc. 2. (zool.) Auceu cambarut que lu sieus mascles, au printemps, si líuron de combats furiós ma gaire perilhós (long. 30 cm). 3. Pichin peis d'ornament, dei colors vivi, originari de Tailàndia, que lu sieus mascles si bàton sovent fins à la moart.

combatiu, iva adj. Portat à la lucha; agressiu. Sin.: **cèrcagarrolha, cèrcaronha, garrolhon, chacotaire**.

combativitat n.f. Qualitat, disposicions combativi; agressivitat.

combatre vt. Si batre còtra (quauqu'un); s'opauar à l'accion de (quauqua ren). ◆ vi. 1. Liurar un combat. 2.

Si donar d'òbra per sostenir, aparar (una causa, una òbra, un ponch de vista). Sin.: **contrabatre, batalhar**.

combina n.f. (fam.) Combinacion, mejan adrech per obtenir quauqua ren sensa preocupacions morali. Var.: **combinason**. Sin.: **manipòli**.

combinable, a adj. Que pòu èstre combinat.

combinacion n.f. (sovent pej.) Organizacion de mesuras pilhadi per assegurar la capitada d'una empresa. Var.: **combinason, combina**. Sin.: **manipòli**. ◇ (au pl.) Acòrdi, pacti interessat.

combinataire, airtz adj. e n.m. (fam. e pej.) Qu'emplega de combinas, de mejan mai engenhós qu'onèstes per capitar. Sin.: **finàs, finaudàs, finochós, finòcho, retoars**.

combinar vt. 1. Dispaucar (de cauas, d'elements) en formant una combinason: *Combinar de colors*. ◇ (quim.) Produire la combinason de (diferents còrs quimics). 2. Organisar, alestir (una combinason, lu sieus detalhs): *Combinar un plan*. ◆ vi. (fam.) Faire usança de mejans pauc ò pron onèsts dins l'estigança de pervenir ai sieu fins. Var.: **combinejar**. ◆ **si combinar** v.pr. S'armonisar.

combinejar vi. Combinar.

combinason n.f. 1. Assemblatge segond una disposicion, una proporcion: *Combinason de mòts, de colors*. ◇ (quim.) Acampament de còrs simples dins un compauat; aqueu compauat. ◇ (mat.) *Combinason de p elements d'un ensèm de n elements*: Tota partida (gropament) de p elements d'un ensèm de n elements ($0 < p < n$) [lo nombre de combinasons de p elements es $C_n^p = n! / p!(n-p)!]$. ◇ Disposicion dei elements mechanics interiors d'una sarradura de seguretat que la sieu configuracion provòca la dubertura; nombre que permite aquela dubertura. 2. Sotavestiment femenin d'una soleta pèça, tengut ai espatlas per de bartèlas e que cuèrbe lo còrs fins ai ginolhs. 3. Vestiment d'una pèça soleta que cuèrbe la totalitat dau còrs, per lo trabalh, l'espòrt, etc.: *Una combinason d'esquí*.

combinat n.m. 1. Gropament, dins una mema region economica e dins una organizacion economica unica, d'unu establiments industrials dei activitats solidari, dins l'anciana URSS e dins l'anciana RDA. 2. Aparelh, dispositiu format d'elements combinats. ◇ Partida mobila d'un telefòne, que recampa l'escotaire e lo microfòne. ◇ Per li fremas, sarracòrs e sostèns en una pèça soleta. ◇ (aviac.) Aparelh que combina li caracteristicas de l'avion e de l'elicòptèr. 3. Competicion esportiva qu'assòcia d'espròvas de natura diferenta.

combinat, ada adj. Que s'apontèla sobre una combinason, una organizacion. ◇ (mil.) Que pertòca, mete en juèc à l'encòup mai d'una armada: *Operacions cobinadi*.

combinator n.m. Comutator que sièrve à metre en servici lu aparells d'esclairatge e d'avertiment dei veïcules.

combinatòri, òria adj. Relatiu ai combinasons.

combinatòria n.f. 1. Combinason d'elements que, formant un ensèm, an de posicions relatiu variabli de nombre limitat. 2. (mat.) Branca dei matematicas qu'estúdia li combinasons, lu denombaments ò li

configuracions d'ensèm finits. Sin.: **analisi combinatòria**.

comblanquian n.m. Calcari totplen dur e resistant, que si pòu polir, emplegat per faire de revestiments.

comblar vt. 1. Emplir completament (quauqua ren d'encavat). Var.: **comolar, acomolar, acomblir, emplenar**. 2. Satisfaire plenament (quauqu'un, lu sieus desirs). Sin.: **abondar**.

comble, a adj. Completament plen. Var.: **cómol, comol**.

comble n.m. Cen que sièrve à comblar (un trauc, ...).

combrícola n.f. (pej.) Pichin grope de personas ligadi per aparar lu sieus interès. Sin.: **codrilha, codrilhada, capèla, clan, clica, cotria, chorma**.

comburent n.m. Si di d'un còrs que, per combinason m'un autre, lo poarta à la combustion (per exemple l'oxigène).

combustibilitat n.f. propietat dei còrs combustibles.

combustible, a adj. Qu'a la propietat de brutlar ò de si consumir.

combustible n.m. 1. Matèria que la sieu combustion provòca una quantitat de calor que si pòu emplegar. 2. *Combustion nucleària*: Matèria capabla de desgatjar d'energia per fission ò per fusion nucleària.

combustion n.f. Fach, per un còrs, de brutlar. – (quim.) Fach, per un combustible, de s'unir à un comburent (sovent l'oxigène) en desgatjant de calor; aqueu fenomène. ◇ (quim.) *Combustion lenta*: Oxidacion sensa flama.

comèdia n.f. 1. Pèça de teatre que mena l'espectator au rire, per una seguida de situacions, de dialògues que sorprènnon, per la critica dei comportaments, dei caractèrs: *Una comèdia vaudevillesca*. 2. Genre literari, cinematografic, etc., que fa rire ò sorrir. ◇ *Comèdia musicala*: Film, spectacle que compoarta de scenas baladi e cantadi. 3. Simulacion ipocrita de sentiments: *Jugar la comèdia*. ◇ Biais d'agir insuportable, sovent per obtenir quauqua ren: *Faire la comèdia!* Sin.: **faire la matana**. 4. Complicacions: *Que comèdia per arribar fins aquí!*

comedian, a n. Persona, professionala ò non, que juèga au teatre, à la television. ◆ adj. e n. 1. Persona que li agrada si donar en spectacle. 2. Persona ipocrita, que juèga la comèdia.

comediografe, a n. Persona qu'escriu de comèdias.

començ n.m. (mar.) Cordura entre doi bordatges, 1477 «*quod dictum navigium sit copertum de roda en roda cum sia taquada sensa comento a la vaurada*» A.D. 351 E451 F° 42. Var.: **coment**.

començaire, airtz n. Començant.

començalhas n.f. pl. (vièlh) Començament.

començament n.m. 1. Cen que comença quauqua ren: *Lo començament d'un libre, lo començament de la fin*. Var.: **començada, començança, acomençament, acomençança**; Sin.: **entamenament, entamenada**. 2. (lit.) Origina, causa promiera de quauqua ren. Sin.: **principi**.

començant, a n. Persona que comença (dins una disciplina, un aprendissatge). Var.: **començaire**. Sin.: **novelari**.

començar vt. 1. Abordar, entamenar, entreprendre (una accion, quauqua ren): *Començar la sieu jornada, un trabalh, la conversacion*. 2. Pilhar l'iniciativa de (quauqua ren): *Començar una guèrra*. Sin.: **principiar**, **emprinciari**, **aviar**. ◇ (absol. fam.) *Es eu qu'a començat!* 3. Èstre au començament de quauqua ren, n'en constituir lo començament. ◆ vt. ind. (*à ò de*) Si metre à: *Comença à plòure*. ◆ vi. Debutar, pilhar per origina: *L'estiu comença lo 21 de junh*. ◇ (iron.) *Comença ben!*: Si presenta mau.

comenda n.f. (ist.) Collacion d'un benefici eclesiasic (evescat, abadia) à un clergue ò à un laïc qu'èra pas resident ma tocava lu revenguts.

comendatari, ària adj. e n. (ist.) Provedit d'una comenda.

comensal, a n. (lit.) Persona que manja au meme taulier qu'una altra. ◆ adj. e n. (biol.) Si di dei espècias qu'una viu pacificament associada à l'autra per recuperar li sobras dei sieus pasts.

comensalisme n.m. Biaï de viure dei espècias comensali.

coment n.m. Començ.

comentador, airtz n. Comentator.

comentar vt. Faire un comentari (de comentaris) à prepaus de (un tèxto, un eveniment, una decision, etc.).

comentari n.m. 1. Remarca, expaut qu'explica, interpreta un tèxto, una òbra, particulierament en literatura. 2. Ensèm d'observacions, de remarques à prepaus d'un eveniment, dins la premsa, à la ràdio, etc. 3. (sobretot au pl.) prepaus mauvolents, maudisents: *Pas besonh dei voastres comentaris!*

comentarista n. Comentator.

comentator, tritz n. 1. Persona que fa un comentari ò de comentaris, espec. à la ràdio, à la television. 2. Persona que, per profession, apartèn ai mitans ben informats; observator. Var.: **comentador**, **comentarista**.

comerçant, a n. Persona que, per profession, fa abitualament d'activitats de comèrci. Var.: **comerçant**. Sin.: **negociant**. ◆ adj. Dont si fa de comèrci: *Una carriera comerçanta*.

comerçar vt. Ind. (*comèrci*) Faire de comèrci embé (quauqu'un, un país, etc.). Sin.: **faire de negòci**. Var.: **comercejar**.

comercejar vi. Comerçar.

comèrci n.m. 1. Activitat que consistisse dins la cròmpa, la venda, l'escambi, de mèrç, de valors, la venda de servici; ensèm dei comerçants: *Faire de comèrci*. ◇ *Comèrci electronic*: Comèrci que si fa sus la ret internet. Sin.: **e-comèrci**. ◇ (dr.) *Acte de comèrci*: Que seguisse un ensèm de lèis (Còdi dau comèrci), que la sieu aplicacion e la sieu interpretacion depende d'una juridiccion particuliera (tribunal de comèrci). ◇ *Libres de comèrci*: Registres de comptabilitat. ◇ (econ.) Sector de la venda, de la distribucion dei produchs finits. 2. *Fond de comèrci*: Ensèm dei bens (pràctiga, nom, drech au balh, etc.) que perméton à un comerçant d'abaiassar la

sieu activitat. 3. (lit.) Rapoart, relacion (embé quauqu'un); frequentacion.

comerçiable, a adj. Que pòu faire l'objècte d'un comèrci.

comercial, a adj. 1. Dau comèrci; relatiu au comèrci. 2. Que fa vendre: *Un argument comercial*. ◇ (pej.) Que vòu tocar un public mai larg, en negligent la qualitat. ◆ n. Persona qu'apartèn ai servicis comercials d'una empresa. Var.: **comerciau**.

comercial n.m. Ensèm dei servicis comercials d'una empresa. Var.: **comerciau**.

comerciala n.f. Veitura automobila que si pòu facilament adaptar per lo transpoart de mèrç. Sin.: **brèc**, **break** (angl.).

comercialament adv. D'un biaï comercial.

comercialisable, a adj. Que pòu èstre comercialisat.

comercialisacion (-izacion) n.f. Accion de comercializar.

comercialisar (-izar) vt. Metre sus lo mercat, desvelopar la difusion comerciala: *Comercialisar un nouveu produch*.

comercialitat n.f. Qualitat de cen qu'es regit per lo Drech comerciau.

comerçant, a n. Comerçant.

comerciau, ala adj. e n. Comercial.

comestibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es comestible.

comestible, a adj. Que pòu servir à noirir l'òme, en particulier sensa èstre toxic: *Un fonge comestible*. Sin.: **manjadís**.

cometa n.f. Astre dau sistema solari format d'un nucleu solide relativament pichin que, au vesinatge dau Soleu, manda una atmosfèra passatgiera de gas e de poussas d'un aspècte de cabeladura difusa, que s'estira dins la direccion opauada en una coa sovent espectacularia. Sin.: **estela de la coa lònga / bèla**.

cometari, ària adj. Relatiu ai cometes.

cometent, a n. Persona qu'encarga una altra persona (comissionari) d'executar d'unu actes per lo sieu còmpte.

cometre vt. 1. Si rendre colpable de (un acte condamnable). ◇ (fam., per rire) Faire: *Lo roman qu'avètz comés*. 2. (dr.) Designar (quauqu'un) à una foncion determinada: *Un avocat comés d'ofici* (à la defensa d'un acusat que non a un avocat en pròpri). Sin.: **nomenar**. ◆ **si cometre** v.pr. (*embé*) (lit.) Afichar, entretenir de relacions compromententi ò desonoranti mé.

còmi n.m. (mar.) Nauchier dei galèras, encargat de la boana tenguda dau navili, e responsable de la chorma dei remadors. Var.: **comite**. ■ Èra l'element indefugible de la marinaria dei galèras, podia aver lo grade d'oficier ò assimilat. 1318: "*Que negun patron de galea ni de lingn ni nauchier ni comete, calaffat ni maistre d'ayssa non restan foras de la ciutat de Masselha*." L'intendença èra assegurada per lo **secretari** ò **escrivan** que si podia considerar coma comissari de bòrd d'aqueu temps, lo **majordòme** s'entrevava dei vitalhas, e lo **barrilat** avia la carga de l'aiga e dau vin e de l'entretenança dei botas.

comic, a adj. 1. Qu'apartèn à la comèdia. 2. Que fa rire. ◆ n.m. 1. Caractèr de cen qu'es comic. 2. Genre

comic. ◆ n. 1. Artista comic. 2. (pej.) Arlèri. 3. (lit.) Autor comic.

comicament adv. D'un biais comic.

comici n.m. 1. Acampament dei electors per designar lu membres dei assembleadas deliberanti, pendent la Revolucion francesa. 2. *Comici(s) agricòla(s)*: Associacion privada de notables rurals que la sieu tòca èra de desvelopar l'agricultura (segonda mitan dau s. XIX). ◆ pl. (Antiqu. rom.) Assembleada dau pòble, mé d'atribucions politiqui, judiciari e religioi.

comicial, a adj. Que pertòca lu comicis.

comicialitat n.f. Caractèr comicial.

comin n.m. Cumin.

comís n.m. 1. Emplegat subaltèrne, ajuda dins un bureu, una maion de comèrci. 2. *Grand comís de l'Estat*: Aut foncionari.

comisa n.f. (drech ancian) Confiscacion dei bens d'un vassal per un sobeiran.

comissari, ària n. 1. Persona encargada per un temps d'una mission. 2. Membre d'una comission (parlamentària, per ex.). 3. (espòrts) persona que verifica la regularitat d'una espròva, d'una competicion. 4. *Comissari ai còmptes*: Persona que lu accionaris desígnon per contrarotlar lu còmptes anuals dei societats comerciali (obligatòri dins li societats anonimi). 4. Foncionari encargat de divèrsi missions. ◇ *Comissari de l'Estat, dau Govèrn*: Foncionari d'una juridiccion administrativa encargat de presenta de conclusions à un jutge. ◇ *Comissari de la República*: Representant de l'Estat dins lu departaments, foncion normalament assegurada per l'autoritat prefectorala. ◇ 5. *Comissari de polícia*: Foncionari de la polícia nacionala encargat de cen que pertòca la polícia administrativa (es finda oficièr de polícia judiciària). 6. *Comissari de l'armada de tèrra, de mar, de l'ària*: Oficièr encargat de l'administracion dins aqueli armadas. ◇ *Comissari de bòrd*: Oficièr encargat de l'administracion e de la comptabilitat dei òmes, dau manjar e dau material à bòrd d'una nau. 7. (ist.) *Comissari politic*: Dins de formacions militari, espec. d'inspiracion comunista, persona qu'èra ai costats dei comandants militaris mé mission politica. ◇ *Comissari dau pòble*: Dins l'Union Sovietica, fins au 1946, foncionari qu'avía reng de ministre.

comissari presaire n.m. Oficièr ministerial encargat de l'estimacion e de la venda d'objèctes mobiliers dins li vendas publiqui à l'enquant.

comissariat n.m. 1. Local dont son installats lu servicis d'un comissari de polícia. 2. Qualitat, foncion de comissari. 3. Servicis que depèndon d'un aut-comissariat.

comissionament n.m. Accion de comissionar.

comission n.f. 1. (admin.) Atribucion d'una carga, d'una foncion, per una autoritat, una administracion. ◇ (dr.) *Comission rogatòria*: Acte per lo quau un jutge encarga un autre jutge ò un oficièr de polícia judiciària d'efectuar un acte d'instruccion. ◇ *Comission d'ofici*: Designacion d'un avocat per aparar un acusat. 2. (com., dr.) Mission, definida dins un contracte, donada à un comissionari; aquesto contracte. ◇ (corrent) Percentatge donat à un intermediari dins un affaire. – Cost d'una

operacion de banca. 3. (corrent) Carga, mission; messatge confidat à quauqu'un: *S'encargar d'una comission*. ◇ *Li comissions*: Li cròmpas quotidiani. 4. Ensèm de personas designadi per una assembleada, una autoritat, per estudiar una question, un projècte, operar un contraròtle, etc. ◇ *Comission parlamentària*: Comission especialisada dins un camp donat e encargada d'assegurar la preparacion dei decisions dei assembleadas. 5. (dr.) Fach de cometre volontariament un acte delictuós.

comissionar vt. 1. Donar una comission à (quauqu'un) e, especialament, una carga, un mandat. 2. Donar comission à (un comissionari) per vendre, crompar, etc.

comissionari, ària n. 1. Persona, e especialament intermediari comercial, qu'agisse per lo còmpte dau sieu client (cometent). 2. *Comissionari en doana*: Intermediari que complisse per lo sieu client li formalitats de doana. Var.: **comissionier**.

comissionat, ada adj. Que tòca una comission.

comissionier, a n. Comissionari.

comissòri, ària adj. (dr.) *Pacti comissòri*: Contracte qu'una dei sieu clausas prevé la resolucion de plen drech en cas de non execucion.

comissura n.f. (anat., bot.) Ponch, region dont si rejónhon lu bòrds d'una dubertura, ò doi part anatomiqui: *Li comissuras dei labras*.

comissural, a adj. Relatiu à la comissura. Var.: **comissurau**.

comissurau, ala adj. Comissural.

comissuroplastia n.f. Radobament de la comissura d'un orifici cardiac.

comissurotòmia n.f. (cir.) Engrandiment de la valvula mitrala per seccion dei comissuras.

comitat n.m. Assembleada estrencha qu'a recevut mission per un affaire particulier; grope delegat; pichina associacion: *Comitat dei fèstas*. ◇ *En pichin comitat*: Entre amics, en pichin nombre. ◇ *Comitat d'entrepresa*: Organe elegit de l'entrepresa, qu'a d'atribucions consultatiu ò de contraròtle en matèria professionala, economica e sociala. ◇ *Comitat d'igièna e de seguretat*: Organisme consultatiu que recampa l'emplegaire, de salariats, de còups que li a de tecnicians, que lo sieu ròtle es de velhar au respècte dei règlas sus la seguretat e la prevencion dei accidents dau trabalh e dei malautias professionalis. ◇ *Comitat de lectura*: En cò d'un editor, personas encargadi de lièger lu manescrichs per lu seleccionar.

comite n.m. (mar.) Còmi.

comitiva n.f. Cortègi.

comjat n.m. 1. Permission acordada à un salariat de cessar lo sieu trabalh: *Un comjat de malautia, de maternitat, de formacion*. ◇ *Comjat parental*: Comjat autreat à la maire ò au paire per s'ocupar d'un enfant dins lo temps que seguisse la naissença ò l'adopcion. ◇ Posicion d'un foncionari ò d'un parlamentari autorisat à non assegurar la sieu foncion per un temps donat. ◇ Corta interrupcion acordada à un salariat, à un escolan per una fèsta: *Lu comjats de Pascas*. ◇ *Comjats pagats*: Periòde de vacanças pagadi que la lèi acòrda à toi lu salariats. 2. Resiliacion d'un contracte de trabalh ò de

locacion. 3. *Pilhar comjat de quauqu'un*: Lo laissar, lo saludar denant de s'en anar. ◇ Dins l'òbra dei trobaires, estròfa finala d'una cançon. 4. Permission de transportar una mèrç après pagament dau drech de circulacion (espec. lu alcòls). 5. (mar.) Document que l'Administracion dei Doanas establisce per atestar dau pagament dau drech de sortida dei naus. Var.: **conget**.

commemorable, a adj. Que pòu èstre commemorat.

commemoracion n.f. Accion de commemorar (un eveniment, una persona) mé pauc ò pron de solemnitat.

commemorar vt. (*commemòri*) Ramentar lo sovenir de (una persona, un eveniment); ceremònia facha à-n-aquela escasença.

commemorason n.f. (liturgia catol.) Mencion que la Glèia fa d'un sant lo jorn que si celèbra una altra fèsta mai solemna.

commemoratiu, iva adj. Que commemòra.

commensurabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es commensurable.

commensurable, a adj. 1. Que pòu èstre mesurat. 2. Si di dei grandessas que caduna es un multiple entier d'una altra grandessa. 3. (rare) *Grandessas commensurabli*: Qu'an una mesura comuna.

comminacion n.f. (lit.) Menança.

comminatòri, òria adj. 1. (lit.) Que compoarta una menança, que n'a lo caractèr. 2. (dr.) Qu'es destinat à faire pression sus un debitor: *Una mesura comminatòria*.

commiseracion n.f. Sentiment de compassion per lu malastres dei autres; pietat, compatiment.

commiseratiu, iva adj. Que compatisse: *Un agach commiseratiu*.

commocion n.f. 1. Violenta gacilhada fisica; perturbacion d'un organe, consecutiva à un còup, sensa ren d'irreversible: *Commocion cerebrala*. 2. Emocion violenta.

commocionar vt. Faire patir d'una commocion.

commocionat, ada adj. Que patisse d'una commocion.

commòure vt. Faire sentir una emocion à. Var.: **esmòure**. Sin.: **emocionar**.

commovent, a adj. Qu'a la facultat de commòure. Var.: **esmovent**,. Sin.: **emocionant**.

commovable, a adj. Que pòu sentir una emocion. Var.: **esmovible**.

commudabilitat n.f. Qualitat de cen qu'es commudable.

commudable, a adj. Que pòu èstre comudat.

commudar vt. 1. (dr.) Modificar (una pena) en la baissant. 2. Commutar.

commutable, a adj. Que pòu èstre commutat. Var.: **comutable**.

commutacion n.f. 1. Accion de commutar; lo sieu resultat. 2. (ling.) Remplaçament d'un element linguistic per un autre de meme niveau (fonic, morfologic) per desgatjar de distincions pertinenti. 3. (telecom.) Establiment d'una connexion (entre doi abonats dau telefòne, entre doi ponchs d'una ret, etc.).

commutador n.m. Commutator. Var.: **comutator**.

commutar vt. 1. Modificar per substitucion, per transferiment. 2. Remplaçar un tèrme per un autre tèrme de classa gramaticala ò lexicala identica. 3. (tecn.) *Commutar un circuit*: Faire passar un corrent d'aqueu circuit à un autre. Var.: **commudar, comudar, comutar**.

commutatiu, iva adj. 1. (mat.) *Lèi de composicion commutativa*: Lèi que di que lo compauat de *a* e *b* es parier à-n-aqueu de *b* e *a* quaus que s'igon *a* e *b*, elements d'un meme ensèm. ■ L'addicion, la multiplicacion son commutativi. Un grope es commutatiu quora la siéu lèi es commutativa, un aneu quora la siéu segonda lèi de composicion es commutativa. 2. (ling.) Relatiu à una commutacion. 3. (filos.) *Justícia commutativa*: Escambi de drechs e de devers fondat sobre l'egalitat dei personas (Contr.: **justícia distributiva**). Var.: **comutatiu**.

commutativitat n.f. (mat.) Caractèr de cen qu'es commutatiu. Var.: **comutativitat**.

commutator n.m. Aparelh que sièrve à modificar li connexions d'un circuit ò d'unu circuits electric. ◇ (espec.) Dispositiu que permete d'establir lo ligam entre doi abonats dau telefòne. Var.: **commutador, comutador, comutator**.

commutatrix n.f. (electr.) Màquina que servia à transformar un corrent continu en corrent alternatiu, ò inversament. Var.: **comutatrix**.

comòda n.f. Mòble bas, mé de tiradors, per li metre lu vestits, etc.

comodament adv. D'un biais comòde.

comodar vt. 1. Reparar. 2. Condir.

comodat n.m. (dr.) Prèst à usatge, que lo sieu objècte deu èstre restituit en natura.

comòde, a adj. 1. Adaptat à l'usatge que s'en vòu faire.; practic. 2. D'un caractèr facile (sobretot dins de frases negativi): *Es pas comòde!* 3. Tròup facile, sensa rigor: *Agir ensinda es un pauc comòde!* Sin.: **aisat**.

comoditat n.f. (lit.) Qualitat de cen qu'es comòde, agradiu: *La comoditat d'una maion*. ◆ pl. (lit.) 1. Cen que rende la vida mai agradiva; elements de confoart. Sin.: **aises**. 2. (vièlh) Comun, pati.

comoditós, oa adj. Comòde.

comodòr n.m. Oficier dins d'uni marinas estrangieri, sobre dau capitani de vaisseau.

comol n.m. Cumul, profièch.

comol, a adj. Comble. Var.: **cómol**.

cómol, a adj. Comol.

comolacion n.f. Cumulacion.

comolada n.f. Partida comblada; comolament. Sin.: **comblament**.

comolament n.m. Accion de comblar; partida comblada. Var.: **comolada**.

comolar vt. Emplenar, comblar. Var.: **cumular**.

comolatge n.m. Accion de comolar. Var.: **cumulacion**.

comolatiu, iva adj. Cumulatiu.

comolativament adv. Cumulativament.

comolon n.m. Comble, plen.

comolum n.m. Comble, sobrepés.

comonitòri n.m. (dr.) 1. Instruccion. 2. Ajornament.

comorents n.m. pl. (dr.) Personas moarti dins un meme accident alora que si devíon succedir reciprocament.

comorian, a adj. e n. Dei Comòras.

compaccion n.f. Densificacion que resulta d'una compression ò d'un tractament termomecanic.

compactat n.f. Qualitat de cen qu'es compacte.

compactabilitat n.f. Qualitat de cen que pòu èstre compactat.

compactaire, airitz adj. Que compacta.

compactaire n.m. Compactor.

compactar vt. Sotametre à un compactatge.

compactatge n.m. Operacion de terrassament qu'a per estigança d'acréisser la densitat seca dau soal en descaçant l'ària que contèn.

compacte, a adj. 1. Que li sieu partidas son estrechament sarradi, que li sieu moléculas son estrechament ligadi: *Un boasc compacte*. 2. Que lu sieus elements son totplen pròches; dense, sarrat: *Una fola compacta*. 3. Que tèn gaire de plaça: *Aparelh fotografic compacte*. ◇ *Disc compacte* ò *sarrat* ò *CD*: Nom depauat d'un disc audionumeric de 12 cm de diamètre.

compacte n.m. 1. Aparelh que recampa dins un solet ensèm toi lu elements per reproduire un son. Sin.: **cadena compacta**. 2. Esquí compacte. 3. Disc compacte. 4. Aparelh fotografic compacte.

compactificar vt. (*compactifiqui*) Rendre compacte.

compactor n.m. Màquina per compactar. Var.: **compactaire**.

compaginator, tritz n. Metèire en pàginas.

compairatge n.m. (lit.) Acòrdi entre de personas per n'enganar una altra. Sin.: **complicitat, tòcman**.

compaire n.m. 1. Complici per enganar lu autres. 2. (fam. vièlh) Companh. 3. (anc.) Pairin d'un enfant (à respiech de la mairina).

compairejar vi. 1. Èstre compaire mé quauqu'un. 2. Taulejar mé quauqu'un.

companatge n.m. 1. Antepast. 2. Cen que si manja mé de pan.

companejant, a adj. 1. Apetissent. 2. Que fa manjar totplen de pan.

companejar (si) v.pr. Manjar mé totplen de pan.

companh, a n.m. Amic, camarada: *Companh d'escòla, companh de juèc*.

companha n.f. 1. (anc.) Companhia. 2. Frema que viu en companhia d'un òme. 3. (mar.) Vitalhas embarcadi per un viatge maritime. ◇ Estiva dont son estremadi li vitalhas de la marinaria. Sin.: **despensa**.

companhatge n.m. Companhonatge.

companhia n.f. 1. Presença, sejojn (d'una persona, d'un animau) à costat de quauqu'un. ◇ *Tenir companhia à quauqu'un*: Restar à costat de quauqu'un. ◇ *Dòna, domaisèla de companhia*: Frema ò filha (generalament n'en fa lo sieu mestier) que tèn companhia à una altra. ◇ *En companhia de*: Embé. Var.: (anc.) **companha**. 2. *Acampament de personas*: Èstre en boana companhia. ◇ *La boana companhia*: Li personas ben educadi. 3. Associacion de personas acampadi per una òbra comuna ò sota d'estatuts comuns: *Companhia teatrala*. 4.

Societat comerciala qu'assegura un servici public: *Companhia d'asseguranças*. ◇ *E companhia*: S'ajusta à la rason sociala après aver precisat lo nom de toi lu associats (abrev.: *e Cia*). 5. (mar.) Formacion de naus de comèrci ò de guèrra que navígon ensèm sota l'aparament d'una escòrta militària navala ò aerenca. 1455: << *per las novellas que se disien de grant companhia de galeas de Cathalans...*>> A.C. Arles CC 183 F° 40 V°. 1501: << *son vengudas de galleros uno fusto et ung bergantin...et aquí an trobat uno companhio de barchas de Genovezes...*>> A.C. Arles CC 524 L 187. 6. Tropa de personas armadi. ◆ Unitat elementària de l'infantaria, que normalament la comanda un capitani. 7. *Companhias republicani de seguretat (C.R.S.)*: En França, foarças mobili de polícia creadi en lo 1945 e encargadi dau manteniment de l'òrdre.

companhon, companha n. Persona qu'acompanha quauqu'un, viu en la sieu companhia.

companhon n.m. 1. Sòci d'un companhonatge. 2. Dins d'un mestier, obrier qu'a acabat son aprendissatge e travaia per un mèstre denant de devenir mèstre eumeme.

companhonatge n.m. 1. Associacion entre obriers d'una mema profession per la formacion e l'assistença mutuala. 2. Temps que l'obrier sortit d'aprendissatge travaia coma companhon en cò dau sieu mèstre. Var.: **companhatge**.

comparabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es comparable.

comparablament adv. D'un biais comparable.

comparable, a adj. 1. Que si pòu comparar. 2. Pauc ò pron parier. Sin.: **parangonable, pariable**. Var.: **comparadís**.

comparacion n.f. Parangon. Var.: **comparason**.

comparadís, issa adj. Comparable.

comparança n.f. 1. Comparason. 2. Similituda.

comparar vt. 1. Avesinar d'objèctes per n'establir li diferenças e li semblanças: *Comparar una còpia mé l'original*. 2. Sotalinhar, per una comparason, lu meritis respectius d'uni cauas ò d'uni personas. 3. Faire valer una semblança, una analogia entre doi èstres ò doi cauas. Sin.: **parangonar, parangonar**.

comparason n.f. Accion de comparar, de marcar li diferenças e li semblanças entre d'uni cauas ò d'uni personas. ◇ *En comparason de*: Relativament à. Sin.: **à respiech de**. ◇ *Per comparason*: D'un biais relatiu. Sin.: **parangon, parangon**. Var.: **comparacion**.

comparat, ada adj. 1. Que si fonda sobre la comparason. ◇ *Gramàtica comparada*: Branca de la lingüística qu'estúdia lu rapoarts dei lengas entre eli. ◇ *Literatura comparada*: branca de l'istòria literaria qu'estúdia lu rapoarts entre li literaturas de diferents país ò l'evolucion d'un tema literari, d'un genre.

comparatisme n.m. Sistema, metòde, ensèm de recèrca que poarton sobre la literatura ò la gramàtica comparadi.

comparatista n. Especialista de gramàtica comparada ò de literatura comparada.

comparatiu n.m. (gram.) Grad de comparason dei adjectius e dei advèrbis, que pòu èstre l'espression d'una quantitat pariera, inferiora ò superiora.

comparatiu, iva adj. Qu'establisce una comparason.

comparativament adv. En comparason.

comparator n.m. (metrol.) Instrument amplificator per comparar la dimension d'un objècte per rapoart à un escandalh.

compareissença n.f. Comparucion.

comparéisser vi. Si presentar per òrdre davant un jutge ò un tribunal. Var.: **comparir**.

comparent, a adj. e n. (dr.) Persona que compareisse en justícia ò davant un oficièr public.

comparir vi. (*comparissi*) Comparéisser.

comparsa n. 1. (lit.) Au teatre, au cinéma, personatge mut, ò qu'a un ròtle pichonet. 2. (pej.) Persona qu'a un ròtle segondari dins un affaire (especialament un affaire malonèste).

comparticion n.f. (dr.) Fach de partejar entre diversèsi personas. Var.: **compartiment**. Sin.: **copartatge**.

compartiment n.m. 1. Partiment geometric d'una susfàcia. 2. Part d'un objècte (mòble, tirador, etc.). 3. Part d'un vagon limitada per de parets.. (dr.) Comparticion.

compartimentacion n.f. Accion de compartimentar; lo sieu resultat. Var.: **compartimentatge**.

compartimentar vt. 1. Partir en compartiments. 2. (fig.) Separar en categorias. Sin.: **clausonar, mejanar, entremiejar**.

compartimentatge n.m. Compartimentacion.

compartir vt. (*compartissi*) 1. Partejar (un sentiment, una opinion, una idea, etc.) mé quauqu'un. Sin.: **despartir**. 2. (dr.) Partejar mé d'autres. Sin.: **copartejar**.

comparucion n.f. (dr.) Accion, fach de comparéisser (en justícia). Var.: **compareissença**.

compàs n.m. 1. Instrument de traçat ò de mesura compauat de doi brancas articuladi à una extremitat. ◇ *Compàs d'essor*: Instrument que permete de mesurar lo diamètre exterior d'un còrs ò lo diamètre interior d'un cilindre. ◇ *Compàs à verga*: Compàs que la sieu poncha e lo traçaire colísson sus una barra horizontala. ◇ (fam.) *Aver lo compàs dins l'uèlh*: Saupre estimar una mesura, una distança à l'uèlh. Sin.: **aver boan uèlh, boan agach**. 2. (mar.) Instrument qu'indica la direccion dau nòrd magnetic. ◇ *Compàs giroscopic*: Girocompàs.

compassament n.m. Accion de compassar.

compassar vt. Mesurar au mejan d'un compàs.

compassat, ada adj. Redde d'un biais exagerat; afectat. Sin.: **manierós, landier, cagadrech, parlaponchut**.

compassion n.f. (lit.) Pietat, commiseracion. Var.: **compartiment**.

compassionós, oa adj. Plen de compassion.

compatibilitat n.f. Qualitat, estat de cen qu'es compatible. Var.: **compatibletat**.

compatible, a adj. Que si pòu acordar m'una altra caua. ◇ (tecn.) *Material compatible*: Que pòu èstre connectat mé de material de natura altra ò d'especificacions diferenti. ◇ (estad.) *Eveniments*

compatibles: Eveniments que poàdon acapitar dins lo meme temps.

compatibletat n.f. Compatibilitat.

compaitment n.m. Compassion, indulgença.

compaitir vt.ind. (*compatissi*) S'associar per un sentiment de pietat (à una dolor, etc.).

compatissent, a adj. Que compatisse.

compatriòta n. Persona d'un meme país qu'una altra. Sin.: **país**.

compauada n.f. (mat.) *Compauada de l'aplicacion f de E dins F e de l'aplicacion g de F dins G*: Aplicacion, notada *g o f*, de E dins G, qu'à *x*, element de E, assòcia $g[f(x)]$. Sin.: **aplicacion compauada**.

compauada n.f. pl. *Compauadas*: Vasta familha de plantas erbaceï que comprèn mai de 20 000 espècias que li sieu flors, pichini e nombroï, son recampadi en capitules sarrats que poàdon semblar de flors simpli (pissanlièch, margarideta, etc.). Var.: **composea, composacea**.

compauaira n.f. (arts graf.) Màquina per compauar.

compauaire, airtz n. 1. Compositor d'estamparia. 2. *Compauaire de numèros*: Dispositiu que compaua automaticament lu numèros de telefòne.

compauant n.m. Element constitutiu. ◇ (quim.) Element que, combinat mé d'autres, forma un còrs compauat. ◇ (tecn.) Constituent elementari d'una màquina, d'un aparelh ò d'un circuit electric ò electronic. ◇ (constr.) Element de construccion industrialisada.

compauant, a adj. Qu'es dins la composicion de quauqua ren: *Matèrias compauanti*.

compauanta n.f. Element constitutiu: *Lo caumatge es una compauanta de la crisi*. ◇ (astron.) Caduna dei estelas d'un sistema doble ò multiple. ◇ (mecan.) caduna dei foarças qu'intervènon dins la creacion d'una resultanta. ◇ (mat.) Coordenadas d'un vector dins una basa.

compauar vt. 1. Formar un tot en assemblant diferents elements. 2. Intrar dins un tot coma element constitutiu: Li tantiflas compàuon la màger part dau past. 3. (telecom.) Formar (un numèro, un còdi) sus un quadrant, un clavier. 4. (arts graf.) Faire la composicion de (un tèxto per estampar). 5. Elaborar una òbra e, especialament, de música. 6. (lit.) Estudiar (lo comportament, li expressions) en seguissent una intencion donada: *Compauar la sieu cara*. 7. (mat.) *Compauar de foarças*: N'en faire la soma vectoriala. ◆ vi. 1. Faire un exercici d'escòla en vista d'un contraròtle, d'un examèn. 2. *Compauar mé quauqu'un*: S'acordar en faguent de concessions. Sin.: **mejanar, negociar, s'entendre**.

compauat n.m. 1. Ensèm format per d'unu elements, d'uni partidas. 2. (mat.) *Compauat de doi elements a e b d'un ensèm E provedit d'una lèi de composicion intèrna T*: L'element aTb de E.

compauat, ada adj. Format d'unu element. ◇ (quim.) *Còrs compauat*: Còrs format per la combinason de divers elements. ◇ (mat.) *Aplicacion compauada*: produch de doi aplicacions, d'un premier ensèm sobre un segond, pi dau segond sobre un tèrç. ◇ (mús.) *Mesura*

compauada: Mesura ternària. ◇ (gram.) *Mòt compauat* ò *compauat*, n.m.: Mòt constituït d'unu mòts ò elements, que forma una unitat significativa. ◇ (gram.) *Temps compauat*: Forma verbal facha d'un auxiliari (*èstre* ò *aver*) e d'un participi passat.

compeirar v.t. Comolar mé de pèiras. Var.: **empeirar**, **empeiregar**, **encaladar**.

compendi n.m. Resumit, abreujat. Var.:

compendion. Sin.: **somari**

compendiar vt. (*compendi*, classic *compèndii*)

compendion n.m. Abreujat, dins lo sens 2: **Lo Compendion de l'abaco**. Var.: **compendi**.

compendiós, oa adj. (vièlh) Que parla en emplegant gaire de mòts.

compendiosament adv. D'un biais compendiós.

compentracion n.f. Penetracion mutuala, ligam estrech entre de personas ò de causas.

compentrar vt. Penetrar profundament. ◆ **si compentrar** v.pr. Si penetrar mutualament.

compensable, a adj. 1. Que pòu èstre compensat. 2. *Chèc compensable*: Que pòu passar per una cambra de compensacion.

compensacion n.f. 1. Accion de compensar, de contrabalançar. 2. Indemnizacion, ajuda materiala ò morala per contrabalançar. 3. (fin.) Operacion dins la quala cròmpas e vendas si règlon au mejan de viraments recipròques. ◇ *Cambra de compensacion*: Luèc dont s'escambion lu efèctes e lu chècs de banca à banca. 4. (fin.) Sistema de reglament dei escambis internacionals que si caracteriza per de pagaments en natura. 5. (dr.) Mòde d'extincion de doi obligacions recipròqui. 6. *Caissa de compensacion*: Caissa encargada de la reparticion d'uni cargas socialis. 7. (patol.) Mecanisme que fa qu'un organe ò un organisme entier compensa l'alteracion d'una foncion fisiologica. Sin.: **compés**. 8. (psicol.) Accion de compensar un sentiment de mancaça, de frustracion.

compensador, airtz adj. Que fornisce una compensacion. ◇ *Balancier compensador*: Que consèrva un periòde constant en despèch d'una variacion de temperatura. Var.: **compensaire**.

compensaire, airtz adj. Compensador.

compensar vt. Equilibrar un efècte au mejan d'un autre; neutralisar un inconvenient per un avantatge. ◇ (mar.) *Compensar un compàs*: Redurre la sieu desviacion ai diferents caps. ◇ (dr.) *Compensar lu despens*: Metre à la carga de cada partida lu costs de procedura que lo pertòcon.

compensat, ada adj. 1. *Sòlas compensadi*: Que fórmon un blòc solet m'au talon. 2. (med.) Si di d'una lesion ò d'un trebolici neutralisats sigue per un tractament, sigue per una reaccion de defensa de l'organisme: Una *cardiopatia ben compensada*. 3. *Publicitat compensada*: Que pertòca un produch en general, ma pas una marca particuliera.

compensatiu, iva adj. Compensatòri.

compensator n.m. Dispositiu que sièrve à compensar: *compensator de dilatacion, compensator magnetic*.

compensatòri, òria adj. Que compensa. Var.: **compensatiu**.

compés n.m. 1. Registre dei contribuables: *Inscriure au compés*. 2. Autre nom dau cadastre.

compesiar vt. (*compesi*, classic *compèsi*) Inscriure au compés.

competença (-ència) n.f. 1. Capacitat reconoissuda dins una matèria e que dona lo drech de n'en jutjar. Sin.: **fileta**. 2. (dr.) Aptituda d'una autoritat à efectuar d'unu actes, d'una juridiccion à conóisser d'un afaire, à lo jutjar. ◇ *Competença ligada*: Aquela que, per l'Administracion, s'aplica dins lu limits de la lèi que n'en fixa lo contengut e la necessitat. 3. (ling.) Sistema de règlas interiorisat per lu subjèctes que pàrlon una lenga. 4. (geogr.) Aptituda d'un fluide (aiga ò vent) à desplaçar d'elements d'una talha donada.

competent, a adj. 1. Qu'a de competenças dins una matèria donada, qu'es capable de la ben jutjar. 2. (dr.) Qu'a la competença vorguda per conóisser d'un afaire. 3. (dr.) Qu'a l'aptituda per efectuar d'unu actes: *L'autoritat competenta*.

competentament adv. Mé competença.

competicion n.f. 1. Recèrca d'un meme poast, d'un meme títol, d'un meme avantatge, etc., de la part de doi personas ò mai. 2. (espec.) Espròva esportiva qu'opaua d'uni equipas ò adversaris.

competir vt. (*competissi*) Faire concurrència à.

competitiu, iva adj. 1. Que pòu suportar la concurrència mé d'autres: *Societat competitiva, prètz competitivus*. 2. Dont la concurrència es possibla: *Un mercat competitiv*. Sin.: **concurrencial**.

competitivitat n.f. Caractèr de cen qu'es competitiv.

competitor, tritz n. Persona qu'es en concurrència per aver una carga, una dignitat, un emplec, un prèmi etc., especialament dins una espròva esportiva. Sin.: **concurrent**.

compilacion n.f. 1. Accion de compilar; l'obratge ensin fach. ◇ (pej.) Libre qu'imita d'autres libres, en n'en pilhant de tròç; plagiat. 2. (inform.) Traduccion qu'un compilator fa d'un programa.

compilar vt. 1. Extraire de tròç de divèrs autors per n'en tirar un obratge. ◇ (pej.) *Compilar de tèxtes*: Lu plagiar. 2. (inform.) Tradurre un programa en lengatge informatic.

compilator, tritz n. Persona que compila.

compilator n.m. (inform.) Programa que compila.

compiment n.m. Acabament.

compissar vt. (pop.) Aigar d'urina. Var.: **escompissar**. ◆ **si compissar** v.pr. Si pissar sobre. Var.: **s'escompissar**.

compissau n.m. Luèc dont un animau va pissar.

complaïr vi. (*complaïssi*) Complaïre.

complaïre vt. ind. (*complasi*) (lit.) *Complaïre à quauqu'un*: S'acomodar au sieu gust, à la sieu umor, ai sieus sentiments, etc. Var.: **complàser**, **complaïr**. ◆ **si complaïre** v.pr. *Si complaïre à, dins*: Trovar durablament de plaser, de satisfaccion dins un estat donat.

complancha n.f. 1. Cançon populària sobre un argument tragic (lu malastres d'un personatge, la sieu

moart, etc.) 2. (dr.) Accion que tende à metre fin à un problema de possession. Sin.: **planh, solòrma**.

complànher (si) v.pr. Si lamentar. Var.: **si plànher**. Sin.: **s'adolentir**.

complant n.m. (dr.) *Balh à complant*: Balh à carga per lo prenèire de faire de plantacions.

complantar vt. (agric.) Plantar d'espècias diferenti; faire de plantacions.

complasaença n.f. 1. Volontat d'agradar, de rendre servici. ◇ *De complasaença*: Fach per cortesia, ma sensa sinceritat. ◇ *Certificat de complasaença*: Donat à quauqu'un que li avia pas drech. ◇ *Pavalhon de complasaença*: Faussa nacionalitat donada à una nau per escapar au fisc dau sieu país. Sin.: **bandiera de convivença**. 2. Acte fach per plàser, per flatar: *Aver de complasaenças per quauqu'un*. 3. Indulgença exagerada: *Complasaença d'un òme per li infidelitat de la sieu esposa*. 4. Plaser de faire quauqua ren; satisfaccion personala: *Parlar mé complasaença*.

complasant, a adj. 1. Que cèrca de plàser, de rendre servici. 2. Tròup indulgent. 3. Que fa vèire de satisfaccion personala: *Regarjar d'un uèlh complasant*.

complasantament adv. D'un biais complasant.

complàser vt. Complaïre. ◆ **si complàser** v.pr. Si complaïre.

complecion n.f. (tecn.) Ensèm dei operacions preliminaris que perméton de metre en produccion un potz de petròli.

complement n.m. 1. Cen que cau ajustar à una caua per que devengue completa: *Un complement d'informacion*. Sin.: **ajonch, apont**. 2. (ling.) Mòt ò proposicion que depende d'un autre mòt ò proposicion e n'en completa lo sens: *Complement d'objècte, complement de luèc*. 3. (mat.) *Complement d'un angle agut*: Lo sieu angle complementari. ◇ Ensèm complementari. 4. (biol.) Ensèm dei proteïnas plasmaticas qu'intervènèn dins de reaccions immunologiqui. Sin.: **alexina**.

complementacion n.f. 1. Acabament, compiment. 2. Aptituda à foncionar coma complement. 3. (mat.) *Complementacion d'ensèm*: Interseccion dei complements d'aqueli ensèm.

complementar vt. (mat.) Èstre complement de (un autre ensèm). ◆ **si complementar** v.pr. Si di d'ensèm que son complements un de l'autre.

complementari, ària adj. Que constitue un complement, que vèn completar una caua de mema natura: *Soma complementària*. ◇ (mat.) *Arcs ò angles complementaris*: Arcs ò angles, au nombre de doi, que la soma dei sieu mesuras es 90°. ◇ (fis.) *Colors complementari*: Ensèm d'una color primària e d'una color desribada que la sieu combinason optica dona de blanc: *Lo vèrd es la color complementària dau roge*.

complementari n.m. (mat.) *Complementari d'una partida A dins un ensèm E*: Ensèm, qu'es notat \bar{A} , de toi lu elements de E que non apartènèn à l'ensèm A. ■ $A \cup \bar{A} = E$ e $A \cap \bar{A} = \emptyset$.

complementaritat n.f. (mat.) Caractèr de cen qu'es complementari.

complet, a adj. 1. Que li manca minga element constitutiu. Sin.: **plenier**. 2. Qu'es totalament acabat; total, absolut. 3. Dont li a plus de plaça; plen: *Un carre complet*. Sin.: **plenier**. 4. Qu'a toti li qualitats dau sieu genre: *Un atleta complet*. ◆ loc. adv. *Au complet, au grand complet*: Sensa ren que manque; en totalitat.

complet n.m. Costume de vila masculin, compauat d'una vèsta, de braias e, sovent, d'un gilet, talhats dins la mema estòfa.

completament adv. En totalitat; totalament: *Siés completament madur!* Var.: **complidament, plenierament**.

completar vt. Rendre complet en ajustant cen que manca. Sin.: **comolar**. ◆ **si completar** v.pr. 1. Devenir complet. 2. Formar un tot en s'associant.

completas n.f. pl. Darrera partida de l'ofici divin, après li vèspras, que santifica lo repaus de la nuèch.

completatge n.m. Accion, fach de completar (una colleccion, etc.). Sin.: **acabament**.

completiu, iva adj. (gram.) *Proposicion completiva* ò *completiva*, n.f.: Subordenada conjontiva ò infinitiva, qu'a un ròtle de complement d'objècte, de subjècte ò d'atribut de la proposicion principala (ex.: *veï que tot va ben*).

completivament adv. En mòde de complement.

completuda n.f. (log.) Proprietat d'una teoria deductiva consistenta dins la quala tota formula es decidibla.

complexar vt. (*complèxi*) Donar de complèxes à, intimidir.

complexat, ada adj. e n. Qu'a de complèxes; timide à l'excès. Sin.: **crentós, temorós**.

complèxe, a adj. 1. Que si compaua d'elements diferents, combinat d'un biais que non es immediatament aisat de capir. Sin.: **complicat, fosc, confús, malaisat**. 2. (mat.) *Nombre complèxe*: Nombre que si pòu escriure $x + iy$, dont x e y son reals e i un nombre imaginari tau que $i^2 = -1$. ■ x es la partida reala, y la partida imaginària. L'ensèm dei nombres complèxes, dotat d'una lèi d'addicion e d'una lèi de multiplicacion, a una estructura de còrs commutatiu \mathbb{C} . – *Foncion, variabla complèxa*: Foncion que pilha li sieu valors dins lo còrs \mathbb{C} .

complèxe n.m. 1. Cen qu'es complèxe, compauat d'elements diferents. 2. Ensèm d'industrias que s'entrèvon d'una produccion particuliera: *Un complèxe siderurgic*. 3. Ensèm d'installacions recampadi en foncion dau sieu emplec: *Un complèxe toristic*. 4. (quim.) Compauat format d'un atòme (ò mai) e d'un ion central, generalament metallic, ligat à d'autres ions ò à de moleculas. 5. (psican.) Ensèm de sentiments e de representacions parcialament ò totalament inconscients, provedits d'una potença afectiva qu'organisa la personalitat de cadun: *Complèxe d'Edip, de castracion*, etc. ◇ (fam.) Sentiment d'inferioritat, comportament timide: *Aver de complèxes, faire un complèxe, èstre sensa complèxes*.

complexificar vt. (*complexifiqui*) Rendre mai complèxe, mai complicat.

complexion n.f. (lit.) 1. Constitucion fisica (de quauqu'un); estat dau sieu organisme. 2. *La complexion de l'aria*: La sieu constitucion.

complexional, a adj. Relatiu à la complexion. Var.: **complexionau**.

complexionau, ala adj. Complexional.

complexificacion n.f. Aparicion successiva, dins l'Univèrs, d'estructuras totjorn mai complèxas: particula, atòme, molecula, promiers èstres vius, cerveu uman.

complexitat n.f. Caractèr de cen qu'es complèxe, complicat.

complicacion n.f. 1. Estat de cen qu'es complicat; ensèm complicat. 2. Element noueu qu'empacha lo debanament normal de quauqua ren. Sin. (1 e 2): **complexitat, trabuc, dificultat, confusion**. 3. (med.) Aparicion d'un noueu fenomèn au cors d'una malautia ò d'una nafradura.

complicar vt. (*compliqui*) Rendre malaisat de capir; embrolhar. ♦ **si complicar** v.pr. 1. Devenir mai difficile, escur, confús: *Li cauas si compliçon*. 2. (med.) S'agrarar: *La sieu malautia si complica*.

complicat, ada adj. 1. Compauat d'un grand nombre d'elements; complèxe. 2. Dificile de faire, de capir. Sin. (1 e 2): **embrolhós**. ♦ adj. e n. Que non agisse simplement.

complici, ícia n. 1. Que participa au crimi, au delictè d'un altra persona. 2. Qu'es de connivença mé quauqu'un. 3. (fig.) Que manifèsta aquesta connivença. Sin.: **consent** (adj.) e **compaire** (n.m.).

complicitat n.f. 1. Participacion à un crimi, à un delictè que méton en causa mai d'una persona. 2. Connivença. Sin.: **compairatge, consentida, consentiment**.

complidament adv. Completament.

compliment n.m. 1. Paraulas adreïçadi à quauqu'un per lo felicitar. Sin.: **felicitations**. 2. Pichin discors adreïçat à quauqu'un per una fèsta, un anniversari, etc. Sin.: **astruc, astrugança, floreta, elògi**. 3. Estat d'una causa acabada. Var.: **acompliment, realisacion**.

complimentaire, airtiz adj. e n. Que fa tròup de compliments. Var.: **complimentós, aliscaire**.

complimentar vt. Adreïçar (à quauqu'un) de compliments, de felicitacions. Sin.: **benastrugar, colaudar, felicitar**.

complimentós, oa adj. e n. Complimentaire.

complir vt. (*complissi*) Acabar, completar. Sin.: **realisar**.

complit, ida adj. Acabat, completat. Sin.: **realisat**.

complòt n.m. Plan concertat entre d'uni personas contra un individú, una institucion e, en particulier, contra un govèrn, un regime: Complòt contra la seguretat de l'Estat. Sin.: **cabala, entenduda, malordit, manipulòli, conspiracion, conjuracion, trama**.

complotaire, airtiz n. Que complòta. Sin.: **cabalaire, conjuraire, conspirator**.

complotar vt. e vi. (*comploti*) 1. Alestir un complòt: *Complotar contra quauqu'un, complotar de reversar lo regime*. Sin.: **fomentejar, cabalar, tramar, conspirar**,

conjurat. 2. Alestir secretament: *Complotar la perda de quauqu'un*.

compoarta n.f. Cuba de boasc que sièrve à transportar la vendèmia.

compoast n.m. Mesclum fermentat de sobras organiqui e minerali, emplegat per enriqueir li tèrras agricòli.

compogravadura n.f. Composicion mé fotogravadura.

compogravaire, airtiz n. Persona que fa de compogravadura.

componat, ada adj. (arald.) Partit en segments d'esmalhs alternats.

componcion n.f. 1. (relig.) regret d'aver ofensat Dieu. 2. (lit.) Ària de gravitat afectada.

compondre vt. Compauar, formar un tot. Var.: **compónher**.

compónher vt. Compondre.

compòrre vt. (*compòsi*) Compauar.

comportament n.m. 1. Biats de si comportar; ensèm dei reaccions d'un individú. Sin.: **capteneça, captenement**. 2. (psicol.) Ensèm dei reaccions, observabli objectivament, d'un organisme qu'agisse en respoasta à una estimulacion venguda dau sieu mitan interior ò d'un mitan exterior.

comportar vt. (*comparti*) Comprendre quauqua ren per natura: *Aqueu libre compoarta 150 pàginas*. ♦ **si comportar** v.pr. 1. Agir, si tenir d'un biais donat: *Si comportar onestament*. 2. Foncionar: *Aquela veitura si compoarta ben sobre la neu*. Sin.: **si captenir**.

composacea n.f. Compauada, composea.

composant n.m. Compauant.

composea n.f. *Composeas*: Família de plantas. Var.: **compauadas**.

composicion n.f. 1. Accion ò biats de compauar un tot en acampant li partidas; estructura: *La composicion d'un plat, la composicion d'una comission*. 2. (quim.) Proporcion dei elements dins una combinason quimica. 3. (arts graf.) Ensèm dei operacions necessari per reproduire un tèxto en emplegant sigue de caractèrs d'estamparia (*composicion manuala*) ò de màquinas (*composicion mecanica*) ò de *fotocompauairas*. 4. (mat.) *Lèi de composicion*: Aplicacion qu'assòcia un element d'un enèm E sigue à una cobla d'elements de E (lèi intèrna), sigue à una cobla formada d'un element de E e d'un element d'un autre ensèm, sonat *domèni d'aplicacion* (lèi extèrna). 5. Accion de compauar una òbra d'esperit, una òbra d'art; l'òbra ensinda facha. ◇ (espec.) Òbra musicala. 6. Messa en plaça dei partidas, organisacion d'una òbra literària ò artistica. 7. Exercici d'escòla (en vista d'un classament). 8. *Ròtle de composicion*: Representacion, de la part d'un actor, d'un comedian, etc., d'un personatge totplen tipat que demanda una transformacion e un trabalh de l'expression e dau fisic. 9. Acòrdi entre de personas que fan de concessions. ◇ *Menar (quauqu'un) à composicion*: Lo menar à faire de concessions per arribar à un acòrdi. ◇ *Èstre de boana composicion*: S'entendre facilament m'ai gents.

composit, a adj. 1. Format d'element foarça divèrs. 2. *Òrdre composit* ò *composit*, n.m.: Òrdre arquitectural d'origina romana, que combina l'ionic e lo corintian. 3. *Materiau composit* ò *composit*, n.m.: Materiau format de divèrs compauants que la sieu associacion autreja à l'ensèm de proprietats que lu compauants non an separadament.

compositor, tritz n. 1. Persona que compaua d'òbras musicali. 2. Persona qu'a en carga una empresa de composicion de tèxtos; una tala empresa. Sin.: **compauaire**.

compòsta n.f. Preparacion de fruchs cuèchs mé d'aiga e de sucre.

compostadoira n.f. Compostaire.

compostaire n.m. 1. Aparelh mé de letras ò de chifras que si poàdon cambiar, que sièrve à marcar ò à datar de documents. Var.: **compostadoira**. 2. Aparelh mes à la disposicion dei viatjaires per li permetre de validar lo sieu títol de transpòrt. 3. Règla m'un rebòrd de cada costat, que lo tipografe li assembla lu caractèrs per formar de linhas d'una longuessa.

compostar vt. (*compoasti*) Marcar ò validar (un bilhet) m'un compostaire.

compostar vt. (*compoasti*) Enriquir (una tèrra) mé de compoast.

compostatge n.m. Fach de marcar (un bilhet, etc.) au compostaire.

compostatge n.m. Preparacion dau compoast, en laissant fermentar de sobras agricòli ò urbani mescladi ò non mé de tèrra vegetala.

compostiera n.f. Plat sobre un pen, que sièrve à presentar de frucha, de cremas, etc.

compra n.f. Cròmpa.

còmpra n.f. Cròmpa.

comprador, airitz n. Crompador, airitz.

compraire, airitz n. Crompaire, airitz.

comprar vt. (*compri* ò *còmpri*) Crompar.

compreensible, a adj. Compreensible.

compreension n.f. Compreension.

comprendre vt. 1. Metre dins un tot: *Comprendre toti li taxas dins un prètz*. 2. Contenir, enclaire, comportar: *Aqueu roman comprèn 21 capítols*. 3. (rare) Capir, acapir, entendre. Var.: **comprene**.

comprene vt. (rare) Capir. Var.: **comprendre**.

comprenèla n.f. (fam.) Capissador.

compreença n.f. (fam.) Capissador.

compreneson n.f. Fach de capir. Var.: **compreension**.

compreensible, a adj. Que si pòu capir. Var.: **compreensible**.

compreension n.f. Compreension. Var.: **compreension**.

comprés, esa adj. Pilhat en còmpte: *Toti taxas compresi*.

compressa n.f. Pèça de gasa idrofila que s'emplega per faire un bendatge d'una plaga ò au cors d'una intervencion cirurgicala.

compressibilitat n.f. 1. Aptituda d'un còrs à diminuir lo sieu volume sota l'accion d'una aumentacion de

pression. 2. (fig.) caractèr de cen que pòu èstre diminuit, reduch.

compressible, a adj. Que pòu èstre comprimit. Var.: **comprimible**.

compression n.f. 1. Accion de comprimir; l'efècte d'aquela accion. ◇ *Màquina frigorifica à compression*: Màquina frigorifica dont lo fluide frigorigène es successivament vaporisat à bassa pression, liqueficat à auta pression e destendut. 2. Dins un motor, pression que lo mesclatge detonant rejonhe dins la cambra d'explosion, avant lo sieu alumatge. Contr.: **dilatacion**. 3. Reduccion de personal ò de despensas.

compressiu, iva adj. 1. (cir.) Que sièrve à comprimir: *Un bendatge compressiu*. 2. (fig. lit.) Si di d'una educacion tròup sevèra.

compressor adj. m. Que sièrve à comprimir, à aplanar (en parlant d'un aparelh): *Rotleu compressor*.

compressor n.m. Aparelh que sièrve à comprimir un fluide à una pression vorguda. ◇ *Compressor frigorific*: Organe d'una installacion frigorifica qu'aspira li vapors formadi dins l'evaporator e li remanda à una pression tala que lo fluide si liquefica à la temperatura dau condensator.

comprimair vt. Comprimir.

comprimèr vt. Comprimir.

comprimible, a adj. Que pòu èstre comprimit. Var.: **compressible**.

comprimir vt. (*comprimissi*) 1. Agir sus un còrs per n'en reduire lo volume. 2. (fig.) Reduire, diminuir. Sin.: **sarrar, premsar, esquicar, constrénher, forçar, cogir**.

comprimít, ida adj. Que lo sieu volume es estat reduch per pression.

comprimít n.m. Pastilha que contèn una dòsi de remèdi en pichin volume. Sin.: **pastilhon**.

compromés n.m. 1. Acòrdi obtengut per de concessions recipròqui. Sin.: **acordament, arrencament, acordança, assentiment, convengut**. 2. (dr.) Convencion per la quala li partidas decídon de sotametre una question à un arbitre. 3. *Compromés de venda*: Convencion provisòria sobre li condicions d'una venda, denant de l'acòrdi definitiu. 4. Tèrme mejan (entre doi opinions opauadi).

compromessari, ària n. Persona encargada d'arbitrar un compromés.

compromètent, a adj. Que pòu portar prejudici à quauqu'un, brutar la sieu reputacion.

comprometre vt. 1. Expauar (quauqu'un) à un prejudici moral; brutar la reputacion de. 2. Expauar (quauqua ren) à un risc: *Expauar la sieu santat*. ◆ vi. (dr.) Sotametre à un arbitratge. ◆ **si comprometre** v.pr. Engatjar, riscar la sieu reputacion.

compromission n.f. Accion de comprometre ò de si comprometre; acomodament fach per interès ò per pautonaria.

compromissòri, òria adj. (dr.) Que pertòca un compromés.

comptabilisacion (-izacion) n.f. Accion de comptabilisar; lo sieu resultat.

comptabilisar (-izar) vt. 1. Faire aparéisser (una operacion de comèrci ò de produccion) dins la comptabilitat. 2. Comptar, enregistrar coma per una comptabilitat.

comptabilitat n.f. 1. Tecnica dei còmptes. ◇ *Comptabilitat à partida dobla ò dobla comptabilitat*: Enregistrament dei operacions comerciali sota la forma de doi escripturas egali e de sens contraris, dont cada operacion es analisada e la valor desplaçada es portada au dèbit d'un còmpte que fornisse. ◇ *Comptabilitat analitica*: Que permete ai empresas d'estimar lo sieu prètze de cost sensa intervencion de la comptabilitat generala. ◇ *Comptabilitat publica*: Ensèm dei règlas especiali que s'aplicon à la gestion dei finanças publiqui; servici que s'entrèva d'aquesta gestion.

comptable, a adj. 1. Que deu tenir ò rendre de còmptes: *Agent comptable*. 2. Moralement responsable: *Èstre comptable dei sieu accions*. 3. Que pertòca lu agents comptables ò la comptabilitat: *Plan comptable, pèças comptabli*. 4. (ling.) Si di dei noms quora si poàdon emplegar au singulier e au plural (per ex., "pan" es comptable dins *tres pans* e non comptable dins *mangi de pan*).

comptable, a n. Persona que tèn lu còmptes.

comptador n.m. Aparelh que sièrve à mesurar, à comptar e à enregistrar d'uni grandessas (distança recorrida, energia ò volume de fluides emplegats, etc.) ò d'unu efèctes mecanics: *Comptador de velocitat, comptaire de l'aiga, de l'electricitat, dau gas*. ◇ *Comptador Geiger*: Instrument que sièrve à trovar e à comptar li particulas energetiqui, coma aqueli que vènon d'un còrs radioactiu. Var.: **comptaire**.

còmptafieus n.m. inv. Pichina lópia que grossisse totplen, montada sobre carniera.

còmptagotas n.m. inv. Tube de vèire fin, m'un capochon sople que sièrve à comptar li gotas d'un liquide. Sin.: **estillagotas**.

comptaire n.m. Comptador.

comptant adj. m. Qu'es comptat sus lo còup: moneda ò argent comptant. ◆ adv. *Pagar comptant*: Pagar lo tot d'una soma. ◇ *Pilhar per argent comptant*: Crèire sensa verificar cen qu'es estat promés ò dich.

comptar vt. (*còmpti*) 1. Calcular lu nombres, la quantitat de. 2. Faire intrar dins un total, dins un ensèm. 3. Estimar à un prètze donat: *M'an comptat 200 euros per aquesta reparacion*. 4. Evaluar (una quantitat, una durada): *Cau comptar 30 ans per faire un dictionari*. 5. Comportar: *Aqueu vilatge còmpta tres grand plaças*. Sin.: **enclaire**. 6. Aver au mitan d'autres, metre au nombre de: *Lo còmpti entre lu mieus amics*. 7. (embé l'infinitu) Aver l'intencion de, si preparau de: *Comptava venir ièr*. ◆ vt. ind. 1. *Comptar mé*: Tenir còmpte de, acordar d'importança à. 2. *Comptar sobre*: Si fidar de. ◆ vi. 1. Intrar dins un calcul, un còmpte: *Sillaba que non còmpta*. ◇ *Comptar per*: Aver aquela importança. ◇ *Comptar per ren*: Èstre sensa valor. Sin.: **comptar per de figas**. 2. Faire un calcul; dire la tièra dei nombres: *Comptar sus lu dets, comptar fins à 10*. ◇ *Sensa comptar*: Mé generositat ò prodigalitat. Sin.: **à bèl èime**. Var. (toi lu sens): **cuntar**.

comptatge n.m. Accion de comptar: *Lo comptatge deifeas*.

còmptatorns n.m. inv. Aparelhs que sièrve à comptar lu nombres de torns d'un aubre en rotacion pendent un temps donat.

compte n.m. Còmpte.

còmpte n.m. 1. Calcul d'un nombre, evaluacion d'una quantitat. ◇ *À boan còmpte*: Pas car. Sin.: **à boan mercat, à boan pati**. – (fig.) Sensa gaire de mau: *S'en tirar à boan còmpte*. Sin.: **si tirar de ribas**. ◇ *Èstre luènh dau còmpte*: S'enganar de totplen. ◇ *En fin dau còmpte*: Tot ben considerat. Sin.: **fin finala, tot comptat e debatut, tot e ben considerat, tot fach e rebutat**. ◇ *Tenir còmpte*: pilhar en consideracion. Sin.: **tenir rason**. ◇ (fam.) *Aver lo sieu còmpte*: Èstre sensa foarça, foara de combat. 2. Estat de cen qu'es deugut ò recebut: *Verificar un còmpte*. ◇ *Còmpte corrent*: Estat, per drech e per aver, dei operacions entre doi personas. ◇ *Còmpte de depaus*: Còmpte qu'un banquier duèrbe à un client, alimentat embé lu versaments que lo client fa. ◇ *Còmpte de resultat*: Còmpte sintetic que fa aparéisser lu profièchs e li perdas de l'ensèm dei operacions qu'una empresa realisa au cors d'un exercici. ◇ *À còmpte d'autor*: Si di d'un contracte quora l'autor vèrsa una remuneracion à l'editor encargat de la publicacion e de la difusion d'un obratge. ◇ *Èstre en còmpte mé quauqu'un*: Deure de sòus à quauqu'un ò li aver prestat de sòus. ◇ *Donar lo sieu còmpte à quauqu'un*: Li pagar lo sieu salari e lo metre foara. ◇ *Metre (quauqua ren) sus lo còmpte de quauqu'un*: Lo rendre responsable d'aquela caua. ◇ *Trovar lo sieu còmpte à quauqua ren*: Li trovar un avantatge. ◇ *Pilhar au sieu còmpte*: Acceptar la responsabilitat (de quauqua ren). ◇ *Reglar un còmpte*: Pagar quauqua ren qu'èra deugut; si venjar. ◇ (fam.) *Reglar lo sieu còmpte à quauqu'un*: Lo tuar. 3. Explicacions, rapoart. ◇ *Rendre còmpte de*: Reportar; explicar. Sin.: **rendre rason**. ◇ *Si rendre còmpte de*: Estimar personalament, s'avisar de. ◇ *Si rendre còmpte que*: Capir que. ◇ *Sus lo còmpte de quauqu'un*: Au sieu prepaus. Var.: **cuènte, compte**.

còmpte-chècs n.m. inv. Còmpte bancari ò postal que fonciona mé de chècs.

còmpte-rendut n.m. Rapoart fach sobre un eveniment, un obratge, etc.: *Lo còmpte-rendut d'un acamp*. Var.: **rendut-còmpte**.

comptina n.f. Cançon per lu enfants per designar dins un juèc ò per emparar de vocabulari.

compulsaire, airtz n. Persona que compulsa.

compulsar vt. Consultar, examinar, fulhetar d'escrichs.

compulsion n.f. (psiquiatr.) Foarça interiora que mena irresistiblement lo subjècte à agir e l'emplisse d'angoissa quora vòu resistir.

compulsional, ala adj. De la natura de la compulsion. Var.: **compulsionau**.

compulsionau, ala adj. Compulsional.

compulsiu, iva adj. Que manifesta de compulsion.

compulsòri, òria adj. Coercitiu.

compulsòri n.m. 1. Decision de justícia qu'autorisa de pilhar comunicacion d'un document en cò d'un

depositori public, tal un notari, etc. 2. Verificacion dei libres de comèrci.

comput n.m. Calcul que determina lo calendier dei fèstas mobili per lu usatges ecclesiastics e en particular la data de Pascas.

computacion n.f. Accion d'establir lo comput.

computaire n.m. Màquina automatica de tractament de l'informacion, qu'obedisse à de programats formats de seguidas d'operacions aritmetiqui e logiqui. ◇

Computaire domestic, personal. Var.: **computador**. Sin.: **ordenador, ordinator, PC** (anglicisme).

computador n.m. Computaire.

computista n. Persona que fa lo comput.

comtadin, a adj. e n. Dau Comtat Venaissin.

comtal, a adj. Qu'apartèn au comte.

comtat n.m. ò n.f. 1. Domèni que donava lo títol de comte. Var.: **comtea**. 2. Divison administrativa dins d'unu país (Canadà, Estats-Units, Grand-Bretanha, Irlanda). ◆ n.m. Fromai originari de Franca-Comtat (mena de *gruèira*).

comte n.m. 1. Títol de noblessa entre aqueu de marqués e aqueu de viscomte. 2. Dignitari dau Bas Empèri roman. 3. Ai Temps Mejans, foncionari revocable per lo rèi, encargat d'administrar de circonscripcions, pi títol ereditari, que venguèt pi onorific. ■ Lo títol fuguèt aqueu de la dinastia ramondina que bailegèt li tèrras de Tolosa.

comtea n.f. Comtat.

comtés, esa adj. e n. De Franca-Comtat. Sin.: **franc-comtés**.

comtesa n.f. Relòtge de parquet, especialament d'origina franc-comtesa.

comtessa n.f. Frema que tèn un comtat ò esposa d'un comte.

comtor n.m. Títol de noblessa immediatament en sota dau vescomte.

comtorat n.m. Qualitat de comtor.

comtoressa n.f. Esposa d'un comtor.

comudacion n.f. 1. Commocion. 2. Accion de comudar.

comudador n.m. Comutator.

comudar vt. Comutar.

comun n.m. 1. Lo nombre mai grand. ◇ *Lo comun dei mortals*: La màger part, li personas retengudi normal. 2. pl. Ensèm dei bastiments e dei dependenças d'una granda propietat, d'un castèu, reservats au servici (coïna, escudaria, etc.). 3. Cabinet (5). Sin.: **pissador, cagador, comoditats, privats, sueia**.

comun, a adj. 1. Qu'apartèn à mai d'una persona, à toi; que regarja totplen de gents, lo nombre mai grand: *Una sala comuna, aver d'interès comuns*. ◇ *Luèc comun*: Banalitat. ◇ *Sensa comuna mesura*: Sensa comparason possibla. ◇ *Lo sens comun*: Lo bon sens. 2. Qu'es fach ensèm, à mai d'una persona: *Òbra comuna*. 3. Ordinari, que si tròva correntament: *Una expression comuna, una varietat comuna*. 4. Sensa elegança, vulgari. 5. (gram.) *Nom comun*: Que s'aplica à una caua, à un èstre considerats dins la sieu apartenença à una categoria generala (per oposicion à *nom pròpri*).

comuna n.f. 1. Collectivitat territoriala administrada per un cònse e un conseu municipal. 2. (ist.) Associacion de borgés d'una ciutat, m'una autonomia parciala. 3. *Cambra dei comunas* ò *Comunas*: Assemblada dei elegits dau pòble, en Grand-Bretanha. 4. *Comuna populària*: Organisme de la China populària que recampava d'unu vilatges per trabalhar collectivament una tèrra (1958-1978).

comunal, a adj. Qu'apartèn à una comuna, que la regarja. ◇ *Maion comunala*: Sèti dau Conseu Municipal. Var.: **comunau**. ◆ n.m. pl. Terrens qu'apartènnon à la comuna.

comunala n.f. (fam.) Escòla comunala.

comunlament adv. Au nivèu comun; d'un ponch de vista comun.

comunalisacion (-izacion) n.f. Accion de comunalisar.

comunalisar (-izar) vt. Metre sota la dependença d'una comuna.

comunament adv. Correntament.

comunard, a adj. e n.m. Partidari, actor de la Comuna de París en lo 1871.

comunau, ala adj. Comun.

comunautari, ària adj. 1. Que pertòca una comunautat; qu'a la forma d'una comunautat. Var.: **comunitari**.

comunautarisacion (-izacion) n.f. (dr.) Gestion en comun entre d'unu Estats dei espacis maritimes que lu costéjon. Var.: **comunitarisacion**.

comunautarisme n.m. Replegament identitari sobre la comunautat. Var.: **comunitarisme**.

comunautarista adj. e n. Qu'a un caractèr que tende au comunautarisme; que pertòca lo comunautarisme; partidari dau comunautarisme. Var.: **comunitarista**.

comunautat n.f. 1. Estat, caractèr de cen qu'es comun; semblança, identitat: *Comunautat de sentiments*. 2. (dr.) Regime matrimonial legal dei espòs maridats sensa contracte; bens aquistats pendent lo maridatge. 3. Grope social qu'a de caractèrs, d'interès comuns; ensèm dei abitants d'un meme luèc, d'un meme Estat: *La comunautat nacionala*. ◇ *Comunautat urbana* ò *comunautat de comunas*: Recampament d'una granda vila e dei comunas vesini per responadre à de besonhs comuns. 4. Ensèm de país units per de ligams economics, politics, etc.: *Comunautat europea*. 5. Grope de personas que vívon ensèm e an una tòca comuna. ◇ (espec.) Grope de religiós sotamés à una règla comuna. Sin.: **frairanha**. ◇ (psiquiatr.) *Comunautat terapeutica*: Institucion psiquiatrica que mete en avant coma instrument terapeuti l'intensificacion dei relacions entre còrs medical e malauts. 6. *Comunautat autonòma*: Divison administrativa espanhòla que correspoande pauc ò pron ai vièlhi regions istoriqui.

comuniant, a n. (relig.) Que comúnia ò fa la sieu promiera comunion.

comuniar vi. (class. *comúnii*, corrent *comuni*) 1. (relig.) Recevre la comunion, lo sacrament de l'eucaristia. 2. Èstre en acòrdi perfècte d'ideas ò de

sentiments. ♦ vt. (rare) Administrar à quauqu'un lo sacrament de l'eucaristia.

comunicable, a adj. Que pòu èstre comunicat.

comunicacion n.f. 1. Accion, fach de comunicar, d'establir una relacion mé quauqu'un d'autre: *Intrar en comunicacion mé quauqu'un, establir una comunicacion*. 2. Accion de comunicar, de transmetre quauqua ren à quauqu'un; lo sieu resultat: *Comunicacion d'una nòva*. ♦ *Comunicacion (telefonica)*: Conversacion au telefòne. ♦ *Comunicacion de massa*: Ensèm de mejans e tecnicas que perméton la difusion de messatges escrichs ò audiovisuals vèrs una audiéncia pauc ò pron vasta e diversa. 3. Accion, per quauqu'un, per una empresa, de promòure la sieu activitat, d'entretenir lo sieu imatge. 4. Cen que permite de jónher doi cauas, de li faire comunicar: *Metre doi cauas en comunicacion*.

comunicacional, a adj. Que pertòca la comunicacion, li comunicacions de massa. Var.: **comunicacionau**.

comunicacionau, ala adj. Comunicacional.

comunicant, a n. Que comunica.

comunicar vt. (comuniqi) 1. Transmetre: *Lo soleu comunica la calor*. 2. Faire conóisser: *Comunicar una informacion importanta*. ♦ vi. 1. *Èstre en comunicacion*: Doi apartaments que comunícon. 2. Èstre en relacion, en comunicacion (mé quauqu'un). 3. Faire de comunicacion, si faire de publicitat.

comunicat n.m. Avís, notificacion transmés per via oficiala; informacion que vèn d'una autoritat e difusada per la premsa, la television, etc.

comunicatiu, iva adj. 1. Que si comunica facilament ai autres: *Un rire comunicatiu*. 2. Que comunica, que moastra volontiers li sieu pensadas, lu sieus sentiments.

comunion n.f. 1. Union dins una mema fe. ♦ *Comunion dei sants*: Comunautat espirituala de toi lu cristians vius e moarts. 2. Acòrdi perfècte (d'ideas, de sentiments, etc.): *Èstre en comunion mé quauqu'un*. 3. (relig. cat.) Fach de recevre lo sacrament de l'eucaristia. ♦ *Comunion solemna*: Profession de fe. 4. Moment de la messa quora si fa la comunion. 5. Antifòna que si canta à-n-aqueu moment.

comunisme n.m. 1. Doctrina que tende à la supression dei classas socials e à la collectivisacion dei mejans de produccionen foncion dei besonhs de cadun. 2. *Comunisme primitiu*: Estat dei societats primitivi, caracterisadi per l'absença de propietat privada.

comunista adj. e n. 1. Relatiu à l'ideal comunista; que s'en reclama. 2. Partidari dau comunisme; sòci d'un partit comunista.

comunitari, ària adj. Comunautari.

comunitarisacion (-izacion) n.f. (dr.) Comunautarisacion.

comunitarisme n.m. Comunautarisme.

comunitarista adj. e n. Comunautarista.

comunitat n.f. Comunautat.

comutable, a adj. Commutable.

comutacion n.f. Commutacion.

comutator n.m. Commutator.

comutatiu, iva adj. Commutatiu.

comutativitat n.f. Commutativitat.

comutator n.m. Commutator.

comutatritz n.f. Commutatritz.

con n.m. (anat. pop.) Sèxe de la frema. Sin.: (pop.)

castanha, pachòla, monina, poata.

con, a adj. e n. (pop.) Bèstia, estupidè. Sin.: **fotrasson, colhassa, tardòc, colhon, nèsci, simplàs**.

conacion n.f. (filos.) Foarça que bota à l'accion, à l'esfoarç.

conaria n.f. (pop.) 1. Estupiditat; accion estupidida. Sin.: **asenada, colhardisa, nescitge**. 2. Pichina caua sensa importança. Sin.: **parpèla d'agaça**.

conàs, conassa adj. e n. (pop.) Aumentatiu de *con, cona*.

conatiu, iva adj. (filos.) Relatiu à la conacion.

conca n.f. 1. Granda cauquilha concava d'unu molluscs bivalves marins. 2. (anat.) Cavitat profunda dau pavallon de l'aurelha. 3. (mit.) Cauquilha que servia de tromba ai dieus de la mar. 4. (topografia) Pichin bacin en montanha. Var.: **cònca**.

cònca n.f. Conca.

concadenacion n.f. 1. (didact.) Seguida logica d'elements ligats (d'ideas entre eli, dei causas e dei efèctes, dei elements constitutius d'una frasa). 2. (ling. e gram.) Encadenament de fonemas ò de morfemas que fórmon la cadena verbala. ♦ Fach de metre un après l'autre lu diferents simbòles d'un alfabet. Var.: **concatenacion**.

concadenar vt. (didact.) Ligar logicament divers elements.

conregar vt. (*conregui*) (pop.) Cagar sobre: *Li moscas an conregat lo taulier*. Var.: **esconregar**. Sin.: **embrenar**. ♦ **si conregar** v.pr. Si cagar sobre. Var.: **s'esconregar**. Sin.: **s'embrenar**.

concàs n.m. Avalancament. Var.: **consac**. Sin.: **sèmbola, avalancada, molanca, lavanca**.

conassar (si) v.pr. S'amolancar. Sin.: **s'amolinar, s'avalancar, s'amolancar, s'afonzinar** (Luceram).

concatenacion n.f. Concadenacion.

concatenar vt. Concadenar.

concau, ava adj. Que la sieu susfàcia presenta un cròs. Contr.: **convèxe**.

conçaupre vt. Concevre.

conçavitat n.f. Estat de cen qu'es concau; partida concava de quauqua ren.

concevable, a adj. Que si pòu concebre, capir. Var.: **concevable, comprensiu, comprenable, intelligible**.

concebement n.m. Fach de concebre. Var.: **concepiment (it.), concepcion**.

concebre vt. Concevre. Var.: **concepir (it.), conçaupre, conceure**.

concebut, uda adj. Qu'es lo fruch d'una concepcion. Var.: **conceput, conçauput, concevut**.

concedir vt. (*concedissi*) 1. Acordar coma una favor, un drech, un privilègi. Sin.: **autrejar**. 2. *Concedir quauqua ren à quauqu'un*: Acordar quauqua ren au cors d'una conversacion. 3. (espòrts) Concedir un ponch, una

desfacha: Laissar l'adversari pilhar un avantatge. Var.: **concedre**.

concedre vt. Concedir.

concelebracion n.f. Celebracion d'un servici religiós per mai d'un ministre dau culte.

concelebrant n.m. Prèire que concelèbra.

concelebrar vt. (*concelèbri*) Celebrar ensèm (en parlant d'un servivi religiós).

concelebrat, ada adj. Celebrat per mai d'un ministre dau culte.

concentracion n.f. Accion de concentrar, de si concentrar; lo sieu resultat. Var.: **concentrament**. ◇ (econ.) Procèssus de recampament d'activitats industrials au mejan d'una presa de contraròtle de toi lu niveus d'una produccion (*concentracion verticala*) ò de la diversificacion dei activitats d'una societat (*concentracion orizontala*). ◇ (fis.) Massa d'un còrs delegat dins l'unitat de volume d'una solucion. ◇ (ist.) *Camp de concentracion*: Camp dont son recampats de populacions civili enemigui, de prisoniers ò de detenguts politics.

concentracionari, ària adj. Relatiu ai camps de concentracion.

concentrador n.m. Concentrador.

concentrament n.m. Concentracion.

concentrar vt. 1. Faire convergir, recampar dins un meme luèc: *Concentrar de tropas*. Sin.: **amassar**. ◇ (fig.) Regropar (de cauas abstrachi qu'èron espantegadi): *Concentrar toi lu poders sota una man soleta*. 2. Fixar (l'atencion, lo regard, etc.) sobre quauqua ren, quauqu'un. 3. (fis.) *Concentrar una solucion*: Aumentar la sieu concentracion. ◆ **si concentrar** v.pr. 1. Si recampar dins un luèc donat, en parlant de personas, de cauas esparpahladi. 2. Faire un esfoarç d'atencion, de reflexion.

concentrat, ada adj. 1. Que la sieu concentracion es granda: *Acide concentrat*. ◇ *Lach concentrat*: Obtengut per eliminacion d'una part de la sieu aiga. – *Lach concentrat sucrat* ò *condensat*: Lach privat d'una granda part de la sieu aiga e sucrat. 2. (fig.) Que la sieu concentracion n'en renfoarça la potença: *Energia concentrada*. ◇ Pilhat dins una activitat intellectuala: *Un esperit concentrat*.

concentrat n.m. 1. Produch obtengut per eliminacion de l'aiga ò d'unu constituents: *Concentrat de tomati*, *concentrat de proteïnas*. 2. (fig.) Amolonament sota forma condensada: *Un concentrat d'errors*.

concentrador n.m. 1. (inform.) Aparelh que recampa li donadas que vènon de mantu canals de transmission lents e que lu encamina d'una mena gropada per lo biais d'una via mai rapida. 2. Dispositiu de comudacion que permete de desservir de poasts telefonics nombrós gaug à un nombre reduch de cadenas. Var.: **concentrador**.

concentric, a adj. 1. (mat.) *Cercles, discs, esfèras concentrics*: Qu'an lo meme centre. 2. Que tende à si retrovar au centre: *Movement concentric*.

concepcion n.f. 1. Fach (per un èstre viu sexuau, un enfant) d'èstre concevut, de recebre l'existença. ◇ (relig. cat.) *L'Immaculada Concepcion*: La vierge Maria. ■

“*Que soi era Immaculada Concepcion*”: Paraulas de la Vierge à Bernadeta de Lorda. 2. Accion d'elaborar quauqua ren dins l'esperit; lo resultat d'aquela accion. 3. Biais particulier de si representar quauqua ren; idea, opinion: *Aver una concepcion despasada de la vida*. Sin.: **vejaire**. 4. *Concepcion assistida per ordinator (C.A.O.)*: Ensèm dei tecnicas informatiqui emplegadi per la concepcion d'un produch noueu.

conceplibl, a adj. (it.) Concevable.

concepiment n.m. (it.) Concebement.

concepir vt. (*concepissi*) (it.) Concevre.

conceptacle n.m. (bot.) Pichina cavitat dont si fórmon lu gametas, dins d'uni algas coma lo fucus.

concèpte n.m. 1. Representacion intellectuala d'un objècte que l'esperit a concevut: *Lo concèpte de justícia*. Sin.: **idea, tèsi, vista**. 2. Definicion dei caractèrs especifics d'un projècte, d'un produch: *Un noueu concèpte de jornal*.

conceptiu, iva adj. Que pertòca lo conceptisme.

conceptisme n.m. Dins la literatura espanhòla, estile caracterisat per un excès de recèrca dins lo juèc dei ideas.

conceptor, tritz n. Persona encargada de la concepcion (de projèctes, de produchs, d'ideas, etc.) dins una societat, un agença de publicitat.

conceptual, a adj. 1. (filos.) Qu'es de l'òrdre dau concèpte. 2. *Art conceptual*: Tendença de l'art contemporaneu que fa passar l'idea davant la realitat materiala de l'òbra. Var.: **conceptuau**.

conceptualisacion (-izacion) n.f. Fach de conceptualisar.

conceptualisar (-izar) vt. Formar un concèpte.

conceptualisme n.m. Doctrina escolastica per la quala lo concèpte a una relitat diferenta dau mòt que l'exprimisse, ma sensa ren que li correspoande en defoara de l'esperit.

conceptualista, a adj. Que pertòca lo conceptualisme.

conceptuau, ala adj. Conceptual.

concernent prep. Relatiu à. Sin.: **tocant, pertocant, à prepaus de**.

concernir vt. (concernisse) Èstre relatiu à. Sin.: **pertocar, arregarjar, regarjar**.

concernit, ida adj. Pertocat.

concèrt n.m. 1. Espectacle dont son interpretadi d'òbras musicals. 2. (mus.) Composicion per un ensèm intrumental. 3. Ensèm de bosins simultaneus: *Un concèrt de clacsons*. 4. (lit.) Acòrdi, armonia (entre de personas ò de gropes): *Lo concèrt dei nacions*. ◇ *Concèrt de lamentacions, d'elògis*, etc.: Unanimitat dins lu elògis, li lamentacions, etc. ◇ *De concèrt*: Ensèm, en collaboracion estrecha. Sin.: **cotria**.

concertacion n.f. Accion, fach de si concertar, en particulier dins la política e lo social.

concertant, a adj. (mus.) Caracterisat per l'escambi entre divers plans sonòres, vocals ò instrumentals.

concertar vt. (*concerti*) Alestir (una accion, un projècte) en comun. ◆ **si concertar** v.pr. S'entendre per agir ensèm. Sin.: **s'acordar, èstre de compairatge**.

concertat, ada adj. Que vèn d'un acòrdi ò d'un calcul comun: *Un plan concertat*.

concertina n.f. Jorgina de forma exagonal, mé doi claviers.

concertino n.m. [kontʃer'tino] (mòt italian) 1. Pichin concerto. 2. Gropè dei solistas dins un *concerto grosso*.

concertista n. Instrumentista que si fa audir dins de concèrts.

concerto n.m. [kon'tʃerto] (mòt italian) (mús.) Composicion per un solista ò de mai e una orquèstra. ◇ *Concerto grosso*: Forma anciana qu'opaua un gropè de solistas (*concertino*) à l'orquèstra d'acompanhament (*ripieno*).

concession n.f. 1. Abandon d'un drech, d'un avantatge, d'una pretension. 2. Avantatge acordat à un adversari (dins una discussion). 3. (gram.) *Proposicion de concession*: Proposicion concessiva. 4. (dr.) Contracte per lo quau l'Administracion permete à una persona privada d'ocupar privativament un espaci public. Sin.: **autrejament**. 5. Espleitament d'una tèrra senhoralà acordat à un particulier nomenat *tenencier*, qu'avia per tòca de n'en gaudir à perpetuitat, à carga per eu d'assegurar au senhor divers prestacions de caractèrsà economic. Sin.: **consiva**. 6. Drech exclusiu de venda qu'un productor acòrda à un intermediari dins un relarg donat.

concessionari, ària n. 1. Titulari d'un contracte de concession. 2. Intermediari qu'a recebut d'un productor un drech exclusiu de vendre dins un luèc donat: *Un concessionari automobile*.

concessiu, iva adj. Que pòu èstre concedit. ◇ *Proposicion concessiva* (gram.): Proposicion subordenada conjontiva introducha per lo biais dei conjoncions ò dei locucions conjontivi *ben que, encara que, maugrat que*, etc... qu'indica la rason que s'opaua au compliment de l'accion.

conceure vt. Concevre.

conceivable, a adj. Que si pòu concevre. Var.: **conceivable, conceivable**.

concevre vt. 1. Si representar per la pensada, capir. Var.: **conceure, conçaupre**. Sin.: **imaginar, inventar, engenhar**. 2. Formar, elaborar dins l'esperit: *Concevre un projècte*. ◇ 3. Començar de provar (un sentiment): *Concevre d'amistat per quauqu'un*. ◆ vt. (lit.) *Concevre un enfant*: Lo formar dins lo sieu còrs, en parlant d'una frema. ◆ vi. (absol.) Asperar un enfant, en parlant d'una frema. Var.: **concebre, concepir** (it.).

còncha n.f. 1. Rusca de rore molinada per alestir li pèus. Var.: **conchairon**. 2. Accion de conchar li pèus per n'en faire de cuer.

conchairon n.m. Còncha (1).

conchar vt. (*cònchi*) Transformar en cuer la pèu naturala d'un animau. Sin.: **ruscar, tanar, afachar**.

concièrge, ja n. (francisme) Persona emplegada à gardar una ostalaria, un immòble, etc. Var.: **consèrge**. Sin.: **portier**.

concierjaria n.f. (francisme) 1. Dont rèsta lo concièrge. Sin.: **lòtja, portaria**. 2. Servici d'una ostalaria

encargat de l'acuèlh, dau corrier, dei valisas, etc. Var.: **conserjaria**.

concili n.m. (relig. cat.) Assemblada reguliera d'evesques e de teologians que decidon de questions de doctrina e de disciplina eclesiastica.

conciliable, a adj. Que si pòu conciliar m'una altra caua.

conciliabule n.m. Seguida de discutidas pauc ò pron secreti. Sin.: **parlotejada, parlejadís**.

conciliacion n.f. 1. Accion qu'a per tòca de tornar establir una boana relacion entre personas que s'opàuon; lo resultat d'aquesta accion. 2. (dr.) Intervencion d'un jutge ò d'un conciliator entre de personas que s'opàuon. ◇ Procedura obligatòria de reglament dei conflictes collectius dau trabalh. ◇ Biais de reglament pacific dei conflictes internacionals. ◇ Accion de rendre li cauas compatibli; lo sieu resultat. Sin.: **acòrdi, acordament, acomodament, compromés, entenduda, mediacion**.

conciliaire, airtz adj. e n. Conciliator.

conciliant, a adj. 1. Portat à la conciliacion. 2. Pròpri à conciliar: De paraulas concilianti.

conciliar vt. (*concili*, classic *concilii*) 1. Arribar à avesinar (de cauas divers, d'interès opauats). 2. Ben dispauar (quauqu'un) en favor de (una persona). ◆ **si conciliar** v.pr. 1. Dispauar en la sieu favor. 2. Èstre compatible m'una altra caua.

conciliari, ària adj. 1. Que pertòca un concili. 2. Que participa à un concili.

conciliator, tritz adj. e n. Var.: **conciliaire**.

conciliatòri, òria adj. (adj.) Pròpri à conciliar.

concís, isa adj. Qu'exprimisse totplen de cauas en pas gaire de mòts; breu e dense. Sin.: **precís, cortet, condensat**.

concision n.f. Qualitat de cen qu'es concís. Sin.: **brevet, laconisme, precision, sobrietat**.

conciutadan, a n. Persona qu'es de la mema vila, dau meme país qu'una altra.

conciutadanetat n.f. Qualitat de conciutadan.

conclave n.m. Assemblada de cardinals per elegir lo papa. Var.: **conclavi**.

conclavi n.m. Conclave.

conclavista n. Clèrge ò laïc estacat au servici d'un cardinal pendent l'eleccion dau papa.

concludent, a adj. Qu'establisce una conclusion sensa discutida possibla: *Una pròva concludenta*. Sin.: **convencent, convencèire, decisiu, probant, demostratiu**.

concludentament adv. D'un biais concludent.

conclurre vt. (*conclui*) 1. Acabar; finir per un acòrdi. 2. Donar una conclusion à (un discors, un escrich). Sin.: **clavar, arrestar, claure, menar a tèrme, sagelar**. Var.: **conclure**. ◆ vt. e vt. ind (*à*) Dedurre coma consequença. ◆ vi. Èstre concludent: *L'enquista conclue còtra eu*.

conclús, usa adj. Establit entre doi partidas: *Acòrdi conclús*.

conclusiu, iva adj. Que conclue.

conclusion n.f. 1. Accion de conclurre, de clavar, d'acabar: *Conclusion d'un tractat*. Sin.: **finida, desnodament, epilògue, reglament, terminason**. 2.

Partida qu'acaba un discors, un esrich. Sin.: **clavadura**.
3. Consequença logica; proposicion que clava un rasonament. ◇ *En conclusion*: Per acabar, per clavar. ◆
pl. (dr.) 1. Pretensions respectivi dei partidas dins un procès.; esrich qu'expaua aqueli pretensions. 2. Rapoart que presenta la solucion davant una juridiccion administrativa.

concoïdal, a adj. (didact.) Qu'a la forma d'una cauquilha. Var.: **concoïdau**.

concoïdau, ala adj. Concoïdal.

concoïde n.f. Perfieu d'un fust de colomna.

concombret n.m. Planta de la Familia dei cucurbitaceas, cultivada per lu sieus fruchs lònchs, que si mànjon coma legume ò en salada.; lo fruch d'aquesta planta. Var.: **cogombret**.

concombret n.m. 1. Pichin concombret. 2. Varietat de cogombret que dona de pichins fruchs que si poàdon confir dins lo vinaigre coma condiment. Var.: **cogombret**.

concombriera n.f. Luèc plantat de concombres. Var.: **cogombriera**.

concomitança (-ància) n.f. Simultaneïtat de doi fachs, d'unu fachs.

concomitant, a adj. Qu'acapita dins lo meme temps. ◇ (log.) *Variacions concomitanti*: Variacions simultanei e proporcionali d'unu fenomènes.

concordança n.f. 1. Conformitat (de doi cauas, d'uni cauas entre eli); correspondança, acòrdi: *Concordança de testimonianças*. Sin.: **afinitat, analogia, armonia, rapoart, semblança, similituda, conformitat**. 2. (geol.) Disposicion parallèla dei jaças sedimentari, que testimònia d'una contunhetat dau sieu depaus. 3. (fis.) *Concordança de fasas*: Estat de vibracions sinusoïdali sincròni que la sieu diferença de fasa es es nulla. 4. (gram.) *Concordança dei temps*: Ensèm dei règlas de sintaxi que fan que lo temps d'un vèrbo dins la subordenada depende dau temps dau vèrbo de la principala. 5. *Concordança biblica*: Indèx alfabetic sistematic dei mòts emplegats dins lu libres biblics embé l'indicacion, per cada tèrme citat, dei luècs dont si tròvon. ◇ (per ext.) Indèx dei mòts emplegats, dei promiers vèrs dei poesias, etc., dins una òbra literària: *Li concordanças de Petrarca*.

concordant, a adj. 1. Que s'acòrda, qu'es convergent, que si sembla: *Testimonianças concordanti*. 2. (geol.) *Jaças concordanti*: Que repàon en concordança sus li jaças mai anciani.

concordar vi. (*concòrda*) Aver de rapoarts de semblança, de correspondença: *Li datas concòrdon*. Sin.: **correspoandre, convenir, semblar, armonisar, adaptar, apariar, conciliar, acordar**.

concordat n.m. Convencion entre lo Sant-Sèti e un Estat sobeirant per reglar li relacions entre la Glèia e l'Estat.

concordatàri, ària adj. Relatiu à un concordat.

concòrdi, òrdia adj. Que concòrda. Sin.: **union, amistat, cambaradaria, entenduda, frairesa, frairetat**.

concòrdia n.f. Boan acòrdi entre de personas.

concorrent, a adj. Orientat vèrs un meme ponch, vèrs una mema tòca: *Doi drechas concorrenti*.

concorrèr vt. ind. (à) Tendre à un meme efècte, à una mema tòca: *Aquò concorre au benèstre de la populacion*. ◇ Ajudar à: *Concorrèr à la seguida d'un affaire*. Sin.: **aderir, ajudar, apiejar, s'afraïrar, s'afilhar, collaborar, contribuir, cooperar**. ◆ vi. Intrar en concurrència, en competicion; participar à un concurs. Sin.: **jugar**.

concors n.m. 1. Fach de cooperar, d'ajudar: *Ofrir lo sieu concors*. Sin.: **ajuda, assisténcia, cooperacion, egida, intervencion, patronatge**. 2. (dr.) Competicion de personas qu'an lu memes drechs. 3. Ensèm d'espròvas per metre en competicion de candidats en foncion d'un nombre de plaça fixat per avança. 4. Competicion organizada: *Concors ipic, concors de dança*. ◇ *Concors complet*: Concors ipic que comprèn una espròva d'adestrament, una de fond e una de saut d'obstacles. 5. *Concors de circonstanças*: Coïncidència d'eveniments. Sin.: **endevenença**.

concrecion n.f. 1. Acampament de partidas per formar un tot solide; lo còrs ensin format. ◇ (geol.) Massa minerala formada per precipitacion à l'entorn d'un nucleu de material, qu'es en particulier l'aiga que lo poarta. 2. (med.) Agregacion solida que si constitue dins lu teissuts vius: *Concrecions biliari*.

concrecionat, ada adj. Transforma en concrecion.

concrecença (-éncia) n.f. Soudadura normala de nombrós vegetals qu'an creïssut d'unu dapé d'autres.

concrecent, a adj. Que presenta una concrecença.

concrecible, a adj. Que pòu espessir, si solidificar.

concret, a adj. 1. Que si rapoarta à la realitat, à cen qu'es material. Sin.: **tocable**. Contr.: **teoric, ipotetic**. 2. Que designa un èstre ò un objècte real: *Mòt, tèrme concret*. Contr.: **abstrach**. ◇ (psicol.) *Operacions concreti de la pensada*: Activitat de la pensada que poarta sobre d'objèctes manejables e non sobre de nocions. 3. (corrent) Que lu sens poàdon percevre: *Un objècte concret*. 4. Tirat de l'esperiença: *Morala concreta*. 5. Qu'a lo sens dei realitats: *Esperit concret*. 6. (mús.) *Música concreta*: Música facha à partir de materiaus sonòres, enregistrada pi sotamessa à de transformacions.

concret n.m. Cen qu'es concret; ensèm dei cauas concreti.

concretament adv. D'un biais concret.

concretar vt. Rendre concret. Var.: **concretisar**. ◆ **si concretar** v.pr. Pilhar còrs.

concretisar (-izar) vt. Faire passar dau projècte à la realitat; materialisar: *Concretisar una idea, un avantatge*.

◆ **si concretisar** v.pr. Devenir real.

concretuda n.f. Caractèr de cen qu'es concret.

concubin, a n. Persona que viu en concubinatge.

concubinatge n.m. Estat d'un òme e d'una fema que vívon ensèm sensa èstre maridats. Sin.: **union liura**.

concupiscença (-éncia) n.f. 1. (teol.) Tendença à gaudir dei bens terrèstres. Sin.: **cobesia, cobeitat**. 2. (lit.) Desidèri de plasens sensuals.

concupiscent, a adj. (lit.) Que manifesta de concupiscença. Sin.: **cobés**.

concurrença (-ència) n.f. 1. Rivalitat d'interès entre de personas, que provòca una competicion, en particular entre negociants ò industrials que tèmpton d'atirar la pràctica mé de condicions de qualitat, de prèt etc. ◇ *Regime de la liura concurrència*: Sistema economic sensa minga intervencion de l'Estat que poasque limitar la libertat de l'industria e dau comèrci. 2. *Fins à concurrència de*: Fins à la soma de.

concurrènciar vt. Concurrènciar.

concurrèncial, a adj. 1. Capable d'intrar en concurrència: *Un prètz concurrèncial*. Sin.: **competitiu**. 2. Dont la concurrència juèga: *Un mercat concurrèncial*. Var.: **concurrènciau**.

concurrènciar vt. (*concurrènci, classic concurrèncii*) Faire concurrència à. Var.: **concurrènciar**.

concurrènciau, ala adj. Concurrèncial.

concurrent, a adj. Qu'ientra en concurrència.

concurrent, a n. 1. Persona que participa à un concors, à una competicion. 2. Persona qu'es en rivalitat d'interès m'una altra, en particular dins l'industria e lo comèrci. Sin.: **competitor**.

concussion n.f. Malversacion comessa dins l'exercici d'una foncion publica, especialament m'ai finanças publiqui. Sin.: **corrompement, desvirament, bregalh, fraudaria, manipulè, prevaricacion**.

concussionari, ària adj. e n.m. Colpable de concussion. Sin.: **prevaricator, fraudeire, combinaire, trafegaire**.

condamina n.f. 1. Tèrra franca de talhas senhoral. 2. Tèrra comunala; pastura comunala.

condamna n.f. (it.) Condamnacion.

condamnabile, a adj. Que s'amerita d'èstre condemnat.

condamnacion n.f. 1. Accion de blaimar, de reprovar; acte, fach, esrich que testimònia (còtra quauqu'un ò quauqua ren). 2. (dr.) Decision d'un tribunal qu'impaua à una partida de s'inclinar davant li pretensions de l'adversari. ◇ Decision d'una juridiccion que prononça una pena còtra l'autor d'una infraccion; aquesta pena. Var.: **condamna, condemnacion**.

condamnar vt. 1. Prononciar una pena per jutjament còtra (la persona jutjada colpabla d'una infraccion). 2. Astrénher, constrénher (à quauqua ren de penós): *Condamnar au silenci*. Sin.: **censurar, criticar, enebir**. 3. Desaprovar, blaimar: *Condamnar una opinion, un usatge*. 4. Condamnar un malaut: Lo declarar perdut. 5. *Condamnar una poarta, una dubertura, un accès*, etc.: N'en rendre l'usatge impossible. Var.: **condemnar**. ◆ **si condemnar** v.pr. Si metre dins un estament condemnable; s'impauar quauqua ren de penós ò que vèn à mau de faire.

condamnat, ada n. Persona qu'a fach l'objècte d'una condemnacion definitiva. Var.: **condemnat**.

condamnatòri, òria adj. (dr.) Que condemna. Var.: **condemnatòri**.

condemnacion n.f. Condamnacion.

condemnar vt. Condamnar.

condemnat, ada n. Condamnat.

condemnatòri, òria adj. (dr.) Condamnatòri.

condensibilitat n.f. Qualitat de cen qu'es condensable.

condensable, a adj. Que pòu èstre condensat.

condensacion n.f. Accion de condensar, de si condensar. Var.: **condensament**. ◇ Liquefaccion d'un gas. ◇ Assemblatge de moleculas quimiqui, embé eliminacion de moleculas sovent simpli (aiga, clorure d'idrogène, etc.). ◇ (psican.) Fusion d'elements que provènon d'associacions diferenti dins una representacion unica (dins lo pantais en particulier).

condensaire n.m. 1. Aparelh d'una màquina termica que sièrve à condensar una vapor. ◇ (espec.) Escambiaire de calor d'una installacion frigorifica, refreiat au mejan d'aiga ò d'ària, dont lo fluide frigorigène comprimit passa de l'estat de vapor à l'estat liquide. 2. (opt.) Sistema optic convergent que sièrve à concentrar un flux luminós sus una susfàcia ò dins una direccion determinada (dins lo microscòpi, esclaira l'objècte examinat). Var. (optica): **condensator**.

condensament n.m. Condensacion.

condensar vt. 1. Rendre mai dense, reduire à un volume plus pichin. 2. Liqueficar (un gas) per refreiamet ò compression. 3. (fig.) Reduire à l'essencial: *Condensar la sieu pensada*. ◆ **si condensar** v.pr. Passar de l'estat de vapor à n-aqueu de liquide ò de solide.

condensat, ada adj. Reduch; concís.

condensat n.m. Abreujat, resumit cortet.

condensator n.m. 1. (fis.) Aparelh fach de doi armaduras conductritz à l'entorn d'un mitan isolant, qu'amolona li cargats electrici. 2. (opt.) Condensaire.

condescendença (-ència) n.f. (pej.) Comportament auturier e pauc ò pron mespresant d'una persona qu'acòrda una favor en faguent ben sentir que la porria refudar. Sin.: **mesprètz, ufana, largança, supèrbia, autessa**.

condescendent, a adj. Que manifèsta de condescendença. Sin.: **auturós, autier, sobrier, mespresós, mespresant**.

condescendre vt. ind. (pej.) Consentir à quauqua ren en faguent sentir qu'es un biais de s'abaissar. Sin. **complaire, s'abaissar à**.

condicion n.f. 1. Biais d'èstre, estament d'una persona ò d'una caua: *La condicion umana*. ◇ Situacion sociala, reng dins la societat: *Inegalitat de condicions*. ◇ Estat fisic ò moral circonstancial: *Èstre en boana condicion fisica*. ◇ *Metre en condicion*: Sotametre à una propaganda intensiva. 2. Circonstança exteriora à la quala son sotamessi li personas e li cauas: *Condicions politiqui, sociali*. ◇ *Dins aqueli condicions*: Dins aquel estat dei cauas. ◇ (espec.) *Condicions normalis de temperatura e de pression*: Temperatura de 0°C e pression de 1013 hP. ◇ Circonstança à la quala es sotamés l'acompliment d'una accion, la produccion d'un fenomène: *Lo travalh es la condicion dau succès*. ◇ (dr.) Clàusola, convencion que n'en depende la validitat d'un acte. ◇ *Crompar à condicion*: Sota resèrva de poder rendre au mercant. ◇ *Sota condicion*: En respectant una obligacion. ◇ (mat.) Relacion que l'enonciat d'un problema impaua entre li donadas e l'inconoissuda. ◇

(mat. e log.) *Condicion necessària*: Proposicion que la sieu veritat es implicada per la veritat d'una altra proposicion. – *Condicion sufisenta*: Proposicion que la sieu veritat implica la veritat d'una altra proposicion. – *Condicion necessària e sufisenta*: proposicion que la sieu veritat equivau logicament à-n-aquela d'una altra proposicion. ◆ loc. prep. *À condicion de*: À carga de, sota resèrva de. ◆ loc. conj. *À condicion que*: Basta que, se.

condicionaire, airtz n. Persona emplegada au condicionament dei mèrç.

condicionaire n.m. 1. Aparelh automatic d'empenatge (per embotatge, ensacatge, etc.). ◇ (espec.) Aparelh que sièrve à conditionar lo manjar. 2. Aparelh que fornisse d'aria condicionada.

condicional, a adj. 1. Que depende d'uni condicions: *Promessa condicionala*. 2. (psicol.) *Reflèxe condicional*: Reflèxe ò reaccion que vènon d'un condicionament. Var.: **reflèxe condicionat**. ◇ *Stimulus condicional*: Senhau que provòca un reflèxe condicional ò una reaccion condicionala. 3. (gram.) *Mòde condicional* ò *condicional* n.m.: Mòde dau vèrbo que presenta l'accion coma una eventualitat ò coma la consequença d'una condicion. ◇ *Subordenada condicionala* ò *condicional* n.f.: Subordenada qu'exprimisse una condicion que la proposicion principale n'en depende. 4. (log.) *Proposicion condicionala*: Ligada à una altra per implicacion.

condicional n.m. (gram.) Mòde condicional: *Condicional passat*, *condicional present*. Var.: **condicionau**.

condicionalament adv. D'un biais condicional.

condicionament n.m. 1. Accion de conditionar, fach d'èstre conditionat. 2. Embalatge de presentacion e de venda d'una mèrç. 3. (psicol.) Elaboracion (dins l'òme, dins l'animau) d'un reflèxe condicional. ◇ Procedura que permete d'establir un comportament novèu dins d'un èstre viu en creant un ensèm pauc ò pron sistematic de reflèxes condicional.

condicionar vt. 1. Èstre la condicion de: *Lo resultat condiciona la seguida*. 2. Establir un comportament novèu dins (un èstre viu). ◇ Determinar (un grope, un individú) à agir, à pensar d'un biais determinar (per l'educacion, la publicitat, la propaganda, etc.). 3. *Condicionar un article, una mèrç*: Realisar lo sieu condicionament, lo sieu embalatge. 4. *Condicionar un local*: N'en assegurar la climatisacion.

condicionat, ada adj. 1. Sotamés à d'uni condicions: *Promessa condicionala*. ◇ *Libertat condicionala*: Condicion d'un condamnat que rèsta sotamés à un contraròtle de la justícia. 2. Qu'a subit un condicionament: *Un produch condicionat*. 3. *Ària condicionada*: Ària que li son donats una temperatura e un niveu igrometric determinats. (psicol.) Determinat à agir d'un biais ò un autre en foncion d'una incitacion (publicitat, etc.). ◇ *Reflèxe condicionat*: Reflèxe condicional.

condicionau, ala adj. Condicional.

condicionau n.m. Condicional.

condier n.m. Persona que tenia lo forn dau pan (espec. Lo forn public).

condil(e) n.m. (anat.) Susfàcia articuladòria arredonida ò ovoïda e lisca.

condilian, a adj. Relatiu à un condile.

condilòma n.m. Tumor de la pèu ò dei mucoas dei regions anala e genitala.

condiment n.m. Substança ò preparacion que si mete dins un aliment per n'en auçar lo gust. Sin.: **assasonament, aprestatge, adobant, saborau**.

condir vt. (*condissi*) Ajustar un condiment à un aliment. Sin.: **assasonar, aprestar, adobar, assaborar**.

condisciple, a n. Companh d'estudis. Var.: **condiscípul**.

condiscípul, a n. Condisciple.

condolenças n.f. pl. Testimoniança de simpatia davant la dolor d'una altra persona, en particulier au moment de la moart de quauqu'un. Var.: **condolianças**.

condolianças n.f. pl. (it.) Condolenças.

condomini n.m. Drech de sobeiranitat que d'uni potenças si partàtjon sobre d'un país.

condor n.m. Condòr.

condòr n.m. Grand vautor dei Andas. Var.: **condor**.

condòt n.m. (it.) Conduch.

condottiere n.m. [konˈdɔtˈtjere] (mòt italian) 1. (anc.) En Itàlia, cap de mercenaris. 2. (per ext.) Aventurier sensa escrupules.

condrech, a adj. 1. Qu'es confòrme ai règlas de la gramàtica, de l'art, dau gust, de la convenença, de l'onestetat, etc. 2. Qu'es just, fideu, confòrme à la realitat. Sin.: **corrècte, convenent**.

condrechament adv. D'una mena condrecha. Sin.: **convenablement**.

condrictian n.m. *Condrictians*: Classa de peis que lo sieu esquelèt de l'adulte rèsta cartilatginós.

condrina n.f. Substança daverada partent dei cruissentèlas ò cartilatges.

condriòma n.m. (citòl.) Partida de la cellula, formada de l'ensèm dei condriosòmas, essenciala dins la sieu fisiologia (respiracion, nutricion).

condriosòma n.m. (citòl.) Organit en forma de bastonet, de filament, de grun isolat (mitochondria) ò dispauat en fila mé d'autres, que forma una inclusion dins lo citoplasma.

condriti n.f. Enflament de la cruissentèla.

condroblast(e) n.m. (istol.) Element cellulari jove dau cartilatge, que lascia la plaça ai osteoblastas au cors de l'ossificacion.

condrocalciniòsi n.f. Trebolici dau metabolisme que si manifèsta per de crisis doloroï localisadi ai gròssi articulacions e que sèmblon de crisis de gota.

condrocit n.m. Compausat cellulari dau teissut cartilatginós.

condrocrani n.m. Crani cartilatginós de l'embrion.

condrodistrofia n.f. Ensèm dei afeccions ereditari que dónon un nanisme disarmonió.

condrodit (e) n.f. Silicat de magnesi e de fèrre que cristallisa en prismas monociclics saures, bruns ò verds.

condrofòrs n.m.pl. Sota-òrdre de molluscs cefalopòdes qu'enclau li varietats provedidi d'una mena d'oàs calcari intèrne, valent à dire li belemnitas fossili, li súpias d'encuèi, etc.

condrogenèsi n.f. Formacion dau cartilatge.

condroïde, a adj. Cartilatginós.

condrologia n.f. Part de l'anatomia que pertòca li cruissentèlas.

condròma n.m. Tumor benigna dau cartilatge.

condromatòsi n.f. Afeccion dei oàs que la sieu calcificacion non si fa e demèron cartilatginós.

condromucoïde n.m. Substança qu'es dau grope dei glucoproteïnas, que si tròva dins li cruissentèlas.

condropatia n.f. Malautia dei cruissentèlas.

condrosarcòma n.m. Tumor maligna d'un cartilatge.

condrosteian n.m. *Condosteians*: Superòrdre de peïs de l'esquelèt gaire ossificat e dei escalhas ossoï, coma l'esturion.

conduccion n.f. 1. Accion de transmetre de pròche en pròche de calor, d'electricitat. 2. Accion de transmetre l'influx nerviós.

conduch n.m. 1. Canalisacion per faire escòrrer un liquide, un gas, un solide pouverulent: *Conduch d'aeracion*. 2. (anat.) *Conduch auditiu extèrne*: Canal cavat dins l'oàs temporal, que lu sons li pàsson per anar au timpan. – *Canal auditiu intèrne*: Canal dont pàsson lo nèrvi auditiu e lo nèrvi facial. Var.: **condòt** (it.). Sin.: **borneu**.

conducha n.f. 1. Accion, biais de condurre, de dirigir (quauqua ren, quauqu'un): *La conducha d'un veïcule, d'un Estat*. Sin.: **menament**. 2. Biais d'agir, de si comportar. Sin.: **comportament, captèment**. 3. Pilotatge (d'una màquina, d'una installacion complèxa). Sin.: **menament**. 4. (c. de f.) Servici qu'assegúron lu conductors de trens. Sin.: **menament**. 5. (tecn.) Tube de seccion variabla dont passa un liquide ò un gas. 6. *Conducha interiora*: Automobila completament tapada. Contr.: **cabriolet**.

conductibilitat n.f. 1. (fis.) Proprietat qu'an lu còrs de transmetre la calor, l'electricitat, li vibracions. 2. (fisiol.) Proprietat qu'a lo nèrvi de transmetre l'influx nerviós.

conductible, a adj. Qu'es provedit de conductibilitat.

conductimètre n.m. Aparelh que mesura la conductibilitat.

conductimetria n.f. Mesura de la conductibilitat electrica.

conductivitat n.f. (electr.) Contrari de la resistivitat.

conductor, tritz adj. Que condue: *Lo coire es un metal conductor*. ◇ *Fieu conductor*: Ipotèsi, principi que guida dins una recèrca.

conductor, tritz n. 1. Persona que mena un veïcule: *Lo conductor d'un camion*. Sin.: **menaire, menadier**. 2. (estamp., papet.) Obrier encargat de condurre una màquina. 3. *Conductor de travalhs*: Agent que dirigisse lu travalhs e lo personal sus un talhier.

conductor n.m. 1. Tot còrs capable de transmetre la calor, l'electricitat. 2. Cau ò fiu emplegat per transportar un corrent electric.

conduire vt. Condurre.

condurre vt. (condui) 1. Menar (quauqu'un) d'un luèc à un autre. 2. Botar à d'unu actes, menar à d'unu sentiments: *Condurre au desespèr*. 3. Assegurar la direccion, la manòbra. 4. Aver la direccion, lo govèrn de: *Condurre un affaire*. Sin.: **governar, bailejar**. 5. Aver per consequença: *Aquela política condue lo país à la ròina*. Var.: **conduire**. Sin.: **menar**.

còne n.m. 1. (mat.) Susfàcia generada per una drecha mobila (*generatriz*) que passa per un ponch fixe (*som*) en s'apontelant sobre d'una corba fixa (*directritz*); region de l'espaci qu'aquesta susfàcia limita; solide qu'aquesta susfàcia conica delimita quora un plan la talha. ◇ *Còne de revolucion* ò *còne drech*: Còne que la sieu directritz es un ceucle e que lo sieu som es sus l'axe d'aqueu ceucle. 2. (astron.) *Còne d'ombra*: Ombra en forma de còne qu'una planeta projècta dins la direccion opauada à-n-aquela dau Soleu. 3. (geol.) *Còne volcanic*: Releu format per l'amolonament dei produchs qu'un volcan manda foara (lavas, projeccions) à l'entorn de la chaminèia.

conectable, a adj. Connectable.

conectar vt. (*conècti*) Connectar.

conectica n.f. Conectica.

conectiu, iva adj. Connectiu.

conectiu n.m. Connectiu.

conectivitat n.f. Conectivitat.

conector n.m. Connector.

conestable n.m. (ist.) Comandant supreme de l'armada francesa dau s. XIIIe fins au 1627.

conestablia n.f. (ist.) Juridiccion militària dau conestable, pièi dei manescaus de França.

conèx(e), a adj. Connèx(e).

conexion n.f. Connexion.

conexitat n.f. Connexitat.

conf. Abreviacion de *confer*.

confabulacion n.f. (psicol.) Fabulacion.

confaire (si) v.pr. (it.) S'acordar, convenir.

confalon n.m. Gonfalon.

confeccion n.f. 1. Accion de faire, de realisar. 2. Fabricacion en seria de vestits. 3. Lu vestits ensin fachs: *Un negòci de confeccion*.

confeccionaire, airtz n. Industrial que fabrica de vestits de confeccion.

confeccionar vt. Faire completament, fabricar.

confederacion n.f. 1. Associacion d'Estats sobeirans qu'an delegat d'uni competenças à d'organes comuns. 2. Union de federacions sindicalis. 3. Acampament d'uni associacions de caractèr esportiu, professional, etc.

confederal, a adj. Relatiu à una confederacion. Var.: **confederau, confederatiu**.

confederar vt. (*confedèri*) Acampar en confederacion.

confederat, ada adj. Unit per confederacion. ◆ Ai Estats Units d'Amèrica, Estats dau Sud ligats còntre lo govèrn federal pendent la guèrra de Secession (1861-1865); lu sordats d'aquestu Estats.

confederatiu, iva adj. Confederal.

confederau, ala adj. Confederal.

confer (mòt latin) Indicacion per remandar lo legèire à un passatge ò à un obratge. Abrev.: **conf.** ò **cf.**

conferença (-éncia) n.f. 1. Escambi de vistas entre doi personas ò mai. ◇ *Conferença de premsa*: Acamp au cors dau quau una personalitat respoande ai questions dei jornalistas. 2. Acamp dei representants d'unu Estats per fin de reglar una question d'òrdre internacional. 3. Expauat oral, public, que li si tràcton de questions literari, religioi, scientifici, politiqui, etc. 4. Pera de talha mejana, de la pèu vèrd clar. Sin.: **collòqui**, **congrès**, **debatuda**, **discutida**.

conferencier, a n. Persona que fa una conferença.

conferir vi. (*conferissi*) S'entretenir d'un affaire, discutir: *Conferir m'au sieu avocat*. Sin.: **conversar**. ◆ vt. Acordar, donar, en aguent autoritat per lo faire: *Conferir una decoracion*. Sin.: **autrejar**, **balhar**, **concedir**, **atribuir**.

confermar vt. (*confèrmi*) Confirmer.

conferva n.f. Alga vèrda filamentosa.

confervacea n.f. *Confervaceas*: Nom ancian comun au tot dei algas verdi.

confés n.m. Aqueu qu'a reconoissut la sieu malafacha.

confessa n.f. Confession, dins li expressions *anar à confessa e tornar de confessa*.

confessable, a adj. Que pòu èstre confessat.

confessador n.m. Confessor.

confessaire n.m. Confessor.

confessar vt. 1. Declarar (lu sieus pecats) à un prèire; reconóisser (li sieu colpas). 2. Audir en confession: *Confessar un penitent*. ◇ (fam.) *Confessar quauqu'un*: N'obtenir de secrets. Sin.: **tirar lu vèrps dau nas** (à quauqu'un). ◆ **si confessar** v.pr. 1. Declarar lu sieus pecats. 2. Reconóisser espontaneament lu sieus pecats.

confession n.f. 1. Acte de reconóisser lu sieus pecats davant un prèire per n'obtenir lo perdon. 2. Per analogia, fach de reconóisser un fach, una colpa, etc. 3. Declaracion publica qu'una persona fa de la sieu fe. Sin. (1, 2 e 3): **averament**, **declaracion**, **reconoissença**. 4. Religion d'appartenença: *De confession catolica*.

confessional n.m. Mòble dont lo prèire aude la confession dei penitents. ◇ *Lu secrets dau confessional*: Lu secrets de la confession. Var.: **confessionau**, **confessionari**.

confessional, a adj. Relatiu à la religion. ◇ Establiment confessional: Escòla privada que si riferisse à una confession religioa. Var.: **confessionau**.

confessionalisme n.m. Sistema politic dau Liban tradicional, que partissia entre toti li confessions religioi lu sètis au Parlament e lu poasts dins la foncion publica.

confessionari n.m. Confessional.

confessionau, ala adj. e n. Confessional.

confessor n.m. 1. Prèire qu'aude li confessions. 2. Persona à cu quauqu'un si confida facilament. 3. Cristian que, à l'epòca dei persecucions, proclamava la sieu fe publicament. 4. Sant qu'es ni apòstol ni martir. Var.: **confessaire**, **confessador**.

confèti n.m. (italian *confetti*) Pichin tròç de papier pauc ò pron redon lançat au cors d'una fèsta.

confichar vt. Conservar (lu aliments) dins una substança (graiassa, sucre, siròp, vinaigre) que n'empacha l'alteracion. Var.: **confir**.

conficharia n.f. 1. Travalh dau confichier. 2. Negòci dau confichier. Var.: **confisaria**.

confichier, a n. Persona que fa e vende de frucha confida, de caramèlas, etc. Var.: **confisèire**, **confidor**.

confidar vt. 1. Remetre à la garda, à la susvelhança de quauqu'un, de quauqua ren. 2. Dire sus lo mòde confidencial.

confidença (-éncia) n.f. Declaracion facha secretament à quauqu'un. Sin.: **divulgada**. ◇ *En confidença*: En secret.

confidencial, a adj. Que si di, si fa en confidença. Var.: **confidenciau**.

confidencialament adv. D'un biais confidencial. Var.: **confidentament**, **en confidença**.

confidencialitat n.f. Caractèr confidencial (d'una informacion).

confidenciau, ala adj. Confidencial.

confident, a n. 1. Persona à cu si confidon li sieu pensadas mai secreti, li sieu preocupacions, etc. 2. (lit.) Personatge de la tragèdia classica que receu li confidenças dei personatges principals.

confidentament adv. Confidencialament.

confidor, a n. Confisèire.

configuracion n.f. 1. Forma generala, aspècte d'ensèm: *Configuracion d'un país*. 2. Ensèm dei elements constitutius d'un sistema informatic.

configurar vt. (inform.) Metre au ponch una configuracion.

confiment n.m. 1. Accion de confir. 2. Confitura.

confinas n.f. Confins.

confins n.m. pl. Limits, extrimitats d'un país, d'un territòri. Sin.: **termieras**, **confinas**.

confinament n.m. Accion de confinar; fach de si confinar, d'èstre confinat. ◇ (espec.) Situacion d'una espècia animala que si tèn ò es tenguda dins un espaci estrech.

confinar vt. 1. Tocar ai confins (d'un país): *L'Itàlia confina à la França*. 2. (fig.) Èstre au limit de: *Es un acte que confina à la folia*. ◆ vt. Tenir embarrat dins un espaci estrech. ◆ **si confinar** v.pr. 1. Si tenir embarrat: *Si confinar dins la sieu cambra*. 2. Si limitar à (una ocupacion, una activitat).

confinat, ada adj. 1. Pas renovelada, en parlant de l'ària. 2. Que non soarte: *Viure confinat au sieu*.

confirmable, a adj. e n. Que pòu èstre confirmat.

confirmacion n.f. 1. Accion de confirmar; lo sieu resultat. Sin.: **afortiment**, **enfortiment**, **refortiment**. ◇ (relig.) Per lu catolics, sacrament qu'es administrat per un evesque, qu'afermisce dins la gràcia dau batejar. ◇ Per lu protestants, acte que non a valor sacramental e permete de confirmar publicament lu vots dau batejar denant d'èstre admés à la cena. 2. (dr.) Acte unilateral que declara valide un acte que s'en porria demandar la nullitat. ◇ Decision d'una juridiccion que mantèn la decision dei premiers jutges.

confir vt. (*confissi*) Confichar.

confirmand, a n. (relig.) Persona que si prepara à reçaupre la confirmacion.

confirmar vt. 1. Rendre quauqu'un mai fèrme, mai assegurat dins li sieu opinions. 2. Rendre mai segur; assegurar l'autenticitat de.: Sin. (1 e 2): **refortir, afortir, afermir, acertar, assegurar, corroborar, atestar**. Var.: **confermar**. 3. (relig.) Conferir lo sacrament de la confirmacion.

confirmatiu, iva adj. Que confirma.

confisaria n.f. Conficharia.

confiscable, a adj. Que pòu èstre confiscat.

confiscacion n.f. Accion de confiscar; lo sieu resultat. Sin.: **despossession, despodement**. ◇ (dr.) Transferiment à l'Etat ò à un establiment public dei bens d'un particulier en seguida à una condemnacion penala ò à una sancion fiscala.

confiscar vt. (*confisqui*) Desposseir per un acte d'autoritat. Sin.: **despoderar, desposseir**.

confisèire, eiritz n. Persona que fa e vende de frucha confida, de caramèlas, etc. Var.: **confidor**.

confit, ida adj. Conservat dins de sucre, de vinaigre, de graissa, etc.: *Fruchs confits*.

confit n.m. Tròç de carn cuèch e conservat dins la sieu graissa: *Confit d'auca*.

confitaria n.f. Confituraria.

confiteor n.m. inv. (mòt latin) Preguiera catolica que comença m'aqueu mòt e per la quala un si reconoisce pecaire.

confitura n.f. Preparacion de fruchs frescs e de sucre cuèchs ensèm e que lo sucre, sovent en proporcion egala mé la frucha, n'assegura la conservacion.

confituraria n.f. 1. Art, mestier de la persona que fa de confituras. 2. Fabrega de confituras. Var.: **confitaria**.

confiturier, a n. Persona que fa ò vende de confituras.

confiturier n.m. Recipient destinat à reçaupre de confituras.

conflagracion n.f. 1. (anc.) Incendi. 2. Conflicte internacional que si pòu cambiar en guèrra.

conflicte n.m. 1. Antagonisme, oposicion de sentiments, d'opinions entre de personas ò de gropes: Lo conflicte dei generacions. 2. (psicol.) Antagonisme, oposicion de motivacions contradictòri dins una mema persona. ◇ (psican.) Oposicion qu'un individu viu entre pulsions e interès socials. 3. Oposicion que pòu anar fins à la lucha armada entre d'unu estats: *Un conflicte mondial*. 4. (dr.) Situacion qu'opaua doi tribunals d'un meme òrdre que si considèron tot-ai-doi competents ò incompetents dins un meme affaire. ◇ *Conflicte collectiu dau trabalh*: Oposicion entre un patron e un ensèm de travaillaires que voàlon aparar lu sieus drechs.

conflictual, a adj. Relatiu à un conflicte, à un antagonisme. Var.: **conflictua**.

conflictua, **ala** adj. Conflictual.

confluença (-ència) n.f. Fach de confluir. ◇ (idrol.) Confluent.

confluent n.m. Luèc dont si rejónhon doi cors d'aiga. Var.: **confluença**. Sin.: **mescla**.

confluir vi. (*confluissi*) 1. Si rejónher, en parlant de doi cors d'aiga. Sin.: **si mesclar**. 2. (lit.) Si dirigir vèrs un meme luèc.

confoart n.m. 1. Benèstre material, comoditats que rëndon la vida quotidiana mai aisada. Sin.: **benestança**. ◇ *Aver tot lo confoart*: Aver toti li comoditats, tot cen que rende la vida confortabla, en parlant d'un luèc d'abitacion. 2. (med.) *Remèdi de confoart*: Remèdi prescrich sobretot per de rasons psicològiques, sensa constituir un tractament vertadier.

confondent, a adj. Que desconcèrta: *D'estupiditats confondenti*. Sin.: **espantant, desassegurant, trebolaire, estonant**.

confondre vt. 1. Pilhar una caua per una altra, una persona per una altra, faire una confusion: *Confondre lo jorn e la nuèch*. 2. Redurre au silenci, descurbir: *Confondre un acusat, un mençoneguier*. Sin.: (pop.) **riblar lo clavèu, clavar lo bèc**. 3. (lit.) Trebolari, estonar: *Un enfant que confonde toi per la sieu precocitat*. ◆ **si confondre** v.pr. 1. Si mesclar ò si semblar au ponch de plus poder èstre destriat. 2. (lit.) *Si confondre en compliments, en excusas*: Lu multiplicar. Sin.: **si desfaire en compliments, en excusas**.

conformacion n.f. 1. Biaï que son organisadi, estructuradi li diferenti parts dau còrs uman ò animau, ò aqueli d'un organe. Sin.: **agençament, engimbradura, disposicion, forma, estructura**. ◇ *Vici de conformacion*: Deca fisica congenitala. 2. (quim.) Posion que pòu pilhar una molecula organica per rotacion à l'entorn d'una ligason simpla.

conformament adv. En conformitat (mé): *Conformament ai òrdres*. Sin.: **en acòrdi mé..., segond**.

conformar vt. Metre en acòrdi (mé), adaptar: Conformar lu sieus prepaus à la realitat. ◆ **si conformar** v.pr. Adaptar lo sieu comportament au modèl prepausat, si reglar sobre quauqua ren.

conformator n.m. 1. Aparelh per alargar lu soliers ò lu capeus. 2. Instrument mé de latas mobili per pilhar exactament la mesura e la forma de la tèsta ò dau pen.

conformat, ada adj. Qu'a una conformacion naturala, en parlant d'un èstre viu: *Un enfant ben, mau conformat*. Sin.: **ben, mau bastit / plantat**.

confòrme, a adj. 1. Que correspoande perfiechament à la forma d'un objècte pilhat per modèl. ◇ *Per còpia confòrma*: Formula qu'atèsta qu'una còpia reproduch exactament l'original. 2. Que s'acòrda ben mé d'autri cauas: *Ai trovat un biaï de viure confòrme ai mieu aspiracions*. 3. Que respoande ai exigenças d'una règl, d'una nòrma. 4. (mat.) *Representacion ò transformacion confòrma*: Transformacion pontuala que consèrva lu angles orientats.

conformisme n.m. 1. Respècte estrech de la nòrma, de la tradition, dei usatges establits, de la morala en usatge. 2. En Anglatèrra, profession de fe anglicana.

conformista adj. e n. Que respècta li tradicions e lu usatges establits estrechament, sensa pensar à agir ni à pensar diversament.

conformitat n.f. 1. Estat de cauas que si sèmblon ò s'acòrdon ben ensèm. Sin.: **analogia, endevenença**,

semblança, similituda. 2. (mat.) Proprietat dei transformacions puntuali confòrmi.

confortablement adv. D'un biais confortable.

confortable, a adj. 1. Que dona lo confoart, qu'ajuda au benèstre; dont una persona es ben: *Un cadieràs confortable.* 2. Important, considerable: *Aver de revenguts confortables, aver una avança confortabla.*

confortant, a adj. Que confoarta.

confortar vt. (*confoarti*) Renforçar, rendre mai solide: *Aquò m'a confortat dins li mieu opinions.* Sin.: **conortar, renfortir.**

confortiment n.m. Encoratjament.

confraire n.m. Persona qu'apartèn à la mema profession liberala, à una mema societat literària, etc., que d'autri. Sin.: **afrairat, collega.**

confrairia n.f. Confraria.

confraria n.f. Associacion de laïcs fondada sobre de principis religiós. Var.: **confrairia, frairia.**

confraternal, a adj. Pròpri dei relacions entre confraires. Var.: **confraternau.**

confraternau, ala adj. Confraternal.

confraternisar (-izar) vi. Si comportar coma un confraire.

confraternitat n.f. Ligam de solidaritat entre fraires.

confront n.m. Confrontacion.

confrontacion n.f. Accion de confrontar de cauas ò de personas. Var.: **confront.** Sin.: **acament, enfrontament, afrontament.**

confrontar vt. 1. Metre de personas en presença per verificar li sieu afirmacions. Sin.: **enfrontar, acarar.** ◇ (fam.) *Èstre confrontat à un problema:* èstre en presença d'un problema. 2. Parangonar: *Confrontar de ponchs de vista.* Sin.: **comparar.**

confucean, a adj. Qu'apartèn au confucianisme. Var.: **confucianista.**

confucianisme n.m. Filosofia de Confuci e dei sieus disciples.

confucianista adj. Confucean.

confús, usa adj. 1. Que non es clar; ambigú, vague: *Aver li ideas confusi.* 2. Que non si poàdon vèire clarament lu diferents elements, li diferenti parts: *Una massa confusa.* Sin. (1 e 2): **fosc, escur, pastissaire.** 3. Embarrassat: *Siéu confús per aqueu retard.* Sin.: **vergonhós, enviscat.** Var.: **confusionat.**

confusament adv. D'un biais confús.

confusion n.f. 1. Accion de confondre, de pilhar quauqu'un ò quauque ren per quauqu'un ò quauqua ren d'autre. Sin.: **mescladís, mescladissa,** (fam.) **pastís.** 2. Estat de cen que non es clar ni ben definit mentalament: *Metre la confusion dins lu esperits.* Sin. **dubitança.** ◇ *Confusion mentala:* Estat patologic caracterisat per una desorientacion espaciocorporala e de trebolicis de la memòria. 3. Estat de cen qu'es totplen desordenat; desòrdre, agitacion. Sin.: **trebolèri, trebolum, treboladís.** 4. (dr.) Mòde d'acabament d'un deute perqué una persona es à l'encòup debitor e creancier. ◇ *Confusion dei penas:* Règla que fa que, en cas de condemnacion per mai d'una infraccion, s'aplica solament la pena mai foarta.

confusional, a adj. Que presenta lu caractèrs de la confusion mentala. Var.: **confusionau.**

confusionau, ala adj. Confusional.

confusionisme n.m. Estat d'esperit qu'entretèn la confusion e empacha l'analisi objectiva dei fachs.

confusionista adj. e n. Persona qu'entretèn la confusion dei ideas dins l'esperit dei autres.

confutable, a adj. Refutable.

confutacion n.f. Refutacion.

confutar vt. Refutar.

conga n.f. Dança d'origina cubana, sus una música à quatre temps, en vòga vèrs lo 1936.

congai n. f. Frema ò joventa au Vietnam.

congediable, a adj. Que pòu èstre congediat.

congediar vt. (*congedi,* classic *congedii*) Remandar, metre foara. Sin.: **licenciar, bandir, donar comjat, emmandar.**

congelable, a adj. Que pòu èstre congelat.

congelacion n.f. Accion de congelar; fach de si congelar.

congelador n.m. Congelator.

congelar vt. (*congèli*) 1. Sotametre à l'accion dau frèi per conservar: *Congelar de carn.* 2. Transformar (un liquide) en solide per l'accion dau frèi. Sin.: **conglàçar, entregelar.** ◆ **si congelar** v.pr. Devenir solide sota l'accion dau frèi, en parlant d'un liquide.

congelator n.m. Aparelh frigorific que permete de congelar lu aliment à -30°C e de lu conservar à -18°C. Var.: **congelador.**

congenèr(e), a n. 1. Animau qu'apartèn à la mema espècia, au meme genre qu'un autre. 2. (pej.) Persona qu'a la mema natura qu'una altra, que li sembla.

congenhament n.m. Agençament.

congenhar vt. Agençar.

congenital, a adj. Qu'es ja present à la naissença: Malformacion congenitala. Var.: **congenitau.**

congenitalament adv. D'un biais congenital.

congenitau, ala adj. Congenital.

congestion n.f. Amolonament anormal de sang dins lu vaisseus d'un organe: *Congestion cerebrala, epatica.* ◇ *Congestion activa:* Congestion d'origina arteriala, ligada à una inflamacion locala. ◇ *Congestion passiva:* Ralentiment dau dèbit venós, legat à-n-un trebolici circulatòri.

congestionar vt. 1. Provocar una congestion (dins una partida dau còrs). 2. Encombrar (un luèc) ◆ **si congestionar** v.pr. Devenir congestionat.

congestionat, ada adj. Que patisse d'una congestion.

congestiu, iva adj. Que pertòca la congestion; portat à la congestion.

conget n.m. Comjat.

congi n.m. 1. Aparelh dont si mescla la preparacion dei liquors. 2. (antic.) Mesura de capacitat que valia un pauc mai de 3 litres à Roma.

congiera n.f. Molon de neu que lo vent forma.

conglàç n.m. Blòc de glaça, banquisa, glacier.

conglàçar vt. Congelar.

conglomeracion n.f. Accion de conglomerar; lo sieu resultat.

conglomerar vt. (*conglomèri*) Acampar en una massa unica. Sin.: **congregar**.

conglomerat n.m. 1. Ròca sedimentària detritica formada de còdols (malàucena) ò de fragments angulós d'autri ròcas ulteriorament cimentats. Sin.: **sistre**, **maulauca** (ò **malaussa**). 2. (econ.) Grope d'entrepresas dei activitats variadi.

conglutinacion n.f. 1. Accion de conglutinar; lo sieu resultat. 2.

conglutinant, a adj. Qu'a per efècte de conglutinar. Var.: **conglutinatiu**.

conglutinar vt. 1. Faire aderir, jónher de partidas organiqui au mejan d'una substança viscoa. 2. (med.) Assegurar la conglutinacion (dau sang).

conglutinatiu, iva adj. Conglutinant.

congolés, esa adj. Dau Còngo.

congolés n.m. Pastissaria à la noae de còco.

congosta n. f. Plaser que si sabora; Sin.: **delectacion**, **delectacion**, **delici**.

congostar (si) v.pr. 1. Esprovar un plaser dei grands de beure ò manjar quauqua ren. Sin.: **delectar (si)**, **delectar (si)**. 2. (fig.) Prear una òbra de tria (música, teatre, cínema, etc.).

congostós, oa adj. Que deleita. Sin.: **deliciós**, **delectable**, **requist**, **saborós**.

congostosamente adv. D'una mena congostoa.

congratulations n.f. pl. (lit.) Felicitacions. Sin.: **compliments**.

congratulador, airtiz adj. Congratulatòri.

congratular vt. (lit.) Felicitar calorosament à l'escasença d'un eveniment urós. Sin.: **collaudar**, **benastrugar**, **complimentar**.

congratulatòri, òria adj. Que congratula. *Una letra congratulatòria*. Var.: **congratulador**.

congreacion n.f. Engendrament.

congreaire, airtiz adj. Engendraire.

congrear vt. (*congrèi*) Congrelhar, engendrar.

congregacion n.f. 1. Associacion de religiós ò de religioas ligats per de vots simples ò una simpla promessa d'obediença. 3. Associacion de laïcs fondada sobre de principis religiós. 3. Assemblada permanenta dei prelatz encargats d'examinar d'unu afaires à la cort de Roma.

congregacionalisme n.m. Sistema eclesiastic que, dins lo protestantisme, sostèn l'autoritat e l'autonomia dei comunautat religioï localis.

congregacionalista adj. e n. Qu'apartèn au congregacionalisme.

congreganista n. Qu'es dins una congregacion. ◇ *Escòla congreganista*: Escòla qu'una congregacion religioa dirigisse.

congregar vt. (*congregui*) Conglomerar.

congrèlhar vt. 1. Coar una malautia. 2. Èstre à l'origina de. Var.: **congrear**. Sin.: **engendrar**, **provocar**. 3. Bolegar ensèm en nombre grandàs. Sin.: **formigar**, **fornigar**, **formiguejar**, **forniguejar**.

congrès n.m. 1. Acamp de personas que delibèron sobre de recèrcas, d'estudis comuns ò d'interès comuns dins de camps variats: *Un congrès de medecina*. 2. Assemblada de caps d'Estat, d'ambassadors, de delegats de divers país per tractar d'interès politics. 3. Ai Estats Units d'Amèrica, Parlament (Senat e Cambra dei representants). ◇ En França, acamp dau Parlament en vista d'una revision constitucionala. ◇ (ist.) Assemblada constituanta de Belgica (1830-1831).

congressista n. Que participa à un congrès.

congrú, ua adj. 1. (mat.) *Nombres congrús*: Nombres entiers qu'an lo meme rèsta dins una division per un nombre donat. Var.: **congruent**. 2. *Porcion congrua*: Quantitat d'aliments à pena sufisenta; revengut insufisent.

congruament adv. (lit.) Correctament, convenablement.

congruença (-éncia) n.f. 1. (mat.) Relacion qu'assòcia doi nombres entiers congrús. 2. (cir.) Qualitat d'una articulacion que li sieu doi partidas s'adàpton perfiechament.

congruent, a adj. 1. (mat.) Congrú. 2. (cir.) Qu'a una boana congruença.

congruisme n.m. Sistema teologic amagestrat à la fin dau siècle XVIⁿ per explicar la liura interpretacion de la libertat umana à respiech de la gràcia divenca.

congruitat n.f. Estat de cen qu'es congruent, condrech, proporcionat.

conhac n.m. Aigardent de vin de la region de Conhac.

conhar vt. Immobilisar, blocar, faire tenir drech au mejan d'un conhet. Sin.: **cotar**, **acotar**, **apontelar**.

conhat n.m. 1. Espós de la sòrre ò de la conhada. 2. Fraire de l'òme ò de la molher. Var.: **cognat**. Sin.: **beu-fraire**.

conhada n.f. 1. Esposa dau fraire ò dau conhat. 2. Sòrre de l'espós ò de l'esposa. Var.: **cognada**. Sin.: **bèla-sòrre**.

conhet n.m. Objècte que si plaça sota ò còtra un autre per l'immobilisar ò lo faire tenir drech. Sin.: **acotador**, **aponteu**.

conic, a adj. 1. Qu'a la forma d'un còne. ◇ Qu'apartèn à un còne. 2. (geom.) *Seccion conica* ò *conica*, n.f.: Corba plana obtenguda per interseccion d'una susfàcia conica de revolucion e d'un plan; luèc dei ponchs dau plan que lo rapoart dei distanças à un ponch (fogau) e à una drecha (directritz) d'aqueu plan a una valor donada (excentricitat): *L'ellipsa, la parabòla, l'iperbòla son de seccions coniqui*.

conica n.f. (mat.) Seccion conica.

conicament adv. D'un biais conic.

conicina n.f. Cicutina.

conicitat n.f. Caractèr d'una forma conica.

conidia n.f. *Conidias*: Espòras desparieri produchi per d'unu fonges en mai dei sieus tetraspòras.

conidian, a adj. Que pertòca li conidias.

conidiosporat, da adj. Que poarta de conidias.

conifèr n.m. *Conifèrs*: Òrdre de gimnospèrmas arborescents sovent resinós dau fulhatge generalament

persistent e en agulhas, dei fruchs en còne, coma lo pin ò lo cèdre.

conilha n.f. (mar.) Espaci que si tròva sus lo poant de la galèra entre lo jòu de proa e lu promiers bancs de vòga. La conilha es enclausa sota una plataforma, la *rambada*, situada au niveu de l'aubre de trinquet. Enclau à l'encòup lu doi fèrres e doi dei cinc canons de proa.

conilhada n.f. Plat de lapin. Sin.: **lapinada**.

conilhar vt. (mar.) Mandòbra qu'avia per tòca de tirar foara-aiga lu rems d'una galèra en plaçant lo mantenent (manelha) sus lo plat-bòrd opauat, valent à dire en travèrs de la cubèrta (poant); aquela mandòbra si fafa quora la nau si clinava totplen sota lo bofada dau vent.

conilhar vi. Aver de pichoï, en parlant d'una conilha. Sin.: **lapinar**.

conilhàs n.m. Gròs conilh.

conilhiera n.f. Luèc dont son alevats lu conius. Sin.: **lapiniera**.

conilhon n.m. Pichin conilh.

conimètre n.m. Aparelh que mesura lo nombre de particulas de posca dins una atmosfèra sospiècha.

coniòsi n.f. Malautia provocada per l'inalacion de poscas.

coniròstre, a adj. Qu'a un bèc conic e cort, en parlant d'unu passerons granivòres (pàssera, quinson).

coniu, conilha n. 1. Mamifèr lagomòrfe, sauvatge ò domestic, totplen prolific. 2. Carn manjadissa dau coniu. Sin.: **lapin**.

conjectura n.f. Simpla suposicion fondada sobre d'aparenças, sobre de probabilitats; ipotèsi pas'nca confirmada. Sin.: **prejutjat, presompcion**.

conjectural, a adj. Que repaia sobre de conjecturas, pas segur. Var.: **conjecturau**.

conjecturalament adv. Per conjectura.

conjecturar vt. Jutjar per conjectura, supauar. Sin.: **prejutjar, presumir**.

conjecturau, ala adj. Conjectural.

conjunch, a adj. 1. (dr.) Unit per una mema obligacion. 2. *Nòta conjoncha*: Nòta qu'acompanha un tèxto. 3. (mús.) *Interval conjonch*: Interval que separa doi nòtas que vènon una après l'autra dins la gamma, per oposicion à *disjonch*. Var. **conjont**.

conjunch, a n. Cadun dei espòs per rapoart à l'autre.

conjunchament adv. Ensèm e dins lo meme temps qu'una altra caua ò qu'una altra persona. Var.: **conjontament**.

conjoncion n.f. 1. (gram.) Mòt invariable que sièrve à unir doi mòts, doi gropes de mòts ò de proposicions de mema natura (conjoncion de coordinacion), ò à ligar una proposicion subordenada à una principala (conjoncion de subordinacion). 2. (lit.) Rescòntre, acampament: *Una conjoncion de boani ideas*. 3. (astron.) Avesinament aparent d'astres dins lo ceu. 4. (log.) Fach de ligar doi proposicions per «e» (simbòle &).

conjongla n.f. Corràia de jong.

conjónher vt. Jónher.

conjont, a adj. Conjonch.

conjontament adv. Conjonchament.

conjontiu, iva adj. 1. Que sièrve à unir, à jónher de partidas organiqui. ◇ (anat.) *Teissut conjontiu*: Teissut fach d'una substança fundamentala que contèn de cellulas e de fibres e sièrve à emplir, à sostenir ò à protegir. 2. (gram.) *Locucion conjontiva*: Gropes de mòts que juègon lo ròtle d'una conjoncion, coma *per que*. ◇ *Proposicion conjontiva* ò *conjontiva*, n.f.: Proposicion subordinada que comença m'una conjoncion de subordinacion ò una locucion conjontiva.

conjontiva n.f. 1. (anat.) Mucoa de la faça posteriora dei parpèlas e la faça anteriora de l'esclerotica (blanc de l'uèlh). 2. (gram.) Proposicion conjontiva.

conjontival, a adj. (anat.) Que si rapoarta à la conjontiva. Var.: **conjontivau**.

conjontivau, ala adj. Conjontival.

conjontiviti n.f. Inflamacion de la conjontiva.

conjontor n.m. 1. Interruptor electric que clava automatament un circuit dins de condicions determinadi. 2. Presa murala ligada à una linha d'abonat e que permete de brancar un telefòne.

conjontor-disjontor n.m. Interruptor electric qu'a à l'encòup lu caractèrs dau conector e dau disjontor. Var.: **conjontor-desjontor**.

conjontura n.f. 1. Estament que resulta d'una endevenença: Una conjontura favorabla. 2. Sin.: **vegada, circonstança, escadença**. Ensèm dei elements que determínon l'estament economic, social, politic ò demografic à-n-un moment donat.

conjontural, a adj. Que pertòca la conjontura. Var.: **conjonturau**.

conjonturalament adv. Estent donadi li circonstanças.

conjonturau, ala adj. Conjontural.

conjonturista n. Economista especialista dei problema de conjontura.

conjugable, a adj. Que pòu èstre conjugat.

conjugacion n.f. Conjugason.

conjugada n.f. *Conjugadas*: Classa d'algas vèrdi unicellulari ò filamentòï, que si reproducion per una conjugason unigama.

conjugal, a adj. Qe pertòca li relacions entre espòs: *Lo domicili conjugal*. Var.: **conjugau**.

conjugalament adv. En tant quespos e esposa. Sin.: **maritalament**.

conjugar vt. (*conjugui*) 1. Enumerar li formas de la conjugason d'un vèrbo; metre un vèrbo au temps que convèn dins la frasa. 2. Unir, jónher en vista d'un resultat.

conjugason n.f. 1. Accion de conjuguar un vèrbo. 2. (gram.) Ensèm dei formas que lu vèrbos pílhon en foncion dau mòde, dau temps, de la persona, etc. ◇ Ensèm dei vèrbos que presènton lo meme paradigme. 3. (lit.) Accion d'unir en vista d'un resultat. 4. (biol.) Mòde de renouvelament genetic d'unu protozoaris ciliats, de reproducion isogama d'uni algas vèrdi. 5. (anat.) *Cartilatges de conjugason*: Cartilatges qu'assegúron la creissença en longuessa dei oàs. ◇ *Traucs de conjugason*: Espacis comprés entre lu pedicules de doi vertèbras vesini e que líuron passatge ai nèrvs raquidiars. Var.: **conjugacion**.

conjugat, ada adj. 1. Associat, acampat: *D'esfoarç conjugats*. ◇ (mecan.) *Organes conjugats*: Que concórron à una accion comuna. 2. (bot.) *Fuèlhas conjugadi*: Fuèlhas que poàrton sobre d'un pecol comun un pareu ò mai d'un pareu de foliòlas opauadi. 3. (opt.) *Ponchs conjugats*: Sistema format d'un poch objècte e dau sieu imatge. 4. (mat.) *Nombre complèxe conjugat d'un nombre complèxe* $x + iy$: Nombre $x - iy$, qu'es notat \bar{z} . ◇ *Ponchs conjugats per rapoart à doi autres*: Ponchs que fórmon mé doi autres una division armonica.

conjugats n.m. pl. (mat.) *Conjugats armonics*: Ponchs conjugats.

conjugau, ala adj. Conjugal.

conjura n.f. Conjuracion.

conjuracion n.f. 1. Complòt, conspiracion per faire tombar lo poder en plaça. Var.: **conjura**. Sin.: **entenduda, malordit, manipulòli, trama**. 2. Accion d'alunhar quauqua ren: *Conjurar un perillh*. ◇ Escartar li marridi influenças au mejan de formulas magiqui. - (pl.) Aqueli formulas.

conjuraire, airtiz n. Conjurat.

conjurar vt. 1. Pregar, suplicar embé insistença. Sin.: **implorar, adjurar, invocar**. 2. Escartar, alunhar mé de practicas magiqui ò religioi. 3. Evitar, contornar: *Conjurar una crisi*. 4. (lit.) S'engatjar mé d'autres per rejónher una tòca: Conjurar la perda de l'enemic.

conjurat, ada n. Persona que participa à una conjuracion. Sin.: **complotaire, conjuraire, conspirator**.

conjurator, tritz n. 1. Persona que conjura. 2. Persona que baileja una conjuracion. Sin.: **fomentator, fomentador**.

connectable, a adj. Que pòu èstre connectar. Var.: **conectable**.

connectar vt. (*connècti*) Unir, metre ensèms. ◇ (elec., inform.) Establir una connexion entre divèrs organes ò màquinas. Var.: **conectar**. ◆ **si connectar** v.pr. (inform.) Anar sus la telaranha.

connectica n.f. Ensèms dei tecnologias emplegadi en electronica e en microelectronica per establir de ligasons foncionals entre lu compauants. Var.: **conectica**.

connectiu, iva adj. Que pertòca un tèrme de ligason, en particulier una conjoncion. Var.: **conectiu**.

connectiu n.m. (bot.) Prolongament dau filet au niveu de l'antera de l'estamina. Var.: **conectiu**.

connectiviti n.f. Collagenòsi.

connector n.m. 1. Aparelh per establir una connexion electrica. 2. (telecom.) Organe d'un central telefonic qu'assegura lo ligam entre doi linhas, entre doi poasts. 3. (log.) Mòt que permete de compauar una proposicion complèxa à partir d'una proposicion simpla (ò d'uni proposicions simpli). Var.: **conector**.

connèx(e), a adj. 1. (lit.) Qu'a de rapoarts de similituda ò de dependença mé quauqua ren: *Question connèxa*. 2. (mat.) *Espaci connèxe*: Espaci topologic que n'i a minga particion en doi partidas clavadi (ò dubèrti) non vuèii. Var.: **conèx(e)**.

connexion n.f. 1. Accion de rendre connèxe; encadenament. 2. Ligam, racordament d'un aparelh

electric à un circuit ò de doi aparelhs electricis: Connexion internet. Var.: **conexion**.

connexitat n.f. (didact.) Rapoart estrech, ligam entre d'uni cauas. Var.: **conexitat**.

connivença (-éncia) n.f. Complicitat, acòrdi secret: *Èstre de connivença mé quauqu'un*. Sin.: **entenduda, compairatge**.

connivent, a adj. (didact.) Que tende à s'avesinar. ◇ (bot.) Que si tòca per la cima sensa si soudar: *De fuèlhas conniventi*. ◇ (anat.) *Valvulas conniventi*: Replecs de la mucoa intestinala de l'òme.

connotacion n.f. 1. Valor qu'una caua pilha en mai de la sieu significacion promiera: *Una connotacion morala*. 2. (ling.) Ensèms de significacions segondi qu'un mòt pilha en defoara de la sieu significacion promiera (ò *denotacion*).

connotar vt. (*connòti*) Expressir per connotacion.

conoïde, a adj. Qu'afècta la forma d'un còne. ◇ (mat.) *Susfàcia conoïda*: Susfàcia generada per una drecha parallèla à un plan fixe, que rescoantra una drecha fixa e s'apièla sobre una corba fixa (la directritz).

conoissèire, eirtiz adj. e n. Que conoisse ben quauqua ren. Var.: **conoissor**. Sin.: **especialista**.

conoissement n.m. 1. Facultat de conoïsser, de si representar; biais de capir. Var.: **conoissença**. 2. (mar.) Declaracion que contèn un estat dei mèrç cargadi sus la nau.

conoissença n.f. 1. Facultat de conoïsser, de si representar; biais de capir. Var.: **conoissement**. 2. Contengut de la conoissença; cen qu'es estat aquisat per l'estudi ò la practica: La conoissença d'una lenga. ◇ *À la mieu conoissença*: D'après cen que sabi. ◇ *En conoissença de causa*: En saupent ben de que si tracta. 3. (filos.) *Teoria de la conoissença*: Sistema d'explicacion dei rapoarts entre la pensada e lo monde exterior. 4. Consciença de se. ◇ *Perdre conoissença*: S'esvanir. ◇ *Sensa conoissença*: Esvanit. ◇ *Repilhar conoissença*: Si repilhar après s'èstre esvanit. Sin.: **tornar conoïsser, tornar à la conoissença**. 5. (dr.) Competença per jutjar. 6. Persona que si conoisse, relacion: *Es una vièlha conoissença*. ◇ *Faire conoissença*: Intrar en rapoart mé quauqu'un. ◇ *Èstre, si trovar en país de conoissença*: Si trovar en presença de cauas ò de personas ben conoissudi. ◆ pl. 1. Cauas conoissudi, saber, sciença: *Aver de conoissenças en geografia*. 2. (çaça) Marcas que perméon de reconoïsser l'atge ò la talha d'un animau.

conoissent, a n. Persona que si conoisse.

conoïsser vt. 1. Aver una idea pauc ò pron justa, saupre d'un biais pauc ò pron precis: *Conoïsser lo nom d'una persona*. 2. Èstre informat sobre l'existença e la valor de quauqu'un ò de quauqua ren: *Conoïsser un boan restaurant*. 3. Aver aquisat de conoissenças e de practica dins un camp quau que sigue: *Conoisse ben lo sieu mestier*. 4. Èstre en relacion mé: *Conoisse pas gaire de gents*. 5. *Si far conoïsser*: Dire lo sieu nom; obtenir una notorietat. ◆ **si conoïsser** v.pr. 1. Aver una idea justa de se, dei pròpri possibilitats. 2. *Si conoïsser, li si conoïsser en quauqua ren*: Èstre gaubiós, aver de conoissenças en quauqua ren. Sin.: **li si entendre, li acapir quauqua ren**.

conoissible, a adj. Que pòu èstre conoissut.

connoissement n.m. Connoissença.
connoissor, a n. Connoissèire.
connoissut, uda adj. 1. Celèbre, famós: *Un autor connoissut*. 2. Qu'es sauput d'un biais cèrt; oficial. 3. Descubèrt, que l'òme a explorat: *Lu limits dau monde connoissut*.
connoissut n.m. Cen que si connoisse, cen qu'es estat experimentat: *Lo connoissut e lo desconnoissut*.
conopeu n.m. (liturgia) Vel qu'envelopa lo tabernacle.
conopial, a adj. Relatiu au conopeu. Var.: **conopiau**.
conopiau, ala adj. Conopial.
conòrt n.m. Encoratjament; cen que pòu aleugierir una tristessa, una pena. Var.: **conortament**.
conortaire, airitz adj. e n. Encoratjaire.
conortament n.m. Conòrt, encoratjament.
conortar vt. (*conòrti*) Encoratjar.
conquerent, a adj. e n. Conquistaire.
conquerir vt. (*conquerissi*) Conquistar.
conqueta n.f. Pichina còncà.
conquilian, a adj. Que pertòca lu cauquilhatges. Var.: **conquiliçòla**.
conquiliçòla adj. Conquilian.
conquiliçultor, tritz n. Persona que fa de conquiliçultura.
conquiliçultura n.f. Elevatge de cauquilhatges (espec. muscles e òstregas).
conquiliçer, a adj. Que contèn de cauquilhas.
conquiliçologic, a adj. Que pertòca la conquiliçologia.
conquiliçologia n.f. Estudi scientific dei cauquilhas, dei cauquilhatges.
conquista n.f. 1. Accion de conquistar. 2. País conquistat ò caua qu'una persona s'en es renduda mestressa: *Una conquista importanta per lu obriers*. 3. (fam.) Persona seducha: *N'a presentat la sieu novèla conquista*. ◇ (ext.) Animau mes au servici de l'òme: *Lo cavau es la mai bèla conquista de l'òme*.
conquistador, airitz adj. e n. Conquistaire. ◇ (espec.) Aventurier ò nòble espanhòu partit per conquistar l'Amèrica.
conquistaire, airitz adj. e n. 1. Que fa ò a fach de conquistas au mejan dei armas: *Aqueu rèi foguèt un grand conquistaire, Guilhèm lo Conquistaire*. 2. Que si vòu impauar. 3. Fièr, orgulhós, presumtuós. Var.: **conquerent**.
conquistar vt. 1. Pilhar, sotametre per la foarça, per li armas: *Conquistar un país*. 2. Ganhar, obtenir mé de sacrificis, d'esfoarç: *Conquistar d'avantatges socials*. 3. Sedurre, gannhar l'afeccion de: *Conquistar lo coar de quauqu'un*. Var.: **conquerir**.
consa n.f. Frema qu'abiaissa li foncions d'un cònse. Var.: **consolessa**.
consac n.m. Concàs.
consacracion n.f. 1. Accion de consacrar; rite que consacra: *Consacracion d'una glèia*. ◇ (espec.) Acte dau prèire catolic que, pendent la messa, consacra lo pan e lo vin; conversion dau pan e dau vin "au còrs e au sang de Jèsus Crist". – Moment d'aqueu rite, dins la messa. 2.

Reconnoissença publica qu'autreja la notorietat: *La consacracion d'una òbra, d'un spectacle*.

consacrant n.m. e adj. m. (relig.) Consacrador. Var.: **consacraire**.

consacrar vt. 1. Emplegar totalament: *Consacrar tot lo sieu temps liure à escriure*. Sin.: **dedicar**. 2. Faire una règla abituala à partir d'una pràctica, d'un biais de dire: *Consacrar una exexpression*. 3. (relig.) Votar à Dieu; accomplir l'acte de consacracion eucaristic. ◆ **si consacrar** v.pr. Emplegar tot lo sieu temps: **Si consacrar ai sieus estudis**.

consacrat, ada adj. 1. Qu'es validat per l'usatge: *Una expression consacrada*. 2. Qu'a augut la consacracion religioa.

consacrador n.m. e adj. m. (relig.) Evesque que n'en sacra un autre. Var.: **consacrant, consacraire**.

consanguin, a adj. 1. Qu'es ligat à d'autres individús per de relacions de consanguinitat. ◇ *Union consanguina*: Union entre de personas que vènon pauc ò pron directament d'un parent comun. 2. Que vèn dau meme paire ma pas de la mema maire (per op. à *uterin*).

consanguinitat n.f. 1. Parentat sanguina de personas qu'an un antenat immediat comun. 2. Parentat dau costat dau paire.

consciença (-iència) n.f. 1. Percepcion, connoissença pauc ò pron clara que cadun pòu aver de la sieu existènça e dau monde à l'entorn: *Pilhar consciença de quauqua ren*. ◇ *Pilhar ò perdre consciença*: S'esvanir ò repilhar connoissença. 2. Sentiment interior que buta à portar un jutjament de valor sobre lu sieus actes pròpris. *Aver marrida, boana consciença*: Aver quauqua ren ò ren de si reprochar, si sentir responsable ò non de quauqua ren.

conscienciós, oa adj. Que moastra de probitat, de consciença professionala: *Un travalh conscienciós*.

conscienciosament adv. D'un biais conscienciós.

conscient, a adj. Qu'a consciença de cen que fa ò de cen que li arriba: *Siéu conscient dei mieus responsabilitats*.

conscient n.m. Ensèm dei fachs psiquics qu'una persona n'a consciença, per oposicion à *inconscient e preconscient*.

conscientament adv. D'un biais conscient.

conscientisacion (-izacion) n.f. Accion de conscientisar; fach de conscientisar.

conscientisar (-izar) vt. Faire pilhar consciença à (quauqu'un) de la realitat (espec. dins lo camp politic).

conscrich n.m. Aqueu qu'es sonat per faire lo sieu servici militari segond lo sistema de la conscripcion. Var.: **conscrit**. ◆ *Paires conscrichs*: Senators romans.

conscricion n.f. Sistema de recrutament militari que fa sonar lo contingent annualament en foncion d'una classa d'atge.

conscrit n.m. Conscrich.

conse, a n. Cònse.

cònse, a n. Cònsol. Var.: **conse**.

consecucion n.f. Seguida, encadenament (d'ideas, de concèptes).

consecutiu, iva adj. 1. Que vèn just après dins lo temps ò dins l'òrdre numeric successiu: *Èstre malaut tres*

grams consecutius. 2. *Consecutiu à*: Que resulta de. 3. (gram.) *Proposicion subordinada consecutiva* ò *consecutiva*, n.f.: Qu'exprimisse lo resultat, l'efècte, la consequença. Sin.: **subordinada de consequença**.

consecutivament adj. 1. Sensa interrupcion. Sin.: **de contunha**. 2. Just après. ◇ *Consecutivament à*: En seguida à.

consegalh n.m. Mesclum de sègala e de froment semenats e recoltats ensèm.

consegre vt. (*consegui*) 1. Segre. 2. Córrer darríer un èstre animat dins la tòca de lo rejónher. Var.: **conseguir**. Sin.: **assegre**, **acochairar**, **ensegre**, **corsar**, **consejar**, **percaçar**. 3. Obtenir: *Consegre un diplòma*.

conseguir vt. (*consequissi*) Consegre.

conselhaire, **airitz** n. (lit.) Persona qu'a la mania de donar de conseus. Provèrbi: *Aqueu que conselha, paga pas*.

conselhar vt. 1. Recomandar: *Ti conselhi la prudença*. 2. Donar un vejaire, una idea per guidar, per ajudar: *Conselhar quauqu'un sobre una causida*.

conselhier, **a** n. 1. Persona que dona de conseus. ◇ (espec.) Persona que la sieu foncion es d'orientar, de donar de conseus dins de camps especifics: *Conselhier financier*, *conselhier d'educacion*. ◇ (per ext.) Caua qu'a una influença sobre lo comportament d'una persona: *La ràbia es marrida conselhiera*. 2. Membre d'unu conseus d'administracion. ◇ Magistrat qu'a una posicion ierarquica auta: *Conselhier à la Cort de cassacion*. ◇ Membre d'uni juridiccions: *Conselhier d'un tribunal administratiu*.

consens n.m. Acòrdi entre d'uni personas. (espec.) En políptica, acòrdi e consentiment dau nombre mai grand, de l'opinion. Var.: **consentiment**.

consensual, **a** adj. 1. Que repaua sobre un consens: *Política consensuala*. 2. (dr.) *Acòrdi consensual*: Acòrdi que repaua unicament sobre lo consens dei partidas. Var.: **consensuau**.

consensualisme n.m. Principi que vòu qu'un contracte sigue format simplament per l'acòrdi de la volontat dei doi contractants. Es lo contrari dau *formalisme*.

consensuau, **ala** adj. Consensual.

consent, **a** adj. Consentent. Sin.: **complici**, **d'acòrdi**.

consentent, **a** adj. Que consente, qu'es d'acòrdi. Var.: **consent**.

consentida n.f. Consentiment.

consentiment n.m. 1. Accion de consentir: *Donar lo sieu consentiment*. Var.: **consentida**. 2. Consens.

consentir vt. ind. (à) Si prononciar a favor de (quauqua ren), acceptar que quauqua ren si fague. Sin.: **assentir**. ◆ vt. Acordar, autrejjar, permetre: *Consentir un prèst*.

consequença (-éncia) n.f. Seguida logica provocat per un fach que n'es la causa. ◇ *En consequença*: Dau biais que convèn. ◇ *Sensa consequença*: Sensa importança, sensa efècte greu. ◇ *Tirar à consequença*: Comportar una seguida greva. Sin.: **entirar de desavènis**. ◇ (gram.) *Proposicion de consequença*: Proposicion consecutiva.

consequent, **a** adj. 1. Qu'agisse mé logica. ◇ (fam.) Important, considerable: *Una paga consequenta*. 2. (geogr.) Si di d'un cors d'aiga que s'escorre paralelament ai jaças geologiqui. ◆ loc. adv. *Per consequent*: Doncas, coma una seguida logica.

consequent n.m. 1. (log.) Segond enonciat d'un rasonament, ligat au premier dins un rapoart d'implicacion. 2. (mús.) Dins lo canon ò la fuga, segonda part qu'imita la primera.

consequentament adv. (lit.) En consequença, per consequent.

consèrge, **ja** n. Concièrge.

conserjaria n.f. Concièrjaria.

consèrva n.f. Aliment qu'es mantengut en estat de consomacion au mejan de divèrs procediments. – (espec.) Aliment esterilísat e conservat dins un bocall ò una boita de fèrre blanc. – (per ext.) La boita, lo bocall. ◇ *En consèrva*: En boita, en bocall.

conservacion n.f. Accion de conservar, de mantenir intacte, dins lo meme estat; estat dins lo quau una caua perdura. – (espec.) Dins l'industria alimentària, accion de conservar lu aliments. ◇ *Instint de conservacion*: Instint que buta un èstre, un animau, à sauvar la sieu existença quora si sente menaçat. ◇ (fis.) *Lèi de conservacion*: Lèi que precisa que, sota d'uni condicions, d'uni grandessas fisiqui non son modificadi dins l'evolucion d'un sistema donat.

conservador, **airitz** adj. e n. 1. Si di d'una persona que li agrada conservar li cauas, non s'en desbarrassar. 2. *Agent conservador* ò *conservador*, n.m.: Substança que si mete m'un aliment per n'assegurar la conservacion. 3. Que pertòca lo conservatisme polític; partidari dau conservatisme. ◇ (espec.) Un dei grands partits politics britanics, opauat au *partit travalhista*. ◆ 1. Persona qu'a la carga dei colleccions d'un museu, d'una biblioteca. 2. *Conservador dei ipotecas*: Foncionari qu'assegura l'inscripcion e la publicacion dei ipotecas e dei actes translatus de propietat. Var.: **conservator**.

conservaire, **airitz** adj. e n. 1. Persona que fa de consèrvas industrials. 2. Conservador.

conservar vt. (*consèrvi*) 1. Mantenir dins un boan estat, preservar de l'alteracion. Sin.: **entretenir**. ◇ (absol.) Mantenir en boana santat: *L'espòrt consèrva*. 2. Non si separar de: *Conservar toti li facturas*. ◆ **si conservar** Si gardar, èstre gardat dins lo sieu estat d'origina: *La carn si conservar au frèi*. v.pr. Var.: **servar**.

conservaria n.f. 1. Ensèm dei tecnicas e procediments de conservacion dei aliments. 2. Usina dont si fan de consèrvas alimentari.

conservat, **ada** adj. *Ben conservat*: Que pareisse enara jove, en despièch dau sieu atge.

conservator, **tritz** n. Conservador.

conservatòri, **òria** adj. (dr.) Qu'a per tòca la conservacion (d'un drech): *Mesura conservatòria*.

conservatòri n.m. 1. Establiment destinat à conservar li tradicions, li colleccions. 2. Establiment d'ensenhament de música, la dança, l'art dramatic.

conseu n.m. 1. Vejaire sobre cen que convèn de faire: *Donar, demandar un conseu*. 2. Assemblada de personas

encargadi de foncions consultatiu, deliberatiu, administratiu, juridiccional, etc. ◇ *Conseu dei ministres*: Acamp dei ministres sota la direccion dau president de la República. ◇ *President dau Conseu*: Equivalent dau premier ministre (en França avant la 5ª República, en Itàlia despí l'instauracion de la República). ◇ *Conseu de cabinet*: Acamp dei ministres sota la direccion dau premier ministre, sensa lo cap d'Estat. ◇ *Conseu regionau*: Organe d'administracion de la region. ◇ *Conseu general*: Organe d'administracion dau departament. ◇ *Conseu municipal*: Organe d'administracion de la comuna. ◇ *Conseu d'Estat*: En França, juridiccion administrativa sobeirana; en Soïssa, govèrn cantonal. ◇ *Conseu constitucional*: Organe que verifica la conformitat dei lèis mé la Constitucion. ◇ *Conseu de seguretat*: À l'O.N.U., organe encargat de mantenir la patz. ◇ *Conseu de l'Euròpa*: Organizacion de cooperacion que recampa 27 Estats d'Euròpa occidentala. ◇ *Conseu europeu*: Acamp periodic dei caps de govèrn ò d'Estat dei Estats membres de la Comunautat Europea. ◇ *Conseu d'administracion*: Acamp d'accionaris encargats de la gestion d'una societat anonima. ◇ *Conseu d'administracion ò d'establiment*: Dins un establiment escolari, acamp dei representants elegits (parents, escolans, ensenhaires, agents) sota la direccion dau cap d'establiment. ◇ *Conseu de susvelhança*: Organisme encargat de contrarotlar li societats à directòri. ◇ *Conseu dei prudòmes*: ◇ *Conseu de disciplina*: Dins un establiment escolari, conseu d'establiment acampat per pilhar una decision disciplinària. ◇ *Conseu dei presas*: Juridiccion qu'estatuisse sus la sasida dei naus de comèrci enemigui e de la sieu carga. ◇ *Conseu de familha*: Acampament dei parents, per deliberar dei interès d'un minor ò d'un major sota tutèla. 3. Persona que, à títol professional, guida, conselha lu autres dins lu sieus afaires, especialament dins lo camp judiciari. ◇ *Conselh juridic*: Especialista que dona de consultacions, assistisse ò representa lu sieus clients davant li administracions, li juridiccions, etc. ◇ *Conseu fiscal*: Tecnician que lu contribuables li pàdon demandar assistença per la verificacion de la sieu comptabilitat.

considerablement adv. D'un biais considerable.

considerable, a adj. Que la sieu importança es granda; notabla: *Un cost considerable*.

consideracion n.f. 1. Accion d'examinar quauqua ren ò quauqu'un embé atencion. ◇ *Pilhar en consideracion*: *Tenir còmpte de*. ◇ *Aquò merita consideracion*: N'en cau tenir còmpte. 2. Estima acordada à quauqu'un: *Aver de consideracion per quauqu'un, tractar una persona mé consideracion*. Sin.: **esgard**. ◆ pl. (pej.) Remarcas, rasonament pauc ò pron valide: *Si perdre en consideracion*.

considerant n.m. (dr.) Cadun dei alineàs que motiva lu arrèsts d'una cort ò li decisions d'una juridiccion administrativa.

considerar vt. (*considèri*) 1. Regarjar longtemps e atentivament: *Considerar quauqu'un dei pens à la tèsta*. Sin.: **jutjar**. ◇ (spec.) Examinar d'un biais critic: *Considerar toi lu avantatges*. 2. Èstre d'avís, crèire, estimar: *Considèri qu'aquò m'arregarja*.

considerat, ada adj. Estimat: *Una persona ben (mau) considerada*.

consigna n.f. 1. Instruccion formala donada à quauqu'un que la deu seguir. 2. (mil.) Mesura de seguretat que mantèn lu militaris dins la casèrna. ◇ (per ext.) Punicion d'un militari ò d'un escolan que consistisse en una privacion de sortida. 3. Serviç d'una estacion, d'un aeroport, etc., que garda lu bagatges depausats; lo local dont son gardats aquestu bagatges. ◇ *Consigna automatica*: Casier metallic dont si depaon lu bagatges e si clava en pagant. 4. Soma pagada per garantir lo retorn d'un embalatge. 5. Consignacion.

consignable, a adj. Que pòu èstre consignat.

consignacion n.f. Var.: **consigna**.

consignar vt. 1. Remetre en depaus, au títol de garantia. 2. Depaon (un bagatge, etc.) à la consigna. 3. Faire pagar un embalatge sota garantia de reemborsament: *Consignar una botelha*. 4. Inscriure dins un acte, un escrich: *Consignar li declaracions d'un testimòni*. 5. Privar de sortida un militari, un escolan per un motiu determinat.

consignatari, ària n. 1. (dr.) Persona encargada de gardar de mèrç ò de li vendre. 2. (dr. mar.) Negociant mandatari d'un armator qu'es encargat de la cargason. Var.: **consignator**.

consignator, tritz n. Consignatari.

consistença (-éncia) n.f. 1. Estat d'un còrs considerat dins la coesion dei sieus partidas. ◇ *Pilhar de consistença*: Devenir mai espés, solide. ◇ (fig.) Soliditat, foarça: *Un argument que manca de consistença*. ◇ *Persona sensa consistença*: Que manca de caractèr, de personalitat. 2. (log.) Non-contradiccion.

consistent, a adj. 1. Si di d'un còrs, d'una substança qu'a de consistença, de fermetat. 2. Si di d'un past abundant, noirissent. 3. Cen qu'es ben reforcit, segur: *Una entre-senha consistenta*. 4. (log.) Auto-sufisent.

consistir vt. ind. (consistisse) 1. Repaon sobre (quauqua ren): *En que consistisse la mieu error?* ◇ Èstre compausat de. 2. Aver coma caractèr essencial: *Son programa consistisse en l'ajuda dei paures*. Var.: **consistre**. Sin.: **estar**.

consistòri n.m. (relig.) 1. Assemblada dei cardinals sota la presidença dau papa. 2. Assemblada de pastors ò dau conseu de sinagòga.

consistorial, a adj. Dau consistòri, que pertòca lo consistòri.

consistorialment adv. Per decision pilhada en consistòri.

consistre vt. ind. Consistir.

consòci, a n. Associat.

cònsol, consolessa n. 1. Premier magistrat municipal, responsable de l'executiù de la comuna. ◇ *Cònsol d'arrondissement*: Cònsol elegit dins cada arrondissement dei grandi ciutats coma Lion, Marselha e París. 2. Agent oficial d'un Estat, encargat de protegir à l'estrangier la persona e lu interès dei gents d'aquel Estat. Var.: **conse**. ◆ n.m. 1. (Antiqu. rom.) Magistrat, elegit per un an, que partatjava m'un collega un poder sobeirant. 2. Magistrat municipal, especialament dins lo territòri

occitan. 3. Cadun dei tres caps dau poder executiu francés sota lo Consulat.

consòla n.f. 1. (arquít.) Organe en salhida sus un barri, destinat à portar una carga (balcon, etc.). 2. Taula decorativa aplicada còtra una paret. 3. (mus.) *Consòla d'òrguena*: Mòble, integrat au sotabassament de l'òrgue ò separat, que recampa lu element de comanda de l'instrument (clavier, pedalier, etc.). 4. (inform.) Periferic ò terminal de computador que permete la comunicacion dirècta mé l'unitat centrala. ◇ *Consòla grafica* ò *de visualisacion*: Provedida d'un ecran per mostrar lu resultats d'un tractament.

consolable, a adj. Que pòu èstre consolat.

consolacion n.f. 1. Confoart, solaç aportat à quauqu'un, à la sieu pena. ◆ *Lòt de consolacion*: Lòt d'importança segondària ofèrt en compensacion à un candidat que non a ganhat un dei promiers prèmis. 2. Persona, caua que consòla: *Lu sieus enfants son la sieu soleta consolacion*.

consolador, airtz adj. Consolator.

consolaire, airtz n. Consolator.

consolament n.m. Sacrament de la doctrina catara. Var. latinisada: **consolamentum**.

consolamentum n.m. Consolament.

consolant, a adj. Que pòu consolar. Var.: **consolatòri**.

consolar vt. (*consòli*) 1. Aleugierir (la pena de quauqu'un); reconfortar. 2. Assuaudar, metre fin à (un sentiment dolorós). ◆ **si consolar** v.pr. Cessar de sofrir.

consolari, ària adj. 1. Relatiu à un cònsol, à la sieu carga. 2. Relatiu à un tribunal de comèrci ò ai sieus membres: *Un jutge consolari*. 2. Relatiu au Consolat.

consolat n.m. Representacion d'un Estat en país estrangier.

consolat n.m. (m'una majuscula) Regime politic mes en plaça en França entre lo 1799 e lo 1804.

consolator, tritz adj. Que consòla. Var.: **consolador**. ◆ n. Persona que pòrta una consolacion. Var.: **consolaire**.

consolatòri, òria adj. Consolant.

consolidacion n.f. 1. Accion de consolidar, d'afermir; fach d'èstre consolidat. ◇ *Consolidacion d'una ferida*: Estabilisacion, sensa melhorament possible. 2. (fin.) *Consolidacion de rendas*: Conversion de títols reemborsables à cort tèrme ò à tèrme mejan en títols à long tèrmes ò perpetuels. 3. (comptab.) Tecnica comptabla qu'agrega lu còmptes qu'apartènon à-n-un meme grope e permete de presentar lu resultats e l'estat financier d'ensèm d'aqueu grope.

consolidar vt. 1. Rendre mai solide, mai resistant, mai foart; afermir: *Consolidar un barri, un poder*. Sin.: **assolidar**. 2. (comptab.) Procedir à una consolidacion (dei còmptes d'un grope de societats).

consolidat, ada adj. Qu'es estat l'objècte d'una consolidacion. Sin.: **refortit, assolidat**. ◇ (comptab.) *Resultats consolidats*: Resultats presentats d'un biais sintetic, segond la tecnica de la consolidacion, dei societats d'un meme grope.

consolidatiu, iva adj. Que consolida. Sin.: **assolidatiu**.

consomacion n.f. Accion de complir d'una mena definitiva. Var.: **consumacion**.

consomar vt. Complir definitivament una accion: *Consomar lo maridatge, un crimi*. Var.: **consumir**.

consomat, ada adj. Consumit.

consomat n.m. Consumit.

consompccion n.f. (lit.) Amaigriment e deperiment progressius.

consomptible, a adj. (dr.) Que non si pòu emplegar sensa lo destrúger.

consomptiu, iva adj. (lit.) Que provòca l'amaigriment ò que s'acompanha de desnutricion.

consonança n.f. 1. (mús.) Afinitat entre doi sons ò mai, que provòca una tendença à una fusion en unitat de percepcion armonica. Sin.: **acordança**. 2. (ret.) Uniformitat dei sons à la fin dei mòts ò dei frasas. 3. Seguida, ensèm de sons: *Un nom de consonança estrangiera*.

consonant, a adj. 1. Que provòca una consonança: *Acòrdi consonant*. 2. Que s'acaba per un son identic.

consonanta n.f. 1. Son dau lengatge caracterisat per per la presença d'un obstacle dins lo conduch vocal e que, d'un ponch de vista foncional, forma lo marge de la sillaba (per oposicion ai vocalas, que n'en fòrmon lo nucleu). 2. Letra de l'alfabet que transcriu aqueu son.

consonantic, a adj. (fon.) Relatiu ai consonantas.

consonantisme n.m. (fon.) Sistema de consonas d'un alfabet (per oposicion à *vocalisme*).

consonar vi. (consoana) S'acordar.

consòrci n.m. (econ.) Gropament d'entrepresas, de bancas, en vista d'operacions comuni.

consorcial, a adj. (econ.) Relatiu à un consòrci. Var.: **consorciau**.

consorciau, ala adj. Consorcial.

consòrt adj. m. *Prince consòrt*: Espòsa de la regina, especialament en Grand-Bretanha e ai País-Bas.

consòrts n.m. pl. Persones qu'an d'interès comuns. ◆ (pej.) Aquelu de la mema enjança.

consòu n.m. (mar.) Procediment radioelectric d'ajuda à la navigacion, que repaua sobre l'emission de senhaus audibles.

consòuda n.m. Planta dei luècs umides, que pòu mesurar fins à 1 m d'autessa, qu'à passat temps s'emplegava en medecina (Familha dei borraginaceas). Sin.: **èrba plagada, èrba de mila flors**.

conspiracion n.f. Accion de conspirar, complèt. Sin.: **conjuracion, trama, manipòli, entenduda**.

conspirar vi. S'entendre, si metre d'acòrdi per renversar un dirigent, un regime politic; organisar una conspiracion, un complèt. Sin.: **tramar, fomentar**.

conspirator, tritz n. Persona que pilha part à una conspiracion. Sin.: **conjuraire, fomentador, comptaire**.

constança (-ància) n.f. 1. Qualitat d'una persona que persevera dins la sieu accion, lu sieus sentiments, li sieu opinions. 2. Foarça morala de quauqu'un que ren pòu abatre. 3. Qualitat de cen que dura, qu'es estable, que si

reprodue: *La constança d'un fenomène*. ◇ (psicol.) *Constança perspectiva*: Permanença dins la percepcion d'uni caracteristicas de l'objècte en despièch dei modificacions dau camp sensorial.

constant, a adj. 1. Que persevera dins lu sieus actes, lu sieus sentiments, etc. 2. Que dura ò torna d'un biais identic: *Un benèstre constant*. 3. (mat.) *Foncion constanta*: Que dona lo meme imatge de toi lu elements dau sieu ensèm de definicion.

constanta n.f. 1. Tendença, orientacion generala duradissa, permanenta: *Li constantas de la literatura occitana*. 2. (mat.) Quantitat de valor fixa; nombre qu'es fixe en regard dei variablas que figúron dins un polinòmi ò dins una equacion. ◇ (fis.) Caracteristica fisica (ponch de fusion, massa volumica, etc.) que permete d'identificar un còrs pur. ◇ *Constanta fundamentala*: Grandessa particuliera (massa, carga de l'electron, etc.) de valor fixa, que juèga un ròtle important en fisica.

constantament adv. D'un biais constant, sensa relambi. Sin.: **de contunha**.

constantan n.m. Aliatge de coire e de niquèl (generalament 40%), que la sieu resistença electrica es practicament independenta de la temperatura.

constantinopolitan, a adj. De Constantinòple.

constat n.m. 1. Procès-verbal qu'un uissier ò un agent de la foarça publica redigisse per enregistrar d'unu fachs materials. ◇ *Constat amiable*: Declaracion d'accident que lu menaires dei veïcules implicats fan. 2. Analisi, examèn d'un estament, d'un periòde, etc. ◇ *Constat de falhiment*: Bilança negatiu.

constatable, a adj. Que pòu èstre constatat. Sin.: **verificable**.

constatacion n.f. Accion de constatar; fach constatat. Sin.: **verificacion, afortiment**.

constatar vt. 1. Remarcar, observar; enregistrar: *Constatar una absença*. Sin.: **verificar, s'avisar**. 2. Consignar per esrich: *Constatar la moarti de quauqu'un*.

constellacion n.f. 1. Grope d'estelas vesini sus l'esfèra celèsta, que presenta una figura convencionala determinada, qu'un nom particulier li es estat donat: *Constellacion dei Tres Rèis, dei Cinc Estelas*. Sin.: **ensenhas, estelam**. 2. Region celèsta dont si tròva aqueu grope d'estelas.

constellar vt. 1. Curbir d'estelas pauc ò pron espartegadi. 2. Curbir (quauqua ren) de.

constellat, ada adj. Cubèrt d'elements nombrós pauc ò pron esparpalhats: *Una estòfa constellada de flors*.

consternacion n.f. Estupor causada per un eveniment malurós. Sin.: **espant, esbaïment, escombulh, estupor, atupiment**.

consternant, a adj. Que constèrna.

consternar vt. (*constèrni*) Metre dins la consternacion; abatre. Sin.: **acaurar, aclapar, espantar, atupir, catastrofar**.

constipacion n.f. Raretat ò dificultat d'evacuacion dei matèrias fecali.

constipar vt. Provocar la constipacion. Sin.: **ressarrar, restrénher**.

constipat, ada adj. Que patisse de constipacion.

constitucion n.f. 1. Accion de constituir (quauqua ren); cen que n'en resulta, que constitue (quauqua ren); lu elements que fan partida d'un tot: *La constitucion d'un govèrn, d'un dossier*. 2. Ensèm dei trachs fisics que caracteríson un individú; santat: *Aver una constitucion solida*. 3. Composicion: *La constitucion de l'ària*. 4. (dr.) Acte per lo quau quauqua ren es establìt, constituit: *Constitucion d'una renda*. ◇ *Constitucion de partida civila*: Demanda de reparacion qu'una persona que si considèra victima fa davant un tribunal penal. 5. (m'una majuscula) Ensèm dei lèis fundamentali qu'establisson la forma d'un govèrn, règlon lu rapoarts entre governaires e governats e determinon l'organizacion dei poders publicis.

constitucional, a adj. 1. Confòrme à la Constitucion. 2. Relatiu à la Constitucion dun país: *Drech constitucional*. 3. Sotamés à una Constitucion: *Monarquia constitucionala*. 4. Relatiu à la constitucion fisica d'un individú. Var.: **constitucionau**.

constitucionalament adv. En conformitat mé la Constitucion.

constitucionalisacion (-izacion) n.f. Fach de constitucionalisar.

constitucionalisar (-izar) vt. Rendre (quauqua ren) constitucional, confòrme à la Constitucion d'un país.

constitucionalitat n.f. Qualitat de cen qu'es confòrme à la constitucion d'un país.

constitucionau, ala adj. Constitucional.

constituent, a adj. 1. Qu'ientra dins la constitucion, la composicion de quauqua ren. Var.: **constituti**. 2. *Assemblada constituenta* ò *Constituenta*, n.f.: Qu'a lo drech e lo poder d'establir ò de modificar la Constitucion d'un país. ◆ n. Membre d'una assemblada constituenta.

constituent n.m. (ling.) Element que resulta de la descomposicion sintactica d'una frasa.

constituenta n.f. Assemblada constituenta.

constituir vt. (*constituissi*) 1. Causir, recampar d'elements per formar un tot: *Constituir un govèrn, una colleccion*. 2. Formar la basa de quauqua ren: *Presença que constitue una menaça*. 3. Formar un tot mé d'autres elements. 4. *Constituir avocat*: Encargar un avocat d'un afaire. ◆ **si constituir** v.pr. *Si constituir partida civila*: Demandar reparacion davant un tribunal penal, en parlant d'una persona que si considèra victima. ◇ *Si constituir presonier*: Si liurar ai autoritats, si rendre.

constituti, iva adj. 1. Qu'ientra dins la constitucion, la composicion de; constituent. 2. Qu'establisce juridicament un drech.

constrench, a adj. Gaire natural, forçat. Sin.: **obligat, cogit**.

constrencha n.f. Accion de constrénher; Sin.: **entradís, pression, embarràs, astrencha, obligat**. ◇ *Èstre à la constrencha*: À la caça, si di de la bèstia que lu cans e lu caçaires an à la sieu mercé.

constrenhement n.m. Fach de constrénher. Var.: **constrencha**.

constrenhent, a adj. Que constrenhe. Sin.: **penós, malaisat, dificultós, derenant, esquinant, astrenhent**.

constrénher vt. Obligar, forçar (quauqu'un) à faire quauqua ren; impauar: *Constrénher quauqu'un à partir, constrénher au silenci*. Sin.: **astrénher, impauar, exigir**.

constrenhible, a adj. Que pòu èstre constrench.

constriccio n.f. (med.) Pression ressarrament circulari.

constrictiu, iva adj. (med.) Que produè una constriccio, que dona una sensacion de constriccio.

constrictiva n.f. (fon.) Consonanta caracterisada per un bosin de friccio qu'es provocat per la constriccio dau conch vocal (per ex. [f], [s]). Sin.: **fricativa, spiranta**.

constrictor adj. m. e n.m. 1. Muscle qu'a per foncjo d'estrénher circulariament d'unu canals ò orificis. Sin.: **restrenhère**. 2. *Boa constrictor* ò *constrictor*, n.m.: Boa de granda talha qu'estofa li sieu predas en s'enrotlant à l'entorn.

constringent, a adj. Que provòca una constriccio. Sin.: **ressarraire**.

construccio n.f. 1. Accio de construire; lo sieu resultat: *La construccio d'una maion*. ◇ *La construccio*: Sector que la sieu activitat es de bastir, ensèm dei activitats e dei industrias dau bastiment. 2. Edifici, bastiment. Sin. (1 e 2): **bastison**. 3. *Construccio aeronautica, automobila, navala*, etc.: Ensèm dei tecnicas pròpri à l'industria aeronautica, automobila, navala, etc.; activitat industrial que pertòca un d'aquelu camps, sovent regropats sota la denominacion de *construccions mecaniqui*. 4. (ling.) Seguida d'elements que lo sieu recampament obedisse à un esquema sintactic ò morfologic. 5. (psican.) Elaboracion que l'analista fa de l'istòria dau pacient à partir dei fragments esparpalhats que li a liurat.

constructible, a adj. 1. Dont si pòu bastir: *Una zòna constructibla*. 2. Que pòu èstre bastit.

constructiu, iva adj. Positiu, que permete d'avançar dins una discussio, un projècte.

constructivisme n.m. Corrent artistic dau siècle XX^{en}, que mete en avant una construccio pauc ò pron geometrica dei formas.

constructivista adj. e n. Qu'apartèn au constructivisme, que li si restaca.

constructor, tritz adj. e n. Que construisse. Sin.: **bastidor, bastissère**. ◇ *Polipers constructors*: Aquelu qu'edifcon de coraus ò d'atòls.

construire vt. (*construissi*) 1. Bastir, edificar. 2. Assemblar li diferenti partidas d'una màquina, d'un aparelh. 3. Elaborar, concèvre: *Construire una teoria*. 3. Dispaular (lu mòts, li fransas) dins un òrdre donat.

substanciacion n.f. (teol.) Presença dau Crist dins lo pan e lo vin de l'eucaristia, segond la Glèia luteriana (per op. À la *transsubstanciacion*). Sin.: **impanacion**.

substancial, a adj. (teol.) D'una soleta substança. Var.: **substanciaiu**.

substancialament adv. D'un biais substancial.

substancialitat n.f. (teol.) Unitat e identitat dei tres personas de la Trinitat divina.

substanciaiu, ala adj. Substancial.

consulta n.f. 1. (dr.) Assemblada acampada per tractar un affaire, una question precisa, en Còrsega. 2. (hist.) Assemblada, cort de justícia, en Itàlia e dins d'unu cantons soïsses. 3. Consultacion.

consultable, a adj. Que pòu èstre consultat: *Lu archius son consultables*.

consultacion n.f. 1. Accio de consultar, de pilhar lo vejaire de quauqu'un. 2. Accio de cercar d'informacions dins un libre, etc., especialament un dictionari ò un site internet. 3. Accio de donar un vejaire sobre quauqua ren, sobre quauqu'un, especialament en parlant d'un avocat, d'un jurista, d'un mètge. 3. Examèn que lo mètge fa d'un pacient. Var.: **consulta**.

consultaire n.m. Consultor.

consultant, a adj. e n. 1. Persona que dona de consultacions (espec. en drech e en medecina). ◇ (espec.) À la ràdio e à la television, especialista (esportiu, etc.) qu'ajuda lu jornalistas dins lu sieus comentaris. 2. (vièlh) Persona que consulta un mètge, un avocat.

consultar vt. 1. Si faire examinar per un mètge. 2. Pilhar lo vejaire, demandar conseu à quauqu'un: *Consultar un avocat*. 3. Cercar d'informacions dins quauqua ren: *Consultar lu astres*. ◆ vi. Donar de consultacions, recevre de malauts: Un mètge que consulta unicament lo matin.

consultatiu, iva adj. Que si consulta; qu'emete un vejaire sobre quauqua ren, sensa poder de votar, de decidir: Comitad consultatiu.

consultor n.m. Teologian encargat de donar lo sieu vejaire sobre de questions precisi ò d'en alestir l'examen. Var.: **consultaire**.

consumacion n.f. 1. Accio de consumir, de menar au sieu tèrme. Var.: **consumiment, consomacion**. ◇ *Consumir lo maridatge*: S'unir carnalament. ◇ (lit.) *La consumacion dei siècles*: La fin dei temps. 2. Accio de consumir, de faire usatge de quauqua ren. ◇ *Societat de consumacion*: Societat dei país industrialisats, que crea de besonhs artificials. 3. Cen qu'es consumit dins un cafè, un restaurant, etc.): *Cau pensar de pagar li consumacions*.

consumator, tritz n. 1. Persona que consumisse, que cròmpa per lo sieu usatge de manjar, de mèrç: *Una associacion de consumators*. 2. Persona que beu ò manja (dins un restaurant, etc.). ◆ adj. Que consumisse, cròmpa (per op. à *productor*).

consumèire, eiritz n. Consumator.

consumerisme n.m. Tendença per lu consumators à s'acampar en movements ò en associacions per aparar lu sieus interès (drech à l'informacion, à la seguretad, etc.).

consumerista adj. e n. Relatiu au consumerisme; partidari dau consumerisme.

consumible, a adj. Que pòu èstre consumit.

consumible n.m. (inform.) Tot cen que si cròmpa per assegurar lo foncionament d'un aparelh informatic (tencha per l'estampanta, etc.).

consumiment n.m. Consumacion.

consumir vt. (consumissi) 1. (lit.) Acabar, menar au sieu tèrme. 2. Emplegar quauqua ren per viure: Consumir d'aliments. 3. Emplegar coma foant d'energia ò coma matèria promiera: Aquela veitura consumisse 5 litres ai 100.

consumit, ida adj. 1. Que conoisse ben la sieu especialitat, lo sieu art: *Un artista consumit*. 2. De granda qualitat: *Un art consumit*. Var.: **consumat**.

consumit n.m. Bolhon de carn. Var.: **consumat**.

contactar vt. Intrar en relacion, en rapoart mé quauqu'un, m'un organisme.

contacte n.m. 1. Estat ò posicion de doi còrs, de doi substànças, de doi causas que si tòcon. Sin.: **tocament**. 2. Possibilitat d'intrar en rapoart, en relacion mé quauqu'un: *Aver de contactes dins un mitan donat*. ◇ *Pilhar contacte mé*: Si metre en relacion mé. ◇ *Rompre lo contacte mé*: Rompre lo rapoart, la relacion. 3. Persona mé cu si deu restar en relacion per aver d'informacions. 4. Impression promiera: *Aver un boan contacte m'una vila, m'una persona*. ◇ Comportament en regard dei autres: *Una persona d'un contacte aisat*. ◇ *Presa de contacte*: Premier rescòntre, promiera relacion per corrier, etc. 5. (mat.) *Ponch de contacte*: Ponch comun à una corba e à la sieu tangenta, à una susfàcia e au sieu plan tangent, à doi corbas tangenti, etc. 6. (electr.) Susfàcia comuna à doi pèças conductritz que si tòcon per assegurar lo passatge d'un corrent; caduna d'aqueli pèças. ◇ *Linha, fieü de contacte*: Fieü conductor dont freta lo pantografe d'una locomotiva ò d'un tram. 7. *Vèires de contacte*: Vèires correctors de la vista que son aplicats directament sus la cornea (si destria lo *vèire de contacte escleral* de la *lentilha corneana*).

contactologia n.f. Branca de l'oftalmologia que s'entrèva dei vèires e dei lentilhas de contacte dins li sieu indicacions e contrindicacions.

contactologista n. Contactològue.

contactològue, òga n. Especialista de contactologia. Var.: **contactològue**.

contactor n.m. Aparelh destinat à la dubertura ò à la barradura d'un circuit electric, que la sieu posicion de repaus correspoande à la dubertura.

contagi n.m. Contagion.

contagion n.f. 1. Transmission d'una malautia. 2. Propagacion, comunicacion involontària. Var.: **contagi**.

contagionar vt. (med., rare) Transmetre per contagion.

contagiós, oa adj. 1. Que si transmete per contagion: *Una malautia contagiosa*. 2. Que si pòu comunicar facilament: *Un rire contagiós*. ◆ adj. e n. Que sofrisse d'una malautia contagiosa.

contagiositat n.f. Caractèr de cen qu'es contagiós.

contaire, airtiz n. Cuntaire.

contaminable, a adj. Que pòu èstre contaminat.

contaminacion n.f. 1. Propagacion, transmission de (una malautia, un defect, etc.). Sin.: **enfeciment**. 2. Accion de si contaminar, d'èstre contaminat; estat que n'en resulta. ◇ *Contaminacion radioactiva*: Presença d'una substànça radioactiva sus una susfàcia ò dins un

mitan, dins un organisme (en particulier dins l'organisme uman). 3. (lit.) Fach de mesclar d'uni comèdias grèqui dins una comèdia latina soleta.

contaminar vt. Infectar (quauqu'un, quauqua ren), transmetre (una malautia contagiosa, un defect, etc.). Sin.: **enfecir**.

contar vt. (cònti ò conti) Racontar. Var.: **cuntar**.

contaminator, tritz adj. e n. Que contamina.

conte n.m. Cònte.

cònte n.m. Istòria imaginària, sovent corta: *Lu còntes de Romanilha*. Var.: **conte**.

contemplacion n.f. 1. Accion de contemplar (quauqu'un, quauqua ren). 2. Concentracion de natura espirituala, intellectuala. ◇ Meditacion, especialament religiosa.

contemplador, airtiz n. Persona que contempla.

contemplar vt. Regarjar longament, embé atencion e admiracion. Sin.: **remirar, badar**.

contemplatiu, iva adj. 1. Que li agrada la contemplacion. 2. *Òrdre contemplatiu*: Òrdre religiós que lu sieus membres vívon claustrats e dins la preguiera.

contemplativament adv. D'una mena contemplativa.

contemporaneïtat n.f. Caractèr de cen qu'es contemporaneu. Var.: **contemporaneutat**.

contemporaneament adv. En meme temps.

contemporaneu, ea adj. e n. 1. Qu'es de la mema epòca: *Raimon Feraud e Blacatz son contemporaneus*. 2. Qu'es dau temps present: *Un autor contemporaneu*.

contemporaneutat n.f. Contemporaneïtat.

contemptible, a adj. 1. Qu'es mespresat. 2. De mespresar.

contemptor, tritz n. Persona que mespresa quauqu'un ò quauqua ren. Sin.: **aturós, orgulhós, superbiós**.

contencion n.f. (lit.) tension foarta e prolongada dei facultats intellectuàli.

contencion n.f. (terap.) Aparelh ò procediment destinat à immobilisar un animau ò una part dau còrs uman per una finalitat terapeutica.

contenciós, oa adj. (dr.) Qu'es objècte d'un litige, d'un contenciós: *Afaire contenciós*. ◇ *Juridiccion contenciosa*: Que n'en son encargats lu tribunals (per op. à *juridiccion graciosa*).

contenciosament adv. D'un biais contenciós.

contenciós n.m. Ensèm dei litiges ò dei conflictes non reglats entre doi partidas; bureu que s'entrèva d'aqueli afaires. ◇ *Contenciós administratiu*: Que depende d'una juridiccion administrativa.

contenença (-ència) n.f. 1. Quantitat que quauqua ren pòu contenir; capacitat. 2. Biais de si tenir: *Contenença embarrassada*. Sin.: **anament, portadura, biais, actituda**. ◇ *Si donar una contenença*: Adoptar un comportament per escondre lo sieu embarràs, etc. ◇ *Faire boana, marrida contenença*: Conservar, perdre la sieu calma dins una situacion dificila.

contenent n.m. Cen que contèn, pòu contenir (quauqua ren), per oposicion à *contengut*.

contengut, uda adj. Mestrejat: *Una ràbia contenguda*.

contengut n.m. 1. Cen qu'es dins un contenent: *Lo contengut d'un gòt*. 2. Cen qu'es exprimit dins un esrich, un discors.

contenèire n.m. 1. Caissa de dimensions normalisadi per lo transpòrt dei mòbles, de mèrç divèrsi. ◇ (espec.) Caissa per metre li rementas. 2. Recipient transportable per practicar de culturas foara-soal.

conteneirisation (-izacion) n.f. Fach de metre dins de contenèires.

conteneirisar (-izar) vt. Metre dins de contenèires.

contenir vt. 1. Claire dins la sieu capacitat, la sieu estenduda, la sieu substança. 2. Claire, aver au dedintre: *Aquela envolopa contèn doi fuèlhs*. Sin. (1 e 2): **enclaire**. 3. Retenir dins d'unu limits, empachar de si manifestar, de s'expandir: *Contenir una fola, un incendi*. ◆ **si contenir** v.pr. Mestrejar la violença d'un sentiment, la sieu manifestacion, (en particulier la ràbia).

content, a adj. 1. Urós, alègre: *Es totjorn content*. 2. Satisfach: *Siéu content dau mieu travalh*.

contentable, a adj. Que pòu èstre contentat.

contentament n.m. 1. Accion de contentar. 2. Fach d'èstre contentat: *Contentament passa riquessa*.

contentar vt. Rendre content, satisfach. Var.: **accontentar**. ◆ **si contentar** v.pr. (*de*) Si limitar, si bornar à: *Si contentar de gaire*.

contentessa n.f. Contentament (2).

contentiu, iva adj. (terap.) Que fa subir una contencion.

contèsta n.f. Contestacion. ◇ *Sensa contèsta*: Que non s'en pòu dubitar.

contestable, a adj. Que pòu èstre contestat.

contestacion n.f. 1. Discussion, desacòrdi sobre lo ben-fondat d'un fach, d'un drech. 2. Refut sistematic de l'òrdre social, dei institucions, de l'ideologia dominanta. Var.: **contèsta**; Sin.: **contradiccion**.

contestaire, airtz adj. e n. Que contèsta, qu'exprimisse una contestacion. Var.: **contestant**.

contestant, a adj. e n. Contestaire.

contestar (*contèsti*) vt. Refudar de reconóisser coma fondat, exacte, valide: *Contestar una version dei fachs, un testament*. Sin.: **contradire**. ◆ vi. Faire de contestacion (2).

contèxte n.m. Contèxto.

contèxto n.m. 1. Tèxto dont si tròva un element lingüistic (fonema, mòt, frasa, etc.) que permete de tirar la significacion ò la valor de l'ensèm. 2. Condicion d'elocucion d'un discors, oral ò esrich. 3. Circonstanças, estament, situacion globala d'un eveniment: *Tornar plaçar un fach dins lo sieu contèxto*. Var.: **contèxte**.

contextual, a adj. Relatiu au contèxto. Var.: **contextuau**.

contextualisacion (-izacion) n.f. Accion de contextualizar.

contextualisar (-izar) vt. Plaçar quauqua ren dins lo sieu contèxte.

contextuau, ala adj. Contextual.

contextura n.f. Biaïas d'assemblar li divèrsi parts d'un ensèm; estructura.

contigú, ua adj. Vesin, pròche, que tòca: *Doi cambras contigüi*. Sin.: **atenent**.

contigüitat n.f. Estat de cauas contigüi. Sin.: **atenença**.

contilhon n.m. Cònte cortet.

continença (-ència) n.f. Abstinença dei plasers sexuals. Sin.: **castetat**.

continent, a adj. Que practica la continença. Sin.: **cast**.

continent n.m. Vasta estenduda de tèrra que si pòu percòrrer sensa traversar la mar. ◇ *L'Ancian Continent*: L'Euròpa, l'Àsia e l'Àfrica. ◇ *Lo Noveu Continent*: L'Amèrica.

continental, a adj. Relatiu ai continents, à l'interior dei continents. ◇ *Clima continental*: Clima dei latitudas mejani, caracterisat per de grands escarts de temperatura entre l'estiu e l'ivèrn e per de precipitacions generalament mai abundant en estiu. ◆ n. Persona que viu sobre un continent, per op. à *insulari*. Var.: **continentau**.

continentalitat n.f. (geogr.) Caractèr d'un clima continental.

continentament adv. Embé continença.

continentau, ala adj. e n. Continental.

contingença (-ència) n.f. Caractèr de cen qu'es contingent; eventualitat, possibilitat que quauqua ren acapite ò non. Sin.: **escadença**. ◆ pl. Eveniments, circonstanças imprevisibles.

contingent, a adj. Que pòu acapitar ò non (per op. à *necessari*).

contingent n.m. 1. Ensèm dei joves sonat à faire lo sieu servici militari actiu au cors d'una mema annada. 2. Quantitat que quauqu'un deu fornir ò recevre: *Un contingent orari*. 3. Quantitat maximala de mèrç que pòu èstre importada ò exportada au cors d'un periòde donat.

contingentament n.m. Accion de contingentar; limitacion, reparticion. Sin.: **racionament, despartiment**.

contingentar vt. Fixar un contingent; limitar, restrénher. Sin.: **racionar, despartir**.

continú, ua adj. 1. Sensa interrupcion, dins lo temps ò dins l'espaci; constant. Var.: **contunh, de contunh, continualament**. ◇ *Jornada continua*: Orari de travalh m'una corta interrupcion per manjar. 2. (mat.) *Foncion continua en un ponch*: Foncion $f(x)$ que, au vesinatge d'un ponch x_0 dau sieu domèni de definicion pilha de valors vesini de $f(x_0)$. 3. (mús.) *Bassa continua*: Partida d'acompanhament que correspoande, sensa interrupcion, à un instrument polifonic. Var.: **continuo**.

continú n.m. 1. Cen qu'es sensa interrupcion. 2. (mat.) *Potença dau continú*: Nombre cardinal associat à l'ensèm dei ponchs d'una drecha ò dei nombres reals.

continuacion n.f. Accion de contunhar; seguida, prolongament. Var.: **continuament, contunha**.

continueire, airtz n. Persona que contunha cen qu'una altra a començat. Var.: **continuator**.

continual, a adj. Que dura sensa interrupcion, que torna totjorn començar. Var.: **continuau, contunhós, contunh**.

continualament adv. D'un biais continal. Var.: **continuament**. Sin.: **de contunh**.

continuament adv. Continualament. ◆ n.m. Continuacion.

continuar v. Contunhar.

continuator, tritz n. Continuare.

continuau, ala adj. Continual.

continüitat n.f. Var.: **contunha, contunhetat**.

continuo n.m. (mòt italian) [kon'tinuo] En música, bassa continua.

continuum n.m. Ensèm d'elements taus que si pòu passar d'un à l'autre d'un biais continu. ◇ *Continuum espacialtemporal*: Espaci de quatre dimensions, que la quarta es lo temps, dins li teorias relativisti.

contondent, a adj. Que ferisse en esquiçant, sensa talhar.

contorn n.m. 1. Linha ò susfàcia que marca lu limits d'un còrs, d'un objècte, etc.: *Lu contorns d'una cara*. Sin.: **periferia, perimètre, òrle, bordadura**. 2. Linha estoarta, corba: *Lu contorns d'un cors d'aiga*. ◇ *Faire un contorn*: Faire un camin mai lòng per evitar un obstacle, etc. (finda au figurat) Sin.: **faire un destorn, faire un bescontorn, una desvirada**. 3. (mat.) *Contorn aparent*: Limit d'una figura vista en perspectiva ò en projeccion cilindrica.

contornament n.m. 1. Accion de contornar: *Autorota de contornament*. Sin. **rodejament**. 2. Biais d'èstre contornat.

contornant, anta adj. (arald.) *Animau contornat*: Representat de perfil e que regarja à senèstra.

contornar vt. Faire lo torn de quauqua ren, de quauqu'un, per l'evitar. Sin.: **rodejar**; Var.: **contornejar**.

contornejament n.m. Accion de contornejar.

contornejar vt. 1. Talhar una pèça de metal ò de boasc en foncion d'un perfil donat. 2. (arts dec.) Donar à un motiu un contorn complèxe de corbas e de contracorbas. Var.: **contornar, rodejar**.

contorsion n.f. Movement acrobatic ò forçat que dona au còrs ò à una partida dau còrs una postura estranja ò grotesca. Sin.: **estorcedura**.

contorsionar (si) v.pr. Faire de contorsions.

contorsionista n. Acrobata especialisat dins li contorsions.

contra prep., adv., loc. adv. Còntra.

còntra prep. 1. Pròpi vesin, tocant: *La sieu maion es còntra la mieua*. 2. En oposicion mé, ostile à: *Èstre còntra quauqu'un*. ◇ En sens contrari: *Denedar còntra corrent*. 3. En escambi de, per: *Pagar còntra la sieu liberacion*. ◇ *Escometre à dètz còntra un*: Èstre segur d'aver rason. ◆ adv. *Èstre còntra, votar còntra*: S'opauar à (quauqua ren, quauqu'un, un projècte, etc.). ◆ loc. adv. *Per còntra*: Au contrari. Var.: **en còntra**.

còntra n.m. *Lo còntra*: Cen qu'es opauat.

contraaculturacion n.f. Contraaculturacion.

contraalea n.f. Contralea. Var.: **contraalèia**. Sin.: **contrandana**.

contraalèia n.f. Contraalea.

contraandana n.f. Contrandana, contralea.

contraarc n.m. Contrarc.

contraarrestar vt. Contrarrestar.

contraatac n.m. Contratac.

contraatacar vi. Contratacar.

contraaut n.m. Contraut.

contrabalançar vt. Faire equilibri, compensar. Sin.: **faire compés**. ◆ **si contrabalançar** v.pr. 1. S'equilibrar. 2. (fam.) *Si contrabalançar de*: Non acordar d'importança à.

contrabanda n.f. Comèrci clandestin de mèrç per li quali non son estats pagats lu drechs doaniers; aqueli mèrç: *De cigarretas de contrabanda*. ◇ *En contrabanda*: En contornant lu reglaments doaniers.

contrabandier, a n. Persona que fa de contrabanda.

contrabarri n.m. Contramuralha.

contrabàs (en) loc. adv. ò prep. À un nivèu inferior: *En contrabàs de la rota*. Sin.: **au dessota, au sotran**.

contrabassa n.f. 1. (mús.) Lo mai grand e lo mai bas dei instruments à coardas de la Família dei violons. 2. Contrabassista.

contrabassista n. (mús.) Persona que soana la contrabassa.

contrabasson n.m. Instrument à vent de boasc, de l'enche doble, que lo sieu pavilhon es mai grand qu'aqueu dau basson e soana à l'octava inferiora.

contrabatària n.f. (mil.) Tir d'artilharia còntra li batarias de l'enenmic.

contrabatre vt. Faire fuèc contra l'artilharia enemiga.

contrabiais (à) loc. adv. En sens contrari, à contrasens.

contrablocar vt. (*contrablòqui*) Contrar un blocatge. Sin.: **contratancar**.

contrablocatge n.m. Accion de contrar un blocatge. Sin.: **contratancatge**.

contrabòrd (à) loc. adv. (mar.) Navigar au sens contrari d'una altra nau.

contrabracar vt. e vi. (*contrabraqui*) Virar li ròdas avant d'un veïcule dins lo sens opauat à-n-aqueu que tende à pilhar.

contrabutada n.f. Butada en sens contrari.

contrabutament n.m. Accion de contrabutar; dispositiu per contrabutar.

contrabutar vt. (constr.) Opauar à (una butada) una butada ò una foarça de sens contrari per la neutralisar.

contracabussada n.f. (cín., fot.) Presa de vista dirigidada de bas en aut.

contracamp n.m. (cín.) Presa de vista dins la direccion opauada à-n-aquela de la precedentada.

contracant n.m. (mús.) Contraponch compauat sus li armonias dau tema principal e que l'acompanha.

contracarena n.f. (mar.) Pèça de fusta que jonhe lu amadiers de la popa à la proa. Sin.: **contraquilla, prea**.

contracarraire, airtz adj. e n. Persona que contracarra.

contracarrar vt. S'opausar directament à. Sin.: **contrariar, contrarrestar, contrastar**.

contraccion n.f. Fach de si contractar, d'èstre contractat: Contraccion musculària. Sin.: **retirement**.

contracepcion n.f. Ensèms dei metòdes per evitar d'un biais reversible e temporari la fecondacion; cadun d'aquelu metòdes.

contraceptiu, iva adj. Relatiu à la contracepcion. ◆ n.m. Mejan, produch destinat à empachar la fecondacion.

contraceptor, tritz n. Persona que practica la contracepcion.

contrach, a adj. Contractat.

contracingla n. Corràia de sèla.

contracivadiera n.f. (mar.) Vela plaçada sota l'asta de contrafòc de pauprés.

contraclau n.m. (arquít.) Cadun dei claveus à l'entorn de la clau de vòuta.

contraclavar vt. Donar doi torns de clau.

contracoar (à) n.m. Còtra la sieu volontat. Sin.: **mau volontiers**.

contracorba n.f. 1. (arquít., arts dec.) Corba inversada, en rapoart à una altra que prolònga. 2. Porcion de camin de fèrre que seguísse una altra corba invèrsa.

contracorrent n.m. 1. (idraul.) Corrent de sens contrari à-n-aqueu dau corrent principal. ◇ À *contracorrent*: Dins lo sens opauat au corrent principal. ◇ (fig.) En sens contrari de la tendença generala: *Anar à contracorrent de la mòda*. 2. (quim.) Fach de donar de movements en sens contraris à doi còrs que dévon agir un sus l'autre.

contracòup n.m. Repercussion d'un còup moral ò físic; consequença indirècta d'un acte, d'un eveniment. ◇ *Per contracòup*: Per una consequença indirècta.

contractaire, airtz n. (dr.) Partida contractanta.

contractant, a adj. e n. (dr.) Que passa un contracte. Sin.: **contraent**.

contractar vt. 1. Redurre de volume, de longuessa: *Lo frèi contracta lu còrs*. 2. Rendre nerviós: *Aquesta garrolha l'a contractat*. 3. Sarrar, rendre redde, en parlant d'un muscle. 4. S'engatjar juridicament ò moralament: *Contractar un maridatge*. ◇ *Contractar de deutes*: S'endeutar. 5. *Contractar una malautia*: L'agantar. ◆ **si contractar** v.pr. 1. Demenir de volume, de longuessa. 2. Si faire redde, espec. En parlant d'un muscle. 3. (ling.) Formar un mòt solet, à partir de doi mòts (ex.: article definit e preposicion). ◇ Perdre una letra ò una sillaba (e eventualament subir una transformacion), en parlant de vèrbo au futur ò au condicional: *aurai*, de *aver + ai*.

contractat, ada adj. 1. Qu'a subit una contraccion. ◇ (ling.) *Article contractat*: Format d'un article definit e d'una preposicion. ◇ *Vèrbo contractat*: Qu'a subit una contraccion, au futur ò au condicional. 2. Nerviós, embarrassat.

contracte n.m. 1. Convencion juridica per lo quau una persona s'engatja à faire quauqua ren ò à non lo faire. ◇ *Contracte de maridatge*: Contracte que precisa lo regime

dei ben pendent lo maridatge. ◇ *Contracte de travailh*: Convencion qu'establisce li règlas entre un empletat e lo sieu emplegaire. ◇ *Contracte administratiu*: Establit per una administracion publica per assegurar un servici public (mercat, concession, etc.) ◇ *Remplir lo sieu contracte*: Faire cen qu'èra promés, previst. 2. Document oficial que constata la convencion. 4. Au bridge, à la manilha, au taròt, anonci mai aut, que determina lo nombre de plegas que si deuran faire.

contractil(e), a adj. Capable de si contractar, en parlant d'un muscle, d'un organe. Var.: **contraïble**.

contractilitat n.f. Proprietat qu'an d'uni cellulas, d'uni teissuts, espec. muscularis, de si contractar.

contractual, a adj. 1. Preciset dins un contracte. 2. *Agent contractual* ò *contractual*, n.: Agent de la foarça publica encargat de faire respectar lu reglament d'estacionament. Var.: **contractuau**. ◆ n. 1. Agent contractual. 2. Foncionari engatjat per un periòde donat, fixat dins lo contracte, per respoandre à un besonh temporari.

contractualament adv. Per contracte.

contractualisacion (-izacion) n.f. Accion, fach de contractualizar.

contractualisar (-izar) vt. Donar a quauqu'un l'estatut d'agent contractual.

contractuau, ala adj. e n. Contractual.

contractura n.f. (patol.) Contraccion musculària duradissa e involontària d'un muscle.

contracturar vt. Provocar la contractura de.

contracultura n.f. Corrent cultural que refuda toti li formas de la cultura dominanta.

contraculturacion n.f. (sociol.) Oposicion à una aculturacion. Var.: **contraaculturacion**.

contrada n.f. Estenduda de país: *Una contrada desertica*. Var.: **encontrada**. Sin.: **país, region, ròdol**.

contradança n.f. Dança populària d'origina anglesa; ària musicala dei siècles XVII^m e XVIII^m.

contradecclaracion n.f. Declaracion contrària.

contradenòncia n.f. (dr.) Avertiment au debitor qu'una creança fa l'objècte d'una sasida. Var.: **contradenonciacion**.

contradenonciacion n.f. Contradenòncia.

contradiccion n.f. 1. Accion de contradire, de contestar, de s'opauar à. Sin.: **contrariacion**. ◇ *Esperit de contradiccion*: Disposicion à contradire sistematicament. – *Aver l'esperit de contradiccion*: Èstre un Bastian contrari. 2. Accion, fach de si contradire: *Li contradiccions d'una declaracion*. 3. (log.) Proposicion faussa mé toti li valors dei sieu variablas (per op. à *tautologia*). 4. (filos.) Oposicion de doi tèrmes, de doi tèsis dins un movement dialectic.

contradich n.m. Contradiccion. ◇ *Sensa contradich* loc. adv.: Sensa contestacion possibla. Sin.: **sensa discussion, sensa dubi**.

contradictor, tritz n. Persona que contradí, que li agrada portar la contradiccion. Sin.: **cavilhaire, encarraire, contrastaire, contradigent**.

contradictòri, òria adj. 1. Que contradí, s'opaua, mena à una contradiccion: *De vejaires contradictòris*. 2.

(dr.) *Jutjament contradictòri*: Jutjament establert après aver audit li doi partidas. 3. (log. mat.) *Teoria contradictòria*: Qu'admete una relacion à l'encòup vèra e faussa. ◇ *Proposicions contradictòri*: Proposicions opauadi, que la veritat d'una provòca la faussetat de l'autra.

contradictoriament adv. 1. D'un biais contradictòri. 2. (dr.) En presença dei doi partidas.

contradiga n.f. Obratge destinat à renforçar una diga principala. Sin.: **contralevada**.

contradiguent, a n. Contradictor.

contradire vt. (*contradii*) 1. Sostenir lo contrari de cen que quauqu'un di: *Contradire un testimòni*. 2. Èstre en contradiccion mé quauqua ren: *Lu sieus actes contradion li sieu pensadas*. Sin.: contrastar, cavilhar, anar au revèrs. ◆ **si contradire** v.pr. 1. Èstre en contradiccion mé se. 2. Èstre en contradiccion un per rapoart à l'autre: *Aqueli doi declaracions si contradion*.

contraelectromotritz adj. f. Contrelectromotritz.

contraemplec n.m. Contreemplec.

contraenquèsta n.f. Contrenquèsta.

contraent, a n. Contractant.

contraescarpa n.f. Contrescarpa.

contraescota n.f. Contrescota.

contraescrova n.f. Contrescrova.

contraespatliera n.f. Contrespatliera.

contraespatleta n.f. Contrespatleta.

contraespia n.f. Contrespia.

contraespionatge n.m. Contrespionatge.

contraespròva n.f. Contrespròva.

contraexamèn n.m. Contrexamèn.

contraexemple n.m. Contrexemple.

contraexpertisa n.f. Contrexpertisa.

contraextension n.f. Contrextension.

contrafach, a adj. 1. Que presenta una diformitat, en parlant d'una persona, dau sieu còrs. Sin.: **esquèrs**, **desformat**, **desòrme**, **destropiat**. 2. Modificat ò imitat dins una intencion fraudulenta. Sin.: **faus**.

contrafaçon n.f. Reproduccion fraudulenta (d'una òbra literària, d'un produch manufacturat, d'una moneda, etc.). Var.: **contrafaçon**. Sin.: **falsificacion**, **farlabica**.

contrafactor, tritz n. Persona que comete una contrafaçon. Sin.: **faussari**.

contrafaguent, a n. Persona que contrafà, que retipa fraudulosament. Sin.: **saute-mi-davant**, **fantaumier**.

contrafaçon n.f. Contrafaçon.

contrafaire vt. 1. Imitar grossierament, reproduire d'un biais ridicule. 2. Imitar fraudulosament 3. Simular per enganar.

contrafenèstra n.f. (constr.) Partida intèrna d'una fenèstra dobla.

contrafèrre n.m. Pèça metallica ajustada còtra lo fèrre d'un autís à fust per obtenir l'evacuacion dei bòfas.

contrafiu n.m. Sens opauat au sens normal. ◇ Irregularitat dins l'estructura dau boasc, orientacion dei fibras, dins una pèça de boasc, diferenta d'aquela dei pèças vesini. ◆ loc. adv. À *contrafiu*: Dins lo sens contrari.

contrafoart n.m. 1. Pilier, pèça de maçonaria auçada en salhida còtra un barri ò un supoart per l'apontelar. Sin.: **butada**, **cota**. 2. Pèça de cuer que sièrve à renforçar la part arrier d'un solier, sobre dau talon. 3. (geogr.) Montanha pas tant elevada que costèja lo massís principal.

contrafòc n.m. Tèrç fòc d'una nau. ■ La seguida dei fòcs de davant en darrier es aquela: contrafòc, grandfòc, pichonfòc, e trinqueta quora n'i a quatre.

contrafuèc n.m. Fuèc mes volontariament en avant d'un incendi per crear un vuèi e arrestar la progression de l'incendi.

contrafuga n.f. (mús.) Fuga dins la quala l'imitacion repilha lo subjècte à contrasens.

contragèni n.m. (it.) Aversion.

contraïble, a adj. Contractile.

contraïndicacion n.f. Contrindicacion.

contraïndicar vt. Contrindicar.

contraïndicat, ada adj. Contrindicat.

contraïnterrogatòri n.m. Contrininterrogatòri.

contraïinvestment n.m. Contrinvestment.

contraïr vt. (contraïssi) Contractar.

contrajorn n.m. Lutz qu'esclaira un objècte dau costat opauat à-n-aqueu dont si paua lo regard. ◇ À *contrajorn*: Dins lo sens opauat au jorn.

contra-la-moastra n.m. (espòrts) En ciclisme, en motociclisme, espròva cronometrada corruda individualament ò per equipas (per op. à *corsa en linha*).

contralateral, a adj. (med.) Que lo sieu efècte si manifèsta dau costat opauat à-n-aqueu qu'es tocat. Var.:

controlateral, contralaterau.

contralaterau, ala adj. Contralateral.

contralea n.f. Alea laterala, parallela à una via principala. Var.: **contraalea**, **contralèia**.

contralèia n.f. Contralea.

contraletra n.f. (dr.) Acte secret qu'anulla ò modifica li disposicions d'un acte precedent.

contralevada n.f. Contradiga.

contralisat n.m. Vent que bufa dins la direccion opauada à l'alisat. Sin.: **contraliseu**.

contraliseu n.m. Contralisat.

contralonja n.f. Tròç de bòu que correspoande à la region dau ren. Sin.: **faus-filet**.

contralto n.m. (mòt italian) [kon'tralto] Votz de frema mai bassa. Sin.: **alto**. Var.: **contraut**.

contramalha n.f. Malha d'una ret opausada a d'autri malhas d'aquela ret.

contramalhar vt. 1. Doblar li malhas. 2. Formar de jaç de malhas sobrepauats.

contramandament n.m. Contròrdre.

contramandar vt. Donar un contròrdre à. Sin.: **descomandar**.

contramanifestacion n.f. Manifestacion que s'opaua à una altra.

contramanifestant, a n. Persona que participa à una contramanifestacion.

contramanifestar vi. (*contramanifesti*)

contramarca n.f. 1. Carta, bilhet, etc., donat à d'espectators que soàrton un moment d'una sala d'espectacle. 2. Document individual que testimònia d'un passatge collectiu. 3. Segonda marca messa sobre quauqua ren.

contramarcar vt. (*contramarqui*) Metre una segonda marca sobre (quauqua ren).

contramarcha n.f. 1. (constr.) Faça verticala d'un gradin d'escalier; la sieu autessa. Sin.: **contragradin**. 2. (mil.) Marcha d'una armada dins una direccion opauada à la precedenta.

contramejana n.f. (mar.) Vela cairada establida au dessobre de la gàbia de l'aubre de mejana.

contramèstre, contramestresa n. Persona qualificada, responsabla d'un grope d'obriers ò d'obrieras.

contramesura n.f. 1. Mesura que s'opaua à una altra mesura jutjada marrida ò perilhoia. ◇ (espec.) Mesura que l'armada pilha per anullar l'eficacitat dei armas de l'enemic. 2. (mús.) À *contramesura*: À contratemp.

contramina n.f. 1. (mil.) Forneu de mina destinat à esquiçar una galaria soterrana advèrsa. 2. (anc.) Galaria soterrana establida per si protegir d'un atac à la mina.

contraminador n.m. Contraminaire.

contraminaire n.m. Persona qu'encava una contramina. Sin.: **contraminador**.

contraminar vt. Protegir au mejan d'una contramina.

contramiral n.m. Premier grade dei officiers generals de la marina.

contramuralha n.f. Muralha apiejada contra una altra muralha per la sostenir e l'aparar. Sin.:

contrabarrri, contraparet.

contramuralhar vt. Enauçar una contramuralha.

contrandana n.f. Contralea.

contranòvi, nòvia n. Jovent, joventa qu'acompanhon l'esposa à la glèia e à l'ostau de comuna.

contraòrdre n.m. Contròrdre.

contraparet n.f. Contramuralha.

contrapart n.f. Contrapartida.

contrapartida n.f. 1. Cen que sièrve à compensar, à equilibrar; cen qu'es donat en escambi. ◇ *En contrapartida*: En compensacion, en escambi; au contrari. 2. Opinion contrària: *Sostenir la contrapartida d'una tèsi*. 3. (comptab.) Doble d'un registre. 4. (borsa) Operacion que consistisse, per un intermediari, à comprar ò à vendre per lo sieu pròpri còmpte li valors qu'era estat encargat de negociar per un client. Var.: **contrapart**.

contrapartista n. (borsa) Intermediari que fa d'operacions de contrapartida.

contrapàs n.m. inv. 1. (mil.) Mièg pas rapide que permite de si remetre au pas. 2. Dins la *Divina Comèdia* de Dante, pena que li ànimas subísso. 3. (fig.) Fach de cometre una bestiesa, una engana.

contrapassacion n.f. (comptab.) Annulacion d'una escriptura errònea au mejan d'una escriptura contrària.

contrapassar vt. Faire una contrapassacion.

contrapear vt. (*contrapeï*) Faire contrapès à.

contrapel (à) loc. adv. Dins lo sens contrari à-naqueu dau pel. ◇ (fig.) *Pilhar quauqu'un à contrapel*: L'irritar.

contrapèl n.m. Apèl fach d'improvista per verificar lo promier.

contrapen n.m. 1. Cen qu'es diametralament opauat à quauqua ren; lo contrari. ◇ *Pilhar lo contrapen de quauqua ren*: S'aplicar à faire, à sostenir lo contrari. ◇ (espòrts) Accion de mandar la bala ò lo balon ò d'anar dau costat que l'adversari non a previst. 2. (çaça) Direccion que lu cans pílhon, en sens contrari dei vias dei bèstias.

contrapenda n.f. Penda opauada à una altra penda.

contraperformança n.f. Falhiment d'una persona, especialament un esportiu, que s'en asperava un succès.

contrapés n.m. 1. Foaça que sièrve à equilibrar una altra foaça, un autre pes. ◇ Balancier d'un equilibrista. 2. (fig.) Cen qu'equilibra, neutralisa un efècte.

contraplacat, ada adj. Qu'a l'estructura d'un contraplacat. ◆ n.m. Materiau obtengut en pegant sota pression e à fieu crosat un nombre impar de fins fuèlhs de boasc.

contraplacatge n.m. Aplicacion, sus li doi façs d'un paneu de boasc, de fuèlhs de placatge que li sieu fibras son crosadi m'aqueli dau paneu.

contraplantar vt. Intercalar de plantas demièg d'autres vegetals.

contrapoarta n.f. 1. Poarta capitonada plaçada davant una altra poarta per melhorar l'isolacion. 2. Costat intèrne d'una poarta, adobat mé d'alveòles per li metre de cauas.

contrapoder n.m. Poder que s'engimbra dins la tòca de s'acarar à una autoritat establida, per faire compès à la sieu influéncia.

contrapoisson n.m. Remèdi còtra un poison; antidòt. Sin.: **contraverin, contraveren**.

contraponch n.m. 1. (mús.) Tecnica de composicion que consistisse à sobrepauar de linhas melodiqui, composicion escricha segond li règlas d'aquela tecnica. 2. Motiu segondari que si mete sobre aqueu principal.

contraponcha n.f. 1. Partida trencanta de l'extremitat dau revèrs d'una lama de sabre. 2. Sobre un torn, pèça opauada au mandrin, que sièrve à tenir la pèça travalhada.

contraponchon n.m. 1. Esparra d'acier que presenta lo cròs d'una letra ò d'una figura quora la si vòu marcar en releu. 2. Esparra metallica que lu serralhiers n'en fan usança per contravironar de traucs.

contrapontic, a adj. Relatiu au contraponch.

contrapontista n. Compositor qu'emplega lo contraponch.

contrapreparacion n.f. (mil.) Accion d'artilharia destinada à rompre lu preparatiu ofensiu de l'enemic.

contraprestacion n.f. (etnol.) Dins d'uni societats, necessitat de fornir de bens en escambi dei bens obtenguts.

contraproductiu, iva adj. Que produe lo contrari de l'efècte asperat.

contraprojècte n.m. Projècte opauat à un autre.

contrapropaganda n.f. Propaganda destinada à rompre lu efèctes d'una altra propaganda.

contraproposicion n.f. Contrapropòsta.

contrapropòsta n.f. Propòsta diferenta d'una altra, sovent en oposicion. Var.: **contraproposicion**.

contrapròva n.f. 1. Contrespròva. 2. Pròva qu'anulla una altra pròva. 3. Segonda pròva per verificar la promiera.

contrapublicitat n.f. 1. Publicitat qu'a un efècte contrari à-n-aqueu que s'asperava. 2. Publicitat destinada à luchar cònta lu efèctes d'una altra publicitat.

contraquilha n.f. (mar.) Dins la bastison navala de fusta, segonda quilha plaçada au dessota de la quilha màger per l'aparar en cas de varament. Sin.: **contracarena, prea**.

contrar vt. (*còntri*) 1. Faire un cònta, dins d'unu juècs (manilha, bridge, etc.). 2. S'opauar embé succès à l'accion de quauqu'un (espec. dins d'unu espòrts).

contraralh n.m. Ralh plaçat à l'interior de la via per guidar la traversada dei passatges à niveau, dei agulhatges, etc.

contrarc n.m. (mar.) Corbadura que lo buch d'una nau pilha quora lu corbams dau mitan s'encàlon en rapoart à-n-aquelu dei extremitats quora la proa e la proa si tròvon sus la cresta d'una èrsa. Var.: **contraarc**.

contrareforma n.f. 1. Reforma que va cònta una reforma precedenta. 2. (espec., m'una majuscula) Reforma catolica que seguèt la Reforma protestanta dins la tòca d'un redreïçament espiritual de la Glèia e de la reconquista au catolicisme dei país que s'en escartèron.

contrareformista adj. e n. Persona que contèsta la Reforma.

contraregistre n.m. Registre segondari dont li donadas d'un registre principal son copiadi.

contrarevolucion n.f. Movement social e politic que tende à faire cabussar una revolucion.

contrarevolucionari, ària adj. e n. Partidari, actor d'una contrarevolucion.

contrari n.m. 1. Persona ò caua que s'opaua totalament à una altra. Var.: **contra**. 2. Mòt qu'a un sens opauat à-n-aqueu d'un autre; antonime. ♦ loc. prep. *Au contrari*: À l'invèrse.

contrari, ària adj. 1. Que s'opaua (à quauqua ren): *Una opinion contrària à la logica*. 2. Qu'a un sens opauat; invèrse. ♦ *Vent contrari*: Que bufa de façà. 3. Qu'es incompatible mé (quauqua ren): *Aquò es contrari au reglament*. 4. Que fa de toart, de mau à (quauqua ren, quauqu'un): *Aqueu remèdi m'es contrari*. 5. (log.) *Proposicions contrari*: Proposicions de sens opauats e que poàdon èstre faussi à l'encòup. ♦ (mat.) *Eveniments contraris*: Eveniments que non poàdon acapitar en meme temps e que la sieu soma dei probabilitats es 1.

contrariacion n.f. Contradiccion; contrapen.

contrariaire, ra n. Persona qu'a la tissa de contrariar, de pilhar lo contrapen. Sin.: **rompebalas, secadoça**.

contrariament à loc. prep. En oposicion mé, à l'invèrse de.

contrariant, a adj. Que contrària. Sin.: **entrepachós, fotent, despiechós, traversier, tediós, entravadís, embestiant**. Var.: **contrariós**.

contrariar vt. (*contrari*, classic *contràrii*, corrent *contrarii*) 1. Metre d'empachas à quauqua ren; s'opauar ai actes, ai projèctes de quauqu'un: *Contrariar lu progrès d'una societat*. ♦ *Contrariar quauqu'un*: Maucontentar quauqu'un en s'opauant ai sieu projèctes, à cen que vòu; enuiar: *La sieu partença m'a contrariat*. Sin.: **tediar, secar, embestiar, fastigar, despiechar**. 2. Gropar per oposicion per crear un efècte artistic: *Contrariar li colors*.

contrariat, ada adj. 1. Que pròva de contrarietat. Sin.: **tediat, embestiat, fastigat, despiechat**. 2. Que fa l'objècte d'una contradiccion, d'una oposicion, que rescònta d'obstacles.

contrariejar vt. Èstre contrari à.

contrarietat n.f. Eneuèi, despiech causat per l'oposicion rescontrada. 2. Cen que contrària quauqu'un, l'atrasta. Sin. (1 e 2): **despiech, fàstic, tedi, embestiament**. 3. (log.) Relacion logica entre doi proposicions contrari.

contrarotatiu, iva adj. (mecan.) Si di de pèças, d'organes que víron en sens invèrse un de l'autre.

contrarotabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es contrarotable. Var.: **controtabilitat**.

contrarotable, a adj. Que pòu èstre contrarotlat. Var.: **controtable**. Sin.: **verificable**.

contrarotlaire, airtz n. Persona encargada de faire un contraròtle: *Contrarotlaire dei camins de fèrre, dau fisc*. ♦ *Contrarotlaire de la navigacion aeriana* ò *contrarotlaire aerian*: Persona encargada de regular lu movement dei aeronaus, especialament dins lo vesinatge dei aeroports. ♦ *Contrarotlaire de gestion*: Persona encargada de susvelhar lo foncionament d'una empresa, lu sieus metòdes, lu sieus resultats. Sin.: **agulhaire dau ceu**. Var.: **controtlaire**.

contrarotlaire n.m. Aparelh de contraròtle. Var.: **controtlaire**.

contrarotlar vt. (*contraròtli*) 1. Sotametre à un contraròtle, à una verificacion. 2. Mestrejar, aver autoritat, lo poder sobre quauqua ren ò quauqu'un. 3. Dominar: *Contrarotlar li sieu emocions*. Var.: **controtlar**. ♦ **si contrarotlar** v.pr. Si mestrejar, dominar li sieu reaccions, li sieu emocions.

contraròtle n.m. 1. Verificacion, inspeccion de la regularitat d'un acte, de la validitat d'una pèça. 2. Serviçi encargat dau contraròtle. ♦ Luèc dont si fa lo contraròtle: *Si presentar au contraròtle*. 3. Examen minuciós: *Contraròtle d'identitat, contraròtle medical*. ♦ *Contraròtle judiciari*: Mesura que permete de laisser una persona en libertat en esperant que sigue jutjada, en contrapartida d'obligacion. 4. Exercici fach en classa per verificar lu progrès dei escolans. 5. Accion, fach de contrarotlar quauqua ren, un grope, un país, una empresa, un comportament; fach d'aver una autoritat, un poder, una mestresa sobre tot aquò: *Perdre lo contraròtle dau sieu veïcule*. ♦ *Contraròtle dei naissenças*: Política de natalitat planificada. 6. Accion, fach de si contrarotlar. 7. Estat nominatiu dei personas

qu'apartènon à un còrs: *Fa plus partida dei contraròtles*.
Var.: **contròtle**.

contrarotlor, contrarotlairitz n. Contrarotlaire.
Var.: **controtlor**.

contrarrestar vt. Contracarrar. Var.:
contraarrestar.

contrasalut n.m. (mar.) Salut rendut sus lo còup à un bastiment de guèrra ò à una batària costiera.

contrasageu n.m. (dr.) Sageu mes sobre un papier ja sagelat per modificar la valor dau sageu. Var.:
contratimbre.

contrasenh n.m. Contrasignatura.

contrasenh vt. Contrasignar.

contrasenhatar, ària adj. e n. Contrasignatari.

contrasens n.m. 1. Interpretacion errònea, opauada à la significacion vertadièra. 2. Accion, comportament opauat à cen que deuria èstre. 3. Sens contrari au sens normal: *Lo contrasens d'una estòfa*. ◇ À *contrasens*: Contrariament au sens normal: Pilhar una rota à contrasens.

contrasignar vt. Metre una contrasignatura. Var.:
contrasenh.

contrasignatari, ària adj. e n. La persona que mete una contrasignatura. Var.: **contrasenhatar**.

contrasignatura n.f. Signatura plaçada à costat d'una autra per l'autenticar. Var.: **contrasenh**. ◇ Signatura qu'un ministre fa à costat d'aquela dau cap d'Estat, per engatjar la responsabiletat dau govèrn.

contrasocietat n.f. Grope que si pretende de valors opauadi à la societat de la quala vèn.

conrassegurança n.f. (dr.) Assegurança accessòria per completar li garantias principali ò per n'assegurar la messa en òbra.

contrastaire, airitz n. Contradictor.

contrastant, a adj. Que contrasta.

contrastar vi. (mé) S'opauar d'un biais important, èstre en contraste mé. ◆ vt. 1. Metre en contraste, en oposicion (dins una òbra artistica ò literària): *L'autor a ben sauput contrastar lu personatges*. ◇ Contrastar una fotografia, un imatge: N'aumentar lu contrastes entre li partidas clari e aqueli escuri. 2. S'opauar à quauqua ren, lo neutralisar: *Contrastar lu projectes de quauqu'un*. Sin.: **contradire**.

contrastat, ada adj. 1. Que lu sieus contrastes son ben marcats: *Una fotografia contrastada*. 2. Ni boan ni marrit, en parlant d'un bilanç, d'una impression, etc. Sin.: (fam.) **mièg-mièg**.

contrast(e) n.m. Oposicion entre doi cauas messi una à costat de l'autra. ◇ Faire contraste mé: S'opauar à. ◇ (radiol.) *Produch de contraste*: Substança que rendre d'unu organes opacs ai rais X.

contrasubjècte n.m. (mús.) Frasa musicala qu'acompanha l'intrada d'un tema, espec. dins la fuga. Sin.: **contratema**.

contratac n.m. (mil., espòrts) Atac lançat per respoandre à un atac advèrse, lo neutralisar. Var.: **contratac**. Sin.: **còntre** (espòrts), **controfensiva** (mil.).

contratacar vi. (*contrataqui*) Lançar un contratac. Var.: **contraatacar**.

contratalha n.f. (grav.) Talha que crosa li promieri talhas.

contratancar vt. (*contratanqui*) Contrablocar.

contratancatge n.m. Contrablocatge.

contratemp n.m. 1. Circonstança, eveniment imprevis, que van à l'encontrari de cen que si volia faire; empacha, enuèi, incident. Sin.: **auvari, entravadís**. ◇ À *contratemp*: D'un biais inoportun. 2. (mús.) Procediment ritmic que fa segui l'atac d'un son sus un temps deble, seguit d'un silenci sus lo temps foart.

contratension n.f. Linha electrica desprovedida d'intensitat, plaçada de costat d'una via de camin de fèrre, alimentada en corrent alternatiu paralelament à la catenària en oposicion de fasa m'aquela d'aquí, per annullar lu efèctes d'induccion dins li pèças metalliqui vesini.

contraterrassa n.f. Terrassa situada en contrabàs d'una terrassa màger.

contraterrorisme n.m. Ensèm d'accions pere respoandre au terrorisme; servicis que lúchon còtra lo terrorisme.

contraterrorista adj. e n. Que lucha còtra lo terrorisme.

contratimbre n.m. Contrasageu.

contratorpilhaire n.m. Bastiment de guèrra previst à l'origina per combatre lu torpilhaire. ■ Aqueu tèrme es estat remplaçat per *escortaire d'esquadra*. Sin. (angl.): **destroyer**.

contratipar vt. Establir lo contratipe de.

contratipe n.m. 1. Reproduccion d'un imatge fotografic, obtengut per contacte ò per engrandiment. 2. Còpia positiva obtenguda à partir d'un doble dau negatiu original.

contratirar vt. (grav.) Tirar (una gravadura) en contrespòva.

contratransferiment n.m. (psican.) Ensèm dei reaccions inconscienti de l'analista en regard dau pacient e que poàdon agir sobre la sieu interpretacion.

contraut n.m. (mús.) 1. Votz de frema de registre mai bas. Var.: **contralto**. 2. Cantairitz qu'a aquela votz. ◇ adj. inv. Si di d'un instrument musical que, dins la sieu familha, a una foncion intermediària entre lo sopran e lo tenòr: *Saxofòne, trombone contraut*.

contraut (en) loc. adv. ò prep. En un ponch mai aut (per rapoart à una autra caua). Var.: **contraut**.

contra-ut n.m. inv. Contrut.

contrauire n.m. (arald.) Pelliça constituïda de campanas d'azur e d'argent, unidi doas per doas per la sieu basa.

contravallacion n.f. (fortif.) Linha que l'assediaire establisce per si protegir d'una sortida dei assediats.

contravalor n.f. Valor comerciala donada en escambi d'una autra.

contravejaire n.m. Vējaire contrari à un vejaire precedent.

contravencion n.f. 1. Infraccion que regarja un tribunal de polícia, que pòu menar au pagament d'una multa; aquesta multa. 2. Procès-verbal que constata aquela infraccion.

contravenent, a n. Persona que contravèn à un reglament, una lèi. Var.: **contraventor**.

contravenir vt. ind. (contravèni à) (dr.) Agir contrariament (*à*); transgressar.

contravent n.m. Persiana exteriora de boasc. Sin.: **aparavent, paravent**.

contraventament n.m. (constr.) Element destinat à protegir una construccion còtra lo profundament e li desformacions deugudi à d'esfoarç horizontals.

contraventar vt. (constr.) Renforçar au mejan d'un contraventament.

contraventor, tritz n. Contravenent.

contraveren n.m. Contrapoisson.

contraverin n.m. Contrapoisson.

contraveritat n.f. Afirmacion contrària à la veritat. Sin.: **foaravertat**.

contraversar vt. Controversar.

contravia n.f. Sus una linha de camin de fèrre à via dobla, via parallèla à-n-aquela qu'un tren seguís e que sièrve à una circulacion en sens contrari. ◇ *À contravia*: Dau costat opauat à-n-aqueu dau marchapen.

contravironar vt. Traucar.

contravisita n.f. 1. (med.) Visita medicala destinada à contrarotlar lu resultats d'una altra. 2. (autom.) Segond contraròtle tecnic per verificar se li reparacions demandadi après un premier contraròtle son estadi fach.

contre n.m. Còtre.

còtre n.m. 1. (espòrt) Au volley-ball, accion de blocar lo balon en auçant lu braç e de lo remandar vèrs l'adversari. Var.: **contre**. ◇ Au balon, au rugbi, etc., accion d'atacar après aver blocat un atac de l'adversari. Sin.: **contratac**. 2. Au bridge, à la manilha, au taròc, declaracion d'una equipa que pretende que l'equipa adversa non farà lo sieu contracte.

contrelectromotritz adj. f. (electr.) *Foarça contrelectromotritz*: Foarça electromotritz que s'opaua au passatge dau corrent dins lu receptors electric. Var.: **contraelectromotritz**.

contremplec n.m. Ròtle que non correspoande au temperament ni au fisic d'un actor: *Jugar à contremplec*. Var.: **contraemplec**.

contrenquèsta n.f. Contrenquista. Var.: **contraenquèsta**.

contrenquista n.f. Enquista destinada à contrarotlar lu resultats d'una enquista precedenta. Var.: **contrenquèsta, contraenquista, contraenquèsta**.

contrescarpa n.f. (fortif.) Riba exteriora dau valat d'un obratge. Var.: **contraescarpa**.

contrescota n.f. (mar.) Amura. Var.: **contraescota**.

contrescrova n.f. Escrova vissada e blocada darrier una altra per empachar qu'aquesta si dessarre.

contrespatliera n.f. Fila d'aubres fruchiers palissats sobre de fieufèrres tenduts entre de pals (au contrari de l'*espatlier*, que lu fieufèrres son còtra un barri). Var.: **contraespatliera**.

contrespatleta n.f. Espaleta sensa franjas. Var.: **contraespatleta**.

contrespia n.f. Agent d'un servici de contrespionatge. Var.: **contraespia**.

contrespionatge n.m. 1. Activitat que la sieu tòca es de combatre li accions d'un servici d'espionatge estrangier. 2. Lo servici encargat d'aquesta activitat. Var.: **contraespionatge**.

contrespròva n.f. 1. Segonda espròva que permete de verificar lu resultats d'una espròva precedenta. 2. (arts grafics) Espròva inversada (d'una gravadura), obtenguda à partir d'una espròva tirada de fresc. Var.: **contrapòva, contraespròva**.

contrexamèn n.m. Contrexpertisa. Var.: **contraexamèn**.

contrexemple n.m. Exemple que permete de contradire una afirmacion, una règla. Var.: **contraexemple**.

contrexpertisa n.f. 1. Segonda expertisa que la sieu tòca es de verificar lu resultat d'una primera expertisa. 2. Li conclusions, lo rapoart de la segonda expertisa. Var.: **contraexpertisa**. Sin.: **contrexamèn**.

contrextension n.f. (med.) Immobilisacion de la partida superiora d'un membre (luxat ò rot) pendent la sieu extension. Var.: **contraextension**.

contribuable, a n. Persona assubjectida au pagament de l'impoast. Sin.: **talhapagant, contribuidor**.

contribucion n.f. 1. Cen que cadun apoarta à una òbra comuna; concors. ◇ *Metre quauqu'un à contribucion: Li demandar de participar*. 2. Part que cadun apoarta à una despesa comuna, e particulierament ai despesa de l'Estat ò dei collectivitats publiqui. ◇ *Contribucion personala*: Que si paga individualament. ◇ *Servici dei contribucions dirècti*: Servici encargat de recuperar li contribucions pagadi directament à l'Administracion dei finanças. ◇ *Servici dei contribucions indirècti*: Servici encargat de recuperar li taxas e lu drechs que pertòcon d'unu produchs.

contribuent, a n. Assubjectit.

contribuidor, a n. Contribuable.

contribuir vi. (*contribuissi*) Participar à un resultat, per la presença, l'accion, un apoart de sòus.

contributiù, iva adj. (dr.) Relatiu ai contribucions.

contricion n.f. (lit.) Regret sincèrd'una colpa, d'un pecat; pentiment. ◇ *Contricion imperfacha*: Atricion.

contrindicacion n.f. (med.) Circonstança particuliera que s'opaua à l'emplec d'un medicament, d'un tractament.

contrindicar vt. (*contrindiqui*) 1. Constituir una contrindicacion à (un remèdi, un tractament, un malaut, etc.). 2. Desconselhar. Var.: **contraindicar**.

contrindicat, ada adj. 1. Que non deu èstre emplegat, en parlant d'un remèdi, d'un tractament. 2. Desconselhat, inoportun. Var.: **contraindicat**.

contrinterrogatòri n.m. Interrogatòri que mena la partida adversa. Var.: **contrainterrogatòri**.

contrinvestiment n.m. (psican.) Procèssus ligat au refolament e necessari à l'aparament dau ieu, per lo quau l'individú refuda lo sieu desir inconscient d'investiment. Var.: **contrainvestment**.

contristar vt. (lit.) Atristar.

contrit, a adj. (lit.) Penetrat dau regret dei sieus actes; que si pentisse. Sin.: **consternat, moquet, confús, repentós, pentit**.

controfensiva n.f. (mil.) Contratac.

controlateral, a adj. (med.) Que lo sieu efècte si manifesta dau costat opauat à-n-aqueu qu'es tocat. Var.: **contralateral, controlaterau**.

controlaterau, ala adj. Controlateral.

contròrdre n.m. Anullacion d'un òrdre donat avant. Var.: **contraòrdre**. Sin.: **contramandament**.

contròrle n.m. Lata de boasc que dobra l'òrle a l'entorn dau poant. Sin.: **breganeu**.

controlabilitat n.f. Contrarotlabilitat.

controlable, a adj. Contrarotlable.

controlaire, airitz n. Contrarotlaire.

controlar vt. Contrarotlar.

contròtle n.m. Contraròtle.

controlor, airitz n. Contrarotlor. ■ *Controlor* es ssegurament un francisme que cau evitar.

controvèrsa n.f. Discussion seguida sobre una question, motivada per d'opinions opauadi; polemica. Var.: **controvèrsia**.

controversable, a adj. Que pòu èstre controversat. Sin.: **discutible**.

controversar vt. (*controvèrsi*) Metre en discussion; contestar. Var.: **contraversar**. Sin.: **discutir**.

controversat, ada adj. Contestat, discutit.

controvèrsia n.f. Controvèrsa.

controversista n. Persona que tracta de controvèrsa en matèria de religion.

contrut n.m. inv. (mús.) *Ut* mai aut d'una octava que l'*ut* superior dau registre normal. Var.: **contra-ut**. Sin.: **do agut**.

contumaça (-àcia) n.f. Estat d'un acusat que non compareisse davant lo tribunal que lo deu jutjar.

contumaci, àcia n. Persona condemnada per contumaça.

contunh, a adj. Continual.

contunh (de) loc. De contunha.

contunha n.f. Continüitat.

contunha (de) loc. Sensa s'arrestar: Parlar de contunha. Var.: **de contuni, de contúnia**. Sin.: **sensa relambi, contunhadament, de lònga**.

contunhadament adv.

contunhar vt. Faire anar de l'avant (cen qu'es entamenat, cen qu'es estat interrot). ◆ vt. ind. (à, de) Persistir: *Contunhar de beure*. ◆ vi. Pas cessar: *Lo film contunha*. ◆ si **contunhar** v.pr. Non èstre interrot.

contunhetat n.f. Continüitat.

contunhós, oa adj. Continual. Var.: **contunh**.

contuni (de) loc. De contunha.

contúnia (de) loc. De contunha.

contuniar vt. (*contuni*, classic *contúnii*) Contunhar.

contús, usa adj. 1. Tocat de contusions. 2. Deugut à una contusion; que s'acompanha d'una contusion.

contusion n.f. Macadura sensa esgarradura de la pèu ni fractura dei oàs.

contusionar vt. Nafrar per contusion; macar.

conurbacion n.f. Aglomeracion formada de divèrs vilas que li sieu banlegas si rejónhon.

convalescença (-ència) n.f. Retorn progressiu à la santat après una malautia. Sin.: **reconvaliment**.

convalescent, a adj. e n. Que vèn d'èstre malaut, qu'es en convalescença.

conveccion n.f. Movement d'un fluide, embé transpoart de calor, sota l'efècte d'un cambiament de temperatura. ◇ Movement vertical de l'ària, d'origina sovent termica ò orografica.

convector n.m. Aparelh d'escaufatge que fonciona mé d'ària escaufada per conveccion au contacte d'elements metallics.

convenablement adv. D'un biais convenable. Var.: **convenientament**. Sin.: **condrechament**.

convenable, a adj. 1. Que convèn per una accion, un usatge: *Es lo moment convenable*. Var.: **convenient**. Sin.: **oportun, pertinent, condrech**. 2. Que si compoarta coma si deu, conformament à la morala, à l'usatge establit: *Es vestida d'un biais convenable*. 3. Qu'a li qualitats demandadi, sensa ren d'autre: *Un past convenable*.

convencèire, eiritz adj. Convencent.

convenient, a adj. Pròpri à convèncer: *Una persona convencenta, un rasonament convencent*. Var.: **convencèire**. Sin.: **decisiu**.

convèncer vt. 1. Menar (quauqu'un), per rasonament ò per pròvas, à reconóisser la veritat d'un fach ò la sieu necessitat. 2. *Convèncer quauqu'un de*: Adurre li pròvas de la sieu culpabilitat. Sin.: **persuadir**.

convenciment n.m. Conviccion.

convencion n.f. 1. Acòrdi oficial passat entre d'individús, de gropes socials ò politics, d'Estats; escrich que fa la pròva de la realitat d'aquel acòrdi. ◇ *Convencion collectiva*: Acòrdi signat entre lu representants dei salariats e lu emplegaires per reglar li condicions d'emplec e de trabalh. 2. Règla que resulta d'un acòrdi comun, clarament exprimit ò d'usatge: *L'ortografia de tota lenga es una convencion*. Sin.: **avenença, tractat, acordament, acordança**. ◇ *De convencion*: Admés per convencion, que manca de natural, d'espontaneïtat. Sin.: **convencional**. 3. Assemblada acampada per elaborar, adoptar ò modificar una constitucion. 4. Ai Estats-Units, congrès d'un partit per causir lo sieu candidat à la presidença. ◆ pl. Règlas de la vida en societad.

convencional, a adj. 1. Que vèn d'una convencion. 2. Confòrme ai convencions socials, que manca de natural, d'espontaneïtat. 3. Relatiu ai convencions collectivi. 4. Arma, armament convencional: Classics, non nuclearis. Var.: **convencionau**.

convencionalament adv. Per convencion.

convencionalisme n.m. 1. Caractèr de cen qu'es convencional; tendença au conformisme social. 2. (filos.) Teoria que considèra lu axiòmas dei sciéncias, lu principis morals, etc., coma d'ipotèsis que toi poàdon acceptar.

convencionalista adj. e n. (filos.) Relatiu au convencionalisme; partidari dau convencionalisme.

convencionament n.m. Accion de convencionar; lo sieu resultat.

convencionar vt. Ligar au regime de la seguretat sociala per un sistema de convencion.

convencionat, ada adj. Ligat à la seguretat sociala per una convencion que fixa lu costs dei onoraris.

convencionau, ala adj. Convencional.

convencut, uda adj. 1. Qu'es totalament d'acòrdi m'un vejaire, una cresença: *Un partidari convencut*. 2. Èstre convencut de: Èstre acusat, mé de pròvas evidenti, de. Sin.: **persuadit**. ◆ n. Persona intimament segura de la justessa dei sieu ideas.

convenença n.f. (lit.) Carcatèr de cen que convèn au sieu objècte. ◇ *Maridatge de convenença*: Maridatge establìt en foncion de rason socialì, d'un rapoart de fortuna, etc. ◇ *Per convenenças personalì*: Per de motius que pertòcon la vida privada, sensa justificacion. ◆ pl. Règlas dau boan usatge social.

convent n.m. (dr.) *Arrendament à convent*: Arrendament rural dins lu quau l'afitaire devèn proprietari dei construccions e dei plantacions qu'a fach.

convent, a adj. Convenable. Var.: **convenient**. Sin.: **condrech**.

convengut, uda adj. 1. Establìt au mejan d'una convencion, d'un acòrdi: *Pagar lo prètz convengut*. ◇ *Coma convengut*: Conformament à un acòrdi establìt avant. Sin.: **segond aquò dich**. 2. Estrechament sotamès ai convencions (socialì, literari, etc.); artificial: *Un estile convengut*.

convengut n.m. Compromès. Sin.: **acòrdi**.

conveniença n.f. Convenença.

convenient, a adj. Convenent.

convenir vt. ind. (*convèni*) 1. Establìr un acòrdi: *Son convenguts de s'acampar*. 2. (aux. aver) Reconóisser, admetre coma vèr: *N'en convèni*. 3. Èstre apropiat: *Aqueu travalh mi convèn*. Sin.: **agradar, anar ben à...** ◆ v. impers. Èstre utile, pertinent: *Que convèn de faire?*

convent n.m. Maion dont vívon li mónegas. Sin.: **mongia**.

convent n.m. Acamp general dei francs-maçons.

conventual, a adj. Relatiu à una comunautat religioa, à un convent. ◇ *Fraires minors conventuals* ò *conventuals*, n.m. pl.: Òrdre de francescans que non an seguit la refòrma dei observants, au s. XIVⁿ. Var.: **conventuau**.

conventualmente adv. D'un biais conventual.

conventualitat n.f. Estat dei mónegas que vívon ensèm sota una règla identica.

conventuau, ala adj. Conventual.

convèrger vi. 1. Arribar au meme ponch ò au meme resultat: *Toti li rotas convèrjon vèrs la capitala*. 2. (mat.) Tendre vèrs un resultat determinat. Var.: **convergir**.

convergença (-ència) n.f. 1. Fach de convèrger: *Convergença de rais luminós*. ◇ (opt.) Vergença positiva d'un sistema optic centrat. ◇ *Convergença dei meridians*: Angle que fa, sus una carta, la direccion dau meridian d'un luèc (nòrd geografic) embé l'axe sud-nòrd dau quadrilhatge (nòrd cartografic). 2. Accion de tendre vèrs una meme tòca: *Convergença dei ideas, dei esfoarç*.

◇ (biol.) Tendenza evolutiva, ligada à la vida dins un meme mitan d'organismes divèrs qu'apartènon à de gropes diferents, vèrs de formas, d'estructuras ò de foncionaments que si sèmblon. 3. (mat.) Proprietat d'una seguida que lo sieu tèrme de reng *n* s'avesina à un nombre finit, lo limit, à mesura que *n* creisse; proprietat qu'una seria que la sieu soma dei *n* premiers tèrmes es una seguida convergenta. 4. (oceanogr.) *Linha de convergença*: Limit entre li doi massas d'aiga de densitats diferenti. ◇ *Linha de convergença intertropicala*: Linha de contacte entre lu doi alisats.

convergent, a adj. 1. Que tende à la mema finalitat, au meme resultat. 2. (mat.) Que tende vèrs un limit determinat: *Seguida, seria convergenta*. 3. *Lentilha convergenta*: Que fa convèrger lu rais luminós.

convergir vi. Convèrger.

convèrs, a adj. (relig.) *Fraire convèrs*: Religiós, religioa emplegats ai servicis domestics d'un convent, per oposicion ai *religiós de còro*, que cànton à l'ofici.

convèrs n.m. Conversacion.

conversable, a adj. Mé cu si pòu parlar facilament.

conversacion n.f. 1. Escambi de prepaus: *Pilhar part à la conversacion*. Var.: **convèrs**. Var.: **parlada, entretenença, discussion, discutida, parladissa, charradissa**. 2. Biais de parlar; art de conversar: *La sieu conversacion non m'agrada*. ◇ *Aver de conversacion*: Saupre sostenir e animar una conversacion. 3. Discussion entre de responsables dins una finalitat precisa: *De conversacions diplomatiqui*.

conversacional, a adj. (inform.) *Mòde conversacional*: Mòde d'emplec d'un computador dins lu quau la persona dialògue mé la màquina au mejan d'un terminal que fonciona en intrada e en sortida. Var.: **conversacionau**. Sin.: **interactiu**.

conversacionau, ala adj. Conversacional.

conversar vi. (*convèrsi*) S'entretenir mé quauqu'un. Sin.: **charrar, discutir, parlar**.

conversion n.f. 1. Accion de si convertir à una credença, e particulierament de laisser una religion per n'en pilhar una altra (ò de n'en pilhar una, per quauqu'un que n'avia pas). 2. Passatge à una conviccion, un opinion, un comportament noveus. 3. Accion de virar, movement fach en virant: *La Terra opèra un movement de conversion à l'entorn dau sieu axe*. ◇ (espòrts) Mièg-torn efectuat sus plaça, en esquí. ◇ (mil.) Evolucion tactica que mena una armada à cambiar la direccion dau sieu front. 4. Cambiament d'una caua en una altra: *La conversion d'un metal en aur*. ◇ Accion d'exprimir una grandessa dins una unitat diferenta, un nombre dins un autre sistema de numeracion: *Conversion de litres en cm³*. 5. (dr.) Cambiament d'un acte, d'una procedura en una altra: *Conversion d'un procès civil en procès criminal*. 6. (fin.) Cambiament dau taus d'interès d'un emprunt public. 7. (psiquiatria) Transposicion d'un conflicte psiquic en simptoms somatics (espec. dins *l'isteria de conversion*).

convertèire, eiritz n. Persona que convertisse.

convertibilitat n.f. Caratèr de cen qu'es convertible.

convertible, a adj. 1. Que pòu èstre escambiat còntra d'autri valors, d'autres títols. ◇ *Obligacion convertibla*:

Que si pòu escambiar còtra d'accions. 2. Que pòu èstre transformat per un autre usatge. ◇ *Canapè convertible* ò *convertible*, n.m.: Canapè-lièch. ◇ *Avion convertible* ò *convertible*, n.m.: Avion que li sieu elichas poàdon bascular per assegurar tant la propulsion coma la sustentacion.

convertidor n.m. 1. (metall.) Granda cuba que lo dedintre es cubèrt de materiaus refractaris, per convertir lu metalls. 2. Dispositiu qu'assegura una conversion d'energias, à condicion qu'au manco una d'aquesti energias sigue de natura electrica. ◇ Màquina que permete de faire variar entre doi limits determinats la valor d'un coble motor. 3. (inform.) Màquina que transcriu una informacion d'un supoart sobre un autre, d'una forma dins una altra. 4. Aparelh, programa informatic que dona immediatament una valor dins una altra unitat de mesura, l'equivalent d'una soma dins una altra moneda.

convertiment n.m. (metall.) Operacion facha m'un convertidor, especialament per transformar la fonda en acier per oxidacion.

convertir vt. (*convertissi*) 1. Menar (quauqu'un) à la fe religioa; faire cambiar (quauqu'un) de religion, d'opinion, de comportament, de passatemp: *L'ai convertit au rugbi*. 2. Cambiar una caua en una altra; l'adaptar à un usatge diferent: *Convertir lu metalls en aur*. 3. Metre sota una altra forma: *Convertir una expression matematica*. ◇ Transformar de bens, de valors mobiliari en forma de sòus; cambiar una moneda còtra una altra.

convertit, ida adj. e n. 1. Menat ò menat torna-mai à la religion. 2. Qu'a completament cambiat de comportament ò de vejaire.

convèxe, a adj. 1. Corbe e salhent vèrs lo defoara: *Un mirau convèxe*. Contr.: **concau**. 2. (mat.) Si di d'una part dau plan ò de l'espaci tala que tot segment qu'a li sieu extremitats dins aquesta part li es enclaus tot entier. 3. Nom donat à la poncha de tèrra enrodada au dedintre de la corba d'un cors d'aiga.

convexitat n.f. Caractèr de cen qu'es convèxe.

conviccion n.f. 1. Fach d'èstre convencut, segur de quauqua ren; sentiment de quauqu'un que cretz completament en cen que pensa, en cen que di, en cen que fa; certitud. Sin.: **convenciment**. ◇ (psiquiatria) *Conviccion deliranta*: Certitud absoluta, que non es accessible à la critica dau judici ni de l'evidença. 2. (sobretot au pl.) Opinion, principis qu'una persona li cretz fermament: *Li conviccions religioi, politiqui*. Var.: **convincion** (it.).

convicte n.m. (mòt anglés) Ancianament, criminal empresonat ò deportat, dins lo drech anglés.

convidacion n.f. Accion, fach de convidar quauqu'un; lo sieu resultat. Var.: **convidatge, convidada**. Sin.: **invitacion**.

convidada n.f. Convidacion.

convidaire, airtiz n. La persona que convida, que li agrada convidar.

convidar vt. 1. Pregar (quauqu'un) de venir dins un luèc, de participar ò d'assistir à quauqua ren: *Convidar à dinnar*. 2. (absolut) Pagar lo beure ò lo manjar à quauqu'un: *Poades beure cen que voales, ti convidi*. 3.

Demandar embé autoritat à quauqu'un de faire quauqua ren: *Convidar quauqu'un à si tàiser*. 4. Engatjar, incitar à: *Aqueu beu soleu convida à la passejada*. Sin.: **invitar**.

convidat, ada n. Persona convidada. Sin.: **conviva, invitat**.

convidatge n.m. Convidacion.

convincion n.f. Conviccion (italianisme).

convint, a adj. e n. Convencut (italianisme).

conviva n. Persona que participa à un past mé d'autri.

convivença (-éncia) n.f. 1. Coexistença. ◇ *Bandiera de convivença*: Pavallon de complasença. 2. Convivialitat.

convivial, a adj. 1. Relatiu à la convivialitat; que favoreja la convivialitat. 2. (inform.) Si di d'un material qu'una persona pas especializada pòu emplegar facilament. Var.: **conviviau**.

convivialitat n.f. 1. (sociol.) Capacitat d'una societat à favorejar la tolerança e lu escambis recipròques dei personas e dei gropes que la compàun; ensèm dei rapoarts favorables entre lu membres d'un grope. 2. Gost per li acampadas alègri, lu pasts pilhats en comun. 3. (inform.) Caractèr d'un material convivial.

conviviau, ala adj. Convivial.

convocable, a adj. Que pòu ò deu èstre convocat.

convocacion n.f. Accion de convocar; l'avís, la notificacion qu'invita quauqu'un à si presentar: *Una convocacion au tribunal*.

convocar vt. (*convòqui*) 1. Faire acampar: *Convocar lo Congrès*. 2. Faire venir d'un biais autoritari: *Lo director à convocar un emplegat dins lo sieu bureu*.

convòi n.m. (fr.) 1. Seguida de veïcules que transpòrton de personas ò de caua vèrs una mema destinacion. Var.: **convuèi**. 2. Cortègi.

convolar vi. (*convòli*) (vièlh) Si maridar.

convolut, uda adj. Enrotlat sus se: *Una fuèlha convoluda*.

convolvulacea n.f. *Convolvulaceas*: Família de plantas volubili dei petales totalament soudats, coma la corriòla.

convuèi n.m. (fr. Convòi).

convuls, a adj. Pilhat de convulsions.

convulsar vt. Contractar brusquement per de convulsions.

convulsion n.f. 1. Contraccion espasmodica que pertòca toi lu muscles dau còrs. 2. (fig.) Agitacion violenta: *Una convulsion politica*.

convulsionar vt. Desformar per una agitacion violenta (s'emplega sobretot au p.p.): *Una cara convulsionada*.

convulsionari, ària adj. e n. 1. Persona pertocada per li convulsions. 2. Fanatic furiós.

convulsiu, iva adj. Caracterisat per de convulsions; agitad, nerviós: *Un rire convulsiu*.

convulsivament adv. D'un biais convulsiu.

convulsivant, a adj. Que provòca de convulsions.

convulsivoterapia n.f. (psiquiatria) Terapia qu'emplega de crisis convulsivi provocadi. Sin.: **sismoterapia**.

coobligat, ada n. e adj. Codebitor.

coocurrença (-ència) n.f. (ling.) Aparicion d'una unitat lengüística dins lo meme temps qu'una altra dins un enonciat; relacion entre auesti unitats.

coocupant, a n. Persona qu'ocupa un luèc m'una altra, mé d'autri.

cookie n.m. [ku'ki] (inform.) Fichier que contèn d'informacions sobre li abitudas, li preferenças e lo comportament d'un internauta que visita una pàgina *web*, que lo servèire manda au disc dur dau computador de l'internauta per lo biais dau sieu navegador. Sin.: (cat.) **galleta**.

coolie n.m. [ku'li] (mòt anglés) Travalhaire, camalo en Extrème-Orient.

cooperacion n.f. 1. Accion de cooperar; collaboracion. 2. Política d'ajuda economica, tecnica e financiera à de país emergents. ◇ *Servici de la cooperacion*: En França, à partir dau 1965, forma dau servici nacional per lu joves que volon efectuar una mission culturala ò tecnica dins l'encastre de la política de cooperacion. 3. (econ.) Metòde d'accion per lo quau de personas qu'an d'interès comuns méton en plaça una empresa dins la quala lu drechs à la gestion son pariers per toi e lu beneficis son partajats unicament entre lu sòcis en foncion de la sieu activitat.

cooperant n.m. En França, jove que faía lo sieu servici nacional actiu dins lo servici de la cooperacion.

cooperar vi. (*coopèri*) 1. Agir conjontament mé quauqu'un: *Cooperar à un trabalh*. 2. (en particulier e en forma absoluta) *Cooperar à una enquista*: Acceptar de donar li sieu informacions per ajudar à l'avançament de l'enquista. Sin.: **participar, ajudar**.

cooperatisme n.m. Teoria que ve dins la cooperacion la solucion au problema social.

cooperatiu, iva adj. 1. Qu'a per tòca una cooperacion. 2. Que participa volontiers à una accion comuna.

cooperativa n.f. Gropament de cromptaires, de negociants ò de productors (especialament d'agricultors) per practicar la cooperacion.

cooperator, tritz n. 1. Sòci d'una cooperativa. 2. Persona que participa à una accion comuna.

cooptacion n.f. Designacion d'un sòci nouve d'una assemblada, d'un còrs constituït, d'un grope, per lu sòci que n'en fan ja partida.

cooptar (*codèpti*) vt. Admetre, causir per cooptacion.

coordenacion n.f. Accion de coordenar; agençament de cauas, d'activitas diversis dins una tòca determinada; ensèm dei disposicions qu'assegúron l'unitat de foncionament d'un organisme. ◇ Organizacion racionala dau departiment entre lu camins de fèrre e li empresas de transpoart rotier. ◇ (gram.) *Conjoncion de coordinacion*: Conjoncion (coma *e, ni*) que liga de mòts ò de proposicions qu'an lo meme estatut dins la frasa. ◇ (quim.) *Compauat de coordinacion*: Compauat moleculari que dona d'ions complexès en solucion. Var.: **coordinacion**.

coordenada n.f. (mat.) Cadun dei nombres que sièrvon à determinar la posicion d'un ponch sus una

susfàcia ò dins l'espaci per rapoart à un sistema de referença. ◇ *Coordenadas vectoriali*: Nombres taus qu'aqueu vector es exprimit d'un biais unic coma la soma dei produchs d'aqueu nombres per lu vectors de la basa.

◆ pl. 1. *Coordenadas geografiqui*: Pareu de coordenadas (longituda e latituda) que perméton de precisar la posicion d'un ponch à la susfàcia dau glòbe à partir d'un meridian d'origina e de l'equator. 2. (fam.) Indicacions (adreïça, telefòne, etc.) que perméton de jónher quauqu'un.

coordenant n.m. (ling.) Mòt (conjoncion, advèrbi) ò locucion qu'assegura una coordinacion entre de mòts ò de proposicions.

coordenar vt. Agençar d'elements per obtenir un ensèm coerent, un resultat determinat. Var.: **coordinar, coordonar**.

coordenat, ada adj. 1. Organizat, associat per obtenir un resultat determinat, un ensèm coerent. 2. En armonia: *Lu lançòus e lu coissins son coordenats*. 3. (ling.) Religat au mejan d'un coordenant.

coordenator, tritz adj. e n. Que coordena. Var.: **coordinator, coordonator**.

coordenats n.m. pl. (com.) Elements diferents apariats e que fórmon un ensèm armoniós (vestits, decoracion).

coordinacion n.f. Coordinacion.

coordinar vt. Coordinar.

coordinator, tritz n. Coordonator.

coordinença (-ència) n.f. (quim.) Ligason quimica particuliera qu'explica l'union de manti moleculas que paréisson saturadi, en un compauat complexè. Aquela ligason si debana per lo biais d'una messa en comun d'electrons eissits d'un solet dei doi atòms units.

coordonada n.f. Coordenada.

coordonar vt. Coordinar.

coòrt(a) n.f. 1. Unitat tactica que formava lo 10% d'una legion romana, ò còrs de tropas auxiliari. 2. (fam.) Grope de personas. Sin.: **tropa, tropelada, chorma**. 3. (demogr.) Ensèm d'individús ò de coblas considerats ensèm.

copa n.f. 1. Vèire per beure, mai larg que profund; lo sieu contengut. 2. Recipient m'un pen ò sensa pen, larg e gaire profund, que pòu servir per divers usatges. ◇ Ai cartas, una dei quatre colors dins d'unu juècs tradicionals (li autri son *bastons, espadas, deniers*). ◇ *Pilhar lo doi de copas*: S'esbinhar, s'escapar (vèn de la bríscola, juèc italian dins lo quau si lèva la carta mai bassa, lo doi de copas, per poder jugar à tres; aqueu que "pilha lo doi de copas", doncas, si mete foara dau juèc). Sin.: **auçar li bèrgolas, pilhar la poasta**. 3. Trofeu atribuit au vencedor d'una espròva esportiva; l'espròva ela-mema.

copa n.f. 1. Accion, biais de copar quauqua ren. Sin.: **talh, copadura**. 2. Cen qu'es estat copat: *Una copa de boasc*. ◇ (expr.) *De marrida copa*: Que vèn à mau d'èstre copat. ◇ *Messa en copa à talh*: Senhorejament, esplechament tocant una persona, una collectivit, un país. Sin.: **talhadís**. 3. Biais de copar: *La copa (lo talh) d'un vestit*. 4. Accion d'abatre d'aubres dins una forèst; estendida de boasc destinada à èstre copada. 5. Representacion grafica dau dedintre d'un bastiment, d'un

objècte. ◇ *Copa geologica*: Perfil establert segond un traçat lineari d'après una carta topologica e la carta geologica que li correspoande. 6. *Copa istologica*: Fina lesca d'un teissut animau ò vegetal alestida per èstre observada au microscòpi. 7. Separacion dei cartas en doi parts. ◇ *Aver una copa*: À la belòta, si di quora una color es mancanta dins lo juèc d'un jugaire.

còpa n.f. Carnsalada d'origina italiana, facha d'esquina de poarc desossada, salada e fumada.

copabòfas n.m. Caneladura practicada dins una aisina per entravar li bòfas de s'enrodelar à l'entorn d'aqueu d'aquí.

copacadena n.m. Copacircuit.

copacaulet n.m. (fam.) Sabre.

copacigarro(s) n.m. Instrument per talhar l'extremitat dei cigarros. Sin.: **talhacigarro(s)**.

copacircuit n.m. Aparelh destinat à copar un circuit electric quora l'intensitat li devèn tròup foarta, espec. En cas de cort-circuit. Sin.: **copacadena**.

copada n.f. Cen que si copa.

copadura n.f. Talhada, entalh. Sin.: **encisa plana, trencadura plana**.

copafam n.m. inv. 1. Pichina quantitat d'aliment per calmar un moment la sieu fam. 2. Remèdi per faire baissar la fam.

copafen n.m. Aisina per ressegar una pila de fen.

copafum n.m. Estrechiment d'un conch de caminèia.

copafila n.m. Carta oficiala que dona de prioritats de circulacion.

copafuèc n.m. Espaci de terren ò obratge bastit per arrestar la propagacion d'un incendi. Sin.: **parafuèc**.

copagarganta n.m. Escanador.

copagargamèla n.m. Escanador.

copaget n.m. inv. Dispositiu (tube, pichina grasilha, etc.) adaptat à un robinet per n'en regularisar lo dèbit. Sin.: **copagiscle, canelon**.

copagiscle n.m. Copaget.

copaglaç n.m. Copaglaça.

copaglaça n.f. (mar.) Nau equipada d'una ròda de proa reforçada que li permete de rompre la glaça e de faire un passatge dins li mars artiqui. Var.: **copaglaç**. Sin.: **trencaglaça**.

copagòrja n.m. 1. Luèc desèrt, pas gaire esclarat, dont un risca de si faire atacar. 2. Sala de juèc dont lu jugaire novelaris si fan aver. Sin.: **escanador, estrangolador**.

copaide n.m. Secrecion oleoresinoa dau copaièr, qu'à passat temps avia un usatge terapeut. Var.: **copaiü**.

copaièr n.m. Aubre resinós d'Amèrica tropicala que produè lo copaide (Família dei cesalpiniaceas). Sin.: **copaifèra**.

copaifèra n.f. Copaièr.

copaira n.f. (tecn.) Mâquina per copar.

copaire, coparèla n. 1. Persona que copa, talha. 2. Persona especialisada dins la copa dei vestits. Sin.: **talhaire, airtz**.

copajjarret n.m. (lit.) Assassin. Sin.: **talhajarret**.

copal n.m. Resina que la produon divèrs aubres tropicals e emplegada per faire de vernís.

copalegumes n.m. inv. Instrument per talhar lu legumes. Sin.: **talhalegumes, talhaortalhas**.

copaonglas n.m. Instrument (pinça, ciseus) per talhar li onglas. Sin.: **talhaonglas**.

copapapier n.m. Coteu de la lama gaire trencanta per copar lo papier, lu fuèlhs d'un libre, per durbir li envelopas, etc. Sin.: **talhapapier**.

copapasta n.m. Coteu de fornier ò de pastissier per talhar la pasta. Sin.: **talhapasta**.

copar vt. 1. Partir au mejan d'un instrument que talha. Sin.: **talhar, trencar, troçar, talhonar, trocelar**. 2. Talhar d'après un modèl. 3. Donar d'efècte à una bala (tennis, tennis de taula). 4. Interrompre, metre fin à una continuitat: *Copar una comunicacion telefonica*. ◇ *Copar lu viures à quauqu'un*: Arrestar de lo mantenir, de li donar de sòus. 5. Faire cessar: *Copar la fèbre, la fam*. 6. Passar au mitan de: *Una rota que copa la forèt*. ◇ (mat.) Formar una interseccion mé: *Una drecha que copa un plan en un ponch A*. 7. Isolar, separar: *Lo maridatge l'a copat de toi lu sieus amics*. 8. Mesclar un liquide m'un autre, especialament lo vin. Sin.: **aigar lo vin**. 9. (expr.) *Copar camin a quauqu'un*: Suplantar quauqu'un à respiech d'una empresa, d'una tòca, d'un affaire... ◆ vi. Èstre trencant: *Un coteu que copa ben*. Sin.: **talhar**. ◇ *Copar cort à*: Abreujar, metre fin à. ◆ vt. e vi. 1. Separar un paquet de cartas en doi avant la dona. 2. Pilhar m'un atots la carta de l'adversari. ◆ vt. ind. (fam.) *Copar à quauqua ren*: L'evitar, li escapar. ◆ **si copar** v.pr. Si nafrar m'un objècte que talha. 2. Si crosar: *Doi drechas que si còpon*. 3. S'isolar: *Si copar dau monde*.

coparaïç n.m. Engenh que sièrve à talhar en lescas, en tròç, de raïç ò de tubercules destinats au noiriment dei animaues.

coparèla n.f. Cf. *copaire*.

coparòs n.m. Sulfat d'aram. Var.: **coparòsa**.

coparòsa n.f. 1. (med.) Coloracion roja de la cara, deuguda à una dilatacion dei vaisseus capillaris. 2. Sulfat d'aram. Var.: **coparòs**.

coparosat, ada adj. Que sofrisse de coparòsa. Sin.: **envinaigrat** (en parlant de la pèu).

copartatge n.m. (dr.) Comparticion, compartiment.

copartatjaire, airtz n. Copartejaire.

copartatjar vt. Copartejar.

copartejaire, airtz n. (dr.) Persona que parteja mé d'autri.

copartejar vt. (dr.) Compartir. Var.: **copartatjar**.

coparticipacion n.f. Participacion comuni d'uni personas.

coparticipant, a adj. e n. Que participa mé d'autri personas à una empresa, una associacion.

copat n.m. 1. Automobila cubèrta mé doi plaças e doi poartas. Var.: **coupé**. 2. Partida anteriora d'una diligença. 3. (coregr.) Pas de desgatjament que permete d'encadenar un autre pas.

copaternitat n.f. (dr.) Paternitat assumida dins li sieu consequenças legali per doi personas ò de mai.

copatèsta n.f. *Faire copatèsta*: Baissar la tèsta per evitar un còup. ◇ Juèc dins lo quau un jugaire sauta sobre l'autre plegat davant d'eu.

copatge n.m. Accion de copar. Sin.: **talhatge**.

copaü n.m. Copeide.

copavanc n.m. Ralentissèire.

copavèire n.m. Agrion. Sin.: **escobavèire**, **domaisèla**.

copavent n.m. inv. 1. Vestit que la sieu textura s'opaua au passatge dau vent. 2. Dispositiu fach embé de tòlas en forma de V plaçat à l'avant d'un veicule velòç per demenir la resistença de l'ària.

copec n.m. Unitat monetària russa, que vau 1/100 de roble. Var.: **kopek**.

copèla n.f. 1. Pichina copa. 2. Pichin mortier emplegat en laboratòri.

copellacion n.f. (metall.) Separar per oxidacion, à partir d'un mesclum liquide, d'elements qu'an una afinitat diferenta per l'oxigèn.

copellar vt. Separar per copellacion.

copepòde n.m. *Copepòdes*: Òrdre de crustaceus de pichina talha, abondós dins lo plancton marin ò d'aiga doça.

coperla n.f. Disc larg per reculhir l'òli à la susfàcia de l'aiga.

copermutar vt. (dr.) Escambiar: *Copermutar de drechs*.

copernician, a adj. Relatiu à Copernic, au sieu sistema. – *Revolucion copernicana*: Revolucion consecutiva au sistema eliocentric de Copernic dins la representacion dau monde; per ext., tot cambiament radical dei mentalitats à causa d'una concepcion novèla.

copet n.f. Nuca. Sin.: **coata**.

copet (à pen) loc. adv. En sautant sus un pen.

còpia n.f. 1. Reproduccion exacta d'un escrih, dau contengut d'un tèxto, d'un enregistrament, d'un objècte, etc. ◇ (cín.) Film positiu destinat à la projeccion. 2. Reproduccion d'una òbra d'art, etc. Sin.: **imitacion**, **retip**, **revèrt**. 3. Imitacion, reproduccion: *La pintura non es una còpia de la natura*. 4. À l'escòla, trabalh que l'escolan rende sus un fuèlh separar: *Lo professor deu corregir li còpias*. ◇ *Bruta còpia*: Brolhon. Sin.: **assage**, **escrih emendable**. 5. Fuèlh doble de format escolan. 6. (arts graf.) Tèxto manescrich ò dactilografiat destinat à la composicion.

copiaire, airtiz n. 1. Persona qu'imita servilament. 2. Escolan que còpia fraudulosament.

copiaire n.m. 1. Fotocopiaire. 2. (tecn.) Dispositiu que permete lo copiatge d'una pèça.

copiar vt. (*còpi*, classic *còpii*, corrent *copii*) 1. Reprodure à un exemplari ò mai d'un exemplari; establir una còpia: *Copiar una recèpta de coïna*. Sin.: **transcriure**, **retipar**, **contrafaire**, **plagiar**, **parodiar**, **revertar**, **mimar**, **desgaunhar**. 2. Reprodure una òbra originala, temptar d'imitar: *Copiar lu grands mèstres*. 3. (pej.) Imitar servilament, sensa minga originalitat. ◆ vt. ind. *Copiar sobre quauqu'un, quauqua ren*: À l'escòla ò au trabalh, si servir fraudulosament dau trabalh d'un autre ò de documents escrichs.

copiatge n.m. 1. Accion de copiar, d'imitar servilament ò fraudulosament. 2. (metall.) Fabricacion automatica d'una pèça identica à un modèle donat.

copier n.m. Oficièr que servia lo beure à un grand personatge. Sin.: **botelhier**.

copilha n.f. (fr.) Pichina bròca metallica que mantèn un assemblatge. Var.: **gopilha**. Sin.: **claveta**.

copilhar vt. (fr.) Assemblar au mejan d'una copilha. Var.: **gopilhar**.

copilòt n. Segond pilòt.

copiós, oa adj. Abondós: *Un past copiós*.

copiosament adv. D'un biais copiós. Sin.: **abondosament**.

copista n. 1. Persona que còpia, especialament aqueu que copiava la música, de manescrichs. 2. (estamp.) Obrier que còpia de clichats sus una forma d'estamparia.

coplanari, ària adj. (mat.) Que si tròva dins lo meme plan: *Doi drechas coplanari, de ponchs coplanaris*.

copòla n.f. 1. (arquít.) Vòuta en forma de mièja esfèra revirada ò d'iperbòla; cubertura d'aquela vòuta. 2. Partida superiora voutada d'un blindatge. Var.: **cúpola**.

copolimèr n.m. (quim.) Compauat format de macromoleculas qu'enclàuson de motius monomèrs diferents.

copolimerisacion (-izacion) n.f. (quim.) Sintèsi d'una cadena macromoleculària à partir de monomèrs diferents.

copolimerisar (-izar) vt. (quim.) faire subir una polimerisacion à.

copon n.m. 1. Metratge d'estòfa que vèn d'una pèça de teissut e generalament soldat. Sin.: **retalh**, **escapolon**, **retalhon**. 2. Bilhet qu'atèsta lo pagament d'un drech. 3. Títol d'interés jonch à una valor mobilièra, destacat de cada escadença e que dona drech à un pagament (la desmaterialisacion dei títols a fach disparèisser lo copon en tant qu'objècte fisic).

coponatge n.m. Tecnica de venda per correspondença qu'emplega de copons-respoasta.

copon-respoasta n.m. (pl. *copons-respoasta*) 1. Part d'un anonci publicitari que si destaca e si remanda per aver de documentacion. 2. Copon que permete à un correspondent estrangier d'obtenir un sageu per afranquir la sieu respoasta.

copossedir vt. (*copossedissi*) Possedir ensèm m'una persona, mé d'autri personas.

copossession n.f. Possession en comun.

copossessor n.m. Persona que copossedisce.

còpra n.f. Ametla de cocòt desbarrassada de la sieu gruèlha, dessecada e lèsta per èstre messa au molin e n'en sortir l'òli.

copresidença (-ència) n.f. Presidença partatjada entre d'unu presidents.

copresident, a n. Persona que partatja la presidença m'una outra (mé d'autri).

coprin n.m. Fonge à lamas, dau capeu replegat còtra lo pen, que creisse sus lo fem, manjadís quora es jove (Familha dei agaricaceas). ■ Quora li lamellas son maduri, si liqueficon e làisson escampar una tencha negra que s'en pòu faire usança.

coprocultura n.f. Tecnica de laboratòri que permete la cultura e la messa en evidença dei grèlhs presents dins li femsas.

coproduccion n.f. Produccion d'un film, d'un disc, etc., assegurada per mai d'un productor; aquesta produccion.

coproductor, tritz n. Persona que coprodue.

coprodurre vt. (*coprodui*) Produrre en associacion mé d'autres.

coprofagia n.f. Ingestion dei matèrias fecali.

coprofague, aga adj. e n. Que manja li matèrias fecali.

coprofil(e), a adj. e n. 1. Que sofrisse de coprofilia.

2. (biol.) Que viu dins li matèrias fecali.

coprofilia n.f. (psiquiatria) Plaser de tocar, de sentir lu excrements.

coprolalia n.f. Tendença patologica à dire d'insanitats.

coprolit n.m. 1. (geol.) Excrement fossile. 2. (med.) Calcul dins lu excrements.

coprologia n.f. Estudi biologic dei excrements.

coprologic, a adj. Relatiu a la coprologia.

coproporfirina n.f. Cromoproteïde que provèn de l'emoglobina.

coproprietari, ària n. 1. Persona qu'es proprietària m'una altra d'una maion, d'una tèrra, etc. 2. Proprietari d'un apartament dins un immòble, una residença.

coproprietat n.f. 1. Drech de propietat comun à mai d'una persona. 2. (per ext.) L'ensèm dei coproprietaris dins un immòble, una residença.

còps n.m. (mòt anglés) 1. Enrotlament de fièu de forma cilindrica ò cilindroconica. 2. Tube sus lo quau es fach l'enrotlament.

copsatge n.m. Fach d'enrotlar lo fièu sus un còps.

còpte, a adj. e n. Cristian d'Egipte e d'Etìopia, que professa lo monofisisme. ♦ n.m. Lenga camitosemitica que vèn de l'egipcian ancian, escricha m'un alfabet que vèn dau grèc, e que sièrve de lenga liturgica à la Glèia còpta.

copula n.f. (ling.) Mòt que liga l'atribut au subjècte d'una proposicion: *Lo vèrbo èstre es la copula mai frequenta*. Var.: **còpula**.

còpula n.f. Copula.

copulacion n.f. Coït. Sin.: **acoblament**.

copular vi. Coïtar. Sin.: **s'acoblar**.

copulatiu, iva adj. (ling. e log.) Qu'establisce un ligam entre de tèrmes.

copyright n.m. 1. Drech exclusiu d'un autor ò dau sieu editor sobre una òbra literària, artistica ò scientifica. 2. Marca (©) d'aqueu drech estampada dins un libre, seguida dau nom dau titulari dau drech e de l'annada de promiera publicacion.

còque n.m. (microb.) Còc.

coquefaccion n.f. 1. Transformacion dau carbon en còc, en vas claus e à temperatura auta. 2. Transformacion per cracatge de sobras lordi dau petròli en còc, gas, essença, gasòli, etc.

coquefiabile, a adj. Que si pòu tranformar en còc. Var. **coqueficable**.

coquefiant, a adj. Si di dei carbons que, sota l'accion de la calor, poàdon donar un còc dei caracteristicas determinadi. Var.: **coqueficant**.

coquefiar vt. (*coquèfi*, classic *coquèfii*, corrent *coquefii*) Transformar en còc. Var.: **coqueficar**.

coqueficable, a adj. Coquefiabile.

coqueficant, a adj. Coquefiant.

coqueficar vt. (*coquefiqui*) Coquefiar.

coquet, a adj. e n. Ben mes, elegant; que vòu agradar. Sin.: **aliscat, faròt** ♦ adj. 1. Elegant, borgés, en parlant d'un apartament, d'una maion. Sin.: **agradiu, polit, agradable**. 2. Important, en parlant d'un revengut, d'una soma. Sin.: **considerable, consequent**.

coquet n.m. Ciclamen. Sin.: **pan ponchut**.

coquetament adv. D'un biais coquet. Sin.: **aliscadament, farotament**.

coquetaria n.f. Caractèr, comportament d'una persona coqueta; envuèia de plàser. Sin.: **farotaria**.

coquetier n.m. Cocotiera.

coquier n.m. Pichin supoart per tenir un òu à la còca.

coquin, a n. Individú malonèste, sensa escrupule. Sin.: **gusard, gusardàs**. ♦ n.m. (vièlh) Amant. ♦ adj. e n. Maliciós (espec. per parlar d'un enfant). ◇ *Coquin de sòrt! Coquin de Dieu!*: Exclamacion de sorpresa d'usança en Occitània. ♦ adj. Desconvenent: *Una istòria coquina*. Sin.: **salat, pebrat, encoquinaire**.

coquina n.f. 1. Vela cairada particuliera dei *còcas*, gròssi naus de comèrci mé tres poants. 2. Vela de fortuna sus una galèra.

coquinalha n.m. Gentalha. Sin.: **gusalha**.

coquinament adv. D'un biais coquin. Var.: **coquinetament**.

coquinar vi. Menar una vida de coquin, si comportar coma un coquin. Sin.: **gusejar**.

coquinarria n.f. (lit.) Acte de coquin; mena de faire, accion, comportament d'un coquin, d'un gusard. Sin.: **gusaria**.

coquinàs, assa n. Aumentatiu de coquin.

coquinatge n.m. Vida de coquin. Sin.: **gusaria**.

coquinetament adv. Coquinament.

còr n.m. 1. (Antiqu. gr. e lit.) Ensèm dei actors que cànton ò recìton un fragment liric, comènton l'accion; aquesto fragment. 2. Grope de personas que cànton ensèm de cants liturgics ò polifonics. 3. (fig.) Ensèm de personas qu'an la mema tòca, lo meme comportament: *Lo còr dei maucontaents*. 3. (arquít.) Partida d'una glèia, en tèsta de la nau, dont si tènon lo clergat e lu cantaires. ◇ *Enfant de còr*: Enfant que sièrve la messa, assistisse lo prèire. Sin. **clerjon, abaton**. ◇ (fam.) *Non es un enfant de còr*: Non es una persona recomandabla. Var.: **còro**.

coraciadifòrme n.m. (zool.) *Coraciadifòrmes*: Òrdre d'auclons (coma lo blavier).

coracoïde, a adj. e n. (anat.) *Apofisi coracoïda* ò *coracoïda*, n.f.: Apofisi dau bòrd superior de l'omoplat. ♦ adj. *Oàs coracoïde* ò *coracoïde*, n.m.: Oàs de la cench pectorala (escapulària) dei vertebrats.

corada n.f. Lo coar, lo fetge, lu paumons e la rata d'una bèstia. Var.: **coradeta**. Sin.: **avarias**.

coradeta n.f. Corada.

coral, a adj. Plen de cordialitat. Var.: **corau**. Sin.: **cordial**.

coral n.m. Cantic d'èime liturgic destinat à la Glèia protestanta, bastit sus un tema simple desvolopat à l'unisson ò per quatre votz.

corala n.f. Associacion, grope de personas que s'acòmpon per cantar de tròç escrichs per un còro.

coralament adv. Embé cordialitat. Sin.: **cordialament, corosament**.

coralh n.m. 1. Animau dei mars caudi, que viu en colonias, polipe que lo sieu esquelèt calcari forma mé d'autres polipiers, per constituir d'escuèlhs. 2. Matèria que constitue lu polipiers, emplegada en joielaria per li sieu colors variadi, dau blanc au roge. 3. Tot polipier que, coma lo coralh, forma d'escuèlhs en s'acampant mé d'autres. 4. Partida roja de la cauquilha Sant Jaume e d'unu crustaceus, que s'emplega en coïna. 5. *Sèrp coralh*: Sèrp dei regions caudi, que lo sieu còrs es anelat de roge e de negre. ◆ adj. e n.m. inv. D'un beu roge viu.

coralhier, a n. Persona que pesca ò travaïha lo coralh.

coralliari n.m. *Coralliaris*: Antosoaris.

coralliera n.f. Mena de caïca en usança dins lo Levant per la pesca dau coralh.

corallifèr, a adj. Que poarta de coralhs.

coralligène, a adj. Qu'amagestra lo coralh, coma lo teïssut dei polipiers.

corallin, a adj. Format de coralhs.

corallina n.f. 1. Alga roja marina calcària que forma de pichins boïssons (sotaclasse dei florideas). 2. Sòrta d'agata de la color dau coralh.

coralloïde, a adj. Que la sieu bronda sembla lo coralh.

coranic, a adj. Dau Coran. – *Escòla coranica*: Dont s'estúdia lo Coran.

coratar vi. Si precipitar, anar dapertot per trovar quauqua ren. Sin.: **córrer, escoratar**.

coratge n.m. 1. Foaça de caractèr, fermetat davant lo perill, la sofrença, un moment dificilè à afrontar, etc. 2. Ardor à faire quauqua ren. Sin.: **alen, bravaria, andi**. 3. (fam.) *Aver lo coratge de faire quauqua ren*: Èstre capable de lo faire per cinisme, embé insensibilitat. Sin.: **fetge, pièch**.

coratjós, oa adj. e n. Qu'a de coratge, qu'agisse mé coratge. Sin.: **animós, voluntós, valent, valorós**.

coratjosament adv. Embé coratge, d'un biais coratjós. Sin.: **valentament, afortidament, voluntosament, animosament, valorosament**.

corau, ala adj. Coral.

còrb n.m. Còrb.

corba n.f. 1. Linha, forma corba. – Viratge d'una rota. 2. Grafic que representa li variacions d'un fenomène: *La corba dei temperaturas*. 3. (mat.) Ensèm dei ponchs dau plan ò de l'espaci que li sieu coordenadas son de foncions de la variabla reala. Var.: **curva**.

corbadura n.f. 1. Forma corba d'un objècte; part corba de quauqua ren. Var.: **corbura**. 2. (mat.) Inverse

dau rai de corbadura. ◆ *Rai de corbadura en un ponch*: Rai dau ceucle osculator en aqueu ponch.

corbadura n.f. Dolor musculària, contractura, deuguda à la fatiga ò à una malautia. Sin.: **macadura, endolentiment, adoloriment**.

corbam n.m. (mar.) Element de la carcassa d'una nau.

corbament n.m. Accion de corbar ò de si corbar; lo sieu resultat.

corbar vt. 1. Rendre corbe. 2. Inclinar, plegar: *Corbar l'esquina*. 2. Sotametre per la foarça: *Corbar un pòble sota lo jòu*. ◆ vi. Plegar: *Corbar sota lo pes*. ◆ (fig.) Plegar sota la foarça, una dominacion, etc. ◆ **si corbar** v.pr. 1. Inclinar lo còrs en avant, espec. Per saludar. 2. Èstre, devenir corbe.

corbariu n.m. Aubre d'Amèrica tropicala, que s'emplégon lo sieu boasc e la sieu resina (Família dei cesalpinaceas).

corbàs n.m. Còrb.

corbassier n.m. Corbassiera.

corbassiera n.f. Luèc trevat per de corbatàs. Var.: **corbassier, corbatiera, corbiera**.

corbatàs n.m. Corpatàs.

corbatiera n.f. Corbassiera.

corbaton n.m. Pichon corbatàs.

corbe, a adj. 1. En forma d'arc. – *Linha corba*: Linha que càmbia progressivament de direccion sensa formar un angle. 2. Tir corbe: Tir fach m'un angle superior à 45°. Sin.: **tir vertical**.

corbeta n.f. 1. Reverença, cortesia exagerada. ◆ *Faire de corbetas à quauqu'un*: Li mostrar de signes exagerats de cortesia, de deferença, sobretot per n'obtenir quauqua ren. Sin.: **faire de monsenalhas**. 2. (equit.) Movement dau cavau que si cabra un pauc en plegant lu membres anteriors.

corbetaille, a n. Persona que fa de corbetas, de monsenalhas.

corbetar vt. Faire de corbetas à.

corbiera n.f. Corbassiera.

corbura n.f. Corbadura.

corcar vt. (*corqui*) 1. Metre au lièch: *Corcar un enfant*. Sin.: **ajaçar**. 2. Estendre (quauqu'un) sus lo soal, sus una susfàcia plana. 3. Metre (quauqua ren) à l'horizontala. ◆ vi. Passar la nuèch, durmir: *Non sabi dont corcar esta nuèch*. – (fam.) *Un nom à corcar foara*: Un nom malaisat à escriure ò à prononciar. ◆ (fam.) *Corcar mé quauqu'un*: Aver un rapoart sexual mé quauqu'un. ◆ **si corcar** v.pr. 1. Si metre au lièch per durmir. Sin.: **s'ajaçar, s'aliechar**. 2. S'estendre: *Si corcar sus lo costat*. 3. S'inclinar, si corbar: *Un aubre s'es corcat en travèrs de la rota*.

corcaria n.f. (fam. pej.) Fach de corcar, d'aver de relacions sexuali sensa amor. Sin.: **fringaria**.

corcatge n.m. Accion de si metre au lièch.

corcavestit n.m. (pl. *corcavestits*) Persona sensa travalh ni domicile, que viu sobretot de mendicitat. Sin.: **rotaire, baronaire, barrotlaire, barrutlaire**. ◆ (per ext.) Persona mau vestida.

corcolin n.m. Pichin auceu cambarut que viu sus li coastas (lòng de 15 cm, òrdre dei caradriidats). Sin.: **pescairòla dau pièch ros**.

corcosson n.m. Coleoptèr que fa l'òu dins li flors dei pèus, e que la sieu larvas n'en manja li granas.

corcossonar (si) v.pr. Èstre manjat per lu corcossons.

corcossonós, oa adj. Manjat per lu corcossons.

cordada n.f. Grope d'alpinistas religats au mejan d'una coarda de seguret. Var.: **cordelada**.

cordaire, airtiz n.m. Cordier.

cordalha n.f. 1. Enclaus de coarda per lo bestiari. 2. Cordatge: *Per une carga de cordalha quatre deniers (1283)*.

cordar vt. (*coardi*) 1. Toàrcer en forma de coarda. 2. (lit.) Estacar m'una coarda. 3. Provedir de coardas una raqueta de tennis ò de badminton. Var.: **encordelar**.

cordaria n.f. 1. Mestier, comèrci dau cordier. 2. Establiment dont si fan li coardas e lu cordatges.

cordassa n.f. Gròssa coarda.

cordat, ada adj. Si di d'una raïç que lo sieu centre es vengut dur. Sin.: **fustat**.

cordat, ada adj. Qu'a la forma d'un coar, dau coar dei cartas.

cordat n.m. *Cordats*: Animaus que presènton un axe gelatinós dorsal ò *coarda*.

cordatge n.m. 1. (mar.) Coarda, cable. Var.: **cordalha**. 2. Accion de cordar una raqueta; lo sieu resultat.

cordela n.f. Coarda fina, laç.

cordelada n.f. 1. Cordada. (fig.) 2. Seguida d'objèctes enregats ò ajustats d'unu en seguida dei autres: *Una cordelada d'ísolas, de bombas*.

cordeleta n.f. Coarda fina.

cordelier n.m. Monge francescan, fins à la Revolucion francesa.

cordeliera n.f. 1. Coarda de seccion redona, que s'emplega dins lu mòbles ò dins l'abilhament (cencha). 2. Coarda me tres grops (simbòle dei vòuts de pauret, de castetat, d'obedissença) que lu francescans poàrton coma cencha.

cordeu n.m. 1. Pichina coarda atesada entre doi ponchs per traçar una linha drecha. Sin.: **filanha**. 2. Linha de fond per la pesca. 3. (tecn.) *Cordeu destonant*: Dispositiu de messa à fuèc compauat d'un estuch plen d'explosiu.

cordial, a adj. Coral. Var.: **cordiau**.

cordialament adv. Coralament. Sin.: **corosament**.

cordialitat n.f. Benvolença que parte dau coar; simpatia.

cordiau, ala adj. Cordial, coral.

cordier, a n. Persona que fa de coardas.

cordier n.m. Dins un violon, element dont si vènon fixar li coardas. Var.: **cordiera**.

cordiera n.f. Cordier de violon.

cordifòrme, a adj. (didact.) Qu'a la forma d'un coar.

cordilhiera n.f. Cadena de montanha, sobretot dins lu país ispanics.

cordita n.f. Explosiu à basa de nitrocellulòsi e de nitroglicerina.

cordoan, a adj. e n. De Còrdoa.

cordoan n.m. Cuer de cabra ò de moton, qu'à l'origina si travalhava à Còrdoa.

còrdoba n.m. Moneda dau Nicaràgüa.

cordon n.m. 1. Pichina coarda treçada. 2. (vièlh) Coarda que servia au portier à durbir la poarta d'una maion. 3. Riban larg que poàrton lu dignitaris d'unu òrdres. 4. (electr.) Ensèm dei conductors soples isolats. 5. Linha ordenada de personas: *Cordon de tropas, de polícia*. ◇ *Cordon sanitari*: Ensèm dei poasts de susvelhança que contraròtton una region epidemica; dispositiu de proteccion. 6. Bòrd dei monedas. 7. (arquít.) Motladura horizontala en salhida sus un barri. 8. (geogr.) *Cordon litoral*: Sabla, grava qu'un corrent costier amolona paralelament à la coasta. 9. (anat.) *Cordon ombilical*: Ligam que contèn lu vaisseus, entre la placenta e lo fètus.

cordonar vt. Toàrcer en cordon.

cordonaria n.f. 1. Mestier, comèrci dau cordonier. 2. Botiga dau cordonier. Sin.: **sabataria**.

cordonet n.m. 1. Pichin cordon de seda, d'aur, d'argent, emplegat en decoracion. 2. Fieu de seda travalhat coma un cordon. 3. Gansa ferrada à una extremitat.

cordonnier, a n. Persona que repara lu soliers. Sin.: **sabatie, pegòt (pej.), pegon (pej.)**.

cordura n.f. 1. Accion, art de cordurar. Var.: **cordurada**. 2. Assemblatge de doi tròç d'estòfa cordurats à la man ò à la màquina. 3. Profession dei personas que fan de vestits. ◇ *L'auta cordura*: Ensèm dei grands sartres que créon de modèles originals presentats cada sason. ◇ *Maion de cordura*: Empresa d'auta cordura e de confeccion. 4. (religadura) Accion de cordurar lu quasèrns d'un libre per lo brocar ò lo religar.

cordurada n.f. Cordura.

corduranha n.f. Marca de cordura.

cordurar vt. Assemblar au mejan de ponchs fachs mé de fiu e una agulha, à la man ò à la màquina.

cordurassa n.f. Cordura de marrida qualitat.

cordurat, ada adj. 1. Assemblat mé de ponch de cordura. ◇ *Cordurat de fiu blanc*: Qu'engana degun. ◇ *Cordurat d'aur*: Totplen ric. 2. Cubèrt (de talhaduras, de cicatritz, etc.). 3. (arald.) *Pèças corduradi*: Pèças onorabli aplicadi metal sobre metal ò color sobre color.

cordurier adj. m. e n.m. *Muscle cordurier* ò *cordurier*, n.m.: Muscle plegadís de la cuèissa.

cordurier, a n. Persona que fa ò repara de vestits. Sin.: **sartre, cosèire**.

corè n.f. Estàtua de filha, tipica de l'art grèc arcaïc, esculptada fins au començament dau s. V av. J.-C.

corea n.f. (med.) Sindròme neurologica caracterisada per de movements bruscs e involontaris, coma dins una dança, comun à divèrsi afeccions agudi ò croniqui.

corean, a dj. e n. De Corea. ◆ n.m. Lengua parlada en Corea, transmesa au mejan d'un alfabet original.

corectopia n.f. Anomalia dau viston.

coredrama n.m. Drama coregrafic (forma creada au s. XIX).

corègi n.m. (Antiqu. gr.) Ciutadan qu'organisava m'ai sieus sòus lu còros dei concors musicals e dramatics.

coregia n.f. Foncion de corègi. ◆ pl. Acampament de coralas per de festivitats.

coregic, a adj. Si di d'un monument que lo corègi victorios ai concors dramatics auborava.

coregrafe, a n.f. Persona que compaua de coregrafias.

coregrafia n.f. 1. Art de compauar e de reglar un balet; ensèm dei pas e dei figuras que compàuon un balet. 2. (vièlh) Notacion coregrafica.

coregrafic, a adj. Relatiu à la dança ò au balet.

coregraficament adv. D'un biais coregrafic.

coreïc, a adj. Relatiu à la corea; que sofrisse de corea.

coreïfòrme, a Que sembla la corea.

coreòpsis n.m. *Coreòpsis*: Genre de compauadas que comprèn divers plantas ornamentali.

corepraxia n.f. Correccion dau viston.

corescòpi n.m. Aparelh per estralucar lo viston.

corescopia n.f. Examèn aprofondit dau viston.

coreuta n.m. Actor dau còro, dins lo teatre grèc.

corgoçon n.m. Corgoçon. Var.: **corcosson**.

corgosson n.m. Corgoçon.

coriaci, àcia adj. Tilhós.

coriacitat n.f. Caractèr de cen qu'es coriaci.

coriambe n.m. (metr. anc.) Pen format d'una troquea e d'un iambe.

coriandre n.m. Planta medicinala que lo sieu fruch aromatic sièrve de condiment; s'en tira un òli essencial emplegat en perfumaria (Familha dei ombellifèrs). Var.: **coliandri**.

coribant n.m. (Antiqu.) Prèire dau culte de Cibèla.

coricidi n.m. Substança que s'aplica sus lu agacins per lu destrúger.

corimbe n.m. (bot.) Inflorescença que lu sieu pedoncles an de longuessas divers ma li sieu flors son toti sus lo meme plan (pomier, per exemple).

corifeu n.m. 1. Cap de còro, dins lo teatre grèc. 2. Segond escalon dins la ierarquia dau còrs de balet de l'Operà de París.

corindon n.m. (miner.) *Corindons*: Grope de pèiras formadi d'alumina (Al₂O₃), li mai duri après lo diamant, sovent precioi coma lo robin ò lo safir. ◆ Varietat granulada d'aqueu mineral, ò alumina artificiala, emplegada coma abrasiu.

corintian, a adj. e n. De Corint.

corintian n.m. Òrdre d'arquitectura de la Grècia antica (s. V av. J.-C.), caracterisat per un capiteu ornat de fuèlhas d'acant e un entaulament ricament decorat. ◆ **corintian, a** adj. Dau corintian.

corioepiteliòma n.m. (med.) Tumor maligna que si forma à partir d'una degenerescença de la placenta, la mòla.

corion n.m. (biol.) Envlopa extèrna de l'embrion dei vertebrats superiors.

corisa n.f. Inflamacion de la mucoa dei fòssas nasali. Sin.: **refreïament, riniti, raumàs**.

corista n. Persona que canta dins un còro.

corja n.f. Foit.

corjada n.f. Còup de foit.

corjar vt. Foitar.

corliu n.m. Auceu escacier migrator dau bèc lòng arcat vèrs lo bas, que viu pròche dei aigas docí ò dei coastas (òrdre dei caradriidats, Familha dei escolopacidats). Sin.: **becamarina, becarèu**.

corma n.f. Aresta (de teulissa) Var.: **cormiera**.

corme n.m. 1. Cima, apogeu. 2. Cresta dei teules. Var.: **cormiera**.

cormiera n.f. Aresta (de teulissa) Var.: **corme**.

cormoran n.m. Auceu palmipède que viu pròche dei coastas, dau plumatge escur (long. 60 à 80 cm). Sin.: **magron, coarpmarin**.

còrn n.m. [*kɔr] 1. Instrument de música à vent, de coire ò de loton, compauat d'una embocadura e d'un tube conic enrotlat sus eu meme e que si finisse m'un pavillon que s'alarga. ◆ *Còrn de caça*: Tromba que s'emplega à la caça à córrer. ◆ *Còrn cromatic*: Còrn d'orquèstra, equipat d'un sistema de pistons que permete de sonar li gammas cromatiqui. 2. *Còrn anglés*: Autbòi alto. 3. Caduna dei brancas dau boasc d'un cèrvi. ◆ *Cèrvi dètz còrns ò dètz-còrns*, n.m.: Cèrvi de sèt ans.

còrn n.m. Bana.

còrna n.f. 1. Bana (1 e 2). 2. Substança qu'es producha per l'epidèrma, que constitue li banas dei animaus e s'emplega industrialament: *Un penche de còrna*. 3. Substança dura que constitue l'ongla dau pen dei ongulats. 4. Callositat de la pèu. 5. Tromba facha d'una bana animala. 6. Fruch dau còrni. 7. *Còrna d'abondança*: Craterèla.

cornac n.m. Aqueu qu'es encargat de s'ocupar d'un elefant e de lo menar.

cornacar vt. (*cornaquì*) Menar (un elefant). ◆ (per ext., fam.) Menar quauqu'un, li servir de guida.

cornacea n.f. *Cornaceas*: Familha de plantas dialipetali, coma lo còrni.

cornacha n.f. 1. (anat.) Dins l'òme e d'unu vertebrats, canal, mantengut dubèrt per d'aneus de cartilatge, que fa comunicar la laringe m'ai bronquis e sièrve au passatge de l'ària. 2. Dins lu insèctes e lu aracnides, tube ramificat que mena l'ària ai organes. 3. (bot.) Vaisseau perfach dei plantas vasculari. 4. Passeron vesin dei coarps, ma plus pichin, que si noirisse d'insèctes e de pichins rosigaires. Sin.: **gralha**.

cornada n.f. Còup de còrna. Var.: **cornadura**.

cornadura n.f. Cornada.

cornaire, airtz n. Persona que bufa dins un còrn.

cornal, a adj. Coguu, banarut (2).

cornala adj. e n. Frema engana per lo sieu espós. Sin.: **banuda, cornuda**.

cornalha n.f. Li còrnas, d'una mena generala.

cornaliera n.f. Corniera (d'una teulissa).

cornalina n.f. Calcedòni roge. Sin.: **corniòla**.

cornament n.m. 1. (vièlh) Zonzon dins l'aurelha. 2. (mús) Son que soarte d'un tube d'òrgue mau obturat.

cornar vi. (*còrni*) Sonar dau còrn, de la tromba. ♦ vt. Plegar quauqua ren en forma de bana: *Cornar una pàgina, un libre*.

cornareda n.f. Boasc de corniers.

cornassa n.f. Còrna grandassa. Sin.: **banassa**.

cornat, ada adj. 1. De la natura d'una còrna. 2. Qu'a la forma d'una còrna.

cornau, ala adj. Banarut (2). Sin.: **coguu**.

cornea n.f. Partida anteriora transparenta dau glòbe oculari, en forma de calòta esferica un pauc salhenta, que constitueisse lo prolongament anterior de l'esclerotica.

cornean, a adj. Relatiu à la cornea. ◇ *Lentilhas corneani*: Vèires de contacte aplicats sus la cornea.

corneiti n.f. Enflament de la cornea. Sin.: **queratiti**.

cornejar vt. Picar m'ai còrnas.

cornelian, a adj. 1. Relatiu à l'òbra, à l'escriptura de Corneille. 2. Si di quora la grandessa d'una passion e l'onor d'un dever s'opauon. 3. *Erò cornelian*: Que fa passar lo dever avant tot.

còrner n.m. 1. Au balon, fach per un defensèire de mandar lo balon foara darrier de la sieu linha. 2. Còup de pen que si tira per remetre lo balon en juèc: *Tirar un còrner*. Sin.: **tir de canton**.

cornet n.m. 1. (ancian.) Pichina tromba que semblava una còrna. 2. *Cornet à pistons*: Instrument à vent de coire, à embocadura, provedit de pistons, que la sieu sonoritat doça es entre aquela dau còrn e aquela de la trompeta. 3. Persona que soana dau cornet. 4. Embalatge de papier rotlat en forma de còne; lo sieu contengut. Var.: **cornucho**. 5. Bescuèch rotlat en forma de còne, dont si mete la glaça en bolas. 6. (anat.) Caduna dei tres lamas ossoï dei fòssas nasali, enrotladas sus eli-memi. 7. (radiotecn.) Antena constituïda per l'extremitat alargada d'una guida. 8. *Cornet per lu dats*: Mena de gòt per li agitar lu dats denant de lu lançar sus lo tapís.

corneta n.f. 1. Cofa que poàrton d'uni mónegas. 2. Lachuga d'estiu. 3. Lòng pavilhon de marina, mé doi còrnas. 4. (anc.) Poarta estandard de cavalaria.

cornetaire, airtz n. Cornetista.

cornetista n. Persona que soana lo cornet. Sin.: **cornet**.

còrni n.m. Pichin aubre comun dei boascs e dei baranhas, dau boasc dur (Familha dei cornaceas). Var.: **cornier**. Sin.: **sanguinhòu**.

corniau adj. e n.m. Varietat d'olivier.

corniala adj. e n.f. Varietat d'oliva.

cornic, a adj. Dau país de Cornoalhas.

corniç n.f. 1. Brave escarpament rocalhut. 2. Ensèm de motladuras salhentas d'un edifici, d'un mòble, etc. Var.: **cornís, cornisson, corniçon**.

corniçon n.m. Corniç.

cornier, a adj. Qu'es à l'angle de quauqua ren. Sin.: **cantonier**.

cornier n.m. Còrni. ♦ n.m. e adj. m. Si di d'un aubre que senhala lo bòrd d'una copa dins una forêt.

corniera n.f. 1. Barra metallica assemblada en T, en L ò en V. 2. Reng de teules plaçats à la jontura dei pendas per laisser s'escòrrer l'aiga. 3. (arquít.) Pòrtegue que

forma un passatge cubèrt au planpen dei maions e costeja la plaça principala d'una bastida.

cornilhon n.m. Prolongament ossós dau crani d'unu romegaires, que sièrve d'esquelèt ai banas.

corniòla n.f. Cornalina.

cornís n.f. Corniç.

cornisson n.m. Corniçon.

cornista n. Persona que soana lo còrn.

còrno n.m. Mollusc gastropòde dei coastas de l'Atlantic. ◇ *N'i acapir un còrno*: Ren li capir. Sin.: **N'i acapir une destrempa, n'i acapir que mèrda, mofa, vinaigre**.

cornucho n.m. 1. Cornet de papier. 2. Cauquilhatge manjadís, finda sonat *litorina*.

cornuda n.f. 1. Vas dau coal estrech e corbat, emplegat en quimia per la destillacion. 2. (tecn.) Forn industrial de forma semblabla. 3. En pastissaria, mena de fogaça que si fa especialament per Pascas.

cornut, uda adj. 1. Qu'a de còrnas. 2. Banarut (2).

còro n.m. Còr.

corobier n.m. Blasinier. Sin.: **saugràs, avelatier**.

corografia n.f. Descripcion generala d'un país.

corografic, a adj. Relatiu à la corografia.

coroïda n.f. (anat.) Membrana pigmentada e vascularisada de l'uèlh, entre la retina e l'esclerotica, que si contunha en avant per l'iris.

coroïdeu, ea adj. De la coroïda. Var.: **coroïdian**.

coroïdian, a adj. Coroïdeu.

coroïditi n.f. Inflamacion de la coroïda.

coròlla n.f. 1. (bot.) Ensèm dei petales d'una flor, sovent totplen colorits. 2. Mena de dança. 3. Trenela enrodada à l'entorn de la tèsta.

corollari n.m. Consequença necessària e evident. ◇ (mat., log.) Proposicion que si pòu dedurre directament d'una proposicion ja demostrada.

corologia n.f. Estudi de la reparticion dei èstres vivents sus la Tèrra.

corona n.f. 1. Ceucle metallic preciós que si poarta sus la tèsta en signe d'autoritat: *La corona dau rèi*. 2. Dinastia sobeirana; Estat sota l'autoritat d'un rèi ò d'un emperaire: *La Corona d'Anglatèrra*. 3. Ceucle de flors ò de fulhatge que si poarta sus lo front coma prèmi, coma recompensa: *Una corona d'abaguièr*. 4. *Tripla corona*: Tiara pontificala. 5. Ensèm dei flors e fuèlhas dispauats en ceucle: *Corona de moart*. 6. Objècte circulari en forma de corona. 7. Capsula de metal ò de ceramica que recuèrbe la partida vesibla d'una dent (dicha *corona*) degalhada. 8. Unitat monetària (actuala ò anciana) d'unu país (Islàndia, Norvègia, etc.). 9. *Corona solària*: Region extèrna de l'atmosphèra dau Soleu, gaire densa. 10. Tonsura monacala. 11. Sobran d'un pen d'un cavau. 12. Plafond d'una galaria de mina. 13. (mat.) *Corona circularia*: Susfàcia compresa entre doi ceucles coplanaris e concentrics. 14. Papier que portava una corona en filigrane, dei dimensions de 36 x 46 cm en papetaria e de 37 x 47 cm en edicion. 15. Autre nom dau *pelin*, fond d'una sàvega.

coronacion n.f. Coronament.

coronal, a adj. 1. Qu'a la forma d'una corona. 2. (astron.) Que pertòca la corona solària. 3. (anat.) Situat relativament pròche de la corona d'un organe, en particular d'una dent. ◇ *Oàs coronal*: Oàs frontal. ◇ *Sutura coronala*: Qu'unisse l'oàs frontal ai oàs parietals. 5. (ling.) Si di d'un son articulat au mitan de la corona de la lenga. Var.: **coronau**.

coronament n.m. 1. Accion de coronar; fach d'èstre coronat. ◇ Ceremònia per coronar un monarca ò investir un papa. Var.: **coronacion**. 2. (fig.) Acabament complet d'una granda empresa: *Veirèm lo coronament dei noastres esfoarç*. Sin.: **capitada, afortiment, trionfe, benanança**. 3. Element decoratiu que garnisse la partida superiora d'un edifici, d'un mòble, etc.

coronar vt. 1. Metre una corona sus la tèsta, coma ornament ò coma recompensa. ◇ Faire devenir rèi oficialament. Var.: **encoronar**. 2. (fig.) Recompensar m'un prèmi: *Aqueu roman es estat coronat dins un concors*. 3. Formar la partida superiora de quauqua ren. – Èstre dispauat à l'entorn de quauqua ren: *Lu barris que corònon la vila*. 4. (fig.) Constituir l'acabament, la conclusion: *Aquò corona la sieu carriera*. 5. Rebrondar la tèsta d'un aubre en li donant una forma. ◆ **si coronar** v.pr. Si ferir au genolh, en parlant d'un cavau.

coronari, ària adj. 1. (lit.) D'una corona. 2. (anat.) Si di d'una formacion (ligaments, nèrvi, etc.) dispauada coma una corona à l'entorn d'un organe. ◇ *Artèria coronària* ò *coronària*, n.f.: Caduna dei doi artèrias que nàisson de l'aòrta e poàrton au muscle cardiac lo sang necessari au sieu foncionament.

coronària n.f. Artèria coronària.

coronarian, a adj. Dei coronàrias.

coronariti n.f. Malautia inflamatòria dei artèrias coronari.

coronarografia n.f. Radiografia dei artèrias coronari sota produch de contraste.

coronaropatia n.f. Afeccion dei artèrias coronari.

coronat, ada adj. 1. Qu'a augut un prèmi, una recompensa. 2. Qu'a recebut la corona reiala ò imperiala. ◇ *Tèsta coronada*: Sobeiran, sobeirana. 3. *Cavau coronat*: Cavau que s'es fach una plaga au genolh en tombant. ◇ (fam.) *Genolh coronat*: Marcat d'una escarchadura.

coronau, ala adj. Coronal.

coronavirus n.m. Nom que si dona ai virus à ARN frequents, que son responsable d'infeccions digestivi e respiratòri per l'òme e l'animau.

corondat n.m. Refend.

corondatge n.m. Bastison de pans de barris en fusta dont lu espacis vuèis son emplenats mé de maçonaria. Sin.: **garlandatge**.

coroneta n.f. Corona.

coroneu n.m. Coloneu.

coronografe n.m. (astron.) Luneta per l'estudi e la fotografia de la corona solària en defoara dei eclipsis totals dau Soleu.

corós, oa adj. Brillant, lulent. Sin.: **net, lisquet, ben vestit, elegant**.

corosament adv. D'un biais corós. Var.: **coralament, cordialament, elegantament**.

corossolier n.m. Anonacea arborescenta dei Tropics que florisse tota l'annada e que porgisse de corossòus.

corossòu n.m. Gròs fruch tropical, refrescant, cubèrt de ponchas.

corozo n.m. (mòt esp.) Substança foarça dura, blanca, que forma l'albumèn dei granas d'un paumolier d'Amèrica tropicala (*fitelefàs*) que sièrve en particular à faire de botons. Sin.: **ivòri vegetal**.

còrp n.m. Autre nom dau *corpatàs*. Var.: **còrb, corbàs**.

corp n.m. Gròssa pèira, pèça de boasc ò de metal en salhida sus lo parament d'un barri, per suportar una carga (un cabrilhon, per exemple).

corpa n.f. Colpa.

corpatàs n.m. 1. Auceu de l'emisfèri Nòrd, dau plumatge negre, devengut rare (fins à 1 m de larguessa, Família dei corvidats). 2. (corrent) Pichin corvidat dau plumatge negre, coma la cornacha. Var.: **còrb, corbatàs, corbàs, còrp**.

corpatiera n.f. Luèc dont li a totplen de corpatàs. Var.: **corbatiera, corbassiera, corbiera**.

còrpià n.f. Nom d'una sòrta de fòuca.

corpora n.f. Corpulença.

corporacion n.f. Ensèm de personas qu'an la mema profession. Sin.: **frairia**.

corporal, a adj. 1. Relatiu au còrs uman; fisic, carnal. ◇ (psicol.) *Esquema corporal*: Imatge que cadun si fa dau sieu còrs. ◇ *Art corporal*: (en anglés: *body art*) Forma d'art contemporaneu que pilha lo còrs de l'artista coma materiau. 2. (dr.) *Ben corporal*: Ben qu'a una existènça materiala, per oposicion au *ben incorpòral* (lu drechs d'autor, per exemple). Var.: **corporau**.

corporal n.m. Linge sacrat, que lo prèire li pava sobre l'ostia e lo calici. Var.: **corporau**.

corporalament adv. D'un biais corporal; fisicament, materialament.

corporalitat n.f. Materialitat.

corporança n.f. Corpulença.

corporent, a adj. Corpulent.

corporatisme n.m. 1. Aparament exclusiu dei interès d'una categoria determinada de travaillaires. 2. Doctrina economica e sociala que preconisa la creacion d'institucions professionalis corporativi representadi pròche dei poders publics.

corporatista adj. e n. Que pertòca ò sostèn lo corporatisme.

corporatiu, iva adj. Relatiu à una incorporacion.

corporatura n.f. Corpulença.

corporau, ala adj. Corporal.

corporau n.m. Corporal.

corpulença n.f. 1. Amplessa, volume dau còrs: *Una persona de foarta corpulença*. 2. Tendènça à l'obesitat. Var.: **corporança**.

corpulent, a adj. Qu'a una foarta corpulença. Var.: **corporent, incorporatura**.

còrpus n.m. (didact.) Ensèm de tèxtos, de documents qu'une tradicion fornisse ò que son recampats per un estudi, en particular un estudi lingüistic.

corpuscule n.m. 1. Element pichinet de la matèria; còrs minuscule. ◇ (vièlh, fis.) Particula. 2. (sc. de la v.) Organe globulós e de pichina talha. ◇ (anat.) *Corpuscule dau tact*: Receptor sensorial sensible ai modificacions de pression.

corpusculari, ària adj. Relatiu ai corpuscules, ai atòmes. ◇ (fis.) *Teoria corpusculària*: Que suspaua una discontinuitat de la matèria, de l'electricitat, dau lume, etc. (per op. à *ondulatòria*).

corpus Domini n.m. (latin) Lo còrs dau Crist. Sin.: **ostia**.

corput, uda adj. Corpulent.

corqueta n.f. 1. Banqueta ò lièch escamotable per dormir, dins un compartiment de camin de fèrre. 2. Lièch dins una cabina de nau. Sin.: **jacenta**.

corra n.f. Barrolatge.

corral n.m. 1. Pargue dont si clàuson li vacas, li feas, etc.... 2. En Amèrica, ai Estats-Units, pargue per embarrar lu cavaus e lu bòus.

corrasion n.f. (geomorf.) Travalh d'erosion que lo vent cargat de sabla fa dins li regions desertiqui.

corrataria n.f. 1. Industria qu'alestisse li pèus. Establiment dont s'alestisson li pèus. 3. Luèc dont òbra lo corratier.

corratatge n.m. 1. Alestiment e tractament dei pèus. Sin.: **ruscatge**. 2. Profession dau corratier. 3. Remuneracion deuguda à-n-un corratier, à-n-un agent de cambi.

corratejar vi. S'entrevar de corratatge.

corratier, a n. 1. Persona que sièrve d'intermediari dins d'operacions comerciali. 2. Persona que tracta e alestisse li pèus. Sin.: **censal, censau**.

correccion n.f. 1. Accion de corregir un escrich (exercici, dever, letra, etc.). 2. Castic corporal; còups donats à quauqu'un. ◇ (fam.) Desfacha sevèra. Sin.: **castigada, frandacion, plumada, fretada, rasclada, forra de còups**. 3. Caractèr de cen qu'es corrècte; qualitat d'una persona corrècta. Sin.: **saupre-viure, creança, cortesia, benestança, gaube, gaubi**. 4. Contraròtle de la composicion d'un tèxto destinat à èstre estampat, mé l'indicacion e la rectificacion dei errors; caduna dei indicacions portadi. 5. Compensacion artificialament portada à una deca fisica (la vesion, en particulier).

correccional, a adj. (dr.) Relatiu ai delictes (per op. ai contravencions e ai crimis). ◇ *Tribunal correccional* ò *correccionala*, n.f.: Tribunal encargat dei delictes. Var.: **correccionau**.

correccionala n.f. Tribunal correccional.

correccionalment adv. D'un biais correccional.

correccionalisacion (-izacion) n.f. (dr.) Accion de correccionalisar; lo sieu resultat.

correccionalisar (-izar) vt. (dr.) Rendre un crimi justiciable dei tribunals correccionals en lo convertissent en delicte, per via legala ò judiciària.

correccionalitat n.f. Natura d'un affaire que depende dei atribucions de la justícia correccionala.

correccionau, ala adj. Correccional.

correctament adv. D'un biais corrècte. Sin.: **condrechament**.

corrècte, a adj. 1. Confòrme ai règlas, ai gusts, ai convenenças: *Un estile corrècte*. Sin.: **condrech**. 2. D'una qualitat mejana: *Un dever corrècte*.

correctiu, iva adj. Que tende à corregir.

correctiu n.m. 1. Remarca, prepaus que tempera una afirmacion; messa au ponch per corregir un enonciat desgaubiat. Sin.: **rectificatiu**. 2. (inform.) Complement de programa que permete de corregir un default de foncionament.

corrector, tritz n. Persona que corregisse (d'espròvas d'estamparia, de còpias d'examen, etc.). ◆ adj. Que lo sieu efècte es de corregir: *De vèires correctors*. Var.: **corregidor, corregèire**.

corredís, issa adj. 1. Qu'esquilha sus de colissas. Sin.: **colador, coladís, corrent**. Var.: **corredor**. 2. *Grop corredís*: Que si pòu sarrar ò dessarrar sensa si desfaire.

corredor n.m. 1. Passatge estrech ò desgatjament dins un apartament, una maion, un luèc public, etc. 2. Passatge estrech entre doi regions, doi país: *Lo corredor rodanenc*. ◇ Passatge entre doi montanhas. Var.: **correu**. – (espec.) *Corredor d'avalanca*: Porcion ravinada d'una montanha, que li avalancas seguís. 3. Zòna d'una pista d'atletisme entre doi linhas parallèli, dont cada concurrent deu restar pendent la corsa. ◇ Zòna laterala d'un cort de tennis, que s'emplega exclusivament per lu dobles. ◇ *Corredor de deneda*: Espaci delimitat dins una nadadoira au mejan de regas de flotadors, reservat ai denedaires per l'adestrament e la competicion. 4. *Corredor aerenc*: Itinerari que lu avions dévon seguir. 5. *Corredor d'autobús*: Part de la cauçada reservada ai transpòrts publics e ai servici de secors. Var.: **corridor**. 6. (mar.) Espaci situat entre doi poants. Sin. **entrepoant**.

corredor, eiritz n. Esportiu que corre (à bicicleta, à pen). Var.: **corrèire**.

corredor, eiritz adj. Corredís.

corregèire, eiritz n. e adj. Corrector.

corregible, a adj. Que pòu èstre corregit. Var.: **corrigible**.

corregidor n.m. (mòt espanhòu) Ancianament, promier oficier de justícia d'una vila espanhòla.

corregidor n.m. (inform.) Logicial que corregisse automaticament li errors d'un tèxto: *Corregidor ortografic, corregidor gramatical*.

corregir vt. (*corregissi*) 1. Faire disparéisser lu defaults, li errors de; repassar per rendre corrècte, per melhorar. ◇ Rectificar (una error, una deca). 2. *Corregir un dever, un exercici, una còpia*: Li metre una nòta après aver senhalat li errors. 3. Demenir, limitar (un trach excessiu). 4. Donar una correccion (à quauqu'un). Sin.: **castigar, satonar**. ◆ **si corregir (de)** v.pr. Si desfaire (*de*): *Si corregir d'un vici*.

corregit n.m. Solucion tipe d'un exercici, d'un dever.

correguda n.f. Envaïment, generalament de durada corta, d'un grope armat foarça mobile. Var.: **encorreguda, ràzzia**.

corrèia n.f. 1. Benda d'un materiau sofle (cuer, tela, etc.) per ligar, estacar ò sarrar quauqua ren. 2. Benda

sopla barrada que sièrve à transmetre un movement de rotacion d'un aubre à un autre. ◇ (fig.) *Corrèia de transmission*: Persona, organisme que transmete li directivas d'un superior, d'un autre organisme.

correion n.m. Pichina corrèia.

correíós, oa adj. 1. Dur sota la dent coma lo cuèr. 2. Tilhós, entestardit en parlant d'un aversier.

corrèire, eiritz n. Persona que participa à una corsa. ◇ Persona ò bèstia que corre vito.

correjana n.f. Peis de la Família dei ofiidats (*ophidion rochei*).

correjòla n.f. Planta volubila de la Família dei convulvaceas, frequenta dins li baranhas, dont duèrbe li sieu flors en forma de tortairòu, sovent blanqui). Var.: **corriòla**.

correlacion n.f. Dependença recipròca de doi fenomènes que vèrion dins lo meme temps, que son foncion un de l'autre, qu'evòcon ò manifeston un ligam de causa à efècte. ◇ (estad.) *Coefficient de correlacion*: Indici que mesura lo nivèu de ligason entre doi variablas. ◇ Ligam logic.

correlacional, a adj. Que pertòca una correlacion. Var.: **correlacionau**.

correlacionau, ala adj. Correlacional.

correlar vt. (*corrèli*) Metre en correlacion.

correlat n.m. (didact.) Objècte en correlacion m'un autre.

correlat, ada adj. (estad.) *Variablas correladi*: Estatisticas que presènton una interdependença non foncionala caracterisada per un coeficient de correlacion.

correlatiu, iva adj. Qu'es en relacion m'una altra cau. ◇ (ling.) Si di de doi tèrmes qu'articulon doi membres interdependents d'una frasa (ex.: *tròup... per*).

◆ n.m. Tèrma correlatiu.

correlativament adv. D'un biais correlatiu.

correlator n.m. Organe de calcul analogic que fornisse la foncion de correlacion d'una variabla m'elamema ò m'una altra variabla.

correligionari, ària n. Persona de la mema religion.

correlís n.m. Beca marina. Var.: **correliu, corliu**.

correliu n.m. Beca marina. Var.: **correlís, corliu**.

corrença n.f. Emission frequenta de femsas liquidi. Var.: **escorrença**, Sin. (pop.): **caganha, foira, correnta**.

corrent, a adj. 1. Abitual, ordinari, quotidian. ◇ *Prètz corrent*: prètz abitual. 2. *Aiga correnta*: Aiga que s'escorre; aiga que li canalissacions distribuïsson dins una abitacion. 3. Qu'es en cors, que non es acabat au moment que si parla: *Lo mes corrent, l'annada correnta*. 4. *Ornament corrent*: Motiu decoratiu que revèn en seguida lineària.

corrent n.m. 1. Movement, desplaçament d'una massa d'aiga dins una direccion donada: *Denedar còntre corrent*. Sin.: **denedar còntre sobèrna**. ◇ *Corrent de marea*: Corrent provocat per la marea pròche dei costas. ◇ *Corrent marin ò oceanic*: Movement qu'estirassa de massas d'aiga enòrmi à la susfàcia dei oceans e en profundessa. ◇ (fig.) *Remontar lo corrent*: Faire faça à una marrida passa. 2. *Corrent d'ària*: Ària que si desplaça entre doi luècs. Sin.: **tiravent**. 3. Desplaçament

de cargas electrici dins un conductor. ◇ *Corrent alternatiu*: Corrent periodic que la sieu valor dins lo temps es nulla. ◇ *Corrent continú*: Corrent constant dins lo temps. ◇ *Corrent d'induccion*: Corrent que naisse dins una massa metallica conductritz que si desplaça dins un camp magnetic. ◇ *Corrents de Foucault*: Corrents induchs dins li massas metalliqui plaçadi dins un camp magnetic. ◇ *Corrent portaire*: Corrent alternatiu de frequença elevada, qu'es modulad per transmetre de senhaus. 4. Passatge d'un periòde donat, cors dau temps: *Dins lo corrent dau mes, de la setmana*. Sin.: **debanada, debanament**. 5. Movement d'ideas ò de sentiments: *Un corrent d'opinion*. 6. *Tenir, metre au corrent (de)*: Informar (de). Sin.: **assabentar, tenir / metre au fieu**. ◇ *Èstre au corrent*: Èstre informat. Sin.: **èstre assabentat, èstre sapient, èstre au fieu**.

correnta n.f. 1. Anciana dança à tres temps. 2. (pop.) Diarrea.

correntament adv. 1. Facilament, rapidament: *Sabi lièger correntament*. 2. D'un biais abitual, ordinari: *Una expression que s'emplega correntament*.

correntin n.m. Auceu escacier que viu au bòrd dei aigas e ivèrna dins li regions caudi (òrdre dei caradriidats): *correntin blond, pichon correntin*. ◇ *Correntin dei cambas rossis*: Escacier de 30 cm d'autessa, que nida dins li palús e sus li costas (òrdre dei caradriidats).

correntin n.m. Òme que cèrca d'aventuras embé li fremas. Sin.: **levafauda, filhassier, fotegús, putanier**.

correntina n.f. 1. Pichina corsa. 2. Frema que cèrca d'aventuras amoroi. Sin.: **patrassiera, gandaula, garça, putaniera, putassiera**.

córrer vi. 1. Si desplaçar rapidament d'un luèc à un autre en desplaçant alternativament li cambas (ò li patas per una bèstia). ◇ Participar à una espròva de corsa à pen, en bicicleta, en veitura, etc. ◇ *Mandar córrer*: Si desbarrassar (de quauqu'un) sensa gaire de regards (espec. quauqu'un que vèn demandar un servici, una ajuda). Sin.: **mandar au diau, mandar pàisser, mandar au boasc**. 2. Si precipitar, anar dapertot per trovar quauqua ren. Sin.: **coratar, escoratar**. ◇ (fam.) *Córrer après quauqu'un, quauqua ren*: Tèmptar d'agantar quauqu'un, d'obtenir quauqua ren. ◇ *Poades totjorn córrer!*: Auràs ren en despièch dei tieus esfoarç, de la tieu insistença. ◇ (fig.) *En corrent*: Leu leu, à la lèsta. 3. S'esparpalhar, circular: *Una informacion que comença à córrer*. 4. Passar, seguir lo sieu cors: *Lo temps corre tròup leu!* ◇ *Laissar córrer*: Laisser faire. Sin.: **laisser búlher**. 5. Traversar rapidament: *Un refreniment que corre dins l'esquina*. 6. Si desplaçar en parlant de l'aiga d'un fluvi, d'una ribiera. Var.: **escórrer**. ◆ vt. 1. Participar à (una corsa): *Córrer un 100 mètres*. 2. Percórrer: *Córrer lo monde*. 3. Èstre expaut à: *Córrer un risc*. 4. Frequentar, trevar un luèc: *Córrer lu negòcis*. 5. Perseguir, à la caça: *Córrer una lèbre*.

córrer n.m. Corsa (emplec substantivat dau vèrbo).

corresian, a adj. e n. De Corresa.

correspoandre vi. 1. Èstre en comunicacion, en correspondença. 2. Entretenir de relations epistolari, telefoni, per internet. ◆ vt. ind. (à) 1. Èstre confòrme

à: *Aquò correspoande à la veritat*. 2. Èstre dins un rapoart de simetria, d'equivalença; èstre en relacion mé: Lo grade de luectenent de vaisseau correspoande à-n-aqueu de capitani dins l'armada de tèrra.

correspondença (-éncia) n.f. 1. Rapoart de conformitat, de simetria, d'armonia, de concordança. 2. Escambi de letras, de corrièrs electronics; aqueli letras, aqueli corrièrs. 3. Concordança d'oraris entre doi mejans de transpòrt; mejan de transpòrt que lo sieu servici es establìt en foncion d'un autre: *Asperar la correspondença*. 4. (mat.) Relacion generala entre doi ensèm.

correspondencier, a n. Persona emplegada à la correspondença dins una empresa comerciala.

correspondent, a adj. 1. Que correspoande à quauqua ren, à quauqu'un. 2. (au pl.) Que manifèston una relacion de correspondença: *D'ideas correspondenti*. ♦ n. Persona que correspoande m'una altra per corrier, telefòne, etc. ◇ (espec.) Si di d'un escolan que correspoande m'un escolan d'una altra escòla, en particulier estrangiera.

corresponsabilisacion (-izacion) n.f. Fach de rendre corresponsable.

corresponsabilisar (-izar) vt. Rendre corresponsable.

corresponsabilitat n.f. Corresponsabilitat.

corresponsable, a adj. e n. Que partatja la responsabilitat de quauqua ren.

corresponsabletat n.f. Responsabilitat partatjada. Var.: **corresponsabilitat**.

correu n.m. Corredor de montanha.

corrida n.f. (mòt espanhòu) Corsa de taurs dins la quala la bèstia es tuada à la fin.

corrièger vt. Corregir.

corridor n.m. Corredor.

corriel n.m. Corrier electronic. Sin. (angl.): **e-mail, email**.

corrier n.m. 1. Correspondença (letras, messatges, paquets) recevuda ò mandada. ◇ Totalitat dei letras e messatges qu'una persona escriu ò receup. ◇ (inform.) *Corrier electronic*: Corrier mandat per internet. Sin.: **email, corriel**. 2. Rubrica d'un jornal dedicada à de nòvas especiala: *Corrier dei lectors, corrier dau coar*. 3. (anc.) Òme encargat de portar lo corrier: *Un corrier dau rèi*.

corriera n.f. (it.) Diligènça.

corrierista n. Jornalista que tèn una rubrica, un corrier literari, teatral, etc. ◇ (espec.) Jornalista que tèn lo corrier dei legèires. Sin.: **cronicaire**.

corrigible, a adj. Que pòu èstre corregit, modificat. Var.: **corregible**.

corriòla n.f. Correjàla.

corroada n.f. Corrogada. Var.: **corvada** (fr.).

corroboracion n.f. (rare) Accion de corroborar, de confirmar. Sin.: **confoartament, refortiment, afortiment**.

corroborant, a adj. Que confirma.

corroborar vr. (*corrobòri*) Servir de pròva, de confirmacion à (un prepaus, un fach): *La deposicion dau*

testimòni corrobòra la declaracion de la victima. Sin.: **confortar, refortir, afortir**.

corroç n.m. (lit.) Ràbia, bila.

corroçar (lit.) Embilar. ♦ **si corroçar** v.pr. S'embilar.

corroçat, ada adj. (lit.) Embilat.

corrogada n.f. 1. Prestacion obligatòria d'utilitat publica. 2. (ist.) Travalh à gratis que lo paisan devia au senhor ò au rèi. 3. Travalh penós impauat.: *Corregir li espròvas d'un diccionari es una corrogada*. Sin.: **fatiga**. 4. Travalh dins l'interès comun per lu membres d'una comunautat (espec. militarís). Var.: **corroada** (classic), **corvada** (fr.).

corrolhaire, airitz n. Persona qu'aprèsta lo cuer. Sin.: **curatier, coratier**.

corrolhar vt. 1. Adobar (lo cuer). Sin.: **conchar, ruscar**. 2. (metall.) Modificar la forma d'un metal, d'un aliatge, à caud. 3. (fust.) Desgrossir (una pèça de boasc).

corrolharia n.f. 1. Preparacion dei cuers après lo tanatge. 2. Atalhier dau corrolhaire. Sin.: **curataria, corataria**.

corrolhat, ada adj. Qu'a subit un corrolhatge.

corrolhatge n.m. 1. Travalh d'assopliment dau cuer. Sin.: **ruscatge**. 2. (metall.) Operacion de desformacion à caud d'un metal ò d'un aliatge. 3. (fust.) Accion de desgrossir una pèça de boasc en vista dau sieu usinatge definitiu.

corrompedor, eiritz n. Corrompèire.

corrompèire, eirèla adj. e n. Corruptor. Var.: **corrompedor**.

corrompement n.m. Corrupcion.

corrompitor, tritz adj. e n. Corruptor.

corrompre vt. 1. Alterar, provocar lo pòiriment de (una substança): *La calor corrompe la carn*. Sin.: **gastar, empoisonar, enfecir, infectar**. 2. Rendre marrit, desnaturar: *Corrompre lo judici*. ◇ Pervertir: *Corrompre la joinessa*. ◇ Faire agir (una persona investida d'una autoritat) còtra lu devers d'una carga, especialament en pagant: *Corrompre un jutge*. Sin.: **assouadar**.

corrompudament adv. D'una mena corrompuda.

corromput, uda adj. 1. Pòirit, enfecit en parlant de la carn. Var.: **corrot**. 2. Persona en carga d'autoritat, desviada dei sieu obligacions en si faguent pagar. Sin.: **assouadat**.

corrot, a adj. 1. Pòirit. 2. Descadent. ♦ adj. e n. Que si laissa corrompre. Sin.: **vendut**. Var.: **corromput**.

corrosion n.f. Destrucion progressiva, lenta, d'una substança per efècte quimic.

corrosiu, iva adj. 1. Que provòca la corrosion. 2. (fig.) Acèrbe, mordent.

corrupcion nf. 1. Pòiriment. Sin.: **pòirison, pòiridia**. 2. Fach d'èstre corrot. 3. Accion de corrompre quauqu'un: *Temptativa de corrupcion*. ◇ *Corrupcion activa*: Fach de pagar quauqu'un per qu'agisse còtra lo sieu dever. ◇ *Corrupcion passiva*: Fach d'èstre pagat per agir còtra lo sieu dever. Var.: **corrompement**.

corruptibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es corruptible.

corruptible, a adj. Subjècte à la corrupcion.

corruptiu, iva adj. Qu'a lo poder de corrompre.

corruptor, tritz adj. e n. Que corrompe. Var.: **corrompedor, corrompèire, corrompitor.**

corrut, uda adj. (fam.) Recercat, preat: *Un spectacle corrut.*

cors n.m. [ˈkur] 1. Movement contunh d'una aiga correnta: *Lo cors de Palhon.* – (fig.) *Laissar liure cors à:* Laissar s'exprimir. Sin.: **delarga.** ◇ *Cors d'aiga:* Riu, torrent, fluvi, riviera, etc. 2. Percors d'un fluvi, d'una ribiera: *Var a un cors de 114 km.* 3. *Viatge dau lòng cors:* Lònga traversada en mar larga. 4. Movement vertadier ò aparent dei astres: *Lo cors dau soleu.* Sin.: **corsa.** 5. Ensenhament qu'un professor dona sota forma de leçon ò de conferença. 6. Manual, tractat sobre una matèria donada. 7. Establiment d'ensenhament privat. 8. Taus, prètz de negociacion de la mèrç ò dei valors: *Lo cors de l'euro, lu cors de la Borsa.* – (fig.) *Aver cors:* Èstre reconoissut legalament, especialament en parlant d'una moneda autorisada à circular liurament. Sin.: **èstre pagadís.** ◇ *Cors forçat:* Regime monetari que dispensa li institucions d'emission de l'obligacion d'escambiar còtra de metal preciós lu signes monetaris qu'an cors legal. ◇ *Cors legal:* Regime monetari qu'accèpta lu signes monetaris per la sieu valor nominala. 9. Seguida, evolucion de quauqua ren dins lo temps; anar dau temps: *Lo cors de la vida.* Sin.: **lo debanament de la vida.** ◇ *Èstre en cors:* Si debanar, èstre à si faire. ◇ *Au cors de:* Pendent la durada de. Sin.: **a còrre de..., au corrent de...** 10. Avenguda servent à la passejada: *Lo cors Salèia* (ò: *Lo Cors*).

còrs n.m. [ˈkɔr] 1. Organisme de l'òme, de l'animau; partida materiala de l'èstre uman (per op. à l'ànima, à l'esperit). ◇ (filos.) *Còrs pròpri:* Còrs que lo subjècte viu coma l'ensèm dei rapoarts qu'entretèn m'eu. 2. Tronc (per op. ai membres). ◇ Cen que recuèrbe lo pièch: *Còrs d'un vestit, d'una coirassa.* 3. (dr.) Persona: *Separacion de còrs e de ben.* 4. Cadavre: *Lu policiers recèrcan tojorn lo còrs de la victima.* 5. Part essenciala, principala: *Còrs de tèxto, còrs d'un article, còrs de biblioteca.* ◇ (dr. mar.) L'ensèm dei elements fixes, per op. ai mèrç. ◇ (mar.) *Perdut còrs e bens:* Si di d'una nau qu'es anada per fond embé lo sieu equipatge e lu sieus passatgiers. ◇ *Part d'un mòble:* Un bufet de doi còrs sobrepauats. ◇ (rel.) *Còrs d'obratge:* Ensèm dei quasèrns cordurats e pegats, lèsts per èstre religats. ◇ *Còrs de bastiment:* Part d'un edifici que forma una unitat d'esperela. 6. *Faire còrs:* Format un ensèm ben ligat; faire un mé. 7. Ensèm dei personas qu'apartènon à una categoria, à una profession: *Lo còrs electoral, lo còrs professoral.* ◇ *Còrs diplomatic:* Ensèm dei representant d'un país estrangier pròche un govèrn. ◇ *Esperit de còrs:* Solidarietat entre lu membres d'un còrs, d'un grope. 8. Organe de l'Estat que lu sieus membres non son elegits: *Lu còrs constituïts, lu grands còrs de l'Estat* (Cort dei Còmptes, Conseu d'Estat, etc.). ◇ (mil.) Unitat autonòma (regiment, batalhon). ◇ *Cap de còrs:* Oficier à la tèsta d'una unitat. ◇ *Còrs d'armada:* Granda unitat tactica. ◇ Formacion: *Còrs expedicionari, còrs de garda.* ◇ *Còrs franc:* Pendent la segonda guèrra mondiala, grope de francs-tiraires; encuèi, grope de voluntaris afectats à una mission especiala. 9. Ensèm dei part que fórmon un tot: *Còrs de doctrina.* 10. (alg.)

Ensèm provedit de doi lèis de composicion intèrna, que la promiera li conferisse l'estructura de grope comutativ e la segonda conferisse ai elements non nuls l'estructura de grope, e qu'à l'encòup la segonda es distributiva en rapoart à la promiera. 11. Substança, objècte material: *Còrs solide.* ◇ (quim.) Designa una classa: *Còrs gras.* ◇ (sc. de la v.) Designa de partidas anatomiqui per lo sieu aspècte, la propietat dau sieu teissut: *Còrs cavernós.* ◇ *Prendre còrs:* Si materialisar, anar de l'avant (en parlant d'un projècte). 12. Espessor, consistença (d'una estòfa, d'un papier); Vigor, plenituda en boca (d'un vin): *Aver de còrs.* 13. (estamp.) Autessa d'un caractèr tipografic.

corsa n.f. 1. Accion de còrrer. 2. Competicion, espròva esportiva basada sobre la velocitat: *Corsa à pen, corsa de bicicletas, corsa de veituras.* ◇ *De corsa:* En corrent. ◇ (fam.) *Èstre plus dins la corsa:* Èstre despasat. 3. *Corsa de taurs:* Corrida. 4. Trajècte d'un taxí à un prètz donat. 5. Percors en montanha, ascension; escorreguda. 6. Movement rectilineu d'un organe mecanic; estenduda d'aqueu movement: *La corsa d'un piston.* Sin.: **córrer.** 7. *Desplaçament d'un còrs dins l'espaci:* La corsa dau soleu. ◇ *En fin de corsa:* Frust, pròche dau sieu falhiment. 8. Operacion d'una nau corsària. ◆ pl. Competicion de velocitat de cavaus (ò de cans): *Jugar ai corsas.*

corsa-crosiera n.f. Competicion entre naus à velas en mar larga.

corsar vt. (còrsi) 1. Donar de còrs à (un vin) en li ajustant d'alcòl. ◇ Metre mai de condiment (dins una saussa). 2. Donar de vigor à, renfortir l'interès de (un prepaus, un raconte, etc.). ◇ *Corsar la nòta, l'addicion:* N'en gonflar lo total. ◆ **si corsar** v.pr. Devenir mai complicat: *L'afaire si còrsa.*

corsari n.m. 1. (anc.) Nau rapida armada m'un equipatge que lo sieu govèrn l'a abilitat à capturar lu bastiments de comèrci enemics (s. XV – s. XIX). 2. En lo debanament dei doi conflictes mondiaus, naus de guèrra ò de comèrci armadi, destinadi à l'atac de naus de carga enemigui, tactica en usança magerament dins la Kriegmarine. 3. Capitani ò marinier d'una nau d'aqueu tipe. 4. Braias estrechi que s'arrèston à la mitan dau boteu.

corsat, ada adj. 1. Qu'a un gust releuat: *Un vin corsat.* 2. Escalabrós: *Una istòria corsada.*

corsatge n.m. 1. Vestit de frema que recuèrbe lo buste. 2. (cord.) Aut de rauba d'un solet tenent. Sin.: **bombet.**

còrse, a adj. e n. De Còrsega. ◆ n.m. Lengua de Còrsega.

corsejada n.f. Accion de persègre. Practica de la guèrra de corsa. Sin.: **perseguida, perseguiment.**

corsejaire, airtz n. Persona que perseguisse quauqu'un. Sin.: **perçaçaire, perseguèire.**

corsejar vi. Si liurar à la guèrra de corsa. ◆ vt. Còrrer darrier quauqu'un per l'agantar. Sin.: **perseguir, persègre, persiègre, escorsar, ensequir, ensègre, acochairar, perçaçar.**

corselet n.m. 1. Bustier. Var.: **corsilhon.** 2. (anc.) Còrs de coirassa. 3. (zool.) protorax (coleoptèrs) ò torax (imenoptèrs) dei insèctes.

corset n.m. Sotavestiment, sobretot femenin, destinat à mantenir la talha e lo ventre. ◇ *Corset ortopedic*: Aparelh emplegat per tractar li deviacions e li fracturas de la colomna vertebrala.

corsetaire, airtz n. Corsetier.

corsetar vt. Faire cargar un corset. ◆ **corsetar (si)** v.pr. Cargar lo sieu corset.

corsetier, a n. Persona que fa de corsets. Var.: **corsetaire**.

corsia n.f. (mar.) Dins li galèras, passatge qu'anava de la proa à la popa au mitan dei doi rengadas de bancs de vòga. ◇ *Canon de corsia*: La boca de fuèc mai potenta d'una galèra, plaçada à la proa dins l'axe de la corsia.

corsier n.m. (lit.) Cavau de corsa.

corsier, a n. 1. Emplegat encargat de portar de messatges, de paquets, etc., per lo còmpte d'una empresa, d'un negociant. 2. *Corsier internacional*: Empresa privada qu'assegura lo transpòrt vèrs l'estranger de documents e de pichins còlils que lo sieu acaminament es urgent. ◆ n.m. (mar.) Nau de guèrra velòça: «*Galea ni corsier corrent.*» (Fin dau s. XII^m).

corsiera n.f. 1. Camin de ronda. 2. (mar.) Passatge sobretot au dedintre d'una nau dins lo sens de la longor. Var.: **escorsiera, corsiva**.

corsilhon n.m. Braciera, bustier. Var.: **corselet**.

corsi, va adj. Cursiu.

corsiva n.f. 1. Galaria de circulacion vèrs divèrs lojaments. 2. Corsiera.

corso n.m. [*'kɔrsɔ*] (mòt italian) Passacarriera per Carnaval.

cort n.f. Bassacort.

cort n.m. (de l'anglés *court*) Au tennis, terren, camp.

cort adv. 1. D'un biais cort: *Aquela filha es vestida tròup cort*. 2. *Anar au mai cort*: Agir dau biais mai rapide e mai simple. Sin.: *Tirar en endrechiera*. ◇ *Pilhar quauqu'un de cort*: Lo sorprendre. ◇ *Èstre à cort de*: Mancar de. Sin.: *Èstre, estar cort de...* ◇ *Virar cort*: Arrestar bruscament una convèrsa, un entretèn. ◇ *S'arrestar cort*: S'arrestar tot en un còup. ◇ *Tot cort*: Simplement.

cort, a adj. 1. Qu'es gaire estendut en longuessa ò en autessa. 2. Que dura gaire de temps, breu. ◇ (fam.) *Aver la memòria corta*: Oblidar rapidament de constrenchas, d'obligacions. Sin.: **aver mala memòria**. ◇ *Èstre cort*: Èstre breu. 3. (fam.) Gaire satisfasant: *Li tieu explicas son un pauc corti!* Sin.: **de corta volada, de vista corta**. ◇ *À corta vista*: Fach sensa pensar à l'avenir, en parlant d'un projècte, d'una políptica, d'una accion, etc.

cortacadena n.f. Cortcircuit.

cortacadenar vt. Cortcircular.

cortacadenatge n.m. Cortcircuitatge.

cortalen n.m. Asma, bofaïssa.

cortament adv. D'un biais cort.

cortanela n.f. Pichina cort interiora. Sin.: **salestre**.

cortapalha n.f. *Tirar à la cortapalha*: Causir en foncion de la longuessa dau brot de palha tirat. Sin. **arratge, à l'escadença, à l'endevenença, à tot èime**.

cortaud, a adj. e n. Qu'a una talha corta e compacta. Sin.: **rabassut**.

cortaurelhat, ada adj. Qu'a li aurelhas corti en parlant d'una persona, d'un animau.

cortbolhon n.m. Liquide aromatisat dont si fa cuire lo peis ò la carn.

cortcircuit n.m. Connexion au mejan d'una resisença ò d'una impedença tota pichina entre doi ponchs d'un circuit que si tròvon normalament à de tensions diferenti; incident que n'en resulta. Sin.: **cortacadena**.

cortcircular vt. 1. Metre en cortcircuit. 2. (fig.) Laisser de caire un intermediari, non tenir còmpte de la via ierarquica. Sin.: **cortacadenar**.

cortcircuitatge n.m. Accion ò resulua de cortcircular; Sin.: **cortacadenatge**.

cortcorrier n.m. Avion qu'assegura lo transpòrt sus de distanças corti (en dessota de 1000 km).

cortectomia n.f. Ablacion d'una part dau cortèx.

cortègi n.m. 1. Grope de personas que n'en seguïsson una altra (d'autri) per li rendre un omenatge, li faire onor. ◇ Ensèm de personas que manifèston dins un passacarriera. Sin.: **acompanhada, comitiva**. 2. (fig. lit.) Seguida, acompanyament: *La guèrra adue lo sieu cortègi de dolors*.

cortejaire, a n. Persona que corteja; Sin.: **calinhaire**.

cortejament n.m. Accion de cortejar.

cortejar vt. 1. Faire la cort à quauqu'un, temptar de faire la sieu conquista. Sin.: **calinhar, floretar, galantejar, faire l'aleta**. 2. (lit.) Flatar una persona importanta per interès. Sin.: **adular, lausenjar**.

cortés, esa adj. 1. Que parla, si compoarta mé cortesia. 2. *Literatura cortesa*: Literatura refinada, que celèbra l'amor e li valors cavaleresqui (s. XI^m – s. XIII^m). *L'amor cortés*: Cantat per lu trobadors.

cortesament adv. Embé cortesia.

cortesán n.m. 1. (anc.) Òme qu'èra à la cort d'un sobeiran. 2. (lit.) Aqueu que flata per interès li personas potenti ò influenti. Sin. (2): **lausenjaire, lausengier, flataire**.

cortesana n.f. (lit.) Prostituida d'un reng elevat.

cortesánaria n.f. 1. (lit.) Bassessa de cortesán. 2. Mena, comportament de cortesán. Sin.: **monsenalha, moninaria**.

cortesanesc, a adj. Que pertòca lu cortesans, li cortesanas; que sembla au biais de faire dei cortesans.

cortesia n.f. 1. Ensèm dei règlas dau ben viure en societate; respècte d'aqueli règlas. Sin.: **afabilitat, convenença, civilitat**. 2. Accion, paraula confòrma à-aqueli règlas.

cortet, a adj. Un pauc cort.

corteta n.f. (television, ràdio) Pichina informacion que vèn d'arribar ò pas gaire importanta. Sin.: **brèva, flash**.

corteta n.f. Mansa, bordina.

cortèx n.m. 1. (biol.) Partida extèrna que forma l'envelopa d'un organe animal ò vegetal; rusca. Sin.: **corticala**. 2. (anat.) *Cortèx cerebral* ò *cortèx*: Riban de substança grisa à la susfàcia dei emisfèris cerebrals e format per lu còrs cellularis dei neurònas.

cortical, a adj. (sc. de la v.) Relatiu au cortèx d'un organe, à la rusca d'una planta. ◇ (anat.) Relatiu au cortèx cerebral. ◇ (neurol.) *Zòna corticala*: Caduna dei zònas que l'experimentacion e l'observacion li reconoisson un ròtle essencial dins l'elaboracion d'una foncion intellectuàla ò psicologica. ◇ (anat.) Relatiu au cortèx de la glanda surrenala. Var.: **corticau**.

corticala n.f. Cortèx.

corticau, ala adj. Cortical.

corticicòla adj. e n. Que viu sus la rusca dei aubres.

corticoïde, a adj. e n.m. Si di dei ormònas dau cortèx suprarenal, dei sieus descrits e prevalents sintetics, emplegats en particular coma remèdi antiinflamatoris. Sin.: **cortisonic**. Var.: **corticoesteroïde**.

corticoesteroïde, a adj. e n.m. Corticoïde.

corticoestimulina n.f. Ormòna de l'ipofisi qu'estimula la secrecion de la corticosurrenala. Var.: **corticoestimulina**. Sin.: A.C.T.H., de l'anglés Adreno-Cortico-Trophic-Hormone.

corticoestimulina n.f. Corticoestimulina.

corticosusrenal, a adj. e n.f. Si di de la region periferica de la glanda suprarenala, que li sieu ormònas agisson sobre lo metabolisme dei substànças organiqui e minerali. Var.: **corticosusrenau**.

corticosusrenalòma n.m. Tumor dau corticosusrenal.

corticosusrenau, ala adj. e n.f. Corticosusrenal.

corticoterapia n.f. Tractament au mejan de corticoïdes.

cortil n.m. Bassacort. Var.: **cortiu**.

cortina n.f. 1. Part d'un barri de casteu qu'unisse lu flancs de doi bastions vesins. 2. Tenda, rideu, especial. de lièch.

cortinar vt. Enrodar de cortinas. Var.: **encortinar**.

cortinari n.m. *Cortinarius*: Genre de fonges basidiomicèts que comprèn d'espècias nombroï que n'i a una mortala.

cortinatge n.m. 1. Cortinas de lièchs. 2. Velatge.

cortisonic, a adj. Relatiu à la cortisòna. ◆ n.m. Corticoïde.

cortisòu n.m. Idrocortisòna.

cortisòna n.f. Ormòna corticosusrenala, dei proprietats antiinflamatoris.

cortisonic, a adj. Relatiu à la cortisòna. ◆ n.m. Corticoïde.

cortitge n.m. Brevet, fugacitat.

cortiu n.m. Cortil.

cortivar vt. Cultivar.

cortivator, tritz n. Cultivator.

cortjontat, ada adj. Qu'a de paturons courts, en parlant d'un cavau.

cortmetratge n.m. Film cort, que despassa rarament 20 minutas.

cortura n.f. Cultura.

cort-vestit, ida adj. Que poarta un vestit cort.

coruscant, a adj. (lit.) Que brilha d'un grand esclat.

corvada n.f. Corrogada (ancian occitan **corroada**).

corveta n.f. 1. Ancian bastiment de guèrra, intermediari entre la fregata e lo bric. 2. Bastiment armat per la lucha còntra lu sotamarins.

corvidat n.m. *Corvidats*: Família de passerons de granda talha coma lo corpatàs, la cornacha, lo gai.

cosac n.m. 1. Membre de clicas armadi eissidi dei poblacions nomadi ò quasi-nomadi dei estèpas de la Rússia meridionala, organisadi en comunautats democratici, que per moments èron au servici dau tsar, e per moments enquadràvon li revòutas paisani (s. XVⁿ – s. XVIIIⁿ). 2. Paisan liure tengut au servici militari, membre de regiments especials de la cavalarià russa (s. XIXⁿ – començament dau s. XXⁿ).

coscós n.m. Aprestatge culinari d'Àfrica nordenca, compausat de sèmola de blat dur cuècha à la vapor e servida m'un bolhon de liumes divèrs: cees, rabas, nhifs... e de carn de moton e de polàs, lo tot foarça pimentat.

coscossier n.m. Aisina per adobar lo coscós.

coscant n.f. (mat.) Inverse dau sinus d'un angle ò d'un arc (simb.: cosec).

cosèira n.f. 1. Màquina industrialà per cordurar. 2. Màquina per cordurar lu quasèrns d'un libre.

cosèire, a n. Persona que cordura. ◇ Persona que travailla m'una cosèira per cordurar un libre. Sin.: **cordurier**.

cosèire n.m. Recipient de grandi dimensions dont si fan cuèire lu aliments.

cosent, a adj. 1. Qu'afecta dolorosament: *Un falhiment cosent*. 2. Viu, agut: *Una dolor cosenta*.

cosera n.f. Cubèrta. Var.: **cocera**. Sin.: **plumassiera**.

cosignatari, ària n. Persona qu'a signat mé d'autri.

coshitiç, a adj. e n.m. *Lengas coshitiç*: lengas de la família camito-semitica parladi en Etiòpia e en Somàlia.

cosin n.m. Moissara dei patas lòngui e fini (Família dei culicidas).

cosin, a n. Persona de la linhada d'un oncle ò d'una tanta; espós d'una cosina, esposa d'un cosin.

cosinar vi. (lit.) Ben s'entendre, aver de relacions amicali mé quaqu'un.

cosinatge n.m. 1. (fam.) Parentat entre cosins. 2. (lit.) Ensèm dei parents.

cosinus n.m. (mat.) Foncion qu'associa à un arc de ceucle ò à l'angle au centre \widehat{AOM} correspondent lo quociënt dei mesuras algebriqui de OP e de OA, dont P es la projeccion ortogonalà de M sus la drecha OA (simb.: cos). Var.: **costringus**. ◇ (electr.) *Cosinus φ* : Expression matematica d'un circuit percorrut per un corrent alternatiu sinusoidal, φ estent l'angle de desfasatge entre la tension e l'intensitat.

cosmetic, a adj. Si di de tota preparacion non medicamentosa destinada à la cura dau còrs, à la beutat.

cosmetica n.m. Substànça cosmetica. Sin.: **produch de beutat**.

cosmetologia n.f. Estudi e preparacion dei cosmetics.

cosmetològue, òga n. Especialista de la cosmetologia.

cosmic, a adj. 1. Relatiu au cosmòs, à l'Univèrs, à l'òrdre dau monde; infinit. 2. Relatiu à l'espaci

intersideral. ◇ (astrofis.) *Rais cosmics*: Raionament d'auta energia d'origina solària, galactica ò extragalactica, que produe de fenomènes d'ionisacion dins l'auta atmosfèra.

cosmodròme n.m. Basa de lançament d'engenhers espacials en Rússia.

cosmogonia n.f. 1. Racònte mitic de la formacion de l'Univèrs. 2. Sciéncia de la formacion dei objèctes celèstes (planetes, estelas, galaxias, etc.).

cosmogonic, a adj. Relatiu à una cosmogonia mitica ò à la cosmogonia scientifica.

cosmografe, a n. Especialista de la cosmografia.

cosmografia n.f. Descripcion dei sistemas astronomicos de l'Univèrs.

cosmografic, a adj. Relatiu à la cosmografia.

cosmologia n.f. Branca de l'astronomia qu'estúdia l'estructura e l'evolucio de l'Univèrs considerat dins lo sieu ensèm.

cosmologic, a adj. Relatiu à la cosmologia.

cosmologista n. Especialista de cosmologia.

cosmonauta n. Que viatja dins lo cosmòs. Sin.: **espacionauta**.

cosmonautica n.f. Astronautica.

cosmonomia n.f. Lo tot dei lèis que regisson l'Univèrs.

cosmonomic, a adj. Relatiu à la cosmonomia.

cosmopolita adj. 1. Traversat, abitat per de ciutadans dau monde entier: *Niça es una vila cosmopolita*. 2. Dubèrt à toti li civilisacions, à toti li costumas: *De gusts cosmopolitas*.

cosmopolitisme n.m. Estat de cen qu'es cosmopolita; disposicion d'esperit cosmopolita.

cosmòs n.m. 1. L'Univèrs considerat dins la sieu integralitat. 2. Espaci intersideral. Var.: **còsmos**. 3. Planta composacea decorativa d'origina mexicana, foarça cultivada au Japon.

còsmos n.m. Cosmòs.

cosse n.m. Foleton.

cosinus n.m. Cosinus.

cosson n.m. Cusson.

cossonadura n.f. Cussonadura.

cossonar vt. Cussonar.

cossonat, ada adj. Cussonat.

cossut, uda adj. 1. Ric, borgés: *Una maion cossuda*. 2. Que viu ricament: *Una persona cossuda*. Sin.: **benestant, a**.

cost n.m. 1. Prètz, montant de quauqua ren. 2. *Cost de la vida*: Valor estimada dei bens e dei servicis, fondada sus lo parangon dei revenguts sus un periòde donat. 3. *Cost de produccion*: Prètz de revèn d'una mèrç, d'un produch. ◇ *Cost de distribucion*: Diferença entre lo prètz de venda d'un produch e lo sieu prètz de produccion. ◇ *À tot cost*: Quali que n'en s'igon li consequenças. Sin.: **amont**.

cost n.m. 1. Pen dei gramineas. 2. Part dau pen dei cerealas que rèsta dins lo camp après la meisson. 3. Palha lònca que s'emplegava per curbir li abitacions dins d'uni regions. Sin.: **estòbla**.

costal, a adj. (anat.) Dei coastas. Var.: **costau**.

costar vi. 1. Èstre vendut au prètz de: *Quant costa aqueu diccionari?* 2. Provocar de despensas: *Aqueu comportament ti costerà car*. ◇ *Coste que coste*: Quau que n'en sigue la despensa, lo sacrifici demandat. ◇ *À ren non costa*: sensa pagar. Sin.: **à jaba, à gratis**.

costarican, a adj. De Coasta-Rica.

costat n.m. 1. Part laterala, limit d'una caua: *Lo costat drech de la carriera*. Sin.: **latz, caire, man, flanc, banda**. ◇ *À costat*: Pas luènh; en defoara. ◇ *Laissat de costat*: Negligir, abandonar, non tenir còmpte de. ◇ *Metre de costat*: Metre en resèrva. ◇ (geom.) Cadun dei segments que compàuon un poligòne; caduna dei drechas que fórmon un angle. 2. Part laterala de la gàbia toracica: *Durmir sus lo costat*. ◇ *Èstre, si tenir au costat de quauqu'un*: L'acompanhar dins la dificultat, lo sostenir. Sin.: **dapé**. ◇ *De costat*: De biais, oblicament: *Caminar de costat*. ◇ *Regarjar de costat*: Regarjar furtivament, embè embarràs. Sin.: **bescairar**. 3. Part, luèc quau que sigue per oposicion à d'autri parts; dapertot. 4. Aspècte de quauqua ren, d'un afaire: *Vèire lo boan costat dei cauas*. 5. Linha de parentat: *Es un cosin d'un costat de ma maire*. ◆ loc. prep. 1. *À costat de*: Pròche de; per comparason mé. 2. *Dau costat de*: Dins la direccio de; à l'entorn de. – Relativament à. ◇ *Dau mieu costat*: Per ieu, per cen que mi regarja.

costatge n.m. Lo prètz que costa.

costau, ala adj. Costal.

costejament n.m. Accion de costejar.

costejar vt. 1. Caminar à costat de quauqu'un. ◇ (fig.) Frequentar, viure pròche de (quauqu'un). 2. Anar, si trovar au lòng de: *Costejar un riu*. ◆ vi. (mar.) Navigar lo lònc dau ribatge. Sin.: **ribejar**.

costeleta n.f. En maselaria, coasta dei pichins animaues (anheu, vedeu, etc.).

costier, a adj. Dei coastas, que si fa au lòng dei coastas: *Navigacion costiera*. ◇ *Fluvi costier*: Qu'a la sieu foant pas luènh dei coastas. Sin.: **ribairenc**. Var.: **costierenc**.

costiera n.f. 1. Pichina coala. 2. Pendís d'una coala, d'un planisteu, plantat de vinhas.

costierenc, a adj. Costier, ribairenc.

costilhon n.m. Costeleta de poarc.

costolat, ada adj. adj. Si di d'un teissut que presenta de coastas parallèli: *Velut costolat*.

costós, oa adj. 1. Que costa car: *Un viatge costós, una política costoa*. Sin.: **onerós, arroïnós**. 2. (lit.) Que demanda d'esfoarç importants; qu'a de consequenças penoï.

costosament adv. D'un biais costós. Sin.: **onerosamente, arroïnosamente**.

costuma n.f. 1. Abitudina, usatge d'un grope, d'un pòble. 2. Biais abitual d'agir d'una persona. ◇ *De costuma*: Abitudinalment. Sin.: **à l'acostumada, costumierament**. 3. (dr.) Règla de drech que l'usatge establisse e que la sieu autoritat es reconoissuda à condicion que non vague au contrari d'una lèi.

costumar vt. Travestir.

costumat, ada adj. *Bal costumat*: Bal que lu sieus participants son travestits.

costume n.m. 1. Ensèm de diferents pèças d'un vestit. Sin.: **tenguda, vestidura**. 2. Vestit d'un òme, que compoarta un pareu de braias, un veston e, eventualment, un gilet. 3. Vestiment tipic d'un país, d'una region ò d'una epòca: *Costume grèc, niçard, escocès*.

costumier, a n. 1. Persona que fa, vende ò fita de costumes de teatre, de cinèma, etc. 2. Tecnician que s'ocupa de costumes d'un espectacle.

costumier n.m. Recuèlh dei costumas d'una província, d'un país, d'un òrdre religiós.

costumier, a adj. 1. (lit.) Qu'es abitual, ordinari. \diamond *Èstre costumier dau fach*: Aver l'abitud de cometre una accion donada. 2. *Drech costumier*: Lèi non escricha, ma que la tradicion e l'usatge an consacrat. \diamond Mes en plaça per la costuma: *Cap costumier*.

costumierament adv. Segond la costuma. Sin.: **acostumadament, abitualment, ordinarlament**.

cot n.m. Pèira per amolar. Sin.: **chafre, safre**.

còta n.f. (anc.) Tunica que portàvon lu òmes e li fremas. \diamond *Còta de malhas*: Lònga tunica de proteccion que portàvon lu militarís de l'Atge Mejan. \diamond *Còta d'armas*: Vestit larg que si portava sobre l'armadura.

cota n.f. Contrafort. Sin.: **butada**.

cotada n.f. Còup donat violentament. Sin.: **bassacada, còup d'arrèst**.

cotaire, aïritz n. Persona testarda que li agrada de contradire e de denegar à contracorrent. Sin.: **contradictor, cavilhaire**.

cotangent n.f.(mat.) Inversè de la tangenta d'un angle (simb.: cotg ò cotan).

cotar vt. (*còti*) Blocar. Var.: **acotar**. Sin.: **conhar, tancar**. \blacklozenge **si cotar** v.pr. Si blocar, s'enraiar. Var.: **s'acotar**.

cotatge n.m. Bloccatge (1). Var.: **acotatge**. Sin.: **tancatge, enraiment**.

cotatge n.m. (mar.) Estivatge.

cotelada n.f. Còup de coteu.

cotelar vt. Escotelar. \blacklozenge vi. Jugar dau coteu.

cotelaria n.f. 1. Fabricacion dei coteus e dei objèctes trencants. 2. Luèc, atalhier dont si fan e si vèndon aquestu objèctes. 3. Ensèm dei produchs d'aqueu comèrci.

cotelàs n.m. 1. Grand coteu de coïna de la lama larga e trencanta. 2. Sabre cort e larg que talha solament d'un costat.

cotelassa n.f. Planta à bulbe cultivada per li sieu flors dei colors variadi (Familha dei iridaceas). Sin.: **glaujòu**.

cotelet n.m. 1. Glaujòu blau. 2. Pichin coteu.

cotelier, a n. Persona que fa ò vende de coteus e d'autres instruments per talhar.

coteliera n.f. Estuch dont s'estrema lo coteu.

coteu n.m. 1. Instrument trencant fach d'un mànegue e d'una lama (ò de mai): *Coteu dau pan*. 2. *Metre lo coteu au coal à quauqu'un*: Lo constrénher à faire quauqua ren. \diamond *Èstre à tiracoteu*: Estar en inimistat declarada. Sin.: **èstre a espada e coteu**. \diamond *Virar lo coteu dins la plaga*: Avivar una pena, un patiment. 3. Pichina tibia d'acier per

mesclar li colors ò pintar. 4. Aresta de prisma metallic que suporta lo flageu de la balança. 5. Mollusc bivalve de la gruèlha alongada que viu ficat dins la sabla dei plaias (genre solen).

cotidat n.m. *Cotidats*: Familha de peis dei noastres ribatges, coma lo cabòt.

cotil n.m. Cotís. Sin.: **flausina**.

cotila n.f. 1. Cavitat d'un oàs que n'en receup un autre. 2. Cavitat cotiloïda de l'oàs iliac.

cotiledon n.m. 1. (bot.) Lòbe carnut ò foliaceu que s'inserisse dins la grana sus l'axe de la plantula. 2. (anat.) Lòbe de la placenta.

cotiledoneu, ea adj. (bot.) Si di d'una planta provista d'un cotiledon.

cotilhon n.m. 1. Farandòla ò sarabanda qu'acaba una fèsta, una serada. \diamond *Accessòris de cotilhon ò cotilhon*: Confètís, serpentins, etc., emplegats au cors d'una fèsta, etc. 2. Jupòn.

cotilhonier adj. m. e n.m. Que corre darrier li fremas. Sin.: **fremassier, filhassier**.

cotiloïde, a adj. (anat.) *Cavitat cotiloïda*: Cavitat articulària de l'oàs iliac, dont s'engatja lo femur.

cotiloïdeu, ea adj. Que pertòca la cavitat cotiloïda.

cotilosaurian n.m. *Cotilosaurians*: Òrdre de reptiles dau permian vesins dei estegocefales, qu'an de caracteristicas qu'anóncion lu mamifèrs.

cotís n.m. Teissut de l'armadura sarrada e crosada, de fièu ò de coton, per faire de vestits de çaça ò de trabalh. Var.: **cotil**. Sin.: **flausina**.

cotisacion (-izacion) n.f. 1. Soma que si paga quora si cotisa. Var.: **quotisacion, quotizacion**. Sin.: **escotisson**. 2. Accion de cotisar.

cotisant (-izant), a n. Que cotisa. Var.: **quotisant, quotizant**.

cotisar (-izar) vi. 1. Pagar la sieu part d'una despensa comuna. 2. Versar regulierament de sòus à un organisme, una associacion, etc. Var.: **quotisar, quotizar**. \blacklozenge **si cotisar** v.pr. S'unir mé d'autri personas per recampar una soma donada.

cotissa n.f. (arald.) Benda diminuida dins la sieu larguessa.

cotissat, ada adj. (arald.) Que presenta una cotissa.

coton n.m. 1. Fibra textil naturala que recuèrbe li granas dau cotonier. 2. Fièu ò estòfa que si fa m'aquela fibra. 3. Tròç de coton idrofile. 4. *Coton de vèire*: Trama formada de fins fièus de vèire qu'an l'aparença dau coton.

cotona n.f. Cotonada.

cotonada n.f. Estòfa de coton, pur ò mesclat. Var.: **cotona**.

cotonar (si) v.pr. Si curbir de peluc, en parlant d'una estòfa.

coton-collodion n.m. Nitrocellulòsa de que lo sieu taus d'azòt es de 12 %, totalament solubla dins lo mesclatge d'alcòl e d'etèr.

cotoneastèr n.m. Aubrilhon ornamental dei fuèlhas pichini e dei flors blanqui ò ròsi (Familha dei rosaceas).

cotonejar vi. Èstre cotonós.

cotoneta n.f. Estòfa de coton de qualitat comuna.

cotonier, a n. e adj. Obrier dei filaturas de coton. ◆ adj. Que pertòca lo coton, lo cotonier.

cotonier n.m. Planta erbacea ò aubrilhon originari d'Índia, dei flors jauni ò ròsi, cultivat dins li regions caudi per lo coton qu'es à l'entorn dei sieu granas e per l'òli qu'aqueli granas contènon (Família dei malvaceas, aut. de 0,50 à 1,50 m).

cotonina n.f. Vel de coton.

cotonós, oa adj. 1. Que fa pensar au coton per lo sieu aspècte. 2. Recubèrt de peluc, en parlant d'un fruch, d'un vegetal: *Lo codonh es cotonós.* 3. Que la sieu pulpa es fada, espongioa, en parlant d'un fruch: *Una pera cotonoa.*

coton-rama n.m. Oata.

cotre n.m. Cubèrta de botís. Var.: **cotron**. Sin.: **vana**.

còtre n.m. (mar.) Nau à vela m'un aubre solet, m'una vela de màstre, una polacra e una trinqueta.

cotria n.f. Camarilha. ◆ *Anar cotria, anar de cotria*: Anar de companhia. ◆ *Èstre cotria (mé)*: Èstre ligat ensèm (mé).

cotriada n.f. Tropelada de companhs. Sin.: **chorma, mànega, issoart**.

cotron n.m. Cotre.

coturne n.m. 1. Cauçada de la sòla espessa que portàvon lu actors tragics dins l'Antiquitat. 2. Dins l'Antiquitat, cauçada que curbia la mitat de la camba e que si cordelava sus lo davant.

cotutèla n.f. Foncion que la lèi autreja à un òme que la sieu frema es tutritz.

cotutor, tritz n. Persona que compartisse mé d'autri lo ròtle de tutor.

còu n.m. Còl, coal. ◆ *Si montar lo còu*: Si vantar, si pavanar.

còu de pen n.m. Partida superiora e salhenta dau pen.

còup n.m. 1. Fach per un còrs en movement de n'en picar rapidament un autre: *Un còup de marteu (martelada), un còup de baston (bastonada)*. ◆ *Còup de destraw*: Destralada. 2. Accion de faire de mau à una bèstia ò à una persona en la picant m'una partida dau còrs ò m'un objecte. ◆ *Còup de ponh*: Còup donat mé la man sarrada. Sin.: **punh**. ◆ *Còup sus la gauta*: Gautada. ◆ *Còup bas*: Còup portat sota la cenchà à la bòxa. ◆ *Còup sus la tèsta*: Sucada. ◆ *Còup de tèsta*: Testada. ◆ *Còup sus l'aurelha*: Aurelhada. ◆ *Còup sus li labras*: Labrun. ◆ *Còup sus lo morre*: Morrada. ◆ *Còup sus lo nas*: Mornifla. ◆ *Còup donat m'au pen*: Ponchapen. ◆ *Còup de dent*: Mordanha. ◆ *Còup de foit*: Foitada, corjada. ◆ *Còup d'agulhon*: Ponchonada. ◆ *Còup d'àrpià*: Arpiada. ◆ *Còup de pata*: Patada. ◆ *Còup de bèc*: Becada. ◆ *À bèi còups*: En barcelant violentament de contunha. 3. Resultat d'aquela accion, macadura: *Aver lo còrs cubèrt de còups*. Sin.: **saton, satonada**. 4. Efecte moral d'una emocion, d'un eveniment, d'una nòva: *Es estat un còup terrible per eu*. ◆ *Còup dur*: Espròva, perilh. ◆ *Còup d'astre*: Azard, endevenença. – *Per còup d'astre*: Eventualament. Sin.: **per astre, per cas**. 5. Fach de descargar una arma de fuèc; la municion ela-mema: *Tirar un còup de fusiù*. Sin.: **desparar**. ◆ *Tirar au còup per còup*: Tirar una municion après l'autra. Contr.: **tirar**

en rafalas. 6. Bosin d'una vibracion, d'un chòc: *Un còup de soneta*. ◆ *Còup de campana*: Campanada, sonada. 7. Gèst ò movement rapide fach m'una partida dau còrs: *Un còup de lenga, de cobde (coidada)*. ◆ *Còup d'uèlh*: Regard rapide. ◆ *Còup de man*: Ajuda, sostèn à quauqu'un que passa un moment dificile. ◆ Movement rapide e momentaneu per utilizar un objecte: *Si donar un còup de penche (una penchenada)*. 8. Cambiament, modificacion de l'estat fisic. ◆ *Còup de calor*: Indisposicion quora si rèsta tròup longtemps dins un luèc caud. Sin.: **calorada**. ◆ *Còup de sang*: Emorragia cerebrala; (fig.) Violent accès de ràbia. ◆ *Còup de soleu*: Cremadura deuguda à una exposicion au soleu. 9. Movement brusc dei elements: *Un còup de tròn*. Sin.: **tronada**. ◆ *Còup de mar*: Gròs paquet de mar. ◆ *Còup de vent*: Ventada. ◆ (fig. e fam.) *Passar en còup de vent*: Passar rapidament, sensa s'arrestar. 10. *Còup de telefòne ò còup de fieu*: Apèl telefonic. Sin.: **telefonada**. 11. (fam.) Quantitat beuguda en una presa soleta: *Anar beure un còup*. 12. Acte decisiu d'una persona ò d'un grope: *Un còup publicitari, preparar un marrit còup*. ◆ *Còup de man*: Operacion militària locala, menada per sorpresa sobre un objectiu limitat. ◆ *Còup d'estat*: Presa de poder per la foarça. ◆ (fam.) *Temptar lo còup*: Provar, riscar quauqua ren. ◆ (fam.) *Valer lo còup*: Valer la pena. ◆ *Tenir lo còup*: Resistir, tenir boan. ◆ *Sota lo còup de*: Sota l'efecte de. ◆ *Mancar lo sieu còup*: Falhir. ◆ *Còup de màstre*: Accion que capita foarça ben. ◆ (fam.) *Èstre, metre dins lo còup*: Participar ò faire participar quauqu'un à un affaire. ◆ *Còup sorne, sornarós*: Procediment desleial. ◆ *Faire un còup, un marrit còup* (à quauqu'un): Lo raubar, l'enganar. ◆ *Còup de tèsta*: Accion instintiva, facha sensa preparacion. 13. Eveniment que sembla deugut à l'azard: *Un còup d'astre*. ◆ *Còup de teatre*: Cambiament brusc dins un estament. 13. Biais d'agir ò d'atacar, dins d'unu espòrts: *Toi lu còups son permés*. ◆ *Còup franc*: Au balon, au rugbi, au basket, sancion còntra una equipa. ■ Au balon, si destríon lo *còup franc directe* e lo *còup franc indirecte*, relatiu especialament à de fautas comessi en defoara de la susfàcia de reparacion (e se lo portier aganta m'ai mans un balon mandat per un coequipier). – Au rugbi, lo *còup franc*, au contrari de la penalitat, non pòu èstre tirat directament vèrs lu pals. ◆ *Marcar lo còup*: Faire capir, per una accion ò un comportament, l'importança d'un eveniment, d'un incident. 14. Accion ò combinason qu'un jugaire fa, dins d'unu juècs: *Un còup de dats*. ◆ *Un còup de poker*: Una escomessa, una accion à tèsta ò crotz. 15. Fes: *Dau premier còup*. ◆ *Un còup*: Autrifés (especialament dins lu racòntes per lu enfants: *Li èra un còup...*). ◆ *D'un còup, d'un còup solet*: Subitament. Sin.: **tot d'una, de tira, de sauta**. ◆ *Sus lo còup*: Immediatament. ◆ *Après còup*: Un còup lo fach complit, tròup tardi. ◆ *Còup e còup*: En si debanant sensa relambi. ◆ *D'aqueu còup*: À-n-aqueu moment precis.

còup de ponh n.m. 1. Arma e autis de silèx dau paleolitic inferior. Sin.: **bifaça**. 2. *Còup de ponh american*: Arma de man constituïda d'una massa metallica mé de traucs per passar lu dets.

coupé n.m. (fr.) Automobila cubèrta mé doi plaças e doi poartas. Var.: **copat**.

covalença (-éncia) n.f. (quim.) Ligason quimica de doi atòmes, per messa en comun d'electrons.

covariança (-ància) n.f. (estad.) Mejana aritmetica dei produchs de doi variablas centradi associadi à una seria estatistica dubla.

coveituratge n.m. Usança per manti personas d'una veitura particuliera, que fan un percors comun dins la tòca de despartir lo cost dau transpoart e d'aleugir lo tràfegue rotier.

covendèire, eiritz n. Persona que vende una mema caua m'una autra persona.

covolume n.m. 1. Volume limit qu'ocuperia una massa gasoa sota une pression infinidament granda. 2. Paramètre caracteristic d'una substança explosiva que figura dins la formula de Noble e Abel.

cow-boy n.m. Nom dei gardians de bestiari dins lu tenements ai Estats-Units. Sin.: **boier, vaquier**.

coxal, a adj. (anat.) De l'anca. ◇ *Oàs coxal*: Oàs iliac. Var.: **coxau**.

coxalgia n.f. Tuberculòsi de l'anca.

coxalgic, a adj. e n. De la coxalgia; que sofrisse de coxalgia.

coxartròsi n.f. Artròsi de l'anca.

coxau, ala adj. Coxal.

coxiti n.f. Artriti inflamatorià coxofemorala.

coxofemoral, a adj. Relatiu à l'articulacion de l'anca. Var.: **coxofemoral**.

coxofemorau, ala adj. Coxofemoral.

coxopatia n.f. Nom generic dei dolors dei ancas.

Cr Simbòle dau cròme.

crabòt n.m. (mecan.) Dispositiu à dents que permete d'acoblar doi pèças mecaniqui. Var.: **clabòt**. Sin.: **adent**.

crabotar vt. (*crabòti*) (mecan.) Acoblar (doi pèças mecaniqui) au mejan d'un crabòt. Var.: **clabotar**. Sin.: **adentar**.

crabotatge n.m. (mecan.) Acoblament de doi pèças mecaniqui au mejan d'un crabòt. Var.: **clabotatge**. Sin.: **adentatge**.

crac n.m. 1. Baissa brutala dei valors e dei mèrc, à la Borsa. 2. Falhiment brutal d'una societat. Var.: **krach**.

crac onom. Onomatopea que sièrve à exprimir lo bosin de quauqua ren que si rompe ò lo caractèr subit de quauqua ren. ◇ *Cric-crac! Lo mieu conte es acabat*.

crac n.m. (inform.) Pichin programa fraudulós que sièrve à faire foncionar un programa à pagament sensa pagar per aver la clau.

craca n.f. (fam.) Mençonega. Var.: **cracada, cracaria**. Sin.: **falaborda, coàs**.

cracada n.f. Craca.

cracaire n.m. Installacion de rafinatge dont si cràcon lu hidrocarbures.

cracament n.m. Bosin sec que fa un còrs que craca ò si rompe. Sin.: **esclin, cricament, cruissiment**.

cracar vi. (*craqui*) 1. Produre un bosin sec deugut à un fretament, una rompedura, una pression. Sin.: **craquejar, cruissir, esclenir**. 2. Si rompe, s'esgarrar en produent un bosin sec. 3. Falhir: *Aqueu projècte craquerà*. 4. Aver un grave problema psicologic ò fisic:

Lu sieus nèrvis an cracat. 5. Plus poder resistir: *Quora vei de chicolata, craqui!* Sin. (4 e 5): **blacar, blaquir**. ◆ vt. 1. Faire petar, esgarrar, sota la pression ò l'esfoarç. ◇ *Cracar una alumeta*: La fretar per que pilhe fuèc. 2. (tecn.) Efectuar lo cracatge d'un produch petrolier. 3. (inform.) Emplegar un crac per desblocar un programa sensa n'aver la clau oficiala. Sin.: **desplombar**.

cracaria n.f. Craca.

cracatge n.m. 1. (tecn.) Conversion, sota l'accion de la temperatura, e eventualament d'un catalisaire, dei hidrocarbures d'una fraccion petroliera en hidrocarbures mai leugiers (carburants, intermediaris quimics). 2. (inform.) Accion de cracar un programa.

craft n.m. Papier d'emalatge foarça solide. Var.: **kraft**.

cramar vt. e vi. Cremar.

cramesit, ida adj. Cremesin.

crampa n.f. Contraccion muscularia doloroa, involontària e passatgiera. Sin.: **ràmpea**. Var.: **rampa**. ◇ *Crampa d'estòmegue*: Dolor gastrica deuguda à la fam, à una marrida digestion, etc.

crampon n.m. 1. Pèça de metal recorbada, que sièrve per estacar, retenir ò agantar foartament. 2. Cadun dei pichins cilindres ò cònes fixats sota lu soliers de rugbi ò de balon per empachar lu jugaires d'esquilhar. ◇ *Pneumatic à crampons*: Pneumatic mé d'esculpturas importants per melhorar l'aderença sus un soal qu'esquilha. 3. Organe de fixacion d'un vegetal. ◆ Sòla provedida de ponchas, fixada sota lo solier, per si desplaçar sus la glaça. Var.: **rampon, rampin**.

cramponament n.m. Accion de cramponar, de si cramponar. Sin.: **aferrament, agafament, ramponament, arrapament**.

cramponar vt. Estacar, agantar, fixar au mejan d'un crampon. Sin.: **aferrar, arrapar**. Var.: **ramponar, encramponar**. ◆ **si cramponar** v.pr. 1. S'estacar, en parlant d'una planta. 2. Tenir fermament: *Si cramponar ai braç de quauqu'un*. 3. S'estacar à quauqua ren que non si vòu abandonar: *Si cramponar à la vida, à un pantais*. ◇ (sensa complement) Resistir, tenir boan: *Èra en marrida postura, ma s'es cramponat*.

cranaire n.m. Persona que fa d'esbrofa. Sin.: **arlèri, bulo, farfantaire, esbrofaire, marjassa (m), talhavent, vanaglòria, falabrac, sauta-mi davant, fantaumier, caco**.

cranar vi. Faire lo bulo, lo farèt. Var.: **cranejar**. Sin.: **faire de fum, esbrofar, faire lo flòri**.

cranaria n.f. 1. Comportament de bravache. 2. Fiertat, vanitat ostentatòria.

cranc n.m. 1. Ulceracion veneriana de la pèu e dei mucoas. 2. (bot.) Malautia dei brancas e dau fust dei aubres. 3. Granqui.

crancós, oa adj. Dau cranc; crancut.

crancut, uda adj. Que sofrisse d'un cranc.

crani n.m. 1. Bòstia ossoa que contèn e fa proteccion à l'encefale dei vertebrats. 2. (fam.) Tèsta.

cranian, a adj. Dau crani.

craniectomia n.f. Autre nom de la cranioplastia.

cranioclasia n.f. Tracha de la tèsta d'un fètus moart.

cranioclast n.m. Aparelh per trissar la tèsta d'un fètus moart.

cranioestenòsi n.f. Mauformacion congenitala caracterisada per la barradura prematurada dei suturas de la bóstia craniana, causant una sofrença cerebrala. Var.: **craniostenòsi**.

craniofaringiòma n.m. Tumor cerebrala situada en sobre de la paret posteriora de la faringe, que creisse ai espesas dei reliquats embrionaris de la region ipofisària.

craniografe n.m. Aparelh que permete la radiografia dau crani segond d'incidèncas precisi e variadi.

craniologia n.f. Part de l'antropologia que s'entrèva dei formas comparativi dau crani dins li divèrsi etnias umani.

craniologic, a adj. Relatiu à la craniologia.

craniològue, òga n. Especialista en craniologia.

craniomalacia n.f. Amoliment dei oàs dau crani dei enfants dins lo sieu primier temps, pertocats per lo raiquisme.

craniomètre n.m. Compàs d'espessor per mesurar lu divèrs diamètres dau crani.

craniometria n.f. Part de l'antropometria que mesura lu oàs dau crani.

craniometric, a adj. Que pertòca la craniometria.

cranioplastia n.f. Cirurgia dau crani. Sin.: **craniectomia**.

cranoscopia n.f. Examèn radioscopic dau crani.

craniostenòsi n.f. Cranioestenòsi.

craniotomia n.f. Operacion qu'a per estigança de pertuar ò de seccionar lu oàs dau crani.

cranquilhon n.m. Pichin cranc.

crapolhòt n.m. 1. Pichin mortairet de trencada (1915-1918). 2. Sordat que servia aqueu mortier.

crapula n.f. Individú sensa moralitat, capable de grandis bassessas. Sin.: **crassalha, sarsavalha, maufaràs, racalha, brutícia, gusalha**.

crapulalha n.f. L'ensèms dei crapulas. Sin.: **sarsavalha, racalha, crassalha, gusalha**.

crapular vi. Agir en crapula.

crapularia n.f. Natura de cen qu'es crapulós. Sin.: **gusaria**.

crapulós, oa adj. Plen de bassessa; malonèste. ◇ *Crimi crapulós*: Comés per interès, cupiditat, per raubar.

crapulosament adv. D'un biais crapulós.

craquejar vi. Cracar, craquetar.

craquelet n.m. Pichina pastissaria seca e crocanta sovent facha m'una pasta à bescuèch ò m'una pasta non levada e non salada.

craquetar vi. 1. Cracar sovent e m'un pichin bosin. Var.: **craquejar**. 2. Cridar, faire audir un bosin, en parlant de la cigonha, de la grua, de la cigala.

crasi n.f. 1. Contraccion de la vocala ò dau diftòngue à la fin dau mòt embé la primiera sillaba dau mòt d'après. 2. (med.) *Crasi sanguina*: Ensèms dei proprietats coagulanti dau sang.

crassa n.f. 1. Lo brut que s'amolona sus la pèu, lo teissut, un objècte. Sin.: **onhesc, ranço**. ◇ Depaus de l'òli. Sin.: **grapa**. ◇ Negre que s'amolona dins un fusiu

au moment dau tir. 2. Acte ostile: *Faire de crassas à quauqu'un*. Sin.: **marridetat, marridaria, caïnaria, caitivaria, marrides(s)a**.

crassana n.f. Passacrassana (varietat de pera). Var.: **crasana**.

crassier n.m. Amolonament de rementas d'una usina metallurgica.

crassir vt. (*crassissi*) Curbir l'interior d'un fusiu de negre.

crassós, oa adj. Cubèrt de crassa. Sin.: **brut, rançós, onchós**.

crassulacea n.f. *Crassulaceas*: Família de plantas dicotiledonèi, carnudi, que créisson dins li rocalhas, coma la consòuda.

crassum n.m. Depaus de crassa.

cratèr n.m. 1. Depression ardonida, dubèrta lo mai sovent au sobran d'un volcan, que permete l'escapament dei projeccions e dei lavas. ◇ *Lac de cratèr*: Lac format din lo cratèr d'un volcan amurcit. ◇ *Cratèr (meteoritic)*: Depression quasi circularia cavada per l'impacte d'una meteorita à la susfàcia d'un astre (especialament en parlant de la Luna). ◇ Trauc qu'una bomba forma d'una meteoritita à la susfàcia d'un astre (especialament en parlant de la Luna). ◇ Trauc qu'una bomba forma d'una meteoritita à la susfàcia d'un astre (especialament en parlant de la Luna). 2. Orifici d'un forneu de verraria. 3. Grand vas de tres manelhas e de la larga dubertura dont lu Ancians mesclàvon lo vin e l'aiga.

craterèla n.f. Fonge manjadís en forma de totairòu, negre violaceu, totplen preat. Sin.: **trompeta dei moarts, trompeta de la moart, còrna d'abondança**.

craterifòrme, a adj. En forma de cratèr.

craterisat (-izat), ada adj. Cubèrt de cratèrs: *Lo soal craterisat de la Luna*.

craton n.m. (geol.) Vasta porcion de crosta continentala en defoara dei zònas oceaniqui.

crau n.f. Estenduda codolosa e seca, notadament en Provença.

crau n.m. Corpatàs.

crau onom. Crit dau corpatàs.

craulada n.f. Croacada.

craular vi. Croacar.

craunada n.f. Croacada.

craunar vi. Croacar.

cravata n.f. 1. Benda d'estòfa que si passa à l'entorn dau coal sota lo coal d'una camia e s'estaca davant. 2. Insigne dei grades elevats dins unu òrdres: *Cravata de comandaire de la Legion d'onor*. 3. Ornament tricolòre fixat au fèrre de lança d'un drapeu ò d'un estendard. 4. (mar.) Cordatge que sostèn una àncora. Var.: **carbata, carvata**.

cravatar vt. Metre una cravata à quauqu'un. Var.: **encravatar, carbatar, carvatar, encarvatar**.

cravatiera n.f. Replec de pèu que pende sota sota lo coal d'uni bèstias (bòu, etc.).

crawl n.m. Deneda sus lo ventre à propulsion continua per movements alternatius dei braç e dei cambas. Var.: **cròl**.

crawlar vi. Denedar lo crawl. Var.: **crolar**.

crawlat, ada adj. *Esquina crawlada*: Crawl denedat sus l'esquina. Var.: **crolat**.

creacion n.f. 1. Accion de crear, de traire de ren. 2. Ensèm dau monde creat; univèrs. 3. Accion de fondar quauqua ren: *La creacion d'una empresa*. 4. Òbra creada; modèl inedit: *Li creacions d'un grand sartre*. 5. Promiera interpretacion d'un ròtle, d'una cançon, etc.; promiera ò novèla messa en scena d'una òbra.

creacionisme n.m. 1. (ist. dei sc.) Teoria que di que li bèstias e li plantas son estadi creadi subitament e separadament per espècias fixi e immudabli. 2. Doctrina ensenhada per la Glèia catolica, qu'afortisse que Dieu crea cada ànima au moment de la concepcion.

creacionista adj. e n. Que pertòca lo creacionisme; partidari dau creacionisme.

creaire, airtiz n. (cín. e tv.) Autor d'una òbra audiovisuala. Sin.: **realisator**.

creança n.f. 1. (dr.) Drech qu'una persona (*lo creancier*) d'exigir quauqua ren de quauqu'un (*lo debitor*); títol qu'establisce aqueu drech. 2. *Letras de creança*: Letras qu'un ministre ò un ambassador remete, quora arriba, au cap de l'Estat pròche lo quau es acreditat.

creancier, a n. 1. Titulari d'un drech de creança. 2. Persona à cu quauqu'un deu de sòs. Var.: **creditor**.

crear vt. (*creï*) 1. Donar l'existença à; tirar de ren. Sin.: **congrear, sorgentar**. 2. Realisar, concèvre (una òbra de l'esperit); inventar. 3. Fondar, establir: *Crear una empresa*. 4. Interpretar, metre en scena per lo promier còup: *Crear una cançon*. 5. Èstre la causa de; generar: *Crear d'enueïs à quauqu'un*.

creat n. Lo tot dei creaturas, dei causas creadi. Contr.: **increat**.

creatca n.f. (educ.) Ensèm dei tecnicas e dei metòdes destinats à desvelopar la creativitat.

creatina n.f. Substança azotada presenta dins lo musc, lo cerveu e, en pichina quantitat, dins lo sang, e que juèga un grand ròtle dins la contraccion muscularia.

creatinina n.f. Desribat de la creatina, que lo sieu taus dins lo sang (normalament entre 10 e 45 mg per litre) aumenta en cas d'insufisença renala.

creatiu, iva adj. 1. Qu'es capable de crear, d'inventar, d'imaginar quauqua ren de noueu, d'original, que manifèsta de creativitat. 2. Que favoreja la creacion: *Un mitan creatiu*. ♦ n.m. Dins la publicitat, persona encargada d'aver d'ideas originali per crear ò lançar un produch.

creativitat n.f. Poder creatiu, capacitat d'imaginacion, d'invencion, de creacion: *Creativitat artistica*.

creator, tritz adj. e n. 1. Persona que crea, inventa quauqua ren de noueu dins lo camp scientific, artistic, etc.: *Una creatritz de mòda*. 2. Persona que crea, interprèta per lo promier còup un ròtle, una cançon; autor. ♦ n.m. *Lo Creator*: Dieu. ♦ adj. Qu'a la facultat, lo don d'invencion; creatiu, inventiu.

creatura n.f. 1. Tot èstre creat, en particulier l'òme, per rapoart à Dieu, lo Creator. 2. Èstre uman, persona. 3. (pej.) Persona sotamessa à una altra: *Li creaturas dau ministre*.

creaturon n.m. Fètus.

crebadura n.f. Crepadura.

crebar vt. e vi. Crepar.

crebassa n.f. 1. Ascladura à la susfàcia de quauqua ren (barri, edifici). 2. Fendadura estrecha d'un glacier. Sin. (1 e 2): **fendascla, ascla, fracha**. 3. Fendilha de la pèu. Sin.: **escarabassa, crebassa, esclapadura**.

crebassar vt. Faire de crebassas sus, à, dins (quauqua ren): *Lo frèi crebassa li mans*. Sin.: **esclapar**. ♦ **si crebassar** v.pr. Si marcar de crebassas.

credença n.f. Bufet de sala per manjar dont es expauada la vaissèla preciosa.

credença n.f. Cresença.

credenciós, oa adj. Credule. Sin.: **cresereu, jausseran**.

credent, a adj. e n. Cresent.

credibilisar (-izar) vt. Rendre credible (quauqua ren).

credibilitat n.f. Caractèr de cen que pòu èstre cresut, de quauqu'un que si pòu crèire quora afirma quauqua ren.

credible, a adj. Que pòu èstre cresut: *Una istòria credibla*.

crèdit n.m. 1. (lit.) Fidança que quauqu'un inspira, consideracion. 2. Fidança dins la solvabilitat de quauqu'un; temps acordat à quauqu'un per un pagament. ♦ *À crèdit*: M'un pagament diferit. Contr.: **au comptant, à sosta**. ♦ *Faire crèdit à quauqu'un*: Li donar un temps per lo pagament. Sin.: **faira banca**. ♦ *Carta de crèdit*: Carta que permete de pagar ò de retirar de sòs à un distributor automatic. 3. Prèst consentit per una persona ò una banca: *Crèdit à cort tèrme, à tèrme mejan, à lòng tèrme*. ♦ *Crèdit rotatiu*: Sensa data d'escadença, que la banca pòu transformar quora vòu en crèdit à tèrme. ♦ *Crèdit de campanha*: Avança facha à d'entrepresas per afrontar de cargas sasonieri. ♦ *Letra de crèdit*: Document qu'un banquier dona au client per li permetre de retirar de sòs dins una altra plaça. ♦ *Societat de crèdit*: Organisme destinat à ajudar l'accession à la propietat. 4. Nom donat à divers establiments de crèdit. ♦ *Crèdit municipal*: Caissa municipala de crèdit que prèsta à de taus bas. 5. Ensèm dei somas d'un budget: *Votar lu crèdits*. 6. Part d'un còmpte que menciona li somas deugudi à quauqu'un. Contr.: **dèbit**. ♦ Crèdit crosat: Operacion d'escambi de monedas entre doi bancas. ♦ *Crèdit d'impoast*: Aver fiscal. 7. *Crèdit fotografic*: Mencion obligatòria dau nom dau propietari dei fotografias qu'illústron un obratge.

creditar vt. 1. Inscriure una soma au crèdit de: *Creditar un còmpte*. 2. Imputar (à quauqu'un) lo meriti d'una accion, e espec. d'un resultat, d'una performança esportiva.

crèdit-balh n.m. Contracte que permete de fitar quauqua ren m'una promessa unilateral de venda en fin de contracte.

creditor, tritz n. Persona qu'a una soma portada au sieu crèdit sus un còmpte. ♦ adj. Que presenta un crèdit, un sòlde creditor. Contr.: **debitor**.

credo n.m. inv. 1. (catol.) *Lo Credo*: Lo simbòle dei Apòtols, que contèn lu articles fundamentals de la fe catolica. 2. Ensèm de principis sobre lu quaus si fonda una opinion: *Un credo politic*.

credul(e), a adj. Que cretz facilament cen que li es dich. Sin.: **credenciós, ingenú, cresereu, jausseran.**

credulitat n.f. Tròup granda facilitat à crèire.

crej n.m. Krej.

crèire vt. (*crezi*) 1. Tenir (quauqua ren) per vèr, admetre coma real, segur. ◇ *Es pas de crèire, es malaisat de (à) crèire, vèn à mau de (à) crèire*: Es una caua que sembla impossible de crèire. 2. Tenir (quauqu'un) per sincèr. 3. *En crèire (quauqua ren, quauqu'un)*: S'en raportar à-n-eu, si fidar (*de*). 4. *Crèire que*: Tenir (quauqua ren) per possible, probable; pensar: *Cresi que vendrà*. 5. Imaginar, suspauar (quauqua ren) coma: *Lo cresii mai intelligent*. ◆ vt. ind. 1. *Crèire à quauqu'un, à quauqua ren*: Tenir per segura la sieu existença; aver fe en la sieu veracitat; s'en fidar; aver fe en la sieu eficacitat. 2. *Crèire en quauqu'un*: Si fidar d'eu; reconóisser l'existença de: *Crèire en lu sieus amics*. ◆ Aver la fe religioa. ◆ **si crèire** v.pr. 1. S'estimar, aver l'impression d'èstre: *Si créson foarts*. 2. Aver una auta opinion de la pròpria persona: *Que si cretz?*

creis n.m. 1. Excreissença. 2. Creissença. ◇ Aumentacion d'un tropeu per la naissença dei pichoi. 3. Simbòle de manti nacions musulmani: *Lo Creis otoman*. Var.: **creissent**.

creissement n.m. Creissença. Var.: **acreissement**.

creissença n.f. 1. Accion, fach de créisser. 2. Aumentacion progressiva. Var.: **creis**. 3. Aumentacion dei principali dimensions caracteristiqui de l'activitat d'un ensèm economic e social (espec. de la produccion nacionala dei bens e dei servicis), acompanhada ò non d'un cambiament d'estructura. Var.: **creissuda**. Sin.: **augment, auça**.

creissent n.m. 1. Forma de la Luna, quora la susfàcia esclarada vesibla de la Tèrra es inferiora à la mitan d'un disc (avant lo promier quartier ò après lo darrier quartier). 2. Emblema dei musulmans e dei Turcs, qu'a aquesta forma. Sin.: **creis**. ◇ *Creissent Roge*: Equivalent de la Crotz Roja, dins lu país musulmans. 3. (tecn.) Instrument dau fèrre recorbat, que siève à rebrondar lu aubres. 4. Crissent, levam. 5. Pichina pastissaria en pasta levada e fulhetada arredonida en forma de cresissent.

creissent, a adj. Que creisse, qu'augmenta. ◇ (mat.) *Foncion creissenta*: Foncion definida sus un interval, que varia dins lo meme sens que la sieu variabla. ◇ *Seguida creissenta*: Seguida que cadun dei sieus tèrmes es inferior à-n-aqueu d'après.

créisser vi. 1. Devenir grand, si desvelopar: *Un aubre creisse mai lentament qu'un pichon*. 2. Aumentar en nombre, en importança: *La sieu ambicion creisse, lu jorns créisson*. ◆ vt. Far venir grand.

creisson n.m. 1. Planta erbacea que creisse dins l'aiga doça (*creisson de foant* ò *creisson negre*) e que si cultiva dins li creissonieras per li sieu fuèlhas manjadissi (Familha dei crucifèrs). 2. *Creisson alenés*: Nasitoart cultivat, d'una sabor que ponhe. Sin.: **nasturci**. 3. *Creisson bastard*: Autre nom de la *roqueta* ò *riqueta* (Eruca sativa).

creissonet n.m. Planta dei prats umides, que mesura fins à 50 cm d'autessa (Familha dei crucifèrs). Sin.: **crusson dei prats**.

creissoniera n.f. Bacin d'aiga correnta dont si cultiva lo creisson. Var.: **creisseloniera**.

creissoleniera n.f. Creissoniera.

creissuda n.f. Creissença.

crema n.f. 1. Matèria grassa dau lach, que s'en fa lo burre: *Crema liquida*. ◇ Pellicula que si forma à la susfàcia dau lach bulhit. ◇ *Crema batuda* ò *crema Chantilly* ò *chantilly*, n.f.: Crema fresca foartament emulsionada. 2. (fig.) Cen que li a de melhor, l'elita. Sin.: **flor, sanflorada**. 3. Preparacion pauc ò pron liquida, à basa de lach e d'òus: *Crema glaçada*. ◇ *Crema anglesa*: Crema de basa que si pòu perfumar ò cuèire au banh-maria. 4. Liquor obtenguda à partir d'unu fruchs: *Crema de banana*. 5. Preparacion onchoa per curar la pèu. ◆ adj. inv. e n.m. 1. D'una color blanca, leugierament tenhada de jaune. 2. *Cafè crema* ò *crema* n.m.: Cafè addicionat de crema ò de lach.

cremacion n.f. Accion de cremar lu moarts. Sin.: **incineracion**.

cremada n.f. Luèc qu'es estat cremat.

cremador n.m. 1. Fogau d'abrandament. 2. Autre nom dau lenhier e dau brutlador. 3. Luèc foarça caud.

cremadura n.f. 1. Lesion dei teissuts deuguda à la calor, à l'electricitat ò de rais. 2. Traça, trauc laissat per quauqua ren qu'a cremat: *Una cremadura de cigarreta*. Sin.: **brutladura, arsura, cremason**.

cremalh n.m. Cremalhiera. Var.: **cremascle**.

cremalhiera n.f. 1. Barra de fèrre provedida d'encrenaduras, fixada au dintre d'una chaminèia per sus pendre li pinhatas à d'autessas diferenti. ◇ *Pendre la cremalhiera*: Festejar una installacion dins una novèla maion. 2. (per anal.) Dispositiu encrenat per reglar l'autessa d'unu elements: *Biblioteca à cremalhieras*. 3. Pèça lineària que s'engrana m'una ròda ò m'un pinhon, destinada à transformar un movement rectilinhè en movement de rotacion ò inversament: *Direccion à cremalhiera d'una automobila*. ◇ (espec.) Ralh dentat d'unu camins de fèrre à foarta penda. 4. (fin.) *Paritat à cremalhiera*: Regime dei cambis, ai tèrmes de que li paritats successivi poàdon èstre revisadi per una seguida de pichini modificacions. Var.: **cremalh**.

cremant, a adj. Que crema; ardent: *Lo boisson cremant*.

cremant n.m. e adj. Vin mossós que si cuèrbe d'una escuma leugiera e gaire abondoa.

cremar vt. e vi. Brutlar. Var.: **cramar**. Sin.: **abrar, ardre, abrandar, rimar**.

cremar vi. Si curbir de crema, en parlant dau lach.

cremaria n.f. Botiga de cremier.

cremascle n.m. **cremalh, cremalhiera**.

cremason n.f. Cremadura.

cremat, ada adj. Brutlat. Sin.: **abrat, ars, abrandat, rimat**.

cremat n.m. Partida d'una seuva incendiada ò de camps que li sieu èrbas son estadi brutladi per preparar lo soal à la cultura.

crematge n.m. (quim. fis.) Separacion per gravitat dei particulas d'una emulsion.

crematista adj. e n. Partidari de la cremacion.

crematistica n.f. (anc.) Partida de l'economia que tracta de la produccion de riquessas.

crematòri, òria adj. e n.m. Relatiu à la cremacion. ◇ *Forn crematòri*: Dont son incinerats lu moarts. ◇ (espec.) Forns qu'empleguèron lu Alemands dins li camps d'exterminacion à l'epòca dau nazisme.

crematoriom n.m. Bastiment per l'incineracion dei moarts. Var.: **crematorium**.

crematorium n.m. Crematorium.

cremesin, a adj. 1. D'un roge escur. 2. Que devèn tot roge sota l'efècte d'una emocion, de la vergonha, de l'esfoarç, etc. Var.: **cramesit**.

cremier, a n. Negociant que vende de crema, de lach, de burre, d'òus e de fromai.

cremolat, ada adj. Arnat.

cremor n.f. Cremadura.

cremós, oa adj. 1. Que contèn totplen de crema: *Un lach cremós*. 2. Qu'a l'aspècte de la crema.

crenhença n.f. Sentiment de timor, de paur. Var.:

crenta. Sin.: **temor, temença, aprension**.

crenhent, a adj. Crentós. Var.: **crentiu**. Sin.: **temorós, aprensiu**.

crénher vt. 1. Provar d'inquietuda, de paur, davant quauqua ren ò quauqu'un: *Crenhi crenhi que sigue partit*. 2. Èstre sensible à quauqua ren, à un cambiament: *Crénher lo caud*. Sin.: **crentar, témer, aver crenta**.

crenobiologia n.f. Estudi dei organismes presents dins li foants d'aiga minerala.

crenoterapeute, a n. Mètge que practica la crenoterapia.

crenoterapia n.f. (med.) Tractament per li aigas de sorgent, au sieu ponch d'emergença.

crenta n.f. Crenhença. ■ En provençau, lo mòt *crenta* a lo sens de «vergonha».

crentiu, iva adj. e n. Crentós.

crentivament adv. Crentosament.

crentós, oa adj. Qu'es portat à la crenhença, que la manifestà. Sin.: **temorós, crenhent, aprensiu**.

crentosament adv. Embé crenhença. Sin.: **temorosament**. Var.: **crentivament**.

creodont n.m. Creodònte.

creodònte n.m. *Creodòntes*: Òrdre de mamifèrs de l'èra terciària qu'anóncion lu carnivòres actuals. Var.: **creodont**.

creofagia n.f. Alimentacion sobretot carnada.

creofague, a adj. Que si noirisse sobretot de carn.

creòl(e), a adj. e n. Si di d'una persona d'ascendença europea dins li ancians colonias francesi (Antilhas, Guaiana, Reunion). ◆ Pròpri dei creòles: *Coïna creòla, ris creòle*. ◆ n.m. Parlar naissut mé l'esclavagisme dei negres e devengut la lenga mairala dei descendents d'aquelu esclaus.

creolisacion (-izacion) n.f. Fach, per un parlar, de si transformar en creòle.

creolisar (-izar) (si) v.pr. Si transformar en creòle, per un parlar.

creolofòne, a adj. e n. Que parla un creòle.

creosòta n.f. Liquide incolòre, de l'odor foarta, extrach de divèrs quitrans per destillacion, emplegat per la desinfeccion, la conservacion dau boasc, etc.

creosotar vt. (*creosòti*) Tractar mé de creosòta.

creosotatge n.m. Accion de tractar me la creosòta.

crep n.m. 1. Esclatament. 2. Detonacion. 3. Crepadura.

crepacoar n.m. Pena profunda, mesclada de compassion ò de despièch.

crepadura n.f. Fach de crepar; lo sieu resultat: *La crepadura d'un balon*.

crepar vi. 1. Si durbir en esclatant. Sin.: **esclatar, petar**. ◇ (absolut) Subir una crepadura de goma: *Lo ciclista a crepat doi còups avant la linha d'arribada*. 2. (fam.) Morir. ◇ *Crepar de rire*: Rire foart, sensa retenguda. Sin.: **espetar, esclatar, s'escracanhar dau rire**. 3. Èstre las: *Crepar de caud*. ◇ *Crepar de fam*: Aver una granda fam, èstre totplen paure. ◇ *Crepar d'envuèia, de gelosia, de ràbia*: Provar una granda envuèia, una granda gelosia, èstre totplen embilat. ◆ vt. 1. Traucar, esgarrar, faire esclatar: *Crepar una goma*. ◇ *Crepar lu uèlhs*: Èstre evident. ◇ *Crepar lo coar*: Faire totplen de pena. ◇ *Crepar l'ecran*: Per un actor de cínema, faire una foarta impression per la sieu presença. Sin.: **cremar au lume**. ◇ *Crepar la bofiga*: Estament critic e perilhós que demanda una solucion à la lèsta. 2. (fam.) Alassar, anequelir: *Crepar un cavau à la corsa*. ◆ **si crepar** v.pr. (fam.) S'allassar: *Si crepar au travallh*.

crepitacion n.f. 1. Seguida de bosins secs. Sin.: **petejament, repetum**. 2. (med.) Bosin produch per lo fretament recipròque de fragments d'un oàs fracturat ò per un estat inflamatoriu dei tendons.

crepitar vi. Faire audir una crepitacion: *Lo fuèc crepita dins la chaminèia*. Sin.: **petejar, repetenar**.

crepusculari, ària adj. 1. Dau calabrun. 2. *Animau crepusculari*: Que soarte unicament au calabrun. 3. (psiquiatria) *Estat crepusculari*: Obnubilacion de la memòria.

crepuscul(e) n.m. Calabrun. Sin.: **clarabrun, entrelutz, bruna**.

cresana n.f. Passacrassana (pera).

crescendo (mòt it., [kre'ʃɛndɔ]) adv. 1. (mús.) En augmentant progressivament la foarça dei sons. 2. (fig.) En augmentant: *La dolor va crescendo*. ◆ n.m. inv. 1. Seguida de nòtas que si dévon sonar crescendo. 2. (fig.) Aumentacion progressiva.

crededor, oira adj. Que si pòu crèire. Var.: **credibile, cresible**.

crenença n.f. 1. Fach de crèire à la veritat ò à l'existença de quauqua ren. 2. Opinion, plena conviccion en matèria religioa, filosofica, politica. Var.: **credença**.

crenent, a adj. e n. Qu'a una fe religioa. Var.: **credent**. ◆ n.m. pl. Nom que si dónon lu musulmans.

crèsma n.m. Crisma.

cresmal, a adj. Crismal. Var.: **cresmau**.

cresmau, ala adj. Cresmal.

cresòl n.m. Fenòl extrach de divèrs quitrans, emplegat coma desinfectant e dins la fabricacion de resinas.

crèspa n.f. 1. Teissut de seda ò de lana fina que lo sieu aspècte ondulat es obtengut en emplegant de fieus à foarta torsion. ◇ *Crèspa de China*: Crèspa de seda dau gròs grun. ◇ Tròç de crèspa ò de teissut negre, que si poarta en signe de dòu. 2. Cauchoc brut obtengut per coagulacion dau latèx. Var.: **crèspe**.

crespacion n.f. Crispacion.

crespadura n.f. Accion de crespas.

crespar vt. (*crèspi*) 1. Penchenar lu bèrris per flòta de la poncha vèrs la raç, per li donar de volume. 2. (tecn.) Donar l'aspècte de la crèspa à (una estòfa e, per ext., à de papier). Var.: **crepsinar**.

crepat, ada adj. Qu'a l'aspècte de la crèspa.

crèspe n.m. Crèspa.

crepelar vt. Donar un aspècte ondulat à.

crepelat, ada adj. Que presenta de pichini ondulacions: *Bèrris crepelats*.

crepeu n.m. Pasta gaire espessa, de forma redonda, facha de farina, d'òus e de lach, cuècha dins una sartaia ò sus una placa.

crepiment n.m. Revestiment de gip, de mortier, de ciment, qu'es aplicat sus un barri sensa èstre lissat. Sin.: **redrissadura, arissadura, embocadura, embocatge, redrissatge**.

crespina n.f. 1. (mas.) Membrana graissoa à l'entorn dei viscèras dau poarc, dau vedeu e dau moton. Sin.: **tèla, mesentèri, fresa**. 2. Membrana fetalà que pòu recurbir la tèsta de l'enfant à la naissença. ◇ *Èstre naissut mé la crespina*: Èstre totplen benastruc. 3. Placa perforada que sièrve de filtre à l'intrada d'un tube d'aspiracion.

crepsinar vt. Crespas.

crepinat, ada adj. Naissut mé la crespina. Sin.: **astrat, benastrat, fortunat, benastruc**.

crepinós, oa adj. Astruc.

crepsir vt. (*crepsissi*) Faire lo revestiment d'un barri. Sin.: **arissar, redrissar, embocar**.

crepson n.m. 1. Teissut de crèspa espés. 2. *Papier crepson*: Papier qu'a l'aspècte de la crèspa.

cresta n.f. 1. Excreissença carnuda, dentelada, sus la tèsta d'unu galinaceus. 2. Excreissença sus la tèsta d'unu peis ò reptiles. 3. Partida estrecha, salhenta, que constitue la cima d'una montanha. ◇ (geog.) *Linha de cresta*: Linha de partatge deis aigas. Sin.: **aigavèrs**. 4. Releu sotamarin alongat. 5. Cima d'una teulissa, d'un barratge, d'un barri. 6. Cima d'una onda. 7. (electr., electron.) Valor maximala qu'una grandor periodica pòu pilhar.

cresta de gal n.f. Cantarèla manjadissa. Sin.: **galet, jaunet, aurrelhet**.

crestadoira n.f. Flaüt dei crestapoares.

crestadura n.f. Castracion. Var.: **crestament, crestatge**.

crestament n.m. Crestadura.

crestapoarc n.m. 1. Persona que castrava lu poars. Sin.: **sublaire**. 2. Nom dau flaüt qu'emplegàvon lu sublaire. Var.: **crestadoira**. 3. Flaüt de Pan.

crestar vt. Castrar.

crestat, ada adj. 1. Castrat: *Una bèstia crestada*. 2. Que poarta una cresta.

crestat n.m. Castrat.

crestatge n.m. Crestadura.

crestejar vi. Auçar la cresta.

crestian, a adj. e n. Qu'apartèn à una dei religions naissudi de la predicacion dau Crist. Var.: **crestian**.

crestianament adv. D'un biais crestian; en crestian: *Morir crestianament*. Var.: **crestianament**.

crestianisacion (-izacion) n.f. Accion de crestianisar; lo sieu resultat. Var.: **crestianisacion (-izacion)**.

crestianisar (-izar) vt. Convertir à la religion crestiana. Var.: **crestianisar (-izar)**.

crestianisme n.m. Ensèm dei religions basadi sobre la persona e l'ensenhament dau Crist. Var.: **crestianisme**.

crestianitat n.f. Ensèm dei país ò dei pòbles crestians; comunautat universala dei crestians. Var.: **crestianitat**.

crestomatia n.f. Recuèlh de tèxtes causits destinats à l'ensenhament. Sin.: **antologia**.

creston n.m. Cresta, cima d'una teulissa; capairon.

crestonar vt. Provedir (un barri) d'un creston, d'un capairon. Sin.: **capaironar**.

crèsus n.m. (lit.) Òme foarça ric.

creta n.f. Greda.

creta n.f. Cicatritz. Sin.: **creuge, marca**.

cretar vi. Si barrar en si dessecant, en parlant d'una plaga. Sin.: **cicatrizar, creujar**.

cretaceu n.m. Periòde geologic de la fin de l'èra segondària marcada per la formacion de la greda. ◆

cretaceu, ea adj. 1. Dau cretaceu. 2. Qu'a l'aparença de la greda. Sin.: **cretós, gredós**.

cretés, esa adj. e n. De Creta.

cretin, a adj. e n. 1. Individú que sofrisse de cretinisme. 2. Nèsci. Sin.: **toarca**.

cretinaria n.f. Nescitge.

cretinisacion (-izacion) n.f. Accion de cretinisar; lo sieu resultat.

cretinisar (-izar) vt. Rendre nèsci.

cretinisme n.m. 1. Deficiença intellectuàla deuguda à una ipotiroïda. 2. (fam.) Nescitge, estupiditat.

cretona n.f. Tela de coton, sovent estampada de motius variats.

cretós, oa adj. Gredós. Sin.: **cretaceu**.

creuge n.m. Cicatritz. Sin.: **marca, creta**.

creujar vt. e vi. (*crèugi*) Cicatrizar.

cric interj. (onom.) Bosin sec (sovent associat à *crac*). Var.: **cricada**.

cric n.m. 1. Aparelh qu'agisse directament sus una carga e permete de la soslevar ò de la desplaçar sus una distança reducha: *Metre una veitura sus lo cric per cambiar una ròda*. Sin.: **cat, pen de poarc**. 2. *Cric tensor*: Instrument emplegat per tesar lu fieus telegrafics.

cricada n.f. Bosin sec. Var.: **cric**.

cricament n.m. Cracament.

cricar vi. (*criqui*) Produre un bosin agut. Sin.: **esclenir, grunir, crussir**.

cricoaritenoidian, a adj. e n. Nom dei quatre muscles que participon à la constitucion de la laringe.

cricoïde, a adj. *Cartilatge cricoïde* ò *cricoïde*, n.m.: Aneu cartilatginós de la basa de la laringe.

cricoïdian, a adj. Dau cricoïde.

cricofaringian, a adj. e n. Nom d'un muscle par de la faringe expandit entre la cruissentela cricoïda e la cruissentela tiroïda.

crida n.f. 1. Rampelada: *Mandar una crida per una manifestacion*. Sin.: **proclamacion, publicacion**. 2. *Venda à la cridada* ò *cridada*, n.f.: Venda publica à l'enquant (d'uni mèrç, en particulier dau peis). Var.: **cridada**. ◇ *Faire li cridas*: Publicar oficialament la data d'un maridatge.

cridada n.f. Crida.

cridadissa n.f. Crits tumultuós de contèsta, de protèsta ò de revòlta. Sin.: **clamor, escridament, bramadissa**.

cridaire, airtz adj. 1. Persona qu'anóncia en cridant la venda d'una mèrç. 2. *Cridaire public*: À passat temps, preparat ai proclamacions publiqui. Sin.: **trompetaire, trombetier**.

cridant, a adj. 1. Que fa cridar d'indignacion: *Una injustícia cridanta*. 2. Que s'impaua à l'esperit: *Una veritat cridanta*. Sin.: **bramant**.

cridar vi. 1. Mandar un crit: *Cridar de dolor*. Sin.: **bramar, ganassar**. 2. Parlar totplen aut e mé ràbia: *T'arriba de parlar sensa cridar?* ◇ *Cridar à l'injustícia*, etc.: Denonciar una injustícia, etc. ◆ vt. 1. Dire à votz auta: *Cridar un òrdre*. 2. Manifestar energicament: *Cridar la sieu ràbia*. ◇ *Cridar famina, misèria*: S'en plànher. 3. Faire de repròchis à: *Cridar un enfant*.

cridaria n.f. Crits frequents, seguida de repròchis. Sin.: **bramaria, bramadissa, cridadissa**.

cridassar vi. 1. Cridar totplen, e sovent per ren. 2. Mandar lo sieu crit, en parlant de l'auca, dau pavan, de la pintarda. Var.: **cridassejar**.

cridassejar vi. Cridassar.

cridassier, a adj. Que cridassa.

crime n.m. Crimi.

crimi n.m. 1. Assassinat. 2. (dr.) Infraccion que la lèi punisse d'una pena afflictiva ò infamanta. 3. *Crimi de guèrra*: Violacion dei lèis e costumas de la guèrra (pilhatge, assassinat, execucion dei ostatges). ◇ *Crimi còntra l'umanitat*: Violacion dei règlas de drech internacional (deportacion, genocidi). 4. Acte condemnable, qu'aurà de consequenças grevi. 5. (fam.) Acte regretable, oportunitat mancada: *Seria un crimi de si privar de soleu en estiu*. Var.: **crime**.

criminal, a adj. e n. Colpable de crimi. Var.: **criminau**. ◆ adj. 1. Contrari ai lèis naturalis e socialis: *Acte criminal*. Var.: **criminós**. 2. (dr.) Relatiu ai crimis: *Drech criminal*. ◆ n.m. (dr.) *Lo criminal*: La matèria criminala, cen que li si raporta.

criminalament adv. 1. D'un biais criminal. 2. (dr.) Davant la juridiccion criminala. Sin.: **criminosament**.

criminalisacion (-izacion) n.f. Accion de criminalisar; lo sieu resultat.

criminalisar (-izar) vt. (dr.) Faire passar de la juridiccion correccionala ò civila à la juridiccion criminala.

criminalista n. Jurista especialisat en matèria criminala.

criminalistica n.f. (dr.) Ensèm dei tecnicas que la polícia e la justícia méton en òbra per establir la pròva d'un crimi e n'identificar lo sieu autor.

criminalitat n.f. 1. Natura de cen qu'es criminal. 2. Ensèm dei actes criminals e delictuós comés dins un grope donat à-n-una epòca donada: *La criminalitat es en augmentacion*.

criminau, ala adj. e n. Criminal.

criminogène, a adj. Que pòu generar d'actes criminals.

criminologia n.f. Estudi scientific dei actes criminals.

criminologista n. Criminològue.

criminològue, òga n. Especialista de criminologia. Var.: **criminologista**.

criminós, oa adj. Criminal.

criminosament adj. Criminalament.

crin n.m. 1. Pel lòng e dur que creisse sus lo coal e à la coa dei cavaus e d'unu autres quadrupèdes. 2. *Crin vegetal*: Matèria filamentosa extracha dau paumolier, de l'agave, etc.

crinhat, ada adj. Qu'a totplen de crins. Var.: **crinut**.

crinier n.m. Obrier que travailha lo crin.

criniera n.f. 1. Ensèm dei crins dau coal (per un leon, un cavau). 2. Crin au sobran d'un casco, que retómbon per darrier. 3. (fam.) Cabeladura abundanta.

crinoïde n.m. *Crinoïdes*: Classa d'equinodèrmes que lo sieu còrs, format d'un calici entornat de braç lòngs, es fixat au fond de la mar per un pen flexuós.

crinolina n.f. (anc.) 1. Estòfa à cadena de lin, emplegada per la tapissaria ò l'abilhament. 2. Armadura facha de cercles sobrepauats, de balenas d'acier, per donar d'amplessa ai faudilhas. 3. La rauba ensinda tenguda.

crinut, da adj. Crinhat.

criocèr n.m. Insècte coleoptèr, qu'una espècia roja ataca lu lièchs e una altra, blava e jauna, viu sus lu espargues (Família dei crisomelides, long. manco un cm).

crioalternator n.m. Alternator que lo sieu bobinatge inductor es supraconductor.

crioanestesia n.f. Anestesia au mejan dau frèi.

criobiologia n.f. Estudi deis efèctes dei temperaturas totplen bassi sobre lu fenomènes biologics.

criocirurgia n.f. Cirurgia qu'emplega de tecnicas de congelacions locala per li operacions.

crioclastia n.f. (geol.) Gelifraccion.

crioconductor, tritz adj. Si di d'un conductor electric que la sieu resistivitat bassa quora es portat à una temperatura bassa.

crioconita n.f. Assisa de particulas organiqui ò inorganiqui sota lu glaciers dei pòles.

crioconservacion n.f. Conservacion per lo biais dau frèi, sobretot pertocant de teissuts vius, de cellulas...

criodesidratacion n.f. Assecament per lo mejan de temperaturas bassis.

criodesidratar vt. Assecar per lo biais dau frèi.

criodessicacion n.f. Liofilisacion.

criofil(e), a adj. Natura dei organismes que vívon dins de temperaturas foarça bassis.

criofòr n.m. Instrument deugut à Wollaston, dins lo quau l'aiga si congèla en seguida à la sieu evaporacion.

criogène, a adj. (fis.) Que produe de frèi.

criogenia n.f. (fis.) Produccion de temperaturas bassis.

criolit n.m. Fluorure natural d'alumini e de sòdi Na_3AlF_6 .

criologia n.f. Ensèm dei disciplinas scientifici e tecnicis que s'interèsson ai temperaturas totplen bassis.

crioluminescença (-ència) n.f. Emission de luz per d'unu còrs portat à una temperatura foarça bassa.

criometria n.f. (fis.) Mesura dei temperaturas de congelacion.

criofisica n.f. Partida de la fisica qu'estúdia li criotemperaturas.

criopatia n.f. Lo tot dei afecçons congrelhat per lo frèi.

criopedologia n.f. Estudi dei formas de soal ligadi a l'accion de la gelarèia.

crioquimia n.f. Relarg de la quimia qu'estúdia lu fenomènes a temperaturas foarça bassis.

crioscopia n.f. Estudi dei lèis de la congelacion dei solucions, per la mesura de l'abaissament de la temperatura de congelacion començanta d'un solvent quora li si fa la dissolucion d'una substança.

crioscopic, a adj. Relatiu à la crioscopia.

criosfèra n.f. Luècs sus la Tèrra dont lu ponchs son cubèrts de glaça de contunha.

criostat n.m. Aparelh que sièrve à mantenir de temperaturas totplen bassis e constanti au mejan d'un gas liqueficat.

criotecnica n.f. Ensèm dei tecnicas de produccion e d'emplec dei temperaturas bassis.

criotemperatura n.f. Temperatura foarça bassa, en dessota de 120 K.

crioterapia n.f. Tractament dei malautias au mejan dau frèi, en particulier dei nevus e dei angiòmas.

criotron n.m. Dispositiu electronic qu'emplega li proprietats de supraconduccion d'unu metals à temperatura foarça bassa.

crioturbacion n.f. (geol.) Geliturbacion.

cripta n.f. Capèla, generalament sota tèrra, d'una glèia, dont si plaçava lo còrs ò li reliquias dei martirs, dei sants.

criptar vt. Efectuar lo criptatge de. Sin.: **encodar**.

criptatge n.m. 1. Transformacion d'un messatge en clar en un messatge codat. 2. Transformacion d'una seguida de senhaus electricis ò radioelectricis, tala que poàdon èstre lejutis unicament au mejan d'un descodaire apropiat. Sin.: **encodatge**.

criptestesia n.f. Metagnomia.

criptestestic, a adj. Metagnomic.

criptia n.f. Espròva d'iniciacion qu'acabava l'educacion espartiatà.

criptobia n.f. Protozoari flagelat parasit que li sangsugas transmèton de vegadas ai peis e molluscs d'aiga doça.

criptobiòsi n.f. Anidrobiòsi.

criptocalvinisme n.m. Doctrina dei teologians luterians encusats d'èstre favorables d'escondons au calvinisme, en particular tocant l'eucaristia. Dispareissèt à l'entamenada dau s. XVIIe.

criptocefal(e) n.m. Coleoptèr crisomelide expandit dins tot lo monde, que la sieu larva si noirisse de fuèlhas moarti e viu dins lo soal en un forreu format per lu sieus pròpris excrements.

criptocerat n.m. *Criptocerats*: Grope d'insèctes aiguèstres embé d'antenas reduchi escondudi sota la tèsta, coma la tarantola d'aiga.

criptocòc n.m. Fonge blastomicèt que provòca la linfangiti epizotica dau cavau e dau muu.

criptocomunista adj. e n. Partidari oculte dau partit comunista.

criptodèr n.m. *Criptodèrs*: Grope de tartugas que lo sieu pelvís es pas soudat à la carabassa.

criptofita adj. e n.f. Si di d'una planta que li sieu partidas aerenqui non aparéisson pendent l'ivèrn.

criptogame, a adj. e n. *Criptogames (Criptogamas)*: Plantas pluricellulari que non an ni flors, ni fruchs, ni granas, que fórmon tres embrancaments: *tallofits, briofits e peridofits (ò criptogames vasculares)*.

criptogamia n.f. 1. Estat d'una planta criptogamica. 2. Estudi scientific dei criptogames.

criptogamic, a adj. Si di dei afecçons causadi ai vegetals per de fonges microscopics.

criptogamicida adj. e n.m. Si di d'un substança que tua lu criptogame.

criptogamista n. Persona qu'estúdia lu criptogames.

criptogenetic, a adj. (med.) Que la sieu origina non es conoissuda: *Una malautia criptogenetica*.

criptografe, a n. Especialista de criptografia. ♦ n.m. Màquina per criptar e descriptar.

criptografia n.f. Ensèm dei tecnicas que permèton d'encodar e de desencodar.

criptografic, a adj. Relatiu à la criptografia.

criptograma n.m. Messatge escrich au mejan d'un sistema chifrat ò encodat.

criptologia n.f. Sciença dei escripturas secreti e dei documents encodats.

criptològue, òga n. Especialista de la criptologia.

criptomèria n.m. Conifèr emplegat en silvicultura e per la decoracion dei jardins.

cripton n.m. Gas rare de l'atmosfèra, emplegat dins d'uni ampolas; element (Kr) de n° atomic 36 e de massa atomica 83,80. Var.: **krypton**.

criptorquid(e) n.m. Persona que lu sieus testicules an pas davalat dins li borsonadas.

criptorquidia n.f. Mancança d'un testicule ò dei doi dins li borsonadas, per default de la sieu migracion denant la naissença.

criquet n.m. Juèc de bala anglés que si juèga mé de maçes de boasc.

criqueta n.f. *Faire criqueta*: Trantalhar.

crisalida n.f. Ninfa dei lepidoptèrs, entre l'estadi toara e l'estadi parpallon (la crisalida es sovent dins un cocon de seda). Sin.: **babòt**.

crisantema n.m. Planta ornamental de la Família dei compauadas, que florisse en auton (es lo simbòl dau Japon).

criselefantin, a adj. Si di d'una esculptura parcialament facha d'aur e d'ivòri.

crisi n.f. 1. Cambiament brusc, sovent decisiu, dau cors d'una malautia. 2. Manifestacion ò agravacion subit d'un estat morbide: *Crisi cardiaca*. 3. Accès breu e violent d'un estat nerviós ò emotiu. ◇ *Crisi de nèrvis*: Estat d'agitacion brusc e breu, mé de crits e una gesticulacion, sensa perda de conoissença. 4. Periòde decisiu ò perilhoa de la vida: *La crisi de l'adolescença*. 5. Fasa dificila qu'un grope social travèrsa: *La crisi de l'Universitat*. ◇ *Crisi economica*: Rompedura d'equilibri entre grandors economiqui. ◇ *Crisi ministeriala*: periòde intermediari entre la demission d'un govèrn e la formacion d'aqueu d'après; demission dau govèrn. 6. Mancança: *Crisi dau lotjament*.

crisma n.m. Monograma dau Crist, format m'ai letras grèqui *X* e *P* en majusculas.

crisma n.m. Òli benedit mesclat de baume, que s'emplega per li consecracions e l'administracion d'una sacraments. Var.: **crèsma**.

crismal, a adj. Relatiu au crisma. ◇ *Messa crismala*: Messa que l'evesque li consacra lo crisma. Var.: **crismau, cresmal, cresmau**.

crismau, ala adj. Crismal.

crisoberil n.m. Aluminat natural de berilli, que constitue de pèiras fini d'un color que va de l'aur vièlh au vèrd.

crisocal n.m. Aliatge de coire, d'estanh e de zinc qu'imita l'aur.

crisocòla n.f. Silicat idratat de coire, pèira d'un vèrd blavenc.

crisoficea n.f. *Crisoficeas*: Algas d'aiga unicellulari dauradi, vesini dei algas bruni, dei diatomeas, dei protozoaris, dei espongas ò dei peridinians, segond l'espècia. Var.: **crisomonadala**.

crisofilli n.m. Aubre de la Família dei sapotaceas, cultivat en Amèrica per lu sieus fruchs manjadís.

crisofòr n.m. Escarabat sobrebeu de Colòmbia e dau Perú, de que lu Amerindians fan usança per ondrar li sieu colanas.

crisografe n.m. Copista qu'escrivia en letras d'aur.

crisografia n.f. Escrichs en letras d'aur.

crisografic, a adj. Relatiu à la crisografia.

crisoïdina n.f. Colorant basic que dona de mirgalduras jauni e aurengenqui, emplegat en estampatge per li estòfas.

crisolit n.m. Silicat natural, pèira fina d'un vèrd jaunastre, varietat de peridòt.

crisolòfe n.m. Pichon fasan de la coa lònca, providit de colors sobrebèli particulierament tau que lo fasan daurat.

crisològue n.m. Qualificacion donada à d'un Paires de la Glèia, rapoart à la sieu eloquença.

crisomèla n.f. Insècte coleoptèr totplen colorit, que li sieu espècias nombroï vívon sus divèrsi plantas.

crisomelide n.m. *Crisomelides*: Família d'insèctes coleoptèrs que comprèn li crisomèlas, lo dorifòre, lo criocèr, etc.

crisomia n.f. Mosca daurada dei encontradas caudi que provòca de miasas pertocant l'òme e lu animaus.

crisomonadala n.f. Crisoficea.

crisonfal n.m. Mena de vermeu, parasit dei arangiers.

crisòpa n.f. Insècte verd dei uèlhs dotats de rebats metallics que viu ai despens dei nierons.

crisopea n.f. Art que pretende faire d'aur.

crisopeleu n.m. Sèrp verenosa d'Indomalàisia que sauta d'un aubre a l'autre.

crisoprassa n.f. ò **crisoprasi** n.m. Calcedòni vèrd pom.

crisoterapia n.f. Usança terapeutica dei saus d'aur sobretot en reumatologia.

crisotil(e) n.m. Silicat idratat natural de magnesi, varietat de serpentina.

crispacion n.f. 1. Contraccion musculària ò nervioa à caractèr espasmodic. 2. Movement d'impaciença, d'irritacion. 3. Contraccion que plega la susfàcia d'uni matèrias sopli: *Crispacion d'una pèu sota l'accion de l'aiga*. Var.: **crepacion**. Sin.: **reguinhadura**.

crispant, a adj. Qu'agaça, impacienta. Sin.: **secant, atissós, tissós**.

crispar vt. 1. Contractar lu muscles. Sin.: **reguinhar**. 2. Irritar, impacientar, agaçar. Sin.: **atissar, secar**. 3. Donar un aspècte rugat à la susfàcia d'uni matèrias sopli. Sin.: **reguinhar, estraфонhar, escafonhar, fretolhar**. ◆ **si crispar** v.pr. 1. Si contractar vivament. Sin.: **si reguinhar**. 2. S'irritar. Sin.: **s'atissar, s'encanhar, s'iràisser**.

crispin n.m. Lo tot dei autís e dau materiau dau pegon (en defoara dau cuer).

crissent n.m. Levam. ◇ *Crissent dau fornier*: Levam que s'emplega per faire lo pan ò la pissaladiera. Var.: **creissent**. Sin.: **cochairo**.

crissença n.f. Fogassa.

crist n.m. 1. *Lo Crist*: Jèsus (vèire dins lu noms pròpris). 2. Representacion dau Crist, especialament en crotz. 3. (fam.) *Paure crist*: Òme miserós. Sin.: **paure diau**.

crystal n.m. 1. Còrs solide, que pòu afectar una forma geometrica ben definida, e caracterisat per una disposicion reguliera e periodica dei atòmes. ◇ *Cristal de ròca*: Quartz ialin, dur e limpide, que presenta dins la sieu forma primitiva de prismas exagonals terminats mé di piramidas à sièis pans. ◇ *Cristal liquide*: Liquide à l'estat mesomòrfe, emplegat especialament per de foncions d'afichatge. Sin.: **còrs mesomòrfe**. 2. Vèire à l'oxide de plomb, blanc, totplen transparent e sonòre; objècte fach d'aquesta matèirua: *Un vas de cristal*.

crystallaria n.f. 1. Fabricacion d'objèctes de cristal. 2. Establiment dont si fan aquelu objèctes.

crystallier n.m. Escrinçaire de cristal.

crystallifèr, a adj. Que contèn de cristal.

crystallin n.m. Element de l'uèlh, en forma de lentilha biconvèxa, plaçat dins lo glòbe oculari en arrier de la pupilla e que fa partida dei mitan refringents que fan convergir lu rais luminós sus la retina.

crystallin, a adj. 1. De la natura dau cristal. ◇ *Ròcas cristallini*: Ròcas constituïdi de cristals vesibls à l'uèlh nud, e formadi en profundor per cristallisacion à l'estat solide (ròcas metamorfiqui) ò à partir d'un magma liquide (ròcas eruptivi). ◇ *Sistema cristallin*: Ensèm dei elements de simetrias caracteristiqui dau malhum d'un cristal. 2. (fig.) Parier au cristal per la transparencia ò la sonoritat: *Aigas cristallini, votz cristallina*.

crystallina n.f. (bot.) Glaciala.

crystallinenc, a adj. Cristallinian.

crystallinian, a adj. Dau cristallin. Var.: **crystallinenc**.

crystallisabilitat (-izabilitat) n.f. Natura d'un còrs cristallisable.

crystallisable (-izable), a adj. Capable de si formar en cristals.

crystallisacion (-izacion) n.f. 1. Cambiament d'estat d'un materiau que mena à la formacion de cristals. 2. Amolonament de cristals, de minerals qu'afècton de formas poliedriqui. 3. (fig.) Fach de si cristallisar, de pilhar forma.

crystallisador (-izador) n.m. Recipient de laboratòri en vèire espès, cilindric e gaire profund, emplegat especialament per faire cristallisar de còrs dissòuts.

crystallisant (-izant), a adj. 1. Que pilha una estructura cristallina. 2. Que determina la cristallisacion.

crystallisar (-izar) vt. Transformar en cristals. ◆ **si cristallisar** v.pr. Si transformar en cristals.

crystallisat (-izat), (ada) adj. Que si presenta sota la forma de cristals: *Sucres cristallisat*.

crystallita n.f. Cristal micrometric.

crystallitic, a adj. Nom dei ròcas veirenqui riqui en cristallita.

crystalloblastic, a adj. Nom de l'estructura dei sistres cristallins, caracterisats per la mancaça d'òrdre cristallin.

crystallofilian, a adj. (geol.) Que presenta una estructura orientada, en parlant d'una ròca.

crystallogenèsi n.f. Formacion dei cristals.

crystallografe, a n. Especialista de cristocalligrafia.

crystallografia n.f. Estudi scientific dei cristals e dei lèis de la sieu formacion.

crystallografic, a adj. Pròpri à la crystallografia.

crystalloïde n.m. Còrs dissòut que pòu èstre dialisat (s'opaua à *colloïde*).

crystalloïde, a adj. Que sembla lo cristal.

crystallogancia n.f. Divinacion au mejan d'objèctes de vèire ò de cristal.

crystallogmetria n.f. Sciença dei formas geometriqui dei cristals.

crystallognomia n.f. Sciença dei lèis de formacion dei cristals.

crystalloquimia n.f. Branca de la quimia que tracta de l'estudi dei mitans cristallisats.

crystalloquimic, a adj. Pròpri de la crystalloquimia.

crystallogotecnica n.f. Art de la produccion dei cristals artificials.

crystallogotipia n.f. Tecnica dei arts grafics que balha un sentiment de gelibre.

crystallogotomia n.f. Accion de despartir, de clivar lu cristals.

crystian, a adj. e n. Qu'apartèn à una dei religions naissudi de la predicacion dau Crist. Var.: **crystian**.

crystianament adv. D'un biais cristian; en cristian: *Morir cristianament*. Var.: **crystianament**.

crystiana n.f. Movement de viratge e d'arrèst per cambiament de direccion dei esquís que rèston parallèles.

crystianisacion (-izacion) n.f. Accion de cristianisar; lo sieu resultat. Var.: **crystianisacion (-izacion)**.

crystianisar (-izar) vt. Convertir à la religion cristiana. Var.: **crystianisar (-izar)**.

crystianisme n.m. Ensèm dei religions basadi sobre la persona e l'ensenhament dau Crist. Var.: **crystianisme**.

crystianitat n.f. Ensèm dei país ò dei pòbles cristians; comunautat universala dei cristians. Var.: **crystianitat**.

crystic, a adj. (teol.) Que pertòca la persona dau Crist.

crystalobalita n.f. (geol.) Silice cristallisada de formula SiO₂.

crystalofina n.f. Ai Antilhas, cucurbitacea que la sieu raïç e lo sieu fruch son manjadís.

crystallogia n.f. Partida de la teologia que s'entrèva de la persona e de l'òbra dau Crist.

crystallogic, a adj. Que pertòca la crystallogia.

crit n.m. 1. Son agut que la votz emete mé foarça: *Mandar un crit de dolor*. 2. Paraulas emessi à votz totplen auta per sonar, avertir. ◇ *Crit de guèrra*: Exclamacion per recampar lu sordats pendent una batalha. ◇ *Darrier crit*: Cen qu'es mai modèrne, recent, à la mòda. 3. Clamor, ensèm d'esclats de votz, de paraulas per exprimir un sentiment collectiu. 4. Movement interior espontaneu: *Un crit dau coar*. 5. Son ò ensèm de sons que mandon li bèstias, caracteristics de cada espècia. Sin. (1, 2, 5): **brame, escridament**; (3): **bramadissa, bramada, cridadissa**.

critèri n.m. 1. Caractèr, principi que permete de destriar una caua d'una altra, de faire una estimacion. 2. (mat.) Mejan que permete de conclurre à l'existença d'una propietat matematica.

criteriologia n.f. Estudi logic dei critèris.

criteriologic, a adj. Relatiu à la criteriologia.

critèriom n.m. Espròva esportiva (especialament en ciclisme) que permete ai concurrents de si qualificar.

critic, a adj. 1. (med.) Pròpri à la crisi d'una malautia. 2. Decisiu, perilhós: *Èstre dins un moment critic*. 3. (fis.) Relatiu à quauqua ren que produu un cambiament dins li proprietats d'un còrs, un fenomène: *Temperatura critica*.

critic, a adj. 1. Qu'a per objècte de destriar li qualitats ò li decas d'una òbra literària ò artistica: *Analisi critica*. ◇ *Edicion critica*: Establida d'après lu tèxtos originals. 2. *Esperit critic*: Esperit capable de criticar, d'analisar liurament.

critic, a n. Persona que lo sieu mestier es de comentar d'òbras literari ò artistiqui.

critica n.f. 1. Apreciacion de la valor d'un tèxte: *Critica istorica*. 2. Art d'analisar e de judicar una òbra literària ò artistica. 3. Jutjament portat sobre una òbra. 4. Ensèm dei personas qu'an per mestier de judicar, comentar li òbras. 5. Repròchi sobre quauqu'un ò quauqua ren: *Mau suportar li criticas, una critica constructiva*.

criticable, a adj. Que pòu èstre criticat.

criticaire, airtiz n. Persona portada à la critica (sovent mauvolenta). Var.: **criticós**.

criticament n.m. Accion de criticar.

criticament adv. D'un biais critic.

criticar vt. (*critiqui*) 1. Procedir à una analisi critica. 2. Judicar d'un biais ostile ò mauvolent.

criticisme n.m. Filosofia bastida sobre la critica de la conoissença (Kant).

criticista adj. e n. Relatiu au criticisme; partidari dau criticisme.

criticós, oa adj. Criticaire.

crivela n.f. Farcon de la coa lònga. Var.: **escriveu**.

crivelacion n.f. Crivelatge.

criveladura n.f. Sobras de la crivelacion. Var.: **crivelum**.

crivelaire n.m. (tecn.) Mâquina per crivelar.

crivelaria n.f. Fabricacion e comèrci d'objèctes pichins de boasc (bobinas, criveus, etc.).

crivelar vt. 1. Passar au criveu: *Crivelar de sabla*. Sin.: **tamís**. 2. Traucar de nombrós pichins traucs, curbir de macaduras: *Crivelar de còups, crivelar de balas*.

crivelat, ada adj. Qu'a subit una crivelacion.

crivelatge n.m. 1. Accion de crivelar; lo sieu resultat. Sin.: **tamisatge**. 2. (tecn.) Accion de destriar lu mineraus per la sieu grossor. Var.: **crivelacion**.

criveleta n.f. Pichina crivela.

crivelier n.m. Mesteirant, obrier en crivelaria.

crivelum n.m. Criveladura.

criveu n.m. Aparelh dau fond plan traucat, per separar en foncion de la sieu grossor d'elements solides (sabla, mineraus, etc.).

croacada n.f. Croassada. Sin.: **craulada, craunada**.

croacar vi. (*croaqi*) Croassar. Sin.: **craular, craunar**.

croassada n.f. Crit dau corpatàs e de la cornacha. Var.: **croacada, cruassada**.

croassar vi. Cridar, en parlant dau corpatàs e de la cornacha. Var.: **croacar, cruassar**.

croat, ada adj. Grellat, marcat per la pichina vairòla. Sin.: **vairolat**.

croat, a adj. e n. De Croàcia.

cròc n.m. 1. Instrument provedit d'una poncha recorbada (ò de ponchas recorbadi), que sièrve à

suspendre, à tirar ò à fixar quauqua ren. Var.: **croquet**. ◇ *Cròc dau sarralhier*: Instrument m'una poncha recorbada per durbir una serralha sensa clau. 2. Pèrtega armada à una extremitat d'un fèrre recorbat (ò d'unu fèrres). Sin.: **gancho**. 3. Caninas dei carnivòres. 4. Dent de l'extremitat recorbada dei sèrps verinoi.

cròça n.f. 1. Baston pastoral d'evesque ò d'abat que la sieu partida sobrana (lo *crocton*) es recorbada. 2. Partida recorbada d'unu objèctes, d'unu organes: *La cròça d'un violon, la cròça de l'aòrta*. ◇ (arquit.) Ornament enrotlat d'unu capiteus. 3. Partida posteriora d'una arma de fuèc, que sièrve à la maintenir ò à l'espaltar. 4. Dispositiu plaçat sota d'un veicule (mòto) per lo sostenir.

crocadís n.m. Dessenh rapide que moastra l'essencial dau subjècte, dau motiu; esquema.

crocadís, issa adj. Crocant. Sin.: **cruiissent, cruscant, crocant**.

crocaire, airtiz adj. e n. Que cròca.

crocant, a n. À l'epòca d'Enric IV de França, paisan revoutat de l'Oèst occitan.

crocant, a adj. Que cròca sota la dent. Sin.: **cruiissent, cruscant**. ◆ n.m. 1. Partida crocanta. Sin.: **cruiissent, cruscant**. 2. Pastissaria crocanta à basa d'amèndolas.

crocar vi. (*cròqui*) Faire un bosin sec sota la dent. Sin.: **cruiisir, cruscar**. ◆ vt. 1. Rompre entre li dents en faguent un bosin sec. Sin.: **cruiisir, cruscar**. ◇ (fam.) Despensar en gaire de temps: *Crocar lo sieu ben*. Sin.: **degalhar, escampar**. 2. (b.-a.) Dessenhar, pintar sus lo viu (una scena, un personatge) en quaucu trachs rapides e simples. 3. (mar.) Agafar.

cròcasau (à la) loc. adv. Crud e sensa autre condiment que de sau.

cròcasòus n.m. Mena de grincho que fa de pichoi ganhs sordides. Sin.: **pitasòus, escumasòus, arrapasòus, tirasòus**.

croçat adj. m. (relig.) Qu'a lo drech de portar una cròça.

croceta n.f. Pichina cròça.

crocton n.m. Partida superiora recorbada de la cròça d'un evesque ò d'un abat.

cròcha n.f. (mús.) Nòta que n'en cau 8 per faire una ronda, que la sieu coa poarta un cròc, en posicion isolada.

crochetable, a adj. Que si pòu crochetar. Var.: **croquetable**.

crochetaire, airtiz n. Persona que crocheta li serralhas per raubar. Var.: **croquetaire**.

crochetar vt. Durbir (una serralha) au mejan d'un cròc. Var.: **croquetar**.

crocut, uda adj. Recorbat en forma de cròc: *Nas crocut*. Sin.: **ganchut**.

cròl n.m. Crawl.

crolar vi. (cròli) Crawler.

crolat, ada adj. Crawlant.

crolhar vt. Faire lo dessenh d'una crotz sobre. Var.: **crossilhar**.

cromafina n.f. Nom dei cellulas que si colóron en brun per lo biais dei saus de cròme e que presènton per aquelu còrs una afinitat especiala.

cromafinic, a adj. Caracteristica dei cellulas que vènon bruni sota l'accion dei saus de cròme.

cromagògue, òga adj. Si di d'una foncion dau fetge tocant la tracha e l'excrecion, au mejan dei vias biliari, d'uni substanças coloranti dins la circulacion sanguina.

cromaire, airtz n. Especialista dau cromatge electrolitic.

cromamina n.f. Nom generic dei combinasons ammonadi dau cròme.

cromar v.t. (*cròmi*) 1. Efectuar lo cromatge de, recurrir d'una fina jaça de cròme. 2. Tanar à la sau de cròme.

cromat n.m. Sau de l'acide cromic.

cromatge n.m. Depaus d'una fina jaça resistent de cròme per electrolisi. ◇ *Cromatge termic*: Cromatisacion.

cromatic, a adj. 1. (mús.) *Gamma cromatica*: Formada d'una succession de miègs-tons (intervals cromatics) que representa la dozena part d'una octava temperada (per op. à *gmama diatonica*). ◇ *Acordeon cromatic, armònica cromatica*: Instruments per sonar dins una gamma cromatica. 2. (didact.) Relatiu ai colors. ◇ Aberracion d'un sistema dioptic deuguda à la dispersion d'una luz complèxa que provòca l'existença d'una distança focala particuliera per cada longuessa d'onda. 3. (biol.) Relatiu ai cromosòmas.

cromatida n.f. Caduna dei doi mitans longitudinali dau cromosòma.

cromatimic, a adj. Relatiu à la cromatina.

cromatina n.f. (biol.) Substança caracteristica dau nucleu dei cellulas, que fixa lu colorants basics.

cromatisme n.m. 1. (didact.) Coloracion de quauqua ren. 2. (opt.) Tipe d'aberracion cromatica. 3. (mús.) Escriptura cromatica; caractèr de cen qu'es cromatic.

cromatofòre n.m. Cellula pigmentària dau dèrma, que pòu migrar dins l'epidèrma e capabla d'adaptacion cromatica dins l'òme e lu animaus de nombrós gropes.

cromatogèn(e), a adj. Que balha la substança coloranta.

cromatografia n.f. (quim.) Analisi (identificacion ò dosatge) dei constituents d'un mesclum, fondada sobre la sieu absorcion selectiva per de solides pouverulents ò lo sieu partatge en presença de fasas liquidis ò gasoï; aqueu metòde d'analisi, de separacion.

cromatografic, a adj. Relatiu a la cromatografia.

cromatograma n.m. (quim.) Diagrama d'un mesclum obtengut per cromatografia.

cromatolisi n.f. Dissolucion de la cromatina dins lo nucleu de la cellula.

cromatometre n.m. Aparelh que mesura l'intensitat dei colors.

cromatoplasma n.m. Part periferica dau citoplasma dont si tròvon de pigments assimiladors.

cromatopsia n.f. (med.) Percepcion visuala dei colors.

cromatoscopia n.f. Vision dei colors.

cromatron n.m. Catoscòpi utilizat per la recepcion dei imatges de television en colors.

cròme n.m. Metal dur e inoxidable emplegat coma revestiment protector e dins d'una aliatge; element (Cr) de n° atomic 24 e de massa atomica 52,01. ◆ pl. Accessòris cromats d'una veitura, d'una bicicleta, etc.

cromic, a adj. Que vèn dau cròme: *Anidride cromic* (CrO₃), acide cromic. ◇ *Saus cromiqui*: Saus dau cròme trivalent.

cromidròsi n.f. Desturbi dei glàndolas sudoripari, sobretot aqueli dei aissèlas, caracterisat per la secrecion de sudor colorada sobretot en negre ò en brun.

cromifèr, a adj. Que contèn de cròme;

crominança (-ància) n.f. (telev.) *Senhau de crominança*: En television, senhau que contèn li informacions de color.

cromisacion (-izacion) n.f. Cementacion per lo cròme (si di finda cromatge termic).

cromisar (-izar) vt. Tractar (una pèça metallica) per cromisacion.

cromista n. Colorista; fotogravaire especialisat dins la preparacion dei clichats en colors.

cromita n.f. Mineral dau grope dei espineus, principal minerau de cròme.

cromlèc n.m. (arqueol.) Monument megalitic format de menirs quilhats en cercle.

cromoblastomicòsi n.f. Dermatiti micosica que lo parasit que la provòca es negre ò brun.

cromodinamica n.f. *Cromodinamica quantica*: Teoria quantica que rende còmpte dei interaccions foarti au mejan de particulas (lu gluons) consideradi coma quanta d'un camp dich *camp de color*.

cromofil(e), a adj. e n. Nom d'uni cellulas, normalis ò patologicis, que presènton una afinitat granda per li matèrias coloranti.

cromofòbe, a adj. e n.f. Si di dei cellulas que, pauc ò pron, pílhon mau lu colorants.

cromogène, a adj. Que produe de color.

cromolitografe, a n. Obrier(a) que fa de cromolitografia.

cromolitografia n.f. Procediment que permete de dessenh de manti colors per lo mejan de la litografia per lo biais d'estampatges successius; espròva que resulta d'aqueu procediment.

cromometria n.f. Mesura de l'intensitat dei colors.

cromomicòsi n.f. Malautia provocada per de fonges parasits, caracterisada per de lesions cutaneï.

cromoplast n.m. Organit cellulari portaire d'un pigment, ma ges de clorofilla.

cromoproteïde n.m. Proteïde colorat que lo sieu gropament prostetic enclau generalament un element metallic, tala que l'emoglobina per tançar l'oxigèn, per exemple.

cromoptometria n.f. Mesura de la vision per lo biais dei colors.

cromós, oa adj. Relatiu ai compausats dau cròme.

cromoscòpi n.m. Tube electronic utilizat per la formacion d'imatges en colors a la television.

cromosfèra n.f. Jaça inferiora de l'atmosfèra solària, entre la fotosfèra e la corona.

cromosòma n.m. [krumu'sòma] Cadun dei elements dau nucleu de la cellula, en forma de bastonet, que contèn lu gènes, supoarts materials de l'hereditat. Var.: **cromo-sòma**.

cromo-sòma n.m. Cromosòma.

cromosomic, a adj. [krumusu'mik] Relatiu au cromosòma. Var.: **cromo-somic**.

cromo-somic, a adj. Cromosomic.

cromoterapia n.f. Aplicacion terapeutica de la lutz colorada.

cromotipografe, a n. Obrier(a) que fa de cromotipografia. Var.: **cromotipista**.

cromotipografia n.f. Estampatge tipografic en colors. Espròva que resulta d'aqueu procediment. Var.: **cromotipia**.

cròmpa n.f. 1. Accion de crompar: *La cròmpa d'una esculptura*. 2. Cen qu'es crompat. ◇ *Faire li cròmpas*: Crompar, especialament per manjar. Var.: **compra, còmpra**.

crompable, a adj. Que pòu èstre crompat.

crompaire, airtz n. 1. Persona que cròmpa quauqua ren per lo sieu còmpte personal. 2. Persona encargada de crompar per una empresa, un negòci, etc. Var.: **comprator, compraire, comprador**.

crompar vt. (*cròmpi*) 1. Obtenir quauqua ren en pagant: *Crompar un litre d'òli*. 2. Pagar la complicitat, li favor de (quauqu'un): *Crompar un testimòni*. Sin.: **assoudar**. 3. (fig.) Obtenir au prètz d'esfoarç importants, de sacrificis: *Ai crompat car la mieu libertat*. Var.: **comprar**.

comprator, tritz n. Crompaire.

cromurgia n.f. Part de la quimica que pertòca li matèrias coloranti e li sieu aplicacions.

cronaxia n.f. (biol.) Temps minimal necessari à un corrent electric per estimular una cellula (neuròna, fibra musculària), quora s'emplega una intensitat dobla de la reobasa.

cronaxic, a adj. Que pertòca la cronaxia.

cronaximetria n.f. Mesura de la cronaxia.

cronceu n.m. Arquet.

croncin n.m. Gafa, pèrtega crocoda. Sin.: **gafeu, rampin, gancho**.

cronema n.m. (ling.) Unitat de temps per l'emission dau grope vocala e consonanta.

cronematic, a adj. Cen que caracteriza lo cronema.

cronic, a adj. 1. (med.) Qu'a una evolucion lenta e dura longtemps: *Malautia cronica*. Contr.: **aguda**. 2. Que dura despí longtemps: *Una crisi economica cronica*.

cronica n.f. Crònica.

crònica n.f. 1. Seguida de fachs consignats dins l'òrdre dau sieu debarar. 2. Ensèm de nòvas que circúlon. 3. Rubrica de premsa dedicada à l'actualitat dins un camp particular: *Crònica politica, esportiva, economica*. 4. (estad.) Ensèm dei valors qu'una variabla pilha en foncion de datas successivi. Var.: **cronica**.

cronicaire, airtz n. 1. Persona que tèn una crònica dins un jornal, una emission de television, etc. Sin.: **corrierista**. 2. Autor de crònicas: *Un cronista de l'Atge*

Mejan. Var.: **croniquista, cronista** (it.). Sin.: **corrierista**.

cronicament adv. D'un biais cronic.

cronicar vi. (*croniqui*) Escriure de cronicas.

cronicitat n.f. (didact.) Estat, caractèr de cen qu'es cronic.

croniquista n. Cronista.

cronista n. (it.) Cronicaire.

cronobiologia n.f. Estudi scientific dei ritmes biologics dei èstres vius, en particulier dau ritme circadian.

cronofotografe n.m. Aparelh que permete de faire de fotografias successivi per analizar un movement.

cronofotografia n.f. Procediment d'analisi dau movement per de fotografias successivi.

cronofotografic, a adj. Relatiu à la cronofotografia; que presenta li caracteristicas de la cronofotografia.

cronografe, a n. 1. Cronometre. 2. (astron.) Aparelh que permete d'enregistrar embé precision l'instant d'un fenomène determinat per l'intermediari d'un senhau electric.

cronograma n.m. (estad.) Representacion grafica dei valors d'un caractèr estatistic (axe dei ordenadas) que si seguisson dins lo temps (axe dei abscissas).

cronologia n.f. 1. Sciènça que s'entrèva d'establir li datas dei fachs istorics. 2. Seguida dins lo temps d'eveniments istorics ò relatius à un individú, à una familha, à un movement, etc.

cronologic, a adj. Relatiu à la cronologia; que tèn còmpte de la cronologia: *Òrdre cronologic*.

cronologicament adv. En seguissent la cronologia.

cronologista n. Persona que s'entrèva de cronologia.

cronometraire, airtz n. Persona encargada de cronometrar.

cronometrar vt. (*cronomètri*) Relevar exactament lo temps pendent lo quau si debana un eveniment especialament dins una competicion esportiva, una operacion industrial.

cronometratge n.m. Accion de cronometrar.

cronometre n.m. 1. Moastra de precision que permete de mesurar d'interval de temps en minutas, segondas e fraccions de segondas. 2. Moastra de precision, reglada dins diferenti posicions e sota de temperaturas variadi, qu'a obtengut d'un observatòri un bulletin oficial de foncionament.

cronometria n.f. 1. (fis.) Mesura precisa dau temps. 2. Fabricacion dei cronometres.

cronometric, a adj. Relatiu ai cronometres, à la cronometria.

cronopatologia n.f. Part de la medicina qu'estúdia li malautias en foncion dau ritme biologic dau malaut.

cronopatologic, a adj. Que pertòca la cronopatologia.

cronopatologista n. Especialista en cronopatologia.

cronoscòpi n.m. 1. Aparelh que permete d'estudiar lo desplaçament d'un projectile dins l'arma d'una boca de fuèc. 2. Aparelh que sièrve à mesurar lo temps de latença en psicologia experimental. Dispositiu electronic que permete de legir sus un galvanometre, graduat en

millisegondas, la durada de fenomènes electricas, optics, mecanics, etc...

cronostratografia n.f. Estratigrafia especialisada dins l'estudi de la formacion dei ròcas e de la sieu datacion.

cronotaquigrafe n.m. Instrument de mesura e d'enregistrament obligatòri sus lu camionàs per contrarotlar la sieu velocitat, lu sieus oraris e la distança percorruda.

cronotaquimètre n.m. Aparelh de relotjaria que permete d'avalorar la velocitat orària d'un veïcul (locomotiva, automobila; eca...)

crònta prep. À costat, bòrd còtra bòrd. Sin.: **dapé, ras e ras**.

crop n.m. Localisacion larinjada de la difteria. Sin.: **estranglon**.

cropa n.f. Gropa.

cropada n.f. Gropada.

cropier n.m. Gropier.

cropiera n.f. Gropiera.

cropiment n.m. Gropiment.

cropir vi. (*gropissi*) Gropir.

cropissent, a adj. Gropissent.

cropit, ida adj. Gropit.

cropon n.m. Gropon.

croquet n.m. Cròc, gancho.

croquet n.m. Canina (dent).

croquetable, a adj. Que si pòu croquetar. Var.: **crochetable**. Sin.: **encrocable**.

croquetaire, airtz n. Persona que croqueta li serralhas per raubar. Var.: **croquetaire**. Sin.: **encrocaire**.

croquetar vt. Crochetar. Sin.: **encrocar**.

croquinhòla n.f. Pichin bescuèch leugier e crocant.

cròs n.m. 1. Cavitat. 2. Partida concava: *Lo cròs de la man*. 3. Tomba. 4. Planesteu cultivat. 5. Baissa, depression de terren: *Lo Cròs de Canhas*.

crozada n.f. 1. (ist.) Expedicion militària dei cristians d'Occident còtra li musulmans en Tèrra Santa. ◇ (per ext.) Expedicion militària còtra de gents que la Glèia de Roma tenia per eretics: *La Crozada còtra lu Albigés*. 2. Campanha menada per crear un moviment d'opinion: *Crosada còtra l'alcolisme*.

crozador n.m. Caireforc.

crozadura n.f. Crosament.

crozaire n.m. (mar.) Nau de guèrra rapida e foartament armada, emplegada per l'escòrta, la susvelhança e la proteccion d'autri naus, la lucha antiaerena e antisotamarina.

crozal, a adj. D'una importança màger, decisiu, determinant.

crozament n.m. 1. Ponch dont si rescòtron diferenti vias. Sin.: **caireforc**. Var.: **crozador**. 2. Accion de dispauar en forma de crotz, de faire se crozar. Var.: **crozadura**. Sin.: **encrosilhament, encrosilhadura**. 3. (biol.) Reproduccion naturala ò experimentalada per union de doi individús animaús ò vegetals de mema espècia ma de raça diferenti. Sin.: **ibridacion**.

crozar vt. 1. Dispauar doi cauas en forma de crotz ò d'X. 2. Traversar, copar una linha, una via: *Camin que croza una rota*. 3. Passar pròche de quauqu'un que va dins la direccion opauada. ◇ *Crosar lo regard de quauqu'un*: Lo rescontrar. Sin. (1, 2, 3): **encrosilhar**. 4. Efectuar un crosament (d'animaús, de vegetals). 5. Au balon, au rugbi, passar la bala à un partenari que corre dins una direccion diferenta. ◆ vi. 1. Passar un sobre l'autre, en parlant dei bòrds d'un vestit. 2. (mar.) Anar e venir dins una mema zòna, per crozar la sieu rota, per susvelhar. ◆ **si crozar** v.pr. 1. Passar un à costat de l'autre, en anant dins una direccion opauada. 2. En parlant de letras, de corrièrs, escambiats en meme temps: *Li noastri letras si son crosadi*. 3. *Si crozar lu braç*: Restar sensa ren faire.

crozat, ada adj. 1. (biol.) Naissut d'una ibridacion. 2. Que si recopa en format una crotz, un X. ◇ *Estòfa crozada*: Que lu sieus fieus s'entrecróson per donar un sens oblic au teissut. ◇ *Vèsta crozada*: Que lu sieus bòrds si cròson (per op. à *drecha*). 3. (mil.) *Fuècs crozats*: Que van vèrs un ponch solet en venent de diversèsi originas. ◇ (fig.) *Un fuèc crozat de questions*: Una abundança de questions que vènon de diferenti personas. 4. *Rimas crozadi*: Rimas femenini e masculini alternadi. 5. (etnol.) Si di d'unu parents (oncles, cosins, neps) que vènon d'un parent de sèxe opauat à-n-aqueu de l'ascendent immediat d'una persona considerada (per op. à *parallèle*).

crozat n.m. (ist.) Aqueu que participava à una crozada.

crozau, ala adj. Crozal. Sin.: **decisiu, crucial**.

crozés, esa adj. e n. De Cruesa.

croseta n.f. 1. (anat.) Pichin cròs à la basa dau menton. 2. Braç d'una crotz. ◇ (arquít.) Braç de transèpte. 3. Crotz pichona. 4. Travèrsa d'una crosiera de fenèstra. 5. Pichona depression de terren: *La Croseta de Canas*.

crozier n.m. (arquít.) Crosament dau transèpte e de la nau d'una glèia.

croziera n.f. 1. Ponch dont doi cauas si cròson, espec. doi rotas. 2. Enquadrament provedit d'un vitre, que sièrve à barrar una fenèstra; la fenèstra d'esperela. Sin.: **crozilhon**. 3. Caireforc. 4. (mar.) Ancianament, accion de crozar, per una nau de guèrra. 5. Viatge en bateu de plasença. 6. *Velocitat de croziera*: Velocitat mejana qu'un veïcule mantèn sus una lònca distança. ◇ (fig.) *Ritme de croziera*: Ritme normal après un periòde d'aviament.

crozilha n.f. Ponch d'interseccion.

crozilhar vt. Faire una crotz sobre quauqua ren. Var.: **crozhar**.

crozilhon n.m. Crosiera (d'una fenèstra).

cross n.m. (mòt anglés) Cross-country.

cross-country n.m. (mòt anglés) Corsa à pen en terren variat mé d'obstacles; percors equèstre dau meme tipe. Var.: **cross**.

crossenc, a adj. e n. 1. D'Ascòrs. 2. Dau Cròs de Canhas.

crossopterigeu n.m. *Crossoptegireus*: Òrdre de peis marins foarça primitius, que li sieu nadarèlas sèmblon ai patas dei premiers anfibus, representat per manti formas de l'èra primària e lo celacant.

crosta n.f. 1. Partida extèrna dau pan, durcida quora es cuècha. ◇ Expr. (fam.) *Copar la crosta*: Manjar. Sin.: **crostonar**. 2. Partida extèrna d'unu fromais. 3. Jaça exteriora que si durcisse à la susfàcia d'un còrs, d'un soal: *L'aiga depaua una crosta calcària*. 4. (coïna) Aparelh de pasta fulhetada garnit au dedintre. 5. Placa que si forma sus la pèu après una nafradura ò una afeccion cutanea. 6. Jaça interiora d'un cuer refendut dins la sieu espessor. 7. (geol.) *Crosta terrèstra*: Zòna superficiala dau glòbe terrèstre, d'una espessor mejana de 35 km sota lu continents (*crosta continental*) e de 10 km sota lu oceans (*crosta oceanica*).

crostada n.f. (coïna) Aparelh de pasta que s'emplisse de garniduras diversis.

crostejant, a adj. Que craca sota la dent. Var.: **crostilhant, crostilhós**. Sin.: **cruissent**.

crostejar vi. Cracar sota la dent. Var.: **crostilhar**.

crostelós, oa adj. Crostós.

crostet n.m. Pichina crosta. Var.: **crostin, crostilhon**.

crostilhant, a adj. Crostejant.

crostilhar vi. Crostejar.

crostilhon n.m. Crostet.

crostilhós, oa adj. Crostejant.

crostin n.m. Crostet.

croston n.m. 1. Extremitat d'un pan, que compoarta mai de crosta que de molèia. 2. Pichin de tròç de pan rostit (espec. per metre dins d'uni sopas).

crostós, oa adj. Caracterisat per de crostas: *Dermatòsi crostoa*. Var.: **crostelós**.

cròta n.f. 1. Local sota tèrra, sovent voutat. 2. Local sota tèrra ò non per conservar lo vin, per una resèrva personala ò per lo vendre.

cròta n.f. 1. Excrements d'uni bèstias. ◇ (per ext.) Tot excrement solide. Sin.: **petola, abeco, brècola, migon, peta**. 2. *Cròtas de chocolata*: Chicولاتas garnidi de pasta d'amèndolas, de crema, etc.

crota n.f. Excrements dei cavaus, dei muus, etc.

crota n.f. Sèrp verinosa de la Família dei viperides, essencialament americana, finda sonat *sèrp à soneta*, per lo cascaveu que fórmon li mudas de la sieu coa. Sin.: **sèrp de sonalhas**.

crota vt. (*cròti*) Donar la forma d'una vòuta à.

crota vt. (*cròti*) Brutar (espec. de beta). Sin.: **enfangar, afangar, fangassejar, bachassar, fanguejar**.

crotlant, a adj. Que si profunda, s'encala: *Un barri crotlant*.

crotlar vi. (*cròtli*) 1. S'encalar, si profundar: *Una maion que crotla*. Sin.: **s'arroïnar, s'aboïrar, si degolar, s'abissar, tombar**. 2. (fig.) *Crotlar sota lo trabalh*: Èstre sobrecargat de trabalh. ◇ *Crotlar sota li recompensat*: Èstre totplen recompensat.

croton n.m. Cellula dont un presonier es mes à l'isolament: «Vos pinti lo croton, perquè cen qu'es lo sabi!» (RANCHER, *La moastra raubada*, VI, 2435).

crostós, oa adj. Brut de cròta, de beta. Sin.: **fangós, fangassós, bachassat**.

croz n.f. 1. Instrument de suplici format d'un pal e d'una travèrsa de boasc, que lo condemnat li èra estacat ò clavelat; lo suplici eu-meme. ◇ (espec.) Intrument dau

suplici de Jèsus-Crist; la sieu representacion. ◇ *Portar la sieu croz*: Suportar d'espròvas. 2. Ornament que figura una croz; simbòle dau cristianisme; objècte de pietat, jòia en forma de croz. ◇ *Croz occitana ò de Tolosa ò de Lengadòc*: Simbòle de la lucha occitana moderna, de Tolosa, de la Region Miègjorn-Pireneus pi de la Region Occitània, la croz occitana fuguèt emplegada per lu marquès de Provença, pi per lo comte de Tolosa Raimon de Sant-Gèli. ◇ *Croz de Lorena*: Croz mé doi crosilhons. ◇ *Croz de Malta*: Croz mé quatre brancas egali, que vènon largui ai extremitats. ◇ *Croz de Sant-Andrieu*: Croz en forma d'X. ◇ *Croz de Sant-Antòni*: Croz en forma de T. ◇ *Croz grèca*: Croz mé quatre brancas egali. ◇ *Croz latina*: Croz que la branca de sota es mai lòngra que li autri. ◇ *Croz ganchuda*: Croz de que cada branca s'acaba per un coide en forma de gamma. Fuguèt lo simbòl de l'Alemanha hitleriana. Sin.: **svastica**. ◇ *Croz ugananda*: Croz que sostèn la colomba dau Sant Esperit. ◇ *Croz roja*: Simbòle dei servicis de santat, reconoissut e protegit dins li convencions internacionali. 3. Decoracion en forma de croz, d'un òrdre de meriti ò onorific: *Croz de guèrra*. 4. Signe grafic fach de doi trachs que si cróson: *Marcar d'una croz la respoasta justa*. ◇ (fig. e fam.) *Faire una croz sus quauqua ren*: Li renonciar definitivament. 5. *En croz*: En formant un angle drech.

cruassada n.f. Crit emés en cruassant.

cruassar vi. Cruassar.

cruci n.m. 1. Granda preocupacion, inquietuda, torment. Sin.: **frapacion, lagui, lanha, malanha**. ◇ *Aubre dau cruci*: Olivier. 2. Objècte, motiu d'aquela preocupacion.

crucial, ala adj. D'una importança màger, determinant. Var.: **cruciau**.

cruciant, a adj. Que provòca un cruci. Sin.: **laguiós, lanhós**.

cruciar vt. (*cruci*, classic *crúci*) Tormentar. Sin.: **laguiar, tafurar, lanhar**.

crucifèr, a adj. Que poarta una croz.

crucifèr n.m. *Crucifèras*: Família de plantas erbaceas que la sieu flor a quatre petales dispauats en croz e sièis estaminas que doi son plus pichini, coma la mostarda, lo caulet. Var.: **crucifèra**.

crucifèra n.f. Crucifèr.

crucific n.m. Croz sus la quala lo Crist es representat crucificat.

crucificar vt. (*crucifiqui*) 1. Faire subir lo suplici de la croz à. 2. Faire sofrir, mortificar.

crucificat, ada adj. e n. Persona messa en croz. ◆ (lit.) Que subisse una granda dolor.

crucifixion n.f. 1. Accion de crucificar. 2. Òbra d'art que figura lo Crist en croz.

crucifòrme, a adj. En forma de croz.

cruciverbista n. Persona que li agràdon lu mòts crosats. Var.: **verbicrucista**.

crud, a adj. 1. Que non es cuèch. 2. Que non estat aprestat, que non a subit una transformacion: *Boasc crud*. ◇ *Fromai au lach crud*: Fromai fach mé de lach que non es estat travalhat avant, per op. à *fromai au lach*

pastorisat. 3. Que ren vèn atenuar: *Una lutz cruda*. 4. (fig.) Dirècte, franc: *Respoandre d'un biais crud*. 5. (fig.) Que pòu èstre contrari à la sensibilitat, à la morala: *De paraulas crudi*.

crudament adv. D'un biais crud, brutalament: *Parlar crudament*.

crudel, a adj. 1. Que li agrada faire sofrir, torturar: *Un tiran crudel*. 2. Que manifèsta de crudelitat: *Un regard crudel*. 3. Que provòca una sofrença morala ò fisica: *Un frèi crudel, un embarràs crudel*. Var.: **crudeu**.

crudelament adv. D'un biais crudel. Sin.: **malament**.

crudelitat n.f. 1. Tendènça à faire sofrir, caractèr de quauqu'un qu'es crudel. 2. Caractèr de cen que fa sofrir: *La crudelitat dau destin*. 3. Accion crudela: *Aqueu pòple a subit li crudelitats d'un tiran*. Var.: **crudeutat**. Sin.: **atrocitat, barbaria, feresa, bestialitat, brutalitat, violència, violença, marridetat, inumanitat, sadisme, sauvatjaria**.

crudesa n.f. Crudessa.

crudessa n.f. Caractèr de cen qu'es crud, de cen qu'es brutal (espec. au fig.): *La crudessa dei tieus prepaus*. Var.: **cruditat, crudesa, cruditge**.

crudeu, ela adj. Crudel. Sin.: **acarnassit, impietadós, implacable, ferotge, brutau, sadic**.

crudeutat n.f. Crudelitat.

cruditat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es crud, brutal. Var.: **crudessa**. 2. Estat de cen que non es cuèch: *La cruditat de la carn*. ◆ pl. Legumes cruds (ma que poàdon èstre cuèchs), servits frèis: *Una sieta de cruditats*.

cruditge n.m. Crudessa.

cruissent, a adj. Crostilhós. Sin.: **crostejant**.

cruissentela n.f. Cartilatge. Sin.: **cartilague**.

cruissentena n.f. Cartilatge. Sin.: **cartilague**.

cruissiment n.m. Cracament. Var.: **crussiment**. Sin.: **esclin, cricament, crussiment, craquejament**.

cruissir vi. 1. Cracar. 2. Grinhar. Var.: **crussir**.

crural, ala adj. De la cuèissa: *Nèrvi crural*. Var.: **crurau**.

crurau, ala adj. Crural.

crusòu n.m. 1. Vas fach generalament de tèrra refractària, d'alumina, de grafit, d'un metal, d'un aligatge, etc., d'usança dins lu laboratòris per fondre ò calcinar d'uni matèrias. 2. Part sotrana d'un aut forneu dont s'acampa lo metal fondut.

crussiment n.m. Cruissiment.

crussir vi. Cruissir.

crusson n.m. *Crusson dei prats*: Planta dei prats umides, fins à 50 cm d'autessa, de la Família dei crucifèrs. Sin.: **creissonet**.

crustaceu, ea adj. (bot.) Que forma una crosta.

crustaceu n.m. *Crustaceus*: Classa d'artropòdes generalament aquatics, de la respiracion branquiala, que la sieu carapaça es formada de quitina mesclada de calcar, e que comprèn sièis sotaclassas, que la mai importanta es aquela dei malacostraceus (grita, ligoban, etc.).

cruvelut, uda adj. Envelopat dins una còca, una gruèlha. ◆ *Castanha cruveluda*: Mé la sieu pèu.

cruvelut n.m. *Cruveluts*: Vegetals contenguts dins una gruèlha ò una còca, coma la castanha.

cruveu n.m. Gruèlha. Sin.: **clòsca**.

Cs Simbòle dau cesi.

csardas n.m. ['tʃa:rdaʃ] Dança populària ongresca, lenta au començament, pi totplen rapida.

ctenari n.m. Embrancament d'animaus marins vesins dei cnidaris, ma sensa cellulas urticari e que presènton un tipe particulier de simetria. Var.: **ctenofòre**.

ctenisidat n.m. *Ctenisidats*: Aranhas dau sota-òrdre dei miganomòrfes.

ctenocefal(e) n.m. Niera dau can, vector dau tifus dei garris, de la tènna dau can, e de vegadas de la pèsta.

ctenofòr(e) n.m. 1. Ctenari. 2. Tipula granda e bruna que la sieu larva si desvolopa dins la terranha dei marroniers.

ctonian, a adj. (mit.) *Divinitats ctoniani*: Divinitats de la tèrra, dau monde d'en sota.

Cu Simbòle dau coire.

cu pron. rel. Aqueu que: *Cu tèn, tèn; cu rena, rena*. ◆ pron. interr. Designa una persona que si vòu identificar: *Cu es?*

cua n.m. Coa (de bilhard).

cuba n.f. 1. Grand recipient que sièrve à divers usatges domestics ò industrials. ◆ (espec.) Part intèrna d'un aparelh electromainatgier. 2. Grand recipient per lo cubatge, la fermentacion e la conservacion dau vin. Sin. (1 e 2): **tina**. 3. Resèrva independenta dau buch d'una nau, per lo transpoart dei liquides: *Li cubas d'un metanier*. Per una nau mineraliera, si parla de *tineu*, de *tinassa*.

cubada n.f. 1. Contengut d'una cuba. 2. Vin obtengut à partir de la vendèmia annuala d'una vinha, espec. En rapoart à la qualitat. Sin.: **tinada**.

cubadura n.f. Determinacion dau cube que lo sieu volume es parier à-n-aqueu dau solide considerat.

cuban, a adj. e n. De Cuba.

cubar vt. 1. Evaluar en unitat de volume: *Cubar de pèiras*. ◆ vi. Aver tau volume, tala capacitat: *Aquela bota cuba 350 litres*.

cubatge n.m. 1. Accion de cubar, d'evaluar un volume, una capacitat. 2. Volume ensinda evaluat.

cubatge n.m. Accion de metre à fermentar dins dei cubas lo raïm destinat ai vins roges.

cube n.m. 1. Parallelepipède rectangles que li sieu sièis faças cairadi son egali, coma li dotze arestas. 2. (mat.) *Cube d'un nombre*: Produch de tres factors egals à-n-aqueu nombre. ◆ *Cube perfach*: Nombre qu'es lo cube d'un nombre entier. 3. Mesura que correspoande au volume d'un còrs, d'un solide. ◆ pl. Juèc de construccion fach d'un ensèm de cubes.

cubèba n.f. Planta rampeanta, vesina dau pebrier, que lo sieu fruch a de proprietats medicinali.

cubecelar vt. Tapar m'un cubeceu. Var.: **cubicelar**.

cubeceu n.m. Pèça mobila que sièrve à curbir un recipient. Var.: **cubiceu, cuberceu, cuèrbeceu**.

cuberceu n.m. Cubeceu.

cubèrt, a adj. 1. Qu'a quauqua ren sobre; qu'es à la sosta, escondut. ◆ *Ceu cubèrt*: Ceu enneblat. ◆ *Barca*

cubèrta: Provedida d'un poant. 2. (fig.) À mòts *cubèrts*: En escondent la sieu pensada.

cubèrt n.m. 1. Ensèm d'aubres que dónon una sosta e d'ombra. 2. Espaci cubèrt, à la sosta. 3. (arquít.) Corniera. Sin. (1 e 2): **assostatge**, **curbiment**. 4. *Lu cubèrts*: Li forquetas, lu coteus, lu culhiers. Sin.: **posadas** (it.). 5. *Cubèrta* (2).

cubèrta n.f. 1. Pèça d'estòfa, etc., per protegir dau frèi (espec. sobre d'un lièch). 2. Cen que cuèrbe un bastiment; lo sieu teule. ◇ (fig.) *Sota cubèrta de*: Sota la responsabiletat de. 3. (tecn.) Glaçadura transparenta particuliera dei ceramicas obtengudi à bassa temperatura. Var.: **cubertura**. 4. (mar.) Autre nom dau poant de nau.

cubertor n.m. Cartèr.

cubertura n.f. 1. Cen que cuèrbe, protegisse un libre, un quasèrn; Partida exteriora d'un libre, d'un quasèrn: *Cubertura entelada*. Var.: **cubèrta**. 3. (geol.) Ensèm dei sediments que recuèrbon un sòcle. 4. (zool.) *Plumas de cubertura* ò *cuberturas*: Tectritz. 5. Cen que cuèrbe, protegisse. ◇ (finança) Ensèm dei valors que sièrvon à garantir una operacion financiera ò comerciala. ◇ (mil.) Dispositiu de proteccion d'una zòna ò d'una operacion. ◇ *Cubertura d'una zòna*: Fach, per un emetor, de difusar sobre aquela zòna. ◇ *Cubertura sociala*: Proteccion sociala d'una persona assegurada. ◇ Ocupacion, activitat que dissimula d'operacions clandestini. 6. Per un jornalista, fach de curbir un eveniment.

cubeta n.f. 1. Recipient larg e gaire prefond, generalament portatiu, destinat à divers usatges domestics ò industrials. Sin.: **tineta**, **tinon**. ◇ (espec.) Partida profunda, generalament de faiença ò de porcelana, d'un aiguier, d'un sèti de comun. 2. (geogr.) Depression clusa. Sin.: **cònca**, **bacin**.

cubic, **a** adj. 1. Qu'a la forma d'un cube. 2. (miner.) *Sistema cubic*: Sistema cristallin derivat dau cube. 3. (mat.) *Raïç cubica d'un nombre*: Nombre que lo sieu cube es egal à-n-aqueu nombre.

cubica n.f. (mat.) Corba algebrica dau tèrç grat.

cúbia n.f. (it., mar.) Dubertura practiada dins la muralha d'una nau de cada costat de la ròda de proa, per laïssar passar la cadena de l'àncora. Sin.: **acubier**.

cubicelar vt. Tapar m'un cubiceu. Var.: **cubecelar**.

cubiceu n.m. Cubeceu.

cubier n.m. Celier. Sin.: **tinalier**.

cubilòt n.m. (metall.) Forn à cuba que compoarta una carcassa metallica e un garnissatge refractari, emplegat per la fusion de la fonda.

cubisme n.m. Movement artistic que, vèrs li annadas 1908-1920, a mes en plaça de noveus mòdes mai autonòmes de representacion e de construccion plastica, que lo representant màger n'es Picasso.

cubista adj. e n. Qu'apartèn au cubisme ò que li pòu èstre estacat.

cubital, **a** adj. Dau cobde. Var.: **cubitau**.

cubitau, **ala** adj. Cubital.

cubitiera n.f. Pèça d'armadura per la proteccion dau cobde (s. XIVⁿ - s. XVⁿ).

cubitus n.m. Lo mai intèrne dei doi oàs de l'avantbraç, que la sieu extremitat superiora poarta una apofisi, l'olecrani, que forma la salhida dau cobde.

cuboïde, **a** adj. Qu'a la forma d'un cube.

cuboïde n.m. (anat.) Un dei oàs dau tarse.

cuca n.f. Garbiera de blat. Var.: **cucha**.

cucoa n.f. Agland de l'euse.

cucula n.f. Capucha de monge.

cuècha n.f. 1. Accion, biais de far cuèire (un aliment). 2. L'aliment cuèch: *Una boana cuècha de faiòus*. 3. Transformacion d'unu materiaus sota l'influença de la calor: *La cuècha de la porcelana*.

cucurbita n.f. Partida inferiora d'un alambic, dont si tròva la matèria per destillar.

cucurbitacea n.f. *Cucurbitaceas*: Família de plantas dicotilidonei dei pens foarts e dei fruchs gròs coma la cocorda, lo melon.

cucurbitan n.m. Aneu plen d'òus que la tènna forma e manda foara m'ai excrements.

cuèch, **a** adj. 1. Preparat en lo faguent cuèire. 2. (fam.) Perdut, arroinat. Sin. (2): **bulhit**.

cuèire vt. 1. Sotametre (un aliment) à l'accion dau caud per lo poder manjar. 2. Sotametre (un objècte, una matèria) à l'accion dau caud per lu rendre aptes à un usatge: *Coaire un esmalh*. ■ Sovent s'emplega **far cuèire** en plaça de **cuèire**, per comoditat de conjugason. ◆ vi. 1. Èstre sotamés à l'accion de la calor. 2. Creinar, causar una sensacion d'escaufament, de cremadura. 3. (fam.) Sofrir dau caud. Var.: **coaire**.

cuèissa n.f. (anat.) Partida dau membre inferior que s'estende de l'anca fins au genolh. ◇ (feud.) *Drech de cuèissa*: Drech legendari que la memòria populària a atribuït au senhor de passar mé l'esposa d'un sèrf la promiera nuèch de noças d'aquela frema (en realitat, lo senhor tocava una taxa sobre lu maridatges).

cuèissa de dòna n.f. Varietat de pera.

cueissarda n.f. Bòtas de cuèr ò de cauchoc que monta au dessobre dei cuèissas.

cueissal n.m. 1. Braietas d'un corredor ciclista. 2. (anc.) Partida de l'armadura per la proteccion dei cuèissas. Var.: **cueissau**.

cueissau n.m. Cueissal.

cueisseta n.f. Cueissòt.

cueissiera n.f. 1. Garnidura de pèu que protegisse la cuèissa seneca dau jugaire de tamborn còntre lu fretaments de la caïssa. 2. Cambiera de proteccion dei jugaires de hockey sus glaça.

cueissòt n.m. Cuèissa de singlar, de cèrvi, de cabròu. Var.: **cueisseta**.

cuèntabalas n. inv. (pop.) Persona que tèn de prepaus fantauimers, que màncon de seriós. Sin.: **cuèntacoàs**, **cuèntatantiflas**.

cuèntacoàs n. inv. (pop.) Cuèntabalas.

cuèntatantiflas n. inv. (pop.) Cuèntabalas.

cuèr n.m. 1. Pèu espessa d'unu animaus. 2. Pèu, en particulier dei gròs bovins, emplegada per fabricar d'objèctes, de vestits. 3. *Cuèr capelut*: Part de la pèu dau crani que desvolopa una pilositat coma lu bèrris.

cuèrbeceu n.m. Cubeceu.

cuèrbefuèc n.m. 1. Obligacion de s'en tornar à maion e d'amurcir lo lume à una ora donada (sobretot en temps de guèrra). 2. Senhau qu'indica aquela ora.

cuèrbejonch n.m. (constr.) Cen que sièrve à curbir ò à tapar un jonch.

cuèrbe-vas n.m. Cauçapòt.

cuesta n.f. Coasta (6).

culada n.f. Obratge de maçonaria que sièrve à apontelar una construccion. Sin.: **butada**, **contrafoart**.

culairon n.m. Partida de la cropiera dont repaua la coa dau cavau arnescat. Sin.: **sotacoa**.

cular vi. (mar.) Anar en arrier.

cular n.m. (anat.) Part terminala dau budeu mèstre, entre lo colon e l'anús. Sin.: **rectum**, **rectom**.

culari, ària adj. Dau cuu.

culassa n.f. 1. Pèça d'acier destinada à assegurar l'obturacion de l'orifici posterior dau canon d'una arma de fuèc. Sin.: **mascle**. 2. Partida superiora amovibla d'un motor termic, que contèn li cambras de combustion e supoarta li sopapas e lu balancins. 3. Partida inferiora d'una pèira preciosa talhada.

culasso n.m. Culòt.

culata n.f. 1. Culòt. 2. Culassa. 3. Coal de bòu.

culatier n.m. (pop.) Ensèm dei ancas e dau darrier.

culdoscopia n.f. Celioscopia facha au travèrs dau fond de la vagina.

culhatge n.m. Prelevament de vèire au mejan d'una cana.

culhèire, eiritz n. 1. Persona que cuèlha. 2. Persona que fa lo culhatge dau vèire.

culhida n.f. 1. Accion de culhir de fruchs, de flors, de legumes. 2. Periòde quora si fa aquesta accion. 3. Lu produchs ensinda rabalhats.

culhier n.m. Accessòri de taula e de coïna, compauat d'un mànegue e d'una partida cava: *Culhier dau cafè*, *culhier per la sopa*. ◇ *Culhier de boasc*: Trofeu imaginari autreat à l'equipa qu'a ganhat minga partida dins lo torneu de rugbi dei Sièis Nacions.

culhiera n.f. 1. Cassuu. Sin.: **caça**. 2. Autís m'un partida cava e un mànegue lònge per pilhar lo vèire ò lu metals en fusion. 3. Accessòri de pesca compauat d'un mosclau e d'una paleta metallica lusenta, per enganar lu peis carnassiers.

culherada n.f. Contengut d'un culhier, d'una culhiera.

culhieret n.m. Culhieron.

culhieron n.m. Pichin culhier. Var.: **culhieret**.

culhir vt. (*cuèlhi*) 1. Destacar de fruchs, de flors, de legumes. Sin.: **rabalhar**. 2. (fam.) Quèrre: *Anar culhir quauqu'un au poart*. 3. (fam.) Arrestar (quauqu'un): *Lo ladre s'es fach culhir*. Sin.: **agantar**, **peçugar**. ◇ *Si faire culhir à frèi*: Si faire battre, enganar à l'improvista.

culicidat n.m. Culicide.

culicide n.m. *Culicides*: Família de moissaras que lo tipe n'es l'anofèl. Var.: **culicidats**, **culicideus**.

culicideu n.m. Culicide.

culicidisme n.m. Presença d'anofèls dins una encontrada, que poàdon transmetre la malària. Sin.: **anofelisme**.

culicivòre, a adj. Que si noïrisse de moissaras.

culier, a adj. Dau cuu.

culinari, ària adj. Relatiu à la coïna, au manjar.

culminacion n.f. (astron.) Passatge d'un astre au sieu ponch mai aut sobre l'orizont; lo moment d'aqueu passatge.

culminant, a adj. *Ponch culminant*: Ponch mai aut d'un releu. Sin.: **cima**. ◇ Niveu mai aut, apogeu (au figurat coma per un astre).

culminar vi. 1. Rejónher lo sieu ponch ò lo sieu niveu mai aut. 2. (astron.) Passar per lo ponch dau sieu camin diurne mai aut en dessobre de l'orizont, en parlant d'un astre.

culòt n.m. 1. Fond metallic d'una ampola electrica, que sièrve à la fixar dins una dolha. 2. Fond metallic d'un mortier. 3. (arm.) partida arriera d'una cartocha ò d'una dolha. 4. (arquit. e arts dec.) Ornament en forma de calici; pichin cuu-de-lampa. Sin.: **lampesa**. 5. Depaus acumulat dins lo forneu d'una pipa. 6. Lingòt de metal que rèsta au fond dau mortier après la fusion. ◇ *Culòt de centrifugacion*: Porcion mai densa d'un liquide organic (urina, sang) obtenguda après centrifugacion. 7. *Culòt de lava*: Amolonament de lava dura solidificada dins una chaminèia volcanica, que l'erosion mete en releu.

culotar vt. (*culòti*) 1. *Culotar una pipa*: Laisser si formar un culòt dins lo sieu forneu. 2. Ennegrir (quauqua ren) per l'usatge.

culotat, ada adj. Anegrit, cubèrt d'un depaus, en parlant, en particulier, dau forneu d'una pipa.

culpa n.f. Fauta pauc ò pron grèva comessa volontariament. Sin.: **deca**, **mancament**, **error**. Var.: **colpa**.

culpabilisacion (-izacion) n.f. Accion de culpabilisar; fach d'èstre culpabilisat.

culpabilisant (-izant), a adj. Que culpabilisa.

culpabilisar (-izar) vt. Faire provar à quauqu'un un sentiment de culpabilitat; rendre quauqu'un conscient de la sieu falta, de la sieu error, de la sieu responsabilitat. ◆ vi. Provar un sentiment de culpabilitat.

culpabilisat (-izat), ada adj. Que culpabilisa.

culpabilitat n.f. 1. Fach d'èstre culpable; estat d'una persona culpable: Confessar la sieu culpabilitat. 2. Sentiment de culpabilitat: Sentiment d'una persona que si sente culpable.

culte n.m. 1. Omenatge rendut à un Dieu, à una divinitat, à un sant, etc. ◇ Ceremònia, practica per la quala si rende aquel omenatge. 2. (per ext.) Religion: *Lo culte catolic*. ◇ (espec.) Ofici religiós protestant. 3. Veneracion, estacament portat à quauqua ren ò à quauqu'un. ◇ *Culte de la personalitat*: Admiracion sistematica de quauqu'un, en particulier d'un dirigent politic d'un sistema totalitari. ◇ *Film culte, emission de television culte*: Film, emission qu'an marcat lu espectators e son devenguts una mena de referença dins la sieu categoria.

culteranisme n.m. Cultisme.

cultisme n.m. Estile afectat e preciós que preàvon d'unu escrivans espanhòus dau siècle XVIIⁿ.

cultivable, a adj. Que si pòu cultivar.

cultivacion n.f. Accion, fach de cultivar (una tèrra).

cultivador, airtz n. Cultivador.

cultivaire, airtz n. Cultivador.

cultivar vt. 1. Travalhar la tèrra, un terren per lu faire produire: *Cultivar un camp, un oart*. 2. Faire créisser, entretenir (una planta). 3. Entretenir, desvelopar, perfeccionar (una qualitat, un don): *Cultivar la sieu votz, la sieu memòria*. 4. (lit.) Si dedicar à, s'interessar à la practica de: *Cultivar li sciéncias, la poesia*. 5. Entretenir una relacion mé quauqu'un: *Cultivar la sieu amistat*. ◆ **si cultivar** v.pr. Acréisser li sieu conoissenças per de lecturas, la frequentacion dei òbras d'art, lu viatges, etc.

cultivar n.m. Tota varietat vegetala, agricòla, quala que sigue la sieu natura genetica.

cultivat, ada adj. 1. Mes en valor: *Una tèrra cultivada*. 2. Qu'a totplen de conoissenças, una cultura estenduda: *Un òme cultivat*. Sin.: **saberut, sapient, ensenhat, scienciat**.

cultivator, tritz n. Persona que cultiva la tèrra. Var.: **cultivador, cultivaire**.

cultural, a adj. Relatiu au culte. Var.: **cultuau**.

cultuau, ala adj. Cultural.

cultura n.f. 1. Accion de cultivar (la tèrra, una planta). 2. Terren cultivat: *L'estenduda dei culturas*. 3. Espècia cultivada: *Una cultura que rende gaire*. 4. Ensèm dei estructures socials e dei manifestacions artistiqui, religiòs, intellectuàli, que definisson un grope, una societat per rapoart à una altra: *La cultura occitana*. 5. Ensèm dei conoissenças aquistadi dins un camp ò d'unu camps: *Aver una solida cultura scientifica*. 6. (vièlh) *Cultura fisica*: Gimnastica. 7. (biol.) *Cultura microbiana, cultura de teissuts*: Tecniqui per far viure e si desvelopar de teissuts, de microorganismes sus de mitans nutritius preparats exprèssi.

cultural, a adj. 1. Relatiu à la cultura dau soal. 2. Relatiu à la cultura d'una societat, d'un grope, d'un individú, au sieu desvelopament. 2. Que tende à desvelopar la cultura, à espondir d'uni formas de cultura: *Centre cultural, politica culturala*. ◇ *Industrias culturali*: Ensèm dei activitats intellectuàli e artistiqui consideradi sota l'angle de la sieu importança economica. Var.: **culturau**.

culturalament adv. D'un ponch de vista cultural.

culturalisme n.m. Corrent de l'antropologia nòrd-americana que considèra coma essencials lu fenomènes de contacte e d'interpenetracion dei culturas dins la formacion d'una societat e de la personalitat dei subjèctes que la compàuon.

culturalista adj. e n. Relatiu au culturalisme; partidari d'aqueu corrent.

culturau, ala adj. Cultural.

culturisme n.m. Musculacion destinada à desvelopar lu muscles, sobretot en volume, practicada especialament per melhorar l'estetica corporala.

culturista n. Que practica lo culturisme.

culturologia n.f. Estudi scientific dei societats, generalament non industrials.

cuman n.m. (Luceram) Fragosta.

cumangle n.m. Conhet metallic m'un aneu que se planta en li bigas per li estrassar.

cumascle n.m. Cremalhiera de chaminèia. Sin.: **cremalh, cremascle**.

cumin n.m. Ombellifèra cultivada per li sieu granas aromatiqui; la grana d'aquela planta, emplegada coma condiment. Var.: **comin**.

cumul n.m. Accion d'èstre cumulat; fach d'èstre cumulat. Var.: **cumulacion, comol**. ◇ *Cumul dei mandats*: Fach, per un òme politic, d'assegurar mai d'una carga.

cumulable, a adj. Que pòu èstre cumulat. Var.: **comolable**.

cumulacion n.f. Fach de cumular. Var.: **cumul, comolacion, comolatge**.

cumular vt. e vi. Ocupar à l'encòup divers mandats, emplecs, cargas, etc.); detenir solet (divers mandats, cargas, etc.). Var.: **comolar**.

cumulatiu, iva adj. Que si cumula mé. Var.: **comolatiu**.

cumulativament adv. D'un biais cumulatiu. Var.: **comolativament**.

cumulodòma n.m. Dòma ò copòla d'extrusion formats sobre la boca d'un volcan e envirutat de passatges d'explosion ò d'escorrement.

cumuloestratus n.m. inv. Estratocumulus. Var.: **cumulostratus**.

cumulonimbe n.m. Cumulonimbus.

cumulonimbus n.m. inv. Nebla de grandí dimensions e dau desvelopament vertical, d'aspècte fonçat, que sovent provòca la granhòla ò una chavana. Var.: **cumulonimbe**.

cumulostratus n.m. Cumuloestratus.

cumulus n.m. Nebla de beu temps, blanca, dei contorns nets, de la basa plata e dei protuberanças arredonidi au sobran.

cuneifòrme, a adj. *Esciptura cuneifòrma* ò *cuneifòrme*, n.m.: Que lu sieus elements an la forma de claveus (inventada à la fin dau 4ⁿ millenari av. J.-C. per lu Sumerians e emplegat dins lo Pròche-Orient fins au 1^r millenari av. J.-C.).

cuneifòrme n.m. (anat.) Cadun dei tres oàs dau tarse.

cuneta n.f. Orifici per lo quau s'escapa un tròup-plen. Sin.: **escampador**.

cunicicultura n.f. Cunicultura.

cunicicultor, tritz n. Cunicultor.

cunicultor, tritz n. Persona que noirisse de conius. Var.: **cunicicultor**.

cunicultura n.f. Elevatge de conius. Var.: **cunicicultura**.

cunilingus n.m. Excitacion bucala dei organes sexuals de la frema.

cuntaire, airtz n. Contaire.

cuntar vt. e vi. (*cuènti*) 1. Comptar. 2. Racontar.

cuo n.m. Cuu.

cupidament adv. (lit.) D'un biais cupide. Sin. **cobesament**.

cupide, a adj. (lit.) Avide de sòus. Sin.: **cobés**.

cupiditat n.f. (lit.) Desidèri grandàs d'aver de sòus. Sin.: **cobesia**, **cobesença**.

cupilifòrme, ma adj. En forma de cupula.

cúpola n.f. Copòla.

cuprat n.m. Sau que vèn de l'acide cupric.

cupressacea n.f. *Cupressaceas*: Família de conifèrs resinós coma lo ciprès e lo cade.

cupric, a adj. (quim.) De la natura dau coire; que contèn una sau de coire.

cuprifèr, a adj. Que contèn de coire.

cuprimètre n.m. Proveta graduada per lo contraròtle dei solucions de sulfat de coire.

cuprita n.f. Oxide cuprós natural.

cuproaliatge n.m. Aliatge ric en coire. Var.: **cuproaligatge**.

cuproaligatge n.m. Cuproaliatge.

cuproalumini n.m. Aliatge de coire e d'alumini.

cuproammoniac n.f. Solucion ammoniacala d'oxide de coire, dissolvent de la cellulòsa.

cuproberilli n.m. Aligatge de coire e de berilli.

cuprocrome n.m. Aligatge de coire e de cròme.

cuprofosfòr n.m. Aligatge de coire e de fosfòr.

cupromanganèsi n.m. Aligatge de coire e de manganèsi.

cupromagnèsi n.m. Aligatge de coire e de magnèsi.

cuproniquèl n.m. Aliatge de coire e de niquèl.

cuproplomb n.m. Aliatge de coire e de plomb, emplegat coma aliatge antifriccion.

cuprós, oa adj. 1. Que contèn de coire. 2. Relatiu au coire.

cuprosilici n.m. Aligatge de coire e de silici.

cuproterapia n.f. Emplèc dau coire ò dei sieu saus en terapeutica, magerament còntra d'uni formas de reumatismes.

cuprotitani n.m. Aligatge de coire e de titani.

cuprovanadi n.m. Aligatge de coire e de vanadi.

cuproxide n.m. Oxide de coire.

cupula n.f. Autre nom de la gruèlha, de la coparèla, dau capelet.

cupulifèra n.f. *Cupulifèras*: Òrdre de plantas, generalament arborescenti, que lo sieu fruch es ficat dins un capelet, e que comprèn en particulier lu roes e lo castanhier. Var.: **cupuliferacea**.

cupuliferacea n.f. Cupulifèra.

cuquela n.f. Pichina cuca.

cura n.f. 1. Tractament medical d'una malautia ò d'una lesion. 2. Tractament particulier d'una afeccion quala que sigue per de solucions apropiadi: *Cura d'amaigriment*. ◇ *Faire una cura de*: Consomar totplen de. ◇ *Faire una cura de silenci*: Aprofèchar d'un lòng moment de silenci. Sin. (1 e 2): **terapia**, **suènh**. 3. *Cura (termala)*: Ensèm dau tractament e dei règlas dietetiqui e d'igièna mes en aplicacion pendent un sejoern en estacion termala. 4. (tecn.) Proteccion temporària d'un betum en cors de durciment còntra l'evaporacion de l'aiga. 5. Dragatge.

cura n.f. 1. Foncion à la quala son estacadi la direccion espirituala e l'administracion d'una parròquia. 2.

Territòri sotamés à l'autoritat dau curat. ◇ Abitacion dau curat. Sin.: **caminada**, **presbitèri**.

curabòu n. m. Autre nom de l'auriòu.

curabilitat n.f. Caractèr de cen que pòu èstre curat.

curable, a adj. Que pòu èstre garit. Contr.: **incurable**.

curaçau n.m. (dau portugués *curaçao*) Liquor facha mé de pèu de portegal, de sucre e d'aigardent.

curacomuns n. Persona que neteja lu comuns.

curada n.f. 1. (caça) Partida de la bèstia que si dona ai cans; la distribucion d'aquela carn. 2. (fig.) Lucha avida per aver de plaças, d'onors, de bens.

curadents n.m. inv. ò **curadent** n.m. Pichin instrument ponchut per netejar l'espaci entre li dents.

curadon n.m. Persona que cura (una cuba, etc.).

curador, airtz n. (dr.) Curator.

curador n.m. Cureta.

curafuèc n.m. Aisina per curar lo fogau.

curalhon n.m. Tèrme mespresant en parlant d'un curat sobretot quora es jove.

curandier n.m. Persona que sonha sensa èstre mètge. Sin.: **rebot**, **rebotaire**, **sanador**, **garissèire**, **adobaire**, **endevinaire**.

curaonglas n.m. inv. Instrument ponchut per netejar sota li onglas.

curapens n.m. Aisina per netejar li batas dei cavaus.

curapera n.m. Insècte coleoptèr banarut grandàs. (Fam. dei *cerambicidats*). Sin.: **diau**, **talhapera**.

curapertús n.m. Escalabarris.

curapipa n.m. Instrument per netejar li pipas.

curar vt. Netejar en gratant, en rasclant: *Curar un valat, un potz*.

curare n.m. Substança d'origina vegetala ò animala ò obtenguda per sintèsi, emplegada en anestesia e en reanimacion.

curarina n.f. Un dei alcaloïdes isolats dau curare.

curarisacion (-izacion) n.f. 1. Tractament au mejan de curare ò de curarisants. 2. Estat que resulta de l'emplec d'aqueli substanças.

curarisant (-izant), a adj. e n. (farm.) Si di d'una substança que la sieu accion es pariera à-n-aquela dau curare.

curarisar (-izar) vt. Sotametre à l'accion dau curare.

curat n.m. Prèire encargat d'una cura.

curatalha n.f. Lo tot dei curats en tèrmes pejoratius.

curataria n.f. (fam. e pej.) 1. Devocion exagerada e superficiala. 2. Objècte de pietat de marrit gust.

curataria n.f. 1. Establiment dont son alestidi li pèus per faire de cuèr. 2. Industria dau cuèr.

curatèla n.f. (dr.) Foncion de curator. 2. Regime de proteccion dei adultes incapables que li permite de faire d'unu actes d'administracion.

curatge n.m. Accion de curar: *Lo curatge d'un valat*.

curatier, a n. 1. Obrier qu'alestisse li pèus. 2. Artesan, industrial que possedisce una curataria e vende de cuèr.

curatiu, iva adj. Pròpri à la garison ò au tractament d'una malautia declarada. Sin.: **sanatiu**.

curator, tritz n. (dr.) Persona qu'a en carga lu interès d'un adulte incapable. Var.: **curador**.

curaurelha n.m. 1. Instrument per netejar li aurelhas. 2. Forficule.

curbiment n.m. 1. (rel.) Accion d'aplicar la cubertura ò li matèrias que recuèrbon sobre un libre denant de lo brocar ò de lo religar. 2. Assostatge, cubèrt.

curbir vt. (*cuèrbi*) 1. Protegir au mejan de quauqua ren que si mete sobre: *Curbir un libre*. ◇ Curbir de teules: *Teular, enteular, teulissar*. ◇ Curbir de lauvas: *Lauvar, enlauvar*. ◇ Curbir m'una tenda: *Entendar*. 2. Plaçar una caua sobre una outra: *Curbir un plat m'un cubiceu*. 3. Espantegar, estendre en granda quantitat: *Curbir un barri de pintura*. ◇ Curbir de daururas: *Daurar*. ◇ Curbir de tapís: *Entapissar*. 4. Metre quauqua ren sus quauqu'un per lo vestir, lo tenir au caud. Sin.: **tapar, amantelar, mantelar**. 5. Donar à quauqu'un en granda quantitat: *Curbir quauqu'un de presents*. ◇ *Curbir d'aur e d'argent*: Faire present à (quauqu'un) d'una granda quantitat d'aur e d'argent. Sin.: **aclapar d'aur e d'argent**. ◇ *Curbir de flors*: Clafir de flors, ramelar. - (fig.) Felicitar, faire l'elògi de. ◇ *Curbir de lauriers*: Faire l'elògi de, espec. après un succès, una victòri. Sin.: **enlaurar, enlaurierar**. 6. S'estendre sobre: *La neu cuèrbe lo camin*. Sin.: **emmantelar**. ◇ Curbir de binhetas: *Binhetar*. ◇ Curbir de fanga: *Enfangar*. ◇ Curbir d'aiga: *Enaigar, subrondar, summergeir*. ◇ Curbir de neu: *Ennevassar*. ◇ Curbir de neblaresc: *Enneblar*. ◇ Curbir de pèiras: *Aclapar*. ◇ Curbir de grava: *Engravar*. ◇ Curbir de rausa: *Enrauselar*. ◇ Curbir de tèrra: *Terrar, terrassar*. ◇ Curbir de nius: *Aniular*. ◇ Curbir de bois, d'entoascs: *Embartassar, entoscar*. 7. *Curbir una distança*: La percórrer. 8. *Curbir (una femèla)*: Salhir, s'acoblar mé, en parlant d'un animau. Sin.: **montar**. 9. Pilhar sota la sieu responsabiletat l'error de quauqu'un: *Sa maire lo cuèrbe totjorn*. 10. Garantir li consequenças: *Una assegurança que cuèrbe lu riscs d'incendi*. 11. Compensar, contrabalançar: *Li recèptas cuèrbon lo cost*. 12. *Curbir un bosin, una votz*: Empachar que s'igon audits, en faguent un bosin mai foart, en parlant mai aut. 13. *Curbir un eveniment*: Per un jornalista, assegurar una informacion completa sobre d'aquel eveniment. 14. Desservir una zòna, en parlant d'un emetor de ràdio ò de television, d'un malhum internet, etc. ◆ **si curbir** v.pr. 1. Si garnir, s'emplir: *À la prima, lu camps si cuèrbon de flors*. Sin.: **s'emmantelar**. 2. Si protegir, si garantir.

curculionide n.m. *Curculionides*: Família de coleoptèrs que comprèn lu corgoçons (mai de 50 000 espècias).

curcuma n.m. Planta d'Índia, que lo risòma ientra dins la composicion dau cari (Família dei zingiberaceas).

curde, a adj. e n. Dau Curdistan. Var.: **curd, kurd, kurde**. ◆ n.m. Lengua dau grope iranian que pàrlon lu Curdes.

cureta n.f. Instrument de cirurgia en forma de culhier dei bòrds trencants. Var.: **curador**.

curetar vt. (med.) Practicar un curetatge.

curetatge n.m. 1. Operacion que consistisse à levar m'una cureta de còrs estrangiers ò de produchs morbides

de l'interior d'una cavitat naturala ò patologica. ◇ (espec.) Curetatge uterin. 2. Operacion e restauracion d'un ensèm d'abitacion anciani; reabilitacion.

curi n.m. Element radioactiu (simbòle Cm), de n° atomic 96, descubèrt en lo 1945.

cúria n.f. 1. Ensèm dei organismes governamentals dau Sant-Sèti. 2. (ist. rom.) Division dei tres tribús primitivi: *Cada tribú comprenia dètz cúrias*. ◇ Luèc dont s'acampava lo senat roman; lo senat. Var.: **curia**.

curia n.f. Cúria.

curial, a adj. (relig.) Relatiu à una cura. Var.: **curiau**. ◇ *Maion curiala*: Presbitèri.

curiau, ala adj. Curial.

curie n.m. Anciana unitat de mesura d'activitat d'una foart radioactiva (simb. Ci), que vau $3,7 \times 10^{10}$ becquerels.

curiós, oa adj. e n. 1. Animat de l'envuèia de saupre, de vèire, de descurbir. 2. Que vòu conóisser quauqua ren qu'es escondut, secret; indiscret. Sin.: **ficanàs, escotapet**. 3. Remarcable, estranh, estonant, espantant.

curiosaire, airitz n. Curiós.

curiosament adv. D'un biais curiós. Sin.: **estranhament**.

curiosar vi. Faire lo curiós.

curiosàs, assa adj. e n. (pej.) Que manifestà una granda curiositat.

curiositat n.f. 1. Qualitat d'una persona curioa. 2. Caua que fa nàisser la sorpresa, l'interès, que pòu atraire l'atencion.

curista n. Persona que seguísse una cura termala.

curiterapia n.f. (med.) Emplec terapeuti dei rais produchs per lu isotòpes radioactius. Sin.: **radiumterapia**.

curós, oa adj. Persona que pilha suènh de quauqua ren. Sin.: **atencionat, sonhós**.

curriculum vitae n.m. inv. (mòt latin) Ensèm dei indicacions relatiu à l'estat civil, ai estudis, à la carriera professionala, etc., de quauqu'un; lo document que poarta aqueli indicacions. Abrev.: **C.V.**

curry n.m. Cari.

cursiu, iva adj. *Escriptura cursiva* ò *cursiva*, n.f.: Traçada au corrent de la pluma. ◇ *Lectura cursiva*: Facha rapidament, d'una estirada.

cursor n.m. 1. Pèça mobila, que compoarta un indèx, que si pòu desplaçar au lòng d'una guida generalament graduada (règla, compàs, etc.). 2. (astron.) Fieu mobile que travèrsa lo camp d'un micromètre e sièrve à mesurar lo diamètre aparent d'un astre. 3. (inform.) Marca mobila qu'indica, sus un ecran de visualisacion, la posicion de l'escriptura venenta ò lo ponch dont agisserà lo clic de la rateta.

cursus n.m. 1. Cicle universitari sancionat per un diplòma. 2. Carriera professionala considerada dins li sieu estapas successivi. 3. (Antiqu. rom.) *Cursus honorum*: Òrdre que devia seguir la carriera publica.

curul(e) adj. m. (Antiqu. rom.) Relatiu au sèti d'ivòri reservat à d'unu magistrats e ai foncions que n'èra lo simbòle.

curva n.f. Corba.

curvar vt. Donar la forma d'una corba à. Var.: **corbar**.

curvat, ada adj. Qu'a pilhat la forma d'una corba. Var.: **corbat**.

curvilineu, ea adj. Curvilinha.

curvilinha adj. Format de linhas corbi. Var.: **curvilineu**.

curvimètre n.m. Instrument que siève à mesurar la longuessa dei linhas corbi.

curvitat n.f. Cambradura, encorbadura.

cuscut n.m. Cuscuta.

cuscuta n.f. Planta parasita dei flors violeti que s'enrotla à l'entorn d'autri plantas (Família dei convolvulaceas). Var.: **cuscut**.

cusvide n.f. Organe vegetal ponchut e alongat.

cussar vt. Aquissar (un can).

cusson n.m. Corgosson. Var.: **cosson**.

cussonadura n.f. Resulta dei degalhs provocats per lu cussons. Var.: **cossonadura**.

cussonar vt. Traucar (en parlant de l'accion d'un cusson dins lo boasc); traucar de traucs nombrós coma aquelu d'un cusson. Var.: **cossonar**.

cussonat, ada adj. Traucat per un cusson ò coma per un cusson. Var.: **cossonat**.

custòdi n.m. Garda.

custòdia n.f. 1. Partida laterala de la crroçaria d'una automobila, à l'aplomb dei ròdas de darrier, entre lo sobran e la linha de cintura. 2. (lit. catol.) Boita dei parets de vèire dont si plaça l'ostia consagrada per l'expauar. ◇ Boita dins la quala lo prèire poarta la comunion ai malauts.

custodir vt. (*custodissi*) Gardar, susvelhar.

cutaneu, ea adj. Qu'apartèn à la pèu, relatiu à la pèu.

cuteribridata adj. e n. Si di d'una mosca parasita de 15 à 18 mm de lòng, dau còrs alargat e dei antenas grandi e lòngui.

cuti n.f. Cutireaccion.

cuticula n.f. 1. (anat.) Pichina pèu totplen fina. 2. (bot.) Pellicula superficiala dei pens joves, que contèn la cutina. 3. (zool.) Zòna superficiala dau tegument dei artropòdes (insèctes, crustaceus), que contèn la quitina.

cutina n.f. (bot.) Substança impermeabla contenguda dins la cuticula dei vegetals.

cutinisacion (-zacion) n.f. Accion ò resulta de si cutinizar.

cutinizar (-izar) (si) v.pr. Si curbir de cutina.

cutireaccion n.f. Tèst cutaneu emplegat en medecina per metre en evidença d'uni malautias (tuberculòsi ò difteria) ò allergias (asma, etc.) en depauant sus la peu escarificada d'uni substanças (tuberculina, allergènes) que produon ò non una reaccion vesibla. Abrev.: **cuti**.

cuu n.m. 1. (pop.) Partida posteriora de l'òme e d'unu animaus, que comprèn li gaunhas e lo fundament. Var.: **cuo**. Sin.: **darrier**, (pop.) **tafanari**. ◇ (pop.) *Aver de cuu*: Aver d'astre. Sin.: **aver la crespina**, **èstre benastrat**. ◇ (pop.) *Aver lo fuèc au cuu*: Èstre animat de desirs sexuals violents. ◇ (pop.) *L'aver dins lo cuu*: S'èstre fach enganar. ◇ (pop.) *N'aver plen lo cuu*:

N'aver pron, plus suportar. Sin.: **n'aver pron son fais**.

◇ (pop.) *Lecar lo cuu à quauqu'un*: Li èstre totjorn darrier, lo flatar bassament, embé ipocrisia. ◇ (pop.) *Èstre coma cuu e camia*: Èstre totplen units, inseparables.

◇ (pop.) *Picar dau cuu*: Falhir, en parlant d'una societat, d'una empresa. ◇ *Maion de viracuu, sopa dau cuu virat*: Si di d'un pareu qu'au lièch laissa de caire lu rapoarts intimes. 2. Partida posteriora ò inferiora d'un objècte, fond: *Un cuu de botelha*.

cuu blanc n.m. Auceu d'Euròpa, dau gropion blanc. Sin.: **coa blanca**.

cuu d'ae n.m. Botaròt. Sin.: **brugairòu**, **padre**, **capelan**, **colomela**, **lepiòta**, **ombrela**, **lepiòta enaurada**, **magdalena**.

cuu de boasc n. Cuu-de-jata.

cuu-de-jata n. Persona sensa membres inferiors. Sin.: **cuu-de-boasc**.

cuu-de-lampa n.m. 1. (arts graf.) Vinheta plaçada à la fin d'un capítol. 2. (arquít.) Element que s'alarga coma un capiteu, establít en salhida sus un barri per suportar una carga, un objècte. Sin.: **lampesa**.

cuu roge n.m. Passeron de la coa roja (Família dei turdides). Var.: **cuu-ros**. Sin.: **rossinhòu dei muralhas**.

cuu-ros n.m. Cuu roge.

C.V. (sigla) n.m. Curriculum vitae.

CV (sigla) n.m. Cavau fiscal.

Cx n.m. inv. Coeficient de penetracion dins l'ària.

Cz n.m. inv. Coeficient de portança, sensa dimensions, que caracteriza la sustentacion d'una aeronau ò d'un element d'aeronau.

D

d Quarta letra de l'alfabet (de).

d Abreviacion per lo prefixe *deci-*: *dl*, *dm*.

d'à prep. À, dins d'expressions coma *anar d'à pen*, *tenir d'à ment*.

da prep. 1. En provenença de (it.). Sin.: **de**, **d'à**. 2. Per (it. per introdure lo complement d'agent). 3. En cò de.

D (mús.) Nòta **re** dins lu país anglo-saxons e germanics.

D.A.B. (sigla) Distributor automatic de bilhets.

dabàs de proa n.m. (mar.) Part de la nau reservada à la marinaria, situada à la proa segon la tradicion comuna.

dacha n.f. Maion de campanha pròche d'una granda vila, dins l'anciana U.R.S.S.

da capo loc. adv. (it.) (mús.) Indicacion per repilhar despí lo començament.

daci (italianisme) n.m. Autreg.

daci, dàcia adj. e n. De Dàcia: *Lenga dàcia*. Var.: **dacic**.

dacic, a adj. Daci.

dacion n.f. (dr.) Accion de donar. ◇ *Dacion en pagament*: Remplaçament dins una obligacion de la caua deuguda per una altra, me l'acòrdi dau creancier.

dacita n.f. Ròca microlitica qu'a la composicion d'una diorita.

d'acòrdi loc. adv. Marca un consentiment, una ententa.

dacriadeniti n.f. Inflamacion de la glanda lagrimala.

dacriocistectomia n.f. Ablacion dau sac lagrimal.

dacriocistiti n.f. Inflamacion dau sac lagrimal (au dedintre de l'uèlh).

dacron n.m. (nom depauat) Fibra textila sintetica de poliestèr.

dactil n.m. 1. (metr.) Pen format d'una lònga e de doi brèvi, dins lu vèrs grècs e latins. 2. (bot.) Graminea forratgiera dei regions temperadi.

dàctili n.m. Dactil.

dactilic, a adj. (metr.) Dont domina lo dactil, en parlant d'un mètre, d'un ritme.

dactilocomposicion n.f. Composicion per lectura optica.

dactilografe, a n. Persona que lo sieu mestier es d'escriure m'un computador (ancianament m'una màquina).

dactilografia n.f. 1. Tecnica d'utilisacion d'un computador (ancianament d'una màquina) per escriure. 2. Tèxto dactilografiat.

dactilografiar vt. (classic *dactilogràfi*, corrent *dactilografi*) Escriure m'un computador (ancianament m'una màquina).

dactilografic, a adj. Que pertòca la dactilografia.

dactilograma n.m. Estampadura que resulta de l'aposition d'un det sus una susfàcia de papier alestit per aquò.

dactilologia n.f. Lengatge digital per comunicar m'ai personas balordi.

dactilòpi n.m. Vermet cubèrt d'un cera cotonoa que viu sigue sus de plantas en veiriera, sigue sus d'agrumes que n'en favorisse l'envaïment per lo biais de la morfea.

dactilopodit n.m. Terminason sota le forma d'una àrpia ò d'una peçuga de la pata dei crustaceus.

dactiloptèr n.m. Peis ossós vesin de la galineta. (fam. dei triglidats).

dactiloscopia n.f. Procediment d'identificacion dei personas au mejan dei sieu emprentas digitali.

dadà n.m. Cavau, dins lo lengatge dei enfants.

dadà n.m. Movement de contestacion naissut en lo 1916 dins lu mitans intellectuals e artistics occidentals, que remetia en question d'un biais radical lu mòdes d'expression tradicionals. ◆ adj. inv. Que si reclama d'aqueu movement.

dadaïsme n.m. Lo movement dadà; lu comportaments que li si rapoàrton.

dadaïsta n. Que pertòca lo dadaïsme; adèpte dau dadaïsme.

dafne n.m. Aubrilhon dei flors rogi ò blanqui perfumadi, dei granas rogi toxiqui.

dàfnia n.f. Pichin crustaceu branquiopòde dei aigas docí, qu'es un aliment recercat per lu peis en aquari.

daga n.f. 1. Arma de man, m'una lama corta e larga. 2. Promier boasc dau cèrvi (à partir d'un an) ò defensa dau vièlh singlar.

dagador n.m. Ponhal de la lama corta e ponchuda.

dagan n.m. Gròssa daga.

dagar vt. Donar un còup de daga. Var.: **daguejar**.

dagdenc, a adj. Que pertòca la vila ò lu estatjants d'Agde. Sin.: **agatenc**.

daguejar vt. Dagar.

daguerreotipe n.m. 1. Dispositiu fotografic que fixava un imatge sus una placa de coire argentat expauada en cambra negra. 2. Imatge obtengut per aqueu biais.

daguerreotipia n.f. Procediment dau daguerreotipe.

dagueta n.f. Daga pichona.

dai art. contr. Combinason de *da* e *lu* ò *li*.

daguestanés, esa adj. e n. Dau Daguestan.

daida interj. Mèfi!

daimerin n.m. (allusion plasenta à l'Atge Mejan). Òme d'elegança e de manières efeminadi, que fa lo gal m'ai fremas.

daïmiò n.m. Ancian senhor feudau japonés que governava un feu ò una frairia, mandatat per lo Tennò (impeaire) au cap d'una juridiccion territoriala e provedit d'una independença esquasi totala. Es l'impeaire Meiji-Tennò que faguèt desaparèisser aqueu sistema dich *shogonat*.

daïmioat n.m. Feude d'un daïmiò.

daina n.f. Dama (femèla dau dam).

daine n.m. Peis grandàs esparide de la Mediterranea, que pòu jónher un mètre de lòng e quaranta kg. Sin.: **dente, denti, lente**.

daissemin n.m. 1. Aubrilhon dreïçat ò sarmentós dei flors totplen odoranti blanqui, jauni ò rogi e de la coròlla tubulosa, acampadi en cimas ò en grapas (Família dei oleaceas). 2. Perfum fach à partir d'aqueli flors. Sin.: **jaissemin, janssemin, gensemin, jaussemin**.

dakin n.m. *Solucion de Dakin, aiga de Dakin ò dakin*: Solucion à basa d'ipoclorit de sòdi e de permanganat de potassi, emplegada per desinfectar li plagas.

dalai-lama n.m. Cap dau bodisme tibetan, considerat coma lo representant dau bodisatva Avalokistévelle, patron dau Tibet.

dalasi n.m. Unitat monetària de Gàmbia.

dalh n.m. Instrument trencant constituït d'una lama d'acier recorbada fixada à un lòng mànegue, que siève à talhar l'èrba, li cerealas, etc.

dalhada n.f. Espandida de fen dalhat.

dalhadoira n.f. Dalhaira.

dalhaira n.f. Màquina per dalhar. Sin.: **segairitz**. Var.: **dalhadoira**.

dalhaire n.m. Persona que dalha à braç ò m'una màquina. Sin.: **segaire**.

dalhament n.m. Dalhason.

dalhar vt. Talhar m'un dalh.

dalhason n.f. Accion de dalhar. Var.: **dalhament, dalhatge**. Sin.: **segada**. ◆ pl. Sason que si fa la dalhason. Sin.: **segasons**.

dalhatge n.m. Dalhason.

dalhon n.m. Dalh pichon.

dàlia n.f. Planta dei raïç tuberculoï e dei flors ornementali, que s'en cultívon de nombroï varietats; la flor d'aquela planta (Família dei compauadas).

dalmacian, a n. Can, canha de la rauba blanca cubèrta de nombroï pichini tacas negri ò brun fonçat.

dalmata adj. e n. De Dalmàcia.

dalmatica n.f. Vestiment de glèia. Var.: **dalmàtica**.

dalmàtica n.f. Dalmatica.

daltonian, a adj. e n. Pertocat de daltonisme.

daltonisme n.m. Anomalia ereditària de la vesion dei colors, que mena sovent à n-una confusion entre lo roge e lo verd.

dam n.m. 1. Mamifèr romiaire dei forèsts d'Euròpa, de la rauba cubèrta de tacas blanqui e dei boasc aplatits à l'extremitat (autessa 90 cm, pòu viure fins à 25 ans) 2. Cuèr qu'imita la pèu dau dam.

dam n.m. 1. Damatge, prejudici. Sin.: **gast, nosement, greuge**. ◆ *Au grand dam de*: Au sieu prejudici; au sieu grand regret. 2. (relig. cat.) Per lu damnats, privacion per sempre de la vista de Dieu.

dam abrev. Decamètre.

dama n.f. Femèla dau dam. Sin.: **daina**.

dama n.f. (fr.) 1. Dòna. 2. (cartas, escacs) Regina, dòna. 3. *Juèc de damas*: Juèc que practícon sus un damier doi jugaires qu'an cadun vint pedons (blancs per un, negres per l'autre). Var.: **juèc de dònas**. ◆ (espec.) Pedon recubèrt d'un autre, autorisat à si desplaçar en

digonala sus tot lo damier. ◆ *Anar en dama, menar un pedon à dama*: En parlant d'un dei jugaire, menar un pedon fins à la linha de darrièr dau camp advèrse, dont devèn dama. 4. Autís à man, provedit de doi manelhas, que siève à enfonsar lu pavats ò à compactar lo soal. Sin.: **batedor**.

damaiseu, èla n. Domaiseu, èla.

damajana n.f. Damejana.

damajoana n.f. Damejana.

damalisc n.m. Antilòpa africana vesina dau bubal.

daman n.m. Mamifèr ongulat dei caractèrs primitius, d'Àfrica e de l'Àsia Minora, erbivòre, de la talha d'un coniu.

damar vt. 1. Doblar un pedon, au juèc de damas. 2. Batre, compactar, enfonsar uniformament (m'una dama ò un instrument semblable): *Damar lo soal*. ◆ *Damar la neu, una pista*: La compactar uniformament mé d'esquís ò una màquina especiala per que resquilhe de mai.

damàs n.m. 1. Teissut monocròme de seda ò de lana que lo sieu dessenh, mat sobre un fond satinat, es obtengut per lo juèc dei armaduras. 2. Acier totplen fin.

damascar vt. (*damasqui*) Damassar.

damascat, ada adj. Damassat.

damascura n.f. Dessenh d'un teissut damascat.

damasquin, a adj. e n. De Damàs. ◆ n.m. Mena d'estòfa orientala.

damasquinadura n.f. Escrinçeladura metallica.

damasquinar vt. Incrustar au martèu de pichins motius decoratius d'aur, d'argent ò de coire sus (una susfàcia metallica ciselada).

damasquinatge n.m. Accion, art de damasquinar; trabalh, objècte fach ensin.

damassada n.f. Estòfa de seda.

damassar vt. Alestir (una estòfa, un acier) dins lo biais dau damàs. Var.: **damascat**.

damassatge n.m. Accion de damassar.

damassat, ada adj. Alestit au biais dau damàs. ◆ n.m. Estòfa damassada. Var.: **damascat**.

damatge n.m. Dam. Var.: **dam, daumatge, domatge**.

damatge n.m. Accion de damar.

damatjament n.m. Endamatjament.

damatjar vt. Provocar de dams, de prejudicis à. Var.: **daumatjar**. Sin.: **prejudiciar, nòire, greujar**.

damatjós, oa adj. Que provòca de damatges. Var.:

daumatjós. Sin.: **nosible, malfasant, malsan, nociu, nefast, prejudiciós, perjudiciable, marrit**.

damejana n.f. Botelha, generalament de vèire, que contèn entre 20 e 50 litres, per lo transpoart d'un liquide. Var.: **damajoana, damajana**.

damier n.m. 1. Plateu partejat en cent casas, alternativament blanqui e negri, per jugar ai damas. 2. Tota susfàcia partejada en cairats d'una soleta dimension.

damnable, a adj. 1. (lit.) Que s'amerita un rebròchi, condemnable. Sin.: **greu, detestable, odiós, execrable, abominable, maladich, mespresable, asirable**. 2. (relig.) Que s'amerita la damnacion per l'eternitat.

damnacion n.f. (relig.) Condamnacion per l'eternitat ai penas infernali.

damnar vt. 1. Condamnar ai penas de l'infèrn; menar à la damnacion. Sin.: **dessauvar**. ◇ (fam.) *Faire damnar quauqu'un*: Lo faire embilar. Var.: **damnejar**. ◆ **si damnar** v.pr. 1. (relig.) S'expauar per lo sieu comportament à la damnacion. 2. (fig., au condicional) Èstre lèst à tot per capitar: *Si damneria per ela*.

damnat, **ada** adj. e n. 1. (relig.) Condamnat ai penas de l'infèrn. Sin.: **dessauvat**. ◇ *Sofrir coma un damnat*: Sofrir orriblament. 2. Funèste, que fa lo mau. ◇ *Ànima damnada (de quauqu'un)*: Persona que fa tot cen qu'una altra li demanda de faire. 3. (fam.) Detestable, que causa d'enuèis: *Encara aqueu damnat computaire!* Sin. (toi lu sens): **maladich**.

damnejar vt. Damnar.

damont adv. Dins un luèc en autessa: *Damont sus la montanha*. Var.: **d'amont**, **amont**, **aïçamont**, **ailamont**; Sin.: **aquí sus**, **amondaut**.

dampèr n.m. (tecn., mòt anglès) Pichin amortissèire plaçat à l'extremitat de l'aubre d'un motor per n'amortir li vibracions.

dan n.m. Niveu de qualificacion d'una cencha negra, dins lu arts marciais japonés.

danaïda n.f. Parpilhòla diurna d'Àfrica, dai alas vivament coloridi.

dança n.f. 1. Accion de dançar; ensèms de movements dau còrs que generalament seguïsson lo ritme d'una música segond d'uni règlas: *La dança classica, una dança modèrna*. ◇ (espòrts) *Dança sus glaça*: Patinatge artistic per coblas. ◇ (fig.) *Intrar en (dins la) dança*: Participar à l'accion. 2. Música escricha sus un ritme de dança, per èstre balada.

dançable, **a** adj. Que si pòu dançar.

dançador n.m. Sala de dança. Var.: (angl.) **dancing**. Sin.: **balèti**.

dançador, **airitz** n. Dançaire. Var.: **dançaire**. Sin.: **balaire**.

dançaire, **a** n. Persona que dança. Sin.: **balarin**.

dançar vi. 1. Faire una dança. ◇ *Pas saupre sus quau pen dançar*: Esitar. 2. Faire de movements rapides e agiles. Sin.: **balar**. ◆ vt. *Faire (una dança)*: Dançar una valsa.

dançarèla n.f. Dançaira. Sin.: **balairitz**, **dançairitz**.

dançareu, **la** adj. Que pertòca la dança.

dancejar vi. (fam.) Dançar d'un biais gòf ò mé de pichins movements.

dancing n.m. (angl.) Sala de dança. Var.: **dançador**.

dandarín n.m. Pichina pasta en forma de pichins plombs per metre dins la sopa.

dandi n.m. Òme elegant, qu'assòcia au refinament vestimentari una afectacion d'esperit e d'impertinença. Sin.: **faquin**.

dandin n.m. (fam.) Òme sensa gaubi. Sin.: **nèsci**, **toarca**, **gòf(e)**, **tardòc**.

dandisme n.m. 1. Biais dau dandin. Sin.: **nescitge**, **colhonitge**, **bestiesa**. 2. Comportament, biais dau dandi.

danés, **esa** adj. Dau Danemarc.

danés n.m. Grand can dau pel ras.

dangier n.m. Perilh.

dangierós, **oa** adj. Perilhós.

dangierosament adv. Perilhosament.

dangierositat n.f. 1. Fach d'èstre perilhós, caractèr de cen que presenta un dangier. 2. (psiquiatria) Estat (d'un subjècte) estimat coma probablament perilhós, que pòu menar à un acte delictuós.

danian n.m. (geol.) Premier estatge dau paleogène. ◆ adj. dau danian.

dantesc, **a** adj. 1. Relatiu à l'òbra de Dante Alighieri. 2. Terrible, espaventós coma l'Infèrn de Dante.

danubian, **a** adj. Dau Danubi.

daomeian, **a** adj. e n. Dau Daomèi. Sin.: **beninés**.

dapé conj. Pròche, à costat.

dapertot adv. En tot luèc: *En estiu, li a de toristas dapertot*. Var.: **pertot**, **de pertot**, **d'en pertot**.

daquòs n.m. Si di de quauqua ren ò de quauqu'un indeterminats. Sin.: **caua**, **bebèi**, **besonha**.

darbisme n.m. Sistema professat per una sècta protestanta, que refuda tota organisacion eclesiastica.

darbista adj. e n. Dau darbisme; adèpte dau darbisme.

darboca n.f. Tamborn en tèrra cuècha tendut d'una pèu picada mé la man, que s'emplega en Orient-Mejan e au Magrèb.

darbon n.m. Narbon.

darbonar vi Narbonar.

darboniera n.f. Narboniera.

dard n.m. 1. Arma lançada anciana, formada d'una poncha fixada à una asta de boasc; saeta. 2. Organe impar, ponchut e vuèi, verinós (de la vèspa, etc.) Sin.: **fisson**. ◇ Lenga forcuda, inofensiva, de la sèrp. 3. (agric.) Ram fruchier, cort, dau perier e dau pomier.

dardada n.f. Ferida de dard. Sin.: **fissonada**.

dardalh n.m. Accion de dardalhar. Var.: **dardalhament**.

dardalhada n.f. Emission de rais de calor o de lutz.

dardalhament n.m. Accion, fach de s'expandir. Var.: **dardalh**. Sin.: **expandiment**.

dardalhant, **a** adj. Qu'emet de rais de calor ò de lutz.

dardalhar vi. 1. Emetre de rais de calor ò de lutz. Var.: **dardar**, **dardejar**. 2. (fig.) S'expandir, si desvolopar en parlant d'una civilisacion, d'una cultura, etc...

dardalhejar vi. v.i. Dardalhar.

dardalhon n.m. (fam.) Autre nom dau clitòris. Sin.: **pindorlet**.

dardana n.f. *Faire dardana*: Faire lo niais.

dardanaria n.f. (pej.) Ingenuitat.

dardar vt. Dardalhar.

dardejar vi. Dardalhar.

dardena n.f. Anciana moneda d'aram. ◇ pl. (fam.) Sòus. Sin.: (fam.) **picalhons**, **escalhòla**, **pitós**.

dardenaire, **airitz** n. Persona que prèsta de moneda me d'interès au dessobre dau taus licit. Sin.: **agiotaire**.

dardenós, **oa** adj. e n. 1. Persona qu'acampa e possedisse totplen de sòus. Sin.: **ricàs**. (pop.) 2. Si di d'un luèc dont la marca de la riquesa es evidentata.

dari n.m. Forma dau persan que si parla en Afganistan, dont es una dei lengas oficiali.

darica n.f. Moneda d'aur dei Pèrses Aquemenidas.

darna n.f. Lesca d'un gròs peis: *Una darna de saumon*. Sin.: **talhon**.

darnagàs n.m. Darnegàs.

darnar vt. Talhar en lescas.

darnegàs n.m. 1. Passeron dei boascs e dei sebiças, dau bèc crocut, sobretot insectivòre. 2. Nèsci. Var.: **darnagàs**.

darnegal n.m. Nèsci.

darnier, a adj. e n. Darrier.

darnierament adv. Darrierament.

darrier n.m. 1. Partida posteriora de quauqua ren. 2. Gaunhas, en parlant dei òmes e dei bèstias.

darrier, a adj. e n. Que vèn après toi lu autres: *Lo darrier jorn de l'annada, lo darrier òme*. Var.: **darnier, dernier**. Sin.: **ultime**. ◇ *Aver lo darrier mòt*: L'emportar dins una discutida, un conflicte. Sin.: **dire la darriera paraula**. ◇ *Non aver dich lo sieu darrier mòt*: Aver encara d'arguments, de possibilitats de convèncer, de l'emportar. ◆ adj. 1. Lo mai recent: *Èstre à la darriera mòda*. 2. Extrème: *Protestar mé la darriera energia*.

darrier prep. e adv. 1. En arrier de: *S'escondre darrier un aubre*. 2. À la seguida de: *Caminar darrier quauqu'un*. ◆ adv. 1. Dau costat opauat à l'avant. ◇ *Davant darrier*: Dins lo marrit sens, en metent lo davant à la plaça dau darrier (espec. en parlant d'una pèça de vestit). 2. En arrier: *Restar darrier*. 3. *Per darrier*: Per la partida posteriora; secretament: *Dire de mau per darrier, atacar per darrier*. 3. (expr.) *D'en darrier*: À l'endarrier, finalament, fin finala.

darrierament adv. Despí gaire de temps. Var.: **darnierament, dernierament**.

darrierenc, a adj. Tardier, en parlant d'un fruch, d'un legume. Var.: **darnierenc, dernierenc**. Sin.: **tardiu**.

dàrsena n.f. (mar.) Bacin d'un poart.

darshan n.m. Dins l'indoïsme, vesion d'una divinitat, d'un èstre ò d'un objècte sacrats.

dartròsi n.f. Malautia de la tantifla, causada per un fonge.

darwinian, a adj. Relatiu à la doctrina de Darwin.

darwinisme n.m. Doctrina de Carles Darwin en lo 1859, segond la quala l'evolucion biologica dei espècias vivi seria deuguda à la seleccion naturala, en seguida à la lucha per lo manjar ò la reproduccion («lucha per la vida»).

darwinista adj. e n. Partidari dau darwinisme.

dasiatidats n.m. *Dasiatidats*: Família de peis marins, que n'en fa partida la ferrassa.

dasiuride n.m. *Dasiurides*: Família que recampa diferenti espècias de marsupials que si tròvon en Austràlia e en Nòva-Guinea.

dat n.m. 1. Pichin cube que caduna dei sieu façes es marcada de ponchs de 1 à 6 ò de figuras, emplegat per divers juècs. 2. (arquít. e esculp.) Còrs de forma cubica d'un pedestal; element de supoart pauc ò pron cubic. 3. (coïna) Pichin tròç (de carn, de legume, etc.) talhat en forma de cube.

data n.f. 1. Indicacion dau jorn, dau mes, de l'annada: *Data de maridatge, data d'una letra*. ◇ *Pilhar data*:

Fixar una data per un rescòntre. 2. Moment causit per una fèsta, un eveniment, una accion: *Fixar la data d'un acamp*. 3. Moment, epòca pendent la quala si debana un eveniment. ◇ *Lo promier en data, lo darrier en data*: Aqueu que vèn en promier, aqueu que vèn en darrier. 4. Eveniment istoric important. ◇ *Faire data*: Marcar un moment important.

datable, a adj. Que pòu èstre datat.

datacion n.f. 1. Datatge. 2. Accion de determinar la data d'un eveniment, l'atge d'una ròca, d'un fossile, d'un objècte. 3. Data atribuida.

dataire, airtz adj. e n. Que sièrve à datar: *Sageu dataire*. ◆ n.m. Dispositiu mé de letras e de chifras mobili per estampar una data.

datar vt. 1. Metre la data sobre. 2. Determinar la data de: *Datar un document*. ◆ vi. 1. Existir despí una epòca donada, remontar à: *Un roman que data dau siècle passat*. 2. Marcar una data importanta: Un eveniment que daterà dins l'istòria. 3. Èstre vielhit, foara de mòda: *Es una teoria que data*.

datari n.m. (anc.) President de la dataria.

dataria n.f. Tribunal, pi ofici de la cancelaria de la cort pontificala encargada de mandar lu actes pontificals pi d'autrejar gràcias e dispensas (suprimit en lo 1967).

datatge n.m. Accion de datar un document; datacion.

dàteri n.m. Dàtil.

datier n.m. Paumolier dei regions caudi e sèqui ma aigadi (Espanha, Àfrica, Orient Mejan), que lu sieus fruchs créisson en regimes. Var.: **datilhier**.

dàtil n.m. Fruch manjadís dau datier, de la carn sucrada e nutritiva. Var.: **dàteri**.

datilhier n.m. Datier.

datiu, iva adj. (dr.) *Tutèla dativa*: Tutèla autrejada au conseu de família.

datiu n.m. Cas dau complement d'atribucion, dins li lengas qu'an de declinasons.

datura Planta dei flors cornudi, toxica, que d'uni espècias son ornamentali ò narcotiqui (Família dei solanaceas). Sin.: **èrba dau diau, moreleta**.

dau Article contractat format de la preposicion *de* ò *da* e de l'article *lo*.

dau interj. Mena de balhar de coratge, de vanc, d'andi. Sin.: **anèm! zo! issa!**

daufin n.m. Mamifèr marin (cetaceu, long. 2 à 4 m) que viu en grope dins toti li mars e manja de peis.

daufin n.m. 1. Títol de l'eritier au tròne de França, generalament l'enfant mager dau rèi (s'escriu normalament m'una majuscula). 2. (per ext.) Successor designat d'una personalitat. 3. Lo segond, dins un classament.

daufina n.f. 1. Esposa dau Daufin. 2. Dins l'eleccion d'una regina de beutat, li filhas que vènon après la promiera: *La promiera daufina, la segonda daufina*.

daufinés, esa adj. e n. Dau Daufinat. ◇ Gratin daufinés: Mena de tian de tantiflas en fini lescas, gratinadi mé de lach, de burre e de fromai.

daumatge n.m. 1. Prejudici moral ò corporal que quauqu'un subisse; degalh causat ai sieus bens. Var.: **dam, damatge**. ◇ *Daumatges e interès*: Indemnizacion

deuguda à quauqu'un en reparacion d'un prejudici. 2. Degalhs materials causats à quauqua ren; perda, degradacion. ◇ *Daumatges de guèrra*: Daumatges que subisson li personas ò lu Estats en temps de guèrra, que ménon à de reparacions. 3. *Daumatge, es daumatge*: Es regretable. ◇ *Daumatge que* (+ subjontiu): Es regretable que. Sin. (3): **pecat, pecat que**.

daumatjar vt. Faire subir un daumatge à (quauqua ren). Var.: **damatjar**.

daumatjós, oa adj. Que causa un daumatge, perjudiciable. Var.: **damatjós**.

daurada n.f. Peis dei rebats daurats ò argentats pescat en Mediterranèa e dins lo Gòlfe de Gasconha (Família dei esparides). Var.: **aurada**. Sin.: **besuga, esperlin**.

daurador, airtiz n. Dauraire.

dauradura n.f. 1. Accion, art de daurar. 2. Revestiment d'aur, pellicula daurada. ◇ Ornament daurat. Var.: **daurura**.

dauraire, airtiz n. Especialista que practica la dauradura. Var.: **daurador**.

daurar vt. 1. Recurir d'una fina pellicula d'aur. 2. (lit.) Donar una tencha daurada à: *Lo soleu a daurat la tieu pèu*. 3. (coïna) Colorir una preparacion en la recurbent de jaune d'òu avant la cuècha. ◆ vi. Pilhar una color daurada.

dauratge n.m. Accion de daurar e, espec., accion de daurar una pasta; lo sieu resultat.

daurat, ada adj. 1. Recubèrt d'una fina pellicula d'aur; que lo sieu aspècte imita l'aur. 2. D'una color, d'un lusiment que fan pensar à l'aur. 3. (ist.) *La joinessa daurada*: Lu joves borgés que participèron, en França, à la reaccion còtra la Terror; (mod.) Joves fortunats que vívon pauc ò pron sensa ren faire.

daurat n.m. Color daurada ò dauradura.

daurador, tritz n. Dauraire.

daurier, a n. Anelier. Sin.: **joielier, aurivelaire**.

daurura n.f. Dauradura.

davalada n.f. Inclinason d'un terren, d'una susfàcia. Sin.: **penda, pendís**. Sin.: **calada**.

davalalar vt. Percórrer (rapidament) vèrs lo bas: *Davalalar lu escaliers*. ◆ vi. Calar (rapidament): *Davalalar dau carri, de la montanha*.

davançament n.m. Accion de davançar.

davançar vt. 1. Venir avant, precedir (quauqu'un, quauqua ren). 2 Var.: **davantejar**. Despassar, èstre mai foart, mai intelligent, etc.: *Davançar toi lu autres*.

davancier, a n. 1. Antenat. 2. Persona qu'a fach quauqua ren avant li autri, qu'a mostrat lo camin dins un camp donat: *Lu trobaires son lu davanciers dei poetas occitans modèrnes*.

davant n.m. Partida anteriora de quauqua ren: *Lo davant d'una maion*. Contr.: **darrier**. ◇ *Davant darrier*: Dins lo marrit sens, en metent lo davant à la plaça dau darrier (espec. en parlant d'una pèça de vestit). ◇ *Veirina d'un negòci, etc.* Var.: **davantura**.

davant prep. En avant de; en faça de: *Caminar davant quauqu'un, parlar davant un acamp*. Sin.: **denant**. ◆ adv. En avant: *Parte davant, que ti rejonhi*. ◆ loc. adv. e prep. *Per davant, de davant, devèrs davant*: Per l'avant.

◇ *Per davant*: En presença de: *Per davant notari*. Contr.: **darrier**.

davantejar vt. Davançar.

davant-ièr adv. Avant-ièr.

davantjorn n.m. Auba.

davantura n.f. Veirina d'un negòci, etc.

davant ora loc. adv. Denant lo moment vorgut, tròup leu.

davau adv. En bas, en aval: *Davau sota, davau dins la plana*. Sin.: **aquí sota, devèrs sota, au dessota, aiavau, aiçavau, deçavau**.

dazibao n.m. Jornal mural chinés, manescrich, pegat per carriera.

dB Simbòle dau decibèl.

D.C.A. n.f. Defensa còtra li aeronaus.

D.D.T. n.m. Diclorodifeniltricloretane, insecticidi potent.

de prep. 1. Marca lo luèc, l'origina, lo temps, la possession, la maniera, la causa, l'instrument, etc.: *Venir de Menton, de miègjorn à sièis oras, lo libre de Pèire, pilhar de foarça*. 2. Sièrve per introdure un complement d'objècte indirècte: *Si sovenir de quauqua ren*.

dea n.f. Divinitat femenina. Sin.: **divessa**.

deal n.m. Pichin objècte metallic, piquetat en defoara, destinat à protegir lo det que buta l'agulha per cordurar. Var.: **dial** (Luceram).

dealada n.f. Contegut d'un deal.

deambulacion n.f. Fach de caminar sensa tòca precisa.

deambular vi. Si passejar d'aquí d'aià, caminar sensa tòca. Sin.: **tornejar, flandrinar, musardejar, landar, landrejar**.

deambulàtori n.m. Galaria à l'entorn dau còr d'una glèia.

debacla n.f. Desbacla. Sin.: **desglaça**.

debaclar vi. Desbaclar. Sin.: **desgellar**.

debanador n.m. Instrument ò aparelh dont son enrotlats de fieus, de coardas, de tubes, etc. per lu poder desrotlar rapidament en cas de besonh. Var.: **debanaire**.

debanadura n.f. Fieu debanat.

debanaire n.m. Debanador.

debanament n.m. 1. Accion de debanar; lo sieu resultat. Sin.: **desenrotlament, desrotlament**. 2. Accion de si debanar; lo sieu resultat. Var.: **debanar**.

debanar vt. 1. Enrotlar de fiu, etc. sus un debanador. 2. Desrotlar lo fiu, etc. d'un debanador. ◆ **si debanar** v.pr. Aver luèc, en parlant d'una accion, d'un eveniment: *Dont si debana aquela istòria?*

debanar n.m. Seguida d'eveniments: *Lo debanar de l'istòria*.

debanatge n.m. Accion, fach de debanar: *Lo debanatge d'un cocon*.

debàs n.m. Peça de vestiment que gaina la camba e lo pen. Var.: **bas**.

debassaire, a n. Persona que fabrega ò que vende de debàs.

debassaria n.f. Fabrega de debàs.

debat n.m. 1. Examèn d'un problema que mena à una discussion animada (eventualment organizada e dirigida) entre personas d'un vejaire diferent. Var.: **debatiment**, **debatuda**. 2. *Un dinnar-debat*: Un debat acompanhat d'un dinnar. 3. Conflictè intèrne. Sin.: **contèsta**. ◆ pl. 1. Discussion d'un problema dins una assemblada parlamentària. 2. Fasa d'un procès, que dona la paraula à toti li partidas e ai avocats.

debatèire, **eiritz** n. Persona que participa à un debat; persona abila à debatre.

debatiment n.m. Debat.

debatre vt. e trans. ind. *Debatre quauqua ren, de quauqua ren*: N'en discutir en examinant toi lu aspèctes.

◆ vt. *Debatre un prètz*: Lo discutir per lo faire baissar.

◆ si **debatre** v.pr. 1. Luchar per si desgatjar, si desliurar: *Lo peis si debate*. 2. Si bolegar per si sortir d'una situacion dificila: *Si debatre dins lu problemas financiers*. Sin.: **si tirar de ribas**, **si traire d'enganas**.

debequinhar (si) v.pr. S'insultar, si garrolhar.

deberrir vt. (*deberrissi*) Penchenar, desmesclar lu bèrris.

debil(e), a adj. 1. Pas foart de constitucion fisica, que manca de vigor. Sin.: **mistolín**, **esquirincho**. 2. (fam.) Estupide, foal. Sin.: **bavèca**, **tardòc**, **babeu**. ◆ n. 1. *Debile mental* ò *debile*: Subjècte tocat de debilitat mentala. 2. (fam.) Niais, nèsci, estaci.

debilament adv. D'un biais debile.

debilitacion n.f. (psiquiatria) Evolucion d'un procès psicopatologic vèrs un deficit intellectual. Sin.: **ananquiment**, **aflaquiment**.

debilitant, a adj. Que debilita. Sin.: **aflaquissent**, **anequelissent**.

debilitar vt. Rendre debile fisicament ò moralament: *Un clima que debilita*. Sin.: **aflaquir**, **anequelir**.

debilitat n.f. 1. (lit.) Estat de granda deblessa. 2. (psiquiatria) *Debilitat mentala*: estat deugut à una manca de desvelopament intellectual. Sin.: **deficiéncia**.

debina n.f. (pop.) Misèria.

debinar vt. (pop.) Criticar.

dèbit n.m. 1. Venda rapida e continua de mèrç au detalh: *Un article d'un dèbit aisat*. Var.: **debita**. 2. *Dèbit*: Negòci (de tabac, de bevendas, etc.). 3. Biais de parlar, de recitar, elocucion. Sin.: **parlatge**. 4. Biais de debitar lo boasc. Sin.: **debitatge**. 5. Quantitat de fluide que s'escorre ò es fornit dins una unitat de temps. Sin.: **tira**. 6. Quantitat de personas, de veïcules, d'informacions, volume de mèrç transportats dins una unitat de temps per un mejan de comunicacion.

dèbit n.m. 1. Còmpte dei somas qu'una persona deu à una altra. 2. Partida d'un còmpte dont son portadi li somas deugudi. Contr.: **crèdit**.

debita n.f. Dèbit.

debitable, a adj. 1. Que pòu èstre debitat: *Boasc debitabile*. 2. Que pòu èstre rendut debitor.

debitaire, airtz n. Persona que debita, qu'espandisse de novèlas de toti menas.

debitant, a n. 1. Detalhant(a). 2. Negociant(a) que tèn un dèbit (de bevendas, de tabac, etc.). Sin.: **vendèire**.

debitar vt. 1. Talhar en tròç: *Debitar un bòu*. ◆ Redurre de boasc en tròç per una utilisacion ulteriora. 2. Vendre au detalh. 3. Produire, fournir una quantitat donada de matèria dins un temps donat: *Debitar 30 000 litres per ora*. 4. Enonciar, recitar mé monotonia. 5. (pej.) Dire, racontar: *Debitar de mençonegas*. Sin.(5): **debanar**, **desgrunar**.

debitar vt. Portar una soma ò un article au dèbit de: *Debitar un còmpte*. Contr.: **creditar**.

debitatge n.m. Accion de debitar de boasc, de pèira, etc.; lo sieu resultat.

debitiu n.m. (ling.) Mòde qu'exprimisse l'obligacion en lenga baltica.

dèbitmètre n.m. Aparelh de mesura, de contraròtle, de reglament dau dèbit d'un fluide.

debitor, tritz adj. e n. 1. Persona que deu (per op. à creditor). 2. Persona qu'a un deute moral. ◆ adj. *Còmpte debitor*: Que si tròva en dèbit.

deblament adv. D'un biais deble. Sin.: **feblement**.

deble, a adj. 1. Que manca de vigor, de foarça fisica ò morala. ◆ *Ponch deble* (d'una persona): Deblessa, defaut. 2. Que manca de capacitats intellectuali, de saber: *Èstre deble en matematicas*. 3. Que manca de soliditat, de resisença. 4. Que manca d'intensitat, d'acuitat: *Aver la vista debla*. 5. Que non es d'un niveu elevat: *Un rasonament deble*. 6. De gaire d'importança: *De revenguts debles*. 7. (quim.) Si di d'un acide, d'una basa, d'un electrolit pas dissociats. ◆ adj. e n. Que manca d'energia, d'autoritat. ◆ 1. Persona sensa revenguts, sensa mejans de defensa. 2. *Deble d'esperit*: Simple d'esperit; que li sieu facultats intellectuali son pas gaire desvelopadi ò demenidi. Sin.: **feble**.

deble n.m. Atirança particuliera: *Aver un deble per* (una persona, una passion, etc.). Sin.: **feble**.

deblessa n.f. 1. Mancança de vigor; estat de cen qu'es deble. ◆ *Mostrar de deblessa vèrs quauqu'un*: Èstre tròup indulgent per aquela persona. 2. Perda dei foarças: *Èstre pilhat de deblessa*. Sin.: **feblessa**.

deblir vi. (*deblissi*) Perdre dei sieu foarças, de la sieu capacitat, de la sieu fermetat. Sin.: **feblir**.

deblissent, a adj. Que deblisse. Sin.: **feblissent**.

debotament n.m. Accion de debotar; lo sieu resultat.

debotar vt. Refudar per decision judiciària la demanda de quauqu'un. Sin.: **desbauçar**.

debut n.m. Començament de quauqua ren, d'una accion. Var.: **debuta**, **començada**, **principi**, **entamenada**. ◆ pl. Promiers pas dins una carriera, una activitat.

debuta n.f. Començament, entamenada.

debutant, a adj. e n. Que debuta. Sin.: **començaire**, **novelari**.

debutar vi. 1. Començar, en parlant d'una accion, d'una caua: *Lo film debuta à 9 oras*. 2. Faire lu sieus debuts: *Es un actor que debuta*. Sin.: **entamenar**, **principiar**. ◆ vt. Començar (quauqua ren).

deca- Prefixe que multiplica per dètz (simbòle: da): *Decamètre* (dam), *decalitre* (dal).

deca n.f. 1. Defaut, tara. Sin.: **manca**. 2. Error: *Deca ortografica*.

deçà adv. D'aquesto costat. Var.: **ençà, devèrs deçà**.
 ◆ loc. prep. *En deçà de*: D'aquesto costat; en dessota de:
En deça de la veritat.

decada n.f. 1. Partida d'un obratge que si compaua de dètz capítols. 2. Periòde de dètz jorn, en particular dins lo calendier republican francés.

decadari, ària adj. D'un periòde de dètz jorns.

decadença (-ència) n.f. Descadença. Var.: **decadiment**.

decadent, a adj. En decadença. Var.: **descadent**. ◇ Si di d'escrivans e d'artistas pessimistas de la fin dau siècle XIX.

decadí n.m. Desen jorn dau calendier revolucionari francés.

decadiment n.m. Descadença.

decadre vi. 1. Tombar à un reng, un estat inferior. Sin.: **davalat, descaire**. 2. (lit.) Baissat, declinat.

decadut, uda adj. Qu'a perdut lo sieu reng, la sieu reputacion: *Un àngel decadut*.

decaèdre n.m. (mat.) Solide de dètz façs.

decaèdric, a adj. En forma de decaèdre.

decagonal, a adj. (mat.) relatiu au decagone; qu'a dètz angles. Var.: **decagonau**.

decagonau, ala adj. Decagonal.

decagone n.m. (mat.) Poligone qu'a dètz angles e, doncas, dètz costats.

decagrama n.m. Dètz gramas (dag).

decaïdrat n.m. (quim.) Compaut que contèn dètz moleculas d'aiga dins la sieu formula.

decaïdratat adj. m. (quim.) Que contèn dètz moleculas d'aiga dins la sieu formula.

decalitre n.m. Mesura de capacitat que vau dètz litres (dal).

decalògue n.m. (relig.) Lu dètz comandaments de Dieu, donats à Moisés sus lo Sinai, d'après la Biblia.

decalvant, a adj. Que fa perdre lu bèrris.

decamètre n.m. 1. Mesura de longuessa de dètz mètres (dam). 2. Cadena ò riban d'acier de dètz mètres que sièrve per mesurar.

decametric, a adj. Que la sieu longuessa d'ondas es compresa entre 10 e 100 mètres.

deçamont adv. Aquí en autessa.

decan n.m. (astrol.) Region celèsta que s'estende de 10° de longituda dins cadun dei signes dau zodiac (cada signe comprèn tres decans).

decan, a n. 1. Persona mai anciana per l'atge ò per l'apartenença à un grope. 2. (catol.) Responsable eclesiastic (circonscripcion, capítol, facultat, tribunal, collègi). 3. Director d'un U.F.R., à l'Universitat.

decanal, a adj. Relatiu au decanat. Var.: **decanau**.

decanat n.m. 1. Dignitat, foncion de decan. 2. Ensèm dei servicis plaçats sota l'autoritat d'un decan; locals, bureus dont son assostats.

decanau, ala adj. Decanal.

decantacion n.f. Accion de decantar; fach de si decantar. Var.: **decantament**.

decantador, airtiz adj. Decantaire.

decantaire, airtiz adj. Que decanta. Var.: **decantador**.

decantaire n.m. Aparelh per la decantacion.

decantament n.m. Decantacion.

decantar vt. 1. Desbarrassar un liquide dei sieu impuretat en li laissant si depauar au fond d'un recipient. 2. (fig.) Esclarcir: *Decantar una situacion*.

decapant n.m. Produch emplegat per decapar.

decapant, a adj. 1. Que decapa. 2. (fig.) Qu'a un efècte benefic en remetent en causa li abitudas de pensadas; caustic, estimulant. Var.: **descapant**.

decapar vt. Netejar una susfàcia en levant li impuretats que la recuèrbon. Var.: **descapar**.

decapatge n.m. Accion de decapar; lo sieu resultat. Var.: **descapatge**.

decapitacion n.f. Accion de decapitar (quauqu'un, quauqua ren); fach d'èstre decapitat. Var.: **descapitacion, escapitar**. Sin.: **tèstacopar**.

decapitar vt. 1. Talhar la tèsta de (quauqu'un). 2. Levat l'extremitat de (quauqua ren). 3. Privar (un partit, un grope, etc.) dei sieus dirigents, dei sieus responsables. Var.: **descapitar**.

decapòde n.m. *Decapòdes*: Òrdre de crustaceus superiors, generalament marins, qu'an cinc pareus de patas toraciqui, e sovent de granda talha.

decapòli n.f. (ist.) Gropament, liga de dètz vilas.

decar vi. Faires una deca. Sin.: **fautar, pecar**.

decasillabe adj. e n.m. Qu'a dètz sillabas: *Vèrs decasillabe*. Var. (adj.): **decasillabic**. ■ Es la denominacion francesa, qu'en occitan ò en italian, si parla d'endecasillabe: «En la ciutat de Niça magnifica» (JF FULCÔNIS).

decasillabic, a adj. Decasillabe.

decatlon n.m. Espròva combinada d'atletisme que comprèn dètz especialitat diferenti de corsa (100 m, 400 m, 1500 m, 110 m baranhas), de saut (autessa, longuessa, pèrtega) e de lançar (pes, disc, javelina).

decatlonian n.m. Atletista especialista dau decatlon, ò que participa à un decatlon.

deçaupre vt. Decebre. Var.: **deceure, decevre**.

deçaupuda n.f. Decebuda. Var.: **deceupuda, decepcion, deceupiment**.

deçavau adv. Aquí bas. Sin.: **davau**.

decebèire, eirtiz adj. Decevèire.

decebre vt. Decevre, enganar.

decebuda n.f. 1. Accion de decebre. 2. Estat ò sentiment d'una persona decebuda. Var.: **deçaupuda, deceupuda, decepcion, deceupiment**.

decedir vi. (*decedissi*) Morir, en parlant de quauqu'un. Sin.: **defuntar**.

decelable, a adj. Que pòu èstre decelat. Sin.: **endevenable, notable, revelable, denonciable, esventable**.

decelaire, airtiz n. Persona que decèla quauqua ren. Sin.: **endevenaire, descurbèire**.

decelament n.m. Fach de decelar.

decelar vt. (*decèli*) 1. Capitar à descurbir, d'après d'indici; remarcar. 2. (lit.) Revelar, mostrar. Sin.: **endevenir, esventar**.

decembre n.m. Darrier mes de l'an.

decembrista n.m. Membre de la conspiracion organisada à Sant-Petersborg còtra lo tsar en decembre dau 1825.

decemvir n.m. (ist.) À Roma, membre d'un collègi de dètz magistrats que li sieu foncions an variat embé lo temps.

decemviral, a adj. Relatiu ai decemvirs. Var.: **decemvirau**.

decemvirat n.m. Denhetat de decemvir. Magistratura de decemvir. Temps, durada d'un decemvirat.

decemvirau, ala adj. Decemviral.

decença (-éncia) n.f. 1. Respècte dei convenenças, especialament en matèria sexuala; pudor. 2. Discrecion, resèrva. Sin.: **modestia, retenguda**.

decennal, a adj. 1. Que dura dètz ans. 2. Que revèn cada dètz ans. Var.: **decennau**. Sin.: **desenal**.

decennau, ala adj. Decennal. Sin.: **desenau**.

decenni n.m. Periòde de dètz ans.

decent, a adj. 1. Confòrme à la decença. Sin.: **condrech, convenable**. 2. Convenent, corrècte: *Un salari decent*.

decentament adv. D'un biais decent. Sin.: **condrechament, convenablement**.

decepçion n.f. Fach d'èstre deceput, enganat dins la sieu esperança. Var.: **deceupiment**.

decernir vt. (*decernissi*) 1. Ordenar juridicament. 2. Autrejar quauqua ren (un prèmi, una decoracion) à quauqu'un. Sin.: **acordar, atribuir solemnement**.

decervelar vt. Descervelar.

decès n.m. Moart de quauqu'un. Sin.: **defuntada**. ◇ *Acte de decès*: Acte que la Comuna establisce per constatar la moart d'una persona.

decessar vi. Cessar. Sin.: **arrestar**.

deceuclar vt. Levar lu ceucles (d'una bota, d'una cuba). Var.: **desencerclar, desenceuclar**.

deceupiment n.m. Decepçion.

deceupre vt. Decevre.

deceupiment n.m. Decepçion.

deceupre vt. Deçaupre.

deceupuda n.f. Decepçion.

deceuput, uda adj. Qu'a subit una decepçion. Var.: **deçauput, decebut**.

decevèire, eiritz adj. Que deceup. Var.: **decebèire**.

decevre vt. Non respoandre ai esperanças de quauqu'un. Var.: **deçaupre, decebre, deceure**.

deci- Prefixe (simbòle d) que plaçat davant una unitat, la partisse en dètz: *Un decilitre*.

decibèl n.m. Desena part dau bèl (simbòle dB), que sièrve en acostica à definir una escala d'intensitat sonòra. ◆ pl. (fam.) Bosin intense: *Lu decibèls d'un avion*.

decidèire, eiritz n. Persona fisica ò morala qu'a lo poder de pilhar de decisions. Sin.: **bailejaire**.

decidibilitat n.f. (log.) Proprietat d'una formula decidibla.

decidible, a adj. (log.) Que si pòu demostrar ò refutar dins una teoria deductiva.

decididament adv. D'un biais decidit.

decidir vt. (*decidissi*) 1. Determinar, fixar, decretar (quauqua ren). 2. Incitar à agir, à pilhar una decision donada. 3. Provocar (quauqua ren): *Aquel affaire a decidit la perda dau govèrn*. Var.: **decidre**. ◆ vt. ind. (*de*) 1. Pilhar la decision, lo partit de: *Ai decidit de li anar mai tardi*. 2. Si prononciar sobre: *L'enquista deciderà de la sieu innocença*. Sin.: **arrestar, avisar**. ◆ vi. Pilhar una decision, de decisions. ◆ **si decidir (à)** v.pr. Pilhar una decision, una resolucion. Sin.: **si determinar**.

decidit, ida adj. Animat de l'esperit de decision, volontari: *Agir en òme decidit*.

decidre vt. e vi. Decidir.

decidú, ua adj. (bot.) Que li sieu fuèlhas càscon au ritme dei sasons. Sin.: **caducifoliat**.

deciduala adj. f. (med.) *Membrana deciduala* ò *deciduala*, n.f.: Caduca.

decigrade n.m. Desena part dau grade.

decigrama n.m. Desena part dau grama (simbòle dg).

decilatge n.m. (estad.) Division en decilis.

decili n.m. (estad.) Caduna dei nòu valors que partisson una distribucion estadistica en 10 gropes d'efectius pariers.

decilitre n.m. Desena part dau litre (simbòle dl).

dècima n.f. 1. Decime. 2. Dèime.

decimable, a adj. Que pòu estar sotamés au decime.

decimal, a adj. 1. Que fonciona per dètz ò per potença de dètz: *Calcul decimal*. 2. Qu'a coma basa lo nombre dètz. ◇ *Sistema decimal*: Que fonciona per multiplicacion ò partiment per una potença de 10. 3. *Nombre decimal*: Nombre qu'es lo quotient d'un entier per una potença de 10. Var.: **decimau**.

decimale n.f. Caduna dei chifra après la virgula dins l'escriptura d'un nombre decimal.

decimalisacion (-izacion) n.f. Aplicacion dau sistema decimal à de grandessas, de mesuras.

decimalisar (-izar) vt. Normalisar per decimalisacion: *Decimalisar un sistema de mesuras*.

decimar vt. 1. Condemnar à moart un soldat de dètz. 2. Faire perir un nombràs de gents. Sin.: **chaplar, maselar, matançar, anientar**.

decimau, ala adj. Decimal.

decime n.m. 1. Taxa suplementària d'un desen de la soma principala d'un drech. 2. (ist.) Impost que lo clergat pagava au rèi de França. 3. (anc.) Desena part dau franc.

decimètre n.m. 1. Desena part dau mètre (simbòle dm). 2. Règla graduada partejada en cm e en mm, generalament sobre una longuessa de 2 dm.

decimetric, a adj. Qu'es de l'ordre dau dm. ◇ Si di en particulier d'ondas ràdio que la sieu longor d'ondas es compresa entre 1 dm e 1 m.

decís, decisa adj. (it.) Decidit.

decision n.f. 1. Acte per lo quau una persona decidisse, si decidisse; caua decidida, resolucion pilhada. Sin.: **determinacion, resolucion, ardisessa**. 2. Accion de decidir après deliberacion; acte per lo quau una

autoritat decidisse quauqua ren après après examèn. ◇ (dr.) *Decision executòria*: Acte unilateral de l'Administracion. ◇ Mesura que pòu pilhar lo president de la República francesa (art. 16 de la Constitucion dau 1958). 3. *Teoria de la decision*: Teoria que, à partir de donadas psicològiques, economiques, sociològiques, etc., tempta de determinar, espec. au mejan de modèles matematices, lo comportament optimal dins una situacion donada. 4. Qualitat de quauqu'un qu'es determinat: *Esperit de decision*.

decisional, a adj. Relatiu à una decision, à una presa de decision. Var.: **decisionau**.

decisionau, ala adj. Decisional.

decisiu, iva adj. Que mena à un resultat definitiu, à una solucion: *Una batalha decisiva*. Sin.: **capital, conuencent, crucial, crosal, definitiu, determinant, màger, preponderant, irrefutable**.

decisivament adv. D'un biais decisiu.

decisòri, a adj. (dr.) *Jurament decisòri*: Jurament qu'una partida impaua à l'autra au cors d'un procès civil e que n'en depende la solucion dau litigi.

decistère n.m. Desena part de l'estère.

decitèx n.m. (text.) Unitat de titratge dei fibras textili, que corresponde à la massa en grammas d'una longuessa de 10 000 mètres de produch (lo *decitèx* a remplaçat lo *denier*).

declamacion n.f. 1. Art de declamar. 2. (pej.) Eloquença enfatica.

declamaire, airitz adj. Que declama. ◆ n. Persona que declama. Var.: **declamator**.

declamar vt. 1. Recitar, dire (un tèxto) davant un public. 2. Parlar, dire embé enfasi. Sin.: **declamar**. ◆ vi. (lit.) Parlar mé violença còtra quauqu'un. Sin.: **bramejar**.

declamatar vt. Dire embé enfasi. Var.: **declamar**.

declamator, tritz adj. e n. Declamaire.

declarable, a adj. Que pòu ò deu èstre declarat.

declaracion n.f. 1. Accion de declarar; acte, discors que permete de declarar: *Una declaracion publica*. Sin.: **averament**. ◇ (dr.) Afirmacion de l'existença d'una situacion juridica ò d'un fach. 2. Confession qu'una persona fa à una altra dei sentiments amorós qu'a per ela.

declarant, a adj. e n. Si di d'una persona que fa una declaracion, espec. à un officier d'estat civil.

declarar vt. 1. Exprimir, faire conóisser d'un biais solemne: *Declarar li sieu intencions, declarar la guèrra*. 2. Faire conóisser à una administracion, conformament à la lèi: *Declarar lu sieus revenguts*. ◆ **si declarar** v.pr. 1. Faire conóisser, exprimir (un sentiment, una idea). 2. Començar à aparéisser, si manifestar: *Una malautia que si declara*.

declaratiu, iva adj. 1. (dr.) *Acte declaratiu*: Per lo quau si constanta l'existença d'un drech preexistent. (ling.) Si di d'un vèrbo qu'exprimisise una assercion (per ex. *dire, declarar, explicar*).

declaratòri, òria adj. (dr.) Que declara juridicament.

declin n.m. Fach de declinar; diminucion de grandessa, de valor. Sin.: **decadéncia, davalada, descreis**.

declinable, a adj. (ling.) Que pòu èstre declinat.

declinant, a adj. Que va vèrs lo sieu declin.

declinar vi. 1. Anar vèrs lo sieu declin; perdre dei sieu foarças, dei sieu qualitats, s'anequelir. **s'afloquir**. Sin.: **descreïsser**. 2. Laisser plaça au sera, en parlant dau jorn. ◇ S'aprochar de l'horizon, baissat, en parlant d'un astre. ◆ vt. 1. Refudar: *Declinar una convidacion*. ◇ (dr.) Refudar la competença d'un tribunal. 2. (gram.) Enonciar li diferenti formas de la declinason d'un nom, d'un adjectiu, d'un pronom. ◇ *Declinar lo sieu nom, la sieu identitat*, etc.: Lu enonciar mé precision. 3. Enumerar lu diferents elements de: *Declinar li orientacions d'una política*. 4. (com.) Presentar un produch, una gamma sota mai d'una forma.

declinason n.f. 1. (ling.) Ensèm dei formas provedidi d'afixes que presèton, dins li lengas flexionali, lu noms, lu adjectius e lu pronoms. 2. (astron.) Distança angulara de l'esfèra celèsta au plan equatorial, comptada à partir d'aqueu plan, de 0 à 90°, positivament vèrs lo nòrd magnetic e lo meridian geografic en un ponch de la susfàcia terrèstra.

declinatòri n.m. 1. Lònga agulha provedida d'una caramida, emplegada en topografia. 2. (dr.) *Declinatòri (de competença)*: Excepcion ò acte que contèsta la competença d'un tribunal.

declinomètre n.m. Aparelh que sièrve de mesurar la declinason magnetica d'un ponch.

declivitat n.f. Estat de cen qu'es en penda. Sin.: **abaissda, tombant**.

decoccion n.m. Solucion obtenguda per l'accion prolongada de l'aiga bulhenta sobre (una planta aromatica).

decoctat n.m. Qu'es produch per decoccion.

decolacion n.f. (lit.) Accion de talhar lo coal à quauqu'un.

decolar vt. (*decoali*) Trencar lo coal à.

decoletadoira n.f. 1. (mecn.) Torn per decoletar. 2. Màquina agricòla per lo decoletatge dei bleas rabas. Var.: **descoletadoira**.

decoletaire, airitz n. (tecn.) Obrier, obriera que travailha au decoletatge. Var.: **descoletaire**.

decoletar vt. 1. Descurbir lo sobran dau buste de (una frema). 2. Excavar la partida auta d'un vestiment. 3. (agr. e tecn.) Practicar lo decoletatge de. Var.: **descoletar**.

decoletat, ada adj. 1. Que la partida superiora dau buste es nuda. 2. Que descuèrbe la partida auta dau buste.

decoletat n.m. 1. La partida superiora dau buste (li espatlas, la gargamèla, l'esquina) d'una frema, en tant qu'es descubèrt. 2. Excavadura d'una rauba, d'un corsatge, etc., que desgatja pauc ò pron la partida superiora dau buste, en foncion de la sieu forma. Var.: **descoletat, descoladura**.

decopadura n.f. 1. Entalha, excavadura dins un contorn; bòrd decopat. 2. Tròç decopat. Var.: **descopadura**.

decopaira n.f. 1. Màquina per decopar (la lana, lo boasc, lu metals, etc.). 2. Instrument que sièrve à decopar. 3. Partida talhanta d'una màquina per decopar. Var.: **descopaira**.

decopaire, airtz n. Persona que decopa. Var.: **descopaire**.

decopar vt. 1. Talhar à tròç, en parts. Sin.: **talhar, talhonar**. 2. Talhar en seguissent lu contorns d'un dessenh. 3. Formar de decopaduras dins; excavar. Var.: **descopar**. ♦ **si decopar** vt. Si destacar sobre un fond.

decopat, ada adj. Que lo sieu contorn presenta de decopaduras. Var.: **descopat**. Sin.: **talhonat**.

decopatge n.m. 1. Accion, biais de decopar. Sin.: **talhatge, talhonatge**. 2. Fuèlh de papier decopat, figura decopat; imatge destinat à èstre decopat. 3. (cín.) Partiment d'un scenàrio en plans numerotats, mé d'indicacions dramatiqi e tecniqi necessari; document escrih qu'establisce aqueu partiment. 4. *Decopatge electoral*: Establiment dei circonscricions electorali. Var.: **descopatge**.

decòr n.m. 1. Cen que sièrve à decorar; ensèm de elements que contribuïsson à l'ornament, à l'amainatjament d'un luèc, d'un interior. ◇ *Motiu decoratiu*: Lo decòr d'una porcelana. Sin.: **ondradura**. 2. Ensèm de elements (telas pintadi, etc.) que figúron lu luècs dont si debana l'accion au teatre, au cínema, à la television; cadun d'aquelu elements. 3. Aspècte d'un luèc dont una persona viu, dont una accion si debana, dont un fenomène si produe, etc.; quadre, paisatge. ◇ (fig.) *Cambiament de decòr*: Evolucion brutala d'una situacion.

decoracion n.f. 1. Accion, art de decorar; ensèm de cen que decòra. Sin.: **enfloriment**. 2. Insigne d'una distincion onorifica d'un òrdre de cavalaria.

decoraire, airtz n. Decorator, decoratritz.

decorar vt. (*decòri*) 1. Provedir d'elements, d'accessòris que rèndon mai beu. Sin.: **ornar, ondrar, adornar**. 2. Autrejar una decoracion à (quauqu'un). Sin.: **medalhar**.

decorat, ada adj. e n. Que poarta una decoracion. Sin.: **medalhat**.

decoratiu, iva adj. 1. Que decòra, que produe un efècte estetic; ornamental. Sin.: **ornatiu**. 2. (pej.) D'una importança segondària, just aquí per caucionar un projècte: *Aver un ròtle unicament decoratiu*. 3. *Arts decoratius*: Art de la produccion d'elements de decòr, d'objèctes qu'an à l'encòup un interès estetic e un ròtle utilitari. Sin.: **arts aplicats**.

decorator, tritz n. 1. Especialista de la decoracion, de l'amainatjament de locals. 2. Artista qu'inventa, realisa de decòrs d'espectacles.

decors n.m. 1. (med.) Periòde de descreis d'una malautia. 2. (astron.) Periòde entre la luna plena e la luna novèla, dins la quala la partida esclarada de la luna descreisse. Sin.: **descreis**.

decorticaire, airtz n. Persona que decortica.

decorticar vt. (*decortiqui*) Levar l'envolopa d'una frucha, d'una grana, d'un aubre, etc. Sin.: **desruscar, desgrulhar, desgrunar**.

decòrum n.m. (lat.) Lo tot de cen que dona mai de solemnitat ai relacions socialí, à una celebracion. Sin.: **convenéncia, ceremonial, protocòle**.

decrement n.m. (inform.) Diminucion de la valor d'una quantitat variabla.

decremètre n.m. Aparelh emplegat per mesurar directament lo decrement logaritmique d'un rondatge de corrent alternatiu ò d'un fais d'ondas electromagnetiqui.

decrepit, ida adj. Anequelit per l'atge, tocat per la decrepituda.

decrepitessa n.f. Decrepituda.

decrepituda n.f. Anequeliment fisic deugut au vielhum. Var.: **decrepitessa**.

decrescendo adv. e n.m. (mòt it.) En baissant progressivament l'intensitat dau son.

decret n.m. 1. Acte dau President de la República ò dau Premier Ministre à portada reglementària ò individuala. 2. (lit.) Decision qu'una volontat sobrana impaia: *Lu decrets de la Providença*.

decretala n.f. Decision papala sobre una una consultacion, donada sota forma de letra, e que fa jurisprudença.

decretalista n. Jurisconsulte especialista dei decretalas; doctor en drech canon.

decretar vt. 1. Comandar, reglar au mejan d'un decret. 2. Decidir embé autoritat.

decret-lèi n.m. (ist.) Decret dau govèrn, qu'avia foarça de lèi (aüra di di *ordenança*).

de cujus n.m. (expression latina) (dr.) Moart que la sieu succession es dubèrta.

decuplament n.m. Accion, fach de decuplar; lo sieu resultat. Sin.: **desenament**.

decuplar vt. 1. Multiplicar per dètz. 2. Aumentar dins de proporcions considerabli. Var.: **decuplicar** (it.). Sin.: **desenar**. ♦ vi. Èstre multiplicat per dètz: *La populacion a decuplat en cent ans*.

decuple n.m. Dètz còup mai grand.

decuplicar vt. (it.) (*decupliqui*) Decuplar.

decuria n.m. (ist.) Groke de dètz sordats, à Roma.

decurion n.m. (ist.) 1. Cap d'una decuria, à Roma. 2. Membre d'una assemblada municipala, dins li provinças romani.

decurrent, a adj. (bot.) *Organe decurrent*: Que si prolonga sus lo sieu ponch d'insercion.

decussat, ada adj. (bot.) *Fuèlhas decussadi*: Que fórmon de pareus que si cróson à angle drech.

dedal n.m. 1. Luèc format d'un ensèm complicat de vias dont un si pòu perdre; laberint. 2. (fig.) Ensèm complicat e confús: *Lo dedal dei lèis*. Sin.: **complicacion, confusion, encabestrament, bescontorn**.

dedalean, a adj. (lit.) Dont un si pòu perdre coma dins un laberint.

dedau n.m. Deal (Puget-Teniers).

dedavau adv. Davau.

dèdica n.f. 1. Formula estampada ò manescricha per la quala un autor fa un omenatge dau sieu libre. ◇ Autografe sus una fotografia, un disc, etc. 2. (liturgia) Consecracion d'una glèia; anniversari d'aquela consecracion. Var.: **dedicacion**.

dedicacion n.f. 1. Fach de dedicar una glèia à un sant. 2. Fach de dedicar (un libre, etc.). Var.: **dèdica**.

dedicar vt. (*dediqui*) 1. Faire omenatge de (un libre, una fotografia, etc.) à quauqu'un m'una dèdica. 2. Consacrar (un luèc, un objècte) au culte sota una invocacion especiala. 3. Metre (un libre, una òbra d'art) sota lo patronatge de quauqu'un, lo li ofrir en omenatge. 4. Faire l'omenatge de quauqua ren à quauqu'un, destinar; ofrir: *Dedicar una pensada à quauqu'un*.

dedicat, ada adj. (inform.) Si di d'un computador confinat à un ensèm de travalhs predefinits.

dedicatari, ària n. Persona que li es dedicat un obratge.

dedicatòri, òria adj. 1. Que contèn la dèdica d'un libre. 2. Relatiu à la dèdica.

dedicatòria n.f. Formula de dedicacion.

dedich n.m. Fach de desavoar, de si desdire.

dedins adv. e n.m. Dintre, dedintre.

dedintre n.m. La part interiora. Var.: **dedins, dintre**.

dedintre adv. À l'interior. Var.: **dedins, dintre**.

deduccion n.f. 1. Sostraccion, fach de levar una soma d'una soma totala: *Faire deduccion dei somas ja pagadi*. 2. Consequença eissida d'un rasonament, d'una conclusion. ◇ (log.) Rasonament que conclue à la veritat d'una proposicion. Sin.: **deduch**.

deduch n.m. Deduccion.

deductibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es deductible.

deductible, a adj. Que pòu èstre deduch.

deductiu, iva adj. Que procedisse per deduccion, que compoarta una deduccion.

dedurre vt. (*dedui*) 1. Sostraire d'una soma. 2. Tirar coma consequença logica.

de facto loc. adv. (dr.) De fach (per op. à *de jure*). Sin.: **constatat, reconoissut**.

defalc n.m. Defalcament.

defalcament n.m. Accion de defalc; lo sieu resultat. Var.: **defalc**.

defalc vt. (*defalqui*) Dedurre, levar (d'una soma, d'una quantitat). Sin.: **descomptar**.

defalhença n.f. 1. Fach de faire default, de mancar au sieu ròtle, à la sieu mission. 2. Default de foncionament: *Una defalhença dau sistema de seguretad*. Sin. (1 e 2): **deca, mancament, carença, deficiença**. 3. Feblessa fisica brusca e momentanea. Var.: **defalhiment**.

defalhent, a adj. Qu'a una defalhença. Sin.: **deficient**.

defalhiment n.m. Fach de defalhir. Var.: **defalhença**.

defalhir vi. (*defalhissi*) 1. Perdre momentaneament li sieu foarças fisiqui ò morali. Sin.: **s'alenquir, desanar**. 2. Faire default, mancar: *La sieu memòria comença à defalhir*. Sin.: **mancat, defautar**.

defaut n.m. 1. Mancança, insufisença de cen qu'es retengut necessari, de cen qu'es esperat. ◇ *Faire default*: Mancar à quauqu'un, èstre en quantitat insufisenta. 2. (dr.) Fach de non si presentar en justícia, après èstre estat convocat. 3. *Cans en default*: Qu'an perdut la via, à la caça. ◇ *Èstre en default*: S'enganar, èstre en fauta. ◇ *Metre quauqu'un en default*: Li faire cometre una error. 4.

Imperfeccion fisica, materiala, morala ò estetica. Var.: Var.: **defauta, defècte, defectuositat**. Sin.: **deca**.

defauta n.f. Mancança. Var.: **defaut**.

defautar vi. Mancar: *Li boani volontats defàuton*. Sin.: **faire default, mancar, èstre de manca, faire fauta**.

defecacion n.f. 1. (fisiol.) Expulsion dei matèrias fecali. 2. (quim.) Eliminacion dei impuretats d'un liquide.

defecar vi. (*defequi*) (fisiol.) Expulsar de matèrias fecali. Sin.: (vulg.) **cagar**. ◇ vt. (quim.) Operar la defecacion de (un liquide).

defeccion n.f. 1. Accion d'abandonar una causa, un partit: *Faire defeccion*. Sin.: **abandon**. 2. Fach d'èstre absent d'un luèc dont ères asperat.

defèci n.m. Sentiment desagradu d'una mena generala. Sin.: **desplaser, descoar, tristum, desagradança**.

defeciar vt. (*defèci*, classic *defècii*) Provocar, causar lo defèci. Sin.: **embestiar, desagradar, descorar, entristesir**.

defeciós, oa adj. Que dona lo defèci. Sin.: **descorós, desagradu**.

defècte n.m. Default.

defectiu, iva adj. (ling.) Si di d'un vèrbo que si non conjuga à toti li personas ò à toi lu temps. Ex.: *Plòure*, qu'admète unicament la tèrça persona: *plòu, plourà, plouguèt*, etc.

defectoscòpi n.m. Aparelh per descurbir de decas eventuals dins lu ralh de camin de fèrre.

defectuositat adv. D'un biais defectuós.

defectuós, oa adj. Que presenta de defaults.

defectuositat n.f. Estat de cen qu'es defectuós; imperfeccion, default. Sin.: **deca, endec**.

defendable, a adj. Que pòu èstre aparat, que s'amerita d'èstre aparat.

defendèire, eiritz n. (dr.) Persona qu'es atacada en justícia (per op. à *demandaire*). Var.: **defendent**. Sin.: **aparaire**.

defendent, a n. Defendèire.

defendre vt. 1. Empachar l'accès de, protegir (un luèc, una posicion). 2. Protegir, ajudar (quauqu'un); sostenir (una causa, una idea). Sin.: **aparar, parar**. 3. Plaidejar per: *Defendre lu interès de quauqu'un*. 4. Empachar (quauqua ren): *Li a defendut de sortir*. Sin.: **enebir**. ◇ **si defendre** v.pr. 1. Resistir à una agression. 2. (fam.) Mostrar una bèla abiletat dins un camp precís. 3. (fam.) *Si defende*: Es una idea, una opinion acceptabla, que si pòu admetre. 4. Refudar l'idea de quauqua ren, s'empachar de lo faire: *Si defende de tota compromission*.

defendut, uda adj. Que non es autorisat. ◇ *Lo fruch defendut*: Lo pom d'Adam e Eva. Sin.: **enebit**.

defenestracion n.f. Accion de passar quauqu'un per la fenèstra.

defenestrar vt. (*defenèstri*) Passar (quauqu'un) per la fenèstra.

defens n.m. (dr.) Si di d'un boasc reservat au senhor.

defensa n.f. 1. Accion, fach de si defendre, de protegir. Var.: **defension**. Sin.: **aparament**. ◇ Accion de

defendre una causa, una idea. 2. Mejans mes en òbra per si defendre: *Defensa aerenca*. ◇ *Defensa nacionala*: Ensèm dei mejans mes en òbra per aparar lo territòri nacional. ◇ (mil.) *Li defensas*: Ensèm dei organisacions defensivi qu'asseguron la proteccion d'una plaça, d'un ponch sensible. ◇ (espòrts) Ensèm dei jugaires que lo sieu ròtle es d'empachar lu adversaris d'atacar, de marcar. 3. Accion d'ajudar, de protegir quauqu'un, especialament en assistent una persona en justícia: *Pilhar la defensa de quauqu'un*. ◇ Partida que si defende en justícia; avocat que representa lu sieu interès. 4. (med.) Reaccion umorala e cellulària que protegisse l'organisme còtra una agression. 5. (psican.) Ensèm dei mecanismes que fan qu'una persona confrontada à una situacion insuportabla la refola, en mancaça de mejans per la ligar à una pensada, à una situacion acceptabla. 6. (mar.) Dispositiu de proteccion (balon en coarda, etc.) destinat à amortir lu contactes entre una nau e una altra ò entre una nau e un desbarcador. 7. Interdiccion: *Defensa de fumar*.

defensa n.f. Lònga dent ponchuda que despasa de la boca d'unu mamifèr (elefant, senglar, mòrse, etc.). Sin.: **sobredent**.

defension n.f. Defensa.

defensiu, iva adj. Destinat à la defensa, que la defensa es la sieu finalitat.

defensiva n.f. 1. (mil.) Estrategia, tactica que privilègia la defensa; mesuras que perméton de reagir còtra una agression. 2. *Èstre sus la defensiva*: Restar en garda, faire mèfi.

defensivament adv. D'un biais defensiu; en mirant à la defensa.

defensor, a n. 1. Persona que s'opaua à un atac. ◇ (espec. espòrt) Jogaire de la defensa, que lo sieu ròtle es d'empachar lu atacs de l'adversari. 2. Aqueu qu'assegura la defensa d'un acusat, d'una partida. 3. Aqueu que sostèn un ideal, una causa. Sin.: **aparaire**.

deferença (-ència) n.f. Consideracion respectuosa, respècte.

deferencial, a adj. Que pertòca lo canal deferent. Var.: **deferenciau**.

deferenciau, ala adj. Deferencial.

deferent, a adj. 1. Qu'a de deferença, respectuós. Sin.: **benvolent, atencionat, obligant**. 2. (anat.) Que mena foara. ◇ *Canal deferent*: Canal que condué l'espèrma.

deferir vt. (*deferissi*) (dr.) Donar (un affaire) à, faire passar (un acusat) davant la juridiccion competent. ◆ (quim.) Operar la defecacion de (un liquide).

deferir vt. (*deferissi*) (mar.) Retirar (una vela) de la sieu antena. Sin.: **desenvergar, desvergar** (fr.).

defés n.m. (mar.) En Lengadòc, vela pichona d'una nau de pesca. Sin.: **polacra, fòc**.

defici n.m. Molin d'òli. ◇ *Defici à lavatge*: Molin d'òli idraulic. ◇ *Defici à sang*: Defici accionat per traccion animala.

deficiença (-ència) n.f. Insufisença organica ò psiquica. Sin.: **manca, mancaça, carència, carestia**.

deficient, a adj. Que presenta una deficiença.

deficier n.m. Molinier dau defici, concessionari d'un defici.

deficit n.m. 1. Cen que manca per equilibrar li recèptas e li despensas; situacion que resulta d'aquesta mancaça. 2. Mancaça, insufisença. ◇ (psiquiatria) *Deficit intellectual*: Insufisença dau desenvolopament intellectual. ◇ (med.) *Deficit immunitari*: Diminucion ò disparicion dei mejans de defensa de l'organisme còtra li infeccions.

deficitari, ària adj. Que presenta un deficit, qu'es en deficit.

defilar vt. 1. Caminar en fila, en columnas, espec. au sens militari; faire un passacarriera. 2. Dins la mòda, presentar lu modèles noveus, una colleccion.

defilat n.m. 1. Passacarriera. 2. *Defilat de mòda*: Presentacion dei modèles d'una colleccion.

definible, a adj. Que pòu èstre definit.

definicion n.f. 1. Enonciacion de cen qu'es una caua ò un èstre, dei sieus caractèrs essencials, dei sieu qualitat pròpri. ◇ *Per definicion*: En vertut de la definicion de la caua de que si parla. 2. (log.) Enonciat ò declaracion que fan qu'un simbòle ò una combinacion de simbòles novelament introduchs significa ò denòta la mema caua qu'un simbòle que lo sieu sens es ja conoissut. 3. (telecom.) Niveu de finessa d'un imatge transmés, exprimit au mejan dau nombre de linhas e de ponchs d'exploracion. 4. (mat.) *Domeni ò ensèm de definicion*: Per una foncion de l'ensèm E vèrs l'ensèm F, sota-ensèm de E que lu sieus elements an un imatge dins F.

definicionnal, a adj. (didact.) Que si rapoarta à una definicion. Var.: **definicionau**.

definicionau, ala adj. Definicionnal.

definida n.f. Resulta finala. Sin.: **clavadura, conclusion**. Var.: **definiment**.

definiment n.m. Definida.

definir vt. (*definissi*) 1. Donar la definicion de. 2. Precisar, fixar: *Definir una política*. Sin.: **determinar**.

definissent n.m. (ling.) Cen que definisse: *Dins una definicion, li a un definit e un definissent*.

definit, ida adj. 1. Determinat, precís: *Una forma mau definida*. Sin.: **determinat**. Contr.: **indefinit, indeterminat**. 2. (gram.) *Article definit*: Que si rapoarta à un èstre ò à un objècte determinat (*lo, la, li lu*). Contr.: **article indefinit (un, una, uni, unu)**. ◇ *Passat definit*: Preterit, passat simple. 3. (quim.) *Compauat definit*: Que la sieu constitucion quimica es ben establida.

definitiu, a adj. Reglat, fixat d'un biais que li aurà plus besonh de li tornar. ◇ *En definitiva*: Tot ben considerat, en fin dau còmpte, finalament.

definitivament adv. Per totjorn, d'un biais definitiu.

definitor n.m. Religiós delegat au capitolat dau sieu òrdre per s'entreviar dei affaires disciplinaris ò administratius.

definitòri, òria adj. (didact.) 1. Que sièrve à definir, ajuda à definir; definicionnal. 2. Si di d'un judici que lo sieu subjècte e lo sieu predicat son de concèptes universals per oposicion au *judici de percepcion* que lo sieu predicat es universal e lo sieu subjècte individual.

deflacion n.f. (econ.) Ralentiment de l'inflacion per de mesuras monetari (reduccion de la massa monetària) ò financièri (enquadrament dau crèdit, contraròtle dei prètz, etc.); aqueli mesuras.

deflacion n.f. (geomorf.) Desplaçament dei materiaus fins d'un sediment sota l'accion dau vent.

deflacionista adj. e n. (econ.) Relatiu à la deflacion.

deflagracion n.f. 1. (didact.) Explosion à onda progressiva (mai lenta qu'una detonacion). 2. (corrent) Explosion violenta.

deflagrador n.m. Aparelh destinat à calar fuèc à una substança explosiva.

deflagrant, a adj. Qu'a la proprietat de deflagrar.

deflagrar vi. Si descompauar per deflagracion.

deflectir vt. (*deflectissi*) Provocar la deflexion de.

deflector, tritz adj. Que permete la deflexion.

deflector n.m. 1. Aparelh que sièrve à modificar la direccion d'un escolament. 2. (autom.) Pichina pèça mobila fixada à l'enquadrament dau vitre dei portieras avant per faire intrar d'aria en l'orientant. ◇ Pèça que permete de melhorar la penetracion dins l'aria d'un veïcule. Sin.: **fauda**.

deflexion n.f. 1. (tecn.) Modificacion de la direccion d'un escolament, d'un fais de particulas. 2. (tecn.) Desformacion verticala d'un ponch de la cauçada. 3. (med.) Estat d'una partida dau còrs, d'un membre pas plegat. 4. Acreissement de la tèsta d'un enfant au moment de la jasilha.

defloracion n.f. Perda de la virginitat.

deflorar vt. 1. (lit.) Faire perdre la sieu virginitat à. 2. Levar de la sieu noveutat, de la sieu originalitat à quauqua ren en lo tractant parcialament: *Desflorar un subjècte*.

defluent n.m. (geogr.) Braç format per lo partiment dei aigas d'un cors d'aiga.

defluviacion n.f. (geogr.) Cambiament total de lièch d'un cors d'aiga.

defluxion n.f. Amolonament d'umors en un endrech dau còrs.

defoara adv. À l'exterior d'un luèc. Var.: **foara**. ◇ *Metre, botar defoara*: Caçar, congèdar. ◆ (loc. adv.) *En defoara*: À l'exterior. ◆ (loc. prep.) *En defoara de*: 1. À l'exterior de. 2. Independentament de: *Aquò si farà en defoara de ieu*. 3. À l'excepcion de.

defoara n.m. 1. Part extèrna de quauqua ren. 2. Exterior, environament. Var.: **endefoara**.

defugida n.f. Fuga. Var. (2): **defugiment**.

defugiment n.m. Defugida.

defugir vt. (*defugissi*) Evitar (un perill, una dificultat, etc.).

defunt, a adj. e n. (lit. e adm.) Qu'es moart. Var.: **defuntat**.

defuntar vi. Morir.

defuntat, ada adj. Moart.

degalh n.m. Domatge, deterioracion. Sin.: **gast, gasta, gastadura**.

degalhadís n.m. Bregalh.

degalhador, airtz n. Degalhaire.

degalhaire, airtz n. Persona que degalha. Var.: **degalhador**. Sin.: **acabaire, escampaire**.

degalhar vt. 1. Provocar la deterioracion de. 2. Pas profechar de: *Degalhar lo sieu temps, la sieu vida*. 3. Laissat perdre: *Degalhar lo sieu ben*. Sin.: **bregalhar, gatar**.

degalhatge n.m. Accion, fach de degalhar. Sin.: **bregalhatge, gastatge**.

degalhier, a adj. e n. Despensier.

degalhós, oa adj. Qu'entira de despensas grandassi. Sin.: **costós, roïnós, dispendiós, carestiós**.

degaunhada n.f. Regaunhada, guinha.

degaunhar vi. Regaunhar, guinhar.

degeneracion n.f. Degenerescença.

degenerar vi. (*degenèri*) 1. Perdre dei qualitats pròpri à la sieu raça; s'embastardir; passar à un estat inferior. 2. Perdre dau sieu meriti, de la sieu valor. Sin. (1 e 2): **s'abastardir, s'abestir**. 3. (pej.) *Degenerar en*: Si cambiar en (quauqua ren de pèjor). (absolut) Mau virar. 4. (amt.) *Corba que degenèra*: Que si descompaua en de corbas distincti mai simpli.

degenerat, ada adj. e n. Pertocat de degenerescença. Sin.: **abastardit, abestit**.

degeneratiu, iva adj. Relatiu à la degenerescença.

degenerescença (-éncia) n.f. Fach de degenerar. ◇ (patol.) Alteracion de la cellula viva. – (espec.) cancerisacion. Var.: **degeneracion**. Sin.: **abastardiment, abestiment**.

degenerescent, a adj. Que degenèra.

degerir vt. Digerir.

degestion n.f. Digestiu.

degestiu, iva adj. Digestiu.

degibrar vt. Desgibrar.

degibratge n.m. Desgibratge.

degluticion n.f. (fisiol.) Acte reflèxe que fa calar lo manjar de la boca au gavaï, pi à l'estòmegue.

deglutinacion n.f. (ling.) Separacion dei elements d'un mòt unic. Ex. *Abolena > La Bolena* (Vesúbia).

deglutir vt. (*deglutissi*) Faire passar de la boca au gavaï, avalar.

degolada n.f. Accion de degolar; lo sieu resultat. Var.: **degolament**. Sin.: **regolada, regolament**.

degolar vi. (*degoalì*) 1. (fam.) Rotlar d'aut en bas d'un biais desordenat; davalat mé precipitacion. Var.: **regolar**. Sin.: **ribatar**. 2. Baissat rapidament de valor, d'intensitat: *La Borsa degoalà*. ◆ vt. (fam.) Davalar mé precipitacion ò per accident: *Degolar lu escaliers*.

degolatge n.m. Accion de degolar. Var.: **degolada, regolatge**.

degordir vt. Desgordir.

degordisa n.f. Desgordisa.

degordit, ida adj. Desgordit.

degot n.m. 1. Pichina quantitat d'aiga, de forma esfèrica, que si destaca d'una massa per condensacion ò per escorrement. 2. Pichina quantitat (d'un liquide, espec. d'una bevenda): *Beure un degot de vin*. Var.: **gota**.

degotament n.m. Accion de degotar.

degotant, a adj. Que degota.

degotar vi. Laisser tombar de gotas; s'escórrer gota après gota.

degrà n.m. Gra.

degradable, a adj. Que pòu èstre degradat.

degradacion n.f. 1. Destitucion (d'un personatge aut plaçat); privacion (d'un grade, d'unu drechs). ◇ *Degradacion civica*: Privacion dei drechs civics e politics, e finda d'unu drechs civils. 2. Deterioracion (d'un edifici, d'una propietat, etc.). Sin.: **deslabrament**, **gastadura**. 3. Passatge progressiu à un estat mai marrit. 4. (quim.) Descomposicion d'una molecula organica en moleculas que possedísson un nombre inferior d'atòmes de carbòni. (fis.) *Degradacion de l'energia*: Transformacion d'energia d'una forma en una altra mens capabla de fournir un travalh mecanic. 5. (ecol.) Remplaçament d'una formacion vegetala per una altra de biomassa inferiora (per exemple d'una seuva per una landa après d'incendi nombrós). 6. (pintura) Anequeliment progressiu e insensible d'una color.

degradant, a adj. Que degrada, avilisse. Sin.: **vergonhós**, **desonorant**, **umiliant**, **mespresable**, **escandalós**, **ignominiós**, **descorós**.

degradar vt. 1. Destituir dau sieu grade. 2. Degalhar. Sin.: **gastar**, **damatjar**. 3. Abaïssar, metre dins un estat inferior; avilir. ◆ **si degradar** v.pr. 1. S'avilir, s'abaïssar. 2. Subir una deterioracion.

degradat n.m. 1. Anequeliment progressiu d'una color, dau lume. 2. (cín., fot.) Procediment que permete de donar una intensitat luminoà diferenta ai diversis partidas de l'imatge. 3. Tecnica de talh dei bèrris en foncion d'espessors diferenti.

degressiu, iva adj. 1. Si di d'una tarifa, d'un mòde de pagament, etc., quora la soma que si deu pagar per unitat es de mai en mai pichina à mesura que lo nombre d'unitats comandadi ò emplegadi es mai grand. 2. (dr. fisc.) *Impoast degressiu*: Que baïssa à mesura que lu revenguts son bas.

degressivitat n.f. Caractèr de cen qu'es degressiu.

degudament adv. Segond li formas presrichi.

degun pron. indef. masc. sing. Pas una persona. Contr.: **toi**. ◆ *degun, a* adj. Minga.

degunament adv. Pas dau tot, ges dau tot.

dei art. def. contractat Contraccion de *de* e *lu* ò *li*.

deïcida adj. e n. Murtrier de Dieu; colpable ò complici de la moart de Jèsus Crist.

deïcidi n. Murtre de Dieu e, mai espec., crucificcion dau Crisrt.

deïctic, a adj. e n.m. Que sièrve à mostrar, à designar.

deïficacion n.f. Accion de deïficar.

deïficar vt. (*deïfiqui*) Metre au nombre dei dieus, elevar à egalitat m'ai dieus.

deïmable, a adj. Que pòu èstre sotamés au deïme. Var.: **deumable**.

deïmaire n.m. Persona que lèva lo deume. Var.: **deumaire**.

deïmaria n.f. Luèc, territòri dont lo deïme es recobrat.

deïmatge n.m. Collècta dau deïme. Var.: **deumatge**.

dèime n.m. (ist.) Fraccion variabla, en principi de dètz parts una, dei produchs de la tèrra e de l'alevatge, que si pagava à la Glèia. Var.: **dècima**, **deume**.

deïmier n.m. (ist.) Persona qu'avïa lo drech de levar lo deïme. Var.: **deumier**.

deïscença (-éncia) n.f. (bot.) Dubertura naturala, à maturitat, d'un organe claus.

deïscant, a adj. (bot.) *Organes, fruchs, etc., deïscants*: Que si duèrbon per deïscença.

deïisme n.m. Cresença en l'existença de Dieu, ma sensa referença à una revelacion.

deïsta adj. e n. Que professa lo deïisme.

deïtat n.f. (lit.) Divinitat mitologica.

dejà adv. (francisme) Ja.

dejeccion n.f. 1. Evacuacion dei excrements. 2. *Còne de dejeccion*: Amolonament detritic qu'un torrent fa à la sieu extremitat aval. ◆ pl. Lu excrements: *Li dejeccions canini*.

dejector n.m. Organe d'uni caudieras destinat d'afavorir l'evacuacion dei còrs en suspension dins l'aiga.

dejun, a adj. Qu'a pas'ncara manjat.

dejunaire, a n. Persona que practica lo dejuni.

dejunar vi. S'abstenir de manjar.

dejuni n.m. Privacion d'aliments.

de jure loc. adv. [de'jure] (dr.) De drech. Contr.: **de facto**.

delà adv. e prep. De l'autre costat: *En delà, vèrs delà, devèrs delà*. Var.: **delai**. Contr.: **çai**.

delacion n.f. 1. Denonciacion interessada e mespesabla. 2. (dr.) *Delacion de jurament*: Accion d'impauar un jurament decisòri ò supletòri.

delai adv. e prep. Delà.

delaisament n.m. 1. (lit.) Estat d'una persona laissada sensa secors. 2. (dr.) Abandon d'un ben, d'un drech.

delaisar vt. Laisser de costat, abandonar: *Delaisar lo sieu travalh*.

delaisat, a adj. e n. À l'abandon, laissat solet, sensa assistença.

delator, tritz n. Persona que denòncia per de rasons mespresabli.

delavar vt. 1. Levar ò esclarcir (una color) mé d'aiga. 2. Banhar, trempar.

delavat, ada adj. 1. D'una color fada, palla. 2. Descolorat per l'accion de l'aiga.

dèlco n.m. (nom depauat, sigla de *Dayton Engineering laboratories COmpany*) Dispositiu d'alumatge dei motors à explosion.

deleatur n.m. inv. (estamp.) Signe tipografic de correccion qu'indica una supression que si deu faire.

delebile, a adj. Que pòu èstre escafati.

delecion n.f. (biol.) Perda d'un fragment de cromosòma, causa de mauformacions congenitali.

delectable, a adj. (lit.) Foaça agradiu; qu'un s'en pòu delectar. Sin.: **congostós**.

delectacion n.f. (lit.) Plaser que s'en gaudisse plenament. Sin.: **congosta**.

delectar (si) v.pr. (lit.) Pilhar un plaser grandàs. Sin.: **si congostar**.

delegacion n.f. 1. (dr.) Acte per lo quau una autoritat administrativa encarga una altra autoritat d'agir en son nom. 2. (dr.) Operacion per la quala una persona (lo delegant) comanda à una altra (lo delegat) d'autrejar una prestacion à una tèrça (lo delegatari). 3. Grope de personas mandatadi en nom d'una collectivitat. 4. Organisme public encargat d'una mission particuliera: *Delegacion ai lengas de França*.

delegant, a n. (dr.) Persona que designa un delegat.

delegar vt. 1. Mandar coma representant d'una collectivitat. Sin.: **missionar**. 2. Transmetre, afidar: Delegar lu sieus poders.

delegar vt. 1. Mesclar (un còrs solide) m'un liquide. 2. (fig.) *Delegar una idea, una pensada*: L'exprimir tròup longament. ♦ **si delegar** v.pr. Passar à l'estat liquide sota l'accion de la calor; si dissòlver dins un liquide. Sin.: **fondre**.

delegat, ada n. e adj. Persona encargada d'agir en nom d'una altra ò d'un grope, d'un organisme. ◇ *Delegat dau personal*: Salarat que lo personal d'una empresa elegisse per lo representar dins lei discussions emb'au cap d'empresa. ◇ *Delegat sindical*: Salarat que representa lo sieu sindicat dins una empresa, designat per la seccion sindicala.

delegatari, ària n. Persona qu'a una delegacion.

delegatge n.m. 1. Accion de delegar una substança; lo sieu resultat. 2. Substança delegada. 3. (fig.) Verbiatge. Sin. (2 e 3): **fonda**.

delarga n.f. Liure cors.

delargar vt. (*delargui*) Deslargar.

delegator, tritz n. Persona que fa una delegacion.

deletèri, a adj. 1. Toxic, marrit per la santat (si di sobretot dei gas). 2. (fig.) Corruptor. Sin.: **nosible**.

deliberacion n.f. 1. Examèn e discussion orala d'un affaire; resultat d'aquest examèn. 2. Reflexion avant una decision.

deliberadament adv. 1. Après aver pensat: *Acceptar deliberadament una responsabilitat*. 2. Voluntariament, intencionalament: *Ignorar deliberadament una règla*.

deliberant, a adj. Que delibèra.

deliberar vi. (*delibèri*) 1. Examinar una question, n'en discutir en grope. 2. Pensar interiorament à-n-una decision que si deu pilhar.

deliberat, ada adj. 1. Assegurat, liure: *Aver una ària deliberada*. Sin.: **determinat, resòlvut, resòut, decidit**. 2. Conscient, voluntari: *Violença deliberada*.

deliberat n.m. Deliberacion entre jutges denant de prononciar una decision.

deliberatiu, iva 1. adj. *Aver una votz deliberativa*: Aver lo drech de votar dins li deliberacions d'una assembleada, d'un tribunal. Contr.: **consultatiu**. 2. adj. e n. Forma verbala que la sieu bastison pròpria sièrve à exprimir que lo subjècte s'interroga sus la sieu decision: *Que faire?*

deliberatòri, òria adj. Que pertòca la deliberacion.

delicadament adv. D'un biais delicat.

delicadessa n.f. Qualitat de quauqu'un, de quauqua ren de delicat. Var.: **delicadesa, delicatessa**.

delicadon, a adj. e n. Que fa lo delicat.

delicat, ada adj. 1. D'una granda finesa; rafinat: *Un parfum delicat*. Sin.: **preciós, recercat**. 2. Fragile: *Una santat delicada*. Sin.: **mistolín, esclenit**. 3. Complèxe, perilhós: *Una manòbra delicada*. Sin.: **tilhós, entrepachós, entravadís, escalabrós**. 4. Qu'a una granda sensibilitat: *Un poeta delicat*. Sin.: **gaubiós**. 5. Que respècta lu autres, la sieu sensibilitat: *Una atencion delicada*. Sin.: **poatafin, morrefin**. ♦ adj. e n. Dificile à contentar: *Faire lo difficile*.

delicatessa n.f. Delicadessa.

delici n.m. (pl. f.: **delícias**). Plaser extrème: *Aquela sòca, es un delici!*

delícia n.f. Delici.

deliciós, oa adj. 1. Totplen agradiu: *La tieu pissaladiera es delicio!* 2. Que provòca una excitacion dei sens ò de l'esperit. Sin.: **requist, delectable**.

deliciosament adv. D'un biais deliciós.

delicte n.m. Infraction punida d'una pena correccionala (per op. à *contravencion* e à *crimi*). Sin.: **malafacha**. ◇ *Lo còrs dau delicte*: L'element material de l'infraction. ◇ *Delicte politic*: Que pertòca l'organizacion e lo foncionament dei poders publics. ◇ *Delicte civil*: Fach que causa un dam per una altra persona e constrenhe à una reparacion.

delictual, a adj. (dr.) 1. Delictuós. 2. Si di d'una fauta comessa intencionalament e de la responsabilitat que lo sieu autor risca.

delictuau, ala adj. Delictual.

delictuós, oa adj. Que constitue un delicte, delictual.

delicuèha n.f. Persona tròup delicada.

delimitacion n.f. Accion de delimitar.

delimitar vt. Fixar lu limits de, circonscriure: *Delimitar un terren, un subjècte*.

delimitor n.m. (inform.) Simbòle emplegat per separar de seguidas adjacenti de bits ò de caractèrs dins un ensèm de donadas. Sin.: **separator**.

delineacion n.f. Accion de traçar lo contorn d'un objècte au mejan d'un trach solet.

delineament n.m. (didact.) Trach qu'indica la forma, lo contorn de quauqua ren.

delinear vt. (*delinei*) Traçar lo contorn de.

delineator n.m. Balisa provedida de dispositiu rebatèires blancs plaçada au lòng dei costats d'una rota per n'en materialisar lo traçat.

delinquença (-ència) n.f. Ensèm dei infraccions comessi, consideradi sus un plan social.

delinquent, a n. Persona qu'a comés un delicte. ◇ *Delinquent primari*: Aqueu qu'a comés un delicte per lo premier còup. ♦ adj. Que comete de delictes.

deliquescença (-ència) n.f. 1. (fis.) Proprietat que d'unu còrs an per absorbir l'umiditat de l'ària au ponch de si dissòlver. 2. (fig.) Decadença completa; anequeliment dei capacitats intellectuall.

deliquescent, a adj. 1. (fis.) Dotat de deliquescença. 2. (fig.) Qu'es en plena decadença, que s'anequelisse.

delirament n.m. Deliri.

delirança n.f. Deliri.

delirant, a adj. e n. Qu'es pertocat de deliri. ♦ adj. 1. Que presenta lo caractèr dau deliri. 2. Que manifèsta una granda excitacion: *Un acuèlh delirant*. 3. Que despassa lu limits dau rasonable: *De prepaus delirants*. Sin.: **desordenat, desrasonable**.

delirar vi. 1. Aver lo deliri. 2. Parlar ò agir d'un biais desrasonable. Sin.: **desparlar, desvariari**. 3. Èstre pilhat d'un sentiment exaltat: *Delirar de gaug*.

deliri n.m. 1. Granda agitacion causada per una emocion, una passion: *Una fola en deliri*. 2. (psiquiatria e med.) Trebolici psicologic caracterisat per la persistença d'ideas en oposicion manifèsta mé la realitat ò m'au boan sens e qu'estirassa la conviccion dau subjècte. Var.: **delirament, delirança**. Sin.: **desvari**.

delirium tremens n.m. Estat d'agitacion mé fèbre, tremolaments dei membres, onirisme e trebolics de la consciença, pròpri de l'intoxicacion alcolica.

delitescença (-èncià) n.f. 1. (med.) Disparicion d'un fenomène morbide (tumor, erupcion, etc.). 2. (quim.) Desagregacion d'un còrs, per absorcion d'aiga. Sin.: **eflorescença (-èncià)**.

delitescent, a adj. (quim.) Que si desliècha, qu'es sotamés à la delitescença.

dèlta n.m. 1. Quarta letra de l'afabet grèc (δ), que la sieu majuscula a la forma d'un triangle (Δ). 2. (geogr.) Zòna d'amolonament alluvial triangulari, qu'un cors d'aiga crea quora arriba dins una mar qu'a una marea debla ò dins un lac.

deltaïc, a adj. (geogr.) Que pertòca un dèlta.

deltaplan n.m. Planaire leugier emplegat per lo vòl liure. Var.: **deltaplanaire**. Sin.: **ala volanta**.

deltaplanaire n.m. Deltaplan.

deltoïde, a adj. e n.m. (anat.) *Muscle deltoïde* ò *deltoïde* (n.m.): Muscle de l'espatla, de forma triangulari, que permete d'auçar lo braç.

deltoïdian, a adj. (anat.) Que pertòca lo deltoïde.

deludre vt. Faire perdre li sieu illusions à; deçaupre. Sin.: **desenluser, desillusionar**.

deluvi n.m. 1. *Lo Deluvi*: Lo desbordament universal dei aigas, d'après la *Bibla*. ♦ (fam.) *Remontar au deluvi*: Èstre foarça ancian. 2. Pluèia grandarassa. 3. Abondança, granda quantitat de quauqua ren: *Un deluvi de paraulas*.

deluvian, a adj. Que pertòca lo Deluvi; qu'a lo caractèr d'una pluèia abondoa. Var.: **diluvian**.

deluviar vi. defect. (3ª persona: *delúvia*) Plòdre en granda quantitat.

demagogia n.f. Fach de flatar li aspiracions à la facilitat ò lu prejutzats de la màger part per acréisser la pròpria popularitat, per obtenir ò conservar lo poder.

demagogic, a adj. Que pertòca la demagogia; qu'a un caractèr demagogic: *De promessas demagogiqui*.

demagògue, òga adj. e n. Que practica la demagogia, especialament en polítics.

demai n.m. 1. Cen qu'es en mai, que rèsta, que despassa, qu'es superflú. Sin.: **sobras, sobrepés, suplement**. 2. Desboc.

deman adv. 1. Lo jorn que vèn après encuèi. Sin.: **passat encuèi**. 2. Dins un avenir pauc ò pron vesin: *Devèm alestir lo monde de deman*.

demanda n.f. 1. Accion de demandar quauqua ren, de faire saupre cen que volèm: *Una demanda d'emplec, una demanda en maridatge, una demanda oficiala*. 2. La caua demandada: *Acordar una demanda*. 3. (econ.) Quantitat d'una mèrc ò d'un servici que lu consumators son lèsts à crompar dins un temps e à un prètz donats: *La lèi de l'ofèrta e de la demanda*. 4. (dr.) Acte que permete d'introdure una accion en justícia. 5. Question, interrogacion: *Un questionari per demandas e respoastas*.

demandador, airtz n. Demandaire.

demandaire, airtz n. 1. Persona que demanda quauqua ren. ♦ *Demandaire d'emplec*: Persona sensa emplec, inscricha dins un organisme encargat de la gestion dau caumatge. Sin.: **caumaire**. 2. (dr.) Persona qu'engatja una accion en justícia, per op. à *defendèire*. Var.: **demandor, demandador**.

demandar vt. 1. Faire saupre, dire cen que si vòu obtenir: *Demandar una favor, l'addicion*. ♦ *Demandar una filha en maridatge, demandar la man d'una filha*: Li dire que la si vòu esposar. 2. (dr.) Engatjar una accion en justícia: *Demandar lo divòrci*. 3. Interrogar, questionar per aver una respoasta: *Demandar un conseu, una informacion*. 4. Aver besonh, en parlant de quauqua ren: *Un trabalh que demanda totpen d'aplicacion*. 5. *Demandar quauqu'un*: Voler parlar à quauqu'un. ♦ **si demandar** v.pr. Èstre dins l'indecision sobre quauqua ren, s'interrogar à prepaus de cen que si deu faire ò non. Sin.: **examinar, trastejar**.

demandor, airtz n. Demandaire.

demantaular vt. 1. Desfondre lu barris, li fortificacions d'una ciutat. Sin.: **desmuralhar**. 2. Rompre quauqua ren maladrechament, trocejar, desmantelar.

demarcha n.f. 1. Tèmpativa facha en direccion de quauqu'un ò d'una autoritat per obtenir quauqua ren. Sin.: **formalitat, biais, intervencion**. 2. Biais de pensar, de rasonar, en particulier per resòlver un problema, respoandre à una interrogacion. Sin.: **metòde, procediment, comportament**.

demembrança n.f. Denembrança. Var.: **desnembrança**.

demembrar vt. Denembrar. Var.: **desnembrar**.

demenar (si) v.pr. 1. S'agitar totpen. Sin.: **si bolegar**. 2. Si donar de mau per obtenir quauqua ren. Sin.: **si gobar**.

demença (-èncià) n.f. 1. Trebolici mental greu caracterisat per un aneueliment progressiu e irreversible dei foncions intellectuàli. 2. Comportament insensat, bizarre. Sin.: **folia, folesc**.

demencial, a adj. 1. Qu'a lu caractèr de la demença. 2. Pas dau tot rasonable, que manca de mesura. Var.: **demenciau**. Sin.(fig.): **desrasonable**.

demenciau, ala adj. Demencial.

demenida n.f. Amendriment. Var.: **demeniment**. Sin.: **atenuacion, ateuiment**.

demeniment n.m. Diminucion.

demenir (*demenissi*) vt. 1. Rendre mens grand, mens important; redurre. 2. Rabaissar: *Demenir lo meriti de quauqu'un*. Sin.: **diminuir**. ♦ vi. Devenir mens grand, mens estendut, mens intense, mens costós: *Lu prètz non demenisson*. Sin.: **descréisser**.

dement, a adj. e n. Que sofrisse de demença. Sin.: **foal**. ♦ adj. Desrasonable: *De prètz dements*. Var.: **demencial**.

dementre prep. e adv. Var. de **mentre**. *Dementre que*: Mentre que.

demeritar vt. Desmeritar.

demèriti n.m. Demèriti.

demèriti n.m. Desmèriti, desmeriti, demeriti.

demescomptar vi. (*demescòmpti*) Mescomptar.

demespear vi. (*demespei*) Demenir de pes ò de volume.

demetre vt. Desmetre. ♦ **si demetre** v.pr. Demissionar.

demieg prep. Au mitan de...

demiejar vt. (*demiegi*) Emplenar ò vuar a mitat.

demission n.f. 1. Acte per lo quau una persona si demete d'una foncion, d'un emplec: *Mandar la sieu demission au mèstre*. 2. (fig.) Comportament d'una persona, d'una institucion, etc., que son incapables d'assegurar la sieu mission, que li ronóncion.

demissionar vi. 1. Quitar volontariament un emplec, decidir de plus assegurar una foncion. 2. Renonciar; capitular davant li dificultats. Sin. (fam.): Tombar, baissar lu braç. ♦ vt. (fam.) Obligar quauqu'un à donar la sieu demission.

demissionari, ària adj. e n. Que dona, qu'a donat la sieu demission.

demiurgue n.m. 1. (filos.) Dieu creator de l'univèrs, per Platon. 2. (Antiqu.) Magistrat civil, en Grècia. 3. (lit.) Persona que crea ò inventa quauqua ren.

democracia n.f. 1. Regime politic dins lo quau lo pòble es sobeiran, per representacion interpauada (*democracia republicana*) ò desment intermediari d'un organe representatiu (*democracia dirècta*). 2. *Democracia cristiana (crestiana)*: Movement politic que s'inspira de la doctrina sociala de la Glèia catolica. 3. *Democracia populària*: Regime d'inspiracion marxista, en particulier dins lu país d'Euròpa de l'Èst.

democrata adj. e n. 1. Partidari de la democracia. 2. Membre dau partit democrata, dins lu Estats-Units d'Amèrica.

democratacrestian, a adj. e n. Democratacrestian.

democratacristian, a adj. e n. Qu'apartèn à la democracia cristiana. Var.: **democratacrestian**.

democratic, a adj. Qu'apartèn à la democracia; confòrme à la democracia.

democratisacion (-izacion) n.f. Accion de democratisar; lo sieu resultat.

democratisar (-izar) vt. 1. Metre à la portada de toi, rendre accessible: *L'informatica s'es democratisada rapidament*. 2. Organisar d'après lu principis democratics: *Democratisar un país, una institucion*.

demografe, a adj. e n. Especialista de demografia.

demografia n.f. Estudi dei populacions umani sobretot dins una estigança quantitativa.

demografic, a adj. De la demografia.

demoiselit adj. m. Efeminat.

demolicion n.f. 1. Accion de demolir una construccion. Sin.: **desbastison**. 2. (fig.) Accion d'arroinar, d'anientar. Var.: **demoliment**.

demoliment n.m. (fig.) Accion de demolir. Var.: **demolicion**.

demolir vt. (*demolissi*) 1. Abatre, destrúger (una construccion). Sin.: **desbastir**. 2. Metre en pèças, deteriorar completament; chaplar. 3. (fig.) Picar quauqu'un violentament, li rompre lo morre. 4. Alterar l'estat fisic ò moral de quauqu'un: *L'alcòl ti demolisse en ren de temps*. 5. Roïnar l'influença, la reputacion de quauqu'un; anientar per la critica, la derision, etc.

demolissèire, èira (eiritz) n. 1. Persona, empresa encargada de demolir una construccion. Var.: **demolitor**. Sin.: **desbastissèire**. 2. (fig.) Persona que roïna una doctrina, una teoria, una reputacion, etc., per la critica.

demolitor, tritz n. Demolissèire.

demonàs n.m. Gròs demòni.

demonet n.m. Pichin demòni.

demòni n.m. 1. (relig.) Àngel decadut qu'abita en infèrn e incita lu òmes à faire lo mau. ♦ (absol.) *Lo demon*: Satan, lo Diau. 2. Persona perilhoa, que fa lo mau. 3. Enfant agitat, despiechós. 4. Personificacion d'una passion, d'un vici: *Lo demon dau juèc*. 5. (Antiqu.) Divinitat, gèni, boan ò marrit, estacat à la destinada d'una persona, d'una vila ò d'un Estat.

demoniac, a adj. 1. Pròpri au demon. 2. (fig.) Diabolic, pervers. ♦ adj. e n. Possedit per lo demon. Sin.: **endemoniât**.

demonisme n.m. Cresença ai demons.

demonofòbia n.f. Paur amalautida dei demònis.

demonolatria n.f. Culte dei demònis.

demonologia n.f. Estudi de la natura e de l'influença suspauada dei demons.

demonologic, a adj. Relatiu à la demonologia.

demonològue n.m. Persona que s'entrèva de demonologia.

demonomania n.f. Deliri patologic que fa crèire au malaut qu'es endemoniat.

demòra n.f. 1. (lit.) Domicili, luèc dont una persona viu. Var.: **demorança**. Sin.: **estatge, sejoarn**. ♦ *Li a perilh dins la demòra*: Li a perilh à asperar. ♦ *La darriera demòra*: La tomba. 2. Maion granda, borgesa: *Una demòra dau s. XIX*. 3. *À demòra*: D'un biais definitiu ò durable.

demòra n.f. Posicion d'un debitor que non a satisfach à una obligacion ben qu'augue reçauput una sommacion dau sieu creancier. ♦ *Metre quauqu'un en demòra*: Lo constrénher à tenir lo sieu engatjament, la sieu obligacion.

demorada n.f. Aspèra.

demorança n.f. Demòra.

demorar vi. (*demòri*) 1. Viure, aver lo sieu domicili. Sin.: **abitar, restar, estar**. 2. Restar un moment au meme luèc. 3. Contunhar d'aver un comportament donat:

Demorar silenciós. ◇ *N'en demorar aquí:* Pas contunhar, s'arrestar, pas aver de seguida.

demostrabilitat n.f. (log.) Proprietat de tota formula d'una teoria deductiva que n'existisse una demostracion.

demostrable, a adj. Que si pòu demostrar.

demostracion n.f. 1. Accion de rendre evident, de provar per l'experiença la veritat d'un fach, d'una donada scientifica. Var.: **demostrança**. 2. (log.) rasonament qu'establisce la veritat d'una proposicion, à partir dei axiòmas pauats. 3. Accion de mostrar au public lo foncionament d'un aparelh ò l'usatge d'un produch. 4. Marca exteriora, manifestacion de sentiments. 5. (mil.) Manòbra per intimidir l'adversari ò l'enganar: *Una demostracion de foarça*.

demostraire, airtiz n. Demostratiu.

demostrança n.f. Demostracion.

demostrar vt. (*demostrari*) 1. Establir per un rasonament rigorós la veritat, l'evidença de. 2. Testimoniari per de marcas exteriori: *Lo sieu gèst demostra la sieu gentillesa*.

demostratiu, iva adj. 1. Que demostra quauqua ren: *Un rasonament demostratiu*. 2. Que manifèsta exteriorament lu sieus sentiments.

demostratiu adj. m. e n.m. (gram.) Si di d'un adjectiu ò d'un pronom que sièrve à designar un èstre ò una persona en foncion de la sieu posicion dins l'espaci ò dins lo temps: *Aquesto* (vesin), *aqueu* (luènh).

demostrativament adv. D'un biais demostratiu.

demostrator, tritz n. Persona qu'assegura la publicitat d'un objècte mes en venda e n'explica lo foncionament au public. Var.: **demostraire**.

demudar (si) v.pr. Perdre la sieu color, en parlant per exemple d'una estòfa.

demurcir vt. (*demuèrci*) Amurcir. Sin.: **atupir**.

demut n.m. Rauba de dòu.

denairada n.f. Mèrç destinada à la consumacion. Sin.: **viure, denrea**.

denant adv. e prep. Avant. ◇ *Denant de:* Avant de. ◇ *Denant que* (+ subjontiu): Avant que.

denantora adv. Prematurament.

denantorat, ada adj. e n. Prematur.

dendrita n.f. 1. (geol.) Figura arborescenta formada de pichin cristals, à la susfàcia de divèrsi ròcas. 2. (biol.) Prolongament arborisada dau citoplasma d'una cellula nervioa.

dendritic, a adj. 1. (geol.) Relatiu à la dendrita ò que n'a la forma. 2. (geogr.) Si di d'un malhum d'una granda densitat e regulierament ramificat.

dendrociune n. m. Bois arboricòla dei país cauds mé de patas lòngui. Sin.: **sublaret, bois de la tètta rossa**.

dendroclimatologia n.f. Metòde d'estudi dei paleoclimas apiejat sus l'examen dei aneus de creissença dei aubres.

dendrocolapte n.m. Passeron de l'Amèrica cauda que si desplaça sus lu troncs en s'apontelant sus li plumas regdi de la sieu coa.

dendrocronografe n.m. Aparelh per mesurar mé precision la creissença radiala d'un aubre.

dendrocronologia n.f. Datacion per l'estudi dei variacions d'espessor dei aneus de creissença dei aubres.

dendrologia n.f. Estudi dei aubres.

dendrologic, a adj. Relatiu à l'estudi dei aubres.

dendromètre n.m. Instrument per mesurar lu paramètres dei aubres.

dendrometria n.m. Mesura dei aubres.

dendrometric, a adj. Que pertòca la mesura dei aubres.

deneda n.f. 1. Accion de denedar. 2. (espòrt) Natacion. Sin.: **nadatge, nada**.

denedaire, airtiz n. Persona que deneda. Sin.: **avogaire**. ◇ adj. Que deneda: *La medusa es una forma sexuada denedairitz*.

denedar vi. Si desplaçar dins l'aiga per de movements adaptats. Sin.: **nadar**. ◇ *Denedar d'esquineta:* Denedar sus l'esquina. ◇ vt. Practicar una nada particuliera: *Denedar la braça*.

denegable, a adj. Que pòu èstre denegat. Var.: **negable**.

denegacion n.f. 1. Accion de denegar. 2. (psican.) Procèssus per lo quau lo subjècte denega un desidèri que vèn de formular. Var.: **denegament, negacion**.

denegament n.m. Accion de denegar. Var.: **denegacion**.

denegador, doira n. Aqueu, aquela que denega.

denegatòri, a adj. Qu'a lo caractèr de la denegacion.

denegar vt. (*denegui*) 1. Refudar de reconóisser quauqua ren. 2. Refudar absolutament d'autrejar: *Denegar un drech à quauqu'un*. Var.: **negar**. ◇ **si denegar** v.pr. Refudar de reconóisser una caua dicha precedentament.

denembrança n.f. Fach de denembrar. Var.: **desnembrança, demembrança, desmembrança**. Sin.: **oblit, oblidança**.

denembrar vt. Oblidar. Var.: **desnembrar, demembrar, desmembrar**.

denembri n.m. Oblit.

denegue n.f. Malautia endemica dei regions tropicali e subtropicali, transmesa per una moissara, qu'embé lo rescaufament climatic a tendença à s'expandir à d'autri regions dau monde, en particulier en Occitània.

denhar vi. Aver la bontat, la condescendença de. ◇ **denhar (si)** v.pr. Denhar.

denhe, a adj. 1. Que merita (quauqua ren): *Èstre denhe de laus*. 2. Qu'es en conformitat mé: *Es denhe de son paire*. 3. (absol.) Que manifèsta de dinhitat: Saup restar denhe en toti li circonstanças.

denhetat n.f. 1. Respièch que quauqu'un s'amerita. 2. Carga onorifica ò d'autoritat. 3. Grandor, noblessa, estament egrègi dins l'òrdre natural: *La denhetat de l'òme*. 4. Sentiment de quauqu'un per la sieu valor pròpria.. Var.: **dignitat**.

denier n.m. 1. Anciana mesura de pes niçarda valent 24 grans (1,08 g). 2. Anciana mesura de titratge (aüra s'emplega lo *decitèx*). 3. Moneda romana (s. III av. J.-C.). 4. *Denier dau culte:* Ofrenda dei catolics per lo manteniment dau clergat. 5. Denier de Sant-Pèire: Ofrenda que lu diocèsis fan au papa. ◇ pl. 1. Lu sòus

d'una persona: *L'a pagat m'ai sieus deniers*. 2. *Lu deniers publics*: Lu sòus publics.

denieròla n.f. Denieròla, tiralira.

denigracion n.f. Accion, fach de denigrar. Var.: **denigrament**. Sin.: **mesprètz**, **descredít**.

denigraire, airtz n. Persona que denigra. Sin.: **mespresaire**.

denigrament n.m. Accion de denigrar, de dire de mau. Var.: **denigracion**. Sin.: **esperlengada**.

denigrar vt. Dire de mau de (quauqu'un, quauqua ren) Sin.: **rabaissar**, **mespresar**, **esperlengar**.

denombrable, a adj. Que si pòu denombrar. Sin.: **enumerable**. Var.: **nombrable**.

denombrament n.m. Accion de denombrar, de comptar. Sin.: **enumeracion**, **recensament**.

denombrar vt. Faire lo còmpte dei unitats que compàuon un tot; inventoriar. Sin.: **enumerar**, **nombrar**, **recensar**.

denominable, a adj. Que pòu èstre denominat.

denominacion n.f. Designacion au mejan d'un nom; apellacion. Sin.: **qualificacion**.

denominador n.m. Denominator.

denominar vt. 1. Atribuir un nom à. 2. (dr.) Citar lo nom (d'una persona) dins un acte. Var.: **denommar**. Sin.: **nomentar**.

denomitiatiu, iva adj. e n.m. (ling.) Si di d'un mòt format à partir d'un nom.

denominator n.m. (aritm.) Partidor, dins un quocient representat per una fraccion qu'indica en quant de parts l'unitat es estada partida. ◇ *Denominator comun*: Denominator qu'es parier dins de fraccions diferenti. – (fig.) Ponch comun à d'uni personas, à d'uni cauas. Var.: **denominador**.

denommar v.t. Denominar.

denommat, ada adj. Qu'un nom li es estat atribuit.

denon n.m. Desmentida.

denonça n.f. Denonciacion.

denonçar vt. Denonciar.

denóncia n.f. Denonciacion.

denonciacion n.f. 1. Accion de denonciar quauqu'un, quauqua ren; delacion. 2. Anullacion, rompedura: *Denonciacion d'un acòrdi*. 3. Significacion extrajudiciària d'un acte ai personas pertocadi. Var.: **denonça**, **denóncia**.

denonciaire, airtz adj. e n. Denonciator.

denonciar vt. (*denonci*, classic *denóncii*) 1. Senhalar coma colpable à la justícia, à l'autoritat competenta. 2. Criticar, s'auborar publicament còtra: *Denonciar lu abús*. 3. Anullar, rompre (un engatjament): *Denonciar un tractat*.

denonciador, airtz adj. e n. Denonciator.

denonciator, tritz adj. e n. Que denóncia à la justícia, à l'autoritat competenta. Var.: **denonciaire**, **denonciador**.

denotacion n.f. 1. Fach de denotar; lo sieu resultat. 2. (ling.) Ensèm dei elements fundamentals e permanents dau sens d'un mòt (per op. À l'ensèm dei valors subjectivi variabli que constituïsson la sieu connotacion).

3. (log.) Cen que correspoande à l'extension d'un concèpte (ensinda, li doi expressions *l'estela dau matin* e *l'estela dau sera* s'aplicon parierament à Venus: an un sens diferent, ma la mema denotacion). Contr.: **connotacion**.

denotar vt. (*denòti*) 1. Indicar, constituir l'indici de: *La sieu expression denòta la paur*. 2. (ling.) Significar per denotacion. Contr.: **connotar**.

denrea n.f. Mèrç quala que sigue destinada à l'alimentacion. Sin.: **denairada**, **viure**. ◇ (fig.) *Una denrea rara*: Una caua, una qualitat preciosa, dificila à trovar.

densament adv. D'un biais dense.

dens(e), a adj. 1. Espés, compacte: *Lo neblaresc es espés*. 2. Concentrat sus una pichina susfàcia: *La fola èra densa*. 3. Que la sieu massa volumica es granda en rapoart à una substança de referença (l'ària per lu gas, l'aiga per lu liquides e lu solides). 4. (mat.) Si di d'una partida de l'ensèm dei nombres reals tala que tot real apareisse coma limit d'una seguida d'element d'aquesta partida: *L'ensèm dei nombres racionals es dense dins aqueu dei nombres reals*.

densificacion n.f. Aumentacion de la densitat.

densificar vt. (*densifiqui*) 1. Aumentar la densitat de. 2. (tecn.) Melhorar la qualitat d'un boasc, en n'aumentant la densitat per compression.

densimètre n.m. Aeromètre.

densimetria n.f. Tecnica de mesura dei densitats.

densimetric, a adj. Relatiu à la densimetria.

densitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es dense. 2. (fis.) rapoart de la massa d'un volume donat d'un còrs à-naquela d'un meme volume dau còrs de referença (l'ària per lu gas, l'aiga per lu liquides e lu solides). 3. En fotografia, valor de gris d'un fototipe. 4. (geogr.) *Densitat de populacion*: Nombre mejan d'abitants au quilomètre cairat.

dent n.f. (ò n.m., per influença de l'italian) 1. Organe dur format d'ivòri e recubèrt d'esmaut sus la corona, implantat dins l'òme sus lo bòrd dei maissèlas, e que sièrve à chaplar lu aliments, à moardre. (Si poàdon destriar, d'avant en arrier: *li incisivas, li caninas, li premolaras e lu caisselàs*). ◇ *Dents de lach*: Li promieri dents, provisòri, dins la boca de l'òme e d'unu mamifèrs. Sin.: **ratonas**. ◇ *Dents de sen*: Lu quatre caisselàs tardius, dins la boca umana.

dentada n.f. Còup de dent que lu cans dónon à la bèstia; còup que lo singlar dona m'ai sieu defenses. Sin.: **caissada**.

dentadura n.f. 1. Nombre e disposicion dei diferenti categorias de dents; denticion. Var.: **dentalha**. 2. Ensèm dei dents d'una ròda d'encrenatge, d'una cremalhiera, d'una sèrra.

dental, a adj. (fon.) *Consonanta dentala* ò *dentalà*, n.f.: Si di d'una consonanta pronunciada mé la lenga còtra li dents, coma lo *d* ò lo *t*. Var.: **dentau**.

dentalaria n.f. Luèc d'ont es fabregada la dentela. Comèrci de la dentela.

dentalha n.f. 1. Dentadura. 2. Mordanha..

dentar vt. Marcar au mejan d'un talh, d'un trach, d'una encrena. Sin.: **oscar**, **encrenar**, **dentelhar**.

dentari, ària adj. Que pertòca li dents.

dentassa n.f. Gròssa dent laida, degalhada.

dentat, ada adj. Qu'a de salhidas en formas de dents: *Una ròda dentada, una fuèlha dentada.*

dentau, ala adj. Dental.

dente n.m. Daine. Var.: **denti**.

dentejada n.f. Claquejament dei dents per encausa de la peur ò dau frèi.

dentejar vi. Claquejar dei dents per lo fach dau frèi ò de l'espavent.

dentela n.f. 1. Teissut traucat de jorns, fach de fieus entrelaçats que fórmon un fond en malhum que sobre si destàcon de motius. 2. (fig., fam.) *Pas faire dins la dentela*: Agir sensa delicadessa. 3. Cen que fa pensar à n-aqueu teissut: *Una dentela de papier.*

denteladura n.f. 1. Decopatge en forma de dents. Motiu decoratiu dentelat.

dentelaira n.f. Planta dei rocalhas, dei flors violeti, que la sieu raïç, mastegada, passava per garir lo mau de dents.

dentelaire, aïra (airitz) n. Persona que fabrica de dentela. Var.: **dentelier**.

dentelar vt. Entalhar en forma de dents. Var.: **endentelar**.

dentelat n.m. Cadun dei muscles dau torax que s'inserisson sus li coastas. ◇ *Lo grand dentelat*: Lo muscle qu'abaissa l'omoplat.

dentelat, ada adj. Que lu sieus bòrds poàrton de dents.

denteleta n.f. Dentela fina.

dentelhar vt. Dentar.

dentelier, era adj. Relatiu à la dentela. ◇ n. Dentelaire.

denti n.m. Daine. Var.: **dente**.

denticion n.f. 1. Ensèm dei dents; dentadura: *Aver una bèla denticion*. 2. Formacion e naissença naturala dei dents (per lu òmes, si destria *la denticion de lach*, provisòria, qu'apareisse entre lo 6^{en} mes e lo 34^{en} e tomba entre 6 e 12 ans e la denticion definitiva, que comença vèrs 6 ans).

denticul(e) n.m. 1. Dent ò indentacion foarça pichina. 2. (arquít.) Caduna dei pichini salhidas cubiqui que constituïsson un ornament de corniç.

denticulat, ada adj. Provedit de denticules.

dentier n.m. Protèsi dentària amovibla, parciala ò totala. Var.: **dentiera**.

dentiera n.f. Dentier.

dentifrici n.m. Produch destinat à netejar li dents e li gengivas.

dentilha n.f. Denticion, dentadura.

dentilhon n.m. 1. Denticule. 2. Morseu de dent rota ò gastada dins la gengiva.

dentina n.f. (anat.) Ivòri dei dents.

dentinoblast n.m. Cellula gròssa de la mesola dentària.

dentinogenèsis n.f. Formacion de la dentina.

dentinòma n.m. Tumor superficiala de la dent adulta.

dentiròstre n.m. *Dentiròstres*: Ancian sota-òrdre de passerons coma lo mèrlo, lo corbàs, etc., caracterisat per un bèc de la mandibula superiora excavada.

dentista n. Cirurgian-dentista, practician diplomat especialisat dins li dents.

dentistaria n.f. Sciènça qu'a per objècte l'estudi e la practica dei curas dentari.

dentut, uda adj. Provedit de dents.

denudacion n.f. Accion de denudar, de si denudar. Var.: **desnudacion**.

denudar vt. 1. Laisser nuda una part dau còrs: *Un vestit que denuda li espatlas*. 2. Levar à un aubre la sieu rusca, à una vena ò à un oàs la carn que lu recuèrbe, à un conductor electric lo sieu isolant. Var.: **desnudar**. ◇ **si denudar** v.pr. Si metre nud, parcialament ò completament.

denudat, ada adj. Parcialment ò completament nud. Var.: **denudat**.

deontic, a adj. (log.) *Logica deontic*: Estudi sistematic dei proprietats formali verificadi au mejan de nocions juridiqui coma aqueli de drech e d'obligacion. Contr.: **aletic**.

deontologia n.f. Ensèm dei règlas e dei devers d'una profession, qu'enquàdron lo captenement dei personas que la practicon, lu rapoarts entre aqueli personas e lu client ò lo public: *La deontologia medicala*.

deontologic, a adj. De la deontologia.

departament n.m. 1. Dins l'Administracion francesa, collectivitats territoriala administrada per lo Conseu General e circonscripcion administrativa dirigida per lo comissari de la República. 2. Caduna dei administracions dau governament de l'Estat, dei relargs especialisats d'una administracion. Var.: **despartament, despartiment**.

departamental, a adj. Relatiu au departament. Var.: **departamentau, departamental, despartamentau, despartimental, despartimentau**.

departamentala n.f. Rota departamentala. Var.: **despartamentala, despartimentala**.

departamentalisacion (-izacion) n.f. Accion de departamentalisar; lo sieu resultat.

departamentalisar (-izar) vt. 1. Sotametre à l'autoritat dau departament: *Departamentalisar lo manteniment dei rotas*. 2. Donar à un territòri l'estatut de departament. Var.: **despartamentalisar, despartamentalisar**.

departamentau, ala adj. Departamental.

depauament n.m. Despauament.

depauant, a n. 1. (dr.) Persona que fa una deposicion. 2. Persona que fa un depaus, especialament un depaus de sòus dins una banca.

depauar vt. 1. Pauar (cen que si portava); laisser (quauqua ren) dins un luèc: *Depauar un còlis en cò de quauqu'un*. ◇ (fig.) *Depauar li armas*: Cessar lo combat. 2. Laisser (quauqu'un) dins un luèc après l'aver menat: *Ti depauï au tieu?* 3. Laisser (quauqua ren) dins un luèc segur; laisser (de sòus) en depaus: *Depauar un chèc à la banca*. 4. Remetre, mandar: *Depauar una peticion, una*

demanda. 5. (dr. com.) *Depauar lo bilanç*: Èstre en estat de cessacion de pagament, per una societat, un negòci. 6. Afirmar (quauqua ren) per testimoniar. ◇ (absol.) Faire una deposicion en justícia: *Depauar còntra quauqu'un*. 7. Laissar coma depaus, en parlant d'un liquide: *Lo fluví depaua de sediments*. 8. Faire enregistrar (una marca, un brevet, etc.), per empachar li imitacions: *Marca depauada*. 9. Procedir à la deposicion de (un eclesiastic, un dignitari). Var.: **depausar**, **despausar**, **depauvar**, **despauvar**, **depòner**, **depositar**.

depaus n.m. 1. Accion de depauar en quauque luèc, de metre dins un luèc segur: *Depaus en cò d'un notari*. 2. (dr.) Contracte per lo quau una persona (lo depauant) confida una cauà à una altra (lo depositari) que la deu gardar pi rendre fedelament. 3. Soma confidada à un organisme bancari. 4. Accion de remetre, de mandar segond li règlas. ◇ *Depaus de bilanç*: Declaracion de cessacion de pagament qu'una empresa fa au tribunal. ◇ *Depaus legal*: Depaus obligatòri fach à l'Administracion d'exemplaris de tota produccion estampada, fotografiada ò enregistrada. 5. Luèc dont si depàuon d'uni cauas, dont si parquéjon d'unu veïcules: *Un depaus de municions*. 6. (mil.) Part d'una unitat que rèsta en garnison quora l'unitat fa campanha; luèc dont aquesta fraccion demòra cantonada. 7. Particulas solidi que precipiton dins un liquide au repaus. 8. (geol.) Matèrias minerali que l'aiga e lo vent apoarton.

depausament n.m. Accion de despauar un eclesiastic, un dignitari.

depausar vt. Depauar.

depauvar vt. Depauar.

dependença (-ència) n.f. 1. Relacion de subordinacion, de solidaritat ò de causalitat: *Èstre sota la dependença de quauqu'un*. 2. (econ.) Estat de l'economia d'una nacion en rapoart, especialament, à-n-aquela d'un país desvolopat. 3. (med.) Besonh imperiós de contunhar à pilhar una dròga, un alcòl, etc. Sin.: **assubjectiment**, **sotamission**, **subjeccion**. ◆ pl. Bastiment, terren, territòri restacat à un autre mai important.

dependent, a adj. Qu'es sota la dependença de quauqua ren ò de quauqu'un.

dependre vi. ind. (*de*) 1. Èstre sota la dependença, l'autoritat de quauqu'un, sota la juridiccion d'un organisme. 2. Èstre subordinat à la decision de quauqu'un, èstre sotamés à la condicion de quauqua ren: *La seguida depende dau temps qu'auràs*. ◇ *Depende*: Es variable; bessai.

depenhèire, eiritz n. Persona que depenhe, que retrae.

depénher vt. Retraire, descriure. Sin.: **depintar**.

deperdicion n.f. Perda, demeniment: Deperdicion de calor, d'energia.

deperir n.m. Fach de deperir; estat de quauqua ren, de quauqu'un que deperisse. Sin.: **anequiment**, **aflaquiment**, **afebliment**, **desanament**.

deperir vi. (*deperissi*) 1. Perdre de la sieu vigor, de la sieu vitalitat. 2. (fig.) Perdre de la sieu importança, si degalhar. Sin.: **s'anequelir**, **s'aflaquir**, **s'afeblir**, **si desanar**.

depilar vt. 1. Faire perdre lu pels, lu bèrris. 2. (tecn.) Levare lu pels d'una pèu denant de la tractar.

depilatge n.m. (tecn.) Accion de depilar una pèu.

depilatiu, iva adj. Depilatòri.

depilatòri, òria adj. e n. Si di d'un produch cosmetic que permite d'eliminar lu pels. Var.: **depilatiu**.

depintar vt. Depénher.

depistaire, airtz n. Que depista.

depistar vt. 1. Descurbi la pista: *Depistar una lèbre*. 2. Descurbi au tèrme d'una enquista, d'una recèrca: *Depistar un ladre*. Sin.: **desboscar**. 3. Cercar la presença d'una malautia. Sin. (1, 2, 3): **destoscar**, **destraucar**, **desentraucar**. 4. Destornar de la pista, metre en default. Var.: **despistar**.

depistatge n.m. Accion de depistar: *Lo depistatge dau cancre*. Var.: **despistatge**.

deplecion n.f. 1. (didact.) Diminucion, reduccion. 2. (med.) Diminucion de la quantitat de liquide, en particulier de sang, contengut dins un organe ò dins l'organisme. 3. Reduccion de l'importança d'una jaça de petròli, en rason de la sieu esplecha.

depletiu, iva adj. Qu'entira la deplecion.

deplorablament adv. D'un biais deplorable.

deplorable, a adj. 1. Qu'affligisse, que s'amerita d'èstre deplorat. 2. Que provòca de desplaser. 3. (fam.) Foaça marrit. Sin.: **lagremable**, **pietados**, **lamentable**, **miserable**, **penós**, **desastrós**, **dolorós**, **malastrós**, **de plànher**.

deploracion n.f. (b.-a.) *Deploracion dau Crist*: Representacion dau Crist moart plorat per Maria, Magdalena e Sant Joan, après la Deposicion. Sin.: **planh**.

deplorar vt. (*deplòri*) 1. (lit.) Manifestacion de la dolor à l'ocasion d'un eveniment: *Deplorar la moart d'un amic*. 2. Regretar vivament quauqua ren; aver à constatar una cauà penoa: *Si deplòron de victimas nombroï*. Sin.: **plànher**.

depoart n.m. 1. (borsa) Comission que lo vendèire à descubèrt paga au prestaire dei títols. 2. (borsa) Escart entre lu cors de doi operacions borsieri bessonadi, quora lo cors de l'escadença mai avesinada es superiora à la mai alunhada. 3. Distància maximala fins a la quala un engenh volant si pòu pausar à respiech dau ponch d'arribada ideal.

deponent, a adj. e n.m. (gram.) *Vèrbo deponent*: Qu'a una flexion passiva e un sens actiu.

depòner vt. Depauar.

deportacion n.f. 1. (dr. pen.) Pena politica perpetuala, qu'exilia un condemnat dins un luèc determinat. 2. Internament dins un camp de concentracion situat dins una region alunhada ò à l'estrangier. Var.: **desportacion**.

deportament n.m. 1. Fach d'èstre deportat, per un veïcule. 2. Marrit comportament; Sin.: **bagassaria**.

deportança n.f. (tecn.) Portança negativa.

deportar vt. (*deporti*) 1. Condamnar à la deportacion. 2. Mandar en deportacion. 3. Destornar de la sieu direccion (un veïcule en movement). Var.: **desportar**. ◆ **si deportar** v.pr. Si destornar de la sieu direccion, en parlant d'un veïcule en movement.

deportat, ada n. 1. Persona condemnada à la deportacion. 2. Persona internada dins un camp de concentracion dins una region alunhada ò à l'estranger. Var.: **desportat, ada**.

deposicion n.f. 1. Declaracion d'un testimòni; testimoniança. 2. Accion de depaugar (un sobeiran, un dignitari); pena qu'enebisse definitivament a un eclesiastic li denhetats e li foncions estacadi au sieu òrdre.

deposicion n.f. (b.-a.) *Deposicion de Crotz*: Representacion dau Crist moart estendut au pen de la Crotz.

depositar vt. Faire un depaus.

depositari, ària n. Persona à cu un depaus es estat remés. ◇ (fig.) Persona à cu quauqua ren es estat confidat: *Èstre lo depositari d'un secret*. ◇ (com.) Intermediari à cu li mèrc son confidadi, per fin que li vende per lo còmpte dau sieu propietari.

depòsti n.m. Depaus.

depòst, a adj. Depauat.

depòst n.m. Depaus.

depravacion n.f. Corrupcion, aviliment.

depravant, a adj. Que deprava.

depravar vt. 1. Alterar, gastar (lo gust). 2. Pervertir, corrompre.

depravat, ada adj. Alterat, faussat, en parlant dau gust. ◆ adj. e n. Corrot, gastat: *Una societat depravada*.

deprecacion n.f. (relig.) Preguiera facha per destornar una mauparada ò per obtenir una favor.

deprecatiu, iva adj. Deprecatòri.

deprecatòri, òria adj. Relatiu à la deprecacion; que sièrve à la deprecacion. Var.: **deprecatiu**.

deprèci n.m. Depreciacion.

depreciacion n.f. Accion de depreciar; lo sieu resultat; fach de si depreciar. Var.: **deprèci**, despreciacion.

depreciaire, airtiz adj. Que deprècia. Var.: **despreciaire**.

depreciar vt. (*deprèci*, classic *deprècii*) Diminuir la valor de; desvalorisar. 2. Sotestimar. Var.: **despreciar**. ◆ **si depreciar** v.pr. Perdre de la sieu valor.

depreciatiu, iva adj. Que tende à depreciar; pejoratiu. Var.: **despreciatiu**.

depredacion n.f. (sobretot au plural) 1. Raubarici, acompanhat de destruccion. 2. Damatge causat ai bens dei autres, au ben public. Sin.: **bregalh**.

depredator, tritz adj. e n. Que comete de depredacions. Sin.: **bregalhier**.

depreissar vt. Netejar lo pen de l'aberge per li faire un beal que servia sigue à l'abialatge, sigue à l'evacuacion de l'aiga de pluèia vèrs un valon.

depression n.f. 1. Partida en cròs en rapoart à una susfàcia: *Li depressions dau soal*. 2. (meteor.) *Depression (atmosferica)*: Massa atmosferica sota bassa pression (inferiora à 1015 ectopascals) e qu'es lo sèti de movements ascendants. 3. (fis.) Pression inferiora à-n-aquela que si tròva à l'entorn. 4. *Depression (nervioa)*: Estat patologic de sofrença, marcat per una baixa dau

sentiment de valor personala e de l'envuèia de viure. 5. (econ.) Recession, crisi economica.

depressiu, iva adj. Relatiu à la depression. ◆ adj. e n. Qu'a tendença à la depression nervioa.

depriment, a adj. 1. Que rende deble: *Fa un temps depriment!* 2. Que rende triste, pessimista. Sin.: **aflaquisent, desmoralisant, desanant, anequelissent**.

deprimir vt. e vi. Deprimir.

deprimir vt. 1. Abaissar, enfonsar (una susfàcia). ◇ (econ.) Faire baissat: *L'actualitat fa deprimir la Borsa*. 2. Abatre (quauqu'un) fisicament ò moralament, li levar l'energia, lo moral. ◆ vi. (fam.) Èstre abatut, faire de depression. Var.: **deprimer**.

deprimut, ida adj. e n. Que sofrisse de depression.

deprimogène, a adj. Que congrelha una baixa de pression.

deprimomètre n.m. Aparelh per mesurar li variacions de pression.

de profundis n.m. (mòts latins) Seten saume de la penitença, que si recita dins la preguiera per lu moarts.

depuracion n.f. Accion de depurar; lo sieu resultat. Var.: **depurament**. Sin.: **purificacion**.

depurament n.m. Depuracion.

depurar vt. Rendre (quauqua ren) pur ò mai pur; epurar. Sin.: **purificar**.

depuratiu, iva adj. e n.m. (med.) Qu'a la propietat de depurar l'organisme; purgatiu, diuretic.

depurgatge n.m. Epuratge.

deputacion n.f. 1. Fach de mandar de personas encargadi d'una mission; aqueli personas. 2. Foncion de deputat.

deputar vt. Mandar (quauqu'un) coma deputat; delegar, mandatar. Sin.: **missionar**.

deputat, ada n. 1. Persona mandada en mission; delegat, ambassador. 2. Membre d'una assembleada electiva, especialament d'una assembleada legislativa elegida au sufragi universal.

derby n.m. 1. Granda corsa de cavaus que si corre cada an à Epsom (Grand-Bretanha). 2. Confrontacion esportiva entre equipas vesini: *Lo derby Niça-Mónegue*.

derellicion n.f. (lit.) Estat d'abandon e de solituda morala completa.

derenada n.f. Desrenada.

derenar vt. Desrenar.

derision n.f. Trufaria mespresanta, desdenhoa.

derisòri, òria adj. 1. Que suscita de derision. 2. Pichin, sensa gaire d'importança: *Una augmentacion derisòria*. Sin.: **ridicule, escars**.

derisòriament adv. D'un biais derisòri.

deriva n.f. 1. Fach de derivar sota l'accion dau vent ò dau corrent, per una nau, un avion. Sin.: **escatament**. ◇ *Anar, èstre à la deriva*: Non èstre plus dirigit, anar au fieu de l'aiga. – (fig.) Si laisser anar sensa reagir. 2. (mar.) Mena d'aleta verticala immergida per limitar la deriva d'una nau. 3. Part fixa de l'empenatge d'un avion. 4. (mil.) Desplaçament angulari de l'afustatge d'un canon per annullar l'efècte de la deriva. 5. *Deriva dei continents*: Desplaçament relatiu dei massas continentali. Var. (toi lu sens): **desriba**.

derivable, a adj. (mat.) *Foncion derivabla*: Qu'admète una derivada en un ponch ò dins un interval.

derivacion n.f. 1. Accion de destornar un cors d'aiga; lièch artificial dont s'escorre l'aiga destornada. 2. Accion de destornar la circulacion rotiera, ferroviària, etc.; via que sièrve à destornar la circulacion. 3. (med.) Destornament de líquides organics dau sieu circuit normal. 4. (electr.) Connexion au mejan d'un conductor, dich *derivat*, entre doi ponchs d'un circuit. ◇ *En derivacion*: Si di de circuits electriccs ò magneticcs dispauats per fin de partir en doi lu corrents ò lu flux. Contr.: **en parallèle**. 5. (ling.) Creacion d'una novèla unitat lexicala (lo derivat) en ajustant un prefixe ò un sufixe à una basa. 6. (mat.) Calcul de la derivada d'una foncion. 7. (mil.) Desplaçament d'un projectile per rapoart au plan de tir, en rason de la sieu rotacion.

derivada n.f. (mat.) Limit, se n'i a un, dau rapoart dau creis d'una foncion au creis correspondent de la variabla, quora aqueu darrier rapoart tende vèrs zèro. Sin.: **nombre derivat**. Var.: **desribada**.

derivar vt. 1. Destornar dau sieu cors: *Derivar un fluvi*. 2. Establir una comunicacion electrica au mejan d'un circuit derivat. ◆ vt. ind. (*de*) 1. Venir de: *Toi lu sieus problemas derivon dau marrit temps*. 2. (ling.) Provenir de: *Un vèrbo que deriva d'un nom*. Var.: **desribar**.

derivar vi. 1. S'escartar de la sieu direccion. 2. Anar à la deriva sota l'accion dau vent, d'un corrent, en parlant d'una nau, d'un avion. Var.: **desribar**. Sin.: **escatar**, **desarribar**.

derivat, ada adj. 1. Que vèn d'una derivacion. 2. (electr.) *Corrent derivat*: Corrent electric que passa per una derivacion. 3. (coregr.) *Posicion derivada*: Posicion dins la quala un pen solet es à plat, mé la cambia liura auçada, plegada ò non. Var.: **desribat, ada**.

derivat n.m. 1. (quim.) Còrs obtengut au mejan de la transformacion d'un autre. 2. (ling.) Mòt que vèn d'un autre per derivacion. Var.: **desribat**.

derivatiu, iva adj. (grm.) Que sièrve à formar de derivats: *Un sufixe derivatiu*.

derivatiu n.m. Cen que destorna l'esperit dei sieu preocupacions. Sin.: **escampa**.

dèrma n.m. (anat.) Teissut que constitue la jaça profunda de la pèu.

dermanissa n.f. Acarian pichon, parasit dei auceus e dei ratapinhats que pòu passar à l'òme.

dermaptèr n.m. *Dermaptèrs*: Òrdre d'insèctes trissaires nuechencs enclausant entre autres li estoiretas.

dermatiti n.f. Dermiti.

dermatobia n.f. Mosca cuteribridata d'Amèrica tropicala que la sieu larva viu dintre la pèu de l'òme dont provòca un fleumon mortal.

dermatodècte n.m. Acarian foarça pichon, parasit superficial dau bòu e dau cavau.

dermatofit n.m. Fonge microscopic parasit de la pèu que dona la rasca.

dermatogliffe n.m. (antrop. fis.) Dessenh que si forma sus la pèu à l'extremitat dei membres.

dermatologia n.f. Partida de la medecina que s'entrèva dei malautias de la pèu.

dermatologista n. Dermatològue, òga.

dermatològue, òga n. Mètge especialisat en dermatologia. Var.: **dermatologista**.

dermatòma n.m. 1. Territòri cutaneu ben definit que la sieu innervacion sensitiva es assegurada per una raïç comuna. 2. Aparelh que permete de decopar de pelliculas fini de pèu previsti per estar enseritidi.

dermatomicòsi n.f. Autre nom de la rasca.

dermatomiositi n.f. Malautia que tòca à l'encòup la pèu e lu muscles, sovent associada à un cancre visceral.

dermatoptèr n.m. *Dermatoptèrs*: Sota-òrdre dei mamifèrs insectivòres de que lu galeopitècs; Var.: **dermotptèrs**.

dermatoptic, a adj. Si di de la reaccion à la lutz dei bèstias desprovesidi d'organes visuals aparents.

dermatòsi n.f. Tota malautia de la pèu.

dermèst n.m. Pichin coleoptèr dei pels colorits qu'ataca li forraduras, lo fromai, lu cadavres....

dermic, a adj. 1. Dau dèrma. 2. Relatiu à la pèu en general; que s'aplica sus la pèu.

dermiti n.f. (med.) Afeccion inflamatòria de la pèu. Var.: **dermatiti**.

dermografia n.f. Reaccion de la pèu quora presenta un releu après èstre estada grafinhada ò fretada.

dermoïde, a adj. Que sembla la pèu. ◇ *Quist dermoïde*: Formacion quistica deuguda à una mauformacion embrionària de la pèu, magerment au coal ò à la cara.

dermotptèr n.m. Dermatotptèr.

dermotròp(e), a adj. Substança ò grèlh qu'an una afinatat per la pèu.

dermotropisme n.m. Caracteristicas d'unu micròbis que si tåncon electivament sus la pèu.

dernier, a adj. e n. (francisme) Darrier.

dernierament adv. Darrierament.

dernierenc, a adj. Darrierenc.

dèroga n.f. (italianisme) Derogacion.

derogacion n.f. Accion de derogar à una règla, una lèi, una convencion; lo sieu resultat. Var.: **dèroga**.

derogaença n.f. (ist.) Fach de derogar; activitat que, practicada per un nòble, lo faía derogar.

derogar vi. (*derògui*) 1. Enfrànher una lèi, un usatge, una convencion. 2. (lit.) Mancar à (un principi de captènement, un usatge); enfrànher. 3. (ist.) En França, sota l'Ancian Regime, mancar à la sieu dignitat, au sieu reng, en parlant d'un nòble.

derogatori, òria adj. (dr.) Que contèn una derogacion, que n'a lo caractèr.

derrabadents n.m. (fam. pej.) Dentista.

derrabaire, airtz n. Arrancaire.

derrabar vt. Arrancar.

derric n.m. Fustatge metallic que supoarta lo sistema de foratge d'un potz de petròli. Var.: **derrick** (anglés). Sin.: **torre de foratge**.

derrick n.m. Derric.

dervís n.m. Membre d'una confraria mistica musulmana.

desabestir vt. (*desabestissi*) Faire perdre lo sieu caractèr bestial à.

desabilhar vt. Levar lu vestits à (quauqu'un), lu sieus ornamentals à (quauqua ren). Sin.: **desvestir**, **desfardar**.

◆ **si desabilhar** v.pr. Levar lu sieus vestits. Sin.: **si desvestir**, **si desfardar**.

desabilhat n.m. Vestit d'interior femenin leugier.

desabilhatge n.m. Accion de desabilhar, de si desabilhar; lo sieu resultat. Sin.: **desvestment**.

desabitat, ada adj. Si di d'un luèc qu'a cessat d'èstre abitat. Sin.: **inabitat**, **desertat**.

desabituat vt. (*desabituï*) Faire perdre una abituda à. Sin.: **desacostumar**. ◆ **si desabituat** v.pr. (*de*) Perdre una abituda. Sin.: **si desacostumar**.

desabituda n.f. Perda ò mancança d'abituda. Sin.: **desacostumança**.

desabonament n.m. Accion de desabonar, de si desabonar.

desabonar vt. Faire cessar l'abonament de (quauqu'un). ◆ **si desabonar** v.pr. Faire cessar lo sieu abonament: *Mi siéu desabonat d'aquela revista*.

desabrivada n.f. Accion de desabrivar. Sin.: **alentiment**.

desabrivamètre n.m. Aparelh indicant per lo biais d'una lectura dirècta sus un quadrant la desabrivada d'un mobile qu'alentisse.

desabrivar vt. Arrestar d'abrivar. Sin.: **alentir**.

desabús n.m. Fach d'èstre desabusat. Sin.: **desencantament**, **desencant**, **maucoar**, **desenlusiment**.

desabusar vt. (lit.) Tirar (quauqu'un) dei sieus illusions; desencantar. Sin.: **desenganar**, **desencantar**, **desenluser**. ◆ **si desabusar** v.pr. Si desenganar.

desabusat, ada adj. e n. Qu'a perdut li sieu illusions; desencantat. Sin.: **desenganat**, **desenluser**.

desacidificacion n.f. Accion de desacidificar; lo sieu resultat.

desacidificar Traire l'aciditat d'una substança.

desacieracion n.f. Accion de desacierar; lo sieu resultat.

desacierar vt. Traire l'acieracion sus un produch au mejan d'un escaufatge ò d'una recuècha decarburanta per li donar li proprietats d'un fèrre sensa carbòni.

desacoblament n.m. 1. Accion de desacoblar; lo sieu resultat. 2. Desseparament voluntari ò accidental dei elements d'encarrament e en particulier dei conduchs de frens, sensa rompedura.

desacoblar vt. Separar (una cobla, un pareu). Var.: **descoblar**.

desacoblat, ada adj. Separat, en parlant de quauqua ren que formava un pareu. Var.: **descoblat**.

desacoblatge n.m. Accion de desacoblar; lo sieu resultat. Var.: **descoblatge**.

desacordar vt. (*desacòrdi*) 1. Destrúger l'equilibri, l'armonia d'un tot. 2. (mús.) Destrúger l'acòrdi (d'un instrument).

desacòrdi n.m. 1. Impossibilitat de s'entendre: *Li a un grand desacòrdi dins aquesta familha*. 2. Contradiccion, contraste: *Desacòrdi entre li paraulas e lu actes*. Var.: **desacordança**. Sin.: **mesacòrdi**.

desacostumança n.f. Fach de desacostumar, de si desacostumar; lo sieu resultat. Sin.: **desabituda**.

desacostumar vt. Faire perdre una abituda à (quauqu'un). ◆ **si desacostumar** v.pr. Si desfaire d'una abituda.

desacotar vt. (*desacòti*) Levar un acotador. Sin.: **desblocar**.

desacotatge n.m. Desblocatge.

desactivacion n.f. Accion de desactivar.

desactivar vt. 1. Suprimir l'activitat d'una substança corrosiva, radioactiva, etc.) 2. (tecn. e inform.) Tornar rendre inactiu.

desactivat, ada adj. Rendut inactiu.

desadaptacion n.f. Perda de l'adaptacion.

desadaptar vt. Faire que quauqu'un, quauqua ren non sigue plus adaptat à la sieu foncion, ai condicions dins li quali si tròva.

desadaptat, ada adj. Qu'a perdut la sieu adaptacion; que non es plus adaptat ai condicions dau moment, dau mitan, etc.

desaeracion n.f. (tecn.) Evacuacion forçada de l'ària d'un liquide ò d'un mesclum pastós. Sin.: **desairejament**.

desaerar vt. Levar l'ària, lo gas de. Sin.: **desairejar**.

desaerat, ada adj. Qu'a subit una desaeracion. Sin.: **desairejat**.

desaeratge n.m. Accion de desaerar.

desafamar vt. Levar, apagar la fam. Sin.: **assadolar**.

desafeccion n.f. Perda de l'afeccion, de l'interès. Sin.: **desinterès**, **desamança**, **desamor**.

desafeccionar (si) v.pr. Perdre lo sieu interès (per quauqua ren). Sin.: **si despassoniar**, **si desinteressar**.

desafectacion n.f. Accion de desafectar.

desafectar vt. (*desafècti*) Retirar la sieu destinacion normala (à un luèc, un edifici).

desafectat, ada adj. Qu'a perdut la sieu destinacion normala: *Un local desafectat*.

desaferentacion n.f. (psicol.) *Desaferentacion sociala*: Absença d'estimulacion que vèn de l'environment social.

desafeutrimet n.m. (text.) Accion de desafeutrir la lana; lo sieu resultat.

desafeutrir vt. (*desafeuttrissi*) (text.) Redreïçar e rendre parallèli li fibras de la lana, après cardatge ò tenchura.

desafilhar vt. Demenir, traire lo talhent d'una lama. Sin.: **desamolar**.

desafilhar vt. Metre fin à l'afilhacion de.

desafitar vt. Cessar de fitar.

desafitament n.m. Accion de desafitar.

desaflorar vt. Desnivellar (tèrme de murador).

desafogar (si) v.pr. (*mi desfògui*) Si desmobilisar.

desaforçar vt. (mar.) Auçar l'àncora d'una nau dins la tòca de sarpas. Sin.: **desancorar**, **levar l'àncora**, **lo ferre**.

desafraïrar (si) v.pr. Si levar la paraula, venir enemic.

desagafar vt. Desganchar.

desagradablement adv. Desagradivament. Sin.: **desavenentament**, **tediosament**, **pegosament**, **fastidiosament**, **desplasantament**.

desagradable, a adj. Desagradu. Sin.: **desavenent**, **contrariant**, **fotent**, **embestiant**, **tediós**, **pegós**, **fastidiós**, **secant**, **desplasant**.

desagradança n.f. Sentiment provocat per cen que non platz; subjècte de contrarietat; enuèi, cruci. Sin.: **desplaser**, **desavèni**.

desagradar vt. e vi. 1. Èstre desagradu. 2. Ofensar. Sin.: **desplàser**, **desconvenir**.

desagradu, iva adj. 1. Que causa una impression penoa, que desplaç. 2. Antipatic. Var.: **desagradable**.

desagradivament adv. D'un biais desagradu.

desagrar vt. Levar li agrafas de.

desagrat n.m. Descontenatament.

desagreiar vi. (*desagreï*) Desplàser. Sin.: **desconvenir**, **desagradar**.

desagreiar vi. (*desagreï*) (mar.) Desgarnir una nau dau sieu armeg. Sin.: **despevelar**.

desagregacion n.f. 1. Separacion dei partidas assembladi en un tot; descomposicion, desintegracion: *Desagregacion de la pèira sota l'accion dau frèi*. 2. (econ.) Dissociacion de grandessas economiqui que precedentament èron agregadi.

desagregar vt. Produire la desagregacion de. ♦ **si desagregar** v.pr. Si descompauar, partir à tròç.

desaigar vt. 1. Desnegar. 2. Drenar.

desaigatge n.m. 1. Desnegatge. 2. Drenatge.

desaimantacion n.f. Accion de desaimantar; lo sieu resultat; fach d'èstre desaimantat. Sin.: **desmagnetisacion**.

desaimantar vt. Suprimir l'aimantacion de. Sin.: **descalamitar**. Sin.: **desmagnetisar**.

desaimar vt. Arrestar d'aimar.

desairejar vt. Desaerar.

desairejat, ada adj. Desaerat.

desairejament n.m. Desaeracion.

desajaçar vt. Traire quauqu'un dau sieu lièch. ♦ **si desajaçar** v.pr. Si tirar dau sieu lièch.

desajustament n.m. Accion, fach de desajustar. Sin.: **desjoncha**, **desjonta**.

desajocar vt. Faire cabussar de la sieu posicion dominant.

desajustar vt. Desfaire (cen qu'èra ajustat). Sin.: **desjónher**.

desalar vt. (mar.) Desplaçar (una nau) en tirant sus lu sieus ormezes. Sin.: **salhar**, **tonejar**. ♦ **si desalar** v.pr. S'alunhar d'una posicion perilhoa, en parlant d'una nau.

desalenada n.f. 1. Sentiment d'entrava penosa per alenar. 2. Alenada malaisada. Sin.: (pop.) **bofaïssa**.

desalenar (si) v.pr. Perdre lo buf, l'alén. Sin.: **si despomonar**.

desalenat, ada adj. Que li manca l'alén.

desalienacion n.f. Cessacion, disparicion de l'alienacion sociala.

desalienar vt. Faire cessar l'alienacion de (quauqu'un), liberar.

desalinhamet n.m. Accion de desalinhar.

desalinhar vt. Destrúger l'alinhament de.

desalterant, a adj. Que desaltèra. Sin.: **desassedant**.

desalterar vt. (*desaltèri*) Levar lo set (*de*). Sin.: **desassedar**. ♦ **si desalterar** v.pr. Beure per si faire passar lo set.

desalugadura n.f. 1. Desunion dei susfàcias articulari dei oàs. 2. Amputacion practicada au nivèu d'una articulacion. Var.: **desmalugadura**.

desalugar vt. (*desalugui*) Desplaçar un membre, una articulacion de la sieu posicion normala. Var.: **desmalugar**. Sin.: **desarticular**.

desamança n.f. Desafeccion. Sin.: **desamor**.

desamar vt. Perdre l'amor per quauqu'un. Sin.: **desafeccionar**.

desamat, ada adj. Qu'a perdut l'amor, que non es plus aimat.

desambiguïacion (-izacion) n.f. (lit.) Accion de desambiguïar.

desambiguïar (-izar) vt. (fig.) faire disparéisser l'ambiguïtat de.

desamidonar vt. Levar l'amidon de. Var.: **desmidonar**.

desamidonatge n.m. Operacion que davanteja lo blanquiment dei teissuts de coton per n'en traire lu produchs amilaceus que contèn.

desamistat n.f. Absença d'amistat. Sin.: **enemistat**.

desamolar vt. (*desamoali*) Desafilhar, destalhar.

desamor n.m. Desafeccion.

desamorat, ada adj. Desafeccionat; qu'a perdut l'amor.

desamorsar vt. (*desamòrsi*) 1. Levar l'amòrsa de: *Desamorsar una bomba*. Sin.: **desactivar**. 2. Interrompre lo foncionament d'un aparelh, d'una màquina (en particulier d'una pompa, en interrompent la sieu alimentacion). 3. (fig.) Prevenir lo desvolopament perilhós de: *Desamorsar un conflicte*.

desamorsatge n.m. Accion de desamorsar.

desamorenar vi. (alpinisme) Perdre la presa e cabussar.

desamparat, ada adj. Si di d'una nau que manòbra plus, que menaça de si prefondar.

desanament n.m. Fach de desanar, de si desanar. Sin.: **aflaquiment**, **anequeliment**, **defalhimet**, **defalhença**.

desanar vi. Defalhir: *Si sentir desanar*. ♦ **si desanar** v.pr. 1. S'aflaquir, s'anequelir. 2. Si descoratjar.

desanat, ada adj. 1. Aflaquit, anequelit. 2. Descoratjat.

desancar vt. (*desanqui*) Dislocar li ancas de, desmalugar li ancas de. ♦ **si desancar** v.pr. 1. Faire

portar lo pes dau còrs sobre una camba soleta. 2. Caminar en ondejant.

desancorar vi. (mar.) Levar l'àncora. ◆ vt. (mar.) Auçar l'àncora d'una nau dins la tòca de sarpar. Sin.: **desaforçar, levar l'àncora, lo fèrre**. Contr.: **donar fond, donar lo fèrre, sorgir**.

desanelar vt. (*desanèli*) 1. Desjónher lu aneus. 2. Levar li anèlas dei pels.

desanhelar vi. (*desanhèli*) Non arribar au sieu tèrme en parlant d'una fea plena.

desanoblir vt. (*desanoblissi*) Levar lo caractèr nòble à (quauqu'un).

desaparear vt. (*desapareï*) Desacoblar. Var.: **desaparelhar, desapariar**.

desapariar vt. (*desapari*, classic *desapàrii*) Separar cen qu'èra en pareu. Var.: **desaparear**. Sin.: **desacoblar**.

desaparèisser vi. Disparèisser. Var.: **desparèisser**.

desapareissut, uda adj. Dispareissut. Var.: **despareissut**.

desaparicion n.f. Disparicion. Var.: **desparicion**.

desapartença n.f. Desseparament de teniments, de propietats.

desaplicacion n.f. Mancança d'aplicacion.

desaplicar (si) v.pr. Cessar de s'aplicar.

desaplicat, ada adj. Que manca d'aplicacion.

desapoderar vt. Despoderar.

desapoderat, ada adj. Despoderat.

desaprendre vt. Desemparar. Var.: **desaprene**.

desapropriacion n.f. Fach de desapropriar, de si desapropriar.

desapropriar vt. Suprimir lo ligam que rendia pròpri à una destinacion, un usatge. ◆ **si desapropriar** v.pr. Laisser, abandonar la proprietat de.

desaprovacion n.f. Accion de desaprovare; lo sieu resultat.

desaprovaire, airtz adj. Que desapròva: *Faire un gèst desaprovare*.

desaprovar vt. (*desapròvi*) Pas aprovar; blaimar, criticar: *Desaprovar un projècte*.

desarborar vi. (mar.) Perda d'un ò de mantu aubres en seguida au marrit temps ò dins lo debanar d'una batalha. Var.: **desauborar**.

desarboratge n.m. Accion, fach de desarborar. Var.: **desauboratge**.

desarçonar vt. 1. Faire vuar lu arçons à; faire tombar. Sin.: **desenselar**. 2. Desconcertar, embarrassar, confondre. Sin.: **dessasegurar, trebolat, desturbar, desvariar**.

desarenar vt. Desensablar.

desarengat, da adj. Sin.: **desordenat**.

desargentacion n.f. Accion de traire l'argent contengut en d'uni matèrias. Var.: **desargentadura**.

desargentadura n.f. Desargentacion.

desargentaire, airtz n. Obrier encargat de desargentar un produch.

desargentar vt. 1. Levar l'argentadura (d'un objècte). 2. (fam.) Desprovenir (de sòus). Sin.: **desmonedar**.

desargentat, ada adj. (fam.) Sensa sòus. Sin.: **desmonedat**.

desarmament n.m. Accion de desarmar; lo sieu resultat. ◇ (mar.) Enlevament dau material de guèrra e dei municions d'una nau de combat. Var.: **desarmeament**. ◇ Accion concertada per limitar ò suprimir la fabricacion ò l'emplec dei armas.

desarmant, a adj. Que descoratja tot atac, tota critica, per la sieu candor, la sieu ingenuitat, la sieu gentilessa.

desarmar vt. 1. Levar la sieu arma, li sieu armas à (quauqu'un). 2. Destendre la moala de percussion (d'una arma de fuèc). 3. Adocir, faire cessar un sentiment violent. Sin.: **apagar, calmar, faire plegar**. 4. Desgarnir una nau dau sieu material e donar comjat au sieu equipatge. Var.: **desarmejar**. ◆ vi. 1. Redurre lu sieus armaments. 2. (fig.) Renoncier à un sentiment ostile; cessar, en parlant d'un sentiment parier. 3. (fig.) Cessar tota activitat: *Desarma pas!*

desarmeament n.m. (mar.) Desarmament.

desarmonia n.f. Mancança d'armonia, d'estetica; Sin.: **inarmonia**. Var.: **disarmonia**.

desarmonios, oa adj. 1. Qu'es ren armonios. 2. Desagradiu à l'aurelha. 2. Desproedit d'estetica. Sin.: **inarmonios**.

desarmoniosament adv. D'una mena desarmoniosa. Sin.: **inarmoniosament**.

desarnescar vt. Levar l'arnesc à (un cavau, una persona).

desarnescatge n.m. Accion de desarnescar; lo sieu resultat.

desarpiar vt. (*desarpi*, classic *desàrpii*) Talhar li àrpias d'un animau.

desarquetar vt. Sortir li saetas dau carcàs.

desarrapar vi. (mar.) Si destacar dau fond, en parlant d'una àncora. Var.: **desrapar**. ◆ vt. Levar quauqua ren qu'èra fixat.

desarrapatge n.m. Accion de desarrapar.

desarrendament n.m. Accion de desarrendar.

desarrendar vt. Faire cessar un arrendament.

desarribar vi. 1. Desbordar, versar. 2. (mar.) S'escartar de la banda d'una nau ò d'un desbarcador en parlant d'una embarcacion ò d'una altra nau.

desarrimar vt. Desfaire l'arrimatge de. Sin.: **desestivar**.

desarrimatge n.m. 1. Accion de desarrimar; lo sieu resultat. 2. Fach d'èstre desarrimat. Sin.: **desestivatge**.

desartar vi. Desertar.

desarticulacion n.f. 1. Accion de desarticular; lo sieu resultat. 2. Fach d'èstre desarticulat.

desarticular vt. (med.) 1. Faire sortir un oàs de la sieu articulacion. Sin.: **desalugar**. 2. Amputar un membre dins l'articulacion. ◆ **si desarticular** v.pr. Assopliir à l'excès li sieu articulacions.

desarticulat, ada adj. Qu'a li articulacions tant sopli que sèmblon desalugadi.

desassaborar vt. Levar la sabor, lo gust. Sin.: **afadir**.

desassasonar vt. 1. Laurar foara de sason. 2. Cambiar l'òrdre dei assolaments.

desassedant, a adj. Desalterant.

desassedar vt. Levar lo set à. Sin.: **desalterar**.
desassegurar vt. 1. Cessar d'assegurar (quauqua ren). 2. Faire perdre l'assegurança (à quauqu'un), desconcertar, trebolat, desviar, destubar.
desassemblar vt. 1. Separar (li pèças d'un assemblatge). Sin.: **desmontar**. 2. (inform.) Durbir lu fichiers d'un programa per lo modificar.
desassemblatge n.m. Accion de desassemblar.
desassimilacion n.f. (fisiol.) Procèssus per lo quau de substàncas qu'un organisme a prealablement assimilati si sepàron d'aquel organisme e son eliminadi.
desassimilari vt. (fisiol.) 1. Produire la desassimilacion. 2. Assimilari d'un biais incomplet.
desassociar vt. (*desassòci*, classic *desassòssii*) Rompre una associacion, li metre un tèrme.
desassortiment n.m. Fach d'èstre desassortit; ensèm de causas mau assortidi.
desassortir vt. Destrúger l'assortiment de. Sin.: **desapariar**, **desaparelhar**. ♦ **si desassortir** v.pr. Faire una mesaliança. Sin.: **si mesaliar**.
desastrat, ada adj. Pertocat per mancaça d'astre. Sin.: **desfortunat**, **malastrat**, **desaventurat**, **desgraciati**.
desastre n.m. 1. Eveniment funèste, malur; consequenças grèvi que n'en resúlton. Sin.: **malastrada**, **malasòrt**, **malaurança**, **calamitat**, **desfortuna**, **desgràcia**, **malafortuna**, **desventura**, **mauparada**. 2. Gròssa desfacha militària. Sin.: **chape**. 3. Roïna, falhida. 4. (fam.) Caua deplorabla, falhiment complet. Sin.: (pop.) **cagada**, **pastissada**, **revirau**, **falhida**, **revirement**, **malescaduda**.
desastrós, oa adj. Que constituísse un desastre, que n'a lu caractèrs; catastrofic. Sin.: **malastrós**, **calamitós**, **funèst(e)**.
desastrosament adv. D'un biais desastrós. Sin.: **malastrosament**, **calamitosament**, **malastradament**.
desatelar vt. Levar l'atelatge. Sin.: **desligar**, **desjónher**, **desencarrar**.
desatelatge n.m. Accion de desatelar. Sin.: **desligament**, **desjoncha**, **desencarrament**.
desatencion n.f. Mancaça d'atencion.
desatent, a adj. Que manca d'atencion.
desaubar (si) v.pr. Si desvelhar denant l'auba.
desauborar vi. (mar.) Desarborar.
desauboratge n.m. (mar.) Desarboratge.
desaurelhar vt. Talhar una ò doi aurelhas. ♦ **si desaurelhar** v.pr. Perdre una aurelha ò li doas.
desavançar vt. Passar davant, tocant una persona, passar davant dins l'espaci ò dins lo temps; Sin.: **davançar**, **davantajar**, **precedir**, **anticipar**, **rescompassar**, **despassar**, **escompassar**, **distanciar**.
desavantatge n.m. Cen que constituísse una inferioritat, un inconvenient, un prejudici. Sin.: **desavèni**, **entravadís**.
desavantatjar vt. Faire subir un desavantatge à. Sin.: **desfavorejar**, **prejudiciari**, **desfavorir**.
desavantatjós, oa adj. Que causa, pòu causar un desavantatge; perjudiciabla.
desavantatjosament adv. D'un biais desavantatjós.

desavenent, a adj. Antipatic. Sin.: **desagradable**, Sin.: **desconvenient**, **desagradu**.
desavenentament adv. Desagradablement.
desavèni n.m. Auvari: *Entirar de desavènis*. Sin.: **desagradança**, **desplaser**, **prejudici**.
desavenir (si) v.pr. Si mancar dins lo comportament.
desaventura n.f. Infortuna. Sin.: **desastre**.
desaventurat, ada adj. Desastrat.
desaventurós, oa adj. Desastrós.
desaviadura n.f. 1. Accion de pervertir; estat de cen qu'es desaviat. Sin.: **pervertiment**, **perversion**. 2. Bagassaria.
desaviament n.m. Fach de desaviar.
desaviar vt. (*desavii*) 1. Destornar. Sin.: **desvirar**, **desviar**. ♦ Destornar dau dever, de la morala. Sin.: **pervertir**. 2. Desconcertar. Sin.: **foaraviar**, **desassegurar**.
desaviat, ada adj. Desconcertat.
desavoacion n.f. 1. Refut de si reconóisser coma l'autor d'un acte, d'una paraula. ♦ *Desavoacion de paternitat*: Acte per lo quau l'espós denega èstre lo paire d'un enfant de la sieu frema. 2. Refut d'aprovar ò de contunhar d'aprovar quauqua ren ò quauqu'un. Sin.: **dedich**. 3. (psican.) Negacion.
desavoar vt. (*desavoi*) 1. Refudar de reconóisser coma sieu. Sin.: **desconfessar**. 2. Revenir sobre cen qu'est estat dich ò fach precedentament: *Desavoar una promessa*. Sin.: **desdire**. 3. Refudar, cessar de sostenir quauqu'un, quauqua ren; desaprovar.
desaxar vt. 1. Metre foara dau sieu axe: *Desaxar una ròda*. Sin.: **descentrar**. 2. Comprometre l'equilibri mental de; desequilibrar.
desaxat, ada adj. Sortit dau sieu axe.: Sin.: **descentrat**. ♦ adj. e n. Que sofrísse d'un desequilibri mental; desequilibrat. Sin.: **desenat**, **foal**, **devariati**, (pop.) **falabrac**, **tardòc**.
desbacla n.f. 1. Desrota, falhiment. 2. Rompedura de la glaça en seguida au rescaufament de l'atmosphèra ò de l'aiga. Var.: **debacla**.
desbaclar vi. Si di d'un cors d'aiga que d'eu la glaça es rompuda e emmenada per lo corrent. Var.: **debaclar**.
desbadalhonar vt. Liberar dau sieu badalhon.
desbagatjar vt. e vi. S'en anar, laisser un luèc. Sin.: **plegar botiga**, **faire la mala**.
desbagolar vi. Vomir.
desbalaire, airtiz n. Persona que desbala.
desbalaçar vt. e vi. Faire rompre l'equilibri. Sin.: **desestabilisar (-izar)**, **desequilibrar**, **descompensar**.
desbalar vt. 1. Sortir (una mèrç, un objècte, etc.) dau sieu embalatge. Var.: **desembalar**. 2. Metre en plaça sus un banc, per presentar (una mèrç). 3. (fam.) Cuntar, confidar sensa retenguda. Sin.: **vuari lo canèstre**. Var.: **desembalar**.
desbalatge n.m. 1. Accion de desbalar; cen qu'es desbalat. Var.: **desembalatge**. 2. Fach de presentar de mèrç forra-borra, espec. Dins una installacion provisòria. (fam.) Confession sensa retenguda.
desbanar vt. 1. Levar li banas. 2. Agantar un taur per li banas.

desbanastar vt. Vuar, descarregar una banasta. Var.: **desbanastrar**.

desbancar vt. (*desbanqui*) Metre (quauqu'un) à l'escart, l'escartar, levar (quauqu'un) dau mitan per li pilhar la plaça ò la donar à un autre.

desbancar n.m. Fach de desbancar quauqu'un.

desbandada n.f. Fach de s'esparpalhar en desòrdre, desrota. Var.: **desbandament**. Sin.: **fugida**.

desbandament n.m. Desbandada.

desbandar vt. (lit.) Esparpalhar (una tropa). Sin.: desbrandar. ◆ **si desbandar** v.pr. (lit.) Rompre la fila, s'esparpalhar en desòrdre, en parlant d'una tropa.

desbaratar vt. Vendre à foarça boan pati, à estraça de mercat.

desbarbar vt. 1. Levar li salhidas de (una susfàcia metallica, etc.). 2. (agric.) Levar li barbas de (uni plantas). 3. Escodre li espigas d'una garba. Var.: **desbarbelar**. 4. (coïna) Alestir un peis en li levant li alas.

desbarbatge n.m. Accion de desbarbar. Var.: **desbarbelatge**.

desbarbelador, airtiz n. Persona encargada de desbarbelar. ◆ n.m. 1. Aisina que sièrve de desbarbar lu metals. 2. Màquina que permete de desbarassar lu grums d'òrdi, un còup complida l'escodeson.

desbarbetatge n.m. Desbarbatge.

desbarbolhar vt. Lavar, netejar, en particulier la cara: *Desbarbolhar un pichon*. ◆ **si desbarbolhar** v.pr. Si lavar la cara; si lavar superficialment e rapidament.

desbarbolhatge n.m. Accion de desbarbolhar, de si desbarbolhar.

desbarcada n.f. 1. Cen que si desbarca en un còup solet. 2. Desbarcament.

desbarcaire n.f. Obrier que descarga li naus, lu engenhs ferroviaris e rotiers.

desbarcador n.m. Luèc en riba de mar ò d'un fluvi per lo desbarcament dei mèrç ò dei viatjaires.

desbarcament n.m. 1. Accion de desbarcar de mèrç, de passatgiers. Var.: **desbarcada, esbarc**. 2. Accion d'una persona que desbarca. 3. (mil.) Transpoart, entre li naus de guèrra e lo ribatge (generalament ocupat) de tropas, d'armas, de material.

desbarcar vt. 1. Faire calar à tèrra lu passatgiers; levar li mèrç d'una nau, d'un tren, d'un avion. 2. (fam.) Si desbarrassar de quauqu'un, l'escartar d'un emplec. ◆ vi. Quitar una nau, calar d'un tren, d'un avion. ◇ (fam.) Arribar en cò de quauqu'un, dins un luèc, sensa èstre asperat. ◇ (fam.) Pas èstre au corrent dei eveniments.

desbarcat, ada adj. e n. Que vèn de desbarcar. ◇ (fam.) *Aqueu es un desbarcat*: Un noveu vengut que non conoisse lu usatges dau luèc dont arriba.

desbardar vt. 1. Desbarcar, descarregar de boasc de flotatge, de mèrç. 2. Desbastar (una sauma, un ae).

desbardatge n.m. Accion de desbardar; lo sieu resultat.

desbarlugar vt. Faire durbir lu uèlhs à quauqu'un. Sin.: **desemborniar, descilhar**. ◆ **si desbarlugar** v.pr. Durbir lu uèlhs. Sin.: **si descilhar, si desemborniar**.

desbarrar vt. Levar una barradura (d'una poarta, d'una fenèstra).

desbarràs n.m. 1. (fam.) Desliurança de cen qu'embarrassava, de quauqu'un qu'embarrassava: *Boan desbarràs!* Sin.: **bèla descarga**. 2. Luèc dont si méton à l'escart d'objèctes que non sièrvon. Sin.: **caforna, cafornon, chambron**.

desbarrassar vt. 1. Levar cen qu'embarrassa. 2. *Desbarrassar quauqu'un*: L'ajudar à levar ò à depauar lu sieus vestits ò lu objèctes que portava en arribant. 3. *Desbarrassar (lo taulier)*: Levar li sobras, li sietas, etc. à la fin d'un past. Sin.: **desencombrar**. 4. Faire qu'una persona sigue liberada de la presença d'una altra ò de quauqua ren: *Aquò l'a desbarrassat d'un beu vici!* Sin.: **desliurar**. ◆ **si desbarrassar** v.pr. Si desfaire de quauqua ren, s'alunhar de quauqu'un. Sin.: **si desencombrar, si desliurar**.

desbarrassiu, iva adj. Si di de quauqua ren que desbarrassa.

desbartassar vt. e vi. Levar dau mitan lo bartàs, lu entoascs, lu baranhàs. Sin.: **desromegar**.

desbartassatge n.m. Accion de desbartassar; lo sieu resultat. Sin.: **desromegatge**.

desbastar vt. Levar lo bast à (una sauma, un ae). Var.: **desembastar, desbastejar, desbardar**. Sin.: **desbardar**.

desbastat, ada adj. Que li an levat lo bast, en parlant d'una sauma.

desbastatge Accion de desbastar una bèstia (cavau, ae, muu).

desbastejada n.f. Accion de desbastejar.

desbastejar vt. Arrestar de faire portar lo bast à. Var.: **desbastar**.

desbastiment n.m. 1. Accion de desbastir; lo sieu resultat. Sin.: **demoliment, demolicion, desbastison**.

desbastir vt. (*desbastissi*) 1. Demolir. Sin.: **desfondre**. 2. Desfaire lo bastit (d'una cordura).

desbastison n.f. Demolicion. Sin.: **desbastiment**.

desbastissèire, eirtiz n. Demolissèire.

desbatejada n.f. Accion de desbastejar. Var.: **desbatejament**.

desbatejaire, airtiz adj. Persona que desbateja.

desbatejament n.m. Desbatejada.

desbatejar vt. Cambiar lo nom de: *Desbatejar una carriera*.

desbauçada n.f. Accion de desbauçar. Sin.: **cabussada**. Var.: **desbauçament**.

desbauçament n.m. Desbauçada.

desbauçar vt. 1. Faire cabussar dins un precipici. 2. (dr.) Debotar. ◆ vi. Cabussar dins un precipici. Sin.: **s'acantelar** (Luceram).

desbaucha n.f. 1. Recèrca à l'excès dei plasers sensuals. Sin.: **libertinatge, gorrinitge**. 2. (fig.) Abondança, excès: *Una desbaucha d'energia*.

desbauchaire, airtiz adj. e n. Qu'incita à la desbaucha.

desbauchar vt. Incitar, menar à la desbaucha. ◆ **si desbauchar** v.pr. Si laisser anar à la desbaucha.

desbauchat, ada n. Que si lascia anar à la desbaucha.

desbauchatge n.m. Accion de desbauchar, de si desbauchar.

desbendament n.m. Desbendatge.

desbendar vt. Levar una benda à.

desbendatge n.m. Accion de desbendar. Var.: **desbendament**.

desberrir vt. (*desberrissi*) Metre en òrdre lu bèrris. Sin.: **penchenar**.

desbiaissat, da adj. e n. Si di de quauqu'un de maladrech, que saup pas si servir dei sieu mans. Sin.: **desgaubiat, maubiaussut**.

desbilhardament n.m. Accion de desbilhardar.

desbilhardar vt. Talhar una pèça de boasc ò una pèira per li donar una forma corba.

desblestar vt. Desmesclar, cardar.

desblocar vt. (*desblòqui*) 1. Tornar metre en movement (un mecanisme), dessarrar: *Desblocar lu frens*. Sin.: **desacotar**. 2. Levar un obstacle, una interdiccion: *Desblocar la circulacion*. Sin.: (pop.) **destapar**. ◇ *Desblocar lu prètz, lu salaris*: Permettre la sieu variacion.

desblocatge n.m. Accion de desblocar. Sin.: **desacotatge**, (pop.) **destapatge**.

desbobinar vt. Desrotlar (cen qu'èra en bobina). Sin.: **debanar**. ◇ (espec.) En electrotecnica, desmontar lu enrotlaments d'una màquina ò d'un aparelh tecnic.

desboc n.m. 1. Conduch per dont s'escorre lo tròup-plein d'una resèrva, d'un estanh, etc. Sin.: **descargador**. 2. Luèc que reçaup lo tròup-plein. Sin.: **demai**. 2. Desbocament.

desbocament n.m. Sortida, eissida; fach de desbocar. Var.: **desboc, esboc, desembocament**.

desbocar vi. (*desboqui*) 1. Aparéisser d'un còup solet, en parlant d'una persona, d'una bèstia, d'un veïcule: *La veitura desboca sus la nacionala*. 2. (per ext.) Arribar dins un luèc mai larg: *Un carrairòu que desboca sus una avenguda*. Var. (1 e 2): **desembocar, esbocar**. Sin. (2): **faire tèsta, donar sus**.

desbolonar vt. 1. Desfaire lu bolons de. 2. (fam. e fig.) Levar quauqu'un de la sieu posicion que semblava establida e facha per durar. Sin. (2): **destituir, desmetre, revocar**.

desbolonatge n.m. Accion de desbolonar. Sin. (fig.): **destitucion, revocacion**.

desbondar vt. (*desbondi* ò *desbòndi*) Fach de levar la bonda. Var.: **desbondonar**. ◆ **si desbondar** v.pr. Perdre la sieu bonda.

debondar vt. Acabar à man lo laurar de la bonda (entra lu aubres) dont l'araire non passava.

desbonde n.m. (com.) Excedent de mèrç.

desbondonar vt. Desbondar.

desbonetar vt. Levar lo bonet de quauqu'un. ◆ **si desbonetar** v.pr. Si levar lo bonet.

desbòrd n.m. (c. de f.) *Via de desbòrd*: Via que permete de cargar ò de descargar un tren directament entre lu vasons e de veïcules rotiers.

desbordador n.m. (mar.) Sòrta de croncin per desbordar, alunhar una embarcacion de la banda d'una nau.

desbordament n.m. 1. Fach de desbordar. 2. (fig.) Abondança, granda quantitat (de quauqua ren): *Un*

desbordament de bèli paraulas. 3. (espòrts) Accion de passar à l'exterior, especialament au rugbi ò au balon: *Un desbordament sur la drecha*. 4. Fach d'èstre despassat dins la sieu accion, espec. dins lo camp politic: *Lu socialistas son estats despassats sus la sieu seneca*. ◆ pl. Excès: *La manifestacion a conoissut de desbordaments*.

desbordant, a adj. 1. Que desbòrda. 2. Que non si pòu contenir, que si manifèsta mé exaltacion, en parlant de quauqu'un, de quauqua ren, d'un sentiment.

desbordar vi. (*desbòrdi*) 1. Passar lu bòrds de (quauqua ren), s'espantegar en defoara dau sieu contenent: *La pinhata desbòrda*. Sin.: **versar, estraribar**. ◇ Sortir dau sieu lièch, en parlant d'un cors d'aiga. Sin.: **desarribar**. 2. Èstre plen, plus poder contenir que que sigue, en parlant d'un contenent. 3. (fig.) Si manifestar embé exuberança, en parlant d'uns entiment. ◆ vt. 1. S'estendre en là dau limit de quauqua ren. Sin.: **despassar**. ◇ *Desbordar un subjècte*: Sortir dei limits d'un subjècte. 2. *Desbordar quauqu'un*: L'acablar. 3. (mar.) Botar au larg (una nau). Sin.: **desribar**. 4. (mar.) Alunhar una embarcacion de la banda d'un nau. 5. *Levar lu bòrds de*: Desbordar un capeu. ◇ *Desbordar un lièch*: Retirar lu bòrds dei cubèrtas e dei lençòus qu'èron ficats sota dau matalàs. ◆ vt. ind. (*de*) Manifestar (un sentiment, etc.) mé foarça: *Desbordar de gaug, de generositat*. ◆ **si desbordar** v.pr. Desfaire involontariament lu lençòus d'un lièch.

desbordat, ada adj. Qu'a tròup de trabalh, qu'arriba plus à faire faça ai sieu obligacions.

desbornar vt. (*desbòrni*) 1. Delimitar. 2. Fixar (una mesura). 3. Exemptar d'una carga tròup foarta en la remplaçant per una altra mai leugiera. 4. (electr., inform.) Desbrancar, desconnectar.

desborrament n.m. Accion de desborrar un vegetal; espelida dei grèlhs de la vinha, dei aubres.

desborrar vt. 1. Levar la borra de. ◇ *Desborrar uan pipa*: N'en levar lo cendre de tabac. 2. (equit.) Donar lo premier adestrament à (un cavau). ◆ vi. Si durbir, en parlant d'un grèlh.

desborratge n.m. Accion de desborrar; lo sieu resultat.

desborronar vt. Desgrelhar.

desborsament n.m. Accion de desborsar.

desborsar vt. Pagar, despensar: *Desborsar una soma importanta*.

desboscada n.f. Esclarcida, dins un boasc, una seuva.

desboscalhament n.m. Accion de desboscalhar.

desboscalhar vt. Desboscar. ◆ **si desboscalhar** v.pr. Si desboscar.

desboscalhat, ada adj. Desboscat.

desboscamment n.m. Accion de desboscar. Sin.: **eissartatge**.

desboscar vt. (*desboasqui*) Desgarnir (un terren, una region, etc.) dei sieus aubres, dei sieu seuvas. Var.: **desboscalhar, desbosquir, desgerbar**. Sin.: **eissartar, issartar**. ◆ **si desboscar** v.pr. Perdre lu sieus aubres, en parlant d'una montanha, d'una region.

desboscat, ada adj. Qu'a perdut lu sieus aubres, li sieu seuvas.

- desbosquir** vt. (*desbosquissi*) Desboscar.
- desbotar** vt. (*desbòti*) Retirar li bòtas à (quauqu'un).
- desbotar** vt. Tirar lo vin (d'una bota).
- desbotelhar** vt. Destapar (una botelha).
- desbotonar** vt. Desgatjar (un boton) de la sieu botoniera. ◇ *Desbotonar un vestit*: Lo durbir en desgatjant lu sieus botons. ◆ **si desbotonar** v.pr. Desbotonar lu sieus vestits.
- desbotonat, ada** adj. Que lu sieus botons son desgatjats dei botonieras.
- desbotonatge** n.m. Accion de desbotonar, de si desbotonar; lo sieu resultat.
- desbraçar** vt. Privar d'un ò dei doi braç. ◆ **si desbraçar** v.pr. Si revirar li mànegas.
- desbraçat** n.m. Auceu piscivòre dei encontradas antartiqui que lu sieus membres anteriors, inadapats au vòl, si son tresmudats en nadarèlas.
- desbraguetar** vt. Desbraietar. ◆ **si desbraguetar** v.pr. Si desbraietar.
- desbraiar** vt. Levar li braias. ◆ **si desbraiar** v.pr. Si calar li braias.
- desbraiat, ada** adj. Mau vestit, m'ai vestits en desòrdre. Sin.: **gimbrat**.
- desbraietar** vt. Durbir una braieta. Var.: **desbraguetar**. ◆ **si desbraietar**: Durbir la sieu braieta. Var.: **si desbraguetar**.
- desbrancament** n.m. Accion de desbrancar, de desconnectar; lo sieu resultat. Sin.: **desconnexion**.
- desbrancar** vt. (*desbranqui*) 1. Interrompre lo brancament de. Sin.: **desconnectar**. 2. Rompre ò talhar de brancas. Sin.: **rebrondar**. Var.: **esbrancar** (Luceram). 3. (c. de f.) Separar e mandar (de vasons) sus de vias de classament.
- desbrancatge** n.m. Accion de desbrancar un aubre. Sin.: **rebrondada, rebrondatge**. Var.: **esbrancatge**.
- desbranda** n.f. Desbandada.
- desbrandar** vt. Metre de monde en desbranda; faire fugir. Sin.: **desbandar**.
- desbrenar** vt. Desseparar lo bren de la farina. Var.: **esbrenar**. Sin.: **barutar, barutelar**.
- desbrenatge** n.m. Accion de desbrenar. Var.: **esbrenatge**. Sin.: **barutelatge**.
- desbridar** vt. 1. Levar la brida (d'un animau). 2. (cir.) Talhar li bridas de (un organe, una plaga). 3. (coïna) Levar lu estacs de (un rostit, una volalha). 4. Per un motor, li levar cen que n'en limitava la potença. Var.: **desbrilar**.
- desbridatge** n.m. Accion de desbridar; lo sieu resultat. Var.: **desbrilatge**.
- desbrighament** n.m. Accion de desbrigar. Var.: **esbrighament**. Sin.: **brighadís**.
- desbrigar** vt. (*desbrigui*) Metre en brigas: *Desbrigar de pan*. Sin.: **brigonejar, brighalhar, fresumar** (Luceram), **frominar, esbrighalhar**.
- desbrilar** vt. Desbridar.
- desbrilatge** n.m. desbridatge.
- desbrocar** vt. (*desbròqui*) Desfaire la brocadura (d'un libre). Var.: **desbrochar**.
- desbrocatge** n.m. Accion de desbrocar. Var.: **desbrochar**.
- desbrochar** vt. (*desbròchi*) Desbrocar.
- desbrochatge** n.m. Desbrocatge.
- desbrolhament** n. m. Aptituda à si desbrolhar. Var.: **desembrolhament, finocharia**.
- desbrolhar** vt. 1. Desfaire de cauas que son embrolhadi; tornar remetre en òrdre. 2. Esclcir, resòlver: *Desbrolhar un affaire*. Var.: **desembrolhar**. Sin.: **desmesclar, destrafegar, desentrafegar, desempachar**. ◆ **si desbrolhar** v.pr. (fam.) S'en sortir, si tirar d'affaire embé gaubi, sensa ajuda. Sin.: **si destrafegar, si desentrafegar, si desempachar, si desentortilhar**.
- desbrossalament** n.m. Desbrossalhatge. Sin.: **desbrossalament, desboscament**.
- desbrossalhar** vt. 1. Talhar, arrancar li brossalhas de (un terren). Sin.: **desbartassar, desboscaltar**. 2. Començar à alestir, à estudiar (un affaire, un projècte).
- desbrossalhatge** n.m. Accion de desbrossalhar; lo sieu resultat. Var.: **desbrossalament**.
- desbrotar** vt. Desgrelhar.
- desbrugar** vt. Talhar, levar lo bruc d'un terren.
- desbudelar** vt. (*desbudèli*) Esbudelar.
- desbudgetisacion (-izacion)** n.f. Fach de desbudgetisar; lo sieu resultat.
- desbudgetisar (-izar)** vt. Suprimir (una despensa budgetària) e curbir la carga correspondentia au mejan d'una altra forma de finançament.
- desbulhir** vt. Passar de liumes dins l'aiga bulhenta denant de lu coïnar. Var.: **perbulhir**.
- desbureucrisar (-izar)** vt. Levar lo sieu caractèr burocratic à (un organisme, un tipe de societat). Var.: **desburocrisat**.
- desburocrisat (-izar)** vt. Desbureucrisat.
- desburtar** vt. Vuar un peis, lo netejar per lo coïnar. Var.: **esburtar**.
- desc** n.m. Cavanhòu redond provedit de doi manelhas.
- descabestrar** vt. (*descabèstri*) 1. Desmesclar. 2. Levar lo cabèstre. Sin.: **descadenar**.
- descabestrat, ada** adj. Exagerat, sensa limits, sensa retenguda: *Un liberalisme descabestrat*. Sin.: **desfrenat, descadenat**.
- descaçament** n.m. Accion de descaçar; lo sieu resultat. Sin.: **bandiment, bandison, faidiment, embandiment**.
- descaçar** vt. Faire partir mé autoritat ò violença. Sin.: **foarabandir, embandir, (pop.) levar dau semenat, percaçar**.
- descadaissar** vt. Descatir.
- descadaissat, ada** adj. Descatit.
- descadenar** vt. 1. Levar li cadenas de. Var.: **desencadenar**. 2. Provocar: *Descadenar lu rires*. Sin.: **deganchar**. ◆ **si descadenar** v.pr. 1. S'emportar, s'embilar. Sin.: **s'enrabiar**. 2. Devenir violent (en parlant d'un sentiment, dei elements naturals).
- descadenassar** vt. Levar lo cadenas de.

descadenat, ada adj. 1. Emportat, embilat. Var.: **desencadenat**. Sin.: **enrabiat**. 2. Violent: *La mar es descadenada*.

descadença (-ència) n.f. 1. Començament de la roïna, perda de prestíge. Sin.: **tombada, caduda, davalada, cabussada**. 2. Fach de descaire, d'èstre decadut, moralament ò socialament; estat d'abaissament dei facultats fisiqui ò intellectuàli. ◇ (dr.) Perda d'un drech ò d'una foncion, à causa d'una formalitat ò d'una condicion pas satisfacha, ò en seguida d'una sancion: *La descadença dei drechs civics*. Var.: **decadença, descasença**.

descadençar (-enciar) (si) v.pr. Anar en descadença.

descadent, a adj. e n. En descadença. Var.: **decadent**. ◇ Si di d'artistas e d'escrivans pessimistas e marginals de la fin dau siècle XIX, davanciers dau simbolisme.

descadissar vt. Despotinar.

descafeïnar vt. Levar la cafeïna de.

descafeïnat, ada adj. Que li an levat la cafeïna. ◆ n.m. Cafè descafeïnat.

descai n.f. Rebut.

descaire vi. Cabussar à un reng, à un estat inferior. ◆ vt. Desposseïdir d'un drech, d'un privilègi. Var.: **descàser**. Sin.: **descalar**.

descaïssament n.m. Accion de descaïssar; la soma descaïssada.

descaïssar vt. 1. Sortir d'una caïssa: *Descaïssar de mèrc*. 2. Sortir de la caïssa per pagar: *Descaïssar una gròssa soma*. Var.: **desencaïssar**.

descaïsselar vt. (*descaïssèli*) Levar li dents. Sin.: **desdentar, esdentar**.

descaïsselat, ada adj. Esdentat.

descaladaire, aïritz n. 1. Persona que descaldada una carriera. Sin.: **desencaladaire**. Contr.: **encaladaire**. 2. Persona que participa à una susmauta, una revòlta. Sin.: **susmautier, revoltat**.

descaladar vt. Levar lo caladat d'una carriera. Var.: **desencaladar**. Contr.: **encaladar**.

descaladatge n.m. Accion de descaldadar. Var.: **desencaladatge**.

descalaminar vt. levar la calamina de (una susfàcia metallica).

descalaminatge n.m. Accion de descalaminar; lo sieu resultat.

descalamitar vt. Desaimantar.

descalar vt. Descaire.

descalcarisador (-izador) n.m. Assuaudor. Sin.: **assuaudador, docejaire**.

descalcarisar (-izar) vt. Levar lo calcari de (l'aïga). Sin.: **assuaudar, docejar**.

descalcificacion n.f. 1. (med.) Diminucion dau taus de calci contengut dins l'organisme. 2. Diminucion de la fraccion calcària de (uni ròcas).

descalcificar vt. (*decalcifiqui*) Faire subir la decalcificacion à un organisme. ◆ **si decalcificar** v.pr. Èstre tocat de decalcificacion.

descalcificat, ada adj. Tocat de decalcificacion.

descalhar vt. 1. Faire venir liquide. Sin.: **liqueficar**. 2. Faire fondre de liquides calhats.

descalhatge n.m. Accion de descalhar. La sieu resulta. Sin.: **liquefaccion**.

descalotar vt. (*descaldòti*) Desbarrassar de cen que recuèrbe coma una calòta.

descamacion n.f. Desquàmacion.

descambaligar vt. Levar li cambaligas à quauqu'un.

descambar vt. Rompre li cambas. ◆ **si descambar** v.pr. Si rompre li cambas.

descamiar (si) v.pr. (*mi descami*) Si levar la camia.

descamar vt. Desquàmamar.

descaminar vt. 1. Faire descaire, disminuir. 2. Desrotar. ◆ **si descaminar** v.pr. Perdre lo sieu camin. Sin.: **si desviar, s'extraviar, si foaraviar**.

descampar vi. Preservar, sauvar. ◆ **si descampar** v.pr. Si sauvar.

descanilhar vi. Fugir.

descant n.m. (mús.) Melodia escricha en contraponch, nòta per nòta, d'un cant donat e que va en movement contrari.

descantar vi. Èstre deçauput; abandonar lu sieus espèrs.

descantonar vt. Faire sortir dau sieu canton, dau sieu trauc. Sin.: **destoscar, destraucar**.

descapaironar vt. Levar lo capairon d'un auceu de caça.

descapant adj. Decapant.

descapar vt. Decapar.

descapatge n.m. Decapatge.

descapelada n.f. Salutacion.

descapelar vt. (*descapèli*) 1. Suprimir la part superiora. 2. (mar.) Levar un cordatge, una manòbra ja encapelats. ◆ **si descapelar** v.pr. Si levar lo capeu. Sin.: **si descurbir**.

descapelatge n.m. Accion de descapelar, de si descapelar.

descapitacion n.f. Decapitacion. Sin.: **escapitada**.

descapitalisacion (-izacion) n.f. Accion de descapitalisar; lo sieu resultat.

descapitalisar (-izar) vt. Faire baïssar lo capital d'una empresa; retirar tot ò partida dau capital que li èra investit.

descapitar vt. Talhar la tèsta. Sin.: **tèstacopar**. Talhar la cima. Sin.: **acimar**.

descapotable, a adj. Que la sieu capòta si pòu levar ò replegar, en parlant d'una veitura, etc.) ◇ *Veitura descapotabla* ò *descapotabla* n.f.: Veitura que la sieu capòta pòu èstre levada ò replegada.

descapotar vt. (*descapòti*) Levar ò replegar la capòta de (una veitura, etc.).

descapriciar (si) v.pr. Si laïssar anar ai sieus capricis.

descapsulacion n.f. (cir.) Ablacion de la capsula d'una viscèra.

descapsulador n.m. Descapsulaire.

descapsulaire n.m. Instrument per levar li capsulas dei botelhas. Var.: **descapsulador**.

descapsular vt. Levar la capsula de.

descapsulatge n.m. Accion de descapsular (quauqua ren); lo sieu resultat.

descapuchar vt. Levar la sieu capucha à.

descapuchonar vt. Levar lo sieu capuchon à.

descarar vt. 1. Caravirar. 2. Degalhar la cara de.

descarassonar vt. Levar un escarasson de. Sin.: **pareissonar, paisselar**.

descarat, ada adj. Caravirat. Sin.: **afrós, orresc, laid, mostruós**.

descarbonatar vt. Levar l'anidride carbonic de (una substança).

descarboxilacion n.f. Reaccion au cors de la quala una molecula d'anidride carbonic es levada d'una molecula que contèn un grope carboxile.

descarburacion n.f. Eliminacion de tot ò partida dau carbòni, en particulier d'un produch metallurgic.

descarburar vt. Efectuar la descarburacion de.

descarcassar (si) v.pr. (pop.) Si donar de mau per obtenir un resultat. Sin.: **si bolegar**.

descarcavelar (si) v.pr. Faire totplen d'esfoarç. Sin.: **s'esperforçar, s'escagassar, s'afanar, s'esbraçar, si descarcassar**.

descarceracion n.f. Desencarceracion. Var.: **desincarceracion, desencarceracion**.

descarcerar vt. (*descarcèri*) Accion de descarcerar, desencarcerar; desengatjar de monde embarrat dins un veïcul accidentat. Var.: **desincarcerar, desencarcerar**.

descaresmar (si) v.pr. Sortir de la Quaresma, rompre l'abstinença de la Quaresma. Var.: **si desquaresmar**.

descarga n.f. 1. Accion de tirar m'una arma de fuèc ò à l'encòup mé mai d'una arma: *Una descarga de fusiú*. ◇ Projectile tirat. 2. *Descarga electrica*: Fenomène que si produe quora un còrs electrisat perde la sieu carga. 3. Luèc dont si poàdon depauar li rementas. Sin.: **vuador**. 4. (arquit.) Fach de reportar la carga de maçonaria sobre de ponchs solides. ◇ *Arc de descarga*: Arc bastit dins lo plen d'un barri. 5. (dr.) Acte que desliura una persona d'una obligacion, d'una responsabilitat. ◇ *Testimòni à descarga*: Que testimònia en favor d'un acusat. ◇ *À la sieu descarga*: Per l'excusar, demenir la sieu responsabilitat.

descargada n.f. Descargament.

descargador n.m. Luèc previst per descargar de mèrç. Sin.: **desbarcador, trepador**.

descargaire n.m. 1. Obrier que carga e descarga li naus dins un poart, lu camions, etc. Sin.: **desbarcaire, camalo**. 2. (tecn.) Aparelh qu'anulla lu còups d'aret au moment de l'arrèst d'una turbina idraulica.

descargament n.m. 1. Accion de descargar (un veïcule, una nau, etc.) 2. Accion de descargar, de levar la sieu carga à (una arma, un projectile). 3. Accion de redurre ò d'anullar la carga electrica (d'una pila, etc.). Var.: **descargada**.

descargar vt. (*descargui*) 1. Desbarrassar (quauqua ren, quauqu'un) dau sieu cargament, de la sieu carga: *Descargar un camion*. ◇ Depauar en quauque luèc (de cauas transportadi): *Descargar de mèrç*. 2. Liberar quauqu'un d'una carga, d'una mission, d'una foncion. 3. Redurre la responsabilitat de quauqu'un: *Descargar un*

acusat. 4. (inform.) Telecargar. 5. Tirar m'una arma de fuèc. 6. Retirar la cartocha d'una arma, la carga d'una mina ò d'un projectile. 7. Redurre ò anullar la carga electrica de (una bataria, una pila, etc.). 8. Donar liure cors à (un sentiment): *Descargar la sieu ràbia sobre quauqu'un*. ◆ vi. Vuar lo sieu cargament. ◆ **si descargar** v.pr. Si vuar de la sieu carga, dau sieu cargament. ◇ *Si descargar de (quauqua ren)*: S'en liberar, n'en laisser la responsabilitat à d'autres. Sin.: **si desliurar, si liberar**.

descarnadura n.f. Amaigriment grandàs. Sin.: **emaciacion**.

descarnament n.m. Accion de descarnar; fach de si descarnar.

descarnar vt. Rendre descarnat; levar la carn à l'entorn dei oàs. Sin.: **despopar**. ◆ **si descarnar** v.pr. Devenir descarnat.

descarnat, ada adj. Maigre, qu'a plus que la pèu e lu oàs. Sin.: **emaciat**.

descarnassir (si) v.pr. Si desacostumar de manjar de carn.

descarradura n.f. Susfàcia obtenguda en levant l'aresta d'una pèira, d'una pèça de boasc, de metal, etc. Sin.: (fr.) **chanfren**.

descarrar vt. Talhar per formar una descarradura. Sin. (fr.): **chanfrenar**.

descartelizacion (-izacion) n.f. Accion de disòuver legalament un cartèl d'entrepresas, de productors, etc.; lo sieu resultat.

descartelisar (-izar) vt. Desfaire (un sector economic, etc.) d'un cartèl, dei sieus cartèls.

descasença n.f. Decadença. Var.: **descadença**.

descàser vt. e vi. Descaire.

descasut, uda adj. Que subisse una descasença. Var.: **descadut**.

descatir vt. (*descatissi*) Sotametre (un teissut) à l'accion de la vapor per li far perdre lo sieu aspècte lustrat. Sin.: **descadaissar**.

descatit, ida adj. Qu'a perdut lo sieu aspècte lustrat, en parlant d'un teissut. Sin.: **descadaissat**.

descauç, a adj. Qu'a lu pens nuds. ◇ *Monge, carme descauç*: Carme de la reforma de santa Teresa, que va descauç dins li sieu sandalas.

descauçà n.f. Mena de farandòla.

descauçament n.m. 1. Accion de si levar li cauçaduras. 2. Retraccion de la gengiva au colet de la dent. Var.: **descauçatge**.

descauçar vt. 1. Levar lu sieus soliers à (quauqu'un). 2. *Descauçar lu sieus esquis*: Lu levar. 3. Soterrar l'estòbla. 3. Sarclar lo pen d'una planta, d'un aubre, lo desgatjar. Var.: **descaucelar**.

◆ **si descauçar** v.pr. 1. Si levar lu soliers. 2. Si denudar à la basa de la part vesibla, en parlant d'una dent.

descauçatge n.m. 1. Descauçament. 2. Fach de descauçar, de descaucelar.

descaucelar vt. (*descaucèli*) Sarclar lo pen d'una planta, d'un aubre, lo desgatjar: *Descaucelar la vinha*.

descaucelatge n.m. Descauçatge.

descaudar vt. Faire venir frèi. Abaïssar la temperatura Sin.: **refreiar**, **afreiolir**. ♦ **si descaudar** v.pr. Venir frèi, mai frèi. Sin.: **si refreiar**, **s'afreiolir**.

descauquilhar vt. Levar la cauquilha de; descloscar.

dexcavar vt. Faire sortir de foarça dau sieu emplaçament. Sin.: **descantonar**.

dexcavilhar vt. Levar li cavilhas de; destacar quauqua ren qu'èra tengut au mejan de cavilhas.

descelament n.m. Accion de descelar. Sin.: **dessagelament**.

descelar vt. (*descèli*) 1. Rompre lo sageu de. Sin.: **dessagelar**. 2. Rompre, degalhar lo scelament de.

desceleracion n.f. Acceleracion negativa ò reduccion de la celeritat d'un mobile. Sin.: **alentiment**.

descelerar vt. (*descelèri*) Ralentir, en parlant d'un mobile.

descenchar vt. Destesar ò levar la cenchà.

descendaria n.f. 1. (min.) Galaria cavada en calant. 2. Plan inclinat per desplaçar lu materiaus. Sin.: **baissada**, **davalada**.

descendèire, **eiritz** n. En ciclisme ò en esquí, esportiu especialista dei descentas. Sin.: **davalaira**.

descendèire n.m. Dispositiu emplegat per frenar li descentas en rapèl en alpinisme e en espeleologia.

descendença (-ència) n.f. 1. Fach de tirar la sieu origina familhala de quauqu'un. 2. Ensèm d'aqueli que son eïssits de quauqu'un; posteritat, linhatge.

descendent, a adj. 1. Que baïssa: *Marea descendenta*. ♦ (mil.) *Garda descendenta*: Que laïssa la plaça à la garda montanta. 2. *Linha descendenta*: Posteritat de quauqu'un.

descendent, a n. Persona considerada per rapoart ai sieu originas familhali.

descendre vi. 1. Calar, davalar. 2. Intrar bruscament: *Lu policiers son descenduts dins un cafè*. Sin.: **tombar**.

♦ vt. 1. Calar, davalar: *Descendre un fluvi*. 2. Metre en bas. ♦ *Descendre pen en tèrra*: Metre pen en tèrra. 3. (fam.) Abatre; assassinar. ■ Cau notar que *descendre* e toi lu mòts de la mema familha non son gaire emplegats en niçard.

descenduda n.f. Descenta.

descenta n.f. 1. Accion de descendre, d'anar d'aut en bas. Var.: **descenduda**. Sin.: **davalada**, **davalament**. 2. Calada. 3. *Descenta de polícia*: Intervencion rapida dei policiers dins un luèc donat, per una verificacion d'identitat ò per lu besonhs d'una enquista. 4. *Descenta de lièch*: Pichin tapís plaçat au pen d'un lièch. Sin.: **tapís de lièch**.

descentracion n.f. Excentracion.

descentralisacion (-izacion) n.f. Sistema d'organizacion dei estructuras administratiu de l'Estad qu'acòrda de poders de gestion e de decision à d'organes autonòmes regionals ò locals (collectivitats localas, establiments publics).

descentralisaire (-izaire), airtitz adj. e n. Relatiu à la descentralisacion. ♦ n. Partidari de la descentralisacion.

descentralisar (-izar) vt. 1. Operar la descentralisacion de. 2. Espantegar sus un territòri

(d'administracions d'industrias, etc.) que si trovàvon dins un meme luèc, especialament dins la capitala.

descentrament n.m. 1. Accion de descentrar (quauqua ren); lo sieu resultat. Sin.: **excentracion**. 2. (opt.) Defaut d'alinhament dei centres dei lentilhas. 3. (fot.) Mecanisme que permete de descentrar l'objectiu d'un aparelh fotografic. 4. Excentrament.

descentrar vt. 1. Desplaçar lo centre de (quauqua ren) ò desplaçar (quauqua ren) per rapoart à un centre, à un axe. Sin.: **excentrar**. 2. (opt.) Afectar d'un descentrament (un sistema optic, li lentilhas que lo compàuon).

descentrat, ada adj. Excentrat.

descervelar vt. (*descervèli*) Destrúger ò levar lo cervèu de (un èstre viu). Var.: **decervelar**.

descervelatge n.m. Accion de descervelar; lo sieu resultat.

desceular vt. Levar un ceucle plaçat inicialament sus quauqua ren.

deschifrabable, a adj. Que pòu èstre deschifrat. Sin.: **espelucable**.

deschifrada n.f. Deschiframent. Sin.: **espelucada**.

deschifraire, airtitz n. Persona que deschifra. Sin.: **espelucaire**, **desencodaire**.

deschiframent n.m. Accion de deschifrar un tèxto escrich en clar ò codificat. Var.: **deschifrada**. Sin.: **espelucament**, **desencodatge**.

deschifrar vt. 1. Lièger, capir (un tèxto escrich d'un biais pas gaire legible, un tèxto codificat ò una lenga desconoissuda): *Deschifrar un manescrich*. Sin.: **espelucar**, **desencodar**. 2. Lièger la música à promiera vista. 3. Capir, devinar quauqua ren d'escur.

deschifratge n.m. Accion de deschifrar la música.

descilhar vt. (lit.) *Descilhar lu uèlhs à quauqu'un (de quauqu'un)*: Li durbir lu uèlhs, li far vèire cen que non veía, cen que non volia vèire. Sin.: **desbarlugar**. ♦ **si descilhar** v.pr. Durbir lu uèlhs.

descimelar vt. Acimar. Sin.: **destestar**.

descindrador n.m. Aisina per descindrar.

descindrament n.m. Descindratge.

descindrar vt. 1. Desfaire li corduras d'un vestit per lo rendre mai ample. 2. (arquit.) Levar lu cindres establits per bastir un arc, etc. Var.: **descindriar**.

descindratge n.m. Accion de descindrar; lo sieu resultat. Var.: **descindrament**.

descindriar vt. (*descindri*, classic *descindrii*) Descindrar.

desclapaire n.m. Persona que desclapa. Sin.: **dessosteraire**.

desclapar vt. Traire quauqu'un ò quauqua ren cubèrt de tèrra ò de pèiras. Sin.: **dessosterrar**, **desenterrar**.

desclapatge n.m. Accion de desclapar. Sin.: **dessosterrament**, **desenterrament**.

desclassament n.m. Accion de desclassar (quauqua ren, quauqu'un); lo sieu resultat. Sin.: **despostament**.

desclassar vt. 1. Metre en desòrdre lo classament de. 2. Faire passar dins una categoria considerada inferiora. Sin.: **despostar**. 3. Descreditar.

desclassat, ada adj. Passat à un reng, un estatut inferior. ◇ Si di especialament d'una mèrç qu'a quauqui deca que la fan vendre à-n-un prètz mai bas: *Un negòci de porcelana desclassada.*

desclaure vt. 1. Durbir. 2. Faire sortir lo bestiari. Var.: **desenclaure**. Sin.: **desclavar**.

desclausonament n.m. Accion de desclausonar; lo sieu resultat.

desclausonar vt. Desbarrassar dei parets, dei separacions qu'empàchon ò complifcon la comunicacion, la circulacion dei ideas ò dei personas, etc.: *Desclausonar lu servicis administratius.*

desclavar vt. Desclaure; durbir (una poarta clavada).

desclavelar vt. Desfaire (cen qu'es clavelat).

desclavetar vt. Desfaire (cen qu'èra tengut per una claveta, per de clavetas).

desclie n.m. Bosin sec que fa un mecanisme (per ex. un interruptor). Var.: **descliquetada**.

descliquetada n.f. Desclie.

descliquetar vt. Accionar (un mecanisme que fa un pichin bosin sec).

descliquetatge n.m. Accion de descliquetar.

desclorurar vt. Desbarrassar dau sieu clorure.

desclascar vt. Levar la gruèlha de (una amèndola, etc.). Sin.: **desgrulhar**.

desclucir vt. Faire perdre l'envuèia de coar à (una galina, etc.).

descoar vt. [desku'a] (*descoi*) Levar la coa de (un animau).

descoar n.m. Desgust.

descoat, ada adj. Qu'a perdut la sieu coa.

descoat n.m. *Descoats*: Superòrdre d'anfibis que pèrdon la coa à l'atge adulte, coma la granolha. Sin.: **anors**.

descoblar vt. Desacoblar.

descoblat, ada adj. Desacoblat.

descoblatge n.m. Desacoblatge.

descòble, a adj. 1. Que forma una seria incompleta. 2. Qu'es separat d'un ensèm (pareu ò seria).

descocar vt. (*descòqui*) 1. Mandar (un projectile) m'un arc, etc. Sin.: **desparar**. 2. Mandar, adreïçar, embé ostilitat: *Descocar de marridi paraulas*. 3. (metall.) Sortir una pèça de fondaria dau mòtle dont es estada colada.

descocatge n.m. (metall.) Accion de descocar.

descoconada n.f. Descoconatge.

descoconaire, airtz n. Persona que cuèlhe lu cocons de manhans.

descoconar vt. Culhir lu cocons de manhans.

descoconatge n.m. Accion de culhir lu cocons de manhans. Var.: **descoconada**.

descodaire n.m. Dispositiu de descodatge automatic que permete de recevre d'unu program de television ò d'aver accès à d'unu servicis. Var.: **desencodaire**.

descodaire, airtz n. Persona que descòda. Var.: **desencodaire**.

descodar vt. (*descòdi*) Tradurre, deschifrar (un messatge, un tèxto codificat). Var.: **desencodar**. Contr. **encodar**.

descodatge n.m. Accion de descodar; lo sieu resultat. Var.: **desencodatge**.

descodenar vt. Desbarrassar de la codena.

descodificacion n.f. Accion de descodificar; lo sieu resultat.

descodificar vt. (*descodifiqui*) Suprimir ò modificar una codificacion establida.

descofament n.m. Fach de descofar. Var.: **descoifament**.

descofar vt. Metre en desòrdre, mesclar lu bèrris qu'èron coifats. Var.: **descoifar**. Sin.: **despenchenar**.

descofrar vt. (*descòfri*) Levar lo cofratge d'un obratge de betum après durciment. Var.: **desencofrar**.

descofratge n.m. Accion de descofrar; lo sieu resultat. Var.: **desencofratge**.

descoifament n.m. Descofament.

descoifar vt. Descofar.

descoladura n.f. Decoletat.

descolar vi. (*descòli*) 1. (aeron.) Laisser lo soal, en parlant d'un avion, etc. Sin.: **s'enlairar**. 2. (fig.) Si desvelopar, sortir de la stagnacion, dau sotadesvelopament. Sin.: **s'aviar**, **s'enaumar**.

descolarizacion (-izacion) n.f. Accion de descolarizar, de si descolarizar; lo sieu resultat.

descolarizar (-izar) vt. 1. Retirar de l'escòla (un enfant en atge de li anar). 2. Levar au sistema escolari lo monopòli de l'instruccion. ◆ **si descolarizar** v.pr. Cessar d'anar à l'escòla, en parlant d'un enfant.

descolat, ada adj. Que presenta una descoladura.

descolatge n.m. (aeron.) Accion de descolar. Sin.: **enlairament**.

descolerar vi. (*descolèri*) Cessar d'èstre embilat.

decoletadoira n.f. Decoletadoira.

decoletaire, airtz n. (tecn.) Decoletaire, airtz.

decoletar vt. Decoletar.

decoletat n.m. Decoletat. Var.: **descoladura**.

decoletat, ada adj. Decoletat, ada.

descolonizacion (-izacion) n.f. Accion de descolonizar; situacion que n'en resulta.

descolonizar (-izar) vt. Acordar l'independença à una colonia, li autrejar l'estatut d'Estat.

descoloracion n.f. 1. Accion d'esclarcir la color naturala dei bèrris. 2. Disparicion ò alteracion de la color de quauqua ren. Var.: **descoloriment**.

descolorant, a adj. e n.m. Si di d'una substança que descolora. Var.: **descolorent**.

descolorar vt. Alterar, escafar, esclarcir la color de. Var.: **descolorir**.

descolorat, ada adj. Que la sieu color es estada alterada ò escafada. Var.: **descolorit**.

descolorent, a adj. e n.m. Descolorant.

descoloriment n.m. Descoloracion.

descolorir vt. (*descolorissi*) Descolorar.

descolorit, ida adj. Descolorat.

descomandar vt. Anullar (una comanda, un rescòntre, una convidacion, etc.). ◆ **si descomandar** v.pr. Anullar un rescòntre, etc.

descomodament adv. D'un biais descomòde.

descomodant, a adj. Que descomòda.

descomodar vt. (*descomòdi*) Causar d'embarràs, un malèstre físic à: *L'odor de la cigarreta mi descomòda*. Sin.: **incomodar, geinar**.

descomòde, a adj. 1. Que non es d'un usatge aisat: *Un autís descomòde*. 2. Que causa d'embarràs: *Un orari descomòde*. ◇ (dr.) *Establiments descomòdes, insalubres e perilhós*: Establiments industrials que lo sieu foncionament presenta de trebolics greus per lo vesinatge e son sotamés à una reglamentacion administrativa. Sin.: **incomòde, malaisat**.

descomoditat n.f. Caractèr de cen qu'es descomòde. Sin.: **incomoditat, gèina**.

descompanhar vt. Separar.

descompartir vt. (*descompartissi*) Compartir. Sin.: **despartir, partejar, partir**.

descompassament n.m. Escompassament.

descompassar vt. Despassar. Var.: **escompassar**.

descompauable, a adj. Que si pòu descompauar.

descompauaire n.m. (biol.) Organisme (bacteria, fonge) qu'assegura la mineralisacion ò la transformacion en compòst.

descompauar vt. 1. Separar en lu sieus elements constitutius: *Descompauar l'aiga, descompauar un nombre en factors promiers*. 2. Alterar profundament (una substança organica), faire poirir. 3. (fig.) Alterar, treboliar: *La paur descompaua lu trach de l'òme*. ◆ **si descompauar** v.pr. 1. S'alterar. 2. (fig.) S'alterar sota l'efècte d'una emocion intensa, d'una dolor violenta, en parlant de la fisionomia, dei trachs. Var.: **descompòrre**.

descompensacion n.f. (med.) Estat patologic dins lo quau lu trebolics deuguts à una foncion lesada son plus compensats per una adaptacion dei foncions restadi sani.

descompensar vt. Sotametre à una descompensacion.

descompensat, ada adj. (med.) Sotamés à una descompensacion.

descomplexar vt. Faire perdre lu sieus complèxes, la sieu timiditat (quauqu'un).

descomplexat, ada adj. Qu'a perdut lu sieus complèxes, la sieu timiditat.

descompòrre vt. Descompauar.

descomposicion n.f. 1. Separacion de quauqua ren en lu sieus elements constitutius; analisi. 2. Alteracion d'una substança organica; putrefaccion. ◇ (fig.) Trebolici, alteracion profunda.

descompression n.f. Supression ò diminucion de la pression. ◇ *Sostas de descompression*: Sostas que lu sotaires dévon respectar per evitar que lo retorn à la pression atmosferica non si fague tròup rapidament.

descomprimir (*descomprimissi*) vt. Faire cessar ò baissar la pression de. ◆ vi. Si laissar anar, après un periòde d'angoissa, de trabalh.

descomptar vt. (*descompti*) Sostraire (una soma) d'un còmpte, dedurre. Sin.: **desfalc**.

descòmpte n.m. 1. Deduccion. Sin.: **desfalcacion, rebais**. 2. Descomposicion d'una soma pagada (ò que si deu pagar) en lu sieu elements de detalh.

desconcentracion n.f. 1. Accion de si desconcentrar; lo sieu resultat. 2. Fach de si desconcentrar. 3. (admin.) Sistema d'organizacion dei estructuras de l'Estat dins lo quau d'unu poders de decision son donats ai agents dau poder central plaçats sus lo territòri.

desconcentrar vt. 1. Faire baissat ò suprimir la concentracion de; esparpalhar. 2. Faire perdre la sieu desconcentracion à, distraire l'atencion de. Sin.: **desassegurar, desvariar**. ◆ **si desconcentrar** v.pr. Perdre la sieu atencion, la sieu concentracion; s'espantegar, s'esparpalhar.

desconcentrat, ada adj. 1. Que manca de concentracion.

desconcertant, a adj. Que desconcèrta.

desconcertar vt. (*desconçerti*) Faire perdre la certituda, l'assegurança, per un acte, un comportament, de paraulas. Sin.: **descontenençar, descontenenciar**.

descondicionament n.m. Accion de descondicionar; lo sieu resultat.

descondicionar vt. Desliurar d'un condicionament psicologic.

desconeccion n.f. Desconnexion.

desconectar vt. Desconnectar.

desconexion n.f. Desconnexion. Var.: **desconeccion, desconeccion**.

desconfessar vt. Desavoar.

desconfessit, da adj. Que si confessa pas pus.

desconfida n.f. 1. Falhiment total. Sin.: **desfacha, desbranda**. 2. (dr.) Situacion d'un debitor non comercçant que non pòu satisfaire lu sieus creanciers.

desconfit, ida adj. Descontenciàt après un falhiment. Sin.: **desassegurat, desconcertat, desvariàt**.

desconflament n.m. Desgonflament.

desconflar vt. Desgonflar.

desconfoart n.m. 1. Mancança de confoart. 2. Malèstre moral dins lo quau una persona ò un grope si tròva. Sin.: **maucoar** (2).

desconfòrme, a adj. Qu'es pas en conformitat.

desconformitat n.f. Estat de cen qu'es desconfòrme. **desconfortable, a** adj. Que non es confortable.

desconfortar vt. (*desconfoarti*) Metre dins una posicion de malèstre.

descongelacion n.f. Accion de descongelar; lo sieu resultat. Var.: **descongelament**.

descongelament n.m. Descongelacion.

descongelar vt. (*descongèli*) Tornar portar (un produch congelat) à una temperatura ordinària.

descongestion n.f. Disparicion de la congestion.

descongestionar vt. 1. Faire cessar la congestion de. 2. (fig.) faire cessar l'encombrament de: *Descongestionar lo centre d'una ciutat*.

descongierar vt. Levar li congieras.

desconhetar vt. Desengatjar cen qu'es conhetat, blocat. Sin.: **desblocar**.

desconneccion n.f. Desconnexion.

desconnectar vt. 1. Desmontar un racòrd brancat sus un aparelh, un tube; faire cessar una connexion electrica;

desbrancar. 2. Separar (de cauas connèxi). Var.: **desconectar**. Sin.: **desbrancar**.

desconnexion n.f. Accion de desconectar; lo sieu resultat. Var.: **desconexion**, **desconeccion**, **desconeccion**. Sin.: **desbrancament**.

desconoissença adj. Fach de desconóisser, d'ignorar. Sin.: **mesconoissença**.

desconoissent, a adj. Ingrat.

desconóisser vt. Pas vèire li qualitats de (quauqua ren). Sin.: **mesconóisser**.

desconoissible, a adj. Transformat à-n-un ponch que non si pòu facilament reconóisser. Sin.: **mesconoissible**.

desconoissut, uda adj. e n. 1. Que non es conoissut. 2. Que non es reconoissut à la sieu valor justa.

desconsacrar vt. Faire perdre lo sieu caractèr sacrat à: *Desconsacrar una glèia*.

desconselhar vt. Conselhar de non faire.

desconselhat, ada adj. Que vau mai evitar.

desconsentir vt. indir. Refudar de consentir à.

desconsideracion n.f. Perda de la consideracion; descrèdit. Sin.: **desonor**.

desconsiderar vt. Faire perdre la consideracion, l'estima; descriditar. Sin.: **desonorar**, **desestimar**, **descriidar**, **despreiar**, **mespreiar**, **difamar**, **esperlengar**, **mesparlar**, **mesestimar**. ♦ **si desconsiderar** v.pr. Agir d'un biais que lu autres n'en pèrdon la consideracion que provàvon.

desconsignar vt. 1. Afranquir de la consigna: *Desconsignar una tropa*. 2. Retirar de la consigna: *Desconsignar una valisa*. 3. Remborsar la consigna de (un embalatge, una botilha, etc.).

desconsolacion n.f. Afliccion.

desconsolar vt. (*desconsòli*) Adolentir, afligir. ♦ **si desconsolar** v.pr. Si lamentar totplen. Sin.: **maucorar**.

desconsolat, ada adj. Afligit. Sin.: **maucorat**, **adolentit**.

desconstruccion n.f. En literatura, procediment per lo quau un ensèm es estructurat, espec. abstrach, es detalhat en lu sieu compauants; descomposicion analitica.

desconstrurre vt. (*desconstruï*) Operar la desconstruccion de.

descontaminacion n.f. Operacion que tempta d'eliminar ò de redurre lu agents e lu efèctes d'una contaminacion.

descontaminar vt. Faire la descontaminacion de.

descontenença (-éncia) n.f. Estat d'una persona desvariada.

descontenençar vt. Descontenençar.

descontenençar vt. (classic *descontenèncii*, corrent *descontenenci*) Desconcertar, desvariar. Var.: **descontenençar**. Sin.: **desassegurar**.

descontent, a adj. Maucontent.

descontentament n.m. Estat de quauqu'un qu'es pas content; Var.: **maucontentament**, **desagrat**, **insatisfaccion**, **desplaser**.

descontentar vt. Maucontentar.

descontinú, ua adj. 1. Que non es continú dins l'espaci: *Una linha descontinua*. Sin.: **irregular**, **irregulier**, **intermitent**, **interromput**. 2. Que s'interrompe, que non es regulier: *Un esfoarç descontinú*. 3. (mat.) Si di d'una foncion non continua. Var.: **discontinú**.

descontinuacion n.f. Interrupcion. Var.: **descontunhacion**, **descontunhacion**.

descontinuar vt. Interrompre. Var.: **descontinuar**, **descontunhar**, **descontunhar**.

descontinuitat n.f. Absença de continuitat. Var.: **descontinuitat**. Sin.: **descontunha**.

descontractacion n.f. 1. Accion de descontractar, de si descontractar. 2. Desinvoltura. Sin. (2): **apatia**, **desafeccion**, **flaques(s)a**, **noncalença**.

descontractant n.m. Substança qu'a lo poder de descontractar.

descontractar vt. 1. Faire cessar la contractacion, la rigiditat de: *Descontractar lu sieus muscles*. 2. Faire cessar la tension psiquica de (quauqu'un). ♦ **si descontractar** v.pr. Di destendre, faire baissat la sieu tension psiquica.

descontractat, ada adj. 1. (fam.) Destendut. 2. Que non es contractat. Sin.: **flac**, **flacós**, **noncalent**, **apatic**.

descontunha n.f. Descontinuitat.

descontunhacion n.f. Descontinuacion.

descontunhar vt. Descontinuar.

desconvenable, a adj. 1. Que va còtra li convenenças; indecent. Var.: **desconvenent**. 2. Que desagrada. Sin.: **desagradable**, **desagradu**, **desplasant**.

desconvencionar vt. Metre fin ai efèctes d'una convencion, en partic. d'una convencion que liga un mègre, un establiment de santat à la Seguretat sociala.

desconvenent, a adj. Que va còtra li convenenças; indecent. Var.: **desconvenable**.

desconvenença (-éncia) n.f. 1. Caractèr de cen qu'es desconvenent. 2. Accion, paraula que va còtra li convenenças.

desconvenir vi. (*desconvèni*) 1. Èstre desconvenent. 2. Desagradar. Var.: **disconvenir**. Sin.: **desplaser**.

desconvidar vt. Anullar una convidacion.

descopadura n.f. Decopadura.

descopaira n.f. Decopaira.

descopaire, airtz n. Persona que descopa. Var.: **decopaire**.

descopar vt. Decopar.

descopat, ada adj. Decopat, ada.

descopatge n.m. Decopatge.

descorant, a adj. Desgustant.

descorar vt. (*descoari*) Desgustar, rebutar. Sin.: **escoare**, **faire escoare**.

descoratjaire, airtz adj. Que descoratja. Var.: **descoratjant**, **desencoratjaire**, **desencoratjant**, **desconfortant**.

descoratjament n.m. Perda de coratge; desmoralizacion. Sin.: **maucoar**, **desconfoart**.

descoratjant, a adj. Que descoratja. Var.: **descoratjaire**. Sin.: **maucorant**.

descoratjar vt. 1. Abatre lo coratge, l'energia, l'enavant de; desmoralisar. 2. Levar l'envuèia, lo desidèri (de faire ò de continuar quauqua ren). 3. Faire cessar, empachar: *Descoratjar la fraude*. Sin.: **maucorar**, **descorar**, **desencorar**, **desconfortar**. ♦ **si descoratjar** v.pr. Perdre coratge.

descoratjat, ada adj. Qu'a perdut lo coratge, l'energia. Sin.: **maucorat**, **descorat**, **desencorat**, **desconfortat**.

descòrd n.m. Descòrt.

descordança n.f. Discordança.

discordar vi. (*descòrdi*) Discordar.

discordant, a adj. Discordant.

discordar vt. (*descoardi*) Levar li coardas de.

descordelar vt. (*descordèli*) Destacar (cen qu'èra tengut per un laç).

descòrdi, a adj. En desacòrdi, contrari.

descòrdia n.f. (lit.) Desacòrdi violent entre de personas. Var.: **discòrdia**. Sin.: **desaligança**, **malamanha**, **zizània**.

descordurar vt. Desfaire (cen qu'èra cordurat).

descordurat, ada adj. 1. Que la sieu cordura es desfacha. 2. Que manca de ligams logics; incoerent. Sin.: **desordenat**, **illogic**, **inconsequent**.

descornament n.m. Fragment d'un objècte descornat; espaci qu'aqueu fragment rot laissa.

descornar vt. (*descòrni*) 1. Talhar, rompre, arrancar li còrnas d'un animau; li empachar de créisser: *Fa un vent à descornar un bòu*. Sin.: **desbanar**. 2. Degalhar un fuèlh, li pàginas d'un libres, etc., en n'en replegant lo canton. Sin.: **acantelar**.

descornatge n.m. Accion, resultat de descornar un animau.

descoronament n.m. Accion de descoronar; lo sieu resultat.

descoronar vt. 1. Privar de la sieu corona. 2. Levar la part sobrana, la cima de: *Descoronar un aubre*.

descorós, oa adj. 1. Antipatic. 2. Que dona lo descoar. Sin.: **rebutant**.

descorpa n.f. Disculpacion. Sin.: **desculpa**, **desculpacion**, **desculpà**.

descorpar vt. Disculpar. Sin.: **desculpar**, **desculpà**.

descors n.m. Discors.

descorsiu, iva adj. Discursiu.

descòrt n.m. Poesia medievals bastida m'una metrica e una melodia que càmbia d'una estròfa à una altra: "*Descortz es dictatz mot divers, e pot aver aytanta coblas coma vers*" (Rimbaud de Vacairaç). Var.: **descòrd**.

descortegar vt. (*descortegui*) Despolhar.

descortés, esa adj. Que non es cortés. Sin.: **tagre**, **malestruch**, **malaprés**, **gojardàs**, **maucreat**, **desgaubiat**, **malensenhat**, **escreançat**, **rufe**, **pacan**.

descortesament adv. D'un biais descortés. Sin.: **maucreadament**, **desgaubiadament**, **rufament**, **escreançadament**.

descortesia n.f. Mancaça de cortesia. Sin.: **maucrança**, **pacanaria**, **gojardaria**, **vilania**.

descortinar vt. Vuar lu escortins, ò esportins, dont li olivas li son estadi trissadi. Var.: **desportinar**, **escortinar**, **esportinar**.

descostelar vt. (*descostèli*) Rompre li coastas à. ♦ **si descostelar** v.pr. Si rompre li coastas.

descrassaie, airtz adj. Que descrassa.

descrassament n.m. Descrassatge.

descrassar vt. Levar la crassa. Var.: **desencrassar**, **descrassir**.

descrassatge n.m. Accion de descrassar; lo sieu resultat. Var.: **descrassament**, **desencrassament**.

descrassir vt. (*descrassissi*) Descrassar.

descredibilisar (-izar) vt. Faire perdre la sieu credibilitat; descreditar.

descrèdit n.m. Diminucion ò perda de l'estima, dau crèdit, de la valor, de la fidança que s'acordadava à quauqu'un ò à quauqua ren. Sin.: **desconsideracion**.

descreditar vt. Faire perdre (à quauqu'un ò à quauqua ren) lo sieu prestigi, la consideracion. Sin.: **desconsiderar**. ♦ **si descreditar** v.pr. Perdre lo sieu prestigi, la consideracion.

descrèire vt. (*descresi*) Refudar de crèire; mescrèire.

descreis n.m. Decors de la Luna. Sin.: **declin**.

descreissença n.f. 1. Accion, fach de descréisser; diminucion. 2. Sin.: **demenida**, **demeniment**, **ateuniment**. Baissa dau niveau dei aigas que tònnon au sieu niveau normal.

descreissent, a adj. Que descresse. Contr.: **creissent**.
◇ (mat.) *Foncion descreissenta sus un interval [a,b] de Ψ* : Foncion numerica definida sus l'interval [a,b] e que varia en sens contrari dei valors pilhadi dins aquel interval. ◇ (mat.) *Seguida descreissenta*: Seguida que, à partir d'un reng donat, cada tèrme es inferior à n-aqueu d'avant.

descréisser vi. Baissar, s'apichonir. Sin.: **declinar**, **demenir**, **s'ateunir**.

descremar vt. Levar la crema de: *Descremar lo lach*. Var.: **escremar**.

descrematge n.m. Accion de descremar. Var.: **escrematge**, **escremason**.

descrentir vt. (*descrentissi*) Faire perdre la crença à.

descrepir vt. (*descrepissi*) Levar lo revestiment de (un barri). Sin.: **descrostar**. ♦ **si descrespir** v.pr. Perdre lo sieu revestiment (en parlant d'un barri).

descreseença n.f. Mancaça de fe. Sin.: **maucresença**, **mescreseença**, **maucredeença**; Var.: **descredeença**.

descrestar vt. Levar la cresta de.

descrestianar vt. Descristianar.

descrestianisacion (-izacion) n.f. (relig.) Descristianisacion.

descrestianisar (-izar) vt. Descristianisar.

descredament n. m. Dins lo temps, acte public qu'anoniava la depreciacion de quauqua ren, particulierament de la moneda, ò per lo biais dau quau s'intimava una enebicion.

descredar vt. Criticar, dire de mau de. Sin.: **descreditar**, **desprear**, **mesprear**, **mesparlar**,

desconsiderar, desonorar, esperlengar, descreditar, difamar.

descriminalisacion (-izacion) n.f. Accion de descriminalisar; lo sieu resultat.

descriminalisar (-izar) vt. (dr.) Sostraire (una accion) à la juridiccion criminala.

descripcion n.f. Accion de descriure; frasa, discors que descriu. Sin.: **explica, racònte, expausat, rendut-còmpte, relat, analisi.**

descriptar vt. Transcriure en langatge clar un messatge esrich dins una escriptura secreta, chifrada, que s'en ignòra le còdi: Sin.: **deschifrar, descodar.** ◇ (per ext.) *Descriptar lo lengatge*: N'en descurbir lu aspèctes mau conoissuts.

descriptatge n.m. Accion de descriptar.

descriptible, a adj. Que pòu èstre desrich.

descriptiu n.m. Document que dona una descripcion au mejan de plans, d'explicas, etc.

descriptiu, iva adj. Que s'estaca à descriure la realitat.

descriptor n.m. (inform.) Ensèm de signes que donon una descripcion (d'un fichier, d'una variabla, etc.).

descriptor, tritz n. Aqueu, aquela que descriu.

descristianar vt. Descristianisar. Var.: **descrestianar.**

descristianisacion (-izacion) n.f. Accion de descristianisar; lo sieu resultat. Var.: **descrestianisacion.**

descristianisar (-izar) vt. Menar à la perda de la fe cristiana (una region, un país, una persona). Var.: **descrestianisar.**

descriure vt. (*descrivi*) 1. Representar, per l'esrich ò la paraula, faire lo retrach: *Descriure una maion.* Sin.: **cuntar, explicar, narrar, expausar, menudar, analisar.** 2. Traçar ò percòrrer (una linha corba).

descrocar vt. (*descròqui*) Destacar cen qu'èra tengut au mejan d'un cròc. Var.: **desencrocar.** Sin.: **desganchar, desgafar.**

descrocatge n.m. Accion de descrocar. Var.: **desencrocatge.** Sin.: **desganchatge, desgafatge.**

descrochetar vt. Destacar quauqua ren qu'èra tengut au mejan d'un croquet, d'una agrafa. Var.: **descroquetar.**

descrosament n.m. Accion de descrosar. Var.: **desencrosament.**

descrosar vt. Faire que cen qu'èra crosat non lo sigue plus. Var.: **descrosilhar.**

descrosilhar vt. Descrosar.

descrostar vt. 1. Levar la crosta de. Var.: **escrostar.** 2. Descrepir.

descrotador n.m. Aisina per descrotar.

descrotaire, airtiz n. Persona que descrota.

descrotar vt. (*descròti*) Desenfangar, netejar cen qu'es crotat.

descrotatge n.m. Accion de descrotar; lo sieu resultat.

descrusada n.f. Accion de descrusar. Var.: **descrusatge.**

descrusar vt. Passar lu cocons dei manhans a l'aiga bulhenta. Debanar lu cocons embulhentats. Sin.: **descruèissar.**

descrusatge n.m. Descrusada.

descruvelar vt. 1. Levar la cauquilha dei cruveluts e dei cauquilhums. Sin.: **descauquilhar, descloscar.** 2. Levar la gruèlha dei notzs. Sin.: **desgrulhar.**

descubar vt. Operar lo descubatge de.

descubatge n.m. Accion de separar de la raca lo vin de la tina.

descubecelar vt. (*descubecèli*) Descubercelar.

descubercelar vt. (*descubercèli*) Levar lo cuberceu de. Var.: **descubecelar.**

descubèrt, a adj. Que non es cubèrt. ◇ *Terren descubèrt*: Pas cubèrt d'aubres. ◇ *Barca descubèrta*: Desprovedida d'un poant.

descubèrt n.m. (fin.) Prèst à cort tèrme qu'una banca acòrda. ◆ loc. adj. e adv. À *descubèrt*: 1. En terren descubèrt, sensa proteccion. 2. Sensa escondre ren dei sieu intencions: *Agir à descubèrt.* 3. Sensa garantida financiera. ◇ *Èstre à descubèrt*: Aver un còmpte debitor. ◇ *Vendre à descubèrt*: Vendre à tèrme de valors sensa li possedir.

descubèrta n.f. 1. Accion de trovar cen qu'èra escondut, desconoissut; cen qu'es descubèrt. 2. (teatre) Espaci entre doi partidas dau decòr, que lascia vèire li colissas. 3. (min.) Esplecha à ceu dubèrt d'una jaça orientala.

descubertura n.f. (min.) Accion de levar la part estèrta d'una jaça à ceu dubèrt.

desculassar vt. Levar la culassa de (una arma de fuèc). Sin.: **desmasclar.**

desculotar vt. (*desculòti*) Levar la culòta, li braias de. Var.: **desenculotar.** Sin.: **desbraiar.** ◆ **si desculotar** v.pr. 1. Levar la sieu culòta, li sieu braias. 2. (pop.) Aver un comportament umiliant, servile.

desculpa n.f. Disculpacion. Var.: **desenculpa.**

desculpabilisacion (-izacion) n.f. Accion de desculpabilisar; lo sieu resultat.

desculpabilisar (-izar) vt. Liberar d'un sentiment de culpabilitat.

desculpar vt. Disculpar.

desculturacion n.f. (sociol.) Degradacion ò perda de l'identitat culturala d'un individu ò d'un grope etnic.

desculturar vt. Faire perdre tot ò partida de la sieu identitat culturala à (un individu, un grope). ◆ **si desculturar** v.pr. Perdre tot ò partida de la sieu identitat culturala à (un individu, un grope).

descurbèire, eirtiz n. Que descuèrbe. Var.: **descurbidor.** Sin.: **inventor, trobaire.**

descurbidor, eirtiz n. Que descuèrbe. Var.: **descurbèire.**

descurbir vt. (*descurbir*) 1. Desgarnir de cen que cuèrbe, fa proteccion; metre à descubèrt. 2. Laisser vèire (cen qu'èra escondut): *Descurbir lo sieu juèc.* Sin.: **desvelar.** 3. Trovar (cen qu'èra desconoissut, escondut): *Descurbir un tresaur, una planta.* Sin.: **destoscar.** 4. Començar à vèire: *D'aquí si descuèrbe un beu panorama.* ◆ vi. Cessar d'èstre cubèrt per la mar;

aparéisser au moment de la marea bassa. ♦ **si descurbir** v.pr. 1. Levar (un vestit, un capeu). Sin.: **si descapelar**. 2. Devenir mai clar, en parlant dau ceu, dau temps. 3. S'expauar ai còups, ai atacs. 4. Desvelar la sieu pensada.

descussion n.f. Discussion.

descutida n.f. Discutida.

descutre vt. e vi. Discutir, discute.

desdamar vi. Plegar, cedir.

desdamatjament n.m. Compensacion, reparacion d'un dam. Var.: **desdaumatjament**, **desdomatjament**. Sin.: **indemnizacion**.

desdamatjar vt. Donar, autrejar à (quauqu'un) un desdamatjament, una compensacion per lo prejudici qu'a subit, la pena que s'es donat. Var.: **desdaumatjar**, **desdomatjar**. Sin.: **indemnizar**, **compensar**.

desdaumatjament n.m. Desdamatjament.

desdaumatjar vt. Desdamatjar.

desdaurament n.m. Accion de desdaurar.

desdaurar vt. (tecn.) Levar la dauradura de.

desdejun n.m. Arrèst dau dejun.

desdejunar vi. Arrestar lo dejun.

desdenh n.m. Mespètz orgulhós exprimit au travèrs dau biais de faire, d'una ària. Sin.: **desprètz**.

desdenhar vt. 1. Tractar, regarjar (quauqu'un) mé desdenh; mespresar. 2. Refudar (quauqua ren) mé desdenh. Sin.: **desprear**, **despresar**, **mesprear**. ♦ vt. ind. (*de*) (lit.) Non denhar, non s'abaissar à: *Desdenhar de respoandre*.

desdenhós, oa adj. e n. Que manifèsta de desdenh. Sin.: **despreant**, **despresant**, **mespreant**, **mespresant**.

desdenhosament adv. D'un biais desdenhós. Sin.: **despresadament**, **mespresadament**.

desdentar vt. Levar li dents (*à*). Var.: **esdentar**. Sin.: **descaisselar**.

desdentat, ada adj. Que li màncon li dents, dins la totalitat ò en partida. Var.: **esdentat**. Sin.: **descaisselat**.

desdeutar (si) v.pr. Remborsar lu sieus deutes. Var.: **si desdeutar**.

desdich n.m. 1. Accion de si desdire. 2. (dr.) Possibilitat de si desdire; soma que si deu pagar quora un contracte non es onorat, en cas de retractacion d'un engatjament qu'èra estat pilhat. Sin.: **retractacion**.

desdiferenciacion n.f. 1. (didact.) Evolucion d'un procèsus que tende à anar dau mai complèxe au mai simple ò dau diferent au parier. 2. (sc. de la vida) Evolucion d'un teissut, de cellulas que si diferéncion.

desdiferenciar (si) v.pr. Èstre tocat per un procèsus de desdiferenciacion.

desdire (si) v.pr. 1. Si retractar, dire lo contrari de cen que s'es dich precedentament. 2. Non tenir la sieu paraula; tornar sobre una promessa. Sin.: **si retractar**, **si ravisar**, **desprometre**.

desdoanament n.m. Accion de desdoanar; lo sieu resultat.

desdoanar vt. Faire sortir (una mèrç) dei magasins de la doana en pagant lu drechs.

desdoblament n.m. Accion de desdoblir, de si desdoblir, d'èstre desdoblir. ♦ (psicopat.)

Desdoblament de personalitat: Trebolici dins lo quau coexistisson doi captenements, un adaptat socialament, l'autre patologic, ligat à l'inconscient.

desdoblir vt. 1. Partir (quauqua ren, un grope) en doi: *Desdoblir una classa*. 2. *Desdoblir un tren*: Faire partir un tren de mai per la mema destinacion. 3. Desplegar (cen qu'èra plegat en doi). 4. Levar la dobladura de (un vestit).

desdoblatge n.m. Accion de levar una dobladura, un doblatge.

desdomatjament n.m. Desdaumatjament.

desdomatjar vt. Desdaumatjar.

desdramatisar (-izar) vt. Retirar à (un eveniment, etc.) lo sieu caractèr de drama, de crisi.

desegal, a adj. Inegal. Var.: **desegau**, **inegal**, **inegau**, **desparier**.

desegalament adv. D'un biais desegal. Sin.: **inegalament**, **desparierament**.

desegalitat n.f. Caractèr de cen qu'es desegal. Var.: **inegalitat**.

desegau, ala adj. Desegal.

deseiretaire, airtiz adj. e n. Que deseireta. Var.: **deseiretaire**.

deseiretament n.m. Accion de deseiretar; fach d'èstre deseiretat. Var.: **deseiretatge**, **deseiretatge**, **deseiretament**.

deseiretar vt. 1. Privar d'eiretatge. 2. (lit.) Privar de dons naturals, desavantatjar. Var.: **deseiretar**.

deseiretat, ada adj. e n. Qu'es privat dau sieu eiretatge. 2. Desproedit de dons naturals ò de bens materials; paure, desavantatjat. Var.: **deseiretat**.

deseiretatge n.m. Accion de deseiretar. Var.: **deseiretament**, **deseiretatge**, **deseiretatge**.

desembalar vt. Sortir (una mèrç, un objècte, etc.) dau sieu embalatge. Var.: **desbalar**.

desembalatge n.m. Accion de sortir (una mèrç, un objècte, etc.) dau sieu embalatge. Var.: **desembalatge**.

desembarrar vt. 1. Desliurar (quauqu'un qu'èra embarrat). Sin.: **desencabanar**. 2. Desliurar de monde embarrat au dedintre d'un veïcule en seguida à un auvari.

desembastar vt. Desbastar.

desembaumar vt. Faire sortir quauqu'un ò un animau d'una bauma.

desembestiar vt. (*desembèsti*, classic *desembèstii*) Divertir, recrear.

desembocament n.m. Desbocament.

desembocar vt. (*desemboqui*) Desbocar.

desemborgesir vt. (*desemborgesissi*) Faire perdre lo sieu caractèr borgés à.

desemborniar vt. (*desembòrni*, classic *desembòrnii*) Durbir lu uèlhs. Sin.: **descilhar**, **desbarlugar**.

desembraiar vi. (mecan.) Separar (un aubre accionat) de l'aubre motor ò conductor. Sin.: **desengranar**, **desjónher**, **descoblar**.

desembraiatge n.m. Accion de desembraiar. Sin.: **desengranatge**, **descoblatge**.

desembriagadura n.f. Accion de desembriagar. Var.: **desembriagament**.

desembrenar vt. Netejar quauqu'un ò quauqua ren brutat per de femsas. Sin. (vulg.): **desmerdar**.

desembriagament n.m. Desembriagadura.

desembriagar vt. Metre fin à l'embriagadura de (quauqu'un). Var.: **desempegar**, **desencigalar**. ♦ vi. *Non desembriagar*: Èstre totjorn embriac.

desembrolhament n.m. Desbrolhament.

desembrolhar vt. (*desembròlhi*) Desbrolhar. ♦ si **desembrolhar** v.pr. Si desbrolhar.

desemmantelar vt. Descurbir cen qu'èra emmantelat. Var.: **desmantelar**.

desemmascament n.m. Desemmascatge.

desemmascaire, airtiz n. Persona que pòu desemmascar. Var.: **desmascaire**.

desemmascar vt. (*desemmasqui*) Desliurar d'un sortilègi. Sin.: **desclaure, desenclaure**.

desemmascatge n.m. Accion de desemmascar. Var.: **desemmascament**.

desemmerdar vt. (vulg.) Desmerdar. ♦ si **desemmerdar** v.pr. (pop.) Si desmerdar.

desempachar vt. Desgatjar, liberar (quauqu'un qu'èra entrepachat); desbrolhar. Sin.: **desmesclar, desempegar, desempedir**. Var.: **desentrepachar**. Sin.: **desliurar**. ♦ si **desempachar** v.pr. Si desbrolhar, si tirar de ribas, d'afaire, si desliurar.

desemparament n.m. Fach de deseparar.

deseparar vt. Oblidar (cen qu'èra estat emparat). Sin.: **desaprendre, desaprene**.

desempegar vt. (*desempegui*) 1. Destacar (cen qu'èra empegat). Var.: **despegar**. 2. (pop.) Desembriagar.

desempesar vt. Levar l'empés d'una estòfa, d'un teissut.

desempotar vt. (*desempòti*) Despotar.

desemplec n.m. Mancaça parciala ò totala de trabalh. Var.: **inemplec**. Sin.: **caumatge**.

desemplegat, da n. Persona pertocada per lo desemplec. Var.: **inemplegat**. Sin.: **caumaire**.

desemplenar vt. Vuar un recipient dau sieu contengut. Var.: **desemplir, desplenar**. ♦ si **desemplenar** v.pr. Si vuar.

desemplir vt. (*desemplissi*) Desemplenar. ♦ vt. Si vuar: *L'espectacle si dona despí un an e la sala non desemplisse*. ♦ si **desemplir** v.pr. Si vuar.

desempoisonar vt. Donar un còntrapoison. Sin. (fig.) **desenfecir**.

desempotar vt. (*desempòti*) Despotar. Sin.: **extramudar, transvasar**.

desempotatge n.m. Despotatge.

desempresonament n.m. Liberacion. Var.: **despresonament**.

desempresonar vt. Faire sortir quauqu'un de preson. Var.: **despresonar**. Sin.: **desencarcerar, descarcerar**.

desen, a adj. num. Que correspoande au n° 10 dins una seguida, un classament.

desen n.m. Desenier.

desena n.f. Aproximativament dètz. Var.: **desenau**.

desenal, a adj. 1. Que revèn cada dètz ans. 2. Que dura dètz ans: *Garantida desenala*. Sin.: **decennal, decennau**.

desenament adv. En desen luèc.

desenament n.m. Decuplament.

desenamorar vt. Faire perdre l'amor.

desenar vt. Multiplicar per dètz una valor determinada. Sin.: **decuplar**.

desenastar vt. Levar (una carn, un peis, etc.) de l'asta.

desenau n.m. Desena.

desencabanar vt. (pop.) Desembarrar.

desencabestrar vt. Descabestrar. Var.: **descabestrar**.

desencadenament n.m. Descadenament.

desencadenar vt. Levar li cadenas à. Var.: **descadenar**. ♦ si **desencadenar** v.pr. (pop.) S'embilar violentament. Var.: **si descadenar**.

desencafornar vt. Tirar quauqua ren ò quauqu'un au defoara d'un luèc escondut.

desencaissement n.m. Accion de desencaissar. Var.: **descaissement**.

desencaissar vt. Tirar una soma de moneda per pagar quauqu'un. Var.: **descaissar**.

desencaladaire, airtiz n. Persona que desencalada una carriera. Sin.: **descaladaire**. Contr.: **encaladaire**.

desencaladar vt. Levar lu pavats d'una carriera. Var.: **descaladar**.

desencaladatge n.m. Accion de desencaladar; lo sieu resultat. Var.: **descaladatge**.

desencalar vt. 1. Desensablar. 2. Tornar aviar un engenh en avaria. Sin.: **radobar**. ◇ (mar.) Tornar metre una nau en mesura de flotar. Var.: **desencalhar**.

desencalatge n.m. Accion de desencalar un engenh en avaria. Sin.: **radobament**. ◇ (mar.) Accion de desencalar una nau. Var.: **desencalhatge**.

desencalhar vt. Desensablar; desencalar.

desencalhatge n.m. Accion de desencalhar; lo sieu resultat. Var.: **desencalatge**.

desencant n.m. Fach d'aver perdut li sieu illusions. Sin.: **desenlusiment**. Var.: **desencantament**.

desencantaire, airtiz n. e adj. 1. Si di d'una persona que desencanta. 2. Si di d'un eveniment que provòca lo desencant.

desencantament n.m. Desencant.

desencantar vt. Faire perdre li sieu illusions à. Sin.: **desenlusir**.

desencantat, ada adj. Qu'a perdut li sieu illusions. Sin.: **desenlusit**.

desencarceracion n.f. 1. Accion de faire sortir quauqu'un qu'èra blocat au dedintre d'un veïcule accidentat. 2. Accion de faire sortir una persona encarcerada. Var.: **descarceracion, desincarceracion**. Sin.: **desembarrament**.

desencarcerar vt. (*desencarcèri*) 1. Faire sortir una persona blocada au dedintre d'un veïcule accidentat. 2. Faire sortir una persona encarcerada. Var.: **descarcerar, desincarcerar**. Sin.: **desembarrar**.

desencargar vt. (*desencargui*) Liberar d'una carga, d'una mission. Var.: **descargar**.

desencarnacion n.f. Accion de desencarnar, de si desencarnar; fach d'èstre desencarnat. Var.: **desencarnament, desincarnacion.**

desencarnament n.m. Desencarnacion. Var.: **desincarnament.**

desencarnar vt. Levar la carn, per ex. à l'entorn dei oàs. Var.: **desincarnar.** ♦ v.pr. 1. Si desacostumar de manjar de carn. 2. (lit.) Si destacar de la realitat, de la condicion umana.

desencarnat, ada adj. 1. (relig.) Qu'es plus encarnat: *Ànima desencarnada.* 2. (lit.) Destacat de la realitat: *Una teoria desencarnada.* Var.: **desincarnat.**

desencarraire n.m. Dins una gara de destriada, persona encargada de desencarrar lu vasons per lu despartir segon la sieu destinacion ò la sieu provenença.

desencarrament n.m. Accion de desencarrar.

desencarrar vt. 1. Desjónher d'animaus encarrats à un remòrque, etca... 2. Desseparar dau sieu encarratge. *Desencarrar un veïcule.* Sin.: **desligar, desatelar.**

desencarratge n. m. Accion de desencarrar; lo sieu resultat. Var.: **desencarrament.** Sin.: **desjoncha, desligament.**

desencastrar vt. Destacar (cen qu'èra encastrat): *Desencastrar la pèira d'un aneu.*

desencerclar vt. Levar lo, lu cercles de (una bota). Var.: **desenceuclar.**

desenceuclar vt. Deceuclar.

desencigalar vt. (pop.) Desembriagar.

desenclaire vt. Faire sortir, en parlant dau bestiari. Var.: **desclaire.**

desenclavament n.m. Accion de desenclavar; lo sieu resultat.

desenclavar vt. 1. Destacar (ce qu'èra clavelat). Var.: **desclavelar.** 2. Metre fin à la situacion d'enclava de (una vila, una region).

desencodaire n.m. Dispositiu de descodatge automatic que permete de recevre d'unu programmas de television ò d'aver accès à d'unu servicis. Var.: **descodaire.**

desencodaire, airtiz n. Persona que desencòda.

desencodar vt. (*desencòdi*) 1. (ling.) Tradurre, deschifrar (un messatge, un tèxto codificat). 2. (tecnol.) Tornar metre en clar una informacion qu'èra codificada: *Desencodar un programa de television.* Var.: **descodar.**

desencodatge n.m. 1. (ling.) Operacion que consistisse à interpretar un messatge lingüistic en emplegant la conoissença qu'avèm dau còdi d'aqueu messatge. 2. (tecnol.) Operacion que consistisse à tornar metre en clar una informacion codificada. Var.: **descodatge.**

desencofrar vt. Descofrar.

desencofratge n.m. Descofratge.

desencombrament n.m. Accion de desencombrar.

desencombrar vt. Desbarrassar (cen qu'èra encombrat).

desencoratjaire, airtiz adj. Descoratjaire.

desencoratjant, a adj. Descoratjant. Sin.: **desencorant, maucorant.**

desencoratjar vt. Descoratjar. Sin.: **desencorar, maucorar.**

desencrassar vt. Descrassar.

desencravatar vt. Levar la cravata de. ♦ **si desencravatar** v.pr. Si levar la cravata.

desencrocar vt. (*desencròqui*) Descrocar.

desencrocatge n.m. Descrocatge.

desencrosament n.m. Descrosament.

desencrosar Desplaçar cen qu'es encrosat. *Desencrosar li cambas.* Var.: **descrosar.**

desencrotar vt. Traire quauqu'un ò quauqua ren d'una cròta.

desenculotar vt. (*desenculòti*) Desculotar.

desenculpa n.f. Disculpacion. Var.: **desculpa.**

desenculpacion n.f. Disculpacion.

desenculpar vt. Reconóisser, provar l'innocéncia d'un encusat. Sin.: **disculpar, descargar, absòlvre, aquitar, reabilitar, innocentar, blanquir.**

desencusa n.f. Testimoniatge dei pentiments d'aver ofensat quauqu'un, d'aver comés una fauta. Sin.: **excusa.**

desencusar vt. Excusar. ♦ **si desencusar** v.pr. S'excusar.

desendeutament n.m. Fach de si desendeutar.

desendeutar (si) v.pr. Remborsar lu sieus deutes. Var.: **si desdeutar.**

desendurcir vt. (*desendurcissi*) Rendre pas tant dur. Sin.: **adocir, docejar, assuaudar.**

desenemic, iga n. Enemic.

desenfangar vt. Traire de la fanga.

desenfardar vt. Levar lo fard.

desenfardelar vt. (*desenfardèli*) Desfaire lo contengut d'un fais; desfaire un paquet. Var.: **desfardelar.** Sin.: **despaquetar.**

desenfardelatge n.m. Accion de desenfardelar; lo sieu resultat; despaquetage. Var.: **desfardelatge.**

desenfeciment n.m. Accion de desenfecir; lo sieu resultat. Sin.: **desinfeccion.**

desenfecèire, eirtiz adj. e n. Desinfectior.

desenfecir vt. Destruir lu grèlhs microbians presents en de luècs ò en de matèrias. Sin.: **desinfectar.**

desenferrament n.m. Accion de desenferrar. La sieu resulta. Var.: **desferrament.**

desenferrar vt. Desliurar dei fèrres qu'encadènan. Supprimer una via de camin de fèrre. Var.: **desferrar.**

desenfilar vt. 1. Laisser escapar lo fieu d'una agulha. 2. Desgarnir una colonha.

desenfladura n.f. Fach de desenflar.

desenflamar vt. Levar l'inflamacion.

desenflar vt. Faire venir mens gonfle. ♦ vi. Venir mens gonfle.

desenflorar vt. Desflorar.

desenfornar vt. Sortir dau forn. Var.: **desfornar.**

desenfoscar vt. (*desenfosqui*) Rendre mens fosc. Var.: **desenfosquir.** Sin.: **esclarcir.**

desenfosquir vt. (*desenfosquissi*) Desenfoscar.

desenfumar vt. Desbarrassar dau fum: *Aerar una sala per la desenfumar.* Var.: **desfumar.**

- desenfumatge** n.m. Accion de desenfumar.
- desengabiar** vt. (*desengabi*, classic *desengàbii*) Faire sortir d'una gàbia. Var.: **desgabiar**.
- desengainar** vt. Traire una arma dau sieu estuch. Var.: **desgainar**. Sin.: **desforrelar**.
- desengan** n.m. Desillusion. Sin.: **deceupuda**, **desencant**, **desenlusiment**, **desencantament**.
- desenganar** vt. Faire perdre li sieu illusions; faire sortir de l'error. Sin.: **desemborniar**, **desembarlugar**, **desbarlugar**, **descilhar**.
- desengatjament** n.m. Fach de desengatjar, de si desengatjar.
- desengatjar** vt. Liberar d'un engatjament. ♦ **si desengatjar** v.pr. Faire cessar lo sieu engatjament. Sin.: **si liberar**.
- desengordiment** n.m. Fach de desengordir, de si desengordir. Var.: **desgordiment**.
- desengordir** vt. (*desengordissi*) 1. Tirar de l'engordiment: *Desengordir lu sieus membres*. 2. Faire perdre la sieu timiditat à (quauqu'un); rendre (quauqu'un) mai gaubiós. Var.: **desgordir**. ♦ **si desengordir** v.pr. 1. Si tirar de l'engordiment. 2. Perdre la sieu timiditat; devenir gaubiós.
- desengorgar** vt. (*desengòrgui*) Destapar (cen qu'èra engorgat). Var.: **desgorgar**.
- desengraissar** vt. Desgraissar.
- desengranar** vt. (mecan.) Faire cessar l'engranament (dei ròdas d'un engranatge). Sin.: **desembraiar**, **desjónher**, **descoblar**.
- desengranatge** n.m. Accion de desengranar. Sin.: **desjonta**, **descoblatge**.
- desengravar** vt. Levar la grava.
- desengrunar** vt. Desgrunar.
- desengrunatge** n.m. Desgrunatge.
- desengulhar** vt. Sortir lo fieu dau trauc de l'agulha.
- desenier** n.m. Poema compauat de doi gropes de cinc vèrs enclausant quatre rimas. Var.: **desen**.
- desenjaçar** vt. Faire sortir dau jaç: *Desenjaçar lifeas*. Var.: **desjaçar**.
- desenjaçatge** n.m. Desjaçatge.
- desenjocar** vt. (*desenjoqui*) Desjocar.
- desenlaçar (si)** v.pr. Si separar, en parlant de doi personas enlaçadi.
- desenlusida** n.f. Desillusion.
- desenlusiment** n.m. Accion de durbir lu uèlhs à quauqu'un; desencant. Sin.: **desengan**. Var.: **desenlusida**.
- desenlusir** vt. (*desenlusissi*) Durbir lu uèlhs à (quauqu'un); desencantar, desenganar.
- desenlusit, a** adj. Qu'a dubèrt lu uèlhs; desencantat.
- desenmorralhar** vt. Desmorralhar.
- desenquadrant** n.m. Accion de desenquadrar; lo sieu resultat.
- desennegrir** vt. Faire demenir la negror. Var.: **desnegrir**.
- desenquadrar** vt. 1. Levar dau sieu quadre. 2. Liberar d'un quadre reglamentari limitatiu: *Desenquadrar lo crèdit*.
- desenraiar** vt. (*desenraii*) (tecn.) Tornar metre en estat de foncionar (un mecanisme que s'èra blocat). Sin.: **desenregar**, **desencotar**, **desacotar**, **desblocar**, **desregar**.
- desenraïçar** vt. Desraïçar, arrancar.
- desenraïçatge** n.m. Arrancatge.
- desenraucar** vt. Ressenar de l'enrauquiment.
- desenregdir** vt. (*desenregdissi*) Desregdir.
- desenregistrament** n.m. Accion, fach de desenregistrar.
- desenregistrar** vt. Esfaçar un document, un esrich dins un registre.
- desenreumar** vt. Garir d'un reume.
- desenrodelar** vt. (*desenrodèli*) Desrotlar.
- desenrotlaire** n.m. Desrotlaire.
- desenrotlament** n.m. Accion de desenrotlar. Var.: **desrotlament**. Sin.: **desrodament**. Sin.: **desvirolament**, **devertolhament**, **debanament**.
- desenrotlar** vt. Desfaire cen qu'es enrotlat. Var.: **desrotlar**. Sin.: **desrodelar**, **desenrodelar**, **desvirolar**, **devertolhar**, **debanar**.
- desensablament** n.m. Accion de desensablir; lo sieu resultat. Var.: **dessablament**, **dessablatge**.
- desensablir** vt. 1. Levar lo sable de. Var.: **dessablir**. Sin.: **desarenar**. 2. Desgatjar (cen qu'èra ensablat): *Desensablir una nau*. Sin.: **desencalar**.
- desensacar** vt. e vi. (*desensaqui*) Vuar lo contengut d'un sac. Var.: **dessacar**.
- desensebeliment** n.m. Accion de desensebelir. Sin.: **dessoterrament**, **desenterrament**, **desterrament**.
- desensebelir** vt. (*desensebelissi*) Desterrar. Sin.: **dessoterrar**, **desenterrar**, **desterrar**.
- desenselar** vt. (*desensèli*) Desarçonar, faire tombar de cavau; vuar l'arçon.
- desensenhat, ada** n. Persona que lo sieu saupre es limitat. Sin.: **ignorant**.
- desensorrar** vt. 1. Dessablir. 2. Descargar la saurra d'una nau.
- desensorratge** n.m. Accion de desensorrar.
- desentanar** vt. Destanar.
- desentaular** vt. Levar de taula. Contr.: **entaular**. ♦ **si desentaular** v.pr. Si levar de taula. Contr. **s'entaular**.
- desentelar** vt. Levar la sieu tela à: *Desentelar un tableau per lo netejar*.
- desentelatge** n.m. Accion de desentelar.
- desentortilhar** vt. Desfaire cen qu'èra entortilhat. Var.: **destortilhar**. Sin.: **desmesclar**. ♦ **si desentortilhar** v.pr. Si desbrolhar.
- desentrafegar** vt. Desbrolhar, desmesclar. Var.: **destrafegar**. ♦ **si desentrafegar** v.pr. Si desbrolhar, si tirar d'embarràs.
- desentravar** vt. Levar li entravas. Sin.: **desliurar**. ♦ **si desentravar** v.pr. Si levar li entravas. Sin.: **si desliurar**.
- desentrepachar** vt. Desfaire cen qu'èra entremesclat. Var.: **desempachar**, **desliurar**.
- desentristar** vt. Descaçar lo tristum, la pena de.
- desentueissegat** vt. (*desentueissegui*) Desintoxicar.

desenvelenar vt. Desenverinar. Var.: **desvelenar**.
desenverinar vt. 1. Eliminar lo verin de. 2. Rendre plus pauc virulenta, violenta (una garrolha, una oposicion entre personas, etc.). Var.: **desenvelenar**, **desvelenar**.
desenvergar vt. (*desenvergui*) (mar.) Deferir. Var.: **desvergar**.
desenviscar vt. (*desenvisqui*) Desbarrassar (quauqua ren) dau visc que l'empachava. Var.: **desviscar**.
desenvitar vt. Annular una convidacion. Sin.: **desconvidar**.
desenvolopar vt. Desenvolopar.
desequilibrar vt. 1. Faire perdre lo sieu equilibri à. 2. Pertubar profundament. Sin.: **desturbar**, **desvariar**.
desequilibrat, ada adj. e n. 1. Que li manca l'equilibri. 2. Que sofrisse d'un desequilibri mental. Sin.: **desenat**, **foal**, **desvariati**.
desequilibri n.m. 1. Absença d'equilibri, instabilitat. 2. Mancaça d'equilibri mental. 3. Mancaça d'armonia entre doi parts, doi elements.
desequipar vt. Levar lo sieu equipament à.
deserbant n.m. Producth que fa crepar l'èrba.
deserbar vt. (*desèrbi*) Levar l'èrba: *Deserbar una alèia*.
deserbat, ada adj. Qu'es estat desbarrassat de la sieu èrba.
deserbatge n.m. Accion de deserbar.
desercion n.f. Accion de desertar.
deseredacion n.f. Accion de deseredar.
deseredar vt. Deseiretar. Var.: **deseretar**.
deseredatge n.m. Deseiretatge.
deserença (-ència) n.f. (dr.) Absença d'eiretiers per reculhir una succession.
deseretaire, airtiz adj. e n. Deseiretaire.
deseretament n.m. Accion de deseretar. Var.: **deseretatge**.
deseretar vt. Deseiretar.
deseretat, ada adj. Deseiretat.
deseretatge n.m. Deseiretatge.
desèrt, a adj. 1. Inabitat. 2. Gaire frequentat: *Una carriera desèrta*. 3. (lit.) Vuèi d'ocupacions, enuiós.
desèrt n.m. 1. Luèc inabitat, vuèi ò pas gaire frequentat. ◇ *Predicar, parlar dins lo desèrt*: Sensa èstre escotat. Sin.: **predicar au vent**. 2. (geogr.) Region foarça seca, sensa gaire de vegetacion ò sensa vegetacion e gaire abitada.
desertar vi. (*desèrti*) 1. Rendre desèrt, laisser (un luèc): *À la fin dei vacanças, lu toristas desèrton la riba de mar*. 2. Abandonar, renegar: *Desertar una causa*. ◆ vi. (mil.) Abandonar lo sieu còrs ò lo sieu poast sensa autorisacion.
desertic, a adj. 1. Que pertòca lo desèrt. 2. Que presenta li caracteristicas dau desèrt.
desertificacion n.f. Transformacion d'una region en desèrt.
desertificar vt. (*desertifiqi*) 1. Transformar en desèrt. 2. Despoblar. ◆ **si desertificar** v.pr. 1. Si transformar en desèrt. 2. Si despoblar.

desertor, tritz n. 1. Militari que desèrta. 2. Persona qu'abandona (un partit, una causa).
desescalada n.f. 1. (mil.) Diminucion progressiva de la menaça e de la tension que resúlton d'un procèssus d'escalada militària, sociala. 2. Diminucion progressiva dau niveu aut que quauqua ren avia rejonch: *La desescalada dau prètz de l'essença*.
desescar vt. e vi. (*desesqui*) Levar l'esca dau mosclau.
desespèr n.m. 1. Mancaça d'espèr, fach d'èstre desoratjat, de plus asperar ren; afliccion, abatement profund. Var. (lit.): **desespèr**. 2. Persona, caua que desespèra: *Aquel enfant es lo desespèr dei sieu parents*.
desesperable, a adj. Capable de desesperar.
desesperada (à la) loc. adv. Dins una temptativa ultima, sensa gaire d'espèr de capitar.
desesperadament adv. D'un biais desesperat. Var.: **desperadament**.
desesperaire, a n. Persona que desespèra.
desesperança n.f. (lit.) Estat d'una persona sensa espèr; desespèr.
desesperant, a adj. 1. Que desespèra; descoratjant. 2. Contrariant. Sin.: **fotent**, **contrariós**, **secant**, **despiechós**.
desesperar vt. (*desespèri*) 1. Faire perdre l'espèr à; descoratjar, contrariar. 2. *Desesperar que*: Plus esperar que. ◆ vi. ò vt. (*de*) Cessar d'esperar, si descoratjar. ◆ **si desesperar** v.pr. S'abandonar au desespèr.
desesperat, ada adj. e n. Que si desespèra, qu'a plus de solucion: *Lo desesperat s'es botat dins lo Poart*. ◆ adj. 1. Qu'exprimisse lo desespèr: *Un regard desesperat*. 2. Que laissa plus d'espèr: *Un cas desesperat*. 3. Extrème: *Una temptativa desesperada*.
desespessir vt. (*desespessisi*) Faire demenir l'essor. Contr.: **ateunar**, **clarificar** (fig.).
desespinar vt. Levar li espinas d'un peis.
desestabilizacion (-izacion) n.f. Accion de desestabilisar; lo sieu resultat. Var.: **destabilizacion**, **destabilizacion**.
desestabilisaire (-izaire), airtiz adj. Que desestabilisa. Var.: **destabilisaire**, **destabilizaire**.
desestabilisant (-izant), a adj. Desestabilisaire.
desestabilisar (-izar) vt. Faire perdre la sieu estabilitat à. Var.: **destabilisar**, **destabilizar**.
desestabliment n.m. Separacion de la Glèia e de l'Estat, especialament en parlant de la Glèia anglicana d'Irlanda e dau Paí de Galas.
desestamar vt. Levar l'estamatge; Var.: **destamar**.
desestamatge n.m. Accion e resulta de desestamar. Var.: **destamatge**.
desestatisacion (-izacion) n.f. Accion de desestatar.
desestatisar (-izar) vt. Redurre ò suprimir lo contraròtle de l'Estat sobre (un sector economic).
desestatjar vt. Desmontar un estatge, un empoant.
desestima n.f. Mancaça d'estima.
desestimar vt. 1. Estimar en dessota de cen que si deuria. 2. Descreditar. Var.: **mesestimar**.

desestivar vt. (mar.) Dins una estiva, levar lo dispositiu que mantèn lo cargament en plaça.

desestivatge n.m. (mar.) 1. Accion de desestivar; lo sieu resultat. 2. Operacion qu'a per consequença de desplaçar l'estivatge dau cargament d'una nau, en seguida au marrit temps ò a un marrit estivatge.

desestransinar vt. Destransinar.

desexcitacion n.f. (fis.) Retorn d'una molecula, d'un atòme, d'un nucleu excitats à un estat d'excitacion anterior.

desexcitar vt. (fis.) Faire subir una desexcitacion à.

desfach, a adj. (lit.) Abatut, anequelit, en rason de l'emocion, dau lassitge, etc.

desfacha n.f. 1. Fach de perdre una batalha. 2. (fig.) Revèrs, falhiment. Sin.: **desconfida, desbranda, revèrs.**

desfachisme n.m. 1. Estat d'esperit d'aqueli que non crèson à la victòria, preferisson abandonar sensa luchar. 2. Pessimisme, mancaça de fidaça en se.

desfachista adj. e n. Que manifèsta de desfachisme. Sin.: **pessimista.**

desfaciar vt. (*desfaci*, classic *desfàcii*) Descarar.

desfaiar (si) v.pr. (*mi desfaii*) Si desfaussar (ai cartas). Sin.: **s'escartar.**

desfaire vt. 1. Tornar au sieu estat promier (cen qu'èra bastit, assemblat). Sin.: **desfondre.** 2. Levar (un element assemblat, un vestiment) 3. Destacar (cen qu'èra ligat): *Desfaire un grop, un paquet.* 3. Modificar ò destrúger l'assemblatge, l'òrdre de: *Desfaire lo lièch.* 4. Metre en desòrdre: *Desfaire lu sieus bèrris.* 4. (lit.) Vèncer, metre en desrota: *Desfaire l'enemic.* 5. Desbarrassar, liberar (quauqu'un) de: *Desbarrassar quauqu'un d'un vici.* Var.: **desfar.** ♦ **si desfaire** v.pr. 1. Cessar d'èstre assemblat. 2. (*de*) Si desbarrassar de (quauqu'un, quauqua ren).

desfaissar vt. Levar li faissas de (un enfant).

desfalcar vt. (*desfalqui*) Dedurre, levar d'una soma, d'una quantitat. Sin.: **descomptar.**

desfamar vt. Levar la fam à.

desfamimar vt. Desfamar. Var.: **desfamimar.**

desfangar vt. Levar la fanga. Var.: **desenfangar.**

desfar vt. Desfaire.

desfarda n.f. Despuèlha.

desfardelar vt. (*desfardèli*) Desenfardelar.

desfardelatge n.m. Desenfardelatge.

desfasaire n.m. (fis.) Dispositiu que produè un desfasatge.

desfasament n.m. Accion de desfasar.

desfasar vt. Produre un desfasatge.

desfasat, ada adj. 1. (fis.) Que presenta una diferença de fasa m'una grandor de frequença pariera. 2. (fam.) Qu'a perdut lo contacte mé la realitat presenta. Sin.: **estraviat.**

desfasatge n.m. 1. (fis.) Diferença de fasa entre doi fenomènes alternatius de frequença pariera. 2. (fam.) Perda de contacte mé la realitat presenta. Sin.: **estraviadura.**

desfaussar v.pr. (tecn.) Tornar metre drech: *Desfaussar un axe.* ♦ **si desfaussar** v.pr. Ai cartas, si

desbarrassar d'una carta judicada inutile. Sin.: **si desfaiar, s'escartar.**

desfavor n.f. Perda de la favor, de l'estima de quauqu'un. ◇ *En desfavor de:* D'un biais desfavorable per.

desfavorablement adv. D'un biais desfavorable.

desfavorable, a adj. 1. Que non es favorable; ostile. 2. Que fa de mau.

desfavorejar vt. Desavantatjar, andicapar. Var.: **desfavorir.**

desfavorir vt. (*desfavorissi*) Desfavorejar.

desfelencar vt. (*desfelenqui*) 1. Grafinhar. 2. Lacerar, esgarrar à pichin tròç. Var.: **desfelengar.**

desfelengar vt. (*desfelengui*) Desfelencar, felengar.

desfenestracion n.f. Accion de desfenestrar; lo sieu resultat. Var.: **defenestracion.**

desfenestrar vt. Faire passar per la fenèstra quauqu'un ò quauqua ren au defoara.

desferrador n.m. (mar.) 1. Aisina que servia à desferrar lu forçats. 2. Ventada gròssa que foarça una nau à laisser lo sieu aferrador, lo sieu ancoratge. Sin.: **ràfega.**

desferradura n.f. Desferratge.

desferrament n.m. Desferratge.

desferrar vt. (*desfèrri*) 1. Levar lo fèrre d'un objècte ferrat, dau sòc d'una sauma. 2. Depauar lu ralh d'un camin de fèrre. 3. Levar lu fèrres qu'entravàvon lu forçats, lu pens dei galerians; 1664: «*Fa defferrar quauques Mesquins*». Var.: **deferrar.**

desferratge n.m. Accion de desferrar. Var.: **desferradura, desferrament.**

desferrolhar vt. 1. Durbir en accionant lo ferrollh. 2. Liberar cen qu'èra mantengut immobile. Var.: **desverrolhar.**

desferrolhatge n.m. Accion de desferrolhar. Var.: **desverrolhatge.**

desfibaire, airtz n. Obrier, obriera que mena la màquina per desfibrar.

desfibrar vt. Separar li fibras de (en particulier dins la fabricacion dau papier).

desfibratge n.m. Accion de desfibrar de plantas, d'aubres.

desfibrator n.m. Màquina per desfibrar lo boasc.

desfibrillacion n.f. (med.) Accion de desfibrillar: *Desfibrillacion quimica, electrica.*

desfibrillar vt. 1. Dissociar (d'uni fibras) per rendre li pèus mai sopli. 2. (cardiol.) Metre fin ai movements anarquics dei fibras miocardiqui. Contr.: **fibrillar.**

desfibrillator n.m. (med.) Aparelh que sièrve à desfibrillar lo coar per una incitacion electrica.

desfida n.f. 1. (anc.) Accion de desfidar en un combat singulier. Sin.: **pròvoca.** 2. Accion de desfidar quauqu'un dins un juèc, una competicion. 3. Resistença vigorosa à: *La tieu posicion es una desfida à la sciènça.* 4. Estat d'un grope que, dins una situacion de concurrènça, d'evolucion (tecnologica, societala, climatica, etc.) constrenhe lu autres à rejónher au manco lo meme niveau qu'eu: *La desfida dau cambiament climatic.*

desfidaça n.f. Paur d'èstre enganat. Var.: **desfidença.** Sin.: **maufidaça, mesfidaça.**

desfidant, a adj. Que manifesta de desfidança. Var.: **desfident**. Sin.: **maufidant, mesfidant, sospechós**.

desfidar (si) v.pr. (*de*) Si maufidar, dubitar (de quauqua ren, de quauqu'un).

desfidar vt. 1. Provocar au combat, à la lucha. 2. Incitar quauqu'un, per la provocacion, à faire quauqua ren, en pretendent que n'es incapable. 3. Resistir à: *Desfidar l'autoritat*. 4. Resistir au parangon: *Desfidar tota concurrència*. 5. (mar.) Manòbra per defugir que lo vent vengue placar li velas sus lo davant dei aubres. ♦ **si desfidar** v.pr. Si maufidar.

desfidença n.f. Desfidança.

desfident, a adj. Desfidant.

desfienar vt. (*desfièri*) Retirar lo bestiau d'una fièra.

desfiguracion n.f. Accion de desfigurar. Sin.: **descarament**.

desfigurar vt. 1. Rendre mesconoissible la cara de (quauqu'un). 2. Desformar, desnaturar (quauqua ren). 3. Transformar en la rendent bruta l'aparença abituala de (quauqua ren): *Aqueli maionassas desfigúron lo quartier*. Sin.: **descarar**.

desfiladura n.f. Accion de desfilar; lo sieu resultat.

desfilar vt. Desfaire lo fieu bastit de. Sin.: **desfilargar**.

desfilargar vt. (*desfilargui*) 1. Desfilar. 2. Tresmudar un teissut per lo redurre en estraça. ♦ **si desfilargar** v.pr. Si desfilar en seguida à la frustanha.

desflamar vt. Demenir l'inflamacion. Var.: **desenflamar**.

desflancar vt. (*desflanqui*) Rendre desflancat.

desflancat, ada adj. Ananquit. Var.: **aflancat**.

desflectir vt. (*desflècti*) (med.) Realisar la desflexion.

♦ **si deflectir** v.pr. Si redreçar en parlant de la tèsta dau niston clinada sus lo sieu pièch.

desflexion n.f. 1. (med.) Espandiment de la tèsta dau niston au moment de la jacilha. 2. Modificacion, en endrechura, de l'escorrement de l'aire darrièr una ala ò un alairon. 3. Desviada d'un faisieu d'electrons sota l'accion d'un camp electric ò magnetic.

desflorar vt. Faire perdre la virginitat a una filha. Sin.: **despiuselar**. Var.: **desenflorar**.

desflorason n.f. (bot.) Fach de passir e de tombar, per d'uni parts de la flor après la fecondacion; epòca qu'aquò acapita.

desflorir (lit.) Faire li flors de (una planta, un aubre).

♦ vi. (lit.) Perdre li sieu flors.

desfodrar vt. Sortir d'una fòdra, d'un estuch.

desfogament n.m. Fach de si desfogar.

desfogar (si) v.pr. 1. Manifestar liurament lu sieus sentiments. 2. Si liberar de tota constrencha, dei tensions diverss, dins lo sieu comportament, li sieu activitats. Sin.: **si solaçar**.

desfognat, ada adj. Sensa fren, sensa retenguda.

desfoliacion n.f. 1. (bot.) Desfulhatge. 2. Accion militària entrepresa per destrúger la vegetacion, espec. li fuèlhas dei aubres, au mejan de desfoliants.

desfoliant, a adj. e n.m. Si di d'un product quimic que provòca la desfoliacion. Sin.: **desfulhant**.

desfoliar vt. (*desfòli*, classic *desfòlii*) Provocar la desfoliacion de.

desfolopament n.m. Desvolopament.

desfolopar n.m. Desvolopar.

desfolopat, ada n.m. Desvolopat.

desfondanat, ada adj. Sensa fond.

desfondar vt. Laurar profundament una tèrra. Var.: **desfonsar**.

desfondolar vt. Desmolir.

desfondre vt. Desfaire, desmolir. Sin.: **desbastir**.

desfonsaira n.f. 1. Araire emplegat per lo desfonsament. 2. Màquina tractada mé de gròssi dents per desfonsar lo soal.

desfonsament n.m. Accion de desfonsar; lo sieu resultat. Var.: **desfonsatge**.

desfonsar vt. 1. Rompre en enfonsant: *Desfonsar una poarta*. 2. Desfondar. 3. (tecn.) Desgrossir una cavitat dins una pèça per usinar. ♦ **si desfonsar** v.pr. 1. Si rompre, èstre enfonsat. Sin.: **s'esquicar**. 2. (fam.) Si donar completament dins una activitat. Sin.: **si bolegar**. 3. (fam.) Si drogar.

desfonsatge n.m. Desfonsament.

desforestacion n.f. Accion de destrúger la forèst. Sin.: **desboscament, desboscatge**.

desforestar vt. (*desforèsti*) Destruir li seuvas. Sin.: **desboscar**.

desformable, a adj. Que pòu èstre desformat.

desformacion n.f. Accion de desformar; lo sieu resultat; fach d'èstre desformat. ◇ *Desformacion professionala*: Fach d'aver l'esperit desformat per la practica d'una profession, de conservar dins la vida correnta lu reflèxes, lu biais de reagir de la sieu profession.

desformaire, airtiz adj. Desformant.

desformant, a adj. Que desforma. Var.: **desformaire**.

desformar vt. 1. Alterar la forma, l'aspècte de (quauqua ren). 2. Reprodure, representar d'un biais faus: *Desformar la realitat*.

desfòrme, a adj. Que non a una forma normala; contrafach, esquèrs. Sin.: **difòrme**.

desformitat n.f. Defaut dins la forma; anomalia dins li proporcions. Var.: **diformitat**.

desfornar vt. Sortir dau forn. Var.: **desenfornar**.

desfornatge n.m. Accion de desfornar.

desfornir vt. (*desfornissi*) Desgarnir, desprovenir.

desfornit, ida adj. Desgarnit.

desforrelant, a adj. Si di d'una onda que desforrèla.

desforrelar vt. (*desforrèli*) 1. Sortir dau sieu forreu. Sin.: **desfodrar, desgainar, desengainar**. 2. (mar.) Desplegar, en parlant dei velas. ♦ vi. Si venir rompre en rotlant, en escumant, en parlant d'una onda.

desfortuna n.f. Mancança d'astre. Sin.: **malasòrt, malafortuna, malastre, malaescadença**.

desfortunat, ada adj. Malastruc. Sin.: **malastrós, desastrat, malastrat**.

desfosforacion n.f. (metall.) Operacion per levar lo fosfòre de la fonda ò de l'acier.

desfosforar vt. (*desfosfòri*) Faire la desfosforacion de (la fonda, l'acier).

desfosforat, ada adj. Qu'a perdut lo sieu fosfòre.

desfragmentacion n.f. (inform.) Operacion que consistisse à tornar escriure toti li donadas d'un disc dur, per que toti li parts de cada archiu s'igon dins de sectors adjacents, cen que dona mai de velocitat au sistema.

desfragmentaire n.m. (inform.) Desfragmentador.

desfragmentador n.m. (inform.) Programa que siève à desfragmentar. Var.: **desfragmentaire**.

desfragmentar vt. (inform.) Procedir à la desfragmentacion de (una unitat d'archiu).

desfrairar vt. Desunir de fraires. Sin.: **desseparar**. ♦ **si desfrairar** v.pr. Si desunir entre fraires. Sin.: **si desseparar**.

desfrancesacion n. f. Accion e resulta de desfrancesar. Var.: **desfrancisacion, desfrancizacion**.

desfrancesar vt. Faire perdre lo sieu caractèr francès. Var.: **desfrancisar, desfrancizar**.

desfrancisacion (-izacion) n.f. Desfrancesacion.

desfrancisar (-izar) vt. Desfrancesar.

desfrangilhar vt. Desfranjar.

desfranjar Suprimir li franjas. Var.: **desfrangilhar**.

desfratar vt. Faire sortir d'un òrdre religiós. ♦ **si desfratar** v.pr. Sortir d'un òrdre religiós. Sin.: **si descrocar**.

desfrenadament adv. D'un biais desfrenat.

desfrenar vt. 1. Levar la retenguda, lo fren à. Sin.: **descabestrar, descadenar**. 2. Suportar despacientament l'inactivitat, l'espèra, la constrencha.

desfrenat, ada adj. Sensa retenguda, sensa fren dins lo sieu comportament. Sin.: **descabestrat, desgenat**.

desfrisar vt. Desfaire la frisadura de. Var.: **desfrisonar**.

desfrisatge n.m. Accion de desfrisar. Var.: **desfrisonatge**.

desfrisonar vt. Desfrisar.

desfrisonatge n.m. Desfrisatge.

desfròca n.f. 1. (relig. ò vièlh) Vestits, objèctes qu'un religiós laissa à la sieu moart.

desfrocar vi. (*desfròqui*) Sortir d'un òrdre religiós. ♦ **si desfrocar** v.pr. Sortir d'un òrdre religiós. Sin.: **si desfratar**.

desfrocat, ada adj. e n. Qu'a abandonat l'abit religiós: *Un monge desfrocat*.

desfrontadament adv. D'un biais desfrontat. Sin.: **afrontadament, esfrontadament**.

desfrontaria n.f. Comportament, biais d'agir d'una persona desfrontada. Sin.: **afrontaria, esfrontaria, insolença**.

desfrontat, ada adj. e n. Qu'agisse sensa retenguda vèrs lu autres; impudent. Sin.: **afrontat, esfrontat, insolent, desvergonhat**.

desfruchaire, airtiz adj. Que degalha lu aubres e li sieu fruchas.

desfruchar vt. Despulhir, degalhar, lu aubres, li plantas e li sieu fruchas.

desfulhar vt. (*desfuèlhi*) Levar li fuèlhas de. ♦ **si desfulhar** v.pr. Perdre li sieu fuèlhas.

desfulhadura n.f. Accion de desfulhar, de si desfulhar; lo sieu resultat.

desfulhant, a adj. e n. m. Desfoliant.

desfulhatge n.m. Desfoliacion.

desfumar vt. Desenfumar.

desgalonament n.m. Accion d'èstre estat desgalonat; lo sieu resultat.

desgabi vt. (*desgabi*, classic *desgàbii*) Faire sortir d'una gàbia. Var.: **desengabi**.

desgafar vt. Descrocar.

desgafatge n.m. Descrocage.

desgainar vt. Desfodrar, desforrelar.

desgalonar Desgradar un militar en li levant lu sieus galons e li sieu responsabilitats, en seguida a un comportament jutjat perilhós dins l'encastre dei sieu activitats dins l'armada. *Dreyfus fuguèt injustament desgalonat*.

desganchament n.m. Accion de desganchar; lo sieu resultat.

desganchar vt. Destacar, descrocar. ♦ **si desganchar** v.pr. Si destacar, si descrocar.

desganchatge n.m. Descrocage.

desganguilhar vt. 1. Faire sortir dei sieus ganguis (una poarta, una fenèstra, etc.). 2. Dislocar. Var.: **esganguilhar**.

desganguilhat, ada adj. 1. Sortit dei sieus ganguis, en parlant d'una poarta, d'una fenèstra, etc. 2. Dislocat. Var.: **esganguilhat**.

desgant (si) v.pr. Si levar lu gancs.

desgargamelar vt. Rompre la gargamèla. ♦ **si desgargamelar** v.pr. S'enraucar à foarça de bramar. Sin.: **si desgargantar, s'esganassar**.

desgargantar (si) v.pr. Si desgargamelar.

desgarniment n.m. (mar.) Accion de desarmejar un aubre.

desgarnir vt. (*desgarnissi*) 1. Desprovenir, vuar (quauqua ren) de cen que garnisse, mòbla, protegisse. 2. (c. de f.) *Desgarnir una via*: Levar lo balastre à l'entorn e sota li tràversas. 3. (mar.) Levar li manòbras, l'estrallh, lu sartis... que son en foncion sus un aubre. ♦ **si desgarnir** v.pr. 1. Devenir mens dense, en parlant dei aubres, dei boascs. 2. Perdre lu sieus bèrris.

desgarnissatge n.m. Accion de desgarnir; lo sieu resultat.

desgarnit, ida adj. 1. Qu'a perdut cen que lo garnissia, lo moblava, li faia proteccion. 2. Qu'a perdut una part dei sieus bèrris. Sin.: **sensa pels**.

desgasar vt. Eliminar lu gas de (un liquide, un solide). ♦ vi. (mar.) Faire un desgastage.

desgasatge n.m. (tecn.) 1. Accion de desgasar (un liquide, un solide). 2. Eliminacion dei hidrocarbures gasós dei cistèrns d'un petrolier, après lo descargament.

desgasolinar vt. Procedir au desgasolinatge de (un gas natural).

desgasolinatge n.m. (tecn.) Recuperacion dei hidrocarbures liquides contenguts dins un gas natural (dich *gas umide*).

desgast n.m. Degalh.

desgatjament n.m. 1. Accion de desgatjar (cen qu'es blocat, empresonat). ◇ (espòrts) Accion de mandar lo balon luènh dei sieu linhas de darrièr. 2. Accion de desgatjar (cen qu'es encombrat): *Desgatjament d'una carriera*. Sin.: **desencombrament**. 3. Fach de si desgatjar, emanacion: *Un desgatjament gasós*. 4. Accion de si desgatjar d'una promessa, d'un engatjament. 5. (adm. e mil.) *Desgatjament dei quadres*: Reduccion de l'efectiu dei quadres. 6. *De desgatjament*: Destinat à assegurar un passatge, especialament de secors. 7. Dins un apartament, un edifici, partida que forma un passatge. 8. Caforcho ò grand armari per li plaçar de cauas.

desgatjar vt. 1. Liberar de cen que blòca, empresona. ◇ (espòrts) Mandar lo balon lo mai luènh possible dau sieu camp. 2. Liberar de cen que recuèrbe, encombra; durbir (un passatge). ◇ (fig.) Extraire d'un ensèm, metre en evidènça: *Desgatjar l'interès d'un tèxto*. Sin.: **desencombrar**. 3. Laisser libre ò vesible: *Lo barbier m'a ben desgatjat li aurelhas*. 4. Liberar de cen qu'es estat constrench, obligat: *Desgatjar la sieu responsabilitat*. 5. Rendre disponible (de sòus): *Desgatjar de crèdits*. ◇ Produire (un benefici, un profièch). 6. Liberar (quauqua ren qu'emanar): *Aquela flor desgatja un parfum agradiu*. 7. (coregr.) Efectuar un desgatjat. ◆ **si desgatjar** v.pr. 1. Si liberar: *Si desgatjar d'una obligacion, d'un ligam*. 2. Emanar, sortir de (un parfum, una odor, lo fum, etc.).

desgatjat, ada adj. 1. Dont ren arrèsta lo regard. ◇ *Ceu desgatjat*: Sensa neblas. 2. Descubèrt: *Aver li aurelhas desgatjadi*. 3. Que manifèsta d'assegurança: *Una ària desgatjada*.

desgatjat n.m. (coregr.) Movement sensa desplaçament que fa passar la camba liura atesada d'una posicion barrada à una posicion dubèrta ò à una autessa determinada.

desgaubiadura n.f. 1. Caractèr d'una persona maladrecha dins lu sieus gèsts, à respiech de cen que realisa. 2. Mancança de gaube dins la realisation dei accions. 3. Accion maladrecha. Sin.: **deca, maladreça, maubiais**.

desgaubiat, ada adj. e n. Que manca de gaubi. Sin.: **malabile, maubiaissut, maladrech**.

desgaunhada n.f. 1. Contorsion de la cara, volontària ò non deuguda à la contraccion d'unu muscles de la cara. 2. Expression de la cara que revela la dolor, la deceupuda, lo desturbi... 3. Fach de retipar quauqu'un d'una mena desgaubiada, trufarèla. Var.: **regaunhada**. Sin.: **moninada**.

desgaunhaire, airtz n. Persona que fa de desgaunhadas. Sin.: **regaunhaire, moninejaire**. Var.: **desgaunhós**.

desgaunhar vt. Faire de desgaunhadas per retipar quauqu'un. Sin.: **regaunhar, moninejar**.

desgaunhós, oa n. Desgaunhaire.

desgautar vt. Engautar, simecar.

desgèl n.m. 1. Fach de fondre, per la glaça, la neu; periòde quora si produè. 2. (fig.) Fach de si desgelar: *Lo desgèl dei relacions internacionali*. Var.: **desgelada**.

desgelada n.f. Desgèl.

desgelador n.m. Cen qu'entira la desgelada.

desgeladura n.f. Accion ò resultat dau desgèl.

desgelar vt. (*desgèli*) 1. Faire fondre (cen qu'era gelat). 2. (fig.) Levar à (quauqu'un) la sieu resèrva; donar d'animacion à (un acamp, etc.). 3. (econ.) Liberar (de crèdits qu'eron blocats, gelats). ◆ vi. 1. Cessar d'èstre gelat ò de gelar. 2. Debaclar, en parlant d'un cors d'aiga. ◆ **si desgelar** v.pr. Devenir pas tant frèi, si melhorar, en parlant dei relacions entre de personas, de gropes, d'Estats.

desgelatge n.m. Epòca de la desgelada.

desgelibrar vt. Desgibrar.

desgenat, ada adj. Sensa retenguda. Sin.: **desfrenat**.

desgerbar vt. Desboscar; laurar.

desgetar (si) v.pr. S'escartar de l'endrechiera narurala.

desgibrar vt. Levar, faire fondre lo gibre de. Var.: **desgelibrar**.

desgibratge n.m. Accion de desgibrar; lo sieu resultat.

desgipar vt. Levar lo gip de.

desgipatge n.m. Accion de desgipar.

desglaça n.f. Debacla.

desglaçament n.m. Desglaçatge.

desglaçar vt. 1. Faire fondre la glaça de. 2. Levar lo lustre (dau papier). 3. Dissòlver, m'un pauc de liquide, lu sucs caramelisats au fond d'un recipient.

desglaçatge n.m. Accion de desglaçar; lo sieu resultat. Var.: **desglaçament**.

desgomar vt. Levar la goma de.

desgomatge n.m. Accion de desgomar.

desgonflament n.m. Accion de desgonflar; fach de si desgonflar. Var.: **desgonflament**.

desgonflar vt. Faire disparéisser lo gonflament de; vuar dau sieu gas, de la sieu ària. ◆ **si desgonflar** v.pr. Perdre lo sieu gonflament; si vuar dau sieu gas, de la sieu ària.

desgonflatge n.m. Desgonflament.

desgordiment n.m. Desengordiment, desgordisa.

desgordir vt. Desengordir.

desgordisa n.f. Vivacitat, dexteritat, esperit d'iniciativa.

desgordit, ida adj. e n. Que manifèsta de vivacitat, de dexteritat, d'esperit d'iniciativa.

desgorgament n.m. 1. Accion de desgorgar; lo sieu resultat. 2. Escorremet d'aigas bruti qu'eron retengudi. Var.: **desgorjament, desengorgament**.

desgorgar vt. (*desgòrgui*) 1. Deversar un tròup plen. 2. Desbarrassar de cen que tapava: *Desgorgar un tube*. Sin.: **destapar**. 3. *Desgorgar la seda, la lana, etc.*: Li lavar e li netejar per n'eliminar lu còrs estrangers. Var.: **desengorgar, desgorjar**. ◆ vi. 1. Si deversar, s'escòrrer: *Un bacin que desgòrga dins una ribiera*. 2. *Faire desgorgar de carn, de peis*: Lu faire trempar dins l'aiga

per eliminar d'uni impuretats. ◇ *Faire desgorgar de liumes*: Lu passar à la sau per li faire perdre la sieu aiga. ◇ *Faire desgorgar de limaça*: Li faire eliminar la sieu bava en li laissant sensa manjar.

desgorjament n.m. Desgorgament.

desgorjar vi. (*desgòrgi*) Desgorgar.

desgosilhar (si) v.pr. Cridar foart e longtemps. Var.: **si desgosierar**. Sin.: **s'esganassar, si desgargamelar, si desgargantar, esquilassar**.

desgost n.m. Desgust.

desgostant, a adj. Desgustant.

desgostar vt. Desgustar.

desgràcia n.f. 1. Mancaça d'astre. 2. Malur. 3. Perda de la favor de quauqu'un. Var.: **disgràcia**.

desgraciadament adv. D'un biais desgraciat; malurosament. Var.: **disgraciadament**. Sin.: **per malastre, desfortunadament, malastrosament, malastradament**.

desgraciat, ada adj. Malurós, deseiretat. Var.: **disgraciat**.

desgraciós, oa adj. 1. Que manca de gràcia; d'un fisic gaire avantatjós. 2. (lit.) Antipatic, desagradu. Var.: **disgraciós**. Sin. (2): **maugraciós, desagradu**.

desgraciosament adv. D'un biais desgraciós. Var.: **disgraciosament**.

desgraisador n.m. Màquina que complisse lo desgraisatge de la lana per li levar l'onchura.

desgraisaire, airtiz n. (text.) Persona que desgraisa e tenhe li estòfas.

desgraisar vt. Levar la graissa de.

desgraisatge n.m. Accion de desgraisar; lo sieu resultat.

desgramar vt. Desgramenir.

desgramenir vt. (*desgramenissi*) Traire lo grame de la tèrra. Var.: **desgramar**.

desgranada n.f. Accion de desgranar; lo sieu resultat. Sin.: **desgrulhatge, desgrunatge**. Var.: **desgranatge**.

desgranar vt. Destacar lu grans d'una espiga, lu gruns d'una grapa. Var.: **desgrunar**. Sin.: **desgrulhar**.

desgravar vt. 1. (mar.) Tornar metre en flotason una nau engravada. Var.: **desengravar**. Sin.: **desencalar, desencalhar**. 2. Levar la grava de.

desgravatge n.m. (mar.) Accion de desgravar; lo sieu resultat. Var.: **desengravatge**. Sin.: **desencalatge, desencalhatge**.

desgrear vt. Levar la grea dei barrius, dei botelhas e autri aisinas. Sin.: **desrausar**.

desgreatge n.m. (*desgrei*) Accion de desgrear; lo sieu resultat: *Lo vinaigre es foarça eficaç per lo desgreatge*. Sin.: **desrausatge**.

desgrelhadura n.f. Cen qu'es estat desgrelhat. Sin.: **abrotidura**.

desgrelhament n.m. Accion de desgrelhar; lo sieu resultat. Sin.: **abrotiment, desbrotament, desborronament, amançaement**.

desgrelhar vt. Levar lu grèlhs de. Sin.: **abrotar, desbrotar, amançaer, desborronar, abrotir**.

desgrevement n.m. Diminucion ò exoneracion de cargas fiscali.

desgrevar vt. (*desgrèvi*) Descargar de tot ò partida dei cargas fiscali.

desgropament n.m. Accion de desgropar; lo sieu resultat.

desgropar vt. 1. Espantegar, separar de cauas qu'èron gropadi. 2. (inform.) Efectuar lo desgropatge de (una linha).

desgropatge n.m. (inform.) *Desgropatge parcial*: Modificacion que permete à un abonat d'aver l'accès au malhum en passant per un fornissèire tot en conservant la linha telefonica de l'operator istoric. ◇ *Desgropatge total*: Modificacion que permete à un abonat de dependre d'un solet fornissèire d'accès.

desgrossador n.m. Mena de penche per desgrossir lo cànebe.

desgrossament n.m. Accion de desgrossar.

desgrossar vt. (*desgròssi*) *Desgrossar un lingòt*: Lo passar dins la filiera per lo rendre mai fin.

desgrossierar vt. Desgrossir.

desgrossiment n.m. Accion de desgrossir; lo sieu resultat.

desgrossir vt. (*desgrossissi*) 1. Donar un premier façonatge à (un materiau brut). 2. (fig.) Començar à desbrolhar, à esclarcir (quauqua ren). 3. (fig.) Rendre mens grossier, mens ingrat. Sin.: **escapolar**. Var.: **desgrossierar**.

desgruair vt. (*desgruissi*) Levar la gruèlha de, la pèu de (un fruch).

desgruissatge n.m. Accion de desgruair.

desgrulhar vt. (*desgruèlhi*) Decorticar.

desgrulhatge n.m. Desgrunatge.

desgrunar vt. Destacar lu grans d'una espiga, lu gruns d'una grapa, etc.: *«Plus degun lo sera / Per desgrunar en blagant lu faiòus»* (Alan PELHON, «Vilatge»). Var.: **desgranar, desengrunar**. Sin.: **decorticar, despegolar**. Sin.: **desgrulhar**.

desguisament n.m. 1. Accion de desguisar. 2. Cen que sièrve à desguisar. 3. (fig. lit.) Dissimulacion. Sin.: **travestiment**.

desguisar vt. 1. Vestir quauqu'un per que non sigue reconoissut. 2. Modificar per escondre: *Desguisar la sieu votz*. 3. (fig. lit.) Escondre, dissimular. Sin.: **travestir**. ♦ **si desguisar** v.pr.

desguisat, ada adj. 1. Vestit d'un desguisament. 2. *Fruch desguisat*: Conficharia facha de pichins fruchs recubèrts de sucre, ò imitacion de fruchs en pasta d'amèndola. Sin.: **travestit**.

desgust n.m. 1. Repugnança per d'unu aliments. 2. Sentiment d'aversion, de repulsion, provocat per quauqua ren ò quauqu'un. Var.: **desgost**. Sin.: **descoar, fàstic, refasti, sadol, escufea, escufenha**.

desgustant, a adj. Desgustós. Var.: **desgostant**. Sin.: **descorós, defeciós, fastigós, refastigós, brutelós, escufós**. Var.: **desgostós, desgustós**.

desgustar vt. 1. Inspirar de desgust, de repugnança, d'aversion à. 2. Levar l'envuèia de, descoratjar de. Var.:

desgostar. Sin.: **descorar, defeciar, sadolar, fastigar, refastigar, faire escufea.**

desgustat, ada adj. e n. Delicat d'un biais exagerat, difficile. ◇ *Faire lo desgustat*: Si mostrar troup difficile, exigent. Sin.: **descorat**. Var.: **desgostat**.

desgustós, oa adj. 1. Que provòca lo desgust; descorant. 2. Totplen brut. 3. Que provòca l'aversion, la repulsion psicologica, morala. Var.: **desgustant, desgostós**.

desiderabilitat n.f. (econ.) Utilitat d'un ben, d'un servici.

desiderable, a adj. Desirable.

desiderar vt. (*desidèri*) Desirar.

desiderata n.m. pl. Li cauas que màncon, que s'en augura la realisacion.

desidèri n.m. Desir.

desiderós, oa adj. Desirós.

desidratacion n.f. Accion de desidrar; lo sieu resultat. Fach de si desidrar.

desidratar vt. 1. Privar (un còrs) de tot ò partida de la sieu aiga; dessecar. 2. Faire perdre (à un organisme, à la pèu, etc.) de la sieu tenor en aiga. ◆ **si desidrar** v.pr. Perdre de la sieu tenor en aiga, en parlant de l'organisme, de la pèu.

desidrogenar vt. (*desidrogèni*) (quim.) Levar un atòme d'idrogène ò mai à (un compauat quimic).

desidrogenisacion (-izacion) n.f. Accion de desidrogenar; lo sieu resultat.

designacion n.f. 1. Accion de designar. 2. Cen que designa; nomenclacion, appellacion.

designar vt. 1. Mostrar, indicar precisament. 2. Representar, significar. 3. Causir, destinar à un poast, una mission; investir d'un ròtle.

designatiu, iva adj. Que permete de designar.

desillusion n.f. Perda d'una illusion, dei sieu illusions; desencant, desenlusiment. Var.: **desenlusida**.

desillusionament n.m. Accion de desillusionar; fach d'èstre desillusionat. Sin.: **desencantament**.

desillusionar vt. Faire perdre li sieu illusions à (quauqu'un). Sin.: **desenlusir, desencantar**.

desincarceracion n.f. Desincarceracion. Var.: **descarceracion**. Sin.: **desembarrament**.

desincarcerar vt. (*desincarcèri*) Desincarcerar. Var.: **descarcerar**. Sin.: **desembarrar**.

desincarnacion n.f. Desincarnacion.

desincarnament n.m. Desincarnament.

desincarnar (si) v.pr. Si desincarnar.

desincarnat, ada adj. Desincarnat.

desincrementar vt. Metre fin à l'incrementacion de.

desincrostacion n.f. 1. Metòde de netícia de la pèu de la cara au mejan d'un corrent galvanic de bassa intensitat e d'una solucion leugierament alcalina. 2. Accion de levar li incrostacions au dedintre d'una caudiera. Var.: **desincrustacion**.

desincrostar vt. 1. Netejar la pèu de la cara en levant li incrostacions. 2. Suprimir li incrostacions d'una caudiera. Var.: **desincrustar**.

desincrustacion n.f. Desincrostacion.

desincrustar vt. Desincrostar.

desindexacion n.f. Accion de desindexar.

desindexar vt. Suprimir l'indexacion de.

desindustrialisacion (-izacion) n.f. Reduccion dau nombre d'emplecs dins lo sector industrial d'un país, d'una region; reduccion dau sector de l'industria en regard dei autres sectors.

desindustrialisar (-izar) vt. Pertocar per un problema de desindustrialisacion.

desinença (-ència) n.f. 1. (ling.) Element gramatical que s'ajusta à la fin d'un mòt per constituer li formas de la conjugason (vèrbo) ò de la declinason (nom, adjectiu). 2. (sc. de la v.) Partida terminala dau nom collectiu d'un grope d'animaus ò de plantas.

desinençial, a adj. Relatiu ai desinenças. Var.: **desinençiau**.

desinençiau, ala adj. Desinençial.

desinfeccion n.f. Accion de desinfectar. Sin.: **desenfeciment**.

desinfectant, a adj. e n.m. Que desinfècta.

desinfectar vt. (*desinfècti*) Destrúger lu gèrmes microbians de (un local, una plaga, etc.). Sin.: **desenfecir**.

desinfector, tritz adj. Que desinfècta. ◆ n.m. Aparelh destinat à desinfectar. Sin.: **desenfecèire**.

desinflacion n.f. (econ.) Baissa, reduccion de l'inflaccion.

desinformacion n.f. Accion de desinformar; lo sieu resultat.

desinformar vt. Informar faussament, en donant un imatge desformat ò mençoneguier de la realitat, especialament en emplegant lu mejans d'informacion de massa.

desinformator, tritz adj. e n. Que desinforma.

desinsectisacion (-izacion) n.f. Destrucion dei insèctes nosibles.

desinsectisar (-izar) vt. Procedir à la desinsectisacion de.

desinsercion n.f. Fach de plus èstre inserir (dins la societat, dins un grope).

desintegracion n.f. 1. Accion de desintegrar, de si desintegrar; lo sieu resultat. 2. (fis.) Transformacion d'un nucleu atomic ò d'una particula en un autre nucleu ò en d'autri particulas.

desintegrar vt. (*desintègri*) 1. Destrúger completament (quauqua ren) 2. (fis.) produire la desintegracion de. ◆ **si desintegrar** v.pr. 1. Perdre la sieu integritat, la sieu coesion. 2. (fis.) Subir la desintegracion.

desinterès n.m. Perda de l'interès per quauqua ren, quauqu'un; indiferença, destacament.

desinteressament n.m. 1. Fach de si desinteressar, d'èstre desinteressat. 2. Accion de desinteressar (un creancier).

desinteressar vt. 1. Faire perdre à quauqu'un tot interès per quauqua ren. 2. Pagar à quauqu'un la soma que li es deuguda. ◆ **si desinteressar** v.pr. (*de*) Plus portar d'interès à quauqua ren, à quauqu'un; si destacar (*de*).

desinteressat, ada adj. 1. Que non agisse per interès personal: *Un òme desinteressat*. 2. Que non es inspirat per l'interès: *Un conseqüent desinteressat*.

desintermediacion n.f. (econ.) Evolucion quora lu agents economics poàdon accedir directament ai mercats dei capitals sensa passar per lo sistema bancari.

desintoxicacion n.f. Accion de desintoxicar, de si desintoxicar; lo sieu resultat.

desintoxicar vt. (*desintoxiqui*) 1. Garir quauqu'un en faguent cessar la sieu dependença en regard d'un toxic (dròga, alcòl, tabac, etc.). 2. Desbarrassar quauqu'un, lo sieu organisme dei toxinas. 3. (fig.) Liberar d'una intoxicacion psicologica, intellectualla, etc. Var.: **desentueissigar**.

desinvestment n.m. Accion de desinvestir; lo sieu resultat.

desinvestir vt. (*desinvestissi*) Cessar d'investir de sòus; diminuir, per de cessions, lu actius d'una empresa. ♦ vi. Cessar d'èstre motivat per quauqua ren, de li estacar una valor afectiva.

desinvòlte, a adj. 1. Qu'es desgatjat, natural. 2. Que manifesta una libertat excessiva; impertinent. Sin.: **afrontat**.

desinvoltura n.f. Comportament, biais de faire desinvòlte. Sin.: **afrontament, impertinça (-ència)**.

desipotecar vt. Levar l'ipoteca tocant un ben.

desir n.m. 1. Accion de desirar; sentiment de cu desira. 2. Objècte desirat. ♦ *Pilhar lu sieus desirs per de realitats*: S'imaginar de poder satisfaire toi lu sieus desirs. Var.: **desidèri, desirança**. Sin.: **talent**. 3. Apetit sexual.

desirable, a adj. 1. Que si pòu desirar. 2. Que fa nàisser lo desidèri. Var.: **desiderable**.

desirança n.f. Desir, atirança. Sin.: **atrach, atirament**.

desirar vt. 1. Sentir lo desir de; esperar la possession ò la realisacion de. ♦ *Laisser à desirar*: Non èstre sufisent. ♦ *Si faire desirar*: Èstre totplen en retard, si faire asperar. 2. Provar un desir fisic, sexual, per quauqu'un. 3. Augurar: *Ti desiri un boan Cap d'An*. Var.: **desiderar**. Sin. (3): **esperar**.

desirier n.m. 1. Aspiracion (3). 2. (lit.) Desir. Var.: **desirança**.

desirós, oa adj. Que pròva de desir: *Èstre desirós de quauqua ren, de faire quauqua ren*. Var.: **desiderós**. Sin.: **volontós**.

desistiment n.m. Accion de si desistir.

desistir (si) v.pr. (*mi desistissi*) 1. (dr.) Renonciar à un drech, renonciar à mantenir la sieu candidatura à una eleccion, etc., sobretot en favor d'una altra persona. Var.: **si desistre**.

desistre (si) v.pr. Si desistir.

desjaçar vt. Faire sortir dau sieu jaç. Var.: **desenjaçar**.

desjaçatge n.m. Accion de desjaçar; lo sieu resultat. Var.: **desenjaçatge**.

desjocar vi. Sortir dau joc. ♦ vt. Faire sortir dau joc: *Desjocar li galinas*. Var.: **desenjocar**.

desjonch, a adj. 1. Qu'es plus jonch. 2. (mús.) *Interval desjonch*: Interval format de doi nòtas que non son successivi dins la gamma. Contr.: **interval conjonch**. 3. (mat.) *Ensèm desjonchs*: Qu'an minga element comun.

desjoncion n.f. 1. Accion de desjónher. Var.: **disjoncion**. 2. (dr.) *Desjoncion d'instança*: Decision per la quala lo jutge ordena la separacion en d'uni instanças d'una instança soleta. 3. (log.) Ligason, notada v., de doi proposicions per ò. Sin.: **soma logica**.

desjónher vt. 1. Separar de cauas qu'èron jonchi; desunir. Sin.: (mec.) **desacoblar, desembraiar, desengranar**. ♦ Destacar lu animaus d'una carreta, etc. Sin.: **desencarrar**. 2. (dr.) *Desjónher doi causas*: Li sotametre caduna à una procedura especiala. Var.: **disjónher**.

desjontiu, iva adj. e n.m. *Particula desjontiva*: Qu'indica una distincion, una separacion entre lu tèrmes que religa. Var.: **disjontiu**.

desjutjar vt. Revenir sobre una opinion, una decision. Sin.: **desdire**. ♦ **si desjutjar** v.pr. Revenir sobre la sieu opinion, una decision. Sin.: **si desdire, si desparaular**.

deslabrament n.m. 1. Estat de roïna. 2. (fig.) Degradacion, anequeliment.

deslabrar vt. Damaçar, arroïnar. ♦ **si deslabrar** v.pr. Si degradar.

deslabrat, ada adj. 1. Qu'es en marrit estat, arroïnat. Sin.: **desanat**. 2. (fig.) Afeblit, degalhat.

deslaçar vt. Destacar cen qu'èra laçat: *Si deslaçar lu soliers*.

deslachament n.m. Accion de deslachar.

deslachar vt. Cessar l'alachament d'un enfant ò d'un animau pichon per li donar una alimentacion mai solida. Sin.: **desmamar**.

deslachat, ada adj. Que la sieu alimentacion es venguda mai solida, en parlant d'un enfant ò d'un animau. Sin.: **desmammat**.

deslachatge n.m. Accion de deslachar; lo sieu resultat. Sin.: **desmammatge**.

deslanhar vt. Levar lo tristum, la pena. Sin.: **consolar**.

deslardar vt. (constr.) 1. Talhar en chanfren l'aresta de (una pèça). 2. Diminuir l'espessor de (una pèça, un materiau). 3. Despolhar dau sieu lard ò de la sieu graïssa un porc maselat.

deslardatge n.m. Accion de deslardar; lo sieu resultat.

deslargar vt. (*deslargui*) Escampar, expandir. Var.: **delargar**.

deslassament n.m. 1. Accion de si deslassar; lo sieu resultat. 2. Ocupacion que deslassa, repaua. Sin.: **distraccion, repaus, solaç, divertiment**.

deslassant, a adj. Que deslassa, que dona de solaç.

deslassar vt. Levar lo lassatge fisic ò moral; divertir, recrear. ♦ **si deslassar** v.pr. Si repauar dau lassatge dau còrs, de l'esperit. Sin.: **si repauar, si distraire**.

deslauvar vt. Levar li lauvas que recuèrbon un cubèrt.

deslavar vt. 1. Levar ò esclarcir (la color) mé d'aiga. 2. Banhar, destrempar.

deslavat, ada adj. 1. D'una color palla, sensa esclat. 2. Descolorat per l'accion de l'aiga.

deslavatge n.m. Accion de deslavar.

desleal, a adj. 1. Que manca de lealtat, que non li si pòu fidar. 2. De marrida fe. Var.: **desleial, desleau, desleiau.**

deslealament adv. D'un biais desleal. Var.: **desleialament.**

desleialar vt. Difamar.

deslealtat n.f. 1. Caractèr de quauqu'un ò de quauqua ren de desleal. 2. Acte desleal. Var.: **desleialtat.**

desleal, a adj. 1. Que manca de lealtat, que non li si pòu fidar. 2. De marrida fe. Var.: **desleial, desleau, desleiau.**

desleau, ala adj. Desleal.

desleialament adv. Desleialament.

desleialtat n.f. Desleialtat.

desleiau, ala adj. Desleau.

deslengar vi. Desparlar.

deslengat, da adj. e n. Que parla maucreadament. Sin.: **maucreat, rústegue, rufe.**

deslestaire n.m. Persona encargada de deslestar.

deslestar vt. (*deslèsti*) 1. Levar lo lèst. 2. Suprimir per un temps la forniture de corrent electric dins un sector de la ret. 3. *Deslestar una via de comunicacion*: N'empachar provisoriament l'accès per evitar un encombrament. 4. (fam.) *Deslestar quauqu'un dei sieus sòus*, etc.: Lu li raubar.

deslestatge n.m. Accion de deslestar.

deslièch n.m. Fendascla dins la massa d'un rocàs. Var.: **ascla, enseada.**

desliechar vt. (*deslièchi*) Faire laisser lo sieu lièch. Fendasclar una pèira, un rocàs. Sin.: **asclar, esclenir, ensear, desagregar, desagrumar.** ♦ **si desliechar** v.pr. Laisser lo sieu lièch. Sin.: **si fendasclar, si desagrumar, si desagregar, s'asclar, s'esclenir, s'ensear.**

desligament n.m. Fach de desligar.

desligar vt. (*desligui*) Destacar, desfaire cen qu'èra ligat.

deslinhaira n.f. Màquina que compoarta sovent un grand nombre de sèrras circulari montadi sus un aubre solet, que sièrve au deslinhatge.

deslinhar vt. Operar lo deslinhatge de (una pèça de boasc).

deslinhatge n.m. Operacion per levar li inegalitats d'una pèça de boasc debitada.

desliurable, a adj. Que pòu èstre desliurable.

desliuraire, airtiz n. Persona que desliura.

desliurança n.f. 1. Accion de desliurar, de rendre liure. 2. Accion de solatjar, de desbarrassar: *Desliurança d'una sofrença*. 3. Fach de liurar, de remetre (una mèrç, etc.).

desliurant, a adj. Que desliura.

desliurar vt. 1. Tornar metre en libertat. 2. Solatjar, desbarrassar (de quauqua ren): *Desliurar d'una obligacion.* Sin.: **liberar, desempachar, desentrepachar.** 3. Liurar, remetre (una mèrç, etc.).

desliure, a adj. Liure. ◇ *En mar desliura*: En auta mar. Sin.: **larg.**

deslocalisable (-izable), a adj. Que pòu èstre deslocalisat.

deslocalisacion (-izacion) n.f. 1. Fach de deslocalisar. 2. En mecanica ondulatòria, despartiment de l'onda aparejada a l'electron sus lo tot dei atòmes d'una molecula.

deslocalisar (-izar) vt. 1. Cambiar l'emplaçament d'una administracion dins l'encastre d'una descentralisacion. 2. Establir una empresa dins una autre enconrada, un autre país, per abaissar lu costs de produccion.

deslogadura n.f. Desplaçamnt d'un oàs de la sieu articulacion. Var.: **deslogament.** Sin.: **luxacion.**

deslogament n.m. Deslogadura.

deslogar vt. (*deslògui*) Provocar la deslogadura de. Var.: **deslugar.** Sin.: **luxar.** ♦ **si deslogar** v.pr. Sortir de la sieu articulacion, en parlant d'un oàs.

deslotjament n.m. Accion de deslotjar; lo sieu resultat.

deslotjar vi. (*deslòtgi*) Laisser vivament un luèc. ♦ vt. Faire laisser la sieu plaça (à quauqu'un) constrénher (l'adversari) à abandonar una posicion, faire cambiar de lotjament per foarça.

deslugar vt. Deslogar.

deslustrar vt. Levar lo brillant d'una estòfa, d'un vestit, en lo pressant à la vapor. Sin.: **desaprestar.**

deslustratge n.m. Accion de deslustrar. Sin.: **desaprestatge.**

desmacar vt. (*desmaqui*) Assuaudar ò ressanar una macadura.

desmagnetisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de desmagnetisar; lo sieu resultat. 2. Disposicion de proteccion dei naus còntra li minas magnetiqui. Sin.: **desaimantacion, descalamitatge.**

desmagnetisar vt. Destrúger l'aimantacion de. Sin.: **desaimantar, descalamitar.**

desmairar vt. Desseparar de la maire. ♦ Tombar de l'utèrus (maire) en parlant d'una vaca. Sin.: **si desvedelar.**

desmaissar vt. Desmaisselar.

desmaisselar vt. (*desmaissèli*) Deslogar li maissèlas. Var.: **desmaissar.**

desmalhar vt. Desfaire, rompre li malhas. ♦ **si desmalhar** v.pr. Perdre li sieu malhas.

desmalonar vt. Levar lu malons de.

desmalugadura n.f. Fach de si desmalugar, d'èstre desmalugat. Var.: **desalugadura, desmalugament.**

desmalugament n.m. Desmalugadura.

desmalugar vt. (*desmalugui*) Desancar. Var.: **esalugar.** ♦ **si desmalugar** v.pr. Si desancar.

desmalugat, ada adj. Desancat.

desmamar vt. Desluchar.

desmamat, ada adj. 1. Deslachat. 2. (fig.) Desgordit.

desmamatge n.m. Deslachatge.

desman n.m. Mamifèr que viu pròche dei cors d'aiga dei Pireneus e de Rússia, que manja d'òus e de peis (lòng 15 cm, òrdre dei insectivòres).

desmanada n.f. Desseparament d'un cavau, d'un taur, dau sieu tropeu.

desmanadar vt. Desseparar un animau dau sieu aver.

desmanegar vt. (*desmanegui*) Levar lo mànegue de. Var.: **desmargar**.

desmanelhar vt. Desmanilhar.

desmanilhar vt. Rompre la manilha d'un recipient. Var.: **desmanelhar**.

desmantelament n.m. Accion de desmantelar. Sin.: **demoliment, desbastison**.

desmantelar vt. (*desmantèli*) 1. Desmolir li muralhas de (una ciutat); destrúger (una construccion). Sin.: **desbastir**. 2. (fig.) Destruíger l'organizacion de: *Desmantelar una ret de trafec de dròga*.

desmantenença n.f. Accion de desmantenir; lo sieu resultat. Sin.: **abandon**. Var.: **desmanteniment**.

desmanteniment n.m. Desmantenença.

desmantenir n.m. (*desmantèni*) Abandonar, laisser de caire, renonciar.

desmarca n.f. 1. Accion de modificar lo prètz indicat sus li etiquetas tocant de mercandisas destinadi à la venda à de prètz inicialament prevists plus auts. 2. Au juèc, perda de ponchs.

desmarcacion n.f. Accion de traçar de termieras que dessepàron de territòris, de zònas ò d'espacis. Sin.: **brua**.

desmarcadar vt. Desmarcar (2).

desmarcar vt. (*desmarqui*) 1. Levar ò cambiar la marca de. 2. Cambiar ò levar la marca d'un fabricant per vendre à un prètz inferior. Var.: **desmarcadar**. 3. Copiar una òbra en cambiant d'uni cauas per escondre l'engan. ♦ vi. *Cavau que desmarca*: Que li sieu dents son tròup frusti per que si poasque vèire lo sieu atge. ♦ **si desmarcar** v.pr. 1. Pilhar li sieu distanças, si diferenciar de. 2. (espòrts) Si liberar de la susvelhança dei adversaris.

desmarcat, ada adj. (espòrts) Liberat de la susvelhança dei adversaris: *Un jugaire desmarcat sus l'ala*.

desmarcatge n. m. Accion de desmarcar; lo sieu resultat.

desmargar vt. Desmanegar.

desmarcatiu, iva adj. Que traça una desmarcacion.

desmaridar vt. (agric.) Levar una part dei plants joves dins un camp. ♦ **si desmaridar** v.pr. Divorciar.

desmaridat, ada adj. Divorciat.

desmascar vt. 1. Levar la màsquera de. Var.: **desemmaskar, desmasquerar**. 2. (fig.) Metre au jorn li intencions de. Sin.: **desvelar**. 3. Desemmaskar, desliurar d'un sortilègi. 4. Durbir lo fuèc inopinadament au mejan d'armas que l'avèrsier non a localisat: *La nau enemiga demasquèt brusquement la sieu artilharia*.

desmasclaire, airtiz n. Persona encargada de crestar lu animaus. Sin.: **cretaire, castraire**.

desmasclar vt. 1. Suprimir lu organes necessaris a la reproduccion tocant lu animaus. Sin.: **crestar, castrar, copar**. 2. Desculassar (una arma de fuèc).

desmasclatge n.m. Accion de desmasclar; lo sieu resultat. Sin.: **castrament, crestadura, crestament**.

desmasquerar vt. Desmascar.

desmaterialisacion (-izacion) n.f. Accion de desmaterialisar; lo sieu resultat.

desmaterialisar (-izar) vt. 1. Privar quauqua ren dei sieu propietats fisiqui. 2. Transformar de particulas materiali en fotons. 3. Efectuar de travalhs informatics sensa emplegar de papier; numerisar de donadas.

desmaterialisat (-izat), ada adj. Qu'a subit una desmaterialisacion.

desmelsat, da adj. Desratelat.

desmembrament n.m. 1. Partiment, division: *Desmembrament d'una organisacion*. 2. (dr.) Accion de transferir à quauqu'un una part dei atributs dau drech de proprietat sus quauqua ren.

desmembrança n.f. Denembrança.

desmembrança n.f. Denembrar.

desmembrar vt. 1. Partir un tot en elements. 2. Privar dei sieus membres (un animau, la sieu carcassa). 3. (dr.) Procedir au desmembrament de (una proprietat).

desmemoriament n.m. Perda provisòria ò definitiva de la memòria. Sin.: **amnesia**.

desmemoriar vt. (*desmemòri*, classic *desmemòrii*) Faire perdre la memòria à. Sin.: **destenembrar**. ♦ vi. Perdre la memòria.

desmentida n.f. Declaracion facha per informar qu'una nòva donada precedentament èra faussa. Sin.: **denon**. Var.: **desmentit**.

desmentir vt. (*desmentissi*) 1. *Desmentir quauqu'un*: Afirmar que non a dich la veritat. 2. Negar l'existença ò la justessa d'un prepaus: *Desmentir una informacion*. 3. Èstre en contradiccion mé: *Lu fachs an desmentit lu sieus prepaus*. ♦ **si desmentir** v.pr. Cessar de si manifestar: *Lo sieu coratge s'es jamai desmentit*.

desmentit n.m. Desmentida.

desmerdar vt. (*desmèrdi*) (vulg.) Netejar quauqu'un ò quauqua ren cubèrt de mèrda. Var.: **desemmerdar**. Sin.: **desembrenar**. ♦ **si desmerdar** v.pr. (pop.) Si desbrolhar, si tirar d'affaire. Var.: **si desemmerdar**.

desmeritar vi. Agir d'un biais que fa perdre la fidança dei autres, l'estima ò l'afeccion de quauqu'un: *An perdut, ma sensa desmeritar*. Var.: **demeritar**.

desmeriti ò desmèriti n.m. (lit.) Cen que fa meritar lo blaime, la reprobacion. Var.: **demeriti, demèriti**.

desmerletar vt. Tombar lu merlets de (una fortificacion).

desmesclar vt. 1. Separar e metre en òrdre (cen qu'èra mesclat). Sin.: **destriar, desentrafegar**. 2. (fig.) Esclarcir: *Desmeclar un affaire complicat*. Sin.: **desbrolhar, desembrolhar**. ♦ **si desmesclar** v.pr. Si tirar de ribas, d'un marrit estament. Sin.: **si desentrafegar**.

desmesura n.f. Excès que si manifesta dins li paraulas, lo comportament, etc. ◇ *À desmesura*: D'un biais desmesurat.

desmesurable, a adj. Immense, que non pòu èstre mesurat tant es grand.

desmesuradament adv. D'un biais desmesurat.

desmesurar vi. Passar lo limit de cen qu'es rasonable. Sin.: **exagerar**, **passar l'òsca**, **cargar**.

desmesurat, **ada** adj. Enòrme, que despassa la mesura normala.

desmetre vt. 1. Desplaçar un membre de la sieu posicion naturala. Sin.: **deslogar**. 2. Destituir, revocar. Var.: **demetre**. ♦ **si desmetre** v.pr. Renonçar à una foncion.

desmidonar vt. Desamidonar.

desmilitarisacion (-izacion) n.f. Accion de desmilitarisar; lo sieu resultat.

desmilitarisar (-izar) vt. Suprimir ò enebir tota presença ò activitat militària dins una zòna donada.

desmilitarisat (-izat), **ada** adj. Dont non li pòu èstre de presença ni d'activitat militària: *Zòna desmilitarisada*.

desminaire, airtz n. Especialista dau desminatge.

desminar vt. Retirar dau soal ò de l'aiga lu explosius que li èron ficats.

desminatge n.m. Accion de desminar.

desmineralisacion (-izacion) n.f. Accion de desmineralisar; lo sieu resultat. Fach de si desmineralisar.

desmineralisar (-izar) vt. 1. Faire perdre li sieu saus minerali ai teissuts, à l'organisme. 2. Levare de l'aiga lu còrs minerals que li èron contenguts.

desmineralisat (-izat), **ada** adj. Qu'a perdut lu còrs minerals que contenia: *Aiga desmineralisada*.

desmistificacion n.f. Accion de desmistificar; lo sieu resultat.

desmistificaire, airtz adj. Que desmistifica.

desmistificar vt. (*desmistifiquí*) 1. Desenganar (quauqu'un qu'es l'objècte d'una mistificacion). 2. Privar dau sieu mistèri, banalisar (quauqua ren) en mostrant la sieu natura vertadièra.

desmitificacion n.f. Accion de desmitificar; lo sieu resultat.

desmitificaire, airtz adj. Que desmitifica.

desmitificar vt. (*desmistifiquí*) Levare lo sieu caractèr mitic à (quauqua ren, quauqu'un).

desmoardre vt. ind. *Non desmoardre d'una opinion, d'una idea*: refusar de li renonciar, s'encàinar.

desmobilisable (-izable), **a** adj. Que pòu ò deu èstre desmobilisat.

desmobilisacion (-izacion) n.f. 1. Actes per lo quau si remàndon au sieu lu reservistas qu'èron estats mobilisats. 2. Baissa de l'activitat, de la participacion à un esfoarç collectiu.

desmobilisaire (-izaire), **airtz** adj. Que desmobilisa.

desmobilisar (-izar) vt. 1. Procedir à la desmobilisacion dei reservistas. 2. (fig.) Levare l'envuèia de si batre, de militar, d'aparar quauqua ren. ♦ **si desmobilisar** v.pr. Perdre l'envuèia de si batre, de militar, d'aparar quauqua ren. Sin.: **si desafogar**.

desmobilisat (-izat), **ada** adj. 1. Remandat au sieu, en parlant d'un reservista. 2. Qu'a perdut l'envuèia de si batre, de militar, d'aparar quauqua ren.

desmoblament n.m. Accion de desmoblar; lo sieu resultat.

desmoblar vt. (*desmòbli*) Vuar dei sieu mòbles.

desmodar (si) vt. (*mi desmòdi*) v.pr. Cessar d'èstre à la mòda. Sin.: **passar de mòda**.

desmodat, **ada** adj. 1. Qu'es plus à la mòda: *Un vestit desmodat*. 2. Despassat: *Una teoria desmodada*.

desmoderat, **ada** adj. Immoderat.

desmodromic, a adj. (mecan.) 1. Si di d'una ligason entre doi ponchs d'un mecanisme, tala que la velocitat d'un a per consequença una velocitat ben determinada per l'autre. 2. Dispositiu mecanic dei valvas d'un motor termic, que realisa la barradura d'aqueli d'aquí sensa moala de tornada en darrièr, permetent de regimes foarça elevats: *Dins le tecnica mòto e automobila, Ducati e Mercedes-Benz utilison aqueu dispositiu*.

desmodulacion n.f. Accion de desmodular.

desmodulador n.m. Dispositiu electric que permete de desmodular.

desmodular vt. (inform. e telecom.) Separar un senhau de l'oscillacion d'auta frequença, ò oscillacion portairitz, que modula.

desmofar vt. Lever la mofa, netejar cen qu'es cubèrt de mofa.

desmoïde n.m. Mena de fibròma que sembla un ligament.

desmoissarar vt. Destruir li moissaras e li sieu larvas.

desmoissaratge n.m. Accion de desmoissarar; lo sieu resultat.

desmolasa n.f. Enzima que catalisa la scission d'una cadena carbonada.

desmolisar (-izar) vt. Operar la scission d'una cadena carbonada au mejan d'una desmolasa.

desmologia n.f. (anat.) Estudi que pertòca lu ligaments.

desmonedament n.m. Desmonetisacion.

desmonedar vt. 1. Levare la sieu valor legala à (una moneda). 2. Desvalorisar. Sin.: **desmonetisar**. Contr.: **amonedar**, **monetisar**. 3. Privar quauqu'un de moneda.

desmonetisacion (-izacion) n.f. Accion de desmonetisar; fach d'èstre desmonetisat. Var.: **desmonedament**.

desmonetisar (-izar) vt. Desmonedar.

desmontable, a adj. Que pòu èstre desmontat.

desmontanhar vt. Faire davalar de la montanha (de bèstias qu'èron à l'estiva).

desmontar vt. 1. Separar li diferenti parts d'un objècte, desassemblar. 2. Desconcertar, trebolat, metre dins l'embarràs. 3. Tombar de cavau. Sin.: **dexcavalar**, **desenselar**. ♦ **si desmontar** v.pr. Perdre la sieu assegurança, si trebolat, èstre desconcertat.

desmontat, **ada** adj. 1. Que lu sieus elements son estats desassemblats. 2. *Mar desmontada*: Mar totplen agitada.

desmontatge n.m. Accion de desmontar.

desmopatia n.f. Afeccion dei ligaments.

desmoralisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de desmoralisar; estat de descoratjament. Sin.: **maucoar**,

desconfoart. 2. Accion de levar lo sens moral; lo sieu resultat.

desmoralisador (-izador), airtiz adj. Desmoralisator.

desmoralisaire (-izaire), airtiz adj. Que desmoralisa. Var.: **desmoralisator**. Sin.: **maucorant**.

desmoralisar (-izar) vt. Descoratjar, abatre. Sin.: **maucorar, decorar**.

desmoralisat (-izat), ada adj.

desmoralisator (-izator), airtiz adj. Desmoralisaire. Sin.: **desmoralisador**.

desmorrallar vt. Levar lo morrau à un animau. Var.: **desenmorrallar**.

desmostosir vt. Netejar lo most que passisse un liquide.

desmotar vt. (*desmòti*) Rompre la mòta un còup qu'es estat laurat un camp, un oart. Var.: **esmotar**. Contr.: **amotar**.

desmotic, a adj. e n.f. 1. Estat populari d'una lenga à respiech d'un estat sabent. 2. Lenga que parlàvon lu Egipcians de l'epòca bassa.

desmotivacion n.f. Accion de desmotivar; lo sieu resultat.

desmotivar vt. Levar à (quauqu'un) tota motivacion, tota rason d'agir, de contunhar quauqua ren. ♦ **si desmotivar** v.pr. Perdre la motivacion.

desmotivât, ada adj. 1. Qu'a perdut la sieu motivacion. 2. (ling.) Si di d'un mòt, d'un tèrme que lu sieu elements e lu sieus sens non son plus capits.

desmotlar vt. (*desmòtli*) Sortir dau sieu mòtle.

desmotlage n.m. Accion de sortir d'un mòtle.

desmotròpe, a adj. Que presenta una desmotropia.

desmotropia n.f. Existença d'una molecula organica sota doi formas en equilibri.

desmotropic, a adj. Que resulta d'una desmotropia.

desmultiplicacion n.f. 1. Accion de desmultiplicar. 2. Relacion de reduccion de la velocitat ò dau movement de revolum d'un axe à respiech d'un autre.

desmultiplicador n. m. Sistema de transmission qu'endralha una reduccion de velocitat.

desmultiplicaire, airtiz adj. Que desmultiplica.

desmultiplicar vt. e i. Demenir la velocitat dins la transmission d'un movement.

desmunir vt. (*desmunissi*) Desgarnir, privar de causas essencials. Sin.: **desprovenir, privar**.

desmunit, ida adj. Desgarnit, privat de causas essencials. Sin.: **desprovenir**.

desmuralhar vt. Desmurar.

desmurar vt. Desbastir. Var.: **desmuralhar**.

desnacionalisacion (-izacion) n.f. Accion de desnacionalisar una empresa, una activitat; lo sieu resultat.

desnacionalisar (-izar) vt. Rendre au sector privat (una empresa, una industria precedentament nacionalisada).

desnacionalisat (-izat), ada adj. Qu'es estat rendut au sector privat.

desnantir vt. (*desnantissi*) Levar à quauqu'un lo sieu nantiment. Sin.: **apaurir, roïnar**.

desnarridar vt. Penchenar lo blest de lin ò de cànebe. **desnasalisacion (-izacion)** n.f. (fon.) Transformacion d'un son nasal en un son oral (per ex. lo *n* de *mon amic*).

desnasalisar (-izar) vt. Operar la desnalisacion de (un son nasal).

desnasar vt. Talhar lo nas de. ♦ Èstre desprovenir de nas.

desnasat, ada adj. Qu'a perdut lo sieu nas.

desnatalitat n.f. Demenida dau nombre dei naissenças dins un país.

desnaturacion n.f. 1. Accion de desnaturar un produch, de modificar li sieu caracteristicas. 2. Fach d'ajustar à-n-un produch destinat à un usatge industrial ò agricòla de substanças que lo rendon impròpri à tot autre usatge.

desnaturalisacion (-izacion) n.f. Accion de desnaturalisar; lo sieu resultat.

desnaturalisar (-izar) vt. Privar dei drechs obtenguts per naturalisacion.

desnaturaire, airtiz adj. en.m. Si di d'un produch que desnatura.

desnaturar vt. 1. Mesclar d'uni substanças à (d'autri substanças) per li rendre impròpri à d'un usatge (espec. un usatge alimentari). 2. Alterar lo gust de. 3. Faussar lo sens de, alterar: *Desnaturar lu prepaus de quauqu'un*. Cambiar la natura e quauqua ren. ♦ **si desnaturar** v.pr. Perdre li sieu qualitat d'origina; cambiar de natura.

desnaturat, ada adj. 1. Qu'a subit una desnaturacion. 2. Contrari à cen qu'es considerat coma natural.

desnazificacion n.f. Accion de desnazificar.

desnazificar vt. (*desnazifiqui*) Desbarrassar de l'influença dau nazisme.

desneblacion n.f. Accion de desneblar; lo sieu resultat.

desneblar vt. Dissipar artificialament lo neblaresc. ♦ **si desneblar** v.pr. Sortir dau neblaresc, dau fum.

desnegar vt. (*desnegui*) (min.) Assecar (de travalhs miniers que l'aiga avia envasit). Sin.: **desaigar**.

desnegatge n.m. Accion de desnegar. Sin.: **desaigatge**.

desnegriment n. m. Accion de desnegrir; lo sieu resultat.

desnegrir vt. Levar la color negra. Var.: **desennegrir**.

desnembrança n.f. Denembrança.

desnembrar n.f. Denembrar.

desnervacion n.f. (neurobiol.) Disparicion de l'innervacion normala d'un nèrvi, d'un muscle.

desnervar vt. (*desnèrvi*) Far disparéisser l'innervacion normala d'un nèrvi, d'un muscle.

desnevament n.m. Accion de desnevar.

desnevar vt. Desbarrassar de la neu (una rota, un accès, etc.).

desniaisar vt. 1. Rendre pas tant niais. 2. Faire perdre la sieu verginitat à.

desnicotinisacion (-izacion) n.f. Accion de desnicotinisar; lo sieu resultat.

desnicotinisaire (-izaire) n.m. Filtre que retèn una part de la nicotina dau tabac.

desnicotinisar (-izar) vt. Suprimir ò redurre la tenor en nicotina dau tabac.

desnidaire, airtiz n. Persona que desnida lu au celons. Var.: **desnidator**.

desnidar vt. 1. Descurbir un nido ò lo despolhar. 2. (fig.) Trovar (quauqua ren qu'èra difficile à trovar): *Desnidar la pèrla rara*. Sin.: (fig.) **destoscar, descantonar, destraucar, dessotar**. Var. (toi lu sens): **desanidar**. ♦ **si desnidar** v.pr. Abandonar lo sieu nido.

desnidator, tritz n. Desnidaire. Sin.: (fig.) **destoscaire, descantonaire, destraucaire, dessotaire**.

desnierar vt. (*desnièri*) Levar li nièras de: *Desnierar un can*.

desnieratge n.m. Accion e resulta de desnierar.

desnitrificacion n.f. Descomposicion, per una accion bacteriana, dei nitrats dei aigas ò dau soal.

desnitrificant, a adj. Que permete la desnitrificacion: *Bacterias desnitrificanti*.

desnitrificar vt. (*desnitrifiqui*) Descompauar lu nitrats dau soal ò dei aigas, en parlant d'uni bacterias (dichi *desnitrificanti*).

desnivelacion n.f. Accion de desnivelar; desniveu, diferença de niveu. Sin.: **desniveu**.

desnivelar vt. (*desnivèli*) Destrúger lo nivelament (d'una susfàcia) provocar una diferença de niveu: *Desnivelar una rota*. Sin.: **desaflorar**.

desniveu n.m. Diferença de niveu entre doi ponchs. Var.: **desnivelacion**. Sin.: **ressaut**.

desnodament n.m. 1. Accion de desnodar; lo sieu resultat. 2. Eveniment que permete d'acabar; solucion d'un affaire. 3. Ponch final d'una intriga dramatica.

desnodar vt. 1. Desfaire (un grop); destacar (quauqua ren que tenia m'un grop). 2. Resòlver (un affaire complicat).

desnogalhada n.f. Accion e resulta de desnogalhar.

desnogalhaire, airtiz n. Persona que desnogalha.

desnogalhar vt. Levar la gruèlha d'una frucha. Sin.: **descloscar, desgrulhar**.

desnovar vt. (*desnòvi*) Aver la primor de quauqua ren.

desnoviat, da adj. Qu'es plus noveu maridat (novèla maridada).

desnuclearisacion (-izacion) n.f. Accion de desnuclearisar; lo sieu resultat.

desnuclearisar (-izar) vt. Limitar ò enebir la possession, la fabricacion d'armas nucleari dins (un país, una zòna).

desnudacion n.f. Denudacion.

desnudar vt. Denudar. ♦ **si desnudar** v.pr. Si desnudar.

desnudat, ada adj. Denudat.

desnutricion n.f. Estat patologic d'un teissut ò d'un organisme per cu la desassimilacion l'empoarta sobre l'assimilacion.

desnutrit, ida adj. Que sofrisse de desnutricion.

desobediença n.f. (it.) Desobeïssença.

desobedient, a adj. (it.) Que desobedisse. Var.: **desobeïssent, desobedissent**.

desobediment n.m. (it.) Fach de desobedir.

desobedir vi. (it.) (*desobedissi*) Desobeïr.

desobediença n.f. (it.) Desobeïssença.

desobedissent, a adj. (it.) Desobeïssent.

desobeïr vt. ind. (*à*) (*desobeïssi*) 1. Pas obeïr (*à*). 2. Refudar de si sotametre à un reglament, una lèi. Var.: **desobedir**.

desobeïssença n.f. 1. Accion de desobeïr; tendença à desobeïr. 2. Insubordinacion, refut de si sotametre. Var.: **desobediença**.

desobeïssent, a adj. Que desobeïsse. Var.: **desobedient, desobedissent**.

desoblidament n. m. Accion e resulta de desoblidar. Sin.: **mancament, falta, omission**.

desoblidar vt. Denembrar ò negligir de dire ò de faire quauqua ren; non mencionar quauqua ren dins una nombrada, una citacion. Sin.: **mancar, laisser de caire, ometre**.

desobligadament adv. D'un biais desobligant.

desobligança n.f. Accion de desobligar; comportament desobligant. Sin.: **desplasença**.

desobligant, a adj. Que desobliga. Sin.: **descortés, desplasent**.

desobligar vt. (*desobligui*) Causar de pena, de contrarietat à (quauqu'un).

desobrament n.m. Estat d'una persona desobrada; inaccion. Sin.: **desocupacion**.

desobrat, ada adj. Qu'a ren à faire, que non a una activitat, una ocupacion, que s'enuèia. Sin.: **desocupat**. ♦ n.m. Balandrin.

desobstruccion n.f. 1. Accion de desobstruir; lo sieu resultat. 2. (cir.) Liberacion d'un canal ò d'una cavitat de l'organisme qu'èron tapats (lo mai sovent per un calhon de sang).

desobstruir vt. (*desobstruissi*) Levar (cen qu'obstruisse). Sin.: **destapar**.

desocupacion n.f. 1. Desobrament. 2. Caumatge, desemplec, inemplec.

desocupat, ada adj. 1. Qu'a plus un travalh per s'ocupar. Sin.: **desobrat**. 2. Caumaire, desemplegat.

desodorant, a adj. e n.m. Si di d'un produch que lèva ò esconde li marridi odors. Var.: **desodorisant**.

desodorar vt. Levar ò escondre li marridi odors. Var.: **desodorisar**.

desodorisant (-izant), a adj. e n.m. Desodorant.

desodorisar (-izar) vt. Desodorar.

desolacion n.f. 1. Pena doloroa. Sin.: **dolor, amarum, lanha, adolentiment, pena, patiment, torment, desconsolament, maucoar, adoloriment**. 2. Cen que causa una granda pena, una granda contrarietat.

desolaire, airtiz adj. e n. Que causa una granda pena, una granda contrarietat. Var.: **desolator**.

desolar vt. (*desòli*) Causar una granda pena, una granda contrarietat à. Sin.: **adorir, adolentir**,

tormentar, desconsolar, maucorar, penar. ♦ **si desolar** v.pr. S'atristar, èstre contrariat.

desolator, airitz n. Desolaire.

desondrable, a adj. Desonorable.

desondradament adv. Desonorablement.

desondrant, a adj. Desonorant.

desondrar vt. Desonorar.

desondrat, ada adj. Desonorat.

desondre n.m. Desonor, vergonha.

desonèste, a adj. Malonèste.

desonestament adv. D'un biais desonèste. Var.: **malonestament**.

desonestetat n.f. Malonestetat.

desonor n.m. Estat d'una persona desonorada, desconsideracion. Sin.: **desondre, vergonha**.

desonorablement adv. D'un biais desonorable. Sin.: **desondradament, vergonhosament**.

desonorable, a adj. Desonorant. Sin.: **vergonhable, vergonhós, desondrable**.

desonorant, a adj. Que desonora; contrari ai règlas de l'onor. Var.: **desonorable, desondrable, desondrant**.

desonorar vt. 1. Desconsiderar. 2. Faire perdre l'onor à quauqu'un. Var.: **desondrar**. ♦ **si desonorar** v.pr. Perdre lo sieu onor; cometre una accion vergonhoa que bruta l'onor.

desonorat, ada adj. Qu'a perdut l'onor. Var.: **desondrat**.

desopercolator n.m. Mena de coteu per desopercular.

desoperculacion n.f. Accion de desopercular; lo sieu resultat.

desopercular vt. (apic.) Levar lu opercules que tàpon lu alveòles dei rais de meu.

desopilant, a adj. Que desopila. Sin.: **divertissent, espfidairaire**.

desopilar vt. Faire rire, causar un grand gaudiment à. Sin.: **espfidar**.

desordenadament adv. D'un biais desordenat.

desordenar vt. Metre en desòrdre. Sin.: **desorganisar**.

desordenat, ada adj. 1. Qu'es en desòrdre. Sin.: **desarengat**. 2. Que manca d'òrdre. ♦ *Vida desordenada*: Vida desreglada. Var.: **desordonat**.

desordir vt. (*desordissi*) Desfaire (cen qu'èra estat ordit).

desordonat, ada adj. Desordenat.

desòrdre n.m. 1. Mancaça d'òrdre. ♦ Mancaça de coesion, d'organizacion: *D'ideas en desòrdre*. 2. Mancaça de disciplina; agitacion. Sin. (1 e 2): **bolum, champostre**. 3. Agitacion politica ò sociala. Sin. (2 e 3): **trebolèri, trebolament**.

desorganizacion (-izacion) n.f. Accion de desorganisar; desòrdre; trebolici.

desorganisaire (-izaire), airitz adj. e n. Desorganisaire.

desorganisar (-izar) vt. Alterar, destrúger l'organizacion de; introduire lo desòrdre dintre (un ensèms organisat). Sin.: **trebolar**.

desorganisator (-izator), tritz adj. e n. Que desorganisa. Var.: **desorganisaire**.

desorientacion n.f. 1. Accion de desorientar; fach d'èstre desorientat. 2. (psicopatia) *Desorientacion espaciocorporala*: Incapacitat à si situar dins l'espaci e dins lo temps. Var.: **desorientament**.

desorientament n.m. Desorientacion.

desorientar vt. 1. Destrúger l'orientacion (d'un aparèlh de mirada). 2. Faire perdre à (quauqu'un) lo sieu camin, la sieu rota. 3. (fig.) Faire perdre à quauqu'un la sieu assegurança. Sin. (3): **desaviar, tirar d'amira, desassegurar, desvariar**.

desorientat, ada adj. 1. Que conoisce plus la boana orientacion. 2. Que saup plus coma si captener; desconcertat. Sin.: **perdut, desaviat, entrepensat, desvariats, desassegurat**.

desormejar vi. (mar.) Destacar lu ormeiges dins la tòca d'aparelhar. Sin.: **sarpas lo fèrre**.

desorpcion n.f. (quim.) Fenomène que fa qu'un solide abandona lu gas absorbit ò adsorbits.

desossament n.m. Accion de desossar.

desossar vt. (*desoassi*) 1. Levar l'oàs, lu oàs de: *Desossar una spatla d'anheu*. 2. Desmontar, separar lu elements de: *Desossar una vièlha veitura*.

desostalar vi. Laisser la maion, l'ostau pairal.

desoxidacion n.f. (metall.) Accion de desoxidar.

desoxidant, a adj. e n.m. Si di d'un produch que desoxida.

desoxidar vt. (quim.) Redurre.

desoxigenacion n.f. Accion de desoxigenar.

desoxigenar vt. Retirar l'oxigène d'un mesclatge ò d'un compauat.

desoxiribonucleasa n.f. Enzima que catalisa l'idrolisi de l'acide desoxiribonucleïc.

desoxiribonucleïc adj. (bioquim.) *Acide desoxiribonucleïc*: Acide nucleïc, constituent principal dei cromosòmas e supòrt material de l'èreditat. Abrev.: **A.D.N.**

desoxiribòse n.m. Aldòse que vèn dau ribòse, qu'una dei sieu formas ièntra dins la composicion dei nucleotides que constituïsson lu malhons fundamentals dei cadenas d'A.R.N.

despacha n.f. 1. Correspondença oficiala que pertòca lu afaires publics: *Una despacha diplomatica*. 2. (anc.) Telegrama. 3. Informacion corteta que li agenças trasmèton ai organes de premsa.

despachaire, airitz n. Persona que despacha. Sin.: **mandaire, expeditor**.

despachar vt. (lit.) Mandar quauqu'un rapidament: *Despachar un ambassador*. ♦ **si despachar** v.pr. faire lo mai leu possible: *Mi despachi de finir aqueu trabalh*. Sin.: **si preissar**, (pop.) **si bolegar**.

despachatiu, iva adj. Expeditiu.

despachativament adv. Expeditivament.

despachós, oa adj. Expeditiu.

despachosament adv. Expeditivament.

despaciença (-ència) n.f. Impaciença.

despacienc, a adj. Impacient.

despacientament adv. Impacientament.

despacientar vt. Impacientar. ◆ **si despacientar** v.pr. S'impacientar.

despacientós, oa adj. Impacient.

despaïsament n.m. Fach d'èstre despaïsat.

despaïsanir vt. (*despaïsanissi*) Perdre li costum as e lo biais de viure dei païsans.

despaïasant, a adj. Que despaïsa.

despaïsar vt. 1. Faire cambiar de país, de mitan, de quadre. 2. Trebolar, desconcertar, desorientar en cambiant li abitudas.

despalar vi. Perdre li dents de lach.

despalatalisacion (-izacion) n.f. (ling.) Accion de despalatalisar.

despalatalisar (-izar) vt. (ling.) Faire perdre lo sieu caractèr palatal à.

despalhar vt. Desgarnir de la sieu palha: *Despalhar una cadiera*.

despalhatge n.m. Accion de despalhar.

despalissonar vt. Levar lu pals.

despalissonatge n.m. Accion de despalissonar; lo sieu resultat.

despaquetar vt. Desfaire (un paquet); sortir (una mèrç) dau sieu embalatge. Sin.: **desfardelar, desenfardelar**.

despaquetatge n.m. Accion de despaquetar. Sin.: **desfardelatge, desenfardelatge**.

desparafinar vt. Separar la parafina contenguda dins un òli de petròli.

desparafinatge n.m. Separacion de la parafina contenguda dins un òli de petròli.

desparar vt. Mandar un projectile au mejan d'una arma. ◇ (espec.) Mandar una saeta, un vireton, m'un arc ò una balista. Sin.: **descocar**. ◆ vi. Tirar un còup de fuèc.

desparar vi. Alterar lo bèl aspècte de; degalhar l'armonia (d'un ensèm).

desparasitar vt. Desbarrassar (un aparelh) dei parasits radioelectric, munir d'un dispositiu que permete d'eliminar lu parasits.

desparaulable, a adj. Que pòu èstre desparaulat. Qu'escompassa la mesura, la rason. Sin.: **sobrier, excessiu**.

desparaular vt. 1. Redurre quauqu'un au silenci. 2. Perdre la paraula. ◆ **si desparaular** v.pr. Levar la sieu paraula. Sin.: **si retractar**.

desparéisser vi. Disparéisser. Var.: **desaparéisser**.

despareïssut, uda adj. Dispareïssut.

desparelhar vt. Despariar.

desparelhat, ada adj. Despariat.

desparentar vt. Privar quauqu'un dei sieus parents, magerament un pichon.

despariar vt. (*despari, classic despàrii*) Levar una dei doi cauas que formàvon un pareu. Var.: **desapariar, desparelhar**.

despariat, ada adj. 1. Que forma una seria incompleta: *Un servici de sietas despariat*. 2. Qu'es separat d'un pareu, d'una seria: *Un ganc despariat*. Var.: **desparelhat**.

desparicion n.f. Disparicion. Var.: **desaparicion**.

desparier, a adj. Diferent. Sin.: **dessemblant**.

desparitat n.f. 1. Mancaça d'egalitat; diferença marcada. 2. Mancaça d'armonia: *Desparitat d'opinions*. Var.: **disparitat**.

desparlar vi. Parlar d'un biais que non convèn; dire de mau. Sin.: **extraparlhar, (pop.) batre la barlòca, desrasonar, desvariar, repepiar, fantaumejar**.

desparlatge n.m. Accion de desparlar. Sin.: **repepiatge, desrason, desvari, extravagança**.

desparpèlar vt. e i. Arrancar li parpèlas. Sin.: **desbarlugar, descilhar**. ◆ **si desparpèlar** v.pr. Si fretar lu uèlhs, magerament au desvelh.

desparrar vi. Esquilhar, perdre lo sieu equilibri en caminant ò en corrent. Var.: **esparrar**. Sin.: **resquilhar, s'estramaçar, (fam.) picar dau morre**.

despart (à) (loc.) À *despart de*: En defoara de, à l'excepcion de, franc de. Sin.: **en foara de, levat**.

despartament n.m. Departament. Var.: **despartiment**.

despartamental, a adj. Departamental.

despartamentala n.f. Departamentala.

despartamentalisacion (-izacion) n.f. Departamentalisacion.

despartamentalisar (-izar) vt. Departamentalisar.

despartamentau, a adj. Departamental.

despartatjar vt. 1. Trobar un mejan de rompre una egalitat: *Despartatjar doi candidats*. 2. Despartir.

despartejar vt. Despartatjar.

despartença n.f. Despartida.

despartible, a adj. Que pòu èstre despartit.

desparticion n.f. Accion de despartir. Var.: **despartiment, desseparacion**.

despartida n.f. 1. Partença. 2. Moart.

despartiment n.m. 1. Accion de despartir. Var.: **desparticion**. 2. Racionament. 3. Departament. 4. Seccion especialisada (de biblioteca, etc.).

despartir vt. (*despartissi*) 1. Compartir, contingentar. 2. Despartejar. ◆ **si despartir** v.pr. (*de*) Abandonar, si separar (*de*), si desbarrassar (*de*): *Si despartir de la sieu calma*.

despartit, ida adj. Qu'a fach l'objècte d'una desparticion.

despartitor n.m. e adj. m. (dr.) Aqueu que despartisse.

despassament n.m. Accion de despassar, de si despassar. Var.: **escompassament**.

despassar vt. 1. Èstre mai grand, mai aut, mai lòng que: *Mi despassa de 5 cm*. 2. Passar davant quauqu'un, un veïcule. 3. Anar en là d'un limit, d'una linha fixada. 4. Anar en là de cen qu'es asperat, possible ò imaginable: *Es una victòria que despassa toti li mieu esperanças*. 5. Anar en là d'una quantitat, d'una durada: *Aquel acamp non deurà despassar una ora*. 6. Èstre superior à, l'emportar sobre: *A despassat lu sieus camaradas de classa*. 7. Causar un grand estonament, desconcertar: *Aquò mi despassa!* Var.: **escompassar**. ◆ **si despassar**

v.pr. Anar fins ai pròpris limits, capitar dins quauqua ren que semblava impossible. Var.: **s'escompassar**.

despassat, ada adj. Qu'a plus cors, caduc, que non es plus à la mòda.

despassionar vt. Levar à un debat, à una discussion lo sieu caractèr passionat.

despassonat, ada adj. 1. Si di d'una persona sensa passion. Sin.: **apatic, noncalent, flac, flacós, indiferent, indolent, letargic, molastrós, linfatic**. 2. Sensa passion: *Un debat despassonat*.

despatar vt. Talhar li patas (d'un animau).

despatolhar vt. Reglar un affaire complicat, embrolhat. Sin.: **desmesclar, desentrafegar, desentrebescar**. ♦ **si despatolhar** v.pr. Si sortir d'una situacion complicada. Sin.: **si desmesclar, si desentrafegar, si desentrebescar, si tirar de riba**.

despatriacion n.f. Expatriacion. Var.: **despatriament**.

despatriament n.m. Despatriacion.

despatriar vt. (*despatri*, classic *despàtrii*; *despatrii*) Expatriar. ♦ **si despatriar** v.pr. S'expatriar.

despauament n.m. 1. Accion de despauar (un eclesiastic, un dignitari). Var.: **depauament, despauament**. 2. Accion de depauar, de levar (cen qu'èra fixat, installat): *Lo despauament d'una fenèstra*.

despauar vt. Levar (cen qu'èra fixat, installat): *Despauar una fenèstra*. Var.: **despauar, despauar**.

despaumonar (si) v.pr. Si desalenar.

despaumonat, ada adj. Desalenat.

despauament n.m. Depauament.

despauar vt. Despauar.

despauar vt. Despauar.

despavar vt. Levar lu pavats de: Despavar una carriera. Sin.: **descaladar, desescaladar**.

despeçaire, airtz adj. e n. Persona que despècia.

despeçar vt. (*despèci*) 1. Metre en pèças: *Despeçar una preda*. 2. Talhar à tròç: *Despeçar una galina*. 3. Desmembrar: *Despeçar una proprietat*. Var.: **despeçar, espeçar**. Sin.: **caputar**.

despeçar vt. Despeçar.

despeçatge n.m. Accion de despeçar. Var.: **espeçatge**. Sin.: **caputatge**.

despecolar vt. Levar lo pecol d'un fruch.

despegar vt. (*despegui*) 1. Destacar (quauqua ren qu'èra pegat). 2. Desgatar (quauqua ren qu'èra pilhat dins la pega). Var.: **desempegar**. Sin. (2): **despegoïr**.

despegoïr vt. (*despegoïssi*) Despegar (2).

despegolar vt. Desgrunar.

despeïrar vt. (*despèiri*) Levar li pèiras de: *Despeïrar un camp*. Var.: **espeïrar**.

despeissonar vt. Provocar le disparicion dei peis: *La sobrepesca despeissona lu oceans*.

despelar vt. (*despèli*) Despelhar.

despelhar vt. Levar la pèu de (un animau). Var.: **despelar, espelhar**. Sin.: **escarpenar** (Luceram).

despenalisacion (-izacion) n.f. Accion de despenalisar: *La despenalisacion de la dròga*.

despenalisar (-izar) vt. (dr.) Levar lo sieu caractèr penal à (una infraccion).

despenchenar vt. Metre en desòrdre lu bèrris de.

despendèire, eirtz adj. e n. Despensier. Sin.: **acabaire, degalhier**, (pop.) **cura-armari**.

despendiós, oa adj. (lit.) Que causa totplen de despensas. Sin.: **car, onerós, carestiós**.

despendiosament adv. (lit.) D'un biais despentiós.

despendre vt. Destacar, en parlant d'un empicat, de quauqua ren qu'èra suspendut. Sin.: **despenjar, despendolar**.

despendre vt. Despensar.

despenjar vt. Despendre (destacar).

despens n.m. pl. 1. Cost taxable d'un procès: *Èstre condemnat ai despens*. 2. (corrent) *Ai despens de*: À la carga de; au prejudici de. Sin.: **au costadespens de**.

despensa n.f. 1. Accion de despensar de sòus; emplec que n'es fach. 2. Montant d'una soma que si deu pagar. Sin.: **cost**. 3. Usatge, emplec: *Una granda despensa d'energia*. 4. Quantitat consumida de matèria, de produch: *La despensa en essença d'una màquina*. 5. *Despensa nacionala*: Ensèm dei despensas de consomacion privada e publica e dei investiments productius au cors d'una annada. ♦ *Despensas publicui*: Despensas de l'Estat, dei collectivitats e dei establiments publics.

despensa n.f. Bufet. Sin.: **escudelier, credença**. Var.: **despenson**.

despensa n.f. Companha, cambusa (fr.).

despensa n.f. Celier.

despensar vt. 1. Emplegar de sòus per una cròmpa. 2. Emplegar per lo sieu foncionament, consumir. 3. *Despensar lo sieu temps, la sieu energia*, etc. (*à*): Lu emplegar (*à*). Sin.: **despendre, espendre**.

despensier, a adj. e n. Que li agrada la despensa, que despensa totplen. Var.: **despendèire**. Sin.: **prodigue, acabaire, degalhier**.

despensier n.m. (mar.) Òme de la marinaria encargat dei vitalhas a bòrd d'una nau.ambusier.

despenson n.m. Despensa, credença, escudelier; armari mural. Sin.: **placard**.

despeolhar vt. Desbarrassar dei sieus peolhs. Var.: **espeolhar**.

despepiar vt. Levar la pepia dei galinas.

desperacion n.f. (it.) Desespèr.

desperadament adv. D'un biais desperat. Var.: **desesperadament**.

desperado n.m. (mòt espanhòu) Persona que viu en defoara dei lèis e es lèsta à s'engatjar dins d'accions violenti e desesperadi.

desperar (si) v.pr. Si desesperar.

desperat, ada adj. Desesperat.

desperdre vt. Dispensar. Sin.: **escampar, espantegar**.

dispersion n.f. Dispersion.

despersonalisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de despersonalisar. 2. (psiquiatria) Alteracion de la consciença dau còrs viuigut corporal caracterisat per lo

sentiment de plus si reconóisser e, sovent, per la perda de la realitat dau monde exterior.

despersonalisar (-izar) vt. Faire perdre à quauqu'un de caractères dominants de la sieu personalitat, à quauqua ren la sieu originalitat; rendre banal, anonime. Var.: **despersonar**.

despersonar vt. Despersonalisar.

despescar vt. Traire lu peis embarrats dins li rets.

despetolar vt. Desbarassar li feas dei sieu petolas.

despetrinar (si) v.pr. Si descurbir lo pièch.

despevelar vt. (*despevèli*) (mar.) Desagrear.

despí prep. Indica un ponch de partença. 1. (dins lo temps) *Cala la neu despí tres jorns, si conoissèm despí totjorn*. 2. (dins l'espaci) *Despí Niça fins à Antibol*. Sin.: **estant**: *De Niça estant fins à Antibol*. 3. (dins una seria) *Despí lo promier fins au darrier*. ◆ adv. À partir d'aqueu moment: *Es plus revengut despí*. Sin.: **partent d'aquí**. ◆ loc. conj. *Despí que*: *Despí lo jorn (lo moment, l'ora, etc.) que*. Sin.: **d'aquela ora en davant**.

despicar vt. (*despiqui*) Desfaire una cordura (d'una estòfa).

despicar vt. (*despiqui*) Destacar lo gran de la sieu espiga: *Despicar lo blat*. Var.: **despigar**.

despicatge n.m. (agric.) Accion de despicar. Var.: **despigatge**.

despièch n.m. 1. Amarum mesclat de ressentiment, causat per una decepcion, una nafradura d'amor-pròpri; contrarietat. ◆ *En despièch de*: *Maugrat*. ◆ *Causar de despièch*: *Provocar de contrarietat*. 2. *Faire un despièch* (à quauqu'un): *Li jugar un marrit torn*. Sin. (2): **diablaría**.

despiechar vt. (*despièchi*) Faire sentir de despièch à. Var.: **despitar**. ◆ **si despiechar** v.pr. Sentir de despièch.

despiechós, oa adj. 1. Contrariant. 2. Agitat, capriciós, en parlant d'un enfant.

despietadós, oa adj. Sensa pietat.

despietadosament adv. D'un biais despietadós.

despigar vt. (*despigui*) Despicar.

despigatge n.m. Despicatge.

despistar vt. 1. Descurbir gràcias à la sieu pista, ai sieu peadas. 2. Descurbir après una recèrca, una enquista: *Despistar una malautia*. 3. Destornar de la pista: *Despistar li recèrcas de la polícia*. Var.: **depistar**.

despistatge n.m. Accion de despistar. Var.: **depistatge**.

despitar vt. Despiechar.

despiucelaire, airtz n. (fam.) Que despiucèla. Var.: **despiuselaire**.

despiucelar vt. (*despiucèli*) (fam.) Faire perdre lo sieu piucelatge à. Var.: **despiuselar**.

despiucelatge n.m. (fam.) Accion de despiucelar. Var.: **despiuselatge**.

despiuselaire, airtz n. Despiucelaire.

despiuselar vt. (*despiusèli*) Despiucelar.

despiuselatge n.m. Despiucelatge.

desplaçament n.m. 1. Accion de desplaçar, de si desplaçar. 2. Viatge efectuat dins l'encastre d'una profession. 3. (mar.) Volume d'aiga que la carena d'una

nau desplaça, que la sieu massa es egala à la massa totala de la nau. 4. (mat.) Transformacion pontuala dau plan ò de l'espaci que consèrva li distanças e l'orientacion: *Una translacion, una rotacion son de desplaçaments*. 5. (quim.) Reaccion que fa qu'un còrs pilha la plaça d'un autre dins un compaut. 6. (etol.) *Activitat de desplaçament*: Execucion per una bèstia de movements sensa rapoart m'au comportament m'au quau es engatjat, quora aqueu comportament non si pòu exprimir normalament. Sin.: *activitat de substitucion ò de derivacion*. 7. (psican.) Repoart de l'energia psiquica legada à-n-un desidèri inconscient sobre un objècte substitutiu.

desplaçar vt. 1. Cambiar quauqua ren, quauqu'un de plaça, lo metre alhors. ◆ *Desplaçar la question, lo problema*: S'escartar dau subjècte. 2. Afectar d'ofici à un autre emplec: *Desplaçar un foncionari*. Sin.: **mutar**. 3. Cambiar la data, l'ora de: *Desplaçar un acamp*. Sin.: **remandar**. 4. (mar.) Aver un desplaçament donat: *Aquela nau desplaça 1000 tonas*. ◆ **si desplaçar** v.pr. 1. Cambiar de plaça, bolegar. 2. Anar d'un luèc à un autre, espec. en emplegant un mejan de transpoart: *Si desplaçar en veitura*.

desplaçat, ada adj. 1. Que non convèn à la situacion, ai circonstanças: *Tenir de prepaus desplaçats*. 2. *Persona desplaçada*: Qu'es estada constrencha, per de rasons economiqui ò politiqui, de quitar lo sieu país.

desplafonament n.m. Accion de desplafonar; lo sieu resultat.

desplafonar vt. Suprimir lo limit superior de (un crèdit, una cotisacion, etc.).

desplaire vt. (*desplasi*) Desplàser.

desplantacion n.f. Desplantatge.

desplantador n.m. Autís per desplantar lu vegetals.

desplantament n.m. Eradicacion.

desplantar vt. 1. Levar de tèrra (un vegetal) per lo tornar plantar alhors; eradicar. 2. Retirar de tèrra: *Desplantar un pal*.

desplantat, ada adj. 1. Levat de tèrra. 2. (fig.) Desraïçat.

desplantatge n.m. Accion de desplantar; lo sieu resultat. Var.: **desplantacion**.

desplasença n.f. Desobligança.

desplasant, a adj. Que desplat; desagradu, antipatic. **desplàser** vi. 1. Pas plàser; èstre desagradu. 2. Causar una pichina irritacion; contrariar. Var.: **desplaire**. Sin.: **desagradar**.

desplasença n.f. Desplaser.

desplaser n.m. Impression desagradiva, contrarietat. Var.: **desplasença, desplesir**.

desplecament n.m. Accion de desplecar.

desplecar vt. (*desplequi*) Levar lu plects, lu faus plects de (una estòfa, un vestit). Sin.: **desregoïr**.

desplega n.f. *Faire desplega*: Faire estalatge.

desplegada n.f. Desplegament.

desplegament n.m. Accion de desplegar; fach d'èstre desplegat. Var.: **desplegada, desplegatge**.

desplegant, a adj. Que si pòu desplegar. ◆ n.m. Fuèlh replegat, per faire de publicitat, anunciar un eveniment, etc. Sin.: **prospècte**.

desplegar vt. (*desplegui*) 1. Durnir, tornar metre à plat cen qu'èra plegat: *Desplegar un lançòu, una carta rotiera*. 2. Dispauar sus una larga estenduda. ◇ (mil.) *Desplegar li tropas*: Li faire passar d'una formacion de marcha ò de transpoart à-n-una formacion de combat. – *Desplegar de missiles*: Lu installar en posicion operacionala.

desplegatge n.m. Accion de desplegar. Var.: **desplegada, desplegament**.

desplenar vt. Vuar. Var.: **desemplenar**.

desplesir n.m. Desplaser.

desplombar vt. 1. Levar lo plomb que sigilla un objècte. 2. Levar lo plombatge d'una dent. 3. (inform.) Penetrar lo criptatge de proteccion per poder recopiar un logicial. Sin.: **cracar**.

desplombatge n.m. Accion de desplombar.

desplumar vt. Plumar (un auceu). Sin.: **esplumassar**.

◆ **si desplumar** v.pr. 1. Perdre li sieu plumas. 2. (fam.) Perdre lu sieus bèrris.

despoblaire, airtitz adj. e n. Persona ò comportament qu'entira un despoblament.

despoblament n.m. Accion de despoblar; lo sieu resultat. Fach de si despoblar. Var.: **despoblacion**.

despoblar vt. (*despòbli*) 1. Faire partir lu abitants d'un país, d'una region. 2. Faire disparéisser lu animaues que vívon dins (un luèc natural), n'en baissat lo nombre.

◆ **si despoblar** v.pr. Si vuar dei siues abitants, dei siues ocupants.

despoder n.m. Incapacitat, impotença.

despoderar vt. 1. Faire perdre lo sieu poder à. 2. Despossedir.

despoderament n.m. Despossession.

despoderat, ada adj. Qu'a perdut lo sieu poder, li sieu possessions.

despoetisar (-izar) vt. Levar lo sieu caractèr poetic à.

despolarisaire (-izaire), airtitz adj. e n.m. Si di d'una substança qu'a la proprietat de s'opauar à la polarisacion, de despolarisar.

despolarisacion (-izacion) n.f. Accion de despolarisar.

despolarisar (-izar) vt. (fis.) Suprimir la polarisacion de.

despolha n.f. Despuèlha.

despolhadura n.f. Espoliacion.

despolhament n.m. Accion de despolhar, de si despolhar.

despolhar vt. 1. Levar la pèu de (un animau): *Despolhar un coniu*. Var.: **despulhar, despulhir**. 2. Levar cen que cuèrbe; desgarnir, desnudar. 3. Despossedir totalament (quauqu'un) dei sius bens. Sin.: **espolhar**. 4. Examinar de pròche (un tèxto) per n'en sortir l'essencial. Sin.: **espelucar**. ◇ Comptar lu bulletins d'un vòte. ◆ **si despolhar** v.pr. 1. Si desfaire dei sius bens. 2. Mudar, en parlant d'un reptile. 3. Depauar, en parlant dau vin.

despoliacion n.f. Fach de privar quauqu'un dei sius bens, dei bens que li reveníon.

despoliar vt. (*despòli*, classic *despòlii*) Despossedir (quauqu'un) dei sius bens. Sin.: **despolhar**.

despoliment n.m. Accion de despolir; lo sieu resultat.

despolinar vt. Acostumar un polin à travalhar.

despolir vt. Levar lo polit, l'esclat de.

despolitizacion (-izacion) n.f. Accion de despolitisar.

despolitisar (-izar) vt. Retirar tot caractèr politic à (quauqua ren), tota consciença politica à (quauqu'un).

despollucion n.f. Accion de despolluir; lo sieu resultat.

despolluent, a adj. e n.m. Si di d'un produch que despolluisse.

despolluir vt. (*despolluissi*) Suprimir ò redurre la pollucion de.

desponchament n.m. Accion de desponchar.

desponchar vt. 1. Passar, en parlant d'un cap, d'una poncha de tèrra. 2. Levar la poncha de. 3. Desplaçar una arma qu'èra ponchada, la direccion d'una antena.

despondre vt. e vi. Arrestar de pondre.

desponible, a adj. Disponible.

despontelament n.m. Accion de despontelar; lo sieu resultat.

despontelar vt. (*despontèli*) Privar dau sieu aponteu.

despopa vt. Descarnar.

despopat, ada adj. Descarnat.

despoblacion n.f. Despoblament.

despopularisar (-izar) vt. Faire perdre lo sieu caractèr populari à.

desporcelar vi. Non arribar à tèrme en parlant de la portada d'una truèia.

desportacion n.f. Deportacion.

desportar vt. Deportar. ◆ **si desportar** v.pr. Si deportar.

desportat, ada n. Deportat, ada.

desportinar vt. Descortinar.

desposcar vt. e i. (*desposqui*) Levar la posca de. Var.: **esposcar**. Sin.: **espossar**.

despossedir vt. (*despossedissi*) Privar (quauqu'un) de la possession de quauqua ren. Sin.: **espulhir, despolhar, espoliar**.

despossedit, ida adj. privat de la possession de quauqua ren.

despossessar vt. Despossedir.

despossessat, ada adj. Despossedit.

despossession n.f. Accion de despossedir. Sin.: **despoderament**.

despostament n.m. Desclassament.

despostar vt. (*despoasti*) Desclassar.

despòta n. 1. Cap d'Estat, sobeiran que s'autreja un poder absolut e arbitrari. Sin.: **dictator**. 2. (ist.) Títol de princes practicament independents dins l'Impèri bisantin.

◆ adj. e n. Si di d'una persona qu'a sobre li autri una dominacion excessiva.

despotar vt. (*despòti*) Sortir (una planta) dau sieu vas. Var.: **desemptar**.

despotatge n.m. Accion de despotar. Var.: **desempotatge**.

despotat n.m. (ist.) Estat de l'Impèri bisantin governat per un despòta.

despotenciar vt. (*despotenci*, classic *despotèncii*) Faire perdre la sieu potença à.

despotic, a adj. Arbitrari, tiranic. Sin.: **absolut, dictatorial**.

despoticament adv. D'un biais despotic.

despotinar vt. Netejar lu uèlhs en n'en levant la potina. Sin.: **descassidar**.

despotisme n.m. 1. Forma de govèrn dins lo quau una persona soleta detèn toi lu poders. Sin.: **absolutisme, dictatura**. ◇ (ist.) *Despotisme esclairat*: Au s. XVIIIⁿ, govèrn que conciliava l'absolutisme mé d'uni teorias de la filosofia dei Lumes.

despreant, a adj. Mespresant.

desprear vt. (*desprei*) 1. Despreciar. 2. Mespresar.

desprèci n.m. Deprèci. Var.: **desprètz, depreciacion**.

despreciacion n.f. Depreciacion. Sin.: **desvalorisacion, rebaissament, umiliacion**.

desprecaire, airtiz adj. Que desprècia. Var.: **deprecaire**.

despreciar vt. (*desprèci*, classic *desprècii*) Depreciar, rebaissar, umiliar.

despreciatiu, iva adj. Depreciatiu.

despreissar vi. Netejar la preissa.

desprepaus n.m. D'un biais marrit, que non convèn: *Criticar à desprepaus*.

despresonament n.m. Fach de faire sortir de preson. Var.: **desempresonament**. Sin.: **liberacion**.

despresonar vt. Faire sortir de preson. Var.: **desempresonar**. Sin.: **liberar**.

despressurisacion (-izacion) n.f. Accion de despressurisar; lo sieu resultat. Fach de si despressurisar.

despressurisar (-izar) vt. Faire cessar la pressurisacion de (un avion, una nau espaciala). ◇ **si despressurisar** v.pr. Perdre la sieu pressurisacion.

desprètz n.m. Deprèci.

desprogramacion n.f. Fach de desprogramar.

desprogramar vt. Suprimir ò remandar quauqua ren qu'èra programat: *Desprogramar la difusion d'un film*.

desprometre vt. Si desdire.

desproporcion n.m. Deca de proporcion, de convenença: *Desproporcion de talha*. Var.: **disproporcion**.

desproporcionar vt. Rompre una egalitat de proporcions. Var.: **disproporcionar**.

desproporcionat, ada adj. 1. Que non es proporcionat à quauqua ren; excessiu. 2. Desmesurat, anormal. Var.: **disproporcionat**.

despropriacion n.f. Expropriacion.

despropriar vt. Expropriar.

desprovediment n.m. Fach de desprovedir.

desprovedir vt. (*desprovedissi*) Desmunir.

desprovist, a adj. Desmunit.

despuèlha n.f. 1. Pèu levada à un animau (espec. d'un reptile). 2. (lit.) *Despuèlha mortala*: Còrs uman après la

moart. 3. (mecan.) *Angle de despuèlha* ò *despuèlha*, n.f.: Angle agut que forma mé la susfàcia usinada la façà talhanta de l'autís (faça en despuèlha). Var.: **despolha**. ◇ pl. Cen qu'es pilhat à l'enemic.

despulhament n.m. Despolhament.

despulhar vt. (*despuèlhi*) Despolhar. Var.: **despulhir**.

despulhiment n.m. Espoliacion.

despulhir vt. (*despulhissi*) Despulhar. Sin.: **espoliar**.

desputa n.f. Disputa.

desputable adj. Disputable.

desputaire adj. Disputaire.

desputar vt. Disputar.

desquadrar (min.) Levar lu quadres de (una galaria).

desquadratge n.m. (cín.) Deca dins lo quadratge de l'imatge au moment de la sieu projeccion à l'ecran.

desqualificacion n.f. Accion de desqualificar; fach d'èstre desqualificat.

desqualificar vt. (*desqualifiqui*) Donar à quauqu'un un poast, de foncions en dessota de la sieu qualificacion professionala.

desqüamacion n.f. 1. Accion de desqüamar, fach de si desqüamar; lo sieu resultat. 2. (med.) Exfoliacion de l'epidèrma sota forma d'esqüamas. Var.: **desquamacion**.

desquamacion n.f. Desqüamacion.

desqüamar vi. 1. Perdre li sieu escalhas, en parlant d'unu animaus. 2. (patol.) Si destacar per esqüamas: *La pèu desqüama*. Var.: **si desqüamar, desquamar**.

desquamar vi. Desqüamar. Var.: **si desquamar**.

desquaresmar (si) v.pr. Sortir de la Quaresma. Var.: **si descaresmar**.

desquet n.m. Basquet. Sin.: (anglés) **basket-ball**.

desquetaire, airtiz n. Jugaire de basquet. Sin.: **basquetaire**.

desquilhador n.m. Bowling.

desquilibrar vt. Desequilibrar.

desraçar (si) v.pr. Si desseparar de la sieu raça, de la sieu etnia.

desracinament n.m. Accion de desraçar.

desracinar vt. Desraçar.

desracinat, ada n. Si di d'una persona qu'a quitat lo sieu país, lo sieu mitan d'origina.

desradar vi. 1. (mar.) En parlant d'un vaisseau, laisser la rada dont si trobava au surgidor. 2. Èstre estirassat foara d'una rada per encausa dau vent ò dei corrents.

desraïçable, a adj. Que pòu èstre desraïçat.

desraïçament n.m. Eradicacion.

desraïçar vt. 1. Derrabar de tèrra m'ai sieu raïç (un aubre, una planta). 2. (fig.) Suprimir radicalament. Sin.: **eradicar**. 3. Retirar (quauqu'un) dau sieu mitan natural. Var.: **desenraïçar**. ◇ n.m. Accion de desraïçar; lo sieu resultat.

desraïçatge n.m. Arrancatge.

desralhaire n.m. 1. Mecanisme que fa passar una cadena de bicicleta d'un pinhon ò d'un plateu à un autre. 2. (c. de f.) Dispositiu de seguretats per provocar lo desralhament d'un veïcule que lo vendria urtar per

accident, e destinat à protegir d'installacions en avau (via principala, rota, etc.).

desralhament n.m. Fach de desralhar. Var.: **desralhatge**.

desralhar vi. 1. Sortir dei ralhs. 2. (fig. e fam.) Mau foncionar, si desreglar. 3. S'escartar dau boan sens, desrasonar.

desralhatge n.m. Desralhament.

desramar vt. 1. Ben separar lu fuèlhs que fórmon una rama de papier per suprimir tota aderença entre elu. 2. Cascar de fruchs sus l'aubre, la planta. Sin.: **acamar**.

desramatge n.m. Accion de desramar; lo sieu resultat.

desrancar vt. Arrancar.

desrapar vi. 1. Esquilhar brusquement e oblicament sus lo soal, en parlant d'un veïcule ò dei ròdas d'un veïcule. 2. (fam.) En parlant de quauqu'un, esquilhar involontariament. 3. (aeron.) Virar m'una inclinason insufisenta, en si deportant vèrs defoara; volar sus una trajectòria que fa un angle m'au plan de simetria de l'avion. 4. (mar.) Si destacar dau fond, en parlant d'una àncora. Sin.: **escòrrer**. 5. (fam.) S'escartar de cen qu'es normal, asperat, previst e contrarotlat: Lei prètz an desrapat pendent l'estiu. Var.: **desarrapar**.

desrapatge n.m. Fach de desrapar; lo sieu resultat. Var.: **desarrapatge**.

desrason n.f. (lit.) Mancaça de rason, de boan sens.

desrasonablement adv. D'un biais desrasonable.

desrasonable, a adj. Que non es rasonable.

desrasonar vi. Tenir de prepaus vuèis de tota rason, de boan sen. Sin.: **desparlar, desvari**.

desrascar vt. Ressonar de la rasca.

desratelar vt. (*desratèli*) (med.) Procedir à l'ablacion de la ratèla.

desratelat, ada adj. Desprovedit de ratèla.

desratisacion (-izacion) n.f. Accion de desratisar.

desratisar (-izar) vt. Desbarrassar metodicament dei garris: *Desratisar una cròta*.

desraubament n.m. Raubarici, raubament.

desraubar cf. 1. Raubar. 2. Enlevar (una persona). ♦ **si desraubar** v.pr. Si di d'una filha que laissa clandestinament lu sieus parents per s'escapar m'au siéu amorós ò dei doi amorós que fugisson coma aquò: *Si son desraubats*.

desrausar vt. Desgrear.

desrausatge vt. Desgreatge.

desreal, a adj. (psiquiatria) *Pensada desreal*: Pensada destornada dau real e dei necessitats logiqui.

desrealisacion (-izacion) n.f. (psiquiatria) *Sentiment de desrealisacion*: Sentiment d'estraneja, de perda de familiaritat mé l'environment.

desrealisar (-izar) vt. Faire provar un sentiment de desrealisacion à.

desreddir vt. (*desreddissi*) Desregdir.

desregar vt. Desenraiar. Sin.: **desencotar, desacotar, desblocar**.

desregdir vt. (*desregdissi*) Rendre mens regde. Var.: **desenregdir**.

desreglament n.m. 1. Problema de foncionament; fach d'èstre desreglat. 2. Desòrdre moral ò mental.

desreglamentacion n.f. Accion de desreglamentar; lo sieu resultat.

desreglamentar vt. Aleugierir ò suprimir la reglamentacion de.

desreglar vt. (*desrègli*) 1. Trebolar lo foncionament de; desregar. 2. Trebolar, alterar moralament. ♦ **si desreglar** v.pr. Cessar de foncionar normalament: *Aqueu mecanisme s'es desreglat*.

desregoïr vt. (*desregoïssi*) 1. Desregdir. 2. Levar lu plects de (una estòfa). Sin.: **desplecar**.

desregulacion n.f. Aleugieriment ò supression dei disposicions qu'enquàdron lo foncionament d'una activitat economica, d'una profession, especialament sobre lo plan dei prètz.

desregular vt. Operar la desregulacion de.

desrèi n.m. Trebolici moral profund, angoissa: *Èstre en plen desrèi*. Sin.: **desturbi, treboladís, desvari, destressa, confusion**.

desreliigar vt. (*desreliqui*) Desfaire cen qu'èra religat: *Desreliigar un libre*.

desremborsament n.m. Fach de desremborsar.

desremborsar vt. Cessar de remborsar: *Desremborsar un remèdi*.

desrenada n.f. 1. Gròssa fatiga. Sin.: **estracament, alassament, lassitge, lassiera**. 2. Torn de rens. Var.: **derenada, esquinada**.

desrenar vt. Totplen fatigar. Var.: **derenar**. Sin.: **crepar, esquinar**.

desrengaire, airtz adj. e n. Que desrenga.

desrengament n.m. 1. Fach de si desrengar, de si desplaçar. 2. Fach d'èstre desrengat: *Lo telefòne es encara en desrengament*.

desrengar vt. 1. Desplaçar (cen qu'èra ben en òrdre); causar de desòrdre à, dins. 2. Trebolar lo foncionament de; desreglar. 3. Importunar quauqu'un dins una ocupacion, un moment de repaus. Sin. (2 e 3): **desturbar, desaviar, sansonhar, tavanejar, desrompre**. ♦ **si desrengar** v.pr. 1. Si desplaçar. 2. Interrompre li sieu ocupacions per faire quauqua ren, anar en quauque luèc.

desresponsabilisar (-izar) vt. Faire perdre lo sentiment, lo sens de la sieu responsabilitat pròpria à (quauqu'un).

desrevelhar vt. Revelhar. Var.: **desvelhar**.

desribar vi. 1. Derivar. 2. Desbordar, desarribar (una nau).

desribat adj. e n. Derivat.

desriblar vt. Levar lu ribles de.

desrocada n.f. Accion de desrocar. Sin.: **aborrament, espeiregada, clapairada, peiregada, acodolada, apeiragada, apeirada**. Var.: **desrocament**.

desrocament n.m. Lapidacion.

desrocar vt. (*desròqui*) Lapidar. Sin.: **clapairar, peiregar, espeirar, acodolar, apeiregar, apeirar, aborrar, apeirassar**.

desrodament n.m. Desenrotlament.

desrodellar vt. (*desrodèli*) Desrotlar.

desrogir vt. (*desrogissi*) Levar la sieu color roja à. ♦ vi. Perdre la sieu color roja.

desrolhar vt. Levar lo rolh de.

desromegar vt. (*desromegui*) Levar li rómegas de.

desrompement n.m. Arrèt, interrupcion. Sin.: **cessament**.

desrompre vt. Arrestar, interrompre, cessar. Sin.: **desrengar**.

desrota n.f. 1. Fuga en desòrdre d'una tropa vençuda. Sin.: **desbandada**, **desbranda**. 2. (fig.) Situacion catastrofica.

desrotaire, **airitz** adj. Que desrota.

desrotament n.m. Accion de desrotar (una nau, un avion, etc.). Var.: **desrotatge**. Sin.: **destornament**, **descaminament**, **desaviament**.

desrotar vt. 1. Faire perdre la sieu traça, metre sus una faussa pista. Sin.: **foaraviar**, **desaviar**, **descaminar**. 2. Faire cambiar de rota, de destinacion: *Desrotar una nau*. Sin.: **destornar**. 3. (fig.) Desconcertar. Sin.: **desassegurar**, **desvariar**.

desrotatge n.m. Desrotament.

desrotlaira n.f. Màquina per desrotlar de boasc, de fiu, etc.

desrotlaire n.m. 1. Aparelh que sièrve à desrotlar de produchs presentats en rotleus. Var.: **desenrotlaire**. Sin.: **debanaire**, **debanador**, **debanadoira**. 2. (inform.) Periferic d'un computador, qu'assegura lo desrotlament, l'enregistrament e la lectura d'informacion sus una benda magnetica.

desrotlament n.m. 1. Accion de desrotlar, de si desrotlar; desrotlage. Var.: **desenrotlament**. Sin.: **desrotlament**, **debanament**, **desvirolament**. 2. (fig.) Desvolopament progressiu d'una accion dins lo temps, debanar. Var.: **debanada**, **debanament**.

desrotlar vt. 1. Estendre (cen qu'èra enrotlat). Var.: **desenrotlar**. Sin.: **desrodelar**, **debanar**, **desviolar**. 2. (tecn.) Debitar (una bilha de boasc) en un fuèlh fin, continú. 3. (fig.) Metre sota lo regard, desvolopar, espelucar: *Desrotlar lu eveniments de la jornada*. ♦ **si desrotlar** v.pr. Si debanar: *La manifestacion s'es desrotlada sensa problema*.

desrotlatge n.m. 1. Accion de desrotlar; fach d'èstre desrotlat; desrotlament. 2. (tecn.) Accion de desrotlar una bilha de boasc.

desruscaire, **airitz** n. Persona que s'entrevia de desruscar.

desruscament n.m. Desruscatge.

desruscar vt. (*desrusqui*) 1. Decorticar. 2. Levar la rusca de (un aubre).

desruscatge n.m. Accion de desruscar. Var.: **desruscament**.

dessabar vt. Eliminar la saba dei boases.

dessabatar (si) v.pr. Si metre en quatre, si bolegar.

dessabatge vt. Eliminacion de la saba dei boases denant de lu metre en òbra, per lu protegir còtra lu micro-organismes.

dessaber vt. Dessaupre.

dessablament n.m. 1. Accion de dessablar; lo sieu resultat. 2. (tecn.) Eliminacion dei matèrias mai lordi

(sabra, grava) en suspension dins una aiga vièlha. Var.: **dessablage**. Sin.: **desensorratge**.

dessablar vt. Levar la sabla de; desensablar. Sin.: **desensorrar**.

dessablage n.m. Dessablament. Sin.: **desensorratge**.

dessabor n.f. Insipiditat.

dessaborament n.m. Fach de perdre la sabor. Sin.: **afadiment**, **enfadiment**.

dessaborar vt. Rendre fade. Sin.: **afadir**, **enfadir**.

dessaborat, **ada** adj. Qu'a perdut la sieu sabor. Sin.: **insipide**.

dessacar vt. (*dessaqui*) Vuar un sac dau sieu contengut. Var.: **desensacar**.

dessacralisacion (-izacion) n.f. Accion de dessacralisar; lo sieu resultat.

dessacralisar (-izar) vt. Retirar lo sieu caractèr sacrat à (quauqu'un, quauqua ren). Var.: **dessacrar**.

dessacrar vt. Dessacralisar.

dessadolar vt. 1. Faire tornar lo talent. 2. Vuar l'estòmegue.

dessagelament n.m. Accion de dessagelar; lo sieu resultat. Var.: **dessigilament**.

dessagelar vt. (*dessagèli*) Durbir (quauqua ren qu'èra sagelat). Var.: **dessigilar**.

dessaladura n.f. (oceanogr.) Baissa de la salinitat de l'aiga de mar.

dessalaire n.m. (petr.) Aparelh destinat au dessalatge dau petròli brut.

dessalament n.m. Accion de dessalar: *Lo dessalament de l'aiga de mar*. Var.: **dessalason**, **dessalatge**.

dessalar vt. 1. Desbarrassar de la sau, rendre mens salat: *Dessalar una merluça, dessalar l'aiga de mar*. 2. (petr.) Extraire li saus contengudi dins lo petròli brut.

dessalason n.f. Dessalament.

dessalatge n.m. 1. Dessalament. 2. (agric.) Operacion qu'a per estigança de suprimir la tenor en sau tocant de tèrras previsti per li culturas.

dessanflorar vt. e vi. Escremar.

desserrallar vt. Desserrallar.

dessarrar vt. 1. Relargar (cen qu'èra sarrat). ◇ *Pas dessarrar li dents*: Ren dire dau tot. ♦ Sin.: *Pas desclavar li dents, pas desjónher li labras* 2. Desblocar: *Dessarrar lo fren*.

dessarratge n.m. Accion de dessarrar.

dessasiment n.m. Accion de dessasir, de si dessasir; fach d'èstre dessasit. Sin.: **despossession**, **despoderament**.

dessasir vt. 1. Retirar à quauqu'un cen qu'a: *Es estat dessasit dei sieus mòbles*. Sin.: **desposseidir**, **despoderar**. 2. (dr.) Retirar à-n-un tribunal l'afaire que n'èra estat sasit. ♦ **si dessasir** (*de*) v.pr. Si separar volontariament de quauqua ren, li renonciar. Sin.: **si desposseidir**, **si despoderar**.

dessason n.f. Marrida sason; tempèri; contratemp.

dessasonalisar (-izar) vt. (estad.) Eliminar li distorsions deugudi ai variacions sasonieri, dins d'uni estadisticas.

dessatellisacion (-izacion) n.f. 1. (astronaut.) Fach, per un satellit artificial, de quitar la sieu orbita establa à l'entorn d'un astre. 2. (fig.) Per un país, liberacion de la tutela d'una granda potença.

dessatellisar (-izar) vt. Realisar la dessatellisacion de.

dessaupre vt. Var.: **dessaber**.

dessaupuda (à la) loc. prep. Sensa que la persona interessada ne sigue conscienta. Sin.: **d'escondons, d'amagat, à l'insaupuda de, inconscientament**.

dessaurrar vt. (mar.) Descargar una nau de la sieu saurra. Var.: **dessorrar, desensorrar**.

dessauvar vt. Damnar.

dessauvat, ada adj. Damnat.

dessebelir vt. (*dessebelissi*) Desenterrar, dessoterrar. Var.: **desensebelir**.

dessecacion n.f. Eliminacion de l'umiditat d'un còrs. Var.: **dessecacion**. Sin.: **secason**.

dessecament n.m. Accion de dessecar; estat de cen qu'es dessacat.

dessecant, a adj. Que desseca. Var.: **dessecatiu**. Sin.: **assecaire**.

dessecar vt. (*dessequi*) 1. Rendre sec (cen qu'es umide, que contèn d'aiga): *Lo vent desseca la tèrra*. 2. (fig.) Rendre insensible: *Toi aquelu crucis li an dessecat lo coar*. ♦ **si dessecar** v.pr. 1. Devenir sec. 2. (fig.) Devenir insensible, infecond, en parlant dau coar, de l'esperit.

dessecatiu, iva adj. Que desseca. Var.: **dessecatiu**.

dessectorisacion (-izacion) n.f. Accion de modificar ò de faire cessar una sectorisacion.

dessegregacion n.f. Politica de supression de la segregacion raciala dins un país; la sieu aplicacion.

desselar vt. (*dessèli*) Levar la sèla de: *Desselar un cavau*.

dessemblable, a adj. Desparier. Var.: **dessemblant**.

dessemblança n.f. Absença de semblança; desaparitat.

dessemblant, a adj. Desparier. Var.: **dessemblable**. Sin.: **diferent**.

dessemblar vi. Èstre desparier, dessemblable.

desseament n.m. Perda de la rason, de l'èime, dau judici. Sin.: **inconsciença, demença**.

dessear vt. Rendre foal. Var.: **dessear**. ♦ **si dessear** v.pr. Perdre la tèsta, la rason.

dessear, ada adj. Irrasonat, desprovedit de boan sens. Sin.: **insensat, enfadat**. Var.: **dessear**.

dessear n.m. 1. Representacion de la forma (e, eventualament, dei valors de lume e d'ombra) d'un objècte, d'una figura, etc., pusleu que de la sieu color. 2. Tecnica e art d'aqueu mòde de figuracion grafic. ◇ *Dessenh industrial*: Dessenh au trach à finalitat tecnica ò per la fabricacion industrial. 3. Contorn lineari, profieiu, linha: *Lo dessear d'una boca*. 4. *Dessenh animat*: Film realisat à partir d'una seguida de dessears filmats imatge per imatge ò realisats per informatica, que donon l'impression dau movement.

desseaire, airtiz n. Persona que dessear. ◇ *Desseaire industrial*: Especialista que lo dessear industrial es la sieu profession. ◇ *Desseaire (airtiz)-*

cartografe (a): Dessenhaire de profession, que la sieu especialitat es de dessear de cartas, de plans.

dessear vt. 1. Representar au mejan dau dessear. 2. Faire ressortir la forma, lo contorn de. ♦ vi. Practicar lo dessear, l'art dau dessear. ♦ **si dessear** v.pr. 1. Aparèisser. 2. Si precisar, pilhar forma: *Lo dessear si dessear*. Sin.: **si perfilar**.

dessearhorir vt. (*dessearhorissi*) 1. Metre defoara de la senhoria. 2. Suprimir la senhoria.

dessear vt. Dessenar.

dessear, da adj. Dessenat.

dessearibilisacion (-izacion) n.f. (med.) tractament que suprimisse li reaccions allergiqui de l'organisme en regard d'uni substànças (pollens, proteïnas, etc.).

dessearibilisar (-izar) vt. 1. Practicar una dessearibilisacion. 2. Rendre mens sensible à quauqua ren. ♦ **si dessearibilisar (-izar)** v.pr. Perdre de la sieu dessearibilisacion.

dessearibilisat (-izat), ada adj. Qu'a subit una dessearibilisacion.

dessearèri n.m. Malautia infeccioa ò parasitària, que provòca una diarrea dolorosa m'una perda de sang. ◇ *Dessearèri amebian*: Afeccion cronica deuguda ai amebas, caracterisada per d'ulceracions intestinali e de complicacions epatiqui. Var.: **dissentaria, dissearèri**.

desseareric, a adj. e n. Relatiu au dissearèri; que sofrisse de dissearèri. Var.: **dissentaric, disseareric**.

desseariforma adj. Dissenteriforma.

desseparacion n.f. Accion de desseparar; fach d'èstre desseparat. Var.: **separacion**. Sin.: **desparticion, desunion**. Var.: **desseparament**.

desseparament n.m. Accion de desseparar. Var.: **desseparacion**.

desseparar vt. Separar, dissociar. Sin.: **despartir, desunir**.

dessearalhar vt. Durbir (quauqua ren qu'èra clavat m'una serralha). Var.: **dessearalhar**.

dessear n.m. Plat sucrat, frucha, pastissarias, que si sièrvon à la fin dau past. Sin.: **lecarias, lecadissas, li fruchas**. ◇ Moment dau past que si mànjon aqueli cauas.

dessearta n.f. Accion de desservir (un luèc, una localitat) m'un mejan de comunicacion; fach d'èstre desservit: *Un servici de carris assegura la dessearta dei quartiers periferics*. 2. (relig.) Accion de desservir (una capèla, una parròquia); servici qu'un ministre dau culte assegura.

dessearta n.f. Tauleta, mòble dont son pauats lu plats per servir, li sietas que son desservidi.

dessearvent n.m. (relig.) Prèire que dessièrve una parròquia.

dessearvir vt. (*dessearvir*) 1. Asssegurar un servici: Lu tren non dessièrvon aquela region. 2. Desbarassar lo taulier après lo past. Sin.: **levar taula, esprontar taula**.

dessearvir vt. (*dessearvir*) Faire de toart à: *Lo sieu biais de parlar lo dessièrve*.

dessearant, a adj. Que lèva lo set. Sin.: **desassearant, desalterant**.

dessear vt. Levar lo set. Sin.: **desasseadar, desalterar**.

dessexualisar (-izar) vt. Levar tot caractèr sexual à.

dessicacion n.f. Dessecacion.

dessicatiu, iva adj. Dessecatiu.

dessigilar vt. Dessagelar.

dessigilament n.m. Dessagelament.

dessiliciatge n.m. (tecn.) Eliminacion de la silici dei aigas naturalis.

dessimelar vt. Levar la sòla de.

dessincronisacion (-izacion) n.f. Perda de sincronisme entre de fenomènes abitualament sincronics.

dessincronisar (-izar) vt. Faire perdre lo sieu sincronisme à.

dessindicalisacion (-izacion) n.f. Tendença à la bassa dau nombre de personas sindicadi; desinterès per lo movement sindical.

dessindicalisar (-izar) vt. Escartar, alunhar dei sindicats, dau sindicalisme.

dessobre adv. e prep. Sobre. ◆ loc. adv. *En dessobre (de)*: Dins la part superiora (*de*). Sin.: **au sobran (de)**. ◆ n.m. La partida que si tròva sobre. ◇ *Pilhar lo dessobre*: L'emportar, ganhar, pilhar l'avantatge.

dessobrescaufaire n.m. Aparelh que sièrve à desobrescaufar (una vapor).

dessobrescaufament n.m. (tecn.) Operacion que torna portar una vapor à l'estat saturat.

dessobrescaufar vt. (tecn.) Tornar portar à l'estat saturat (una vapor).

dessocar vt. (*dessoqui*) Arrancar li socas.

dessodat, ada adj. Que li es estat levat lo sòdi, la sau: *Regime dessodat*.

dessolar vt. (*dessòli*) Levar la sòla, lo dessota d'un esclòp (d'un animau).

dessolar vt. (*dessoali*) (agric.) Modificar l'òrdre, la reparticion dei culturas de (un camp).

dessolason n.f. (agric.) Accion de dessolar.

dessolelhar (si) v.pr. 1. Perdre li colors donadi per lo soleu. 2. Si pausar à la sosta dau soleu.

dessolidarisacion (-zacion) n.f. Accion de dessolidarisar, de si dessolidarisar; lo sieu resultat.

dessolidarisar (-izar) vt. 1. Rompre l'union, la solidaritat entre (de personas). 2. Interrompre una ligason materiala entre (li partidas d'un mecanisme, d'unu objèctes). ◆ **si dessolidarisar** v.pr. Cessar d'èstre solidari (de quauqu'un, de quauqua ren).

dessonança (-ància) n.f. Dissonança (-ància).

dessonant, a adj. Dissonant.

dessonar vi. (*dessoani*) Dissonar.

dessorrar vt. Desensorrar, dessaurrar: «1501: *Bertinelly patron de la galeassa deu dar per 2 jornadas que ha mudat la barca del ponton e los homes a dessorrar la galeassa d'acordy ambe los subrestants*» (A.C. Marseille).

dessosterrament n.m. Dessoterrament.

dessosterrar vt. (*dessostèri*) Dessoterrar.

dessota adv. e prep. Sota. ◆ loc. adv. *En dessota (de)*: Dins la part inferiora (*de*). Sin.: au **sotran**. ◆ n.m. La part qui si tròva sota. Sin.: **sotran**. ◇ *Aver lo dessota*: Aver lo desavantatge.

dessoterrament n.m. Accion de dessoterrar. Var.: **dessosterrament**. Sin.: **desterrament, desenterrament**.

dessoterrar vt. (*dessotèri*) Sortir de tèrra cen qu'èra soterrat. Var.: **dessosterrar**. Sin.: **desterrar, desenterrar**.

dessoudadura n.f. Desunir cen qu'èra soudat.

dessoudar vt. Destacar (cen qu'èra soudat).

dessudar vt. Panar la sudor.

dessugar vt. (*dessugui*) Levar la suga au dedintre d'un conduch. Sin.: **rasclar**.

dessugatge n.m. Accion de dessugar; lo sieu resultat. Sin.: **raslatge**.

dessulfitar vt. Desbarrassar (un vin) d'una part de l'anidride sulfurós que li si èra ajustat per sulfitacion.

dessulfuracion n.f. (quim.) Accion de dessulfurar; lo sieu resultat.

dessulfurar vt. (quim.) Eliminar lo sofre, lu compausats sulfurats de (una substança).

destabilisacion (-izacion) n.f. Accion de destabiliar; desequilibre, instabilitat.

destabilisaire (-izaire), airtiz adj. Que destabilisa.

destabilisar (-izar) vt. 1. Faire perdre lo sieu equilibre, la sieu estabilitat à. 2. (fig.) Faire perdre la sieu assegurança, lu sieus mejans à.

destacable, a adj. Que pòu èstre destacat.

destacaire n.m. Destacant.

destacament n.m. 1. Estat, comportament d'aqueu qu'es destacat, desinteressat; desinterès, indiferença. Var.: **destacança**. 2. Posicion d'un foncionari, d'un militari destacat. 3. (mil.) Element d'una tropa encargat d'una mission particuliera.

destacança n.f. Destacament.

destacant, a adj. e n.m. Si di d'un produch que sièrve à levar li tacas.

destacar vt. (*destaqui*) 1. Desfaire, liberar quauqu'un de (cen que lo tenia estacat): *Destacar un presonier*. 2. Alunhar, escartar: *Destacar lu braç dau còrs*. 3. Mandar (quauqu'un, quauqua ren) per faire quauqua ren: *Destacar un grope d'òmes*. 4. Plaçar (un foncionari, un militari) en defoara dau sieu quadre ò de la sieu unitat d'origina. ◆ **si destacar** v.pr. 1. Desfaire lu sieus ligams, si desliurar. 2. Aparéisser clarament, distintament. 3. Si separar, s'alunhar.

destacar vt. (*destaqui*) Levar li tacas de: *Destacar una estòfa*.

destacat, ada adj. 1. Que non es ò qu'es pas plus estacat. 2. *Pèça destacada*: Pèça de remplaçament d'un aparelh, d'un veicule, etc., venduda separadament. Sin.: **pèça de recambi**. 3. (mús.) Si di d'una nòta que non es ligada ai autri, per li donar de releu. 4. Si di d'una persona indiferenta, insensibla.

destacatge n.m. Accion de levar li tacas; lo sieu resultat.

destalentaire n.m. Que lèva lo fam, l'envuèia. Pichona quantitat d'aliments (frucha, bescuèch) per apagar lo fam. (med.) Medicament vt. anorexigèn (e). Sin.: **copafam**.

destalentar vt. e vi. 1. Apagar lo fam. 2. Faire passar l'envuèia. Sin.: **descorar, descortatjar, dissuadir**.

destalhar vt. Degalhar lo talh d'una lama. Sin.: **desamolar, desafilar, talhvirar**.

destalinisacion (-izacion) n.f. Accion de destalinisar; lo sieu resultat.

destalinisar (-izar) vt. Desliurar (una societat, un país, etc.) de la dominacion autoritària stalinaiana.

destalonar vt. 1. Ferir au talon. 2. Perdre lo talon.

destamar vt. Levar l'estamadura d'un recipient. Var.: **desestamar**.

destanar vt. Desboscar: *Destanar una lèbre*. Var.: **desentanar**.

destanhar vt. Levar l'estame de.

destapador n.m. Destapaire.

destapaire n. m. Produch, aisina per destapar. Var.: **destapador**.

destapar vt. 1. Durbir una botelha, etc., li levar lo sieu tap. 2. Desbarrassar un tube, etc. de cen que lo tapava. 3. Desbarrassar de cen que curbia, especialament de vestits cauds. ♦ **si destapar** v.pr. Si levar de vestits cauds: *Destape-ti, que fa caud!*

destapatge n.m. Accion de destapar; lo sieu resultat.

destapiar vt. (*destapi*, classic *destàpii*) Desfondre una paret de tàpia.

destapissar vt. Desbarrassar (una paret) de la sieu tapissaria.

destaranhador n.m. Destelaranhador.

destaranhar v.t. Destelaranhar.

destartavelat, ada adj. Que non fa atencion à cen que fa, tèsta en l'ària. Var.: **estartavelat, destaravelat**. Sin.: **tèsta vèrda, tèsta foala, tèsta leugiera, durganàs, darnegàs, tèsta de besuga**.

destaussa n.f. Destaxa.

destaussament n.m. Destaxament.

destaussar vt. Destaxar.

destaxa n.f. Diminucion ò supression d'una taxa. Var.: **destaussa**.

destaxacion n.f. Accion de destaxar. Var.: **destaxament**.

destaxament n.m. Destaxacion.

destaxar vt. Diminuir ò suprimir li taxas (sobre un produch). Var.: **destaussar**. Sin.: **esgravar**.

desteinat, ada vt. *Tè desteinat*: Que li an levat la sieu teïna.

destéisser vt. Desfaire cen qu'èra teïssut.

destelaranhador n.m. Aisina per levar li telaranhas. Var.: **destaranhador**.

destelaranhar vt. Accion de levar li telaranhas. Var.: **destaranhar**.

destemporat, ada adj. Intempestiu, inoportun.

destench, a adj. Que li sieu colors d'origina son alteradi, escafadi, en parlant d'una estòfa.

destenchurar vt. Levar la tencha de (una estòfa).

destenda n.f. 1. Fach de si destendre, per quauqua ren qu'èra atesat. 2. Esfoarç musculari potent e viu que produe l'extension dau còrs ò d'un membre e, en particulier, dei cambas. 3. Demeniment de la tension nervioa; l'estat de repaus que n'en resulta. 4. Fach d'interrompre li sieu activitats per pilhar de repaus, si

divertir. Sin.: **deslassament, solaç**. 5. Demeniment de la tension entre Estats, melhorament dei relacions internacionali. 6. Reduccion de la pression d'un gas per aumentacion dau sieu volume. 7. Pèça dau mecanisme d'una arma de fuèc qu'agisse sobre lo clavelet e fa partir lo còup. 8. Pèça que desgancha la sonaria d'un relòri. 9. (fon.) Dins lo cors de l'emission d'un fonema, passatge de la fasa activa dei organes fonators à la sieu posicion de repaus.

destendèire n.m. Dispositiu que permete de faire baissar la pression d'un gas comprimit.

destendre vt. 1. Faire baissar la tension de (quauqua ren qu'èra atesat). Sin.: **destesar**. 2. Faire baissar la pression (d'un gas). 3. Demenir ò faire disparéisser la tension, lo lassitge: *La música mi destende*. 4. *Destendre l'atmosphèra*: Faire disparéisser lu conflictes, li tensions dins un grope. ♦ **si destendre** v.pr. 1. Èstre mens atesat, perdre de la sieu tension. 2. Faire baissar la sieu tension nervioa, pilhar un moment per si repauar, si solaçar, si divertir. 3. Devenir pas tant agressiu, mai seren: *Li relacions entre lu doi país si son destendudi*.

destendut, uda adj. Sensa tension, calme.

destenembrar vt. e vi. Perdre, faire perdre la memòria. Sin.: **desmemoriar**.

desténher vt. Alterar ò faire perdre la color de. ♦ vi. 1. Perdre la sieu color; si descolorar. 2. (fig.) *Desténher sobre (quauqu'un, quauqua ren)*: Influençar, laisser de traças.

destenir (si) v.pr. (*mi destèni*) S'abstenir, si retenir, si detenir.

destepar vt. Desbarrassar dau pelenc.

desterraire, airtiz n. (lit.) Persona que destèrra, que descuèrbe quauqua ren. Var.: **desenterraire**.

desterrament n.m. Accion de desterrar. Var.: **dessoterrament, desenterrament**.

desterrar vt. (*destèrri*) Sortir de tèrra cen qu'èra enterrat. Var.: **dessoterrar, desenterrar**.

desterratge n.m. Accion de desterrar; lo sieu resultat. Var.: **desenterratge**.

destesar vt. Destendre (quauqua ren qu'èra atesat). Sin.: **destendre**.

destestar vt. Talhar la cima d'un aubre, etc. Sin.: **descimelar, acimar**.

destetar vt. Cessar de noïrir au lach un enfant ò un pichon d'animau e li donar una alimentacion mai solida. Sin.: **desmamar, deslachar, desmamar, despopar, deslachar, desmairar**.

desteular vt. Levar lo teule de.

desteulissaire airtiz n. Obrier(a) que desteulissa un cubèrt, una teulissa.

desteulissar vt. Levar un cubèrt, una teulissa.

destillacion n.f. Distillacion.

destillador, airtiz adj. Distillador.

destillaire, airtiz adj. e n. Distillaire.

destillament n.m. Distillament.

destillar vt. Distillar.

destillaria n.f. Distillaria.

destillat n.m. Distillat.

destillat, ada adj. Distillat.

destillator, tritz n. Distillator.

destimborlaire, airtiz adj. e n. Que trebola, que fa venir caluc. Sin.: **trebolaire, embrolhaire, cabalaire, tarabastier, rambalhaire, cèrcaronha, desturbaire.**

destimborlar vt. Trebolar, faire venir caluc. Sin.: **desturbar, desvariar, cabalar.**

destimborlat, ada adj. Trebolat, desvariari.

destin n.m. 1. Lèi sobrana que sembla menar lo cors dei eveniments vèrs una fin donada; fatalitat. ◇ (per ext.) L'avenir, lo sòrt. 2. L'existéncia umana, lo sieu cors, en tant que sembla determinada: *Aver un destin tragic.* Sin.: **astre, fortuna, fatalitat.**

destinacion n.f. 1. Luèc dont quauqu'un ò quauqua ren va ò es menat: *Si rendre à la sieu destinacion.* 2. Usatge previst per quauqua ren.

destinada n.f. 1. Poténcia sobrana considerada coma reglant d'avança tot cen que deu èstre; destin. 2. Ensèm de eveniments que compàon la vida d'un èstre, considerats coma determinats d'un biais irrevocablè e independent de la sieu volontat. Sin.: **astrada.**

destinar vt. 1. Fixar l'usatge, l'emplec de (quauqua ren): *Destini lu mieus sòus ai vièlhs jorns.* 2. (lit.) Determinar (quauqua ren) à l'avança per quauqu'un. Sin.: **astrar.** ◆ **si destinar** v.pr. Si vodar d'avança à faire quauqua ren.

destinatari, ària n. Persona à cu es adreïçat un mandadís, un corrier.

destinator n.m. (ling.) Locutor, aqueu que manda un messatge.

destincion n.f. Distincion.

destinelar vt. Tirar lo vin de la tina, colar lo vin.

destinelatge n.m. Accion de tirar, de colar lo vin.

destinga n.f. Rafinament.

destingar vt. (*destingui*) Distinguir.

destint, a adj. Distint.

destintament adv. Distintament.

destintiu, iva adj. Distintiu.

destingre vt (*destingui*) Distinguir.

destiraira n.f. (tecn.) Màquina que sièrve à destirar (especialament li estòfas). Sin.: **estiradoira.**

destirar vt. Estendre en tirant. Var.: **estirar.**

destitucion n.f. 1. Accion de destituir; lo sieu resultat. 2. Revocacion disciplinària ò penala d'un oficier ministerial ò d'unu foncionaris. ◇ (mil.) Sancion que fa perdre lo grade.

destituible, a adj. Que pòu èstre destituit. Contr.: **indestituible.**

destituir vt. (*destituissi*) Despossedir (quauqu'un) de la sieu carga, de la sieu foncion, dau sieu grade; prononciar la destitucion de. Sin.: **revocar, demetre, remandar.**

destoàrcer vt. Tornar metre dins lo sieu estat premier (cen qu'èra torçut).

destonar vi. 1. (mús.) S'escartar dau ton. 2. Contrastar, non èstre en armonia: *Aqueli colors destónon.*

destorbair, airtiz adj. e n. Que destorba. Var.: **destorbator, desturbaire.**

destorbament n.m. Desturbi, desrengament.

destorbar vt. Trebolar, desconcertar, importunar. Var.: **desturbar.**

destorbator, tritz adj. e n. Destorbair.

destorbi n.m. Desrengament. Var.: **desturbi.**

destorn n.m. 1. Percors mai lòng que lo camin drech. 2. Traçat sinuós (d'una via, d'una ribiera). Sin. (1 e 2): **desvirada, bestorn, bescontorn.** 3. Biaï indirècte: *Parlar sensa destorn.*

destornament n.m. 1. Accion de destornar: *Destornament d'avion.* Sin.: **desrotament, desrotage, desviament.** 2. Sostraccion frauduloa: *Destornament de fonds.* Sin.: **desvirament, malversacion.** ◇ *Destornament d'actiu:* Dissimulacion d'una part dau sieu actiu per un negociant en estat de cessacion de pagament. 3. *Destornament de poder:* Eemplec de la competença d'una autoritat administrativa per una finalitat altra qu'aquela qu'èra prevista inicialment.

destornar vt. 1. Modificar lo cors, la direccion de: *Destornar un riu.* Sin.: **virar.** ◇ *Destornar un avion,* etc.: Constrénher lo pilòt per la menaça, la foarça, à cambiar la destinacion de l'aparelh. Sin.: **desvirar, desrotar.** 2. Dirigir vèrs un autre centre d'interès, un autre argument: *Destornar la conversacion.* Sin.: **desviar.** 3. Virar d'un autre costat: *Destornar la tèsta, lo regard.* 4. Escartar, alunhar, destacar: *Destornar quauqu'un dei sieu ocupacions, dei sieu crucis.* 5. Sostraire fraudulosament. Sin.: **desvirar, malversar.**

destornar vt. 1. (fot.) Eliminar, au mejan d'un produch especial, lo fond à l'entorn d'un subjècte que si vòu isolar. 2. (tecn.) Donar à una pèça en cors d'usinatge lo contorn just que lo dessenh impaua.

destornat n.m. Fotografia emplegada coma illustracion.

destornatge n.m. Accion de destornar (un dessenh, una fotografia).

destorsion n.f. 1. Accion de destoàrcer; estat de cen qu'es destorçut.

destortilhar vt. Remetre dins lo sieu estat premier (cen qu'èra tortilhat, entortilhat).

destoscaire, airtiz n. Persona que destosca; Sin.: **descantonaire, destraucaire, desboscaire.**

destoscar vt. (*destosqui*) Trovar, descubrir.

destoxicacion n.f. (tecn.) Eliminacion ò neutralisacion de substanças toxiqui. Var.: **desintoxicacion.** Sin.: **desentueissegada.**

destoxicar vt. (*destoxiqui*) Faire la destoxicacion de. Var.: **desintoxicar.** Sin.: **desentueissegat.**

destrafegar vt. Desbrolhar. **si destrafegar** v.pr. Si desbrolhar.

destrainar vt. Desconcertar.

destralon n.m. Pichin destrau.

dèstra n.f. 1. Costat opausat à-n-aqueu dau coar tocant l'òme e lu animaus. 2. Au Parlament, part de l'emicycle plaçada à la dèstra dau president de l'Assemblada dont sèton lu deputats dau partit conservator; aqueu partit. Sin.: **drecha.** Contr. **seneca.**

destraballar vt. Destralhar.

destrafegar vt. (*destrafegui*) Desmesclar. Var.: **desentrafegar.**

destralada n.f. Còup donat m'un destrau.

destralejar vt. Picar au mejan d'un destrau.

destramar vt. 1. Desfaire la trama d'un teissut. 2. Descurbir la trama ordida contra quauqu'un, un poder politic, etc...

destransinar vt. Levar l'ansia de. Var.: **desestransinar**.

destrar vt. Arpentar (1). Sin.: **canar, canejar**.

destraria n.f. Destreria.

destrau n.m. e n.f. Instrument format d'un fèrre trencant fixat à l'extremitat d'un mànegue e que sièrve à fendre, à talhar.

destraucament n.m. Accion de destraucar.

destraucar vt. (*destrauqui*) Tirar dau sieu trauc; descurbir; desterrar.

destravalhar vt. Cessar lo trabalh momentaneament dins una empresa, especialament per revendicar. Var.: **destravalhar**.

dèstre, a adj. 1. Qu'apertèn à la dèstra: *Man dèstra, l'uèlh dèstre*. Sin.: **drech, a**. Contr.: **senec, a**. 2. Abile, gaubiós.

destreçar vt. Desfaire (cen qu'èra entreçat).

destrech n.m. Braç de mar entre doi tèrras. Var.: **estrech**.

destrech n.m. Premsa per fruchs (en particulier lo raïm).

destrecha n.f. 1. Accion d'exigir mai que cen qu'es deugut, particulierament per lo biais d'abús de poder. 2. Actes de violença, de sacatge comés cònta una poblacion. Sin.: **exaccions, constrencha**.

destrelingar vt. (mar.) Levar lo cau ò la cadena d'una àncora.

destrempa n.f. 1. Pintura qu'a per ligant d'aiga adicionada de pega ò de goma. 2. Tableau fach m'aquela pintura. Sin.: **banharèla, goacha**.

destrempa n.f. Accion de destrempar l'acier.

destrempar vt. Banhar, enumidir (especialament d'aiga).

destrempar vt. Destrúger la trempa (d'un acier).

destrempe n.m. Terren aigaiós.

destrenar vt. Desfaire una trenela.

destreria n.f. (mar.) Nau de guèrra leugiera e velòça, emplegada coma escortaire e à la corsa. Var.: **destraria**.

destressa n.f. 1. Desrèi, sentiment d'abandon. 2. Situacion critica, perillha: *Mandar un senhau de destressa*. Sin.: **desturbi, treboladís, desvari**.

destressar vt. Levar lo stress, l'ansia de. Sin.: **destransinar, desestransinar**.

destriada n.f. Fach de destriar.

destriaire, airtz adj. Si di d'una persona que destria, descuèrbe.

destriament n.m. Destriatge.

destriar vt. (*destrii*) 1. Distinguir, diferenciar: *Dins aqueu tableau si poàdon destriar tres personatges*, cau destriar. 2. Desmesclar, desseparar.

destriatge n.m. Accion de destriar; lo sieu resultat. Var.: **destriament**.

destrubicion n.f. Distribucion.

destrubir vt. Distribuir.

destrubitor n.m. Distributor.

destrier, a adj. e n. Persona que si sièrve sobretot de la man dèstra. Contr.: **senequier**.

destrier n.m. 1. (anc.) Cavau de batalha (que l'escudier tenia de la sieu man drecha). 2. (ironic) Cavau.

destrigar vt. Despachar, faire leu (un trabalh). ♦ **si destrigar** v.pr. Si despachar. Sin.: **si bolegar**.

destroçaire, airtz n. Raubaire. Sin.: **desvalisaire, curamala, ribatabarris, raubaire, arpalhand, copaborsa, talhaborsa, pelasòus**.

destroçar vt. Raubar, desvalisar; raubar de sòus, de bagatges a quauqu'un en usant de violència. Sin.: **desposseidir, desvalisar, despulhar**.

destrocar vt. (*destròqui*) Procedir au destrocatge.

destrocatge n.m. Operacion per la quala si destaca l'òstrega dau sieu supoart per la metre dins lo pargue d'engraissement.

destrocatge n.f. Accion de destroçar; lo sieu resultat. Sin.: **raubament, raubatòri, raubaria, ladronici, furt**.

destronar vt. 1. Metre fin à la superioritat de. 2. Depauar (un sobeiran), lo caçar dau sieu trône. Var.: **detronisar**. Contr.: **intronisar**.

destopelada n.f. Accion e fach de destropelar.

destopelar vt. (*destopèli*) 1. Espantegar un tropeu. 2. Dispersar un recampament de gents dins una manifestacion, etc...

destopiadura n.f. Estropiadura.

destopiar vt. (*destròpi, classic destròpii*) Estropiar; destoàrcer.

destroyer n.m. (mòt anglés) Bastiment de guèrra de mejan tonatge, rapide, ben armat, encargat especialament de mission d'escòrta. Sin.: **contratorpilhaire, escortaire d'escadra, destrusèire**.

destruccion n.f. Accion de destrúger; lo sieu resultat.

destruch, a adj. Qu'a subit una destruccion.

destruci, úcia adj. Destructor.

destruible, a adj. Que pòu èstre destruch.

destruïu, iva adj. Que destruge, qu'a lo poder de destrúger. Var.: **destructor**.

destruïvitat n.f. (psiquiatria) Tendença patologica à destrúger.

destructor, tritz adj. e n. 1. Que roïna, destruge. Var.: **destruci**. 2. Que provòca una destruccion intellectuála ò morala.

destruïvitat n.f. Accion de destructurar; lo sieu resultat.

destruïvitat vt. Desorganisar (un ensèm estructurat).

destrúger vt. 1. Demolir, abatre, metre à bas, anientar: *Destrúger una ciutat*. 2. Faire morir, faire disparéisser, suprimir: *Destrúger l'èrba marrida*. 3. (fig.) Suprimir, arroïnar, anientar: *Destrúger una legenda*.

desturbaire, airtz adj. e n. Que provòca de desturbis; persona importuna, noïoa. Sin.: **embarrassacamin, trebolaire, perturbator, trebolarepaus, desturbier, secafetge, secamolea, rompedoaças**.

desturbamestier n. (fig., pop.) Persona que disturba la vida dei autres. Sin.: **emmerdaire, empachaire**.

desturbar vt. Treboliar, desconcertar. Var.: **destorbar**.

desturbi n.m. Destorbi.

desturbier, a adj. e n. Desturbiaire.

desulhar vt. (*desuèlhi*) 1. Procedir à l'ablacion dau glòbe oculari. Sin.: **enuclear**. 2. Arrancar un uèlh.

desuet, a adj. Qu'es plus d'usança. Sin.: **abandonat, arcaïc, caduc, vielhanchon, anacronic, destemporat, passat, ancian, tresanat, obsolet, obsolescent, perimit**.

desuetud(a) n.f. Abandon d'una practica, en seguida a una desusança. Sin.: **obsolescència**.

desuman, a adj. Inuman; privat de caractèr uman. Sin.: **barbar, impietados, inuman, crudeu, mostrós**.

desumanisaire (-izaire), airtz adj. Que desumanisa. Var.: **desumanisant**.

desumanisacion (-izacion) n.f. Accion de desumanisar; fach d'èstre desumanisat.

desumanisant (-izant), a adj. Desumanisaire.

desumanisar (-izar) vt. Faire perdre tot caractèr uman à.

desumidificacion n.f. Accion de desumidificar; lo sieu resultat.

desumidificador n.m. Aparelh que sièrve à desumidificar: Desumidificador d'ària. Var.: **desumidificator**.

desumidificar vt. (*desumidifiqi*) Faire perdre una part ò tot de la sieu umiditat à: *Desumidificar l'ària d'una maion*.

desumidificator n.m. Desumidificador.

desunion n.f. Desacòrdi. Sin.: **dissidença (-ència), division, mesacòrdi, desacordança**.

desunir vt. (*desunissi*) Separar, desjónher (cen qu'èra unit). 2. Faire cessar l'acòrdi entre (de personas). Sin.: **desseparar, desacordar**. ♦ **si desunir** v.pr. 1. Cessar d'èstre unit. 2. Perdre la coordinacion dei sieus movements, en parlant d'un atleta, d'un cavau.

desús n.m. Desusança. Var.: **disús**.

desusança n.f. Caractèr d'una caua desusada. Var.: **desús, disús**. Sin.: **obsolescència (-ència), desuetud(a)**.

desusat, ada adj. Qu'es plus d'un usatge corrent, qu'es passat de mòda. Sin.: **desuet, obsolet**.

desvalisaire (-izaire), airtz n. Que desvalisa.

desvalisar (-izar) vt. Raubar, destroçar.

desvaloracion n.f. Desvalorisacion, desvalorament.

desvalorament n.m. Desvalorisacion.

desvalorar vt. Desvalorisar.

desvalorisacion (-izacion) vt. Accion de desvalorisar; lo sieu resultat. Var.: **desvaloracion, desvalorament**.

desvalorisaire (-izaire), airtz adj. Que desvalorisa. Var.: **desvalorisant**.

desvalorisant (-izant), a adj. Desvalorisaire. Var.: **desvalorisaire**.

desvalorisar (-izar) vt. 1. Faire baissar la valor de (una moneda, un capital, un produch, una matèria promiera). 2. Demenir lo prestíge de (quauqu'un,

quauqua ren): Desvalorisar un diplòma. Var.: **desvalorar**.

desvantar vt. Dire de mau de quauqu'un ò de quauqua ren. Sin.: **descriidar**.

desvari n.m. 1. Bofonaria, extravagança. Sin.: **folastrada, fotograria**. 2. Armanacaria, fotograria.

desvariaire, airtz adj. e n. Si di d'una persona, d'un eveniment que provòcon un desvari.

desvariar vt. (*desvari, classic desvèrii*) Desconcertar. Sin.: **treboliar, secutar, faire venir foal, descaminar, desesperar**.

desvedelar vi. Perdre lo sieu vedeu, en parlant d'una vaca.

desvelament n.m. Accion de desvelar, de si desvelar; lo sieu resultat. Sin.: **descubèrta, revelacion**.

desvelar vt. 1. Levar lo vel de: *Desvelar una estàtua*. 2. Laisser paréisser, descurbir cen qu'èra escondut, secret: *Desvelar li sieu intencions*. 3. Tornar metre drech (cen qu'èra velat): *Desvelar una ròda*. Sin.: **revelar**. Var.: **desvelar**. ♦ **si desvelar** v.pr. Aparéisser, si manifestar dubertament.

desvelenar vt. Tornar rendre san (quauqua ren qu'èra avelenat). Var.: **desverenar**.

desvelh n. m. 1. Passatge de l'estat de soam à l'estat de velha. Var.: **evelh**. 2. Insomnia.

desvelhar vt. 1. Traire dau soam. 2. Faire tornar nàisser. Var.: **desrevelhar**. ♦ **si desvelhar** v.pr. 1. Arrestar de dormir. 2. Si reviscolar.

desventar vt. (mar.) Orientar li antenas per li entravar de portar.

desventracion n.f. (med.) Eissida dei viscèras sota la pèu dau ventre, en seguida à una flaquesa congenitala ò à un auvari. Var.: **esventracion, esventrada, desventrada**.

desventrada n.f. Desventracion.

desventrar vt. Durbir lo ventre à. Var.: **esventrar**. Sin.: **espançar, esbudelar, estripar, desbudelar**.

desverenar vt. Desvelenar.

desvergar vt. (*desvergui*) (mar.) Desenvergar.

desverginaire, airtz adj. (lit.) Que desvergina.

desverginar vt. (lit.) Faire perdre la sieu verginitat à. Sin. (pop.): **despiucelar**.

desvergonhadament adv. D'un biais desvergonhat.

desvergonhar (si) v.pr. Devenir desvergonhat.

desvergonhat, ada adj. e n. 1. Que mena sensa vergonha una vida desreglada. 2. Qu'agisse ò respoande sensa vergonha.

desvergonhatge n.m. Comportament licencios.

desvernigar vt. Levar lo verniç de. Var.: **desvernissar**.

desvernissar vt. Devernigar.

desverrolhar vt. 1. Durbir (cen qu'èra verrolhat). 2. (mecan.) Desblocar cen que mantenia immobile. Var.: **desferrolhar**.

desverrolhatge n.m. Accion de desverrolhar. Var.: **desferrolhatge**.

desvestment n.m. Desabilhatge. Var.: **desvestison**.

desvestir vt. (desvestissi) Desabilhar. ♦ **si desvestir** v.pr. Si desabilhar.
desviacion n.f. Deviacion.
desviacionisme n.m. Deviacionisme.
desviacionista adj. e n. Deviacionista.
desviadoira n.f. Deviadoira.
desviadura n.f. Bestorn.
desviaire, airtz adj. Desviaire.
desviament n.m. 1. Bestorn. 2. Bypass (angl.).
desviança n.f. Deviança.
desviant, a adj. e n. Deviant.
desviar vt. (*desvii*) Deviar. ♦ **si desviar** v.pr. Si foaraviar.
desviator n.m. Desviator.
desvirada n.f. Bestorn. Sin.: **bescontorn**.
desviraire, airtz adj. Que fa desvirar.
desvirar vt. 1. Faire virar en sens contrari. 2. (mar.) En tèrme de marina, si di d'una gúmena que va en darrier sus l'argue, au luèc d'anar en davant.
desviratge n.m. (mar.) Accion de desvirar.
desvirilizacion (-izacion) n.m. Accion de desvirilisar; fach d'èstre desvirililat.
desvirilisar (-izar) vt. Faire perdre lu caractèrs de la virilitat à.
desviolament n.m. Desenrotlament.
desviolar vt. Desrotlar. Sin.: **debanar, desenrotlar**.
desvisatjar vt. Regarjar (quauqu'un) embé insistença ò indiscrecion. Sin.: **descarar**.
desviscar vt. (*desvisqui*) Desbarrassar (quauqua ren) dau visc que l'empachava. Var.: **desenviscar**.
desvissar vt. Destacar quauqua ren qu'èra fixar au mejan de vitz.
desvitalizacion (-izacion) n.f. Fach de desvitalisar.
desvitalisar (-izar) vt. Levar lo teissut vital, la pulpa, lo nèrvi de (una dent).
desvitaminat, ada adj. Qu'a perdut li sieu vitaminas: *Un aliment desvitaminat*.
desvitar vt. Desfaire cen qu'èra tengut per una vit, de vits.
desvitatge n.m. Accion de desvitar.
desvitricacion n.f. Cristallizacion dau vèire sota l'accion de la calor, que mena à una perda de transparença.
desvitricar vt. (*desvitricar*) Provocar la desvitricacion de.
desvitricat, ada adj. Qu'a subit una desvitricacion, en parlant dau vèire.
desvoler vt. e i. (*desvoali*) Voler pas mai. Sin.: **refudar**.
desvolopable, a adj. Que pòu èstre desvolopat. ♦ (mat.) *Susfàcia desvolopabla*: Que pòu èstre aplicada sus un plan (coma lo còne).
desvolopada n.f. (mat.) Corba tangenta à toti li normalas à una corba plana.
desvolopament n.m. 1. Accion de desvolopar, de desplegar quauqua ren; lo sieu resultat. 2. Distança qu'una bicicleta percorre en un torn de pedalier. 3. (fot.) Operacion que consistisse à desvolopar una pellicula

sensibla. 4. Accion, fach de si desvolopar; lo sieu resultat. Ensèm dei diferents estadis qu'un organisme li passa per rejónher la sieu maturitat; creissença. 5. Accion d'anar de l'avant, de pilhar d'amplessa, d'importança; lo sieu resultat. 6. (econ.) Melhorament qualitatiu e duradís d'una economia e dau sieu foncionament. 7. (au pl.) Seguida, consequença: *La ràdio a donat lu darriers desvolopaments de l'afaire*. 8. Exposicion detalhada d'un argument: *L'orator a fach un lòng desvolopament*. 9. (mús.) Partida centrala d'una sonata, d'una fuga, que vèn après l'exposicion.

desvolopanta n.f. (mat.) *Desvolopanta d'una corba*: Corba qu'admeta aquesta per desvolopada.

desvolopar vt. 1. Estendre, desplegar (cen qu'èra plegat, enrotlat). 2. Percórrer (una distança donada) en un torn de pedalier: *Una bicicleta que desvolopa sièis mètres*. 3. (fot.) Transformar, au mejan de procediments quimics, un imatge latent en un imatge visible. 4. Assegurar la creissença de (quauqu'un, quauqua ren); donar tota la sieu extension à; aumentar la potença, l'estenduda de: *Desvolopar un sector industrial*. 5. Expauar d'un biais detalhat. ♦ (mat.) *Desvolopar una expression algebrica*: L'escriure sota la forma d'una soma. ♦ (mat.) *Desvolopar un calcul*: N'efectuar toti li operacions una après l'autra. 6. (med.) *Desvolopar una malautia*: N'èstre efectivament pertocat. Sin.: **congrear**. ♦ **si desvolopar** v.pr. 1. Si desplegar, s'estendre. 2. Créisser, grandir. 3. Pilhar d'amplessa; s'acréisser.

desvolopat n.m. 1. Movement que consistisse à espatlar un altèri, pi à lo brandir, braç tenduts, en dessobre de la tèsta. 2. (coregr.) Movement que consistisse à desplegar dins diferenti direccions una camba qu'èra replegada.

desvoltaire n.m. Màquina auxiliària que la sieu foarça electromotritz si lèva de la tension qu'una altra foant electrica fornisse.

desvoltar vt. (*desvòlti*) Faire baissat la tension d'una foant electrica.

desvoltatge n.m. Accion de desvoltar.

deswatar, ada adj. *Corrent deswatar*: Corrent reactiu.

det n.m. 1. Cadun dei apendicis articulats qu'acàbon la man de l'òme: *Lu cinc dets de la man*. ♦ *Lo gròs det*: Lo poce. ♦ *Lo guinaire*: L'indèx. ♦ *Lo det dau mitan*: Lo det màger de la man. ♦ *Lo det de l'aneu*: L'anulari. ♦ *Lo pichin det*: L'auriculari. Sin.: **deton, marmelin** (fam.). ♦ *Lu dets dei pens*: Lu artees. ♦ *Faire tocar dau det*: Donar la pròva incontestabla de quauqua ren à quauqu'un que refudava de creire. Sin.: **faire paupar**. ♦ *Mostrar quauqu'un m'au (dau) det*: Lo designar publicament (per l'acusar, lo metre en causa, faire rire d'eu, etc.). Sin.: **guinhar**. ♦ *Metre lo det sobre*: Devinar just. ♦ *Tocar dau det*: Èstre pròche de la solucion. ♦ *Si metre lo det dins l'uèlh*: S'enganar. Sin.: **si metre dins lo sac**. 2. Extremitat articulada dei membres dei tetrapòdes. 3. Mesura aproximativa, que correspoande à l'èssessor d'un det: *Un det de vin*. ♦ *Èstre à doi dets de*: Èstre pas luènh de capitar. 4. (mecan.) Pichina pèça que sièrve d'arrèst ò de sostèn à una altra.

detada n.f. 1. Emprenta digitala. 2. (mús.) Biaís de plaçar lu det sus un instrument; anotacion portada sus una particion per precisar aquela posicion dei det.

detalh n.m. 1. Element pichin d'un ensèms, e que pòu èstre considerat coma segondari. ◇ *Es un detalh*: A pas d'importança. 2. Enumeracion completa e minucia: *Donar lo detalh d'una factura*. ◇ *En detalh*: Mé precision. 3. Venda de mèrç à l'unitat ò per pichini quantitats: *Comèrci de detalh*. Contr.: **gròs**. ◇ *Au detalh*: À l'unitat ò per pichini quantitats. Sin.: **menut**.

detalhaire, airtz adj. e n. Detalhant.

detalhant, a adj. e n. Que vende au detalh. Var.: **detalhaire**. Sin.: **debitant**.

detalhar vt. 1. Enumerar, passar en revista lu elements d'un tot. Sin.: **nombrar**. 2. Vendre au detalh.

detalhat, ada adj. Presentat mé toi lu detalhs: *Lo plan detalhat d'un racònte*. Sin.: **precís**.

detar vt. Indicar au mejan de chifras sus la particion d'un instrument, lo det que si deu emplegar per cada nòta.

deteccion n.f. Accion de detectar; lo sieu resultat.

detectable, a adj. Que pòu èstre detectat.

detectar vt. Descurbir l'existença de (quauqua ren qu'èra escondut): *Detectar un pichin bosin dins lo motor, detectar la presença d'aiga*. ◇ (espec.) Descurbir la presença d'un resson electronic per lo biaís dei ondas emessí per un radar.

detectiu, iva n. Persona que lo sieu mestier es de menar d'enquistas, à títol privat.

detector n. 1. Aparelh que sièrve à detectar la presença de quauqua ren, d'un fenomène: *Detector de metals*. 2. Dins la marina, especialista de la deteccion per lo biaís dau radar. Sin.: **radarista**.

detector, tritz adj. Que permete de detectar, que sièrve à detectar.

detencion n.f. 1. Accion de detenir, d'aver en la sieu possession: *La detencion d'armas es sotamessa à de règlas precisi*. 2. Fach d'èstre detengut; incarceration. Sin.: **empresonament**. ◇ *Detencion criminala*: Pena qu'un tribunal pronóncia, à temps ò à perpetuitat. ◇ *Detencion provisòria*: Incarceracion d'una persona denant que sigue jutjada.

detenèire, eiritz n. Detentor.

detengut, uda n. e adj. Si di d'una persona incarcerationada.

detenir vt. (*detèni*) 1. Aver, conservar en la sieu possession: *Detenir un secret*. 2. Retenir dins un luèc e, especialament, dins una preson. Sin.: **encarcerar**, **empresonar**.

detentor, tritz n. Persona que detèn quauqua ren. Sin.: **detenèire**.

detergença n.f. Proprietat dei produchs detergents.

detergent, a adj. e n.m. Si di d'un produch que permete d'eliminar lo brut que si pega sus un mitan solide en lo metent en suspension ò en solucion. Var.: **detersiu**.

detergir vt. (*detergissi*) Netejar au mejan d'un detergent.

deterioracion n.f. Accion de deteriorar; lo sieu resultat. Fach de si deteriorar, d'èstre deteriorat. Sin.: **alteracion**, **degalhatge**. ◇ (psicopat.) *Deterioracion*

intellectuala, psiquica: Anequiment d'uni foncions intellectuali, mentali, etc., ligat à l'atge ò à la malautia.

deteriorar vt. (*deteriòri*) 1. Metre en marrit estat. Sin.: **degalhar**, **alterar**. 2. Rendre mens boan, comprometre: *Deteriorar la sieu santat*. ◆ **si deteriorar** v.pr. 1. Si degalhar, subir de degradacions. 2. Devenir mai marrit, perdre la sieu armonia, lo sieu equilibri: *Clima social que si deteriora*.

determinable, a adj. Que pòu èstre determinat. Sin.: **mesurable**, **identificable**.

determinacion n.f. 1. Accion de determinar, de definir, de precisar quauqua ren: *La determinacion d'una data*. 2. Decision, resolucion pilhada après aver esitat. 3. Caractèr d'una persona qu'es determinada. 3. (ling.) Precision dau sens producha per lo determinaire.

determinadament adv. D'un biaís determinant.

determinant, a adj. Que determina una accion, decisiu.

determinant n.m. 1. Element, factor que determina, qu'a una accion especifica. 2. (ling.) Element linguistic que n'en determina un autre (lo determinat). ◇ (espec.) Morfema gramatical que si plaça davant lo nom per l'introdure dins lo discors: *L'article, lu adjectius possessius, demostratius, etc. son de determinants*. 3. (mat.) Nombre associat au mejan d'un algoritme à una matritz cairada d'òrde n . Lo determinant de la matritz d'òrde $2 \begin{pmatrix} a & c \\ b & d \end{pmatrix}$, notat $\begin{vmatrix} a & c \\ b & d \end{vmatrix}$, es lo nombre $ad-bc$.

determinar vt. 1. Precisar, establir, definir: *Determinar li causas d'un accident*. 2. Causar, provocar: Aqueu problema a determinat una crisi internacionala. 3. Menar (quauqu'un) à agir d'un biaís donat; engatjar, incitar: A quò mi determina à m'en anar. 4. (ling.) Precisar la valor ò lo sens de (un mòt). ◆ **si determinar** v.pr. (*à*) Si decidir à agir; pilhar un partit.

determinat, ada adj. 1. Precisat, fixat. 2. Decidit, segur d'eu: *Aquel òme sembla determinat*. ◆ n.m. (ling.) Element qu'un autre (lo determinant) determina.

determinatiu, iva adj. e n.m. (ling.) Que determina, precisa lo sens d'un mòt. ◇ *Adjectius determinatius ò determinatius*, n.m.pl.: Adjectius demostratius, possessius, interrogatius, indefinits, numerals (per op. ai *adjectius qualificatius*).

determinisme n.m. Concepcion filosofica que reconoisce de rapoarts de causa à efècte entre lu fenomènes fisics, lu actes umans, etc.

determinista adj. e n. Relatiu au determinisme; partidari dau determinisme.

detersion n.f. 1. Efècte dei detergents. 2. Messa en òrdre dau fenomène de detergença.

detersiu, iva adj. e n.m. Detergent.

detestablement adv. D'un biaís detestable.

detestable, a adj. Qu'es destestat, sensa que poasque èstre autrament; execrable, totplen marrit.

detestacion n.f. (lit.) Òdi, execracion.

detestar vt. (*detèsti*) Aver d'aversion per; execrar, odiar. Sin.: **aborrir**.

deton n.m. Auriculari. Sin.: **marmelin**, **det pichon**.

detonacion n.f. 1. Bosin violent, foart, que vèn d'una explosion ò que fa pensar à una explosion. Sin.:

espitada, crep, petada. 2. Descomposicion foarça rapida (4 à 5 km/s) d'un explosiu. 3. Anomalia de combustion, acompanhada d'un bosin, qu'afecta lo foncionament d'un motor termic.

detonador n.m. Detonator.

detonant, a adj. Destinant à produire una detonacion: *Un explosiu detonant.* ◇ *Mesclum detonant:* Mesclum de doi gas que la sieu inflamacion provòca una reaccion explosiva; (fig.) Coexistença de personas ò de causas que pòu menar à de reaccions, de crisis, de conflictes.

detonar vi. (*detòni*) Petar m'un bosin violent. Sin.: **espetar, petar.**

detonator n.m. Dispositiu d'amorsatge destinat à provocar la detonacion d'una carga explosiva. 2. (fig.) Cen que provòca una accion ò fa esclatar una situacion explosiva: Aquelel declaracion es estada lo detonator à la crisi. Var.: **detonador.**

detonica n.f. Sciéncia e tecnica de la detonacion dei substàncas explosivi.

detraccion n.f. (rare) Accion de detraire (1); lo sieu resultat.

detractor, tritz n. persona que critica violentament, que despreia (quauqu'un, quauqua ren): *Tot diccionari a lu sieus detractors!*

detraire vt. (*detrai*) 1. Dire de mau de; depreciar. 2. Dedurre.

detriment n.m. Dam, perjudici: *Agir au detriment de.* Sin.: **toart.**

detrític, a adj. (geol.) Format de degalhs deugut à la desagregacion de la ròca.

detrítivòre, a adj. e n.m. Si di dei bèstias ò dei bacterias que si noirisson de sobras organiqui d'origina naturala ò industrial.

detronisar (-izar) vt. Destronar. Contr.: **intronisar.**

detumescença (-ència) n.f. (med.) Diminucion de volume d'una tumor, d'una inflamacion ò d'un organe erectile.

dètz adj. num. e n.m. inv. 1. Nombre que vèn après nòu dins la seria naturala dei entiers. 2. Un grand nombre indeterminat: *L'auràs ja dich dètz còups!*

dètz-e-nòu adj. num. e n.m. inv. Nombre que vèn après dètz-e-vuèch dins la seria naturala dei entiers.

dètz-e-noven, a adj. num. 1. Qu'ocupa un reng correspondent au nombre dètz-e-nòu. 2. Qu'es contengut dètz-e-nòu còups dins un tot.

dètz-e-sèt adj. num. e n.m. inv. Nombre que vèn après setze dins la seria naturala dei entiers.

dètz-e-seten, a adj. num. 1. Qu'ocupa un reng correspondent au nombre dètz-e-sèt. 2. Qu'es contengut dètz-e-sèt còups dins un tot.

dètz-e-vuèch adj. num. e n.m. inv. Nombre que vèn après dètz-e-sèt dins la seria naturala dei entiers.

dètz-e-vuchen adj. num. 1. Qu'ocupa un reng correspondent au nombre dètz-e-vuèch. 2. Qu'es contengut dètz-e-vuèch còups dins un tot.

deugut, uda adj. (participi passat de *deure*) Que si deu (soma, etc.). ◆ n.m. Cen qu'es deugut à quauqu'un: *Reclamar lo sieu deugut.* Sin.: **lo just e la rason.**

deunable, a adj. Deunable.

deumaire n.m. Persona que lèva lo deume. Var.: **deimaire.**

deumatge n.m. Deimatge.

deume n.m. Dècima, dèime.

deumier n.m. Deimier.

deure vt. (*devi*) 1. Èstre tengut de pagar, de rendre, de fornir: *Mi debes de sòus.* 2. Èstre obligat vèrs quauqu'un per de rasons de morala, de lèi, de convenenças: *Devèm lo respècte ai vièlhs.* 3. Aver per origina, tenir de: *Deu la sieu celebritat au sieu segond libre.* 4. Seguit d'un vèrbo à l'infinitiu, sièrve à marcar diferents causas. ◇ L'obligacion, la necessitat: *Deves escotar cen que di ton paire.* ◇ La probabilitat, la suposicion: *Deu èstre malaut.* ■ Aquí, en occitan, cau preferir l'emplec dau futur: *Serà malaut.* ◇ Una possibilitat, una intencion que poarta sobre lo futur: *Deu passar vèrs vuèch oras.* ◆ **si deure** v.pr. 1. Èstre tengut de s'ocupar de: *Mi devi à la mieu familha.* 2. Èstre moralament tengut de: *Si deu d'èstre exemplari.* 3. (impers.) *Coma si deu:* Convenent, natural.

deure n.m. (comptab.) Partida d'un còmpte qu'establisce cen qu'una persona deu. Sin.: **passiu.** Contr.: **aver, actiu.**

deus ex machina n.m. inv. (latin) Persona ò eveniment que vèn oportunament reglar una situacion dramatica que semblava sensa solucion.

deute n.m. 1. (sovent au plur.) Soma deuguda à quauqu'un, à un organisme, à un creancier: *Remborsar lu sieus deutes, èstre cubèrt de deutes.* ◇ *Deute public:* Ensèms dei engatjaments à la carga d'un estat. 2. (fig.) Obligacion morala (vèrs quauqu'un qu'a ajudat quauqu'un, que l'a sauvat, etc.): *Aver un deute vèrs un amic.*

deuteranopia n.f. (med.) Forma de daltonisme dins la quala lo color vèrda non es perceupuda.

deutèri n.m. Isotòpe de l'idrogène (D), de massa atomica 2; còrs gasós obtengut per descomposicion de l'aiga lorda (D₂O).

deuterocanonic adj. m. (teol.) *Libres deuterocanonics:* Libres de l'Ancian Testament e dau Noveu, que son estats admès dins lo canon de l'Escriptura unicament dins la version dei Setanta e lo concili de Trent (lu protestants d'ion aquelel libres *apocrifos*).

deuterologia n.f. Replica davant lu tribunals grècs après lu primiers plaidejats dei doi partidas.

deuteron n.m. (quim. fis.) Nucleu de l'àtome de deutèri, format d'un proton e d'un neutron. Var.: **deuton.**

deuterostomian n.m. *Deuterostomians:* Un dei doi grands gropes d'animaus superiors, caracterisats per un desvolopament embrionari que dona au blastopòre la foncion d'anus, m'una boca que si forma segondariament, e que comprèn lu equinodèrmas, lu estomocòrdes, lu procordats e lu vertebrats.

deuton n.m. Deuteron.

deutoneuròna n.f. Nom donat à la segonda neuròna, articulada embé la promiera ò *protoneuròna*, que transpoarta l'influx nerviós sigue de la periferia fins ai

centres (*deutoneuròna sensitiva*), sigue dei centres nerviós fins à la periferia (*deutoneuròna motor*).

deutoplasma n. m. Enclavas dau protoplasma que son de substànças de resèrva de la cellula.

deutsche mark n.m. Mark.

devagament n.m. Distraccion, divagacion.

devagar vt. (*devagui*) Distraire. ♦ **si devagar** v.pr. Si distraire, si solaçar.

devaluacion n.f. Accion de devaluar. Sin.: **desvalorisacion**.

devaluar vt. (*devaluï*) 1. Demenir la valor de (una moneda) per rapoart à una valor de referença e à la valor dei monedas estrangieri. 2. Despreciar, desvalorisar. Sin.: **desvalorar**.

devanagari n.m. Escriitura emplegada per lo sanskrit e actualament per l'indi e quauqui autri lengas indo-ariani. Sin.: **magari**.

devastacion n.f. Accion de devastar; roïna. Sin.: **anientament, revolum, tresvirament, cataclisme, desastre, mauparada, destruccion, fracatge, perda, sacatge, finiment, degalh, chaple**.

devastaire, airtz adj. e n. Que devasta. Var.: **devastator**. Sin.: **destructor, degalhair, demolissèire**.

devastar vt. Causar de gròs degalhs à, arroïnar. Sin.: **fracatjar, anientar, tresvirar, chaplar, saquetjar, degalhar**.

devastat, ada adj. Qu'a subit una devastacion.

devastator, tritz adj. e n. Que devasta. Var.: **devastaire**.

devèire, eirtz adj. Redevable.

develhar vt. Revelhar. Var.: **desvelhar, derevelhar**.

♦ **si develhar** v.pr. Si revelhar.

devenidor n.m. Futur, devenir.

devenir v. 1. Passar d'un estat à un autre; aquistar una qualitat donada: *Es devengut professor, siés devengut grand*. Var.: **venir, endevenir**, Sin.: **si faire**. 2. Aver un resultat, una destinada: *Que devèn lo tieu projècte? Qu'es devenguda la tieu calinhera?*

devenir n.m. 1. Movement progressiu que fa si transformar li causas. 2. Futur, avenir. Var.: **devenidor**.

dever n.m. 1. Cen que la lèi, la morala, etc. demàndon de faire. 2. Travalh escrich demandat à un escolan, un estudiant.

deverbal n.m. (ling.) Nom format à partir d'un vèrbo, en particulier per supression dau sufixe (*cost*, de *costar*, *demanda*, de *demandar*). Var.: **deverbau, deverbatiu**.

deverbatiu, iva adj. e n.m. (ling.) Si di d'una forma facha à partir dau radical d'un vèrbo, en particulier d'un vèrbo que vèn d'un autre vèrbo. Var.: **deverbal**.

deverbau n.m. Deverbal.

deverós, oa adj. Que fa lo sieu dever.

devèrs prep. Vèrs, en direccion de (quauqu'un, quauqua ren): *Per aquò faire, s'es virat devèrs un responsable*. Sin.: **cap à**. ♦ Devèrs d'aquí: *Vèrs aquí*. ♦ Devèrs d'aià: *Vèrs aià*. ♦ Devèrs damont: *Vèrs damont*. ♦ Devèrs davau: *Vèrs davau*. ♦ Devèrs dedins: *Vèrs dedins*. ♦ Devèrs defoara: *Vèrs defoara*. ♦ *Devèrs pertot*: De tota part.

devèrs n.m. 1. (c. de f.) Diferença de nivèu entre lu ralh dins una corba, per contrabalançar la foarça centrifuga. ♦ Sus una rota, diferença de nivèu entre lu doi bòrds dins una corba. 2. Mancaça d'aplomb d'un barri. 3. (mar.) Forma alargada de la cencha d'una nau au nivèu de la proa fins au poant superior. Sin.: **gauta, nada**.

deversament n.m. Accion de deversar (d'aiga, un liquide); fach de si deversar. Sin.: **escampament**.

deversament n.m. Devèrs (d'un barri).

deversar vt. (*devèrsi*) 1. Faire s'escòrrer d'un luèc dins un autre. Sin.: **escampar**. 2. (fig.) Depauar en granda quantitat: *Lo tren a deversat un molon de toristas*. ♦ **si deversar** v.pr. S'escòrrer: *Aqueu riu si devèrsa dins l'estanh*.

devertolhament n.m. Desenrotlament.

devertolhar vt. Desrotlar.

devesible, a adj. Que pòu èstre devesit, partit. Sin.:

dividible, despartible, compartible.

devesidor, oira adj. Que pòu èstre devesit.

devesiment n.m. Fach de devesir. Sin.: **partiment**.

devesir vt. Dividir, partir. Sin.: **despartir, compartir, partir**.

devesor n.m. (mat.) Partidor.

deviacion n.f. 1. Fach de deviar, de s'escartar d'una direccion normala, abituala ò predeterminedada. 2. Itinerari establhit per destornar la circulacion. 3. Escart, variacion dins una linha de comportament, de doctrina. Var.: **desviacion, desviament, desviadura**.

deviacion estandard n.f. Raç cairada de la variança.

deviacionisme n.m. Tendença à s'escartar de la linha politica d'un partit, d'una organizacion. Var.: **desviacionisme**.

deviacionista adj. e n. Que fa moastra de deviacionisme. Var.: **desviacionista**.

deviadoira n.f. Camin mai cort. Var.: **desviadoira**. Sin.: **escorcha, acorcha**.

deviaire, airtz adj. Que provòca una deviacion. Var.: **desviaire**.

deviança n.f. Caractèr de cen que s'escarta de la nòrma. ♦ Comportament que s'escarta dei nòrmas qu'una societat admète. Var.: **desviança**.

deviant, a adj. e n. Que s'escarta de la règla, de la nòrma; qu'a un comportament de deviança. Var.: **desviant**.

deviar vi. S'escartar de la sieu direccion, dau sieu projècte, de la sieu organizacion. ♦ vt. Modificar la trajectòria, la direccion de (un movement). Var.: **desviar**.

deviator n.m. 1. Bobina magnetica que, dins un tube catodic, sièrve à deviar lo fais electronic que percorre l'ecran per formar l'imatge. 2. Instrument que permete de deviar de la verticala un potz de foratge. 3. *Deviator de gisèle*: Dispositiu que permete d'orientar lo gisèle d'un turboreactor ò d'un motor-fusada. Var.: **desviator**.

devin, a n.m. Devinaire. Var.: **endevinaire**.

devinable, a adj. Que pòu èstre devinat. Var.: **endevinable**.

devinacion n.f. Divinacion.

devinada n.f. Devinòla. Var. **endevinalha**.

- devinador, airtz** adj. e n. Devinaire.
- devinaire, a** adj. e n. Que devina. Var.: **endevinaire**.
- ◆ n. Persona que pretende aver lo don de divinacion. Sin.: **devin, devinarèla**.
- devinalha** n.f. Question plasenta que si demanda à quauqu'un de trovar la respoasta. Var.: **endevinalha, devinhòla, devinòla**.
- devinar** vt. Descurbir per intuicion ò per conjectura; Predire, prevèire, trovar: *Devinar l'avenir, lo temps que farà*. Var.: **adevinar, endevinar**.
- devinarèla** n.f. Devinaire.
- devinareu, èla** adj. Devinatòri.
- devinatòri, òria** adj. Divinatòri. Var.: **devinareu**.
- devinhòla** n.f. Devinòla.
- devinòla** n.f. Devinalha. Var.: **devinhòla, devinada, endevinalha**.
- devinon** n.m. *Jugar à devinon devinòla*: Jugar ai devinòlas.
- devís** n.m. Descripcion detallhada dei pèças, dei materiaus e dei operacions necessari per una produccion, una construccion, una installacion ò una reparacion, mé l'estimacion dau cost. Sin.: **estimacion**.
- devisa** n.f. 1. Corta formula qui caracterisa lo caractèr simbolic de quauqua ren, ò qu'exprimisse una pensada, un sentiment, una règla de vida, de captenement: *La fe sensa òbra moarta es*. 2. (arald.) Figura emblematica acompanhada d'una formula. 3. Moneda considerada per rapoart ai monedas d'autres país, per rapoart au sieu taus de cambi: *Una devisa foarta*.
- devisar** vi. (lit.) S'entretenir mé quauqu'un, discutir.
- devisa-títol** n.f. Dins un regime de contraròtle dei cambis, devisa emplegada per aquistar de valors estrangieri.
- devistar** vt. Apercevre.
- de visu** loc. adv. (mòts latin) Per l'aver vist, en testimòni oculari.
- devoament** n.m. Accion de si devoar à quauqua ren, à quauqu'un; disposicion à servir. Sin.: **sacrifici, abnegacion**.
- devoar (si)** v.pr. 1. Si consacrar totalmaent à quauqu'un, à quauqua ren. 2. S'encargar, per abnegacion, d'un trabalh penós, dificile, pas gaire interessant. Var.: **si devotar**. Sin.: **si vodar**.
- devocion** n.m. 1. Pietat, estacament fervent à la religion, ai practicas religiòs. ◇ *Faire li sieu devocions*: Complir lu sieus devers religiós. 2. Culte particulier rendut à un sant. 3. (lit.) Estacament fervent à quauqu'un, à quauqua ren; veneracion. 4. *Èstre à la devocion de quauqu'un*: Èstre totalament au sieu servici. Var.: **devotitge**.
- devocional, a** adj. Relatiu ai actes, ai formulas de devocion. Var.: **devocionau**.
- devocionau, ala** adj. Devocional.
- devolucion** n.f. (dr.) Atribucion, transmission d'un ben, d'un drech d'una persona à una altra.
- devolut, uda** adj. (dr.) Autrejat, transmés. Var.: **devorgut**.
- devolutiu, iva** adj. (dr.) Que fa qu'una caua, un drech, etc. passa d'una persona à una altra.
- devon** n.m. Leca metallica rotativa qu'imita un peis, provedida d'un mosclau, per la pesca.
- devonian** n.m. (geol.) Quatrein periòde de l'èra primària, quora apareissèron lu premiers vertebrats terrèstres e li promieri plantas vasculari. ◆ **devonian, a** adj. Dau devonian.
- devoraire, airtz** adj. e n. Si di d'una persona, d'una màquina, etc., que devòra. Var.: **devorant, devorator**.
- devorament** n.m. Cruci, lagui, torment.
- devorant, a** adj. 1. Que mena à devorar; avide, insaciable: *Una fam devoranta, una curiositat devoranta*. 2. Que consuma, destruge per la sieu amplessa, la sieu intensitat: *Un fuèc devorant, una gelosia devoranta*. Var.: **devoraire, devorator**.
- devorar** vt. (*devòri*) 1. Manjar en esgarrant m'ai dents: *Lo lop devòra lu sieus aliments*. 2. Moardre, rolhar, pónher totplen: *Li arnas an devorat aquelu vestits*. 3. Manjar mé voracitat, aviditat. 4. *Devorar dei uèlhs, dau regard*: Regarjar embé aviditat. ◇ *Devorar un libre*: Lo lièger mé passion. 5. (lit.) Faire disparéisser completament, consumir, destrúger: *Lo fuèc a devorat la forêt*. 6. Tormentar violentament: *La passion lo devòra*.
- devorator, tritz** adj. e n. Devoraire.
- devorgut, uda** adj. Devolut.
- devòt, a** adj. e n. Estacat fins à l'escès ai practicas religiòs.
- devotament** adj. Mé devocion.
- devotar (si)** v.pr. Si devoar.
- devotitge** n.m. Devocion.
- dexteritat** n.f. 1. Gaubi, abiletat de la man. 2. Adreça d'esperit, abiletat dins lo biais d'agir. Sin.: **gaube, agilitat**.
- dèxtra** n.f. (lit.) Man dèstra.
- dextralitat** n.f. Fach d'èstre destrier.
- dextrana** n.f. Grop de monosacarides que dona una solucion viscoa embé l'aiga, emplegat dins la preparacion dau plasma sanguin artificial e en injeccions intravenoï.
- dèxtre, a** adj. Qu'es à la drecha de l'escut, per l'escudier (à seneca per la persona que regarja).
- dextrina** n.f. (quim.) Matèria gomoa que si tira de l'amidon e que sièrve dins l'industria dei pegas, dei colorants, dei produchs farmaceutics.
- dextrocardia** n.f. (med.) Posicion dau coar à drecha (es una anomalia congenitala).
- dextrogir(e), a** adj. (quim.) Si di dei compauats que fan virar lo plan de polarisacion dau lume dins lo sens dei agulhas d'un relòtge. Contr.: **levogire**.
- dextromoramida** n.f. Analgesic potent de sintèsi d'una eficacitat superiora à-n-aquela de la morfina e marcada coma ela au tableu B.
- dextròrse, a** adj. ò adv. Que si fa dins lo sens dei agulhas d'un relòtge.
- dextròsa** n.f. Glucòsa.
- dey** n.m. Cap de la Regença d'Argier (1671-1830).
- dharma** n.m. Dins l'indoïsme e lo bodisme, lèi universal que regisse lu èstres e li cauas.

dià interj. Crit dei carretiers per faire anar lu cavaus à seneca. Sin.: **vèn ça!, ià!**

diabasa n.f. Ròca de la Família dei dioritas, sovent de color vèrda.

diabeta n.m. 1. (med.) Malautia que si manifèsta per una abondoa eliminacion d'urina e una set intensa. 2. (correntament) *Diabeta sucrat* ò *diabeta*: Trebolici dau metabolisme dei glucides deugut à una insufisença de la secrecion d'insulina dins lo pancreàs e caracterisat per una iperglicèmia e la presença de sucre dins li urinas (glicosuria).

diabetic, a adj. e n. Relatiu au diabeta; que sofrisse de diabeta.

diabetològue, òga n.f. Especialista dau diabeta.

diablalha n.f. Lo tot dei diaus. Var.: **diablotalha, diablatalha**.

diablament adv. (fam.) Totplen. Sin.: **foarça, excessivament**.

diablaria n.f. 1. (lit.) Estratagama diabolic. 2. Malícia, despièch. Sin.: **sortilègi**. 3. (lit.) Pèça populària, scena dont figuron de diaus. 4. (b.-a.) Representacion dont figuron lo diau e lu sieus supoasts.

diablàs n.m. Diau grandàs. Var.: **diablatàs**.

diablatalha n.f. Diablalha.

diablatàs n.m. Diablàs.

diablaton n.m. 1. Pichon diau. 1. Mainau turbulent, malensenhat. Var.: **diabloton, diablotin**.

diable n.m. Diau.

diablejar vi. Faire lo diau, si comportar coma lo diau.

diablessa n.f. 1. Diau femeu. 2. Frema marrida. 3. Filha viva e turbulenta.

diablon n.m. 1. Diablotin. 2. (mar.) Vela pichona que si issa au dessobre dau diablotin.

diablotalha n.f. Tropelada de diaus. Var.: **diablatalha, diablalha**.

diablotin n.m. 1. Pichin diau. Var.: **diablon, diablaton, diabloton**. 2. (mar.) Vela d'estrai de còntramejana.

diabloton n.m. Diablotin.

diabolic, a adj. 1. Que lo diau a inspirat; demoniac: *Temptacion diabolica*. 2. Que fa pensar au diau per lo sieu caractèr malefic ò pèrvèrs, per lo sieu aspècte inquietant: *Un plan diabolic*. Sin.: **emmascat, infernau, caitiu, marrit, malent, satanic, perdid(e), amaliat, endemoniat, ensatanat**.

diabolicament adv. D'un biais diabolic.

diabolisacion (-izacion) n.f. Fach de diabolisar.

diabolisar (-izar) vt. Rendre (quauqu'un) diabolic, lo faire passar per diabolic.

diabolisme n.m. Culte dau diau.

diàbolo n.m. [*djabolo*] Juguèt format de doi cònes opauats per li cimas, que si manda en l'ària per lo recuperar sus una cordeleta atesada entre doi manelhas.

diacenisme n.m. Setmana de Pascas dins la religion ortodòxa (etim. gr. *diakainêsimos*).

diacentros n.m. Nom ancian dau pichon diamètre de l'òrbita elliptica d'una planeta.

diacetil(e) n.m. Premier tèrme de la lista dei alfa-dicetonas de formula CH₃-CO-CO-CH₃; es un liquide saure que bulhe à 88°C e si tròva dintre lu òlis essencials e lo burre.

diacetic, a adj. Si di de compausats que la sieu formula compoarta doi tripli ligasons.

diacetilmorfina n.f. (quim.) Eroïna. Var.: **diamorfina**.

diacide n.m. (quim.) Còrs que possedisce doi foncions acide. Sin.: **biacide**.

diaclasa n.f. (geol.) Fendedura que pertòca li ròcas en li favorejant la penetracion de l'aiga.

diacòde, a adj. *Siròp diacòde*: Siròp d'opiom deble, que calma lo tus. Var.: **diacòdi**.

diacòdi adj. e n.m. Si di d'una substança diacòda.

diaconal, a adj. Dau diacre. Var.: **diaconau**.

diaconat n.m. Ofici ò òrdre dau diacre.

diaconau, ala adj. Diaconal.

diaconessa n.f. 1. Frema que, dins la Glèia primitiva, èra oficialament encargada de foncions religioi ò caritabli. 2. Frema protestanta qu'a de foncions analògui e viu sovent en comunautat.

diàcono n.m. (it.) [*'djakonu*] Diacre. Sin.: **diague**.

diacostica n.f. Part de la fisica qu'estúdia la refraccion dei sons.

diacre n.m. 1. (catol.) Clergue qu'a reçauput l'òrdre immediatament inferior à-n-aqueu de prèire. 2. Per lu protestants, laïc encargat de s'ocupar dei paures e de l'administracion dei sòus de la glèia. Sin.: **diague**.

diacritic adj. *Signe diacritic* ò *diacritic*, n.m.: Signe que, ajustat à una letra, n'en modifica la valor ò permete de destriar doi mòts omogrades (coma l'accent de à ò la cedilha dau ç).

diacromia n.f. (fotografia) Procediment de viratge per tenchura de sobre un mordantatge.

diacronia n.f. (ling.) Caractèr dei fenomènes linguistics considerats dau ponch de vista de la sieu evolucion dins lo temps, per op. à *sincronia*.

diacronic, a adj. Relatiu à la diacronia.

diada n.f. (lit.) Cobla de doi ideas, de doi principis complementaris.

diadèlfe, a adj. Si di d'una raça de flors que lu sieus estams son soudats en doi gropes.

diadema n.m. 1. Bendeu ricament decorat e portat à l'entorn de la tèsta coma signe de la reiautat; la denhetat reiala: *Cénher lo diadema*. 2. Jòia ornada de pèiras preciòs que cenhe lo sobran dau front. ◊ Objècte ò cofadura que li fremas poàrton au sobran dau front.

diadòc n.m. [*dia'dòk*] (ist.) Títol que si donava ai generals que si disputèron l'Empèri d'Alexandre après la sieu moart.

diadococinesia n.f. Capacitat de faire de movements alternatius d'una mena velòça.

diafan(e), a adj. 1. Que laissa passar la luz sensa èstre transparent; d'una transparença demenida. 2. (lit.) Que lo sieu aspècte evòca cen qu'es vist au través d'un còrs diafane. Sin.: **clarinet**.

diafanitat n.f. Proprietat dei còrs diafanos.

diafanoscopia n.f. (med.) Procediment que consistísse à esclairar per transparença d'unu organes ò d'uni partidas dau còrs. Sin.: **diascopia**.

diafisèire, a adj. Relatiu à la diafisi.

diafisi n.f. Part mejana d'un oàs llong (per op. à *epifisi*).

diafonia n.f. 1. Interferença parasita de senhaus que vènon de doi emetors, de doi circuits ò de doi zònas d'un solet enregistrament. 2. Dins la música grèga, contrari de *sinfonia*, que marca lu intervals consonants taus que l'octava, la quinta e la quarta (etim. gr. *diaphônia*: discordança).

diafonomètre n.m. Aparelh de mesura electrica que permete d'avalorar li consequenças de la diafonia dins una cadena telefonica.

diafonometria n.f. Tecnica de la mesura de la diafonia.

diafometric, a adj. Relatiu ai consequenças de la diafonia.

diaforèsi n.f. (med.) Sudanha abundanta.

diaforetic, a adj. Medicament qu'afavorisse la sudanha.

diafotia n.f. Aparicion d'un imatge parasite sus lo telon d'un televisor.

diafragma n.f. 1. Muscle foarça larg e fin que separa lo pièch de l'abdomen, e que la sieu contraccion provòca l'aumentacion dau volume de la gàbia toracica e, en consequença, l'inspiracion. 2. Membrana de matèria soplà que, plaçada sus lo coal de l'uterus, es emplegada coma contraceptiu femenin. 3. Dubertura dau diamètre reglable que sièrve à faire variar la quantitat de lutz qu'ienra dins un aparelh optic ò fotografic. 4. Paret transversala que separa lu tubes de divèrs instruments e màquinas.

diafragmar vt. (opt.) Suprimir li partidas extèrni d'un fais luminós au mejan d'un diafragma. ♦ vi. Diminuir la dubertura d'un objectiu au mejan d'un diafragma.

diafragmatic, a adj. (anat.) Dau diafragma.

diagenèsi n.f. (geol.) Ensèm dei fenomènes qu'assegúron la transformacion d'un sediment mòble en ròca coerenta.

diagnòsi n.f. 1. (biol.) Promiera descripcion scientifica que permete d'isolar una espècia, un genre, una familha. 2. (anc.) Conoissença dei malautias aquistada per observacion dei sieus simptòmas caracteristics.

diagnostic n.m. 1. Identificacion d'una malautia per lu sieus simptòmas. 2. Jutjament portat sobre una situacion, un estat.

diagnostic, a adj. (med.) *Signes diagnostics*: Signes que, caracteristics d'una malautia, perméton de n'en faire lo diagnostic.

diagnosticar vt. (*diagnostiqui*) Faire lo diagnostic de (una malautia); descurbir, identificar (un mau, una pana, etc.).

diagomètre n.m. Mena d'electromètre d'usança en diagometria.

diagometria n.f. Mesura de la conductibilitat electrica.

diagonal, a adj. Qu'a lo caractèr d'una diagonal; en diagonal: *Arc diagonal*. ◇ *Matritz diagonal*: Matritz cairada que lu sieus tèrmes non nuls apartènon à la diagonal principal.

diagonala n.f. Segment de drecha ò drecha que jonhe doi soms non consecutius d'un poligòne ò doi soms d'un polièdre que non apartènon à una mema faça. Sin.:

croilhada. ◇ (mat.) *Diagonala principal* (d'una matritz cairada, d'un determinant, etc.): Ensèm dei tèrmes que, plaçats au crosament d'una linha e d'una colomna de meme reng, fórmon una diagonal que parte de l'origina (en aut, à seneca d'una matritz cairada). ◇ *En diagonal*: En biais, oblicament. ◇ (fam.) *Lièger en diagonal*: Percórrer, lièger en sautant de tròç.

diagonalament adv. En diagonal.

diagrafe n.m. (anc.) Instrument, fach sus lo principi de la cambra clara, que permetia de reproduire exactament l'imatge d'un objècte projectat sus un ekran.

diagrafia n.f. 1. Procediment, tecnica dau diagrafe. (tecn.) Mesura e enregistrament, en continu, dei caracteristics (densitat, resistivitat, etc.) dei jaças traversadi au cors d'un foratge minier ò petrolier.

diagrama n.m. Representacion grafica ò esquematica que permete de descriure l'evolucion d'un fenomène, la correlacion de doi factors, la disposicion relativa dei parts d'un tot. ◇ (bot.) *Diagrama floral*: Representacion convencionala dau nombre e de la posicion relativa dei partidas d'una flor. ◇ (fis.) *Diagrama termodinamic*: Diagrama dont doi variablas d'un sistema (temperatura, pression, etc.) son portadi en coordenadas.

diague n.m. Diacre.

dial n.m. Deal (à Luceram).

dialcòl n.m. (quim.) Còrs qu'a doi còups la foncion alcòl.

dialdeïde n.m. Còrs qu'enclau doi foncions aldeïdes.

dialectal, a adj. Relatiu à un dialècte. Var.: **dialectau**.

dialectalament adv. D'una mena pròpria à un dialècte.

dialectalisme n.m. Fach de lenga pròpri à un dialècte ò que provèn d'un dialècte.

dialectau, ala adj. Dialectal.

dialècte n.m. 1. Varianta regionala d'una lenga: *Lo niçard es un dialècte occitan*. 2. Dialècte social: Ensèm dei tèrmes emplegats dins un grope social (coma lu vocabularis tecnicos).

dialectejant, a adj. e n. Dialectofòne.

dialectic, a adj. 1. Relatiu à la dialectica. ◇ *Materialisme dialectic*: Vèire *marxisme*. 2. Qu'exprimis la dialectica: *Una pensada dialectica*.

dialectica n.f. 1. Metòde de rasonament que consistísse à analizar la realitat en metent en evidença li contradiccions d'aquela realitat e en temptant de li despassar. 2. Seguida de rasonaments rigorós destinats à emportar l'adesion de l'interlocutor. 3. Art de la conversa.

dialecticament adv. En conformitat m'ai règlas de la dialectica.

dialectician, a adj. e n. Persona que practica la dialectica, qu'emplega dins lu sieus rasonaments lu procediments de la dialectica.

dialectisar (-izar) vt. (didact.) Donar una forma dialectica à (una analisi), una interpretacion didactica de (un fenomène).

dialectofòne, a adj. e n. Que parla un dialècte.

dialectologia n.f. Part de la linguistica qu'estúdia la dialectologia.

dialectològue, òga n. Especialista de dialectologia.

dialegmatic, a adj. Si di dei sciéncias que pertòcon l'estudi dei senhaus que sièrvon à transmetre li ideas, lu sentiments, etc.

dialipetal(e), a adj. (bot.) Si di d'una flor qu'a lu petales separats.

dialisador n.m. Dialisaire.

dialisaire n.m. Aparelh per dialisar. Var.: **dialisador**.

dialisar vt. 1. Operar la dialisi de (un mesclum quimic). 2. Practicar una dialisi sobre (un mesclum).

dialisat, ada adj. e n. Malaut que deu subir una dialisi.

dialisi n.f. 1. (quim.) Separacion dei constituents d'un mesclum, fondada sobre la proprietat que d'unu còrs an de traversar mai facilament que d'autres li membranas poroi. 2. (med.) Purificacion dau sang, fondada sobre lo meme principi. \diamond *Dialisi peritoneala*: Dialisi qu'emplega lo peritòni coma membrana d'epuracion, après injeccion d'un solutat.

dialogar vi. (*dialògui*) 1. Conversar, s'entretenir. 2. Negociar, engatjar de negociacions. 3. *Dialogar m'un computador*: L'emplegar en mòde conversacional.

dialogic, a adj. Qu'es en forma de dialògue.

dialògue n.m. 1. Conversacion, escambi de vistas entre doi personas (ò de mai). 2. Discussion que tende à trovar un acòrdi; fach de dialogar. 3. Ensèm dei replicas escambiadi entre lu personatges d'una comèdia, d'un film, d'un racònte. 4. Obratge presentat sota forma d'una conversacion. 5. *Dialògue òme-màquina*: Usatge interactiu d'un computador.

dialoguista n. (cín. e telev.) Autor especialisat dins lu dialògues.

diamagnetic, a adj. *Substança diamagnetica*: Substança que, plaçada dins un camp magnetic, pilha una aimantacion de sens opauat.

diamagnetisme n.m. Proprietat dei còrs diamagnetics; aqueu fenomène.

diamant n.m. 1. Mineral, carbòni pur cristallisat, totplen dur, generalament incolòre e transparent. 2. Pèira preciosa, talhada dins aquesta matèria. 3. Autís per talhar lo vèire. 4. (tecn.) Poncha de la tèsta de lectura d'un electrofòne constituïda d'un diamant. 5. *Edicion diamant*: Volume foarça pichin mé de caractèrs fins.

diamantar vt. (tecn.) Rectificar lo perfil de (una ròda d'amolatge) m'un diamant.

diamantari, ària n. Persona que la sieu profession es de trabalhar ò de vendre de diamant.

diamantat, ada adj. Garnit de ponchas de diamant.

diamantifèr, a adj. *Terren, soal diamantifèr*: Que contèn de diamant.

diamantin, a adj. (lit.) Qu'a la durezza, la puretat, l'esplendor dau diamant.

diamantina n.f. Pòuvera par aliscar, compauada d'alumina cristallisada.

diametral, a adj. (mat.) Que contèn un diamètre; relatiu au diamètre. Var.: **diametrau**.

diametralament adv. *Diametralament opauat*: Totalament opauat, completament contrari (en parlant d'un vejaire, etc.).

diametrau, ala adj. Diametral.

diamètre n.m. 1. Linha drecha que partatja simetricament un ceucle, un objècte circulari ò redond; la sieu longuessa. \diamond (mat.) Drecha que passa per lo centre d'un ceucle, d'una esfèra. \diamond Coarda associada à-aquesta drecha. \diamond *Diamètre d'una corba*: Ensèm dei mitans dei coardas parallèli à una drecha donada. 2. (opt.) *Diamètre aparent*: Angle sota lo quau un observator ve un objècte, un astre.

diamida n.m. (quim.) Còrs que possedisce doi foncions amida.

diamina n.f. (quim.) Còrs que possedisce doi foncions amina.

diamidofenòl n.m. Diaminofenòl.

diaminofenòl n.m. Derivat dau pirogallòl, que lo sieu clorure es emplegat coma revelator en fotografia. Var.: **diamidofenòl**.

diammonic, a adj. Que pertòca una sau d'ammòni disubstituïda.

diamorfina n.f. Diacetilmorfina.

diana n.f. (mil. anc.) Bateria de tamborn ò sonaria de claron qu'anunciava lo revelh.

diapason n.m. 1. Nòta que la sieu frequença sièrve de referença per l'acòrdi dei votz e dei instruments (per convencion internacionala, lo diapason dona *la*, d'una frequença de 440 hèrtz). 2. Instrument que produe aquesta nòta (generalament una pèça metallica vibranta en forma de U). 3. (fig.) *Si metre au diapason*: Si metre dins una disposicion d'esperit confòrma ai circonstanças, en acòrdi m'au comportament, m'ai opinions dei autres.

diapaua n.f. (zool.) Periòde d'arrèst dins l'activitat ò lo desvolopament, sensa metamorfòsi, espec. per de nombrós insèctes.

diapedèsi n.f. (med.) Migracion dei globules blancs en defoara dei capillaris.

diapir n.m. (geol.) Per de ròcas salini plastic e de bassa densitat, fach de puar au travèrs dei terrens qu'estan sobre.

diaporama n.m. 1. Projeccion de diapositivas m'un son sincronisat. 2. (inform.) Succession automatisada d'imatges.

diapositiva n.f. Imatge fotografic positiu sus un supoart transparent per la projeccion.

diaqueni n.m. Frucha formada de doi aquenis soudats.

diaquilon n.m. Emplastre emplegat per la confeccion dei esparadraps ò coma excipient de basa per l'alestiment d'empastres medicamentós.

diarca n.m. Persona que fa partida d'una diarquia.

diarquia n.f. Regime politic dins lo poder es tengut conjontament per doi personas ò doi gropes.

diarista n. (lit.) Autor ò autritz d'un jornal intime.

diarrea n.f. Emission frequenta de sèlas liquidis ò pastoï, d'originas diversis (infeccion, intoxicacion, etc.). Sin. (pop.): **corrença**, **escorrença**, (pop.) **caganha**, **foira**, **correnta**.

diarreïc, a adj. Relatiu à la diarrea. ◆ adj. e n. Pertocat de diarrea.

diatròsi n.m. (anat.) Articulacion que permete de movements estenduts (coma lo genolh, lo coe), dont lu oàs son mantenguts per una capsula fibroa e que li sieu susfàcias articulari son recubèrti de cartilatge.

diascòpi n.m. 1. Aparelh de projeccion per transparença. 2. Instrument d'observacion emplegat dins lu blindats.

diascopia n.f. Diafanoscopia.

diasistema n.m. (ling.) Sistema unitari profund, sobretot dins lo relarg fonologic, que permete d'afortir l'existença d'una soleta lenga occitana.

diàspora n.f. Diaspòra.

diaspòra n.f. 1. (ist., m'una majuscula) Ensèm dei comunautats judivi establidi en defoara de Palestina, sobretot après l'Exili (s. V ap. J.-C.) ò que rèston en defoara d'Israèl despí la creacion d'aquel Estat. 2. Dispersion d'un pòble, d'una etnia dins lo monde. Var.: **diàspora**.

diastasa n.f. (vièlh) Enzima; amilasa.

diastasis n.m. Alargament permanent de doi susfàcias articulari qu'apartènon à doi oàs parallèles.

diastema n.m. Interval entre la canina e lo premier caissalet que d'unu mamifèrs presènton: monins, carnassiers, romiaires...

diastil(e) n.m. Edifici que li sieu columnas son desseparadi per l'equivalent de tres diamètres.

diastimomètre n.m. Instrument de mesura automatica tocant li distanças corti.

diastimometric, a adj. Relatiu au diastimomètre.

diastòla n.f. Periòde de descontraccion dei ventricules cardiacs. Contr.: **sistòla**.

diastolic, a adj. De la diastòla.

diateca n.f. Colleccion de diapositiva; luèc dont es conservada.

diaterman, a adj. Diatermic.

diatèrme, a adj. Diatermic.

diatermia n.f. (med.) Tractament que consistisse à provocar d'efèctes termics dins lu teissuts au mejan de corrents d'auta frequença.

diatermic, a adj. Que transmete la calor. Var.: **diaterman, diatèrme**.

diatèsi n.f. (med.) Ensèm d'afeccions, de malautias que tòcon dins lo meme temps ò successivament una mema persona e que si pensàvon d'origina comuna.

diatesseron n. m. Recuèlh dei quatre evangèlis. Tot un fum de recopament mena lu exegetas à suspauar que lo *Diatesseron* de Tician (autor dau s. IV) fuguèt revirat en lenga francica (aquela de Clodoveu) au s. IX e en lenga d'òc. Lo tèxte francic es estat tornat trobar, aqueu escrich en occitan es pas n'cara estat descubèrt. Deu durmir dins la posca de quauca biblioteca foscoa. (Etim. gr. *diatessaron*).

diatomea n.f. *Diatomeas*: Classa d'algas unicellulari marini ò d'aiga doça, envelopadi d'una gruèlha silicioa bivalva sovent finament ornamentada.

diatomic, a adj. Qu'a doi atòmes; que la sieu molecula es copauada de doi atòmes.

diatomita n.f. Ròca sedimentària d'origina organica (diatomeas), emplegada especialament coma abrasiu e coma absorbent. Sin.: **trípol**.

diatonic, a adj. (mús.) *Gamma diatonica*: Compauada de 5 tons e de 2 miègs-tons (per exemple do-re-mi-fa-sol-la-si-do). Contr.: **gamma cromatica**.

diatonicament adv. (mús.) Conformament au diatonisme.

diatonisme n.m. (mús.) Sistema fondat sobre la gamma diatonica.

diatriba n.f. Critica foarça violenta: *La diatriba "D'un sirventés far" de Guilhèm Figuera còtra lo Papa*.

diau n.m. 1. Demon, esperit malin. ◆ *Lo diau*: Satan, incarnacion sobeirana dau mau. ◆ *Aver lo diau au còrs*: faire lo mau volontariament; manifestar una granda energia. ◆ *La belessa dau diau*: Splendor de la joïnessa. ◆ *Es ben lo diau se...*: Seria ben extraordinari se... ◆ *Es pas lo diau!*: Non es tant complicat! ◆ *Au diau*: Foarça luènh. Sin.: **au tròn de Dieu**. ◆ *Mandar au diau*: Descaçar, maudire. ◆ *Tirar lo diau per la coa*: Aver de dificultats de sòus. 2. Enfant despichós. 3. *Paure diau*: Persona qu'inspira la pietat, la compassion. Sin.: **paure mesquin**. ◆ (interj.) 1. *Diau!*: Marca la sorpresa, la perplexitat. 2. (expletiu, dins li interrogacions) Alora, doncas: *Que diau volia?*

diau n.m. Capricòrne.

diaula n.f. (ant. gr.) Flaüta dobla.

diazepam n.m. Ansiolitic dau grope dei benzodiazepinas.

diazina n.f. Sotaclasse dei azinas, correspoàndon ai compauats organics de formula quimic C₄H₄N₂.

diaoacetic, a adj. Nom d'un acide inestable de formula N₂CH-CO₂H de que lu estèrs si fórman per lo biais de l'accion de l'acide nitrós sus lo glicolat d'etile.

diaoaminat, a n.m. e adj. Còrs que lo sieu prototipe es lo diazoaminobenzène, que si fórmon per copulacion dei saus de diazòni sus li arilaminas.

diaoaminobenzène n.m. Còrs de formula C₆H₅ = NH - C₆H₅, que si delega a 96°C.

diazobenzène n.m. Radical univalent que li sieu saus son formadi per lo biais de l'acide nitrós sus l'anilina.

diazocopia n.f. Procediment de reproduccion de documents fondat sobre la sensibilitat ai rais ultraviolets d'una emulsion à basa de saus diazoïqui, en estamparia.

diaoïc, a adj. e n.m. Si di d'una sau dau cation R-N≡N (*diazòni*).

diazòla n.f. Nucleu eteroclit de cinc atòmes de que doi son d'azòt.

diazometane n. m. Gas jaune toxic de formula CH₂ emplegat coma agent de metilacion.

diazòni n.m. Sau dau cation (R-N≡N).

dibasic, a adj. (quim.) Que possedisce doi còups la foncion basa. Var.: **bibasic**.

dicarbonilat, ada adj. e n.m. (quim.) Si di d'un compauat que la sieu molecula contèn doi còup lo grope carbonile.

dicarion n.m. Cellula mé doi nucleus, caracteristica exclusiva dei fonges superiors.

dicariotic, a adj. Relatiu ai dicarions.

dicastèr n.m. 1. Cadun dei grands organismes (congregacions, tribunals, oficis) de la curie romana. 2. En Soissa, subdivision administrativa d'una comuna.

diccion n.f. Biaís de parlar, elocucion; biaís de recitar per la scena, l'ecran.

diccionari n.m. Recuèlh de mòts plaçats per òrdre alfabetic e seguit de la sieu definicion ò de la sieu revirada dins una altra lenga. ◇ *Diccionari enciclopedic*: Diccionari que, en mai dei informacions sobre lu mòts, contèn de desvolopaments scientifics ò istorics sobre li cauas, li personas, etc., qu'aqueli mòts represènton. ◇ *Diccionari de lenga*: Diccionari que dona d'informacions sobre la natura e lo genre gramatical dei mòts, li sieu formas grafiqui e fonetiqui, lu sieus sens, lu sieus emplecs, lu sieus niveus de lenga, etc.

diccionari, a adj. Que pertòca lo diccionari.

dicentra n.f. Planta cultivada dins lu jardins sota lo nom de *coar de Maria* ò *coar de Joaneta*, à causa de la forma dei sieu flors (Familha dei fumariaceas).

dicetòna n.f. Còrs que possedisce doi còups la foncion cetòna.

dich, a adj. 1. Sonat: *Guilhèm de Normandia, dich lo Conquistaire*. 2. *Au jorn dich*: Au jorn fixat. ◇ *Aquò dich*: Pura.

dich n.m. (lit.) À l'Atge-Mejan, pèça de vèrs sobre un subjècte familhier.

dicha n.f. 1. Discors, allocucion. ◇ À *dicha de*: D'après cen qu'a dich. 2. Maxima; prepaus sentenciós devengut proverbial.

dicinodònte n.m. Reptile teromòrfe dau permèdi-triàs, m'ai caninas sobrani desvolopadi en sobredents.

diclin, a adj. (bot.) *Flor diclina*: Que poarta d'organes d'un sèxe solet (estaminas ò pistil). Sin.: **unisexual**.

dicotiledoneu, ea adj. e n.f. *Dicotiledoneas*: Classa de plantas angiospèrmas que la sieu grana contèn una plantula mé doi cotiledons, qu'an de fuèlhas generalament orizontali, dai nervaduras ramificadi e dei faças diferenti, e mé de flors que la sieu simetria es generalament d'òrdre 5 (mai de 300 000 espècias).

dicotòme, a adj. (bot.) Que si partisse per bifurcacion: *Planta dau pen dicotòme*.

dicotomia n.f. 1. (didact.) Partiment en doi; oposicion entre doi cauas. 2. (log.) Division d'un concèpte en doi autres que recuèrbon tota la sieu extension. 3. (mat.) *Metòde de la dicotomia*: Algoritme de recèrca d'un zèro d'una foncion que consistisse à repetir de partatges d'un interval en doi partidas pi à seleccionar le sota-interval dins lo quau existisse un zèro de la foncion. 4. Partiment illicit d'onoraris entre mètges ò entre mètge e laboratòri d'analisi. 5. (bot.) Mòde de partiment d'unu pens en rams bifurcats. 6. (astron.) Fasa de la Luna au sieu premier ò au sieu darrier quartier.

dicotomic, a adj. De la dicotomia.

dicranura n.f. Parpalhonàs nuechenc de la toara vèrda e violeta mé la coa forcuda, que viu sus lo saure e la pòbola.

dicroïc, a adj. Que presenta la propietat de dicroïsme.

dicroïsme n.m. (fis.) propietat qu'uni substanças an d'ofrir de coloracions divèrsi en foncion de la direccion de l'observacion.

dicromia n.f. Procediment de sintèsi dei colors qu'emplega doi colors.

dicròt n.m. (mar.) Nau antica leugiera provedida de doi regas de rems, de la Familha dei galèras.

dicròt, a adj. *Pols dicròt*: Que dona l'impression de doi pulsacions à cada batement dau coar.

dicrotisme (med.) Alteracion dau pols, que dona l'impression de doi pulsacions à cada batement dau coar.

dictada n.f. 1. Accion de dictar (un tèxte); fach de dictar (un comportament). 2. Exercici escolari d'ortografia.

dictafòne n.m. Magnetofòne que sièrve, especialament, à dictar lo corrier.

dictaire, airtz n. Persona que dicta un tèxto ò de nòtas à de monde que n'escrìvon lo contengut à flor e à mesura.

dictame n.m. 1. Èrba que dona una essença totplen enflamabla (Familha dei rutaceas). Sin.: **fraissinèla, fraxinèla**. 2. Èrba originària de Creta (Familha dei labiadas).

dictar vt. 1. Dire à votz auta (un tèxto, de mòts) à quauqu'un que lu escriu à flor e à mesura: *Dictar una letra*. 2. Inspirar, impauar (un captenement). ◇ *Dictar la sieu lèi, li sieu condicions*: Li impauar.

dictat n.m. Diktat (al.).

dictator n.m. 1. (Antiqu. rom.) Magistrat sobeiran investit temporariament de toi lu poders politics e militaris, en cas de crisi grèva. 2. (mod.) Cap d'Estad que, après s'èstre pilhat lo poder, govèrna d'un biaís arbitrari e sensa contraròtle democratic; autocrata. ◇ (per ext.) Persona foarça autoritària.

dictatorial, a adj. Relatiu à una dictatura; absolut: Un poder dictatorial. Var.: **dictatoriau**.

dictatorialament adv. D'un biaís dictatorial.

dictatoriau, ala adj. Dictatorial.

dictatura n.f. 1. (Antiqu. rom.) Govèrn d'exception, magistratura militària autrejada per sièis mes à un dictator (entre lo VIe s. e lo IIe s. av. J.-C.). ◇ (mod.) *Dictatura dau proletariat*: Dins lo marxisme, periòde transitòri que permete ai proletaris d'aver toi lu poders per destrúger l'Estad borgés e permetre lo passatge à una societat sensa classas. 2. Regime politic qu'un dictator mete en plaça. ◇ *Dictatura militària*: Que s'apontèla sobre l'armada. 3. (fig.) Autoritarisme, tirania.

dictioptèr n.m. *Dictioptèrs*: Òrdre d'insèctes qu'an de metamorfòsis incompleti, d'ali reticuladi, coma la babaròta.

dictiotalas n.f. pl. Mena d'algas bruni.

didacteca n.f. Biblioteca de didacticais.

didactic, a adj. Qu'a per objècte d'ensenhari; pedagogic. ◇ *Poesia didactica*: Qu'expaua una doctrina

filosofica ò de conoissenças scientifici ò tecniqi. ◇

Tèrme didactic: Tèrme sabent.

didactica n.f. Teoria e metòde de l'ensenhament (d'una especialitat).

didacticament adv. D'un biais didactic.

didactical n.m. (inform.) Logicial fach per l'ensenhament assistit per computador. Var.: **didacticiau**.

didacticiau n.m. Didactical.

didactile, a adj. (zool.) 1. *Organe didactile*: Que presenta doi apendicis que fan pensar à de dets. 2. Qu'a doi dets.

didactisme n.m. Caractèr de cen qu'es didactic.

didascalìa n.f. 1. Rendut-còmpte dei concors tragics e comics de la Grècia Anciana. 2. Indicacion que l'autor dona à un actor sus lo biais d'interpretar una scena, de dire una frasa, etc.

didemnidats n. m. *Didemnidats*: Família d'ascideus compausats, foarça comuns dins li mars.

didermic, a adj. Que pertòca l'embrion denant l'estadi de gastrulacion per determinar lu doi fulhets que la compàuon.

didime n.m. Tèrra rara qu'es un mesclum de neodime e de praseodime.

didodecaèdre n.m. Cristal produch per lo biais de l'union de doi dodecaèdres.

diduccion n.f. (fisiol.) Movement lateral de la maissèla inferiora.

dièdre n.m. 1. (geom.) Figura formada de doi miègs-plans (*faças*) qu'an per frontiera la mema drecha (*aresta*). 2. (aviac.) Angle que fórmon lo plan horizontal e lo plan dei alas d'un avion. 3. Nom que lu alpinistas dónon à una ròca que presenta la forma d'un dièdre. ◆ **dièdre, a** adj. (mat.) Qu'es determinat per l'interseccion de doi angles: *Angle dièdre*.

dielectric, a adj. e n.m. (fis.) Si di d'una substança que non es conductritz dau corrent electric; isolant. ◇ *Constanta dielectrica*: Permittivitat.

dielectrina n.f. Mesclada de parafina e de sòupre, emplegada coma isolant electric.

dielectrolisi n. f. Autre nom de la galvanisacion.

dielitre n.m. Fumariacea ornamentala d'origina americana.

diencefale, a adj. 1. (embriol.) Segonda part de l'encefale embrionari que forma l'epifisa, lo lòbe nerviós de l'ipofisi, lo talamus, ò jaças optiqui, lu nèrvis optics e li retinas. 2. (anat.) Dins l'organisme adulte, partida dau cerveu situada entre lu emisfèris cerebrals e lo tronc cerebral, formada per li parets dau tèrç ventricule, lo talamus e l'ipotalamus, e que comprèn de nombrós centres regulators de l'activitat vitala (metabolisme, etc.).

diencefalic, a adj. Relatiu au diencefale.

diène n.m. Idrocarbure que contèn doi ligasons doblis carbòni-carbòni. Sin.: **diölfina**.

dienic, a adj. Relatiu au diène.

dient participi present. *Lo mai dient*: Aqueu qu'ofrisse lo mai dins una venda à l'enquant.

dientamebidat n. m. *Dientamebidats*: Família de protozoaris, risopòdes parasits, qu'una varietat viu dins

lo budeu de l'òme sensa entirar de trebolicis patologics greus, ma qu'una altra varietat es responsabla de l'istomonòsi que pertòca lu gallinaceus.

dièrèsi n.f. 1. (fon.) Prononciacion en doi sillabas d'una sequença que forma abitualament una sillaba soleta (ex.: *païsan* [pai'zaŋ] en plaça de *païsan* [paj'zaŋ]). Contr.: **sinerèsi**. 2. (med.) Desseparament de partidas de que la contunha porria estar nosibla.

dièrgòl n.m. Propergòl constituït de doi ergòls liquides, un combustible e un comburant, injectats separadament dins la cambra de combustion. Sin.: **bièrgòl**.

diesar vt. (*dièsi*) Afectar (una nòta) d'una dièsi.

diesèl n.m. 1. (m'una majuscula) Motor à combustion intèrne que fonciona per autoalumatge dau combustible (gasòli) injectat dins d'ària foartament comprimida. 2. Veïcule equipat d'un motor coma aquò.

dieselectric, a adj. e n.m. Si di d'una locomotritz que la sieu potença es donada per un diesèl que mòu una generatritz ò un alternator que fornisse de corrent ai motors.

dieselidraulic, a adj. Si di d'una locomotritz que la sieu potença, porgida per un motor diesèl, es transmesa ai ròdas au mejan d'una transmission idraulica ò idromecanica.

dieselisacion, (-izacion) n.f. Accion de dieselisar.

dieselisar (-izar) vt. 1. Equipar (una linha ferroviària) en traccion per engenhs dau motor diesèl. 2. Equipar (un veïcule) d'un motor diesèl.

dieselista n. Especialista dei motors diesèl.

dièsi n.f. (mús.) Signe que marca una alteracion qu'auça la nòta de mièg ton. ◇ *Dièsi dobla*: Signe d'alteracion qu'auça de doi miègs-tons cromatics la nòta que precedisse. ◆ adj. Afectat d'un signe dièsi: *Do dièsi*.

dièstèr n.m. Òli vegetal utilizat coma carburant.

dièstrus n.m. Periòde de repaus sexual annadier d'uni femèlas de mamifèrs.

dieta n.f. (ist.) Assemblada politica que, dins d'unu Estat europeu, s'entrevava d'elegir lo sobeiran e d'elaborar li lèis sotamessi à la sieu ratificacion.

dieta n.f. 1. Abstencion momentanea, totala ò parciala, d'aliments, per una rason de santat. 2. (med.) Regime qu'a una finalitat igienica ò terapeutica.

diètèr n.m. Còrs que possedisse doi còups la foncion etèr.

dietetic, a adj. Relatiu à la dietetica, ai sieu aplicacions. ◇ *Aliments dietetics*: Modificat, tractat dins una tòca dietetica.

dietetica n.f. Sciença dei regimes alimentaris, fondada sobre l'estudi de la valor nutritiva dei aliments.

dietetician, a n. Especialista de la dietetica.

dietilamida n.f. (quim.) Amida dau doble radical etil C₂H₅-, que fornisse lo L.S.D., dietilamida de l'acide lisèrgic (C₂₀H₂₅N₃O).

dietilamina n.f. Amina segondària de formula bruta C₄H₁₁N.

dietilenic, a adj. Que possedisse doi ligasons doblis carbòni-carbòni.

dietilenic, a adj. Que possedisse doi ligasons doblis carbòni-carbòni.

dietilmalonilurea n.f. Ipnotic dau grope dei barbiturics.

diètz [di'ès] interj. Allò. Var.: **diguètz**.

dieu n.m. 1. (m'una majuscula) Èstre sobeiran, creator de toti li cauas, principi de sauvament per l'umanitat, dins li religions monoteïsti: *Pregar Dieu*. ◇ *Ôme de Dieu*: Prèire, religiós. ◇ Blastema per exprimir la ràbia, lo despièch, la sorpresa, etc.: *Nom de Dieu! Coquin de Dieu!* 2. (m'una minuscula) Èstre superior, potença sobrenaturala, dins li religions politeïsti. 3. (fig.) Persona, caua qu'es l'objècte d'una mena de culte, d'un estacament passionat.

dieune n.m. Dieu, per eufemisme, emplegat dins li blastemas: *Coquin de dieune!*

dieusenc, a adj. Divenc.

difamacion n.f. Accion de difamar; escrich difamatòri ò paraula difamatòria. ◇ (dr.) Allegacion d'un fach qu'es de natura à tocar l'onor ò la consideracion de quauqu'un.

difamant, a adj. Cen qu'es fach ò dich dins l'estigança de difamar. Var.: **difamatòri**.

difamar vt. Tocar la reputacion de (quauqu'un) au mejan de paraulas ò d'escrichs non fondats, mençoneguiers; calomniar. Sin.: **descreditar**, **desestimar**, **descriidar**, **desleialar**, **despreiar**, **mespreiar**, **esperlengar**, **mesparlar**, **mesestimar**.

difamat, ada adj. (arald.) *Animau, leon difamat*: Representat sensa coa.

difamator, tritz n. Persona que difama. ◆ adj. Si di d'un escrich que difama.

difamatòri, òria adj. Que difama quauqu'un: *De prepaus difamatòris*. Var.: **difamant**.

difasat, ada adj. (electr.) Si di de doi corrents ò de doi tensions sinusoidals, d'una mema frequença e d'una mema amplituda, desfasats d'un quart de periòde.

difenil n.m. Idrocarbure emplegat per la conservacion dei agrumes.

difenilamina n.f. Arilamina segondària emplegada dins l'industria dei colorants e per estabilisar lu explosius à basa de nitrocellulòsa.

difenilmetane n.m. Idrocarbure m'una odor de portegal que sièrve de basa à mantu colorants.

difenilurea n.f. Nom de doi isomèrs que desribon de l'urea per lo biais de la substitucion de doi radicals fenils à doi idrogènes.

difenòl n.m. (quim.) Còrs que possedisse doi còups la foncion fenòl.

diferença (-éncia) n.f. 1. Cen que fa que d'èstres ò de cauas non son pariers; caractèr que destria, opaua. (didact. lit.) Fach de diferir; originalitat. ◇ *À la diferença de*: Per oposicion à. ◇ *Faire la diferença*: Reconóisser la diferença (entre doi cauas); crear un escart (entre doi concurrents dins un espòrt, etc.). 2. (mat.) Resultat de la sostraccion de doi nombres. ◇ *Diferença entre doi ensèm*s A e B: Ensèm, notat A – B, format dei elements de A que non apartèn a B.

diferenciable, a adj. (mat.) *Foncion diferenciable en un ponch* X_0 : Foncion que pòu èstre assimilada à-n-una foncion lineària de la variabla quora aquela variabla tende vèrs x_0 .

diferenciacion n.f. 1. Accion de diferenciar; lo sieu resultat. Fach de si diferenciar. 2. (biol.) Aquisicion per lu organismes vius de diferenças tojorn mai grandi entre li sieu divèrsi parts au cors dau sieu desvolopament. 3. (mat.) Calcul de la diferenciala.

diferencial, a adj. 1. (didact.) Relatiu à una diferença, ò fondat sobre una diferença. ◇ *Psicologia diferenciala*: Branca de la psicologia que la sieu tòca es d'estudiar li diferenças entre lu individús, especialament dins li sieu performanças intellectuàli. ◇ (psicol.) *Lindau diferencial*: La variacion mai pichina (d'un son, per exemple). ◇ (c. de f.) *Tarifa diferenciala*: Que subisse de variacion entre lu diferents ponchs d'una via. ◇ (geol.) *Erosion diferenciala*: Que vèria en foncion de la resistença dei ròcas. 2. (mat.) *Calcul diferencial*: Part dei matematicas que tracta dei propietats localis dei foncions, dau sieu comportament per de variacions infinidament pichini dei variablas. ◇ *Equacion diferenciala*: Equacion que liga una foncion, una ò mai dei sieu derivadas e la variabla. Var.: **diferenciau**.

diferencial n.m. 1. Seguida d'engranatges que permete de transmetre à un aubre rotatiu un movement de velocitat equivalent à la soma ò à la diferença dei velocitats de doi autres movements.: *Lo diferencial d'una automobila permete à la ròda qu'es en defoara de pilhar, dins una corba, una velocitat mai granda qu'aquele de la ròda qu'es au dedeintre*. 2. Escart, exprimit en percentatge, entre doi variablas d'una mema natura: *Diferencial d'interès*. ◇ (espec.) *Diferencial d'inflacion*: Escart qu'existisse entre lo taus annual d'inflacion dins un país e aqueu taus dins un autre. Sin.: **escart d'inflacion**. Var.: **diferenciau**.

diferenciala n.f. (mat.) Foncion lineària que li pòu èstre assimilada una foncion diferenciable en un ponch donat.

diferenciar vt. (*diferenci*, classic *diferéncii*) Destriar per una diferença. ◆ **si diferenciar** v.pr. Si destingar dei autres, dau rèsta, per una diferença, una marca quala que sigue.

diferenciat, ada adj. Que resulta d'una diferenciacion ò que si diferéncia.

diferenciator, tritz adj. Que diferéncia.

diferenciau, ala adj. e n. Diferencial.

diferent, a adj. Que presenta una diferença, que non es parier, identic. Sin.: **desparier**, **divèrs**. ◆ pl. Divèrs; mai d'un: *Diferenti personas si son presentadi*.

diferentament adv. D'un biais diferent.

diferir vt. (*diferissi*) 1. Remandar à un autre temps, à una data ulteriora. Sin.: **ajornar**, **remandar**, **retradar**. 2. Èstre diferent de: *La mieu opinion diferisse de la tieua*. 3. Èstre d'un vejaire diferent: *Diferissèm sobre d'aqueu ponch*.

diferit, ida adj. e n.m. Si di d'un programa radiofonic ò televisiu enregistrat denant de la sieu difusion: *Regarjar una partida de balon en diferit*.

difícil(e), a adj. 1. Que pòu èstre fach, reglat, unicament embé pena; que demanda d'esfoaç; complicat, penós: *Un problema difícile*. 2. Exigent, que non pòu èstre contentat facilament: *Un caractèr difícile*. 3. Penós, dolorós: *Un moment difícile*. ◆ n. *Faire lo difícile*: Si mostrar gaire facile à contentar.

difícilament adv. Embé dificultat.

difícultat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es difícile: *La dificultat d'un problema*. 2. Caua difícila, qu'embarrassa; empacha, obstacle. 3. Oposicion, divergença (entre de personas, de ponchs de vista). ◇ *Faire de difícultats*: pas acceptar facilament quauqua ren, metre d'empachas.

dificultós, oa adj. (lit.) Que presenta de dificultats.

difluença (-éncia) n.f. (geogr.) Partiment d'un cors d'aiga, d'un glacier en diferents braç que non si rejónhon.

difluent, a adj. Que si desvolopa dins de direccions divèrsi, divergent.

difondre vt. Difusar.

difòrme, a adj. Que non a una forma normala; contrafach. Var.: **desfòrme**.

diformitat n.f. Deca dins la forma; anomalia dins li proporcions.

difraccion n.f. Deviacion que lsubisse a direccion de propagacion dei ondas (acostiqui, luminoï, hertziani, rais X, etc.) quora rescoànton un obstacle ò una dubertura dei dimensions d'un òrdre de grandessa parier à la sieu longuessa d'onda.

difractar vt. Produrre la difraccion de.

difteria n.f. Malautia contagioa deuguda au bacille de Klebs-Löffler.

difteric, a adj. e n. Relatiu à la difteria; pertocat de difteria.

diftòng n.m. (fon.) Vocala complèxa que lo sieu timbre si modifica au cors de la sieu emission (coma *ai*, que si di [aj]). ■ Per lo detalh, vèire dins l'entamenada, cen qu'es dich à prepaus dau sistema vocalic.

diftongason n.f. (fon.) Fusion en un solet element vocalic (ò diftòng) de doi vocalas consecutivi; fach de diftongar una vocala.

diftongar vt. (*diftongui*) (fon.) Convertir en diftòng una vocala en modificant lo sieu timbre: *La diftongason de ò en [wa]*.

diftongat, ada adj. Qu'es prononciat m'un diftòng: *Lo ò de pòrta es diftongat en niçard*.

difús, usa adj. 1. Espantegat d'un caire e de l'autre, esparpalhat. ◆ *Dolor difusa*: Dolor que non es circonscricha. 2. (fig.) Que manca de clartat, de concision: *Un estile difús*.

difusabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es difusable.

difusable, a adj. Que pòu èstre difusat; que si pòu difusar.

difusaire n.m. 1. (tecn.) Tot aparelh, tot dispositiu que sièrve à difusar. ◇ Accessòri d'esclairatge que dona un lume difús. ◇ Dispositiu que permete à una substança (perfum, insecticide) d'agir per evaporacion lenta. ◇ Aparelh que sièrve à extraire lo sucre de la blea-raba. ◇ Conduch que sièrve à ralentir lo passatge d'un fluide en augmentant la seccion. ◇ Part d'un carburator dau motor

à explosion, dont si fa lo mesclum carburat. ◇ Dispositiu plaçat sus un fust de lança d'incendi per partejar lo gisclè d'aiga. Var.: **difusor**. 2. Aqueu que difusa: *Aquel editor es finda difusaire*.

difusaire, airtz adj. Que difusa.

difusament adv. D'un biais difús.

difusar vt. 1. Espantegar dins toti li direccions. 2. Transmetre una emission (per la ràdio, la television, etc.). 3. Assegurar la distribucion comerciala d'una publicacion: *Difusar de libres*. Sin.: **difondre**.

difusiomètre n.m. Instrument per mesurar la difusion.

difusion n.f. 1. Accion que fa qu'una substança, una onda, etc., s'espantega. ◇ (med.) Distribucion d'una substança dins l'organisme. ◇ (fis.) Movement d'un ensèm de particulas dins un mitan, sota l'accion de diferenças de concentracion, de temperatura, etc., que tende à rendre aqueli grandors parieri. ◇ (fis.) Dispersion de rais incidents (lume, rais X, son) dins toti li direccions quora travèron d'unu mitans. ◇ (fis.) Cambiament de direccion ò de l'energia d'una particula au cors d'una collision m'una altra particula. ◇ (fis.) *Difusion gasoa*: Procediment de separacion dei isotòpes fondat sobre la diferença de velocitat de passatge d'un gas au travèrs d'una paret poroa en foncion de la massa molària d'aqueu gas. Sin.: **espandiment, progression, propagacion, enançament, espantegada**. 2. Accion de difusar. ◇ Accion de transmetre per la ràdio, la television. Sin.: **publicacion**. ◇ Accion d'espantegar (una conoissença, un saber, etc.). Sin.: **vulgarisacion**. ◇ Accion de distribuir comercialament (un libre, un jornal, etc.); nombre d'exemplaris venduts. ◇ Accion de despartir.

difusionisme n.m. Teoria antropologica que sostèn que li culturas dominantas si son difusadi progressivament dins una region donada au detriment dei autri.

difusionista adj. e n. Relatiu au difusionisme; que n'es partidari.

difusiu, iva adj. Qu'a tendença à si difusar.

difusor n.m. Difusaire.

diga n.f. 1. Obratge destinat à contenir li aigas, à auçar lo sieu nivèu ò à guidar lo sieu cors. Sin.: **levada, peirada**. 2. (fig.) Cen que retèn, fa obstacle.

digalic, a adj. Que pertòca un acide cristallizat que si delega a 269° C, e qu'es un constituent dau tanin.

digamia n.f. Emprenhament doble.

digamma n.m. inv. Letra de l'alfabet grèc arcaïc (notada F), que servia à notar lo son [w].

digastric, a adj. *Muscle digastric*: Muscle que presenta doi gropes de fibras musculari qu'un tendon separa.

digerible, a adj. Que pòu èstre digerit.

digerir vt. (*digerissi*) 1. Assimilar per digestion. 2. (absol.) Efectuar la digestion d'un past. 3. (fig.) Assimilar per la reflexion, la pensada: *Digerir li sieu lecturas*. 4. (fig., fam.) Acceptar sensa renar (quauqua ren de desagradiu, d'umiliant). Sin.: **surbir**. *Surbir amar e escupir doc*.

digèst n.m. (mòt anglés) Resumit d'un libre ò d'un article; publicacion periodica que contèn de resumits d'aqueu tipe.

digèst, a adj. Que pòu èstre digerit facilament.

digestibilitat n.f. Capacitat d'un aliment à èstre digerit.

digestible, a adj. Si di d'un aliment que pòu èstre digerit facilament.

digestion n.f. Transformacion dei aliments dins l'aparelh digestiu; moment d'aquela transformacion.

digestiu, iva adj. De la digestion. ◇ *Aparelh digestiu*: Ensèm dei organes que perméton la digestion. ◇ *Suc digestiu*: Liquid qu'es secretat per una glândola digestiva e contèn d'enzimas.

digestiu n.m. Alcòl ò liquor que si pilha après un past.

digestor n.m. (tecn.) 1. Aparelh per coaire, assoprir ò descompauar d'uni substanças, en emplegant de temperaturas auti. 2. Aparelh que sièrve à traire li parts solubli d'uni substanças. 3. Cuba dintre la quala si provòca la fermentacion anaerobia d'uni betas residuari ò de dejeccions animala per produrre de metane.

digine, a adj. (bot.) Planta que possedisce doi pistils desseparats.

digit n.m. (inform., mòt anglés) Chifra; caractèr.

digital, a adj. Qu'apartèn ai dets: *Emprenta digitala*. Var.: **digitau**.

digital, a adj. (inform., de l'anglés) Numeric. Var.: **digitau**.

digitala n.f. Digitale.

digitale n.f. Planta que li sieu flors an la forma d'un det de ganc e creisse dins lu sotaboascs clars, sus un soal siliciós (Família dei escrofulariaceas). Var.: **digitala**. Sin.: **èrba de coguu, campana**.

digitalina n.f. Principi actiu de la digitala porporada, que constituísse un poison violent, emplegat dins lo tractament d'uni malautias dau coar.

digitalisacion (-izacion) n.f. (inform.) Numerisacion.

digitalisacion (-izacion) n.f. (med.) Accion de digitalisar un malaut.

digitalisar (-izar) vt. (inform.) Numerisar.

digitalisar (-izar) vt. (med.) Metjar un malaut cardiac mé de digitalina.

digitat, ada adj. Talhat en forma de dets.

digitau, ala adj. Digital.

digitifòrme, a adj. En forma de det.

digitigrade, a adj. e n.m. (zool.) Que camina sus lu dets (e non sus la sòla dau pen).

digitonocid(e) n.m. Eteroside de la digitala.

digitoplastia n.f. Cirurgia dau det.

digitoxina n.f. Eteroside pròche de la digitalina, extrach de la digitala.

diglife n.m. Consòla que lu sieus supoarts son provedits de doi caneladuras.

diglossia n.f. (ling.) Situacion de bilingüisme d'un individú ò d'una comunautat, dins la quala una dei doi lengas a un estatut sociopolitic inferior.

diglossic, a adj. De la diglossia.

dignament adv. Denhament.

digne, a adj. Denhe.

dignitari n.m. Personatge qu'a una dignitat. Var.:

denhetari.

dignitat n.f. Denhetat.

dignitós, oa adj. Plen de dignitat. Var.: **denhetós**.

dignitosament adv. D'un biais dignitós. Var.: **denhetosament**.

digrafe n.m. Digrama.

digrafia n.f. (comptab.) Tenguda dei libres en partida dobla.

digrama n.m. (ling.) Grope de doi letras que representon un fonema: *Lu gropes NH e LH son de digramas*. Var.: **digrafe**.

digression n.f. Desvolopament estrangier à l'argument, dins un discours, une conversacion. Sin.: **escart**.

diguètz interj. (au telefòne) Diètz.

diiodat, da adj. Qu'enclau doi atòmes d'iòde de substitucion.

dijonenc, a adj. e n. De Dijon.

dijòus n.m. Quart jorn de la setmana. Var.: **jòus**.

diktat n.m. (mòt alemand) Exigènça absoluta, que lo mai foart impaua, especialament dins li relacions internacionali. Var.: **dictat**.

dilaceracion n.f. Accion de dilacerar; lo sieu resultat.

dilacerar vt. (*dilacèri*) 1. Esgarrar, metre en pèças. 2. (med.) Esgarrar de teissuts organics en provocant una plaga.

dilapidacion n.f. Accion de dilapidar; lo sieu resultat. Sin.: **bregalh**.

dilapidaire, airtz adj. e n. Dilapidator. Sin.: **bregalhier**.

dilapidar vt. Despensar tròup largament, degalhar: *Dilapidar lo sieu ben*. Sin.: **bregalhar**.

dilapidator, tritz adj. e n. Que dilapida, que despensa sensa rason ni règla. Var.: **dilapidaire**.

dilatabilitat n.f. (fis.) Proprietat qu'an lu còrs de si dilatar.

dilatable, a adj. (fis.) Que si pòu dilatar.

dilataire, airtz adj. Que dilata. Var.: **dilatator**.

dilatacion n.f. Accion de dilatar, de si dilatar; fach d'èstre dilatat. 1. (med.) Aumentacion dau calibre d'un conduch natural, sigue patologic, sigue terapeutica. 2. (fis.) Aumentacion de la longuessa ò dau volume d'un còrs per elevacion de la temperatura, sensa cambiament dins la natura dau còrs per elevacion de la sieu temperatura.

dilatant, a adj. Que pertòca la dilatacion.

dilatar vt. 1. Aumentar lo volume d'un còrs per elevacion de la sieu temperatura. 2. Aumentar lo calibre d'un co duch natural; engranDir la dubertura d'un organe. ◆ **si dilatar** v.pr. 1. Aumentar de volume. 2. Si durbir, s'alargar, en parlant d'un organe.

dilatometre n.m. (fis.) Instrument per mesurar la dilatacion.

dilatator, tritz adj. (anat.) Que dilata. Var.: **dilataire**.
 ◆ n.m. (cir.) Instrument que sièrve à dilatar un orifici ò una cavitat.

dilatòri, a adj. 1. Que tende à ganhar de temps, à retardar una decision. 2. (dr.) *Excepcion dilatòria*: Mesura que tende à retardar l'anar d'una instança.

dileccion n.f. (lit.) Amor pur e plen de tendressa espirituala.

dilema n.m. 1. (log.) Rasonament que contèn doi premissas contradictòri, ma que ménon à una pariera conclusion que, doncas, s'impaua. 2. Obligacion de causir entre doi partits possibles, que cadun compoarta d'avantatges e d'inconvenients.

dilematic, a adj. Relatiu à un dilema.

diletant, a n. (de l'italian *dilettante*) Persona que s'adona à un trabalh, à un art unicament per lo sieu plaser, en amator, mé fantasia. Sin.: **laisse-ti viure**.

diletantisme n.m. (sovent pejoratiu) Caractèr, comportament d'un diletant.

diligença (-ència) n.f. 1. (lit.) Atencion, minucia. 2. Promptituda. 3. (dr.) *À la diligença de*: À la demanda de.

diligença (-ència) n.f. Veitura ipomobila, que servia à transportar de viatjaires.

diligent, a adj. (lit.) Qu'agisse mé promptituda e eficacitat. Sin.: **actiu, aplicat, escotós, empreissat, afairat, despachatiu, menimós, lèst, rapide, prompte, atencionat, sonhós, zelat**.

diligentament adv. Mé diligença.

diligentar vt. (dr. ò lit.) Faire ò far faire quauqua ren mé diligença: *Diligentar una enquista*.

dilucion n.f. Accion de diluir, de si diluir; lo sieu resultat.

dilueire n.m. Aparelh dins lo quau si realisa una dilucion.

dilunç n.m. Liquide volatile ajustat à la pintura, au verniç per n'en melhorar li qualitats d'aplicacion. Var.: **diluti**.

diluir vt. 1. Delegar (una substança) dins un liquide. 2. *Diluir un liquide*: N'en demenir la tenor en ajustant d'aiga ò un autre liquide: *Diluir d'alcòl mé d'aiga*. 3. (fig.) Afeblir un tèxto, d'ideas, en lu desvolopant excessivament. Sin.: **dissòlver, delegar, fondre**. ◆ **si diluir** v.pr. 1. Si mesclar (m'un liquide). 2. Si dispersar, perdre tota consistença.

diluns n.m. Premier jorn de la setmana. Var.: **luns**.

diluti n.m. Diluent.

diluvi n.m. Deluvi.

diluvial, a adj. Dau diluviom. Var.: **diluviau**.

diluvian, a adj. Deluvian.

diluviau, ala adj. Diluvial.

diluviom n.m. Terren fluviatile dau quaternari.

dimarts n.m. [di'mars] Lo segond jorn de la setmana. ◇ *Dimarts gras*: Darrier jorn avant lo començament de la Quaresma. Var.: **marts, dimarç, març, dimars, mars**.

dimècres n.m. Tèrç jorn de la setmana. Var.: **mècres**.

dimenchada n.f. Dimenjada.

dimenche n.m. Dimènegue.

dimènegue n.m. Seten jorn de la setmana. ◇ *Dau dimènegue*: Causit, elegant, etc., en parlant d'un vestit; amator, diletante, en parlant (sovent d'un biais pejoratiu) d'una persona: *Un pintre dau dimènegue*. Var.: **dimenche, dimenge**.

dimenge n.m. Dimènegue.

dimenjada n.f. Durada dau dimènegue. ◇ (per ext.) Lu doi darriers jorns de la setmana, lo weekend (anglés). Var.: **dimenchada**.

dimenjal, a adj. Dau dimènegue.

dimension n.f. 1. Caduna dei grandors necessari à l'evaluacion dei figuras e dei solides (longuessa, larguessa, autessa ò profundor). Sin.: **auçada**. 2. (mat.) Nombre d'elements comuns à toti li basas d'un espaci vectorial quora aqueu nombre es finit: *L'espaci fisic es un espaci de dimension 3*. 3. (fis.) Expression de la relacion entre una grandor derivada e li grandors fundamentali que n'en depende. ◇ *Quatrena dimension*: Lo temps, dins la teoria de la relativitat. 4. Porcion d'espaci qu'es ocupada per un còrs, un objècte: *Un còlis de granda dimension*. 5. (fig.) Importança, amplexa, aspècte significatiu de quauqua ren: *As oblidat una dimension essenciala d'aquel affaire!*

dimensional, a adj. (didact.) Relatiu ai dimensions de quauqua ren. Var.: **dimensionau**.

dimensionament n.m. Accion de dimensionar; lo sieu resultat.

dimensionar vt. (tecn.) Fixar, determinar li dimensions de (una pèça, un element, etc.).

dimensionau, ala adj. Dimensional.

dimèr, a adj. e n.m. (quim.) Si di d'una molecula que resulta de la combinason de doi moleculas identiqui.

dimetilamina n.f. Amina grassa segondària de formula NH (CH₃)₂, gas m'una odor foarta, liqueficable à 7° C.

dimetilanilina n.f. Arilamina de formula C₆ H₅—N (CH₃)₂, liquide que bulhe a 193° C, que sièrve à alestir de nombrós colorants.

dimetilgloxima n.f. Dioxima dau diacetil, que lu sieus cristals si delégon à 234° C, que la sieu solucion sièrve en analisi per condensar li saus de niquèl.

dimetrodon n.m. Reptile dau permian american, m'au crani lòng de 0,50 m, providit de dents diferenciadi e talhenti e d'una ampla cresta dorsala.

diminucion n.f. 1. Accion de diminuir en dimension, en quantitat, en intensitat, en valor; lo sieu resultat. Sin.: **abaissament, aflaquiment, amendrimet, demeniment, demenida, baixa, descreissença, rebais, reduccion, desvalorament, abreujament, apichoniment, restrenhement**. 2. Fach de tricotar doi malhas ensèm ò de pilhar una malha sus l'agulha sensa la tricotar per la remandar sobre la malha seguenta.

diminuendo adv. (mús., mòt italian) En baissant gradualament lo son. Contr.: **crescendo**.

diminuir vt. (*diminuisi*) 1. Rendre mens grand, mens important, reduire: *Diminuir la velocitat*. Sin.: **demenir, abreujar, amendrir, baissar, descreïsser, acorchar, apichonir, reduire, restrénher**. 2. Desprear, rabaissar: *Diminuir lo meriti de quauqu'un*. Sin.: **umiliar**,

mesprear, despreciar. ♦ vi. 1. Devenir mens grand, mens estendut, mens intense, mens car: *Lo prètz de l'essença diminuisse jamai!* 2. Faire una diminucion, en tricotatege.

diminuit, da adj. e n. (mús.) Que pertòca un interval musical quau que sigue, de que si trai un mièg ton per lo biais d'una dièsi à la nòta inferiora ò per un bemòl à la nòta superiora: *Un seten diminuit.*

diminuti, iva adj. e n.m. (ling.) Que dona una idea de pichina talha, d'atenuacion, de familiaritat (per ex. *filheta per filha*).

dimissòri n.m. Letra qu'un evesque fa per mandar un sieu diocesan à trovar un autre evesque per n'aver d'òrdres.

dimissorial, a adj. *Letra dimissoriala*: Dimissòri. Var.: **dimissoriau**.

dimissoriau, ala adj. Dimissorial.

dimòrfe, a adj. 1. (didac.) Que pòu revestir doi formas diferenti. 2. (quim.) Que si pòu cristallisar sota doi formas diferenti.

dimorfisme n.m. Proprietat dei còrs dimòrfes. ◇ (biol.) *Dimorfisme sexual*: Ensèm dei diferenças que non son indispensabli à la reproduccion entre mascle e femeu d'una espècia animala donada.

dina n.f. Anciana unitat de foarça (simbòle **dyn**), que valia 10⁻⁵ newtons.

dinamètre n.m. Instrument que mesura lo grossiment dei telescòpis.

dinamic, a adj. 1. Actiu, energetic; que li agrada entreprendre. 2. (fis.) Relatiu à la foarça, au movement. 3. Que considèra lu fenomènes dins la sieu evolucion (per op. à *estatic*).

dinamica n.f. 1. Partida de la mecanica qu'estúdia li relacions entre li foarças e lu movements. 2. (electroacos.) Rapoart dau niveu mejan màger au niveu mejan minimal d'un senhau. 3. (psicol.) *Dinamica de(i) grope(s)*: Ensèm dei lèis que regisson lo comportament d'un grope definit, fondadi sobre un sistema d'interdependença entre lu membres dau grope; estudi d'aqueli lèis e dau sieu ròtle dins la comunicacion, la decision e la creativitat au dedintre dau grope, que constitue un dei camps de la psicologia sociala.

dinamicament adv. 1. Mé dinamisme. 2. (fis.) Dau ponch de vista de la dinamica.

dinamizacion (-izacion) n.f. Accion de dinamisar.

dinamisant (-izant), a adj. Que dinamisa.

dinamisar (-izar) vt. 1. Donar de dinamisme, d'energia à: *Dinamisar una equipa*. 2. En omeopatia, acréisser l'omogeneitat e lo poder terapeuti d'un remèdi per dilucion, trissatge, etc.

dinamisme n.m. 1. Energia, envanc, eficacitat: *Lo dinamisme d'una empresa, d'un responsable*. 2. (filos.) Sistema qu'admete l'existença de foarças irreductibli e autonòmi per rapoart à la matèria.

dinamista adj. e n. (filos.) Relatiu au dinamisme; partidari dau dinamisme.

dinamita n.f. 1. Substança explosiva, deuguda à Nobèl (1866), compauada de nitroglicerina e d'una substança absorbenta que rende l'explosiu estable. 2.

(fig.) *Es de dinamita*: Si di d'una persona dinamica, d'una situacion explosiva.

dinamitaire, airtz n. Persona que fa un dinamitatge.

dinamitar vt. Faire sautar à la dinamita.

dinamitaria n.f. Fabrega de dinamita.

dinamitatge n.m. Accion de dinamitar.

dinamitier n. m. Persona que fabrega de dinamita.

dinamo n.f. (abrev.) Màquina dinamoelectrica. ◇

Especialament aquela qu'assegura la recarga de la bataria d'una automobila.

dinamoelectric, a adj. *Màquina dinamoelectrica*: Generatritz de corrent continu. Sin. (corrent): **dinamo**.

dinamofanau n.m. Dinamofar.

dinamofar n.m. Màquina electrica qu'alimenta lu projectors de bicicleta. Var.: **dinamofanau**.

dinamogène, a adj. (fisiol.) Que dona de foarça musculària ò qu'estimula una foncion organica. Contr.: **inibitor**. Var.: **dinamogenic**.

dinamogenic, a adj. Dinamogène.

dinamografe n.m. Dinamomètre que sièrve à mesurar la foarça musculària.

dinamologia n.f. Estudi teorici dei foarças.

dinamomètre n.m. Aparelh destinat à la mesura d'una foarça ò d'un coble e que la sieu partida essenciala es sovent una moala que s'en mesura la desformacion au mejan d'una regleta ò d'un quadrant. ◇ (med.) Dinamomètre per mesurar la foarça musculària, dinamografe.

dinamometria n.f. Avalorament e comparason dei foarças au mejan dau dinamomètre.

dinamometric, a adj. Relatiu à la mesura dei foarças.

dinamotor n.m. Màquina electrica provedida d'un solet induch, que fonciona sus una automobila a l'encòup coma aviaire a la partença, e coma dinamo quora lo veïcul si desplaça.

dinandaria n.f. 1. Art medieval de la produccion d'objèctes en loton colat. 2. Travalh artistic dau metal en fuèlha per martelatge; ensèm dei objèctes produchs coma aquò.

dinandier, a n. Persona que fa ò vende de dinanderia.

dinar n.m. Unitat monetària principala de l'Argeria, de la Líbia, de la Tunisia, etc.

dinaric, a adj. Si di de cen que pertòca una etnia europea caracterisada per un crani braquicefale e enauçat, una estatura granda e una pigmentacion pron fosca (ponent dei Balcans, Carpats, Àustria, Alsàcia).

dinasta n.m. 1. (Antiqu. gr. e rom.) Oligarca, sobeiran d'un pichin territòri. 2. Tavan d'Amèrica, que lo sieu mascle poarta doi còrnas lònqui orizontali mediani.

dinastia n.f. 1. Seguida de sobeirans d'un meme linhatge. 2. Succession de personas d'una mema familha parierament celèbres ò que pílhon una après l'autra la direccion d'una granda empresa, qu'an una carriera pariera, etc.

dinastic, a adj. Relatiu à una dinastia.

dinda n.f. Dindo femeu.

din dan interj. (onom.) Bosin d'una campana.

dindo n.m. Auceu galinaceu originari d'Amèrica dau nòrd, introduch e adomesticat en Euròpa despí lo s. XVI (Família dei fasianidats).

dindon n.m. Dindoneu.

dindoneu n.m. Jove dindo. Var.: **dindon**.

dinhenc, a adj. e n. De Dinha.

dinitrotoluène n.m. (quim.) Derivat dei còups nitrats dau toluène, que sièrve dins la composicion d'unu explosius.

dinnada n.f. Dinnar.

dinnaire, airtz n. Persona que participa à un dinnar.

dinnar n.m. Past de miègjorn. Var.: **disnar**.

dinnar vi. Pilhar lo past de miègjorn. Var.: **disnar**. ♦ **si dinnar** v.pr. Dinnar.

dinnatòri, òria adj. Que tèn lo ròtle d'un dinnar: *Un aperitiu dinnatòri*.

dinneta n.f. 1. Pichin past que lu enfants fan ensèm a que juègon a faire. 2. Servicì miniatura que sièrve ai enfants per jugar a la dinneta.

dinosaure n.m. *Dinosaures*: Grand grope de reptiles de l'èra segondària, que comprèn lo brontosau, lo diplodocus e d'autri formas que podíon èstre giganti. Var.: **dinosaurian**.

dinosaurian n.m. Dinosaure.

dins prep. 1. (Marca lo luèc) A l'interior de, au mitan de: *Dins la coïna, dins un grope*. Var.: **dintre, dedins**. 2. (Marca lo temps) Au cors de, durant: *Dins la mieu enfança*. ♦ Dins un interval de: *S'en tornerà dins un an*. 3. (Marca la maniera) Èstre dins l'embarràs. 4. Environ, a quauqua ren pròche: *Aqueu tableuvau dins lu 20 milions*.

dintre prep. Dins (luèc). ♦ adv. A l'interior: *Quora siés malaut, rèstes dintre*. ♦ (espec.) En preson: *L'an mes dintre*.

diocesan, a adj. e n. De la diocèsi.

diocesi n.f. Diocèsi.

diocèsi n.f. 1. Territòri plaçat sota la juridiccion d'un evesque. 2. (ist.) Circonscripcion administrativa de l'Empèri roman, creada per Dioclecian, que recampava d'uni provincias e èra plaçada sota l'autoritat d'un vicari. Var.: **diocesi**.

diocèdre n.m. Solide geometric que li sieu doi façs son combinadi en doi octaèdres despariers.

diòde n.m. (electron.) Composant electronic emplegat coma redreïçador de corrent (tube mé doi electròdes, joncion de doi mièg-conductors). ♦ *Diòde electroluminescent* ò *LED*: Diòde que manda de radiacions luminoi quora un corrent electric lu percorre e que s'emplega per afichar electronica de donadas (ora, etc.), la senhalisacion, l'esclairatge.

diodon n.m. Peis ossut globulós e espinós dei mars caudi, manjaire de molluscs e de coralh que brosta au mejan d'un bèccornut sensa dents.

diogènes n.m. Grand crustaceu decapòde dau grope dei piadas, que viu dintre una cauquilha qu'estirassa darrier eu.

dioi n.m. Lengua parlada per d'etnias tais de l'encontrada dau Si-Kiang.

diòic, a adj. (bot.) Si di dei plantas qu'an li flors mascles e li flors femeus sus de pens separats.

diòlefina n.f. (quim.) Diène.

diòleïna n.f. Diestèr oleïc de la glicerina.

diòloside n.m. (quim.) Compauat que resulta de la condesacion de doi òses. Sin.: **disacaride**.

dionea n.f. Pichina planta d'Amèrica dau nòrd, que li sieu fuèlhas empresonon bruscament e digerisson lu insectes que li si pàvon (Família dei droseraceas). Sin. corrents: **agantamosca(s)**, **(a)chamosca(s)**.

dionisias n.f. pl. Fèstas en l'onor de Dionis, dins la Grècia anciana.

dionisiac, a adj. 1. Relatiu a Dionis. 2. (filos.) Que non es equilibrat, mesurat. Contr.: **apollinian**.

diòpside n.m. Silicat naturau de calci, de magnèsi e de fèrre, dau genre piroxène.

diòpsis n.m. Mosca dei país cauds, que la sieu larva es nosibla ai gramineas.

diòptasa n.f. Silicat idratat natural d'aram, de color verd esmerauda.

diòptre n.m. Superfícia optica que separa doi mitans transparents inegalaments refringents.

diòptria n.f. Unitat de mesura de vergença dei sistemas optics (simbòle δ) qu'equiva a la vergença d'un sistema optic que la sieu distança focala es 1 mètrre dins un mitan que lo sieu indicì de refraccion es 1.

diòptric, a adj. Relatiu a la diòptria.

diòptrica n.f. Partida de la fisica que s'ocupa de la refraccion de la luz.

diorama n.m. (anc.) Granda pintura sus tela presentada dins una sala escura per donar l'illusion, au mejan de juècs de luz, de la realitat e dau movement.

diorita n.f. Ròca plutonica constituïda essencialment de plagioclasa acida, d'anfibòla e de mica.

diòscoreacea n.f. *Dioscoreaceas*: Família de plantas monocotiledonei coma l'igname.

diòtic, a adj. Si di d'una sensacion identica per caduna dei doi aurelhas.

diòtocardes n.m. pl. Sota-òrdre de molluscs gastropòdes prosobrancas coma l'aurelha de mar.

diòxide n.m. Oxide que contèn doi atòmes d'oxigène. ♦ *Dioxide de carbòni*: Anidride carbonic.

diòxina n.f. Sotaproduch de la fabricacion d'un derivat clorat dau fenòl, d'una granda toxicitat.

dipetal(e), a adj. (bot.) Qu'a doi petales.

diple n.f. Senhal que sembla un V ajaçat (<) que sièrve dins lu manescrich, per indicar lu tèxtos manlevats a l'Escritura santa.

diplegia n.f. (med.) Paralisia bilaterala.

diplobacil(le) n.m. Microorganisme que retipa doi bastonets acoblats.

diploblastic, a adj. (biol.) Si di d'un animal que lu sieus organes s'edifíon a partir de doi fuèlhas embrionari unicament, sensa que lo *mesoblast*, ò *mesoderma*, si forme.

diplocòc n.m. Bacteria que lu sieus elements, esferics, son gropats per doi (pneumocòc, meningocòc, etc.).

diplòe n.m. Jaç de teissut espongos situat entre li doi taulas extèrni e intèrni dei oàs dau crani.

diplòèdre n.m. Forma cristallina constituïda de vint-a-quatre faças.

diplodòcus n.m. Reptile dinosaurian, lòng de 25 m, que vivia en Amèrica au cretaceu, que lo sieu coal e la sieu coa èron foarça lòngs.

diplòfasa n.f. Fasa dau cicle reproductiu que, dins lo debanament que la pertòca, li cellulas de la persona an 2 *n* cromosòmas.

diplografe n.m. 1. Aparelh que permete de faire doi còpias à l'encòup sus de fuèlhs de papiers despariers. 2. Màquina qu'estampa à l'encòup lu caractèrs ordinaris e lu senhals en releu per lu bòrnis.

diplòide, a adj. (biol.) Qu'a un nombre de cromosòmas parier à *n*-aqueu de l'òu fecondat (en parlant dau nucleu cellulari, de la cellula).

diplòidia n.f. Fach d'èstre diplòide (per un nucleu cellulari, una cellula).

diplòma n.m. 1. Acte remés per una escòla, una universitat, etc., qu'autreja un títol, un grade. 2. (ist.) Acte solemne dei sobeirans ò de grands feudataris, autentificat au mejan d'un sageu.

diplomacia n.f. 1. Sciènça, practica dei relacions internacionali. 2. Carriera, foncion diplomatica. 3. Ensèm dei diplomatas. 4. Abiletat, retenguda dins li relacions m'ai autres. Sin.: **gaube, finessa, saviessa, estrategia, tactica, prudença, rusa, saupre-faire, manipulèli, trafegadís, engana.**

diplomant, a adj. Que permete d'aver un diplòma: *Una formacion diplomanta.*

diplomar vt. (*diplòmi*) Donar un diplòma à (quauqu'un).

diplomat, ada adj. e n. Qu'a obtengut un diplòma.

diplomata n. Persona encargada de representar lo sieu país dins li relacions internacionali.

diplomata adj. e n. Que moastra d'abiletat, de retenguda dins li relacions m'ai autres. Sin.: **finadeu, gaubiós, savi, ruson, enganaire, prudent.**

diplomata n.m. Pudding à basa de crema anglesa, garnit de fruchs confits.

diplomatic, a adj. 1. Relatiu à la diplomacia. 2. Adrech, abile, plen de gaubi. ◇ (fam.) Malautia diplomatica: Pretèxte allegat per si sostraire à una obligacion professionala ò sociala.

diplomatica n.f. Sciènça qu'estúdia li règlas formali que sièrvon à establir lu documents oficials e li sieu variacions dins lo temps.

diplomaticament adv. D'un biais diplomatic; embé diplomacia.

diplònte n.m. Raça animala ò vegetala que lu sieus gametas solets son reduchs à *n* cromosòmas, li autri generacions cellulari estent diplòidi.

diplòpia n.f. (med.) Problema de vista, que fa vèire lu objèctes en doble.

diplòpòr n.m. Alga sifonala, fossila dins lo triàs de l'Alp.

diploptèr n.m. 1. Auceu d'Amèrica nomenat *coguu-pavon*. 2. *Diploptèrs*: Imenoptèrs que poàdon plegar li sieu alas sobrani en ventalh, coma li vèspas.

diploscòpi n.m. Instrument destinat à tractar e ressanar l'estrabisme.

diplosís n.m. Mena de mosquilhon, foarça nosibla ai cerealias.

diplospòra n.m. Coccidi parasita dei molluscs e finda dei vertebrats e de l'òme, que li provòca una enterocoliti incurabla.

diplozoari n.m. *Diplozoaris*: Òrdre de protozoaris flagelats, provedits de uèch flages, que vívon dins li aigas saladi ò coma parasits dei vertebrats e que si noirisson de bacterias.

diplozoon n.m. Vèrp trematòde que viu per pareus sus li gaunhas dei peis d'aiga doça.

dipneumonot, ada adj. Dipneumòne.

dipneumòne, a adj. (zool.) Qu'a doi paumons. Var.: **dipneumonot.**

dipneuste n.m. *Dipneustes*: Sotaclasse de peis dei estanhs temporaris, que poàdon respirar, en foncion dau mitan dont si tròvon, au mejan de paumons ò de branquias.

dipòde adj. m. Qu'a doi membres ò doi organes identics à de pens.

dipodide n.m. *Dipodides*: Animaus rosegaires sonats segond li espècias *gèrbes*, ò *garris sautaires*, perqué lu sieus membres posteriors foarça lòngs li permèttan de faire de sauts remirables.

dipolari, ària adj. (fis.) Qu'a doi pòles. Sin.: **bipolari.**

dipòle n.m. (fis.) 1. Ensèm de doi cargas electrici vesini, egali, de signes opauats (doblet electric). 2. Ret electrica mé doi bòrnas.

diprotodòn n.m. Cangoró gigant d'Austràlia, contemporaneu de l'òme fossile.

diprotodòntes n.m.pl. *Diprotodòntes*: Grope de marsupiaus qu'a per tipe lo diprotodòn, enclausant li raças erbivòri coma lo cangoró, lo coalà....

dipsacea n.f. Dipsacacea.

dipsacacea n.f. *Dipsacaceas*: Família de plantas vesini dei compauadas. Var.: **dipsacea.**

dipsoman(e), a adj. e n. Pertocat de dipsomania.

dipsomania n.f. Besonh irresistible, que va e vèn, de beure d'alcol.

diptèr, a adj. (arquít.) Entornat d'un portic m'una dobla fila de colomnas: *Un temple diptèr.*

diptèr n.m. *Diptèrs*: Òrdres d'insèctes coma li moscas e li moissaras, que comprèn mai de 200000 espècias e es caracterisada per la presença d'un solet pareu d'alas membranoi, ficat dins lo segond aneu dau torax, de balanciers (per equilibrar lo vòl) sus lo tèrç aneu e de pèças bucali per pónher ò suçar.

dipterocarp(e) n.m. Aubre malgash e indonesian, de que lo boasc sièrve per la bastison, e la peresina oliosa per la medecina.

dipterocarpacea n.f. *Dipterocarpaceas*: Família d'aubres grandàs dei encontradas caudi, levat l'Amèrica,

que lo sieu boasc es peresinós, mé de fruchs alats en aquenis.

diptic n.m. 1. Òbra d'art facha de doi paneus, fixes ò mobiles. 2. Òbra (literària, musicala, etc.) facha de doi parts que s'opàuon ò si méton en valor per contraste.

diquelia n.f. Pichin parpalhon que la sieu toara viu sus li mortelas.

diram n.m. Unitat monetària principala dei Emirats Arabes Unitas e dau Marròc.

circ n.m. Dirk.

dire vt. (*dii*) 1. Exprimir au mejan de la paraula ò de l'eschrich; avançar, afirmar, racontar. 2. Donar l'òrdre ò lo conseu de: *Vos dii de partir*. 3. Indicar, significar, revelar: *Un relòtge que di l'ora justa, un silenci que n'en di lòng*. ◇ (fam.) *Aquò non mi di ren, mi di pas grand caua*: Non mi fa envuèia, mi fa gaire envuèia.

dire n.m. 1. Cen qu'una persona di, declara: *Si faire una opinion d'après lu dires de quauqu'un*. Var.: **dicha**. 2. (dr.) Declaracion d'un avocat que figura dins lo rapoart d'un expèrt ò dins lo quasèrn dei cargas d'una venda judiciària.

direccion n.f. 1. Accion de dirigir, de guidar; conducha, administracion: *Aver la direccion d'una equipa, d'un affaire*. Sin.: **autoritat, governança, bailia**. 2. Ensèm dei personas que dirigisson una empresa; locals, bureus qu'un director e lu sieus servicis ocúpon. 3. Sotadivison d'un ministèri, d'una administracion, plaçada sota l'autoritat d'un director. 4. Orientacion vèrs un ponch donat. ◇ (mat.) Ensèm dei drechas parallèli entre eli. 5. Linha de movement d'un còrs. Sin. (4 e 5): **endrechiera**. 6. Ensèm dei organes que permèton d'orientar li ròdas directritz d'un veïcule.

direccional, a adj. Que pòu emetre ò reçaupre dins una soleta direccion: *Una antena direccionala, un microfòne direccional*. Var.: **direccionau, directiu**.

direccionau, ala adj. Direccional.

directament adv. D'un biais dirècte.

dirècte, a adj. 1. Qu'es drech, sensa bestorn: *Una carriera dirècta*. Sin.: **drech** (*Carriera drecha*, dins Niça Vièlha). 2. (fig.) Que va drech dont vòu anar: *Una acusacion dirècta*; que s'exprimisse sensa circovolucion: *Un lengatge dirècte*. 3. Sensa intermediari, en relacion immediata mé quauqua ren: *Li consequenças dirècti d'un acte, d'una decision*. ◇ Si di d'un mejan de transpoart que mena d'un luèc à un autre sensa correspondença: *Un avion dirècte*. ◇ *Tren dirècte* ò *dirècte* n.m.: Tren que va sensa s'arrestar d'una granda estacion à una outra. ◇ *Succession en linha dirècta*: D'un paire ò d'una maire à un enfant. ◇ *Metòde dirècte*: Procediment d'ensenhament d'una lenga forastiera sensa passar per la lenga mairala. ◇ *Movement dirècte*: Movement dei astres que si debana dins lo sens contrari dau movement diurne aparent. ◇ *Òrdre dirècte* ò *natural*: (mar.) Formacion navala que li naus ò li divisions son alinhadi dins l'òrdre de numerotatge. Sin.: **absolut, franc, immediat, natural, rectilineu**. 4. *Complement d'objècte dirècte*: Qu'es introduch sensa l'intermediari d'una preposicion. 5. *Discors, estile dirècte*: Biais de reportar li paraulas sensa l'intermediari d'una subordenada. (ex.: *A dich: "vendrai"*, per oposicion à *A dich que vendrà*). Contr.:

indirècte. 6. (mat.) *Basa dirècta*: Basa qu'a la mema orientacion que la basa causida per definir l'orientacion positiva.

dirècte n.m. 1. En bòxa, còup portat en davant en destendent lu braç horisontalament. 2. Tren dirècte. 3. Transmission de radiotelevision mandada sensa enregistrament prealable. ◇ *En dirècte*: Si di d'un programa difusat ensinda.

directiu, iva adj. 1. Que dona una direccion, una orientacion, qu'impaua de constrenchas. 2. (tecn.) Direccional.

directiva n.f. Indicacion generala qu'una autoritat dona ai personas que n'en dependon; instruccion, òrdre.

directivisme n.m. (pej.) Caractèr ò comportament excessivament autoritari.

directivitat n.f. 1. Fach d'èstre directiu; caractèr d'un persona directiva. 2. Proprietat qu'a una antena d'emetre ò de captar li ondas electromagnetiqui dins una direccion pusleu que dins una outra.

director, tritz adj. 1. Que dirigisse: *Comitat director*. 2. (mat.) *Coefficient director d'una drecha*: Lo coeficient director d'una drecha indica coma varia l'ordenada y quora l'abscissa x aumenta de 1; per la drecha d'equacion cartesiana reducha $y=ax+b$, lo coeficient director es lo real a . ◇ *Vector director d'una drecha*: Lo vector \vec{u} es un vector director de la drecha Δ vòu dire que lo vector \vec{u} e la drecha Δ an la mema direccion. ◇ *Drecha directritz* ò *directritz*, n.m.: Drecha que sièrve, m'au fogau, à definir li conicas.

director, tritz n. 1. Persona que dirigisse, qu'es à la tèsta d'una empresa, d'un servici, etc.: *Director d'escòla*. Sin.: **baile**. 2. Foncionari d'una administracion qu'ocupa lo poast mai elevat de la ierarquia. 3. *Director de consciença*: Ecclesiastic qu'una persona causisse per dirigir la sieu vida espirituala. 4. (ist.) En França, cadun dei cinc membres dau Directòri, dau 1795 au 1799 (dins aqueu sens, pilha una majuscula).

directorat n.m. Foncion de director d'una institucion, d'un organisme, etc.; durada de l'exercici d'aquela foncion.

directòri n.m. 1. (dr. com.) Organe collegial qu'una societat anonima s'en pòu dotar. ◇ (dr. constit.) Organe collegial qu'a de foncions gorvenamentali. 2. (ist.) *Lo Directòri*: Regime que governèt la França dau 1795 au 1799. ◇ *Estile Directòri*: Estile caracteristic de l'epòca dau Directòri.

directorial, a adj. Que pertòca una direccion, un director, lo Directòri. Var.: **directoriau**.

directorialisme n.m. Tendença que caracteriseria l'evolucion actuala dau monde modèrned cap à una tecnocracia, tant alunhada dau socialisme classic coma dau capitalisme liberal.

directoriau, ala adj. Directorial.

directritz n.f. 1. 2. (mat.) ◇ Drecha directritz.

dirigent, a adj. e n.m. Que dirigisse; qu'a un poder.

dirigible n.m. Balon dirigible.

dirigible, a adj. Que pòu èstre dirigit. ◇ *Balon dirigible* ò *dirigible*, n.m.: Aerostat provist d'elicas propulsivi e d'un sistema de direccion.

dirigir vt. (*dirigissi*) 1. Menar en tant que responsable, comandar. ◇ Orientar: *Dirigir un debat*. Sin.(1 e 2): **bailejar, menar, governar**. 2. Condure de musicians, de cantaires: *Dirigir una orquèstra*. 3. Faire anar dins un sens ò dins un autre: *Dirigisse lo sieu camion vèrs lo poart*. 4. Mandar vèrs: *Un còlis que cau dirigir vèrs Marselha*. 5. Donar una orientacion à (un objècte).

dirigisme n.m. Sistema que dona à un govèrn un poder d'orientacion e de decision sobre l'economia.

dirigista adj. e n. Dau dirigisme; partidari dau dirigisme.

diriment, a adj. (dr.) *Empachament diriment*: Obstacle juridic qu'anulla un maridatge.

dirimir vt. (*dirimissi*) (dr.) Empachar (un maridatge).

dirk n.m. 1. Daga peanta portada per lu Highlanders en vestit nacionau e plaçada dins un dei debàs. 2. Arma reglamentària dei Scottish Highlanders e dei ensenhas e escolans-oficiers de la marina anglesa. Var.: **dirc**.

dirnar vi. e n.m. (vivaroalpenc) Dinnar.

disacaride n.m. (quim.) Dioloside.

disacosis n.f. (med.) Desturbi de l'audicion.

disarmonia n.f. Desarmonia.

disartria n.f. (med.) Dificultat à articular lu mòts, deuguda à una paralisia ò à una ataxia dei centres nerviós.

disbarisme n.m. (med.) Ensèm dei trebolics deuguts à una variacion tròup rapida de la pression ambienta.

disbasia n.f. Dificultat à faire lu movements necessaris à la marcha.

disbolia n.f. (med.) (psiquiatria) Abolia leugiera.

disc n.m. 1. Placa circulària en matèria termoplastica, que contèn un enregistrament en vista de la sieu reproduccion fonografica ò videografica: *Disc 45 torns*, ◇ *Disc compacte* ò *sarrat*. 2. (inform.) Supoart circulari recubèrt d'una susfàcia magnetisabla, que permete d'enregistrar d'informacions sota forma binària sus de pistas concentricas. ◇ *Disc dur (intèrne ò extèrne)*: Disc de granda capacitat. ◇ *Disc sofle*: Disc de capacitat mai pichina, abandonat per laisser la plaça à d'autres supoarts (disc dur extèrne, clau USB, etc.). ◇ *Disc amovible*: Disc que, au contrari dau disc dur intèrne, pòu èstre brancat e desbrancat à volontat e facilament transportat d'un computador à un autre. 3. (anat.) Cadun dei elements alternativament clars e escurs que constituïsson li fibrillas dei muscles regats. ◇ *Disc intervertebral*: Cartilatge elastic que separa doi vertèbras. 4. Placa circulària que lu atletas lànçon (1 kg per li fremas, 2 kg per lu òmes). 5. (astron.) Susfàcia circulària vesibla d'un astre: *Lo disc lunari*. 6. *Disc d'estacionament*: Plaqueta que l'automobilista mete en vista quora laissa la sieu veitura dins un emplaçament dont la durada de sosta es limitada dins lo temps (lo quadrant d'aqueu disc indica lo limit autorisat en foncion de l'ora d'arribada). 7. (c. de f.) Placa circulària mobila qu'indica, per la sieu posicion e la sieu color, s'una via es liura ò non. 8. (mat.) Ensèm dei ponchs dau plan que la sieu distança à un ponch fixe (lo centre) es inferiora ò egala à un nombre donat (lo rai): *La frontiera dau disc es un ceucle*. 9. (bot.) Partida situada entre lu bòrds d'una fuèlha. 10. (ten.) Objècte ò part d'objècte de forma circulària e plata, que sièrve à

diferents usatges: *Disc abrasiu, disc de fren, disc d'embraiatge*. 11. (opt.) grandessa d'un vèire de luneta astronomica.

discal, a adj. (anat.) Que pertòca lu discs intervertebrals: *Ernia discala*. Var.: **discau**.

discala n.f. Discomicèt.

discalculia n.f. (psicol.) Dificultat d'aprendissatge dau calcul, ligada à una dificultat d'emplec dau sistema simbolic.

discari, ària n. Persona que vende de discs au detalh.

discartròsi n.f. (med.) Artròsi dei discs intervertebrals.

discau, ala adj. Discal.

discèrner vt. Discernir.

discernible, a adj. Que pòu èstre discernit.

discerniment n.m. 1. Facultat de jutjar e d'apreciar; sens critic. Sin.: **judici**. 2. (lit.) Accion de separar, de discriminar.

discernir vt. 1. Reconóisser distintament per un esfoarç d'atencion: Discernir quauqua ren au luènh. 2. Descurbir per la reflexion: *Discernir li intencions de quauqu'un*. Var.: **discèrner**. Sin.: **aperceure, destriar, desmesclar, prear, reconóisser**.

discinesia n.f. Disquinesia.

disciple n.m. Discípol.

disciplina n.f. 1. Ensèm dei règlas, dei obligacions d'unu còrs, d'uni collectivitats; reglament: *La disciplina militària*. 2. Sotamission à de règlas ò à un reglament. Sin. (1 e 2): **assubjectiment, autoritat, òrdre, organisacion, engimbradura, reglament, sotamission**. 3. Matèria d'ensenhament: *Disciplina obligatòria, facultativa*. Sin.: **conoissença, doctrina, ensenhament, matèria**.

disciplinable, a adj. Que pòu èstre disciplinat.

disciplinar vt. 1. Sotametre (quauqu'un, un grope) à un ensèm de règlas. Sin.: **metre a plec**. 2. Mestrejar per poder emplegar: Disciplinar un cors d'aiga. ◆ **si disciplinar** v.pr. Acceptar de si sotametre à d'uni règlas.

disciplinari, ària adj. Que pertòca la disciplina d'un còrs, d'un grope, etc.

disciplinari, ària n. Si di d'un militari dei seccions especiali.

disciplinariament adv. En conformitat m'ai règlas de la disciplina.

disciplinat, ada adj. 1. Qu'obedisce à la disciplina: *Un escolan disciplinat*. ◇ (fam.) *Bèstia e disciplinat*: Que seguísse lu òrdres sensa pensar. 2. Que s'astrenhe à una disciplina morala ò intellectuala.

discípol n.m. Persona que seguísse la doctrina d'un mèstre, que seguísse l'exemple de quauqu'un. Var.: **disciple**.

disc-jockey n. Persona que causísse e passa lu discs à la ràdio, que mescla de música dins una discoteca, etc. Abrev.: *D.J.* Sin.: **avivabalèti, avivamúsica**.

discobòle n.m. (Antiqu.) Atletas que lançava lo disc.

disco n.m. [*'disko*] (abrev. de *discoteca*) Estile de música populària especialament destinada à la dança, à la mòda dau 1975 au començament dei annadas '80.

discofil(e), a adj. e n. Que li agràdon lu discs de música, que collecciona lu discs.

discofilia n.f. Interès portat ai discs; gust, passion dau discofile.

discografia n.f. Repertòri dei discs d'un compositor, d'un interprète, d'un tema.

discografia n.f. Radiografia, après injeccion d'un produch de contraste, dei discs intervertebrals.

discografic, a adj. Relatiu à la discografia.

discoïdal, a adj. En forma de disc. Var.: **discoïde, discoïdau**.

discoïdau, ala adj. Discoïdal.

discoïde, a adj. Discoïdal.

discomicèt n.m. *Discomicèts*: Òrdre de fonges ascomicèts coma l'*amboriga de soca* (morilha). Sin.: **discala**.

discondroplasia n.f. Afeccion caracterisada per la presença de massas de cartilatge qu'an tendença à s'ossificar dins lu oàs lònchs.

disconfòrme, a adj. Que non es confòrme.

disconformitat n.f. Caractèr de cen que non es confòrme.

discontinú, ua adj. (mat.) Descontinú.

discontinuacion n.f. Deca de contunha dins l'estat ò l'accion.

discontinuitat n.f. Descontinuitat. Sin.: **descontunha**.

discontunhar vi. *Sensa discontunhar*: Sensa s'interrompre. Var.: **descontinuar, descontunhar, decessar**.

disconvenença (-iència) n.f. Fach de non convenir de quauqua ren, de contestar. Sin.: **contèsta, dubitança, dubitacion, refuda, denegacion**.

disconvenir vt. ind. (disconvèni) Accion que mena a contestar, de non convenir. Sin.: **dubitar, denegar, refudar**. Var.: **desconvenir**.

discopatia n.f. (med.) Afeccion d'un disc intervertebral.

discordança 1. (lit.) Desacòrdi violent entre de personas. Var.: **descòrdia**. Sin.: **desaligança**. 2. Caractèr de cen qu'es discordant; incompatibilitat. Sin.: **bescant**. 3. (geol.) Disposicion d'una seria de jaças que repàuon sus de jaças mai anciani que non li son parallèli. 4. (psiquiatria) Dissociacion.

discordant, a adj. 1. Que manca de justessa, d'armonia d'ensèm. Sin.: **bescantaire, desarmoniós, dissonant**. 2. (geol.) Si di d'un terren que repaua en discordança sobre d'autres terrens mai ancians. Var.: **discordant**.

discordar vi. (*discòrdi*) 1. Èstre divergent: *De testimonianças que discòrdon*. 2. Non èstre en armonia, en parlant de sons, de colors. Var.: **descordar**. Sin.: **bescantar**.

discòrdia n.f. Discordança, descòrdia.

discorrèire, eiritz n. Persona que li agrada faire de lònchs discors. Sin.: (pej.) **alongaire, sansonhaire, charraire, paraulaire, paraulejaire, barjaaire**.

discórrer vi. Parlar sobre d'un argument en lo desvolopant longament. Var.: **discorrir**. Sin.: **conversar**,

dissertar; (pej.) **barjacar, charrar, paraulejar, paraular, discutejar**.

discorrir vt. (*discorrissi*) Discórrer.

discors n.m. 1. Desvolopament oratòri sobre un argument determinat, prononciat en public; allocucion. Sin.: (pej.) **perorason, paraulum, lengassada**. 2. (ling.) Realisacion concreta, escricha ò orala, de la lenga considerada coma un sistema abstrach. ◇ Enonciat superior à la frasa, considerat dau ponch de vista dau sieu encadenament: *Discors dirècte, indirècte*. ◇ *Partidas dau discors*: Categories gramaticali (nom, adjectiu, vèrbo, etc.). 3. Ensèm dei manifestacions verbali, orali ò eschichi, tengudi per significativi d'una ideologia ò d'un estat dei mentalitats à una epòca, dins un camp particulier, etc.

discoteca n.f. 1. Establiment dont si pòu balar e escotar de discs en beuguent. 2. Organisme que prèsta de discs; luèc dont si tròva aquel organisme. 3. Colleccion de discs classificats. 4. Mòble destinat à contenir una colleccion de discs.

discotecari, ària n. Persona que s'ocupa de prestar lu discs dins una discoteca.

discount n.m. (mòt anglés) 1. Baissa qu'un negociant fa sus lu prèt, en foncion de l'amplessa dei comanda e dei vendas e de la reduccion dei sieu cargats. Sin.: **ristorna, rebais**. 2. Venda au public en granda quantitat e à un prèt foarça bas; practica comerciala d'aqueu tipe de venda.

discrasia n.f. 1. Marrida constitucion ò marrida circulacion dei liquides corporals e organics. 2. Perturbacion de la crasi sanguina per excès ò per defaut d'au manco un element constitutiu.

discrasic, a adj. Relatiu à la discrasia.

discrecion n.f. 1. Comportament de quauqu'un que non si vòu impauar; resèrva. Sin.: **convenença, benestança, circonspeccion, retenguda, per quanta de ieu, reticència, saupre-viure, sentit, gaube**. 2. Caractèr de cen que non atira l'atencion; sobrietat: *La discrecion d'una decoracion*. 3. Aptituda à gardar lo silenci, un secret. ◆ loc. adv. *À discrecion*: À volontat. ◇ *À la discrecion de*: À la sieu mercé.

discrecionari, ària adj. (dr.) *Poder discrecionari*: Libertat laissada à l'Admisnistracion de pilhar d'uni mesuras.

discret, a adj. 1. Que fa atencion de non embarrassar, que non s'impaua; reservat dins li sieu paraulas e lu sieus actes. Sin.: **cisconspecte, mut, reservat, secret, silenciós, retengut, benestant**. 2. Qu'es fach per non èstre remarcat: *Un signe discret*. ◇ Que non atira l'atencion: *Un decòr sòbre*. 3. Que saup gardar un secret. Sin.: **benestant**. 4. (mat. e fis.) Si di d'una grandor constituïda d'unitats distincti (per op. ai grandors continui), d'una variacion que procedisse per quantitats entieri. ◇ (inform.) Numeric. 5. (ling.) Si di d'una unitat que fa partida d'un sistema e pòu èstre isolada, delimitada per l'analisi.

discretament adv. Mé discrecion.

discriminacion n.f. 1. Accion d'isolar e de tractar diferentament d'unu individús ò un grope entier per rapoart ai autres: *Discriminacion racia, sociala*. Sin.:

segregacion, desparticion, destriament. 2. (ling.) Distincion.

discriminant, a adj. 1. Qu'establisce una separacion entre de tèrmes. 2. Que mete una discriminacion entre d'individús.

discriminant n.m. (mat.) Nombre ($\Delta = b^2 - 4ac$) que permete de conóisser lo nombre de solucions de l'equacion $a^2 + bx + c = 0$.

discriminar vt. (lit.) Establir una diferença, una distincion entre d'individús ò de causas. Sin.: **destriar, desseparar**.

discriminatòri, òria adj. Que tende à operar una discriminacion entre de personas: *De mesuras discriminatòri*. Sin.: **segregacionista**.

discromatopsia n.f. (med.) Desturbi de la percepcion dei colors.

discromatopsic, a adj. Relatiu a la discromatopsia.

discromia n.f. (med.) Anomalia de la pigmentacion de la pèu.

discromatic, a adj. Relatiu a la discromia.

disculpacion n.f. Accion de disculpar.

disculpar vt. Provar l'innocença de. ♦ **si disculpar** v.pr. Provar la pròpria innocença.

discursiu, iva adj. 1. (didact.) Que repaua sobre lo rasonament. 2. (ling.) Que pertòca lo discors. 3. Que cèrca à s'avesinar à Dieu per lo biais d'accions e d'esfoarç successius, per oposicion à *contemplatiu*.

discursivament adv. D'una mena discursiva.

discursivitat n.f. Caractèr de cen qu'es discursiu.

discussion n.f. 1. Examèn, debat contradictòri: *La discussion d'un projècte de lèi*. 2. Escambi de prepaus, d'ideas; conversacion. 3. Escambi de prepaus vius: *Una discussion violenta*. Sin. (3): **escaufèstre, pelejada, chacotada, garrolha, contèsta, cavilhada, paraladissa, controvertèria, polemica, altercacion**.

discussiu, iva adj. Relatiu a la discutida.

discutèire, eiritz adj. e n. Que li agrada la discussion; que contèsta tot. Sin.: **contestaire, cavilhaire, polemista, chacotaire, garrolhaire**.

discutejaire, airtz n. (pej.) Discutèire.

discutejar vi. Discutir de tot, totjorn contestar.

discutable, a adj. Que pòu èstre discutit; que dona matèria à discussion. Sin.: **contestable, criticable, dubiós**.

discutida n.f. Discussion, en particulier animada ò violenta.

discutir vt. 1. Debatre, examinar atentivament (una question, un afaire). Sin.: **parlamentar, deliberar, tractar**. 2. Contestar, metre en question: *Discutir un òrdre*. Sin.: **contraversar, controvertèria, contestar**. ♦ vt. ind. (*de*) Escambiar d'ideas à prepaus d'un argument donat: *Discutir de politica* (ò *discutir politica*). Sin.: **s'entretenir, si parlar, conversar**.

discutit, ida adj. Criticat, mes en causa. Sin.: **contraversat, controvertèria, contestat**.

discutre vt. e vi. Discutir.

disectasia n.f. Entrava à la dubertura dau coal vesical, à l'origina d'un desturbi de la mixcion, e de retenguda urinària.

disèire, a (eiritz) n. Persona conoissuda per dire abitualament d'uni cauas: *Un disèire de boai mòts*. ♦ *Disèira de boana aventura*: Persona qu'anòncia l'aventura.

disembriòma n.m. (med.) Teissut tumoral format à partir de reliquats embrionaris.

disembrioplasia n.f. (patol.) Trebolici greu dau desenvolopament d'un teissut au cors de la vida intra-uterina, causa d'anomalias importanti.

disembrioplastic, a adj. Relatiu à un trebolici dau desenvolopament embrionari.

disèrt, a adj. (lit.) Que parla facilament e embé elegança. Sin.: **emparaulat, parlaben, alengat**.

disertament adv. (lit.) D'un biais disèrt.

disestesia n.f. Sensacion anormala non dolorosa ressentida sota la forma de formigament, d'engordiment, de ponheson per lo malaut dins lo debanament d'una afeccion neurologica e psiquiatrica.

diseta n.f. 1. Mancança de manjar. Sin.: **carència, manca, defauta, carestia, famina**. 2. (lit.) Mancança de quauqua ren.

disetós, oa adj. e n. Que manca de tot. Sin.: **necessitós**.

disfagia n.f. (med.) Dificultat à avalar.

disfasia n.f. (med.) Retard important dau lengatge, per un enfant.

disfemia n.f. Trebolici de la prononciacion dei mòts que resulta non solament de la paralisia dei muscles fonators, ma tambèn d'una lesion dei centres nerviós.

disfencion n.f. Disfoncionament.

disfoncionament n.m. (didact.) Desturbi dau foncionament de (un organe, un sistema, etc.). Var.: **disfencion**.

disfonia n.f. (med.) Modificacion patologica dau timbre de la votz.

disforia n.f. (psiquiatria) Sentiment d'èstre en marrida santat. Contr.: **euforia**.

disgenesia n.f. (med.) Displasia.

disgenesic, a adj. Disgenic.

disgenic, a adj. Relatiu à la disgenesia. Var.: **disgenesic**.

disgràcia n.f. Desgràcia.

disgraciar vt. (*disgraci*, classic *disgràcii*) Desgraciar.

disgraciat, ada adj. Desgraciat.

disgraciós, oa adj. Desgraciós.

disgraciosament adv. Desgraciosament.

disgrafia n.f. (psicol.) Trebolici dins l'aprendissatge de l'escriptura.

disidròsi n.f. (med.) Eczema de la pauma dei mans e dei espacis interdigitals, sovent associat à una micòsi dei arteus.

disillabic, a adj. (ling.) Qu'a doi sillabas. Var.: **dissillabic**.

disjoncion n.f. Desjoncion.

disjontiu, iva adj. (gram.) Desjontiu.

disjontor n.m. (electr.) Interruptor automatic de corrent, que fonciona en cas de variacion anormala de l'intensitat ò de la tension.

dislalia n.f. (psiquiatria) Desturbi de l'emission de la paraula.

dislexia n.f. Dificultat d'aprendissatge de la lectura.

dislexic, a adj. e n. Relatiu à la dislexia; pertocat de dislexia.

dislocacion n.f. 1. Accion de dislocar; fach de si dislocar. Sin.: **desmalugadura, deslogament**. 2. (fig.) Separacion dei partidas d'un tot; dispersion: Dislocacion d'una familha. Sin.: **desmembrament, escampilhada**. 3. (fis.) Deca d'un cristal caracterisada per l'absença d'atòmes au lòng d'una linha dau malhum.

dislocar vt. (*dislòqui*) 1. Desjónher embé violença li partidas d'un tot. Sin.: **deslogar, desalugar, desmembrar**. 2. Dispersar, separar: *Dislocar una manifestacion*. ◇ *Dislocar una màquina*. Sin.: **desganguilar**.

dislogia n.f. (med.) Desturbi dau lengatge associat à una alteracion dei foncions intellectuàli.

dislogic, a adj. Relatiu à la dislogia.

dismadur, a adj. (med.) Si di d'un enfant que naisse m'un pes sensiblement inferior à la mejana.

dismelia n.f. (med.) Mauformacion d'un membre, dei membres, deuguda à una anomalia de l'embriogenès.

dismenorrea n.f. (med.) Menstruacion dolorosa.

dismenorreïc, a adj. Relatiu à la dismenorrea.

dismetria n.f. (med.) Desturbi dau movement voluntari, caracterisat per la sieu manca de mesura e de marrida endrechiera.

dismetric, a adj. Que pertòca la dismetria.

dismnesia n.f. (psicopat.) Desturbi de la memòri que rende dificila ò impossibla l'evocacion dei sovenirs.

dismorfia n.f. Anomalia de la forma d'una partida dau còrs. Var.: **dismorfòsi**.

dismorfòsi n.f. (med.) Dismorfia.

dismudacion n.f. Tipe de reaccion quimica qu'oxida una part dei moleculas, mentre que d'autri, inicialament identiqui, subísso una reduccion equivalenta.

disnar n.m. e vi. (ubaian) Dinnar.

disodia n.f. Marrida odor exalada per li cavitats naturalis (boca, nharras...) ò per d'uni parts dau còrs (pens, aissèlas...).

disodic, a adj. Que caracteriza una sau que lu sieus doi atòmes d'idrogène son remplaçats per de sòdi.

disodont n.m. Òrdre de molluscs bivalves poliodonts embé lu muscels adductors inegals.

disomòsa n.f. Arseniosulfure natural de niquèl.

disorexia n.f. (med.) Diminucion ò desturbi de l'apetit.

disortografia n.f. (psicol.) Dificultat especifica d'aprendissatge de l'ortografia per un enfant que non presenta de deficit intellectual ni sensorial e es normalament escolarisat (la disortografia es sovent ligada à la dislexia).

disortografic, a adj. e n. Relatiu à la disortografia; que sofrisse de disortografia.

disosmia n.f. (patol.) Desturbi de la percepcion olfactiva.

disostòsi n.f. Nom donat à d'uni mauformacions congenitalis que pertòcon l'escartament dei oàs dau crani.

disparacion n.f. (fisiol.) *Disparacion retiniana*: Diferença entre lu imatges retinianas d'un meme objècte.

disparéisser vi. 1. Cessar d'èstre vesible. 2. S'absentar bruscament: *A disparéissut despí tres jorns*. ◇ Plus èstre dont èra estat mes ò vist: *Lo mieu libre a disparéissut*. 3. Morir; cessar d'èstre: *Un grand òme vèn de disparéisser, una costuma disparéissuda*. ◇ *Faire disparéisser quauqu'un*: Lo tuar. ◇ *Faire disparéisser quauqua ren*: Lo levar, lo suprimir. Var.: **desaparéisser**.

dispareissut, uda adj. e n. Moart ò considerat coma moart: *Un combatent portat dispareissut*. Var.: **desapareissut**.

dispareunia n.f. (med.) Dolor que lu rapoarts sexuals provòcon per la frema.

disparicion n.f. 1. Fach de disparéisser, de plus èstre vesible. 2. Fach de plus existir. ◇ *Espècia en via de disparicion*: Espècia menaçada. 3. Moart: *Anonciar la disparicion de quauqu'un*. Var.: **desaparicion**.

disparitat n.f. 1. Mancaça d'egalitat; diferença marcada. 2. Mancaça d'armonia. Sin.: **desproporcion, dissemblança, inegalitat**.

dispauant, a n. (dr.) Persona que dispaua d'un ben per donacion ò testament. Sin.: **testaire, testator**.

dispauar vt. 1. Plaçar de cauas ò de personas d'un biais donat: *Dispauar de flors dins un vas*. Sin.: **arregar, adobar, atrencar, atemprar**. 2. Preparar à, incitar à: *Aquò m'a dispauat à cambiar lo mieu vejaire*. Sin.: **estigar**. ◆ vt. ind. (*de*) 1. Poder emplegar, aver à la sieu disposicion: *Dispau de quauqui minutas per acabar lo mieu trabalh*. 2. Poder comptar sobre l'ajuda de quauqu'un. 3. Faire cen que si vòu de quauqu'un: *Lu pòbles an lo drech de dispauar d'elu-memes*. ◆ **si dispauar** (à) Si preparar (à).

dispauat, ada adj. 1. Plaçat d'un biais ò d'un autre. 2. *Èstre ben, mau dispauat vèrs quauqu'un*: Voler ò non voler li èstre utile ò agradiu. ◇ *Èstre ben, mau dispauat*: Èstre de boana, de marrida umor.

dispaus, a adj. En boana forma fisica. Sin.: **galhard, valent, san, vigorós, valid(e)**.

dispendiós, oa adj. (lit.) Que provòca de gròssi despenda.

dispendiosament adv. D'un biais dispendiós.

dispensa n.f. Permission acordada de non faire una caua obligatòria; document qu'atèsta d'aquela permission.

dispensable, a adj. (dr.) Que pòu èstre objècte d'una dispensa; que pòu obtenir una dispensa.

dispensar vt. 1. Autorisar à non faire: *Dispensar un escolan d'educacion fisica e esportiva*. Sin.: **liberar, descargar, exonerar, exemptar**. 2. (lit.) Donar, acordar largament: *Dispensar de conseus*. Sin.: **balhar, distribuir, autrejar, porgir**. ◆ **si dispensar** v.pr. (*de*) Non si sotametre à una obligacion.

dispensari n.m. Establiment de curas medicalis ò de pichina cirurgia, dont lu malauts non son ospitalisats.

dispensator, tritz n. Persona que distribuísse, que repartísse quauqua ren.

dispepsia n.f. (med.) Desturbi de la digestion, digestion dificila.

dispeptic, a adj. Relatiu à la dispepsia; que sofrisse de dispepsia. Var.: **dispeptic**.

dispeptic, a adj. Dispeptic.

dispergent, a n.m. e adj. Produch tensioactiu per dissòlver lu hidrocarbures espantegats sus l'aiga.

dispergiment n.m. (rare) Accion de dispergir ò de si dispergir.

dispergir vt. (*dispergissi*) 1. Espantegar, mandar d'un caire e de l'autre: *Dispergir de cendres*. Sin.: **escampilhar, esparpalhar, disseminar, despartir**. 2. Separar lu elements d'un tot; faire anar de divèrs caires. ◇ *Dispergir una colleccion*: La vendre à mai d'un crompaire. Var.: **dispersar**. Sin.: **aparcerar, trocejar, morselar, morcelejar, morcelonar, desmembrar**. ◆ **si dispergir** v.pr. 1. S'en anar dins toi lu caires (en parlant d'una fola, d'un grope). 2. Faire troup d'activitats e non si poder aplicar coma si deu dins caduna.

dispergit, ida adj. (quim.) *Sistema dispergit*: Sistema fisic dont un solide ò un liquide es dins un estat de division foarça fina.

dispersar vr. (*dispèrsi*) Dispergir. ◆ **si dispersar** v.pr. Si dispergir.

dispersion n.f. 1. Accion de dispergir; fach d'èstre dispergit. 2. (fig.) Mancaça de concentracion. 3. (fis.) Descomposicion d'un raionament complèxe en li sieu diferenti radiacions. 4. (quim.) Solide, liquide ò gas que contèn un autre còrs uniformament repartit dins la sieu massa. 5. (estad.) Estalament dei valors d'una distribucion estadistica à l'entorn de valors caracteristiqui (mejanas, mediana, mòde). Sin. (1, 3 e 4): **espantegament, disseminacion, aparcelament, trocejament, partiment**.

dispersiu, iva adj. (fis.) Que provòca la dispersion de la luz.

dispersoïd(e) n.m. Sistema colloïdal qu'una substança es espantegada sota la forma de particulas dins un mitan solide, liquide ò gasós.

displasia n.f. (med.) (med.) Mauformacion ò anomalia d'un teissut ò d'un organe, deuguda à un desturbi de l'embriogenèsi. Sin.: **disgenesia**.

displasic, a adj. Relatiu a la displasia. Sin.: **disgenesic**.

dispnea n.f. (patol.) Dificultat à respirar, que s'acompanha sovent d'una sensacion d'opression.

dispneïc, a adj. e n. Relatiu à la dispnea; que sofrisse de dispnea.

disponibilitat n.f. 1. Estat de cen qu'es disponible. 2. Fach per quauqu'un d'aver de temps liure; fach d'èstre dubèrt à totplen de cauas: *Disponibilitat d'esperit*. 3. Posicion d'un foncionari ò d'un militari temporariament en defoara dau sieu còrs d'origina. ◇ Periode dei obligacions militari just après lo servici militari actiu. ◆ pl. Sòus que s'en pòu dispauar.

disponible, a adj. 1. Que s'en pòu dispauar. ◇ *Quotitat disponibla*: Fraccion dei bens que s'en pòu dispauar per donacion ò per testament. 2. Qu'a de temps liure; qu'acuèlhe ben cen qu'es noueu ò diferent. 3. Qu'es

en disponibilitat, en parlant d'un foncionari ò d'un militari. Sin. (3): **inactiu, desocupat**.

disponible, a n. Foncionari ò militari en disponibilitat.

disposicion n.f. 1. Accion, biais de plaçar quauqua ren ò quauqu'un: *La disposicion dei personas à l'entorn dau taulier*. Sin.: **classament, messa en plaça, alestiment, estrematge, arrencament**. 2. Estat d'esperit vèrs quauqu'un à n-un moment donat. Sin.: **aclinament, propension, tendença, tendència, predisposicion, clinament**. 3. Estat fisic: *Èstre en boana disposicion*. 4. Tendença de quauqua ren à si modificar: *Disposicion dei prètz à la bassa*. 5. Possibilitat, facultat d'usar de quauqua ren coma si vòu: *An mes una bèla veitura à la mieu disposicion*. ◇ *À la disposicion de*: Au servici de. 6. (dr.) Ponch d'un acte juridic, una lèi, etc., règla. Sin.: **reglament, mesura, ordenança, estatut**. ◆ pl. 1. Aptitudas: *A de disposicions per li lengas*. Sin.: **gaube, facultat, possibletat**. 2. *Pilhar de, li sieu disposicions*: Si preparar, s'organisar per.

dispositiu n.m. 1. Ensèm dei pèças que constituïsson un mecanisme, un aparelh quau que sigue; aqueu mecanisme, aquel aparelh. 2. Ensèm dei mesuras pilhadi, dei mejans engatjats dins una tòca determinada. 3. Articulacion dei mejans qu'una formacion militària mete en plaça per menar à ben una mission. 4. *Dispositiu scenic*: Ensèm dei elements de decoracion e de messa en scena. 5. (dr.) Partida d'un jutjament dins la quala es exprimida la decision dau tribunal, après lu motius que justifícon la decision pilhada.

dispraxia n.f. Dificultat motritz d'un subjècte, ligada à un desturbi de la representacion corporala e de l'organizacion espaciala.

disproporcion n.m. Desproporcion.

disproporcionar vt. Desproporcionar.

disproporcionat, ada adj. Desproporcionat.

dispròsi n.m. Metal blanc dau grope dei tèrras rari, que fonde vèrs 1400°C; element (Dy) de n° atomic 66 e de massa atomica 162,50.

disputa n.f. Discussion viva, garrolha. Sin.: **cavilhada, polemica, altercacion, ronhas, conflicte, chacotada, malamanha, nhic e nhac**.

disputaire, airtiz adj. e n. Cèrcagarrolha. Sin.: **cèrcaronhas, chacotaire, cavilhaire, polemista**.

disputar vt. 1. (fam.) Repilhar quauqu'un, li faire de repròchis. Sin.: **renfassar, rancurar, semonsar, recastènar**. 2. Participar à (una lucha, una competicion) per obtenir la victòria. 3. *Disputar quauqua ren à quauqu'un*: Luchar per obtenir cen que quauqu'un possedisse ò tempta d'obtenir dins lo meme temps. ◆ **si disputar** v.pr. Si garrolhar.

disputejaire, airtiz adj. e n. Que disputeja. Sin.: **partotejaire, batalhaire, charrairàs**.

disputejar vi. Discutir longament per pas grand caua. Sin.: **partotejar, batalhar**.

disqueratòsi n.f. (med.) Anomalia de formacion de la jaça cornada de la pèu, observada dins manti dermatòsis.

disqueta n.f. (inform.) Supoart d'informacions qu'a la forma d'un pichin disc, que si pòu inserir dins un lector associat à un equipament informatic. Sin.: **disc sofle**. ■

Aqueu supòrt es estat abandonat per d'autres sovent plus pichins e de capacitat mai granda, coma li claus USB.

disquinesia n.f. (med.) Desturbi de l'activitat motritz, quala que n'en sigue la causa. Var.: **discinesia**.

disrupcion n.f. (fis.) 1. Dubertura brusca d'un circuit electric. 2. Clacatge electric, destruccion dau caractèr isolant d'un mitan.

disruptiu, iva adj. (fis.) *Descarga disruptiva*: Descarga electrica acompanhada d'una beluga. ◇ *Camp disruptiu*: Dins un condensator, camp electric capable de provocar una disrupcion.

disruptor n.m. (fis.) Dispositiu que permete de provocar una disrupcion.

dissabta n.m. [di'sata] Seisen jorn de la setmana. Var.: **sabta**.

dissecaire, airtz n. Que dissèca. Var.: **dissector**.

dissecar vt. (*dissèqui*) 1. Talhar, durbir li partidas d'un còrs organistat per n'en faire l'examen anatomic. Sin.: **anatomisar**. 2. (fig.) Analisar minuciosament.

disseccion n.f. 1. Accion de dissecar. 2. (fig.) Accion d'analisar minuciosament (quauqua ren). Sin.: **espeçar, espelucar, espepissar, esepidar**.

dissector, tritz n. Dissecaire.

dissemblable, a adj. Que non es semblable. Var.: **dissemblant**. Sin.: **diferent, desparier**.

dissemblança n.f. Absença de semblança; disparitat. Sin.: **diferença**.

dissemblant, a adj. Dissemblable.

disseminacion n.f. 1. Accion de disseminar; dispersion. Sin.: **espantegament, escampilhament, esparpalhament, expandiment**. 2. (bot.) Dispersion dei granas à maturitat.

disseminar vt. Espantegar d'aquí d'aià, esparpalhar: *Disseminar de granas*. Sin.: **escampilhar, expandir, semenar**.

dissension n.f. Viva oposicion de sentiments, d'interès, d'ideas. Sin.: **desacòrdi, contèsta, altercacion, garrolha, malamanha, dissentiment, mesintelligéncia, isanha**.

dissentaria n.f. Dessentèri.

dissentaric, a adj. Dessentèric.

dissentèri n.m. Dessentèri. Sin.: **escorrença, (pop.) caganha, foira**.

dissenteric, a adj. Dessenteric.

dissentèriforma adj. Que sembla lo dessentèri; Var.: **dissentèriforma**.

dissentiment n.m. (lit.) Oposicion de sentiments, d'opinions. Sin.: **dissension**.

dissertacion n.f. 1. Exercici escrich que poarta sobre una question literària, filosofica, istorica, etc., en usatge dins lu liceus e lu establiments d'ensenhament superior. 2. (fig.) Desvolopament lòng e enuiós, discors pedant.

dissertaire, airtz n. Persona que dissèrta, que li agrada de dissertar.

dissertar vi. (*dissèrti*) 1. Tractar metodicament un argument, per escrich ò oralament. 2. Discórrer longament.

dissidença (-éncia) n.f. 1. Accion ò estat de quauqu'un ò d'un grope que reconoisce plus l'autoritat

d'una potença politica à la quala si sometia avant; grope de dissidents. 2. Divergença ideologica que mena quauqu'un ò un grope à si separar de la comunautat, dau partit que n'era membre. Sin.: **faccion, rebellion, esquisma, secession, desseparament, revòlta, fonda**.

dissident, a adj. e n. Qu'es en dissidença. Sin.: **rebèlle, revoltat, insotamés, secessionista, fondaire**.

dissillabic, a adj. (ling.) Qu'a doi sillabas. Var.: **disillabic**.

dissimetria n.f. Defaut de simetria.

dissimetric, a adj. Que presenta una dissimetria.

dissimilar vt. Faire subir una dissimilacion à.

dissimilacion n.f. (fon.) Tendença de doi fonemas identics e vesins à si diferenciar.

dissimilituda n.f. Defaut de similituda, de semblança.

dissimulacion n.f. Accion de dissimular, d'escondre; duplicitat, ipocrisia. Sin.: **amagement, celament, esconduda**.

dissimulaire, airtz adj. e n. Que dissimula. Var.: **dissimulator**. Sin.: **celador, celaire, amagaire, escondèire, ipocrita**.

dissimular vt. Non laisser paréisser (lu sieus sentiments, li sieu emocions); escondre, sostraire ai regards. Sin.: **celar, amagar, mascarar, tàiser, mascar**.

◆ **si dissimular** v.pr. 1. S'escondre. 2. Refudar de vèire, si faire d'illusions sobre quauqua ren.

dissimulat, ada adj. Acostumat à dissimular; ipocrita. Sin.: **celat, amat, mascat, mascarar, taisut**.

dissimulator, tritz adj. e n. Dissimulaire.

dissipacion n.f. 1. Fach de si dissipar, de disparéisser plan planin. Sin.: **desaparcion**. 2. Mancança d'atencion, per un escolan. Sin.: **inatencion, folastritge, estordaria**.

3. (lit.) Vida de desbaucha. Sin.: **malavida, bagassaria, putaria**. 4. (lit.) Accion de despensar sensa comptar, de degalhar lu sieus sòus e lo sieu ben. Sin.: **bregalhar, degalhatge, prodigalitat**. 5. (fis.) Perda dinamica d'energia electrica, mecanica, etc., per transformacion en energia termica. Var.: **dissipament**.

dissipament n.m. Dissipacion.

dissipant, a adj. Que dissipa.

dissipar vt. 1. Faire disparéisser, caçar: *Lo vent dissipa lai neblas*. Sin.: **desniular, desneblar**. 2. Distraire en portant à l'inatencion e à l'indisciplina. Sin.: **desturbar**. 3. (lit.) Despensar sensa comptar, d'un biais exagerat: *Dissipar lo sieu patrimòni*. Sin.: **bregalhar, degalhar, acabar**. ◆ **si dissipar** v.pr. 1. Disparéisser per dilucion, per esparpalhament. 2. Mancar d'atencion.

dissipat, ada adj. Inatentiu e agitat, en parlant d'un escolan.

dissipatiu, iva adj. (fis.) 1. Que produe ò es lo sèti d'una dissipacion d'energia. 2. *Estructura dissipativa*: Sistema que, luènh dau sieu estat d'equilibri, si modifica espontaneament vèrs un estat que la sieu entropia es inferiora à-n-aquela de l'estat inicial.

dissipator, tritz adj. e n. (lit.) Si di d'una persona que dissipa lo sieu ben. Sin.: **acabaire, escampaire, bregalhier, (pop.) manja profièch**.

dissociabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es dissociable.

dissociable, a adj. Que pòu èstre dissociat. Sin.: **desseparable, separable**.

dissociacion n.f. 1. Accion de dissociar, de separar cen qu'èra unit. ◇ Rompedura d'un compauat quimic en elements que si poàdon tornar combinar parierament ò autrament. Sin.: **desseparament, desacoblament, desagregacion, desunion, destacament, dislocacion, destriament, division, rompedura, disjoncion, descomposicion, departiment, morselament, discriminacion, compartiment**. 2. (psiquiatria) Rompedura de l'unitat psiquica, considerada coma lo procèssus primari de l'esquizofrenia. Sin.: **discordança**.

dissocial, a adj. (sociol.) Si di d'un tipe de comportament qu'ientra en conflicte m'ai còdes socials usuals, m'ai convencions. Var.: **dissociau**.

dissociar vt. (*dissòci*, classic *dissòcii*) Separar (d'elements associats); desjónher, distinguir. Sin.: **desseparar, desacoblar, desagregar, desunir, destacar, dislocar, destriar, dividir, rompre, morselar, ramificar, discriminar, descompausar, despartir, compartir, deverir**.

dissociatiu, iva adj. Relatiu à una dissociacion.

dissociau, ala adj. Dissocial.

dissolubilitat n.f. Caractèr de cen qu'es dissoluble.

dissoluble, a adj. Que si pòu dissòlver.

dissolucion n.f. 1. Accion de dissòlver ò de si dissòlver. 2. (dr.) Cessacion ò disparicion legala: *La dissolucion d'un maridatge*. ◇ Procedura que permete à l'executiu de metre fin au mandat d'una assemblada. 3. (quim.) Messa en solucion d'un solide, d'un liquide ò d'un gas. 4. (tecn.) Solucion viscoa de cauchoc per reparar li cambras d'aria dei pneumatics.

dissolut, uda adj. e n. (lit.) Que si lascia anar à la desbaucha; corrot. Sin.: **bagassier, estraviat, desaviat, putanier**. ◆ adj. (lit.) Qu'es marcat per lu abús, lu desreglaments: *Menar una vida dissoluda*.

dissolutiu, iva adj. 1. Dissolvent. 2. Que mena à la perversion.

dissolvent, a adj. (quim.) Qu'a la propietat de dissòlver. Var.: **dissolutiu**. ◆ n.m. Produch dissolvent.

dissòlver vt. 1. Menar un còrs liquide, solide ò gasòs à formar un mesclum omogèneu m'un liquide. 2. (dr.) Metre fin legalament à: *Dissòlver un maridatge*. ◇ Metre fin au mandat d'una assemblada.

dissonança (-ància) n.f. 1. Rescòntre gaire armoniòs de sons, de mòts, de sillabas. 2. (mús.) Rapoart de sons que non dona à l'auditor l'impression d'un repaus e que, dins l'armonia tradicionala, reclama una resolucion sus una consonança. 3. Mancança d'acòrdi entre de colors. 4. (psicol.) *Teoria de la dissonança cognitiva*: Teoria qu'afirma que la coexistença, dins un individú, d'elements de conoissença que non s'acòrdon, mena à un esfoarç per lu faire s'acordar, d'un biais ò d'un autre. Var.: **dessonança (-ància)**.

dissonant, a adj. 1. Qu'es discordant, desagradu à l'aurelha. 2. (lit.) Que lo sieu avesinament provòca una impression desagradiva: *De colors dissonanti*. Var.: **dessonant**.

dissonar vi. (*dissoani*) (lit.) Produre una dissonança. Var.: **desonar**.

dissòut, a adj. Qu'a subit una dissolucion.

dissuadir vt. (*dissuadissi*) Destornar (quauqu'un) d'una resolucion, li levar l'envuèia. Sin.: **destalantar**.

dissuasion n.f. Accion de dissuadir. ◇ (mil.) *Foarça de dissuasion*: Foarça nucleària qu'un país mete en plaça per dissuadir d'enemics potencials d'engatjar li ostilitats.

dissuasiu, iva adj. 1. Que pòu dissuadir un enemig d'atacar: *L'efècte dissuasiu d'una arma*. 2. Que dissuadissee quauqu'un de faire quauqua ren.

distança (-ància) n.f. 1. Interval que separa doi ponchs dins l'espaci; longuessa que cau percòrrer per anar d'un ponch à un autre. ◇ *Distança angulària de doi ponchs*: Angle format per doi miègi-drechas que jónhon l'observator ai doi ponchs considerats. ◇ Espaci que cau percòrrer dins una espròva esportiva. ◇ Interval de temps entre doi moments, doi epòcas. 2. Diferença que resulta d'una inegalitat de nivèu social, d'atge de cultura, etc. ◇ *Pilhar li sieu distanças*: Evitar tota familiaritat mé quauqu'un. ◇ *Tenir quauqu'un à distança*: Evitar li relacion ensèm m'aquela persona. 3. (mat.) *Distança de doi ponchs*: Longuessa dau segment que lu jonhe. ◇ *Distança d'un ponch à una drecha, à un plan*: Distança d'aqueu ponch fins à la sieu projeccion ortogonala sus la drecha, lo plan. ◆ loc. adv. À *distança*: À una distança donada dins l'espaci; en pilhant un pauc de distança dins lo temps: Restar à distança, analizar lu eveniments à distança.

distanciacion n.f. 1. (teatre, cínema) Comportament de l'actor que si dissòcia completament dau sieu personatge. 2. Distança pilhada per rapoart à un eveniment.

distanciament n.m. Dins li corsas de cavaus, sancion que fa perdre à un cavau la plaça qu'avía à l'arribada.

distanciar vt. (*distanci*, classic *distàncii*) 1. Pilhar una avança importanta sobre (quauqu'un, un veicule). ◇ (fig.) Pilhar d'avança: *Aquela empresa a distanciat tota la concurrènça*. 2. Disqualificar (un cavau) per distanciament.

distanciat, ada adj. 1. Qu'agisse, parla embé distanciacion. 2. Qu'a pilhat un retard important (espec. dins una competicion).

distanciomètre n.m. Aparelh telemetric que mesura li distanças.

distant, a adj. 1. Alunhat, escartat: *Doi vilas distanti de 20 km*. 2. Reservat, frèi: Una persona distanta.

distar vi. Èstre distant de.

distasia n.f. (patol.) Desturbi de l'estacion verticala.

distau, la adj. Denominacion de la part d'un organe, animal ò vegetal, mai alunhada de la region d'insercion d'aquel organe sus lo demai dau còrs.

distèn n.m. (miner.) Silicat natural d'alumini.

distendre vt. Aumentar li dimensions de (un objècte, un còrs) en estirant. Sin.: **tesar**. ◆ **si distendre** v.pr. S'anequelir, perdre de la sieu intensitat: *Li noastri relacions si son distendudi*.

distension n.f. (fis.) Aumentacion de susfàcia ò de volume sota l'efècte d'una tension.

distic n.m. 1. Grope de doi vèrs que fórmon un sens complet. 2. Grope format d'un examètre e d'un pentamètre, dins la versificacion latina e aquela grèca.

distillacion n.f. 1. Operacion per la quala si vaporisa parcialament un mesclum à l'estat liquide, pi si condènson li vapors formadi per li separar: *Distillacion dau petròli, dau vin*. 2. Operacion per la quala si desbarrassa un còrs solide dei sieus compauants gasós ò liquides: *Distillacion dau boasc*. Var.: **destillacion, distillament**.

distillador, airtiz adj. *Alambic distillador*: Que sièrve à la distillacion. Var.: **destillador**.

distillaire, airtiz n. Distillator.

distillament n.m. Distillacion. Var.: **destillament**.

distillar vt. 1. (lit.) Laisser colar gota après gota; secretar, elaborar: *L'abelha distilla lo meu*. ◇ (lit.) Espantegar, desgatjar: *La sieu charradissa distilla l'enuèi*. 2. Operar la distillacion de: *Distillar lo vin*. Var.: **destillar**.

distillaria n.f. 1. Industria e comèrci dei produchs de la distillacion e, especialament, dei alcòls e liquors. 2. Luèc dont si fa la distillacion. Var.: **destillaria**.

distillat, ada adj. Qu'a subit una distillacion: *Aiga distillada*. Var.: **destillat**.

distillat n.m. (quim.) Produch d'una distillacion. Var.: **destillat**.

distillator, tritz n. Persona que distilla lu produchs, en particulier per obtenir d'alcòl per beure. Var.: **destillaire, distillaire, destillator**.

distimia n.f. (psicopat.) Desturbi de la regulacion de l'umor (accès maniac ò depression). Sin.: **bipolaritat**.

distimic, a adj. Pertocat de distimia. Sin.: **bipolari**.

distincion n.f. 1. Accion de distinguir, de faire una diferença entre doi cauas ò doi personas, doi ideas, etc.; aquesta diferença. Var.: **destincion**. Sin.: **destriament, despartida, destinga**. 2. Marca d'onor autrejada à quauqu'un.

distinguable, a adj. Que si pòu distinguir, diferenciar.

distinguir vt. (*distingui*) 1. Constituir l'element caracteristic que fa la diferença, separa: *La paraula distingue l'òme de l'animau*. 2. Reconóisser, diferenciar (quauqu'un, quauqua ren) en foncion dei caracteristicas que n'en fan l'especificitat. Sin.: **destriar**. 3. Percevre sensa confusion, discernir: *Distinguir de peadas sus la neu*. 4. Onorar per lo biais d'una marca de favor.

distinguit, ida adj. 1. (lit.) Illustre, remirable, eminent. 2. Qu'a de distincion; elegant. Sin.: **egrègi, eminent**.

distinguo n.m. (mòt latin) Distincion fina, diferença subtila. Sin.: **finés(s)a, afinada**.

distint, a adj. 1. Que si pòu percevre facilament; clar, net: *De peadas distincti*. 2. Que non si confonde mé quauqua ren ò quauqu'un d'analògue; diferent: *Son doi problemas ben distincts*. Sin.(2): **desparier, diferent**.

distintament adv. D'un biais distint. Sin.: **clarament**.

distintiu, iva adj. Que permete de reconóisser, d'identificar; caracteristic, especific.

distocia n.f. (med.) Dificultat d'acochament deuguda à una anomalia fetala ò mairala. Contr.: **eutocia**.

distocic, a adj. Si di d'un acochament que demanda una intervencion medicala.

distomatòsi n.f. Malautia parasitària, deuguda à un distòme.

distòme n.m. *Distòmes*: Òrdre de vèrps plats parasites.

distomia n.f. (med.) Desturbi de la prononciacion.

distonia n.f. (med.) 1. Contraccion parasita qu'afècta d'un biais regulier un muscle ò d'unu muscles ò membres, e de còups l'axe corporal, que la provòca un movement volontari ò una posicion mantenguda e desapareisse au repaus. 2. *Distonia neurovegetativa*: Desturbi dau foncionament dei sistemas simpatic e parasimpatic, que provòca de simptomás multiples.

distorcimètre n.m. Aparelh que mesura lo taus de distorsion tocant la qualitat d'una cadena de transmission.

distorsion n.f. 1. Accion de destoàrcer; estat de cen qu'es distorsut. 2. (fis.) Aberracion de miraus ò de lentilhas caracterisada per una desformacion de l'imatge. ◇ Desformacion parasita d'un senhau electric: *Distorsion de frequença, de fasa*. 3. (fig.) Desequilibri entre diferents factors, que produe una tension.

distraccion n.f. 1. (lit.) Accion de distraire un ben, una soma; prelevament ò destornament. 2. Mancaça d'atencion. 3. Acte que tradisse l'inatencion. Sin. (2 e 3): **estordaria**. 4. Accion de destornar l'esperit d'una ocupacion ò d'una preocupacion; diversion. Sin.: **passatemps, léser**. 5. Ocupacion, activitat que solaça; divertiment.

distrach, a adj. e n. Gaire atentiu à cen que di ò à cen que fa. Sin.: **estordit, espensierat, destartavelat, inatentiu**. ◆ adj. Que manifèsta l'inatencion: Una ària distracha. Var.: **distracte**.

distrachament adv. D'un biais distrach. Var.: **distractament**.

distractament adv. Distrachament.

distracte, a adj. e n. Distrach.

distractiu, iva adj. Destinàt à distraire, à divertir, à solaçar.

distraent, a adj. Que distrae, solaça. Sin.: **agradu, plasant, recreatiu**.

distraire vt. (*distrair*) 1. (lit.) Separar (una partida) d'un tot. ◇ (espec.) Destornar au sieu profièch ò manlevar. 2. Destornar quauqu'un, lo sieu esperit, de cen que l'ocupa ò lo preocupa. Sin.: **mauversar**. 3. Divertir, faire passar lo temps agradivament à. ◆ **si distraire** v.pr. Ocupar lo sieu temps liure d'un biais agradiu; si divertir; Sin.: **si solaçar**.

distribucion n.f. 1. Accion de distribuir, de repartir entre de personas: *La distribucion dei prèmis*. 2. Reparticion dei ròtles entre lu interprètes d'una comèdia, d'un film, d'un balèti; ensèm d'aquelu interprètes. 3. (econ.) Ensèm dei operacions de reparticion dei produchs e dei servicis dins un quadre nacional. ◇ *La granda distribucion*: Lu supermercats e ipermercats. 4. Branca de l'industria cinematografica que s'entrèva dau

plaçament dei films dins li salas. 5. (dr.) Procedura que règla lo prètz de venda dei bens dau debitor au profièch dei creanciers en cas de venda forçada ò amigabla. 6. Accion de condurre, de transportar un fluide en divèrs luècs: *Distribucion de l'aiga, dau gas, de l'electricitat*. 7. (mecan.) Biais qu'a lo fluide motor de si repartir dins lo cilindre d'una màquina à piston, per admission ò escapament dei gas. ◇ Ensèm dei organes qu'asseguron aquela distribucion. 8. Disposicion en foncion d'un òrdre donat. 9. Reparticion dei pèças d'una maion. 10. (estad.) Ensèm dei donadas d'una seria estadistica associadi à un caractèr ò à d'unu caractèrs.

distribucional, a adj. (ling.) *Lingüistica, analisi distribucionala*: Metòde de descripcion de la lenga fondada sobre l'observacion dei posicions relatiu (distribucion) qu'ocúpon li diferents elements lingüistics au dedintre d'un enonciat. Var.: **distribucionau**.

distribucionalisme n.m. Lingüistica, analisi distribucionala.

distribucionau, ala adj. Distribucional.

distribuible, a adj. Que pòu ò deu èstre distribuit.

distribuidor, oira n. Distributor.

distribuir vt. (*distribuissi*) 1. Remetre, fornir à mai d'una persona; repartir: *Distribuir lo corrier*. ◇ (espec.) Assegurar la distribucion d'un produch, d'un servici, etc. 2. Donar d'azard e à brèti: *Distribuir lu sorrires*. Sin.: **dispensar**. 3. Repartir, agençar: *Distribuir lu jugaires sus lo terren*. Sin.(1 e 3): **despartir**.

distributari, ària adj. e n. (dr.) Qu'a augut una part dins una distribucion.

distributiù, iva adj. 1. Que distribuisse, que pertòca la distribucion. ◇ (filos.) *Justícia distributiva*: Que dona à cadun cen que li revèn. Contr.: **justícia comutativa**. 2. (gram.) Si di de numerals ò d'indefinites qu'exprimisson una idea de reparticion: *Cada es un adjectiu distributiù, cadun es un pronom distributiù*. 3. (mat.) Si di d'una operacion definida sobre un ensèm E per rapoart à una altra operacion T definida per lo meme ensèm se, per a, b, c, elements quaus que s'igon de E, avèm la relacion: $a \perp (b \text{ T } c) = (a \perp b) \text{ T } (b \perp c)$. (La multiplicacion es distributiva per rapoart à l'addicion). ◆ n.m. Adjectiu ò pronom distributiù.

distributivitat n.f. (mat.) Qualitat d'una lèi (d'una operacion) distributiva.

distributor, tritz n. 1. Persona que distribuisse, difusa. 2. Persona, societat qu'assegura la distribucion d'un produch, d'un servici, d'un film, etc. Var.: **distribuidor**. Sin.: **difusaire**.

distributor n.m. Aparelh que sièrve à distribuir, à donar de produchs de consomacion correnta: *Distributor de sabon, de caramèlas*. ◇ *Distributor automatic*: Aparelh que permete de comprar directament un títol de transpòrt, de films, etc., après pagament (per introduccion de pèças, de bilhets ò d'una carta de crèdit). ◇ *Distributor automatic de bilhets*: Aparelh que permete de retirar de bilhets de banca au mejan d'una carta de crèdit.

districte n.m. 1. Subdivision administrativa, d'estenduda variabla d'un Estat à un autre. ◇ En Soïssa, Subdivision dau canton. 2. *Districte urban*: Establiment

encargat de la gestion dei servicis publics comuns à diferenti comunas d'una mema aglomeracion.

distrofia n.f. (patol.) Lesion d'un teissut ò d'un organe à causa d'una deficiença de la sieu nutricion.

distrofic, a adj. Relatiu à la distrofia.

disubstituit, da adj. (quim.) Qualifica un compauat quimic dins lo quau doi atòmes d'idrogène son estats remplaçats per doi autres atòmes ò radicals.

disulfirame n.m. (farm.) Produch de sintèsi emplegat per provocar lo desgust de l'alcòl.

disulfur(e) n.m. Nom generic de compauats organics de formula generala R-S-S-R.

disuria n.f. (med.) Dificultat à urinar.

disuric, a adj. e n. Pertocat de disuria.

disús n.m. Desús, desusança.

ditic n.m. Insècte coleoptèr carnivòre, dau còrs ovale e dei patas posteriori que li sièrvon per denedar, que viu dins li aigas docí (pòu faire fins à 5 cm de lòng).

ditirambe n.m. (ant. gr.) Cantic en l'onor de Dionis. 2. (lit.) Elògi sovent exagerat.

ditirambic, a adj. Foarça elogiós ò d'un entosiasme exagerat.

ditòma n.m. Coleoptèr pichon dei ruscas que devòra li ninfas dei nierons.

ditirambicament adv. D'un biais ditirambic.

ditrignon, a adj. Que presenta sièis soms que non fórmon un exagòne regulier, en parlant d'un cristal. Var.: **ditrignonau**.

ditrignonau, ala adj. Ditrignon.

diurèsi n.f. (med.) Secrecion de l'urina.

diuretic, a adj. Si di d'un produch, d'un remèdi, etc., qu'estimula la secrecion de l'urina.

diurnal n.m. (relig.) Extrach dau breviari que contèn solament lu oficis de la jornada. Var.: **diurnau**.

diurnau n.m. Diurnal.

diurne, a adj. Dau jorn: *Un auceu diurne*. Contr.: **nuchenc**. ◇ *Flor diurna*: Que si duèrbe solament lo jorn. 2. (astron.) *Movement diurne*: Movement aparent de rotacion dau ceu, deugut au movement real de rotacion de la Tèrra à l'entorn dei sieus pòles.

diva n.f. Cantairitz celèbra.

divagacion n.f. 1. Estat de l'esperit que divaga; ravaria. ◇ (per ext., sobretot au pl.) Prepaus sensa logica, deliri. Var.: **divagadura**. 2. (idrol.) Desplaçament, temporari ò permanent, dau lièch d'un cors d'aiga.

divagadura n.f. Divagacion, extravagança.

divagar vi. (*divaguì*) 1. Tenir de prepaus incoerents; delirar, desrasonar. Sin.: **desparlar**, (pop.) **perdre la tramontana**. 2. (idrol.) Si desplaçar, en parlant dau lièch d'un cors d'aiga.

divagator, airtz adj. Que divaga, que perde la tramontana.

divalent, a adj. (quim.) Bivalent.

divan n.m. 1. (ist.) Conseu dau sultan otoman. 2. Lièch de repaus sensa braç, generalament garnit de coïssins. Sin.: **otomana, sofà**. 3. (lit.) Recuèlh de poesias arabi ò persiani.

divenc, a adj. Qu'es de Dieu, que pertòca Dieu: *La gràcia divenca*. Sin.: **dieusenc**.

divencament adv. D'un biais divenc.

divendres n.m. Quint jorn de la setmana. Var.: **vendres**.

divergença (-ència) n.f. 1. Posicion de doi linhas, de doi rais, etc., que divergisson, que s'aluènhon en s'escartant. 2. (fig.) Diferença, desacòrdi: Divergença d'opinions. 3. (mat.) Proprietat d'una seria que la sieu soma infinida dei tèrmes non pòu èstre fixada per un nombre finit. 4. (nucl.) Establiment de la reaccion en cadena dins un reactor nucleari. 5. (meteor.) Procediment que determina au soal la subsidènça dei massas d'ària sobrani, magerament dins lo còrs dei anticiclònes e au contacte dei anticiclònes e dei depressions.

divergent, a adj. 1. Que divergisse, s'escarta: *De rais divergents*. 2. (fig.) Diferent, alunhat: *Un vejaire divergent*. 3. (mat.) *Seria divergenta*: Qu'es estada establida la sieu divergença. 4. (opt.) Que fa divergir un fais de rais parallèles: *Una lentilha divergenta*.

divèrger vi. Divergir.

divergir vi. (*divergissi*) 1. S'escartar un de l'autre, en parlant de rais, de linhas, etc. 2. Èstre de mai en mai diferent, èstre en desacòrdi. 3. (nucl.) Intrar en divergença. Var.: **divèrger**.

divèrs, a adj. 1. (au pl.) Que presènton de diferenças de natura, de qualitat; diferents. 2. Que presenta d'aspèctes diferents: *Un país foarça divèrs*. ♦ adj. indef. Pl. Mai d'un, quaucu: *Divèrs testimònis l'an vist*.

diversament adv. De mai d'un biais, diferentament.

diversar vt. (*divèrsi*) Diversificar.

diversificacion n.f. 1. Accion de diversificar; lo sieu resultat. 2. Fach de si diversificar.

diversificar vt. (*diversifiqui*) Faire variar, metre de varietat dins. Var.: **diversar**. ♦ **si diversificar** v.pr. Si lançar dins d'activitats variadi: *Aqueu negociant s'es diversificat*.

diversion n.f. 1. Operacion que la sieu finalitat es de destornar l'atencion de l'adversari. 2. (lit.) Accion, eveniment que destorna l'esperit de cen que l'enuèia, lo preocupa. ◇ *Faire diversion (à)*: Destornar (*de*).

diversitat n.f. Caractèr de cen qu'es divèrs, variat; pluralitat: *L'unitat dins la diversitat*.

divertent, a adj. Divertissent.

diverticule n.m. 1. (anat. e patol.) Cavitat sensa eissida que comunica m'un organe cau: *Diverticule vesical*. 2. Subdivision, ramificacion d'un ensèm mai vaste, dins una configuracion donada de luècs, de terren: *Lu diverticules d'un fluvi dins un delta*. ◇ *Via segondària*, camin, dralhòu que s'escarta d'una via mai importanta. 3. Corridor que separa doi salas dins una ret sota tèrra.

diverticulòsi n.f. (patol.) Afeccion caracterisada per la presença de nombrós diverticules.

divertiment n.m. 1. Accion, mejan de si divertir, de divertir lu autres; distraccion. Sin.: **solaç**, **passatemps**. 2. (mús.) Intermèdi, fuga, dins una òbra lirica. ◇ Divertimento. 3. (coregr.) Seria de danças, generalamnt plaçadi à la fin dau premier acte, dins un balèti classic. ◇ Granda pèça coregrafica dins una òbra lirica. 4.

(teatre) Intermèdi dançat e cantat. ◇ *Pichina pèça sensa pretension*. 5. (dr.) Destornament, per un conjonch ò un eiretier, d'un ben de la succession ò de la comunautat.

divertimento n.m. (mús., mòt italian) Seguida de pèças instrumentali per orquèstra pichina. Var.: **divertiment**.

divertir vt. 1. (dr.) Operar un divertiment; destornar. 2. Distraire, solaçar. ♦ **si divertir** v.pr. Si distraire, si solaçar.

divertissent, a adj. Que divertisse. Var.: **divertent**.

divessa n.f. Divinitat femenina. Sin.: **dea**.

diveta n.f. Ancianament, pichina vedeta d'opereta, de cafè-concèrt.

dividende n.m. 1. (mat.) 1. (mat.) Nombre Nombre qu'es dividit per un autre (lo *divisor* ò *partidor*), dins una division. 2. (fin.) Part de benefici atribuida à cada accion d'una societat.

dividir vt. (*dividissi*) Partir, faire una division. Var.: **divisir**.

dividre vt. Dividir.

divin, a adj. 1. De Dieu, d'una divinitat. 2. (lit.) Mes au reng dei dieus. 3. Perfècte, meravilhós: *Una música divina*.

divinacion n.f. 1. Art dei devins de conóisser cen qu'es escondut, espec. l'avenir. 2. (fig.) Intuicion. Var.: **devinacion**.

divinament adv. D'un biais divin; à la perfeccion.

divinatòri, òria adj. Relatiu à la divinacion. Var.: **devinatòri**.

divinisacion (-izacion) n.f. Accion de divinisar.

divinisar, (-izar) vt. 1. Metre au reng dei dieus. 2. (lit.) Votar un culte à; glorificar, venerar.

divinitat n.f. 1. Natura divina. 2. Èstre divin; dieu, deïtat.

divís, divisa adj. (dr.) Partatjat. Contr.: **indivís**.

divisèire, eiritz n. Persona que provòca la desunion.

divisibilitat n.f. 1. Proprietat de cen qu'es divisible. 2. (mat.) Proprietat d'un nombre entier divisible per un autre.

divisible, a adj. 1. Que si pòu dividir. 2. (mat.) *Entier divisible per un autre*: Qu'admete aquel entier coma partidor.

division n.f. 1. Accion de dividir en parts distincti; estat que n'en resulta. ◇ *Division dau trabalh*: Mòde d'organizacion dau trabalh dins li empresas, caracterisat per lo fraccionament e l'especialisacion dei foncions de produccion. 2. Fach de si dividir: *Division d'un cors d'aiga*. ◇ (biol.) *Division cellurària*: Mòde de reproduccion dei cellulas dins lo quau si destríon la *division dirècta* ò *amitòsi*, per scissiparitat, e la *division indirècta* ò *mitòsi*. 3. Partida d'un tot dividit. 4. Trach, barra que partisse: *Li divisions d'un termomètre*. 5. Acampament sota d'un meme cap d'unu servicis qu'an d'atribucions vesini. 6. (mil.) Granda unitat militària que recampa de formacions de toti li armas e de toi lu servicis: *Division blindada*. 7. (mat.) *Division entiera* ò *euclidiana*: Operacion que permete, à partir de doi nombres sonats *dividende* e *partidor* (*divisor*), de trovar doi nombres, sonats *quocient* e *rèsta*, taus que lo

dividende sigue parier au produch dau quocient per lo partidor, aumentat dau rèsta. ◇ *Division d'un real a per un real b (non nul)*: Operacion, totjorn definida, qu'assòcia à (a,b) lo nombre real q tau que $a = bq$ (si pòu notar $a:b$ ò $\frac{a}{b}$).

divisionari, ària adj. 1. Qu'apartèn à una division militària ò administrativa. ◇ *Comissari divisionari*: Comissari de polícia encargat d'una brigada regionala de polícia judiciària. 2. *Moneda divisionària*: D'una valor inferiora à l'unitat monetària.

divisionari n.m. Comissari divisionari.

divisionisme n.m. Tecnica dei neo-impressionistas, finda sonada *pontilhisme*, que consistisse à metre à costat una de l'autre de pichini tòcas de pinturas de colors diferents sus la tela, en plaça de mesclar li colors sus la paleta.

divisionista adj. e n. Relatiu au divisionisme; adèpte dau divisionisme.

divisir vt. (mat.) Partir, dividir.

divisor n.m. (mat.) Partidor.

divorçar vi. (*divòrci*) Divorciar.

divòrci n.m. 1. Dissolucion dau maridatge civil, pronunciada per jutjament: *Divòrci per consentiment mutual*. 2. (fig.) Desacòrdi, divergença: *Divòrci entre lo dire e lo faire*.

divorcialitat n.f. (sociol.) Rapoart entre lo nombre de divòrcis prononciats cada an e la populacion.

divorciar vi. (*divòrci*, classic *divòrcii*) Rompre un maridatge per divòrci. Sin.: **si desmaridar**.

divorciat, ada adj. e n. Que lo sieu maridatge es estat desfach legalament. Sin.: **desmaridat**.

divulgacion n.f. Accion de divulgar, de revelar.

divulgament n.m. Divulgacion.

divulgar vt. (*divulgui*) Difusar dins lo public cen qu'èra taisut ò gaire conoissut.

divulgator, tritz adj. e n. Que divulga una informacion.

divulsion n.f. 1. (cir.) Dilatacion forçada d'un canal vengut estrech. 2. (patol.) Arrancament ò rompedura dei teissuts.

dixie n.m. Dixieland.

dixieland n.m. Estile de música jazz naissut dins lo Sud dei Estats-Units, que resulta d'una combinason de ragtimes, de blues e d'àrias de paradadas, practicat especialament per de pichins gropes que fan d'improvisacion. Var.: **dixie**.

dizigòt, a adj. e n. Si di de doi faus bessons que vènon cadun d'un zigòt diferent. Sin.: **bivitellin**. Contr.: **monozigòt, univitellin**.

diwan n.f. *Escòla diwan*: Escòla associativa bilengüa bretona.

D.J. n.m. Abreviacion de *disc-jockey*.

djellaba n.f. Lònga rauba (de lana, coton ò drap), dei mànegas lòngui e sobretot m'un capuchon, dubèrta sus lo pièch, que lu òmes e li frema poàrton dins lo monde arabe.

djihad n.m. Guèrra santa que tot musulman deu faire per aparar ò, eventualament, estendre lo domèni de l'islam.

djinn n.m. (mòt arabe) Dins li cresenças musulmani, esperit benfasent ò demon.

dò n.m. inv. Nòta de música (promiera nòta de la gamma d'*ut*).

doana n.f. 1. Administracion encargada de percebre lu drechs sobre li importacions e li exportacions. 2. Sèt d'aqueu servici. 3. Drechs de doana.

doanier, a adj. Relatiu à la doana. ◆ n. Persona que trabalha per lu servicis de la doana.

doari n.m. (dr., vièlh) Bens que l'espós laissa en usufruch à la sieu frema.

doariera n.f. (vièlh) 1. Veua qu'avia lo benefici d'un doari. 2. Dòna vièlha de l'auta societat.

doas adj. num. fem. ['dua] Doi, au femenin, emplegat sensa lo nom que definisse: *De maions, n'ai doas, li doas m'agràdon* (per oposicion à: *Ai doi maions*). Var.: **doi**.

doça n.f. 1. (bot.) Fruch mé doi valvas, garnidi d'un reng de granas, dei plantas dau grope dei leguminoas. 2. (corrent) Tèsta d'alh.

dòba n.f. Biais de cuèire à l'estofada d'uni carns brasadi (bòu, singlar) m'un fond de vin roge; la carn ensinda alestida.

doberman n.m. (mòt alemand) Can de garda dau pel ras e dur, d'origina alemanda.

dobla-cròcha (mús.) Nòta que la sieu durada es la mitan d'aquela d'una cròcha.

dobladura n.f. 1. Estòfa que garnisse lo dedintre d'un vestit. Sin.: **fòdra**. 2. (cín.) Persona que pilha la plaça d'un actor (d'una actritz) per d'uni scenas que l'actor (l'actritz) non vòu ò non pòu faire (si di especialament d'un cascador per li scenas perilhoï).

doblaire, airtz n. (cín.) Persona que fa un doblatge.

doblament adv. De doi biais; à un doble títol.

doblament n.m. Accion de doblar; fach de devenir doble.

doblar vt. 1. Multilicar per doi; portar au doble: *Doblar la sieu fortuna*. 2. Metre en doble: *Doblar un fieu*. 3. Garnir d'una dobladura, d'un doblatge. 4. Despassar. 5. Passar en contornant: *Doblar un cap*. 6. Efectuar lo doblatge de (un film) 7. Remplaçar (un actor, una actritz), jugar lo sieu ròtle. 8. (fam.) Doblar quauqu'un: Lo davançar dins un afaire; lo tradir, l'enganar. ◆ vi. Devenir doble: *La produccion a doblat*. ◆ **si doblar** v.pr. (*de*) S'acompanhar (*de*).

doblat, ada adj. 1. Portat au doble. 2. Garnit d'una dobladura. 3. Que johne una particularitat à una altra. (cín.) Qu'es estat realisat lo sieu doblatge.

doblat n.m. 1. Procediment que consistisse à recurrir un metal comun d'una fuèlha d'aur ò d'un autre metal preciós; materiau ensinda obtengut. 2. Accion facha doi còups consecutius. 3. Accion de tuar doi bèstias en doi còups de fusiù, à la caça. 4. Fach de capitar doi còups en una accion soleta. 4. (espòrt) Fach de ganhar la mema annada doi competicions: *Faire lo doblat copa-campionat*. ◇ Au balon, fach per un jugaire de marcar

doi còups. ◇ Fach de plaçar doi esportius de la mema equipa ai premiers doi plaças.

doblatge n.m. 1. Multiplicacion per doi. 2. Fach de garnir m'una dobladura: *Doblatge d'un manteu*. 3. Remplaçament d'un comedian per la sieu dobladura. 4. Enregistrament dei dialògues d'un film dins una lenga altra que la lenga de l'original. 5. (mar.) Segond bordatge de fuèlhs de metal, magerament d'aram, que si mete sus la carena d'una nau per l'aparar. Var.: **doblagi**.

doblau n.m. Arc que separa doi vòutas `sièrve à renfortir una sotavòuta. Sin.: **arc doblat**.

doble, a adj. 1. Qu'es multiplicat per doi ò repetit un segond còup; qu'es format de doi causas identiqui: *Una consonanta dobla*. ◇ *Faire doble emplec*: Èstre de tròup, inutile, perqué li a ja quauqua ren complisse ja la mema foncion. ◇ (quim.) *Ligason dobla*: Ligason entre doi atòmes assegurada per doi pareus d'electrons. ◇ *Ponch doble d'una corba*: Ponch per lo quau una corba passa doi còups. ◇ (astron.) *Estela dobla*: Sistema de doi estelas que sèmblon vesini (de còups que li a, la vesinança es solament aparenta). ◇ *À dobla clau*: Barrat embé doi torns de claus en parlant d'una poarta, d'una fenestra, etc. 2. Qu'a doi aspèctes, qu'un solet es manifeste ò revelat: *Un agent doble*. 3. (bot.) *Flor dobla*: Flor qu'a mai de petales que lo nombre abitual de la sieu espècia. ◆ adv. *Vèire doble*: Vèire doi causas dont n'i a solament una.

doble n.m. 1. Quantitat egala à doi còups una altra. 2. Reproduccion, còpia. Sin.: **duplicat, facsimile**. 3. Autre exemplari d'un element d'una colleccion, d'una seria: *Escambiar lu sieus dobles*. 4. Partida de tennis ò de tennis de taula entre doi equipa de doi jugaires. 5. Còrs impalpable que reproduit l'imatge d'una persona, dins d'uni cresenças (Egipte, espiritisme). 6. Variacion ornada d'una pèça vocala ò instrumentala.

doblet n.m. 1. Ensèm de doi objèctes d'una soleta natura. ◇ (quim.) Pareu d'electrons que doi atòmes méton en comun e que fórmon una ligason. ◇ *Doblet electric*: Dipòle. 2. (ling.) Mòt de mema etimologia qu'un autre ma que presenta un sens e una forma diferents (per ex. *ostau e espitau*, dau latin *hostpitalem*). 3. Imitacion de gemma obtenguda en fixant un còrs colorat darrièr un morseu de cristal.

dobleta n.f. Ai bòchas, equipa de doi jugaires.

doblís n.m. 1. (constr.) Bordadura. 2. (mar.) Pèça lònca que sièrve de mantenir lu escalons dont son estendudi li velas dei naus.

doblón n.m. Anciana moneda d'aur de l'Espanha e dei sieu colonias.

doblón n.m. (estamp.) Deca de composicion, quora si dobla una letra, un mòt ò una part de la còpia.

doblón n.m. Assemblatge de doi lamas de metal que si fa passar à l'encòup au laminador per obtenir de lamas foarça teuni.

doblónar vi. Faire doble emplec mé quauqua ren.

dobtaire, a n. Persona que dobla.

dobtança n.f. Dobte. Var.: **dubitança, dubi**.

dobtar vi. ind. Dubitar. ◆ **si dobtar (de)** v.pr. Sosparhar; s'asperar (à).

dobte n.m. Dubi.

dobtós, oa adj. Que fa question. Var.: **dubiós**.

dobtosament adv. Dubiosament.

doç, a adj. 1. Agradiu au gust, sucrat: *Un pom doç*. ◇ *Aiga doça*: Naturalament sensa sau (cors d'aiga, foants). 2. Que flata un sens per l'impression que dona: *Una votz doça, una lutz doça, una lana doça*. Sin.: **careçant, suau, quiet, calinejant, calinós**. 3. Que dona una sensacion de benèstre. 4. Que non presenta un caractèr excessiu: *Un ivèrn doç*. ◇ *Energias, tecnologies docí*: Qu'evítan lu mòdes d'esplecha considerats tròup perilhós e presèrvon li ressorsas naturalis (energias eoliana, solària, maremotritz, etc.). ◇ *Medecina doça*: Que s'esfoarça d'emplegar de mejans tenguts per naturals e que non an sus l'organisme un efècte brutal ni d'efèctes segondaris nocius. 5. (tecn.) Ductile, que non si rompe: *Acier doç*. 6. Qu'agisse sensa bruscaria, qu'es d'un caractèr facile. 7. Qu'exprimis la doçor, la benvolença. Sin. (6 e 7): **avenent, graciós, benvolent, boan, clement, conciliant, indulgent, pasible**. 8. (fam.) *En doça*: Sensa si faire remarcar, d'escondilhons. ◆ n.m. Cen qu'es doç. ◆ n. Persona doça. Contr.: **dur**.

doçamara n.f. Doça-amara.

doça-amara n.f. Morèla sauvatja, toxica, dei flors violeti e dei bagas rogi. Var.: **doçamara**.

doçament adv. 1. D'un biais doç, delicat. 2. Sensa excès de foarça, de violença, de bosin; discretament. ◇ *Parlar doçament*: À votz bassa. 3. Lentament: *Avançar doçament*. ◆ interj. *Doçament!*: Pas tant leu! Plan! Sin.: **Suau! À d'aise! D'aise!**

doçàs, assa adj. 1. D'una doçor fada, desagradiva. 2. Mielós, d'una doçor faussa, afectada. Var.: **docet, docinós, doçorós**. Sin.: **faus, ipocrita, fausson**.

doçastre, a adj. D'una doçor fada.

docejar vt. Adocir: *Docejar l'aiga*. Var.: **dulcificar**.

docejaire n.m. Assuaudador.

docessa n.f. Doceta.

docet, a adj. D'una doçor faussa, afectada. Var.: **doçàs, docinós**.

doceta n.f. Planta dei fuèlhas pichini, dau genre valerianela, que si manja en salada. Var.: **docessa**. Sin.: **graisseta**.

docetament adv. Tot doçament. Sin.: **plan planin**.

doceta n. Partidari dau docetisme. Var.: **docetista**.

docetisme n.m. (ist.) Eretgia dei premiers siècles, que professava que lo còrs dau Crist èra estat solament una aparencia, e que negava la realitat de la sieu Passion e de la sieu moart.

docetista n. Doceta.

docha n.f. 1. Gisclè d'aiga mandat sus lo còrs coma mejan igienic ò curatiu: *Pilhar una docha*. 2. Installacion que permete de pilhar una docha. 3. (fam.) Raissa. Sin.: **banh**. 4. (fig.) Gròssa decepcion: *Es una docha frèia*.

dochaire, airtz n. Persona qu'administra de dochas, dins un establiment termal, etc.

dochar vt. 1. Donar una docha à. 2. Totplen banhar. Sin. (1 e 2): **aigar, aspergir, esposcar**. 3. (fig.) Causar una decepcion brusca, ateurir l'estrambòrd, l'afogament,

la tissa... Sin.: **apagar, assuaudar**. ♦ **si dochar** v.pr. Si lavar sota la docha.

docil(e), a adj. Qu'obeïsse, sotamés.

docilament adv. Mé docilitat.

docilitat n.f. Disposicion à obeïr, à si laisser dirigit; obeïssença, sotamission.

docimasia n.f. 1. (Antiqu.) Espròva que subissón, à Atenas, lu ciutadans que devíon pilhar una carga politica. 2. (med.) Recèrca dei causas de la moart per examèn d'unu organes après autopsia.

docimologia n.f. Estudi sistematic dei factors que determinón la notacion dei examèns e concors.

docina n.f. (arquít. e arts dec.) 1. Motladura convèxa en bas, concava en aut. 2. Rabòt que sièrve à faire pariera motladura.

docinàs, assa adj. Doçastre.

docinós, oa adj. Doçastre, doçorós.

docir vt. (*docissi*) Operar lo docissatge de. Sin.: **brunir**.

docissatge n.m. (tecn.) Bruniment.

doçor n.f. 1. Qualitat de cen qu'es doç au gust, agradiu ai autres sens: *La doçor d'un fruch, d'un parfum*. 2. Caractèr de cen que non es extrème, excessiu, de cen que si fa brusquement. ◇ *En doçor*: Doçament. 3. Comportament doç, afectuós: *Doçor de caractèr, tractar quauqu'un mé doçor*. ♦ pl. 1. Lecaria. 2. Paraulas docí, gentili: *Dire de doçors à quauqu'un*.

doçoràs, assa adj. Doçastre, doçorós.

doçorós, oa adj. 1. D'una doçor fada, desagradiva. 2. Mielós, d'una doçor faussa, afectada. Var.: **docinós, doçastre, doçoràs, docinós**.

dòctament adv. D'un biais pedantesc.

dòcte, a adj. 1. (lit.) Qu'a de conoissenças estendudí, espec. en matèria literària ò istorica. 2. (pej.) Que si gonfla dau sieu saber; que marca una sufisença desplasenta.

doctor n.m. 1. Persona qu'a obtengut un doctorat: *Doctor en letras*. ◇ *Doctor honoris causa*: Persona à cu una universitat dona un diplòma en signe de reconoissença. 2. Persona qu'a un doctorat de medecina. Sin.: **mètge**. 3. Persona saberuda dins un camp determinat, espec. en matèria religioa. ◇ *Doctor de la Glèia*: Títol oficial donat à un teologian remairable per l'importança e l'ortodoxia dei sieus escrits. ◇ *Doctor de la Lèi*: Dins lo judaïsme, especialista e interprète autorisat de la Tòra.

doctoral, a adj. 1. (pej.) Solemne: *Parlar sus un ton doctoral*. 2. Relatiu au doctorat. Var.: **doctorau**.

doctoralament adv. D'un biais doctoral.

doctorat n.m. 1. Diplòma nacional necessari à l'exercici dei professions de santat: *medecina, farmacia, cirurgia, sciènça veterinària*. 2. Grade mai aut que si poasque obtenir dins una universitat, après aver menat à ben una recèrca scientifica.

doctorau, ala adj. Doctoral.

doctressa n.f. Frema que fa la profession de mètge.

doctrina n.f. 1. Ensèm dei cresenças, dei opinions ò dei principis d'una religion, d'una escòla literària, artistica ò filosofica, etc. 2.

doctrinal, a adj. Relatiu à una doctrina. Var.: **doctrinau**.

doctrinari, ària adj. e n. Que s'estaca mé rigor e intransigença à una doctrina, à una opinion.

doctrinau, ala adj. Doctrinal.

docudrama n.m. Docuficcion.

doçùenha n.f. Lecaria.

docuficcion n.f. Film de ficcion que s'inspira directament d'un fach vertadier e pòu integrar d'imatges d'archius. Sin.: **docudrama**.

document n.m. 1. Informacion esricha ò objècte que sièrve de pròva, de testimoniatge: *Document fotografic*. 2. (dr.) Títol que permete d'identificar de mèrc pendent lo sieu transpoart.

documentacion n.f. 1. Accion de seleccionar, de classificar, d'emplegar ò de difusar de documents: *Servici de documentacion*. 2. Ensèm de documents relatius à una question, un obratge. ◇ (espec.) Ensèm dei documents que pertòcon una veitura, un aparelh, un juèc, etc.; notiça, mòde d'emplec. 3. Ensèm dei operacions, dei metòdes que facilítan la collècta, la conservacion e la messa en circulacion dei documents e de l'informacion.

documentalista n. Professional de la seleccion, la classificacion, l'emplec e la difusion de documents.

documentar vt. Fornir d'informacions, de documents à. ♦ **si documentar** v.pr. Recercar, si procurar de documents.

documentari, ària adj. 1. Qu'a lo caractèr, l'interès, la valor d'un document. 2. Relatiu ai tecnicas de la documentacion. ◇ *Film documentari* ò *documentari*, n.m. Film dau caractèr didactic ò cultural, que presenta un aspècte de la realitat (au contrari d'un film de ficcion).

documentarista n. Cineasta que realisa de documentaris.

documentat, ada adj. 1. Que repaua sobre una brava quantitat de documents: *Una tèsi ben documentada*. 2. Informat, espec. per de documents: Èstre ben documentat sobre d'una question. 3. Conoissut per de documents: *Una malautia documentada*.

dodecaèdre n.m. (mat.) Polièdre mé dotze faças.

dodecafonic, a adj. (mús.) Relatiu au dodecafonisme.

dodecafonisme n.m. (mús.) Sistema musical fondat sobre l'emplec exclusiu di dotze sons de la gamma cromatica.

dodecafonista n. Compositor que practica lo dodecafonisme.

dodecagonal, a adj. (mat.) Qu'a dotze angles. Var.: **dodecagonau**.

dodecagonau, ala adj. Dodecagonal.

dodecagòne n.m. (mat.) Polièdre qu'a dotze angles, e doncas dotze costats.

dodecan n.m. Idrocarbure satura C₁₂H₂₆.

dodecanoïc, a adj. *Acide dodécanoïc*: Acide derivat dau dodecan, present sota forma de trigliceride dins l'òlil de còpra. Sin.: **acide lauric**.

dodecassillabe, a adj. e n.m. Qu'a dotze sillabas. Var.: **dodecassillabe**.

dodecassillabe n. Dodecassillabe.

dodecastile, a adj. (arquít.) Que presenta dotze colomnas de front.

doga n.f. 1. (arquít.) Parament interior ò exterior d'un coissinet. 2. Grand fossat plen d'aiga: *Li dogas d'un casteu*. ◇ *S'en anar en dogas*: Si dislocar, s'arroïnà. Sin.: **s'en anar en malora**. 3. Caduna dei pèças de boasc assembladi per formar lo còrs d'una bota, etc.

dogam n.m. Pèça de rore pròpria à faire de dogas per li botas.

dogressa n.f. Esposa dau dòge.

dogat n.m. Cloaca (1).

dogat n.m. Dignitat de dòge.

dòge n.m. Cap elegit dei anciani repúblicas de Venècia e de Gènoa.

dògma n.m. 1. Ponch fondamental e considerat coma indispensable d'una doctrina religioa ò filosofica. 2. Cresença, opinion ò principi donats coma intangibles e impauats coma veritat indiscutible.

dogmatic, a adj. 1. Relatiu au dògma, que pilha la forma d'un dògma. 2. Relatiu ai doctrinas religioï, filosofiqui (per op. à *istoric*): Una escòla dogmatica. ◆ adj. e n. Qu'exprimisse una opinion d'un biais categoric, peremptòri, autoritari.

dogmatica n.f. Partida de la teologia que constituïsse un expauat sistematic dei veritats de la fe.

dogmaticament adv. D'un biais dogmatic, d'un ton decisiu.

dogmatisar (-izar) vi. Enonciar d'affirmacions d'un ton autoritari.

dogmatista adj. e n. Dau dogmatisme.

dògol n.m. Can de garda de la tèsta gròsa, m'un morre aplatit.

doi adj. num. ['duj] 1. Nombre que vèn après 1 dins la seguida naturala dei entiers. ◇ *Faire ni una ni doi*: Foaça rapidament, sensa tardar. 2. Pichin nombre, quaucu: *Abiti à doi pas*.

doi adj. num. ['dui] Doas.

doi-pèças n.m. inv. 1. Costume de banh per li fremas, fach d'un sostèn e d'un eslip. 2. Vestit femenin, compauat d'una fauda ò de braïas m'una vèsta assortida. 3. Apartament de doi pèças principali.

doi-poants n.m. inv. Avion que comprèn doi plans superpauats.

doi-ponchs n.m. inv. Signe de puntuacion figurat per doi ponchs superpauats (:), plaçat davant una enumeracion ò una explicacion.

doi-quatze n.m. inv. (mús.) Mesura à doi temps, qu'a la negra per unitat de temps.

doi-ròdas n.m. inv. Veïcule mé doi ròdas, m'un motor ò sensa motor: *La bicicleta e l'escotèr son de doi-ròdas*.

doi-temps n.m. inv. Motor m'un cicle à doi temps.

dòl n.n. Dòu.

doladoira n.f. Autís trencant emplegat per demenir ò regularisar l'espessor d'una pèça de boasc, d'un cuer.

dolar vt. (tecn.) (*dòli*) Aplanir mé la doladoira, la destraleta.

dòlar n.m. Moneda dei Estats Units d'Amèrica.

dolatge n.m. (tecn.) Accion de dolar.

doleança n.f. Dolença.

dolby n.m. (nom depauat) 1. Procediment de reduccion dau bosin de fond dei enregistraments sonòres, espec. Dei enregistraments musicals; dispositiu qu'emplega aqueu procediment. 2. *Procediment Dolby Estèreo*: procediment que permete la reproduccion estereofonica à partir d'una pista sonòra optica.

dolença (-éncia) n.f. Planh, recriminacion. Sin.: **planhum**.

dolent, a adj. 1. Qu'es dins un estat de sofrença penoa: *Lo còrs dolent, lo coar dolent*. 2. Que si planhe dei sieus maus d'un ton languissent.

dolentament adv. Dolorosament.

dolentós, oa adj. Endolentit, dolorós.

doler vi. (lit.) Faire mau: *Lo cap mi dòu*.

dolha n.f. 1. Dorca (recipient per metre d'òli). 2. Pèça dont si fica una ampola electrica. 3. Part d'un autís dont si vèn ficar lo mànegue. 3. (arm.) Envlopa cilindica que contèn la carga de pòuvera d'una cartocha. 4. (mar.) Cordatge dispauat en ceucles quora es estremat sus lo poant.

dolhet, a adj. e n. 1. Doç, agradiu: *Un nídol dolhet*. 2. Que procura un confoart delicat: *Un apartament dolhet*. Sensible à la dolor mai pichina.

dolhetament adv. D'un biais dolhet.

dolhon n.m. 1. Bròc. 2. Partida dau mànegue que si fica dins la dolha.

dolic n.m. Planta dei regions caudi, vesina dau faiòu, dei granas manjadissi (Familha dei papilionaceas).

dolicocefal(e), a adj. e n. (antrop.) Qu'a lo crani mai lòng que larg. Contr.: **braquicefale**.

dolicocefalia n.f. Forma dau crani dei dolicocefales.

dolidocolon n.m. (patol.) Colon tròup lòng.

dolicopòde n.m. Lingosta carnassiera mé d'apendicis desmesurats.

dolicosaure n.m. Reptile dau cretaceu.

dolicosigmoide n.m. Alongament anormal de la cavitat sigmoïda dau budeu mèstre.

doliidat n.m. *Doliidats*: Familha de gastropòdes prosobrancas marins, que lo tipe n'es lo *dolium*.

dolimitisacion (-izacion) n.f. Tresmudament d'una ròca calcària en dolomia.

dolina n.f. (geogr.) Pichina depression clausa, dins li regions carstiqui.

doliofís n.m. Sèrp dei colobridats proteroglifes d'Àsia dau miègjorn-levant, provedida de glàndolas verenoï foarça expandidi en darrier.

dolium n.m. Gastropòde marin.

dolman n.m. Anciana vèsta d'unifòrme mé de brandeborgs.

dolmèn n.m. Monument megalitic compauat d'una lauva orizontala que repaua sobre de blòcs verticals, que fòrmon li parets d'una cambra funerària. Sin.: **taula de pèira, pèira levada**.

doloïrar vi. Patir.

doloïrejar vi. Iteratiu de doloïrar.

dolomia n.f. Ròca sedimentària carbonatada constituïda essencialment de dolomita, que la sieu erosion dona de releus roïnifòrmes caracteristics.

dolomita n.f. (miner.) Carbonat natural doble, de calci e de magnesi.

dolomitic, a adj. Relatiu à la dolomia, que contèn de dolomia.

dolor n.f. 1. Sensacion penoa, desagradiva, sentida dins una partida dau còrs. 2. Sentiment penós, sofrença morala. ◇ (psiquiatria): *Dolor morala*: Tristum profund, acompanhat d'auto-acusacions injustificadi, que tradisse un estat depressiu. Sin.: **patiment, amarum, lanha, ànsia, pensament, desolacion, espròva, malafortuna, desfortuna, misèria, pena, sofrença, torment, tribulacion, affliction, adoloriment, adoloriment.**

dolorisme n.m. Tendença à exaltar la valor morala de la dolor, espec. de la dolor fisica.

dolorista adj. e n. Relatiu au dolorisme; que manifèsta de dolorisme.

dolorós, oa adj. 1. Que causa una dolor fisica. 2. Qu'es lo sèti d'una dolor, endolorit. ◇ (med.) *Ponch dolorós*: Zòna limitada de l'organisme dont existisse una dolor espontanea ò provocada. 3. Que causa una dolor morala: Separacion dolora. 4. Q'exprimisse la dolor. Sin.: **agut, crudeu, infernal, ponhent, insofrible, insuportable, penós, sensible, dolent.**

dolorosament adv. D'un biais dolorós; mé dolor. Sin.: **dolentament.**

dolosiu, iva adj. (dr.) Que presenta lo caractèr dau dòu, de la frauda, de l'engan.

dom n.m. 1. Títol donat à d'unu religiós (benedictins, chartrós). 2. Títol d'onor donat ai nòbles, au Portugal.

doma n.f. En Rússia, nom de l'Assemblada Conseu.

dòma n.m. Catedrala, dins d'uni vilas d'Itàlia.

dòma n.m. 1. Teulissa galbada de plan centrat, sovent emisferic, sobre d'unu edificis. Sin.: **copòla**. 2. Cen que presenta l'aspècte d'un dòma: *Un dòma de verdura*. 3. Cima montanhosa de forma arredonida. 4. (tecn.) Resèrva de forma emisferica, sobre d'una caudiera.

domaisèla n.f. 1. Filha jova; frema pas'ncara maridada. ◇ À l'Atge Mejan, jova nòbla ò esposa d'un domaiseu. 2. Agrion, gardalaiga. 3. (geogr.) *Domaisèla* ò *domaisèla cofada*: Chaminèia de fada. 4. (tecn.) Batedor. Sin.: **dama**.

domaiselenc, a adj. Relatiu ai domaisèlas.

domaiselet n.m. Òme foarça adomaiselit.

domaiseleta n.f. Pichona domaisèla.

domaiselit adj. m. Efeminat. Var.: **adomaiselit**.

domaiselum n.m. Li domaisèlas d'una mena generala.

domaiseu n.m. Jove gentilòme que non èra encara cavalier, ai temps medievals. Var.: **damaiseu**.

domanial, a adj. Qu'apartèn à un domèni, especialament au domèni de l'Estat: *Forèsta domaniala*. Var.: **domanienc**.

domanialisar (-izar) vt. Enclaire dins lo domèni de l'Administracion.

domanialitat n.f. (dr.) Caractèr dei bens que compàuon lo domèni de l'Estat, e mai especialament lo domèni public.

domanienc, a adj. Domanial.

domar vt. Domdar.

domator, tritz n. Domdaire.

domdable, a adj. Que pòu èstre domdat. Sin.: **adomesticable, aprivadable.**

domdadura n.f. Accion de domdar. Sin.: **adomesticacion, aprivadamment.**

domdaire, airtz n. Persona que presenta dins un circ d'animaus (leons, elefants, etc.) espec. adestrats. Var.: **domator**. Sin.: **adomesticaire, aprivadaire.**

domdar vt. 1. Adestrar (un animau sauvatge). Sin.: **adomesticar, aprivadar**. 2. (lit.) Sotametre (quauqu'un, un grope) à la sieu autoritat. ◇ (fig. lit.) Mestrejar (un sentiment): *Domdar la sieu ràbia*.

domèni n.m. 1. Proprietat fonsiera; ben, tèrra. Sin.: **tenement, teniment**. ◇ *Domèni reial*: Ensèm dei tèrras e dei drechs qu'apartènon au rèi. ◇ (dr. adm.) *Lo Domèni*: Ensèm dei bens corporals, mobiliers ò immobiliers, qu'apartènon à l'Estat ò ai collectivitats locali. ◇ *Domèni public*: Partida dau Domèni afectada à l'usatge dirècte dau public ò à-n-un servici public (rotas, camin de fèrre, etc.). ◇ *Tombar dins lo domèni public*: Fach, per una òbra, una invencion, de plus èstre protegida per la lèi e, doncas, de poder èstre reproducha, representada, publicada liurament, sensa versament de drechs. ◇ *Domèni privat*: Ben dei collectivats territoriali que son sotamés au drech privat (forèsts, pasturas comunali). 2. Camp d'activitat d'una persona, estenduda de la sieu competença: *Aquò non es dau mieu domèni*. 3. Ensèm de cen que constitueisse l'objècte d'un art, d'una sciença, d'una facultat; univèrs, monde: *Lo domèni de la medecina*. Sin. (2 e 3): **relarg**. 4. (mat.) Per una correspondença de A vèrs B, ensèm dei elements de A qu'an au manco un imatge dins B. ◆ pl. *Servici dei domènis* ò *Domènis*: Servici administratiu encargat de la gestion dau domèni provat de l'Estat.

domenical, a adj. Dominical. Var.: **domenicau**.

domenican, a adj. e n. Dominican.

domenicau, ala adj. Domenical.

domèstegue, ga n. Domestic.

domesteguesa n.f. Domesticitat.

domestic, a adj. 1. Que pertòca la maion, lo sieu manteniment: *Lu travalhs domestics*. 2. Que viu pròche de l'òme, en parlant d'un animau (per op. à *sauvatge*).

domestic, a n. Persona qu'es pagada per lo servici, lo manteniment d'una maion, d'una ostalaria, etc.; emplegat de maion. Sin.: **serviciau**. Var.: **domèstegue**.

domesticable, a adj. Que pòu èstre domesticat, en parlant d'un animau. Var.: **adomesticable**.

domesticacion n.f. Accion de domesticar; lo sieu resultat.

domesticar vt. (*adomestiqui*) 1. Aprivadar. Var.: **adomesticar**. 2. Rendre emplegable per l'òme (una foarça naturala): *L'òme tempta de domesticar lo vent*.

domesticitat n.f. Ensèm dei domestics d'una maion. Var.: **domesteguesa**.

domestigar vt. (*domestigui*) Domesticar.

domicili n.m. Luèc abitual d'abitacion. ◇ À *domicili*: Au luèc dont quauqu'un abita. ◇ (dr.) *Domicili conjugal*:

Residència de la família. ◇ *Domicili legal*: Luèc legal d'abitacion.

domiciliacion n.f. (banca) Designacion dau domicile dont un efècte pòu èstre pagat (banca, agent de cambi, etc.).

domiciliar vt. (*domicili*, classic *domicilii*) (admin.) Assignar un domicili à. ◇ *Èstre domiciliat en quauque luèc*: Li aver lo sieu domicili legal.

domiciliari, ària adj. Que si fa au domicili d'una persona (generalament per autoritat de justícia): *Visita domiciliària*.

domiciliatari, ària n. (dr.) Persona (generalament una banca) qu'au sieu domicili son pagables una letra de cambi, un chèc.

dominacion n.m. Accion de dominar; autoritat sobeirana, supremacia. Var.: **domini** (it.). Sin.: **senhoratge**, **senhorejament**, **dominància**, **empèri**, **impèri**. ◆ pl. (catol.) Promier còr de la segonda ierarquia dei àngels.

dominador, airtz adj. Dominant, dominator. Var.: **dominaire**. Sin.: **senhorejaire**.

dominaire, airtz adj. e n. Dominator.

dominança n.f. 1. (gen.) Relacion existent entre doi allèles d'un eterozigòt que presenta lo fenotipe mai semblant à un dei progenitors qu'à-n-aqueu de l'autre. 2. (geobot.) En una comunautat vegetala, fach d'èstre ò de non èstre dominants, e à quau nivèu, dei espècias que l'intègron. 3. (fisiol. veg.) *Dominança apicala*: Fenomèn que consistisse en lo desvolopament de la gemma apicala e en lo retardament de la creissença dei gemmas laterali fins que li sigue una cèrta distança entre eli e l'apèx vegetatiu.

dominant, a adj. 1. Que domina, que l'emporta sobre d'autres. Sin.: **senhorejant**, **sobrier**. ◇ *Fond dominant*: Qu'una servituda es establida au sieu avantatge. Contr.: **fond servent**. 2. (biol.) Si di d'un caractèr ereditari ò d'un gèn que si manifestà solet ò dins un ibride, e mai quora lo caractèr opauat (*recessiu*) es present dins lo genotipe.

dominanta n.f. 1. Cen que domina, es essencial, dins un ensèm. 2. (mús.) Cinquen gra de la gamma diatonica, à la quinta justa de la tonica. ◇ *Setena de dominanta*: Acòrdi màger mé setena minora, plaçat sus lo cinquen gra d'una gamma. 3. Opcion principala dei estudis, d'un percors universitari. 4. Color que domina visualament li autri, espec. dins una fotografia.

dominar vi. 1. Faire prevaler la sieu superioritat: *La noastra equipa a dominat tota la partida*. Sin.: **asservir**, **comandar**, **bailejar**, **governar**, **regir**, **imperar**, **sotametre**, **senhorejar**, **superar**, **sobrar**. 2. L'emportar en nombre, en intensitat: *Lu vièlhs domíon de mai en mai dins la societat*. ◆ vt. 1. Tenir (quauqu'un) sota la sieu autoritat: *Dominar toi lu autres*. 2. (fig.) Mestrejar: *Dominar lo sieu subjècte*. 3. Donar sobre, èstre en posicion elevada respiech à: *Lo casteu domina lo poart*. Sin.: **tresplombar**. ◆ **si dominar** v.pr. Si mestrejar.

dominator, tritz adj. Var.: **dominaire**, **dominador**. Sin.: **autoritari**, **imperiós**, **imperatiu**, **sobeiran**, **sobran**, **volontari**.

domini n.m. (it.) Dominacion.

dominical, a adj. 1. (relig. cat.) Dau Senhor. ◇ *L'orason dominicala*: Lo Noastre Paire. 2. Dau dimènegue: *Lo repaus dominical*. Var.: **domincau**.

dominicala n.f. Sermon dau dimènegue.

dominicalier n.m. Predicair de la dominicala.

dominican, ana adj. e n. (religion) De l'òrdre fondat en lo 1215 per sant Domènegue (òrdre dei Fraires predicaires).

dominican, ana adj. e n. De la República Dominicana.

domincau, ala adj. Dominical.

dominion n.m. (mòt anglés) Estat independent e sobeiran, membre dau Commonwealth (Canadà, Austràlia, Novèla-Zelanda).

dòmino n.m. [*dòmino*] 1. Capmalh (vestit eclesiastic). 2. Costume de balèti en màsquera, format d'una rauba lònca e larga m'una capucha, dubèrta sus lo davant; persona que poarta aqueu costume. 3. (pl.) Juèc que si juèga mé 28 pèças rectangularas partidi en doi casas blanqui que poarton de ponchs negres (de 0 à 6) e son associadi en foncion de la sieu valor. ◇ (sing.) Cada pèça d'aqueu juèc. 4. (tecn.) Blòc de joncion ò de deviancion electrica qu'evòca un dòmino per la sieu forma e la disposicion dei sieu bòrnas. Var.: **domino**, **dominò** (fr.).

domino n.m. [*do'mino*] Dòmino.

dominò n.m. (fr.) [*domi'nɔ*] Dòmino.

dominotaria n.f. (anc.) Fabricacion dau papier que servia espec. à faire de juècs de societat; aquelu papiers.

dominus navi n.m. (mar.) Patron, capitani qu'es propietari d'una part de la nau.

domotica n.f. Ensèm dei tecnicas e dei estudis per integrar à l'abitat lu automatismes en matèria de seguretad, de gestion de l'energia, de comunicacion, etc.

don n.m. 1. Accion de donar quauqua ren; la caua qu'ensinda si dona: *Faire don dau sieu còrs à la sciènça, faire un don à una associacion*. Sin.: **present**, **regal**. 2. Benfach, favor. 3. Qualitat naturala, disposicion, talent: *Aver un don per la cançon*. Sin.: **gaube**. 4. (fam.) *Aver lo don de*: Faire facilament quauqua ren: *As lo don de mi faire embilar!* Sin.: **biais**, **mena**.

dòn, doña n. En Espanha, títol de cortesia emplegat solament davant lo pichin nom.

dona n.f. Distribucion dei cartas au juèc. ◇ *Faussa dona*: Si di quora la distribucion es mau facha.

donacia n.f. Insècte coleoptèr que viu sus li plantas d'aiga (Família dei crisomelides).

donacion n.f. (dr.) Acte juridic per lo quau un una persona (lo *donator*) transmete irrevocablament e sensa contrapartida un ben à una altra persona (lo *donatari*) que l'accèpta; acte que constata aquela donacion. ◇ *Donacion au darrier espòs*: Donacion recipròca que si fan doi espòs au profièch dau sobrevivent, que demòra irrevocabla, levat s'es estada facha dins lo contracte de maridatge.

donacion-partatge n.f. (dr.) Acte per lo quau un ascendent dona e partatja, alora qu'es encara viu, tot ò partida dei sieus bens entre lu sieus descendents.

donada n.f. 1. (sovent pl.) Elementa fondatale que siève de basa à un rasonament, una recèrca: *Li donadas actuali de la sciènça*. Sin.: **idea-màger**. ◇ Idea fondatale que siève de ponch de partença: *La donada d'un roman*. 2. (estad.) Resultat d'observacions ò d'experiènças. 3. (mat.) Ipotèsi que figura dins l'enonciat d'un problema. 4. (inform.) Representacion convencionala d'una informacion sota una forma que convèn au sieu tractament per un computador. ◆ Ensèm dei circonstanças que condicionon un eveniment: *Li donadas de la situacion politica*. ◇ (estad.) *Analisi dei donadas*: Ensèm dei metòdes que permèton la descripcion de tableus d'observacions sensa faire intervenir minga ipotèsi sobre l'origina d'aqueli observacions.

donador, airtiz n. Donator.

donaire, airtiz n. 1. *Donaire de*: Persona que dona (quauqua ren). ◇ (med.) *Donaire universal*: Persona que lo sieu sang (dau grope O) pòu èstre donat ai personas de toi lu autres gropes. ◇ *Donaire d'organes*: Persona qu'accepta de donar un organe (dau sieu vivent ò après la sieu moart) per lo transplantar dins lo còrs d'un malaut. ◇ (juècs) Aqueu que distribuís li cartas. ◆ (fis.) Atòme que pòu donar un electron.

donar vt. 1. Metre en la possession de (quauqu'un): *Donar de sòus à un amic*. 2. Atribuir, autrejar: *Donar un nom à un enfant*. 3. Metre à la disposicion de quauqu'un; procurar, fournir. ◇ Presentar (un espectacle): *Aquesta sala dona de bèli comèdias*. 4. Acordar: *Donar la sieu permission*. 5. Comunicar (una informacion): *Mi donerà la tieu adreça*. 6. Expauar davant un auditori: *Donar un cors de niçard*. 7. Manifestar, mostrar (una sensacion, un sentiment): *Donar una marrida impression*. 8. Afidar à quauqu'un: *Donar un enfant à gardar*. Sin. (1 à 8): **balhar**. 9. (pop.) Denonçar: *Un complici l'a donat*. 10. Èstre à l'origina de: *La mièu vinha dona un boan vin*. 11. Aver coma resultat: *Li recèrcas an ren donat*. 12. Aver un efècte sobre quauqua ren ò quauqu'un: *Aqueu taulier ben garnit mi dona fam*. 13. *Donar de grame a destriar*: Èstre à l'origina de comportaments desagradius. 14. *Lo donar à cent*: (fam.) Metre quauqu'un a la desfida de faire, d'endevinar. 15. (mar.) *Donar la caça*: Perseguir una nau dins la tòca de l'abordar, de s'en apoderar ò de la profundar.: «...una fusta a donat la cassa al bergantin de Mosier de Solies ...» (1518 A.C. Arle). ◇ *Donar lo cap*: donar lo remòrque a una nau: «... lo dit patron de la galeassa dis a Damiano: torna donar lo cap a la popa d'aquela galeassa» (1453 A.D. 3B 168). ◇ *Donar à travèrs*: Naufragar, anar per fond. ◇ *Donar de proa en tèrra*: Engravar volontariament una nau per la proa: «... an pres una barcho de Genoveses ... et fach donar de proha en tèrra» (1501). ◇ *Donar carena*: Metre la galèra sus una banda per verificar l'estat de la quilha (A.C. Arle CC524 L187). ◇ *Donar fond*: Ancorar una nau. Sin.: **donar lo fèrre**. ◆ vt. ind. 1. Picar: *Donar de la tèsta còtra un barri*. ◇ *Plus saupre dont donar de la tèsta*: Plus saupre que faire. 2. Èstre orientat vèrs: *Una fenèstra que dona sobre la cort*. Sin.: **faire tèsta, desbocar**. ◆ vi. Èstre productiu: *Aquest an, lu tomatis donon ben*. ◆ **si donar** v.pr. 1. Faire lo don de la sieu persona: *Si donar*

au sieu travalh. ◇ (espec.) Acordar li sieu favors à un òme, en parlant d'una frema. 2. *Si donar de pena, de mau*: Faire totplen d'esfoarç per obtenir quauqua ren. ◇ *Si donar de boan temps, la si faire boana*: Si divertir sensa comptar. ◇ S'atribuir faussament: *Si dona tot lo meriti d'aqueu travalh*.

donareu, èla adj. e n. Que dona de boan agrat.

donasanenc, a Natiu, estatjant dau Donasan (Arièja, Lengadòc).

donat, ada adj. Conoissut, determinat, fixat: *Deves faire l'exercici en un temps donat*. ◆ (loc. adv.) *Donat que*: Vist que, estent que.

donat n.m. (filos.) Cen qu'es ofèrt au subjècte dins l'experiènça, dins la conoissença sensibla.

donatari, ària n. Persona à cu una donacion es facha.

donatisme n.m. Movement esquismatic de l'evesque Donat, que dividèt la Glèia d'Àfrica au s. IV.

donatista adj. e n. Partidari dau donatisme.

donator, tritz n. 1. Persona que fa un don. 2. (dr.) Persona que fa una donacion. Var.: **donador**.

donavent n.m. Dubertura per airejar una cròta. Sin.: **alenador, espiralh**.

donax n.m. Pichin mollusc bivalve manjadís, en granda quantitat sus li coastas sabloï.

doncas conj. 1. Siève à introdure una consequença: *Pensi, doncas siéu*. Var.: **adoncas, aladonc**. Sin.: **alora**. 2. Siève à repilhar un discors: *Dií doncas que...*

dondable, a adj. Domdable.

dondadura n.f. Domdadura.

dondar vt. ind. Dondolear.

dondar vt. Domdar.

dondaire, airtiz n. Domdaire.

dondinament n.m. Oscillacion leugiera de la tèsta ò dau còrs. Sin.: **brandinejatge, brandolatge**.

dondinar vt. ind. Dondolear. Sin.: **brandolar, brandolejar**.

dondolear vt. ind. (*dondolei*) Donar à una partida dau còrs un movement leugier e regulier de balançament: *Dondolear de la tèsta*. Var.: **dondar, dondinar**.

don joan n.m. Seductor libertin. Sin.: **raubacoar**.

donjoanesc, a adj. Digne de don Joan, d'un seductor.

donjoanisme n.m. Caractèr, comportament d'un don Joan. ◇ (psicol.) Recèrca de satisfaccions narcissiqui au mejan de nombroï conquistas amoroï.

donjon n.m. Torre mestressa d'un casteu, dont vivia lo senhor e que servia de darrier refugi per la garnison. Sin.: **capcasteu, capduèlh, torre màger**.

don Quichòte n.m. Personatge generós e idealista.

donquichotisme n.m. Caractèr, comportament d'un don Quichòte.

d'ont pr. interr. Dont.

dont pr. rel. Complement d'un vèrbo qu'indica la matèria, la causa, l'agent, complement d'un nom ò d'un pronom, complement d'un adjectiu, ma rarament emplegat en niçard, dont s'emplega *que*: *Lo libre que t'ai parlat (que t'en ai parlat)*, pusleu que *lo libre dont t'ai parlat*.

dont pr. interr. Per questionar à prepaus d'un luèc: *Dont vas?* ◆ pr. rel. Indica lo luèc: *La vila dont siéu naissut.* Var.: **d'ont**.

donzèla n.f. (fam. e pej.) Frema, filha pretencioa.

dòp n.m. Màquina de foarça auta precision per talhar lu diamants (mòt olandés).

dopamina n.f. (bioquim.) Catecolamina, precursor de l'adrenalina e de la noradrenalina.

dopaminergic, a adj. Relatiu à la dopamina. ◇ *Sistema dopaminergic*: Sistema de neurònas que contèn de dopamina.

dopant, a adj. e n. Si di d'un produch que dòpa, estimula.

dopar vt. (*dòpi*) 1. Administrar un estimulanti (à quauqu'un, à un animau) avant una espròva esportiva, un examèn. ◇ (fig.) Aumentar la potença, l'activitat de (quauqua ren): *Una mesura que dòpa l'economia.* ◇ *Bomba dopada*: Boma à fission dins la quala la carga nucleària compoarta un nucleu termonucleari que la sieu fusion aumenta lo rendement. 2. (electron.) Efectuar lo dopatge de (un monocristal). ◆ **si dopar** v.pr. Pilhar abitualament un estimulanti.

dopatge n.m. 1. Usatge de substànças destinadi à acréisser artificialament e provisoriament li capacitats fisiqui de quauqu'un, d'un animau. 2. (electron.) Addicion d'una quantitat minimala d'impuretats à un monocristal per lo transformar en semiconductor.

doppler (efècte) (fis.) Modificacion de la frequença dei vibracions ò dei raionament electromagnetic qu'un observator pòu percevre quora eu e la foant son en movement relatiu (s'emplega l'efècte Doppler en medecina per mesurar la velocitat de circulacion dau sang dins lu vaisseus e en astronomia per mesurar la velocitat dei estelas e dei galaxias).

dor n.m. Passatge dins la montanha, que n'en vènon doi valadas opauadi. Var.: **dros**.

dorca n.f. Oliera de fèrre blanc per l'òli comestible.

dordonhenc, a adj. De Dordonha.

dòri, dòria adj. e n. Dorian.

dorian, a adj. e n. 1. Relatiu ai Dorians, à la Dorida. 2. (mús.) *Mòde dorian*: Mòde de re, en música de Glèia e dins lo jazz. 3. (ling.) *Dialècte dorian* ò *dorian*, n.m.: Dialècte dau grèc ancian.

doric, a adj. *Òrdre doric* ò *doric*, n.m.: Òrdre d'arquitectura de la Grècia antica (lo mai ancian), caracterisat per una colomna canelada dei arestas vivi, sensa basa, un capiteu de l'esquina nuda e un entaulament que lu sieus triglifes e li metòpas son dispauats en alternança.

dorifòre n.m. Insècte coleoptèr dei elitres ornats de linhas negri, que mesura pauc ò pron 1 cm de lòng e si noirisse, coma la sieu larva, dei fuèlhas de tantiflas (Familha dei crisomelides).

dorina n.f. Malautia contagioa dei equidats, deuguda à un tripanosòma.

dòris n.m. Mollusc marin gastropòde sensa gruèlha.

dorís n.m. Embarcacion de pesca m'au fond plat, en usança demièg lu pescadors de merluça sus lu bancs de Tèrranòva.

dormant n.m. (mar.) Cintura interiora d'una nau, que sièrve à sostenir li traus. Sin.: **sarreta, bauquiera**.

doro n.m. [duro] Anciana moneda d'Espanha.

dòrs n.m. Part de la religadura d'un libre qu'acampa lu plats.

dorsal, a adj. 1. De l'esquina: *Vertèbras dorsali*. 2. Fixat sus lo revèrs d'un organe, d'un membre. 3. (fon.) *Consonanta dorsala* ò *dorsala*, n.f.: Consona articulada m'au revèrs de la lenga. 4. (med.) Qualifica una enterocelia. Var.: **dorsau**.

dorsal n.m. 1. Partida arriera d'una coirassa. 2. Partida dorsala de la carapaça d'una tartuga.

dorsala n.f. 1. Cresta montanha. 2. (geol.) Potenta cadena de montanha sotamarina. 3. (meteor.) *Dorsala barometrica*: Linha continua d'auti pressions sus la carta isobarica. 4. (fon.) Consonanta dorsala.

dorsalgia n.f. (med.) Dolor de l'esquina au nivèu dei vertèbras dorsali.

dorsau, ala adj. Dorsal.

dorsier n.m. Dossier.

dorso n.m. Bèc d'escorrement, tube, gargolha. Var.: **dorson**.

dorson n.m. Dorso.

dosable, a adj. Que pòu èstre dosat. Var.: **dosificable**.

dosaire n.m. Aparelh que sièrve au dosatge.

dosar vt. (*dòsi*) 1. Procedir au dosatge de. Var.: **dosificar**. 2. Proporcionar, mesurar, reglar: *Dosar lu sieus esfoarç*.

dosatge n.m. 1. Determinacion de la concentracion d'una solucion, de la quantitat d'un constituent contengut dins una substança. 2. (fig.) Fach de combinar diferents elements: *Un dosatge d'ingenuitat e de malícia*.

dosen, a adj. num. e n. Segond, dins *vint-a-dosen*, *trenta-dosen*, etc.

dòsi n.f. 1. Quantitat de remèdi que si deu emplegar en un còup solet ò per unitat de temps. 2. (med.) Quantitat de rais ionisants absorbits. ◇ (nucl.) *Dòsi absorbida*: Quantitat d'energia qu'un raionament energisant transmete à l'unitat de massa dau mitan irradiat (unitats: *gray* e *rad*). 3. Quantitat de cen qu'es contengut dins un mesclum, dins un compauat. 4. Quantitat quala que sigue: *Una boana dòsi de coratge*. ◇ (fig.) *Forçar la dòsi*: Exagerar.

dosificable, a adj. Dosable.

dosificar vt. (*dosifiqui*) Dosar.

dosimètre n.m. Aparelh que sièrve à mesurar li dòsis de radiacions absorbidi.

dossier n.m. 1. Partida d'un sèti còtra la quala s'apontèla l'esquina. Sin.: **espatliera**. 2. Ensèm de documents relatius à una persona, un affaire, recampats dins una camia; la camia que contèn aquelu documents.): Sin.: **cartabeu**. ◇ *Dossier de premsa*: Ensèm d'articles que pertòcon un subjècte donat. Var. (1 e 2): **dorsier**.

dòt n.f. 1. Bens qu'una frema poarta en si maridant. 2. Ben que quauqu'un dona à un dei espòs dins lo contracte de maridatge. Var.: **dòta**. Sin.: **verquiera**.

dòta n.f. Dòt.

dotacion n.f. 1. (dr.) Ensèm dei revenguts assignats à un establiment d'utilitat publica, una comunautat, etc.

◇ Revengut atribuït à un cap d'Estat, à un aut foncionari. 2. Accion de fornir un equipament, de material, à un organisme economic ò administratiu; ensèm d'aqueli fornitureas.

dotal, a adj. (dr.) De la dôt: *Lu bens dotals*. Var.: **dotau**.

dotalitat n.f. Caractèr d'un ben dotal.

dotar vt. (*dòti*) 1. Provedir d'una dôt. 2. (dr.) Assignar un revengut à (una collectivitât, un establiment). 3. Fornir en equipament; provedir: *L'armada es estada dotada d'armas novèli*.

dotau, ala adj. Dotal.

dotze adj. num. e n.m. inv. Nombre que vèn après onze dins la seria naturala dei entiers.

dotzen, a adj. num. ord. e n. 1. Qu'ocupa un reng marcat per lo nombre dotze. 2. Qu'es contengut dotze còup dins un tot. ◆ n.m. 1. (ist.) Moneda francesa que valia dotze deniers. 2. (lit.) Poesia de dotze vèrs.

dotzena n.f. Ensèm de dotze elements d'una mema natura: *Una dotzena d'òus*.

dotzenament adv. En dotzen luèc.

dotze-vuèch n.m. inv. (mús.) Mesura à quatre temps, qu'a la negra ponhada coma unitat.

dòu n.m. 1. (dr.) Engan comés per fin de decidir una persona à conclurre un acte juridic ò de la menar à contractar à de condicions mai avantatjoï. Var.: **dòl**.

doxologia n.f. 1. (liturgia catol.) Lauda à la glòri dau Crist, que si pòu estendre ai tres personas de la Trinitat. 2. (didact.) Enonciat d'una opinion comunament admesa.

doxologic, a adj. Relatiu à la doxologia.

doxometria n.f. Estudi dei vejaires publics per lo mejan de sondatges metodicis tocant una question quala que sigue.

Dow Jones n.m. Indici borsier que lo *Wall Street Journal* creèt en lo 1896 e que correspoande à la mejana ponderada dau cors de Borsa de 30 accions americani.

drac n.m. 1. Animau fabulós, generalament representat mé d'arpias de lion, una coa de sèrp e d'alas. Sin.: **tarasca**. 2. (fig.) Aparaire ferotge. 3. Persona autoritària ò de caractèr foarça marrit. Var.: **dragàs, dragon**.

dracena n.m. Liliacea arborescenta dei regions caudi.

dracma n.f. 1. Unitat de pes e de moneda de la Grècia anciana. 2. Anciana mesura romana de massa, que valia ai alentorns de 3,411 g. 3. Unitat monetària principala de la Grècia denant de la sieu intrada dins la zòna euro.

draconculòsi n.f. Malautia tropicala provocada per lo desvolopament de la filària de Medina.

draconian, a adj. D'una rigor excessiva: *Cau pilhar de mesuras draconiani*. Sin.: **drastic**.

draconotic, a adj. (astr.) Que pertòca la linha dei grops de la Luna.

draga n.f. 1. Ret per pescar. Sin.: **traïn, radassa**. 2. Engenh de terrassament fach per levar la grava, la sabla, lu objèctes que son au fond de l'aiga e poàdon empachar la navegacion. 3. Mena de gròssa ret armada ò metallica que rascla lo fond de l'aiga per n'en sortir d'elements minerals ò vius. 4. Dispositiu mecanic, acostic ò

magnetic, que permete de destrúger li minas sotamarini. 5. Ponton flotant que supoarta una draga. 6. (fam.) Accion de dragar quauqu'un.

dragaire n.m. (mar.) Nau de guèrra leugiera destinada à la cèrca e au destrument dei minas sotamarini. Sin.: **pescaminas**.

dragan n.m. (mar.) Extremitat de la popa d'una galèra.

dragar vt. (*dragui*) 1. Pescar mé la draga. Sin.: **radassar**. 2. Eliminar una mina marina au mejan d'una draga. 3. (fig. fam.) Abordar una persona per temptar de la sedurre en vista d'una aventura. Sin.: **furar**.

dragàs n.m. Persona autoritària ò de caractèr foarça marrit. Var.: **drac**.

dragatge n.m. Accion de dragar. Sin.: **cura**: *«Item que a la cura del port de Mass sian elegitz...»* (1257).

dragea n.f. Dragèia.

dragèia n.f. 1. Amèndola ò avelana recubèrta de sucre durcit. ◇ *Far badar la dragèia (à)*: Resistir (à), rivalejar (mé). Sin.: **ametlon**. Var.: **dragea**. 2. (farm.) Remèdi, comprimit recubèrt de sucre. 3. Plomb de caça fondut à l'aiga ò au mòtle.

drageïficar vt. (*drageïfiqui*) Metre sota la forma d'una dragèia. Sin.: **ensucrar**.

dragon n.m. 1. Drac. 2. (ist.) Sordat d'un còrs de cavalaria creat en França au s. XVI per combatre à pen ò à cavau.

dragona n.f. 1. Corrèia que liga lo ponhet à la garda d'un sabre ò d'una espada ò à la manelha d'un baston d'esquí. 2. Estac fixada à un objècte (parasòl, sac, aparellh fotografic, etc.) e que si pòu passar au ponhet ò au braç.

dragonada n.f. (ist., sobretot au pl.) En França, sota Loïs XIVⁿ, persecucion emplegada coma mejan de conversion dei protestants, à cu èra impauada la carga, sovent insuportabla, de lotjar lu dragons dau rèi (entre lo 1681 e lo 1698, en Peitau, Bearn, Provença e Lengadòc).

dragonàs n.m. Gròs drac.

dragonet n.m. Pichin drac.

dragonier n.m. Aubre que creisse dins lu país cauds, que pòu aver una autessa colossala e un grand atge (Família dei liliaceas, genre dracena).

dràgster n.m. (mòt anglés) Veïcule esportiu mé doi ò quatre ròdas, un motor potent, que pòu rejónher rapidament una velocitat elevada.

draguinhanenc, a adj. e n. De Draguignan.

draia n.f. Dralha.

draiar vt. Dralhar.

draieta n.f. Dralheta.

draina n.f. Tòrdo europeu de granda talha, que pòu faire fins à 30 cm de lòng. Sin.: **cera, cesera**.

draiòu n.m. Dralhòu.

draisiana n.f. (anc.) Instrument de locomocion mé doi ròdas, mes en movement per l'accion alternativa dei pens sus lo soal.

draisina n.f. Pichin veïcule automotor emplegat per lo personal dei camins de fèrre per lo manteniment dei vias.

drakkar n.m. Bateu qu'emplegàvon lu ancians Normands dins li sieu expedicions.

dralh n.m. Grand criveu.

dralha n.f. (mar.) Cordatge fixe au lòng quau quau si fa esquilhar una vela triangulària, un fòc.

dralha n.f. Pichin camin estrech. ◇ (espec.) Camin dont pàsson lu tropeu per l'amontanhatge. ◇ (fig.) *Èstre sus la boana dralha*: Èstre sus lo boan camin, aver ben començat. Var.: **draia**.

dralhada n.f. Camin traçat dins una seuva.

dralhar vt. Passar au dralh.

dralheta n.f. Pichina dralha. Var.: **draieta**.

dralhòu n.m. Pichina dralha. Var.: **draiòu**.

dralon n.m. (nom depauat) Fibra sintetica poliàcrilica de fabricacion alemanda.

drama n.m. 1. Eveniment violent ò tragic; catastòfa. ◇ *Faire un drama de (quauqua ren)*: Dramatisar. ◇ *Virar au drama*: Devenir catastòfic. 2. (lit.) Pèça de teatre que representa una accion violenta ò dolorosa, coma la tragèdia, ma embé d'elements comics, realistas. ◇ *Drama liturgic*: À l'Atge Mejan, messa en scena de tèxtos sacrats. ◇ *Drama satiric*: Dins la Grècia antica, pèça dau subjècte mitologic, que lo sieu còr es compauat de satirs. ◇ *Drama liric*: Òpera, drama representat per lo biais dau cant e de la música.

dramatic, a adj. 1. De teatre: Un autor dramatic. ◇ *Òbra dramatica*: Destinada à èstre donada au teatre. 2. Que compoarta un perilh; penós, que pòu esmòure.

dramatica n.f. Pèça de teatre ò emission dau caractèr dramatic, à la television ò à la ràdio.

dramaticament adv. D'un biais dramatic.

dramatisacion (-izacion) n.f. Accion de dramatisar.

dramatisant (-izant), a adj. Que dramatisa.

dramatisaire (-izaire), airtiz n. Persona que dramatisa, qu'a lo gaube per dramatisar.

dramatisar (-izar) vt. 1. Presentar d'un biais dramatic, teatral. 2. Donar un aspècte exageradament greu: *Dramatisar la situacion*.

dramatista n. Dramaturgue.

dramaturgue, ga n. Autor de pèças de teatre. Sin.: **dramatista**.

dramaturgia n.f. Art de la composicion teatrala; tractat sobre la composicion teatrala.

drap n.m. Teissut de lana que lu sieus fieus son estats feutrats.

drapament n.m. Drapatge.

drapar vt. 1. Curbir, vestir d'una draparia: *Drapar una estàtua*. Sin.: **mantelar**. 2. Dispauar armoniosament lu plecs de (un vestit). ◆ **si drapar** v.pr. 1. S'envolopar (dins un vestit larg, 2. Si prevaler de quauqua ren, afectar: Si drapar dins la sieu dignitat.

draparia n.f. 1. Fabricacion e comèrci dau drap. 2. Teissut ample, destinat à retomar en plecs.

drapat n.m. (cord.) Agençament de plecs soples (sus un teissut). 2. (b.-a.) Agençament dei teissuts coma es representat en esculptura, en pintura.

drapatge n.m. Accion e biais de drapar. Var.: **drapament**.

drapelet n.m. Pichin drapeu.

drapenc, a adj. e n. Dau vilatge de Drap, en valada de Palhon.

drapeu n.m. 1. Pèça d'estòfa estacada à una asta, que poarta li colors d'una nacion, d'una unitat militària, d'un grope. ◇ *Èstre sota lu drapeus*: Apartenir à l'armada; faire lo sieu servici militar. ◇ *Drapeu blanc*: Drapeu qu'indica una volontat de parlamentar ò de capitular. 2. Objècte semblable, que sièrve de senhau (per la partença d'un tren, d'una competicion esportiva, etc.). Sin.: **bandiera**.

drapier, a n. Persona que fa ò vende de drap.

drapina n.f. Qualitat de drap fin.

draquet n.m. Pichin drac.

drastic, a adj. Draconian. ◆ adj. e n.m. (med.) Si di d'un purgatiu foarça energic.

drasticament adv. D'una mena drastica.

dravidian, a adj. 1. Dei Dravidians. 2. *Estile dravidian* ò *dravidian*, n.m.: Estile artistic medieval dau sud de l'Índia. 3. *Lengas dravidian* ò *dravidian*, n.m.: Familha de lengas dau sud de l'Índia.

deadlocks n.f. pl. Pichini treças, de còups que li a entrelaçadi de pèrlas, cofadura tradicionala dei rastas.

deadnought n.m. 1. (mar.) Nom d'un coirassat anglés varat en lo 1906, nau-tipe d'una novèla generacion de bastiments de linha fins à la promiera mitan dau s. XXⁿ. 2. (mús.) Si di d'un tipe de guitarra acostica qu'a una gròssa caissa.

dreçador n.m. Dreïçador.

dreçaire, airtiz n.m. Dreïçaire, dreïçairitz.

dreçar vt. Dreïçar.

dreçatge n.m. Dreïçatge.

drech n.m. 1. Facultat d'acomplir ò non quauqua ren, d'exigir quauqua ren de quauqu'un, en acòrdi mé de règlas reconoissudi, collectivi ò individuali; poder, autorisacion: *Cadun a de drechs e de devers*. ◇ *Èstre en drech de*: Poder. 2. Cen que dona una autoritat morala, una influença: *Aver de drechs sobre quauqua ren*. 3. (fam.) *Aver drech à*: Non poder evitar (quauqua ren de desagradu): *Auràs drech à una bèla punicion*. 4. Soma exigida en conformitat m'un reglament; impost, taxa: *Drechs de doana, drechs d'autor*. 5. Ensèm dei principis que règlon lu rapoarts dei òmes entre elu e sièrvon à establir de règlas juridiqui. ◇ *Drech natural*: Que pilha en consideracion la natura de l'òme e li sieu aspiracions. ◇ *Monarquia de drech divin*: Monarquia dins la quala lo rèi pretende tenir lo sieu poder de Dieu. ◇ *De plen drech*: Legitimament. 6. Ensèm dei règlas juridiqui en vigor dins una societat. ◇ *Lo drech escrich*. ◇ *Drech positiu*: Efectivament aplicat dins una societat. ◇ *Presonier de drech comun* (per op. à *presonier politic*): Que la sieu infraccion es sotamessa ai règlas juridiqui generalis en l'absença de disposicions particulieri. ◇ *Drech privat, drech public*: Ensèm dei règlas relatiu ai rapoarts dei particuliers entre elu, au rapoart entre l'Estat e lu particuliers. ◇ *Drech administratiu*: Ensèm dei règlas que s'aplicon à l'organizacion e à l'activitat d'una Administracion. ◇ *Drech civil*: Ensèm dei règlas relatiu ai personas e ai bens. ◇ *Drech comercial*: Ensèm dei règlas aplicabli ai actes de comèrci, ai negociants e ai societats comercialis. ◇ *Drech*

constitucional: Ensèm dei règlas, dei institucions e dei practicas relativu au poder politic. ◇ *Drech fiscal*: Ensèm dei règlas relativu ai imposts e ai taxas. ◇ *Drech internacional*: Ensèm dei règlas que s'aplicon ai relacions internacionali. ◇ *Drech penal*: Ensèm dei règlas que sancionon li infraccions. ◇ *Drech dau trabalh*: Ensèm dei règlas que s'aplicon ai rapoarts individuals ò collectius entre salariats e emplegaires. ◇ *Drech canon* ò *canonic*: Nòrma juridica establida ò messa en avant per la Glèia. ◇ *Drech maritime*: Drech que pertòca li règlas de navegacion, d'ancoratge, de sojorns dins lu poarts, etc.: «...*que nos deu dar per lo drech del port de la guallea*.» (1380), «...*lo drech degut de carenagy*...» (1615). 7. Sciènça dei règlas juridiqui: *Faire d'estudis de drech*.

drech n.m. 1. (espòrts) Pen ò punh drech: *A marcat dau drech*. 2. Còup portat m'au punh drech, en bòxa (si di finda au femenin): *Aver un boan drech*.

drech, a adj. 1. Que s'estende sensa deviacion d'una extremitat à una altra; alinhat, rectilinhè. ◇ *Carriera drecha*: Carriera dirècta. ◇ *Vèsta drecha*: Que si botona bòrd è bòrd (per op. à *vèsta crosada*). ◇ *Fauda drecha*: Ni ampla, ni cindrada. ◇ *En drecha linha*: Directament. ◇ *Drech fiu*: (cord.) Sens de la trama ò de la cadena d'un teissut. – (fig.) *Dins lo drech fiu (de)*: Dins la mema linha (*que*). ◇ (espòrts) *Còup drech*: Au tennis e au tennis de taula, còup donat dau costat que lo jugaire tèn la sieu raqueta (per op. à *revèrs*). Sin.: **drive** (anglés). – En escrima, còup portat sensa desgatjament. 2. Que si tèn verticalament; estable: *Un barri drech*. 3. (mat.) *Angle drech*: Angle format per doi drechas perpendiculari (cada angle drech mesura 90°). ◇ *Cilindre, prisma drech*: Que li sieu generatritz son perpendiculari au plan de la directritz. 4. Que jutja sanament, qu'agisse onestament; onèste, sensat: Un òme drech. Var.: **drechurier**. ◇ *Lo drech camin*: La via de l'onestetat. ◆ adv. 1. Directament, per lo camin mai drech. 2. D'un biais onèste.

drech, a adj. Qu'es dau costat opauat à-n-aqueu dau coar: *La man drecha*. Sin.: **dèstre**. Contr.: **senec**.

drecha n.f. 1. Costat drech: *Virar à drecha, rotlar à drecha*. ◇ *À drecha e à seneca*: De toi lu costats. 2. Man drecha. ◇ En bòxa, còup portat m'au punh drech. Var.: **drech**. 3. *La drecha*: Ensèm dei deputats que si tènnon à drecha dau president; lu ciutadans que lu sostènnon. ◇ *Extrema drecha*: Fraccion mai conservatritz de la drecha. Sin.: **dèstra**. Contr.: **seneca**.

drecha n.f. (mat.) Corba dau plan illimitada, entierament determinada per doi dei sieus ponchs.

drechament adv. D'un biais drech, leal. Sin.: **directament**.

drechier, a adj. e n. 1. Que si sièrve mai facilament de la sieu man drecha. 2. (polít.) De drecha. Var.: **drechista**.

drechisme n.m. (polít.) Comportament de drechier; tendènça per un partit de seneca d'adoptar de posicions de drecha.

drechista adj. e n. (polít.) De drecha. Var.: **drechier**.

drechura n.f. Qualitat d'una persona drecha, onèsta. Sin.: **equitat, franques(s)a, onestetat, imparcialitat, leiautat, probitat, sinceritat, incorruptibilitat**.

drechurier, a adj. Que si compoarta mé drechura. Var.: **drech**. Sin.: **franc, onèste, imparciau, leiau, pròbe, sincèr, incorruptible, equitable**.

drecier n.m. Dreçador.

dreçador n.m. Bufet mé d'estatgieras que servia à expauar de terralhas. Var.: **dreçador, drecier**. Sin.: **aisier, escudelier**.

dreçaire, airtz n. Persona que dreça d'animaus. Var.: **dreçaire**.

dreçar vt. 1. Metre drech, verticalament: *Dreçar la tèsta, una escala*. Sin.: **enauçar, auborar, erigir**. ◇ *Dreçar l'aurelha*: Escotar embé atencion. Sin.: *Parar l'aurelha*. 2. Edificar, bastir: *Dreçar un barri*. Sin.: **aplanar, planonar**. 3. Metre en oposicion, excitar. Sin.: **atissar**. 4. Installar, establir coma si deu. 5. Plegar un animau à una disciplina; domdar. Sin.: **aprivadar, domesticar**. 6. Faire obeïr quauqu'un per la disciplina, en lo constrenhent; matar: *Lo vau dreçar!* 7. Rendre unit; aplanir. Var.: **dreçar, driçar**. ◆ **si dreçar** v.pr. 1. Si metre drech, si tenir drech. Sin.: **s'auçar, si levar, s'auborar**. 2. (fig.) Manifestar la sieu oposicion: Si dreçar coontra quauqu'un. Sin.: **si rebellar, si revoutar**.

dreçatge n.m. 1. Accion de metre drech, d'installar. Sin.: **enauçament, auborament, auboratge, auboradura, auçament**. 2. (tecn.) Accion de rendre plan, drech, unit. 3. Accion de dreçar un animau, de lo domdar. Sin. (3): **aprivadament, domesticacion**. Var.: **dreçatge**.

drèn n.m. 1. (med.) Tube sople plaçat dins d'uni plagas operatòri ò dintre d'uni cavitats organiqui per l'escorrement de liquides patologics. Sin.: **sedon, borneu**. 2. (tecn.) Conduch soterran per l'evacuacion dei aigas d'un terren tròup umide. Sin.: **valat peirier, borneu**.

drenaire, airtz adj. Que drèna.

drenar vt. (*drèni*) 1. (med.) Plaçar un drèn dintre (una plaga). ◇ Assecar (una plaga) en li plaçant un drèn. Sin.: **acanalar, embornelar**. 2. Plaçar un drèn (dins un terren tròup umide). Sin.: **escórrer, embornelar**. ◇ Assecar (un terren) en li plaçant un drèn. Sin.: **desaigar**. 3. Per un cors d'aiga, recampar (li aigas d'una region). Sin.: **acanalar**. 4. (fig.) Atirar, faire venir de divèrs costats: *Drenar lu capitals*. Sin.: **atraire**.

drenatge n.m. 1. (med.) Operacion que permete de faire s'escórrer un liquide au mejan d'un dren. Sin.: **embornelatge**. 2. Accion de drenar; assecament. 3. (tecn.) fach de facilitar, au mejan de drèns ò de fòssas, l'escorrement dei aigas dins lu terrens tròup umides. Sin. (2 e 3): **acanalatge, embornelatge, desaigatge**.

drepana n.f. Parpalhon diurne dei alas en forma de dalh, que la sieu toara es nosibla ai aubres forestiers.

drepanocit n.m. (med.) Globilhon roge dau sang en forma de serreta.

drepanocitòsi n.f. (med.) Malautia ereditària deuguda à la presença d'una emoglobina anormala dins li emacias, e caracterisada per la forma en serreta que pílhon aqueli emacias.

dressing ò **dressings-room** n.m. (mòt anglés) Pichina pèça dont si méton lu vestits. Sin.: **vestiari**.

driada n.f. (mit.) Ninfa dei boascs e dei aubres.

driblaire, airtiz n. (espòrts) Que dribla ben: *Un boan driblaire*.

driblar vi. (espòrts) Menar lo balon per pichins còups de pen ò de man (en lo faguent rebombar au soal) per evitar l'adversari. Sin.: **paumar**. ◆ vt. Passar (l'adversari) en contrarotlant lo balon.

drible n.m. Accion de driblar. Sin.: **paumadís, rebomb**.

driça n.f. (mar.) Cordatge que sièrve à issar. Sin.: **andrivau, isson**. ◇ *Ponch de driça*: Ponch de la verga ò de la vela dont es fixada la driça.

driçar vt. Dreïçar.

driçura n.f. Fach de driçar.

drift n.m. (mòt anglés) (geol.) Depaus argilosablós qu'un glacier laissa en reculant.

dril n.m. Cinocefale african dau morre alongat e bodenflat, provedit de callositats culieri rogi.

drilha n.m. (anc.) Sordat barrutlaire.

drink n.m. ['drink] (mòt anglés) Bevenda alcolisada.

drive n.m. ['drajv] (mòt anglés) 1. Au tennis, còup drech. 2. Au gòlf, còup de lònga distança donat en partent d'un trauc.

drive-in n.m. [draj'vin] (mòt american) Cínema en plena ària dont lu espectadors poàdon assistir ai projeccions en restant dins la sieu veitura.

driver n.m. [daj'vær] (mòt anglés) 1. Au gòlf, club que sièrve à faire un drive. 2. Ai corsas de cavaus, menaire d'un barrochin.

dròga n.f. (pej.) 1. Medicament mediòcre. 2. Substança que pòu modificar l'estat de consciença; estupefaguent. ◇ *Dròga doça*: Qu'a d'efèctes minors sobre l'organisme.

drogar vt. (*drògui*) 1. Faire pilhar una dòsi excessiva de medicaments à. 2. Faire pilhar de dròga à. ◆ **si drogar** v.pr. 1. Pilhar tròup de medicaments. 2. Faire usatge d'estupefaguents.

drogaria n.f. Comèrci de produchs d'igièna, de produchs per netejar, etc.; negòci dont si vèndon aquelu produchs.

drogat, ada adj. e n. Que fa usatge de drògas; toxicomane.

droguet n.m. Estòfa de lana pura ò tramada de lana sus cadena de fiou.

droguista n. Persona que tèn una drogaria; vendèire de colors.

drollalha n.f.s. Lu enfants, d'una mena generala. Var.: **drollatalha**. Sin.: **enfantuènha, pichonalha, mainadalha, marmalha**.

drollament adv. D'un biais dròlle; bizarrament. Sin.: **curiosament, estranhament, bravament, fotrament, singularament**.

drollaria n.f. 1. Caractèr de cen qu'es dròlle. 2. Paraula ò accion que fa rire. Sin. **bofonada, bofonaria**.

drollatalha n.f. Drollalha.

drollatic, a adj. (lit.) Plasant, per la sieu originalitat.

dròlle, a adj. 1. Que fa rire; comic. Sin.: **plasant, faceciós, farça**. 2. Estrange, estonant, bizarre: *Una dròlla d'idea*. 3. (fam.) Bizarre, dins un estat que non es abitual: *Si sentir tot dròlle*. Sin. (2 e 3): **estranh, singular, curiós, bimbaro**.

dròlle, drollessa n.f. Enfant, pichon. Sin.: **mainau**.

drollet, a n. Enfant, pichon.

drollet, a adj. Pusleu dròlle.

dromadari n.m. Dromedari.

dromatèri n.m. Vertebrat fossile dau triàs dei Estats-Units que fa lo ligam entre lu reptiles e lu mamifèrs.

dromedari n.m. Mamifèr pròche dau cameu, m'una giba soleta, que corre ben, resistent, emplegat coma montadura e coma bèstia de sauma dins lu desèrts africans e arabes (Familha dei camelides). Var.: **dromadari**.

dromenc, a adj. e n. De Droma.

dromon n.m. (mar.) Nau de guèrra magerament en servici dins la flòta bisantina, plus granda que la galèra medievala, que fuguèt provedida d'una boca de fuèc gresesc. «*Vesian lo noble baron...que vaga en tot lo dromon.*» R.Feraud p. XXXV.

dromoterapia n.f. Terapia per lo biais d'escorregudas a pen.

dròp n.m. Dròp-goal.

dròp-goal n.m. (mòt anglés) Tombat au rugbi). Var.: **dròp**.

dros n.m. Passatge dins la montanha. Sin.: **baissa, coal, pertús, dor**.

dròsera n.m. Planta insectivòra dei torbieras d'Euròpa que li sieu pichini fuèlhas en roseta poàrtan de tentacules qu'envíscon e digerisson lu insèctes pichons que li si pàuon, tipe de la Familha dei droseraceas.

drosofila n.f. (sc.) Pichina mosca de color rogenca, totplen atirada per lo vinaigre e lu fruchs fermentats, e emplegada en genetica per li recèrcas sus lu cromosòmas e li mutacions. Sin.: **mosca dau vinaigre**.

dròssa n.f. (mar.) Cordatge que sarra l'antena còntre l'aubre. Var.: **tròssa, tròça**. Sin.: **racatge**.

druda n.f. 1. Frema que parteja la vida d'un òme sensa èstre maridada. 2. Frema qu'a de relacions sexuali foara dau maridatge.

drudament adj. D'un biais drut.

drudaria n.f. 1. Calinhatge. 2. Calinharia amoroa.

druida n.m. Prèire cèlte.

druidessa n.f. (rare) Frema druida.

druidic, a adj. Relatiu ai druidas.

druidisme n.m. Institucion religioa dei Cèltes, dirigida per lu druidas.

druja n.f. Contengut de latrina; engrais que n'en provèn.

drupa n.f. (bot.) Fruch carnut, provedit d'un merilhon, coma la cerièia, l'abricòt, etc.

drupaceu, ea adj. (bot.) *Fruch drupaceu*: Drupa ò fruch que sembla una drupa.

drut, druda adj. Que creisse en pels espès: *Una barba druda, una èrba druda*. ◇ Pluèia druda: *Pluèia foarta e abondoa*.

druz, a adj. Relatiu au pòble Druz en Síria e au Liban.
dry adj. inv. Sec, en parlant d'un aperitiu. ◆ n.m. inv. Mesclum de gin e de vermot.

dual, a adj. 1. (didact.) Relatiu à la dualitat. 2. (didact.) Que compoarta doi elements, sovent en relacion d'interaccion ò de reciprocitat. 3. (mat.) *Proprietat duala*: Obtenguda per aplicacion dau principi de dualitat.

dual n.m. (ling.) Categoria dau nombre, distinta dau singulier e dau plural, e qu'indica doi personas ò doi cauas, dins la conjugason ò dins la declinason d'uni lengas.

dualisme n.m. 1. Sistema de pensada religioa ò filosofica qu'admete doi principis irreductibles, opauat dau començament. *Dualisme maniquean dau ben e dau mau*. Contr.: **monisme**. ■ Lo dualisme religiós fuguèt professat per una secta de magues pèrsas e dins la còntraglèia catara. 2. Coexistença de doi elements diferents (per op. à *pluralisme*): *Dualisme dei partits politics*. 3. (ist.) Sistema politic que, dau 1867 au 1918, reglèt li relacions de l'Àustria e de l'Ongaria e dei país que dependíon d'aqueli Estats.

dualista adj. e n. Relatiu au dualisme; partidari dau dualisme.

dualitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es doble; coexistença de doi elements diferents: *Dualitat de l'ànima e dau còrs*. 2. (mat.) *Principi de dualitat*: Analisi geometrica qu'escambia li proprietats dei ponchs e aqueli dei drechas: L'alinhament de tres ponchs a per proprietat duala l'interseccion de tres drechas.

dubèrt, a adj. 1. Que laissa un passatge, dont si pòu intrar: *Fenèstra dubèrta*. 2. Qu'es en comunicacion m'au defoara; accessible e, per ext. vulnerable. ◆ *Poart dubèrt*: Dont li naus estrangieri poàdon intrar liurament. ◆ *Vila dubèrta*: Vila que non es fortificada ò que si renòncia à aparar en temps de guèrra. ◆ *À bureu (portissòu) dubèrt*: Sensa outra formalitat que la presentacion dei títols. ◆ *Tenir taula dubèrta*: Reçaupre cada jorn d'invitats au sieu taulier. 3. (med.) *Fractura dubèrta*: Acompanhada d'una plaga. 4. (fon.) Si di d'una vocala pronunciada m'una dubertura pauc ò pron importanta dau canal vocal, per oposicion à *barrat*: *Un è dubèrt e un é barrat*. ◆ *Sillaba dubèrta*: Que s'acaba m'una vocala. 5. (espòrts, juècs) Que lo resultat non es segur, en rason d'una valor sensiblement pariera dei adversaris. 6. (coregr.) Si di d'un dançaire que possedissee naturalament la posicion de l'en-defoara. 7. Que si confida facilament, franc: *A un caractèr dubèrt*. 8. Qu'es l'expression de la franquesa: *Una cara dubèrta*. 9. Intelligent, viu: *Un esperit dubèrt*. 10. Declarat, que si manifèsta publicament: *Guèrra dubèrta*. 11. Qu'es aculhent, accessible: *Un mitan dubèrt, èstre dubèrt ai ideas novèli*. 12. (mat.) *Ensèm dubèrt*: Dubèrt (n.m.). ◆ (mat.) Interval dubèrt (*d'un ensèm ordenat*): Interval que non contèn li sieu extremitats. 13. (electr.) Si di d'un circuit quora non laissa passar lo corrent. 14. (dr.) *Mitan dubèrt*: Regime penitenciari caracterisat per l'absença de precaucions materiali e fisiqui còntre l'evasion, en foncion de la personalitat dau delinquent.

dubèrt n.m. (mat.) Element de la topologia T definit sobre un espaci topologic (E, T). Sin.: *ensèm dubèrt*.

dubertament adv. D'un biais dubèrt, manifèste: *Parlar dubertament*.

dubertura n.f. 1. Accion de durbir; estat de cen qu'es dubèrt. 2. Trauc, espaci vuèi dins un còrs: *Faire una dubertura dins un barri*. 3. Accion d'inaugurar, de començar: *La dubertura de la caça*. ◆ (mil.) *La dubertura dau fuèc*: Lo començament dei tirs. ◆ Dins d'unu juècs, entamenada d'una partida. 4. (mús.) Composicion musicala au començament d'una òbra. 5. (dr.) Ponch de partença d'una situacion juridica ò d'un drech. ◆ *Dubertura d'una succession*: Moment que devèn possible de la reculhir. 6. (espòrts) En rugbi, à la sortida d'una mesclanha, accion de mandar lo balon ai tres-quarts, generalament per l'intermediari dau jugaire n° 10, dich *mièg de dubertura*. 7. Fach d'èstre dubèrt: *La dubertura dei negòci lo dimènegue*. 8. Escartament, espaçament: *La dubertura dau compàs*. 9. (coregr.) Escartament dei pens donat per l'en-defoara. 10. (tecn.) Dimension d'un obrador ò d'una galeria miniera. ◆ (opt.) Susfàcia utila, expauada ai rais luminós d'un sistema optic. ◆ (autom.) *Dubertura dei ròdas avant*: Divergença donada ai ròdas avant motritz, dins lu veïcules automobiles. ◆ (fot.) *Dubertura relativa d'un objectiu*: Rapoart dau diamètre dau diafragma à la distança focala. 11. Fach d'èstre dubèrt, receptiu: *Dubertura d'esperit*. 12. Possibilitat de comunicar m'au defoara: *Dubertura sus lo monde*. 13. Política que recèrca d'avesinaments mé d'autres: *Practicar una politica de dubertura*. ◆ pl. En politica, promieri negociacions: *Duberturas de patz*.

dubi n.m. 1. Estat d'incertituda sobre la realitat d'un fach, la veracitat d'una declaracion, lo comportament que cau adoptar. 2. Mancança de fisança dins la sinceritat de quauqu'un, la realisacion de quauqua ren; suspicion: *Aver de dubis sobre quauqu'un, quauqua ren*. Var.: **dobte, dubitacion, dubitança**. Sin.: **embarràs, esitacion, vira à va, trastejament, trantalh, incertitud(a), indecision, indeterminacion**. ◆ loc. adv. *Sensa dubi*: Probablament; segurament.

dubiós, oa adj. 1. Que fa question, que la sieu realitat, la sieu exactituda non es establida; pas segur. 2. D'una valor contestabla. 3. Qu'es brut ò que comença à si degalhar: *Una carn dubioa*. 4. Que non s'amerita la fidança: *Un amic dubiós*. Var.: **dobtós**.

dubiosament adv. D'un biais dubiós.

dubitacion n.f. Dubi, esitacion.

dubitar vt. ind. 1. Èstre dins l'incertituda de la realitat d'un fach, de la justessa d'una declaracion. Sin. **trastejar**. 2. Non si fidar de: *Dubiti de la sieu paraula*. 3. *Dubitar de ren*: Esitar davant minga obstacle. Var.: **dobtar**. Sin.: **esitar, trantalhar**. ◆ **si dubitar** v.pr. Aver lo sospièch, la sentida de quauqua ren. Sin.: **endevinar, pressentir, soufinar, entrevèire**.

dubitatiu, iva adj. Que dubita. Sin.: **esitant**.

dubitativament adv. D'un biais dubitatiu.

duc n.m. 1. Sobeiran d'un ducat. 2. Títol nobiliari mai aut après aqueu dau princi; aqueu qu'a aqueu títol. Var. (1 e 2): **duca** (it.). 3. (anc.) Veitura ipomobila de luxe mé doi sèti per lu domestics. 4. Nuèchola dei plumalhs ben marcadí (si destria lo *grand duc, barbajoan, dugàs* ò

dugon, esquasi desapareissut, que fa fins à 70 cm de lòng, lo *duc mejan*, comun dins li zònas temperadi, que fa pauc ò pron 35 cm, e lo *pichin duc*, *duganeu* ò *duquet*, pusleu mediterraneu, que non despassa 20 cm).

duca n.m. (it.) Duc (nòble).

ducal, a adj. Dau duc, de la duquessa. Var.: **ducau**.

ducat n.m. Ensèm dei tèrras e senhorias estacadi au títol de duc.

ducat n.m. (moneda) Moneda d'aur à l'efigia d'un duc. ◇ (espec.) Moneda d'aur dei dòges de Venècia.

ducaton n.m. Ducat d'argent.

ducat-paria n.m. 1. Títol de duc e par. 2. Tèrra à la quala èra estacat aqueu títol.

ducau, ala adj. Ducal.

duce n.m. [ˈdutfɛ] Títol que s'èra donat Mussolini, dictator italian au poder dau 1922 au 1943.

ductibilitat n.f. Ductilitat.

ductible, a adj. Ductile.

ductil(e), a adj. Que pòu èstre estirat, alongat sensa si rompre: *L'aur es foarça ductile, una ròca ductila*. Var.: **ductible**.

ductilitat n.f. (tecn.) Caractèr de cen qu'es ductile. Var.: **ductibilitat**.

duèl n.m. 1. Combat entre doi personas, qu'una demanda reparacion per li armas d'una ofensa subida: *Si batre en duèl*. ◇ *Duèl judiciari*: Combat entre un acusat e un acusator, admés dins l'Antiquitat e à l'Atge-Mejan coma pròva juridica. 2. (fig.) Competicion, lucha sarrada entre doi personas, doi gropes antagonistas: *Duèl oratòri*.

duelant, a n. Duelista.

duelista n. Persona que si bate en duèl. Var.: **duelant**.

duelh n.m. Dòu, tristum provocat per la moart de quauqu'un.

duènha n.f. Governanta, frema d'un atge, qu'èra encargada, en Espanha, de velhar sobre lo comportament d'una filha.

duet n.m. 1. (mús.) Composicion musicala esricha per doi votz, doi instruments. 2. (fam.) Prepaus escambiats à l'encòup per doi personas. 3. (metall.) Laminador mé doi cilindres.

duetista n. Persona que canta ò fa de música en dirècte.

duetto n.m. (mòt italian) Picina pèça per doi votz ò doi instruments.

dugàs n.m. Grand duc.

dugo n.m. Dugon.

dugon n.m. Grand duc (auceu). Var.: **dugo, dugàs**. Sin.: **barbajoan**.

dugòng n.m. (indonesian) Mamifèr marin erbivòre de l'ocean Indian, dau pichon òrdre dei sirenians; la sieu forma sembla aquela de la fòca. Sin.: **vaca marina**;

dulçaqüicòla adj. Dulcicòla.

dulcicòla adj. Que viu exclusivament dins li aigas docí. Var.: **dulçaqüicòla**.

dulcificacion n.f. 1. (anc.) Accion de dulcificar; lo sieu resultat. 2. (metall.) Premier afinatge dau plomb.

dulcificar vt. (*dulcifiqui*) 1. Rendre doç, en baissant l'amarum, l'aciditat. Sin.: **adocir, docejar**. 2. (fig.) Calmar. Sin.: **apagar**.

dulcinea n.f. (fam.) Frema aimada.

dulia n.f. (cat.) *Culte de dulia*: Culte d'onor rendut ai àngels e ai sants, per op. au culte d'adoracion de *latria*, rendut à Dieu solet.

dulcita n.f. (quim.) Matèria sucrada extracha de la mana d'unu vegetals.

dumping n.m. (econ.) Practica comerciala dins la quala si vende una mèrç sus un mercat estrangier à un prètz mai bas qu'aqueu dau país dont es producha.

duna n.f. Monticule de sabla que lo vent edifica sus lu litorals e dins lu desèrts. Sin.: **montilha**.

duqueta n.f. (mar.) Superstructura barrada, plaçada à l'arrier d'una nau, que s'estende dins tota la larguessa. Sin.: **galhard de rèire**.

duodecennal, a adj. Qu'enclau un periòde de dotze ans. Var.: **duodecennau**.

duodecennau, ala adj. Duodecennal.

duodecimal, a adj. Qu'a per basa lo nombre dotze. Var.: **duodecimau**.

duodeciman, a adj. Si di dau movement religiós shiita qu'identifica l'imam escondut au dotzen successor dau Profeta à la tèsta de la comunautat (es la religion oficiala de l'Iran).

duodecimau, ala adj. Duodecimal.

duodenal, a adj. Dau duodenom. Var.: **duodenau**.

duodenau, ala adj. Duodenal.

duodenectomia n.f. (cir.) Reseccion dau duodenom.

duodeniti n.f. (patol.) Inflamacion dau duodenom.

duodenom n.m. (anat.) Porcion iniciala dau budeu prim, que vèn après l'estòmegue e dont arríbon lo canal pancreatic e lo coledòc. Var.: **duodenum** (forma latinejanta).

duodenò-pancreatectomia n.f. (cir.) Ablacion cirurgicala à l'encòup dau duodenom e dau pancreàs.

duodenoplastia n.f. (cir.) Operacion de reconstitucion dau duodenom.

duodenotomia n.f. (cir.) Encisa cirurgicala dau duodenom.

duodenum n.m. Duodenom.

duodí n.m. Segond jorn dau calendier revolucionari francés.

duodiòde n.m. Tube electronic que compoarta doi filaments e una grasilha per redreçar li doi alternanças d'un corrent alternatiu.

duolet n.m. (mús.) Division binària dins una mesura ternària.

duopòle n.m. (econ.) Situacion d'un mercat sobre lo quau la concurrença existisse solament entre doi vendèires faça à un grand nombre de crompaires.

dupa n.f. Persona qu'es estada enganada ò que si pòu enganar facilament. Sin.: **badòc, bofon, victima, badaluc, menchon, nèsci, simplari, babèu, suerbecoàs, simplàs**.

dupaire, airtz adj. e n. (lit.) Persona que dupa. Sin.: **enganaire, enganacolhon, menchonier, menchonaire, trufador, engarçaire.**

dupar vt. Enganar, mistificar. Sin.: **agantar, abusar, encogordar, colhonar, menchonar, trufar, engarçar.**

duparia n.f. Engan, mistificacion. Sin.: **menchonada, menchonaria, engana, mascaria, trufaria, engarçada.**

duplèx n.m. 1. Apartament sus doi plans me d'escaliers interiors. 2. (telecom.) Ligason electrica ò radioelectrica entre doi ponchs, que si pòu emplegar à l'encòup dins lu doi sens (per op. à *simplèx*). 3. Vagon de camin de fèrre que compoarta doi plans.

duplexaire n.m. Aparelh qu'a per tòca d'entravar lu corrents eissits de l'emetèire dau *son*, d'anar desturbar aquelu de l'emetèire de l'*imatge*, ò inversament, dins la formacion dau senhal vidèo.

duplexar vt. (*duplèxi*) En telecomunicacion, faire un duplexatge.

duplexatge n.m. (telecom.) Operacion que permete una transmission en duplèx.

duplicacion n.f. 1. Accion de duplicar; lo sieu resultat. 2. (bio.) *Duplicacion cromosomica*: Doblament dei filaments constitutius dei cromosòmas, que rende possible la division cellulària. Sin.: **replicacion.**

duplicador n.m. Màquina que permete de duplicar. Var.: **uplicator.**

duplicar vt. (*dupliqui*) Faire un doble d'un document. ◇ (spec.) Faire una còpia d'un enregistrament.

duplicat n.m. Doble, còpia d'un document, d'un escrich. Var.: **uplicata.**

uplicata n.m. Duplicat.

uplicate n.m. [dypli'ket] (mòt anglés) 1. Mena de juèc (au bridge, au Scrabble) dins lo quau toi lu jugaires an la mema dona. 2. Forma de torneu de bridge per gropes de quatre.

uplicator n.m. Duplicador.

uplicidentat n.m. *Duplicidentats*: Nom dei rosegaires (lebres, conius) de que li incisivas sobrani son dobladi per un pareu de dents mai pichoni.

uplicitat n.f. Caractèr de quauqu'un que non si moastra coma es, que presenta intencionalament una aparença diferenta de cen qu'es en realitat; ipocrisia, faussetat, marrida fe. Sin.: **engana, amagement, celament, finta.**

duquessa n.f. 1. Frema d'un duc; frema que possedisse un ducat. 2. (arbor.) Pera d'una varieta de la carn fondenta e perfumada. 3. Cadiera lònca m'un dossier arredonit, de mòda à la fin dau s. XVIIIⁿ.

duquet n.m. Pichin duc (auceu).

dur, a adj. 1. Que non si laissa facilament plegar, talhar; que non es tendre: *Una ròca dura, un boasc dur.* 2. Rigide, que non es moal: *Un lièch tròup dur.* ◇ *Òu dur*: Òu cuèch qu'es estat solidificat dins la sieu gruèlha. Sin.: **òu bulhit.** 3. Qu'opaua à l'esfoarç una resisença, que resistisse à una butada: *La serralha es dura.* 4. Que demanda un esfoarç intellectual ò fisic important; dificile. 5. Penós à suportar, rigorós: *Aver d'obligacions duri.* ◇ *Menar, faire la vida dura à quauqu'un*: Lo

mautractar, li crear de dificultats. 6. Qu'afècta lu sens d'un biais violent e produe una impression desagradiva: *Una votz dura.* 7. (fis.) Si di dei rais X mai penetrants. 8. *Aiga dura*: Aiga que, vist que contèn d'unu compaunats minerals (calcari) non fa de massa m'au sabon. 9. Que si pòu dificilament esmòure, insensible; que manca de benvolença. 10. *Aver l'aurelha dura, èstre dur d'aurelha*: Audir mau. Sin.: **èstre dur d'audida, èstre espés de l'aurelha.** ◇ *Aver la tèsta dura*: Èstre testard. 11. Capriciós, obstinat, en parlant d'un enfant. 12. Que refuda tota conciliacion, tota concession, tot compromés: *Èstre dur en affaires.* Sin.: **èstre dur au pretzfach.** ◆ adv. Embé energia, tenacitat: *Travailhi dur!* 2. Mé foarça, mé violença: *Picar dur.*

dur, a n. (fam.) 1. Persona que ren li fa paura. 2. Persona que non accèpta lu compromés. ◆ n.m. Cen qu'es dur, resistent, solide. ◇ *Construccion en dur*: En materiaus durs (pèira, betum, etc.).

durabilitat n.f. 1. Qualitat de cen qu'es durable. Sin.: **estabilitat.** 2. (dr.) Periòde d'utilisacion d'un ben.

durablement adv. D'un biais durable.

durable, a adj. Que dura longtemps; estable. Var.: **duradís.**

durada n.f. Periòde mesurable que dins lo sieu cors s'inscriu una accion, un fenomène, etc.: *La durada dau trabalh, Malautia de lònca durada.* Sin.: **perduracion, contunha, cors, existència, esperlongament, seguida.** ◇ *De durada*: Que s'esperlònca foarça dins lo temps.

duradís, issa adj. Durable.

dural n.m. Duralumin.

dural, a adj. De la duramaire. Var.: **durau.**

duralumin n.m. (nom depauat) Aliatge leugier d'alumini, d'una granda resisença mecanica. Abrev.: **dural.** Var.: **duralumini.**

duralumini n.m. Duralumin.

duramaire n.f. (anat.) La meninge mai extèrna dei tres, fibroa e totplen resistentas.

duramen n.m. (bot.) Coar dei fusts d'aubres, partida centrala mai colorida, desprovesida de teissut viu, sovent dura e peanta.

durament adv. D'un biais dur, penós, greu: *A durament sofèrt.*

duran, a adj. e n.m. Si di d'un fruch que la sieu carn non si destaca dau merilhon.

duran n.m. Constituent macroscopic dau carbon, dur e mat.

durant prep. Pendent la durada de: *Durant la jornada.*

durar vi. 1. Aver una durada de, ocupar un temps definit: *Una charradissa que dura doi oras.* 2. (absol.) S'esperlongar: *Aquest an, la secaressa dura.* ◇ (per ext.) Resistir au temps que passa: *La sieu òbra durera.*

duratiu, iva adj. e n.m. (ling.) Qu'exprimisse la nocion de durada.

durau, ala adj. Dural.

durbir vt. (*duèrbi*) 1. Desgatjar (cen qu'es tapat, clavat, etc.): *Durbir una botelha, un libre, un armari.* ◇ (absol.) Durbir la poarta: *Se soànon, aneràs durbir.* 2. Rendre possible l'accès à; faire comunicar m'au defoara: *Durbir un poart, durbir li frontieras.* Contr.: **barrar,**

clavar, sarrar 3. Faire foncionar, metre en rota, alumar: *Durbir la ràdio*. 4. *Durbir l'esperit de quauqu'un*: Lo metre en situacion de capir. ◇ *Durbir l'apetís*: Donar d'apetit. ◇ *Durbir lu uèlhs, li aurellhas*: Ben regarjar, ben escotar. ◇ (fig.) *Durbir lu uèlhs*: Desenganar, si desenganar. 5. Entamenar, inaugurar: *Durbir la caça*. ◇ (espòrts) *Durbir la marca*: Marcar en promier. ◇ *Durbir una pista d'esquí*: Li faire la promiera traça. 6. Crear, fondar, faire foncionar per lo promier còup: *Durbir una escola*. ◇ *Durbir un còmpte*: Faire establir un còmpte bancari e li versar de sòus. ◆ vi. 1. Donar accès a un luèc: *Una poarta que duèrbe sus lo jardin*. Sin.: **faire tèsta, desbocar, donar sus**. 2. Durbir li sieu poartas: *Aqueu negòci duèrbe deman*. 3. (juècs) Entamenar la partida, l'escomessa. 4. (espòrts) Au rugbi, practicar una dubertura. ◆ **si durbir** v.pr. 1. Presentar una dubertura, un passatge: *Pais que si duèrbe au comèrci*. 2. Espelir, en parlant d'una flor. 3. Si ferir, s'entalhar: *Mi siéu dubèrt la labra en mi rompent lo morre*. 4. Començar: *La serada s'es dubèrta m'un espectable de tria*. 5. *Si durbir à quauqu'un*: Si confidar à quauqu'un.

durciment n.m. Accion de durcir; fach de si durcir. Var.: **endurciment**.

durcir vt. (*durcissi*) Rendre dur. ◆ vi. ò **si durcir** v.pr. Devenir dur.

durcissèire n.m. Produch que, ajustat à-n-un materiau, lo fa durcir.

dures(s)a n.f. Duretat.

duret, a adj. Un pauc dur.

duretat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es dur: *La duretat de l'acier, respoandre mé duretat*. 2. Tenor d'una aiga en ions calci e magnèsi. Var.: **duressa**.

durgan n.m. 1. Peis d'aiga doça de la carn preada, que lu sieus òus poàdon èstre toxics (Família dei ciprinidats). Var.: **turgan**. Sin.: **barbeu, barbut**. 2. Peis dei aigas docí limpidi, vesin dau gardon, de l'esquina verdastre e dau ventre argentat (longuessa 15 à 30 cm, Família dei ciprinidats). 3. Escais-nom que si dona ai gents de Sospeu.

durganàs n.m. Destartavelat. Sin.: **badaluc, babalec, baveca, babèu, simplari, menchon, nèsci, pautàs**.

durier adj. e n.m. Duran.

durilhon n.m. Callositat que si forma ai pens e ai mans per tròup de fretaments.

durit n.f. (nom depaumat) Tube de cauchoc destinat à assegurar la circulacion de liquides entre lu organes d'un motor.

durmèire, eiritz adj. e n. Que duèrme; que li agrada durmir. Var.: **durmilhon, durmilhós**.

durmença (-éncia) n.f. (biol.) Estat dei organes, sobretot vegetals, que li sieu condicions climatiqui ò fisiologiqui n'empàchon temporariament lo desenvolopament.

durment, a adj. 1. Que rèsta immobile: *Aiga durmenta*. 2. (constr.) *Bastit durment* ò *durment*, n.m.: Partida fixa d'una fenèstra, sagelada à la maçonaria, per suportar li partidas mobili. 3. (mar.) *Manòbra durmenta*: Cordatge plaçat à poast fixe (per op. à *manòbra correnta*).

durment n.m. (mar.) Durmient.

durmenti n.f. pl. (mar.) Manòbras durmenti.

durmiada n.f. Boan penec.

durmicion n.f. (relig.) Moart de la Vierge.

durmida n.f. Lo tot dau material que sièrve per durmir (matalàs, lançòus, cubèrtas, etc.).

durmidor n.m. Durmitòri.

durmient n.m. Ròda à engranatge.

durmilhon, a n. Durmèire; pelandron.

durmilhós, oa adj. Durmèire.

durmir vi. (*duèrmi*) 1. Èstre dins l'estat de soam. ◇ *Istòria à durmir drech*: Racònte totalament inversemblable. Sin.: **cònte de la mieu maigrand**. ◇ *Durmir sus li sieu doi aurellhas*: Èstre, si crèire en tota tranquillitat, en tota seguretat. ◇ *Durmir à l'aigalh*: Durmir au defoara, sensa sosta. 2. (fig.) Demorar inactiu, sensa movement; non èstre emplegat: *De sòus que duèrmon*. ◇ *Laissar durmir un afaire*: Lo laissar de costat, lo negligir.

durmitiu, iva adj. (fam.) Que dona envuèia de durmir. Sin.: **soporific, ipnotic**.

durmitòri n.m. 1. Sala comuna dont duèrmon lu membres d'una comunautat. 2. Luèc emplegat unicament per li abitar tot en travalhant alhors: *Una ciutat-durmitòri*. Var.: **durmidor**.

duumvir n.m. (Antiqu.) Magistrat roman que partatjava una carga m'un autre.

duumvirat n.m. (Antiqu.) Foncion de duumvir; durada d'aquela foncion.

duvet n.m. (fr.) Borra. Sin.: **frepilha, peluca, pelucon, pelanchon**.

duvetar vt. Emborrar. Sin.: **ferpilhar, pelucar**.

duvetat, ada adj. Emborrat. Sin.: **ferpilhat, pelucat**.

dy Simbòle dau dispròsi.

dyke n.m. ['dajk] (geol., mòt anglés) Filon de ròca magmatica que l'erosion a desgatjat.

dyn n.m. Simbòle de la dina.

E

e Quinta letra de l'alfabet (e).

E Abreviacion de Èst.

E (mús.) Nòta **mi** dins lu país anglo-saxons e germanics.

e (mat.) Constanta matematica, simbòle de la foncion exponenciala e basa dei logaritmes neperians. Vau aproximativament 2,71828.

ebanier n.m. (bot.) Ebenier.

ebanista n.m. Ebenista.

ebanistaria n.f. Ebenistaria.

èbano n.m. Nom dau coar de l'ebanier mai ò mens negre e dur.

ebdomadari, ària adj. 1. Que revèn cada setmana. 2. Que pareisse cada setmana. Sin.: **setmanier**. ♦ n.m. Publicacion que pareisse cada setmana. Sin.: **setmanier**.

ebdomadier, a n. Religiós ò religioa de setmana per presidir l'ofici ò per complir una carga.

ebenacea n.f. *Ebenaceas*: Família d'aubres e d'aubrilhons dei regions tropicali, que contèn per exemple l'ebène e lo placaminier.

ebène n.m. (bot.) Aubre de la Família dei Ebenaceas (*Ebenaceae*) e dau genre diospir (*Diospyros*) e especialament lo *Diospyros ebenum* que lo sieu coar ò *duramen*, es negre.

ebenier n.m. (bot.) Ebène. Var. (it.): **ebanier**.

ebenista n.m. Artesan que travailha de boascs de qualitat per lu utilizar generalament en placatges. Var. (it.): **ebanista**.

ebenistaria n.f. Art de l'ebanista e finda li òbras que fa. Var. (it.): **ebanistaria**.

ebonita n.f. Materiau dur obtengut per la vulcanizacion prolongada dau cauchoc.

ebraïc, a adj. Que pertòca lu Ebreus, la sieu lenga, la sieu escriptura o li sieu costumas.

ebraïsant (-izant), a adj. e n.m. Orientalista especialisat en l'estudi de l'ebreu.

ebraïsar (-izar) vt. Far devenir mai ebraïc. ♦ vi. Far d'estudis ebraïcs.

ebraïsme n.m. 1. Usatge o caracteristica de l'ebreu. 2. Manleu lexical d'una altra lenga à l'ebreu. 3. De còups, metòde o sistema de pensada dei Ebreus.

ebreu, ea adj. e n. Qu'apartèn ai Ebreus, pòble semitic installat en lo país de Canaan. ♦ n.m. Lengua semitica occidentala-septentrionala dau grope cananean.

ebri, ébria adj. Qu'es trebolat per aver absorbit una tròp granda quantitat d'alcòl. Sin. (pop.): **choc** (piem.), **embriac**.

ebullicion n.f. Formacion de bullas durant lo passatge de l'estat liquide à l'estat gasós. Sin.: **bulhiment**.

ebulliomètre n.m. Aparelh de mesurar la temperatura de bulhiment. Var.: **ebullioscòpi**.

ebullimetria n.f. Mesura dei temperaturas de bulhiment. Var.: **ebullioscopia**.

ebullimetric, a adj. Relatiu a l'ebullimetria. Var.: **ebullioscopic, a**.

ebullioscòpi n.m. Ebulliomètre.

ebullioscopia n.f. Ebulliometria.

ebullioscopic, a adj. Ebulliometric.

eburnacion n.f. (med.) Tresmudament patologic d'una cruissentèla ò d'un oàs que durcisson en semblant d'evòri.

eburnat, ada adj. Eburneu.

eburneu, èla adj. Qu' a la parença de l'evòri. Var.: **eburnat**.

e.c.a. abrev. E cauas autri. Var.: **etc., eca**.

eca. Varianta de *e.c.a.*, *etc*.

ecatomba n.f. 1. Chaple d'un grand nombre de personas ò de bèstias. 2. Grand nombre de personas pertocadi ò eliminadi. Sin. (1 e 2): **chapple, chapladís, mortalatge, masel, carnalatge**. 3. (Antiqu.) Sacrifici de cent bòus.

ecce homo n.m. inv. (b.-a.) Representacion dau Crist encoronat d'espinas m'una cana per scèptre.

ecceitàt n.f. (filos.) Cen que fa qu'un individú es eumeme e pas un autre.

ecdisona n.f. Ormòna que condiciona la muda, per li larvas d'insèctes e de crustaceus.

echarpa n.f. Eissarpa. Sin.: **sarpa**.

eclampsia n.f. (med.) Crisi convulsiva, sovent seguida d'un còma, que pertòca li fremas qu'aspèron un pichon.

eclamptic, a adj. Relatiu à l'eclampsia. ♦ adj. e n. Persona pertocada d'eclampsia.

eclectic, a adj. Que fa sieu tot cen que li sembla boan, dins un ensèm d'ideas, d'opinions.

eclectisme n.m. 1. (filos.) Metòdes qu'emplègon d'unu filosòfes que causisson dins diferents sistemas cen que li sembla melhor per n'en faire un sistema noueu.

eclésia n.f. Dins li ciutats de la Grècia antica, assemblada dei ciutadans que gaudission dei sieus drechs politics.

eclesial, a adj. Relatiu à la Glèia en tant que comunautat de fidèles. Var.: **eclesiau**.

eclesiarca n.f. Sacristan dins l'anciana Glèia ortodòxa.

eclesiastic, a adj. Relatiu à la Glèia, au clergat.

eclesiastic n.m. Membre dau clergat.

eclesiau, ala adj. Eclesial.

eclesiolatria n.f. Culte desmesurat de la Glèia.

eclesiologia n.f. Part de la teologia que tracta de la natura e de la vida de la Glèia.

eclimètre n.m. Instrument per la mesura topografica dei pendas.

eclipsar vt. 1. (astron.) Provocar l'eclipsi d'un astre. 2. (corrent) Sobrepasar dins l'estima dei autres per un meriti, un prestitge mai grands: *Aquel autor eclipsa toi lu autres de la sieu generacion*. Var.: **esclipsar**. Sin. (2): **superar, escondre**. ♦ **s'eclipsar** v.pr. (fam.) Partir furtivament, s'esbinhar.

eclipsi n.m. 1. Disparicion temporària completa (*eclipsi total*) ò parciala (*eclipsi parcial*) d'un astre deuguda au sieu passatge dins l'ombra d'un autre: *Eclipsi de Luna*. ◇ *Eclipsi de Soleu*: Ocultacion dau Soleu deuguda à l'interposicion de la Luna entre eu e la Tèrra. ◇ *À eclipsis*: Qu'apareisse e desapareisse alternativament; que produèc un lume intermitent. 2. (med.) Perda de la consciença ò dau contraròtle de la pensada per un moment. 3. Disparicion momentanea de quauqu'un, de quauqua ren; baissa de popularitat. Var.: **esclipsi**.

ecliptic n.m. (astron.) Plan de l'orbita de la Tèrra à l'entorn dau Soleu; grand ceucle de l'esfèra celèsta que lo Soleu descriu dins lo sieu movement aparent annual. ◇ *Obliquitat de l'ecliptic*: Angle que fòrmon lo doi plans de l'ecliptic e de l'equator celèste. Var.: **escliptic**.

eclogit n.m. Ròca metamorfica facha especialament de grenat e de piroxène sodic, que si forma à una pression foarça auta.

ecmnesia n.f. (psiquiatria) Estat au cors dau quau un subjècte torna viure de scenas dau passat coma se siguèsson presentis.

èco n.m. 1. Repeticion d'un son deuguda à la reflexion dei ondas sonòris sus un obstacle; luèc dont si produèc l'èco. Var.: **ecò**. Sin.: **resson**. ◇ (psiquiatria) *Èco de la pensada*: Trebolici dau lengatge interior, au cors dau quau la persona a l'impression d'audir la repeticion à votz auta de la sieu pensada. 2. (tecn.) Onda electromagnetica qu'un radar manda e que revèn vèrs l'aparelh après qu'un obstacle l'a remandada. ◇ (telev.) Imatge parasite leugierament desplaçat per rapòrt à l'imatge normal. 3. Prepaus que repoàrton de fachs; nòva: *Avètz augut d'ècos d'aquel acamp?* 4. Evocacion: *Un èco dei preocupacions dau moment*. 5. Acuèlh, respoasta: *Una demanda qu'es demorada sensa èco*.

ecocardiografia n.f. Ecografia dau coar. Sin.: **ressoncardografia**.

ecocardiograma n.m. (med.) Enregistrament grafic de l'exploracion dau coar per l'ecografia. Sin.: **ressoncardiograma**.

ecoencefalografia n.f. Exploracion de l'encefale per lo biais dei ultrasons. Sin.: **resson-encefalografia**.

ecoencefalograma n.m. (med.) Enregistrament grafic de l'exploracion de l'encefale per l'ecografia. Sin.: **resson-encefalograma**.

ecofasa n.f. Periòde de la vida d'un animau caracterisada per un regime alimentari e un mitan de vida particulars.

ecofisiologia n.f. Estudi fisiologic dei organismes dins lo sieu ambient natural.

ecogène, a adj. Que provòca un fenomèn d'èco, de resson. Sin.: **ressongène**.

ecografia n.f. (med.) Tecnica d'imatjaria de l'encefale qu'emplega la reflexion (*èco, resson*) d'un fais d'ultrasons per lu organes. Sin.: **ressongrafia**.

ecografic, a adj. Relatiu à l'ecografia. Sin.: **ressongrafic**.

ecograma n.m. Impression ecografica sus placa fotografica.

ecolalia n.f. (psiquiatria) Repeticion maquinala de mòts ò de frasas qu'una altra persona a dich, dins d'unu cas d'afasia.

ecolocacion n.f. 1. (zool.) Mòde d'orientacion d'unu animaus (ratapinhata, daufins) que mandon d'ultrasons que produon un èco en rescontrant un obstacle. Var.: **ecolocalisacion**. 2. Ancian nom dei primiers radars a la començada de la segonda guèrra mondiala. Sin.: **ressonlocacion**.

ecolocalisacion (-izacion) n.f. Ecolocacion.

ecologia n.f. 1. (didact.) Sciènça qu'estúdia li relacions dei individús entre elu e m' au mitan dont vívon. 2. (correntament) Ecologisme.

ecologic, a adj. 1. Relatiu à l'ecologia. 2. Relatiu à l'ecologisme.

ecologicament adv. D'un ponch de vista ecologic, d'un biais ecologic.

ecologisme n.m. Corrent de pensada que tende au respècte dei equilibris naturals, à la proteccion de l'ambient còtra lu degalhs de la societat industrialà.

ecologista adj. e n. 1. Especialista d'ecologia. Var.: **ecològue**. 2. Partidari de l'ecologisme.

ecològue, òga n. Biologista especialista d'ecologia. Var.: **ecologista**.

ecomène n.m. Partida abitabla de la susfàcia terrèstra.

e-comèrci n.m. Comèrci electronic.

ecomètre n.m. Aparelh electronic per mesurar li profondors marini au mejan dei ondas ultrasonòris. Sin.: **ressonmètre**.

ecomuseu n.m. Institucion que la sieu tòca es d'estudiar, conservar e metre en valor lo mòde de vida, lo patrimòni natural e cultural d'una region.

econdròsi n.f. (med.) Salhent format per la multiplicacion anormala dau teissut cartilagenós magerament dins l'artròsi.

economat n.m. 1. Servici encargat de la gestion financiera d'un establiment escolari ò espitalier; lu sieus bureus. 2. Carga d'un econòme.

econòme, a adj. Que limita li sieu despensa, qu'evita li despensas inutilis. Sin.: **acampaire, restaubiaire, esparnhaire**. ◇ *Èstre econòme dei sieus esfoarç, dau sieu temps, dei sieus paraulas, etc.*: N'èstre gaire prodigue.

econòme, a n. Persona encargada d'un economat.

economètre n.m. Especialista en econometria. Var.: **econometrician, econometrista**.

econometria n.f. Metòde d'analisi dei donadas economiqui que recèrca de correlacions per faire de previsions.

econometric, a adj. De l'econometria.

econometrician, a n. Economètre.

econometrista n. Economètre.

economia n.f. 1. Art de reduire li despensas dins la gestions dei bens, dei revenguts. 2. Cen que non si despensa, s'esparnha. Sin.: **esparnhe, esparnhe**. ◇ (fam.) *Faire d'economias de tròç de cordelas*: Faire d'economias que pertòcon de causas qu'an gaire de valor. 3. Ensèm dei activitats d'una collectivitá umana relatiu à la produccion, la distribucion e la consumacion dei

riquesas. 4. Sistema que regisse aqueli activitats. ◇ *Economia liberala*: Que limita l'intervencion de l'Estat. ◇ *Economia dirigida* ò *planificada*: Fondada sobre la planificacion d'Estat. ◇ *Economia concertada*: Fondada sobre la concertacion entre l'Estat e lu partenaris economics. ◇ *Economia sociala*: Partida de l'activitat economica qu'assegúron li cooperativas, li associacions, li mutualas. ◇ *Societat d'economia mixta*: Entrepresa qu'assòcia lu capitals privats e lu capitals publics. 5. *Economia politica*: Sciènça qu'estúdia lu mecanismes de l'economia, lu sistemas economics, la pensada economica. Sin.: **sciènça economica**. ◆ pl. Esparnhes.

economic, a adj. 1. Relatiu à l'economia. 2. Que permete de limitar la despena. Sin.: **boan mercat, boan pati**.

economicament adv. 1. D'un biais economic: *Si vestir economicament*. 2. Dau ponch de vist de l'economia, de la sciènça economica. 3. *Economicament debte*: Si di d'una persona qu'a de dificultats à afrontar toti li despensas correnti de la vida.

economisaire (-izaire) n.m. Aparelh que permete de limitar la consumacion de gas, d'aiga, etc.

economisar (-izar) vt. 1. Esparnhar. Sin.: **acampar, restaubiar**. 2. Redurre la sieu consumacion de: *Economisar l'essença*.

economisme n.m. Doctrina que privilègia lu fachs economics dins l'explicacion dei fenomènes socials e politics.

economista n. Especialista de sciènça economica.

ecopraxia n.f. Repeticion automatica de movements.

ecotoxicologia n.f. Branca de l'ecologia especializada dins li substàncias toxiqui.

ecosistema n.m. (ecol.) Ensèm dei èstres vivents e dei elements non vivents d'un mitan natural (forèt, camp, etc.).

ecotipe n.m. (ecol.) Varietat d'una espècia vegetala ò animala geneticament adaptada à un mitan per seleccion naturala (per oposicion à una espècia *aclimatada*).

ectacròme n.m. Film en color inversible; fotografia facha m'aqueu film.

ectar n.m. Ectara.

ectara n.f. Unitat de mesura de superficia (simb. ha) que vau 10^4 m². Var.: **ectar**.

ectasi n.f. Anevrisme.

ectèsi n.f. (teol.) Expausat dei articles de la fe.

ectic, a adj. (med.) *Fèbre ectica*: Fèbre de lòngra durada.

ectipal, a adj. Dins lo lengatge de Platon, imatge d'un modèl anterior; s'opaua à *arquetipal* que qualifica lo modèl propriament dich. Var.: **ectipau**.

ectipau, ala adj. Ectipal.

ectipe n.m. Estampadura d'una medalha, d'un sageu.

ectisia n.f. (med.) Granda maigror. Var.: **etisia**.

ecto- ò **ect-** (davant vocala) Prefixe (simb. h) que multiplica per cent.

ectima n.m. (med.) Ulceracion de la pèu recubèrta d'una gròssa crosta negra.

ectinita n.f. Sòrta de ròca cristalofidiana.

ectoblast n.m. Ectodèrma. Sin.: **ectodèrma**.

ectoblastic, a adj. (med.) Ectodermic.

ectocarpalas n.f.pl. Menas d'algas bruni parasiti, de còups que li a.

ectodèrma n.m. (biol.) Fulhet embrionari extèrne que fornisse la pèu e lo sistema nerviós. Sin.: **ectoblast**.

ectodermic, a adj. (med.) Relatiu à l'ectodèrma, à l'ectodermia. Sin.: **ectoblastic**.

ectograma n.m. Massa de cent gramas (simb. hg).

ectolitre n.m. Volume de cent litres (simb. hl).

ectomètre n.m. Longuessa de cent mètres (simb. hm).

ectometric, a adj. Relatiu à l'ectomètre.

ectomorfisme n.m. Estructura corporala caracterizada per la freularia, la linearitat, l'aplatiment dau pièch, e la delicadessa dau còrs.

ectoparasit(e), a n.m. (zool.) Parasite extèrne.

ectopia n.f. (med.) Anomalia de la posicion d'un organe.

ectopic, a adj. Relatiu à l'ectopia.

ectoplasma n.m. 1. En parapsicologia, substança que si desgatgeria dau còrs d'unu medius e si materialiseria per formar de parts dau còrs uman o un còrs entier. ◇ (fig.) Persona sensa consistènça. 2. (citol.) Zòna superficiala dau citoplasma d'unu protozoaris.

ectopròcte n.m. *Ectopròctes*: Sotaembrancament d'invertebrats marins fixats, que vívon en colonias dins un esquelet comun. Sin.: **brizioari**.

ectotermia n.f. Dependència totala à respiech dau clima, de la temperatura dau defoara.

ectotròfe n.m. *Ectotròfes*: Mena d'insèctes primitius.

ectowatt n.m. Potènça que vau cent watts (simb. hW).

ectozoari n.m. Parasite extèrne.

ectromèl, a n. e adj. Mòstre caracterizat per l'arrèst dau desvolopament d'un ò mai d'un membre. Var.: **ectromeu**.

ectromeu, èla n. e adj. Ectromèl.

ectropion n.m. (med.) 1. Reversament dei parpèlas, que poàdon plus recurbir lo glòbe de l'uèlh. 2. Revirament de la mucosa dau coal uterin que provòca de faussi ulceracions d'aquesto organe.

ecumenic, a adj. 1. (didact.) Universal. ◇ (relig. cat.) *Concile ecumenic*: Que la sieu convocacion es estada notificada à l'ensèm dei evesques. 2. (relig.) Que recampa l'ensèm dei Glèias; relatiu à l'ecumenisme.

ecumenicitat n.f. Caractèr de cen qu'es ecumenic.

ecumenisme n.m. Movement que preconisa de rcampar toti li Glèias en una soleta.

eczema n.m. Dermatòsi prurigino, da causas variadi, que si caracteriza m'un eritema e per de fini vesiculas epidermiqui.

eczematós, oa adj. Relatiu à l'eczema. ◆ adj. e n. Que sofrisse d'eczema.

eczematida n.f. (med.) Lesion de la pèu eritematò-esquàmosa.

eczematifòrma adj. Que sembla l'eczema;

eczematisacion (-zacion) n.f. Tresmudament eczematós d'una dermatòsi.

eczematisar (-izar) (s') v.pr. Si tresmudar en eczema en parlant d'una dermatòsi.

eczematogène, a Que pertòca de substança que poàdon provocar d'eczema.

edafic, a adj. *Factors edafics*: Factors extèrnes ligats au soal e qu'an una influença sobre la reparticion dei èstres vivents.

edam n.m. Fromai d'Olanda au lach de vaca, en forma de glòbe, generalament recubèrt de parafina colorada de roge.

edat n.f. Atge. ■ *Edat* es la forma classica, *atge* la forma correnta, ja donada da Raynouard: «Pres de l'atge de LXXX ans» (Catequisme dels Apòstols de Roma).

edelweiss n.f. Planta cotonoa que creisse dins li Aups e lu Pireneus, en sobre de 1000 m (Família dei composeas). Sin.: **estela d'argent**.

edema n.m. (med.) Amolonament anormal de liquide serós dins lu espacis intercellularis dau teissut conjontiu.

edematós, oa adj. De l'edema; qu'a un edema.

edèn n.m. 1. (M'una majuscula) *L'Edèn*: Lo luèc dont la Bibla plaça lo paradís terrèstre. 2. Luèc de delicias, sejojn totplen agradiu.

edenbergit n.m. Silicat natural de fèrre e de calci.

edenic, a adj. Que pertòca l'Edèn, qu'evòca lo paradís terrèstre.

edenisme n.m. D'après d'unu sociològues, periòde urós qu'auria davantejat l'estat sauvatge propriament dich.

ederacea n.f. *Ederaceas*: Família de plantas dei flors en ombellas, coma l'eure. Sin.: **araliacea**.

ederon n.m. Àneda marina dei coastas escandinavi (long.: 60 cm, Família dei anatides). Sin.: **guít gròs**.

edicion n.f. 1. Publicacion d'un obratge literari; impression e difusion de tota mena d'òbra: *L'edicion d'un disc, d'un juèc*. 2. Ensèm dei exemplaris d'un obratge estampat, en un tiratge solet ò en mai d'un tiratge sensa li portar de modificacion; tèxto d'un òbra que correspoande à-n-un tiratge donat: *La segonda edicion d'un libre*. ◇ Cada còup que quauqua ren si produe: *La quinzena edicion de la Dictada Occitana*. 3. Industria e comèrci dau libre: *Travalhar dins l'edicion*. 4. Ensèm dei exemplaris d'un jornal que son estampat en un còup: *Una edicion speciala*. 5. Cada transmission d'un jornal de la ràdio ò de la television. 6. (inform.) Materialisacion, sota una forma utilisabla, de resultats de tractaments fachs au mejan d'un computador.

edictar vt. Prescriure d'un biais absolut.

edictè n.m. En França, sota l'Ancian Regime, acte legislatiu dau rèi, pertocant una matèria soleta, una categoria donada de personas ò una partida solament d'un reiaume.

edicul(e) n.m. 1. Pichina construccion plaçada sus la via publica (comun, arrèst dau bus, etc.). 2. Construccion segondària, bastiment en reduccion au dedintre ò en cima d'un edifici.

edificacion n.f. 1. Accion d'edificar, de bastir. 2. Accion de crear, d'elaborar: *L'edificacion d'una òbra*. 3. Accion de portar à la pietat, à la vertut, per la paraula ò

per l'exemple. 4. (lit.) Accion d'esclairar, d'instruire quauqu'un.

edificaire, airtiz n. Persona qu'edifica. Sin.: **bastissèire**.

edificant, a adj. 1. Que poarta à la vertut, à la pietat. 2. (iron.) Que n'en di lòng; instructiu.

edificar vt. (*edifiqui*) 1. Construire, bastir. 2. Crear, elaborar (un ensèm complèxe). 3. Portar à la pietat, à la vertut, per la paraula ò per l'exemple. 4. (lit.) Informar sobre cen qu'era escondut, dissipar tota illusion: *Coma aquò, seràs edificat sobre li sieu intencions*.

edifici n.m. 1. Obratge d'arquitectura de proporcions importantis, que pòu comportar mantu còrs de bastiment. 2. Ensèm organisat de cauas concretis ò abstrachis: *L'edifici social*.

edil(e) n.m. 1. Magistrat municipal. 2. (ist.) Magistrat roman encargat de l'administracion municipala.

edilitari, ària adj. Relatiu à l'edilitat.

edilitat n.f. Carga d'un edile.

edip n.m. (psican.) *Complèxe d'Edip*: Ensèm dei sentiments amorós e ostiles que cada enfant pròva per la cobla parentala (estacament sexual au parent de sèxe opauat e òdi per lo parent dau meme sèxe).

edipian, a adj. (psican.) Relatiu au complèxe d'Edip.

editar vt. 1. Publicar e metre en venda l'òbra d'un escrivan, d'un artista. 2. Presentar dins una forma e sus un supoart utilisables de resultats de tractaments fachs au mejan d'un computador.

editor, tritz n. 1. Persona ò societat qu'edita. 2. (inform.) *Editor de tèxtos*: Programa que facilita la composicion de tèxtos m'un computador.

editorial, a adj. De l'editor; de la maion d'edicion: *Definir una politica editoriala*. Var.: **editoriau**.

editorial n.m. Article de fond, comentari, signat ò non, que presenta l'opinion d'un jornalista ò de la direccion d'un jornal.

editorialista n. Persona qu'escrivi lu editorials dins un jornal. Var.: **editoriau**.

editoriau, ala adj. e n.m. Editorial.

edonisme n.m. Sistema moral que fa dau plaser lo principi ò la finalitat de la vida.

edonista adj. e n. Que pertòca l'edonisme; partidari de l'edonisme.

educabilitat n.f. Aptituda per èstre educat.

educable, a adj. Que pòu èstre educat.

educacion n.f. 1. Accion de formar, d'instruire quauqu'un; biais de capir, de dispensar, de metre en òbra aquesta formacion. ◇ *Educacion permanenta*: Ensenhament dispensat tot au lòng de la vida. ◇ *Educacion fisica e esportiva*: Ensèm dei activitats corporals que permèton lo desvolopament dei qualitats fisiqui. ◇ *Educacion especialisada*: Ensèm dei mesuras per organizar l'ensenhament dei enfants endecats. ◇ *Educacion nacionala*: En França, ensèm dei servicis encargats de l'organizacion, de la direccion e de la gestion de toi lu niveus de l'ensenhament public e dau contraròtle de l'ensenhament privat. ◇ *Educacion survehada* ò *susvehada*: Administracion que n'en

depèndon lu establiments de proteccion e de susvelhança à cu son confidats lu minors delinquents ò en perilh moral. 2. Ensèm de conoissenças intellectuàli, dei aquisits morals de quauqu'un. 3. Conoissença dei boai usatges d'una societat.

educacional, a adj. (didact.) Relatiu à l'educacion. Var.: **educacionau**.

educacionau, ala adj. Educacional.

educacionisme n.m. Doctrina dau s. XVIII^a qu'acordava una superioritat à l'educacion dins l'evolucion umana.

educar vt. (*eduqui*) 1. Formar l'esperit de quauqu'un, desvolopar li sieu facultats intellectuàli, fisiqui, lo sieu sens moral. 2. Ensenhar (à quauqu'un) lu usatges de la societat. 3. Desvolopar una facultat ò una foncion particuliera: *Educar lo sieu gost*.

educatiu, iva adj. 1. Relatiu à l'educacion: *Lo sistema educatiu*. 2. Que permete ai enfants d'emparar de causas: *Un juèc educatiu*.

educator, tritz n. e adj. Si di d'una persona que s'entrèva d'educacion. ◇ (espec.) Agent dau ministèri de la Justícia encargat de la reinsercion sociala dei delinquents. ◇ *Educator especialisat*: Educator que s'ocupa d'enfants endecats.

edulcoracion n.f. Accion d'edulcorar.

edulcorant, a adj. e n. Si di d'una substança qu'edulcòra.

edulcorar vt. (*edulcòri*) 1. Adocir una bevanda, un remèdi, en li ajustant de sucre. 2. Afadir (un tèxto, una doctrina, etc.).

èfa n.f. Letra f.

efèbe n.m. 1. (Antiqu. gr.) Adolescent de 18 à 20 ans, que la ciutat sotametia à d'uni obligacions. 2. (per derision) Jove d'una granda beutat. Sin.: **apollon**.

efèbia n.f. (Antiqu. gr.) À Atenas, sistema de formacion civica e militària dau sordat-ciutadan (pertocava lu jovents de 18 à 20 ans e durava doi ans).

efècte n.m. 1. Resultat d'una accion; cen que quauqua ren produè: *Non li a d'efèctes sensa causa, aqueu remèdi es sensa efècte*. ◇ *Sota l'efècte de*: Sota l'influença de.

◇ (dr.) *Pilhar efècte*: Devenir aplicable. 2. Impression producha sobre quauqua ren, sobre quauqu'un: *Lo tieu comportament fa un marrit efècte*. ◇ *Faire l'efècte de*:

Aver l'aparença de. ◇ *Faire d'efècte*: Produire una viva impression; provocar una accion, una reaccion, sobre quauqu'un. 3. Procediment emplegat per atirar l'atencion, comòure. ◇ *Faire d'efèctes de votz, de cambas, etc.*: Jugar abilament de la sieu votz, dau sieu caminar, etc. 4. Fenomène particulier en fisica, en biologia, etc.: *Efècte Joule*. ◇ *Màquina de doble efècte*:

Màquina dins la quala la vapor fa pression alternativament sus li doi faças dau piston. 5. Rotacion donada à una bilha, una bala, un balon, per obtenir de trajectòrias ò de rebombs particulars e inabituals. 6. (dr.) *Efècte de comèrci ò efècte*: Tot títol à òrdre transmissible per via d'endorsament e que constata l'obligacion de pagar una soma à una epòca donada: *Lo bilhet à òrdre, la letra de cambi, lo chèc son d'efèctes de comèrci*. ◇

Efècte de complasença ò de cavalària: Efècte de comèrci

ò de cavalària mes en circulacion sensa que minga affaire sigue estat sagelat, per obtenir fraudulosament de fonds au mejan de l'escòmpte. ◆ pl. 1. Vestits, pèças de l'abilhament: *D'efèctes militaris*. 2. (dr.) *Efèctes publics*: Títols qu'un Estat emete. 3. *Efèctes especials*: Tecnicas que perméton de modificar l'aparença de l'imatge au moment de filmar ò en laboratòri. ◆ loc. conj. *En efècte*: Perqué, vist que: *Non podia venir, en efècte èra malaut*. Sin.: **d'efècte, de fach, ja, per lo fach, de fach**. ◆ adv. Sièrve à exprimir ò à sotalinhar una afirmacion. Sin.: **efectivament, per lo fach**.

efectiu n.m. Nombre vertadier dei individús que compàuon un grope: *L'efectiu d'una classa, d'una escola*. ◇ (estad.) Nombre d'individús qu'apartènon à n-una classa donada.

efectiu, iva adj. 1. Qu'existisse vertadierament, que si tradue en accion. 2. (log.) Si di d'un metòde, d'un rasonament que permete d'arribar à una demostracion completa e verificabla.

efectivament adv. 1. D'un biais efectiu; realament. 2. En efècte. Sin.: **per lo fach, vertadierament**.

efectivitat n.f. 1. (dr.) Qualitat de cen qu'es efectiu. 2. (log.) Caractèr efectiu d'un rasonament.

efector, tritz adj. e n. 1. (fisiol.) Si di d'un organe musculari ò glandulari que constitue lo tèrme d'un circuit nerviós e qu'ientra en activitat en respoasta à un estímulus donat. 2. (immunol.) *Cellula efectritz*: Cellula que mete en òbra lu mecanismes immunitaris. ◆ n.m. Organe efector.

efectuar vt. (*efectui*) Acomplir, metre à execucion: *Efectuar un pagament*.

efedra n.f. Aubrillhon gimnospèrma dei flors jauni e dei bagas rogi manjadissi.

efedrina n.f. Alcaloïde de l'efedra, que s'emplega en medecina per lu sieus efèctes vasoconstructors.

efelida n.f. Pichina taca jaunenca sus la pèu. Sin.: **lentilha, pigalha, piga, taca de rossor**.

efemèr, a adj. 1. Que viu gaire de temps: *Un insècte efemèr*. 2. D'una durada corta; fugitiu: *Un benèstre efemèr*.

efemèra n.f. Insècte que, à l'estat adulte, viu solament un jorn ò doi ma que la sieu larva pòu viure d'ans e d'ans, tipe dei *efemeroptèrs*.

efemeride n.m. 1. Libre ò notícia que contèn lu eveniments arribats dins un meme jorn, ma à d'epòcas diferenti. 2. Calendier que cada jorn s'en retira un fuèlh. ◆ pl. (astron.) Taula que dona per cada jorn de l'annada li valors d'uni grandors astronomici variabli, en particulier aqueli dei coordenadas dei planetas, de la Luna e dau Soleu.

efemeroptèr n.m. *Efemeroptèrs*: Sota-òrdre dei Arquiptèrs. Òrdre d'insèctes arcaïcs foarça pichins que si caracteríson per una tèsta pichina e un aparelh bucal mastegador atrofiat.

efeminacion n. f. Accion d'efeminar; lo sieu resultat. Sin.: **afemeliment**.

efeminador, airtz adj. Qu'efemina.

efeminar vt. Rendre parier à una frema dins lu sieus biais, lo sieu aspècte. Sin.: **afemelir, adomaiselir**. ◆

s'efeminar v.pr. Pilhar un aspècte, de biais pariers à-n-aquelu d'una frema.

efeminat, ada adj. e n.m. Qu'a lu caractèrs, l'aspècte, lu biais que generalament son aquelu dei fremas, en parlant d'un òme, dau sieu comportament. Sin.: **afemelit, adomaiselit**.

efeminatessa n.f. Caractèr efeminat.

efendi n.m. Títol donat ai sapients, dignitaris e magistrats, dins l'Empèri otoman.

eferent, a adj. (anat.) *Nèrvi, vaisseau eferent*: Que soarte d'un organe, que va dau centre vèrs la periferia. Contr.: **aferent**.

efervescença (-éncia) n.f. 1. Bulhiment que provèn d'un grand desgatjament gas dins un liquide. 2. Agitacion extrèma: *Una ciutat en plena efervescença*.

efervescent, a adj. Qu'es en efervescença ò que pòu intrar en efervescença: *Una bevenda efervescenta*.

efesian, a adj. e n. D'Efès.

eficaç, a adj. 1. Que produe l'efècte asperat: *Un tractament eficaç*. ◇ (filosof.) *Causa eficaça*: Causa vèra e unica d'un fenomèn. 2. (electr.) *Valor eficaça (d'una grandor periodica)*: Raïç cairada de la mejana dei cairats dei valors instantaneï d'aquesta grandor pendent un periòde. 3. Si di de quauqu'un que la sieu accion mena à un resultat utile.

eficaçament adv. D'un biais eficaç.

eficàcia n.f. Qualitat d'una caua, d'una persona eficaça. Var.: **eficacitat**.

eficacitat n.f. Eficàcia.

eficiença (-éncia) n.f. Capacitat de rendement, performança: *L'eficiença d'una tecnica, d'una empresa*.

eficient, a adj. 1. Que mena à de boai resultats; eficaç. 2. (filosof.) *Causa eficienta*: Que produe un efècte, qu'es à l'origina d'una caua.

eficientament adv. D'una mena eficienta.

efigia n.f. Representacion, imatge d'una persona, especialament à l'avèrs d'una moneda, d'una medalha. Sin.: **dessenh, figura, imatge, retrach**.

eflorescença (-éncia) n.f. 1. Delitescença. 2. Transformacion dei saus idratadi que pèrdon una part de la sieu aiga de cristallisacion au contacte de l'ària e devènon pouverulenti. Sin.: **esflorada**.

eflorescent, a adj. En estat d'eflorescença.

eflorir vi. (*eflorissi*) Tombar en eflorescença.

efluent, a adj. (didact.) Que s'escorre d'una foant e s'en aluènha (per op. à *afluent*).

efluent n.m. 1. *Efluent pluvial*: Aigas que s'escórron. 2. *Efluent urban*: Ensèm dei aigas usadi, dei aigas que s'escórron e dei aigas superficiali que pàrtan dins li escorrihas. 3. *Efluent radoactiu*: Fluide (gas ò liquide) que contèn d'elements radioactius e remandats dins l'environment.

efluença (-éncia) n.f. (rare) Emanacion.

efluir vi. (*efluissi*) Sortir, emanar de quauqua ren.

efluvacion n.f. Movement d'un corrent de particulas que carreja de cargas partent d'un còrs cargat à un potencial sufisentament aut.

efluvèire n.m. Aparelh destinat à la produccion d'efluvis.

efluvi n.m. 1. Emanacion que soarte dau còr dei èstres vius, dei flors, dei aliments, etc. 2. (fig.) Emanacion subtila, influença misterioa. 3. (fis.) *Efluvi electric*: Descarga electrica escura ò gaire luminoa, sensa escaufament ni efèctes mecanics.

efòd n.m. (Antiqu.) Pèça dau vestit sacerdotal, en forma de larga cencha, que portàvon lu Ebreus. Var.: **èfodo**.

èfodo n.m. Efòd.

efòr n.m. (Antiqu. gr.) Magistrat d'Esparta elegit cada an (Lu efòrs èron cinc e avíon un poder de contraròtle en matèria de politica, de justícia, de finanças e d'administracion).

eforat n.m. (Antiqu. gr.) Carga, dignitat d'efòr.

efraccion n.f. Fach de forçar una clausura, d'una serralha, etc.

efrit n.m. Dins la mitologia araba, gèni maufasant.

efusion n.f. 1. Manifestacion de sentiments viva e sincèra. 2. *Efusion de sang*: Accion de versar de sang, de nafrar, de tuar. Sin.: **espantegada, escampadura, escampament**.

efusiu, iva adj. (geol.) *Ròca efusiva*: Ròca volcanica qu'es lo produch dau refreïament d'un magma que s'es escorrot à l'ària. ◇ *Volcan efusiu*: Tipe de volcan qu'escampa sobretot de lavas foarça liquid. Sin.: **volcan roge**. Contr.: **volcan explosiu, volcan gris**.

ega n.f. Femèla dau cavau. Sin.: **cavala**.

egal, a adj. 1. Semblable en natura, en quantitat, en qualitat, en valor: *Doi quantitats egali à-n-una tèrça son egali entre eli*. Sin.: **par, similari, parier**. 2. (mat.) *Figuras egali*: Isometriqui ò sobrepuabli. ◇ *Ensèm egals*: Constituïts dei memes elements. ◇ *Foncions egali*: Qu'an lo meme domèni de definicion, lo meme ensèm d'arribada e lu memes imatges per tota valor de la variabla. 3. Que non càmbia, que non presenta de diferenças brusqui: *La temperatura es egala*. 4. (lit.) Que non presenta d'irregularitats: *Un camin egal*. ◇ Qu'a lu memes drech: *Lu òmes nàïsson liures e egals en drechs*. 5. Que s'aplica à toi dins li memi condicions; imparcial: *La justícia es egala*. 6. Qu'es objècte d'indiferença. ◇ *M'es egal*: M'es indiferent. Sin.: **aquò m'es parier**. Var.: **egau**.

egal, a n. 1. Persona qu'es egala à una altra (dins la sieu condicion, lu sieus drechs, etc.). ◇ *Non aver d'egal, èstre sensa egal*: Èstre unic dins lo sieu genre. ◇ *D'egal à egal*: Sus un pen d'egalitat. Var.: **egau**.

egalable, a adj. Que pòu èstre egalat.

egalament adv. 1. D'un biais egal. Sin.: **parierament**. 2. Finda: *L'avètz vist, e ieu egalament*. Sin.: **tot parier, tambèn**.

egalar vt. 1. Èstre egal à (en quantitat): *Doi e doi egala quatre*. Sin.: **doi e doi fan quatre**. 2. Èstre egal (en meriti, en qualitat, en valor, etc.).

egalejar vt. Egalisar.

egalizacion (-izacion) n.f. Accion d'egalisar; lo sieu resultat. Sin.: **aplaniment**. ◇ (espòrts, juècs) Fach de

rejónher l'adversari à la marca: *Après l'egalisation, l'OGCN a dominat facilament.*

egalisaire, (-izaire) n.m. (electroacostica) Dispositiu que s'emplega dins lu sistemas de produccion, de transmission ò d'enregistrament dau son per obtenir la respoasta en frequença desirada, en agissent sobre l'intensitat dau senhal electric ò acostic dins d'uni bendas de frequenças determinadi.

egalisairitz (-izairitz) n.f. Nom generic dau tot dei màquinas que sièrvon a egalizar li susfàcias.

egalisar (-izar) vt. Rendre egal: *Egalisar lu salaris, egalisar un terren.* Sin.: **aplanar, aplanir, egalejar.** ♦ vi. (espòrts, juècs) Marcar un ponch que permete de rejónher l'adversari à la marca.

egalitari, ària adj. Que tende à l'egalitat civila, politica e sociala. ♦ n. Partidari de l'egalitat absoluta.

egalitarisme n.m. Doctrina egalitarista.

egalitarista adj. e n. Relatiu à l'egalitarisme; partidari de l'egalitarisme.

egalitat n.f. 1. Qualitat de cen qu'es egal (en matematicas), equivalent: *L'egalitat de doi nombres.* 2. Qualitat de cen qu'es egal, unit, plat: *Egalitat d'un terren.* 3. Rapoart entre individús, ciutadans, egals en drechs e sotamés ai memi obligacions: *Egalitat civila, politica, sociala.* 4. Uniformitat, persisténcia d'un estat identic: *Egalitat d'un movement.* 5. Caractèr de cen que vèria pas, que demòra suau.

egatier, a n. Persona que mena ò que garda d'egas.

egau, ala adj. e n. Egal.

egean, a adj. Egeu.

egemonia n.f. Supremacia, poder preponderant, dominator, d'un Estat, d'un grope social sobre d'autres. Sin.: **superioritat, preponderància, dominacion, senhoratge, predominança.**

egemonic, a adj. Relatiu à l'egemonia. Sin.: **predominant, dominaire, preponderant, senhorejaire.**

egemonisme n.m. Tendéncia à l'egemonia d'un Estat, d'un grope. Sin.: **suprematisme.**

egemonista adj. e n. De l'egemonisme; que n'es partidari. Sin.: **suprematista.**

egeria n.f. (lit.) Frema qu'agisse coma conselhiera d'un òme ò d'un grope politic; inspiratritz d'un artista.

egernia n.f. Lausèrt australian provedit d'escaumas grandi e d'una coa espinoa.

egeu, ea adj. Relatiu à la Mar Egea. ◇ *Civilisacion egeana*: Ensèm dei culturas de l'atge de bronze qu'an fach flòri de la fin dau tèrç millenari av. J.-C. à la fin dau segond, de Cipri fins au Peloponès e de Creta fins à l'Àsia Minora. Var.: **egean.**

egida n.f. (mit.) Coirassa ò boclier meravilhós de Zeus e d'Atena. 2. (fig. lit.) *Sota l'egide de*: Sota la proteccion de.

egipcian, a adj. e n. D'Egipte. ♦ n.m. Lengua camitosemitica de l'Egipte anciana fins à l'ellenisacion.

egiptologia n.f. Estudi de l'Egipte anciana.

egipciana n.f. (arts graf.) Família de caractèrs dei empataments quadrangularis.

egiptològue, òga n. Especialista d'egiptologia.

egira n.f. Èra de l'Islam que comença en lo 622 de l'èra cristiana, data à la quala Maumet s'escapa à Medina.

ègloga n.f. (lit.) Pichina poesia pastoral. Var.: **eglòga.**

eglòga n.f. Ègloga.

ego n.m. 1. (filosof.) Subjècte conscient e pensant. 2. (psican.) L'ieu.

egocentric, a adj. e n. Que manifèsta d'egocentrisme.

egocentrisme n.m. Tendéncia à centrar tot sobre la pròpria persona, à jutjar tot e toi per rapoart au sieu pròpri interès.

egofonia n.f. (med.) Ressonança particulara d'una votz cabretanta que s'aude quora lo mètge escota lo pièch d'un malaut que patisse d'una pleurèsi.

egoïsme n.m. Tendéncia que poarta una persona à si preocupar unicament dau sieu pròpri plaser e dau sieu pròpri interès, sensa si socitar dei autres. Contr.: **desinteressament, generositat, altruisme, abnegacion.**

egoïsta adj. e n. Que rapoarta tot à-n-eu, que considèra solament lu sieus interès. Sin.: **gusta-solet.**

egoïstament adv. D'un biais egoïsta, embé egoïsme.

egolatra (adj. e n.) Que fa pròva d'egolatria.

egolatria n.f. Egotisme.

egolatric, a adj. Relatiu à l'egolatria.

egotic, a adj. Relatiu, à l'egotisme.

egotisme n.m. (lit.) Culte de l'ieu, interès excessiu portat à la pròpria personalitat. Sin.: **egolatria.**

egotista adj. e n. Que si compoarta embé egotisme.

egrègi, ia adj. Insigne, illustre, eminent.

egregiament adv. D'un biais egrègi.

eh! interj. Interjeccion per exprimir l'admiracion ò la sorpresa. Sin.: **òu!**

èidetic, a adj. 1. (filos.) Que pertòca l'essença dei cauas, per oposicion à la sieu realitat sensibla. 2. (psicol.) *Imatge eidetic*: Reviviscença d'una percepcion après un temps de latença.

eidetisme n.m. (psicol.) Facultat de tornar vèire m'una granda acuitat sensoriala d'objèctes vists lontemps avant, sensa crèire à la realitat materiala dau fenomène.

eifelian, a adj. (geol.) Que pertòca la part sotrana dau devonian mejan.

eimina n.f. Anciana mesura de capacitat per lu granatges: «...un nomat Batesin Ferigoza de Rapallo a armat un galleon de portada de mylle et sinc sent emynos de feva...» (A.C. Arle CC 522 L.172). Var.: **emina.**

eiminada n.f. Contengut d'una eimina. Var.: **eminada.**

einsteinian, a adj. Relatiu ai teorias d'Einstein.

èime n.m. Esperit.

einsteini n.m. Element artificial (Es) de n° atomic 99.

eiretar vi. Reculhir un eiretatge. Var.: **eretar, eredar.** ♦ vt. ind. (*de*) 1. Obtenir per lo biais d'una succession: *Eiretar d'una granda fortuna.* 2. Tenir dei sieus parents ò dei generacions precedentis: *A eiretat dau marrit caractèr de son paire.* ♦ vt. 1. Recevre per via d'eiretatge: *Eiretar una maion.* 2. Recevre (un caractèr, una disposicion d'esperit, etc.) per ereditat: *A eiretat de sa maire l'amor de la poesia.*

eiretatge n.m. 1. Ensèm de bens obtenguts ò transmés per via de succession. 2. Cen que si tèn de parents, de generacions precedenti: *L'eiretatge cultural*. Var.: **eretatge**.

eiretier, a n. 1. Persona que reculhisce una succession. 2. Tota persona qu'eireta de bens d'un moart. 3. (fam.) Enfant. 4. (fig.) Persona que reculhisce e fa viure una tradicion. Var.: **eretier**.

eiriç n.m. Eiriçon.

eiriçadura n.f. Accion, fach d'eiriçar, de s'eiriçar. Var.: **ariçadura, eriçadura, eriçament, eriçament**.

eiriçament n.m. Eiriçadura.

eiriçar vt. 1. Dreïçar (lo pel, li plumas), en parlant d'un animau. 2. Faire dreïçar (lu pels, lu bèrris, li plumas). Sin.: **crepar la pèu, pèulevar**. 3. Garnir d'objèctes menaçants, perilhós: *Eiriçar un barri d'esclars de vèire*. 4. Clafit de cauas dificili, desagradiu: Un percors eiriçat de dificultats. Var.: **ariçar, eriçar**. ♦ **s'eiriçar** v.pr. S'irritar, èstre sus la defensiva.

eiriçon n.m. 1. Mamifèr insectivòre de l'esquina recubèrta d'espinas, grand predator de insèctes, de vèrps, de molluscs e de reptiles. 2. Bròssa metallica esferica dau rasclachaminèia. 3. Ensèm de coronas de metal garnidas de cavilhas per faire secar li botelhas. 4. (anc.) Jaina eiriçada de ponchas de fèrre, emplegada coma cavau de frisa. ♦ (mil.) *Defensa en eiriçon*: Defensa d'un ponch isolat faça à toti li direccions. 5. (agric.) Organe distributor d'un expandèire d'engrais. 6. Dins una construccion, jaça de fundamenta facha de pèiras pauadi verticalament sus la faça mai pichina. Var.: **ariçon, eriçon, eiriç, eriç**.

eisfòra n.f. Contribucion extraordinària perçaupuda dins lo temps a Atenas en periòde de guèrra.

eissagaire n.m. (mar.) Pala de boasc que permete de traire l'aiga que penetra dintre un bateu. Sin.: **agotaire, agotau**.

eissagar vt. (*eissagui*) (mar.) Vuar l'aiga que si tròva au dedintre d'un bateu au mejan d'un eissagaire. Sin.: **agotar**.

eissalancar vt. (*eissalanqui*) Rompre li ancas. Sin.: **desmalugar, amalugar**.

eissalòt n.m. Eissiròc, siròc.

eissam n.m. 1. Grand nombre d'abelhas que s'en van m'una regina per anar formar una altra colonia. 2. (lit.) Grand nombre de personas, fola: *Un eissam de clients asperàvon davant la libreria per crompar lo mieu libre*. Sin.: **preissa, molonada, chorma, mondàs, pòble**.

eissamada n.f. Contengut d'un eissam; eissam gròs. Var.: **eissamat**.

eissamar vi. 1. Per li abelhas, s'en anar per formar una altra colonia. 2. Per de gents, una populacion, si dispersar, partir en pichins gropes. Sin.: **si destropelar, si destropar, s'espantegar**. Var.: **eissamenar, eissamejar**.

eissamat n.m. Eissamada.

eissamatge n.m. 1. Multiplicacion de colonias d'abelhas. 2. Periòde que li abelhas eissàmon.

eissamejar vi. Eissamar.

eissamenar vi. Eissamar, eissamejar.

eissarpa n.f. Benda d'estòfa que si poarta à l'entorn dau coal, d'una espatla à l'anca opauada, à l'entorn de la cencha. Var.: **echarpa, sarpa**. Sin.: **talhòla**.

eissart n.m. Essart.

eissartar vt. Essartar.

eissartàs n.m. Essartàs.

eissartatge n.m. Essartatge.

eissartejar vt. Essartejar.

eissartejar vt. Essartejar.

eissartet n.m. Essartet.

eissarton n.m. Essarton.

eissaugue n.m. Eissàvega.

eissaure n.m. Vent fresc, leugier e agradiu. Sin.: **zefir, ventolet, ventolin, aureta**.

eissàvega n.f. (mar.) 1. Mena de ret de pesca estirassada de dimensions diversis segond la natura dau peis. Var.: **eissaugue, traïn, gangui**...1426: «*Reynaut de Lieges de Tollon que entras de ret apellat corona d'eysavegua*...» A.C. Marseille CC 2200 F° 112 V°. 2. Bateu que pesca m'aquela sòrta de ret. Var.: **bateu savegòto**. Var.: **sàvega**. 1551: «*...un bregantin a donat la quasa a una isavegua fins au Lavandou*...» A.C. Arles CC 560 L 410°.

eissavegaire n.m. Aqueu que pesca mé l'eissàvega.

eissèrva n.f. (mar.) Endrechiera seguida per una nau. ♦ *Tenir l'eissèrva*: Navigar dins lo boan camin, gardar, conservar lo cap. ♦ *Córrer la bèla eissèrva*: Si di d'un vaisseau que manòbra plus. ♦ *Aparelh d'eissèrva*: Cen que pertòca lo timon e la sieu manòbra.

eissida n.f. 1. Sortida (d'una maion, d'un camp, etc.): *Via sensa eissida, eissida de secors*. 2. (fig.) Fin, solucion: *Eissida de crisi*.

eissir vi. Sortir. Sin.: **naïsser**.

eissiròc n. Siròc.

eissirocada n.f. Ventada provocada per l'eissiròc.

eisson n.m. (mar.) Pichon fèrre mé quatre braç.

eissordir vt. (*eissordissi*) Assordir. Sin.: **embalordir**. Var.: **eissordar**.

eissordissent, a adj. Assordissent. Var.: **eissordós**. Sin.: **embalordissent**.

eissordós, oa adj. Eissordissent.

eissuch, a adj. Sec. Var.: **issuch**. ♦ *Pan eissuch*: Pan qu'a secat (diferent dau pan sec, pan manjat sensa ren d'autre). ♦ *Si metre à l'eissuch*: Si metre au sec.

eissugada n.m. 1. Accion d'eissugar; lo sieu resultat. 2. Pluèia, raissa.

eissugador n.m. 1. Luèc dont si méton à secar li rets de pesca. Sin.: **palhòla** (cf. la pichona plaia de Niça situada au començament de la levada dau poart). 2. Panier per la salada. 3. Panamans. Var.: **eissugamans**. 4. Eissugavitre de veitura automobila. 5. Eissugador de belicres, de lunetas, de lentilhas...

eissugaire, -a n.m. Persona qu'eissuga.

eissugamans n.m. Panamans.

eissugament n.m. Accion d'eissugar, de s'eissugar; lo sieu resultat. Var.: **eissugatge**

eissugant n.m. Secador (luèc per far secar quauqua ren).

eissugar v.t. Secar quauqua ren de banhat m'un linge que n'en pilha l'umiditat. Var.: **issugar**. Sin.: **panar**. ♦
s'eissugar v.pr. Si fretar amb un linge.

eissugar vt. 1. Faire secar. 2. Panar.

eissugatge n.m. Accion d'eissugar.

eissugatge n.m. Eissugament.

eissugavèire n.m. Eissugavitre.

eissugavèires n.m. Tròç d'estòfa, coma un panaman, ma per panar lu vèires.

ejaculacion n.f. Giscle d'espèrma. ◇ *Ejaculacion precòça*: Ejaculacion qu'intervèn tròup rapidament dins lo rapoart sexual, avant l'orgasme de la partenària.

ejaculador n.m. Qu'ejacula: *Un ejaculador precòci*. Var.: **ejaculaire**.

ejaculador, airtz adj. Que contribuisse à l'ejaculacion: *Muscles ejaculadors, contraccion ejaculairitz*. Var.: **ejaculaire, ejaculador**.

ejaculaire, airtz adj. e n.m. Ejaculador.

ejacular vi. Ejectar d'uni secrecions, especialament l'espèrma.

ejaculador, airtz adj. e n.m. Ejaculador.

ejaculatòri, òria adj. Relatiu à l'ejaculacion de l'espèrma.

-EJAR Sufixe frequentatiu, dau latin *-idiare*: *bracejar, verdejar*.

ejeccion n.f. Accion d'ejectar; lo sieu resultat.

ejectable, a adj. Que pòu èstre ejectat: *Sèti ejectable d'avion à reaccion*.

ejectar vt. (*ejècti*) Lançar quauqua ren mé foarça.

ejector n.m. Aparelh ò màquina per ejectar.

ela pron. pers. f. Pronom personal femenin de la 3ª persona.

elaborable, a adj. Que pòu èstre elaborat. Sin.: **amagestrable**.

elaboracion n.f. 1. Accion d'elaborar quauqua ren, per un trabalh de reflexion; produccion, creacion: *Elaboracion d'una teoria*. 2. Formacion d'una substança dins un organisme vivent. ◇ Transformacion que lu aliments subisson per èstre assimilats. 3. Tractament que permete d'extraire un metal dau sieu minerau, pi de l'afinar per aver un metal pur. 4. (psican.) *Elaboracion psiquica*: Transformacion per l'aparelh psiquic dei excitacions intèrni ò extèrni que li arribon e que la sieu acumulacion seria patogèna.

elaborar vt. (*elabòri*) 1. Alestir, produrre au mejan d'un lòng trabalh intellectual. 2. (fisiol.) Transformar per rendre assimilable, digerir. 3. (metall.) proceder à l'elaboracion de: *Elaborar un metal*.

elaborat, ada adj. 1. Que resulta d'una elaboracion; perfeccionat: *A mes au ponch un sistema elaborat*. 2. (bot.) *Saba elaborada*: Saba enriquida en substanças organiqui per l'activitat quimica dei fuèlhas.

elaïdina n.f. Isomèr solide de l'oleïna.

elaïocòca n.f. Euforbiacea arborescenta de China miègjornala que dona l'*òli de fusta*, emplegat coma solvant dei pinturas, mastics e elastomèrs.

elaïoconiòsi n.f. Dermatòsi professionala que pertòca lu obriers dins la metallurgia.

elamita adj. Relatiu au país d'Elam.

eland n.m. Granda antilòpa d'Àfrica miègjornala.

elaps n.m. Sòrta de sèrp colubridada, velenosa d'Índia miègjornala, vesina de la sèrp coralh americana.

elasmotèri n.m. Rinoceront grandàs fossile dau quaternari d'Euràsia.

elastic, a adj. 1. Que torna pilhar la sieu forma d'origina après èstre estat desformat; fach d'una matèria qu'a de qualitats d'elasticitat. Sin.: **sople, plegadís**. 2. Si di dei movements d'un èstre vivent qu'es sople e agile. 3. (fig.) *Consciença elastica*: Que non es gaire escrupulosa; que manca de rigor.

elastic n.m. 1. Ligam, benda circulària de cauchoc. 2. Fieu de cauchoc. 3. Riban elastic que la sieu trama contèn de fieus de cauchoc. Var.: **elastica**.

elastica n.f. Elastic.

elasticimètre n.m. Aparelh per mesurar lu pichoi alongaments elastics.

elasticimetria n.f. Mesura dei constrenchas qu'un còrs subisse e dei desformacions que n'en resúlton.

elasticitat n.f. 1. Proprietat que d'unu còrs, que li permete de tornar pilhar la sieu forma ò lo sieu volume quora la foarça que lu desformava a cessat d'agir. ◇ *Limit d'elasticitat*: Valor de la constrencha qu'un materiau subisse, tala que tota constrencha superiora provòca de desformacions residuali irreversibli. ◇ *Module d'elasticitat*: Quocient de la constrencha qu'agisse sus un còrs per la desformacion obtenguda. 2. (fig.) Absença de rigiditat; soplesa d'esperit. 3. (econ.) Possibilitat de variacion relativa d'un fenomène per rapoart à un autre: *L'elasticitat de la demanda en foncion dau prètz*.

elastina n.f. Escleroproteïna que constitueisse li filandras dau teissut elastic.

elastomèr n.m. (text.) Polimèr natural ò sintetic, qu'a de proprietats elastiqui analògui à-n-aqueli dau cauchoc.

elatèr n.m. Insècte dei fustas vermenadi que la sieu larva devòra aqueli dei autres coleoptèrs (Familha dei elateridats).

elatèr n.m. Cellula provedida d'espessiments espiralats qu'espantega li espòras dei epatics.

eleteridat n.m. *Elateridats*: familha de coleoptèrs que comprèn mai de 7000 espècias.

elaterita n.f. Varietat elastica de betum. Sin.: **cauchoc mineral**.

elateromètre n.m. Aparelh que determina la pression de la vapor ò dei gas dins lu motors.

elavar Dins l'industria dau papier, lavar d'estraças abondosament.

elavatge n.m. Accion d'elavar.

eldorado n.m. País quimeric dont es possible de s'enriquir facilament e dont la vida es foarça agradiva.

elea, a adj. Relatiu à Elea. ♦ adj. e n. Estatjant d'aquela ciutat. ♦ n.m. Dialècte dau grèc ancian.

eleat, a adj. e n. De la ciutat antica d'Elea. Var.: **eleatic**. ◇ *Lu Eleats*: Filòsofes grècs de l'escòla d'Elea.

eleatic, a adj. e n. Eleat.

eleccion n.f. 1. Causida exprimida au mejan d'un vòte: *Eleccions municipali*. 2. *Pàtria, tèrra d'eleccion*: Aquela dont una persona a causit de viure. ◇ (dr.) *Eleccion de domicili*: Indicacion d'un domicili en vista d'un acte juridic determinat.

electiu, iva adj. 1. Nomenat ò conferit per eleccion. 2. Que fa una causida, una seleccion. ◇ *Amnesia electiva*: Fach d'oblidar d'uni causas precis.

electivament adv. Per lo biais dei eleccions.

electivitat n.f. Qualitat d'una persona ò d'una foncion designada per eleccion.

elector, tritz n. 1. Persona qu'a lo drech de participar à una eleccion, qu'a la capacitat electorala: *Carta d'elector*. ◇ *Grands electors*: Collègi electoral d'una eleccion au sufragi indirècte. 2. (ist., m'una majuscula) prince ò evesque que participava à l'eleccion de l'emperaire dins lo Sant Impèri roman germanic.

electoral, a adj. Que si rapoarta à una eleccion, ai eleccions: *Campanha electorala*. Var.: **electorau**.

electoralament adv. D'una mena electorala.

electoralisme n.m. (pej.) Captenement d'un partit ò d'un govèrn qu'orienta lo sieu programa e li sieu posicions en foncion de consideracions electorali.

electoralista adj. e n. Que l'electoralisme l'inspira.

electorat n.m. 1. Ensèm dei electors d'un país, d'un partit, d'una region, etc. 2. (dr.) Ensèm dei condicions constitutivi de la qualitat d'elector. 3. (ist.) Dignitat d'Electeur dins lo Sant Impèri roman germanic. ◇ Territòri sotamés à la juridiccion d'un Elector.

electorau, ala adj. Electoral.

electre n.m. Aligatge natural d'aur e d'argent. Var.: **electrum**.

electret n.m. (fis.) Còrs (ò dielectric) electrisat d'un biais permanent, que li sieu molèculas an pilhat una orientacion donada sota l'efècte d'un camp electric temporari (li proprietats de l'electret son emplegadi especialament dins d'uni microfònes).

electric, a adj. Que si rapoarta à l'electricitat. 2. Que produe d'electricitat ò que fonciona à l'electricitat. 4. (fig.) Tendut, en parlant d'una relacion, d'un ambient.

electricament adv. Au mejan de l'electricitat.

electrician, a n. 1. Persona que fa ò repara d'installacions electriqui. 2. Negociant que vende d'aparelhs electrics, d'articles que sièvon à-n-aquéli installacions. 3. Engenhiere especialista d'electricitat.

electricitat n.f. 1. Manifestacion d'una forma d'energia associada à de cargas electriqui au repaus e en movement: *Electricitat positiva, negativa*. ◇ *Quantitat d'electricitat*: Produch de l'intensitat d'un corrent electric per lo temps de passatge. 2. Aquesta forma d'energia coma foant d'esclairatge e emplegada per d'usatges domestics ò industrials: *Pagar la sieu factura d'electricitat*. 3. *Electricitat animala*: Electricitat que produón lu organismes animaús, especialament li espècias de peis que s'orienton ò detècton li sieu preda per electrolocacion e aqueli que paralíson per de descargas li sieu preda e lu sieus predators.

electrificacion n.f. Accion d'electrificar: *Electrificacion d'una linha de camin de fèrre*.

electrificar vt. (*electrifiqi*) 1. Dotar d'una ret de distribucion d'energia electrica: *Electrificar una region*. 2. Equipar (una via ferrada) per la traccion electrica.

electrisable (-izable), a adj. Que pòu èstre electrisat.

electrisacion (-izacion) n.f. Accion, biais d'electrisar; fach d'èstre electrisat.

electrisant, (-izant), a adj. 1. Qu'electrisa. 2. Que provòca un grand entusiasme.

electrisar (-izar) vt. 1. Desenvolopar li cargas electriqui sobre (un còrs): *Electrisar un baston de vèire*. 2. (fig.) Far nàisser un grand interès, l'entusiasme de; galvanisar: *Electrisar l'auditòri*.

electroacostic, a adj. Qu'emplega la tecnica de l'electroacostica. ◇ *Música electroacostica*: Música qu'emplega aquesta tecnica per la produccion de sons destinats à l'escota dirècta ò diferida. ◇ *Guitarra electroacostica*: Guitarra acostica equipada d'un microfòne.

electroacostica n.f. Tecnica de la produccion, de la transmission, de l'enregistrament e de la reproduccion de senhals acostics per de mejans electrics.

electroafinitat n.f. Proprietat qu'un element quimic a e que li permete de si transformar en ion.

electroaimant n.m. Dispositiu que crea un camp magnetic au mejan d'un sistema de bobinas qu'an un nucleu de fèrre e dont passa un corrent electric.

electroanalisi n.f. Depaus electrolitic d'un element ò d'un compauat, per fin de determinar la sieu quantitat dins la solucion electrolisada.

electrobetum n.m. Betum escaufat electricament un còup mes en plaça, per fin de defugir li consequenças dau frèi en ivèrn e d'abrivar lo durciment quau que sigue lo temps.

electrobiogenèsi n.f. (biol.) Per lu èstres vius, fach de produrre d'electricitat.

electrobiologia n.f. Aplicacion de l'electricitat ai estudis biologics. Var.: **electrofisiologia**.

electrocapillar(i), a (-ària) adj. Relatiu à l'electrocapillaritat.

electrocapillaritat n.f. (fis.) Variacion de tension superficiala que resulta de l'accion d'un camp electric.

electrocardiografe n.m. (med.) Aparelh emplegat per obtenir un electrocardiograma.

electrocardiografia n.f. (med.) Tecnica de l'enregistrament e de l'interpretacion dei electrocardiogramas.

electrocardiograma n.m. (med.) Enregistrament grafic de l'activitat electrica dau coar, que permete de diagnosticar li afeccions dau miocardi e lu problemas de ritme cardiac.

electrocardioscòpi n.m. Aparelh que permete de projectar sus un fenestron lo traçat provedit per lo biais de l'electrocardiografe.

electrocautèri n.m. Cautèri que la sieu incandescença es provocada per un corrent electric. Sin.: **galvanocautèri**.

electrochòc n.m. Metòde de tractament d'uni malautias mentali, s'emplega un rapide passatge de

corrent au travèrs dau cervèu per provocar de convulsions epileptiqui. Var.: **electrocòup**.

electrocinèsi n.f. (etol.) Desplaçament d'un animau (pèis, en particulier) provocat per la presença d'un camp electric.

electrocinetic n.f. Part de la fisica qu'estúdia li cargas electrici en movement independentament dei camps magnetics creats.

electrocoagulacion n.f. (med.) Tecnica de coagulacion dei teissuts vivents per aplicacion d'un corrent d'auta frequença que provòca la sieu seccion ò la sieu destruccion.

electrocòpia n.f. Procediment de reproduccion de documents grafics qu'es fondat sobre l'electrostatica.

electrocorticograma n.m. Traçat obtengut per l'enregistrament dei variacions de diferenças de potencial produchi per li cellulas cerebrali, en plaçant lu electròdes directament sus la superficia dau cervèu.

electrocòup n.m. Electrochòc.

electrocucion n.f. 1. Fach d'electrocutar, d'èstre electrocutat. 2. Execucion dei condemnats à moart per chòc electric.

electrocultura n.f. Avivatge electric dei plantas.

electrocutar vt. 1. Causar una secossa per lo passatge dins l'organisme d'un corrent electric; (espec.) Causar una secossa mortala. 2. Executar (un condemnat à moart) au mejan d'una descarga electrica.

electròde n.m. 1. Extremitat de cadun dei conductors que son fixats ai pòles positiu (*anòde*) e negatiu (*catòde*) d'un generator electric, dins un voltamètre, un tube de gas rareficat ò un dispositiu à arc electric. 2. (med.) Còrs conductor dau corrent electric, emplegat per estimular lo sistema nerviós, la pèu, etc., ò per reculhir lu corrents que l'organisme produè.

electrodeble, a adj. (fis.) Si di de la teoria unificada de l'interaccion electromagnetica e de l'interaccion debla.

electrodecantacion n.f. Decantacion d'una solucion colloïdala sota l'accion d'un corrent electric.

electrodensitografe n.m. Aparelh que permete d'aver automaticament la desparticion d'un corrent dins un electròde.

electrodeposicion n.f. (tecn.) Procediment que permete d'obtenir un depaus per electrolisi, un revestiment de pintura per electroforèsi.

electrodermal, a adj. (fisiol.) *Resposta, reaccion electrodermal*: Variacion de la resisença electrica de la pèu, provocada per una emocion. Var.: **electrodermau**.

electrodermau, ala adj. Electrodermal.

electrodiagnostic n.m. (med.) Diagnostic dei malautias dei nèrvs e dei muscles, establìt après examèn dei reaccions ai excitacions d'unu corrents electric.

electrodialisi n.f. (fis.) Procediment de separacion dei ions d'un liquide plaçat entre doi membranas semipermeabli en presença d'un camp electric.

electrodinamic, a adj. Relatiu à l'electrodinamica.

electrodinamica n.f. Part de la fisica que tracta dei accions dinamiqi entre corrents electric.

electrodinamomètre n.m. Aparelh per mesurar l'intensitat d'un corrent electric.

electrodissolucion n.f. Procediment de dissolucion au mejan de l'electrolisi d'una substància d'un electròde.

electrodomestic adj. m. e n.m. Si di dei aparells electric destinats à èstre emplegats à maion (aparells mainatgiers, autís de bricolatge). Sin.: **electromainatgier**.

electroencefalografia n.f. (med.) Tecnica de l'enregistrament e de l'interpretacion dei electroencefalogramas.

electroencefalografic, a adj. Relatiu à l'encefalografia.

electroencefalograma n.m. (med.) Traçat de l'activitat electrica dau cervèu obtengut per enregistrament dei diferenças de potencial entre li cellulas cerebrali.

electroendosmòsi n.f. Passatge de fluides a travèrs de diafragmas sota l'accion d'un camp electric.

electroerosion n.f. Procediment d'usinatge de pèças metalliqui per una succession foarça rapida de descargas electrici dins un liquide isolant.

electrofil(e), a adj. Si di de particulas quimiqi que poàdon aculhir un pareu d'electrons.

electrofisiologia n.f. Part de la fisiologia qu'estúdia l'activitat bioelectrica dei teissuts vivents, especialament lu teissuts nerviós e muscularis. Sin.: **electrobiologia**.

electrofòne n.m. Aparelh compauat d'un plateau viradisc, d'un amplificator e d'autparlaires, per reproduire lu enregistraments contenguts dins un disc vinil.

electrofòre n.m. Aparelh de demostracion deugut à Volta, que permete de daverar e de multiplicar de pichoni quantitats d'electricitat estatica desvelopadi per influença.

electroforèsi n.f. (tecn.) (quim.) Desplaçament, sota l'efècte d'un camp electric, de granulas, de particulas cargadi, en solucion ò en emulsion (es una tecnica que s'emplega en quimia, en biologia, en medecina e dins l'industria).

electroforic, a adj. Relatiu à l'electrofòre.

electroformatge n.m. (tecn.) Procediment per produire ò reproduire un objècte metallic per electrodeposicion.

electrogalvanic, a adj. Produch per una pila electrica.

electrogalvanisme n.m. Estudi dei efèctes congreats au mejan d'una pila electrica.

electrogène, a adj. Que produè d'electricitat. ◇ *Grope electrogène*: Ensèm format d'un motor termic e d'un generator, que transforma en energia electrica l'energia electrica que lo motor fornisse.

electrogenerator n.m. Generator de corrent electric.

electrografitacion n.f. Metòde de fabricacion dei contactes electrografitics d'un generator electric.

electrografitic, a adj. Definicion donada à un contacte compauat de carbònis variats mesclats en de quitran.

electrolisable (-izable), a adj. Que pòu èstre electrolisat.

electrolisaire (-izaire) n.m. Aparelh per faire una electrolisi.

electrolisar (-izar) vt. Sotametre à una electrolisi.

electrolisi n.f. Descomposicion quimica d'uni substanças en fusion ò en solucion, au mejan d'un corrent electric: *L'alumini s'obtèn per electrolisi de l'alumina.*

electrolit n.m. Còrs que, fondut ò en solucion, si pòu descompauar sota l'accion d'un corrent electric.

electrolitic, a adj. 1. Que pertòca un electrolit. 2. Que si fa per electrolisi.

electrolocacion n.f. (zool.) Localisacion dei predas e dei obstacles au mejan d'un camp magnetic que d'unu organes especials produon, en particular per de peis. Var.: **electrolocalisacion**.

electrolocalisacion n.f. Electrolocacion.

electrologia n.f. 1. Disciplina que tracta dei aplicacions medicali de l'electricitat. Var.:

electroradiologia. 2. Branca de la fisica que tracta dei fenomènes electrics, magnetic e electromagnetic, e finda dei sieus rapoarts embé d'autres fenomènes.

electroluminescença (-éncia) n.f. Luminescença sota l'accion d'un camp electric.

electroluminescent, a adj. Qu'es dotat d'electroluminescença.

electromagnetic, a adj. Que pertòca l'electromagnetisme.

electromagnetisme n.m. Part de la fisica qu'estúdia li relacions entre electricitat e magnetisme.

electromainatgier, a adj. Si di d'un aparelh electric à usatge domestic (fèrre per pressar, aspirator, etc.). Sin.: **electrodomestic**.

electromainatgier n.m. Ensèm dei aparells electromainatgiers; la sieu fabricacion, lo sieu comèrci. Sin.: **electrodomestic**.

electromainagista n. Persona que vende d'electromainatgier.

electromecanic, a adj. Si di d'un dispositiu mecanic qu'una grand part dei sieus compauants son electrics.

electromecanica n.f. Ensèm dei aplicacions de l'electricitat à la mecanica.

electromecanician, a n. Persona especialisada dins lo montatge e l'agençament de dispositius electrics e mecanics.

electromecanoterapia n.f. Metòde terapeutica qu'acampa li possibilitats de l'electrisacion e de la mecanoterapia.

electromèr n.m. Compauat que presenta lo fenomène d'electromeria.

electromeria n.f. Isomeria presentada per doi compauants quimics que son destriats unencament per la distribucion dei electrons.

electrometallurgia n.f. Utilisacion dei proprietats termiqui e electrolitiqui de l'electricitat per la produccion e l'afinatge dei produchs metallurgics.

electrometallurgic, a adj. Que pertòca l'electrometallurgia.

electrometallurgista n. Persona que trabalha dins l'electrometallurgia.

electromètre n.m. Aparelh per mesurar de diferenças de potencial.

electrometria n.f. Ensèm dei metòdes de mesuras qu'emplègon d'electromètres.

electrometric, a adj. Relatiu à l'electrometria.

electromicrometria n.f. Mesura dei tensions electrici d'ample foarça bas.

electromicrometric, a adj. Relatiu à l'electromicrometria.

electromiografia n.f. (med.) Estudi de la contraccion musculària au mejan d'un electromiograma.

electromiograma n.m. (med.) Enregistrament grafic de l'activitat electrica qu'acompanha la contraccion musculària.

electromotor, tritz adj. (fis.) 1. Que desvolopa d'electricitat sota l'influença d'una accion mecanica ò quimica. 2. *Foarça electromotritz (f.e.m.)*: Tension ai bòrnas de la foant ideala de tension introducha dins la representacion d'un element actiu de circuit, generator ò receptor.

electron n.m. 1. Particula fundamentala que poarta una carga electrica negativa ($1,602 \cdot 10^{-19}$ C), e qu'es un constituent universal de la matèria. 2. Aligatge foarça leugier eissit d'un mesclatge de magnesi, d'alumini e de zinc.

electronarcòsi n.f. (med.) Metòde de tractament psiquiatric analògue à l'electrocòup, mas que fa usança d'un corrent de tension mai bassa, ma de durada mai esperlongada.

electronegatiu, iva adj. (quim.) *Element electronegatiu*: Element que lu sieus atòmes an una afinitat per lu electrons (lu alogènes, l'oxigène, lu non-metals).

electronegativitat n.f. Estat de cen qu'es electronegatiu.

electroneutralitat n.f. Mancança de carga electrica.

electron-grama n.m. (fis.) Massa totala dei electrons contenguts dins un atòme-grama.

electronic, a adj. 1. Relatiu à l'electron: *Flux electronic*. 2. Que fonciona d'après lu principis de l'electronica, qu'emplega de dispositius electronics: *Una màquina per calcular electronica*. ◇ *Annuari electronic*: Annuari que si pòu consultar sus l'internet. ◇ *Música electronica*: Música qu'emplega d'oscillacions electrici per crear de sons musicals, per l'intermediari d'autparlaires.

electronica n.f. Part de la fisica e de la tecnica qu'estúdia e emplega li variacions de grandors electrici (camps electromagnetic, cargas electrici, etc.) per captar, transmetre e utilizar d'informacion.

electronicament adv. Per de mejans electronics.

electronician, a n. Especialista de l'electronica.

electroniveu n.m. Equipament automatic que permete d'arrestar l'usatge d'una pèça sus una rectificadoira ò una màquina per afinar, metre au ponch tre que la quòta vouguda es realisada.

electronografia n.f. 1. Tecnica de l'enregistrament dei imatges obtenguts au mejan d'una càmera ò d'un microscòpi electronic. 2. Imatge ensinda obtengut. Sin.: **electronograma**.

electronograma n.m. Electronografia.

electronoterapia n.f. Terapia au mejan d'electrons.

electronucleari, ària adj. *Centrala electronucleària*: Centrala electrica qu'emplega l'energia termica qu'es producha dins un reactor nucleari.

electronucleari n.m. Ensèm dei tecnicas que t'endon à la produccion d'electricitat à partir de l'energia nucleària.

electronvòlt n.m. Unitat d'energia (simb. eV) que s'emplega en fisica atomica e nucleària (1 eV = 1,602.10⁻¹⁹ J).

electro-optic, a adj. Electroptic.

electro-osmòsi n.f. Electrosmòsi.

electropala n.f. Electrovana.

electropirexia n.f. (med.) Procediment terapeutiç qu'a per tòca d'acréisser la temperatura dau còrs per lo biais de l'electricitat.

electroplastia n.f. Pellicula metallica de materiaus per electrolisi.

electroplaxe n.f. Un dei elements de l'organe electric de la torpilha.

electropneumatic, a adj. Qualitat d'un aparelh, d'un sistema de fren, etca., que l'accion de l'aria comprimida es comandada per lo biais de valvas manobradi mé l'ajuda d'electroaimants ò electrovalvas.

electropompa n.f. Pompa que fonciona à l'electricitat.

electropuntura n.f. Metòde terapeutiç que consistisse à pònher la pèu mé d'agulhas sotamessi à un corrent electromagnetique. Var.: **electropunctura**.

electroportatiu, iva adj. Si di dei pichins autís electricis que si poàdon portar facilament (especialament quora son equipats d'una bateria).

electropositiu, iva adj. (quim.) Si di d'un element que lu sieus atòmes poàdon cedir facilament d'electrons (lu metals, l'idrogène).

electroptic, a adj. Qualitat d'un fenomène que la presença d'un camp electric modifica li proprietats optiqui de l'ambient (efècte Kerr per ex.). Var.: **electro-optic**.

electropunctura n.f. Electropuntura.

electroquimia n.f. Sciènça e tecnica de transformacions recipròqui de l'energia quimica e de l'energia electrica.

electroquimic, a adj. Relatiu à l'electroquimia.

electroradiologia n.f. Especialitat medicala qu'emplega li aplicacions de l'electricitat e dei radiacions per establir lo diagnostic dei malautias e li tractar.

electroradiologista n. Mètge especialisat en electroradiologia.

electrorafinatge n.m. Procediment de purificacion per dissolucion electrolitica d'un anòde de metal pur e per depaus dau metal purificat sus un catòde.

electroretinografia n.f. Tecnica de mesura dau potencial electric retinian, provocat per un vanc electric.

electroretinograma n.m. (med.) Enregistrament dei diferença de potencial au nivèu de la retina.

electroscòpi n.m. Instrument que permete de detectar li cargas electrici e de determinar lo sieu signe.

electrosiderurgia n.f. Procediments emplegats en siderurgia au mejan de l'electricitat coma sorgent de calor.

electrosiderurgic, a adj. Relatiu à l'electrosiderurgia.

electrosistòla n.f. (med.) Batement cardiac provocat per un vanc exterior.

electrosmòsi n.f. Fach, per un liquide, de traversar una paret sota l'efècte d'un camp electric. Var.: **electro-osmòsi**.

electrosonda n.f. Electromètre coblat à una radiosonda per mesurar lo potencial electric de l'atmosphèra liura.

electrosoudadura n.f. Soudadura electrica.

electrostatic, a adj. Relatiu à l'electrostatica.

electrostatica n.f. Part de la fisica qu'estúdia lu fenomènes d'equilibri de l'electricitat sus lu còrs electrisats.

electrostenolisi n.f. Depaus d'ions ò de particulas colloïdali dintre de tubes capillaris sota l'accion d'un camp electric.

electrostriccion n.f. Desformacion d'un dielectric sotamés à un camp electric.

electrotampa n.f. Electrovana.

electrotecnic, a adj. Relatiu à l'electrotecnica.

electrotecnica n.f. Aplicacion dei lèis de la fisica à la produccion, au tractament, au transpoart e à l'utilisacion de l'energia electrica.

electrotecnician, a n. Especialista dei aplicacions tecniqi de l'electricitat.

electroterapia n.f. Tractament dei malautias per l'electricitat.

electroterapic, a adj. Que pertòca l'electroterapia.

electrotermia n.f. 1. Estudi dei transformacions de l'energia electrica en calor. 2. Utilisacion d'aquesto fenomène en electrometallurgia.

electrotermic, a adj. Relatiu à l'electrotermia.

electrotèst n.m. Aparelh que permete d'identificar la natura dei elements màgers d'un aligatge.

electrotònus n.m. Variacion de l'excitabilitat d'un nèrvi, d'un muscle au passatge d'un corrent electric.

electrotropisme n.m. (etol.) Reaccion d'orientacion d'unu animaús per rapoart à un camp electric.

electrovalença (-éncia) n.f. (quim.) 1. Tendènça per un element quimic à aquistar una estructura electronica establa per perda ò captura d'electrons. 2. Ligason ionica dintre una molecula.

electrovalva n.f. Electrovalvula.

electrovalvula n.f. Valvula ò sopapa comandada au mejan d'un electroaimant. Var.: **electrovalva**.

electrovana n.f. (tecn.) Vana que règla lo dèbit d'un fluide e es comandada electricament, m'un electroaimant. Sin.: **electrotampa, electropala**.

electroventilator n.m. Veïcule dei pompiers que lu sieus aparelhs perméton d'aspirar lo fum ò de fornir una alimentacion d'ària fresca, e finda l'esclairatge au mejan de projectors e de lumes portables.

electrum n.m. Electre.

electuari n.m. (anc.) Remèdi qu'èra alestit en mesclant de pòuvas dins de meu.

eledòne n.m. Coleoptèr pichon que viu dins lu fonges dei troncs d'aubres.

eledòne n.m. Poprion de la Mediterrània que li sieu banas poàrton qu'una rengada de ventosas.

elefant n.m. 1. Mamifèr ongulat dau sota-òrdre dei proboscidiens, que viu, en foncion de l'espècia, en Àsia ò en Àfrica, erbivòre, caracterisat per la sieu pèu espessa, li sieu incisivas alongadi en defenses, que poàdon pear fins à 100 kg e fornisson l'ivòri dau comèrci, e la sieu trompa prensile, que forma lo nas e la labra superiora (l'elefant es aut de 2 m ò 3,70 m e pòu pear fins à 5 ò 6 tonas. 2. *Elefant de mar*: Gròssa fòca dei Ísolas Kerguelen, que pòu mesurar fins à 6 m e pear fins à 3 tonas.

elefanta n.f. Femèla de l'elefant.

elefantesc, a adj. Enòrme, gigantesc.

elefantet n.m. Elefant jove. Var.: **elefanton**.

elefantiasi n.f. (med.) Espessiment difús de la pèu e dau teissut sota-cutaneu ligat à un edema que desforma li parts periferiqui dau còrs.

elefantiasic, a adj. e n. Relatiu à l'elefantiasi; pertocat d'elefantiasi.

elefantin, a adj. Que sembla l'elefant; pròpri de l'elefant.

elefanton n.m. Elefant jove. Var.: **elefantet**.

elegança (-ància) n.f. 1. Gràcia, distincion dins lu biais de faire, lo vestir. Sin.: **gaube, farotaria**. 2. Delicadessa de l'expression, art de causir gaubiosament lu mòts e lu torns de lengatge; gaube: *L'elegança d'un estile*.

elegant, a adj. e n. Qu'a d'elegança: *Una persona eleganta, de braias eleganti*. ◆ adj. 1. Simple e gaubiós: *Una demostracion eleganta*. Sin.: **faròt, lisquet, corós**. 2. Que la sieu forma e lo sieu aspècte son agradius: *Una presentacion eleganta*.

elegantament adv. D'un biais elegant. Sin.: **gaubiosament, farotament, corosament**.

elegèire, eiritz n. Elector. Sin.: **votaire, votant**.

elegia n.f. 1. (Antiqu.) Per lu Grècs e lu Latins, pèça de vèrs formada d'examètres e de pentamètres alternats. 2. Poema liric que lo sieu ton es sovent tendre e triste.

elegiac, a adj. Qu'apartèn à l'elegia. ◆ adj. e n. Qu'escrivi d'elegias.

elegibilitat nf. Capacitat à èstre elegit. Var.: **eligibilitat**.

elegible, a adj. Que pòu èstre elegit; que pòu permetre d'èstre elegit: *Èstre en posicion eligibla dins una lista*. Var.: **eligible**.

elegir vt. (*elegissi*) 1. Nomenar à una foncion au mejan dei sufragis; procedir à l'eleccion de: *Elegir un deputat*. 2. *Elegir domicili*: Causir coma domicili legal; fixar la sieu demòra abituala. Var.: **elièger**.

elegit, ida n. Persona causida au mejan d'una eleccion. Var.: **elet**.

element n.m. 1. Mitan dont un èstre es fach per viure, dont a la sieu activitat: *L'aiga es l'element dei peis, èstre dins lo sieu element*. ◇ *Lu quatre elements*: L'ària, lo fuèc, la tèrra e l'aiga, que lu Ancians consideràvon coma lu compauants de la realitat. 2. (quim.) Principi quimic comun ai divèrsi varietats d'un còrs simple e ai combinasons d'aqueu còrs mé d'autres: *Classificacion periodica dei elements*. 3. Cada objècte, cada caua que concorre mé d'autres objèctes ò d'autri cauas à la formacion d'un tot: *Lu elements d'un obratge*. ◇ *Elements de tir*: Donadas de basa que, dins un tir d'artilharia, definisson una trajectòria per fin de tocar un objectiu precis. 4. Persona qu'apartèn à un grope: *L'element melhor d'una equipa*. 5. (mat.) Objècte matematic qu'acompanha la donada d'un ensèm, concevut m'un tot que recampa un ò mai d'aqueu objèctes. ◇ Element generic, maximal, minimal, neutre, simetric: Vèire *generic, maximal, minimal, neutre, simetric*. 6. (fis.) Coble d'una pila electrica, d'un acumulator. ◆ pl. 1. (lit.) Ensèm dei foarças naturali: *Luchar còtra lu elements descadenats*. 2. Principis fundamentals, nocions de basa: *Elements de fisica*.

elementari, ària adj. 1. (quim.) Que pertòca l'element: *Analisi quimica elementària*. 2. Totplen simple, reduch à l'essencial: *Un problema elementari*. 3. Que sièrve de basa à un ensèm: *De conoissenças elementari*. ◇ *Cors elementari*: Ensenhament en doi ans après lo cors preparatòri. ◇ *Escòla elementària*: Escòla entre l'escòla mairala e lo collègi. 4. (fis.) Si di dei objèctes fisics que si considèra en darriera analisi que tot còrs n'es format: *Particula elementària*. 5. (estad.) Si di d'un eveniment reduch à una soleta eventualitat.

elementisme n.m. Filosofia que si consacra à l'estudi dei elements naturals e de la sieu plaça dins l'imaginacion e lu mites de l'umanitat.

elemi n.m. Peresina moala eissida dau *protium*, utilisada coma plastificant d'unu verniç e lacas, dins la fabregacion dei tenchas e divèrsi colors litografiqui.

eleotrague n. m. Antilòpa dei paluns d'Àfrica equatoriala e miègjornala, que la sieu femèla es desprovedida de banas.

elet, a n. Elegit.

eleusina n.f. Graminacea manjadissa dei encontradas caudi d'Àfrica e d'Àsia.

eleusinas n.f. pl. Dins Grècia anciana, fèstas d'Elèusis celebradi en l'onor de Demetèr.

eleuterias n.f. (gr. *eleutheria*) pl. Fèstas grègui celebradi en commemoracion de la liberacion d'una ciutat, en particulier à Plateas, en memòria de la victòria sus lu Pèrsas (479 av. J.C.), e à Siracusa en remembre dau bandiment dei tirans per Trasibul.

elevation n.f. 1. Accion d'eleva, de portar vèrs lo aut, fach de s'eleva. Sin.: **auçament, enlairament, enauçament**. ◇ (liturgia catol., m'una majuscula) Moment de la messa quora lo prèire elèva l'òstia e lo calici per la consecracion. 2. Accion de portar, de si portar à un nivèu superior: *Elevation de la votz*. Sin.:

auçament. 3. (coregr.) Aptituda d'un dançaire à efectuar de figuras en l'ària. 4. (mat.) Formacion de la potença d'un nombre: *Elevacion au cube.* 5. (geom.) Representacion d'un objècte projectat sus un plan vertical parallèl à una dei sieu faças. ◇ (arquít.) Representacion geometrala d'una faça verticala; aquesta faça. 6. Terren en autessa, eminença.

elevator n.m. Elevator.

elevaire, airtz n. Alevaire.

elevation n.m. Alevament.

eleva vt. (*elèvi*) 1. Portar vèrs lo aut, dreçar, bastir: *Elever un barri.* Sin.: **enauçar, enaurar.** 2. Portar à un niveau superior: *Elever au poder.* ◇ *Elever la votz:* Parlar mai foart. Sin.: **auçar.** 3. Noirir un animau per lo far créisser: *Elever de poarcs, de vacas.* 4. Assegurar la formacion fisica e morala d'un enfant, l'educar. Sin.: **ensenhar.** 5. (mat.) Traçar una perpendiculara à una drecha, à un plan. Var.: **alevar.** ◆ **s'eleva** v.pr. 1. Arribar à una cèrta autessa, una cèrta quantitat, un cèrt niveau: *Aquela montanha s'elèva à mai de 2000 m.* Sin.: **s'enauçar.** 2. Arribar à un niveau superior: *La temperatura s'elèva.* Sin.: **s'enauçar.** 3. *Si faire audir:* De votz s'elèvon. 4. Protestar còtra, s'opauar à: *S'eleva còtra una novèla taxa.* Sin.: **s'auorar.**

elevation n.m. Alevatge. Sin.: **noirigatge.**

elevator n.m. 1. Muscle elevator. 2. Aparelh ò engenh emplegat per transportar verticalament ò sus de foarti pendas de cargas ò de materiaus. Var.: **elevator.**

elevator, tritz adj. Que sièrve à auçar: *Muscle elevator, plataforma elevatritz.*

elevatòri, òria adj. Que sièrve à elevar de fais, de liquides: *Una pompa elevatòria.*

elevon n.m. Govèrna d'aeronau que sièrve à l'encòup d'aleta e de governalh de profundor, espec. per lu avions sensa coa.

èlfe n.m. (mit. escand.) Gèni que simboleja li foarças naturalis, espec. lu fenomènes atmosferics.

elginisme n.m. Forma de vandalisme.

eli pron. pers. f. Pronom personal femenin, plural de *ela.*

èli n.m. Còrs simple gasós totplen leugier (densitat 0,138) e ininflamable, descubèrt dins l'atmosphèra dau soleu e present en pichina quantitat dins l'ària, emplegat per gonflar lu balons e lu aerostats, e, à l'estat liquide, en criogenia; element (He) de n° atomic 2 e de massa atomica 4,0026.

eliac, a adj. (astron.) Si di dau levar ò dau baissat d'un astre que si fa au meme moment qu'aqueu dau soleu.

eliant n.m. Planta que vèn d'Amèrica, cultivada per lu sieus grands capitules jaunes (nom usual: *virasoleu*).

eliantème n.m. Planta vivaça dei flors jauni, vesina dei missugas. Sin.: **èrba d'aur.**

eliantina n.f. (quim.) Indicator colorat, jaune en mitan basic, ròsa en mitan basic. Sin.: **metilorange.**

eliaste n.m. (Antiqu.) Membre de l'Eliea, tribunal populari d'Atenas.

eliç n.m. Eliça.

eliça n.f. 1. Aparelh de propulsion, de traccion ò de sustentacion, constituït de palas (ò alas) que presènton de

susfàcias dispauadi regulierament à l'entorn d'un axe qu'un motor acciona. 2. (geom.) Corba que la sieu tangenta en cada ponch fa un angle m'una direccion fixa. ◇ *Eliça circularia:* Eliça que lu sieus ponchs apartènon à un cilindre de revolucion. 3. (arquít.) Pichina voluta ò cròssa dau capiteu corintian. Var.: **eliç.**

elicultor, tritz n. Persona que practica l'elicultura.

elicultura n.f. Alevatge de limaças.

elicit, a adj. De tot en tot voluntari.

elicoïdal, a adj. En forma d'eliça. ◇ (mat.) *Desplaçament elicoïdal:* Desplaçament dins l'espaci, produch d'una rotacion à l'entorn d'un axe (axe de desplaçament) e d'una translacion que lo sieu vector a la mema direccion que l'axe. Sin.: **vissatge.** Var.: **elicoïdau.**

elicoïdau, ala adj. Elicoïdal.

elicoïde n.m. (mat.) Susfàcia reglada generada per una drecha que s'apontèla sus una drecha D, sus una eliça circularia d'axe D e que rèsta parallèla à un plan donat.

elicon n.m. Instrument de música de vent e à embocadura, de coire, provedit de pistons, contrabassa de la Familha dei tubas.

elicoptèr n.m. Aparelh de transpòrt aerenc que li palas que víron assegúron à l'encòup la sustentacion e la translacion pendent tota la durada dau vòl.

elidir vt. (*elidissi*) (ling.) Faire l'elision de: *Elidir una vocala.* Var.: **elidre.**

elidre vt. Elidir.

elièger vt. Elegir.

eligara n.f. Part d'un elipoart messa à la disposicion dau public e dei passatgiers.

eligibilitat n.f. Elegibilitat.

eligible, a adj. Elegible.

eliminable, a adj. Que pòu èstre eliminat.

eliminacion n.f. 1. Accion d'eliminar; lo sieu resultat. 2. (fisiol.) Excrecion. 3. (quim.) *Reaccion d'eliminacion:* Reaccion dins la quala doi radicals equivalents lèsson à l'encòup una molecula organica. 4. (mat.) Tecnica de resolucio d'un sistema d'equacions à mai d'una inconoissuda en emplegant l'expression d'una inconoissuda per rapòrt ai autri per n'en redurre lo nombre.

eliminaire, airtz adj. Eliminator.

eliminar vt. 1. Levar d'un grope, faire disparéisser: *Eliminar un candidat.* 2. (fisiol.) Faire sortir de l'organisme (de toxinas, etc.). 3. (mat.) Procedir à l'eliminacion de (una inconoissuda).

eliminator, tritz adj. Qu'elimina. Var.: **eliminaire.**

eliminatóri, òria adj. Qu'elimina (sens 1): *Una espròva eliminatória, un zèro eliminatóri.*

eliminatória n.f. (s'emplega generalament au plural) Espròva preliminar per eliminar d'unu candidats denant d'entamenar la competicion vertadièra: *Li eliminatórias de la Copa dau Monde.*

eliologia n.f. Estudi dei fenomènes biologics tocant la soletada.

eliocentric, a adj. Relatiu à l'eliocentrisme.

eliocentrisme n.m. Concepcion cosmogonica que considèra lo Soleu coma l'astre que li planetas li víron à l'entorn. Contr.: **geocentrisme**.

eliocomete n.f. (astr.) Sembla cometa dau Soleu que pertòca la frangilha lumenoa que seguísse lo movement dau Soleu.

eliocromia n.f. Fotografia dei colors.

eliodinamica n.f. Estudi e usança de la calor dau Soleu.

eliòdore n.m. Pèira fina, beril jaune d'aur.

elielectric, a adj. Que tresmuda li radiacions solari en energia electrica.

eliofil, a Que cèrca lo soleu, lu luècs ben ensolelhats.

eliòfilia n.f. Amor dau soleu, dei luècs ben ensolelhats.

eliòfisica n.f. Estudi dei propietats fisiqui dau Soleu.

eliòfòbe, a adj. Que crenhe totplen lo soleu.

eliòfòbia n.f. Crenhença foarta dau soleu.

eliogène, a adj. Que pertòca lu tresmudaments radioactius que porgisson d'èli.

eliografe n.m. (meteor.) Aparelh que sièrve à mesurar la durada de l'ensolelhament.

eliografia n.f. 1. (arts graf.) Reproduccion d'originals transparents ò translucides sus de papiers mé de diazoïcs. 2. Estudi, descripcion dau Soleu.

eliografic, a Que pertòca l'eliografia.

eliogravadura n.f. Procediment d'obtencion, per via fotomecanica, de formas d'estampatges gravadi en cròs; procediment d'estampatge qu'emplega aqueli formas.

eliografaire, airtiz n. Persona que practica l'eliogravadura.

eliolatria n.f. Amor dessinat dau soleu.

eliolit n.m. Varietat translucida de feldespat provedida de palhetas dauradi ò coiradi.

eliomarin, a adj. Que combina l'elioteràpia e lo sojorn en riba de mar: *Lo centre eliomarin de Valàuria*.

eliomètre n.m. (astr.) Aparelh que mesura lo diamètre aparent dau Soleu, de la Luna e d'autri planetas.

eliometric, a adj. Relatiu à l'eliomètre.

elion n.m. Nucleu de l'àtòme d'èli, que si di finda *particula alfa*.

elioscòpe, a Que si vira devèrs lo Soleu.

elioscòpi n.m. Telescòpi per agachar lo Soleu sensa perill per lu uèlhs.

eliosfèra n.f. Luèc qu'endròda lo sistèma solari.

eliòsi n.f. Dermatiti solària. Sin.: **solelhada**.

eliosincròne, a adj. (astron.) Si di de l'òrbita artificiala de la Tèrra que lo sieu plan fa un angle constant mé la direccion Tèrra-Soleu. ◇ *Satellite eliosincròne*: Que la sieu òrbita es eliosincròna.

eliosintèsi n.f. Formacion de nucleus d'èli per sintesi d'autri particulas pendent l'evolucion de l'Univèrs.

eliostat n.m. (astron.) Instrument que compoarta un mirau plan ò leugierament concau que permete de remandar lu rais dau Soleu dins una direccion fixa en despièch dau movement diurne.

elioteràpia n.f. Tractament medical per la lutz dau Soleu (activa per lu sieus rais ultraviolets).

eliotermia n.f. Utilisacion de l'energia calorifica dau Soleu.

eliotròpi n.m. 1. Èrba ò sotaubrilhon dei flors perfumadi blavi ò blanqui, dei fuèlhas sovent alterni, entieri ò denticuladi (Família dei borrigenaceas). 2. (miner.) Calcedònia d'una varietat vèrd escur, tacada de roge e opaca.

eliotropina n.f. (quim.) Compauat (metilène dioxibenzaldeïc, C₈H₆O₃), d'una odor que sembla aquela de l'eliotròpe. Sin.: **pipèronal**.

eliotropisme n.m. Tendença d'un vegetal à virar li sieu flors ò li sieu fuèlhas en direccion dau Soleu.

eliopart n.m. Aeropart per elicoptèrs.

eliopartar vt. (*elioparti*) Transportar au mejan d'un elicoptèr.

eliopartat, ada adj. Desbarcat au soal au mejan d'un elicoptèr, espec. en parlant de tropas.

eliopartatge n.m. Transpoart de personal ò de material au mejan d'un elicoptèr.

eliquiença n.f. Talent, gaubi.

elisabetan, a adj. Relatiu à Elisabeta 1^a d'Anglatèrra, ai sieu temps: *Lo teatre elisabetan*.

eliseu, ea adj. 1. Relatiu ai Camps-Eliseus, sojorn dei benurós dins la mitologia grecoramana. 2. (fam.) Relatiu à la Presidència de la República francesa.

elision n.f. (ling.) Supression, dins l'escriptura ò dins la prononciacion, de la vocala finala d'un mòt davant un mòt que comença per una vocala: *L'amic* (elision grafica e orala), *una amiga* [yna'miga] (elision orala unicament). Sin.: **proclisi**.

elita n.f. 1. Pichin grope considerat coma cen que li a de melhor. Sin.: **flor, florada, sanflorada, tria**. ◇ *D'elita*: Que si destria per li sieu grandi qualitats. Sin.: **de tria**. 2. Tropas formadi m'ai joves entre 20 e 32 ans, dins l'armada soïssa.

elitari, ària adj. D'una elita.

elitisme n.m. Sistema que favorisa lu elements melhors d'un grope, au dam de la massa; politica que la sieu amira es la formacion d'una elita.

elitista adj. De l'elitisme; partidari de l'elitisme: *Una politica elitista*.

elitra n.m. (zool.) Ala anteriora, dura, dei coleoptèrs e dei ortoptèrs, que non bate pendent lo vòl, ma que protegisse au repaus l'ala posteriora membranoa. Var.: **elitre**.

elitransportar adj. Transportar per elicoptèr.

elitre n.m. Elitra.

elix n.m. 1. (anat.) Replec que forma lo torn dau pavilhon de l'aurelha. 2. (zool.) Limaçon.

elixir n.m. 1. Medicament, liquide, format d'una substança ò de mai, après dissolucion dins l'alcòl. 2. Filtre magic: *Elixir d'amor*. 3. Bevenda requista.

elladic, a adj. (preïst.) Si di de l'atge dau bronze (3000 – 1100 av. J.-C.) sus lo continent grèc, que la sieu darriera fasa corresponde à la civilisacion miceniana.

ellebòr n.m. Planta vivaça dei fuèlhas en ventall, que li sieu flors espelisson en ivèrn (Família dei renonculaceas). Var.: **ellebòri**. ◇ *Ellebòr blanc*: Varaira,

varaire. («Baissa de Varaire entre Tinea e Vesúbia). ◇

Ellebòr negre: Ròsa de Calenas.

ellebòri n.m. Ellebòr.

ellène, a adj. e n. 1. De la Grècia anciana. 2. (rare)

Ellenic de la Grècia anciana ò modèrna.

ellenic, a adj. Relatiu à la Grècia.

ellenisacion (-izacion) n.f. Accion d'ellenisar.

ellenisant (-izant), a adj. e n. Ellenista.

ellenisar (-izar) vt. Donar un caractèr ellenic à.

ellenisme n.m. 1. Civilisacion grèga; civilisacion desvolopada en defoara de Grècia sota l'influença de la cultura grèga.

ellenista adj. e n. Si di d'un especialista dei estudis grècs. Var.: **ellenisant**.

ellenistic, a adj. Si di dau periòde de la civilisacion grèga que va de la conquista d'Alexandre fins à la conquista romana.

ellipse n.f. 1. (mat.) Corba plana que toi la soma dei distanças d'un dei sieus ponchs à doi autres ponchs fixes dichs *fogaus* es totjorn pariera. 2. (astron.) Orbita d'un astre à l'entorn d'un autre.

ellipsi n.f. Sotentendut, escorcha dins l'expressio de la pensada. ◇ (ling.) Fach de sintaxi ò d'estile quora s'omete un element (ò mai d'un element) dins una frasa.

ellipsografe n.m. Instrument que permete de traçar d'ellipses d'un movement contunh.

ellipsoïdal, a adj. Qu'a la forma d'un ellipsoïde. Var.: **ellipsoïdau**.

ellipsoïdau, ala adj. Ellipsoïdal.

ellipsoïde n.m. (mat.) Susfàcia que toti li sieu seccions plani son d'ellipses. ◇ *Ellipsoïde de revolucion*: Generat per la rotacion d'una ellipse à l'entorn d'un dei sieus axes.

ellipsoïdic, a adj. Que pertòca un ellipsoïde.

elliptic, a adj. 1. Que fonciona per sotentenduts. ◇ (ling.) Que compoarta una ellipsi: *Una frasa elliptica*. 2. (Bèi-Arts) *Estile elliptic*: Estile grafic que refuda lu detalhs e va directament à l'essencial de la forma. 3. (mat.) Relatiu à l'ellipse, qu'a la forma d'una ellipse.

ellipticament adv. Per ellipsis, per sotentenduts: *Parlar ellipticament*.

ellobiidat n.m. *Ellobiidats*: Família de molluscs gastropodes que vívon sus lu ribatges ò en d'endrechs foarça aigaiós, ben que sígon paumonats.

ellobiopsidat n.m. *Ellobiopsidats*: Família de parasits dei cruveluts e dei anellides poliquèts.

elm n.m. Èlme.

èlme n.m. À l'Atge-Mejan, grand casco qu'envolopava tota la tèsta e la cara: «*E ven tot dreit, la peira lai on era mestier / E feric si lo comte sobre l'èlm qu'es d'acers....*» (*Cançon de la Crosada*). Var.: **èume, elm**.

elmint n.m. (zool. e med.) Vèrp parasite de l'òme e dei vertebrats.

elmintiasi n.f. Malautia parasitària causada per lu elmints.

elmintic, a adj. Relatiu ai elmints.

elmintidi n.f. Verenada cutanea congregada per li toxinas secretadi per lu vèrps intestinals.

elmintologia n.f. Descripcion e estudi dei vèrps intestinals.

elmintosporiòsi n.f. Mena de malautia dei plantas, particulierament de l'òrdi e d'autri cerealas.

elobiala n.f. *Elobialas*: Plantas monocotidelloneï enclausant de varietats aigassieri, sigue d'aiga doça, sigue d'aiga de mar.

elocucion n.f. Biais de s'exprimir oralament: *Aver una elocucion rapida, lenta, dificila*.

elodea n.f. Pichina planta d'aiga doça d'origina canadiana (Família dei hidrocaridaceas).

elodèrma n.m. Grand estrapion de la coa espessa, verinós, nuechenc, que viu au Mexic e dins lo sud-oèst dei Estats-Units.

elògi n.m. Paraulas ò esrich per laudar quauqu'un, quauqua ren: *Faire l'elògi d'una persona*. Sin.: **lauda**. ◇ *Elògi funèbre*: Discors que si fa per l'enterrament de quauqu'un.

elogiós, oa adj. De natura à laudar: *Un discors elogiós*. Sin.: **laudenjaire**.

elogiosament adv. D'un biais elogiós.

eloïsta adj. Si di dei passatges dau Pentateuc dins la Bibla, que Dieu es nomenat *Elohim* en plaça de *Yahvé*.

elomisa n.f. Mosquilhon que la sieu larva degalha li rabassas.

elongacion n.f. 1. (astron.) Distança angulària d'un astre au Soleu, per un observator plaçat sus Tèrra. 2. (fis.) Abscissa, à-n-un moment donat, d'un ponch animat d'un movement vibratòri (la sieu valor maximala es l'amplituda). 3. (med.) Alongament accidental ò terapeuti d'un muscle, d'un nèrvi, d'un tendon, etc.; lesion ensinda producha.

elongar vt. (*elòngui*) 1. (mar.) Estendre, estirar dins lo sens de la longuessa (un cau, etc.). 2. (med.) Distendre, estirar (un nèrvi, un muscle, etc.).

elòps n.m. Sòrta de peis ossós, foarça primitiu, caracterisat per la presença d'una placa jugulària per l'aparament dei gaunhas.

eloquença (-ència) n.f. 1. Art, talent de ben parlar, de convèncer, d'esmdoure per la paraula. Sin.: **bendiguença, bendiença**. 2. Caractèr de cen qu'es expressiu, significatiu: *L'eloquença dei chifras*.

eloquent, a adj. 1. Qu'a l'art de convèncer per la paraula; persuasiu: *Parlar en tèrmes eloquents*. Sin.: **bendigent, bendient**. 2. Expressiu, significatiu, revelator: *Un silenci eloquent*.

eloquentament adv. D'un biais eloquent.

elotars n.m. Grand rapaci fauconidat african.

elu pron. pers. Pronom personal, plural de *eu*.

elucidacion n.f. Accion d'elucidar; explicacion, esclariment.

elucidar vt. Rendre clar, explicar cen qu'era complicat, escur; clarificar, esclarir: *Elucidar un mistèri, un crimi*.

elucion n.f. (quim.) Separacion de còrs que son absorbits per lavatges successius.

elucubracion n.f. Resultat de recèrcas laborioï e sovent desprovididi de sens; divagacion, extravagança: *Li tieu teorias son ren que d'elucubracions*. Var.: **lugubracion**. Sin.: **desvari, armanacaria**.

elucubrar vi. (lit.) Produre de reflexions desrasonabli. Sin.: **desvari, armanacar**.

eludir vt. (*eludissi*) Evitar, si sostraire adrechament à; escamotar: *Eludir una dificultat*. Var.: **eludre**. Sin.: **defugir, esquivar**.

eludre vt. Eludir.

elusiu, iva adj. Qu'eludisse, qu'evita abilament: *Una respoasta elusiva*.

eluviacion n.f. Accion pedogenetica consistent dins la migracion en profundor dei elements dei orizonts sobrans dau soal.

eluvial, a adj. Relatiu ai eluvions. Var.: **eluviau, eluvionari**.

eluviau, ala adj. Eluvial.

eluvion n.m. (geol.) Fragment d'una ròca restat sus plaça après la desagregacion d'aquesta ròca.

eluvionari, ària adj. Eluvial.

èlve n.m. Pichona gralha que trèva li roïnas e lu rocàs. Sin.: **gralheta, gralhon, graula**.

elvèlla n.f. Fonge ascomicèt m'au capeu format de lamas soudadi; nom generic de manti varietats: *Elvèlla crespuda, elvèlla lacunosa, elvèlla regada*.

elvèt, a adj. e n. D'Elvècia; soïsse.

elvetic, a adj. Relatiu à la Soïssa.

elvetisme n.m. (ling.) Mòt ò expression particuliers au francès parlat en Soïssa.

elzevir n.m. 1. Volume imprimit ò publicat per lu Elzevir, familha d'estampaires dau s. XVIIe. 2. Familha de caractèrs tipografics dei empataments tringularis.

elzevirian, a adj. Relatiu ai elzevirs.

em' prep. Embé.

èma n.f. Letra m.

emai conj. e adv. E finda.

e-mail n.m. Mèl. Var.: **email**. Sin.: **corriel, corrier electronic**.

email n.m. E-mail.

emaciacion n.f. Amaigriment grandàs. Sin.: **estequidura, magror, secarditge, descarnadura**.

emaciat, ada adj. Foarça amaigrir: *Cara emaciada*. Sin.: **estequit, descarnat, secardin**.

emanacion n.f. 1. Odor que s'escapa d'unu còrs: *D'emanacions de gas*. Sin.: **efluvi, exalacion**. 2. (fig.) Cen que vèn de quauqua ren; expression, manifestacion: *Emanacion dau poder*. 3. (quim.) Còrs simple gasós que vèn de la desintegracion dau radi, dau tòri e de l'actini, que si soana respectivament *radon, toron* ò *actinon*.

emanar vi. (*de*) 1. Si desgatjar, sortir d'un còrs ò d'un objècte: *La luz qu'emana dau soleu*. Sin.: **exalar, odorar, odorejar**. 2. Provenir, tirar la sieu origina de: *Una letra qu'emana de la Prefectura*. Sin.: **procedir, resultar**.

emancipacion n.f. 1. Accion d'emancipar, de s'emancipar; lo sieu resultat. Sin.: **liberacion, afranquiment**. 2. (dr.) Decision de justícia, ò efècte legal

dau maridatge, qu'autreja à un minor, assimilat à un major, la plena capacitat juridica.

emancipador, atritz adj. Emancipator.

emancipar vt. 1. Rendre liure, afranquir d'una dominacion, d'un estat de dependença: *Emancipar un pòble*. Sin.: **liberar**. 2. Autrejar l'emancipacion à un minor. ♦ **s'emancipar** v.pr. S'afranquir dei contrenchas socialis ò morali; si liberar.

emancipat, ada adj. e n. 1. Afranquit de tota cstrencia. Sin.: **liberat**. 2. (dr.) Si di d'un minor qu'es estat l'objècte d'una emancipacion.

emancipator, tritz adj. Qu'emancipa. Sin.: **liberator**. Var.: **emancipador**.

emangiòma n.m. (med.) Tumor vasculària formada partent dei capillaris sanguins.

emapofisi n.f. (anat.) Caduna dei apofisis dei vertèbras que son en contacte m'ai vaisseus sanguins.

emartròsi n.f. (med.) Espandiment de sang dintre una articulacion.

emasculation n.f. Accion ò resultat d'emascular. Sin.: **crestatge, crestadura**.

emascular vt. Privar un òme, un animau de la sieu virilitat, dei sieus testiculs. Sin.: **crestar**,

demasclarematemèsi n.f. (med.) Fach de vomir de sang.

ematia n.f. (biol.) Globule roge dau sang colorit per l'emoglobina, e que lo sieu nombre per mm³ de sang es pauc ò pron de 5 milions. Sin.: **eritrocit**.

ematic, a adj. Relatiu au sang.

ematidròsi n.f. (med.) Sudor de sang.

ematimètre n.m. Instrument qu'a per tòca de nombrar lu globilhons dau sang.

ematina n.f. (biol.) Combinason anormala dau gropament proteïc de l'emoglobina m'un atòme de fèrre trivalent que si forma au cors d'uni intoxicacions.

ematite n.f. (miner.) Oxide ferric Fe₂O₃, que n'i a doi varietats, *l'ematite roja* ò *oligista*, e *l'ematite bruna* ò *limonita*, doi mineraus de fèrre recercats.

ematobia n.m. Mosca que ponhe, susceptibla d'espantegar la tripanosomiasi.

ematoblast n.m. (med.) Un dei elements cellularis dau sang. Sin.: **plaqueta, trombocit**.

ematocèla n.f. Espandiment de sang enquistat dins la tunica qu'entorna lu testicules e l'utèrus.

ematocòlpos n.m. (med.) Espandiment de sang dins la vagina.

ematoconit n.m. Màrmor de color roja deuguda à la presença d'oxide ferric.

ematocrit n.m. (fisiol.) Volume qu'ocúpon lu globules roges dins un volume donat de sang, en percentatge: *L'ematocrit normal es de 40%*.

ematofague, a adj. e n. Que pertòca un animau que si noïrisse de sang, sigue per lo biais de la suçada (moissara, sangsuga), sigue en viuquent dins lo sang (ameba de la malària).

ematogène, a adj. 1. Que pertòca la formacion dau sang. 2. Que tròva la sieu origina dins lo sang.

ematoïde, a Que pertòca un minier de la color dau sang.

ematoïdina n.f. Isomèr de la bilirubina present dins lu ematòmas e li lesions vasculari.

ematologia n.f. Especialitat medicala qu'estúdia lo sang, lu organes ematopoietics e li sieu afeccions.

ematologic, a adj. Relatiu à l'ematologia.

ematològue, òga n. Especialista d'ematologia.

ematòma n.m. (med.) Escampament de sang dins una cavitat naturala ò sota la peu, consecutiu à una rompedura de vaisseu.

ematomièlia n.f. (med.) Emorragia dins la mesolha espinala.

ematopoièsi n.f. (fisiol.) Formacion dei globules dau sang, que si debana dins lu organes ematopoietics e principalament dins la mesolha roja dei oàs. Var.: **emopoièsi**.

ematopoietic, a adj. Relatiu à l'ematopoièsi. Var.: **emopoietic**. ■ Lu principals organes ematopoietics son la mesolha ossoa, lu ganglions linfatics e la rata.

ematopèt n.m. Mena de tavan dei uèlhs vèrds, foarça agressiu quora lo temps vira à la chavana.

ematòsi n.f. (fisiol.) Transformacion, dins l'aparelh respiratòri, dau sang venós roge escur en sang arterial roge viu per perda de gas carbonic e enriquiment en oxigène.

ematoraquidian, a n.m. Ematovertebral.

ematovertèbral n.m. (med.) Emorragia dins lo canal raquidian. Var.: **ematovertèbrau**. Sin.: **ematoraquidian**.

ematovertèbrau, ala n.m. Ematovertebral.

ematosalpinge n.m. (med.) Espandiment de sang dins la trompa uterina.

ematoporfirina n.f. Compauat non ferruginós que resulta de l'idrolisi de l'ematina.

ematozoari n.m. Protozoari parasite dei globules roges dau sang, agent dau paludisme. Sin.: **plasmòdi**.

ematuria n.f. (med.) Emission de sang per li vias urinari.

ematuric, a adj. Relatiu à l'ematuria.

emb prep. Embé.

embabilhar (s') v.pr. Si di d'un tropeu qu'aganta lu babis en si contaminant dins de luècs umides.

embabilhat, ada adj. Si di d'un estròp qu'a agantat lu babis.

embaboïnar vt. Engalinar, embelinar.

embagar vt. Provedir d'una baga (un auceu migrator). Var.: **bagar**.

embagassar vt. Liurar à la prostitucion. ◆ **s'embagassar** v.pr. Si liurar à la prostitucion. Sin.: **putejar, putanejar**.

embagatge n.m. Operacion que consistisse à embagar un auceu.

emb'ai art. contractat Contraccion de *embé* e de *lu* ò de *embé* e de *li*. Var.: **m'ai**.

embaissada n.f. Ambassada.

embaissador n.m. Ambassador.

embalaire, airtz n. Persona especialisada dins l'emalatge dei mèrç. Var.: **embalator**.

embalar vt. 1. Metre dins un emalatge: *Embalar de vèires*. Sin.: **empaquetar, envolopar**. 2. *Embalar un motor*: Lo faire virar à un regime excessiu. ◆ **s'embalar** v.pr. 1. S'emportar, en parlant d'un cavau. Sin.: **si descabestrar**. 2. (mecan.) En parlant d'una màquina, d'un aparelh, d'un motor, pilhar un regime excessiu e perilhós. 3. (fam.) Si laisser emportar per la ràbia, l'entusiasme, l'impaciença, etc. Sin.: **la si pilhar cauda**.

embalastrar vt. 1. Repartir de balastre (sus una via de camin de fèrre). 2. Equilibrar (una nau) en vuant ò en emplissant lu sieu balastres.

embalastratge n.m. Accion d'embalastrar.

emalatge n.m. 1. Accion d'embalar. 2. Tot cen que sièrve à embalar (papier, carton, caissa, etc.). ◇ *Emalatge perdut*: Emalatge que sièrve un còup solet.

embalator, tritz n. Embalaire.

embalordiment n.m. Accion d'embalordir; lo sieu resultat. Sin.: **assordiment, ensordiment, esbaïment**.

embalordir vt. (*embalordissi*) 1. Rendre balord. 2. Importunar en faguent un bosin tròup foart. Sin.: **assordir, ensordir**. (fig.) **espantar, estonar, esbaïr**.

embalordissent, a adj. Qu'embalordisse. Sin.: **assordissent, ensordissent, espantant** (fig.), **esbaïssent** (fig.), **estonnant** (fig.).

embanastar vt. Cargar de banastas, metre dins de banastas.

embanastatge n.m. Accion d'embanastar; lo sieu resultat.

embancar vt. (mar.) Provedir de bancs de vòga à una galèra. 1373: «*Et erit dicta galea embancata de banquis e banqueris...*» A.D. 391 E23 F° 90 R°.

embandiment n.m. Accion d'embandir, resulta. Sin.: **remandament, foarabandiment, descaça**.

embandir vt. (*embandissi*) Descaçar, remandar violentament. Sin.: **foarabandir, virar, levar dau semenat**.

embaranhar vt. Claire d'una baranha. Var.: **baranhar**. ◆ **s'embaranhar** v.pr. 1. Si claire au mejan d'una baranha. 2. (fig.) Si foaraviar en un marrit afaire.

embarbar (s') (bot.) v.pr. Metre de raïç. Sin.: **s'abarbar**.

embarbolhaire n.m. Escarabochaire.

embarbolhar vt. 1. Barbolhar. 2. (fam.) Trebolar, faire perdre lo fieu dei sieu ideas à. Sin.: **entrebescar, entrafegar, emmesclar**. ◆ **s'embarbolhar** v.pr. (fam.) S'embarassar, si complicar: *S'embarbolhar dins li sieu explicas*.

embarcacion n.f. Tota nau de pichina talha. Sin.: **naviòu, barca**.

embarcador n.m. Apontament que permete l'embarcament ò lo desbarcament dei mèrç e dei viatjaires. Sin.: **trepador**.

embarcadura n.f. Gondolatge d'una embarcacion.

embarcament n.m. 1. Fach d'embarcar, de s'embarcar. 2. Inscricion d'un marinier, au ròtle d'equipatge, d'un passatgier sus lo registre de bòrd (d'una nau ò d'un avion).

embarcar vt. (*embarqui*) 1. Faire montar à bòrd d'un avion, d'una nau, d'un veicule; cargar: *Embarcar de*

viatjaires. 2. En parlant d'una nau, pilhar d'aiga sobre bòrd (en particularier sota l'efècte d'una lama que vèn sus la cubèrta). 3. (fam.) Emportar, raubar: *Lu convidats an embarcat lu pichins culhiers*. 4. Menar au comissariat ò en preson: *Matieu Sampeyre a embarcat un ladre*. 5. (fam.) Estirassar dins un affaire complicat: *S'es laissat embarcar dins una combina azardoà*. ◆ vi. 1. Montar à bòrd d'una nau, etc. 2. Penetrar dins un bateu sobre bòrd, en parlant de l'aiga, dei ondas. ◆ **s'embarcar** v.pr. 1. Montar à bòrd d'una nau, etc. 2. S'engatjar dins un affaire riscat, complicat.

embarcatge n.m. Fach d'embarcar. Var.: **embarcament**.

embardada n.f. 1. Escart brusc qu'un veicule fa, per l'efècte d'un obstacle ò d'una reaccion viva d'aqueu que lo mena. 2. (mar.) Brusc cambiament de direccion d'una nau, sota l'efècte dau vent, de la mar ò d'una manòbra. Sin. (2): **lanç**.

embardar v.i. (mar.) Forçar un naviri d'anar à òrsa ò à poja.

embargament n.m. (mar.) Embargo.

embargo n.m. 1. Defensa facha provisoriament à una nau estrangiera de laisser un poart. 2. Mesura administrativa qu'empacha l'exportacion d'una mèrc, la liura circulacion d'un objècte. Var.: **embargament**.

embarlugada n.f. Passion, gust marcat per quauqua ren. Sin.: **afogament**.

embarlugament n.m. 1. Desturbi de la vista causat per una lutz intensa. 2. (med.) Malastre sovent acompanhat de lorditges. Var.: **barluga**.

embarlugaire, airtz adj. Qu'embarluga. Var.: **embarlugant**.

embarlugant, a adj. Qu'embarluga. Var.: **embarlugaire**.

embarlugar vt. (*embarluguì*) 1. Trebolar la vista m'una lutz foarça viva. 2. Impressionar ò sedurre.

embarra n.f. Embarràs.

embarraire, airtz n. Persona que provòca d'embarràs.

embarrament n.m. Accion d'embarrar, de s'embarrar; lo sieu resultat. Sin.: **empresonament, incarceration**.

embarrar vt. Claure, empresonar. Sin.: **incarcerar, estremer, clavar, contenir, enclaire, entanar**. ◆ **s'embarrar** v.pr. 1. S'entanar, refusar de sortir dau sieu. Sin.: **s'estremer, si reclaire**. 2. (fig.) S'obstinar: *S'embarrar dins una opinion perilhoa*.

embarràs n.m. 1. Perplexitat, incertituda: *Aquela decision mi mete dins l'embarràs*. Sin.: **indecision, dubi, dubitança, trastejament**. 2. Obstacle que s'opaua à l'accion de quauqu'un, qu'entrepacha la realisacion de quauqua ren. Sin.: **embroilh, tràversa, trabuc, encombrament, repompeu, embarra, entrava, entravada**. 3. Situacion dificila, dificultat que n'en resulta: *Tirar quauqu'un d'embarràs*. ◇ *Si tirar foara d'embarràs*: Si tirar d'una situacion malaisada, perilhoa. Sin.: **si tirar de ribas**. 4. *Embarràs gastric*: Ensèm de trebolicis gastro-intestinals de natura e de durada

variabli, que s'obsèvon sovent après un past tròup cargat.

embarrassacamin n.m. 1. Si di d'una persona que va lentament sus la rota e per aquò ralentisse la circulacion dei autres. 2. Aqueu qu'entrava la libertat, la causada dei autres... Sin.: **cèrcabeluga, mercant d'estampeu, embarrassaire**.

embarrassant, a adj. Qu'embarrassa. Sin.: **entravadís**.

embarrassar vt. 1. Pilhar tròup de plaça: *Aqueli vièlhi glaunhas embarrasson la maion*. Sin.: **encombrar**. 2. Entrepachar lu movements de: *Aquela camia estrecha m'embarrassa per auçar lu braç*. Sin.: **entravar**. 3. Metre dins l'embarràs, desconcertar: *La tieu question m'embarrassa*. Sin.: **desorientar, desturbar**. ◆ **s'embarrassar** v.pr. 1. S'encombrar: *S'embarrassar de vièlhs papiers*. 2. Si preocupar, tenir còmpte de: *Ieu siéu gnaci, de ren non m'embarrassi*.

embarrassat, a adj. 1. Qu'es dins l'embarràs. Sin.: **enviscat, vergonhós, entreprés**. 2. *Aver l'estòmegue embarrassat*: Sofrir d'un embarràs gastric.

embarrassier, a adj. Que provòca d'embarràs. Var.: **embarrassós**.

embarrassós, oa adj. Embarrassier.

embarrat, ada adj. 1. Claus; empresonat. Sin.: **incarcerat, estremat, entanat, enclaus**. 2. (fig.) Obstinat: *Èstre embarrat dins la sieu opinion*.

embarri n.m. Muralha qu'apara una fortalessa, una vila, etc. Var. **barri**. Sin.: **empara**.

embarriar vt. (*embarri*, classic *embàrrii*) Enrodar una ciutat, un castèu au mejan de barris. Sin.: **emparedar**.

embarricar vt. (*embarriqui*) Metre dins de barricas.

embarrilhar vt. Metre dins de barriues.

embartassar vt. Curbir de bois, d'entoascs. Sin.: **entoscar**.

embasament n.m. (arquít.) Espessor mai importanta d'un barri à la sieu basa. Sin.: **repen**.

embasta n.f. Soma de moneda jugada ai cartas.

embastar vt. Munir d'un bast. Var.: **bastar**.

embastardiment n.m. Fach d'embastardir, de s'embastardir; estat de cen qu'es embastardit. Sin.: **degenerescença, descadença, alteracion, agusardiment**.

embastardir vt. (*embastardissi*) 1. Faire perdre li qualitats de la sieu raça à. 2. Faire perdre li sieu qualitats d'origina, la sieu vigor; faire degenerar. **degenerar, descalar, agusardir, alterar**. ◆ **s'embastardir** v.pr. Perdre li sieu qualitats d'origina, li qualitats de la sieu raça. Sin.: **si degenerar, s'agusardir, s'alterar**.

embastardit, ida adj. Qu'a perdut li sieu qualitats d'origina, li qualitats de la sieu raça.

embastidura n.f. Fach d'embastir; cen qu'es estat embastit.

embastilhar vt. 1. (anc.) Empresonar à la Bastilha. 2. (lit. ò ironic) Metre en preson. Sin.: **metre en gabiòla, en tòla**.

embastir vt. (*embastissi*) Bastir (per cordurar).

embastonar vt. Armar quauqu'un m'un baston. Picar quauqu'un m'un baston. Var.: **bastonar**.

embat n.m. 1. Vent de mar que bofa dau miègjorn e qu'abutava li naus sus Ròse. 2. Vent d'estiu periodic que bofa cada annada dins l'espaci de quaucu jorns dins la Mediterrània.

embatada n.f. Vent ponental foart.

embatatge n.m. Fixacion à caud d'un bendatge metallic d'una ròda de veituras ipomobili, de vagon e de locomotivas.

embatèire n.m. Obrier que s'entrèva de l'embatatge dei ròdas de veituras ipomobili, de vagon e de locomotivas.

embatoira n.f. Cròs per ceuclar de ròdas.

embatre vt. Faire l'embatatge. **embetumaire, airtz** adj. e n. Betonaire.

embatumar vt. Embetumar.

embatumat, ada adj. Embatumat.

embatumatge n.m. Embatumatge.

embatut, uda adj. Qu'a subit un embatatge.

emb'au art. contractat M'au.

embauç n.m. Avenc, gorg, tomp, debauç.

embauçar vt. Lançar dins un embauç. ◆ **s'embauçar** v.pr. Si lançar dins un embauç. Sin.: **si debauçar**.

embaucha n.f. (fr.) 1. Embauchatge. 2. Possibilitat d'ofrir un emplec à quauqu'un: *En temps de crisi, l'embaucha si fa rara*.

embauchaire, airtz n. (fr.) Persona qu'embaucha.

embauchar vt. (fr.) 1. Engatjar un salariat, passar ensèm m'eu un contracte de travalh. 2. (fam.) Emplegar quauqu'un per si faire ajudar: *T'embauchi per fretar en tèrra*.

embauchatge n.m. (fr.) Fach d'embauchar quauqu'un. Var.: **embaucha**.

embaumadura n.f. Odor foarça agradiva.

embaumaire, airtz adj. Qu'embauma, que sente boan. Var.: **embaumant**.

embaumaire, airtz n. Aqueu que lo sieu mestier es d'embaumar lu còrs.

embaumament n.m. 1. Accion d'embaumar un còrs. 2. Conservacion artificiala dei còrs à de fins scientifici.

embaumant, a adj. Qu'embauma, que sente boan. Var.: **embaumaire**.

embaumar vt. 1. Tractar un còrs mé de substanças que lo presèvon de la corrupcion. 2. Emplir d'una odor agradiva, perfumar. Sin.: **embausemar, esperfumar**. ◆ vi. Sentir boan. Sin.: **embausemar, esperfumar**.

embaumar vt. Embarrar dins una bauma. ◆ **s'embaumar** v.pr. S'embarar dins una bauma.

embausemar vt. e vi. Esperfumar, embaumar.

embavar vt. Curbir de bava.

embavosir vt. (*embavosissi*) 1. Faire venir bavós. 2. Enviscar.

embe prep. Embé.

embé prep. 1. Sièrve à marcar un rapoart de relacions (acompanhament, apartenença, acòrdi, associacion): *Embé cu soartes?* 2. Sièrve à marcar lo biais: *Avançar embé pena*. 3. Sièrve à marcar lo mejan: *Aqueu bolon si lèva embé la clau de 12*. 4. Sièrve à marcar la causa: *Embé lo temps que fa, non podèm sortir*. 5. Sièrve à

marcar la simultaneïtat: *S'en va embé lo jorn*. Var.: **emb, embe, emé, eme, em', m'**.

embecar vt. (*embèqui*) Donar la becada.

embèfi, ia adj. e n. Bèf, bèfi.

embeguinar vt. 1. (fam.) Enamorar. 2. Curbir la tèsta m'un berretin. Sin.: **emberretinar**. ◆ **s'embeguinar** v.pr. 1. S'enamorar. 2. Si curbir la tèsta m'un berretin. Sin.: **s'emberretinar**.

embelida n.f. Moment mai calme dins un temps desturbat. Sin.: **calama, paupada**.

embelidor, eirtz adj. Enjolivaire.

embeliment n.m. 1. Accion d'embelir; lo sieu resultat. Sin.: **enjolivament**. 2. Element que permete d'embelir. Var.: **abeliment**.

embelinaire, airtz adj. Emmanscaire, seductor.

embelinament n.m. Seduccion.

embelinar vt. Sedurre, emmascar.

embelir vt. (*embelissi*) 1. Rendre beu ò mai beu. 2. Faire paréisser quauqua ren sota un aspècte mai beu que la realitat. Var.: **abelir**. Sin.: **apolidir, enjoliviar**. ◆ vi. Devenir beu ò mai beu.

emberisidat n.m. *Emberisidats*: Família d'auceus coma la ciga.

emberretinar vt. Curbir d'un berretin. Sin.: **embonetar**.

emberrir vt. (*emberrissi*) Despenchenar. Sin.: **escarpinar, acrespir**.

embessonable, a adj. Emboitable, encastrable.

embessonament n.m. Emboitement, encastrament.

embessonar vt. 1. Ligar estrechament doi cauas, doi personas; encastrar, geminar.

embessonat, ada adj. Geminat.

embessonatge n.m. Accion d'embessonar; lo sieu resultat; emboitatge, encastratge.

embèstia n.f. Embestiadura.

embestiadura n.f. Embestiamet. Sin.: **secadura, fàstic, tedi**. Var.: **embèstia**.

embestiaire, airtz adj. Embestiant. Sin.: **enuiant, embarrassant**.

embestiamet n.m. Dificultat, problema. Var.: **embestiadura**. Sin.: **embrolh**.

embestiant, a adj. Qu'embèstia. Var.: **embestiaire**. Sin.: **tediós, fastigós, secant**.

embestiar vt. (*embèsti, classic embèstii*) Enuiar, embarrassar, causar de problemas à. Sin.: **fastigar, tediàr, secar, (vulg.) fotre**.

embetonaire, airtz adj. (fr.) e n. Betonaire.

embetonar vt. (fr.) Betonar.

embetonat, ada adj. (fr.) Betonat.

embetonatge n.m. (fr.) Betonatge.

embetumaire, airtz adj. e n. Betonaire.

embetumar vt. 1. Betumar. 2. Embetuminar, bituminar. Sin.: **asfaltar, enquitranar**. Var.: **embatumar**.

embetumat, ada adj. Betumat. Sin.: **asfaltat, enquitranat**. Var.: **embatumat**.

embetumatge n.m. Betumatge. Var.: **embatumatge**.

embetuminar vt. Curbir de bitume.

embeure vt. Penetrar profundament un còrs, una matèria en parlant d'un liquide. Sin.: **imbibir, embibir**.
 ◆ **s'embeure** v.pr. 1. Surbir un liquide en parlant d'una substança, d'un objècte. 2. Beure d'alcòl mai que de rason. Sin.: **s'embriagar, s'embibir, s'imbibir**.

embiaissar vt. 1. Practicar una profession, un mestier. 2. Sotametre à un adestrament metodic. 3. Metre en usança. Sin.: **engaubiar**. Var.: **abiaissar**.
 ◆ **s'embiaissar** v.pr. Si sotametre à un adestrament. Sin.: **s'engaubiar**. Var.: **s'abiaissar**.

embialar vt. e vi. (Coarasa) Pistar m' ai pens en la rega d'abialatge per melhor faire avançar l'aiga.

embibicion n.f. Accion d'embibir, de s'embibir; fach d'èstre embibit.

embibir vt. (*embibissi*) Banhar, penetrar profundament d'un liquide. ◆ **s'embibir** v.pr. 1. Absorbir un liquide, en parlant d'una substança, d'un objècte. 2. (fam.) Beure de tròup.

embibit, ida adj. 1. Foarça banhat, penetrat per un liquide. 2. (fam.) Embriac.

embilar vt. Faire nàisser ò créisser la ràbia de. Sin.: **encolerir, enrabiar, empebrinar**. ◆ **s'embilar** v.pr. S'enrabiar. Sin.: **s'encolerir, s'enrabiar, s'empebrinar**.

embladar vt. (agric.) Ensemenar de blat. Var.: **bladar, abladar**.

embladatge n.m. Accion d'embladar. Var.: **abladatge, bladatge**.

emblaimar vi. Bleimir. ◆ vt. Faire alalir, faire venir blau. Sin.: **blavir, blavejar**.

emblancar vt. (*emlanqui*) Vestir de blanc.

emblanquiment n.m. Operacion financiera que consistisse à escondre li originas sospièchi d'unu fonds monetaris: *L'emlanquiment dei sòus de la dròga*.

emlanquir vt. (*emlanquissi*) 1. Curbir de pintura blanca (un barri, etc.). 2. Procedir à l'emlanquiment de moneda. ◆ vi. 1. Devenir blanc. 2. Començar à aver de bèrris blancs.

emblaviment n.m. Fach de devenir blau; passatge d'una color au blau. Var.: **bluiment** (fr.), **blaviment**.

emblema n.m. 1. Figura simbolica: *La crotz occitana es lo noastre emblema*. 2. Atribut, èstre animat ò objècte concret destinat à simbolejar una nocion abstracha ò à representar una collectivitat, una profession, una persona, etc.: *La colomba es l'emblema de la patz*. Sin.: **simbòle**.

emblematic, a adj. Qu'a lo caractèr d'un emblema; allegoric. Sin.: **simbolic**.

emblestar vt. (*emblèsti*) Garnir (una conolha).

emblodat, ada adj. Vestit m' una blòda.

embobinar vt. 1. Enrotlar à l'entorn d'una bobina. Var.: **bobinar**. Sin.: **encanelar, enrotlar**. 2. (fam.) Enganar. Sin.: **encogordar, engusar, colhonar**.

embobinatge n.m. Bobinatge.

embocadura n.f. 1. Boca (d'un fluvi). Sin.: **fos, boca, bocau, grau**. 2. Revestiment (d'un barri). Sin.: **rebocatge**. 3. Part d'un instrument de vent dont si méton li labras per n'en sonar.

embocament n.m. Accion d'embocar; crespiment. Sin.: **rebocament, rebocatge**.

embocar vt. (*emboqui*) 1. Crespir. 2. Portar ai labras l'embocadura d'un instrument de vent. 3. Gorjar (una auca, una àneda).

emboçadura n.m. (mar.) 1. Ormege que s'emplega per emboçar una nau. 2. Grop que si fa sus una manòbra per li ajustar un ormege. Var.: **emboçura**.

emboçar vt. 1. (mar.) Mantenir una nau à l'ànchora dins una direccion determinada. 2. Realisar l'emboçatge d'una carta.

emboçura n.f. Emboçadura.

emboçatge n.m. 1. (mar.) Accion d'emboçar una nau; posicion de la nau emboçada. 2. Estampadura en releu, sus una carta de pagament, de l'identificacion dau titulari.

embodenflar vt. Faire venir bodenfle. Sin.: **embofir**.

embofir vt. (*embofissi*) Embodenflar.

emboissonir (s') v.pr. 1. Si curbir de boissons; si transformar en boisson. 2. Si pilhar dins un boisson.

emboissonit, ida adj. Cubèrt de boissons; que s'es transformat en boisson.

emboitable, a adj. Que si pòu emboitar. Sin.: **embessonable, encastrable, inserible, enfemelable, embostiable**.

emboitadura n.f. Luèc dont doi pèças s'embóiton. Sin.: **encastradura, embostiadura**.

emboitament n.m. Assemblatge de doi cauas que s'embóiton una dins l'autra. Sin.: **encastrament, embostiamment, embessonament, inseriment, enfemelament**.

emboitar vt. 1. Assemblar, ajustar doi cauas en li faguent intrar una dins l'autra: *Emboitar doi tubes*. 2. En religadura, procedir à l'emboitatge d'un libre. Sin.: **encastrar, embostiar, inserir, enfemelar, embessonar**.
 ◆ **s'emboitar** v.pr. Pilhar plaça exactament un dins l'autre.

emboitatge n.m. 1. Fach de metre en boita. 2. Cubèrta suplementària rigida e mobila, destinada à aculhir un libre de luxe. 3. En religadura, fach d'unir lo còrs d'un obratge e la cubèrta. Sin.: **embostiatge, encastratge, embessonatge, enfemelatge**.

embòl n.m. (med.) Còrs estrangier que, estirassat dins la circulacion, oblitéra un vaisseau e provòca una embolia.

embolèctomia n.f. (med.) Acte cirurgical qu'a per tòca de durbir una artèria per n'en traire l'embòl vengut li si tancar.

embolia n.f. Obliteracion brusca d'un vaisseau sanguin à causa de la presença dins lo sang d'un calhon ò d'un còrs estrangier. ◇ *Embolia gasoa*: Embolia qu'es causada per la migracion de gas qu'acompanha una brusca descompression de l'ària respirada ò que penètra per una plaga.

embolic, a adj. Relatiu à l'embolia.

emboligène, a adj. Que congreu d'embolias.

embolisme n.m. Dins lo calendier grèc, mes suplementari destinat à faire coïncidir l'annada lunària mé l'annada solària.

embolismic, a Que pertòca l'embolisme.

embolita n.f. Clorobromure natural d'argent de color vèrda grisastro.

embonetar vt. Cargar d'un bonet. Sin.: **embeguinar**, **emberretinar**.

embordar vt. (*embòrdi*) (mar.) Sostenir una nau dins una forma de radob.

emborginar vt. Pilhar dins lo borgin. Envolar dins una ret de pèca.

emboric n.m. Emborígol. Var.: **amboric**, **amborígol**.

emborigau n.m. Fonge, sòrta de morilha.

emborgesiment n.m. Fach d'emborgesir, de s'emborgesir.

emborgesir vt. (*emborgesissi*) Donar à quauqu'un lu caractèrs, lo genre de vida de la borgesia. ◆ **s'emborgesir** v.pr. 1. Pilhar li manieras, lo biais de pensar d'un borgés. 2. Comportar de mai en mai d'abitants borgés, en parlant d'un quartier, d'una comuna, etc.

emboriga n.f. Emborígol (2). Var.: **amboriga**.

emborigol n.m. 1. Cicatriz dau cordon ombilical, au mitan dau ventre. Var.: **amboric**, **emboric**, **amborígol**. 2. Estrech que fa comunicar li cambras d'una bordiga. Var.: **amboriga**, **emboriga**.

embornar vt. (*embòrni*) Metre dins la borniera. Sin.: **encaissar**, **tocar**, **ganhar**, **empochar**.

embornau n.m. Bossoniera.

embornelar vt. (*embornèli*) Drenar (2). Sin.: **acanalar**.

embornelatge n.m. Drenatge. Sin.: **acanalatge**.

emborniada n.f. Moment d'emborniament.

emborniador n.m. Miratge.

emborniaire, airitz adj. e n. Qu'embòrnia.

emborniament n.m. Accion d'emborniar; lo sieu resultat.

emborniar vt. (*embòrni*, classic *embòrni*) Embornir.

emborniment n.m. 1. Accion d'embornir; fach d'èstre bòrni. 2. (fig.) Mancaça de discerniment, fach de non vèire la realitat, de s'obstinar dins una marrida direccion.

embornir 1. Rendre bòrni; crepar un uèlh à. 2. (fig.) Faire perdre lo discerniment à. Var.: **emborniar**.

embornissent, a adj. Qu'embornisse.

emborraire, airitz n. Persona qu'emplena embé de borra.

emborrament n.m. Emborratge.

emborrar vt. Garnir de borra. ◆ **s'emborrar** v.pr. Manjar à crepapança. Sin.: **s'entripar**, **s'engavar**, **s'engamonar**, **s'engavaiar**.

emborratge n.m. 1. Accion d'emborrar. Var.: **emborrament**. 2. Trama inserida dins lu teissuts dobles. Sin.: **estomiera**.

emborsa n.f. Capsula.

emborsar vt. Metre dins una emborsa.

emboscada n.f. Mandbra que consistisse à s'escondre per atacar un enemic, una victima en movement. Sin.: **agacha**.

emboscar (s') v.pr. Si metre en emboscada, à l'aspèra.

embosquiment n.m. Fach, accion d'embosquir.

embosquir vt. (*emboasqui*) Plantar d'aubres. Sin.: **boscar**.

embostiable, a adj. Emboitable, encastrable.

embostiadura n.f. Emboitadura, encastradura.

embostiament n.m. Emboitament, encastrament.

embostiar vt. (*embosti*, classic *embóstii*) Emboitar.

embostiatge n.f. Emboitar, encastrar.

embotador n.f. Remolin.

embotaire, airitz adj. e n. Que mete en bota.

embotar vt. Metre (un liquide) dins una bota.

embotatge n.m. Accion de la messa en bota; lo sieu resultat.

embotelaire, airitz n. Botelaire, liguire.

embotelar vt. (*embotèli*) Metre en bòtas. Sin.: **enrestar**.

embotelat, ada adj. Mes en bòtas.

embotelatge n.m. Accion d'embotelar; lo sieu resultat. Sin.: **enrestatge**.

embotelhar vt. 1. Metre en botelha. 2. Encombrar un luèc, una via, li entrepachar la circulacion, en rason d'un nombre tròup grand de veïcules, de personas ò d'objèctes. Var.: **embotilhar**.

embotelhatge n.m. 1. Accion de metre en botelhas. 2. Afluença de veïcules, de personas qu'encòmbron una via de comunicacion, un luèc; encombrament. Var.: **embotilhatge**. Sin. (2): **retenguda**, **pegaveituras**, **tapaveituras**.

embotelatge n.m. Accion de metre en bòtas.

embotidor n.m. 1. Aisina que sièrve à embotir à man. 2. Ponchon d'acier trempat per faire de tèstas de claveus.

embotidura n.f. Accion d'embotir de pèças metalliqui; lo sieu resultat. ◇ (espec.) Accion d'embotir una carroçaria en seguida à un auvari. Sin.: **enclotatge**.

embotigar vt. (*embotigui*) 1. Metre en botiga. 2. Emmagasinar.

embotilhar vt. Embotelhar.

embotilhatge n.m. Embotelhatge.

embotir vt. (*embotissi*) 1. Urtar violentament en desfonsant ò en desformant: *Embotir l'ala d'una veitura*. Sin.: **enclotar**. 2. Martelar, comprimir à caud ò à frèi una pèça de metal per li donar una forma determinada.

embotissèire, eiritz n. Obrier, obriera que la sieu especialitat es l'embotissatge dei pèças metalliqui.

embotissèira n.f. Màquina, autís que sièrve à embotir.

embraç n.m. 1. Dubertura de fortificacion per tirar m'una arma. Sin.: **arquiera**, **balestriera**, **balestiera**. 2. Dubertura de paret per una fenèstra ò una poarta; expandi entre lu montants d'una fenèstra ò d'una pòrta. Sin.: **escantonament**. 4. Rais d'una ròda. 5. Ornament gotic finda dich *quadrilòbe*. 6. Placa metallica qu'enròda lo conch d'una chaminèia, una jaina...

embraça n.f. Anèla que mantèn lo plec d'una cortina. **embraçada** n.f. Accion de pilhar quauqu'un entre lu braç. Var.: **embraçament** (lit.).

embraçaire, airitz adj. e n. Persona qu'embraça una outra persona.

embraçament n.m. (lit.) Embraçada.

embraçar vt. 1. Pilhar dins lu braç. 2. (lit.) *Embraçar dau regard*: Vèire dins lo sieu ensèm. ♦ **s'embraçar** v.pr. Si pilhar dins lu braç.

embracetar (s') v.pr. Si pilhar en bracetes.

embragadura n.f. (mar.) Cau que sièrve à entornar ò à suspendre un objècte e à l'auçar. Sin.: **braga**.

embragar vt. (mar.) 1. Tirar a foarça de braç sus una manòbra per la tesar. Sin.: **engranar**, **conjónher**, **embraiar**. 2. Tenir un fais m'una embragadura per l'auçar.

embraiar vt. Metre li braias à. ♦ **s'embraiar** v.pr. Metre de braias; tornar metre en plaça li sieu braias.

embraiar vi. (mecan.) Metre en rapoart (una pèça mobila, un mecanisme) mé l'aubre motor.

embraiatge n.m. (tecn.) 1. Accion d'embraiar. 2. Mecanisme que permete d'embraiar: *Pedala d'embraiatge*. Sin.: **engranatge**, **conjonta**, **embragatge**.

embrancada n.f. Luèc dont lu forçats èron encadenats.

embrancement n.m. 1. Partiment en brancas d'un fust e, per extension, d'una via, d'un condeuch, etc.; ponch de rescòntre d'aqueli vias. 2. Partiment principal dau regne animau ò dau regne vegetal, partit en classas.

embrancar vt. (*embranqui*) 1. Agantar. 2. Racordar (una via, una canalizacion, etc.) à una branca ja en plaça. 3. Ramar. ♦ **s'embrancar** v.pr. 1. Embrancar. Var.: **s'embranconar**. 2. Si racordar.

embranconar (s') v.pr. S'embrancar (1).

embrandament n.m. Abrandament.

embrandar vt. Enflamar. Var.: **abrandar**, **abrar**, **embrasar**, **enflambar**, **aflambar**. ♦ **s'embrandar** v.pr. S'enflamar. Var.: **s'enflambar**, **s'aflambar**, **s'abrandar**.

embrasament n.m. 1. (lit.) Accion d'embrasar; fach de s'embrasar; grand incendi. 2. (lit.) Clartat roja e ardenta: *L'embrasament de l'horizont au calabrun*. Sin.: **embrandament**.

embrasar vt. (lit.) 1. Incendiar: *Lo fuèc a embrasat la palha*. 2. Illuminar de roge: *Lo soleu embrasa l'horizont*. 3. Emplir d'una passion ardenta. Sin.: **embrandar**. ♦ **s'embrasar** v.pr. (lit.) 1. Pilhar fuèc; s'illuminar. 2. S'exaltar.

embrecadura n.f. Encrena, talh fachs sus una sieta, una pinhata, etc. Var.: **breca**, **embrecada**.

embrecar vt. (*embrequi*) Faire una òsca, un talh sus una sieta, un vas, etc. Var.: **brecar**. Sin.: **entacar**.

embrenada n.f. 1. Embrenament. Var.: **embrenatge**. 2. Matèrias bruti espantegadi entre lu domicili de doi personas sospiechadi d'entretenir una relacion colpabla ò que non plàson.

embrenaire, airtitz n. 1. Que solha; qu'enfècta. 2. Que manda de sòrts. Sin. (2): **emmascaire**.

embrenament n.m. 1. Accion de solhar; accion d'enfectar. 2. Accion de mandar de sòrts. Var.: **embrenatge**, **embrenada**.

embrenar vt. 1. Solhar, gastar, infectar. Sin.: (vulg.) **emmerdar**. 2. Emmascar (getar un sòrt). Var.: **embrenadar**.

s'embrenar v.pr. 1. Si gastar; s'enfectar. Sin.: (vulg.) **s'emmerdar**. 2. S'enganar dins un affaire marrit.

embrenatge n.m. Embrenament.

embrenadar vt. Embrenar.

embrevament n.m. (tecn.) Assemblatge de doi pèças de boasc qu'una es oblica per rapoart à l'autra.

embrevar vt. (*embrèvi*) Assemblar per embrevament.

embriac, aga adj. e n. (fam.) Qu'a troup beugut. Sin.: **choc** (fam.), **encigalat** (fam.), **ebri**, **pintat**.

embriaga n.f. 1. Autre nom dau *sumac* (*Coriaria myrtifolia*). Var.: **briaga**. 2. Bonda d'una bota. Sin.: **margau**, **arguèlh**.

embriagacabra n.m. Mena de lotier. (*Lotus corniculatus*).

embriagada n.f. Fach d'èstre embriac. Sin.: (pop.) **choca**, **ganarra**, **cigala**, **pèu**, **peleta**.

embriagadura n.f. Fach de s'embriagar.

embriagant, a adj. Qu'embriaga. Sin.: **capitós**.

embriagar vt. (fam.) Rendre embriac. Sin. (pop.): **empegar**, **encigalar**, **pintar**, **enganarrar**. ♦ **s'embriagar** v.pr. Beure troup. Sin. (pop.): **pillhar una pèu**, **una peleta**, **s'enhocar**, **s'enganarrar**.

embriagàs, assa adj. e n. Acostumat à s'embriagar. Sin.: **ibronhàs**.

embriagon, a n. Persona que s'embriaga sovent, regulierament. Sin.: **chocaton**, **ibronha**, **sadolàs**.

embriaguèha n.f. Fach d'èstre embriac, de s'embriagar. Var.: **embriaguessa**, **ibronharia**.

embriaguessa n.f. Fach d'èstre embriac, de s'embriagar. Var.: **embriaguèha**. Sin.: **choca**.

embricar vt. (*embriqui*) Trissar. Sin.: **brigonejar**, **esbrighalhar**, **fresumar** (Luceram), **frominar**.

embriবাদement n.m. Accion d'embriবাদar; fach d'èstre embriবাদat.

embriবাদar vt. 1. (mil.) Fach de recampar (d'òmes, de tropas) per formar una brigada. 2. Faire intrar, per constrencha ò persuasion, dins una associacion, un grope, un partit.

embriবাদar (s') v.pr. Avalar de tràvers.

embriocardia n.f. (med.) Modificacion dau ritme cardiac que dona à l'auscultacion la sensacion dau bosin dau coar fetal.

embriogènèsi n.f. (biol.) Formacion e desvolopament d'un organisme animal ò vegetal de l'estadi de l'embrion à la naissença, à l'espelida. Sin.: **embriogènia**.

embriogènia n.f. Embriogènèsi.

embriogènic, a adj. Relatiu à l'embriogènèsi.

embriologia n.f. Sciènça que tracta de l'embriologia.

embriologic, a adj. Relatiu à l'embriologia.

embriologista n. Especialista d'embriologia. Var.: **embriològue**.

embriològue, òga n. Embriologista.

embrion n.m. 1. Organisme en cors de desvolopament, despí l'òu fecondat fins à la realisacion d'una forma capabla de vida autonòma e activa. 2. Començament: *Un embrion d'organizacion*.

embrionari, ària adj. 1. De l'embrion. ♦ *Sac embrionari*: Ensèm dei cellulas contengudi dins l'ovule

embrionat, da

dei angiospèrmas e represènton lo protale femeu. 2. (fig.) Rudimentari, que comença: *Un projècte embrionari*.

embrionat, da adj. Relatiu à l'òu que la sieu fecondacion es acertada per la presença d'un embrion.

embriopatia n.f. (med.) (med.) Malautia que tòca l'embrion e provòca una mauformacion.

embrioscopia n.f. (med.) Tecnica de vision dirècta de l'embrion *in utero*, au mejan d'un endoscòpi passat dins lo coal uterin.

embriotòme (med.) Instrument previst per practicar l'embriotomia.

embriotomia n.f. (med.) Intervencion prevista per demenir lo volume d'un embrion moart dins la tòca de lo traire de l'utérus.

embrocacion n.f. Preparacion à basa d'òli leugierament revulsiva emplegada per lo massatge dei muscles.

embrocament n.m. Accion d'embrocac.

embrocar vt. (*embròqui*) 1. Encrocar. ◇ *N'encrocar una*: Capitar dins quauqua ren. 2. Enfilar (una volalha) au mejan d'una bròca. Sin.: **enastar**. ◇ (fam.) Traucar d'un còp d'espada.

embrochar vt. (*embròchi*) Enfilar (una volalha) au mejan d'una bròcha. Var.: **embrocar**.

embrolh n.m. Afaire complicat, estoart, dins la tòca d'enganar; engan, tricharia. Sin.: **garibolada, pegàs, embestiament, fàstic, pastís**.

embrolhaire, airtiz adj. e n. Qu'embrolha.

embrolhar vt. 1. Metre en desòrdre, emmesclar. 2. Complicar, rendre escur: *Embrolhar una question*. **garibolar, engarbulhar, entrebescar**. ◇ *Embrolhar quauqu'un*: Li faire perdre lo fieu dei sieu ideas. ◆ **s'embrolhar** Perdre lo fieu dei sieu ideas, s'embarrassar.

embrolhon n.m. Trichaire. Sin.: **enganaire, engusaire**.

embromat, da adj. (mar.) Atacada per li bromas en parlant de la carena d'un vaisseau.

embroncada n.f. Fach d'urtar, d'embroncar. Var.: **embronhada**. Sin.: **acipada, bassacada, acip**.

embroncar vi. (*embronqui*) Si picar en tèrra en si pilhant lu pens dins un obstacle. Var.: **embronchar**. Sin.: **s'embrancar, s'estramassar, s'embranconar, s'acipar**.

embronhada n.f. Embroncada.

embronchar vi. Embroncar.

embrondar vt. 1. Garnir mé de brancas. 2. Ramar de pèus ò de faiòus. ◆ **s'embrondar** v.pr. Si curbir de rams.

embrugar vt. Garnir de bruga (en particulier li cleas dei manhans).

embrugatge n.m. Accion d'embrugar; lo sieu resultat.

embrum n.m. (sobretot au pl.) Pluèia fina formada per l'escrestament dei ondas. Sin.: **esposc, pouvereu**.

embrumar vt. Curbir de bruma. Sin.: **enneblar**. ◆ **s'embrumar** v.pr. Si curbir de bruma.

embrumassar vt. Curbir d'una bruma espessa. ◆ **s'embrumar** v.pr. Si curbir d'una bruma espessa.

embrumat, ada adj. Brumós. Sin.: **fosc, neblós**.

embrunadura n.f. Accion d'embrunir, fach d'embrunir. Sin.: **escurciment, enfosquiment, embrunir**.

embrunir vi. (*embrunissi*) S'escurcir, si faire nuèch. Sin.: **s'enfosquir**. ◆ vt. Rendre brun. ◆ n.m. Calabrun.

embrunit n.m. Calabrun, entrebrun.

embrutir vt. Brutar.

embugadar vt. Metre lo linge à la bugada. Sin.: **colar bugada**.

embulhentar vt. Trempar dins l'aiga bulhenta.

embut n.m. 1. Còne renversat que sièrve à versar un liquide dins un recipient dau coal estrech. Sin.: **totairòu, tortairòu**. 2. Avenc, caraveu.

embutar vt. 1. Vuar dins un embut. 2. Gavar.

embutàs n.m. Embut per emplonar li botas.

embuvatge n.m. (text.) Fach d'acorchar lu fieus de la cadena per lo teissatge.

emé prep. Embé.

emenda n.f. Contravencion. Var.: **esmenda, multa**.

emendable, a adj. Que pòu èstre emendat. Var.: **esmendable**.

emendacion n.f. Transformacion voluntària de l'ortografia d'un mòt au moment de la relectura d'un tèxto.

emendaire, airtiz n. Persona qu'emenda, que corregisse. Var.: **esmendaire**.

emendament n.m. Modificacion d'un tèxte prepausat a l'agrat d'una assemblelada deliberanta. Substància incorporada dins lo soal per melhorar li sieu propietats fisiqui. Var.: **esmendament**. Sin.: **bonificacion**.

emendar vt. 1. Condamnar à pagar una emenda. 2. Corregir, melhorar. ◇ Modificar un tèxto prepausat à l'agrat d'una assemblelada deliberanta. 3. Melhorar la tèrra, la bonificar. Var.: **esmentar**. ◆ **s'emendar** v.pr. Si corregir, si melhorar. Var.: **s'esmentar**.

emeralopia n.f. Endeblement ò perda de la vision dins una lutz gaire intensa (espec. au calabrun).

emergença (-ència) n.f. 1. Cas accidental, imprevist. 2. Sortida d'un liquide, d'un rais, en defoara d'un mitan: *Emergença d'una foant*. 3. Aparicion, pauc ò pron d'un còup solet, d'una idea, d'un fach social, politic, economic.

emergent, a adj. 1. Imprevist, accidental. 2. (opt.) Que soarte d'un mitan après l'aver traversat. 3. *País emergent*: País que lo sieu PIB es inferior à-n-aqueu dei país desvolopats ma que conoisce una creissença economica rapida.

emergir vi. (*emergissi*) 1. Sortir d'un mitan liquide e aparéisser à la susfàcia. 2. (fig.) Si mostrar, si manifestar: *Una idea novèla emergisse de la discussion*. 3. (fig.) Retenir l'atencion per la sieu qualitat, lo sieu niveau: Un travalh qu'emergisse entre toi lu autres. 4. (fam.) Sortir d'una situacion dificila.

emergit, ida adj. Que soarte de l'aiga: *Li tèrras emergidi*.

emeric n.m. Esmerilh.

emerit, a adj. Qu'es d'una abiletat remirabla, deuguda à una lònga practica. Sin.: **egrègi, eminent**.

emersion n.f. 1. Accion, fach d'emergir. 2. (astron.) Fach, per un astre, de tornar aparéisser après una ocultacion.

emetèire, tritz n. e adj. Si di d'una persona, d'un organisme qu'emete de moneda, de títols, etc. ◆ adj. Qu'emete de senhals, d'imatges: *Una estacion emetriz.*

emetic, a adj. Que fa vomir.

emetic n.m. Nom generic dei còrs que resúltan de la combinason d'un tartrat acide m'un sesquioxide.

emotor n.m. 1. Pòste d'emission de senhals electromagnetics que poàrtan de messatges telegrafics de sons, d'imatges. 2. (electron.) Joncion semiconductor, generalament religada à la massa, qu'embé la basa e lo collector forma un transistor.

emetro-receptor n.m. Ensèm que comprèn un emotor e un receptor radioelectrics, sovent m'una antena e una alimentacion comuni.

emetre vt. 1. Produre au defoara (d'ondas, de radiacions, de vibrations, de sons). 2. Procedir à la transmission de (un programa de ràdio, de television). 3. Metre en circulacion (de moneda, de sageus, un chèc); prepaular au public (un emprunt, etc.). 4. Exprimir, formular: *Emetre un vejaire.* ◆ vi. Faire una emission de ràdio, de television.

emiactal n.m. Un emiactal es un grope foncional format per reaccion de condensacion, sota catalisi acida, d'un aldeïde e d'un alcòl ò un compauat quimic que contèn aqueu grope foncional. L'emiactal constitue un intermediari de la reaccion d'acetalisacion, entre un equivalent d'aldeïde e doi equivalents d'alcòl (sota catalisi acida), per formar un acetal. Per aquesta rason, lu emiactals son dificilament isolables, e si rescoànton rarament en defoara dei compauats ciclics coma dins lo cas des òsas. Var.: **emiactau.**

emiactalisacion (-izacion) n.f. Reaccion que dona un emiactal.

emiactau n.m. Emiactal.

emialgia n.f. (med.) Dolor sentida solament dins la mitan dau còrs.

emianestesia n.f. Anestesia aplicada à la mitan dau còrs.

emianopsia n.f. Perda de la vista que tòca solament un costat dau camp visual.

emicicle n.m. 1. Tot espaci qu'a la forma d'un mièg-ceucle. 2. Construccion semicirculara mé de gradins, destinada à d'espectacles, d'acamps, de conferenças, etc.

emicolectomia n.f. (med.) Reseccion cirurgicala de la mitan dau budèu mèstre.

emicrania n.f. (med.) Mau de tèsta.

emièdre, a adj. Emiedric.

emiedria n.f. (miner.) Proprietat dei cristal que la sieu simetria es la mitan d'aquela de la sieu ret cristallina.

emiedric, a adj. Que presenta lu caractèrs de l'emiedria. Var.: **emièdre.**

emiembrion n.m. Embrion que resulta dau periment, per lo biais de ponheduras, dei doi primiers blastomèrs.

emifonia n.f. Impossibilitat per quauqu'un de parlar autrament que sotavotz.

emigracion n.f. 1. Accion d'emigrar; ensèm dei emigrats. 2. (zool.) Migracion.

emigrant, a n. Si di d'una persona qu'emigra.

emigrar vi. 1. Laisser lo sieu país per anar dins un autre. 2. (zool.) Laisser periodicament una region per una autre dau clima mai doç, en parlant dei animaus; migrar.

emigrat, ada adj. e n. Persona qu'a emigrat.

emilian, a adj. e n. De la region italiana d'Emília.

emimelia n.f. Mauformacion congenitala caracterisada per la mancança de l'extremitat d'un membre.

emina n.f. (biol.) Substança obtenguda en escaufant una solucion d'emoglobina mé d'acide acetic e de clorure de sòdi.

emina n.f. 1. *Emina de 2 quartiers*: Anciana mesura dei solides niçarda valent 2,021875 dal. Var.: **eimina.** 2. *Emina de 8 motoraus*: Anciana mesura d'aira niçarda valent 7,722450 aras.

eminada n.f. Contengut d'una emina. Var.: **eminada.**

eminença (-ència) n.f. 1. Elevacion dau terren. Sin.: **morre, reauça, autura, puget, puèi, suquet, torreta.** 2. (anat.) Salhida. 3. (relig.) Títol dei cardinals. ◆ (ist.) *L'eminença grisa*: Lo Paire Joseph du Tremblay, conselhier e agent de Richelieu. ◆ (m'una minuscula) Conselhier qu'agisse dins l'ombra.

eminent, a adj. Qu'es en dessobre dau niveau comun: *Un especialista eminent.* Sin.: **egrègi, emerit, illustre, famós.**

eminentament adv. Au niveau mai aut; extremament. Sin.: **egregiament.**

eminentissime, a adj. Mai qu'eminent. ◆ 1. Títol dau grand Mèstre de l'Òrdre sobeiran de Malta. 2. Títol emplegat oficialament per saludar un cardinal, un legat dau Papa.

emiobòla n.f. Anciana unitat de mesura de massa que valia à l'entorn de 0,39 g.

emioxide n.m. (quim.) Oxide que comprèn un atòme d'oxigène per doi atòmes dau còrs au quau es ligat.

emiparasit(e) n.m. Planta vèrda que suçà la saba bruta d'un autre vegetal, coma lo visc.

emiparesia n.f. Dementiment de la foarça musculara dins una mitat dau còrs. Es una forma atunida de l'emiplegia.

emipermeable, a adj. Pertòca una peleganta que si laissa traversar unicament per d'uni moleculas en solucion dins l'aiga, coma li pelegantas cellulari dei èstres vivents.

emiplegia n.f. Paralisia de la mitan dau còrs, deuguda lo mai sovent à una lesion cerebrala dins l'emisfèri opuat.

emiplegic, a adj. Relatiu à l'emiplegia; que sofrisse d'emiplegia.

emiptèr n.m. Emipteroïde.

emipteroïde n.m. *Emipteroïdes*: Superòrdre d'insèctes dei pèças bucali ponhenti e suçarèli, partit en doi òrdres, aqueu dei omoptèrs (peolh, cigala, etc.) e aqueu dei eteroptèrs (bertau, etc.). Var.: **emiptèr.**

emir n.m. Gouvernaire, prince, dins lu país musulmans.

emirat n.m. 1. Dignitat d'emir. 2. Estat qu'un emir govèrna.

emisfèri n.m. 1. Caduna dei mitans dau glòbe terrèstre, d'un astre esferoïdal ò de l'esfèra celèsta, separadi per un plan diametral, en particular l'equator. 2. (anat.) Caduna dei doi mitans dau cerveu anterior. 3. (mat.) Porcion d'esfèra limitada per un grand cercle. 4. *Emisfèris de Magdeborg*: Miègi-esfèras metalliqui vuèii, que Otto von Guericke empleguèt en lo 1654 per metre en evidença la pression atmosferica.

emisferic, a adj. Qu'a la forma d'un emisfèri.

emisferoïde n.m. Còrs que la forma es vesina d'aquela d'un emisfèri.

emissari, ària adj. *Boc emissari*: Persona renduda responsabla de tot cen que non va (per allusion à la costuma biblica que cargava un boc de toi lu pecats d'Israël e lo caçava dins lo desèrt).

emissari n.m. Persona encargada d'una mission pauc ò pron secreta ò personala, mandada au près de quauqu'un.

emissari n.m. (geogr.) 1. Cors d'aiga que naisse dins un lac ò que n'en evacua li aigas. 2. Valat ò cors d'aiga que permete d'evacuar l'aiga que s'escorre.

emission n.f. 1. (fis.) Produccion de radiacions, d'ondas, etc. 2. (telecom.) Transmission per li ondas electromagnetiqui de sons, d'imatges. ◇ Programa que la television ò la ràdio transmèton. 3. (fin.) Fach de metre en circulacion de monedas, de títols, etc. 4. (geol.) Sortida d'un volcan de produchs solides, liquides ò gasós. 5. *Emission de votz*: Produccion de sons articulats.

emissionari, ària adj. Que pertòca una persona que fa una emission e un establiment que gaudisse dau privilègi d'emission. ◆ n. Obrier encargat de la mena e de la susvelhança de l'emission de gas dins un malhum de distribucion.

emistiqui n.m. 1. Caduna dei doi parts d'un vèrs que la cesura talha. 2. La cesura.

emitança n.f. Flux d'energia emés per unitat d'ièra d'una susfàcia que dardalha au ponch considerat de la susfàcia. Si mesura en watt per cm².

emiteu n.m. Insècte pichon icneumonidat que la sieu larva si rende utila en parasitant aquela de totplen d'insectes.

emitròp(e), a adj. Relatiu à l'emitropia.

emitropia n.f. (miner.) Gropament regulier de cristals identics.

emmagasinament n.m. Accion, fach d'emmagasinar. Var.: **emmagasinatge**.

emmagasinar vt. 1. Metre en magasin. 2. Amolonar, metre en resèrva: *Emmagasinar d'energia*.

emmagasinatge n.m. Emmagasinement.

emmainatjament n.m. Accion d'emmainatjar. Sin.: **agençament**.

emmainatjar vt. Transportar e installar dins un noueu lotjament. Sin.: **agençar**. ◆ vi. S'installar dins un noueu lotjament. Sin.: **faire sant Miquèu**.

emmalautir vt. Rendre malaut. ◆ **s'emmalautir** v.pr. Agantar una malautia; venir malaut.

emmaliciar vt. (*emmalici*, classic *emmalícii*) 1. Pervertir. 2. Faire enrabiar. ◆ **s'emmaliciar** v.pr. 1. Si pervertir. 2. S'embilar. Sin.: **s'enrabiar, s'encolerir**.

emmalignar vt. Faire venir mai greu, mai perillhós. Sin.: (fig.) **enverinar, encanhar**. ◆ Devenir mai greu, mai perillhós. Sin.: (fig.) **s'enverinar, s'encanhar**.

emmanelhar vt. Emmanilhar.

emmanegar vt. 1. Ajustar, apariar sus una mànega. 2. Ligar, enganchar una aisina sus lo sieu supoart.

emmanilhar vt. Metre una manilha, una berliera a un cavanhòu, un pairòu. Var.: **emmanelhar**.

emmantelar vt. Curbir d'un manteu. Var.: **mantelar, amantelar**.

emmarinar vt. Rendre aigaiós sota l'influença dau vent de mar. ◆ **s'emmarinar** v.pr. (mar.) Si virar au miègjorn en parlant dau marin; que bofa dau miègjorn: *Lo temps s'emmarina*.

emmatalotar (s') v.pr. (*m'emmatalòti*) Si faire matalòt.

emmascaire, airtz adj. e n. Qu'emmasca.

emmascament n.m. Fach d'emmascar. Sin.: **pivelatge, sortilègi**.

emmascant, a adj. Qu'emmasca. Sin.: **fascinant, pivelant**.

emmascar vt. (*emmasqui*) Metre una màsquera à.

emmascar vt. (*emmasqui*) Getar un sòrt. Sin.: **pivelar, fadar, enfadiar, endemoniar**.

emmascatge n.m. Fach d'emmascar.

emmelar vt. (*emmèli*) Mesclar me de meu, per donar un gust sucrat.

emmenagògua, òga adj. e n. (med.) Si di d'un remèdi ò d'un tractament que provòca ò regularisa li menstruacions.

emmenar vt. 1. Menar embe se d'un endrech à un autre. 2. Comandar embé autoritat e envanc. Sin.: **condurre, acompanhar**.

emmental n.m. Fromai de gruièra d'una varietat originària de la Vau d'Emma (Soïssa), que si fa finda en França.

emmerdaire, airtz n. (fig., pop.) Persona que disturba la vida dei autres. Sin.: **gastasaussa, rompebalas, disturbamestier, secamolea, trebolarepaus, secafetge, rompedoças, disturbier**.

emmerdament n.m. (pop.) Cruci, dificultat. Sin.: **lagui, pensament, lanha, malanha, enuèi, disturbi, entravadís**.

emmerdant, a adj. (pop.) Qu'emmerda.

emmerdar vt. (pop.) 1. Embrenar, brutar. Sin.: **conçar, esconçar**. 2. Enuiar, cruciar. Sin.: **laguiar, pensament, disturbar, entravar, lanhar**. ◆ **s'emmerdar** v.pr. (pop.) 1. S'enuiar. 2. Si cercar de complicacions, si donar de mau per faire una caua inutila: *Perqué s'emmerdar à reparar aquela vièlha màquina que vau plus ren?*

emmesclar vt. Mesclar, entrebescar.

emmetrar vt. (*emmètri*) (tecn.) Dispauar de materiaus per n'en facilitar lo metratge.

emmetròpe, a adj. (fisiol.) Si di d'un uèlh que la sieu vision es normala. ◆ adj. e n. Qu'a una vision normala.

emmetropia n.f. Vision normala.

emmolonar vt. Metre en molon. Var.: **amolonar**.

emmonedament n.m. Amonedament.

emmonedar vt. Amonedar.

emmurallar vt. Enrodat d'una muralha, d'una paret; enclaire dins una paret. Sin.: **emparedar**.

emmurallar, ada adj. Enrodat d'una muralha, d'una paret; enclaus dins una paret.

emmurament n.m. 1. Accion d'emmurar; lo sieu resultat. 2. Dau temps de la Crosada còtra l'eresia catara, emprisonament perpetual prononciat per l'Inquisicion pertocant lu eretges, en particular à Carcassona.

emmurar vt. Enclaire entre de barris.

emobilia n.f. (med.) Presença de sang dins la bila.

emobiologista n. Especialista en ematologia, en microbiologia e en bioquimia.

emoblastòsi n.f. (med.) Nom generic dei malautias tumorali.

emocaterèsi n.f. (med.) Destrucion dei cellulas sanguini.

emocianina n.f. Pigment blau verdastre que contèn d'aram e qu'assegura lo transpoart de l'oxigène dins lo sang dei molluscs; es l'equivalent de l'emoglobina dei vertebrats.

emocion n.f. Trebolici, agitacion passatgiera, à causa d'un sentiment viu de paur, de gaug, de plaser, etc. Sin.: **esmoguda, trebolèri**.

emocionable, a adj. Que s'esmòu aisadament.

emocional, a adj. Que procedisse de l'emocion: Una reaccion emocionala. Var.: **emocionau**.

emocionant, a adj. Que provòca d'emocion. Sin.: **esmovent**.

emocionar vt. Esmòure.

emocionat, ada adj. Esmogut.

emocionau, ala adj. Emocional.

emocitoblast n.m. Cellula soca dau tot dei cellulas dau sang, levat lu monocits.

emoclasia n.f. (med.) Alteracion de l'estat fisicoquimic dau plasma sanguin.

emoconcentracion n.f. (med.) Demeniment dau volume plasmatic sensa demeniment proporcionau dau volume globular totau.

emoconia n.f. Corpuscule foarça pichon animat de movements desordonats (brownians) que si pòu avistar dins lo sang fresc examinat à l'ultramicroscòpi.

emocromatòsi n.f. (med.) Sobrecarga de fèrre dins l'organisme.

emocultura n.f. Ensemnada d'un mitan de cultura bacteriologica m'au sang d'un malaut; permete de descurbir de septicemias.

emodialisi n.f. Metòde d'espurgament extrarenala per lo biais dau ren artificial.

emodilucion n.f. (med.) Acreissement de la quantitat d'aiga dau plasma sanguin, sensa acreissement dei substànças en solucion nimai dei globilhons.

emodinamica n.f. Part de la fisiologia qu'estúdia lu factors intervenents per assegurar à la massa sanguina lu

sieus movements e la sieu desparticion dintre lu divèrs organes.

emofil(e), a adj. e n. Pertocat d'emofilia. Var.: **emofilic**.

emofilia n.f. Malautia congenitala caracterisada per un retard ò una absença de coagulacion dau sang e dins la quala la feridura mai pichina pòu causar una emorragia importanta (es una malautia que li fremas transmèton ma tòca solament lu òmes).

emofilic, a adj. Emofile.

emofthalmia n.f. (med.) Escampament de sang dintre l'uèlh.

emogenia n.f. (med.) Emorragia de la pèu e dei mucoas; l'epistaxis n'es un exemple.

emoglobina n.f. Pigment dei globules roges dau sang, qu'assegura lo transpoart de l'oxigène e dau gas carbonic entre l'aparelh respiratòri e li cellulas de l'organisme.

emoglobinemia n.f. Liberacion normala d'emoglobina dins lo sang per lo biais de la lisi dei globilhons.

emoglobinomètre n.m. Aparelh que mesura le riquesa dau sang en emoglobina.

emoglobinopatia n.f. Afeccion que pertòca l'emoglobina.

emoglobinuria n.f. Presença d'emoglobina dins li urinas.

emoglobinuric, a adj. Relatiu à l'emoglobinuria.

emograma n.m. Estudi qualitatiu e quantitativ dei globules dau sang, que comprèn la numeracion globulària e la formula leucocitària.

emolient, a adj. e n.m. (med.) Si di d'un medicament, d'una aplicacion, que distende lu teissuts enflamats.

emolinf n.f. Sang dei invertebrats que pòu èstre incolòre, rige, blau ò vèrd, ma que contèn gaire d'ematies.

emolisi n.f. Destrucion dei globules roges dau sang.

emolisina n.f. Anticòrs que provòca l'emolisi.

emolitic, a adj. Que provòca l'emolisi; que s'acompanha d'emolisi.

emolument n.m. (dr.) Part d'actiu que revèn à quauqu'un dins una succession, un partatge. ♦ pl. 1. Onoraris d'un oficier ministerial. 2. (admin.) Salari estatat à-n-una foncion.

emondar vt. 1. Talhar li brancas inutili d'un aubre. Sin.: **rebrondar**. 2. Desbarrassar d'uni granas dau sieu tegument.

emondatge n.m. Accion d'emondar.

emondaduras n.f. pl. Brancas emondadi.

emontòri n.m. (fisiol.) que sièrve à l'evacuacion de matèrias organiqui.

emopatia n.f. Tota malautia dau sang ò dei organes ematopoietics.

emopericardi n.m. (med.) Escampament de sang dintre lo pericardi.

emoperitoneu n.m. (med.) Escapament de sang dintre lo peritoneu.

emoplòic, a adj. Relatiu à l'escupenha de sang.

emopneumopericardi n.m. (med.) Presença d'ària e de sang dintre lo pericardi.

emopneumotorax n.m. (med.) Presença d'ària e de sang dintre la plèura.

emopoièsi n.f. Ematopoièsi.

emopoietic, a adj. Ematopoietic.

emoptisia n.f. Fach d'escupir de sang que vèn dei paumons ò dei broncas.

emoptisic, a adj. Relatiu à l'emoptisia. ♦ adj. e n. Pertocat d'emoptisia.

emorragia n.f. 1. (patol.) Escorremet de sang foara dei vaisses que lo dévon contenir. 2. (fig.) Perda importanta en vidas umani. 3. (fig.) Fuga, perda de quauqua ren: *Una emorragia de sòus*.

emorragic, a adj. Relatiu à l'emorragia.

emorrà n.f. Mejan d'aparament relatiu a d'unu insectes que fan exsudar per li sieu articulacions, un sang malodorant e caustic.

emorroïda n.f. Variça dei venas de l'anús. Si destrón li *emorroïdas extèrni* e li *emorroïdas intèrni*. Lo gonflament dei emorroïdas, ò *fluxion*, s'acompanha generalament d'una tromboflebiti; una altra complicacion possibla es l'*emorragia*. Sin.: **morena**.

emorroïdal, a adj. Relatiu ai emorroïdas. Var.: **emorroïdau**. Var.: **emorroïdari**.

emorroïdari, ària adj. e n. Relatiu ai emorroïdas; que sofrisse d'emorroïdas. Var.: **emorroïdic**.

emorroïdau, ala adj. Emorroïdal.

emorroïdic, a adj. Emorroïdari.

emosialemèsi n.f. (med.) Vomidura d'escupenja que conten de sang.

emosiderina n.f. Substança ferruginosa que si tròva dins lo fetge e que representa la màger forma de resèrvas dins l'organisme.

emospermia n.f. (med.) Presença de sang dins l'espèrma.

emosporodia n.f. *Emosporadias*: Protozoaris parasits dau sang dei vertebrats e dei budeus dei insèctes ponhèires, coma lo plasmodium de la malària.

emostasi n.f. Emostàsia.

emostàsia n.f. Arrèst d'una emorragia. Var.: **emostasi**.

emostatic, a adj. e n. Si di d'un agent mecanic, fisic ò medicamentós qu'arrèsta li emorragias.

emotipologia n.f. Definicion d'un individú per lu caractèrs sanguins.

emotiu, iva adj. De l'emocion: *Trebolicis emotius*. ♦ adj. e n. Que sente facilament d'emocions. Sin.: **emocionable, pertocable**.

emotivitat n.f. Caractèr d'una persona emotiva; disposicion à sentir d'emocions.

empach n.m. Empacha.

empacha n.f. Obstacle, dificultat: *Crear d'empachas, metre d'empachas à l'accion de quauqu'un*. Var.: **empach, empachament, empachador**. Sin.: **entrava**.

empachacamin n.m. Embarrassacamin.

empachaire, airtiz adj. e n. (fam.) Persona que mete d'empachas. Var.: **empachier**. Sin.: **entravacaire, disturbamestier**.

empachament n.m. 1. Cen qu'empacha una accion ò li fa obstacle. Sin.: **entrava**. Var.: **empacha, empachador**. 2. (dr. constit.) Interrupcion prematurada dau mandat dau President de la República (en França, en Amèrica). 3. (dr. civ.) Defaut, absença d'una dei condicions legals per la celebracion d'un maridatge.

empachar vt. Faire obstacle à, rendre impossible. Sin.: **entravar**. ♦ **s'empachar** v.pr. (*de*) Si retenir de.

empachat, ada adj. Retengut per li sieu obligacions. **empachatiu, iva** adj. Que provòca un empachament.

Sin.: **entravadís**.

empachier, a n. Empachaire.

empachum n.m. Tot cen qu'empacha.

empadronir (s') vt. ind. (*de*) (it.) Si rendre mèstre de. Sin.: **s'emparrar, s'apoderar, s'empatronar**.

empaïsanar vt. Donar un caractèr païsan à. Var.: **empaïsanir, empaisanar**.

empaïsanir vt. (*empaïsanissi*) Empaïsanar. Var.: **empaïsanir**.

empaïsselar vt. (*empaïssèli*) Provedir d'un paiseu. Var.: **païsselar**. Sin.: **escarassonar**.

empalaficar vt. (*empalafiqui*) Plantar en tèrra. Var.: **palaficar, palficar**.

empalament n.m. 1. Accion d'empalar. 2. Fach de s'empalar, d'èstre empalat. 3. Palissadament.

empalar vt. Traucar d'un pal. ♦ **s'empalar** v.pr. Si nafrar en tombant sus un objècte ponchut que s'enfonsa dins lo còrs.

empalar vt. Pilhar m'una pala.

empalhacadièra(s) n. Persona que lo sieu mestier es d'emplahar li cadieras.

empalhaire, airtiz n. 1. Persona qu'empalha de cadieras. Var.: **rempalhaire**. 2. Taxidermista.

empalhar vt. Garnir de palha: *Empalhar una cadiera*. Envolopar, curbir de palhar: *Empalhar una botilha*. 3. Emplir de palha un animau moart, la sieu pèu per li conservar la sieu forma. Var.: **empalhassar, rempalhar**.

empalhassar vt. Garnir de palha. Var.: **empalhar**.

empalhat, ada adj. (fam.) Si di d'una persona indolenta. Sin.: **flac, flacós, deixa-m'estós, pigre, patanha, patamoala, empastre**.

empalhatge n.m. Accion d'empalhar. Var.: **rempalhatge**.

empalissament n.m. Palissadament.

empalissar vt. Palissadar.

empalissonament n.m. Palissadament.

empapeïrar vt. Envolopar mé de papier. Var.: **empapierar**.

empapierar vt. Envolopar mé de papier. Var.: **empapeïrar**.

empapilhotar vt. (*empapilhòti*) Metre en papilhòta.

empaquetar vt. Metre en paquet. Sin.: **envolopar, enfardelar**.

empaquetatge n.m. Accion d'empaquetar; lo sieu resultat. Sin.: **enfardelatge**.

- empara** n.f. Embarri.
- emparar** vt. Aquistar la conoissença, la practica: *Emparar lo niçard, emparar li matematicas*. Sin.: **apréner, aprene, aprendre**.
- emparar (s')** v.pr. (*de*) 1. Pilhar violentament possession de: *S'emparar d'una vila*. 2. Agantar vivament: *S'emparar dau balon*. 3. Agantar quauqu'un, lo faire presonier. 4. Pilhar possession de, en parlant d'una idea, d'un sentiment, etc. Sin. (1 e 4): **s'apoderar**.
- emparadisar** vt. Metre au paradís. ♦ **s'emparadisar** v.pr. Anar en paradís.
- emparaular (s')** v.pr. Donar la sieu paraula; s'engatjar, prometre.
- emparaulat, ada** adj. Que parla facilament, sensa dificultat. Sin.: **paraulós, barjacaire, paraulier, lengassut, lengatier, charraire**.
- emparedar** vt. Embarriar.
- emparentar** vt. Faire devenir parents. Var.: **aparentar**. ♦ **s'emparentar** v.pr. Devenir parents. Var.: **s'aparentar**.
- empargar** vt. (*empargui*) Claire dins un pargue. 2. Metre dins un luèc claus de baranhas: *Parcar de bèstias*. Var.: **parcar**.
- empastament** n.m. 1. Accion d'empastar ò de s'empastar. 2. (pint.) Releu produch sus un tableu per l'aplicacion de jaças successivi de matèria picturala. 3. Escafament dei linhas dau còrs deugut à un excès de graissa dins lu teissuts. 4. Accion d'engraissar de volalha.
- empastar** vt. 1. Curbir ò emplir de pasta. 2. (fig.) Rendre pastós. 3. (pint.) Pintar per empastaments, en superpauant de jaças grassis de pintura. 4. Refaire lo gip. Sin.: **empastrar**. 5. Gonflar lu teissuts. 6. Engraiassar (una volalha). ♦ **s'empastar** v.pr. 1. Devenir espés, pastós. 2. Pilhar de pes au ponch d'aver lu trachs e li linhas dau còrs escafats.
- empastat, ada** adj. Que presenta d'empastament; gonflat: *Una cara empastada*.
- empastissar** vt. 1. Brutar, pegar, enviscar. 2. Curbir quauqua ren me de brutícia.
- empastissat, ada** adj. Brutat: *Aver lo morre tot empastissat de chicolata, li mans empastissadi de carbon*.
- empastrar** vt. Refaire lo gip. Sin.: **empastar**.
- empastràs** n.m. Emplastràs.
- empastratge** n.m. Emplastratge.
- empastre** n.m. (farm.) Preparacion terapeutica adesiva destinada à un usatge extèrne. Var.: **emplastre**.
- empastre, a** n. Persona flaca, sensa energia. ◇ Expr.: *Bogre d'empastre fotut*. Var.: **emplastre**. Sin.: **patamoala, patanha**.
- empastrolhar** vt. Entravar, empachar.
- empatement** n.m. Distança entre lu axes dei aisseus extrêmes d'un veïcule.
- empatanhar** vt. Brutar, barbolhar.
- empatia** n.f. (psicol.) Facultat intuitiva de si metre à la plaça dei autres, de sentir cen que sènton.
- empatic, a** adj. Relatiu à l'empatia.
- empatronar** vt. Rendre mèstre. ♦ **s'empatronar (de)** v.pr. S'establir m'autoritat en un luèc, dins una foncion, s'en faire lo mèstre. Sin.: **s'apoderar**.
- empatronir** vt. (*empatronissi*) Rendre capon. ♦ **s'empatronir** v.pr. Devenir capon. Sin.: **caponejar**.
- empaumaire, airtiz** n. Persona qu'empauma.
- empaumar** vt. 1. Pilhar à plena man, escondre dins la man. 2. Au juèc de pauma, pilhar la bala dins la pauma de la man.
- empauriment** n.m. Apauriment.
- empaurir** vt. Apaurir. ♦ **s'empaurir** v.pr. S'apaurir.
- empaurir** vt. (*empaurissi*) Rendre paure. Sin.: **arroïnar**. ♦ **s'empaurir** v.pr. Devenir paure.
- empautar** vt. Brutar de pauta, enfangar. ♦ **s'empautar** v.pr. S'enfangar.
- empauvador** n.m. Fòssa de tanaria.
- empavalhonar** vt. Ornar d'un pavalhon, de pavalhons. ◇(mar.) Auçar la bandiera. Sin.: **abandierar**.
- empeadura** n.f. Accion d'empear; lo sieu resultat. Var.: **empeatge**.
- empeaire, airtiz** n. Persona qu'empea (de teissuts). Sin.: **amidonier**.
- empear** vt. (*empei*) Amidonar.
- empecadar (s')** v.pr. S'enfangar dins lo pecat.
- empeat, ada** adj. Amidonat.
- empeatge** n.m. Accion d'empear; lo sieu resultat. Var.: **empeadura**. Sin.: **amidonatge**.
- empebrar** vt. Pebrar.
- empebrinar (s')** v.pr. S'embilar.
- empediment** n.m. Empachament. Sin.: **empacha, entrava**.
- empedir** vt. (*empedissi*) Empachar, embarrassar. Sin.: **entravar, gardar de**.
- empedit, ida** adj. Embarrassat.
- empega** n.f. Avis afichat publicament. Sin.: **carteu, placard**.
- empegadura** n.m. Fach de pegar.
- empegaira** n.f. Encolaira.
- empegaire, airtiz** n. Persona qu'empega. Sin.: **encolaire**.
- empegar** vt. (*empegui*) 1. Apegonir. Sin.: **encolar**. 2. Placardar.
- empegat, ada** adj. (fam.) Embriac.
- empegatge** n.m. 1. Accion de pegar. Sin.: **encolar**. 2. Placardatge.
- empegoïr** vt. (*empegoïssi*) Rendre pegós.
- empegolar** vt. Apegonir. Sin.: **emplastrar, empegar, enviscar**.
- empeirada** n.f. Camin, carriera empeirats. Sin.: **encaladat**.
- empeirament** n.m. 1. Accion d'empeirar; lo sieu resultat. 2. Jaça de pèiras roti que si mete sus una rota (en particulier denant de l'enquitrinar). Var.: **empeiratge**.
- empeirar** vt. Curbir d'una jaça de pèiras. Sin.: **encaladar, empeiregar**.
- empeirat, ada** adj. Cubèrt d'una jaça de pèiras.
- empeiratge** n.m. Empeirament.

empeiregar vt. (*empeiregui*) Empeirar.
empeissonar vt. Provedir, tornar provedir en peis (un aigau, un lau, un estanh). Var.: **apeissonar**.
empejorament n.m. Fach d'empejorar. Sin.: **agreuament**.
empejorar vt. Devenir pèjor. Var.: **pejorar**. Sin.: **agreujar**. ♦ **s'empejorar** v.pr. Venir pèjor. Sin.: **s'agreujar**.
empelotar vt. (*empeletòti*) ♦ **s'empelotar** v.pr.
empena n.f. Garnidura de plumas d'una saeta, destinada a n'estabilisar lo movement; empenatge. Var.: **empenadura**.
empenadura n.f. Empena.
empenar vt. Emplumar; garnir d'una empena.
empenar (s') v.pr. Si metre en pena.
empenat, ada adj. Garnit de plumas.
empenatge n.m. 1. Empena. 2. Caduna dei susfàcias plaçadi à l'arrier dei alas d'un avion e destinadi à li donar una estabilitat en profundor e en direccion. Sin.: **alairon**, **aleta de popa**. 3. (arm.) Ensèm dei aletas plaçadi à l'arrier d'un projectiles per l'estabilisar.
empenh n.m. Engatjament.
empenhar vt. Engatjar. ♦ **s'empenhar** v.pr. S'engatjar.
empénher vi. (mar.) Pilhar l'auta mar en parlant d'un vaisseau: «*E pren m'en cum al marinier / Quant s'es empenhs en auta mar*» (fin s. XII^m).
empennar vt. (mar.) Plegar vela en parlant d'una vela latina.
empensat, da adj. Que si fa de crucis. Sin.: **cruciós**, **laguiós**, **lanhós**, **pensamentós**.
empena n.f. Nom dau timon dei radeus e dei barcas que navigàvon sus Ròde.
empeolhar vt. Emplir, curbir de peolhs. Var.: **empeolhir**.
empeolhir vt. (*empeolhissi*) Empeolhar.
empeaire n.m.1. À Roma, títol d'aqueu qu'avia la potença sobeirana, à partir d'Auguste (27 ap. J.-C.). 2. Cap dau Sant Empèri roman Germanic. 3. Cap sobeirant d'unu Estats, que detèn la totalitat dei poder. Var.: **imperaire**.
emperairitz n.f. 1. Esposa d'un empeaire. 2. Frema que govèrna un empèri. Var.: **imperairitz**.
emperaquí adv. Aproximativament dins aquesto luèc. Var.: **en per aquí**.
emperar vt. Apoderar. Var.: **imperar**. Sin.: **renhar**.
emperator, airtz n. Empeaire (-airitz). ♦ n.m. (zool.) Varietat d'espardon. Var.: **imperador**, **imperator**.
emperatorial, a adj. Relatiu à un empeaire. Var.: **imperatorial**, **emperatoriau**.
emperatoriau, ala adj. Imperatorial.
empèri n.m. 1. Regime dins lo quau l'autoritat politica sobeirana es tenguda per un Empeaire; Estat ò ensèm d'Estats sotamés à-n-un regime parier. Var.: **impèri**. 2. Ensèm dei territòris, dei país governats sota una autoritat unica: *Un empèri colonial*. 3. Grop industrial, financier, comercial, potent e estendut. 4. (ist., m'una majuscula) Periòde quora Napoleon Ier governava la França. Sin.:

Promier Empèri, Promier Impèri. ♦ *Sant Empèri Roman Germanic*: Empèri que, à l'Atge Mejan, s'estendia d'Euròpa dau Nòrd fins en Sicília. 5. (lit.) Autoritat, dominacion, ascendent moral; influença de quauqua ren: *Agir sota l'empèri de l'alcòl*. Sin.: **empresa**. ♦ adj. inv. Si di de l'estile decoratiu dau temps de Napoleon Ier e dei objèctes, dei mòbles d'aquel estile. ♦ *Estile Segond Empèri*: Si di de l'estile decoratiu dau temps de Napoleon II^d.

emperit, da adj. Qu'a perdut lo sieu envanc, lo sieu gaube. Sin.: **maladrech**, **desgaubiat**.

emperlar vt. (*empèrli*) 1. Garnir de pèrlas. 2. (lit.) Curbir de pichini gotas: *La sudor empèrta lo sieu front*. Var.: **emperlejar**.

emperlejar vt. Emperlar.

emperrucar vt. (*emperruqui*) Metre una perruca à. Var.: **perrucar**.

empersonat, da adj. Si di d'una persona qu'a de gaube, de farotaria, de personalitat.

empés n.m. Pega leugiera facha mé d'amidon.

empestar vt. (*empèsti*) Donar una odor foarta e desagradiva à. ♦ vi. Sentir mau, desgatjar una odor foarta e desagradiva. Sin.: **puDIR**, **empudentir**.

empestat, ada adj. 1. Qu'a pilhat una marrida odor. Sin.: **empudentit**. 2. Pestiferat.

empestiferar vt. (*empestifèri*) Donar la pèsta (à).

empeut n.m. Part que si lèva d'un aubre ò d'un animau per l'empeutar sus una outra entalha. Sin.: **ensèrt**, **insèrt**, **emplombadura**.

empeutadís n.m. 1. Marca laissada per un empeut. 2. Cen qu'es ajustat per un empeut.

empeutador, adoira adj. Que pòu èstre empeutat.

empeutaire, airtz n. Persona qu'empeuta. Sin.: **ensertèire**, **insertèire**.

empeutar vt. 1. Inserir una brota sus una branca ò sus un tronc de biais que fagon qu'un. 2. Inserir una porcion de pèu, d'oàs ò de carn dins una lesion de biais que fagon qu'un. Sin.: **emplombar**.

empeutatge n.m. Accion d'empeutar; lo sieu resultat. Sin.: **ensertissatge**, **insertissatge**.

empeuton n.m. Empeut pichon.

empicar vt. (*empiqui*) Metre à moart en suspendent per lo coal. Sin.: **pendre**, **pendolar**. ♦ **s'empicar** v.pr. Si suicidar en si suspendent per lo coal.

empicat, ada adj. e n. Qu'es estat empicat.

empiema n.m. (patol.) Amolonament de postema dins una cavitat naturala.

empilable, a adj. Estudiat per poder èstre empilat. Var.: **apilable**.

empilada n.f. Empilament, amolonament. Var.: **apilada**, **apilament**.

empilaire, airtz n. Persona qu'empila de mèrç.

empilament n.m. Accion d'empilar; ensèm de cauas empiladi. Var.: **empilada**, **apilament**, **empilatge**. Sin.: **amolonament**, **amontelament**.

empilar vt. Metre en pila; amolonar: *Empilar de libres*. Var.: **apilar**. Sin.: **amontelar**. ♦ **s'empilar** v.pr. S'amolonar.

empilatge n.m. Empilament. Var.: **apilament**, **apilatge**.

empimentar vt. Pimentar.

empintanar vt. Iteratiu de *pintar*, de si *pintar*.

empiramidar vt. Amolonar en forma de piramida.

empireu n.m. 1. (ant.) Part celèsta mai auta, dont vivíon lu dieus. 2. (poetic) Ceu, paradís.

empireuma n.m. (quim.) Sabor e odor aspri qu'una matèria organica pilha quora es sotamessa à una foarta calor.

empireumatic, a adj. Caracteristic de l'empireuma.

empiric, a adj. Que s'apontèla unicament sobre l'observacion, l'experiènça.

empiricament adv. D'un biais empiric.

empiriocriticisme n.m. (filos.) Doctrina naissuda en Alemanha à la fin dau s. XIX^{en}, fondada sus una foarta critica de la valor de la sciènça; corrent de pensada que nega la dicotomia matèria / esperit e afirma que li distincions entre fenomènes fisics e fenomènes mentals non depèndon de la sieu natura ma dau contèxte dins lo quau son fachi l'experimentacion e l'observacion.

empirisme n.m. 1. Metòde que repaua unicament sobre l'experiènça e refuda lu sistemas a priori. 2. (filos.) Teoria que di que la conoissença vèn de l'experiènça. ◇ *Empirisme logic*: Positivisme logic.

empirista adj. e n. Relatiu à l'empirisme; partidaire de l'empirisme.

empivelar vt. Pivelar.

emplaçament n.m. Plaça, luèc ocupat per quauqua ren ò que li es reservat.

emplaçat, da adj. Situat.

emplajar vt. (mar.) Abutar sus la plaja (ò plaia) en parlant d'una nau. Var.: **emplaiar**. ◆ **s'emplajar** v.pr. Estar abutat sus la riba de mar, la plaja. Var. **s'emplaiar**. Sin.: **s'arenar**, **s'encalar**, **s'engravar**.

emplastrar vt. Apegonir. Var.: **empastrar**. Sin.: **empegar**, **enviscar**, **empegolar**.

emplastràs n.m. Aumentatiu d'emplastre; Var.: **empastràs**.

emplastratge n.m. Accion d'emplastrar, lo sieu resultat. Var.: **empastratge**.

emplastre n.m. 1. (farm.) Preparacion terapeutica adesiva destinada à un usatge extèrne. Var.: **empastre**. 2. Persona gaire avisada e finaudèla. ◇ *Bogre d'emplastre fotut que sieés!* Var.: **empastre**. Sin.: **tardòc**, **auceu**, **toarca**, **nèsci**, **imbecil(e)**.

emplec n.m. 1. Accion, biais d'emplegar una caua. ◇ *Mòde d'emplec*: Notícia qu'explica coma utilizar un aparelh, un produch, etc. 2. Destinacion reservada à una caua: *Emplec d'una soma*. ◇ (dr.) Cròmpa d'un ben mé de fonds disponibles. 3. Ocupacion donada à una persona; trabalh, foncion, plaça: *Recercar un emplec*. ◇ *Demandaire d'emplec*: Persona que recèrca un trabalh pagat. ◇ *Ofèrta d'emplec*: Anonci que prepaua un trabalh pagat. ◇ *Emplec reservat*: Emplec que deu èstre ofèrt dins li administracions, l'industria ò lo comèrci à de beneficiaris prevists per la lèi, coma d'ancians militaris, victimas de la guèrra, endecats fisics. Sin.: **carga**,

foncion, estament. 4. Tipe de ròtle que pòu èstre atribuit à un actor, à un dançaire, en foncion dau sieu fisic, de la sieu sensibilitat, etc.

emplegable, a adj. Que si pòu emplegar.

emplegaire, airtz n. Persona qu'emplega de salariats. Sin.: **mèstre**, **patron**, **baile**.

emplegament adv. Implicitament.

emplegar vt. (*emplegui*) 1. Utilisar, faire usatge de: *Emplegar un marrit metòde*. Sin.: **usar**, **faire usança de**. 2. Faire trabalhar per lo sieu còmpte: *Emplegar una secretària*. ◆ **s'emplegar** v.pr. 1. Èstre utilizat: *Aqueu mòt non s'emplega*. 2. S'aplicar: *S'emplegar à ben faire*. Sin.: **s'apenar**, **s'engaubiar**.

emplegat, ada n. Persona salariada que trabalha dins un bureu, una administracion, un negòci ò en cò d'un particulier, sensa aver de responsabilitat d'enquadrament. ◇ *Emplegat (-ada) de maion*: Domestic(a).

emplegaton n.m. Pichin emplegat sensa importança.

emplenar vt. Emplir.

empliment n.m. Emplissatge.

emplir vt. (*emplissi*) 1. Rendre plen: *Emplir un vèire*. 2. Comolar: *Emplir de gaug*. Var.: **emplenar**, **clafir**.

emplissatge n.m. Accion d'emplir. Var.: **empliment**.

emplombadura n.f. 1. Accion de ligar ensèm doi cordatges, doi fieus electric, en entrebescant lu sieus filaments. ◇ (mar.) *Emplombadura à la lònga*: Mena d'emplombadura facha dins la tòca que non li sígon de grops. 2. Empeut.

emplombar vt. Unir au mejan d'una emplombadura.

empluènha n.f. Part d'un solier que va dau coal dau pen fins à la poncha.

emplum n.m. Farça, chaplum.

emplumar vt. 1. Curbir de plumas. 2. Emplumar de plumas. ◆ **s'emplumar** v.pr. Si curbir de plumas.

empoant n.m. 1. Obratge provisòri dreïçat per bastir ò reparar un edifici. 2. Pontin, part dau teatre dont juègon lu actors.

empoart n.m. *Capacitat d'empoart*: Carga qu'un avion pòu portar, transportar.

empoartament n.m. Viu accès de ràbia, fach de s'emportar. Sin.: **bila**, **colerada**, **ira**.

empoartapèca n.m. Instrument en acier dur, per traucar ò decopar sota l'efècte d'un còup ò de la pression (per exemple per faire de traucs dins lo cuer).

empochar vt. (*empòchi*) 1. Metre en pòcha. Sin.: **embornar**. 2. Ganhar de sòus: *Empochar una gròssa soma*.

empoderat, da adj. Qu'a de poder. Sin.: **potent**, **poderós**.

empodrar vt. Podrar.

empoisonaire, airtz adj. Persona qu'empoisona. Var.: **empoisonator**. Sin.: **poisonier**.

empoisonament n.m. Accion d'empoisonar; fach de s'empoisonar. Var.: **empoisonatge**.

empoisonar vt. 1. Faire pilhar de poison à; metre de poison dins: *Empoisonar quauqu'un*, *empoisonar l'aiga dau potz*.

empoisonator, tritz n. Empoisonaire.
empoisonatge n.m. Empoisonament.
empoueverar vt. Curbir de pouvera.
empomadar vt. Passar de pomada sus (quauqua ren, la pèu).
emponha n.f. Emponhada. Sin.: **agantada, arrapada**. ◇ *Fièra d'emponha*: Situacion dins la quala cadun, per obtenir quauque avantatge, deu luchar durament còtra lu autres.
emponhada n.f. Altercacion, discussion violenta. Var.: **emponha, emponhament**.
emponhaire, airitz n. Persona qu'emponha.
emponhament n.m. Emponhada.
emponhar vt. Agantar en sarrant foart mé la man. ◆
s'emponhar v.pr. Si garrolhar, eventualament fins à n'en venir ai mans.
empontaire, airitz n. Metèire en scena.
empontatge n.m. Accion d'emponthar.
empontilhar vt. Metre una bota sus doi pèças de fusta per l'auçar au dessobre dau soal. Sin.: **entavelar**.
empòri n.m. Dins l'Antiquitat romana, establiment comercial à l'estrangier. Var.: **empòriom**.
empòriom n.m. Empòri.
emporporar vt. Colorir de porpre, de roge. Var.: **emporporar**.
emporporar vt. Emporporar.
emportable, a adj. Que pòu èstre emportat.
emportar vt. (*empoarti*) 1. Pilhar en laissant un luèc. 2. Levar d'un biais violent e rapide: *Lo vent a emportat lo teule*. 3. Estirassar dins lo sieu movement: *Lo corrent empoarta li brancas*. ◇ Menar à un comportament excessiu: *La ràbia l'empoarta*. 4. *L'emportar (sobre)*: Aver lo dessobre. Sin.: **superar, véncer**. ◆ **s'emportar** v.pr. S'embilar. Sin.: **s'enrabiar, s'encolerir, s'escaufar**.
emportat, ada adj. Facilament irritable, violent. Sin.: **colerós, enrabiat, encolerat, bilós**.
emposcar vt. (*emposqui*) Curbir de posca.
emposedir (s') (*de*) v.pr. (*m'emposedissi*) Si faire mèstre (*de*). Var.: **s'empossessar**. Sin.: **s'apoderar**.
empossessar (s') v.pr. S'emposedir.
emprecariat, da adj. Si di de quauqu'un bravament endeutat. Var. **emprecariat**.
emprecariat, ada adj. Emprecariat.
empreissement n.m. 1. Apreissement, accion de s'empreissar. Sin.: **cocha, abrivament**. 2. Ardor: *Respoandre embé empreissement*. Var.: **empreissement**.
empreissar (s') v.pr. S'apreissar. Var.: **s'empreissar**.
si preissar.
emprenhada adj. f. Si di d'una frema qu'aspèra un enfant. Var. **preinha**. Sin.: **gròssa, plena** (vulg).
emprenhament n. m. Fecondacion.
emprenhar vt. Fecondar una frema, la rendre empenhada.
emprenher vt. 1. (lit.) Imprimir, marcar per pression. Sin.: **estampar**. 2. (fig.) Marcar: *La sieu cara èra empencha de tristum*. 3. Faire penetrar un liquide, un odor dins (un còrs): *Emprenher una estòfa m'un liquide*.

4. (fig.) Penetrar d'un biais profund e insidiós, en parlant d'una influença: *La sieu educacion sevèra l'a empench per la vida*.

empresa n.f. Entrepresa.
empresa n.f. Ascendent, dominacion.
emprenta n.f. 1. Marca obtenguda per pression. Sin.: **estampadura, estampa**. ◇ *Emprenta digitala*: Marca de la pèu dei dets. Sin.: **detada**. 2. (fig.) Marca duradissa, profunda: *L'emprenta dau gèni*. 3. (etol.) Fixacion irreversible dau pichon d'animau à pena naissut au premier objècte que si presenta à-n-eu coma objècte d'un besonh instintual.
empresonament n.m. Accion d'empresonar; fach d'èstre empresonat. Sin.: **incarceracion, embarrament**.
empresonar vt. Metre en preson. Sin.: **embarrar, incarcerar**.
empresament n.m. Empreissement.
empressar (s') v.pr. 1. S'empreissar. 2. Si faire glòria (*de*). Sin.: **s'engloriar**.
empresurar vt. Addicionar de presura. Var.: **presurar**.
empresuratge n.m. Accion d'empresurar. Var.: **presuratge**.
emprunt n.m. 1. Accion d'emprumtar. ◇ *Emprunt public*: Deute que l'Estat (ò una collectivitat) contracta sus lu mercats dei capitals. 2. Caua, soma empruntada. 3. Reproduccion, imitacion: *Lu emprunts d'un autor*. 4. (ling.) Element, mòt pilhat à una altra lenga. Var.: **emprunt**. Sin.: **manleu**. ◆ loc. adj. *D'emprunt*: Que non apartèn en pròpri à; faus: *Un nom d'emprunt*.
empruntaire, airitz n. Persona qu'emprumta. Var.: **empruntaire, airitz**. Sin.: **manlevaire**.
emprumtar vt. 1. Si faire prestar: *Emprumtar de sòus à un amic*. 2. Pilhar alhors per faire sieu: *Emprumtar l'argument d'un roman à l'actualitat*. Sin.: **manlevar**. 3. Pilhar, seguir (una via): *Emprumtar un camin estrech*. Var.: **empruntar**.
emprunt n.m. Emprunt.
empruntaire, airitz n. Empruntaire.
empruntar vt. Emprumtar.
empudentiment n.m. Accion d'empudentir; estat de cen qu'es empudentit. Sin.: **enfeciment**.
empudentir vt. (*empudentissi*) Empestar, donar una marrida odor à. Sin.: **enfecir, empoisonar**.
empurador, doira n. Persona qu'empura, que semena la discòrdia. Var.: **empuraire**. Sin.: **butafuèc, atissaire, afogaire, bosticaire, bostigaire**.
empuraire, airitz (aira, arèla) adj. e n. Qu'empura, qu'excita.
empurament n.m. Accion d'empurar, d'escitar.
empurar vt. 1. Avivar (un fuèc). 2. Incitar, excitar, far créisser la discòrdia. Sin.: **atissar, bosticar, bostigar, afogar, somòure**.
empuret n.m. Botafuèc.
empusa n.f. 1. (bot.) Mofa parasita dei moscas e de divèrs insèctes. 2. Nom dau pregadiu que viu en Occitània.
empuside n.m. *Empusides*: Familha d'insèctes ortoptèrs vesins dau pregadiu.

emul(e), a n. Persona que cerca à egalar, à devenir superiora à una altra. Sin.: **assajaire**. ◇ *Faire d'emules*: Servir d'exemple à d'autri personas que causisson una dralha pariera.

emulacion n.f. 1. Sentiment que poarta à egalar quauqu'un ò à lo despassar. 2. (inform.) Simulacion dau foncionament d'un computador sus un autre, generalament mai potent.

emular vt. (inform.) Emplegar la tecnica de l'emulacion.

emulator n.m. (inform.) Computaire que pòu faire una emulacion.

emulsifiable, a adj. Emulsionable.

emulsibilitat n.f. Capacitat pauc ò pron granda marcada per formar d'emulsions.

emulsificant, a adj. e n.m. Emulsiu.

emulsificacion n.f. Accion d'emulsionar.

emulsificar vt. (*emulsifiqui*) Emulsionar.

emulsina n.f. Enzima que vèn especialament de l'amèndola amara e que pòu emulsionar l'òli.

emulsion n.f. 1. Preparacion obtenguda per partiment d'un liquide en globules microscopics dins un autre liquide m'au quau non si pòu mesclar. 2. (fot.) Preparacion sensibla au lume, que n'en son cubèrts lu films e lu papiers fotografics.

emulsionable, a adj. Que si pòu metre en emulsion. Var.: **emulsifiable**.

emulsionaire n.m. Aparelh que sièrve à preparar d'emulsions.

emulsionament n.m. Emulsion daverada partent de doi fasas, una dau tipe *òli*, l'autra dau tipe *aiga*, per lo biais d'una quantitat de liquide qu'escampa d'un recipient durant l'unitat de temps.

emulsionant, a adj. e n.m. Emulsiu.

emulsionar vt. Metre en estat d'emulsion. Var.: **emulsificar**.

emulsiu, iva adj. e n.m. Si di d'un produch qu'ajuda à l'emulsion ò à la sieu conservacion. Var.: **emulsificant, emulsionant**.

en prep. Marca lo luèc, l'estat, lo temps, lo biais, la matèria, etc.: *En Occitània, en vila, en montanha, en campanha, en parlant, en fèrre (de fèrre)*. ◇ *En cò de*: À la maion de. Var.: **à cò de, encò de**.

en adv. de luèc Combinat mé *n'*, indica lo luèc de dont si vèn: *N'en vèni*. Var.: **ne**.

en pron. pers. inv. (combinat mé *n'*) D'aquò, d'eu, d'ela, etc.: *N'en siam segurs, n'en volèm encara, n'en parlam*.

en Particula onorifica per lu òmes: *En Jaume*. ■ S'escriu *N'* davant un nom que comença per una vocala: *N'Aubèrt*.

-en, -ena Sufixe per formar lu adjectius numerals cardinals: *Vinten, centen*.

èna n.f. Quatorzena letra de l'alfabet.

enagrir vt. Enaigrir.

enaigament n.m. Accion d'enaigar; lo sieu resultat. Sin.: **aigat, subrondament, inondament, submersion, ennegament**.

enaigar vt. Alagar, curbir d'aiga. Sin.: **subrondar, submergir, ennegar**.

enaigrir vt. Rendre aigre. Var.: **enagrir**. ◆ **s'enaigrir** v.pr. Venir aigre.

enairament n.m. Accion d'enairar. Sin.: **exalacion**.

enairar vt. 1. Auçar, elevar dins l'ària. 2. Adobar lo blat sus l'aire. ◆ **s'enairar** v.pr. S'auçar, s'elevar dins l'ària.

enamoramant n.m. Fach de s'enamorar.

enamorar (s') v.pr. Devenir amorós.

enamorat, ada adj. Amorós.

enanar (s') v.pr. S'en anar.

enançaire n.m. Propulsor.

enançament n.m. Avança, progression, succès.

enançar v.t. Avançar; propulsar. ◆ **s'enançar** v.pr. S'avançar.

enant n.m. Ombellifera velenosa, que creisse dins lu luècs umides.

enantema n.m. (med.) Erupcion roja sus li mucoas de la cavitat bucala au cors dei malautias infeccioï.

enantic, a adj. Qu'apartèn au vin.

enantiment n.m. Avançament, progression.

enantiomòrfe, a adj. (didact.) Format dei memi partidas dispauadi en sens invèrse, simetricament per rapoart à un plan: *Li doi mans son enantiomòrfi*. ◇ (quim.) *Compauats enantiomòrfes*: Que son d'invèrses optics.

eniantotròpe, a adj. (quim.) Que si tròva sota doi formas fisiqui diferenti, que li sieu zònas d'estabilitat son de cada costat d'una temperatura ò d'una pression de transformacion.

enantir vt. (*enantissi*) Avançar (un trabalh, etc.). Var.: **enançar**. ◆ vi. Avançar dins lo sieu trabalh. ◆ **s'enantir** v.pr. Si despachar; èstre avançat dins lo sieu trabalh.

enarcar vt. (*enarqui*) Arcar, arquetar, ancolar. ◆ **s'enarcar** v.pr. S'arquetar.

enartròsi n.f. (anat.) Articulacion mobila facha d'una susfàcia convèxa e d'una altra concava.

enaspriment n.m. Accion d'enasprir; fach de s'enasprir.

enasprir vt. Rendre aspre. ◆ **s'enasprir** v.pr. Venir aspre.

enastar vt. 1. Brocar (3); angulhar un tròç de carn; de polalha sus una asta. 2. Passar au talh de l'espada.

enastatge n.m. Accion d'enastar; lo sieu resultat.

enauçament n.m. Accion d'enauçar, fach de s'enauçar.

enauçar vt. Metre dins una posicion mai auta, faire montar. ◆ **s'enauçar** v.pr. S'elevar, s'enairar.

enaurament n.m. Abrivada; accion d'enaurar, fach de s'enaurar.

enaurar vt. 1. Elevar dins l'ària. 2. Expauar au vent. 3. Exaltar. ◆ **s'enaurar** v.pr. 1. S'envolar. 2. S'exaltar, s'emportar. 4. (anc.) Montar en cadiera.

en-avant n.m. inv. Au rugbi, fach per un jugaire de laisser caire lo balon davant d'eu ò de lo mandar en avant à la man.

enavant n.m. Abriva, estrambòrd.

enavisar (s') v.pr. Si rendre còmpte: *M'enavises que non mi capisses*. Var.: **s'avisar**.

enbàs n.m. La partida dau bas, vèrs lo bas.

-enc, -enca Sufixe per indicar l'origina d'una persona: *Tolosenc, antibolenc*.

-ença Sufixe, dau latin *-entia* (idea d'accion o de resultat): *partença, valença, descasença*.

ença adv. Deçà, en deçà.

encabalar vt. Provedir una fèrma d'autís e de bestiari.

encabalat, ada adj. Provedit d'autís e de bestiari.

encabanament n.m. Accion d'encabanar, de s'encabanar. Var.: **encabanatge**.

encabanar vt. 1. Claire dins una cabana. 2. Curbir coma una cabana. 3. Ramar lu manhans. ◆ **s'encabanar** v.pr. 1. Si claire dins una cabana. 2. Si curbir de neblas ò de neu: *Lo temps s'encabana*.

encabanatge n.m. Encabanament.

encabassar vt. Metre dins un cabàs.

encabestrament n.m. Accion d'encabestrar, de s'encabestrar; lo sieu resultat.

encabestrar vt. (*encabèstri*) 1. Provedir (una bèstia) d'un cabèstre. 2. Mestrear. 3. (fam.) Maridar. ◆ **s'encabestrar** v.pr. (fam.) Si maridar.

encablatura n.f. (mar.) Mesura sempre en usança dins lo vocabulari maritime, d'una valor ai alentorns de 200 m.

encablar vt. Provedir de cables.

encabrar (s') v.pr. Si quilhar sus li sieu patas de darrier. Sin.: **si cabrar**.

encadastrar vt. Enregistrar au cadastre.

encadenaire, airtitz adj. Qu'encadena.

encadenament n.m. 1. Seguida de cauas que s'encadènon per natura ò per un rapoart de dependença; seria, seguida: *Un encadenament de circonstanças*. 2. (mús.) Juxtaposicion d'acòrdis. 3. Frasa coregrafica facha d'una seguida complèxa de temps e de pas. 4. Biaís d'encadenar, de s'encadenar: *Encadenament logic d'un discors*. 5. Dins un spectacle, tèxto que fa lo ligam entre doi scenas, doi tableus.

encadenar vt. 1. Estacar m'una cadena. 2. Privar de libertat; sotametre, asservir: *Encadenar un pòble*. Sin.: **senhorejar, dominar**. 3. Ligar per un rapoart natural ò logic; coordenar: *Encadenar d'ideas*. ◆ vi. Repilhar rapidament la seguida d'un discors, d'una accion, d'un spectacle. ◆ **s'encadenar** v.pr. Èstre ligat per un rapoart de dependença logica.

encadenassar vt. Clavar (una poarta, etc.) au mejan d'un cadenàs.

encadenat, ada adj. 1. (coregr.) *Pas encadenats*: Pas executats foarça rapidament mé gaire d'amplituda. 2. (versif.) Si di dei rimas que si segisson ensinda: ABA BCB CDC, etc. ◆ adj. e n.m. (cín.) Fondut encadenat.

encadenetas n.f. pl. Braçquets metallics que sièvon per estacar lu ponhets d'una persona plaçada sota lo contraròtle de la polícia ò de la justícia per l'empachar de s'escapar. Sin.: **manetas**.

encadierar (s') v.pr. Puar en cadiera.

encafornar vt. Claire dins una cavèrna. ◆ **s'encafornar** v.pr. 1. Si claire dins una cavèrna. 2.

S'abrirar à la lèsta en un luèc: *S'encafornar dintre la veitura*.

encafornat, ada adj. Escondut dins una cavèrna.

encaïnar (s') v.pr. S'obstinar. Var.: **s'encanhar**. Sin.: **s'encapriciar, s'entestardir, s'entestar, testardejar**.

encaissable, a adj. Que pòu èstre encaissat.

encaissadura n.f. Encaissement. Var.: **encassament**.

encaissaire, airtitz adj. Emplegat, emplegada espec. dins una banca, qu'encaissa de sòus.

encaissement n.m. 1. Accion d'encaissar de sòus. Var.: **encassament**. 2. Fach d'èstre encaissat, estrech.

encaissar vt. 1. Metre en caissa. 2. Tocar, recevre (de sòus, de valors). 3. (fam.) Subir sensa reagir, suportar. 4. *Non poder encaissar quauqu'un*: Non lo suportar. Sin.: **niflar**. 5. Estrénher (un luèc) entre doi pendís escalabrós.

encaissant, a adj. Ròca encaissanta: Aquela qu'envolopa, enròda lo minier coma una una ganga.

encaissat, ada adj. Dei bòrds escalabrós; esquiçat entre doi montanhas: *Un camin encaissat*. Sin.: **encavat, entraucat, envabrat**.

encaissatge n.m. Accion d'encaissar, de metre en caissa.

encaladar vt. Pavar. Var.: **caladar**.

encaladat adj. Pavat. Var.: **caladat**. Sin.: **empeirat**. ◆ n.m. Camin, carriera empeirats. Sin.: **empeirat**.

encalaminat, ada adj. Calaminat.

encalhament n.m. Fach de s'encalhar.

encalar vt. 1. Ensablar (una nau) sus lo ribatge. Sin.: **s'arenar, s'engravar, s'enrocar, donar proa en tèrra**. 2. Arrestar d'un còup lo motor d'un veicule. Sin.: **cotar, acotar**. ◆ **s'encalar** v.pr. 1. Si prefondar: *La maion s'encala*. ◇ *Non s'encalar de*: Non s'embarassar, non s'empachar (*de*). 2. S'ensablar sus lo ribatge, en parlant d'una nau. 3. S'arrestar d'un còup, en parlant d'un motor. Sin. **donar de proa en tèrra, s'engravar**.

encalat, ada adj. Prefondat.

encalatge n. m. Estament d'una nau qu'a donat proa en tèrra. Sin.: **engravatge, arenatge, enrocatge, arenament, engravament, encalhatge**.

encalhar (s') v.pr. S'ensablar, en parlant d'una nau.

encalhatge n.m. Encalatge.

encalorada n.f. Rescaufament.

encalorar vt. Escaufar; rescaufar. Var.: **encalorir**. ◆ **s'encalorar** v.pr. S'escaufar.

encalorir vt. (*encalorissi*) Encalorar.

encalotar vt. (*encalòti*) Metre una calòta à. ◆ **s'encalotar** v.pr. Si metre una calòta.

encalquir vt. (*encalquissi*) Far venir caluc. ◆ **s'encalquir** v.pr. Venir caluc.

encalquit, ida adj. Vengut caluc.

encambada n.f. Accion d'encambar, cambada; espaci encambat.

encambament n.m. 1. En poesia, fach de remandar au vèrs d'après un mòt ò un grope de mòts estrechament units à-n-aquelu dau vèrs precedent. 2. (genet.) Entrebescament de doi cromosòmas au cors de la formacion de cellulas reproductritz, que permete de novèli combinasons de caractèrs ereditaris.

encambar vt. Passar sobre (un obstacle) en tendent la camba denant de pauar lo pen. Var.: **escambarlar**. ♦ vi. (metr.) Faire un encambament.

encambonar vt. 1. Plaçar un aneu au genolh d'un cavau per l'empachar de còrrer. 2. Ligar li cambas d'un animau m'una coarda.

encambrar vt. Embarrar dins una cambra. ♦ **s'encambrar** v.pr. S'embarrar dins una cambra.

encaminament n.m. Accion d'encaminar, de s'encaminar. Var.: **acaminament**. Sin.: **adralhament**, **endralhament**.

encaminar vt. Metre en camin; menar, adurre. Var.: **acaminar**. Sin.: **adralhar**, **endralhar**. ♦ **s'encaminar** vt. Si metre en camin.

encanalhament n.m. Fach de s'encanalhar.

encanalhar (s') v.pr. Pilhar d'àrias vulgaris; frequentar ò imitar de personas pas gaire recomandabli, de canalhas.

encanalir vt. Canalisar. Sin.: **acanalhar**, **bornelar**.

encanar vt. 1. Agençar embé de canas. 2. Mesurar au mejan de la cana (anc.).

encanatge n.m. Accion d'encanar; lo sieu resultat.

encancrenir vi. (*encancrenissi*) Engangrenir. Var.: **encangrenar**.

encanhar (s') v.pr. S'encaïnar.

encant n.m. Enquant.

encantacion n.f. Incantacion.

encantador, airtiz adj. Encantaire.

encantaire, airtiz adj. Encantareu. Var.: **encantador, agradable, encantareu, gent, graciós, avenent, polit polit**.

encantaire, airtiz n.m. Persona que fa d'encantaments; magician. Sin.: **embelinaire, masc, fada, incantator**.

encantament n.m. 1. Accion d'encantar, de sotametre à un poder magic. Sin.: **embelinament**. 2. Procediment magic. Sin.: **mascaria, fadaria**. 3. Cen que provòca un grand plaser: *Aquesta fèsta es un encantament*. Sin.: **agradança, plasentat**. 4. Estat d'aqueu qu'es encantat, meravilhat.

encantar vt. 1. Agir sobre (quauqu'un) per de procediments magics, d'incantacions. Var.: **incantar**. Sin.: **embelinar, emmascar, fadar**. 2. Emplir d'un grand plaser. Sin.: **agradar, plàser, estrambordar, pivelar**.

encantareu, èla adj. Foaça agradiu, qu'encanta: *Una votz encantarèla*. Var.: **encantaire**.

encantat, ada adj. 1. Sotamés à un encantament, à un poder magic. Sin.: **embelinat, emmascat, fadat**. 2. Que pròva un grand plaser. **satisfach, foarça content, estrambordat, pivelat**.

encantatòri, òria adj. Incantatòri.

encantelar vi. (*encantèli*) Brancolar.

encantonar vt. Abutar contra un repompeu qu'empacha de s'escapar ò de tirar en darrier. ♦ **s'encantonar** v.pr. S'agromicelar, s'agromelir, s'acoassar, s'acoatar, s'aconilhar.

encap n.m. 1. Talh dau dalh un còup picat. 2. Mòla picada.

encapada n.f. Martelada donada per l'encapaire.

encapaire n.m. 1. Persona qu'encapa lu dalhs. 2. Marteu per encapar lo dalh.

encapaironar vt. 1. (fauconaria) Envelopar la tèsta de l'auceu au mejan d'un capairon. 2. Curbir la tèsta m'un capairon.

encapament n.m. Accion d'encapar. Var.: **encapar, encapatge**.

encapar vt. 1. Levar la jaça superficiala de la mòla d'un molin quora es venguda tròup lisca e equiça plus lo gran. 2. Avivar lo talh d'un dalh en lo picant m'un marteu, en lo faguent repauar sus un pichin enlutge. ♦ vi. Si trobar en situacion de marrit temps.

encapar n.m. Decapatge.

encaparraire, airtiz n. Acaparraire.

encaparrament n.m. Accion d'encaparrar. Lo resultat d'aquesta accion. Var.: **acaparrament**.

encaparrar vt. Acaparrar.

encapatge n.m. Encapament.

encapelanar (s') v.pr. Si faire prèire, capelan.

encapelar vt. (mar.) *Encapelar lu sartis*: Faire passar lu sartis au dessobre de la cima de l'aubre per lu metre en plaça. Var.: **capelar**.

encapitar vt. e vi. Capitar. Sin.: **faire flòri**.

encapitelar vt. (*encapitèla*) Curbir eu mejan d'un capiteu.

encapochar vt. Encapuchonar.

encapotar vt. (*encapòti*) Curbir au mejan d'una capòta. ♦ **s'encapotar** v.pr. Si curbir m'una capòta.

encapriciar (s') v.pr. (*m'encaprici*, classic *m'encapricii*) Faire de capricis; s'encaïnar.

encapsular vt. Provedir d'una capsula. Var.: **capsular**.

encaptivar vt. Costrénher à la captivitat: *Lu Ebreus fuguèron encaptivats à Babilònia*.

encapuchar vt. Provedir d'una capucha. Var.:

encapochar, encapuchonar.

encapuchonar vt. Capuchonar.

encapuchonat, ada vt. Capuchonat.

encar adv. [ɛŋ'ka] Encara.

encara adv. 1. Indica que l'accion (ò l'estat) contunha au moment que si parla: *Lo negòci es encara dubèrt*. 2. Indica la repeticion d'una accion: *Es encara vengut*. Sin.: **mai, tornar mai, tornamai**. 3. Sièrve à renforçar, m'un comparatiu: *Fa encara mai caud que l'an passat*. 4. Marca una restriccion, una resèrva: *Encara s'èra aquí!* ♦ *Encara que*: Ben que, maugrat que. ♦ *Encara pron que*: Urosament que. Var.: **encar**. Sin.: **gaug pron que**.

encarable, a adj. Envisatjable.

encaraire, airtiz n. Persona que practica lo contradich. Sin.: **contradictor**.

encarar vt. 1. Agachar en fàcia quauqu'un. 2. Considerar clarament un eveniment, un estament dina la tòca de trobar una solucion. Sin.: **prevèire**. 3. Conceure un projecte; envisatjar.

encarceracion n.f. Empresonament. Var.: **incarceracion**.

encarcerar vt. Empresonar. Var.: **incarcerar**. Sin.: **embarrar**.

encarenar vt. 1. Espalmar. 2. (mar.) Sevar la carena d'una galèra.

encaresmar (s') v.pr. S'enqueresmar.

encarestir vt. e vi. Venir ò rendre mai car. Var. **encarir**.

encargament n.m. Emplastre de veterinari.

encargar vt. (*encargui*) Donar una mission à: *Encargar quauqu'un de portar un messatge*.

encargat, ada n. 1. *Encargat de mission*: Foncionari ò membre d'un cabinet ministerial responsable d'un estudi determinat. 2. *Encargat de cors*: Professor non titulari de la cadiera dont ensenha. 3. *Encargat d'affaires*: Diplomata que representa lo sieu govèrn pròche d'un cap d'stat estrangier en l'absença ò en mancaça d'ambassador.

encariment n.m. Accion d'encarir. Var.: **rencariment**. Sin.: **augment, creis, auça**.

encarir vt. (*encarissi*) Far montar lo prètz de. ♦ vi. 1. Faire una ofèrta dins una venda à l'enquant. 2. Recarir, créisser, augmentar, montar. Var.: **rencarir**. ♦ **s'encarir** v.pr. Venir mai car.

encarissèire, eiritz n. Persona qu'encarisse. Var.: **encarissèire**.

encarnament n.m. Incarnament.

encarnacion n.f. Incarnacion.

encarnar vt. Incarnar. ♦ **s'encarnar** v.pr. S'incarnar.

encarnat, ada adj. Incarnat.

encarnissar (s') v.pr. Pilhar la color de la carn.

encaronhar vi. (*encaròndhi*) Pudir.

encarrar vt. e vi. Metre un cavau à.

encarrar vt. e vi. Metre un cavau à la carreta.

encarratge n.m. Accion d'encarrar; lo sieu resultat.

encarraunhar (s') v.pr. S'acoquinar. Sin.: **s'agusardir, mandronejar, s'agusir**.

encarrelar (s') v.pr. En parlant d'una coarda, s'escapar de la rega d'una carrèla per s'anar cotar entre l'aisseu e la capa.

encarrierar vt. 1. Carrejar devèrs un luèc. 2. Metre en camin. Sin.: **adralhar, endralhar, encaminar**. ♦ **s'encarrierar** v.pr. 1. Avançar, progressar fins à l'acompliment d'una accion. 2. Si metre en camin. Sin.: **s'endralhar, s'encaminar, s'adralhar**.

encart n.m. Fuèlh, quasèrn inserits entre lu fuèlhs d'un quasèrn, d'un libre, d'una revista: *Un encart publicitari*.

encartaira n.f. Màquina que sièrve à fixar d'objèctes sus una carta.

encartament n.m. 1. Lèi, règla fundamentala, ensèm de leis constitucionalis d'un Estat: *L'Encartament dei Nacions Unidi, l'Encartament dei lengas minorisadi*. Var.: **carta**. 2. Au Temps Mejan, acte qu'enclausia de drechs, de privilègis ò que reglava d'interès. Var.: **carta**. 3. Encartatge.

encartar vt. 1. Inserir (un encart) entre li pàginas d'un libre, d'una revista, etc. 2. Fixar sus una carta: *Encartar de botons*. 3. Enregistrar, precisar en arrendament per

escrich. ♦ **s'encartar** v.pr. Pilhar la carta d'un partit politic, etc.

encartat, ada adj. 1. Fixat sus una carta. 2. Qu'es inscrich (dins un partit politic, etc.).

encartatge n.m. Accion d'encartar. Var.: **encartament**.

encartochaire, airtz n. Obrier, obriera qu'encartocha.

encartochar vt. Metre d'explosiu en cartocha.

encartochat, ada adj. Si di d'una municion que si presenta sota la forma d'una cartocha.

encartochatge n.m. Accion d'encartochar; lo sieu resultat.

encartonament n.m. Accion d'encartonar.

encartonar vt. Cartonar.

en-cas n.m. inv. Past leugier preparat en cas de besonh.

encàs n.m. Cas.

encascavelar vt. 1. Embalordir m'au bosin dei cascaveus. 2. (fig.) Embalordir quauqu'un per la sieu lengassada.

encasernament n.m. Accion d'encasernar. Var.: **casernament**.

encasernar vt. (*encasèrni*) Casernar.

encassa n.f. Enquadrament que sostèn una carèla.

encassadura n.f. Encaissadura. Var.: **encassament**.

encassament n.m. Encaissement. Var.: **encassadura**.

encassar vt. Encaissar.

encasteladura n.f. Malautia dau pen dau cavau, qu'estrenhe lo talon e la forqueta.

encastelar vt. (*encastèli*) 1. Embarrar dintre un casteu; fortificar una ciutat au mejan d'un casteu. Var.: **castelar**. 2. (mar.) Provedir una nau d'un castèu de popa. 1494: «*I tenda del castel de popa...*» 1380: «*Item quod dicta navis erit bene incastellata...*» ♦ **s'encastelar** v.pr. S'embarrar dintre un casteu; si fortificar. Var.: **si castelar**.

encastelar (s') v.pr. (*m'encastèli*) En parlant d'un cavau, sofrir d'encasteladura.

encastrable, a adj. Emboitable. Sin.: **embessonable, inserible, enfemelable, embostiable**.

encastradura n.f. Emboitadura. Sin.: **embostiadura**.

encastrament n.m. Emboitement. Sin.:

embostiamet, embessonament, inseriment, enfemelament.

encastrar vt. Emboitar. Sin.: **embostiar, emboitar, inserir, enfemelar, embessonar**.

encastratge n.f. Emboitatge. Sin.: **embostiatge, emboitatge, enfemelatge, embessonatge, inseriment, insercion**.

encastre n.m. 1. Quadre fixe ò mobile, de boasc ò de metal, qu'entorna ò sostèn quauqua ren: *L'encastre d'una fenèstra, d'una poarta*. 2. Quadre de fustaria dont si tende la tela d'un tableau. 3. Assemblatge rectangulari que supoarta lo motor e la carroçaria d'un veicule, la caissa d'un vagon, lo fust d'un canon, etc. ◇ Ensèm de tubes que constituïsson l'armadura d'una bicicleta, d'una mòto. ◇ Sosteniment màger d'una galèria de miniera. 4.

Enrodatge, mitan dont si viu. 5. *Encastre d'estamparia*: Quadre metallic per sarrar la composicion. 6. Accessòri que contèn lo film ò la placa sensibla d'un aparelh fotografic. 7. Partida centrala d'una baga, dont si mete una pèira ò una pèrla. 8. Cen que limita l'accion de quauqu'un ò de quauqua ren: *Agir dins l'encastre d'una mission especiala, s'acampar dins l'encastre de la Dictada occitana.*

encastre-premsa n.m. Quadre dins lo quau si plaça un negatiu fotografic e lo papier sensible per obtenir lo positiu per exposicion au lume.

encatramar vt. (it. *catrame*) Enquitranar.

encauçar vt. Curbir lu legumes de palha ò de fem per lu faire blanquir, lu preservar dau frèi. Sin.: **palhar**.

encaucinada n.f. Accion d'encaucinar; lo sieu resultat.

encaucinaira n.f. Màquina qu'expandisse de lach de caucina ò d'autres liquides antiseptics sus li vias ferradi.

encaucinar vt. 1. Esmendar lo soal en li metent de caucina per luchar còtra l'aciditat. 2. Passar au lach de caucina (lu aubres, lu barris, lo soal, etc.) per destrúger lu parasites.

encaucinatge n.m. Accion d'encaucinar; lo sieu resultat.

encausa n.f. Causa, motiu: *Èstre l'encausa d'un falhiment.*

encausar vt. Causar, provocar, generar.

encaustic n.m. 1. Produch à basa de cera e d'essença per faire brilhar lo boasc; cera. 2. *Pintura à l'encaustic*: Pintura facha de colors mescladi de cera fonduda, emplegadi à caud pi travalhadi tornamai m'una espatula metallica escaufada.

encausticar vt. (*encaustiqui*) Passar d'encaustic sus. Sin.: **enceirar, cerar, ceirar**.

encausticatge n.m. Accion d'encausticar. Sin.: **enceiratge**.

encavador n.m. Autís que sièrve à encavar.

encavadura n.f. Accion d'encavar; lo sieu resultat.

encavalar vt. 1. Metre à cavau; metre de cavau. 2. Provedir d'un cavau. 3. Salhir (una cavala). ◆ **encavalar** (s') v.pr. 1. Montar à cavau. 2. Si metre de cavau sus quauqua ren. 3. (fig.) Si metre en colèra.

encavatge n.m. Accion de cavar. Var.: **cavatge**. Sin.: **traucatge**.

encavaucadura n.f. Encavaucament. ◆ (espec.) Posicion de teuls, de lauvas, etc., que si cavaucon en partida.

encavaucament n.m. Accion d'encavaucar ò de s'encavaucar. Var.: **encavaucadura**.

encavaucar vt. (*encavauqui*) Metre quauqua ren de cavau sus quauqua ren d'autre. ◆ **s'encavaucar** v.pr. Èstre de cavau (en parlant de causa de cavau una sus l'autra).

encavaucat, ada adj. De cavau un sus l'autre, una sus l'autra.

encavament n.m. Aprefondiment (2).

encavar vt. 1. Metre dins una cròta. Sin.: **encrotar**. 2. Cavar, apreprofundir (2). ◆ **s'encavar** v.pr. Si cavar.

encavat, ada adj. Encaissat, estrech: *Una valada encavada*. Sin.: **envabrat, entraucat**.

encavatge n.m. Accion d'encavar. Var.: **cavatge**. Sin.: **traucatge**.

encavernar vt. S'escondre, s'assostar au dedintre d'una cavèrna. ◆ **s'encavernar** v.pr. S'assostar, s'escondre au dedintre d'una cavèrna.

encefal(e) n.m. Ensèm dei centres nerviós, constituïts dau cerveu, dau cervelet e dau tronc cerebral, contenguts dins la boïta craniana dei vertebrats.

encefalic, a adj. De l'encefale. Var.: **encefalitic**.

encefalina n.f. (biol.) Substança secretada per lo cerveu, qu'agisse coma un neurotransmetèire e qu'a lu memes efèctes antalgics que la morfina. Sin.: **enquefalina**.

encefaliti n.f. (med.) Inflamacion de l'encefale deuguda à una agression toxica ò infeccioa, que laissa sovent de sequèlas mentali. Sin.: **cerebriti**.

encefalitic, a adj. Encefalic.

encefalocèla n.f. Ernia dau cerveu, d'origina traumatica ò congenitala.

encefalografia n.f. (med.) Radiografia de l'encefale. ◆ *Encefalografia gasoa*: Radiografia de l'encefale que permete, en mandant d'ària ò de gas dins lo canal raquidian ò lu ventricules cerebrals, de visualisar per contraste lu espacis dont circula lo liquide cefalorachidian.

encefalograma n.m. Electroencefalograma.

encefaloid(e), a adj. Que sembla la consistença de l'encefale.

encefalomieliti n.f. (med.) Inflamacion conjugada de l'encefala e de la mesolha espinala.

encefalopatia n.f. (med.) Ensèm dei afeccions neurologiqui e psiquiqui croniqui consecutivi à de lsions de l'encefale, d'etiologies divèrsi. ◆ *Encefalopatia espongiforma boïna*: Nom scientific de la malautia de la vaca foala.

encefalòsi n.f. Sindròmes encefalics que retípon una encefaliti, ma que resúlton d'intoxicacions divèrsi.

enceirada n.f. Encausticatge. Var.: **enceiratge**.

enceirar vt. Ceirar, encausticar.

enceiratge n.m. Encausticatge.

encench, a adj. Provedit d'una encencha. Sin.: **enrodat, claus, entornat**. ◆ adj. f. Emprenhada. «*non tarzet long temps que-l donna se sentia encencha de son cors...*» (R. Feraud.). Sin.: **prenha, empenha, gròssa, gravida**.

encencha n.f. 1. Clausura, barris. Var.: **cencha**. Sin.: **clausada**. 2. Espaci claus. 3. Encencha acostica: Element d'una cadena auta fidelitat, que comprèn un autparlaire ò una seria d'autparlaïres. Var.: **encenta**. 4. (mar.) Linha de carga d'un vaisseau; estat de cen que si mantèn à cima d'aiga sensa esfoarç. Sin.: **flotason**.

encenchar vt. Enrodar, encénher. Sin.: **claure, entornar**.

encendi n.m. Incendi. Sin.: **abrandament, embrandament, ardentement, afogament**.

encendiar vt. (*encendi, classic encèndii*) Incendiar. Sin.: **abrar, abrandar, embrandar, ardre, afogar**.

encendiari, ària adj. e n. Incendiari.

encendrar vt. Redurre en cendres. Sin.: **incinerar**, **cremar**.

encendrosir vt. (*encendrosissi*) Curbir de cendres.

encénher vt. Enrodar, providir d'una encencha, de barris. Var.: **encenchar**.

encenta n.f. Encencha.

encens n.m. [ɛŋˈsɛŋ] 1. (bot.) (*Artemisia absinthium*) Planta aromatica dei luècs gèrps, que contèn una essença amara e toxica que s'en tira l'absinti (Família dei compauadas). Sin.: **aissent**. Var.: **incens**. 2. Resina aromatica que si fa cremar à la glèia.

encensacion n.f. Encensament.

encensada n.f. Encensament.

encensament n.m. Accion d'encensar. Var.: **encensacion**, **encensada**.

encensar vt. Espandir lo fum de l'encensier. Laudar quauqu'un em' exageracion.

encensaire, airtz n. 1. Persona qu'agita l'encensier. 2. Persona que flata à l'excès.

encensier n.m. Caçoleta tenguda per de pichini cadenas dins la quala si crema d'encens au cors de ceremònia religioü. ◇ *Còup d'encensier*: Flataria excessiva.

encepaire, airtz n. Persona que poa la vinha.

encepar vt. e vi. Talhar la vinha.

encepatjament n.m. Ensèm dei socatges d'un vinhòble.

encerclament n.m. Accion d'encerclar; fach d'èstre encerclat. Var.: **enceuclament**. Sin.: **enclavament**.

encerclar vt. 1. Enrodar d'un cercle. Sin.: **circonscriure**. 2. Cernar: *La polícia a encerclat lo quartier*. Sin.: **entornar**, **enrodar**. 3. Formar un cercle, una linha corba à l'entorn de.

encervelar vt. Metre dins la cervèla.

enceuclament n.m. Encerclament.

enceuclar vt. Encerclar.

enchambrar (s') v.pr. S'embarrassar li cambas dins un obstacle.

enchapar vt. Encapar.

enchapoir n.f. Pichin enclutge de dalhaire.

enchapostrar vt. Brolhar.

encharmar vt. Atirar m'ai sieu charmas.

enchassar vt. Encastrar.

enche n.m. (mús.) Lengueta que li sieu vibracions produón lu sons dins d'unu instruments de vent (clarineta, saxofòne,...). ■ Lu enches si fan en particulier mé de canas de Provença. ◆ pl. *Lu enches*: Lu instruments provedits d'un enche.

enciclica n.f. Letra solemna que lo papa manda ai evesques (e per elu ai cristians) dau monde entier ò d'una region (tira lo sieu nom dei promiers mòts dau tèxto).

enciclopèdia n.f. Obratge dont es expauada metodicament ò alfabeticament la totalitat dei conoissenças universali (*enciclopèdia universala*) ò especificiqui d'un camp dau saber (*enciclopèdia especialista*).

enciclopedic, a adj. 1. Que tèn de l'enciclopèdia: *Diccionari enciclopedic*. 2. Qu'a de conoissenças estendudi e universali: *Un esperit enciclopedic*.

enciclopedisme n.m. Tendença à l'amolonament sistematic de conoissenças dins lu camps lu mai divèrs.

enciclopedista n. 1. Autor d'una enciclopèdia. (espec.) *Lu Enciclopedistas*: Lu collaborators de Diderot e d'Alembert.

encient n.m. Conoissença, vejaire: «*Per lo mieu encient, serpenz los a manjat o bèstia salvatja*» (Raimond FERAUD). ◇ *À boan encient*: Embé discerniment. Sin.: **à boan èime**, **à bèl expressi**. ◇ *À marrit encient*: À toart. Sin.: **à mal èime**, **à mal expressi**. Var.: **escient**. Sin.: **estòble**.

encigalar (s') v.pr. (fam.) S'embriagar.

encigalat, ada adj. (fam.) Embriac.

encimar vt. Metre a la cima. Var.: **encimelar**.

encisa n.f. Incisa.

encisadura n.f. Incisadura.

encisar vt. Incisar.

encision n.f. Incision.

encisiu, iva adj. Incisiu.

encisiva n.f. Incisiva.

enclastrament n.m. n.m. Claustracion.

enclastrar vt. Embarrar dins una clastra. Var.:

enclastrar, clastrar. ◆ **s'enclastrar** v.pr. S'embarrar dins una clastra. Var.: **s'enclastrar**.

enclaire vt. 1. Limitar m'una baranha. Var.:

enclausar. 2. Embarrar. 3. Comprendre, contenir.

enclaus n.m. Terren claus.

enclaus, a adj. 1. Limitat m'una baranha. 2. Embarrat. 3. Si di de cen qu'es mes dins la totalitat, de cen que forma part de.

enclausar vt. Enclaire.

enclastrar vt. Enclastrar. ◆ **s'enclastrar** v.pr. S'enclastrar.

enclava n.f. 1. Terren ò territori totalament contengut dins un autre. 2. (geol.) Porcion de ròca englobada dins una ròca d'origina ò de composicion diferenta.

enclavadura n.f. Feridura d'un animau enclavelat.

enclavament n.m. 1. Accion d'enclavar, d'accionar. 2. Accion d'enclavar; fach d'èstre enclavat.

enclavar vt. 1. Embarrar. 2. Inserir, plaçar entre: Enclavar un adjectiu entre l'article e lo nom. 3. Contenir coma enclava. 4. Clavelar, enclavelar. 5. Accionar, metre en foncion (un aparelh). 6. Començar (una accion). ◆ **s'enclavar** v.pr. Si metre en accion, començar à foncionar.

enclavat, ada adj. Si di d'un terren ò territori totalament contengut dins un autre.

enclavelar vt. (*enclavèli*) 1. Fixar (una fractura) m'un enclavelatge. 2. Nafrar m'un claveu (un animau que si fèrra).

enclavelatge n.m. Fixacion solida d'una fractura au mejan d'una protèsi en forma de claveu.

enclear vt. (*encleï*) 1. Metre sus de cleas. 2. Enrodar embé de cleas.

enclin, a adj. Portat naturalament à. Var. **clin**, **aclin**.

enclinacion n.f. Inclinacion.
enclinar vt. Inclinar.
encliquetar vt. Sotametre (una ròda à un encliquetatge. Sin.: **endentar**.
encliquetatge n.m. (mecan.) Dispositiu que permete la rotacion d'una ròda dins un sens solet. Sin.: **endentatge**.
enclisi n.f. (ling.) Fach, per un mòt atòne, de s'apontelar sus lo mòt precedent per formar una unitat accentuala.
enclitic, a adj. (ling.) Si di d'un element que si jonhe au precedent per formar ensèm m'eu una soleta unitat accentuala: *Lo pronom la es enclitic dins l'imperatiu cantatz-la!* Sin.: **macadura, embotidura**.
encloscatge n.m. (fig.) Efècte lent e insidiós d'uni influenças, que fan baissar lo sens critic ò lo sens moral. Sin.: **propaganda**.
enclotadura n.f. Enclotatge.
enclotar vt. Caboçar, embotir. Sin.: **macar**.
enclotat, ada adj. Boçat, embotit.
enclotatge n.m. Embotidura. Var.: **enclotadura**.
enclua n.f. Obratge entre doi plans d'aiga que non an lo meme nivèu, per permetre ai embarcacions de passar d'un à l'autre au mejan de la manòbra d'elements mobiles. Var.: **enclusa**. Sin.: **resclausa**.
encluada n.f. Quantitat d'aiga que la dubertura d'una poarta d'enclua laissa anar. Var.: **enclusada**; Sin.: **resclausada**.
encluaire, airtiz n. Enclusier. Var.: **enclusaire**. Sin.: **resclausaire**.
encluar vt. (*enclui*) 1. Provedir (una via d'aiga) d'una enclua. 2. Faire passar (un bateu) per una enclua. 3. (fam.) Beure. Var.: **enclusar**. Sin.: **resclausar**. ♦ (absolut) Beure totplen.
encluatge n.m. Accion d'encluar. Var.: **enclusatge**. Sin.: **resclausatge**.
encludre vt. Comprendre, enclaire.
enclume n.m. Enclutge.
enclusa n.f. Enclua.
enclusada n.f. Encluada.
enclusaire, airtiz n. Enclusier.
enclusar vt. Encluar.
enclusatge n.m. Encluatge.
enclusier, a adj. D'una enclua: *Poarta enclusiera*. Sin.: **tortoiria, tanca, tòuta** (Pelha). ♦ n. Persona qu'assegura la susvelhança e la manòbra d'una enclua.
enclutge n.m. 1. Massa metallica destinada à suportar lu còups dins divers operations que si fan en picant: *Enclutge de faure, de cordonier, etc.* 2. (anat.) Segond osselet de l'aureilha intèrna.
encò prep. *Encò de*: À la maion de. Var.: **en cò de, à cò de**. Sin.: **da** (it.).
encoblar vt. 1. Religar, assemblar (quauqua ren mé quauqua ren d'autre): *Encoblar doi pèças, coblar de màquinas*. 2. Estacar doi per doi. Sin.: **coblar**.
encoblat, ada adj. Coblat, colejat.
encoblament n.m. Coblatge.

encocar vt. (*encòqui*) 1. Embotir. 2. (mar.) Far passar una bocla de fèrre au lòng d'una antena.
encocolar (s') v.pr. S'envolopar delicadament en de vestiments cauds. Sin.: **s'envertegar**.
encodaire n.m. Material informatic que sièrve à encodar.
encodaire, airtiz n. (inform.) Persona qu'encòda. Var.: **codaire**.
encodar vt. (*encòdi*) Sotametre à un encodatge.
encodatge n.m. 1. (ling.) Operacion que consistisse à donar à un messatge lingüistic una altra forma, d'après un còdi. 2. (inform.) Accion d'encodar; produccion d'un messatge encodat.
encofinar vt. Metre dins un cofin.
encofrar vt. (*encòfri*) 1. Metre dins un còfre. 2. (fam.) Empresonar.
encoïrar (s') v.pr. Si curbir de vèrd d'aram.
encoïrassar vt. 1. Revestir (quauqu'un) d'una coïrassa. 2. Aparar au mejan d'una coïrassa, especialament en parlant d'una nau de guèrra.
encoïssinat, ada adj. Enviroutat de coïssins.
encoïssinar (s') v.pr. Si corcar demièg de coïssins.
encoladura n.f. 1. Part dau còrs dau cavau compresa entre la tèsta, lo garròt e lo pièch. ◇ Dins una corsa ipica, unitat de mesura que sièrve per plaçar lu cavaus d'unu rapoart ai autres. 2. Dimension dau torn de coal de l'òme. 3. Part d'un vestit que sostèn lo coal; part dubèrta dau vestit à l'entorn dau coal.
encolaira n.f. Màquina per encolar. Sin.: **empegaira**.
encolaire, airtiz n. Persona qu'encòla. Sin.: **empegador**.
encolanar (s') Si metre una colana.
encolar vt. (*encòli*) Curbir (una susfàcia) de pega, de goma, etc. Sin.: **empegar**.
encolat, ada adj. Enduch de pega.
encolatge n.m. 1. Accion d'encolar. 2. Preparacion que sièrve à encolar. Sin.: **empegatge**.
encolerar vt. (*encolèri*) Metre en colèra. Var.: **encolerir**. Sin.: **embilar, encorroçar**. ♦ **s'encolerar** v.pr. Si metre en colèra, s'enrabiar.
encolerir vt. (*encolerissi*) Encolerar. ♦ **s'encolerir** v.pr. S'encolerar.
encolorar vt. Colorar. Var.: **encolorir, colorir**. ♦ **s'encolorar** v.pr. Pilhar de colors. Var.: **s'encolorir**.
encolorir vt. (*encolorissi*) Encolorar. ♦ **s'encolorir** v.pr. S'encolorar.
encolpar vt. Inculpar.
encombrament n.m. 1. Accion d'encombrar; estat de cen qu'es encombrat. 2. Afluença excessiva de veïcules qu'entràvon la circulacion. Sin.: **tapaveïturas, pegaveïturas**. 3. Espaci, volume qu'un objècte ocupa: *L'encombrament d'un armari*.
encombrant, a adj. Qu'encombra; embarrassant. Var.: **encombrós**.
encombrar vt. 1. Embarrassar un luèc, quauqua ren, per amolonament: *De charrafis encòmbron lo corredor*. 2. Saturar una linha telefonica, un estandard, un malhum internet. 3. Embarrassar, empachar: *M'encombres à*

restar aquí entre li mieu cambas! 4. Sobrecargar, ocupar à l'excès: *Encombrar la sieu memòria de sovenirs inútiles.* ♦ **s'encombrar** v.pr. (*de*) Pilhar, conservar (quauqua ren ò quauqu'un) qu'es inutile ò embarrassant.

encombrat, ada adj. Si di d'una via de comunicacion dont li a tròup de veïcules à l'encòup.

encombte n.m. *Sensa encombre:* Sensa empacha, sensa rescontrar de dificultats.

encombrós, oa adj. Encombrant.

encongierar vt. Encombrar de neu.

encomienda n.f. Dina l'Amèrica espanhòla, territòri sotamés à l'autoritat d'un conquistador.

enconhar vt. Acantonar. ♦ **s'enconhar** v.pr. S'acantonar.

enconilhar (s') v.pr. 1. Èstre envaït per lu conilhs. 2. S'acoconar coma un conilh.

encòntra n.f. *Anar encòntra, à l'encòntra de:* Faire obstacle, s'opauar à.

encontrada n.f. Territòri, estenduda de país. Sin.: **relarg, region.**

encontrar vt. (*encòntri*) Rescontrar.

encopresia n.f. (psicol.) Incontinença dei matèrias fecali, sensa problema neurologic, d'un enfant qu'a despassat l'atge normal (2 ò 3 ans) de saupre contrarotlar lu esfintèrs.

encopretic, a adj. Relatiu à l'encopresia; que sofrisse d'encopresia.

encorador, airtiz adj. Encoratjant.

encoraire, airtiz adj. e n. Encoratjaire.

encorament n.m. Encoratjament.

encorar vt. (*encoari*) Encoratjar.

encoratjaire, airtiz adj. e n. Qu'encoratja. Sin.: **encoraire, conortaire.**

encoratjament n.m. Accion d'encoratjar; Acte, paraula de natura à encoratjar. Sin.: **conortament, confortiment, encorament.**

encoratjant, a adj. De natura à encoratjar: *As fach de progrès encoratjants.* Sin.: **encorador.**

encoratjar vt. Donar de coratge à; incitar à agir. Sin.: **conortar, encorar.** 2. Favorisar la realisacion, lo desvolopament de: *Encoratjar l'industria.*

encorbadura n.f. Cambradura. Sin.: **encorbament.** Var.: **corbadura.**

encorbament n.m. Encorbadura.

encorbar vt. Cambrar. Sin.: **arcbar.** Var.: **corbar.**

encorbat, ada adj. Cambrat.

encordar vt. (*encoardi*) Estacar au mejan d'una coarda, especialament en parlant d'alpinistas. ♦ **s'encordar** v.pr. En parlant d'alpinistas, s'estacar au mejan d'una coarda.

encordelar vt. (mar.) Entornar (un cordatge) amé de fieus mai fins per faire disparéisser lu intersticis.

encornar vt. (*encòrni*) 1. Traucar, nafrar à còups de còrnas. Var.: **encornilhar.** 2. (pop.) Faire portar de còrnas à quauqu'un en enganant lo sieu conjont. Sin.: **embanar.**

encornat, ada adj. 1. (lit.) Qu'a de còrnas. Var.: **encornilhar.** Sin.: **banarut.** 2. (pop.) Sin.: **coguu.** 2. (vet.) Si di d'una tumor que si declara sota l'esclòp.

encornetar vt. Metre en un cornet.

encornilhar vt. Encornar.

encornilhar, ada adj. Encornat.

encoronar vt. Coronar.

encorpacion n.f. Inculpacion.

encorpar vt. Inculpar.

encorporacion n.f. Incorporacion.

encorporar n.f. Incorporar.

encorreguda n.f. 1. Envaïment de gents de guèrra en país forestier: *Li encorregudas dei Barbarescs en Provença.* 2. Operacion militària que consistisse à mandar en territòti enemìc una tropa foarça movedissa, prevista per semenar lo trebolèri còntre l'avèrsier per lo biais d'atacs corts e precis. Sin.: **incursion.**

encórrer vt. S'expauar à, riscar (una pena, quauqua ren de desagradiu): *Encórrer un an de preson.*

encors n.m. 1. Montant dei efèctes qu'una banca escòmpta que non son encara arribats à la sieu escadença. 2. Espandi de ribiera entre doi barratges.

encorroçar vt. Metre en colèra. Sin.: **encolerar.** ♦ **s'encorroçar** v.pr. Si metre en colèra.

encortesir vt. (*encortesissi*) Rendre cortés. ♦ Venir cortés.

encortinament n.m. 1. Accion d'encortinar, d'enrodar de cortinas, de drap. 2. Cortinas de draparia.

encortinar vt. Curbir, enrodar de cortinas, enrodar de drap.

encòup n.m. À *l'encòup:* En un còup solet, dins lo meme temps. Sin.: **simultaneament, ensemblament.**

encoventar (s') v.pr. 1. Intrar au convent, si clare en un convent.

encramponar vt. Arrapar, cramponar. ♦ **s'encramponar** v.pr. S'arrapar, si cramponar.

encrancar vt. (*encranqui*) (mar.) Faire anar una embarcacion, una nau sobre de ponchetas.

encrassament n.m. Accion d'encrassar; fach de s'encrassar.

encrassar vt. Curbir de crassa: *Lo fum encrassa lu vitres.* Var.: **encrassir.** Sin.: **brutar.** ♦ **s'encrassar** v.pr. Si brutar.

encrassir vt. (*encrassissi*) Encrassar. ♦ **s'encrassir** v.pr. S'encrassar.

encravatar vt. Provedir d'una cravata.

encrèire vt. *Faire encrèire, laisser encrèire:* Far crèire (quauqua ren à quauqu'un) per l'enganar. Var.: **acrèire.**

encrèisser vt. Créisser, acréisser.

encrena n.f. Còca, entalha. Sin.: **oasca, merlet.**

encrenadura n.f. Còca, entalha. Sin.: **oasca, merlet.**

encrenar vt. Entalhar d'encrenas. ◇ *Encrenar una pèça de moneda:* N'en faire l'encrenatge. Sin.: **oscar.**

encrenat, ada adj. 1. Provedit de merlets. Sin.: **merletat.** 2. Provedit d'encrenas sus lu bòrds: *Una fuèlha encrenada.*

encrenatge n.m. (tecn.) Cordon gravat sus lo bòrd d'una pèça de moneda, d'una medalha. Sin.: **listeu**.

encrenier n.m. Pèça de la bobina d'un rodet per filar.

encrestadura n.f. Coronament d'una paret.

encrestar v.t. Encapaironar, coronar una paret.

encrestatge n.m. Accion d'encrestar una paret; lo sieu resultat.

encrocable, a adj. Croquetable.

encrocadura n.f. (med.) Paralisia, anquilòsi d'una articulacion.

encrocaire, airtiz adj. Croquetaire.

encrocament n.m. 1. Accion d'encrocar ò de s'encrocar. 2. Dispositiu mecanic, electric, etc., per lo quau lo foncionament d'un aparelh es subordenada à l'estat ò à la posicion d'un autre ò de mai d'un autre.

encrocar vt. (*encròqui*) 1. Croquetar. 2. Metre en marcha (un aparelh) au mejan d'un encrocament. 3.

encrosadura n.f. Fieu crosat durant la teissadura.

encrosar vt. Metre en forma de crotz.

encrosar vt. (*encròsi*) Metre en un cròs.

encrosilhada n.f. Caireforc.

encrosilhadura n.f. Crosament.

encrosilhament n.m. Crosament.

encrosilhar vt. Crosar.

encrostadura n.f. 1. Incrustacion. 2. Encrostament.

encrostament n.m. Accion d'encrostar; fach de s'encrostar. Var.: **encrostadura**.

encrostar vt. 1. Incrustar. 2. Recurbir d'una crosta. ◆ **s'encrostar** v.pr. 1. Si curbir d'una crosta, d'un depaus. 2. Si laisser dominar per una rotina qu'empaurisse l'esperit, refudar li ideas novèli.

encrotar vt. (*encròti*) Metre dins una cròta: *Encrotar li botilhas*.

encuèi adv. Lo jorn present. ◇ *Au jorn d'encuèi*: À la noastra epòca, actualament. Var.: **ancuèi, ancuèi lo jorn**.

encueissar vt. Metre entre li cuèissas.

encuirassar vt. Encoirassar.

encular vt. (vulg.) 1. Sodomisar. 2. Enganar.

enculhir vt. Culhir denant la maduretad.

enculpacion n.f. Inculpacion.

enculpar vt. Inculpar.

enculpat, ada adj. e n. Inculpat.

encusament n.m. Fach d'encusar. Var.: **acusacion**.

encusar vt. Acusar.

encusat, ada adj. e n. Acusat.

endalh n.m. Rengada de fen dalhat.

endamatjament n.m. Accion d'endamatjar; lo sieu resultat. Var.: **damatjament, dam**. Sin.: **gast, gasta, degalh**.

endamatjar vt. Causar de damatge à; degalhar. Var.: **endomatjar, damatjar**. Sin.: **fracatjar, gaster, degalhar**.

endarrier n.m. Partida posteriora. ◇ *À l'endarrier* loc. adv. En sens opauat, vèrs l'arrier. ◇ *À l'endarrier de* loc. prep. Darrier. ◇ *Sus l'endarrier*. loc. prep. En darrier luèc.

endarriament n.m. Accion d'arrierar, d'endarrierar.

endarrierar vt. Arrierar.

endarrierat, ada adj. 1. Arrierat; passat de mòda. Var.: **arrierat**. 2. Si di de quauqu'un pertocat per un demeniment ò una mancaça de facultat intellectuala: *Endarrierat mental*. Sin.: **tardòc**. Var.: **arrierat**.

endarrieratge n.m. Fach d'anar en darrier. Var.: **arrieracion, endarriament**.

endartèria n.f. (anat.) Espessor intèrna dei artèrias.

endaauradura n.f. Dauradura.

endaurar vt. Daurar.

endavalat vt. Davalar.

endavant n.m. Partida anteriora. ◇ *À l'endavant* loc. adv. En avant. ◇ *À l'endavant de* loc. prep. Davant.

endebliment n.m. Fach de devenir deble. Var.: **endeblir**. Sin.: **aflaquiment, desanament**.

endeblir vt. (*endeblissi*) Rendre deble. Var.:

endeblir. Sin.: **aflaquir, desanar**.

endeboliment n.m. Endebliment.

endebolir vt. (*endebolissi*) Endeblir.

endec n.m. Defectuositat. Var.: **deca, endeca, endecum, endequitge**. Sin.: **tara, alteracion, imperfeccion**. ◇ Raquitisme.

endeca n.f. Deca, endec.

endecadura n.f. Deca, endec.

endecagòne n.m. Figura geometrica de onze costats.

endecar vt. (*endequi*) Alterar, corrompre. ◆ **s'endecar** v.pr. S'alterar, si corrompre.

endecasillabe adj. e n.m. Si di d'un vèrs que lo sieu accent principal es sobre la desena sillaba (en metrica francesa, es un vèrs de onze pens). Per li accentuacions segondari, vèire *a majori e a mindri*.

endecat, ada adj. e n. 1. Que sofrisse d'una deca. 2. Andicapat. 2. Si di de quauqu'un, en particulier d'una persona annadida, que la sieu sanetat es flaca, marrida. Var.: **endecós**.

endecum n.m. 1. Ensèm de decas. 2. Estat malautís que pertòca sobretot de monde annadit. Var.: **endequitge**.

endedins n.m. Partida intèrna. Var.: **dintre, dedintre**. ◇ *À l'endedins* loc. adv. Dintre. ◇ *À l'endedins de* loc. prep. Dins, dintre. ◆ adv. Dedins.

en-defoara n.m. (coregr.) Posicion dei cambas e dei pens que la sieu direccion es donada per la rotacion vèrs defoara de l'articulacion de l'anca.

endefoara n.m. Defoara. ◇ *À l'endefoara* loc. adv. Foara. ◇ *À l'endefoara de* loc. prep. Foara de. ◆ adv. Foara.

en-delà adv. Mai luènh qu'un limit donat; de l'autre costat. Var.: **en-là**. ◆ n.m. inv. Lo monde dei moarts.

endeman n.m. Jorn d'après.

endemèir vt. (*endemèissi*) Demèir.

endemia n.f. Malautia particuliera à-n-una region donada, que li si pòu trovar d'un biais quasi permanent, coma lo paludisme.

endemic, a adj. 1. Que presenta lu caractèrs de l'endemia. 2. Que pava problema d'un biais permanent:

Un caumatge endemic. 3. (ecol.) Si di dei espècias viventi pròpri à-n-un luèc determinat.

endemicitat n.f. (med.) Caractèr endemic d'una malautia. Var.: **endemisme**.

endemisme n.m. Endemicitat.

endemoniar vt. (*endemòni*, classic *endemòni*) 1. Agitar; rendre furiós. 2. Emmascar.

endemoniat, ada adj. 1. Possedit per lo demòni; emmascat. 2. Foaça agitat. Sin.: **endiaulat, endiablât**.

endenhar vt. Provocar la colerada, la revòlta. ♦ **s'endenhar** v.pr. S'embilar, si revoltar.

endenhós, oa adj. Irritable, iraisós, bilós.

endent n.f. Còca, entalha.

endentament n.m. (mecan.) 1. Accion d'endentar. Sin.: **encliquetatge**. 2. Dispositiu que permete lo movement de rotacion d'una ròda solament dins un sens. 3. Part d'una ròda provedida de dents.

endentar vt. 1. Sotametre (una ròda) à un endentament. Sin.: **encliquetar**. 2. Provedir (una ròda) de dents.

endentat, ada adj. (arald.) *Escut endentat*: Partit en triangles d'esmalhs alternats.

endentelar vt. (*endentèli*) 1. Garnir au mejan de dentelas. 2. Merletar.

endequitge n.m. Endecum.

endeutament n.m. Fach de s'endeutar, d'èstre endeutat.

endeutar vt. Faire suportar un deute à. ♦ **s'endeutar** v.pr. Contractar un deute.

endevenença n.f. Escadença, azard.

endevenir vt. e vi. (*endeveni*) Devenir, arribar, capitar, arribar a talh.

endévia n.f. Endívia.

endevinaire n.m. 1. Chaman. 2. Curandier.

endevinaire, airtz n. Devin.

endevinaire, airtz adj. Devinaire.

endevinalha n.f. Devindla.

endevinar vt. Devinar.

endiablar vt. Rendre furiós; endemoniar.

endiablât, ada adj. Endemoniat.

endiamantar vt. Ornar embe de diamants.

endiaulat, ada adj. Endemoniat.

endigament n.m. Accion d'endigar.

endigar vt. (*endigui*) 1. Contenir (un cors d'aiga, etc.) au mejan de digas. 2. (fig.) Contenir, faire obstacle à: *Endigar la colèra de la populacion*. Sin.: **entravar, entrepachar**.

endilh n.m. Crit dau cavau. Sin.: **rossinhament**. Var.: **endilhada**.

endilhada n.f. Endilh.

endilhar vt. Faire audir una endilhada en parlant dau cavau. Sin.: **rossinhar, anilhar**.

endimenjar vt. Vestir d'un biais mai elegant qu'à l'acostumada. ♦ **s'endimenjar** v.pr. Portar lu vestits dau dimènegue, si vestir d'un biais mai elegant que lu autres jorns.

endimenjat, ada adj. Vestit d'un biais mai elegant qu'à l'acostumada.

endintrar vt. 1. Intrar, s'embarrar dintre. 2. (fig.) Faire penetrar, intrar de foarça. ♦ **s'endintrar** v.pr. 1. Intrar, s'embarrar dintre. 2. (fig.) S'en tornar à una ocupacion en li metent d'intensitat.

endívia n.f. Grèlh ipertrofiat e compacte de la chicòria de Brussèlas, obtengut per forçatge dins l'escur e que si manja en salada ò coma legume. Var.: **endévia**.

endividivisionament n.m. Accion d'endivisionar; lo sieu resultat.

endivisionar vt. (mil.) Gropar (d'unitats militàrias) per formar una division.

endoamnioscopia n.f. (med.) Examèn visual dau prenhon *in utero*.

endoarteriti n.f. (med.) Inflammacion de la tunica intèrna de la paret arteriala.

endoblast n.m. (biol.) Fulhet embrionari intèrne, que fornisse lu aparelhs digestiu e respiratòri. Sin.: **endodèrma**.

endoblastic, a adj. De l'endoblast. Sin.: **endodermic**.

endoçainar vt. Docejar.

endocardi n.m. (anat.) Membrana que tapissa la cavitat dau coar.

endocarditi n.f. Inflammacion de l'endocardi.

endocarp(e) n.m. (bot.) Partida mai intèrna dau fruch (constituïsse lo merilhon de la cerièia, de la pruna).

endocervical n.m. (anat.) Part intèrna dau coal de l'utèrus, constituïda per lo canal uterin. Var.: **endocervicau**. Sin.: **endocoal**.

endocervicau n.m. Endocervical.

endocerviti n.f. (med.) Inflammacion de la mucoa dau canal cervical uterin.

endocistiti n.f. (med.) Inflammacion de la mucoa de la vessiga.

endocitòsi n.f. Mecanisme de transpoart de moleculas ò de particulas (virali, bacteriani, etc.) vèrs lo dedintre de la cellula. Contr.: **exocitòsi**.

endocolpiti n.f. (med.) Inflammacion de la mucoa vaginala.

endocranian, a adj. Que si tròva au dedintre dau crani.

endocrani n.f. (anat.) Susfàcia interiora de la cavitat craniana.

endocrin, a adj. (anat.) *Glandas endocrini*: Glandas, coma la tiroïda, l'ipofisi, que vuèjon lo produch dei sieu secrecions (ormòna) directament dins lo sang; Contr.: **exocrin**.

endocrinian, a adj. Relatiu ai glandas endocrini. Var.: **endocrin**.

endocrinologia n.f. Partida de la biologia, de la medecina, qu'estúdia lo desenvolopament, li foncions e li malautias dei glandas endocrini.

endocrinològue, òga n. Biologista ò mètge especialista de l'endocrinologia.

endocrinopatia n.f. Maulautias dai glândolas endocrini.

endoctrinament n.m. Accion d'endoctrinar; lo sieu resultat.

endoctrinar vt. Faire adoptar ò impauar una doctrina, d'ideas à (quauqu'un).

endodèrma n.m. Endoblast.

endodermic, a adj. Endoblastic.

endodònt n.m. Pulpa dentària.

endodontia n.f. (med.) Partida de l'odontostomatologia qu'estúdia lu teissuts pulpari e radiculari de la dent e li sieu malautias.

endodontiti n.f. (med.) Inflamacion de la pulpa dentària.

endoenergetic, a adj. Que pertòca un tresmudament que suèrbe d'energia.

endoenzima n.f. Enzima qu'a la sieu activitat dins la cellula.

endofasia n.f. Lengatge interior.

endofit, a adj. e n.m. 1. Que viu dins un vegetau. 2. Endoparasit dei plantas coma lu fonges intracellularis.

endoflebiti n.f. (med.) Inflamacion de la tunica intèrna dei venas.

endogame, a adj. e n. Que practica l'endogamia. Contr.: **exogame**.

endogamia n.f. (etnol.) Obligacion, per un membre d'un grope social, de si maridar mé quauqu'un dau meme grope. Contr.: **exogamia**.

endogamic, a adj. Relatiu à l'endogamia. Contr.: **exogamic**.

endogène, a adj. 1. (didact.) Que quauqua ren produue sensa apoart exterior. Contr.: **exogène**. 2. (geol.) *Ròca endogèna*: Que la sieu matèria provèn d'una planeta tellurica.

endolentiment n.m. Endoloriment.

endolentir vt. (*endolentissi*) Endolorir.

endolentit, ida adj. Endolorit.

endolinfa n.f. Liquide contengut dins lo laberint membranós de l'aurelha interne dei vertebrats.

endoloriment n.m. Accion d'endolorir; fach d'èstre endolorit. Var.: **endolentiment**.

endolorir vt. (*endolorissi*) Rendre dolorós. Var.: **endolentir**.

endolorit, ida adj. Que fa mau: Ai la man endolorida. Var.: **endolentit**.

endomaiselir vt. (*endomaisèli, endomaiselissi*) Adomaiselir. ♦ **s'endomaiselir** v.pr. S'adomaiselir.

endomatjar vt. Endamatjar.

endomètre n.m. Mucoa que tapissa la cavitat uterina. Var.: **endometri**.

endometri n.m. Endomètre.

endometriòma n.m. (med.) Tumor constituïda d'elements epiteliais e conjontius identics à-n-aquelu de l'endomètre, e que si desvolopa en defoara de l'utèrus.

endometriòsi n.f. (med.) Afeccion caracterisada per lo desvolopament d'endometriòmas.

endometriti n.f. (med.) Inflamacion de l'endomètre.

endomicòsi n.f. (med.) Malautia que pertòca l'èstre uman, deuguda à un fonge ascomicèt. Sin.: **mau blanc**.

endomitòsi n. f. (med.) Forma particuliera de la mitòsi, caracterisada per la multiplicacion dau nombre

dei cromosòmas, mentre que li autri parts de la cellula estan au repaus. Pertòca lu protozoaris, lu artropòdes, etc.

endomòrfe, a adj. Caracterisat per l'endomorfisme.

endomorfina n.f. (biol.) Ormòna secretada per l'ipotalàmus e que presenta de qualitats antalgiqui. Var.: **endorfina**.

endomorfisme n.m. (mat.) Morfisme d'un ensemble dins eu-meme.

endoparasit(e) adj. e n.m. Parasite que viu au dedins d'un organe vegetal ò animau.

endoplasma n.m. (biol.) Partida centrala dau citoplasma dei amebians.

endopodit n.m. Part interiora de la pata dei crustaceus.

endoprotèsi n.f. Remplaçament d'un oàs ò d'una articulacion per una pèça artificiala, lo mai sovent en matèria plastica.

endoradioterapia n.f. Metòde que fa usança dei rais X per lo tractament d'afeccions que pertòcon li mucoas dei cavitats naturali (rectum, vagina, etc.)

endorcar vt. (*endorqui*) Vuar (un liquide) dintre una dorca.

endoreïc, a adj. Que presenta lu caractèrs de l'endoreïsme.

endoreïsme n.m. (geogr.) Caractèr d'una region que lu sieus cors d'aiga non arribon fins à la mar e si pèrdon dins li depressions interiori.

endorfina n.f. Endomorfina.

endorsable, a adj. Endossable.

endorsaire n.m. Endossaire.

endorsament n.m. Endossament.

endorsar vt. (*endòrsi*) Endossar.

endorsatari, ària n. Endossatari.

endoscòpi n.m. (med.) Aparelh optic provedit d'un dispositiu d'esclairatge, destinat à èstre introduch dins una cavitat dau còrs uman per l'examinar.

endoscopia n.f. (med.) Examèn d'una cavitat intèrna dau còrs uman au mejan d'un endoscòpi.

endoscopic, a adj. Relatiu à l'endoscopia.

endosmomètre n.m. Instrument que permete de mesurar l'intensitat de l'endosmòsi.

endosmòsi n.f. (fis.) Corrent que s'establisce quora doi solucions de concentracions desparieri son separadi per una membrana poroa, de la solucion plus pauc concentrada vèrs la solucion mai concentrada. Contr.: **endosmòsi**.

endosmotic, a adj. Relatiu à l'endosmòsi.

endospèrma n.m. (bot.) Teissut qu'assegura la nutricion de l'embrion dei plantas gimnospèrmi.

endossable, a adj. Que pòu èstre endossat: *Chèc endossable*. Var.: **endorsable**.

endossaire n.m. (dr. e banca) Persona qu'endòssa (una letra de cambi, un chèc, etc.). Var.: **endorsaire**.

endossament n.m. (banca e dr. com.) 1. Transmission dei efèctes de comèrci ò dei chècs au mejan d'una signatura au revèrs, per la quala lo beneficiare (*endossaire*) dona òrdre au sieu debitor de n'en pagar lo montant à un noueu beneficiari (*endossatari*). 2.

Autorisacion que permete à-n-un viatjaire d'emplegar lo títol de transport d'una companhia aerenca sus li linhas d'una altra companhia.

endossar vt. (*endòssi*) 1. Si metre (un vestit) sus l'esquina. Sin.: **cargar**, **enfilar**. 2. Assumir la responsabilitat de. 3. (dr. e banca) Operar l'endossament de. Var.: **endorsar**.

endossatari, ària n. (dr. e banca) Persona qu'un chèc ò un efècte de comèrci es endossat au sieu profièch.

endotèli n.m. (istol.) Teissut compausat de cellulas plati e jontivi que recuèrbe la paret intèrna dei vaisseus e dau coar.

endotelial, a adj. (istol.) Relatiu à l'endotèli; que n'a l'estructura. Var.: **endoteliau**.

endoteliau, ala adj. Endotelial.

endoteliti n.f. (med.) Inflammacion dei endotèlis.

endotèrme, a adj. Si di d'un animau que la sieu temperatura centrala es generada per un mecanisme intèrne.

endotermic, a adj. (quim.) Que s'acompanha d'una absorcion de calor.

endotoxina n.f. (biol., med.) Toxina contenguda dins la paret d'uni bacterias e que n'es desliurada dins lo mitan solament après la destruccion dau gèrme.

endraiar vt. Endralhar.

endralhada n.f. 1. Camin traçat. Var.: **adralhada**, **dralha**. 2. Entraïnament (2).

endralhar vt. 1. Metre en camin; metre sus lo boan camin. 2. Lançar, aviar, metre en rota: *Endralhar un projecte*. Var.: **endraiar**, **adralhar**. ♦ **s'endralhar** v.pr. Si metre en camin. Sin.: **s'encaminar**.

endre n.m. Planta de la Família dei lamiaceas, dei flors mauvi, finda sonada *glecòme*, eure terrèstre, èrba de Sant Joan.

endrech n.m. 1. Luèc determinat; lo luèc dont una persona si tròva, la localitat. Sin.: **ròdol**, **plaça**. 2. Lo costat que si presenta (d'una caua qu'a doi façs): *Pressar un vestit sus l'endrech*. Contr.: **revèrs**. ◇ *À l'endrech*: Dau boan costat; dins lo boan sens.

endrechiera n.f. 1. Direccion (dau vent, per ex.). 2. Camin dirècte.

endreïçar vt. Organisar, engimbrar, bailejar una manifestacion, un projecte, etc.

endrujar vt. Femar (una tèrra) mé de druja. Sin.: **engraissar**, **fertilisar**.

enduch n.m. 1. (contr.) Jaça de mortier aplicada sus un barri per l'isolacion e la decoracion. Sin.: **revestiment**, **aliscatge**. 2. (pint.) preparacion aplicada sus una susfàcia. 3. (med.) Secrecion

enduire vt. Recurbrir (una susfàcia) m'un enduch. Sin.: **revestir**, **aliscar**. Var.: **endurre**.

endura n.f. Privacion, dejun, practicats en Occitània medievals dau temps de la Crosada contra l'eretgia catara, per de malauts *consolats*, pauc ò pron en ponch de moart, sensa obligat vorgut per lo clergat catar.

endurable, a adj. Suportable.

endurança n.f. Aptituda à resistir à l'esfoarç prolongat, à la fatiga fisica e morala, à la sofrença. ◇ *Corsa d'endurança*: Corsa sus una lòngra distança.

endurant, a adj. Resistent.

endurar vt. 1. Suportar (una sofrença, una situacion dificila, etc.). 2. Rendre dur.

endurciment n.m. Durciment.

endurcir vt. (*endurcissi*) 1. Rendre dur, resistent. 2. Rendre mens sensible: *Aquela marrida passa l'a endurcit*. ♦ **s'endurcir** v.pr. Devenir dur, insensible.

enduriment n.m. Accion d'endurir; lo sieu resultat.

endurir vt. Rendre dur.

endurmèire, eiritz adj. Endurment.

endurment, a adj. Qu'enduèrme.

endurmida n.f. 1. Somnifèr. 2. Temps de soam.

endurmiment n.m. Fach de s'endurmir.

endurmir vt. (*enduèrmi*) 1. Faire dormir, faire tombar dins lo soam. 2. Faire perdre l'atencion, lu reflèxes: *Endurmir l'adversari*. 3. Engordir. ♦ **s'endurmir** v.pr. 1. Tombar dins lo soam. 2. Perdre de la sieu atencion, dei sieus reflèxes; arrestar de faire d'esfoarç: *Avia ben començat, ma après s'es endurmit*. 3. S'engordir.

endurmit, ida adj. 1. Que duèrme. 2. (fam.) Indolent, apatic. Sin.: **ensucat**.

endurre vt. (enduí) Enduire.

enebicion n.f. Interdich.

enebir vt. (*enebissi*) Defendre, empachar quauqu'un de faire, d'emplegar (quauqua ren). Sin.: **interdire**; **bandir**, **proïbir**.

enebit, ida adj. Qu'es l'objècte d'una interdiccion. Sin.: **interdich**, **bandit**, **proïbit**.

enebriament n.m. Accion d'enebriar, de s'enebriar; lo sieu resultat. Var.: **enebriadura**. Sin.: **embriagada**, (pop.) **ganarra**, **cigala**, **pèu**, **peleta**, **embriagadura**.

enebriant, a adj. Qu'a lo poder d'enebriar.

enebriar vt. (*enebri*, classic *enébrii*) Rendre ebri. Sin.: **embriagar**, **enchocar**, (pop.) **enganarrar**, **pintar**, **encigalar**. ♦ **s'enebriar** v.pr. Beure au ponch de si rendre ebri. Sin.: **s'embriagar**, **s'enchocar**. Sin.: (pop.) **pilhar una pèu**, **una peleta**, **s'enganarrar**.

en efècte loc. conj. Perqué: *Non es vengut; en efècte, èra malaut*. Sin.: **d'efècte**, **de fach**, **ja**, **per lo fach**, **de fach**. ♦ adv. Efectivament, segurament.

enema n.m. (med.) Pera mé doi valvas que s'emplega per lavar lo conduch auditiu.

enembrar (s') v.pr. Si sovenir. Var.: **si renembrar**.

enemic, iga n. e adj. 1. Si di d'una persona que vòu de mau à una altra. ◇ *Enemic public*: Persona considerada particulierament perilhoa per la societat. 2. (sing. collectiu ò pl.) Grope, país, etc., opauat, especialament en temps de guèrra; adversari. ◇ *Passar à l'enemic*: Tradir; passar à la partida adversa. 3. Persona que s'opaua, qu'a d'aversion per quauqua ren: *Un enemic de l'injustícia*. 4. Cen que s'opaua à quauqua ren: *Lo mièlhs es l'enemic dau ben*.

enemigar (s') (de) v.pr. Si faire enemic (*de*).

enemistat n.f. Inimistat.

eneolitic, a adj. e n.m. (preïst.) Calcolitic.

enerbar vt. (*enèrbi*) Faire créisser d'èrba sus (un terren, etc.). ♦ **s'enerbar** v.pr. Si curbrir d'èrba.

energetic, a adj. Relatiu à l'energia, ai foants d'energia.

energetica n.f. Sciènça e tecnica de la produccion de l'energia, dei sieus emplecs e dei conversions dei sieu diferenti formas.

energetician, a n. Especialista d'energetica.

energetisme n.m. Teoria filosofica que considèra l'energia en tant que foant e substança dei cauas.

energetista adj. e n. Que profèssa l'energetisme.

energia n.f. 1. Foarça morala, vigor, potènça: *L'energia dau desespèr*. Sin.: **enavant**. 2. Vigor dins lo biais de s'exprimir: *Parlar embé energia*. Sin.: **enavant**. 3. Foarça fisica, vitalitat. 4. (psican.) *Energia psiquica*: Libido. 5. (fis.) Grandor que caracteriza un sistema e qu'exprimisse la sieu capacitat à modificar l'estat d'autres sistemas m'ai quaus ièntra en interaccion (unitat: lo *joule*); cadun dei mòdes qu'aqueu sistema pòu presentar: *Energia mecanica, nucleària*. 6. (fis.) *Foants d'energia*: Ensèm dei matèrias promieri ò dei fenomènes naturals emplegats per la produccion d'energia (carbon, idrogène, aiga, vent, etc.).

energic, a adj. 1. Qu'agisse foartament; eficaç. Sin.: **ferm(e)**. 2. Qu'es plen d'energia; que manifèsta.

energicament adv. Embé foarça e energia: *Respoandre energicament*. Sin.: **fermament**.

energisant, a adj. e n.m. Si di d'un produch que dona d'energia: *Una bevenda energisanta*.

energisme n. m. Morala que profèssa que lo ben sobeiran consistisse dins l'accion.

energumène n.m. Persona exaltada, que parla e agisse mé veemença, sensa gaire de cortesia. Sin.: **agitat, atissat, fanatic, violent, encolerat**.

enermassir vt. (*enermassissi*) Laisser à l'abandon, en parlant d'una tèrra. Sin.: **acampestrir**. ♦ **s'enermassir** v.pr. Si tranformar en èrm. Var.: **s'ermassir**. Sin.: **s'acampestrir**.

enervacion n.f. 1. (ist.) Suplici dins lo quau si cremàvon ò si seccionàvon lu tendons dei garrets. 2. (cir.) Ablacion dei nèrvis d'un muscle ò d'un organe. 3. Excitacion, atissament, afogament.

enervament n.m. Estat d'una persona enervada; agaçament. Var.: **esnervament**.

enervant, a adj. Qu'enèrva. Var.: **esnervant**.

enervar vt. (*enèrvi*) Provocar de nerviositat, d'irritacion; agaçar. Var.: **esnervar**. Sin.: **embilar, atissat, afogar, excitar**. ♦ **s'enervar** v.pr. Perdre lo contraròtle dei sieus nèrvis; s'impacientar. Sin.: **s'embilar, s'emportar, s'enrabiari, s'atissat, s'excitar, s'afogar, si despacientar**.

enervat, ada n. 1. Qu'a perdut lo contraròtle dei sieus nèrvis; irritat, agaçat. Var.: **esnervat**. Sin.: **embilat, enrabiari, atissat, afogat, despacientat, excitat**. 2. (rare) Qu'a subit lo suplici de l'enervacion.

enfaiçable, a adj. Envisatjable.

enfaiçar vt. (*enfaiç*, classic *enfaiçii*) 1. Agachar en faç. 2. Conceure un projècte. Sin.: **encarar**. 3. Envisatjar.

enfadar vt. Emmascar.

enfadesir vt. (*enfadesissi*) Faire venir foal. Var.: **enfadir**. ♦ **s'enfadesir** v.pr. Venir caluc.

enfadir vt. (*enfadissi*) 1. Rendre fade. Var.: **afadir**. 2. Faire devenir caluc. Var.: **enfadesir**. ♦ **s'enfadir** v.pr. Venir caluc.

enfagotadura n.f. 1. Accion d'enfagotar. Var.: **enfagotadura**. Sin.: **enfaissament, enfaissinament**. 2. Fach d'èstre enfagotat.

enfagotar vt. (*enfagòti*) 1. Metre en fagòt. Sin.: **enfaissinar**. 2. Vestir basta que sigue. Sin.: **gimbrar**. ♦ **s'enfagotar** v.pr. Si vestir basta que sigue. Sin.: **si gimbrar**.

enfagotat, ada adj. Vestit basta que sigue, desbralhat.

enfagotatge n.m. Accion d'enfagotar. Sin.: **enfaissatge**.

enfaissadura n.f. 1. Enfaissament; accion d'enfaissar un pichon. 2. (mar.) Accion e resulta d'enfaissar.

enfaissament n.m. Accion d'enfaissar. Var.: **enfaissadura**.

enfaissar vt. 1. Metre en fais. 2. Vestir basta que sigue. Sin. (1 e 2): **enfagotar**. 3. Vestir un pichon mé de peaç. 4. Enfaisselar. 5. (mar.) Enrodar un cau, una gúmena au mejan d'una envolopa de tela ò de coardas per lu aparar dau contacte embé de rocàs. ♦ **s'enfaissar** v.pr. Si vestir basta que sigue.

enfaissatge n.m. Biais ridicule de si vestir. Sin.: **enfagotatge**.

enfaisselar vt. (*enfaissèli*) Metre de calhat dins de faissèlas. Var.: **enfaissar**.

enfaissinament n.m. Enfagotadura.

enfalcar vt. (*enfalqui*) (mar.) Garnir au mejan de falcas: *«Item la nau es enfalcada e lo castel de proha»* (A.D. 351 E 652 F° 67 V°, 1380).

enfança n.f. 1. Periòde de la vida umana que va de la naissença fins à la pubertat. 2. Lu enfants. Var.: **enfantuènha**. 3. (fig.) Començament: *L'enfança de l'umanitat*. ◇ (fam.) Es l'enfança de l'art: *Es aisat, facile*.

enfangar vt. (*enfanguì*) Curbir de fanga. ♦ **s'enfangar** v.pr. 1. Si curbir de fanga; si retrovar presonier de la fanga. 2. (mar.) Donar de proa dins la fanga: *«et en la varant si enfanguet dintre lo port...»* (1539). 3. (fig.) Si metre de mai en mai dins una situacion complicada, desagradiva.

enfant n. 1. Persona dins l'atge de l'enfança. Sin.: **minòt, niston, mainau, dròlle, pichon**. ◇ *Faire l'enfant*: Faire lo niais, l'innocent, s'obstinar coma un enfant. ◇ *Enfant de Maria*: Membre d'una congregacion de filhas qu'an una devocion particuliera à la Vierge Maria. 2. Fiu ò filha: *Una familia de tres enfants*. ◇ (espec.) Fiu: *Pèire, l'enfant de Matieu*. ◇ *Asperar un enfant*: Èstre prenha. ◇ *Enfant adoptiu*: Enfant per efècte d'una adopcion. ◇ *Enfant legitime*: Naissut de parents maridats. ◇ *Enfant natural*: Naissut de parents non maridats. 3. Persona originària de: *Siam enfants de Niça maritima*. 4. Persona considerada coma restacada à una persona, à una caua: *Enfant de la pàtria*. ♦ adj. À l'atge

de l'enfança, ò qu'a gardat l'espontaneïtat d'un enfant: *Son restats enfants.*

infanta n.f. Filha dau rèi d'Espanha.

enfantament n.m. 1. Accion d'enfantar, de metre au monde un enfant. Sin.: (it.) **parto**. 2. Produccion, elaboracion, creacion (d'una òbra).

enfantar vt. Metre au monde (un enfant). 2. (fig.) Produire, crear, provocar. Sin.: (it.) **partorir**.

enfantat, ada adj. Qu'es estat mes au monde.

enfantejar vi. Si comportar coma un enfant.

enfanticida adj. e n. Si di d'una persona que comete un enfanticidi.

enfanticidi n.m. Accion de tuar un enfant, espec. un niston.

enfantilhar vi. Tornar en enfança.

enfantilhatge n.m. Paraula, accion que convèn mai à un enfant qu'à un adulte. Var.: **enfantolitge**.

enfantin, a adj. 1. Relatiu à l'enfança, à l'enfant: *De juècs enfantins*. 2. Pas gaire complicat, facile ò pueril: *Un rasonament enfantin*.

enfantolier, a adj. Pueril.

enfantolitge n.m. Enfantilhatge, puerilitat.

enfanton n.m. Enfant jove. Sin.: **niston, drollet**.

enfantonier, a n. Persona que li agràdon lu enfants.

enfantuènha n.f. (pej.) Ensèm de enfants.

enfardar vt. Fardar.

enfardelar vt. Empaquetar.

enfardelatge n.m. (*enfardèli*) Empaquetatge.

enfarinar vt. Farinar.

enfarinat, ada adj. Cubèrt de farina, d'un pòuvera blanca. ◇ (fam.) *Aver lo morre enfarinat*: Si fidar d'un biais nèsci, ridicule.

enfasi n.f. Exageracion pompoa dins lo ton, lu tèrmes emplegats; grandiloquença.

enfastigar vt. (*enfastigui*) Provocar lo fasti, lo descoar, l'escufèa. Var.: **fastigar**. Sin.: **descorar, faire escufèa**.

enfatic, a adj. Plen d'enfasi, pompós, solemne. Sin.: **ampolós**.

enfaticament adv. Embé enfasi, d'un biais enfatic.

enfebrar vt. (*enfèbri*) Donar de fèbre à; excitar, exaltar. Var.: **afebrir, enfebrir, enfèbresir**. ◇ **s'enfebrar** v.pr. Agantar la fèbre. Var.: **s'enfebrir, s'afebrir**.

enfebrat, ada adj. Qu'a la fèbre; exaltat.

enfèbresir vt. (*enfèbresissi*) Enfebrar.

enfebrir vt. Enfebrar.

enfebrit, ida adj. 1. Enfebrat. 2. (fig.) Passionat.

enfeccion n.f. Infeccion.

enfeciment n.m. 1. Accion d'enfectar. Sin.: **enverinadura**. 2. Accion d'empudentir.

enfecimentós, oa adj. Infectat.

enfecir vt. (*enfecissi*) 1. Infectar, enfectar. Sin.: **enverinar**. 2. Empudentir.

enfectacion n.f. Fach d'enuiar, d'obsedir.

enfectant, a adj. 1. Qu'empudentisse. 2. Enuiant, embestiant; qu'obsedisce.

enfectar vt. (*enfècti*) 1. Empudentir. 2. Enuiar; obsedir.

enfectaria n.f. Embestiamet, lagui, cruci.

enfècte, a adj. Qu'enfecisse, qu'enuèia. Var.: **infècte**.

enfelibrar vt. (pej.) Faire devenir felibre. ◇

s'enfelibrar v.pr. Devenir felibre.

enfemelable, a adj. Emboitable. Sin.: **encastrable, embessonable, embostiable, inserible**.

enfemelament n.m. Emboitament. Sin.: **embostiamet, encastrament, embessonament, inseriment**.

enfemelar vt. (*enfemèli*) Emboitar, encastrar. Sin.: **encastrar, embessonar, inserir, embostiar**.

enfemelatge n.f. Accion d'emboitar. Sin.: **encastratge, embessonatge, embostiatge**.

enfenar (s') v.pr. S'entortilhar.

enfenat, ada adj. Entortilhat.

enfenestrar vt. (*enfenèstri*) Metre à la fenèstra. ◇ **s'enfenestrar** v.pr. Si metre à la fenèstra.

enfenestrat, ada adj. Que s'es mes à la fenèstra.

enfenierar vt. Estremar lo fen dins la feniera. Sin.: **estremar, engranjar**.

enferrar vt. (*enfèrri*) 1. Enclavelar (nafrar m'un claveu per ferrar) 2. Traucar (quauqu'un) m'au fèrre d'una espada. ◇ **s'enferrar** v.pr. 1. Si nafrar m'un claveu dins lo pen. Sin.: **s'enastar**. 2. Si lançar sus l'espada dau sieu adversari. 3. Si pilhar à l'esca, en parlant d'un peis. 4. (fig.) Si pilhar à la leca dei pròpri mençonégas; s'enfonsar.

enfèrriar vt. (*enfèrri*, classic *enfèrrii*) 1. Entravar un presonier embé de fèrres. 2. Metre de fèrres à un presonier.

enfèrrias n.f. pl. Enfèrris.

enfèrris n.m. pl. Entravas per li bèstias ò per lu presoniers. Var.: **enfèrrias**.

enfestar vt. (*enfèsti*) Metre en fèsta.

enfestonar vt. Decorar embé de festons. Var.: **festonar**.

enfeudacion n.f. Accion d'enfeudar; fach d'èstre enfeudat. Var.: **infeudacion**.

enfeudar vt. Metre (quauqu'un, quauqua ren) sota la dependença de. Var.: **infeudar**. Sin.: **asservir, senhorejar, esclavar**. 2. (feud.) Donar (una tèrra) per que sigue tenguda en feu. ◇ **s'enfeudar** v.pr. Si metre sota la dependença de.

enfeudat, ada adj. Que si pòu noïrir à dam d'una soleta espècia. Var.: **infeudat**.

enficable, a adj. Enfichable.

enfichable, a adj. Que pòu èstre enfichat. Var.: **enficable**.

enfichar vt. Inserir (un element mascle) dins una presa femèla, un connector. Var.: **enficar, brocar, palficar**.

enfichoïrar vt. Arponar, rampinar.

enfilada n.f. 1. Ensèm de cauas situadi una après l'autra; fila. 2. (mil.) *Tir d'enfilada*: Qu'es dirigit dins lo sens de la dimension mai granda de l'objectiu.

enfilaire, airtz n. Persona qu'enfila quauqua ren: Un enfilaire de pèrlas.

enfilatge n.m. Accion de passar un fieu dintre.

enfilat vt. 1. Passar un fieu dintre, lo trauc d'una agulha, d'una pèrla, etc.). 2. (fam.) Passar rapidament (un vestit): *Enfilat un pareu de braias*.

enfin adv. Advèrbi per marcar la fin d'una enumeracion, l'acabament de quauq ren: *A enfin capit cen que volii dire!* Sin.: **finalament, fin finala**.

enfisema n.m. 1. *Enfisema cellulari*: Gonflament produch per l'introduccion d'aria ò lo desgatjament de gas au dedintre dau teissut cellulari. 2. *Enfisema pulmonari*: Dilatacion excessiva e permanenta dei alvedòles, mé rompedura dei parets interalveolari.

enfisematós, oa adj. e n. Relatiu à l'enfisema; pertocat d'enfisema.

enfiteòsi n.f. Enfiteusi.

enfiteòta n.m. Enfiteutic.

enfiteotic, a adj. Enfiteutic.

enfiteusi n.f. (dr.) Drech real de gaudiment de la caua d'un autre, que resulta de la conclusion d'un balh de lònca durada, dich *balh enfiteutic*. Var.: **enfiteòsi**.

enfiteutic, a adj. (dr.) *Balh efiteutic*: Balh de lònca durada (de 18 à 99 ans), qu'autreja au prenèire un drech real, susceptible d'ipoteca. Var.: **enfiteotic**.

enflada n.f. Tabassada.

enfladura n.f. Fach de venir enfle, de s'enflar. Sin.: **bodenflitge, gonfladissa, bunha**.

enflamable, a adj. Que pòu pilhar fuèc; que s'enflama rapidament. Var.: **inflammable, enflambable**. Sin.: **cremable**.

enflamacion n.f. (med.) Reaccion consecutiva à una agression traumatica, quimica ò microbiana de l'organisme, e que si manifesta de mai d'un biais (calor, dolor, roge, etc.); lu signes manifestats. Var.: **inflammacion**.

enflamar vt. 1. Far cremar. Var.: **enflambar, embrandar**. 2. (med.) Metre en estat d'enflamacion. 3. Exacerbar una passion. Var.: **inflamar**. ◆ **s'enflamar** v.pr. 1. Pilhar fuèc. Var.: **s'enflambar, s'embrandar**. 2. S'encolerir. 3. Si passionar; s'excitar, s'embilar. 4. S' enamorar. Var.: **s'inflamar**.

enflamat, ada adj. 1. Que crema. 2. (med.) En estat d'enflamacion. 3. Plen d'ardor, de passion: *Un discors enflamat*. Var.: **inflamat**.

enflamatiu, iva adj. 1. Relatiu à una enflamacion. 2. Que si transforma en enflamacion.

enflambable, a adj. Enflamable.

enflambar vt. Enflamar. ◆ **s'enflambar** v.pr. S'enflamar.

enflament n.m. Accion d'enflar, de se gonflar, de venir enfle; part enflada.

enflaquiment n.m. Aflaquiment.

enflaquir vt. (*enflaquissi*) Rendre flac. Var.: **aflaquir, aflacar**.

enflar vi. Aumentar de volume: *A li cambas qu'an enflat*. Sin.: **bodenflar**. ◆ vt. 1. Aumentar, grossir, rendre mai important. 2. Gonflar en emplissant d'aria, de

gas: *Enflar li sieu gautas*. ◇ *Èstre enflat de*: Èstre emplit de. ◆ **s'enflar** v.pr. Si gonflar, si vantar.

enfle, a adj. Gonfle.

enflor n.f. 1. Gonflament. Var.: **enfladura**. 2. Exageracion, enfasi.

enflorada n.f. Extraccion dau parfum d'una flor per contacte mé de matèrias grassas. Var.: **enfloratge**.

enflorar vt. Practicar l'enfloratge de.

enfloratge n.m. Enflorada.

enfloriment n.m. 1. Decoracion. 2. Accion d'enflorir; lo sieu resultat.

enflorir vt. (*enflorissi*) Ornar mé de flors. Var.: **florir**.

enfoirar vt. Embrutar m'una gislada de caganha. ◆ **s'enfoirar** v.pr. 1. Agantar la foira, la caganha. 2. S'embrutar m'una gislada de caganha. Sin.: (pop.) **s'esconçar**.

enfolesir vt. (*enfolesissi*) Enfolir.

enfoirat, ada adj. (vulg) Imbecile.

enfolir vt. (*enfolissi*) Faire venir caluc. Var.: **enfolesir**.

enfolitge n.m. Fach de venir foal, de perdre la tèsta.

enfolopant, a adj. Envoloquant.

enfolopar vt. Envoloquant.

enfondre vt. Injectar.

enfongar vt. (*enfongui*) Enfonsar, submergir.

enfonsada n.f. 1. Accion d'enfonsar ò de s'enfonzar; lo sieu resultat. 2. Depression de terren; clòt. Var.: **enfonsament, afonsada**.

enfonsadura n.f. Partida enfonsada; clòt. Var.: **afonsadura**.

enfonsaire, airtz n. (fam.) *Enfonsaire de poartas dubèrti*: Persona que si dona de mau per faire quauqua ren qu'es ja fach, ò dire quauqua ren qu'es ja dich.

enfonsament n.m. 1. Accion d'enfonsar; fach de s'enfonsar. 2. Partida en cròs ò en arrier. 3. (mar.) Distança orizontala entre lo plan de flotason e lo ponch mai bas d'una nau. Var.: **enfonsada, enfonsadura**. Sin.: **afonsada, afonsadura**.

enfonsar vt. 1. Botar vèrs lo fond, faire penetrar profundament dins: *Enfonsar un claveu dins lo boasc*. Sin.: **ficar, tancar**. 2. Faire cedir ò plegar per una pression ò un còup: *Enfonsar l'ala d'una veitura*. 3. Vèncer, desfaire: *Enfonsar li linhas de l'armada enemiga*. 4. (fam.) Vèncer largament, eventualament fins à l'umiliacion: *Enfonsar un adversari*. ◆ **s'enfonsar** v.pr. 1. Anar au fond de, vèrs lo fond, intrar profundament: *S'enfonsar dins la forêt*. 2. Cedir, sota un còup ò una pression. 3. S'enferrar, agravar lo sieu estat.

enfonsat, ada adj. Au dedintre, dins lo fond: *Aver lu uèlhs enfonsats*. Sin.: **encavat**.

enfonson n.m. Peis dei lacs e dei cors d'aiga lents, mé doi alas dorsali, voraç, de la carn preada (fins à 50 cm de lòng). Sin.: **pèrca**. (donat unicament dins Castellana).

enforcada n.f. 1. Accion d'enforçar; lo sieu resultat. 2. Quantitat d'èrba, de palha, etc., que s'enforca en un còup. Var.: **forcada**.

enforcadura n.f. 1. Ponch dau còrs dont li cambas si jónhon au tronc, entrecambas. 2. (equit.) Partida dau còrs dau cavau que si tròva entre li cambas dau cavalier.

enforcament n.m. 1. Assemblatge de doi pèças bot à bot, que fórmon un empeut vertical. 2. (mar.) Accion d'enforçar una nau; lo sieu resultat. Var.: **aforcament**.

enforçar vt. (*enforqui*) 1. Si metre, èstre à cavau sobre. Sin.: **acavalhar, encambar**. ◇ (fig.) *Enforçar lo sieu cavau de batalha*: Desvolopar encara un còup lo sieu tema de predileccion, una idea que s'apara sovent. 2. Amolonar d'èrba, de fen, de palha, etc., au mejan d'una forca. 3. (mar.) Ancorar una nau mé doi fèrres. Var.: **aforçar**. Sin.: **escrancar**.

enforçada n.f. Accion de metre lo pan, un aprestatge dins lo forn. Var.: **enforament, enforatge**.

enfornaire, airtiz n. Persona qu'enforna. Sin.: **mèstre de pala** (fornaria).

enforament n.m. Enforatge.

enfornar vt. 1. Metre dins un forn. 2. (fig.) Metre dins la boca per grandi quantitats.

enforatge n.m. Accion d'enfornar. Var.: **enforament**.

enfortiment n.m. Afortiment.

enfortir vt. (*enfortissi*) Afortir, renfortir.

enfortunar vt. Faire venir ric. Sin.: **enriquir, portar revengut**. ◆ **s'enfortunar** v.pr. Venir ric. Sin.: **s'enriquir, s'apadoir, s'argentar**.

enfoscir vt. (*enfosqui*) Enfosquir. ◆ **s'enfoscir** v.pr. S'enfosquir.

enfosquiment n.m. Sin.: **embrunadura, escurciment**.

enfosquir vt. (*enfosquissi*) Rendre fosc. Var.: **enfoscir**. Sin.: **escurcir**. ◆ **s'enfosquir** v.pr. S'escurcir.

enfrairejar vt. Faire venir fraires. ◆ **s'enfrairejar** v.pr. Venir fraires.

enfrànher vt. Transgressar.

enfrieolit, ida adj. Gord.

enfresquierar vt. Rendre aigaiós. Sin.: **banholejar, umejar**.

enfrocar vt. (*enfròqui*) Faire venir monge, mónega ò prèire. ◆ **s'enfrocar** v.pr. Venir monge, mónega ò prèire. Contr.: **si desfrocar**.

enfronhar (s') v.pr. Manifestar la sieu mala umor, lo sieu maucontentament en reguinhan la cara. Sin.: **si reguinar, faire lo morre, èstre mortut**.

enfruchar vt. Garnir me de frucha. ◆ **s'enfruchar** v.pr. Si garnir mé de frucha.

enfruchir vt. (*enfruchissi*) Plantar d'aubres fruchiers.

enfuecament n.m. Accion d'enfuecar; fach d'èstre enfuecat. Sin.: **abrandament, embrandament**.

enfuecar vt. (*enfuèqui*) 1. Calar fuèc à. Sin.: **abrar, abrandar, enflambar, embrandar**. 2. Donar una sensacion de fuèc à. ◆ **s'enfuecar** v.pr. 1. Pilhar fuèc. 2. S'enfuriar.

enfugir (s') v.pr. Fugir, s'escapar.

enfumacar vt. (*enfumaqui*) Enfumar.

enfumar vt. 1. Emplir (un luèc) de fum. 2. Faire sortir ò assuausar un animau au mejan de fum: *Enfumar li*

abelhas. ◆ **s'enfumar** v.pr. 1. Si faire venir lo fum sobre en faguent un fuèc. 2. Negrejar mé de fum.

enfumatge n.m. Accion d'enfumar.

enfuriar (s') v.pr. (*m'enfuri*, classic *m'enfúrii*) Si metre en furor. Sin.: **s'embilar, s'enrabiare, s'enfuecar**.

enfustar vt. 1. Plantar d'aubres. Sin.: **boscar**. 2. Plaçar li jainas d'una maion.

engabiar vt. (*engabi*, classic *engàbii*) 1. Metre dins una gàbia. 2. Metre en preson. Sin.: **empresonar, embarrar**.

engabiolar vt. (*engabiòli*) (pop.) Empresonar.

engafetaira n.f. Aparelh per pauar d'agrafas. Var.: **agrafaira**.

engafetar vt. Agrafar.

engafetatge n.m. Agrafatge.

engainant, a adj. (bot.) Que la sieu gaina entorna lo pen: *Una fuèlha engainanta*.

engainar vt. Metre dins una gaina.

engainat, ada adj. Mes dins una gaina.

engalhardir vt. (*engalhardissi*) Rendre galhard.

engalinada n.f. Blandícia. Sin.: **blandiment, catimèla**.

engalinar vt. Embaboïnar. Sin.: **blandir, calinhar, flatonejar, amigadar, amistosar, catimelar**.

engambi n.m. 1. Cambalèva. Sin.: **cambeta**. 2. Mejan desvirat de si traire de ribas. Sin.: **escampa, escapatori**.

engamonar (s') v.pr. Manjar à crepapança. Sin.: **s'engavaiar, si tamponar, s'engavar, si faire una forra**.

engan n.m. Accion d'enganar ò de s'enganar; lo sieu resultat. Var.: **engana, enganada**. Sin.: **trufaria**.

engana n.f. Engan.

engana n.f. Salicòrn.

enganacolhon(s) n.m. (pop.) Engana, leca. Sin.: **agantacolhon(s)**.

enganadoira n.f. Artifici, biais d'atraire per enganar. Sin.: **leca**, (pop.) **enganacolhon(s)**.

enganaire, airtiz, airèla adj. e n. Qu'engana. Sin.: **blufaire, engusaire, engarçaire**.

engana-l'uèlh n.m. inv. Trompe-l'œil.

enganament n.m. Accion d'enganar.

enganapastre n.m. Cholh. Sin.: **pastorèla, galapastre, guinhacoa, brandacoa, peracha de la tèsta escura**.

enganar vt. 1. Abusar de quauqu'un que si fidava en emplegant la mençonega, la dissimulacion. ◇ (espec.) Èstre infidèle à quauqu'un, aver una aventura amorosa, sexuala, m'una altra persona. Sin.: **tradir, trompar**. 2. Blufar. 3. Escapar à l'atencion de quauqu'un: *Enganar la vigilança d'un garda*. 4. Destornar un besonh, una dificultat, per una diversion: *Enganar la fam, lo temps*. Sin.: **engusar, trufar, engarçar**. ◆ **s'enganar** v.pr. Faire un error. ◇ *S'enganar de*: Pilhar una caua per una altra.

enganarrar (s') v.pr. Si pilhar una ganarra. Sin.: **s'embriagar**.

enganator, tritz adj. Qu'es de natura à enganar.

enganchar vt. Agantar. Var.: **aganchar**. Sin.: **arrapar**.

enganche n.m. 1. Estraçada, esgarradura. Sin.: **esgarron**, **arrap**, **arrapada**. 2. (fig.) Entravada.

engangrenir vi. (*engangrenissi*) Pilhar la gangrena. ♦ vt. Donar la gangrena à. Var.: **encancrenir**, **encangrenar**. ♦ **s'engangrenir** v.pr. Èstre pertocat per la gangrena.

engangrenit, ida adj. 1. Pertocat per la gangrena. 2. (fig.) Corromput.

enganiu, iva adj. Furbo.

engansar vt. Estacar m'una gansa.

engantar vt. Cargar de gants.

engarbada n.f. Garbejatge.

engarbairar vt. Metre en garbas. Var.: **engarbar**, **engarbeirar**, **garbejar**.

engarbar vt. Metre en garbas. Var.: **engarbairar**. Sin.: **garbejar**.

engarbeirar vt. Engarbairar.

engarbulhar vt. Embrolhar.

engarçaire, airtiz adj. e n. Dupaire.

engarçar vt. Enganar, escrocar. ♦ **s'engarçar** (*de*) v.pr. Si trufar (*de*).

engardar vt. Regarjar. Sin.: **agachar**, **regardar**, **avistar**, **alucar**.

engardonar vt. (Bonson) Ramar.

engasconir vt. (*engasconissi*) Faire semblar à un gascon, donar un caractèr gascon à, donar de biaï de faire gascons à. ♦ **s'engasconir** v.pr. Pilhar un caractèr gascon, pilhar de biaï de faire gascons: *Au temps dau rèi Enric, la Cort s'engasconissia*.

engatge n.m. Gatge.

engatjament n.m. 1. Accion d'engatjar quauqu'un, de li donar un trabalh; acòrdi escrich ò verbal que l'atèsta. ◇ (mil.) Contracte que liga una persona à l'armada per una durada determinada. 2. Fach de s'engatjar à quauqua ren, per una promessa, un contracte, etc.: *Faire onor ai sieus engatjaments*. 3. Accion de metre quauqua ren en gatge; recevuda donada per l'atestar. 4. Accion d'engatjar quauqu'un, quauqua ren, dins una empresa, una accion; fach de s'engatjar dins un luèc, etc. Sin.: **convencion**, **avenença**. 5. Fach de pilhar partit e d'intervenir publicament sobre lu problemas socials, politics, etc. de la sieu epòca. 6. (med.) Promiera fasa de l'acochament. 7. (mil.) Combat de corta durada e foarça localisat. 8. (espòrts) Accion de metre lo balon en juèc au començament d'una partida ò après un ponch. ◇ En escrima, accion de tocar l'arma dau sieu avversier embé la sieua. 9. (fin.) Fasa prealabla e obligatòria denant de la messa en òbra d'una despesa publica. 10. (fin.) *Engatjament(s) financier(s)*: Montant dei devisas d'un país donat, detengudi per d'estrangers ò à l'estranger, que la banca centrala d'aqueu país deu faire faça à la sieu conversion, en cas de demanda.

engatjant, a adj. Qu'atira, que sedue.

engatjar vt. 1. Ligar per una promessa, una obligacion, un contracte. 2. Donar un trabalh à, recrutar. 3. Metre en gatge. 4. Introduire, faire penetrar, dirigir (quauqua ren) dintre: *Engatjar la sieu veitura dins una*

androne. 5. Faire participar à, afectar à un usatge precís: *Engatjar una division dins una batalha*. 6. (fin.) Efectuar l'engatjament d'una despesa publica. 7. Començar, entamenar: *Engatjar una discutida*. 8. Exortar, incitar (quauqu'un). ♦ vi. Metre lo balon en juèc au començament d'una partida ò après un ponch. ◇ En escrima, tocar l'arma dau sieu avversier embé la sieua. ♦ **s'engatjar** v.pr. 1. Contractar un engatjament professional ò militari; s'inscriure à una competicion. 2. S'avançar, penetrar: *S'engatjar dins un marrit camin*. 3. Començar: *La discussion s'engatja mau!* 4. *S'engatjar à*: Prometre de. 5. Exprimir publicament, en actes ò en paraulas, una presa de posicion sociala ò politica.

engatjat, ada adj. 1. Que tradue un engatjament, especialament politic: *Un cantaire engatjat*. 2. (arquít.) *Colonna engatjada*: Integrada parcialament dins un barri.

engatjat, ada adj. e n. Persona qu'a contractat un engatjament dins l'armada.

engaubar vt. 1. Colorar de terralha avant de la verniçar. 2. Trempar un teule dins una solucion d'argila blanca ò roja denant de lo cuire.

engaubatge n.m. Accion d'engaubar.

engaube n.m. Solucion d'argila blanca ò roja

engaubi n.m. Gaubi.

engaubiadura n.f. Saupre-faire, gaubi.

engaudir vt. Regaudir.

engaunhada n.f. Regaunhada. Sin.: **guinha**, **moninaria**.

engaunhaire, airtiz n. Persona qu'engaunha.

engaunhar vt. Regaunhar. ♦ **s'engaunhar** v.pr. Si pilhar per li gaunhas dins la ret de pesca en parlant dau peis.

engautar vt. 1. Agautar (un fusiú). Sin.: **afustar**. 2. Simecar, calotar. Var.: **desgautar**, **gautar**.

engautejar (s') v.pr. Si brutar li gautas en manjant.

engavachament n.m. Engavaïament.

engavachar (s') v.pr. S'engavaïar.

engavaïament n.m. Accion s'engavaïar. Sin.: **engavachament**.

engavaïar (s') v.pr. Manjar à crepapança. Sin.: **s'engavar**, **s'engamonar**, **s'engavachar**.

engavar (s') v.pr. Manjar à crepapança. Sin.: **s'engavaïar**.

engavelar vt. (*engavèli*) Faire, rabalhar de gaveus.

engeissada n.f. Engipada.

engeissar vt. Engipar.

engeladura n.f. Lesion dei extremitats (mans, pens, nas e avelhas) provocada per lo frèi. Sin.: **tinha**.

engelosir vt. (*engelossissi*) Rendre gelós. Var.: **engilosir**. ♦ vi. Venir gelós. ♦ **s'engelosir** v.pr. Venir gelós.

engendrabla, a adj. Que pòu èstre engendrat. Sin.: **generable**, **congreable**.

engendraire, airtiz adj. e n. Qu'engendra. Sin.: **generaire**, **congreaire**.

engendrament n.m. Accion d'engendrar. Sin.: **congreacion**, **procreacion**.

engendrar vt. 1. Procrear, reprodure per generacion. 2. Èstre à l'origina de, causar, provocar. 3. (mat.) Per un sistema d'elements d'un ensemble provedit d'una lèi de composicion intèrna ò extèrna, aver la proprietat de donar per li sieu composicions toi lu elements d'aquel ensemble. Sin.: **generar, congrear**.

engendrar (s') v.pr. Maridar la sieu filha.

engenh n.m. 1. Aparelh, instrument, màquina, destinats à un usatge particulier. 2. (espec. mil.) Material de guèrra.

engenh n.m. Engèni, gèni.

engenhament adv. Engenhosament.

engenhair, airtz n. Persona que li sieu conoissenças li perméton d'abaiassar de foncions scientifici ò tecniqi activi, dins l'estigança de crear, d'engimbrar, de bailejar lu travalhs que li son ligats, au mejan d'un diplòma obtengut dins una escòla superiora espacialisada.

engenh vt. Engimbrar, agençar.

engenharia n.f. 1. Art d'engimbrar, d'abaiassar. 2. Estudi d'un projècte industrial sota toi lu sieus aspèctes (tecnic, economics, financiers, monetaris e socials) e que necessita un travalh de sintèsi dei travalhs de diferents gropes d'especialistas; disciplina, especialitat que constitueisse lo camp d'aqueli estudis. 3. *Engenharia genetica*: Gèni genetic.

engenhós, oa adj. Qu'a d'engèni, qu'es abaiassat.

engenhosament adv. D'un biais engenhós, mé gaube.

engenhositat n.f. Caractèr d'una persona engenho. Sin.: **engivana**.

engèni n.m. Gaube, biais.

engenistar vt. Provedir li cleas dei manhans embé de ginèstre.

engengivar vt. Refrenir li gengivas.

engilosir vt. e vi. (*engilosissi*) Engelosir. ◆ **s'engilosir** v.pr. S'engelosir.

engimbrament n.m. Accion d'engimbrar; lo sieu resultat. Var.: **engimbradura**.

engimbradura n.f. Accion d'engimbrar; lo sieu resultat. Var.: **engimbrament**.

engimbrar vt. Metre en plaça, organisar. Sin.: **agençar, aprestar**.

enginadura n.f. (mar.) Assemblatge de cordatges que lígon li doi parts d'una antena de vela latina.

enginar vt. (mar.) Ligar li doi parts (lo quart e la penna) d'una antena de vela latina.

engipada n.f. Accion d'engipar; lo sieu resultat. Var.: **gipada**. Sin.: **engeissada**.

engipar vt. Enduire de gip. Var.: **gipar**. Sin.: **engeissar**.

engitar vt. Injectar.

engivana n.f. Dexteritat, engenhositat.

engivanar (s') v.pr. S'engaubiari, s'abaiassar.

engivanós, oa adj. Ingeniós.

englandar vt. Acanar d'aglands.

engenaire, airtz n. Persona qu'englena. Var.: **glenaire**. Sin.: **espigaire**.

englenar vt. Rabalhar li espigas de cerealas dins un camp, passat la meisson. Var. **glenar**. Sin.: **espigar**.

englenatge n.m. Accion d'englenar, lo sieu resultat. Var.: **glenatge**. Sin.: **espigatge**.

englés, esa adj. e n. Anglés. Var.: **inglés**.

englobant, a adj. Que recampa, que recuèrbe: *Una grafia englobanta*.

englobar vt. (*englobi*) Acampar en un tot, contenir: *Una critica qu'engloba toi*. Sin.: **comprendre, curbir, enclaire**.

engloriar vt. (*englòri*, classic *englòrii*) Glorificar. Var.: **gloriar**. ◆ **s'engloriar** v.pr. Si glorificar. Var.: **si gloriar**.

englotiment n.m. Accion d'englotir; fach d'èstre englotit. Sin.: **afondament, profondament**.

englotir vt. (*englotissi*) 1. Absorbir, avalar golosament (de manjar). Sin.: **engavaiar, engolar**. 2. (fig.) Far disparéisser: *La mar a englotit la nau*. Sin.: **afondar, profundar, afondre**. ◇ *Englotir la sieu fortuna*: La despensar completament. ◆ **s'englotir** v.pr. Disparéisser. Sin.: **si profundar, s'afondar, s'afondre**.

engoïr vi. (*engoïssi*) S'engorgar.

engolar vt. 1. Manjar, avalar, absorbir (d'aliments) golosament. Var.: **engolir**. Sin.: **englotir**. 2. Despensar completament una soma (generalament importanta). ◆ **s'engolar** v.pr. Intrar, penetrar rapidament ò en massa dins (un luèc): *Lo vent s'engola dins la carriera*. Sin.: **s'encaforar, s'ensacar, s'enfilar**.

engolavent n.m. Auceu micropodifòrme, dau plumatge brun-ros, que, la nuèch caça lu insèctes en volant m'au bèc grand dubèrt (lòng 30 cm). Sin.: **tartarassa**.

engoleimés, a adj D'Engoleime e dau sieu relarg.

engolir vt. (*engolissi*) Engolar. ◆ **s'engolir** v.pr. S'engolar.

engomar vt. Enduire de goma.

engomatge n.m. Accion d'engomar; lo sieu resultat.

engord, a adj. (it.) Golós.

engordament adv. (it.) Golosament.

engordícia n.f. (it.) Aviditat, golositat.

engordiment n.m. Accion d'engordir; fach d'èstre engordit.

engordir vt. (*engordissi*) 1. Rendre insensible, coma paralisat (quauqu'un, una partida dau còrs): *Lo frèi m'engordisse li mans*. 2. Ralentir lo movement, l'activitat: *Lo lassitge li engordisse l'esperit*. ◆ **s'engordir** v.pr. Venir insensible, coma paralisat.

engorgament n.m. Obstruccion; saturacion.

engorgar vt. 1. Embarrassar, tapar, per amolonament de matèria: *Engorgar una canalizacion*. 2. Encombrar, saturar. Var.: **engorjar**. Sin.: **tapar**. ◆ **s'engorgar** v.pr. 1. Var.: **s'engorjar**. 2. Admirar vivament, s'encapriciar.

engorgat, ada adj. Encombrat, saturat, tapat. Var.: **engorjat**.

engorgue n.m. Engorgament.

engorgament n.m. Engorgament.

engorjar vt. (*engòrgi*) Engorgar. ◆ **s'engorjar** v.pr. S'engorgar.

- engorjat, ada** adj. Engorgat.
- engorrinar (s')** v.pr. Venir marrit e corromput. Sin.: **si pervertir, bagassar, si desaviar, bagassejar, putanejrar, si desvergonhar.**
- engrais** n.m. Producth organic ò mineral incorporat au soal per n'en mantenir ò n'acréisser la fertilitat. ◇ *Engrais vèrd*: Planta soterrada au moment de laurar en plaça de la dalhar, per fertilisar lo soal.
- engraissement** n.m. Engraisatge.
- engraissapoarcs** n.m. (bot.) Pissanlièch.
- engraissar** vt. 1. Faire grossir, rendre gras (un animau): *Engraisar una auca*. 2. Fertilisar (una tèrra) mé d'engrais. Sin.: **endrujar**. 3. (fam.) Enriquir, faire prosperar. ◆ vi. Grossir, pilhar de pes.
- engraissatge** n.m. 1. Accion d'engraissar (un animau); lo sieu resultat. 2. Aumentacion dau volume de sabla d'una plaja en rason dei depaus deuguts ai corrents. Var.: **engraissement**.
- engrama** n.m. (psicol.) Traça que tot eveniment laissa dins la memòria, dins lo foncionament bioelectric dau cerveu.
- engranadura** n.f. Disposicion de doi ròdas que s'engrànnon.
- engranaira** n.f. Aparelh qu'engrana mecanicament una batedoira.
- engranaire, a** n. Obrier encargat d'alimentar una batedoira.
- engranalhar** vt. Redurre (un metal) à l'estat de granalha.
- engranament** n.m. (agric.) Accion d'engranar.
- engranar** vt. 1. Alimentar en grans (un molin), en espigas (una batadoira). 2. Donar de gran à (un auceu, per l'atirar). Var.: **engrunar**.
- engranar** vt. Metre en presa un element d'engranatge dins l'autre. Sin.: **conjonher**. ◆ vi. 1. Èstre en presa, en parlant dei elements d'un engranatge. 2. Embraiar.
- engranatge** n.m. (tecn.) 1. Mecanisme format de doi ròdas en contacte que si transmèton un movement de rotacion. 2. (fig.) Endevenença, encadenament de fachs ò de circonstanças. ◇ *Metre lo det dins l'engranatge*: S'engatjar imprudentament dins un affaire.
- engranatge** n.m. (agric.) Accion d'engranar.
- engrandiment** n.m. Accion d'engrandir.
- engrandir** vt. (*engrandissi*) Rendre mai grand. Var.: **agrandir**.
- engrandissèire** n.m. (fot.) Agrandissèire.
- engranjament** n.m. Accion d'engranjar.
- engranjar** vt. (*engrangi*) Metre (de fen, de palha, de cerealas, etc.) dins una granja. Sin.: **estremar, enfenierar**. 2. (fig.) Amolonar en vista d'una utilizacion ulteriora.
- engrasilhat, ada** adj. provedit d'una grasilha.
- engraulidat** n.m. Engraulidats (peis coma l'amploa)
- engravadura** n.f. Engravament.
- engravament** n.m. Entalh practicat dins una maçonaria. Var.: **engravadura**.
- engravar** vt. 1. Curbir de grava. 2. Practicar una engravadura. ◆ **s'engravar** v.pr. S'arenar, en parlant d'una nau. Sin.: **donar proa en tèrra, s'encaiar**.
- engravat, ada** adj. Arenat, en parlant d'un vaisseau, d'una nau.
- engravatge** n.m. Fach d'engravar, de s'engravar. Sin.: **encaiatge**.
- engrauidar** vt. Emprenhar.
- engrear (s')** v.pr. (*m'engrei*) S'incrutar. Sin.: **s'encrostar**.
- engredonar** vt. Gredonar.
- engrelada** n.f. 1. Partida auta d'una dentela, sovent raportada, que sièrve à la fixar sus un autre supoart. Sin.: **picòt**. 2. (arald.) Ornament en forma de dentela au sobran d'un blason. Sin.: **bordura**.
- engrelat, ada** adj. (arald.) Provedit d'una engrelada.
- engrolar** vt. Frustar (lu sieus soliers).
- engromicelar** vt. (*engromicèli*) Metre en pelòta. Var.: **agromicelar, gromicelar**.
- engròs** n.m. À *l'engròs*: En gròs (comèrci). ◇ Aproximativament. Sin.: **à l'entorn, à vista de nas, pauc ò pron, de promiera vista**.
- engrossament** n.m. Accion d'engrossar; lo sieu resultat. Sin.: **emprenhament**.
- engrossar** vt. (*engròssi*) (pop.) Emprenhar. Sin.: (vulg.) **emplenar, (vulg.) embalonar, fecondar**.
- engrossiment** n.m. Accion d'engrossir; lo sieu resultat.
- engrossir** vt. (*engrossissi*) Rendre mai gròs. Var.: **grossir**.
- engrumar (s')** v.pr. Formar de grums. Var.: **s'engrumelar, s'agrumelar**.
- engrumelar (s')** v.pr. S'engrumar.
- engrumelat, ada** adj. Plen de grums.
- engrunar** vt. Engranar.
- engrupiar** vt. Metre una bèstia à la grúpia
- engue** n.m. Partida dau còrs entre l'aut de la cuèissa e lo bas-ventre. Sin.: **anguinalha**.
- enguent** n.m. Producth farmaceutic qu'enclau de còrs gras, per d'aplicacions sus la pèu.
- enguentar** vt. Espalmar la pèu au mejan de còrs gras.
- enguentier, a** n. Persona que fa ò que vende d'enguent.
- engulhar** vt. Enfilhar una agulha.
- engusaire, airtz** adj. e n. Embrolhon. Sin.: **enganaire, trufaire**.
- engusar** vt. Embrolhar, enganar.
- enigma** n.f. 1. Juèc d'esperit dins lo quau si deu devinar una caua descricla en tèrmes escurs, sovent m'un doble sens. 2. Problema dificile; caua ò persona que si capisse dificilament. Sin.: **mistèri, problema**.
- enigmatic, a** adj. Que contèn una enigma; que tèn de l'enigma, escur. Sin.: **misteriós, impenetrable, incompreensible, incomprenable, fosc, inexplicable, inintelligible**.
- enigmaticament** adv. D'una biais enigmatic.
- enilisme** n.m. Alcolisme deugut à un abús de vin. Var.: **enolisme**.

enjaçament n.m. Accion d'enjaçar, fach d'èstre enjaçat.

enjaçar vt. Ensertir, encastrar. ◇ **s'enjaçar** v.pr. S'ensertir, encastrar.

enjarrar vt. Metre en jarra.

enjaulament n.m. Blandícia.

enjaulaire, -airitz n. e adj. Si di d'una persona qu'embelina, que sedue.

enjaular vt. Embelinar, sedurre.

enjolidadura n.f. Ornament qu'enjoliva. Sin.: **embelidura, abelidura.**

enjolivaire n.m. Pèça de decoracion d'una carroçaria automobila. ◇ (espec.) Pèça metallica ò de matèria plastica que recuèrbe la part centrala de la ròda.

enjolivaire, airitz n. Persona qu'enjoliva. Sin.: **embelidor, abelidor.**

enjolivament n.m. Detalh qu'enjoliva. Sin.: **embeliment, abeliment.**

enjolivar vt. Rendre beu, mai beu, en ajustant d'ornaments; agrementar: *Enjolivar un raconte*. Sin.: **embelir, abelir, apolidir.**

enjoncar vt. (*enjonqui*) Curbir embe de joncs.

enjonher vt. (lit.) Ordenar, comandar, metre en demòra.

enjovenir v.i. (*enjovenissi*) Faire semblar ò tornar mai jove. Var.: **renjovenir**. ◆ **s'enjovenir** v.pr. Semblar mai jove. Var.: **si renjovenir.**

enjudivar vt. Donar un caractèr judieu à. ◇ **s'enjudivar** v.pr. Pilhar un caractèr judieu.

enjudivat, ada adj. Qu'a pilhat un caractèr judieu.

enjuèc n.m. 1. Soma, objècte qu'una persona risca dins un juèc e que revèn à cu ganha. 2. Cen que si pòu ganhar ò perdre dins una competicion, un juèc: *Una partida sensa enjuèc*. 3. Cen que si pòu ganhar ò perdre dins una empresa: *L'enjuèc d'una guèrra*. Sin.: **messa, risca, escomessa.**

enlaçament n.m. 1. Accion d'enlaçar; disposicion de cauas enlaçadi. 2. Fach de s'enlaçar, estrencha.

enlaçadura n.f. (tecn.) Trauc practicat dins un assemblatge per li ficar una cavilha.

enlaçar vt. 1. Passar una caua à l'entorn d'una altra; entrebescar. 2. Abraçar, estrénher. ◆ **s'enlaçar** v.pr. S'abraçar, s'estrénher.

enlagremar vt. Enlagrimar.

enlagremat, ada adj. Enlagrimat.

enlagrimar vt. Emplir de làgrimas. Var.: **enlagremar.**

enlagrimat, ada adj. Plen de làgrima: *Un regard enlagrimat*. Var.: **enlagremat.**

enlaidiment n.m. Accion de venir laid ò de rendre laid; lo sieu resultat.

enlaidir vt. (*enlaidissi*) Rendre laid. Sin.: **rendre brut**. ◆ vi. Devenir laid. ◆ **s'enlaidir** v.pr. Devenir laid.

enlairament Accion de s'enlairar en parlant d'un aeronau, d'un elicotèr; lo sieu resultat.

enlairar vt. Enauçar, enaurar, exaltar. ◆ **s'enlairar** v.pr. S'enauçar au dessobre dau soal en parlant d'un avion, d'un elicotèr.

enlanar (s') v.pr. Si vestir de lana.

enlançolar vt. Envolopar dintre un lançòu.

enlardar vt. Enrodar un rostit, una aucelalha embé de lescas de lard. Var.: **lardar**. Sin.: **lardonar.**

enlaturar vt. Clafir un tèxto, un discors, de tèrmes latins.

enlaurar vt. Curbir de lauriers. Var.: **enlaurierar.**

enlaurierar vt. Curbir de lauriers. Var.: **enlaurar.**

enlauvar vt. Curbir de lauvas. Var.: **lauvar.**

enlevament n.m. Accion d'enlevar (quauqu'un, quauqua ren); lo sieu resultat. Sin.: **raubatori.**

enlevar vt. (*enlèvi*) 1. Portar vèrs una posicion mai auta. Sin.: **auçar, enauçar.** 2. Retirar de la plaça qu'ocupava (espec. per portar dins un autre luèc): *Enlevar una mèrç*. 3. Faire disparéisser, suprimir. Var.: **levar.** 4. Faire perdre, retirar, privar de. Var.: **levar.** 5. Ganhar: *Enlevar una competicion*. 6. Pilhar, s'empadronir de (una posicion militària). 7. Pilhar per la foarça ò per engan. Sin. (6 e 7): **s'apoderar.**

enliamar vt. Enliassar.

enliassar vt. 1. Metre en liassa. Sin.: **enliamar.** 2. (tecn.) Dispauar (de pèiras, etc.) per alternar lu jonchs.

enlinhament n.m. 1. Alinhament. Sin.: **empesentiment.** 2. Resultat de donar lo lorditge.

enlinhar vt. Alinhar.

enlordiment n.m. Accion de rendre lord; lo sieu resultat.

enlordir vt. (*enlordissi*) 1. Rendre lord. Sin.: **empesantir.** 2. Provocar lo lorditge.

enluèc adv. En un autre luèc à respèch d'aquí. Sin.: **foara.**

enalumenable, a adj. Illuminable.

enaluminaire, airitz adj. e n. Illuminaire.

enlumenament n.m. Illuminacion.

enalumenant, a adj. Illuminant.

enalumenar vt. Illuminar.

enalumenat, ada adj. Illuminat.

enluminadura n.f. Art d'illustrar e de decorar lu libres, lu manescrichs, etc., de letrinas e d'inicialas coloradi e decoradi, d'enquadraments, de miniaturas, etc.; la decoracion ensin realisada.

enluminaire, airitz n. Artista qu'enlumina.

enluminament n. m. Alumenament, illuminacion.

enluminar vt. 1. Ornar d'enluminuras. 2. (lit.) Colorar vivament. Sin.: **alumenar, illuminar.**

enlunhar vt. (*enluèhi*) Alunhar.

enlusida n.f. Clartat. Sin.: **claror, esclaire, esclairada, treslutz, clarum.**

enlusiment n.m. 1. Accion d'enluser; lo sieu resultat. 2. Engana dei sens ò de l'èime que fa pilhar la parença per la realitat. Sin.: **farfantèla, illusions, sembla-faussa.**

enluser vt. (*enluser*) 1. Far luser. 2. Enduire una paret. 3. Esclairar. 4. Illustrar. 5. Enganar per lo fach d'un enlusiment. Sin.: **pivelar, embelinar, illusionar.** ◆ **s'enluser** v.pr. 1. Venir luser. 2. Si faire d'enlusiments, de farfantèlas. Sin.: **s'illusionar.**

enneada n.f. (rare) Acampament de nòu cauas parieri; acampament de nòu personas.

enneagonal, a adj. (mat.) Relatiu a un enneagòne; qu' a la forma d' un enneagòne. Var.: **enneagonau**.

enneagonau, ala adj. Enneagonal.

enneagòne n.m. (mat.) Poligòne de nòu angles e nòu costats.

enneasillaba n.m. Vèrs de nòu sillabas.

enneasillabic, a adj. De nòu sillabas.

enneblar vt. Curbir de neblaresc ò de neblas.

enneblat, ada adj. Cubèrt de neblaresc ò de neblas.

ennegament n.m. Enaigament, ennegatge.

ennegar vt. (*ennegui*) 1. Enaigar. 2. En parlant de la mar, recurbir una zòna continentalà.

ennegatge n.m. (geol.) 1. Disparicion progressiva d' una estructura sota una jaça de sediments ò d' un releu sota lu sieus degalhs. 2. Invasion d' una region continentalà per la mar. Var.: **ennegament**.

ennegrar vt. 1. Ennegrir. 2. Vestir de negre.

ennegriment n.m. Accion d' ennegrir; lo sieu resultat.

ennegrir vt. (*ennegrissi*) Tenchar de negre. Var.: **ennegrar**.

ennevament n.m. Estat d' un luèc ennevat. ◇ *Bulletin d' ennevament*: Bulletin d' informacion qu' indica l' espessor de la neu dins un luèc donat, especialament dins li estacions d' espòrts d' ivèrn.

ennevar vt. (*ennèvi*) Curbir de neu. Var.: **ennevassar**.

ennevassar vt. Curbir de neu. Var.: **ennevar**.

ennevat, ada adj. Cubèrt de neu.

ennen, ena adj. (mat.) D' òrdre *n*.

ennobliment n.m. Accion d' ennoblir; lo sieu resultat; estat de cen que s' es enauçat moralament.

ennoblir vt. (*ennoblissi*) Rendre nòble, enauçar moralament.

ennuechat, ada adj. Rendut escur per la nuèch.

enofil(e), a n. Amic dau vin.

enofòbe, a n. Enemic dau vin.

enoftalmia n.f. (patol.) Enfonsament dau glòbe oculari dins l' orbita.

enografia n.f. Descripcion dau tot dei sòrtas de vin.

enolic, a adj. *Acides enolics*: Matèrias coloranti que si tròvon dins lu vins roges.

enolisme n.m. Enilisme.

enologia n.f. Sciènça e tecnica de la fabricacion e de la conservacion dau vin.

enologic, a adj. Relatiu a l' enologia.

enològue, òga n. Especialista d' enologia.

enomètre n.m. Aparelh que mesura la quantitat d' alcòl dins lo vin.

enometria n.f. Determinacion de la riquesa en alcòl d' un vin.

enometric, a adj. Relatiu a l' enometria.

enonçar vt. Enonciar.

enonçat n.m. Enonciat.

enonciacion n.f. 1. Accion de produrre un enonciat, de dire. ◇ (dr.) Declaracion facha dins un acte juridic. 2. (ling.) Produccion individuala d' un enonciat dins de condicions espacioteponali precisi.

enonciar vt. (*enonci*, classic *enóncii*) Expressir, per de paraulas ò per eschich, per de formulas. Var.: **enonçar**.

enonciat n.m. 1. Accion d' enonciar; lo tèxto enonciat. Var.: **enonçat**.

enonciatiu, iva adj. (ling.) Relatiu a l' enonciacion.

enorgulhir vt. Faire venir orgulhós. ◆ **s' enorgulhir** v.pr. (*m' enorgulhissi*) Èstre fièr (*de*), si vantar (*de*). Sin.: **si faire glòria, s' engloriar**.

enormament adv. Excessivament. Sin.: **totplen, foarça, mai que mai**.

enòrme, a adj. 1. Grandaràs, excessiu, en quantitat ò en qualitat; desmesurat. 2. (fam.) Qu' es pas de crèire, extraordinari. Sin.: **colossal, fantastic, formidable, gigantesc, immense, monumental, fenomenal**.

enormitat n.f. 1. Caractèr de cen qu' es enòrme. 2. (fam.) Paraula extravaganta.

enostòsi n.f. (med.) Tumor desvolopada dins lo canal medullari d' un oàs.

enoteca n.f. Negòci especialisat dins la venda de grands vins.

enotèr n.m. Planta erbacea dei grandi flors jauni ò rogi recampadi en grapas (Familha dei enoteraceas).

Var.: **enotèra**. Sin.: **onagra**.

enotèra n.m. Enotèr.

enoteracea n.f. *Enoteraceas*: Familha de plantas dei fruchs lòngs coma lo fúcia ò l' enotèr. Sin.: **onagracea**.

enquadraire, airitz n. Persona que lo sieu mestier es d' enquadrar de tableus.

enquadrat n.m. (arts grafics) Dins una pàgina, tèxte enrodat d' un filet que lo mete en valor.

enquadrament n.m. 1. Accion d' enquadrar: *S' entrevar de l' enquadrament d' un tableau*. 2. Cen qu' enquadra, quadre: *Un enquadrament daurat*. 3. Cen qu' es a l' entorn d' una dubertura, d' un paneu: *L' enquadrament d' una poarta*. 4. Ensèm dei quadres d' una empresa, d' una tropa; ensèm dei personas qu' an la responsabilitat d' un grope: *Enquadrament d' una escorreguda*. 5. Ensèm dei mesuras que lu poders publics pílhon per limitar l' aumentacion dei prètz ò l' atribucion de crèdits bancaris ai empresas ò ai particuliers.

enquadrar vt. 1. Enrodar d' un quadre: *Enquadrar una fotografia*. 2. Faire una bordadura que sembla un quadre, per metre en valor: *Enquadrar un article, un paragrafe, lo resultat d' una operacion*. 3. Formar coma un quadre a l' entorn de: *Lu sieus bèrris blonds li enquadràvon la cara*. Sin. (1, 2 e 3): **encastrar**. 4. Si tenir de cada costat (d' una persona) per la surveilhar: *Lu policiers enquadràvon lo ladre*. 5. Assegurar un ròtle de direccion, de formacion; contrarotlar: *Enquadrar un grope d' enfants*. 6. (mil.) Plaçar de còups regulierament repartits a l' entorn de l' objectiu.

enquant n.m. 1. Venda publica a la persona que n' en donerà lo mai. 2. Luèc dont si fa aquela venda publica.

enquantaire, airitz n. Persona encargada de l' enquant.

enquantar vt. Vendre a l' enquant.

enqueresmar (s') v.pr. Intrar en Quaresma. Var.: **s' encaresmar**.

enquefalina n.f. Encefalina.
enquerir (s') v.pr. S'informar, s'entresenhar.
enquèsta n.f. Enquista.
enquestaire, airtz n. Enquistaire.
enquestar vt. (*enquèsti*) Enquista.
enquestat, ada n. Enquistat.
enquiquinant, a adj. (fam.) Enuiant.
enquiquinar vt. (fam.) Importunar.
enquiquinaire, airtz adj. e n. Si di d'una persona qu'importuna.
enquista n.f. 1. Estudi d'una question, que recampa de testimoniatges, d'experièncas, de documents: Una enquista sociologica. 2. Recèrca qu'una autoritat administrativa ò judiciària demanda. Var.: **enquèsta**.
enquistaire, airtz n. Persona que fa d'enquistas (sociologiqui, policieri, etc.). Var.: **enquestaire**.
enquistament n.m. (med.) Produccion, à l'entorn d'un còrs estrangier ò d'una lesion, d'un teissut conjontiu: *L'enquistament es una defensa d l'organisme*.
enquistar vt. Faire, menar una enquista. Var.: **enquestar**. Sin.: **indagar**.
enquistar (s') v.pr. (med.) S'envolopar d'una còca de teissut conjontiu: *Tumor que s'enquista*.
enquistat, ada n. Subjècte sotamés à un sondatge, à una enquista. Var.: **enquestat**.
enquistat, ada adj. 1. (med.) Si di d'un còrs estrangier ò d'una lesion que rèsta dins l'organisme sensa inflamacion e s'envolopa d'un teissut conjontiu. 2. (zool.) Si di d'un animau que la siéu vida es ralentida dins un quist.
enquitranaire, airtz n.m. Obrier qu'alestisse, emplega de quitran.
enquitranar vt. Recurbir de quitran. Var.: **quitranar**.
enquitranatge n.m. Accion d'enquitranar. Var.: **quitranatge**.
enrabiadura n.f. Gròssa ràbia.
enrabiament n.m. Fach de s'enrabiari, d'èstre enrabiari.
enrariant, a adj. De natura à enrabiari. Sin.: **irritant**, **exasperant**.
enrabiari vi. (*enrabi*, classic *enràbii*) S'embilar. ◆ **s'enrabiari** v.pr. S'embilar.
enrabiari, a adj. e n. Fanatic, apassionat. ◆ adj. 1. Pertocat per la malautia de la ràbia. Sin.: **rabiós**. 2. (fig.) *Manjar de vaca enrabiada*: Menar una vida materialament dificila. 3. En colèra. Sin.: **rabiós**.
enracinament n.m. Enraïçament.
enracinar vt. Enraïçar. ◆ **s'enracinar** v.pr. S'enraïçar.
enraïament n.m. Accion d'enraïar; lo siéu resultat; Fach de s'enraïar. Sin.: **cotatge**, **acotatge**.
enraïar vt. 1. Metre lu rais à (una ròda). 2. Blocar (un mecanisme). ◆ **s'enraïar** v.pr. S'arrestar, si blocar (ròda, engranatge, pistòla). Sin.: **si cotar**, **s'acotar**.
enraïçament n.m. Accion d'enraïçar; lo siéu resultat. Fach de s'enraïçar. Sin.: **enracinament**.
enraïçar vt. 1. Faire pilhar raïç à: *Enraïçar un aubre*. 2. Fixar profundament dins l'esperit, dins lo coar. Sin.:

enracinar. ◆ **s'enraïçar** v.pr. 1. Pilhar raïç. 2. (fig.) Si fixar dins l'esperit.
enraïrir vt. Enraïrir. ◆ **s'enraïrir** v.pr. S'enraïrir.
enramada n.f. Espandida de rama.
enramar vt. 1. Recurbir mé de rama. 2. Embrancar lu plants de faiòus. 3. Metre de brancas sus li cleas dei manhans.
enramatge n.m. Accion de ramar lu faiòus, lu manhans.
enrampesir vt. (*enrampesissi*) Provocar de ràmpes.
enrantelar v.t. Recurbir de taranhinas. ◆ **s'enrantelar** Si curbir de taranhinas.
enrarir vt. (*enrarissi*) Rendre rare. Var.: **arrarir**, **enraïrir**. Sin.: **rareficar**. ◆ **s'enrarir** v.pr. Devenir rare.
enraucament n.m. Fach de devenir rauc. Var.: **enraucament**.
enraucar vt. (*enraucui*) Far venir rauc. ◆ **s'enraucar** v.pr. Venir rauc.
enraucat, ada adj. Vengut rauc.
enraumar vt. Donar un raumàs à. Var.: **enreumar**. ◆ **s'enraumar** v.pr. Agantar un raumàs. Sin.: **pillhar frèi**.
enraumassar vt. Enraumar. ◆ **s'enraumassar** v.pr. S'enraumar.
enrauciment n.m. Enraucament.
enraucir vt. Enrauciment. ◆ **s'enraucir** v.pr. S'enraucar.
enrausar vt. Enrauselar. ◆ **s'enrausar** v.pr. S'enrauselar.
enrauselar vt. (*enrausèli*) Curbir de rausa. Var.: **enrausar**. Sin.: **grear**. ◆ **s'enrauselar** v.pr. Si curbir de rausa.
enreddesiment n.m. Enregdesiment.
enredesir vt. Enregdesir.
enredondiment n.m. Accion d'enredondir, fach de s'enredondir; lo siéu resultat.
enredondir vt. Faire venir redon. Var.: **arredonir**. ◆ **s'enredondir** v.pr. Venir redon. Var.: **s'enredonir**, **s'arredonir**.
enregada n.f. (agric.) Promiera rega facha en laurant. Var.: **enregatge**.
enregar vt. (*enregui*) 1. Traçar la promiera rega dins un camp que si deu laurar. 2. Començar (un trabalh, per exemple). 3. Plantar en linha.
enregatge n.m. Enregada.
enregdesiment n.m. Accion d'enregdesir; lo siéu resultat. Var.: **enreddesiment**, **enreidiment**.
enregdesir vt. (*enregdesissi*) Rendre regde. Var.: **enreddesir**, **enreidir**.
enregimentar vt. 1. Gropar (d'unitats militari) en regiment. 2. (pej.) Faire intrar (quauqu'un) dins un grope, un partit, etc., que la siéu disciplina e la siéu ierarquia evòdon aqueli d'un regiment.
enregistrable, a adj. Que pòu èstre enregistrat.
enregistraire, airtz adj. e n. Si di d'un aparelh que sièrve à enregistrar.
enregistrament n.m. 1. Accion de consignar dins un registre; lo siéu resultat. 2. Formalitat fiscala que consistisse à inscriure d'actes sus lu registres oficials,

m'au pagament dei drechs que li correspoàndon; administracion encargada d'aquesta foncion. 3. Ensèm de tecnicas que perméton de fixar, de conservar e eventualment de reproduire de sons e d'imatges. 4. Accion de notar au mejan d'un aparelh, d'unu fachs, d'unu fenomènes fisics, quimics, etc., que la sieu observacion dirècta seria impossibla. 5. Lu sons e lu imatges ensinda enregistrats. 6. Diagrama qu'un enregistraire traça.

enregistrar vt. 1. Consignar per escrich una informacion per fin de la conservar. Sin.: **encartar**. 2. Constatar objectivament (un fenomène, un estat, etc.). 3. Inscriure ò faire inscriure lo depaus de: *Enregistrar de bagatges*. 4. Memorisar. 5. Procedir à l'enregistrament (d'un acte juridic). Sin.: **encartar**. 6. Transciure e fixar (una informacion) sus un supoart material. ◇ (espec.) Transciure e fixar un son, un imatge, de donadas, etc., sus un supoart material sensible (disc, film, benda magnetica, supoart informatic) per lu conservar, lu modificar, lu reproduire.

enregoïr vt. (*enregoïssi*) Reguïnar. Var.: **regoïr**.

enreidiment n.m. Enregdesiment.

enreidir vt. Enregdesir.

enrelhar (s') v.pr. Si macar, si ferir mé la poncha de la relha d'un araire.

enregament n.m. 1. Accion d'enregar; lo sieu resultat. 2. Lo tot dei causas enregadi. Sin.: **arregament**, **alinhamment**, **atierament**, **fila**, **filanha**, **rega**.

enregar vt. Metre en plaça sus una rega drecha. Sin.: **alinhar**, **atierar**, **enlinhar**, **entierar**. **arregar**. ◆ **s'enregar** v.pr. Si metre en fila. Sin.: **s'alinhar**, **s'atierar**, **s'enlinhar**, **s'entierar**, **s'arregar**.

enrestar vt. (*enrèsti*) Metre en bòtas. Sin.: **embotelar**, **entrenar**, **trenar**.

enrestatge n.m. Accion d'enrestar; lo sieu resultat; embotelatge.

enreumar vt. Enraumar. ◆ **s'enreumar** v.pr. S'enraumar.

enrevirar vt. Susvelhar.

enribanar vt. Decorar de ribans.

enriquidor, a adj. Qu'enriqueisse; que melhora.

enriquidor n.m. Amodaire.

enriquiment n.m. 1. Accion d'enriqueir, fach de s'enriqueir, de venir ric. 2. Fach d'enriqueir, de s'enriqueir per l'addicion d'elements noveus: *L'enriquiment de l'esperit au mejan de la lectura*. ◇ (ind.) *Enriquiment dei tascas*: Biaï de tornar estructurar lo trabalh per donar un contengut mai qualificat e mai responsable à-n-aqueu que lo fa. 3. (min.) Aumentacion de la concentracion utila dei mineraus per divèrs procediments mecanics, fisics ò fisicoquimics. ◇ (nucl.) Aumentacion de la tenor d'un element en un isotòpe determinat (isotòpe radioactiu en particulier), obtenguda per diferents procediments fisics e fisicoquimics.

enriqueir vt. (*enriquissi*) 1. Rendre ric ò mai ric. 2. Aumentar la riquesa, la valor, l'importança de (quauqua ren) en ajustant d'elements; abelir. 3. Aumentar la tenor en un element, una substança de (un minerau, espec.).

◆ **s'enriqueir** v.pr. Venir ric, mai ric. Sin.: (pop.) **s'engraïssar**, **si daurar**.

enriqueissent, a adj. 1. Qu'enriqueisse l'esperit. 2. *Plantas enriquissent*: Qu'enriqueisson lo soal en li portant d'azòt.

enriqueit, ida adj. 1. Qu'a fach fortuna; que la sieu fortuna es recenta e rapida. Sin.: **peolh revengut**. 2. Qu'es estat aumentat d'elements noveus. 3. (min., nucl.) Qu'a subit un enriqueiment: *Urani enriqueit*.

enrocament n.m. 1. Ensèm de gròs blòcs de ròca elegats per la proteccion dei partidas d'un barratge ò d'un poant que si tròvon sota l'aiga; barratge en enrocament. 2. (mar.) Fach de s'enrocar; lo sieu resultat.

enrocar vt. (*enròqui*) Procedir à l'enrocament de: *Enrocar un poant*. ◆ **s'enrocar** v.pr. (mar.) S'acipar cònta un rocàs en parlant d'una barca.

enrodar vt. (*enròdi*) 1. Bobinar. Sin.: **entornissar**, **entornejar**, **enviolar**. 2. Encerclar; èstre à l'entorn de. Sin.: **enviroutar**.

enrodatge n.m. 1. Tot cen qu'enròda. 2. Li gents que vívon à l'entorn de quauqu'un.

enrogiment n.m. Fach d'enrogir, de vènr roge.

enrogir vt. (*enrogissi*) Far venir roge.

enrolhar vi. Rolhar, enrovilhar. Sin.: **pilhar lo rolh**.

◆ **s'enrolhar** v.pr. Rolhar.

enromegar (s') v.pr. S'entravar dintre lu romegàs.

enromegat, ada adj. Cubèrt de romegàs.

enronhar vt. (med.) Donar la ronha à.

enropar vt. Envolar dins una ropa.

enrosir vt. (*enrosissi*) Far venir ròse.

enrotaire n.m. Estàrter.

enrottable, a adj. 1. Que pòu èstre enrotlat, mes en rotleu. 2. Que pòu èstre engatjat (armada, etc.).

enrotlador n.m. Arrotlador.

enrotlaire, airtz adj. Que sièrve à enrotlar (un fieud dins un bobinatge, per exemple).

enrotlaire n.m. Arrotlador. Sin.: **entornissaire**, **entornejaire**, **envirolaire**.

enrotlaire n.m. Sistema que sièrve à enrotlar. ◇ (mecan.) Dispositiu plaçat sus lo percors d'una corrèia, d'un film, d'un riban, etc., per aumentar l'arc de contacte de la corrèia m'ai carrèlas.

enrotlament n.m. 1. Accion d'enrotlar; lo sieu resultat. Sin.: **envirolament**, **entornejament**. ◇ Disposicion de cen qu'es enrotlat. ◇ Motiu decoratiu en espirala. 2. Bobinatge d'una màquina electrica. 3. Accion d'enrotlar, engatjament; accion de s'engatjar. Sin.: **levada**: *Levada de tropas*. 4. (dr.) Accion de metre au ròtle.

enrotlar vt. 1. Rotlar (una caua) à l'entorn de quauqua ren ò d'ela-mema. Sin.: **enviolar**, **entornejar**. 2. Engatjar (dins l'armada). Sin. **levar**: *Levar una armada*. 3. Faire aderir à un partit, faire intrar dins un grope. 4. (dr.) Metre au ròtle.

enrovilhar vi. Si curbir de rolh. Var.: **rolhar**, **enrolhar**, **rovilhar**.

ensa n.f. (mar.) Mena d'ormege per remorcar. 1382: «...*et barca predictum tirarem cum dicta ensa...*». AC Arle DD 37 F^o 13 R^o (etim. lat. *ansa*).

ensabat, ada n. Escais dei catars, à causa dei sabatas que portàvon.

ensablament n.m. 1. Accion d'ensablar, fach de s'ensablar. Sin.: **ensorrament, ensorratge, arenatge**. 2. Molon de sabla format per l'aiga ò lo vent; estat d'un luèc ensablat.

ensablar vt. 1. Curbir, tapar de sabla. 2. Faire encalar (una nau) sus la sabla. ◇ Immobilisar (un veïcule) dins la sabla. Sin.: **arenar**. ◆ **s'ensablar** v.pr. 1. Si curbir, si tapar de sabla. 2. S'encalar sus la sabla en parlant d'una nau. ◇ S'immobilisar dins la sabla, en parlant d'un veïcule). Sin.: **s'arenar**.

ensablat, ada adj. Cubèrt, tapat de sabla. Sin.: **arenat**.

ensabonar vt. Lavar mé de sabon.

ensabrat, ada adj. Armat d'un sabre.

ensacada n.f. Gacilhada. Sin.: **bassacada, gangassada**.

ensacadoira n.f. Màquina per ensacar de matèrias pouverulenti.

ensacadura n.f. 1. Accion d'entassar de gran ò una altra matèria dins un sac. 2. Afaïssament de terren.

ensacaire, airtz n. Persona que fa d'ensacatges.

ensacament n.m. Accion d'ensacar ò de s'ensacar; lo sieu resultat.

ensacar vt. (*ensaqui*) 1. Metre dins un sac, un saquet. 2. Amolonar dins un sac. ◆ **s'ensacar** v.pr. 1. Intrar dins un luèc estrech. 2. Faire un marrit affaire.

ensacatge n.m. Accion d'ensacar. Var.: **ensacament**.

ensafranar vt. 1. Tintar mé de safran. 2. (fig.) Donar la color dau safran à: *Lo soleu ensafrana l'horizont*. ◆ **s'ensafranar** v.pr. Si barbolhar de safran.

ensafrar vt. Passar lo safre sus lo talh de la volama per l'amotlar.

ensage n.m. 1. Pròva, temptativa, experimentacion. 2. Au rugbi, fach de pauar lo balon darrier lo limit de l'equipa adversa: *Marcar un ensage, transformar un ensage*. 3. (lit.) Obratge en pròsa que recampa de reflexions divèrsi ò tracta un subjècte sensa l'agotar. Sin.: **assai**. Var.: **assage**.

ensagista n. Autor que fa d'ensages literaris. Var.: **assagista**.

ensagnar vt. 1. Tacar, curbir de sang. 2. (lit.) Faire colar lo sang, provocar de combats que fan colar lo sang. Var.: **ensagnosir, ensanguenar**.

ensagnat, ada adj. Tacat, cubèrt de sang. Var.: **ensagnosit, ensanguenat**.

ensagnosir vt. (*ensagnosissi*) Ensagnar.

ensagnosit, ida adj. Ensagnat.

ensaïnar vt. Graïssar mé de saïn. ◆ **s'ensaïnar** v.pr. 1. Si metre de saïn. 2. Metre de ventre.

ensajaire, airtz n. Persona que fa d'ensages. Var.: **assajaire**.

ensajar vt. Provar, temptar. Var.: **assajar**.

ensalada n.f. Salada.

ensaladier n.m. Recipient que contèn l'ensalada. Var.: **saladier**.

ensanguenar vt. Ensagnar.

ensanguenat, ada adj. Ensagnat.

ensanhar vt. Empalhar mé de sanhas.

ensarcidura n.f. Accion d'ensarcir; lo sieu resultat. Var.: **sarcidura**.

ensarcir vt. (*ensarcissi*) Reparar una estòfa esgarrada. Var.: **sarcir**.

ensarrar vt. 1. Sarrar estrechament, estrénher. 2. Enclaire, tenir (quauqu'un ò quauqua ren) embarrat.

ensartir vt. Ensertir.

ensatanat, ada adj. Endemoniat.

enseadura n.f. Pichina fendedura. Sin.: **ascla, ascladura, fendascla, fendilha**.

ensear vt. (*ensei*) Provocar una pichina fendedura. Sin.: **asclar, fendasclar, fendilhar**. ◆ **s'ensear** v.pr. Si fendre leugierament.

ensebeliment n.m. Enterrament. Sin.: **sosterrament, soterrament**.

ensebelir vt. (*ensebelissi*) Enterrar. Sin.: **sosterrar, soterrar**.

ensebelit, ida adj. Enterrat.

ensedar vt. (sabatària) Metre de sedas de poarc sus lo linhòu.

ensedatge n.m. Accion d'ensedar; lo sieu resultat.

ensegre vt. Enseguir. ◆ **s'ensegre** v.pr. S'enseguir.

enseguir vt. (*enseguissi*) 1. Seguir, anar darrier (quauqu'un). 2. Imitar. Var.: **ensegre**. ◆ **s'enseguir** v.pr. Var.: **s'ensegre**. Resultar coma consequença.

enselament n.m. (geogr.) Fach per un terren de s'encalar.

enselar vt. (*ensèli*) Metre en sèla.

enselat, ada adj. Si di d'un cavau que la sieu esquina presenta una concavitat exagerada.

ensemblament adv. (rare) À l'encòup.

ensemble n.m. 1. Acampament d'elements que fórmon un tot: *L'ensemble dau personal*. ◇ *Dins l'ensemble*: En general. ◇ *Dins lo sieu ensemble*: Dins la sieu totalitat. 2. (mat.) Colleccion d'elements ò de nombres qu'an en comun au manco una propietat que lu caracteriza. ◇ *Ensemble finit*: Que lo nombre dei sieus elements es un entier definible. ◇ *Ensemble infinit*: Que contèn un nombre illimitat d'elements. ◇ *Ensemble quocient*: Ensemble dei classas d'equivalença constituïdi dins un ensemble E per una relacion d'equivalença R; si nòta E/R. ◇ *Teoria dei ensembles*: Sistema d'enonciats axiomatisats que definisse lo quadre operacional de la nocion d'ensemble. 3. Unitat que resulta dau concors armoniós dei divèrsi parts d'un tot: *Formar un bèl ensèms*. 4. Simultaneïtat d'accion, sincronisacion totala: *Cànton m'un bèl ensemble*. 5. Colleccion d'elements armonisats, assortits: *Un ensemble immobilier*. 6. Costume femenin compauat de doi ò tres pèças. 7. Grope de musicians, de cantaires, etc.: formacion: Música d'ensemble. 8. *Grand ensemble*: Grope important d'immòbles d'abitacion mé d'equipaments collectius. Var. (toi lu sens): **ensèms**.

ensemble adv. Ensèms.

ensemblista n. (mat.) Relatiu à la teoria di ensèm.

enseménada n.f. Camp ensemenat. Var.: **semenada**.

enseménar vt. 1. Provedir (una tèrra) de grans en li semenant. 2. Introdure de micròbis dins (un mitan de cultura) per lu faire proliferar. Var.: **semenar**.

ensèm adv. 1. Un mé l'autre, m'ai autres: *Pàrlon toi ensèm*. ◇ *Anar (ben) ensèm*: S'armonisar. Sin.: **anar cotria**. 2. Dins lo meme temps: *Au senhal, partirètz ensèm*. Var.: **ensemble**. ◆ loc. *Ensèm mé*: Embé. Sin.: **conjontament**.

ensèm n.m. Ensemble. Sin.: **lo tot de**.

ensenha n.f. 1. Marca distintiva plaçada sus la façada d'una maion de comèrci: *Ensenha lumino*. 2. (lit.) Drapeu. 3. Badge, enseigne. 4. (mar.) Element arremarcable vesible sus la riba de mar que sièrve de ponch d'amira per la navegacion. Var.: **senha, insenha**. 5. (mar.) Estèla que balha l'eissèrva ai navigators: *Li Ensenhas*, dins la constellacion dei Tres Reis. 5. (mar.) Marca dinstintiva (bandiera) dei amiraus caps de division navala, auborada sus la nau de guèrra dont es embarcat lo cap de division.

ensenha n.m. 1. Ancianament, oficièr poartadrapeu. 2. *Ensenha de vaisseau de 1ª classa, de 2ª classa*: Oficièr de marina que lo sieu grade corresponade à-n-aqueu de luetenent ò de sotaluetenent dei armadas de tèrra e de l'ària. Var.: **insenha**.

ensenhable, a adj. Que pòu èstre ensenhat.

ensenhador n.m. Lista dei capítols d'un libre. Sin.: **indèx**.

ensenhair, airitz adj. e n. Que dona un ensenhament: *Un ensenhair d'italian*. Var.: **ensenhant**. ◇ *Lo còrs ensenhair*: L'ensèm dei professors e dei magistres.

ensenhament n.m. 1. Accion, biais d'ensenhar, de transmetre de conoissenças. Sin.: **educacion**. 2. Caduna dei branca de l'organizacion de l'escòla e de l'universitat. ◇ *Ensenhament primari ò elementari* (escòlas primari), *segondari* (collègis e liceus), *superior* (universitats e grandis escòlas). ◇ *Ensenhament tecnic, professional*: Per la formacion d'obriers qualificats e especialisats, de tecnicians. ◇ *Ensenhament privat* (ò *liure*): Dispensat dins d'establiments que non depèndon de l'Estat, au contrari de l'*ensenhament public*. 3. Profession, activitat de la persona qu'ensenha: *Intrar dins l'ensenhament*. 4. Cen qu'es ensenhat; leiçon donada per lu fachs, per l'experiènça: *Tirar lu ensenhaments d'una desfacha*.

ensenhant, a adj. Ensenhair.

ensenhar vt. 1. Faire aquistar la conoissença ò la practica de (una sciènça, un art, etc.): *Ensenhar l'occitan*. Sin.: **educar**. 2. Aprendre, faire capir: *L'Istòria n'ensenha totplen de causas*.

ensenhareu, èla adj. Instructiu.

ensenhant, ada adj. 1. Qu'es l'objècte d'un ensenhament. 2. Ben educat. ◆ n. Persona que reçaup un ensenhament.

ensenhair Faire senhor de quauqua ren. ◆ **s'ensenhair** v.pr. Si far senhor de quauqua ren.

ensentir (s') v.pr. Si ressentir. 2. Sorfir d'una ernia.

ensentit, ida adj. Que sofrisse d'una ernia.

enserbar vt. (*ensèrbi*) Erbejar (Luceram).

ensèrt n.m. Empeut.

ensertar vt. (*ensèrti*) Empeutar.

ensertatge n.m. Accion d'ensertar; lo sieu resultat.

ensertèire, eiritz n. Empeutaire.

ensertir vt. (*ensertissi*) Ensartar. Var.: **ensartir**.

ensigne n.m. 1. Marca distintiva d'una denhetat, d'una foncion: *Ensigne de pilòt*. 2. Signe distintiu dei sòcis d'una associacion. Var.: **ensenha**. Sin.: **badge**.

ensin adv. D'aqueu biais, coma aquò. Var.: **ensinda**.

ensinda adv. Ensin.

ensobla n.f. Ensoble.

ensoble n.m. Rotleu sus lo quau s'enròtton lu fieus de cadena d'un teissut e qu'alimenta lo mestier de teissir. Var.: **ensobla, ensople**.

ensoflacion n.f. (med.) Accion d'ensoflar. Var.: **insuflacion**.

ensoflaire n.m. (med.) Instrument que sièrve à ensoflar dins la laringe e dins li nharras d'aria ò de medicaments poverulents. Var.: **insuflaire**.

ensoflar vt. 1. (med.) Introdure (d'aria, de gas) mé l'ajuda de la respiracion ò d'un aparelh. Var.: **insuflar**. 2. Inspirar, transmetre, comunicar: *Ensoflar de coratge ai sieu tropas*. Sin.: **aflatar**.

ensofrar vt. Ensolprar.

ensolelhada n.f. Assolelhada.

ensolelhament n.m. 1. Estat de cen que reçaup la lutz dau soleu. 2. (meteor.) Temps pendent lo quau un luèc es ensolelhat. Sin.: **insolacion**.

ensolelhar vt. 1. Emplir de la lutz dau soleu. 2. (lit.) Rendre particulierament gai, urós; illuminar: La naissença d'aqueu pichon ensolelha la vida dei sieus parents.

ensolelhat, ada adj. 1. Expauat au soleu: *Una maion ensolelhada*. 2. Que ve lo soleu luse: *Una jornada ensolelhada*.

ensolprada n.f. Resultat de l'ensolpratge.

ensolprar vt. Metre de solpre à: *Ensolprar la vinha*. Sin.: **ensofrar**.

ensolpratge n.m. Sofratge.

ensople n.m. Ensoble.

ensordament n.m. Fach d'ensordar. Var.: **ensordiment, assordiment, eissordament, eissordiment, ensordiment**. Sin.: **embalordiment**.

ensordant, a adj. Qu'ensorda. Sin.: **embalordissent, assordissent**. Var.: **eissordós, eissordissent**.

ensordar vt. Rendre balord. Var.: **eissordar, ensordir**. Sin.: **assordir, embalordir**.

ensordiment n.m. Ensordament.

ensordir vt. (*ensordissi*) Ensordar.

ensornir vt. (*ensornissi*) Rendre escur. ◆ **s'ensornir** v.pr. Venir escur. Sin.: **escurcir, fosquejar**.

ensortiment n.m. Seria de causas que van ensèm; seria d'articles presentats dins un negòci; ensèm dei causas que fórmon un tot d'un biais que presenta una varietat, una armonisacion. Var.: **assortiment**.

entèriga n.f. Agaçament (degut à un problema de dents ò d'aurelha.

enterinament n.m. Accion d'enterinar; lo sieu resultat.

enterinar vt. 1. Rendre valide, consacrar. 2. Ratificar, confirmar un acte que la sieu validitat depende d'aquesta formalitat.

enteriti n.f. Enflamacion de l'intestin greule, generalament acompanhada de diarrea.

enterobacteria n.f. Bacteria dau tube digestiu de l'òme e dei animaus.

enterocelia n.f. Nom de diferenti tumors formadi per l'intestin desplaçat: *Enterocelia femoral, ombilicala, sotapubiana, sciatica, suspubiana, epigastrica, dorsala, anomala, perineala, vaginala*.

enterocit n.m. Cellula de la paret de l'intestin encargada d'absorbir divèrsi molèculas d'aliments e de li transportar au dedintre de l'organisme.

enterocòc n.m. Micròbi diplocòc Gram positiu de l'intestin (normala dins l'intestin, la sieu presença es patogèna dins d'autres organes).

enterocoliti n.m. (med.) Enflamacion de l'intestin greule e dau colon.

enteropneuste n.m. *Enteropneustes*: Classa de vermifòrmes estomocòrdes marins, que lo sieu solet representant es lo balanogòs.

enteroptòsi n.f. (med.) Desplaçament de l'intestin dins lo bas de la cavitat abdominala, entirant una relaxacion dau tube digestiu.

enteroquinasi n.f. Enzima secretada per la mucoa intestinala, e qu'activa la secrecion pancreatica.

enterorragia n.f. (med.) Emorragia intestinala.

enterorenal, a adj. (med.) *Sindròma enterorenal*: Ensèm de incidents infeccios urinari d'origina intestinala. Var.: **enterorenau**.

enterorenau, ala adj. Enterorenal.

enteroscopia n.f. Divinacion per lo biais de l'examen dei budes dei victimas.

enterospasme n.m. (med.) Contractura espasmodica dau bodeu.

enterostomia n.f. (med.) Anastomòsi temporària ò definitiva d'una cavitat intestinala à la paret abdominala.

enterotomia n.f. (cir.) Encisa d'una cavitat intestinala.

enterotoxemia n.f. Malautia provocada per lo manjament de toxinas bacterianes au nivèu dei budes (pertòca essencialament lu romiaires).

enterovaccin n.m. (med.) Vaccin introduch per la boca e absorbit per l'intestin.

enterovirus n.m. Virus qu'a la particularitat de si ficar dins lo tube digestiu.

enterozoaris n.m.pl. Parasites de l'intestin.

enterrada n.f. Procession d'enterrament. Sin.: **funeralhas**. Var.: **soterrament, enterrament**.

enterraire n.m. Persona encargada d'encavar lu cròs per enterrar lu moarts. Sin.: **tombassier, soterramoarts, becamearts**, (pop.) **becalin, aclapaire, aclapamoarts**.

enterrament n.m. 1. Accion de metre un moart en tèrra; inumacion; ceremònia qu'acompanha la messa en tèrra. Var.: **enterrada**. Sin.: **soterrament, sebeliment**. ◇ *Tèsta, figura d'enterrament*: Trista, lugubra. ◇ *Cortègi funèbre*. 2. (fig.) Accion d'abandonar definitivament (un projècte, un espèr, etc.); renonciacion.

enterrar vt. (*entèrri*) 1. Metre en tèrra. Sin.: **soterrar**. 2. Metre (un moart) en tèrra, inumar. Sin.: **soterrar, sebelir**. 3. Sobreviure à: *A enterrat tota la sieu familha*. 4. (fig.) Cessar de s'ocupar de, abandonar: *Enterrar un projècte*. ◆ **s'enterrar** v.pr. (fig.) Anar viure dins un luèc isolat.

enterratge n.m. (metall.) Accion de tassar de tèrra à l'entorn d'un mòtle de fondaria.

entèsta n.f. Cen qu'es estampat, escrich au sobran d'una letra, d'un fuèlh. Var.: **entestacion, testada**.

entestacion n.f. Entèsta.

entestament n.m. Fach d'èstre estacat embè obstinacion ai sieus gusts, ai sieu ideas, etc.; obstinacion; tenacitat. Sin.: **testardisa, testardaria, testardige**.

entestant, a adj. Qu'entèsta.

entestar vt. (*entèsti*) 1. Portar à la tèsta, estordir (quauqu'un). ◇ (absol.) *Aqueu perfum entèsta*. 2. Talhar lu rams d'un aubre per noirir lo bestiar. ◆ **s'entestar** v.pr. S'obstinar, s'encaïnar.

entestardir (s') v.pr. S'obstinar, s'encaïnar. Var.: **s'entestar; s'entestardir**.

entestat, da adj. e n. Si di d'una persona testarda. Sin. **borricat**.

enteular vt. Curbir de teules. Var.: **teular**. Sin.: **teulissar**.

entier, a adj. 1. Que ren li es estat levat; complet, integral: *Sobra un pan entier*. 2. Si di d'un animau non castrat. 3. Total, absolut, sensa restriccion: *La tieu libertat es entiera*. 4. Sensa cambiament: *La question rèsta entiera*. 5. (mat.) *Nombre entier* ò *entier*, n.m.: Tot element de l'ensemble Ω . ◇ *Entier natural* ò *positiu*: De signe +. «*Tot nombre que non es entier es rot*» (F.Pellos). 6. Que non supoarta la compromission; categoric: *Un caractèr entier*.

entier n.m. 1. Totalitat. ◇ *En entier*: Completament. 2. (mat.) Nombre entier.

entierada n.f. Fila, rega, filanha.

entierament adv. Totalament, completament. Sin.: **absoludament, completament, complidament, plenierament, de tot en tot, integralament, plenament**.

entimema n.m. (filos.) Sillogisme dins lo quau una dei premissas es sotentenduda: *Lo coratge, coma es una vertut, merita lu elògis* (es sotentendut qu'una vertut merita necessariament lu elògis).

entimonar vt. Metre un timon à.

entimorir vt. (*entimorissi*) Intimidir.

entinar vt. Metre dins una tina.

entiponar (s') v.pr. S'engavaïar, s'engamonar.

entirar vt. Provocar, menar à.

entinar vt. Entinelar. Var.: **entinelar**.

entinelar vt. (*entinièli*) Entinar.

entinelatge n.m. Accion d'entinar, d'entinelar.

entirament n.m. Entraïnament (2).
entirar vt. Entraïnar.
entissar (s') v.pr. S'atissar.
entitat n.f. 1. Realitat abstracha que pòu èstre concebuda unicament per l'esperit. ◇ (filos.) Essença d'un èstre, ensèm complet dei propietats que lo constituïsson. 2. (med.) *Entitat morbida*: Ensèm dei simptoms d'una malautia.
entitolar vt. Intitular.
entoàrcer vt. Dispauar la vinha en espaliera.
entoasc n.m. Brossalha. Sin.: **bois**, **boisson**. Var.: **toasc**: *Lo quartier dau Toasc à l'Abadia*.
entoissiar vt. (*intoissi*, classic *intóissii*) Entoissegat.
entoissegar vt. Intoxicar, empoisonar. Var.: **entoissiar**.
entolhament n.m. (mar.) Accion d'entolhar.
entolhar vt. (mar.) Faire virar un ormege à l'argue.
entolòma n.m. Fonge dei boascs, dei lamas ròsas. ■ La varietat *entolòma blavejanta* es foartament toxica.
entomofague, aga n. (zool.) Que si noirisse d'insèctes. Sin.: **insectivòre**.
entomofil(e), a adj. (bot.) Si di d'una planta que lu insèctes n'assegúron la pollinisacion.
entomofilia n.f. Pollinisacion per lu insèctes.
entomoflorale n.m. *Entomoflorales*: Òrdre de fonges oomicèts, parasits dei insèctes e dei protozoaris.
entomologia n.f. Estudi scientific dei insèctes.
entomologic, a adj. Relatiu à l'entomologia, ai insèctes.
entomologista n. Especialista d'entomologia. Var.: entomològue.
entomològue, òga n. Entomologista.
entomoscèlis n.m. Coleoptèr parasite dau còlza.
entomosporiòsi n.f. Malautia criptogamica dau codonhier.
entomostreçat n.m. *Entomostreçats*: Sotaclasse de crustaceus inferiors coma la dafnea, lo ciclòpe, etc.
entonacion n.f. 1. Melodia de la paraula. Var.: **intonacion**. 2. Accion o biais d'entonar.
entonador n.m. Totairòu. Sin.: **embut**.
entonar vt. Metre en tona. Sin.: **embotar**.
entonar vt. Començar à cantar; donar lo ton.
entopinar vt. Metre dins un topin; metre en consèrva.
entopròcte n.m. *Entopròctes*: Sotaclasse de briozoaris enclausant de varietats marini.
entoptic, a adj. (med.) Que pertòca de sensacions luminoï qu'an la sieu origina au dedintre de l'uèlh.
entòrca n.f. 1. Flambeau fach d'un baston resinós d'una coarda entortilhada à l'extremitat d'un baston e cubèrta de resina dè de cèira. Var.: **entòrcha**, **tòrcha**, **antòrca**, **antòrcha**. 2. *Entòrca electrica*: Lampa de borniera cilindrica, de foarta potença. 3. Installacion per brutlar dins l'atmosfèra un sotaproduch gasós, dins l'industria dau petròli. 4. Tap de palha tortilhada que si plaça entre li pèiras de talha per li protegir pendent lo sieu transpoart. 5. *Paratombant en entòrca*: Paratombant que non s'es desplegat completament e non pòu, doncas, ralentir la tombada.

entorcar vt. (*entoarqui*) Entortilhar.
entòrcha n.f. Entòrca.
entorn n.m. Cen qu'enròda quauqu'un dè quauqua ren. ◆ **à l'entorn** (loc. adv.) Dins lo vesinatge. ◆ **à l'entorn de** (loc. prep.) Dins l'espaci pròche de (quauqua ren, quauqu'un).
entornar vt. Tornar portar, tornar menar: *Vos ai entornat la voastra frucha, qu'èra degalhada*. ◆ **s'entornar** v.pr. Tornar partir, tornar venir: *M'en torni au país*.
entornejador n.m. Bobinador.
entornejaire, airtz n. Bobinaire. Sin.: **envirolaire**, **enrodaire**.
entornejar vt. Bobinar. Sin.: **entornissar**, **enviolar**, **enrodar**.
entornissador n.m. Bobinador.
entornissaire, airtz n. Bobinaire.
entornissar vt. Bobinar. Sin.: **entornejar**, **enviolar**, **enrodar**.
entòrsa n.f. Lesion traumatica d'una articulacion, que resulta de la sieu distorsion brutala m'una elongacion dè una rompedura dei ligaments sensa desplaçament permanent dei susfàcias articulari e que tòca especialament la cavilha e lo ginolh. ◇ (fig.) *Faire una entòrsa à (un reglament, una lèi)*: Non li si conformar. Var.: **estòrsa**. Sin.: **esfoarç**, **estoarta**.
entortilhament n.m. Accion d'entortilhar, de s'entortilhar. Sin.: **entornejament**, **enviolament**, **enrodament**, **entornissatge**, **envedilhament**.
entortilhar vt. 1. Envolopar mé quauqua ren qu'es tortilhat. 2. Tortilhar (quauqua ren). Sin. (1 e 2): **entornejar**, **enviolar**, **enrodar**, **entornissar**, **envedilhar**. 3. (fig.) Sedurre (quauqu'un) mé de paraulas d'engan. 4. Formular (lu sieus prepaus, li sieu frasas, etc.) d'un biais foarça complicat. ◆ **s'entortilhar** v.pr. 1. S'entrotlar totplen de còups à l'entorn de quauqua ren. 2. (fig.) S'embrolhar dins lu sieus prepaus.
entoscar vt. (*entoasqui*) Curbir de bois, d'entoascs. Sin.: **embartassar**, **emboissonir**.
entosiasmant, a adj. Qu'entosiasma. Sin.: **estrambordant**, **afogant**.
entosiasmar vt. Emplir d'entosiasme. ◆ **s'entosiasmar** v.pr. Si passionar per (quauqua ren, quauqu'un). Sin.: **estrambordar**, **afogar**.
entosiasme n.m. 1. Admiracion passionada, ardor: *Parlar d'un autor embé entosiasme*. 2. Exaltacion, passion, excitacion: *Un libre escrich dins l'entosiasme, una decision pilhada dins l'entosiasme dau moment*. Sin.: **estrambòrd**, **afogament**.
entosiasista adj. e n. Que sente dè manifesta d'entosiasme. Sin.: **estrambordat**, **afogat**.
entrà prep. Entre: *Entrà nautres sigue digue dich*.
entrabrun n.m. Entrebrun. Sin.: **calabrun**, **embrunit**, **embrunir**, **luscre**.
entrabucar v.i. (*entrabuqui*) Acipar m'au pen cònta quauqu'un dè quauqua ren. Var. **trabucar**. Sin.: **s'embranconar**, **s'embrancar**, **brancolar**, **farastelar** (Luceram).

entrecareçar (s') v.pr. S'entrecareçar.
entrecareïçar (s') v.pr. Si careïçar mutualament.
 Var.: **s'entrecareçar**.
entrechaplàr (s') v.pr. Si chaplar mutualament.
entrecilhas n.m. Espaci entre li cilhas.
entrecosta n.f. Lesca de bòu talhada entre li coastas.
entrecolumna n.m. (arquít.) Espaci entre doi columnas d'una columnada.
entrecombatre (s') v.pr. Si combatre mutualament.
entrecompreneson n.f. Intercompreneson: *Li variants de l'occitan perméton l'entrecompreneson entre lu sieus dialèctes*.
entreconóisser (s') v.pr. Faire conoissença mutualament.
entreconsolar (s') v.pr. Si consolar mutualament.
entrecopada n.f. Accion d'entrecopar; lo sieu resultat. Sin.: **interrupcion, descontinha, cessament**.
entrecopar vt. Interrompre per intervals. Sin.: **interrompre, desrompre**.
 ◆ **s'entrecopar** v.pr. S'interrompre per intervals.
entrecrénher (s') v.pr. Si crénher mutualament.
entrecridar (s') v.pr. Si cridar l'un e l'autre.
entrecrosada n.f. Entrecrosament.
entrecrosament n.m. Disposicion de cauas que s'entrecróson. Var.: **entrecrosada**.
entrecrosar vt. Crosar en divèrs sens ò un grand totplen de còups. ◆ **s'entrecrosar** v.pr. Si crosar en divèrs sens ò un grand totplen de còups.
entrecuèissa(s) n.f. Espaci entre li cuèissas. Sin.: **entrecamba(s)**.
entrecujança n.f. Orguèlh, prepotença.
entrecujat, a adj. e n. Prepotent, orgulhós, estrafoisson.
entreculhir vt. (*entrecuèlhi*) Culhir de fruchas denant la sieu maduretá.
entredevorar (s') v.pr. Si devorar mutualament.
entredestrúger (s') v.pr. Si destrúger mutualament.
entredich, a adj. Nec, desaparulat, desconcertat, tancat.
entredire (s') v.pr. Si dire au dedintre de se.
entredoi n.m. 1. Part situada au mitan de doi cauas; estat intermediari entre doi extrèmes. Sin.: **entrepàs, cambra estanca** (sotamarin), **entremitan**. 2. Mòble plaçat à l'auçada de l'abaïn de doi fenèstras. 3. Benda de brodoria, de dentela dei bòrds drechs, cordurada de cada costat, per decorar una pèça de linjaria. 4. (espòrts) Accion de mandar lo balon entre doi adversaris per lo tornar metre en juèc.
entre-doi-guèrras n.m. Periòde que va de la fin de la promiera guèrra mondiala (1918) fins au començament de la segonda (1939).
entredonar (s') v.pr. Si donar (quauqua ren) mutualament.
entredubèrt, a adj. Mièg dubèrt.
entredurbir vt. (*entredurbir*) 1. Durbir en escartant leugierament: *Entredurbir lu rideus*. 2. Durbir un pauc: *Entredurbir una poarta, una fenèstra*.

entredormir vi. Durmir leugierament. Sin.: **choquear, penequejar, penecar**. ◆ **s'entredormir** v.pr.
entrefachas n.f. pl. *Sus aquela entrefachas*: Pròpi à-n-aqueu moment. Sin.: **entremièjas**.
entrefenèstra n.m. 1. Part d'un barri entre doi fenèstras. 2. Paneu de tapissaria aut e estrech.
entreferir (s') v.pr. Si ferir mutualament.
entrefèrre n.m. Part d'un circuit d'induccion dont lo flux d'induccion non circula dins lo fèrre.
entrefilet n.m. Pichin article dins un jornal. Sin.: **articlòt, articlon, articulet**.
entrefuèlh n.m. Tèrç estòmegue dei romiaires.
entregelar vt. (*entregèli*) Gelar à mitan. ◆ **s'entregelar** v.pr. Si gelar parcialament.
entregratar (s') v.pr. Si gratar mutualament.
entrelaç n.m. Ornament format de linhas entrelaçadi.
entrelaçament n.m. Accion d'entrelaçar; ret, entrelaç.
entrelaçar vt. Enlaçar un dins l'autre: *Entrelaçar de fieus*. Sin.: **entrebescar, entreligar, entrecrosar, mesclar, trenar**. ◆ **s'entrelaçar** v.pr. S'entrebescar.
entrelard n.m. Lard mesclat mé de maigre.
entrelardar vt. 1. Metre de pichins morseus de lard dins una carn. 2. (fig.) Mesclar, farcir: *Entrelardar un discors de citacions*.
entrelardat, ada adj. Si di d'una carn que contèn de parts grassis e d'autri maigri.
entrelascas n.m. Lescas de pan dins li quali si metre de cambajon, de fromai, etc. Sin.: **entrepán, sandwich** (angl.).
entreligar vt. (*entreligui*) Entrelaçar.
entrelinha n.f. Interlinha.
entrelinhar vt. Interlinhar, interlinear.
entrelinhatge n.m. Interlinhatge.
entrelusent, a adj. Transparent.
entrelúser vi. Entrelusir.
entrelusida n.f. Claror ò lusor que non dúron. Sin.: **entrelutz**.
entrelusir vi. (*entrelusissi*) 1. Lusir au travèrs de quauqua ren. 2. Lusir à mièg. Var.: **entrelúser**.
entrelutz n.m. Calabrun.
entremacar (s') v.pr. S'entreferir.
entremalh n.m. Ret de pesca facha de tres ret sobrepauadi, qu'aqueu dau mitan a de malhas mai estrechi (lo peis passa la promiera ret e s'entortilha dins la seguenta). Var.: **tremalh**.
entremalhada n.f. Contengut d'un entremalh.
entremalhair n.m. Pescador mé l'entremalh: *«Ordonnance des entremailhaires que non porran portar...»* (1617).
entremalhar vt. Enclaire dins un tremalh.
entremèia n.f. Dins un molin, caissa en forma de tronc de piramida ò de còne invertits, que foncciona coma un embut. Sin.: **tremièja, tremuèja**.
entremesa n.f. Accion de s'entremetre: *Ofrir la sieu entremesa*. ◆ *Per l'entremesa de*: Per l'intermediari de.

entretenguda n.f. Frema entretenguda.

entretengut, uda adj. 1. Tengut en estat: *Una maion entretenguda*. 2. Que viu dei sòus que li dona un amant ò una mestressa. 3. *Oscillacions entretengudi*: Que la sieu amplituda es mantenguda constanta per apoart d'energia exteriora.

entretenir vt. 1. Tenir en boan estat. 2. Faire durar, mantenir dins un estat que non càmbia: *Entretenir la patz*. 3. Provedir à la subsistança de. Var.: **mantenir**. ◇ *Si faire entretenir per quauqu'un*: Viure ai costs de quauqu'un. 4. *Entretenir quauqu'un de quauqua ren*: N'i en parlar. ◆ **s'entretenir** v.pr. 1. Conversar mé quauqu'un. 2. (fig.) Si noirir de: *S'entretenir de faus espèrs*.

entretuar (s') v.pr. Si tuar mutualament; si batre violentament.

entretustada n.f. Fach de s'entretustar.

entretustar (s') v.pr. Picar en còtra l'autre: *Lu gòts si son entretustats dins l'aigüer*.

entreval n.m. Interval.

entrevar (s') v.pr. (*m'entrèvi*) (*de*) S'enquerir, s'ocupar de. Sin.: **s'engimbrar**.

entrevèire vt. (*entrevei*) 1. Vèire parcialament, rapidament ò confusament. 2. Si faire una idea encara imprecisa de; pressentir: *Entrevèire la solucion*.

entrevia n.f. Enspaci comprés entre doi via de camin de fèrre.

entrevista n.f. 1. Discutida entre doi personas ò de mai per reglar un problema, etc.: *Demandar un entrevista au director*. 2. Discutida entre un jornalista e una persona: *L'entrevista d'un autor*.

entrevistaire, airtiz n. Persona que fa una entrevista.

entrevistar vt. Interrogar, faire l'entrevista de.

entripar vt. Emplir li tripas netejadi embé de carn de saussissa, de trule... ◆ **s'entripar** v.pr. Manjar à crepapança. Sin.: **s'engavaiar, s'engamonar**.

entrisme n.m. Introduccion sistematica dins un partit, una organisacion sindicala, de noveus militants que vènon d'una altra organisacion, per n'en modificar la linha politica.

entrista adj. e n. Relatiu à l'entrisme; que practica l'entrisme.

entristar vt. Rendre triste. Var.: **entristesir, atristar**. Sin.: **alanguir**. ◆ **s'entristar** v.pr. Venir triste.

entristesir vt (*entristesissi*) Rendre triste. Var.: **atristar, entristar**. Sin.: **alanguir**. ◆ **s'entristesir** v.pr. Venir triste.

entropia n.f. 1. (fis.) Grandor que, en termodinamica, permete d'evaluar la degradacion d'energia d'un sistema. 2. (cibern.) Dins la teoria de la comunicacion, nombre que mesura l'incertituda de la natura d'un messatge donat à partir d'aqueu que vèn avant (l'entropia es nulla quora non li a d'incertituda).

entropic, a adj. Relatiu à l'entropia.

entropion n.m. (med.) Renversament dei parpèlas vèrs lo glòbe de l'uèlh.

entubar vt. (pop.) Enganar.

enturbanat, ada adj. Qu'a la tèsta cubèrta m'un turban.

enucleacion n.f. 1. Accion d'extirpar un organe après incision. 2. Extraccion dau nucleu d'un fruch.

enuclear vt. (*enuclei*) Extirpar per enucleacion.

enuèi n.m. 1. Cen que desagrada; problema, preocupacion: *Aver d'enuèis de santat*. 2. Lassitge, abatiment, provocats per l'inaccion e lo desinterès.

enuiant, a adj. Qu'enuèia. Var.: **noiós**.

enuiar vt. (*enuèii*) 1. Causar de contrarietat à, preocupar. Lassar, per mancaça d'interès, monotonia, etc. ◆ **s'enuiar** v.pr. Provar d'enuèi.

enumerable, a adj. Que pòu èstre enumerat. Sin.: **nombrable**.

enumeracion n.f. Accion d'enumerar; cen qu'es enumerat. Sin.: **nombrada, nombratge**.

enumerar vt. (*enumèri*) Enonciar una après l'autra li partidas d'un tot. Sin.: **nombrar**.

enumeratiu, iva adj. Que contèn una enumeracion. Sin.: **nombratiu**.

enumidir vt. (*enumidissi*) Rendre umide. Var.: **inumidir**. ◆ **s'enumidir** v.pr. Devenir umide.

enuresia n.f. Emission involontària d'urina, generalament de nuèch, que perdura ò apareisse à un atge que la netícia es normalament assegurada.

enuretic, a adj. e n. Pertocat d'enuresia.

envabrat, ada adj. Encaissat, entraucat.

envaïda n.f. Envaïment.

envaïdor n.m. Envaïssèire. Var.: **invasor**.

envaïment n.m. 1. Accion d'envaïr; lo sieu resultat. Var.: **envaïda**. Sin.: **invasion**. 2. (lit.) Usurpacion progressiva.

envaïr vt. (*envaïssi*) 1. Penetrar per la foarça e en nombre dins un país, una region, e l'ocupar. 2. Emplir, s'espartegar dins ò sobre. 3. Si faire mèstre de l'esperit de quauqu'un: *Lo dubi l'envaïsse*.

envaïssèire, eiritz n. Aqueu qu'envaïsse (un territòri, un autre país, etc.). Var.: **envaïdor, invasor**.

envaïssent, a adj. Qu'envaïsse; importun, indiscret. Var.: **envasiu**.

envalar vt. Avalar, surbir, assurbir.

envanc n.m. Estrambòrd, entosiasme; abriva.

envarairar (s') v.pr. S'empoisonar mé de varaïre.

envasion n.f. Invasion.

envasiu, iva adj. Envaïssent.

envèia n.f. Envuèia.

enveiós, oa adj. Enviós.

enveiosament adv. Enviosament.

enveirinar vt. Donar la consistença dau vèire.

envejós, oa adj. Envidiós.

envelar vt. Velar. ◆ **s'envelar** v.pr. si velar.

enveleguit, ida adj. Brossalhós (Bendejun).

envelenar vt. (it.) Empoisonar.

enventar vt. Metre au vent.

enverenadura n.f. Enfeciment. Var.: **enverinadura**.

envernement n.m. Enverinament.

enverenar vt. Enverinar. ◆ **s'enverenar** v.pr. S'enverinar.

enverenat, ada adj. Enverinat.

epizoocia n.f. Epizootia.

epizootia n.f. Malautia contagiosa que tòca un grand nombre d'animaus. Var.: **epizoocia**.

epizootic, a adj. Que si rapoarta à l'epizootia.

epòca n.f. 1. Moment de l'istòria marcat per d'eveniments ò de personatges importants. 2. Moment determinat de l'annada, de la vida de quauqu'un ò d'un grope: *L'epòca dei vendèmias*. 3. Periòde caracterisat per un estile artistic. Sin. (1, 2 e 3): **passada, temporada, temps**. ◇ *D'epòca*: Que data vertadierament à una epòca donada, en parlant d'un objècte, d'un mòble, etc. 4. Sotadivison d'una durada geologica. Var.: **época**.

época n.f. Epòca.

epòda n.f. 1. Coblet lyric format de doi vèrs despariers en longuessa. 2. Poema lyric compauat d'una seguida d'aqueli coblets. 3. Tèrça part lirica dins lu còrs dei tragèdias grègui.

eponime, a adj. Que dona lo sieu nom à quauqua ren. ◇ (Antiqu.) *Magistrat eponime*: Magistrat en foncion per un an, que donava lo sieu nom à l'annada.

eponimia n.f. (Antiqu.) Foncion dei magistrats eponimes; durada de la sieu foncion.

epopea n.f. 1. Racònte poetic en vèrs ò en pròsa, que cuènta li prodessas d'un eròi e dont intervèn lo meravilhós. 2. Seguida d'accions reali ma extraordinari e eroïqui.

epòxy adj. inv. (quim.) Si di d'un compauat macromoleculari format à partir d'un epoxide.

epoxide n.m. (quim.) Foncion constituïda per la ligason de doi atòmes vesins d'una cadena carbonada à un meme atòme d'oxigène exterior à la cadena.

epoxidic, a adj. Caracteristic d'un epoxide. ◇ *Resina epoxidica*: Formada de macromoleculas e totplen emplegada dins l'industria dei adhesius, dins l'electronica e dins l'electrotecnica.

epsilon n.m. inv. Quinta letra de l'alfabet grèc (E, ε), que correspoande à l'*e* breu.

epsomit n.m. Sulfat natural idratat de magnèsi.

eptacòrde, a adj. e n.m. 1. Lira antica de sèt coardas. 2. Ensemble omogène de sèt notas consecutivi.

eptaèdre n.m. (mat.) Polièdre de sèt faças.

eptaedric, a adj. Relatiu à l'eptaèdre.

eptagonal, a adj. 1. Relatiu à l'eptagòne. 2. Qu'a per basa un eptagòne. Var.: **eptagonau**.

eptagonau, ala adj. Eptagonal.

eptagòne n.m. (geom.) Poligòne de sèt costats.

eptamètre adj. m. e n.m. Vèrs de sèt pens.

eptan(e) n.m. Idrocarbire saturat (C₇H₁₆) contengut dins d'unu petròlis e emplegat coma solvent.

eptarquia n.f. Governament simultaneu de sèt personas.

eptasillabe adj. m. e n.m. Qu'a sèt sillabas.

eptatlon n.m. Espròva d'atletisme femenin que combina sèt concors (100 m baranhas, 200 m, 800 m, autessa, longuessa, pes, bigatana).

epulia n.f. Epulida.

epulida n.f. (patol.) Tumor inflamatori de la gengiva. Var.: **epulia**.

epulon n.m. (Antiqu.) Prèire roman que preparava lu banquets publics e sacrats.

epura conj. (it.) Pura. Sin.: **pasmens, maugrat tot, totun, tantotun**.

epuracion n.f. 1. Accion d'epurar, de purificar quauqua ren; resultat d'aquesta accion: *Epuracion d'un òli*. Var.: **epurament**. Sin.: **espurgament, purificacion, depuracion**. ◇ (med.) *Epuracion extrarenala*: Tecnica que permete l'eliminacion artificiala dei impuretats de l'organisme quora lu rens foncionon plus (dialisi peritonala, ren artificial. 2. Accion de metre foara d'una administracion, d'un partit, d'un grope, etc. li personas que lo sieu comportament non correspoande à cen qu'es asperat. ◇ *Epuracion etnica*: Accion d'eliminar de personas en rason de la sieu apartença etnica.

epurament n.m. Epuracion.

epurar vt. 1. Rendre pur, mai pur. Sin.: **espurgar, purificar, depurar**. ◇ (fig.) Rendre la sieu puretat, la sieu omogeneïtat à: *Epurar una lenga*. 2. *Epurar un grope, un partit*: Lo desbarrassar dei individús considerats indesirables.

epuratge n.m. Accion qu'a per tòca d'epurar, de netejar. Sin.: **espurgatge, depurgatge**.

epurator n.m. Aparelh per eliminar li impuretats d'un produch.

epuratiu, iva adj. Epuratori.

epuratori, òria adj. Que sièrve à epurar. Var.: **epuratiu**.

equacion n.f. 1. (mat.) Egalitat condicionala, verificada gràcias à de paramètres indeterminats ò d'inconoissudas: *Equacion mé doi inconoissudas*. ◇ *Resòlver l'equacion $f(x) = g(x)$ dins lo domèni D*: Trovar lu elements de D que, substituïts à x, rendon l'egalitat vèra, e que son li solucions, ò raç, de l'equacion. 2. (geom.) *Equacion d'una corba*: Relacion entre li coordenadas d'un ponch M dau plan ò de l'espaci, que son l'expression de la presença dau ponch sus aqueu plan ò aquel espaci. ◇ *Equacion parametrica*: Equacion particulara que definisse un ensemble geometric, coma una drecha ò un arc geometric. 3. (quim.) Escriptura simbolica d'una reaccion quimica. 4. (astron.) Quantitat de la quala cau modificar la posicion d'un còrs celèste per la tornar portar à cen que deuria èstre se lo movement dau còrs siguesse unifòrme. ◇ *Equacion dau temps*: Excès dau temps solari mejan sobre lo temps solari vèr. 5. *Equacion personala*: Ensèm dei caracteristicas pròpri à un observator e qu'afècton d'un biais sistematic li sieu observacions; ensèm dei caracteristicas que definisson quauqu'un.

equant n.m. Ceucle que representa li trajectòrias dei planetas à l'entorn de la Tèrra, dins lo sistema dei ancians astronòmes.

equanimitat n.f. (lit.) Egalitat d'umor, serenitat.

equator n.m. 1. Grand cercle de l'esfèra terrèstra que lo sieu plan es perpendiculari à la linha dei pòles. ◇ *Equator celèste*: Grand cercle de l'esfèra celèsta, perpendiculari à l'axe dau monde e que sièrve de plan de referença per li coordenadas equatoriali. 2. *Equator*

- erectilitat** n.f. Qualitat de cen qu'es erectile.
- erector, tritz** adj. (fisiol.) Que produé l'ereccion.
- eredar** vi. Eretar.
- ereditari, ària** adj. 1. Que si transmete segond li lèis genetiқи de l'ereditat. 2. Transmés per via de succession.
- ereditariament** adv. D'un biais ereditari.
- ereditarisme** n.m. Sistema que à d'unu, coma Spencer, per explicar lu caractèrs fisics e psicologics de l'òme per lo biais dei costumas ereditari.
- ereditat** n.f. 1. Transmission dei caractèrs genetics d'una generacion ai seguenti. 2. Ensèm dei caractèrs fisics ò morals que lu parents transmèton ai enfants. 3. Caractèr d'un ben, d'una denhetat, d'una carga, transmés per via de succession. 4. Eiretatge, ensèm dei bens qu'una persona laissa ai sieus successors.
- eredoatàxia** n.f. Afeccion familiara ereditària qu'apareisse à l'adolescença, ligada à un sindròme cerebellós associat à un sindròme piramidal.
- eredosifilis** n.f. Sifilis transmesa per la maire au prenhon.
- eredosifilitic, a** adj. Pertocat per l'eredosifilis.
- eremiafila** n.f. Pregadiéu dei desèrts.
- eremitisme** n.m. Mòde de vita dei ermitas.
- eremitic, a** adj. Dei ermitas.
- eremobia** n.f. Lingosta grandassa, solitària, que viu en lu desèrts.
- eremofila** n.f. Calandra d'Euròpa e d'Amèrica nordenca, que li sieu ussas poàrton de plumas, e que lo sieu pièch presenta de tacas negri.
- erepsina** n.f. Enzima dau suc intestinal que transforma li peptònas en acides aminats.
- eresa** n.f. Aranha negra velosada qu'encava lo sieu trauc sota li pèiras.
- eresia** n.f. 1. (relig.) Doctrina d'origina cristiana contrària à la fe catolica e que la Glèia condamna: *L'eresia catara*. 2. Idea, concepcion retenguda contrària ai ideas, ai concepcions, generalament admessi. 3. (fig.) Biais d'agir jutjat aberrant, contrari au boan sens e ai usatges. Var.: **eretgia**.
- eresiarca** n.m. Persona que crea ò expandisse una eresia.
- eresipèla** n.m. Erisipèla.
- eresipelatiu, iva** adj. e n. (med.) Erisipelatiu.
- eretar** vi. e vt. ind. Eiretar.
- eretatge** n.m. Eiretatge.
- eretier, a** adj. e n. Eiretier.
- erètge, ètja** adj. e n. Eretic.
- eretgia** n.f. Eresia.
- eretic, a** adj. e n. Que professa ò sostèn una eresia. ♦ adj. Que tèn de l'eresia; que constitue una eresia. Var.: **erètge**.
- eretical, a** adj. Eretic. Var.: **eretica**.
- ereticament** adv. D'un biais eretic.
- eretica**, **ala** adj. Eretical.
- ereticitat** n.f. Natura d'una doctrina erètja.
- eretisme** n.m. (med.) Estat anormal d'iperexcitacion d'unu organes, en particulier dau coar e dei vaisseus.
- ereutofòbia** n.f. Paur obsessional de rogir en public. Var.: **eritrofòbia**.
- èrg** n.m. Unitat de trabalh dins lo sistema c.g.s., valent 10^{-7} joule.
- èrg** n.m. Dins la Saara, encontrada formada de montilhas.
- ergasil** n.m. Crustaceu pichon parasite que pòu èstre mortal per lu peis d'aiga doça.
- ergatoplasma** n.m. (citol.) Organit intracellulari que forma una ret de parets dont si fíxon lu ribosòmas.
- ergastul(e)** n.m. (Antiqu.) Dins la Roma anciana, croton, preson soterrana; local que servia per lotjar lu esclaus e lu gladiators.
- ergatiu, iva** adj. (ling.) Cas gramatical qu'indica l'agent dau procès, dins d'uni engas flexionali (basc, tibetan).
- ergatogin, a** adj. Que pertòca li formigas de parença intermediària entre l'obriera e la femèla.
- ergocalciferòl** n.m. Vitamina D2 qu'a una accion antiraquitica.
- ergografe** n.m. (fisiol.) Aparelh que sièrve à enregistrar lo trabalh musculari.
- ergografic, a** adj. Relatiu à la representacion grafica d'un trabalh complit.
- ergòl** n.m. Comburant ò combustible qu'ièntra dins la composicion d'un propergòl.
- ergologia** n.f. Estudi dau trabalh musculari.
- ergomètre** n.m. Aparelh emplegat en ergometria.
- ergometria** n.f. Tecnica d'estudi e de mesura dau trabalh musculari.
- ergonòme, a** n. Ergonomista.
- ergonomia** n.f. Estudi quantitativ e qualitativ dau trabalh dins l'entrepresa, que la sieu amira es de melhorar li condicions de trabalh e acréisser la productivitat.
- ergonomic, a** adj. De l'ergonomia.
- ergonomista** n. Especialista d'ergonomia. Var.: **ergonòme**.
- ergosteròl** n.m. (biol.) 1. Esteròl present dins lu teissuts animals e vegetals, e que si pòu transformar en vitamina D sota l'influença dei rais ultraviolets. 2. Esteròl que si tròva dins l'esperon dau sègala banut e dins la levadura de cervesa.
- ergotaire, airtz** adj. e n. Que li agrada d'ergotar. Sin.: **chicotaire**, **cavilhaire**, **espepidaire**, **espepissonaire**.
- ergotamina** n.f. Alcaloïde dau sègala banut.
- ergotar** vi. (*ergòti*) Contestar sensa rason, cercar de nièras. Sin.: **cavilhejar**, **cavilhar**, **espepissonar**, **espepidar**, **chicotar**.
- ergotaria** n.f. Mania d'ergotar. Var.: **ergotaria**.
- ergotat, ada** adj. Banut, en parlant dei cerealas, dau sègala.
- ergotatge** n.m. Ergotaria.
- ergoterapeuta** n. Especialista d'ergoterapia.
- ergoterapia** n.f. Ensèm de trabalhs manuals simples per calmar e ocupar los malauts mentals.
- ergotina** n.f. Extrach liquide emostatic e vasoconstrictor dau sègala banut.

ergotinina n.f. Un dei alcaloïdes dau sègala banut.

ergotisme n.m. Intoxicacions provocadi per una utilizacion alimentària esperlongada dau sègala banut.

ergotoxina n.f. Grope de dètz alcaloïdes extrachs dau sègala banut, qu'enclau l'ergotinina.

eriç n.m. Eiriçon.

ericacea n.f. *Ericaceas*: Família de plantas gamopetali linhoï, que comprèn en particulier lu brucs, la mortèla e lu rododendrons.

eriçadura n.f. Eiriçadura.

eriçament n.m. Eiriçament.

eriçar vt. Eiriçar.

ericicòla adj. Que viu dins li landas de brucs.

ericoïde, a adj. Que sembla lo bruc.

eriçon n.m. Eiriçon.

eriger vt. (lit.) 1. Enauçar, bastir: *Eriger un monument*. 2. Crear, instituir: *Eriger un tribunal*. 3. Enauçar au reng de, donar lo caractèr de: *Eriger una glèia en catedrala*. Var.: **erigir**. ♦ **s'eriger** v.pr. S'atribuir un drech, si far passar per: *S'eriger en jutge*.

erigir vt. (*erigissi*) Eriger.

erina n.f. (cir.) Instrument que sièrve, dins li operacions, à mantenir d'uni partidas escartadi.

erisifacea n.f. *Erisifaceas*: Família de fonges ascomicèts parasites, responsables de la cendro(s)a.

erisipèla n.m. Malautia infeccioa deuguda à un estreptocòc, caracterisada per una inflamacion de la pèu, lo mai sovent sus la cara. Var.: **eresipèla**, **risipèla**, **sipèla**. Sin.: **serpentina**.

erisipelatiu, iva adj. Relatiu à l'erisipèla; que sofrisse d'erisipèla. Var.: **eresipelatiu**.

eristala n.f. Gròssa mosca de l'abdomèn jaune e negre, que sembla una vèspa.

eristic, a adj. De la controvèrsa. ♦ n.f. Art de la controvèrsa.

eritabilitat n.f. (biol.) Semblança d'individús aparentats, per un caractèr donat, deuguda à de causas geneticali ò ambientalali.

eritatge n.m. Eiritatge.

eritema n.m. (med.) Congestion de la pèu ò dei mucoas que provòca una rojor (*l'exantema* es la part extèrna dei fèbres eruptivi, *l'enantema* n'es la part intèrna).

eritematós, oa adj. (med.) Qu'a lu caractèrs de l'eritema.

eritier, a n. Eiretier.

eritrasma n.m. (med.) Dermatòsi dei engues, foarça frequenta, deuguda à un bacille e caracterisada per una placa roge-brun simetrica.

eritremia n.f. Malautia caracterisada per un creis dei globilhons roges, dau volume globulari total, e per una iperplasia de la mesola ossuda.

eritreu, ea adj. D'Eritrea.

eritrina n.f. Aubre exotic dei flors rogi, dau boasc foarça resistent, que li sieu granas sièrvon à faire de colanas (Família dei papilionaceas).

eritrina n. f. Arseniat idratat natural dau cobalt.

eritroblast n.m. Cellula maire dei eritrocits, que compoarta encara un nucleu (à l'estat normal, lu eritroblast si tròvon unicament dins lu organes ematopoietics).

eritroblastòsi n.f. Presença patologica d'eritroblasts dins lo sang que circula.

eritrocit n.m. Ematia.

eritrocitari, ària adj. Relatiu ai eritrocits.

eritrodermia n.f. Dermatòsi caracterisada per una rojor intèrna generalisada à tot lo còrs, que pòu èstre d'origina toxica (medicamentosa), infeccioa (per l'enfant pichon) ò associada à una afeccion maligna (leucemia).

eritrofòbia n.f. Ereutofòbia.

eritrografia n.f. (med.) Fagocitòsi dei globilhons roges.

eritrogène, a adj. Que fa venir la pèu roja.

eritrolisi n.f. (med.) Emolisi.

eritromicina n.f. Antibiotic actiu còtra li bacteria dau Gram positiu e còtra li brucellas.

eritropatia n.f. (med.) Malautia dei ematias.

eritroplasia n.f. (med.) Taca roja permanenta sus la fava de la verga, que pòu virar au cancre. Sin.: **emopoièsi**.

eritropoièsi n.f. (fisiol.) Formacion dei globules roges à partir dei cellulas socas.

eritropsina n.f. Pigment roge retinian que sembla presentar un dei pigments visuals dintre l'uèlh dei vertebrats.

eritròsi n.f. (med.) Rojor difusa de la pèu, en particulier sus la cara.

eritrosina n.f. (quim.) Substança roja emplegada per colorir d'uni preparacions e coma colorant alimentari.

eritruria n.f. (med.) Coloracion roja de l'urina.

èrm(e), a adj. e n.m. Si di d'un luèc non cultivat.

ermafrodisme n.m. Presença, dins un meme individú, dei organes reproductors dei doi sèxes.

ermafrodita adj. e n. Si di d'un èstre vivent dins lo quau si tròvon lu organes reproductors dei doi sèxes. Sin.: **bisexual**.

ermàs n.m. Bèl èrm.

ermassir (s') v.pr. (*m'ermassissi*) Devenir èrm. Var.: **s'ermassir**.

èrme n.m. Èrm.

ermelin n.m. 1. Mamifèr carnivòre pròche de la mustela, que lo sieu pelam, fauve d'estiu, devèn blanc d'ivèrn (en defoara de l'extremitat de la coa, que demòra negra) e que constituísse una peliça preada. Sin.: **ermine**. 2. Benda de peliça d'ermelin, fixada à d'unu costume de ceremònia.

ermenèutica n.f. 1. Sciènça de la critica e de l'interpretacion dei tèxtos biblics. 2. (filos.) Teoria de l'interpretacion dei signes coma elements simbolicos d'una cultura. ♦ adj. Relatiu à l'ermenèutica.

ermetic, a adj. 1. Si di d'una barradura completa e de l'objècte que n'es provedit. 2. Que si capisse dificilament: *Un tèxto ermetic*. Sin. (1 e 2): **impenetrable**, **misteriós**, **barrat**, **clus**, **tapat**, **esoteric**, **escur**. 3. *Cara ermetica*: Que non laissa pareisse li sieu

esbaïssent, a adj. Embalordissent; espantant.
esbalançar (s') v.pr. Pilhar l'envanc. Sin.: **s'abrivar, pilhar l'abriva**.
esbarbar vt. Levar li bavaduras. Var.: **desbarbar**.
esbarc n.m. Desbarcament.
esbatre (s') v.pr. Si bolegar, si donar de movement.
esbaudir vt. (*esbaudissi*) Alegrar, regaudir. ◆
s'esbaudir v.pr. Si regaudir.
esbaug, ja adj. Foal.
esbinhar (s') vt. (fam.) S'escapar, fugir davant un perill ò davant li responsabilitats. Var.: **la s'esbinhar**.
esbirro n.m. Nèrvi, sicari. Var.: **sbiro**.
esbleugiment n.m. Accion d'esbleugir; lo sieu resultat. Sin.: **embarlugament**.
esbleugir vt. (*esbleugissi*) 1. Ofuscar la vista m'una lutz tròup viva. 2. (fig.) Impressionar per li sieu qualitats. Sin.: **embarlugar**.
esbleugissent, a adj. Qu'a la facultat d'esbleugir.
esbloar vt. (*esbloï*) Culhir li olivas en li envolopant mé la man e en tirant sus la rama (Luceram).
esboc n.m. Desbocament.
esbocar vi. Desbocar.
esbof n.m. Bofada.
esbofada n.f. Bofada.
esbofar vt. Bofar.
esborsament n.m. Desborsament.
esborsar vt. Desborsar.
esbraçar (s') v.pr. S'esforçar, si bolegar.
esbraçat n.m. Auceu dau continent antartic, desprovedit de plumas e d'alas e que si desplaça drech.
esbraçat, da adj. e n. Que li defauta una man ò un braç. Sin.: **manquèt, manhòt, manchon**. Var.: **esbraçolat**.
esbraçolat, ada adj. e n. Esbraçat.
esbrançaire n.m. 1. Poiera provedida d'un mànegue llong per esbrançar. 2. Persona que procedisse à l'esbrançatge. Var.: **desbrançaire, rebrondaire**.
esbrancar vt. Desbrancar (Luceram).
esbrancatge n.m. Desbrancatge, rebrondatge.
esbrandament n.m. Accion d'esbrandar; lo sieu resultat. Var.: **brandament**. Sin.: **gacilhada, gangassada**.
esbrandar vt. Faire tremolar, cascar. Sin.: **gangassar, bassacar, gacilhar**.
esbrenadura n.f. Esbrenatge.
esbrenar vt. Desbrenar.
esbrenatge n.m. Desbrenatge.
esbrighalhar vt. Desbrigar, esbrigar.
esbrigar vt. (*esbrigui*) Redurre en brigas. Sin.: **brigonejar, fresumar** (Luceram), **frominar, brighalhar**. Var.: **esbrighalhar**.
esbrilhaudar vt. Embarlugar, enluser.
esbroar vt. (*esbroï*) Pelar (la salada, à Esa).
esbrof(e) n.m. (fam.) Accion d'esbrofar. Var.: **esbrofa**. ◆ *Raubarici à l'esbrofa*: Raubarici practicat en butassant la victima.
esbrofa n.f. 1. Esbrof. 2. Fanfaronada.

esbrofaire n.m. 1. Arlèri, persona que fa d'esbrofe. ◆ Sin.: **marjassa, bulo, sautareu**. 2. Blufaire.
esbrofar vt. Enganar, blufar; impressionar.
esbudelar vt. (*esbudèli*) 1. Levar lu budeus à. 2. Esventrar. Var.: **desbudelar**. Sin.: **estripar, destripar, esviscerar**.
esbulhentar vt. Trempar dins l'aiga bulhenta ò passar à la vapor; aigar, brutlar m'un liquide bulhent. Var.: **embulhentar, bulhentar**. ◆ **s'esbulhentar** v.pr. Si brutlar m'un liquide bulhent.
esbulhentatge n.m. Accion d'esbulhentar.
esburtar vt. Desburtar.
esca n.f. 1. À la pesca, bromeg que si mete au mosclau. 2. Substança espongoa que provèn dau bolet d'esca dau rore, aprestada per pilhar fuèc aisadament.
escabechar vt. Talhar la tèsta (dau peis).
escabèla n.f. Pichin escalier portatiu que sièrve d'escala. Var.: **escabeu**.
escabeu n.m. Escabèla.
escabin n.f. Oficier municipal dau Temps Mejan. (lat. *scabinus*). Var.: **excavin**.
escabinat n.m. Carga, foncion d'un escabin. Var.: **excavinat**.
escabioa n.f. Planta dei flors blanqui, blavi ò lilàs, qu'ancianament s'emplegava còntre li malautias de la pèu (*Scabiosa columbaria*, Família dei dipsacaceas). Sin.: **èrba de la ronha, flor de veusa**.
escabiós, oa adj. (med.) Pertocat per la gala: *Una lesion escabioa*.
escaboat n.m. Pichin estròp de bèstias à còrnas.
escabotar vt. (*escabòti*) Bergolar lo lin, lo cànebe.
escac n.m. Falhiment. Sin.: **revèrs, auvari, cagada** (pop.), **falhida, fracàs, fogassa, contratemp**. ◆ pl. Juèc que demanda à doi adversaris de desplaçar sus un plateau de 64 casas doi serias de 15 pèças de valors divèrsi; li pèças que sièrvon à-n-aqueu juèc. (persan *shah*). ◆ *Escac*: Situacion dau rèi en posicion d'èstre pilhat per l'adversari. ◆ *Escac mat*: Còup decisiu que mete lo rèi de l'adversari dins l'impossibilitat de si salvar e assegura doncas la victòria. ◆ adj. inv. En escac: *Èstre escac, èstre escac mat*.
escaça n.f. Baston llong provedit d'una mena d'estriu, que permete de caminar en estent en autessa.
escaçament n.m. Accion d'escaçar; lo sieu resultat.
escaçar vt. Escarassonar, paisselar.
escaçar vt. Caçar, faire fugir. Var.: **escacegar**.
escacat, ada adj. (arald.) Partit en cairats alternats, coma un escaquier.
escacegar vt. Escaçar.
escacier n.m. *Escaciers*: Superòrdre d'auceu carnivòres dei paluns, dei patas llongui, que recampa lu ardeifòrmes, lu rallifòrmes e lu caradriifòrmes. Sin.: **cambarut**.
escadença n.f. 1. Contingença. 2. Data à la quala si pòu exigir lo pagament d'un deute ò l'execucion d'una obligacion. ◆ *Tombar à escadença*: Arribar à la sieu data d'escadença. 3. Ensèm dei reglaments que devon èstre fachs à un periòde donat. 4. Temps entre la data d'un engatjament e la sieu exigibilitat. 5. Moment que

pareus de coastas. ◆ *adj.* (mat.) Si di d'un triangle que lu sieus tres costats son despariers.

escaleta n.f. 1. Pichina escala. 2. *Faire l'escaleta à quauqu'un*: L'ajudar à s'enuaçar en li ofrent li mans e li espatlas per li s'apontelar.

escalha n.f. 1. Caduna dei placas duri, cornadi (reptiles) ò ossoi (peis) que recuèrbon lo còrs d'unu animaús; aquesta matèria, que vèn de la carapaça d'uni tartugas, que s'emplégon en tabletaria ò en marquetaria. 2. Caduna dei valvas d'un mollusc bivalve. 3. (bot.) Fuèlha à l'entorn dau grèlh ò dau bulbe d'uni plantas (ceba, lis, etc.). 4. (anat.) Part aplatida e laterala de l'oàs temporal e de l'oàs occipital. 5. Cen que si destaca en pichini placas d'una susfàcia. Sin.: **escauma**. ◆ *pl.* (arquit.) Motiu ornamental format de mièg-discs que si cavàucon.

escalhador n.m. Escalhaire.

escalhaire n.m. Instrument de la lama dentada e talhanta que sièrve à escalhar lu peis. Var.: **escalhador**. Sin.: **escaumador**.

escalhaire, airtz n. Negociant especialisat dins la venda e la dubertura d'òstregas e d'autres cauquilhatges. Sin.: **escaumaire**.

escalhar vt. 1. Gratar un peis crud per li levar li escalhas. 2. Durbir una òstrega, un mollusc bivalve en separant li escalhas, li valvas. Sin.: **escaumar**. ◆ *s'escalhar* v.pr. Si destacar en placas finis, en escalhas.

escalhat, ada *adj.* Que s'escalha: *Una pintura escalhada*.

escalhatge n.m. Accion d'escalhar; lo sieu resultat. Fach de s'escalhar. Sin.: **escaumatge**.

escalheta n.f. Escalhon.

escalhòla n.f. 1. Nom d'una graminacea que li sieu granas agràdon ai passerons. Sin.: **alpista**. 2. (fam.) Sòus: *Aver d'escalhòla*.

escalhon n.m. Ròca ò marna estèrta e rompedissa. Var.: **escalheta**.

escalhós, oa *adj.* 1. Cubèrt d'escalhas. 2. Que si destaca per escalhas. Sin.: **escaumós**.

escalier n.m. 1. (correntament au pl.) Ensèm de gradins que perméon de puar ò de davalar. 2. Cadun dei gradins. 3. Escalinada. 4. *Escalier mecanic*: Escalier dei gradins articulats que transpoarta lu usanciers d'un plan à un autre. Sin.: **escalator, escalador**.

escalierista n. Persona que mete au ponch ò installa d'escaliers. Var.: **escalinaire**.

escalín n.m. Anciana moneda d'argent dei País Bas; Moneda batuda à Sant Domingo despí lo s. XVIII^a.

escalínada n.f. Grands escaliers, especialament davant un monument.

escalinaire, airtz n. Escalierista.

escalon n.m. 1. Barreu transversal d'una escala. 2. Cada nivèu d'una seria, d'una ierarquia. ◆ Posicion d'un foncionari au dedintre d'un grade, d'una classa. ◆ Nivèu: *L'escalon regional*.

escalonament n.m. Accion d'escalonar; fach d'èstre escalonat.

escalonar vt. 1. Dispauar de distança en distança: *Escalonar de tropas*. 2. Repartir dins lo temps, d'un biais pauc ò pron regulier, espaçar: Escalonar un pagament.

escalòpa n.f. Lesca fina de carn blanca ò de peis: *Escalòpa de vedeu, de ton*.

escalp n.m. Bèrris destacats dau crani mé la pèu, e que d'unu Indians d'Amèrica conservàvon coma trofeu.

escalpèl n.m. Mena de pichin coteu dau mànegue estrech que sièrve per faire d'incisions e dissecar. Var.: **escalpeu**. Sin.: **bistorin**.

escalpar vt. 1. Destacar la pèu dau crani au mejan d'un autóís talhant. 2. Arrancar per accident e violentament la pèu dau crani.

escalpeu n.m. Escalpèl.

escalpre n.m. 1. (mar.) Aisina de calafat, instrument lòng d'un pen, cairat, unit e ponchut que sièrve per durbir l'extremitat d'una cavilha de boasc per li plaçar un conhet. 2. Poncha per escrincelar. 3. Ciseu de fustier, de mèstre d'aissa, de rodier, de picapèira... Var.: **escaupre**.

escaluènha Planta ortenca, vesina de la ceba que lo sieu bulbe es utilisat coma condiment. Sin.: **chalòta**.

escambaissar vt. Alargar li cambas.

escambar vt. Privar de cambas; rompre li camba à.

escambarlada n.f. 1. Cambada. 2. Accion d'escambarlar, d'encambar. 3. Incartada.

escambarlar vt. Encambar.

escambarlons (d') *loc. adv.* *S'assetar d'escambarlons*: S'assetar m'una camba de costat e una de l'autre. Sin.: **camba ença, camba delà**.

escambatar vi. Cambadejar.

escambi n.m. 1. Operacion per la quala s'escambia quauqua ren: *Un escambi de presoniers*. ◆ *En escambi*: En contrapartida, en compensacion. ◆ (dr.) Convencion per la quala doi proprietaris si dónon mutualament un ben còtra un autre ben. 2. Fach de s'adreçar, de si mandar mutualament quauqua ren; comunicacion recipròca: *Escambi de correspondença*. 3. (econ.) Tròc, comèrci; operacion comerciala. Sin.: **barata**. ◆ Escambis internacionals: *Comèrci exterior*. ◆ *Valor d'escambi*: Facultat qu'un ben dona de n'aquistar un autre, diferenta de la valor d'usatge. 4. (biol.) Passatge e circulacion de substànças entre una cellula e lo mitan exterior. 5. (espòrts) Dins lu espòrts de bala, juèc per s'escaufar denant d'entamenar una partida. ◆ Au tennis e dins lu espòrts semblables, seria de balas après cada servici: *Un escambi de cinc minutas*. 6. (sovent au pl.) Ensèm dei relacions entre de gropes, de país diferents, que si tradúon per la circulacion d'òmes e d'ideas.

escambiable, a *adj.* Que pòu èstre escambiat.

escambiator n.m. 1. Dispositiu de racordament entre de rotas e d'autorotas sensa minga crosament à nivèu. 2. *Escambiator (de calor)*: Aparelh destinat à rescaufar ò à refreiar un fluide au mejan d'un autre fluide que circula à una temperatura diferenta. ◆ *Escambiator d'ions*: Substànça solida, naturala ò sintetica, qu'a lu caractèrs d'un acide ò d'una basa e que fixa lu anions ò lu cations.

escambiaire, airtz n. Persona que fa un escambi.

escambiar vt. (*escambi, classic escàmbii*) 1. Donar una caua còtra una altra. 2. Adreçar e reçaupre en

retorn; s'adreïçar mutualament: Escambiar de presents, de sorrises.

escambisme n.m. Practica de l'escambi de partenaris sexuals entre doi coblas ò de mai.

escambista n. 1. (dr.) Persona que fa un escambi de bens. 2. Persona que practica l'escambisme.

escamonea n.f. (farm.) Goma resina extracha dau risòma de l'escamònia, emplegada coma purgatiu.

escamònia n.f. (bot.) Planta erbacea vivaça de la familhaa dei convolvulaceas (*Convolvulus scammonia*), dei pens volubiles, dei fulles sagitadi, dau risòma de la quau es extracha l'escamonea.

escamotada n.f. Torn de passa-passa. Var.: **escamotatge**.

escamotaire, airtiz n. Persona qu'escamòta.

escamotar vt. (*escamòti*) 1. Far desaparèisser per un torn de passa-passa. 2. Raubar subtilament. Sin.:

desraubar, destroçar, desvalisar, estampar (fig.). 3.

(tecn.) Faire desaparèisser automaticament (un organe salhent d'un aparelh): *Escamotar li ròdas d'un avion*. 4.

Escamotar un mòt: Lo prononciar rapidament e bas; lo suprimir. 5. Evitar (cen qu'es dificile): Escamotar una question. Sin.:

defugir, esquivar, s'aparar de, eludir. Var. (toi lu sens): **escamotejar**.

escamotatge n.m. Accion d'escamotar. Var.: **escamotada**.

escamotejar vt. Escamotar.

escamp n.m. Eissida, sortida.

escampa n.f. 1. Mejan desvirat per si traire d'embarràs. Sin.: **bescontorn, escapatòri, engambi, pretèxte, excusa**. 2. Exalament.

escampador n.m. Orifici que permete de faire escórrer lo demai d'aiga d'un restanc, d'un canal... Sin.: **escolador**.

escampadura n.f. Escampament.

escampaire, airtiz n. Persona que despensa tròup, sensa comptar. Sin.: **acabaire, degalhaire, despensier, prodigue**.

escampament n.m. (med.) Amolonament patologic d'un liquide ò d'un gas dintre una cavitat naturala: *Escampament de sang, de sinovia*. Sin.: **efusion**. Var.: **escampadura**.

escampar vt. 1. Sauvar, preservar. ◇ (fam.) *Escampar d'aiga*: Urinar. 2. (mar.) *Escampar lo fèrre*: **ancorar, donar lo fèrre**. ◆ vi. S'escórrer, s'escapar, en parlant d'un liquide.

escampat, ada adj. Que s'es sauvat d'un perill.

escampatge n.m. (fig.) Perda de mèrç raubada ò degalhada.

escampeta n.f. Fugida, evasion.

escampilh n.m. Espandiment; degalhadís. Var.: **escampilhada**.

escampilhada n.f. Espandiment.

escampilhaire, airtiz n. Degalhaire.

escampilhar vt. Dispersar, espandir; despensar, degalhar.

escanador n.m. Luèc perillhós, escur, dont lo risc d'un atac es sempre possible. Sin.: **copagarganta, copagargamèla**.

escanaire, airtiz n. Persona qu'escana. Sin.: **estrangolaire, sagataire**.

escanar vt. Estrangular, estofar, sagatar.

escanat, ada adj. Foaça mau vestit.

escandal(e) n.m. 1. Marrit efècte, indignacion, produchs dins l'opinion publica per un fach, un acte estimat contrari à la morala, ai usatges. 2. Afaire malonèt que provòca una emocion dins l'opinion publica: *Un escandale financier*. 3. Garrolha que fa de bosin: *Faire d'escandale*. 4. Fach que va còtra la consciença, lo boan sens, la morala, sucita una emocion: *L'escandale de la fam dins lo monde*. 5. (relig.) Paraula ò acte que son per lu autres una ocasion de pecat ò de damatge espiritual. Var.: **escande**.

escandalh n.m. 1. Balança romana. 2. Objècte ò instrument que materialisa una unitat de mesura e sièrve de referença, de modèle legal: *Mètre escandalh*. 3. (econ.) *Escandalh monetari*: Valor ò metal retengut per un país ò d'unu país coma referença dau sieu sistema monetari. 4. (mar.) Sonda. Var.: **escandau**.

escandalhada n.f. 1. (mar.) Sondatge. Var.: **escandalhatge**. 2. *Escandalhada de soleu*: Escandilhada.

escandalhaire n.m. 1. (sc.) Aparelh que fa l'escandalhatge d'una grandor, d'un senhau. Var.: **escandilhaire**. 2. (mar.) Aparelh que mesura la prefondor de l'aiga per lo biais d'ultrasons. Sin.: **sondaire**.

escandalhaire, airtiz n. Persona que fa d'escandalhatges. Var.: **escandilhaire**.

escandalhar vt. 1. Causir, recampar d'escandalhons. ◇ (estad.) Determinar un escandalhon dins una populacion, en particulier en vista d'un sondatge. 2. (cibern.) Definir la variacion d'una grandor au debanar dau temps per la seguida dei sieu valors, dichi *escandalhons*, à de moments precis, generalament periodics. Var.: **escandilhar**. Sin.: **escapolonar**. 3. (mar.) Sondar.

escandalhatge n.m. 1. Accion d'escandalhonar; ensèm d'escandalhons. 2. (mar.) Ensèm dei dimensions (mai particulierament li mesuras de seccions) d'una pèça de nau, especialament lo fustatge. 3. (mar.) Escandilhada.

escandalhier n.m. Escandalhaire.

escandalhon n.m. 1. Pichina quantitat d'una mèrç per donar una idèia dau tot. ◇ *Escandalhon de vin*: Tasta. ◇ *Escandalhon d'estòfa*: Mai precisament dich *escapolon*. 2. Especimen representatiu: *Un escandalhon de la poesia medievals*. ◇ Vista parciala, exemple: *Mostrar un escandalhon dei sieu qualitats*. 3. (estad.) Fraccion representativa de la populacion ò d'un ensèm statistic. 4. (cibern.) Valor d'una grandor donada au moment d'un escandalhatge. Var.: **escandilhon**. Sin.: **escapolon**.

escandalisar (-izar) vt. 1. Far nàisser l'indignacion: *Lo sieu comportament escandalisa la sieu familha*. Sin.: **ofensar, faire broncar**. 2. (relig.) Metre en perill de pecat. ◆ **s'escandalisar** v.pr. Sentir d'indignacion. Var.: **s'indignar**.

escandalós, oa adj. 1. Que causa ò risca de causar un escandale: *Una vida escandalosa*. 2. Vergonhós; que pòu

ofensar, anar cònta la morala, la consciença, lo boan sens, per lo sieu excès: *Un prètz escandalós.*

escandalosament adv. D'un biais escandalós.

escandau n.m. Escandalh.

escande n.m. Escandal(e).

escandi n.m. Còrs simple metallic foarça leugier, dei proprietats parieri à-n-aqueli dei lantanides; element (Sc) de n° atomic 21 e de massa atomica 44,956.

escandilhada n.f. Esclarcida. Var.: **escandalhada.**

escandilhaire n.m. Escandalhaire.

escandilhaire, airtiz n. Escandalhaire.

escandilhar vt. Escandalhar.

escandilhatge n.m. Escandalhatge.

escandilhon n.m. Escandalhon.

escandinau, ava adj. e n. D'Escandinàvia. ◇ *Lengas escandinavi*: Dau Nòrd d'Euròpa.

escandir vt. (*escandissi*) 1. (metr.) Prononciar un vèrs grèc ò latin en lo ritmant, en marcant l'alternança dei lònguè e dei brèvi en insistent sobre lu temps foarts. 2. Prononciar una frasa, de mòts, en destacant lu gropes de mòts, de sillabas. Var.: **escandre.**

escandòla n.f. (mar.) 1. Cambra de galèra, generalament reservada a l'argosin. 2. Resèrva de noiridura per lu oficiers.

escandre vt. Escandir.

escannejar vt. Escannerisar.

escanh n.m. Aspa.

escanha n.f. 1. Debanador, travolh. 2. Assemblatge de fieus textiles ligats entre elu per un fiu de ligatge.

escanhar vt. Debanar lo fiu per n'en faire d'escanhas.

escanhier n.m. Debanador.

escanhon n.m. Pichin debanador.

escànnar n.m. 1. Aparelh de teledeteccion capable de captar, au mejan d'un dispositiu de repassada, li radiacions electromagnetiqui mandadi per de susfàcias estendudi. 2. (med.) Aparelh de radiodagnostic, compauat d'un sistema de tomografia e d'un computador, que fa d'analisi de densitat radiologica per tornar constituir d'imatges dei divèrsi partidas de l'organisme. Sin.: **escannografe, tomodensiomètre, numerisador.** 3. (inform.) Aparelh que sièrve à faire, per repassada electronica d'un document, una còpia numerisada.

escannerisar (-izar) vt. Numerisar un document (escrich ò fotografic) au mejan d'un escànnar. Var.: **escannejar.**

escannografe n.m. (med.) Escànnar.

escannografia n.f. (med.) 1. Procediment de radiodiagnostic qu'emplega un escànnar. Sin.: **tomodensitometria.** 2. Imatge obtengut m'aqueu procediment.

escannografiar vt. (*escanografi, classic escannogràfi*) (med.) Sotametre à un examèn au mejan d'un escannografe.

escansion n.f. (metr.) Accion ò biais d'escandir.

escansonament n.m. Alargament de la dubertura d'una fenèstra. Sin.: **escorsat.**

escansonar vt. Alargar la dubertura d'una fenèstra per donar mai de lutz. Sin.: **escorsar.**

escap n.m. (arquit.) 1. Fust d'una colomna. 2. Partida inferiora d'aqueu fust. Var.: **escapa.**

escapa n.f. Escap.

escapada n.f. 1. Accion de s'escapar. 2. Accion de s'escapar en desòrdre davant un perilh. 3. Accion de si sostraire per un moment à d'obligacions, à la rotina: *Faire una escapada en campanha.* 4. Accion, per un ciclista ò d'unu ciclistas, de distanciar lu autres; l'ensèm dei ciclistas escapats.

escapador n.m. Mejan calculat ò desviat per si traire d'embaràs.. Var.: **escapatòri.**

escapafatiga n. (fam.) Si di d'una persona qu'evita tot cen que la porria lassar, tot cen que demanda tròup d'esfoarç. Sin.: **pelandron, pigre, manjapan à tradiment, flac, fugisse l'òbra, gasthançòus, farassonier.**

escapaire, airtiz n. Persona que s'escapa. Sin.: **fugitiu.**

escapament n.m. 1. Fach de mandar dins l'atmosphèra lu gas de combustion d'un motor termic; dispositiu que lo permete. ◇ *Escapament liure*: Desproedit de silenciós. 2. Mecanisme de relotjaria que sièrve à regularisar lo movement d'un relòtge, d'una moastra.

escapar vi. ò vt. ind. (*à, de*) 1. Si sostraire à quauqu'un, à la sieu susvelhança: *Laissat escapar un presonier.* 2. Non èstre pertocat: *Escapar à una malautia.* 3. Cessar d'èstre tengut, retengut: *Lo libre que tenii m'a escapat dei mans.* 4. Cessar d'èstre sota lo contraròtle de quauqu'un: *Plan plan, lo poder li escapa.* 5. Cessar d'èstre present à l'esperit, èstre oblidat: *Lo nom d'aquela persona m'escapa.* 6. Èstre dich ò fach involontariament: *Li a escapat una marrida paraula.* 7. Non èstre sentit (quau que sigue lo sens): *Ren escapa au sieu regard.* 8. Non èstre capit: *Es un rasonament que m'escapa.* 9. Non èstre obtengut: *La vistòria li a encara escapat!* 10. Non èstre sotamés: *Aquelu revenguts escàpon ai taxas.* ◆ vt. *L'escapar bèla*: Si sauvar d'un marrit pas. ◆ **s'escapar** v.pr. 1. Fugir, si sauvar d'un luèc dont si èra presonier. Sin.: **auçar li bèrgolas, s'esbinhar, pilhar lo doi de copas.** ◇ Si liberar (d'una constrencha). 2. Sortir, s'expandir rapidament: *La vapor s'escapa.* 3. (espòrts) Pilhar d'avança: *Un ciclista s'es escapat dins la puada, una equipa s'es escapada au classament.*

escaparon n.m. Escapolon de drap.

escapat n.m. 1. (coregr.) 2. (espòrts) Ciclista que s'es destacat, qu'a pilhat d'avança sus lu autres.

escapatòri n.m. Biais gaubiós per si traire d'empacha. Var.: **escapador.**

escapitada n.f. Descapitacion.

escapitar vt. Descapitar.

escapocho n.m. Escapucho.

escàpol n.m. (mar.) Part de l'àncora que jonhe li patas à l'organeu. Sin.: **asta.**

escapolar vi. 1. Si tirar d'afaire. 2. (mar.): Si di de l'àncora que tèn pas aferrada sus lo fond sota l'accion dei corrents ò dau vent cònta la nau. Sin.: **escòrrer.**

escapolari, ària adj. Escapolari, ària.

escapolari n.m. Escapulari.
escapolon n.m. Escandalhon.
escapolonar vt. Escandalhar.
escapucho n.m. Si di de quauqu'un que non tèn la sieu paraula. Var.: **escapocho**.
escapulari, ària adj. Relatiu à l'espatla. ◇ *Cencha escapulària*: Esquelèt de l'espatla, format de tres oàs: la clavicula, l'omoplat e la coracoïda (per lu mamifèrs, es reducha e estacada à l'omoplat). Var.: **escapolari**.
escapulari n.m. (relig. cat.) Pèça dau vestit monastic, fach d'un capochon e de doi pans d'estòfa rectangularis que cuèrbon li espatlas e retómbon sus l'esquina e lo pièch fins ai pens. Var.: **escapolari**.
escaquier n.m. Plateu per jugar ai escacs.
escar vt. Provedir d'una esca.
escara n.f. 1. Onchesc de la tèsta. 2. Zòna tissulara necrosada.
escarabassa n.f. Plaga de la pèu ò dei mucoas, deuguda especialament au frèi. Sin.: **crebassa**.
escarabat n.m. Insècte coleoptèr fitofague ò coprofague, providit d'antenas mé de lamellas à la sieu extremitat, e un còrs massís.
escarabeïdat n.m. Escarabeïde.
escarabeïde n.m. *Escarabeïdes*: Família d'insèctes coleoptèrs dei antenas en lamellas, coma la cetònia. Var.: **escarabeïdat**.
escarbicada n.f. Frasca.
escarbilha n.f. Pichin fragment de carbon incandescent que si retròva dins lu cendres ò que s'escapa d'un fuèc. Var.: **escarbilha**. Sin.: **carbonilha**.
escarabòcho n.m. Barbolhatge. Sin.: **pintorlatge, graufinhatge**.
escarabochaire, airtiz n. Persona qu'escarabòcha. Sin.: **graufinhaire, embarbolhaire**.
escarabochar vt. e vi. (*escarabòchi*) Barbolhar, pintar maudestrament. Sin.: **pintorlar, embarbolhar**.
escaraire n.m. (mar.) Aisina de calafa; pichon recipient de fusta que contèn de seu e d'estopa banhada. 1503: «...*que adobaran la barca per metre en lu escaraire per calafatar.*» (A.C. Marseille).
escaramocha n.f. 1. Combat localisat, de corta durada, entre de pichins gropes armats. 2. (fig.) Prepaus ostiles qu'anóncion una polemica mai importanta.
escaramochar vt. Atacar dins una escaramocha.
escarasson n.m. Paisseu.
escarassonar vt. Paisselar.
escaravissa n.f. Chambre.
escarbicada n.f. 1. Escart de comportament. 2. Accion folesca, destartavelada. Sin.: **farlanda, frasca**.
escarbilha n.f. Escarabilha.
escarbilha n.f. Escarabilha.
escarboncle n.m. 1. Gemma roja de l'esclat viu. 2. (arald.) Pèça que representa vuèch rais flordelisats à l'entorn d'un cercle.
escarcèla n.f. Benda de cuèr ò d'estòfa portada de galís sus lo pièch per sostenir un instrument, un sacon, una arma... ◇ *En escarcèla*: Portar quauqua ren en travèrs dau pièch, de l'espatla à l'anca opausada.

escarceladura n.f. (mar.) Accion d'escarcelar; lo sieu resultat.
escarcelar vt. (*escarcèli*) (mar.) Crosar doi ormeiges qu'apertènon à doi naus desparieri, e lu estacar dins la tòca de lu aparar dau fretament.
escarchadura n.f. Accion d'escarchar; lo sieu resultat. Sin.: **esgarradura, estraçament**.
escarchar vt. Esgarrar, metre en morseus. Sin.: **estraçar**.
escardassar vt. Cardar. Sin.: **desblestar**.
escardenc, a adj. Escarlat.
escarificacion n.f. 1. Pichina incision superficiala de la pèu (especialament per una cutireaccion ò d'uni vaccinations). Var.: **escarificatge**. 2. (espec., sovent au plural) En Àfrica, incision superficiala facha sus la pèu per fin de laissar una cicatriz, dins una tòca simbolica ò rituala; cicatriz qu'aquela incision laissa.
escarificador n.m. Escarificador.
escarificar vt. (*escarifiqi*) Practicar d'incisions sobre: *Escarificar la pèu*.
escarificatge n.m. 1. Accion d'escarificar; lo sieu resultat. Var.: **escarificacion**. 2. (agric.) trabalh dau soal mé d'autís dentats.
escarificador n.m. 1. (agric.) Instrument agricòla providit de dents metalliqui, per amoblir la tèrra sensa la revirar. 2. (cir.) Instrument per faire de pichini incisions sus la pèu. Var.: **escarificador**.
escarir vt. Aimar totplen quauqu'un. Var.: **carir**.
escarlat, a adj. Roge viu. Sin.: **escardenc**.
escarlata n.f. Matèria coloranta d'un roge viu.
escarlatin, a adj. Cramésit.
escarlatina n.f. Malautia febrila contagioa, caracterisada per l'existença de placas escarlatis sus la pèu e li mucoas.
escarmilhar vt. Despenchenar, metre lu bèrris en desòrdre. Sin.: **escarpinar, acrespir, emberrir**.
escarmilhat, ada adj. Qu'a lu bèrris en desòrdre. Sin.: **despenchenat, escarpinat, acrespit, emberrit**.
escarmonir (s') v.pr. (*m'escarmonissi*) Si confinar, morir d'enuèi, d'amor.
escarni n.m. Trufaria. Var.: **escarniment, escòrn**.
escarniment n.m. Mena de faire ò paraula qu'a per estigança d'ofensar. Var.: **escarni**. Sin.: **afront, otratge, insolença, injúria, ofensa, invectiva, avania**.
escarnir vt. Si trufar de; ofensar per lo biais de la paraula. Sin.: **injuriar, insolentar**.
escaròla n.f. Chicòria dei fuèlhas largui, que si manja en salada.
escarpa n.f. Riba interiora dau valat d'un obratge fortificat.
escarpament n.m. 1. Estat de cen qu'es escarpat; pendís rèbe d'una montanha, d'un bauç, etc. 2. Penda importanta d'un obstacle. Sin.: **brec**.
escarpar vt. Demenir l'espessor d'un barri, d'un plan à un autre.
escarpat, ada adj. Qu'a una penda importanta. Sin.: **ert, rèbe**.
escarpenar vt. Despelhar (Luceram).

escarpida n.f. Produch obtengut en esfilant ò en gratant una tela frusta, que s'emplegava per curbir li plagas.

escarpin n.m. Solier elegant, descubèrt, de la sòla fina, providida ò non d'un talon.

escarpinada n.f. 1. Accion d'escarpinar. 2. Garrolha. 3. Cardatge. Var.: **escarpinadura**.

escarpinadura n.f. Escarpinada.

escarpinar vt. 1. Metre lu bèrris en desòrdre. Sin.: **acrespir**, **emberrir**. 2. Cridar, carpinhar, carpinar. 3. Destrúger d'èrbas, de plantas: *Li sieu galinas mi vènon escarpinar li semenças*. 3. Cardar (la lana). ◆ **s'escarpinar** v.pr. 1. *S'escarpinar (lu bèrris)*: Si garrolhar, si batre. 2. S'arrancar lu bèrris per desespèr, per dolor.

escarpinat, ada adj. Qu'a lu bèrris en desòrdre.

escarpir vt. 1. Cardar, penchenar. 2. Esfilar.

escarpoleta n.f. Sèti (eventualament rudimentari) tengut per doi coardas, que sièrve à si balançar.

escarra n.f. Deca, error, falta.

escarrabilhadura n.f. Gaube, agilitat, lestitge.

escarrabilhar vt. Desvelhar, reinvigorir, abelugar, revisolar.

escarrar (s') v.pr. Si foaraviar. ◆ Anar pàisser en cò dau vesin, en parlant dei bèstias (Esa).

escarràs n.m. Escala m'un solet montant. Sin.: **escalasson**.

escarraunhada n.f. Accion d'escarraunhar, lo sieu resultat. Sin.: **maselatge**, **trocejament**, **chaple**.

escarraunhaire, airtiz n. Persona que degalha una òbra, una lenga, etc... Sin.: **maselaire**, **trocejaire**, **chaplin**.

escarraunhar vt. 1. Degalhar, descarar, una òbra, una lenga, etc. 2. Operar un malaut d'una mena maladrecha ò brutala. Sin.: **maselar**, **chaplar**, **trocejar**.

escarraunhós, oa adj. Rufe, raspinhós.

escars, a adj. 1. Estrech. Var.: **escàs**. 2. Rare, de pauc de valor.

escarsa n.f. Caneladura.

escarsament adv. Estrechament.

escarsèla n.f. (anc.) Borsa portada à la cintura.

escarselier n.m. Fabricant d'escarsèlas.

escarsessa n.f. Mesquinaria, mesquinatge.

escarsitat n.f. Caractèr de cen qu'es escars, estrech.

escart n.m. 1. Distança, diferença entre de cauas ò de personas: *L'escart entre lu ciclistas aumenta*. ◆ *À l'escart*: À despart; alunhat. ◆ *Grand escart*: Movement dins lo quau li doi cambas, alongadi en sens contrari una de l'autra, tòcon completament lo soal sus tota la sieu longuessa. ◆ (fig.) *Faire lo grand escart*: Si trovar entre doi posicions opauadi. Sin. (pop.): **aver lo cuu entre doi cadieras**. 2. Accion de s'escartar, de si destornar dau sieu comportament abitual: *Faire d'escarts à un regime*. ◆ Cambiar brusquement de direccion: *Faire un escart à bicicleta*. ◆ *Escart de lengatge*: Paraula que transgrèssa li convencions. 3. Pichina aglomeracion diferenta dau centre de la comuna à la quala apartèn. Sin.: **masatge**, **casatge**, **vilar**. 4. (estad.) Valor absoluta de la diferença entre doi valors. ◆ *Escart-tipe*: Rafç cairada de la

variança. 5. (ling.) Acte de paraula que s'aluènha d'una nòrma donada. 6. (econ.) *Escart d'inflacion*: Diferencial d'inflacion.

escart n.m. (mar.) Joncion de doi bordatges.

escartada n.f. Incartada.

escartairament n.m. Suplici au cors dau quau de cavaus tiràvon lo condamnat per lu membres fins que siguèsson destacats. Var.: **esquartairament**.

escartairar vt. 1. Faire subir lo suplici de l'escartairament à. 2. Faire esitar quauqu'un entre doi posicions opauadi. 3. (arald.) Partir (un escut) en quatre quartiers. Var.: **escarteirar**, **escarteriar**, **esquartairar**.

escartairat adj. m. e n.m. (arald.) Partiment d'un escut en quatre quartiers papiers au mejan d'una linha horizontala e d'una perpendicularària. Var.: **esquartairat**.

escartament n.m. Accion d'escartar ò de s'escartar; distança entre doi cauas.

escartar vt. 1. Metre una distança entre (de cauas); alunhar, separar: *Escartar un objècte dau fuèc*, *escartar lu braç*. Sin.: **apartar**, **despartar**. 2. Remandar quauqu'un, lo tenir à distança: *Escartar la fola*, *lu curios*. Sin.: **forviar**, **extraviar**. ◆ Eliminar: *Escartar un candidat*. ◆ Non prendre en còmpte, eliminar: *Escartar una solucion*. ◆ **s'escartar** v.pr. S'alunhar, si destornar de: *S'escartar dau drech camin*. Sin.: **s'apartar**, **si forviar**.

escartar vt. Eliminar una carta dau sieu juèc per n'en pilhar una altra.

escartat n.m. Juèc de cartas dins lo quau lu jugaires (de doi à quatre) an la possibilitat de pauar d'uni cartas.

escartat, ada adj. Situat à l'escart, alunhat: *Una maion escartada*.

escarteirar vt. Escartairar.

escarteriar vt. (*escartèri*, classic *escartèrii*) Escartairar.

escarton n.m. 1. Bled. 2. (m'una majuscula) *República dei Escartons*: Ensèm de territòris de montanha dei Auti-Aups, de la Província de Turin e d'aquela de Coni (vèire dins lu noms pròpris).

escàs, assa adj. Rare; estrech: *So pas escàs* (carriera de Torretas de Lop). Var.: **escars**.

escassament adv. En pichina quantitat; de mena mesquina, parsimoniosament.

escassear vt. (*escassei*) Rendre estrech.

escatament n.m. (mar.) Accion d'escatar; lo sieu resultat. Sin. **desriba**, **deriva**.

escatar vi. (mar.) Desviar de la sieu endrechiera sota l'accion dau vent ò dei corrents quora si parle d'una nau.

escatofagia n.f. Accion patologica de manjar lu sieus excrements.

escatofague, a adj. Que ni noirisse d'excrements.

escatofil(e), a adj. (sc. de la v.) 1. Que viu ò creisse sus lu excrements. 2. Pertocat per l'escatofilia.

escatofilia n.f. Comportament patologic de contemplar ò de tocar d'excrements.

escatòl n.m. (quim.) Compauat qu'a l'odor de matèria fecala e naisse de la putrefaccion dei proteïnas.

escatologia n.f. Prepaus ò escrichs grossiers dont es question d'excrements.

escatologia n.f. Ensèms dei doctrinas e dei crencas que poàrton sus lo sòrt ultime de l'òme (*escatologia individuala*) e de l'Univèrs (*escatologia universal*).

escatologic, a adj. Relatiu à l'escatologia (per lu doi sens).

escatòma n.m. (med.) Amolonament considerable de matèrias fecali que sembla una tumor intestinala.

escastocopia n.f. Examèn medical dei femsas.

escaucelar vt. (*escaucèli*) Sarclar lo pen d'una planta, d'un aubre, lo desgatjar: *Escaucelar la vinha*. Var.: **descaucelar**. Sin.: **desmotar**.

escaucelatge n.m. Desgatjament de la basa d'un aubre, d'una planta. Var.: **descaucelatge**. Sin.: **desmotatge**.

escaudada n.f. Accion d'escaudar. Var.:

escaudament, escaudatge.

escaudament n.m. Escaudada.

escaudar vt. 1. Plonjar dins l'aiga bulhenta. 2. Cremar m'un liquide caud. Sin.: **esbulhentar**.

escaudat, a adj. Qu'a subit una escaudada.

escaudatge n.m. Escaudada.

escaufabanh(e) n.m. Aparelh per produrre rapidament d'aiga cauda per lo banh. Var.: **caufabanh(e)**.

escaufabiberon n.m. Escaufatetareu. Var.: **caufabiberon**. Sin.: **caufatetareu**.

escaufabraieta n.f. (pop.) Frema que tempta d'atraire lu òmes. Sin.: **alumaira**.

escaufada n.f. Ràbia, colèra. Var.: **escaufèstre**. Sin.: **chacotada, satonada**.

escaufador n.m. Escaufalièch. Var.: **escaufatòri**.

escaufaiga n.m. Aparelh que produè d'aiga cauda (à partir d'electricitat, de gas, etc.). Var.: **escaufaiga**.

escaufaire n.m. 1. Aqueu que mena un veicule motorisat (especialament una locomotiva). Var.: **caufaire**. 2. (mar.) Espacialitat d'un persona encargada dei caudieras d'una nau, sobretot dins la marina militària.

escaufalièch n.m. Dispositiu que permete d'escaufar lo lièch. Var.: **caufalièch**. Sin.: **escaufador**.

escaufaman(s) n.m. Escaufeta. Var.: **caufaman(s)**.

escaufament n.m. 1. Accion d'escaufar; fach de s'escaufar; estat que n'en resulta. 2. Estat de colèra, de sobrexcitacion. 3. Adestrament leugier destinat à escaufar lu muscles per lu assoplir denant d'un exercici esportiu, d'un esfoarç fisic, etc. 4. Començament de fermentacion dei cerealas ò dei farinas, sota l'efècte de la calor.

escaufant, a adj. 1. Que produè de calor. Var.: **caufant**. 2. Excitant.

escaufapança n.m. Chaminèia d'apartament.

escaufapen(s) n.m. Escaufeta. Var.: **caufapen(s)**.

escaufaplat n.m. Aparelh que permete de tenir lu plats au caud sus lo taulier. Var.: **caufaplat**.

escaufar vt. 1. Rendre caud ò mai caud; donar una impression de caud. 2. (fig.) Excitar, animar: *Lo cantaire a ben escaufat lo sieu public*. Var.: **caufar**. ◆ vi. 1. Devenir caud: *Lo motor escaufa*. ◇ Produire de calor: *En estiu, lo soleu escaufa d'ora!* 2. Provocar

d'animacion, de desòrdre. ◆ **s'escaufar** v.pr. 1. S'expaugar à una foant de calor. 2. Escaufar lo luèc dont si viu: *M'escaufi au boasc*.

escaufaria n.f. Local dont si tròvon lu aparelhs de produccion de calor, dins una nau, un immòble, una usina, etc. Var.: **caufaria**.

escaufa-sieta(s) n.m. Aparelh electric per escaufar li sietas. Var.: **caufa-sieta(s)**.

escaufatetareu n.m. Dispositiu, aparelh per escaufar lo tetareu. Var.: **caufatetareu**. Sin.: **caufabiberon, escaufabiberon**.

escaufatge n.m. 1. Accion d'escaufar, de s'escaufar; biais d'escaufar. ◇ *Boasc d'escaufatge*: Boasc destinat à èstre cremat per escaufar. 2. Aparelh, installacion per produire de calor: *Un escaufatge electric*. ◇ *Escaufatge central*: Distribucion de calor dins lu apartaments ò dins li pèças d'una maion à partir d'una foant unica. ◇ *Escaufatge urban*: Escaufatge dei immòbles au mejan de centralas qu'alimenton de zònas urbani entieri. Var.: **caufatge**.

escaufatgista n. Especialista de l'installacion e dau manteniment de l'escaufatge central. Var.: **caufatgista**.

escaufatòri n.m. Escaufador.

escaufejar vt. 1. Escaufar pauc à pauc. 2. Tramar, fomentar.

escaufestrar (s') v.pr. 1. Si metre en esmoguda. 2. S'encolerar, s'embilar.

escaufèstre n.m. Granda peur, espavent. Sin.: **esmoguda grandassa, atissement**.

escaufeta n.f. Boita m'un cubice, que contèn de brasa ò d'aiga cauda, per si rescaufar lu pens. Var.: **caufeta**. ◇ Aparelh per s'escaufar li mans ò lu pens (aparelh electric, resèrva d'aiga cauda, etc.). Sin.: **escaufapen(s), escaufaman(s)**.

escauma n.f. Escalha.

escaumada n.f. (mar.) Bordatge que supoarta lu escaumes e li escaumieras. Sin.: **òrle, breganèu, parescau**.

escaumador n.m. Escalhair.

escaumaire, airtiz n. Escalhair.

escaumar vt. Escalhar.

escaume n.m. (mar.) Asta ficada dins lo plat-bòrd d'una barca, dont si plaça l'estròpa d'un aviron per mantenir lo rem.

escaumiera n.f. (mar.) Pèça dont si fícon lu escaumes.

escaumós, oa adj. Escalhós.

escauquilha vt. Traire de la sieu cauquilha una frucha, un mollusc...

escaupre n.m. Clavet. Var.: **escalpre**.

escavena n.f. Vèrp de fanga dei paluns d'aiga salada.

escavin n.m. Escabin.

escavinat n.m. Escabinat.

escient n.m. Conoissença, saber, vejaire. ◇ *À boan escient*: Embé discerniment. Sin.: **à boan èime, à bèl exprèssi**. ◇ *À marrit escient*: À toart. **à mal èime, à mal exprèssi**. Var.: **encient**. Sin.: **estòble**.

escientament adv. En tota conoissença de causa.

esciuride n.m. *Esciurides*: Sota-òrdre dei rosegaires, que contèn per exemple l'equiròt e la marmòta.

esclairada n.f. Endrech desprovedit d'aubres dins una seuva, un boasc. Sin.: **desboscada**.

esclairament n.m. 1. (opt.) Quocient dau flux luminós qu'una susfàcia receu per l'aire d'aquela susfàcia (unitat: *lux*). Var.: **esclarament**. 2. Accion, biais, mejan d'esclairar. Sin.: **esclairatge**.

esclairant, a adj. Qu'esclaira. Var.: **esclarant**. Sin.: **luminós**.

esclairar vt. 1. Espandir, donar de lutz sobre: *Lu fanaus de la veitura esclàiron la rota*. 2. Fornir à quauqu'un la lutz necessària per que vegue: *T'esclairi, coma aquò li veiràs mai ben dins lu escaliers*. Sin.: **faire lume, enluser, alumenar**. 3. (fig.) Rendre clar (una question, de fachs); donar una explica à (quauqu'un). Var.: **esclarar**. ♦ **s'esclairar** v.pr. 1. Devenir luminós. Sin.: **s'enluser, s'alumenar**. 2. Devenir clar, comprensibile: *Tot s'esclaira!* 3. Exprimir la satisfaccion, lo gaug: *La sieu cara s'esclaira*.

esclairat, ada adj. Instruit dins una especialitat. Var.: **esclarat**. Sin.: **saberut, sapient, engaubiat, assabentat**.

esclairatge n.m. 1. Accion, biais, mejan d'esclairar. Sin.: **esclairament**. ◇ *Esclairatge indirècte*: Dirigit vèrs lo plafond. 2. Ensèm d'aparelhs qu'esclàiron, espec. un spectacle; lo sieu reglatge. 3. (fig.) Biais de faire capir una question, de fach: *Estudiar un affaire sota un autre esclairatge*. 4. (mil.) Mission de recèrca d'informacion, afidada à una unitat que deu evitar de si batre. Var.: **esclaratge**.

esclairatgisme n.m. Ensèm dei tecnicas d'esclairatge racional. Var.: **esclaratgisme**.

esclairatgista n. 1. Tecnician que s'ocupa de l'esclairatge d'un spectacle. 2. Especialista d'esclairatgisme. Var.: **esclaratgista**.

esclaire n.m. Esclat, lutz viva.

esclaireon n.m. Esclairada de durada corta. Sin.: **treslutz, entrelutz**.

esclantida n.f. Son remandat embé foarça. Sin.: **rebomb, fracàs, bosin, resson, rebombida, retroniment, resclantiment**. Var.: **resclantida**.

esclantir vi. (*esclantissi*) Remandar un son poderós e esclatant. Sin.: **rebombir, retronar, ressonar**.

esclantissent, a adj. Resclantissent.

esclap n.m. Esclapa (tròç de boasc).

esclapa n.f. 1. Tròç de boasc per l'escaufatge. Var.: esclap. Sin.: **estèla, busca**. 2. Li doi partidas d'un fruch dubèrt. 3. (pop.) *Esclapas dau cuu*: Gaunhas.

esclapaboasc n.m. Persona que fende lo boasc.

esclapadura n.f. Fenda. Sin.: **ascla, ascladura, fendascla**.

esclapaire, airtz n.f. Persona qu'esclapa de fusta. Sin.: **asclaire, fendasclaire**.

esclapar vt. Fendre: *Esclapar de boasc per l'ivèrn*. Sin.: **estelar, asclar**.

esclapatge n.m. Accion d'esclapar. Sin.: **fendasclatge, asclatge**.

esclapon n.m. Ascla, estèla pichoni. Sin.: **bòfa**.

esclarament n.m. (opt.) Esclairament.

esclarant, a adj. Esclarant. Sin.: **luminós**.

esclarar vt. Esclairar.

esclapàs n.m. Estèla gròssa (tròç de boasc).

esclarat, ada adj. Esclairat.

esclaratge n.m. Esclairatge.

esclaratgisme n.m. Esclairatgisme.

esclaratgista n. Esclairatgista.

esclarcida n.f. 1. Espaci clar dins un ceu neblós; melhorament breu entre doi raissas. 2. (fig.) Cambiament favorable dins una situacion. 3. Operacion que permete d'esclarcir una forèst.

esclarciment n.m. 1. Accion d'esclarcir, fach de s'esclarcir. 2. (sobretot au pl.) Explicacion, justificacion: *Vos caurà donar d'esclarciments sobre d'aquest affaire*.

esclarcir vt. (*esclarcissi*) 1. Rendre mai clar, pas tant escur, en parlant d'un temps neblós. 2. Rendre pas tant espès: *Esclarcir una saussa*. 3. (agric. e silv.) Rendre pas tant dense, faire una esclarcida. 4. (fig.) Rendre mai clar, mai comprensibile: *Esclarcir una question*. ♦ **s'esclarcir** v.pr. 1. Devenir mai clar, en parlant d'un temps neblós. 2. Baissat en nombre: *En venent vièlh, lu mieus bèrris s'esclarcisson*. 3. Devenir mai comprensibile: *M'aquò, tot s'esclarcisse!*

esclarcitat n.f. Clartat, treslutz.

esclarir vt. (*esclarissi*) Clarsemenar.

esclarit, ida adj. Clarsemenat.

esclat n.m. 1. Fragment d'un objècte rot: *Un esclat de vèire*. Sin.: **esquirla, estèla, ascla** (boasc). 2. (preist.) Fragment de pèira debitada. 3. Bosin violent: *L'esclat dau tròn, un esclat de votz*. Sin.: **espetadura, resclantida, retroniment**. 4. *Faire un esclat*: Si senhalar à l'atencion m'un bosin violent, un escandale. 5. Fach de lusir; lutz viva: *L'esclat dau soleu*. ◇ (astron.) Intensitat luminoza d'un astre; la sieu mesura astronomica. Sin.: **treslume, lusiment, esclaire**. ◇ *Esclat aparent*: Esclairament qu'un astre fournisse sobre una susfàcia perpendiculara ai rais luminós, en un ponch donat. 6. Qualitat d'una color viva. 7. (fig.) Esplendor, grandor: *L'esclat de la glòria*. ◇ *Accion d'esclat*: Accion remirabla, prodessa. Sin.: **valentia**.

esclatement n.m. Fach d'esclatar. Sin.: **espetadura, crep**.

esclatant, a adj. 1. Qu'a d'esclat; que luisse. **resclantissent, beluguejant, treslulent**. 2. (lit.) remirable: *Una victòria esclatanta*.

esclatar vi. 1. Si rompre brutalament per efècte mecanic (pression, calor, etc.). Sin.: **petar, espetar, matiblar** (per li cerièias, à Luceram). 2. Faire audir un bosin sec. ◇ *Esclatar dau rire*: Si metre à rire foart, d'un còup solet. Sin.: **petar, s'escranhar dau rire**. 3. (fig.) Si manifestar, si produrre bruscament: *La guèrra a esclatat*. 4. Accedir d'un còup solet à la celebritat: *Aqueu jugaire a esclatat en venent jugar à Niça*. 5. *Esclatar de santat*: Aver, manifestar una santat foarça boana.

esclatat, ada adj. e n. (tecn.) *Dessenh esclatat* ò *esclatat*, n.m.: Que representa li divèrsi partidas d'un ensèm, d'un aparelh complèxe, d'un mòble per montar, etc., dins la sieu disposicion relativa, ma en lu dissociant clarament.

esclau, esclava n. 1. Persona de condicion non liura, considerada coma una mèrç que si pòu vendre e crompar, sota la dependença d'un mèstre. 2. Persona sota la totala dependença d'una altra: *Es l'esclava de la sieu frema.* ♦ adj. 1. Qu'es sotamés à l'esclavatge: *Un pòble esclau.* 2. Qu'es sota la dependença totala de quauqua ren: *Èstre esclau dei sieu ideas.* ◇ *Èstre esclau de la sieu paraula:* Tenir estrechament li sieu promessas.

esclavar vt. Enfeudar, asservir; metre en condicions d'esclaus. Var.: **esclavisar, senhorejar, dominar.**

esclavatge n.m. 1. Estat, condicion d'esclau. 2. Estat d'aquellu que son sota una dominacion tiranica. 3. Dependença estrecha de quauqu'un sota quauqua ren ò quauqu'un. Var.: **esclavitud.**

esclavatgisme n.m. (fr.) Esclavisme.

esclavatgista n. (fr.) Esclavista.

esclavisar (-izar) vt. Redurre à la condicion d'esclau. Var.: **esclavar.**

esclavisme n.m. Doctrina qu'admete l'esclavatge; sistema social e economic fondat sobre l'esclavatge. Var.: **esclavatgisme.**

esclavista n. Qu'es partidari de l'esclavatge; qu'admete l'esclavatge. Var.: **esclavatgita.**

esclavitat n.f. Esclavatge. Var.: **esclavitud.**

esclavitud n.f. Esclavitat.

esclenir v. (*esclenissi*) 1. Grinhar. 2. Cricar. Sin.: **grunir, cruissir, cracinar.** ♦ **s'esclenir** v.pr. Si desjónher. Sin.: **si fendesclar.**

esclenissent, a adj. Si di d'un son agut.

esclenit, ida adj. 1. Fendasclat. 2. (fig.) Sovent malaut, d'una santat delicata.

escleral, a adj. De l'esclerotica. ◇ *Vèire escleral:* Vèire de contacte que s'adapta sus la faça anteriora dau glòbe oculari. Var.: **esclerau.**

esclerant n.m. Pichina èrba dei flors verdastris, que creisse dins lu luècs rocalhós (Família dei cariofilaceas).

esclerau, ala adj. Escleral.

esclerectasia n.f. (med.) Ernia de l'esclerotica.

esclerectomia n.f. (cir.) Reseccion de l'esclerotica.

esclerenguime n.m. (bot.) Teissut vegetal de sostèn linhificat.

escleriti n.f. (med.) Inflamacion de l'esclerotica.

escleroderma n.m. Sòrta de fonge vesin de la vessina de lop (lat. *Scleroderma vulgaris*).

esclerodermia n.f. Malautia dei fibras collagèni dau dèrma, que durcisse la pèu e n'en redue la soplesa e la mobilitat.

esclerofil(e), a adj. (bot.) Qu'a li fuèlhas duri, m'una curticula espessa e, per aquò, ben adaptadi à la secaressa.

esclerogène, a adj. (med.) Que genèra la formacion de teissuts esclerós.

escleromètre n.m. Instrument que sièrve à mesurar la duretad dei solides, d'après l'esfoarç necessari per lu regar.

escleroproteïna n.f. Proteïna insolubla dins l'aiga, coma la queratina, lo collagène e l'elastina.

esclerós, oa adj. (med.) Espessit, fibrós.

esclerosant, a adj. Qu'escleròsa.

esclerosar vt. (*escleròsi*) 1. (med.) Provocar l'escleròsi de (un organe, un teissut). 2. (fig.) Empachar de progressar. ♦ **s'esclerosar** v.pr. 1. (med.) S'alterar, si durcir sota l'efècte de l'escleròsi. 2. Perdre tota capacitat de reagir à de situacions novèli: *S'esclerosar dins li sieu abitudas.*

esclerosat, ada adj. e n. Pertocat d'escleròsi.

escleròsi n.f. 1. (med.) Induracion patologica d'un organe ò d'un teissut, deuguda à una aumentacion dau teissut conjontiu que contèn. ◇ *Escleròsi en placas:* Afeccion de la substança blanca dau sistema nerviós, que si manifesta per de multiples fogaus d'escleròsi d'aquela substança, e que mena à de trebolicis nerviós variats e regressius (sobretot au començament de la malautia). 2. Incapacitat à anar de l'avant, à progressar, à s'adaptar à una novèla situacion per manca de dinamisme, per vielhiment.

escleròt n.m. Tubercule que d'unu fonges fórmon sota tèrra e que resistisse ben au gel.

esclerotica n.f. (anatomia de l'uèlh) Membrana extèrna dau glòbe oculari, resistanta, de natura conjontiva, que forma lo blanc de l'uèlh.

esclin n.m. Bosin que s'aude quora quauqua ren esclenisse.

esclipsar vt. Eclipsar. ♦ **s'esclipsar** v.pr. S'eclipsar.

esclipsi n.m. Eclipsi.

escliptic n.m. Ecliptic.

esclòp n.m. Cauçadura facha d'una pèça de boasc encavat, en usança sobretot dins lo monde paisan d'un temps. Sin.: **sòc.**

eslopejar vi. Caminar embe d'esclòps en faguent foarça bosin.

eslopeta n.f. Cauçadura de cuer m'una sòla de boasc.

esclopier, a n. Fabregaire d'esclòps.

escoa n.f. (mar.) Pèça de fusta corbada, clavelada sus lu flancs de la carena per l'aparar quora la barca es à tèrra.

escoda n.f. 1. Pichin grope de fantassins ò de cavaliers sota lu òrdres d'un caporal ò d'un brigadier. 2. Pichin grope de personas.

escoai n.m. Escodeson.

escoaire n.m. Escossoira.

escoar vt. (*escoï*) Talhar la coa, acorchar. Var.: **descoar.**

escoare vt. Descorar. Var.: **faire escoare.**

escoba n.f. 1. Bruga, ginèsta per faire li ramassa. 2. Ramassa facha m'aqueli plantas.

escobada n.f. Còup d'escoba. Var.: **escobatge.** Sin.: **ramassada.**

escobadura n.f. Cen qu'es rabalhat m'una escoba. Sin.: **rementa, bordilha.**

escobaire, airtiz n. Persona que fa usança d'una escoba.

escobalhon n.m. 1. Bròssa m'un mànegue, generalament cilindrica, per netejar li botilhas, lu vas, etc. 2. Bròssa m'un mànegue, generalament cilindrica, per netejar lo canon d'una arma de fuèc. 3. (cir.) Pichina bròssa que sièrve à faire de prelevaments dins de cavitats naturalis. Var.: **escobilhon.**

escobalhonar vt. Netejar m'un escobalhon. Var.: **escobilhonar**.

escobar vt. e vi. Netejar m'una escoba; passar l'escobar. Sin.: **ramassar**.

escobavèire n.m. Agrion. Sin.: **copavèire**.

escobet n.m. Plumas ligadas à la cima d'un mànegue que sièrvon per esposcar. Sin.: **plumalh**.

escobeta n.f. Pichona escoba. Sin.: **bròssa**.

escobetada n.f. Còup d'escobeta, accion d'escobetar. Sin.: **ramassada**.

escobetar vt. Netejar m'una escobeta.

escobilhon n.m. Escobalhon.

escobilhonar vt. Escobalhonar.

escocés, esa adj. e n. D'Escòcia.

escòch n.m. Scòtch (bevenda).

escòch n.m. (nom depauat) Scòtch (papier adhesiu).

escochar vt. (*escòchi*) Scotchar.

escoda n.f. 1. Marteu de talhaire de pèira, provedit de doi tèstas cairadi e talhadi en ponchas de diamant. Sin.: **martelina**. 2. *Escoda pneumatica*: aparelh tengut a man que fonciona me d'aire comprimit, provedit d'una poncha d'acier per traucar lo soal dins lu trabalhs dau bastiment e de la via publica. Sin.: **esmillà, marteu pneumatic, marteu picaire**. 3. Rotleu metallic que la sieu periferia presenta de pichini asperitats per lissar un mortier.

escodar vt. Travalhar au mejan d'una escoda. Sin.: **esmillar**.

escodatge n.m. Travalh au mejan d'una escoda. Sin.: **esmillatge**.

escodèire, eiritz n. Persona que bate lo blat.

escodenc n.m. Escodenh.

escodenh n.m. Escoïn. Var.: **escodenc**. Sin.: **refenta**.

escodeson n.f. Escossura. Sin.: **escoai**.

escodre vt. Batre, en parlant dau blat. Sin.: **escossonar**.

escoduda n.f. Quantitat de blat batut, passat una escossura.

escófia n.f. Coifa.

escofier n.m. Persona que fa ò vende d'escófias ò de cauças.

escoïn n.m. 1. Quora si debita un aubre, promiera ò darriera taula que consèrva la sieu escòrça. 2. Peu de moton tonduda. Sin.: **escoden(h)**.

escòla n.f. 1. Establiment dont si dona un ensenhament; lu sieus bastiments. 2. Establiment dont es donat un ensenhament collectiu general ai enfants d'atge escolari ò periscolari; aquel ensenhament. ◇ *Granda escòla*: Establiment d'ensenhament superior caracterisat per una seleccion à l'intrada, generalament per concors ò sus títol, e un aut nivèu d'estudis. 3. Ensèm dei escolans e dau personal d'una escòla. 4. *Auta escòla*: Equitacion sabenta, academica. 5. Ensèm dei partidaris d'un doctrina filosofica, literària, artistica, etc.; lo moviment ensin constituit; aquela doctrina. ◇ *Faire escòla*: S'expandir, en parlant d'una idea, d'una opinion; suscitar un molon de discipols. ◇ *Èstre à boana escòla*: Èstre ben acompanhat per anar de l'avant, aver de boai exemples

sota lu uèlhs. 6. Ensèm dei artistas d'una mema nacion, d'una mema vila, d'una mema tendença: *L'escòla de Niça, l'escòla italiana, l'escòla impressionista*. 7. Foant de conoissença e d'experiença: *Enfant qu'a creissut à l'escòla de la carriera*.

escolabotilhas n.m. Aisina dont si méton li botilhas per li faire secar.

escolacion n.f. Blennoragia. Sin.: **gonorrea**. Sin.: (pop.) **castapiana, pissacauda**.

escolcita n.f. Espècia minerala dau grope dei silicats.

escolada n.f. Cen que s'escorre en un còup solet.

escoladoira n.f. Regoala.

escolador n.m. 1. Cloaca (1). 2. Goarga, goàrgola.

escoladura n.f. 1. Excavadura; coal d'un vestit. 2. Fach de s'escòrrer, tot cen que s'escorre.

escolament n.m. 1. Fach de s'escolar, de s'escòrrer; movement d'un fluide, d'un còrs viscos que s'escorre. 2. Accion ò possibilitat d'escolar de mèrç; venda.

escolan, a n. 1. Enfant que va à l'escòla elementària. 2. Persona que seguísse un cors, que frequenta una escòla. 3. Fondèire.

escolania n.f. Escòla de cant.

escolar vt. 1. Vendre, debitar de mèrç. 2. Si desbarrassar progressivament de, en metent en circulacion: *Escolar de bilhets faus*. Sin.: **espandir**. ◇ **s'escolar** v.pr. S'escòrrer.

escolarament adv. D'un biais escolari.

escolari, ària adj. 1. Relatiu à l'escòla, à l'ensenhament. Var.: **escolaresc**. ◇ *Atge escolari*: Periòde de la vida qu'anar à l'escòla es una obligacion. 2. (pej.) Libresc, sensa originalitat.

escolar(i), a (-ària) n. Enfant d'atge escolari.

escolaresc, a adj. De l'escòla.

escolarisable (-izable), a adj. Que remplisse toti li condicions per èstre escolarisat.

escolarisacion (-izacion) n.f. Fach de metre à l'escòla, accion d'escolarisar.

escolarisar (-izar) vt. 1. Fach de provedir (un país, una region) dei establiments necessaris à l'ensenhament de tota una poblacion. 2. Admetre (un enfant, un grope) à seguir l'ensenhament d'un establiment.

escolaritat n.f. Fach de seguir de cors dins una escòla; durada dei estudis.

escolastic, a adj. 1. Relatiu à l'escolastica. 2. Si di de tota doctrina considerada coma dogmatica e esclerosada.

escolastica n.f. Ensenhament filosofic e teologic fondat sobre la tradicion aristoteliciana segond l'interpretacion dei teologians.

escolastic n.m. 1. Filosòfe ò teologian escolastic. 2. Jove religiós qu'estòdia dins un escolasticat.

escolasticat n.m. Maion dont lu joves religiós, après lo sieu noviciat, fan lu sieus estudis de filosofia e de teologia.

escolavinachieras n.m. Aisina per metre à secar li vinachieras.

escolet n.m (zool.) Premier aneu ò segment dei cestòdes à partir dau quau crèisson lu autres aneus.

escolhandrar vt. Talhar lu testicules. Sin.: **demascar, crestar, escolhar**.

escolia n.f. Remarca gramaticala, critica ò istorica que dins l'Antiquitat si fafa sus un tèxto.

escoliaista n.f. Autor d'escolias.

escoliosè n.f. Deviacion laterala de la columna vertebrala.

escoliotic, a adj. Relatiu à l'escoliosè; que sofrisse d'escoliosè.

escolit n.m. Insècte coleoptèr que cava de galarias dins lu aubres dei forèsts e fa totplen de degalhs (lòng de 5 mm). ◇ *Escolit de l'olivier: negron, neuron*.

escolopacidat n.m. *Escolopacidats*: Família d'auceus de l'òrdre dei caradriidats, coma lo corliu.

escolopendra n.f. 1. Feuse dei fuèlhas en fèrre de lança, que pòu faire fins à 50 cm de lòng. Sin.: **èrba de la rata**. 2. Milapatas verinós que la sieu mordadura est doloroa.

escombres n.m. pl. Caucinàs, clapissas. Sin.: **frachas, terradas**.

escombridat n.m. *Escombridats*: Família de peis ossós de mar larga, coma lo ton ò lo macareu.

escombriera n.f. Bateu per la pesca dei peis gròs, coma lo ton. Sin.: **tonier**.

escombulh n.m. Paur, espavent., esglai.

escombulhada n.f. Desrèi, espavent.

escombulhar vt. Espaventar.

escomenge n.m. Excomunicacion. Var.: **escumenge**.

escomeniar vt. (*escomèni*, classic *escomènii*) Escomenjar. Var.: **escumenjar**.

escomenjable, a adj. Que pòu èstre escomenjat. Var.: **escumenjable**.

escomenjar vt. Excomuniar. Var.: **escumenjar, escomeniar**.

escomesa n.f. Escomesa.

escomesa n.f. 1. Convencion per la quala de personas que sostènon d'opinions contradictòri s'engàtjon à versar una soma à-n-aquela qu'aurà rason (ò à li autrejar un avantatge quau que sigue). ◇ Afirmacion que quauqua ren si debanerà, sensa enjuèc definit. ◇ (filos.) *Escomesa de Pascal*: Argument dei **Pensadas** destinat à mostrar à-n-aquelu que non créson qu'en escometent sobre l'existença de Dieu an tot à ganhar e ren à perdre. 2. Juèc de sòus dins lo quau lo gasanh depende dau resultat d'una competicion esportiva (corsa de cavaus, partida de balon, etc.). Var.: **escomesa**.

escometèire, eiritz n. Persona que fa d'escomesas.

escometre vt. 1. Faire una escomesa. 2. Metre en juèc (una soma) dins una escomesa. 3. Afirmar, sostenir coma probable, coma esquasi segur.

escomogut, da adj. Esmogut, comogut.

escomòure vt. (*escomòvi*) Esmòure, comòure.

escompassament n.m. Despassament. Var.: **rescompassament, descompassament**.

escompassar vt. Despassar. Var.: **rescompassar, descompassar**. ◆ **s'escompassar** v.pr. Si despassar.

escompissar vt. Compissar. ◆ **s'escompissar** v.pr. Si compissar.

escomptable, a adj. Que pòu èstre escomptat.

escomptaire, airtitz adj. e n. Qu'escòmpta (d'efèctes de comèrci).

escomptar vt. (*escòmpti*) 1. Comptar sobre, esperar. 2. (banca) Faire una operacion d'escòmpte; pagar un efècte de comèrci non tombat à escadença, après deduccion de l'escòmpte. Var.: **descomptar**.

escòmpte n.m. 1. (banca) Operacion de crèdit que consistisse à crompar un efècte de comèrci denant que tombe à escadença, en levant un interès correspondent au temps que l'efècte deu encara córrer. ◇ Per ext., aquest interès: *Faire un escòmpte à 2 %*. 2. (comèrci) Reduccion consentida à quauqu'un que paga comptant ò denant de l'escadença. Var.: **descòmpte**.

esconagar vt. (*esconagui*) Conagar. ◆ **s'esconagar** v.pr. Si conagar.

esconçàs n.m. Conçàs.

esconçassar vt. Fracassar. ◆ **s'esconçassar** v.pr. Si fracassar, si profundar.

esconçon n.m. Pèire de canton au pen de l'escansonament d'una poarta; Sin.: **cantoniera**.

escondalha n.f. Luèc causit per escondre quauqua ren ò per s'escondre. Var.: **escondedor, escondon**. Sin.: **amagador, celada**.

escondèire, eiritz Que li agrada d'escondre de cauas. Sin.: **cacholeta**.

escondedor n.m. Amagador.

escondilhon n.m. Amagador. ◇ *D'escondilhons*: Sensa si far vèire; discretament. Var.: **d'escondons, d'escondut**.

escondon n.m. Luèc per escondre quauqua ren ò per s'escondre. ◇ *D'escondons*: D'escondilhons, d'escondut. Sin.: **d'amagat, d'amagatons**.

escondre vt. 1. Metre, plaçar dins un luèc secret, per sostraire à la vista, ai recèrcas. 2. Dissimular, non exprimir: *Escondre lo sieu gaug, li sieu emociuns*. Sin.: **amagar**. Var.: **rescondre**. ◆ **s'escondre** v.pr. Si sostraire, èstre sostrach ai regards, ai recèrcas. Var.: **si rescondre**. ◇ *S'escondre de (quauqu'un)*: Li escondre de cauas.

esconduda n.f. Amagador.

escondut, uda adj. Sostrach au regard. ◇ *D'escondut*: D'escondilhons.

esconilhar (s') v.pr. S'escondre coma un coniu.

esconjur n.m. Invocacion, suplicacion. 2. Conjuracion.

esconjuracion n.f. Complòt; concertacion secreta per capvirar l'òrdre d'un estat. Var.: **conjuracion**.

esconjurada n.f. Accion de conjurar, d'invocar, de suplicar.

esconjuradura n.f. Exorcisme.

esconjurador, airtitz adj. e n. Esconjuraire.

esconjuraire, airtitz n. persona que fa d'invocacions.

esconjurament vt. Accion d'esconjurar, de suplicar.

esconjurar vt. Invocar, suplicar. Var.: **conjurar**.

esconjurat n.m. Conjurat (membre secret d'una conjuracion).

esconjurament n.m. Conjurament.

esconoissut, uda adj. Desconoissut.

esconsolar vt. Desconsolar.

esconsolat, ada adj. Desconsolat. Sin.: **adulentit, maucorat**.

escop n.m. (angl. *scoop*) Informacion importanta ò sensacionala qu'un jornalista dona en exclusivitat.

escopeta n.f. (anc.) Pichina arma de fuèc de la boca larga. Sin.: **espachafòsso**.

escopetada n.f. Còup d'escopeta.

escopetar vi. Faire usatge d'una escopeta.

escopetier n.m. Sordat armat d'una escopeta.

escopeu n.m. Escòpre.

escopia n.f. (med.) Radioscopia.

escopolamina n.f. Alcaloïde extrach dau jusquiami e de l'estramònia, pròche de l'atropina e m'ai efèctes pariers.

escòpre n.m. Ciseu de marmier, de fustier. Var.: **escopeu**.

escoprear vt. (*escoprei*) Trabalhar au mejan d'un escòpre. Sin.: **ciselar, escrincelar**.

escoratar vt. Si precipitar, anar dapertot per trovar quauqua ren. Sin.: **coratar**.

escorau n.m. Terebentina extracha dau mele.

escorbut n.m. 1. Malautia generala, avitaminòsi C, caracterisada per d'emorragias multipli, per una caquexia progressiva, que lo sieu tractament es una alimentacion à basa d'ortalhas e de frucha seca e l'administracion de vitamina C. Sin.: (pop.) **mau de terror**. 2. *Escorbut infantile*: Escorbut que tòca lu enfants noirts de lach esterilistat, que si di finda *malautia de Barlow*.

escorbuc, a adj. e n. Relatiu à l'escorbut; que sofrisse d'escorbut.

escòrça n.f. 1. Partida superficiala e protectritz dei fusts, dei brancas e dei rameus, rica en suve e en tanins. 2. Region extèrna dei raïç e dei pens joves. 3. Envelopa d'un fruchs. Sin. (1, 2 e3): **rusca**. 4. *Escòrça terrèstra*: Crosta terrèstra. Sin.: **pèu de la Terra**. 5. (anat., vièlh) *Escòrça cerebrala*: Cortèx.

escorçaire, airitz n. Persona que lèva l'escòrça dei aubres.

escorçar vt. (*escòrci*) Levar l'escòrça d'un aubre, d'un fruch.

escorch n.m. Escorcha. Var.: **acorcha**.

escorcha n.f. 1. Camin mai cort que la rota normala: *Pilhar una escorcha*. Var.: **acorcha**. 2. Biais de s'exprimir en tèrmes concís. Var.: **escorch**. 3. Diminucion dei dimensions sota l'efècte de la perspectiva. 4. (coregr.) Posicion derivada, mé la camba en l'ària qu'es plegada.

escorchament n.m. Accion d'escorchar quauqua ren, de diminuir la sieu longuessa; lo sieu resultat. Var.: **racorchament, acorchament**.

escorchapin n.m. Pichon velier de transpoart d'origina iberica: «*ung escorchapin d'Espagne...*» (1554).

escorchar vt. Rendre mai cort. Var.: **acorchar, racorchar**. ♦ **s'escorchar** v.pr. Devenir mai cort. Var.: **s'acorchar**.

escorchon n.m. Pichona escorcha. Var.: **acorchon**.

escorçonèla n.f. *Escorçonèla blanca*: Salsific. Var.: **escorçonèra**. **escorçonèla negra** n.f. ♦ **Escorçonèla negra**: Planta cultivada per la sieu raïç negra, que sembla à-n-aquela dau salsific (Família dei compauadas).

escorçonèla n.f. Var.: **escorçonèra**.

escorçonèra n.f. Escorçonèla.

escordiu n.m. (bot.) Labiacea aromatica e medicinala, comuna en lu endrechs sècs. Sin.: **calamàndria, calamandrina**.

escorcossonar vt. Levar lu corcossons que degálhan li ortalhas.

escòria n.f. 1. Sotaproducth d'operacion d'elaboracion metallurgica, qu'a una composicion à basa de silicats. ♦ *Escòria de desfosforacion*: Residú de la desfosforacion dau minerau de fèrre, emplegat coma engrais. 2. (geol.) Lava bofigoa, ruda au tocar.

escoriaçat, ada adj. De la natura dei escòrias.

escorjadura n.f. Pichina entalha dins la pèu; grafinhadura.

escorjar vt. (*escòrgi*) Grafinhar.

escorjatiu, iva adj. Excoriatiu.

escòrn n.m. Umilicacion, ofensa; vergonha que n'en resulta. Var.: **escòrna**. Sin.: **afront, ofensa, injúria, avania, escarni**.

escòrna n.f. Escòrn.

escornar vt. (*escòrni*) Faire subir un escòrn à. Sin.: **insolentar, escarnir, ofensar, injuriar, insultar**.

escorpena n.f. Rascassa.

escorpenidat n.m. *Escorpenidats*: Família de divers peis, coma la rascassa.

escòrpi n.m. Antropòde dei encontradas tropicali e mediterranenqui, que poarta en davant un pareu de peçugas, e que lo sieu abdomèn mobile s'acaba per un agulhon velenós. Var.: **escorpiu, escorpion**.

escorpion n.m. Escòrpi.

escorpiu n.m. Escòrpi.

escopolamina n.f. Alcaloïde contengut en divers vegetals, utilizat còtra lo mau dei transpoarts e la malautia de Parkinson.

escorregar vt. (*escorregui*) Complir un itinerari determinat: «*...las fustas de Morou an escorregut lo plan de Ramatuelle et pres tres homes...*» (A.C. Arles, 1507). Sin.: **percórrer, passar, compassejar**.

escorreguda n.f. 1. Viatge complit dins una encontrada per la visitar. 2. Accion de s'escapar d'un luèc, de si dispensar d'un obligacion per lo plaser. Sin.: **escapada**.

escorrement n.m. Fach d'escórrer, de s'escórrer (per un fluidie, un liquide).

escorrença n.f. 1. Corsa, fuga. ♦ *Si pilhar l'escorrença*: Si metre à córrer. 2. Diarrea, correnta. Sin.: (pop.) **caganha, foira, escorrement**.

escorrençar (s') v.pr. Agantar l'escorrença.

escorrent, a adj. Que s'escorre. Sin.: **abrivat, rapide, brivent, velòc**.

escorreon n.m. Laç de cuer.

escórrer vi. Esquilhar au fond, en parlant d'un fèrre de nau.

escórrer vi. Colar, en parlant d'un líquide. ◆
s'escórrer v.pr. Colar, s'escapar, en parlant d'un líquide.
escorresalada n.m. Panier ò aparelh per escórrer la salada. Sin.: **esposcasalada**.
escorrihas n.f. pl. Sediments.
escorriu n.m. Canal que torna menar l'aiga dau molin à la ribiera.
escorsar vt. Escansonar.
escorsa n.f. 1. Tròç de camin. 2. Córrer velòç. ◆ *Donar una escorsa*: Legir un obratge, un jornal, à la lèsta, sensa l'espelucar.
escorsat n.m. Biais donat ai costats d'una fenèstra per donar mai de lutz ò per facilitar lo movement dei batents. Sin.: **escansonament**.
escorsiera n.f. Camin de ronda. Var.: **corsiera**.
escorsonela n.f. Radicha.
escòrta n.f. 1. Formacion militària terrèstra, aerenca ò ò navala encargada d'escortar. 2. Ensèm de personas qu'acompanhon. ◆ *Faire escòrta*: Acompanhar.
escortada n.f. Cortègi.
escortaire n.m. Bastiment de guèrra especialament equipat per la proteccion dei comunicacions e la lucha antisotamarina.
escortar vt. (*escòrti*) Acompanhar per protegir, per susvelhar, ò faire onor.
escortegada n.f. Accion d'escortegar. Var.: **escortegadura**.
escortegadura n.f. Escortegada.
escortegaire, airtiz n. Persona qu'escortega li bèstias.
escortegar vt. (*escortegui*) Metre en pèças una bèstia en n'en separant la pèu, la carn e lu oàs. Sin.: **espelhar, despelhar**.
escortin n.m. Esportin.
escortinar vt. Descortinar; esportinar.
escòssa n.f. Gacilhada.
escossoira n.f. Batedoira (màquina per batre lo gran). Sin.: **escoaire**.
escossonar vt. Batre, en parlant dau blat. Sin.: **escodre**.
escossura n.f. Batatge dei cerealas. Sin.: **caucadura**.
escot n.m. Escota: *Èstre à l'escot*.
escot n.m. Jovent que practica l'escotisme. Var.: **scot, escotista**.
escòt n.m. Part que cadun paga, dins un past pilhat en comun. ◆ *Pagar lo sieu escòt*: Portar la sieu contribucion à una despesa comuna. Var.: **escotisson**. Sin.: **quòta-part, rata-part**.
escòt n.m. Estòfa crosada que servia à faire de raubas de dòu e de vestits de religioas.
escot, a adj. Que pertòca l'escotisme. Var.: **scot, escotista**.
escota n.f. 1. Accion d'escotar (un programa radiofonic, una conversacion telefonica, etc.): *Restar à l'escota*. ◆ Ora de granda escota: Ora que lu auditors ò lu telespectators son lo mai nombrós. ◆ *Taula d'escotas*: Installacion que permete de susvelhar li conversacions telefoniqui. 2. Accion d'escotar cen que si di. ◆ *Èstre à*

l'escota: Èstre atentiu à cen que si di, à cen que si debana. 3. Capacitat à escotar lu autres, à èstre atentiu e receptiu à la paraula dei autres: *Aver una boana escota*. 4. (mil.) Deteccion per lo son de la presença e de l'activitat de l'enemic. ◆ *Poast d'escota*: Poast de reperatge per lo son. Var.: **escot**. ◆ pl. Aurelhas dau singlar.

escota n.f. (mar.) Cordatge que sièrve à orientar una vela.

escotada n.f. 1. Audicion. 2. (mús.) Ponch d'òrguena. 3. (fig.) Interrupcion que la sieu durada sembla totplen lòngra, peanta.

escotaire n.m. Element d'un receptor telefonic, radiofonic, etc., que si mete à l'aurelha per audir lo son. Var.: **escotor**.

escotar vt. 1. Prestar l'aurelha à; s'aplicar à audir: *Escotar de música*. 2. Èstre atentiu à, tenir còmpte de cen que quauqu'un di, de la sieu volontat, dei sieus desidèris: *Escotar lu conseus de sa maire*. 3. *Escotar la sieu rason, la sieu ràbia, la sieu dolor, la sieu fam, etc.*: Si laisser menar per eli, li si abandonar. 4. Auscultar. ◆ **s'escotar** v.pr. 1. Acordar una importança tròup granda ai pròpris pichins problemas. 2. *S'escotar parlar*: Parlar mé complasença. 3. *Se m'escotessi!*: Se mi laissessi anar ai mièu impulsions, ai mièu emocions!

escotelaire, airtiz n. 1. Persona que dona un còup (de còups) de coteu. Sin.: **sagataire**. 2. Persona encargada de tuar lu poarc en lu sagnant.

escotelar vt. (*escotèli*) 1. Donar un còup (de còups) de coteu à. Sin.: **ponhardar, sagatar, estiletar**. 2. Tuar (un poarc) en lo sagnant.

escotelatge n.m. Accion d'escotelar. Sin.: **sagatada**.

escóter n.m. (angl. *scooter*) Veïcule à motor, mé doi ròdas generalament pichini, de l'encastre dubèrt e pauc ò pron carenat, sus lo quau non es forçadament setat à cavau. Var.: **escotèr**.

escotèr n.m. Escóter.

escoterista n. Persona que mena un escóter.

escoticha n.f. Dança de salon, d'origina escocesa.

escotilha n.f. (mar.) Dubertura rectangularària practicada dins lo poant d'una nau per accedir ai entrepoants e ai estivas.

escotilhon n.m. (mar.) Escotilha de dimension pichona.

escotisson n.f. 1. Picnic. Sin.: **repaissada campèstra**. ◆ *Manjar à escotisson*: Manjar en picnic, quora cadun poarta la sieu biaça. 2. Cotisacion, espec. aquela que si paga per èstre sòcia d'una associacion, d'un partit.

escotisme n.m. Doctrina filosofica de *Duns Scotus*, movement fondat per Baden Powell en lo 1909 per balhar ai joves de qualitats morali e esportivi.

escotista adj. e n. Escot, scot.

escotòma n.m. Perda ò alteracion de la vision dins una zòna limitada dau camp visual.

escotometria n.f. (med.) Cèrca medicala d'un escotòma.

escotomisacion (-izacion) n.f. Accion d'escotomisar.

escotomisar (-izar) vt. (psicol.) Metre à l'escart dau camp de consciença (una part importanta e sovent desconoissuda de la realitat psicologica individuala).

escotopic, a adj. Relatiu à la vision dins l'escurcina.

escotor n.m. Escotaire.

escotós, oa adj. Atentiu.

escrabblar vi. Jugar à l'Escrabble.

escrabblaire, airtiz n. Persona que juèga à l'Escrabble.

escrabble n.m. (angl. *Scrabble*, nom depaumat) Juèc d'origina americana, dins lo quau si fórmon de mòts en li plaçant sobre una grasilha especiala, en marcant de ponchs en foncion dei letras emplegadi e de l'emplaçament causit per li pauar.

escracanhada n.f. Forra de rire.

escracanhar (s') v.pr. Si faire una forra de rire. Sin.: **petar dau rire**.

escrach n.m. Matèria que provèn dei vias respiratòri que si remanda per la boca; expectoracion. Sin.: **escuèp**.

escrach adj. inv. (angl. *scratch*) 1. Si di d'un jogaire que, au gòlf, a minga ponch dins una competicion à andicap. 2. *Corsa escrach* ò *escrach*, n.m.: Espròva dins la quala toi lu concurrents pàton de la mema linha, sensa avantatge ni andicap. Var.: **escratch, scratch**.

escrachada n.f. 1. Accion d'escrachar; projeccion. Sin.: **escupiment**. 2. Crepitation.

escrachaire, airtiz n. Qu'escracha sovent. Sin.: **escupèire**.

escrachar vt. 1. Mandar foara de la boca: *Escrachar lo sang*. Sin.: **escupir**. 2. Projectar, laisser s'escòrrer: *Volcan qu'escracha de lava*. 3. Crepitar (per exemple en parlant d'un autparlaire). ◆ vi. 1. Mandar d'escrachs; esposcar. 2. *Escrachar sobre quauqua ren, quauqu'un*: Lo mespresar. ◇ *Escrachar sobre quauqu'un*: L'insultar.

escrancar n.f. (mar.) *Escrancar lu fèrres*: Donar fond à doi fèrres quora una nau es au sorgidor, en cas que lo vent ò lu corrents vèngon à créisser. Sin.: **aforçar, enforçar**.

escrapia n.f. Varietat ovina d'encefalopatia espongiiforma aguda. Sin.: **tremolanta de la fea**.

escrasament n.m. Accion d'escrasar. Sin.: **escrissençada**.

escrasant, a adj. Qu'escrasa, acaba.

escrasar vt. 1. Esquiçar. 2. Impauar una carga tròup peanta à. 3. Batre completament. Sin.: **escrissençar**.

escraviadura n.f. Grafinhadura.

escraviar vt. (*escravi*, classic *escràvii*) Grafinhar.

escreançat, ada adj. Descortés. Sin.: **maucreat, malaprés, malensenh**.

escrebassar (s') v.pr. Si curbir de crebassas.

escremar vt. Descremar. Sin.: **dessanflorar**.

escremason n.f. Descrematge.

escrematge n.m. Descrematge.

escremir (s') v.pr. (à) S'aplicar, faire toi lu esfoarç possibles en vista d'un resultat que non es aisat à obtenir. Sin.: **s'escribir, s'afanar, s'esforçar**.

escremitor, tritz n. (it.) Escrinaire.

escriba n.m. 1. Dins l'Egipte anciana, foncionari encargat de la redaccion dei actes administratius, religiós ò juridics. 2. (pej.) Emplegat de bureu, encargat dei escripturas, dei còpias. 3. Doctor judieu, interprète oficial dei escripturas Santi, dins lo Noveu Testament.

escribachar vi. (pej.) Escriure d'òbras de qualitat mediòdra, escriure sensa talent. Var.: **escrivassar, escrivassejar**.

escribachon n.m. Persona qu'escrivi totplen e mau. Var.: **escribòcho, escrivassier, plumassier**.

escribòcho n.m. Escribachon.

escrich, a adj. 1. Notat per l'escriptura. 2. Cubèrt de signes d'escriptura. 3. Exprimit per lo biais de l'escriptura. 4. Exprimit per de signes visibles: *La malícia es escricha sobre la sieu cara*. 5. Irrevocable, coma d'arrèsts divins. ◇ *Èra escrich*: Si devia produrre, èra fatal.

escrich n.m. 1. Papier que poarta testimoniatge, convencion signada. 2. Ensèm dei espròvas escrichi d'un examèn, d'un concors. 3. Obratge literari ò scientific. 4. *Per escrich*: Sota la forma escricha, sus lo papier: *Metre li sieu ideas per escrich*.

escriadament n.m. Crit mandat d'un biais confús e tumultuós. Sin.: **clamor, clamadissas, bramada**.

escriadar vt. 1. Publicar. 2. Difamar. Var.: **descriadar**.

◆ **s'escriadar** v.pr. Dire quauqua ren en cridant.

escriadassada n.f. Accion d'escridassar. Sin.: **bramada, bramadissa, esbramassada, chabra**.

escriadassar vt. Manifestar la contèsta, l'ira, per lo biais de bramadissas.

escrima n.f. 1. Art dau manejamèn de l'espada, dau sabre, dau floret. 2. Espòrt qu'opaua doi adversaris au floret, à l'espada, au sabre. Var.: **esquèrma**.

escrimaire, airtiz (escrimaire) n. Persona que practica l'escrima.

escribir (s') v.pr. 1. S'esforçar, s'aplicar, en vista d'un resultat dificile à obtenir. 2. S'aplicar dins lo compliment d'un trabalh, d'una òbra, etc., m'au tot dei sieus mejans en capitant pauc ò pron dins la sieu realisacion.. Sin.: **s'escrenir, s'esperforçar, s'afanar**.

escriu n.m. Boita, cofret per plaçar ò presentar à la venda de jòias, d'argentaria, d'objèctes de qualitat. Var.: **escriuh**.

escrincelat, ada adj. 1. Burinat. 2. Ciselat.

escrinceladura n.f. Ciseladura.

escrincelaire, airtiz n. Ciselaire.

escrincelar v.t. Ciselar.

escrincelatge n.m. Ciselament.

escrinh n.m. Escriu.

escripofil(e), a n. Persona que practica l'escripofilia.

escripofilia n.f. Recèrca, colleccion dei accions e obligacions que non son plus quotadi en Borsa.

escript n.m. (angl. *script*) 1. (cín.) Document escrich que fa vèire scena per scena cen que serà virat. 2. Tipe d'escriptura manescrha simplificada que li sieu letras son vesini dei capitalas d'estamparia. 3. (fin.) Document que representa la fraccion dei interès ò dau capital remboursable deuguts à un obligatari que la collectivitát debitriz non pòu plus pagar à l'escadença.

escript, a n. (cín.) Assistent dau realisator d'un film ò d'un programa televisiu encargat de notar toi lu detalhs tecnicos e artisticus relatius à cada presa de vista.

escript-girl n.f. (angl.) Escripta.

escriptòri n.m. Necessari que recampa tot cen que cau per escriure.

escriptura n.f. 1. Representacion de la paraula e de la pensada au mejan de signes grafics convencionals. 2. Sistema de signes grafics que perméton aquela representacion: *Esriptura cuneifòrma*. 3. Biais personal d'escriure, de formar li letras: *Aver una bèla escriptura*. Sin.: **calligrafia**. 4. (inform.) Enregistrament d'una informacion dins una memòria. 5. Biais de s'exprimir, dins una òbra literària: *Aver una escriptura recercada*. 6. Tecnica, metòde d'expression (en literatura, en música). 7. *L'Esriptura santa ò li Esripturas*: Toi lu libres de la Bibla. 8. (dr.) Escrich qu'a una valor probatòria. ◇ *Esriptura privada*: Passada entre de personas privadi per lu sieus afaires particuliers. ◇ *Esriptura publica*: passada per afaires, m'un caractèr de publicitat e d'autenticitat. Var.: **escritura**. ◆ pl. (com.) Ensèm dei registres d'un negociant, d'un banquier, que presenta la seguida e la natura de toti li sieu operacions; comptabilitat.

escriptural, a adj. 1. Relatiu à l'escriptura. Contr.: **oral**. 2. *Moneda escripturala*: Ensèm dei mejans de pagament autres que lu bilhets de bancas e li pèças, que circúlon per de juècs d'escriptura. Var.: **escritural, escripturau**.

escripturari, ària adj. Relatiu à l'Esriptura santa.

escrissençar vt. Esquiçar, aplatir.

escriptor n. Escriptor.

escritura n.f. Esriptura.

escritural, a adj. Esriptural. Var.: **escriturau**.

escriturau, ala adj. Esriptural.

escriure vt. (*escrivi*) 1. Traçar lu signes d'un sistema d'escriptura, lu assemblar per representar la paraula ò la pensada: *Escriure lo sieu nom*. ◇ *Escriure coma un mètge*: Escriure mau, d'un biais que si pòu dificilament lièger. 2. Ortografiar: *Sabes escriure aqueu mòt?* 3. Informar per letra, per corrier: *Li ai escrich que siam d'acòrdi*. 4. Exprimir la sieu pensada per un escrich; compauar un obratge escrich: *Escriure un roman, una cançon*. ◆ vi. 1. Emplegar lu signes grafics, l'escriptura: *Ai emparat à escriure qu'avii quatre ans*. ◇ *Màquina per escriure*: Aparelh à clavier qu'acciona de caractèrs qu'estàmpen sus lo papier gràcias à un dispositiu que li depaua la tencha. 2. Compauar una òbra literària, faire mestier d'escrivan. 3. Laisser una traça, en parlant d'un instrument que sièrve per l'escriptura: *Un gredon qu'escriu mau*.

escrivalha n.f. (pej.) Esriptura de gaire de valor, sensa interès.

escrivan n.m. 1. Persona que compaua d'obratges literari, scientificus, etc. 2. (mar.) Dins la marina anciana, persona qu'assegurava l'intendença à bòrd d'una nau (ròtle que pilhèt mai tardi lo comissari de bòrd): 1341: «*e l'escrivan de la galea o de panfil sia tengut de retenir o a qualqun marinier en la dicha moneda...*»; 1492: «*...es per veritat en lo libre de l'escriva de la dicha nau.*»

(F.Pellos). Sin.: **secretari**. 3. *Escrivan public*: Persona que fa profession de redigir de tèxtos divèrs per lo còmpte d'aqueli que non sàbon escriure ò qu'escrivon mé dificultat.

escrivania n.f. Taula provedida de tiradors, que sièrve per escriure. Sin.: **bureau, secretari**.

escrivassar vt. Escribachar, escrivassejar.

escrivassier, a n. Escribachon.

escrivèire n.m. Persona que li agrada escriure.

esriveu n.m. Crivela. ◇ *Esriveu esparvier*: Auceu de preda diurne qu'ataca lu colombs e lu cervidats (Família dei accipitrides). Sin.: **astor, moisset gròs** (*Accipiter gentilis*). ◇ *Esriveu de coala*: Pichin farcon totplen viu qu'ivèrna en Euròpa occidentala (Família dei falconidats). Sin.: **moisset pichon** (*Falco colombarius*).

escroa n.f. Escrova.

escròc n.m. Persona qu'escròca. Var.: **escrocaire**. Sin.: **arpian, arpalhand, arrapaire, raubaire, rapin, talhaborsa, grego, grèc, rapinaire, gusàs, baratier, pacau, raubafigas, lairon, truffador, tiraborsa**.

escrocaire, airtiz n. Escròc.

escrocar vt. (*escròqui*) 1. S'empadronir de quauqua ren d'un biais malonèste. *Escrocar una gròssa soma*. 2. Obtenir per sorpresa ò per fraude. 3. *Escrocar quauqu'un*: L'enganar. Sin.: **engarçar, arrapar, raubar, truffar**.

escrocaria n.f. 1. Accion d'escrocar. 2. Delicte que consistisse à pilhar lo ben de quauqu'un d'un biais fraudulós. Sin.: **engan, raubarria, truffaria**.

escròfola n.f. Escrofula.

escrofolós, oa adj. e n. Escrofulós.

escrofula n.f. Malautia dei escròlas. Var.: **escròfola**. Sin.: **estruma, vaira**.

escrofulària n.f. Planta erbacea vivaça, dau pen que pòu èstre alat. Sin.: **èrba dei escròlas, èrba de Santa Clara**.

escrofulariacea n.f. *Escrofulariaceas*: Família de plantas gamopetali coma la digitala e l'escrofulària.

escrofulós, oa adj. e n. Relatiu à l'escrofula; que sofrisse d'escrofula. Var.: **escrofolós, escrolós**.

escròlas n.f. pl. Inflamacion e abcès d'origina tuberculoa, que pertòca sobretot lu ganglions linfatics dau coal. Sin.: **escrofula**. ◇ *Èrba dei escròlas*: Escrofulària.

escrolós, oa adj. Escrofulós.

escrosena n.f. Làmia dei mars caudi mé la tèsta aplatida en doi lòbes, que poàrton lu uèlhs ai sieu extremitats, que poàdon presentar un perilh per l'òme (Família dei esfirnatudes). Sin.: **peis marteu, marteu**.

escrostar vt. Desbarrassar de la sieu crosta. Var.: **descrostar**.

escrotar vt. Levar la pauta, li femsas: *Escrotar li cauçaduras*. Var.: **descrotar**.

escrotlament n.m. 1. Fach de s'escrotlar. Sin.: **concàs, afondrament, boira**. 2. (fig.) Roina totala, anientament: *L'escrotlament d'una teoria*.

escrotlar (s') v.pr. (*m'escròtli*) 1. Si profundar. Sin.: **s'afondre, si concassar, s'aboïrar**. 2. (fig.) Èstre destruch, anientat; perdre tota valor: *Lu sieus espèrs si*

son escrotlats. 3. Èstre tocat d'una defalhença brutala au cors d'un esfoarç (espec. esportiu).

escrotlon n.m. Gacilhada.

escrotoira n.f. Lama metallica orizontala plaçada dapé de l'intrada d'una maion, per descrotar li sòlas dei cauçaduras.

escrotom n.m. Envlopa cutanea dei testicules; borsas. Var.: **borsonada**.

escrova n.f. Pèça traucada d'un trauc cilindric, que la sieu susfàcia intèrna es cavada d'una rega per lo lotjament dau filet d'una vit. Var.: **escroa**.

escrupulejar vi. Aver d'escrupules.

escrupul(e) n.m. Preocupacion de consciença, esitacion, per de rasons morali. Sin.: **crenta**, **dubitança**, **retenença**, **trastejament**.

escrupul(e) n.m. Anciana unitat de pes que valia la 24ª part d'una onça.

escrupulós, oa adj. 1. D'una granda exigença d'onestetat. 2. Minucios dins tot cen que fa, menimós.

escrupulosament adv. D'un biais escrupulós.

escrutar vt. 1. Analisar, temptar de capir dins lu detalhs: *Escrutar li intencions de quauqu'un*. Sin.: **espelucar**, **investigar**, **escandalhar**, **agachar**. 2. Examinar atentivament en percorrent dau regard: *Escrutar l'horizont*.

escrutator, airtiz adj. (lit.) Que vòu descurbir quauqua ren en observant atentivament.

escrutator, airtiz n. Persona encargada dau debanament d'un escrutin.

escrutin n.m. Ensèm dei operacions d'un vòte ò d'una eleccion. Sin.: **descòmpte**.

escubi n.m. Escut.

escuçon n.m. 1. (arald.) Pichin escut. 2. Cartoche decoratiu que poarta de pèças araldiqui, d'inscripcions. 3. (mil.) Pichin tròç de drap cordurat au coal ò à l'espata d'un militari per indicar l'arma e lo numèro de còrs de tropa. 4. Pichina targa metallica en forma d'escut, plaçada sus la serralha d'una poarta. 5. Placa calcària que recuèrbe una part ò la totalitat dau còrs d'unu peis. 6. Mesotorax (dei insèctes). 7. (agric.) Tròç d'escòrça que poarta un uèlh ò un boton per insertir. Var.: **escudet**, **escurçon**.

escuçonar vt. 1. Fixar un escuçon sus. 2. (agric.) Insertir m'un escuçon.

escuçonatge n.m. (agric.) Accion d'insertir m'un escuçon.

escudaria n.f. 1. Luèc destinat ai cavaus, ai muus, ai aes. 2. Ensèm dei cavaus de corsas d'un propietari. 3. Ensèm dei ciclistas ò dei pilòts de corsa e dei sieu màquinas (veïturas, bicicletas, motocicletas) que còrron per una marca donada. 4. Ensèm dei escrivans, dei autors que travàlhon per una maion d'edicion.

escudèla n.f. Sieta cava sensa rebòrd; lo sieu contengut. ◇ *Escudèla d'aiga*: Espècia d'èrba dei fuèlhas redoni, que viu dins li paluds (Família dei ombellifèras).

escudelada n.f. Contengut d'una escudèla.

escudelar vt. (*escudèli*) 1. Trempar la sopa. 2. Servir la sopa. 3. Vuar la saca, parlar, confessar, avoar, divulgar. Sin.: **reconóisser**, **vuor lo canèstre**.

escudelet n.m. Pichina escudèla. Var.: **escudelon**. Sin.: **sieton**.

escudeleta n.f. Idrocotila.

escudelier n.m. Bufet. Var.: **escudelièra**.

escudelièra n.f. Escudelier.

escudelon n.m. 1. Escudelet. 2. Recipient à l'usatge dei pintres, m'un compartiment que contèn l'òli per li colors e un autre d'essença per netejar lu pinceus. Sin.: **pinclielier**.

escudet n.m. Pichin escut.

escudier, a n. 1. Persona que saup montar à cavau. 2. Persona que fa d'exercicis d'equitacion dins un circ. 3. Instructor d'equitacion. ◇ *Bòtas à l'escudiera*: Bòtas auti per montar à cavau. ◆ n.m. 1. (ist.) Gentilòme qu'acompanhava lo cavalier e portava lo sieu escut. Sin.: **cavalerís**. 2. Títol que portàvon lu joves nòbles pas'nca armats cavaliers. 3. Oficier encargat de s'ocupar dei cavaus d'un rèi, d'un grand senhor. ◇ *Grand escudier*: Grand intendent encargat dei cavaus dau rèi.

escudiera n.f. Amazona.

escudo n.m. (port.) Anciana unitat monetària principala dau Portugal.

escuèlh n.m. Rocàs a cima d'aiga foarça perillós per la navegacion: «*Corsari sarrasi qu'estavan aplatat / els escuellz de la mar...*» (1300). Sin.: **seca**, **secan**, **estèu**.

escuèp n.m. Escrach. Var.: **escupenha**.

escufèa n.f. Escufenha.

escufenha n.f. Nausea, desgust, descoar. ◇ *Faire escufenha*: desgustar, descorar, faire venir la nausea. Var.: **escufèa**.

escufinhós, oa adj. Que provòca l'escufenha. Var.: **escufós**.

escufós, oa adj. Escufinhós.

esculpir vt. (*esculpissi*) Esculptar.

esculptar vt. 1. Talhar (la pèira, lo boasc, etc.) au mejan de divèrs autis per desgatjar de formas, de volumes d'un efècte artistic. 2. Crear una òbra d'art de tres dimensions. Var.: **esculpir**. ◆ vi. Practicar l'esculptura.

esculptor, tritz n. Artista qu'esculpta.

esculptura n.f. 1. Art d'esculptar. 2. Ensèm d'òbras esculptadi. 3. Òbra esculptada.

esculptural, a adj. 1. Relatiu à l'esculptura, qu'evòca l'esculptura. 2. Qu'evòca la beutat formala d'una esculprura classica. Var.: **esculpturau**.

escuma n.f. 1. Mofa blanca que si forma sus un liquide agitad ò à mand de búlher. 2. *Escuma de mar*: Silicat natural de magnèsi idratat, que sièrve à faire de pipas.

escumadoira n.f. Escumoira.

escumaire n.m. *Escumaire de mar*: autre nom dei piratas e faribustiers que trevàn sobretot la mar dei Antilhas ai s. XVIIe e XVIIIe.

escumant, a adj. (lit.) Que produe d'escuma. Var.: **escumós**.

escumar vt. Levar l'escuma de. ◇ *Escumar li mars*: Practicar la pirataria en mar. ◆ vi. Si curbir d'escuma; produrre d'escuma.

escumatge n.m. Accion d'escumar.

escumenjable, a adj. Que pòu èstre escumenjat. Var.: **escomenjable**.

escumenjar vt. Escomenjar.

escumasòus n.m. Cròcasòus.

escumoira n.f. Grand culhier plat, mé de traucs, per escumar ò levar d'aliments dau liquide dont son estats cuèchs. Var.: **escumadoira**.

escumós, oa adj. (lit.) Cubèrt d'escuma. Var.: **escumant**.

escuòi n.m. Batatge dau blat. Sin.: **escossura, caucadura**.

escuòire vt. Batre lo blat, li cerealas. Sin.: **escossonar, escodre**.

escupàs n.m. Escuèp gròs. Var.: **escupinhàs**.

escupèire, a n. Persona qu'escupisse.

escupenha n.f. Escupuèha.

escupidor n.m. Recipient dont s'escupisse.

escupiment n.m. Fach d'escupir.

escupihàs n.m. Escupàs.

escupinhejar vi. Escupir sovent en pichina quantitat.

escupinhet, a n. Persona qu'escupisse sovent.

escupinhon n.m. Pichin escuèp.

escupinhós, oa adj. Salivós.

escupir v. (*escupissi*) Escrachar.

escupuèha n.f. 1. Escuèp. 2. Saliva, salivacion. Var.: **escupenha**.

escur n.m. Persiana. Sin.: **contravent**.

escur, a adj. 1. Gaire ò pas esclarat. Sin.: **fosc, sorne, solombrós**. 2. Que si capisse dificilament: *Una pensada escura*. Sin.: **clus, sornut**. 3. Gaire conoissut, que non es au premier plan: *Un escur emplegat dei archius*.

escura-escudèlas n.m. Cèrcadinnar.

escurajatas n.m. Cèrcadinnar.

escurament n.m. Escuratge. Sin.: **netejamin, netícia**.

escurantisme n.m. Comportament d'oposicion à la conoissença, à la rason, au progrès.

escurantista adj. e n. Qu'es ligat à l'escurantisme, partidari, apareaire de l'escurantisme.

escuraplats n.m. Cèrcadinnar.

escurar vt. Curar, netejar.

escuratge n.m. Accion d'escurar.

escurciment n.m. Var.: **escuriment**. Sin.: **enfosquiment, embrunidura**.

escurcina n.f. Escuresina.

escurcir vt. (*escurcissi*) Rendre escur. Var.: **escurir**. Sin.: **enfosquir**. ◆ **s'escurcir** v.pr. Devenir escur. Var.: **s'escurir**. Sin.: **s'enfosquir**.

escurçon n.m. Escuçon.

escuresina n.f. Escurit. Var.: **escurcina, escurina**.

escuriment n.m. Accion d'escurcir; fach de s'escurcir. Var.: **escurciment**. Sin.: **enfosquiment**.

escurina n.f. Escuresina.

escurir vt. (*escurissi*) Escurcir. ◆ **s'escurir** v.pr. S'escurcir.

escuritat n.f. 1. Estat de cen qu'es escur. 2. (fig.) Mancança de clartat, d'intelligibilitat. 3. (lit., fig.) Estat d'una persona escura, sensa notorietat.

escuron n.m. Pèça de teissut d'esponga que sièrve à escurar (espec. li sietas, etc.).

escut n.m. 1. Boclier dei òmes d'armas de l'Atge-Mejan. 2. Anciana moneda d'aur pi d'argent, que portava d'armas sus una dei sieu faças. 3. (arald.) Còrs de tot blason, ordinarriament en forma de boclier.

escutelària n.f. Planta dei luècs umides (Família dei labiadas).

esèquias n.f. pl. (it.) Enterrament.

esfaçable, a adj. Que pòu èstre esfaçat. Sin.: **escafafe**.

esfaçament n.m. Escafafe.

esfaçar vt. Escafar.

esfaçat, ada adj. Desvergonhat.

esfacèl(e) n.m. Esfaceu.

esfacelar vt. (med.) Tresmudar en esfaceu.

esfacelat, da adj. Pertocat per l'esfaceu.

esfaceu n.m. (med.) Mortificacion dei teissuts, mena de gangrena seca; teissut necrosat en via d'eliminacion. Var.: **esfacèl(e)**.

esfagna n.f. Mofa que la sieu descomposicion concorre à la formacion de la torba.

esfagnala n.f. *Esfagnalas*: Mofa dei torbieras que lo tipe n'es l'esfagna.

esfenisc n.m. Nom scientific de l'esbraçat dau Cap.

esfeniscidat n.m. *Esfeniscidats*: Família d'auceus qu'enclau unencament lu esbraçats.

esferita n.f. Autre nom de la blenda.

esferotec n.m. Fonge parasit, agent de la cendrosa dau rosier e de l'agrassonier

esfenocefal(e), a adj. Qu'es pertocat per l'esfenocefalia.

esfenocefalia n.f. (med.) Mauformacion dau crani en forma de conhet.

esfenodon n.m. Reptile oceanian, solet sobrevivent actual dau grope dei rincocefales.

esfenoïdal, a adj. Relatiu à l'esfenoïde. Var.: **esfenoïdau**.

esfenoïdau, ala adj. Esfenoïdal.

esfenoïde n.m. *Oàs esfenoïdal* ò *esfenoïde*, n.m.: Un dei oàs de la tèsta, au nivèu de la basa dau crani.

esfenoïditi n.f. (med.) Inflamacion dei sinus.

esfèra n.f. 1. Susfàcia clausa que toi lu sieu ponchs son à la mema distança (*rai*) d'un ponch interior (*centre*); solide limitat per aquesta susfàcia. ◇ (astron.) *Esfèra celèsta*: Esfèra imaginària de rai indeterminat, qu'a per centre l'uèlh de l'observator e sièrve à definir la direccion dei astres independentament de la sieu distança. 2. Camp d'una activitat, d'una influença, d'una accion: *Alargar l'esfèra dei conoissenças umani, li auti esfèra de la finança*. ◇ *Esfèra d'atribucions*: Ensèm dei matèrias de competença d'un agent, d'una autoritat. ◇ *Esfèra d'influença*: Part dau monde dont una granda potença a

de drechs d'intervencion que li altri nacions li reconoisson implicitament ò explicitament.

esferenca n.f. Grafinhadura. Var.: **esferenga**.

esferancar vt. (*esferenqui*) Grafinhar. Var.: **esferengar**.

esferenga n.f. Esferenca.

esferengar vt. (*esferenqui*) Esferencar.

esferic, a adj. 1. Qu'a la forma d'una esfèra. 2. (mat.) Relatiu à l'esfèra. ◇ *Aneu esferic*: Solide generat per la rotacion d'un segment de ceucle à l'entorn d'un diamètre que non travèrsa aqueu segment. ◇ *Calòta esferica* ò *calòta d'esfèra*: Porcion d'una esfèra limitada per un plan que non passa per lo centre de l'esfèra. ◇ *Sector esferic*: Solide generat per un sector circulari que vira à l'entorn d'un diamètre dau ceucle que non travèrsa aqueu sector. ◇ *Segment esferic*: Porcion dau volume de l'esfèra compresa entre doi parallèlas. ◇ *Triangle esferic*: Triangle traçat sus l'esfèra, que lu sieus costats son d'arcs de grands ceucles. ◇ *Trigonometria esferica*: Estudi dei relacions entre lu costats e lu angles d'un triangle esferic. ◇ *Zòna esferica*: Porcion de la susfàcia d'una esfèra limitada per doi ponchs parrallèles que la còpon.

esfericitat n.f. Estat de cen qu'es esferic.

esferoïdal, a adj. Qu'a la forma d'un esferoïde. Var.: **esferoïdal**.

esferoïdal, ala adj. Esferoïdal.

esferoïde n.m. Susfàcia que la sieu forma s'avesina à n-aquela de l'esfèra.

esferomètre n.m. Instrument que permete de mesurar la corbadura dei susfàcias esferiqui.

esfetjar vt. Arrancar lo fetge. ◆ **s'esfetjar** v.pr. S'alassar à foarça de cridar. Sin.: **s'espaumonar**.

esfèx n.m. Insècte imenoptèr vesin dei vèspas, que paralisa de lingostàs, de grillhets, etc., e li mena à la sieu tana coma aliments per li sieu larvas (lòng de 2 cm).

esfigmic, a adj. (med.) Que pertòca lo pols.

esfigmografe n.m. Aparelh per enregistrar lu batements dau pols ò li variacions de la pression arteriala.

esfigmografia n.f. Enregistrament grafic dau pols.

esfigmograma n.m. Grafic du pols obtengut m'un esfigmografe.

esfigmanomètre n.m. Aparelh que permete la mesura de la pression arteriala. Sin.: **tensiomètre**.

esfilar vt. Desfaire (una estòfa) fièu à fièu.

esfilargar vt. Desfilargar. ◆ **si desfilargar** v.pr. S'esfilargar.

esfinctèr n.m. Muscle anulari qu'estrenhe ò barra un orifici ò un canal natural.

esfincterian, a adj. Relatiu à un esfinctèr.

esfinge n.m. 1. Mostre mitic dau còrs de leon e de la tèssta umana, eventualament provedit d'alas, que gardava lu santuaris funeraris dins l'Egipte faraonica, sota forma d'estàtua. Sin.: **esfinx**. 2. Persona enigmatica. 3. Parpalhon de nuèch que li sieu diversis espècias son ligadi à de plantas diferenti. Sin.: **parpalhon dau diau**.

esfingide n.m. *Esfingides*: Família de parpalhons de la lònga trompa, dei alas anteriori lòngui e estrechi, coma l'esfinge.

esfinx n.m. Esfinge.

esfirena n.f. Barracuda. Sin.: **becuna, luci**.

esfirenidat n.m. Esfirenide.

esfirenide n.m. *Esfirenides*: Família de peis totplen voraç, coma lo barracuda. Var.: **esfirenidats**.

esfirnatude n.m. Esfirnatudes: Família de peis coma l'escrosena.

esflorada n.f. 1. Transformacion dei saus idratadi que pèdon una part de la sieu aiga de cristallisacion au contacte de l'ària e devènon poverulents. 2. Poussa naturala que recuèrbe d'unu fruchs, coma lo pèrsegue. Var.: **esflorada**. Sin.: **eflorescença**.

esflorada n.f. (bot.) Esflorada.

esflorament n.m. Accion d'esflorar; lo sieu resultat.

esflorar vt. 1. Tocar à pena, leugierament. 2. Examiner superficialament. 3. (quim.) (tecn.) Levar una jaça fina du costat flor (epidèrma) d'un cuer, per faire disparéisser lu defaults superficials. ◆ **s'esflorar** v.pr. 1. Perdre li sieu flors. 2. (quim.) Tombar en esflorada, en parlant d'un mineral.

esfloratge n.m. Fach de cascar, en parlant dei flors.

esflotar vt. (*esflòti*) Despenchenar, emberrir.

esfoarç n.m. 1. Messa en accion dei foarças (fisiqi e intellectuàli) per vèncer una dificultat, una resisença, passar un obstacle, rejónher un objectiu, etc. 2. (anc.) Dolor à causa d'una tension tròup viva dei muscles. 3. (fis.) Foarça que tende à desformar un materiau per traction, compression, flexion, torsion ò cisalhament.

esfogar vt. (*esfògui*) Donar liure cors à. Sin.: **desbondar, destravar**. ◆ **s'esfogar** v.pr. Si laisser anar, si solaçar. Sin.: **si desbondar, si destravar**.

esfògue n.m. Efusion (espec. de sentiments). ◇ (med.) Evacuacion brusca e abondoa d'una matèria liquida, aparicion de botons, etc.: *Esfògue de sang*. Sin.: **raïada, escampadura, espantegada**.

esfondar vt. Levar lo fond de (una bota, una caissa).

esfondrament n.m. Afondrament, concàs, esfonduda.

esfondrar vt. Afondrar, esfondre, desfondre.

esforçadament adv. D'un biais forçat. Sin.: **foarça forçada, per foarça, naturalament**. Var.: **forçadament**.

esforçar (s') v.pr. (*m'esfoarci*) Faire toi lu esfoarç possible (per arribar à quauqua ren); s'aplicar à: *S'esfoarça de ben ben faire*. Var.: **s'esperforçar**. Sin.: **s'afanar, s'escagassar**.

esfortunat, ada adj. Que manca d'astre. Var.: **desfortunat**. Sin.: **malastrat, malastruc, desastrat, malastrós, desgraciat**.

esfoscar vt. (*esfosqui*) Faire venir fosc, escur. Sin.: **escurcir, embrunir**.

esfoscor n.f. Escurcina.

esfrei n.m. Espavent. Sin.: **esglai, esglari, esglasi**.

esfraïable, a adj. Espaventable. Sin.: **espaventós, orresc**.

esfraïablement adv. D'un biais esfraïable. Sin.: **espaventablement, espaventosament**.

esfraïant, a adj. Qu'espaventa. Var.: **esfraïós**. Sin.: **espaventant, espantant, esfraïós, espaurugant, esglasiant**.

esfraiar vt. Faire paur, espaventar. Sin.: **esglariar**, **esglasiar**, **espantar**, **espaugar**. ♦ **s'esfraiar** v.pr. Aver paur; s'inquietar.

esfraiós, oa adj. Esfraiant.

esfraiosament adv. D'un biaís esfraiós.

esfrandalhar vt. Metre en morsèus, en peças. Var.: **frandalhar**. Sin.: **esgarrar**, **estraçar**.

esfrontadament adv. Embé esfrontaria: *Mentir esfrontadament*.

esfrontaria n.f. Comportament, biaís d'agir d'una persona esfrontada; impudença, mancaça de retenguda. Var.: **esfrontatessa**, **desfrontaria**, **afrontaria**.

esfrontat, ada adj. e n. Qu'agisse sensa retenguda vers lu autres; impudent. Var.: **afrontat**, **afrontaire**.

esfrontatessa n.f. Esfrontaria.

esfruchar vt. Levar la possibilitat de donar de frucha. Var.: **desfruchar**.

esfulhar vt. (*esfuèlhi*) Levar li fuèlhas de: *Esfulhar la vinha*. Var.: **desfulhar**. ◇ **s'esfulhar** v.pr. Perdre li sieu fuèlhas. Var.: **si desfulhar**.

esfulhatge n.m. Accion d'esfulhar lu aubres e li plantas. Var.: **desfulhatge**.

esfulhetar vt. Fulhetar (un libre, etc.).

esgaiement n.m. Accion d'esgaiar; fach de s'esgaiar. Sin.: **regaudiment**.

esgaiant, a adj. Que rende gai. Sin.: **regaudissent**.

esgaiar vt. (*esgaii*) Rendre gai. Var.: **gaiejar**. Sin.: **alegrar**, **regaudir**. ♦ **s'esgaiar** v.pr. Si divertir. Sin.: **si ralegrar**, **si regaudir**.

esganassar (s') v.pr. S'esgargamelar.

esganguilhar vt. Desganguilhar.

esganguilhat, ada adj. Desganguilhat.

esgard n.m. Consideracion, estima per quauqu'un, per quauqua ren. Sin.: **deferença**. ♦ pl. Marca de respècte; atencions.

esgardar vt. Aver d'esgards per.

esgargamelar (s') v.pr. (*m'esgargamèli*) Cridar tant foart que possible. Sin.: **s'esganassar**, **urlar**, **bramar**.

esgarradura n.f. Part esgarrada de quauqua ren; esgarron. Sin.: **frandalhada**. ◇ *Esgarradura muscularia*: Rompedura violenta d'un nombre important de fibras musculari.

esgarrapapier n.m. Chapamoscas negre (passeron), boscarla quinoniera negra.

esgarrar vt. 1. Metre en peças, à tròç; *Esgarrar un tròç de papier*. Sin.: **esfrandalhar**, **frandalhar**. ◇ *Degalhar (una estòfa) en l'entallant: A esgarrat li braias dau dimènegue*. 2. (fig.) Causar una dolor viva, fisica coma morala: *Aquò m'esgarra lo coar*.

esgarrat, ada adj. 1. Qu'a subit una esgarradura, que presenta un esgarron. 2. Que lu sieus vestits son frusts.

esgarron n.m. Esgarradura qu'un objècte fa per accident dins una estòfa. Sin.: **arrap**.

esgaunhar vt. Rompre li maissèlas à. Var.: **desgaunhar**. Sin.: **descarar**.

esglai n.m. Espavent. Var.: **esglari**, **esglasi**.

esglari n.m. Esglai.

esglariant, a adj. Que provòca l'esglari. Var.: **esglasiant**.

esglariar vt. (esglari, classic esglàrii) Espaventar. Var.: **esglasiar**.

esglasi n.m. Esglari.

esglasiant, a adj. Qu'esglàsia. Var.: **esglariant**, **esglasiaire**.

esglasiar vt. (*esglasi*, classic *esglàsii*) Var.: **esglariar**.

esgotador n.f. Regoala.

esgrafit n.m. Decoracion murala obtenguda per aplicacion, sus un fond de color, d'un revestiment de mortier blanc qu'es pi gratat per faire aparéisser lo dessenh vorgut.

esgravar vt. Destaxar.

esguinharar (s') v.pr. Si fendesclar, si crebassar.

esguinhassada n.f. Fach d'esguinhassar. Sin.: **reganhament**.

esguinhassar vi. Rire d'un biaís mespreant, sarcastic ò estupide. Sin.: **reganhar**.

esicasmè n.m. Escòla d'espiritualitat de la Glèia ortodòxa, fondada sobre la contemplacion e l'invocacion reiterada dau nom de Jèsus.

esicasta adj. Relatiu ò pertinent à l'esicasmè. ♦ n. Que seguísse l'esicasmè.

esitacion n.f. Fach d'esitar, dubi, indecision; moment d'arrèst dins l'accion que marca l'indecision. Sin.: **dubitacion**, (pop.) **vira e va**, **trastejar**.

esitant, a adj. 1. Qu'esita, indecís. 2. Que non es segur: *Anar d'un pas esitant*.

esitar vi. 1. Èstre dins un estat d'indecision, de dubi, d'irresolucion, qu'empacha ò retarda l'accion: *Estar à partir*. 2. Marcar la sieu indecision, lo sieu embarràs (espec. en parlant, m'un temps d'arrèst, un silenci). Sin.: **dubitar**, **trastejar**, **longuejar**.

eslabrar vt. 1. Rompre lo bòrd de, lo degalhar, en parlant d'un vas, d'un vèire, etc. 2. Degalhar, fendasclar li labras. ♦ **s'eslabrar** v.pr. 1. Si fendasclar li labras. 2. Si degalhar sus l'òrle (vas, topin, pinhata, etc.). Sin.: **brecar**, **embrecar**.

eslalòm n.m. 1. Espròva d'esquí que consistísse à davalare en passant de poartas materialisadi au mejan de pals m'una bandiera au sobran. 2. Percors que comprèn totpen de corbas.

eslalomaire, a n. Esportiu que fa d'eslalòm.

eslalomar vi. (*eslalòm*) 1. Efectuar un percors en eslalòm. 2. (fig.) Evitar li dificultats.

eslam n.m. Fach de recitar ò de lièger de poesia sus una scena dubèrta.

eslamaire, a n. Persona que fa d'eslam.

eslamar vi. Faire d'eslam.

eslanç n.m. Abriva. Sin.: **estrambòrd**, **vanc**.

eslançar (s') v.pr. S'abrivar.

eslançat, ada adj. Grand e pusleu maigre.

eslargament n.m. Accion d'eslargar; lo sieu resultat. Var.: **alargament**.

eslargar vt. (*eslargui*) 1. Rendre mai larg. Var.: **alargar**. 2. Faire pròva de generositat. Var.: **deslargar**.

eslau, ava adj. e n. Dau grope que comprèn lu Rus, lu Bielorus, lu Ucrainians, lu Polonés, lu Sèrbes, lu Chècs, lu Eslovacs, etc. ◆ n.m. Grope de lengas indoeuropeï parladi en Euròpa centrala e orientala e en Rússia.

eslavejant, a adj. Eslavista.

eslavisacion (-izacion) n.f. Caractèr eslau donat à quauqu'un, à quauqua ren.

eslavisar (-izar) vt. Donar un caractèr eslau à.

eslavisme n.m. Paneslavisme.

eslavista n. Especialisat dei lengas eslavi. Var.: **eslavejant, a**.

eslavistica n.f. Estudi dei lengas eslavi.

eslavofil(e), a adj. e n. Si díia à partir dei annadas 1840 d'aquelu qu'aparàvon li ideas espirituali tradicionali pròpri à la Rússia (per oposicion à *occidentalista*).

eslavon n.m. Lenga liturgica dei eslaus ortodòxes, eissida de la revirada dei Evangèlis de Ciril e Metòde.

eslesa n.f. Veïcule provedit de patins e que si fa esquilhar sus la neu e la glaça.

eslip n.m. (mòt anglés) Braietas de la talha bassa que sièrvon de sotavestit ò per lo banh.

eslogan n.m. (mòt anglés) 1. Formula corteta mandada per difusar una opinion, sostenir una accion: *Un eslogan politic*. 2. En publicitat, frasa corta e originala, destinada à ben ficar lo nom d'un produch dins la tèsta dei gents. Sin.: **getat publicitari**.

eslovac, a adj. e n. D'Eslovàquia. ◆ n.m. Lenga eslava parlada en Eslovàquia.

eslovène, a adj. D'Eslovènia. ◆ n.m. Lenga eslava parlada en Eslovènia.

eslunhar vt. (*esluèni*) Alunhar.

esmai n.m. Escaufèstre, trebolèri, tresvirament.

esmaiar (s') v.pr. Èstre preocupat, trebolat, esmogut. s'espaventar; si faire de marrit sang.

esmalt n.m. Esmaut.

esmaltaire, airtiz n. Esmautaire. Var.: **esmaltista**.

esmaltar vt. Esmautar. Var.: **esmautir**.

esmaltidura n.f. Esmautadura.

esmaltir vt. (*esmaltissi*) Esmautar. Var.: **esmautir**.

esmaltista n. Esmautaire.

esmanegat, da adj. e n.m. (arald.) Partiment congreant per una linha en ziga-zaga que travèrsa l'escut de banda à banda.

esmarjament n.m. 1. Accion de portar dins lo marge. 2. Cen qu'es esmarjat ò portat en marge.

esmarjar vt. 1. Diminuir lo marge de. 2. Metre la sieu firma en bas de per provar la sieu presença à un acamp, per provar qu'una persona a pilhat conoissença d'un document, etc. ◆ vt. ind. Receure lo tractament ligat à un emplec.

esmarrador n.m. Luèc dont un si pòu perdre.

esmarrar vt. Foaraviar, estraviar. ◆ **s'esmarrar** v.pr. Si perdre, si foaraviar.

esmarratge n.m. Accion de s'esmarrar; lo sieu resultat.

esmaut n.m. 1. Substança vitroa opaca ò transparenta, fonduda à caud, que sièrve à recurrir d'uni matèrias per

li donar d'esclat ò li colorir d'un biais inalterable. 2. Materiau esmautat. 3. Objècte d'art, sovent metallic, decorat d'esmauts. 4. (arald.) Caduna dei colors dau blason. 5. Substança dura e blanca que recuèrbe la corona dei dents de l'òme e d'uni bèstias.

esmautadura n.f. 1. Art d'esmautar. 2. Obratge esmalhat. Var.: **esmaltidura**.

esmautaire, airtiz n. Professional de l'esmautatge, de l'esmautaria. Var.: **esmaltaire, esmaltista**.

esmautar vt. Aplicar d'esmaut sus un objècte, una susfàcia. Var.: **esmaltar, esmaltir, esmautir**.

esmautaria n.f. Art de decorar mé d'esmauts; objèctes fach d'aqueu biais.

esmautatge n.m. Accion d'esmautar; lo sieu resultat.

esmetic, a adj. 1. Si di d'una substança que sièrve per desgraissar la lana. 2. (fis.) Si di d'un estat mesomòrfe dins lo quau lu centres dei moleculas son situats dins de plans parallèles.

esmeralda n.f. Esmeralda.

esmena n.f. 1. Cen que si paga per reparar un mancamer à la lèi. 2. *Faire esmena*: Reconóisser la sieu error: *Del seu tòrt farai esmena* (Peiròl). Var.: **emenda**.

esmendable, a adj. Que pòu èstre melhorat ò corregit. Var.: **emendable**.

esmendaire, airtiz n. Persona que melhora, que corregisse. Var.: **emendaire**.

esmendament n.m. Accion d'esmenar ò de s'esmenar; lo sieu resultat. Var.: **esmenança, emendament**.

esmenança n.f. Esmendament.

esmenar vt. 1. Melhorar. 2. Corregir, reparar. 3. Condamnar à una esmena. 4. Bonificar, melhorar, en parlant de la tèrra. Var.: **emendar**. ◆ **s'esmenar** v.pr. Si melhorar, si corregir. Var.: **s'emendar**.

esmeraldin, a adj. Color d'esmeralda.

esmeralda n.f. Pèira preciosa vèrda, varietat de bericle. Var.: **esmeralda**.

esmeravilhament n.m. Fach de s'esmeravilhar, de si meravilhar, d'èstre meravilhat.

esmeravilhar vt. Inspirar una viva admiracion à. Var.: **meravilhar**. ◆ **s'esmeravilhar** v.pr.

esmerilh n.m. Ròca que contèn una foarta proporcion de corindon, que la sieu pòuvera s'emplega coma abrasiu. Var.: **emerlic**.

esmerilhon n.m. 1. Pichin faucon qu'ibèrna en euròpa occidentala, que s'emplegava ancianament per la fauconaria. Sin.: **moisset pichon, escriveau de coala**. 2. Cròc ò bocla tengut au mejan d'una pichina tija dins un aneu, per que li poasque virar liurament.

esmilla n.f. Marteu mé doi ponchas que s'emplega per talhar li pèiras. Sin.: **escoda, estampin**.

esmillar vt. Talhar la pèira au mejan d'una esmilla. Sin.: **escodar**.

esmillatge n.m. Accion de desgrossir una pèira au mejan d'una esmilla. Sin.: **escodatge**.

esmoguda n.f. Foarta emocion. Var.: **esmòu**. Sin.: **emocion**.

esmogut, uda adj. Que pròva una emoció. Sin.: **emocionat, coartocat, coarmacat.**

esmolut, uda adj. Amolat.

esmonedar vt. Escambiar de bilhets de banca còntra de moneda.

esmoquing n.m. Costume elegant d'òme, m'un revèrs de seda. Var.: **smoking** (angl.).

esmossar vt. 1. Faire perdre de son talhent. 2. (fig.) Faire perdre lo sieu envanc à.

esmossat, ada adj. 1. Qu'a perdut de son talhent. 2. Qu'a perdut lo sieu envanc.

esmotar vt. (*esmòti*) Desmotar.

esmou n.m. Esmoguda.

esmoure vt. (*esmòvi*) Commòure.

esmovent, a adj. Commovent. Sin.: **emocionant.**

esmovible, a adj. Commovible.

esnac n.m. Esnac-bar.

esnac-bar n.m. (de l'anglés *snack-bar*) Cafè-restaurant que sièrve de plats estandardisats. Var.: **esnac, snack-bar.**

esnaturar vt. Desnaturar.

esnervament n.m. Fach d'esnervar; lo sieu resultat. Sin.: **bila, ràbia.** Var.: **enervament.**

esnervant, a adj. Que fa embilar. Var.: **enervant.**

esnervar vt. (*esnèrvi*) Faire embilar, enrabiari. Var.: **enervar.**

esnervat, ada adj. En preda à l'esnervament. Var.: **enervant.**

esnierar vt. Desbarassar dei sieu nieras.

esnòb adj. e n. Que si compoarta embé esnobisme. Sin.: **ponchut.**

esnobar vt. (*esnòbi*) Pilhar quauqu'un de aut, embé mesprètz, en l'escartant e en l'evitant. Sin.: **morgar.**

esnobisme n.m. 1. Admiracion per tot cen qu'es tengut per èstre de mòda dins lu mitans de l'auta societat. 2. Accion d'esnobar; lo sieu resultat. Sin.: **aire ponchut.**

esofagian, a adj. Relatiu à l'esofague. Var.: **esofagic.**

esofagic, a adj. Esofagian.

esofagiti n.f. (med.) Inflamacion de l'esofague.

esofagomalacia n.f. (med.) Digestion de la paret esofagica per lo suc gastric.

esofagoplastia n.f. Operacion qu'a per amira de remplaçar una part de l'esofague.

esofagoscòpi n.m. (med.) Endoscòpi destinat à l'examen interne de l'esofague per li vias naturalis.

esofagoscopia n.f. (med.) Examèn de l'esofague au mejan d'un esofagoscòpi.

esofagotomia n.f. (cir.) Encisa de l'esofague.

esofague n.m. Promiera partida dau tube digestiu despí la faringe fins au càrdia de l'estòmegue, que li sieu parets anteriora e posteriora, normalament aplicadi una còntra l'autra, s'escàrton unicament au passatge de la bòla alimentària.

esoforia n.f. (med.) Desturbi de la vision binocularia.

esoteric, a adj. 1. Relatiu à l'esoterisme. 2. Que si pòu capir dificilament; ermetic, gaire clar. Sin.: **escur, fosc.**

esoterisme n.m. 1. Partida d'uni filosofias anciani que dévon restar escondudi ai personas que non son iniciadi. 2. Caractèr esoteric (de quauqua ren).

espa adj. Impar, dins lu juècs dei enfants (cf. *parme e espa*).

espaçament n.m. 1. Accion d'espaçar. 2. Distança entre doi còrs. Sin.: **escartament, escart, estenduda, interval(le), separacion, entredoi, desseparacion, desseparament.** 3. (arts graf.) Biaís d'espaçar lu mòts.

espaçar vt. 1. Separar d'un espaci, d'un temps donat: *Espaçar lu aubres, li visitas.* 2. (arts graf.) Separar lu mòts d'un espaci. Var.: **espaciari.**

espacejar (s') v.pr. 1. Pilhar lu sieus aises. 2. S'espandir.

espachafòsso n.m. Anciana arma de fuèc de la boca larga. Sin.: **escopeta.**

espaci n.m. 1. Estenduda indefinida que contèn e envirota toi lu objèctes. Sin.: **espandi, espandida.** ◇ (mat.) Ensèm (de ponchs, de vectors etc.) provedit d'una estructura. ◇ *Espaci escalari:* Qu'à cadun dei sieus ponchs es associat una soleta valor numerica. ◇ *Espaci de Higgs:* Espaci ipotetic, constant dins tot l'espaci, que li particulas elementari gànnon en massa quora lo travèron. ◇ *Espaci vectorial:* Espaci qu'en cadun dei sieus ponchs es definit un vector. ◇ *Espaci euclidian:* Espaci vectorial provedit d'un produch escalari. ◇ (fis.) Region de l'espaci que dins cadun dei sieus ponchs es definida una grandor fisica mesurable. 2. (psicol.) Representacion d'aquesta estenduda; cen que lu noastres sens n'en conóisson: *Espaci auditiu, visual.* 3. Volume que quauqua ren ocupa: *Una maion qu'ocupa gaire d'espaci.* Sin.: **espandi, espandida.** 4. Interval de temps: *Dins l'espaci d'un an.* Sin.: **espandi, espandida.** 5. Susfàcia, mitan afectats à una activitat, un usatge partilculier: *Espaci publicitari.* ◇ *Espacis vèrds:* Jardins, pargues d'una aglomeracion. 5. *Espaci vital:* Territòri qu'una nacion jutja necessària per viure; espaci qu'una persona n'a besonh per non si sentir embarrassada per lu autres. 6. Estenduda dont víron lu astres. ◇ (espec.) Mitan extraterrestre: *Conquista de l'espaci.* ◇ (dr.) *Espaci aerian* ò *espaci aerec:* Partida de l'atmosphèra dont un Estat contraròtla la circulacion aereca.

espacial, a adj. 1. Que pertòca l'espaci, l'estenduda. ◇ *Carga espaciala:* Acumulacion d'electrons à l'entorn dau catòde d'un tube electronic. 2. (telecom.) *Commutacion espaciala:* Commutacion dins la quala una comunicacion ocupa una soleta via de transmission. 3. Relatiu à l'espaci interplanetari, intersideral: *Recèrca espaciala.* ◇ *Guèrra espaciala:* Conflicte entre grandis potèncas, caracterisat per l'emplec, dins l'espaci orbital, de mejans militaris ofensius ò defensius. Var.: **espaciau.**

espacialisacion (-izacion) n.f. Accion d'espacialisar.

espacialisar (-izar) vt. 1. Adaptar ai condicions de l'espaci. 2. (fisiol.) Localisar una sensacion auditiva ò visuala.

espacialitat n.f. Caractèr de cen qu'es dins l'espaci ò s'organisa dins l'espaci.

espaciari vt. (*espaci, classic espàcii*) Espaçar.

espaciau, ala adj. Espacial.
espacionau n.f. Astronau.
espacionauta n. Que viatja dins l'espaci. Sin.: **cosmonauta**.
espaciós, oa adj. Dont li a totplen d'espaci: *Una maion espacioa*. Sin.: **espandiós, ample, vast**.
espaciosament adv. D'un biais espaciós.
espaciotemporal, a adj. Relatiu à l'encòup à l'espaci e au temps. Var.: **espaciotemporau**.
espaciotemporau, ala adj. Espaciotemporal.
espaci-temps n.m. (fis.) Espaci de quatre dimensions ligadi entre eli, que li tres promieri son aqueli de l'espaci ordinari e la quarta es lo temps, necessari à un observator donat, d'après la teoria de la relativitat, per situar un eveniment.
espada n.f. 1. Arma facha d'una lama d'acier ponchuda fixada à una ponhada providida d'una garda. ◇ *Espada tracha*: Espada sortida (òrdre militari). ◇ *Peis espada*: Espadon. ◇ *Espada de Damoclès*: Perilh que si pòu abatre sobre d'una persona d'un moment à l'autre. ◇ *Èstre à espada e coteu*: M'un sentiment d'òdi recipròc. 2. (cast.) Torero encargat de la messa à moart dau taur. Sin.: **matador**. 3. (espòrts) Una dei tres armas de l'esquèrma, que mesura fins à 1,10 m (0,90 m per la lama); disciplina qu'emplega aquesta arma, que còmpta lu còups portats de la poncha sobre la totalitat dau còrs.
espadici n.m. (bot.) Inflorescença facha d'una espiga envelopat dins una bractea que si soana *espata*, que s'atròva dins lu paumoliers e l'èrba dau poarc.
espadaire n.m. Persona que maneja l'espada.
espadar vt. Picar au mejan de l'espada.
espadassa n.f. Èrba foarça comuna dins lu prats, lu boascs, lu luècs enermassits e lu gasts. Sin.: **traucasac, peu de can, crepacavala**.
espadassin n.m. (de l'italian *spadaccino*) 1. (vièlh) Que li agràdon lu duèls. Var.: **espadier**. 2. (lit.) Assassin à pretzfach. Sin.: **tuaire, escotelaire**.
espadiciflòra n.f. *Espadiciflòras*: Òrdre de plantas monocotilodoneï qu'an d'espadicis.
espadier n.m. (vièlh) Que li agradava si batre à l'espada. Var.: **espadassin**. Sin.: **ferralhaire, ferratejaire**.
espadon n.m. 1. Granda espada larga que si tenia m'ai doi mans. 2. Peis dei mars caudi e temperadi, que pòu mesurar fins à 4 mètres de lòng, que la sieu maissela sobrana es alongada coma la lama d'una espada (òrdre dei percomòrfes). Sin.: **peis-espada**.
espadonar vt. Donar un gròs còup d'espada à.
espadrilha n.f. Cauçadura de tela m'una sòla de coarda. Var.: **espardeilha, espardilha**.
espadrilhier, a n. Persona que fa d'espadrilhas. Var.: **espadilhier, espardeilhier**.
espaguèti n.m. (it. *spaghetto*) Pèça de pasta de farina, semblant à una cordeleta: *Espaguètis à la bolonhesa*.
espaimar (s') v.pr. 1. Èstre pertocat per un espaima. 2. Èstre en ponch de s'esvanir per encausa d'un sentiment viu e agradiu. 3. (lit.) Tombar en sincòpa, s'esvanir.
espaima n.m. Contraccion patologica dei muscles liscs dei viscèras.

espaís n.m. Cavalier de l'armada francesa qu'apartenia à un còrs creat en lo 1834 en Argeria, mé m'un recrutament autoctòne.
espalaficar (s') v.pr. Tombar de aut, si lançar.
espalancament n.m. Accion d'espalancar; lo sieu resultat.
espalancar vt. (*espalanqui*) Durbir en grand (una poarta, una fenèstra, lu uèlhs).
espalancat, ada adj. Grand dubèrt.
espalax n.m. Rosigaire d'Euròpa centrala (lòng 20 cm), que cava de galarias profondi. Sin.: **garri-taupa**.
espalhadoira n.f. Criveu per desseparar la farina dau bren. Sin.: **burat, baruteliera**.
espalhaire, airtiz n. Persona que procedisse au barutelatge.
espalhar vt. Desseparar la farina dau bren. Sin.: **desbrenar, barutelar**.
espalhassar (s') v.pr. Si picar en tèrra. Sin.: **s'estramassar**.
espalhatge n.m. Desseparament de la farina e dau bren. Sin.: **barutelatge, buratatge**.
espalhetjar vt. Bolegar la palha dau temps dau barutelatge.
espalhiera n.f. Peça de l'armadura que curbia li espatlas. Var.: **espatliera**.
espalhon n.m. Brandon de palha. Var.: **palhon**.
espalissar vt. Espandir sobre de pals.
espallacion n.f. (fis.) Esclatament, en nombroï particalas, dau nucleu d'un atòme sota l'efècte d'un bombardament corpusculari pusleu intense.
espalmar vt. Recurbir lo fons d'una barca, d'una nau, mé de pega, de quitran, etc. Var.: **espaumar**. Sin.: **encarenar**.
espalme n.m. Enduch de seu, de quitran. Var.: **espaume**.
esпам n.m. (angl. *spam*, de «*Spiced Ham*» ò «*Spiced Pork and Meat*», literalament «Cambajon salat» ò «Poarc e carn salats») Corrier non sollicitat, sobretot electronic, m'una tòca publicitària.
espaire, airtiz n. Persona que manda d'espams.
espaumar vt. Mandar d'espams à.
espanabanquet n.m. Ociós. Sin.: **boana vòlha, manja pan à tradiment**.
espanandria n.f. (biol.) Estat d'una espècia animala dins la quala lu mascles son rares e la partenogenèsi es la règla.
espanar vt. 1. Levar en netejant, escobar, ramassar. 2. Portar via.
espançar vt. Durbir la pança de. Sin.: **esventrar**.
espandi n.m. Espandida.
espandida n.f. 1. Espaci. 2. Accion de florir ò de fulhar. 2. Movement per lo quau un pòble, una nacion, s'espandisson en delà deu sieu termieras: *L'espandida coloniala au s. XIX^{en}*. Sin.: **expansion**.
espandiment n.m. 1. Florida. 2. Accion d'espandir; fach d'èstre espandit.
espandiós, oa adj. Espaciós.

expandir vt. (*expandissi*) Escampilhar. Sin.: **esparpalhar, esparpilhar, espantegar**. ◆ **s'expandir** v.pr. S'espacejar.

expandre vt. Espantegar. ◇ (espec.) *Expandre de fem, d'engrais*: Lu espantegar dins un camp.

espanholejant, a adj. (ling.) Que dona d'ària à l'espanhòu, qu'imita l'espanhòu, que n'es influençat. Sin.: **castelhanisant**.

espanholejar vi. (sin.) 1. Si laisser influençar per l'espanhòu. 2. Parlar un marrit espanhòu. Sin.: **castelhanisar**.

espanholeta n.f. (constr.) Mecanisme per barrar una fenèstra, fach d'una pichina barra metallica m'un cròc à l'extremitat, manobrada au mejan d'una manelha.

espanholisar (-izar) vt. Donar un caractèr espanhòu à: *Espanholisar un mòt anglés*.

espanholisme n.m. Mòt ò expression pròpris à la lenga espanhòla.

espanhòu, òla adj. e n. D'Espanha. ◆ n.m. Lenga latina parlada en Espanha e dins d'unu país d'Amèrica dau Sud. Sin.: **castelhan**.

espaniomenorrea n.f. (med.) Raretat e espaçament excessiu dei menstruacions.

espant n.m. 1. Aparicion sobrenaturala ligada à la creença d'una existença pertocant una persona defuntada ò desapareissuda. Sin.: **fantaume, trèva**. 2. **estupefaccion**.

espantament n.m. Fach d'èstre espantat. Sin.: **esbaïment, estupefaccion**.

espantant, a adj. Estonant. Sin.: **esbaïssent, estupefasent**.

esparantar vt. Estonar, meravilhar. Sin.: **esbaïr, estupefaire**.

espantat, ada adj. Sota lo còup d'un espantament. Sin.: **nec, estupefasent**.

espantegada n.f. Dispersion. Sin.: **espandiment, espandida, expandi, exalament**.

espantegar vt. (*espantegui*) Dispersar. Sin.: **expandre, esparpalhar, escampilhar, expandir, exalar**.

espantegat, ada adj. Espars.

espantós, oa adj. Espaventable.

espar n.m. Esperlin.

esparada n.f. 1. Detonacion, seguida de detonacions. 2. Fach d'esparar, d'esquilhar. Sin.: **desparada**. Sin.: **tronament, tir, tiradís**.

esparadrap n.m. benda de papier, de teissut ò d'una matèria plastica, qu'una dei sieu faças, destinada à èstre aplicada sus la pèu, es cubèrta d'una substança adesiva e, eventualament, de produchs farmaceutics actius.

esparar vt. (it.) Tirar, m'una arma de fuèc. Var.: **desparar**.

esparcet n.m. Planta forratgiera vivaça emplegada dins li pradarias artificials (Familha dei papilionaceas): *Esparcet bastard, d'Espanha, jaune, sauvatge*.

esparciat(a), a adj. e n. 1. D'Esparta. 2. Que fa pensar à la rigor, à l'austeritat dei costumas d'Esparta. ◇ À *l'esparciata*: Severament. Var.: **espartenc**.

esparciata n.f. Sabata mé de lanieras.

espardeha n.f. Espadrilha. Var.: **espardilha**.

espardehier, a n. Persona que fa ò vende d'espadrilhas. Var.: **espadrilhier, espardilhier**.

espardilha n.f. Espadrilha.

espardilhier, a n. Persona que fa d'espadrilhas. Var.: **espadrilhier, espardehier**.

esparèla n.f. Planta nomada, resistentà e qu'a de grandis facultats d'adaptacion, pròcha dau pissanlièch.

espargement n.m. Accion d'espargir; lo sieu resultat.

espargir vt. (*espargissi*) Espantegar.

espargo(l) n.m. Espargue.

espargoliera n.f. Luèc dont créisson lu espargues. Var.: **esparguiera**.

espargue n.m. 1. Planta que s'en mànjon lu grèlhs ò *turions* (Familha dei liliaceas). 2. (fam.) Persona granda e maïgra. Var.: **espargue, asperge** (fr.). Var.: **espargo(l)**.

esparguiera n.f. Luèc dont créisson lu espargues. Var.: **espargoliera**.

esparide n.m. *Esparides*: Familha de peis dei alas pelviani inseridi sota lo torax, m'una dorsala soleta qu'a un rai espinós, coma la daurada, la buga.

esparmada n.f. Jaça de gras. Var.: **espalmada, espaumada**.

esparmar vt. Graïssar, curbir, fretar mé de gras. Var.: **espalmar, espaumar**.

esparnha n.f. Esparnhe. Var.: **esparnhe**.

esparnaire, airtiz n. Qu'esparnha, mete de sòus de costat. Var.: **esparnhant, esparnhant, esparnaire**.

esparnhant, a n. Esparnhaire.

esparnhar vt. 1. Metre en resèrva, amolonar: *Esparnhar un sòu après l'autre, un sòu quora l'autre*. ◇ *Esparnhar d'escorreons de sabatas, de blest de candelas*: Faire d'economias de somas sensa gaire d'importança. Sin.: **economisar, acampar**. 2. Pas emplegar totalament: *Esparnhar li sieu foarças*. 3. *Esparnhar quauqua ren à quauqu'un*: Lo li evitar. 4. Laisser la vida à quauqu'un: *Esparnhar li fremas e lu enfants*. 5. Non degalhar, non destrúger: *La chavana a esparnhat la region*. Var.: **esparnhar**. ◆ **s'esparnhar** v.pr. Si dispensar de.

esparnhe n.m. 1. Accion de metre en resèrva de sòus, una part dau revengut individual ò nacional. Sin.: **economia, parsimonia**. ◇ *Faire d'esparnhes de maigrand*: Esparnhar de somas tant pichini que sièrve de ren. ◇ *Esparnha-lotjament, esparnha-retirada*: Sistèmas d'encoratjament à l'esparnha dei particuliers per poder crompar, bastir ò amainatjar un lotjament ò per si garantir una pension mai auta. ◇ *Caissa d'esparnha*: Establiment financier que pilha de depaus en numerari que n'en capitalisa cada an lu interès. Var.: **esparnha, esparnhe**.

esparnhós, oa adj. Econòme, acampaire.

esparpalhada n.f. Accion d'esparpalhar.

esparpalhament n.m. Accion d'esparpalhar; lo sieu resultat.

esparpalhar vt. Espantegar.

esparpèlar vt. (*esparpèli*) Desvelhar, faire durbir li parpèlas. Sin.: **desbarlugar**. Var.: **esparpelugar**.

esparpelugar vt. Esparpèlar.

esparra n.f. Travèrsa de l'encastre d'una carreta.
esparrar vi. Esquilhar, perdre l'equilibri.
esparron n.m. Escalon.
esparronar vt. Dispauar en esparrons, de distança en distança. Sin.: **escalonar**.
espars, a adj. Espantegat, en desòrdre. Sin.: **arratge**.
espars n.m. Qualitat de raïm negre dau ròdol de Nimes.
esparsar vt. Espantegar, dispersar.
espart n.m. Graminea que li sieu fuèlhas s'emplégon en espartaria. Sin.: **aufa**.
espartaquisme n.m. Movement socialista pi comunista alemand que recampava d'elements minoritaris de la social-democràcia e fuguèt vencut en lo 1919 per li foarças conservairitz.
espartaquista adj. e n. Qu'apartèn à l'espartaquisme.
espartaria n.f. Obratge coma la coarda, un panier, etc., treçat en espart; fabricacion d'aquestu objèctes.
esparteïna n.f. Alcaloïde extrach de la ginèsta, tonic dau coar e diuretic, emplegat especialament per facilitar lu acochaments.
espartenc, a adj. Esparciat(a).
espartir vt. (*espartissi*) Despartir.
esparvairon n.m. Esparvier pichon.
esparvier n.m. 1. Auceu rapaci diurne, comun dins lu boascs, dont caça lu auceus pichins (30 à 40 cm de lòng). Sin.: **moisset gris**. 2. Ret de pesca de forma conica, garnit de plombs, que si lança à la man. Sin.: **rasal, rasau, resalh, resau**.
esparviera n.f. Luèc que frequènton lu esparviers.
espasme n.m. Contraccion patologica dei muscles.
espasmodic, a adj. Relatiu à l'espasme; qu'a lu caractèrs de l'espasme.
espasmofil(e), a adj. e n. Que sofrisse d'espasmofilia.
espasmofilia n.f. Afeccion caracterisada per un estat d'iperexcitabilitat neuromusculària que si manifestà per de crampas, de formiguaments, de crisis d'agitacion e de malandrescs.
espasmofilic, a adj. Relatiu à l'espasmofilia.
espasmogène, a adj. Que provòca d'espasmes.
espasmolisi n.f. (med.): Eliminacion dei espasmes.
espasmolitic, a adj. e n. Antiespasmodic.
espassionar (s') v.pr. Si passionar.
espassionat, ada adj. 1. (it.) Imparcial. 2. (it.) Apatic. 3. Apassionat.
espat n.m. (miner.) Minerau de l'estructura lamelària e cristallina. ◇ *Espat d'Islàndia*: Varietat pura de calcita cristallisada.
espata n.f. (bot.) Bractea à l'entorn de l'espiga dins lu espadicis.
espatarar vt. Divulgar, faire saupre.
espatassar (s') v.pr. Retombar sus li sieu patas.
espat-fluòr n. m. Nom comercial de la fluorina.
espatla n.f. 1. Articulacion qu'unisse lo braç au torax; (au pl.) espaci comprés entre caduna d'aqueli articulacions. ◇ (fig.) *Aver la tèsta sus li espatlas*: Èstre

plen de boan sens. ◇ *Auçar li espatlas*: Faire un movement d'espatlas per marcar lo mesprètz, lo desdenh. Sin.: **espatlejar**. 2. Part superiora dau membre superior ò anterior dei animaus. 3. Cima montanhosa plaçada en davant d'una cima màger: *L'espatla de Gelàs*. 4. (mar.) *Espatla de popa*: Plataforma situada entre lo jòu de popa e lo primier banc de popa.

espatlada n.f. 1. Còup donat mé l'espatla. 2. Carga que si poarta sus l'espatla.

espatlament n.m. 1. Terrassament per protegir una boca de fuèc e li personas que la sièrvon còtra lo fuèc de l'enemic. 2. Barri de sostèn. 3. Costat salhent d'un tenon per donar de soliditat à l'assemblatge. 4. Cambiament de seccion d'una pèça mecanica, destinat à servir d'aponteu ò de butada. 5. (geogr.) Dins una valada glaciària, replan que, à una autessa donada dei pendís, seguísse li parets de la part inferiora. 6. Part situada sota la tèsta dau ralh que jonhe aquela d'aquí a la sòla.

espatlar vt. 1. Ajudar, sostenir (quauqu'un). 2. Apontelar còtra l'espatla. 3. Practicar l'espatlament d'un tenon. 4. Sostenir (quauqu'un). Var.: **espatlejar**. ◆ **s'espatlar** v.pr. 1. Tombar sus li espatlas. 2. Si rompre, si deslugar una espatla.

espatlat, ada adj. Si di d'un vestit que compoarta una espaleta de remborratge.

espatlat n.m. (espòrts) En alterofilia, movement que consistísse à menar la barra, en un temps solet, à l'autessa dei espatlas.

espatlat-jetat n.m. Movement d'alterofilia que consistísse, après aver auçat la barra fins ai espatlas, à l'auçat en un segond temps en tendent lu braç.

espatlejar vt. Espatlar. ◆ vi. 1. Auçar li espatlas en signe de protestacion. 2. (coregr.) Esfaçar una espatla en arrier en avançant l'autra vèrs lo public. Sin.: **auçar li espatlas**.

espatleta n.f. 1. Pata que d'unu militarís poàrton sus cada espatla, e que sièrve sovent à designar lo sieu grade; simbòle dau grade d'oficier. 2. Benda de teissut que retèn un vestit femenin ai espatlas. 3. Emborratge que la sieu forma seguísse aquela de l'espatla e sièrve à alargar la carrura d'un vestit. Var.: **espatliera**.

espatlier n.m. (mar.) Promier remador dau banc d'una galèra. Sin.: **vogavant**.

espatliera n.f. 1. Reng d'aubres, generalament fruchiers, palissonats dins un plan vertical. 2. Escala fixada à un barri, que lu sieus barreus sièrvon à de movements de gimnastica. 3. Part d'un sèti dont s'apontèla l'esquina. 4. Espalhiera, pèça de l'armadura que recuèrbe l'espatla. 5. (mar.) Plataforma situada entre lo jolh de popa e lo primier banc de vòga d'una galèra.

espatlut, da adj. Si di de quauqu'un qu'a d'espatlas largui.

espatuf n.m. Faste, vanitat, esbrofa.

espatufada n.f. Manifestacion de faste, de vanitat.

espatula n.f. 1. Instrument de metal, de boasc, etc., en forma de pichina pala. 2. Partida anteriora e recorbada d'un esquí. 3. Auceu escacier dau bèc larg, que nida sus li coastas ò dins li canas (longuessa 80 cm).

espatulat, ada adj. En forma d'espatula.

espau n.m. Lançadoira.
espaumada n.f. Espalmada.
espaumar vt. Espalmar, encarenar.
espaumonar (s') v.pr. S'alassar à foarça de cridar, de parlar.
espaument n.m. Paur grandassa provocada per un perill vertadier ò aparent. Sin.: **crenta**, **espavent**, **espaugada**, **afre**, **tresvirament**, **escombulh**, **esfrai**, **terror**.
espaudir vt. (*espaurissi*) Faire paur à. Sin.: **espaumentar**, **tresvirar**, **escombulhar**, **esfraiar**.
espaugada n.f. Espauriment.
espaugant, a adj. Que provòca l'espauriment. Sin.: **espaumentós**, **esfraiant**, **tresvirant**, **espaumentable**.
espavent n.m. Gròssa paur; terror. Sin.: **espaugada**, **afre**, **terror**, **tresvirament**, **escombulh**, **crenta**, **esfrai**.
espaumentablement adv. D'un biais espaventable.
espaumentable, a adj. 1. Que causa d'espavent. 2. Foarça desagradu: *Un temps espaventable*. 3. Estrange, un pauc inquietant. Var.: **espaumentós**. Sin.: **tresvirable**, **espaumentable**, **afros**.
espaumentalh n.m. 1. Manequin grossier cubèrt de vestits vièlhs, plaçat dins un camp per faire paur ai aucus. Sin.: **espaumenta-pàsseras**. 2. (fig.) Persona, grope que fa paur, qu'impessiona: *Dins li annadas '70, l'OGCN èra un espaventalh dau campionat*. 3. Personatge creat per faire paur ai mainaus. Sin.: **babau**. 4. Cen que fa paur sensa rason.
espaumenta-pàsseras n.f. Espaumentalh, espaventau.
espaumentar vt. Faire una granda paur à. Sin.: **espaudir**, **terrorisar**, **terreficar**. ◆ **s'espaventar** v.pr. Si pilhar una paur bèla en seguida à un eveniment, una manifestacion naturala ò sobrenaturala, un incident, un auvari.
espaumentat, ada adj. Que pròva una granda paur.
espaumentau n.m. Espaumentalh.
espaumentós, oa adj. Espaumentable.
espaumentaire, airtiz adj. e n. Que rompe.
espaumentaire n.m. Aparelh previst per espèçar li matèrias industrialis eterogeneï.
espaumentar vt. (*espaenti*) Rompre, metre en pèças. Sin.: **frandalhar**, **esfrandalhar**, **destrocelar**, **estracejar**. Var.: **despaumentar**.
espaumentatge n.m. Accion d'espèçar; lo sieu resultat. Var.: **despaumentatge**, **frandalhatge**....
espècia n.f. 1. Ensèm d'èstres animats ò de causas qu'un caractèr comun destria dei autres dau meme genre; categoria, mena: *Espècia minerala, espècia umana*. ◆ (biol.) Ensèm d'individús animaus ò vegetals semblables per lo sieu aspècte, lo sieu abitat, feconds entre elu ma ordinariament estèrles m'un individu d'una altra espècia. ◆ *Espècia quimica*: Còrs pur. 2. *Una espècia de...*: Una causa que, en manca de precision, es definida au mejan d'una assimilacion à una altra. Sin.: **mena**, **sòrta**. ◆ (fam.) *Espècia de...*: Tèrme de mesprèt. Sin.: **raça d'un...**, **tròç de...** 3. (dr.) Ponch en litigi, cas particular. ◆ *Cas d'espècia*: Que non ièntra dins la règla

general; excepcion. ◆ *En l'espècia*: En la matèria, en la circonstança. ◆ pl. 1. Moneda qu'a cors legal: *Pagar per chèc ò en espècias*. 2. (teol.) Aparença dau pan e dau vin après la transsubstanciacion: *Comuniar sota li doi espècias*.

espècia n.f. Substança aromatica d'origina vegetala per lo condiment dei aliments.

especiacion n.f. (biol.) Aparicion de diferenças entre doi espècias vesini, que provòca la sieu separacion definitiva.

especial, a adj. 1. Particulier à una espècia de personas ò de causas, que correspoande à una tòca: *Formacion especiala, tren especial*. ◆ *Matematicas especiali*: Classa d'ensenhament superior que segueisse la classa de matematicas superiori e prepara ai grandis escòlas scientifici. 2. Que constitue una excepcion. 3. Que non es comun: Una mentalitat un pauc especiala. Var.: **especialu**.

especiala n.f. 1. Òstrega mai grassa, qu'es restada mai longtemps dins lo pesquier. 2. Dins un rallye de veitures, espèra sus un percors impauat.

especialment adv. D'un biais especial. Sin.: **particularment**, **particulierement**.

especialisacion (-izacion) n.f. Accion d'especialisar; lo sieu resultat; fach de s'especialisar.

especialisar (-izar) vt. 1. Rendre competent dins un domèni determinat, rendre apte à un mestier, à un trabalh particular. 2. Restrèner lo camp d'accion d'una activitat, d'una empresa tot en lu rendent mai performants dins la via causada. ◆ **s'especialisar** v.pr. Si dedicar à una branca determinada, à un camp particular: *S'especialisar en pediatria*.

especialisat, ada adj. Que s'es perfeccionat dins un domèni; qu'intervèn dins un domèni particular, estrech: *Obrier especialisat*.

especialista n. 1. Persona qu'a de conoissenças teoriqui ò practiqui dins un domèni precis. 2. Mètge que si dedica à una disciplina medicala ò ai malautias d'un sistema, d'un organe en particular (per op. à *generalista*).

especialitat n.f. 1. Activitat à la quala una persona si dedica particularment; ensèm dei conoissenças aprofondidi dins una branca determinada. ◆ *Especialitat medicala*: Branca particuliera de la medecina, dins la quala òbra un mètge especialista. 2. Produch caracteristic d'un restaurant, d'una region, etc.: *La sòca es una especialitat niçarda*. ◆ (farm.) Medicament preparat d'avança, presentat sota un condicionament particular, caracterisat per una denominacion e enregistrat au ministèri de la Santat. 3. (fam.) Mania particuliera de quauqu'un, sovent agaçanta. Sin.: **tissa**, **mena de faire**. 4. (dr.) Principi dau drech budgetari ai tèrmes dau quau lu costs, au moment dau vòte de la lèi de finanças, son presentats au Parlament d'un biais detalhat. ◆ *Especialitat administrativa*: Principi dau drech public que di que lo poder de cada autoritat administrativa es limitat à l'esfèra dei sieu atribucions.

especiar vt. (*espèci*, classic *espècii*) 1. Condir (un plat) mé d'espècias. 2. Renforçar (un tèxto, un discors, etc.) en li metent de trachs osats.

especiaria n.f. 1. Ensèm de denreas de consumacion correnta (espècias, sucre, cafè, etc.). 2. Comèrci, magasin de l'especier.

especiat, ada adj. 1. Que lo sieu gust es renforçat au mejan d'espècias. 2. Que contèn de trachs desconvenents, pebrats: *Un racònte especiat.*

especiau, ala adj. Especial.

especier, a n. Negociant que vende en gròs ò en detalh de produchs manjadís, d'espècias, de sucres, de cafè, etc.

especific, a adj. 1. Qu'apartèn en pròpri à una espècia, à una caua. ◇ (sc. de la v.) *Nom especific*: Nom latin pròpri à una espècia soleta à l'interior dau genre. 2. (mec.) *Potència especifica*: Performança d'un motor termic d'una valor donada en cavaus, calculada proporcionalament sus la basa d'una cilindrada d'un litre (1000 cm³). 3. *Drechs especifics*: Drechs doaniers calculats sobre li quantitats fisiqui dei produchs pertocats.

especificacion n.f. 1. Accion de determinar especificament quauqua ren: *Sensa especificacion d'ora ni de data.* 2. Definicion dei caracteristicas essenciali (qualitat, dimensions, etc.) qu'una mèrc ò un produch deu aver.

especificament adv. D'un biais especific.

especificar vt. (*especificqui*) Exprimir d'un biais precís, determinar en detalh.

especificitat n.f. Caractèr de cen qu'es especific.

especimèn n.m. 1. Escapolon, modèle d'una categoria. 2. Exemplari d'un libre, d'una revista, ofèrt à gratis. Sin.: **escandalhon, prototipe.**

especiós, oa adj. Qu'a solament una aparencia de veritat, sensa minga valor. Sin.: **artificiós.**

especiosament adv. D'un biais especiós.

especiositat n.f. Caractèr de cen qu'es especiós.

espectacle n.m. 1. Cen que si representa au regard, à l'atencion, e es capable d'evolhar un sentiment: *Contemplan l'espectacle d'un eclipsi.* 2. Representacion teatrala, projeccion cinematografica, etc. ◇ *À grand spectacle*: Si di d'un film, d'una pèça, d'una revista, que méton en òbra de mejans importants e que la sieu messa en scena es luxuoa. 3. Ensèm dei activitats de teatre, cinéma, etc.: *L'industria de l'espectacle.* 4. Si donar, s'ofrir en spectacle: Si mostrar en public, atirar l'atencion, quora cauria èstre mai discret.

espectaclós, oa adj. Que marca l'imaginacion, que fa sensacion; prodigiós: *Un accident espectaclós.* Sin.: **meravilhós, remirable, fabulós, fenomenau, fantastic.**

espectaclosament adv. D'un biais espectaclós.

espectator, tritz n. 1. Persona qu'es testimòni oculari d'un eveniment. 2. Persona qu'assistisse à un spectacle artistic, à una manifestacion esportiva, etc.

espectral, a adj. 1. Qu'a lo caractèr d'un espèctre, d'un fantaume. 2. (mat.) Que si rapoarta à l'espèctre d'una matritz. 3. (fis.) Que pertòca un espèctre luminós. Var.: **espectrau.**

espectrau, ala adj. Spectral.

espèctre n.m. 1. Aparicion fantastica e espaventoa d'un moart; fantaume. Sin.: **trèva.** 2. Representacion espaventoa d'una idea, d'un eveniment: *L'espèctre de la guèrra.* Sin.: **trèva.** 3. (fis.) Ensèm dei radiacions monocromatiqui que resúlton de la descomposicion d'una luz complèxa e, mai generalament, reparticion de l'intensitat d'una onda (acostica, electromagnetica), d'un fais de particulas, en foncion de la frequence, de l'energia. ◇ *Espèctre acostic*: Reparticion de l'intensitat acostica en foncion de la frequence. ◇ *Espèctre d'emission*: Espèctre dau raionament electromagnetic que provèn d'una foant excitada coma si deu (flamba, arc electric, descarga electrica, beluga). ◇ *Espèctre magnetic, electric*: Dessenh dei linhas de foarça d'un camp magnetic ò electric, obtengut en espantant de la limalha de fèrre ò d'autri particulas conductritz dins lo plan d'aqueu camp. ◇ *Espèctre d'absorcion*: Espèctre obtengut quora un raionament continú en frequence travèrsa una substança qu'absorbisse d'uni radiacions caracteristiqui d'aquela substança. ◇ *Espèctre atomic, moleculari*: Espèctre dau raionament emés per excitacion dei atòmes (espèctre de regas) ò dei moleculas (*espèctre de faissas*). 4. (med.) 5. (mat.) *Espèctre d'una matritz*: Ensèm dei valors pròpri d'aquela matritz.

espectroeliografe n.m. Instrument que sièrve à fotografiar lu detalhs de la susfàcia dau Soleu en emplegant la luz que vèn d'una radiacion unica de l'espèctre.

espectrofotomètre n.m. Aparelh que sièrve à mesurar, en foncion de la longuessa d'onda, lo rapoart dei valors d'una mema grandor fotometrica relativu à doi fais de raionament.

espectrofotometria n.f. Estudi realizat au mejan d'un espectrofotomètre.

espectrografe n.m. 1. Aparelh que sièrve à enregistrar lu espèctres luminós sus una placa fotografica. 2. *Espectrografe de massa*: Aparelh que sièrve à separar lu atòmes d'un còrs ò de diferents còrs en foncion dei sieus masses.

espectrografia n.f. Estudi dei espèctres au mejan d'espectrografes.

espectrografic, a adj. Relatiu à l'espectrografia.

espectrograma n.m. Fotografia d'un espèctre luminós.

espectromètre n.m. Aparelh qu'enregistra e mesura lu espèctres element per element mé l'ajuda d'un detector fotoelectric e d'un sistema de mesura.

espectrometria n.f. Estudi dei espèctres au mejan d'espectromètres.

espectrometric, a adj. Relatiu à l'espectrometria.

espectroquimia n.f. Procediment d'analisi quimica basada sus l'estudi de l'espèctre que cau analizar.

espectroquimic, a adj. *Analisi espectroquimica*: Aplicacion dei tecnicas espectroscopiqui à l'analisi quimica.

espectroscòpi n.m. Aparelh destinat à observar lu espèctres luminós.

espectroscopia n.f. (fis.) Estudi dei espèctres luminós. ◇ *Espectroscopia nucleària*: Estudi de la

reparticion en energia dei raionaments electromagnetics e dei particulas emés per un nucleu excitat. ◇ *Espectroscopia dei radiofrecuèncas* ò *espectroscopia hertziana*: Ensèm de estudis fachs sobre lu fenomèn d'interaccion resonanta (espec. resonança magnetica) entre atòmes, moléculas e ondas hertziani.

espectroscopic, a adj. Relatiu à l'espectroscopia.

especulacion n.f. 1. Operacion sobre de bens mòbles ò immòbles, per ganhar de sòus en lu faguent fruchar ò, mai sovent, en lu vendent. 2. (filos.) Recèrca abstracta; teoria, per oposicion à la practica.

especulaire, airtiz adj. e n. Especulator.

especular vt. 1. Faire d'operacions comerciali ò financieri sobre de causas negociabli, per tirar profièch dei variacions dau sieu cors. 2. Comptar sobre quauqua ren per n'en tirar avantatge, per obtenir quauqua ren. 3. (lit.) Chifrar sobre d'una question, n'en faire un subjècte de reflexion.

especular(i), ara (-ària) adj. 1. Relatiu au miralh. ◇ *Allucinacion especulària*: Allucinacion dins la quala lo subjècte ve lo sieu imatge dins un miralh. 2. *Poliment especulari*: Poliment perfectè d'una pèça mecanica.

especulària n.f. Planta erbacea dei flors violeti (Família dei campanulaceas). Sin.: **miralh de Vènus**.

especulatiu, iva adj. 1. Relatiu à una especulacion comerciala ò financiera. 2. (filos.) Que s'estaca à la teoria sensa si preocupar de la practica ni de l'experiència.

especulatiuament adv. D'un biais especulatiu.

especulator, tritz adj. e n. Persona que fa d'especulacions financieri ò comerciali. Var.: **especulaire**.

especulòs n.m. Bescuèch sec totplen sucrat de Belgica.

especulum n.m. (med.) Instrument que sièrve à alargar d'uni cavitats dau còrs (vagina, conduch auditiu, fòssas nasali) per n'en facilitar l'examen.

espeirador n.m. Luèc de batèsta au mejan de pèiras. Var.: **espeiregador**.

espeirar vt. 1. Lapidar. Var.: **peiregar**. Sin.: **acodolar, apeirassar, apeirar, apeiregar, clapairar**. 2. Despeirar. ◆ **s'espeirar** v.pr. Si mandar de pèiras. Var.: **s'espeiregar, s'apeiregar**

espeiratge n.m. Accion d'espeirar (toti acepcions); lo sieu resultat. Var.: **espeiregada**. Sin.: **lapidacion, peiregada, clapairada...**

espeiregador n.m. Espeirador.

espeiregaire, airtiz n. Persona que manda de pèiras. Sin.: **apeiregaire, peiregaire**.

espeleologia n.f. Sciènça e espòrt qu'an per objècte l'estudi ò l'exploracion dei cavitats dau sotasol.

espeleologic, a adj. Relatiu à l'espeleologia.

espeleològue, òga n. Especialista en espeleologia.

espelhacan n.m. Mau vestit, cubèrt d'estraças. Var.: **espelhat, espelhandre**.

espelhat n.m. Espelhacan.

espelhacrestian n.m. Espelhacristian.

espelhacristian n.m. Persona que viu ai despens d'una altra, que n'aprofiècha. Var.: **espelhacrestian**.

espelhadura n.f. Grafinhadura.

espelhaire, airtiz n. Persona qu'espelha lu animaus.

espelhandre n.m. Espelhacan.

espelhar vt. 1. Despelhar; espeçar un animau per n'en recuperar la pèu, li graissas, etc. Sin.: **escarpenar** (Luceram) 2. (fig.) Aprofèchar de (quauqu'un), viure ai sieu espesas.

espelhatge n.m. Accion d'espelhar; lo sieu resultat.

espelida n.f. 1. Fach d'espelir: *L'espelida d'una flor*. 2. (fig.) Naissença, aparicion. Var.: **espeliment, espelison**.

espelidoira n.f. Espelidor.

espelidor n.m. Luèc dont nàisson e créisson lu manhans, li auçelalhas.... Var.: **espelidoira**.

espeliment n.m. Espelida.

espelir vi. (*espelissi*) 1. Nàisser en sortent de l'òu. ◇ (per ext.) Si durbir, en parlant de l'òu. 2. (lit.) Si durbir, en parlant dei flors. 3. Nàisser, aparèisser: *Lo jorn venia d'espelir*.

espelison n.f. Espelida.

esponca n.f. Bauma, caverne.

espeltirar vt. Sollicitar de divèrs caires d'una mena contradictòria. Sin.: **trastejar, tirassar**. Var.: **peltirar**.

espelucaire, airtiz n. Qu'espeluca.

espelucament n.m. Espelucatge.

espelucar vt. (*espeluqui*) 1. Levar la pèu (d'un fruch). 2. Triar, destriar. 3. (fig.) Estudiar à fond, analizar dins lo detalh; criticar. Var.: **espeluconar**.

espelucatge n.m. Accion d'espelucar. Var.: **espelucament**.

espeluconar vt. Espelucar.

espelufar (s') v.pr. S'aliscar li plumas en parlant dei auceus.

espendre vt. Despensar.

espensierat, ada adj. Estordit, inatentiu. Sin.: **tèsta vèrda, destartavelat**.

espensieradament adv. D'un biais espensierat.

espeolhar vt. Despeolhar.

espepidaire, airtiz adj. e n. Ergotaire.

espepidar vi. Ergotar.

espepissaire, airtiz n. Qu'espepissa.

espepissar vt. Analisar minuciosament. Sin.: **espelucar**. ◆ vt. e vi. Fotrassejar.

espepissonaire, airtiz adj. e n. Ergotaire.

espepissonar vi. Ergotar.

esper (d') (+ ieu, tu, eu, ela, se, nautres, vautres, eli, elu) Dau sieu pròpri judici, personalament. Var.: **de per ieu, de per tu**, etc.

espèr n.m. Estat de quauqu'un qu'aspèra embé assegurança; objècte d'aqueu sentiment. ◇ *Dins l'espèr de ò que*: En pensant à ò en pensant que. ◇ *Non li a plus d'espèr*: Si di quora una persona malauta es à mand de morir, quora un projècte va cabussar, quora non si retròva una causa perduda ò una persona desapareissuda, etc.

esperança n.f. 1. Sentiment que poarta à considerar coma realisabla una causa desiderada: *Èstre plen d'esperança, noirir d'esperanças*. ◇ *Esperança de vida*:

Durada mejana de vida asperada, dins un grope uman determinat. 2. Objècte d'aqueu sentiment: *Siés tota la mieu esperança*. 3. (teol.) Vertut teologala per la quala s'aspèra de Dieu la sieu gràcia e la vida etèrna. 4. Mejana, dins una seria estadística, dei valors que la variabla pilha, ponderadi per la frequença d'aparicion respectiva de cada valor.

esperantista adj. e n. Relatiu à l'esperanto; que practica l'esperanto.

esperanto n.m. Lengua auxiliària internacionala, creada en lo 1887 per Zamenhof à partir de raïç qu'apartènon essencialament ai lengas romaniqui.

esperar vt. (*espèri*) Considerar una caua desiderada coma realisabla; asperar embé una part d'assegurança: *Esperar una recompensa*. ◇ *L'esperavi plus!*: Si di de quauqu'un (ò de quauqua ren) qu'a totplen tardat denant d'arribar.

esperbulhir vt. Escaudar mé d'aiga bulhenta. Sin.: **bulhentar**.

esperdre vt. Perdre. ◆ **s'esperdre** v.pr. 1. Si perdre, si foaraviar. 2. S'avalir, si consumir.

esperdudament adv. D'un biais esperdut.

esperdut, uda adj. Foal de dolor.

esperela (d') loc. adv. Ela soleta, sensa ajuda: *A trovat la solucion d'esperela*.

espereli (d') loc. adv. Eli solet, sensa ajuda.

esperelu (d') loc. adv. Elu solets, sensa ajuda.

esperenc n.m. Mena de leca per agantar d'auceus. Var.: **esperenca**.

esperenca n.f. Esperenc.

espereu (d') loc. adv. Eeu solet, sensa ajuda.

esperfoarç n.m. Esfoarç violent.

esperforçar (s') v.pr. S'escagassar, s'esforçar violentament, s'afanar, si crepar.

esperfum n.m. 1. Perfum. 2. Fumigacion.

esperfumada n.f. Accion d'enfumar.

esperfumar vt. Enfumar.

esperieiu (d') loc. adv. Ieu solet, sensa ajuda.

esperiment n.m. Costuma, biais d'agir. Var.: **experiment**.

esperit n.m. 1. Principi immetarial vital, substança incorporala; ànima (per op. à *còrs*). Sin.: **èime**. 2. Èstre incorporal ò imaginari (fantaume, ànima d'un moart...). 3. Principi de la pensada; activitat intellectuàla, intelligença: *Aver l'esperit viu*. Sin.: **èime**. ◇ *Presença d'esperit*: Promptituda à faire ò à dire cen que convèn dins una situacion donada. ◇ *Perdre l'esperit*: Perdre la rason, venir foal. ◇ *Tornar pilhar lu sieus esperits*: Retrovar la sieu calma. ◇ (pej.) *Una vista de l'esperit*: Una idea quimerica, utopica. ◇ *Dins lo mieu esperit*: D'après ieu. 4. Biais de pensar, comportament, intencion definida: *Esperit d'invention, d'entrepresa*. ◇ *Aver boan esperit, marrit esperit*: Aver de disposicions benvolenti, mauvolenti. 5. Umor, ironia: *Faire d'esperit*. ◇ *Trach d'esperit, mòt d'esperit*: Idea interessanta, respoasta ironica. 6. Persona considerada sus lo plan de la sieu activitat intellectuàla: *Lu grands esperits si rescoànton*. ◇ (lit.) *Bèl esperit*: Persona cultivada, que

si destinguisse per lo sieu gust e la sieu practica dei letras.

◇ *Esperit foart*: Persona que fronda lu vejaires aquistats, en particulier aquelu que pertòcon la religion, e que si plaça au dessobre dei ideas comunament admessi. 7. Caractèr essencial, idea directritz, sens: *L'esperit d'una epòca, l'esperit de la lèi*. 8. (quim., anc.) Part mai volatila dei còrs sotamés à destillacion. ◇ *Esperit de boasc*: Alcòl metilic. ◇ *Esperit de sau*: Acide cloridric. ◇ *Esperit de vin*: Alcòl etilic. 9. (ling.) *Esperit rude* ('): En grèc, signe que marca l'aspiracion d'una vocala, per op. à l'*esperit doç* (').

esperital, a adj. Qu'es de l'òrdre de l'esperit, de l'ànima. Var.: **esperitau**.

esperitalament adv. D'un biais esperital.

esperitar vt. e vi. Esclairar per lo biais dei lutz de l'esperit.

esperitàs n.m. Esperit vulgari, espés.

esperitau, ala adj. Esperital.

esperitós, oa adj. Engenhós; plen d'esperit.

esperjur n.m. Faus jurament; violacion de jurament: *Cometre un esperjur*.

esperjur, a adj. e n. Que pronóncia un faus jurament; que renega lo sieu jurament.

esperjurement n.m. Fach de s'esperjurar.

esperjurar (s') v.pr. Faire un faus jurament; renegar lo sieu jurament.

esperlecada n.f. Fach de s'esperlecar.

esperlecar (s') v.pr. (fam.) Si passar la lenga sus li labras en signe de satisfaccion, de golositat.

esperlengada n.f. Denigrament.

esperlengar vt. Denigrar.

esperlin n.m. 1. Daurada. 2. Peis de la Família dei esparidats, vesin dau sargue.

esperlongaire, airtiz n. Persona sempre tardiva per faire quauqua ren, per pilhar una decision. Sin.: **atermenaire, temporisaire, alongaire**.

esperlongar vt. (*esperlòngui*) Alongar, faire durar. Sin.: **temporisar, atermenar, longuejar**. ◆ **s'esperlongar** v.pr. Pilhar troup de temps per faire quauqua ren, per pilhar una decision.

esperlucar vt. (*esperluqui*) Esparpèlar.

esperlucat, da adj. Si di de quauqu'un de viu, alègre, desvelhat.

espèrma n.m. Liquida que vèn dei glandas reproductritz mascli e que contèn lu espermatozoïdes.

espermacia n.f. (bot.) Espòra m'un solet nucleu, que si tròva dins d'unu fonges.

espermafit n.m. Espermatofit.

espermatic, a adj. Relatiu à l'espèrma. ◇ *Cordon espermatic*: Ensèm dau canal deferent e dei venas e artèrias dau testicule.

espermatica n.f. (bio.) Gameta mascle pas'ncara madur destinat à si transformar en espermatozoïde.

espermatoblast n.m. Cellula sexuala primordiala dau testicule.

espermatocèla n.f. (med.) Dilatacion deuguda a l'amolonament d'espèrma dins lo testicule e l'epididime.

espermatocit n.m. Cellula germinala que subisse la promiera ò la segonda division de la meïosi.

espermatofit n.m. (bot) Fanerogame, planta mé de granas. Var.: **espermafít**.

espermatofòr(e) n.m. (zool.) Organe que contèn lu espermatozoïdes dins divèrs vertebrats que s'en poàdon separar per lo presentar à la femèla.

espermatogenèsi n.f. Formacion dei cellulas reproductritz mascles.

espermatogonia n.f. (zool.) Cellula sexuala immatura e diploïda.

espermatorrea n.f. (med.). Emission involontària d'espèrma.

espermatozoïde n.m. (biol.) Gameta mascle dei animaus e d'uni plantas, abitualament format d'una tèsta, que contèn lo nucleu aploïde, e d'una flagèla, qu'assegura lo sieu desplaçament.

espermaturia n.f. (med.) Preséncia d'espèrma dins l'urina.

espermicida adj. e n.m. Si di d'una substança que, plaçada dins li vias genitali femenini, agisse coma anticoncepcional en destruent lu espermatozoïdes.

espermofil(e), a adj. Animau vesin de l'esquiròt, qu'un espècia viu en Euròpa centrala, e que si noirisse de grans.

espermograma n.m. Examèn en laboratòri de l'espèrma; Resultat d'aquel examèn.

espèro n.m. Còup de talon donat au juèc de sautamoton.

esperon n.m. 1. Arceu de metal, que si finisse m'una poncha ò una moleta, que lo cavalier fixa à la partida posteriora dei sieu bòtas per pónher lo sieu cavau e lo faire accelerar. Sin.: **abrivau**. 2. Organe, objècte que forma una salhida. ◇ Poncha de còrna darrier la pata d'unu animaus, coma lo gal ò lo can. ◇ (bot.) Protuberança à la basa dei sepales ò dei petales. 3. (geogr.) Salhida d'un contrafoart montanhós, d'una costiera. 4. (mar.) Part salhenta e renforçada de la proa d'unu naus per profundar lu vaisseus aversiers. 5. À la pesca, flotaire multiple format de flòtas de diamètre variable enfiladi e que si dispaua cada 25 m dins li rets flotanti. ◇ (per ext.) Longuessa de ret de 25 m. Sin.: **cardoniera**. 6. Part salhenta d'una fortificacion, d'una pila de poant. Sin.: **bèc**.

esperonada n.f. Còup d'esperon.

esperonaire, airtz n. Qu'esperona.

esperonar vt. 1. Pónher m'ai esperons: *Esperonar un cavau*. 2. Provedir d'esperons: *Esperonar un gal de combat*. 3. (lit.) Excitar, estimular, tarabustar. 4. (mar.) *Esperonar una nau*: L'abordar mé la ròda de proa.

esperonet n.m. Pichin esperon.

esperonier n.m. Faisan de Malàisia, dau plumatge ulhetat, provedit d'un esperon doble sus lo tars dau mascle.

espertú (d') loc. adv. Tu solet, sensa ajuda.

espés, espessa adj. 1. Qu'a d'essor: Un barri espés, un carton espés de tres millimètres. 2. Massís: *Un òme espés*. 3. (fig.) Grossier, que manca de finessa. Sin.: **maucreat, desgabiati, fufe**. 4. Dense, consistent.

espesas n.f. pl. (it.) Despensa, cost. ◇ *Viure ai espesas de*: Viure sus l'esquina de, profuchar de.

espesar vt. Despensar.

espessor, oira adj. Qu'espessisse.

espessiment n.m. Accion d'espessir; lo sieu resultat. Fach de s'espessir.

espessir vt. (*espessissi*) Rendre espés, mai espés: *Espessir una saussa*. ◆ vi. ò **s'espessir** v.pr. Venir mai espés, mai consistent.

espessissent, a adj. e n.m. Qu'espessisse, qu'augmenta la viscositat.

essor n.f. 1. Tèrça dimension d'un solide, que li doi autri son la longuessa (ò l'autessa) e la larguessa. 2. La mai pichina dimension d'un còrs. 3. Estat de cen qu'es massís. 4. (fig.) Lentor d'esperit, d'intelligença. 5. Estat de cen qu'es dense, sarrat: *L'essor d'un fulhatge*. ◇ (fig.) Profondessa: *L'essor de la nuèch*.

espetadura n.f. Accion d'esclatar violentament (per lo tròn, per exemple). Var.: **espet**. Sin.: **explosion**.

espetar vt. Esclatar violentament, petar.

espeut n.m. Froment rustic. Var.: **espeuta**.

espeuta n.f. Espeut.

espeutiera n.f. Camp semenat d'espeuta.

espia n.f. (ò n.m.) 1. Agent secret encargat d'espionar, de reculhir d'informacions, de descurbir de secrets, per lo còmpte d'una altra persona, dau sieu país. 2. Pichin lume que fa vèire se un aparelh es brancat, en servici. 3. Miralh oblic installat davant una fenèstra. ■ D'origina germanica, lo mòt es basicament femenin, ma lo catalan a li doi formas. Var.: **espion** (augmentatiu italian).

espiament n.m. Accion d'espier.

espier vt. (*espier*) 1. Observar atentivament e secretament. 2. Espionar.

espiatge n.m. (agric.) Aparicion de l'espiga dei cerealas en defoara de la gaina foliària; epòca d'aquela aparicion. Sin.: **espiadura**.

espig n.m. (bot.) Granda lavanda.

espig n.m. Fronton triangulari d'un monument, d'un edifici.

espigar vt. (*espigui*) Descrocar.

espigiforma adj. En forma d'espiga.

espièglaria n.f. Caractèr d'una persona, d'una caua espiègla; malícia. Sin.: **despièch, tarabustada**.

espiègle, a adj. Viu e maliciós, sensa marridum; Un enfant espiègle. Sin.: **despièchós**.

espieut n.m. Arma d'asta, facha d'un baston lòng ferrat, per la caça ò la guèrra.

espiga n.f. 1. Inflorescença dins la quala li flors sensa pedoncule son inseridi au lòng d'un axe principal. 2. Flòta de bèrris ò de pels que créisson en sens contrari dei autres. Sin.: **cost**. 3. Paret mobila dreçada perpendicularament à un barri per aumentar li susfàcias verticali emplegabli. 4. Obratge leugier establhit perpendicularament à la riba d'un cors d'aiga ò au litoral per evitar l'erosion. 5. (constr.) Ornament de metal ò de ceramica per decorar la cresta d'una teulissa.

espiadura n.f. Espiatge.

espigaire, airtz n. Persona qu'espiga. Sin.: **glenaire, rabalhaire**.

espigar vi. Créisser en espiga; si di especialament d'una salada, etc., que non es rabalhada à temps e creisse en autessa fins à produire una inflorescença. ◆ vt. Recampar li espigas qu'an escapat ai meissoniers. Sin.: **glenar, englenar, rabalhar**.

espigarda n.f. Gròs fusiou cort, dau canon larc, en usatge au siècle XVIe. Var.: **espigala, espingòla**.

espigat, ada adj. Si di d'un vegetal que, non rabalhat à temps, creisse fins à produire una inflorescença: *Una salada espigada*.

espigueda n.f. Terren cubèrt d'espig.

espigueta n.f. Pichina espiga.

espilla n.f. Joieu provist d'una esplinga per tenir sus un vestit. Var.: **espilleta**. Sin.: **bròca**.

espillar vt. Ponchar, fixar m'una espilla.

espillaria n.f. Esplingaria.

espilleta n.f. Espilla.

espillier, a n. Esplinguier. ◆ n.m. Estuch per li espillas, pelòta per li espillas. Sin.: **espingolier, agulhier**.

espin n.m. (fis.) Moment cinetic pròpri d'una particula.

espina n.f. 1. Poncha qu'apareisse sus d'unu vegetals: *Lu espinas d'un rosier*. ◇ *Espina blanca*: Aubespin. Sin.: **aubrespin**. ◇ *Levar una espina dau pen à quauqu'un*: Lo desbarrassar d'una preocupacion. 2. (anat.) *Espina dorsala*: Colonna vertebrala. Sin.: **rasteu, cadena de l'espina**.

espinabèc n.m. Espinarguet.

espinada n.f. Entoasc espinós.

espina negra n.f. (bot.) Pruniera pichona me li brancas espinosi que creisse dins li baranhas, que dona una frucha foarça acida. Sin.: **agrenier, agranhonier**. (*prunus spinosa*)

espinarc n.m. Espinoàs.

espinarguet n.m. Peis d'aiga doça, que la sieu esquina e lu sieus flancs son provedits d'espinas. Sin.: **estenhecat, sabatier, espinabèc** (*Gasterosteus aculeatus*, familha dei gasterosteïfòrmes).

espinàs n.m. Boisson. Sin.: **toasc, entoasc**.

espinassa n.f. Gròssa espina.

espina-vineta n.f. Entoasc de la Familha dei berberidaceas, m'ai flors sauri, que li sieu fruchas son manjadissi; es una planta que la sieu rusca es febriguga.

espinhada n.f. Còup d'uèlh rapide. Sin.: **alucada, agachada**.

espinhaire, airtz adj. e n. Persona qu'espincha. Sin.: **alucaire, agachaire**.

espinchar vt. Espiar, regarjar de la coa de l'uèlh. Sin.: **alucar, agachar**.

espinèla n.f. Estròfa de dètz vèrs de vuèch sillabas, m'un repaus au vèrs quaten.

espinèla n.f. Aluminat natural de magnèsi, que pòu donar de pèiras finas de colors variadi.

espineta n.f. Pichin clavecin.

espineu n.m. Aluminat natural de magnèsi, que pòu donar de pèiras fini de colors variadi.

espigala n.f. Espingòla. Var.: **espigarda**.

espingòla n.f. Gròs fusiou cort, dau canon larc, en usatge au siècle XVIe. Var.: **espigarda, espingarda**.

espingòla n.f. Espilla.

espingolar vt. (*espingòli*) Adornar, vestir dau dimènegue. ◆ **s'espingolar** v.pr. Si vestir dau dimènegue.

espingolier, a n. Estuch per li espillas.

espinnàquer n.m. Granda vela triangulària, leugiera e cava, mandada dins l'eissèrva au vent arrier e portant (anglés *spinnaker*).

espinoàs n.m. Ortalalha que s'en mànjon li fuèlhas que son de forma alongada, vèrd escur. Var.: **espinarc**.

◆ pl. Fuèlhas d'espinoàs. ◇ (fig.) *Metre de burre dins lu espinoàs*: Melhorar lu sieus revenguts.

espinós, oa adj. 1. Cubèrt d'espinas. 2. (fig.) Complicat: *Una question espinoà*.

espinós n.m. Aubre espinós.

espinatar vt. Ficar, tancar una poncha, una espilla.

espion, a n. Espia.

espionar vt. Observar secretament, per recampar d'informacions. Var.: **espiar**.

espionatge n.m. 1. Accion d'espionar; Susvelhança clandestina. 2. Activitat dei espions, que dévon faire toart à una empresa ò à un país au profièch d'un autre. 3. *Espionatge industrial*: Recèrca d'entresenhas que pertòcon l'industria.

espioniti n.f. (fam.) Obsession d'aqueli que véon d'espias dapertot.

espira n.f. 1. Torn complet d'una espirala, d'una eliča. 2. Part elementari d'un enrotlament electric que li sieu extremitats son, generalament, foarça vesini una de l'autra. 3. Ensèm dei torns d'una cauquilha enrotlada, coma aquela dei gastropòdes; cadun d'aqueli torns.

espiracle n.m. (zool.) Orifici d'evacuacion de l'aiga qu'a banhat li branquias intèrnes dei cassetas anors.

espiral, a adj. En forma d'espirala.

espiral n.m. Pichina moala en espirala que fa oscillar à una frequença constanta lo balancier d'una moastra.

espirala n.f. 1. (mat.) Corba plana que descriu de revolucions à l'entorn d'un ponch fixe en s'en alunhat. ◇ *En espirala*: En forma d'espirala. 2. Seguida de circonvolucions: *Espiralas de fum*. 3. Acreissement rapide e irresistible de fenomènes interactius: *L'espirala dei prêtz e dei salaris*. 4. Fieu metallic elicoïdal que religa lu fuèlhs d'un quasèrn.

espiralat, ada adj. Enrotlat en espirala.

espiralh n.m. Dubertura prevista per donar d'ària e de lutz dins una cròta, un sota-soal. Sin.: **alenador, ventilhon**.

espiraloïde, a adj. En forma d'espirala.

espirea n.f. Planta de la Familha dei rosaceas, que d'uni espècias son cultivadi per li sieu flors odoroi e qu'una espècia sauvatja dei luècs umides es la *filipendula*.

espirifèr n.m. Braquiopòde fossile de l'èra primària.

espirille n.m. (biol.) Bacteria en forma de filaments alongats e enrotlats en espirala (nom generic).

espirillòsi n.f. Malautia provocada per un espirille.

espirita adj. e n. Relatiu à l'espiritisme; que practica l'espiritisme. Var.: **espiritista**.

espiritan n.m. Membre de la congregacion dau Sant-Esperit, fondada en lo 1703 per assegurar lo servici religiós dei colonias francesi.

espiritad, ada adj. Endemoniat.

espiritisme n.m. Doctrina fondada sobre l'existença e li manifestacions dei esperits, en particular dei esperits umans desincarnats; practica que consistisse à temptar d'intrar en comunicacion m'aqueli esperits au mejan de supoarts paterials ò de subjèctes en estat d'estransi ipnotic.

espiritista adj. e n. Espirita.

espiritós, oa adj. Fin, que moastra d'engenh, d'esperit. Var.: **espiritual**.

espiritosamente adv. D'un bias espiritós.

espiritual, a adj. 1. Qu'es de l'òrdre de l'esperit, de l'ànima: Vida espiritual. 2. Relatiu au camp de l'intelligença, de l'esperit, de la morala: *Valors espirituali*. 3. Relatiu à la religion, à la Glèia: *Poder espiritual*. ◇ *Concèrt espiritual*: Compauat de tròç de música religioa. 4. Qu'a de vivacitat d'esperit, de finessa, d'intelligença.

espiritual n.m. Membre d'un corrent extremista de l'òrdre dei Francescans que, per fidelitat à l'ideal de pauretat absoluta, si separèt de l'òrdre au siècle XIIIe e s'opauèt à la papautat.

espiritualament adv. 1. Per l'esperit: *Comuniar espiritualament*. 2. Embé esperit: *Respoandre espiritualament*.

espiritualisacion (-izacion) n.f. 1. Accion d'espiritualisar; fach d'èstre espiritualisat. 2. Interpretacion d'un tèxto dins un sens espiritual.

espiritualisar (-izar) vt. Donar un caractèr espiritual à; desgatjar de tota materialitat, de tota sensualitat: *Espiritualisar un sentiment*.

espiritualisme n.m. Filosofia que considèra l'esperit coma una realitat irreductibla e promiera (per op. à *materialisme*).

espiritualista adj. e n. Relatiu à l'espiritualisme; que n'es partidari.

espiritualitat n.f. 1. Qualitat de cen qu'es esperit, de cen qu'es desgatjat de tota materialitat: *Espiritualitat de l'ànima*. 2. Cen que pertòca l'espiritualisme, la vida espiritual.

espirituós, oa adj. Si di d'una bevenda que contèn totplen d'alcòl.

espirituós n.m. Bevenda espirituoa.

espirocercòsi n.f. Malautia parasitària dei cans.

espirogire n.m. Alga vèrda comuna dins li aigas docí, que lu sieus filaments poàrton un riban espiralat de clorofilla (sotaclasse dei conjugadas).

espirografe n.m. Vèrp marin que bastisse dins la sabla betoa un tube sople, de dont soarte lo sieu plumet branquial en elija (long. 30 cm; embrancament dei anelides).

espiroïdal, a adj. En forma d'espirala. Var.: **espiroïdau**.

espiroïdau, ala adj. Espiroïdal.

espiromètre n.m. Aparelh que sièrve à mesurar la capacitat respiratòria dei paumons.

espirometria n.f. Mesura e estudi de la capacitat repiratròria dei paumons.

espirom n.m. Dubertura pichona per donar d'ària a una bota.

espiroqueta n.f. Bacteria en forma de lòng filament espiralat (tres tipas d'espiroquetas son patogèni: *borrelia*, *leptospire* e *treponema*).

espiroquetòsi n.f. Malautia causada per una espiroqueta e, espec., la *leptospirosi* (ancianament *espiroquetòsi icteroemorràgica*).

espiroërbe n.m. Pichin vèrp marin qu'abonda sus li coastas, dont bastisse un tube calcari blanc espiralat, de 2 mm de diamètre (embrancament dei anelides).

espirolina n.f. Alga blava dei aigas saumatri d'Àfrica, manjadissa, foarça rica en proteïnas e que la sieu creissença es rapida (classe dei cianoficeas).

espirolet n.m. Ostau pichin. Var.: **ospitalet**.

espirotalier n.m. Membre d'un òrdre espirotalier. Var.: **ospitalet**.

espirotalier, a adj. 1. Relatiu ai espirotals, ai clinicas, ai ospicis: *Servici espirotalier*. 2. Que manifestà d'ospitalitat, qu'aculhisse volontiers lu estrangiers. 3. Relatiu ai òrdres religiós que si dedicàvon au servici dei viatjaires, dei telegrens ò dei malauts (cavaliers dau sant Sepulcre, Templiers,...) ò que an encara una activitat caritabla (òrdre de Malta, etc.). Var.: **ospitalier**. ◆ adj. e n. Persona emplegada dins lo servici dei espirotals.

espirotalizacion (-izacion) n.f. Admision e sejon dins un establiment espirotalier. ◇ *Espitalizacion à domicili*: Sistema de presa en carga d'un malaut que rèsta au sieu. Var.: **ospitalizacion**.

espirotalisar (-izar) vt. Faire intrar dins un establiment espirotalier. Var.: **ospitalisar**.

espirotalisme n.m. Ensèm dei trebolics psiquics e somatics que pertòcon un enfant pichonet (generalament en dessota de 15 mes) en seguida à una ospitalizacion lònga que lo priva dei relacions afectivi mé sa maire. Var.: **ospitalisme**.

espirotal-universitari, ària adj. *Centre espirotal-universitari*: Centre espirotalier dei vilas de facultat de medecina, dont es dispensat l'ensenhament medical. Var.: **ospital-universitari**.

espirotau n.m. Establiment, public ò privat, dont son pilhat en carga lu malauts per èstre curats, operats, li fremas per li naissenças, etc. Var.: **ospitalet**. ◇ *Espitalet de jorn*: Servici espirotalier dont lu malauts son pilhats en carga unicament la jornada e s'en tórnon passar la nuèch au sieu. ◇ *Espitalet psiquiatric*: Establiment espirotalier especialisat dins lo tractament dei trebolics mentals. Sin.: **asile, centre psicoterapic, centre especialisat**.

espirotlòri n.m. Pal que li èra estacada una persona condemnada à la vergonha publica. Sin.: **pilòri, carcan**.

espirotalada n.f. Terren plat, unit e descubèrt, en avant d'una fortificacion ò davant un edifici.

espirotalar vt. Aplanar, egalisar un terren.

espirotalans n.m. Estenduda plana.

esplançaire n.m. Dins un molin, planca que sièrve à destornar l'aiga.

esplech n.m. 1. Accion memorabla qu'escompassa lu limits ordinaris. 2. Accion de coratge complit à la guèrra. Var.: **esplet**.

esplecha n.f. 1. Tenement agricòla. 2. Ensèm dei autís e dei màquinas d'una fèrma. 3. Revengut d'un tenement agricòla. 4. Accion d'esplechar. ◇ (inform.) *Sistema d'esplecha*: Logicial que, dins un aparèlh electronic, pilòta lu dispositius materials e reçaup d'instruccions de l'usancier ò d'autres logicials (ò aplicacions). Dins un computador, lo sistema d'esplecha gestisse lo processor la memòria. Fa foncionar lu periferics. Dins un aparelh fotografic, fa foncionar lu diferents mecanismes, gestisse l'afichatge de l'ecran e detècta li accions de l'usancier.

esplechable, a adj. Que pòu èstre esplechat. Var.: **espletable**.

esplechament n.m. Accion, fach d'esplechar. Var.: **espletament**.

esplechar vt. 1. Tirar profièch de. 2. Travalhar una propietat. Var.: **espletar**. Sin.: **administrar**.

esplena n.f. Aparelh ortopedic per mantenir una fracha, una estoarça. Sin.: **estela, faissòla**.

esplenalgia n.m. (med.) Dolor que pertòca la ratèla.

esplendent, a adj. Qu'esplendisse.

esplendidament adv. D'un biais esplendide.

esplendide, a adj. 1. Magnific, somptuós: Un paisatge esplendide. 2. D'un esclat luminós: *Un temps esplendide*. Sin.: **sobrebeu**.

esplendidessa n.f. Esplendor.

esplendir vi. (lit.) Brillhar m'un grand esclat: *La sieu cara esplendisse de gaug*. Var.: **esplendre**.

esplendor n.f. 1. Magnificença, esclat, luxe: *Esplendor d'un spectacle*. 2. Caua esplendida. 3. Grand esclat de lutz: *L'esplendor dau Soleu*. Var.: **esplendidessa**. Sin.: **treslutz, treslusença, treslusor**.

esplendre vi. Esplendir.

esplenectomia n.f. (cir.) Ablacion de la rata.

esplenic, a adj. (anat.) Que pertòca la rata.

espleni n.m. (anat.) Muscle situat à la partida posteriora dau coal e superiora de l'esquina.

espleniti n.f. Inflammacion de la rata.

esplenogène, a adj. Provocat per la ratèla.

esplenografia n.f. Radiografiade la ratèla.

esplenoïde, a adj. Que sembla la ratèla.

esplenomegalia n.f. Aumentacion dau volume de la rata.

esplenomegalic, a adj. Relatiu à l'esplenomegalia.

esplenopatia n.f. (med.) Nom generic dei afeccions de la ratèla.

esplet n.m. Esplech.

espletable, a adj. Que pòu èstre espletat. Var.: **esplechable**.

espletar vt. Esplechar.

esplinga n.f. 1. Pichina asta de metal ponchuda à una extremitat e garnida d'una tèsta de l'autre costat, que sièrve à fixar, à estacar quauqua ren, etc. 2. *Esplinga de*

seguret: Pichina asta de metal recorbada sobre d'eumeme e que forma una moala, que la sieu poncha es retenguda dins un cròc plat. Sin.: **esplinga de noirissa**. 3. *Esplinga per lu bèrris*: Pichina asta corbada mé doi brancas per tenir lu bèrris. Sin.: **forcoleta**. ◇ *Corba en esplinga*: Corba brusca e sarrada. 4. Joieu en forma d'esplinga: *Esplinga de cravata*. ◇ (fig.) *Montar (quauqua ren) en esplinga*: Lo metre en evidença, li donar una importança excessiva. ◇ *Èstre sus li quatre esplingas, èstre tirat à quatre esplingas*: Si di de quauqu'un de lisquet, vestit menimosament, embé gaube. Sin. (toi lu sens): **espilla, espinòla** (Luceram).

esplingar vt. (*esplinguì*) 1. Estacar, fixar m'una esplinga, mé d'esplingas. 2. (fam.) Arrestar: *L'an jamai esplingat*. Sin.: **peçugar, espillar, agantar**.

esplingaria n.f. 1. Fabrica d'esplingas. 2. Comèrci dei esplingas. Sin.: **espillaria**.

esplingat, ada adj. e n.m. Si di d'una estòfa mé de fini coastas: *Un velut esplingat*.

esplingatge n.m. Accion d'esplingar.

esplingolier n.m. Estuch per li agulhas. Sin.: **agulhier**.

esplingueta n.f. 1. (anc.) Agulha per destapar la lutz dei armas de fuèc. 2. Insigne dei melhors tiraires.

esplinguier, a n. Persona que fa ò vende d'esplingas. Sin.: **espillier**.

esplumassada n.f. Accion d'esplumassar; lo sieu resultat. Sin.: **frandacion, rasclada, fretada, barcelada**.

esplumassar vt. Desplumar. Sin.: **estrilhar, gratar li ronhas, ronsar, matiblar, sagatar, barcelar, cascar li nièras**.

espoàrger (it.) vi. (arquit.) Salhir. ◆ vt. Presentar, portar en avant.

espoassaire, ra n. Espodassaire.

espoassar vt. Espodassar.

espoassatge n.m. Espoassatge.

espodassaire, ra n. Persona qu'espodassa. Var.: **espoassaire**.

espodassar vt. Podar la vinha pusleu lòng, per fin que porgisse mai de fruchas. Var.: **espoassar**.

espodassatge n.m. Accion d'espodassar la vinha. Var.: **espoassatge**.

espodumène n.m. Trifan.

esporfidada n.f. Forra de rire.

esporfidaire, airtz adj. Desopilant.

esporfidar vt. Desopilar. Var.: **s'esperfidar**. Sin.: **petar dau rire**.

espoleta n.f. Espatleta.

espoliacion n.f. Accion d'espoliar. Sin.: **despolhadura, despolhiment**.

espoliaire, airtz n. Aqueu qu'espolia. Var.: **espoliator**.

espoliar vt. (*espòli*, classic *espòlii*) Despolhar (quauqu'un de quauqua ren) per la foarça ò la malícia: *Espoliar un orfaneu dau sieu eiretatge*. Sin.: **despolhir, despolhar, desposseidir**.

espoliator, tritz adj. e n. Qu'espolia. Var.: **espoliaire**.

espolin n.m. Pichina naveta de teissère.

esponch n.m. (med.) Dolor localisada sus lo costat dau pièch ò de l'abdomèn, que s'endevèn sobretot en seguida à un esfoarç fisic. Sin.: **ponch de costat**, **mau de costat**, **ponchada**.

esponchament n.m. Esponchatge.

esponchar vt. Rompre ò frustar la poncha de (un instrument, un autís).

esponchatge n.m. Accion d'esponchar; fach d'èstre esponchat. Var.: **esponchament**.

esponda n.f. 1. Riba (d'una ribiera, d'un lac). Var.: **espondiera**. 2. Caduna dei parets estèrli d'un filon de minerau. 3. Extremitat de caduna dei brancas d'un fèrre de cavau. 4. Costat dau lièch.

espondeu n.m. Pen compauat de doi sillabas lòngui.

espondiàs n.m. Aubre fruchier tahitian.

espondiera n.f. Esponda (d'un lac, etc.).

espondilartriti n.f. *Espondilartriti anquilosanta*: Inflamacion reumatismala cronica dau raquís e dei articulacions sacro-iliaqui.

espondilalgia n.f. (med.) Dolor vertebrala.

espondile n.m. Mollusc bivalve dei mars caudi, totplen colorat.

espondil(e) n.m. Nom ancian dei vertèbras, e particularament *axis*.

espondiliti n.f. Inflamacion dei vertèbras.

espondilodisciti n.f. (med.) Inflamacion d'una vertèbra e dei discs invertebrals vesins.

espondilolisi n.f. (med.) Mauformacion de l'arc vertebral.

espondilolistèsi n.f. (med.) Desplaçament en davant dau còrs d'una vertèbra.

espondiloptòsi n.f. (med.) Agreujament de l'espondilolistèsi.

espondilòsi n.f. (med.) Afeccion vertebrala d'origina reumatismala.

espondre vt. Expauar.

esponga n.f. 1. Espongiària. 2. Substança leugiera e poroa que forma l'esquelèt d'aquel animau, que s'emplega à divèrs usatges domestics en rason de la sieu propietat de retenir lu liquides. 3. Objècte pauc ò pron espongiós que s'emplegar per panar, netejar, etc.: *Esponga metallica*, *esponga sintetica*. ◇ *Passar l'esponga sobre*: pardonar, demembrar (una error, etc.). 4. *Esponga vegetala*: Carn fibroa, dessecada, d'una cucurbitacea d'Àfrica e d'Àsia, emplegada coma esponga. 5. Servieta esponga: En teissut-esponga. 6. Risòma de la cana (Esa).

espongar vt. (*espongui*) 1. Recuperar un liquide au mejan d'una esponga ò d'un objècte espongiós. 2. (fig.) Resorbir (un excedent). 3. Comolar (un retard). ◇ *Espongar un deute*: Lo pagar. ◆ **s'espongar** v.pr. Si panar: *S'espongar lo front*.

espongatge n.m. Accion d'espongar.

espongiari n.m. Espongiària.

espongiària n.f. *Espongiàrias*: Embrancament dau règne animau, finda sonat *espongas*, constituït d'animaus aquàtics, esquasi totjorn marins, foarça primitius, que

vívon fixats e an de cellulas que créon un corrent d'aiga au travèrs dei sieus nombrós orificis. Var.: **espongiaris**.

espongilla n.f. Esponga d'aiga doça.

espongiós, oa adj. 1. Que beu lo liquide coma una esponga: *Un soal espongiós*. 2. De la natura de l'esponga; porós: *Un teissut espongiós*.

espongiositat n.f. Caractèr de cen qu'es espongiós.

esponsòr n.m. Comanditari que paga per la preparacion d'un esportiu, per lo debanar d'una competicion, etc. Sin.: **pairin**, **mecènas**, **comanditari**.

esponsorat n.m. Activitat d'un esponsòr. Var. (angl.): **esponsoring**. Sin.: **mecenat**, **pairinatge**.

esponsoring n.m. (angl.) Esponsorat.

esponsorisacion (-zacion) n.f. (angl.) Accion d'esponsorisar.

esponsorisar (-izar) vt. Finançar, parcialament ò completament (la preparacion d'un esportiu, una competicion, etc.), dins una tòca publicitària. Sin.: **pairinar**.

espontar vi. Ponchejar.

espontaneament adv. D'un biais espontaneu.

espontaneïsme n.m. Actituda ò doctrina que privelègia l'espontaneïtat dei massas ò de l'individú, dins l'accion politica ò sociala.

espontaneïsta adj. e n. Relatiu à l'espontaneïsme; que n'es partidari.

espontaneïtat n.f. Caractèr de cen qu'es espontaneu; sinceritat.

espontaneu, ea adj. Qu'agisse, que si produe d'espereu, sensa intervencion exteriora. 2. Qu'agisse, que si produe sensa calcul, sensa bestorn.

esponon n.m. Mièja pica, de l'asta corta, que portàvon lu oficiers d'infantaria ai siècles XVIIⁿ e XVIIIⁿ.

espononada n.f. Còup donat au mejan d'un esponon.

espòra n.f. (bot.) Element unicellulari produch e disseminat per lu vegetaus e que la sieu germinacion dona sigue un novèl individú (bacterias), sigue una forma preparatòria à la reproduccion sexuada (mofa, tube pollinic dei plantas à flors). L'espòra mascla dei plantas à flors es lo grum de pollen.

esporadic, a adj. 1. Que s'encòntra d'aquí d'aïà, de tant en tant. 2. *Espècias esporadiqui*: Que lu sieus individús son esparpalhats dins divèrsi regions. 3. (med.) *Malautia esporadica*: Que pertòca d'individús isolats (per op. à *epidemic*).

esporadicament adv. D'un biais esporadic. Sin.: **rarament**.

esporadicitat n.f. Caractèr de cen qu'es esporadic. Sin.: **raretat**.

esporangi n.m. (bot.) Estuch que contèn li espòras dei mofas, dei algas, etc.

esporgent, a adj. (it.) Proeminent, salhent.

esporifèr, a adj. Que poarta d'espòras ò d'espòrangis.

esporiu, iva adj. De qualitat promiera, de tria.

esporjadura n.f. (it.) Proeminença, releu.

espòrta n.f. 1. Ancian drech senhoral. 2. Salari d'un expèrt.

esporlar vt. (*espòrli*) Pagar l'espòrta.

esporocarp(e) n.m. (bot.) Contenant d'espòrangis.

esporocist n.m. (bot.) Estadi de la formacion dei espòras.

esporofit n.m. Individú vegetal eissit d'un òu fecondat e que, à maturitat, poarta li espòras.

esporofitic, a adj. Relatiu ai esporofits.

esporogène, a adj. Generator d'espòras.

esporogenic, a adj. Que congrea d'espòras.

esporogène n.m. Esporofit dei mofas, implantat dins lo pen femeu e format d'una seda finida per un esporangi, ò urna.

esporotric n.m. Fonge inferior parasite agent de l'esporeticòsi.

esporotricòsi n.f. (med.) Micòsi deuguda à un esporotric particulier, *sporotichum schenkii*.

esporozoari n.m. *Esporozoaris*: Embrancament de protozoaris capables de formar d'espòras, que contèn de parasites de l'òme, coma lo plasmòdi dau paludisme, la coccidi, que parasita li cellulas epiteliali de vertebrats e d'invertebrats, e li gregarinas.

espòrt n.m. 1. Ensèm dei exercicis fisics que si presènton sota la forma de juècs individuals ò collectius, que poàdon donar luèc à de competicions e son practicats en observant de règlas; caduna dei formas particulieri d'aquelu exercicis. ◇ *Espòrts de combat*: Dins lu quaus l'eliminacion de l'adversari es recercada per de còups ò de presas. ◇ *Espòrts d'ivèrn*: Espòrts de neu ò de glaç; vacanças passadi en montanha, sensa practicar obligatoriamente un espòrt. 2. Activitat que necessita d'abiletat e d'atencion. ◇ (fam.) *Es d'espòrt!*: Es dificile. ◇ (fam.) *Va li aver d'espòrt!*: Va èstre un affaire complicat, una garrolha.

espòrt adj. inv. 1. D'espòrt: *Un costume espòrt*. 2. Leial.

esportin n.m. Cabàs per esquiçar li olivas. Var.: **escortin**.

esportinar vt. Descortinar.

esportiu, iva adj. 1. Que pertòca un espòrt, l'espòrt: *Una competicion esportiva*. 2. Que manifesta d'esportivitat, de leialessa.

esportiu, iva n. Persona que fa d'espòrt.

esportivament adv. Leialament.

esportivitat n.f. Caractèr esportiu; leialessa.

esportula n.f. (Antiqu. rom.) Don que lu patrons faíon distribuir ai sieus clients.

esporulacion n.f. (biol.) Reproduccion per espòras; emission d'espòras.

esporular vi. (biol.) Formar d'espòras ò passar à l'estat d'espòras quora li condicions de vida vènon desfavorabli.

espós, esposa n. Persona unida à una altra per lo maridatge. ◇ (fam.) L'òme maridat, la frema maridada. ◆ n.m. pl. L'òme e la frema, la cobla.

esposa n.f. Molher, frema.

esposada n.f. Nòvia maridada.

esposaire n.m. (lit.) Aqueu que fa la cort à una frema per l'esposar.

esposalhas n.f. pl. (vielhit) Celebracion dau maridatge. Var.: **esposament**. Sin.: **maridatge**.

esposament n.m. Esposalhas.

esposar vt. 1. Si maridar mé. Sin.: **si molherar, pilhar frema; si maridar**. 2. S'adaptar exactament à la forma de. 3. (fig.) Partatjar, raliar (li ideas, l'opinion).

esposc n.m. 1. Embrum. 2. Regiscle, esposcada. Sin.: **pouvereu**.

esposcada n.f. Breniada, ramada, raissa.

esposcador n.m. Desc per esposcar la salada. Sin.: **esposcasalada, escorresalada, panier à salada**.

esposcar vi. (*esposqui*) Breniar. ◆ vt. Aspergir.

esposcar vt. (*esposqui*) Levar la poussa. Var.: **espuoussar**. ◆ **s'esposcar** v.pr. Si cascar vivement per si desbarassar de l'aiga, à l'imatge dei cans.

esposcasalada n.m. Esposcador.

esposelet n.m. Anulari.

esposqueta n.f. Juguet que lu enfants tàlhon dins una branca de sambluc per mandar d'aiga coma m'una seringa.

espossar vt. Levar la poussa de. Var.: **esposcar**.

espòt n.m. (angl.) 1. Pichin projector orientable qu'assegura un esclaratge localisat (en part. d'un comedian, d'una partida de decòr. 2. Taca luminoza qu'un fais d'electrons forma sus l'ecran d'un tube catodic. 3. Imatge luminós format sus l'escala dei instruments de mesura dau miralh viradís, que siève d'indèx. 4. Messatge publicitari. Sin.: **vist publicitari**.

espotenciar vt. (*espotenci*, classic *espoténcii*) Destropiar, mauctrar, matrasar.

espotida n.f. Macadura; accion d'espotir.

espotidura n.f. Cen qu'es espotit.

espotilhar vt. Espotir. ◆ **s'espotilhar**: S'espotir.

espotiment n.m. Accion d'espotir ò de s'espotir; lo sieu resultat.

espotir vt. (*espotissi*) vt. Esquiçar.

espranha n.f. Esparnhe.

espranhaire, airtz n. Esparnhaire.

espranhant, a n. Esparnhant.

espranhar vt. Esparnhar.

espranhe n.m. Esparnhe.

espranheta n.f. Supoart per candela.

esprepaus n.m. pl. Prepaus desplaçats.

esprefondar (s') v.pr. S'encalar: *La maion s'es prefondada*. Var.: **si prefondar**.

espremida n.f. Accion d'espremir; lo sieu resultat. Sin.: **pression, esquiçada**.

espremir vt. Esquiçar foartament per n'en traire lo suc, en parlant d'una frucha, d'una ortalha, etc.

espressivo adj. inv. e adv. (mòt it., mús.) Expressiu, plen de sentiment.

esprint n.m.(angl.) 1. Acceleracion d'un corredor quora s'avesina à la linha d'arribada. Sin.: **abrivada, desbridada**. 2. Corsa disputada sus una corta distança.

esprintaire, airitz n. Corredor que participa à una corsa sus una pichina distança ò capable d'accelerar bruscament en fin d'una corsa lòngra.

esprintar vi. Aumentar la sieu velocitat en arribant pròche de la linha d'arribada.

esprontar vt. *Esprontar taula*: Desservir.

espròva n.f. 1. Dificultat, conflicte qu'espròva lo coratge, la resistença de quauqu'un. ◇ *À tota espròva*: Que pòu resistir à tot. 2. Dolor, moment dolorós: *La sieu moart es estada per nautres una espròva terribla*. 3. Competicion esportiva. 4. *Espròva de foarça*: Afrontament fisic ò moral. 5. Composicion ò interrogacion dins un examèn. 6. Verificacion de la qualitat de quauqua ren. ◇ *Metre à l'espròva*: Esprovar, testar. ◇ *À l'espròva de*: En estat de resistir à. Sin.: **à pròva de**. 7. (cín.) *Espròvas de filmatge*: Presas de vistas coma aparéisson denant dau montatge. Sin.: **rushes** (angl.). 8. (estamp.) Promiers fuèlhs de contraròtles que sièrvon ai correccions. 9. (fot.) Imatge obtengut per tiratge.

esprovaire, airitz n. Persona que fa d'espròva, d'ensages. Sin.: **ensajaire, assajaire, provaire**.

esprovar vt. (*espròvi*) 1. Sentir: *Esprovar de vergonha, de gaug*. Sin.: **provar**. 2. Metre à l'espròva, verificar li qualitats ò la valor de: *Esprovar la resistença d'un materiau*. 3. Faire sofrir: *Aquela tragèdia l'a esprovat*. 4. Subir (de dams, un auvari).

esprovat, ada adj. 1. Tocat per un mau, un malastre, una espròva. 2. Que la sieu valor es reconoissuda: *Una tecnica esprovada*. Sin.: **macat, afligit, tormentat, adolentit, desturbat, anequelit, adolorit**.

esproveta n.f. Aparelh que sièrve ai ensages tocant de pichoni quantitats de matèrias, sota la forma d'un tube de vèire ò de plastic graduat, emplegat dins lu laboratòris. Var.: **proveta**.

espuracion n.f. Accion d'espurar. Var.: **epuracion, despuracion**. Sin.: **espurgament, netejament**.

espurar vt. 1. Rendre pur ò mai pur. 2. Foarabandir de sòcis d'una associacion, d'un partit politic, considerats coma ostiles ò pas denhes d'en faire partida... Sin.: **purificar, espurgar**.

espurgament n.m. Espuracion, netejament.

espurgar vt. (*espurgui*) Espurar, netejar.

espurgatge n.m. Epuratge.

espurgatòri n.m. Purgatòri.

esquadra n.f. 1. (mar. mil.) Foarça navala ai òrdre s'una vicemiral. 2. (aviac.) Unitat de combat consituïda d'au manco doi esquadrons. Var.: **escadra**.

esquadrilha n.f. 1. (mar. mil.) Esquadra de pichins bastiments. 2. (aviac.) Unitat elementària de combat. Var.: **escadrilha**.

esquadron n.f. 1. Unitat de la cavalaria, de l'armada blindada ò de la gendarmaria, analòga à la companhia. ◇ *Cap d'esquadron*: 2. Dins la cavalaria, capitani que comanda un esquadron; dins l'artilharia, la gendarmaria e lo tren, oficier superior dau grade de comandant. ◇ *Cap d'esquadrons*: Comandant, dins la cavalaria e l'armada blindada. 2. (aviac.) Unitat de l'armada de l'ària. Var.: **escadron**.

esquàl(e) n.m. Nom generic dau peis-can e principalament dau peis-can de la Família dei esquàlidats, embé doi nadarèlas provedidi d'espinas (agulhat).

esquàloïde n.m. *Esquàloïdes*: Autre nom dei peis-cans cartilatginós fusiformas e denedaires velòç, nomenats esquàles ò pleurotrèmas.

esquàma n.f. (med.) Lamella epidermica que si destaca de la pèu, especialament dins li dermatòsis.

esquàmifer, a adj. (zool.) Revestit d'esquàmas, coma la màger part dei peis.

esquàmós, oa adj. (med.) Cubèrt d'esquàmas; caracterisat per li esquàmas.

esquàmula n.f. Pichina escauma, coma aqueli que recuèrbon li alas dei parpalhons.

esquartairament n.m. Au Temps-Mejan e sota la reiautat, suplici aplicat en particulier ai regicides, que consistissia à faire arrancar lu membres ai supliciats estacats à quatre cavaus. Var.: **escartairament**.

esquartairar vt. 1. Faire subir lo suplici de l'esquartairament. 2. (arald.) Partejar un escut en quatre canteus. Var.: **escartairar**.

esquartairat adj. m. e n.m. (arald.) Escartairat.

esquasi prep. À quauqua ren pròche, pas exactament: *Ai esquasi finit*. Var.: **quasi, quasiment**. Sin.: **gaireben, censat**.

esquàt n.m. (de l'angl. *squat*, s'assetar sus li talons, dau francés *esquater*, comprimir) 1. Accion d'esquàtar. 2. Lotjament ensinda ocupat. ◇ (espec.) Lotjament, immòble abandonat e ocupat illegalament per de marginals.

esquàtaire, airitz n. Persona qu'ocupa illegalament un lotjament vuèi ò destinat à la destruccion. ◆ n.m. 1. Ai USA, pionier que s'aventurava e si fixava dins lu territòris non encara ocupats. 2. En Austràlia, proprietari de tropeus de fea mes à pàisser sus de terrens fitats au govèrn.

esquàtar vt. Ocupar un lotjament vuèi sensa drech ni títol.

esquaw n.f. [es'kwɔ] En cò dei Indians d'Amèrica dau Nòrd, frema maridada.

esqueda n.f. (it.) Bulletin de vòte.

esquelèt n.m. 1. Armadura ossoa dau còrs, d'una partida dau còrs de l'òme e dei animaus. Var.: **esqueleta** (n.f.). Sin.: **ossamenta**. 2. Armadura d'una construccion. 3. Persona foaça maigra. 4. Plan, organisacion essenciala d'una òbra, d'un discors.

esqueleta n.f. Esquelèt.

esqueletic, a adj. 1. Relatiu à l'esquelèt. 2. Foarça maigre. 3. Foarça reduch, pas gaire important. Var.: **esquèletro** (it.).

esquèletro n.m. (it.) Esquelèt.

esquema n.m. 1. Dessenh, traçat per figurar lu elements essencials d'un objècte, d'un ensèm complèxe, d'un fenomène, e destinats à faire capir la sieu conformacion e lo sieu foncionament; plan. 2. Grandi linhas, ponchs principals que perméton de capir un projècte, un obratge, etc. ◇ *Esquema director d'amainatjament e d'urbanisme*: Esquema que determina

li grandi orientacions de l'evolucion de l'urbanisme per lo territòri au quau s'aplica. 3. (psicol.) *Esquema corporal*: Imatge que cadun si fa dau sieu còrs. 4. Estructura d'ensèms d'un procèsus. ◇ (psicol.) Ensèms d'imatges ò de sensacions quinesiesiqui. ◇ (filos.) *Esquema transcendental*: Representacion intermediària entre lo concèpte e li donadas de la percepcion.

esquematic, a adj. 1. Qu'a lo caractèr d'un esquema; simplificat. 2. Qu'esquematisa à l'excès: *Un esperit esquematic*.

esquematicament adv. D'un biais esquematic.

esquematisacion (-izacion) n.f. Accion d'esquematisar; lo sieu resultat.

esquematisar (-izar) vt. 1. Representar au mejan d'un esquema. 2. Simplificar à l'excès.

esquematisme n.m. 1. Caractèr esquematic, simplificador de quauqua ren. 2. (filos.) Teoria de l'aplicacion dei categorias ai fenomènes dins la filosofia transcendental de Kant.

esquèrma n.f. Escrima.

esquerrier, a adj. Malandrech, enfardelat, desgaubiat.

esquèrs, a adj. Contrafach.

esquí n.m. 1. Cadun dei doi lòngs patins emplegats per esquilhar sus la neu ò sus l'aiga. Var.: **esquilh**. 2. Espòrt practicat sus aqueli patins. ◇ *Esquí alpenc* ò *esquí de pista*: Esquí practicat sus de pendís generalament foarça inclinats. ◇ *Esquí de fond*: Esquí practicats sus de terrens plans ò esquasi plans. ◇ *Esquí nordic*: Disciplina esportiva que comprèn esquí de fond, saut à esquís e biatlon. ◇ *Esquí de randolada*: Esquí practicat en montanha mejana e en defoara dei percors balisats. ◇ *Esquí artistic*: Esquí que mescla figuras e acrobacias sautadi. 3. (fam.) Espòrts d'ivèrn: *Anar à l'esquí*. 4. *Esquí nautic*: Espòrt dins lo quau la persona, sus un esquí ò doi, esquilha sus l'aiga en estent tractada per un bateu.

esquiable, a adj. Dont si pòu esquiar. Var.: **esquilhable**.

esquaire, airtz n. Persona que practica l'esquí. Var.: **esquilhaire**.

esquiar vi. (*esqui*) Faire d'esquí. Var.: **esquilhar**.

esquiascopia n.f. Metòde que permet de determinar d'un biais objectiu li caracteristicas optiqui de l'uèlh e fondat sobre l'estudi de l'ombra que la pupilha projècta sus la retina.

esquic n.m. Accion de sarrar, de quichar, de cachar, de preissar, de comprimir, de picar.

esquic n.m. 1. Promiera forma, tractada à grands trachs e generalament en dimensions reduchi, dau projècte d'una òbra plastica, d'una òbra d'art aplicat ò d'una construccion (pòu èstre un dessenh, una pintura, etc.). 2. Indicacion somària de l'ensèms d'una òbra literària e dei sieu partidas; plan general. 3. (fig.) Començament: *L'esquic d'un sorrire*.

esquicabinhetas n. inv. Avare, arpagon. Sin.: **rabeu, grincho, rabincho, cagadur, racho**.

esquicada n.f. Accion d'esquicar; lo sieu resultat.

esquicadura n.f. Resultat d'un esquic. Sin.: **macada, macadura**.

esquicaire, airtz n. Persona qu'oprimisse lu autres. ◆ adj. Qu'esquica: *Rotleu esquicaire*.

esquicament n.m. 1. Opression. 2. Constipacion.

esquicanàs n.m. Belicres que li sieu doi lentilhas encastradi dins una montura si fíxon sus lo nas.

esquicapurea n.m. Aisina de coïna per esquicar lu legumes. Sin.: **passapurea**.

esquicar vt. Sarrar, comprimir. ◆ **s'esquicar** v.pr. 1. Si sarrar; s'acoconar. 2. Si forçar, s'esperforçar: *S'esquicar per cagar*. ◇ *S'esquicar per rire*: Rire per fòrça.

esquicar vt. 1. Faire l'esquic de, descriure à grands trachs: *Esquicar un retrach, lo plan d'un roman*. Sin.: **entamenar, traçar, esboçar, escapolar**. 2. (fig.) Començar à faire: *Esquicar un gèst*.

esquicòm n.m. Jus de cen qu'es esquicat: *Un esquicòm de tomatis*. Sin.: **extrach**.

esquier n.m. Batifuèc.

esquif n.m. 1. Pichina embarcacion leugiera. 2. Bateu d'espòrt foarça estrech e lòng, m'un remaire solet. 3. Pichona embarcacion annèxa d'una nau. 1469: «*Item, lo dich jorn ay pagat de Jenoveses per I esquiff...*»

esquifolada n.f. (mar.) Contengut d'un esquif. 1502: «*Item una boleta de Honorat Rochas per VIII esquifoladas d'arena...*»

esquifozaari adj. e n.f. Si di d'una medusa (*pelagia noctiluca*) foarça presenta en Mediterranea occidentala.

esquila n.f. Sonalha de forma cilindrica. Var.: **esquilon**.

esquilada n.f. Sonaria d'esquila.

esquilar vi. 1. Brandir una esquila. 2. Cridar d'una votz aguda. Var.: **esquilassar**.

esquilassada n.f. Crit estrident.

esquilassar vi. Si desgosilhar, cridar d'una votz aguda. Var.: **esquilar**. Sin.: **si desgargamelar, s'esganassar, si desgargantar**.

esquileta n.f. Pichina esquila.

esquilh n.m. Esquí.

esquilhable, a adj. Esquiable.

esquilhada n.f. Accion d'esquilhar. Var.: **resquilhada**.

esquilhador n.m. Patinadoira. Var.: **resquilhador**.

esquilhaire, airtz n. Esquaire.

esquilhar vi. 1. Si desplaçar d'un movement continú sus una susfàcia lisca, unida, ò donar aquela impression. 2. Esquiar. 3. Perdre d'un còup l'equilibri ò lo contraròtle de la sieu direccion. Sin.: **esparrar**. 4. Èstre esquilhós. 5. *Esquilhar dei mans*: Escapar accidentalament dei mans. 6. Escapar. 7. Passar gradualament, insensiblement, d'un estat à un autre. ◆ vt. Coaire (un òu) sus lo plat. ◆ **s'esquilhar** v.pr. S'escapar furtivament. Sin.: **s'esbinhar**.

esquilhatge n.m. 1. Accion d'esquilhar, movement de cen qu'esquilha. 2. Passatge progressiu d'un estat à un

autre. 3. Desplaçament de terren sus un pendís sensa cambiament de releu.

esquilheta n.f. 1. Bruna (*locustella naevia*). 2. Esquilhada.

esquilhós, oa adj. 1. À la susfàcia de que s'esquilha facilament: *Una rota esquilha*. 2. Qu'escapa dei mans, que non permete de si retenir.

esquilon n.m. Esquila.

esquimaud, a adj. e n. Qu'apartèn au pòble dei Esquimauds; inuit. ◆ n.m. Lengua que pàrlon lu Esquimaud.

esquimautatge n.m. Acrobacia d'un caiaquista que fa faire un torn complet à la sieu embarcacion en la faguet virar dins l'aiga.

esquina n.f. 1. Faça posteriora dau còrs de l'òme, dei espatlas fins ai rens. ◇ *Calar sus l'esquina de quauqu'un*: Arribar improvísament per faire de repròchis à quauqu'un. ◇ *N'aver en l'esquina*: N'aver pron. ◇ *Metre quauqua ren sus l'esquina de quauqu'un*: L'acusar, n'i en faire portar la responsabiletat. ◇ *Aver l'esquina larga*: Èstre injustament pilhat coma pretèxe, coma excusa, per quauqu'un que si vòu disculpar. ◇ *Èstre totjorn sus l'esquina de quauqu'un*: Lo constrénher, èstre preissant. ◇ *L'aver dins l'esquina* (fam.): Èstre enganat; subir un falhiment. ◇ *Esquina d'ae*: Elevacion de terren arredonida, espec. en travèrs d'una rota per faire ralentir lu veïcules. 2. Faça superiora dau còrs dei vertebrats e d'unu autres animaús (insèctes, etc.). 3. (natacion) Estile caracterisat per la posicion sus l'esquina, mé la cara virada en aut.

esquinada n.f. Travalh forçat, alassant; corrogada.

esquinada n.f. Nom generic d'un grand nombre de crustaceus, e mai precisament l'aranha de mar..

esquina d'ae n.m. (micol.) Fonge que poarta un aneu (*Coprinus comatus*). Lo capeu es alongat, es quasi cilindric quora es jove. De color blanca pi leugierament rosat, negreja fin finala, e es cubèrt d'una mena d'escaumas largui encastradi. Lo pen es lòng, enfle à la basa, e blanc. Sin.: **coprin pelós**. Var.: **esquina d'ase**.

esquinança (-ància) n.f. Angina.

esquinar (s') v.pr. S'esforçar, si donar de mau. Sin.: **s'afanar, si derenar, trampinar**.

esquinassar vt. Alassar totplen. ◆ **s'esquinassar** v.pr. Si derenar complidament, si crepar (fam.).

esquinatge n.m. Lassitge grandàs. Var.: **esquinarota, esquinassada**.

esquinci n.m. Dragea de batejar que si lança ai enfants.

esquintament n.m. (fam.) Accion d'esquintar; lo sieu resultat. Sin.: **lassitge, alassament, esquinassada**.

esquintant, a adj. (fam.) Qu'alassa totplen.

esquintar vt. (fam.) 1. Alassar totplen. Sin.: **esquinassar**. 2. Degalhar.

esquipòt n.m. 1. Tiralira. 2. Banquet en forma de còfre à la popa dei bateus non pontats. Sin.: **cambron, tèume**. Var.: **esquigon**.

esquirincho n.m. (fam.) Persona maigra. Sin.: **magrineu**.

esquirila n.f. Pichin fragment ponchut d'un còrs estrangier (boasc, lo mai sovent) qu'es intrat accidentalament sota la pèu. Sin.: **arescla**.

esquiriar vi. S'en anar à tròç (espec. susceptibles de devenir d'esquirilas).

esquirlós, oa adj. Qu'a la forma d'una esquirila; plen d'esquirilas.

esquiròt n.m. Mamifèr rosegaire arboricòla, dau pel generalament ros e de la coa fornida, que si noïrisse sobretot de granas e de frucha seca (pauc ò pron 25 cm de lòng per lo còrs e 25 cm per la coa; Família dei esciurides).

esquisma n.m. 1. Rompedura de l'union dins la Glèia cristiana. 2. Rompedura dins un partit, un gropament. Sin.: **dissidència, separacion, division, discòrda, dissension, desseparament**.

esquismatic, a adj. e n. Que provòca un esquisma; partidari d'un esquisma.

esquisoficia n.f. 1. *Esquisoficias*: (bot.) Classa de microorganismes procariotics d'organizacion pariera à n-aquela dei bacterias. 2. Microorganisme d'aquesta classa.

esquist n.m. Sistre.

esquist, a adj. Deliciós, recercat. Var.: **requist**.

esquistament adv. D'un biais requisit.

esquistocèrc n.m. Nom generic de la mai redobtabla dei lingostas migratòri, responsabli dei envaïments devastaires dau Marròc à l'Iran sobretot dins lo debanament dei annadas 1920 à 1940 (Família dei acrididats).

esquistòide, a adj. Que sembla d'esquist.

esquistós, oa adj. De la natura de l'esquist.

esquistòsi n.f. Afeccion pulmonària amodada per la respiracion de posca de lauva.

esquistós, oa adj. De la natura de l'esquist.

esquistositat n.f. Estat d'una ròca que si pòu partir en fuèlhs fins.

esquistosòm n.m. Vèrp parasit dei vaisseus sanguins dei mamifèrs e dei auceus, qu'entira l'esquistosomiasi ò biliarsidiosi.

esquistosomiasi n.f. Bilarsidiosi.

esquiva n.f. Accion d'evitar un còup en desplaçant lo còrs.

esquivable, a adj. Que pòu èstre esquivat. Sin.: **evitable, defugible**.

esquivança n.f. Accion d'esquivar.

esquivar vt. 1. Evitar adrechament (un còup, etc.). 2. Si sostraire abilament à: *Esquivar una question*. Sin.: **defugir**. ◆ **s'esquivar** v.pr. Si retirar furtivament. Sin.: **s'esbinhar, foaraviar**, (fam.) **l'escapar bèla**.

esquizocèla n.f. (anat.) Caduna dei cavitats dau còrs que contèn de sang.

esquizofasia n.f. (psiquiatria) Trebolici dau lengatge parlat caracterisat per lo destornament dau sens abitual dei mòts e l'abús de neologismes, lo caractèr incomprendible dau discors.

esquizofrène, a adj. e n. Malaut d'esquizofrenia.

esquizofrenia n.f. Psicòsi deliranta cronica caracterisada per una discordança de la pensada, de la vida emocionala e dau rapoart au monde exterior.

esquizofrenic, a adj. Relatiu à l'esquizofrenia.

esquizogamia n.f. (biol.) Mòde de reproduccion d'unu anelides per division de l'organisme.

esquizogenèsi n.f. Mòde de multiplicacion dei anelides per lo biais dau trocejament.

esquizogonia n.f. (biol.) Mòde de multiplicacion dei esporozoaris, que compoarta un partiment tardiu dei cellulas.

esquizografia n.f. Desturbi dau lengatge eschrich.

esquizoïde, a adj. Si di d'una construccion mentala caracterisada per lo replec sobre se.

esquizoïdia n.f. Sòrta de constituicion mentala que pòu amodar l'esquizofrenia.

esquizomania n.f. Forma amendrida de l'esquizofrenia.

esquizometameria n.f. Mòde de reproduccion asexuat per lo biais d'un borronament metameric.

esquizomicèt n.m. *Esquizomicèts*: Nom donat à l'embranchament dei bacterias.

esquizonèure n.m. Nom scientific dau nieron american, foarça nosible ai pomiers e ai perieras.

esquizont n.m. Fasa de l'evolucion asexuada dei esporozoaris.

esquizopòde n.m. Esquizopòdes: Ancian grope de crustaceus.

esquizoprosopia n.f. Desseparament marcat de la cara per l'esperlongament vèrs lo aut de la bocafenduda.

esquizòsi n.f. (psiquiatria) Esquizofrenia gaire evolutiva marcada per de crisi d'excitacion.

esquizotime, a adj. e n. Esquizotimic.

esquizotimia n.f. Temperament caracterisat per l'introversion.

esquizotimic, a adj. e n. Relatiu à l'esquizotimia; que sofrisse d'esquizotimia. Var.: **esquizotime**.

esregolat, ada adj. Desreglat.

èssa n.f. 1. 19ª letra de l'alfabet. 2. Cròc en forma d'èssa. 3. Sinuositat (d'una rota, etc.). Sin.: **corba e contracorba, bescontorn**. 4. Dubertura en S sus la taula d'un violon, d'una guitarra jazz ò electrica. Var.: **èsse** (n.m.).

essart n.m. Tèrra essartada. Var.: **eissart, issart**.

essartament n.m. Essartatge.

essartar vt. Practicar l'essartatge de. Var.: **eissartar, issartar**.

essartàs n.m. Essart estendut. Var.: **eissartàs, issartàs**.

essartatge n.m. Desboscament, en cremant lu boascs inutils e en espartegant lo cendre produch, per metre lo terren en cultura. Var.: **eissartatge, issartatge, essartament**.

essartejar vt. Essartar. Var.: **eissartejar, issartejar**.

essartet n.m. Pichin essart. Var.: **eissartet, issartet**.

essarton n.m. Pichin essart. Var.: **eissarton, issarton**.

èsse n.m. Èssa.

essença (-éncia) n.f. 1. (filos.) Cen que constitueisse lo caractèr fondamental, la realitat permanenta d'una caua, per op. à *accident*; natura d'un èstre, independentament de la sieu existença. 2. (filos.) Natura intima, caractèr pròpri à una caua, à un èstre: *Essença divina*. ◇ *Per essença*: Per la sieu natura. 3. (silv.) Espècia d'aubre: *Li essenças resinòis*. 4. Liquide petrolier leugier, de l'odor caracteristica, emlegant coma carburant, coma souvent ò per divèrs usatges industrials. 5. Extrach, concentrat d'uni substànças aromatiqüi ò alimentari obtengut per destillacion: *Essença de ròse, de cafè*.

essencial, a adj. 1. (filos.) Relatiu à l'essença, à la natura intima d'una caua ò d'un èstre, per op. à *accidental*. 2. Sin.: **capital, caracteristic, constituti, fundamentau, intrinsèc, pròpri**. Necessari, indispensable, foarça important: *Es un ponch essencial*. 3. (med.) Si di d'una malautia que la sieu causa non es conoissuda. 4. Relatiu à una essença alimentària ò aromatica: *Un òli essencial*. Var.: **essenciau**.

essencial n.m. 1. Lo ponch mai important, lo principal. Sin.: **lo caporau**. 2. Objèctes necessaris, indispensables: *Emportar l'essencial*. 3. La màger part de: *Passar l'essencial dau sieu temps à travalhar*. Sin.: **lo picar de la dalha**.

essencialment adv. Sobretot, particulierament, sobretot, principalament. Sin.: **au dessobre de tot, magerment, absolutament, per natura**.

essencialisme n.m. Filosofia que considèra que l'essença es mai importanta que l'existença.

essencialista adj. e n. Si di d'un partidari de l'essencialisme.

essenciau, ala adj. e n.m. Essencial.

essenian, a adj. e n. Si di d'una sècta judiva (s. II av. J.-C. – Ier s. ap. J.-C.) que lu sieus membres formàvon de comunautats que menàvon una vida ascetica. Lu famós Manescrichs de la Mar Moarta li son atribuïts.

essenisme n.m. Doctrina dei Essenians.

est adj. dem. Aquesto, esto: *Est an*.

èst n.m. inv. 1. Un dei quatre ponchs cardinals; costat de l'horizont dont apareisse lo solelh, orient. Sin.: **levant, grèc**. Contr.: **ponent, occident, tresmont**. 2. Luèc situat d'aqueu costat. 3. (m'una majuscula) Ensèm dei país situats à l'èst d'Euròpa. 4. (m'una majuscula) Region orientala d'un país. ◆ adj. inv. Situat dau costat de l'orient: La coasta èst.

esta adj. dem. Aquesta: *Esta nuèch*.

estabat n.m. Pròsa que si cantava tre li originas de la Glèia, per onorar la dolor de la Santa Verge au pen de la crotz (dau lat. *Stabat Mater*: Drech si tenia la Maire.)

estabilisacion (-izacion) n.f. Accion d'estabilisar, fach de s'estabilisar; lo sieu resultat.

estabilisador (-izador) n.m. 1. Mecanisme, dispositiu destinat à evitar ò à amortir li oscilacions. ◇ (mar.) *Estabilisador de bràndol*: Aparelh que permete una reduccion dau bràndol dei naus au mejan d'alas sus cada bòrd. 2. Cadun dei plans fixes que fórmon l'empenatge d'un avion, un orizontal, l'autre vertical. Sin.: **equilibraire**.

estabilisaire (-izaire), airtz adj. Qu'estabilisa.

estabilisar (-izar) vt. Rendre estable: *Estabilisar lu prètz.* ◆ **s'estabilisar** v.pr. Venir estable.

estabilitat n.f. Establetat.

establada n.f. Contengut d'un estable en parlant dei animaues que li son dintre.

establaire, airtz n. Persona que lòtja li bèstias dins un estable.

establar vt. Metre à l'estable, en parlant dau bestiar.

establaria n.f. Lo tot dei estables d'un mas, d'una bòria.

establatge n.m. Establucion.

estable, a adj. 1. Qu'es dins un estat, una situacion fèrma; solide, que non risca de tombar: *Un edifici estable.* ◇ (espec.) Qu'a una boana posicion d'equilibre: *Una veitura estable.* Sin.: **equilibrat**. 2. Que si mantèn dins lo meme estat; duradís, permanent: *Situacion estable.* Sin.: **constant**. 3. Que lo sieu comportament es marcat per la constança, la permanença; equilibrat: *Umor estable.* 4. (quim.) *Compauat estable*: Que resistisse à la descomposicion. 5. (mecan.) *Equilibri estable*: Qu'una pichina variacion dei condicions non pòu destrúger. 6. (mat.) *Part estable d'un ensemble (provedit d'una operacion)*: Tala que tot pareu d'elements d'aquela part a lo sieu compauat qu'apartèn à la mema part.

estable n.m. Bastiment destinat à lotjar li bèstias, en particulier li vacas. Sin.: **vacaira, vacaria**.

establetat n.f. Caractèr de cen qu'es estable. Var.: **estabilitat**.

establida n.f. 1. Ancian drech senhorial. 2. Establiment, accion d'establir, de s'establir. 3. Demòra.

establier n.m. Varlet d'escudaria, d'estable.

establiment n.m. 1. Accion d'establir, de s'establir. 2. Maion dont es donat un ensenhament (escòla, collègi, liceu): *Un cap d'establiment*. 3. Empresa comerciala ò industrial. ◇ *Establiment classat*: Establiment afectat à una industria perilhoa ò incomòda per lo vesinatge. ◇ *Establiment financier*: Empresa que, sensa aver la qualificacion de banca, participa à d'operacions coma lo finançament de vendas à crèdit, li operacions sus títols, etc. ◇ *Establiment public*: Persona morala de drech public, qu'a l'autonomia financiera, generalament encargada d'assegurar un servici public. ◇ *Establiment d'utilitat publica*: Organisme privat qu'a una tòca de servici public.

establir vt. (*establissi*) 1. Fixar, installar dins un luèc, una posicion: *Establir lo sieu domicili à Niça*. 2. Instituir, metre en vigor, en aplicacion: *Establir un usatge, un reglament*. 3. Redigir, dreçar una lista, un inventari, etc. 4. (lit.) Provedir d'una situacion sociala, d'un emplec: *Establir lu sieus enfants*. 5. Demostrar la realitat de, provar: *Establir l'innocença d'un acusat*. ◆ **s'establir** v.pr. Fixar la sieu demòra, lo sieu comèrci, la sieu activitat.

establishment n.m. (angl.) Grope potent de gents en plaça qu'apàron l'òrdre establí, lu sieus privilègis.

establit, ida adj. 1. Estable, solide: *Una reputacion establida*. 2. Admés, respectat: *Lu usatges establits*. 3. En plaça, au poder: *L'òrdre establí*.

estabosiment n.m. Accion d'estabosir; lo sieu resultat; fach d'èstre estabosit. Sin.: **espantament, estupor**.

estabosir vt. (*estabosissi*) Estonar, estupefar. Sin.: **espantar**.

estabosit, ida adj. Estonat. Sin.: **espantat**.

establucion n.f. Sejern dei bèstias dins l'estable. ◇ *Establucion liura*: Mena d'establucion dins la quala li bèstias non son estacadi. Var.: **establatge**.

estac n.m. 1. Cen que siève à estacar; ligam. 2. Part dau còrs dont es fixat un muscle, un ligament. 3. (inform.) Ligam que permete d'anar à una adreça donada, de durbir una pàgina. Var.: **estaca**.

estaca n.f. 1. Estac, ligam. ◇ (espec.) Ligam per lo bestiar. 2. (mar.) Drech d'ormejament. s. XIIIe: «...si alguns lins (una varietat de galèra: n.d.l.r.) ven a la boca del port e non descargui ren non deu pagar estacha....».

estacada n.f. Restanca.

estacada n.f. Espècia de lavanda (*Lavandula Stræchas*).

estacada n.f. 1. Plataforma sobreauçada per descargar de materiaus per gravitat. 2. Levada provedida de cleas per canalisar lo corrent ò per aparar d'installacions idrauliqui. 3. Poant establí sus de pals per escompassar de paluns, de ribieras, de tomps.... 4. (mar.) Arrestador previst per aparar l'intrada d'un poart, d'una rada, còtra una escorreguda de naus enemigui, completat per lo biais de rets còtra un atac de sotamarins e li sieu torpilhas.

estacadura n.f. 1. Estat de quauqua ren de tròup estacat. 2. Avarícia. 3. Tenacitat.

estacaire, airtz n. Persona qu'estaca.

estacament n.m. Afeccion, amistat foarta.

estacanovisme n.m. Dins lu país socialistas, metòde de rendement fondat sus li innovacions tecniqi e l'emulacion dei travalhaires, que fuguèt aplicat dau 1930 au 1950.

estacanovista adj. e n. Que pertòca l'estacanovisme; que practica l'estacanovisme.

estacant, a adj. Agradiu; que provòca d'afeccion.

estacar vt. (*estaqui*) 1. Fixar à quauqua ren, mantenir en un luèc ò tenir ensèm m'una cadena, una coarda, etc. 2. Acordar, donar: *Estaca tròup d'importança ai criticas*. 3. Ligar, associar lo sieu nom durablament à: *Estacar lo sieu nom à una invencion*. ◆ vi. Pegar au fond d'un recipient. ◆ **s'estacar** v.pr. 1. *S'estacar à quauqu'un, à quauqua ren*: Devenir pròche de quauqu'un, s'interessar à quauqua ren. 2. *S'estacar à*: S'aplicar à.

estaci n.m. Imbecile, niais: *Non faire l'estaci! Paure estaci!* Sin.: **toarca, colhon, nèsci, balós, badòc, caluc, babeu**.

estacion n.f. 1. Arrèst, de durada variabla, au cors d'un desplaçament. ◇ (relig.) Caduna dei quatòrze paus dau camin de crotz; la sieu representacion artistica. ◇ (relig.) Seguida de sermons pendent un avent ò una quaresma. 2. Luèc dont s'arrèston lu veicules de transpoart public per pilhar ò laisser de viatjaires: *Estacion d'autobús*. ◇ (espec.) Luèc dont s'arrèston lu trens. Sin.: **gara**. 3. Establiment de recèrcas scientifici: *Estacion meteorologica*. 4. Installacion, fixa ò mobila,

destinat à de missions determinadi. ◇ *Estacion d'emission*: Pòste emetèire de ràdio ò de television. *Estacion-servici*: Establiment que vende de carburants. ◇ *Estacion orbitala ò espaciala*: Veïcule espacial non recuperable, satellisat à l'entorn de la Tèrra, que pòu aculhir d'astronautas per de sejours de lòngra durada. ◇ *Estacion-aval*: (astronaut.) Installacion situada à una distança determinada de la basa de lançament per assegurar la comunicacion m'ai engenhs lançats quora non son plus en vista de la basa. 5. Luèc de sejoirn temporari que permete d'unu trataments ò d'uni activitats: *Estacion balneària, estacion d'esquí, estacion termala*.

estacionament n.m. Fach d'estacionar, de s'arrestar dins un luèc. ◇ *Disc d'estacionament*: Dispositiu plaçat darrier lo vitre d'una veitura per indicar l'ora d'arribada de l'automobilista, dins d'uni zònas dont l'estacionament a una durada limitada.

estacionar vi. S'arrestar momentaneament dins un luèc. ◇ *Èstre estacionat*: Èstre en estacionament.

estacionari, ària adj. 1. Que non subisse d'evolucion, que demòra dins lo meme estat: *L'estat dau malaut es estacionari*. Sin.: **estadís**. 2. Que consèrva la mema valor ò li memi propietats. 3. (mat.) *Seguida estacionària*: Seguida a_n tala qu'èxiste un nombre natural p tau que $a_n = a_p$ per tot $n > p$. 4. (fis.) *Ondas estacionari*: Dins li quali lu fenomènes d'oscillacion son, en tot ponch, sigue en concordança, sigue en oposicion de fasa.

estadi n.m. 1. Terren amainatjat per li practicar d'espòrt, que pòu finda aculhir d'espectators. 2. Periòde, nivèu d'un desvolopament: *L'estadi decisiu d'una crisi, l'estadi critic d'una malautia, l'estadi de l'enfança*. 3. Dins la Grècia antica, unitat de longuessa de 600 pens, que variava en foncion dei regions entre 142 e 192 m (per l'estadi olimpic).

estàdia n.f. (tecn.) Mira graduada emplegada per mesurar m'un taqueomètre la distança entre doi ponchs.

estadier, a n. Persona encargada de l'acuèlh, dau plaçament e de la seguretat dau public dins un estadi.

estadimètre n.m. (tecn.) Dispositiu enclaus dins una luneta per mesurar li distanças en alinhant una mira graduada en cm.

estadimetric, a adj. Que pertòca l'estadimètre.

estadís, issa adj. Estacionari. Sin.: **immobile**.

estadistic, a adj. Relatiu à l'estadistica: *Metòde estadistic*. Var.: **estatistic**.

estadistica n.f. 1. Ensèm dei metòdes matematices que, à partir dau recuèlh e de l'analisi de donadas reali, perméon l'elaboracion de modèles probabilistas per faire de prevision. 2. Tableau numeric d'un fenomène que si prèsta à l'analisi estadistica: *Estadistica dei naissenças*. Var.: **estatistica**.

estadisticament adv. D'un biais estadistic. Var.: **estatisticament**.

estadistician, a n. Persona encargada d'estudiar li estadisticas, que procedisse à de cèrcas estadistiqui. Var.: **estatistician**.

estafa n.f. 1. Pèça metallica, tenguda de cada costat de la sèla, dont lo cavalier mete lo pen. 2. Pèça metallica de l'avant d'un esquí, que sièrve à mantenir la cauçadura.

estafeta n.f. 1. Militari encargat de portar lu messatges. 2. Mena de forgon.

estafier n.m. 1. Varlet. 2. Varlet armat, espadassin.

estafieu n.m. Foit.

estafilada n.f. 1. Còup de foit. 2. Entalha facha per un còup de foit, etc.

estafilare, airtz n. Persona que foiteja.

estafilar vt. Foitejar.

estafilematòma n.m. (med.) Espandiment de sang dins la nioleta.

estafilin, a adj. (anat.) Qu'apartèn à la nioleta.

estafilin n.m. Insècte coleoptèr carnassier dei elitres corts e de l'abdomèn mobile (22 000 espècias).

estafiliti n.f. (med.) Inflammacion de la nioleta.

estafilocòc n.m. Bacteria que lu sieu individús son recampats en pendons (produe lo floronc, una septicemia, l'antrax, etc.).

estafilococcia n.f. Infeccion per l'estafilocòc.

estafilòma n.m. Tumor de la cornea de l'uèlh.

estafilomatós, oa adj. Que pertòca l'estafilòma.

estafiloplastia n. f. (cir.) Radobament cirurgicau dau ceu dau palat.

estafilorafia n.f. (cir.) Sutura dau ceu dau palat.

estafilotomia n.f. (cir.) Ablacion cirurgicala de la nioleta.

estafisagra n.f. Èrba que la sieu decoccion es toxica per lu peolhs (Familha dei renonculaceas). Sin.: **èrba dei peolhs**. Var.: **estafisàgria**.

estafisàgria n.f. Estafisagra.

estagflacion n.f. (econ.) Situacion d'un país que sofrisse de l'inflacion sensa conóisser un desvolopament economic important ni lo plen emplec.

estagi n.m. 1. Periòde d'estudis practiqui demandat ai candidats à d'uni professions. 2. Periòde de formacion qu'una persona fa, à títol temporari, dins una empresa.

estagiari, ària n. Persona que fa un estagi.

estagnacion n.m. 1. Estat d'una aiga estagnanta. 2. Absença de progrès, d'activitat; inercia: *Estagnacion economica*.

estagnant, a adj. 1. Qu'estagna, que non s'escorre: *Aiga estagnanta*. Sin.: **aiga moarta, aiga jaçada**. 2. Que non fa de progrès: *L'estat estagnant d'un affaire*.

estagnar vi. 1. Èstre estagnant, en parlan d'un fluide. 2. Foncionar au ralenti, en parlan d'una activitat.

estaire vi. Estar.

estaís, estaïssa adj. Qu'es plus fresc, sensa èstre dur, en parlan dau pan.

estala n.f. Bancaria. Var.: **estalla**.

estalacion n.f. Estalatge.

estalactita n.f. Colomna, formada per de concrecions calcari, que cala de la vòuta d'una bauma. Sin.: **candelon**.

estalgmita n.f. Colomna formada per de concrecions calcari, à partir dau soal d'una bauma.

estalgmomètre n.m. (fis.) Instrument per mesurar la massa dei gotas.

estalgmometria n.f. (fis.) Mesura de la tension superficiala per determinacion d la massa ò dau volume d'una gota de liquide à l'extremat d'un tube capillari.

estalaire, airtz n. Persona que vende de mèrç estalada sus un banc.

estalament n.m. Accion d'estalar.

estalar vt. 1. Expauar de mèrç per la venda. Var.: **instalar**. 2. Dispauar d'objèctes un à costat de l'autre sus una susfàcia: *Estalar de libre sus un taulier*. ◇ *Estalar lo sieu juèc, li sieu cartas*: Pauar li sieu cartas sus lo taulier en li faguent vèire, abatre lo sieu juèc. Sin.: **desplegar**. ◇ (fig.) Parlar dubertament, sensa ren escondre. 3. Dispauar à plat (una caua plegada, rotlada): *Estalar una carta rotiera*. 4. Estendre (una jaça de matèria): *Estalar la marmelada sus lo pan*. Sin.: **espanir**. 5. Repartir (quauqua ren, una accion) en alongant la durada: *Estalar un pagament*. 6. Mostrar embé ostentacion: *Estalar la sieu erudicion*. ◆ **s'estalar** v.pr. (fam.) 1. Pilhar tota la plaça, tròup de plaça. 2. Si pica en tèrra.

estalatge n.m. 1. Banc, taulier dont es estalada la mèrç per vendre. 2. *Faire estalatge de*: Metre en moastra. Sin.: **faire desplega de, faire parada**.

estalatgista n. 1. Persona que desplega la sieu mèrç dins la tòca de vendre. 2. Decorator que mete en valor la mèrç destinada à la venda per lo biais de la presentacion e l'ondradura d'un estalatge ò d'una veirina.

èst-alemand, a adj. e n. De l'anciana República Democratica d'Alemanha.

estalinian, a adj. e n. Relatiu à Estalin; que n'es partidari. Var.: **stalinian**.

estalinisme n.m. Doctrina, practica d'Estalin e d'aquelu que si restàcon ai sieu concepcions ideologiqui e politiqui e ai sieus metòdes. Var.: **stalinisme**.

estalla n.f. 1. Dins una escudaria, un estable, emplaçament qu'un animau ocupa, separat dei autres per de parets. 2. Cadun dei sètis de boasc que garnisson lu doi costats dau còr d'uni glèias, reservats au clergat. Var.: **estala**. Sin.: **bancaria**.

estalon n.m. Cavau entier destinat à la reproduccion. Sin.: **garanhon**.

estam n.m. Organe mascle d'una flor. Var.: **estamina** (fr.).

estam(e) n.m. Estanh (metal).

estamacaçaròla n. Estanhacaçaròla.

estamador n.m. Aisina que sièrve d'estamar. Var.: **estanhador**.

estamadura n.f. Jaça d'aliatge sus un objècte estamat. Var.: **estanhadura**.

estamaire, airtz n. Obrier qu'estama. Var.: **estanhaire**.

estamanaire n.m. (mar.) Estamanaire.

estamar vt. Recurbir (un metal) d'una jaça d'estam que lo presèrva de l'oxidacion. Var.: **estanhhar**.

estamat, ada adj. Qu'a subit una estamadura. Var.: **estanhhat**.

estamatge n.m. Accion d'estamar; lo sieu resultat. Var.: **estamadura, estanhhatge**.

estambòt n.m. (mar.) Pèça de boasc ò de metal que forma lo limit arrier de la carena. Sin.: **ròda de popa** (forma preferibla).

estamenaire (mar.) Part prolongada dei corbams de la carena d'un bateu. 1448: «*unum pontonum...alectia drecha sic corban, estamenayras...*». Var.: **estamanaire**.

estamenha n.f. (bot.) Estamina.

estament n.m. Estat, situacion.

estamier, a n. Estamaire.

estamina n.f. 1. Estòfa leugiera e non crosada. 2. Cairat de tela ò de lana que sièrve à filtrar una preparacion.

estamina n.f. (bot.) Organe mascle dei plantas à flors, format d'una part estrecha, lo *filet*, e d'una part gonflada, l'*antera*, que contèn lo pollèn. Var.: **estam, estamenha**.

estaminal, a adj. Dei estaminas. Var.: **estaminau**.

estaminat, ada adj. (bot.) Qu'a d'estaminas ma pas de pistil.

estaminau, ala adj. Estaminal.

estaminet n.m. (vièlh) Pichin bar. Sin.: **tubet, estanquet**.

estaminier, era n. Persona que fa d'estamina.

estaminifèr, a adj. Que poarta d'estaminas.

estamós n.m. Varietat de lavanda (*lavandula spica*).

estampa n.f. Autís per estampar.

estampa n.f. 1. Imatge imprimit, lo mai sovent sus papier, après èstre estat gravat sus metal, sus boasc, etc., ò dessenhàt sus un supoart litografic. 2. Imprimeria. 3. Marrit subjècte; escròc. Sin.: **esplumassaire, arpalhand, truffador, enganaire**.

estampable, a adj. Ques pòu èstre estampat.

estampadoira n.f. Estampanta.

estampador, airtz n. Estampaire.

estampaire, airtz adj. Que permete d'estampar: *Element estampaire d'una rotativa*.

estampaire, airtz n. 1. Persona que lo sieu mestier es de faire d'estampas. 2. Imprimèire. 3. Escròc. Var.: **estampa**.

estampanta n.f. (inform.) Organe periferic d'un computador que sièrve à editar sus papier lu resultats d'un tractament. Var.: **estamparèla, estampadoira**.

estampar vt. 1. Imprimir. 2. (tecn.) Imprimir en releu ò en cròs per embotissatge, au mejan d'una matritz: *Estampar de monedas*. ◇ Metre en forma per estampatge. 3. (fam.) Escrocar. Sin.: **trufar, faire estrapagar**.

estamparèla n.f. Estampanta.

estamparia n.f. 1. Ensèm dei tecnicas e dei mestiers que concòrron à la fabricacion d'obratges imprimits. 2. Establiment dont son estampats de libres, de jornals, de carteus, etc.

estampat n.m. 1. Libre, jornal, brocadura estampats. 2. Papier ò teissut imprimit mé de motius.

estampatge n.m. 1. Façonatge, per desformacion plastica, d'una massa de metal au mejan de matritz, que

permete de li donar una forma e de dimensions vesini de la pèça finida. 2. Empreinta d'una inscripcion, d'un sageu ò d'un bas-releu, obtenguda per pression sus un fuèlh de papier banhat, un blòc de gip umide, una terralha denant de cuire. 3. (fam.) Escrocària. Sin.: **trufaria**, **raubatge**.

estampeu n.m. Prepaus sensa importança, chacharronada. ◇ *Mercant d'estampeu*: Pastrolhaire. Sin.: **parladissa**, **semblant**, **faussa parença**, **engana**.

estampia n.f. Cançon à dançar ò dança instrumentala de l'Atge Mejan, que pertòca la poesia d'òil.

estampidor n.m. Aisina qu'emplega lo factor d'òrguenas per donar au metal una forma en releu ò per plegar de lamas de coire per faire lu enches d'unu tubes.

estampilha n.f. Marca aplicada sus un objècte d'art coma signatura ò sus un produch industrial coma garantia d'autenticitat.

estampilhaira n.f. Màquina emplegada per estampilhar.

estampilhar vt. Marcar d'una estampilha.

estampilhatge n.m. Accion d'estampilhar; lo sieu resultat.

estampin n.m. Marteu de murador.

estampon n.m. 1. Espròva d'estamparia. 2. Fuèlh, placa de carton, de metal, etc., que si trauca ò si decopa per coloriar facilament li formas vuadi.

estanc n.m. Estanh (estenduda d'aiga).

estanc, a adj. Que laissa pas passar un liquide. Var.: **estanche**.

estança n.f. Estanci.

estança (-ància) n.f. Estròfa.

estancada n.f. Barri de sostèn; terren sostengut per un barri. Sin.: **paredat**.

estancar vt. (*estanqui*) Arrestar l'escorredura d'un liquide; Rendre estanc.

estanci n.m. Pichon poart, calanca, dont si van aparar de naus quora fa marrit temps. 1618: «...pourra anar querre sa tonaire et segui d'un estancy a l'autre...» AD 250 E5 p.310. Var.: **estança**.

estància n.f. (esp.) En Amèrica latina, granda fèrma ò establiment d'alevatge.

estand n.m. (angl.) 1. Banc, taulier (au mercat, etc.). 2. (espòrt) Pòste de ravitalhament d'un veïcule sus una pista: *La linha drecha dei estands*.

estandard n.m. 1. Règla fixada au dedintre d'una empresa per caracterisar un metòde de trabalh, una quantitat que cau produrre, etc. 2. Aparelh que permete de desservir un grand nombre de pòstes telefonics connectats à un grope limitat de linhas. 3. (telev.) Nòrma de codatge d'un senhal. 4. (tecn.) En informatica e dins l'audiovisual, nòrma (de produccion, de fabricacion). 5. (mús.) Tema classic de jazz, sobre que si pòu improvisar. 6. *Estandard de vida*: Niveu de vida. ◆ adj. inv. 1. Confòrme à una nòrma de fabricacion, à un modèle, à un tipe. ◇ *Prètz estandard*: Prètz d'un ben ò d'uns ervici previst per un periòde donat dins lo budget d'una empresa. 2. Que correspoande à un tipe corrent, abitual, sensa originalitat. 3. Si di de la lenga correntament emplegada dins una comunautat lingüistica ò que vòu èstre referenciala: *Occitan estandard*.

estandardisacion (-izacion) n.f. Accion d'estandardisar; lo sieu resultat. Sin. **normalisacion**.

estandardisar (-izar) vt. Rendre confòrme à una nòrma, à un estandard; simplificar, uniformisar. Sin.: **normalizar**.

estandardista n. Persona que trabalha à un estandard telefonic.

estanh n.m. Estenduda d'aiga estagnanta, naturala ò artificiala, gaire profunda e generalament reducha en sufscia, que resulta de impermeabilitat dau soal. Var.: **estanc**.

estanh(e) n.m. 1. Metal blanc, lulent, totplen malleable; element (Sn) de n° atomic 50 e de massa atomica 118,69. 2. Pèça d'aisamenta, objècte en estanh. Var.: **estam**.

estanhacaçaròla n.m. Obrier que torna estamar de caceròlas e d'autres objèctes. Var.: **estamacaçaròla**.

estanhador n.m. Estamador.

estanhadura n.f. 1. (tecn.) Jaça d'aliatge sus un objècte estanh. Var.: **estamadura**. 2. Caractèr de cen qu'es estanche.

estanhaire, airtz n. Obrier qu'estanha. Var.: **estamaire, estanhier**.

estanhament n.m. Estanhatge.

estanhhar vt. Recurbir (un metal) d'una jaça d'estanh que lo presèrva de l'oxidacion. Var.: **estamar**.

estanhatge n.m. Accion d'estanhhar; lo sieu resultat. Var.: **estanhament, estanhadura, estamadura**.

estanche, a adj. Que non perde, que non laissa passar l'aiga. Var.: **estanc**.

estanhier, a n. Estanhaire. Var.: **estamier**.

estanhier n.m. Escolador per la terralha, l'aisamenta.

estanhin n.m. Estamaire.

estanhon n.m. Recipient metallic destinat à contenir de liquides. Sin.: **bidon**.

estannic, a adj. (quim.) Si di dei compausats de l'estanh quadrivalent.

estannifèr, a adj. Que contèn d'estanh.

estannós, oa adj. (quim.) Si di dei compausats de l'estanh bivalent.

estanquet n.m. Beguda.

estant (d'aquí) (loc. adv.) D'aquí; partent d'aqueu luèc: *Vos ai telefonat de Niça estant*.

estant que (loc. conj. de sub.) Dau moment que, vist que, donat que. Var.: **estent que**.

estanteiròu n.m. (mar.) Au s. XVIe, colomneta que suportava lo brèc de la popa d'una galèra e finda l'estandard sus una galèra reiala.

estapa n.f. 1. Luèc dont una persona s'arrèsta pendent un viatge, una corsa, etc., per si repauar. 2. Distança d'un d'aqueu luècs fins à un autre; espròva esportiva que consistisse à percórrer aquela distança. 3. Periòde, fasa d'una evolucion: *Li estapas d'una carriera*. Var.: **etapa**.

estaquet n.m. 1. Tròc de fieu que religa li pèças d'una ret de pesca. 2. Ligaduras que jónhon d'uni à d'autri li bandas d'una ret de pesca.

estar vi. 1. Èstre, restar. ◇ *Laisse-mi estar*: Laisse-mi tranquille. ◇ *Totjorn està que*: Cen qu'es segur... 2.

Convenir, anar ben: *Aqueu manteu t'està ben.* 3. *Pòu estar que:* Pòu arribar que. 3. Abitar, restar: *Dont estàs?* Var.: **estaire.** 4. (dr.) *Estar en justícia:* Intentar una accion davant un tribunal.

estarculia n.f. Mena d'aubre dei encontradas caudi, qu'enclau mai de cent varietats, preadi d'uni per lo sieu boasc e d'autri per lu sieus fruchs.

estarda n.f. Auceu escacier dau còrs peant, recercat per la sieu carn (si rescoantra sobretaot la *pichina estarda*, que mesura pauc ò pron 50 cm, alora que la *granda estarda*, que mesura esquasi lo doble, es venguda rara.

estardon n.m. Pichin de l'estarda.

estaria n.m. (mar.) Temps fixat per cargar ò descargar una nau.

estarleta n.f. (angl.) Actritz de cínema que tempta de si faire un nom: *Un còup per an, Canas ve desfilar totplen d'estarletas.*

estartavelat, ada adj. Estordit, tèsta en l'ària. Var.: **destartavelat.**

estàrtter n.m. (angl.) 1. Persona que, dins li corsas ò sus un terren d'aviacion militària, dona lo senhal de la partença. Sin.: **jutge de partença.** 2. Dispositiu auxiliari dau carburator que facilita l'aviament à frèi d'un motor en aumentant la riquesa en carburant dau mesclum gasós. Sin.: **enrotaire.**

estasi n.f. (patol.) Arrèt ò ralentiment de la circulacion d'un liquide organic.

èst-asiatic, a adj. e n. D'Àsia de l'Èst.

estat n.m. 1. Biais d'èstre fisic ò moral d'una persona: *Lo sieu estat de santat mi preocupa.* ◇ *Estat d'esperit:* Disposicion d'esperit à un moment donat. ◇ (loc.) *Èstre en estat de:* Èstre capable de, dispauat à. ◇ (fam.) *Èstre dins toi lu sieus estats:* Èstre totplen agitat, trebolat. 2. Situacion d'una persona au regard dau drech, de la religion: *Èstre en estat d'arrestacion, en estat de pecat.* ◇ *Estat civil:* Ensèm dei qualitats e dei drechs civils d'una persona (nacionalitat, nom, domicili, etc.); servici encargat dei actes de l'estat civil dins una comuna. ◇ *Estat dei personas:* Ensèm dei condicions d'existença juridica e de situacion familiara d'una persona (maridatge, filiacion, etc.). ◇ *Accion d'estat:* Accion en justícia, per la quala una persona demanda à una juridiccion civila de modificar ò de declarar la consistença verificabla d'un estat civil, es a dire en reclamacion ò en contèsta d'estat d'enfant illegitime, ò en accion de cèrca de maternitat ò de paternitat. ◇ *Estat de gràcia:* Dins la religion crestiana, estat dau fideu, pur de tot pecat mortal. ◇ *Estat d'innocença:* Dins la religion cristiana, estat privilegiat dins lo quau si trovava l'òme denant la caduda originèla. ◇ *Estat de sèti:* Circunstanças excepcionali eissidi de la guèrra ò d'una revòlta armada, qu'entira un acreissement dei poders de polícia fidats ai autoritats militari. ◇ *Estat d'urgença:* Circunstanças excepcionali naissudi d'un perill imminent en seguida à d'accions grèvi còntra l'òrdre public, entirant un alargament dei poders dau prefècte e dei autoritats administratiu. 3. (lit.) Condicion sociala, profession: *L'estat militari.* 4. *Vèrbo d'estat:*

Qu'exprimisse lo fach que lo subjècte es dins un estat donat (per op. à *vèrbo d'accion*). 5. Biais d'èstre d'una caua à-n-un moment donat: *Una maion en marrit estat.* ◇ *Metre, tenir, tornar metre en estat (quauqua ren):* Lo preparar, lo mantenir, lo tornar metre lèst à servir. ◇ *Estat de cauas:* Ensèm de circunstanças particulieri. 6. (fis. quim.) Biais d'èstre d'un còrs relativament à la sieu coesion, la disposicion ò l'ionisacion dei sieus atòmes, etc.: *Estat solide, liquide, etc.* ◇ *Equacion d'estat:* Relacion qu'existisse à l'equilibri entre li grandors que definisson l'estat d'un còrs pur. 7. Ensèm dei donadas caracteristiqui d'un sistema termodinamic ò cibernetic. 8. Lista enumerativa que constata l'estat dei cauas, la situacion dei personas: *Estat dau personal.* ◇ *Faire estat de:* Mencionar, tenir còmpte de: *Faire estat dei sieus diplòmas.* 8. *Estat dei luècs:* Rapoart escrich que constata l'estat vertadièr d'un lotjament que si vòu fitar. – Constatacion d'una situacion à-n-un moment donat. 9. Biais d'èstre, situacion d'una collectivitat: *Estat de guèrra, estat de patz.* ◇ *Estat de natura:* Condicion ipotetica de l'umanitat, anteriora à tota vida en societat. 10. (lit.) Forma de govèrn: *Estat monarquic, republican.* ◆ pl. Lu tres òrdres ò categorias socialis, en França, sota l'Ancian Regime. ◇ *Lu estats generals:* L'assemblada dei deputats qu'aparteníon ai tres òrdres.

estat n.m. Entitat politica constituïda d'un territòri delimitat per de frontieras, d'una populacion e d'un poder institucionalisat: *Cap d'Estat, secret d'Estat.* ◇ *Afaire d'Estat:* Que pertòca l'interès public; (fig.) Afaire important, ò considerat coma tau d'un biais exagerat. ◇ *Òme d'Estat:* Que dirigisse ò a dirigit un país. ◇ *Ministre d'Estat:* Personalitat politica que porgisse lo supoart dau sieu partit ò de la sieu autoritat au govèrn, sensa que li sigue fidat un departament ministerial particulier. ◇ *Religion d'Estat:* Religion aparada per un govèrn, en defoara de tota altra. ◇ *Secretari d'Estat:* Foncionari plaçat dapé d'un ministre a la tèsta d'un servici restacat a un ministèri. ◇ *Còup d'Estat:* Presa illegala dau poder per una persona ò un grope qu'a de foncions au dedintre de l'aparelh estatic. ◇ *Rason d'Estat:* Consideracion de l'interès public per justificar una accion. 2. Ensèm dei poders publics. 3. Comunautat establida sus un territòri definit en formant una unitat politica: *Estat federal.*

estatal, a adj. Que pertòca ò que depende de l'Estat. Var.: **estatau, estatic.**

estatau, ala adj. Estatal.

estatèr n.m. Unitat de pes e de moneda dins la Grècia antica.

estatgiera n.f. 1. Tauleta fixada orizontalament. Sin.: **laissa.** 2. Mòble format d'un ensèm de tauletas dispauadi una sobre l'autra.

estatic, a adj. Estatal.

estatic, a adj. De l'Estat.

estatic, a adj. 1. En estat de repaus ò d'equilibri, que demòra au meme ponch, per op. à *dinamic.* 2. (fis.) Que si rapoarta à l'equilibri, ai foarças.

estatica n.f. Branca de la mecanica qu'a per objècte l'equilibri dei sistema de foarças. Var.: **estàtica.**

estàtica n.f. Estatica.

estaticament adv. D'un biais estatic.

estatisacion (-izacion) n.f. Accion d'estatar; lo sieu resultat.

estatar (-izar) vt. 1. Transferir à l'Estat (de proprietats, d'accions privadi); nacionalisar. 2. Faire contrarotlar, gerir per l'Estat.

estatisme n.m. Doctrina que preconisa l'intervencion de l'Estat dins l'economia e lo social; sistema qu'aplica aquesta doctrina.

estatista adj. e n. De l'estatisme; partidari de l'estatisme.

estatistic, a adj. Estadistic.

estatistica n.f. Estadistica.

estatisticament adv. Estadisticament.

estatistician, a n. Estadistician.

estatjan(t), a n. Abitant.

estat major n.m. 1. Grope d'oficiers encargat d'assistir un cap militar dins l'exercici dau sieu comandament. 2. Ensèm dei collaborators mai pròches d'un cap, dei personas mai importants d'un grope: *L'estat major d'un partit*.

estaticist n.m. (fisiol.) Organe cau que contèn de grums peants (*estolits*), protegit per una paret sensibla, qu'entresenha de nombrós gropes d'animaus sobre la sieu orientacion dins lo camp de la pesantor.

estolit n.m. Grums peants contenguts dins l'estaticist.

estator n.m. (tecn.) Partida fixa d'una màquina que vira (per op. à la partida mobila ò *rotor*).

estatoreactor n.m. (aeron.) Propulsor à reaccion sensa organe mobile, constituit d'una tuvièra termopropulsiva, que demanda de velocitat elevadi per foncionar.

estatsunenc, a adj. Dei Estats Units d'Amèrica. Var.: **estatsunian, estatunidenc**.

estatsunian, a adj. Dei Estats Units d'Amèrica. Var.: **estatsunenc**.

estàtua n.f. Obratge d'esculptura que representa un èstre animat entier e isolat, que la sieu autessa es au manco la mitan d'aquela de l'èstre vertadier.

estàtua-colomna n.f. Estàtua adossada à una colomna e talhada dins lo meme blòc, dins l'art gotic.

estatuari, ària adj. Relatiu ai estàtuas.

estatuari, ària n. Persona qu'esculpta d'estàtuas.

estatuària n.f. Art de faire d'estàtuas.

estatueta n.f. Pichina estàtua (mai granda qu'una *figurina*).

estatuificar vt. (*estatuifiqui*) 1. Dreïçar una estàtua à quauqu'un, lo representar en estàtua. 2. Rendre parier à una estàtua.

estatuir vi. (*estatuissi*) Reglar embé autoritat, decidir. Sin.: **establir, ordenar, decretar**.

estatunidenc, a adj. Estatsunian.

estatura n.f. Talha d'una persona. Sin.: **autor, talha, auçada**.

estatuoponderal, a adj. Relatiu à l'estatura e au pes. Var.: **estatuoponderau**.

estatuoponderau, ala adj. Estatuoponderal.

estatut n.m. 1. Tèxto ò ensèm de tèxtos per fixar li garantias fundamentali acordadi à una collectivitat, à un còrs. 2. Situacion de fach, posicion per rapoart à la societat: *L'estatut de la frema*. ♦ pl. Acte constitutiut d'una societat ò d'una associacion, que n'en fixa legalament li règlas de foncionament.

estatutari, ària adj. Confòrme ai estatuts, designat per lu estatuts.

estatutariament adv. Corformament à un estatut donat.

estau n.m Ostau.

estaudeu n.m. Supoart que permete de mantenir un objècte que sus lo quau si travailha. Sin.: **cavalet, cabra, trasteu**.

estaurigon n.m. Baceu. Sin.: **estornigon**.

estavanida n.f. Accion, estat d'una persona que s'estavanisse. Var.: **estavaniment**. Sin.: **espaime, defalhimet**.

estavanir (s') v.pr. 1. Defalhir, s'esvanir. 2. Esprovar una esmoguda foarta, vesina d'un esvaniment. Sin.: **s'espaïmar**.

èste, a adj. e n. (ling.) Estonian.

estearat n.m. Sau ò estèr de l'acide estearic.

estearic, a adj. Si di d'un acide contengut dins li graissas animala e que sièrve sobretot à fabricar de candelas.

estearil(e) n. (quim.) Radical univalent que resulta de la supression de l'idroxile de l'acide estearic: *Clorure d'estearile*.

estearina n.f. Còrs gras, constituent principal dei graissas animala.

estearinaria n.f. Fabrica d'estearina.

estearinier, a n. Persona que fabrica d'estearina.

esteatita n.f. Ròca metamorfica facha de talc, ma compacta e non fulhetada.

esteatocit n.m. Cellula constituenta dau teissut adipós.

esteatòma n.m. (med.) Tumor graissoa benigna.

esteatomeria n.f. (med.) Depaus graissós sus la façà extèrna dei cuèissas e dei ancas.

esteatopige, ija adj. Caracterisat per l'esteatopigia: *Estàtua esteatopija*.

esteatopigia n.f. Presença d'un matalàs adipós espés au niveau dei gaunhas.

estearorrea n.f. (med.) Eliminacion grandassa de matèrias grassis per li femsas, deuguda à un atac dau fetge ò dau pancreàs.

esteatòsi n.f. (med.) Degenerescença graissoa d'un teissut.

estèc n.m. Pichina pèça de boasc, de metal, de plastic, per mantenir un oàs rot. Sin.: **atèla, estèla**.

esteca n.f. 1. Soma qu'un client dona coma gratificacion, en mai dau prètz d'un servici. Sin.: **boanaman, pèça, estrena**. 2. Mena de pinça de boasc que servia à castrar lu cavaus.

esteganografia n.f. Criptografia.

esteganografic, a adj. Criptografic.

esteganopòde n.m. Pelecanifòrme.

estegocefale n.m. *Estegocefales*: Sotaclasse d'anfibis fossils dau primari e dau trias, dau crani particulierament ben ossificat.

estegodon n.m. Mamifèr provedit d'una trompa, fòssile dins lo pliocèn de l'Índia, intermediari entre lo mastodont e lu elefants.

estegomia n.f. Moissara dei país cauds, qu'en ponhent espantega la fèbre jauna (*Aedes aegyptis*).

estegosaure n.m. Grand dinosaure (7 m) erbivòre dau cretaceu d'Amèrica, de la tèsta minuscule e dau còrs recubèrt d'una coirassa.

estel adj. dem. Forma eufonica per *est*, dins *estel estiu* (per *aquest estiu*), *estel ivèrn* (per *aquest ivèrn*).

estel n.m. Esteu.

estela n.f. Monument monolit vertical, lo mai sovent funerari, m'un decòr epigrafic ò figurat.

estela n.f. 1. Tot astre que lusisse dins lo ceu, en defoara de la Luna e dau Soleu. 2. (astron.) Astre que lusisse d'un esclat pròpri. ◇ *Estela filaira*: Meteòre. ◇ *Estela à neutrons*: Estela totplen densa e de pichini dimensions, constituïda d'un gas e de neutrons. ◇ *Estela Polària*: Estela que si pòu vèire à l'uèlh nud, la mai pròcha dau Pòle Nòrd e de l'esfèra celèsta. Sin.: **estela artica**, **trasmontana**. 1274: «*Polus arctic es aquesta estela que totz temps appar...*», Bibl. Ste Geneviève Ms. 1300: «*Non val li caramida puescan segre l'estela...*», R.Feraud p.175. ◇ *Estela variabla*: Sotamessa à de variacions sensibla d'esclat. ◇ *Estela dobla*: Sistema de doi estelas qu'aparèisson vesini dins lo ceu (de còups, lo raprochament es solament aparent). ◇ *Estela giganta*: Estela qu'a una granda luminositat e una pichina densitat. ◇ *Estela nana*: Estela de pichina luminositat e de granda densitat mejana. 3. Astre considerat coma influençant la destinada umana. 4. Cen que, per lo sieu dessenh, la sieu forma, fa pensar à una estela. ◇ *Estela de Dàvid*: Simbòle judaic constituït d'una estela de sièis brancas. ◇ *Estela dei Felibres*: Estela de sèt brancas, simbòle dau Felibritge. ◇ Decoracion en forma d'estela de cinc brancas; insigne dau grade de general e d'amiral. 5. (mat.) Poligòne regulier non convèxe. 6. Mena de caireforc circulari, dont desbòcon mai d'una rota ò d'una carriera. Sin.: **ponchredon**, **giratòri**. 7. Indici de classament atribuit à d'unu sites, d'unu produchs, etc.: *Un restaurant cinc estelas*. 8. (com.) Unitat de frèi, qu'equivau à - 6° C, emplegada per indicar una temperatura de refrigeracion ò de congelacion. 9. *Estela de mar* ò *asteria*: Animau marin en forma d'estela de cinc brancas largui, carnassier, dei braç soples que si poàdon regenerar facilament (diamètre max. 50 cm, embrancament dei equinodèrmes, classa dei asterides). 10. Artista celèbre. Sin.: (angl.) **star**. 11. Balarin, balarina de classa internacionala; escalon ierarquic ultime dins d'unu còrs de balet.

estèla n.f. Estèc.

estèla n.f. Tròç de boasc talhat per anar au fuèc. Sin.: **esclapa**, **busca**.

estela d'argent n.f. Nom corrent de l'edelweiss.

estelaire, **airitz** n. Persona que fende de boasc.

estelam n.m. Lo tot dei estelas. Var.: **estelum**.

estelament n.m. 1. Accion d'estelar, de s'estelar. 2. Fendadura en forma d'estela.

estelar vt. 1. Fendasclar en estela. 2. Esclapar (de boasc). 3. Picar (quauqu'un mé d'esclapas de boasc. 4. (lit.) Curbir d'estelas ò d'objèctes en forma d'estelas. ◆ **s'estelar** v.pr. Si fendasclar.

estelar(i), **ara (-ària)** adj. Que pertòca li estelas.

estelària n.f. Planta dei petales bifides, de la familha dei cariofilaceas.

estelat, **ada** adj. Plen d'estelas: *Un ceu estelat*. Var.: **estelós**.

estelatge n. m. Mena de mercat à tèrme enclausant una opcion.

estelejar vt. Beluguejar, miralhejar, mirgalhar. ◆ vi. Si clavelar d'estelas: *Lo ceu esteleja, deman aurèrn beu temps*.

estelestiu (estel estiu) loc. Aquest estiu, l'estiu que vèn ò aqueu que vèn de passar.

esteleta n.f. Pichina estela; asterisc.

esteleta n.f. Pichina esclapa de boasc.

estelivèrn (estel ivèrn) loc. Aquest ivèrn, l'ivèrn que vèn ò aqueu que vèn de passar.

estelon n.m. Esteleta.

estelós, **oa** adj. Estelat.

estelum n.m. Estelam.

estenalha(s) n.f. Autís compauat de doi pèças crosadi, mobili à l'entorn d'un axe, per agantar ò talhar d'unu objèctes. ◇ (mil.) *Pilhar en estenalha*: Atacar dei doi costats à l'encòup. Var.: **tenalha(s)**.

estenalhada n.f. Còup d'estenalhas.

estenalhar vt. Faire sofrir, tormentar: *La fam m'estenalha*.

estench, **a** adj. (part. passat de *esténher*) Sufocat.

estencil n.m. Matritz d'impression constituïda per un papier parafinat especial rendut permeable à la tencha fluida en picant à la màquina ò en escrivent.

estendard n.m. 1. Ensenha de guèrra e, especialament, bandiera dei tropas à cavau. ◇ (mar.) Bandiera auçada à la popa d'una galèra; 1538: «*...que tant de artilheria que afforso bandieros e standars...*». Sin.: **assenhau**, **drapeu**. 2. (fig.) Simbòle d'una causa per la quala si combat. 3. (bot.) Petale superior de la coròlla d'una papilionacea.

estendaria n.f. (tecn.) Forn per refreiar lo riban de vèire plat que soarte de l'autís de formatge.

estendatge n.m. 1. Accion d'estendre lo linge per lo faire secar. 2. (text.) Bastiment aerat dont si fan secar lu fieus e lu teissuts tenchs.

estendedor n.m. Secador; coarda, fièu, dispositiu per faire secar lo linge..

estendèire, **eiritz** adj. e n. Qu'estende, qu'espandisse quauqua ren.

estendre vt. 1. Desplegar en lòng e en larg: *Estendre de linge per lo faire secar*. 2. Donar tota la sieu estenduda à (una partida dau còrs): *Estendre lo braç*. 3. Alongar, metre à jaire (una persona): *Estendre un ferit sus un lièch*. 4. Aplicar una jaça de matèria per que cuèrbe una susfàcia mai granda. 5. Aumentar d'aiga: *Estendre de vin mé*

d'aiga. Sin.: **diluir**. 6. Acréisser, aumentar, desvolopar: *Estendre la sieu proprietat*. Sin.: **espalancar**, **espondre**. ♦ **s'estendre** v.pr. 1. S'alongar, si jaire. Sin.: **s'ajaçar**. 2. Aver una estendida important dins l'espaci ò dins lo temps. 3. (fig.) Aumentar en importança, en amplessa: *L'epidèmia s'estende rapidament*. 4. S'estendre sobre un subjècte: *Lo desvolopar longament*.

estenduda n.f. 1. (filos.) Proprietat dei còrs d'ocupar d'espaci. 2. Espaci que quauqua ren ocupa: *Un país d'una granda estenduda*. Sin.: **espandi**, **espandida**, **relarg**, **emplanada**, **ròdol**. 3. (mús.) Escart entre lo son mai grave e lo son mai agut d'una votz, d'una melodia, d'un instrument. Sin.: **registre**. 4. (estad.) *Estenduda d'un escapolon*: Diferença entre li valors extremi qu'un caractèr quantitatiu pòu pilhar. 5. Importança, amplessa: *L'estenduda dau desastre*.

estendut, uda adj. 1. Larg, d'una granda superficia: *Un lac estendut*. Sin.: **espandit**, **emplanat**. 2. (fig.) Important: *Aver de poders estenduts*. 3. Desplegat: *Braç estenduts*. 4. Que li es estada ajustada d'aiga: *Un alcòl estendut*.

estène n.m. Anciana unitat de mesura de foarça (simb. sn).

estenhecat n.m. Espinarguet.

estehement n.m. Fach d'esténher, de s'esténher. Sin.: **estofament**, **sufocacion**, **estofegament**, **estenhidura**.

esténher vt. Estofar, estranclar. Sin.: **estofegar**.

estenhidura n.f. Estofament, sufocacion. Sin.: **estofegament**, **estehement**.

estenia n.f. Estat de plena activitat de foncionament normal (d'un organisme). Contr.: **astenia**.

estenoalin, a adj. (zool.) Si di dei animaus marins que poàdon viure unicament dins d'aigas de la salinitat constanta.

estenobiòt n.m. Organisme animau ò vegetau que sobreviu unencament en de condicions de mitan foarça gaire cambiadissi, especialament en parlant de la temperatura. Sin.: **estenotèrme**. Contr.: **euribiòt**.

estenocardia n.f; (med.) Angina dau pièch.

estenocefalia n.f. (med.) Estrechessa dau crani.

estencoregrafia n.f. Escritura de la dança au mejan de senhaus abreujats e convencionals.

estenodactilografe, a n. Persona qualificada per enregistrar, per de signes escrichs, lu elements d'un discors, d'una dictada, d'una conversacion.

estenodactilografia n.f. Eemplec de l'estenografia e de la dactilografia combinadi.

estenoografe, a adj. Persona capabla de notar en dictada à la velocitat de la conversacion, au mejan de signes d'estenografia.

estenografia n.f. Procediment d'escritura format de signes abreuiats e convencionals, que sièrve à transcriure la paraula à la velocitat de l'elocucion.

estenoografiar vt. (*estenografi*, classic *estenogràfi*) Pilhar en dictada au mejan de l'estenografia.

estenografic, a adj. Relatiu à l'estenografia.

estenograficament adv. D'un biais estenografic.

estenograma n.m. Traçat en estenografia d'una sillaba ò d'un mòt.

estenopeu n.m. Pichon trauc pertuat dins una placa teuna, per servir d'objectiu. Sin.: **trauquillon**.

estenosat, da adj. Qu'es anormalament estrech.

estenosatge n.m. (tecn.) Tractament dei fibras cellulosiqui per li durcir.

estenòsi n.f. (med.) Estrechiment d'un conch ò d'un orifici.

estenotèrme, a adj. (zool.) Si di dei animaus marins que poàdon viure unicament dins d'aigas qu'an una temperatura pauc ò pron constanta. ♦ n.m. Estenobiòt.

estenotipe n.m. Màquina per transcriure à la velocitat mai rapida de tèxtos sota una forma fonetica simplificada.

estenotipia n.f. Tecnica d'escritura de la paraula au mejan d'un estenotipe.

estenotipista n. Emplegat capabla d'estenografiar au mejan d'un estenotipe.

estent (participi passat dau vèrbo èstre) *Estent que*: Vist que. Sin.: **estant que**, **donat que**, **ja que**, **coma que**.

estentament adv. Peniblament.

estentar vi. (it.) Penar.

estentòr n.m. *Votz d'estentòr*: Votz potent e sonòra.

estentòr n.m. Protozoari d'aiga doça en forma de tromba ò de poartavotz (lòng pauc ò pron d'1 mm, embrancament dei ciliats).

estepa n.f. 1. Formacion discontinua de vegetals xerfiles, sovent erbaceus, dei regions tropicali, e dei regions de clima continental miègi-aridi. 2. *Art dei estepas*: Produccion artistica, à l'atge dau bronze e dau fèrre, dei pòbles nomades dei estepas (Sibèria e nòrd de la mar Negra), qu'arriba au sieu apogeu entre lo s. VIIⁿ e lo s. IIIe av. J.-C.

estepic, a adj. Format d'estepas.

estequidura n.f. Amaigriment grandàs. Sin.: **emaciacion**.

estequimetria n.f. (quim.) Estudi dei proporcions segond li quali lu còrs si combínon entre elu.

estequimetric, a adj. Relatiu à l'estequimetria.

estequir (s') v.pr. Venir foarça maigre.

estequit, ida adj. Foarça amaigrit. Sin.: **emaciat**, **descarnat**, **secardin**.

estèr n.m. (quim.) Còrs que resulta de l'accion d'un acide carboxilic sobre un alcòl, embé eliminacion d'aiga (nom generic).

esteradiant n.m. Unitat de mesura d'angle solide (simbòle sr), equivalent à l'angle solide qu'a lo sieu som au centre d'una esfèra e decopa, sus la susfàcia d'aquela esfèra, una aira qu'equivau à-n-aquela d'un cairat que lo sieu costat es egal au rai de l'esfèra. Var.: **estereoradiant**.

esterar vt. (*estèri*) 1. Dispauar de boasc en estères. 2. Evaluar lo volume d'una quantitat de boasc.

esterasa n.f. Enzima que catalisa l'idrogène d'una ligason estèr, coma l'acetilcolinesterasi, li fosfatasis. Var.: **esterasi**.

esterasi n.f. Esterasa.

esteratge n.m. Accion d'esterar; lo sieu resultat.

estercoral, a adj. Que pertòca lu excrements. Var.: **estercorau**.

estercorari n.m. Auceu palmipède de la familha dei Caradriiformes (*Stercorarius*). ◇ *Estercorari de la coa lònca*: Gabian brun que si noirisce de predas arrancadi à d'autres aucèus de mar (*Stercorarius longicaudatus*). ◇ *Estercorari artic*: Lo mai corrent dei estercoraris, d'una talha entre l'*estercorari de la coa lònca* e l'*estercorari mejan* (*Stercorarius parasiticus*). ◇ *Estercorai mejan*: Estercorari d'una talha mejana entre l'*estercorari artic* e l'*estercorari gròs* (*Stercorarius pomarinus*). ◇ *Estercorari gròs*: Lo mai gròs dei estercoraris (*Stercorarius skua*).

estercorari, ària adj. Que creisse sus lu excrements. ◇ *Fistula estercorària*: Fistula en comunicacion embe lo budèu mèstre que dona passatge ai femsas. Var.: **estercorau**.

estercorau, ala adj. Estercoral. Var.: **estercorari**.

esterculiacea n.f. *Esterculiaceas*: Familha de plantas dialipetalas, coma lo cacaoier.

estère n.m. Quantitat de boasc que correspoande à un volume exterior de 1 m³ (simbòle st).

estereobat n.m. Embassament sensa motladura d'un edifici.

estereocomparator n.m. Aparelh emplegat dins li levats de plans per la fotografia, per efectuar de mesuras de coordenadas d'una precision foarça granda e per n'en dedurre la posicion de ponchs totografics.

estereocromia n.f. Metòde de fixacion sus li parets de pinturas à l'aiga, per lo biais d'una solucion de silicat de potassi.

estereocromic, a adj. Relatiu à l'estereocromia.

estereodinamic, a adj. Relatiu à la dinamica dei solides.

estereodinamica n.f. Dinamica dei solides.

estereoduc n.m. (tecn.) Dispositiu per adurre de produchs solides.

estereoespecific, a adj. (quim.) Si di d'una reaccion quimica que pòu menar à diferents estereo-isomèrs ma n'en dona un solet à causa dau mecanisme.

estereofonia n.f. Tecnica de la reproduccion dei sons enregistrats ò transmés per la ràdio, caracterisada per la reconstitucion dei foants sonòri.

estereofonic, a adj. Relatiu à l'estereofonia; que pertòca tot sistema acostic que dona ai auditors, au moment de la reproduccion dei sons, un sentiment de distribucion espaciala, un releu sonòre.

estereofotografia n.f. Art de representar lu solides per projeccion sus un plan. Var.: **estereografia**.

estereognosia n.f. (fisiol.) Percepcion de la forma e dau volume dei còrs, qu'emplega li sensibilitats tactila e musculària.

estereografia n.f. Estereofotografia.

estereografic, a adj. *Projeccion estereografica (de som O)*: Transformacion puntuala que, à un ponch M d'una mièja-esfèra de som O, assòcia lo ponch d'interseccion de la drecha (OM) e dau plan equatorial.

estereograma n.m. Ensèm de doi clichats d'un meme subjècte destinats à la restitution dau releu per estereoscopia.

estereo-isomèr n.m. e adj. Compauat isomèr esteric d'un autre compauant.

estereo-isomeria n.f. (quim.) Isomeria de natura esterica.

estereomètre n.m. Instrument que sièrve per mesurar lu solides.

estereometria n.f. Ensèm dei metòdes geometriccs emplegats dins la mesura dei volumes; geometria de l'espaci.

estereometric, a adj. De l'estereometria.

estereomodèle n.m. Imatge en releu perçaupuda per aqueu que fa usança d'un estereomètre.

estereoquimia n.f. Partida de la quimia qu'estúdia la disposicion tridimensional de atòmes dins li moleculas.

estereoquimic, a adj. De l'estereoquimia.

estereoradiant n.m. Esteradiant.

estereorama n.m. Mapa topografica en releu.

estereoscòpi n.m. Aparelh que permete de vèire un imatge en releu per examèn d'un coble estereoscopic.

estereoscopia n.f. Procediment que dona l'impression dau releu per examèn de doi imatges d'un subjècte pilhats m'un escartament parier à-n-aqueu dei uèlhs.

estereoscopic, a adj. Relatiu à l'estereoscopia.

estereotaxia n.f. Procediment per localisar rigorosament d'estructuras cerebrali prefondi, emplegat en neurocirurgia.

estereotaxiat, ada adj. Efectuat au mejan de l'estereotaxia.

estereotipat, ada adj. Que si presenta totjorn sota la mema forma forma: *De formulas estereotipadi*.

estereotipe n.m. 1. Clichat tipografic obtengut per colatge de plomb dins una emprenta. 2. Formula banala, opinion sensa minga originalitat.

estereotipia n.f. 1. (estamp.) Branca que permete la reproduccion de formas au mejan d'emprentas. 2. (psicol.) Repeticion non motivada, automatica e inadapta a la situacion, de mòts, de movements ò de comportaments.

estereotomia n.f. Sciènça tradicionala de la talha dei materiaus emplegats dins la construccion.

estereotomic, a adj. Relatiu à l'estereotomia.

estereovision n.f. (opt.) Vision estereoscopica dau releu.

estic, a adj. (quim.) Relatiu à la configuracion espaciala d'un compauat quimic. ◇ *Efecte esteric*: Influènça de l'encombrament dei gropes e dei atòmes que constituïsson una molecula sobre li interaccions que pòu aver mé d'autri.

esteride n.m. Liquide simple que resulta de l'esterificacion d'un esteròl per un acide gras.

esterificacion n.f. (quim.) Reaccion de formacion d'un estèr à partir d'un acide e d'un estèr.

esterificar vt. (*esterifiqui*) Sotametre à una esterificacion.

esterigau n.m. Luèc estèrle. Sin.: **gast, ermàs.**

esterilament adv. 1. D'un biais esterile. 2. D'una mena estèrle.

esteril(e), a adj. 1. Que non poarta de fruchs, que non produe: *Un aubre esterile, una tèrra esterila.* 2. Qu'es inapte à la generacion: *Femèla esterila.* 3. (med.) Que contèn minga gèrme microbial. 4. (fig.) Que produe ren, qu'es sensa imaginacion. 5. Sensa resultat, van, inutile. Var.: **estèrle.**

esterile n.m. (min.) Ròca que non contèn de mineraus valorisables.

esterilet n.m. Dispositiu contraceptiu de matèria plastica ò de coire, plaçat dins la cavitat uterina.

esterilisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de destrúger li toxinas e lu micròbis dins un local, dins una substança, sus un instrument cirurgical, etc., per de procediments fisics (calor, radiacions ultravioleta ò quimiqui). 2. (fig. lit.) Accion d'esterilisar lu esperits, la creativitat.

esterilizador (-izador) n.m. Aparelh d'esterilisacion.

esterilisant (-izant), a adj. Que rende esterile, qu'esterilisa.

esterilisar (-izar) vt. 1. Rendre esterile, inapte à la generacion, à la produccion, à l'invencion. 2. Operar l'esterilisacion de.

esterilist (-izat), ada adj. Sotamés à l'esterilisacion. ◇ *Lach esterilist:* Lach portat à auta temperatura, que pòu èstre conservat longtemps.

esterilitat n.f. Estat de cen qu'es esterile, de quauqu'un qu'es esterile.

estèrle, a adj. Esterile.

esterlejar vt. Faire venir estèrle.

esterlet n.m. Esturion dei cors d'aiga d'Euròpa orientala e d'Àsia occidentala, que lu sieus òus sièrvon à faire lo caviar.

esterlin n.m. (angl. *sterling*) Moneda d'origina escocesa, qu'avia cors en Euròpa à l'Atge-Mejan.

estèrn n.m. Sentida. ◇ (pop.) Nas. *Aver boan estèrn:* Faire pròva de clarveença. Sin.: **aver boana sentida.**

estèrna n.f. Auceu palmipède de la tèsta negra e de l'esquina grisa, que viu sus li coastas (longuessa 40 cm). Es l'aucèu migrator que complisse lo viatge mai llong, practicament de l'Artic a l'Antartic. Si declina, segond li varietats en mantu tèrmes: **fumet, mascaron, gafeta...** (Fam. dei esternidats). Sin.: **arèndola de mar.**

esternal, ala adj. Relatiu à l'esternum. Var.: **esternau.**

esternau, ala adj. ETERNAL.

esternidat n.m. *Esternidats:* Família d'auceus migrators que lo tipe n'es l'estèrna.

esternir vt. Espantegar (de fen, de fèm). ◆ **s'esternir** v.pr. Venir tèrne.

estèrno-cleïdo-mastoïdian adj. m. e n.m. (anat.) Si di d'un muscle que s'inserisse sus l'esternum, la clavicula e l'apofisi mastoïda.

estèrno - tiroïdian adj. e n.m. (anat.) Si di d'un muscle que s'espandisse de l'esternum au cartilague tiroïde.

estèrno-clavicular, a adj. (anat.) Relatiu à l'esternum e à la clavicula.

estèrno-eleïdo-iòidian adj. e n.m. (anat.) Si di d'un muscle superficial de la part anteriora dau coal, que va de la clavicula e de l'esternum à l'òas iloïde.

esternopatge n.m. (med.) Mostre doble, que lu sieus doi còrs son religats per l'esternum, m'un ambric comun.

esternopatgia n.f. (med.) Conformacion dei esternopatges.

esternorincs n.m.pl. Sota-òrdre d'insectes omoptèrs qu'enclau lu nierons, li cochenilhas....

esternotomia n.f. (cir.) Trencament cirurgical de l'esternum.

esternum n.m. Oàs plat, situat en avant de la gàbia toracica e au quau son religadi li promieri sèt coastas de l'òme. Sin.: (pop.) **poast de l'estòmegue.**

esteroïde, a adj. *Ormòna esteroïda:* Ormòna derivada dei esteròls e secretada per li glandas endocrini.

esteroïdian, a adj. Relatiu ai esteroïdes. Var.: **esteroïdic.**

esteroïdic, a adj. Esteroïdian.

esteròl n.m. (quim.) Alcòl policiclic que dins lo sieu grope si tròvon lo colesteròl, li vitaminas D e lu esteroïdes.

estèrpaïra n.f. Mena d'araire per recavar lo soal.

estertorós, oa adj. (*med.*) *Respir estertorós:* Respir dificile e bruissent sota l'accion de la narcòsi ò dins un estat d'agonia.

estesia n.f. Aptituda à provar una sensacion; sensibilitat.

estesiogène, a adj. (fisiol.) Que produe ò acreisse la sensibilitat.

estesiologia n.f. Estudi scientific de la sensibilitat organica.

estesiomètre n.m. Instrument per mesurar la sensibilitat tactila.

estesiometria n.f. Accion de mesurar la sensibilitat tactila.

esteta n. e adj. 1. Persona que li agrada l'art e lo considèra coma una valor essenciala. 2. (pej.) Persona qu'afecta lo culte dau beu, en dessobre de tota valor.

estetic, a adj. 1. Que pertòca lo sentiment dau beu, la sieu percepcion. 2. Qu'es beu, graciós: *Un gèst estetic.* 3. Que mantèn la beutat dau còrs: *Una cura estetica.* ◇ *Cirurgia estetica:* Cirurgia plastica que la sieu tòca es de melhorar li alteracions ò traumatiqui dau còrs, ò l'aspècte exterior, especialament de la cara.

estètica n.f. Teoria dau beu, de la beutat en general, e dau sentiment dau beu que fa nàisser en nautres. 2. Ensèm dei principis à la basa d'una expression artistica, literària, etc., per la rendre conforma à un ideal de beutat: *L'estètica classica.* 3. Armonia, beutat d'una forma d'art quala que sigue: *L'estètica d'una construccion.* 4. *Estètica industrial:* Disciplina qu'estúdia lu produchs fabricats segond de critèris de beutat, ma en tenent còmpte finda dei critèris d'adaptacion à l'usatge. Var.: **estetica.**

estetica n.f. Estètica.

esteticament adv. 1. D'un biais estetic. 2. Dau ponch de vista estetic.

estetician, a adj. 1. Escrivan, filosòfe que s'ocupa d'estètica. 2. (sobretot au fem.) Persona que trabalha dins un institut de beutat.

esteticisme n.m. Teoria que fa de l'art un affaire de sensibilitat pura, en laissant de caire lu pensaments utilitaris, intellectuals ò morals.

estetisme n.m. Escòla artistica e literària anglosaxona que si prepaua de faire tornar lu arts e la poesia ai sieu formas primitivi.

estetoscòpi n.m. (med.) Aparelh emplegat per auscultar.

esteu n.m. Ròca ò grope de ròcas à flor d'aiga, generalament pròche dei coastas. 1572: «...un pilot non reconoui l'esteou...», Bellaud. 1575: «... a l'esteou souto l'aiga...». Var.: **estel**. Sin.: **escuèlh, banc, seca, secan**.

esteva n.f. Manelha d'un araire.

estebiat, ada adj. (farm.) Dont ièntra d'antimòni.

estibina n.f. Sulfure natural d'antimòni Sb_2S_3 , principal minerau d'aqueu metal.

estiblada n.f. 1. Tibadura. 2. Usura dau linge. 3. Escorreguda lònca. 4. Lassiera (fatiga). 5. Tanada, rosta, tabassada.

estiblaire n.m. Estiblador.

estiblador n.m. (tecn.) 1. Estanhador de filaira (tròç de cuèr o d'estòfa per aparar li mans d'una filaira) 2. Paumèla de cordier.

estiblar vt.) 1. Estirar e expandir lo linge; brandir una escanha. 2. Frustar lo linge. 3. Penchenar lo cànebe. 4. Estrilhar, tustassar, tanar, tabassar.

estitça n.f. (it.) 1. Ràbia, despièch. 2. Gota que s'escorre dau nas.

esticomitia n.f. (lit.) Dialògue tragic dins lo quau lu interlocutors si respoàndon vèrs per vèrs.

estigador, airtz n. Persona qu'estiga, qu'abuta à faire d'accions. Sin.: **cabalaire**. Var.: **estigant**.

estigança n.f. 1. Accion d'estigar; lo sieu resultat. 2. Encarar de projectes dins una tòca precisa. Sin.: **intencion, tòca**.

estigançar vt. Abutar quauqu'un à complir una accion, un projecte.

estigant, a n. Estigador.

estigma n.m. 1. (biol.) Ponch sensible au lume, per d'unu protistas. 2. (bot.) Partida superiora dau pistil, que reçaup lo pollèn.

estigmatas n.m. pl. 1. Marca duradissa qu'una plaga (ò una malautia) laissa. 2. (lit.) Traça, marca que tradisse una degradacion. 3. (zool.) Orificis respiratòri dei traques dei insèctes, dei aracnides. ♦ pl. Plagas que reproduon aqueli dau Crist crucificat, per d'unu mistics cristians.

estigmatic, a adj. Dotat d'estigmatisme.

estigmatisacion (-izacion) n.f. Accion d'estigmatisar.

estigmatisar (-izar) vt. Blaimar durament e en public: *Estigmatisar la violacion dei drechs de l'òme*.

estigmatizat (-izat), ada adj. e n. Si di d'una persona que poarta d'estigmatas.

estigmatisme n.m. (opt.) Qualitat d'un sistema optic que dona un ponch imatge d'un ponch objècte.

estigmomètre n.m. Dispositiu de messa au ponch qu'equipa d'unu miraires d'aparelhs fotografics reflèx. Sin. **telemètre de Dodin, telemètre de camp encrosat**.

estilar vt. Formar à d'uni abitudas, à d'uni règlas (lo personal domestic, en particulier).

estilat, ada adj. Que fa lo sieu servici en seguissent d'uni règlas, en parlant d'un emplegat de maion ò d'ostalària.

estile n.m. 1. Biais particulier d'exprimir la sieu pensada, li sieu emociuns, lu sieus sentiments: *Un autor que trabalha lo sieu estile, un exercici d'estile*. 2. Forma de lenga pròpria à una activitat, à un mitan donat, à un grope social: *Estile administratiu*. 3. Biais personal de practicar un espòrt, una art, etc., en foncion de divèrs caractèrs: *L'estile de Brea*. 4. Biais particulier d'una epòca, d'un genre, especialament en matèria d'art, en foncion de divèrs caractèrs formals: *Estile epic, estile gotic*. ◇ *D'estile*: Si di de mòbles, d'objèctes fabricats en conformitat m'un estile de decoracion ancian.

5. Qualitat de quauqua ren ò de quauqu'un que presenta de caracteristicas estetiquestes originalis: *Mancar d'estile, aver d'estile*. 6. Ensèm dei gusts, biais d'èstre de quauqu'un; biais particulier de si vestir, de si comportar, etc.: *Adoptar un estile esportiu*. 7. (Antiqu.) Ponchon metallic per escriure sus de tauletas d'argila cubèrti de cera. 8. (tecn.) Agulha que sièrve à traçar la corba d'una variacion sus un aparelh enregistraire. 9. Asta que la sieu ombra marca l'ombra sus un relòri solari. 10 (bot.) Colonna sobre l'ovari, que poarta lu estigmas à la sieu cima.

estilet n.m. 1. Pichin punhal de la lama foarça esfilada. 2. Pichina asta metallina fina e ponchuda emplegada en cirurgia per explorar un trajècte fistulós, una plaga, etc. 3. Organe fin e ponchut d'unu animaus.

estiletar vt. Ferir ò tuar quauqu'un m'un estilet.

estilizacion (-izacion) n.f. Accion d'estilisar.

estilisar vt. Representar d'un biais estilistat.

estilistat (-izat), ada adj. Representat sota una forma simplificada, sintetica, que dona un aspècte decoratiu particulier, un caractèr especial.

estilisme n.m. 1. Tendença à s'entrevar dau sieu estile. 2. Activitat, profession d'estilista.

estilista n. 1. Escrivan qu'a un estile de granda qualitat. 2. Persona que lo sieu mestier es d'inventar de formas novèls per lu vestits, l'automobila, lu mòbles, etc.

estilistic, a adj. Relatiu à l'estilistica, à l'estile.

estilistica n.f. (ling.) Estudi scientific de l'estile.

estilisticament adv. Dau ponch de vista de l'estile, de l'estilistica.

estilistician, a n. Especialista d'estilistica.

estilit n.m. Solitari cristian oriental qu'avia plaçat la sieu cèla sus un pòrtegue ò una colomnada en roïna.

estillagotas n.m. (med.) Còmptagotas.

estilo n.m. [es'tilo] Poartapluma que lo sieu mànegue, vuèi, contèn una resèrva de tencha. Var.: **estilografe**.

estilobat n.m. (arquitect.) Cen que sostèn una colomnada.

estilo-faringian, a adj. e n.m. (anat.) Si di d'un muscle que va de l'apofisi estiloïda fins au cartilague tiroïde e ai parets de la faringe.

estilo-feutre n.m. Feutre que siërve essencialament à escriure e que lo sieu capochon a una agrafa coma aqueu d'un estilo.

estilo-glòssa adj. e n.m. Si di d'un muscle que s'espandisse de l'apofisi estiloïda de l'oàs temporal fins au bòrd lateral de la lenga.

estilografe n.m. Estilo.

estilografic, a adj. Relatiu à un estilo.

estiloïde, a adj. (anat.) Pertòca d'apofisis ossudi, vist la sieu forma que sembla aquela d'un estilet.

estilo-ioïdian, a adj. e n.m. (anat.) Si di d'un muscle mistolin que s'espandisse de l'apofisi estiloïda de l'oàs temporal fins a l'oàs iloïde.

estilolit n.m. Cessament brusc en forma de columneta dau plan que dessepara doi jaças d'una ròca calcària.

estilo-mastoïdian, a adj. (anat.) Orifici situat sus la façia sotrana dau rocàs, entre li apofisis estiloïdi e mastoïdi.

estilomatofòr n.m. *Estilomatofòrs*: Òrdre de gastropòdes paumonats enclausant aquelu que, coma li limaças e li bavoas, an lu uèlhs plaçats à la poncha dei banas retiradissi.

estilomina n.m. Poartamina.

estilopòde n.m. Partida de la pata dei vertebrats directament estacada à la cencha ossuda e axada sus un oàs unic, coma l'umèrus en davant e lo femur en darrier.

estima n.f. 1. Apreciacion. 2. Vejaire positiu de la valor de quauqu'un ò de quauqua ren. Var.: **estimacion, estimada**.

estimablement adv. D'un biais estimable.

estimable, a adj. 1. Que si pòu estimar. 2. Important. 3. Coma si deu, de merití, en parlant d'una persona.

estimacion n.f. Apreciacion. Var.: **estima**. Sin.: **avalorament, preada, estimada**.

estimador n.m. (lit.) Persona que fa una estimacion. Var.: **estimaire**. Sin.: **preaire**.

estimaire n.m. Estimador. Sin.: **preaire**. Sin.: **estimador**.

estimar vt. 1. Determinar la valor d'un ben, lo prètz d'un objècte. Sin.: **avalorar**. 2. Calcular aproximativament. 3. Aver una boana opinion de quauqu'un, n'en reconóisser la valor. 4. Jutjar, èstre d'avís, considerar: *Estimi que poades trabalhar un pauc mai*. ♦ **s'estimar** v.pr. Si considerar coma, si crèire.

estimatiu, iva adj. Que constitueisse una estimacion.

estimator, tritz n. Preaire.

estimatóri, òria adj. Relatiu à l'estimacion.

estimugène, a adj. 1. Pròpri à estimular, à acréisser l'activitat fisica, intellectuala; fortificant, tonic. 2. (fig.) Qu'augmenta l'ardor. ♦ n.m. 1. Substança, medicament qu'activa li foncions psiquiqui. 2. (fig.) Cen qu'es de natura à tornar donar de coratge à quauqu'un.

estimul n.m. Estímulus.

estimulacion n.f. Accion d'estimular. Sin.: **ponchonada, avivada, agulhada, agulhonada**.

estimulador n.m. *Estimulador cardiac*: Aparelh electric que provòca la contraccion cardiaca quora non si fa normalament. Sin.: **pacemaker** (angl.), **avivaire**, Var.: **estimulador**.

estimulant, a adj. 1. Pròpri à estimular, à acréisser l'activitat fisica, intellectuala; fortificant, tonic. 2. (fig.) Qu'augmenta l'ardor; encoratjant. Sin.: **ponhèire, confortant**. ♦ n.m. 1. Substança, medicament qu'activa li foncions psiquiqui. Sin.: **cordial**. 2. (fig.) Cen qu'es de natura à tornar donar de coratge à quauqu'un. Sin.: **ponchon, agulhon**.

estimular vt. 1. Incitar, butar à agir; encoratjar. Sin.: **estigar**. 2. Acréisser l'activitat de: *Estimular un sentiment, una industria*. Sin.: **avivar, ponchonar, agulhonar**.

estimulador n.m. Estimulador.

estimulina n.f. Ormòna secretada per l'ipofisi e qu'estimula l'activitat d'una glanda endocrina per la secrecion d'una altra ormòna (nom generic).

estímulus n.m. (fisiol.) Element de l'environament susceptible d'activar d'unu receptors sensorials d'un individú e d'aver un efècte sobre lo sieu comportament. Var.: **estimul**.

estinecat n.m. Pichin peis de mar ò d'aiga doça, que poarta d'espinas dorsali e que lo muscle garda lu òs e bastisse eu-meme un nis sus lo fond (Familha dei gasterosteïdes).

estínher vt. Esténher.

estipendi n.m. Salari.

estipendiar vt. (*estipendi*, classic *estipèndii*) (lit. e pej.) Aver au sieu servici, en pagant. Sin.: **assouadar, pagar**.

estipendiat, ada adj. (lit. e pej.) Qu'es pagat per acomplir una accion; corrot. Sin.: **assouadat, pagat**.

estipi n.m. (bot.) Fust non ramificat, recubèrt per li cicatritz dei fuèlhas, coma dins lu paumoliers; axe principal d'uni algas e d'unu fonges.

estipitat, ada adj. Si di dei organes vegetals qu'un estipe poarta.

estiptic, a adj. e n.m. (med.) Si di d'un astringent potent (saus de plomb, de fèrre, etc.).

estipula n.f. (bot.) Apendici pichin membranós ò foliaceu, que si rescoantra au ponch d'insercion dei fuèlhas.

estipulacion n.f. Clausa, mencion dins un contracte. Sin.: **condicion, disposicion, article, obligacion**.

estipulant, a adj. e n. (dr.) Persona qu'exigisse quauqua ren per convencion.

estipular vt. 1. (dr.) Enonciar una clausa, una condicion dins un contracte. Sin.: **convenir, acordar, precisar**. 2. Faire saupre expressament.

estir n.m. (med.) Contraccion dei nèrvis e dei muscles.

estira n.f. 1. Tortura d'una persona condemnada à la question. Sin.: **calvari, suplici, martiri**. 2. Escorreguda.

estirable, a adj. Que pòu èstre estirat sensa si rompre.

estiracaceu n.m. *Estiracaceus*: Familha d'aubrilhons, que lo sieu tipe es l'alibofier.

estiracina n.f. Cinnamat de cinnamile que contèn l'alibofier.

estirada n.f. 1. Tiralhament (dau còrs). 2. *Escorreguda lònca*: Una estirada de camin.

estiradís, ssa adj. Que si pòu estirassar.

estiradoira n.f. Destiraira.

estirador, a adj. 1. Que dura totplen. 2. Que li agrada d'esperlongar.

estiraire, airtz n. Persona qu'estira de metals, de pèus, de matèrias textili.

estirallar (s') v.pr. S'estirar sus lo lièch ò sus lo soal.

estirament n.m. Accion d'estirar, de s'estirar; lo sieu resultat. Sin.: **tesada**.

estiranhar vt. Estirar.

estirar vt. 1. Alongar, estendre per traccion. Sin.: **tesar**. 2. (metall.) Menar una barra à una longuessa mai granda e à una seccion mai pichina, per passatge à frèi au travèrs d'una màquina especiala. 3. (text.) En filatura, reduire la seccion dei ribans de fibras textili. Sin.: **sang sanguena**. 4. Formar en continu un fuèlh de vèire plat ò de fibra de vèire. ◆ **s'estirar** v.pr. Estendre lu sieus membres.

estirassada n.f. 1. Traça laissada sus una susfàcia ò dins l'espaci per un còrs en movement, per una substança espantegada. 2. (mecan.) Foaça aerodinamica que s'opaua à l'avanchament d'un mobile dins l'ària.

estirassament n.m. 1. Accion d'estirassar; lo sieu resultat. 2. Atirança.

estirassant, a adj. Atraent.

estirassar vt. 1. Desplaçar quauqua ren en lo si tirant darrier. 2. Menar quauqu'un pauc ò pron còtra la sieu volontat: *Estirassar un enfant à l'escòla, estirassar quauqu'un au tribunal*. 3. (loc.) *La raça estirassa*: Lu enfants sèmblon ai sieus parents, an li memi qualitats, lu memes comportaments, etc.

estiratge n.m. 1. Accion d'estirar (un metal, un teissut, etc.). 2. (text.) *Banc d'estiratge*: Màquina per estirar.

estirax n.m. Aubrilhon exotic que fournisse lo benjoïn e un baume; aqueu baume (Família dei estiracaceas). Sin.: **alibofier**. Var.: **estorax**.

estirène n.m. Idrocarbure benzemic C₈H₈ que siève de matèria promiera per de nombroï matèrias plastiqui. Var.: **estiolène**.

estiolène n.m. Estirène.

estiu n.m. 1. Sason que vèn après la prima e avant l'auton e que, dins l'emisfèri boreal, comença lo 21 ò lo 22 de junh per s'acabar lo 22 ò lo 23 de setembre. 2. Periòde dei calors. ◆ (au Canadà, ma finda, per extension, dins lo rèsta dau monde) *Estiu indian*: Periòde de bèi jorns tardius, à la fin de l'estiu ò au començament de l'auton. Sin.: **estiu de sant Martin**.

estiva n.f. 1. Cròta. 2. (mar.) Part interiora d'una nau, prevista per reçaupre lo cargament de mercandisa; lo cargament propriament dich. ◆ Part darierra dei barcas de pesca enclausa entre lo darrier banc e lo sanon.

estiva n.f. Pastura d'estiu, en montanha.

estivacion n.f. (zool.) Engordiment d'unu animaús, en estiu.

estivada n.f. Amontanhatge. Var.: **estivatge**.

estivaire n.m. Emplegat d'un poart qu'estiva la mèrç sus una nau. Sin.: **cargaire, camalo**.

estival, a adj. De l'estiu; relatiu à l'estiu. Var.: **estival, estivau, estivenc**.

estivalha n.f. Estiva (per li bèstias).

estivalhar vt. Estivar (de bèstias).

estivament n.m. Tassament.

estivandier, a n. Estivant.

estivant, a n. Persona que parte à faire un sejoir pendent li vacanças d'estiu. Var.: **estivandier**.

estivar vt. Metre lo bestiari à l'estiva. Sin.: **amontanhar**. ◆ vi. Passar l'estiu en montanha, en parlant dau bestiari.

estivar vt. Dispauar metodicament e fixar solidament (lo cargament d'una nau, d'un veicule, d'un avion): 1572: *«dins trento naux tant de blat estivar...»*, Bellaud.

estivatge n.m. (mar.) Accion d'estivar.

estivatge n.m. Estivada.

estivatge n.m. Tirant d'aiga. Sin.: **cotatge**.

estivau, ala adj. Estivenc.

estivau n.m. Bòta de pescadors. Braias de cerat.

estivau n.m. Calors de l'estiu.

estivenc, a adj. De l'estiu. Var.: **estival**.

estivenc, a adj. Estival.

esto, a adj. dem. Aquesto: *Esto còup, esto sera, esto matin, esta nuèch*.

estoarça n.f. Entòrsa.

estòbi n.m. (mar.) Èrsas que demòron un còup passada una tempèsta.

estobla n.f. Estòbla.

estòbla n.f. 1. Part dau pen dei cerealas que rèsta dins lo camp après la meisson; lo camp eu-meme. 3. Palha lònca que s'emplegava per curbir li abitacions dins d'uni regions. Var.: **estobla, restòbla, restobla**. Sin.: **cost**.

estoblada n.f. Camp semenat de blat. Var.: **restoblada**.

estoblar vt. e vi. (*estobli, estòbli*) Arrancar l'estòbla après la meisson. Var.: **restoblar**.

estoblatge n.m. 1. Accion d'estoblar après la meisson. 2. Epòca de l'annada quora s'estòbla. Var.: **restoblatge**.

estòble adv. Expressi, escient. ◆ *Faire estòble*: Faire d'un biais deliberat. Sin.: **a bèl expressi**.

estòc n.m. Espada per tocar mé la poncha. ◆ *Picar d'estòc e de talha*: En si servent de la poncha e dau trencant d'una arma blanca.

estocada n.f. 1. Còup donat mé la poncha de l'espada. 2. Còup d'espada que lo matador dona per acabar lo taur. 2. (fig. lit.) Atac violent portat d'improvista.

estòc n.m. Instrument per fixar un objècte que si deu trabalhar, format de doi maissas que si pòu avesinar pauc ò pron per lo biais d'una vitz.

estocafic n.f. 1. Merluça secada à l'ària. ◆ *Maigre, sec coma un estocafic*: Foaça maigre. 2. Recèpta niçarda à basa d'aqueu peis. *«Lo luns lo mètre a muèlh, e lo vendres vengut, lo retirar dau banh, que tendre l'a rendut»* (R. Rancher).

estocaficada n.f. Plat d'estocafic.

estof, a adj. Sadol.

estòfa n.f. 1. Teissut. 2. (fig.) Aver d'estòfa: Aver de grandi qualitats.

estofacastanhas n.m. 1. Estòfa grossiera per estofar li castanhas rostidi. 2. Capeu de forma ridicula.

estofacristian n.m. (fam.) Aliment espés ò farinós, que si digerisse dificilament. Sin.: **estofagarri**.

estofagarri n.m. (fam.) 1. Estofacristian. 2. (fig.) Si di de quauqua ren qu'es noiós, alassant: *Aqueu film es verament un estofagarri!*

estofada n.f. À l'estofada: Si di d'un mòde de cuècha dei carns ò dei legumes à la vapor, dins un recipient tapat.

estofadoira n.f. Pinhata per cuire à l'estofada.

estofador n.m. 1. (mús.) Pèça de boasc garnida de feutre que permete l'arrèst dei vibracions d'una coarda de clavecin ò de piano. Sin.: **sordina**. 2. (fam.) Local que la sieu atmosfèra es cauda e confinada.

estofaire, airtz adj. e n. Que provòca l'estofament. Var.: **estofegaire**.

estofalume n.m. Atupor.

estofament n.m. 1. Accion d'estofar; fach d'èstre estofat. Var.: **estofegament**. Sin.: **estenhement**. 2. Granda dificultat à respirar.

estofant, a adj. Que rende la respiracion dificila. Var.: **estofareu**.

estofar vt. 1. Faire morir per asfixia. 2. Embarrassar en rendent la respiracion dificila: *Una calor qu'estofa*. 3. Arrestar la combustion de, amurcir: *Estofar lo fuèc*. 4. (fig.) Rendre mens sonòre, assordir. 5. (fig.) Empachar la propagacion, lo desvolopament de: *Estofar un sentiment, un escandale*. ♦ vi. 1. Morir per asfixia. 2. Respirar mé dificultat. ♦ s'estofar v.pr. Perdre la respiracion.

estofar vt. (*estofar*) 1. Garnir d'estòfa. 2. Enriquir de matèria, de fachs, desvolopar.

estofareu, èla adj. Estofant.

estofat, ada adj. 1. Moart per estofament. 2. Que lo sieu esclat es assordit: *Un rire estofat*.

estofat, ada adj. Ric de matèria: *Un trabalh estofat*.
◇ *Votz estofada*: Plena e sonòra.

estofegament n.m. Estofament.

estofegar vt. (*estofegar*) Esténher.

estofegatge n.m. Accion d'estofar.

estofiar (s') v.pr. (*m'estofi*, classic *m'estófi*) Si desgustar.

estofisiologia n.f. Part de la fisiologia que tracta dei relacions entre lu estats nerviós e lu fenomènes de la consciença.

estoïc, a adj. Si di de quauqu'un que supoarta la dolor embé coratge, sensa si plànher.

estoïcament adv. D'un biais estoïc.

estoïcian, a adj. e n. 1. Qu'apartèn à l'estoïcisme; que n'èra partidari. 2. Que rèsta impassible davant lo malur, la sofrença, la dolor, etc.

estoïcisme n.m. (filos.) 1. Doctrina filosofica de Zenon, Seneca, Marc Aurèli (sovent opauada à l'*epicurisme*). 2. (per ext.) Fermetat, austeritat.

estoireta n.f. 1. Insecte que viu sota li pèiras e dins lu fruchs, finda sonat trauca-aurelha à causa dei doi apendicis en forma de pinça qu'acàbon lo sieu abdomèn.

estòla n.f. 1. Insigne liturgic format d'una larga benda d'estòfa, que poàrton l'evesque, lo prèire e lo diacre.

estolon n.m. 1. (bot.) Part aerenca, que si finisse m'un grèlh que, de plaça en plaça, crea de novèli raïç, ponchs de partença de noveus pens. 2. (zool.) Grèlh qu'assegura la multiplicacion asexuada d'unu animaús.

estolonifèr, a adj. Que produe d'estolons.

estolonifòrme, a adj. Que retipa la forma de l'estolon.

estomac n.m. Estòmegue.

estomacal, a adj. De l'estòmegue. Var.: **estomacau**.

estomacau, ala adj. Estomacal.

estomagada n.f. Indigestion; dolor estomacala. Var.: **estomagadura**.

estomagadura n.f. Estomagada.

estomagar vt. (*estomagar*) (fam.) Estupefar, estonar, d'un biais agradiu ò desagradiu. Sin.: **laiszar nèc, espantar**. ♦ s'estomagar v.pr. S'estonar.

estomaquic, a adj. Si di d'un medicament que favoreja lo foncionament normal de l'estòmegue.

estomat n.m. Orifici microscopic en nombre grandàs sus la façà inferiora dei fuèlhas dei plantas superiori, qu'assegura lu escambis gasós (fotosintèsi, alenament...).

estomatiti n.m. Inflammacion de la mucoa bucala.

estomatodinia n.f. (med.) Dolor de la cavitat bucala.

estomatologia n.f. Especialitat medicala que lo sieu objècte es l'estudi e lo tractament dei afecçons de la boca e dau sistema dentari.

estomatologic, a adj. Relatiu à l'estomatologia.

estomatologista n. Estomatològue.

estomatològue, òga n. Mètge especialisat en estomatologia. Var.: **estomatologista**.

estomatoplastia n.f. (med.) Restauracion cirurgicala de la boca.

estomatopòde n.m. *Estomatopòdes*: Pichon nombre de crustaceus superiors.

estomatorragia n.f. (med.) Emorragia de la boca.

estomatoscòpi n.m. Instrument per examinar la boca.

estomatoscopia n.f. (med.) Examèn de la boca au mejan d'un estomatoscòpi.

estòmegue n.m. 1. Dins l'òme, part renflada dau tube digestiu situada sota lo diafragma, entre esofague e l'intestin greule, dont lu aliments son banhat d'acide gastric, qu'idrolisa li proteïnas. 2. Part renflada dau tube digestiu dei animaús, formada de quatre pòchas per lu romegaires. 3. Part dau còrs au nivèu de l'estòmegue: *Mandar un punh dins l'estòmegue*. ◇ *Aver d'estòmegue*: Èstre ardit, audaciós. Var.: **estomac**. Sin.: **aver de front, de pièch**.

estomiera n.f. Trama inserida dins lu teissuts dobles. Sin.: **emborratge**.

estomocòrde n.m. *Estomocòrdes*: Classa d'animaús marins primitius, vesins dei cordats.

estomòxe n.m. Mosca que ponhe lo bestiari e pòu transmetre de micròbis (estreptocòcs, micròbi dau carbon, etc.).

estompa n.f. 1. Pèu, papier rotlats e acabats en poncha per estalar la color d'un dessenh. 2. Dessenh obtengut d'aqueu biais.

estompament n.m. (lit.) Fach de s'estompar.

estompar vt. 1. Adocir ò ombrar un dessenh au mejan d'una estompa. Sin.: **ombrejar**, **esfumar**. 2. Curbir quauqua ren m'una ombra leugierament degradada; velar. Sin.: **ombrejar**, **esfumar**. 3. Demenir la rudessa de quauqua ren. ♦ **s'estompar** v.pr. 1. S'escafar, devenir fosc. 2. Baissar en violença, en intensitat: *La mieu dolor s'estompa*.

estompat, ada adj. Adocit, mens viu, en parlant de l'esclat d'una color.

estompatge n.m. Accion d'estompar.

estonablement adv. D'un biais estonant. Var.: **estonadament**.

estonable, a adj. Que pòu èstre estonat.

estonadament adv. Estonablement.

estonament n.m. Sorpresa causada per quauqua ren d'imprevist, d'extraordinari. Sin.: **esbaïment**.

estonant, a adj. 1. Qu'a un caractèr imprevis, estrange. 2. Extraordinari, prodigiós, remirable. Sin.: **esbaïssent**.

estonar vt. Sorprendre peuqua ren d'extraordinari, de meravilhós, d'imprevist. Sin.: **esbaïr**. ♦ **s'estonar** v.pr. Trovar estrange, èstre sorpés (de): *M'estoni de ti vèire aquí*.

estonian, a adj. e n. D'Estònia. ♦ n.m. Lengua parlada en Estònia. Sin.: **èste**.

estonix n.m. Mamifèr fossile de l'eocène dei Estats-Units que presentava à l'encòup una natura de rosegair, de carnassier e sobretot d'insectivòre.

estòp interj. (anglés *stop*) Per exprimir l'òrdre de cessar, de s'arrestar. Sin.: **basta!**, **òu!**, **arrèsta!**, **arrestatz!**

estòp n.m. (anglés *stop*) 1. Paneu de senhalisacion rotiera que demanda imperativament de s'arrestar. 2. Senhal luminós plaçat à l'arrier d'un veicule e que s'aluma quora si frena. 3. (fam.) Autostòp.

estopa n.f. Compauanta fibroa que sobra dau tractament dau cànebe.

estopar vt. Tapar mé d'estopa. Var.: **estoponar**. Sin.: **calafatar**.

estopat, ada adj. Tapat mé d'estopa.

estopilha n.f. Artifici que contèn una composicion fulminanta que sièrve à botar fuèc à una carga de podra.

estopilhar vt. Provedir d'una estopilha.

estopilhon n.m. Estopilha pichona.

estopin n.m. Tampon d'estopa per borrar la podra.

estopinar vt. 1. Borrar mé d'estopa, d'estraças, etc. 2. Calafatar.

estopinar vt. Sortir d'un topin.

estopon n.m. Tap d'estopa.

estoponar vt. Estopar.

estopós, oa adj. Cotonós, que sembla d'estopa. Var.: **estoponós**.

estoponós, oa adj. Estopós.

estoppel n.m. (mòt angl.) Objeccion peremptòria qu'empacha un Estat, partida dins un procès, de contradire la posicion que sostèn ò qu'a sostengut.

estorach n.m. Estorax.

estorax n.m. Estirax.

estorçedura n.f. 1. Accion d'estoàrcer; lo sieu resultat. 2. Entòrsa.

estordaria n.f. 1. Caractèr d'aqueu que non pensa denant d'agir; distraccion, inatencion. 2. Acte fach senza pensar: *Cometre d'estordarias*. Sin.: **folastritge**.

estordidament adv. En estordit; inconsideradament, imprudentament.

estordiment n.m. Perda de consciença passatgiera; vertitge. Sin.: **lorditge**.

estordir vt. (*estordissi*) 1. Faire perdre parcialament la consciença à: *Estordir d'un còup de baston*. Sin.: **ensucar**, **enlòrdir**, **entartugar**, **estramortir**. 2. Causar una mena d'euforia: *Lo vin estordisse*. Sin.: **enebriar**. 3. Importunar: *Tròup de bosin finisse per estordir*. ♦ **s'estordir** v.pr. S'esforçar de perdre la consciença de la realitat. Sin.: **s'enebriar**.

estordissent, a adj. Qu'estordisse.

estordit, ida adj. e n. Qu'agisse ò parla senza pilhar lo temps de la reflexion, senza faire atencion: *Un enfant estrodit*. Sin.: **despensierat**, **espensierat**, **destartavelat**, **inatentiu**.

estòri n.m. Estòria.

estòria n.f. Trena de palha entreçada, etc. Var.: **estòri**.

estorne, a adj. Que la sieu color fa pensar à-n-aquela d'un estorneu.

estorneu n.m. 1. Passeron dei plumas escuri tacadi de blanc, insectivòre e frugivòre (20 cm de lòng, Familia dei esturnides). 2. (fig.) Persona estordida, tèsta en l'ària.

estornic n.m. Expulsion reflèxe brusca d'ària per lo nas e la boca, que la provòca una excitacion de la mucoasa nasala. Var.: **esturnic**.

estornicada n.f. Accion d'estornicar. Var.: **esturnicada**.

estornicar vt. (*estorniqui*) Faire un estornic. Var.: **esturnicar**.

estorniga n.f. Àrnica.

estornigon n.m. Simèc. Var.: **estaurigon**. Sin.: **gautàs**, **gautada**, **balorda**, **virasoleu**.

estrabic, a adj. e n. Que sofrisse d'estrabisme.

estrabisme n.m. Deca de parallèlisme dei axes optics dei uèlhs, que provòca un trebolici de la vision binocularària.

estrabomètre n.m. Aparelh que mesura lo niveau d'estrabisme.

estrabòt n.m. Fach de passar senza rason d'un subjècte à un autre: *Faire, dire d'estrabòts*. Sin.: **desparlatge**.

estrabotar vi. (*estrabòti*) Faire d'estrabòts. Sin.: **sautar de la cabra au perier**.

estrabotomia n.f. (cir.) Tractament cirurgical de l'estrabisme.

estrac, a adj. Las. Sin.: **alassat**, **flac**, **crepat**, **desanat**.

estraç n.m. Degalh fach à un teissut. Sin.: **esgarradura, esgarron**.

estraça n.f. 1. Tròç de vièlha estòfa. Sin.: **androlha, panochon**. 2. Borra ò sobra de la seda, en sericultura. 3. Persona gaire recomandabla. Sin.: **palhasso, rementa**.

estraçada n.f. Accion d'estraçar; lo sieu resultat.

estraçament n.m. Accion d'estraçar quauqua ren; lo sieu resultat.

estracar vt. (*estraqui*) Rendre las. Sin.: **crepar, aflaquir, alassar, crepar**. ♦ **s'estracar** v.pr. S'alassar, si crepar.

estraçar vt. Redurre à l'estat d'estraça.

estracejar vt. Metre en pèças. Sin.: **frandalhar, desfelengar**;

estrachana n.f. Amèndola dura.

estracier, a n. Persona que rabalha li estraças ò lu vièlhs objèctes per li tornar vendre. ◇ (fig.) *Si batre coma d'estraciers*: Si batre d'un biais encaïnàt.

estraçon n.m. Estraça pichona.

estraçum n.m. Ensèm de cen qu'es estraçat.

estrada n.f. 1. Calada romana. Rota, camin: *Batre l'estrada*.

estradier, a adj. Relatiu à un camin, ai rotas: *Lo malhum estradier*. Sin.: **rotier**.

estradiòt n.m. Cavalier leugier originari d'Albania ò de Grècia, emplegat dins li armadas europeï coma avant-garda (siècles XVⁿ - XVIIⁿ).

estradiòu n.m. (bioquim.) Principala ormòna estrogèna de l'ovari.

estrafachar (s') v.pr. Si contrafaire.

estrafaci vt. (*estrafaci*, classic *estrafàcii*) Descarar, desfigurar. Sin.: **estrafigurar**.

estrafigurar vt. Desfigurar. Sin.: **estrafaci**, **descarar**.

estrafoisson n.m. Prepotent, entrecujat.

estrafonhar vt. Escafonhar.

estragon n.m. Planta aromatica emplegada coma condiment (Familha dei composeas).

estrai n.m. (mar.) Cau metallic ò cordatge destinat à mantenir un aubre en plaça.

estraissinar vt. Estransinar.

estral, a adj. (fisiol.) Relatiu à l'estrus. ◇ *Cicle estral*: Modificacion periodica dei organes genitals femeus, en rapoart mé la liberacion dei ovules (per la frema, lo cicle estral dura 28 jorns e compoarta doi fasas: folliculària e luteala). Var.: **estrau**.

estralucar vt. (*estraluqui*) Especlucar.

estralunat, ada adj. Lunatic. Var.: **extralunat**.

estralúser v.i. Lúser d'una mena passadissa.

estralusida n.f. Lutz passadissa; rebat.

estram(e) n.m. Forratge.

estramaç n.m. Tombada sus lo soal d'un biais lorda e brusca.

estramaçada n.f. Accion d'estramaçar.

estramaçar vt. Abatre, estirassar per tèrra. ♦ **s'estramaçar** v.pr. Si picar en tèrra lordament. Sin.: **picar dau nas, dau morre**.

estramaçon n.m. Espada lònga, mé doi trencants (s. XVIⁿ e XVIIⁿ).

estrambalada n.f. Extravagança. Sin.: **folastrada, desvari**.

estrambalat, da adj. Extravagant. Sin.: **folesc, folàs**.

estrambòrd n.m. Entosiasme, envanc. Sin.: **exaltacion**.

estrambordant, a adj. Que dona d'entosiasme. Sin.: **exaltant**.

estrambordar vt. (*estrambòrdi*) 1. Transportar de gaug. 2. Donar d'envanc à. Sin.: **exaltar**.

estramòni n.m. Estramònia.

estramònia n.f. Planta velenoa dau genre *datura*, dei grandi flors blanqui e dau fruch espinós (Familha dei solenaceas). Var.: **estramòni**.

estramortiment n.m. Estordiment.

estramortir vt. (*estramortissi*) Estordir. Var.: **extramortir**.

estramòt n.m. Solecisme, barbarisme. Var.: **extramòt**. Sin.: **bastardalha**.

estramudar vt. Cambiar (una planta) de vas.

estrange, ja adj. Estranh.

estrangier, a adj. e n. 1. Qu'es d'una altra nacion: *Un torista estrangier*. Sin.: **foarapaís, forastier, forestier, estranhier**. 2. Que non es d'un grope, d'una familha. ♦ adj. 1. Que non apartèn à la nacion dont si viu: *Una lenga estrangiera*. 2. Que non apartèn à un organisme, à una empresa: *Persona estrangiera au servici*. 3. Qu'es sensa rapoart, sensa relacion embé: *Èstre estrangier à un affaire*. 4. Pas conoissut: *Una cara estrangiera*. 5. (med.) *Còrs estrangier*: Caua que si tròva, còtra natura, dins lo còrs de l'òme ò d'un animau. Sin.: **estranhier**.

estrangier n.m. País, ensèm de país autre qu'aqueu que n'en siam ciutadans. Sin.: **foarapaís**.

estrangieralha n.f. (pej.) Lu estrangiers. Sin.: **estranhieralha**.

estranglacat n.m. Peis d'aiga doça ò de mar, provedit d'espinas dorsali e laterali mobili (Familha dei gasterostèidats). Sin.: **sabatier**.

estranglacavau n.m. Èrba comuna dins lu prats, lu boasc e lu gasts (Familha dei graminaceas). Sin.: **bauca**.

estranglada n.f. Accion d'estranglar ò de s'estranglar; lo sieu resultat. Var.: **estrangolada**.

estrangladura n.f. (mar.) Cordatge que sièrve per ligar li pèças de fusta avariadi à un aubre per lo renfortir.

estranglaire, airtz adj. e n. Estrangolaire.

estranglar vt. Estrangolar. ♦ **s'estranglar** v.pr. S'estrangolar.

estranglon n.m. 1. Crop. 2. Difteria.

estrangolada n.f. Estranglada.

estrangolalops n.m. (bot.) Autre nom de l'aconit.

estrangolaire, airtz adj. e n. Qu'estrangola. Var.: **estranglaire**.

estrangolament n.m. 1. Estrangulacion. 2. Estrechiment: *L'estrangolament d'una valada*. Var.: **estranglament**.

estrangolar vt. 1. Faire morir per constriccion ò occlusion dei vias respiratòri. Comprimir per demenir la larguessa, la dubertura. 3. Empachar de si manifestar, de s'exprimir: Estrangolar li libertats. 4. (mar.) Bridar ◆ **s'estrangolar** v.pr. S'estofar, mé quauqua ren que vèn tapar li vias respiratòri en avalant.

estrangolat, ada adj. 1. Tròup estrech. 2. *Votz estrangolada*: Mièja estofada, especialament sota l'efècte de l'emocion.

estrangolhon n.m. 1. Angina que pertòca lo bòu e lo cavau. 2. *Pera d'estrangolhon*: Varietat de pera totplen aspra. 3. Coal d'un bofet idraulic. Var.: **estrangolon**.

estrangolon n.m. Estrangolhon.

estrangolacion n.f. Accion d'estrangolar; lo sieu resultat. Var.: **estrangolament**.

estranh, a adj. Que soarte de l'ordinari; espantant: *Una nòva estranha*. Var.: **estrange**.

estranhament adv. D'un biais estranh. Var.: **estranjament**. Sin.: **curiosament**.

estranhessa n.f. 1. Caractèr de cen qu'es estranh. 2. (lit.) Accion, caua estranha. 3. (psicol.) *Sentiment d'estranhessa*: Alteracion de la resonança afectiva dei percepcions. Var.: **estranhetat**.

estranhetat n.f. Estranhessa.

estranjament adv. Estranhament.

estransidura n.f. Tristum, preocupacion. Sin.: **languiment**.

estransinar vt. Crepar (quauqu'n ò una bèstia) de trabalh. Var.: **estraissinar**. ◆ **s'estransinar** v.pr. Morir de languiment, de pena, de dolor.

estransir vt. Provocar l'ànsia. ◆ **s'estransir** v.pr. Viure dins l'ànsia, si languir dins l'aspèra.

estransola n.f. Si di d'una persona vestida d'estraças.

estransolit, ida adj. Vestit d'estraça. Sin.: **frandalhier, espelhandrat**. Var.: **estransolit**.

estràntola n.f. Taula dont si pava lo pan. Sin.: **tranta**. ◆ *Èstre sec coma una estràntola*: Èstre totplen maigre.

estrapada n.f. Suplici dins lo quau si laissava tombar d'en aut un condemnat estacat à una coarda que non davalava fins au soal.

estrapagar vt. Pagar quauqua ren tròup car.

estraparlar vt. Delirar, divagar. Sin.: **anar en ravia, perdre l'estela**. Var.: **extraparlar**.

estrapàs n.m. 1. Injúria; marrits tractaments. 2. Excès. Var.: **estrapassada**.

estrapassada n.f. Estrapàs.

estrapassar vt. 1. Mautractor. 2. Crepar, alassar.

estrapilhar vi. Tirassar lu pens.

estrapilhon n.m. Lagramua grisa. Var.: **estrapion**.

estrapion n.f. Estrapilhon.

estraplomb n.m. Estat d'una part en salhida per rapoart ai parts que son sota. ◆ *En estraplomb*: En avant de l'aplomb. Sin.: **tresplomb**.

estraplombat vt. Si trovar en estraplomb sobre. Sin.: **tresplombat**.

estrapontin n.m. 1. Sèti de complement fixe, dins una sala d'espectacle, un veicule, etc. 2. (fig.) Foncion, plaça

de gaire d'importança dins una assemblada, una organisacion.

estraquessa n.f. Lassitge.

estraribar vi. Desbordar.

estrasborgés, esa adj. e n. D'Estrasborg.

estrass n.m. 1. Vèire colorat au mejan d'òxides metallics, qu'imita diversis pèiras precioï. 2. Cen que brilha d'un esclat faus.

estrat n.m. Estrata.

estrata n.f. 1. Caduna dei jaças de materiaus que constituïsson un terren, en particulier un terren sedimentari; per ext., cada niveau, cada plan constitutiu de quauqua ren. Sin.: **jaç, jaça, taulada**. Var.: **estrat**. 2. Niveau que lo fulhatge dei vegetals pòu rejónher. 3. Cadun dei sotsembles que sièvon à escandalhar una populacion.

estratagama n.m. Engan abile. Sin.: **finta, artifici, astúcia, maquinacion, trama**.

estratamètre n.m. Aparelh d'usança dins lu sondatges miniers per mesurar l'inclinason dei estratas.

estratègi n.m. 1. Especialista d'estrategia. 2. (ist.) Principal magistrat, à Atenas; comandant d'armada.

estrategia n.f. 1. Art de coordenar l'accion de foarças militari, politiqui, economiqui e morali implicadi per menar una guèrra ò la preparacion de la defensa d'una nacion ò d'una coalicion. 2. Art de coordenar d'accions, de manobrar abilament: *L'estrategia electorala*. 3. (mat.) Ensèm de decisions pilhadi en foncion d'ipotèsis de comportament dei personas interessadi dins una conjuntura determinada, dins la teoria dei juècs. ◆ *Juèc d'estrategia*: Juèc de simulacion istorica que li sieu règlas seguïsson lu principis de l'estrategia ò de la tactica.

estrategic, a adj. Qu'interessa l'estrategia.

estrategicament adv. D'un biais strategic.

estratificacion n.f. 1. Disposicion en jaças sobrepauadi. 2. (geol.) Disposicion dei sediments ò dei ròcas sedimentari en estratas sobrepauadi. 3. (psicol.) Tecnica particuliera d'enquista per sondatge, dins la quala la populacion que si vòu estudiar es prealablement partatjada en estratas.

estratificar vt. (*estratifiqi*) 1. Dispauar en jaças sobrepauadi. 2. Dispauar en estratas.

estratificat, ada adj. e n.m. 1. Que si presenta en jaças sobrepauadi. 2. Si di d'unu produchs fabricats à partir de supoarts divers (papier, tela, boasc, etc.) e banhats d'un verniç termoplastic.

estratiforme, a adj; Dispauat en jaç sobrepauats.

estratigrafia n.f. 1. Part de la geologia qu'estúdia li jaças de la rusca terrèstra en vista d'establir l'òrdre normal dei sobreposicion e l'atge relatiu. 2. Metòde de tomografia dins la quala una foant de rais X demòra fixa. Sin.: **planigrafia**.

estratigrafic, a adj. Relatiu à l'estratigrafia. ◆ *Escala estratigrafica*: Cronologia dei eveniments que si son succedits à la susfàcia de la Tèrra au cors dei temps geologics.

estratiòma n.m. Mosca robusta, pusleu plata, generalament bruna, marcada de jaune e de blanc, que si di finda *mosca armada*.

estratocumulul n.m. Jaça continua ò ensèms de bancs neblós, generalament d'una espessor pichina e reguliera. Var.: **cumuloestratus**.

estratofortalessa n.f. Estratofortaessa.

estratofortaessa n.f. Bombardier lord B-52 ò B-58 d'Amèrica. Var.: **estratofortalessa**.

estratopaua n.f. Limit entre l'estratosfèra e la mesosfèra.

estratosfèra n.f. Part de l'atmosfèra entre la troposfèra e la mesosfèra, qu'es espessa d'un trentenau de quilomètres e dont la temperatura creisse gaire.

estratosfèric, a adj. Relatiu à l'estratosfèra.

estratotipe n.m. Espessor de jaças retenguda per definir una unitat estratigrafica ò un limit estratigrafic.

estratovision n.f. Tecnica de difusion dei emissions televisadi, partent d'avions volant en auta altituda, per fin de desservir una granda emplanada d'un territòri.

estratovolcan n.m. Volcan format de jaç estratificats de lavas ò de cendres: *Lu estratovolcans d'Hawaii*.

estratus n.m. Nebla bassa que si presenta sota forma d'una jaça unifòrma grisa e forma un vel continú.

estrau, ala adj. Estral.

estravent n.m. (mar.) Posicion sota lo vent.

estravestir vt. (*estravestissi*) Travestir. ◆
s'estravestir v.pr. Si travestir.

estraviadura n.f. Accion ò resulta de s'estraviar. Var.: **extraviadura**.

estraviar (s') v.pr. (*m'estravii*) 1. S'escartar dau sieu camin. Sin.: **si descaminar, si desaviar, si foaraviar**. 2. Si pervertir, si desvariari. Var.: **s'extraviar**.

estravici n.m. Desbaucha. Sin.: **malavida, desaviadura, estraviadura, bagassaria, gorrinaria**.

estravirar vt. Comòure, revirar. Sin.: **esmòure, emocionar**.

estravirat, ada adj. 1. Esmogut, revirat. 2. Perdut, en parlant dau regard.

estraviroal n.m. (Lucer.) Evacuacion de l'aiga dei camins, regoala.

estre n.m. Mosca que ponde pròche dei nharras dei feas e dei cabras, que la sieu larva si desvolopa dins lu oàs dau crani e provòca de vertitges de l'animau. Sin.: **varon**.

èstre vi. 1. Existir, aver una realitat. 2. Vèrbo que sièrve à ligar l'atribut, lo complement (de luèc, de temps, de maniera, etc.) au subjècte: *La neu es blanca*. ◇ *Èstre à*: Si trovar à, si debanar à. ◇ *Èstre a l'agach*: Pilhar garda. - *Li es, li èra, li serà*: Formas correnti dont lu autres dialèctes occitans emplègon *li a, li avia, li aurà*. ◇ *Èstre de*: Apartenir à. ◇ *Èstre de*: Provenir de, faire partida de. ◇ *Èstre en*: Èstre vestit en. ◇ *Èstre per*: Aportar lo sieu sostèn à. 3. *N'èstre*: Èstre pervengut à un resultat: *Dont n'en siatz?* ◇ *N'èstre per la sieu pena*: Aver perdut la sieu pena, lu sieus esfoarç. ◇ *Li èstre*: Si trovar dins un luèc (espec. au sieu); (fig.) Capir finalament: *Li siéu!* ◇ *Èstre benastrugat*: Aver la boana idèa, la boana sentida. ◇ *Èstre de manca*: Èstre absent. ◇ *Èstre à plànher*: Que pòu causar de pena, de compassion; de maucontentament. ◇ *Èstre per grana*: Èstre laissat de caire. ◇ *Èstre naissut quora lo diau si penchena*

(Luceram): Èstre malastrat. ◇ *Èstre à cap de camin à*: Èstre a la tècola. ◇ *Es pas lo mièu gòto de vin cuèch à*: Aquò mi laissa indiferent, mi pertòca pas. ◇ *Èstre en estament de...*: Èstre capable de... ◇ *Èstre de vena à*: Manifestar la sieu imaginacion, la sieu fantasia per lo biais de la paraula. ◇ *Non èstre dins lo sieu èstre à*: Si sentir mau. ◇ *Coma se de ren non èra*: M'una una indiferéncia aparenta per un eveniment passat, tocant cen que s'es fach ò dich. Sin.: **coma se de ren lo monde auguesse cambiat, coma se ren siguesse**. ◇ *Èstre clinat, portat à*: Que la sieu natura abuta, expaua à... ◇ *Èstre d'esquina*: Èstre pertocat dins un estament sensa li poder escapar. ◇ *Li èstre d'en plen*: Li èstre pròpi. 4. Vèrbo emplegat coma auxiliari dins lu temps compauats (cau notar que si conjugar m'eu-meme: *Siéu estat*). 5. Anar, sojornar: *Siam estats à Roma*.

èstre n.m. 1. Lo fach d'èstre, l'existença. 2. Cen qu'a una existença, la vida: *Lu èstres vivents*. 3. *L'Èstre sobeiran*: Dieu (espec. dins lo culte deïsta que Robespierre organisèt en mai-junh dau 1794). 4. Persona, individú. 5. *Èstre de rason*: Cen qu'a una existença, una realitat, solament dins la noastra pensada; entitat.

estrech, a adj. 1. Gaire larg: *Un camin estrech*. ◇ *À l'estrech*: Dins un espaci troup pichin. 2. (fig.) Que manca de dubertura: *Un esperit estrech*. 3. Que tèn sarrat: *Un grop estrech*. 4. Intime, que liga fortament: *Una amistat estrecha*. 5. Rigorós: *Una educacion estrecha*.

estrech n.m. 1. Destrech (braç de mar entre doi tèrras). Var. **destrech**. *Lo destrech de Gebeltari*. 2. Passatge gaire larg e generalament profund entre doi montanhas. Sin.: **clua**.

estrecha n.f. Estrencha.

estrecha n.f. (mús.) 1. Part finala d'una fuga dont li represas dau subjècte son totplen raprochadi, m'una votz que comença denant que l'autra sigue acabada. 2. Dins la música teatrala, part finala d'un ensèms dont lo movement s'accelèra e dont li intervencions dei diferenti votz son totplen raprochadi.

estrechament adv. 1. D'un biais estrech; à l'estrech. 2. Intimament. 3. Rigorosament: *Aplicar estrechament un òrdre*.

estreichar vt. e i. (mar.) Costejar, ribejar, sarrar la coasta en parlant d'una nau. 1522: «...avem comptat ben XX vellas tant latinas que cayras... las qualas s'en venon et estrechon la terra.» A.C. Arles.

estreichessa n.f. 1. Caractèr de cen que non es gaire larg, que manca d'espaci. 2. (fig.) Que manca de larguesa d'esperit, de generositat. Var.: **estreichor, estrechura**.

estreichement n.m. Accion d'estreichir ò de s'estreichir; lo sieu resultat. Var.: **restreichement**. Sin.: **restrenhement, ressarament**.

estreichir vt. (*estreichissi*) 1. Faire mai cort: *Estreichir un vestit en lo lavant*. 2. Rendre estrech. Var.: **restreichir**. Sin.: **restrénher**. ◆ vi. 1. Venir mai cort. 2. Venir estrech.

estreichon, a adj. e n.m. Qu'es un pauc estrech.

estreichor n.f. Estreichessa.

estreichura n.f. Estreichessa.

èstre-là n.m. (filos.) Per lu existencialistas, l'òme qu'existisse concretament dins lo monde.

estrelha n.f. Estrilha.

estrelhada n.f. Estrilha.

estrelhaire, airtiz n. Estrilhaire.

estrelhar vt. Estrilhar.

estrelhatge n.m. Estrilhatge.

estrelítzia n.f. Planta d'ornament dei grandi flors eleganti e coloridi, originària d'Àfrica australa (Família dei musaceas).

estremada n.f. Extremada.

estremaire, airtiz adj. e n. Extremaire.

estremar vt. Extremar.

estremat, ada adj. Extremat.

estrematge n.m. Extrematge.

estrematòri n.m. Extrematòri.

estrementida n.f. Tremolament; commocion.

estrementiment n.m. Tremolament; commocion.

estrementir vt. Faire tremolar; commòure.

estremier, a adj. Extrême, extremier.

estrena n.f. (espec. au pl.) Present, gratificacion que son ofèrts per Cap d'An. Sin.: **boanaman**.

estrenada n.f. Inauguracion.

estrenar vt. Emplegar per lo promier còup; èstre lo promier à emplegar quauqua ren. Sin.: **inaugurar**. ◆

estrenar vi. (fam.) Èstre lo promier à subir un inconvenient.

estrencha n.f. Accion d'estrénher, de sarrar entre lu braç. Var.: **estrenhedura**.

estrenhedura n.f. Accion d'estrénher. Var.: **estrenhura**.

estrenhement n.m. Fach de venir estrech.

estrénher vt. 1. Sarrar foart entre lu sieus membres.

2. Sarrar entre lu braç en signe d'afeccion. 3. (fig.) Faire sofrir: *L'emocion m'estrenhe*.

estrenhura n.f. Estrenhedura.

estrepaira n.f. Extractor.

estepar vt. Extirpar.

estrepilèn(e), a adj. (biol.) Un dei estadis de la meïosi, caracterisat per lo desdoblament dei cromosòmas.

estrepitèr n.m. *Estrepitèrs*: Òrdre d'insèctes minuscules, parasites d'autres insèctes.

estreptobacille n.m. Bacille que dona de colonias en cadenas dins un mitan liquide.

estreptobacillòsi n.f. Enfeciment provocat per d'estreptobacilles.

estreptocòc n.m. Bacteria en còc, que lu sieus individús son dispauats en cadenas e que de nombroï espècias produón d'infeccions grèvas (escarlatina, septicèmia, etc.).

estreptococcia n.f. Infeccion deuguda à l'estreptocòc.

estreptococcemia n.f. (med.) Septicèmia que lo sieu grèlh es l'estreptocòc.

estreptococcic, a adj. Relatiu à l'estreptocòc.

estreptocolisina (med.) Emolisina secretada per l'estreptocòc.

estreptodifteria (med.) Forma de difteria dins la quala d'estreptocòcs son aplegiats ai bacilles de Löffler.

estreptodornasa n.f. Enzima qu'a la propietat de fluidificar lu exsudats postemòs mai espés.

estreptolisina n.f. Lisina qu'apareisse dins lo sang dei personas pertocadi per un enfeciment estreptococcic, que si compoarta coma un antitoxina.

estreptomocina n.f. Antibiotic tirat d'una mofa dau soal, actiu còtra lo bacille de la tuberculòsi e còtra d'autres bacterias (bacilles dau carbon, de la difteria, de la pèsta, etc.).

estreptoquinasa n.f. Produch extracellulari de natura enzimatica deugut à l'activitat de l'estreptocòc emolitic.

estria n.f. Caduna dei regas gaire profundi parallèli entre eli que mârcon una susfàcia. Sin.: **rega**.

estriacion n.f. Accion d'estriar; ensèm dei estrias.

estriar vt. (*estrii*) Marcar d'estrias ò de regas pauc ò pron parallèli. Sin.: **regar**.

estriat, ada adj. Que la sieu susfàcia presenta d'estrias. Sin.: **regat**. ◇ (anat.) *Còrs estriats*: masses de substança grisa situada à la basa dau cerveu e qu'intervèn dins lo tònus musculari e dins lo compliment dei movements automatics. ◇ *Muscle estriat*: Muscle à contraccion rapide e volontari, que li sieu fibras fan vèire au microscòpi una estriacion transversala, deuguda à l'alternança de discs clars e escurs dins li fibrilhas, per oposicion au muscle *lisc*.

estribòt n.m. Quatre satiric utilizat per lu trobadors.

estriccion n.f. 1. Estrechiment transversal d'una esproveta metallica sotamessa à una pròva de traccion simpla e localisada sobre una part de la sieu longuessa (l'estriccion caracteriza la ductibilitat dau metal).

estricnina n.f. Alcaloïde potent que provèn de la notz vomica, emplegat coma estimuland à pichini dòsis.

estrictement adv. D'un biais estricte. Sin.: **estrechament**.

estricte, a adj. 1. Rigorós, que non lascia minga libertat. 2. Que tolèra minga negligència; sevère. 3. Sòbre, sensa ornaments: *Un vestit estricte*. 4. Minimal, reduch à la valor mai pichina: *L'estricte necessari*. ◇ (mat.) *Inegalitat estricte*: Inegalitat dau tipe $a < b$ emb $a \neq b$. Sin.: **estrech**.

estridença (-éncia) n.f. (lit.) Caractèr d'un son estrident; sonoritat estridenta.

estrident, a adj. Si di d'un son agut e foart: *Un crit estrident*.

estridor n.m. (med.) Bosin agut au moment de l'inspiracion, deugut à une desformacion congenitala de la laringe.

estridulacion n.f. Grinhament agut que produón d'unu insèctes insèctes (cigala, grillhet).

estridulant, a adj. Que fa audir un bosin agut.

estridular vi. Emetre de senhals sondres per estridulacion.

estridulós, oa adj. (med.) Relatiu à l'estridor.

estriga n.f. Estrige.

estrige n.m. Esperit nuchenc e maufasant que pòu èstre la metamorfòsi d'un èstre uman viu ò moart, dins li legendas orientali. Var.: **estriga**.

estrigidat n.m. Estrigide.

estrigide n.m. *Estrigides*: Família d'auceus rapacis de nuèch, coma la nuèchola. Var.: **estrigidat**.

estrigilacion n.f. Massatge practicat au mejan d'un estrigile.

estrigilaire n.m. Massaire qu'utilisava l'estrigile dins lu tèrmas romans.

estrigile n.m. 1. (Antiqu.) Mena de rasclet recorbat en forma de serreta, que, dins l'Antiquitat, servia per netejar la pèu après un banh de vapor ò d'exercicis atletics. 2. (arqueol.) Caneladura serpejanta emplegada coma motiu decoratiu d'unu sarcofages antics.

estrilha n.f. Peis d'aiga de la carn recercada, mé de barbilhons mentoniers, qu'una espècia viu dins li ròcas e una altra dins la fanga: *Estrilha de fanga*. Sin.: **galineta**.

estrilha n.f. Instrument format de pichini lamas denteladi, per levar lu impuretats que vènon brutar lu peus dei cavaus. Var.: **estrelha**.

estrilhada n.f. 1. fach d'estrilhar una bèstia. Var.:

estrelhada. Sin.: **brústia**. 2. Rosta, frusta. Sin.: **ceglada, sacada, rasclada, barcelada, frandacion**.

estrilhaire, airtiz n. Persona qu'estrilha. Var.: **estrelhaire**. Sin.: **brustiaire**.

estrilhar vt. 1. Penchenar un ae, un cavau m'una estrilha. Sin.: **brustiar**. 2. (fig.) Batre largament, faire subir una gròssa desfacha à. 3. (fig.) Faire pagar tròup: *Lo govèrn nos estrilha*. Var.: **estrelhar**. Sin.: **extrapagar**.

estrilhatge n.m. Accion d'estrilhar; lo sieu resultat. Var.: **estrelhatge**. Sin.: **brustiatge**.

estridide n.m. *Estrildides*: Família de passerons que comprèn 31 genres e 141 espècias.

estrinar v.t. Estrénher.

estring n.m. Amagasèxe que deixa vèire li gautas dau cuu. Var.: **string** (angl.).

estrioscopia n.f. Estudi, per lo metòde fotografic, dau silhatge que produe dins l'ària un projectile ò una ala dins una soflaria aerodinamica.

estrioscopic, a adj. Relatiu à l'estrioscopia.

estripar vt. 1. Levar li tripas, li entralhas de: *Estripar un coniu*. Sin.: **esbudelar**. 2. (fam.) Ferir sauvatjament, tuar m'una arma blanca. ♦ **s'estripar** v.pr. Si batre sauvatjament.

estripaforca n.m. Persona marrida, maufatan.

estripaire, airtiz n. Persona que ferisse, que tua impietadosament. Sin.: **esventraire**.

estripament n.m. Estripatge, esbudelatge.

estripatge n.m. Accion d'estripar, de s'estripar.

estripatge n.m. (de l'anglés *stripping*) Reaccion nucleària dins la quala un nucleon es arrancat d'un nucleu projectile e es captat per lo nucleu bersalh.

estrissador vt. Trissador.

estriu n.m. Arceu de metal, de boasc ò de cuer que pende de cada costat de la sèla per li pauar lo pen.

estriviera n.f. Corrèia que li es estacat l'estriu.

estrix n.m. Rapaci nuchenc (Família dei estrigides).

estrobil(e) n.m. 1. (bot.) Fruch en còne dau loblon. 2. (zool.) Forma larvària d'uni carnmarinas.

estrobilacion n.f. Multiplicacion asexuada dei carnmarinas partent d'un estrobile, ò per li tènias, partent d'un escolet.

estrobodine n.m. Cambiaire de frequenças en electronica.

estroboscopia n.f. Fotografia obtenguda au mejan d'un aparelh m'un flash electronic estroboscopic que permete de reglar lo nombre de fotografias per segonda.

estroboscòpi n.m. Aparelh que sièrve à observar per estroboscopia.

estroboscopia n.f. Mòde d'observacion d'un movement periodic rapide, au mejan d'ulhauç reguliers que la sieu frequença es vesina d'aquela dau movement.

estroboscopic, a adj. Relatiu à l'estroboscopia.

estroboscic, a adj. Que pertòca lu enlusiments d'optica congrats per lo tornejament ò lo desplaçament dei figuras.

estrocejar vt. Talhar à tròç.

estrofà n.f. 1. Grope de vèrs que fórmon una unitat e son ordenats per presentar una correspondença metrica m'un grope semblable ò d'autres gropes semblables. 2. Premiera dei tres parts liriqui que lo còr canta dins la tragèdia grèga.

estrofant n.m. Aubre ò liana dei regions tropicali d'Àfrica ò d'Àsia, que li sieu flors an de petales prolongats en lòngui lanieras e que lo sieu fruch dona d'eterosides tonicardiacs.

estrofantina n.f. Alcaloide tirat de l'estrofant e emplegat coma tonicardiac.

estrofeta n.f. Pichina estrofà.

estrofic, a adj. Si di d'una cançon qu'enclau de coblets, que li sigue ò non de refranh.

estrofisme n.m. Tropisme vegetal caracterisat per una torcedura en elia dei sieu fuèlhas.

estrogène, a adj. e n. Si di dei substànças (ormònas) que provòcon l'estrus.

estroma n.m. (anat.) Teissut conjontiu que forma l'encastre d'un organe, d'una tumor.

estrombolian, a adj. Si di d'un tipe d'erupcion volcanica caracterisada per l'alternança d'explosions e d'emissions de lavas.

estromatoporidats n.m. Estromatoporidats: Celenterats fossiles foarça comuns dins lu terrens calcaris dau silurian e dau devonian.

estromba n.f. Beu mollusc grandàs, gastropòde dei mars caudi, m'una cauquilha espessa d'usança ornamental.

estromeirita n.f. Sulfure natural d'argent e d'aram.

estron n.m. Matèria fecala consistenta de forma motlada de l'òme e d'unu animaus; excrement. Var.: **estront**.

estronàs n.m. Estron gròs. Sin.: (vulg.) **merdassa**.

estronci n.m. Metal alcalinoterrós jaune analògue au calci; element (Sr) de n° atomic 38 e de massa atomica

87,62. (S'emplega lo nitrat d'estronci en pirotecnica, per colorar li flamas en roge).

estronciana n.f. Oxide ò idroxide d'estronci, que s'emplega dins li sucrrarias.

estroncianita n.f. Carbonat natural d'estronci.

estronet n.m. Estron pichon.

estrongilòsi n.f. (veter.) Malautia provocada que de nematòdes donon à d'unu animaues.

estront n.m. Estron.

estròp n.m. Tropa, clic. ◇ (espec.) Acamp d'animaues domestics: *Un estròp de feas*.

estròp n.m. (mar.) Aneu de cordatge ò de cuer que liga lo rem à l'escaume.

estropar (mar.) vt. (mar.) Cenchar au mejan d'un cordatge.

estròpa n.f. (mar.) Cencha en filin que si mete à l'entorn d'una carèla e que siève à la suspendre ò à la fixar.

estropiadura n.f. Infirmitat, diformitat. Var.: **estropiament**.

estropiament n.m. Estropiadura.

estropiar vt. (*estròpi*, classic *estròpii*) 1. Privar de l'usatge normal d'un membre, de mai d'un membre. 2. Desformar, escornar dins la prononciacion ò l'ortografia: *Estropiar un nom*. ◆ **s'estropiar** v.pr. (fig. fam.) Si faire totplen mau.

estropiat, ada adj. e n. Si di d'una persona privada de l'usatge d'un au manco dei sieus membres. Sin.: **andicapat, endecat**.

estruç n.m. Estruci.

estruçi n.m. Auceu de granda talha (2,60 m) que viu en gropes, dei alas impròpri au vòl, que pòu córrer leu, pea 100 kg e pòu viure 50 ans (sotaclasse dei ratites). ◇ (fam.) *Aver un estòmegue d'estruçi*: Que digerisse tot. ◇ Politica de l'estruçi: Refut de pilhar en consideracion una dificultat, una menaça, un perilh. Var.: **estruç**.

estructura n.f. 1. Biaus que li parts d'un ensèm concret ò abstrach son organisat entre eli; disposicion: *L'estructura d'una charradissa*. ◇ (geol.) Agençaement dei jaças geologiqui li uni per rapoart ai autri. 2. Organizacion dei partidas d'un sistema, que li dona la sieu coerença e n'es la caracteristica permanenta: *L'estructura d'un Estat, d'una empresa*. ◇ (econ.) Ensèm dei caractèrs relativament estables d'un sistema à-n-una epòca donada (per op. à *conjuntura*). 3. Organizacion, sistema complèxe considerat dins lu sieus elements fundamentals: *Li estructuras administrativi*. 4. (arquít. e tecn.) Constitucion, disposicion e assemblatge que fórmon l'ossamenta d'un bastiment, d'una carroçaria, d'un carenatge, etc. Sin.: **carcassa, armadura, esquelèt, bastit**. 5. (filos.) Ensèm ordenat e autonòme d'elements interdependents que lu sieus rapoarts son reglats per de lèis. Sin.: **fundamentas**. 6. (mat.) Ensemble provedit d'au manco una lèi de composicion e d'au manco una relacion: *Estructures algebriqui*.

estructurable, a adj. Que pòu èstre estructurat.

estructuracion n.f. Accion d'estructurar; fach d'èstre estructurat.

estructural, a adj. 1. Relatiu à l'estructura. ◇ (filos.) *Casualitat estructurala*: produccion d'efèctes d'una estructura sobre lu elements que la constituïsson, en foncion de la plaça que li ocúpon. ◇ *Geologia estructurala*: Part de la geologia qu'estúdia l'estructura superiora de la rusca terrèstra. ◇ *Susfàcia estructurala*: Susfàcia constituïda per la part superiora d'una jaça dura desgatjada per l'erosion d'una jaça tendra. 2. (didact.) Relatiu à l'estructuralisme. *Structural e structurel*. 3. Relatiu ai estructuras: Crisi estructurala, caumatge estructural. Contr.: **conjontural**. Var.: **estructurau**.

estructuralament adv. D'un biais estructural.

estructuralisme n.m. 1. Corrent de pensada que mira à privilegiar d'un caire la totalitat per rapoart à l'individú e d'un autre caire la sincronicitat dei fachs pusleu que la sieu evolucion, e enfin li relacions qu'unisson aquelu fachs pusleu que lu fachs elu-memes dins lo sieu caractèr eterogeneu e parcellari. 2. (ling.) Procediment teoríc que consistisse à envisatjar la lenga coma una estructura, valent à dire coma un ensèm d'elements qu'entretènnon de relacions formali. Sin.: **linguistica estructurala**.

estructuralista adj. e n. Relatiu à l'estructuralisme; partidari de l'estructuralisme.

estructurant, a adj. Que permete l'estructuracion ò la determina.

estructurar vt. Provedir d'una estructura.

estructurat, ada adj. Si di de cen qu'a una estructura donada: *Un discors estructurat*.

estructurau, ala adj. Estructural.

estruma n.f. Escrofula. Sin.: **escròlas**.

estrumós, oa adj. Relatiu à l'estruma.

estrus n.m. (fisol.) Ensèm dei fenomènes fisiologics e comportamentals que precedisson e acompànnon l'ovulacion de la frema e de la femèla dei mamifèrs.

estuari n.m. Boca d'un flume sus una mar dubèrta e dont si fan sentir li mareas. Sin.: **fos, grau** (Lengadòc).

estuarian, a adj. Relatiu à un estuari, ai estuaris.

estuba n.f. 1. Local de banhs, que si fa montar la sieu temperatura per faire sudar. ◇ Pèça dont fa totplen caud. Sin.: **caldari** (epòca romana; etim. lat. *caldarium*). 2. (tecnol.) Encencha dont d'unu produchs (aliments, boasc, pèus, textiles) son tractats à la calor e à la vapor. ◇ Aparelh per desinfectar ò esterilisar au mejan de la calor. ◇ Aparelh emplegat en microbiologia per mantenir li culturas à una temperatura constanta.

estubada n.f. Accion d'estubar. Var.: **estubadissa**. Sin.: **fumigacion**. ◇ *À l'estubada*: À l'estofada.

estubadís, issa adj. e n.m. Fumigène.

estubadissa n.f. Estubada.

estubaire, a adj. Que permete d'estubar. ◆ n. Aparelh per estubar. Sin.: **fumigator**.

estubament n.m. Estubatge.

estubar vt. 1. Tractar à l'estuba. Sin.: **fumigar**. 2. Far cuire à l'estubada.

estubat, ada adj. 1. Qu'es estat tractat à l'estuba. 2. (fig. fam.) Embriac.

estubatge n.m. Accion d'estubar. Var.: **estubament**.

estuc n.m. Revestiment qu'imita lo màrmor, compauat essencialament de gip fin, d'una pega e de poussa de màrmor. ◆ pl. Ornament decoratiu mural (esculptat, colorat, etc.) realizat m'aquesto materiau.

estucador, airtz n. Estucaire.

estucaire, airtz n. Obrier, artista que travailha l'estuc. Var.: **estucator**.

estucar vt. (*estuqui*) Recurbir d'estuc.

estucatge n.m. Aplicacion d'estuc; revestiment d'estuc.

estucator, tritz n. Estucaire.

estuch n.m. Estug.

estudeta n.f. Estúdio pichin.

estudi n.m. 1. Travalh de l'esperit que s'aplica à emparar ò à aprofondir. 2. Ensèm dei travalhs que precedisson, alestisson l'execucion d'un projècte: *Bureu d'estudis*. 3. Obratge qu'expaua lu resultats d'una recèrca: *Un estudi sobre l'òbra dei trobadors*. 3. Dessenh, etc., fach d'après natura, sovent coma preparacion d'una òbra mai elaborada ò d'una partida d'aquela òbra. 4. (mús.) Tròç compauat en principi dins una tòca didactica. 5. Sala dont lu escolans travàlhon en defoara dei oras de cors; temps que li pàsson. 6. Local de travalh d'un officier ministerial e dei sieus clergues: *Un estudi de notari*. ◆ Carga, personal, clients d'aquel officier ministerial. ◆ pl. Ensèm dei cors seguits dins un establiment escolari ò universitari: *Faire d'estudis de medecina*.

estudiaire, airtz adj. e n. Qu'estúdia.

estudiant, a n. Persona que fa d'estudis superiors. ◆ adj. Dei estudiants; relatiu ai estudiants: *Una manifestacion estudianta*.

estudiantin, a adj. Relatiu ai estudiants: *La vida estudiantina*.

estudiar vt. (*estudi, classic estúdi*) 1. Cercar d'aquistar la conoissença ò la tecnica de; emparar: *Estudiar l'occitan, la música*. 2. Examinar, analisar atentivament: *Estudiar un projècte*. ◆ **s'estudiar** v.pr. S'observar personalament embé atencion.

estúdio [es'tyɔ] n.m. 1. Pichin apartament que comprèn una soleta pèça principala. 2. Local dont opèra un fotografe. 3. Local dont si fan de films, d'emissions de ràdio ò de television, etc. ◆ Sala de repeticion per la dança.

estudiós, oa adj. 1. Que li agrada l'estudi, aplicat: *Un escolan estudiós*. 2. Dedicat à l'estudi: *De vacançes estudioï*.

estudiosament adv. Embé aplicacion.

estug n.m. [es'tyɛf] 1. Boita, envelopa destinada à contenir un objècte ò à lo recurbir, e qu'a pauc ò pron la mema forma qu'eu: *Un estug per lu belicres*. 2. (arm.) Cilindre que contèn la carga d'una cartocha e au quau es fixat lo projectile. Var.: **estuch, estuga**.

estuga n.f. Estug; carapaça.

estujar vt. Metre dins un estug.

estup, a adj. Estabosit.

estupa n.f. Monument funerari ò commemoratiu en forma de dòma plen, quilhat sobre de relíquias de Bodà ò de religiós eminents.

estupefaccion n.f. Grand estonament qu'empacha tota reaccion. Sin.: **estabosit, espant, espantament, estupor**.

estupefach, a adj. Estabosit. Sin.: **espantat, sorprés**.

estupefaguent, a adj. Qu'estupefà: Una nòva estupefaguenta. ◆ n.m. Estupefasent.

estupefaire vt. Cauar una granda sorpresa, d'estupor à. Var.: **estupefar**.

estupefar vt. Estupefaire.

estupefasent, a adj. Espantant, estonant. ◆ n.m. Substança psicotròpa que provòca una acostumança e un estat de besonh que poàdon menar à una toxicomania. Var.: **estupefaguent**. Sin.: **narcotic**. Sin.: **nesciament, bestiament**.

estupidament adv. D'un biais estupide.

estupide, a adj. Que manca d'intelligença, nèsci. Sin.: **bèstia, imbecil, tardòc, toarca, colhon, babèu, estaci**.

estupidir vt. (*estupidissi*) Rendre estupide.

estupiditat n.f. Caractèr d'una persona estupida; paraula, accion estupida. Sin.: **nescitge, colhonitge, inepcia, estupides(s)a**.

estupit, ida adj. Que pròva d'estupor. Sin.: **estabosit, estonat**.

estupor n.f. 1. Grand estonament. 2. (pisquiatria) Estat d'inibicion motritz d'origina psiquica.

estuporós, oa adj. (psican.) Relatiu à l'estupor.

estupre n.m. (lit.) Granda desbaucha, luxura. Sin.: **gorrinitge, bagassaria**.

esturion n.m. Peis condrostrean de la boca ventrala e provedit de cinc rengs longitudinals de placas sus lu flancs, que passa un an ò doi dins lu estuaris, denant d'acabar la sieu creissença en mar. Cada femèla, que pòu faire fins à 6 m de lòng e 200 kg, ponde en aiga doça 3 à 4 milions d'òus que constituïsson lo *caviar*. Var.: **esturjon**.

esturjon n.m. Esturion.

esturnic n.m. Expulsion reflèxe brusca d'ària per lo nas e la boca, que la provòca una excitacion de la mucoa nasala. Var.: **estornic**.

esturnicada n.f. Accion d'esturnicar. Var.: **estornicada**.

esturnicar vt. (*esturniqui*) Faire un estornic. Var.: **estornicar**.

esturnide n.m. *Esturnides*: Família de passerons dau bèc gròs, dau plumatge escur, coma l'estorneu.

esvaliment n.m. Accion d'esvalir; lo sieu resultat. Fach de s'esvalir. Var.: **avaliment**; Sin.: **desaparicion**.

esvalir vt. (*esvalissi*) Far disparéisser. Var.: **avalir**. ◆ **s'esvalir** v.pr. Disparéisser.

esvaniment n.m. Fach de s'esvanir.

esvanir (s') v.pr. (*m'esvanissi*) 1. Perdre conoissença. 2. Disparéisser. 3. Perdre li sieu colors.

esvanit, ida adj. Qu'a perdut conoissença.

esvaporable, a adj. Que si pòu esvaporar, que pòu èstre esvaporat. Var.: **evaporable**.

esvaporacion n.f. Transformacion sensa ebullicion d'un liquide en vapor. Var.: **esvaporada, esvaporacion**.

esvaporada n.f. Evaporacion. Var.: **evaporada**.

esvaporar vt. Produre l'esvaporacion de (un liquide). Var.: **evaporar**. ♦ **s'esvaporar** v.pr. 1. Si transformar en vapor per esvaporacion. 2. (lit.) Disparéisser, cessar d'èstre. 3. (fig.) Disparéisser bruscament, s'esbinhar.

esvaporat, ada adj. (fig.) Tèsta en l'ària, destartavelat. Var.: **evaporat**. Sin.: **destartavelat, despensiat, durganàs**.

esvaporator n.m. 1. Element d'un circuit frigorífic, escambaire de calor dont lo liquide frigorífic si vaporisa en produent de frèi. 2. Aparelh que sièrve à la dissecacion dei fruchs, dei legumes, dau lach, etc. 3. (mar.) Aparelh escaufat au mejan de vapor, que sièrve à destillar l'aiga de mar. Var.: **evaporator**.

esvaporatòri, òria adj. Pròpri à provocar l'esvaporacion. Var.: **evaporatòri**.

esvaporita n.f. Depaus que resulta de l'esvaporacion de l'aiga dei mars barradi ò dei lacs salats. Var.: **evaporita**.

esvaporomètre n.m. Instrument previst per mesurar lo poder esvaporant de l'atmosphèra.

esvapotranspiracion n.f. Ensèm dei fenomènes d'esvaporacion de l'aiga dau soal e dei jaças liquid, e de transpiracion dei vegetaus. Var.: **evapotranspiracion**.

esvari n.m. Diferença, escart.

esvedelar (s') v.pr. (*m'esvedèli*) Si corcar d'una mena desgabiada sus lo soal, sus un lièch, etc.

esvenar vt. (cirurg.) Suprimir per lo biais de la cirurgia li venas vengudi varicòsi.

esvenatge n.m. Accion d'esvenar.

esventable, a adj. Decelable.

esventament n.m. Accion d'esventar.

esventar vt. 1. Alterar au contacte de l'ària. 2. Decelar. 3. Divulgar.

esventat, ada adj. 1. Alterat per l'ària. 2. Divulgat (secret).

esventracion n.f. Rompedura congenitala ò accidental de la paret muscularia de l'abdomèn, que laissa li viscèras directament au contacte de la pèu. Var.: **esventrada**.

esventrada n.f. Esventracion.

esventraire, airtz adj. e n. Que duèrbe lo ventre. ♦ n. Assassin que tua en esventrant.

esventrar vt. 1. Durbir lo ventre à. 2. Durbir quauqua ren de foarça, en lo degalhant.

esvisceracion n.f. (med.) Sortida dei viscèras foara de l'abdomèn (generalament deuguda à la desunion d'una plaga operatòria). Var.: **evisceracion**.

esviscerar vt. (*esviscèri*) Levar li viscèras, li entrilhas de. Var.: **eviscerar**.

esvista n.f. Bestiesa, asenada.

esvitar vt. (it.) Levar li vits de.

eta Letra grèga.

etàira (Antiqu. Gr.) Cortisana d'un reng elevat.

etambutol n.m. Antibiotic sintetic.

etan(e) n.m. (quim.) Hidrocarbure saturat C₂H₆ gasós, emplegat coma combustible.

etanal n.m. (quim.) Aldeïde desribat de l'alcol etilic, de formula C₂H₄OH. Sin.: **acetaldeïde**.

etanoïc, a adj. (quim.) *Acide etanoïc*: Acide CH₃CO₂H, que lo vinaigre li deu la sieu sabor. Sin.: **acide acetic**.

etanòl n.m. (quim.) Alcol desribat de l'etane, de formula C₂H₅OH. Sin.: **alcol etilic, alcol**.

etapa n.f. Estapa.

et cetèra loc. adv. E lo rèsta. Abrev.: **etc**.

etc. abrev. Et cetèra. Var.: **eca., e.c.a.**

eteocretés n.m. Lengua dei inscripcions cretesi dau 600 au 300 av. J.C., escricha en caractèrs grècs e pas encara descriptada.

etèr n.m. 1. Fluide subtil que, d'après lu Ancians, emplissia lu espaci situats en là de l'atmosphèra. 2. (poet.) Ària, ceu. 3. (fis.) Ancianament, fluide ipotetic, impoderable, elastic, dins lo quau li ondas luminòsi si dévon expandir. 4. (quim.) Oxide d'alquile ò d'arile, de formula ROR (nom generic). ♦ *Etèr sulfuric* ò *etèr*: Oxide d'etile (C₂H₅)₂O, liquide foarça volatil e inflamable, emplegat coma souvent, antiseptic e anestesic.

eteradèlfe adj. m. e n. Si di d'un mostre doble, qu'un dei doi, sensa tèsta, repaia sus la faça anteriora dau còrs de l'autre.

eteralian, a adj. e n. Si di dei mostres dobles parasitaris que lo sieu subjècte parasite es reduch lo mai sovent à un organe imperfècte implantat sus la tèsta dau subjècte màger.

eteraquís n.m. Nematòde parasite de l'òu de la galina.

eterenc, a adj. Etereu.

eterèu, ea adj. 1. (poet.) Aerenc, foarça pur: *Un amor eterèu*. 2. Qu'a la natura de l'etèr, l'odor de l'etèr. Var.: **eterenc**.

eterificacion n.f. (quim.) Reaccion de formacion d'un etèr à partir d'un alcol.

eterificar vt. (*eterifiqù*) Sotametre à l'eterificacion.

eterisacion (-izacion) n.f. (med.) Accion d'eterisar.

eterisaire n.m. Aparelh previst per porgir de vapors d'etèr per obtenir una narcòsi.

eterisar (-izar) vt. (med.) Anestesiàr au mejan d'etèr.

eterisme n.m. Intoxicacion per l'etèr.

eternal, a adj. Eternè. Var.: **eternau**.

eternalament adv. Eternament.

eternament adv. 1. Despi totjorn, per l'eternitat. 2. Sensa relambi. Var.: **eternalament**.

eternau, ala adj. Eternè.

etèrne, a adj. 1. Sensa començament ni fin. Var.: **eternal, eternau**. ♦ *Fuèc etèrne, flamas etèrni*: Suplici que lu damnats subisson (per op. à *vida etèrna*). 2. Que dura longtemps, que non s'en pòu imaginar la fin; indestructible, infinit: *Una reconoissença etèrna*. ♦ *La Vila Etèrna*: Roma. 3. Que dona l'impression de jamai s'acabar, qu'alassa per la sieu repeticion: *Totjorn la sieu etèrna discussion*. 4. Abitual: *Portava lo sieu etèrne manteu*. ♦ *L'Etèrne*: Dieu. Var.: *L'Eternal, L'Eternau*.

eternisacion (-izacion) n.f. Accion d'eternisar.

eternisar (-izar) vt. Faire durar tròup longtemps: *Eternisar una discussion*. ◆ **s'eternisar** v.pr. 1. Durar foarça longtemps, tròup longtemps. 2. (fam.) Restar tròup longtemps dins un luèc.

eternitat n.f. 1. Durada etèrna, sensa començament ni fin. 2. Durada indefinida, temps foarça lòng: *T'aspèri despí una eternitat*. ◇ *De tota eternitat*: Despí totjorn.

eteroaglutinina n.f. Aglutinina introducha dins lo sang d'un animau per l'injeccion de sang d'un animau de raça desapariera.

eteroanticòrs n.m. Anticòrs introduchs per un organisme au mejan d'un antigèn d'una altra raça animala.

eteroatòme n.m. Atòme diferent dei autres dins una tier a d'atòmes identics.

eterobranca n.m. Peis siluridat dei fluvis d'Àfrica provedits d'organes d'aliment aerenc particuliers.

eterocarde n.m. *Eterocardes*: Sota-òrdre de gastropòdes prosobrancas marins de que lo tipe n'es l'alàpia.

eterocarp(e), a adj. Que balha de fruchas de mai d'una qualitat.

eterocfal(e), a Qu'a de flors mascli e femèli en capitules desseparats.

eterocèrc, a adj. (zool.) Si di de la nadarèla caudala d'unu peis que lo lòbe dorsal, mai desvolopat que lo ventral, contèn l'extremitat de la columna vertebrala (per op. à *omocèrc*). ■ Si pòu finda emplegar *eterocèrc* au masculin.

eterocerca n.f. Caractèr dei menas eterocèrcqui.

eterocicle n.m. (quim. org.) Compauat organic ciclic que contèn una cadena clavada que comprèn d'atòmes d'elements autres que lo carbòni.

eterociclic, a adj. (quim. org.) Relatiu à un eterocicle.

eterocinesia n.f. Desturbi de la mobilitat que si verifica dins un membre quora si fa mòdre lo membre simetric.

eteroclit, a adj. 1. Que s'escarta dei règlas pròpri au sieu genre, dei règlas de l'art. 2. Fach de pèças, de tròç despariats.

eterocromatic, a adj. Compauat d'eterocromatina.

eterocromatina n.f. Cromatina pròpria ai eterosònes.

eterocromosòma n.m. [eterocrumu'sòma] (biol.) Cromosòma que n'en depende lo sèxe dau zigòt (XX per la fema, XY per l'òme). Var.: **eterocromo-sòma**. Sin.: **allosòma, cromosòma sexual**.

etero-cromosòma n.m. Eterocromosòma.

eterocronia n.f. Diferença de desenvolopament dins lo temps, dei organes de l'embrion, d'unu à respiech dei autres.

eterocronisme n.m. Diferença de la cronaxia dau nèrvi à rapoart à-n-aquela dau muscle, qu'entrava la transmission de l'influx au moment dei excitacions isoladi, mas que lo laissa passar au moment d'excitacions iteradi.

eterodèr n.m. Anguillula parasit de la blearaba.

eterodina n.f. Generator d'oscillacions electrici sinusoidali, generalament emplegat dins un receptor radioelectric per efectuar un cambiament de frequença.

eterodònt n.m. *Eterodònts*: Sotaclasse de molluscs bivalves que comprèn de varietats que li gaunhas son tipicament lamellari.

eterodòxe, a adj. 1. (relig.) Que s'escarta de l'ortodoxia. 2. Que s'opaua ai estereotipes, au conformisme.

eterodoxia n.f. 1. Caractèr de cen qu'es eterodòxe; doctrina eterodòxa. 2. Non conformisme.

eterodròme, a adj. Si di d'una leva que lo sieu ponch d'aponteu si tròva entre la potença e la resistença.

eteroempeutatge n.m. (cirur.) Eteroplastia.

eterofil(e), a adj. Que pròva una atirança per li personas de l'autre sèxe.

eterofilia n.f. Amor per de personas de l'autre sèxe.

eterofillia n.f. Caractèr dei plantas que possedisson de fuèlhas de mantu types coma la sagitària.

eterofonia n.f. (ling.) Prononciacion diferenta representada per de grafias identiqui.

eterofonic, a adj. (ling.) Pròpri ò relatiu à l'eterofonia.

eteroforia n.f. (med.) Trebolici foncional de la vision binocularia, en rapoart m'ai variacions de l'equilibri dei muscles motors dei glòbes ocularis.

eteroftalmia n.f. Diferenças entre lu doi uèlhs dins lo relarg de la forma, la color....

eterogame, a adj. (bot.) Que si multiplica per l'eterogamia.

eterogametia n.f. Caractèr dau sèxe eterogametic.

eterogametic, a adj. (biol.) *Sèxe eterogametic*: Que lu sieus gametas, de doi categorias diferenti e en nombre parier, determinon lo sèxe (per lu mamifèrs, es lo mascle qu'es eterogametic; per lu auceus, es la femèla). Contr.: **omogametic**.

eterogamia n.f. (biol.) Fusion de doi gametas pauc ò pron despariers (cas que si presenta lo mai generalament). Contr.: **isogamia**.

eterogeneïtat n.f. Caractèr de cen qu'es eterogenu.

eterogenèsi n.f. Alternança reguliera per un animau ò una planta de doi generacions que presènton una parença diferenta.

eterogenu, ea adj. Format d'elements diferents, d'elements mau assortits. Contr.: **omogenu**.

eterogenita n.f. Oxide idratat natural de cobalt.

eterogine, a adj. Si di dei insèctes socials que presènton mai d'una casta de femèlas (abelhas, formigas...).

eterogonia n.f. Creissença deferenciala dei diversi parts d'un organisme en cors de desenvolopament. Sin.: **allometria**.

eterograde, a adj. Que si pòu mesurar, quantificar.

eterografia n.f. (ling.) Grafia diferenta per representar de monemas qu'an una prononciacion identica.

eterografic, a adj. (ling.) Pròpri ò relatiu à l'eterografia.

eteroïc, a adj. Si di dei parasites que lo sieu cycle evolutiu compoarta lo passatge sus mantu òstes consecutius.

eterolisina n.f. Substança que pòu destrúir una cellula estrangiera e l'organisme que la produch. Contr.: **autolisina**.

eterològue, òga adj. Que sembla sensa deguna analogia embé d'autri parts ò teissuts de l'organisme.

eteromèr n.m. *Eteromèrs*: Grope de coleoptèrs que lo tars compoarta un article de mens à la pata posteriora à respiech dei autri patas.

eteromane, a adj. e n. Toxicomane que pilha regulierament d'etèr.

eteromania n.f. Intoxicacion per l'etèr.

eterometabòle, a adj. Si di dei insèctes qu'an de metamorfòsis progressivi, sensa fasa ninfala. Contr.: **olometabòla**.

eteromiaire n.m. *Eteromiaires*: Òrdre de molluscs bivalves polidònts qu'an, sigue doi muscles adductors inegals (muscles), sigue un muscle adductor unic (òstregas).

eteromòrfe, a adj. Que presenta de formas foarça diferenti dins una mema espècia.

eteromorfia n.f. Caractèr eteromòrfe. Var.: **eteromorfisme**.

eteromorfisme n.m. Eteromorfia.

eteroneure n.m. *Eteroneures*: Sota-òrdre de parpalhons provedits d'una trompa normalament desvolopada qu'enclau de dètz parts nòu dei varietats. Contr.: **omoneures**.

eteronime, a adj. 1. Si di de mòts escrichs d'una mena identica, ma de prononciacion e de sens despariers: *Sabon e sàbon son eteronimes*. 2. Si di de mòts que vènon d'etimes despariers, ma de sens identic, tant coma: *Èga e cavala son eteronimes*.

eteronòme, a adj. Que li vènon dau defoara li lèis per reglar lo sieu comportament, en plaça de li trovar en se. Contr.: **autonòme**.

eteronomia n.f. Fach d'èstre eteronòme; absença d'autonomia.

eteronuclear(i), a (-ària) adj. Caracteristica d'una molecula formada d'àtomes despariers.

eteroparental, a adj. Mé de parents dei doi sèxes: *Educacion eteroparentala, familha eteroparentala*.

eteroparentalitat n.f. Parentalitat assegurada per un òme e una fema.

eteroplasia n.f. Formacion, au prejudici d'un teissut san, d'un teissut patologic que lu sieus elements diferisson d'aquelu que li an donat naissença. Sin.: **exoplastia**.

eteroplastia n.f. (cirur.) Ensèrt que l'empeut es manlevat à une espècia despariera. Sin.: **eteroempeutatge**.

eteroplastic, a adj. Relatiu à l'eteroplastia.

eteropòdes n.m. *Eteropòdes*: Òrdre de gastropòdes prosobrancas marins pelagics, que lo sieu pen s'es tresmudat en nadarèla.

eteropolar(i), a (-ària) adj. Si di d'una molecula que lu sieus atòmes son ligats per electrovalença. Pertòca una cadena electrica ò magnetica de que lu sieus doi pòles de noms contraris altèrnon consecutivament.

eteroprotalia n.f. (bot.) Caractèr dei pradelas e dei licopòdis que lu sieus protals mascles e femeus son destriats.

eteroproteïna n.f. Proteïna complèxa formada d'acides aminats e d'un gropament prostetic.

eteroptèr n.m. *Eteroptèrs*: Òrdre d'insèctes emipteroïdes que li sieu alas anteriori son miègi coriaci, coma lo bertau.

eterosexual, a adj. [-s-] Que s'acobla m'un individu de l'autre sèxe. Var.: **etero-sexual**, **eterossexual**, **eterossexuau**. Contr.: **omosexual**.

eterossexualitat n.f. Sexualitat d'una persona eterossexuala. Contr.: **omosexualitat**.

etero-sexuau, ala adj. Eterosexual.

eterossexuau, ala adj. Eterosexual.

eterosfèra n.f. Jaça de l'atmosfèra, situada en dessobre de l'omofèra, dont predominon de gas leugiers (azòt, idrogène, èli).

eteròsi n.f. Acreissement de la vigor generala d'un ibride, per rapoart ai linhadas, ai raças, etc., d'origina.

eteroside n.m. Osidè format d'òsas e d'un compauat non glucidic. Sin.: **glucoside**.

eterosinapsi n.f. Agropament de doi cromosòmas despariers, non omològues.

eterosòme n.m. *Eterosòmes*: Sota-òrdre de peis ossuts enclausant lu «peis plats» (sòlas, ròmbos, pampalòtis) que vívon ajaçats au fond de l'aiga, m'ai sieus doi uèlhs gropats sus un solet costat.

eterosporat, da (bot.) Si di d'un vegetal que dona doi sòrtas d'espòras de parença despariera, mascles e femèlas.

eterosporia n.f. (bot.) Caractèr dei plantas eterosporadi.

eterossexual, a adj. Eterosexual.

eterossexuau, ala adj. Eterosexual.

eterostatic, a adj. Si di d'un metòde de mesura electrica dins la quala si fa usança d'una electricacion auxiliària indepèdenta d'aquela dei còrs sotamés à l'experiença.

eterostilia n.f. (bot.) Caractèr de varietats florali que, coma la primavèra, an doi menas de flors, una m'au pistil cort e l'autra m'un pistil cort. (Aquò afavorisse la pollenisacion per lu insèctes.

eterotaxia n.f. (anat.) Inversion totala ò parciala dei organes à respiech dau plan de simetria de l'organisme, sensa n'entravar lo foncionament.

eterotopia n.f. Presença d'elements anatomic normals d'esperelu (cruissentela, peu, etc.) dont n'i a pas costumierament.

eterotròfe, a adj. (biol.) Si di d'organismes que si procuron la sieu matèria organica en la manlevant sus d'autres organismes, vivents (cas dei parasites) ò moarts (predators, necrofagues), ò encara sus li sobras d'autres èstres vivents (fuèlhas moarti, ancians teguments eliminats, excrements...). Si destríon doi tips d'eterotrofes, en foncion dau mecanisme d'absorpcion au niveu cellulari: lu *fagotròfes* e lu *osmotròfes*. Var.: **eterotrofic**. Contr.: **autotrofic**.

eterotrofia n.f. Caractèr de cen qu'es eterotrofic; necessitat per un organisme vivent de si noirir de constituents organics preexistents. La nocion d'eterotrofia s'opaua à-n-aquela d'*autotrofia*.

eterotèrme, a adj. e n.m. Si di dei bèstias que la sieu temperatura v'aria m'aqueu dau mitan, coma lu reptiles, lu peis, etc. Sin.: **poïquilotèrme**. Contr.: **omeotèrme**.

eterotrofic, a adj. Eterotròfe. Contr.: **autotrofic**.

eterozigòt, a adj. e n.m. Si di d'un subjècte que lu sieus gènes allèles, per au manco un caractèr ben definit, son diferents (un dei gènes vèn dau paire, l'autre vèn de la maire). Contr.: **omozigòt**.

etèr-sau n.m. Estèr.

etesian, a adj. *Vents etesians*: Que vènon dau Nòrd, en Mediterranea orientala, pendent l'estiu.

etic, a adj. Que pertòca lu principis de la morala: *Jutjament etic*.

ètica n.f. 1. Part de la filosofia qu'estúdia lu fondaments de la morala. 2. Ensèm de règlas de captèment. 3. *Ètica medicala*: Bioetica. Var.: **etica**.

etica n.f. Ètica.

etil(e) n.m. (quim. org.) Radical monovalent C₂H₅-, desribat de l'etan.

etilacion n.f. 1. Intratge dins una molecula, dau radical etile. 2. Incorporacion de plomb tetraetile dins l'essença.

etilamina n.m. (quim.) Liqueide foartament basic preparat per accion de l'ammoniac sobre l'etanòl e emplegat dins l'industria dau petròli, dei colorants e dei medicaments.

etilar vt. Mesclar de plomb tetraetile dins l'essença.

etilal, da adj. Que contèn lo radical etile.

etilbenzène n.m. Idrocarbure contengut dins lo quitran de carbon de tèrra.

etilcellulòsa n.f. Matèria termoplastica obtenguda generalament per lo biais de l'accion dau clorure d'etile sus la cellulòsa.

etilène n.m. Idrocarbure gasós incolòre (CH₂=CH₂), leugierament odorant, produch à partir dau petròli e qu'es à la basa de nombroï sintèsis.

etilenic, a adj. (quim. org.) Que contèn una dobla ligason carbòni-carbòni dins la sieu molecula. ◇ *Idrocarbures etilenics*: Alcènes, oléfinas.

etilglicòl n.m. Glicòl que bulhe à 135°C, utilizat coma solvent, fluide idraulic per lu frens, etc.

etilic, a adj. Desribat dau radical etile. ◇ *Alcòl etilic*: Etanòl. ◆ adj. e n. Persona alcolica.

etilidène n.m. Radical bivalent de formula CH₃CH.

etilina n.f. Nom generic dei estèrs de l'alcòl etilic.

etilisme n.m. Alcolisme.

etilomètre n.m. Etilotèst.

etilotèst n.m. Aparelh que dona lo taus d'alcolemia à partir de l'analisi de l'ària. Sin.: **alcotèst, etilomètre, balon** (fam.).

etime n.m. Etimon.

etimologia n.f. 1. Estudi scientific de l'origina dei mòts. 2. Origina ò filiacion d'un mòt.

etimologic, a adj. Relatiu à l'etimologia; confòrme à l'etimologia.

etimologicament adv. En tenent còmpte de l'etimologia.

etimologista n. Especialista d'etimologia.

etimon n.m. (ling.) Forma atestada ò reconstituïda qu'es à l'origina d'un mòt. Var.: **etime**.

etiologia n.f. (med.) Recèrca dei causas d'una malautia.

etiologic, a adj. 1. (med.) De l'etiologia. 2. (antrop.) Si di d'un racònte que vòu explicar, au mejan de fachs vertadiers ò mitics, li originas, la significacion d'un fenomène natural, d'un nom, d'una institucion, etc.

etionamida n.f. (farm.) Antibiotic antituberculós.

etiopata n. Especialista d'etiopatia.

etiopatia n.f. Metòde de medecina naturala à basa de manipulacions, fondada sobre la recèrca dei originas de la dolor.

etiopian, a adj. e n. D'Etiòpia. ◇ *Lengas etiopiani* ò *etiopian*: Grop de lengas semitiqui parladi en Etiòpia.

etiopic, a adj. Que pertòca Etiòpia, ò lu Etiopians.

etiqueta n.f. 1. Pichin carteu fixat à un objècte per n'indicar la natura, lo prètz, lo contengut, etc. Sin.: **tilheta**. ◇ *Metre una etiqueta à quauqu'un*: Lo classar en foncion de la sieu apartenença politica, sociala, ideologica, etc. 2. Ceremonial e usatge dins una cort, una recepcion oficiala: *Observar l'etiqueta*. Sin.: **protocòl(e)**. 3. (inform.) Ensèm de caractèrs ligat à un grope de donadas ò plaçat davant una instruccion d'un programa e destinat à l'identificar.

etiquetaire n.f. Màquina per etiquetar.

etiquetaire, airitz n. Persona que paua d'etiqueta.

etiquetar vt. 1. Marcar d'una etiqueta. 2. (fig.) Classar (quauqu'un) d'un biais pauc ò pron arbitrari.

etiquetatge n.m. Accion d'etiquetar.

etisia n.f. Ectisia.

etmoïdal, a adj. (anat.) De l'etmoïde. Var.: **etmoïdal**.

etmoïdal, ala adj. Etmoïdal.

etmoïde n.m. (anat.) Oàs situat à la part mediana anteriora de la basa dau crani, que la sieu lama criblada es traversada per li terminasons dau nèrvi olfactiu.

etmoïditi (med.) Inflamacion de l'etmoïde.

etnarca n.m. 1. (Antiqu.) Governaire d'una província d'Orient, relativament autonòma, à l'epòca grecoromana. 2. (relig.) Evesque d'uni Glèias ortodòxi. 3. Cap civil d'una comunautat judiva, dins l'Ancian Testament.

etnarquia n.f. (Antiqu.) 1. Dignitat d'etnarca. 2. Territòri plaçat sota la dominacion d'un etnarca.

etnia n.f. Gropament uman que possedisce una estructura familiara, economica e sociala omogèna e que la sieu unitat repaua sobre una comunautat de lenga e de cultura.

etnic, a adj. 1. Relatiu à l'etnia. 2. Que designa una populacion. ◇ *Nom, adjectiu etnic*: Que vènon d'un nom de país, de vila, de region. Sin.: **etnonime**.

etnisme n.m. Teoria que basa la particion en nacions sobre li etnias, definidi en promier luèc per la sieu lenga: *Fontan es un dei fondators de l'etnisme.*

etnobiologia n.f. Estudi dei rapoarts entre li diversis populacions umani e lo mitan animal e vegetal.

etnobotanica n.f. Sciènça dei rapoarts de l'òme m'au sieu ambient natural.

etnobotanista n. Especialista en etnobotanica.

etnocentric, a adj. Caracterisat per l'etnocentrisme.

etnocentrisme n.m. Tendènça à valorisar un grope social, lo sieu país, la sieu nacionalitat.

etnocidi n.m. Destruccion d'una etnia sus lo plan cultural: *L'etnocidi de la civilisacion occitana.*

etnocracia n.f. Govèrn que seria fondat sus la morala soleta.

etnocrata n. Partidari de l'etnocracia.

etnocratic, a adj. Relatiu à l'etnocracia.

etnocultura n.f. Cultura d'una etnia.

etnogenèsis n.f. Teoria qu'afortisse qu'un grope etnic vèn d'una mescla de clans.

etnografe, a n. Especialista d'etnografia.

etnografia n.f. Branca dei sciènças umani qu'a per tòca l'estudi descriptiu dei etnias.

etnografic, a adj. De l'etnografia.

etnolingüistic, a adj. De l'etnolingüística.

etnolingüística n.f. Estudi dau lengatge dei pòbles sensa escriptura e dei relacions entre aqueu lengatge, la cultura e la societat.

etnolingüista n. Especialista d'etnolingüística.

etnologia n.f. Estudi scientific dei etnias, dins l'unitat de l'estructura lingüística, economica e sociala de caduna, dins lu sieus ligams de civilisacion pròpris e dins la sieu evolucion.

etnologic, a adj. De l'etnologia.

etnològue, òga n. Persona que s'entrèva d'etnologia.

etnometodologia n.f. Corrent de la sociologia que considèra que la realitat sociala pòu èstre descricha e capida au travèrs dei practicas ordinari e banali de la vida quotidiana.

etnomusicologia n.f. Estudi scientific de la música dei societats non industrials e de la musica populària dei societats industrials.

etnonime n.m. Nom ò adjectiu etnic.

etnopsicologia n.f. Estudi dei caractèrs psiquics dei gropes etnics.

etnopsiquiatria n.f. Estudi dei desòrdres psiquics en foncion dei gropes culturals d'apartenença dei malauts.

etnotipe n.m. Vision collectiva d'una etnia, que vira sovent à l'estereotipe.

etnotipic, a adj. Que pertòca l'etnotipe.

etograma n.m. Catalògue dei comportaments d'un animau, establìt en vista de lo destriar dei espècias vesini.

etologia n.f. Estudi scientific dau comportament dei animaus dins lo sieu mitan natural.

etologic, a adj. De l'etologia.

etologista n. Especialista en etologia.

etòs n.m. (antrop.) Caractèr comun à un grope d'individús qu'apartènnon à una mema societat.

etrusc, a adj. e n. D'Etrúria. ♦ n.m. Lenga sensa parentat conoissuda, que parlàvon lu Etruscs.

etruscologia n.f. Sciènça qu'estúdia la civilisacion etrusca.

etruscòlogue, òga n.m. Especialista en etruscologia.

Eu Simbòle quimic de l'euròpi.

eubean, a adj. e n. 1. Que pertòca l'Eubea. 2. Estatjant ò originari d'Eubea.

eubiotica n.f. Sciènça d'una vida sana.

eucaliptòl n.m. Òli essencial extrach dei fuèlhas d'eucaliptus e emplegat en medecina.

eucaliptus n.m. Aubre originari d'Austràlia, que creisse sobretot dins li regions caudi e que li sieu fuèlhas son totplen odoranti (aut.: mai de 100 m en Austràlia, pauc ò pron 30 m en Occitània; Família dei mirtaceas).

eucaride n.m. *Eucarides*: Superòrdre de crustaceus decapòdes de la carapaça desvelopada, coma lo ligoban.

eucariòta adj. e n.m. Si di dei espècias viventi que la sieu cellula ò li sieu cellulas an una membrana nucleària que separa lo nucleu dau citoplasma (per op. à *procariòta*). ♦ *Cellula eucariòta*: Cellula qu'a un nucleu diferenciat.

eucaris n.m. Pichon imenoptèr que viu en parasite sus divers insèctes, sobretot de formigas.

eucaristia n.f. 1. Sacrament que, per la Glèia catolica, transforma realament e substancialament lo pan e lo vin en còrs e sang dau Crist. 2. Comunion au pan e au vin consacrats; messa: *Celebrar l'eucaristia.*

eucaristic, a adj. Relatiu à l'eucaristia.

euclasa n.f. Silicat idratat natural d'alumini e de berilli, de color vèrd palle ò blau clar.

euclidian, a adj. Relatiu à Euclide e au sieu metòde. ♦ *Geometria euclidiana*: Que repaupa sobre lo postulat dei parallèlas d'Euclide. ♦ *Geometrias non euclidiani*: Geometrias dins li quali l'axiòma que corresponde à l'ancian postulat es remplaçat per un autre. ♦ *Espaci vectorial euclidian*: Espaci vectorial proveït d'un produch escalari.

eucològi n.m. (rare) Libre liturgic dau rite bisantin, que la segonda partida corresponde au *Ritual* latin.

eucriptit n.m. Silicat natural d'alumini e de liti.

eucròma n.m. Coleoptèr foarça beu d'Amèrica miegjornala, que li sieu elitras son emplegadi en joielaria.

eudèmis n.m. Pichona toara torceiritz que degalha grevament lo vinhau occitan despí lo començament dau s. XX^{en}.

eudiomètre n.m. (quim.) Instrument que sièrve à l'analisi volumetrica dei mesclums gasós ò à la mesura dei variacions de volume dins li reaccions quimiquí entre gas.

eudiometria n.f. (quim.) Determinacion de la composicion d'un gas au mejan de l'eudiomètre.

eudiometric, a adj. Relatiu à l'eudiometria.

eudemonic, a Relatiu à l'eudemonisme.

eudemonisme n.m. Teoria morala fondada sus l'idea dau benastre conceput coma un ben sobeiran, qu'enclau l'edonisme (doctrina dau plaser dau moment), l'epicurisme (doctrina dau plaser intellectual), la morala d'Aristòtel, e l'utilitarisme anglosaxon.

eudemonista adj. e n. Que pertòca ò professa l'eudemonisme.

eudendri n.m. Celenterat idroïde comun en toti li mars, que sembla una carnmarina.

eudista n.m. Membre de la Societat dei prèires de Jèsus-e-Maria, que Jean Eudes fondèt en lo 1643 per la formacion dei seminaristas e li missions parroquiali.

eufausiacea n.f. *Eufausiaceas*: Òrdre de pichins crustaceus marins que vívon en tropas immensi e son manjats per li balenas.

eufemic, a adj. Que constitue un eufemisme, que n'a lu caractèrs.

eufemicament adv. En emplegant un eufemisme.

eufemisme n.m. Adociment d'una expression jutjada tròp foarta: *Per eufemisme, si di «una lònga malautia» per non dire «lo cancre».*

eufòne n.m. Passeron tanagridat american, saure e negre, cantaire de tria.

eufonia n.f. Qualitat de sons agradius à audir; resultat armoniós de la sieu combinacion, en particulier dins lo mòt ò dins la frasa.

eufonic, a adj. Que produè l'eufonia: *Lo N dins «à-n-aqueu» es eufonic.*

eufonicament adv. D'un biais eufonic.

eufòrbi n.m. Planta comuna, dau latèx blanc, tipe de la Familia dei euforbiaceas. Var.: **eufòrbia**. Sin.: **èrba dau lach, gaujoa, tuèissegue**. ◇ *Eufòrbi espinós*: Planta vivaça dau fulhatge persistent, densa e ramificada, dei flors pichini e nombroï jaune-vèrd. Sin.: **revuòudo** (Luceram), **revirapastor** (Vesùbia), **revessin** (Esa).

eufòrbia n.f. Eufòrbi.

euforbiacea n.f. *Eforbiaceas*: Familia de plantas dicotiledoneï, coma l'eufòrbi, lo ricin.

euforia n.f. Sensacion intensa de benèstre, de grand gaug interior, de satisfaccion, de plenituda.

euforic, a adj. Qu'a lu caractèrs de l'euforia, qu'exprimisse aquela sensacion.

euforisacion (-izacion) n.f. Accion d'euforisar.

euforissant (-izant), a adj. e n.m. ◆ adj. Que provòca l'euforia.

euforisar (-izar) vt. Rendre euforic.

eufotic, a adj. (idrol.) Que la lutz dau soleu tòca, en parlant de la susfàcia superficiala d'un ocean ò d'un lac.

eufràsia n.f. Planta que parasita li raïç dei gramineas (10 cm d'autessa, Familia dei escrofulariaceas).

eufuisme n.m. (lit.) Preciositat (sobretot dins l'Anglatèrra elisabetana).

eugenat n.m. Pasta durcissenta, à basa d'oxide de zinc e d'eugenòl, totplen emplegada en cirurgia dentària.

eugenesia n.f. Crosament racial que lu sieus mestís son indefinidament feconds, tant entre elu coma m'ai personas dei doi raças maires, donant en aqueli condicions una raça novèla.

eugènia n.f. (bot.) Mirtacea asiatica e americana arborescenta.

eugenic, a adj. Relatiu à l'eugenisme.

eugenica n.f. Eugenisme.

eugenisme n.m. Ensèm dei metòdes que miron à melhorar lo patrimòni genetic de gropes umans; teoria que preconisa la sieu aplicacion. Var.: **eugenica**.

eugenista adj. e n. Partidari de l'eugenisme.

eugenòl n.m. Constituent de l'essença de giròfle, analgesic e antiseptic.

euglène n.m. Protozoari flagelat dei aigas docí, à l'encòup denedaire e clorofilian, provedit d'un uèlh rudimentari.

euglobina n.f. Euglobulina.

euglobulina n.f. Globulina insolubla dins l'aiga pura, ma solubla en presença d'una traça d'electrolit. Var.: **euglobina**.

eulogia n.f. Benediccion, pan benedit. ■ Dins la Glèia primitiva, si virava de pans non consacrats, regalats per lu fideus e que, un còup benedit per l'oficiant, èron distribuïts au pòble.

èume n.m. Èlme.

eumène n.m. Vèspe solitària dei regions caudi. Sin.: **vèspe maçona**.

eumicèt n.m.(bot.) Fonge au sens estrech dau tèrme (per op. à *mixomicèt*).

eunècte n.m. Anacònda.

eunosibi n.m. Coleoptèr de Guiana qu'encava lo sieu nis dins lo pecol d'uni fuèlhas.

eunuc n.m. 1. Òme castrat que li èron confidadi, dins l'Antiquitat, de cargas administrativi importants, pi, dins l'Empèri otoman, la garda de l'arèm imperial. 2. (fig. lit.) Òme sensa energia, desprovidit de tota virilitat. Sin.: **crestat**.

eunucoïd(e), a adj. Si di d'un timbre de votz particular que sembla aqueu dei crestats.

eunuquisme n.m. Estat d'aqueu qu'es eunuc.

eupatòri n.m. Eupatòria.

eupatòria n.f. Planta de la Familia dei composeas, qu'una espècia à flors ròsis, sonada usualament *cànebe d'aiga*, es comuna dins lu luècs umides (autessa 1,50 m). Var.: **eupatòri**.

eupepsia n.f. Boan foncionament de l'estòmegue; boana digestion.

eupeptic, a adj. e n.m. (med.) Si di d'un medicament que melhora la digestion.

euplectèla n.f. Espongiària dei mars caudi, de l'esquelèt siliciós.

eupraxis, a adj. (psicol.) Adaptat à la tòca perseguida, en parlant d'un comportament motor.

euquera n.f. Pieride american que li sieu toaras téisson un nis collectiu en papier foarça robust.

euquits n.m.pl. Erètges orientals (s. IV-VIIe) que vivíon en comunautat, dins la pauretat e que bandisson lu sacraments; expandits dins lu bacin oriental de la Mediterrània, si mesclèron ai Bogomils au s. VIIe.

eurafrian, a adj. Que pertòca à l'encòup l'Euròpa e l'Àfrica.

eurasian, a adj. e n. Metís d'Europeu e d'Asiatic.

eurasiatic, a adj. e n. D'Euràsia.

eure n.m. Planta linhoa, dei fuèlhas persistenti, dei baias negri toxiqui, que si fixa ai barris, ai aubres au mejan dei sieu raïç crampons (Família dei ederaceas).

eurèka interj. Paraula de contentament emplegada quora si tròva bruscament una solucion, una boana idea.

eurialin, **a** adj. (biol.) Que supoarta de grandis diferenças de salinitat, en parlant d'un organisme marin.

eurialinitat n.f. (biol.) Caractèr d'un mecanisme eurialin.

euribata adj. (biol.) Si di dei espècias marini que poàdon viure à de profundors foarça diversis.

euribiòt n.m. (biol.) Organisme que pòu resistir à la pression dei grandis profundors. Contr.: **estenobiòt**.

euricefal(e), **a** adj. (anat.) Si di d'un crani foarça ample, que lu sieus diamètres anteroposteriors e transverses son de valors esquasi egalis.

euricòma n.m. Aubre de Cochinchina e l'Indonèsia que lo sieu boasc es utilizat per lo fustatge.

uri-ionic, **a** adj. (bot.) Si di dei espècias aigassieri que supoàrtan de grandis variacions dins la reaccion ionica (pH) de l'aiga.

eurip(e) n.m. Canal ò valat emplenat d'aiga que, à l'epòca romana, desseparava lu bancaus de l'arena, e li bèstias fèri dau public.

euriprosòpe, **a** adj. Qu'a la cara mai larga que lònga. Contr.: **leptoprosòpe**.

euriprosopia n.f. Caractèr de la persona euriprosòpa. Contr.: **leptoprosopia**.

euriptèr n.m. Antropòde fossile dins lo primari, semblant à l'encòup ai trilobits e ai escorpius, provedits d'un pareu grandàs de patas toraciqui e d'un agulhon caudal.

euristic, **a** adj. (didact.) Qu'a una utilitat dins la recèrca, espec. la recèrca scientifica e epistemologica; qu'ajuda à la descubèrta: *Ipotèsi euristica*.

euristica n.f. Disciplina que si prepaua de desgatjar li règlas de la recèrca scientifica e de la descubèrta.

euritèrme, **a** adj. (biol.) Que supoarta de grandis diferenças de temperatura, en parlant dei organismes poiquilotèrmes.

euritermia n.f. Caractèr d'un organisme euritèrme.

euritmia n.f. 1. Combinason armonioa dei proporcions, dei linhas, dei colors, dei sons. 2. (med.) Perfècta regularitat dau pols.

euritmìc, **a** adj. Qu'a un ritme regulier, armoniós.

euro n.m. Moneda comuna d'unu país de la Comunautat Europea.

eurobanca n.f. Banca que la sieu activitat repaua sobre li eurodevisas.

eurocentrisme n.m. Anàlisi de toi lu problemas en plaçant l'Euròpa au centre. Var.: **eurocentrisme**.

eurocomunisme n.m. Corrent d'idea que la sieu amira es d'adaptar li teorias comunists à la situacion politica dei país d'Euròpa de l'Oèst.

eurocomunista adj. e n. Relatiu à l'eurocomunisme; partidari d'aquesta tendença.

eurocrata n. Foncionari dei institucions europeï.

eurodeputat, **ada** n. Deputat dau Parlament europeu.

eurodèstra n.f. Ensèm dei corrents politics favorables à l'union de toi lu partits de dèstra extrèma d'Euròpa. Var.: **eurodrecha**.

eurodevisa n.f. Devisa detenguda per un non-resident e plaçada, en Euròpa, dins una banca d'un país diferent dau país d'origina de la moneda. Var.: **euromoneda**.

eurodòlar n.m. Dòlar depauat dins una banca europea.

eurodrecha n.f. Eurodèstra.

euroseptic, **a** adj. e n. Persona que non cretz à l'idèa d'una Euròpa dins lo relarg de la sieu bastison, de la sieu economia ò de la sieu política d'una mena generala.

euroseptiscisme n.m. Sentiment d'una persona euroseptica.

euroestrategia n.f. 1. Estudi dei questions estrategiqui especificament ligadi à la situacion geografica e politica dei Estats d'Euròpa de l'Oèst. 2. Estrategia globala dei país d'Euròpa de l'Oèst.

eurofranc n.m. Nom que si donava au franc, quora èra depauat dins una banca d'un autre país europeu.

euromercat n.m. Mercat europeu dei capitals.

euromissile n.m. Missile nucleari american de portada mejana basat en Euròpa.

euromoneda n.f. Eurodevisa.

eurò-obligacion n.f. Valor dau revengut fixe libellada en eurodevisas, emessa sus lo mercat financier internacional per l'intermediari de bancas de diversis nacionalitats.

europeïsacion (-izacion) n.f. Accion d'europeïsar; fach d'èstre europeïsat.

europeïsar (-izar) vt. 1. Faire aderir au mòde de vida europeu; rendre europeu per li abitudas, lo biais d'èstre, de pensar. 2. Considerar, envisatjar (un problema, una question) à l'escala de l'Euròpa.

europeïsme n.m. Volontat de desvolopar la cooperacion dei Estats europeus.

europeïsta n. Partidari de l'europeïsme.

europenc, **a** adj. e n. Europeu.

europeu, **ea** adj. e n. 1. D'Euròpa. 2. Relatiu à la comunautat europea ò politica d'Euròpa. Var.: **europenc**.

europeucentrisme n.m. Eurocentrisme.

euròpi n.m. Metal dau groppe dei lantanides ò tèrras rari; element (Eu) de n° atomic 63 e de massa atomica 151,96.

euroregion n.f. Estructura administrativa de cooperacion transfrontaliera entre de territòris de diferents Estats europeus.

euroterrorisme n.m. Ensèm dei movements terroristas que si desvelòpon au nivèu de l'Euròpa occidentala.

eurovision n.f. Possibilitat de seguir un programa televisiu dins lo meme temps dins diferents país d'Euròpa: *Una partida de balon transmesa en eurovision*.

euse n.m. Mena de rore, dau fulhatge persistent (*Quercus ilex*). Var.: **euve**.

euseda n.f. Eusiera.

eveccion n.f. (astron.) Inegalitat periodica dins lo movement de la Luna.

evelh n.m. 1. Fach de s'evèlhar, de sortir dau soam; accion d'evèlhar, de revelhar quauqu'un. Sin.: **desvelh**. 2. Fach de sortir dau sieu engordiment: *L'evèlh de la natura*. 3. Accion d'evèlhar, de sensibilisar quauqu'un à quauqua ren: *Evelhar lu enfants à la proteccion de la natura*. ◇ *En evèlh*: Atentiu. ◇ *Donar l'evèlh à quauqu'un*: Lo metre en garda, atirar la sieu atencion. 4. Fach de s'evèlhar à quauqua ren, de si manifestar, d'aparéisser: *Evelh de sensibilitat*. ◇ *Disciplinas d'evèlh*: Destinadi à desvolopar, dins lu enfants de l'escòla elementària, lo gust de l'observacion, la curiositat intellectuala, etc. (s'agisse de l'istòria-geografia, dei sciéncias d'observacion e dei activitats artistiqui).

evèlhar vt. 1. (lit.) Tirar dau soam; revelhar. 2. Excitar, estimular, desvolopar (una facultat, un sentiment, etc.); provocar (una reaccion). ◆ **s'evèlhar** v.pr. Cessar de dormir. Var.: **si revelhar**, **si desvelhar**.

evèlhat, **ada** adj. Que lo sieu esperit es en evèlh, que la sieu intelligéncia es viva. Sin.: **abelugat**, **escarrabilhat**, **afistolat**, **bulo**.

evemerisme n.m. Concepcion segond la quala lu personatges de la mitologia son d'èstres umans divinissats après la sieu moart.

evencir vt. Escartar, eliminar, metre foara. Sin.: **exclure**, **despoderar**, **foaragetar**, **bandir**, **desposedir**.

evenimencial, **a** adj. 1. Que cuènta d'eveniments en seguissent lo solet òrdre cronologic: *Istòria evenimenciala* (per op. à *Istòria causala*). 2. Relatiu à un eveniment particulier. Var.: **evenimenciau**.

evenimenciau, **ala** adj. Evenimencial.

eveniment n.m. 1. Cen qu'arriba ò apareisse; fach, circonstança. 2. Fach important. ◇ *Asperar un uròs eveniment*: Asperar un pichon, en parlant d'una fremà ò d'una cobla. 3. Incident, aventura. 4. (estad.) Eventualitat que devèn reala, dins un univèrs donat. ◆ pl. Ensèm de fachs importants, excepcionals.

eventual, **a** adj. Que depende dei circonstanças; ipotetic, possible. Var.: **eventuau**.

eventualment adv. D'un biais eventual. Sin.: **magara**, **se n'en vira**, **per escadença**, **s'aquò s'endevèn**, **segond lo cas**.

eventualitat n.f. 1. Fach que si pòu realisar. Sin.: **escadença**, **possibletat**. 2. Caractèr de cen qu'es eventual.

eventuau, **ala** adj. Eventual.

eversat, **da** adj. Revertègat au defoara.

eversion n.f. 1. (patol.) Renversament de l'entorn d'un orifici. 2. Caractèr dei labras d'uni etniàs negri que son à l'encòup foarça espessi e revertègadi.

evescal, **a** adj. Episcopal. Var.: **evescau**.

evescat n.m. 1. Territòri sotamés à la juridiccion d'un évesque. Sin.: **diocèsi**, **vescovat** (it.). 2. Sèti, palais episcopal.

evescau, **ala** adj. Evescal.

evesque n.m. 1. Prèire qu'a obtengut la plenituda dau sacerdoti e qu'a la direccion espirituala d'una diocèsi,

dins la Glèia catolica romana e dins li Glèias de rite oriental. 2. Dignitari eclesiastic, dins d'uni Glèias protestanti.

evesquessa n. f. Abadessa mitrada. Esposa d'un évesque anglican.

eviccion n.f. 1. Accion d'escartar, de metre foara; fach d'èstre escartat. ◇ *Eviccion escolària*: Interdiccion facha à un enfant contagiós de frequentar l'escòla. Sin.: **bandiment**, **foarabandiment**, **exclusion**. 2. (dr.) perda d'un drech sobre una cau en rason de l'existéncia dau drech d'un tèrç sobre la mema cau. Sin.: **despossession**, **despoderament**.

evidénça (-éncia) n.f. 1. Caua evident. 2. Caractèr de cen qu'es evident. ◇ *De tota evidénça*: Segurament, sensa dubi. ◇ *Metre en evidénça*: Rendre manifèste, metre en avant. Sin.: **evidenciar**, **montar en esplinga**. ◇ *Si metre en evidénça*: Si faire remarcar.

evidenciar vt. (*evidenci*, classic *evidéncii*) Metre en evidénça. Sin.: **montar en esplinga**.

evident, **a** adj. Que s'impaua à l'esperit, absolutament segur; manifèste, indiscutible. Sin.: **clar**, **tot vist**, **cèrt**, **certain**, **assegurat**, **formal**, **indubitable**.

evidentament adv. 1. Segurament, sensa dubi. Sin.: **clarament**. 2. D'un biais evident.

evisceracion n.f. Evisceracion.

eviscerar vt. (*eviscèri*) Eviscerar.

evitable, **a** adj. Que pòu èstre evitat.

evitacion n.f. Evitament.

evitament n.m. 1. (psicol.) Reaccion per la quala un èstre vivent evita ò empara à evitar un estímulus donat. 2. (c. de f.) *Via d'evitament*: Via que dobla una via principala per permetre de parquejar un tren en vista dau sieu despassament per un autre. Var.: **evitacion**.

evitar vt. 1. Escapar à, defugir (quauqua ren de desagradu ò de perilhós): *Evitar un chaple*. Sin.: **si sauvar de...**, **espranhar**, **s'aparar de...** 2. Permetre à quauqu'un de si sostraire à quauqua ren de perilhós ò de penós): *Evitar un problema à un amic*. Sin.: **espranhar**, **levar**. 3. *Evitar de*: S'abstenir, si gardar de. 4. S'esforçar de non rescontrar (quauqu'un). ◆ vi. (mar.) Virar à l'extremitat de la sieu linha d'ancoratge à l'entorn de la sieu àncora, sota l'accion dau vent ò dau corrent, en parlant d'una nau.

evitatge n.m. (mar.) Movement d'una nau qu'evita; espaci liure de tot obstacle, necessari à-n-aqueu movement. Sin.: **tornejament**, **virement**.

eviva! interj. Sièrve per aclamar (quauqua ren ò quauqu'un): *Eviva Catarina!* Var.: **viva!**

evocable, **a** adj. Que pòu èstre evocat.

evocacion n.f. 1. Accion d'evocar; cen qu'es evocat. 2. (psicol.) Foncion de la memòria per la quala lu sovenirs son rapelats à la consciénça. 3. (dr.) Poder d'evocar d'una cort d'apèl; fach d'evocar.

evocador, **airitz** adj. Evocator.

evocar vt. (*evòqui*) 1. Faire pensar à, ramentar. 2. Faire tornar en memòria (quauqua ren dau passat). 3. Faire allusion à, rendre present à l'esperit: *Evocar lo problema de la fam dins lo monde*. Sin. (1, 2 e 3):

remembrar, recordar, memòriar. 4. Faire aparéisser (d'esperits, de trèvas) per la magia, d'incantacions. 5. (dr.) Estatuar sobre l'apèl e sobre lu ponchs non jutjats en promiera instança, dins d'unu cas, en parlant d'una cort d'apèl.

evocator, tritz adj. Qu'evòca, qu'a lo poder d'evocar (quauqua ren, quauqu'un). Var.: **evocador**.

evocator n.m. (etol.) Stimulus aviaire.

evocatori, òria adj. Que permete una evocacion.

evolucion n.f. 1. Transformacion graduala e continua. 2. Succession de fasas d'una malautia. 3. Ensèm dei cambiaments subit au cors dei temps geologics per li linhadas animal e vegetal, qu'an augut per resultat l'aparicion de formas novèli. 4. (sovent au plural) Movement ò ensèm de movements divèrs e coordinats: *Li evolucions d'un acrobata*. 5. Movement ordenat executat per una tropa, de veïcules, de naus, d'avions, dins una formacion precisa fixada per avança. Sin.: **manòbras** (aquí generalament au plur.: *Li evolucions de l'escadra*).

evoluciar vi. Evoluir.

evolucionat, ada adj. Evoluit.

evolucionisme n.m. 1. (biol.) Ensèm dei teorias explicativs de l'evolucion dei espècias au cors dei atges (lamarckisme, darwinisme, mutacionisme). 2. (antropol., sociol.) Doctrina d'après la quala l'istòria dei societats si debana d'un biais progressiu e sensa discontinuitat. Contr.: **determinisme**.

evolucionista adj. e n. Relatiu à l'evolucionisme; partidari de l'evolucionisme.

evoluir vi. (*evoluisse*) 1. Si modificar, si transformar progressivament: *La societat evoluisse*. 2. Modificar lo sieu biais de pensar, de si comportar; cambiar. 3. Executar una evolucion, d'evolucions. Var. (toi lu sens): **evoluciar**.

evoluit, ida adj. Qu'a rajonch un nivèu important d'evolucion ò de cultura. Var.: **evolucionat**.

evolutiu, iva adj. Susceptible d'evoluir, d'èstre modificat: *Un crèdit evolutiu*.

evolutivitat n.f. (med.) Potencial evolutiu d'una tumor, d'una malautia.

evòri n.m. Avòri.

evoreria n.f. Art de l'evorier. Var.: **avoraria**.

evorier, a n. Persona que trabalha, que mageda l'evòri. Var.: **avorier**.

evorin, a adj. Qu'a la blancor, la color de l'evòri. Relatiu à la Coasta d'Evòri. Var.: **avorin**.

evulsion n.f. (cir.) Extraccion.

evzòne n.m. Fantassin grèc.

èx n. (fam.) Persona mé cu s'es rota una relacion amoroa (calinhaire, espòs, etc.): *La mieu èx*.

èx- pref. Exprimisse cen que quauqu'un ò quauqua ren a cessat d'èstre ò non a plus: *Un èx-ministre, la sieu èx-frema*.

exa- pref. Si plaça davant una unitat per la multiplicar per 10^{18} (simbòle E).

ex abrupto loc. adv. (mòts latins) Brusquement, sensa preparacion.

exaccion n.f. 1. (lit.) Accion d'exigir cen que non es deugut ò mai que lo deugut (espec. per abús de poder). 2. Percepcion de taxas. ♦ pl. Sevècis, actes de violença, comès còtra de populacions.

exacerbacion n.f. Paroxisme, exasperacion d'un sentiment, d'una sensacion, etc. Sin.: **exasperacion** (lit.).

exacerbar vt. (*exacèrbi*) Portar (un sentiment, un estat) à un nivèu aut, au sieu paroxisme: *Exacerbar la ràbia de quauqu'un*. Sin.: **agreuajar, agusar**.

exaclorobenzène n.m. Derivar dau benzène.

exactament adv. Precisament, rigorosament; embé exactituda.

exaclorocicloexan n.m. Compauat de formula $C_6H_6C_{16}$, desribat dau cicloexan, qu'un dei sieus isòmèrs es emplegat coma insecticidi.

exaclorofène n.m. Fenòl clorat.

exaclorur(e) n.m. (quim.) Clorure que la sieu molecula contèn sièis atòmes de clòre.

exacoralliar n.m. *Exacoralliaris*: Sota-òrdre de cnidaris qu'an sièis tentacules (ò un multiple de sièis) e lo meme nombre de lòtjas.

exacòrde n.m. (mús.) Seria ascendenta ò descendenta de sièis gras diatonics, sobre la quala repaua lo sistema musical emplegat fins au siècle XVIIⁿ (li a tres exacòrdes: *exacòrde natural do* → *la*, *exacòrde dau becarra sol* → *mi*, *exacòrde fa* → *re*).

exact(e), a adj. 1. Just, confòrme à la règla ò à la veritat: *Un calcul exacte*. ◇ *Sciènças exacti*: matematicas, astronomia, sciènças fisiqui (per op. ai *sciènças umani*). 2. Que respècta l'orari: *Un emplegat exacte*. Sin.: **regulier, atengut, pontual, precis**.

exactessa n.f. Exactituda.

exactituda n.f. 1. Caractèr de cen qu'es exacte, rigorós, confòrme à la logica. Sin.: **veracitat, veritat, autenticitat**. 2. Qualitat d'una persona exacta, qu'arriba à l'ora: *L'exactituda es la cortesia dei rèis*. Var.: **exactessa**. Sin.: **precision, pontualitat, regularitat**.

exactor n.m. (rare) Aqueu que comete una exaccion.

exactoria n.f. Percepcion.

exadecimau, a adj. Si di d'un sistema en basa 16. Var.: **exadecimau**.

exadecimau, ala adj. Exadecimau.

exaèdre n.m. (mat.) Polièdre de sièis faças: Lo cube es un exaèdre regulier.

exaedric, a adj. Relatiu à l'exaèdre; qu'a la forma d'un exaèdre.

ex aequo loc. adv. e adj. inv. (latin) Qu'es au meme reng (en parlant d'una persona, d'una equipa, dins un concurs, una competicion, etc.). Sin.: **à egalitat, aduch, apària**. ♦ n. inv. Situacion de personas qu'an obtengut lo meme reng; aqueli personas: *Li a doi ex aequo dins aqueu concurs*.

exafluorur(e) n.m. Fluorure que la sieu molecula contèn sièis atòmes de fluòr (l'exafluorure d'urani sièrve dins la separacion isotopica d'aquesto còrs).

exageracion n.f. Accion d'exagerar; excès. Sin.: **abusança, desmesura, otrança**.

exageradament adv. D'un biais exagèrat.

exageraire, airtz adj. e n. Qu'exagèra.

exagerar vt. (*exagèri*) Accentuar à l'excès: *Exagerar un detalh.* Sin.: **accentuar, amplificar, forçar.** ◆ vi. Despassar la mesura, la veritat, per li sieu paraulas ò li sieus actes. Sin.: **abusar, passar l'òsca, la rega, tirar sus lo blèst, cargar l'ae, n'ajustar.**

exagerat, ada adj. Dont li a d'exageracion; excessiu: *La tieu estimacion mi sembla exagerada.* Sin.: **accentuat, amplificat, forçat.**

exageratiu, iva adj. Qu'a un caractèr exagerat, que compoarta d'exageracions.

exagonal, a adj. Qu'a la forma d'un exagòne. Var.: **exagonau.**

exagonau, ala adj. Exagonal.

exagòne n.m. (geom.) Poligòne de sièis angles e sièis costats. ◇ M'una majuscula, denominacion de la mapa de França.

exalacion n.f. 1. Fach de s'exalar. Sin.: **enairament.** 2. (med.) Eliminacion dei produchs volatiles per la respiracion, per la pèu.

exalament n.m. Gas ò odor que s'exala d'un còrs. Sin.: **escampa, espantegada.**

exalar vt. 1. Mandar foara, espantegar (de vapors, d'odors): *Li ròsas exàlon un doç perfum.* Sin.: **odorar, odorejar, escampar, espantegar.** 2. (lit.) Donar liure cors à, exprimir: *Exalar la sieu ràbia.* ◆ **s'exalar** v.pr. 1. S'espantegar dins l'atmosphèra. 2. Si manifestar.

exalatòri, òria adj. Qu'afavorisse l'exalacion.

exaltacion n.f. 1. Sobreexcitacion intellectuála e afectiva; emportament euforic. 2. (lit.) Elevacion à un niveau foarça aut de sentiment, d'un estat afectiu. 3. (lit.) Elògi; glorificacion. Sin.: **estrambòrd, enaurament, afogament.** Contr.: **ateuniment.**

exaltant, a adj. Que provòca d'exaltacion; qu'estimula. Sin.: **enaurent, estrambordant, afogant.**

exaltar vt. 1. Provocar l'exaltacion de; entosiasmar, excitar. 2. (fig.) faire l'elògi de, celebrar (quauqu'un, quauqua ren). Sin.: **enaurar, estrambordar, afogar, apassionar.** ◆ **s'exaltar** v.pr. Si laisser anar à l'exaltacion, s'entosiasmar.

exaltat, ada adj. Plen d'exaltacion; passionat, afogat.

examèn n.m. 1. Observacion atentiva, estudi minucios. Sin.: **vistalhada.** ◇ *Examèn medical:* Ensèm dei investigacions cliniqui e tecniqui qu'un mètge efectua per estimar l'estat de santat d'una persona. ◇ *Examèn de consciença:* Examèn critic dau pròpri comportament. ◇ *Liure examèn:* Fach de crèire unicament cen que la rason individuala pòu contrarotlar. 2. Espròva ò ensèm d'espròvas qu'un candidat subisse per obtenir un diplòma.

examètre adj. e n.m. Si di d'un vèrs de sièis mesuras ò de sièis pens.

examidina n.f. Antisèptic bactericida potent per usatge intèrne.

amina n.f. Compauat quimic que resulta de l'union de l'ammoniac m'au formòl. Var.: **exametilenetetramina.**

examinar vt. 1. Observar atentivament, minuciosament. Sin.: **espelucar, estralucar.** 2. Faire subir un examèn, espec. medical.

examinator, tritz n. Persona encargada de faire passar un examèn à un candidat.

examotor adj. e n.m. Avion provedit de sièis motors.

exan n.m. Idrocarbure saturat C₆H₁₄.

exancós n.m. Autre nom dau monge, varietat de làmia (*hexanchus griseus*).

ex ante loc. adj. (latin) Si di de l'anlisi previsionala dei fachs economics (per op. à *ex post*).

exantema n.m. (med.) Eruptcion cutanea qu'acompanha d'uni malautias infeccioi (escarlatina, varicèla).

exantematic, a adj. De la natura de l'exantema; que s'acompanha d'un exantema.

exantematós, oa adj. e n. 1. Que patisse d'exantema. 2. Que pertòca l'exantema.

exapòde, a adj. e n. (zool.) Que possedissee tres pareus de patas: *Larva exapòda d'un insècte.*

exarca n.f. 1. (ist.) Dignitari que governava en Itàlia e en Àfrica per lo còmpte dei emperaires bizantins. 2. Prelat de la Glèia orientala qu'a juridiccion episcopala.

exarcat n.m. 1. (ist.) Govèrn militari bizantin sota l'autoritat d'un exarca. 2. En Orient, circonscripcion eclesiastica sota l'autoritat d'un exarca.

exartròsi n.f. (med.) Desmalugadura.

exasperacion n.f. 1. Fach de s'exasperar, d'èstre exasperat. 2. (lit.) Exacerbacion. Sin.: **enaspriment, agusada, agreujament, agusament.**

exasperant, a adj. Qu'exaspèra. Sin.: **enasprissent.**

exasperar vt. (*exaspèri*) 1. Irritar foartament, faire totplen embilar. 2. (lit.) Exacerbar (un sentiment, un desidèri). Sin.: **enasprir** (*enasprissi*), **enrabiar, agusar, agreujar.**

exastile, a adj. (arqu.) Qu'a sièis columnas de front: *Temple exastile.*

exaudiment n.m. Accion d'exaudir; lo sieu resultat.

exaudir vt. (*exaudissi*) 1. Escotar favorablament quauqu'un en parlant de Dieu ò d'una divinitat. 2. Satisfaire quauqu'un en li autrejant cen que demanda; aculhir favorablament (cen qu'es demandat: *Exaudir un desidèri.*

exaustion n.f. (mat.) *Metòde d'exaustion:* Metòde de calcul per aproximacions de mai en mai precisi.

exausti, iva adj. Que fa completament lo torn d'un subjècte: *Un estudi exausti.*

exaustivament adv. D'un biais exausti.

exaustivitat n.f. Caractèr de cen qu'es exausti.

exaustor n.m. Sistema de depression qu'aspira lo carburant dau reservador màger per alimentar lo caburador per gravitat, en usança dins li automobilas anciani.

excerceracion n.f. Accion de traire quauqu'un de preson; lo sieu resultat. Sin.: **empresonament.** Contr.: **incarceracion.**

excercerar vt. (*excercèri*) Far sortir quauqu'un de preson. Sin.: **empresonar.** Contr.: **incarcerar.**

excardinacion n.f. Accion d'excardinar ò d'èstre excardinat; lo sieu resultat.

excitabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es excitable.

excitable, a adj. 1. Prompt à s'excitar; irritable. Sin.: **bosticable, afogable, atissable**. 2. (biol.) Que pòu èstre excitat.

excitacion n.f. 1. Accion d'excitar; cen qu'excita. 2. Activitat anormala de l'organisme. ◇ (psiquiatria) Agitacion psicomotritz. 3. Encoratjament, provocacion: *Excitacion à la violença*. Sin. (1, 2, 3): **escaufèstre, atissada**. 4. (fis.) Procèssus per lo quau un atòme, un nucleu, una molecula, pàsson d'un niveu d'energia à un niveu mai elevat. 5. (electr.) Produccion d'un flux d'induccion magnetica dins un circuit magnetic au mejan d'un corrent electric.

excitant, a adj. Qu'inspira l'interès, que provòca l'emocion ò lo desidèri. Sin.: **afogant, atissant, bostigant, aquissant, escaufant**.

excitant, a adj. e n.m. Si di d'una substança pròpria à aumentar lo niveu d'evèlh e l'activitat motritz. Sin.: **incitant**.

excitar vt. 1. Donar de vivacitat, d'energia à; metre dins un estat de tension. Sin.: **afogar, bostigar, escaufar**. 2. Provocar, far naisser: *Excitar lo rire*. Sin.: **atissar, aquissar, escaufar**, (fig.) **somòure**. ◆ **s'excitar** v.pr. 1. S'embilar. 2. Pilhar un grand interès à, s'entusiasmar per. Sin.: **s'estrambordar, s'afogar**.

excitat, ada adj. e n. 1. Qu'es enrabiàt, irriat, agitat. 2. (fis.) Qu'a subit una excitacion.

excitator, tritz adj. e n. Qu'excita. ◆ n.m. Persona que somòu de gents a la revòlta. Sin.: **agitair, agitator, somotor**.

excitatriz n.f. (electr.) Generator qu'alimenta l'inductor d'una altra màquina.

excitron (electron.) Redreïaire provedit de gas e d'un catòde de mercuri que fonciona per lo biais d'una descarga monoanodica.

exclamacion n.f. 1. Crit de gaug, de sorpresa, d'indignacion. 2. (ling.) Frasa, que pòu èstre reducha à una simpla interjeccion, qu'exprimisse una emocion viva ò un jutjament afectiu. ◇ *Ponch d'exclamacion*: Signe de puntuacion (!) que si mete à la fin d'una frasa exclamativa ò après una interjeccion.

exclamadís, issa adj. Exclamatiu.

exclamar (s') v.pr. Mandar d'exclamacions.

exclamatiu, iva adj. Que marca l'exclamacion: *Una frasa exclamativa, un ponch exclamatiu*. Var.: **exclamadís**.

excludre vt. Exclure.

exclure vt. (*exclui*) 1. Remandar, metre foara (quauqu'un); expulsar. Sin.: **faidir, bandir, descaçar, foarabandir, foaragetar**. 2. Non comptar (quauqua ren) dins un ensèm: *Exclure una ipotèsi*. Sin.: **laisser de caire**. 3. Èstre incompatible embé (una caua eventuala). Var.: **excludre**.

exclús, usa adj. e n.m. 1. Qu'es estat rejetat, caçat d'un grope. Sin.: **faidit, descaçat, bandit, foarabandit**. 2. Impossible, impensable: *Es totalament exclús que laiissi tombar!*

exclusion n.f. 1. Accion d'exclure. Sin.: **faidiment, bandiment, foarabandiment, destitucion,**

eliminacion, remandament, revocacion. 2. *À l'exclusion de*: En defoara de, à l'exception de. 3. (log.) Relacion entre doi classes non vuèi dins li quali minga element d'una apartèn à l'autra, e reciprocament.

exclusiu, iva adj. 1. Qu'apartèn à un solet, per privilègi especial: *Un drech exclusiu*. 2. Que refuda tot cen que li es estrangier: *Un amor exclusiu*. 3. Absolut: Un òme exclusiu dins li sieu ideas.

exclusiva n.f. 1. Mesura d'exclusion: *Prononciar l'exclusiva còntra quauqu'un*. 2. Exclusivitat.

exclusivament adv. 1. En excluent. 2. Unicament.

exclusivisme n.m. Caractèr dei personas exclusivi.

exclusivista adj. e n. Qu'es exclusiu de natura. Sin.: **sectari, fanatic**.

exclusivitat n.f. 1. Possession sensa partatge. 2. Drech exclusiu de publicar un article, una informacion, de vendre un produch donat, un libre, de donar un film; produch concernit per aqueu drech. Var.: **exclusiva**.

excomuniare, airitz adj. m. e n.m. Qu'excomúnia. Sin.: **escumenjaire**.

excomuniar vt. (*excomuni*, classic *excomúmi*) Punir d'excomunicacion. 2. Exclure d'un grope. Var.: **escumenjar, excomunigar**.

excomuniat, ada adj. e n. Qu'es estat excomuniat. Sin.: **escumenjat**.

excomunicacion n.f. 1. Censura eclesiastica qu'exclue quauqu'un de la comunion dei fidèles. 2. Exclusion d'un grope. Var.: **excomúniga**. Sin.: **escumenge**.

excomúniga n.f. Excomunicacion.

excomunigar vt. Excomuniar.

excoriable, a adj. Que pòu èstre excoriat. Sin.: **escorjable**.

excoriacion n.f. Leugiera escorjadura.

excoriar vt. (*excòri*, classic *escòrii*) Escorjar leugierament (la pèu).

excoriatu, iva adj. Qu'a lo poder d'excoriar. Sin.: **escorjatiu**.

excoriòsi n.f. (bot.) Malautia criptogamica de la vinha, qu'entira l'excoriacion dei gaveus.

excorporacion Accion d'excórpore; lo sieu resultat.

excórpore vt. (*excórpòri*) Declarar, en parlant d'un evesque, que tau prèire es plus de la sieu diocèsi.

excrecion n.f. (fisiol.) 1. Foncion organica qu'assegura l'evacuacion dei constituents inutilès ò nocius dau mitan interior, sota forma gasoa (ària espirada), liquida (urina, sudor) ò solida (per d'unu animaus dau desèrt). Sin.: **eliminacion**. 2. Evacuacion per una glanda dei sieus produchs de secrecion.

excreissença (-éncia) n.f. 1. (med.) Tumor superficiala benigna de la pèu (verruge, etc.). 2. (bot.) Desvolopament anormal d'un teissut vegetal. 3. (fig.) Desvolopament parasitari de quauqua ren: *Excreissença bureucratica*.

excremental, a adj. De la natura de l'excrement. Var.: **excremciaiu, excremental, excrementós**.

excremciaiu, ala adj. Excremental.

excrement n.m. (sovent au pl.) Matèria evacuada dau còrs per li vias naturali, e particulierament sobras solidi

de la digestion evacuats per lo rectum. Sin.: **fèmsa**, **mèrda** (vulg.), **cagadura** (pop.).

excrementacion n.f. Eliminacion dei excrements. Sin. **defecacion**.

excremental, **a** adj. Excremental. Var.: **excrementau**.

excrementau, **ala** adj. Excremental.

excrementós, **oa** De la natura dei excrements. Var.: **excremential**, **excremental**.

excretar vt. Evacuar per excrecion.

excretor, **triz** adj. Que sièrve à l'excrecion: *Conduch excretor*. Var.: **excretòri**.

excretòri, **òria** adj. Excretor.

excursion n.f. Viatge ò passejada d'agrement ò de recèrca. Var.: **escorreguda**.

excursionar vi. Faire una excursion.

excursionisme n.m. Atrach per li excursions, li passejadas en montanha, en campanha.

excursionista n. Persona que fa una excursion.

excusa n.f. 1. Rason que si dona per si disculpar ò disculpar quauqu'un: *Fornir una excusa*. 2. (dr.) fach previst dins la lèi, que, en accompagnant una infraccion, pòu menar à una reduccion de la pena ò à la sieu supression. 3. Escampa, rason invocada per si sostraire à una obligacion: *Si trovar una boana excusa per ren faire*. Sin. (1, 2 e 3): **desexcusa**, **desexculpa**, **desculpa**. 4. Carta dau juèc de taròt, un dei tres oudlers. Sin.: **foal**. ◆ Expression dau regret d'aver comés una falta ò ofensat quauqu'un: *Faire d'excusas*. Sin.: **desexcusa**, **desexculpa**, **desculpa**.

excusable, **a** adj. Que pòu èstre excusat. Sin.: **desexcusable**, **desexculpable**, **desculpable**.

excusar vt. 1. Disculpar (quauqu'un) d'una falta, d'una error; justificar. 2. Perdonar (quauqua ren), tolerar per indulgència. 3. Servir d'excusa à (quauqu'un). Sin. (1, 2 e 3): **desexcusar**, **desculpar**, **desexculpar**, **innocentar**, **absòlver**, **justificar**, **emblancar**, **descargar**. ◆ **s'excusar** v.pr. Presntar li sieu excusas, exprimir de regrets.

exeat n.m. 1. Permission qu'un évesque dona à un dei sieus prèires de quitar la sieu docicièsi, qu'un cap de servici dona à un foncionari de quitar la sieu circonscripcion. 2. Per d'unu foncionaris, autorisacion de la mudacion demandada. 3. Per un escolan, document qu'atèsta qu'es administrativament en règla per poder laisser un establiment e anar dins un autre.

execrablement adv. (lit.) D'un biais execrable; foarça mau. Sin.: **abominablement**, **fastigosament**, **descoradament**, **antipaticament**, **repulsivament**, **odiosament**.

execrable, **a** adj. Detestable; foarça marrit: *Un temps execrable*. Sin.: **abominable**, **orresc**, **fastigós**, **descorós**, **odiós**, **repulsiu**, **antipatic**.

execracion n.f. Sentiment d'orror extrèma; l'objècte d'aqueu sentiment. Sin.: **abominacion**, **descoar**, **òdi**, **antipatia**, **repulsion**, **fàstic**, **aborriment**, **detestacion**.

execrar vt. (*exècri*) Detestar. Sin.: **aborrir**, **abominar**, **descorar**, **odiar**, **afastigar**, **detestar**.

execrator, **a** adj. Relatiu à l'execracion. Var.: **execratòri**.

execratòri, **òria** adj. Excrator.

execucion n.f. 1. Accion, biais d'executar, d'acomplir: *L'execucion d'un plan*. Sin.: **compliment**, **realisacion**. ◇ *Metre à execucion*: Realisar. 2. Accion de sonar una òbra musicala. 3. *Execucion capitala*: Fach de metre à moart un condemnat. 4. (dr.) *Execucion forçada*: Execucion d'un acte, d'un jutjament mé l'ajuda de la foarça publica ò d'una sasida.

executable, **a** adj. Que pòu èstre executat. Sin.: **realisable**, **factible**, **fasable**, **fasedor**. ◆ n.m. (inform.) Si di d'un fichier que si duèrbe solet, sensa emplegar un programa particulier.

executant, **a** n. 1. Persona qu'executa un òrdre. 2. Musician, musiciana qu'executa la sieu partida dins un concèrt.

executar vt. 1. Realisar, complir. 2. Menar à boana fin, acabar (un obratge): *Executar un tableau*. 3. Interpretar (una pèça musicala) 4. Metre à moart (un condemnat). ◇ *Assassinar*: *Executar un complici*. 5. (dr.) *Executar un debitor*: Sasir lu sieus bens e lu faire vendre per autoritat de justícia. ◆ **s'executar** v.pr. Si decidir à agir; obeir.

executiù, **iva** adj. Si di dau poder encargat d'aplicar li lèis. ◆ n.m. Organe que detèn lo poder executiu dins un Estat.

executor, **triz** n. 1. *Executor testamentari*: Persona à cu lo testator a afidat la carga d'executar lo sieu testament. 2. (anc.) *Executor dei auti òbras*: Borreu, bòia.

executòri, **òria** adj. e n.m. (dr.) Que dona poder de procedir à una execucion. ◇ *Formula executòria*: Formula obligatoriament escricha en fin d'un jutjament, d'un arrèst ò de tot acte susceptible d'execucion forçada.

executoriament adv. (dr.) D'un biais executòri.

exèdra n.f. 1. (Antiqu.) Sala, lo mai sovent en emicicle, provedida de sètis per la conversacion. 2. Banc de pèira adossat au fond de l'absida, dins li basilicas paleocristiani. 3. Edicule de pèira que forma una banqueta mièja-circularia (dins un jardin, un pargue, etc.).

exegèsi n.f. 1. Sciènça que consistisse à establir, segond li nòrmas de la critica scientifica, lo sens d'un tèxto ò d'una òbra literària (lo tèrma s'aplica sobretot ai tèxtos biblics). 2. Interpretacion d'un tèxte, espec. sobre de basas filologiqui.

exegeta n. Especialista de l'exegèsi.

exegetic, **a** adj. Relatiu à l'exegèsi. ◇ *Metòde exegetic*: Metòde de critica istorica fondada sus l'interpretacion dei tèxtes.

exempcion n.f. Accion d'exemptar; fach d'èstre exemptat; privilègi que descarga, dispensa d'una obligacion. Sin.: **descarga**, **dispensa**, **exoneracion**, **immunitat**.

exemplari n.m. 1. Caduna dei objèctes (libres, gravaduras, etc.) produchs d'après un tipe comun. 2. Individú d'una espècia vegetala, minerala ò animala.

exemplari, ària adj. 1. Que pòu servir d'exemple: *Un comportament exemplari*. 2. Que pòu servir de leçon, d'avertiment: *Una punicion exemplària*.

exemplariament adv. D'un biais exemplari.

exemplaritat n.f. Caractèr de cen qu'es exemplari: *L'exemplaritat d'un comportament*.

exemplatiu, iva adj. Qu'illustra, exemplifica.

exemple n.m. 1. Cen que pòu èstre retipat en parlant d'una persona ò d'una cauva. 2. Cen que pòu servir de modèle. 3. Cen que pòu servir de leçon, d'avertiment. 4. Castic afortit: *Faire un exemple per restablir l'òrdre*. 5. Fach anterior considerat a respèch de cen que si passa a n-aqueu moment. Sin.: **precedent**. 6. Fach, pròva per afortir una assercion.

exemplificacion n.f. Accion d'exemplificar.

exemplificar vt. (*exemplifiqui*) Explicar, illustrar au mejan d'exemples.

exempt, a adj. 1. Que non es assubjectit à (una carga): *Exempt de servici*. Sin.: **franc**. 2. Qu'es à la sosta de: *Èstre exempt de preocupacions*. 3. Sensa: *Exempt d'errors*.

exempt n.m. (anc.) Oficier de polícia que, autrifés, dins d'unu còrs, comandava en l'absença dau capitani e dei luetenents e que podia èstre exemptat dau servici ordinari.

exemptar vt. Rendre exempt, dispensar d'una carga.

exemptat, ada adj. e n. Dispensat d'una obligacion, especialament dei obligacions militari.

exequatur n.m. inv. (mòt latin) (dr.) 1. Acte que permete à un cònsol estrangier de complir li sieu foncions. 2. Decision judiciària que rende executòri un jutjament estrangier ò una sentença arbitrala.

exercici n.m. 1. Accion de s'exercir. 2. Travalh destinat à adestrar quauqu'un. ◇ Formacion militària practica. ◇ Travlh donat ai escolans en aplicacion de cen qu'es estat emparat dins un cors. ◇ *Exercicis espirituals*: practica de devocions. 3. Esfoarç fisic, activitat esportiva: *Faire d'exercici, pilhar d'exercici*. 4. Accion, fach de practicar una activitat, un mestier: *Exercici de la medecina*. 5. Periòde comprés entre doi inventaris comptables ò doi budgets.

exercir vt. (*exercissi*) 1. Metre una foarça en accion, complir quauqua ren. Sin.: **abiaissar, a practicar, exercitar**. 2. *Exercir un drech*: N'en faire usatge. ◆ **s'exercir** v.pr. S'adestrar, s'abiaissar.

exercisaire n.m. Aparelh de gimnastica que compoarta de dispositius elastics que perméton de faire trabalhar la musculacion.

exercitar vt. Exercir.

exeredacion n.f. (dr.) Accion de deseretar. Sin.: **deseretament, deseretatge**.

exeredar vt. (dr.) Deseretar.

exèrèsi n.f. (cir.) Operacion per la quala si retira dau còrs cen que li es estrangier ò nociu (tumor, organe malaut); ablacion.

exèrgue n.m. 1. Espaci au bas d'una moneda, d'una medalha; inscripcion que li es gravada. 2. Inscricion en tèsta d'un obratge. ◇ *Metre en exèrgue*: Metre en evidença.

exfiltracion n.f. Accion d'exfiltrar.

exfiltrar vt. Faire sortir de personas (presoniers, ostatges, etc.) que son dins un mitan ostile.

exfoliable, a adj. Que pòu èstre desseparat en pichoni lamas.

exfoliacion n.f. 1. Accion d'exfoliar. 2. (fisiol.) Separacion dei partidas moarti que si destàcon d'un teissut, particulierament de l'epidèrma ò d'una mucoa, sota forma de pichini lamas. Sin.: **escaumacion**.

exfoliant, a adj. Que provòca una exfoliacion de la pèu: *Una crema exfolianta*. Sin.: **escaumant**.

exfoliar vt. Destacar en lamas teuni e superficiali. Sin.: **escaumar**.

exibicion n.f. 1. Accion d'exibir, de far vèire, de presentar. 2. Espectacle que presenta de cauas espectaculari. 3. Estalatge impudent de cauas que deurion èstre mostradi embé discrecion, resèrva.

exibicionisme n.m. 1. Perversion de l'exibicionista. 2. Comportament ostentatòri.

exibicionista n. 1. Pervèrs sexual que fa vèire lu sieus organes genitals. 2. Persona que li agrada de s'exibir.

exibir vt. (*exibissi*) 1. Presentar (un document oficial). 2. Mostrar embé ostentacion: *Exibir li sieu medalhas*. ◆

s'exibir v.pr. Si mostrar en public d'un biais ostentatòri, provocant.

exibitòri, a adj. Relatiu à l'exibicion.

exigència (-ència) n.f. 1. Cen qu'una persona exigisse, reclama à un autre. 2. Caractèr d'una persona exigenta. 3. Cen que quauqu'un comanda; necessitat, obligacion: *Li exigenças d'una profession*.

exigent, a adj. Dificile à contentar. Sin.: **demandaire**.

exiger vt. Exigir.

exigibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es exigible.

exigible, a adj. Que pòu èstre exigut.

exigir vt. (*exigissi*) 1. Demandar imperativament (cen qu'es considerat coma deugut). 2. Necessitar, reclamar. Var.: **exíger**. Sin.: **requerir**.

exigú, exigüa adj. Pichin, tròup pichin: *Una maioneta exigüa*. Sin.: **estrech, minuscule**.

exigüitat n.f. Caractèr de cen qu'es exigú: *L'exigüitat d'una maion*. Sin. **estrechessa**.

exili n.m. 1. Mesura que consistisse à expulsar quauqu'un foara dau sieu país embé l'interdicion de li tornar; estat que n'en resulta. Sin.: **despatriament, faidiment, bandiment**. 2. Situacion de quauqu'un qu'es constrench de viure alhors que dont viu abitualament, dont li agrada de viure. 3. Luèc dont rèsta una persona exiliada.

exiliar vt. 1. Condamnar (quauqu'un) à l'exili. Sin.: **despatriar, faidir, bandir, foarabandir**. 2. Constrénher (quauqu'un) à viure luènh dau luèc dont vorria èstre. ◆ **s'exiliar** v.pr. 1. Quitar volontariament lo sieu país. 2. Si retirar per viure à l'escart.

exiliat, ada adj. e n. Si di d'una persona que viu en exili ò qu'es condemnada à l'exili.

exinscrich, a adj. (mat.) *Cercle exinscrich à un triangle*: Tangent à un costat d'aquesto triangle e ai prolongaments dei autres doi.

expauant n.m. (mat.) Nombre b que figura en aut à drecha de la notacion a^b d'una potença. Dins $4^3 = 4 \times 4 \times 4$, *3 es l'expauant*.

expauar vt. 1. Metre en vista, presentar au regard: *Expauar de produchs*. Sin. (1 à 5): **espondre**. 2. Plaçar d'un costat donat, orientar: *Expauar au miègjorn*. 3. Sotametre à l'accion de: *Expauar de plantas au soleu*. Sin.: **assolelhar**. 4. Metre en perill, faire còrrer un risc à: *Expauar la sieu vida*. 5 Sin.: **riscar, arriscar, avastar, s'expauar**. Explicar, far conóisser: *Expauar una teoria*. 6. (fot.) Sotametre (una susfàcia sensibla) à un raionament. ◆ **s'expauar** v.pr. Còrrer lo risc de: *S'expauar ai criticas*. Sin.: **s'arriscar, s'avastar**.

expectacion n.f. 1. Fach, per un individu, d'asperar un estímulus. Sin.: **expectativa**. 2. (med.) Practica dins la tòca de susvelhar l'evolucion de la malautia tant que lu senhaus insufisament caracterisats non perméton encara d'en precisar lo diagnostic e de procedir, a una terapia activa.

expectant, a adj. Que preferisse asperar per agir. ◆ *Medecina expectanta: Medecina expectanta*: Que laissa agir la natura.

expectativa n.f. 1. Actituda prudenta de quauqu'un qu'aspèra denant de si decidir. Sin.: **aspèra**. 2. Expectacion.

expectoracion n.f. Accion d'expectorar; cen qu'es expectorar; escuèp: *Expectoracion seroa (serositat, aiga), mucoa (mucus), mucopurulenta, purulenta, sanglanta*. Sin.: **escupiment, escupenha**.

expectorant, a adj. e n.m. Si di d'un remèdi qu'ajuda à l'expectoracion.

expectorar vt. (*expectòri*) Rejetar per la boca li substanças contengudi dins li broncas. Sin.: **escupir**.

expedicion n.f. 1. Accion de complir rapidament quauqua ren, de l'acabar; execucion: *Expedicion dei afaires corrents*. 2. Accion d'expedir; mandadís: *Expedicion per la poasta*. Sin.: **postatge**. 3. (dr.) Còpia d'un acte notariat ò d'un jutjament. 4. Operacion militària en defoara dau territòri nacional. Sin.: **escorreguda, campanha militària**. 5. Viatge, mission (de recèrca, d'exploracion). ◆ (fam. iron.) Escorreguda penoa, complicada: *Es tota una expedicion!*

expedicionari, ària n. 1. Emplegat d'administracion encargat de recopiar lu estats, etc. 2. Expeditor de mèrc. Var.: **expedicionier**. ◆ adj. *Còrs expedicionari*: Ensèm dei tropas d'una expedicion militària.

expedicionier, a n. Expedicionari.

expedient n.m. 1. Mejan rapide e engenhós de capitar. 2. (pej.) Mejan per resòlver momentaneamente una dificultat, un problema, de si tirar d'afaire: *Usar d'expedients*. Sin.: **biais, escampa**. ◆ *Viure d'expedients*: Emplegar de mejans de tota mena, licits ò non, per subsistir.

expedient, a adj. Qu'es utile, avantatjós.

expedir vt. (*expedissi*) 1. Mandar à destinacion: *Expedir un còlis*. 2. (dr.) Donar una còpia confòrma: *Expedir un contracte de maridatge*. 3. Si desbarrassar de (quauqu'un): *Expedir un importun*. Sin.: **mandar au boasc**. 4. Faire quauqua ren rapidament per s'en desbarrassar: *Expedir un travalh*. Sin.: **despachar**.

expeditiu, iva adj. 1. Qu'agisse rapidament, qu'acaba rapidament un travalh. 2. Que permete de faire leu: *Una solucion expeditiva*. Sin.: **despachatiu, despachós**.

expeditivament adv. D'un biais expeditiu. Sin.: **despachosament, despachativament**.

expeditor, tritz n. Persona que fa un mandadís per la poasta, per corrier electronic, per camin de fèrre, etc. Sin.: **despachaire**.

experiença (-ència) n.f. 1. Conoissença amolonada per una lònga practica e per l'observacion: Un òme d'experiença. 2. (filos.) Tot cen que lu sens poàdon agantar e que constitue la matèria de la conoissença umana; ensèm dei fenomènes conoissuts e que si poàdon conóisser. 3. Espròva, assage fach per estudiar un fenomène: *Faire una experiença de quimica*. 4. Pròva, temptativa: *Una experiença de vida comuna*. Var.: **experiment**.

experiment n.m. Pròva facha per experimentar quauqua ren. Var.: **experiença**.

experimentable, a adj. Que pòu èstre experimentat.

experimentacion n.f. Accion d'experimentar: *L'experimentacion d'un medicament*.

experimentaire, airtitz adj. e n. Experimentator. Sin.: **assajaire, ensajaire**. Var.: **experimentator**.

experimental, a adj. 1. Fondat sobre l'experiença scientifica: *Lo metòde experimental*. 2. Que siève à experimentar, à metre au ponch: Un modèl experimental. Var.: **experimentau**.

experimentalment adv. D'un biais experimental.

experimentar vt. Sotamentre à una experiença.

experimentat, ada adj. Instruit per l'experiença. Sin.: **competent, dotat, apte; adrech, biaissut, embiaissat, adestrat, benadrech, gaubiós**.

experimentator, tritz adj. e n. Persona que practica l'experimentacion scientifica; persona que tempta una experiença. Var.: **experimentaire**. Sin.: **assajaire, ensajaire**.

experimentau, ala adj. Experimental.

expèrt, a adj. 1. Qu'a una granda conoissença d'una caua, en rason d'una lònga practica. 2. Que testimònia d'una granda conoissença; gaubiós: *Un obrier expèrt*. ◆ n. 1. Persona apta à jutjar de quauqua ren; coneissèire. 2. Persona que fa una expertesa. ◆ (dr.) *Expèrt judiciari*: Especialista qu'a l'agradiment dei tribunals e que lo jutge designa per faire una expertesa. Sin.: **estimaire**.

expertament adv. (lit.) D'un biais expèrt.

expèrt-comptable n.m. Persona que la sieu profession es d'analizar, de contrarotlar ò d'organisar de comptabilitats.

expertesa n.f. 1. Constatacion ò estimacion qu'un expèrt fa. ◆ *Expertesa judiciària*: Examèn de questions purament tecniqi que lo jutge confida à un expèrt; rapoart que l'expèrt establisce. ◆ *Expertesa medicala e psiquiatrica*: Que l'efectua un psiquiatre per estimar l'estat mental d'un inculpat. 2. Rapoart d'un expèrt: *Atacar una expertesa*. 3. Fach d'èstre expèrt; ensèm dei conoissenças, de competenças d'un expèrt (messi au servici d'una empresa, etc.). Var.: **expertisa, expertitge**.

expertisa n.f. Expertesa.
expertesar vt. Sotametre à una expertesa. Var.: **expertisar**.
expertisar vt. Expertesar.
expertitge n.m. Expertesa.
expiable, a adj. Que pòu èstre expiat.
expiacion n.f. Fach d'expiar; castic, pena que fan expiar. Sin.: **castic, condemnacion, penitença**.
expiar vt. (*expii*) 1. Reparar (un crimi, una colpa, etc.) en subissent una pena impauada. ◇ (relig.) Reparar (un pecat) per penitença. 2. Subir una pena, una sofrença en consequença d'un acte sentit ò considerat coma colpable.
expiator, tritz adj. (lit.) Qu'expia: *Victima expiatritz*.
expiatòri, òria adj. Que sièrve à expiar: *Sacrifici expiatòri*.
expiracion n.f. 1. Accion de caçar foara dau pièch l'ària inspirada. 2. Fin d'un temps prescrich ò convingut: *Expiracion d'un balh*.
expirant, a adj. Que moare, qu'expira. Sin.: **morent**.
expirar vt. Mandar foara (l'ària inspirada) per contraccion dau pièch. ◆ vi. 1. Morir. Sin.: **defuntar, passar, trepassar**, (pop.) **plegar li parpèlas, bofar lo vent sota lu pens**. 2. Arribar au sieu tèrme, pilhar fin. Sin.: **s'acabar, si terminar**.
expirator adj. m. e n.m. *Muscle expirator*: Que la sieu contraccion provòca una expiracion (muscle intercostals e abdominals).
expiratòri, òria adj. Que si rapoarta à l'expiracion de l'ària dei paumons.
explant n.m. (biol.) Fragment extrach d'un organisme vivent e que, plaçat dins un mitan favorable, li torna créisser.
expletiu, iva adj. e n. (ling.) Si di d'un mòt que non es necessari au sens de la frasa ò que la sintaxi non exigisse (coma *mi* dins *regarge-mi que beu soleu!*).
explica n.f. Explicacion.
explicable, a adj. Que pòu èstre explicat.
explicacion n.f. 1. Cen que permete d'explicar. Var.: **explica**. 2. Fach d'explicar.
explicaire, airtz adj. e n. Qu'explica.
explicar vt. (*expliqui*) 1. Faire capir ò faire conóisser en detalh per un desenvolopament oral ò escrich; esclarir, expauar. 2. Comentar: *Explicar un autor, un tèxto*. 3. Constituir una justificacion, aparéisser coma una causa: *Lo marrit temps explica perquè la partida es remandada*. ◆ **s'explicar** v.pr. 1. Exprimir la sieu pensada, la sieu opinion. 2. Capir la causa, la rason, de (quauqua ren): *Non m'expliqui la tieu presença*. 3. Aver una discussion mé quauqu'un: *M'expliquerai directament ensèms m'eu*. 4. (pop.) Si batre per reglar un problema: *Vène aquí, que s'expliquerèm defoara!* 5. Devenir, èstre intelligible, comprensible: *La sieu reaccion s'explica facilament*.
explicatiu, iva adj. Que sièrve à explicar: *Una nòta explicativa*.
explicator, tritz adj. Qu'explica, que permete de capir. Var.: **expligator**.
explicit(e), a adj. 1. Clar, que non pòu èstre contestat: *Una respoasta explicita*. 2. (dr.) Enonciat formalament, completament.

explicitacion n.f. Accion d'explicitar.
explicitament adv. En tèrmes clars, sensa equivòc: *Paucar explicitament una condicion*.
explicitar vt. Rendre explicite, formular en detalh: Explicar la sieu pensada.
expliga nf. Explica.
explicacion n.f. Explicacion.
expligar vt. (*expligui*) Explicar.
expligatiu, iva adj. Explicatiu.
expligator, tritz adj. Explicator.
exploracion n.f. 1. Accion d'explorar; lo sieu resultat. 2. *Exploracion foncionala*: Ensèms d'examen biologics ò clinics per estimar l'estat de foncionament d'un organe.
explorador n.m. (inform.) Programa integrat que permete de vèire l'arborescença dei fichiers presents sus lo computador. L'explorador permete de vèire lu dossiers, lu fichiers e d'efectuar d'operacions coma la còpia, la supression etc...
exploraire, airtz adj. e n. Explorator.
explorar vt. (*explòri*) 1. Percórrer un luèc desconoissut ò gaire conoissut en l'estudiant embé atencion. 2. (med.) Faire l'exploracion de (un organe) au mejan d'instruments especials. 3. Examinar lu diferents aspèctes de (una question, un tèxto, etc.): *Explorar li possibilitats d'un acòrdi*. Sin.: **estudiar, espelucar**.
explorator, tritz adj. (med.) Si di d'un procediment ò d'un instrument que permete de conóisser l'estat d'un organe. Var.: **exploraire**.
explorator, tritz n. 1. Persona que fa un viatge de descubèrta (dins un país luenchenc, dins una region desconoissuda). 2. Persona que fa de recèrcas dins un camp particulier. Var.: **exploraire**.
exploratòri, òria adj. Qu'a per tòca la recèrca de possibilitats ulteriori de negociacions; que tende à explorar un domèni denant intervencion: *De conversacions exploratòri*.
explosibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es explosiu.
explosible, a adj. Que pòu petar.
explosimètre n.m. Aparelh portadís que permete de verificar la tenor d'una atmosfèra en gas explosible.
explosion n.f. 1. Fach d'espetar violentament; bosin qu'acompanha aqueu fenomèn: *L'explosion d'una bomba*. Sin.: **espetada, espetadura**. 2. Liberacion foarça rapida, sota forma de gas à auta pression e à auta temperatura, d'una energia en resèrva sota un volume reduch. 3. Tresen temps d'un motor à quatre temps, que correspoande à la combustion. 4. Manifestacion viva e imprevisita: *Una explosion de ràbia*. Aparicion brusca d'un eveniment; desenvolopament, acreissement brutal d'un fenomèn: *L'explosion demografica*.
explosiu n.m. Còrs ò mesclum de còrs que pòu subir una explosion.
explosiu, iva adj. 1. Qu'es de natura à provocar de reaccions brutali; critic, tendut: *Una situacion explosiva*. 2. Relatiu à l'explosion: *Un mesclum explosiu*.
exponencial, a adj. 1. (mat.) *Foncion exponenciala* (ò *exponenciala*, n.f.) *de basa a* (a *real positiu*): Foncion reala continua tala que $f(x)-f(x') = f(x+x')$ e $f(1) = a$ (per $a = 1$, avèm *l'exponenciala naturala*). 2. (fig.) Creissença

(ò desvolopament, etc.) *exponenciala*: Rapida e continua. Var.: **exponenciau**.

exponenciala n.f. (mat.) Foncion exponenciala.

exponencialment adv. D'un biais exponencial; d'una creissença pariera à la foncion exponenciala.

exponenciau, ala adj. Exponencial.

exponent n.m. (mat.) Expauant.

expòner vt. Expauar.

exponitor, tritz n. Persona qu'expaua; que fa una exposicion. Var.: **expauant, expositor**.

exportable, a adj. Que pòu èstre exportat.

exportacion n.f. 1. Accion d'exportar; mèrç exportada. 2. Accion de difusar à l'estrangier d'ideas, una mòda, etc.

exportaire, airtz adj. e n. Qu'expoarta. Var.: **exportator**.

exportar vt. (*expoarti*) 1. Transportar, vendre à l'estrangier lu produchs de l'activitat nacionala. ◇ *Exportar de capitals*: Lu plaçar à l'estrangier. 2. Difusar, expandir à l'estrangier.

exportator, tritz adj. e n. Qu'expoarta. Var.: **exportaire**.

exposicion n.f. 1. Accion d'expauar, de presentar au regard dau public (d'objèctes divers, d'òbras artistiqui, de produchs industrials ò agricòlas, etc.); luèc dont son expauats. Sin.: **mòstra**. ◇ *Exposicion universal*: Exposicion dont son presentats de produchs e de realizacions de toi lu país. 2. Accion de far conòisser, d'explicar: *Exposicion d'un fach*. Part iniciala d'una òbra literària (en particulier d'una òbra dramatica) ò musicala, dins la quala es expauat lo subjècte, lo tema. 4. Orientacion, situacion (d'un bastiment, d'un local, etc.) per rapoart à una direccion, à la lutz dau soleu. 5. (fotografia) Accion d'expauar una susfàcia sensibla. 6. (fis.) Quocient per la massa d'un volume d'ària de la soma dei cargas electriqui de toi lu ions de meme signes produchs dins aqueu volume per un raionament γ ò X, quora toi lu electrons que lu fotons libèron son completament arrestats dins l'ària (l'unitat SI es lo colomb per quilograma).

expositor, tritz n. Persona qu'expaua; que fa una exposicion. Var.: **expauant, exponitor, expauaire**.

ex post loc. adj. Si di de l'analisi dei fachs economics efectuada après la sieu sobrevenguda (per op. à *ex ante*).

expòst n.m. Expauat.

expremir vt. (*expremissi*) Faire sortir (un liquide) per pression.

expres, èssa adj. Precís, netament exprimit, formal: *Un òrdre expres*. ◆ adj. inv. e n.m. 1. Remés sensa tardar au destinatari: *Una letra expres*. 2. (anc.) Encargat d'una mission particuliera e urgenta.

expres adv. Expres.

express adj. inv. e n. inv. (mòt anglés) 1. Qu'assegura un servici rapide: *Una via express*. ◇ *Tren express* ò *express*, n.m. inv.: Tren de viatjaires à granda velocitat, que s'arrèsta unicament dins li estacions important. 2. *Cafè express* ò *express*, n.m. inv.: Cafè pauc ò pron concentrat obtengut per lo passatge de vapor au tràvers dau cafè molinat.

expressament adv. En tèrmes expres; d'un biais precís, que non pòu èstre discutit.

expres adv. Intencionalment. Var.: **expres**. Sin.: loc. adv. **à bèl expres**. ◇ *Fach expres*: Coïncidènça estranha e desagradiva.

expression n.f. 1. Accion d'exprimir quauqua ren per lo lengatge. 2. Biais de s'exprimir per lo lengatge; mòt ò grope de mòts de la lenga parlada ò escricha. ◇ *Expression blocada*: Expression banala. 3. Expressivitat d'una òbra d'art, en particulier musicala. 4. Ensèm dei signes exteriors que fan vèire una emocion, un sentiment, etc.: *L'expression dau gaug*. ◇ *Expression corporala*: Ensèm d'actitudes e de gèsts que poàdon tradurre de situacions emociali ò fisiqui. 5. (mat.) *Expression algebrica*: Juxtaposicion de simbòles numerics, de simbòles operatòris e de parentèsis. ◇ *Redurre una fraccion à la sieu expression mai simpla*: Trovar una fraccion egala à la fraccion donada, ma exprimida m'ai tèrmes mai simples que si pòu. 6. (log.) Ensèm grafic formalisat que si referisse à un objècte real. ◇ *Expression ben formada*: Assemblatge de simbòles obtengut, dins un sistema logic, mé de règlas expliciti. 7. Accion d'extraire en esquiçant. ◇ (med.) *Expression abdominala*: pressions fachi sus l'abdomèn per ajudar l'expulsion dau fètus au moment de l'ajaçament.

expressionisme n.m. 1. Tendènça artistica e literària dau s. XX^a, que s'estaca à l'intensitat de l'expression. 2. Caractèr d'intensitat e de singularitat expressivi. 3. (mús.) Movement que si caracteriza per una granda riquesa d'elements variats (cromatisme, agragats) per exprimir de sentiments d'un biais exasperat.

expressionista adj. e n. Relatiu à l'expressionisme, que li si restaca.

expressiu, iva adj. Qu'exprimisse embé foarça una pensada, un sentiment, una emocion: *Un gèst expressiu*.

expressivament adv. D'un biais expressiu.

expressivitat n.f. Caractèr de cen qu'es expressiu.

exprimer vt. Expimir.

exprimible, a adj. Que pòu èstre exprimit, enonciat, traduch.

exprimir vt. (*exprimissi*) 1. Manifestar (una pensada, una impression) per lo gèst, la paraula, la cara. 2. (sc.) Definir, en parlant d'unitats. ◆ **s'exprimir** v.pr. Si faire capir, exprimir la sieu pensada.

ex professo loc. adv. lat. En explicant d'una mena doctorala, complida, aprefondida.

expromission n.f. (dr. rom.) Substitucion de debtors dins la quala lo noueu debitor s'engatja sensa s'èstre entendut prealablament m'aqueu que remplaça.

expropiable, a adj. Que pòu estar expropriat.

expropriacion n.f. Accion d'expropriar. Var.: **expropriament**. ◇ *Expropriacion forçada*: Sasida immobiliària seguida d'una venda judiciària.

expropriament n.m. Expropriacion.

expropriant, a adj. e n. Expropriator.

expropriar vt. (*exproprii*) Desposseidir quauqu'un de la sieu propietat, dins una tòca d'utilitat generala, en de formas legali accompanhadi d'una indemnat.

defoara de l'individú: *Lo monde exterior*. 4. Que pertòca de país estrangiers: *Politica exteriora*. 5. Que si ve dau defoara; manifestè: *Signes exteriors de riquesa*.

exterior n.m. 1. Cen qu'es en defoara, à la susfàcia: *L'exterior d'una maion*. Contr.: **interior**, **dintre**, **dedintre**. 2. País estrangiers: *De nòvas de l'exterior*. 3. À l'exterior: Foara. ◇ (espòrts) Sus lo terren de l'adversari: *Jugar à l'exterior* (per op. à *à domicili*). Sin.: **foara**, **defoara**.

exteriorament adv. 1. À l'exterior. 2. En apareença.

exteriorisacion (-izacion) n.f. Accion d'exteriorisar, de s'exteriorisar.

exteriorisar (-izar) vt. Exprimir, manifestar per lo sieu comportament: *Exteriorisar lo sieu gaug*. ◆ **s'exteriorisar** v.pr. Manifestar lu sieus sentiments, lo sieu caractèr.

exterioritat n.f. (filos.) Caractèr de cen qu'es en defoara de la consciença.

exterminable, a adj. Que pòu estar exterminat. Sin.: **anientable**, **massacrable**, **maselable**, **sagatable**.

exterminacion n.f. Accion d'exterminar. Var.: **extermi**. Sin.: **anientament**, **supression**, **destruccion**, **genocidi**, **carnalatge**, **massacre**, **masel**, **fracatge**, **chapladís**, **tuada**, **tuaria**.

exterminaire, airtz adj. e n. Exterminator.

exterminar vt. Chaplar, massacrar, tuar fins au darrier ò en nombre foarça grand. Sin.: **anientar**, **suprimir**, **destruir**, **fracatjar**, **maselar**, **sagatar**.

exterminator, tritz adj. e n. Qu'extermina. ◇ *L'àngel exterminator*: Dins la Bibla, àngel encargat de portar la moart demièg lu Egipcians, que persecutàvon lu ebraïc. Var.: **exterminaire**. Sin.: **sagataire**, **massacraire**, **maselaire**, **chaplaire**, **tuaire**.

extermi n.m. Extermi.

externament adv. Exteriorament.

externat n.m. 1. Maion d'educacion qu'admete unicament d'escolans extèrnes. 2. Situacion d'aqueu qu'es extèrne dins un establiment escolari. 3. Foncion d'extèrne dins un espitalu.

extèrne, a adj. 1. Qu'es en defoara: *La faça extèrna*. 2. Que vèn dau defoara: *La causa extèrna d'una malautia*. *Medicament à usatge extèrne*: Que s'emplega en aplicacion sus la pèu, que non deu èstre absorbit. ◆ n. 1. Escolan que seguísse lu cors d'un establiment escolari. 2. Estudiant en medecina que participa au foncionament d'un servici espitalier sota l'autoritat dau mètge cap de servici e de l'intèrne.

exteroceptiu, iva adj. (fisiol.) *Sensibilitat exteroceptiva*: Que reçaup li sieu informacions de receptors situats à la susfàcia dau còrs e estimulats per d'agents exteriors à l'organisme (calor, ponhedura), per op. à *interoceptiu* e *proprioceptiu*.

exteroceptivitat n.f. (fisiol.) Caractèr de la sensibilitat.

exteroceptor n.m. (fisiol.) Receptor de la sensibilitat exteroceptiva.

exterritorialitat n.f. (dr.) Immunitat que permete à d'uni personas (espec. diplomatas) de si sostraire à la juridiccion de l'Estat dont si tròvon.

extincion n.f. 1. Accion d'amurcir cen qu'èra alumat: *L'extincion d'un incendi*. Sin.: **amurcitge**. ◇ *Extincion dei fuècs*: Sonaria, bateria, que dona òrdre à de militarís, d'intèrnes, etc., d'amurcir lu lumes. 2. Anequeliment, fin (de quauqua ren): *Si batre fins à l'extincion dei sieu foarças*. ◇ *Extincion de votz*: Baissada de la votz que fa que si devèn afòne. Sin.: **estenhement de votz**. 3. Supression, fin, anientament: *L'extincion d'un deute*, *L'extincion d'una espècia animala*. Sin.: **compliment**.

extinctòr, tritz adj. e n.m. Si di d'un aparelh que permete d'amurcir lu incendis ò lu començaments d'incendi. Sin.: **amurcèire**.

extinguible, a adj. Que pòu èstre amurcir; que si pòu anequelir, suprimir.

extirpable, a adj. Que pòu èstre extirpable: *Una tumor facilament extirpable*. Sin.: **arrancable**, **desenraïçable**, **desraïçable**, **retirable**.

extirpacion n.f. Accion d'extirpar. Sin.: **arrancatge**, **desraïçatge**, **desenraïçatge**, **extraccion**, **retirement**.

extirpaire, airtz n. Que siève à extirpar. Sin.: **arrancaire**.

extirpar vt. 1. Arrancar mé la raïç, levar completament: *Extirpar una tumor*. Sin.: **desraïçar**, **desenraïçar**, **retirar**, **traire**, **estepar**, **extraire**. 2. (lit.) Anientar, faire cessar: *Extirpar lu prejudicis*. 3. Sortir quauqu'un d'un luèc embé dificultat: *Extirpar lu passatgiers d'una veitura accidentada*. ◆ **s'extirpar** v.pr. Sortir d'un luèc embé dificultat, lentament: *S'extirpar d'una cabina telefonica*.

extirpator n.m. Instrument agricòla per arrancar li marridi èrbas e laurar superficialament. Sin.: **estrepaira**, **extractor**.

extorquèire, eiritz n. Persona qu'extorquísse de sòus. Sin.: **arrapaire**.

extorquiment n.m. Extorsion.

extorquir vt. (*extorquísse*) Obtenir per foarça, violença, menaça: *Extorquir de sòus, una confession*. Sin.: **arrapar**.

extorsion n.f. Accion d'extorquir. Var.: **extorquiment**.

extrà adj. e n.m. Extra.

extra adj. inv. 1. De qualitat superiora: *De fruchs extra*. Sin.: **requist**. 2. Meravilhós, remirable, excepcional: *Un tipe extra*. Var.: **extrà**.

extra n.m. inv. Cen qu'es en defoara dei abitudas correnti: *Faire un extra per lu convidats*. 2. Servici ocasional suplementari; persona que fa aqueu servici. Var.: **extrà**.

extra-articular(i), (àri)a adj. Foara d'una articulacion.

extra-atmosferic, a adj. Foara de l'atmosphèra.

extrabeure vi. Beure tròup. Sin.: **beure coma un trauc**, **un potz**, **pintar**.

extrabudgetari, ària adj. Que non èra previst dins lo budget inicial.

extracargar vt. (*extracargui*) Sobrecargar.

extraccion n.f. 1. Accion d'extraire, d'arrancar: *L'extraccion d'una dent*. Sin.: **extirpacion**. 2. (mat.)

Operacion per trovar la raïç d'un nombre: *Extraccion d'una raïç cairada*. 3. (lit.) Origina sociala. Sin.: **raça**.

extrach n.m. 1. Passatge tirat d'un libre, d'un discors, d'un film. Sin.: **abreujat, analisi, precís, somari, resumit, acorcha, escorcha**. 2. Còpia literala de l'original d'un acte: *Extrach d'un acte de naissença*. Sin.: **releuat**. 3. Substança extracha d'un còrs per una operacion fisica ò quimica. ◇ (espec.) Perfum concentrat. 4. Preparacion solubla e concentrada obtenguda à partir d'un aliment: *Un extrach de carn*. Sin.: **concentrat, esquiçum**.

extraconjugau, a adj. Qu'existisse en defoara dau ligam conjugal: *Una relacion extraconjugala*. Var.: **extraconjugau**.

extraconjugau, ala adj. Extraconjugau.

extracorporal, a adj. Qu'es exterior au còrs. Var.: **extraconjugau**.

extraconjugau, ala adj. Extraconjugau.

extracorrent n.m. (electr.) Corrent que si produe dins l'ària au moment que si duèrbe un circuit inductiu percorrut per un corrent electric e que si manifesta per un arc electric.

extractible, a adj. Que pòu èstre extrach.

extractiu, iva adj. Que pertòca una extraccion (de minerau, etc.): *Industria extractiva*.

extractor n.m. 1. (cir.) Instrument per extraire de còrs estrangiers d'un organisme. 2. Pèça de la coiraça mobila d'una arma de fuèc per retirar l'estug vuèi d'una cartocha après lo còup de fuèc. 3. Aparelh per desseparar lo meu dei rais de cera, qu'emplega la foarça centrifuga. 4. Aparelh qu'accelèra la circulacion d'un fluide. 5. (quim.) Aparelh per extraire una substança d'una matèria promiera vegetala ò animala. 6. (mec.) Aparelh previst per arrancar una pèça (rotlament de bilhas, coissinets divèrs) d'un element mecanic. 7. (motor, transmission, etc...) que si pòu pas extraire au mejan dei aïsinas costumieri.

extractor, tritz n. Persona que practica una extraccion.

extracuèch, a adj. Tròup cuèch.

extradicion n.f. Accion d'extradir, de remetre una persona à un autre país en seguida à una demanda de la justícia.

extradir vt. (*extradissi*) Liurar per extradicion.

extradoç adj. inv. Si di de l'acier ordinari que la sieu tenor en carbòni es foarça bassa (inferiora a 0,15 %).

extradòs n.m. 1. Plan sobran d'una ala d'avion. 2. Susfàcia convèxa e exteriora d'una vòuta.

extradur adj. inv. Si di de l'acier ordinari que la sieu tenor auta en carbòni es compresa entre 0,60 e 0,80 %, que li balha una foarta resisença mecanica.

extraescolari, ària adj. Que si debana en defoara dau quadre de l'escolà.

extraestatutari, ària adj. Qu'es en defoara dei estatuts.

extrafin, a adj. 1. Foarça fin: *Un teissut extrafin*. 2. De qualitat superiora. 3. D'un calibre foarça pichin, per op. à fin, foarça fin: *De faïdus extrafins*. Sin.: **sobrefin**.

extrafoart n.m. Riban teissit emplegat per renforçar un orlet.

extrafoart, a adj. 1. Foarça resistent, foarça espès: *Un carton extrafoart*. 2. Totplen foart en gust: *Una mostarda extrafoarta*. Sin.: **sobrefoart**.

extragalactic, a adj. Qu'es en defoara de la galaxia.

extraire vt. 1. Tirar, retirar d'un còrs ò d'un ensèm:

Extraire una dent, extraire un passatge d'un libre. Var.:

traire. 2. (mat.) *Extraire la raïç d'un nombre*: La calcular. 3. Separar (una substança d'un còrs) per via fisica ò quimica. 4. Remontar (lu produchs d'una mina). 5. Faire sortir: *Extraire quauqu'un de la sieu veitura*. Sin.: **extirpar**.

extrajudiciari, ària adj. Fach en defoara de l'instança e dei formas judiciari.

extrajudiciariament adv. En defoara dei formas judiciari, de l'instança judiciària.

extralegal, a adj. Qu'es en defoara de la legalitat. Var.: **extralegau**.

extralegau, ala adj. Extralegal.

extralucide, a adj. e n. Qu'a un poder de vesença. Sin.: **extraveent**.

extralunat, da adj. Lunatic. Var.: **estralunat**.

extramortir vt. Estramortir.

extramòt n.m. Estramòt.

extramuros loc. adv. e adj. inv.(lat.) En defoara dei barris de la vila.

extraneïtat n.f. (dr.) Qualitat d'estrangier.

extraordinari, ària adj. 1. Que soarte de l'usatge ordinari; excepcional, inabitual: *Una amassada extraordinària*. 2. Qu'estona per la sieu estranheça; singulier: *M'es arribat quauqua ren d'extraordinari*. 3. Remirable, foara dau comun. 4. Foarça grand, intense, immense: *Una fortuna extraordinària*. Sin. (3 e 4): **espantant, estranh, fantastic, singular, incredible, insolit, estonant**.

extraordinariament adv. 1. D'un biais extraordinari. 2. Foarça, totpren: *Es extraordinariament ric*.

extraospitalier, a adj. Que si fa en defoara de l'espitau.

extrapagar vt. e vi. (*extrapagui*) Pagar tròup.

extraparlamentari, ària adj. Que si fa, qu'existisse en defoara dau Parlament.

extraparlar vi. Estraparlar.

extrapatrimonial, a adj. (dr.) Qu'es en defoara dau patrimonì. Var.: **extrapatrimoniau**.

extrapatrimoniau, ala adj. Extrapatrimonial.

extrapiramidal, a adj. (anat.) *Sistema extrapiramidal*: Ensèm dei estructuras nervioi e dei faisseus qu'asseguron lo contraròtle de la motricitat, autre qu'aqueu qu'es assegurat per lo sistema piramidal. ◇ (patol.) *Sindròme extrapiramidal*: Ensèm dei manifestacions deugudi à una lesion dau sistema extrapiramidal (tremolament, ipertonìa, etc.). Var.: **extrapiramidau**.

extrapiramidau, ala adj. Extrapiramidal.

extraplòure vi. Plòure foart.

extrapodra vt. Encens.

extrapolacion n.f. 1. Extension, generalisacion. 2. (sc.) procediment per prolongar una seria estadistica ò la validitat d'una lèi scientifica en là dei limits dins li quali son conoissudi.

extrapolar vt. vi. (*extrapòli*) 1. Tirar una conclusion de donadas parziali ò incompleti. 2. Generalisar à partir de donadas fragmentari. 3. (sc.) practicar l'extrapolacion de.

extraprofessional, a adj. En defoara de la profession: *Aver una activitat extraprofessionala*. Var.: **extraprofessionau**.

extraprofessionau, ala adj. Extraprofessional.

extrasensible, a adj. Que lu sens non pòdon percevre directament.

extrasensorial, a adj. Que pòu èstre sentit sensa l'intermediari dei receptors sensorials; que pertòca aqueu mode de percepcion. Var.: **extrasensoriau**.

extratensiu, iva adj. Tèrme d'usança en tipologia despi Rorschach, per nomenar un tipe de persona qu'a un clinament per respoandre en prioritat ai estímulus dau monde exterior.

extrasensoriau, ala adj. Extrasensorial.

extrasistòla n.f. Contraccion avançada dau coar, que pòu causar una leugiera dolor.

extraterrenal, ala adj. Extratèrrestre. Var.: foaraterrenal.

extratèrrestre, a adj. Situat en defoara de la Tèrra. Var.: **extraterrenal**. Sin.: **foaraterrenal**. ♦ n. Abitant supauat d'una planeta altra que la Tèrra.

extraterritorial, a adj. Si di dau sector bancari establí à l'estrangier e non sotamés à la legislacion nacionala. Var.: **extraterritorialiu**. Sin.: **offshore** (anglés).

extraterritorialitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es extraterritorial. 2. Privilegi d'un diplomata qu'es pas sotamés ai leis dau territòri d'ont trabalha.

extraterritorialiu, ala adj. Extraterritorial.

extra-uterin, a adj. Qu'es en defoara de l'utèrus: *Grossessa extra-uterina*.

extravagança (-ància) n.f. 1. Comportament de quauqu'un qu'es extravagant. 2. Caractèr de cen qu'es extravagant, excentric: *L'extravagança d'un projècte*. 3. Idea, accion extravaganta. Sin.: **excentricitat, desvari, folastrada, divagadura, armanacaria, utopia, desparlatge**.

extravagant, a adj. 1. Desrasonable, estranh. Sin.: **singular, folec, foarasens, desvariant**. 2. Que despassa la mesura: *De prètz extravagants*. Sin.: **excessiu, sobrier, demasiat**. ♦ adj. e n. Que si compoarta d'un biais excentric.

extravagar vi. (lit.) Pensar, parlar ò agir d'un biais insensat. Sin.: **desvari, desparlar, tresparlar**.

extravasament n.m. Fach de s'extravasar.

extravasar (s') v.pr. (fisiol.) S'espantegar en defoara dei conchuchs que lu contènon, en parlant dau sang, de la saba, etc.

extraveent, a adj. e n. Extralucide.

extravèire vt. 1. Entrevèire. 2. Vèire de travèrs.

extraversion n.f. (psicol.) Caracteristica d'una persona qu'exteriorisa facilament lu sieus sentiments e qu'es receptiva au comportament dei autres. Contr.: **introversion**.

extravertit, ida adj. e n. Que manifèsta d'extraversion. Contr.: **introvertit**.

extraviadura n.f. Estraviadura. Sin.: **extraviatge, foaraviada, desviament, descaminament**.

extraviar vt. (*extravii*) Estraviar, foaraviar, descaminar. ♦ **s'extraviar** v.pr. S'estraviar.

extremada n.f. Cen qu'es extremat. Var.: **estremada**.

extremaire, airitz adj. e n. Qu'extrèma. Var.: **estremaire**.

extremal, a adj. (didact.) Qu'a rejonch una dei sieu valors extrèmi. Var.: **extremau, estremal, estremau**.

extremament adv. À un niveau foarça aut. Sin.: **extraordinariament, foarça, totplen**.

extremar vt. Escondre, metre dins un luèc segur, metre sota clau. Var.: **estremar**. ♦ **s'extremar** v.pr. S'embarrar, s'entànar.

extremat, ada adj. Mes en plaça, mes sota clau. Var.: **estremat**. ◇ *D'extremat*: D'escondilhons, en s'embarrant. Var.: **d'estremat**.

extrematge n.m. Accion d'extremar ò de s'extremar; lo sieu resultat. Var.: **estrematge**.

extrematòri n.m. Luèc dont quauqu'un si pòu amagar ò amagar quauqua ren, l'extremar. Var.: **estrematòri**. Sin.: **amagado, escondedor, esconduda, recelada, amagatòri**.

extremau, ala adj. Extremal.

extrème n.m. Cen qu'es opauat; contrari: *Passar d'un extrème à l'autre*. Var.: **extremier, estremier**. ◇ À *l'extrème*: En là de tota mesura. ♦ pl. (mat.) *Lu extrêmes*: Lo premier e lo darrier tèrme d'una proporcion $\frac{a}{b} = \frac{c}{d}$: *Dins una proporcion, lo produch dei extrêmes (a.d) es egal à-n-queu dei mejans (b.c)*.

extrème, a adj. 1. Qu'es completament à l'extremitat, au tèrme; ultime: *Es la data extrèma*. 2. Qu'es au niveau mai intense: *Un frèi extrème*. 3. Sensa mesura, excessiu: De remèdis extrêmes.

extremier, a adj. Extrème, darrier: *E venc tot dreit la peire lai on era mestiers.....Que-ls olhs e las cervelas e.ls caichals estremiers... (La Canson de la crosada)*. Var.: **estremier**.

extrémis (in) loc. adv. À la fin finala, just avant lo tèrme extrème.

extremisme n.m. Tendença à emplegar de mejans extrêmes, violents, dins la lucha politica. Sin.: **radicalisme**.

extremista adj. e n. Que manifèsta d'extremisme; que n'es partidari. Sin.: **radicalista**.

extremitat n.f. 1. Bot, fin de quauqua ren: À *l'extremitat de la carriera*. Sin.: **finiment, fin, tètta, som, cap**. 2. Èstre à la darriera extremitat: *Èstre à l'agonia*. Sin.: **estar à la tècola, en ponch de moart**. ◇ *Èstre reduch à la darriera extremitat*: Èstre miserós. Sin.: **estar à cap de camin**. 3. Comportament extrème, accion extrèma: *Passar d'una extremitat à l'autra*. ♦ pl. Mans, pens: *Si di que si pilha frèi per li extremitats*. 2. Actes de

violença, espec. coma solucion extrèma: *Èstre reduch ai darrieri extremitats.*

extremonciar vt. (catol., *extremonci*, classic *extremónçii*) Administrar l'extremoncion à. Sin.: **sacramentar**.

extremoncion n.f. (catol.) Sacrament administrat à un malaut en perill de moart per l'aplicacion dei òlis sants sus lo front e li mans. Sin.: **sacrament dei malauts**.

extremoriental, a adj. D'Extrème-Orient; que pertòca l' Extrème-Orient. Var.: **extremorientau**.

extremorientau, ala adj. Extremoriental.

extrinsèc, a adj. 1. Que vèn dau defoara: *Causas extrinsèqui*. Contr.: **intrinsèc**. 2. *Valor extrinsèca*: lo sieu valor legala, convencionala. Sin.: **valor faciala**.

extrinsecament adv. D'una mena extrinsèca.

extròrse, a adj. (bot.) *Antera extròrse*: Que si duèrbe vèrs l'exterior de la flor (renonculaceas).

extrudaira n.f. (tecn.) Aparelh que sièrve à extrudar.

extrudaire, airtz n. Obrier, obriera que lo sieu trabalh es d'extrudar.

extrudar vt. Realisar l'extrusion de: *Extrudar una matèria plastica*. ♦ (geol.) Subir l'extrusion.

extrusion n.f. 1. (geol.) Erupcion de ròcas volcaniqui sota forma d'agulha o de còni: *L'extrusion de la montanha Pelada à la Martinica*. 2. (tecn.) Procediment de messa en forma dei matèrias plastiqui que consistisse à far passar la matèria au travèrs d'una filiera per la fluidificar.

extrusiu, iva adj. (geol.) Que si rapoarta à una extrusion.

exuberança (-ància) n.f. 1. Tendença à manifestar lu sieus sentiments per de demostracions excessivi. 2. Sobrabondança, profusion de quauqua ren: *L'exuberança de la vegetacion*. Sin.: **galhardia**.

exuberant, a adj. 1. Que s'exprimisse embé exuberança. Sin.: **demostratiu, expansiu**. 2. Caracterisat per una abondança excessiva: *Una imaginacion exuberanta*. Sin.: **sobreabondós**.

exulceracion n.f. (med.) Ulceracion superficiala.

exulcerar vt. (*exulcèri*) (med.) Provocar una exulceracion sus.

exultacion n.f. (lit.) Alegressa, grand gaug. Sin.: **estrabòrd, alegria**.

exultar vi. Provar un gaug foarça intense. Sin.: **si ralegrar, s'estrabòrdar, si regaudir**.

exumacion n.f. Accion d'exumar; lo sieu resultat. Sin.: **dessosterrament, desenterrament**.

exumar vt. 1. Extraire de la tèrra. Sin.: **desterrar**. 2. (fig.) Tirar de la denembrança, rapelar: *Exumar un fach dau passat*. Sin.: **dessosterrar, desenterrar**.

exutòri n.m. 1. Biais de si desbarrassar de quauqua ren; derivatiu. 2. Dubertura, tube per l'escorremet dei aigas. 3. (med.) Nom donat à des manifestacions patològiqui que desbarràsson l'organisme de brutícias que contèn. 4. (fig.) Eissida que pòu ajudar à descaçar quauqua ren que disturba, dins la tòca de s'en desbarrassar: *L'espòrt pòu èstre un exutòri*.

exuvia n.f. Pèu qu'un artropòde ò una sèrp s'en desbarrassa à cada muda.

exuviacion n.f. Accion de mudar.

exuvial, a adj. Que pertòca l'exuvia. Var.: **exuviau**.

exuviau, ala adj. Exuvial.

ex vivo loc. adv. (med.) Si di d'una cirurgia facha en defoara de l'organisme sus un organe manlevat en vista d'una transplantacion ulteriora.

ex-vòto n.m. inv. (mòts latins) Tableau, objècte ò placa gravada que si pende dins una glèia ò dins un luèc venerat en seguida à un vòt ò en memòria d'una gràcia obtenguda: *Lu ex-vòto de Laguet*.

massa compacta protegida per de bocliers e erçada de l'ongui lanças, à l'epòca ellenistica. 4. (ist.) Gropament politic e paramilitari, d'inspiracion sovent faissista.

falangèr n.m. Mamifèr marsupial d' Austràlia que d'uni espècias pòdon tamisar gràcias à una membrana tenduda au lòng dei flancs e dei patas (una espècia es recercada per la sieu peliça).

falangeta n.f. Darriera falange dei dets (aquela que poarta l'ongla, l'arpià ò l'esclòp).

falangià, a adj. (anat.) Relatiu ai falange.

falangina n.f. (anat.) Segonda falange dei dets, quora n'an tres (man de l'òme, en defoara dau gròs det).

falangista adj. e n. Membre d'una falange, gropament politic e paramilitari; qu'apartèn à una falange.

falanstèri n.m. Vasta associacion de produccion au dedintre de la quala lu trabalhaires vívon en comunautat.

falansterian, a adj. e n. Qu'apartèn à un falanstèri.

falarica n.f. (ist.) Arma de lançar incendiària, en usatge fins au s. XVI°.

falaròpe n.m. Auceu marin dei ribatges arctics, que sembla un pichin gabian.

falbalà n.m. Ornament de teissut froncit. Var.: **farabalà, farbalà, farbalà**. Sin.: **rifonfon**.

falca n.f. (mar.) Fauca.

falcemia n.f. (patol.) Presença de globilhons roges falcifòrmes dins lo sang.

falcifòrme, a adj. En forma de dalh ò de volama.

falcon n.m. 1. Auceu rapaci diurne que pòu faire fins à 50 cm de lòng, potent e rapide. Lo falcon es representat par manti varietats: *moisset, aubaneu, escriveu...* 2. Pèça d'artilharia dei siècles XVI° – XVII°. 3. Partidari d'una politica de foarça dins un conflicte, que va fins à la guèrra, per op. à *colomba*. Var.: **farcon, faucon**.

falconaria n.f. 1. Art d'alevar e d'adestrar d'auceus de preda per la caça ò l'espectacle. 2. Caça au mejan d'aquelu auceus. 3. Luèc dont son alevats. Var.: **farconaria, fauconaria**.

falconeu n.m. Falcon jove.

falconide n.m. *Falconides*: Família d'auceus rapacis diurnes dau bèc provist d'un cròc superior, dei alas e de la coa ponchudi, caçaires gaubiós au vòl, coma l'aigla, lo milan, lo falcon.

falconier, a n. Persona qu'adèstra de falcons ò d'autres rapacis per la caça ò per un espectacle. Var.: **farconier, fauconier**.

falconifòrmes n.m.pl. Auceus de preda que lo sieu bècs corbat en forma de dalh.

falena n.f. Grand parpalhon nuechenc ò crepusculari que mai d'una espècia fan de degalhs ai culturas ò ai aubres. Sin.: **geomètre**.

faler vt. Caler.

falèr n.m. Parpalhon nuechenc que la sieu toara viu sus divèrs aubres (saure, rore, etc.).

falet, a adj. D'un brun clar, en parlant de la rauba dei cavaus. Sin.: **faveu**.

falha n.f. 1. (geologia) Fractura, fissura embé reget dei doi blòcs situats de part e d'autra de la rompedura. Sin.: **ascla, fendascla, encisa**. 2. Defècte: *Un rasonament sensa falha*. 3. (informatica) Deblèssa dins un sistema

d'informatica permetent à un atacant d'atemptar à l'integritat d'aquesto sistema. Sin.: **manca**.

falha n.f. (text.) Teissut de seda dau grun gròs que forma de coastas.

falhar vi. (geol.) Si desplaçar en provocant de falhas. Sin.: **si fendasclar, asclar**. ♦ **si falhar** v.pr. Falhar; èstre afectat per de falhas.

falhibilitat n.f. Caractèr d'una persona falhibla: *La falhibilitat d'un jutge*. Var.: **falibilitat**.

falhible, a adj. Que si pòu enganar. Var.: **falible**.

falhida n.f. 1. Estat d'un debitor que pòu plus pagar lu sieus creanciers: *Faire falhida*. Sin.: **picar dau cuu, faire un crep**. Var.: **falhiment, falida**. ◇ (dr.) *Falhida personala*: Ensèms dei interdiccions e descadenças que tòcon lu negociants, lu mestierants e lu dirigents d'entrepresa en estat de cessacion de pagament en rason d'operacions irregulier. 2. Falhiment complet (d'una empresa, d'un sistema, etc.): *Falhida politica*.

falhiment n.m. Bancarota. Var.: **faliment**.

falhir vi. (*falhissi*) 1. Èstre sus lo ponch de, sensa finalament faire l'accion: *Ai falhit partir*. Var.: **falir**. Sin.: **mancar**. 2. Estre en falta; non capitar. ♦ vt. ind. (*à*) Mancar à; pas tenir: *Falhir à una promessa, à un engatjament*.

falhit, ida adj. e n. Qu'es declarat en redreïcament ò en liquidacion judiciària. Var.: **falit**. ♦ adj. *À jorn falhit*: À la fin dau jorn.

falhòt, a adj. Falord.

fàlia n.f. Fala.

falibilitat n.f. Falhibilitat.

falible, a adj. Falhible.

falibusta n.f. Flibusta.

falibustier n.m. Flibustier.

farabustier n.m. Flibustier.

faribusta n.f. Flibusta.

faribustier n.m. Flibustier.

faliment n.m. Falhiment.

falir vi. e vt. ind. Falhir.

falit, ida adj. Falhit.

fallaciós, oa adj. Enganaire: *D'arguments fallaciós*.

fallaciosament adv. D'un biais fallaciós. Sin.: **insidiós, mençoneguier, perfide**.

fallaciosament adv. D'un biais fallaciós. Sin.: **insidiosament, mençoneguierament, perfidament**.

fallic, a adj. Relatiu au fallus, àeu forma, au culte dau fallus. ◇ (psican.) Relatiu au fallus en tant que li si rapòrton lo desidèri e la foncion simbolica. ◇ *Estadi fallic ò fasa fallica*: Fasa dau desvolopament de la sexualitat infantila pendent la quala li pulsions s'organison, per lu doi sèxes, à l'entorn de la foncion simbolica dau fallus.

fallina n.f. Principi toxic de l'amanita falloïda e d'autres fonges verinós. Var.: **falloïdina**.

fallinic, a adj. Que pertòca la fallina.

fallocentric, a adj. Relatiu au fallocentrisme; que lo manifestà.

fallocentrisme n.m. Sistema de pensada dins lo quau lo fallus constituïsse la valor significativa fundamentala.

falocracia n.f. Comportament que tende à assegurar e à justificar la domincacion dei òmes sobre li fremas.

falocrata adj. e n.m. Que lo sieu comportament e li sieu paraulas son dictats per la falocracia.

falocratic, a adj. Relatiu à la falocracia.

falloïde, a adj. 1. En forma de fallus. 2. *Amanita falloïda*: Amanita d'una espècia mortalament toxica, foarça comuna, dau capeu jaunastre ò verdastre, qu'apareisse en estiu e en auton. Sin.: **lera vèrda picotada**. (J.Barla).

falloïdina n.f. Fallina.

fallus n.m. 1. (Antiqu.) Representacion dau membre viril en ereccion, simbòle de la feconditat de la natura. 2. (psican.) Membre viril en tant que simbòle de la diferença dei sèxes. 3. Fonge de forma fallica e de l'odor foarça desagradiva (Familha dei basidiomicèts). Sin.: **piston**, *Phallus impudicus* (Barla, Romagnesi).

falò n.m. Fuèc de gaug.

falopa n.f. (mar.) Mena de nau pichona m'ai rems, intermediària entre la feloca e lo caïc.

falord, a adj. Tèrne: *Un personatge falòt*. Var.: **falhòt**. Sin.: **nèsci**, **fotrasson**, (pop.) **conàs**.

falorda n.f. Fais de grossi brancas ligadi ensèm.

falordàs, assa n. Brave colhon, persona mai que bèstia, mièg-foal.

falorditge n.m. Cagada (pop.).

falordejar vi. Faire de bestiesas, de colhonadas.

falordisa n.f. Bestiesa, colhonada; folastritge.

falòt n.m. Fanau, lanternna. Var.: **faròt**.

falquet n.m. Pichin falcon.

falsafà n.f. Fàlsafa.

fàlsafa n.f. Part de la filosofia islamica qu'intègra lu fondaments logics e scientifics de foant grèga. Var.: **falsafà**.

falsificabilitat n.f. (filos.) Possibilitat, per un enonciat scientific, d'èstre contradich per una experimentacion. Var.: **faussificabilitat**.

falsificable, a adj. Que pòu èstre falsificat. Var.: **faussificable**.

falsificacion n.f. Accion de falsificar; lo sieu resultat. Var.: **faussificacion**.

falsificar vt. (*falsifiqi*) Alterar, desnaturar, modificar volontariament per enganar: *Falsificar una firma, un document*. Var.: **faussificar**.

falsificator, tritz n. Persona que falsifica. Var.: **faussificator**.

falun n.m. Rèca sedimentària mau consolidada, rica en brigas de cauquilhas, emplegada coma amendament dei tèrras agricòli.

falunar vt. Amendar (una tèrra) mé de falun.

falunatge n.m. Accion de falunar de tèrras agricòlas.

faluniera n.f. Carriera de dont si pòu extraire de falun.

fam n.f. 1. Besonh de manjar, rendut sensible mé de contraccions de l'estòmegue vuèi. \diamond *Una fam de lop, una fam de l'ors*: Una fam foarça viva. 2. Desidèri ardent de, ambicion per: *Aver fam de poder*. 3. Situacion de famina dins un país, una region: *Luchar còntra la fam dins lo monde*. Sin.: **talent**.

fama n.f. Reputacion; celebritat.

famarassa n.f. Famina. Sin.: **malafam**, **afamança**.

famassa n.f. Fam gròssa.

famat, ada adj. Si di de quauca ren qu'a tala ò tala fama. \diamond *Mau famat*: Qu'a marrida reputacion, en particulier en parlant d'un luèc.

famelic, a adj. Amairit per la mancança de noiridura.

famgala n.f. Fam secutaira, preissanta. Sin.: **talentàs**. Var.: **famgana**. (Etim. occ. *fam*, e bretona *gwall*: marrit).

familha n.f. 1. Ensèm format dau paire, de la maire (ò de doi adultes ligats per un contracte de maridatge ò assimilat) e dei enfants: *Cap de familha*. \diamond *Nom de familha*: Nom de maion, nom d'ostau. 2. (espec.) Lu enfants d'una cobla: *Una familha nombroa*. 3. Ensèm dei personas qu'an un ligam de parentèla per lo sang ò per aliança. \diamond *Ària de familha*: Semblança marcada entre personas dau meme sang. 4. Grope d'èstres ò de causas que presènton de caractèrs comuns: *Appartenir à la mema familha politica*. 5. (mat.) Ensemble d'elements qu'apartènon à un ensèm donat. \diamond *Familha indexada*: Familha d'elements d'un ensemble E, qu'à cadun si fa correspoandre un element i d'un ensemble I (si nòta $(x_i) \in I$). 6. (ling.) *Familha de lengas*: Ensèm de lengas qu'an una origina comuna. \diamond *Familha de mòts*: Ensèm de mòts qu'an la mema raïc. 7. (biol.) Division sistematica d'un òrdre ò d'un sota-òrdre que recampa lu genres qu'an totplen de caractèrs comuns.

familiar(i), ària adj. Familiar(i).

familhal, a adj. Familiar. Var.: **familhau**.

familiarament adv. Familiarament.

familiarisacion (-izacion) n.f. Familiarisacion.

familiarisar (-izar) vt. Familiarisar.

familhassa n.f. Familha grandassa.

familhau, ala adj. Familhal.

familheta n.f. Familhòta.

familhier n.m. Aqueu que viu dins l'intimitat d'una persona, que trèva abitualament un luèc; abituat: *Lu familhiers d'un cafè*.

familhòta n.f. Familha pichina. Var.: **familheta**.

familial, a adj. Que pertòca la familha. \diamond *Malautia familiarala*: Malautia ereditària que tòca de membres d'una mema familha. Var.: **familiau**, **familhal**, **familhau**.

familiala n.f. Automobila de torisme, carroçada per transportar entre 6 e 9 personas.

familiarisme n.m. Tendença à sotalinhar l'importança sociala de la familha.

familiar(i), ària adj. 1. Que si saup, que si conoisse ben, que si fa ben per abitud: *Una votz familiaria, aquesta question m'es familiaria*. 2. Si di d'un mòt, d'una expression, que s'emplègon correntament ma poàdon èstre sentits coma desplaçats dins d'uni relacions socials ò dins lu escrits. Var.: **familiar(i), ària**.

familiarament adv. D'un biais familiari. Var.: **familiarament**.

familiarisacion (-izacion) n.f. Accion de familiarisar; fach de si familiarisar. Var.: **familiarisacion (-izacion)**.

familiarisar (-izar) vt. Rendre familiari; acostumar, abitudar: *Familiarisar quauqu'un embé la montanha*.

Var.: **familiarisar (-izar)**. ♦ **si familiarisar** v.pr. Si rendre una caua familiària per la practica; s'acostumar.

familiaritat n.f. Granda intimitat; biais familiari de si comportar. Sin.: **privadaença**. ♦ pl. Biais tròup liures: *Pilhar de familiaritats mé quauqu'un*.

famíliau, ala adj. Familiar.

familistèri n.m. 1. Establiment cooperatiu sus lo sistema dau falanstèri. 2. Cooperativa obriera de produccion.

famina n.f. Mancança totala d'aliments dins una region pendent un periòde donat. Sin.: **malafam, afamaença**. ◇ *Una paga de famina*: Una paga foarça bassa.

famós, oa adj. 1. Que s'en es parlat, en ben ò en mau. 2. (fam.) Superior, remirable.

famosament adv. (fam.) D'un biais remirable; totplen.

fan n. (anglés) Afeccionat, passionat (espec. d'un cantaire, d'un actor, etc.). Sin.: **afogat, estrambordat**.

fanar vi. Passir. Sin.: **blagir, blasir**.

fanatic, a adj. e n. 1. Qu'es animat d'un zèle sensa limit per una doctrina, una opinion. 2. Qu'a una passion, una admiracion per quauqua ren, per quauqu'un. ♦ adj. Qu'a lu caractèrs dau fanatisme: *Un article fanatic*.

fanaticament adv. D'una mena fanatica.

fanaticacion (-izacion) n.f. Accion de fanatisar; fach d'èstre fanatisat.

fanatisar (-izar) vt. Rendre fanatic.

fanatisme n.m. Esperit, comportament de fanatic.

fanatron n.m. Redreïaire de corrent format d'un tube electric à vapor de mercuri.

fanau n.m. 1. Lanterna, quala que sigue. 2. (mar.) Lanterna ò fuèc emplegats à bòrd dei naus e per lo balisatge dei costas. Sin.: **lanterna granda, far**. ◇ Expr. *Aver lo nas coma lo fanau de Vilafranca*. 1536: «... auriam (las galeras) leu pres una barca de Cassis mes a vist lo fanau et s'es gandit...» A.C. Arle.

fanclub n.m. (angl.) Associacion que recampa d'afeccionats d'un artista (d'un cantaire, etc.).

fandango n.m. (mòt espanhòu) Dança e ària espanhòus de ritme pusleu viu, acompanhats de guitarra e de castanhetas.

fanèr n.m. Produccion protectritz aparenta de l'epidèrma dei vertebrats (pels, plumas, onglas, àrpias, esclòps, etc.).

fanerofòre, a adj. Que dona de fanèrs.

fanerogame, a adj. e n.m. ò n.f. (bot.) *Fanerogames*: Embrancament que comprèn li plantas que si reproduon per flors e per granas, coma lu angiospèrmes e lu gimnospèrmes. Sin.: **espermatocit**.

fanerogamia n.f. Part de la botanica qu'estúdia li plantas de flors.

fanfara n.f. 1. Orquèstra compauada de coires. 2. Concèrt de trompetas, de clarons, etc. ◇ (espec.) Música militària à basa d'instruments de coire. 3. À la caça, sonaria per lançar lo cèrvi.

fanfarin n.m. Gròs pale.

fanfaron, a n. Que vanta exageradament li sieu qualitats, li sieu capitadas, reali ò suspauadi. Sin.: **arlèri**,

vanaglòria, esbrofaire, bulo, sautarèu, marjassa (m), sauta-mi davant, farfantaire, talhavent. ♦ adj. Que presenta aqueu caractèr: *Un comportament fanfaron*.

fanfaronada n.f. Accion, paraula de fanfaron. Sin.: **marjassada, esbrofa, farfantaria, fanfaronaria**.

fanfaronar vi. Fanfaronear, farfantejar.

fanfaronaria n.f. Fanfaronada.

fanfaronear vi. (*fanfaronei*) Faire lo fanfaron. Var.: **fanfaronèjar, farfantejar**. Sin.: **faire Miqueu l'ardit**.

fanfaronèjar vi. Fanfaronear.

fanfartejar vi. Fanfaronear.

fanfòrnia n.f. 1. (mús.) Instrument de música populària format d'una lengüeta plegadissa fixada dins un encastre, que la boca de l'instrumentalista n'amblica lo son. 2. (fig.) Frema nèscia, que non saup s'ocupar de la sieu maion. Sin.: **toarca, patrassiera, chautron, choaspa**.

fanfornier, a adj. Nèsci. Sin.: **babeu, colhon, simplari, bavèca, auceu**.

fanfre n.m. Peis dei esteus coralians (*Balistas carolinensis*). Aqueu tèrme si pòu tambèn aplicar au pilòt (*Naucrates ductor*).

fanga n.f. 1. Terra trempada d'aiga. Sin.: **beta, pauta, baudra, arenàs**. 2. (geol.) Depaus fin trempat d'aiga; depaus dei grands fonds oceanics. 3. (fig.) Estat d'abjeccion, de misèria profunda: Cabussar dins la fanga.

fangàs n.m. Luèc plen de fanga.

fangassa n.f. Fanga espessa, que pega. Sin.: **pautassa, baudrassa**.

fangassejar vi. Caminar dins la fanga. ♦ vt. Regisclar embé de fanga.

fangassier n.m. Auceu cambarut m'au bec ponchut que si noirisse d'invertebrats dins lu palús (*Rallus aquaticus*). Sin.: **rasclèt, cambassa, bec roge, capelut, rasclè**. (Fam. dei ralidats).

fangassiera n.f. Proteccion còtra la fanga, dins una carreta.

fangoala n.f. (fam.) Ponchapen dins lo posterior.

fangós, oa adj. Betós. Sin.: **baudrós, pautós**.

fangoterapia n.f. Terapia qu'emplaga lu banhs de fanga.

fangum n.m. La fanga, en general.

fanhanhon n.m. (med.) Product de la concepcion pas encara arribat à tèrme, ma que presenta li formas de l'espècia, vesibli à l'uèlh nud. Sin.: **creaturon, prenhon, fètus**.

fanìa n.f. (fis.) Caracteristica de l'intensitat luminoza percebuda (per rapoart à l'intensitat luminoza objectiva).

fanit, ida adj. Capòt, au juèc.

fanotron n.m. (electr.) Redreïador de corrent, format d'un tube electronic emplit de vapors de mercuri.

fantaria n.f. (it.) Infantaria.

fantasc, a adj. Subjècte à de capricis, à de fantasias estranhi. Sin.: **capriciós, original, talentin**.

fantascaria n.f. Umor fantasca.

fantascòpi n.m. Lanterna magica.

fantasia n.f. 1. Creativitat liura e imprevisibla. Sin.: **farlanda, fantaumaria**. 2. Caprici, gust estranh e que

non dura: *Si plegar ai fantasias de quauqu'un*. ◇ À, *segond la mieu fantasia*: Coma m'agrada, en foncion de la mieu umor dau moment. Sin.: **au mieu èime**. 3. Òbra d'imaginacion; creacion que non seguisse li règlas establidi d'un genre. 4. *Jòia (de) fantasia*: Jòia que non es d'una matèria preciosa. ◇ Pain (de) fantasia: Pan que si vende à la pèça e non au pes. 5. Demostracion equèstra de cavaliers arabes.

fantasiós, oa adj. Plen de fantasia.

fantasista adj. e n. Qu'obeïsse unicament ai capricis de la sieu imaginacion. ◆ n. Artista que canta o cuènta d'istòrias.

fantasma n.m. Representacion imaginària que tradue de desidèris pauc ò pron conscients (lu projèctes, li realizacions artistiqui son de fantasmas conscients, lu pantalais, lu simptommas nevrotics son de fantasmas inconscients).

fantasmagoria n.f. 1. Procediment que consistisse à faire aparéisser de figuras irreali dins una sala escura, au mejan d'efèctes optics. 2. Espectacle encantareu. 3. (lit.) Presença, dins una òbra, de nombros temas e motius fantastics pròpris à crear una atmosfèra sobrenaturala.

fantasmagoric, a adj. Qu'apartèn à la fantasmagoria.

fantasmar vi. Aver de fantasmas, s'abandonar à de fantasmas.

fantasmatic, a adj. Relatiu au fantasma.

fantassin n.m. (de l'it. *fantaccino*, pejoratiu e diminutiu) Militari de l'infantaria. Sin.: (pop.) **pistapauta**.

fantastic, a adj. 1. Que l'imaginacion a creat; quimeric. 2. (espec.) Qu'emplega lo fantastic coma mejan d'expression, en literatura e dins li arts. 3. (psiquiatria) *Deliri fantastic*: Parafrenia. 4. Extraordinari, incredible: *Idea fantastica*.

fantastic n.m. Forma artistica e literària que repilha lu elements tradicionals dau meravilhós e mete en evidença l'intrada de l'irracional dins la vida individuala ò collectiva.

fantasticament adv. D'un biais fantastic.

fantasma n.m. 1. Aparicion d'un moart sota l'aspècte d'un èstre vertadier. Var.: **fantasme**. Sin.: **trèva, esperit, espant**. 2. (lit.) Persona, caua qu'a gaire de realitat. 3. Persona, caua qu'existisse unicament dins l'imaginacion ò existisse ma sensa jugar efectivament lo sieu ròtle: *Un govèrn fantasma*. 4. (med.) *Membre fantasma*: membres que d'unu amputats an la sensacion d'aver encara, cen que tradue la persistença de la consciença dau còrs dins la sieu totalitat. 5. Fuèlh, carton que si mete à la plaça d'un libre sortit d'una estatgiera de biblioteca, d'un document, etc.

fantasmaria n.f. Bestiesa, enfantilhatge. Var.: **fantasmes**. Sin.: **pantaissada, somiadís, enfantolithe**.

fantasmatic, a adj. Que tèn dau fantasma.

fantasme n.m. Fantasma.

fantasmejar vi. (*fantasmei*) Fantasmejar.

fantasmejaire, airtz adj. Badin, folastrejaire.

fantasmejar vi. 1. Repepiar. 2. Badinar. Var.: **fantasmejar**. Sin.: **folastrejar**.

fantasmes n.m. Fantasmaria.

fantasme n.m. Si dins d'una persona que folastreja.

fantasmejar, a adj. Que repèpia.

fantin n.m. (anc.) Menaire de la poasta à cavaus.

faquin n.m. 1. Dandi. 2. Òme impertinent e mespresable.

faquinaria n.f. Acte d'un faquin.

faquinejar vi. Si comportar en faquin.

faquir n.m. Asceta musulman ò indó. 2. Persona que fa en public de torns divers (insensibilitat, ipnòsi, etc.).

faquirisme n.m. Ensèm dei fenomènes sobrenaturalis que la sieu manifestacion es atribuïda au poder dei faquirs.

far vt. Faire.

far n.m. 1. Torre auta qu'en cima poarta un fogau pauc ò pron potent destinat à guidar li naus pendent la nuèch: *Lo far d'Alexàndria*. Sin.: **lanterna granda, fanau**. ◇ Dispositiu analògue per la navegacion aerenca. 2. Lume plaçat à l'avant d'un veicule per esclarar la rota de nuèch. 3. (lit.) Persona ò caua que sièrve de guida, de modèl: *Lo far dau monde liure*.

far n.m. Flan breton mé de raïms sècs ò de pruneus.

farabalà n.m. Falbalà.

farabustier n.m. Pirata, bocanier. Sin.: **escumaire**. Var.: **faribustier**. (Etim. neerl. *vrijbuiten*).

farad n.m. (electr.) Unitat de mesura de capacitat electrica (simb. F) qu'equivau à la capacitat d'un condensator electric entre li armaduras dau quau apareisse una diferença de potencial de 1 vòlt quora es cargat d'una quantitat d'electricitat de 1 colomb.

faraday n.m. Quantitat d'electricitat, egala à 96490 colombs, que, dins l'electrolisi, rompe una valença d'una mòla de l'electrolit.

faradic, a adj. *Corrent faradic*: Corrent d'induccion emplegat en terapeutica e en neurofisiologia.

faradisacion (-izacion) n.f. Usatge medical dei corrents d'auta tension.

faramauca n.f. Babau.

faraminós, oa adj. Espantant, extraordinari: *Un prêtz faraminós*.

farampola n.f. Cautlet (L'Escarena). Var.: **faràmpola**.

farampolier, a n. Persona que manja totplen de caulets.

farandola n.f. Dança provençalà à 6/8, executada per una cadena alternada de dançaires e de dançairitz, au son de galobets e de tarmborins. Var.: **farandòla**.

farandòla n.f. Farandola.

farandolaire, airtz adj. e n. Persona que dança la farandola.

faraoon n.m. 1. Sobeyran d'Egipte anciana. 2. Ancian juèc d'azard, analògue au camin de fèrre modern.

faraoonian, a adj. Faraonic.

faraoonic, a adj. Var.: **faraoonian**. Sin.: **enòrme, considerable, astronomic**.

farasson n.m. Blest d'una lampa d'òli: *«Dau calen amursit cercon lou farassoun»* (Ranher).

farassonnier, a adj. e n. Pelandron, pigre.

farastelar vi. (*farastèli*) Entrabucar.

farbalà n.m. Falbalà.

farbèla n.f. Mena de dentela gròssa que lo sieu teissatge compoarta tres sistemas de fieus d'evolucion despariera.

farça n.f. 1. Chapladís d'èrbas, de liumes, de carn, que si mete au dedintre d'un peis, d'un tomati, d'una cogordeta, etc. Var.: **farçum**. Sin.: **emplum**. 2. Menchonada. Sin.: **farcejada**, **despièch**, **badinaria**. 3. (lit.) Intermèdi medieval comic dins la representacion d'un misteri pi, à partir dau siècle XIIIⁿ, pichina pèça comica que presenta d'un biais satiric li usanças e la vida quotidiana.

farcejaire, airtiz adj. Badin, leugier. Sin.: **menchonier**, **badinaire**.

farcejar vi. Badinar. Sin.: **menchonar**.

farcin n.m. Ronha (malautia dei cavaus).

farcir vt. (*farçissi*) 1. Emplenar de farçum. 2. (fig.) Clafir, sobrecargar (quauqu'un, la tèsta, l'esperit) de (quauqua ren): *Farcir un discors de citacions*. ♦ **si farcir** v.pr. Faire mé desplaser (una caua desagradiva); suportar (una persona desagradiva). Sin.: **s'enquilhar**, **s'embocar**.

farçit, ida adj. Garnit de farçum. ♦ n.m. Liume, etc., garnit de farçum: *Lu farçits niçards*.

farcon n.m. Falcon.

farçum n.m. Chapladís d'èrbas, de liumes, de carn, que si mete au dedintre d'un peis, d'un tomati, d'una cogordeta, etc. Var.: **farça**.

fard n.m. 1. Composicion cosmetica destinada à escondre li decas de la pèu, à modificar l'esclat ò la color de la carnason. Var.: **afard**. 2. (lit.) *Parlar sensa fard*: Parlar directament, sensa engan. Sin.: **parlar sensa bescontorn**, **sensa torn ni vòuta**.

farda n.f. Vestiment frust, de marrida qualitat; estraça. Sin.: **fripa**.

fardada n.f. Paquet de mèrç, balòt. Var.: **fardeu**, **fais**.

fardaire, airtiz n. Fripier.

fardaria n.f. Friparia.

fardelier, a n. Faissier.

fardar vt. 1. Metre de fard sus: *Fardar la cara d'un actor*. ◇ (fig.) *Fardar la veritat*: Escondre cen que porria semblar desagradiv. Var.: **enfardar**. 2. (comèrci) Curbir de produchs endecats mé d'autres de boana qualitat per enganar lo client. ♦ **si fardar** v.pr. Si metre de fard sus la cara.

fardaria n. f. Luèc, comèrci dont si vèndon de fardas.

fardassejaire, airtiz n. Farfolhaire.

fardassejar n. Farfolhar.

fardassier, a n. Persona que vende de fardas. Sin.: **fripier**.

fardatge n.m. 1. (comèrci) Accion de fardar. 2. (mar.) Jaç de fais que si mete en fond d'estiva d'una barca ò d'una nau per entrarvar que l'aiga de la santina degalhe la mèrç.

fardelet n.m. Pichin fardeu. Sin.: **faisset**.

fardeu n.m. 1. Paquet de mèrç, balòt. Sin.: **fais**, **fardada**. 2. Vestiments que si dónon à una filha que si va maridar; lo tot dei vestiments d'un enfant que va en internat.

faré n.m. Maion tradicionala de Polinesia.

farfadet n.m. Folaton. Sin.: **fadet**.

farfantaria n.f. Fanfaronada.

farfantejaire, airtiz adj. e n. Fanfaron.

farfantejar vi. Fanfaronar.

farfantèla n.f. 1. Berluga. 2. Cresença foaravertadiera, pensada quimerica que trebola l'èime: *Si faire de farfantèlas*. Sin.: **enlusiment**, **illusion**.

farfantelaire, airtiz adj. e n. 1. Que pertòca li farfantèlas. 2. Persona sota l'empresa de farfantèlas.

farfantelar vi. (*farfantèli*) 1. Si faire de farfantèlas. 2. Aver la berluga.

farfolhaire, airtiz adj. e n. Que farfolha. Var.: **forfolhaire**. Sin.: **fardassejaire**.

farfolhar vi. Cercar en metent tot en desòrdre. Sin.: **forgonear**. Var.: **forfolhar**. Sin.: **fardassejar**.

farga n.f. 1. Atalhier dont si travèlhon lu metals au fuèc e au marteu sus l'enclutge. Sin.: **fôrja**. 2. Forneu per lo trabalh à caud dei metals e dei aliatges. Sin.: **fàbrega**, **fabraria**.

fargable, a adj. Que pòu èstre fargat.

fargaire, airtiz n. (lit.) Qu'inventa (pusleu per faire de mau, per enganar): *Un fargaire de calomnias*.

fargar vt. (*fargui*) 1. Façonar (generalament à caud) per desformacion plastica un metal, un aliatge, per li donar una forma, de dimensions e de caracteristicas definidi. Sin.: **fabregar**, **faurejar**, **forjar** (fr.). ◇ (fig.) *Fargar un caractèr*: Lo formar per afrontar li espròvas de la vida. 2. Inventar, imaginar: *Fargar un mòt noueu*.

fargat, ada adj. Travallhat à la farga. Sin.: **fabregat**, **faurejat**.

fargatge n.m. Accion de fargar.

fargaton n.m. (mar.) Fregata pichona; nau de pichona dimension sensa cubèrta. 1536: «...*las callas (letras) fan mension de XX galeras e dos fargatons, como poyres veser...*» A.C. Arle CC545 L. 426. Var.: **fregaton**.

faribòla n.f. (sobretot au pl.) Prepaus sensa gaire de valor.

farigaudaria n.f. Folia.

farígola n.f. Ferígola.

farigoleta n.f. Ferigoleta.

farilhon n.m. (mar.) 1. Isoleta formada d'un rocàs en forma de bauç. 2. Fais de boasc gras atubat dins un recipient plaçat à la popa d'un bateu per faire lume à la pesca. Sin.: **fasquier**.

farina n.f. 1. Pòuvera que vèn en esquiçant lu grans dei cerealas ò d'uni leguminoas. 2. *Farina de boasc*: Produch obtengut per fragmentacion de bòfas e de ressum, emplegat coma abrasiu, coma produch per netejar, etc.

farinaceu, ea adj. Qu'a la natura ò l'aparença de la farina.

farinada n.f. 1. Aliment ò beure a basa de farina per lo bestiau. 2. Bulhida de farina. Sin.: **potròla**.

farinaire, a n. Molinier.

farinar vt. Esposcar de farina. Var.: **enfarinar**.

farinatge n.m. Alteracion d'una pintura que, sota l'accion d'agents atmosferics, si recuèrbe d'una pichina posca gaire adherenta.

farinejar vi. Èstre farinós.

farinet n.m. Fonge manjadís, de color saura, caracterisat per de pichins agulhons plaçats sus la camba e sota lo capeu. Sin.: **moissin ros**, **aurilheta espinoa**. (*Hydne repandum*).

farineu, èla adj. Farinós.

faringal, a adj. e n.f. Si di d'una consonanta articulada en raprochant la raïç de la lenga e la paret arrier de la faringe. Var.: **faringau**.

faringat, ada adj. De la faringe. Var.: **faringian**, **faringeu**.

faringau, ala adj. Faringal.

faringe n.f. Conduch muculo-membranós entre la boca e l'esofague, dont si cróson li vias digestivi e li vias respiratòri. Var.: **farinx**.

faringectomia n.f. (cir.) Incision cirurgicala de la faringe.

faringeu, ea adj. De la faringe.

faringian, a adj. Faringat.

faringisme n. m. Contraccion espasmodica dei muscles de la faringe.

faringiti n.f. Inflamacion de la faringe.

faringografia n.f. Examèn radiografic de la faringe.

faringolaringiti n.f. Inflamacion que tòca à l'encòup la faringe e la laringe.

faringoscòpi n.m. (med.) Instrument per examinar la faringe.

faringoscopia n.f. Faire un examèn de la faringe.

farinier, a n. Persona que vende de farina.

fariniera n.f. Mòble dins lo quau si consèrva la farina.

farinòla n.f. Planta erbacea m'ai fuèlhas triangulari, que creisse au mitan dei culturas e dei escombras. (*Chenopodium album*).

farinós, oa adj. 1. Que contèn de farina ò de fecula. 2. Qu'es ò que sembla cubèrt de farina. 3. Qu'a l'aspècte ò lo gust de la farina. Var.: **farinós**, **farineu**.

farinós n.m. Vegetal alimentari que pòu fornir una farina.

farinx n.m. Faringe.

farisaïc, a adj. Dei fariseus; dau farisaïsme.

farisaïcament adv. Dins lo biais dei fariseus.

farisaïsme n.m. 1. Estacament exagerat ai detalhs de la practica religioa; ritualisme, formalisme. 2. Manifestacion ostentatòria e ipocrita de vertut ò de pietat. Sin.: **faussetat**, **ipocrisia**.

farisenc, a n. e adj. Fariseu.

fariseu, ea adj. e n. 1. Membre d'una sècta judiva apareissuda au s. IIe av. J.-C., que pretendia d'observar rigorosament e estrechament la lèi de Moisés ma que, dins l'Evangèli, es acusada d'ipocrisia e de formalisme. 2. Persona que la sieu pietat e la sieu vertut son unicament exteriori. ◇ Persona qu'afècta un respècte estrech d'una moralta tota formalta e que s'en sièrve per jutjar mé severitat li accions dei autres. Sin.: **fausson**, **ipocrita**, **cacholeta**. Var.: **farisenc**.

farlabic n.m. Farlabica.

farlabica n.f. Falsificacion. Var.: **farlabic**. Sin.: **faussificacion**, **farlataria**.

farlabicaire, airtz adj. e n. Falsificaire. Sin.: **faussificaire**, **farlataire**.

farlabicar vt. (*farlabiqui*) Falsificar. Sin.: **faussificar**, **farlatar**.

farlanda n.f. Frasca, fantasia. *Li farlandas de la regina Joana de Provença*. Sin.: **escarbicadas**.

farlatar vt. Mesclar me de substànças desparieri. Sin.: **farlabicar**, **alterar**, **desnaturar**.

farlataria n.f. Accion de farlatar.

farlengar vt. (pop.) Vestir.

farlengas n.f. pl. Vestiments.

farluquet n.m. Òme frivòle e pretensiós.

farmaceutic, a adj. Que pertòca la farmacia: *Especialitat farmaceutica*.

farmacia n.f. 1. Sciènça dei medicaments, de la sieu composicion e de la sieu preparacion. 2. Negòci, local dont si prepaçon, dont si vèndon de medicaments. 3. Armari pichin ò estug portatiu dont si méton de medicaments.

farmacian, a n.m. Doctor en farmacia; persona que tèn una farmacia. Sin.: **farmacista** (it.).

farmacocinetica n.f. Estudi de cen que devènon lu medicaments dins l'organisme (absorpcion, fixacion, transformacion, eliminacion).

farmacista n. Farmacian.

farmacocalcita n.f. (miner.) Arseniat idratat de coire.

farmacoddependença (-éncia) n.f. Dependènça toxicomaniaca ai medicaments.

farmacodinamia n.f. Sciènça qu'a per objècte l'estudi de l'accion dei medicaments dins l'organisme. Var.: **farmacodinamica**.

farmacodinamic, a adj. Que pertòca la farmacodinamia, la farmacodinamica.

farmacodinamica n.f. Accion dei medicaments dins l'organisme; farmacodinamia, branca de la farmacologia qu'estúdia aquesta accion.

farmacogenetica n.f. Sciènça qu'estúdia l'influènça dai factors genetics sus la reaccion de l'organisme ai medicaments.

farmacologia n.f. Estudi scientific dei medicaments e dau sieu emplec.

farmacologic, a adj. De la farmacologia.

farmacologista n. Farmacològue.

farmacològue, òga n. Especialista de farmacologia. Var.: **farmacologista**.

farmacomania n.f. Toxicomania que consistisse à consumir de medicaments d'un biais abusiu.

farmacopea n.f. 1. (m'una majuscula) Recuèlh oficial que contèn la nomenclatura dei medicaments, la sieu composicion, lu sieus efèctes, etc. 2. Ensèm de remèdis: *La farmacopea dei medecinas orientali*.

farmacopsiquiatria n.f. Estudi dei medicaments qu'entíron de desturbaments mentals.

farmacoradiologia n.f. Examèn radiologic sota l'influéncia d'una substància que ne pòu modificar lo comportament.

farmacoterapia n.f. Art de curar au mejan de medicaments.

farmacovigilança (-ància) n.f. Centralisacion, contraròtle e difusion dei informacions sobre lu efèctes nocius ò imprevises dei medicaments.

farnatge n.m. Farinatge.

farnelar vt. Sortir lu rems de l'aiga quora la galèra naviga à vela ò quora dona fond.

farneu n.m. (mar.) 1. Cordatge que tèn la ròda dau timon. 2. Cordatge que sièrve per mòure lo timon.

farnós, oa adj. Farinós.

faròt n.m. Falòt. Sin.: **far, fanau.**

faròt, a adj. 1. Coquet, elegant. Sin.: **aliscat, lisquet, corós.** 2. Fanfaron, pretensiós.

farotament adv. D'un biais faròt. Sin.: **elegantament.**

farotaria n.f. Elegança.

farotejar vi. Faire lo bulo; si gonflar d'importança.

farrat n.m. Coàs. Var.: **ferat.**

farzela n.f. Reget d'oliu. Var.: **varzela.**

fasa n.f. 1. Cadun dei cambiaments, dei aspèctes successius d'un fenomèn en evolucion; cada periòde que correspoande à un d'aquelu cambiaments. 2. Cadun dei aspèctes diferents que la Luna e quauqui planetas presèton en foncion de la sieu posicion per rapoart au Soleu e à la Tèrra. 3. (quim.) Part omogèna d'un sistema: *L'aiga e lo glaç son doi fasas d'un meme còrs pur.* 4. (fis.) Constanta angulària d'un movement vibratòri. \diamond Quantitat ω + φ (dont ω es la pulsacion, t lo temps e φ la fasa à l'origina) que lo sieu cosinus representa la variacion d'una grandor sinusoidalà. \diamond *Fenomènes periodics en fasa:* Fenomènes periodics d'una mema frequéncia que vâron d'un meme biais e que presèton de maximoms e de minimoms simultaneus. \diamond (fig.) *Èstre en fasa mé quauqu'un, quauqua ren:* Èstre en acòrdi, en armonia ensèms m'elu.

fasable, a adj. Que pòu èstre fach. Sin.: **executable.**

fasamètre n.m. (electr.) Aparelh que sièrve à mesurar la diferença de fasa entre doi corrents alternatiu de mema frequéncia.

fasan n.m. Faisan.

fasana n.f. Faisana.

fasanaria n.f. Faisanaria.

fasandar vt. Faisandar. \blacklozenge **si fasandar** v.pr. Si faisandar.

fasaneu n.m. Faisaneu.

fasianidat n.m. *Fasianidats:* Familha d'auceus Sin.: **Fasianides.**

fasianide n.m. Fasianidat.

fascicle n.m. Cada liurason d'un obratge publicat per partidas successivi. \diamond *Fascicle de mobilisacion:* Document donat à un reservista per li indicar cen que deu faire en cas de mobilisacion. Var.: **fascicul(e).**

fascicul(e) n.m. Fascicle.

fasciculat, ada adj. 1. (biol.) Acampat en faisèu. \diamond (bot.) *Raïç fasciculada:* Dins la quala non si pòu destriar l'axe principal. 2. (arquit.) *Pilastre fasciculat:* Pilier compausat d'au manco cinc colomnas juntivi.

fascinacion n.f. 1. Accion de fascinar. 2. (fig.) Atirança irresistible: *La fascinacion dau poder.* Sin.: **pivelatge, embeliment, emmascament.**

fascinant, a adj. Que fascina. Sin.: **pivelaire, pivelant, embelinaire, emmascant.**

fascinar vt. 1. Atraire, dominar, mobilisar un èstre vivent en lo privant de reaccion defensiva per la soleta potença dau regard. 2. (fig.) Atraire irresistiblement l'atencion per la sieu belessa, etc.; sedurre: *Fascinar lo sieu auditièri.* Sin.: **pivelar, embelinar, emmascar.**

fascisme n.m. Faissisme.

fascista adj. e n. Faissista.

fasedor, a adj. Que pòu èstre fach. Sin.: **executable.**

fasma n.m. Insècte sensa alas que lo sieu còrs alongat sembla li brotilhas ò li branca que li viu sobre. Var.: **fasme.**

fasme n.m. Fasma.

fasmide n.m. *Fasmides:* Familha d'insèctes dau cors foarça alongat, que viu dins li regions caudi e que lo sieu tipe es lo fasma.

fasquier n.m. 1. Lenhier de boasc gras per la pesca de nuèch. 2. Pichin far. Sin.: **farilhon, fustier.**

fast n.m. Pompa, magnificença: *Lo fast d'una ceremònia.* Sin.: **ufana.**

fast, a adj. Favorable, propici à una bèla capitada: *Un jorn fast, un periòde fast.*

fastic n.m. 1. Antipatia. Sin.: **descoar, aversion, òdi.** 2. Embrollh.

fastidi n.m. Torment, enuèi.

fastidiar vt. (*fastidi*, classic *fastidii*) Tormentar, cruciar, enuèiar. \blacklozenge **si fastidiar** v.pr. S'inquietar.

fastidiós, oa adj. Que provòca de fastidi. Var.: **fastigós.**

fastidiosament adv. D'un biais fastidiós.

fastigar vt. (*fastigui*) Provocar lo fastic, lo descoar, l'escufèa. Var.: **enfastigar.** Sin.: **descoar, faire escufèa.**

fastigiat, ada adj. (bot.) Que li sieu branca van vèrs lo ceu.

fastigós, oa adj. 1. Antipatic. 2. Fastidiós.

fastigosament adv. D'un biais fastigós.

fastós, oa adj. Fastuós.

fastosament adv. D'un biais fastós.

fastuós, oa adj. Que fa vèire totplen de fast: *Menar una vida fastuoa.* Var.: **fastós.** Sin.: **ufanós.**

fastuosament adv. Embé fast. Var.: **fastosament.** Sin.: **ufanosament.**

fat, fada adj. e n. Persona vanitosa, que pròva un contentament excessiu d'eu-meme. Sin.: **arlèri, sautareu, sufisent.**

fatal, a adj. 1. Que lo sòrt a fixat per avança; que deu arribar inevitabament. Sin.: **immancabable, indefugible.** 2. Que provòca inevitabament la roïna, la moart: *Una error fatala.* Sin.: **funèst, nefast.** \diamond *Frema fatala:* Frema

d'una belessa irresistible, que sembla que sigue mandada dau destin per perdre cu s'en enamora. 3. (tecn.) Si di d'un sotaproduch generat automaticament dins un procès de produccion. Var.: **fatáu**.

fatalament adv. D'un biais fatal; inevitablament. Sin.: **immancablament**, **funestament**, **indefugiblament**.

fatalisme n.m. Doctrina que considèra qu'una causa unica e sobrenaturala fixa tojorn d'avança toi lu eveniments.

fatalista adj. e n. Que s'abandona ai eveniments.

fatalitat n.f. 1. Foaça sobrenaturala que sembla determinar per avança lo cors dei eveniments. Sin.: **astre**, **destin**, **astrada**, **destinada**, **sòrt**. 2. Caractèr fatal, inevitable de quauqua ren. 3. Concors de circumstàncas contrari e inevitabli; adversitat que non si pòu explicar; malediccion.

fatáu, ala adj. Fatal.

fatessa n.f. Trach de la cara.

fatidic, a adj. Marcat per lo destin: *Lo jorn fatidic*.

fatidicament adv. D'un biais fatidic.

fatiga n.f. 1. Sensacion de lassitge à causa d'un esfoarç, un excès de despena fisica ò intellectuala. Sin.: **lassiera**, **afanament**, **estraqüessa**, **alassament**. \diamond (mar.) Trabalh penós dei galerians foara dau banhe ò dei galèras. Sin.: **corroada**, **corroada**. 2. (tecn.) Deterioracion intèrne d'un materiau sotamés à d'esfoarç superiors au limit d'endurança, inferiors au limit d'elasticitat. Sin.: **aflaquiment**, **afreuliment**.

fatigabilitat n.f. Propension à èstre las.

fatigable, a adj. Subjècte à la fatiga.

fatigant, a adj. Que fatiga. Sin.: **alassant**, **aflaquissent**, **desanant**, (fam.) **crepat**, **afanaire**.

fatigar vt. (*fatigui*) 1. Causar de lassitge, de fatiga intellectuala ò fisica à (quauqu'un). Sin.: **alassar**, **afanar**, **estracar**, **desanar**, **aflaquir**. 2. Afectar (un organe, un sens): *Lo solet fatiga lu uèlhs*. 3. Importunar. Sin.: **sansonhar**, **secutar**, **secar**, **tavanejar**, **sadolar**, (pop.) **gonflar**. 4. *Fatigar la salada*: La bolegar longament après l'aver condida. \blacklozenge vi. 1. Provar de fatiga: *En venent vièlh, fatigui mai rapidament*. 2. (tecn.) Aver à suportar un esfoarç tròup important. \blacklozenge si **fatigar** v.pr. 1. Provar ò si donar de fatiga. Sin.: **s'afreulir**, **s'aflaquir**. 2. Si lassar de quauqua ren, de quauqu'un.

fatigat, ada adj. 1. Las. Sin.: **alassat**, **afanat**, **estrac**, **aflaquit**, **desanat**, (fam.) **crepat**. 2. Leugierament malaut: *Non es anat trabalhar, qu'èra un pauc fatigat*. 3. (fam.) Frust: *De braias un pauc fatigadi*.

fatigujar vi. S'alassar per pas grand cauva.

fatòrga n.f. Sorneta.

fatma n.f. Frema musulmana.

fatràs n.m. 1. Amolonament confús, eteroclit de cauas: *Un fatràs de libres*. 2. Ensèm incoherent d'ideas, de paraulas, etc. Var.: **fatrassada**.

fatrasia n.f. Genre literari medieval satiric, que presenta d'incoerèncas dins la composicion coma dins li ideas desvolopadi.

fatrassada n.f. Fatràs.

fatrassier, a adj. e n. Que li agrada lo fatràs. Sin.: **gastatot**.

fatuitat n.f. Contentament excessiu qu'una persona pròva per ela-mema, que si manifestà per una vanitat insolenta. Sin.: **sufisença**.

fau n.m. 1. Aubre dei forèsts temperadi, de la rusca lisca, dau boasc blanc, dur e plegadís, que lo sieu fruch es la faia. 2. Lo boasc d'aquel aubre. Var.: **faut**.

faube, a adj. D'una color que tira sus lo ros. Var.: **fauve**, **faubet**.

faubèrt n.m. (mar.) Ramassa que sièrve à netejar l'empoant d'una nau. Sin.: **radassa**.

faubet, a adj. Faube.

fauca n.f. (mar.) Cencha verticala qu'entorna la nau au dessobre de la cubèrta. 1989: «... *pas besonh de pont ò de fauca que l'èrsa risca pas d'embarcar...*». Milhaud p.73. Var.: **falca**.

faucet n.m. Gròssa poiera.

fauchon n.m. Poiron per faire de fais, per talhar d'aubrillons.

faucon n.m. Falcon.

fauconaria n.f. Falconaria.

fauconier, a n. Falconier.

fauconet n.m. Sòrta de pichin faucon gris e blau. Sin.: **albanèl**, **aubanèl**, **aubaneu**.

fauda n.f. 1. Espaci entre la cencha e lu ginolhs d'una persona assetada. 2. Pan d'una rauba. 3. Deflector que permete de melhorar la penetracion dins l'aria d'un veicule (automobila, tren, camion).

faudar vt. Plegar una pèça d'estòfa, un lançòu...

faudeta n.f. Pichoni faudilhas magerment per de filhetas.

faudilhas n.f. pl. Vestit femenin que va de la cencha fins ai cambas.

faudiu n.m. Vestit de proteccion que si mete sus lo davant per protegir lu vestits que son sota, per si protegir (dei tacas, etc.).

faula n.f. 1. Pichin racònte allegoric, en vèrs ò en pròsa, que contèn una morala: *Li faulas de Rancher*. 2. (lit.) Racònte, prepaus mençoneguiè; istòria totalament inventada. 3. Mite.

faulier n.m. Fablier.

faument n.m. Fomentacion (remèdi).

fauna n.f. 1. Ensèm dei animaues d'una zòna donada. 2. (pej.) Ensèm de gents caracteristici que trèvon un meme luèc: *La fauna dei seradas niçardi*.

faune n.m. (Antiqu. rom.) Divinitat campèstra representada mé de còrnas e de pens de cabra.

faunesc, a adj. (lit.) Relatiu ai faunes; que sembla un faune.

faunessa n.f. (lit.) Faune femeu.

faunic, a adj. Relatiu à la fauna.

faunistica n.m. Estudi scientific de la fauna à la susfàcia dau glòbe.

fauqueta n.f. En fustaria, taula de 2 x 0,5 m.

faure n.m. Fabre.

fauressa n.f. Esposa dau faure.

fauria n.f. Fabraria.

faurejar vt. Fabregar.

faurilhon n.m. Pichin faure.

faurrada n.f. Tonaira.

faus, faussa adj. 1. Contrari à cen qu'es vèr ò just, à l'exacituda. 2. Sensa fundament, que lu fachs non justificon: *Un rasonament faus*. ◇ (psicol.) *Faussa reconoissença*: Illusion que consistisse à assimilar de personas, d'objèctes, de luècs desconoissuts à d'autres ja conoissuts, à causa de semblanças superficiali. 3. Qu'es solament una imitacion, que non es original, autentic: *De dents faussi, faussa moneda*. 4. Que non es realment cen qu'es nomenat: *Faus acàcia*. 5. Qu'a l'aparença d'un objècte, ma pas la sieu foncion: *Una faussa poarta*. Sin.: **sembla**: *Una sembla modestia*. ◇ *Faus títol*: Promier títol abreujat, estampat sus lo fuèlh avant la pàgina títol d'un obratge. 6. Que si fa passar per cen que nos es: *Un faus emplegat dau gas*. 7. Simulat: *Una faussa modestia*. 8. Qu'engana ò esconde lu sieus sentiments: *Un regard faus, una persona faussa*. 9. Que manca de justessa, que non es conforme à l'armonia: *Una nòta faussa, una votz faussa*. 10. *Carta faussa*: À la belòta, carta desparelhada, que vau mai s'en desbarrassar per si crear una copa.

faus n.m. 1. Cen qu'es contrari à la veritat. 2. Alteracion frauduloa de la veritat per la fabricacion ò l'usatge d'una pèça, d'un objècte, etc.: *Aqueu testament es un faus*. 3. Còpia frauduloa d'una òbra d'art originala. 4. Imitacion d'una matèria, d'una pèira preciosa, etc.

faus adv. D'un biais faus: *Cantar faus*.

faussa banda n.f. Faus bòrd.

faus bòrd n.m. (mar.) Inclinason d'una nau sus un bòrd en seguida d'una deca de construccion ò d'una reparticion inegala dei cargass embarcadi. Var.: **faussa bordura**. Sin.: **faussa banda**.

faus bordon n.m. 1. Procediment d'armonisacion originària d'Anglatèrra, contraponch à tres votz nòta còntra nòta, foarça emplegat ai s. XV e XVI dins la música de glèia. Sin.: **rèi**. 2. Tot cant de glèia, especialament armonisacion de psalmes. 3. Abelha mascla.

faussa bordura n.f. Faus bòrd.

faus coal n.m. 1. Coal amovible que si mete à una camia, etc. 2. Escuma en dessobre de la bièrra.

faus filet n.m. Contralonja.

fausmonedier, a n. Persona que fabrica de faussa moneda.

faus poant n.m. Poant mobile, dins li naus anciani, en dessota dau poant superior. Sin.: **cadastra**.

faus òrle n.m. Òrle fach d'una benda de teissut raportada. Sin.: **ròda**.

faus plec n.m. Plec fach accidentalament.

faussa cubèrta n.f. Faus poant.

faussa jacilha n.f. Avortament espontaneu.

fausament adv. 1. D'un biais faus, injust. 2. D'un biais ipocrita, afectat.

faussar vt. 1. Desformar (un objècte, un mecanisme) per un esfoarç excessiu: *Faussar una clau*. 2. Donar una faussa interpretacion de, rendre faus, inexacte: *Faussar un resultat*. 3. Destrúger la justessa, l'exacituda de; alterar. ◇ *Faussar l'esperit de*: Li inculcar de

rasonaments faus. 4. (fam.) *Faussar companhia à quauqu'un*: Lo deixar bruscamet ò sensa avertir. Sin.: **talhar la companhia**.

faussari, ària n. Persona que comete ò fabrica un faus.

faussaria n.f. Faussetat.

faussa-riga n.f. Transparent per escriure drech.

faussarota n.f. (med.) Passatge d'aliments dins la traquea.

faus semblant n.m. Pretèxte mençoneguièr. Sin.: **escampa**.

faus sens n.m. inv. Fach d'interpretar d'un biais erroneu lo sens d'un mòt dins una frasa.

fausset n.m. Votz de fausset: votz de cap, votz de gal.

faussetat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es faus. 2. Manca de franquessa, ipocrisia. Var.: **faussiera, faussaria**.

faussiera n.f. Faussetat. Sin.: **perfidia**.

faussificabilitat n.f. (filos.) Falsificabilitat.

faussificable, a adj. Falsificable.

faussificacion n.f. Falsificacion.

faussificar vt. (*faussifiqú*) Falsificar.

faussificator, tritz n. Falsificator.

faus testimòni n.m. Persona que fa un faus testimoniatge.

faus testimoniatge n.m. Testimoniatge mençoneguièr.

faut n.m. Fau.

fauta n.f. 1. Mancament à una règla morala, ai prescripcions d'una religion. ◇ (expr.) *Fauta reconoissuda es a mitat perdonada*. 2. Mancament una nòrma, ai règlas d'una sciènça, d'un art, d'una tecnica, etc. Sin.: **error, deca**. 3. Mancament à un reglament, à una règla dau juèc. ◇ *Dobla falta*: Au tennis, fach de mancar doi servicis consecutius. 4. Responsabilitat de quauqu'un ò de quauqua ren dins un acte: *Es la tieu falta!* 5. (dr.) Acte ò omission que constituisson un manquement contractuala ò legala. 6. (lit.) Manca, absènça. ◇ *Faire falta*: Manca, defautar.

fautar vi. (fam. e vièlhit) Si deixar sedurre, aver de relacions sexuali en defoara dau maridatge, en parlant d'una frema.

fautassa n.f. Gròssa falta.

fautèrta n.f. Aristolòquia. Sin.: **èrba de grapaud**. Var.: **fautèrna**.

fautèrna n.f. Aristolòquia. Sin.: **èrba de grapaud**. Var.: **fautèrta**.

fautiblament adv. Fautivament.

fautible, a adj. Fautiu.

fautiu, iva adj. e n. Qu'es en falta: *Si sentir fautiu*. Var.: **fautós**. ◆ adj. Que compoarte d'errors; erroneu, incorrècte. Var.: **fautible**.

fautivament adv. D'un biais fautiu, erroneu. Var.: **fautiblament**.

fautor, tritz n. (pej. rare au femenin) *Fautor de trebolicis, de guèrra*: Persona que provòca de trebolicis, una guèrra.

fautós, oa adj. Fautiu.

fautuèlh n.m. (fr.) 1. Cadieràs. 2. Plaça à l'Acadèmia francesa.

fauve adj. Faube.

fauvisme n.m. Movement pictural francés au començament dau s. XX^{en}. Lo fauvisme si caracterisava per lo sieu modernisme agressiu, mé de colors puri ordenadi d'un biais autonòme.

fauvista adj. e n. Dau fauvisme.

fava n.f. 1. Leguminoa annuala cultivada per la sieu grana destinada à l'alimentacion umana ò animala (Família dei papilionaceas). 2. La grana d'aquesta planta. 3. Figurina plaçada dins la galeta dei Rèis. 4. (anat.) Poncha enfla dau penís. Sin.: **calòta**. 5. Malautia de la boca dau cavau.

favassa n.f. Gròssa fava.

favada n.f. Plat de favas.

favafoala n.f. Lupin.

favaròla n.f. (agric.) Fava d'una varietat dau gran pichin, emplegada per l'alimentacion dau bestiari. Var.: **favaròt**.

favaròt n.m. Favaròla.

favassier, a adj. e n. Que li agràdon li favas; gròs manjaire de favas.

faveu, ela adj. Faube, falet.

favela n.f. (mòt brasilian) Bidonvila, au Brasil.

favèla n.f. Facòndia.

favelar vi. (*favèli*) Parlar facilament e totplen. Sin.: **barjacar**.

favelon n.m. Laurier-tin. Var.: **faveton**.

faveta n.f. Pichina fava.

faveton n.m. Favelon.

favier, a adj. e n. Favassier.

faviera n.f. Camp de favas.

favolha n. f. Grita pichona.

favon n.m. Gròssa fava vèrda dins la sieu doaça.

favor n.f. 1. Disposicion à tractar quauqu'un mé benvolença, à li acordar una ajuda, una preferença; aquesta benvolença. Sin.: **servici, benfach**. 2. Decision indulgenta qu'avantatja quauqu'un. Sin.: **gràcia**. 3. Crèdit, popularitat au regard de quauqu'un, d'un grope: *Aver li favors dau public*. ◆ loc. prep. *À la favor de quauqua ren*: Gràcias à quauqua ren, en profechant de quauqua ren. ◇ *En favor de quauqua ren, de quauqu'un*: À l'avantatge, au profièch de quauqua ren, de quauqu'un. ◆ pl. Pròvas d'amor qu'una frema dona à un òme: *M'a longtemps refudat li sieu favors*.

favorablement adv. D'un biais favorable.

favorable, a adj. 1. Animat de disposicions benvolenti en favor de quauqua ren, de quauqu'un. 2. Èstre à l'avantatge de quauqu'un, benefic per quauqua ren: *Una ocasion favorable*.

favorida n.f. Mestressa preferida d'un rèi.

favorir vt. (*favorissi*) Favorisar.

favorisar (-izar) vt. 1. Tractar dins l'amira d'avantatar. Var.: **afavorir**. 2. Contribuir au desvolopament de. Var.: **afavorir**. Sin.: **facultar**. 3. (lit.) facilitar, ajudar à accomplir. Var.: **favorir**.

favorins n.m. pl. Barba de cada costat de la cara.

favorit, ida adj. Qu'es l'objècte de la benvolença de quauqu'un. ◆ adj. e n. 1. Que profiècha de la predileccion de quauqu'un; preferit. 2. Si di d'un concurrent, d'una equipa qu'a lo mai de possibilitats de remportar una competicion: *Aqueu cavau es favorit*.

favoritisme n.m. Tendencia à acordar de favors illegali ò injusti.

favus n.m. (med.) Rasca de la tèsta, contagioa, que la causa un fonge microscopic.

fazenda n.f. (portugués) Grand tenement de cultura ò d'elevatge, au Brasil.

fax n.m. 1. Telecopiare. Var.: **telefax**. 2. Lo document mandat au mejan d'aquel aparelh. Sin.: **telecòpia**.

faxar vt. Mandar au mejan d'un fax. Sin.: **telecopiar**.

f.c.e.m. Foaça còntra electromotritz.

Fe Simbòle quimic dau fèrre.

fe n.f. 1. Fidelitat à remplir lu sieus engatjaments, lealtat, garantia. 2. *Faire fe*: Establir d'un biais indiscutible; provar. 3. *Èstre de boana fe*: Èstre segur de la veracitat de cen que si di. ◇ *Èstre de marrida (marrida) fe*: Dire, afirmar quauqua ren tot en saupent qu'es faus. 4. Fidança en quauqua ren, en quauqu'un: *Un testimoni digne de fe*. ◇ *Aver fe en*: Si fidar de. 5. (religion) Fach de crèire en Dieu, en de veritats religioi reveladi: *Aver la fe*. ◇ *Èstre senza fe ni lèi*: Èstre senza religion ni respècte de la lèi umana. ◇ (fig.) *Aver la fe*: Crèire embé obstinacion à la capitada de quauqua ren, en despièch dei dificultats. ◇ *Acte de fe*: Pensada, paraula ò acte qu'exprimís la consentida à una religion, à una idea. 6. Lo dògma eu-meme, la religion: *La fe cristiana*. 7. (filos.) *Marrida fe*: Per lu existencialistas, comportament dins lo quau lo subjèctes s'esconde la veritat. Var.: **fet**

fea n.f. Femèla dau moton.

feal, a adj. (lit.) Fidèle, leal. Var.: **feau**.

feam n.m. Fedam.

feassa n.f. Fedassa.

feau, ala adj. Feal.

feblement adv. D'un biais feble. Sin.: **flacament**.

feble, a adj. 1. Que manca de vigor, de foarça fisica ò morala. Sin.: **flac, deficient**. ◇ *Ponch feble* (d'una persona): Feblesa, default. 2. Que manca de capacitats intellectuàli, de saber: *Èstre feble en matematicas*. 3. Que manca de soliditat, de resença. 4. Que manca d'intensitat, d'acuitat: *Aver la vista febla*. 5. Que non es d'un nivèu elevat: *Un rasonament feble*. 6. De gaire d'importança: *De revenguts febles*. 7. (quim.) Si di d'un acide, d'una basa, d'un electrolit pas dissociats. ◆ adj. e n. Que manca d'energia, d'autoritat. ◆ 1. Persona senza revenguts, senza mejans de defensa. 2. *Feble d'esperit*: Simple d'esperit; que li sieu facultats intellectuàli son pas gaire desvolopadi ò demenidi. Sin.: **deble**.

feble n.m. Atirança particuliera: *Aver un feble per* (una persona, una passion, etc.). Sin.: **deble**.

feblesa n.f. 1. Mancança de vigor; estat de cen qu'es feble. Sin.: **flaquitge, flaques(s)a, flaquiera**. ◇ *Mostrar de feblesa vèrs quauqu'un*: Èstre tròup indulgent per aquela persona. 2. Perda dei foarças: *Èstre pilhat de feblesa*. Sin.: **deblesa**.

fedai n.m. Fedain.

fedain n.m. Resistent palestinian que mena una accion de guerrilha. Var.: **fedai**.

fedam n.m. sing. Lo tot dei feas. Var.: **fedum**. Var.: **feam**.

fedassa n.f. Gròssa fea. Var.: **feassa**.

federable, a adj. Que pòu èstre federat.

federacion n.f. 1. Estat federal. 2. Recampament organic de partits, de movements, d'associacions, etc. 3. Sota la revolucion francesa, associacion dei patriòtas per luchar còtra lu «enemics de la libertat». ◇ *Fèsta de la Federacion*: Fèsta nacionala organizada lo 14 de julhet dau 1790 à País, que recampèt lu delegats dei federacions regionalis.

federal, a adj. 1. Relatiu à una federacion. 2. *Estat federal*: Compauat de collectivitats territorialis (Estats federats), ai quali si sobrepuava: *L'Alemanha es una república federala*. Sin.: **federacion**. Que pertòca lo poder central d'un Estat federal. Var.: **federau**. ◆ n.m. pl. 1. Sordats dei Estats americans dau Nòrd dins la guèrra de Secession (1861-1865). 2. Lu policiers d'un Estat federal (espec. lu USA).

federalisar (-izar) vt. Organisar (un Estat) en federacion.

federalisme n.m. 1. Mòde de recampament dei collectivitats politiqui que tende à acréisser la sieu solidaritat tot en preservant lo sieu particularisme. 2. En Soïssa, doctrina qu'apara l'autonomia dei cantons per rapoart au poder central.

federalista adj. e n. 1. Relatiu au federalisme; que n'es partidari. 2. (ist.) *Insurreccions federalistas*: Sota la Revolucion francesa, soslevaments, après lo 2 de junh dau 1793, iniciats per lu Girondins, qu'èron ostiles à la predominança politica de París e à la concepcion centralista de la República.

federar vt. (*fedèri*) Formar, gropar en federacion.

federat, ada adj. Qu'es membre d'una federacion.

federat n.m. (ist.) 1. Delegat à la Federacion en lo 1790. 2. Sordat au servici de la Comuna de París en lo 1871.

federatiu, iva adj. Qui constitue una federacion ò un Estat federal.

federator, tritz adj. Que fedèra.

federau, ala adj. Federal.

fedier n.m. Pastre que garda de feas.

fedon n.m. Pichin dau cavau.

fedonalha n.f. Lo tot dei fedons.

fedum n.m. Lo tot dei feas. Var.: **fedam**.

feedback n.m. (angl.) 1. (cibern.) Accion en retorn dei correccions e dei regulacions d'un sistema d'informacions sus lo centre de comanda dau sistema; accion qu'un fenomèn pòu aver sobre li sieu causas. Sin.: **reaccion, retroaccion**. 2. (fisiol.) Retrocontraròtle.

fel n.m. 1. Bila dei animaus. 2. (lit.) Amarum; maridum.

felat n.m. Peis marin gris-blau, que si di finda *anguila de mar*, que viu dins lu traucs dei ròcas (Família dei anguillides, lòng de 2 à 3 m). Var.: **fielàs**. Sin.: **gronc**.

felatge n.m. (med.) Inflamacion de la ratèla.

feldespat n.m. (miner.) Aluminosilicat natural de potassi, de sòdi ò de calci, constituent essencial dei ròcas magmatiqui e metamorfiqui. Var.: **feldspat**.

feldespatic, a adj. (miner.) Que contèn de feldespat.

feldespatòide n.m. (miner.) 1. Silicat natural present dins li ròcas sotasaturadi. 2. Aluminosilicat que si destria dei feldespats per la sieu bassa tenor en silici, e que juèga un ròtle màger dins la composicion dei ròcas volcaniqui.

feldspat n.m. Feldespat.

felen, a n. 1. Enfant de l'enfant ò de la filha. 2. Disciple; eiretier: *Siam lu felens de Catarina Segurana*. 3. Nep, nèça.

felengar vt. (*felengui*) Esgarrar. Var.: **desfelengar**. Sin.: **estraçar, frandalhar**.

felibre, essa n. Sòci dau Felibitge.

felibrejada n.f. Acamp dei felibres.

felibrejar vi. Si comportar en felibre.

felibrenc, a adj. Dei felibres; dau Felibritge: *La grafia felibrencia*.

felibrencament adv. Dins lo biais dei felibres.

felibret n.m. Felibre gaire important. Var.: **felibrilhon**.

felibrilhon n.m. Felibret.

felibritge n.m. Escòla literària que Mistral fondèt en lo 1864 per tornar à l'occitan lo siéu reng.

felibustier n.m. Flibustier.

felicitable, a adj. Que merita d'èstre felicitat.

felicacions n.f. pl. 1. Elògis. 2. Compliments, congratulacions, testimoniatge de simpatia. Sin.: **benastrucs**.

felicitar vt. 1. Complimentar quauqu'un per lo sieu comportament: *Ti felicitè per lo tieu coratge*. Sin.: **benastrugar**. 2. Dire, far vèire à quauqu'un que si partatja lo sieu gaug au moment d'un eveniment agradiu: *Felicitar lu nòvis*. ◆ **si felicitar** v.pr. (*de*) Mostar la sieu satisfaccion (*per*), si regaudir (*de*). Sin.: **si saupre grat**.

felicitat n.f. (lit.) Granda benurança; beatituda. Sin.: **benurança, benaürança**.

felid(e) n.m. *Felides*: Família de mamifèrs carnivòres digitigrades dei àrpias que si retràcton e dei caisselàs trencants e gaire nombrós, coma lo leon, lo cat, etc. (òrdre dei carnivòres). Var.: **felin**.

felidfedonar vi. Donar naissença à un fedon. Sin.: **polinar**.

felin n.m. Felide.

felin, a adj. Que tèn dau cat, que n'a l'agilitat, l'elegança.

felinitat n.f. (lit.) Caractèr felin.

felipica n.f. Discors violent còtra una persona. Var.: **filipica**. Sin.: **diatriba**.

fellacion n.f. Excitacion bucala dau sèxe de l'òme.

fellaga n.m. Partidari argèrian ò tunisi en lucha còtra l'autoritat francesa per obtenir l'indpendença dau sieu país. Var.: **fellagha**.

fellagha n.m. Fellaga.

fellah n.m. Paisan, dins lu país arabes.

fenderasso n.m. Gròssa entalha facha au mejan d'una arma blanca ò d'un instrument trencant, especialament sus la cara; la cicatriz que n'en resulta.

fendilhament n.m. Fach de si fendilhar, d'èstre fendilhat.

fendilha n.f. 1. Pichona fendascla. 2. Fracha incompleta d'un oàs.

fendilhar vt. Faire de pichini fendas dins (quauqua ren). ♦ **si fendilhar** v.pr. Si curbir di pichina fendas; si crebassar.

fendre vt. 1. Talhar dins lo sens de la longor, esclapar: *Fendre de boasc*. Sin.: **estelar**. ♦ (fig.) *Fendre lo coar*: Faire totplen de pena. Sin.: **coarfendre**, **trencar lo coar**. 2. Provocar de fendas, de crebassas dins. 3. (lit.) Si faire un passatge dins (un fluide, una massa): *Fendre la fola*. ♦ *Fendre l'ària*: Avançar rapidament. ♦ **si fendre** v.pr. 1. Si separar en fragment dins lo sens de la longor. 2. Si crebassar. 3. (espòrts) En escrima, portar un pen vivament en avant.

fenèstra n.f. 1. Dubertura provedida d'un vitre, practicada dins lo barri d'un bastiment per li laisser intrar la lutz e l'ària: *Regarjar per la fenèstra*. 2. Dubertura practicada dins un materiau: *Envolopa à fenèstra*. 3. (geol.) Dubertura que l'erosion cava en faguent aparéisser lu terrens d'en sota. 4. (anat.) *Fenèstra redona*, *fenèstra ovala*: Duberturas plaçadi à la paret intèrna de l'aurella mejana. 5. (inform.) Zòna rectangularia de visualisacion dont s'inscrívon d'informacions grafiqui ò alfanumeriqui. 6. (astronaut.) *Fenèstra de lançament*: Periòde melhor per lançar un engenh espacial (espec. per rasons climatiqui).

fenestracion n.f. 1. (arquit.) Fenestratge. 2. (cir.) Creacion d'una novèla fenèstra dins l'aurella intèrna.

fenestrar vt. (*fenèstri*) Provedir de fenèstras.

fenestràs n.m. Granda fenèstra. Var.: **fenestrassa**.

fenestrassa n.f. Fenestràs.

fenestratge n.m. (arquit.) Ensèms, disposicion dei fenèstras d'un edifici. Sin.: **fenestracion**.

fenestrau n. m. Fenestrassa d'un cloquier.

fenestreta n.f. Pichina fenèstra.

fenestrier, a adj. Que si mete sovent à la fenèstra.

fenestron n.m. 1. Pichina fenèstra. 2. Pichin rotor encastrat dins l'arrier d'un elicoptèr destinat à annullar lo coble de rotacion dau fuselatge. 3. (fam.) Televisor.

fenestronet n.m. Fenèstra foarça pichina.

fénger vt. Fínger.

fenhant, a adj. e n. Que non a gaire envuèia de trabalhar. Sin.: **pigre**, **landaire**, **flac**, **manjanpan à tradiment**.

fenhantalha n.f. (pej.) Ensèms de personas fenhanti. Var.: **fenhantum**.

fenhantejar vi. Faire lo fenhant, lambinar. Sin.: **pigrejar**.

fenhantisa n.f. Caractèr dau fenhant. Sin.: **pigres(s)a**, **pigitge**.

fenhantitge n.m. Caractèr dau fenhant.

fenhantum n.m. (pej.) Fenhantalha.

fénher vt. Simular per enganar: *Fénher la ràbia*. **fínger**. ♦ vi. Faire semblant. Sin.: **faire bus**, **faire mina**, **fintar**.

fenic, a adj. *Acide fenic*: Fenòl.

fenicat, ada adj. (quim.) Addicionat d'acide fenic: *Aiga fenicada*.

fenician, a adj. e n. De Fenícia. ♦ n.m. Lenga semitica dau grope cananean.

fenicopteride n.m. *Fenicopterides*: Família d'auceus que lo sieu representant pàger es lo flamenc.

fenier n.m. Feniera.

feniera n.f. Luèc dont si mete lo fen à la sosta. Var.: **fenier**. ♦ Nomenalha donada dins lo temps per lu NIçards, a la primiera bastison dau Casino Municipal, per si trufar d'aquel edifici.

fenil n.m. Radical C_6H_5 univalent, desribat dau benzène.

fenilalanina n.f. (bioquim.) Acide aminat present dins foarça proteïnas, precursor de l'adrenalina e de la tiroxina.

fenilbutazòna n.f. Medicament anti-inflamatòri e analgesic.

fenilcetonuria n.f. (med.) Malautia ereditària deuguda au deficit d'una enzima e que, non tractada, mena à una deficiença intellectuala sevèra e de trebolics neurologics.

fenilclorofòrme n.m. Autre nom dau tricolorometilbenzène, de formula $C_7H_5Cl_3$. Sin.: **clorure de benzenil**.

fenilic, a adj. (quim.) Si di dei compausats que contènon de fenil.

fenir vt. e vi. (*fenissi*) Finir.

fenix n.m. [*fénis*] 1. Auceu fabulós de la mitologia antica, solet de la siéu espècia, que si cremava solet sus un lenhier per renàisser dei sieus cendres. 2. (lit.) Persona exepcionala, unica en lo sieu genre. 3. Paumolier d'un genre que lo representon un quinzenau d'espècias, coma lo datier e d'espècias ornamentalis.

fenobarbital n.m. Medicament barbituric, sedatiu e ipnotic.

fenocrystal n.m. (geol.) Cristal de granda dimension dins una ròca.

fenòl n.m. 1. Desribat oxigenat dau benzène, present dins lo quitrans de carbon, de formula C_6H_5OH , emplegat coma desinfectant e dins l'industria dei colorants, dei matèrias plastiqui, dei medicaments, dei explosius, etc. 2. Tot compausat analògue au fenòl au sens precedent, desribant dei idrocarbures benzenics.

fenolat n.m. Fenat.

fenolftaleïna n.f. Compausat organic de formula bruta $C_{20}H_{14}O_4$. Es un indicator de pH (ò un indicator colorat),

fenolic, a adj. Que vèn dau fenòl, d'un fenòl.

fenolh n.m. Planta aromatica, dei fuèlhas partidi en en fini lanieri e que s'en manja la basa dei pecols (Família dei ombellifères).

fenomenal, a adj. 1. Que tèn dau fenomèn; estonant, extraordinari, prodigiós. 2. (filos.) Que pertòca li

aparenças dei cauas (opauat à *nomenal*). Var.: **fenomenau**.

fenomenalment adv. D'un biais espantant, extraordinari.

fenomelanisme n.m. Fenomenisme.

fenomène n.m. 1. Fach observable, eveniment. ◇ (filos.) Per Kant, cen que lu sens percévon, cen qu'apareisse e si manifèsta à la consciença (per op. à *nomène*). 2. Fach, eveniment qu'espanta per la sieu nouveutat ò lo sieu caractèr excepcional. 3. Èstre uman ò animau que s'exibisse en public per quauqua particularitat rara: *Un fenomène de fèra*. (fam.) Personatge original, excentric.

fenomenisme n.m. (filos.) Concepcion d'après la quala existisson solament de fenomènes, d'eveniments ò de fachs qu'aparéisson dins lo temps ò dins l'espaci e que son d'objectes possibles d'experienças. Var.: **fenomenalisme**.

fenomenista adj. e n. Qu'apartèn au fenomenisme; que n'es partidari.

fenomenologia n.f. (filos.) Metòde filosofic que tende à sasar, per un retorn ai donadas immediati de la consciença, li estructuras transcendentis d'aqueli donadas e li essenças dei èstres.

fenomenologic, **a** adj. De la fenomenologia.

fenomenològue, **òga** n. Filosòfe qu'emplega la fenomenologia.

fenoplast n.m. Resina artificiala obtenguda per condensacion dau fenòl ò dei sieus desribats e dei aldeïdes.

fenotiasina n.f. Desribat sofrat e aminat dau fenòl, basa de nombrós anti-istaminics e neuroleptics.

fenotipe n.m. (biol.) Ensèm de caractèrs somatics aparents d'un individu, qu'exprimisson l'interaccion dau genotipe e dau mitan.

fenotipic, **a** adj. Dau fenotipe.

feocromocitòma n.m. (med.) Tumor de la medullosurrenala, que provòca d'accès d'ipertension.

feoficea n.f. (bot.) *Feoficeas*: Classa d'algas marini finda sonadi *algas bruni*, que contèn un pigment brun qu'esconde la clorofilla, coma lo ficus.

feofitina n.f. Pigment de color bruna.

fèr, **a** adj. Sauvatge: *Una bèstia fèra*.

fèra n.f. 1. Bèstia sauvatja. 2. Varietat de daurada.

feralias n.f. pl. (Antiqu. rom.) Fèsta en onor dei moarts.

feram n.m. Ensèm de bèstias fèri. Var.: **ferum**.

feràmia n.f. Bèstia ferotja.

ferassa n.f. Pastenaiga. Sin.: **pastenaga**, **pastenarga**.

ferblancaria n.f. 1. Mestier, negòci, comèrci dau ferblanquier. 2. Aisinas de fèrre blanc.

ferblanquier n.m. Aqueu que fabrica, que vende de fèrre-blanc. Var.: **fèrreblanquier**.

fèria n.f. 1. Jorn que tot trabalh èra enebit. 2. Tèrme de glèia per nomenar lu jorns ordinaris. 3. Granda fèsta annuala, generalament ligada à la bovina: *La fèria de Nimes*, *la fèria d'Arle*.

ferial, **a** adj. 1. Que pertòca la fèria. 2. *Jorn ferial*: Jorn travalhat. Var.: **feriau**. Sin.: **festiu**.

feriau, **ala** adj. Ferial.

feriat, **ada** adj. *Jorn feriat*: Jorn que non si travailha.

ferida n.f. Feridura, nafra. Sin.: **macadura**.

feridur n.m. (mar.) Cordatge per estrangolar; cordatge que sièrve de gropar mai d'una cima.

feridura n.f. 1. Lesion de l'organisme, que l'encausa n'es un còup, un objècte trencant ò ponhent, una arma, etc. 2. Sofrença morala. Var.: **ferida**. Sin.: **nafra**.

ferígola n.f. Planta vivaça linhoa, dei pichina fuèlhas perfumadi, emplegada coma aromat (Família dei labiadas). Var.: **ferigoleta**.

ferigoleta n.f. Ferígola.

ferir vt. (*ferissi*) 1. Faire una plaga, una contusion, etc.; tocar m'un projectile (bala, saeta, etc.). 2. Causar una dolor pauc ò pron viva à, faire mau à. 3. Causar una sensacion desagradiva sobre: *Un son que ferisse l'aurelha*. 4. Faire sofrir moralament. Sin.: **macar**, **nafrar**.

ferir vt. (*ferissi*) Sarrar una vela còntra l'antena. Sin.: **forrelar**.

ferit, **ida** adj. e n. Que sofrisse d'una feridura. Sin.: **nafrat**, **macat**.

ferit, **ida** adj. Que manifèsta un interès passionat per: *Ferit d'istòria*. Sin.: **abramat**, **afogat**, **apassionat**.

fèrla n.f. Rebrot.

ferleca n.f. Cicatritz grossiera.

fèrma n.f. 1. (constr.) Assemblatge de pèças de boasc ò de metal trianguladi plaçadi de distança en distança per sostenir lu elements de la taulissa. 2. Au teatre, decòr montat sus un encastre que monta d'en sota.

fèrma n.f. *Balh à fèrma*: Contracte per lo quau lo proprietari d'un tenement agricòla lo fa fruchar per un autre còntra un fit. Sin.: **arrendament**.

fèrma n.f. 1. Tenement agricòla donat en fermatge. 2. Tenement agricòla en general. Sin.: **mas**, **bòria**, **bastida**. 3. *Fèrma marina*: Tenement d'aquiacultura.

fermada n.f. Arrèst, sosta. Sin.: **arrestador**.

fermalh n.m. Dispositiu que pemete de clavar una colana, un libre, etc.

ferment adv. Embé fermetat. Sin.: **categoricament**, **energicament**.

fermanç, **a** n. Persona que balha le fermança.

fermança n.f. Cacion. Sin.: **garantida**, **plevença**, **plevi**, **plevina**.

fermar vt. (it.) Arrestar. ◆ **si fermer** v.pr. s'arrestar.

fermatge n.m. Biais d'expleita agricòla dins lo quau si paga un fit au proprietari; lo fit eu-meme. Sin.: **arrendament**.

fèrme, **a** adj. 1. Qu'ofrisse de resistença à la pression. 2. Solide, estable: *Èstre fèrme sobre li sieu cambas*. ◇ *Tèrra fèrma*: Soal de la riba, d'un continent, per op. à l'aiga ò à l'ària. 3. Constant: *Èstre fèrme sobre li sieu posicions*. Sin.: **categoric**, **determinat**, **energic**. ◇ *Una votz fèrma*: Assegurada. 4. Definitiu: *Una venda fèrma*. 5. (Borsa) Que lo sieu cors es estable ò en aumentacion: *Una valor fèrma*. ◆ adv. 1. Embé assegurança: *Parlar fèrme*. 2. Definitivament: *Vendre fèrme*.

ferment n.m. 1. Agent que provòca la fermentacion d'una substança. 2. (lit.) Cen que fa nàisser ò entretèn una passion, una agitacion: *Un ferment d'òdi*.

fermentabilitat n.f. Qualitat de cen qu'es fermentable.

fermentable, a adj. Que pòu fermentar.

fermentacion n.f. 1. Transformacion d'uni substanças organiqui sota l'accion d'enzimas que son secretadi per de micro-organismes. Sin.: **rebulhidura**. 2. Descomposicion enzymatica de la matèria organica. 3. (lit.) Agitacion, efervescença dei esperits.

fermentar vt. 1. Èstre en fermentacion. Sin.: **rebulhir**. 2. (lit.) Èstre dins un estat d'agitacion, d'efervescença.

fermentat, ada adj. Qu'a subit una fermentacion.

fermentatiu, iva adj. Que produe de fermentacions.

fermessa n.f. Fermetat.

fermeta n.f. (agricultura) Pichina fèrma. Sin.: **bastidon, maset**.

fermeta n.f. (constr.) Pichina fèrma, ò fèrma segondària. ◇ Fèrma leugiera de boasc, producha industrialament.

fermetat n.f. 1. Estat de cen qu'es fèrme, solide. 2. Assegurança, precision. 3. Energia morala, coratge. 4. Autoritat, rigor. Var.: **fermessa**.

fèrmi n.m. Unitat de mesura de microfisica, que vau 10⁻¹⁵ m.

fèrmi n.m. Element quimic artificial (Fm) de n° atomic 100 descubèrt en lo 1935 per lo fisician italian Enrico Fermi.

fermier, a n. 1. Persona que fita li tèrras que cultiva. 2. Agricultor, propietari ò non dei tèrras que cultiva. Sin.: **factor, masier, bordier**. ◆ adj. 1. Que pertòca la fèrma. 2. Produch à la fèrma, d'après un metòde tradicional: *Un polàs fermier*.

feròç, a adj. 1. Si di d'un animau que tua per instinct. 2. Sanguinari, barbare. 3. Rigorós, que lascia ren passar: *Un regard feròç, un examinator feròç*. 4. D'una importança extrema: *Un appetit feròç*. Sin.: **ferotge**.

feroçament adv. Embé ferocitat. Sin.: **ferotjament**.

ferocitat n.f. 1. Natura d'un animau feròç. 2. Caractèr crudeu, sanguinari de quauqu'un. Sin.: **atrocitat, barbaria, crudelitat, sauvatjaria**.

feromòna n.f. (biol.) Substança quimica que, quora un animau l'emete à dòsi infima dins lo mitan exterior, provòca de comportaments especifics dei congeners. Var.: **ferormòna**.

ferormòna n.f. Feromòna.

ferotge, tja adj. 1. Feròç. 2. Que fugisse tant leu que quauqu'n lo vòu aprochar; gaire sociable. 3. Violent ò qu'exprimis de violença: Una resistença ferotja.

ferotjament adv. D'un biais ferotge.

fèrp n.m. Feutre.

ferpa n.f. Felpa.

ferpilha n.f. 1. Poussa, brigas que s'estàcon à una estòfa. 2. Pichins pels que si destàcon d'un teissut. ◇ *S'en anar en ferpilha*: Partir en brigas, si desagregar, en

parlant d'una estòfa. Var.: **frepilha, ferpilhon, frepilhon**.

ferpilhiera n.f. Serpilhiera. Var.: **serpilhiera**.

ferpilhonós, oa adj. Ferpilhós.

ferpilhós, oa adj. Plen de ferpilha. Var.: **frepilhós, frepilhonós**.

ferrada n.f. Accion de marcar lo bestiari au fèrre roge.

ferrador n. m. (mar.) Aisina qu'emplegava l'argosin sus li galèras per ferrar e desferrar lu pens dei remadors sus lo sieu banc de vòga.

ferralha n.f. 1. Fèrres vièlhs, tròç de pèças d'acier, de fèrre, de fonda. 2. Objècte, màquina de fèrre que non fonciona plus. 3. (fam.) Pichina moneda.

ferralhaire n.m. 1. Negociant en ferralha. 2. (constr.) Obrier encargat de metre en plaça un ferralhatge. 3. (vièlh) Persona que li agradava de si battre à l'espada. Var.: **ferralhier**. Sin.: **espadier, ferrejaire, ferratejaire**.

ferralhament n.m. Accion de ferralhar. Var.: **ferralhatge**.

ferralhar vi. 1. Faire picar entre eli de lamas d'espada, etc., au cors d'un duel, d'un combat. Sin.: **ferrejar, ferratejar**. 2. Faire un bosin de ferralha que pica. ◆ vt. Dispauar lo ferralhatge dins una construccion de betum armat.

ferralhat, ada adj. (constr.) Provedit d'un ferralhatge.

ferralhatge n.m. Ferralhament.

ferralhier n.m. Ferralhaire.

ferralitic, a adj. (geol.) Lateritic.

ferrament n.m. (constr.) Pèça de fèrre..

ferramenta n.f. pl. 1. Fèrres, ferradura, ferrament. 2. (mar.) Lo tot dei aisinas dau mèstre d'aissa e dei calafataires. 1418: «Item a pagat a Guilhem lo fabre per alcuna ferramenta que a mes en lo bregantin...» A.C. Arle.

ferrandina n.f. Estòfa leugiera.

ferrandina n.f. Mala dobra plaçada sus l'esquina d'un muu que servia de còfre e de taulier dins lo temps ai armadas.

ferrar vt. (*fèrri*) 1. Garnir de fèrre, de ferraduras. 2. Clavelar de fèrres ai sòcs de (un cavau, un bòu). 3. (pesca) *Ferrar un peis*: L'agantar au mosclau en donant una pichina gacilhada fèrma à la linha. Sin.: **clavar**.

ferrassa n.f. Peis marin, varietat de raia (*Gymnura altavela*, fam. dei dasiatidats). Sin.: **clavelada**.

ferrat n.m. Coàs. Var.: **fartrat**.

ferrat n.m. (quim.) Sau que provèn d'un acide ferric, non isolada.

ferrat, ada adj. 1. Garnit de fèrre. 2. *Via ferrada*: Via de camin de fèrre.

ferrataria n.f. Trabalh artistic dau fèrre fargat. Sin.: **ferriera**.

ferratejaire n.m. Espadier.

ferratejar vi. Faire picar entre eli de lamas d'espada, etc., au cors d'un duel, d'un combat. Sin.: **ferrejar, ferralhar**.

ferratge n.m. Accion de ferrar.

ferratier n.m. Marteu per fargar lu fèrres per lu cavaus.

ferratier n.m. Mestierant, artista en ferrataria; Sin.: **ferrier**.

ferraton n.m. Pichin fèrre dau sòc.

ferrau n.m. Basalte.

fèrravècho n.m. (it.) 1. Ferralha. 2. Negociant en ferralha.

fèrre n.m. 1. Metal resistant e malleable, de densitat 7,87, que fonde à 1535°C, largament emplegat dins la tecnologia e l'industria sota forma d'aliatges, d'acièrs e de fondas; element (Fe) de n° atomic 26 e de massa atomica 55,847. ◇ *Fèrre electrolitic*: Fèrre foarça pur obtengut per electrolisi d'una sau de fèrre. ◇ *Atge dau fèrre*: Periòde protoistoric au cors dau quau si generalisèt la metallurgia dau fèrre (dau s. VIII^a av. J.-C.). ◇ (fig.) *De fèrre*: Resistent, robuste: *Una santat de fèrre*. ◇ Inebriable: *Una volontat de fèrre*. 2. Aliatge compausat per la màger part de fèrre. 3. Substança ferruginea. 4. Objècte de fèrre ò d'acier. ◇ Barra d'acier ò de fèrre que s'emplega en fustaria (*fèrre en U, fèrre en T*) ò dins lo betum armat. ◇ Lama d'acier que constitue la partida trencanta d'un autís, d'una arma blanca. ◇ (lit.) Espada. ◇ *Fèrre (per pressar)*: Aparelh format d'una sòla de metal provedida d'una manelha e que, un còup cauda, sièrve à pressar lu teissuts. ◇ *Fèrre à vapor*: Fèrre per pressar electric qu'a una resèrva d'aiga que permete d'umidificar lo teissut per projeccion de vapor ò d'aiga. ◇ *Fèrre per frisar*: Instrument metallic en forma de grands ciseus, que li sieu brancas, un còup escaufadi (au mejan d'una resença electrica intèrna) perméton d'enrotlar lu bèrris per lu metre en forma. ◇ *Fèrre per soudar*: Autís emplegat per lo brasatge tendre. ◇ *Fèrre per daurar*: Autís de metal gravat emplegat per decorar à la man ò au balancier la cubèrta dei libres religats. ◇ Pèça metallica plaçada sota lo sòc dei bèstias (cavaus, mulas, bòus, etc.) à cu es demandat un trabalh (traccion, transpoart, equitacion, etc.). ◇ Lama d'acier que permete de renforçar l'extremitat dei sòlas d'un solier. ◇ Club de gòlf destinat ai distanças corti ò mejani. ◇ (mar.) Mena d'ancora provedida generalament de quatre patas. Sin.: **ancoreta, àncora** (per ext.). ◇ Expr.: *Donar lo fèrre*, valent à dire ancorar una nau au sorgidor. Sin.: **donar fond, sorgir**. 5. Transpoart ferroviari, camin de fèrre: *Carrejar de mèrç per fèrre*.

fèrre-blanc n.m. Tòla fina d'acier doç, recubèrta d'estanh.

fèrreblancaria n.f. Mestier, comèrci de fèrreblanquier.

fèrreblanquier n.m. Ferblanquier.

ferrejaire n.m. Espadier.

ferrejar vi. Faire picar entre eli de lamas d'espada, etc., au cors d'un duel, d'un combat. Sin.: **ferratejar, ferralhar**.

ferrenc, a adj. Que contèn de fèrre. Var.: **ferrós**.

fèrres-vièlhs n.m. pl. Ferralha, vièlhs tròç de fèrre degalhats ò inutiles.

ferret n.m. 1. Pichina pèça metallica plaçada à l'extrimitat d'un laç. Sin.: **passacordèla, passagansa**. 2. Asta metallica per manlevar de vèire fondut.

ferric, a adj. Si di d'un compausat dins lo quau lo fèrre es trivalent. ◇ *Clorure ferric*: FeCl₃. ◇ *Oxide ferric*: Fe₂O₃.

ferricianure n.m. (quim.) Sau ò estèr complèxe que contèn l'anion [Fe(CN₆)]³⁻.

ferrier n.m. Ferratier.

ferrier n.m. (bot.) Fonge de la Familia dei boletaceus, foarça acolorit, m'au capeu brunet de 15 cm de diamètre, m'au pen rogenc. La carn vira au blau quora es talhada. Non es manjadís. (*Boletus calopus*)

ferriera n.f. 1. Miniera de fèrre. 2. Industria dau fèrre. 3. Atalhier dont si travailla lo fèrre.

ferrifèr, a adj. Que contèn de minerau de fèrre.

ferriginós, oa adj. Ferruginós.

ferrimagnetic, a adj. Relatiu au ferrimagnetisme.

ferrimagnetisme n.m. (fis.) Magnetisme particulier que presèton li ferritas.

ferrit n.m. Ceramica magnetica compausada d'oxides binaris de la forma MFe₂O₄, dins la quala M representa un metal ò d'unu metals (niquèl, manganèsi, coire, magnèsi, zinc).

ferrita n.f. (metall.) Varietat allotropica de fèrre pur, presenta dins d'unu aliatges ferrós.

ferroaliatge n.m. Aliatge que contèn de fèrre

ferroalumini n.m. Aliatge de fèrre e d'alumini.

ferrobacteriala n.f. *Ferrobacterias*: Òrdre de bacterias que vívon dintre li aigas ferroginosi.

ferrocèri n.m. Aliatge de fèrre e de cèri.

ferrocianure n.m. (quim.) Sau complèxa que contèn l'anion [Fe(CN₆)]⁴⁻.

ferrocrome n.m. Aliatge de fèrre e de cròme emplegat dins la fabricaion dei acièrs inoxidables e e specials.

ferrodinamic, a adj. Si di d'un aparelh ò d'una màquina que la sieu accion electrodinamica es renfortida au mejan de pèças ferromagnetiç.

ferroelectric, a adj. Dotat de ferroelectricitat.

ferroelectricitat n.f. Existènça, dins d'unu cristals, d'una polarisacion electrica espontanea e permanenta, reversibla sota l'accion d'un camp magnetic exterior.

ferroginos, oa adj. Ferruginós.

ferrolh n.m. 1. Serralha que possedisse un pene que si fa colissar per l'engatjar dins una gacha. 2. Pèça que sièrve à clavar la cambra de la culassa d'una arma de fuèc. 3. (geog.) Salhida de ròcas duri que bàrron una valada glaciària. 4. Au balon, sistema de juèc basat sobre una defensa de fèrre. Var.: **verrolh**. Sin.: **catenaccio**.

ferrolhar vt. 1. Clavar au mejan d'un ferrolh. 2. Embarrar, empresonar. 3. Rendre inaccessible: *Lu policiers an ferrolhat lo quartier*. 4. (inform.) Clavar un fichier per n'empachar tota modificacion per una autre persona. 5. Blocar, empachar (un procèssus, un projècte, etc.). Var.: **verrolhar**.

ferrolhatge n.m. 1. Accion de ferrolhar; fach d'èstre ferrolhat. 2. Dispositiu magnetic, electric, etc., per mantenir una pèça, un contactor, etc., dins una posicion donada. 3. Operacion qu'a per tòca de rendre la culassa solidària dau canon au mejan d'un ferrolh, just avant que lo còup parte. Var.: **verrolhatge**.

ferromagnetic, a adj. Dotat de ferromagnetisme.
ferromagnetisme n.m. (fis.) Proprietat d'uni substàncas (fèrre, cobalt, niquèl) de pilhar una foarta aimantacion.
ferromanganès n.m. Aliatge de fèrre d'una auta tenor en manganès (fins à 80%).
ferromolibdène n.m. Aliatge de fèrre e de molibdène (40 à 80%).
ferroriquèl n.m. Aliatge de fèrre e de niquèl (mai de 25%).
ferroprussiat n.m. Ferrocianure.
ferrós, oa adj. 1. Que contèn de fèrre: *Minerau ferrós*. 2. (quim.) Si di d'un compauat dins lo quau lo fèrre es bivalent: Clorure ferrós FeCl₂. Var.: **ferrenc**.
ferrosilici n.m. Aliatge de fèrre e de silici.
ferrotatge n.m. Transpoart de camions per lo tren, sus de distanças mejani ò lòngrui.
ferrotar vt. Carrejar per ferrotatge.
ferrotitane n.m. Aliatge de fèrre e de titane.
ferrotungstène n.m. Aliatge de fèrre e de tungstène.
ferrovanadi n.m. Aliatge de fèrre e de vanadi.
ferroviari, ària adj. Pròpri dau camin de fèrre; que pertòca lo transpoart per camin de fèrre: *La ret ferroviària*. ♦ n. Emplegat dei camins de fèrre. Sin.: **caminòt**.
ferruginós, oa adj. Que contèn de fèrre ò un compauat de fèrre: *Aiga ferruginoa*. Var.: **ferriginós, ferroginós**.
ferry-boat n.m. (angl.) Nau adobada per transportar de trens e de veïcules e lu sieus passatgiers: Lo ferry-boat dau poart de Marselha. Sin.: **transbordaire**.
fersiós, oa adj. Fièr.
fertil(e), a adj. 1. Si di d'un soal, d'una region, d'una tèrra, etc., que poàdon donar de recòlts abondoï. 2. (fig.) Inventiu: *Un esperit fertile*. 3. Si di d'una femèla que pòu procrear. 4. (fis.) Si di d'un element que pòu devenir fissile sota l'accion de neutrons.
fertilament adv. D'un biais fertile.
fertilisable (-izable), a adj. Que pòu èstre fertilisat.
fertilisacion (-izacion) n.f. Accion de fertilisar.
fertilisant (-izant), a adj. Que fertilisa.
fertilisar (-izar) vt. Rendre fertile. ◇ (espec.) Melhorar (una tèrra) au mejan d'engrais.
fertilitat n.f. Qualitat de cen qu'es fertile.
ferula n.f. 1. Planta odoranta dei regions mediterraneï (Família dei ombellifèras). Sin.: **fèrta**. ◇ *Ferula gomoa*: Planta asiatica que li sieu flors desgàtjon una marrida odor e que la sieu resina s'emplega per divers usatges (medecina, parfum, divers encens). Sin.: **galban, galbanum**. 2. Paleta de cuer ò de boasc mé la quala si batíon li mans dei escolans. ◇ *Sota la ferula de*: Sota l'autoritat de. Sin.: **senhoratge, dominacion, tirania**.
ferular vt. Picar m'una ferula.
ferum n.m. 1. Feram. 2. Nom generic dei animaús que si càçon per la sieu carn. Sin.: **caçum, caça, sauvatgina, cacilha**. 3. Faisandatge.
ferumejar vt. Faisandar. ♦ **si ferumejar** v.pr. Si faisandar.

fervent, a adj. Plen de fervor, ardent: *Una preguiera ferventa*. Var.: **fervorós**. ♦ adj. e n. Afogat de: *Fervent de balon*. Sin.: **estrambordat, abramat**.
fervement adv. D'un biais fervent; embé fervor.
fervor n.m. Ardor, entusiasme.
fervorós, oa adj. Fervent.
fervorosament adv. Mé fervor.
fes n.f. 1. M'un mòt qu'indica lo nombre, marca l'unitat, la quantitat ò la repeticion d'un fach, la multiplicacion d'una quantitat, l'intensitat d'una accion, d'un estat: *Es vengut tres fes*. Sin.: **còup, vegada**. ◇ *Una fes*: À temps passat, autrifés, espec. dins l'expression «Li èra una fes». ◇ *De bèli fes, soventi fes*: Sovent. ◇ *De fes que li a*: De còups que li a. Contr.: **sovent**.
fès n.m. Part inferiora d'una sàvega.
fèsta n.f. 1. Solemnitat religioa ò civila, en commemoracion d'un fach important: *La fèsta nacionala*. 2. Cen qu'una persona ò una collectivitát organíson per si divertir, commemorar quauqua ren, etc.: *La fèsta dei vesins*. ◇ Faire la fèsta: Si divertir en bevent, en manjant, en balant, etc.; menar una vida desordenada. ◇ *Ària de fèsta*: Ària alègra. ◇ *Faire la fèsta (de fèstas) à quauqu'un*: L'aculhir en li mostrant d'afeccion, d'entusiasme. ◇ *Èstre à la fèsta*: Provar una granda satisfaccion. ◇ *Non èstre à la fèsta*: Èstre dins una situacion desagradiva. 3. Jorn de fèsta dau sant que si poarta lo sieu nom.
festadier, a adj. Si di de quauqu'un que li agrada la fèsta.
festar vt. (*fèsti*) 1. Celebrar en faguent una fèsta. 2. Aculhir (quauqu'un) en mostrant de gaug. Sin.: **festejar**.
festassa n.f. Gròssa fèsta.
festejada n.f. Demostracion de fèstas, d'estrambord. Var.: **festejament**.
festejaire, airitz n. Nocejaire. Sin.: **cèrcafèsta**.
festejament n.m. 1. Fach de festejar. 2. Fach de faire de fèstas à quauqu'un. Var.: **festejada**.
festejar vt. 1. Celebrar en faguent una fèsta: *Festejar una victòria*. 2. Aculhir (quauqu'un) en mostrant de gaug. Sin.: **festar**. ♦ vi. Faire bombança, participar à un grand past. Sin.: **faire tampona, taulejar**.
festenal n.m. Festival. Var.: **festenau**.
festier, a adj. e n. Que li agrada de faire la fèsta.
festin n.m. 1. Grand past de fèsta, mé totplen de cauas boani per manjar, totplen de convidats: *Un festin de rèi*. Sin.: **taulejada, rigosilho**. ◇ *Es un festin*: Es foarça boan. 2. Fèsta de quartier; fièra: *Lo festin dei Vèrnas, au quartier de Santa Margarida, à Niça*.
festinàs n.m. Gròs festin.
festenau n.m. Festenal. Var.: **festivau**.
festinier, a n. Que participa à un festin, à una fièra.
festiu, iva adj. De la fèsta.
festival n.m. Seria periodica de manifestacions artistiqui qu'apartènnon à un genre donat e si debànnon abitualament dins un luèc precís: *Un festival de cinema*. Var.: **festenal**.
festivalier, a adj. D'un festival. ♦ n. Persona que participa à un festival ò que li assistisse.

festivitat n.f. (sobretot au pl.) Fèsta, ensèm de fèstas: *Li festivitats de Calenas.*

fest-noz n.m. inv. (mòt cèlta) En Bretanha, fèsta nuechenca à l'entorn d'un fuèc, caracterisada per de danças acompanhadi au bagad.

feston n.m. 1. Treça soplà, guirlanda de flors e de fulhatge. 2. (arquít.) Ornament en forma de garlanda ò de pichins lòbes repetits. 3. Ponch de brodaria que lo sieu dessenh forma de dents arredonidi.

festonar vt. Garnir d'un feston. Var.: **enfestonar**.

festonatge n.m. Accion de festonar; ensèm dei festons.

fet n.f. Fe.

feta n.f. Fromai de fea grèc.

fetal, **a** adj. Relatiu au fètus: *Posicion fetal.*

fetge n.m. 1. Organe contengut dins l'abdomèn, annexat au tube digestiu, que secreta la bila e a de foncions nombroï dins lo metabolisme dei glucides, dei lipides e dei protides. 2. Fetge d'unu animaús, emplegat coma aliment: *Fetge de vedeu*. 3. *Aver de fetge*: Aver de coratge, d'èime; aver d'afrontaria.

fetgemoal n.m. Persona pauroa, temoroa, flaca, trastejairitz. Sin.: **caga en bralhas**.

fetichaire n.m. 1. En Àfrica, responsable dau culte animista. 2. Guerissèire ò devin que fa agir de fetiches.

fetiche n.m. 1. Objècte ò animau au quau son atribuïdi de proprietats magiqüi, benefiqüi. Sin.: **breu**, **poartafortuna**. 2. (psican.) Objècte inanimat ò part dau còrs non sexuala que poàdon devenir objèctes exclusius de la sexualitat.

fetichisme n.m. 1. Culte dei fetiches. ◇ En Àfrica, religion tradicionala (animisme), per op. au cristianisme e à l'islam. Sin.: **idolatria**. 2. (psican.) Substitucion d'un fetiche à un objècte sexual.

fetichista n. e adj. Qu'apartèn au fetichisme; que practica lo fetichisme. Sin.: **idolatra**, **animista**.

fetide, **a** adj. Si di d'una odor foarta e desagradiva. Sin.: **pudent**, **pestilencial**.

fetiditat n.f. Caractèr d'una odor fetida. Sin.: **pestilença**, **pudentor**.

fetologia n.f. Estudi dau fètus in utero.

fetomairal, **a** adj. Que pertòca lu rapoarts entre la maire e lo fètus. Var.: **fetomairau**.

fetomairau, **la** adj. Fetomairal.

fetopatia n.f. (med.) Malautia dau fètus.

fetoscopia n.f. Tecnica de vision dirècta dau fètus in utero, per introduccion d'un endoscòpi per la via abdominala.

fètus n.m. Produch de la concepcion que non es encara arribat à tèrme, ma qu'a ja li formas de l'espècia (per l'òme, l'embrion pilha lo nom de fètus au 3ⁿ mes e lo consèrva fins à la naissença). Sin.: **nadon**, **creaturon**, **prehnon**.

feu n.m. (feud.) Tèrra, drech ò revengut qu'un vassal tenia dau sieu senhor e qu'en escambi devia complir lo servici que li devia. Var.: **feudament**. Sin.: **senhoria**. 2. Zòna d'influença, sector reservat: *Feu electoral*.

feudal, **a** adj. 1. Relatiu au feu, à la feudalitat: *Un casteu feudal*. 2. Que li sieu estructuras, lu sieus caractèrs, ramèton aquelu de la feudalitat. Var.: **feudau**.

feudal n.m. Grand propietari terrenç, que lo sieu poder e la sieu posicion sociala fan pensar à un senhor de la feudalitat. Var.: **feudau**.

feudalament adv. Segond lo drech feudal.

feudalisme n.m. Sistema feudal.

feudalitat n.f. 1. Ensèm dei lèis e costumas que regission l'òrdre politic e social dins una partida d'Euròpa, de la fin de l'epòca carolingiana fins à la fin de l'Atge-Mejan, qu'implicava d'un caire la predominança d'una classa de guerriers e d'un autre caire de ligams de dependença d'òme à òme. 2. (pej.) Potença economica ò sociala que fa pensar à l'organizacion feudala.

feudament n.m. Feu.

feudatari, **ària** n. 1. Aqueu que possedisso un feu. 2. Vassal.

feudau, **ala** adj. Feudal.

feudau n.m. Feudal.

feudista n. Especialista dau drech feudal.

feusar vt. Trencar lo feuse.

feuse n.m. Planta vasculària sensa flors ni granas, que poarta à la faça inferiora dei fuèlhas d'organes esporifèrs, ò esporanges (d'unu feuses dei regions caudi son arborescents).

feusiera n.f. Luèc dont crèisson lu feuses.

feusina n.f. (bot.) Mena de feuse que creisse demièg lu rocàs.

feutradura n.f. Fach de feutrar, de si feutrar. Var.: **feutratge**.

feutrar vt. 1. Transformar en feutre (de pels, de lana). 2. Faire perdre la sieu soplesa à un teissut de lana. 3. Garnir de feutre. Var.: **afeutrir**. ◇ vi. ò **si feutrar** v.pr. Pilhar la textura, l'aspècte dau feutre.

feutrat, **ada** adj. 1. Qu'a la contextura, l'aspècte dau feutre. 2. Garnit de feutre. 3. Dont lu bosins son estofats; silencios.

feutratge n.m. Fach de feutrar, de si feutrar. Var.: **feutradura**. Sin.: **afeutrimint**.

feutre n.m. 1. Estòfa obtenguda per agregacion intima, sensa filatura ni teissatge, de pels ò de filaments de lana isolats. 2. Capeu de feutre. 3. Instrument per escriure, per marcar, que lo sieu còrs contèn una resèrva poroa banhat de tencha e ligat à una poncha de matèria sintetica. Sin.: **fèrp**.

feutrier, **era** Persona que travalha lo feutre.

feutriera n. f. Instrument, aïsina dau capelier.

feutrina n.f. Feutre leugier, totplen sarrat.

fez n.m. Calòta tronconica de lana, que d'un temps si portava totplen en Àfrica dau Nòrd e dins lu país otomans. Sin.: **tarboch**.

fg Simbòle de la frigoria.

fi interj. (lit.) Marca lo desgust, lo mesprètz. ◇ *Faire fi de*: Mespresar.

fi n.m. inv. Vintunena letra de l'alfabet grèc (φ, Φ).

fiabilitat n.f. Probabilitat de foncionament sensa falha d'un dispositiu dins de condicions especificadi e pendent un periòde determinat. Var.: **fidabilitat**.

fiable, a adj. 1. Dotat de fiabilitat. 2. À cu es possible de si fidar: *Una persona fiable*. Var.: **fidable**.

fiacre n.m. Veitura ipomobila mé quatre ròdas e quatre plaças. Sin.: **veitura de plaça**.

fiançalhas n.f. pl. Acordalhas. Sin.: **promessas, noviatge**.

fiançar vt. Fidançar. ◆ **si fiançar** v.pr. Si fidançar. Sin.: **s'acordar, si prometre**.

fiançat, ada adj. e n. Fiançat. Sin.: **promés, promessa**.

fiasco n.m. [ˈfjasko] (mòt italian) 1. Botelha dau coal lònge e de la pança palhada, que s'emplega en Itàlia. 2. Falhiment complet, desastre. Sin.: **cadada, pastissada, revèrs, fracàs, falhida**.

fiat n.m. (psicol., mòt latin) Decision voluntària que mete fin à una deliberacion.

fíbia n.f. (it.) Fermalh, fibula. Var.: **fíbia**.

fibra n.f. 1. Filament ò cellula filamentosa, que constitue d'un teissut vegetals ò animaus, d'uni substànças minerali: *Fibra muscularia, fibra de boasc*. Sin.: **filandra**. 2. Tot element filamentós alongat, d'origina naturala ò non, constitutiu d'un fieu, d'un fuèlh de papier, etc.: *Fibra textil*. ◆ *Fibra optica*: Filament ò fibra de matèria dielectrica, destinats à guidar d'ondas electromagnetiqui dins lu camps dau vesible ò de l'infraroge. ◆ *Fibre de vèire*: Filament continu ò discontinu obtengut per estiratge de vèire fondut, emplegat per la fabricacion dei fieus de vèire, de la lana e dei teissuts de vèire e dei plastics renforçats. 3. (fig.) Sensibilitat à (un sentiment): *Aver la fibra mairala*.

fibrana n.f. (n. depauat) Fibra textil cellulosa artificiala.

fibraria n.f. Industria dau desfibratge dau boasc. Sin.: **filandria**.

fibrilha n.f. Fibrilla.

fibrilhacion n.f. Fibrillacion.

fibrilhari, ària adj. Fibrillari.

fibrilhat n.m. Fibrillat.

fibrillós, oa adj. Fibrillós.

fibrilla n.f. 1. Pichina fibra. 2. Element alongat dei fibras musculari, sèti de la contractilitat. Var.: **fibrilha**.

fibrillacion n.f. (med.) Seria de contraccions violenti e desordenadi dei fibras dau muscle cardiac. Var.: **fibrilhacion**.

fibrillari, ària adj. (istol.) Relatiu à una dei fibrillas. Var.: **fibrilhari**.

fibrillat n.m. Produch textile que resulta dau clivatge longitudinal d'un fil de polimèr e que compoarta de fendaduras que si descompauon en fibrillas. Var.: **fibrilhat**.

fibrillós, oa adj. Compauat de fibrilla. Var.: **fibrillós**.

fibrinemia n.f. 1. (med.) Presença de fibrina dins lo sang. 2. Taus de fibrinogèn dins lo sang. Sin.: **fibrinogenemia**.

fibrinogèn n.m. (biol.) Proteïna dau plasma sanguin, que si transforma en fibrina au moment de la coagulacion.

fibrinogenemia n.f. Fibrinemia.

fibrinogenolisi n.f. (med.) Desaparicion dau fibrinogèn dau plasma.

fibrinogenopenia n.f. (med.) Baissa dau taus normal de fibrinogèn dins lo sang.

fibrinolisi n.f. (med.) Fenomèn de degradacion dau calhon de fibrina.

fibrinolisisina n.f. Enzima proteolitica plasmatica.

fibrinolic, a adj. e n.m. Si di d'una substànça capabla de lisar lu calhons sanguins.

fibrinós, oa adj. 1. Relatiu à la fibrina. 2. Que contèn de fibrina.

fibrinuria n. f. (med.) Eliminacion de fibrina ò de fibrinogèn per la miccion.

fibroadenòma n.m. (med.) Tumor benigna de la glàndola mamària.

fibroblast n.m. Cellula pròpria dau teissut conjontiu encargada de la sintèsi dei components de la matritz. Pòu èstre actiu (*fibroblast* pròpriament dich) ò inactiu (*fibrocits*). La diferenciacion es dins la forma, que lo fibroblast es mai arredonit, m'una proeminença màger dei organes citoplasmatics e dei vesicules de transport. Dins lu fibrocits, la forma es aplanada e lu organes son mens proeminents.

fibrobroncoscopia n.f. Broncoscopia au mejan d'un fibroscòpi.

fibrocartilatge n.m. Cartilatge fibrós.

fibrocartilatginós, oa adj. Que si compaua de fibres e de cartilatge.

fibrocellulari, ària adj. Que si compaua de cellulas fibroï. Var.: **fibrocellulós**.

fibrocellulós, oa adj. Fibrocellulari.

fibrociment n.m. (nom depauat) Materiau de construccion fach d'amiant e de ciment.

fibrocit n.m. Cellula minora que contèn mens de prolongacions que lo fibroblast, presenta un nucleu mai pichin, alargat e escur. Dins la cicatrizacion, lo fibrocit pòu sintetisar de fibras.

fibrocondròma n.m. Cartilatge caracterisat per una proliferacion de teissut fibrós.

fibroelastòsa n.f. Formacion anormala d'un teissut fibrós e elastic.

fibroïde, a adj. Que retipa lo teissut fibrós.

fibroïna n.f. Un dei constituents proteïcs de la seda, que li conferisse la sieu soliditat e la sieu elasticitat, e solet conservat dins la seda industrial.

fibrolipòma n.m. (med.) Lipòma qu'enclau foarça teissuts conjontius.

fibrolita n.f. Silicat d'alumini de l'aspècte fibrós que si tròva en abondança dins lu gneiss metamorfics.

fibròma n.m. (med.) Tumor conjontiva formada de fibroblasts.

fibromatós, oa adj. Qu'es de la natura d'un fibròma.

fibromatòsi n.f. (med.) Afeccion caracterisada per l'existença de fibròmas.

fibromioma n.m. (med.) Tumor formada de teissuts fibrós e de teissut musculós: *Fibromioma uterin*.

fibroquistós, oa adj. Pertòca li tumors filandroï que contènon de quists.

fibrós, oa adj. Que contèn de fibras, qu'es format de fibras. Sin.: **filandrós**.

fibrosacòma n.m. Tumor maligna desvolopada à partir dei cellulas conjontivi.

fibrosòpi n.m. Endoscòpi flexible dins lo quau lo lume es canalisat per una ret de fibras de quartz.

fibroscopia n.f. (med.) Endoscopia realisada au mejan d'un fibrosòpi.

fibrosedós, oa adj. Compauat de filaments minerals qu'an l'aspècte de la seda.

fibròsi n.f. (med.) Transformacion fibroa d'un teissut.

fibrotorax n.m. (med.) Envaïment d'un paumon per un teissut filandrós espès. Sin.: **fibropièch**.

fibrovasculari, ària adj. Que si compaua d'un teissut fibrós vascularisat.

fibula n.f. (Antiqu.) Esplinga de seguretats en metal que siève à fixar lu vestiments. Var.: **fibia, flibia**. Sin.: **fermalh**.

fic n.m. Gròssa verruga que si desvolopa en divèrsi parts dau còrs, dins lu bovins e lu equins. Sin.: **papillòma**.

fica n.m. Pèça lòngra que si planta dins lo soal. Sin.: **pal**.

ficanàs n.m. (fam.) Curiós, indiscret, que si mescla de tot.

ficant, a adj. *Tir ficant*: Tir que pica esquasi verticalament un objectiu.

ficar vt. (*fiquí*) 1. Metre, enfonsar. Sin.: **plantar, aficar, tancar, palficar**. 2. Metre dins un luèc estrech ò dins un luèc que non si saup plus dont sigue: *Dont l'ai mai ficat?* ◆ **si ficar** v.pr. 1. Si metre: *S'es ficat dins un dròlle de pastís!* ◇ Si metre en quauque luèc estrech, escondut, secret: *S'es ficat dins un pichin trauc de la ròca*.

ficcion n.f. Creacion, invencion de cauas imaginar; òbra ensin creada. Var.: (it.) **finzion**.

ficcional, a adj. Relatiu à la ficcion; fondat sobre la ficcion. Var.: **ficcionau**.

ficcionau, ala adj. Ficcionau.

ficèla n.f. 1. Coarda fina. Sin.: **cordèla, estac**. ◇ (fig., sovent au pl.) Procediment emplegat dins un mestier, un art): *Conóisser toti li ficèlas*. ◇ *Tenir, tirar li ficèlas*: Faire agir lu autres per darrier, sensa si far vèire, coma de marionetas. 2. Pan fin e alongat que correspoande à una mièja-bagueta.

ficelar vt. (*ficèli*) 1. Ligar, estacar m'una ficèla. Var.: **enficelar**. Sin.: **encordelar**. 2. (fig.) Elaborar, alestir, adobar: *Un projècte mau ficelat*. Sin.: **cordurar**: *Un projècte ben cordurat*.

ficelaria n.f. Fabrica de ficèla. Sin.: **cordelaria**.

ficelatge n.m. Accion de ficelar. Sin.: **cordelatge**.

ficeleta n.f. Pichina ficèla fina. Sin.: **cordeta, cordeleta**.

ficha n.f. 1. Fuèlh cartonats per notar, enregistrar quauqua ren, sovent destinada à èstre classada dins un

fichier. Sin.: **fuèlh, fulhet**. ◇ *Ficha d'estat civil*: Document qu'una Comuna establisce à partir d'un acte d'estat civil ò dau libret de familha. 3. (elec.) Pèça destinada à èstre engatjada dins un alveòle per establir un contacte.

fichar vt. Inscriure (quauqu'un, quauqua ren) sus una ficha. ◇ (espec.) Inscriure quauqu'un dins un fichier per lo surveilhar. Sin.: **repertoriar, enregistrar, classificar, catalogar**.

fichat, ada adj. Qu'es inscrich dins un fichier: *Una persona fichada*.

fichatge n.m. Accion de fichar, d'inscriure sus de fichas: *Lo fichatge dei suspèctes*.

fichier n.m. 1. Lo tot dei fuèlhs de classificacion. 2. Ensèm d'entresenhas de natura identica que pòu èstre memorisat e explechat per un computador. Sin.: **fulhetier**.

fichista n. Persona encargada de tenir un fichier. Sin.: **fulhetista**.

fichoira n.f. Mena de trident per achapar lu peis. Sin.: **fóissola, foissa**.

fichoïrar v.t. Pescar m'una fichoïra. Sin.: **foissinar**.

ficocianina n.f. Pigment blau d'uni algas.

ficofit n.m. Alga.

ficologia n.f. Estudi scientific dei algas.

ficològue, a n. Especialista dei algas.

fictivament adv. D'un biais fictiu.

ficoeritrina n.f. Pigment pròpri ai algas rogi, que li permete de captar li radiacions luminòs en aiga profunda.

ficomicèt n.m. (bot.) Sifomicèt.

ficoïda glaciala n.f. (bot.) Glaciala.

ficoïdacea n.f. *Ficoïdaceas*: Aizoaceas.

fictiu, iva adj. 1. Imaginari: *Un personatge fictiu*. 2. Qu'existisse unicament per convencion: *Lu bilhets de banca an una valor fictiva*.

fidabilitat n.f. Fiabilitat.

fidable, a adj. Fiable.

fidança n.f. Caucion, garantia.

fidançar vt. 1. Prometre solemnement en maridatge. Var.: **fiançar**. ◆ **si fidançar** v.pr. S'engatjar à esposar quauqu'un.

fidançat, ada adj. e n. Promés, nòvi. Var.: **fiançat**.

fidar vt. Remetre à la garda de quauqu'un, à la cura de quauqu'un. ◆ **si fidar** v.pr. (*de*) Aver fe en quauqu'un, èstre segur de la fidelitat de quauqu'un, de la sieu ajuda. Contr.: **si maufidar**.

fideïcomés n.m. Fideïcomís.

fideïcomís n.m. (dr.) Liberalitat testamentària ò contractuala facha en nom d'una persona encargada de la restituir à una altra au moment de la sieu moart. Var.: **fideïcomés**.

fideïcomissari n.m. Persona que li es atribuïda una successiòn ò una quòta-part d'una successiòn.

fideïsme n.m. Doctrina teologica que dona la preeminença à la fe sobre la rason.

fideïsta adj. e n. Que profèssa lo fideïsme. ◆ adj. Relatiu au fideïsme.

fidèl(e), a adj. 1. Constant dins lo sieu estacament, li sieu relacions: *Un camarada fidèle.* ◊ (espec.) Constant dins una relacion amoroa, conjugala, per op. à *infidèl(e).* 2. De cu es possible de si fidar; escrupulos: *Un traductor fidèle.* 3. *Fidèle* à: Que non vèria, que non s'escarta de: *Fidèle ai sieu promessas.* 4. Exacte, segur, confòrme à: *Faire un racònte fidèle.* 5. Que dona totjorn la mema indicacion quora si fa una novèla mesura, en parlant d'un instrument. Var.: **fideu**. ♦ n. 1. Persona que practica una religion. 2. Persona que frequenta abitualament un grope, quau que sigue.

fidelament adv. D'un biais fidèle.

fidelisacion (-izacion) n.f. Accion de fidelisar (un client, un public).

fidelisar (-izar) vt. Rendre fidèle, s'estacar durablament (una pràctica, un public) per de mejans apropiats (informacions, prètzes preferencials, etc.).

fidelitat n.f. Qualitat d'una persona ò d'una caua fidèla.

fideu, èla adj. e n. Fidèl(e).

fidonia n.f. Nom de divèrsi parpalhòlas nuechenqui (falènas) jauni ò brunis.

fiducia n.f. (dr.) Aquisicion d'un ben per un creancier, que lo restituisse au debitor à l'extincion dau deute.

fiduciari, ària adj. 1. (econ.) Si di de valors fictivi, fondadi sobre la fe acordada à cu li emete: *Lo bilhet de banca es una moneda fiduciària.* ◊ *Societat fiduciària:* Societat que fa de trabalhs comptables, juridics, fiscals, d'organizacion, d'expertisa, etc. per lo còmpte dei empresas privadi. 2. (dr.) Relatiu à la fiducia.

fiduciarlament adv. (dr.) À títol fiduciari.

fielès n.m. Gronc.

field n.m. (geog.) Planesteu rocós qu'un glacier continental a frustat.

fièr, a adj. 1. Qu'a de dignitat, de sentiments nòbles, elevats. ◊ *Fièr de:* Que tira una legitima satisfaccion de. 2. Mespresant, per lo sieu comportament, li sieu paraulas: *Fa lo fièr.* 3. Que manifestà de fiertat: *Un regard fièr.* Sin.: **glorios, ufanós, auturier, autier, faròt, fersios.**

fièra n.f. 1. Grand mercat public que si tèn à de datas precisi dins un luèc. ◊ *Camp de fièra:* Emplaçament dont si tèn una fièra. 2. Fèsta forana que si tèn à una epòca determinada. Sin.: **fierau.** 3. Exposicion comerciala periodica: *La fièra de Niça, la fièra de Marselha.* 4. (fam.) *Faire la fièra:* Faire la fèsta, menar una vida de plasiers. Sin.: **faire tampona.**

fierabraç n.m. Fanfaron. Sin.: **gradasso.**

fieral n.m. Camp de fièra; plaça. Var.: **fierau.**

fierament adv. Embé fiertat.

fierau n.m. 1. Fièra. 2. Fieral.

fierejaire, aira n. Persona que vende sus li fièras. Sin.: **foran, foranaire.**

fiertat n.f. 1. Qualitat, caractèr d'una persona fièra. 2. Sentiment de satisfaccion legitima.

fieu n.m. 1. Brot fin e lòng d'una matèria textila, naturala ò non: *Un fièu de seda.* ◊ *Cordurat de fièu blanc:* Que s'en capisson immediatament lo sens, li intencions, la finalitat, que devion demorar secrets. 2. Matèria que secrèton li aranhas e d'uni toaras. ◊ *Fieu de*

la Verge: Filandra. 3. Cilindre de pichina seccion obtengut per estiratge d'una matèria metallica. ◊ *Fieu à plomb:* Fieu qu'a una extremitat es garnit d'un tròc de metal, que siève à materialisar la verticala. Sin.: **plombin, plombon.** 4. Conductor electric constituit d'un fièu metallic ò d'unu fièus metallics. ◊ *Còup de fièu:* Telefonada. ◊ Èstre au bot dau fièu: Èstre en comunicacion telefonica (mé quauqu'un): *Cu es au bot dau fièu?* 5. Direccion dei fibras dau boasc. ◊ *Boasc de fièu:* Boasc qu'emplégon lu gravaires, talhat dins lo sens dei fibras (per op. au *boasc de bot*). 6. Direccion dins la quala s'escorre una aiga correnta. ◊ *Centrala au fièu de l'aiga:* Centrala hidroelectric sensa barratge e sensa resèrva d'aiga. 7. Encadenament logic, progression continua de: *Non voali perdre lo fièu de l'istòria.* ◊ *Lo fièu de, au fièu de:* La seguida de, au lòng de: *Au fièu dei jorns.* Èstre au fièu: Èstre au corrent. ◊ 8. Trencant: *Lo fièu d'una lama.* Sin.: **lo talh de la lama, de l'espada.** 9. *Fieu de contacte:* Fieu d'una catenària dont passa lo corrent d'alimentacion dei motritz. 10. *Fieu neutre:* Fieu que dins un malhum electric si tròva au potencial dau soal. 11. (expr.) *De fièu en cordura:* Passar progressivament d'una idea, d'un ponch, d'un acte à un autre.

fièubasta n.m. Fieu que siève à fièubastir.

fièubastir vt. (*fièubastissi*) Bastir, en parlant de doi pèças d'estòfa.

fièubastit n.m. Bastit (en cordadura).

fièu-fèrre n.m. Fieu obtengut per lo passatge de barras cilindrici de fèrre ò d'acier doç dins lu traucs d'una filiera. ◊ *Fieu-fèrre espinós:* Fieu-fèrre provedit de ponchas que siève de clausura ò de mejan per aparar.

fièuse n.m. Feuse.

fifa n.f. (fam.) Paur. Sin.: **caghanha** (pop.), **temor, petoira, escaufèstre.**

fifi n.m. Persona foarça delicada, foarça sensibla, que si desgusta de tot. Sin.: **poatafin, morrefin, finaudeu.**

fifrada n.f. Ària de fifre. ◊ (expr.) Quora as ben manjat e ben beugut, una fifrada vau un escut.

fifrar vt. (fam.) Raubar, escamotar.

fifre n.m. (mús.) Instrument tipe de la música tradicionala, sovent associat au tamborn.

figa n.f. 1. Fruch manjadís de la figuiera, format per tota l'inflorescença, que devèn carnuda après la fecondacion. ◊ *Figa braietada:* Que presenta dins lo sens de la longor de pichini fendas superficiali. ◊ *Secar de figas:* Per una filha, fach de non èstre maridada à 25 ans. ◊ *Figa de barbaria:* Fruch de l'opúntia. ◊ *Figa turca:* Fruch dau cactus. ◊ (expr.) *Ni figa ni raïm:* Mitigat. 2. (zool.) Ascidia d'una espècia mediterranea, que si manja cruda. ◊ Peis ossós de l'Atlantic, que la sieu carn es preada (lòng fins à 2 m). Sin.: **maigre.**

figaflor n.f. Varietat de figa que non madura d'auton, qu'arrèsta lo sieu desenvolopament d'ivèrn, e madura l'estiu venent.

figairet n.m. Luèc plantat de figuieras. Var.: **figareda**

figareda n.f. Figaret.

figon n.m. (zool.) Ton.

figon n.m. Parlar d'unu relargs (Mónegue, Biòt, Valàuria, Mons, Escranhòlas), que la sieu presença èra deuguda à la presa dau casteu dau Mónegue (s. XIVⁿ e XV^{en}) e à de repoblaments ligurs (s. XVIIⁿ) dei vilatges que li guèrras de religion e la pèsta avon chaplat.

figorn n.m. Figuiera sauvatja (en vivaroalpenc de Pelha, de Sant Anhe e en niçard de La Trinitat).

figornàs n.m. Figuiera sauvatja (Bonson).

figuet n.m. *Faire figuet*: Flacar.

figuiera n.f. 1. Aubre dei país cauds, que lo sieu fruch es la figa (una espècia, la *figuiera elastica*, pòu fornir un cauchoc, una outra, la *figuiera banyana*, a de brancas desplegadi e de raïç nombroï parieri à de fusts (Família dei moraceas). 2. *Figuiera de barbaria*: Opúntia.

figulin, a adj. Si di d'una tèrra que sièrve à faire de terralhas.

figulina n.f. Terralha de tèrra cuècha.

figura n.f. 1. Cara d'una persona: *Una figura trista*. Sin.: **caratge**. ◇ (fig.) *Faire bèla figura, trista figura*: Si mostrar ò non digne de l'esperança de quauqu'un, d'una espròva. ◇ *Faire figura de*: Aparéisser coma. 2. Personalitat importanta: *Ranher es una figura de la literatura occitana*. 3. (mat.) Ensèms de ponchs; dessenh que sièrve de representacion d'èstres matematicas. 4. (b.-a.) Representacion plastica d'un èstre uman, d'un animau. ◇ (fig.) *Pilhar figura*: Pilhar forma, començar à si vèire. 5. (juècs) Carta sobre la quala es representat un, personatge (rèi, dòna, varlet, cavalier). Sin.: **faça, fàcia**. 6. (coregr.) Encadenament de pas, per diversi personas e dins lo meme temps. (espòrts) Exercici au programa d'uni competicions (patinatge, gimnastica, etc.). 7. Representacion simbolica: *L'anheu pascal es la figura de l'eucaristia*. 8. (mar.) *Figura de proa*: Esculptura situada au dessobre de la ròda de proa d'una galèra ò d'un vaisseau. 9. (ling.) *Figura de retorica, d'estile*: Forma particuliera donada à l'expression per produire un efècte donat; forma particuliera que si dona à la sieu pensada per n'acréisser la foarça e la beutat, coma l'ellipsi, la sillepsi, l'iperbòla, etc. 10. (psicol.) Biais qu'un element individual e estructurat si destaca de cen qu'es à l'entorn (per op. au *fond*).

figurable, a adj. Que pòu èstre figurat, representat.

figuracion n.f. 1. Accion de figurar (quauqu'un, quauqua ren); resultat d'aquesta accion. 2. Mestier ò ròtle de figurant: *Faire de figuracion*. ◇ Ensèms dei figurants d'un film, d'una pèça de teatre. 3. (art contemp.) *Novèla figuracion*: Corrent figuratiu, dei tecnicas novèli e de l'esperit sovent contestatari, apareïssut en Euròpa dins li annadas 1960. ◇ *Figuracion liura*: Corrent figuratiu francés de la fin dei annadas 1960. 4. (psican.) Traduccion dei pensadas en imatges, que constitue un dei aspècte dau trabalh de pantais.

figuradament adv. D'un biais figurat.

figurant, a n. 1. Actor, actritz qu'a un ròtle gaire important, generalament mut, dins un film, una pèça de teatre, un balèti. Sin.: **comparsa**. 2. Persona qu'assistisse à una negociacion, un acamp, etc., sensa li participar activament.

figurar vt. 1. Representar per la pintura, l'esculptura, etc. 2. Representar, simbolisar per un signe convencionnal.

◆ vi. 1. Èstre present, si trovar dins un ensèms, un grope, etc. 2. Èstre figurant, au teatre, au cinéma. ◆ **si figurar** v.pr. 1. Crèire, s'imaginar: *Ti figures qu'es un trabalh aisat?* 2. S'avisar: *Figure-ti un pauc de la fortuna qu'avèm!*

figurassa n.f. Figura gròssa, vulgària, laida. ◇ *Faire una figurassa*: Faire trista mina.

figurat, a adj. 1. (b.-a.) Que compoarta la representacion de figuras. 2. (ling.) *Sens figurat*: Sens d'un mòt qu'es percevut coma lo resultat d'una figura d'estile (metafòra ò metonimia), per op. à *sens pròpri*. 3. (biol.) *Element figurat*: Constituent dei teïssuts visibles au microscòpi, per oposicion à *element amòrfe*.

figuratiu, iva adj. Que figura, representa la forma vertadiera dei cauas: *Plan figuratiu*. ◇ *Art figuratiu*: Aqueu que s'estaca à representar li formas dau monde vesible, ò pilha aquela formas coma materiau (per op. à l'art *abstrach* ò *non-figuratiu*). ◆ n. Pintre ò escultor que practica l'art figuratiu.

figurativament adv. D'un biais figuratiu.

figureta n.f. Figurina. Var.: **figureta**.

figurina n.f. Estatueta tota pichina.

figurisme n.m. (teol.) Doctrina d'après la quala l'Ancian Testament figura, simbolisa lo Noveu Testament e l'istòria de la Glèia.

figurista n. 1. Motlaire de figura en gip ò en estuc. 2. Partidari dau figurisme.

fijian, a adj. e n. Deis ísolas Fiji.

fila n.f. Seguida de personas ò de cauas plaçadi una darrier l'autra: *Una fila de veïturas*. Sin.: **filanha, rengada, alinhada, tièra**. ◇ Cap de fila: Aqueu qu'es en tèsta d'un grope, d'un movement (politic, artistic, literari, etc.). ◇ *Linha de fila*: Òrdre tactic que li naus de guèrra pílhon una darrier l'autra. ◇ *À la fila, en fila (indiana)*: Un darrier l'autre. ◇ *Pilhar la fila*: Si metre dins una fila, à la seguida de. ◇ (mar.): *Fuèc de fila*: Mena de tir de la bateria d'una nau, quora li pèças d'artilheria desaparàvon l'una après l'autra en començant per aquela de la proa.

filable, a adj. Que pòu èstre filat. Var.: **filadís**.

filachon n.m. Filandra, filament.

filactèri n.m. 1. Cadun dei doi pichins estugs que contènon un tròç de pergamin dont son esrichs de versets de la Tòra e que lu Judieus piós poàrton estacats au front e au braç senec pendent d'uni preguieras. 2. Bandeiròla dont lu artistas de l'Atge Mejan inscrivíon li paraulas que prononciàvon lu personatges d'un tableau, d'un veïrial, etc.; figuracion, dins un basreleu, una pintura, etc., d'un riban larg que poarta una inscripcion, li paraulas d'un personatge, etc. Sin.: **bandieròla**. 3. Bulla de benda dessenhada.

filada n.f. Filadura.

filadís, issa adj. Filable.

filador, doira n. Filaire, a.

filadura n.f. Biais qu'un teïssut es filat. Var.: **filada**.

filaire, a n. Persona que fila, transforme en fieu una matèria textila. Var.: **filador, filadoira**.

filament n.m. 1. Element de forma fina e alongada; fibra, matèria ò estructura qu'a aquesta forma. Var.:

filandra, filachon. 2. Fibra textila d'una granda longuessa. 3. Fieu conductor d'una lampa electrica, que lo passatge dau corrent rende incandescent.

filamentós, oa adj. (didact.) Que presenta de filaments; qu'es format de filaments. Var.: **filandrós**.

filandiera n.f. Filaira, filairitz, filadoira. Sin.: **colonhera**.

filandra n.f. 1. Fieu que secrèton d'uni aranhas e qu'assegura lo sieu transpoart passiu dins l'ària. Sin.: *fieu de la Verge*. 2. Fibra d'unu liumes, d'uni carns. Var.: **filament**. Sin.: **fibra**.

filandrejar vi. Presentar un caractèr filandrós.

filandrós, oa adj. 1. Plen de filandras, de fibras lòngui e duri: *Una carn filandroa*. Sin.: **fibrós**. 2. (fig.) Encabestrat, confús e lòng: *D'explicas filandroï*. Sin.: **filós**.

filanha n.f. 1. Fila, reng: *Una filanha de vinhas, d'aubres*. Sin.: **entierada, alinhada**. 2. Coarda tenduda entre doi ponchs, per traçar una linha drecha, alinhar (de plants, d'aubres, etc.).

filant, a adj. Qu'escorre lentament, sensa si partejar: *Un liquide filant*.

filant n.m. Insècte imenoptèr de l'abdomèn regat negre e jaune, que çaça li abelhas (longuessa 15 mm).

filantropè, a adj. e n. 1. Persona qu'aima toi lu òmes; amic dau genre uman. Contr.: **misantròpe**. 2. Que fa tot cen que pòu per melhorar lo sòrt dei òmes, per de dons de sòus, una fondacion, l'ajuda à d'òbras, etc. 3. Persona qu'agisse d'un biais desinteressat.

filantropia n.f. Fach d'èstre filantropè, de si comportar en filantropè.

filantropic, a adj. De la filantropia; qu'es inspirat per la filantropia: *Una accion filantropica*.

filantropisme n.m. Biais de comportament apiejat sus la filantropia.

filar vt. 1. Travalhar (de fibras textili) per obtenir un fiu: *Filar de lana*. 2. Secretar un fiu de seda, en parlant d'uni aranhas e toaras. 3. (tecn.) Procedir au filatge de (una pèça). 4. Debanar (un cable, etc.) d'un biais continú, en laissant anar. 5. Seguir quauqu'un discretament per lo surveilhar. 6. (mús.) Tenir longament (un son, una nòta), à la votz ò m'un instrument. ♦ vi. 1. S'allongar, colar d'un biais filifòrme: *Un siròp que fila*. 2. S'estirar en fumant, en parlant d'una flama. 3. Si desrotlar d'un biais continú, si debanar. ◇ (espec.) *Malha que fila*: Que si destaca, si desfà. 4. (fam.) Avançar rapidament; s'esbinhar, s'escapar. ◇ (mar.) *Filar n nots*: Tocant l'aviadessa d'una nau, percòrrer *n* milas en una ora, valent à dire que cada not de lòc filat dins l'interval de 30 segondas correspoande à un mila de l'ora. Doncas cau dire: *la nau va a 25 milas (ò nautics) de l'ora ò 25 nots, ma ges 25 nots de l'ora*. 5. Disparéisser rapidament: *Au jorn d'enquèi, lu sòus filon tròup rapidament*.

filar(i), a (-ària) adj. Que si transmete per fiu, per oposicion à una transmission optica ò radioelectrica.

filarca n.m. (Antiqu.) Magistrat que presidava li assembladas de caduna dei dètz tribús, à Atenas.

filaret n.m. (mar.) Sus li galèras, mena de man correnta mantenguda en plaça per li batalhòlas sus cada apostís.

filària n.f. Vèrp parasite dei regions caudi, fin coma un fiu, que viu sota la pèu ò dins lo sistema linfatic de divèrs vertebrats (classa dei nematòdes). D'uni filàrias son patogèni per l'òme. Sin.: **filària de Medina**.

filariòsi n.f. (med.) Afeccion parasitària que la provòca una filària.

filarmonia n.f. Associacion musicala formada d'amateurs ò de professionals, que dona de concèrts publics.

filarmonic, a adj. Si di d'uni associacions musicals (gropes de musicians amateurs, grandi orquèstras sinfoniqui).

filassa n.f. Matèria que constituïsson lu filaments tirats dau pen dei vegetals textiles: Filassa de cànèbe, de lin. Sin.: **estopa, blest, madaïssa**.

filatròca n.f. (it.) Comptina, espec. per memorisar lu nombres, lu jorns de la setmana, etc.

filat n.m. Aisina de pesca. Sin.: **aranhòu, borgin, entremalh, branca, sàvega, ret, palhòla, gangui, potiniera...**

filatelia n.f. 1. Estudi, colleccion dei sageus de la Poasta e dei objèctes connèxes coma li marcas d'afranquiment. 2. Comèrci dei sageus de colleccion.

filatelic, a adj. Relatiu à la filatelia.

filatelistà n. 1. Persona que collecciona lu sageus. 2. Persona que vende lu sageus de colleccion.

filatge n.m. 1. Transformacion dei fibras textilas en fieus; travalh dau filaire. 2. (tecn.) Messa en forma de pèças metalliqui ò plastiqui per escorrement de la matèria au travèrs d'una filièra. 3. Repeticion d'una scena, d'una pèça de teatre en continú.

filatier n.m. Teissèire, teïssedor.

filator n.m. Cap d'una filatura.

filatura n.f. 1. Ensèm dei operacions de transformacion dei fibras textili en fieus. 2. Establiment industrial de filatge dei matèrias textili. 3. Accion de filar quauqu'un, de lo seguir per notar tot cen que fa.

filejar vi. Batre au vent, en parlant d'una vela. Sin.: **frapejar, flamejar, ondejar**.

filet n.m. 1. Rai fin d'un liquide, d'un gas: *Un filet d'aiga, d'òli*. Sin.: **raïada**. ◇ *Un filet de votz*: Una votz debla. 2. (anat.) Membrana fina qu'estaca lo dessota de la lenga à la part inferiòra de la boca. 3. (bot.) Part lònga e fina de l'estamina, que supoarta l'antera. 4. (tecn.) Salhida en eliaça d'una vit, d'un bolon. Sin.: **morena**. 5. (arts dec.) Fina motladura; incrustacion decorativa, estrecha e lònga, dins d'obratges divèrs. 6. (estamp.) Trach d'epessor variabla, per separar ò enquadrar de tèxtos, d'illustracions, etc. 7. (premsa) Article cort d'informacion que compoarta un títol. 8. Ret, objècte fach de malhas entrecrosadi, que pòu servir à divèrs usatges. ◇ *Travalhar sensa filet*: Faire un numèro d'equilibri, d'acrobacia, sensa filet de proteccion. ◇ (fig.) *Agir sensa filet*: En pilhant de riscs. ◇ *Còup de filet*: Operacion de polícia que permete d'arrestar un beu nombre de personas. 9. Ret de fieus ò de cordatges tendut

vinhas, que fuguèron pièi remplaçada per d'ensèrts sus de plants americans resistents au parasite).

filloixerat, ada adj. Qu'es pertocat per lo filloxèra.

filloxerian, a adj. Pròpri au filloxèra. Var.: **filloxeric**.

filloxeric, a adj. Filloxerian.

film n.m. (mòt anglés) 1. Pellicula recubèrta d'una emulsion sensibla à la luz, e sobre la quala s'enregístron lu imatges en fotografia e en cinematografia. 2. Document, òbra cinematografica ò de television. 3. (fig.) Debanament continu (d'eveniments): *Lo film d'una vida*. 4. Fina pellicula (d'un produch, d'una substança) que recuèrbe una susfàcia.

filmar vt. Enregistar sus un film cinematografic, pilhar en film.

filmogène, a adj. Si di d'una pintura susceptibla de formar un fuèlh.

filmografe n.m. Aparelh qu'aplica de films de pinturas d'essor conoissuda e constanta.

filmografia n.f. Lista de films qu'una persona a fach (productor, comedian, etc.) ò que pertòcon un genre donat.

filologia n.f. Disciplina qu'estúdia lo cínema en tant que fenomèn psicologic, social, etc.

filmoteca n.f. 1. Colleccion de films classats. Sin.: **cinemateca**. 2. Colleccion de microfilms.

filoa n.f. (text.) Frema que fila. Sin.: **filaira, filadoira**.

filoadada n.f. Filosada.

filodendron n.m. 1. Planta d'ornament originària d'Amèrica centrala, dai fuèlhas digitadi, dai flors foarça odoranti (Familha dei araceas). 2. En orticultura, forma jova de monstera.

filofague, a n. e adj. Que si noirisse de fuèlhas.

filogenèsis n.f. (bio.) Estudi de la formacion e de l'evolucion dei espècias animala e vegetal, en vista d'establir la sieu parentat. Var.: **filogenia**.

filogenetic, a adj. Relatiu à la filogenèsis. Var.: **filogenic**.

filogenia n.f. Filogenèsis.

filogenic, a adj. Filogenetic.

filoguidat, ada adj. Si di d'un missile qu'es religat au sieu pòst de tir au mejan d'un fiu que sièrve à transmetre lu òrdres de cu l'a tirat au sieu sistema de guidatge.

filologia n.f. 1. Estudi d'una lenga ò d'una familha de lengas, fondada sobre l'anàlisi critica dei tèxtos. 2. Establiment ò estudi critic dei tèxtos per comparason sistemática dei manescrichs ò dei edicions, per l'istòria.

filologic, a adj. Relatiu à la filologia.

filologicament adv. Segond un vejaire filologic.

filològue, òga n. Especialista de filologia.

filon n.m. 1. (miner.) Seguida ininterrota d'una mema matèria (minerau, ròca), que recopa de jaças de natura diferenta. Sin.: **vena, jaça**. 2. (fig. e fam.) Mejan de capitar, situacion lucrativa e gaire complicada: *A trovat lo boan filon per la si colar doça*.

filonian, a adj. 1. (miner.) Si di d'un jaç en filon. 2. (geol.) Si di d'un grope de ròcas que resulta de l'injecion de magma au lòng dei rompeduras à proximitat de la susfàcia.

filonjaça n.f. (geol.) Fracha filoniana parallèla à l'estratificacion dintre lu terrens sedimentars.

filòrcha n.f. Organe de la vinha que s'enrotla à l'entorn d'un supoart. Sin.: **fiu de soca, vedilha**.

filós, oa adj. Filandrós.

filosada n.f. Contengut d'una colonha. Var.: **filoadada**.

filosèla n.f. Fieu irregulier obtengut en filant la borra dei cocons de seda.

filosier n.m. Aneu que mantèn la colonha sus l'espatla de la filaira.

filosofala adj. f. *Pèira filosofala*: Pèira que, d'après lu alquimistas, podia operar la transmutacion dei metals en aur. ◇ (fig.) *Cercar la pèira filosofala*: Cercar quauqua ren que non si pòu trovar.

filosofar vi. (*filosòfi*) 1. Tenir una reflexion sobre de problemas filosofics. 2. Argumentar, rasonar sobre un subjècte quau que sigue. ◇ (pej.) Rasonar d'un biais abstrach e complicat.

filosòfe, a n. 1. Especialista de filosofia. 2. Pensaire qu'elabòra una doctrina, un sistema filosofic. 3. (ist.) Partidari dei ideas dei Lumes, au s. XVIIe. ◆ adj. e n. Si di de quauqu'un que supoarta li espròvas mé constança e resignacion, que pilha la vida dau boan costat.

filosofia n.f. 1. Camp d'activitat de la pensada qu'a per fin una reflexion sobre lu èstres, li causas e li valors envisañadi au nivèu mai general; ensèm dei recèrcas e dei reflexions menadi dins aqueu camp. 2. Matèria d'ensenhament dei establiments segondaris e superiors, estudi de la filosofia au sens de la definicion precedenta. ◇ Dins lo sistema francés, anciana denominacion de la Terminala literària. 3. Estudi dei principis fundamentals d'una activitat, d'una practica, e reflexion sobre lo sieu sens e la sieu legitimitat: *Filosofia de l'art, dau drech*. 4. Doctrina, sistema filosofic d'un autor, d'una escòla, d'una epòca, etc.: *La filosofia de Platon*. 5. Saviessa obtenguda mé l'experiença dei dificultats: *Subir una espròva emé filosofia*. 6. Concepcion de quauqua ren fondada sobre un ensèm de principis; aquestu principis: *Una novèla filosofia d'entrepresa*.

filosofic, a adj. 1. Relatiu à la filosofia. 2. Plen de filosofia, savi.

filosoficament adv. 1. Dau ponch de vista filosofic. 2. Embé saviessa, serenitat; en filosòfe.

filosofisme n.m. 1. Abusança de la filosofia. 2. Fausa filosofia.

filotecnic, a adj. Qu'a per tòca la vulgarisacion de la cultura.

filtrable, a adj. Que pòu èstre filtrat.

filtracion n.f. Passatge d'un fluide au través d'un filtre qu'arrèsta li particulars solidi.

filtrant, a adj. Que pòu passar à través d'un filtre.

filtrar vt. 1. Passar au través d'un filtre. Sin.: **trescolar**. 2. (fig.) Sotametre à un contraròtle sevère denant de laisser passar. Sin.: **passar au crivèu**. ◆ vi. 1. Penetrar: *L'aiga filtra au través dei tèrras*. 2. Passar en despièch dei obstacles: *Laisser filtrar una informacion*.

filtrat n.m. Liquide filtrat dins lo quau non sobra minga solide en suspension.

filtratge n.m. 1. Accion de filtrar, fach d'èstre filtrat: *Lo filtratge dau vin*. Sin.: **coladura**. 2. (fig.) Contraròtle rigorós: *Lo filtratge dei spectators à l'intrada d'un estadi*. 3. Fach de filtrar, de s'expandir subrepticament.

filtre n.m. 1. Còrs porós, dispositiu au travèrs de que si fa passar un fluide per lo desbarrassar dei particulas en suspension que li si tròvon ò per l'extraire de matèrias ai quali es mesclat. Sin.: **colador**. 2. Dispositiu que permete de faire passar l'aiga au travèrs dau cafè; lo cafè ensinda obtengut. 3. (fot.) Còrs transparent emplegat en fotografia per interceptar d'uni radiacions de l'espèctre. 4. (tecn.) Dispositiu destinat à favorisar ò à empachar lo passage d'uni compausantas de frequença d'un signal electric.

filtre n.m. Bevenda magica pròpria à inspirar l'amor.

filtre-premsa n.m. Aparelh que sièrve à filtrar lu liquides sota pression.

filum n.m. (biol.) Seria evolutiva de formas animalí à vegetali. Sin.: **linhada**.

fimòsi n.m. Estrechessa dau prepuci, qu'empacha de descurbir lo gland.

fin n.f. 1. Moment que quauqua ren s'acaba: *La fin de l'an*. Sin.: **cap, finiment**. ◇ *À la fin, en fin dau còmpte, (à la) fin finala*: En definitiva. Sin.: *tot còmpte fach e debatut, tot comptat e debatut*. ◇ Luèc dont quauqua ren s'acaba; extremitat: *La fin d'un capítol*. 2. Periòde, part terminala: *La fin dau mes es sovent complicada*. ◇ 3. Acabament complet: *Menar un projècte à la sieu fin, à boana fin*. Sin.: **menar a boan pron**. 4. Arrèst, cessacion: *La fin d'un amor*. ◇ *Lo mòt de la fin*: Aqueu qu'acaba un debat. ◇ *Sensa fin*: Que s'acaba jamai; que dura foarça longtemps, interminable. 5. Moart: *Senti la mieu fin arribar*.

fin n.m. (it.) e n.f. Tòca, finalitat: *À que fin agisses coma aquò?*

fin, a adj. 1. Que lu sieus elements son pichinets: *De sau fina, la sabla fina*. 2. De pichina seccion: *De bèrris fins, la talha fina*. 3. Totplen agut: *Una poncha fina*. 4. Delicat, gaire marcat: *Aver lu trachs fins*. 5. De gaire d'essor; leugier, delicat: *Una estòfa fina*. 6. Foarça pur: *D'aur fin*. 7. De la qualitat melhora: *De porcelana fina, de vins fins*. 8. Subtile, d'una granda acuitat: *Un esperit fin*. 9. Qu'es la pròva d'una granda intelligença, d'una granda subtilitat: *Una galejada fina*. 10. Qu'excella dins una activitat donada; rafinat: *Una fina lama*. 11. Extrème. ◇ *Lo fin fond*: Lo luèc mai alunhat. ◇ *Lo fin mòt*: La clau, lo motiu secret. ◆ n.m. *Lo fin dau fin*: Cen que li a de mai complit, de mai rafinat. ◆ adv. Finament.

fin n.f. Aigardent naturala de qualitat superiora.

final n.m. (mús.) Tròç qu'acaba una sinfonia, un acte d'Òpera, etc. Var.: **finala**.

final, a adj. 1. Qu'acaba, que mete fin: *Lo ponch final*. 2. (gram.) *Proposicion finala* ò *finala*, n.f.: Proposicion subordenada de but. ◇ (filos.) *Causa finala*: Principi d'explicacion d'un fenomène per la tòca que deu rejónher. Var.: **finau**.

finala n.f. 1. Darrera sillaba ò darrera letra d'un mòt. 2. Darrera espròva d'una competicion per eliminacion. 3. (gram.) Proposicion finala. 4. (mús.) Final.

finalment adv. À la fin, per finir. Var.: **fin finala**.

finalisacion (-izacion) n.f. Accion de finalisar.

finalisar (-izar) vt. 1. Orientar vèrs un objectiu precis, donar una finalitat à: *Finalisar una recèrca*. Sin.: **claire, clavar**. 2. Acabar, metre au ponch dins lu darrièrs detalhs: *Finalisar un projècte*.

finalisme n.m. (filos.) 1. Sistema que fa dei causas finali lo principi explicatiu de tota caua. 2. Doctrina qu'afortisse qu'una finalitat existisse, que de causas finali trabalhon dins l'univèrs e dins cada vida, que tot es ordenat vèrs una fin determinada.

finalista adj. e n. (filos.) Que pertòca lo finalisme; partidari dau finalisme.

finalista adj. e n. Qu'es qualificat per una finala.

finalitat n.f. Tòca. Sin.: **estigança**.

finament adv. 1. D'un biais fin. 2. Embé finessa.

finança n.f. 1. Ensèm dei professions qu'an per objècte lu sòus e lu sieus mòdes de representacion, espec. li valors mobiliari: *Lo monde de la finança*. 2. Sciènça de la gestion dei patrimonis individuals, dei patrimonis d'entrepresa ò dei sòus publics. ◆ pl. 1. Sòus publics; ensèm dei cargats e dei ressorsas de l'Estat ò d'una collectivitat territoriala; ensèm dei activitats que n'en pertòcon la gestion, l'emplec: *Li finanças publici*. ◇ *Lèi de finanças*: Lèi qu'autorisa lo govèrn à engatjar de despensas e à recobrar li recèptas. 2. (fam.) Ressorsas pecuniari d'un particulier.

finançable, a adj. Que pòu èstre finançat.

finançament n.m. Accion de finançar.

finançar vt. Fornir de capitals à: *Finançar una entrepresa*. Sin.: **amonedar, comanditar, sostenir**.

financier, a adj. Relatiu ai finanças.

financier, a n. Especialista dei operacions financieri e de gestion dei patrimonis publics ò privats. Sin.: **economista**.

financiera adj. f. e n.f. Si di d'una garnitura à basa de fonges, de rabassas, de lachet de vedeu, etc.

financierament adv. En matèria de finanças.

finaria n.f. Forneu d'afinatge de la fonda.

finàs, assa n. Que finasseja. Sin.: **finòcho, enganiu, rusion, rusat, furbo, aviciat, fintaire**.

finassaria n.f. (fam.) Finessa mesclada de rusa. Sin.: **finocharia, engana, finta, rusa**.

finassejar vi. (fam.) Usar de subterfugis, de finesses pauc ò pron ben intencionadi. Sin.: **finochar, enganar, rusar, fintar**.

finau, ala adj. Final.

finau, èla adj. e n. 1. Diplomata. 2. Avisat, sota una parença simpleta. 3. Fifi.

fincion n.f. (it.) Ficcion.

finda adv. Parierament: *Ieu finda, ai finda escrich un roman*. Sin.: **tambèn**. ◆ conj. Doncas, alora, per aquela rason: *Non avia de sòus; finda, non es partit en vacanças*.

finés, esa adj. e n. Si di d'un pòble qu'abita l'extremitat nòrd-oèst de la Rússia d'Euròpa, e sobretot en Finlàndia. ◆ n.m. Lengua finòegriana parlada principalament en Finlàndia, dont a l'estatut de lenga oficiala. Sin.: **finlandés**.

finesa n.f. 1. Caractèr de cen qu'és fin, leugier: *La finesa d'un fieu*. 2. Delicadessa dei formas, de la matèria: *La finesa d'una cara*. Sin.: **gràcia**, **gracilitat**. 3. Acuitat dei sens. 4. Discerniment, perspicacitat, penetracion: *Finesa d'esperit, mostrar de finesa*. 5. (mar.) Estrechessa dei linhas d'aiga de l'avant e de l'arrier d'una nau. 6. (aeron.) Rapoart entre lu coeficients de portança e de resistença d'una ala ò d'un avion. 7. (sobretot au pl.) Particularitats, subtilitat: *Li finesas de la lenga occitana*. 8. Gaubi, rusa: *Li finesas de la diplomacia*.

fineta n.f. Estòfa de coton renduda frepionoa à l'envèrs per gratatge.

fin-fin, fina-fina adj. Foarça fin, sobrefin.

finger vt. Simular per enganar: *Fínger la ràbia*. ♦ *Fínger de*: Faire semblant de. Var.: **fénger**, **fénher**, **fintar**.

finholaire, airtz adj. e n. Que finhòla. Sin.: **espepissaire**, **espepidaire**.

finholança n.f. Finholatge.

finholar vt. (fam.) Acabar en faguent atencion ai detalhs mai pichins. Sin.: **espepissar**, **espepidar**, **rafinar**.

finholatge n.m. (fam.) Accion de finholar. Var.: **finholança**. Sin.: **rafinatge**.

finicion n.f. 1. Accion de finir dins lu detalhs; operacion ò ensèm dei operacions per acabar un obratge, una pèça: *Lu trabalhs de finicion*. Var.: **finiment**. 2. Caractèr de cen qu'és acabat coma si deu, dins lu detalhs.

finiment n.m. 1. Finicion. 2. Fin: *Arribar au finiment de la sieu vida*. ♦ La fin d'una epòca, d'un temps: *Lo finiment dau monde*. Var.: **finimonde**.

finimonde n.m. Fin dau monde.

finir vt. (*finissi*) 1. Menar au sieu tèrme; acabar; cessar: *Finir de parlar*. Sin.: **complir**, **terminar**. 2. Constituir la fin, si situar à la fin de: *La frasa que finisse lo capítol*. 3. *N'en finir*: Metre fin à quauqua ren de lòng ò d'intolerable. Sin.: **faire fin**. ♦ vi. 1. Arribar au sieu tèrme: *La fèsta finisse à 8 oras*. 2. S'acabar d'un biais donat: *Una istòria que finisse ben*. 3. Morir: *Finir dins la misèria*. 4. *Finir per*: Capitar finalament, arribar.

finissatge n.m. (tecn.) Darrera operacion destinada à acabar un trabalh; finicion.

finsseire, a n. Obrier, obriera que s'entrèva de la finicion e de la verificacion dau trabalh d'una pèça ò d'un produch. Sin.: **contrarotlaire**.

finit n.m. 1. Cen qu'és limitat: *Lo finit e l'infinit*. 2. Qualitat de cen qu'és acabat, perfècte: *Lo finit d'un obratge*.

finit, ida adj. 1. Limitat, qu'a de bòrnas: *Una grandor finida*. ♦ (mat.) Si di d'un nombre, d'una grandor qu'admète un limit superior, d'un ensemble qu'a un nombre limitat d'elements. 2. Acabat: *Lo sieu trabalh es finit*. 3. Acabat, dins lu detalhs. ♦ *Produch finit*: Produch industrial lèst per èstre emplegat. 4. Perfècte dins lo sieu genre: *Un raubaire finit*. 5. Qu'a plus cors: *Aqueu temps es ben finit!* 6. Frust, en fin de vida, que pòd plus contunhar la sieu activitat: *Es un òme finit*.

finit n.m. 1. Cen qu'és limitat: *Lo finit e l'infinit*. 2. Qualitat de cen qu'és finit, acabat: *Admirar lo finit d'un obratge*.

finitud n.f. Finituda.

finituda n.f. (filos.) 1. Caractèr de cen qu'és finit. 2. Caractèr de l'existència umana, consciença de la moart. Var.: **finitud**.

finlandés, esa adj. e n. De Finlàndia. ♦ n.m. (ling.) Finés.

finochar vt. (*finòchi*) (fam.) Usar de subterfugis, de finesas pauc ò pron ben intencionadi. Sin.: **finassejar**, **fintar**, **enganar**, **rusar**.

finocharia n.f. Finassaria. Sin.: **engana**, **finta**, **rusa**.

finòcho n.m. (fam.) Persona que finòcha. Sin.: **finàs**.

finò-ogrian, a adj. e n.m. Si di d'un grope linguistic de la familha oraliàna que comprèn en particulier lo finés, lo lapon, l'ongrés.

fint, a adj. 1. Fictiu. 2. Ipocrita: *Un sorrire fint*.

finta n.f. 1. (lit.) Accion de fínger. 2. Manòbra, gèst, còup destinat à enganar l'adversari.

fintament adv. Fictivament.

fintonejaire, airtz n. Persona que fintoneja.

fintonejar vi. Iteratiu de fintar.

fiol n.m. Combustible liquide, brun escur ò negre, pauc ò pron viscos que vèn dau petròli. Var.: **fuèl** (angl.).

fiòla n.f. Pichina botilhetta de vèire. Sin.: **àmbora**, **flascon**.

fiolada n.f. Contengut d'una fiòla.

fiolaire, a n. Persona que beu à la botelha.

fiol-òli n.m. Mazot.

fion n.m. (mar.) Pichon cordatge que sièrve per estacar la vela à l'antena. Var.: **matafion**, **matafieu**, **flon**, **tressairòu**.

fiòrd n.m. Anciana valada glaciària que la mar a envaït.

floritura n.f. 1. (sobretot au pl.) Ornement qu'augmenta l'elegança de quauqua ren ò que, en nombre excessiu, constitue una surcarga. 2. (mús.) Ornement, escrih ò nom, qu'és ajustat à la linha melodica. Var.: **floridura**.

firbèc n.m. Becafiga, traucafiga.

firma n.f. 1. (it.) Signatura. 2. Entrepresa industrialà ò comerciala.

firment n.m. (lit.) Vòuta celèsta dont aparéisson li estelas.

firman n.m. (ist.) Edicte dau sobeiran dins l'Impèri otoman e en Iran.

firmança n.f. Garantia; recevut.

firnar vt. (it.) Signar.

firòla n.f. Mollusc gastropòde pelagic, transparent e sensa gruèlha, que viu en grand nombre dins li mars caudi.

fisa n.f. Mollusc gastropòde d'aiga doça, de la gruèlha lònga pauc ò pron 1 cm.

fisalia n.f. Granda medusa dei mars temperadi e caudi, formada d'una vesicula flotejanta que sostèn de polipes reproductors, noiriciers, e de filaments urticants lòngs

fissipar, a Que si multiplica per lo sieu pròpri partiment.

fissiparitat n.f. Forma de multiplicacion ò de generacion que l'organisme li si partisse en doi parts.

fissipède, a adj. e n. Dotat de pens despartits en dets ongulats, particulierament en parlant dei mamifèrs.

fissiròstre n. Auceu dotat d'un bèc cort e asclat.

fisson n.m. Dard dei insèctes. Sin.: **agulhon, ponchon**.

fissonada n.f. Ferida de dard. Sin.: **dardada, fissada**,

fissadura, ponchura, ponhedura, ponchada.

fistula n.f. (med.) Canal fisiologic que mete en comunicacion dirècta e anormala doi viscèras ò una viscèra mé la pèu.

fistular(i), a (-ària) adj. 1. (med.) Relatiu à una fistula. 2. (didact.) Que presenta un canal, un conch longitudinal.

fistulina n.f. Fonge roge sang, dau grope dei polipòres, que viu sus lu fusts dei rores e dei castanhiers, manjadís quora es jove.

fistulós, oa adj. (med.) De la natura de la fistula.

fit n.m. 1. Prètz que si paga per fitar quauqua ren. Sin.: **loguier, arrenda**. ◇ (espec.) Prètz de la locacion d'un lotament. Fit dei sòus: *Taus d'interès*.

fitar vt. 1. Donar en locacion. Sin.: **logar, arrendar**. 2. Pihlar en locacion. 3. Reservar (una plaça) dins un tren, au teatre, etc. Var.: **afitar**.

fitlefàs n.m. Aubre de l'Amèrica tropicala, qu'una espècia fornisse li granas que dónon lo corozo.

fitobiologia n.m. Biologia vegetal; estudi de la matèria vegetal e dei sieu fonccions.

fitobiologic, a adj. Que pertòca la fitobiologia.

fitobiologista n. Especialista de la fitobiologia.

fitocenòsi n.f. Fitosociologia.

fitocida n.m. Produch emplegat per destrúger li erbassas.

fitoecologia n.f. Estudi de l'ambient relatiu à la vegetacion.

fitofagia n.f. Accion de si noirir de vegetaus.

fitofague adj. e n.m. Si di d'un animau que si noirisse de matèrias vegetali.

fitofarmacia n.f. Estudi e preparacion dei produchs destinats au tractament dei malautias dei plantas.

fitoflagelat, ada adj. (bot.) Protiste flagelat que contèn de clorofilla.

fitoftòra n.m. Fonge parasite dau castanhier, de la patata (Classa dei sifomicèts; òrdre dei peronosporalas).

fitogène, a adj. Que trai la sieu origina de vegetaus.

fitogeografe, a n. Especialista de fitogeografia.

fitogeografia n.f. Estudi de la distribucion dei plantas sus la Tèrra.

fitogeografic, a Relatiu à la fitogeografia.

fitografia n.f. Botanica descriptiva.

fitoparasit(e) n.m. Animau, vegetau parasites d'una planta.

fitopatologia n.f. Estudi dei malautias dei plantas.

fitoplancton n.m. Plancton vegetal.

fitormòna n.f. Ormòna vegetal.

fitosanitari, ària n.f. Relatiu ai curas que si fa ai vegetals.

fitosociologia n.f. Fisiologia vegetal, estudi dei associacions vegetali. Sin.: **fitocenèsi**.

fitosteròl n.m. Nom generic dei esteròls d'origina vegetal.

fitotaxonomia n.f. Taxonomia vegetal.

fitoterapeuta n. Persona que tracta li malautias per fitoterapia.

fitoterapia n.f. Tractament dei malautias au mejan de plantas.

fitotomia n.f. Anatomia dei plantas.

fitotron n.m. Laboratòri equipat per l'estudi dei condicions fisiqui e quimiqui necessari au desvolopament dei plantas.

fitozoari n.m. Zoofit.

fixable, a adj. Que pòu estar fixat. Sin.: **tancable**.

fixacion n.f. [fisa'sjuŋ] 1. Accion de fixar, d'estacar solidament. Sin.: **tancatge, tancada**. 2. Estac, dispositiu que sièrve à fixar: *Fixacion d'esquí*. 3. Fach de si fixar, de s'establir en quauque luèc. 4. (biol.) Estat dei vegetals e dei animaus que son solidaris d'un supoart. 5. (biol.) Conservacion e coagulacion dei elements d'un teissut mé l'ajuda d'un fixator en vista d'un examèn microscopic. 6. (psican.) Persistença d'un estacament à una persona ò à una situacion ligadi au passat e dispareissudi, que mena à de satisfaccions narcissiqui regressivi. 7. Accion de determinar, de reglar d'un biais precís: *Fixacion d'una taxa, d'un prètz*.

fixador n.m. Fixator.

fixament adv. D'un biais fixe, contunh.

fixar vt. [fi'sa] 1. Establir dins una posicion fixa, un luèc fixe: *Fixar un quadre sus la paret*. Sin.: **tancar**. 2. Tenir (lu uèlhs) immobiles: *Fixar lu uèlhs au ceu*. ◇ Agachar fixament quauqu'un ò quauqua ren. Sin.: **alucar**. 3. Aplicar (la sieu atencion, lo sieu esperit) à, sobre quauqua ren. ◇ *Fixar la sieu causida: L'arrestar*. 4. Rendre estable, arrestar l'evolucion de: *Fixar un fuèc*. 5. Pulverisar un fixatiu sobre (un dessenh). ◇ Tractar (una fotografia) per un banh de fixatge. 6. Donar una orientacion ai aspiracions de (quauqu'un); estabilisar: *Lo maridatge lo fixerà*. 7. Sortir quauqu'un dau dubi en l'informant, en li donant una respoasta: *Serètz fixat dins la jornada*. 8. Determinar, establir precisament: *Fixar un prètz, una ora per si rescontrar, un objectiu*. ◆ **si fixar** v.pr. 1. S'establir d'un biais permanent. 2. Causir: *Si fixar sobre una color*.

fixatge n.m. [fi'sadʒe] 1. Accion de fixar. Var.: **fixacion**. 2. Operacion que rende un imatge fotografic inalterable à la lutz. 3. Quotacion d'una valor borsiera ò d'un títol efectuada à-n-un moment donat. 4. Quotacion de la barra d'aur sus lo mercat dau metal. Sin.: **fixing** (angl.).

fixatiu n.m. Preparacion per fixar, estabilisar sus lo papier lu dessenh au pastèl, au gredon.

fixator n.m. [fisa'tur] 1. Vaporisator que sièrve à mandar un fixatiu sus un dessenh. 2. Banh emplegat per lo fixatge d'un imatge fotografic. 3. (biol.) Liquide que

coagula li proteïnas dei cellulas sensa alterar la sieu estructura. Var.: **fixador**.

fixator, tritz adj. Qu' a la propietat de fixar.

fixe n.m. ['fise] 1. Fraccion invariabla d'una remuneracion (per op. à *prima*, *comission*, etc.). 2. (astron.) *Esfèra dei fixes*: Esfèra celèsta legata ai estelas (*estelas fixi*), que sèmblon aver de posicions relativis fixi.

fixe, a adj. ['fise] 1. Que rèsta à la mema plaça, que non bolega: *Un ponch fixe*. Sin.: **clavat**, **immobile**, **estable**. ◇ *Ròda fixa*: Solidària dau sieu axe (per op. à *ròda liura*). 2. (inform.) *Virgula fixa*: Mòde de representacion dei nombres decimals dont la virgula es totjorn plaçada à la mema posicion, seguida per un nombre constant de chifras (per op. à *virgula fotejanta*). 3. *Regard fixe*: Regard vague, inexpressiu, ò que fixa quauqua ren. 4. Que si mantèn dins lo meme estat, que non varia. 5. *Idea fixa*: Que s'impaua à l'esperit coma una obsession. 6. Qu'es determinat per avança: *Prètz fixe*. ◇ *Drech fixe*: Taxa fiscala que lo sieu montant es invariable. ◇ (dr.) *Assignacion à jorn fixe*: Dins la quala una data d'audiència determinada es indicada. ◆ interj. Òrdre de si metre au garda-à-vos.

fixing n.m. (angl.) Fixacion (à la Borsa).

fixisme n.m. Teoria biologica qu'afirma que li espècias vivi son totjorn estadi coma son e an jamai subit d'evolucion despí la sieu creacion.

fixista adj. e n. Relatiu au fixisme; partidari dau fixisme.

fixitat n.f. Qualitat, estat de cen qu'es fixe. Sin.: **immobilitat**, **estabilitat**.

flabellat, da adj. Dispauat en ventalh coma li banas dei tavans, etc...

flabellifòrma n.m. Ondradura de fuèlhas dispauadi en ventalh.

flabellum n.m. (lat.) Ventalh liturgic portat au dessobre de la tèsta dau papa (La sieu usança fuguèt abolida per Pau VI^m).

flabòt n.m. Flebotòme.

flac onomatopea Bosin de quauqua ren que tomba dins l'aiga ò de l'aiga que tomba. Sin.: **chac**.

flac, a adj. Apatic, noncalent. Var.: **flacós**, Sin.: **indiferent**, **indolent**, **letargic**, **molastrós**, **linfatic**, **despassionat**.

flaca n.f. Apatia, indolença. Var.: **flaquesa**, **flaquesa**, **flaquiera**, **flaquitge**.

flaca n.f. (tecn.) Endrech d'un fust d'aubre dont la rusca es levada e lo boasc mes à nud. 2. Inegalitat dins l'escairatge d'una pèça de boasc.

flacament adv. D'un biais flac; embé flaquesa.

flacand, a adj. e n. Persona que lauda d'un biais exagerat. Var.: **flacassier**. Sin.: **laudator**, **lausenjaire**, **lausengier**.

flacar vi. (*flaqui*) Manifestar d'indolença, d'apatia.

flacandejar vi. Laudar d'un biais exagerat.

flacar vi. (*flaqui*) Flaquir.

flacaria n.f. Malautia grèva que pertòca lu manhans.

flacason n.f. Promiera incomoditat de l'emprenhament.

flacassier, a adj. e n. Flacand, flataire.

flacciditat n.f. Caractèr de en qu'es flac. Sin.: **flaquitge**, **flaquesa**.

flacid(e), a adj. Qu' a perdut la tonicitat.

flaciditat n.f. (med.) Estat dei organes flacs (muscles, organes erectiles).

flacós, oa adj. Flac.

flagel n.m. Flageu.

flagelacion n.f. Accion de flagelar, de si flagelar ò d'èstre flagelat. Var.: **flagelament**.

flagelaire n.m. Flagelant.

flagelament n.m. Flagelacion.

flagelant n.m. (ist.) Membre de sèctas medievals dont s'adonàvon en comun à de flagelacions. Var.: **flagelaire**.

flagelar vt. (*flagèli*) Batre à còup de foet, de vergas.

◆ **si flagelar** v.pr. Si picar à còups de foet, de vergas.

flagelari, ària adj. (biol.) Relatiu au flageu.

flagelat, ada adj. Provedit d'un flageu.

flagelat n.m. *Flagelats*: Embrancament dei protozoaris flagelats, provedit ò non de clorofilla.

flageu n.m. 1. Autís constituit d'un mànegue e d'un batador de boasc, religats au mejan de corràias, emplegat per batre li cerealas. Sin.: **escoaire**. 2. *Flageu d'armas*: Arma formada d'una massa ò de doi massas qu'una cadena religava à un mànegue. 3. Granda calamitat publica. 4. Persona, caua funèsta. 5. Braç horizontal d'una balança, qu'ai sieu extremitats si tròvon lu plateus. 6. (biol.) Filament mobile, lòng e sovent unic, que siève d'organe locomotor à d'unu protozoaris e ai espermatozoïdes. Var.: **flagel**.

flagrança n.f. Caractèr de cen qu'es flagrant. Sin.: **evidença**.

flagrant, a adj. Evident, incontestable. Sin.: **evident**, **clar**. ◇ (dr.) *Flagrant delicté*: Delicté comés sota lu uèlhs d'aqueli que lo constàton.

flaira n.f. Odor, sentor, esperfum.

flairar vt. Aplicar lo sieu odorat à, sentir l'odor de (quauqua ren). Sin.: **nasejar**, **niflar**, **sentir**.

flama n.f. 1. Fenomène luminós, gas incandescent qu'es produch per una substança en combustion. 2. Esclat (dau regard). 3. (fig.) Ardor viva, entusiasme: *Un discors plen de flama*. 4. Pavallon lòng e estrech auçat en aut de l'aubre principal d'una nau de guèrra. 5. Bandieròla flotejanta que garnissia li lanças de la cavalaria. 6. Marca postal que si mete sus li letras à costat dau sageu dataire. Var.: **flamba**. Sin.: **flara**. ◆ pl. Incendi, fuèc: *Li flamas an tot destruch*. ◇ *Li flamas etèrni*: Lo fuèc de l'infèrn.

flamadura n.f. Bandieròla que lu cavaliers portàvon, dins l'Antiquitat.

flamant, a adj. 1. Que flamba, qu' a l'esclat dau fuèc. ◇ *Nòu flamant*: Tot nòu. 2. (miner.) *Carbon flamant ò flamant*, n.m.: Carbon m'una auta tenor en matèrias volatilis, que crema m'una flama lònga. Var.: **flambant**.

flamaròta n.f. 1. Element de matèria en fuèc que s'escapa d'un fogau. 1. Folaton.

flamb n.m. 1. Fuèc clar, per s'escaufar. 2. Brusca manifestacion: *Un flamb de violença*. 3. Auça brutalata (dei prètz, dei valors, etc.): *Lo flamb dau cors dau petròli*.

flamba n.f. Flama.

flamba n.f. Espada de la lama ondulada.

flambada n.f. 1. Fuèc clar, alumat per si rescaufar. 2. Manifestacion brusca: *Flambada de violença*. 3. Aumentacion brutal (dei prètz, dei valors): *La flambada dei cors dau petròli*. Var.: **flamb**.

flambament n.m. (mecan.) Flambatge.

flambant, a adj. Flamant.

flambar vi. 1. Cremar en faguent una flama clara; lúser d'un esclat improvist. Var.: **flamejar**. Sin.: **abrandar**. 2. (mecan.) Si desformar per flambatge. ♦ vt. 1. Passar (quauqua ren) à la flama. 2. Versar un alcòl (sobre una preparacion culinària) e li metre lo fuèc.

flambard n.m. Fanfaron.

flambard n.m. Capeu dei bòrds largs d'origina auvernhata.

flambardejar vi. Fanfaronar.

flambatge n.m. 1. Flamejada. 2. (mecan.) Desformacion laterala d'una pèça lònga sotamessa à un esfoaç normal de compression. Sin.: **flambament**.

flambejament n.m. Esclat de cen que flambeja.

flambejant, a adj. 1. Que flambeja. 2. (arquít.) Si di dau darrièr periòde dau gotic, que presenta de decòrs de corbas e de contracorbas que s'articulon en formant de flamas.

flambejar vi. 1. Mandar una flama lusenta. Var.:

flamejar. 2. (lit.) Lúser coma la flama: *Aver lu uèlhs que flambejon*.

flambèrja n.f. Lònga espada de duel foarça leugiera, ai siècles XVII^a e XVIII^a.

flambesa n.f. Flambessa.

flambessa n.f. Rojor de la cara. Var.: **flambesa**.

flambeu n.m. 1. (anc.) Fais de mechas cubèrtas de cera. 2. (anc.) Grand candelier de metal preciós. 3. (fig.) Caua, persona qu'incarna ò constitueixe un ideal. ◇ *Transmetre, passar lo flambeu*: Afidar la continuacion d'una accion, d'una òbra. ◇ *Repilhar lo flambeu*: Asssegurar la continuacion d'una accion, d'una òbra.

flamejada n.f. Accion ò biais de flambar. Var.: **flambatge**.

flamejant, a adj. Flambejant.

flamejar vt. Flambejar.

flamenc, a adj. e n. 1. De Flandra. Sin.: **flandrés**. 2. *Escòla flamenca*: Ensèm de artistas e de la produccion artistica dei país de lenga flamenca, espec. denant de la formacion de la Belgica.

flamenc n.m. Ensèm de parlars neerlandés emplegats en Belgica e dins lo Nòrd de la França.

flamenc n.m. Auceu de granda talha (aut pauc ò pron 1, 50 m), dau plumatge ròsa, escarlata ò negre, dei grandis patas palmadi, dau lòng coal sofle e dau bèc gròs e lamelós (família fenicopterides).

flamenc n.m. Flamenco, a.

flamenco, a adj. e n.m. (mòt espanhòu) Si di de la dança, de la música e dau cant popularis andalós.

flamendisacion (-izacion) n.f. Tresmudament dins lo sens flamenc.

flamendisar (-izar) v.t. Tresmudar dins lo sens flamenc.

flamenquisme n.m. Movement cultural e politic opauat à l'estension de la cultura francesa en Flandra (d'unu demàndon l'autonomia de la Flandra).

flamenquista adj. e n. 1. Que parla flamenc. 2. Partidari dau flamenquisme; nacionalista flamenc.

flamet n.m. Flamenc. Sin.: **becarut**.

flamier n.m. Mena de torta au poarre, originària de Flandra.

flamula n.f. (bot.) Planta escalaira, foarça comuna dins li baranhas, sobremontada d'un plumet lanós. Sin.: **vinalha, vencèia, vidalha**.

flan n.m. 1. Disc de metal per picar una moneda ò una medalha. 2. (tecn.) Porcion d'un fuèlh de metal destinada à l'embotissatge e au formatge. 3. Crema renversada. Var.: **flau, flauson**. ◇ Tarta à la crema garnida d'espargues, de fruchs de mar, etc.

flanc n.m. 1. Caduna dei parts laterali dau còrs que van dau bas dei coastas fins ai ancas; costat dau còrs. ◇ *De flanc*: De costat. Sin.: **per banda**. 2. Part laterala d'una caua: *Lu flancs d'una montanha*. ◇ À flanc de: *Sus li pendas de*. 3. (mil.) Part laterala d'una tropa ò d'una posicion (per op. à *front*). 4. (arald.) Costat de l'escut.

flancada n.f. Còup d'espada (bòta de quatre forçada) que si poarta au flanc de l'adversari.

flancar vt. (*flanqui*) 1. Flanquejar. 2. Donar, fotre (pop.): *Flancar una rosta*. Var.: **aflancar**.

flandrés, esa adj. e n. Flamenc.

flandricisme n.m. Construccion ò mòt que vèn dau flamenc, emplegat dins lo francés regional dau Nòrd de França ò de Belgica.

flandrin, a adj. Persona que flandrina. ♦ n.m. Òme grand, que sembla desgaubiàt e flac. Var.: **flandrinàs**.

flandrinar vi. Deambular, barrutlar, caminar sensa tòca per passar lo temps.

flandrinàs n. Flandrin.

flanèla n.f. Estòfa leugiera, de lana ò de coton.

flanelòta n.f. Gilet de flanèla.

flanquejar vt. 1. Èstre bastit, dispauat de cada costat de quauqua ren: *Un garatge que flanqueja la maion*. 2. Acompanhar quauqu'un: *Es vengut flancat dei sieus tres complices*. 3. (fortif.) Aparar au mejan d'obratges bastits sus lu costats. 4. (mil.) Ajudar ò aparar lo flanc d'una unitat ò d'una posicion, mé de tropas ò de tirs. Var.: **flancar, aflancar**.

flapir vt. (*flapissi*) (fam.) Crepar, abatre. Sin.: **aflaquir**.

flapissent, a adj. (fam.) 1. Que flapisse. 2. Que vèn flac, moal. Sin.: **aflaquisent**.

flapit, ida adj. (fam.) Abatut, crepat.

flaquejant, a adj. Que flaqueeja.

flaquejar vi. Flaquir.

flaques(s)a n.f. n.f. Apatia, indolença. Var.: **flaca**.

flaquièra n.f. Feblesa.

flaquir vi. (*flaquissi*) Feblir.

flaquisent, a adj. Feblissent.

flaquitge n.m. Feblesa, flaqueessa. Var.: **flaqueça, flaquièra**.

flar n.m. (mar.) Brava quantitat d'aiga de mar que s'espandisse tot d'un còup sus la cubèrta d'una nau ò au dedintre d'un local sieu: «*Per que els se meseron en una nau... e una nuèch de mar fet flar per tempesta aysi que foron totz treballatz...*» B.N. Ms.

flara n.m. Flama.

flasc, a adj. Tèrne: *Un lume flasc.* Sin.: **afalit, fadàs.**

flasca n.f. 1. Flascon. 2. Pera per la pòuvera.

flascon n.m. Botilheta de forma variabla, sovent en vèire, provedit d'un tap de la mema matèria ò metallic; lo sieu contengut.

flasconatge n.m. 1. Ensèms de flascons. 2. Fabricacion dei flascons. 3. Operacion d'emplissatge dei flascons en cosmetologia.

flasconet n.m. Pichon flascon. Var.: **flaconeu.**

flaconeu n.m. Flaconet.

flash n.m. (angl.) 1. Dispositiu que produèc un ulhauç luminós per una fotografia; aquesto ulhauç. Sin.: **lampejaire, fotolume.** ◇ (fam.) *Aver un flash:* Aver una idea luminoà, geniala; aver una intuicion. 2. (television, ràdio) Informacion importanta transmesa en prioritat. Sin.: **corteta, brèva.** 3. Sensacion brutala e corta après una injeccion de dròga. 4. *Venda flash:* Promocion puntuala d'unu articles.

flashback n.m. inv. (angl.) Sequença cinematografica que retrai una accion passada per rapoart à la narracion. Sin.: **retorn en darrier, repassatge.**

flasqueta n.f. Flascon plat.

flataire, airitz adj. e n. Que flata, que lauda embé exageracion. Sin.: **lausenjaire, lausengier, cortesan, flacassier, flacand.** ◆ adj. 1. Que convèn à l'amor pròpri: *Un compliment flataire.* Sin.: **elogiós, flatós.** 2. Que tende à idealisar: *Un retrach flataire.*

flatar vt. 1. Temptar de plàser à quauqu'un en li fasant de lausenjas faussi ò exageradi. 2. Avantatjar, rendre mai beu: *Aquela fòto vos flata.* 3. Far nàisser ò entretenir mé complasença (una passion, un sentiment bas): *Flatar lu vicis d'una persona.* Sin.: **flacandejar.** 4. Agradar à, plàser à, tocar (un sens, l'esperit): *Un vin que flata lo palat.* Var.: **aflatar** ◆ **si flatar** v.pr. Si vantar, pretendre.

flatària n.f. Accion de flatar; prepaus que flàton. Sin.: **laudaria.**

flatason n.f. Amor pròpri.

flatós, oa adj. Que flata. Var.: **aflatós.**

flatosament adv. D'un biais flatós.

flatulença (-ència) n.f. (med.) Amolonament de gas dins una cavitat naturala (estòmegue ò intèstin). Var.: **flatuositat.**

flatulent, a adj. (med.) Qu'es produch per una flatulença. Var.: **flatuós.**

flatuós, oa adj. Flatulent.

flatuositat n.f. Flatulença.

flau n.m. Flamenc. Sin.: **becarut.**

flau n.m. Mena de crema reversada à basa d'òus e de farina. Var.: **flauson, flan.**

flaujolet n.m. Mena de flaüta à bèc, parcialament provèda de claus, que compoarta 6 traucs. Sin.: **flaüteu, galobet** (Provença). Var.: **flaujòu.**

flaujòu n.m. Flaujolet.

flaunhac, a adj. e n. Lausenjaire. Sin.: **flataire, ipocrita, fausson.**

flaunhardar vt. Lausenjar. Sin.: **flatar.**

flaunhardària n.f. Lausenja. Var.: **flaunharditge.**

flaunharditge n.m. Flaunhardària.

flaunhàs, assa adj. Qu'es sensible à la mendre dolor. Sin.: **tendrin, fleune.**

flausina n.f. Cotís. Sin.: **cotil.**

flauson n.m. Crema renversada. Var.: **flan, flau.**

flaüt n.m. 1. Instrument de música de vent e à embocadura, format d'un tube traucat. ◇ *Flaüt à bec:* Flaüt drech, de boasc ò de matèria plastica, m'una embocadura que sembla un bec. ◇ *Flaüt traversiera:* Flaüt de boasc ò de metal que la sieu embocadura es traucada sus lo costat. ◇ *Flaüt pichin ò piccolo* (mòt it.): Flaüt dau timbre agut. 2. *Flaüt de Pan:* Instrument compauat de tubes de diferenti longuèssas sobre lu quaus si passéjon li labras. Sin.: **crestapoarc.** 3. *Juèc de flaüt:* Juèc d'òrgue qu'imita lu sons dau flaüt.

flaütaire, airitz n. Musician que juèga dau flaüt. Var.: **flaütista.**

flaütar vi. Jugar dau flaüt.

flaütat n.m. Si di d'un son doç qu'evòca aqueu dau flaüt.

flaüteu n.m. Flaujolet.

flaütier, a n. Persona que fa de flaüt.

flaütista n. Flaütaire.

flavesença (-ència) n.f. Estat de cen qu'ès flavescent.

flavescent, a adj. Jaune daurat.

flaveton n.m. Mújol sautaire (Família dei mugilidats).

flavina n.f. (biol.) Molecula organica qu'apartèn à un grope que comprèn la vitamina B2 (riboflavina), lu pigments jaunes d'un beu nombre d'animaus e d'enzimas respiratòri.

flavor n.f. Ensèms dei sensacions (odor, gust, etc.) sentidi au moment de la degustacion d'un aliment.

flebalgia n.f. (med.) Dolor sus lo percors dei venas varicoï.

flebalteriti n.f. (med.) Complicacion d'una flebiti tocant l'artèria vesina.

flebeectasi n.f. (med.) Dilatacion d'una vena.

flebeectomia (cir.) Ablacion d'una vena.

flebiti n.f. Inflammacion d'una vena, qu'afècta generalament lu membres inferiors e pòu provocar la formacion d'un calhon.

fleboclisi n.f. (med.) Injeccion dintre una vena.

flebografia n.f. (med.) Radiografia dei venas.

flebograma n.f. Corba donada per lo biais d'una flebografia.

flebolit n.m. (med.) Calcificacion dei parets d'una vena.

flebologia n.f. Especialitat medicala que s'entrèva dei malautias dei venas.

flebològue, òga n. Especialista en flebologia.

flebopatia n.f. (med.) Patologia dau sistèma venós.

fleborragia n.f. (med.) Emorragia venoà.

fleboscleròsi n.f. (med.) Escleròsi dei venas.

flebòt n.m. Flebotòme.

flebòt, a n. (pop.) 1. Infirmier, infirmiera. 2. Sota lo regime sarde, mena de mètge diplomat après examèn davant una jurada medicala que si recampava à Niça. Èra autorisat à sagnar, fixar li sangsugas. 3. Marrit mètge, marrit cirurgian.

flebotòme n.m. Insècte dei regions mediterranèi e tropicali que pòu transmetre la leishmaniòsi. Var.: **flebòtomo** (it.), **flabòt, flebòt**.

flebotomia n.f. (cir.) Incision d'una vena.

flebòtomo [fle'bòtomu] n.m. (it.) Flebòt.

flebotonic, a adj. Cen qu'acresse la tonicitat de la paret dei venas.

flebotrombòsi n.f. (med.) Calhon de sang dintre una vena.

flecha n.m. 1. Projectile format d'una asta de boasce d'una poncha, que si lança au mejan d'un arc. Sin.: **saeta**. ◇ *Puar en flecha*: Puar, aumentar tot drech, rapidament. 2. Representacion esquematica d'una flecha per indicar un sens, una direccion ò simbolisar un vector. 3. (mat.) Segment que jonhe lo mitan d'un arc de cercle e lo mitan de la corda que lo sotatende. 4. (arquít.) Autessa d'un arc, d'una clau de vòuta. 5. *Flecha d'una trajectòria*: Autessa maximala qu'un projectile rejonhe dins la sieu trajectòria. 6. (aeronaut.) Inclinason donada au bòrd d'atac d'una ala per facilitar la sieu penetracion dins l'ària. ◇ *Avion de la flecha variabla*: Que la sieu flecha pòu èstre modificada en foncion de la velocitat. 7. Part piramidala ò conica en cima d'un cloquier. 8. (geogr.) *Flecha litorala*: Cordon litoral parallèle à la coasta. 9. Gròs solier. 10. (mar.) Gròssa peça de fusta plaçada à la cima de la garida per renforçir li tenalhas. 11. (fam.) Ponchapen.

flechar vt. Marcar (un itinerari) mé de flechas. Sin.: **senhalisar, balisar**.

flechata, ada adj. 1. Marcat au mejan de flechas: *Un itinerari flechata*. Sin.: **balisat**. 2. Ornat de flechas.

flechatge n.m. Accion de flechar un itinerari; lo sieu resultat. Sin.: **balisatge**.

flecheta n.f. Pichina flecha. ◇ (espec.) Pichin projectile provedit d'una poncha, que si lança à la man vèrs un bersalh. Var.: **flechon**.

flechiment n.m. 1. Accion de flechir. Sin.: **plegament**. 2. Baissa, diminucion.

flechir vt. 1. Plegar plan plan, rendre corbe (cen qu'èra drech). ◇ Plegar (un membre, una articulacion). ◆ vi. Flaquir, molar.

flechissèire adj. m. e n.m. (anat.) Si di de tot muscle destinat à la flexion d'una partida dau còrs. Sin.: **plegador, plegadís**. Contr.: **extensor**.

flechon n.m. Flecheta. Sin.: **saeton**.

fleòla n.f. Graminea forratgiera vivaça dei prats, que preferisse lu soals sècs e calcaris.

fleton n.m. (anat.) Articulacion dau genolh.

fleuma n.f. 1. Comportament d'un òme que garda la sieu luciditat en tota situacion. 2. Produch de la destillacion d'un liquide alcolic non consumible.

fleumatic, a adj. Que manifèsta de flegma dins lo sieu comportament, li sieu reaccions. Var.: **fleumós**. Sin.: **pissafrà, sangfleu**.

fleumaticament adv. Flegmaticament.

fleumatisacion (-zacion) n.f. Accion de fleumatizar.

fleumatisant (-izant) n.m. Substança ajustada à un explosiu per n'en baissar la sensibilitat ai còups e ai friccions.

fleumatizar v.t. Demenir la sensibilitat d'un explosiu ai còups e ai friccions au mejan de l'ajust d'una substància apropiada.

fleumon n.m. (med.) Inflammacion purulenta difusa qu'interessa generalament lo teissut conjontiu, que vira ò non en abcès.

fleumonós, oa adj. (med.) Qu'es de la natura dau fleumon.

fleumós, oa adj. Fleumatic.

fleune, a adj. 1. Flaunhàs. 2. Que l'aparença teuna marca la freularia. Var.: **freule**. 3. Qu'es gaire espès. Sin.: **teune, fin**, (fig.) **escars**.

flexibilisar (-izar) vt. Rendre mai flexible.

flexibilitat n.f. 1. Qualitat de cen qu'es flexible. 2. Qualitat de cen que si pòu adaptar; sistema sople: *Flexibilitat de l'emplec*.

flexible, a adj. 1. Que plega facilament: *Una cana flexibla*. 2. Que si pòu adaptar ai circonstanças: *Un orari flexibla*. Sin.: **plegadís**.

flexible n.m. 1. Tube flexible. 2. Organe de transmission flexible.

flexion n.f. 1. Accion de plegar: *Flexion dau ginolh*. 2. Estat de cen qu'es plegat. 3. (fis.) Desformacion d'un solide sotamés à de foarças transversali. Sin. (1, 2 e 3): **plegadura**. 4. (ling.) Procediment morfologic que consistisse à ajustar la raïç dau mòt qu'exprimisson de categorias gramaticali (genre, nombre, persona) ò de foncions sintaxiqui (cas); ensèm d'aqueli formas provedidi de desinença: *Flexion nominala*. ◇ *Flexion verbala*: Conjugason.

flexional, a adj. (ling.) Qu'a de flexions: *L'occitan es una lenga flexionala*. Var.: **flexionau**.

flexionau, ala adj. Flexional.

flexografia n.f. Procediment d'estamparia mé de formas en releu, constituïdi de clichats soples de cauchoc ò de plastic, mé de tenchas fluidi dau secatge rapide.

flexuós, oa adj. (lit.) Corbat alternativament dins uns ens e dins l'autre.

flexuositat n.f. (lit.) Estat de cen qu'es fluxuós; cen qu'es fluxuós.

flexura n.f. (geol.) Forma intermediària entre la falha e lo plec, dins la quala li jaças son estiradi vèrs lo compartiment encalat. ◇ *Flexura continentala*: Plan de contacte, inclinat, entre la tèrra e la mar, que si pòu atenuar, aumentar ò si desplaçar.

flíbia n.f. Fíbia.

flibòt n.m. Nau mé doi aubre per l'ocean.

flibusta n.f. 1. (anc.) Pirataria à la quala si liuravon lu flibustiers. 2. Ensèm dei flibustiers. Var.: **falibusta, faribusta**.

flibustar vi. (anc.) Practicar la flibusta.

flibustier n.m. 1. Pirata de la mar dei Antilhas, ai siècles XVIIⁿ e XVIIIⁿ. Var.: **felibustier**, **falibustier**, **faribustier**, **farabustier**. 2. Trufador.

flic-flac interj. (onomat.) Bosin dau floteament de l'aiga. Var.: **flica-flaca**, **flic-flòc**.

flica-flaca interj. (onomat.) Flic-flac.

flic-flòc interj. (onomat.) Flic-flac.

flictèna n.f. (patol.) Vesicula emplida de serositat transparent, dins ò sota l'epidèrma.

flingue n.m. (fam.) Pistòla, fusiu.

flisc n.m. 1. Bosin que fa lo foit. 2. Cordèla estacada à la cima dau foit.

flòc n.m. 1. Flòta de bèrris sus la tèsta. Sin.: **mata**. Var.: **flocada**. 2. Pichin amolonament de fibras, de neu, etc. 3. Pichina lamella d'un aliment desidratat: *Flòcs de civada*. 4. (metall.) Deca qu'apareisse dins la massa de pèças d'acier laminat ò fargat. 5. (arald.) Mòble format de tres avelanas tengudi per li sieu envelopas.

flocada n.f. Flòc.

flocar vt. (*flòqui*) 1. Ornar de flòcs. 2. Text.) Depauar de fibras sus (una susfàcia) per flocatge..

flocar vi. (*flòqui*) Venir blet.

flocatge n.m. Aplicacion de fibras pauc ò pron lòngui (de coton, de lana, etc.) sus un supòrt adesiú.

floculi n.m. pl. Pichoni nius lusenti qu'aparèisson sus d'unu imatges monocromatics dau disc solari e que correspoàndon ai regions enauçadi dau Soleu.

flòcha adj. *Fieu flòcha*: Fieu (espec. de seda) de torsion febla. Sin.: **flus**.

flocon n.m. Flòc.

floconar vi. Formar de flocons. Sin.: **floquejar**.

floconós, oa adj. Qu'a la forma de flocons, que sembla de flocons. Sin.: **floquejant**.

floculacion n.f. (quim., fis.) Transformacion reversibla que subisson li suspensions colloïdali per associacion dei particulas constituenti. ◊ (med.) *Reaccions de floculacion*: Reaccions bioquimiqui emplegadi per lo diagnostic d'uni malautias, coma la sifilis.

floculant n.m. (quim.) Produch que provòca la floculacion.

flocular vi. (quim.) Precipitar sota forma de flòcs, en parlant de sistemas colloïdals.

floèma n.m. (bot.) Teissut conductor de la saba elaborada, qu'es una solucion rica en glucides.

flogistic n.m. Liguide que lu ancians quimistas avíon inventat per explicar la combustion.

flon n.m. (mar.) 1. Fion. 2. Manòbra que sièrve per auçar l'antena e la vela à la cima de l'aubre. Sin.: **andrivau**. (etim. bas lat. *floncus*).

flonflon n.m. (fam.) Refranh de cançon popularia e música que li correspoande. Sin.: **ronron**, **fonfonha**. ◊ pl. Accents, àrias d'uni cançons populari que fan totplen de bosin.

flopar vt. Envolopar.

flopon n.m. Pichin paquet.

floquejant, a adj. Floconós.

floquejar vi. Floconar.

flor n.f. 1. Part sovent colorida e perfumada dei plantas superiori, que contènon lu organes reproductors. 2. Planta que fa de flors. 3. Objècte, motiu que representa una flor: *Una flor artificiala*. ◊ Ai cartas, color que lo sieu simbòle es una fuèlha de treule: *Mandar à flor*. 4. *Coma una flor*: Facilament; ingenuament. ◊ *Faire una flor à quauqu'un*: Li acordar una favor, faire un gèst en favor de quauqu'un. 5. Elògi: *Curbir de flors*. 6. Temps de l'esclat: *La flor de l'atge*. 7. Part mai fina, melhora: *Fina flor de farina*. ◊ Elita. ◊ (iron.) Lo pèjor: *La fina flor de la canalha*. 8. Mofit que si desvelopa à la susfàcia dau vin, de la cervesa, etc. 9. (quim.) Substança pulverulenta producha per sublimacion ò oxidacion: *Flor de sofre*. 10. Costat d'una pèu tanada que portava lu pels. ◆ loc. prep. À flor de: Esquasi au niveu de. ◊ *À flor d'aiga*: Just sota la susfàcia. Sin.: **à cima d'aiga**. ◊ *À flor de pèu*: Superficial; facilament irritable. Sin.: **à cima de pèu**.

flòra n.f. 1. (bot.) Ensèm dei espècias vegetali que crèisson dins una region, un mitan donats. 2. Obratge que permete la determinacion e la classificacion d'aqueli espècias. 3. (med.) *Flòra microbiàna ò bacteriana*: Ensèm dei micro-organismes que vívon, à l'estat normal ò patologic, sus lu teissut ò dins li cavitats natural de l'organisme.

florada n.f. Cen que li a de melhor. Sin.: **sanflorada**, **tria**, **elèit**.

floradís, issa adj. Florissant.

floragüés, esa adj. e n. De Florac.

floral, a adj. Relatiu à la flor, ai flors. Var.: **florau**.

floralias n.f. pl. Moastra orticòla dont son presentadi de plantas à flors nombroï e diversì.

floratge n.m. 1. Remotlatge emplegat per empachar lu pastons de pegar ai instruments dau fornier. Sin.: **enfarinatge**. 2. Dessenh mé de flors.

florau, ala adj. Floral.

flordelisar vt. Ornar de flors de liri.

flordeliset, ada adj. Ornat de flors de liri.

floreal n.m. Segond mes de l'auton dins lo calendier revolucionari francés.

florença n.f. Gròs crin de seda, foarça resistent, emplegat per lo montatge dei engenhs de pesca (si di finda *crin de Florença*).

florentin, a adj. e n. De Florença. ◆ n.m. Parlar italic qu'es à la basa de la lenga italiana. ◆ n.f. 1. Satin obrejat fabregat d'en promier à Florença. 2. Sarga facha de lana penchenada.

florescença (-ència) n.f. (lit.) Excreissença.

floret n.m. 1. Espada fina e leugiera (en dessota de 500 g), sensa trencant, que si finisse m'un boton e que s'emplega en escrima. 2. Asta d'acier ponchuda ò trencada que constitue la part utila dei marteus perforators, dei marteus pneumatics.

florete n.f. Pichina flor.

floretar vi. Calinhar, cortejar.

floretista n. Esportiu que practica lo floret.

floreτός, oa adj. Cubèrt de flors.

flòri loc. *Faire flòri*: Obtenir de succès, d'un biais esclatant. Sin.: **capitar**, **encapar**, **s'en valer de**, **encapitar**, **arribar**, **faire miranda**.

floricòla adj. 1. Que li agradon li flors; que viu sus li flors. Sin.: **antofile**. 2. Que pertòca li flors, la floricultura.

floricultura n.f. Branca de l'orticultura que s'ocupa especialament de la cultura dei plantas à flors e, per ext. dei plantas d'ornament.

florida n.f. 1. (bot.) Fach de florir. Var.: **florison**, **floriment**. 2. Capitada (boana ò marrida). Var.: **flòri**.

floridian, **a** adj. e n. De Florida.

floridura n.f. 1. (bot.) Florida. Sin.: **antèsi**. 2. Ornament que si vèn ajustar à l'elegança de quauqua ren ò que, en nombre excessiu, devèn una sobrecarga. Var.: **fioritura**.

florier n.m. 1. Vas de flors. 2. (Loda) Tela grossiera que sièrve encara per transportar l'èrba ma que devia, d'un temps, si plaçar sota lo cendre quora si colava la bugada.

florifèr, **a** adj. Que poarta de flors.

florilègi n.m. 1. Recuèlh de tròç causits d'òbras literari, en particulier de poesias. 2. Seleccion de causas bèli ò remirabli.

florimont n.m. Jovent leugier, superficial, sensa valor.

florin n.m. 1. Anciana moneda d'aur de Florença. 2. Anciana moneda olandesa.

floripar, **a** adj. Que genèra unencament de flors.

florir vi. (*florissi*) 1. Produire de flors, s'en curbir. 2. Èstre prospèr, si desvolopar: *Lo comèrci florisse*. ◆ vt. Ornar de flors.

florison n.f. (bot.) Florida.

florissent, **a** adj. 1. Qu'es en plena prosperitat. 2. Qu'indica un excellent estat de santat.

florista n.m. Persona que vende de flors, que tèn un comèrci de flors.

floristic, **a** adj. Que pertòca la flòra.

florit, **ida** adj. 1. Ornat de flors. 2. (fig.) *Estile florit*: Brillant e ornat.

floron n.m. 1. Ornament en forma de flor ò de ramelet de fuèlhas estilisats. 2. (bot.) Caduna dei pichini flors qu'ensèm fòrmon lo capitule dei composeas, dins la sieu totalitat ò en partida. 3. Estòfa leugiera compauvada de fièus de seda, de lana, de cànebe ò de lin. 4. Cen que li a de mai preciós, de mai remirable.

floronc n.m. Inflamacion dau follicule pilosebaceu producha per un estafilocòc. Sin. **brìola**, **vaira**.

floroncós, **oa** adj. Relatiu à un floronc; qu'a de floroncs.

floroncòsi n.f. Furoncolòsi.

flors n.f. pl. Règlas deli fremas. Sin.: **mes**, **afars**, **menstruacions**, **menstruas**.

flòt n.m. 1. Tota massa liquida agitada de mouvements en sens divers; vaga, onda. Sin.: **ondada**, **èrsa**. 2. Quantitat importanta (d'un liquide versat; de causas, de personas).

flòta n.f. Ensèm de pichins vegetaus, de pels, dispauats à costat d'unu dei autres: *Una flòta de bèrris*. Sin.: **mata**, **cost**.

flòta n.f. 1. Ensèm de naus que li sieu activitats son coordenadi per una autoritat ò qu'opèron dins una zòna determinada. 2. Ensèm dei foarças navali d'un país ò d'una companhia maritima. 3. Importanta formacion d'aviacion militària.

flotabilitat n.f. 1. Proprietat de restar insubmersibles que d'unu còrs an. 2. Foarça deuguda à la butada de l'aiga sus lo volume immergit d'un còrs. 3. (mar.) *Coefficient de flotabilitat*: Rapoart dau volume emergit d'un sotamarin que naviga en susfàcia, au volume total de la nau immergida. ◆ *Resèrva de flotabilitat*: Quantitat marcada per lo volume emergit de la carena d'una nau que dona la mesura de l'acressement dau pes que pòu encara suportar sensa si profundar.

flotable, **a** adj. 1. Que pòu flotar: *De boasc flotable*. 2. Que permete lo flotatge dau boasc ò de radeus: *Un cors d'aiga flotable*. 3. Que pòu èstre tractat per flotacion.

flotacion n.f. Procediment de separacion d'un mesclum de còrs finament chaplats, en emplegant la proprietat qu'an d'uni substanças dins un mitan aigós de fixar de bulas d'aria, aquistant ensinda una densitat artificialament reducha.

flotadís, **issa** adj. Flotant.

flotador n.m. Còrs que flòta, constituit lo mai sovent d'un aneu gonflable d'una matèria soplà, que sièrve à mantenir una persona à la susfàcia de l'aiga. Var.: **flotaire**.

flotaire n.m. 1. Professional que practica lo flotatge dau boasc. 2. Flotador.

flotament n.m. 1. Estat d'un objècte que flòta, qu'ondeja doçament. 2. Movement discordant dins una colomna, una fila qu'avança. 3. Oscillacion repetida dei ròdas directritz d'un veicule, d'un costat e de l'autre. 4. Movement d'incertituda, d'esitacion. 5. (econ.) Flotason (d'una moneda).

flotant, **a** adj. 1. Que flòta (sus un liquide). Var.: **flotadís**. 2. Qu'ondeja au vent, que retomba mé soplèssa. 3. Que non es fixat; variable. ◆ *Deute flotant*: Part dau deute public, non consolidat, que pòu aumentar ò baissar en permanença. ◆ *Moneda flotanta*: Moneda que la sieu paritat m'ai autri monedas non es determinada per un taus de cambi fixe. ◆ *Virgula flotanta*: Mòde de representacion d'un nombre dins la quala la posicion de la virgula non es fixada per rapoart à una dei extremitats dau nombre; metòde que permete d'efectuar d'operacions aritmetiqui sobre aqueu format, per op. à *virgula fixa*. 4. Que non s'arrèsta à ren de precís: *Un esperit flotant*.

flotant n.m. Braias d'espòrt corti e largui.

flotar (*flòti*) vi. 1. Èstre portat sobre una susfàcia liquida. 2. Ondejar, retomar embé soplèssa: Una bandiera que flòta au vent. Sin.: **si desplegar**, **ventejar**. 3. Aver d'amplessa, en parlant d'un vestit. ◆ Portar un vestit tròp grand ò tròp larg: *Flòta dins aquela camia*. 4. Èstre indecís, esitar, balançar. 5. En parlant d'una moneda, aver una valor variabla en rapoart à una altra moneda. ◆ vt. 1. *Flotar de boasc*: Lo carregar per flotatge. 2. Fabricar de vèire per flotatge.

flotason n.f. 1. Limit que, dins un còrs que flòta sus una aiga calma, separa la partida sota l'aiga d'aquela

qu'es sobre. ◇ *Linha de flotason*: Interseccion de la susfàcia de l'aiga mé la còca d'una nau. Sin.: **linha de carga, d'immersion**. 2. (econ.) Estat d'una moneda flotanta. Sin.: **flotament**.

flotat, ada adj. *Boasc flotat*: Qu'es transportat en lo faguent flotar sus un cors d'aiga.

flotatge n.m. 1. Transpoart de boasc, que si fa flotar dins lo corrent d'un cors d'aiga. 2. Fabricacion dau vèire que consistisse à vuar lo vèire fondut sus un banh d'estanh liquide dont s'estala en un riban continu. 3. Operacion que permete de desseparar lu miniers de la màger part de la sieu ganga, au mejan dau procediment de flotacion.

floteament n.m. 1. Fluctuacion. 2. Agitacion leugiera de l'aiga, que fa audir un pichin bosin.

flotear vi. (*flotei*) 1. Fluctuar. 2. S'agitar leugierament, en parlant de la susfàcia de l'aiga.

flotejar vi. Bandejar.

floteta n.f. 1. Ensèm de pichini naus que si desplaçon ensèm. 2. Acampament de pichini naus de la marina de guèrra. 3. Formacion d'aparelhs de combat de l'aeronavala.

flotilha n.f. 1. Grop de pichini naus que si desplaçon ensèm: *Una flotilha de pesca*. 2. Acampament de pichini naus de la marina de guèrra. 3. Formacion d'aparelhs de combat de l'aeronavala.

floton n.m. 1. Pèça de suve que si fa flotar per mantenir una ret de pesca. 2. Flòt de crins darrier lo bolet dau cavau.

flotonear vi. (*flotonei*) Flotar, fluctuar. Var.: **flotonejar**.

flotonejar vi. Flotonear.

fluat n.m. (quim.) Fluorure.

fluatacion n.f. Procediment d'impermeabilisacion dei calcaris tendres e dei betums.

fluctuacion n.f. 1. Variacion continual, transformacion alternativa: *Fluctuacion dei prètz*. 2. Variacion d'una grandor fisica de cada caire d'una valor mejana. 3. Desplaçament alternatiu dins la massa d'un liquide.

fluctuant, a adj. Qu'es subjècte à de fluctuacions, de variacions.

fluctuar vi. (*fluctui*) Èstre fluctuant, cambiar. Sin.: **flotar, flotonear**.

fluença (-ència) n.f. Desformacion lenta que subisse un materiau sotamés à una constrencha permanenta.

fluent, a adj. 1. (med.) Que cola, s'escorre, laissa escapar un liquide, en parlant d'una lesion, d'un organe. Sin.: **trespirant, tressudant**. 2. (lit.) Que càmbia totjorn.

fluide n.m. 1. Còrs fluide. ◇ *Mecanica dei fluides*: Partida de la mecanica qu'estúdia lu fluides considerats coma de mitans desformables. 2. Energia oculta, influença misteriosa que d'uni personas ò d'uni objèctes desgatgeron.

fluide, a adj. 1. (quim.) Si di d'un còrs (liquide ò gas) que li sieu moleculas son deblament ligadi, e qu'ansinda pòu pilhar la forma dau recipient que lo contèn. 2. Que cola, s'escola facilament: *Un òli fluide*. ◇ *Circulacion*

fluida: Reguliera, sensa dificultat. 3. Que si pòu agantar, fixar dificilament: *Una situacion fluida*.

fluidic, a adj. 1. Relatiu à la fluidica. 2. Relatiu au fluide qu'una persona pòu aver.

fluidica n.f. Tecnologia qu'emplega un fluide e de compauants sensa pèças mobili per realisar d'efèctes d'amplificacion, de commutacion; tractament de l'informacion au mejan de fluides en emplegant li sieu proprietats dinamiqui.

fluidificacion n.f. Accion de fluidificar, fach de si fluidificar.

fluidificant, a adj. e n. 1. (med.) Si di de substanças que fluidificon li secrecions. 2. Si di d'un produch petrolier emplegat per demenir la consistença dei bitumes, dei pinturas e dei betas de foratge.

fluidificar vt. (*fluidifiqui*) 1. Fluidificar un còrs: Lo faire passar à l'estat liquide ò n'augmentar la fluiditat. 2. *Fluidificar la circulacion*: La rendre fluida. ◇ **si fluidificar** v.pr. Venir fluide.

fluidisacion (-izacion) n.f. (tecn.) Fach de metre en suspension densa de particulas dins un corrent fluide ascendent.

fluidisar (-izar) vt. (tecn.) Sotametre à la fluidisacion.

fluiditat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es fluide, de cen que s'escorre facilament: *Fluiditat d'una crema, fluiditat dau tràfegue rotier*. 2. (econ.) Situacion dins la quala l'ofèrta e la demanda s'adàpton facilament una à l'autra.

fluidoterapia n.f. (med.) Metòde terapeuti per fluidificar la sang.

fluir vi. (*fluissi*) (lit.) S'escórrer, colar, s'espantegar, en parlant de l'aiga, d'una odor, etc. Sin.: **trespirar, tressudar**.

flume n.m. Fluve, fluvi.

flumenet n.m. Pichin flume.

flumet n.m. Pichin flume.

fluoclorur(e) n.m. Combinason d'un fluorur e d'un clorure.

fluografia n.f. Procediment que consistisse à fotografiar en lutz ultraviolet un document gravat prealablement banhat de produchs fluorescents que si fíxon dins li partidas cavi e n'en fan ressortir lu detalhs.

fluòr n.m. 1. Còrs simple gasós, jaune-vèrd; element (F) de n° atomic 9 e de massa atomica 18,99 (lo mai electronegatiu de toi lu elements, es foartament reactivu). 2. *Espat fluòr*: Fluorita.

fluoracion n.f. 1. Accion d'ajustar de fluòr à l'aiga destinada à la consumacion. 2. Depaus d'un jaç mai que fin (0,1 µ) d'un fluorure metallic complit dins lo vuèi, sus la susfàcia d'un vèire optic (objectiu fotografic...) per n'eliminar, per lo biais d'interferenças, la lutz rebatuda. Var.: **fluorizacion, fluoruracion**.

fluorat, ada adj. Que contèn de fluòr. Var.: **fluoritic**.

fluorescèina n.f. Matèria coloranta jauna, de la fluorensença vèrda, que vèn de la resorcina.

fluorescència (-ència) n.f. Proprietat qu'an d'unu còrs d'emetre un lume visible quora son sotamés à un raionament (que pòu èstre invisible).

fluorescent, a adj. 1. Dotat de fluorescènça. 2. Si di d'una foant de raionament produch per fluorescènça: *Tube fluorescent*.

fluorescir vi. (*fluorescissi*) Emetre una fluorescènça.

fluoridric, a adj. Si di d'un acide (HF) format de fluor e d'idrogèn, emplegat per la gravadura dau vèire.

fluorimetria n.m. Metòde de dosatge qu'emplega la propietat d'uni moleculas d'èstre fluorescenti. Si mesura la fluorescènça qu'es proporcionala à la concentracion.

fluorina n.f. Ròca que s'emplega coma agent per rendre liquides li escorias au cors de la produccion dei metals Var.: **fluorita, espat-fluòr**.

fluorisacion (-izacion) n.f. 1. Fluoracion. 2. Accion e de fluorisar; lo sieu resultat.

fluorisar (-izar) vt. 1. Ajustar de fluòr à l'aiga potabla. 2. Melhorar de vèire optic au mejan dau fluòr.

fluorita n.f. Fluorina.

fluoritic, a adj. Fluorat.

fluorofòrme n.m. Mena de gas analògue au clorofòrme.

fluorofotometria n.f. Metòde quantitativ d'estudi de la fluorescènça dei divers teissuts ocularis.

fluorometria n.f. Utilisacion de la fluorescènça tocant l'estudi d'unu teissuts, d'unu organes ò d'uni foncions.

fluoroscòpi n.m. Fenestron radiosopic plaçat au dedintre d'una cambra negra portativa.

fluoroscopia n.f. Examèn complit au mejan d'un fluoroscòpi.

fluoròsi n.f. (patol.) Intoxicacion per lo fluòr ò un dei sieus derivats.

fluorur(e) n.m. 1. Compauat binari de fluòr m'un autre element. 2. Sau de l'acide fluoridric.

fluoruracion n.f. Fluoracion.

fluotornatge n.m. Procediment de formadura per aplicacion e desformacion d'un flan plat sobre un mandrin, que permete d'obtenir de pèças cavi de revolucion.

flus n.m. Flux.

flus, a adj. Flòcha. *Seda flussa, fieu flus*.

flussar vt. Fluxar.

flussatge vt. Fluxatge.

flush n.m. [*'flæʃ*] ò [*'flɔʃ*] (mòt anglés) Au poker, combinason de cinc cartas d'una color pariera. ◇ *Quinta flush*: Combinason de cinc cartas d'una color pariera que fórmon una sequènça.

fluve n.m. 1. Cors d'aiga que recampa l'aiga de diferents cors d'aiga e va à la mar. 2. Granda quantitat: *Un fluve de repròchis*. Var.: **fluvi, flume**. ◆ adj. inv. Si di de cen que dura mai que la normala: *Un roman fluve*.

fluvi n.m. Fluve. Var.: **flume**.

fluvial, a adj. 1. Relatiu ai fluves, ai ribieras. 2. Que si debana sus lu fluves, li ribieras: *Navigacion fluviala*. Var.: **fluviau**.

fluvial(e), a adj. 1. Relatiu ai fluves e ai aigas correnti: *De depaus fluvialtes*. 2. Que viu dins lu aigaus.

fluviau, ala adj. Fluvial.

fluvioglaciari, ària adj. Relatiu à l'encòup ai fluves e ai glaciers. ◇ (geogr.) *Còne fluvioglaciari*: Glacís d'alluvions foarça aplatit, que l'an espantegat l'escorrement dei aigas correnti en avant dei morenas frontali que lu glaciers quaternaris an laissat.

fluviografe n.m. Aparelh qu'enregistra li variacions dau niveu d'un fluve canalisat. Sin.: **fluviomètre**.

fluviomarin, a adj. Relatiu ai depaus formats au limit dei aigas doçi e de mar.

fluviomètre n.m. Fluviografe.

fluviometric, a adj. Relatiu à la mesura dau niveu e dau débit dei cors d'aiga.

flux [*'flys*] n.m. 1. Escorrement d'un liquide organic ò de matèrias liquidi en general. 2. Marea montanta, flòt. 3. Granda abondança: *Un flux de paraulas*. 4. (mat.) *Flux d'un vector au travèrs d'una susfàcia*: Integrala dau produch de la compauanta normala d'aqueu vector per l'element d'aire correspondent. 5. (fis.) *Flux electric, magnetic*: Flux dei vectors camp electric, induccion magnetica. ◇ *Flux luminós*: Dèbit d'energia raionanta evaluat d'après la sieu accion sobre un receptor determinat. 6. (climatol.) Desplaçament de massas d'ària à l'escala planetària, de caractèr zonal (dins lo sens dei parallèles) ò meridian (si parla alora de *colada*). 7. (metall.) Produch depauat en susfàcia d'un metal en fusion per l'afinar, lo fluidificar e lo protegir de l'oxidacion de l'ària. 8. (econ.) Soma dei escambis complits entre lu divers agents economics: *Flux fisics, flux monetaris*. Var.: **flus**.

fluxar vt. Diluir un produch mai que peant au mejan d'un òli mai fluid(e) per ne demenir la sieu viscositat. Var.: **flussar**.

fluxatge n.m. Accion de fluxar; lo sieu resultat. Var.: **flussatge**.

fluxion n.f. 1. Congestion dins una part dau còrs, m'un gonflament exterior. 2. *Fluxion dentària*: Inflamacion dei gengivas ò dei autri mucoas bucali, deuguda à un fogau infecciós dentari. 3. *Metòde de fluxion*: Metòde de calcul dins la quala si considèra que tot acreissement d'una variabla, ò fluxion, es generat per un movement, ò flux, contunh.

fluxmètre n.m. Aparelh à mesurar un flux d'induccion magnetica.

Fm Simbòle dau fermi.

FM n.f. Modulacion de frequènça.

F.M. n.m. Abreviacion de fusiu-mitralhaire.

foal, a adj. e n. 1. Qu'es pertocar per de trebolicis mentals. 2. Que sembla extravagant dins lu sieus actes, li sieu paraulas. Sin. (1 e 2): **tardòc, mat, caluc, dessanat**. 3. *Foal de*: Que si passiona per; fanatic: *Es un foal de balon*. ◆ 1. Que sembla foara d'eu, sota l'influènça d'un sentiment violent; qu'es au sieu paroxisme: *Foal de ràbia, de gaug, de dolor*. ◇ *Foal de*: Que li agrada foartament (quauqu'un, quauqua ren): *Toti li filhas son foali de ieu!* 2. Contrari à la rason, à la prudènça: *Una esperança foala*. 3. Excessiu e que non si pòu plus retenir. Sin.: **enrabiat, embilat**. 4. Que lo sieu movement non obedisse à minga lèi: *Lo camion foal davalava la penda*. 5. *Èrbas foali*: Èrbas que créisson d'azard, un pauc dapertot, en granda quantitat.

foala blanca n.f. Socatge dei gruns alongats e blancs.
foalament adv. 1. D'una mena dessendada, desrasonabla. 2. Totplen, foarça.

foala negra n.f. Socatge dei gruns alongats e blancs ò ròsas.

foalha n.f. Cadun dei elements laterals d'una sàvega, que fan 10 m de lòng. ◇ (espec.) La part centrala d'aqueli elements, facha en malhas de 13.

foant n.f. 1. Ponch d'emergença à la susfàcia d'aiga que si tròva sota tèrra. 2. Principi, causa, origina de quauqua ren: *Siés la foant de toi lu mieus crucis*. ◇ *S'en tornar à la foant*: Tornar trovar l'origina d'un affaire; s'en tornar ai originas d'una doctrina, estimadi mai puri. 3. Pichina construccion de distribucion d'aiga, que contèn una boca que permete à l'aiga de s'escórrer dins una vasca ò dins un bacin. Var.: **fontana**. 4. Origina d'una informacion, d'una entresenha. Sin. (1, 2, 3, 4): **sorgent**. 5. Cen que produe quauqua ren: *Una foant importanta de revenguts*. 6. (dr. fisc.) *Retenguda à la foant*: Sistema dins lo quau li taxas sont pilhadi sus lo revengut denant qu'aqueu d'aquí sigue pagat. 7. Sistema que pòu fornir d'un biais permanent una energia (calor, lume, electricitat, son), de particulas. ◇ *Foant cauda, foant frèia*: Foant de calors à de temperaturas diferenti entre li qualas un liquide escàmbia calor e trabalh. ◇ (electron.) Un dei electròdes à transistor à efècte de camp, sovent religat à-n-una massa. 8. (metall.) *Colada en foant*: Colada dau metal dins un canal vertical qu'alimenta lo mòtle per la part inferiora. 9. *Lenga foant*: Lenga dau tèxto que si revira dins una altra lenga (la *lenga bersalh*).

foara adv. e prep. 1. À l'exterior de: *Anar foara, foara d'aquí*. Var.: **defoara, en defoara (de)**. ◇ *Foara d'atge*: Foarça vièlh. ◇ *Foara quadre*: Sostrach definitivament ò per un temps au quadre au quau apartenia, per ocupar d'autri foncions, en parlant d'un funcionari. 2. (m'una idea de superioritat) En là de, en dessobre de: *Un jugaire foara seria*. ◇ *Foara barrema*: Qu'a despasat l'indici màger, dins una grasilha convencionala dei salaris. ◇ *Foara concors*: Que non es plus autorisat à participar à-n-un concors, en rason de la sieu superioritat. ◇ *Foara tot*: Si di de la valor mai granda de la dimension d'un objècte. 3. (lit.) À l'excepcion de, levat: *Son toi partiis, foara d'eu*. Var.: **en defoara de**.

foarabanda n.m. Brandebàs, branda à bas. Var.: **foarabande**.

foarabande n.m. Brandebàs. Var.: **foarabanda**.

foarabandir vt. 1. Metre foara, espec. dau sieu país. Sin.: **faidir, despatriar, exiliar**. Var.: **bandir**. 2. Enebir rigorosament: *L'usatge d'un dictionari es foarabandit dins aqueu concors*.

foarabarris adj. inv. En defoara d'una vila qu'es, ò que fuguèt, fortificada.

foarabòrd adj. inv. Si di d'un motor fixat à l'arrier d'un bateu, en defoara dau bòrd. Contr.: **in-bord**. ◆ n.m. inv. Canòt leugier, que lo propulsa un motor foarabòrd.

foaradralha adj. Qu'escapa au sens comun. Sin.: **particular, particulier**.

foarafreï, a adj. Caudet.

foaragetar vt. 1. (arquít.) Bastir en salhida en defoara de l'alinhament d'un barri e dau sieu aplomb. 2. Descaçar

quauqu'un dau luèc d'ont està. Sin.: (pop.) **levar dau mitan, dau semenat**. 3. Remandar, eliminar. Evacuar quauqua ren dau sieu organisme. Sin.: **rebocar, vomir**, (vulg.) **racar**. ◆ vi. Sortir de l'alinhament, de l'aplomb.

foarajuèc n.m. inv. (espòrts) 1. Fauta qu'un jugaire comete en si plaçant d'un biais que li règlas enebisson, dins d'unu espòrts d'equipa. 2. *Foarajuèc de posicion*: Au balon, posicion d'un jugaire qu'es foarajuèc ma que non participa au juèc. ◆ adj. inv. Si di d'un jugaire en posicion de foarajuèc.

foaralançar vt. À la caça, faire sortir (una bèstia) dau sieu trauc.

foaralèi adj. e n. Individú que, per li sieu accions, si mete en defoara de la lèi; bandit.

foaralinhar vi. 1. Si mesaliar. 2. (lit.) S'escartar dau camin de l'onor, de la vertut. Sin.: **forlinhar**.

foaralonjar vt. À la caça, distanciar lu cans, en parlant dei bèstias.

foaranòrma adj. Qu'escompassa li dimensions maximali autorisadi d'un veïcule m'au sieu cargament enclaus.

foarapaís adj. Qu'es pas originari dau país. Sin.: **forastier, exotic, allogène**.

foarapista(s) n.m. inv. Esquí practicat en defoara dei pistas balisadi.

foaraqùta adj. inv. (Borsa) Si di dau mercat dei valors mobiliari que la sieu quotacion es sotamessa à minga reglamentacion. ◆ n.m. inv. Aqueu mercat.

foaraterrenal, a adj. Extraterrestre. Var.: **foaraterrenau**.

foaraterrenau, ala adj. Foaraterrenal.

foaratèxto n.m. inv. Fulhet, lo mai sovent illustrat, non comprés dins la paginacion, intercalat dins un libre.

foaratrach n.m. Pas de dança que si fa en desplaçant lo pen de costat coma se siguesse caçat per l'autre que li s'avesina.

foaravengut adj. e n. Forestier.

foaraveritat n.f. Contraveritat; error.

foarvertadier, a adj. Erroneu, faus, inexacte.

foaraviar vt. Mandar sus una pista faussa; enganar. Sin.: **descaminar, desendralhar**. ◆ **si foaraviar** v.pr. S'enganar; partir sus una pista faussa.

foarça n.f. 1. Energia, vigor fisica, vanc: *A totplen de foarça*. ◇ *À foarça de*: À la lònga, per d'esfoarç repetits. Sin.: **à dich de..., à trucas de...** ◇ *Una foarça de la natura*: Persona robusta, plena de resistança e de vitalitat. ◇ *Torn de foarça*: Exercici corporal que demanda una granda foarça fisica. – (fig.) Resultat que demanda totplen de gaubi, totplen d'esfoarç. 2. *Foarça de trabalh*: Dins la terminologia marxista, ensèm dei facultats fisiqui e intellectuàli de l'òme, que li perméton de produrre de cauas utili. 3. Coratge, capacitat à risistir ai espròvas: *Foarça de caractèr*. 4. Gra d'aptituda dins lo camp intellectual, niveau; gaubi: Siam de la mema foarça en matematicas. 5. Gra d'intensitat (d'un sentiment): *La foarça dau desidèri*. 6. Eemplec de mejans violents per constrénher una persona ò un grope: *Plegar davant la foarça, còup de foarça*. ◇ *De foarça*: Per la violença, la constrencha. ◇ *Per foarça*: Sota l'efècte de la

constrencha. ◇ *Espròva de foarça*: Situacion que resulta dau falhiment dei negociacions entre doi gropes antagonistas, quora la solucion depende solament de la superioritat eventuala d'un sobre l'autre. 7. Ensèm dei personas armadi e organisadi, encargadi d'una proteccion, de defensa ò d'un atac. ◇ *Foarça publica*: Ensèm dei formacions de la polícia, de la gendarmaria e dei armadas. ◇ *Foarça de frapa ò de dissuasion*: Foarça militària directament ai òrdres de l'instança politica mai auta d'un Estat, que recampa la totalitat dei sieus armaments nuclearis estrategics. 8. Poder de cen qu'incita ò constrenhe à si comportar d'un biais donat: *La foarça de l'abituda*. ◇ *Per foarça*: Per necessitat. ◇ *(Cas de) foarça màger*: Eveniment imprevisible, constrenhent, necessitat qu'impaua à quauqu'un lo sieu comportament. Sin.: **dins un còup forçat**. ◇ *M'es ben foarça de...*: Siéu ben obligat de... 9. Autoritat, poder efectiu: *La foarça de la lèi*. ◇ (dr.) *Foarça executòria*: Qualitat d'un acte ò d'un jutjament que permete, en cas de besonh, lo recors à la foarça per la sieu execucion. 10. (fis.) Tota causa que pòu desformar un còrs, d'en modificar l'estat de repaus ò de movement: *Foarça d'inèrcia*. ◇ *Foarça electromotritz*: Caracteristica d'una foart d'energia electrica que crea un corrent dins un circuit e determina l'intensitat d'aqueu corrent. ◇ *Foarça d'un electrolit*: Mesura de la sieu energia de dissociacion. 11. Gra de potença, d'intensitat d'un agent fisic: *La foarça d'un corrent, un vent foarça* 7. 12. Gra d'eficacitat, de rendement de quauqua ren: *La foarça d'una màquina*. 13. Importança numerica, quantitat. ◇ *Èstre en foarça*: Èstre nombrós. 14. *Faire foarça de rems, de velas*: Faire que donon la sieu potença maximala. ◆ pl. *Foarças ò foarças armadi*: Ensèm dei foarças militari d'un Estat.

foarça adv. e prep. Totplen: *Es foarça beu, li a foarça monde*. Sin.: **bravament**.

foarça n.f. (mar.) Galèra armejada per de forçats.: «1458. *Aquestas galeyas son mal armadas que non gitarran jamais plus II C homes en terra car cascun y es per forssa...*» Meyer E p. 628.

foart, a adj. 1. Qu'a totplen de foarça fisica; robuste, vigorós. 2. Gròs. 3. Qu'a de capacitats morali ò intellectuali; qu'a d'aptitudas, de gaubi dins un camp donat. ◇ *Esperit foart*: Persona incredula ò non conformista. ◇ *Foarta tèsta*: Persona rebèlla à tota forma de disciplina. 4. Que la sieu potença e lu sieus mejans d'accion son totplen desvelopats; que s'impaua ai autres. ◇ *Òme foart*: Aqueu que dispaua de l'autoritat vertadièra, de la potença, e que non esita à s'en servir. ◇ *Regime foart*: Regime politic qu'emplega la constrencha e de mesuras d'autoritat. ◇ *Si faire foart de*: Si declarar, si crèire capable de. 5. Solide, resistent: *De carton foart*. ◇ *Tèrra foarta*: Grassa, que si laurar dificilament. 6. Qu'impessiona vivament lo gust e l'odorat: *Un cafè foart*. ◇ *Marrit au gust* (espec. D'una caua que comença à si degalhar): *Un burre qu'es vengut foart*. 7. Qu'a totplen d'intensitat: *Un vent foart, una votz foarta*. ◇ *Mar foarta*: (mar.) Estat de la mar quora li èrsas matrèssan la nau. ◇ *Temps foart*: En música, temps de la mesura que si renfoarça lo son; (fig.) Moment important d'una accion, d'un espectacle. 8. Qu'es important,

considerable: *Una foarta soma, una foarta calor*. ◇ *Prètz foart*: Sensa reduccion. 9. *Moneda foarta*: Moneda liurament negociabla, convertibla de tira dins li relacions internacionali còntre li monedas preadi. 10. (mil.) Qu'a de mejans de defensa importants: *Una posicion foarta*. 11. (quim.) Totplen dissociat, en parlant d'un electrolit, d'un acide, d'una basa. 12. *Interaccion foarta*: Interaccion caracteristica dei foarças nucleari. 13. Que necessita una granda aptituda, qu'es dificile, en parlant d'una accion, d'una activitat. 14. (fam.) Que non es aisat de crèire, d'acceptar, de suportar: *Es un pauc foart! Aquela es foarta!* Sin.: **aquela empega, aquela tuba**. ◆ adv. D'un biais foart, intense: *Parlar foart*.

foart n.m. 1. Persona qu'a totplen d'energia fisica ò morala: *Lo foart deu ajudar lo deble*. 2. Òme d'una granda foarça fisica. 3. Cen qu'es la qualitat màger d'una persona: *La generositat non es lo sieu foart!* 4. Au ponch mai important, au coar de: *Au foart de l'estiu*. 5. *Èstre dins lo foart dau temps*: Si trobar dins una requista forma fisica e intellectuala au periòde mejan de la vida.

foart n.m. Obratge de fortificacion. Sin.: **fortalesa**.

foartament adv. D'una mena foarta, afortida, fèrma.

fòb adj. inv. ò adv. (de l'anglès *free on board*) Si di d'una transaccion comerciala maritima dins la quala lo prètz convengut comprèn lo cost que la mèrc supoarta fins à la sieu destinacion sus la nau que l'aquistaire a designat. Sin.: **franco à bòrd**.

fòbia n.f. 1. Aversion foarça viva; paur istintiva. 2. (psiquiatria) Paur desrasonable d'objèctes, de personas, de situacions, que lo subjècte n'en reconoisce lo caractèr injustificat sensa li poder surmontar.

fobic, a adj. Qu'a lu caractèrs d'una fòbia. ◆ adj. e n. Pertocat de fòbia.

fòc n.m. (mar.) 1. Caduna dei velas triangulari establidi à l'avant d'una nau. 2. *Fòc d'artimon*: Vela que s'installa entre l'aubre mèstre e l'aubre de mejana. Sin.: **vela d'estrai de mejana**. 3. Velas triangulari au nombre de quatre sus lu grands veliers contemporanèus, armejadi sus l'aubre de pauprés partent de la poncha d'aqueu aubre fins a la proa, avèm successivament lo *contrafòc* (ò *clinfòc*), lo *grand fòc*, lo *pichon fòc* e la *trinqueta*.

fòca n.f. 1. Mamifèr de l'òrdre dei pinnipèdes, dau coal cort e dei auelhas sensa pavalhon (1,50 m à 2 m de lòng), que viu pròche dei coastas arctiqui, dins li mars mai caudi (Mediterranea) ò dins l'emisfèri austral. 2. Pèu d'aqueu animau.

focal, a adj. 1. Qu'es lo mai important, central: *Lo ponch focal d'un rasonament*. 2. (opt.) Relatiu au fogau dei miraus ò dei lentilhas. ◇ *Distança focala ò focala*, n.f.: Distança dau fogau principal d'un sistema central au plan principal dau sistema. 3. (mat.) *Distança focala d'una conica*: Distança dau centre de la conica à un dei doi fogaus. ◇ *Axe focal d'una conica*: Axe de simetria que passa per lo ò lu fogaus d'aquesta conica.

focala n.f. Distança focala.

focalisacion (-izacion) n.f. Accion de focalisar.

focalisar (-izar) vt. 1. Concentrar en un ponch (un flux de particulas, un faisseeu de lutz, etc.). 2. (fig.) Concentrar sobre un ponch precís: *Focalisar l'atencion*.

foitamoina n.m. (pop.) Play-boy.
foitar vt. Foetar. Sin.: **corjar**.
foitatge n.m. Foetada.
foitejaire, airtz adj. e n. Que foiteja.
foitejar vt. Donar de còup de foet à. Var.: **foitar**.
foitet n.m. Pichin foit.
folà n.f. 1. Acampament d'un grand nombre de personas. Sin.: **fòga, mondàs, preissa**. 2. *La folà*: Lo comun dei òmes, pilhat collectivament. 3. Una folà de: Una granda quantitat de. Sin.: **un molon, un rup, un fais**.
 ◇ *En folà*: En granda quantitat.
folada n.f. Mollusc bivalve de la gruèlha blanca, que fa de trauc dins li ròcas (lòng de 10 cm).
folador n.m. Aisina per folar. Sin.: **caucadoira**.
folandron n.m. Narvelós.
folar vt. Cauçar, esquijar. Sin.: **trapilhar**. Sin.: **parar** (feutre).
folaran n.m. Folaton.
folàs, assa adj. e n. Totplen foal.
folassejar vi. Faire lo foal. Sin.: **falordejar**.
folastrada n.f. Bofonaria; extravagança. Sin.: **desvari, fotograria, incartada**.
folastre, a adj. D'una alegressa leugiera, un pauc foala. Var.: **folastron**.
folastrejar vi. Jugar, si solaçar mé gaug e liurament. Var.: **folejar**.
folastron, a adj. Folastre.
folaton n.m. 1. Promier pel dau menton; peluca dei pichins passerons. 2. Lutin familiar, dins li credença populari. Var.: **foleton**. Sin.: **farfadet, folaran, cosse**.
fòlc n.m. Folclòre. Var.: **folk** (angl.).
folca n.f. Fòlega.
folclòre n.m. 1. Ensèm dei produccions culturali non materiali (credenças, rites, còntes, legendas, fèstas, cultes, etc.), espec. dei societats sensa escriptura. 2. Manifestacion d'un pintoresc superficial. ◇ Aquò es de folclòre: *Non s'amerita d'estre pilhat au seriós*.
folcloric, a adj. 1. Relatiu au folclòre: *Dança folclorica*. 2. Pintoresc, ma desproedit de seriós: *Un personatge folcloric*.
folclorisme n.m. Estacament tròup estrech au folclòre, au superficial d'una societat.
folclorista adj. e n. Especialista dau folclòre.
folcodina n.f. Medicament aparentat à la codeïna, que calma lo tus.
fòlega n.f. Auceu de forma ardonada, dau plumatge totalament negre, m'un bec ponchut blanc, un còrs de canard e d'uèlhs redons e roges. Sin.: **fòuca, folca**.
folejar vi. Folastrejar.
folesc, a adj. Un pauc foal; gaire seriós. ◆ n.m. Accion de folastrejar; movements folastres.
folesc n.m. Desvari, desrasonament, folia.
folet, a n. Persona que folastreja.
foleton n.m. Folaton.
folham n.m. Fulham.
folhamèrda n. Cèrcagarrolha.
fòli n.m. 1. Fuèlh d'un registre, d'un libre. 2. Numèro de cada pàgina d'un libre.

folia n.f. 1. Desreglament mental, demença. 2. Caractè de cen qu'escapa au contraròtle de la rason, dau boan sens. ◇ *Aimar à la folia*: Aimar perdudament. 3. Acte desrasonable, passionat, excessiu. ◇ (espec.) *Faire una folia, de folias*: Faire de despensas excessivi. 4. Gust excessiu, desreglat, per una caua: *Aver la folia dei vièlhs libres*. Sin.: **folesc, alienacion, insanitat, desvari, folastrada, bofonaria, farigaudaria**.

foliaceu, ea adj. De la natura dei fuèlhas, que n'a l'aparença.

foliacion n.f. 1. (bot.) Disposicion dei fuèlhas sus la branca. Sin.: **fillotaxia**. 2. (bot.) Epòca de l'annada quora lu grèlhs començon à desvolopar li sieu fuèlhas. 3. (geol.) Ensèm dei plans parallèls que lu mineraus noveus dei ròcas metamorfiqui seguísson dins la sieu cristallisacion.

foliar(i), a (-ària) adj. (bot.) Relatiu ai fuèlhas.

foliat, ada adj. (didact.) Dispauat en lamas fini.

folidòt n.m. (zool.) *Folidòts*: Òrdre de mamifèrs edentats que lo sieu tipe es lo pangolin.

foligada n.f. Còup de folia.

foligaud, a adj. (fam.) D'una alegrança un pauc foala.

foligaudar vi. Si comportar d'un biais foligaud. Var.: **foligaudejar**.

foligaudaria n.f. Acte foligaud.

foligaudejar vi. Foligaudar.

folineu, èla adj. 1. D'una gaiessa un pauc foala. 2. Atraent, plasent, empletat dins de frases negativi: *Tot aquò non es folineu*.

foliòla n.f. Cada part dau limbe d'una fuèlha compauada.

foliòta n.f. Fonge dei lamellas jauni ò brunis, que creisse en matas à la basa dei vièlhs aubres (Familha dei agaricaceas).

foliotaire n.m. Numerotaire mecanic.

foliotar vt. (*foliòti*) Numerotar lu fuèlhs, li pàginas de (un libre, un registre). Sin.: **paginar**.

foliotatge n.m. Accion de foliotar.

folitge n.m. Folia.

folksong n.m. (angl.) Cant inspirat dei cançons tradicionali, ma interpretat mé la sensibilitat e mé de tecnicas d'encuèi. Sin.: **fòlc**.

follicular(i), a (-ària) adj. Relatiu à un follicule.

follicule n.m. 1. (bot.) Fruch sèc que deriva d'un carpeu isolat e si duèrbe per una fenda soleta. 2. (anat.) Pichina formacion anatomica en forma de sac: Un follicule pilós.

folliculina n.f. (fisiol.) Un dei doi estrogènes principals (l'autre es l'estradiu) secretat per lo follicule ovarian.

folliculiti n.f. Inflammacion d'un follicule pilós, lesion elementària de l'acnè.

folon n.m. 1. Que mena una màquina per folar, per la fabricacion dau feutre. 2. Màquina empletada per la fabricacion dau feutre ò per lo folatge dei pèus. Sin.: **parador**. 3. Granda bota que vira, empletada per realisar divers operacion dau tanatge dei pèus.

folonaire n.m. Persona que fola li estòfas.

folonier, a n. Paraire de drap. Sin.: **baissiator**.

folopar vt. Envolopar.

folopon n.m. 1. Escanha. 2. Paqueton.

folor n.f. Folia, folitge.

fòme n.m. Fòmò.

foment n.m. Fomentacion.

fomentacion n.f. 1. (lit.) Accion de fomentar. Sin.: **trama, entenduda, malordit, cabala**. 2. (med.) Aplicacion extèrna d'una medicacion cauda, seca ò umida per calmar una inflamacion. Var.: **foment**.

fomentador, airtz n. Fomentator.

fomentar vt. (lit.) Suscitar, alestir secretament: *Fomentar un soslevament*. Var.: **fomentejar**. Sin.: **ordir, tramar, cabalar**.

fomentator, tritz n. (lit.) Que fomenta una accion. Var.: **fomentador, fomentejaire**.

fomentejaire, airtz n. Fomentator.

fomentejar vt. Fomentar.

fòmite n.m. (fig.) Fogau.

fòmò n.m. Trident. Var.: **fòme**. 1431: «...e tenia a man la folme...»

fonacion n.f. Ensèm de factors que concòrron à la produccion de la votz.

fonator, tritz adj. Relatiu à la produccion dei sons de la votz. Var.: **fonatòri**.

fonatòri, òria adj. Fonator.

foncion n.f. 1. Ròtle, utilitat d'un element dins un ensèm. 2. Activitat professionala; exercici d'una carga, d'un emplec: *La foncion d'ensenhaire*. \diamond *Faire foncion de*: Remplir l'emplec de. \diamond *En foncion de*: À respiech de, rapoart à, à l'estima de. 3. *Foncion publica*: Ensèm dei agents de l'Estat; ensèm dei foncionarís; la sieu activitat. \diamond *Foncion publica territoriala*: Ensèm dei agents dei collectivitats localís e dei sieus establiments publics; la sieu activitat. 4. Categoria d'actes juridics de natura identica, que l'Estat n'en complisse lu sieus pretzachs: *Foncion administrativa, foncion judiciària*... Sin.: **atribucion, carga, emplec, ofici, plaça, poast, ròtle**. 5. Activitat d'un element vivent (aparelh, organe ò cellula), e que la fisiologia estúdia: *Foncions de nutricion*. 6. (quim.) Ensèm dei propietats qu'apartènon à un grope de còrs: *Foncion acida*. 7. (ling.) Ròtle sintaxic d'un mòt ò d'un grope de mòts dins una frasa. 8. (log.) Foncion proposicionala: *Predicat*. 9. (mat.) Correspondença d'un ensèm E vèrs un ensèm F, qu'à tot element de E asòcia au mai un element de F. \diamond *Foncion reala d'una variabla reala*: Foncion de \mathbb{R} dins \mathbb{R} . \diamond *Foncion complèxa d'una variabla reala*: Foncion de \mathbb{R} dins \mathbb{C} . \diamond *Foncion impara* ò *foncion non para*: Foncion f per la quala $f(-x) = -f(x)$. \diamond *Foncion para*: Foncion f per la quala $f(-x) = f(x)$. \diamond *Foncion primitiva d'una foncion donada* ò *primitiva*, n.f.: Si soana foncion primitiva de la foncion d'una variabla $F(x)$ una foncion $F(x)$ tala que: $F'(x) = f(x)$. \diamond *Foncion derivada* ò *derivada*, n.f.: La foncion derivada de f , notada f' , es la foncion que, à cada $x \in I$ assòcia lo nombre derivat de f en x : $f'(x)$. \diamond *Foncion racionala*: Foncion que la sieu règla es formada dau quocient de doi polinòmes $f(x) = \frac{P(x)}{Q(x)}$, mé $Q(x) \neq 0$ e $Q(x)$ de gra ≥ 1 . \diamond *Foncion*

trigonometrica: Foncion que la sieu variabla es una mesura d'angle.

foncional, a adj. 1. Relatiu ai foncions organiquís ò psiquiquís. \diamond (med.) *Trebolici foncional*: Perturbacion dins lo foncionament d'un aparelh (digestiu, respiratòri, etc.) ò dins la realisacion d'una foncion en l'absença de problema organic. 2. Relatiu ai foncions matematiqú. \diamond *Calcul foncional*: Calcul dei predicats. 3. *Lingüística foncionala*: Var.: **foncionau**.

foncionalament adv. D'un biais foncional.

foncionalisme n.m. 1. (sociol.) Doctrina segond la quala la societát es un sistema que lo sieu equilibri depende de l'integracion dei sieu divèrsi compauantas (lo foncionalisme privilègia l'estudi dei mecanismes d'adaptacion e d'integracion). 2. (arquit., arts de.) Doctrina dau s. XX^{en} segond la quala la forma deu totjorn èstre l'expression d'una foncion, èstre apropiada à un besonh. 3. (ling.) Lingüista foncionala.

foncionalista adj. e n. Relatiu au foncionalisme; partidari dau foncionalisme.

foncionalitat n.f. Caractèr de cen qu'es foncional. \blacklozenge pl. Ensèm dei possibilitats qu'un sistema informatic ofrisse.

foncionament n.m. Biais que quauqua ren a de foncionar.

foncionar vi. 1. Complir la sieu foncion, èstre en estat de marcha, en parlant d'un organe, d'un mecanisme. 2. Agir, remplir lo sieu ofici: *Aver la memòria que fonciona ben*.

foncionari, ària n. 1. Agent public titulari d'un emplec permanent dins un grade de la ierarquia administrativa; titulari d'una foncion publica. 2. *Foncionari internacional*: Agent d'una organisacion internacionala emplegat sota un regime estatutari ò contractual especific.

foncionariat n.f. Qualitat, estat de foncionari.

fonconarísacion (-izaciòn) n.f. Accion de fonconarísar; fach d'èstre fonconarísat.

fonconarísar (-izar) vt. 1. Transformar (un travaillaire) en emplegat de l'Estat. 2. Organisar (una profession) en servici public.

fonconarísme n.m. (pej.) Tendença à la multiplicacion dei fonconarís e à l'acresissement dau sieu ròtle dins l'Estat.

foncionau, ala adj. Foncional.

fond n.m. 1. Part mai bassa d'una caua ò d'un luèc encavats: *Lo fond d'un potz*. \diamond Cen qu'es ò sobra au fond d'un recipient: *Beure un fond de botilha*. \diamond Part solida sus la quala repaua una estenduda liquida: *Lo fond de la mar*. \diamond (mar.) *Mandar una nau per lo fond*: La profundar. \diamond (mar.) *Anar per fond*: Si profundar en parlant d'una nau. \diamond (mar.) *Donar fond (à)*: Ancorar. \diamond (fig.) *Lo gra mai bas*: Lo fond de la misèria. 2. La part mai alunhada de l'intrada, de la dubertura, dau començament; la part mai reculada d'un luèc, d'un país: *Lo fond d'un armari*. \diamond Cen que li a de mai escondut, de mai secret: *Lo fond dau coar, anar au fond dei cauas*. \diamond Tela ò tenda que barra la scena, dau costat opauat à la sala. \diamond (med.) *Fond d'uèlh*: Part de l'uèlh que si pòu vèire au mejan d'un oftalmoscòpi; examèn practicat au

mejan d'un oftalmoscòpi. 3. Cen que forma la basa, l'arrier-plan de (quauqua ren). ◇ (coïna) Bolhon ò jus que sièrve de basa à una saussa, etc. ◇ Arrier-plan espacial, sonòre: *Bosin de fond*. ◇ *Fond sonòre*: Ensèm dei bosins, dei sons, de la música que mèton en releu un espectacle. ◇ (B.-Arts) Promiera jaça de pintura, neutra, mé la quala d'unu pintres entaménon lu sieus tableus; camp d'un tableau sobre lo quau si destaca lo subjècte. ◇ (estamp.) Cadun dei marges d'una pàgina d'un tèxto estampat. ◇ *Fond de rauba*: Fòdra de teissut leugier que si poarta sota una rauba transparenta. 4. Cen que li a d'essential: *Lo fond d'un caractèr*. ◇ *De fond*: Que poarta sobre l'essential. ◇ *Au fond, dins lo fond*: En realitat, en darriera analisi. ◇ Cen que fa la matèria, l'essença d'una caua, per op. à la *forma*, à l'*aparença*. ◇ (dr.) Cen que pertòca l'essença e la natura d'un acte juridic, per op. à la *forma*. ◇ (espòrts) Disciplina de l'atletisme, d'esquí, de natacion, etc., que compoarta d'espròvas de lònga distança. 5. Terren sus lo quau si bastisse. 6. *Fond de comèrci*: Ensèm dei bens corporals e incorporals que perméton à un comerçant l'exercici de la sieu activitat. 7. Capital e ben e en sòus. ◇ À *fonds perduts*: Sensa poder recuperar lo capital engatjat dins un afaire. ◇ *Fonds comuns de plaçament*: Ensèm de valors mobiliari qu'apartènon à d'uni personas qu'an sobre d'aqueli valors un drech de propietat indivís. ◇ *Fonds de rotlament*: Excedent dei valors realisabli dins una entrepresa sobre lu deutes à cort tèrme. 8. Còmpte especial dau Tresaur destinat à realisar la politica economica d'un estat: *Fond economic e social*. 9. Ensèm dei libres, dei manescrichs, dei òbras d'art, etc. que, dins una biblioteca, un museu, etc., son d'una provenença determinada; totalitat dei òbras detengudi, de tota origina. 10. Ensèm dei qualitats fisiqui, morali ò intellectuali de quauqu'un: *Un grand fond d'energia*. ◆ pl. 1. Sòus disponibles: *Trovar de fonds per financiar un projècte*. ◇ *Mes(s)a de fonds*: Investiment. ◇ *Fonds pròpris*: Excedent dei capitals pròpris e dei deutes à lònge tèrme d'una entrepresa, au passiu dau bilanç, sus li immobilisacions que figúron à l'atiu. 2. *Fonds publics*: Valors mobiliari qu'un Estat emete, sòus que l'Estat procura. ◇ *Fonds secrets ò especials*: Somas que son messi à disposicion dau govèrn per financiar d'uni despensas que lo sieu motiu deu èstre tengut secret. ◆ loc. adv. À *fond*: Totalament.

fonda n.f. 1. Aliatge de fèrre e de carbòni que la sieu tenor en carbòni es superiora à 2,5% e qu'es elaborat à l'estat liquide directament à partir dau minerai de fèrre. ◇ *Fonda acierada*: Obtenguda per addicion d'acier dins li cargats fondudi. ◇ *Fonda blanca*: Fonda que presenta un aspècte blanc à la rompedura en rason de la sieu estructura à basa de carbure de fèrre. ◇ *Fonda grisa*: Que la sieu rompedura a un aspècte gris deugut à la sieu estructura à basa de carbòni sota forma de grafit. ◇ *Fonda malleabla*: Que presenta una malleabilitat deuguda à l'estructura particuliera dau sieu grafit.

fonda n.f. Fronda (arma).

fonda n.f. (mar.) Manòbra per ancorar una nau. ◇ À *la fonda*: À l'àncora. 1516: «...*si perdet una fusto dito de Narbono et si perdet a la fonda...*»

fondacion n.f. 1. Accion de fondar: *La fondacion de Roma*. 2. Creacion, per via d'una donacion ò d'un eiretatge, d'un establiment d'interès general; aquest establiment. 3. Atribucion à una òbra existenta de fonds destinats à un usatge precís. 4. (au pl.) Fondamentas, ensèm dei parts bassí d'una construccion. Sin.: **apeon**.

fondador, airtz n. Fondador.

fondament n.m. 1. Element essencial que sièrve de basa à quauqua ren: *Lu fondaments d'una doctrina*. 2. Causa, motiu: *Una paura sensa fondament*. 3. (filos.) Ensèm de postulats d'un sistema: *Lo fondament de la morala*.

fundamental, a adj. 1. Qu'es à la basa; que si rapoarta à l'essential: *Una veritat fundamentala*. ◇ Recèrca, sciènça fundamentala: Recèrca teorica que li sieu aplicacions non son immediati. 2. (mús.) *Nòta fundamentala* ò *fundamentala*, n.f.: Son que sièrve de basa à un acòrdi, quala que sigue la sieu plaça dins aquest acòrdi. 3. (fis.) *Niveu fundament*: Niveu d'energia mai bassa d'una molecula, d'un atòme, d'un nucleu, etc. Var.: **fundamentau**.

fundamentalament adv. D'un biais fundamental.

fundamentalisme adj. e n.m. 1. Tendenza conservatrutz d'unu mitans protestants, especialament ai Estats-Units, qu'admete solament una interpretacion literala de l'Escritura e s'opaua au moviment ecumenic. 2. Tendenza d'uni personas à s'en tornar à cen que considèron coma fundamental, original, dins una religion.

fundamentalista adj. e n. 1. Qu'apartèn au fondamentalisme; partidari dau fondamentalisme. 2. Si di d'un scientific que travailla en recèrca fundamentala.

fundamentar vt. 1. Establir quauqua ren sus un fundament. 2. Pauvar lu fondaments de quauqua ren.

fundamentas n.f. pl. Basas, fundament.

fundamentau, ala adj. Fundamental.

fondar vt. 1. Pilhar l'iniciativa de crear, d'establir: *Fondar una associacion*. ◇ *Fondar una familha*: Si maridar, s'unir. 2. Donar de sòus per l'establiment de: *Fondar un espitau*. 3. Establir solidament: *Fondar lo sieu poder sobre la foarça*. 4. Justificar, donar de pròvas de, de rasons per: *Fondi lu mieus dubis sobre la mieu experiènça*. Sin.: **apeonar**. ◆ **si fondar (sobre)** v.pr. S'apeonar (*sobre*), s'apiejar (*sobre*), si referir (*à*).

fondaria n.f. 1. Fusion e purificaion dei metals e aliatges. 2. Usina dont son fonduts lu metals ò lu aliatges.

fondat, ada adj. 1. Justificat, establitz solidament. 2. Autorisat: *Èstre fondat à dire*.

fondat, ada n. *Fondat de poder*: Persona autorisada à agir en nom d'una autre ò d'una societat.

fondator, tritz n.m. 1. Persona qu'a bastit ò creat quauqua ren: *Lu fondators d'una associacion*. Var.: **fondador**. 2. Persona que, per donacion ò per eiretatge, a creat una òbra filantropica ò de caritat.

fondedís, issa adj. Que pòu èstre fondut sota l'accion de la calor.

fondedís n.m. Element d'un copacircuit fach d'un fièu de plomb ò d'aligat fondedís, per provocar la dubertura

d'una cadena electrica quora l'intensitat dau corrent encompassa una valor determinada. Sin.: **fusible**.

fóndegue n.f. 1. Mena d'ancian ospici. 2. Magasin que lu Marselhés li vendíon li sieu mèrç. 3. Maioneta religioa per acomodar lu religiós en viatge.

fondèire, eiritz n.m. 1. Persona que fa fondre quauqua ren. 2. Persona que dirigisse un atalhier de fondaria. 3. Escultor que practica la fonda, especialament dau bronze. ◆ n.m. Obrier que susvelha li operacions de fusion e de colada dins una fondaria. Sin.: **escolan**.

fondèire, eiritz n.m. (espòrts) Que practica l'esquí de fond.

fondent, a adj. 1. Que fonde: *Neu fondenta*. 2. Qu'es madur ò tendre e fonde en boca.

fondre vt. 1. Menar (un solide) à l'estat liquide sota l'efècte de la calor. 2. Fabricar (un objècte) en colant de metal en fusion dins un mòtle: *Fondre una campana*. 3. *Fondre de colors*: Passar d'una à l'autra en li mesclant e en faguent de degradats per evitar lu contrastes. 4. (fig.) Combinar, mesclar per formar un tot. ◆ vi. 1. Devenir liquide sota l'accion de la calor. 2. (fig.) S'atendir d'un còup solet: *Fondre davant la beutat d'una persona*. 3. Si dissòlver dins un liquide: *Lo sucre fonde dins lo cafè*. 4. Maigrir foartament e rapidament: *As fondut!* 5. Demenir rapidament: *Lu mieus esparnhes an fondut*. ◆ si **fondre** v.pr. 1. S'aclarar: *Lo barri s'es fondut*. Sin.: si **prefondar**. 2. Si combinar, si confondre: *Si fondre dins la massa*.

fondrilhas n.f. pl. 1. Cen que sobra au fond d'un recipient dont quauqua ren a bulhit ò infusat. 2. Sediments. Sin.: **escorrilhas**.

fondua n.f. Fonduda.

fonduda n.f. 1. Plat d'origina soïssa, compauat de lamellas de gruièra e d'emental fondut mé de vin blanc e de kirsch e que si manja mé de pichins cubes de pan à l'extremitat d'una forqueta (si di finda *fondua savoiarda*). 2. *Fondua bourguinhona*: Plat compauat de pichins tròç de carn de bòu que si bànhon dins l'òli bulhent m'una forqueta e si manja m'una saussa relevada. Var.: **fondua**.

fondura n.f. Liquefaccion.

fondut encadenat n.m. (cín.) Substitucion progressiva d'un imatge per un autre, en sobrimpression. Var.: **encadenat**.

fòne n.m. (fis.) Unitat que siève à parangonar la potença dei sons de frequenças diferenti dau ponch de vista de l'impression fisiologica causada.

fonema n.m. (ling.) Dins la successió dei sons dau lengatge articulat, l'unitat mai pichona constituïda d'un son que s'opaua à un autre son dins un pareu minimal, de tau biaïas que lo cambiament d'un son per un autre correspoande à un cambiament de sens: *Lo pareu minimal la lama/la lana permite de determinar l'existença dei fonemas /m/ e /n/ à la posicion intervocalica*.

fonemetic, a adj. Que pertòca lu fonemas, la fonematica.

fonematica n.f. (ling.) Partida de la lingüística qu'estúdia lu fonemas. Var.: **fonemica**.

fonemica n.f. Fonematica.

fonetic, a adj. Relatiu ai sons dau lengatge. ◆ *Esriptura fonetica*: Aquela dont cada signe grafic correspoande à un son dau lengatge e reciprocament.

fonetica n.f. 1. (ling.) Estudi dei sons dau lengatge articulat dins lo sieu aspècte fisic. 2. Representacion au mejan de signes convencionals de la prononciacion dei mòts d'una lenga.

foneticament adv. 1. Dau ponch de vista de la fonetica. 2. En escriptura fonetica.

fonetician, a n. Especialista de la fonetica.

fonetisme n.m. (ling.) Ensèms dei particularitats foneticas d'una lenga.

fonge n.m. 1. Vegetal criptogame, sense raïc ni fuèlhas, sense clorofilla, caracterisat per un aparelh vegetatiu fach de filaments microscopics nucleats e que si reprodue au mejan d'espòras. Sin.: (pop.) **bolet**. ◆ À Luceram, s'emplega unicament per lo bolet (*boletus*). 2. (med.) Excreissenças de carn espongioa que si fòrmon dins li plagas, dins d'unu organes.

fongia n.f. Polipier grandàs que viu sus lu esteus formats per d'autri varietats, que dau fach dei sieu lamellas raionanti, retipa lo dessota dau capeu d'un fonge.

fongibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es fongible.

fongible, a adj. (dr.) Si di de cauas que si consúmon per l'usatge e que poàdon èstre remplaçadi per d'autri de la mema natura, de la mema quantitat e de la mema qualitat (per exemple de denreas, de sòus au comptant, etc.).

fongic, a adj. Relatiu ai fonges. ◆ *Intoxicacion fongica*: Intoxicacion per de fonges velenós.

fongicida adj. e n.m. Si di d'una substança pròpria à destrúger lu fonges, espec. aquelu microscopics. Sin.: **anticroptogamic**.

fongifòrme, a adj. (didact.) Qu'a la forma d'un fonge.

fongoïde, a adj. (didact.) Que sembra un fonge. ◆ (med.) *Micòsi fongoïda*: Afeccion de la pèu e dei cellulas de la linhada ematopietica, caracterisada per de placas rogi e una infiltracion tumoral dei teissuts.

fongós, oa adj. 1. (didact.) Que sembra un fonge ò una esponga. 2. (med.) Que presenta de fongositats.

fongositat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es fongós. 2. (patol.) Vegetacion moala que grèlha en si desvolopant à la susfàcia d'una ulceracion ò d'una plaga.

fongus n.m. (med.) Excreissença carnuda e ulcerada qu'apareisse sus la pèu, especialament à l'entorn d'una plaga.

fonha n.f. Labrejada, fonharia, botinhada.

fonhadissa n.f. Brava labrejada duradissa.

fonhador n.m. Pichon salon de fremas.

fonhaire, airitz n. Persona que fonha. Sin.: morrut, matanós, labrejaire, fonhós, botinhaire.

fonhar vi. e vi. 1. Bolegar: *Lo can fonha la coa*. 2. Farfolhar: *Que fonhes mai aquí dintre?*

fonhar vi. Botinhar. Sin.: **labrejar, faire lo morre**.

fonharia n.f. Fonha, labrejada.

fonheta n. Pichon fonhaire.

- fonhós, oa** n. Fonhaire.
- fonia** n.f. Telefonía, radiotelefonía. ◇ *Messatge en fonia*: Emés mé la votz (per op. à *en grafia*, en emplegant lo mòrse).
- foniatra** n. Mètge especialisat en foniatría.
- foniatria** n.f. Part de la medicina qu'estúdia lu trebolícis de la fonacion.
- fonic, a** adj. Relatiu ai sons ò à la votz.
- fonocaptaire, tritz** adj. Que permete de lièger la gravadura d'un enregistrament fonografic, en parlant d'un dispositiu, d'un aparelh. Var.: **fonocaptor**.
- fonocaptor, tritz** adj. Fonocaptaire.
- fonocardiografia** n.f. (med.) Metòde d'enregistrament grafic dei sons cardiaics.
- fonocardiograma** n.m. (med.) Corba donada per fonocardiografia.
- fonofòbia** n.f. Crenta de parlar à votz auta.
- fonogenia** n.f. Aptituda, qualitat fonogenica.
- fonogenic, a** adj. Que la sieu votz, lo sieu son, si prèston à d'enregistraments de qualitat
- fonografe** n.m. Ancian aparelh de reproduccion dau son per de procediments mecanics.
- fonografic, a** adj. 1. Relatiu à l'enregistrament dei sons per gravadura. ◇ *Enregistrament fonografic*: Enregistrament sus un disc (quau que sigue, comprés numeric). 2. Relatiu ai drechs dei òbras sonòri enregistraidi: Drechs de reproduccion fonografica.
- fonograma** n.m. Signe grafic que representa un son ò una seguida de sons (per op. à *ideograma*).
- fonolita** n.f. Ròca volcanica que contèn un feldespatoïde e que si debita en lauvas sonòri à la percussion.
- fonolitic, a** adj. Format de fonolita.
- fonologia** n.f. (ling.) Estudi de la fonematica e de la prosodia.
- fonologic, a** adj. (ling.) Pròpri ò relatiu à fonologia.
- fonològ, òga** n. Especialista de fonologia.
- fonometria** n.f. Mesura de l'intensitat dei sons.
- fonometric, a** adj. Relatiu a la fonometria.
- fonon** n.m. Quantum d'energia acostica, analògue acostic dau foton.
- fonoteca** n.f. Luèc dont son recampats de documents sonòres que constituïsson lu archius de la paraula.
- fons** n.m. Fond.
- fonsar** vt. 1. Enfonsar. 2. Metre un fond à (una bota, un sèti). ◆ vi. 1. Pilhar una color mai escura. Sin.: **s'escurcir, enfosquir**. 2. Si precipitar, si ronçar. Sin.: **s'abrivar, s'apressar, s'acorsar, si lançar**.
- fonsat, ada** adj. Escur (en parlant d'una color).
- fonsatge** n.m. 1. Accion de crear un potz dins una mina. 2. Accion d'acampar lu traversiers que compàuon lo fond d'una bota.
- fonsier, a** adj. 1. Relatiu à un fond de tèrra, à la sieu esplecha: *Proprietat fonsiera*. ◇ *Taxa fonsiera*: Impoast annadier que pertòca toti li proprietats, bastidi ò non. 2. *Proprietari fonsier*: Que possedisse un ben fonsier. 3. Que constitueisse lo principal, cen que fonamental: *Qualitats fonsieri, diferença fonsiera*.
- fonsier** n.m. *Lo fonsier*: La propietat fonsiera e tot cen que la pertòca.
- fonsierament** adv. 1. Completament, totalament. 2. En se, per natura.
- fonsura** n.f. Ensèm dei pèças de tòla e de metal que garantisson l'estanhadura d'una teulissa.
- fontana** n.f. 1. Sorgent d'aiga viva que soarte dau soal d'un biais natural ò artificial. 2. Edicule de distribucion d'aiga. 3. (anc.) Recipient m'una resèrva d'aiga e una vasca, per lu usatges domestics. 4. (geol.) *Fontana ardenta*: Erupcion de gas enflambats que gisclon dau soal. Sin.: **sorgent de fuèc**. 5. (geol.) *Fontana de lava*: Gisclada de lava fluida. 6. Nom usual de la part sobrana de la tèsta dau mulard qu'enclau lo blanc de balena. Sin.: **foant**.
- fontanier, a** n. Emplegat responsable de la produccion e de la distribucion d'aiga per beure.
- fontanèla** n.f. (anat.) Cadun dei espacis cartilatginós que presenta la boita craniana denant de la sieu ossificacion completa, ai ponchs de joncion dei suturas ossoi.
- fontaneta** n.f. Pichona fontana. Var.: **fonteta**.
- fontassa** n.f. Foant gròssa.
- fonteta** n.f. Fontaneta.
- fontina** n.f. Fromai italian de lach de vaca, de la pasta cuècha.
- fontis** n.m. Encalament dau soal deugut à un encalament dau sotasol.
- fonza** n.f. Fonzina.
- fonzina** n.f. Loana de beta. Sin.: **tomplina, moliera, fonza**.
- fòr** n.m. *Dins lo fòr de la sieu consciença*: Au mai profund de la sieu consciença. ◇ *Dins lo mieu fòr*: Dins la mieu pèu.
- fòr** n.m. 1. (Ant.) Plaça centrala dei vilas antiqui d'origina romana, dont si trovàvon lu edificis publics principals. ◇ (espec.) À Roma, plaça dont lo pòble si recampava, qu'èra à l'encòup lo centre religiós, lo centre comercial e juridic, lo centre dei afaires privats e publics. 2. (occitan medieval) Privilègi. 3. Au jorn d'encuèi, acamp acompanhat de debats. Var.: **forom**.
- fòr** n.m. Lèi anciana dau Bearn.
- forabilitat** n.f. Facilitat que presenta una formacion geologica per èstre forada. Sin.: **traucabilitat**.
- forable, a** adj. Qualitat d'una formacion geologica per èstre forada.
- foradura** n.f. Trauc axial de l'asta d'uni claus.
- foraira** n.f. (tecn.) Màquina per forar. Sin.: **traucaira, pertuaira, verunaira**.
- foraire, airtiz** adj. e n. Professional que fa de traucs dins li minas; especialista dau foratge. Sin.: **traucaire, pertuaire, verunaire**.
- foraminat, ada** adj. Traucat de pichins traucs: *Una fuèlha formainada*.
- foraminifèr** n.m. *Foraminifèrs*: Sotaclasse de protozòaris marins que la sieu cellula es dins una capsula calcària perforada de traucs pichinets.
- foran, a** n. Foranaire.

foranaire, airtz n. Mercant que vende dins li fièras.
Sin.: **fierejaire**. Var.: **foran**.

forar vt. (*fòri*) Traucar: *Forar una clau*. ◇ (espec.) Traucar dins una matèria dura: *Forar una galaria dins la ròca*. Sin.: **pertaular, vironar**.

forastier, a adj. e n. Forestier.

foratge n.m. Accion de forar: *Lo foratge d'un potz de petròli*. Sin.: **traucatge, pertuatge, traucament**.

forbidor n.m. 1. Nom que si donava à l'armadurier fins au s. XVIe. 2. Encuèi, nom d'aqueu qu'alisca e fabrega li armas blanqui. Var.: **forbissèire, espadier**.

forbiment n.m. Accion de forbir. Sin.: **aliscatge**.

forbir vt. (*forbissi*) 1. Netejar, rendre lusent en fretant. Sin.: **aliscar, alusentir**. 2. (fig.) Alestir, afinar: *Forbir lu sieus arguments*.

forbissèire n.m. Forbidor, espadier.

forca n.f. 1. Instrument providit de pluas e d'un lòng mànegue, emplegat sobretot per de trabalhs agricòlas (manutencion dau fen, dau fem, etc.). Var.: **forcat, forcon**. 2. Part avant d'un veïcule mé doi ròdas, dont son plaçats la ròda avant e lo guidon. 3. Luèc dont un camin si partisse en diferenti direccions; embrancament. Var.: **forcadura**. 4. Potença per empicar un condemnat. ◇ *Pendon de forca*: Criminal, marrit subjècte. 5. (expr.) *Faire la forca*: Faire l'ignorant. ◇ *Faire la forca à quauqu'un*: N'en dire de mau. ◇ *Passar per li forcas caudini*: Èstre constrench de subir de condicions umilianti.

forcada n.f. Enforcada.

forçadament adv. Fatalament, coma una consequença inevitabla. Sin.: **per foarça, naturalament**.

forcadís n.m. Caireforc.

forçadura n.f. 1. Forçatge. 2. Estoarsa leugiera.

forçament n.m. Forçatge.

forçar vi. 1. Bifurcar. 2. Si partir à l'extremitat, en parlant dei bèrris.

forçar vt. (*foarci*) 1. Faire cèdir per la foarça: *Forçar una poarta, un còfre*. ◇ *Força la poarta de quauqu'un*: Intrar au sieu còtra la sieu volontat. 2. Constrénher (quauqu'un) à faire quauqua ren: *L'an forçat à pagar*. ◇ *Forçar la man à quauqu'un*: Lo constrénher à faire quauqua ren còtra la sieu volontat. 3. Far nàisser, per lo sieu ascendent ò per la constrench: *Forçar l'admiracion, forçar lo consentiment de quauqu'un*. 4. Faussar, degalhar en aplicant una foarça excessiva: *Forçar una clau*. 5. Botar à un esfoarç, un rendement excessius, en là dei limits normals: *Forçar un motor, forçar la sieu votz*. ◇ *Forçar la sieu natura*: Voler faire mai que cen que si pòu. ◇ *Forçar lo patz*: Caminar mai rapidament. ◇ *Forçar un cavau*: Lo faire tròup còrrer. ◇ (agric.) Accelerar la creissença, la madurason de: *Forçar li saladas*. ◇ *Forçar lo sens d'un mòt, d'un tèxto*: Li far dire outra caua que cen que significa. 6. À la çaça, constrénher una bèstia. ◆ vi. 1. *Fornir un esfoarç intense*: A finit promier sensa forçar. 2. Agir mé tròup de foarça: *Se foarces coma aquò, vas rompre tot!* 3. *Suportar un esfoarç excessiu*: Un cordatge que foarça. ◆ **si forçar** v.pr. S'impaur una obligacion: *Si forçar à sorrir*.

forcat n.m. 1. Forca. 2. (mar.) Corbam de la proa e de la popa en forma de forca.

forçat, ada adj. 1. Que manca de natural: *Un sorrir forçat*. Var.: **forçós**. 2. Qu'es impauat, fach còtra la volontat: *Aterratge forçat*. 3. *Marcha forçada*: Marcha que la sieu durada e la sieu rapiditat despàsson aqueli d'una marcha normala. 4. (fam.) Inevitable, indefugible: *Ganherà encara, aquò es forçat*. 5. *Cultura forçada*: Cultura de plantas sotamesse au forçatge.

forçat n.m. 1. (anc.) Òme condemnat ai galèras ò ai trabalhs forçats. 1529: *«si perdet que lo corps de la galero et quelques esclaux et autres forsas que fugiron.»* Sin.: **galerian**. ◇ *Travalhar coma un forçat*: Foaça durament. 2. (fig.) Òme que li sieu condicions de vida son particulierament penoï.

forçatge n.m. (agric.) Tractament que si fa subir ai plantas per li constrénher à si desvolopar en defoara dei periòdes normals. Var.: **forçament, forçadura**.

forcela n.f. 1. Cresta mediana de l'esternum de la màger part dei auceus, dont si vènon fixar lu muscles dei alas. 2. (zool.) Oàs en forma de Y, que resulta de la soudadura dei doi claviculas dei auceus. Sin.: **paleta, forqueta**.

fòrces n.f. pl. Instrument qu'a la forma d'una pinça, destinat à agantar la tèsta de l'enfant per n'en facilitar l'expulsion dins una jacilha dificila.

forchinada n.f. Forquetada.

forcipression n.f. (cir.) Aplicacion sus un vaisseau, lesat ò non, d'una pinça per arrestar la circulacion.

forcir vi. (*forcissi*) 1. Devenir mai robuste, en parlant d'un enfant. 2. Grossir. 3. Créisser en parlant dau vent e de la mar. Sin.: **enfortir**.

forclaire vt. (dr.) Privar dau benefici d'un drech, espec. d'un drech de recors en justícia, quora lo temps d'exercici es despassat. Sin.: **prescriure**.

forclaus, a adj. (dr.) Qu'a laissat prescriure lo sieu drech: *Lo planhent es forclaus*. Sin.: **prescrich**.

forclusion n.f. 1. (dr.) Perda de la facultat de faire valer un drech, per l'expiracion dau temps previst. Sin.: **prescripcion**. 2. (psican.) Absença de presa en còmpte d'una partida dau real per un procèsus de simbolisacion, que constitue un mejan de defensa especific dei psicòsis.

forcoleta n.f. Esplinga per lu bèrris. Sin.: **agulheta**.

forcon n.m. Forca.

forçós, oa adj. Forçat.

forçosamente adv. Per foarça.

forcura n.f. Luèc dont una caua comença à si forçar.

forcut, uda adj. 1. En forma de forca, que si partisse coma una forca: *Un camin forcuit*. 2. *Pen forcuit*: Pen de boc atribuit au diau e ai satires.

forenc, a adj. Que pertòca una fièra, un mercat.

forèst n.f. 1. Granda estendada de terren cubèrta d'aubres; ensèms dei aubres que la cuèrbon: *Una forèst de roses*. ◇ *Forèst vierge ò primària*: Forèst qu'a creïssut sensa minga intervencion umana. ◇ *Forèst densa*: Forèst dei regions tropicali umidi, caracterisada per mantu plans de vegetacions e d'espècias nombroï. Sin.: **seuva, gaudina**. 2. (fig.) Granda quantitat de cauas

pusleu lòngui, que s'estíron en autessa: *Una forèst de cambas*.

forestal, a adj. Forestier. Var.: **forestau**.

forestar vi. (*forèsti*) Usar dau sieu drech de forestatge.

forestatge n.m. 1. Travalh dins la forèst. Var.:

aforestatge. 2. Drech feudal de pastura ò d'usança dins li forèsts.

forestau, ala adj. Forestal.

forestier, a adj. De la forèst. *Lo còdi forestier*. Var.:

forestal. ◆ n. Emplegat, emplegada de l'administracion forestiera. Sin.: **gardaboasc**.

forestier, a adj. e n. Que vèn d'una altra localitat, d'una altra region; estrangier. Var.: **forastier**, **foaravengut**.

foreston n.m. Pichon masatge.

forestós, oa adj. Escur, desertós.

forfach n.m. (lit.) Crimi abominable caracterisat per la sieu orror. Sin.: **maufach**.

forfachura n.f. 1. Crimi quau que sigue, comés per un foncionari public dins l'exercici dei sieu foncions. 2. Felonia dau vassal à respiech dau sieu senhor.

forfaire vt. ind. (*à*) (lit.) Mancar grevament à (d'obligacions morali): *Forfaire à l'onor*.

forficule n.m. Insecte que viu sota li pèiras e dins lu fruchs. Sin.: **estoireta**, **curaureilha**, **traucaureilha**.

forfolh n.m. Grand desòrdre, revira-mainatge. Sin.:

bolum, **trebolum**, **champostre**.

forfolhar vi. Farfolhar.

forfolhatge n.m. Accion de forfolhar.

forgon n.m. 1. Veitura lònga e cubèrta, per lo transpoart dei bagatges, dei mòbles, dau bestiari, etc.: *Forgon automobile*. 2. Veicule cubèrt incorporat dins un tren de viatjaires e destinat au transpoart dei bagatges, dei mandadís exprès ò especialament amainatjat per lo transpoart dei automobilas acompanhadi ò encara equipat d'un grope electrogène que sièrve à la climatisacion dei veituras. 3. Ancianament, veitura militària per lo transpoart dei municions, dau manjar, etc.

forgon n.m. 1. Lònga barra metallica ò lònga pèrtega garnida de metal emplegada per bolegar la brasa ò la carga d'un forn, d'una fàbrega, d'un forneu, ò per empurar un fuèc. 2. Persona que cèrca, que farfolha.

forgonaire n.m. Obrier en carga d'un forn de caucina.

forgonar vi. 1. Empurar: *Forgonar lo fuèc*. Sin.:

bostigar. 2. Cercar, folhar, refestonar. Var.: **forgonear**, **forgonejar**, **bostegar**, **rafegar**.

forgonear vi. Forgonar, forgonejar.

forgonejar vi. Forgonar, forgonear.

forgoneta n.f. Pichina veitura comerciala.

fòrja n.f. (fr.) Farga, fabraria.

forjairon n.m. (fr.) Faure.

forjar vt. (fr.) Fargar.

forlana n.f. Dança dau Friol, foarça populària à Venècia au començament dau siècle XVII^a.

forlinhar vt. Foarlinhar.

forma n.f. 1. Biais d'èstre exterior, configuracion dei còrs dei objèctes; aspècte particulier. ◇ *En forma de*: Qu'a l'aspècte de. ◇ *Pilhar forma*: Començar à aver una

aparença reconoissibla. ◇ (mar.) «*Per lenham per far forma per la segonda barca...*» (1501). 2. Estructura expressiva, plastica d'una òbra d'art. 3. Mòde, modalitat segond lu quaus si presenta ò pòu existir una caua abstracha: *Li a divèrsi formas d'intelligença*. 4. (ling.) Aspècte sota lo quau si presenta un mòt, una construccion; unitat linguistica (morfema, sintagma, etc.): *Forma interrogativa, negativa, li formas dau futur*. 5. Biais qu'una idea es presentada: *Jutjar d'après la forma, lo fond e la forma*. 6. Ensèm dei mejans pròpris à cada art, à una escòla: *Una forma literària*. 7. Estructura d'una òbra musicala. 8. Caractèr d'un govèrn, d'un Estat, en foncion de la Constitucion: *Forma republicana*. 9. (dr.) Condicion extèrna necessària à la validitat d'un acte juridic ò d'un jutjament. ◇ *En forma, en boana forma*: Conformament ai règlas, ai leis. ◇ *Per la forma*: Per respectar li usanças. ◇ *De pura forma*: Purement formal. 10. Condicion fisica ò intelectual: *Èstre en forma*. Sin.: **enavant**. 11. Mòtle sus lo quau si fa un capeu, un solier, etc. Sin.: **per antifàcia**. 12. (estamp.) Composicion tipografica impauada e sarrada dins un encastre. ◇ Placa ò cilindre que sièrve à estampar. 13. Exostòsi que si desvolopa sus li falanges dau cavau. Sin.: **formela**. 14. *Teoria de la forma*: Gestaltisme. 15. (mat.) Aplicacion qu'assòcia à un, doi ò n vectors un element dau còrs dei escalaris de l'espaci vectorial: *Forma lineària*. 16. (mar.) Ensèm dei dimensions d'una nau. 17. Si di dei sètis plaçats de cada costat d'una glèia. Var.: **fòrma** (fr.). ◆ pl. 1. Contorns dau còrs uman: *Aqueu vestit mete li sieu formas en valor*. 2. Biais conformes ai règlas de la cortesia, de la convivença, etc. ◇ *Metre li formas*: Metre de precaucions oratòri per evitar d'ofensar quauqu'un. ◇ *Dins li formas*: Segond li usanças establidi.

fòrma n.f. (fr.) Forma.

formable, a adj. Que pòu pilhar una forma donada, en parlant d'un objècte manufacturat.

formacion n.f. 1. Accion de formar; biais que quauqua ren a de si formar, d'aparèisser: *La formacion d'un mòt*. ◇ *Vias, faisseus de formacion*: Vias e faisseus d'una gara de triada prevists per la formacion dei trens de mèrç, un còup despartits lu vasons segond la sieu destinacion. 2. Desvolopament dei elements dau còrs e, espec. Pubertat. 3. Accion de formar quauqu'un intellectualament ò moralament; instruccion, educacion. ◇ *Formacion permanenta ò continua*: Formacion professionala destinada ai salariats dei entrepresas. ◇ *Formacion professionala*: Ensèm dei mesuras adoptadi per la formacion dei trabalhaires, que l'Estat e lu emplegaires pílhon en carga. 4. Ensèm dei conoissenças dins un camp donat; cultura: *Aver una boana e solida formacion literària*. 5. Gropament de personas: *Formacion politica*. 6. (mil.) Destacament d'una foarça militària. ◇ Disposicion que poàdon pilhar una tropa, una flòta un grope d'avions, per l'instruccion la manòbra ò lo combat. 7. Ordonança particuliera pilhada per un grope de dançaires ò de gymnastas sus un pontin.

formadura n.f. (tecn.) Accion de donar la sieu forma à un objècte manufacturat.

formal, a adj. 1. Qu'es formulat mé mé precision, sensa equivòca. Var.: **formau**. 2. Que s'estaca à la forma, à l'aspècte exterior: *Cortesia formala*. 3. *Logica formala*:

Estudi general dei rasonaments deductius, en defoara de la sieu aplicacion à de cas particuliers. Sin.: **logica simbolica**. 4. Que pertòca li estructuras expressivi, l'estile.

formalament adv. D'un biais formal.

formaldeïde n.m. Aldeïde formic.

formalisar (-izar) vt. (log.) Pauar explicitament (dins una teoria deductiva) li règlas de formacion dei expressions ò formulas e dei règlas que si respècton dins lo rasonament.

formalisar (si) v.pr. Èstre ofensat de cen que si jutja èstre un mancamment ai règlas, ai usanças. Sin.: **pilhar la mosca au vòl**.

formalisme n.m. 1. Respècte escrupulós dei formas, dei formalitats. 2. Estacament excessiu ai formas exteriori de cortesia. 3. Tendença artistica que privilègia li règlas e lu aspèctes formals au contengut. 4. *Formalisme rus*: Escòla de critica literària, presenta dau 1916 au 1930 à Moscòu, pi à Leningrad e à Praga, que lo sieu objècte èra la definicion dei caractèrs especifics d'una òbra. 5. Doctrina segond la quala li matematicas son unicament un assemblatge de signes vuèis de sens. 6. (filos.) Tèsi que sostèn que la veritat dei sciéncias depende solament dei règlas d'usatge de simbòles convencionals.

formalista adj. e n. 1. Totplen estacat ai formas, à l'etiqueta. 2. Membre dau grope dau formalisme rus.

formalitat n.f. 1. Operacion obligatòria per la validitat d'unu actes juridics, judiciaris ò administratius. 2. Règla de comportament que la civilitat, li convenenças impàuon. 2. Accion jutjada sensa importança ò que presenta minga dificultat: *Es una simpla formalitat*.

formànegues n.m. pl. Constellacion d'Orion. Sin.: **li Cinc Estelas, lu Tres Rèis**.

formant n.m. (fon.) Caduna dei frequéncias de resonança dau condech vocal que caracteríson una vocala.

formar vt. 1. Crear, realisar, organizar (cen que non existisse): *Formar un projècte, un govèrn*. 2. Educar, façonar per l'instruccion, l'educacion; adestrar. Sin.: **engaubiar, ensenhar, apracticar**. 3. Pilhar la forma, l'aspècte de: *Una pèça que forma l'intrada de la maion*. 4. Constituir, compauar: *D'elements que fórmon un tot*. ♦ **si formar** v.pr. 1. Pilhar forma, aparéisser. 2. Seguir una formacion. 3. Devenir mai abile, s'instruire. Sin.: **s'engaubiar, s'apracticar, s'ensenhar**.

formaridatge n.m. (feud.) Maridatge d'un sèrf en defoara de la senhoria ò m'una persona d'una altra condicon.

format, ada adj. Qu'a pilhat la sieu forma definitiva, qu'a acabat lo sieu desenvolopament: *Una espiga formada*.

format n.m. 1. Dimension, talha d'un objècte: *Lo format d'un tableau*. 2. Ensèm dei dimensions d'un libre, en autessa e en larguessa. ◇ Escala fixa de dimensions establida à partir de la subdivision dau fuèlh e que pòu indicar lo nombre de pàginas que lo fuèlh donerà un còup plegat: *Format A3, format A4*. 3. (fot.) Rapoart dei dimensions d'una fotografia, d'un film: *Lo format 24x36*. 4. (inform.) Estructura que caracteriza la disposicion dei donadas sus un supoart d'informacion, independentament de la sieu representacion codificada.

formatar vt. (inform.) Preparar (un supoart informatic) en foncion d'un format donat.

formatatge n.m. (inform.) Accion de formatar.

formatge n.m. (tecn.) Accion de donar la sieu forma à un objècte manufacturat.

formatiu, iva adj. (didact.) Que sièrve à formar.

formator, tritz adj. Que desvolopa li facultats intellectuali e morali, li aptitudas: *Un exercici formator*.

formator, tritz n. Persona encargada de formar de futurs professionals.

formau, ala adj. Formal.

formela n.f. Exostòsi dau pen dau cavau. Var.: **forma**.

formentin n.m. Civada sauvatja. Var.: **fromentin**.

fòrmi n.m. Planta finda sonada *lin de Nòva-Zelanda*, que li sieu fuèlhas fornisson una fibra textila (Familha dei liliaceas). Var.: **formion**.

formiat n.m. Sau ò estèr de l'acide formic.

formic, a adj. (quim.) *Acide formic*: Acide (HCOOH) qu'existisse dins li ortigas, lo còrs dei formigas, etc. ◇ *Aldeïde formic*: Gas (HCHO) obtengut per oxidacion de l'alcol metilic e qu'es un antiseptic foarça eficaç. Sin.: **formaldeïde, metanal**.

formicariidat n.m. *Formicariidats*: Familha d'aucelons, mesomiodiats, enclausant lo genre *formiguièr* (*Formicarius*) e li raças vesini.

formicidat n.m. *Formicidats*: Familha d'insèctes enclausant li formigas.

formidablement adj. D'un biais formidable; foarça.

formidable, a adj. Remirable, excepcional.

formica n.m. Materiau estratificat revestit d'una resina artificiala.

formiga n.f. 1. Insècte de quaucu millimètres de lòng, de l'òrdre dei imenoptèrs, que viu en societats dont si tròvon de reginas fecondi e de nombroï obrieras sensa alas (fins à 50 000 dins d'uni colonias). Var.: **formiga**. 2. (fam.) *Aver de formigas dins li cambas*: Li sentir de picotaments nombrós. ◇ (fig.) *Aver envuèi de s'auçar, de bolegar, d'agir*. 3. *Formiga boscatiera*: Termit.

formigament n.m. 1. Sensacion de picotament, qu'intervèn après la compression d'un nèrvi ò de vaisseus sanguins. 2. Movement d'èstres que s'agíton coma de formigas. Var.: **formigament, formiguièr, forniguièr**. Sin.: **grolhament**.

formigar vi. (*formigui*) Formiguejar, pullular.

formiguejar vt. e vi. Formilhar.

formigueta n.f. Formiga pichonèla. Var.: **fornigueta**.

formiguièr n.m. 1. Nido de formigas; ensèm dei formigas que vívon dins un nido. Var.: **forniguièr**. 2. (lit.) Grand nombre de personas que s'agíton. 3. Formigament. 4. Mamifèr xenartre que captura d'insèctes au mejan de la sieu lenga lònga e viscoa (nom comun à diversì espècias). Sin.: **ors formiguièr**. 5. Pichin passeron brun que viu dintre lu toascs d'America tropicala. (Familha dei formicariidats).

formilhar vi. 1. Èstre lo sèti d'un formigament, en parlant d'una part dau coar. 2. Si trovar en grand nombre; abondar. 3. S'agitar en grand nombre: *Lu vèrps formilhon dins aquesto fromai*. Var.: **formiguejar, forniguejar**. Sin.: **grolhar**. ♦ vt. (*de*) *Formilhar de*: Èstre plen de,

abondar en èxtres vivents, en cauas que bolégon: *La carriera formiga de monde*.

formion n.m. Fòrmi.

formogène, a adj. Que porgisse de formòl.

formòl n.m. Solucion aigoa d'aldeïde formic, emplegada coma antiseptic.

formolar vt. Sotametre à l'accion dau formòl ò dei sieu vapors.

formosan, a adj. e n. De Formòsa (Taiwan).

formula n.f. 1. Biais de parlar, expression consagrada per l'usatge: *Formula de cortesia*. ◇ *Formula de conjuracion*: Li Formulas de conjuracion dau s. VIIIⁿ son una pròva màger que la lenga dau pòble dau s. VIIIⁿ, au manco à la glèia, èra ja de boan occitan. Ai invocacions latini dau prèire ò de la corala, lo pòble respondia dins la sieu lenga: *To illo livira* (tu libèr- lo) e *ges libera eum*. 2. (dr.) Modèle dei tèrmes formals d'unu actes juridics. 3. Biais de concevre, d'agençar, de presentar quauqua ren: Una novèla formula de crèdit. 4. Solucion: *As trovat la boana formula*. 5. Categoria d'automobilas à una plaça destinadi unicament à la competicion: *Lo campionat de formula 1, sus un circuit ò un percors claus*. 6. (quim.) Ensèm de simbòles e de nombres qu'indícon la composicion d'una espècia quimica. 7. *Formula leucocitària*: taus dei diferenti categorias de leucocits contenguts dins lo sang. 8. *Formula dentària, formula florala*: Indicacion esquematica dau nombre e de l'emplaçament dei dents, de la constitucion d'una flor. 9. (mat.) Egalitat ò inegalitat remarcabla que definisse una identitat, una relacion, un algoritme. 10. (log.) Seguida de signes que respècta li règlas de formacion dei enonciats d'una teoria deductiva.

formulable, a adj. Que pòu èstre formulat.

formulacion n.f. Accion de formular; expression: *Formulacion d'una doctrina*.

formular vt. 1. Exprimir mé pauc ò pron de precision: *Formular una demanda*. 2. Metre en formula; redigir la formula de: *Formular un teorema*.

formulari n.m. 1. Document administratiu estampat dont son formuladi de questions. 2. Recuèlh de formulas. ◇ (dr.) Recuèlh de modèles d'actes.

formuleta n.f. Formula que clava d'unu còntes.

forn n.m. 1. Partida cauda d'una coïniera ò aparelh independent e encastrable dont si poàdon far cuire lu aliments. ◇ *Forn de microondas*: Forn dins lo quau d'ondas electromagnetiqui à iperfrequentia perméton de far cuire, de rescaufar ò de descongelar d'aliments foarça rapidament. ◇ *Forn à catalisi*: Forn autonetejaire dont li graissas son oxidadi au contacte de l'esmalh dei parets. ◇ *Forn à pirolisi*: Forn autonetejaire electric dont la combustion dei sobras graissoï s'opèra à 500 °C. 2. Aparelh dont si caufa una matèria en vista de li faire subir de transformacions fisiqui ò quimiqui. ◇ *Forn electric*: Dins lo quau la calor es fornida per un arc electric, per induccion electromagnetica, per bombardament electric ò per una resistença dont passa un corrent intense. ◇ *Forn solari*: Dispositiu à usatge industrial ò experimental, dont l'element essencial es un mirau concau de grand diamètre que concentra lu rais dau soleu e permete d'obtenir dins una encencha refractària

de temperaturas auti. ◇ *Forn à caucina, à ciment*: Forn vertical e fixe ò orizontal e rotatiu per fabricar la caucina, lo ciment. ◇ *Forn Martin*: Forn per l'afinatge de la fonda.

fornada n.f. 1. Quantitat (de pans, de pèças de ceramica, etc.) que si fa cuire à l'encòup dins un forn. 2. (fig. fam.) Ensèm de personas nomenadi ai memi foncions, ai memi dignitats, ò à cu si fa subir lo meme sòrt.

fornairon n.m. Aprendís fornier ò pastissier.

fornar vt. Enfornar.

fornaria n.f. Botiga dont s'alestisse e si vende de pan.

fornasa n.f. 1. (anc.) Grand forn dont si fa un fuèc ardent. 2. (lit.) Fuèc; incendi violent. 3. Luèc foarça caud. 4. (fig.) Luèc dont si debànon de combats encanhats.

fornassa n.f. Fogau de farga, de pairolier.

fornassier, a n. Persona responsabla dau boan foncionament d'un forn à caucina.

fornatge n.m. 1. Accion de cuire au forn. 2. Drech que lo fornier pagava au senhor per cuire lo pan.

fornelada n.f. Lo tot que si crema quora si fornèla.

fornelaire, a n. Persona que fa de fornelatge.

fornelar vt. (*fornèli*) Alestir e fertilisar (una tèrra) en destacant la placa de susfàcia que si fa pi secar e cremar denant d'espantegar lu cendres.

fornelatge n.m. Biais d'alestiment à la cultura d'un terren entepat en destacant la placa erbacea que si fa secar e cremar per n'expandir lu cendres.

fornelièra n.f. Molonada d'erbas prevista per estar fornelada.

fornès n.m. pl. *Faire lu fornès*: Fornelar.

forneu n.m. 1. Aparelh de fonda per far cuire lu aliments: *Forneu de gas*. 2. Forn dins lo quau si sotaméton à l'accion de la calor d'uni substanças que si voàlon fondre ò calcinar. ◇ *Bas forneu*: Forn que la sieu cuba es bassa, per l'elaboracion de la fonda e d'aliatges de fèrre. ◇ *Aut forneu*: Aparelh m'una cuba, escaufat au carbon, dont si fan la reduccion e la fusion reductiva dei mineraus de fèrre e l'elaboracion de la fonda, dau ferromanganèsi e d'autres aliatges de fèrre. 3. Part de la pipa dont crema lo tabat. 4. Cavitat destinada à recevre una carga d'explosiu.

fornicacion, n.f. Coït.

fornicador, airtz n. Fornicator.

fornicar vi. Coïtar. Sin.: **boar** (vulg.), **putejar** (pop.).

fornicator, tritz n. Persona que fornica. Var.: fornicator.

fornidor n.m. Persona, organisme comercial que fornisson de mèrç, de materiau à de professionals dau comèrci ò de l'industria. Sin.: **provedidor, proveditor**. Var.: **fornissèire**.

fornidura n.f. 1. Accion de fornir, d'aprovisionar. 2. (sobretot au pl.) Cen qu'es fornit, lu objèctes fornits: *Forniduras de bureu*. ◇ (espec.) Pichini pèças, pichins autís necessaris à l'exercici d'un mestier manual.

fornier, a n. Persona que fa e vende lo pan.

forniga n.f. Formiga.

fornigament n.m. Formigament.

forniguejar vi. Formilhar.

fornigueta n.f. Formigueta.

forniguièr n.m. Formiguièr.

fornilha n.f. Quantitat de boasc per escaufar lo forn.

forniment n.m. (mar.) D'una mena generala tot cen que pertòca lu atràs e accessòris d'armejament. 1518: «*Item l'entena del trinquet et sos forniments*».

fornir vt. (*fornissi*) 1. Procurar, metre à la disposicion de quauquau'un. 2. Aprovisionar: *Aqueu grossista fornisse totplen de detalhants*. Sin. (1 e 2): **provenir**. 3. Presentar, donar (cen qu'es demandat): *Fornir un alibi*. 4. Produrre: *Aquela vinha fornisse un vin de granda qualitat*. Sin. (3 e 4): **porgir**. 5. Complir, faire: *Fornir un esfoarç important*. ♦ **si fornir** v.pr. S'aprovisionar. Sin.: **si provenir**.

forom n.m. Fòr (plaça).

forquejaire, airtiz n. Persona que fa usança d'una forca.

forqueta n.f. 1. Aisina de taula mé de dents ponchudi, que s'emplega per pónher lu aliments. ◇ (fam.) *Aver un boan còup de forqueta*: Aver un boan apetit, manjar totplen. 2. (estad.) Escart entre doi nombres, à l'interior dau quau si fa una apreciacion. Sin.: **variacion, marge**. 3. (arm.) Escart que resulta de la dispersion dau tir pilhat en còmpte per lo reglatge. ◇ (mar.) Forca de supoart per de peças d'artilharia leugieri. 4. (tecn.) Pèça mecanica mé doi brancas. 5. (zool.) Oàs en forma de Y, que resulta de la soudadura dei doi clavículas dei aucus. Sin.: **forcèla, paleta, luneta**. 6. (zool.) Canton de còrna moala, elastica, à la façà inferiora de l'esclòp dei equidats.

forquetada n.f. Cen que si pòu pilhar au mejan d'una forqueta. Sin.: **forchinada**.

forra n.f. Estat d'una persona complidament assadolada. Sin.: **sadol, sadolum**. ◇ *Si faire una forra de*: Manjar (quauqua ren) en granda quantitat. Sin.: **manjar à crepapança**. ◇ *N'aver una forra*: N'aver pron. Sin.: (pop.) **n'aver lo gonfle, n'aver basta, n'aver pron lo fais**.

forra-borra loc. adv. En desòrdre.

forradura n.f. 1. (mar.) Revestiment de fusta ò de metal que cuèrbe la part interiora dei corbams d'una nau (anc.oc. *folradura*). 2. Pèu d'animau aprestada per dobrar un vestit. Sin.: **pelica**.

forraire, airtiz n. Pelatier, pelicier.

forrar vt. 1. Doblar, garnir interiorament (un vestit) m'una patèria cauda (pèu, lana, etc.): *Forrar un manteu*. 2. Emplir d'una garnitura: *Forrar una pastissaria*.

forratge n.m. 1. Accion de forrar un vestit. 2. Pèu preparada especialament per servir de dobladura à un vestit.

forratge n.m. Matèria vegetala que sièrve à l'alimentacion dei animaus domestics, constituïda de la part aerena d'uni plantas. Sin.: **estram(e)**.

forratgier, a adj. *Planta forratgiera*: Pròpria à èstre emplegada coma forratge. Sin.: **pasturier, paturenc**.

forratgiera n.f. En França, cordeliera ai colors de la Legion d'onor, de la Medalha militària ò dei Crotz de guèrra, portada sus l'espatla seneca e devenguda, despí lo 1916, l'insigne collectiu atribuit ai unitats militari citadi mai d'un còup à l'òrdre de l'armada.

forratjar vi. (fam.) Forgonear.

forreu n.m. 1. Gaina, estug alongat que sièrve d'envolopa à un objècte qu'a la mema forma. 2. Rauba ajustada de forma estrecha.

forrier n.m. 1. Sota-oficier encargat de distribuir lo manjar e lu unifòrme e de s'entrevar dau lotjament dei militaris. 2. Responsable dau material d'una unitat. 3. (mar.) Nautor encargat dei escripturas tocant l'avitalhament e lu vestiments de la marinaria d'una nau.

forriera n.f. Luèc de depaus dei animaus barrutlaïres, dei veïcules, etc., abandonats sus la via publica ò sasits.

forrolha n.m. Pala per lo fuèc.

forrenat, ada adj. e n. Qu'a plus lo contraròtle d'eu-meme, furiós: *Mestrejar un forrenat*. ♦ adj. 1. Que la sieu violença es intensa, foara de la mesura: *Un òdi forrenat*. 2. Que despasa tota mesura dins lu sieus comportaments, li sieu opinions; encanhat: *Un adversari forrenat de la pena de moart*. Sin.: **foararsens**.

forсы́thia n.m. Aubrilhon que li sieu flors, jauni, aparéisson au començament dau printemps, denant dei fuèlhas (2 à 4 m d'autessa, Família dei oleaceas).

fortalesa n.f. Fortaressa. Var.: **fortalesa**.

fortalesa n.f. Fortalessa.

fortaressa n.f. 1. Luèc fortificat, organisat per la defensa d'una vila, d'una region. Sin.: **ròcafoart**. 2. Ciutatèla que sièrve de preson d'Estat. 3. *Fortaressa volanta, superfortaressa, estratofortaressa*: Bombardiers lords B-52 ò B-58 d'Amèrica.

fortàs, assa adj. Mai que foart.

fortatge n.m. (dr.) Redevença pagada au propietari d'un terren à l'ocasion de l'esplecha d'una carriera per compensar l'enlevament dei materiaus.

forte adv. (mús., italian) En renforçant lo son.

forte n.m. inv. (mús., italian) Nòta sonada foart.

fortejar vi. Si faire foart, venir foart.

fortelet n.m. Fortin.

fortessa n.f. Foaça.

fortificable, a adj. Que pòu èstre fortificat.

fortificacion n.f. 1. (sovent au pl.) Obratge de defensa militària: *Li anciani fortificacions*. 2. Art, accion d'organisar la defensa d'una region au mejan d'obratges militaris.

fortificant, a adj. e n.m. Si di d'un medicament ò d'una substança qu'augmenta li foarças fisiqui. ♦ adj. (lit.) Que dona de foarça morala: *Un exemple fortificant*.

fortificar vt. (*fortifiqui*) 1. Rendre mai foart, donar mai de foarça fisica. 2. Rendre mai solide, afermir moralament: *Fortificar quauqu'un dins una resolucion*. Sin. (1 e 2): **afermir, renfortir, consolidar, corroborar, assolidar**. 3. Provenir (una vila, una region) de fortificacions. Sin.: **encastelar**. ♦ **si fortificar** v.pr. 1. Venir mai foart, mai solide. 2. S'equipar de fortificacions.

fortificat, ada adj. Qu'a de fortificacions: *Una vila fortificada*. Sin.: **encastelat**.

fortin n.m. Pichin foart. Var.: **fortelet**.

fortiori (a) loc. adv. (latin) Vèire *a fortiori*.

fortir vt. (*fortissi*) Afortir.

fortissimo adv. (mús, italian) (mús.) Tant foart que possible. Abrev.: *ff* ò *Ff*.

fortissimo n.m. inv. (mús, italian) Passatge jugat fortissimo.

fortor n.f. Foarça.

fortran n.m. (inform.) Lengatge de programacion à usatge scientific (sigla de FORmula TRANslation).

fortuit, a adj. Qu'arriba d'azard; imprevis. Sin.: **inasperat, accidental**.

fortuïtament adv. D'azard. Sin.: **per escadença, per astre**.

fortuna n.f. 1. Ensèm dei bens materials, dei riquessas qu'una persona ò una collectivitá possedisce: *Aver de fortuna*. ◇ *Faire fortuna*: Devenir ric. 2. *La Fortuna*: Divinitat romana de l'Azard. 3. Azard, astre ò malastre: *Lu còups de la fortuna*. ◇ *De fortuna*: Improvisat, provisòri, en parlant per exemple d'una reparacion. ◇ *Temptar fortuna*: Començar una vida, una carriera; jugar à una lotaria, etc. 4. (dr. mar.) *Fortuna de mar*: Ensèm dei evenimentes deuguts ai perills de la mar ò à de fachs de guèrra que càuson de degalhs au cargament; ◇ (mar.) *Fortuna de vent*: Ventada, tempèsta, tabacada. Fin dau s. XIIe: «*Tot atressi com fortuna de ven / que troba la mar e fa...*». 5. Destinada uroa ò malastroa reservada à quauqua ren. ◇ *Revèrs de fortuna*: Cambiament bruscat e malastròs qu'intervèn dins la situacion de quauqu'un; perda de sòus. ◇ Expr.: *La mar càmbia coma la luna e colhona coma la fortuna*.

fortunadament adv. Per fortuna. Sin.: **urosament, per benastre**.

fortunat, ada adj. 1. Ric, qu'a de fortuna. 2. Benastruc. Sin.: **benastrat**.

forum n.m. Placier.

fos n.f. 1. Estuari d'un cors d'aiga: *La fos de Palhon*. 2. Passatge que fa comunicar un plan d'aiga embé la mar. Sin.: **estrech, canal**. 1398: «*...per annar cargar en las fos d'Agde...*». 3. Reparacion en susfàcia, sota la forma d'un grand sorgent, d'aigas infiltradi dins un massís calcari. Sin.: **ressorgença**. (Etim.lat. *fōssa*).

fosbury flop ò **fosbury** n.m. (espòrts) Tecnica de saut en autessa que consistisse à passar sobre la barra en posicion dorsala.

fosc, a adj. 1. Escur (temps). 2. Treble (vista).

fosca n.f. Escurcina, neblaresc. ◇ *À la fosca*: Au calabrun. Var.: **foscòr**.

foscòr n.f. Fosca.

fosfagène n.m. Creatina fosforilada, forma de resèrvas d'energia muscularia.

fosfat n.m. 1. Sau de l'acide fosforic. 2. (agric.) Engrais fosfatat.

fosfatacion n.f. Procediment termoquimic de proteccion dei aliatges ferrós per formacion superficiala d'una jaça de fosfats metallics complèxes.

fosfataria n.f. Esplechament de fosfats.

fosfatasa n.f. Enzima que libèra d'acide fosforic à partir dei sieus estèrs.

fosfatasemia n.f. (med.) Concentracion de fostatasa dins lo sang.

fosfatar vt. Procedir au fosfatatge de (una tèrra cultivada).

fosfatat, ada adj. Que contèn de fosfat.

fosfatatge n.m. Fertilisacion de tèrras cultivadi au mejan d'engrais fosfatats.

fosfatemia n.f. (med.) Presença de fosfats dins lo sang.

fosfatic, a adj. 1. Relatiu à l'acide fosforic ò ai fosfats. 2. Que contèn d'acide fosforic ò de fosfats.

fosfatide n.m. Lipide complèxe que dins la sieu molecula contèn de fosfòre e sovent d'azòt.

fosfatidemia n.f. (med.) Presença de fosfatides dins lo sang.

fosfatièr n.m. Trabalhaire dins una miniera de fosfats.

fosfaturia n.f. Eliminacion per l'urina d'una quantitat anormala de fosfats. Sin.: **fosfodiurès**.

fosfaturic, a adj. Relatiu à la fosfaturia.

fosfène n.m. Sensacion luminoza deuguda à un agent autre que lo lume (pression sus lo glòbe oculari, estimulacion electrica, etc.).

fosfina n.f. Compauat organic que vèn de l'idrogène fosforat (nom generic).

fosfit n.m. (quim.) Sau de l'acide fosforós.

fosfocalcic, a adj. Que pertòca lo fosfat e lo calci, espec. lo sieu equilibre dins l'organisme.

fosfocreatina n.f. Fosfagène.

fosfodiurès n.f. Fosfaturia.

fosfogliceric, a adj. *Acide fosfogliceric*: Producth immediat de la fotosintèsi, à partir dau quau s'elabòron lu aliments organics de la planta (glucides, lipides, protides).

fosfolipide n.m. Lipide que contèn de fosfòre.

fosfoproteïna n.f. Proteïna complèxa que contèn de fosfòre sota forma d'acide fosforic.

fosforar vt. (*fosfòri*) Ajustar de fosfòre à quauqua ren. Var.: **fosforisar, fosforizar**.

fosforat, ada adj. Que contèn de fosfòre.

fosfòr(e) n.m. Còrs simple representat per d'uni formas allotropiqui, que li doi mai expandidi son lo fosfòre blanc, leugierament ambrat, totpen inflamable, luminós dins l'escuritat, foartament toxic, e lo fosfòre roge, non toxic; element (P) de n° atomic 15 e de massa atomica 30,97.

fosforejar vi. Emetre una lutz.

fosforescença (-éncia) n.f. 1. Proprietat d'un còrs d'emetre de lume d'un biais duradís après èstre estats excitats. 2. Emission de lume d'un èstre viu. 3. Luminescença.

fosforemia n.f. (med.) Presença de fosfòr dins lo sang.

fosforescent, a adj. Dotat de fosforescença.

fosforic, a adj. *Anidride fosforic*: Combinason (P₂O₅) de fosfòre e d'oxigène, format per combustion viva. ◇ *Acide fosforic*: Acide que corresponde à-n-aquel anidride; espec. H₃PO₄.

fosforida n.f. Lesion cutanea benigna dei obriers que manéjon de fosfòre.

fosforil(e) n.m. (quim.) Radical de valença 3 format d'un atòme de fosfòre e d'un atòme d'oxigène.

fosforilacion n.f. (bioquim.) Reaccion au cors de la quala un radical fosforile si fixa sus un compauat organic.

fosforilat, ada adj. Qu'a subit una fosforilacion.

fosforisar (-izar) vt. Fosforar.

fosforisme n.m. Intoxicacion au fosfòre.

fosforós, oa adj. Que contèn de fosfòre: *Aliatge fosforós*. ◇ *Anidride fosforós*: Compauat (P₂O₃) per la combustion lenta dau fosfòre. ◇ *Acide fosforós*: Acide (H₃PO₃) que correspoande à-n-aquel anidride.

fosfur(e) n.m. (quim.) Còrs que resulta de la combinason dau fosfòre e d'un autre element.

fosgène n.m. Combinason de clòre e d'oxide de carbòni (COCl₂), gas toxic emplegat dins lo passat coma gas de combat.

fosquear vi. (*fosqueï*) Fosquejar.

fosquejar vi. Venir escur. Var.: **fosquear**, **fosquinejar**. Sin.: **plovinejar**, **poscar**, **posquinejar**, **aigalejar** (Uèlhs), **bresinhear** (Luceram).

fosquin n.f. Breniada.

fosquinejar vi. Breniar.

fosquinós, oa adj. Bruniós. Sin.: **plovinós**.

fòssa n.f. 1. Cròs pauc ò pron larg e profond dins lo soal. ◇ (espec.) *Fòssa septica*: Cavitat destinada à collectar li matèrias fecali d'una abitacion que non es religada à una ret d'assaniment. Sin.: **suèlha**. 2. Trauc cavat per li metre un moart. ◇ *Fòssa comuna*: Trecada cavada dins un cementèri per li plaçar lu còrs d'aquellu que la sieu familha non a una concession. 3. *Fòssa d'orquèstra*: Emplaçament de l'orquèstra dins un teatre liric, una sala d'espectacle. 4. (espòrts) Cròs emplit de sabla dont l'atleta arriba après un saut. 5. (min.) Ensèm de installacions de susfàcia e de trabalhs de fond estacats à un potz d'extraccion dau carbon. 6. (anat.) Cavitat: *Fòssas nasali*. 7. (geol.) Depression dau fond dei oceans que la sieu profundor despasa 5000 m.

fossaire, airtz n. 1. Persona que cava lu cròs per enterrar lu moarts. Sin.: **tombassier**, **aclapamoarts**, **soterramoarts**, **becamoarts**. 2. (lit. fig.) Persona que provòca la roïna de quauqua ren (un projècte, etc.).

fossar vt. (*fòssi*) Cavar (un cròs, una tomba).

fossarela n.f. Pichona fòssa.

fossat n.m. Valat.

fosseta n.f. Pichòt cròs que si pòu aver naturalament à la poncha dau menton ò que si forma sus la gauta de quauqu'un que si ri.

fossil(e) adj. e n.m. 1. Si di dei sobras ò de l'emprenta d'una planta ò d'un animau qu'a viugut avant l'epòca istorica, que son estats conservats dins de depaus sedimentaris. ◇ *Combustibles fossiles*: Lo carbon, lo petròli, lo gas natural. 2. (fam.) Si di d'ideas completament despessadi, d'una persona qu'a d'ideas parieri: Es ren qu'un vièlh fossile!

fossilifèr, a adj. Que contèn de fossiles.

fossilizacion (-izacion) n.f. Passatge d'un còrs organic à l'estat de fossile.

fossilisar (-izar) vt. Menar à l'estat de fossile. ◆ **si fossilisar** v.pr. Devenir fossile.

fossilisator (-izator), tritz adj. Si di dei matèrias minerali qu'ajúdon la fossilizacion.

fosson n.m. Fòssa.

fòt n.m. Anciana mesura d'esclairament equivalent à 1 lumen per cm², es à dire 10 000 lux (simb. ph).

fofbòl n.m. 1. Espòrt que si juèga entre doi equipas de onze jugaires, que dévon mandar lo balon dins una poarta sensa lo tocar m'ai mans. ■ En niçard, s'es totjorn emplegat correntament *balon*: *Una partida de balon, un jugaire de balon*. Var.: **football** (mòt anglés). Sin.: **butabala, penbalon**. 2. *Fotbòl american*: Espòrt expandit principalmente ai Estats-Units, que si juèga m'un balon ovale, entre doi equipas de onze jugaires, e dins lo quau si pòu emplegar la man coma lo pen.

folbalaire, airtz n. Persona que practica lo foftbòl. Var.: **folbalista**.

foftbolet n.m. Butabala de taula que si juèga mé de figurinas que retípon de foftbalaire.

foftbalista n. Jugaire de foftbòl (de balon). Var.: **foftbalaire, foftbolairitz**.

foftbolistic, a adj. Dau foftbòl.

foftegús n.m. Nocejaire. Sin.: **cèrcafèsta**.

foftent, a adj. Qu'ofensa; mauvengut, malastrós. Sin.: **desplasent, contrariant**.

foftèntega n.f. 1. *Fotèntega marcenca*: Passeron de la coa blanca à la basa, insectivòre (lòng 15 à 20 cm, Família dei turdidats). 2. *Fotèntega nostrala*: Passeron que viu en ivèrn dins lu boasc d'Euròpa occidentala, dau plumatge jaune verdastre regat de negre (lòng 12 cm, Família dei fringillides).

foftisson, a adj. e n. 1. Si di d'un enfant despieschós, desobedissent. Sin.: **tarabustèri, pistachier, fripon, narvelós, manjanarveu, merdós**. 2. Persona que manifèsta de lisença, de ribaudia, de libertinatge.

foftò n.f. [*'fòto*] Fotografia.

fofto-allergia n.f. Reaccion cutanea anormala au soleu.

foftobacteria n.f. Bacteria fosforescenta.

foftobiologia n.f. Estudi dei efèctes dau lume, dei raionaments, sobre lu èstres vius. Var.: **foftologia**.

foftocalc n.m. (fotografia) Espròva tirada sus un papier calc cubèrt d'una pellicula fotosensibla.

foftocatalisi n.f. Tecnica d'oxidacion basada sus l'absorcion de la lutz solara ò ultravioleta per lo biais d'un catalisaire semiconductor magerment per despolluir l'ària e l'aiga.

foftocatòde n.m. Catòde d'una cellula fotoelectrica.

foftocellula n.f. Cellula fotoelectrica.

foftocoagulacion n.f. (med.) Tractament d'una lesion au mejan dau làser.

foftocolorimètre n.m. Instrument que mesura fotoelectricament l'intensitat luminosa d'una solucion.

foftocompauaira n.f. (arts graf.) Màquina de fotocomposicion.

foftocompauaire, airtz n. Persona emplegada à la fotocomposicion; industrial especialisat dins la fotocomposicion. Var.: **foftocompositor, foftocompositritz**.

fotocompauar vt. (estamp.) Compauar (un tèxto) per fotocomposicion.

fotocomposicion n.f. (estamp.) Procediment de composicion que fornisse directament de tèxtos sus films fotografics.

fotocompositor, tritz n. Fotocompauaire.

fotoconduccion n.f. Proprietat d'uni substànças que la sieu conduccion electrica varia sota l'efècte d'un raionament luminós.

fotoconductiu, iva adj. Fotoconductor.

fotoconductivitat n.f. Proprietat d'un fotoconductor.

fotoconductor, tritz adj. Que presenta ò emplega lo fenomèn de fotoconduccion. Var.: **fotoconductiu**.

fotocòpia n.f. Procediment de reproduccion dei documents per fotografia ò Xerografia; la reproduccion ensinda obtenguda.

fotocopiadoira n.f. Fotocopiataire.

fotocopiador n.m. Fotocopiataire.

fotocopiataire n.m. Aparelh de fotocòpia. Var.: **fotocopiador, fotocopiadoira**.

fotocopiar vt. (*fotocòpi*, classic *fotocòpii*) Faire la fotocòpia de.

fotocromia n.f. Reproduccion en tres ò quatre colors basiqui d'un original en colors.

fotocromic, a adj. Relatiu à la fotocromia.

fotocromografia n.f. Procediment indirècte de fotografia en colors.

fotodermatòsi n.f. (med.) Afeccions cutanei divèrsi per insensibilitat de la pèu à la luz.

fotodesintegracion n.f. Desintegracion d'un nucleu d'atòmes per irradiacion de fotons.

fotodetector n.m. Dispositiu per cambiar l'energia luminoà en energia electrica.

fotodiòda n.f. Diòda à mièg conductor dins la quala un raionament luminós incident determina una variacion dau corrent electric.

fotodissociacion n.f. Dissociacion d'una molecula per l'accion dau lume, d'un raionament.

fotoelasticimetria n.f. Metòde d'analisi optica dei constrenchas ò dei deformacions que subisson lu solides, fondat sobre la fotoelasticitat.

fotoelasticitat n.f. Proprietat que presènton d'uni substànças transparentis isotròpi de devenir birefringenti sota l'influença de deformacions elasticas.

fotoelectric, a adj. Que pertòca la fotoelectricitat. ◇ *Efècte fotoelectric*: Proprietats d'unu metals d'emetre d'electrons sota l'efècte de radiacions luminoï que la sieu frequença es superiora à un soal caracteristic dau metal (*soal fotoelectric*). ◇ *Cellula fotoelectrica*: Dispositiu qu'emplega l'efècte fotoelectric e, espec., aparelh de mesura de l'intensitat dau raionament luminós, emplegat en particular en fotografia per calcular lu temps d'exposicion e de dubertura dau diafragma.

fotoelectricitat n.f. Produccion d'electricitat per l'accion dau lume; electricitat ensinda producha.

fotometor, tritz adj. Susceptible d'efècte fotoelectric.

fotoemission n.f. Emission d'electrons per de substànças sota l'accion de la luz.

fotoemissiu, iva adj. 1. Dotat de fotoemission. 2. Relatiu à la fotoemission.

fotostil(e) n.m. Fotoestilo.

fotoestilo n.m. Gredon optic, electronic de computador. Var.: **fotostil(e)**.

fotofasa n.f. Periòde de desvolopament pertocant d'uni varietats vegetali que li fa mestier, sigue de jorns lònchs e de nuèchs corti, sigue de jorns corts e de nuèchs lònghi.

fotofèresi n.f. (med.) Tecnica medicala que consistisse à desviar la sang dintre un malhum extracorporal irradiat ai ultraviolets.

fotofil(e), a adj. Si di d'un organisme que li fa mestier la luz.

fòtfinish n.f. (anglés) Aparelh fotografic qu'enregistra automaticament l'òrdre dei concurrents à l'arribada d'una corsa; fotografia ensinda obtenguda.

fotofòbe, a adj. Si di d'un organisme que la luz lo disturba.

fotofòbia n.f. 1. Fòbia de la luz. 2. Sensacion penoa que la luz produe, dins d'uni malautias.

fotofòne n.m. Aparelh que transmete lu sons per lo biais de radiacions luminoï.

fotofòr(e) n.m. 1. Lampa portativa à incandescença ò à reflector. 2. Copa decorativa de veire lo mai sovent tenchat, destinada à contenir una candela ò una làmpea.

fotofòr(e), a adj. (biol.) *Organe fotofòre*: Organe luminescent d'unu animaus.

fotogène, a adj. Que produe de lume: *Un organe fotogène*. Sin.: **fosforescent**.

fotogenès n.f. (biol.) Produccion de lume per lu organes fotogènes. Sin.: **fosforescença**.

fotogenia n.f. Produccion de lume.

fotogenic, a adj. 1. (corrent) Que lo sieu imatge fotografic ò cinematografic produe un bèl efècte: *Una cara fotogenica*. ◇ Que sembra mai beu en fòto ò au cinéma qu'au natural. 2. (sc.) Relatiu ai efèctes quimics de la luz sobre d'unu còrs.

fotogeologia n.f. Tecnica d'establiment de cartas geologiqui à partir de fotografias aerenqui e de relevats fach sus lo terren en nombre limitat.

fotografe, a n. 1. Persona que fa de fotografias, professionalament ò non. 2. Negociant, mestierant que desvolopa, tira de fotografias ò vende de material fotografic.

fotografia n.f. 1. Tecnica que permete de fixar l'imatge dei objècte sus una susfàcia renduda sensibla au lume per de procediment quimics. ◇ Aquesta tecnica emplegada coma mejan d'expression artistica; art dau fotografe. 2. Imatge obtengut m'aqueu mejan. 3. Descripcion, reproduccion fidèla e precisa de quaquara ren: *Un sondatge que dona una fotografia de l'opinion publica*. Dim.: **fòto**.

fotografiable, a adj. Que pòu estar fotografiat.

fotografiar vt. 1. Obtenir un imatge per fotografia. 2. Estampar dins la memòria l'imatge de (quaqu'un,

quauqua ren). 3. Descriure, representar m'una granda fidelitat, m'una granda precision.

fotografic, a adj. 1. Relatiu à la fotografia. 2. Qu'a la fidelitat, la precision de la fotografia.

fotograficament adv. Au mejan de la fotografia.

fotograma n.m. 1. Cadun dei imatges dei negatius d'una pellicula. 2. Engrandiment d'un d'aquelu imatges.

fotogramètre n. Especialista que fa de mapas topografiqui partent de fotografias terrenali ò aerenqui.

fotogrametria n.f. Aplicacion de l'estereofotografia ai relevats topografics, ai relevats dei formas e dei dimensions dei objèctes, dei releus, etc.

fotogrametric, a adj. Relatiu a la fotogrametria.

fotogravadura n.f. Tecnica de gravadura dei clichats d'estamparia per de procediments fotografics e quimics (en emplegant d'acide).

fotogravaire, airitz n. Professional especialisat dins la fotogravadura.

fòto-interpretacion n.f. Interpretacion dei fotografias aerenqui ò espaciali.

fotolisi n.f. (quim.) Descomposicion per la luz.

foto-ionisacion (-izacion) n.f. Ionisacion dei atòmes ò dei moleculas d'un gas ò d'una vapor sota l'accion d'una irradiacion ultravioleta.

fotolit n.m. Imatge fotolitografic obtengut fotograficament.

fotolitografia n.f. Procediment de reproduccion d'imatges fotografics au mejan de formas d'estamparia litografiqui sensibilisadi.

fotolitografic, a adj. Relatiu à la fotolitografia.

fotogravar vt. Faire de fotogravadura.

fotologia n.f. Fotobiologia.

fotolume n.m. Lampejaire, flash.

fotoluminescença (-éncia) n.f. Luminescença provocada per un raonament visible, ultraviolet ò infraroge.

fotomacrografia n.f. Macrofotografia.

fotomagnet, a adj. Relatiu au fotomagnetisme.

fotomagnetisme n.m. Fenomènes magnetic generats per la luz.

fotomapa n.f. Fotoplan que poarta d'uni entresenhas cartografiqui.

fotomaton n.m. (nom depaüt) Aparelh que pilha e desvolopa immediatament de fotografias d'identitat.

fotomecanic, a adj. (estamp.) Si di de tot procediment de reproduccion e d'estamparia dins lo quau si fa usatge d'un clichat fotografic.

fotomètre n.m. (opt.) Instrument de mesura de l'intensitat d'una foant luminoza.

fotometria n.f. Part de la fisica que tracta de la mesura dei grandors relatiu ai raonaments luminós; aquesta mesura.

fotometric, a adj. Relatiu à la fotometria.

fotomicrografia n.f. Fotografia facha mé l'ajuda d'un microsòpi.

fotomontatge n.m. Montatge ò empegatge realizat à partir de divèrsi fotografias.

fotomultiplicator, tritz adj. *Cellula fotomultiplicatritz* ò *fotomultiplicator*, n.m.: Cellula fotoelectrica à multiplicacion d'electrons.

foton n.m. (fis.) Quanton especific dau lume, veïcule dei interaccions electromagnetiqui.

fotonic, a adj. Relatiu ai fotons.

fotonuclear(i), a (-ària) adj. Relatiu à l'accion dei radiacions electromagnetiqui sus lo nucleu d'un atòme.

fotopatia n.f. Toterança pauc ò pron granda d'uni espècias vegetali ai intensitats luminoï.

fotoperiòde n.m. Durada dau jorn, considerada dau ponch de vista dei sieus efèctes biologics.

fotoperiodic, a adj. Dau fotoperiodisme; qu'es ligat au fotoperiodisme.

fotoperiodisme n.m. Reaccion dei èstres vius, e espec. dei plantas, à una seguida definida de periòdes de luz e d'escuritat.

fotopila n.f. Dispositiu que transforma un raonament electromagneticroent electric. Sin.: **cellula fotovoltaica, cellula solària**.

fotoplan n.m. Plan fotografic obtengut per l'apariatge de fotografias aerenqui reduchi à una escala comuna.

fotopolimèr, a adj. *Plastic polimèr*: Sensibilisat dins la massa e emplegat per la confeccion de clichats e de formas d'estamparias tipografiqui.

fotopsia n.f. Visions subjectivi d'aparença luminoza que, quora si manifèston, pertòcon l'uèlh malaut ò non, en seguida à quauqua ren de pauc ò pron anormal.

fotoquimia n.f. Embrancament de la quimia qu'estúdia lu efèctes dau lume, dei raonaments sobre li reaccions quimiqui.

fotoquimic, a adj. Que pertòca la fotoquimia ò lu efèctes quimics dau lume.

fotoquinesia n.f. Mena d'iraissibilitat que constrenhe d'unu animaüs à cercar la luz quora son dins l'escursina, ò lo contrari.

fotoreceptor n.m. Cellula receptritz visuala (còne ò bastonet de la retina).

fotoresistença (-éncia) n.f. Conductor electric que la sieu resistença càmbia segond la luminositat.

fotoresistent, a adj. Fotoconductor.

fotoresistivitat n.f. Fotoconductivitat.

fotorobòt n.m. Retrach reconstituit segond de testimoniatges, per lu enquistas de polícia.

fotoroman n.m. Roman-fòto.

fotosensibilisacion (-izacion) n.f. (med.) Sensibilisacion, allergia de la pèu à la luz (sobretot aquela dau Soleu).

fotosensibilisar (-izar) vt. Sensibilisar à la luz una substança ò un èstre vivent.

fotosensibilisator (-izator) n.m. Substança catalisairitz dei reaccions fotoquimiqui sota l'accion de la luz.

fotosensibilitat n.f. Sensibilitat ai radiacions luminoï.

fotosensible, a adj. Sensible ai raonaments luminós: *Placa fotosensibla*.

fotofèra n.f. Jaça superficiala luminoà d'una estela, espec. dau Soleu, que constitue la part abitualament visibla de l'astre.

fotosintèsi n.f. Assimilacion clorofilliana.

fotosintetic, a adj. Relatiu à la fotosintèsi.

fotosintetisaire (-izare), airtiz adj. Qu'assimila la clorofilla.

fotosintetisar (-izar) vt. 1. Faire la fotosintèsi. 2. Per un organisme, sintetisar lu glucides per lo biais de la fotosintèsi.

fotostat n.m. Document obtengut per fotocòpia.

fotostile n.m. (inform.) Dispositiu en forma de gredon que compoarta un element fotosensible e que permete l'utilisacion interactiva d'un computador gràcias ai sieus desplaçaments sus un ecran de visualisacion. Sin.: **gredon optic**.

fototactisme n.m. (biol.) Reaccion dei èstres unicellularis à una variacion d'intensitat luminoà. 2. Fototropisme.

fototaxi n.f. Reaccion d'orientacion per rapoart au lume, d'organismes que si desplaçon liurament.

fototaxia n.f. Fototactisme, fototropisme.

fototeca n.f. 1. Colleccion d'archius fotografics. 2. Luèc dont es conservada una tala colleccion.

fototelecopia n.f. Fax.

fototerapia n.f. (med.) Tractament per la lutz (naturala ò artificiala).

fototipe n.m. Imatge negatiu ò positiu realisat sus un supoart fotografic opac ò transparent.

fototipia n.f. Procediment d'estamparia à la tencha grassa au mejan de placas de vèire garnidi de gelatina bicromatada.

fototransistor n.m. Transistor qu'emplega l'efècte fotoelectric.

fototropic, a adj. Relatiu au fototropisme.

fototropisme n.m. Orientacion de creissença per rapoart à la lutz dei organismes fixats, espec. dei vegetaus.

fotovoltàic, a adj. Que prtòca la conversion de l'energia luminoà en energia electrica. \diamond *Cellula fotovoltàica*: Fotopila.

fotralha n.f. Canalha. Sin.: **gusalha, sarsavalha, racialha, rafatalha**.

fotraria n.f. Bofonaria. Sin.: **armanacaria, divagadura, desvari, folastrada**.

fotràs n.m. Luèc desordenat.

fotrassar vt. e vi. Èstre tròup menimós. Sin.: **cavilhar, espepissar, peluquejar, pachonear**.

fotrasson n.m. (pop.) Nèsci, conàs (pop.).

fotrassós, oa adj. Tarabustèri.

fotre n.m. (pop.) Espèrma.

fotre vi. (triv.) Faire l'amor. Sin.: **coïtar, fringar** (pop.), **bicar** (vulg.). \blacklozenge vt. Mandar violentament: *Fotre una ponchapeu à quauqu'un*. \blacklozenge **si fotre** (de) v.pr. (vulg.) 1. Si menchonar (de), si rire (de), si garçar (de), si trufar (de). 2. Non acordar d'importança (à), si garçar, s'engarçar (de).

fotrejaire, airtiz n. Persona que fotreja. Sin.: **blastemaire**.

fotrejar vi. Blastemar.

fotut, uda adj. (pop.) 1. Mancat; arroinat, perdut: *Un afaire fotut, aqueu dirigent malonèst es fotut*. 2. Capable: *Es fotut de capitar! Es pas fotut de conjuguar un vèrbo au present!* 3. *Ben fotut, mau fotut*: Ben fach, mau fach. 4. *Mau fotut*: Un pauc fatigat.

fouca n.f. Fólega.

fouzejada n.f. Fulguracion.

fouzejament n.f. Fulguracion.

fouzer n.m. 1. Fodre. 2. Lamp.

fòx n.m. (angl.) Fòx-terrier.

fòx hound n.m. (angl.) Can corrent anglés de granda talha.

fòx terrier n.m. Can terrier d'origina anglesa, que la sieu raça comprèn doi varietats, dei pels durs e dei pels liscs. Abrev.: **fòx**.

fòx-tròt n.m. (angl.) Dança americana que foguèt totplen à la mòda vèrs lo 1920.

Fr Simbòle dau franci.

fra n.m. Fraire (títol religiós).

fra prep. (it.) Entre.

frac n.m. Vestit masculin negre de ceremònia.

fracàs n.m. Bosin violent de quauqua ren que si rompe, que vèn picar còtra quauqua ren, que si profunda, etc.: *Lo fracàs dei ondas sus lu rocàs*. Var.: **fracassada**. Sin.: **tarabast**.

fracassada n.f. Fracàs.

fracassament n.m. Accion de fracassar. Sin.: **esclapatge, rompedura**.

fracassar vt. Rompre mé violença, à tròç. Sin.: **esclapar**. \blacklozenge **si fracassar** v.pr. (fam.) Si rompre lo morre violentament.

fracassier, a adj. Que fa de bosin, de fracàs. \blacklozenge Que mete d'empachas.

fracatge n.m. 1. Degalh material grandàs, causat violentament per lo fach de l'òme ò dei elements naturals. Sin.: **devastacion**. 2. Resultat desastrós de quauqua ren à respieh de quauqu'un: *Lu fracatges dau cancre*.

fracatjar vt. Provocar de fracatges. Sin.: **degalhar, arroinar, devastar, desfondre, desbastir**.

fraccion n.f. 1. Part d'un tot; porcion. 2. (liturgia) Accion de rompre lo pan eucaristic. 3. (mat.) Notacion d'un nombre racional sota la forma $\frac{a}{b}$, nombre qu'es lo resultat de la division de *a* (numerador) per *b* (denominator), embé *a* e *b* nombres entiers. Sin.: **rot, nombre rot**. \diamond *Fraccion decimale*: Que lo sieu denominator es una potença de 10.

fraccional, a adj. Que tende à la desunion, au fraccionament d'un partit, d'un sindicat. Var.: **fraccionau**.

fraccionament n.m. Accion de fraccionar.

fraccionar vt. Partir en fraccions, partatjar: *Fraccionar una proprietar, un deute*.

fraccionari, ària adj. (mat.) Qu'a la forma d'una fraccion.

fraccionau, ala adj. Fraccional.

fraccionisme n.m. Accion que tende à fìcar la desunion dins un partit politic, un sindicat, en provocant de scissions, en creant de tendenças.

fraccionista adj. e n. Dau fraccionisme; que practica lo fraccionisme.

frach, a adj. Rot: *Favas frachi, pèus frachs*.

fracha n.f. Rompedura geologica: *Linha de fracha*.

fracham n.m. Escombres. Var.: **fracha**.

frachar vt. Fracturar, rompre.

frachas n.f. Fracham.

frachisa n.f. (geol.) Region dont si rejónhon lu doi flancs d'un plec. Sin.: **carniera**.

fractal, a adj. (mat.) Si di d'objèctes matematics que la sieu creacion ò la sieu forma tròva li sieu règlas unicament dins l'irregularitat ò la fragmentacion e dei brancas dei matematicas qu'estúdíon aquelu objèctes: *Objècte fractal, geometria fractala* (la natura ofrìsse de nombrós exemples de formas que presènton un caractèr fractal: la neu, d'uni rets idrografiqui, etc.). Var.: **fractau**.

fractau, ala adj. Fractal.

fractura n.f. 1. Accion de forçar, de rompre: *Fractura d'una poarta*. 2. (cir.) Rompedura violenta d'un oàs ò d'un cartilatge dur. 3. (geol.) Rompedura de la rusca terrèstra. Var.: **fracha**.

fracturacion n.m. (tecn.) Estimulacion de produccion de petròli per asclatge à auta pression de la ròca dins lo vesinatge d'un potz. ◊ (espec.) Technica d'extraccion dau gas de sistre.

fracturar vt. 1. Rompre; forçar. 2. Practicar la fracturacion de (una ròca).

fraga n.f. 1. Fruch dau fraguier, receptacle de la flor que vèn carnut e sucrat après la sieu fecondacion. 2. Angiòma tuberós.

fragataire n.m. (mar.) Nautor embarcat sus una fregata. Var.: **fregataire**.

fragil(e), a adj. 1. Que si rompe, si degalha facilament: *Una sieta fragile*. 2. Qu'es debble de constitution: *Un enfant fragile*. 3. Gaire estable, mau assecurat, subjècte à disparéïsser: *Equilibri fragile*.

fragilizacion (-izacion) n.f. Accion de fragilisar; lo sieu resultat. Sin.: **afreuliment**.

fragilisar (-izar) vt. Rendre fragile, mai fragile. Sin.: **afreulir**.

fragilitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es fragile, de cen que si rompe ò si degalha facilament. 2. Caractèr instable; vulnerabilitat: *La fragilitat d'un govèrn*. 3. Mancaça de robustessa fisica ò morala. Sin.: **freuletat, freularia**.

fragment n.m. 1. Tròç (d'una caua rota, esgarrada). Sin.: **brisadura, peça, partida, brigalh**. 2. Cen que sobra d'un obratge ancian: *Un fragment d'estàtua antica*. ◊ Tròç extrach d'una òbra, d'un tèxto, etc.

fragmentable, a adj. Que pòu èstre reduch en fragment. Sin.: **peçable, espeçable, brigalnable**.

fragmentacion n.f. Accion de fragmentar; fach d'èstre fragmentat.

fragmentar vt. Redurre en fragments; dividir. Sin.: **peçar, espeçar, brigalhar**.

fragmentari, ària adj. Que constitue un fragment d'un tot; parcial, incomplet.

fragmentariament adv. D'un biais fragmentari.

fragmit n.m. 1. Cana comuna dau pen lòng, dei fuèlhas ponchudi, qu'emplégon lu panieraires. 2. Boscarla dei joncs. Sin.: **boscarla dei caniers**.

fragosta n.f. Fruch dau fragostier. Sin.: **cuman** (Luceram).

fragostier n.m. Sota-aubrilhon cultivat vesin de la ròmega e qu'existisse finda à l'estat sauvatge (Familha dei rosaceas). Sin.: **amoreu**.

fragrança (-ància) n.f. (lit.) Odor suava, parfum agradiu. Sin.: **redolença, redolència**.

fragrant, a adj. Que sente boan.

fraguier n.m. Planta estirassanta que dona de fragas.

fraguiereda n.f. Luèc plantat de fraguiers.

frairada n.f. 1. Fèsta patronala dins un vilatge. Var.: **frairia**. 2. Taulejada frairala.

frairal, a adj. 1. Pròpri à de fraires, à de fraires e de sòrres. 2. Qu'evòca l'afeccion que si poarta generalament entre fraires, entre fraires e sòrres. Var.: **frairau**. Sin.: **fraternal**.

frairalament adv. D'un biais frairal. Sin.: **frairosament**.

frairar vi. Fraternalisar. Sin.: **s'afrairar, s'afrairir**.

frairastre n.m. Fraire de paire (*fraire consanguin*) ò de maire (*fraire uterin*).

frairau, ala adj. Frairal.

fraire n.m. 1. Enfant mascle naissut dau meme paire e de la mema maire qu'un autre enfant. 2. Aqueu mé cu si pòu èstre unit per de ligams d'amistat estrechs tant coma se siguesse un fraire. ◊ *Fraires d'armas*: Companhs qu'an combatut ensèm per la mema causa. 3. Nom que si dónon entre elu lu membres d'uni confrarias ò associacions. ◊ *Fraires minors*: Franciscans. ◊ *Fraires predicaires*: Dominicans. ◊ *Fraire dei escòlas cristiani*: Congregacion religioa que si dedica à l'ensenhament. ◈ adj. e n.m. Unit per de rapoarts de solidaritat estrechs: *De país fraires*.

frairejacion n.f. Fraternalizacion. Sin.: **afrairement**.

frairejar vi. Fraternalisar. Sin.: **frairar, afrairar**.

frairenal, ala adj. Frairal. Var.: **frairenau**. Sin.: **fraternal**.

frairenatge n.m. Fraternalitat. Var.: **frairesa, frairia**.

frairenau, ala adj. Frairau.

frairesa n.f. Fraïressa.

fraïressa n.f. Fraternalitat. Var.: **frairesa**.

fraïret n.m. Fraïrèt, fraïron.

fraïria n.f. Fraternalitat.

fraïra n.f. Fraïrada.

fraïron n.m. Diminitiu de fraire. Var.: **fraïret, fraïrèt**.

fraïrosament adv. Fraïralament.

fraïrèt n.m. Fraïron.

frais n.m. Aubre dei forèsts temperadi, dau boasc clar, sople e resistent (aut fin à 40 m, Familha dei oleaceas). Var.: **fraïsse**.

fraïsse n.m. Frais.

fraisseda n.f. Fraissinet.

fraisset n.m. Fraissinet.

fraisseta n.f. Fraissinet.

fraissinèla n.f. Dictame. Var.: **fraxinèla**.

fraissinet n.m. Luèc plantat de frais. Var.: **fraisset**.

fraisseda, fraisseta.

fraie, a adj. (it.) Maigrolin; fragile.

franc n.m. 1. Unitat monetària principala de França, de Belgica e de Luxemborg fins à l'arribada de l'euro. 2. Unitat monetària de Soïssa e d'unu país d'Àfrica francòfona.

franc, a adj. 1. Qu'esconde minga rèirepensada: *Un rire franc, una respoasta franca*. ◇ *Èstre franc*: Èstre leal, sincèr. ◇ *Franc juèc*: Juèc leal. 2. Pur, pas mesclat: *Un roge franc*. 3. (lit.) Qu'es perfècte, complit dins lo sieu genre. 4. Que non es sotamés au pagament d'un drech, d'un impost. ◇ *Botiga franca*: Botiga que, dins d'unu emplaçaments (aeropoarts, etc.), prepaua de produchs sensa taxas. Sin.: **free-shop** (angl.). ◇ *Poart franc, zòna franca*: Poart ò region sus la frontiera dont la mèrç estrangiera penètra liurament, sensa pagar de drechs. ◇ *Zòna franca*: Zòna industriala dont li empresas poàdon beneficiar de cargás aleugieridi ò d'una supression de cargás, dins l'amira de desvolopar l'activitat dau luèc e de crear d'emplecs. ◇ (ist. anciana) *Vila franca*: Vila que non pagava la talha. ◇ *Franc de poart*: Si di d'un mandadís que lo client destinatari non paga. Sin.: **franco** (it.). ◆ adv. Francament: *Parlar franc*.

franc, a adj. e n. Qu'apartèn ai Francs. ◇ *Lenga franca*: Nom donat d'en primier à la lenga germanica per lu envaïsseires de Gàllia.

francalòdi n.m. Alòdi desliurat de tota servituda.

francament adv. En estent franc, embé sinceritat: *Parlar francament*.

franc bòrd n.f. 1. (mar.) Distança verticala mesurada au mitan d'una nau entre la flotason e la part superiora de la cubèrta continua mai elevada. ◇ *Marcas de franc bòrd*: Signes traçats sus cada bòrd d'una nau per indicar lo limit reglementari d'enfonsament (Etim.angl. *Free board*). 2. (dr.) Espaci de terren liure de proprietari que costejat un cors d'aiga ò un canal.

francborgés n.m. Au Temps Mejan, aqueu que, dependent d'un senhor, èra franc de cargás comunali.

franc-comtés, esa adj. e n. De Franca-Comtat. Sin.: **comtés**.

francés, esa adj. e n. De França. ◆ n.m. Lenga oficiala de França e d'unu autres país, espec. dins d'anciansi colonias francesi d'Àfrica.

francesacion n.f. Accion de francesar: *Francesacion dei tèrmes tecnicos anglés*. ◇ (mar.) *Acte de francesacion*: Document de bòrd qu'atèsta qu'una nau es ben immatriculada dins lei registres francés e que l'autorisa à auborar lo pavallhon francés. Var.: **francisacion, francizacion**.

francesar vt. Donar un caractèr francés, una forma francesa à: *Francesar un nom*. Var.: **francisar, francizar**.

francescan, a adj. e n. 1. Religiós, religioa de l'òrdre que fondèt Sant Francés d'Assisi. 2. Relatiu à Sant Francés d'Assisi.

francescanisme n.m. Doctrina de Sant Francés d'Assisi.

franc feu n.m. (feud.) 1. Feu que lo sieu detentor èra sotamés solament à de servicis reduchs. 2. Taxa deuguda per un roturier qu'aquistava un feu nòble.

franchimand, a adj. (pej.) Francés. Var.: **franchimand**.

franchimandejaire, airitz adj. e n. (pej.) Persona que fenhe de parlar francés. Var.: **franchimandejaire**. Sin.: **francilhòt**.

franchimandejar vi. (pej.) Parlar francés, pilhar lo biais francés. Var.: **franchimandejar**.

franchimand, a adj. e n. Franchimand.

franchimandejaire, airitz adj. e n. Franchimandejaire.

franchimandejar adj. e n. Franchimandejar.

franci n.m. Metal alcalin radioactiu; element (Fr) de n° atomic 87.

francian n.m. Dialècte de lenga d'oïl, parlat en Isla-de-França à l'Atge Mejan, e qu'es à l'origina dau francés.

francic, a adj. e n. Lenga dei Francs qu'apertèn au german ponentés, que venguèt lo francian en si mesclant au galloroman nordenc.

francisme n.m. Idiotisme ò tèrme de la lenga francesa.

francilhòt, a adj. e n. Franchimand.

francillian, a Estatjant, natiu de l'Ísola de França.

franchimandalha n.f. (pej.) Toi aquelu que pàrlon lo francés.

francisacion (-izacion) n.f. Francesacion.

francisar (-izar) vt. Francesar.

francisca n.f. 1. Destrau de guèrra dei Francs e dei Germans. 2. Destrau mé doi fèrres, emblema dau regime de Vichí.

francisme n.m. Mòt, expression, bastison sintaxica francés, emplegats dins una altra lenga. Sin.: **gallicisme**.

francista n. Especialista de la lenga francesa.

francitan n.m. Mescla de francés e d'occitan: *Se bouléguer es de francitan*.

francitanejar vi. Persona que fa usança dau francitan.

francitanejaire, airitz adj. e n. Si di d'una persona que mescla francés e occitan dins son parlar.

francmaçon adj. e n. Membre de la franc-maçonaria.

francmaçonaria n.f. Associacion en partida secreta, expandida dins divèrs país, que lu sieus membres profèsson de principis de fraternitat, si reconoisson entre elu au mejan de signes e d'emblemas e son organisats en gropes sonats *lòtjas*.

francmaçonnic, a adj. Relatiu à la francmaçonaria. Var.: **maçonnic**.

franco adv. [*franko*] (de l'italian *porto franco*) Franc de poart, en parlant d'un mandadís.

franco Element que vèn dau mòt *francés* e que permite de faire de compautat mé d'autres mòts etnics: **Francoamerican, francorús**.

francoamerican, a adj. Que pertòca l'Amèrica e la França: *Li relacions francoamericani*. ♦ adj. e n. Qu'a la dobla nacionalitat, americana e francesa.

francocanadian, a adj. Que pertòca lo Canadà e la França: *Li relacions francocanadiani*. ♦ adj. e n. Qu'a la dobla nacionalitat, canadiana e francesa. ♦ n. Si di dau francés pròpri ai regions francofòni dau Canadà.

francofil(e), a adj. Amic de la França; que li agrada la cultura francesa.

francofilia n.f. Amistat per la França.

francofòbe, a adj. Ostile à la França.

francofòbia n.f. Ostilitat vèrs la França.

francofòne, a adj. e n. De lenga francesa. Sin.: (pop.) **parlaponchut**.

francofonia n.f. Comunautat de lenga dei país francofònes; ensèm dei país francofònes. ◇ Collectivitat que fórmon lu pòbles que pàrlon francés.

francofonisacion (-izacion) n.f. (espec. au Canadà) Accion de francofonisar.

francofonisar (-izar) vt. (espec. au Canadà) Aumentar lo nombre de francofònes dins un organisme public ò privat.

francofrancés, esa adj. (pej.) Que pertòca unicament la França: *Perdre lo sieu temps à un debat francofrancés*.

francoitalian, a adj. Que pertòca l'Itàlia e la França: *Li relacions francoitaliani*. ♦ adj. e n. Qu'a la dobla nacionalitat, italiana e francesa.

francoleta n.f. Pichin francolin.

francolin n.m. 1. Auceu galinaceu african, vesin de ma perdritz. 2. *Francolin dei coals*: Galinaceu dau plumatge ros, de 35 cm de lòng, que viu dins li forèsts de montanha (Familha dei tetraonidats).

francoonian, a adj. e n. Qu'apartèn à la Francònia; natiu de Francònia.

francoprovençau, ala adj. e n.m. 1. À l'encòup francés e provençau. 2. Que pertòca lo francoprovençau. ♦ n.m. Lenga romana parlada en Soïssa romanda, Vau d'Aosta, Savòia, Daufinat e Lionés. Lo francoprovençau compoarta de caractères pròpris, ma presenta finda d'unu trachs comuns m'au francés e mé l'occitan. Es desseparat dau parlar d'òc per una linha que seguísse lu monts de Forés, passa au ponent de Sant Estève, si corba à l'ubac de Valença e fa tèsta à l'ubac de Briançon. Sin.: **arpitan**.

francor n.f. Franquesa.

franc parlar n.m. Absènça de constrencha ni de resèrva dins lo biais de s'exprimir. ◇ *Aver lo sieu franc parlar*: Dire francament, directament cen que un pensa, quaus que sígon lu tèrmes emplegats.

franc quartier n.m. (arald.) Quartier qu'ocupa lo quart de l'escut.

franc tiraire n.m. 1. (mil.) Combatent que non es d'una armada reguliera. 2. (fig.) Persona que mena una accion independenta, sensa observar la disciplina d'un grope.

frandacion n.f. Frusta, rosta. Sin.: **rasclada, plumada, estrilhada, fretada**.

frandalhar vt. Frustar, esgarrar (espec. en parlant de vestits).

frandalhat, ada adj. Vestit mé de cauas frusti, esgarradi. Var.: **frandalhier**.

frandalhier, a adj. Frandalhat.

frangeta n.f. Pichina franja de bèrris sus lo front. Var.: **frangilha**.

frangilha n.f. Frangeta.

frangilhar vi. S'esfilargar en parlant d'un vestiment, d'un teïssut en seguida à la frustanha.

frangilhós, oa adj. Esfilargat.

frangipana n.f. 1. Fruch dau frangipanier. 2. Crema pastissiera addicionada de pòuvera d'amèndola, que sièrve à garnir una pastissaria; pastissaria en pasta fulhetada garnida d'aquesta crema.

frangipanier n.m. Aubrilhon d'Amèrica cultivat per li sieu flors (Familha dei apocinaceas).

franglés n.m. Mesclum de francés e d'anglés.

franhar vt. Deferlar, en parlant de la mar. Sin.: **salivar, ersejar**.

franhent n.m. Èrsa que si vèn rompre en rotleus sus la grava. Sin.: **salivanta**.

franja n.f. 1. Ornament de fieus travalhats d'una passamentaria ò d'un teïssut que s'en consèrva solament un fieu de l'armadura, emplegat en cordura e en decoracion. 2. Bèrris que retómbon sus lo front. 3. Part marginala d'un grope de personas, d'una collectivitat. 5. (opt.) *Franjas d'interferença*: Faissas, alternativament lusenti e escuri, deugudi à l'interferença dei radiacions luminoï.

franjar vt. Faire de franjas à (un teïssut, un vestit).

franjós, oa adj. Qu'a de franjas.

franquesa n.f. Franquesa.

franquesa n.f. 1. Dispensa de taussas ò de drechs de doana. 2. Tèrra dispensada de talhas. Var.: **franquèsia, franquisa**.

franquèsia n.f. Franquesa.

franquesa n.f. Qualitat d'una persona franca; sinceritat, drechura. Var.: **franquitge, francor**.

franqueta n.f. À *la boana franqueta*: Simplement, sensa faire de ceremònias. Sin.: **à la boana**.

franquir vt. (*franquissi*) 1. Passar (un obstacle) per un mejan quau que sigue. 2. Passar (un limit). Sin.: **trescompassar, rescompassar, compassar, descompassar**.

franquisa n.f. 1. Clàusola d'una assegurança que fixa una soma forfatària que rèsta à la carga de l'assegurat en cas de degalh; aquesta soma. 2. (com.) Drech d'esplechar una marca, una rason sociala, qu'una empresa autreja à una altra sota de condicions determinadi. 3. Exoneracion d'uni cargat, d'un drech: *Franquisa postal, doaniera*. Var.: **franquesa**.

franquissaire, airitz n. Qu'autreja una franquisa.

franquissar vt. (com.) Ligar per un contracte de franquissatge.

franquissat, ada adj. Beneficiari d'una franquisa.

franquisme n.m. Sistema de govèrn instaurat en espanha per lo General Franco à partir dau 1936.

franquista adj. e n. Relatiu au franquisme; partidari dau franquisme.

franquitge n.m. Franquessa.

frapa n.f. Accion de frapar una moneda, una medalha. Var.: **fraparia**.

frapacion n.f. Obsession. Sin.: **malanha, lanha, lagui, cruci**.

frapament n.m. Bosin produch per cen que pica.

frapar 1. Tocar d'un mau fisic ò moral: *La malautia l'a frapat bruscament*. 2. Faire una viva impression sobre: *Es una nòva que m'a frapat*. Sin.: **laguiar, tafurar, lanhar, obsedir, tresvirar**. 3. Assubjectir à una constrencha, una decision de justícia ò administrativa: *Frapar d'expropriacion*. 4. Donar, per l'operacion d'una frapa, una emprenta à: *Frapar una medalha*. ♦ **si frapar** v.pr. (fam.) S'inquietar, si cruciar, cedir au pessimisme. Sin.: **si laguiar, si tresvirar**.

fraparia n.f. Frapa de la moneda.

frapat, ada adj. Obsedit. Sin.: **tafurat, laguiat, cruciat**.

frapejar vi. (mar.) Fach per una vela de flotar coma una bandiera quora si tròva dins l'axe dau vent. Sin.: **filejar, clapejar**.

frasa n.f. 1. Unitat dau discors, part d'un enonciat generalament formada de mai d'un mòt ò d'unu gropes de mòts (*proposicions*) que la sieu construccion presenta un sens complet. ♦ *Frasa tota facha*: Expression estereotipada, formula convencionala. 2. (mús.) Seguida de nòtas que fórmon una unitat melodica expressiva.

frasaire, airtz n. Persona que s'expressisse mé grandiloquéncia e afectacion. Sin.: **paraulier**.

frasar vt. (mús.) Jugar (una frasa musicala) en metent en evidença, per de respiracions e d'accents ben plaçat, lo desvolopament de la linha melodica.

frasat n.m. (mús.) Art d'interpretar una pèça musicala en respectant la dinamica expressiva dei sieu frases (accents melodics, pausas, ritme, etc.); l'interpretacion.

frasca n.f. Escart de comportament (sovent au pl.). Sin.: **campissada, farlanda, escarbicada**.

fraseologia n.f. 1. Ensèm dei construccions e expressions pròpri à una lenga, un mitan, una especialitat, una epòca. 2. (pej.) Assemblatge de formulas pompoï, de tèrmes complicat ò vuèi de sens.

fraseologic, a adj. Relatiu à la fraseologia.

frastic, a adj. (ling.) Relatiu à la frasa.

frasumar vt. Fresumar (Luceram).

frater n.m. (mar.) Dau temps dei galèras, barbier que faía foncion d'ajuda cirurgian.

fraxinèla n.f. Dictame. Var.: **fraissinèla**.

frasumar vt. Fracassar (Pelha).

fraternal, a adj. Frairal. Var.: **fraternau**.

fraternament adv. Fraternalament.

fraternau, ala adj. Fraternal.

fraternisacion (-izacion) n.f. Accion, fach de fraternisar; lo sieu resultat. Sin.: **frairejacion, afrairament**.

fraternisar (izar) vi. Manifestar mutualament de fraternitat, d'amistat, de simpatia. ♦ (espec.) Cessar de

si tractar en enemics, si reconciliar. Sin.: **s'afrairar, s'afrairir, frairar, frairejar**.

fraternitat n.f. 1. Ligam de parentat entre fraires e sòrres. 2. Ligam de solidaritat e d'amistat entre d'èstres umans, entre lu membres d'una societat. Sin.: **fraires(s)a, frairia, frairenatge**.

fratolha n.f. 1. (pej.) Ensèm dei monges. 2. Esperit monastic.

fraton n.m. Faus fraire.

fratria n.f. 1. (Antiqu. gr.) Gropament de familhas, sotadivision de la tribú, constituit sobre una basa religioa, sociala ò politica. 2. Ensèm dei fraires e sòrres d'una familha.

fratricida adj. e n. Que tua son fraire ò sa sòrre. ♦ adj. Qu'opaua d'èstres que deuríon èstres amics, solidaris: *Una lucha fraticida*.

fratricidi n.m. Fach de tuar son fraire ò sa sòrre.

fraua n.f. Frauda.

fraud n.m. Frauda.

frauda n.f. Acte de marrida fe complit en contravenent à la lèi ò ai reglaments e nociu per lo drech dei autres: *Frauda electorala, fiscal*. ♦ (dr.) *Frauda sus lu produchs*: Engana sus la natura, l'origina, la qualitat ò la quantitat dei produchs. ♦ *En frauda*: Fraudulosament. Var.: **fraud, fraudaria**. Sin.: **barataria**.

fraudar vt. e vi. Cometre una frauda: *Fraudar lo fisc, fraudar dins un examèn*.

fraudador, airtz adj. e n. Fraudaire.

fraudaire, airtz adj. e n. Que frauda. Var.: **fraudador**. Sin.: **barataire, baratier**.

fraudament n. m. Accion de fraudar.

fraudaria n.f. Frauda. Sin.: **barat**.

fraudatòri, òria adj. Que tèn de la frauda.

fraudós, oa adj. Fraudulós.

fraudosament adv. Fraudulosament.

fraudent, a adj. Fraudulós.

fraudulós, oa adj. Endecat de frauda. Var.: **fraudent, fraudós**.

fraudulosament adv. D'un biais fraudulós. Var.: **fraudosament**.

fraumina n.f. Briga, brigon, brisum.

frauminar vt. Frominar, fresumar, esbrigarhar, brigonear, brigarhar.

fraxinacea n.f. *Fraxinaceas*: Oleaceas.

freatic, a adj. (geogr.) *Jaça freatica*: Jaça d'aiga soterrana, formada per l'infiltracion dei aigas de pluèia e qu'alimenta de potz e de foants.

freatobiologia n. f. Sciènça qu'estúdia lu animaus que vívon dins lu espacis freatics.

fredon n.m. Vocalisa que si compauava principalament d'una granda quantitat de pichins ornamentals abandonats encuèi. Sin.: **gorguege**

fredonament n.m. Accion de fredonar; cant de quauqu'un que fredona. Sin.: **cantonejament, cantejament, gorguege**.

fredonar vt. e vi. Cantar à mièja votz, sensa ben articular li paraulas. Sin.: **cantarelar, cantorlejar, cantarelejar, cantonejar, cantejar, gorguejar**.

fredura n.f. (lit.) Atmosfèra, sason frèia. Var.: **freiura, freidura**.

free jazz n.m. (mòt american) Estile de jazz apareissut ai Estats-Units au començament dei annadas 1960, que preconisa l'improvisacion totala, totalament desliurada dei constrenchas de melodia, de la trama armonica e dau temps.

freelance adj. inv. e n. (angl.) Si di d'un professional (fotografe, publicitari, arquitecte, etc.) que fa un trabalh independentament d'una agença. ◆ n.m. Aqueu trabalh.

frega n.f. 1. Raprochament sexual dei peis à fecondacion extèrna. 2. Epòca quora si debana aqueu raprochament. 3. Òu de peis, de batracians. 4. Peis pichinets ò foarça joves.

fregada n.f. 1. (arts) Dins un tableau, jaça fina de color que laissa vèire la textura dau supoart. 2. (med.) Preparacion en fina jaça, sus una lama de vèire, d'un liquide organic ò de cellulas, prelevats en vista d'un examèn microscopic. 3. (mar.) Fregata.

fregadas (de) loc.adv. Rapidament, à la lèsta, sensa tròup prestar atencion: *Sigue dich de fregadas, avètz toart de vos comportar ensin.*

fregament n.m. Fretament, fregada.

fregar vt. (*fregui*) 1. Passar just à costat. 2. Fretar.

fregata n.f. 1. (mar.) Ancianament, bastiment de guèrra pas tant peant qu'un vaisseau e mai rapide. 1528: «...an pres dos fregatas et dos barchas...» A.C.Arle. (Etim. napolitana *fragata*, metatèsi de *fargata*). 2. Au jorn, d'encuèi, bastiment de combat de desplaçament mejan, intermediari entre la corveta e lo crosaire. 3. Auceu palmipède dei mars tropicali dau plumatge escur, dau vòl potent e rapide (Família dei pelecanidats). Var.: **fregada**.

fregatar vt. (mar.) Afinar una nau, li sieu formas, per la rendre mai rapida.

fregaton n.m. 1. Fargaton. 2. Nau granda de la marina veniciàna enanchada per de velas latini e de rèms. (s. XVIe). 3. Pichona fregata non pontada. 4. (1769) Pichona barca de pesca de Provença. 5. (fam.) Nom dau capitani de fregata dins lo girgon de la marina.

fregida n.f. Manjar fregit.

fregidor n.m. Aisina ostaliera que si compaua d'un recipient profund per contenir l'òli, d'un cavanhòu-escolador levadís e d'un cuèrbeceu per far fregir de tantiflas.

fregidura n.f. Peis cuèch dins l'òli bulhent.

fregir vt. (*fregissi*) Faire cuèire (un aliment) dins un còrs gras bulhent. ◆ vi. Cuèire dins un còrs gras bulhent.

fregit n.m. 1. Accion ò biais de fregir un aliment. 2. Aliment cuèch en lo faguent fregir (especialament de pichins peis).

fregonar vt. Fretar.

frèi, frèia adj. 1. Qu'es à bassa temperatura; dont la temperatura es bassa. 2. Que dona la sensacion d'èstre à una temperatura mai bassa qu'aqueu dau còrs. 3. Que desgatja ò procura gaire de calor. 4. Que non es plus caud, que s'es refreiat: *De carn frèia*. 5. *Colors frèii*: Colors de l'espèctre que la sieu longor d'onda es mai vesina dau blau que dau roge. 6. Que saup restar calme, que si saup

contenir, mestrejar: *Restar frèi davant lo perilh*. 7. Que manifesta de resèrva, que manca de calor umana: *Un òme frèi*. ◆ adv. *Manjar frèi*: Absorbir un aliment frèi.

frèi n.m. 1. Temperatura bassa. 2. Sensacion provada en l'absença de calor ò en cas de diminucion de la calor. ◇ *Aver frèi*: Provar una sensacion de frèi. ◇ *Pilhar frèi*: S'enraumar. 3. Absença ò diminucion d'afeccion, de cordialitat. 4. À *frèi*: Sensa sotametre à la calor. ◇ (fig.) Sensa emocion aparenta; quora li passions si son calmadi. ◇ *Operar à frèi*: Faire una intervencion cirurgicala en defoara de tota inflamacion.

freiament adv. 1. Mé calma e luciditat. 2. Embé resèrva: *Un projècte aculhit freiament*. 3. Sensa minga escrupule, m'una totala insensibilitat: *Tuar quauqu'un freiament*.

freidura n.f. Fredura.

freiolit, ida adj. Freióis.

friior n.f. Absença de sensibilitat, indiferença.

frèis, oa adj. e n. 1. Frèi, que manca de cordialitat. 2. Qu'esita à agir, à anar de l'avant, à pilhar de riscs. ◆ adj. e n. Qu'es sensible au frèi.

freiusement adv. 1. Freiament. 2. D'un biais freiós.

freiura n.f. Comportament freiós. Var.: **fredura**.

frejulenc, a adj. e n. De Frejús.

frema n.f. 1. Èstre umn de sèxe femenin (per op. à òme). 2. Persona adulta de sèxe femenin (per op. à *filha*). 3. Esposa: *Vos presenti la mieu frema*. Sin.: **molher**. 4. Adulte de sèxe femenin, que si considèra per rapoart ai sieu qualitats, ai sieu activitats, ai sieu originas, etc.: *Una frema de paraula*. ◇ *Frema de redric*: Frema que li agrada l'òrdre. ◇ *Frema de maion, d'ostau*: Frema que saup tenir gaubiosament la sieu maion.

fremassier n.m. (pop.) Filhassier, putassier.

fremenassa n.f. Frema granda e gròssa.

fremeneta n.f. Femeneta.

fremiment n.m. 1. Agitacion, tremolament. 2. Emocion que si tradue per un pichin tremolament. 3. Movement leugier dins un liquide à mand de bulhir. 4. (fig.) Evolucion à pena marcada dins un sondatge, una estadistica, etc. Sin.: **refreniment**. Var.: **freniment**.

fremir vi. (*fremissi*) 1. Èstre agitat d'un tremolament à causa dau frèi, de la paur, de la sopresa, d'una emocion, etc. 2. Èstre leugierament agitat just denant de bulhir, en parlant d'un liquide. Sin.: **refrenir**. Var.: **frenir**.

fremissent, a adj. Que fremisse. Sin.: **refrenissent**.

fren n.m. 1. Organe destinat à ralentir ò à arrestar un ensèms mecanic dotat de movement. ◇ *Fren motor*: Accion dau motor d'un veicule automobile qu'agisse coma un fren quora lo menaire cessa d'accelerar. 2. Cen que retèn, empacha: *Lo gaire d'investiment es un fren à l'expansion*. ◇ (lit.) *Metre un fren à quauqua ren*: Tèmpar de l'arrestar. ◇ *Sensa fren*: Sensa limits. 3. (anat.) Cen que retèn un organe: *Lo fren de la lenga*. 4. Part dau mòrs que si tròva dins la boca d'un cavau.

frena n.f. Tetanòs.

frenada n.f. Accion de frenar; còup de fren.

frenaire, airtz adj. (fisiol.) Que frena l'activitat d'unu organes.

frenar vt. 1. Ralentir lo movement de quauqua ren, eventualament fins à l'arrestar. 2. Ralentir la progression, lo desvolopament de; moderar. ◆ vi. Ralentir lo sieu movement, s'arrestar, en parlant d'un veïcule, dau sieu menaire: *Lo camion a frenat bruscamet.*

frenatge n.m. Accion de frenar.

frenesia n.f. 1. Estat d'exaltacion violenta; emportament. Sin.: **escaufèstre**, **deliri**, **desvari**. 2. Ardor, entusiasme.

frenetic, a adj. Portat fins à una exaltacion extrèma. Sin.: **impetuós**.

freneticament adv. Mé frenesia.

freneticar vi. (*frenetiqui*) Divagar. Sin.: **desvari**.

frenic, a adj. (anat.) Dau diafragma. ◇ *Nèrvi frenic*: Que comanda li contraccions dau diafragma.

frenicotomia n.f. (cir.) Trencament d'un nèrvi frenic.

freniti n.f. (med.) Inflammacion dau diafragma.

freniment n.m. Fremiment, refreniment.

frenir vi. (*frenissi*) Fremir, refrenir.

frenissent, a adj. Fremissent.

frenologia n.f. Estudi dau caractèr e dei foncions intellectuali de l'òme d'après la conformacion extèrna dau crani.

frenologic, a adj. Que pertòca la frenologia.

frenològue, a n. Especialista en frenologia.

frenopata n. Malaut mental. Sin.: **psicopata**.

frenopatia n.f. (med.) Malautia mentala. Sin.: **psicopatia**.

frenopatic, a adj. Relatiu à la frenopatia. Sin.: **psicopatic**.

frenopatologia n. f. Psiquiatria.

frenopatològue, a n. Psiquiatre.

frèu n.m. Paisseu. Sin.: **escarasson**, **paleisson**, **autin**.

freon n.m. Derivat clorat e fluorat dau metane ò de l'etane, emplegat comaagent frigorific.

frepier, a n. Persona que fa lo comèrci dei vestits de segonda man. Var.: **fripi**. Sin.: **fardassier**.

frepilha n.f. Ferpilha.

frepilhon n.m. Ferpilhon.

frepilhonós, oa adj. Ferpilhonós.

frepilhós, oa adj. Ferpilhós.

frequença (-éncia) n.f. 1. Caractèr de cen qu'acapita sovent: *La frequença dei sieu visitas m'enuèia un pauc*. 2. Nombre de còups qu'una accion, un eveniment acapita dins un temps donat. ◇ *Frequença dau pols*, *frequença cardiaca*: Nombre de còups que lo coar bate en una minuta. ◇ (estad.) Rapoart dau nombre d'individús d'un escapolon estadistic, qu'un sieu caractèr quantitatiu determinat pilha una valor donada, au nombre total d'individús de l'escapolon. ◇ (estad.) *Frequença cumulada*: Soma dei frequenças relatiui ai valors *x*, *y*, *z*, etc., pilhadi per un caractèr quantitatiu. ◇ (fis.) Nombre de vibracions per unitat de temps dins un fenomène periodic (unitat: *hèrtz*, simbòle: *Hz*): *Bassa frequença*, *auta frequença*. ◇ (acost., telecom.) *Gama de bassa frequença*: Ensèm dei frequenças compresi dins un interval donat. ◇ *Bassa frequença*: Compresa entre 30 e

300 kHz. ◇ *Auta frequença*: Compresa entre 300 e 3000 kHz.

frequençamètre n.m. (electr.) Aparelh que sièrve à mesurar la frequença d'un corrent alternatiu. Var.: **frequenciamètre**.

frequencial, a adj. Relatiu à la frequença d'un fenomène periodic. Var.: **frequenciau**.

frequenciau, ala adj. Frequencial.

frequenciamètre n.m. Frequençamètre.

frequent, a adj. Qu'acapita sovent; corrent, abitual, costumier.

frequentable, a adj. Que si pòu frequentar. Sin.: **trevable**.

frequentacion n.f. 1. Accion de frequentar un luèc, una persona. Sin.: **trevança**. 2. Persona que si frequenta: *Aver de marridi frequentacions*.

frequentament adv. D'un biais frequent, foarça sovent.

frequentar vt. 1. Anar sovent, abitualmente dins (un luèc). 2. Aver de relacions seguidi mé (quauqu'un). ◆ vi. Aver un calinnaire, una calinhiera. Sin.: **trevar**, **trevassejar**, **s'afraïrar embé, si frequentar**. Calinhar. ◆ **si frequentar** v.pr. Aver una relacion mé quauqu'un, espec. una relacion amoroa.

frequentatiu, iva adj. e n.m. (ling.) SI di d'un vèrbo que marca qu'una accion si torna produrre, coma *refaire*, *tornar faire*. Sin.: **iteratiu**.

fres n.m.pl. (fr.) 1. Despensas per una operacion quala que sigue: *Lu fres de viatge*. Sin.: **cost**. ◇ *Fres generals*: Despensas diversis fachi per lo foncionament d'una empresa. 2. (dr.) Despensas ocasionadi per un procès.

fres n.m. Colaret de linon ò de dentela que si portava ai s. XVIe e XVIIe. Var.: **fresa**. Sin.: **gorgiera**.

fresa n.f. Fres (colaret).

fresa n.f. 1. Autís rotatiu que compoarta d'uni arestas trencanti, regulierament dispauadi à l'entorn d'un axe. 2. Autís emplegat per faire un foratge. 3. Instrument rotatiu montat sus lo torn de dentista, que sièrve au tractament dei lesions dentari e ai intervencions que poàrton sus lu teissuts durs de la dent.

fresadoira, n.f. Màquina-aisina emplegada per lo fresatge.

fresadura n.f. Mena de brodaria que si mete sus de vestits.

fresaire, airtiz n. Persona que fa usança de la fresa.

fresar vt. 1. (tecn.) Usinar (una pèça) au mejan d'una fresa. 2. Engrandir un trauc dont si deu introdure una vit ò un autre objècte. 3. Levar la pèu dei favas. 4. (coïna) Rotlar, esquichar la pasta mé la man per la rendre omogenea.

fresatge n.m. Accion de fresar.

fresc, a adj. 1. Qu'es leugierement frèi ò que procura una sensacion de frèi leugier: *Un vent fresc*. 2. Desprovedit de cordialitat: *Un acuelh un pauc fresc*. 3. Recent, que vèn d'aparéisser ò d'acapitar: *Una nòva fresca*. 4. Que vèn d'èstre aplicat, que non a augut lo temps de secar: *Pintura fresca*. ◇ *De fresc*: À pena fach. 5. Qu'es estat culhit, pescat, etc., recentament, que non a augut lo temps de si degalhar: *Aqueu peis es beu fresc*. ◇

Sòus frescs: Novelament reçauputs e que poàdon èstre emplegats. 6. Qu'a conservat ò retrobat la sieu vitalitat; que non es las, que non es plus las coma èra: *De tropas fresqui*. 7. (fam. iron.) Dins una marrida situacion: *E ben, siam frescs!* ◆ adv. Leugierament fresc: *Fa fresc*. Var.: **frescolet**. ◇ *Beure fresc*: Beure un liquide fresc.

fresc n.m. 1. Ària fresca: *Pilhar lo fresc*. 2. (mar.) Vent pusleu foart. ◇ *Boan fresc*: Aura boana (foarça 6). ◇ *Grand fresc*: Aura foarta (foarça 7).

fresc n.m. (arts) Pintura murala facha sus una jaça de mortier fresc à la quala si vènon incorporar li colors mescladi d'aiga. Var.: **fresca**.

fresca n.f. (arts) Fresc.

fresca n.f. Moment dau jorn que fa fresc: *D'estiu, sortèm solament à la fresca*.

frescada n.f. Bevenda fresca.

frescament adv. 1. Despi gaire de temps: *Siam frescament maridats*. Sin.: **de fresc**. 2. Sensa gaire d'entusiasme, de cordialitat: *Es estat reçauput frescament*.

frescar vi. Venir mai fresc en parlant dau vent; si di d'un vent qu'acreisse la sieu foarça.

frescolet, a adj. e adv. Un pauc fresc.

frescor n.f. 1. Caractèr de cen qu'es fresc: *La frescor d'un matin*. 2. Qualitat, esclat d'una caua novèla ò nòva. 3. Qualitat, estat d'una caua (manjar, flors, etc.) que non a augut lo temps de s'alterar.

frescum n.m. 1. Frescor desagradiva. 2. Odor de vianda fresca.

frescura n.f. Frescor.

frèsia n.f. Èrba ornamentala bulboa dei flors en grapas (Família dei iridaceas).

fresquejar vi. Èstre fresc.

fresquiera n.f. 1. Grand recipient per refrescar ò tenir au fresc lu vèires, li botilhas. 2. Luèc dont fa fresc. 3. Temps fresc.

fresquista n. Artista que fa de frescs.

fresumar vt. Brigonear (à Luceram). Var.: **frasumar**.

fret n.m. 1. Remuneracion deuguda per l'afretaire, ò expeditor de mèrc, per lo transpoart de mèrc per avion, per nau ò per camion. Sin.: (que cau preferir) **naulatge**., **nòlis**. 2. Lo cargament ensinda transportat.

freta n.f. 1. (tecn.) Cercle de metal que si mete à l'extremitat d'uni pèças per li empachar de si fendre ò que siève à ligar doi pèças juxtapaadi. Sin.: **cencha**. 2. Coarda de budeu reglabla ò fina barreta que siève à partejar lo mànegue d'un instrument de música (guitarra, laüt, etc.) en miègs-tons. Sin.: **barreta**.

freta n.f. 1. (arquit.) Ornament corrent en linha rota. 2. (arald.) Mòble fach de sièis cotissas entrebescadi.

fretabòtas n. inv. 1. Persona que neteja li bòtas ò lu soliers en escambi de sòus. 2. Mena de lama de fèrre plaçada à l'intrada d'unu bastiments, destinada à rasclar la soala dei bòtas ò dei soliers.

fretada n.f. 1. Accion de fretar, de friccinar. Sin.: **fretament**, **fregament**. 2. Bastonada, frandacion, rasclada.

fretadents n.m. inv. Bròssa dei dents.

fretadís n.m. Examèn au microscòpi en laboratòri d'una fina man de secrecion ò de teissut uman.

fretador n.m. Susfàcia recubèrta d'un produch que permete de metre fuèc ai alumetas en li fretant sobre.

fretar vt. 1. Passar una caua sus una altra mantu còups en quichant: *Fretar doi pèiras per faire de fuèc*. 2. Faire una pression sus (quauqua ren) tot en faguent de movement repetits per netejar ò faire brilhar. Sin.: **aluesentir**, **aliscar**. 3. Passar la man sus (una part dau còrs), friccinar: *Fretar l'esquina, si fretar lu uèlhs*. 4. Curbir per fretada ò friccion: *Fretar d'alhet un croston de pan*. ◆ vi. Produre una fretada, blocar leugierament: *La poarta freta*. ◆ **si fretar** v.pr. (à) 1. Atacar, provocar, la si pilhar mé; èstre confrontat à: *L'an que vèn, si freretèr ai equipas melhori d'Euròpa*. 2. (lit.) Entrar en contacte mé (un mitan, un grope): *Si fretar ai artistas*.

fretar vt. (tecn.) Garnir d'una freta (de fretas), d'un cercle metallic: *Fretar lo mànegue d'una guitarra*. Sin.: **cenchar**, **ceular**.

fretar vt. 1. Donar (una nau) en locacion. Var.: **afretar**. Sin.: **naulejar**. 2. Pilhar en locacion (un veicule).

fretassa n.f. (pop.) Frema leugierera.

fretatge n.m. Accion de fretar.

fretilhant, a adj. Que fretilha. Sin.: **coetejant**, **fringolhant**. Var.: **fretilhós**.

fretilhar vi. 1. S'agitar per de movements vius e corts. Sin.: **fringolhar**, **coetejar**. 2. S'agitar sota l'efècte d'un sentiment foart: *Fretilhar de gaug*.

fretilhós, oa adj. Que fretilha. Var.: **fretilhanant**.

fretolhada n.f. 1. Còup d'estraça. 2. Fretada. 2. Accion de reguinhar, de regoir.

fretolhar vt. 1. Fretar. 2. Reguinhar, regoir, fripar.

freu n.m. 1. Mena de canal estrech, braç de mar que permete lo passatge dei naus de cabotatge. 2. Passatge entre doi ísolas: *Li ísolas dau Freu de Marselha*. Var.: **friòu, frieu**. 1528: «...l'armada de Andrieu Doria...es a miech frieu de la boca de Sepet.» A.C. Arle; (Etim. lat. *fretum*).

freudian, a adj. e n. Relatiu au freudisme; que si reclama dau freudisme.

freudisme n.m. Teoria dau foncionament psiquic, normal e psicologic, que S. Freud desvolopèt.

freudomarxisme n.m. Combinason teorica dau marxisme e de la psicanalisi.

freule, a adj. Fragile.

freuletat n.f. Fragilitat.

friabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es friable.

friable, a adj. Que pòu facilament èstre reduch en poussa. Sin.: **engrunable**.

friborg n.m. Fromai au lach de vaca, de la pasta cuècha, fabricat en Soïssa.

fricandeu n.m. Lesca de vedeu ponhada de pichins tròç de lard.

fricassada n.f. Plat de vianda blanca ò de volalha talhada à tròç e cuècha dins una saussa. Var.: **fricassum**.

fricassar vt. Faire cuèire, alestir en fricassada.

fricassum n.m. Fricassada.

fricativa n.f. (fon.) Constrictiva: f,v,s,z, *an* un son de fricativas.

friccion n.f. 1. Fretament qu'es fach sus una part dau còr. ◇ (espec.) Accion de netejar la tèsta m'una locion. 2. (sobretot au pl.) Desacòrdi, garrolhas entre de personas. 3. (mecan. ind.) Resistença que presènton doi susfàcia en contacte à tot movement d'una en rapoart à l'autre. ◇ *Entraïnament per friccion*: Entraïnament d'una susfàcia per una altra sota l'efècte dei foarças de fretament.

friccional, a adj. 1. (mecan. ind.) Relatiu à la friccion, au fretament. 2. (econ.) *Caumatge friccional*: Situacion de caumatge en despièch de l'existença d'emplecs nombrós, en rason de la rigiditat dau mercat. Var.: **friccionau**.

friccionar vt. Faire de friccions à: *Si friccionar li cambas*.

friccionau, ala adj. Friccional.

fricòt n.m. (fam.) Fricassum alestit grossierament.

fricotaire, airtiz n. Persona que ganha de sòus d'un biais illicit.

fricotar vt. (*fricòti*) 1. Acomodar en fricassum. 2. Manigançar, faire secretament: *Que fricòtes mai?* Sin.: **trafegar**. ◆ vt. ind. (*embé*) (fam.) Aver de relacions sexuali mē quauqu'un.

fricotatge n.m. (fam.) Trafec malonèste. Sin.: **traüc**.

fricotejar vi. Fricotar.

fricotier, a adj. Que fricòta.

frieü n.m. Freu, friòu, gorgau.

frigaman n.m. Pasta que s'esbriga dau bot dei dets e si laissa calar dins la sopa bulhenta; la sopa d'esperela.

frigana n.f. Insècte tricoptèr que la sieu larva, aquàtica, si bastisse à l'entorn, au mejan de vegetaus, de sabla, etc., de forreus dei formas diversis.

frigandò n.m. Fricandeu.

frigian, a adj. e n. 1. De Frigia. ◇ *Bonet frigian*: Coifadura semblabla au bonet d'afranquiment de la Roma antica, que sota la Revolucion francesa dau 1789, devenguèt l'emblema de la libertat, de la república. 2. (mús.) *Mòde frigian*: Mòde de *mi*, en música de Glèia e dins lo jazz.

frigida adj. Si di d'una frema pertocada de frigiditat.

frigides(s)a n.f. Frigiditat.

frigiditat n.f. Absença d'orgasme de la frema au cors d'un rapoart sexual. Var.: **frigides(s)a**.

frigoria n.m. Unitat de mesura de quantitat de calor levada (simb. Fg) qu'es equivalenta de 1 quilocaloria negativa e $vau - 4,1855$ quilojoules.

frigorìc n.m. Fluide ipotetic que si pensava qu'èra la causa dau frèi.

frigorifèr n.m. Locau d'ont l'ària es refreiada au mejan d'una conveccion forçada sus de tubes d'evaporadors, denant d'èstre mandada en de cambras frèii.

frigorific, a adj. Que produè de frèi: *Un armari frigorific*.

frigorific n.m. 1. Establiment de frèi industrial. 2. Aparelh frigorific.

frigorificar vt. (*frigorifiqui*) Sotametre au frèi per conservar.

frigorificat, ada adj. (fam.) Qu'a totplen frèi, en parlant de quauqu'un.

frigorifugue, a adj. Si di d'una substança gaire conductritz de la calor.

frigorimètre n.m. Instrument utilizat en bioclimatologia per mesurar la valor de refreiamet.

frigorista adj. e n. Si di d'un obrier, d'un tecnician, d'un industrial especialisat dins la produccion ò l'emplec dau frèi.

frigoterapia n.f. (med.) Emplec dau frèi en terapia locala.

frimari n.m. Dins lo calendrier revolucionari francés, tèrç mes de l'ivèrn, que començava entre lo 21 e lo 23 de novembre per s'acabar entre lo 21 e lo 23 de decembre.

fringadissa n.f. (vulg.) Coït. Sin.: **bicada, caufada, besonha**. Var.: **fringatge**.

fringaire, airtiz n. (vulg.) Persona que coïta. Sin.: **bicaire**.

fringar vi. (vulg.) Faire l'amor. Sin.: **coïtar, fotre** (triv.), **bicar, boar**.

fringatge n.m. (pop.) Coït.

fringillidat n.m. Fringillide.

fringillide n.m. *Fringillides*: Família de passerons (coma lo bovet ò la cardoniera). Var.: **fringillidats**.

fringolhant, a adj. Fretilhan.

fringolhar vi. Fretilhar.

frinodèrma adj. Pèu que sembla aquela dau babi.

frinodermia n.f. (med.) Malautia de la pèu que vèn escaumoa e rufa coma aquela dau babi.

friolan, a adj. Dau Friol. Var.: **friolés**. ◆ n.m. Parlar dau Friol.

friolés, esa adj. e n. Friulan.

friòu n.m. Freu, frieu, gorgau.

fripa n.f. (fam., sobretot au pl.) Vestit vièlh, frust, de segonda man. Sin.: **farda, farlenga**.

fripar vt. 1. Estraçar (un teissut). 2. Reguinhar (la pèu, la cara). Sin.: **fretolhar, amochonar**.

friparia n.f. Comèrci de vestits de segonda man; aquelu vestits. Sin.: **pardaria**.

fripier, a n. Persona que fa lo comèrci dei vestits de segonda man. Sin.: **pardassier, pardaire**.

fripon, a n. 1. (fam.) Enfant despiechós. Sin.: **fotoisson**. 2. (vièlh) Persona malonèsta. Sin.: **baratier**. s. XV^{en}: «...*yau non sui tant baratera con tu...*» CdP. Sin.: **gus, arpalhand, pacan, gusàs, barataire, capon**.

◆ adj. Que fa veïre una malícia un pauc provocanta e sensuala: *Aver l'ueilh fripon*.

friponar vi. Si comportar en fripon. Sin.: **caponejar**.

friponaria n.f. Natura dau fripon. Sin.: **canalhària, caponaria, gusària**. Var.: **friponada**.

friponàs, assa n. Gròs fripon. Sin.: **gusàs**.

friponet n.m. Pichin fripon.

frisa n.f. 1. (arquit.) Part de l'entaulament compresa entre l'arquitrau e la corniç. 2. Susfàcia plana, generalament decorada, que forma una benda continua. 3. Aissa estrecha e corta emplegada per faire de lamas de

parquet, de pèças de mòbles ò de botas. 4. Benda de tela fixada au cindre d'un teatre per figurar la vòuta celèsta.

frisadura n.f. 1. Biaï de frisar, estat dei bèrris frisats. Sin.: **crepadura**. 2. Pichina bocla de bèrris. Sin.: **anelon**.

frisada n.f. Chicòria d'una varietat dei fuèlhas frisadi, que si manja en salada.

frisar vt. Metre en boclas: *Frisar una flòta de bèrris*. Sin.: **crepar**, **anelar** ♦ vi. 1. Si metre en bocla, en parlant dei bèrris. 2. Aver lu bèrris que fríson. Var.: **frisonar**. Sin.: **anelar**.

frisbee n.m. [fris'bi] (nom depauat) Pichin disc de plactic que tamisa quora lo si lança en lo faguent virar sus eu-meme; lo juèc que si practica m'aqueu disc, que d'uni personas si lànçon.

friscolet n.m. (pop.) Play-boy.

friseta n.f. Pichina frisa de parquet.

friseta n.f. Pichina bocla de bèrris frisats. Sin.: **anelon**, **frisolon**, **frison**.

frisolon n.m. Frison.

frison n.m. Pichina flòta de bèrris que frisa.

frison, **a** adj. e n. De Frisa. ♦ Lenga germanica parlada en Frisa. ♦ adj. e n.f. Si di d'una raça de vaca lachiera francesa de la rauba gaia negra.

frisonar vi. Frisar. Sin.: **anelar**.

frisotar vt. e vi. (*frisòti*) Frisar en pichini boclas.

frisson n.m. Tremolament passatgier e involontari deugut au frèi (ò acompanhat d'una sensacion de frèi) ò à l'ocasion d'una emocion, d'una paur. Sin.: **refreniment**, **fremiment**, **tremolon**, **tremolum**.

frissonar vi. 1. Aver de frissons. Sin.: **tremolar**, **refrenir**, **fremir**. 2. Èstre pilhat d'un refreniment causat per un sentiment, una emocion intensa: *Frissonar d'orror*.

frita n.f. 1. Bastonet de patata que si fa fregir. 2. (tecn.) Mesclum de sabla silicio e de sòuda, incompletament fondut, qu'ienra dins la composicion d'unu produchs ceramics ò d'unu vèires.

fritar vt. (tecn.) Sotametre au fritatge.

fritaria n.f. Local ò installacion barrutlairitz dont si fan e si vèndon de fritas.

fritatge n.m. (tecn.) 1. Operacion efectuada dins la metallurgia dei pòveras per realisar per escaufatge una aglomeracion dei produchs tractats per li donar una coesion e una rigiditat. 2. Vitrificacion preparatòria incompleta d'unu materiaus, en ceramica.

fritillari n.m. *Fritillaris*: Genre de liliaceas bulboï dei flors tombanti, que la sieu espècia principala es la corona imperiala.

friton n.m. Residú fregit que s'obten en faguent fondre de pichins tròç de graïssa d'auca ò de poarc.

frivòl, **a** adj. 1. Leugier, sensa gaire de seriós ni d'importança. 2. Qu'a de gust per li futilitats, qu'es superficial dins li sieu relacions, lu sieus estacaments. Sin.: **vanareu**, **futil(e)**, **insignificant**, **superficial**.

frivolament adv. D'un biaï frivòl. Sin.: **vanarelament**, **superficialment**.

frivolitat n.f. Caractèr frivòl. Sin.: **futilitat**, **superficialitat**. ♦ (pl.) Accessòris de mòda femenina, articles de fantasia.

fròc n.m. Vestit de monge.

fro-fro n.m. 1. Pichin bosin d'un fretament de teïssut, dei fuèlhas, etc. 2. (au pl.) Ornaments de teïssut d'un vestit femenin.

froïre n.m. Ensèm dau linge, dei vestits que son donats à una filha que si marida ò ientra en religion.

frolador n.m. Aisina que sièrve à faire mossar la chicolata.

froladura n.f. Fach de laisser madurar la carn de la sauvatgina.

fròle, **a** adj. 1. Sople, moal, sedós (en parlant de la barba, per ex.). 2. Qu'a subit una froladura.

fromai n.m. 1. Aliment obtengut per coagulacion dau lach, esgotament dau calhat e, eventualament, afinatge. ♦ (fam.) *Faire tot un fromai de*: Donar una importança exagerada à (una caua, un eveniment). 3. *Fromai de tèsta*: Preparacion à basa de tròç de tèsta de poarc en gelada. Sin.: **marbrada**.

fromatgier, **a** adj. Relatiu au fromatge. ♦ n. Persona que fa ò vende de fromais.

fromatgie n.m. Aubre african podent jónher 40 m d'autor, que li sieu granas porgísson lo capòc. Sin.: **capoquier**.

fromatgiera n.f. Element dau servici de taula destinat au fromai.

fromatjaria n.f. Luèc dont si fan, si consèrvon ò si vèndon de fromais.

fromatjon n.m. 1. Fromai fresc. 2. Pichin fromai. 3. (espec.) Nom d'unu fromais de cabra que si fa en Occitània.

froment n.m. Blat tendre. Var.: **frument**. Sin.: **anona**.

fromental n.m. Civada elevada, graminea forratgiera vivaça. Var.: **fromentau**.

fromentari, **ària** adj. Frumentari.

fromentau n.m. Fromental.

fromentier n.m. Molin de froment.

fromentin n.m. Formentin.

fromentós, **oa** adj. Que porgisse de froment.

frominar vt. Brigonear, desbrigar.

fronça n.f. Plec non aplatit obtengut en faguent esquilhar un teïssut sus un fieu. Var.: **fronza**.

fronciment n.m. Accion de froncir. Var.: **fronziment**.

froncir vt. (*froncissi*) 1. Garnir de fronças (un vestit, un teïssut). 2. Reguïnar en contractant: *Froncir lu sorcilhs*. (Sin.: **ussejar**). Var.: **fronzir**.

froncit n.m. Seguida de fronças, de plecs fachs à un teïssut, à un vestit. Var.: **fronzit**.

fronda n.f. 1. Arma constituïda d'una pèça de matèria soplà (cuèr, etc.) estacada à doi lanieras, dins la quala es plaçat lo projectile que si vòu lançar. Var.: **fonda**. 2. Lançapèiras. Sin.: **lançacòdols**.

fronda n.f. (bot.) Fuèlha aerenca dei feuses.

fronda n.f. Revòuta d'un grope social que contèsta li institucions, la societat, l'autoritat. Sin.: **contèsta**. Var.: **frondada**.

frondada n.f. Contèsta, fronda.

frondar vi. Contestar, criticar, si revòutar.

frondejaire, airtz n. Persona que fronda, que contèsta. Sin.: **criticaire, contestaire, revoutat**.

frondós, oa adj. Que poarta de fuèlhas, d'expansions foliaceï.

frònt n.m. Front.

front n.m. 1. Part anteriora dau crani dei vertebrats compresa, per l'òme, entre la raïç dei bèrris e l'arcada sobrecilhiera. ◇ *Baïssar lo front*: Provar un sentiment de vergonha. 2. Audàcia, impudènça: *Aver lo front de respoandre*. Sin.: **aver lo morre de**. 3. Part superiora ò faça anteriora de quauqua ren: *Lo front d'un monument*. ◇ *Lo front de mar*: Avenguda, carriera en riba de mar. 4. (mil.) Linha exteriora qu'una tropa presenta (per op. à *flanc*). ◇ Faire front: *Tenir tèsta à un atac*. Sin.: **faire, tenir targa**. ◇ Limit avant de la zòna de combat; la zòna de combat delimitada per aquesta linha: *Partir per lo front*. 5. (En politica, dins de noms pròpris, coalicion de partits ò d'organisations: *Lo Front Popolari*. 6. (min.) Part d'una jaça en cors d'esplechament. ◇ *Front de talha*: Susfàcia d'atac d'un filon minier. 7. (meteor.) Susfàcia ideala que marca lo contacte entre de masses d'aria convergenti, diferenciadi per la sieu temperatura e lo sieu gra d'umiditat. 8. (geogr.) Pendís regde d'una cuesta (ò *costiera*). 9. *Atacar de front*: Per davant, d'un biaïis dirècte. Sin.: **de cara**. ◇ *Caminar de front*: À costat, sus una mema linha. ◇ *Menar doi activitats de front*: Dins lo meme temps, à l'encòup. Var.: **frònt**.

frontal, a adj. 1. Que si fa de faça, per davant: *Atac frontal*. 2. (anat.) Que pertòca lo front. ◇ *Lòbe frontal*: Part dei emisfèrs cerebrals situada en avant de la fendilha de Sílvius e que juèga un ròtle important dins la motricitat, la regulacion de l'umor e de la dolor. 3. (mat.) Plan frontal de referença: En geometria descriptiva, un dei dos plans perpendicularis sus lu quaus si projècta una solide. ◇ *Drecha frontala*: Drecha parallèla au plan frontal. Var.: **frontau**.

frontal n.m. 1. Oàs dau front. 2. Frontalh. 3. Bendeu de tela que li mónegas poàrton sus lo front. Var. **frontau**.

frontalh n.m. Part de l'arnesc que passa sus lo front dau cavau e si fixa sus la testiera. Var.: **frontal**.

frontalier, a adj. e n. Que rèsta gaire luènh d'una frontiera e, part. que va trabalhar cada jorn de l'autre costat d'aquesta frontiera. ◆ adj. Situat à la frontiera: *Una vila frontalièra*. Sin.: **limitròfe**.

frontalitat n.f. *Lèi de frontalitat*: Principi fondamental de l'esculptura arcaïca, caracterisada per la simetria dau còrs uman, qu'es jamai desaxat per una flexion laterala.

frontalau n.m. Part de la taulissa en salhida sus la façada d'un bastiment.

frontau n.m. 1. Sarratèsta. 2. Bendeu de tèla que li mónegas poàrton sus lo front. 3. Pèça d'armadura per protegir la tèsta dau cavau. Sin.: **chanfren** (fr.), **testiera, miralh**.

frontau, ala adj. e n.m. Frontal.

frontejar vt. Tocar, èstre bastit just à costat.

frontiera n.f. 1. Limit que separa doi Estats. ◇ *Frontiera naturala*: Frontiera formada per un element natural (montanha, cors d'aiga). 2. (En aposicion) Limitròfe, frontalier: *Vila frontiera*. 3. (fig.) Limit entre doi cauas diferenti: *La frontiera entre l'autoritat e l'autoritarisme*. 4. (fig.) Cen que delimita un camp d'accion: *Li frontieras de l'impossible*. Sin. (sens 1 à 4): **termiera, confin, confina, marca, confinha**. 5. (mat.) Ensèm dei ponchs frontieras de la part d'un espaci. ◇ *Ponch frontiera* (d'una part A d'un espaci topologic E): Ponch de E que lu sieus vesinatges contènon d'elements qu'apartènon à A e d'elements que non li apartènon.

frontinhan n.m. Soca cultivada ai alentorns de la vila d'aqueu nom en Lengadòc, que balha un vin liquorós foarça preat.

frontispici n.m. 1. Façada principala d'un edifici. 2. Títol d'un libre estampat, plaçat en promiera pàgina. 3. Ilustracion plaçada en regard de la pàgina-títol d'un libre.

fronton n.m. 1. (arquít.) Coronament (d'una façada, d'un mòble, etc.) de forma tringulària ò arcada sus la basa horizontala, mai larg que aut e fach d'un timpan à l'entorn d'un quadre motlurat. 2. (espòrts) Barri còntre lo quau si lança la bala, à la pelòta basca; per ext., lo camp dont si juèga à la pelòta basca.

frontoparietal, a adj. (anat.) Relatiu au front e à una paret dau crani. Var.: **frontoparietau**.

frontoparietal, ala adj. Frontoparietal.

fronza n.f. Fronça.

fronziment n.m. Fronciment.

fronzir n.m. (*fronzissi*) Froncir.

fronzit, a adj. Froncit.

fruc n.m. Supuracion. Sin.: **apostemidura, purulència**.

frucar vi. (*fruqui*) 1. Supurar, en parlant d'una plaga. Sin.: **s'apostemir, postemejar**. 2. Raportar, produrre (en parlant de sòus).

fruch n.m. 1. Organe que contèn li granas e provèn generalament de l'ovari de la flor. 2. Aquest organe, en tant que produch manjadís d'unu vegetaus, de la sabor generalament sucrada e que si manja coma dessèrt. ◇ *Fruch confit*: Fruch cuèch leugierament dins un siròp de sucre pi secat lentament. ◇ *Fruch sec*: Fruch sensa carn. ◇ *Fruch defendut*: Plaser enebit, e d'aitant mai desirable (per allusion à Adam e Eva). 3. (fig.) Resultat, profièch, avantatge tirat de quauqua ren: *Es lo fruch d'un gròs trabalh*. ◆ pl. 1. (lit.) produchs, recòlts: *Lu fruchs de la Tèrra*. 2. (dr.) Produchs reguliers e periodics que li cauas donon d'après la sieu destinacion e sensa perda de la sieu substança, sigue naturalament (*fruchs naturals*), sigue per lo trabalh de l'òme (*fruchs industrials*), sigue en generant un profièch pecuniari (*fruchs civils*). 3. *Fruchs de mar*: Crustaceus e cauquilhaiges manjadís.

fruch n.m. Clinament donat au costat exterior d'un barri.

frucha n.f. Lu fruchs, en general: *M'agrada la frucha*. ◆ pl. Dessèrts.

fruchada n.f. Produccion de frucha.

fruchaire, a adj. Abondós en recòlta de fruchs. *Annada fruchaira.*

fruchar vi. Faire de fruchs. Sin.: **fructificar**.

frucharia n.f. Negòci, comèrci dont si vende de frucha. Var.: **frutaria**.

fruchat, ada adj. 1. Si di d'un vin, de l'òli d'oliva, etc., qu'an conservat l'aròma e lo gust dau fruch fresc. 2. Que fa pensar au gust, à l'odor d'un fruch: *Un parfum fruchat.*

fruchier n.m. 1. Terren plantat d'aubres fruchiers. 2. Recipient en forma de copa dont si méton lu fruchs. 3. Persona que fa lo comèrci de frucha fresca. 4. Fruchiera.

fruchier, a adj. Que produe de fruchs manjadís.

fruchiera n.f. Pichina cooperativa de productors de lach per la fabricacion dau fromai; local dont si fa lo fromai. Var.: **fruchier**.

fruchós, oa adj. 1. Profitable, avantatjós. 2. Que dona un resultat utile: *Una recèrca fruchoa.* Var.: **fructuós**. Sin.: **productiu, abondós**.

fruchosament adv. D'un biais fruchós. Var.: **fructuosament**. Sin.: **abondosament**.

fructidor n.m. Tèrç mes de l'auton dins lo calendier revolucionari francés.

fructifèr, a adj. (bot.) Que poarta de fruchs. Var.: **frugifèr**.

fructificacion n.f. (bot.) 1. Formacion dei fruchs, epòca d'aquela formacion. 2. Ensèm dei organes reproductors dei criptogames.

fructificar vi. (*fructifiqui*) Produire, portar de fruchs. 2. Produire de resultats avantatjós, de beneficis. Var.: **frugificar**. Sin.: **fruchar**.

fructòsa n.f. Òsa, de formula C₆H₁₂O₆, isomèr de la glucòsa, contenguda dins lo meu e totplen de fruchs.

fructuós, oa adj. Fruchós.

fructuosament adv. Fruchosament.

fructus n.m. (dr.) Drech de percevre lu fruchs de quauqua ren, un dei atributs dau drech de propietat.

frugal, a adj. 1. Que si noïrisse de gaire, que viu d'un biais simple. Sin.: **moderat, sòbri**. 2. Que consistisse en aliments simples e gaire nombrós. Var.: **frugau**.

frugalamet adv. D'un biais frugal. Sin.: **moderadament, sobriament**.

frugalitat n.f. Qualitat d'una persona frugala, de quauqua ren de frugal; sobrietat. Sin.: **moderacion, mesura**.

frugau, ala adj. Frugau.

frugifèr, a adj. Fructifèr.

frugificar vt. (*frugifiqui*) Fructificar.

frugivòr(e), a adj. Que si noïrisse de frucha. Sin.: **carpofague, manjafrucha**.

frument n.m. Froment.

frumentari, ària adj. *Lès frumentari*: Dins l'Antiquitat romana, lès que reglâvon la distribucion dau blat ai ciutadans. Var.: **fromentari**.

frúmia n.f. Frunha.

frunha n.f. Envlopa d'un aurrehier. Var.: **frúmia**. Sin.: **coissiniera**.

frusador n.m. Contrabandier (L'Escarena).

frust, a adj. 1. Qu'es estat alterat, degalhat per l'usatge: *De bralhas frusti*. Sin.: **gaudit, usat**. Var.: **frustat**. ◇ prov.: *Quora lo cuu es frust, lu pater noster son justs*. ◇ *N'en faire un sant frust*: Si di de quauqua ren qu'es totplen emplegat. 2. Grossier: *Un òme frust*. 3. Que manca d'elegança, de finessa: *Un estile frust*.

frusta n.f. Sevèra correccion. Sin.: **barcelada, barcelament, rosta**.

frustar vt. Degalhar per l'usatge. Sin.: **usar**.

frustracion n.f. 1. Accion de frustrar. Sin.: **privacion, mancança**. 2. (psicol.) Tension psicologica generada per un obstacle qu'empacha lo subjècte de rejónher una tòca ò de satisfaire un desidèri.

frustrant, a adj. Que frustra.

frustrar vt. 1. Privar quauqu'un d'un ben, d'un avantatge que li èra deugut ò que si pensava de n'en poder dispaucar. 2. Metre (quauqu'un) dins un estat de frustracion. 3. Enganar, decevre: *Frustrar li esperanças de quauqu'un*.

frustrat, ada adj. Si di de quauqu'un que sofrisse de frustracion. Sin.: **privat**.

frustratòri, a adj. Que frustra. Sin.: **privatiu**.

frutaria n.f. Frucharia.

frutasso n.m. Autís de boasc per liscar una esparmada.

frutescent, a adj. (bot.) Si di dei plantas dau pen linhós, coma lu aubrilhons.

ftaleïna n.f. Reactiu emplegat en quimia, incolòre en mitan acide ò neutre e roge en mitan basic.

ftalic, a adj. *Acide ftalic*: Derivat dau naftalène e emplegat dins la fabricacion de colorant, de resinas sintetiqui.

ftiriasi n.f. Pediculòsi dau pubis.

ftúrius n.m. (sc.) Peolh dau pubis. Sin.: (pop.) **chatèla**.

ftúsia n.f. (anc.) Tuberculòsi. Var.: **tísia**. Sin.: **tisicuenha**.

ftísic, a adj. e n. (anc.) Tuberculós. Var.: **tísic**. Sin.: **febreleut**.

ftisiologia n.f. Branca de la medecina qu'estúdia la tuberculòsi.

ftisiològue, a n. Especialista de la ftisiologia.

fu adj. Si di d'una persona moarta despí gaire: *Fu mon oncle*. Sin.: **la boana ànima de, paure, defunt**.

fuada n.f. 1. Espiga de gran turc. 2. Fusada.

fuant, a adj. Fusant.

fuar vi. (*fui*) 1. Fusar. 2. (vulg.) Boar.

fucala n.f. *Fucalas*: Òdre d'algas bruni que si reproduon sensa espòras e qu'a per tipe lo fucus.

fucoïde, a adj. Que sembla una alga.

fúcsia n.f. Aubrilhon ornamental originari d'Amèrica, dai flors pendentis roge violaceu (Familha dei enoteraceas). ◆ adj. inv. Color de fúcsia.

fucsina n.f. Matèria coloranta roja, emplegada en bacteriologia e en citologia. Sin.: **roseïna**.

fucus n.m. Alga bruna, abundant sus li coastas rocassoï dins la zòna de balançament dei mareas e qu'una espècia comuna es provedida de flotaires.

fuèc n.m. 1. Desgatjament simultaneu de calor, de lutz e de flama produch per la combustion viva d'unu còrs (boasc, carbon, etc.). ◇ *Calar fuèc*: Metre lo fuèc a quauqua ren, faire cremar. ◇ *Expandir d'òli sus lo fuèc*: Agreujar un desacòrdi, una garrolha. ◇ *Faire la part dau fuèc*: Abandonar quauqua ren per sauvar lo demai. ◇ *Fuèc gresesc*: Mesclum incendiari de saunitre, de quitràn, de sòupre, de peresina, de petròli, que la sieu invencion es atribuida à Callinicus. Aquela arma diabolica cremava tambèn sus l'aiga, fuguèt emplegada dins la flòta bizantina au s. VII^a còntre l'escadra aràbia que si volia apoderar de Constantinòple. Var.: **fuèc gres**. ◇ *Fuèc de Sant Èume*: Fenomèn electric luminós que si pòu manifestar à l'extremitat dei vergas e dei aubres d'una nau. Sin.: **lume de Sant Èume**. ◇ (geogr.) *Ceucle de fuèc*: Cencha de volcans, sovent encara actius, à l'entorn dau Pacific. 2. Matèrias en combustion; incendi; abrandament, ardent. ◇ *En fuèc*: Qu'es à cremar; totplen caud. ◇ *Fuèc de chaminèia*: Embrasament de la suga amolonada dins una chaminèia. ◇ *Espròva dau fuèc*: Espròva dins la quala una persona devia portar una barra de fèrre roge e èra condemnada en foncion de l'evolucion de la plaga. Sin.: **ordalia**. ◇ (fig.) *Faire fuèc de tot boasc*: Emplegar toti li sieu possibilitats. Sin.: *Faire fais de tota èrba*. ◇ *Jugar m'au fuèc*: Tractar leugierament de causas perilhoï, pilhar de riscs inconsiderats. 3. Foant de calor (carbon, gas, electricitat) emplegada per l'escaufatge ò per la coïna. ◇ *Còup de fuèc*: En coïna, auça brutala de la temperatura. ◇ *Còup de fuèc* (fig.): Moment de preïssa. ◇ *(Faire) morir à pichin fuèc*: (Faire) morir lentament. 4. Luèc dont si fa lo fuèc; fogau: *Èstre assetat au canton dau fuèc*. 5. Ensèm dei personas que son recampadas à l'entorn d'un meme fogau, qu'èra ancianament l'unitat de basa per lo calcul de l'impoast. 6. Cen qu'es necessari per acendre un fuèc: *Mi podètz donar de fuèc?* 7. Senhal luminós convencional. ◇ (mar.) *Fuèc de nuèch*: Fuèc de garda, alumenat de nuèch. 1509: «...nous a fach e comandat que fassiam bon gach de jort e de nuech et forsa de fuoch de nuech...» A.C. Arles. «...a Andrieu que es anat far fuec cora las fustas an pigliat la gardia.» Cane B.p.474. ◇ Far, fanal. ◇ Dispositiu luminós destinat à l'esclairatge e à la senhalisacion de nuèch d'un veïcule automobile: *Fuècs de rota* ò *fuècs de lònga portada* (que poàrton à mai de 100 m), *fuècs de crosament* ò *còdis* (que si dévon emplegar quora si crosa un autre veïcule), *fuècs de posicion* ò *lantèrnas* (que definisson lo gabarit dau veïcule), *fuècs «stop»* (sincronisats m'au frenatge dau veïcule), *fuècs de gabarit* (qu'indicon l'encombrament d'un veïcule), *fuècs d'estacionament* (destinats à balisar un veïcule dins un site escur), *fuècs de destressa* ò *warning* (angl.) (que perméton d'avertir en faguent lampejar en meme temps lu quatre fuècs indicators de cambiaments de direccion), *fuècs de reculada* (qu'indicon que lo veïcule si desplaça en darrier), *fuècs de traucanebla* (fuècs plaçats foarça bas sus lo davant d'una veitura per esclarir la carrejada sota lo jaç de neblaresc). ◇ *Fuèc tricolòre* ò *de senhalisacion*: Senhal luminós que comanda lo passatge dei veïcules (vèrd: passatge liure, jaune: si deu ralentir pi s'arrestar, roge: cau s'arrestar). Sin.: **semafòr**. ◇ *Donar, obtenir lo*

fuèc vèrd: Donar, obtenir l'autorisacion de faire quauqua ren, d'aviar un projècte, etc. 8. Deflagracion d'una substança explosiva. ◇ *Fuèc de Bengala*: Artifici que crema m'una flama vèrda viva, blanca ò colorida. ◇ *Arma de fuèc*: Arma coma un fusu, una pistòla, etc.; tir m'una arma pariera. ◇ *Còup de fuèc*: Descarga d'una arma de fuèc. ◇ *Èstre entre doi fuècs*: Èstre atacat dei doi costats. ◇ *Faire fuèc*: Tirar. ◇ *Faire lòng fuèc*: En parlant d'un projectile, partir mé de retard; (fig.) Pas capitar, en parlant d'un projècte. Sin.: **calhar, faire tòpica, picar a la borra, faire fogassa, mancar**. ◇ *Durbir lo fuèc*: Començar à tirar. 9. Combat: *Anar au fuèc*. 10. (pop.) Pistòla. Sin.: **rabatin**. 11. Sensacion de calor, de cremadura: *Aver la boca en fuèc*. 12. Ardor. ◇ *Pilhar fuèc*: S'entusiasmar, s'irritar. ◇ *Fuèc de palha*: Passion; ardor passatgiera. 13. (lit.) Imaginacion viva. ◆ interj. *Fuèc! Arrestatz lo fuèc!*: Comandaments que màrcon respectivament la començada e l'arrest momentaneu ò l'acabament d'un tir.

fuèc de Sant Antòni n.m. Autre nom dau *Mau dei ardents*.

fuèl n.m. Fiol.

fuèlh n.m. 1. Placa de boasc, de metal, de mineral, de carton, etc.: *Un fuèlh d'aur*. 2. Tròç de papier que pòu recevre un tèxto escrich ò estampat. 3. Document que compoarta d'informacions administratiu: 1488: «VI o VII armas de Savoya de miech fuelch de papier l'una.» B.Riquier. ◇ *Fuèlh d'impoasts*: Document qu'indica lo montant e la data dei versaments. ◇ *Fuèlh de malautia*: Document que menciona lu actes medicals dispensats ai assegurats socials. ◇ *Fuèlh de paga*: Bulletin de paga, de salari. ◇ *Fuèlh de rota*: Títol de transpòrt d'un militari ò d'una tropa en desplaçament. 4. (tecn.) Pellicula, jaça foarça fina que recuèrbe quauqua ren. Sin.: **film**.

fuèlha n.f. 1. Expansion laterala dau pen d'una planta, caracterisada per la sieu forma aplatida, la sieu simetria bilaterala e li sieu dimensions definidi. ◇ *Fuèlha moarta*: Qu'en mancança de saba finisse per si destacar e tombar à l'auton. ◇ *Tombar en fuèlha moarta*: Tombar en tornejant, en parlant d'un avion. 2. Organe vegetal que fa pensar à la forma d'una fuèlha: *Fuèlha d'archicòta*. ◇ (mar.): Renfoarç d'apostís d'una galèra. Sin.: **autanela**. 1336: «Item fuelha d'apostis de faus.»

fufe, a adj. (fig.) Que manca de finessa.

fuga n.f. 1. Accion de fugir, de si sostraire à una cauza penoa, perilhoa. Sin.: **fugida**. ◇ *Delicte de fuga*: Comès per lo menaire d'un veïcule que, responsable d'un accident, non s'arrèsta e tempta ensinda d'escapar à la sieu responsabilitat penala ò civila. ◇ *Fuga dei capitals*: Evasion de capitals vèrs un país estrangier. ◇ *Fuga dei cervèus*: Fach, per un país, de vèire lu sieus diplomats, lu sieus cercaires, partir trabalhar à l'estrangier. 2. Fach de s'escapar dau sieu domicili (espec. per un enfant minor). 3. Escorremet (d'un liquide, d'un gas) per un trauc, una fendedura; lo trauc, la fendedura d'esperelu. Sin.: **escapament, escorrença**. ◇ *Fuga dau temps*: Escorremet rapide dau temps. 4. Divulgacion d'informacions que devion restar secreti. 5. (arts plast.) *Ponch de fuga*: Ponch d'un dessenh en perspectiva dont

convèrjon de drechas parallèli dins la realitat. 6. (mús.) Composicion musicala que dona l'impression d'un meme tema, e que comprèn l'exposicion, lo desvolopament e l'estrecha.

fugaç, a adj. Que non dura, que desapareisse rapidament, facilament; fugidís, fugitiu, fugidor. Sin.: **brèu, temporari, passatgier, efemèr, momentaneu, instantanèu.**

fugacitat n.f. Caractèr de cen qu'es fugaç. Sin.: **brevetad, cortitge.**

fugaire, airtz n. Qu'a tendença à fugar.

fugairon n.m. 1. Fogau, luèc dont si fa lo fuèc. 2. Impoast pagat per fuèc.

fugar vi. (*fugui*) Faire una fuga.

fugat, ada adj. (mús.) Dins l'estile d'una fuga.

fuge-fatiga n. Pigre, pelandron. Var.: **fugissefatiga.**

fugent, a adj. Fugissent.

fugida n.f. Accion de fugitr. Sin.: **fuga, escapada, escampeta.**

fugidís, issa adj. Fugaç; fugissent.

fugidissament adv. D'un biais fugidís.

fugidor, oira adj. Fugaç.

fugir vi. (*fugissi* ò *fugi*) 1. S'alunhar rapidament per escapar à quauqua ren, à quauqu'un. 2. S'alunhar, s'escórrer rapidament: *Lo temps fugisse*. Sin.: **s'escapar**. Sin.: **s'encórrer**. 3. S'escapar, s'escórrer per un orifici: *Lo gas fugisse au nivèu dau luquet*. ♦ vt. 1. Temptar d'evitar en s'alunhant: *Fugir una menaça*. Var.: **defugir**. Sin.: **escampar, escórrer**. 2. Non si laisser agantar, escapar à: *Lo soam mi fugisse*.

fugissefatiga n. Fugefatiga.

fugissent, a adj. 1. Que fugisse, esquiva li dificulats. 2. Que s'esbinha, manca de franquessa: *Caractèr fugissent*. 3. Que sembla s'alunhar per l'efècte de la perspectiva: *Orizont fugissent*. ◇ *Menton, front fugissent*: Clinat, que forma un angle prononciat m'au plan general de la cara. Var.: **fugent**.

fugitiu, iva n. Qu'a fugit, que s'es escapat. Sin.: **fujasc**. ♦ adj. Que non dura gaire. Sin.: **fujasc, fugidís.**

fugitivamente adv. D'un biais fugitiu.

führer n.m. Títol qu'Hitler se donèt à partir dau 1934, que si revira per *menaire, menadier*.

fujasc, a adj. e n. Fugitiu.

fulguracion n.f. 1. Lamp senza tròn. Sin.: **lamp de calor**. 2. Accident mortal deugut à un lamp. Sin.: **fouzejada, fouzejament, lampejada**. 3. (med.) Emplec terapeutièu dei belugas electriqui.

fulgurança (-ància) n.f. (lit.) Caractèr de cen qu'es fulgurant.

fulgurant, a adj. 1. (lit.) Que manda una lutz rapida e embornissenta. ◇ (lit.) *Regard fulgurant*: Brillant e penetrant. 2. Qu'es foarça rapide: *Un progrès fulgurant*. ◇ *Dolor fulguranta*: Intensa ma brèva.

fulgurar vi. (lit.) Brilhar d'un esclat viu.

fulhada n.f. Sosta formada de brancas garnidi de fuèlhas.

fulham n.m. Fulhatge. Var.: **folham, fulhum.**

fulhar vi. (lit.) Si garnir de fuèlhas, en parlant d'un aubre.

fulhard n.m. 1. Branca de saure ò de castanhier que, fenduda en doi, sièrve à faire de ceucles de botas. 2. Benda de plastic, de metal, etc., que sièrve à ceuclar un embalatge. 3. Fulharet.

fulhardier n.m. Aqueu que fa lu fulhards.

fulharet n.m. Mena de planon. Var.: **fulhard**.

fulhassa n.f. Granda fuèlha.

fulhatge n.m. Lo tot dei fuèlhas d'un aubre, d'una planta. Var.: **fulham, folham**.

fulhet n.m. Fuèlh de papier ò de carton leugier per pilhar de nòtas, enregistrar d'indicacions tocant una idea, una persona, un objècte, etc... e classat mé d'autres documents de format identic dintre un fulhetier.

fulheta n.f. Pichina fuèlha.

fulhetar vt. 1. Percórrer rapidament (un libre). En coïna, trabalhar una pasta segond la tecnica dau fulhetatge.

fulhetejar vt. Fulhetar.

fulhetier n.m. Fichier.

fulhetista n. Fichista.

fulheton n.m. 1. Critica literària qu'un autor publica regulierament dins un jornal. 2. Òbra romanesca publicada per episòdis dins un jornal. Sin.: **roman-fulheton**. 3. Transmission dramatica à la ràdio ò à la television, que la sieu istòria es fraccionada en episòdis corts e d'una mema durada. 4. (fig.) Istòria plena de coups de teatre.

fulhetonesc, a adj. Qu'a lu caractèrs d'un roamn-fulheton.

fulhetonet n.m. Pichin fulheton.

fulhetonista n. Persona qu'escrivi de fulhetons.

fulhós, oa adj. Qu'a totplen de fuèlhas. ♦ n.m. (bot.) Aubre qu'a de fuèlhas dau limbe desplegat (per op. à *resinós*).

fulhum n.m. 1. Fulhatge. 2. Renovelament dei fuèlhas; foliacion.

fuliginós, oa adj. 1. Que produe de suga; qu'a la color de la suga. 2. (fig.) Escur, confús.

full n.m. [^hful] Au poker, combinason d'un berland e d'un pareu.

full-contact n.m. (mòt anglés) Bòxa americana.

fulmicoton n.m. Coton-pòuvera.

fulminacion n.f. 1. (lit.) Fach de s'emportar violentament. 2. (relig.) Publicacion dins li formas d'una condemnacion.

fulminant, a adj. 1. (lit.) Qu'exprimisse una ràbia violenta. 2. Que produe una detonacion.

fulminar vi. 1. Faire una explosion. 2. Esclatar en menaças. ♦ vt. 1. (lit.) Formular mé veemença. 2. (relig.) Publicar (una condemnacion).

fulminat n.m. (quim.) Sau de l'acide fulminic.

fulminatòri, òria adj. Que pertòca una condemnacion prononciada per la Glèia.

fulminic, a adj. (quim.) Si di de l'acide C=N-OH, que forma de saus detonanti.

fum n.m. 1. Ensèms dei produchs gasós e dei particulas fini que si desgàtjon dei còrs en combustion. ◇ *S'en anar en fum, partir en fum*: Cremar; (fig.) Disparéisser sensa laissar de traças. ◇ *Li vèire que de fum*: Aver ren acapit, non s'avisar de ren. ◇ *Ges de fum sensa fuèc*: Li a totjorn una rason à l'origina d'un eveniment. 2. Vapor que vèn d'un liquide caud. Var.: **fumada**. Sin.: **tubassiera**. 3. *Fum de tèrra*: Fumatèrra.

fum n.m. Maion clausa.

fumable, a adj. Que pòu èstre fumat.

fumacigarreta n.m. Pichin tube que li si adapta un cigarro ò una cigarreta per lu fumar. Var.: **fumacigarro**. Sin.: **boquin**.

fumacigarro n.m. Fumacigarreta.

fumada n.f. 1. Fum. Sin.: **vapor**. 2. (mar.) Fum, senhal de jorn dei gaidas per senhalar li naus sospièchi. 1509: «...nos a fach e comandat que fassiam bon gach de jorn e de nuech et forsa de fuoch de nuech et fumadas de jort...» A.C.Arles.

fumadís, issa adj. Que laissa escapar de fum, de vapor. Var.: **fumant, fumejant, tubant**.

fumador n.m. 1. Local dont si fúmon d'aliments. 2. Pèça dont de personas si recàmpon per fumar.

fumagina n.f. Malautia criptogamica dei aubres e aubrilhons, caracterisada per una crosta negra à la susfàcia dei fuèlhas. Sin.: **morfea**.

fumaia n.f. Fumària.

fumairàs, assa n. Persona que fuma totplen. Sin.: **tubairàs**.

fumaire, airtz n. Persona que fuma, qu'es acostumada à fumar. Sin.: **tubaire**.

fumairon n.m. Fumairòu.

fumairòla n.f. Fumarela.

fumairòu n.m. Boasc pas pron carbonisat que desgatja totplen de fum en cremant. Var.: **fumareu, fumairon**.

fumalha n.f. Fumatèrra.

fumant, a adj. 1. Que desgatja de fum, de vapor. Sin.: **fumadís, fumejant**. ◇ *Acide fumant*: Acide nitric ò sulfuric totplen concentrat. 2. (fam.) Furiós. 3. (fam.) Extraordinari: *Un còup fumant*. Sin.: **tubant**.

fumar vi. 1. Desgatar de fum en si consumant; emetre de fum: *La chaminèia fuma*. 2. Laisser escapar de vapor: *La sopa fuma*. ◆ 1. Faire brutlar de tabac en aspirant lo fum. Sin.: **tubar**. 2. Saurir.

fumarela n.f. Emission gasoa d'un volcan. Var.: **fumairòla**.

fumareu n.m. Fumairòu.

fumaria n.f. Fumatèrra. Var.: **fumària**.

fumària n.f. Fumaria, fumatèrra, fumaia (Palhon).

fumaria n.f. Luèc dont si fuma d'òpi.

fumariacea n.f. *Fumariaceas*: Família de plantas dialipetali coma la fumatèrra ò la dicentra.

fumason n.f. Accion, fach de fumar.

fumassa n.f. Fum espés, abondós. Sin.: **tubadissa**.

fumat, ada adj. 1. Saur: *Un saumon fumat*. 2. *Vèires fumats*: Vèires de belicres escurs.

fumatèrra n.f. Planta annala dei camps, dei pichini flors ròsa provedidi d'un esperon (autessa 30 cm; família dei fumariaceas). Sin.: **lach batut, fumària, fumaria, fumalha** (Cloàs). Var.: **fum de tèrra**.

fumatge n.m. Accion de fumar, de saurir de produchs alimentaris: carnsalada, peis, etc.

fumejant, a adj. Fumant.

fumejar vi. Fumar leugierament.

fumèla adj. e n.f. Femèla.

fumet n.m. 1. Odor agradiva dei carns cuèchi, dei vins. 2. Saussa à basa de jus de carn, de peis. 3. Odor de la sauvatgina.

fumet n.m. Arèndola de mar (Fam. dei esternidats). Sin.: **mascaron gròs**.

fumeu adj. e n.f. Femeu.

fumigacion n.f. 1. Operacion que consistisse à produire de fums ò de vapors desinfectants ò insecticides. Sin.: **estubada**. 2. (med.) Exposicion (dau còrs, d'una part dau còrs) à de medicaments combustibles.

fumigar vt. (*fumigui*) Sotametre à de fumigacions. Sin.: **estubar**.

fumigator n.m. 1. (med.) Aparelh que sièrve ai fumigacions. 2. (agric.) Aparelh que produe de fums insecticides. Sin.: **estubaira**.

fumigatòri, òria adj. e n. 1. Que sièrve ai fumigacions. 2. (med.) Si di d'un medicament administrat sota forma de fumigacion.

fumigène, a adj. e n.m. Si di de substànças, d'armas, d'engenhhs fachs per produire de fum. Sin.: **estubadís**.

fumista n. 1. Professional dau manteniment dei chaminèias, dei aparellhs d'escaufatge. 2. (fam.) Persona gaire serioa, que non a envuèia de trabalhar, de s'investir. Sin.: **arlèri, cuentabalas**.

fumistaria n.f. 1. Profession, comèrci dau fumista. 2. (fam.) Accion, caua gaire serioa. Sin.: **colhonada, nescitge, coàs**.

fumivòre, a adj. e n. Si di d'un fogau que non produe de fum ò d'un aparelh que lo fa disparéisser.

fumós, oa adj. 1. Escurcit per lo fum. 2. Gaire clar, imprecís, fosc.

fun n.m. (mar.) Cordatge per renfortir una ret de pesca. Var.: **afun, funis**.

funambule, a n. Acrobata que si desplaça sus una coarda tesada en autessa. Sin.: **balandrin, sautembarca**.

funambulesc, a adj. 1. De funambule. 2. Extravagant. Sin.: **fantaumier**.

funboard n.m. (angl.) 1. Flotaire foarça cort que permet de practicar mai esportivament lo windsurf. 2. Espòrt ensinda practicat.

fundus n.m. (anat.) Fond d'un organe cau. (espec.) *Fundus gastric*: Gròssa tuberositat de l'estòmegue situada sota dau difragma.

funèbre, a adj. 1. Relatiu ai funeralhas. 2. Qu'evòca la moart; qu'inspira un sentiment de tristessa.

funeral n.m. Funeralhas.

funeral, a adj. Funerari. Var.: **funerau**.

funeralh n.m. Funeralhas.

funeralhas n.f. pl. Enterrament. Var.: **funeral**, **funeralh**, **funereu**. Sin.: **soterrament**, **obséquias**.

funerari, **ària** adj. Relatiu ai funeralhas, ai cròs: *Un monument funerari*. Var.: **funeral**, **funereu**.

funerau, **ala** adj. Funeral.

funereu, **èla** adj. Funerari.

funèst(e), **a** adj. Que poarta la moart, lo malur, lo falhiment: *Un conseu funèst*. Sin.: **fatal**, **mortal**, **nefaste**, **maufachós**, **maufasent**, **prejudiciable**, **malefic**, **calamitós**.

funestament adv. D'un biais funèst.

funestar vt. (*funèsti*) Atristar.

funicul(e) n.m. (bot.) Fin cordon que religa l'ovule à la placenta, dins li plantas que fan la grana.

funiculari n.m. Camin de fèrre destinat à escalar de pendas importanti, mé de cabinas estirassadi au mejan d'un cable.

funiculari, **ària** adj. 1. (med.) Relatiu au cordon ombilical ò au cordon espermatic. 2. (bot.) Relatiu au funicule.

funk adj. inv. e n. inv. Si di d'un estile de rock apareissut vèrs lo 1970, vengut dau funky.

funky adj. inv. e n. inv. Si di d'un estile de jazz apareissut vèrs lo 1960, que la sieu inspiracion va ai originas d'aquela música.

fur n.m. Furt.

fura n.f. Descubèrta.

fura n.f. Femèla dau furet.

furan n.m. Compauat eterociclic C₄H₄O, qu'existisse dins lo quitran d'abet.

furanic, **a** adj. Relatiu au furan.

furanòsa n.f. Nom generic d'òsas d'estructura ciclica pentagonalala.

furar vi. Cercar per descurbir de cauus escondudì ò de secrets. Var.: **tafurar**, **furetar**. Sin.: **farfolhar**, **forgonear**, **refestonar**, **refega**.

furbacho, **a** adj. e n. Furbàs.

furbaria n.f. Engan, malícia; perfidia, ipocrisia.

furbàs, **assa** adj. e n. Totplen furbo. Var.: **furbacho**.

furbo, **a** adj. e n. Qu'engana embé perfidia; astucióis.

furet n.m. 1. Màrtola albinòs domesticada per caçar lo coniu. Var.: **furon**. 2. Persona que farfolha, ficanàs. 3. Juèc de societat dins lo quau lu jugaires si dévon passar de man en man un objècte (lo furet) dau temps qu'un autre jugaire deu devinar dont es aquel objècte.

furetaire, **airitz** adj. e n. Que fureta, que s'inquieta de tot. Sin.: **ficanàs**, **refegaire**, **refestonaire**.

furetar vi. 1. Caçar m'un furet. 2. Furar.

furetejar vi. Furar.

furetatge n.m. Accion de furar, de furetar.

furfuraceu, **ea** adj. 1. (med.) Qu'a l'aparença dau bren de blat, en parlant d'una lesion. 2. Cubèrt de pichoni escaumetas.

furfural n.m. Aldeïde que vèn dau furan, obtengut à partir de cerealas e emplegat per la sintèsi quimica, espec. dins l'industria farmaceutica.

furfuril(e) n.m. Radical univalent que deriva de l'alcòl furfurilic per la supression de l'idroxile.

furfurilic, **a** adj. *Alcòl furfurilic*: Alcòl que resulta de l'accion de la potassa sus lo furfural.

furia n.f. 1. (lit.) Impetuositat, entosiasme. 2. Accès de ràbia: *Una bèstia en furia*. 3. (lit.) Violença impetuoosa: *La mar es en furia*. 4. *Una furia*: Frema emportada per la furor. Var.: **furia**.

fúria n.f. (it.) Furia.

furibond, **a** adj. 1. Furiós, subjècte à la furor. 2. Qu'exprimisse la furor: *Un regard furibond*. Sin.: **furiós**, **enferonit**.

furiós, **oa** adj. Emportat per la furor, per una ràbia violenta. Sin.: **enrabiat**, **embilat**. ◇ *Foal furiós*: Persona en preda à una crisi de demença acompanhada de violença. ◆ adj. Plen d'ardor, d'impetuositat; d'una granda violença: *Una tempèsta furioa*, *un apetit furiós*.

furiusement adv. D'un biais furiós.

furioso adj. [fu'rojso] (mús., mòt italian) Qu'a un caractèr violent, furiós.

furonculòsi n.f. Malautia caracterisada per l'erupcion de floroncs. Var.: **floroncòsi**.

furor n.f. 1. Ràbia violenta, frenetica. Sin.: **bilassa**. 2. Violença descadenada. 3. Passion desmesurada. ◇ *Faire furor*: Èstre en vòga.

furosemide n.m. Diuretic de sintèsi qu'a una accion potenta, rapida e brèva.

furt n.m. Raubarici. Var.: **fur**. Sin.: **raubatòri**, **raubament**, **raubaria**, **laironici**.

furtiu, **va** adj. 1. Que si fa d'escondilhons, per escapar à l'atencion: *Mandar un regard furtiu*. 2. *Avion furtiu*: Fach per que lu radars non lo detècton.

furtivement adv. D'un biais furtiu. Sin.: **d'escondilhons**, **d'amagat**.

fus n.m. 1. Pichina bobina galbada per filar à la colonheta, faire de dentela, etc. ◇ (text.) Bròca conica per enrotlar lo fieu de coton., de seda, etc. 2. *En fus*: D'una forma alongada mé d'extremitats fini: *Un aubre talhat en fus*. 3. *Braias fus* ò *fus*: Braias que li sieu cambas finisson estrechi e son retengudi sota lo pen. 4. (bot.) Massuga. Sin.: **sanha**, **candèla**. 5. (zool.) Mollusc gastropòde de la gruèlha lònga e ponchuda. 6. (citòl.) Faisseu de filaments qu'aparéisson au moment de la division cellulària. 7. (geom.) Porcion d'una susfàcia de revolucion qu'es talhada per doi mièg-plans que pàsson per l'axe d'aquela susfàcia. 8. *Fus orari*: Caduna dei 24 parts imaginari de la susfàcia de la Tèrra en forma de fus geometric, que toi lu sieus ponchs an en principi la mema ora legala.

fusada n.f. 1. Pèça d'artilharia propulsada per reaccion per combustion de pòuvera: *Fusada esclairanta*. 2. Veïcule que si desplaça au mejan d'un motor e que pòu anar en defoara de l'atmosphèra terrèstra. 3. (med.) Itinerari dau pus à partir de l'abcès. 4. Caduna dei extremitats d'un aubre de ròda, que supoarta una ròda e lu sieus rotlaments. 5. Pèça conica que presenta una caneladura elicoïdala sus la quala s'enrotla una cadena ligada à la moala principala, e que sièrve à regularisar lo coble motor dins d'unu aparelhs de relotjaria. 6. (arald.) Pèça en forma de losange alongat.

fusada-detonator n.m. Artifici que provòca l'explosion de la carga d'unu projectiles.

fusadiera n.f. Estatgiera traucada per li fusadas.

fusadon n.m. Fuseta.

fusanh n.m. 1. (bot.) Aubrilhon ornamental dei fuèlhas brillanti, originari dau Japon, cultivat per formar de sebissas (Genre *evonymus*, familha dei celastraceas). Sin.: **bonet de capelan**. 2. Bagueta de carbon de boasc de fusanh que sièrve per dessenhar.

fusanhista n. Artista que dessenha m'un fusanh.

fusant, a adj. 1. Apte à fusar, à cremar sensa detonar. 2. *Obús fusant* ò *fusant*, n.m.: Qu'explòsa en l'ària per l'accion d'una fusada-detonator.

fusari n.m. (bot.): Fonge imperfècte mé d'espòras en fuseu.

fusariòsi n.f. Malautia dei plantas causada per un fonge parasit; malautia criptogamica de la tantifla.

fusca n.f. Galèra leugiera.

fuscina n.f. Pigment negre de la retina.

fuselar vt. Donar la forma d'un fus à. Var.: **afusar**, **afuselar**.

fuselat, ada adj. 1. Qu'a la forma d'un fus. Var.: **afuselat**. 2. (arald.) *Escut fuselat*: Partejat en fus d'emalhs alternats.

fuselatge n.m. Còrs fuselat d'un avion que religa li alas à l'empenatge, e que contèn l'abitacle.

fuseliera n.f. (text.) Poartafús.

fuseta n.f. Tube de carton, de plastic, etc., per enrotlar lo fieu per cordurar. Var.: **fusadon**.

fuseu n.m. Pichin fus.

fusibilitat n.f. Var.: **fusibletat**.

fusible, a adj. 1. Que pòu fondre. 2. Que lo sieu ponch de fusion es gaire elevat. Sin.: **fonedés**.

fusible n.m. Fieu d'un aliatge especial que, plaçat dins un circuit electric, arrèsta lo corrent en fondent se l'intensitat es tròp foarta.

fusibletat n.f. Fusibilitat.

fusifòrme, a adj. En forma de fus. ◇ *Bacille fusifòrme*: Bacille descubèrt per H. Vincent, que quora es associat à una espiroqueta, provòca l'esquinança ulcerosa dicha *de Vincent*. ◇ *Cellula fusifòrma*: Cellula dau teissut conjontiu en forma de fus.

fusilhada n.f. 1. Descarga simultanea de mai d'un fusiu, de mai d'una arma de fuèc. 2. Escambi de còups de fuècs.

fusilhaire n.m. Aqueu que fusilha ò dona l'òrdre de fusilhar.

fusilhament n.m. Accion de fusilhar.

fusilhar vt. 1. Executar (un condemnat) à còups de fusiu. ◇ *Fusilhar quauqu'un dau regard*: Li mandar un regard dur, ostile, cargat de repròchis.

fusilhier n.m. Sordat armat d'un fusiu. ◇ *Fusilhier marin*: Marin emplegat à tèrra, e per assegurar la polícia à bòrd d'unitats màgers. Sin.: (fam. mar.): **sacò**.

fusiomètre n.m. Aparelh per mesurar la temperatura de fusion.

fusion n.f. 1. Passatge d'un còrs solide à l'estat liquide sota l'accion de la calor. ◇ *Ponch de fusion*:

Temperatura precisa quora un còrs pur comença de passar de l'estat solide à l'estat liquide, e que consèrva tant que la fusion non es acabada. 2. (fig.) Acampament, combinason estrecha (de doi elements, de doi gropes): *La fusion de doi partits*. ◇ *Fusion de societats*: Union de societats independenti que recàmpon coma aquò lu sieus bens socials e fórmon una novèla entitat juridica. 3. (fis. nucl.) Union d'unu atòmes leugiers en un atòme mai peant, que si produe à una temperatura foarça auta e que dona un grand desgatjament d'energia.

fusional, a adj. (psican.) Si di d'un tipe de relacion arcaïca dins la quala subjècte e objècte non son destriats. Var.: **fusionau**.

fusionament n.m. Accion, fach de fusionar; lo sieu resultat.

fusionar vt. Regropar (doi element, doi gropes) en un solet. Sin.: **ligar**, **unir**, **coalisar**. ◆ vi. Si recampar, s'associar.

fusionau, ala adj. Fusional.

fusiu n.m. 1. Arma de fuèc portativa, de caça ò de guèrra, constituïda d'un canon de pichin calibre que repaua sobre una montadura de boasc (*fust* e *cròssa*) e provedida de dispositius de messa à fuèc e de mira. ◇ (fig.) *Cambiar lo sieu fusiu d'espatala*: Cambiar d'opinion, de comportament. Sin.: **virar la vèsta**, **cambiar la camia**. ◇ (fam.) *Còup de fusiu*: Nòta d'un montant excessiu au restaurant, dins una ostalaria, etc. 2. La persona qu'emplega un fusiu.

fusiu-mitralhaire n.m. Arma automatica leugiera, que pòu tirar còup après còup ò per rafalas. Abrev.: **F.M.**

fusocellular(i), a (-ària) adj. Qualifica una afeccion compauada de cellula fusifòrmi.

fuso-espirillar(i), a (-ària) adj. *Associacion fuso-espirillària*: Associacion d'un bacille fusifòrme e d'una espiroqueta, que la sieu la simbiòsi dins la boca es à l'origina de l'angina de Vincent.

fust n.m. 1. Part dau pen d'un aubre desprovedit de rams; lo pen de l'aubre. 2. Fustada. 3. Còrs d'un colomna, entre la basa e lo capiteu. 4. Montadura que sièrve de supoart: *Lo fust d'un fusiu, d'un canon*. 5. Caissa (d'un tamborn).

fusta n.f. 1. Lo boasc, en tant que matèria que si pòu trabalhar. 2. Bota per lo vin, li liquors, etc. 3. (mar.) D'en promier, nom generic que nomenava de pichins bateus que remplacèron lo linh. ◇ Ai s. XVⁿ e XVIⁿ, bastiment de rems de la familha dei galèras, enclaus entre la galeòta e lo bregantin. 1517-1518: «...*dos fustas lasquelles son estadas vistas en las yllas de Ieras...*» A.C.Arles.

fustada n.f. Forèst semenada ò plantada, per la produccion d'aubres de granda dimension, dau fust aut e drech. Sin.: **fust**.

fustalha n.f. Fusta d'armadura, de fustatge. 1531: «...*capitani Jonas avia cargat ung gros navilli de Nissars de fustalho per acabar sa galero començado...*» Valbelle p.228.

fustament n.m. Trau, jaina, traba.

fustamentas n.f. pl. Pèça de boasc, emplegada en decoracion, etc.

fustanela n.f. Jupon cort me de plecs, qu'es dins lo costume tradicional masculin dei Grècs.

- fustanha** n.f. Estòfa de fiu e de coton. Var.: **fustani**.
- fustani** n.m. Fustanha.
- fustar** vt. (mar.): Radobar una nau. 1274: «*Quan la nau es perforada si no es ferm fustada...*».
- fustaria** n.f. Atalhier dau fustier, dont son fachs lu mòbles; art dau fustier.
- fustat, ada** adj. Cordat.
- fustatge** n.m. Carpenta, armadura.
- fustejar** vt. Carpentar.
- fustejat, ada** adj. Carpentat.
- fustet** n.m. Aubrilhon cultivat dins lu pargues per lu flòcs plumós que desvolopa après la florida (Autessa 3 m, familha dei anacardiaceas).
- fusteta** n.f. Pichina fusta. Sin.: **traveta**.
- fustiaire** n.m. Fustier.
- fustier** n.m. 1. Obrier capable de realisar d'obratges de carpentaria. Var.: **fustiaire**. Sin.: **carpentier, mèstre d'aissa**. 2. Persona que fa de mòbles en boasc.
- fustigacion** n.f. Accion de fustigar. Var.: **fustigada**. Sin.: **flagelacion, flagelament**.
- fustigada** n.f. Fustigacion.
- fustigar** vt. (*fustigui*) 1. Batre à còups de baston, de foet. Sin.: **flagelar, satonar**. 2. (lit.) Criticar vivament: *Fustigar lu sieus adversaris*. Sin.: **castigar, espeolhar, despeolhar, renfaçar**.
- futil(e), a** adj. Sensa valor; que s'ocupa unicament de frivolitats: *Un esperit futile*. Sin.: **superficial, leugier**.
- futilament** adv. D'un biais futile.
- futilitat** n.f. Caractèr de cen qu'es futile; caua futila: *Dire de futilitats*. Sin.: **menudaria**.
- futur, a** adj. Qu'es à venir, qu'existisse pas'ncara; que deu èstre coma previst dins un avenir pròche: *Es lo futur cònsol*. Sin.: **avenidor, venidor, envenidor**. ♦ n. La persona que si deu esposar.
- futur** n.m. 1. Temps à venir. Sin.: **avenir, avenidor, endeman**. 2. (gram.) Temps verbal d'una accion que si plaça dins l'avenir. ◇ *Futur anterior*: Qu'indica qu'una accion futura si debanerà denant una altra accion futura: *Vendrai quora aurai finit*.
- futurible, a** adj. (rare) Que prospècta lo futur.
- futurisme** n.m. 1. Movement literari e artistic dau començament dau siècle XX^{en}, que refuda la tradicion estetica e exalta lo monde modèrne, en particular la civilisacion urbana, la màquina, la velocitat. 2. Captenement d'aqueu que si vira vèrs de formulas que pensa èstre aqueli de l'avenir.
- futurista** adj. e n. Qu'apartèn au futurisme, que li si restaca. ♦ adj. Que vòu evocar la societat, li tecnicas de l'avenir: *Una arquitectura futurista*.
- futurologic, a** adj. De la futurologia.
- futurològue, òga** n. Especialista de futurologia.
- futurologia** n.f. Ensèm dei recèrcas de prospectiva qu'an per tòca de prevèire lo sens de l'evolucion scientifica, tecnica, economica, sociala, politica, etc.
- fuvèla** n.f. Prèmi autrejat au festival de teatre de Fuveu.

G

g Setena letra de l'alfabet (ge).

G (mús.) Nòta **sòl** dins lu país anglo-saxons e germanics.

G Simbòle dau giga.

G Simbòle dau gauss.

G (anat.) *Ponch G* (ò *ponch de Gräfenberg*): Nom ipotetic d'una region de la vagina, considerada coma foarça erogèna.

g Simbòle de l'acceleracion de pesantor.

g Simbòle dau grama.

g (psicol.) *Factor g*: Aptituda generala intellectuàla d'un subjècte que correspoande à la correlacion entre lu resultats qu'a obtengut à diferenti pròvas de nivèu.

Ga Simbòle dau galli.

gaba n.m. Neuromediator, que contraròtla una part de la motricitat, de la dolor e dau soam.

gabán n.m. Vèsta ampla e confortabla, qu'arriba fins à mièja-cuèissa e que si poarta sobre d'autres vestits. 1438: «*Item per una rauba, unas caussas.....quatre cabans et una arbaresta...*» A.C.Marseille. Var.: **caban**.

gabard n.m. Afta.

gabardina n.f. 1. Estòfa de lana crosada mé de coastas en releu. 2. Manteu impermeable fach d'aquesta estòfa.

gabarra n.f. 1. Granda embarcacion per lo transport dei mèrç sus lu ribieras e dins lu estuaris. 1785: «*Bateu de 16 aunas, sigue 16,89 m, larg de 3.75 m, m'un profundier de 1,29m.*» Sin.: **chalant**, **alèuge**, **lèuge**. 2. (pesca) Granda ret emplegada dins lu estuaris.

gabARRIER n.m. Proprietaire ò menaire d'una gabarra.

gabarrít n.m. 1. Modèle que permete de façonar d'uni pèças (espec. dins la construccion dei naus e dei pèças d'artilharia); modèle per verificar li dimensions ò lo profieu d'un objècte. ◇ *Gabarrít de cargament*: Aparelh que verifica que lo cargament dei wagons de camin de fèrre non despassa lo gabarit reglementari. 2. Dimension, forma reglamentada (espec. d'un veïcule): *Accès enebit ai gròs gabarrits*. 3. (fam.) Dimension fisica ò morala; estatura: *Una persona d'un gabarrít impressionant*.

gabarròt n.m. (mar.) Bateu de dimension inferiora à 16 aunas (16,89 m) (Òlt).

gabejada n.f. Desòrdre, degalhatge que vèn d'una gestion marrida ò malonèsta.

gabejaire, airtiz adj. e n. Responsable d'una gabejada.

gabejar vi. Èstre à l'origina d'una gabejada.

gabèla n.f. 1. Ancian impost sus la sau. 2. Administracion qu'èra encargada de la percepcion d'aquest impost.

gabelador n.m. Gabelier.

gabelaire n.m. Gabelier.

gabelar vt. (*gabèli*) Faire secar la sau.

gabelatge n.m. Accion de faire secar la sau.

gabelier n.m. 1. (anc.) Emplegat de la gabèla. Var.: **gabelaire**, **gabelador**, **gabelon**, **gabelòt**. 2. (pej.) Doanier.

gabelon n.m. Gabelier.

gabelòt n.m. Gabelier.

gabi n.f. Aisina de pesca compauada de doi ceucles opauats e ajonchs per de travèrsas verticali de boasc, demièg li quali es plaçada la ret.

gàbia n.f. 1. Espaci claus au mejan de barreus, d'una grasilha, per li embarrar d'auceus, d'animaus, etc. ◇ (pop.) *Auceu de gàbia*: Nèsci, tabalòri. 2. Preson: *Metre quauqu'un en gàbia*. Var.: **gabiòla**. 3. *Gàbia* ò *gàbias* (pl.): Dins d'unu espòrts, poarta dont si deu faire intrar lo balon per faire un ponch. Sin.: **poarta**. 4. *Gàbia toracica*: Part de l'esqueleta toracic (vertèbras dorsali, coastas e stèrnium), qu'enclauson lo coar e lu paumons. 5. *Gàbia d'escaliers, d'ascensor*: Espaci amainatjat au dedintre d'un edifici per li faire passar d'escaliers, un ascensor; l'ascensor d'espereu. 6. (min.) *Gàbia d'extraccion*: Ascensor tengut per un cable d'extraccion per faire montar ò calar li cabinas e lo personal. 7. *Gàbia de Faraday*: Dispositiu m'una paret conductritz, que permete d'isolar electricament lu còrs plaçats dintre. 8. (metall.) Bastit doble d'un laminaire. 9. (mar.) Plataforma plaçada au sobran d'un aubre, que permetia de donar un escartament melhor ai sàrtias. ◇ *Vela de gàbia*: Vela cairada dau segond òrdre, atrassada sus l'arbre de gàbia. ◇ *Arbre de gàbia*: Aqueu plaçat au dessobre de l'arbre mèstre. Sin.: **arbre de cofa**.

gabiada n.f. Contengut d'una gàbia.

gabiare, airtiz n. Persona que fa de gàbias.

gabian n.m. Auceu palmipède piscivòre dau plumatge dorsal gris, frequent sus lu ribatges (Família dei laridats, longuessa fins à 40 cm).

gabianet n.m. Pichin gabian, que s'atròva sobretot sus lu ribatges dau Nòrd d'Euròpa.

gabianòla n.f. Auceu de mar, blanc ò gris clar, m'au bèc e li patas rogi, mai pichon que lo gabian, que si noïrisse de peis.

gabier n.m. 1. (anc.) Marinier encargat dei velas. 2. (mod.) Marinier encargat dei manòbras. Sin.: **manobrier**.

gabieta n.f. Pichina gàbia.

gabilha n.f. Part circularia à la periferia d'una ròda de veïcule. Sin.: **gelha, jelha**.

gabina n.f. Cabina, tilha.

gabinet n.m. Cabinet.

gabiòla n.f. 1. Pichina gàbia. 2. (fam.) Preson.

gabion n.m. 1. (mil.) Grand panier sensa fond, emplit de tèrra, que sièrve à la proteccion de guèrra de sèti. 2. (agric.) Grand panier mé doi manelhas per lo transport dau fem, de la tèrra. 3. Sosta per lu caçaire de la sauvatgina d'aiga.

gabionar vt. Protegir au mejan de gabions.

gabionatge n.m. Confeccion, installacion de gabions.

gabolhaire, a n.m. Persona que patolha.

gala n.f. Excreïssença que d'unu vegetals produon sota l'efecte de parasites (insèctes, fonges). Sin.: **cecidi**. ◇ *Notz de gala*: Excreïssença dei fuèlhas e dei brots joves dau rore, rica en tanin, que si forma à l'entorn de l'òu e de la larva d'un imenoptèr, lo cinips.

galactic, a adj. Relatiu à la Galaxia ò à una galaxia. ◇ *Plan galactic*: Plan de simetria de la Galaxia.

galactocèla n.f. (med.) Quist que contèn de lach pauc ò pron modificat.

galactofòre, a adj. (anat.) *Canal galactofòre*: Canal excretor dei glàndolas mamari.

galactogène, a adj. e n.m. Si di d'una substança que favorisa la secrecion de lach.

galactogenèsi n.f. Secrecion lachosa.

galactografia n.f. Radiografia de la possa. Sin.: **mamografia**.

galactomètre n.m. Densimètre per mesura la tenor en gras dau lach.

galactopexia n.f. (med.) Fixacion de la galactòsa dintre lu teïssuts.

galactorrèia n.f. 1. Escolament sobrabondós de lach durant l'alachament. 2. Escolament de lach foara l'alachament.

galactosemia n.f. (med.) Presença anormala de galactòsa dins lo sang.

galactòsa n.f. Sucre (exòsa) obtengut per idrolisi de la lactòsa.

galactosuria n.f. (med.) Presença de galactòsa dins l'urina.

galafataire, airitz n.m. Calafataire. 1414: «*Item a pagat a Monet Deport galafatayre que a pedassat lo port...*» A.C. Arles. 1514: «*Item mestre Glaudo et mestre Johan galafatayre...*» A.C. Arles. Sin.: **calafat**.

galafatar vt. Calafatar.

galafatatge n.m. Calafatatge.

galago n.m. Pichin lemurian carnassier d'Àfrica.

galalita n.f. Matèria plastica obtenguda à partir de la caseïna.

galanga n.f. Dròga extracha dau rizòma de l'alpinia.

galambre, a adj. Calambre. Sin.: **toart, bestoart**.

galant, a adj. 1. Si di d'un òme cortés m'ai fremas. 2. (lit.) *Frema galanta*: Frema entreteinguda. 3. (lit.) Que pertòca li relacions amoroi: *Un rendètz-vos galant*. ◆ n.m. Òme que recèrca li aventuras amoroi. Sin.: **calinhaire, amorós, cortejaire, drut**. ◇ (lit.) *Vèrd galant*: Òme entreprenent m'ai fremas, en despièch dau sieu atge. (nomenalha donada a Enric III de Navarra, IV de França).

galantament adv. D'un biais galant.

galantaria n.f. 1. Cortesia d'un òme per una frema. 2. Paraula lausenguiera adreçada à una frema: *Dire de galantarias*.

galantejar vi. Far lo galant, cortejar.

galantin n.m. (vielhit) Amorós ridicule.

galantin adj. m. *Tuis galantin*: Infeccion respiratòria bacteriana, gaire ò pas febrila, de l'aubre respiratòri superior, ma d'evolucion lònga e autament contagioa, que dura longtemps (quatre à vuèch setmanas), après un

perïode d'incubacion d'una setmana, e caractérisada per un tuis violent que lo sieu paroxisme evòca lo cant dau gal.

galantina n.f. Preparacion de carnsalada cuècha, compauada de tròç de carn maigra e de farça.

galantòme n.m. Ome onèt, corrècte dins li sieu paraulas e lo sieu comportament.

galapastre n.m. Cholh. Sin.: **enganapastre, pastorèla, guinhacoa, peracha**.

galapian n.m. Mandron, capon.

galar vt. Fecondar (un òu).

galaria n.f. 1. Passatge cubèrt, en longuessa, per la circulacion ò la passejada, sigue au dedintre d'un bastiment, sigue en defoara. 2. Passatge enterrat ò soterran per esplechar una jaça de minerau, protegir una via, etc. 3. Corredor de comunicacion que d'uni bèstias càvon dins lo soal. Sin. (1-2-3): **tunel**. 4. Granda sala, sovent alongada, per expauar una colleccion d'òbras d'art; colleccion expauada dins una sala pariera. 5. Negòci d'exposicion per la venda dei òbras d'art. 6. *Galaria mercanda*: Passatge cubèrt, costejat de comèrcis. 7. Dins una sala d'espectacle, plan situat en dessobre dau darrier balcon. 8. Quadre metallic fixat sus un veïcule, per lo transpoart dei bagatges.

galarista n. Persona que tèn una galaria d'art.

galat, ada adj. Fecondat, en parlant d'un òu. Sin.: **gàlebe**.

galata adj. e n. De Galatia.

galatàs n.m. (lit.) Caforcho miserós, sovent dins una sofietà; granier. Sin.: **plancat**.

galaup n.m. Galòp.

galaupa n.f. Galòp (dança).

galaupada n.f. Galopada.

galaupaire, airitz adj. Galopaire.

galaupant, a adj. Galopant.

galaupar vi. (*galòpi*) Galopar.

galaupin n.m. (fam.) Pelandron. Sin.: **mandron**.

galaupinejar vi. Faire lo galaupin.

galavard, a adj. e n. Que manja totplen e embé aviditat. Sin.: **galup, mastegaire, manjaràs, manjareu, engort, gloton, gromand**.

galavardar vi. Manjar totplen e embé aviditat. Var.: **galavardejar**.

galavardàs, assa adj. e n. Aumentatiu de *galavard*.

galavardejar vi. Galavardar. Sin.: **s'engamonar, s'engavaiar, si faire una forra de..., si tamponar, glotonejar**.

galavarditge n.m. Fach de manjar totplen e embé aviditat, de si comportar en galavard. Sin.: **goludessa, goluditge, goludaria, glotonaria**.

galavardon, a adj. e n. Diminutiu de *galavard*.

galaverna n.f. (mar.) Nom dei doi pèças de fusta claveladi de cada costat dau rem, au nivèu de l'escauma, per lo renfortir. 1447: «*Et primo de V remps raspas et galavernas tos prest per metre scaume*.» A.D. Bocas de Ròse.

galaxia n.f. [gala'sia] 1. Grand ensemble d'estelas, de pòuveras e de gas que la gravitacion n'assegura la

coesion. 2. (M'una majuscula) Galaxia dins la quala es situat lo sistema solari.

galban n.m. Ferula gomoa. Var.: **galbanum**.

galbanum n.m. Galban.

galea n.f. 1. Casco. 2. (mar.) Galèra. ◊ Nau de bassa banda anant a vela e a rem d'origina bisantina. 1289: «...cargueron rauba a Marselha en la gualeya del senhor...». 3. En estamparia, plateu de boasc à l'origina, pì de metal (zinc ò coire) d'una talha leugierament superiora à n-aquela d'una pàgina de libre ò de jornal, que lu tipografes emplègon per li depaugar una après l'autra li linhas de caractèrs.

galeassa n.f. (mar.) Nau à velas e à rems, mai foart e mai peant qu'una galèra. À l'origina galèra gròssa pontada, mercanda, veneciana de la fin dau s. XIV^{en}, tresmudada pus tardi en nau de guèrra. Auguèt un ròtle essencial à la batèsta de Lepant. 1453: «...et viron la galeassa Sanct Jaques de Montpelier...» (Etim. ital. *galeazza*).

gàlebe, a adj. Galat.

galèc n.m. Galician.

galejada n.f. Istòria inventada, exagerada, per si rìre. Sin.: **badinada**, **burla**, **farcejada**, (pop.) **colha**, **bofonada**, **menchonada**. ◊ Expr.: *Tota galejada clavada*: En parlant seriosament.

galejaire, airtitz adj. Badin. Sin.: **badinaire**, **farcejaire**, **bofonaire**.

galejar vi. Cuntar de galejadas; badinar. Sin.: **badinar**, **farcejar**, **bofonar**, **burlar**.

galena n.f. (miner.) Sulfat natural de plomb (PbS), principal minerau de plomb.

galenic, a adj. 1. (farm.) Que resulta d'una preparacion farmaceutica: *Un medicament galenic*. 2. Relatiu à la doctrina de Galian.

galenisme n.m. Doctrina de Galian.

galenista adj. e n. Partidaire dau galenisme.

galeon n.m. Galion.

galeopitèc n.m. Mamifèr insectivòr dei Illas de la Sonda e d'Indochina, de la talha d'un cat, qu'una membrana laterala sostenguda per lu membres e la coa li permete de tamisar.

galeòpsi n.m. (bot.) Labiacèa sauvatja dei flors sauri ò rogi.

galeòt n.m. Galeròt.

galeòta n.f. Galiòta.

galèra n.f. 1. (mar.) Bastiment de guèrra ò de comèrci à rems e à velas, en usatge de l'Antiquitat fins au siècle XVIIIⁿ. L'origina de la forma *galèra* es encara misterioa, Niermayer dona d'acertaments d'origina siciliana dau 1095 e catalana dau 1130. 1447: «...*avem ressaupt las presens letras coma a VI galleras per quosto...*» A.C.Arles. 2. Establiment, luèc dont èra subida la pena dei trabalhs forçats; la pena ela-mema. Sin.: **banhe**. 3. Trabalh penós, complicacion: *Que galèra!* 4. (interj.) *En galèra!*: Paciença!

galerar vi. (*galèri*) Trabalhar totplen per ganhar gaire, viure un jorn après l'autre sensa aver de revenguts assegurats. Sin.: **trampinar**.

galerian n.m. 1. (anc.) Òme condemnat ai galèras. Var.: **galeòt**, **galeròt**. 2. Forçat.

galerit n.m. Insècte dei encontradas caudi, mé de patas lòngui, lo còrs ros e lu elitres de color lauvida.

galèrna n.f. Vent de nòrd-oèst, frèi e umide que bufa sus l'oèst de França.

galeròt n.m. Galerian. Var.: **galeòt**.

galeruca n.f. Insècte coleoptèr vegetarian, foarça nociu per lu aubres (saure, etc.).

galés, esa adj. Dau País de Galas. ◊ n.m. Branca de la lenga celtica.

galel n.m. 1. Jove gal. 2. Papier plegat que retipa una galina. 3. Region dau còrs dei grands quadrupèdes, en sobre dei espatlas e delimitada per l'encoladura, l'esquina e lo plat dei espatlas.

galel n.m. Cantarèla manjadissa. Sin.: **cresta de gal**, **jaunet**, **aurelheta**.

galel n.m. Codolet.

galela n.m. 1. Preparacion culinària plata e redonda, à basa de farina ò de feculents, cuècha au forn ò dins una sartaia. 2. Crespeu salat à basa de farina de sarasin ò de gran turc. 3. Pichon bescuèch dei nautors. Sin.: **bescuèch de mar**. 4. (fig.) Tot objècte en forma de galela. ◊ *Plat coma una galela*: Foarça plat, aplatit. 5. (inform.) Cokiee.

galfèr n.m. Gal au vin.

galha n.f. Amigdala.

galhard n.m. (mar.) 1. (anc.) Caduna dei superestructuras plaçadi à l'avant e à l'arrier sus lo cubèrt superior, e que sièrve de lotjament. 2. (mod.) *Galhard d'avant*: Superestructura avant. ◊ *Galhard de rèire*: Duneta. ▀ *Galhard* es un francisme, li cau preferir *casteu*.

galhard, a adj. 1. Plen de vida, d'envanc. 2. Licencios. ◊ n. 1. (sovent après un adj.) Persona robusta, vigorosa: *Un grand galhard*. Sin.: **balès**. 2. (sobretot au masc.) Persona gaire ordinària (pòu èstre pejoratiu), de cu si cau maufidar: *Es un dròlle de galhard*. 3. (sobretot au masc.; apellatiu) *Alora, mon galhard?*

galharda n.f. Dança ò tròç instrumental (s. XVIⁿ - XVIIⁿ) à tres temps, dau ritme viu, que vèn après la pavana dins una seguida.

galhardament adv. D'un biais galhard.

galhardaria n.f. 1. Prepaus un pauc liures, galhards. 2. Boana umor, envanc. Var.: **galhardia**, **galhardisa**.

galhardàs n.m. Grand galhard.

galhardet, a adj. Pusleu galhard.

galhardia n.f. Galhardaria.

galhardisa n.f. Galhardaria.

galhèc n.m. Galician.

galhego n.m. Galician.

galholat, ada adj. Marcat de nombroï tacas: *Una pèu de bèstia galholada*.

galhon n.m. Carn roja e plegada que pende sota lo bèc dau gal.

galician, a adj. e n. De Galícia. ◊ n.m. Lenga romanica, pròcha dau portugués, parlada en Galícia. Sin.: **galhego**, **galhèc**, **galèc**.

galileian, a adj. Relatiu à Galileu. ◊ n. Que segueisse li teorias de Galileu ò s'en inspira.

galileu, ea adj. e n. De Galilea, region de Palestina. ◆ n. Abitant de Galilea. ◇ (per anton.) *Lo Galilean*: Jèsus Crist.

galimandaria n.f. Caponaria.

galina n.f. 1. Volalha, femèla dau gal, alevada per la sieu carn e per lu sieus òus (Òrdre dei gallinaceus). ◇ *Aver la carn de galina*: Refrenir, en rason dau frèi ò de la peur. Sin.: **galinar**. 2. Femèla de divèrs gallinaceus. 3. Aceu, volatile de divèrsi espècias (en part. d'escaciers).

galinar vi. Aver la carn de galina.

galinet n.m. 1. Gal jove. 2. Papier plegat que sembla una galina.

galineta n.f. 1. Pichina galina. 2. Pichin insècte coleoptèr dei elitras color d'orange ò rogi ornadi de ponchs negres, que si noirisse de nierons. Var.: **galineta dau Boan Dieu, bèstia dau Boan Dieu**. Sin.: **catarineta**. 3. Aceu gallinaceu dau plumatge ros, 35 cm de lòng, que viu dins li forèsts de montanha (Familha dei tetraonides).

galineta n.f. Peis de la tèsta gròssa piramidala, de color roja, dei alas pectorali provedidi de dets liures que poàdon servir de patas per caminar au fond de l'aiga (Fam. dei triglidats). Sin.: **grunau**.

galinier n.m. Enclaus dont son messi li galinas, la volalha.

galinòta n.f. Gelinòta.

galion n.m. (mar. anc.) 1. À l'origina au s. XIIIⁿ, pichona galèra. Partent de la fin dau s. XVⁿ, entamenada dau s. XVIⁿ, pichona nau de carga que podia anar à rem. De non confondre embe lu galions espanhòus de la fin dau s. XVIⁿ. 1480: «...*ung nominat Glaudo Rafel... patron d'un bergantin armat es estat pres defardat e abotinat ung galeon de Lengadoc que venie de Nissa mercantilament...*» A.D. Bocas de Ròse. Var.: **galeon**. 2. Granda nau armada, qu'emplegàvon especialament lu espanhòus à partir dau s. XVIⁿ, per transportar d'aur, d'argent e de mèrç precioi despí li sieu colonias dau Noveu Monde.

galiòta n.f. (mar. anc.) 1. Nau à velas olandés, arredonit à l'avant coma à l'arrier. 2. Pichona nau de la familha dei galèras, generalament non cubèrta, m'un remador solet per cada banc; 1394: «*Item l'an 1394 lo jorn quatre d'avost fon una galeota armada de Breganson al gras de Rose...*» Var.: **galeòta**.

galís n.m. Diagonala. ◇ Expr. *De galís*: Oblicament.

gallés, esa adj. e n. De Gàllia.

galli n.m. Metal pròche de l'alumini; element (Ga) de n° atomic 31 e de massa atomica 69,72.

gallic, a adj. (quim.) relatiu ai compausats dau galli trivalent, coma l'òxide gallic Ga₂O₃.

gallican, a adj. e n. 1. Relatiu à la Glèia de França. 2. Partidari dau gallicanisme.

gallicanisme n.m. Doctrina qu'a per objècte l'aparament dei franquesas de la Glèia de França envèrs lo Sant Sèti.

gallicisme n.m. Biais de dire pròpri de la lenga francesa. Ma es un usatge impròpre, que dins aquesto sens, cau preferir *francisme*.

gallicòla adj. *Insècte gallicòla*: Que viu dins una gala vegetala.

gallifòrme n.m. *Gallifòrmes*: Gallinaceus.

gallinaceu n.m. Gallinaceus: Òrdres d'auceus omnivòres, dau vòl peant, que comprèn espec. la galina, la calha, la perdritz, lo fasan, la pintada, la dinda. Sin.: **gallifòrme**.

gallo adj. e n. De la Bretanha non bretonanta. ◆ n.m. Dialècte de la lenga d'oïl parlat en Bretanha non bretonanta.

galloroman, a adj. e n.m. Qu'apartèn à la civilisacion que si desvolopèt en Gàllia entre lo s. Ier lo s. Vⁿ apr. J.-C.

galloroman n.m. Si di dei lengas romaniqui parladi dins l'anciana Gàllia.

galloromanic, a adj. Relatiu au grope de lengas parladi dins l'anciana Gàllia.

gallós, oa adj. (quim.) Relatiu ai compausats dau galli divalent.

galobet n.m. Flaüta à bèc provençala, mé tres trauc.

galobetaire, airitz n. Persona que juèga dau galobet.

galòcha n.f. 1. Pichina targa que d'un costat a una manelha, que sièrve à estendre lo gip ò lo ciment sus un barri, un plafond. 2. (mar.) Dau temps dei galèras, nom donat à la vòga que comportava mai d'un remador per cada banc (Etim. ital. *scaloccio*).

galòfre n.m. 1. Planta erbacea dei flors perfumadi, dei fuèlhas foarça decopadi, cultivada generalament en jardin (Familha dei cariofilaceas): *Lo galòfre de Niça es famós*. 2. *Galòfre d'Índia*: Planta dei flors ornamentali (Familha dei composeas).

galon n.m. 1. Unitat de capacitat emplegada en Grand-Bretanha e au Canadà, que vau 4,546 litres (simb. gal). Sin.: **imperial gallon, UK gallon**. 2. Unitat de capacitat americana, que vau 3,785 litres (simb. gal). Sin.: **US gallon**.

galon n.m. 1. Benda teissida ò treçada emplegada coma ornament dins l'abilhament e l'amoblament. 2. (mil.) Signe distintiu dei grades portat sus l'unifòrme. ◇ *Pilhar de galon*: Aver una promocion.

galonar vt. Ornar d'un galon; metre, cordurar un galon sobre. Var.: **engalonar**.

galonat, ada adj. 1. Decorat d'un galon. 2. Gradat, en parlant d'un militari.

galonier, a n. Persona que fabrica de galon, de galons.

galòp n.m. 1. Lo mai rapide dei pas dau cavau e d'autres equidats. ◇ *Au galòp*: Totplen rapidament. 2. Dança, música foarça viva, à doi temps, de mòda au s. XIX^{en}. Var.: **galòpa**. 3. (med.) *Bosin de galòp*: Bategar suplementari e anormal dau coar, que si detècta à l'auscultacion. Var.: **galaup**.

galòpa n.f. Galòp (dança). Var.: **galaupa**.

galòpa n.f. (rel.) Tiratge à frèi au lòng dei bòrds de la cobertura d'un libre religat; fèrre per daurar que s'emplega per aqueu trabalh.

galopada n.f. 1. Corsa au galòp. 2. Corsa precipitada. 3. (expr.) *À la galopada*: D'un biais precipitat, tròp leu. Var.: **galaupada**.

galopaire, airitz adj. Que galòpa. Var.: **galaupaire**.

galopant, a adj. Var.: **galaupaire**.

galopar vi. (*galòpi*) 1. Anar au galòp. 2. Caminar, córrer rapidament. Var.: **galaupar**.

galucho adj. m. e n.m. Si di d'un individu, d'un animau que lu sieus doi testicules demòron dins l'abdomèn e non son calats dins l'escrotom.

galup, a adj. e n. Que manja totplen e embé aviditat. Sin.: **galavard**.

galupa n.f. Granda barca embarcada sus li naus per transportar de passatgiers fins à la coasta ò per lu evacuar. Sin.: **caïc, caïca**.

galuparia n.f. Aviditat dau galup.

galvanic, a adj. (med.) Relatiu au galvanisme. ◇ *Corrent galvanic*: Corrent continu emplegat en electroterapia.

galvanisacion (-izacion) n.f. Accion de galvanisar; lo sieu resultat.

galvanisaire (-izaire) n.m. Obrier encargat de menar e de mantenir un banh de zinc en fusion previst per una galvanisacion.

galvanisar (-izar) vt. 1. (med.) Aplicar un corrent galvanic à. 2. (metall.) Recurbir (una pèça metallica) d'una jaça de zinc per immersion dins un banh de zinc fondut. 3. Donar d'energia à; entusiasmar: *Lu sieus dicors galvanison li folas*.

galvanisme n.m. Accion dei corrents electricus continús sobre d'unu organes (muscles, nèrvs).

galvanocautèri n.m. Cautèri format d'un fieu de platine portat au roge per lo corrent electric. Sin.: **electrocautèri**.

galvanoelectric, a adj. Qualitat d'un corrent galvanic e dei fenomènes que provòca.

galvanofaradisacion (-zacion) n.f. Usança terapeutica simultanea de corrent contunh e de corrent induch.

galvanografe n.m. Galvanomètre que pòu enregistrar.

galvanolisi n.f. Electrolisi.

galvanomètre n.m. Instrument que siève per mesurar l'intensitat dei corrents debles per l'observacion dei deviacions d'una agulha aimantada plaçada dins una bobina, ò d'un quadre conductor plaçat dins l'entrefèrre d'una caramida.

galvanometric, a adj. Relatiu à un galvanomètre.

galvanoplastia n.f. Depaus per electrolisi d'una jaça de metal sus un supòrt, metallic ò non, per lo recurbir.

galvanoplastic, a adj. Relatiu à la galvanoplastia; obtengut per galvanoplastia.

galvanoscòpi n.m. Aparelh destinat à descurbir un corrent electric sensa lo mesurar.

galvanostegia n.f. Aparament d'un metal alterable au mejan d'una pellicula de metal inalterable.

galvanoterapia n.f. (med.) Eemplec terapeuti de corrents contunhs de bassa tension.

galvanotipe n.m. Clichat d'estamparia obtengut per galvanoplastia.

galvanotipia n.f. Galvanoplastia aplicada especialament à la produccion de clichats tipografics.

galvanotropisme n.m. Reaccion d'un animau à un corrent electric.

gamadura n.f. Caquexia. Var.: **gamonada**.

gamata n.f. Recipient dont lo murador alestisse lo sieu gip, lo sieu mortier, etc.

gamatada n.f. Contengut d'una gamata.

gamatar vt. Alestir dins una gamata.

gamaton n.m. Pichina gamata.

gambareu, èla adj. Que rangua. Var.: **cambareu**. Sin.: **ranc, ràngol, ranquilhós, gambòcho**.

gambe n.m. Cambaròt, ligoban.

gambi, gàmbia adj. Cambalier.

gambian, a adj. e n. De Gàmbia.

gambit n.m. Au juèc dei escacs, sacrifici voluntari d'una pèça per obtenir un avantatge d'atac ò una superioritat de posicion.

gambòcho, a adj. Que rangua. Sin.: **ranc, ràngol, ranquilhós**.

gambre n.m. Chambre.

gamèla n.f. Recipient metallic, individual ò collectiu, proveit ò non d'un cubiceu, per faire la coïna ò transportar d'aliments preparats; lo sieu contengut.

gamelada n.f. Contengut d'una gamèla.

gamelan n.m. Orquèstra d'instruments de persuasion javanés ò balinés.

gamelon n.m. Goitre. Sin.: **gamon, gòi**.

gamenha n.f. Pichin torde d'Euròpa nordenca.

gameta n.m. (biol.) Cellula reproductritz, mascla ò femèla, que lo sieu nucleu contèn un solet cromosòma, e que si pòu unir au gameta de sèxe opauat (fecondacion) ma non si multiplicar solet.

gametangi n.m. Organe dei vegetaus dont son produchs lu gametas.

gametocida adj. Qualitat de cen que tua lu gamets infectats.

gametocit n.m. (biol.) Cellula germinala que produe, au moment de la gametogenèsi, un ovule ò un espermatozoïde.

gametofit n.m. Organisme vegetal que fa de gamets.

gametofitic, a adj. Relatiu à un gametofit.

gametogamia n.f. Reproduccion sexuala per gamets.

gametogenèsi n.f. Formacion dei gametas.

gametospòra n.f. Cellula que resulta de la fusion de doi gamets.

gamma n.f. ò n.m. 1. Tèrça letra de l'alfabet grèc, que correspoande à la letra g de l'alfabet latin (Γ, γ). 2. *Rais gamma*: Radiacions emessi per lu còrs radiocatiu, analògues ai rais X, ma mai penetranti e d'una longuessa d'onda plus pichina, qu'an una accion biologica potenta.

gamma n.f. 1. (mús.) Seguida de sons conjonchs, ascendants ò descendents, dispauats à d'intervals convenguts, dins un sistema musical donat: *Gamma diatonica, cromatica*. 2. (fig.) Seria de divèrs aspèctes, divèrs gras de cauas ò d'objèctes d'una mema natura: *Una gamma de colors*. ◇ *Aut de gamma, bas de gamma, intrada de gamma*: Superior, inferior, en foncion dau prètz, de la qualitat, etc.

gammaglobulina n.f. (bioquim.) Globulina plasmatica que la sieu activitat anticòrs es emplegada en terapeutica e en profilaxia.

gammagrafia n.f. 1. (fis.) Procediment d'estudi ò d'anàlisi de l'estructura dei còrs opacs au mejan de rais gamma. 2. (med.) Scintigrafia.

gammamètre n.m. Aparelh per detectar lu rais gamma.

gammamètre n.m. Aparelh per detectar lu rais gamma.

gammamètre n.m. Aparelh per detectar lu rais gamma.

gammamètre n.m. Aparelh per detectar lu rais gamma.

gammaterapia n.f. Curiterapia.

gamofòbia n.f. Crenta morboa dau maridatge.

gamon n.m. (med.) Iptrofia de la tiroïda de natura inflamativa, tumoralà ò endocriniana. Sin.: **gòl**, **goitron**.

gamonada n.f. Gamadura.

gamopetal(e), a adj. (bot.) Si di d'una flor que la sieu coròla presenta de petales saudats (per op. à *dialipetale*). Sin.: **metaclamidea**.

gamopetala n.f. (bot.) *Gamopetales*: Grope de dicotèlideoes mé de flors dei petales saudats, que comprèn especialament li primulaceas e li solenaceas.

gamosepal(e), a adj. (bot.) Si di d'una flor que lo sieu calici presenta de sepals saudats entre elu.

gan n.m. Dialècte chinés.

ganacha n.f. (zool.) Part laterala e posteriora de la maissèla inferiora dei quadrupèdes.

ganacha n.f. Vestit d'òme portat à partir dau 1270, mé de mànegas corti, que formava coma una pelegrina e èra largament dubèrt sota li aissèlas; la ganacha èra generalament fenduda e arribava sovent unicament fins à mièja-camba.

ganaderia n.f. (mòt espanhòu) Elevatge de taurs. Sin.: **manada**.

ganarra n.f. Bronza, embriaguessa, peleta, pèu.

ganassa n.f. 1. Garganta dau poarc. 2. (fig. fam.) Boca (si di especialament d'una persona que parla tròup e sovent grossierament).

ganassar vi. Cridar.

ganaveu n.m. Auceu rapaci nuchenc, comun dins lu boascs (Longuessa 70 cm, familha dei estrigidés).

ganc n.m. 1. Pèça d'abilhament qu'à la forma dei mans e dei dets. ◇ *Anar coma un ganc*: Convenir à la perfeccion. ◇ *Pilhar, metre de gancs*: Agir mé precaucion; metre de formas (per anonciar quauqua ren). 2. Accessòri similari ò m'au gròs det separat, emplegat per divèrs usatges ò activitats: *Gants per l'esquí*, *gancs de bòxa*. ◇ Mena de pòcha en teissut esponga, que sièrve per si lavar. Sin. **man**. 3. (anc.) Pèça de l'armadura. ◇ *Getar lo ganc à quauqu'un*: Desfidar quauqu'un. ◇ *Rabalhar lo ganc*: Respoandre à una desfida.

gancar vt. (*ganqui*) Metre de gancs à; provedir de gancs. ◆ vi. Aver coma talha de gancs: *Ganca dau 8*.

gancarria n.f. Fabrega de gancs.

ganchin, a adj. Qu'à la man estropiada. Sin.: **manquet**. ◆ n.m. Qu'à tendença à raubar tot cen qu'es à la sieu portada.

ganchinar (si) v.pr. Si pilhar dins un gancho.

gancho n.m. Cròc.

ganchut, uda adj. 1. Provedit d'un gancho. 2. En forma de gancho. ◇ *Crotz ganchuda*: Svàstica, crotz gammada.

gandaula n.f. 1. Barra mobila à l'entorn d'un pèrno, que sièrve à barrar una poarta per l'accion d'una moala ò per son pròpri pes. Sin.: **cadaula**. 2. Frema leugiera, que cèrca d'aventuras amoroï. Sin.: **correntina**. 3. (pop.) Prostituida. Sin.: **petan** (vulg.).

gandora n.f. Tunica sensa mànegas, portada sota lo burnós ò la djellaba, espec. en Àfrica dau Nòrd.

ganés, esa adj. e n. Dau Ghana.

gang n.m. (mòt anglés) Clica organisada de bandits.

gangetic, a adj. Relatiu au Gange.

ganga n.f. 1. Substança estèrta engatjada dins lo minerau ò que si tròva à l'entorn d'una pèira preciosa dins una jaça. 2. (fig.) Cen qu'envolopa, esconde quauqua ren: *Una ganga de prejutjats*.

ganga n.m. (mòt catalan) Auceu de la region mediterranea, vesin dau pijon.

gangassada n.f. Gacilhada, cascalhada, sancanhada.

gangassaire, airtiz Que gangassa.

gangassar vt. Gacilhar, cascalhar, sancanhar.

gangat, ada adj. Qu'es au dedintre d'una ganga.

gangaula n.f. Gruèlha de limaça.

gangauri n.m. Aneu d'estac.

gangli n.m. Pichin gonflament situat sus l'itinerari d'unu nèrvis e vaisseus linfatics (lu ganglis linfatics son recampats en cadenas dins lo coal, li aissèlas, l'anguinalha, lo torax e l'abdomèn). Var.: **ganglion**. Sin.: **glàndola**.

ganglifòrme, a adj. Qu'a la forma d'un gangli.

gangliòma n.m. (med.) Tumor d'un gangli.

ganglion n.m. Gangli.

ganglionar(i), a (-ària) adj. Relatiu ai ganglis.

ganglionat, ada adj. Que presenta de bodenflitges que sèmblon de ganglis.

ganglioniti n.f. (med.) Inflamacion d'un gangli nerviós.

ganglioplegic, a adj. e n. Si di d'un medicament que blòca la conduccion de l'influx nerviós au nivèu dei ganglis vegetatius.

gangrena n.f. 1. Mortificacion locala qu'abotisse à la necròsi dei teissuts embé tendença à l'extension de pròche en pròche. ◇ *Gangrena gasoa*: Deuguda à de micròbis anaeròbics que desvolópon de bofas de gas de putrefaccion dins l'espessor dei teissuts, lo mai sovent sus de plagas bruti de tèrra. 2. (fig.) Mau insidiós: *La gangrena dau fanatisme*. Var.: **granguena**.

gangrenar vt. 1. Provocar la gangrena de (un membre, una part dau còrs). 2. (fig. lit.) Corrompre, vicier. ◆ si gangrenar v.pr. Sofrir de gangrena.

gangrenat, ada adj. 1. Pertocat per la gangrena. Var.: **gangrenir**. 2. (fig.) Corromput, depravat, vicier.

gangrenir vt. Gangrenar.

gangrenós, oa adj. De la natura de la gangrena.

gàngster n.m. Membre d'una clica de raubaires, d'un gang; bandit. Sin.: **maufatan**, **maufaràs**.

gangsterisme n.m. Activitat dei gàngsters; banditisme.

ganguinaire n.m. Pescador que fa usança dau ganguï.

ganguèjar vi. Pescar au mejan dau ganguï. Sin.: **faire lo ganguï**.

ganguï n.m. Ret de pesca de la familha de la sàvega, reduch à una mena de sac que la sieu boca es mantenguda dubèrta per una barra de boasc, lo *badau*. 1431: «...que nenguna persona non auia calar ambi engienh de ganguï en luec de las illas...» Sin.: **eissàvega**.

ganh n.m. 1. Accion de ganhar quauqua ren ò de l'emportar dins una accion; avantage que n'en resulta: *Un ganh de temps*. 2. (espec. au pl.) Accion de ganhar de sòus; cen qu'una persona ganha. ◇ (dr.) *Ganhs e salaris*: Produch dau trabalh dei espòs que va dins la comunautat ma que cadun n'en pòu despauar. 3. (electron.) Grandor, exprimida en decibèls, que caracteriza, per un dispositiu, l'amplificacion en potença, en intensitat ò en tension que dona à un senhal. Sin.: **gasanh, gasanha**. 1540: «à miech gazan e miech perdoà.» J.Bres.

ganhable, a adj. Que pòu èstre ganhat.

ganhaire, airitz adj. e n. Que ganha; si di d'una persona animada per l'envuèia de ganhar.

ganhant, a adj. e n. Que ganha ò qu'a ganhat.

ganhapan n.m. inv. Cen que permete à quauqu'un de ganhar la sieu vida; trabalh, instrument de trabalh. Sin.: **viure**.

ganhapichon n.m. Persona que lo sieu mestier li fa gaire ganhar, que manca d'ambicion. Sin.: **amolet**.

ganhar vt. 1. Obtenir (un profièch, un salari, etc.) per lo sieu trabalh ò per azard: *Ganhar l'estima de quauqu'un, ganhar un prèmi*. 2. Aquistar (un avantatge); èstre vencedor de: *Ganhar una batalha*. ◇ *Ganhar de temps*: Temporisar. 3. Rejónher (un luèc): *Ganhar la frontiera*. ◇ *Ganhar de terren*: Avançar, anar de l'avant (en ben ò en mau). 4. Envaïr progressivament: *La paur mi ganha*. ◆ vi. 1. Èstre lo vencedor. Sin.: **vèncer**. 2. Tirar avantatge de quauqua ren, en parlant de quauqu'un; si melhorar, en parlant de quauqua ren: *Lo vin ganha en venent vièlh*.

ganhós, oa adj. Lucratiu.

ganhosament adv. Lucrativament.

ganivet n.m. 1. Pichin coteu. Sin.: **cotelon, talheta**. 2. (zool.) Mollusc de l'òrdre dei lamelibranquis, de la familha dei solenides (*Solen vagina*), dau còrs alargat, cubèrt per doi valvas cilindriqui foarça fini.

ganoïde n.m. *Ganoïdes*: Grop de peis d'aiga doça de l'esquelèt cartilatginós ò ossificat, que comprèn doi sotaclasses, riqui sobretot en formas fossili: lu *olosteans* (lepisostea) e lu *condrosteans* (esturion).

ganqui n.m. Gafon.

ganquier, a n. Persona que fa ò vende de gancs.

gansa n.f. 1. Cordonet treçat emplegat coma ornament dins lo vestit, lo costume militari, etc. 2. (mar.) Bocla de cordatge. ◇ *Gansa de mar*: Cordatge acabat per un grop que s'estrenhe per lo solet pes dau còrs que retèn. ◇ *Gansa à man*: Grop de bocla non coladís, que si pòu finda emplegar en alpinisme ò per tirar una veitura. ◇ (mar.) Grop marin utilizat per practicar un aneu temporari au

cap d'un cordatge. 3. Grop que si fa per exemple per estacar lu lacets dei soliers. 4. (pastissaria) Mena d'aurelhetas, coma si fan à Niça.

ganseta n.f. 1. Pichina gansa. 2. Granda malha d'una ret.

gantelet n.m. gantelée (*Campanula trachelium*)

gantelet n.m. 1. (anc.) Ganc cubèrt de lamas de fèrre, qu'èra un element de l'armadura. 2. Manicla.

gap n.m. (mòt anglés) Alunhament, escart entre li cauas. ◇ (econ.) Escart important, retard (tecnologic, economic, etc.).

gapan n.m. Mesclum de tèrra, d'argèla, d'arena e de sobras organiqui. Sin.: **compoast, poporassa**.

gapencés, esa adj. e n. De la region de Gap.

gaperon n.m. Fromai au lach de vaca, aromatisat à l'alhet, fach en Auvernhe.

gapian, a adj. e n. De Gap.

gara n.f. Estacion per lu trens.

gara (interj.) Atencion! Mèfi! ◇ *Sensa para ni gara*: Sensa aver prevengut.

garach n.m. Tèrra laurada au printemps e en estiu, ma pas semenada, per l'alestir ai semenhas d'auton.

garachaire n.m. Aqueu que garacha.

garachar vt. Laurar, faire lo garach.

garachet n.m. Pichin garach. Var.: **garachon**.

garachon n.m. Garachet.

garagai n.m. Gorg, tomp, temple.

gara-gara n.m. Agitacion, tarabast. Sin.: **garbolh**.

garaman n.m. Garamon.

garamatiàs n.m. Discors ò escrich embrolhat, confús.

garamauda n.f. Garamon.

garamon n.m. Peis marin de la carn roja recercada. Var.: **garaman, garamauda**.

garança n.f. Planta erbacea qu'una dei sieu espècias èra cultivada en Occitània per la sieu raïç, que fornisse l'*alisarina*, substança coloranta roja (familha dei rubiaceas). Sin.: **roja**. ◆ adj. inv. D'un roge viu coma la garança.

garançaire, airitz n. Obrier que garançava li estòfas.

garançar vt. Ténher mé de garança.

garançatge n.m. Accion de fixar la matèria coloranta de la garança sus una estòfa.

garancier, a n. Persona que produe de garança.

garanciera n.f. Luèc plantat de garança.

garancina n.f. (quim.) Produch de la transformacion de la pòuvera de garança per l'acide sulfuric; a la propietat de colorir mai que la garança e de redurre li manipulacions de la tenchura.

garancinier, a n. Persona que produe de garancina.

garanhon n.m. Ae ò cavau entier. ◇ (espec.) Cavau d'ega.

garant, a adj. e n. Garent.

garantia n.f. Garentia.

garantida n.f. Caucion.

garantir vt. (*garantissi*) Garentir. ◆ **si garantir** v.pr. Si garentir.

garantit n.m. (dr.) Garentit.

garar vt. Metre de costat. ◇ Parquejar (un veïcule).

◆ **si garar** v.pr. Si metre de costat.

garatge n.m. 1. Accion de garar. ◇ *Via de garatge*: Via destinada à li parquejar de trens, de veïcules ferroviaris. ◇ (fig.) Emplec segondari, sensa possibilitat d'avancament. 2. Local dont si mete un veïcule à la sosta. 3. Entrepresa de garda, de reparacion, de manteniment per li automobilas.

garatgista n. Persona que tèn un garatge.

garaunhada n.f. Caraunhada.

garba n.f. 1. Bòta d'espigas, de flors, etc, talhats e dispauats de tau biais que li tèstas son recampadi d'un meme costat. 2. Forma de quauqua ren que giscla e si dispèrsa en fais (fuèc d'articici, per exemple). 3. Fais d'esclats mandats per l'explosion d'un obús. 4. Ensèm de trajectòrias dei projectiles qu'une arma soleta tira m'ai memes elements de tir. 5. (fis.) Grope de particulas cargadi que son produchi per l'interaccion d'una particula d'auta energia mé la matèria.

garbairon n.m. Pichin palhier. Var.: **garbeiron**.

garbat, ada adj. Linhós.

garbeiron n.m. Garbairon.

garbejaire, airitz n. Persona que complisse de garbejatge.

garbejar vt. Dispauar en garba. Sin.: **engarbar**.

garbejatge n.m. Accion de garbejar. Sin.: **engarbada**.

garbelatge n.m. (mar.) Drech qu'èra d'usança de perceure à Marselha tocant li merç mandadi en li escalas dau Levant.

garbiera n.f. Cuca, palhier.

garbin n.m. 1. Aigueta (2), bruniada. 2. Vent dau sud-oèst fresc e agradiu que bofa sus lo ribatge provençau entre junh e setembre. Fin dau s. XII^m: «*Qu'ara non dopti mar ni ven / Garbi, maïstre ni ponen...*» Gaucelm Faidit. Sin.: **labech**.

garbinada n.f. 1. Bruniada. 2. Còup de garbin. Sin.: **labechada**.

garbolh n.m. Gara-gara.

garbura n.f. Sopa bearnesa à basa de caulet cuèch e de confit d'auca.

garburejar vi. Manjar la garbura.

garbusi n.m. Garrolha violenta; lu degalhs que n'en resul-ton. ◇ *Cercar garbusi*: Cercar garrolha.

garç n.m. Enfant mascle. Sin.: **dròlle**.

garça n.f. 1. Joventa. 2. (pej., fr.) Frema que cèrca d'aventuras amoroï. Sin.: **correntina**.

garçar vt. 1. Si desbarrassar de, getar. 2. Lançar: *Garçar quauqua ren sobre quauqu'un*. 3. *Garçar quauqu'un dintre, en preson*: Empresonar. 4. *Garçar à la poarta, garçar foara, defoara*: Metre foara, caçar. ◆ **si garçar (de)** v.pr. 1. Non acordar d'importança (à): *M'en garci*. Sin.: **m'en bati** (pop.). 2. Si rire (de). Var.: **s'engarçar**. Sin.: **si fotre** (pop.), **si trufar**.

garcejar vi. Si divertir coma lu jovents.

garceta n.f. (fr.) Pichin cordatge treçat. Sin.: **matafiu, matafion, batafiu, tasseiron**.

garçon n.m. 1. Enfant mascle. Var.: **garç**. Sin.: **dròlle**. 2. Emplegat d'un mestairant. 3. Aqueu que sièrve dins un bar, un restaurant.

garçona n.f. Filha qu'a un comportament de mascle.

garçonalha n.f. Ensèm dei pichoi. Sin.: **pichonalha, mainadalha**.

garçonejar vi. Trevar lu garçons, en parlant d'una filha.

garçonet n.m. Drollet.

garçonier, a adj. Qu'apartèn ai garçons, que ramenta lo sieu comportament: *Una filha de l'aspècte garçonier*.

garçoniera n.f. 1. Filha que li agrada de córrer darrièr lu garçons. 2. Pichin apartament d'òme celibatari.

garda n.f. 1. Accion de gardar, de susvelhar quauqu'un per lo protegir, l'aparar. ◇ *Drech de garda*: Un dei atributs essencials de l'autoritat parentala, qu'autreja au parent ò ai parents un dever de susvelhança e d'educacion de l'enfant minor que deu viure au sieu. 2. Accion de susvelhar quauqu'un per l'empachar de s'escapar. ◇ *Garda à vista*: Manteniment d'una persona dins lu locals de la polícia pendent una durada limitada ai tèrmes de la lèi, per lu besonhs d'una enquista. 3. Accion de susvelhar quauqua ren per lo conservar en boan estat: *La garda d'un tresaur*. ◇ (dr.) *Garda juridica*: Obligacion legala, per lo proprietari d'un animau ò d'una caua, d'assumar la responsabilitat dei degalhs que porria causar. ◇ (Borsa) *Drechs de garda*: Comission pagada à un intermediari que consèrva lu títols dau sieu client e assegura la garda e l'encaissement dei copons. 4. Accion de susvelhar un luèc per l'aparar: *Un can adestrat per la garda*. 5. Servici de susvelhança, de seguretat, qu'una formacion militària assegura: *La relèva de la garda*. ◇ *Montar la garda*: Èstre de faccion. ◇ Servici de velha de quatre oras sus una nau en mar. 1529: «*...feron vello a la premiero gardia...*» 6. Servici de susvelhança que d'uni personas asseguron una après l'autra: *Un mètge de garda*. 7. Comportament d'una persona que si protegisse. ◇ Posicion pilhada per engatjar lo combat en bòxa, esquèrma, etc.: *Si metre en garda*. ◇ *Fausa garda*: Senequier, en bòxa, en esquèrma. ◇ *En garda!*: En posicion de combat. 8. (fig.) *Si tenir en garda, èstre sus li sieu gardas*: Si maufidar. ◇ *Messa en garda*: Avertiment. ◇ *Pilhar garda*: Faire atencion per evitar un auvari. ◇ *Pilha garda!*: Jamai de la vida! 9. Còrs de tropas encargat d'assegurar la seguretat d'una persona importanta. ◇ *Garda nacionala*: En França, milícia civica creada en lo 1789 per lo manteniment de l'òrdre. ◇ *Garda republicana*: En França, còrs de la gendarmaria nacionala encargat d'assegurar de missions de seguretat e de servicis d'onor per li auti autoritats de l'Estat. ◇ (fig.) *La vièlha garda*: Lu partidaris mai ancians d'una personalitat politica. 10. Destacament de militar que gàrdon un luèc ò asseguron una mission de seguretat: *Sonar la garda*. 11. Caua que sièrve à protegir. ◇ Part d'una arma blanca que recuèrbe la sieu manelha e protegisse la man. ◇ *Pàgina, fuèlh de garda ò garda*: Fuèlh blanc ò de color, plaçat au començament e à la fin d'un libre. Var.: **gàrdia**. ◆ pl. Pèças metaliqui intèrni d'una serralha qu'empachon una clau de la manobrar.

garda n. 1. La persona qu'es encargada de la susvelhança d'un luèc, de la garda d'uni cauas. Var.: **garde**. ◇ *Garda forestier*: Emplegat encargat de la susvelhança d'una estenduda donada de forèst. Sin.: **gardaboasc**. 2. Susvelhant: *Escapar ai sieus gardas*. ◇ *Garda dau còrs*: Òme encargat de la garda personala de quauqu'un. Sin.: **gorilla**. 3. Sordat de la garda d'un sobeiran ò d'un còrs especial. ◆ n.f. Frema qu'a la carga de gardar un malaut, un enfant.

gardabanc n.m. (mar.) Pèça de fust qu'enfortisse lu bancs d'una nau.

gardabarrera n. Persona que velha sus la mandòbra d'una barrera.

gardaboasc n.m. Garda forestier.

gardabòus n.m. Mena d'auceu que si paua sus lu bòus, sus lu bufles, sus lu rinoceròs, sus lu ipopotames per si noirir dei sieus parasites. Sin.: **goitron**.

gardabraç n.m. Pèça d'armadura per protegir lo braç.

gardacaça n.m. Garda particulier encargat de velhar à la conservacion de la sauvatgina e de sancionar lu degalhs causats ai proprietats que n'es responsable.

gardacampèstre n.m. Pradier, campier.

gardacanal n.m. Agent encargat de susvelhar li vias de navigacion. Sin.: **garda de navigacion**.

gardacendres n.m. Barrera per arrestar lu cendres d'un fuèc.

gardachorma n.m. 1. (anc.) Susvelhant dei galerians. 2. (pej.) Susvelhant brutal.

gardaclaus n. Celairier.

gardacoasta(s) n.m. 1. Pichin bastiment fach per la defensa dei costas. 2. Embarcacion afectada à la susvelhança doaniera ò à la susvelhança de la pesca costiera.

gardacòrs n.m. inv. Baranha dont un si pòu apontelar, per protegir davant un vuèi. Sin.: **parapet**, **bastingatge**, **parabanda**, **parapièch**, **batalhòla**, **labramoarta**.

gardacòrs n.m. inv. Justaucòrs. Sin.: **body** (angl.).

gardadura n.f. (pej.) Agach. Var.: **regardadura**. Sin.: **alucada**, **aluquejada**, **regach**.

gardafanga n.m. Parafanga en sobre d'una ròda per gandar de la fanga lo veicule ò la persona que mena.

gardafoal n.m. Parabanda qu'empacha de tombar. Sin.: **rambada**.

gardafoant n.m. Mena d'insècte dei patas lònqui que camina sus li aigas pasibli.

gardaforçat n.m. Gardachorma.

gardafrens n.m. inv. Agent dei camins de fèrre qu'èra encargat dau sarratge manual dei frens.

gardafuèc n.m. inv. Grasilha de tela metallica que si mete davant lo fogau d'una chaminèia. Sin.: **parafuèc**.

gardagarris n.m. Gardarats.

gardaire, **airitz** n. (lit.) Persona que garda d'animaus: *Una gardairitz d'aucas*.

gardalach n.m. Pèira que passava per servir lo lach ai femnas.

gardalaiga n.f. Agrion. Sin.: **domaisèla**.

gardalinha n. Persona que velha sus un camin de fèrre.

gardamagasin n.m. Susvelhant d'un magasin, dins una casèrna, un arsenal, etc.

gardamalaut n.m. Persona qu'ajuda lu malauts dins lu actes de la vida quotidiana, sensa faire lo trabalh que pertòca lu praticians (infirmiers, mètges).

gardaman n.m. 1. Pichin tròç de drap que lo cordier tèn en man per si protegir dau fretament de la coarda. 2. Pèça de fust plaçada sus lo canon d'una arma de fuèc e que permete au sordat de portar la sieu arma sensa si brutlar.

gardamànega n.m. Faussa mànega que si mete sobre la mànega per evitar de la brutar.

gardamanjar n.m. inv. Pichin armari mé de cleas, enrodat d'un grasilhatge fin, per conservar lo manjar.

gardamarina n.m. Escolan officier de marina.

gardamàs n. Persona que velha sus un tenement.

gardament n.m. Accion de gardar.

gardamòbles n.m. Local especialisat dont si poàdon entrepauar temporariament de mòbles.

gardan, **a** adj. Que si consèrva ben (en parlant de la frucha).

gardaneron n. Persona cargada de velhar sus un nenon mentre que lu parents li son pas. Var.:

gardaniston. Sin.: **baby-sitter** (angl.).

gardapatron n.m. (mar.) Pichin compartiment que si tròva à l'avant ò à l'arrier d'una barca e que sièrve à metre de vestits, de manjar.

gardapesca n. Agent encargat de la polícia de la pesca.

gardapesca n.m. Nau destinada à la polícia de la pesca costiera.

gardapila n.m. Local dont si servava lo blat pas encara ventat.

gardaplaça n.f. Dispositiu à fenèstra dins lo quau si mete lo bilhet numerotat d'una plaça de tren reservada.

gardapoart n. Persona encargada de la recepcion de la merç dins lu poarts fluvials.

gardar vt. 1. Susvelhar un èstre per lo protegir, s'ocupar d'eu: *Gardar d'enfants*, *lo can garda l'estròp*.

2. Susvelhar quauqu'un per l'empachar de s'escapar, de faire de mau. ◇ En tèrme de Justícia e de Polícia, susvelhar estrechament quauqu'un sospechat de delictè:

Gardar à vista. 3. Susvelhar un luèc, una eissida, etc., per n'empachar l'accès: *Susvelhar un poant*. 4. Non quitar un luèc, espec. en parlant d'un malaut: *Gardar la cambra*. 5.

Conservar, metre en resèrva: *Quora fa caud, la frucha non si garda*. 6. *Conservar pròche de se*: Gardar un document. 7. Conservar (un vestit), non lo levar: *Gardi capeu, que lo soleu pica foart*. 8. Conservar per un temps limitat ò per un usatge ulterior: *Ti gardi la plaça*. 9.

Retenir (quauqu'un): *L'ai gardat per dinnar*. ◇ (espec.) Contunhar à emplegar, à frequentar (quauqu'un):

Conservar un collaborator. 10. Conservar per non revelar: *Gardar un secret*. Sin.: **sauvar un secret**. 11.

Conservar (un sentiment, un comportament): *Gardar lo sieu seriós*. ◇ Gardar lo silenci: *Non parlar*. 12. (expr.)

N'en donar à gardar: Abusar, enganar. ◇ *Non avèm gardat li vacas ensèm*: Expression per refusar la familiaritat mé quauqu'un. ◆ **si gardar** v.pr. (*de*) 1.

Pilhar garda (*à*), si maufidar (*de*). 2. Evitar, s'abstenir (*de*): *S'es ben gardat de nos avertir!*

gardarats n.m. Disc de tòla fixat sus li amarras d'un naviri au desbarcador, per empachar lu rats de montar à bòrd. Var.: **gardagarris**.

gardarauba n.m. 1. Pichina pèça ò armari per li sarrar de vestits. 2. Ensèm de vestits d'una perona.

gardareu, èla adj. Que pòu èstre servat.

gardaria n.f. 1. Garda susvelhança collectiva d'enfants joves; luèc dont si fa aquesta garda. 2. (silv.) Estendida de boasc plaçada sota la susvelhança d'un garda forestier.

gardaribiera n. Persona cargada de la polícia d'una ribiera.

gardariu n.m. Blavier. Sin.: **armier, martin-pescaire**.

gardasageus n. Ministre de la Justícia.

gardasso n.m. Fanfaron. Sin.: **marjasso, esbrofaire, arlèri, bulo, sautareu**.

gardat, ada adj. Reservat: *Caça gardada*.

gardatemps n.m. Relòtge atomic que sièrve de referença per servir l'ora precisa dins lo monde entier.

gardatge n.m. Accion de gardar.

gardatoalha n.m. Aisina per pauar de botelhas, de jatas sus lo taulier.

gardavacas n. Persona que garda de vacas. Sin.: vaquier.

gardavia n. Agent que susvelha una via de camin de fèrre.

gardavista n.m. Visiera per garantir lu uèlhs dau lume.

garde n.m. Garda.

gardènia n.f. Aubrilhon dei flors blanqui e perfumadi, originari de China (Familha dei rubiaceas).

garden-party n.f. (angl.) Fèsta mondana donada dins un jardin, un pargue.

gardescudaria n.m. Persona que garda una escudaria.

gàrdia n. Garda.

gardian, a n. 1. Persona qu'es encargada de gardar (quauqu'un, quauqua ren, un animau). 2. Persona encargada de la garda d'un immòble. ◇ Religiós ò religioa qu'a la carga de la poarta d'un convent, d'un monastèri. 3. (espòrts) Portier (balon, handball, hockey). 4. Protector, apaire: *Un gardian dei tradicions*. 5. *Gardian de la patz*: Agent de la polícia municipal. Sin.: **vòla** (arg.). ◆ adj. Que garda, que protegisse: *Un àngel gardian*.

gardian n.m. En Camarga, aqueu que garda un tropeu de taur de cavaus.

gardiana n.f. Assistent mairala.

gardiana n.f. Dòba de bòu de Camarga.

gardianat n.m. Ofici de gardian dins una comunautat religioa.

gardianatge n.m. 1. Emplec, servici de gardian. 2. Servici de garda e de susvelhança.

gardiòla n.f. Beuvèire. A donat lo sieu nom a de nombrós toponimes occitans.

gardista n.m. Si di d'un artista, d'un escrivan d'avant-garda. Var.: **avant-gardista**.

gardista n.m. Missionari de la Congregacion de Santa Garda.

gardon n.m. Peis d'aiga doça, de la familha dei ciprinidats (lòng de 15 à 30 cm). Sin.: **cabet**.

gardonada n.f. Aigat de Gardon.

gardonar vi. Sortir dau sieu lièch, en parlant de Gardon (pichin fluvi costier de Gard).

gardonejar (v. intr.) Lavar de linge dins Gardon.

gardonenc, a adj. Relatiu à Gardon.

gardonenc, a adj. e n. De Gard.

garena n.f. Luèc boscos dont lu conius vívon à l'estat sauvatge. Var.: **gareniera**.

garena n.m. Coniu de garena.

gareniera n.f. Garena.

garenòta n.f. Pichina garena.

garent, a adj. e n. Que respoande dei actes de quauqu'un, e espec. dei sieus deutes. ◇ Èstre, si portar garent: Assegurar (quauqua ren) en pilhant sota la sieu responsabilitat. Var.: **garant**.

garent n.m. Persona ò caua que sièrve de garentia, de caucion, d'assegurança.

garentia n.f. 1. Cen qu'assegura l'execucion, lo respècte dei tèrmes d'un contracte. 2. (dr.) Obligacion per un dei cocontractants d'assegurar lo gaudiment de quauqua ren ò la proteccion còtra un dam: *Un aparell sota garentia*. 3. (dr. admin.) Constatacion legala dau títol dei matèrias e obratges de metal preciós. Var.: **garantia, garentida, garantida**.

garentida n.f. Garentia.

garentir vt. (*garentissi*) 1. Assegurar, sota la sieu responsabilitat, lo manteniment ò l'execucion de quauqua ren; constituer una garentia. 2. Respoandre de la qualitat d'un objècte vendut e s'engatjar à remediar à tot defecte constatat pendent un temps donat. 3. Respoandre de l'existença, de la realitat de quauqua ren. 4. Donar per assegurat; certificar: *Vos garentissi que vendrà*. Sin.: **afortir, atestar, acertar**. 5. Metre à la sosta, protegir, preservar: *Una visiera que ti garentisse dau soleu*. Var.: **garantir**. Sin.: **apapar**. ◆ **si garentir** v.pr. Si protegir. Var.: **si garantir**.

garentit n.m. (dr.) Persona qu'una altra (lo *garent*) n'en garentisse lu drechs. Var.: **garantit**.

gargalh n.m. Jable.

gargalh n.m. Gargarisme.

gargalhada n.f. Accion de beure à la botelha. Sin.: **regalada, gargoleta**: *Beure à la gargalhada*.

gargalhar vt. Provedir (una bota) d'un gargalh.

gargalhar (si) v.pr. Si gargarisar.

gargalhejar (si) v.pr. Si gargarisar.

gargalheta n.f. Pichon gavai.

gargamèla n.f. Gòrja, garganta; gavai.

si gargamelar v.pr. Si gormolhar.

garganta n.f. (anat.) 1. Part anteriora dau coal. 2. Part interiora dau coal: *Aver mau de garganta*. Sin.: **gargamèla, gòrja**.

gargantar (si) v.pr. Si gormolhar.

gargantua n.m. Gròs manjaire.

gargantuesc, a adj. Denhe de Gargantua.

gargarisar (-izar) (si) v.pr. 1. Si renfrescar la garganta e l'arrier de la boca m'un liquide, un antiseptic que si garda un moment denant de l'escampar. Sin.: **gargalhar**. 2. (fig. e fam.) Si delectar mé sufisença de: *Tant leu que li fas un compliment, s'en gargarisa.*

gargarisme n.m. 1. Medicament liquide per si gargarisar. 2. Accion de si gargarisar. Sin.: **gargalh**.

gargata n.f. (mar.) Friue de l'intrada d'un poart. 1357: «*Item que per cascun navili que intrara en lo port de Masselha o en la gargata...*» A.C. Marseille.

gargoleta n.f. Bròc porós dont l'aiga si refresca per evaporacion. Sin.: **dorgueta, gorgolina**. ◇ *Beure à la gargoleta*: Beure directament despí un recipient sensa que li labras tòcon aqueu recipient. Sin.: **beure à la regalada, à la gargalhada**.

gargolh n.m. Gargolhament.

gargolha n.f. 1. Conduch salhent de pèira esculptada, sovent ornat d'una figura de fantasia, per faire s'escórrer l'aiga d'una teulada luènh de la paret; la figura d'esperela. 2. Canalet cavat au mitan d'una carriera per l'escorremet de l'aiga.

gargolhament n.m. 1. Accion de gargolhar. 2. Bosin d'un liquide agitad de remolins dins una canalizacion, un recipient. 3. Bosin d'un liquide, d'un gas dins la garganta, l'estòmegue, li entralhas. Var.: **gargolh**.

gargolhant, a adj. Que gargolha.

gargolhar vi. Faire audir un gargolh.

gargolhatge n.m. Gargolh.

gargossa n.f. Dins una boca de fuèc, envolopa que contenia la carga de pòuvera destinada à la propulsion dau projectile, tocant sobretot lu canons de foart calibre. Var.: **cargossa**.

gargòta n.f. Restaurant pas car dont si sièrve un manjar de bassa qualitat.

gargotar vi. 1. Bulhir foart. 2. Gargolhar.

gargotatge n.m. Accion de gargotar.

gargotejar vi. Frequentar li gargòtas.

gargotier, a n. (pej.) Persona que tèn una gargòta.

garibaldian, a adj. e n. Partidari de Garibaldi; qu'a fach campanha sota lu sieus òrdres.

garibaudet n.m. Ferrolh (Pelha).

garibolada n.f. Embrolh, trebolici, confusion.

garibolar vt. Embrolhar.

garich n.m. Mena de juèc que consistisse à faire arribar una bòcha dins un trauc.

garida n.f. Sosta que cuèrbe la popa d'una galèra.

garir (*garissi*) vt. 1. Desliurar d'un mau fisic, d'una malautia. 2. Metre fin à (una malautia). Sin.: **ressanar, sanar**. 3. Desbarrassar d'un default. ◆ vi. ò **si garir**, v.pr. 1. Retrovar la santat. 2. Cessar, en parlant d'una malautia. Sin.: **ressanar, sanar**. 3. Si desbarrassar, si corregir de: *Garir, si garir d'una marrida abituda.*

garison n.f. Supression, disparicion de la malautia. Var.: **gariment**. Sin.: **ressanament, sanament**.

garissable, a adj. Que si pòu garir. Sin.: **sanable, ressanable**.

garissèire, a (eiritz) n. Persona que garisse ò pretende garir au mejan de dons misterioss ò de procediments empirics. Sin.: **adobaire, rebotaire**.

garita n.f. 1. Sosta per un òme drech, que sièrve ai militaris de faccion. 2. Barraca de chantier que sièrve de bureu.

garlanda n.f. 1. Cadena de fuèlhas, de verdura que sièrve d'onradura. 2. Feston de fulham, de flors, de fruchas que fòrmon un motiu ornatu. Var.: **guirlanda**.

garlandatge n.m. 1. Coronatge. 2. Fustatge.

garlandejar vi. Si debanar en garlandas.

garna n.f. (sobretot au pl.) Agulha de pin.

garnidura n.f. 1. Cen que s'ajusta per garnir, ornar, embelir. Sin.: **assortiment, onradura**. 2. Cen qu'acompanha la pèça principala d'un plat. Sin.: **garniment**. 3. Adobament interior destinat à rendre mai confortabl una automobila, una veitura de camin de fèrre (sètis, revestiment dei poartas, etc.). 4. Ensèm d'objèctes assortits: *Una garnidura de botons*. ◇ *Garnidura de chaminèia*: Ensèm dei objèctes fachs per decorar lo sobre d'una chaminèia. 5. *Garnidura de fren*: Materiau pegat sus lu patins d'un fren per n'augmentar lo coeficient de fretament. Sin.: **revestiment**. 6. (estamp.) Blòc metallic que figura lu blancs, en tipografia. ◇ Ensèm dei pèças que sièrvon à consolidar una forma.

garnierita n.f. Silicat natural de niquèl e magnèsi, que constitue un minerau de niquèl.

garniment n.m. 1. Accion de garnir. Var.: **garnissatge**. 2. (autom., c. de fèrre) Ensèm dei travalhs d'adobament au dedintre d'un veicule. 3. Revestiment interior refractari d'un forn, d'un convertissèire, etc. 4. (mar.) Lo tot dei aubres, dei antenas, dei velas e cordatges d'una nau. Sin.: **atràs, armejadura**. 1518: «*Item l'aubre de trinquet de la meistra ambe sa antenas et garnimens*». ◇ Cordatge que renfortisse l'òrle d'una vela. Sin.: **antenant, antenau, tombada, ralinga**.

garnir vt. (*garnissi*) 1. Provedir d'elements protectors; renforçar. 2. Emplir mé cen qu'es necessari, que convèn. Sin.: **emplenar**. 3. Completar mé d'elements accessòris, decoratius. 4. (mar.) Provedir una nau dei sieus atràs. Sin.: **arnejajar, atrassar**. ◆ **si garnir** v.pr. S'emplir à flor e à mesura: *La sala si garnisse*.

garnison n.f. 1. Ensèm dei tropas estacionadi dins una vila ò dins un obratge fortificat. 2. Vila dont son casernadi de tropas.

garnissatge n.m. Garniment.

garnissèire n.m. 1. Persona qu'òbra sus lu atràs, lu garniments d'una nau. 2. Obrier que procedisse à la confeccion, à la pausa dei pèças de garniments d'una carroçaria.

garnit, ida adj. Qualifica un plat de carn acompanhat de liumes. ◆ n.m. (anc.) Ostalaria dont si fitàvon de cambras mobladi au mes, à l'annada.

garon n.m. Garop.

garonenc, a adj. e n. Relatiu à Garona.

garop n.m. 1. Aubrilhon dei flors blanqui e odoroi, present dins li garrigas (*Daphne Gnidium*). Var. **garon, trentaneu**. 2. Planta foatament toxica emplegada per

empoisonar li anguilhas e li truchas dei ribieras. Var.: **garop-garop**.

garop-garop n.m. Garop.

garrafa n.f. Botelha dau cuu larg e dau coal estrech; lo sieu contengut. Var.: **carrafa**.

garrafada n.f. Contengut d'una garrafa. Var.: **carrafada**.

garrafeta n.f. Pichina garrafa. Var.: **carrafeta**.

garrafon n.m. Pichina garrafa. Var.: **carrafon**.

garret n.m. Jarret.

garri n.m. Mamífer rosegair, foarça nociu, originari d'Àsia (Família dei murides). ◇ *Garri de campanha*: Pichin garri gris dei camps e dei boascs (*Apodemus sylvaticus*). ◇ *Garri de teules*: Garri qu'envaïssèt Europa au s. XIIIe en expandissent la pèsta e que fuguèt descaçat per lo garri de valat ò garri gris. ◇ *Garri d'aiga*: Pichin rosegair terrèstre ò nadaire, de la coa corta e veluda, que fa totplen de mau à l'agricultura (Lòng de 10 cm, família dei murides, *Arvicola sapidus*). ◇ *Garri d'aubre*: Pichon rosegair frugivòre gris, de la coa espessa, que viu en Euròpa. ◇ (fig. e fam.) *Garri de biblioteca*: Persona que passa totplen de temps à consultar de libres dins li bibliotecas. ◇ Apellatiu afectiu, sobretot per un enfant, un adolescent: *Òu, garri!*

garriar vt. (*garri*, classic *gàrri*) Rolhar. Sin.: **ratar**.

garri-babau n.m. Juèc d'enfants qu'embarlúgon lu autres au mejan d'un miralh que li remanda la lutz dau soleu.

garric n.m. Mena de rore. Var.: **garrús**.

garriga n.f. Formacion vegetala segondària (euses mesclats à de boissons e à de plantas erbaceï) qu'apareisse sus lu soals calcaris après destruccion de la forèst, dins lu país mediterraneu. Var.: **garrilha**.

garrigatge n.m. Terren de garrigas.

garrilha n.f. Garriga.

garri-taupa n.m. Espalax.

garri-vibre n.m. Ragondin.

garrolha n.f. Querèla: *Cercar garrolha à quauqu'un*. Sin.: **chacotada**, **pelejada**, **malamanha**, **carpinada**.

garrolhar (si) v.pr. Si disputar. Sin.: **si carpinar**, **si pelejar**, **si chacotar**, **cercar ronha**.

garrollhon, a n. Botafuèc (2). Sin.: **cèrcagarrolha**, **cèrcaronha**, **chacotaire**.

garron n.m. 1. Part de la camba situada darrier l'articulacion dau ginolh. Sin.: **jarret**, **garret**. 2. Luèc dont si plega la camba de darrier dei quadrapèdes. Sin.: **jarret**, **garret**. 3. (constr.) Solucion de continuitat ò imperfeccion d'una part de construccion corba. 4. Gigòt.

garròt n.m. 1. Tròç de boasc que si passa dins una coarda per l'atar en la torcent. 2. Aparelh, ligam per comprimir un membre per arrestar una emorragia. 3. Colana de fèrre que si podia tesar à volontat per faire morir un condemnat.

garrotar vt. (*garròti*) Ligar estrechament (quauqu'un).

garrotatge n.m. Accion de garrotar; lo sieu resultat.

garrús n.m. Avas. Var.: **garric**. Sin.: **avaussier**.

gas n.m. 1. Còrs que si tròva dins l'estat de matèria dins lo quau ocupa tot l'espaci d'un recipient dont es mes.

◇ *Gas perfècte*: Gas fictiu que porria seguir exactament li lèis de Mariotte e de Gay-Lussac, estat vèrs lo quau tendon lu gas reals quora la sieu pression tende vèrs zèro.

◇ *Gas permanent*: Gas que non si pòu liqueficar per simpla aumentacion de la pression. ◇ *Gas de combat*: Substànças quimiqui gasoï ò liquididi emplegadi coma arma. ◇ *Cambra de gas*: En d'unu Estats dei Estats-Units d'Amèrica, cambra dont son mes à moart lu condemnats à-n-aquela pena; installacion dei camps de concentracion nazis, destinada à l'exterminacion dei deportats. 2. Còrs qui si tròva naturalament dins aquel estat. ◇ (quim.) *Gas rares*: Èli, neon, argon, cripton, xenon, radon. 3. *Lo gas*: Lo gas natural ò manufacturat emplegat coma combustible ò carburant. ◇ *Gas natural*: Mesclum d'idrocarbures saturats gasós que si tròva dins lu jaç soterraneï, que constituísse un combustible de granda qualitat. ◇ *Gas de petròli liqueficat (G.P.L.)*: Mesclum d'idrocarbures leugièrs (butane, propane) portat à l'estat liquide per aumentacion de la pression ò abaissament de la temperatura e emplegat coma combustible ò coma carburant. ◇ *Gas de carbon*: Obtengut per distillacion de carbon dins de forn. ◇ *Gas à l'ària ò gas paure*: Obtengut dins un gasogène après passatge dei produchs de la combustion de combustibles solides sus una massa de carbon portat au roge. ◇ *Gas à l'aiga*: Que resulta de la descomposicion de la vapor d'aiga per de carbon portat à una temperatura auta (1000-1200 °C). ◇ *Gas de vila*: Gas natural ò gas de carbon distribuit per de conduchas (per op. à *gas en botilhas*). ◇ *Lo gas*: Lo servici, la companhia que fabrica, distribuisse lo gas de vila: *Un emplegat dau gas*. 4. (autom.) *Gas carburats*: Mesclum d'aria e d'essença que lo carburator fornisse. ◇ *Metre lu gas*: Donar de velocitat à un motor en apielant sus l'accelerator; (fig.) Si despachar. 5. (sobretot au pl.) Mesclum d'aria e de produchs volatiles dei fermentacions, dins lo tube digestiu. Sin.: **flatulència**.

gasa n.f. Luèc gaire prefond d'una ribiera, dont si pòu traversar à pens. Sin.: **gat**, **gait**.

gasa n.f. Gaza.

gasanh n.m. Ganh. Var.: **gasanha**.

gasanha n.f. Gasanh.

gasanhaire, airtz adj. e n. Ganhaire.

gasanhar vt. e vt. Ganhar.

gasar vt. 1. Sotametre à l'accion de gas toxics ò asfixiants. 2. Sotametre (de teissuts, de fieu) à l'accion rapida d'una flama.

gasardon n.m. Guisardon.

gasardonar vt. Guisardonar.

gasat, ada adj. Qu'a subit l'accion de gas asfixiants.

gasatge n.m. 1. Accion de gasar; lo sieu resultat. 2. Fach d'èstre gasat.

gascon, a adj. e n. De Gasconha. ◆ n.m. Dialècte occitan parlat au Sud-Oèst de Garona.

gasconada n.f. Fanfaronada.

gasconejar vi. Pilhar lo biais gascon, emplegar de gasconismes.

gasconisme n.m. Expression pròpria au gascon.

gasconitat n.f. Caractèr gascon.

- gaseïficacion** n.f. 1. Accion de gaseïficar; transformacion en gas combustibles de matèrias carbonadi. 2. Adjoncion de gas carbonic à una bevenda. Var.: **gasificacion**.
- gaseïficador** n.m.. Aparelh per gasificar. Var.: **gasificador**.
- gaseïficar** vt. (*gaseïfiqui*) 1. Faire passar (un còrs) à l'estat gasós. 2. Dissòlver de gas carbonic dins una bevenda per la rendre gasoa. Var.: **gasificar**.
- gaseïfòrme, a** adj. Si di d'un còrs qu'es à l'estat de gas. Var.: **gasifòrme**.
- gasificador** n.m. Gaseïficador.
- gasificar** vt. (*gasifiqui*) Gaseïficar.
- gasifòrme, a** adj. Gaseïfòrme.
- gasetta** n.f. (anc.) Escrich periodic que donava d'informacions leterari, politiqui, artistiqui. Var.: **gazeta**.
- gasetier, a** n. Persona qu'escrivia dins una gasetta; jornalista. Var.: **gazetier**.
- gasier, a** adj. Relatiu à la fabricacion e à la distribucion de gas.
- gasier, a** n. Emplegat d'una companhia de gas.
- gasilha** n.f. Robinier faus acàcia.
- gasoducte** n.m. Canalisacion destinada au transpoart de gas à lònca distança.
- gasogène** n.m. Aparelh que transforma, per oxidacion incompleta, lo carbon ò lo boasc en gas combustible.
- gasolha** n.f. Verbiatge. Sin.: **charra, paraulatge**.
- gasòli** n.m. Liquide petrolier jaune clar, emplegat coma carburant e coma combustible.
- gasolina** n.f. Essença leugiera, totplen volatila, que si separa dau petròli brut per una promiera destillacion.
- gasomètre** n.m. (anc.) Granda cistèrna dont èra conservat lo gas de vila à volume variable e sota una pression constanta.
- gasometria** n.f. Mesura dei volumes e dei densitats dei gas.
- gasometric, a** adj. Relatiu a la gasometria.
- gasós,oa** adj. 1. De la natura dau gas. 2. *Aiga gasoa*: Que contèn de gas carbonic.
- gaspacho** n.m. (mòt espanhòu) Sopa espanhòla à basa de liumes cruts, servit fresc.
- gaspar** vt. e vi. Gratar la tèrra, en parlant, dei galinas, dei cavaus, etc.
- gassar** vt. Ensabonar (lo linge) denant de lo faire bulhir.
- gassendisme** n.m. Filosofia atomistica, creada dins l'Antiquitat grèga, que Gassendi repilhèt e desvolopèt.
- gassendista** adj. e n. Dau gassendisme; disciple dau gassendisme.
- gast** n.m. Dam, degalh. Var.: **gasta**.
- gast, a** adj. 1. Degalhat. 2. Gèrp. ◇ *Tèrra gasta*: Èrme.
- gasta** n.f. Degalh.
- gastabesonha** n. Marrit obrier.
- gastable, a** adj. Que pòu estar gastat. Sin.: **degalhable**.
- gastabot** n.m. Pichina aisina d'argent ò de fèrre blanc que permete de faire cremar una candela dins la sieu totalitat.
- gastada** adj. f. Abortiva, en parlant d'una vaca, d'una cabra.
- gastadura** n.f. Degalh.
- gastafarina** n. Marrit fornier.
- gastafèsta** n. (fig., pop.) Persona que disturba una fèsta. Sin.: **trebolafèsta, trebolaplaser(s), disturbaire**.
- gastafús** n. Aisina que permete de culhir lu fruchs tròup auts sensa lu degalhar.
- gastaire, airtz** n. Chabencier, acabaire, degalhaire.
- gastalançòus** n. Pelandron, pigre.
- gastamestier** n. Si di d'una persona que si fa pagar en dessota de la nòrma e ensinda lèva lo trabalh ai autres.
- gastar** vt. 1. Alterar, degalhar, poirir: *L'umiditat gasta la frucha*. 2. Faire totpen de presents à: *Per lo sieu anniversari, es estat gastat*. 3. *Gastar un enfant*: Lo tractar mé tròup d'indulgença. Sin.: **apoiridir**. ◆ **si gastar** v.pr. 1. S'alterar, si degalhar. 2. Virar mau: *La situacion si gasta*.
- gastasaussa** n. 1. Marrit coïnier. 2. (fig., pop.) Persona que disturba la vida dei autres. Sin.: **emmerdaire, rompebalas, disturbaire, tràversa, disturbamestier, embarrassacamin**.
- gastatge** n.m. Degalhatge.
- gastatot** adj. e n. Fatrassier.
- gastaudèla** n.f. Peis de la familha dei escombridats.
- gasterologia** n.f. Gasterologia.
- gasterològue, òga** n. Gasterològue.
- gasteromicèt** n.m. (bot.) *Gasteromicèts*: Fonge basidiomicèt que li sieu espòras si tròvon dins una envolopa clausa. Var.: **gastromicèt**.
- gasteropòde** n.m. *Gasteropòdes*: Classa de molluscs que si desplaçon sus un pen ventral, sovent provedits d'una cauquilha dorsala espiralada e que vívon dins la mar, l'aiga doça ò lu luècs umides: *La limaça es un gasteropòde*. Var.: **gastropòde**.
- gasterosteïde** n.m. *Gasterosteïdes*: Genre de peis gasterosteïfòrmes.
- gasterosteïfòrme** n.m. *Gastérostéiformes*: Òrdre de peis qu'enclau un nombre de tipos familiers, coma l'estenhecat.
- gastralgia** n.f. Dolor à l'estòmegue.
- gastralgic, a** adj. Qu'a lo caractèr d'una gastralgia.
- gastrectomia** n.f. Ablacion parciala ò totala de l'estòmegue.
- gastrextasia** n.f. (med.) Dilatacion de l'estòmegue.
- gastric, a** adj. Relatiu à l'estòmegue. ◇ *Suc gastric*: Liquide acide secretat per l'estòmegue e que contribueisse à la digestion.
- gastriti** n.f. Inflamacion de la mucoa de l'estòmegue.
- gastrocèla** n.f. (med.) Ernia de l'estòmegue.
- gastrocolic, a** adj. Que pertòca à l'encòup l'estòmegue e lo colon.
- gastrocoliti** n.f. (med.) Inflamacion simultanea de l'estòmegue e dau colon.
- gastroenteriti** n.f. Inflamacion simultanea de la mucoa de l'estòmegue e d'aquela dei intestins.
- gastroenteric, a** adj. Relatiu à la gastroenteriti.

gastroenterocoliti n.f. (med.) Inflamacion simultanea de l'estòmegue, dau budèu pichon e dau colon.

gastroenterologia n.f. (med.) Especialitat que s'entrèva dei malautias dau tube digestiu.

gastroenterològue, òga n. Especialista de gastroenterologia.

gastroesofagian, a adj. Que pertòca à l'encòup l'estòmegue e l'esofague.

gastrofil(e) n.m. Mosca que la sieu larva viu en parasit dintre l'aparelh digestiu dei cavaus e dei bòus. Sin.: **lagast, mosca cavalina, mosca boïna**.

gastrointestinal, a adj. Que pertòca l'estòmegue e lu intestins. Var.: **gastrointestinalau**.

gastrointestinalau, ala adj. Gastrointestinal.

gastrolatra adj. e n. Que li agrada lo ben manjar.

gastrologia n.f. Estudi de l'estructura e dei foncions de l'estòmegue. Var.: **gasterologia**.

gastrologic, a adj. Relatiu à la gastrologia.

gastrològue, òga n. Especialista de gastrologia. Var.: **gasterològue**.

gastromania n.f. Amor excessiu dau ben manjar.

gastromicèt n.m. Gasteromicèt.

gastronòme, a n. Persona que li agrada lo ben manjar.

gastronomia n.f. Conoissença de tot cen que pertòca la coïna, l'organizacion dei pasts, l'art de si congostar.

gastronomic, a adj. 1. Que pertòca la gastronomia. 2. Si di d'un past que la sieu coïna es abondoa e de qualitat.

gastronomicament adv. D'un biais gastronomic.

gastropiloric, a adj. Relatiu à l'estòmegue e au pilòr.

gastroplastia n.f. (cir.) Radobament cirurgical de l'estòmegue (ulcèra pertuat...).

gastropòde n.m. Gasteropòde.

gastroptòsi (med.) Desplaçament de l'estòmegue vèrs lo bas de l'abdomèn.

gastrorafia n.f. (cir.) Sutura d'una plaga de l'estòmegue.

gastrorragia n.f. (med.) Emorragia de l'estòmegue.

gastrorrea n.f. Secrecion grandassa dau suc gastric que provòca la fleuma.

gastroscòpi n.m. Endoscòpi destinat à effectuer una gastroscopia.

gastroscopia n.f. Examèn de la cavitat gastrica au mejan d'un gastroscòpi intrat per l'esofague.

gastrostòma n.m. (med.) Fistula gastrica.

gastrotomia n.f. Incision cirurgicala de la paret de l'estòmegue.

gastrula n.f. (biol.) Estadi embrionari que vèn après la blastula (forma un sac m'una dobla paret, provedit d'un orifici solet, lo *blastopòre*).

gastrulacion (biol.) Transformacion de la blastula en gastrula, dins l'embrion.

gat n.m. Cat.

gat n.m. Gasa.

gata n.f. 1. Cata. 2. Peis de la familha dei peis cans. ◇ *Gata caucinièra*: Can de mar, mena de peis-can mejan de l'Atlantic, de la Mediterranea, de l'ocean Indian, e dau

Pacific, de la tèsta conica, dei labras carnudi, gris ou brun chicolata. ◇ *Gata d'arga*: Mena de peis-can. Sin.: **rosseta, gatusso**.

gata n.f. (mar.) Taulas apareiadi à la proa d'una nau per empachar l'aiga que vèn dei acubiers de s'expandir sus lo poant. Sin.: **esporgidor**.

gatairòu n.m. Grèlh. ◆ n.f. Frema de marrida vida.

gateiròu n.m. Bigatana.

gatamua n.f. Nuèchola.

gatge n.m. 1. (dr.) Objècte mobilier (per op. à *anticrèsi*) remés en depaus per garentir lo pagament d'un deute; contracte, drech relatiu à-n-aquel objècte. 2. (fig.) Garentia, assegurança, caucion, pròva. 3. Au juèc, penitènça que lu adversaris causísson e qu'aqueu qu'a perdut deu complir. Var.: **engatge**. Sin.: **empenh**. ◆ pl. 1. Remuneracion dei domestics. 2. *Tuaire à gatges*: Persona pagada per assassinar quauqu'un.

gatgiera n.f. Prèst garentit au mejan d'un gatge.

gatgista adj. e n. (dr.) Que detèn un gatge.

gatjaire, airtiz n. Persona que gatja.

gatjament n.m. Accion de gatjar. Var.: **gatjaria**.

gatjar vt. 1. Garentir m'un gatge. 2. Escometre: *Gatgi que non diètz la veritat*.

gatjaria n.f. Gatjament; sasida acompanhada d'un gatjament. Var.: **sasida-gatjaria**.

gatjat, ada adj. (dr.) Si di d'un objècte sasit en garentia d'un deute.

gaton, a n. Caton, a.

gaton n.m. Benda de cuer reforçada au mejan d'una pèça metallica, que lu cordiers, etc., emplègon per butar una agulha.

gatussa n.f. Pèu de la cropa d'ae, de muu, de cavau, de cabra, tanada per divers usatges (religadura, marroquinaria de luxe).

gatusso n.m. Rosseta. Sin.: **gata d'arga**.

gaubar vt. Profilhar, donar un gaube à. Var.: **gaubiar, engaubiar**.

gaubat, ada adj. 1. Que lo sieu profieiu presenta una linha exteriora: *Una colomna gaubada*. 2. Si di d'un mòble que presenta una faça concava e una convèxa. 3. (per ext.) Que presenta una corba, un contorn armoniós. Var.: **gaubiat, engaubiat**.

gaube n.m. Contorn, profieiu en forma de corba armonioia pauc ò pron accentuada, d'un element d'arquitectura, d'una pèça de ceramica, d'una estàtua, dau còrs uman, etc. ◇ *Donar de gaube à*: Gaubar.

gaube n.m. Abiletat, dexteritat, gràcia. Var.: **gaubi**. ◇ *Si donar de gaube*: S'emplegar. ◇ *Aver de gaube per ren*: Èstre un incapable. ◇ *Sensa gaube*: Maudestrament; maugaubiat.

gaubejar vt. Manejar, emplegar mé gaube e atencion: *Gaubejar lo sieu ben*.

gaubejaire, airtiz adj. e n. Que fa atencion à cen que fa, qu'agisse mé gaube.

gaubi n.m. Abiletat, dexteritat. Var.: **gaube**.

gaubiat, ada adj. Gaubat.

gaubiós, oa adj. Que fa vèire de gaube dins son biais de faire. Sin.: **abile, adrech, graciós, engenhós**.

gauch n.m. Gaug (sentiment).

gaucho n.m. [ˈgawʃo] Gardian de tropeus de la pampa argentina.

gaud n.m. Forèst. Var.: **gaudina**. Sin.: **seuva, mairís**.

gaudença n.f. Gaudiment.

gaudent, a adj. Que gaudisse.

gaudesia n.f. Gaudiment.

gaudi n.m. Gaug.

gaudiment n.m. 1. Satisfaccion. 2. (dr.) Possession, drech d'empregar, de tirar lu profièchs de quauqua ren. 3. Plaser sexual. Var.: **gaudença, gaudissença, godiment**. Sin.: **gaudesia**.

gaudina n.f. Gaud.

gaudir vt. ind. (*de*) (*gaudissi*) 1. Tirar un grand plaser, un grand gaug de. Var.: **si regaudir**. 2. Aver la possession de (quauqua ren que s'en tira d'avantatges); beneficiar de: *Gaudir d'una boana santat*. ♦ v.i. Arribar à l'orgasme. ♦ vt. Dissipar (lu sieus bens). Sin.: **escampar, bregalhar, acabar**.

gaudissatge n.m. *Benda de gaudissatge*: Partida ajustada à una pèça sotamessa à un fretament, per l'empachar de si frustrar.

gaudissença n.f. Gaudiment.

gaug n.m. 1. Sentiment de benèstre extrème, de plenituda, limitat dins la sieu durada, qu'una persona sente quora un dei sieus desidèrs es satisfach. 2. Estat de satisfaccion que si manifèsta per de gaietat, e de boana umor; aqueli manifestacions. 3. Cen que provòca dins quauqu'un un sentiment de grand benastre, de grand plaser. Var.: **gaudi**. Sin.: **jòia**. 4. *Aver gaug de*: Èstre impacient de vèire una caua si realisar. Var.: **gauch**.

gaug n.m. Planta qu'una dei sieu varietats es cultivada per li sieu flors jauni ornamentali (Família dei composeas).

gaujoa n.f. Eufòrbi. Sin.: **èrba dau lach, moreleta, èrba dau diau, tuèissegue**.

gaujós, oa adj. Que pròva de gaug. Sin.: **joiós, jugarèu, foligaud, alègre, urós, agradiu**.

gaujosament adv. Embé gaug.

gaullian, a adj. Relatiu au general de Gaulle, à la sieu accion, à la sieu pensada, ò qu'evòca l'estile de la sieu accion politica.

gaullisme n.m. Doctrina inspirada de la politica dau general de Gaulle.

gaullista adj. e n. Qu'apartèn au gaullisme; partidari dau general de Gaulle, de la sieu politica.

gaunha n.f. 1. Gauta. ♦ *Aver la gaunha blanca*: Èstre palle. ♦ *Aver la gaunha fresca, aver boana gaunha*: Aver boana mina. 2. Branquia. 3. Caduna dei doi parts carnudi que fórmon lo darrier de l'òme e d'unu animaus. Sin.: (pop.) **Li gautas dau cuu, li esclapas dau cuu**.

gaure n.m. Valon pichin en vivaroalpenc rocabrunasc.

gauss n.m. (fis.) Unitat d'induccion magnetica (simbòle G) dins lo sistema C.G.S. electromagnetic.

gauta n.f. 1. Cada part laterala de la cara umana, compresa entre la boca, l'uèlh e l'aurelha. Sin.: **gaunha**. 2. Part laterala de la tèsta d'un bèstias. 3. Tròç de carn de bòu, que correspoande à la region dau maxilari inferior. 4. (pop.) *Li gautas dau cuu*: Li gaunhas, li

esclapas dau cuu. 5. (mar.) Caduna dei parts corbadi de la cenchà d'una nau, plaçada après la ròda de proa.

gautalís, issa adj. Glabre.

gautar vt. Barcelar, simecar.

gautarut, uda adj. Gautut.

gautàs n.m. Simèc. Sin.: **baceu, patèla, bofa, estornigon, empastre**.

gautàs, assa adj. Qu'a de gròssi gautas.

gautassa n.f. Granda gauta.

gautissons n.m. pl. (patol.) Aurelhons. Sin.: **gaidaveus**.

gautut, da adj. Persona qu'a li gautas redoni, ben emplenadi. Sin.: **bofareu, majoflàs, bofarut**. Var.: **gautarut**.

gavach, a adj. e n. 1. Que vèn de la montanha. 2. Òme rústegue.

gavachar vt. 1. Alimentar de foarça una volalha (espec. l'anedà ò l'auca per obtenir de fetge gras) en li faguent intrar lo manjar fins au fons dau gavai, è la man ò m'un tortairòu. Sin.: **embocar, engavachar**. 2. Faire manjar embé excès: *Gavachar un enfant de caramèlas*. 3. Embarrassar l'esperit de: *Aqueu pichon es estat gavachat de matematicas*. ♦ **si gavachar** v.pr. 1. Manjar embé excès: *Si gavachar de carnsalada*. 2. (fam.) Si clafir l'esperit de: *Si gavacha de romans policiers*.

gavai n.m. Part intèrna dau coal, que comprèn la faringe e l'intrada de l'esofague e de la laringe. Sin.: **gargamèla, garganta, gosier**.

gavar (si) v.pr. Si sortir d'una situacion complicada; capitar.

gavaron n.m. Peis ossós dei mars caudi e temperadi (Lòng pauc ò pron 20 cm). Sin.: **picareu, gèrle-blavier, gòra**.

gavatge n.m. Accion de gavar leis animaus.

gavàudola n.f. Juguet en forma de pera, que si fa virar sus la poncha. Var.: **baudufa, baudufla** (vivaroalpenc, valada d'Esteron).

gave n.m. Ribiera torrenciala dei Pireneus: *Lo gave de Pau, lo gave d'Auloron*, afluents d'Ador.

gavel n.m. Gaveu (forma gavoata).

gavela n.f. (Loda) Faissina.

gaveràs n.m. Aumentatiu de gaure (vivaroalpenc rocabrunasc).

gaveta n.f. (mar.) Dins lo temps, jata de boasc dins la quala si servia la sopa ai nautors.

gaveu n.m. 1. Ram de vinha: *Un fuèc de gaveus*. Var.: **gavel**. 2. *Gaveu de tina*: Filtre per la raca. 3. (mar.) Mena de tavèla que servia à calafatar.

gavelier n.m. Molon de gaveus; lenhier.

gavial n.m. Reptile crocodilian d'Índia e de Birmania, dau morre lòng e fin (Lòng fins à 10 m).

gavina n.f. Gabian. ♦ *Gavina pichina*: Lo mai pichin dei gabians, dau bèc cort e estrech e dei patas rogi. ♦ *Gavina de la tèsta negra*: Gabian de la tèsta e dau suc negre, de l'uèlh bordat de blanc, dau manteu gris clar, m'au dessobre dei alas gris.

gaviteu n.m. Còrs que flòta dispauat en mar per reperir un ponch, indicar un perilh, suportar d'unu aparells de senhalisacion. Var.: **gaiteu**.

gavoat, a adj. e n. De la montanha: «*Lo gavoat e lo sieu enfant*», *faula de Rancher*.

gavoata n.f. 1. Dança populària, dau ritme binari moderat (s. XVIIⁿ - XVIIIⁿ). 2. Composicion musicala dins lo temps e lo caractèr d'aquesta dança.

gavon n.m. (mar.) 1. Compartiment d'estiva d'una galèra. 2. Cambra que servia ai oficiers (*gavon de popa*), ò per estreimar de materiaus divèrs (*gavon de proa*).

gay adj. e n. (angl.) Omosexual.

gaza n.f. 1. Estòfa leugiera e transparenta, de seda ò de coton, emplegada dins la mòda ò la confeccion. Sin.: **teleta, cambresina**. 2. (farm.) Teissut de coton emplegat per faire de bendatges. Var.: **gasa**.

gazània n.f. Planta dei flors ornamental, originària d'Àfrica dau Sud (Família dei asteraceas).

gazar vt. Curbir d'una gaza.

gazèla n.f. Pichina antilòpa totplen rapida, que viu dins li estepas d'Àsia e d'Àfrica.

gazeta n.f. Gaset.

gazetier, a n. Gasetier.

Gd Simbòle dau gadolini.

Ge Simbòle dau germani.

gebellin, a adj. e n. Relatiu à la faccion gebellina dau Temps Mejan, partidària de l'Imperaire germanic; partidari d'aquesta faccion.

geena n.f. Infèrn, dins lu escrichs biblics. Sin.: **infernàs**.

gefirian n.m. *Gefirians*: Ancian grope de pichins animaus marins vermifòrmes.

gèina n.f. Gèna.

geinaire, airtz adj. e n. Genaire.

geinant, a adj. Genant.

geinar vt. Genar.

gèis n.m. Ròca sedimentària formada de sulfat de calci idratat e cristallizat. Sin.: **gip**.

geiserita n.f. Depaus siliciós que sembla l'opale, format per d'uni foants caudi.

geisha n.f. [ˈgejʃa] (mòt japonés) Frema japonesa formada despí li sieu promieri annadas à la dança, au cant, à la conversacion, que lo sieu ròtle es de faire una ostessa de tria dins li maions de tè.

gèissa n.f. Planta de la família dei papilionaceas, que d'uni espècias son cultivadi coma forratgieri ò coma ornamental.

gèl n.m. 1. Gelada dei aigas. 2. Periòde de gelada. 3. (fig.) Suspension, blocatge d'una activitat, d'un projècte: *Gel dei crèdits*. 4. (quim) Mesclum d'una matèria colloidala e d'un liquide que si forma espontaneament per floculacion e coagulacion. 5. Produch de beutat generalament translucide e de consistença moala.

gelabra n.f. Perdriz blanca.

gelacion n.f. Tresmudament reversible d'una solucion colloidala en gèl.

gelada n.f. 1. Abaïssament de la temperatura en dessota de zèro, que provòca la conversion de l'aiga en glaça. 2. *Gelada blanca*: Passatge dirècte de la vapor d'aiga à l'estat solide, per temps clar. 3. Suc de carn

clarificat e solidificat. Var.: **geladina**. 4. Suc de fruch cuèch mé de sucre, que si solidifica en venent frèi: *Gelada de codonh*. 5. *Gelada reiala*: Liquide secretat per li glândolas noirissieri dei abelhas, destinat à alimentar li pichini larvas.

geladina n.f. 1. Suc de carn clarificat e solidificat. Var.: **gelada, gelatina**. 2. Proteïna qu'a l'aspècte d'una gelada, que fonde vèrs 25 °C, obtenguda per accion de l'aiga cauda sobre lo collagène dei teissuts de sostèn animaus (s'emplega en microbiologia coma mitan de cultura e dins l'industria dei pegas, de la fotografia, etc.).

geladinat, ada adj. Cubèrt de geladina. Var.: **gelatinat, ada**.

geladinifòrme, a adj. (med.) Qu'a un aspècte geladinós. Var.: **gelatinifòrme, a**.

geladinobromur(e) n.m. Composicion formada d'una sau d'argent (bromure ò clorure) en suspension dins la geladina (es una emulsion sensibla, emplegada en fotografia). Var.: **gelatinobromur(e)**. Sin.: **geladinoclorur(e)**.

geladinoclorur(e) n.m. Geladinobromur(e). Var.: **gelatinoclorur(e)**.

geladinós, oa adj. De la consistença de la geladina, que sembla de geladina. Var.: **gelatinós, oa**.

geladís n.m. Engladura, escarabassa.

geladís, issa adj. Que pòu gelar aisadament.

gelador n.m. Luèc dont li si gèla. Sin.: **glaciera**.

geladura n.f. 1. Accion dau frèi sus un organe, una part dau còrs. 2. Lesion que resulta de tala accion.

gelairon n.m. Glaçon.

gelar vt. (*gèli*) 1. Transformar en glaça. 2. Tocar, degalhar (d'organes, de teissuts): *Gelar lu pens*. 3. Interrondre (una activitat), blocar (de movements financiers). ♦ vi. 1. Si transformar en glaça. 2. Èstre tocat, degalhat per l'accion dau frèi: *Aquest an, la vinha non a gelat*. 3. Aver foarça frèi: *Si gèla aquí!* ♦ v. impers. Calar en dessota de zèro, en parlant de la temperatura: *Demam gelerà en montanha*.

gelardina n.f. Pichin escacier migrator, de la família dei rallides.

gelàs n.m. Glacier (A donat lo sieu nom à la cima mai auta dei Aups Marins).

gelatina n.f. Geladina.

gelatinat, ada adj. Geladinat, ada.

gelatinifòrme, a adj. Geladinifòrme, a.

gelatinobromur(e) n.m. Gelatinobromur(e).

gelatinoclorur(e) n.m. Geladinoclorur(e).

gelatinós, oa adj. Geladinós, oa.

gelha n.f. Cercle que constitue la periferia d'una ròda de veïcule, d'un volant. Var.: **jelha**. Sin.: **gabilha, janta** (fr.).

gelibrada n.f. Gibrada.

gelibrar vt. Gibrar.

gelibrat, da adj. Gibrat.

gelibre n.m. Gibre.

gelibrós, oa adj. Gibrós.

gelificacion n.f. Formacion d'un gèl; transformacion en gèl.

gelificar vt. (*gelifiqui*) Transformar en gèl per addicion d'una substança apropiada.

gelifraccion n.f. (geol.) Fragmentacion dei ròcas per alternança de gèl e de desgèl. Sin.: **crioclastia**, **gelivacion**.

gelinòta n.f. Auceu gallinaceu dau plumatge ros, lòng de 35 cm, que viu dins li forèsts de montanha (Família dei tetraonidats). Var.: **galinòta**.

geliturbacion n.f. Desplaçament dei particulas au soal sota l'efècte de l'alternança de gèl e de desgèl. Sin.: **crioturbacion**.

geliu, iva adj. Que s'es fendut ò que si pòu fendre sota l'accion dau frèi, en parlant dei aubres, dei ròcas.

gelivacion n.f. Gelifraccion.

gelivadura n.f. 1. Escarabassa dei aubres, dei pèiras, etc., deuguda à de foarti geladas. 2. Fendascla deuguda au gèl.

gelivar (si) v.pr. Si fendasclar per l'encausa dau gèl.

gelivitat n.f. (constr.) Defaut d'unu materiaus que si degàlhon sota l'efècte dau gèl.

gelon n.m. Glacier.

gelós, oa adj. e n. 1. Que pròva de gelosia en amor. 2. Que pròva de despièch davant lu avantatges dei autres. Var.: **gilós**. ♦ adj. Totplen estacat à: *Èstre gelós de la sieu autoritat*.

gelosament adv. D'un biais gelós. Var.: **gilosament**.

gelòsa n.f. Agar-agar.

gelosar vt. Provar de gelosia (vèrs quaqu'un, una situacion, etc.): *Gelosar la paga d'un collega*. Var.: **gilosar**.

gelosia n.f. 1. Sentiment d'inquietuda d'una persona que pròva un desidèri de possession exclusiva vèrs la persona aimada e que teme la sieu eventuala infidelitat. 2. Despièch provat à la vista dei avantatges dei autres. Var.: **gilosia**.

gelula n.f. (farm.) Capsula cilindrica formada de doi parts de geladina que si fixon en si blocant una dins l'autra.

gematria n.f. Part de la cabala judiva basada sus l'interpretacion matematica dei mòts de la Bibla.

gemel, èla adj. e n. Gemeu.

gemela n.f. Gaburon.

gemelar vt. (*gemèli*) 1. Afrairar, bessonar. 2. (mar.) Renfortir un aubre au mejan de gemèlas.

gemelatge n.m. Afrairament, bessonatge.

gemelari, ària adj. Relatiu ai gemeus.

gemelipara adj. f. Qu'a augut ò que va aver de gemeus.

gemeliparitat n.f. Estat d'una frema, d'una femèla gemelipara.

gement, a adj. Que gemisse. Var.: **gemissent**.

gémer vi. Gemir.

gemeu, èla adj. e n. Besson. Var.: **gemel**. Sin.: **besson**. ♦ pl. *Lu Gemeus*: Constellacion e signe zodiacal. ♦ *Un gemeus*: Una persona naissuda sota lo signe dei gemeus.

gemiment n.m. 1. Son inarticulat qu'exprimisse lo planh, la dolor, la pena. 2. (lit.) Son qu'a quauqua ren d'un planh, d'un lament. Var.: **gèmiti** (it.). Sin.: **lanha**.

geminacion n.f. 1. Estat ò creacion de doi objèctes identics ò simetrics. 2. (fon.) Realizacion d'una geminada.

geminada n.f. (fon.) Consonanta lònga sentida coma una seguida de doi consonantas, foneticament identiqui; aqueli doi consonantas. Sin.: **bessonada**.

geminar vt. (didact.) Gropar doi per doi. Sin.: **embessonar**.

geminat, ada adj. Gropat doi per doi. Sin.: **embessonat**.

geminida n.f. (astr.) Pluèia de meteorits qu'aparèsson dins la constellacion dei Gemeus.

gemir vi. 1. Exprimir la sieu pena, la sieu dolor, mé de sons inarticulats. Sin.: Sin.: **si lanhar**; **si plànher**, **si**

lamentar. 2. Faire audir un bosin que sembla un planh, un lament: *Lo vent gemisse dins lu aubres*. Var.: **gémer**.

gemissent, a adj. Que gemisse. Var.: **gement**.

gèmiti n.m. (it.) Gemiment.

gemma n.f. 1. Pèira preciosa ò pèira fina transparenta. 2. Grèlh. 3. Resina de pin. ♦ adj. *Sau gemma*: Sau cristallisada que si retròva sota tèrra.

gemmacion n.f. 1. Desvolopament de grèlhs; epòca quora si produe. 2. Lo tot dei grèlhs.

gemmaire, airtz n. Persona que gemma lu pins.

gemmar vt. Efectuar lo gemmatge (dei pins).

gemmat, ada adj. Decorat de gemmas.

gemmatge n.m. Accion de practicar una incision dins un pin per n'en recuperar la resina.

gemmifèr, a adj. Que poarta de grèlhs.

gemmaiparitat n.f. (zool.) Mòde de reproduccion vegetativa d'unu animaùs à partir d'un grèlh unicellulari.

gemmaologia n.f. Sciença dei gemmas.

gemmaologista n. Gemmològue.

gemmaològue, a n. Especialista en gemmologia. Var.: **gemmaologista**.

gemmaoterapia n.f. Utilizacion à de fins terapautiqui de dilucions infinitesimali de teissuts vegetals joves (grèlhs).

gemmaula n.f. (bot.) Pichin grèlh d'una plantula, que la sieu creissença pendent la germinacion donerà lo pen e li fuèlhas.

gemonias n.f. pl. Dins l'Antiquitat romana, escalier sus lo flanc nòrd-oèst dau Capitòli, dont èron expauats lu còrs dei supliciats denant de li butar dins Tibre. ♦ *Vodar (quauqu'un) ai gemonias*: Lo liurar au mesprètz public.

gèna n.f. 1. Estat ò sensacion de malèstre dins lo compliment d'unu accions ò foncions: *Aver de gèna à respirar*. Sin.: **embarràs**, **constrencha**. 2. Impression desagradiva provada quora un non si sente à l'aise. Sin.: **desturbament**. ♦ *Èstre sensa gèna*: Agir sensa si preocupar dei autres. 3. Situacion penoa deuguda à una mancança de sòus: *Èstre dins la gèna*. Var.: **geina**.

genaire, airtz adj. e n. Que gèna; importun. Var.: **geinaire**. Sin.: **secamolea**, **secadoaça**, **pega**, **secafetge**, **rompebalas**, **embarrassacamin**.

genant, a adj. Que gèna: *Un affaire genant, estacionament genant*. Var.: **geinant**. Sin.: **desturbant, embarrassant, constrenhent, tafurant**.

genar vt. (*gèni*) 1. Causar à quauqu'un una gèna fisica ò morala: *Lo fum mi gèna*. Sin.: **desturbar, embarrassar, constrenher, tafurar**. 2. Empachar, metre d'obstacles à l'accion de quauqu'un; perturbar lo foncionament, lo debanar de quauqua ren. 3. Metre à cort de sòus. Var.: **geinar**. ♦ **si genar** v.pr. S'impauar una constrencha per discrecion ò per timiditat. ◇ Provèrbi: *Cu si gèna vèn gibós*.

genciana n.f. 1. Planta dei prats de montanha, dei flors gamopetali jauni, blavi ò violeti en foncion dei espècias. 2. Bevenda obtenguda per maceracion de la raïç de genciana dins l'alcòl.

gendarma n. 1. Militari qu'apartèn à un còrs de la gendarmaria. 2. Grade de sotoficier dins aqueu còrs. 3. (fig. e fam.) Persona autoritària.

gendarmar (si) v.pr. 1. S'emportar, s'enrabià. 2. Protestar, reagir vivament.

gendarmaria n.f. 1. Còrs militar encargat d'assegurar lo manteniment de l'òrdre public, l'execucion dei lèis e la susvelhança dei armadas. 2. Luèc dont vívon lu gendarmas; bureu dont lu gendarmas assegúron li sieu foncions.

gendrar vi. Intrar coma gendre dins una familha.

gendre n.m. Espós de la filha, à respiech dau paire e de la maire.

gène n.m. (biol.) Element dau cromosòma, constituit d'un segment d'A.D.N., que condiciona la transmission e la manifestacion d'un caractèr ereditari determinat.

genealogia n.f. 1. Lista dei membres d'una familha. 2. Sciènça qu'a per objècte la recèrca deis originas e la composicion dei familhas.

genealogic, a adj. De la genealogia.

genealogista n. Persona que fa de recèrcas genealogiqui.

genèpi n.m. 1. Artemisa aromatica (*Artemisia glacialis*) dei Aups e dei Pireneus. 2. L liquor facha m'aquela planta.

generacion n.f. 1. Foncion que permete ai èstres de si reproduire. ◇ *Generacion espontanea*: Formacion espontanea d'èstres vivents à partir de matèrias minerali ò de substànças organiqui en descomposicion, d'après una teoria admesa dins l'Antiquitat e l'Atge Mejan per d'unu animaús e, fins à Pasteur, per lu micròbis. 2. Accion d'engendrar, de generar, fach de si formar. 3. Gra de filiacion en linha dirècta: *Entre lo paire e l'enfant, li a una generacion*. 4. Ensèm de personas que descèndon de quauqu'un: *Quatre generacions son recampadi à l'entorn d'aqueu taulier*. 5. Ensèm de personas qu'an pauc ò pron lo meme atge à la mema epòca: *Un conflicte de generacions*. 6. Estadi d'un progrès tecnic: *Un computaire de darriera generacion*.

generador n.m. Generator.

generaire, airtz adj. Que genèra.

general, a adj. 1. Que s'aplica à un ensèm de personas, de cauas: *Una idea generala*. 2. Que pertòca la màger part ò la totalitat d'un grope: *L'opinion generala*.

3. Qu'englòba toti li especialitats: *Cultura generala, medecina generala*. 4. Vague, sensa precision: *De consideracions tròup generalis*. 5. Si di d'una persona, d'un organisme à l'escalon mai aut: *Inspector general*. 6. *Repeticion generala* ò *generalis*, nf.: Darriera repeticion d'una comèdia davant un public de convidats. Var.: **generau**.

general n.m. Ensèm dei principis generals, per op. ai cas particuliers. ◇ *En general*: Lo mai sovent, abitualament, generalament. Var.: **generau**.

general n.m. 1. Oficier titulari d'un dei grades mai elevats dins la ierarquia dei armadas de tèrras ò de l'ària. 2. Superior màger d'unu òrdres religiós. Var.: **generau**. 3. (mar.) *General dei Galèras*: Oficier de la Corona que comandava en cap li galèras. Ancianament *Capitani general dei Galèras*.

generalis n.f. 1. Frema de general. 2. Superiora generala d'unu òrdres religiós.

generalament adv. En general.

generalat n.m. 1. Foncion de general dins d'unu òrdres religiós. 2. Denhetat ò grade de general ò de generala. 3. Durada dei foncions d'un general ò d'una generala.

generalisable (-izable), a adj. Que pòu èstre generalisat.

generalisacion (-izacion) n.f. Accion de generalisar; lo sieu resultat.

generalisar (-izar) vt. 1. Rendre general; estendre à tot un ensèm de personas ò de cauas. 2. (absol.) Rasonar en partent dau particulier per n'en tirar de conclusions generalis. ♦ **si generalisar** v.pr. Devenir general, s'estendre à un ensèm mai larg.

generalisator (-izator), airtz adj. Que generalisa.

generalissime n.m. General investit dau comandament sobeiran dei tropas d'un Estat ò d'una coalicion.

generalista n. Pratician que fa de medecina generala, per op. à *especialista*. 2. Persona ò empresa que non es especialisada.

generalista adj. 1. Que non es especialista. 2. Si di d'un mèdia, e esp. d'una cadena de la television, que compoarta de programas de natura foarça variada (informacions, films, juècs, etc.) per op. ai cadenas especialisadi dins un tipe solet d'emissions (espòrt, informacions, etc.).

generalitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es general. 2. *La generalitat (de)*: La màger part (*de*). Circonscripcion financièra de França denant dau 1789, dirigida per un intendent. 3. En Catalonha, organisme encargat de l'administracion de la region autonòma. ♦ pl. Nocions, ideas generalis e luècs comuns: *Si perdre en generalitats*.

generar vt. (*genèri*) 1. Produire, aver per consequença: *L'inflacion genèra de caumatge*. 2. Engendrar.

generatiu, iva adj. 1. Relatiu à la generacion, à la reproduccion. 2. (ling.) *Gramatica generativa*: Gramatica formala capabla de generar l'ensèm infinit dei frasas d'una lenga au mejan d'un ensèm finit de règlas.

generator n.m. 1. Aparelh que transforma l'energia mecanica en energia electrica. 2. *Generator de vapor*: Caudiera à vapor. Var.: **generador**.

generator, tritz adj. 1. Que genèra, produe, es la causa de. 2. (biol.) Relatiu à la reproduccion. 3. (mat.) Que genèra (una drecha, una susfàcia, un grope, un espaci vectorial).

generatriz n.f. 1. (electr.) Mâquina dinamoelctrica. 2. (mat.) Drecha que lo sieu desplaçament genèra una susfàcia reglada.

generau n.m. General.

generau, ala adj. General.

generic n.m. Part d'un film ò d'una emission de television dont son indicats lu noms de toti li personas que li an collaborat.

generic n.m. Medicament generic.

generic, a adj. 1. Qu'apartèn au genre, à tot un genre. 2. (ling.) Si di d'un mòt que lo sieu sens engloba la totalitat d'una categoria de personas ò d'objèctes: Auceu *es un tèrme generic per pàssera, aigla, etc.* ◇ (biol.) Nom generic: *Felis es lo nom generic per lo cat, lo tigre e lo leon.* 3. (mat.) *Element generic*: Element d'un ensemble pilhat sota la sieu forma generala. 4. (farm.) *Medicament generic* ò *generic*, n.m.: Medicament que la sieu formula es tombada dins lo domèni public e es vendut sota la sieu forma comuna, en principi à un prètz inferior à-n-aqueu de l'especialitat correspondent.

generós, oa adj. 1. Que dona largament; desinteressat. Sin.: **larg, nòble**. Contr.: **capon, vil, esquiçabinhetas, rabeu, grincho, ladre, cagadur, estrech, rabelat, avariciós, interessat, manjasolet**. 2. (lit.) Fertile, fecond: *Una tèrra generoa*. 3. Abondant: *Un past generós*. Var.: **abondós**.

generosament adv. Mé generositat.

generositat n.f. 1. Qualitat d'una persona, d'una accion generoa; benvolença, indulgença. 2. Disposicion à donar mé larguesa. Sin.: **larguesa, liberalitat, manhanimitat**.

gènesi n.f. Genèsi.

gènesi n.f. Procèssus de desenvolopament de quauqua ren; ensèm dei fachs qu'an contribuit à la creacion, à la formacion de quauqua ren: *La gènesi d'un diccionari*. Var.: **gènesi**.

genesiac, a adj. Relatiu à la Genèsi, à una genèsi.

genesic, a adj. Relatiu à la generacion.

genetic, a adj. 1. Que pertòca lu gènes, l'hereditat, la genetica. 2. Relatiu à la successio logica, à la filiacion d'ideas entre eli. 3. *Epistemologia genetica*: Teoria de la conoissença que consistisse à descriure lu procèssus que perméton la conoissença scientifica. 3. *Psicologia genetica*: Estudi dau desenvolopament mental de l'enfant e de l'adolescent, desenvolopament que prepara e explica li estructuras intellectuall de l'adulte.

genetica n.f. Sciènça de l'hereditat, que Mendel n'en desgatgèt li promieri lèis en lo 1865 e qu'estúdia la transmission dei caractèrs anatomic, citologic e foncionals dei parents ai enfants. 2. *Genetica dei poblacions*: Estudi dei caracteristicas dei poblacions

(polimorfisme, estructura genetica, seleccion e mutacion).

geneticament adv. En pilhant en còmpte la genetica.

genetician, a n. Especialista de genetica.

genetliac, a adj. (astrol.) Relatiu à l'oroscòpi fach à la naissença.

genetliogia n.f. Art de conóisser l'astrada segond la posicion dei astres au moment de la naissença de quauqu'un.

genetisme n.m. (psicol.) Concepcion segond la quala una capacitat ò una estructura psicologica si desvolopa embé l'atge e doncas non es innada. Contr.: **nativisme**.

genetista adj. e n. Relatiu au genetisme; partidari dau genetisme.

genevés, esa adj. e n. De Genève. Sin.: **ginebrés**.

gengiva n.f. Mucoa ricament vascularisada à l'entorn de la basa dei dents, e que recuèrbe lo periòsti dei oàs maxillaris.

gengivier n.m. 1. Aparelh destinat a remplaçar lo tot d'una denticion mancanta. Sin.: **protèsi dentària**. 2. (fam.) Dentadura.

gèni n.m. 1. Èstre allegoric que personifica una idea abstracha. 2. Esperit ò èstre mitic detentor de poders magics: *Un boan gèni, un marrit gèni*. 3. Dins la mitologia grecoromana, esperit que presidissia à la destinada d'un èstre ò d'una collectivitât ò qu'assegurava la proteccion d'un luèc. 4. Disposicion, aptituda naturala à crear de causas d'una qualitat excepcionala; persona qu'a una aptituda pariera. 5. Aver lo gèni de: *Aver lo gust, lo gaube de, lo talent de*. 6. *Gèni epidemic*: Ensèm dei condicions climatiqui, bacteriologic e fisiologic que determínon d'epidèmias. 7. Ensèm dei conoissenças e dei tecnicas que pertòcon la concepcion, la messa en òbra e l'aplicacion dei procediments e dei dispositius, de màquina pròpri à un camp determinat. ◇ *Gèni quimic*: Ensèm dei conoissenças necessari per installar una usina quimica e n'optimisar la produccion. ◇ *Gèni genetic*: Ensèm dei tecnicas de manipulacion dei genòmas. Sin.: **engenharia genetica**. ◇ *Gèni civil*: Art dei construccions civili. ◇ *Gèni militari*: Dins l'armada de tèrra, arma encargada dei trabalhs relatius ai vias de comunicacion e à l'amainatjament dau terren; servici qu'assegura la gestion dau domèni militari. ◇ *Gèni maritime*: Còrs dei engenhaires d'armament encargats dei construccions navali.

genia n.f. Temperament.

genial, ala adj. 1. Qu'a de gèni. 2. Inspirat per lo gèni. 3. (fam.) Remirable, sensacional.

genialament adv. D'un biais genial.

genialitat n.f. Caractèr de cen qu'es genial.

genibre n.m. Ginèbre.

genibrier n.m. Ginebrier.

genic, a adj. (biol.) Relatiu ai gènes, ai parts d'ADN que perméton de determinar l'hereditat e lu trachs particuliers dau foncionament dau còrs uman. La terapia genica modifica l'ADN per luchar còtra li malautias orfanèli rari.

geniculacion n.f. (med.) fach per un organe de sicorbar en faguent un angle.

geniculat, ada adj. (med.) 1. Corbat en formant un angle, coma un genolh. 2. *Còrs geniculat*: Bonhon dau cap sobran dau jaç optic dau cerveu. 3. *Ganglis geniculats*: Bonhon de la raïç sensitiva dau nèrvi facial.

genier n.m. Genoier.

genital, a adj. Relatiu à la reproduccion sexuada dei animaus e de l'òme. ◇ *Organes genitals*: Organes sexuals. ◇ (psican.) *Estadi genital*: Estadi que si caracteriza per la subordinacion dei pulsions parcials à la zòna genitala e qu'apareisse à la pubertat. Var.: **genitau**.

genitalitat n.f. Aptituda la reproduccion: *Foarta genitalitat*. (Aqueu tèrme si diferéncia de *sexualitat*, donat qu'aqueu d'aquí pertòca unicament l'activitat sexuala, seguida ò non de reproduccion.)

genitau, ala adj. Genital.

genitiu n.m. (ling.) Cas qu'exprimisse un rapoart de subordinacion entre doi noms (possession, dependença, etc.) dins li lengas que presènton de declinasons.

genitocrural, a adj. e n. Nom dau nèrvi sensitiu de la cuèissa e dei organes genitals. Var.: **genitocrurai**.

genitocrurai, ala adj. e n. Genitocrural.

genitor, tritz n.m. Persona ò animau qu'engendra.

genitòri n.m. Testicule.

genitors n.m.pl. (fam.) Parents.

genito-urinari, ària adj. Relatiu ai aparelhs reproductor e urinari. Sin.: **urogenital**.

genitura n.f. Descendença, progenitura.

genocida n. Persona, Estat, a l'origina d'un genocide: *Hitler, Stalin, fuguèron de genocidas*.

genocidari, ària adj. Relatiu à un genocidi.

genocidi n.m. Exterminacion sistematica d'un grope uman, nacional, etnic, etc.

genoés, esa adj. e n. Genovés.

genoier n.m. Promier mes de l'an. Var.: **genier**, **janvier** (fr. corrent).

genòma n.m. Ensèm dei gènes portats per lu cromosòmas de l'espècia.

genolh n.m. 1. Articulacion entre la camba e la cuèissa. 2. Per lu quadripèdes, articulacion dei oàs carpians e metacarpians m'au ràdius. 3. (mecan.) Jonch articulad. 4. (mar.) Part dau rem que poarta l'estròp. Var.: **ginolh**.

genolhat, ada adj. (anat.) *Còrs genolhat*: Estructura simetrica dau diencefale, que sièrve de relais à la via visuala e à la via auditiva.

genolhatòri n.m. Agenolhatòri.

genolhiera n.f. 1. Bendatge ò tricòt sople que sièrve à mantenir l'articulacion dau genolh. 2. Sistema de proteccion dau genolh per l'exercici d'unu espòrts e d'unu mestiers. 3. Pèça de cuer plaçada au genolh dau cavau. 4. Pèça de l'armadura per protegir lo genolh. 5. Part d'una bòta que recuèrbe lo genolh. Var.: **ginolhiera**.

genolhon n.m. Pichin genolh. ◇ *De genolhons*: M'ai genolhs au soal. Var.: **de ginolhons**.

genòria n.f. Enjança. Sin.: **combrícola**, **codrilha**, **coada**.

genoteca n.f. 1. Luèc de conservacion dei semenças e dei embrions congelats. 2. Ensèm de fragments de gènes d'un animal ò d'un vegetau.

genotipe n.m. Ensèm dau materiau genetic qu'un individú poarta e que representa la sieu formula ereditària, fixada à la fecondacion (que lu gènes que possedisce s'gon exprimits ò non), per op. à *fenotipe*.

genotipic, a adj. Relatiu au genotipe.

genovés, esa adj. e n. De Gènoa. Var.: **genoés**. ◇ n.m. 1. (mar.) Grand fòc que lo sieu ponch d'escota es remandat vèrs l'arrier de la nau. Sin.: **mèstra**. 2. Dialècte ligur parlat à Gènoa. Var.: **genoés**.

genovesa n.f. 1. Pasta de bescuèch per realisar de nombroï pastissarias. 2. Forme arquitecturala de corniç, tipicament mediterranea, compauada d'un, doi, tres ò mai rarament quatre ò cinq rengs de teules canal, dispauats sota lo bòrd exterior de la cubertura.

genre n.m. 1. Division fondada sobre un caractèr ò d'unu caractèrs comuns. ◇ *Lo genre uman*: Lo tot dei èstres umans. ◇ (biol.) Ensèm d'èstres vius situats dins la classificacion, entre la familha e l'espècia, e que recampa d'espècia totplen vesini. ◇ Categoria de subjèctes literaris ò artistics d'una mema natura: *Lo genre romanesc*. ◇ *Pintura de genre*: Que tracta de scenas de caractèr anecdotic, familiar ò populari. ◇ Estile, biais de s'exprimir. 2. Sòrta, biais: *Que genre d'òme es?* Sin.: **tipe**, **raça**, **mena**. ◇ Biais de viure, de si comportar en societat: *Aver marrit genre*. Sin.: **faire de landas**. ◇ (fam.) *Faire de genre*: Aver de manieras afectadi. ◇ *Genre de vida*: Ensèm dei mòdes d'activitats d'un individú, d'un groupe uman. 3. (gram.) Categoria gramaticala fondada sobre la distincion naturala dei sèxes ò sobre una distincion convencionala: *Lo genre feminin, lo genre masculin, un nom dei doi genres*.

gens n.f. (mòt latin, plural: *gentes*) Dins la Roma antica, grope de familha restacadi à un antenat comun e qu'avion lo meme nom (lo *gentilici*).

gensemìn n.m. Daissemìn.

gent n.f. (lit) Raça, espècia: *La gent canina*. ◇ pl. Personas en nombre indeterminat: *Li gents d'aquí*. ◇ *Gents d'armas*: À l'Atge Mejan, sordats, cavaliers. ◇ *Gents de letras*: Personas que fan profession d'escriure. ◇ *Gents de maion*: Emplegats de maion, domestics. ◇ *Gents de mar*: Mariniers. Sin.: **gents de marina**. 1384: «*Item es establìt sus lo poder del amiralh que el aia poder sus totas gens de marina...*» ◇ (lit.) *Gents de rauba*: Magistrats, avocats, etc., per op. ai *gents d'espada* (nòbles, sordats).

gent, a adj. Amistós, brave, avenent. Var.: **gentil**.

genta n.f. Gelha.

gentalha n.f. Marridi gents, populaça, sarsavalha, gusalha, racalha, rafatalha, gentassa.

gentament adv. D'un biais gent.

gentamicina n.f. Antibiotic administrat per via parenterala, actiu còntre li bacterias Gram positiva e Gram negativa.

gentassa n.f. Canalha, gentalha.

gentil, a adj. Gentiu.

gentilament adv. Mé gentilessa.

gentiles(s)a n.f. 1. Qualitat d'una persona gentila. 2. Accion ò paraula aimabla. Var.: **gentor**.

gentilet, a adj. Bravet.

gentilici n.m. Nom que designa una persona, un animau, un objècte, en foncion dau sieu luèc de naissença ò de creacion (ciutat, país, etc.): Niçard *es lo gentilici que correspoande* à Niça.

gentilitat n.f. (relig.) Ensèm dei pòbles pagans.

gentilòme n.m. 1. (anc.) Qu'apartèn à una familha nòbla; òme nòble de naissença. 2. (ext.) Persona dau comportament nòble ò qu'agisse mé drechura. Sin.: (angl.) **gentleman**.

gentilomiera n.f. Pichin casteu de campanha, delicadament amainatjat. Sin.: **castelet**.

gentiobòsa n.f. Susstança sucrada e amara, isomèr de la sacaròsa.

gentisat n.m. Sau de l'acide gentisic. Lo gentisat de sòdi es emplegat dins lo tractament dei reumatismes.

gentisina n.f. Matèria coloranta saura de la raïç de genciana.

gentiu, ila adj. 1. Brave, agradiu, que platz per la sieu delicadessa. 2. Pagan, per lu premiers cristians. 3. (anc.) Nòble.

gentiu, ila adj. Que fa mòstra de gentiessa. Sin.: **brave, gent**. Var.: **gentil**.

gentleman n.m. (mòt anglés) Gentilòme, òme ben educat.

gentleman's agreement n.m. (mòt anglés) (dr.) Acòrdi internacional desprovedit d'efèctes juridics immediats ma qu'exprimis li intencions dei signataris. Sin.: **acordament cortés, amigable**.

gentleman-farmer n.m. (mòt anglés) Grand propietari fonsier qu'esplecha eu-meme li sieu tèrras.

gentleman-rider n.m. (mòt anglés) Cavalier amator que monta dins li corsas.

gentor n.f. Gentiessa.

gentry n.f. (mòt anglés) En Anglatèrra, ensèm dei familhas sens títol ma qu'an lo drech d'aver lo sieu blason. Sin.: **borgesia anglesa**.

genuflector, tritz adj. *Muscle genuflector*: Que permete de plegar lo genolh.

genuflexion n.f. Flexion dau genolh en signe de respècte, de somission, d'adoracion.

geobotanic, a adj. Relatiu à la geobotanica.

geobotanica n.f. Estudi de la distribucion dei vegetals à la susfàcia dau soal.

geobotanicament adv. D'après la geobotanica.

geocentric, a adj. Relatiu au geocentrisme. ◇ *Movement geocentric*: Movement aparent d'un astre à l'entorn de la Tèrra considerada coma centre d'observacion.

geocentrisme n.m. Concepcion cosmogonica que considèra que lo Soleu vira à l'entorn de la Tèrra. Contr.: **eliocentrisme**.

geocronologia n.f. Branca de la geologia que cèrca de datar lu eveniments qu'an afectat lo glòbe terrèstre e de datar l'atge dei ròcas.

geocronologic, a adj. Relatiu à la geocronologia.

geòda n.f. 1. Cavitat intèrna d'una ròca, cubèrta de cristals ò de concrecions. 2. (med.) Cavitat patologica au dedintre d'un organe.

geodesia n.f. Sciènça de la forma e dei dimensions de la Tèrra. ◇ *Geodesia espaciala*: Geodesia que fa usança de satellits artificials.

geodesian, a n. Especialista en geodesia.

geodesic, a adj. 1. Relatiu à la geodesia. 2. *Linha geodesica* ò *geodesica*, n.f.: Corba d'una susfàcia tala que l'arc que jonhe doi ponchs d'aquesta corba sigue lo mai cort de toi lu arcs d'aquela susfàcia que jónhon aquelu doi ponchs. 3. *Ponch geodesic*: Ponch dau terren dont son estadi determinadi li coordenadas geodesiqui d'un biais foarça precís.

geodimètre n.m. Aparelh de mesura dirècta dei distanças geodesiqui, inventat per lo suedés Bergstrand.

geodinamica n.f. 1. Branca de la geologia qu'estúdia la cinematica e la dinamica dau glòbe e dei sieu diferenti envolopas constitutivi. 2. (astron.) Sciènça qu'estúdia li propietats mecaniqui e dinamikui d'ensemble de la Tèrra e de la Luna en tenent còmpte de l'interaccion mutuala dei doi astres. ◆ **geodinamic, a** adj. Relatiu à la geodinamica.

geostacionari, ària adj. Si di d'un satellite artificial geosincròne que gravita sus una trajectòria equatoriala e, per aquò, immobile per un observator terrèstre. Var.: **geostacionari**.

geoadadistica n.f. (min.) Evaluacion dei jaças de mineraus per lo metòde estadistic. Var.: **geoadadistica**.

geoestrategia n.f. (mil.) Ensèm dei donadas de la strategia que resulta de la geografia fisica ò economica, ò de la demografia. Var.: **geoestrategia**.

geoestrategic, a adj. Relatiu à la geoestrategia. Var.: **geostrategic**.

geostrofic, a adj. (meteor.) Si di de la foarça de Coriòlis (*foarça geostrofica*) ò dei vents determinats per aquela foarça e parallèli ai isobaras (*vents geostrofics*). Var.: **geostrofic**.

geofagia n.f. Surbiment de tèrra practicat per l'òme e lu animaus, quora lo sieu regime alimentari es carenciat en saus minerali.

geofague, aga adj. e n. Que manja de tèrra.

geofil(e) n.m. Milapatas dau còrs lòng e fin, velenós, bòrni, luminós, manjaire d'insectes e de raïç, que viu dins l'umus e sota li mofas (Classa dei miriapòdes, fins à 5 cm de lòng).

geofisc, a adj. Relatiu à la geofisica.

geofisica n.f. Estúdi per lu mejans de la fisica, de l'estructura d'ensèm dau glòbe terrèstre e dei movements que l'afècton. Sin.: **fisica dau glòbe**.

geofiscian, a n. Especialista de geofisica.

geofit n.m. Planta que possedisce d'organes soterrèns (tubercules, rizòma, etc...).

geofòne n.m. Instrumet d'escota per audir lu bosins que vènon dau sotasual.

geogenia n.f. Sciènça de l'origina e de la formacion de la Tèrra.

geogenic, a adj. Relatiu à la geogenia.

geografe, a n.m. Especialista de geografia.

geografia n.f. 1. Sciènça qu'a per objècte la descripcion e l'explicacion de l'aspècte actual, natural e uman, de la susfàcia de la Tèrra. ◇ *Geografia generala*: Qu'estúdia lu fenomènes à l'escala mondiala. ◇ *Geografia regionala*: Qu'estúdia un espaci (region) ben determinat. ◇ *Geografia lingüística*: Sciènça qu'a per tòca de determinar li ièras d'expandiment dei fenomènes lingüistics. ◇ *Geografia fisica*: Part de la geografia qu'estúdia la parença actuala de la susfàcia de la Tèrra. ◇ *Geografia aplicada*: Part de la geografia dins la quala un estudi d'elements fisics e umans davanteja aqueu dei condicions de l'accion sus lo terren. ◇ *Geografia economica*: Part de la geografia qu'estúdia li ressorsas dau soal e dau sotasol, li sieu produccions, la sieu distribucion e la sieu consumacion. 2. Ensèm dei caractèrs fisics e umans d'una region.

geografic, a adj. Relatiu à la geografia.

geograficament adv. Dau ponch de vista geografic.

geoïde n.m. 1. usfàcia normala, en tot ponch de la Tèrra, à la verticala dau luèc e que coïncida m'au niveu mejan dei mars, abstraccion facha dei mareas. (Lo geoïde corresponande per convencion à l'altituda zèro). 2. Volume teoric de la Tèrra que sieu forma generala retipa aquela d'un ellipsoïde aplatit.

geoïdrografia n.f. Estudi dei aigas terrenali.

geoïstòria n.f. Estudi de l'istòria dei estats consecutius de l'umanitat.

geolingüistic, a adj. Relatiu à la geolingüística.

geolingüística n.f. Geografia dei ièras lingüistici.

geolocalisacion (-izacion) n.f. Procediment que permete de posicionar un objècte (una persona, etc.) sus un plan ò una carta au mejan dei sieu coordenadas geografiqui. Sin.: **georeferenciament**.

geolocalisar (-izar) vt. Posicionar per geolocalisacion. Sin.: **georeferenciar**.

geologia n.f. 1. Sciènça qu'a per objècte la descripcion dei materiaus que constituïsson lo glòbe terrèstre e l'estudi dei transformacions actuali e passadi subidi per la Tèrra. 2. Ensèm dei caractèrs dau sotasol d'una region.

geologic, a adj. Relatiu à la geologia.

geologicament adv. Dau ponch de vista de la geologia.

geològue, òga n. Especialista de geologia.

geomagnetic, a adj. Relatiu au geomagnetisme. Var.: **geomanhetic**.

geomagnetisme n.m. Magnetisme terrèstre. Var.: **geomanhetisme**.

geomancia n.f. Tecnica divinatória fondada sobre l'observacion dei figuras que de tèrra ò de peiretas mandadi sus una susfàcia plana poàdon formar.

geomancian, a n. Persona que practica la geomancia.

geomanhetic, a adj. Geomagnetic.

geomanhetisme n.m. Geomagnetisme.

geomantic, a adj. Relatiu à la geomancia.

geomatic, a adj. Relatiu à la geomatica.

geomatica n.f. Tractament informatic de donadas geografiqui.

geomecanica n.f. Mecanica dei soals.

geomètral, a adj. Si di d'un dessenh que representa un objècte en plan, copa e elevacion, m'ai sieu dimensions relatiu e sensa tenir còmpte de la perspectiva. Var.: **geomètrau**.

geomètral n.m. Dessenh ò plan fach m'una escala donada. Var.: **geomètrau**.

geomètrau, ala adj. e n.m. Geometral.

geomètre n. 1. Matematician especialista de geometria. 2. Tecnician que procedisse à d'operacions de mesuras de terrens.

geomètre n.m. Parpalhòla nuenchenca ò crepusculària, que la sieu toara (dicha *arpenoa*) a solament doi pareus posteriori de patas abdominali. Sin.: **falena**.

geomètride n.m. *Geometrides*: Família de parpalhòlas nuechenqui ò crepusculari, finda dich *falenas*.

geometria n.f. 1. Sciènça matematica qu'estúdia li relacions entre ponchs, drechas, corbas, susfàcias e volumes de l'espaci. 2. (espec.) Estudi d'unu aspèctes dei corbas e dei susfàcias abstrachi segond de metòdes particuliers ò en vista d'aplicacions determinadi: *Geometria algebraica, vectoriala, diferenciala*. 3. (impròpr.) *Avion de la geometria variabla*: Que si pòu modificar, adaptar en foncion dei circonstanças.

geometric, a adj. 1. Relatiu à la geometria. 2. (fig.) Exacte, rigorós, precis coma una demostracion de geometria. 3. (b.-a.) *Estile geometric*: Periòde (vèrs 1050-725 av. J.-C.) de l'art grèc que si definisse per lo caractèr geometric dau decòr ceramic. ◇ *Abstraccion geometrica*: Tendènça de l'art dau s. XX^{en} qu'experimentava sistematicament lo poder estetic ò expressiu dei linhas, dei figuras geometriqui, dei colors en aplats.

geometricament adv. 1. Au mejan de la geometria. 2. Exactament, precisament.

geometrisacion (-izacion) n.f. Accion de geometrisar; lo sieu resultat.

geometrisar (-izar) vt. Donar à quauqua ren una forma que retipa una forma geometrica.

geometrografia n.f. Ensemble de tecnicas de bastison de figuras geometriqui.

geomorfogenèsi n.f. Elaboracion dei formas dau releu de la superficia yterrenala. (Li sieu causas iniciali son li desformacions tectoniqui).

geomorfogenia n.f. Sciènça dei originas de la formacion dau releu terrenal.

geomorfologia n.f. Disciplina qu'a per objècte la descripcion e l'explicacion dei formas dau releu terrèstre.

geomorfologic, a adj. Relatiu à la geomorfologia.

geomorfològue, òga n. Especialista en geomorfologia.

geonemia n. f. Sciènça qu'estúdia li condicions e l'estat de distribucion dei organismes sus la superficia de la Tèrra.

geonime n.m. Toponime vengut nom pròpri.

geonòma n.m. Paumolier dei seuvas americani, dau tronc foarça mistolin m'ai flors rogi.

geopelia n.f. Colomb pichonet d'Austràlia.

geopolitic, a adj. Relatiu à la geopolitica.

geopolitica n.f. Sciènça qu'estúdia lu rapoarts entre la geografia dei estats e la sieu politica.

geoquimia n.f. Estudi de la reparticion dei elements quimics dins li ròcas, de la sieu origina, de la sieu natura e dau sieu comportament au cors dei fenomènes geologics.

geoquimic, a adj. Relatiu à la geoquimia.

geoquimista n. Especialista de geoquimia.

georeferenciament n.m. Geolocalisacion.

georeferenciar vt. (*georefernci, classic georeferéncii*) Geolocalisar.

georgian, a adj. e n. De Geòrgia (país situat sus la mar negra, anciana república de l'U.R.S.S.). ♦ Lenga caucasiana parlada principalament en Geòrgia.

georgian, a adj. e n. De Geòrgia (Estat american).

georgic, a adj. (lit.) Relatiu au trabalh dei camps.

georgisme n.m. Doctrina economica e financiera enonciada per Henry Georges.

geosciènça (-éncia) n.f. Sciènça de la Tèrra.

geosfèra n.f. Ensemble de la rusca terrenala e de la massa centrala.

geosinclinal n.m. Dins li zònas orogeniqui, vasta fòssa en riba d'un continent, que s'aprefondisse progressivament sota lo pes dei depaus que li s'amolónon e que lo sieu plegament ulterior mena à la formacion d'una cadena de montanhas. Var.: **geosinclinau**.

geosinclinau, ala n.m. Geosinclinal.

geosincròne, a adj. Si di d'un satellite artificial de la Tèrra que lo sieu periòde de revolucion es parier au periòde de rotacion de la Tèrra.

geosincronisme n.m. Natura de cen qu'es geosincròne.

geosismic, a adj. Relatiu à la geosismica.

geosismica n.f. Metòde de prospeccion dei jaças terrenali au mejan dei estudis dei ondas emessi en profundor per lu espetaments.

geostacionari, ària adj. Geoestacionari.

geostadistica n.f. Geoestadistica.

geostrategia n.f. Geostrategia.

geostrategic, a adj. Geostrategic.

geostrofic, a adj. Geostrofic.

geotactic, a adj. Relatiu au geotactisme.

geotactisme n.m. Desplaçament d'una cellula, d'un organisme, d'un animau en foncion de la pesantor, en defoara de tota altra intervencion.

geotecnic, a adj. Relatiu à la geotecnica.

geotecnica n.f. Part de la geologia qu'estúdia li proprietats dei soals e dei ròcas en foncion dei projèctes de construccion d'obratges d'art.

geotectonic, a adj. De la geotectonica.

geotectonica n.f. Branca de la geologia qu'estúdia li relacions entre lu grands ensèm structural (continents e oceans), lu movements dei placas, etc. Sin.: **tectonica globala**.

geotermal, a adj. Que la sieu auta temperatura vèn dau sieu sojorn ò dau sieu passatge dintre li profundors de la Tèrra.

geotermia n.f. 1. Ensèm dei fenomènes termics intèrnes dau glòbe terrèstre: *Islàndia es una encontrada de foarta geotermia*. 2. Estudi scientific d'aquelu fenomènes.

geotermic, a adj. Relatiu à la geotermia. ◇ *Gradient ò gra geotermic*: Mesura de l'aumentacion de la temperatura embé la profundor (en mejana 3,3°C cada 100 m dins lu bacins sedimentaris). ◇ *Energia geotermica*: Energia extracha dei aigas caudi ò de la vapor presenta dins d'uni zònas de foart gra geotermic.

geotermomètre n.m. (geol.) Donada ò element que permete d'evaluar la temperatura au moment d'un fenomène geologic.

geotermometria n.f. (geol.) Estudi de la distribucion de calor dins lo glòbe terrèstre, qu'a per tòca la reconoissença dei variacions dau flux termic terrèstre, dei sieu causas e dei sieus efèctes, actualament e dins lu temps futurs.

geotextile n.m. Produch ò article textile, en fibras artificiali, que s'emplega dins lo gèni civil coma armadura, filtre, etc.

geotropisme n.m. 1. (bot.) Orientacion que la pesantor impaua à la creissença d'un organe vegetal. 2. (etol.) Reaccion locomotritz d'uni espècias animal, que la pesantor provòca e orienta.

geotrup n.m. Insècte coleoptèr, de la familha dei bosiers. Sin.: **tavan merdassier**.

gerani n.m. 1. Planta sauvatja foarça comuna, que lo sieu fruch fa pensar à un bèc de grua. 2. Planta cultivada, dei flor ornamentali e perfumadi, qu'apartèn au genre *pelargòni*.

geraniacea n.f. *Geraniaceas*: Familha de plantas veludi mé cinc petales, dau fruch alongat, coma lo gerani e lo pelargòni.

geraniòl n.m. (quim. org.) Alcòl olefinic terpenic que forma part de l'òli de ròsas, d'aqueu dau gerani turc e d'aqueu dau *lemongrass*.

gerarca n.m. Ierarca.

gerarquia n.f. Ierarquia.

gerarquic, a adj. Ierarquic.

gerarquicament adv. Ierarquicament.

gerarquisacion (-izacion) n.f. Ierarquisacion.

gerarquisar (-izar) vt. Ierarquisar.

gèrb, a adj. Gèrp.

gerbàsia n.f. Gèrbe.

gerbat, ada adj. Alterat, blet, en parlant d'un fruch. Sin.: **neblat, passit**.

gèrbe n.m. Mamifèr rosegair de patas posteriori lòngru mé tres dets, que bondisse e cava de tanas dins li planas sablonoi (Familha dei dipodides). Var.: **gerbàsia**.

gerbida n.m. Ermàs.

gerença (-éncia) n.f. Foncion de gerent; durada d'aquesta foncion; administracion per un gerent. ◇ *Gerença liura*: Esplecha d'un comèrci per una persona que n'es solament afitairitz. Sin.: **locacion-gerença**. ◇ *Gerença salariada*: Esplecha d'un comèrci per una persona salariada.

gerent, a n. 1. Persona fisica ò morala que dirigisse e administra per lo còmpte d'un altra. 2. Persona

responsabla de l'administracion d'un immòble. 3. *Gerent de societat*: Dirigent social d'una societat en nom collectiu, d'una societat en comandita simpla ò per accions, d'una societat à responsabilitat limitada ò d'una societat civila.

gergolh n.m. Pichin bosin que fan lu auceus en cantant, lu rius en s'escorrent, etc. Sin.: **chieu-chieu**, **ramatge**, **bresilhadís**.

gergolhaire, **airitz** adj. Que gergolha.

gergolhant, **a** adj. Que gergolha.

gergolhar vi. 1. En parlant dei auceus, faire audir un cant leugier, doç e confús. Sin.: **chieutar**, **chieutonar**, **redoblegar**, **ramatjar**, **bresilhar**. 2. En parlant de l'aiga, produire un murmure. Sin.: **mormolhar**. 3. En parlant d'un niston, emetre lu premiers sons articulats. Sin.: **lalejar**.

gergon n.m. Argòt. Var.: **girgon**, **jargon**.

gergonafasia n.f. Jargonafasia. Var.: **girgonafasia**.

gergonar vi. Gergonejar. Var.: **girgonar**, **jargonar**.

gergoneaire, **airitz** adj. e n. Gergonejaire. Var.: **girgoneaire**.

gergonear vi. (*gergonei*) Gergonejar. Var.: **girgonear**.

gergonejaire, **airitz** adj. e n. Que gergoneja. Var.: **gergoneaire**, **girgonejaire**.

gergonejar vi. Parlar en emplegant un gergon. Var.: **girgonear**, **girgonejar**.

geriatre, **a** n. Mètge especialisat en geriatria.

geriatria n.f. Medecina de la vielhessa; ensèm dei mejans preconisats per retardar l'aparicion de la senilitat.

geriatric, **a** adj. De la geriatria.

gerir vt. (*gerissi*) 1. Administrar (d'interès, una empresa, etc.) per lo sieu còmpte pròpri ò per lo còmpte d'una altra persona. Sin.: **bailejar**, **menar**. 2. Assegurar l'administracion, l'organizacion, lo tractament d'un ensèm de mèrç, d'informacions, de donadas, etc. 3. Administrar lo mai ben possible en despièch d'una situacion dificila: *Gerir la crisi*.

gèrla n.f. Jarra.

gerlassa n.f. Peis de la familha dei esparides (*Sparus bilobatus*).

gèrle n.m. Peis de la familha dei esparides. ◇ *Gèrle blavier*: Peis de la familha dei centracantides, dei mars temperadi caudi, que forma de bancs importants au lòng dau litoral (*Spicara maena*). Sin.: **gavaron**, **picareu**.

gerlet n.m. (mar.) Pichon brime qu'ensarra li velas un còup plegadi còtra l'antena. Sin.: **ganseta**, **matafieu**, **matafion**.

gerleta n.f. Pichina gèrla. Sin.: **jarreta**, **jarron**.

german, **a** adj. e n. De Germània; qu'apartèn ai Germans. ◇ adj. *Cosin german*: naissut dau fraire ò de la sòrre dau paire ò de la maire. ◇ *Fraire german*, *sòrre germana*: Naissut dau meme paire e de la mema maire.

germandrea n.f. Pichina labiada aromatica dei proprietats toniqui, comuna dins li forèsts. Pertòca finda un centenau de varietats de plantas.

germani n.m. (quim.) Element (Ge) de n° atomic 66 e de massa atomica 162,50.

germanic, **a** adj. De Germània, d'Alemanha ò dei sieus abitants. ◇ n.m. Branca de l'indo-europeu que n'en vènon l'anglés, l'alemand, lo neerlandés e li lengas nordiqui.

germanisacion (-izacion) n.f. Accion de germanisar; fach de si germanisar.

germanisant (-izant) adj. e n. Germanista.

germanisar (-izar) vt. 1. Impauar à un pòble, un país, la lenga alemanda, introdure de colons alemands dins un país. 2. Donar una forma alemanda à: *Germanisar un mòt*. ◇ **si germanisar** v.pr. Pilhar una forma germanica, alemanda.

germanisme n.m. (ling.) 1. Expression pròpria à la lenga alemanda. 2. Emprunt à l'alemand.

germanista n. Especialista de la lenga e de la civilisacion alemandas. Var.: **germanisant**.

germanofil(e) adj. e n. Favorable ai Alemands.

germanofilia n.f. Simpatia per l'Alemanha e lu Alemands.

germanofòbe, **a** adj. e n. Ostile ai Alemands.

germanofòbia n.f. Antipatia per l'Alemanha e lu Alemands.

germanofòne, **a** adj. e n. De lenga alemanda.

germar vi. (*gèrmi*) 1. Desvolopar un gèrme, en parlant d'una grana, d'una tantifla. 2. Començar à si desvolopar. Sin.: **borronar**, **grelhar**, **germolhar**. Var.: **germolhar**.

germat, **ada** adj. Que presenta un gèrme. Var.: **germolhat**.

gèrme n.m. 1. Pichina massa viva gaire organizada mai facha per créisser e si diferenciar per donar un èstre ò un organe. Var.: **germolh**. 2. Grelh rudimentari que si desvolopa sus d'unu organes soterrans (patata, en particulier). 3. (med.) Micròbi. 4. (fig.) Origina, causa de: *Un gèrme de garrolha*.

germèn n.m. (biol.) Ensèm dei cellulas de l'embrion animal ò vegetal que la sieu diferenciacion donerà li cellulas reproductritz, ò *gamets* (per op. à *sòma*).

germicida adj. e n. (med.) Si di d'un produch que destruge lu gèrmes. Sin.: **antiseptic**.

germinacion n.f. (bot.) Desvolopament dau gèrme contengut dins una grana, que mete fin au periòde de vida latent, ò anidrobiòsi. Sin.: **grelhada**, **grelhatge**.

germinador n.m. 1. Luèc dont si fa germar l'òrdi, dins li brassarias. 2. Recipient destinat à receure li granas per li faire germar.

germinal n.m. Premier mes de l'auton dins lo calendier revolucionari francés.

germinal, **a** adj. Que pertòca lo germèn, lo gèrme. ◇ *Cellula germinala*: Gamet. Var.: **germinau**.

germinatiu, **iva** adj. Relatiu à la germinacion.

germinau, **ala** adj. Germinal.

germolh n.m. Gèrme.

germolhar vi. Germar.

germolhat, **ada** adj. Gerमत.

germon n.m. Grand ton pescat dins l'Atlantic, de la familha dei escombridats (*Thunnus alalunga*), finda dich *ton blanc* (Lòng de 60 cm à 1 m). Sin.: **ala lònga**.

gerodermia n.f. (med.) Parença senila de la pèu.

geroglif(e) n.m. Ieroglif(e).

geroglific, a adj. Ieroglific.

gerondu n.m. (ling.) 1. En latin, forma verbala declinabla que pilha la plaça de l'infinitiu dins d'uni foncions. 2. Forma verbala que sièrve à indiar una accion: *En anant, en parlant, en venent*. ■ Corresponde ai formas italianas en *-ando / -endo*, ò encara ai formas anglesas en *-ing*.

geront n.m. 1. Sòci de la gerosia d'Esparta. 2. Tipe de vièlhard ridicule dins la comèdia classica.

gerontisme n.m. 1. Forma d'organizacion sociala dins la quala lu vièlhards domínon. 2. Flaquiera senila de l'èime.

gerontocracia n.m. Govèrn tengut per lu vièlhards.

gerontofil(e), a adj. e n. Persona pertocada de gerontofilia.

gerontofilia n.f. Atirança sexuala per lu vièlhards.

gerontologia n.f. Estudi de la vielhessa e dei fenomènes de vielhiment sota lu sieus aspèctes divers, morfologics, fisiopatologics (geriatria), psicologics, socials, etc.

gerontologic, a adj. Relatiu à la gerontologia;

gerontològue, òga n. Especialista de gerontologia.

gerotoxon n.m. Arc senile blancastre qu'apareisse à l'entorn de la cornea dei personas vièlhi.

gèrp n.m. Camp non cultivat. Sin.: **ermàs, gerbida**.

gèrp, a adj. Que non es cultivat. Var.: **gèrb**.

gerpàs n.m. Camp non cultivat, laissat à l'abandon.

gersés, esa adj. e n. De Gèrs.

ges adv. [ˈdʒe] Advèrbi negatiu, que sièrve en particulier à renforçar una negacion: *N'i a ges, n'i a pas ges*.

gèst n.m. Periòde d'activitat sexuala per li bèstias: *Èstre de gèst*.

gèst(e) n.m. 1. Movement dau còrs, principalament de la man, dau braç ò de la tèsta, que poàrton una significacion ò non; (espòrts) accion de juèc remirabla: *Aqueu jogaire de balon a fach un beu gèst tecnic e a saludat lo public d'un gèst de la man*. 2. Accion generoa, don, liberalitat: *Faire un gèst per ajudar quauqu'un*.

gèsta n.f. (lit.) Ensèm dei poemas epics de l'Atge Mejan, que racònton lu grands fachs de personatges istorics ò legendaris: *La gèsta de Rotland*. ◇ *Cançon de gèsta*: Un dei poemas d'aquel ensèm.

gestacion n.f. 1. Estat d'una femèla vivipara, entre nidacion e messa bas, dins li espècias que noirisson l'embrion, pi lo fètus, per via placentària. 2. (fig.) Travalh d'elaboracion d'una creacion de l'esperit.

gestaltisme n.m. Teoria psicologica e filosofica que refuda d'isolar lu fenomènes un de l'autre per lu explicar e que lu considèra coma d'ensèm indissociables estructurats (*formas*). Sin.: **teoria de la forma**.

gestaltista adj. e n. Qu'apartèn au gestaltisme.

gestalt-terapia n.f. Terapia qu'a per objècte de mobilisar li ressorsas de l'individú per rendre conscienci toti li sieu contradiccions e li permetre de li redure d'espereu.

gesticulacion n.f. Accion de gesticular. Sin.: **bracejament**.

gesticulaire, airitz adj. Que gesticula. Sin.: **bracejaire**.

gesticulant, a adj. Que gesticula.

gesticular vi. Faire de grands gèsts dins toi lu sens, s'agitar. Sin.: **bracejar**.

gestion n.f. 1. Accion e biais de gerir, d'administrar, de dirigir, d'organisar quauqua ren; periòde pendent lo quau quauqu'un gerisse un affaire. 2. (dr. civ.) *Gestion d'affaires*: Quasi contracte per lo quau lo gerent d'affaires, sensa n'aver augut mandat, agisse per lo còmpte dau gerit. 3. (fin.) Sintèsi que consistisse à restacar au budget d'una annada unicament li operacions materialament executadi au cors de l'annada en question (S'opaua à l'*exercici*).

gestionari, ària adj. e n. Persona qu'a la responsabilitat de la gestion d'un affaire, d'un servici, d'una administracion, etc. ◆ adj. Relatiu à una gestion.

gestionari n.m. Oficièr encargat d'administrar un establiment, un espitau militari.

gestual, a adj. Que pertòca lu gèsts; que si fa mé de gèsts. ◇ *Pintura gestuala*: Aquela que mete en avant l'acte fisic de pintar, la velocitat e l'espontaneïtat. Var.: **gestuau**.

gestuala n.f. 1. Gestualitat. 2. Biais de si mòure caracteristic d'un actor ò d'un estile de juèc.

gestualitat n.f. Ensèm dei gèsts, considerats sus lo plan de la sieu significacion. Sin.: **gestuala**.

gestuau, ala adj. Gestual.

get n.m. 1. Accion de getar, de lançar. Sin.: **giscle, gisclada**. ◇ (fig.) *Promier get*: Esquic d'una òbra, espec. literària. Sin.: **primier còup**. ◇ *D'un get, d'un solet get, dau promier get*: En còup solet. 2. *Arma de get*: Arma que constitue d'esperela un projectile (javelina) ò que lo lança (arc). 3. (tecn.) Accion de faire colar la matèria en fusion dins un mòtle. 4. Distança que corresponde à la portada d'un get: *À un get de pèira*. 5. Movement d'un fluide que giscla brusquement coma sota l'efècte d'una pression. 6. Emission, projeccion viva. Var.: **git**.

getable, a adj. Si di d'un objècte destinat à èstre getat après usatge. Var.: **gitable**.

getada n.f. Obratge establìt per permetre l'accès d'una installacion portuària à partir dau ribatge, per facilitar li manòbras dei naus dins lu canals d'accès à un poart. Var.: **gitada**. Sin.: **mòle, peirada, levada**.

getament n.m. Residú, sobra, rèsta, rafatum.

getar vt. 1. Mandar luènh en lançant. 2. Portar vivament (lo còrs ò una part dau còrs) dins una direccion. ◇ *Getar lo regard sobre*: Mandar una ulhada à. Sin.: **agachar, alucar**. 3. Si desbarrassar de, metre à la rementa. 4. Metre, pauar rapidament ò sensa precaucion. 5. Dispauar, metre en plaça, establir: *Getar un poart sobre la ribiera, getar li basas de quauqua ren*. 6. Botar mé violença: *Getar quauqu'un à tèrra*. 7. Metre brusquement mé violença dins una situacion donada: *Getar dins l'embarràs*. 8. Mandar foara de se, emetre: *Un animau que geta lo sieu verin*. 9. Lançar, mandar: *Un diamant que geta mile fuècs*. Var.: **gitar**. ◆ **si getar** v.pr.

1. Si portar vivament, si precipitar: *Si getar còtra un barri*. Sin.: **si butar**, **s'abrivar**, **s'aventar**, **si ronçar**. 2. Si deversar, en parlant d'un cors d'aiga. Sin.: **s'escampar**.

geton n.m. 1. Pichin get. 2. Rodèla plata emplegada per faire foncionar d'unu aparelhs, coma marca dins d'unu juècs: *Un geton de telefòne*. Var.: **giton**.

getter n.m. (fis.) (mòt anglés) Substança emplegada dins un tube electronic per li melhorar lo vuèi.

GeV Simbòle de Gigaelectronvòlt, unitat practica d'energia emplegada en fisica dei particulas.

gewurtztraminer n.m. Socatge blanc cultivat en Alsàcia, que dona de vins perfumats; lo vin fach m'aqueu socatge.

ghanés, a adj. Relatiu au Ghana.

ghetto n.m. [ˈgetto] (mòt italian) 1. Quartier abitat per comunautats judivi ò, ancianament, reservat ai Judieus (Dins lo temps, à Niça, lo quartier reservat ai Judieus en vila vièlha si sonava la *Judaria*). 2. Luèc dont una minoritat viu separada dau rèsta de la populacion: *Harlem, lo ghetto negre de New York*. 3. Mitan barrat sus d'eu-meme, condicion marginala: *Un ghetto intellectual*. Var.: **guet**. Sin.: **resèrva**.

ghettoïsacion (-izacion) n.f. 1. Fach d'embarrar dins un ghetto; lo sieu resultat. 2. Accion d'isolar; lo sieu resultat. Var.: **guetoïsacion**.

ghettoïsar (-izar) n.f. 1. Embarrar dins un ghetto. 2. Isolar. Var.: **guetoïsar**.

G.I. n.m. inv. [dʒiˈaj] (fam., de l'american *Government Issue*) Sordat american.

giacinti n.m. Pèira fina, varietat de zircon d'una color brun-aurenjat à roge.

giàira n.f. (it. *ghiaia*) Graveta que s'espantega sus lu camins.

giaor n.m. Tèrme de mesprètz que lu Turcs emplègon per designar lu non-musulmans.

giba n.f. 1. Grossor anormala sus l'esquina ò sus lo pièch, deuguda à una desformacion vertebrala. 2. Protuberança naturala sus l'esquina d'unu animaús: *La giba dau dromadari*.

gibaciera n.f. Biaça. Sin.: **carniera**, **carnier**, **carnassiera**.

gibberellic, a adj. *Acide gibberellic*: Principi actiu contengut dins la gibberellina.

gibberellina n.f. Substança extracha d'un fonge qu'accelèra la creissença e la germinacion de nombroï espècias de plantas.

gibbon n.m. Monina sensa coa d'Índia e de Malàisia, que pua embé agilitat dins lu aubres gràcias ai sieus grands braç (aut d'1 m).

gibelin, a adj. e n. Gibellin.

gibellin, a adj. e n. Gebellin.

gibelòta n.f. Fricassada de coniu au vin blanc.

gibèrna n.f. (mil.) Ancianament, estug per li cartochas.

gibet n.m. Potença, forca (per empicar).

gibeta n.f. Pichina giba.

gibier n.m. (fr.) Sauvatgina, çaça.

gibós, oa adj. e n. Qu'a una giba: «*Lo gibós s'en va content d'aver mai la giba...*» (Cançon tradicionala).

gibositat n.f. (med.) Corbura anormala de l'espina dorsala, que dona una giba.

gibossejar vt. Enclotar, bunhar, agibassir.

gibrada n.f. Formacion ai bassi temperaturas d'una man de glaça sus la part de davant dei alas d'avion. Var.: **gelibrada**.

gibrar vt. Curbir de gibre. Var.: **gelibrar**.

gibrat, da adj. Cubèrt de gibre. Var.: **gelibrat**.

gibre n.m. 1. Vapor d'aiga congelada sus un còrs solide, una susfàcia. Var.: **gelibre**. 2. Fendascla ò taca dins una gemma.

gibre n.m. Mena de pesca practicada dins Aude per lo biais d'un trauc encavat à través la susfàcia glaçada d'un estanh, per agantar lu peis atrachs per la lutz.

gibrós, oa adj. De la natura dau gibre. Var.: **gelibrós**.

gibus n.m. Capeu à claca.

G.I.C. (sigla) Grand invalide civil.

G.I.G. (sigla) Grand invalide de guèrra.

giga n.f. 1. (mús.) Dança viva de mesura ternària, d'origina anglesa, movement final de la seguida. 2. (coregr.) Dança populària executada sus lo meme ritme, caracterisada per de picadas vivi, e sovent alternadi, dei talons e dei ponchas.

giga n.f. 1. (anc.) Camba. 2. Cuèissa de cabròu.

giga n.f. (mar.) Cordatge que religa li doi parts de l'antena latina, *la pena e lo quart*.

gigant, a adj. e n. 1. Persona, animau ò caua d'una talha totplen granda. ◇ *À pas de gigant*: Foarça rapidament. 2. Persona, empresa, que despasa li autri de totplen per lo sieu gèni, la sieu potença. ◆ adj. Grandàs: *Una vila giganta*. ◇ *Estela giganta*: Estela qu'a una granda luminositat e una densitat debla.

gigantal, a adj. Gigantesc. Var.: **gigantau**.

gigantàs, assa adj. e n. Aumentatiu de *gigant*.

gigantau, ala adj. Gigantal.

gigantesc, a adj. 1. Foarça grand, à l'escal umana. 2. De proporcions endrmi, desmesurat: *Una empresa gigantesca*. Var.: **gigantau**.

gigantisme n.m. 1. Exageracion dau desvolopament dau còrs en general ò d'uni dei sieu parts. 2. Desvolopament excessiu d'un organisme quau que sigue: *Lo gigantisme d'una empresa*.

gigantografia n.f. Engrandiment d'imatges per l'estampadura d'aplasas grandassi.

gigantomaquia n.f. Combat mitologic dei Gigants còtra lu dieus, tema frequent de l'art grèc.

gigiò n.m. (tèrme d'enfant) Cavau.

gigondàs n.m. Vin dei Costieras de Ròse.

gigòt n.m. Cuèissa d'anheu, de cabrit, etc., talhada per la taula. Sin.: **garron**.

gigotat, ada adj. Si di d'una bèstia que li sieu cuèissas son ben pleni coma aqueli d'un anheu.

gi-iò interj. Interjeccion per qu'un cavau vire à seneca.

gijola n.f. 1. Fruch dau gijolier, roge à maturitat, de la pulpa blanca e sucrada, leugierament laxativa, que siève à fabricar lu fruchs pectorals e la pasta de gijorla. 2. Suc,

paista que si pòu extraire de la gíjorla. Var.: **gíjorla**, **chichorla**.

gijolier n.m. Aubre cultivat en Occitània per lu sieus fruchs, li *gíjorlas* (fins à 8 m d'autessa, familha dei ramnaceas). Var.: **gijorlier**, **chichorlier**, **jijolier**. Sin.: **jujubier**.

gíjorla n.f. Gíjola. Var.: **jíjola**.

gijorlier n.m. Gijolier.

gilèco n.m. Gilet. Var.: **gileta**. Sin.: **bombet**.

gilequier, a n. Giletier.

gilequiera n.f. Giletiera.

gilet n.m. 1. Vestiment masculin cort e sensa mànegas, botonat sus lo davant, que si poarta normalament sota lo veston. 2. Sotavestiment de coton, de flanèla, etc. Sin.: **flanèlòta**. 3. Vestiment tricostat, dei mànegas lònqui, botonat sus lo davant. Sin.: **gileta**. 4. *Gilet de sauvament*: Gilet que permete à una persona de si mantenir à la susfàcia de l'aiga. 5. *Gilet parabalas*: Gilet renforçat, en usatge dins l'armada, la polícia, etc., que protegisse lo pièch dei projectiles. Var.: **gilèco**.

gileta n.f. Gilet mé de mànegas.

giletier, a n. Persona que fa de gilets. Var.: **gilequier**.

giletiera n.f. Cadena de relòri que si fixa à una dei botonieras dau gilet. Var.: **gilequiera**.

gilós, oa adj. e n. Gelós.

gilosament adv. Gelosament.

gilosar vt. Gelosar.

gilosia n.f. Gelosia.

gim n.f. Gimnastica.

gimbleta n.f. Patisson d'Albigés en forma de corona.

gimbrar vt. Enfagotar. ◆ **si gimbrar** v.pr. S'enfagotar.

gimbrat, ada adj. Desbraiat. ◇ *Mau gimbrat*: Mau vestit, desbraiat.

gimcana n.m. Gimkhana. Var.: **gimcanà**.

gimèrro n.m. D'après una anciana creença, animau ibride eïssit dau crosament d'un ae ò d'un cavau m'una vaca ò d'un taur m'una ega ò m'una sauma.

gimkhana n.m. Ensèm d'espròvas en automobila ò en motocicleta, dins li qualas lu concurrents dévon seguir un percors complicat de bescontorns, de barrieras, etc. Var.: **gimkhana**.

gimnasi n.m. 1. Establiment e sala dont si fan d'exercicis esportius. 2. En Soïssa, liceu. 3. (Antiqu. grèga) Edifici public destinat unicament ai exercicis fisics e que devenguèt pi un centre de vida intellectuála.

gimnasta n. Persona que practica la gimnastica.

gimnastica n.f. 1. Ensèm dei exercicis fisics destinats à assoprir ò à desvolopar lo còrs. Abrev.: **gim**. ◇ *Gimnastica esportiva*: De competicion. ◇ *Gimnastica ritmica* ò *ritmica*, n.f.: Metòde d'educacion fisica, musicala e respiratòria destinada à l'armonisacion dei movements dau còrs. ◇ *Gimnastica modèrna* ò *gimnastica ritmica esportiva*: Gimnastica mmusical qu'emplega d'engenhs leugiers (balon, ribans, etc.), disciplina olimpica. ◇ *Pas de gimnastica*: Pas de corsa regulier e cadençat. ◇ (med.) *Gimnastica correctiva*: Ensèm de movements e d'exercicis qu'an per tòca la reeducacion musculària. 2. (fig.) Ensèm d'exercicis per

desvolopar li facultats intellectuáli. 3. Ensèm de manòbras pauc ò pron complicadi, qu'una situacion impaua.

gimnets n.m.pl. Poblacion aqueana d'Argolide reducha esquasi en servituda per lu envaidors doriens.

gimnic, a adj. Relatiu à la gimnastica.

gimnocarpe, a adj. (bot.) Si di dei plantas que lu sieu fruchs son soudats mé minga organe accessòri.

gimnocarpia n.f. Natura dei plantas gimnocarpi.

gimnopèdias n.f. pl. Fèstas annuali celebradi à Esparta en l'onor d'Apollon.

gimnorines n.m. pl. Raça de ratapinhatas.

gimnosofia n.f. Doctrina dei gimnosofistas.

gimnosofista n.m. Nom donat per lu autors de la Grècia classica ai ascètas d'Índia.

gimnospèrme, a adj. Si di d'una planta dei granas nudi portadi sobre d'esquamas dubèrti. ◆ n.f. *Gimnospèrmas*: Sota-embrancament de plantas, sovent arborescenti, que li sieu granas nudi son portadi sobre d'esquamas dubèrti (pin, ginkgo).

gimnospermia n.f. Nuditat de la grana; natura pròpria ai gimnospèrmas dins lo sieu ensèm.

gimnosporangi n.m. Fonge parasit que viu sus lo ginèbre ò sus lu rosaceus.

gimnòt n.m. Peis dei aigas docí d'Amèrica dau Sud, m'un aspècte d'anguila, qu'una espècia, que pòu anar fins à 2, 5 m de lòng, paralisa li sieu predas en produent de potenti descargas electrici.

gin n.m. Aigardent de gran aromatisat mé de gruns de ginèbre.

ginandria n.f. Sembla ermafroditisme parcial d'una frema.

ginandromòrfe, a n. Que patisse de ginandromorfisme.

ginandromorfic, a adj. Relatiu au ginandromorfisme.

ginandromorfisme n.m. Presença simultanea dins un meme individu de caractèrs sexuals mascles e femeus.

ginatresia n.f. (med.) Atresia d'una part dau canal genital de la frema.

ginèbre n.m. 1. Ginebrier (*juniperus communis*). Var.: **genibre**. 2. Fruch dau ginebrier. 3. Aigardent obtengut per destillacion de mosts de cerealas en presenças de fruchs de ginebrier.

ginebrés, esa adj. e n. Genevés.

ginebrier n.m. Aubrilhon dei fuèlhas espioi e dei bagas violeti (Aut fins à 8 m, familha dei cupressaceas). Var.: **genibrier**.

gineceu n.m. 1. Apartament reservat ai fremas, dins la Grècia antica. 2. (bot.) Pistil.

ginecocracia n.f. Governament bailejat per de fremas.

ginecofòbia n.f. Paur exagerada d'unu neoropatas en presença d'una frema.

ginecografia n.f. (med.) Radiografia dei organes genitals intèrnes de la frema.

ginecologia n.f. Especialitat medicala que s'interessa à l'organisme de la frema e au sieu aparelh genital.

ginecològic, a adj. Relatiu à la ginecologia.

ginecològue, òga n. Mètge especializat en ginecologia.

ginecomastia n.f. Desvolopament anormal dei glândolas mamari dins l'òme.

ginecopatia n.f. (med.) Afeccion dei organes genitals de la frema.

ginèri n.m. Graminea ornamental que creisse en grandi matas, mé de fuèlhas lòngui pendent.

ginèsta n.f. Aubrilhon dei flors jauni, comun dins d'uni landas e que forma foarça espècias, que poàdon èstre espinoï (Família dei papilionaceas). Var.: **ginèstre**.

ginestier n.m. Ginestiera.

ginestiera n.f. Luèc dont creisse la ginèsta. Var.: **ginestier**. ◇ *Sant Antòni de Ginestiera*: Quartier de Niça.

gineston n.m. Ginestròla.

ginèstre n.m. Ginestiera.

ginestròla n.f. Varietat de ginèsta, finda dicha *èrba dei tenchuriers*. Var.: **gineston**.

ginet n.m. Pichin cavau originari d'Espanha.

gin-fizz n.m. Mesclum de gin e de jus de limon.

gingeris n.m. pl. Babòias. ◇ *Picar à gingeris*: Aver una fin abrupta, que non es boana coma aquela esperada.

gingibre n.m. Planta originària d'Àsia, dau rizòma aromatic, que s'emplega coma condiment (Família dei zingiberaceas).

ginginar vi. Faire audir un son. Sin.: **sonar, tindar, tintinar**.

gingival, a adj. Relatiu ai gengivas. Var.: **gingivau**.

gingivau, ala adj. Gingival.

gingiviti n.f. Inflamacion dei gengivas.

ginkgo n.m. Aubre de China e dau Japon, dei fuèlhas en ventalh, cultivat coma aubre ornamental e considerat en Extrème-Orient coma un aubre sacrat (Aut de 30 m, sota-embrancament dei gimnospèrmes).

ginkgogacea n.f. *Ginkgogaceas*: Família d'aubres ornamentals, qu'una espècia soleta es viva au jorn d'encuèi, lo *ginkgo*.

ginocàrdia n.f. Aubre d'Indochina (*Gynocardia odorata*), que dona un òli gras que la sieu odor sembla aquela de l'òli de lin (Un temps confonduda amé la *chaulmogra*).

ginodioecia n.f. (bot.) Presença dins una qualitat identica de planta, de flors ermafroditi sus un pen, e de flors femèli sus d'autres.

ginodioïc, a adj. Relatiu à la ginodioecia.

ginogenèsi n.f. Desvolopament partenogenic d'un ovule.

ginoïde, a adj. Que presenta de caractèrs femenins.

ginolh n.m. Genolh.

ginolhat, ada adj. Genolhat.

ginolhiera n.f. Genolhiera.

ginolhon n.m. *De ginolhons*: De genolhons.

ginolhatòri n.m. Genolhatòri.

ginomoecia n.f. (bot.) Presença sus una planta soleta, de flors ermafroditi e de flors femèli.

ginomonoïc, a adj. Relatiu à le ginomoecia.

gin-rami n.m. Gin-rummy.

gin-rummy n.m. (mòt american) Juèc de cartas, varianta dau rami, que si juèga à doi. Var.: **gin-rami**.

ginseng n.m. Raïç d'una planta dau genre panax, que possedisce de qualitats toniqui remirabli.

giobertita n.f. (miner.) Carbonat natural de magnesi MgCO₃. Sin.: **magnesita**.

giottesec, a adj. e n. Que si rapoarta à Giotto, au sieu art, à la sieu influença.

gip n.m. 1. Ròca sedimentària formada de sulfat de calci idratat e cristallizat. Sin.: **gèis**. 2. Materiau obtengut en escaufant la ròca d'aqueu nom entre 150 e 200 °C, cen que li fa perdre la sieu aiga; sota forma de pòuvera blanca, es mesclat à l'aiga per formar una massa solida e tendra, que sièrve dins la construccion, especialament per tapar de trauc ò revestir una paret, ò en esculptura per faire d'estàtuas.

gipada n.f. Engipada.

gipaèt n.m. Grand rapaci diurne que viu dins li auti montanhas e si noirisse de caraunhas coma lu vautors Pòu despassar 2 m d'envergadura). Sin.: **rasclussier, pèça oàs, aigla àrpia**.

gipar vt. Engipar.

gipatge n.m. Engipatge.

gipàs n.m. pl. Cen que sobra de materiaus de construccion (espec. à basa de gip).

gipier, a n. (constr.) Persona especializada dins lo trabalh dau gip.

gipiera n.f. 1. Carrieria dont es extracha la ròca que donerà de gip. 2. Forn dont si fa lo gip.

gipon n.m. Jupon.

gipós, oa adj. De la natura dau gip; que contèn de gip.

gira n.f. 1. Percors representat per lo torn d'un endrech. 2. Percors toristic ò esportiu. 3. Percors barrat limitat, fach d'elements encastrats per li faire circular de juguets (trens, veituras). Sin.: **rondatge**. 4. Ensèm dei conductors electricis religats entre elu. Sin.: **malhum, cadena, ròdol**.

giracion n.f. Movement giratòri.

giradoira n.f. Ponch redon rotier dont la prioritat es à seneca (à-n-aqueu que vira dintre). Sin.: **estela, giratòri, rotonda**.

girador n.m. Giroleta, viròla.

girafa n.f. 1. Grand mamifèr d'Àfrica, dau coal totplen lòng. 2. (cín., telev.) Pèrtega fixada à un pen articulat, per suportar un micro. Var.: **girafra**.

girafra n.f. Girafa.

girafon n.m. Pichin de la girafa.

giràndola n.f. 1. Part superiora d'un candelabre, que poarta li brancas. 2. Candelabre ò candelier m'un nombre important de brancas mé de decoracions que pèndon. 3. Guirlanda luminoà que decòra una fèsta, un balèti, etc. 4. Garba viradissa d'un fuèc d'artifici. Var.: **girandòla**.

girandòla n.f. Girandòla.

girar vt. e vi. Virar, tornar.

girasòl n.m. Opala lachoa blava emplegada en joielaria.

giratòri, a adj. Si di d'un movement de rotacion à l'entorn d'un axe ò d'un centre: *Sens giratòri*.

giratòri n.m. Caireforc giratòri. Sin.: **giradoira, ponch redon, estela, rotonda**.

giraviacion n.f. Concepcion, construccion e messa en òbra dei giravions.

giravion n.m. Aeronau dins la quala la sustentacion es assegurada en totalitat ò parcialament per la rotacion d'un rotor ò d'unu rotor mé d'axes sensiblement verticals.

girboleta n.f. Fonge foarça preat. Sin.: **aurelheta, cantarèla saura, cresta de gal, jaunet**.

girèla n.f. 1. Carèla. 2. Juèc d'enfant, fach d'un boasc ponchut ai doi extremitats, que si fa virar en picant sus una dei ponchas. Sin.: **giromèla**.

girèla n.f. Peis dei colors vivi, de la Mediterranea.

girèla n.f. (mar.) 1. Palan encapelat à l'aubre per sostenir una antena. 2. Pichon palan per tesar una aubarèsta. 1491: «XV *aubarestas garnidas de girelhas*». Var.: **girelha**.

girelha n.f. (mar.) Girèla.

girelier n.m. Maça per picar sus la girèla.

girelier n.m. Nansa per pescar li girèlas.

girgon n.m. Argòt. Var.: **gergon, jargon**.

girgonafasia n.f. Gertgonafasia. Var.: **jargonafasia**.

girgonejar vi. (*girgonei*) Girgonejar. Var.: **jargonejar**.

girgonejar vi. Parlar en emplegant un girgon. Var.: **gergonejar, gergonejar, girgonejar, jargonejar**.

girl n.f. (mòt angl.) Balarina d'una chorma de music-hall, de revista, de comèdia musicala, etc.

giro n.m. (it.) 1. [*dʒiru*] Virada, passejada. 2. [*dʒiro*] M'una majuscula, espròva ciclista: Torn d'Itàlia.

girocompàs n.m. Aparelh d'orientacion emplegat sus li naus e lu avions, que comprèn un gisroscòpi entretengut electricament e que lo sieu axe consèrva una direccion invariabla dins lo plan orizontal (endrechiera dau nòrd geografic). Sin.: **compàs giroscopic**.

girodin n.m. Giravion dins lo qual lo rotor, qu'un motor entraïna, assegura la sustentacion e lu movements verticals de l'aparelh, alora que la translacion es obtenguda au mejan d'un autre motor.

girodinamica n.f. Dinamica dei còrs en movement.

giroeta n.f. 1. Targa de forma variabla, mobila à l'entorn d'un axe vertical e fixada sobre una teulada per indicar la direccion dau vent. 2. (fam.) Persona que càmbia sovent d'opinion. Var.: **giroleta**. Sin.: **girador, viròla**.

girofar n.m. Far rotatiu plaçat sobre d'unu veïcules prioritaris (veïturas de polícia, ambulanças, etc.).

giroflada n.f. Planta vivaça cultivada per li sieu flors ornamentals (Família dei crucifèras). Sin.: **bàliqui**.

giròfle n.m. Boton dessecat dei flors dau girofler, emplegat coma condiment. Sin.: **claveu de giròfle**.

girofler n.m. Aubre tropical originari d'Indonesia, que fornisse lu claveus de giròfle (Família dei mirtaceas).

giroleta n.f. Giroeta.

giromèla n.f. Juèc de la girèla.

giromagnetic, a adj. (fis.) *Rapoart giromagnetic*: Rapoart dau moment magnetic d'una particula au sieu moment cinetic.

giromètre n.m. Aparelh que sièrve à indicar lu cambiaments d'orientacion d'un avion.

giromitre n.m. Fonge ascomicèt que lo sieu capeu evòca la forma d'una cervèla (la sieu toxicitat s'en va quora si fa mé la dessicacion).

giron n.m. Manelha e mànegue d'un rem.

girondec, a adj. e n. (ist.) Girondin.

girondin, a adj. e n. 1. De Gironda. 2. (ist.) Qu'apartèn au partit politic dei Girondins, aversiers dei Jacobins dau temps de la Revolucion francesa (Fuguèron lu partidaris dau federalisme). Var.: **girondec**.

gironés, esa adj. e n. Natiu, estatjant, de Girona (Catalonha).

giropilòt n.m. Giroscòpi que permete lo pilotatge automatic dei naus, dei avions.

giroscòpi n.m. Aparelh que fornisse una direccion invariabla de referença gràcias à la rotacion d'una massa peanta à l'entorn d'un axe que possedisce un ò doi gras de libertat per rapoart au boitier de l'instrument.

giroscopic, a adj. Qu'a un rapoart au giroscòpi; equipat d'un giroscòpi. ◇ *Compàs giroscopic*: Girocompàs.

girostat n.m. Solide animat d'un movement de rotacion rapide à l'entorn dau sieu axe, que permete l'estabilisacion en direccion d'aquest axe.

girostatic, a adj. Relatiu à un girostat.

girotren n.m. Tren monoralh que la sieu estabilitat es assegurada per lo biais d'un giroscòpi.

gisclada n.f. Rai de liquide que giscla.

gisclaire n.m. (mec. auto.) Gisclat.

gisclament n.m. Fach de gisclar.

gisclant n.m. (mec. auto.) Gisclat.

gisclar vi. Raiar mé foarça, sovent en espocant, en parlant d'un liquide.

giscler n.m. Fach de gisclar.

giscler n.m. (argòt) Bordeu, maion clausa.

giscler n.m. (mec. auto.) 1. Orifici calibrat que sièrve à dosar lo dèbit dau fluide carburant dins li canalisacions d'un carburator. Var.: **giscler, gisclaire**. 2. (fam.) Si di d'un òme foarça maigre.

git n.m. Get.

gitable, a adj. Getable.

gitada n.f. Getada.

gitament n.m. (mar.) Lançament à la mar. s. XIIIe: «...*al segon dia feron gitament e al terz dia giteron amb lors mans les garniments de la nau a la mar...*»

gitan(o), a adj. e n. Caraco.

gitanalha n.f. (pej.) Lo tot dei gitans. Sin.: **caracalha**.

gitar vt. Getar.

gitar v.t. (mar.) *Gitar foara de proa*: Desengravar, desencalhar: 1469: «...*a las gens que eran a la galeota quand la gitavon fora de proa...*» A.C.Arle.

giton n.m. Geton.

glabre, a adj. 1. Sensa barba. 2. (bot.) Sensa pels. Sin.: **rascle, gautalís**.

glaç n.m. Glaça.

glaça n.f. 1. Aiga congelada; liquide solidificat per accion dau frèi. Var.: **glaç**. 2. Produch sucrat e aromatisat obtengut en faguent un mesclum à basa de lach ò de frucha. 3. Lama de veire ò de cristal, pusleu espessa, emplegada per faire lu miraus, lu vitres. 4. Mirau: *Si regarjar dins la glaça*. 5. Vitre mobila: *Baissar la glaça d'una veitura*. 6. (coïna) Preparacion tala qu'un jus de carn, una clara d'òu, sucre, etc., emplegada per glaçar una pèça cuècha.

glaçada n.f. Glacís.

glaçadura n.f. Substança vitroa transparenta ò colorada aplicada sus d'uni terralhas per li impermeabilisar.

glaçaire, a adj. Glacial.

glaçairon n.m. 1. Tròç de glaça carrejat per un cors d'aiga. 2. Pichon cube de glaça per refrescar una bevenda. 3. Persona foarça frèia de comportament que non atrai la simpatia. Var.: **glaceiron, glaçon**. Sin.: **gelairon**.

glaçant, a adj. Que descoratja, per lo sieu caractèr frèi: *Un acuèlh glaçant*.

glaçar vt. 1. Solidificar (un liquide) per l'accion dau frèi. 3. Rendre totplen frèi. 3. Causar una viva sensacion de frèi à. Sin. (1, 2, 3): **gelar**. 4. (fig.) Intimidir; espaventar: *Aquela informacion m'a glaçat*. 5. Donar una aparença lisca, luenta (à una estòfa, un papier, etc.). 6. (coïna) Curbir de jus, de gelada (una pèça cauda), de sucre, de clara d'òu (una pastissaria).

glaçaire, airtz n. Obrier emplegat au glaçatge dei estòfas, dau papier.

glaçaria n.f. Fabricacion dei glaças e sorbets; art e comèrci dau glacier.

glaçat, ada adj. 1. Que lo frèi a durcit. 2. Totplen frèi. Sin. (1 e 2): **gelat, congelat, gelibrat**. 3. (fig.) Que fa veire de disposicions ostili, ò indiferenti: *Un acuèlh glaçat*. 3. (coïna) Recubèrt d'una glaça. 3. Qu'a subit un glaçatge, per op. à *mar*: *Un papier glaçat*.

glaçatge n.m. 1. Operacion que consistisse à donar un aspècte lisc e lustrat à un papier, una estòfa, una pèu. 2. Travalh de cordura que consistisse à mantenir ensèm doi espessors de teissut au mejan d'un orlet comun. 3. Passatge à la calor viva d'une carn, d'un peis, per obtenir en susfàcia una fina pellicula brillanta. 4. Accion de far coaire de pichins liumes dins un còrs gras e de sucre. 5. Recurbiment d'une pastissaria mé de fondent. 6. Espantegar à la susfàcia d'una pastissarié de sucre glaça que si fa caramelisar. 7. Procediment de refreiament que consistisse à metre de glaça finament chaplada au contacte dirècte dei produchs. 8. Operacion que consistisse à aplicar sus una susfàcia lisca (veire ò metal) li espròvas fotografiqui tiradi sus papier brillant e que soarte dau lavatge. 9. Operacion d'usinatge que la sieu tòca es de liscar la susfàcia dont esquilha un organe mobile (piston, jonch, etc.).

glaceiron n.m. Glaçairon.

glacet n.m. Suc de frucha sucrat, aumentat d'aiga, aromatisat e glaçat. Sin.: **sorbet**.

glaceta n.f. Glaça (dessèrt).

glaciacion n.f. 1. Transformacion en glaça. 2. (geol.) Periòde durant lo quau lu glaciers an recubèrt una region: *Li glaciacions de Würm, Riss, Mindel*.

glacial, a adj. 1. Que penètra d'un frèi viu: *Un vent glacial*. Var.: **glaçaire**. 2. (fig.) Totplen frèi, que pòu paralisar: *Un abòrd glacial*. 3. Relatiu ai glaças flotejanti. Var.: **glaciau**. ♦ n.m. Ensèm de glaças flotejanti.

glaciala n.f. Planta medicinala qu'a una propietat adocissenta eficaça còtra lu tus convulsius, emplegada en tractament terapeutc de la tuberculòsi pulmonària e dei retencions d'urina e per cicatrisar li plagas (*Mesembryanthemum crystallinum*, familha dei aizooceas. Sin.: **ficoïda glaciala, cristallina**.

glacialament adv. D'un biais glacial.

glaciau, ala adj. Glacial.

glacier n.m. Amolonament de neu transformada en glaça, animada de movements lents, que forma de grand copòla dins li regions polari ò que, dins li valadas de montanha, s'estende vèrs l'aval ò s'alarga en lòbe au pen de la montanha. Var.: **gelàs, gelon**. Sin.: **conglaç**.

glacier, a n. Persona que fa ò vende de glaças.

glaciera vt. 1. Local dont èra entrepauada la glaça. 2. Gardamanjar refreiat mé de glaça. 3. (fam.) Luèc foarça frèi: *Aquel apartament es una glaciera!* Sin.: **gelador**.

glacierista n. Alpinista especialisat dins la puada dei glaciers ò dei pendas glaçadi.

glacina n.f. Fina man de glaça sus lo soal, deuguda à la congelacion dau neblaresc, de l'aiga ò de la neu delegada. Sin.: **gèl veirenc**.

glacinar vi. Si curbir de glacina.

glacinat, da adj. Cubèrt de glacina: *Una carriera glacinada*.

glacioeutatisme n.m. (geol.) Variacion dau niveu dei oceans, que resulta dei cambiaments dau volume de l'aiga presa en glaça au fieu dei glaciacions e dei rescaufaments de la Tèrra.

glaciologia n.f. Estudi dei glaciers, de la glaça e dei regions glaciari.

glaciologic, a adj. Relatiu à la glaciologia.

glaciològue, òga n. Especialista de glaciologia.

glacís n.m. 1. (fortif.) Terren descubèrt adobat en penda doça à partir dei elements exteriors d'un obratge fortificat. 2. Zona protectritz que fórmon d'unu Estats que depèndon militarment d'una altra potença. 3. (constr.) Penda donada en dessobre d'una corniç, d'un bendeu, per laisser s'escórrer l'aiga de pluèia. 4. (geogr.) Susfàcia d'erosion, en penda doça, desvolopada dins li regions miègi-aridi ò periglaciari, au pen dei releus. Sin. (1 à 4): **repen**. 5. (pint.) Preparacion gaire cargada en pigment, que dona una pellicula translucida. Var.: **glaçada**.

glaçon n.m. 1. Tròç de glaça. 2. (fig. e fam.) Persona frèia, totplen distanta. Var.: **glaçairon, glaceiron**. Sin.: **gelairon**.

glaçum n.m. Jaç de glaça.

gladi n.m. 1. Espada corta mé doi trencants. 2. Simbòle de potença: *Lo gladi de la justícia*.

gladiator n.m. Aqueu qu'à Roma, dins lu juècs dau circ, si batia còtra un autre òme ò còtra una bèstia.

glagolitic, a adj. Si di d'una escriptura introducha, au s. IX^{en}, dins li comunautats eslavi dei Balcans per lu besonhs de l'evangelisacion.

glamour n.m. (angl.) Belessa sensuala, plena d'agradança e d'esclat, caracteristica d'uni vedetas femenini d'Hollywood.

gland n.m. Agland.

glanda n.f. Glàndola.

glandatge n.m. 1. Luèc dont son rabalhats lu glands. 2. Accion de rabalhar lu glands. Var.: **aglandatge**.

glàndola n.f. 1. Organe qu'a per foncion d'elaborar d'uni substanças e de li deversar sigue au defoara de l'organisme, sigue dins una cavitat de l'organisme, generalament per l'intermediari d'un canal excretor (*glàndolas exocrini*), sigue directament dins lo sang (*glàndolas endocrini*). ◇ Glàndolas de Bartolin: Glàndolas situadi de cada costat de la vulva, que sièrvon à lubrificar la vagina. ◆ pl. Amigdalas.

glandular(i), ara (-ària) adj. Relatiu ai glàndolas. Sin.: **aglanós**.

glareolidat n.m. *Glareolidats*: Família d'auceus (de 17 à 29 cm), dei alas lònqui à foarça lònqui, dei patas que poàdon èstre lònqui ò relativament corti.

glareòla n.f. Auceu escacier d'Occitània, coma lo *pica en tèrra* (*Glareola pratincola*) e lo *charlòt dei alas negras* (*Glareola nordmanni*). Sin.: **perditz de mar**.

glària n.f. Clara (de l'òu).

glatiment n.m. 1. Crit de l'aigla. 2. Crit agut d'un animau ò d'una persona que si lanha.

glatir vi. (*glatissi*) Cridar, en parlant de l'aigla.

glatissent, a adj. Que glatisse.

glauberita n.f. Sulfat naturau de sòdi e de calci.

glauc, a adj. 1. D'un vèrd que tende vèrs lo blau: *Una aiga glaucha*. 2 Sin.: **verdai, verdau, verdenc**. (fam.) Lugubre, sinistre.

glauc n.m. Molusc (*Glaucus*) gasteropòde descrich coma elegant per li sieu formas e li sieu colors, que mèsclon lo blanc e lo gris pèrta à diferents tons de blau. Viu dins toti li aigas temperadi ò tropicali, dont floteja à la susfàcia, mé la faça ventrala en sobre.

glauci n.m. (bot.) Èrba (papaveracea) dei ribatges marins sablonós, dei grandi fuèlhas lobadi ò dissecadi, e dei granas oleaginós.

glaucodòt n.m. Arseniosulfure de cobalt e de fèrre.

glaucòma n.m. Malautia de l'uèlh caracterisada per una augmentacion de la pression interiora que provòca una atrofia de la tèsta dau nèrvi optic e una diminucion dau camp visual, que pòu anar fins à la cecitat.

glaucomatós, a adj. Que patisse d'un glaucòma; pertocat per un glaucòma; relatiu au glaucòma.

glauconia n.f. Silicat natural idratat de fèrre e de potassi, vèrd escur. Var.: **glauconita**.

glauconifèr, a adj. Que contèn de glauconita.

glauconita n.f. Glauconia.

glaujòu n.m. Planta à bulbe cultivada per li sieu flors dei colors variadi (Família dei iridaceas). Sin.: **cotelassa**. ◇ *Glaujòu blau*: Cotelet, coteu.

glaunha n.f. 1. Degalh de vèire, de faiença. 2. (fig.) Persona maladiva.

gleba n.f. 1. (lit.) Soal en cultura. 2. (feud.) Soal que lu sèrvs li èron estacats e que devíon cultivar. Var.: **gleva**.

glècòme n.m. Eure terrèstre.

glèditschia n.f. [glèdi'tʃa] Favier (aubre).

glèia n.f. 1. Societat religioa que la fondèt Jèsus Crist. 2. Comunautat cristiana: *La Glèia ortodòxa, catolica*. ◇ *La Glèia*: La Glèia catolica romana. 3. Estat eclesiastic: *Un òme de glèia*.

glèia n.f. Edifici dont si recàmpon lu cristians per celebrar lo sieu culte.

gleiada n.f. Contengut d'una glèia.

gleial, a adj. Que depende d'una glèia. Var.: **gleiau**.

gleiassa n.f. Granda glèia.

gleiatge n.m. Cen qu'apertèn à la Glèia.

gleiau, la adj.

gleieta n.f. Pichina glèia.

gleiòla n.f. Capèla, orador.

glena n.f. 1. Accion de glanar. 2. Espigas glenadi. 3. Capelet de cebas, d'alhets, etc.

glenadura n.f. Cen que si glena.

glenaire, airtiz n. Persona que glena.

glenament n.m. Accion de glenar.

glenar vt. 1. Rabalhar dins un camp li espigas demoradi sus lo soal après la meisson. 2. (fig.) Reculhir d'un caire e de l'autre de tròç per n'en tirar partit: *Glenar d'ideas*.

glenatge n.m. Englenatge.

gleva n.f. Gleba.

glia n.f. (anat.) Ensèm dei cellulas nervoï intersticiali qu'assegúron divèrsi foncions metaboliqui e de sostèn en constituent m'ai neurònas lo teissut nerviós. Var.: **neuroglia**.

glia dimètre n.m. Densimètre destinat à avalorar lo nivèu apanaire dei farinas de blat.

glia dina n.f. Proteïna enclausa dins lo glutèn dei cerealas.

glial, a adj. (anat.) Relatiu à la glia. Var.: **gliau**.

gliau, ala adj. Glial.

glibutamida n.f. Sulfamida ipoglicemianta emplegada dins lo tractament dau diabèta per via bucala.

glicemia n.f. (med.) Presença de glucòsa dins lo sang (la glicemia normala es de 1 g per litre de sang, aumenta dins lo diabèta sucrat).

gliceraldeïde n.m. Aldeïde extrach de la glicerina.

glicerat n.m. Sau ò estèr de l'acide gliceric.

gliceria n.f. Planta que creisse pròche dei estanhs ò en riba de mar (Família dei gramineas).

gliceric, a adj. *Acide gliceric*: Format per oxidacion de la glicerina.

gliceride n.m. Estèr de la glicerina.

glicerina n.f. Trialcòl liquide, de formula CH₂OH-CHOH-CH₂OH, incolòre, extrach dei còrs gras per saponificacion. Sin.: **gliceròl**.

glicerinar vt. Ónher de glicerina.

glicerinat, da adj. Alestit mé de glicerina.

glicerofosfat n.m. Sau de l'acide glicerofosforic.

glicerofosforic, a adj. *Acide glicerofosforic*: Acide que resulta de la combinason d'acide fosforic e de glicerina.

gliceroftalic, a adj. Si di d'una resina que provèn dau glicèròl, e de compausats ftalics. ◇ *Pintura gliceroftalica*: Pintura à basa de resina gliceroftalica.

glicèròl n.m. Glicerina.

glicerolat n.m. Medicament à basa de glicerina.

glicide n.m. Epoxide que correspoande à la glicerina.

glicifague n.m. Acaride pichonet foarça present sus la frucha seca (figas, prunas sequi...).

glicina n.f. Aubrilhon originari de China e cultivat per li sieu lòngui grapas de flors mauvi e perfumadi (Familha dei papilionaceas).

glicina n.f. Acide aminat, que constitueisse l'essencial dei proteïnas.

glicogène n.m. Glucide complèxe, que constitueisse la resèrva principala de glucòsa dins lo fetge e lu muscles.

glicogenèsi n.f. Formacion dau glicogène per idrolisi de la glucòsa.

glicogenic, a adj. Que pertòca lo glicogène ò la glicogenèsi.

glicogenogenèsi n.f. Formacion dau glicogène per polimerisacion de la glucòsa.

glicòl n.m. 1. Dialcòl de formula HOCH₂-CH₂OH, emplegat en particulier coma antigèl. 2. Dialcòl (nom generic).

glicolic, a adj. Si di d'un acide que vèn de l'oxidacion dau glicòl.

glicolipid(e) n.m. Substança qu'assòcia un lipide e un glucide, abundantada dins li membranas cellulari. Lu glicolipides resúlton essencialament de l'esterificacion ò de l'amidificacion d'acide gras par d'òsas ò de sucres aminats. Sin.: **sacarolipide**.

glicolisi n.f. Degradacion de la glucòsa sota l'influença d'enzimas, au cors dei fenomènes metabolics.

glicolitic, a adj. Relatiu à la glicolisi.

glicoproteïna n.f. (bioquim.) Substança qu'assòcia un glucide e una proteïna.

glicopexia n.f. Messa en resèrva de la glucòsa dintre lu teissuts sota la forma de glicogène.

glicoraquia n.f. Taus de glucòsa dintre lo liquide cefaloraquidian.

glicoregulacion n.f. Ensèm dei mecanismes fisiologics que perméton la regulacion dau metabolisme dei glucides dins l'organisme.

glicoside n.m. Molecula compausada d'un idrat de carbòni (generalament des monosacarides) e d'un compausat non glucidic.

glicosuria n.f. (med.) Presença de glucòsa dins l'urina, un dei signes dau diabèta.

glicosuric, a adj. e n. Relatiu à la glicosuria; que sofrisse de glicosuria.

glicuroconjugason n.f. Reaccion au niveu dau fetge, que consistisse à la juxtaposicion d'una molecula forastiera à una molecula d'acide glicuronic, cen qu'entira un demeniment de la toxicitat de la molecula forastiera.

glicuronic, a adj. Que pertòca un acide de sabor doça presenta à l'estat d'estèr dins l'urina dei cans.

glipe n.m. (arquít.) Canal, trach gravat en vuèi, que la sieu repeticion constitueisse un ornament.

glioblastòma n.m. (med.) Varietat de gliòma maligne.

gliòma n.m. (med.) Tumor primitiva dau sistema nerviós desvolopada à partir de la glia.

gliptal n.m. Nom comercial d'una peresina gliceroftalica.

gliptica n.f. Art de talhar li pèiras fini ò precioï.

gliptodon n.m. mamifèr edentat fossile que mesurava fins à 4 m de lòng, de la carapaça ossoa, que viuguèt au quaternari en Amèrica. Var.: **gliptodont**.

gliptodont n.m. Gliptodon.

gliptografia n.f. Estudi dei pèiras fini gravadi de l'Antiquitat. Sin.: **gliptologia**.

gliptologia n.f. Gliptografia.

gliptoteca n.f. 1. Colleccion, museu de pèiras gravadi. 2. Museu d'esculpturas.

gliscroïde, a adj. e n. Que presenta lu caractèrs de la gliscroïdia.

gliscroïdia n.f. (psiquiatria) Actituda mentala dei epileptics, en partic., que si tradue per una afectivitat particuliera (dicha «adesiva») e per la lentor dei procèsus psiquics.

glissando n.m. (mús., mòt it.) 1. Procediment d'execucion vocala ò instrumentala que consistisse à faire audir mé rapiditat toi lu sons comprés entre doi nòtas. 2. Procediment tecnic dau piano que consistisse à desplaçar rapidament un det solet sus li tòcas blanqui dau clavier.

global, a adj. 1. Qu'es considerat dins la sieu totalitat, dins lo sieu ensèm: *Revengut global, vista globala*. 2. *Metòde global*: Metòde d'aprendissatge de la lectura basat sobre l'idea que, per un enfant, la percepcion d'un ensèm (sillaba) es anteriora à l'analisi d'un element d'aquel ensèm (letra). Aqueu metòde foarça criticat es estat esquasi abandonat, considerat coma responsable de cas nombrós de dislexia. Var.: **globau**.

globalament adv. Dins l'ensèm.

globalisacion (-izacion) n.f. Accion de globalisar. ◇ (espec.) En comèrci, mondialisacion.

globalisar (-izar) vt. Recampar en un tot, presentar d'un biais global (d'elements esparpalhats).

globalisator (-izator), airtz adj. Que globalisa.

globalisme n.m. (filos.) Percepcion d'après la quala un ensemble compausat possedisce de proprietats que lu sieus elements non an.

globalitat n.f. Caractèr global de quauqua ren.

globau, ala adj. Global.

glòbe n.m. 1. Còrs esferic, esfèra. ◇ *Glòbe celèste*: Esfèra sus la quala es dessenhada una carta dau ceu. ◇ *Glòbe terrèstre*: Esfèra sus la quala es dessenhada una carta de la Tèrra. ◇ *Glòbe oculari*: Uèlh. 2. Envelopa de forma arredonida (esfèra ò mièja esfèra): *Relòri sota glòbe*.

globet n.m. Globule.

globe-trotter n. (mòt angl.) Cèrcamonde, barrutlaire.

globoic, a adj. Si di de cadun dei elements d'un engranatge à ròda e à vis sensa fin que la sieu seccion per un plan axial dona un tòr.

globocefal(e) n.m. Daufin que jonhe 4 à 5 m. de longor, de la tèsta redona, sensa ròstre, que viu dins li mars frèii.

globidi n.m. Parasit gaire nociu dau panceu dei motons e dei cabras.

globigerina n.f. Foraminifèr foarça abondós dins li mars temperadi e caudi, que lo sieu tèst es constituït de pichins lòtjas esfericas dispauadi en una espirala irregulara.

globilhon n.m. 1. Globule. 2. Pilula.

globina n.f. Proteïna qu'ientra dins la composicion de l'emoglobina dau sang.

globon n.m. Ret de pesca d'usança en Lengadòc (estanh dau Taur), que si auça au mejan de coardas estacadi ai quatre cantons.

globular(i), ària adj. 1. Qu'es en forma de glòbe. 2. Relatiu ai globules dau sang: *Numeracion globulària*.

globulària n.f. Planta gamopetala dei pichini flors blavi gropadi en capitules (Òrdre dei personalas). Sin.: **èrba dau tondut, pompareleta**.

globul(e) n.m. 1. Pichin còrs esferic. 2. Pichin còrs ò cellula que si tròva en suspension dins divèrs líquides de l'organisme. Sin.: **globet, globilhon**. ◇ *Globule blanc*: Lucocit. ◇ *Globule roge*: Ematia.

globulariacea n.f. *Globulariaceas*: Família de plantas dicotiledoneï, que comprèn un trentenau d'espècias repartidi en doi genres.

globulina n.f. Proteïna de pes moleculari aut, que n'i a divèrsi formas, presentis sobretot dins lo sang e lu muscles.

globulinic, a adj. Relatiu à la globulina.

globulinuria n.f. (med.) Presença de globulina dins l'urina.

globulós, oa adj. 1. Qu'a la forma d'un pichin glòbe. 2. *Uèlh globulós*: Que lo sieu glòbe es totplen salhent.

globus pallidus n.m. (med., latin) Formacion de substànças nervioï dei nucleus gris dau cerveu. Sin.: **pallidi**.

glockenspiel n.m. (mús., mòt alemand) Carilhon; juèc de timbre simple.

glo-glo n.m. Glogló.

glogló n.m. 1. (fam.) Onomatopea d'una botilha que si vua. 2. Crit dau dindon. Var.: **glo-glo**.

gloglotar vi. 1. Produre un glogló. 2. Cridar, en parlant dau dindon.

glòme n.m. (zool.) Enflament cornat que finisse la forqueta de l'esclòp dei solipèdes.

glomèris n.m. Pichin milapatas cort que si rotla quora quauqu'un lo tòca.

glomerul(e) n.m. 1. (anat.) Formacion pelotonada, vasculària ò nervioa, qu'a la forma d'un globule. 2. (bot.) Inflorescènça dins la quala li flors son portadi sobre d'axes foarça corts e sèmblon inseridi au meme niveu.

glomerulat, da adj. Denominacion dei organes acampats en glomerules.

glomeruliti n.f. (med.) Inflamacion d'un glomerule.

glomerulonefriti n.f. (med.) Nefriti dins la quala predominon li lesions dei glomerules dau ren.

glòmus n.m. Pichona anastomòsi entre una vena e una artèria.

glopejada n.f. Assurbiment per pichoni goladas.

glopejar vi. Chiquetar.

glòria n.f. 1. Fama, celebritat, prestigi d'una persona: *Si curbir de glòria*. Sin.: **ufana**. 2. Meriti, onor que revèn à quauqu'un: *Es tota sieu la glòria d'aquesta descubèrta*.

◇ *Rendre glòria à quauqu'un*: Li rendre un omenatge plen d'amiracion. ◇ *Si faire (una) glòria de, tirar glòria de*: Tirar vanitat, si vantar de. ◇ *Per la glòria*: Sensa esperar de profièch material. 3. Cen qu'assegura la fama, provòca la fiertat: *Aqueu museu es la glòria de la ciutat*. 4. Personatge celèbre, que la sieu fama non es contestada: *Una glòria locala*. 5. (teol.) Manifestacion de la majestat, de l'omnipotènça e de la santetat de Dieu, coma si véon dins la sieu creacion. 6. (b.-a.) Aureòla de dont pàrton de fais de rais, espec. de la cara de Crist. 7. (poet.) Esclaire, esplendor de la lutz.

glòria n.m. Preguiera de lauda dins la liturgia romana e grèga, que comença per *Gloria in excelsis Deo...*

glòria n.m. (fam. e anc.) Cafè mesclat d'aigardent ò de rom.

gloriar vt. Glorificar. Var.: **engloriar**. ◆ **si gloriar** v.pr. Si glorificar. Var.: **s'engloriar**.

gloriejar vt. Glorificar.

glorieta n.f. 1. Pavilhon d'agradiment dins un pargue, que sièrve de beuvèire. 2. Granda gàbia per lu auceus, en forma de pavilhon. 3. Local de la fornaria dont si tròva lo forn: «*Èra à la glorieta e lo jorn e la nuèch*» (Rancher).

glorificacion n.f. Accion de glorificar.

glorificaire, airtz adj. e n. Var.: **glorificator**.

glorificacion n.f. Accion de glorificar.

glorificar vt. (*glorifiqui*) Onorar, rendre glòria à. Var.: **gloriar, gloriejar, engloriar**. Sin.: **celebrar, enaurar, laudar, manhificar, vantar**. Contr.: **desonorar, umiliar, despreciar, rebaissar**. ◆ **si glorificar (de)** v.pr. Tirar vanitat (*de*).

glorificator, airtz n. e adj. Glorificaire.

gloriòla n.f. Gloria que si trai de pauc de cauas. Sin.: **vanaglòria**.

gloriós, oa adj. 1. Qui dona de glòria; de tria, celèbre: *Un combat gloriós, un passat gloriós*. 2. Qu'a obtengut de glòria, sobretot dins l'armada. Sin.: **engloriat, ufanós**.

gloriosament adv. D'un biais gloriós.

glòsa n.f. 1. Explicacion de quaucu mòts escurs d'una lenga per d'autres mòts mai simples. 2. Comentari, nòtas que sièvon à l'intelligença d'un tèxto. 3. (sobretot au pl.) Critica, interpretacion mauvolenta; comentari inutilament lòng.

glosar vi. ind. (*sobre*) Faire de comentaris mauvolents sobre (quauqua ren, quauqu'un); criticar. ◆ vt. Esclarcir un tèxto au mejan d'una glòsa, d'un comentari.

glosator, airtz n. Autor de glòsas.

glossalgia n.f. (med.) Dolor de la lenga deuguda à una neuralgia.

glossari n.m. 1. Lexic qu'explica lu mòts rares d'una lenga, d'una òbra, d'un tractat: *Lo glossari de Reichenau*,

lo glossari rasonat de la lenga niçarda. 2. Lista alfabetica, plaçada à la fin d'un obratge, dei mòts dau vocabulari especialisat que li es emplegat. Sin.: **lexic**, **vocabulari**. 3. Diccioniari alfabetic que poarta sobre un camp especialisat. 4. Pichin diccionari bilingüe.

glossema n.m. La mai pichona unitat lingüistica que pòu servir de supòrt semantic (unitat semantica).

glossematica n.f. Estudi d'unitats lingüistiqui definidi estrechament segond la sieu foncion dins l'estructura de la lenga.

glossina n.f. Mosca vivipara que s'en conoisson diversis espècias en Àfrica tropicala, coma la mosca tsetse.

glossiti n.f. (med.) Inflamacion de la lenga.

glossocèla n.f. (med.) Sortida patologica de la lenga foara de la boca.

glossoestafilin adj. e n.m. Un dei muscles pars de la lenga.

glossofague n.m. Raça de ratapinhata dei Antilhas.

glossodinia n.f. Dolor au nivèu de la lenga.

glossofaringeu, ea adj. Glossofaringian.

glossofaringian, a adj. Que pertòca à l'encòup la lenga e la faringe. Var.: **glossofaringeu**.

glossofitia n.f. (med.) Coloracion negra de la lenga e hipertrofia dei papillas. Sin.: **melanoglossia**.

glossografe n.m. Instrument d'enregistrament de la paraula per lo biais dei movements de la lenga.

glossolalia n.f. 1. (psiquiatria) Per d'unu malauts mentals, produccion d'un vocabulari inventat, constituit de neologismes e d'una sintaxi desformada. 2. Fenomèn extatic, finda dich *don dei lengas*, dins lo quau lo subjècte emete una seria de sons ò de mòts que lu auditors non n'en poàdon agantar lo sens sensa l'ajuda d'un autre subjècte qu'a lo don de l'interpretacion. 3. Don sobrenatural dei lengas (Aqueu don manifestat per Sant Pèire lo jorn de Pandecosta es un simbòle d'unitat qua s'opaua à la confusion de la torre de Babel).

glossomania n.f. Mania de clafir un discors mé de tèrmes inventats ò farlabicats.

glossoplegia n.f. Paralisia de la lenga.

glossoptèris n.m. Feuse fossile caracteristic de la flòra dicha de «Gondwana» dau permotriàs.

glossoptòsi n.f. (med.) Cabussada de la lenga en darrièr, que disturba l'alèment.

glossotèri n.m. Grand mamifèr desdentat dau quaternari d'Amèrica miegjornala.

glossotomia n.f. Amputacion de la lenga.

glota n.f. (anat.) Filet de la lenga (membrana pichona sota la lenga). Sin.: **pepida**.

glotal, a adj. (fon.) Qu'es emés per la glòti. Var.: **glotau**.

glotau, ala adj. Glotal.

glòti n.f. (anat.) Orifici de la laringe, entre li doi coardas vocali inferiori. ◇ (fon.) *Còup de glòti*: Oclusiva producha au nivèu de la glòti en jonhent li doi coardas vocali.

glotic, a adj. Relatiu à la glòti.

glotiti n.f. (med.) Inflamacion dei coardas vocali sotrani.

glotofobia n.f. Discriminacion à causa de l'accent, de la lenga parlada.

glotofobic, a adj. De la glotofobia; que manifèsta de glotofobia.

gloton n.m. Pichina glòti.

gloton, a adj. Galavard. Sin.: **golós**, **golifard**, **manjairàs**, **mastegaire**.

glotonament adv. D'un biais gloton.

glotonaria n.f. Activitat dau gloton. Sin.: **galavarditge**, **glotonia**, **goluditge**, **glotonaria**.

glotonejar vi. Si comportar en gloton. Sin.: **galavardejar**, **s'engavaiar**, **s'engamonar**, **s'engavar**.

glucagon n.m. (bioquim.) Ormòna secretada dins lo pancreàs, antagonista de l'insulina, qu'a una accion iperglicemianta.

glucid(e) n.m. (bioquim.) Compauant de la matèria viva, de formula generala $C_n(H_2O)_p$. Sin.: **idrat de carbòni**, **sacaride**.

glucidic, a adj. Relatiu ai glucides.

glucina n.f. Oxide de berilli.

glucini n.m. Ancian nom dau berilli.

glucocorticoïde n.m. (bioquim.) Corticoïde qu'agisse sobre lo metabolisme dei glucides (Lu glucocorticoïdes an una importanta accion anti-inflamatòria).

glucomètre n.m. Areomètre que sièrve à determinar la concentracion de glucòsa dins lo most de raïm.

gluconat n.m. (bioquim.) Estèr ò sau de l'acide gluconic.

gluconic, a adj. (bioquim.) Si di d'un acide format per oxidacion de la glucòsa.

glucopiranòsa n.f. (bioquim.) Forma ciclica de la glucòsa que resulta d'una emiacetalisacion.

glucoproteïde n.m. (bioquim.) Proteïde complèxe qu'enclau un gropament glucidic.

glucòsa n.f. Glucide de sabor sucrada, de formula $C_6H_{12}O_6$, contengut dins d'unu fruchs (raïm) e ientra dins la composicion d'esquasi toi lu glucides. Sin.: **dextròsa**.

glucosaria n.f. 1. Industria de la glucòsa. 2. Fabrica de glucòsa.

glucosat, ada adj. Addicionat de glucòsa.

glucoside n.m. 1. Compauat que dona de glucòsa per idrolisi, que si pòu retrovar dins diferents vegetaus (nom generic).

gluma n.f. (bot.) Caduna dei doi bractèas verdastris situadi à la basa de cada espiguet dei gramineas.

glumèla n.f. Caduna dei doi bractèas qu'envolòpon directament lei flors dei gramineas.

gluon n.m. Particula elementària, agent dei interaccions entre li quarks.

glutacion n.f. Protide format per l'assemblatge de tres acides aminats, la cisteïna, l'acide glutanic e la glicina, que juèga un ròtle màger dins l'oxidoreduccion.

glutamat n.m. Sau ò estèr de l'acide glutamic.

glutamic, a adj. (bioquim.) *Acide glutamic*: Acide aminat present dins lu teissuts nerviós, qu'a un ròtle metabolic important.

glutamina n.f. Acide aminat important, que lu teissuts n'an besonh per la recuperacion.

glutaric, a adj. (bioquim.) Definicion d'un diacide que li sieu propietats son vesini d'aqueli de l'acide succinic.

gluteïna n.f. Proteïna dau glutèn.

glutèn n.m. Substança protidica viscoa, contenguda dins la farina dei cerealas.

glutinós, oa adj. 1. Qu'a la natura, la consistença ò l'aparença dau glutèn. 2. Que contèn de glutèn.

glutinositat n.f. Caractèr de cen qu'es glutinós. Sin.: **viscositat**.

GMT (sigla de l'anglés Greenwich Mean Time) Temps mejan de Greenwich: *Aquò se debanèt à 2 oras GMT.*

gnaci, gnàcia adj. [ˈɲasi] Niais: *Ieu siéu gnaci, de ren non m'embarrassi.* Var.: **nhaci**.

gnèis n.m. [ˈɲejs] Ròca metamorfica constituïda de cristals de mica, de quartz e de feldespat, dispauats en jaça.

gneissic, a adj. [ɲeʒ'sik] Qu'a una textura vesina au gnèis. Var.: **gneissós**.

gneissós, oa adj. [ɲeʒ'sus] Gneissic.

gnetala n.f. [ne'tala] *Gnetalas*: Òrdre de plantas gnetofiti.

gnetofit, a adj. [netu'fit] Si d'uni plantas qu'apartènon à una division dei vegetals vascularis.

gnetum n.m. [ˈnetum] Genre que comprèn un trentenau d'espècias de plantas gimnospèrmi, unic genre dins la familha *Gnetaceae* e dins l'òrdre dei *Gnetalas*. Son d'aubres tropicals dei fuèlhas persistenti, d'aubrilhons e de lianas.

gno n.m. [ˈnu] (zool.) Antilòpa d'Àfrica, de la tèsta espessa e mé de banas recorbadi, provedida d'una lònga criniera e d'una barba (autessa au garron: 1,20 m).

gnocchi n.m. [ˈɔki] (pl. italian) Nhòqui.

gnòme n.m. [ˈnɔme] 1. Pichin gèni difòrme que viu dintre la tèrra, que n'en garda li riquessas, dins la tradicion cabalística. 2. Òme pichin e mau fach.

gnomic, a adj. [nu'mik] 1. (didact.) Qu'exprimisse de veritats morali sota forma de maximas, de provèrbis, de sentenças: *Poesia gnomica*. 2. (ling.) Si di d'una forma verbala (temps, mòde) que sièrve à exprimir una idea generala. ◇ *Aoriste gnomic*: Temps de la conjugason en grèc, en sanscrit, per exprimir un enonciat general.

gnomologia n.f. [numulu'dzia] 1. Art de parlar per lo biais d'aforismes. 2. Recuèlh de sentenças.

gnomologic, a adj. [numulu'dʒic] Relatiu à la gnomologia.

gnomon n.m. [nu'muŋ] Quadrant solari primitiu, constituït d'una simpla vergueta que la sieu ombra es projectada sus una susfàcia plana, per indicar l'autessa dau Soleu ò de la Luna au dessobre de l'asuèlh.

gnomonica n.m. [numu'nika] Art de faire de quadrants solaris.

gnomonista n. [numu'nista] Persona que fabregava de gnomons.

gnoseologia n.f. [nuzeulu'dzia] Part de la filosofia que tracta dei fondaments de la conoissença.

gnòsi n.f. [ˈnɔzi] Doctrina religioa esoterica fondada sobre una revelacion interiora que permete ai sieus adèptes, mai facilament qu'ai simples crecents, d'accedir à la conoissença dau divin e au sauvament.

gnosia n.f. [nu'zia] Reconoissença d'un objècte per l'intermediari d'un dei sens.

gnosticisme n.m. [nusti'sisme] Doctrina d'un ensèm de sèctas cristiani eterodòxi dei premiers tres siècles de la noastra èra, que professava un dualisme radical e fondava lo sauvament de l'òme sobre un regè de la matèria sotamessa ai foarças dau mau e finda sobre una conoissença superiora (*gnòsi*) dei cauas divini.

gnostic, a n. [nus'tic] Partidari dau gnosticisme. ◆ adj. Relatiu au gnosticisme, à la gnòsi.

gò n.m. inv. Juèc d'origina chinesa, que consistisse, per doi jugaires, à pauar de pedons respectivament negres e blancs sus un tableau que comprèn 19 linhas horizontali e 19 linhas verticali que fórmon 361 interseccions, dins l'amira de formar de territòri lo mai vastes possible.

goa n.f. (mar.) Mesura de longuessa utilizada dins la construccion navala à Marselha que valia tres pans (0,755m). 1336: «*Deve aver la galea XI palmys et LI goas de lons...*»

goacha n.f. 1. Pintura de consistença pastoa, facha de color destrempadi à l'aiga mesclada de goma. 2. Òbra, generalament sus papier, facha m'aquela pintura. Sin.: **destrempa, banharela**.

goachar vt. Pintar au mejan de goacha.

goalha n.f. Vèrbia populària e expressiva. Sin.: **trufaria, menchonada**.

goalhaire, airtz adj. Galejaire. Sin.: **trufareu, trufaire, menchonier, burlon**.

goalhar vi. Galejar. Sin.: **si trufar, si menchonar**.

goapa n.f. Marrit subjècte, nèrvi. Sin.: **maufaràs, arlòt, arpalhan, mandron, estripaforca, escapucho, pelegro, radassa, quèco, maufatan**.

goarba n.f. Panier de vese (ò d'una altra matèria), provedit ò non d'una manelha. Sin.: **cavanha, cavanhòu, cabanha** (Luceram), **banasta, cestin, canasta, ceston, panatiera** (per lo pan), **banastra, canèstre**.

goarbada n.f. Contengut d'una goarba. Var.: **gorbada**. Sin.: **gorbinada**.

goarga n.f. Pichin canal dubèrt per reculhir l'aiga de pluèia à la basa d'una teulada. Sin.: **escolador**.

goàrgola n.f. Gargolha.

gobaire, airtz n. 1. Persona que gòba. 2. (fam.) Persona que cretz facilament tot cen que li dfon. Sin.: **ingenú, menchon, creserèu, engolaire**.

gobar vt. 1. Prear. 2. Absorbir en aspirant e sensa mastegar. Sin.: **engolar**. 3. (fam.) Crèire facilament, ingenuament. 4. *Non (poder) gobar quauqu'un*: Non lo suportar. Sin.: **niflar**. ◆ **si gobar** v.pr. Si donar de mau per obtenir quauqua ren. Sin.: **si demenar, si bolegar**.

gobelaria n.f. Fàbrega de gobeus.

gobeletada n.f. Contengut d'un gobeu.

gobeletier, a n. Persona que travailha dins una gobelaria.

gobeu n.m. Gòt sensa pen e sensa manelha.

gòbi n.m. Peis dau litoral, que si pòu fixar ai ròcas au mejan dei sieus nadarèlas que fan ventosa. Var.: **gòbo**.

gòbia n.f. Goja.

gobiidat n.m. *Gobiidats*: Família de peis representada per un nombràs de varietats.

gòbo n.m. Gòbi.

goda n.m. Fromai olandés cilindric, au lach de vaca, de la pasta non cuècha.

godilha n.f. 1. Aviron plaçat à l'arrier d'una embarcacion e que permete la propulsion per un movement elicoïdal de la pala. 2. En esquí, encadenament de viratges corts en seguissent la linha de la penda màger.

godilhaire, airitz n. Persona que godilha.

godilhar vi. 1. Faire avançar una embarcacion au mejan d'una godilha. 2. En esquí, davalar en godilha.

godilhòt n.m. (fr.) 1. Ancian solier militari, dau nom de l'industrial que creèt aquela cauçadura. 2. (fam.) Gròs solier de marcha. Sin.: **sabatàs**.

godiveu n.m. Quenèla de vedeu chaplat pochât au bolhon.

godiment n.m. Fach de gòdre. Var.: **gaudiment**.

gòdre vt. ind. Gaudir. ◇ *La si gòdre*: Faire bombança, aprofèchar de la vida.

godron n.m. 1. (arquít.) Ornement en releu ò en cròs, de forma ovala alongada, emplegat d'un biais repetitiu (capiteus romans, decòr barròc, joielaria). 2. Sin.: **motladura ovala**. Estampatge rigidè practicat sus de telas empedadi.

goecia n.f. Magia que s'apontèla sus lu esperits dau mau (per op. à *teürgia*).

goetic, a adj. Relatiu à la goecia.

goetita n.f. (mineralogia) Oxide ferric alterat.

gòf, a adj. Malabile. Sin.: **maubiaissut, desgaubiat**.

gofament adv. D'un biais gòf. Sin.: **desgaubiadament, malabilament**.

gofaria n.f. Fach d'èstre gòf, de si comportar gofament; acte gòf. Sin.: **falorditge, peca, cofa, colhonada**.

gofàs, assa adj. Foaça gòf. Sin.: **pacanard, pacanàs**.

gòga n.f. Badinada, divertiment. ◇ *Que gòga!*: Que plaser!

gogeta n.f. Pichina goja.

gòi n.m. 1. Gamon. 2. (pop.) Mençonèga. ◇ *Cuntar de gòis*: Mentir.

goiava n.f. Fruch dau goiavier.

goiavier n.m. Aubre cultivat en Amèrica tropicala e en Àfrica tropicala per li sieu granas sucradis, li goiavas (Família dei mirtaceas).

goidaver n.m. Gaidaveu.

gòidelic, a n.m. Gaelic.

gòitre n.m. Grand auceu escacier migrator, dau bèc lòng, dau coal lòng e fin, que viu en riba dei aigas dont pesca divers animaús aquàtics. Var.: **govitre, govitron**. Sin.: **bernat, galejon**.

goitron gardabòus n.m. Bovet (auceu).

goitron n.m. Gamon.

goitròs, oa adj. Qu'a un gòi. Var.: **goitrut**.

goitrut, uda adj. Goitròs.

goja n.f. Ciseu dau trencant corbe ò en V, que sièrve à esculptar, à faire de motladuras. Var.: **gòbia, gòrbia**.

gojardassa n.f. Choaspa.

gòjo n.m. 1. Rustre. Sin.: **tagre, panto, vilan, pacanard, rufe, pacan**. 2. Escais-nom dei Piemontés.

gojon n.m. Cavilha metallica que li sieu extremitats son filetadi, que sièrve à ligar doi pèças (lo gojon es vissat dins una dei pèças, travèrsa la segonda e es fixat à la sieu segonda extremitat m'un bolon). Sin.: **torrilhon**.

gojonar vt. (tecn.) Fixar au mejan d'un gojon. Sin.: **torrilhonar**.

gòl n.m. (angl. *goal*) 1. Au balon e au handball, portier, gardian. 2. Au balon, ponch marcat.

gola n.f. Dubertura d'una sàvega.

gòla n.f. Gola.

golach n.m. Golash.

golada n.f. Quantitat de liquide que si pòu absorbir en un còup solet. Sin.: **gorjada**.

goladeta n.f. Gorjadeta.

golag n.m. Sistema concentracionari ò repressiu de l'Union sovietica ò dei sieus país satellits.

golard, a adj. e n. Manjairàs, mastegaire, galapian, manjarèu.

golardada n.f. Protèsta verbala foarta que marca lo desacòrdi, la desaprobacion, la contestacion. Var.: **golaudada**.

golardia n.f. Galavarditge, goludaria.

golas n.f. pl. (arald.) Roge: *De golas à la crotz d'aur*.

golash n.m. Bòu cuèch mé de tantiflas, de ceba e de paprica. Var.: **golach**.

golaudada n.f. Golardada.

golaveratge n.m. Dins d'unu espòrts (balon, handball, rugbi, etc.), diferença entre lu ponchs marcats e aquelu encaissats, que pòu servir à despartatjar d'equipas à egalitat dins un classament.

goldèn n.f. Gròs pom de la pèu jauna daurada e de la carn perfumada.

gold-point n.m. Limits que lo taus de cambi d'una moneda non pòu despassar dins un regime d'escandalh aur. Sin.: **ponch d'aur**.

golet n.m. 1. Passatge estrech que fa comunicar un poart me la mar dubèrta. 2. Passatge estrech. Var.: **goleta**. 1258: «...*et melhurar lo gra e la goleta e en autras causas...*».

goleta n.f. (mar.) 1. Velier mé doi aubres, que lo sieu aubre mèstre es à l'avant. ◇ *Goleta d'artimon*: Brigantina. 2. Golet.

goleta n.f. Seda de bassa qualitat, que vèn dei cocons que li crisalidas an traucat au moment que s'en son escapadi.

gòlf n.m. 1. Espòrt que consistisse à mandar, en lo plus pauc de còups possible, una bala dins lu dètz-e-vuèch traucs d'un terren mé d'obstacles, au mejan de *clubs*.

golfaire, airitz n. Persona que juèga au gòlf.

gòlf(e) n.m. Part de mar avançada dins li tèrras, que seguisse generalament una larga corba dau litoral: *Lo gòlfe de Narbona, de Gènoa*.

goliard n.m. Clergues barrutaires (en latin *clerici vagantes* ou *clerici vagi*) dei siècles XIIe - XIIIe qu'escriuon de cançons palhardi e de poemas satirics (eventualament d'amor) en latin. Venon principalament dei escolàs pi dei universitats de França, d'Itàlia, d'Anglatèrra e de l'Empèri, e protestàvon còtra li contradiccions que creission dins la Glèia, coma lo falhiment dei Crosadas e lu abús financiers, tant coma còtra d'unu escarts de la reiautat e de la noblessa. Façon de cançons, de poesia e de teatre.

golifard, arda adj. Gloton.

golós, oa adj. Galavard. Sin.: **escuraplat, escurajata, golut.**

golosament adv. Embé golositat.

golositat n.f. Voracitat.

goludament adv. Mé golositat.

goludaria n.f. Galavarditge, golardia.

goludesa n.f. Goludessa.

goludessa n.f. Galavarditge, aviditat. Var.: **goludesa.**

goluditge n.f. Galavarditge, glotonaria.

golum n.m. Molon.

golut, uda adj. Golós. ◇ *Pèu golut*: Pèu que s'en manjon li granas e la gruèlha. Sin.: **manjatot.**

gom n.m. Unitat militària supletiva africana, que França recrutèt au Marròc (1908-1956).

goma n.f. 1. Substança viscoa e transparenta que s'escorre dau fust d'unu aubres. ◇ *Goma arabica*: Que vèn d'unu acàcias e recoltada en Àfrica saariana. 2. *Goma elastica*: Pichin blòc de goma per escafar lo gredon, la tencha, etc. Var.: **gomalastica**. 3. Lesion nodulària infeccioa.

gomaguta n.f. Goma-resina que provèn d'aubres de la familha dei gutifèrs dau Sud-Èst asiatic, e que s'emplega dins l'industria dei pinturas e dei verniç, e finda coma pigment jaune per l'aquàrèla. Var.: **gutagamba, guta.**

goma-laca n.f. Substança resinosa que la produè una cochenilha d'Índia, solubla dins l'alcòl e emplegada per la fabricacion de verniç.

gomalastica n.f. Goma elastica.

gomar vt. 1. Curbir de goma. 2. Escafar m'una goma. 3. Gomar, tendre à far disparéisser: *Gomar li diferenças.*

goma-resina n.f. Mesclum natural de goma e de resina, coma la murta.

gomarisme n.m. Doctrina de Gomar.

gomarista adj. e n. Qu'apartèn à la doctrina de Gomar; partidari de Gomar.

gomat, ada adj. Recubèrt d'una jaça de goma adhesiva seca, que si banha per que pegue: *Papier gomat.*

gomatge n.m. 1. Accion de recurbir de goma. 2. Accion d'escafar m'una goma.

gomenòl n.m. Òli essencial de niaulí.

gomenolat, ada adj. Que contèn de gomenòl.

gombeta adj. f. (dau latin *lex Gundobada*) *Lèi gombeta*: Recuèlh de 109 articles dei anciani lèi burgondi, redigit sus demanda dau rèi de Borgonha Gondebaud (vèrs 501-515). La data exacta dau tèxto primitiu non si conoisce. Aquesta promiera version

conoisset de constitucions novèli, doi datadi dau 501 e dau 502, e una dau 517.

gometa n.f. Pichin tròç de papier gomat, de colors divers e de formas variadi.

gomica adj. *Notz gomica*: Notz vomica.

gomier n.m. (botanica) 1. Aubre productor de goma. 2. Ai Antilhas, bateu de pesca dau fond plat.

gomifèr, a adj. Que produè de goma: *Un aubre gomifèr.*

gomina n.f. (nom depaumat) Pomada per liscar lu bèrris.

gominar (si) v.pr. Si passar de gomina sus lu bèrris.

gomir vt. Vomir.

gomiti n.m. Vomit.

gomitiu, iva adj. Vomitiu.

gomitòri n.m. Vomitòri.

gomoresinós, oa adj. Que contèn una goma resinosa.

gomós, oa adj. De la natura de la goma.

gomòsi n.f. Malautia dei plantas, caracterisada per la produccion abondoa de goma.

gomositat n.f. Caractèr de cen qu'es gomós.

gon n.m. Grade (unitat de mesura).

gona n.f. Fauda.

gonada n.f. Glanda sexuala que produè lu gametas e secrèta d'ormònas (lo testicule es la glanda mascla, l'ovari aquela femèla).

gonadic, a adj. Dei gonadas.

gonadostimulina n.f. (bioquim.) Ormòna gonadotròpa.

gonadotrofina n.f. (bioquim.) Ormòna gonadotròpa.

gonadotròpe, a adj. (bioquim.) Qu'agisse sobre li gonadas. ◇ *Ormòna gonadotròpa*: Ormòna que la secrèta l'ipofisi e, per la femèla plena, la placenta. Sin.: **gonadostimulina, gonadotrofina.**

gonalgia n.f. (med.) Dolor que pertòca lo genolh.

gonalgic, a adj. Relatiu à la gonalgia.

gonartria n.f. (med.) Reumatisme cronic non inflamatori dau genolh.

gonartriti n.f. (med.) Inflamacion de l'articulacion dau genolh.

gonartròsi n.f. Artròsi dau genolh.

gondòla n.f. Gondola.

gòndola n.f. 1. Barca veneciana lònca e plata, dei extremitats auçadi, que la fa avançar un solet aviron plaçat à l'arrier. 2. *Sèti en gòndola*: Que lo sieu dossier es cavat en porcion de cilindre. 3. Mòble à cleas sobrepauadi, emplegat per presentar de mèrç dins lu negòcis: *Un article plaçat en tèsta de gòndola.* Var.: **gondòla.**

gondolier n.m. Aqueu que mena una gòndola.

gondolier, a n. Dins un negòci, responsable d'una gòndola.

gonecistiti n.f. (med.) Inflamacion genitala.

gonèla n.f. Jupon; faudeta, faudilhon.

gonèla n.f. Peis dei coastas de la Marga, dei flancs gaiolats de negre e abitualament sonat *parpalhon de mar* (Longuessa: 20 cm).

gonfalon n.m. 1. (ist.) À l'Atge Mejan, estandard fach d'uni bendas, sota dau quau si recampàvon lei vassals; l'adoptèron finda la Glèia e d'uni milícias urbani. 2. (mar.) Mena de bandiera en usança sus li galèras. 1257: «...en terra et en mar portaran en las naus et en las galeras... lo gonfanon des senhors conte...». Var.: **gonfanon**.

gonfalonier n.m. 1. Aqueu que portava lo gonfalon. 2. Oficier de justícia dei ciutats italianis, à l'Atge Mejan. Var.: **gonfanonier**.

gonfanon n.m. Gonfalon.

gonfanonier n.m. Gonfalonier.

gonflable, a adj. Que pòu èstre gonflat. Var.: **gonfladís**.

gonfladís, issa adj. Gonflable.

gonflador n.m. Aparelh per gonflar.

gonfladura n.f. Gonflament, bodenflitge.

gonflament n.m. 1. Estat de cen qu'es gonflat. 2. Aumentacion exagerada.

gonflar vt. 1. Distendre, faire enflar: *Gonflar un balon*. Sin.: **bodenflar**. 2. Grossir lo volume, l'importança de: *La pluèia a gonflat la ribiera*. Sin.: **bodenflar**. 3. (mec.) Gonflar un motor: N'augmentar lo potença. 4. (pop.) *Èstre gonflat*: Èstre plen de coratge ò d'impudença. ♦ vi. *Devenir enflat*: Lo boasc a gonflat sota l'efècte de l'umiditat. ♦ **si gonflar** v.pr. 1. Devenir enflat. 2. S'emplir d'un sentiment: *Si gonflar de supèrbia*. 3. Si donar d'importança, si vantar.

gonflatge n.m. 1. Accion de gonflar; fach de si gonflar. 2. (cín.) Engrandiment dei imatges d'un film sus un film d'un format superior.

gonfle n.m. Gonflament. ♦ *Gonfle de plors*: Crisi de làgrimas. ♦ (pop.) *N'aver lo sieu gonfle*: N'aver pron, èstre las de quauqua ren, d'una situacion. Sin.: **n'aver l'esquina plena** (pop.), **n'aver plen lo cuu** (vulg.).

gonfle, a adj. Enflat, bodenfle.

gonfleta n.f. (pop. e pej.) Musculacion culturista, facha per donar un important volume musculari. ♦ Lu muscles ensinda desvolopats.

gonfòsi n.f. Articulacion immobila entirada per un encastrament dei oàs l'un en l'autre.

gòng n.m. 1. Instrument de música ò d'apèl, importat d'Extrem-Orient e fach d'un disc de metal dei bòrds auçats, que si pica m'una maçòla recubèrta de teissut. 2. Son qu'anóncia lo començament e la fin de cada represa d'una partida de bòxa.

gongorisme n.m. (lit.) Recèrca d'estile fondada sobre l'emplec de mòts rares, de metafòras e de contruccions de frases imprevisti.

gonhafier n.m. (pop.) Bon à ren.

gonia n.f. Cellula d'origina de la linhada germinala mascla ò femèla dei animaús, qu'a pas encara subit la meïosi ò la diferenciacion sexuala. Sin.: **gonocit**.

goniatita n.f. *Goniatitas*: Sota-òrdre de cefalopòdes dau silurian e dau carbonifèr anterior ai ammonitas.

gonidia n.f. Alga vèrda que compaua lo liquèn.

goniografe n.m. Aparelh que s'emplegava per faire de levadas topografiqui.

goniomètre n.m. 1. Instrument que sièrve à mesurar lu angles, especialament dins li mesuras topografiqui. 2. Aparelh que permete à una nau, un avion de conóisser la sieu posicion e la sieu endrechiera. Var.: **gonomètre**.

goniometria n.f. 1. Teoria e tecnica de la mesura dei angles. Var.: **gonometria**. 2. Radiogoniometria.

goniometric, a adj. De la goniometria ò dau goniomètre.

gonion n.m. (anat.) Ponch de la cara que si tròva au vertèx de la maissèla sobrana.

gonioscopia n.f. Examèn oftalmologic per detectar la presença d'un glaucòma.

gonocemia n.f. (med.) Septicemia provocada per lo gonocòc.

gonocit n.m. Cellula embrionària dei animaús que, en foncion dau sèxe, dona quatre espermatozoïdes ò un oveule solet, ò ovotide. Sin.: **gonia**.

gonocitari, ària adj. Dau gonocit.

gonocòc n.m. Micròbi patogèn especifica de la blenorragia.

gonococcia n.f. (med.) Infeccion que l'encausa n'es lo gonocòc.

gonocoric, a adj. Relatiu au gonocorisme; que n'a lu caractèrs: *Reproduccion gonocorica*.

gonocorisme n.m. Mòde de reproduccion, qu'implica doi categorias d'individús: mascle e femèla. Contr.: **ermafrodisme**.

gonofòre n.m. (zool.) Polipe reproductor dins una colonia d'idrozoaris. Sin.: **gonozoïde**.

gonomètre n.m. Goniomètre.

gonometria n.f. Goniometria.

gonorrea n.f. Blenorragia.

gonoptèr n.m. Grand parpalhon nuechenc que la sieu toara viu sus lu saures e li píbolas.

gonoreaccion n.f. (med.) Reaccion serologica que permete de destoscar l'enfeciment de l'organisme, provocat per lo gonocòc.

gonosòma n.m. (biol.) Cromosòma especial qu'intervèn dins la determinacion sexuala.

gonozoïde n.m. Gonofòre.

gopilha n.f. (fr.) Copilha.

gopilhar vt. (fr.) Copilhar.

gopilhon n.m. (fr.) Aspersòri.

gopura n.m. inv. Contruccion piramidala dei temples indoïstas, dins lo sud de l'Índia.

gòra n.f. Varietat de picareu. Sin.: **gavaron**.

goral n.m. Raça de boquetin dau Nepal de l'estatura d'una cabra.

gorbada n.f. Contengut d'una goarba. Var.: **goarbada**.

gorbeta n.f. Pichina goarba.

gorbí n.m. 1. Abitacion rudimentària tradicionala en Àfrica dau Nord. 2. (pop.) Abitacion miserable, mau entreteinguda.

gòrbia n.f. Goja.

gorbin n.f. Pichina goarba.

gorbinada n.f. Goarbada.

gorc n.m. Gorg.

gòrd n.m. Pesca fluviala formada de doi filas convergenti de pèrtegas m'una nassa en cima de l'angle.

gord, a adj. Engordit.

gordian adj. m. *Talhar lo grop gordian*: Trovar una solucion radicala, per la foarça, per respoandre à una dificultat importanta.

gordin n.m. (mar.) 1. Nom generic de cordatges divèrs. 2. Pichon cordatge que servia per castigar lu forçats dei galèras.

gorg n.m. 1. Garagalh. Var.: **gorc**. Sin.: **avenc, tomp, precipici**. 2. Revolum d'aiga.

gorgal n.m. Part inferiora d'un casco qu'aparava lo coal e la garganta. Var.: **gorgau**.

gorgareu n.m. Goarga. Var.: **gorjarel**.

gorgau n.m. 1. (mar.) Intrada d'un poart. Sin.: **frieu, friòu, boca**. 2. Gprgal.

gorgiera n.f. 1. Gòrja. 2. Part inferiora d'un casco, que vèn protegir la gòrja.

gorgoleta n.f. Bròc porós dont l'aiga si refresca per evaporacion. Sin.: **dorgueta**. Var.: **gorgolina**. ◇ À *gargoleta*: En granda quantitat, en parlant dau sang que s'escorre. Sin.: **a bèli vengudas**.

gorgolh n.m. Borborigme.

gorgolhament n.m. Gorgolh.

gorgolhar vi. Faire audir un gorgolh.

gorgolina n.f. Gorgoleta.

gorgonari n.m. (zool.) Cnidari octocorolliari coma li gorgònias.

gorgònia n.f. Animau dei mars caudi que forma de colonias arborescenti de polipes (Família dei cnidaris).

gorgotament n.m. Fach de gorgotar.

gorgotar vi. Búlher à bèi bolhons.

gorgonzòla n.m. Fromai blau au lach de vaca, originari de Gorgonzòla (Província de Milan).

gorguege n.m. (it.) 1. Fredon. 2. Accion de fredonar; cant de quauqu'un que fredona.

gorguejament n.m. (it.) Fredonament.

gorguear vi. (*gorgueï*) Gorguejar.

gorguejar vi. (it.) Fredonar. Var.: **gorguear**.

gorieu n.m. Alauseta.

gorilla n.m. 1. Monina antropoïda de l'Àfrica equatoriala, frugivòra, mai granda e mai foarta de toti, que pòu faire fins à 2 m d'autessa e pear mai de 200 kg. 2. (fam.) Garda dau còrs.

gorimanda n.f. (fam.) Frema de marrida vida. Sin.: **bagassa, puta** (vulg.). Var.: **gorrina**.

gòrja n.f. Garganta. Sin.: **gargamèla, garganta**.

gorjada n.f. Quantitat de liquide que si pòu engolar d'un còup solet. Sin.: **golada**.

gorjadeta n.f. Pichina gorjada. Sin.: **goladeta**.

gorjador n.m. Embut per embocar li aucas, li ànedas.

gorjar vt. (*gòrgi*) 1. Faire manjar à l'excès. Sin.: **clafir, embocar**. 2. Emplir à l'excès: *Una tèrra gorjada d'aiga*.

gorjarel n.m. Gorgareu.

gorjon n.m. Gòrja. ◇ *Rire sota gorjon*: Rire de quauqu'un ò de quauqua ren sensa si far vèire.

gorlampar vt. Agitar un liquide (Pelha).

gorm n.m. Abcès frèi, espec. à la tèsta e au coal dei equidats, bovides e caprins.

gormolhar (si) v.tr. Si renfrescar la boca e lo gavai m'un produch liquide per metjar un enfeciment de la garganta. Sin.: **si gargantar, si gargamelar**.

gorra n.f. Mena de saure. ◇ *Batre la gorra*: Aver gaire de sòus.

gòrra n.f. Truèia.

gorret n.m. Saure dei rams jaunes, lòngs e plegadís, que sièrve à treçar de paniers, de goarbas, à faire de ligams, etc.; aquelu rams.

gorret n.m. Gorrin. Sin.: **porcon, porquet, noirim**.

gorretalha n.f. (pej.) Lo tot dei poarcs. Sin.: **porcalha**.

gorrin n.m. Ligam de vese, de saure.

gorrin n.m. 1. Poarc jove. Var.: **gorret**. 2. Òme maupròpre.

gorrina n.f. (pop.) 1. Frema de marrida vida. Sin.: **gorrimanda, bagassa, puta** (vulg.), **truèia** (vulg.). 2. Lesbiana.

gorrinaria n.f. Bagassaria.

gorrinejar vi. (pej.) Si comportar coma un poarc. Sin.: **putassejar**.

gorrinitge n.m. Gorrinaria.

gosier n.m. Gavai.

gospèl n.m. Cant religiós de la comunautat negra dei Estats-Units. Sin.: **negro-spiritual**.

gosset n.m. Borson, borsilhon.

gòsso n.m. 1. Canòt. Sin.: **barcòt, barquet**. 2. Pichona embarcacion que s'acaba en poncha ai doi caps, presenta de Marselha au gòlfe de Gènoa, que sembla à l'encòup au morre de poarc e au batèu catalan.

gost n.m. Gust.

gostada n.f. Gustada. Var.: **gostaron**.

gostaire, airtiz n. Gustaire.

gostar vt. Gustar.

gostàs n.m. Gustàs.

gostasolet n.m. Gustasolet. Sin.: **manjasolet**.

gostet n.m. Gustet.

gostós, oa adj. Gustós.

gòt, gòda adj. e n. Dei Gòts, ancian pòble germanic establìt sus la Vistula au promier s. avant J.-C.

gòt n.m. Vèire: *Pilhar un gòt, beure lo gòt de l'amistat*. Var.: **gòto**.

gota n.f. 1. Pichina quantitat esferica de liquide que si destaca per condensacion ò per escorremet d'una massa: *Una gota d'aiga*. Var.: **degot**. 2. Pichina quantitat (d'una bevenda): *Beure una gota de vin*. 3. (arquít.) Pichin còne que bordeja la sofieta de la corniç, sota lu triglifes, dins l'entaulament doric. 4. (meteo.) Massa d'aria isolada de la sieu region d'origina e enrodada per de massas d'aria mai caudi (*gota frèia*), ò mai frèii (*gota cauda*). ◆ pl. Medicament que si deu pilhar sota forma de gotas.

gota n.f. Malautia metabolica mé de manifestacions articulari, renali e cutaneï, deuguda à l'amolonament de l'acide uric dins l'organisme e caracterisada per d'inflamacions doloroï, ò *accès de gota*, que tòca especialament lo gròs det dau pen. Sin.: **uricemia**.

gotada n.f. Plen vèire.

gotejament n.m. Trespirament.

gotejar vi. Escórrer gota gota. Sin.: **degotar**, **desgotar**.

goteta n.f. Pichina gota.

gotic, a adj. 1. Si di d'una forma d'art, espec. arquitectural, que s'espandiguèt en Euròpa dau s. XIIⁿ fins à la Renaissença. 2. Si di d'una escriptura dei trachs drechs e angulós emplegada à partir dau s. XIIⁿ. 3. Si di d'un movement de còntracultura naissut à la fin dei annadas, après lo *punk* e lo *pòst-punk*, inspirat dau cínema expressionista alemand, dau fantastic e dau roman gotic. 4. (aeron.) Si di d'una forma d'ala dau bòrd d'atac incurvat per la velocitat supersonica. ◆ n.m. 1. Art gotic. 2. Lengua moarta que parlàvon lu Gòts, branca orientala dau germanic. L'empleguèt au mitan dau s. IVⁿ Ulfila (Wulfila) evesque dei Gòts, per la sieu revirada de la Bibla, destinada à una comunautat cristiana de lenga germanica. 3. Movement gotic; persona que seguísse lo movement gotic. ◆ n.f. Escripura gotica.

gotiera n.f. Artriti cronica dei membres, de natura reumatismala ò infeccioa, que tòca li vacas e li cabras.

gòto n.m. Gòt.

goton n.m. Pichina gota.

gotós, oa adj. e n. (med.) Relatiu à la gota; que sofrísse de gota.

govern n.m. 1. Accion de governar, de dirigir politicament un país. 2. Forma política que regísse un estat: *Un govern democratic*. 3. Organe que detèn lo poder executiu dins un Estat. ◇ (dr.) *Acte de govern*: Acte administratiu qu'escapa à tot contraròtle juridiccional e que pertòca li relacions dau govern e dau Parlament ò li relacions internacionali. 4. Circonscripcion administrativa de França sota l'Ancian Regime. 5. Dau temps dei colonias francesi, organisme encargat de la bailia administrativa d'aquelu territòris: *Lo govern de l'A.O.F.* Var.: **governament**.

governà n.f. 1. Accion de dirigir una embarcacion. 2. (aeron.) Cadun dei organes emplegats per obtenir la rotacion d'una aeronau à l'entorn dei sieus tres axes: bràndol (*governà de profundor*), balançament (*governà laterala*), laç (*governà de direccion*). 3. (lit.) *Per la mieu (la tieu, etc.) governa*: Per mi (ti, etc.) servir de règla de captenement.

governable, a adj. Que pòu èstre governat.

governador n.m. 1. Titulari dau poder executiu dins li Constitucions dei Estats federats dei Estats-Units. 2. (anc.) Persona plaçada à la tèsta d'una província, d'un territòri, d'una colonia, etc. 3. Director d'un grand establiment public: *Lo governador de la Banca Centrala Europea*. 4. (anc.) Persona encargada de l'educacion d'un prince, d'un jovenòme de familha rica. Var.: **gouvernaire**.

gouvernaire n.m. Governador.

governairitz n.f. Governanta.

governalh n.m. 1. Aparelh format d'una susfàcia plana orientabla solidària d'un axe vertical, que sièrve à dirgir una nau, un sotamarin. Sin.: **timon**, **empenta**. ◇ *Governalh automatic*: Servomecanisme que, sota l'efècte

dau vent, permete de mantenir un velier au cap vortug sensa intervencion umana. 2. *Governalh de profundor*: Plan fin horizontal e orientable situat à l'avant e à l'arrier d'un sotamarin per lu movements dins un plan vertical.

governament n.m. Govern.

governamental, a adj. 1. Relatiu au govern. ◇ *Foncion governamentala, poder governamental*: Poder executiu. 2. Que sostèn lo govern: *Un jornal governamental*. Var.: **governamentau**.

governança n.f. 1. Accion de governar. 2. Biais de gerir, de dirigir.

governant, a adj. e n. Qu'a lo poder politic: *Li classas governanti e li classas governadi*.

governanta n.f. 1. Frema encargada de l'educacion d'un enfant, d'unu enfants. 2. Frema que s'ocupa dau mainatge, de la maion d'un òme solet. Var.: **governairitz**. Sin.: **baïlessa**.

governar vt. (*governi*) 1. Dirigir au mejan d'un timon. 2. Dirigir politicament; aver lo poder executiu. 3. (ling.) Regir: *Una preposicion que governa l'ablatiu en latin*. Sin.: **bailejar**. 3. Menar lu afaires, l'educacion d'una familha.

governats n.m. pl. Aquelu que son sotamés à un poder governamental. Sin.: **bailejats**. Contr.: **governants**.

governatiu, iva adj. Relatiu au govern.

govitre n.m. Goître.

govitron n.m. Pichin goître.

G.P.L. n.m. Gas de petròli liqueficat.

gr Simbòle dau grade.

gra n.m. 1. Cada nivèu dei escaliers. 2. Cadun dei estats intermediaris que poàdon menar d'un estat à un autre. Sin.: **escalon**. ◇ *Per gras*: Progressivament. 3. Escalon, grade, etc., dins una ierarquia. 4. (dr.) *Gra d'una juridiccion*: Cadun dei tribunals davant lu quaus un affaire pòu èstre successivament portat. 5. *Gra de parentèla*: Distança entre lu parents, que sígon dau meme sang ò parents per maridatge (Cada generacion forma un gra; lu gras si còmpton en remontant d'un parent à l'antenat comun e en tornant calar à l'autre parent; ensinda, doi fraires son parents au segond gra, un oncle e un nep au tèrç). 6. (mat.) *Gra d'una equiacion entiera ò d'un polinòme*: Gra dau monòme compauant qu'a lo gra mai aut. ◇ *Gra d'un nombre entier en foncion d'una variabla*: Expauant de la potença à la quala es elevada aquela variabla dins lo monòme. ◇ *Equiacion dau segond (dau tèrç, etc.) gra*: Equiacion que lo sieu monòme mai aut es à la potença 2 (3, etc.). ◇ *Gra d'una corba, d'una susfàcia algebrica*: Gra de la sieu equiacion algebrica. 7. (gram.) *Gra de parangon ò de significacion*: Cadun dei gras (relatiu ò absolut) de la qualitat exprimida au mejan d'un adjectiu ò d'un advèrbi (positiu, comparatiu ò superlatiu). 8. Intensitat relativa (d'un estat afectiu, moral ò patologic): *Lo darrier gra dau desespèr*. ◇ *Gra d'una cremadura*: Profondor de la lesion producha (*promier gra*: Simpla rojor; *segond gra*: vesicula mé de liquide; *tèrç gra*: Toti li lesions mai profondi que lo dèrma). 9. Caduna dei parts, que correspoàdon à l'unitat, d'una escala de mesura. ◇ Unitat de mesura d'angle plan (simbòle °), qu'equivau à l'angle au centre qu'intercèpta sus la circonferença un arc

de longuessa egala à $1/360$ d'aquela de la circonferença en question, e à dire $\pi/360$ radian. ◇ *Gra Cèlsius*: Unitat de mesura de temperatura (simb. °C), egala à l'unitat Kelvin; nom especial dau kelvin per exprimir la temperatura dins l'escala Cèlsius. ◇ *Gra Fahrenheit*: Unitat de mesura de temperatura (simb. °F), egala à la 180^{ena} part de l'escart entre la temperatura de fusion de la glaça e aquela d'ebullicion de l'aiga à la pression atmosferica normala, respectivament 32 °F e 212 °F, es à dire 0 °C e 100 °C (gras Cèlsius). ◇ *Gra alcolemic centesimal*: Unitat de títol alcometric (simbòle °GL), equivalent au gra de l'escala de Gay-Lussac, dins la quala lo títol alcometric de l'aiga pura es 0 e aqueu de l'alcol absolut 100. ◇ Cadun dei sons d'una gama per rapoart à la tonica: *Dins l'escala d'ut, sòl es lo quint gra*. Var.: **degrà**.

graal n.m. (Etim. Supauada: latin *cratalis* dau grèc *Kratér*, copa per beure) Lo graal es un objècte mitic de la legenda arturiana, objècte de la quista de cavaliers de la Taula redona. À partir dau s. XIIIe, es assimilât au Sant Calici (la copa qu'empleguèt Jèsus-Crist au cors de la Cena e reculhèt lo sang dau Crist) e pilha lo nom de *Sant Graal*. Var.: **grasal**.

gràça n.f. Gràcia.

gràcia n.f. 1. Favor acordada sensa li èstre constrench; boana disposicion, benvolença: *Demandar gràcia, autrejar una gràcia*. ◇ *Èstre en gràcia pròche (ai uèlhs de) quauqu'un*: Gaudir de la sieu favor. ◇ *Agir de boana, de marrida gràcia*: Mé boana, marrida volontat. ◇ *Faire gràcia*: Dispensar. ◇ *Còup de gràcia*: Aqueu que dona la moart, qu'es decisiu. 2. Remessa parciala ò totala de la pena d'un condemnat ò commutacion en una pena mai leugiera; mesura de clemença. ◇ *Gràcia presidenciala*: Gràcia que lo cap d'Estat autreja en aplicacion d'una mesura legislativa e à la quala son estacats lu efèctes de l'amnistia. ◇ *Cridar gràcia*: Si declarar vencut. Sin.: **cridar seba**. 3. Don sobrenatural que Dieu autreja en vista dau sauvament. ◇ *Estat de gràcia*: Estat d'aqueu à cu Dieu autreja lo sauvament; (fig.) Moment de la vida politica pendent lo quau l'opinion publica d'un país es majoritariament favorable ai noveus dirigents que vènon d'accedir au poder en seguida à una eleccion. 4. (lit.) Remarciaments: *Rendre gràcia(s) à quauqu'un*. Sin.: **far gràcia à, regraciar**. 5. Belessa particuliera: *Balar mé gràcia*. Sin.: **gaube**. Var.: **graça**. ◆ Preguiera de remarciamet après lo past. ◆ (loc.) *Gràcias à*: mé l'accion de. Sin.: **gaug à, de per**. ◇ *Gràcias à Dieu*: Per astre.

gràcia interj. Per demandar d'èstre esparnhat. Sin.: **pietat!**

graciable, a adj. Susceptible d'èstre graciât. Sin.: **perdonable**.

graciar vt. (*graci*, classic *gracii*) Redurre ò suprimir la pena de (un condemnat).

gracil(e), a adj. (lit.) Fin e freule: *Un còrs gracile*.

gracilitat n.f. (lit.) caractèr de cen qu'es gracile.

graciós, oa adj. 1. Qu'a de gràcia, qu'es plasant: *Una cara gracioa*. Sin.: **avenent, agradable, gent**. 2. Que moastra de benvolença, qu'autreja de gràcias, de favors; benevòle, grauit: *Concors graciós*. ◇ *Juridiccion*

gracioa: Qu'agisse en defoara de tot litigi (per op. à *juridiccion contencioa*). ◇ *À títol graciós*: Gratuitament. Sin.: **graciosament**.

graciosament adv. 1. Mé gràcia, aimablament. Sin.: **agradablament, avenentament, gentament**. 2. À gratis. 2. À títol graciós, gratuïtament. Sin.: **à ren non costa**.

graciosar vt. Gratificar.

graciosetat n.f. 1. Biais graciós d'agir, accion gracioa. 2. Gratificacion donada en mai dau deugut.

gradacion n.f. 1. Progression per gras successius, per valors creissentis ò descreissentis: *La gradacion dei esfòrc*. 2. Diferença leugiera, subtila, entre li cauas, lu sentiments, li ideas, etc..., de natura identica. Sin.: **afinament, afinada**.

gradat, ada adj. Qu'a un grade. ◆ n. Militari non oficier titulari d'un grade superior à-n-aqueu de sordat (ò de matalòt).

gradadament adv. Progressivament.

gradar vt. Donar un grade à un militari.

gradasso n.m. Fierabraç, fanfaron. Sin.: **farfantaire, arlèri, marjasso**.

gradatiu, iva adj. Qu'augmenta per gras. Var.: **graduau**.

grade n.m. 1. Gra, escalon d'una ierarquia, en partulier aquela militària. ◇ *Grade universitari*: Títol (bac, licença, doctorat) autrejat per una universitat. 2. Unitat de mesura d'angle plan (simb.: gr) qu'es equivalenta à l'angle au centre qu'intercepta sus la circonferença un arc d'una longuessa egala à $1/400$ d'aquela circonferença, es à dire $\pi/200$ radian. Sin.: **gon**. 3. Designacion convencionala de la duretât d'un abrasiu aglomerat. 4. (tecn.) Qualitat d'una òli de graissatge.

gradient n.m. 1. Taus de variacion d'un element meteorologic en foncion de la distança (Dins lo sens vertical, lo gradient s'exprimisse en °C per 100 m; dins lo sens horizontal, lo gradient de pression s'exprimisse en millibars per 100 km ò per gra geografic [111 km]). 2. (biol.) Variacion, progressivament descreissenta à partir d'un ponch maximal, de la concentracion d'una substança ò d'una propietat fisiologica dins un biotòpe, una cellula ò un organisme. 3. (mat.) *Gradient d'una foncion*: Vector, notat $\text{grad} f$, que li sieu compauantas, dins una basa ortonormada, son li derivadas parciali de f per rapoart à caduna dei tres variablas. 4. (fis.) *Gradient de potencial*: Variacion dau potencial entre doi ponchs, dins la direccion dau camp.

gradiment n.m. Agradiment.

gradin n.m. 1. Pichin gra que forma una estatgiera, sus un autar, un mòble, etc. 2. Cadun dei gras, dei bancs en arrier un per rapoart à l'autre d'un anfiteatre, d'un estadi. 3. Cadun dei gras d'un terren, d'una construccion. Sin.: **bancau, faissa**.

gradina n.f. 1. Marteu de talhaire de pèiras mé doi tèstas cairadi talhadi en poncha de diamant. 2. Rotleu de metal que la sieu susfàcia es provedida d'asperitats regulieri per liscar una susfàcia en mortier.

gradir vt. (*gradissi*) 1. Trovar agradiu. 2. Vèrbo emplegat en formula de cortesia à la fin d'una letra: *Vos prègui de gradir li mieu saludacions egrègi*.

gradit, ida adj. 1. Agradiu. 2. Qu'a augut un agradiment.

graduacion n.f. 1. Accion de graduar. 2. Caduna dei particions establidi en graduant; ensèm d'aqueli particions.

gradual, a adj. Que va per gras. Var.: **graduau**.

gradual n.m. 1. Cant que, dins la messa romana, vèn après la lectura de l'epístola. 2. Libre que contèn lu cants liturgics de la messa.

gradualament adv. Per gras, progressivament. Sin.: **escalonadament**.

graduar vt. (*graduï*) 1. Aumentar per gras: *Graduar li dificultats*. 2. Partir en gras: *Graduar un termomètre*. Sin.: **escalonar, escalar**.

graduau, ada adj. 1. Partit en graduacions. 2. Progressiu. Sin.: **escalonat, escalat**.

graduau, ala adj. Gradual.

graduau n.m. Gradual.

gradus n.m. Dicionari de prosodia e d'expressions poetiqui latini.

gradus n.m. Anciana unitat de mesura romana que valia 0,74 m.

grafaire n.m. (inform.) Logicial de gestion dei grafics. Sin.: **editor grafic**.

grafaire, airtiz n. Artista que fa de grafes.

grafe n.m. (mat.) *Grafe d'una relacion ò d'una correspondença d'un ensemble A vèrs un ensemble B*: Ensemble dei cobles que lo sieu segond element, qu'apartèn à B, es l'imatge dau premier, qu'apartèn à A. 2. Ensemble de ponchs, nomenats *soms*, que d'unu cobles son ligats per una linha, orientada (*saeta*) ò non (aresta): *Lo grafe es orientat se lu sieus soms son ordenats, non orientat se l'origina e l'extremitat de l'arc non si destrion*. 3. Representacion grafica d'una foncion; corba ò susfàcia que representa aquesta foncion. 4. Mena de graffiti dont li letras son representati en volume.

grafema n.m. (ling.) Letra (*grafema simple*) ò grope de letras (*digrama*) que representon un fonema.

graffitaire, airtiz n. Persona que fa de graffitis.

graffiti n.m. (it.) Inscricion ò dessenh, fach à la man sus un barri.

grafi n.m. 1. Secretariat d'una juridiccion judiciària encargat espec. de la conservacion dei minutas, dei pèças de procedura e de la remessa dei còpias. Sin.: **secretariat-grafi**. 2. Secretariat d'una juridiccion administrativa.

grafia n.f. (ling.) Sistema d'escriptura confòrma à una nòrma.

grafic, a adj. 1. Que representa au mejan de dessenh, de signes escrichs: *L'alfabet es un sistema grafic*. 2. Que si rapoarta ai procediments e ai arts de l'estamparia. 3. (mat.) *Representacion grafica d'una foncion*: Corba plana que lu sieus ponchs an per coordenadas, dins un referencial dau plan, lu cobles dau grafe de la foncion. 4. Relatiu à l'escriptura.

grafic n.m. Representacion de donadas au mejan d'una construccion grafica.

grafica n.f. Tecnica de la representacion dei fenomènes, dei evolucions au mejan d'esquemas, de grafics.

graficament adv. 1. Per escrich. 2. Per de procediments grafics: *Resòlver graficament una equacion*.

grafier, a n. Foncionari qu'assistisse lo cap grafier. ◇ *Cap grafier*: Aqueu que baileja lo grafi e assistisse lu magistrat à l'audiència. ◇ *Grafier dau tribunal de comèrci*: Oficier ministerial que dirigisse lo grafi dau tribunal de comèrci.

grafinhada n.f. 1. Entalha leugiera de la pèu. 2. Feridura d'amor-pròpri. Var.: **grafinhadura**. Sin.: **escraviadura, esferenganha** (Pelha), **escaurraunhada**.

grafinhadura n.f. Grafinhada.

grafinhament n.m. Accion de grafinhar; lo sieu resultat.

grafinhar vt. 1. Entalhar leugierament la pèu mé quauqua ren que ponhe, mé la poncha dei onglas, etc. 2. (fig.) Ferir, tocar en faguent de pichins atacs personals. Sin.: **escraviar, arpionar, escarraunhar, arpar**.

grafion n.m. Cerièia de la carn fèrma e sucrada, negra ò roge escur.

grafioniera n.f. Aubre que dona lu grafions.

grafiosì n.f. Malautia criptogamica de l'òrme, que provòca la moart de l'aubre.

grafisme n.m. 1. Caractèr particulier d'una escriptura, biais individual d'escriure. 2. Biais de traçar una linha, de dessenhar.

grafista n. professional dei arts e industrias grafiqui.

grafit n.m. Carbòni natural ò artificial, esquasi pur, gris-negre, tendre e rompedís. Sin.: **plombagina**.

grafitar vt. 1. Transformar en grafit. 2. Ajustar de grafit à. ◇ *Recurbir superficialament de grafit*.

grafitatge n.m. Accion de grafitar; lo sieu resultat.

grafitic, a adj. Grafitós.

grafitizacion (-izacion) n.f. (metall.) Tractament termic efectuat sus li fondas, per precipitar lo carbòni en grafit.

grafitós, oa adj. Que contèn de grafit. Var.: **grafitic**.

grafocròne n.m. Aparelh electronic per l'enregistrament dei temps.

grafoelement n.m. Imatge electric.

grafofòbe, a adj. e n. Que sofrisse de grafofòbia.

grafofòbia n.f. Fòbia de l'escriptura.

grafofòne n.m. Ancian fonografe à cilindre.

grafografia n.f. Enregistrament dei pressions que si manifèston au cors de l'escriptura.

grafolit n.m. Esquist triangulari emplegat dins li escòlas d'ensenhament mutual, e sus lo quau si tràçon de caractèrs d'escripturas ò de chifras.

grafolit n.m. Pichon parpallon dei alas regadi, que la sieu toara es una torcèira.

grafologia n.f. Tecnica de l'interpretacion de l'escriptura considerada coma una expression de la personalitat.

grafologic, a adj. Relatiu à la grafologia.

grafològue, òga n. Especialista de grafologia.

grafomancia n.f. Metòde de divinacion per l'escriptura.

grafomane, a adj. e n. Persona pertocada de grafomania.

grafomania n.f. Mania de l'escriptura, espec. autobiografica. Sin.: **graforrea**.

grafomètre n.m. Instrument ancianament emplegat dins la levada dei plans per mesurar lu angles sus lo terren.

grafomotor, tritz adj. Que pertòca l'elaboracion de l'escriptura: *Centre grafomotor, amnesia grafomotritz, sensacions grafomotritz*.

grafopsicologia n.f. Grafologia.

graforrea n.f. Grafomania.

grafoterapia n.f. Terapia per la reeducacion de l'escriptura.

grafotipe n.f. Màquina per fondre de caractèrs d'estamparia.

grafotipia n.f. Mòde de reproduccion dei facsimiles d'escripturas, de dessenh, etc.

grafotipologia n.f. Edificacion d'una tipologia sobre de caractèrs escripturals.

graile n.m. Autbòl.

graillet n.m. Pichin graile.

grailista n. Sonaire de graile.

grailha n.f. Grailha.

graiça n.f. 1. Substança lipidica onchoa presenta dins lu teissuts de l'òme e dei animaús, que fonde entre 25 e 50 °C. 2. Tot còrs gras emplegat coma lubrificant e proteccion. Sin.: **onch**. 3. Alteracion dau vin, dau cidre, de la cervesa, que vènon filants coma d'òli. 4. (estamp.) Espessor dei trach de la letra.

graiça n.f. 1. Secador per i figas. 2. Depaus de cledas per lo secatge. Var.: **greiça, graissier**.

graiçador, airitz adj. Que graiça.

graiçador n.m. (tecn.) Obrier ò dispositiu qu'efectua lo graiçatge d'aparelhs mecanics.

graiçaire, airitz n. Obrier Sin.: **onchaire**.

graiçar vt. 1. Fretar, recurbir de graiçar. Sin.: **onchar, ensainar**. 2. Tacar de graiça: *Graiçar li sieu braias*. ◆ vi. 1. S'alterar, sota l'efècte de la graiça, en parlant dau vin, dau cidre, de la cervesa. 2. Venir gras: *Ai lu bèrris que graisson rapidament*.

graiçatge n.m. Accion de graiçar un motor, un mecanisme.

graiçejar vt. e vi. Faire venir grassós.

graiçeta n.f. Doceta. Sin.: **lachugeta, chugeta, saladeta, ampoleta**.

graiçier n.m. Depaus de cleas, secador. Var.: **greiçier**.

graiçier n.m. 1. Topina de graiça. 2. Graiça (cleas).

graiçier, a adj. Gras, onch.

graiçilhon n.m. Residú de graiça.

graiçina n.m. Graiça leugiera.

graiçós, oa adj. 1. Que contèn de graiça: *Teissut graiçós*. Sin.: **onchós**. 2. Tacat de graiça: *Un vestit graiçós*. Sin.: **onch**.

graiçum n.m. Lo gras, en general.

gralha n.f. Auceu de la familha dei corvidats, vesin dei corbàs, ma plus pichin, que si noirisce d'insèctes e de pichins rosegaires. Sin.: **graula**. ◇ *Gralha grilha*: Gralha qu'a la tèsta, l'aut dau pièch, li alas, la coa e lu túbias negres, lo rèsta gris. ◇ *Gralha rabalha gran*: Corbàs de la mitan nòrd de França, dau bèc clar e desplumat à la basa, que viu en colonias nombroï e si noirisce de vegetaus (Longuessa 45 cm).

gralhar vi. Cridar, en parlant de la gralha.

gralhetà n.f. Pichina gralha dau suc gris que viu en gropes, m'ai gralha rabalha gran, dins lu cloquiers, lu vièlhs barris (Longuessa 35 cm).

gralhon n.m. Pichon de la gralha.

Gram *Coloracion de Gram*: (dau doctor danés Gram) Coloracion dei bacterias au mejan d'una solucion iodoiodurada emplegada m'au violet de genciana e la fucsina, e que permete de li diferenciar segond que rèston violeti (*Gram positiu*) ò vènon ròsa (*gram negatiu*).

grama n.m. Unitat de massa (simb. g) dau sistema C.G.S., que vau un milen dau quilograma e representa sensiblement la massa d'un centimètre cube d'aiga pura à 4 °C.

gramafoarça n.m. (fis.) Unitat de foarça que representa lo pes d'un còrs que la sieu massa es un grama.

gramàtica n.f. 1. Ensèm dei règlas fonetiqui, morfologiqui e sintaxiqui, escrichi e orali, d'una lenga; estudi e descripcion d'aqueli règlas. ◇ *Gramàtica descriptiva*: Gramàtica que descriu un estat d'una lenga determinada. ◇ *Gramàtica comparada*: Sciença que, segond de listas de correspondenças rigoroi entre manti lengas, establisce entre eli de rapoarts de caractèrs genealogics. ◇ *Gramàtica generala*: Gramàtica destinada à establir de lèis comuni au tot dei lengas. ◇ *Gramàtica istorica*: Gramàtica qu'estúdia l'origina e l'istòria dei fachs de lengas. ◇ *Gramàtica normativa*: Gramàtica que definisse un estat de la lenga, considerat coma condrech e que n'establisce li règlas. 2. Libre qu'ensenha aqueli règlas.

gramatical, a adj. 1. Relatiu à la gramàtica: *Una règla gramaticala*. ◇ Mòts gramaticals: Aquelu que denòton lu factors sintaxics (conjuncions, preposicions, pronoms, etc.), per op. ai *mòts lexicals*, portaires d'un contengut semantic (noms, vèrbos, advèrbis, adjectius). 2. Confòrme ai règlas de la gramàtica. Var.: **gramaticau**.

gramaticalament adv. En foncion dei règlas de la gramàtica.

gramaticalisacion (-izacion) n.f. (ling.) Fach de gramaticalisar, de si gramaticalisar.

gramaticalisar (-izar) vt. (ling.) Donar una foncion gramaticala à (un element lexical). ◆ **si gramaticalisar** v.pr. Pilhar una foncion gramaticala (en parlant d'un element lexical).

gramaticalitat n.f. (ling.) Caractèr d'una frasa que la sieu construccion es confòrme ai règlas de la gramàtica d'una lenga.

gramaticau, ala adj. Gramatical.

gramatician, a n. Especialista de la gramàtica, de l'ensenhament de la gramàtica.

gramàtico, a n. (it.) Especialista de gramàtica. Sin.: **gramatician**.

grame n.m. Gramon.

gramenar vi. Grelhar, créisser coma lo gramon.

gramenier n.m. Grameniera.

grameniera n.f. Luèc dont creisse facilament lo gramon. Var.: **gramenier**.

gramenós, oa adj. De la natura dau gramon.

graminacea n.f. *Graminaceas*: Família totplen importanta de plantas monocotiledoneï dei espigas gaire vesibli, dei fruchs farinós reduchs à de grans (cariòpsis), que comprènon li cerealas, li èrbas dei pradas, dei estepas e dei savanas, lu bambós, la cana dau sucre.

gramo, a adj. Malastruc.

gramofòne n.m. Ancian fonografe.

gramon n.m. Pichina èrba mé de rizòmas, vivaça e totplen nociva per li culturas, que n'i a mai d'una espècia (família dei graminaceas). ◇ *Bròssa de gramon*: Bròssa facha mé la raïç secada d'aquela èrba. Var.: **grame**.

gramua n.f. Candelier.

gran n.m. 1. Fruch e semença dei cerealas: *Un gran de blat*. ◇ *Lu grans*: Li cerealas. ◇ (espec.) Blat. ◇ *Gran (de) turc*: Cereala de granda dimension, dau pen unic e de la gròssa espiga que poarta de granas en rengs sarrats, largament cultivada dins lo monde per l'alimentacion dei òmes e dau bestiari. S'emplega en particular per faire la polenta (Família dei graminaceas). 2. Pichin fruch redon que vèn d'un pendon: *Un gran de raïm*. 3. Grana d'uni leguminoas, d'uni flors, d'uni plantas: *Grans de cafès, de pebre*. 4. Pichin còrs esfèric: *Lu grans dau rosari*. 5. Element minuscule de matèria: *Un gran de sabla, de sau, de sucre*. Sin.: **grum**. ◇ (fam.) *Metre lo sieu gran de sau*: Intervenir indiscretament dins una conversacion sensa li èstre convidat. 6. Asperitat d'una susfàcia, textura: *Lo gran de la pèu, un teïssut dau gròs gran*. 7. *Gran de beutat*: Pichina taca bruna sus la pèu. Sin.: **naevus**. 8. (fotografia) Particula que forma l'emulsion. 9. *Un gran de*: Una quantitat pichina de: *Un gran de folia*. ◇ (fam.) *Aver un gran*: Èstre un pauc caluc. Sin.: **aver una aranha**. 10. *Gran metric*: Unitat de mesura de massa, tolerada ma non legala, per li pèrlas fini, que vau 0,25 carat metric, es à dire 0,005 g. 11. (mar.) Còup de vent violent, generalament de corta durada. Sin.: **gropada**. ◇ (fig.) *Velhar au gran*: Demorar atentiu, si maufidar. Sin.: **gaidar l'esquipòt**. 12. Raïssa que vèn d'un còup solet. Sin.: **ramada, ondada, alagada**.

gran n.m. Anciana mesura de pes niçarda que valia 0,045 g.

gran, a adj. Grand.

grana n.f. 1. Organe durment enclaus dins un fruch e que, après dispersion e germinacion, dona una novèla planta. ◇ *Montar en grana*: Si desvolopar fins à la produccion dei granas. 2. Òu dau manhan.

grana n.m. (de l'italian *Grana Padano*) Fromai vesin dau parmesan, produch dins la plana padana.

granacha n.m. 1. Socatge de Provença, de Lengadòc e de Rosselhon, que la sieu varietat dei raïms negres es la mai expandida. 2. Lo vin eïssit d'aqueu socatge. Var.: **granache**.

granache n.m. Granacha.

granada n.f. (mil.) 1. Projectile leugier (explosiu, incendiari, fumigène ò lacrimogène), que pòu èstre lançat à corta distança, à la man ò mé l'ajuda d'un fusiú. ◇ *Granada sotamarina*: Granada facha per l'atac dei sotamarins en plonjada. 2. Ornament en forma de granada en fuèc (insigne de l'infantaria, dau gèni, etc.).

granadaire n.m. Aparelh que sièrve à mandar de grandas sotamarini.

granadar vt. Atacar à la granada.

granadatge n.m. Accion de granadar.

granadier, a adj. Que dona de granas.

granadier n.m. 1. (anc.) Sordat encargat de lançar de granadas. 2. (ist.) Sordat d'unu còrs d'elita.

granadiera n.f. Gibèrna per li granadas.

granadilha n.f. (bot.) Passiflòra d' Austràlia e de Malàisia, que lo sieu fruch, per lo sieu gust e la sieu forma, sembla una miugrana. Sin.: **flor de la Passion**.

granadin n.m. 1. Lesca de vedeu gaire espessa ponhuda mé de lard. 2. Galòfre d'una varietat totplen perfumada.

granadin, a adj. e n. De Granada (Espanha).

granadina n.f. Siròp à basa d'extrachs vegetals e de sucre, que la sieu color roge fa pensar à la miugrana.

granadura n.f. Formacion dei granas dins li cerealas.

granalha n.f. Metal reduch en pichins grans. Var.:

granilha. ◇ (espec.) Pichins grans que si méton dins li cartochas. Sin.: **granon, plomb**.

granalhar vt. Redurre (un metal) en granalha.

granalhatge n.m. Accion de mandar de granalha à la susfàcia d'una pèça, mé l'ajuda d'una turbina.

granar vi. Produire de granas. ◆ vt. 1. Procedir au granatge de. 2. Redurre en grans.

granason n.f. (agric.) Formacion dei granas.

granat n.m. (miner.) Silicat doble de divèrs metals, que si rescòntra dins li ròcas metamorfiqüi, e que d'uni varietats son de pèiras fini. ◆ adj. inv. D'un roge escur.

granat, ada adj. 1. Redon, en forma de grana. 2. Que presenta de nombrós pichins grans ò de pichins ponchs foarça vesins: *Un dessenh granat*.

granataria n.f. Comèrci, negòci dau granatier.

granatge n.m. 1. Produccion dei òus, ò *granas*, dei manhans. 2. Accion de transformar la susfàcia lisca d'una pèira, d'una placa de metal, etc., en una susfàcia leugierament granada, sovent en vista d'un trabalh ulterior (litografia, per ex.). 3. Accion de ridurre en grans.

granatier, a n. Persona que vende de granas, de bulbes, etc. Var.: **granatin**.

granatin, a n. Granatier.

granau n.m. Grunau.

grand, a adj. 1. Qu'es d'una estatura elevada: *Èstre grand per lo sieu atge*. 2. Qu'a de dimensions estendudi: *Una granda vila*. Sin.: **ample, colossal, colossau, considerable, aut, enòrme, expandit, immense, màger, espaciós, vast**. 3. D'una talha, d'una intensitat, d'una quantitat superiora à la mejana: *Un grand vent*. 4. Qu'a rejonch una cèrta maturitat: *Aiura, siés grand!* 5. Qu'a lo

dessobre, per la sieu naissença, la sieu fortuna, la sieu influença: *Un grand personatge*. ◇ Davant lo títol dei premiers dignitaris d'un òrdre: *Grand prèire, grand officier*. 6. Important, excepcional: *Es un grand jorn!* 7. Que si fa remarcar per quauqua ren d'excepcional, per li sieu qualitats, lo sieu gaube, lo sieu niveu elevat, etc.: *Un grand actor, un grand vin*. Var.: **gran**. ■ L'adjectiu grand pòu èstre invariable en genre dins d'unu cas, eiretatge de la lenga medievala, dins la quala la forma femenina e la forma masculina èron parieri: *La grand carriera*. ◆ adv. 1. *Vèire grand*: Aver de grands projèctes. 2. *Faire quauqua ren en grand*: Sus una granda escala. ◆ 1. Persona adulta. 2. Persona de granda talha. 3. Enfant mai avançat que d'autres en atge: *La cort dei grands*.

grand n.m. 1. (lit.) Persona importanta per lo sieu reng, la sieu influença, etc.: *Lu grands d'aqueu monde*. 2. (ist.) Membre de la noblessa mai auta: *Un grand d'Esplanha*. 3. *Lu Grands*: Li grandi potenças.

grand n. Paigrand, maigrand.

grandament adv. 1. Totplen, largament: *S'enganar grandament*. 2. En là de cen que si fa abitualament: *Faire li cauas grandament*. 3. Mé grandor d'ànima: *Agir grandament*.

grandàs, assa adj. Foarça grand.

grand crotz n.f. inv. Dignitat mai auta de la màger part dei òrdres de cavalaria e dei òrdre de meriti. ◆ n. Persona qu'a augut la grand-crotz.

grandejar vi. Grandir.

grandelet, a adj. Que comença à venir grand.

grandes(s)a n.f. 1. Dimension en autessa, longuessa, larguessa. ◇ *En grandessa vertadiera*: Que lu sieus dimensions son aqueli dau modèle, de la caua imitada. 2. Cen que pòu èstre mesurat, estimat: *Una grandessa fisica*. ◇ *Òrdre de grandessa*: Dimension, quantita en valor aproximativa. 3. Qualitat de quauqu'un qu'es remirable per la sieu influença, lo sieu reng, la sieu valor, la sieu importança. 4. (psicol.) *Idea de grandessa*: Idea deliranta dins la quala lo subjècte s'atribuisse una potença excepcionala (fisica, sexuala, intellectuala, etc.). ◇ *Folia dei grandessas*: Megalomania. Var.: **grandor, granessa, grandetat**.

grandet, a adj. (fam.) Pusleu grand, en parlant d'una persona.

grandetat n.f. Grandessa.

grandiloquença (-éncia) n.f. Caractèr d'un discors grandiloquent; pompa, enfasi.

grandiloquent, a adj. Enfatic, pompós.

grandiós, oa adj. Impauant per la sieu grandessa, la sieu majestat: *Un edifici grandiós*.

grandiosament adv. D'un biais grandiós.

grandir vt. (*grandissi*) Rendre mai grand. Var.: **engrandir**. ◆ vi. Venir grand. Sin.: **créisser**.

grandissent, a adj. Que va créissent.

grandissime, a adj. (fam.) Foarça grand, màger: *Lo grandissime favorit de la competicion*.

grand duc n.m. 1. Sobeiran d'un grand ducat. 2. Princi de la familha imperiala de Russia. ◇ *Faire la virada dei grands-ducs*: Faire la virada dei establiments

de nuèch, dei luècs de plaser. 3. Rapaci nuechenc (*Bubo bubo*) que si rescoantra en euròpa. Sin.: **gròs duc**.

grand ducal, a adj. 1. Relatiu au grand duc, à la grand duquessa. 2. Relatiu à-n-un grand ducat. Var.: **grand ducau**.

grand ducat n.m. País dont regna un grand duc: *Lo Grand Ducat de Luxemborg*.

grand ducau, ala adj. Grand ducal.

grand duquessa n.f. 1. Esposa ò filha d'un grand duc. 2. Sobeirana d'un grand ducat.

grand libre n.m. (comptabilitat) 1. Registre dont son reportats, còmpte per còmpte, li operacions dau jornal. 2. Lista que menciona toi lu creanciers de l'Estat. Sin.: *Grand libre dau deute public*.

grand mamà n.f. (fam.) Maigrand, mameta.

grand messa n.f. Messa solemna cantada. Var.: **messa granda**.

grand mètstre n.m. 1. Títol generalament donat au dirigent d'un òrdre ò d'una confraria. Sin.: **capolier**. *Lo grand mètstre de l'òrdre de Malta*. 2. Au juèc dei escacs ò au juèc dei damas, *grand mètstre internacional* (ò GMI) es lo títol mai aut que li Federacions internacionali respectivi atribuïsson. 3. Dins lu arts marciais, l'expression *grand mètstre* designa l'ensehaire responsable d'une linhada ò d'un estile.

grand oncle n.m. Fraire dau paigrand ò de la maigrand.

grand papà n.m. (fam.) Paigrand. Sin.: **papet**.

grand tanta n.f. Sòrre dau paigrand ò de la maigrand.

grand vela n.f. Vela cairada inferiora de l'aubre màger dei armegs cairats ò vela principala dei armegs aurics ò marcònis. Sin.: **cap, vela de mètstre, mèstra**.

granela n.f. 1. Granule. 2. Pichona grana, pichon gran. Var.: **graneta**.

granelacion n.f. 1. Aglomeracion (d'una substança) en pichins grans. 2. (tecn.) Fragmentacion e solidificacion en grans, sota l'efècte d'un rai d'aiga, d'un produch fondut. 3. (med.) Lesion constituïda de pichins nodules que si fórmon dins lu organes, sus li mucoas ò sus li plagas. Var.: **granulacion**.

granelar vt. Metre, redurre en pichins grans. Var.: **granular**.

granelet n.m. Granule.

granelós, oa adj. 1. Compauat de pichins grans. 2. Que sembla cubèrt de grans. Var.: **granulós**.

granes(s)a n.f. Grandessa.

graneta n.f. 1. Granela, granule. 2. (med.) Litiasi; sabla (dins lu rens).

grangeta n.f. Pichina granja. Var.: **granjon**. Sin.: **maset, jaç, jaça**.

granguena n.f. Gangrena.

granhòla n.f. 1. Precipitacion sota forma de grans de glaça. 2. (fig.) Grand quantitat d'objèctes que càlon foart: *Una granhòla de pèiras*.

granholada n.f. Calada de granhòla.

granholar vi. (*granhòla*) Calar, en parlant de la granhòla. ◆ vt. Degalhar per la granhòla: *La vinha es estada granholada*.

granholós, oa adj. Quora si pòu crénher la granhòla: *Una sason granholoa, un temps granholós.*

granier n.m. 1. Part d'un edifici rural destinat à conservar lu grans, lo fen, etc. Sin.: **feniera**. 2. Part mai auta d'una maion. Sin.: **plancat, galatàs, solehaire, solier**.

granilha n.f. Granalha.

granissa n.m. Gresilh.

granissada n.f. Gresilhada.

granissar vi. Gresilhar.

granit n.m. Ròca magmatica plutonica formada principalament de quartz, de feldespat alcalin e de mica, que constitueisse l'essencial de la crosta continental. Sin.: **pèira grisa**.

granitat, ada adj. 1. Que presenta de grans, de pichins releus que fan pensar au granit. 2. Pintat d'un biais que fa pensar au granit.

granitat n.m. 1. Estòfa de lana, de coton, mé de gròs grans. 2. Sorbet granulós fach de glaça au siròp gaire sucrada e servida cristallisada.

granitic, a adj. De la natura dau granit.

granitós, oa adj. Que contèn de granit.

granitoïde, a adj. Qu'a l'aspècte dau granit.

granitoïde n.m. Ròca dau grope dei granit ò aparentada geneticament ai granits.

granivòre, a adj. e n. Que si noirisse de granas.

granja n.f. Bastiment agricòla dont son entrepauadi li recòltas de fen, de palha, etc. Sin.: **feniera, ostau** (Robion).

granjada n.f. Contengut d'una granja plena.

granjon n.m. Pichina granja. Var.: **grangeta**.

granny-smith n.f. inv. Pom d'una varietat vèrda de la carn fèrma, d'origina australiana.

granolha n.f. Anfibi, sautaire e denedaire, de la pèu lisca, vèrda ò rossa, que viu en riba dei estanhs (Òrdre dei anors).

granolhada n.f. (med.) Tumor liquida dau soal de la boca e de la laringe.

granolhar vi. Coacar.

granolheta n.f. Pichina granolha.

granolhier n.m. Busard. Sin.: **roissa**.

granolhiera n.f. 1. Luèc paludós dont vívon li granolhas. 2. Aisina per pescar li granolhas.

granon n.m. Pichin gran que si mete dins li cartochas. Sin.: **granalha, plomb**.

gran oncle n.m. Grand oncle.

gran papà n.m. Grand papà, papet.

granqui n.m. (it.) Grita, favolha, cranc.

gran tanta n.f. Grand tanta.

granul(e) n.m. 1. Pichin gran d'una matèria quala que sigue. 2. (farm.) Pichina pilula que contèn una quantitat infinitesimala ma rigorosament dosada d'una substança foarça activa. Var.: **granelet, granela, graneta**.

granula n.f. (astron.) Pichina taca de forma poligonal, efemèra, observada sus la fotosfèra dau Soleu.

granulacion n.f. 1. Aglomeracion (d'una substança) en pichins grans. 2. (tecn.) Fragmentacion e

solidificacion, sota l'efècte d'un gisclè d'aiga, d'un produch fondut. Var.: **granelacion**.

granuladoira n.m. Aparelh emplegat per reduire lu metaus en granalha.

granulador n.m. Secador emplegat per lo secatge dau sucre cristallizat.

granular vt. Metre, reduire en pichins grans.

granulari, ària adj. Compauat de pichins grans.

granulat, ada adj. 1. Que presenta de granulacions. 2. Reduch en granules.

granulat n.m. Ensèm dei constituents inèrtes (sabla, grava, calhaus) dei mortiers, dei enrobats e dei betums.

granulat n.m. (farm.) Medicament en forma de gran constituit d'una substança activa e de sucre que lo rende agradiu per absorbir. Sin.: **sacarure granulat**.

granúlia n.f. (med.) Forma aguda de tuberculòsi, caracterisada per la disseminacion dins lu paumons (*granúlia paumonària*) ò dins tot l'organisme (*granúlia generalisada*) de granulacions tuberculòï dau volume d'un gran de milh. Sin.: **tuberculòsi milhària**.

granulifèr, a adj. Que fa de granul(e)s.

granulita n.f. 1. Ròca metamorfica constituïda essencialament de quartz e de feldespat e, accessoriamet, de granat ò de piroxène. 2. Granit à mica blanc.

granuloblast n.m. (biol.) Cellula embrionària que muda en granulocit.

granulocit n.m. (biol.) Leucocit caracterisat per un nucleu plurilobat e per son contengut en granulacions especificui. Sin.: **polinucleari**.

granulocitòsi n.f. (patol.) Aumentacion dei granulocits dins lo sang.

granulòma n.m. (med.) Pichina tumor cutanea redona.

granulomatós, oa adj. Relatiu ai granulòmas.

granulomatòsi n.f. Presença de granulòmas; afeccion que n'en resulta.

granulometria n.f. 1. Mesura dei dimensions dei grans d'un mesclum, determinacion de la sieu forma e de la sieu reparticion estadistica. 2. Mesura dei particulas minerali dau soal ò d'una ròca.

granulometric, a adj. Que pertòca la granulometria.

granulopenia n.f. (med.) Demeniment dau nombre dei granulocits (leucocits polunuclearis) dins lo sang.

granulós, oa adj. 1. Partit en pichins grans. 2. (med.) Que presenta de granulacions. Var.: **granelós**.

granulòsa n.f. Part dau follicule ovarian que genèra lo còrs jaune.

granum n.m. (pl. *grana*) Estructura fina dei cloroplasts, formada d'un amolonament de 50 à 100 discs religats à des lamellas e cargats de clorofilla. (Es au dedintre dei grana que si fa la captacion de l'energia luminoà per la planta).

granut, uda adj. 1. Qu'a totplen de granas. 2. Cubèrt de pichini salhidas arredonidi qu'an la forma de grans: *Un cuer granut*. 3. Que lu sieus cristals son vesibles à l'uèlh nud (granit, per es.), en parlant d'una ròca eruptiva.

grapa n.f. 1. Assemblatge conic de flors, de fruchs, à l'entorn d'un pecol comun: *Una grapa de raim*. Sin.:

pendon. 2. Grappa (it.). 3. Grope de personas sarradi una còntra l'autra.

grapa n.f. Depaus de l'òli. Sin.: **pautrada, crassa.**

grapaud n.m. Babi.

grapaudalha n.f. (pej.) 1. Lu grapauds en general; grope de grapauds. 2. Marmalha.

grapaudàs n.m. 1. Grapaud gròs ò òrre. 2. Grop dins de pèiras ornamental. 3. Borrilhon dins una estòfa.

grapaudejaire, a adj. e n. Persona que s'acocona coma un grapaud.

grapaudejar vi. 1. S'acoconar per cercar quauqua ren. 2. Petaçar. 3. Faire lo dificile, s'arrestar à de causas sensa importança. Sin.: **espepissar, cavilhar.** 4. Si desplaçar penosamente sus un terren escalabrós.

grapaudejatge n.m. 1. Accion de s'acoconar. 2. Accion de s'arrestar à de parpèlas d'agaça.

grapaudiera n.f. 1. Zòna umida ò fangoa, qu'agrada ai grapauds. 2. (fig.) Maion umida.

grapaudin n.m. Mena de campairòls (agaric). ◇ *Grapaudin ros*: Fonge provedit d'un polit capeu roge que poarta d'escaumas blanqui que poàdon tombar. Lo pen, l'aneu e li lamellas son blancs, tant coma la carn. La vòlva es gaire marcada. La carn a boan gost. Creisse sota lu confifèrs e lu beç. Doi ò tres oras passat la sieu consumacion, arribon lu primiers trebols digestius: vomit, cremadura de l'estòmegue, escorrença. Un deliri si manifèsta m'au sentiment d'èstre embriac. Lu Iaquots de Sibèria l'emplègon coma dròga foarta e toxica. L'empoisonament càmbia en intensitat segon la quantitat surbida (*Amanita muscaria*). ◇ *Grapaudin jaune*: Amanita citrina, lera jaunastra.

grapaudina n.f. 1. Lu batracis en general. 2. Mena de pèira precioa. 3. Criveu à l'intrada d'una canèla per empachar lu grapauds de li intrar. 4. Sopapa de sèrva, de banhadoira... 5. Pèça de fust ò de metal dont s'engulha un aubre de transmission. 6. Biaï de far cuèire polets ò colombs en lu metent à plat sus una grasilha. 7. Malautia de la pèu dei porcelons. 8. Mena de pera.

grapelós, oa adj. Rufe, raspinhós, ruscós, rugós, raspós.

grapilh n.m. Grapin.

grapilha n.f. 1. Cen que sobra après un crivelatge. Sin.: **grapissa.** 2. Raïm pichon.

grapilhaire, airtiz n. Persona que grapilha.

grapilhar vi. Percórrer li vinhas vendemiadi per li culhir las grapilhas oblidadas Var.: **grapinhar.** Sin.: **rapugar.** ◆ vt. Predre en pichina quantitat, d'azard ò illicitament.

grapilhatge n.m. Accion de grapilhar.

grapin n.m. 1. (mar.) Àncora sensa jaç, mé quatre ò cinc cròcs, per li pichini embarcacions. Sin.: **ampin, arpin, ancoreta.** 2. Cròc d'abordatge. ◇ (fam.) *Metre lo grapin sus (quauqu'un, quauqua ren)*: Si faire mèstre de, si reservar l'usatge de. 3. Accesòri d'aparelhs de levatge per agantar d'objèctes ò de materiaus. Var.: **grapilh.**

grapinhar vt. Grapilhar.

grapinhatge n.m. Grapilhatge.

grapissa n.f. Grapilha.

grapon n.m. Bardana. Lambordier, lapàs, lapasson.

grappa n.f. (it.) Branda, aigardent de raca que si fa en Itàlia. Var.: **grapa.**

graptolit n.m. Organisme fossile dau començament de l'èra primària, que vivia en colonia dins li mars, restacat ai procordats.

gras n.m. 1. Part grassa d'una carn (per op. au *maigre*): *Lo gras d'un bistèc.* ◇ *Au gras*: Alestit mé de carn ò de graïssa. 2. (tecn.) *Aver de gras, èstre en gras*: Aver de dimensions mai foarti que necessari, tròup foarti, en parlant d'una pèça, d'una pèira de talha, etc.

gras, grassa adj. 1. Format de graïssa, de la natura de la graïssa: *Li matèrias grassis.* ◇ *Còrs gras*: Substànças neutri, d'origina organica, que son essencialment d'estèrs de glicerina: *Lo burre, l'òli son de matèrias grassis.* ◇ (quim.) *Seria grassa*: Seria dei compausats organics de la cadena dubèrta. 2. Que contèn pauc ò pron de graïssa, de matèria grassa: *Un fromai gras.* 3. (espec.) Alestit mé de carn ò de graïssa (per op. à *maigre*). ◇ *Jorns gras*: Jorns que la Glèia catolica permetia de manjar de carn, en part. lu tres jorns avant lu Cendres, començament de la Quaresma: *Dimarts gras.* 4. Qu'a de graïssa, tròup de graïssa, en parlant de quauqu'un ò d'un animau. 5. Recubèrt, emprenhut de graïssa, d'una substança grassa. 6. (espec.) Brutat, tacat de graïssa: *Un paier gras.* Sin.: **onch.** 7. *Pèu grassa, bèrris gras*: Pertocat de seborrea. 8. Que la sieu consistença evòca aquela de la graïssa: *Una beta grassa.* ◇ *Carbon gras*: Carbon de la tenor moderada en matèrias volatili, que, sota l'efècte de la calor, s'aglomèra denant de cremar. 9. Espés, largament marcat: *Caractèrs tipografics gras, escriure en gras.* Contr.: **maigre, magre.** ◇ *Gredon gras* (per op. à *sec, dur*): Qu'escriu gras. 10. Gaire clar, en parlant dau son emés: *Un rire gras.* ◇ *Un tus gras*: Acompanhat d'expectoracions (per op. à *tus sec*). 11. Grossier: *Una galejada grassa.* Sin.: **trivial, maucreat, licenciós, vulgari.** 12. (lit.) Abondós, important: *De meissions grassis.* ◇ *Tèrra grassa*: Tèrra argilosa e fertila. ◇ (fam.) *Faire la grassa matinada*: Restar fins tardi au lièch lo matin. Sin.: **coar li nièras.** 13. *Plantas grassis*: Fuèlhas espessi e carnudi (cactaceas, per exemple). ◆ adv. 1. D'un biaï gras: *Tussir gras.* 2. (relig.) *Faire gras*: Manjar de carn (per op. à *manjar maigre*).

grasa n.f. Part d'un escalier. Sin.: **escalon.**

grasal n.m. Graal.

grasilha n.f. 1. Assemblatge de barreus que bàrron una dubertura ò establisson una separacion. 2. Clea metallica pauc ò pron travalhada: *La grasilha d'un jardin.* 3. Encastre metallic dispauat per recevre lo combustible solide d'un fogau. 4. (electron.) Electròde format d'una placa ajorada, plaçada entre lo catòde e l'anòde d'unu tube electronics. ◇ Electròde de comanda d'unu transistors. 5. Quadrilhatge traucat de traucs convencionals, per escriure de criptogramas. 6. Quadrilhatge per d'unu juècs: *Grasilha de mòts crosats.* ◇ *Grasilha de lòto*: Formulari que permete de jugar au Lòto nacional, au Lòto esportiu. 7. Organizacion e reparticion que si poàdon representar sus un tableu: *Grasilha d'oraris.* ◇ *Grasilha dei programas*: Plan que dona l'ensèm dei programas e la sieu reparticion dins la jornada. ◇ *Grasilha dei salaris*: Ensèm ierarquisat dei

salaris dins una convencion collectiva, dins una branca professionala, dins la foncion publica. Var.: **grailha**. Sin. (toi sens): **cleat**.

grasilhada n.f. Cuècha facha sus la grasilha. Sin.: **brasilhada**.

grasilhador n.m. Dispositiu d'un forn destinat à cuèire à fuèc viu.

grasilhaire, airtiz n. Persona que fa de grasilhadas.

grasilhapan n.m. Aparelh per grasilhar de lescas de pan.

grasilhar vt. Faire cuèire sus una grasilha ò au mejan d'un grasilhador.

grasilhatge n.m. 1. Accion de far cuèire à la grasilha, de torreficar. 2. Accion d'un gas sus un solide, e particulierament un minerau, à temperatura elevada. 3. (text.) Flambatge.

grassament adv. 1. D'una votz grassa: *Rire grassament*. 2. Largament, generosament: *Es estat grassament pagat*.

grassaria n.f. Malautia contagioa dau manhan, que la provòca un virus.

grassejaire, airtiz adj. Que grasseja.

grassejament n.m. Prononciacion d'una persona que grasseja.

grassejar vi. Prononciar de la gòrja d'uni consonas, e particulierament li r.

grassenc, a adj. e n. De Grassa. ◇ *Olivier grassenc*: Varietat dau relarg de Grassa.

grasset, a adj. Ben portant: *Un enfant grasset*. Var.: **grassòt**.

grasseta n.f. (bot.) Planta erbacea vivaça, carnivòra, que n'i a un cinquantenau de varietats dins lo monde.

grassiera n.f. Obesitat que pertòca sobretot lu enfants.

grassòt, a adj. Grasset.

grat n.m. 1. Acceptacion, consentiment donat à (quauqua ren). Sin.: **agrat**. ◇ *De boan grat*: Volontiers. ◇ *Se saupre grat de*: Si mostrar satisfach de. Sin.: **si saupre boan grat**.

grat, a adj. Reconoissent. Contr.: **ingrat, desconoissent**.

grata n.f. 1. Irritacion au niveu de la pèu, fach de gratar; accion de si gratar; abituda de si gratar. Sin.: **manjon, manjason, manjança, prudiment, prudor**. 2. (med.) Ronha.

grataboissa n.f. Autís per esbarbar e brunir lo metal.

grataceu n.m. Gratacièl.

gratacièl n.m. Immòble d'una granda autessa, mé totplen de plans. Var.: **grataceu**. Sin.: **tòcaceu, tòcacièl**.

gratacuu n.m. Cinorodon.

gratada n.f. Gratatge.

gratadoira n.f. Gratua, raspa.

gratador n.m. Aisina, instrument per gratar. ◇ Cotelet de la lama larga per escafar en gratant lo papier. ◇ Pasta secada que forma lo revestiment dei fretadors. ◇ (preïst.) Autís litic dau front arredonit, fargat sus un esclat ò sus una lama.

gratadura n.f. 1. Sobras d'un gratatge. 2. Pan gratat, chapladura.

grata-escriptòri n. Gratapapier.

grataire, airtiz n. Persona que grata una susfàcia.

gratament n.m. Bosin fach en si gratant.

grataqueca n.f. Preparacion à basa de glaça pilada m'una raiada de siròp.

gratapapier n. (pej.) Emplegat de bureu. Sin.: **grata-escriptòri**.

gratapatas (de) loc. À quatre patas.

gratar vt. 1. Rasclar en entamenant superficialment. 2. Levar en rasclant: *Gratar la vièlha pintura d'un barri*. 3. Fretar (una part dau còrs) m'ai onglas per faire cessar lo gratonhament. 4. Gratuar (lo fromai). 5. Faire provar una irritacion de la pèu: *Aqueu vestit mi grata*. 6. (fam.) Faire un pichin profièch, en discutent asprament ò d'un biais indelicat. 7. (pop.) Èstre davant, pilhar d'avançar ò repilhar lo sieu retard, dins una competicion. 8. *Gratar camin*: Si despachar, córrer. 9. *Gratar lo soal* (en parlant dei galinas): Gaspar. ◆ vi. 1. (fam.) Escriure. 2. (fam.) Faire: *Que grates mai?* 3. (pej.) Jugar mediocrament dun instrument de música à coardas, espec. de la guitarra. 4. *Gratar à la poarta*: Faire de bosin en rasclant m'ai onglas per senhalar la sieu presença (per timiditat ò per discrecion).

gratat, ada adj. 1. *Pan gratat*: Pan esquiçat ò passat à la gratua, emplegat per recurbir d'aliment que si voàlon far fregir ò gratinar (una escalòpa, un filet de peis, etc.). Sin.: **chapladura**. 2. *Fromai gratat*: Fromai passat à la gratua.

gratatge n.m. Accion de gratar. Var.: **gratada**.

gratelós, oa adj. Ronhós.

graticulacion n.f. Accion de graticular (un dessenh, un tableu).

graticular vt. Partir en cairats (un dessenh, una carta) en vista d'una reproduccion à l'identica ò proporcionala. Sin.: **quadricular**.

graticule n.m. Encastre que permete de graticular.

gratificacion n.f. 1. Soma versada en mai de la remuneracion reguliera. 2. Satisfaccion psicologica.

gratificant, a adj. Que dona una satisfaccion psicologica, que gratifica (sens 2).

gratificar vt. (*gratifiqi*) 1. Autrejar, acordar un don, una favor, etc.: *Gratificar quauqu'un d'un sourire*. Sin.: **graciosar**. 2. Procurar un plaser, una satisfaccion psicologica à: *La sieu capitada à-n-aquel examèn l'a gratificada*. 3. (iron.) Donar, atribuir quauqua ren de desagradu à: *M'a gratificat d'un rup d'insults*.

gratilh n.m. Envuèia de si gratar. Sin.: **manjon, prudiment, prudor, manjança, manjason**.

gratilhar vt. Gratar leugierament. Var.:

gratilhonejjar. Sin.: **gratonhar, gratonar, gratonejar**.

gratilhonejjar vt. Gratar leugierament.

gratilhons n.m. pl. Manjament.

gratin n.m. 1. Preparacion culinària recubèrta de pan chaplat ò de fromai gratuat e cuècha au forn: *Un gratin de tantiflas*. Sin.: **tian**. 2. Crosta que si forma à la susfàcia d'aquela preparacion. 3. Cen que rèsta estacat au fond d'un plat, etc. après la cuècha.

gratinada n.f. Sopa à la ceba gratinada au forn.

gratinar vt. Acomodar (un plat) au gratin.

gratinat, ada adj. Cuèch coma un gratin.

gratis (à) loc. Gratuit, que costa pas ren. Sin.: **à ren non costa, à jaba.**

gratituda n.f. (latin *gratitudo*) reconoissença d'un benfach recevut.

gratonhament n.m. 1. Sensacion de picotament de la pèu, que dona l'envuèia de si gratar. Sin.: **prudiment, gratilh, prudor, manjon.** 2. (fig.) Desidèri cochós de faire quauqua ren.

gratonhar vi. 1. Causar un gratonhament. Sin.: **gratilhar, gratonar, gratoejar.** 2. (fig.) causar un grand desidèri à.

gratua n.f. Aisina per reduire en pòuvera ò en trocets d'uni substanças alimentari: *Gratua dau fromai.* Sin.: **gratadoira, gratussa.**

gratuar vt. (*gratui*) Passar (un fromai, etc.) dins una gratua. Var.: **gratar.**

gratuit, a adj. 1. Que costa pas ren. Sin.: **à gratis, à ren non costa.** 2. Sensa fondament, arbitrari: Una ipotèsi gratuita. ◇ *Acte gratuit:* Acte en defoara de tot sistema moral, que non a d'atra justificacion qu'eu-meme.

gratuitament adv. 1. Sensa pagar. Sin.: **à ren non costa, à jaba, à gratis.** 2. Sensa pròva, sensa motiu.

gratuitat n.f. Caractèr de cen qu'es gratuit: *La gratuitat de l'ensenhament.*

gratussa n.f. Gratua.

grau n.f. (geografia) 1. Embocadura d'un fluvi. Sin.: **fos, estuari.** 2. Canal de comunicacion entre un estanh costier e la mar. Sin.: **graisier.**

grau n.m. Greissa.

graufinhaire n.m. Escarabochaire, barbolhaire.

graufinhar vt. Barbolhar.

graufinhatge n.m. Barbolhatge.

graula n.f. Gralha.

grava n.f. 1. Terren alluvionari qu'a una granulometria omogenea e qu'es emplegat, per exemple, per la constitucion de la jaça de basa d'una rota. Sin.: **arenàs.** 2. Plaia expandida lo lòng d'una bassa riba de mar. 3. Materiau fach de pichins calhaus, que sièrve per metre entre lu ralh dau camin de fèrre, recurbir li aleas, li corts, etc. 4. Lièch d'un torrent.

gravador n.m. Gravaire.

gravadura n.f. 1. Biaïas, art ò accion de gravar; lo sieu resultat. Sin.: **escrincladura.** 2. Imatge, estampa que s'obten à partir d'una placa gravada. 3. Tota reproduccion d'un dessenh, d'un tableau, etc.; illustracion d'un libre. 4. Accion de cavar à la susfàcia d'un disc una rua que poarta l'enregistrament en eu-meme. ◇ (inform.) Enregistrament d'un disc numeric.

gravaire, airtiz n. 1. Artista que grava, que fa de gravaduras. 2. Persona que lo sieu mestier es de gravar. Sin.: **escrinclaire.**

gravaire n.m. 1. Transductor electromagnetic que transforma lu signaus electricis en desplaçaments de la poncha sus lo supoart d'enregistrament d'un disc. 2. (inform.) Periferic que permete d'enregistrar un disc numeric. Var.: **gravador.**

gravament adv. Grevament.

gravar vt. 1. Traçar en cròs (una figura, de caractèrs) sus una susfàcia dura (boasc, metal, pèira, etc.) m'un instrument ponchut ò un procediment quimic. Sin.: **escrinclelar.** ◇ (espec.) *Gravar un disc:* Li traçar una rua que poarta l'enregistrament; enregistrar un disc numeric. 2. (fig.) Imprimir, fixar durablament dins la memòria, lo coar, etc.

gravatge n.m. Accion de gravar. Sin.: **escrinclatge.**

grave, a adj. Greu.

gravèla n.f. Litiassi urinària.

graveliera n.f. Terren sablonós ò codolós. Sin.: **codoliera.**

gravelós, oa adj. 1. Mesclat de grava: *Un soal codolós.* 2. Que la sieu carn contèn de pichins còrs durs, en parlant d'un fruch. 3. (fig.) Licenciós: *De prepaus gravelós.*

graveta n.f. Grava fina. Var.: **gravon, gravilha.**

gravetat n.f. 1. Qualitat d'una persona grèva ò dau sieu comportament. 2. Caractèr d'una caua importanta ò perilhoa: *La gravetat d'una malautia.* 3. (mús.) Caractèr d'un son relativament bas.

graveu n.m. 1. Amolonament de calhaus concassats; obratge fach m'aquelu calhaus. 2. (geol.) Amolonament de calhaus carrejats per li ribieras e lu glaciers. 3. Sobras que provènon d'una desmolicion. 4. Part grossiera dau gip, que non passa dins lo criveu.

gravide, a adj. Que poarta un fètus ò un embrion, en parlant d'una frema, d'una femèla ò d'un utèrus. Sin.: **prenha, emprenha, encencha.**

gravidetat n.f. (med.) Estat d'una frema, d'una femèla ò d'un utèrus gravidès. Var.: **graviditat;** Sin.: **prensa, emprenhament.**

gravidic, a adj. (med.) Relatiu à la gravidetat.

graviditat n.f. Gravidetat.

gravidocardiac, a adj. (med.) Trebolicis que si manifeston tocant lu cardiaes durant la prensa ò la jacilha.

gravidotoxic, a adj. (med.) Que pertòca lu trebolicis de parença toxica durant la prensa.

graviera n.f. Carrier de grava.

gravific, a adj. (fis.) Que pertòca la pesantor.

gravilha n.f. 1. Graveta. 2. (med.) Calcul, litiassi urinària, gravèla.

gravilhon n.m. Pichina grava. ◇ (espec.) Produch dau triatge d'una ròca concassada que la grossor dei sieus elements es compresa entre cinc e vint-a-cinc milimètres.

gravilhonar vt. Curbir de gravilhons.

gravilhonatge n.m. Fach d'expandir de gravilhons.

gravimètre n.m. Aparelh que permete mesurar l'intensitat dau camp de la pesantor.

gravimetria n.f. 1. Part de la geodesia qu'a per objècte la mesura de la pesantor. 2. Analisi quimica quantitativa efectuada per pedas.

gravimetric, a adj. Relatiu à la gravimetria.

gravir vt. (*gravissi*) Escalar.

gravisfèra n.f. Espaci dins lo quau la foarça de gravitacion d'un astre l'emporta sobre aquela dei astres vesins.

gravissime, a adj. Foarça greu.

gravitacion n.f. (fis.) Fenomèn que fa que toi lu còrs materials s'atíron reciprocament en rason dirècta de la sieu massa e en rason invèrsa dau cairat de la sieu distança (Es una dei quatre interaccions fundamentali de la fisica).

gravitacional, a adj. (fis.) Que pertòca la gravitacion. ◇ (astron.) *Prefondament gravitacional*: Eveniment cataclismic de la vida d'una estela, que si debana quora li foarça gravitacionali l'empoàrton sobre li foarças termonucleari au dedintre d'aquesta estela (Mena à la creacion d'astres totplen denses). Var.: **gravitacionau**.

gravitacionau, ala adj. Gravitacional.

gravitar vi. 1. (fis.) Descriure una trajectòria à l'entorn d'un ponch central, d'après li lèis de la gravitacion. 2. (fig.) Virar à l'entorn de quauqu'un ò de quauqua ren: *Gravitar à l'entorn dau poder*. ◇ (espec.) Èstre sota la dependença economica e politica d'un Estat potent, en parlant d'un autre Estat.

gravitat n.f. 1. (fis.) Foarça de gravitacion qu'un astre exercisse sus un còrs quau que sigue. ◇ *Centre de gravitat*: Ponch d'aplicacion de la resultanta dei accions de la pesantor sus toti li parts d'un còrs. Sin.: **centre d'inercia**. 2. (geol.) *Tectonica de gravitat*: Movement tectonic que correspoande au desplaçament ligat à la pesantor d'una cobertura, provocat per lo soslevament dau sòcle d'en sota.

gravitatiu, iva adj. 1. Relatiu à la gravitacion. 2. Que genèra la gravitacion.

gravon n.m. Graveta.

gravós, oa adj. 1. Peant. 2. Greu. 3. Onerós, que costa car.

gravosament adv. 1. Grevament, lordament. 2. Onerosament.

gray n.m. Unitat de mesura de dòsi absorbida pendent una irradiacion per de raionaments ionisants (simb. Gy), qu'equivau à la dòsi absorbida dins un element de matèria de massa 1 quilograma que lu raionament ionisants li comunícon d'un biais unifòrme una energia d'un joule.

grazioso adv. [gra'tsjozo] (mús., mòt italian) Mé gràcia.

greà n.f. 1. Crosta, tartre, rausa. ◇ (espec.) Depaus acumulat dins lo forneu d'una pipa. 2. Eflorescença dei fruchs.

grear vt. (*greï*) 1. Encrostar, laisser un depaus, enrauselar ◇ (espec.) Faire un depaus dins una pipa.

grèc, grèga adj. e n. 1. De Grècia. 2. *Glèia grèga*: Glèia ortodòxa autocefala de Grècia. ◆ n.m. 1. Lengua indo-europea parlada en Grècia. 2. Vent ò direccion de Nòrd-Èst. «*Vent au grèc, aiga au bèc. Vent au levant, aiga davant.*» Var.: **gregau**. Sin.: **vent ferrador, vent terrador, levant, levantin, levantàs**.

grecisacion (-izacion) n.f. Accion de grecisar; lo sieu resultat.

grecisar (-izar) vt. Donar una forma grèga à (un mòt d'una altra lenga).

grecisme n.m. Biais de dire pròpri dau grèc.

grecitat n.f. Caractèr de cen qu'es grèc.

grecobodic, a adj. Dau grecobodisme.

grecobodisme n.m. Lo grecobodisme es un sincretisme cultural entre la cultura grèga e lo bodisme que s'es desvolopada entre lo s. IVⁿ av. J.-C. e lo s. V^{en} de la noastra èra dins lu reiaumes que fondèron lu generaurs d'Alexandre lo Grand e lu sieus successors

grecolatin, a adj. Comun ai culturas grèga e latina.

grecoroman, a adj. 1. Relatiu à la civilisacion naissuda dau rescòntre dei culturas grèga e latina (de 146 av. J.-C., conquista de Grècia per lu Romans, e lo s. V^{en}, fin de l'Impèri roman). 2. (espòrts) *Lucha grecoromana*: Lucha qu'admète d'agantar l'adversari unicament en dessobre de la talha e que non admète l'usatge dei cambas per portar de presas.

greda n.f. 1. Calcari d'origina marina, lo mai sovent blanc ò blancastre, tendre e rompedís, que s'es format au cretaceu. 2. Bastonet d'aquesta substança ò substança analòga per escriure sus un tableu negre, sus de boasc ò de teissut. Var.: **creta**.

gredar vt. Marcar mé la greda. Sin.: **cretar**.

gredin n.m. Individú desonèste, mandron. Sin.: **farabustier, caitiu, gusàs, manigòrdo, quèco**.

gredinaria n.f. Accion, caractèr dau gredin. Sin.: **farabustaria, gusitge**.

gredon n.m. 1. Bastonet cilindric format d'una mina de grafit ò d'una matèria colorida contenguda dins un estug de boasc, e que sièrve à escriure e à dessenh. 2. Dessenh fach m'un gredon. 3. Biais de dessenh. ◇ *Aver un boan còup de gredon*: Ben dessenh. 4. Bastonet de matèria medicinala ò de fard. 5. *Gredon optic*: Fotostile.

gredonaire, airtiz n. Persona que gredona, que fa d'esquij.

gredonar vt. Escriure e dessenh rapidament m'un gredon. Var.: **engredonar**.

gredonatge n.m. Accion de gredonar; dessenh rapide fach au gredon.

gredós, oa adj. Que contèn de greda; que n'a l'aspècte. Var.: **cretós**. Sin.: **cretaceu**.

green n.m. (angl.) Espaci erbós (pelenc) adobat à l'entorn dei traucs per jugar au gòlf.

grèga n.f. 1. Pichina barba sota lo menton. 2. (Bèi-Arts) Freta formada per la combinason d'angles drechs, espec. dins lu decòrs grèc e roman. 3. (rel.) Entalha practicada au darrièr dei quasèrns assemblats per li lotjar la ficèla que lu religuèrà; egoïna per practicar aqueli entalhas. 4. (coïna) *À la grèga*: Cuèch dins una marinada d'òli d'oliva e d'aromats, e servit frèi. ◇ *Olivas à la grèga*: Olivas alestidi en li ponhent pi en li mesclant à de sau gròssa. 5. *Cauças à la grèga*: (anc.) Cauças.

grefuèlh n.m. Agreu.

gregalada n.f. Ventada dau Nòrd-Èst. Sin.: **levant-lombarda**.

gregalejar vi. (mar.) Anar cap au Nòrd-Èst en parlant d'un vaisseu sus la Miègterrana.

gregari, ària adj. 1. Relatiu à una espècia animala que viu en grope ò en comunautat sensa èstre sociala. 2. *Instint, esperit gregari*: Que buta lu èstres umans à formar de gropes ò à adoptar lo meme comportament. ◆

n. (espòrts) Au ciclisme, aqueu que poarta d'aiga ai companhs de la sieu equipa.

gregarigène, a adj. Que pertòca lu ròdols dont lu ligastres si multiplícon e s'acòmpon, denant de s'enuaurar en massa per anar arroïnar de zònas de culturas. Lu ròdols pertocats si tròbvon sobretot en Àfrica desertica costejada per la Mar Roja.

gregarina n.f. Protista esporozoari parasite de divèrs invertebrats.

gregarisme n.m. 1. Tendènça d'unu animaús à viure en grope, espec. en defoara dau periòde de reproduccion. 2. Instint gregari.

gregau n.m. Vent de Nòrd-Èst. Sin.: **grèc**. Provèrbi: *Gregau tardier, labech matinier*.

grege, greja adj. e n.m. D'una color que tèn dau gris e dau brun clar.

gregorian, a adj. (dau nom de divèrs Papas *Gregòri*) 1. *Cant gregorian*: Cant ritual de la Glèia latina, que la sieu codificacion fuguèt atribuïda tardivament au papa Gregòri Ier, e qu'es estat à la basa dau cant eclesiastic catolic. 2. *Refòrma gregoriana*: Restauracion de l'esperit religiós e de la disciplina dins la Glèia latina, que Gregòri VIIⁿ li donèt l'impulsion decisiva. 3. *Calendrier gregorian*: Calendrier tau que lo reformèt lo papa Gregòri XIIIⁿ.

greissa n.f. Graïssa (secador). Sin.: **grau**.

greissier n.m. Graïssier.

greja adj. f. *Seda greja*: Seda bruta obtenguda per debanatge dau cocon.

grèlh n.m. 1. Pichina formacion vegetala ponchuda, sovent renflada, que constitue en un ponch d'una planta un començament d'organes que si devoloparan après la sieu espelida: *Grèlh à boasc, à fuèlhas, à flors*. 2. (patol.) *Grèlh carnut ò conjontiu*: Proliferacion de teïssut conjontiu que compensa la perda de substança d'una plaga. Sin. (1 e 2): **borron, brot**. 3. (anat. e zool.) *Grèlh gustatiu*: Cellulas dei papilhas qu'an per tòca la percepcion dau gust.

grelha n.f. Gruèlha.

grelhada n.f. Germinacion. Sin.: **borronament**.

grelhar vi. (grèlhi) 1. En parlant d'una planta, produrre de grèlhs. Sin.: **borronar, germenar**. 2. En parlant de la peu, si curbir de botons. ◆ n.m. Fach de grellhar.

grelhatge n.m. Germinacion.

grelhon n.m. Pichin grèlh.

grelhonar vi. Grelhar.

grelhat, ada adj. Marcat per la pichina vairòla. Sin.: **croat, vairolat**.

gremial n.m. Pèça d'estòfa que si plaçava sus lu genolhs d'un evesque quora èra assetat pendent una cerimònia pontificala.

gremós, oa adj. 1. Lord, indigèste. 2. Tartrós.

grenoblés, esa adj. e n. De Grenòbla.

gres n.m. 1. Ròca sedimentària formada de grans de sabla tenguts per un ciment siliciós ò calcari, emplegada dins la construccion ò lo caladatge. Sin.: **saveu**. (*Luceram, Ivi abbondano in bloc de pietre arenacee dette volgarmente saveu*. De fach, ai alentorns de Luceram si

tròva la cima de «Saveu»). 2. Materiau ceramic que la sieu duretad e la sieu impermeabilitat caracteristiqui son deugudi à una vitrificacion parciala d'argila refractària (kaolin) e de feldespat, obtenguda entre 1150 e 1300 °C; objècte fach d'aquesta matèria.

gresar vt. (tecn.) Liscar (una susfàcia) m'una pèira ò de pòuvera de gres. Sin.: **savelar**.

gresatge n.m. Accion de gresar; lo sieu resultat. Sin.: **savelatge**.

gresesc, a adj. (ist.) *Fuèc gresesc*: Composicion incendiària à basa de saupètre e de bitume, que podia finda cremar au contacte de l'aiga.

gresilh n.m. Pluèia congelada formada de pichin grans de glaça rompedís e blancs. Sin.: **granissa**.

gresilhada n.f. Tombada de gresilh. Sin.: **granissada**.

gresilhar vi. Calar, en parlant dau gresilh. Sin.: **granissar**.

gresós, oa adj. De la natura dau gres. Sin.: **savelenc, savelós**.

greu, grèva adj. 1. Qu'a d'importança e pòu aver de consequenças marridi: *Un affaire greu*. 2. Seriós, austèr: *Una cara grèva, caminar d'un pas greu*. 3. De frequença bassa, en parlant d'un son: *Aver la votz grèva*. ◇ D'un ritme solemne e lent: *Un movement orquestral greu*. 4. *Accent greu*: Accent que si mete sobre una vocala es dubèrta (per op. à *accent agut*): **à, è, ò**. Var.: **grave**. Sin. (sens 4): **dubèrt**.

greu n.m. 1. Cen qu'es greu. 2. De frequença bassa (sobretot au pl.): *Lu greus e lu aguts*. ◇ Òbra ò part d'una òbra musicala dau movement lent e dau ritme solemne. Var.: **grave**.

greuge n.m. 1. Dam. Sin.: **prejudici**. 2. Motiu de si plànher (de quauqua ren, de quauqu'un). ◇ *Faire greuge de quauqua ren à quauqu'un*: Li reprochar quauqua ren.

greujar vt. 1. Damatjar. 2. Portar pejudici, recastènar, enganar, rancurar. Sin.: **lesar**.

greule, a adj. 1. Lòng e fin: *De cambas greuli*. ◇ *Intestin greule ò greule*, n.m.: Part de l'intestin que comença de l'estòmegue. Sin.: **budeu pichon**. 2. Que la sieu sonoritat es debla e aguda: *Votz greula*.

greule n.m. Griule, griule.

grèva n.f. (fr.) Cauma (interrupcion dau trabalh per demandar quauqua ren).

grevar vt. (*grèvi*) Sotametre à de cargás importants, espec. financiers.

grevement n.m. Accion de grevar.

grevement adv. 1. Mé gravetat, d'una biais solemne. 2. D'un biais important: *Una mesura que pea grevement sus lu paures*. Var.: **gravament**.

grevista n. (fr.) Persona que participa à una grèva. Sin.: **caumaire**.

grevosament adv. Grevament.

gribicha adj. f. *Saussa gribicha*: Saussa vinaigreta mé de ros d'òu cuèch e d'èrbas fini.

griule n.m. Greule, griule.

grifa n.f. Àrpia.

grifada n.f. Grafinhadura. Sin.: **arpiada**.

grifadura n.f. Granfinhadura. Sin.: **arpinada**.

grifar vt. Grafinhar. Sin.: **arpiar**.

grifo n.m. Persona que rauba cen que pòu, de pichini cauas sensa gaire de valor.

grifon n.m. 1. Animau fabulós dei mitologias antiqui, m'un còrs de leon e la tèsta e li alas d'una aigla. 2. Can dau pel dur e brossalhós, que n'i a diversè raça de caça e d'agradiment.

grifonaire, airtz n. Si di d'una persona que grifona. Sin.: **graufinhaire, barbolhaire**.

grifonar vt. 1. Escriure mau ò troup rapidament: *Grifonar una letra*. 2. (bèi-arts) Realisar un esquiç. Var.: **grifonejar**. Sin.: **graufinhar, barbolhar**.

grifonatge n.m. Accion de grifonar; tèxo escrich en grifonant.

grifonejar vt. Grifonar.

grilhet n.m. Insècte sautaire de color negra, qu'una espècia viu, de còups que li a, dins li coïnas e li fornarias, e una altra cava de traucs dins lu camps (Lòng 3 cm, òrdre dei ortoptèrs).

grilhons n.m. pl. Aliments compauats de teissuts adipós de poarc, d'auca, de polàs ò d'àneda, confits dins la sieu graïssa.

grimaça n.f. Regaunhada, guinha, desgaunhada, moninada.

grimaçar vi. Regaunhar, faire la guinha, moninejar.

grimacier, a adj. Regaunhaire. Sin.: **grimaçós**.

grimaciera n.f. Si di d'una filha, d'una frema qu'a de biaïa afectats e ridicules. Sin.: **landiera**.

grimaçós, oa adj. Grimacier.

grincho n.m. (pop.) Avare. Sin.: **rabèu, racho, cagasarrat, esquiçabinhetas, cagadur**.

gringo n.m. (esp., pej.) Estrangier, en Amèrica Latina, sobretot en parlant d'una persona que vèn dei Estats-Units.

grinhament n.m. Fach de grinhar; bosin desagradu que d'unu fretaments poàdon produre. ◇ (fig.) *Grinhaments de dents*: Maucontentament, despièch ò ràbia, ma contenguts. Sin.: **crussiment, cruissiment, esclin**.

grinhar v. 1. Produre per fretament un bosin agut: *Una ròda que grinha*. 2. *Grinhar dei dents*: Faire aqueu bosin en fretant li dents dau bas còtra aqueli d'en aut; (fig.) Provar de despièch, de maucontentament, de ràbia, etc. Sin.: **crussir, cruissir, esclenir**.

grinholós, oa adj. Grinholós.

grinhon n.m. 1. Marc d'oliva. 2. Tròç de pan crostillant, pilhat dau costat mai cuèch.

grinolós, oa adj. Si di d'un poarc ò d'un bòu qu'a de cisticèrcs de tènia dins lu sieus muscles ò sota la lenga. Var.: **grinholós**.

gripa n.f. 1. Malautia infeccioa d'origina virala, caracterisada per de fèbre, de cefaleas e de corbaduras, e que s'acompanha sovent de catarri nasal ò bronquic. 2. (fig.) *Pilhar en gripa*: Si metre à provar d'antipatia per (quauqua ren, quauqu'un). Sin.: **pilhar en òdi, en ronha, en tissa, en ira**.

gripal, a adj. Relatiu à la gripa: *Estat gripal*. Var.: **gripau**.

gripar vi. 1. Aderir foartament, si blocar per gripatge, en parlant de pèças mecaniqui. 2. Foncionar mau, si

blocar, en parlant d'un procèssus: *Negociacions que grípon*. Sin.: **arrapar, conhetar, cotar**. ◆ **si gripar** v.pr. 1. Agantar la gripa. 2. Si blocar.

gripat, ada adj. e n. Que sofrisse de la gripa. ◆ adj. Que fonciona mau, que si blòca. Sin.: **arrapat, conhetat, cotat**.

gripatge n.m. (mec.) Fach mecanic greu entre doi susfàcias metalliqui que frèton l'una còtra l'autra que pòu entirar un arrancament de metal, de regaduras profundí, provocats per una mancaça de lubrificacion. Sin.: **arrapatge, conhetatge, cotatge**.

gripau, ala adj. Gripal.

gris, a adj. 1. D'una color intermediària entre lo blanc e lo negre. Sin.: **cedrós**. 2. Si di d'una barba, dei bèrris que començon à blanquir. 3. Que manca de luminositat: *Un temps gris*. 4. (anat.) *Matèria, substança grisa*: Teïssut gris rosat que constitue en particulier la susfàcia dau cerveu e dau cervelet. ◇ (fam.) *Intelligença: Faire trabalhar la sieu matèria grisa*.

gris n.m. 1. Color grisa. ◇ *Gris pèrla*: Gris qu'a à l'encòup un esclat blanc. 2. Tabac foart de qualitat ordinària.

grisalenc, a adj. Grisastre.

grisalha n.f. 1. Atmosfèra trista e monotòna, caractèr tèrne e sensa interès: *La grisalha quotidiana*. 2. (b.-a) Pintura en camaieu gris, que pòu donar l'illusion dau releu. 3. Color negrassa dei pintres veiriers, vitrificada per cuècha.

grisalhar vt. 1. Pintar en gris. 2. Rendre grisastre, tèrne. ◆ Venir grisastre.

grisàs, assa adj. Grisastre.

grisastre, a adj. Que tira sus lo gris. Var.: **grisàs, grisolàs, grisenc, grisalenc**.

grisejar vi. Grisonar. Var: **grisoner**.

grisela n.f. (mar.) Ensèm dei escalons entre li sàrtias, que sièvon à escalar lu aubres.

grisenc, a adj. Grisastre.

griset n.m. 1. Bolet cendrós. 2. Ae.

grisó n.m. Gas inflamable compauat en granda part de metan, que s'escapa dins li minas de carbon e que, mesclat à l'ària, peta au contacte d'una flama (*còup de grisó*).

grisolàs, assa adj. Grisastre.

grisomètre n.m. Aparelh que sièrve à mesurar la tenor en grisó de l'ària dins una mina.

grisometria n.f. Determinacion de la tenor en grisó de l'aire au dedintre d'una miniera.

grison n.m. 1. Persona que grisona. Sin.: **barbablanca**. 2. (lit.) Ae. Var.: **griset**.

grisonant, a adj. Que grisona.

grisonar vi. Grisoner. Var.: **grisejar**.

grisoner vi. Devenir gris, en parlant dei bèrris, dei pels. Var.: **grisejar, grisonar**.

grisetós, oa adj. Que contèn de grisó.

grissa n.f. Pan de forma fina e alongada.

grissin n.m. Pichin pan fin e rompedís fach m'una pasta à l'òu.

grita n.m. Varietat de favolha (*Pisa tetraodon*).

griule n.m. Pichin rosegaire d'Euròpa meridionala e d'Àsia Minora, dau pel gris, frugivòre, qu'ibèrna, abituat dei maion isoladi (Lòng 15 cm). Var.: **greule, griuele**.

griviera n.f. Gruiera.

grizzli n.m. Ors brun (*Ursus arctos*) de granda talha, present dins li Montanhas Rocoï.

groenendael n.m. Can d'aver belga, dei lòngs pels negres.

groenlandés, esa adj. e n. De Groenlàndia.

grolàs n.m. Castanha vuèia.

grolhant, a adj. Gargolhant. Sin.: **formiguant, formiguejant**.

grolhament n.m. Movement e bosin de cen que grolha.

grolhar vi. 1. Formiguejar, s'agitar ensèm e en grand nombre. 2. Èstre plen d'una massa confusa en movement: *La carriera grolha de monde*. Sin.: **formigar**.

grolla n.f. (pop.) 1. Solier. 2. Frema leugiera, gandaula, bagassa.

grolleta n.f. (pop.) Frema leugiera.

grollier n.m. (pop.) Sabatier.

grom n.m. Jove emplegat en livrea dins una ostalaria, un restaurant, etc. Var.: **groom**.

gromand, a adj. Galavard. Sin.: **lec, lecon, leconàs, golard**.

gromandia n.f. Lequet, leconaria.

gromicelar vt. (*gromicèli*) Metre en pelòta. Var.: **agromicelar, engromicelar**. Sin.: **empelotar**.

gromicelon n.m. Pichina pelòta.

gromiceu n.m. Pelòta.

gronic n.m. Peis marin gris-blau escur, finda sonat *anguila de mar*. Sin.: **fielàs, felat, ulhasson, ulhasso**.

gronda n.f. (it.) Goàrgola.

gronh n.m. 1. Extremitat dau morre dau poarc. 2. Morre rojós de quauqu'un qu'a fach tampona e qu'a ben beugut. Var.: **grunh(e)**.

gronhaire, airtz adj. e n. Que gronha sovent per pas grand caua. Sin.: **renaire, ronha**.

gronhar vi. Grunhir; si plànher. Sin.: ronhar, si lamentar. Sin.: **renar, roscalhar**.

gronhon, a adj. e n. Gronhaire.

gronhós, oa adj. e n. Gronhaire. Sin.: **ronhós, renós, renaire, ronha**.

groom n.m. (mòt anglés) Grom.

grop n.m. 1. Entrebescament qu'unisse estrechament doi fieus, doi coardas, etc. ò simple enlaçament d'un fieu sobre d'eu-meme. ◇ *Grop coladís*: Que si pòu sarrar ò dessarrar sensa si desfaire. Sin.: **grop corredor**. ◇ *Grop de vaca*: Grop que sièrve à religar ensèm doi extremitats de cordatges. Sin.: **grop en coa de poarc**. ◇ *Grop drech*: Grop plat, per faire tenir doi fieus (coardas, etc.) en prolongament un de l'autre. ◇ *Grop de palangre*: Grop de pescaire. 2. Nucleu. ◇ (fig.) Lo ponch essencial, espec. lo moment qu'una òbra literària arriba au sieu ponch màger ma que la fin demòra mausegura. 3. Sarrament de coar. 4. (anat.) Amolonament de teissut globulós. ◇ *Grop vital*: Centre dei movements respiratòris, situat dins lo bulbe. 5. (fis.) Ponch fixe d'una

coarda vibranta, d'un sistema d'ondas estacionari. 6. Luèc dont si rescoàtron d'uni vias de comunicacion: *Un grop ferroviari*. 7. (electr.) Joncion de divèrsi brancas d'una ret electrica. 8. (astron.) Cadun dei doi ponchs d'interseccion de l'orbita d'un astre m'un plan de referença. 9. (bot.) Ponch dau pen dont s'inserisse una fuèlha; region dau fust d'un aubre de dont parte una branca e dont li fibras linhoï pílhon una direccion novèla. Sin.: **sin**. ◇ Part mai escura e mai dura dins lo boasc.

gropa n.m. Grope. Sin. (toi lu sens): **nos**.

gropa n.f. 1. Partida posteriora d'unu quadrupèdes, en particulier dau cavau, que s'estende dai rens à la coa. ◇ *En gropa*: À cavau darrier lo cavalier. 2. (pop.) Posterior d'una frema. Sin.: **tafanari**. 3. (geogr.) Cima, coala de forma arredonida. Var. (toi lu sens): **cropa**.

gropada n.f. 1. Saut d'un cavau que lança en estendent completament lu sieus membres posteriors e en gardant aquelu de davant au soal. Var.: **cropada**. Sin.: **lançada, cauç**. 2. mar.): Niu que dona una pluèia subita e de corta durada. Sin.: **ramada, raissa, raissada**. 1536: «... si excuzavan de una gropado de mal tempus que va venir...»

gropal, a adj. (psicol.) Relatiu au grope: *L'imaginari gropal*. Var.: **gropau**.

gropament n.m. 1. Accion de gropar; fach d'èstre gropat. 2. Acampament de cauas ò de personas ligadi per d'interès comuns: *Gropament politic*. ◇ (dr.) *Gropament d'interès*: Persona morala que la sieu tòca es de facilitar ò de desvolopar l'activitat economica preexistenta dei sieus sòcis. ◇ *Gropament fonsier agricòla*: Societat civila formada mé d'apoarts en numerari e (ò) en propietat d'immòbles. 3. (mil.) *Gropament tactic*: Acampament d'unu elements de còrs ò d'armas diferenti, sota lo comand d'un cap solet, per una mission particuliera. Var.: **agropament**. Sin.: **aglomeracion, aliança, assemblada, recampament, afrairament, union, amassada, ajustada, compilacion, ajonta, ajustier**

gropar vt. 1. Metre ensèm, acampar. Var.: **agropar, aglomerar, aligar, assemblar, recampar, afrairar, jónher, unir, amassar, ajustar, congregar, compilar, agregar**. 2. Unir en faguent un grop. ◆ **si gropar** v.pr. S'acampar. ◆ **si gropar** v.pr. ò **gropar** vi. (espòrts) Recampar lu sieus membres, aver lo còrs recampat en bòcha. ◇ *Saut gropat*: fach m'ai genolhs lo mai aut possible.

gropatge n.m. 1. Accion de gropar de còlis, de mèrç qu'an una mema destinacion. 2. (med.) Determinacion dau grope sanguin.

gropau, ala adj. Gropal.

grope n.m. 1. Ensèm de cauas ò d'èstres d'una mema natura, acampat dins un luèc. ◇ (etol.) *Efècte de grope*: Ensèm dei modificacions morfologiqui, etologiqui, etc. que la proximitat d'unu individús de la mema espècia dins un espaci estrech pòu provocar. ◇ (psicol.) *Grope experimental*: Grope constituït en vista d'un estudi experimental dau quau si mesúron li reaccions à un estímulus per li parangonar à-n-aqueli d'un grope analògue (*grope testimòni*) que non es estat sotamés à-n-aquel estímulus. ◇ (sociol.) *Grope primari*: Grope

estrech de personas que comuníon directament entre eli e que son associadi per de ligams afectius, per op. au *grobe segondari*, dins lo quau li relacions son indirèctas, per lo biais de personas interpaudi. 2. Ensèm pauc ò pron organisat de personas ligadi per d'activitats, d'objectius comuns: *Un grobe politic*. ◇ *Grobe parlamentari*: Formacion permanenta qu'acampa toi lu elegits d'una assemblada qu'an la mema tendença politica. ◇ *Grobe industrial*: Ensèm d'entrepresas ligadi financierament. ◇ *Grobe de premsa*: Ensèm de jornals qu'apartèn a un meme proprietari, a una mema societat. ◇ (dr.) *Cabinet de grobe* ò *cabinet gropat*: Dins lo quau doi personas ò mai de doi personas qu'an la mema profession liberala (avocats, mètgés, etc.) an la sieu activitat en partajant lu locals. 3. Formacion d'instruments de cantaires, etc., pichina orquèstra: *Lo grobe dei Cats Sauvatges*. 4. (mil.) Formacion elementària dau peloton ò de la seccion (pauc ò pron 12 òmes): *Grobe de combat*. ◇ *Grobe d'armadas*: Acampament de diferents armadas sota un comandament unic per una mission estrategica. 5. Ensèm de cauas, de bèstias ò de personas definit per una caracteristica comuna: *Grobe etnic*. ◇ (med.) *Grobe sanguin*: Ensèm dei propietats antigeniqui dau sang, que permete de classar lu individós e di reglar la transfusion sanguina entre donaires e recevèires compatibles. ◇ *Grobe tissulari*: Ensèm de propietats analògui que perméon de reglar lu empeuts e li transplantacions d'organes. 6. (b.-a.) Acampament de figuras que fórmon un ensèm, espec. en escultura. 7. (mat.) Estructura algebrica fundamentala, qu'assòcia a un ensemble una lèi de composicion intèrna, associativa, que possedisce un element neutre e tala que tot element admete un simetric per aquesta lèi (Lu entiers relatiu ò provedits de l'addicion fórmon un grobe additiu. Lu reals non nuls provedits de la multiplicacion fórmon un grobe multiplicatiu).

gropiau n.m. Grupi.

gropier, a n. Persona emplegada dins una maion de juècs e que dirigisse li partidas, paga e encaissa per lo còmpte de l'establiment. Var.: **cropier**.

gropiera n.f. Partida de l'arnesc que passa sota la cropa dau cavau, dau muu, etc. Var.: **crociera**. Sin.: **bralha**.

gropiment n.m. Fach de gropir. Var.: **croplement**.

gropion n.m. Salhida posteriora dau còrs dei auceus, que poarta li grandis pluma de la coa e secrèta una graissa.

gropir vi. (*gropissi*) 1. Si corrompre per l'estagnacion, en parlant dei aigas durmenti e dei matèrias que si descompauon dintre. Sin.: **ajaçar, estanhar, naisar**. 2. Èstre constrench a l'inactivitat. 3. Si complaire dins un estat mespresable, avilissent. Var.: **cropir**.

gropissent, a adj. Que gropisse. Var.: **cropissent**.

gropit, ida adj. Degalhat per l'estagnacion (en parlant de l'aiga, dei matèrias que contèn). Var.: **croplit**. Sin.: **ajaçada, estanhada, naisada**.

gropoïde n.m. (mat.) Pichina categoria dins la quala tot morfisme es un isomorfisme.

gropon n.m. Tròç de cuer de bòu ò de vaca a l'emplaçament de la cropa e de l'esquina de la bèstia. Var.: **cropon**.

gropós, oa adj. Qu'es plen de grops. Sin.: **nodós**.

gropuscul(e) n.m. (fam. e pej.) Pichin grope politic pauc ò pron organisat: *Un gropuscul extremista*.

gròs, gròssa adj. 1. Qu'a de dimensions (volume, espessor) important: *Un gròs libre, una persona gròssa*. ◇ (fig., fam.) *Aver la gròssa tèsta*: Èstre gonflat dau sentiment de la sieu importança pròpria, si crèire mai que cen que si es. 2. Qu'es d'una granda talha per rapoart a d'autres de la mema natura: *Escriure en gròssi lettras*. 3. Important, considerable: *Una gròssa soma, un gròs industrial*. ◇ D'una foarta intensitat: *Una gròssa calor*. Sin.: **calorassa**. ◇ *Mar gròssa*: Mar agitada. ◇ *Gròssa votz*: Grèva e foarta; menaçanta. Contr. (sens 1 à 3): **pichin, pichon**. 4. Que manca de finesa; grossier: *Gròs drap*. ◇ Expr.: *À la gròssa*: Abreujament; d'una mena globala. Sin.: **grosso modo**. ◆ adv. 1. Totplen: *Ganhar gròs*. ◇ *N'aver gròs sus lo coar*: Aver totplen de pena, de despièch. Sin.: **n'aver gros sus lo pièch**. 2. En grandis dimensions: *Escriure gròs*. Contr.: **pichin**. ◆ n. 1. Persona corpulenta. 2. Persona rica, influenta.

gròs n.m. Anciana moneda d'argent, apareissuda au s. XII, que valia 16 deniers (segond Pellós), 12, 20 ò 24 deniers (d'après Fulcònis).

gròs n.m. 1. *Lo gròs de*: La part mai considerabla de. ◇ Cen que li a de mai important; l'essencial: *Avèm fach lo mai gròs*. 2. Venda ò cròmpa en grandis quantitats: *Prètz de gròs, vendre en gròs*. Contr.: **vendre** ò **crompar au detalh**. ◇ Sensa intrar dins lo detalh: *En gròs, vaquí cen que volii dire*. 3. Gròs peis: *Pesca au gròs*.

gròs-cuu n.m. Insècte coleoptèr que fa de degalhs ai plantas coma la lusèrna. Sin.: **colaspidema**.

gròs duc n.m. Grand duc (rapaci). Var.: **gròs dugo**. Sin.: **barbajoan, dugàs**.

gròs dugo n.m. Gròs duc.

gròsèla n.f. Groselha.

groselha n.f. Fruch manjadís dau groselhier, que vèn per pendons. Var.: **gròsèla**. Sin.: **rainet, agrasson**. ◆ adj. inv. Roge clar.

groselhier n.m. 1. Aubrilhon dei regions temperadi cultivat per lu sieus fruchs (Família dei saxifragaceas). Sin.: **groselhier roge**. Var.: **groselier**. Sin.: **agrassonnier**. 2. *Groselhier negre*: Cassis. 3. *Groselhier dei Aups*: Aloquier, romanelier.

gròs gran n.m. 1. Teissut de seda mé de gròssi regas transversali. 2. Riban sensa òrle e dei coastas verticali.

gròs portaire n.m. Avion de granda capacitat.

gròssa n.f. 1. Dotze dotzenas (d'uni mèrc): *Una gròssa de botons*. 2. (dr.) Còpia d'un acte autentic ò d'un jutjament, revestida de la formula executòria.

grossan adj. e n.m. Varietat d'olivier.

grossana adj. e n.f. Varietat d'oliva dei Bocas de Ròse, resistent a frèi e a la secaressa, fruch dau grossan, que pòu èstre emplegada per faire d'òli ma s'atròva sobretot en oliva de taula.

grossaria n.f. Comèrci de gros.

grossaria n.f. Fabricacion dei taulas de juèc, dei còfres ò dei boitas per l'argenteria, etc.

grossejar vt. (dr.) Redigir la gròssa (d'un acte, d'un jutjament).

grossessa n.f. 1. Estat de la frema empenhada, entre la fecondacion e la jacilha. Sin.: **emprenhament**, **prensa**, **prehessa**, **prehença**. ◇ *Grossessa nervioa*: Ensèm dei manifestacions somatiqui qu'evòcon una grossessa, sensa que li sigue estada una fecondacion, e ligat à de motivacions inconscienti. 2. Grossor.

grossier, a adj. 1. Espès, rude, sensa finessa: *Una estòfa grossiera*. 2. Qu'es fach sensa delicadessa: *Un trabalh grossier*. 3. Somari, rudimentari: *Una descripcion grossiera*. Sin. (1 à 3): **rústegue**, **rufe**. 4. Que moastra d'ignorança, una manca d'intelligença ò de cultura: *Una error grossiera*. 5. Contrari à la cortesia, ai usatges: *Un lengatge grossier*. Sin. (4 e 5): **maucreat**, **desgaubiat**, **tagre**, **rascanhós**, **malensenhat**. Contr.: **benensenhat**, **cortés**, **ben educat**, **lisquet**, **corós**, **faròt**, **egrègi**, **destriat**, **gent**, **delicat**, **finau deu**.

grossierament adv. D'un biais grossier. Sin.: **maucreadament**, **rufament**.

grossierejar vi. Dire de grossieretats. Sin.: **blastemar**, **sacrejar**, **sacrar**, **renegar**, **jurar**.

grossieretat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es grossier, de cen que manca de finessa. 2. Paraula, accion grossiera: *Dire de grossieretats*. Sin.: **vilania**, **maucreança**, **rusteguesa**. Contr.: **gaube**, **civilitat**, **cortesia**, **delicadessa**, **destinga**, **farotaria**, **boan gost**.

grossiment n.m. 1. Accion de rendre mai gròs, d'engrandir. 2. Fach de devenir gròs, de si desvolopar. 3. Amplificacion: *Lo grossiment d'un affaire*. 4. (opt.) Rapoart dau diamètre aparent de l'imatge à-n-aqueu de l'objècte.

grossir vt. (*grossissi*) Rendre ò far paréisser mai gròs, mai voluminós, mai important: *Grossir un imatge*, *grossir una dificultat*. Var.: **engrossir**. ◆ vi. 1. Devenir ò semblar mai gròs, aumentar de volume: *A grossit de 10 kg*. Var.: **engrossir**. 2. Devenir mai important: *La soma a grossit*. Sin.: **créisser**.

grossissent, a adj. 1. Que fa paréisser mai gròs, qu'aumenta li dimensions aparenti: *De vèires grossissants*. 2. Que grossisse, que vèn totjorn mai gròs: *Una fola grossissenta*. Sin.: **creissent**.

grossista n.m. Negociant que vende en gròs.

grosso modo loc. adv. (mòts latins) En gròs, sensa intrar dins lu detalhs. Sin.: **à la gròssa**.

grossor n.f. 1. Estat, volume de cen qu'es gròs. 2. Volume, talha: *De la grossor d'una avelana*. 3. Enfladura, tumefaccion. Var.: **grossessa**.

grossut, uda adj. Pusleu gròs.

grotesc, a adj. Que fa nàisser lo rire per la sieu extravagança, ridicule: *Una idea grotesca, un personatge grotesc*. Sin.: **folesc**, **foarasens**.

grotesc n.m. Genre literari e artistic caracterisat per lo gust dau bizarre e de la caricatura.

grotescament adv. D'un biais grotesc.

grotesqui n.f. pl. (b.-a.) Decòrs murals, fachs d'arquitecturas de fantasia e d'arabescas mescladi de

pichini figuras, redescubèrts à la Renaissance dins de vestitges soterrats de la Roma antica e que d'artistas s'en inspirèron fins au s. XIX^{en}.

gru n.m. Grua (auceu).

grua n.f. Auceu escacier qu'una espècia, gris cendrat, travèrsa França e Occitània per ivernar en Àfrica. Var.: **gru**.

grua n.f. 1. Aparelh de levatge format d'un braç orientable montat sus un supoart d'autessa variabla. Sin.: **palanc**, **cabralèva**, **antènòla**. 2. (cín., tel.) Aparelh que permete lo desplaçament vertical ò de moviments combinats de la càmera.

grudar vt. Chaplar.

grucha n.f. (bot.) Fruch sec m'una lamella centrala que poarta li granas, coma dins la giroflea.

grudat n.m. Farina de blat fina e pura. Sin.: **semolon**.

gruèlha n.f. 1. Envelopa dura, calcària, que constitue l'esquelèt extèrne de la màger part dei mollusc, dei braquiopòdes, dei limaças. Sin.: **cauquilha**. 2. Envelopa dura d'unu fruchs: *Gruèlha de notz*. 2. Envelopa d'uni granas: *Gruèlha dei pèus*, *dei faiòus*. 3. Cupula, organe esqüamós que sostèn ò envelopa lu fruchs d'unu aubres de l'òrdres dei cupulifèrs: *La gruèlha de la castanha*.

gruiera n.f. Fromai d'origina soïssa, de forma cilindrica, fach mé de lach de vaca, afinat, dau calhat decopat, cuèch e esquiçat, de la crosta lavada (l'*emmental* e lo *comtat* son de varietat sde gruiera). Var.: **griviera**.

gruiforme n.m. *Gruiformes*: Òrdre d'auceus coma la grua, que si caracteríson per lo sieu bèc lòng e ponchut.

grum n.m. Fruch sensa merilhon (coma aqueu dau raïm). Sin.: **baga**.

grum n.m. 1. Gran (de sucre, de sau, etc.). Var.: **grun**. 2. Granule. 3. Grumareu.

grumareu n.m. Pichina bòcha formada per un liquide coagulat (lach) ò una substança pulverulenta (farina) mau delegada. Sin.: **grum**, **grumeu**.

grumeladura n.f. (metall.) Pichina bofiga accidentalada dins una pèça de fondaria.

grumelar (si) v.pr. Si metre en grumareus.

grumelat, ada adj. Que contèn de grumareus. Var.: **grumolós**.

grumolós, oa adj. 1. Que forma ò presenta de grumareus. Var.: **grumós**. 2. Que presenta de granulacions: *Una pèu grumolosa*.

grumós, oa adj. Grumolós.

grun n.m. Grum.

grunau n.m. Peis marin dei fonds betós dau plateau continental, dau morre proeminent, que pòu faire fins à 60 cm de lòng (lo ròsa es dich *roget*). Var.: **granau**. Sin.: **galineta**.

grunh(e) n.m. Extremitat dau morre dau poarc. Var.: **gronh**.

grunhiment n.m. 1. Crit dau poarc, de l'ors. 2. Son, paraula gaire intelligibla.

grunhir vi. (*grunhissi*) 1. Cridar, en parlant dau poarc, de l'ors, etc. 2. (fam.) Manifestar lo sieu maucontentament en protestant sordament, per de paraulas indistinti; ronhar, reinar.

grunir vi. (*grunissi*) Grinhar. Sin.: **cruissir, esclenir**.
grupi n.f. 1. Calòma. Var.: **grupia, gropiau**. 2) Cau assegurat sus un còrs immergit d'una dimension bastanta dins la tòca que lo gaviteu sigue vesible à mar auta.
grupia n.f. Grupi.
grúpia n.f. 1. Recipient dont mànjon lu animaus. 2. Presèpi.
gruppetto n.m. [gru'pet:to] (mòt italian) 1. (mús.) Grope constituït de 3 ò 4 nòtas brèvi que son avant ò après la nòta principala. 2. (ciclisme) Grope de ciclistas distanciats que si recàmpon en coa d'una corsa per arribar ensèm dins lu temps.
grut n.m. Pichon de la grua.
guadalopenc, a adj. e n. De Guadalopec. Var.: **guadalopecu**.
guadalopecu, ea adj. e n. Guadalopec
guaianés, esa adj. e n. De Guaiana.
guarani adj. e n. Si di d'un pòble d'Indians d'Amèrica dau Sud. ◆ n.m. Lenga indiana parlada principalament au Paraguai. 2. Unitat monetària principala dau Paraguai.
güaranina n.f. Cafeïna.
guatemalenc, a adj. e n. Dau Guatemala. Var.: **guatemaltèc**.
guatemaltèc, a adj. Guatemalés.
guèira n.f. 1. Garnidura metallica que protegisse l'extremitat, d'una cana, d'un parasòl, etc. 2. Element dispauat à l'extremitat d'una pèça per n'en facilitar l'assemblatge. 3. Extremitat d'una seringa, dont si fixa l'agulha. Var.: **gueiron**.
gueiron n.m. Guèira.
guèiser n.m. Foant d'aiga cauda ò de vapor.
guèlfe, a adj. e n. (ist.) Partidari dei papas, dins l'Euròpa medievals. Si destriàvon lu *guèlfes blancs* (moderats, coma lo poeta florentin Dante) e lu *guèlfes negres*. Var.: **vèlf**.
guelfisme n.m. Comportament, doctrina dei Guèlfes.
guembo, a adj. (it.) Estoart, endecat.
guenilha n.f. Vestit frust e brut. Sin.: **pelhandra, ropilha, estraçon, androlha, farda**.
guenilhós, oa adj. Vestit de guenilhas. Sin.: **pelhandrós, estraçat, frandalhat**.
guepard n.m. Mamifèr carnivòre d'Àfrica e d'Àsia, de la corsa totplen rapida, fins à 100 km/h (Lòng de 75 cm, sensa la coa; familha dei felides). Sin.: **onça**.
guerchejar vi. 1. Estar pertocat per lo guerchitge. 2. Virar volontariament lu uèlhen en d'endrechieras diferenti.
guerchitge n.m. Estrabisme.
guèrcho, a adj. Que sofrisse s'estrabisme.
gueridon n.m. Guerindon.
guerindon n.m. Taula redona, eventualament ovala, m'un pen central ò mé tres ò quatre pens. Var.: **gueridon**.
guerlin n.m. (mar.) Gròs cordatge per l'ormeijament ò lo remorcatge d'una nau. Sin.: **andrivau, andrивon, drifa**.
guèrra n.f. 1. Lucha armada entre Estats; situacion de conflicte que genèra: *Una declaracion de guèrra*. ◆ *Guèrra santa*: Menada en nom de motius religiós. ◆ *Pichina guèrra*: Guèrra de secutament; simulacre de

combat. ◆ *Guèrra lamp*: Ofensiva militària d'una durada corta, qu'a per amira d'obtenir una victòria decisiva per l'engatjament localisat e limitat dins lo temps d'un ensèm potent de foarças mecanisadi, terrèstri e aerenqui per destrúger rapidament la capacitat militària, economica ò politica de l'enemic. ◆ *Guèrra totala*: Que compoarta toi lu mejans de lucha e qu'a per amira l'anientament de l'adversari. ◆ *Guèrra quimica, nucleària, biologica*: Guèrra dins la quala son emplegadi d'armas quimiqui, nucleari, biologiqui. ◆ *Òme de guèrra*: Que lo sieu mestier es de faire la guèrra. ◆ *Nom de guèrra*: Escas-nom qu'una persona pilha quora fa la guèrra. 2. Lucha entre Estats, en defoara de tota lucha armada: *Guèrra economica*. ◆ *Guèrra dei ondas*: Usatge de la ràdio e de la television coma mejan de propaganda, de manipulacion de l'opinion. ◆ *Guèrra frèia*: Ostilitat latent, que non va fins au conflicte armat, dins li relacions internacionali, espec. entre grandis potèncas (Si parlava sobretot de *guèrra frèia* entre, d'un caire, l'Occident e lu Estats-Units e, de l'autre caire, L'Union Sovietica). 3. Lucha, conflicte: *Entre aqueli personas, es la guèrra*. 4. Accion per suprimir, destrúger quauqua ren: *Faire la guèrra ai ideas faussi*. ◆ *Faire la guèrra à quauqu'un*: Luchar per lo constrénher à cambiar de comportament.

guerrejaire, airtz adj. e n. Que guerreja.
guerrejar vi. (lit.) Faire la guèrra; batalhar, combatre longament, sovent.
guerrejatge n.m. Accion de guerrejar.
guerrier, a adj. 1. Relatiu à la guèrra: *D'activitats guerrieri*. 2. Portat à la guèrra: *Una nacion guerriera*.
guerrier, a n. 1. Persona que fa la guèrra; combatent, sordat. 2. Persona qu'a lo gust de la guèrra.
guerrilha n.f. Guèrra de secutament, d'emboscadas, de còups de man, menada per de tropas regulieri ò de partisans. Var.: **guerrilla** (esp.).
guerrilhier n.m. Que fa la guerrilha. Var.: **guerrillero**.
guerrilla n.f. (esp.) Guerrilha.
guerrillero n.m. (esp.) Combatant de guerrilha. Var.: **guerrilhier**.
guet n.m. Ghetto. Sin.: **sauvetat**.
gueta n.f. Benda de cuer ò de teissut que cuèrbe lo bas de la camba e lo dessobre dau solier. Sin.: **cambiera, caucier**.
guetoisacion (-izacion) n.f. Ghettoisacion (-izacion).
guetoisar (-izar) n.f. Ghettoisar (-izar).
guianés, esa adj. e n. De Guiana (region occitana).
guida n.f. 1. Persona que guida, fa vèire lo camin, fa visitar: *Una guida toristica*. Sin.: **menaire, acaminaire, passaire**. 2. Alpinista professional diplomat que mena una persona ò un grope de personas en montanha. 3. Conselhier, inspirator: *Una guida espirituala*. 4. Obratge que dona d'informacions classadi: *Una guida gastronomica*. 6. (mec.) Organe que sièrve à dirigir un element mobile. ◆ *Guida d'ondas*: Dispositiu destinat à guidar li ondas electromagnetiqui entre doi ponchs en limitant lei perdas d'energia per raionament. 7. (espec. au

pl.) Corrèia de cuer estacada au mòrs d'un cavau atelat per lo dirigir.

guidar vt. 1. Acompanhar (quauqu'un) per li mostrar lo camin. 2. Esclairar (quauqu'un) dins la causida d'una direccion intellectuala ò morala, d'una decision. 3. Mostrar lo camin, la via à: *La boana odor dau pisto m'a guidat fins à la coïna*. 4. Menar, faire agir, determinar: *Es l'interès que lo guida*. Sin.: **bailejar**, **governar**, **orientar**, **pilotar**.

guidon n.m. 1. Barra mé de manelhas, que comanda la direccion d'una bicicleta, d'un ciclomotor, etc. 2. Pichina pèça metallica fixada à l'avant dau canon d'una arma de fuèc, que sièrve à pilhar la linha de mira (m'au cran de mira e mé l'ulheton). 3. (mús.) Pichina nòta ò marca plaçada en fin de linha per indicar la nòta que comença la linha d'après. 4. (mar.) Pichona bandiera triangulara ò mé doi ponchas, auçada à la cima de l'aubre d'una nau per determinar una marca de comandament. Sin.: **bandeiròla**. 5. Jalon.

guilhotina n.f. 1. Instrument per decapitar lu condemnats à moart au mejan d'una lama que cala entre doi montants verticals. Sin.: **talhador**. 2. Pena de moart au mejan de la guilhotina: *Condamnar à la guilhotina*. 3. *Fenèstra à guilhotina*: Fenèstra à translacion verticala de l'encastre ò dei encastre dins un bastit canelat.

guilhotinaire n.m. Borreu qu'emplega una guilhotina.

guilhotinar vt. Decapitar au mejan d'una guilhotina.

guilhotinat, ada adj. e n. Que li an trencat la tèsta au mejan d'una guilhotina.

guimbarda n.f. (mús.) 1. Instrument de música populària compauat d'una lengüeta plegadissa fixada dins un encastre, que lo sieu son es amplificat per la boca de l'instrumentalista. 2. Anciana dança populària (s. XVIIⁿ - XVIIIⁿ).

guimpa n.f. 1. (anc.) Pèça de tela qu'enquadrava la cara e recalava sus lo coal e lo pièch, conservada dins lo costume d'unu òrdres religiós femenins. 2. Pichina camia en teïssut leugier que si poarta mé de raubas decoletadi.

guina n.f. Varietat de cerièia de color roge fosc, de la carn sucrada. Sin.: **grafion**.

guinchada n.f. Accion de guinchar. Sin.: **guinhada**, **alucada**, **agachada**.

guinchaluna n.m. Arlèri.

guinchar vi. Regarjar de travèrs. Sin.: **guinhar**, **alucar**, **agachar**.

guincho, a adj. De travèrs, en travèrs.

guindant n.m. (mar.) Autessa d'un pavalhon, d'una vela.

guindar vt. 1. (mar.) Auçar au mejan d'una carèla, etc.: 1491: «*II vettas de guindar...*» 2. *Guindar la tèsta*: Auçar la tèsta, bolegar la tèsta.

guindaressa n.f. (mar.) Foart cordatge que sièrve à auçar un aubre de cofa: 1518: «*Item l'entena e la guindaressa et gumenes per vellejar...*»

guindassejar vt. Guindar.

guindatge n.m. Accion de guindar.

guindeu (de) loc. adv. De travèrs: *Caminar de guindeu*. Sin.: **de bescaire**.

guinea n.f. Anciana moneda de còmpte anglesa, que valia 21 shillings.

guinean, a adj. e n.

guingalha n.f. Pichin objècte decoratiu, de gaire de valor. Var.: **quincalha**. Sin.: **belòri**, **babòia**.

guingalharìa n.f. 1. Ensèm d'objèctes, d'aisinas metallics que sièrvon coma autís, per netejar la maion, etc. 2. Industria correspondentia. 3. Negòci dont son venduts aquelu articles. 4 (fam.) Joeus faus, ò d'un luxe ostentatòri. . Var.: **quincalharìa**.

guingalhier, a n. Persona que fabrica ò vende de guingalharìa. . Var.: **quincalhier**.

guingueta n.f. Luèc de plaser populari situat generalament dins la banlega d'una granda vila, sovent foara, dont si pòu beure e balar.

guinha n.f. Rire mespresant; regaunhada, morre, carassa.

guinhacoa n.m. Cholh. Sin.: **enganapastre**, **pastorèla**, **galapastre**.

guinhada n.f. 1. Rire ò sorrire de mesprètz. Sin.: **degaunhada**, **regaunhada**. 2. Senhal que si fa me l'uèlh ò la man. Sin.: **guinchada**, **alucada**, **agachada**.

guinhafaussa n.f. Ipocrita. Sin.: **cacholeta**, **catachòrma**, **mercant de nhonha**, **acaptaire**.

guinhaire n.m. Segond det de la man, lo mai vesin dau pòles, que sièrve per indicar.

guinhaire, airitz n. Persona que fa de guinhadas.

guinhament n.m. Accion de guinhar.

guinhar vi. Rire mé mesprètz. Sin.: **guinchar**, **alucar**, **agachar**. ◇ *Guinhar li espatlas*: Auçar li espatlas per marcar de mesprètz, de desprètz. ◆ **si guinhar** v.pr. Clinhar. Sin.: **degaunhar**, **regaunhar**.

guinharar (si) v.pr. Si fendesclar.

guinharòta n.f. Astúcia, bescontorn qui si fa en corrent per escapar à quauqu'un. Sin.: **finta**.

guinhons n.m. pl. Bacants. Sin.: **barbiç**.

guinhonar vt. Odiar, detestar.

guinier n.m. Aubre que dona li guinas.

guirlanda n.f. 1. Cordon ornamental (de verdura, de flors, etc.), sovent festonat. 2. Riban de papier ò fieü agrementat d'ornaments, que sièrve per decorar. ◇ *Guirlanda luminoà*: Fieü electric que religa un grand nombre d'ampolas (espec. per li decoracions de Calenas). Var.: **garlanda**.

guisa n.f. À *la mieu (tieu, sieu...)* *guisa*: En foncion dau mieu biais d'agir, dei mieu gusts. Sin.: **govèrna**: À *la mieu (tieu, sieu...)* *govèrna*, ◆ loc. prep. *En guisa de*: À la plaça de. Sin.: **mena**: *En mena de...*

guisarma n.f. Arma d'asta dau fèrre asimetric m'un ò doi cròcs au revèrs (s. XIIⁿ - XVⁿ).

guitarra n.f. Instrument de la familha dau liut, dei coardas peçugadi (sièis lo mai sovent), m'una caïssa plata e un mànegue lòng que poarta de fretas: *Guitarra classica*. L'origina de la guitarra es orientala, manlevada a l'arabe *qitara*, venent dau grec *kithara*. Nomenada tanben *guitèrna* fins au s. XVIIⁿ. Se en Espanha es venguda d'una cèrta mena un instrument nacionau, coma que ne sigue a conquistat lo tot de la planeta. Dins lo temps, la guitarra èra provedida de quatre ò cinc coardas

guitarrier, a

dobli (còrs). Ancuèi, la guitarra classica, flamenco ò jazz possedisse sièis coardas simpli, sigue en nilon (classica), sigue en acier (folk, varietat, rock,...) acordadi ensin de la mai aguda a la mai bassa: *mi, si, sòl, re, la, mi*. La sieu portada cuèrbe tres octavas e una quinta. Lo sieu repertòri, tant classic coma modèrne es foarça expandit. ◇ *Guitarra electrica*: Que lu sieus sons son captats au mejan d'unu microfònes e amplificats.

guitarrier, a n. Persona que fabrica ò vende de guitarras.

guitarrista n. Persona que soana la guitarra.

guitarristic, a adj. Relatiu à la guitarra: *La tecnica guitarristica*.

guit gròs n.m. Ederon.

gúmena n.f. Cable per estacar l'àncora: 1384: «... *Bonifacio Boeti per pecio unam gumenam...*» A.C.Nice CC593 F. 1491: «*X gomenas vielhas e que n'y a 7 en terra...*»

günz n.m. (geol.) Promiera dei quatre grandi glaciacions de l'èra quaternària en Euròpa.

gunzian, a adj. Relatiu à la glaciacion de günz.

guppy n.m. Peis d'aquari dei colors vivi, que supoarta de temperaturas compresi entre 18 e 30 °C (Lo mascle mesura 3 cm de lòng, la femèla 6 cm).

gus, a n. 1. Persona reducha à la mendicitat; cèrcamonde. 2. Persona mepresabla, ladre. ◆ n.m. (ist.) Dins lu País-Bas espanhòus, calvinista flamenc, sovent gentilòme, que pilhèt part à la lucha còntre l'administracion espanhòla après lo 1566.

gusa n.f. (mar.) Pèça de fonda per saurrar una nau.

gusalha n.f. Canalha, fotralha, gentalha, sarsavalha.

gusard n.m. Gusàs.

gusaria n.f. Condicion ò accion de gus. Sin.: **misèria, gusada**.

gusàs n.m. Aumentatiu de *gus*. Var.: **gusard**.

gusejar vi. Menar una vida de gus.

gust n.m. 1. Aqueu dei cinc sens que permite de destriar li sabors. 2. Sabor d'un aliment: *Un gust salat, pebrat, sucrat, acide, amar*. 3. Desidèri dei aliments ò preferença per la sieu causida: *Aver lo gust dei doçors*. ◇ *Faire passar lo gust de*: Faire perdre una abituda. 4. Discerniment, sentiment de cen qu'es beu, boan, etc., sens intuitiu dei valors estetiقي: *Una persona de gust*. 5. Predileccion, preferença: *Aver de gust per la pintura*. Var.: **gost**. Sin. (4 e 5): **aptitud(a), capacitat, clinament, desirança, interès, disposicion, vocacion, clinada**.

gustacion n.f. Accion de tastar; percepcion dei sabors.

gustada n.f. 1. Accion de gustar, de tastar. 2. Percepcion dei sabors. Var.: **gostada**.

gustaire, airtz n. Tastaire. Var.: **gostaire**.

gustar vt. 1. Prear. 2. Tastar. Var.: **gostar**.

gustàs n.m. Marrit gust. Var.: **gostàs**.

gusta-solet n.m. inv. Egoïsta. Var.: **gosta-solet**.

gustatiu, iva adj. Que pertòca lo gust. ◇ *Nèrvi gustatiu*: Cadun dei doi nèrvis que vènon dei grèlhs de la lenga.

gustet n.m. Pichin gust agradiu. Var.: **gostet**.

gustós, oa adj. Qu'a un boan gust, saborós. Var.: **gostós**.

guta n.f. Gomaguta. Var.: **gutagamba**.

gutagamba n.f. Gomaguta. Var.: **guta**.

guttifèr, a adj. 1. (miner.) Que si presenta sota forma de gota: *Quartz guttifèr*. 2. (bot.) Que produe de gomaguta.

guttifèra n.f. *Guttifèras*: Família de vegetaus dicotiledoneus que contènon un suc gomoresinós qu'a de proprietats purgativi.

guttiferala n.f. Guttifèra.

gutural, a adj. 1. (fon.) Qu'es emés dau fond de la garganta, en parlant d'un son. 2. (anat.) Qu'apartèn au gawai. Var.: **guturau**.

guturala n.f. (fon.) 1. Consonanta posteriora coma la velària, l'uvelària e la faringala. 2. Consonanta que la sieu articulacion resulta de l'aplicacion de la lenga còntre lo paladat. Sin.: **palatala**.

guturau, ala adj. Gutural.

guyòt n.f. Pera d'una varietat sucrada.

guzla n.f. Instrument de música à coardas e arquet, d'usatge dins lu Balcans.

Gy Simbòle dau gray.

H

h Vuchena letra de l'alfabet (acha), que s'emplega en occitan dins lu digrafes *ch*, *lh*, *nh*. S'emplega finda en gascon à l'inciala d'un mòt en plaça de *f*: *hèsta* per *fèsta*, *hilha* per *filha*... Ma, en occitan escrich, la **h** s'emplega per d'uni expressions ò per d'unu noms dei autri lengas que non si poàdon occitanisar arbitràriament.

H Simbòle de l'idrogène.

H Simbòle dau henry.

ha Simbòle de l'ectar.

Ha Simbòle dau hahni.

habanera n.f. (mòt esp.) Dança d'origina cubana, dau ritme binari e sincopat. Var.: **avanera**.

hacienda n.f. (mòt esp.) Granda propietat fonsiera, en Amèrica latina.

haddock n.m. Aglefin fumat.

hahni n.m. Element quimic artificial (Ha), de numèro atomic 105 e que lo sieu isotòpe de massa 260 es estat obtengut ai Estats-Units en lo 1970.

haïtian, a adj. e n. D'Haïtí. Var.: **aïcian**, **aïtian**.

hamburger n.m. (angl.) Amborgés, ambörguer.

hannoverian, a adj. e n. D'Hannover.

Hansen *Bacille de Hansen*: Bacille responsable de la lepra.

hara-kiri n.m. Mòde de suicide particulier au Japon, que consistisse à si durbir lo ventre: *Si faire hara-kiri*. Sin.: **seppuku** (preferible en japonés). ◇ (fam. fig.) *Si faire hara-kiri*: Faire capotar volontariament lo sieu projècte, lo sieu afaire, etc.

haschish n.m. Ashish.

hawaiian, a adj. e n. D'Hawaii.

He Simbòle de l'eli.

henry n.m. Unitat de mesura d'inductança electrica (simb. H) equivalent à l'inductança d'un circuit claus dins lo quau una foarça electromotritz de 1 vòlt es producha quora lo corrent electric que percorre lo circuit varia uniformament à rason de 1 ampèr per segonda.

hèrtz n.m. Unitat de mesura de frequença (simb. Hz), frequença d'un fenomène periodic que lo sieu periòde es de 1.

hertzian, a adj. (telecom.) 1. Si di dei ondas e dei fenomènes electromagnetics. Sin.: **radioelectric**. 2. Qu'emplega d'ondas hertziani: *Una ret hertziana, una television hertziana*.

Hf Simbòle de l'afni.

Hg Simbòle dau mercuri.

hindostānī n.m. Indostani.

hinterland n.m. (geogr.) Rèire-país. ◇ (espec.) *Hinterland d'un poart, d'una via navigabla*: Zòna que dessièrve.

hip-hòp n.m. Movement artistic naissut au començament dei annadas 1970 dins lo Bronx e que

recampa lo graffiti, lo break-dancing, lo DJing, lo beat-boxing e lo rap.

hippie adj. e n. Adèpte d'una etica fondada sobre la non-violença e l'ostilitat à la societat industrialia, e que recomanda la libertat dins toi lu camps (Lo movement nasquèt à San Francisco dins li annadas 1960 e s'espandissèt en Euròpa dins li annadas 1970). Var.: **hippy**.

hippy adj. e n. Hippie.

hitlerian, a adj. Relatiu à la doctrina d'Hitler, au regime politic que metèt en plaça; partidari d'aquela doctrina, d'aqueu regime. Var.: **itlerian**.

hitlerisme n.m. Doctrina d'Hitler, nacional-socialisme. Var.: **itlerisme**.

hl Simbòle de l'ectolitre.

hm Simbòle de l'ectomètre.

Ho Simbòle de l'òlmi.

hondurenc, a adj. e n. D'Honduras.

honoris causa loc. adj. Si di de grades universitaris autrejats à de personalitats à títol onorific e sensa examèn.

hutó adj. e n. (dei doi genres) Dau grope etnic majoritari au Burundí e au Rwandà.

Hz Simbòle dau hèrtz.

I

i Novena letra de l'alfabet.

I Simbòle de l'ïòde.

-ia Sufixe occitan eissit dau latin ò dau grèc per exprimir la qualitat, la maualautia, li sciéncias, e per formar de substantius abstrachs: *Filosofia, geografia, matèria, anèmia, audàcia, quimìa, teologia...*

ià interj. S'emplega per far virar lo cavau à man seneca. Var.: **dià** !

iac n.m. Mamifèr romiaire vesin dau bòu que viu sus lu planisteus dau Tibet.

ialescent, a adj. Ialin.

ialin, a adj. (didact.) Qu'a l'aparença dau vèire; vitros. Var.: **ialescent**.

ialita n.f. 1. Opala d'una varietat transparenta e vitroa. 2. (med.) Inflamacion dau còrs vitrat de l'uèlh.

ialoïde, a adj. (didact.) Qu'a l'aparença e la transparença dau vèire.

ialoplasma n.m. Substança fundamentala dau citoplasma dins la quala lu organits e li inclusions son en suspension.

iambe n.m. (metr. anc.) Pen de vèrs compauat d'una brèva e d'una lòngra accentuada. ♦ Pèça satirica, en alexandrins qu'altèrnon mé d'octosillabes.

iambic, a adj. Compauat d'iambes.

iambografe, a n. Persona qu'escrivi d'iambes.

iat n.m. Iatus.

iatagan n.m. Sabre encorbat en doi sens opauats qu'usàvon dins lo temps lu Turcs e lu Arabes.

iatal, a adj. (med.) Relatiu à un iatus. Var.: **iatau**.

iatau, ala adj. Iatal.

iatrogène, a adj. (med.) Causat per lu tractaments medicals ò lu medicaments, en parlant d'una malautia, d'un accident morbide.

iatrogenèsi n.f. (med.) Complicacion provocada per un remèdi.

iatrogenia n.f. (med.) Estudi de l'iatrogenèsi.

iatrogenic, a adj. (med.) Relatiu à l'iatrogenèsi.

iatus n.m. 1. (ling.) Seguida de doi vocalas qu'apartènon à de sillabas diferenti, au dedintre d'un mòt ò au limit de doi mòts. 2. (anat.) Orifici accidental ò natural: *Iatus l'esofaguian dau diafragma*. 3. Mancança de continuitat, de coerença: *I a un iatus entre la teoria e lu fachs*. Var.: **iat**.

ibèr, a adj. e n. Dei Ibèrs. ♦ n.m. Lengua non indoeuropea que lu Ibèrs parlàvon dins l'Antiquitat.

iberic, a adj. 1. Relatiu à l'Ibèria. 2. Relatiu à l'Espanha e au Portugal: *Lu país iberics*.

iberida n.f. Planta que d'uni espècias son cultivadi coma plantas ornamentals (Família dei crucifèras).

iberis n.m. Genre constituït de vint-a-sèt espècias de plantas erbaceï ò d'aubrilhons originari de la region mediterranea.

iberisme n.m. Movement politic e cultural dau s. XIX^{en}, que volia consolidar e melhorar li relacions entre Espanha e Portugal.

iberista n. Relatiu à l'iberisme; partidari de l'iberisme.

iberoman, a adj. Iberoroman.

iberomaniac, a adj. Iberoromaniac.

iberoroman, a adj. Iberomaniac.

iberoromaniac, a adj. (ling.) Si di dei lengas romani dau territòri iberic. Var.: **iberoroman**.

ibid. Abreviacion de *ibidem*.

ibidem adv. (mòt latin) Au meme luèc d'un tèxto. Abrev.: **ibid.**

ibís n.m. Auceu escacier dau bec lònge e corbat vèrs lo bas (Família dei plataleides). L'ibís sacrat, que lu ancians Egipcians veneràvon coma una incarnacion dau dieu Tòt, avia un plumatge blanc, en defoara de la tèsta, dau coal e d'una part dei alas, qu'èron negres.

ibiscus n.m. Aubre tropical dei bèli flors, qu'una dei sieu espècias es l'ambreta e una altra fornisse un textile (Família dei malvaceas).

ibogaïna n.f. Alcaloïde qu'a d'efèctes pariers à-n-aquelu dei anfetaminas.

ibridacion n.f. Crosament entre doi varietats, doi raças d'una mema espècia ò de doi espècias diferenti.

ibridar vt. Realisar l'ibridacion de.

ibride, a adj. e n.m. 1. Animau ò vegetau que resulta d'una ibridacion: *Lo muu es un ibride de l'ae e de l'ega*. 2. (fig.) Compauat d'elements despariers; composit: *Una arquitectura ibrida*. 3. (ling.) Si di d'un mòt qu'es constituït d'elements que vènon de lengas diferenti (ex. *automobila*, que vèn dau grèc *auto* e dau latin *mobilis*).

ibridisme n.m. Ibridacion entre de varietats vesini.

ibridòma n.m. Cellula eissida de la fusion de doi cellulas diferenti (linfocit e cellula cancerosa) que permete d'obtenir d'anticòrs monoclonals.

ibronha n. (fr.) Bevaïron, chocaton. Sin.: **sac de vin, escuragòto**.

ibronharia n.f. (fr.) Embriaguessa.

ibrohnàs, assa n. (fr.) Aumentatiu d'*ibronha*. Sin.: **sadolàs**.

ibronhejar vi. Si comportar en ibronha.

icac n.m. Fruch de l'icaquier.

icac n.m. Aubrilhon american de la família dei rosaceas, que lo sieu fruch es manjadís.

icarian, a adj. e n. 1. Relatiu à l'Icaria; abitant d'aquela iscla. 2. Relatiu au personatge d'Icar.

icarian, a adj. *Juècs icarians*: Exercicis acrobatics que fan lu antipodistas.

iceberg n.m. [l'ajsberg] (mòt anglés) 1. Blòc de glaça de granda talha que flòta à la susfàcia de la mar (La porcion foara de l'aiga representa solament de cinc parts una de l'autessa totala de l'iceberg). Sin.: **glaça flotanta, montanha de glaça**. 2. (fig.) *La part immergida de*

l'iceberg: La part esconduda, e sovent mai importanta, d'un affaire.

icecream n.m. (mòt anglés) Crema glaçada.

icendre n.m. Cendre.

icneumon n.m. 1. Mangosta. 2. Insècte imenoptèr que la sieu larva es parasita dei toaras.

icnografia n.f. Representation d'un edifici per projeccion horizontala e geometrala sus un plan.

icnografic, a adj. De l'icnografia; relatiu à l'icnografia.

icnologia n.f. Sciènça qu'estúdia li traças laissadi per lu animaus (pista de desplaçament, femsas, sobrias...).

icnologic, a adj. Relatiu à l'icnologia.

icòna n.f. 1. Imatge dau Crist, de la Vierge, dei sants, dins la Glèia de rite oriental. 2. (inform.) Pichin pictograma que representa una accion, un objècte, un logicial, un tipe de fichier, etc. Li icònas, dins un premier temps, servion d'autís per rendre li interfàcias grafiqui de l'usancier mai simpli d'utilisacion. 3. Celebritat representativa, vedeta dins un camp donat: *Una icòna de la mòda, una icòna dau cìnema*.

iconic, a adj. Que si repoarta à l'imatge en tant que signe.

iconisar (-izar) vt. Transformar en icòna.

iconoclasia n.f. Iconoclasme.

iconoclasme n.m. Doctrina oficiala sota d'unu emperaires de l'Empèrre Bisantin, qu'avía enebit li icònas, lu imatges sants ai cristians de rite oriental. Var.: **iconoclasia**. Contr.: **iconolatria**.

iconoclasta adj. e n. 1. Partidari de l'iconoclasme. 2. (fig.) Que cèrca à destrúger tot cen qu'es estacat au passat, à la tradicion. Contr.: **iconolatra**.

iconoclastic, a adj. Relatiu ai iconoclastas.

iconofil(e), a adj. e n. Que li agràdon lu imatges, lu tableus, etc.

iconofilia n.f. Interès per lu imatges.

iconofòbe, a adj. e n. Si di d'una persona qu'a la fòbia dei imatges, dei tableus, etc.

iconofòbia n.f. Fòbia dei imatges, dei tableus, etc.

iconogène n.m. Sau de sòdi emplegat coma revelator fotografic.

iconografe, a adj. Especialista d'icnografia.

icnografia n.f. 1. Estudi descriptiu dei diferenti representacions figuradi d'un meme subjècte; ensèm dei imatges correspondents. 2. Estudi de la representacion figurada dins una òbra particuliera. 3. Ensèm de l'illustracion d'una publicacion (libre, revista, etc.).

icnografic, a adj. Relatiu à l'icnografia.

iconolatra adj. e n. 1. Persona acusada de rendre un culte idolatra ai imatges. 2. Tèrme injuriós que lu iconoclastas emplègon còtra lu catolics. Contr.: **iconoclasta**. ♦ adj. Que pertòca la veneracion dei imatges sants.

iconolatria n.f. 1. Doctrina cristiana favorabla au culte dei imatges, à la representacion plastica dei personas divini, de la Vierge e dei sants. 2. Tèrme injuriós que lu iconoclastas emplègon còtra lu catolics.

icnologia n.f. Science de la représentation dans les arts des figures allégoriques, mythiques et

emblématiques, et de leurs attributs; *p. méton.*, répertoire de ces représentations. *Iconologie chrétienne*.

iconològue, òga n. Especialista d'icnologia.

iconologic, a adj. Relatiu à l'icnologia.

iconomane, a adj. e n. Qu'a una passion desmesurada per lu imatges, lu tableus, etc.

iconomania n.f. Passion desmesurada per lu imatges, lu tableus, etc.

iconomètre n.m. Dispositiu d'un aparelh fotografic que permete de mesurar la distança focala necessària au quadratge e au format de l'imatge que si vòu fotografiar.

iconometria n.f. Mesura de la distança focala de l'objectiu.

iconometric, a adj. Que presenta de caractèrs metrics.

iconoscòpi n.m. 1. (telev.) Tube electronic analisaire d'imatge. 2. Dispositiu de lentilha divergenta, que fa aparèisser à escala reducha, l'imatge d'un site previst per èstre fotografiat.

iconostasi n.f. Paret cubèrta d'icònas, que separa la nau dau santuari di li glèias de rite cristian oriental.

iconostròfe n.m. Instrument d'optica que dona un imatge enversat, utilizat per lu escrincelaires.

iconoteca n.f. Emplaçament per conservar de documents-imatges (gravaduras, fòtos, etc.) repertoriats e classats en vista de la sieu utilisacion.

icòr n.m. 1. Sang purulent. 2. Sang dei dieus. 3. (geol.) Emanacion mineralisatritz dau magma qu'embeu li ròcas vesini que metamorfòsa.

icorós, oa adj. Que contèn de sang purulent.

icosaedre n.m. Polièdre de vint fàcias.

icosagòne n.m. Figura geometrica de vint costats.

icsa n.f. Vint-a-quatre letra de l'alfabet, qu'en occitan si di [s] (*fixar*) ò [z] (*exemple*). Var.: **icse**.

icse n.m. Icsa.

ictèri n.m. (med.) Coloracion jauna de la pèu deuguda à la presença dins lo sang e lu teissuts de pigments biliaris. Sin. corrent: **jaunissa**.

icteric, a adj. e n. Relatiu à l'ictèri; que sofrisse d'ictèri.

ictèricia n.f. (med.) Coloracion jauna anormala de la pèu, dei mucoas e dau blanc de l'uèlh.

ictèridat n.m. *Ictèridats*: Familha de passerons americans, vesins dei estorneus.

ictèrigène, a adj. Que provòca un ictèri.

icterocefal(e), a adj. Qu'a la tèsta jauna.

icteroemorragic, a adj. Caracterisat per un ictèri e d'emorragias.

ictèromelanuric, a adj. Relatiu à un ictèri e à de melanuria.

ictèropòde, a adj. Qu'a li patas jauni.

ictèròt, a adj. Qu'a li aurelhas jauni ò de tacas jauni de cada costat de la tèsta.

ictiofagia n.f. Fach de si noirir de peis.

ictiofague, ga adj. Que si noirisse de peis.

ictiografe, a n. Persona qu'estúdia e dessenha de peis.

ictiografia n.f. Art d'estudiar e de dessenhar lu peis.

ictioïde, a adj. Qu'a la forma d'un peis.

ictiòl n.m. Òli sulfurós emplegat dins lo tractament de divèrsi malautias de la pèu.

ictiologia n.f. Estudi dei peis.

ictiologic, a adj. Qu'apartèn à l'ictiologia.

ictiologista n. Especialista d'ictiologia.

ictiòrnis n.m. Auceu de mar dau cretaceu d'Amèrica nordenca, de la dimension d'una gabianòla m'au bèc provedit de dents.

ictiosaure n.m. Grand reptile (de 1 à 10 m de lòng) de l'èra segondària, que semblava lu peis-cans, espadons e daufins e adaptat à la vida pelagica.

ictiòsi n.f. Malautia genetica rara que pertòca principalament la pèu. Es un estat permanent (malautia cronica) lo mai sovent definitiu. Si caracteriza per una pèu foarça sèca e per la presença d'una quantitat excessiva de «pelliculas de pèus moarti» que si destàcon continualament.

ictis n.m. Monograma relatiu au Crist; li inicialas acampadi de la sieu expression grèga signifìcon *peis*, aqueu d'aquí devengut sovent lo simbòle dau Crist.

ictus n.m. 1. (metr. anc.) Batement de la mesura d'un vèrs, dins la poesia antica. 2. (med.) Manifestacion morbida brutala. ◇ *Ictus apoplectic*: Apoplexia.

id. Abreviacion per *idem*.

ida n.f. Peis d'aiga doça de color roja, alevat dins lu estanhs (Lòng 40 cm, familha dei ciprinidats).

idartròsi n.f. (med.) Escorrement de liquide dins una articulacion.

idatic, a adj. Que contèn d'idatides.

idatide n.f. Larva de la tènna equinocòca, que si desvolopa dins lo fetge ò lo paumon de divèrs mamifèrs e de l'òme.

idatisme n.m. Borbotge causat per la vibracion dau liquide contengut sota pression dintre un quist, quora si pica sus la paret abdominala. Sin.: **fremiment idatic**.

idea n.f. 1. Representacion abstracha d'un èstre, d'un rapoart entre de causas, d'un objècte, etc.: *L'idea dau beu, dau ben*. 2. Representacion simplificada, imprecisa de quauqua ren: *As una idea de l'ora?* 3. Biais de vèire, opinion, apreciacion: *Far conóisser li sieu ideas politiqui*. 4. Inspiracion, concepcion literària ò artistica: *Un autor que manca d'ideas*. 5. Pensada, concepcion novèla de quauqua ren: *Una idea revolucionària*. ◇ *Aver l'idea de*: Aver lo projècte de. Sin.: **èime**. 6. Esperit, ment: *Ai dins l'idea que non vendrà*. Sin.: **èime**. 7. (filos.) Essença intelligibla dei causas sensibli; concèpte, nocion: *L'idea de moart*. 8. (psicopat.) *Idea fixa*: Representacion mentala que s'impaua mé tenacitat à la consciença e que lo sieu subjècte mesconoisse lo caractèr patologic. Sin.: **frapacion**. ◇ Per ext., idea qu'ocupa tiranicament l'esperit. ◆ pl. Representacions ligadi à un estat afectiu: *Aver d'ideas negri*. Sin.: **si frapar**. ◇ (fam.) *Si faire d'ideas*: Imaginar de causas faussi. Sin.: **si faire de farfantèlas, d'enlusiments**. ◇ *Aver li ideas dubèrti*: Non èstre borricat, embarrat dins lu sieus sentiments. Èstre sensa prejudjats. ◇ *Idea ben clavada*: Idea afortida.

Var.: **idèia**.

ideable, a adj. Imaginable.

ideacion n.f. (psicol.) Formacion e encadenament dei ideas.

idea-foarça n.f. Idea principala d'un rasonament, que deu menar à una accion.

ideal, a adj. 1. Qu'existisse solament dins la pensada e non dins la realitat: *Un monde ideal*. ◇ (espec.) Que pertòca l'idea, qu'es una concepcion de l'esperit: *La geometria rasona sobre de figuras ideali*. 2. Qu'a toti li qualitats desiderabli, que tende à la perfeccion: *Un amic ideal, una solucion ideala*. 3. (filos.) Que pertòca li ideas; qu'es de la natura dei ideas. Var.: **ideau**.

ideal n.m. 1. Modèle d'una perfeccion absoluta que respoande ai exigenças estetiquí, morali, intellectuali de quauqu'un, d'un grope: *Un ideal de beutat, aver una ideal*. 2. Cen que dona totala satisfaccion: *Viure sensa trabalhar, vaquí l'ideal!* 3. (mat.) Sotagrope additiu d'un aneu commutatiu, tau que lo produch d'un element dau sotagrope per un element quau que sigue de l'aneu es contengut dins lo sotagrope. 4. (psican.) *Ideal dau ieu*: Instança dau ieu que causisse li valors morali que constituïsson lo sobre-ieu. Var.: **ideau**.

idealament adv. D'un biais ideal.

idealizacion (-izacion) n.f. 1. Accion d'idealisar; fach d'èstre idealisat. 2. (psican.) Procèssus per lo quau l'objècte dau desidèri es investit de qualitats imaginari.

idealisar (-izar) vt. Donar un caractèr, una perfeccion ideala à (una persona, una caua).

idealisator (-izator), tritz adj. e n. Qu'idealisa.

idealisme n.m. 1. (filos.) Corent, tendença que subordena à la pensada tota existença, tot èstre objectiu e exterior à l'òme. 2. Comportament, caractèr d'una persona qu'aspira à un ideal elevat, sovent utopic: *L'idealisme dei joves*.

idealista adj. e n. 1. (filos.) Qu'apara l'idealisme. 2. Qu'a una concepcion ideala, ma sovent utopica, dei valors sociali.

idealitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es ideal 2. (filos.) *Idealitat matematica*: Estatut dei objèctes matematics, definits dins lo camp de la sieu utilizacion per li règlas de la sieu construccion.

idear vt. (*ideï*) Imaginar.

ideassa n.f. Granda idea.

ideat n.m. (psicol.) Representacion dins la percepcion, l'imatge ò lo concèpte.

ideau, ala adj. Ideal. ◆ n.m. Ideal.

ideeta n.f. Pichina idea sensa gaire d'importança.

idèia n.f. Idea.

idem adv. (mòt latin) Parierament (S'emplega per evitar de repeticions). Abrev.: **id**.

idempotent, a adj. (mat.) *Element idempotent d'un ensemble* E provedit d'una lèi de composicion intèrna: Element tau que lo compauat de l'element e per e sigue e eu-meme.

identic, a adj. 1. Qu'es totalament parier, que presenta una semblança totala: *Doi maions identiqui*. 2. Qu'es unic, que fa un solet objècte: *De mèrç d'origina identica*.

identicament adv. D'un biais identic, parierament.

identificable, a adj. Que pòu èstre identificat. Sin.: **reconoissable**.

identificacion n.f. 1. Accion d'identificar; fach de s'identificar: *L'identificacion d'un ladre, l'identificacion de la pensada e de l'èstre*. 2. (psican.) Procèssus psiuc per lo quau lo subjècte s'assimila sigue à una altra persona, sigue à un objècte d'amor.

identificar vt. (*identifiqui*) 1. Establir l'identitat de (quauqu'un): *Identificar un criminal*. 2. Determinar la natura de (una causa): *Identificar de flors*. 3. Assimilar à una altra causa: *Identificar un òme politic à un regime*. ◆

s'identificar v.pr. (*à, embé*) Si rendre, en pensada, identic à: *S'identificar à un personatge fictiu*.

identificator n.m. (inform.) 1. Simbòle emplegat en programacion per designar una variabla ò una foncion. 2. Informacion que permete de si connectar à un sistema informatic.

identificatòri, òria adj. Que pertòca l'identificacion.

identitat n.f. 1. Cen que fa qu'una causa es rigorosament de la mema natura qu'una altra: *Identitat de gusts*. ◇ (log.) *Principi d'identitat*: Principi fondamental de la logica tradicionala segond lo quau tota causa es identica à ela-mema («A es A»). 2. Caractèr fondamental e permanent de quauqu'un, d'un grope: *Afirmar la sieu identitat, crisi d'identitat*. ◇ (psicol.) *Identitat sociala*: Conviccion d'un individu d'appartenir à un grope social, que repaia sobre lo sentiment d'una comunautat geografica, linguistica, culturala, e que mena à d'unu comportaments especifics: *Identitat occitana*. 3. Ensèm de donadas de fach e de drech (data e luèc de naisença, nom de maion, pichin nom, etc.) que perméon d'individualisar quauqu'un: *Verificar l'identitat de quauqu'un*. ◇ *Pèça d'identitat*: Document oficial que compoarta una fotografia e d'indicacions d'estat civil. ◇ *Identitat judiciària*: Servici de polícia encargat espec. de relevar de traças e d'indicis sus lu luècs d'una infraccion, d'establir de fichas senhaletiqui. 4. (mat.) Egalitat verificada per toti li valors assignadi ai tèrmes indeterminats. ◇ *Identitats remirabli*: Egalitats que sièvon à la resolucion d'equacions e à la factorisacion: $(a+b)^2 = a^2 + 2ab + b^2$, $(a-b)^2 = a^2 - 2ab + b^2$, $(a+b)(a-b) = a^2 - b^2$. ◇ *Identitat sus un ensemble E*: Aplicacion de E dins E que, à tot element, assòcia aquel element e-meme.

ideogenia n.f. (filos.) Sciènça que tracta de l'origina dei ideas.

ideograma n.m. (ling.) Signe grafic que representa lo sens dau mòt e non lu sons.

ideografia n.f. Escriptura ideografica.

ideografic, a adj. Que pertòca l'escriptura per ideogramas.

ideografisme n.m. Escriptura ideografica.

ideologia n.f. 1. Sistema d'ideas que constitue un còrs de doctrina filosofica e que condiciona lo comportament individual ò collectiu. 2. (espec.) Per lu marxistas, produccion qu'una classa sociala dominanta opèra dins lo monde dei ideas e que permete à-n-aquela classa de sostenir la sieu dominacion economica sobre la classa dominada. 3. (pej.) Sistema de pensada, d'ideas, vague e neblós.

ideologic, a adj. Relatiu à l'ideologia.

ideologisacion (-izacion) n.f. (sociol.) Procèssus que permete à un grope social de si reconóisser dins un ensèm de representacions relatiu au sieu ròtle ò au sieu estatut istoric.

ideològue, òga n. 1. Persona qu'es à l'origina de la doctrina d'un grope. 2. (pej.) Persona que viu dins un monde d'ideas, qu'ignòra la realitat. ◆ pl. Grope de filosòfes que, à la fin dau s. XVIII^a, e au començament dau s. XIX^{en}, contúnhon la tradicion dau sensualisme.

ideomotor, tritz adj. (psicol.) Que participa à l'encòp de la representacion e de la motricitat.

ideós, oa adj. 1. Qu'a totplen de projèctes. 2. Fantaumier, capriciós.

ides n.m. pl. ò n.f. pl. Dins l'Antiquitat, quinzen jorn dei mes de març, mai, julhet e octòbre e tretzen jorn dei autres mes, dins lo calendier roman. Var.: **idis**.

idiacant n.m. Peis ossós, negre, serpentinforme, provedit d'una boca grandassa foartament dentada e d'organes luminós, que viu dins lu abís.

idilli n.m. 1. (lit.) Pichina poesia que canta l'amor dins un decòr campèstre. 2. Amor tendre e ingenú. 3. Relacion armonioa entre individus ò gropes.

idillic, a adj. 1. (lit.) Relatiu à l'idilli. 2. Marcat per una ententa perfiecha. 3. Meravilhós, ideal: *Si faire una idea idillica de la vida*.

idioblast n.m. Cellula de tot en tot despariera dei autri.

idiocia n.f. 1. Mancança d'inteligença, de boan sens. 2. Caractère inèpte, estupide de quauqua ren. 3. Accion, paraula que tradisse un esperit gaire intelligent; accion inconsiderada. Sin.: **nescitge, bestiesa, abestiment, idiotessa**.

idiocrasia n.f. (med.) Natura, espècia, caractèr, disposicion, temperament pròpri d'una causa, d'una substança animala, minerala ò vegetala.

idioelectric, a adj. Cen que si difa dins lo temps dei còrs que si podíon electrisar per fretaments, valent à dire dei isolants.

idiofònes adj. e n. pl. Tèrme relatiu ai instruments de música non provedits de coardas ò de membranas, que lo sieu còrs solide basta per donar un son (xilofòne, cliquetas, etc...).

idioglossia n.f. Alteracion patologica dau lengatge.

idiolatria n.f. Amor exagerat de la sieu pròpria persona.

idiolècte n.m. (ling.) Ensèm dei particularitats lengatgieri pròpri à un individu donat.

idiòma n.f. Tot instrument de comunicacion linguistic qu'una comunautat emplega (lenga, dialècte, etc.).

idiomatic, a adj. Caracteristic d'un idiòma donat.

idiomatisme n.m. Biais de dire pròpri à un parlar, à una lenga.

idiomòrfe, a adj. adj. Si di d'un mineral qu'a una forma pròpria. Contr.: **allotriomòrfe**.

idiomuscular(i), a (-ària) adj. Tèrme donat à la contraccion muscularia provocada per la percussion dau muscle.

idiopatia n.f. Malautia qu'a la sieu existènça pròpria, sensa èstre la consequença d'una altra.

idiopatic, a adj. Relatiu à l'idiopatia.

illuminant, a adj. Qu'illumina. Var.: **enluminant, alumenant**.

illuminar vt. 1. Esclairar d'una lutz viva. Var.: **enluminar, alumenar**. Sin.: **enluisir**. 2. Donar un esclat viu à: *Un rire qu'esclaira la cara*.

illuminat, ada adj. Persona que sostèn à fond una idea, una doctrina, m'un zèle fanatic; utopista. Sin.: **fanatic, escaufat, foarasens**. Var.: **enluminat, alumenat**. ◆ n.m. pl. Illuminati.

illuminati n.m. pl. (mòt italian) Societat secreta originària de Baviera.

illuminatiu, iva adj. (teol.) *Vida illuminativa*: Segonda etapa de l'ascèsi mistica dins la quala Dieu esclaira l'ànima.

illumineisme n.m. Doctrina d'unu movements religiós marginals, fondada sobre la credença en una illuminacion interiora ò de revelacions inspiradi directament per Dieu.

illusiment n.m. Illusion; farfantèla.

illusion n.m. 1. Interpretacion erronea d'una donada sensoriala. Sin.: **farfantèla, enlusiment, fantaumia, pantai, semblafausa**. Var.: **illusiment**. ◇ *Illusion d'optica*: Error relativa à la forma, ai dimensions, à la color dei objectes. ◇ *Illusion opticogeometrica*: Error de la percepcion visuala de figuras geometrici, que si manifesta e cò de toi lu individús per una sobrestimacion ò una sotestimacion sistematiqui de longuessa, de susfàcia, de direccion ò d'incurvacion. 2. Error de l'esperit; credença faussa, erronea. ◇ *Si faire d'illusions*: S'enganar.

illusionable, a adj. Que pòu èstre illusionat.

illusionar vt. Enganar (quauqu'un) au mejan d'illusions, far nàisser d'illusions dins l'esperit de (quauqu'un). Var.: **illuisir**. ◆ **s'illusionar** v.pr. S'enganar, si faire d'illusions. Sin.: **s'embarlugar**.

illusionat, ada adj. Que si fa d'illusions. Var.: **illusit**. Sin.: **embarlugat**.

illusionisme n.m. 1. Art d'enganar lo regard de l'espectator per dextèritat manuala ò per trucatge; prestidigitacion. 2. (b.-a.) Practica baroquejanta per lu sieus efèctes accentuats de perspectiva, de luminisme, de faussa apareença.

illusionista n. Artista de varietat que practica l'illusionisme; prestidigitator.

illuisir vt. Enganar, far nàisser d'illusions dins l'esperit de (quauqu'un). Var.: **illusionar**. Sin.: **embarlugar**. ◆ **s'illuisir** v.pr. Si faire d'illusions.

illusit, ida adj. Illusionat. Sin.: **embarlugat**.

illusòri, òria adj. Pròpri à enganar per una apareença faussa que non si realisa: *Es illusòri d'esperar lo succès*. Sin.: **enganaire**.

illusoriament adv. D'un biais illusòri. Sin.: **faussament**.

illustracion n.m. 1. Accion d'illustrar un tèxto; imatge que figura dins lo tèxto d'un libre, d'un jornal. 2. Accion d'illustrar, de rendre clar: *Aquò pòu servir d'illustracion à la tieu tèsi*.

illustraire, airitz adj. e n. Qu'illustra.

illustrament adv. D'un biais illustre.

illustrar vt. 1. Ornar (un libre, un jornal, etc.) d'imatges, de gravaduras, de dessenh. 2. Rendre mai clar au mejan de nòtas, d'exemples. 3. (lit.) Rendre illustre, celèbre: *Lo vilatge de Ribassiera, que Mèstre Gag a illustrat*. ◆ Sin.: **engloriar, s'illustrar** v.pr.

illustrat, ada adj. Que presenta d'illustracions: *Un libre illustrat*. ◆ n.m. Jornal illustrat, que compoarta totplen d'illustracions, de bendas dessenhadi.

illustratiu, iva adj. Que sièrve d'exemple, caracteristic.

illustrator, tritz n. Artista que fa d'illustracions (especialament per un libre, un jornal).

illustre, a adj. Celèbre, d'un grand renom: *Una familha illustra*. Sin.: **famós, engloriat, celebre, conoissut**.

illustrissime, a adj. Títol donat à d'unu personatges, principalament à d'aus dignitaris eclesiastics.

illutacion n.f. Banh de beta; aplicacion de beta sus una part dau còrs.

illutar vt. Sotametre (quauqu'un) à un banh de beta; aplicar de beta sus (una part dau còrs).

illuvi n.m. Orizont d'un soal que resulta d'una illuviacion. Var.: **illuvion**.

illuviacion n.f. Amolonament, dins un orizont dau soal, d'elements qu'an subit una dissolucion dins d'autres orizonts dau soal.

illuvial, a adj. Que resulta de l'illuviacion. Var.: **illuviau**.

illuviau, ala adj. Illuviau.

illuvion n.m. Illuvi.

ilmenita n.f. (miner.) Oxide natural de fèrre e de titani, que si tròva dins d'unu esquists cristallins.

ilmenorutil n.m. Varietat negra de rutil, formada d'oxide de titani me de fèrre, de niòbi e de tantal.

ilom n.m. Cicatricula.

ilombà n.m. Nom comercial d'un boasc dau Cameron e dau Gabon.

ilòta n.m. 1. Esclau d'Estat, à Sparta. 2. (lit.) Òme reduch au darrier gra de misèria, d'ignorança, de servilitat.

ilòta n.f. Illòta.

ilotisme n.m. Condicion d'ilòta. 2. Estat d'ignorança, de servilitat.

imacion n.f. Dins l'Antiquitat grèga, pèça de drap que servia de manteu lòng.

image n.m. Imatge. ■ La forma etimologica es *image*, ma *imatge* es una forma englobanta panoccitana, mai confòrma à la prononciacion de l'occitan referencial.

imaginablement adv. D'un biais imaginable.

imaginable, a adj. Que pòu èstre imaginat. Sin.: **pensable**.

imaginacion n.f. 1. Facultat de si representar per l'esperit d'objectes ò de fachs irrealis ò jamai percevuts, de restituir de percepcions ò d'experienças anteriori. Var.: **imaginativa**. 2. Facultat d'inventar, de crear: *Artista qu'a totplen d'imaginacion*. Sin.: **idea**. 3. (lit.) Caua imaginària; construccion pauc ò pron quimerica de l'esperit: *Es una pura imaginacion*.

imaginaire, aitzitz adj. e n. Qu'existisse unencament dins l'imaginacion, que non es reau. Sin.: **quimeric, fantastic, illusòri, romanesc, irreau, utopic**. Var.: **imaginari**. ◆ n. Persona qu'imagina.

imaginal, a adj. Que pertòca l'imago, dins lu insèctes. Var.: **imaginau**.

imaginar vt. Si representar mentalament. 2. Aver l'idea de, inventar. Sin.: **engenhar**. ◆ **s'imaginar** v.pr. Si figurar, crèire sensa fondament. Sin.: **idear**.

imaginari, ària adj. 1. Qu'existisse solament dins l'esperit; sensa realitat, fictiu. Var.: **imaginaire**. ◇ *Malaut imaginari*: Persona que si cretz malauta sensa l'èstre. Sin.: **ipocondriac**. 2. (mat.) *Part imaginària d'un nombre complèxe z*: Nombre real y, notat $\text{Im}(z)$, dins l'escriptura $z: x + iy$. ◇ *Nombre imaginari*: Nombre complèxe que non es real (la sieu part imaginària non es nulla). ◇ *Nombre imaginari pur*: Nombre complèxe que la sieu part imaginària es nulla.

imaginari n.m. 1. Camp de l'imaginacion, dei cauas que l'imaginacion crea. 2. (psican.) Categoria de l'ensèm «simbolic/imaginari/real», que rebate lo desidèri dins l'imatge que lo subjècte a d'eu-meme.

imaginariament adv. D'un biais imaginari.

imaginatiu, iva adj. e n. Qu'imagina facilament, qu'es inventiu ò que laissa la sieu imaginacion l'emportar. Sin.: **ideós**.

imaginativa n.f. Imaginacion; capacitat, potença d'imaginar.

imaginau, ala adj. Imaginal.

imago n.m. Insècte adulte, arribat au sieu desvolopament complet e apte à si reproduire.

imago n.f. (psican.) Representacion inconscienta que regisse lu rapoarts dau subjècte au sieu environament.

imalaian, a adj. Imalaienc.

imalaienc, a adj. De l'Imalaia. Var.: **imalaian**.

imam n.m. 1. Cap religiós musulman. 2. Cap d'una escòla juridica ò teologica islamica.

imamat n.m. 1. Carga ò dignitat d'imam. 2. Foncion de l'imam coma cap de la comunautat musulmana.

imatge n.m. 1. Representacion d'un èstre ò d'una caua per lu arts grafics ò plastics, la fotografia, lo film, etc. 2. Representacion estampada d'un subjècte quau que sigue. *Imatge religiós*: Sant. 3. (fig.) Cen que reprodu, imita ò, per ext., evòca quauqu'un, quauqua ren: *Aquest enfant es l'imatge de son paire*. 4. Ensèm de ponchs ò d'elements representatius de l'aparença d'un objècte, formats à partir dau raionament emés, rebutat, difusat ò transmés per l'objècte. ◇ (espec.) Reproduccion inversada d'un objècte qu'un mirau dona. 5. Representacion mentala d'un èstre ò d'una caua. ◇ *Imatge (de marca)*: Representacion favorabla que si dona, envèrs l'opinion, una firma una institucion, un personatge public. 6. (psicol.) *Imatge mental*: Representation psiquica d'un objècte absent. 7. Expression qu'evòca la realitat per analogia ò semblança m'un camp diferent d'aquieu au quau s'aplica; figura, metafòra: *S'exprimir au mejan d'imatges*. 8. (mat.) *Imatge d'un element x de E per una correspondença ò una relacion de E vèrs F*: Ensèm dei elements de F associats à x dins aquesta relacion (Se la

correspondença es una aplicacion f , lo sieu imatge comprèn un solet element de F, notat $f(x)$). ◇ *Imatge d'una aplicacion f de E vèrs F*: Ensèm dei imatges per f dei elements de E. Var.: **image**.

imatgier, a adj. 1. Persona que vende d'estampas, d'imatges. 2. À l'Atge Mejan, escultor de figuras, mai rarament miniaturista. Var.: **imatgista**.

imatginós, oa adj. (it.) Imatjat.

imatgista adj. Imatgier.

imatjar vt. Ornar d'imatges.

imatjaria n.f. Ensèm d'imatges que representon de fachs, de personatges, etc. 2. Art, fabricacion, comèrci dei imatges popularis. 3. Tecnica que permete d'obtenir d'imatges à partir de diferents tipas de raionament (lume, infraroge, ultrasons, rais X, etc.): *Imatjaria medicala, espaciala*.

imatjat, ada adj. Ornat d'imatges, de metafòras: *Un estile imatjat*. Var.: **imatginós** (it.), **imatjós**.

imbarbut, uda adj. Imbèrbe. Sin.: **rascle**.

imbatable, a adj. Que non pòu èstre batut. Sin.: **invencible**.

imbecil(ly)ament adv. D'un biais imbecille. Sin.: **nesciamment, bestiament**.

imbecil(le), a adj. e n. 1. Desprovedit d'intelligença; estúpide. Sin.: **caluc, toarca, cogorda, auceu, badòc, bèstia, estaci**. 2. (med.) Pertocat d'imbecillitat.

imbecillitat n.f. 1. Estupiditat, nescitge. Sin.: **calugaria, caluquitge, nescitge, bestiesa**. 2. Acte ò paraula que fa vèire aquesta estupiditat. 3. (med.) Deficit intellectual profund.

imbecillòt, a adj. e n. Un pauc imbecille.

imbellicós, oa adj. Que non es bellicós.

imbenedit, ida adj. Que non es estat benedit.

imbèrbe, a adj. Sensa barba. Var.: **imbarbut, rascle**.

imberlina n.f. Estòfa d'amoblament, de l'armadura en satin, entrebescada de seda e de fiu, me d'ondraduras regadi.

imbevable, a adj. 1. Que non si pòu beure, espec. à causa dau sieu marrit gust. 2. Insuportable.

imblaimable, a adj. Que non pòu èstre blaimat.

imblocacion n.f. Ancian metòde de sepultura dei excomunicats, que lo sieu cadabre ère recubèrt de tèrra ò de pèiras au mitan d'un camp.

imbricat, ada adj. Si di dei cauas que si recuèrbon parcialament, coma lu teules; entrebescat.

imbrandablement adv. Solidament, fermament.

imbrandable, a adj. 1. Solide, que non bolega: *Una rocàs imbrandable*. 2. Fèrme, que non si laissa abatre: *Una persona d'un coratge imbrandable*. Sin.: **incambiadís**.

imbricacion n.f. 1. Estat de cauas imbricadi. 2. Ligam estrech, intime. Sin.: **encabestrament, entremesclament**.

imbricar vt. (*imbriqui*) Engatjar un objècte dins un autre, dispauar de cauas de tau biais que sígon imbricadi. Sin.: **encabestrar, entremesclar**. ◆ **s'imbricar** v.pr. Èstre ligat d'un biais estrech.

imbricat, ada adj. Si di dei cauas que si recuèrbon parcialament, coma lu teules; entrebescat. Sin.: **encabestrat, entremesclat**.

imbroglio n.m. (mòt italian) 1. Situacion confusa e d'una granda complexitat; affaire embrolhat. Sin.: **mesclum, garibolada, pegàs**. 2. (teatre) Pèça que la sieu intriga es totplen complicada.

imbrolh n.m. Embrolh.

imbrifugue, uga adj. Que presèrve de la pluèia: *Un capeu imbrifugue*.

ime, a adj. Umide.

imèn n.m. Membrana que tapa pauc ò pron completament la vagina de la frema verge.

imèn n.m. (lit.) Maridatge. Var.: **imeneu**.

imene litre, a adj. Qu'a lu elitres membranós.

imeneal, a adj. (lit.) Relatiu au maridatge. Var.: **imeneau**.

imeneau, ala adj. Imeneal.

imeneu n.m. (lit.) Maridatge. Var.: **imèn**.

imèni n.m. Dins lu fonges, jaça que fórmon lu elements productors d'espòras.

imencarpe, a adj. Que lo sieu fruch es membranós.

imendiccion n.f. (bot.) Aubret de Madagascar e d'Indochina foarça vesin dau quinquinà.

imengrafia n.f. (anat.) Descripcion dei membranas.

imenelepiasi n.f. Infectacion per de vèrps dau genre imenelepis.

imenelepidoptèr, a adj. e n.m. Si di d'un insècte qu'a li alas membranoï e recubèrta d'una pousa esqüamoïa.

imenelepis n.m. Genre de vèrps cestòdes, que la sieu espècia *H. nana* ò *H. murina* es una tènica que lo garri transmete à l'òme..

imengologia n.f. Tractat dei membranas.

imengomicèt n.m. *Imengomicèts*: Embrancament de fonges basidiomicèts qu'an un imèni exterior.

imengoptèr, a adj. e n.m. *Imengoptèrs*: Òrdre d'insèctes dei metamorfòsis completi, mé doi pareus d'alas solidari pendent lo vòl, que la sieu larva non pòu subvenir soleta ai sieus besonhs, e que còmpta mai de 100 000 espècias (coma li abelhas, li vèspas e li formigas).

imidàsòl n.m. L'imidasòl es un intermediari de biosintèsi de l'istidina que si forma à partir de l'imidasòl gliceròl fosfat mé la perda d'aiga. D'estructura cristallina, la sieu formula moleculària es C₃H₄N₂.

imide n.m. (quim.) Derivat de l'ammoniac, de formula generala (RCO)₂NH, dins lo quau doi atòmes d'idrogène an laissa la plaça à doi gropes aciles RCO.

imina n.f. (quim.) Compauat obtengut per condensacion dei aldeïdes e dei cetònas mé l'ammoniac ò li aminas primari (nom generic).

imipramina n.f. Medicament antidepressiu (timoanaleptic) triciclic.

imitablement adv. D'un biais imitable. Sin.: **retipablement, revertablement**.

imitable, a adj. Que pòu èstre imitat. Sin.: **retipable, revertable**.

imitacion n.f. 1. Accion d'imitar quauqu'un ò d'evocar quauqua ren. Sin.: **retime, revèrt**. 2. Accion de reproduire artificialament una matèria, un objècte ò de faire una còpia d'un objècte de valor; aquesta reproduccion, aquesta còpia. 3. (mús) Procediment d'escriptura que consistisse à reproduire lo meme dessenh melodic d'una part à l'autra.

imitaire, airtz adj. e n. Qu'imita. Sin.: **retipaire, revertaire**.

imitar vt. 1. Reproduire lo comportament de quauqu'un, d'un animau, lo bosin, lo movement de quauqua ren. Sin.: **retipar, revertar**. 2. Accion de reproduire artificialament una matèria, un objècte, copiar. 3. Pilhar per modèl. 4. Èstre una imitacion de, presentar lo meme aspècte que.

imitatiu, iva adj. De la natura de l'imitacion: *Armonia imitativa*.

imitativament adv. D'una mena imitativa.

imitator, tritz adj. e n. Qu'imita. Var.: **imitaire**. Sin.: **retipaire, revertaire**. ◇ (espec.) Artista que la sieu especialitat es d'imitar la votz d'autri personas.

immaculat, ada adj. 1. Sensa la taca plus pichina ò d'un blanc absolut. 2. Qu'es sensa minga taca morala. ◇ *Immaculada Concepcion*: Privilegi segond lo quau la Vierge Maria es estada preservada dau pecat original, dògma definit per Pio IX lo 8 de decembre dau 1854 en seguida à l'aparicion de Maria à Bernadeta Sobirós a Lorda en li revelant: «*Que soi èra Immaculada Concepcion...*»

immancablament adv. Sensa manca, segurament.

immancabable, a adj. 1. Que si deu produre segurament, que deu rejónher lo sieu objectiu. 2. Que non si pòu mancar.

immanejable, a adj. Que non pòu èstre manejat.

immanença (-èncià) n.f. 1. Estat de cen qu'es immanent. 2. (filos.) Presença en l'òme de la sieu finalitat, per op. à la transcendança.

immanent, a adj. 1. (filos.) Qu'es contengut dins un èstre, que resulta de la natura d'aquest èstre. 2. *Justícia immanenta*: Justícia que vèn naturalament d'un acte complit, que punisse lo colpable sensa intervencion d'un agent exterior.

immanentisme n.m. (filos.) Sistema fondat sobre la nocion d'immanença.

immanierat, ada adj. Que non es manierat.

immanjable, a adj. Qu'a un gust tant marrit que non si pòu manjar; que non es manjadís.

immanobrabable, a adj. Que non pòu èstre manobrat.

immarcescible, a adj. (lit.) Que non pòu passar: *Una glòria immarcescible*.

immaridable, a adj. Si di d'una persona qu'es difficile de la maridar.

immaterial, a adj. Que non a una consistença corporala. Var.: **imateriau**.

immaterialament adv. D'un biais immaterial.

immaterialisar (-izar) vt. Rendre immaterial.

immaterialisme n.m. (filos.) Sistema idealista que renga l'existença de la matèria.

immaterialista adj. 1. Relatiu à l'immaterialisme. 2. Partidari d'aquesta doctrina.

immaterialitat n.f. Qualitat, estat de cen qu'es immaterial.

immateriau, ala adj. Immaterial.

immatriculacion n.f. Accion d'immatricular, fach d'èstre immatriculad; numèro ensinda atribuit: *Immatriculacion d'un militar, d'una automobila, immatriculacion au registre dau comèrci*. Var.: **matricula**.

immatricular vt. Inscriure sus la matricula, sus un registre public (un nom, un numèro d'identificacion). Var.: **matricular**.

immatriculat, ada adj. Provedit d'una immatriculacion. Var.: **matriculat**.

immatur(e), a adj. Que non a encara la sieu maturitat intellectuala, afectiva.

immaturitat n.f. Estat de quauqu'un qu'es immature, que manca de maturitat psicologica, intellectuala ò afectiva.

immediat, a adj. 1. Que vèn just avant ò just après, sensa que li sigue un intermediari; dirècte, instantaneu. Contr.: **premeditat**. ◇ (filos.) *Conoissença immediata*: Conoissença per intuicion, per op. à la conoissença *mediata*. 2. (quim.) *Analisi immediata*: Separacion dei constituents d'un mesclum. 3. (feud.) *Feu immediat*: Feu que relevava directament dau sobeiran e, dins lo Sant Empèri, de l'emperaire. ◆ n.m. Dins l'immediat: *Per lo moment*.

immediatament adv. Dins l'instant, sensa asperar. Sin.: **de tira, sus lo còup, tot d'una**.

immediates(s)a n.f. 1. Caractèr de cen qu'es immediat. 2. (feud.) Qualitat d'un feu immediat.

immeditat, ada adj. Fach sensa èstre estat preparat, pensat.

immelman n.m. (dau nom d'un as de l'aviacion alemanda de la promiera guèrra mondiala) Figura d'acrobacia aerenca que consistisse en un mièg bocla vertical seguit d'una mièja capotada.

immemorable, a adj. 1. Que remonta à l'antiquitat mai auta, foarça alunhat dins lo passat. 2. Qu'es tant ancian que non s'en conoisce plus l'origina. Var.: **immemorial**.

immemorial, a adj. Immemorable. Var.: **immemoriau**. Sin.: **de memòria perduda**.

immemorialament adv. D'un biais immemorial.

immemoriau, ala adj. Immemorial.

immens(e), a adj. Que presenta una estenduda, de dimensions, una valor, una intensitat considerable: *La mar immensa*. Sin.: **colossal, desmesurat, gigantesc, illimitat, infinit, indefinit, incommensurable**.

immensament adv. D'un biais immense. Sin.: **colossalament, desmesuradament, infinidament, indefinidament, illimitadament, gigantescament, incommensurablament**.

immensitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es immense, foarça vaste. 2. Caractèr de cen qu'es considerable en grandessa, en intensitat. Sin.: **vastor, vastetat**.

immensurable, a adj. Que non si pòu mesurar. Sin.: **incommensurable**.

immergible, a adj. Que pòu èstre immergit.

immergir vt. Faire penetrar completament en un liquide. ◆ **s'immergir** v.pr. Si prefondar, penetrar en un liquide.

immergit, ida adj. Qu'es sota l'aiga. 2. *Economia immergida*: Ensèm de activitats economiqui non declaradi. Sin.: **economia soterrana**.

immeritat, ada adj. Que non es meritat. Sin.: **injust, injustificat**.

immersion n.f. 1. Accion de plonjar un còrs dins un liquide. 2. Fach de metre una persona dins un mitan donat: *Emparar una lenga per immersion* (dins un mitan dont es parlada). 3. (astron.) Començament de l'ocultacion d'un astre. 4. (mar.) *Linha d'immersion*: Interseccion dau nivèu de l'aiga mé la cenchà d'una nau que si declina de doi menas: *linha d'immersion bassa* quora lo naviri es desproedit de carga, e *linha d'immersion auta* quora lo naviri es proveit de la sieu carga maximala autorisada. Sin.: **linha de carga**.

immersiu, iva adj. Fach per immersion.

immesurablament adv. D'un biais que non si pòu mesurar.

immesurabilitat n.f. Estat de cen qu'es immesurable.

immesurable, a adj. Que non si pòu mesurar.

immesurat, ada adj. Que non es estat mesurat.

immetodic, a adj. Que manca de metòde.

immetodicament adv. D'un biais immetodic.

immigracion n.f. Arribada, dins un país, d'estrangers que vènon per s'installar. Contr.: **emigracion**.

immigrant, a adj. e n. Qu'immigra, que si vèn installar dins un país diferent dau sieu. Contr.: **emigrant**.

immigrar vi. Si venir fixar dins un país diferent dau sieu país d'origina. Contr.: **emigrar**.

immigrat, ada adj. e n. Qu'a immigrat. Contr.: **emigrat**.

imminença (-ència) n.f. Caractèr de cen qu'es imminent: *Un perill imminent*.

imminent, a adj. Qu'es à mand de si produire: *Partença imminente*.

imminentament adv. Sus lo còup; d'aquí gaire.

immiscir vt. (lit.) Mesclar quauqu'un (à). ◆ **s'immiscir** v.pr. 1. Intervenir indiscretament dins cen qu'es de la competença dei autres: *S'immiscir dins la vida privada dei vesins*. Sin.: **si mesclar**, (pop.) **ficar lo nas, s'ingerir, s'entremetre, s'entremesclar**. 2. (dr.) Faire acte de proprietat sobre lu bens d'una successon.

immiscibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es immiscible.

immiscible, a adj. Si di d'un còrs que non si pòu mesclar m'un autre.

immisericòrdia n.f. Mancança de misericòrdia.

immisericordiós, oa adj. Que manca de misericòrdia.

immistificable, a adj. Que non si pòu mistificar.

immixion n.f. Accion de s'immiscir dins lu afaires dei autres. Sin.: **ingerença**.

immobile, a adj. Que non bolega, que demòra fixe. Sin.: **plantat, palficat, estadís**.

immobiliari, ària adj. e n. Immobilier.

immobilier, a adj. 1. Qu'es immòble, compauat de bens immòbles. 2. Relatiu à un immòble.

immobilier n.m. Ensèm de professions qu'intervènon dins la comercialisacion dei immòbles, dei maions, etc. Var.: **immobiliari**.

immobilisacion (-izacion) n.m. 1. Accion d'immobilisar; fach d'èstre immobilisat. 2. (econ.) Element que non circula de l'actiu d'una empresa (bastiments, terrens, màquinas e material, brevets, fond de comèrci, etc.).

immobilisar (-izar) vt. 1. Rendre immobile; empachar ò arrestar lo movement de. 2. *Immobilisar de capitals*: Lu emplegar per d'investiments que lu rëndon indisponibles per un autre objectiu. ♦ **s'immobilisar (-izar)** v.pr. S'arrestar, finir la sieu corsa: *La veitura s'es immobilisada dins lo valat*. Sin.: **s'enferrar**.

immobilisme n.m. Disposicion à si satisfaire de l'estat (social, politic, etc.) present; oposicion sistematica à tot cambiament.

immobilista adj. e n. Que manifèsta d'immobilisme.

immobilitat n.f. Estat d'una persona ò d'una caua qu'es ò sembla sensa movement.

immòble, a adj. e n. (dr.) Si di d'un ben que non pòu èstre desplaçat (*immòble per natura*) ò que la lèi considèra tau (*immòble per destinacion*). Contr.: **mòble**.

immòble n.m. Bastiment important per la sieu talha. Sin.: **maionassa, ostalàs**. ◇ (espec.) Bastiment partit en apartaments per particulars ò adobat per n'en faire de bureus: *Immòble en coproprietat*.

immoderacion n.f. Absença de moderacion.

immoderadament adv. D'un biais immoderat.

immoderat, ada adj. Que despasa la mesura: *Un prètz immoderat*. Sin.: **desmoderat**

immodestament adv. D'un biais immodèste; sensa modestia.

immodèste, a adj. (lit.) Que manca de modestia, de pudor.

immodestia n.f. (lit.) Mancança de pudor.

immodificable, a adj. Que non pòu èstre modificat.

immodulable, a adj. Que non si pòu modular.

immodulat, ada adj. Que non es modulad.

immolable, a adj. Susceptible d'èstre immolat. Sin.: **sacrificable**.

immolacion n.f. Accion d'immolar, de s'immolar; sacrifici.

immolaire n.m. Sacrificaire. Sin.: **sacrificator**.

immolar vt. 1. Tuar (quauqu'un, una bèstia) per l'ofrir en sacrifici à una divinitat. 2. (lit) *Faire morir*: La guèrra immòla totplen de victimas. 3. (lit.) Sacrificar (quauqu'un, quauqua ren) per satisfaire una exigença (morala, passionala, etc.): *Immolar la sieu libertat ai sieus interès materials*. Sin.: **sacrificar**. ♦ **s'immolar** v.pr. (lit.) Si suicidar, especialament en si faguent cremar: *S'immolar per lo fuèc*.

immonde, a adj. 1. Brut à n'en far nàisser de desgust. 2. D'una bassessa ignòbla: *De prepaus immondes*. Sin.: **descorós, òrre, orresc, afrós**.

immondessa n.f. Impuretat.

immondícia n.f. Caua bruta ò impura. Sin.: **brutitge, porcaria**. ♦ (pl.) Rementa, bordilhas.

immondicitat n.f. Caractèr de cen qu'es immonde.

immontable, a adj. Que non si pòu montar: *Un cavau immontable*.

immoral, a adj. Qu'agisse au contrari de la morala establida; qu'es contrari à n-aquesta morala. Var.: **immorau**.

immoralament adv. D'un biais immoral.

immoralisme n.m. Doctrina que nega tota accion morala.

immoralista adj. e n. Relatiu à l'immoralisme; partidari de l'immoralisme.

immoralitat n.f. Caractèr de cen qu'es immoral; acte immoral.

immorau, ala adj. Immoral.

immortal, a adj. 1. Que non es subjècte à la moart. 2. Qu'es considerat coma devent durar totjorn. 3. Que lo sieu sovenir demòra dins la memòria dei òmes. Var.: **immortau**.

immortal, a n. 1. Dieu, diva, dins la mitologia antica. 2. Membre de l'Acadèmia francesa. Var.: **immortau**.

immortala n.f. 1. *Immortalas*: Plantas dei flors persistenti, que n'i a 4 genres e pauc ò pron 400 espècias. 2. Flor d'aqueli plantas. Sin.: **sempreviva, saureta, èrba de catarri, eternala, flor dau boan Dieu**.

immortalament adv. D'un biais immortal.

immortalisacion (-izacion) n.f. Accion d'immortalisar; lo sieu resultat.

immortalisar (-izar) vt. Rendre immortal dins la memòria dei òmes, espec. dins una representacion artistica ò literària: *Immortalisar un luèc*.

immortalisme n.m. Doctrina que pretende que dins un futur pròche la sciènça porrà rendre lu òmes immortals.

immortalista n. Scientific partidari de l'immortalisme.

immortalitat n.f. 1. Qualitat, estat de cen qu'es immortal, d'un èstre immortal. 2. Sobrevivença etèrna dins l'esperit dei òmes.

immortau, ala adj. e n. Immortal.

immortificacion n.f. Estat d'una persona que non es mortificada.

immortificat, ada adj. Que non es estat mortificat.

immotivat, ada adj. 1. Qu'es sensa motivacion. 2. Sensa motiu, sensa rason. Sin.: **injustificat**.

immudablement adv. D'un biais immudable. Var.: **immutablement**.

immudabilitat n.f. 1. Qualitat de cen qu'es immudable. 2. (dr.) Caractèr dei convencions juridiqui que non poàdon èstre modificadi per la volontat dei contractants.

immudablement adv. D'un biais immudable. Var.: **immudablement**.

immudable, a adj. Que non pòu èstre mudat. Var.: **immutabile**. Sin.: **incambiable**.

immum-serum n.m. Immuserum.

immun(e), a adj. (med.) Si di de l'organisme immunisat ò d'un dei sieus constituents qu'intervèn dins la respoasta immunitària.

immúner vt. Immunisar.

immunigène, a adj. *Poder immunigène*: Proprietat qu'an lu antigènes de provocar dintre un organisme la formacion d'anticòrs especificament opauats a cadun d'elu.

immunisacion (-izacion) n.f. Accion d'immunisar; fach d'èstre immunisat.

immunisacion (-izacion) n.f. (mar.) *Cadena d'immunisacion*: Dispositiu de cables electricis sota tension plaçats sus lu costats dau poant en neutralisant lo camp magnetic de la cencha, previst per aparar li naus que navígon au mitan d'un camp de minas magnetiqui. Sin.: **degaussament**.

immunisaire (-izaire), airtiz adj. Immunisant.

immunisant (-izant), a adj. Qu'immunisa. Var.: **immunisaire**.

immunisar (-izar) vt. 1. Rendre refractari à una malautia. 2. (fig.) Metre à la sosta d'un mau, d'una passion, d'una influença nociva. Sin.: **immúner**.

immunisina n.f. Substança qu'apareisse en lo serum d'un animau que li es estat injectat un antigène.

immunista n. Privilègi de l'immunitat autrejada à una persona.

immunitari, ària adj. (med.) Relatiu à l'immunitat d'un organisme.

immunitat n.f. 1. (biol.) Resistença naturala aquistada d'un organisme viu à un agent infecciós (micròbi, virus) ò toxic (verins, toxines de fonges). 2. (dr.) Exempcion d'uni cargats, d'uni devers, etc. ◊ *Immunitat parlamentària*: Privilègi que fa que lu parlamentaris non poàdon èstre jutjats senza l'autorisacion de l'assemblada à la quala apartèn. ◊ *Immunitat diplomatica*: Privilègi dei agents diplomatics que fa que, espec., non poàdon èstre mes en causa per li juridiccions dei Estats dont son en mission.

immunocompetent, a adj. (med.) Si di d'un leucocit, d'una cellula, qu'an li sieu defenses immunitari pròpri.

immunodeficiença (-éncia) n.f. Estat patologic dins lo quau lo sistema immunitari non assegura plus lo sieu ròtle de proteccion, laissant l'organisme vulnerable ai infeccions.

immunodeficient, a adj. e n. Que presenta una immunodeficiença.

immunodeficitari, ària adj. (med.) Relatiu à una deficiença dei mecanismes immunitaris.

immunodepressiu, iva adj. Relatiu ai immunodepressors. Var.: **immunosupressiu**.

immunodepressor n.m. Si di d'un medicament ò d'un tractament que pòu diminuir ò suprimir li reaccions immunitari, ciclosporina, radiacions ionisanti. Var.: **immunosupressiu**.

immunodeprimit, ida adj. e n. Que non a de reaccions immunitari normalis.

immunodiagnostic, a adj. Determinacion de l'estat immunitari d'una persona.

immunoestimulant, a adj. e n.m. Immunostimulant.

immunofluorescència (-éncia) n.f. Tecnica de diagnostic immunologic fondada sobre la coloracion au mejan d'una substança fluorescenta dei anticòrs que, en si combinant à l'antigène correspondent, perméton de lo metre en evidença l'examen microscopic.

immunogène, a adj. Que produe l'immunitat.

immunogenetica n.f. Sciença qu'estúdia la formacion de substanças que poàdon generar l'immunitat.

immunoglobulina n.f. Anticòrs qu'assegura l'immunitat umorala, proteïna presenta dins lo sang e li secrecions, capabla de si combinar especificament à l'antigène qu'es à l'origina de la sieu produccion.

immunologia n.f. Part de la biologia e de la medecina qu'estúdia lu fenomènes d'immunitat.

immunologic, a adj. Relatiu à l'immunologia.

immunologista n. Especialista d'immunologia.

immunopatologia n.f. Patologia ligada à-n-un problema d'immunitat.

immunoquimia n.f. Estudi dei factors quimics de l'immunitat.

immuserum n.m. Serum qu'immunisa còtra quauqua ren. Var.: **immum-serum**.

immunostimulant, a adj. e n.m. Qu'estimula li defenses immunitari. Var.: **immunoestimulant**.

immunosupressor n.m. Immunodepressor.

immunosupressiu, iva adj. Immunodepressiu.

immunotecnologia n.f. Tecnica de fabricacion d'anticòrs monoclonals per d'ibridòmas.

immunoterapia n.f. Tractament per lo quau si renfoarça ò s'estimula l'immunitat d'un organisme per l'injeccion d'anticòrs correspondent.

immunotolerant, a adj. Que non reagisse à l'introduccion d'un antigène donat per la produccion d'anticòrs correspondent.

immutabilitat n.f. Immudabilitat.

immutablement adv. Immudablement.

immutabile, a adj. Immudable.

imna n.f. Cant latin estrofic, poema religiós que, dins la liturgia cristiana, s'atròba dins l'ofici divin.

imnari n.m. Recuèlh d'imnas.

imne n.m. 1. Ancianament, cant à la glòria d'un dieu, d'un eròi, sovent associat à-n-ritual religiós. 2. Cant, poema liric à la glòria d'un personatge celèbre, d'una granda idea, etc. ◊ *Imne nacional*: Cant patriotic associat ai ceremònias publiqui.

imnic, a adj. Relatiu à un imne, ai imnes.

imnografe n.m. Poeta qu'a compauat d'imnes liturgics.

imnografia n.f. Art de compauar d'imnes.

imnologia n.f. Art de crear e d'estudiar lu imnes.

imo, a adj. Sople, umide. Var.: **imós**; Sin.: **aigaiós**.

imor n.f. Umor.

impaccion n.f. (med.) 1. En medecina veterinària, designa un colmatatge des viscèras per una quantitat tròup importanta de cellulòsa non digerida. 2. Fracha d'un oàs caracterisada per un afonsament d'un costat e un salhent de l'autre.

impaciència (-iència) n.f. Mancança de paciència; incapacitat à suportar quauqu'un, quauqua ren; incapacitat à si constrénher ò à asperar. Var.: **despaciència**. Sin.: **tissa, enervament, febrilitat, enrabiadura, nervositat**.

impacient, a adj. Que manca de paciència; que vòu quauqua ren d'un biais cochós e inquiet. Var.: **despacient, impacientós**. Var.: **nonpacient, maupacient**. Sin.: **atissat, embilat, febrineu, enrabiât, nerviós**. ◆ n. Persona impacienta.

impacientament adv. Embé impaciença. Var.: **despacientament**.

impacientar vt. Faire perdre la paciència à; faire embilar. Var.: **despacientar**. Sin.: **atissar, enervar, enrabiâr**. ◆ **s'impacientar** v.pr. Perdre paciència.

impacientós, oa adj. Impacient. Var.: **despacientós**.

impactable, a adj. Que pòu èstre impactat per quauqua ren. Sin.: **pertocable, atocable**.

impactar vt. Aver un impacte, una incidència sobre: *La crisi impacta lo moral dei familhas*. Sin.: **pertocar, tocar, atocar, concernir**.

impacte n.m. 1. Fach, per un còrs èo un projectile, de n'urtar un autre: *L'impacte es estat violent*. Sin.: **acip, acipada, tocadura**. ◇ *Ponch d'impacte*: Ponch dont es arribat lo projectile. ◇ *Angle d'impacte*: Angle de tombada d'un projectile. 2. Efècte que quauqua ren produe; influença que n'en resulta: *L'impacte d'una campanha publicitària*. 3. Influença que quauqu'un a, per li sieu ideas: *L'impacte d'un escrivan*. 4. *Estudi d'impacte*: Estudi que vèn avant lu grands travalhs (rotas, installacion industrials, etc.) e que s'interèssa ai consequenças sus l'environment.

impactor n.m. (cirur.) Instrument cirurgical per practicar l'impaccion.

impadronisacion (-izacion) n.f. (lit.) Accion de s'impadronisar. Var.: **impatronisacion**.

impadronisar (-izar) (s') v.pr. S'establir en mèstre en quauque luèc. Var.: **s'impatronisar**.

impagable, a adj. 1. Que non pòu èstre pagat. 2. Totplen comic.

impagat, ada adj. Que non es estat pagat. ◆ n.m. Deute, efècte non pagat.

impalà n.m. Antilòpa d'Àfrica australa e orientala, que viu en grands tropeus e que lo sieu mascle poarta de còrnas en forma de lira.

impalliable, a adj. Que non si pòu palliar.

impalpabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es impalpable.

impalpable, a adj. 1. Tant fin que non si pòu sentir en lo tocant. 2. (fig.) Tant teune que non si pòu remarcar: *Un cambiament impalpable*.

impaludacion n.f. Infeccion per lo parasit dau paludisme.

impaludat, ada adj. e n. Qu'a subit una impaludacion. ◆ adj. Si di d'una region infectada per lo paludisme.

impanacion n.f. (teol.) Consubstanciacion.

impanator n.m. Aqueu que fa circular li ideas de l'impanacion.

impar, a adj. 1. Si di d'un nombre que non si pòu partir per 2: *9 es un nombre impar*. 2. Qu'es exprimit au mejan d'un nombre, d'una chifra impara: *Lu nombres pars s'acàbon per 1, 3, 5, 7 e 9*. 3. (anat.) *Organes impars*: Organes que non an un simetric (estòmegue, fetge, etc.). 4. (mat.) *Foncion impara*: Foncion f tala que $f(-x) = -f(x)$. Var.: **despar**. Contr.: **par**.

imparable, a adj. Que non si pòu parar, evitar, arretar.

imparcial, a adj. Que non favoreja un còtra l'autre; equitable: *Un veaire impartial, un jutge impartial*. Var.: **imparciau**.

imparcialament adv. D'un biais impartial; embé imparcialitat.

imparcialitat n.f. Caractèr, qualitat de quauqu'un qu'es impartial, de cen qu'es just, equitable.

imparament adv. D'una mena impara. Var.: **desparament**.

impariat adj. m. *Nombre impariat*: Nombre impar.

imparciau, ala adj. Imparcial.

imparidigitat, ada adj. e n. (zool.) Qu'a un nombre impar de dets à cada pata, en parlant d'un mamifèr mé d'esclòps (cavau, etc.). Sin.: **mesaxòne, perissodactile**.

imparinervat, ada adj. (bot.) Qu'a un nombre impar de nervaduras.

imparipennat, ada adj. (bot.) *Fuèlha imparipennada*: Fuèlha pennada que si finisse m'una foliòla impara.

imparisillabic, a adj. e n.m. (ling.) Si di d'un mòt latin qu'au genitiu singular a una sillaba de mai qu'au nominatiu. Ex.: *Consul* (au nominatiu) vèn *consulis* au genitiu.

imparitat n.f. Qualitat de cen qu'es impar.

impartatjable, a adj. Que non pòu èstre partatjat. Var.: **impartejeable**.

impartatjat, ada adj. Que non es estat partatjat. Var.: **impartejat**.

impartejeable, a adj. Impartatjable.

impartejat, ada adj. Impartatjat.

impartible, a adj. Que pòu èstre impartit.

imparticion n.f. 1. Accion d'impartir; lo sieu resultat. 2. (econ.) Fach, per un productor, de si procurar en defoara de ben materials ò de servicis en plaça de lu assegurar per lu sieus mejans pròpris.

impartir vt. (*impartissi*) (dr. ò lit.) Atribuir, acordar, autrejar: *Faire quauqua ren dins lo temps impartit*.

impassibilitat n.f. Caractèr ò estat d'una persona impassibla. Var.: **impassibletat**. Sin.: **indiferença, destacança, freior**.

impassiblement adv. D'un biais impassible. Sin.: **indifferentament**.

impassible, a adj. Que manifestà minga trebolici, minga emocion, minga sentiment: *Restar impassible davant un perilh.* Sin.: **indiferent, frèi.**

impassibilitat n.f. Impassibilitat.

impatronisacion (-izacion) n.f. (lit.) Accion de s'impatronisar. Var.: **impadronisacion.**

impatronisar (-izar) (s') v.pr. S'establir en mèstre en quauque luèc. Var.: **s'impadronisar.**

impauable, a adj. Sotamés à l'impoast: *Lo revengut impauable.*

impauada n.f. Figura impauada, en patinatge.

impauant, a adj. Qu'impessiona per la sieu grandessa, la sieu foarça.

impauar vt. 1. Constrénher à faire, à subir (quauqua ren de penós): *Impauar la sieu volontat, impauar de condicions.* ◇ *Impauar (lo) silenci:* Far tàiser. 2. Faire acceptar au mejan d'una pression morala: *Impauar li sieu ideas.* ◇ Cargar de quauqua ren: *Impauar una responsabilitat.* ◇ *Impauar lo respècte:* Inspirar un sentiment de respècte. 3. Sotametre (quauqu'un ò quauqua ren) à un imoast, una taxa: *Impauar l'alcòl.* 4. (liturgia) *Impauar li mans:* Metre li mans sus quauqu'un per lo benedir. 5. (estamp.) Faire l'imposicion de (una pàgina). ◆ vt. ind. *N'impauar à quauqu'un:* Li inspirar de respècte, de crenta. Sin.: **portar crenta.** ◆ **s'impauar** v.pr. 1. Impauar la sieu presença, si faire acceptar de foarça. 2. Ganhar, véncer: *L'equipa de Niça s'es impauada còntre aquela de París.* 3. Si faire acceptar au mejan d'una constrencha morala, dau respècte inspirat ò per la sieu valor. 4. Aver un caractèr de necessitat, devenir una obligacion: *Un cambiament s'impaua!*

impauat, ada adj. Qu'es obligatòri. ◇ *Prètz impauat:* Que lo negociant deu respectar estrechament. ◇ (espòrts) *Exercicis impauats, figuras impauadi:* Exercicis, figuras obligatòris dins d'unu concors (gimnastica, etc.). ◆ adj. e n. Sotamés à l'impoast: *Lu revenguts impauats.*

impauat n.m. (espòrts) Exercici impauat.

impavide, a adj. (lit.) Que crenhe ren ni degun.

impaviditat n.f. (lit.) Caractèr d'una persona impavida.

impeachment n.m. [im'pi:t[mənt] (mòt anglés) Procediment de messa en acusacion dau president, dau vicepresident ò d'un aut foncionari dei Estats Units davant lo Congrès.

impecabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es impecable, d'una persona impecable. Sin.: **perfeccion.**

impeablement adv. D'un biais impecable. Sin.: **perfectament, complidament.**

impeable, a adj. 1. Sensa defect, que non pòu èstre criticat: *Parlar un occitan impeable.* Var.: **perfecte, complit.** 2. Pròpre, net: *Un vestit impeable.* 3. (teol.) Incapable de pecar.

impecunhós, oa adj. (lit.) Qu'a gaire de sòus.

impecunhositat n.f. (lit.) Mancança de sòus.

impedança (-ància) n.f. (fis.) Rapoart de l'amplituda complèxa d'una grandor sinusoïdala (tension electrica, pression acostica) à l'amplituda complèxa de la

grandor inducha (corrent electric, flux de velocitat), que lo sieu module si mesura en ohms.

impedimenta n.m. pl. 1. Toti li cauas (bagatges, etc.) que péon sus l'avançada d'una armada. 2. (lit.) Cen que fa obstacle à l'activitat, au movement.

impedir vt. (*impedissi*) Entravar, faire barri.

impeditiu, iva adj. De natura à impedir. Sin.: **entravadís.**

impenetrabilitat n.f. 1. Caractèr de quauqu'un, de quauqua ren qu'es impenetrable, que non si laissa conóisser, devinar. 2. (fis.) Fach, per doi còrs, de non poder ocupar dins lo meme temps un meme luèc dins l'espaci.

impenetrable, a adj. 1. Quer non pòu èstre penetrat, traversat: *Una forèt impenetrable.* 2. Que si pòu dificilament capir, ò pas dau tot: *Li vias dau Senhor son impenetrable.*

impenitença (-ència) n.f. Refut de si pentir.

impenitent, a adj. 1. Que s'encaïna dins una abitud: *Un bevèire impenitent.* 2. (teol.) Que refuda de si pentir.

impenitentament adv. D'una mena impenitenta.

impennat n.m. *Impennats:* Grope d'auceus qu'enclau lu esbraçats qu'an ges de pennas, e que li sieu patas de davant son de nadarèlas e non d'alas.

impensas n.f. pl. Despensas facha per mantenir ò melhorar un ben, espec. un ben immòble.

impensable, a adj. Que despasa l'imaginacion, que non si pòu concebre; incredible.

impensat, ada adj. Que non es estat pensat.

emperador n.m. Impereire.

impereire n.m. Autre nom dau *peis-espada.*

impereire n.m. Emperaire, emperador, imperador.

imperairitz n.f. Esposa de l'impereire. Var.: **emperairitz.**

imperatiu, iva adj. 1. Qu'a lo caractèr dau comandament; qu'exprimisse un òrdre absolut: *Una consigna imperativa.* 2. Que s'impaua coma una necessitat absoluta.

imperatiu n.m. 1. Necessitat absoluta qu'impaua d'uni accions coma un òrdre: Lu imperatiu dau moment. 2. (gram.) Mòde dau vèrbo caracterisat per l'absença de pronoms de conjugason e qu'exprimisse un òrdre ò una enebicion. 3. (filos.) *Imperatiu categoric:* Comandament moral incondicionat qu'es per eu-meme la sieu pròpria fin, dins Kant (per op. à *imperatiu ipotetic*, comandament condicionat d'una accion morala en vista d'una fin).

imperativament adv. D'un biais imperatiu. Sin.: **necessariament, obligatoriament.**

imperator, tritz n.m. Emperaire, airitz.

imperatòria n.f. Planta d'altituda de la familha dei ombellifèras, que creisse en Euròpa centrala e meridionala e a diversis propietats veterinari, omeopatiqi e ginecologiqui (*Peucedanum ostruthium*).

imperial, a adj. Relatiu à un impereire. Var.: **imperialiau, imperial.**

imperialiau, ala adj. Imperial.

imperceptibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es imperceptible.

imperceptiblement adv. D'un biais imperceptible.

imperceptible, a adj. 1. Qu'escapa ai noastres sens; qu'es troup pichin per èstre vist. 2. Qu'escapa à l'atencion: *Un cambiament imperceptible*.

impercortut, uda adj. Que non es estat encara percortut: *L'òme regarjava inquiet la distança impercortuda*.

imperdable, a adj. Que non pòu èstre perdut.

imperdonablement adv. D'un biais imperdonable.

imperdonable, a adj. Que non pòu ò non deu èstre perdonat; inexcusable.

imperdonat, ada adj. Que non es estat perdonat.

imperfach, a n.m. (gram.) Sistema de formas verbali constituïdi d'una raïç verbal e d'un afixe, qu'exprimisse lo passat e situa l'enonciat dins un moment indeterminat denant dau moment present ò denant dau moment dau racònte.

imperfeccion n.f. 1. Estat d'una persona ò d'una caua imperfècte. 2. Cen que rende quauqu'un ò quauqua ren imperfècte; défaut, deca. Sin.: **manca, manca, endec**.

imperfectament adv. D'un biais imperfècte.

imperfècte, a adj. 1. Que presenta de lacunas, que non es acabat; parcial, rudimentari: Una conoissença imperfècte d'una lenga. 2. Que non presenta la perfeccion absoluta, que presenta de decas, en parlant de quauqu'un ò de quauqua ren.

imperfectibilitat n.f. Estat de cen qu'es imperfectible.

imperfectible, a adj. Que non es perfectible.

imperforable, a adj. (med.) Que non pòu èstre dubèrt.

imperforacion n.f. (med.) Estat d'un element natural que deuria èstre dubèrt e non l'es: *Imperforacion de l'anus*.

imperforat, ada adj. En estat d'imperforacion.

impèri n.m. Empèri.

imperial, a adj. 1. Qu'apartèn ò es relatiu à un empeaire, ai sieu prerogativas ò à un empèri. 2. (lit.) Si di de quauqu'un que manifèsta totplen d'autoritat e de presença ò dau sieu comportament; majestós. 3. (bot.) *Corona imperiala*: Espècia principala dei fritillaris. Var.: **imperiau**.

imperiala n.f. 1. Part superiora d'una diligença, d'un tram, d'un carri, d'una veitura ferroviària. 2. (anc.) Pichina flòta de barba sota la labra inferiora, que Napoleon III avia mes à la mòda.

imperialament adv. D'un biais imperial.

imperialisme n.m. 1. Dominacion culturala, economica, militària, etc., d'un Estat ò d'un grope d'Estats sobre un autre Estat ò grope d'Estats: *L'imperialisme francés*. ◇ Per lu marxistas, fasa superiora de desvolopament dau capitalisme, caracterisada per la disparicion de la concurrença au profièch dei monopòlis, lo risc de guèrra que li es conjonch e l'aparicion dei regimes autoritaris au detriment dei democracias borgeses. 2. Volontat d'expansion e de dominacion collectiva ò individuala.

imperialista adj. e n. Que relèva de l'imperialisme; partidari de l'imperialisme.

imperials n.m. pl. Sordats dau Sant Empèri Roman Germanic, dau començament dau s. XVⁿ fins au començament dau s. XIXⁿ. Var.: **imperiaus**.

imperiau, ala adj. Imperial.

imperiaus n.m. pl. Imperials.

imperícia n.f. Manca d'experiença, de gaube dins l'encastre de la sieu profession. Sin.: **incapacitat, desgaubiadura, maubiais**.

imperió, oa adj. 1. Autoritari; que comanda embé energia, que non li si pòu respoandre. Sin.: **dictatorial, tiranic, auturós, sec, categoric**. 2. Irresistible, que non pòu asperar: *Un besonh imperió*.

imperiosament adv. D'un biais imperió. Sin.: **dictatorialment, tiranicament, auturosament, categoricament**.

imperissable, a adj. Que non pòu perir; que dura foarça longtemps: *Conservar un sovenir imperissable de quauqua ren*.

imperit, ida adj. Que fa pròva d'imperícia. Sin.: **maladrech, maubiaisut, desbiaissut, incapable, desgaubiat, indòcte**.

imperium n.m. Poder de comandament dei magistrats de la Roma anciana. (Etim. lat. *Imperium*: Potença publica).

impermeabilisacion (-izacion) n.f. Accion d'impermeabilisar; fach d'èstre impermeabilisar.

impermeabilisant, a adj. e n.m. Si di d'un produch à basa de silicòna que, pouverisat sus lo teïssut ò sus lo cuer, lo rende impermeable.

impermeabilisar (-izar) vt. Rendre impermeable à l'aiga, à la pluèia.

impermeabilitat n.f. Qualitat de cen qu'es impermeable.

impermeable, a adj. 1. Que lu liquides non poàdon traversar. 2. *Impermeable à*: Inaccessible à, que non si lascia tocar per de sentiments, d'ideas: *Èstre impermeable au modernisme*. Sin.: **insensible**.

impermeable n.m. Vestit de pluèia impermeable (vestit lòng, lo mai sovent).

impermissible, a adj. Que non pòu èstre permés.

impermutabletat n.f. Estat de cen qu'es impermutable.

impermutable, a adj. Que non pòu èstre permutat.

impersonal, a adj. 1. Qu'apartèn ò es destinat à degun en pròpri: *La lèi es impersonala*. 2. Que non a un caractèr personal; banal, gaire original: *Un estile impersonal*. Sin.: **comun**. 3. (gram.) *Vèrbo impersonal*: Qu'a solament la tèrça persona dau sing., que representa un subjècte indeterminat (plòu, cau, etc.). ◇ *Mòdes impersonals*: Mòdes dau vèrbo que non exprimisson la persona gramaticala, coma l'infinitiu e lo participi. Var.: **impersonau**.

impersonalament adv. D'un biais impersonal.

impersonalisacion (-izacion) n.f. Manca de personalisacion.

impersonalitat n.f. Caractèr de cen qu'es impersonal.

impersonau, ala adj. Impersonal.

impertinença (-éncia) n.f. 1. Biaís arrogant de parlar, d'agir. 2. Paraula, accion desplaçada ò ofensiva. Sin.: **escarni, arrogància, irrespècte, desinvoltura, afrontaria**.

impertinent, a adj. Que parla, agisse embé impertinença; desplaçat, desinvòlte. Sin.: **irrespectuós, afrontat, rebecaire**.

impertinentament adv. Embé impertinença. Sin.: **irrespectuosament, afrontadament**.

imperturbabilitat n.f. Estat, caractèr d'una persona imperturbabla.

imperturbablement adv. D'un biaís imperturbable. Sin.: **calmament, suaudament, quietament, impassiblement, placidament, imbrandablement, indiferentament**.

imperturbable, a adj. Que ren pòu trebolar, comòdre. Sin.: **calme, suau, aquietat, quiet, impassible, frèi, placide, imbrandable, indiferent**.

impesantor n.f. Apesantor.

impetiginós, oa adj. (med.) Que sembla l'impetigène ò que n'a lu caractèrs.

impetigène n.m. Afeccion contagiosa de la pèu, deuguda à l'estreptocòc ò à l'estafilocòc, caracterisada per l'erupcion de pustulas que, en si dessacant, fórmon de crostas essessi.

impetracion n.f. (dr.) Fach d'obtenir una gràcia, un benefici.

impetrador, airtz n. Impetrant.

impetraire, airtz n. Impetrant.

impetrant, a n. (dr.) Persona qu'obtèn de l'autoritat competenta quauqua ren qu'a demandat (diplòma, carga, títol). Var.: **impetraire, impetrador**. Sin.: **sollicitaire**.

impetrar vt. Obtenir per una demanda, una suplica.

impetuós, oa adj. 1. Qu'es animat d'un movement potent, rapide; tumultuós. 2. Qu'es viu, emportat, en parlant de quauqu'un, dau sieu caractèr. Sin.: **brivent, afogat, violent, arderós, fogós, viu, descabestrat, endemionat, encolerat, descadenat**.

impetuosament adv. D'un biaís impetuós. Sin.: **briventament, violentament, arderosament, fogosament, vivament, descabestradament, endemionadament, rufament**.

impetuositat n.f. 1. (lit.) Caractèr, natura de cen qu'es impetuós. 2. Fòga, ardor de quauqu'un. Sin.: **descadenament, abrivament, vivacitat, violença**.

impietadós, oa adj. 1. Que manifèsta d'impietat. 2. Que di ò fa d'impietats. 3. Insensible au patiment, à la dolor dei autres. 4. Que fa jamai gràcia. Var.: **despietadós**. Sin.: **inuman, desuman, crudeu**.

impietat n.f. 1. Mesprètz per li cauas religioi. Sin.: **mescrença, ateïsme**. 2. Paraula, accion impia.

impiu, ia adj. (lit.) Que mespresa la religion; ateu, mescrenent.

implacabilitat n.f. (lit.) Caractèr de quauqu'un, d' quauqua ren qu'es implacable.

implacablement adv. D'un biaís implacable.

implacable, a adj. Que non si pòu calmar la sieu violença, la sieu duretad, la sieu inumanitat: *Un òdi implacable*.

implacablement adv. D'un biaís implacable.

implant n.m. 1. (med.) Pastilha cargada d'una substança activa (medicament, ormona, etc.) que si plaça dins un teissut celluari sotacutaneu, dont si resorbisse lentament. 2. *Implant dentari*: Placa ò grasilha introducha au contacte de l'oàs maxillari per sostenir una protèsi dentària. 3. *Implants capillaris*: Cirurgia de la calvicia que consistisse à implantar de bèrris dins la zòna desgarnida.

implantacion n.f. 1. Accion d'implantar, fach d'èstre implantat: L'implantacion d'una usina dins una zòna agricòla. ◇ Disposicion dei bastiments, dau material, dau mobilier, etc., dins una empresa. 2. Biaís que lu bèrris son implantats. 3. (med., cir.) Intervencion per ficar un implant sota la pèu.

implantar vt. 1. Fixar, introdure, plantar dins quauqua ren. 2. Installar, establir (quauqu'un, quauqua ren) dins un luèc d'un biaís duradís. 3. (constr.) Materialisar lo traçat d'un obratge que si deu bastir. 4. (cir.) Efectuar l'implantacion de. ◆ **s'implantar** v.pr. Si fixar, s'installar.

implantologia n.f. Part de l'odontostomatologia, que pertòca lu implants dentaris.

implementacion n.f. (inform.) Accion d'implementar; lo sieu resultat.

implementar vt. (inform.) Metre un sistema dins un computador.

implèxe, a adj. Que la sieu intriga es foarça complicada, en parlant d'un obratge literari.

implicacion n.f. 1. Estat d'una persona implicada dins un affaire; messa en causa, participacion: *Degun a jamai portat la pròva de la sieu implicacion dins aqueu crimi*. 2. (sobretot au pl.) Cen que quauqua ren implica; consequença asperada. 3. (log., mat.) Ligason entre doi proposicions au mejan de *se... allora*, dau tipe «S'es cèr que A = B e B = C, allora A = C», Dont la promiera proposicion es l'*antecedent* e la segonda lo *consequent*.

implicar vt. (*impliqui*) 1. Comprometre, engatjar dins un affaire; metre en causa. 2. Aver per consequença logica ò ineluctabla. 3. (log.) Provocar coma implicacion. ◆ **s'implicar** v.pr. Si butar mé energia e volontat dins quauqua ren (un trabalh, un projècte).

implicit(e) adj. Qu'es contengut dins una proposicion sensa èstre exprimit en tèrmes precis, formals; qu'es la consequença necessària. Contr.: **explicit(e)**.

implicitament adv. D'un biaís implicite.

imploracion n.f. 1. Accion d'implorar; adjuracion, suplicacion. 2. Acte m'au quau la justícia eclesiastica requerissia lo braç secular.

implorant, a adj. (lit.) Qu'implòra: *Una votz imploranta*.

implorar vt. Demandar embé insistença, en faguent referiment à la pietat, à la compassion.

implosion n.f. 1. Fenomène fisic dins lo quau un mitan solide ò un còrs vuèi, sotamés à una pression extèrna superiora à la sieu resistença mecanica, s'esquiça violentament e a tendença à si concentrar en un volume reduch: *L'implosion d'un televisor*. 2. (fon.) Promiera fasa de l'emission d'una consonanta oclusiva,

caracterisada per la messa en plaça dei organes necessaris à-n-aquesta emision.

implousiu, iva adj. (fon.) Si di d'una consonanta desprovedida de la sieu fasa d'explosion.

impluvi n.m. Dins l'Antiquitat, espaci descubèrt au mitan de l'atri dei maions romani e que contenia un bacin per recampar l'aiga de pluèia; aqueu bacin.

impoart-expoart n.m. Comèrci de produchs importats e de produchs exportats.

impoast n.m. Prelevament efectuat d'autoritat sus li repressorsas ò lu bens dei individús ò dei collectivitats e pagat per subvenir ai besonhs de l'Estat ò dei collectivitats localis: *Impoast proporcional, progressiu*. Sin.: **taxa, impositcion, talha**. ◇ *Impoast dirècte*: Que l'Administracion si fa pagar directament sobre lu revenguts dei personas fisiqui ò sobre lu beneficis industrials ò comercials. ◇ *Impoast indirècte*: Impoast sobre lu bens de consumacion (carburants, alcòls, etc.): *La TVA es un impoast indirècte*.

impoasta n.f. 1. Part mobila ò fixa, m'un vitre ò non, en sobre dei batents d'una poarta ò d'una fenèstra. 2. (arquít.) Pèira ò autre element, generalament en salhida, qu'encorona lo contrafoart d'una arcada e supoarta la retombada de l'arc.

impoissença (-èncià) n.f. Impotença.

impoissent, a adj. Impotent.

impolarisable (-izable), a adj. Si di d'una pila electrica que non pòu èstre polarisada.

impolidament adv. D'un biais desprovedit de cortesia. Sin.: **descortesament, maucreadament, malensenhadament**.

impolides(s)a n.f. Mancança de cortesia; accion, paraula descortesa. Sin.: **maucreança, mala educacion, descortesia**.

impolit, ida adj. Descortés. Sin.: **maucreat, malensenhath**.

impolitic, a adj. 1. Que manca d'abiletat politica. 2. Contrari ai règlas d'una política sana, condrecha.

imponderabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es imponderable.

imponderable, a adj. (lit.) 1. Que vèn à mau de prevèire, que la sieu importança pòu dificilament èstre estimada: De factors imponderables. 2. Que non s'en pòu determinar la massa, lo pes: *La lutz es imponderabla*.

imponderable n.m. (sobretot au pl.) Element imprevisibile qu'a una influença sobre la determinacion dei eveniments.

imponent, a adj. Qu'impessiona per la sieu grandessa, lo sieu nombre, la sieu foarça.

impopular(i), ara (-ària) adj. Que non es confòrme ai desidèris de la populacion; que non agrada à la màger part: *Lo govèrn a pilhat de mesuras impopulari*.

impopularitat n.f. Mancança de popularitat; caractèr de cen qu'es impopulari.

importable, a adj. Que si pòu importar.

importable, a adj. Si di d'un vestit que non si pòu ò non s'auja portar (per la sieu forma, perqué es brut, laid, frust, mau fach, etc.). Sin.: **incargable**.

importacion n.f. 1. Accion d'importar. 2. (sobretot au pl.) Cen qu'es importat: *Se li importacions son superiori ai exportacions, lo país va mau!*

importaire, airtz n. Importator.

importança (-àncià) n.f. 1. Caractèr de cen qu'impoarta per la sieu valor lo sieu interès, lo sieu ròtle. 2. Caractèr de cen qu'es considerable per lo sieu nombre, la sieu foarça, la quantitat. ◇ *D'importança*: Important, considerable. 3. Autoritat, influença qu'un reng elevat dins la societat ò un talent reconoissut poàdon autrejear.

important, a adj. 1. Qu'a una valor, un interès, un ròtle considerable. 2. Considerable per li sieu proporcions, la sieu quantitat. Sin.: **màger, consequent, capital**. ◆ adj. e n. (pej.) Que manifestà una pretension à paréisser mai que cen qu'es: *Vòu totjorn faire l'important*. Sin.: **faire de fum, lo bulo, tavanejar, faire d'esposcs, auçar la cresta**.

important n.m. Ponch essencial: *L'important, es de garir*. Sin.: **essencial**.

importar vt. (*impoarti*) 1. Faire intrar dins un país (de mèrc que provèn de l'estrangier): *Importar de boasc, de carbon*. 2. (fig.) Faire intrar dins lo sieu país, dins lo sieu mitan (cen que vèn de l'estrangier): *Importar una dança, una mòda*.

importar vt. e vt. ind. (s'emplega solament à l'infinitiu, à la 3ª persona e à la 6^a) 1. Aver d'importança, presentar d'interès: *Vaquí cen qu'impoarta*. 2. *Impoarta que, de*: Es necessari que, de.

importator, tritz adj. e n. Que fa d'importacions. Var.: **importaire**.

importun, a adj. e n. 1. Qu'enuèia, embarrassa per la sieu insistença ò la sieu ingerença foara de prepaus ò repetida. Sin.: **secadoaças, rompebalas, secamolea, pega, rompedoaças, secafetge, trebolarepaus, embarrassacamin**. 2. Qu'irrita per la sieu repeticion, la sieu continuitat. Sin.: **sansònha**. 3. Que disturba per lo sieu caractèr desplaçat.

importunament adv. D'un biais importun.

importunar vt. Causar de desplaçar, de desagradança à; embarrassar, incomodar. Sin.: **tavanejar, sansonhar, secar, taravelar**.

importunitat n.f. (lit.) Caractèr de cen qu'es importun. Sin.: **secada**.

imposicion n.f. 1. Impoast. Sin.: **talha**. 2. Procediment de fixacion de la sieta e de liquidacion d'un impoast. 2. (liturgia) *Imposicion dei mans*: Gèst dau prèire ò de l'evesque qu'impaua li mans. 3. (estamp.) Operacion que consistisse, en tenent còmpte dei constrenchas tecniqi ò economiqui, à determinar la reparticion dei pàginas d'un imprimit dins li formas d'estamparia.

impossibilitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es impossible à faire, à imaginar. 2. Caua impossibla: *Si trovar davant una impossibilitat*.

impossible, a adj. 1. Que non pòu èstre, que non si pòu faire. 2. (fam.) Que si pòu dificilament faire, imaginar, conceure. 3. (fam.) Qu'es insuportable, en parlant de quauqu'un. 4. Jutjat bizarre, extravagant: *Aqueu a un nom impossible*.

impossible n.m. Cen que non saupria existir, acapitar, si realisar: *Demandatz l'impossible*.

impostor n.m. (lit.) Qu'engana per d'aparenças faussi, que si fa passar per un autre. Sin.: **enganaire**.

impostura n.f. (lit.) Accion, biais de faire de quauqu'un que tempta d'enganar per d'aparenças faussi ò d'allegacions mençonegueri, espec. en usurpant una qualitat, una identitat, en presentant una òbra per cen que non es. Sin.: **engana, enganada, mentida, mençonega**.

impotença (-ència) n.f. 1. Estat d'una persona ò d'un membre impotent. 2. Mancaça de foarça, de mejans per faire quauqua ren. 3. *Impotença sexuala*: Incapacitat (organica ò psiquica) per l'òme d'acomplir l'acte sexual.

impotent, a adj. 1. Qu'es reduch à l'impotença, que manca dau poder, de la foarça que cau per faire quauqua ren. 2. Qu'a de granda dificultat per bolegar. 3. Si di d'un membre qu'es dins l'impossibilitat d'acomplir, dins la totalitat ò parcialament, lu movements que li son pròpris. ♦ adj. m. e n.m. Si di d'un òme pertocat d'impotença sexuala.

impracticable, a adj. 1. Dont non si pòu passar; que non es en estat d'èstre emplegat (espec. en parlant d'un terren d'espòrts): *La pluèia a rendut lo terren impracticable*. 2. Que non si pòu metre en practica; irrealisable.

imprecacion n.f. (lit.) Malediccion proferida còtra quauqu'un; paraula ò preguiera per demandar qu'un malastre s'abate sobre quauqu'un. Sin.: **anatema, esperjur**.

imprecador, airtz n. Persona que manda d'imprecacions.

imprecatori, òria adj. (lit.) Qu'a la forma d'una imprecacion.

imprecís, isa adj. Que manca de precision; vague, aproximatiu. Sin.: **indefinit, incèrt, incertan, indecís**.

imprecisable, a adj. Que non si pòu precisar. Sin.: **indefinissable**.

imprecision n.f. Mancaça de precision, de clartat.

impregnable, a adj. Que pòu èstre impregnat. Var.: **imprenhable**.

impregnacion n.f. 1. Accion d'impregnar; fach d'èstre impregnat. 2. (fig.) Penetracion lenta: *L'impregnacion dei esperits per la propaganda*. Var.: **imprenhacion, imprenhament**. Sin.: (fig.) **marca, traça, influença**.

impregnament n.m. Impregnacion.

impregnar vt. 1. Faire penetrar un liquide, una odor dins (un còrs): *L'odor de la cigarreta impregna l'estòfa*. 2. (fig.) Penetrar d'un biais insidiós e profund, en parlant d'una influença: *La sieu educacion l'a impregnat d'ideas faussi*. Var.: **imprenhar**. Sin.: (fig.) **marcar, influenciar, embeure**.

impregnat, ada adj. Qu'a subit una imprenhacion. Var.: **imprenhat**. Sin.: **marcat, influenciat, embeugut**.

imprenable, a adj. 1. Que non pòu èstre pilhat: *Un casteu imprenable*. 2. *Vista imprenable*: Que non pòu èstre empachada per de maiòns novèli; vista foarça bèla.

imprenhable, a adj. Impregnable.

imprenhacion n.f. Impregnacion.

imprenhament n.m. Impregnament.

imprenhar vt. Impregnar.

imprenhat, ada adj. Impregnat.

impremeditacion n.f. Mancaça de premeditacion.

impremeditat, da adj. Que non es estat premeditat.

impreparacion n.f. (lit.) Mancaça de preparacion.

impreparat, ada adj. Que manca de preparacion.

impres, essa adj. Estampat.

impresari n.m. Persona encargada de negociar lu engatjaments e lu contractes d'un artista, d'un grope d'artistas.

imprescriptibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es imprescriptible.

imprescriptiblement adv. D'una mena imprescriptibla.

imprescriptible, a adj. 1. (dr.) Que non pòu èstre tocat per la prescripcion. 2. Que lo temps non pòu escafar; immudable: *Lu drechs imprescriptible de l'òme*.

impression n.f. 1. Marca qu'un objècte lascia en estent pressat sus una substança: *L'impression dau sageu sus la cera*. 2. Operacion per la quala son transferits sus un supoart (papier, estòfa, etc.) lu caractèrs dispauats dins li formas, lu dessenh preparats sus lu cilindres ò li pèiras litografiqui; dessenh, motiu ensin reproduch. 3. Promiera jaça (de pintura, de pega, etc.) aplicada sus un supoart destinat à la pintura per reduire lo poder absorbent d'aqueu supoart. 4. (fot.) Accion d'impressionar una susfàcia sensibla. 5. Sentiment ò sensacion que resulta de l'efècte d'un agent exterior. Sin.: **frapacion**. ♦ *Aver l'impression de, que*: S'imaginar que. 6. Sentiment, opinion que naisse d'un premier contacte: Faire boana (marrida) impression.

impressionabilitat n.f. 1. (lit.) Caractèr de quauqu'un que si lascia facilament impressionar. 2. (fotografia) Sensibilitat au lume.

impressionable, a adj. 1. Que si pòu facilament impressionar, esmòure; emotiu, sensible. 2. (fotografia) Sensible à una impression per raionament.

impressionant, a adj. Que produè una impression foarta sus l'esperit, qu'impressiona. ♦ (per ext.) Considerable, impauant.

impressionar vt. 1. Produire una viva impression sobre; esmòure, frapar. 2. (fot.) Laisser una traça sus (un supoart sensible), en parlant d'un raionament.

impressionat, ada adj. Que sente una impression.

impressionisme n.m. 1. Escòla picturala francesa que si manifestèt espec. dau 1874 au 1886, per vuèch exposicions publiqui à París e marquèt la rompedura de l'art modèrne mé l'academisme. 2. Tendença generala, en art, à notar li impressions fugidissi, la mobilitat dei fenomènes pusleu que l'aspècte estable e conceptual dei cauas.

impressionista adj. Relatiu à l'impressionisme. ♦ n. Pintre impressionista.

imprestable, a adj. Que non si pòu prestar.

imprevesença (-ència) n.f. mancaça de prevesença. Sin.: **imprevision**.

imprevesent, a adj. Que manca de prevesença.

imprevisibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es imprevisible.

imprevisiblement adv. D'un biais imprevisible.

imprevisible, a adj. Que non si pòu prevèire.

imprevision n.f. Imprevesença.

imprevist, a adj. Qu'acapita sensa estat previst e que desorienta. ◆ n.m. Cen que non es estat previst: *Faire fàcia ai imprevisits*.

imprevista (à l') loc. adv. Sensa èstre previst: *Son arribats à l'imprevista*. Var.: **à l'improvista**.

imprimaria n.f. Estamparia.

imprimatur n.m. Permission d'estampar que l'autoritat eclesiastica dona.

imprimèire n.m. Estampaire.

imprimèir vt. Estampar. Var.: **imprimir**.

imprimibilitat n.f. (arts graf.) Ensèm de proprietats d'un supòrt d'estamparia, que n'en depende la qualitat de l'impression.

imprimible, a adj. Estampable.

imprimit, ida adj. e n.m. 1. Libre, jornal, brocadura imprimits. 2. Papier ò teissut mé de motius estampats. Sin.: **estampat**.

improbabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es improbable.

improbable, a adj. Qu'a gaire de possibilitats d'acaparar, de si realisar: *Un succès improbable*.

improbitat n.f. (lit.) Mancança de probitat, d'onestetat. Sin.: **malonestetat**.

improductiu, iva adj. Que produè ren; estèrle. Sin.: **secarós**. ◆ adj. e n. Que non participa à la produccion. Sin.: **inactiu**.

improductivitat n.f. Caractèr, estat de quauqu'un qu'es improductiu.

impromptú n.m. 1. (lit.) Pichina pèça improvisada ò compauada rapidament. 2. (mús.) Pèça instrumentala de forma liura, generalament per lo piano.

imprononciable, a adj. Que non si pòu prononciar.

impropèri n.m. Cadun de versets que la Glèia canta lo divendres sant, e que contènon de rancuras que Jèsus adreïça ai Judieus.

impropici, ícia adj. Que non es propici.

improporcional, a adj. Que non es proporcional. Var.: **improporcionau**.

improporcionalitat n.f. Caractèr de cen qu'es improporcional.

improporcionau, ala adj. Improporcional.

impròpri, ia adj. 1. Que non convèn: *Un mòt impròpri*. 2. *Impròpri à*: Que non convèn per (un usatge).

impropriament adv. D'un biais impròpri (dins lo lengatge).

improprietat n.f. 1. Caractèr d'un mòt, d'una expression impròpria. 2. Emplec impròpri d'un mòt, d'una expression.

improvacion n.f. (lit.) Accion de non aprovar; desaprovacion.

improvar vt. (*impròvi*) Desaprovar.

improviatiu, iva adj. Improvator.

improvator, tritz adj. De desaprovacion. Var.: **improviatiu**.

improvisacion n.f. 1. Accion, art d'improvisar. 2. Cen qu'es improvisat: *Una bèla improvisacion*.

improvisada n.f. Improvisacion.

improvisador, airtz n. Improvisaire.

improvisaire, airtz adj. e n. Si di d'una persona qu'a lo gaubi d'improvisar. Var.: **improvisator**.

improvisament adv. À l'improvista.

improvisar vt. 1. Produire, compauar sus lo moment, sensa preparacion (un discors, una música, etc.). ◇ (absol.) Parlar, faire de música en improvisant: *Improvisar au piano*. 2. Realisar, organizar sus lo moment, m'ai mejans immediatament disponibles: *Improvisar un past per dètz personas*. ◇ (absol.) Agir dins l'improvisacion: *N'avion pas prevenguts de la sieu venguda, avèm deugut improvisar*.

improvisat, ada adj. Fach sensa preparacion.

improvisator, airtz n. Improvisaire.

improvist, a adj. Que non s'asperava. Var.: **imprevist**.

improvista (à l') loc. adv. Sensa èstre previst: *Son arribats à l'improvista*. Sin.: **improvisament**. Var.: **à l'imprevista**.

imprudença (-éncia) n.f. 1. Defaut d'una persona imprudenta: *Es estat victima de la sieu imprudença*. 2. Caractèr d'una accion imprudenta: *L'imprudença d'un prepaus*.

imprudent, a adj. e n. Que manca de prudença, qu'agisse sensa si preocupar dau perill ò dei consequéncias dei sieus actes, dei sieus prepaus; inconscient. Sin.: **destartavelat, tèsta verda, tèsta de besuga, malavisat**. ◆ adj. Que fa vèire una manca de prudença: *Una declaracion imprudenta*.

imprudentament adv. D'un biais imprudent; embé imprudença.

impubèr, a adj. Que non a encara l'atge de la pubertat.

impubertat n.f. Estat d'un enfant impubèr.

impublicable, a adj. Que non si pòu ò non si deu publicar.

impudença (-éncia) n.f. 1. Caractèr de quauqu'un, de cen qu'es impudent; esfrontaria cinica: *A augut l'impudença de mi demandar d'excusas*. Sin.: **arrogança, cinisme, afrontaria**. 2. Accion, paraula impudenta.

impudent, a adj. Si di de quauqu'un ò dau sieu comportament, d'una accion qu'es d'una esfrontaria insolenta, d'una audàcia cinica: *Una mençonega impudenta*. Sin.: **arrogant, auturós, cinic, afrontat**.

impudentament adv. Embé impudença. Sin.: **auturosament, cinicament, afrontadament, arrogantament**.

impudic, a adj. Que va còtra la pudor; indecent: *Un gèst impudic*. Sin.: **desvergonhat, vergonhós**.

impudicament adv. D'un biais impudic; sensa pudor. Sin.: **desvergonhablament, vergonhosament**.

impudícia n.f. (it.) Impudor, impudicitat.

impudicitat n.f. (lit.) 1. Caractèr, comportament d'una persona impudica. Sin.: **lascivitat**. ◇ Caractèr de cen qu'es impudic. 2. Acte, paraula impudica: *Si liurar à d'impudicitats*.

impudor n.f. 1. Mancança de pudor fisica, de retenguda; indecença. 2. Mancança de pudor morala, de discrecion dins la manifestacion dei sentiments. Var.: **impudicia** (it.). Sin.: **indecença**.

impuls n.m. Impulsion.

impulsar vt. 1. Donar de vanc, una impulsion à una activitat. Sin.: **abrivar, propulsar, mòure, enançar**. 2. Menar, abutar de gropes à agir en un sens identic.

impulsion n.f. 1. Accion d'una foarça qu'agisse en donant l'abriva à quauqua ren e que tende à li imprimir un movement; lo movement ensin produch: *Transmetre una impulsion à un mecanisme*. Var.: **impuls**. Sin.: **vanc, abrivada, enançament, propulsion**. ◇ *Impulsion nervioa*: Descarga electrica que circula au lòng d'una fibra nervioa. ◇ (mecan.) *Impulsion d'una foarça*: Produch de l'intensitat d'aquesta foarça per lo sieu temps d'aplicacion. Sin.: **quantitat de movement**. 2. (fis.) Variacion brusca d'una grandor fisica seguida d'un retorn rapide à la sieu valor iniciala. 3. Accion pròpria à acréisser lo desvolopament, lo dinamisme d'una activitat, d'una empresa; efècte que n'en resulta. 4. Foarça que buta quauqu'un à agir. ◇ (espec.) Foarça que buta à cometre un acte que lo subjècte non pòu contrarotlar.

impulsiu, iva adj. e n. Que si laissa anar ai sieu impulsions. ◆ adj. Qu'es fach per impulsion: *Un gèst impulsiu*. Sin.: **impensat, imprudent, malavisat, leugier, involontari**.

impulsivament adv. D'un biais impulsiu. Sin.: **imprudèment, malavisadament, leugierament, involontariament**.

impulsivitat n.f. Caractèr impulsiu de quauqu'un, d'un comportament.

impulsor n.m. Persona que dona l'impulsion (à un projècte, etc.). Sin.: **promotor**.

impunidament adv. 1. Sensa subir ni riscar una punicion. 2. Sensa s'expauar à d'inconvenients, à de consequenças contrari.

impunissable, a adj. Que non pòu estar impunit; Sin.: **incastigable**.

impunit, ida adj. Que demòra sensa punicion: *Un crimi impunit*.

impunitat n.f. Fach de non riscar d'èstre punit, sancionat. ◇ *En tota impunitat*: Impunidament.

impur, a adj. 1. Que non es pur, qu'es alterat per la presença d'elements estrangers: *Una aiga impura*. Sin.: **embrutat, emporcassit**. 2. (lit.) Contrari à la castetat: *Aver de pensadas impuri*.

impurament adv. D'un biais impur.

impuretat n.f. 1. Estat de cen qu'es impur, brut, alterat. Sin.: **brutesc, brutícia, taca**. 2. Cen que bruta, altèra quauqua ren: *Eliminar li impuretats d'un minerai*. Var.: **impuritat**.

impuritat n.f. Impuretat.

imputabilitat n.f. (dr.) Possibilitat d'imputar una infraccion à quauqu'un.

imputable, a adj. 1. Que pòu, que deu èstre imputat, atribuit à quauqua ren, à quauqu'un: *Una error imputable à la mancança d'atencion*. 2. Que deu èstre imputat, sus un còmpte, un budget, etc.

imputacion n.f. 1. Fach d'imputar una falta à quauqu'un; acusacion, fondada ò non. 2. Afectacion d'una soma à un còmpte.

imputar vt. 1. Atribuir à quauqu'un, à quauqua ren la responsabilitat de. Sin.: **encusar, encargar**. 2. Portar au còmpte de.

imputescibilitat n.f. Caractèr, natura de cen qu'es imputescible.

imputescible, a adj. Que non si pòu putrificar: *Un boasc imputescible*.

In Simbòle de l'indi.

in Preposicion latina que sièrve à formar divers locucions (*in abstracto, in petto*) e divers adjectius e noms (*in fòlio, in-quarto*).

in Prefixe d'origina latina

in adj. inv. (anglés) À la mòda: *Èstre in*.

inabil(e), a adj. 1. Que manca d'abilitat. Var.: **inabile**. Sin.: **desgaubiat, maladrech**. 2. (dr.) Privat d'unu drechs per la lèi.

inabilmente adv. Sensa gaube. Sin.: **desgaubiadament, maladrechament, desgaubiosament**.

inabilitat n.f. Incapacitat legala.

inabitable, a adj. Que non pòu èstre abitat.

inabitat, a adj. Que non es abitat.

inabitual, a adj. Que non es abitual. Var.: **inabituu**. Sin.: **inacostumat**;

inabitualament adv. D'una mena inabituala. Sin.: **inacostumadament**.

inabituat, da adj. Que non es abituat. Sin.: **inacostumat**.

inabituau, ala adj. Inabitual.

inabile, a adj. Inabile.

inabondança (-ància) n.f. Carestia, raretat.

inabordable, a adj. 1. Dont non si pòu abordar: *Una coasta inabordable*. 2. Que non si pòu aprochar, qu'es d'un contacte dificile: *Una persona inabordable*. 3. Que non si pòu pagar, qu'es tròp car: *Lu fits son devenguts inabordables dins aqueu quartier*.

inabordat, ada adj. Dont degun a jamai abordat, en parlant d'una ísola, d'una tèrra.

inabrigat, ada adj. Que non es à la sosta. Sin.: **inassostat**.

inabrogable, a adj. Que non si pòu abrogar.

inabrogat, ada adj. Que non es estat abrogat.

in abstracto loc. adv. Dins l'abstrach.

inacabable, a adj. Que non pòu èstre acabat.

inacabament n.m. Fach de non acabar; estat de cen que non es acabat.

inacabat, ada adj. Que non es acabat.

inaccentuat, ada adj. Que non poarta d'accent; atòne: *L'occitan medievau èra inaccentuat*.

inacceptabilitat n.f. Estat de cen qu'es inacceptable. Sin.: **intolerabilitat**.

inacceptable, a adj. Que non si pòu, que non si deu acceptar. Sin.: **inadmissible, intolerable**.

inacceptacion n.f. Fach de non acceptar; refut.

inacceptat, ada adj. Refudat.

inaccessibilitat n.f. Caractèr, estat de cen qu'es inaccessible.

inaccessible, a adj. 1. Que lo sieu accès es impossible: *Una isola inaccessiblea*. 2. (fig.) Que non pòu estar realisat dau fach dei sieu dificultats: *Una amira inaccessiblea*. 3. Que non si pòu capir: *Una poesia inaccessiblea*. 4. *Inaccessible* à: Que non pòu èstre tocat per (un sentiment).

inaccion n.f. Absença d'accion, de trabalh, d'activitat. Sin.: **desobrança, pigresa, farniente** (ital.).

inaclimatable, a adj. Que non si pòu aclimatar.

inacomodable, a adj. Que non si pòu acomodar.

inacompanhat, ada adj. Que non es acompanhat.

inacompliment n.m. Estat de cen que non es acomplit. Sin.: **inacabat**.

inacomplit, ida adj. Que non es acomplit. Sin.: **inacabat**.

inacordable, a adj. 1. Que non pòu èstre acordat, autreat. 2. Inconciliable. 3. (mús.) Si di d'un instrument que non si tèn acordat: *Una vièlha guitarra inacordable*.

inacostable, a adj. Inabordable.

inacostumança n.f. Impossibilitat de s'acostumar.

inacostumat, ada adj. Inabitual, insolite.

inactinic, a adj. (fis., tecn.) Si di d'un raionament, d'un esclaratge que non agisse sobre un receptor, en part. sobre una susfàcia fotosensibla.

inactiu, iva adj. 1. Que non a una activitat. Sin.: **desobrat, pigre**. 2. Qu'es sensa accion, sensa efècte: *Un remèdi inactiu*. ♦ adj. e n. Que non a una activitat professionala, que non apartèn à la populacion activa.

inactivacion n.f. (med.) Destruccion dau poder patogèn d'una substança ò d'un micro-organisme.

inactivament adv. Sensa minga activitat.

inactivar vt. (med.) Produire l'inactivacion de.

inactivitat n.f. Absença d'activitat; estat de quauqu'un sensa ocupacion.

inactual, a adj. (lit.) Que non es plus actual, que non es d'actualitat. Var.: **inactuau**.

inactualitat n.f. Caractèr de cen qu'es inactual.

inactuau, ala adj. Inactual.

inadaptable, a adj. Que non es susceptible d'èstre adaptat.

inadaptacion n.f. Defaut d'adaptacion. ♦ (espec.) Impossibilitat de s'adaptar à la vida en societat.

inadaptat, ada adj. e n. Que non si pòu adaptar au sieu mitan, à la societat. ♦ adj. 1. Que non es adaptat: *Material inadaptat ai besonhs*. 2. (psicol.) *Enfança inadaptada*: Ensèm dei enfants que justifcon de mesuras educativi particulieras en rason d'una deficiènça intellectuála, de trebolicis afectius ò de dificultats ligadi au mitan (cas socials, minor en perilh moral, etc.).

inadeqüacion n.f. Caractèr de cen que non es adeqüat.

inadeqüat, a adj. Que non es adeqüat; inapropiat.

inadmissible, a adj. Que non si pòu ò non deu èstre admés, acceptat ni tolerat; **inacceptable, inexcusable**: *Una error inadmissible*. Sin.: **intolerable**.

inadmissibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inadmissible. Sin.: **intolerabilitat**.

inadoptable, a adj. Que non pòu èstre adoptat.

inadvertament adv. (lit.) Per inadvertença.

inadvertença (-ència) n.f. (lit.) Inatencion; error que n'en resulta. ♦ *Per inadvertença*: Per inatencion, sensa voler.

inadvertent, a adj. Inatentiu.

inafabilitat n.f. Que non es afile.

inafectacion n.f. Absença d'afectacion.

inafectat, ada adj. Que non es afectat.

inafeccion n.f. Mancaença d'afeccion. Sin.: **inafectivitat**.

inafectiu, iva adj. (psicol.) Que moastra d'inafectivitat.

inafectivitat n.f. (psicol.) Absença aparenta de sentiments.

inafectuós, oa adj. (psicol.) Que non moastra d'afeccion.

inafilhable, a adj. Inassociable.

inafrairable, a adj. Inassociable.

inagantable, a adj. Que non si pòu agantar.

inagotable, a adj. Que non si pòu agotar.

inaguerrit, ida adj. Que non es aguerrit.

inaiana adj. *Bodisme inaiana*: Practicat principalmente au Sri Lanka e dins lo Sud-Èst asiatic, particulierament en Tailàndia, e qu'afirma que cada membre de la comunautat pòu obtenir lo nirvana.

inajornable, a adj. Que non pòu èstre reportat, ajornat.

inalacion n.f. 1. Accion, fach d'inalar. 2. Tractament que consistisse à inalar de vapors d'aiga cauda cargadi de principis medicamentós, au mejan d'un inalator.

inalador n.m. Inalator.

inalar vt. Absorbir per li vias respiratòri.

inalator n.m. Aparelh que sièrve à pilhar d'inalacions. Var.: **inalador**.

inalienabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inalienable. Var.: **inalienabletat**.

inalienable, a adj. (dr.) Que non pòu èstre alienat ni sasit.

inalienabletat n.f. Inalienabilitat.

inalienacion n.f. (dr.) Estat de cen que non es alienat.

inalienat, ada adj. (dr.) Que non a subit una alienacion.

inaligabilitat n.f. Natura de cen que non pòu estar ligat.

inaligable, a adj. Que non pòu estar ligat: *Metals inaligables*.

inalterabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inalterable, incorruptible.

inalterablement adv. D'un biais inalterable.

inalterable, a adj. 1. Que non pòu èstre alterat: *L'aur es inalterable*. 2. Que non pòu èstre degalhat, remés en causa: *Una amistat inalterabla*.

- inalteracion** n.f. Non alteracion.
- inalterat, ada** adj. Que non a subit d'alteracion.
- inamabilitat** n.f. Mancaça d'amabilitat.
- inamaisable, a** adj. Que non si pòu amaisar.
- inamaisament** n.m. mancaça d'amaisament.
- inamaisat, ada** adj. Que non es estat amaisat. Sin.: **inapasiat**.
- inamendable, a** adj. Que non pòu èstre amendat.
- inamical, a** adj. Contrari à l'amistat; que moastra de disposicions ostili ò mauvolenti. Var.: **inamicau**.
- inamicau, ala** adj. Inamical.
- inamissible, a** adj. (teol.) Que non si pòu perdre: Una gràcia inamissibla.
- inamorçable, a** adj. Que non pòu èstre amorçat.: *Una pompa inamorçabla*.
- inamovibilitat** n.f. (dr.) Garantia estatutària d'unu agents de l'Estat, que lu rende inamovibles. Var.: **inamovibletat**.
- inamovible, a** adj. Que pòu èstre revocat, punit ò desplaçat unicament en vertut d'una procedura especiala qu'ofrisse de garantias renforçadi.
- inamovibletat** n.f. Inamovibilitat.
- inamusable, a** adj. Que non pòu èstre divertit.
- inanalisable (-izable), a** adj. Que non si pòu analizar.
- inaniciat, da** adj. Qu'es victima d'inanicion. Sin.: **anequelit**.
- inanicion** n.f. Privacion d'aliments: *Morir d'inanicion*. Sin.: **anequeliment**.
- inanimat, ada** adj. 1. Que non a la vida: *Un objècte inanimat*. 2. Qu'a perdut la vida ò que sembla l'aver perduda; inèrte. 3. (ling.) Si di dei mots que desígon de cauas.
- inanimat, ada** adj. Caractèr de cen qu'es van, inutile.
- inapaïsats, ada** adj. Que non s'es acostumat à un país noveu.
- inaparent, a** adj. Que non es aparent.
- inapasiat, ada** adj. Que non es estat apasiat.
- inapelabilitat** n.f. Natura de can qu'es inapelable.
- inapelable, a** adj. Que non pòu èstre remés en causa per un apèl.
- inapercebut, uda** adj. Inapercebut.
- inapercebut, uda** adj. Que non es estat apercebut. Var.: **inapercebut, inaperceput, desapercebut, desaperceput**.
- inapetença (-éncia)** n.f. (didact.) 1. Diminucion, adebliment d'un desidèri, d'una envuèia. 2. Mancaça d'apetit, desgust per lu aliments.
- inaplicabilitat** n.f. Caractèr de cen qu'es inaplicable.
- inaplicable, a** adj. Que non pòu èstre aplicat: *Una decision inaplicable*.
- inaplicacion** n.f. 1. Fach de non aplicar, de non metre en aplicacion. 2. Mancaça d'aplicacion dins cen que si fa.
- inaplicat, da** adj. 1. Que non es aplicat. 2. Que manca d'aplicacion dins lo sieu trabalh: *Un escolan inaplicat*.
- inapreciable, a** adj. Que non s'en saupria estimar la valor; inestimable, preciós.
- inapreciat, ada** adj. Que non es estat apreciat.
- inaprés, a** adj. Que non estat aprés. Sin.: **inensenhat**.
- inaprestat, ada** adj. Que non es estat aprestat.
- inaprochable, a** adj. Que non si pòu aprochar, que non si laissa aprochar: *Aqueu grand cantaire es inaprochable*. Sin.: **inabordable**.
- inapropriat, ada** adj. Que non es apropiat; inadaptat. Sin.: **inapariat**.
- inaprovat, ada** adj. Que non es estat aprovat.
- inapte, a** adj. Que non es apte à (una activitat); incapable. ◇ (espec.) Que non es apte au servici nacional.
- inaptituda** n.f. Defaut d'aptituda; incapacitat.
- inaquesible, a** adj. Que non pòu èstre crompat.
- inaquitable, a** adj. Que non pòu èstre pagat.
- inaquitat, ada** adj. Que non es estat pagat.
- inarmonia** n.f. Desarmonia.
- inarmonic, a** adj. Inarmoniós.
- inarmoniós, oa** adj. Desarmoniós. Var.: **inarmonic**.
- inarmoniosament** adv. Desarmoniosament.
- inarrancable, a** adj. Que non si pòu arrancar.
- inarrengable, a** adj. Que non si pòu arrenjar.
- inarticulable, a** adj. Non articulable, ò dificilament articulable, en parlant dei sons que la votz emete.
- inarticulat, ada** adj. Qu'es gaire articulat ò pas dau tot.
- inarticulat** n.m. *Inarticulats*: Classa de braquiopòdes foarça primitius, que d'unu son totjorn vius à la nostra epòca.
- inassegurat, ada** adj. Que non es assegurat.
- inasservit, ida** adj. Que non es estat asservit.
- inassetjable, a** adj. Que non pòu èstre assetjat.
- inassiduitat** n.f. Mancaça d'assiduitat.
- inassignable, a** adj. Que non pòu èstre assignat.
- inassimilable, a** adj. 1. Que l'organisme non pòu assimilar. 2. Que non si pòu assimilar intellectualament. 3. Que non si pòu assimilar à una comunautat.
- inassimilat, ada** adj. Que non es assimilat.
- inassistença (-éncia)** n.f. Absença d'assistença. Sin.: **abandon**.
- inassistit, ida** adj. Que non es assistit. Sin.: **abandonat, laïssat de caire**.
- inassociable, a** adj. Que non si pou associar. Sin.: **inafrairable, inafilhable**.
- inassopit, ida** adj. Que non es assopit.
- inassortit, ida** adj. Que non es assortit. Sin.: **desparelhat, inapariat**.
- inassortissable, a** adj. Que non si pou assortir. Sin.: **inapariable**.
- inassubjectit, ida** adj. Que non es assubjectit.
- inatacable, a** adj. Que non si pòu atacar, contestar: *Una argumentacion inatacable*.
- inatacat, ada** adj. Que non es atacat, contestat.
- inatencion** n.f. Mancaça d'atencion; distraccion.
- inatendut, uda** adj. Que non èra asperat; imprevist.
- inatentiu, iva** adj. Que manca d'atencion; distrach. Sin.: **espensierat, destartavelat**.

inatestat, ada adj. Que non si pòu atestar. Sin.: **inacertat**.

inaudible, a adj. 1. Que non si pòu audir. 2. Que l'escota non n'es suportabla: *Aqueu disc es devengut inaudible*.

inaudit, ida adj. Qu'es jamai estat audit.

inauguracion n.f. 1. Ceremònia que si fa per la dubertura oficiala d'un salon, à la messa en servici d'un edifici, etc. Sin.: **estrenada**. 2. (lit.) Començament: *L'inauguracion d'una èra novèla*.

inaugural, a adj. Que pertòca una inauguracion, una dubertura oficiala. Var.: **inaugurau**.

inaugurar vt. 1. Procedir à l'inauguracion de (un bastiment, un monument, etc.). 2. Establir (un usatge)

inaugurau, ala adj. Inaugural.

inautentic, a adj. Que non es autentic. Sin.: **apocrife**.

inautenticitat n.f. Mancaça d'autenticitat.

inautorisat (-izat), ada adj. Que non es estat autorisat. Sin.: **enebit**.

inavertit, ida adj. Que non es estat avertit.

inavisat, ada adj. Que non es estat avisat.

in-bòrd adj. inv. (angl.) Si di d'un motor fixat à l'interior de la còca d'un bateu, en motonautisme (per op. à *foarabòrd*). ◆ n.m. inv. Bateu m'un motor in-bòrd.

inca adj. Relatiu ai Incas. ◇ *Oàs inca*: Oàs sobrenumerari en cima de l'oàs occipital (frequent dins li populacions amerindians). Var.: **incasic**.

incalcinable, a adj. Que non si pòu calcinar. Sin.: **incremable**.

incalculablement adv. D'un biais incalculable.

incalculable, a adj. 1. Que non si pòu calcular. 2. Que si pòu dificilament estimar.

incalidable, a adj. Incoagulable.

incambiable, a adj. Que non pòu èstre cambiat. Sin.: **invariable, immudable**.

incambiat, ada adj. Que non a cambiat. Sin.: **invariati, immudati**.

incandescença (-ència) n.f. Estat d'un còrs qu'una temperatura elevada rende luminós.

incandescent, a adj. Qu'es en incandescença: *De brasas incandescenti*.

incantable, a adj. Que non si pòu cantar: *Una música incantabla*.

incantacion n.f. Formula magica, cantada ò recitada, per obtenir un efècte sobrenatural. Var.: **encantacion**.

incantator, tritz n. Var.: encantator.

incantatòri, òria adj. Pròpri de l'incantacion, que constitueisse una incantacion. Var.: **encantatòri**.

incapable, a adj. *Incapable de*: Que non es capable de faire una caua, que non n'a la capacitat. Sin.: **imperit, patranàs, maubiaissut**. ◆ adj. e n. 1. Que manca de capacitat, d'abiletat, d'aptituda. 2. (dr.) Qu'es frapat d'incapacitat. ◇ *Incapable major*: Persona majora que la sieu capacitat juridica es reducha ò suprimida dau fach de l'alteracion dei sieu facultats mentali ò corporali.

incapacitat n.f. 1. Estat de quauqu'un qu'es incapable de faire quauqua ren; inaptituda, incompetença. ◇ (dr.) Incapacitat de trabalh: Estat d'una persona qu'un

accident ò una malautia empacha de trabalhar. 2. (dr. civ.) Inaptituda à gaudir d'un drech ò à l'exercir.

incapvirable, a adj. Que non si pòu capvirar; que non pòu capvirar. Var.: **inchapvirable** (fr.). Sin.: **inabocable, intresvirable, irreversable**.

incarcerable, a adj. Persona en estament d'èstre incarcerada.

incarceracion n.f. 1. Accion d'incarcerar, empresonament. 2. Fach d'èstre embarrat, en seguida à la desformacion de la carroçaria, dins un veïcule accidentat.

incarcerar vt. (*incarcèri*) Metre en preson, empresonar.

incardinacion n.f. Accion d'incardinar; lo sieu resultat.

incardinar vt. Ordenar un prèire per la sieu diocèsi; incorporar un prèire, un clergue dins una diocèsi.

incardinat, da adj. Resultat d'una incardinacion en parlant d'un prèire ò d'un clergue.

incargable, a adj. Importable: *Un vestit incargable*.

incarnacion n.f. 1. Acte per lo quau un èstre espiritual, una divinitat s'incarna, pilha li aparencas d'un èstre animat; forma sota la quala aquel èstre apareisse. ◇ (teol., m'una majuscula) Mistèri de Dieu fach òme en Jèsus-Crist. 2. Persona ò caua qu'apareisse coma la representacion concreta d'una realitat abstracta; personificacion, imatge: *Es l'incarnacion dau mau*. Var.: **encarnacion**.

incarnada adj. f. *Ongla incarnada*: Que s'enfonsa dins la carn, sobretot ai pens, en formant una plaga. Var.: **encarnada**.

incarnadin, a adj. Roge carn.

incarnament n.m. Accion de s'incarnar en parlant d'una onglas. Var.: **encarnament**.

incarnar vt. 1. Personificar una realitat abstracta: *Incarna la justícia*. ◇ *Es lo diau incarnat*: Si di d'una persona totpen marrida ò d'un enfant despichós. ◇ *Es lo vici, lo mau, etc.*, incarnats: Si di de quauqu'un foarça viciós, marrit, etc. 2. Interpretar un personatge, un ròtle (au cínema, au teatre). Var.: **encarnar**. ◆ **s'incarnar** v.pr. 1. Pilhar un còrs de carn, en parlant d'una divinitat, d'un èstre espiritual. 2. Aparéisser, devenir vertadiers en: *Un ideal que s'incarna dins un movement*. 3. Si di d'una onglas que penètra dins la carn en formant una plaga.

incarnat, ada adj. (teol.) Que s'es fach òme, en parlant d'un dieu, d'un èstre espiritual. Var.: **encarnat**.

incarnatiu, iva adj. (med.) Que favorisa la produccion de carn.

incartada n.f. Leugier escart de comportament. Sin.: **escartada, folastrada, escambarlada**.

incasic, a adj. Inca.

incastigable, a adj. Que non pòu èstre castigat. Sin.: **impunissable**.

incendi n.m. Grand fuèc que, en s'espandissent, pòu provocar de grands degalhs. Var.: **encendi**. Sin.: **abrandament, afogament**.

incendiar vt. (*incendi*, classic *incèndii*) 1. Cremar, destrúger per lo fuèc. Sin.: **abrandar, calat fuèc, afogar, cremar, brutlar, abrar, ardre**. 2. (fam.) Acablar quauqu'un de repròchis. Var.: **encendiar**.

incendiari, ària adj. e n. Autor voluntari d'un incendi. Sin.: **butafuèc, abrandaire, afogaire**. ◆ adj. 1. Destinat à provocar un incendi: *Una bomba incendiària*. 2. (fig.) Pròpri à enflamar lu esperits; virulent: *De prepaus incendiàris*. Var.: **encendiari**.

incendiat, ada adj. Qu'un incendi a destruch. Sin.: **abrandat, afogat, brutlat, cremat, abrat, ars**. ◆ adj. e n. Que lu sieus bens son estats destruchs per un incendi: *L'assegurança reemborserà lu incendiats*.

incens n.m. Encens.

incensurable, a adj. Que non pòu èstre censurat.

incerament n.m. Accion d'incorporar de cera a una altra substança. Var.: **encerament**.

incerar vt. Mesclar me de cera. Var.: **encerar**;

incèrt, a adj. 1. Indeterminat, vague, que non es cèrt. Sin.: **mausegur, dubiós, imprecís, neblós, indefinit, fosc**. 2. Variable, en parlant dau temps que fa. Var.: **incertan**.

incèrt n.m. (econ.) Cors d'una moneda estrangiera exprimit en unitats de la moneda nacionala.

incertan, a adj. Incèrt.

incertanament adv. D'un biais incertan.

incertificat, ada adj. Que non es estat certificat, assegurat.

incertes(s)a n.f. Incertituda.

incertituda n.f. 1. Caractèr de cen que non pòu èstre determinat, conoissut per avança. Sin.: **dubi, dubitacion, imprecision, indeterminacion, neblum, vira e vai, trastejament**. 2. Cen que non pòu èstre establìt exactament. 3. (aritm.) *Incertituda sobre l'aproximacion d'un nombre descoissut*: majorant de l'error (3,14 es una valor aprochada de π m'una incertituda egala à 1/100). 4. (fis.) *Relacions d'incertituda*: Relacions d'inegalitat enonciadi per Heisenberg e que tradúon, en microfísica, l'impossibilitat de mesurar à l'encòup la velocitat e la posicion d'una particula. 5. Estat d'una persona incèrta: *Èstre dins l'incertituda*. Var.: **incertessa**.

incessament adv. Incessantament.

incessant, a adj. Que non cessa; que dura constantament, que non s'interrompe. Sin.: **contunh, contunhós, duradís, perpetuau, ininterromput, perduraire**.

incessantament adv. Au plus leu. Var.: **incessament**. Sin.: **leu, d'aquí gaire, tot de tira**.

inaccessibilitat n.f. (dr.) Qualitat dei bens incorporals inaccessibles.

inaccessible, a adj. Que non si pòu cedir.

incèste n.m. Relacions sexuali entre doi personas ligadi per un gra de parentat qu'impedisce lo maridatge. ◆ adj. e n. Qu'es fautible d'incèste. Var.: **incestuós**.

incestuós, oa adj. e n. Colpable d'incèste. Var.: **incèste**. ◆ adj. 1. Brutat d'incèste: *Una union incestuoa*. 2. Naissut d'un incèste: *Un enfant incestuós*.

incestuosament adv. D'un biais incestuós.

inchapvirable, a adj. (fr.) Incapvirable.

incicatrizable (-izable), a adj. 1. Que non pòu cicatrizar. Sin.: **increujable**. 2. (fig.) Que non si pòu apasiar: *Una pena incicatrizable*.

incidença (-ència) n.f. 1. Consequença pauc ò pron dirècta de quauqua ren, repercussion, efècte. Sin.: **contracòup**. ◇ *Incidença fiscalà*: Consequenças economiqui de l'impoast, per aquelu que lo pàgon. 2. (fis.) Característica geométrica d'un còrs ò d'un rai que si dirigisse vèrs una susfàcia, mesurada per l'angle (*angle d'incidença*) que fa lo vector velocitat dau còrs ò la direccion dau rai mé la normala à la susfàcia au ponch de rescòntre (*ponch d'incidença*).

incident, a adj. 1. Qu'acapita per azard; accessòri, ocasional. 2. (fis.) Si di d'un còrs, d'un raionament que si dirigisse vèrs un autre còrs, m'au quau interagisse. 3. *Proposicion incidenta* ò *incidenta*, n.f.: Incisa.

incident n.m. 1. Eveniment qu'acapita au cors d'una accion, d'una operacion, etc. e la pòu trebolat. Sin.: **auvari, avèni, facha**. 2. Dificultat gaire importanta ma que li sieu consequenças poàdon èstre grèvi: *Incident diplomatic*. 3. (dr.) *Incident de procedura*: Contestacion dins un procès, qu'a per efècte de lo suspendre ò de l'interrompre.

incidentament adv. D'un biais incident, accidental.

incineracion n.f. 1. Accion d'incinerar, de reduire en cendres. 2. Cremacion.

incinerar vt. (*incinèri*) Metre, reduire en cendres. Sin.: **cremar, ardre, brutlar, abrar**.

incipit n.m. (lat.) Promiers mòts d'un obratge.

incirconcís, isa adj. 1. Que non es estat circoncís. 2. Que non es de la nacion judiva, per lu Judieus.

incís n.m. Incisa.

incisa n.f. (ling.) Proposicion, generalament corta, inserida dins una altra: *Lu cats, es ben conoissut, son intelligents*. Var.: **encisa, incís**. Sin.: **proposicion incidenta, incidenta**.

incisadura n.f. (bot.) Descopadura profunda, irreguliera d'un organe vegetal. Var.: **encisadura**.

incisar vt. Faire una incision à. Var.: **encisar**.

incision n.f. 1. Entalha alongada, entalha facha au mejan d'un instrument trencant. 2. (arbor. vitic.) *Incision anulària*: Practicada à l'entorn d'un ram ò dau fust per activar la creissença dei fruchs e la sieu maduracion. Var.: **encision**.

incisiu, iva adj. Penetrant, trencant: *Un estile incisiu, una critica incisiva*. Var.: **encisiu**.

incisiva n.f. Dent dei mamifèrs, plata, trencanta, provedida d'una raïç soleta e situada dins la part anteriora de cadun dei doi maxillaris. Var.: **encisiva**.

incisivament adv. D'un biais incisiu.

incisòri n.m. Lanceta de chirurgian. Sin.: **bistorin**.

incitacion n.f. Accion d'incitar; cen qu'incita. Sin.: **estigança, conortament, exortacion, estimulacion**.

incitant, a adj. e n.m. Excitant. ◆ adj. Conortant, exortant, estimulant, butant. Var.: **incitós**.

incitar vt. Butar à; engatjar vivament à. Sin.: **estigar, exortar, conortar, estimular, butar**.

incitatiu, iva adj. Qu'incita; pròpri à incitar. Var.: **incitator**.

incitator, tritz adj. Incitatiu.

incitós, oa adj. Incitant.

incivíc, a adj. Que non es civic, que non es denhe d'un ciutadan.

incivil, a adj.(lit.) Que manca de civilitat, de cortesia. Sin.: **grossier, malaprés, maucreat, desgaubiat, rústegue, tagre.**

incivilament adv. D'un biais incivil.

incivilitat n.f. Acte, paraula incivila.

incivisme n.m. (lit.) Mancança de civisme.

inclassable, a adj. Inclassificable.

inclassable, a adj. Que non si pòu classificar. Var.: **inclassable.**

inclemença (-éncia) n.f. (lit.) 1. Rigor climatica: *L'inclemença de l'ivèrn.* 2. Mancança de clemença, d'indulgença. Sin.: **severitat.**

inclement, a adj. (lit.) 1. Rigorós, que manca de doçor, en parlant dau temps. 2. Que manca de clemença, d'indulgença. Sin.: **sevèr.**

inclinable, a adj. Que si pòu inclinar. Var.: **clinable, aclinable.**

inclinacion n.f. 1. Accion d'inclinar la tèsta ò lo còrs en signe de respècte ò d'acòrdi. Var.: **inclinament, aclinament.** 2. Disposicion, tendença naturala à quauqua ren; gust per: *Inclinacion au ben.* Sin.: **amor, afeccion, estima, tendres(s)a.**

inclinament n.m. Inclinacion, posicin inclinada: *L'inclinament d'un barri.* Var.: **aclinament.**

inclinàr vt. Baissar, plegar leugierament: *Lo vent inclina la cima dei aubres.* Var.: **clinar, aclinar.** ◆ vt. ind. (à) Aver una propension à, èstre enclin à: *Inclinàr à la severitat.* ◆ **s'inclinàr** v.pr. 1. Si corbar per respècte, per crença. ◆ Evocar la memòria d'un acte de coratge, de valença. 2. Renonciar à la lucha en reconoisissent la victòria de l'adversari. Sin.: **si sotametre, cedir, abandonar, (pop.) laisser córrer.** 3. Èstre dominat, dins una competicion esportiva; perdre.

inclinason n.f. 1. Estat de cen qu'es inclinat. 2. Obliqüitat de doi linhas, de doi susfàcias ò de doi còrs un per rapoart à l'autre. 3. *Inclinason magnetica:* Angle que forma m'au plan orizontal una agulha aimantada suspenduda liurament per lo sieu centre de gravitat. 4. (arm.) Angle que fa la trajectòria d'un projectile en un dei sieus ponchs m'au plan orizontal. 5. (astron., aeronaut.) Angle que lo plan de l'òrbita d'una planeta forma m'au plan de l'ecliptic. ◆ Angle que lo plan de l'òrbita d'un satellit forma m'un plan de referença.

inclinat, ada adj. Que non es ni vertical, ni orizontal.

inclinomètre n.m. Clinomètre.

inclure vt. (*incluï*) 1. Introduire (dintre); inserir. 2. Comprendre, contenir. Sin.: **enclaire.**

inclús, inclusa adj. 1. Contengut dins quauqua ren. 2. *Dent inclusa:* Que demòra dins lo maxillari ò dins lu teissuts à l'entorn. 3. (mat.) *Ensemble A inclús dins un ensemble B:* Ensemble A que toi lu sieus elements son contenguts dins B (si nòta $A \subset B$). Sin.: **enclaus.**

inclusion n.f. 1. Accion d'inclure; introduccion. 2. Estat d'una caua inclusa dins una altra. 3. (mat.) Relacion binària entre doi ensembles A et B, notada \subset , definida per $A \subset B$ se e solament se A es inclús dins B. 4. Estat d'una dent inclusa. 5. Particula, metallica ò non,

que vèn perturbar li caracteristicas fisiqui, mecaniqui ò quimiqui d'un metal, d'un aliatge ò d'un mitan cristallin. 6. Còrs estrangier, deca ò accident dins una gemma. 7. Insècte, flor, pichin objècte, etc., conservats dins un blòc de matèria plastica transparenta.

inclusiu, iva adj. Que contèn quauqua ren d'autre.

inclusivament adv. Comprés: *Fins à tala data inclusivament.*

incoagulable, a adj. Que non si coagula. Sin.: **incaluable.**

incoatiu, iva adj. e n.m. (ling.) Si di d'una forma verbala qu'indica que l'accion es envisatjada dins lo sieu començament ò dins la sieu progression (per exemple *vielhír*); dins la conjugason niçarda, si tradue per l'insercion de *-iss-*: *vielhissi, vielhisses,* etc.

incoativitat n.f. Caractèr d'una forma verbala incoativa.

incoercibilitat n.f. (lit.) Caractèr de cen qu'es incoercible.

incoercible, a adj. (lit.) Que non si pòu contenir: *Un rire incoercible.*

incoerença (-éncia) n.f. 1. Caractèr de cen qu'es incoerent. 2. Paraula, idea, accion incoerenta. 3. (fis.) Caracteristica d'un ensèm de vibracions que non presènton de diferença de fasa entre eli.

incoerent, a adj. 1. Que manca d'unitat, de coesion. 2. Que manca de logica, descordurat. 3. (fis.) Que possedisce la propietat d'incoerença.

incoerentament adv. D'un biais incoerent. Sin.: **descorduradament.**

incognito adv. (mòt it. dau latin) Sensa si far conóisser: *Viatjar incognito.* ◆ **incognito, a** adj. Desconoissut: *Tèrra incognita.*

incognito n.m. Situacion d'una persona que tèn secreta la sieu identitat.

incolòre, a adj. 1. Que non es colorit, que non a una color: *L'aiga es incolòra.* 2. (fig.) Que manca de color, d'esclat: *Un estile incolòre.*

incombença (-éncia) n.f. Carga: *Si pilhar l'incombença de quauqua ren.*

incombir vt. ind. (*incombissi*) Repaugar sobre: *Aqueu trabalh li incombisse.* Sin.: **tocar, atocar, pertocar.**

incombustibilitat n.f. Qualitat de cen qu'es incombustible.

incombustible, a adj. Que non pòu cremar.

incommensurabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es incommensurable. Var.: **incommensurabletat.**

incommensurablement adv. D'un biais incommensurable.

incommensurabletat n.f. Incommensurabilitat.

incommensurable, a adj. 1. D'una grandor, d'una estendida tali que non si poàdon estimar. 2. (mat.) Si di de doi grandors que lo rapoart dei sieu mesuras es un nombre irracional: *Lo perimètre dau cercle es incommensurable m'au sieu diamètre.* Sin.: **immensurable, immesurable.**

incommutable, a adj. (dr.) Que non pòu èstre despossedit; ben qu'una persona non n'en pòu èstre despossedida; que non pòu cambiar ni èstre modificat.

incomodament adv. D'un biais incomòde.

incomodant, a adj. Qu'incomòda. Sin.: **desturbant, tafurant**.

incomodar vt. (*incomòdi*) Causar d'embarràs, un malèstre fisic à: *L'odor de la sigarreta m'incomòda*. Sin.: **desturbar, tafurar**.

incomòde, a adj. 1. Que non es d'un usatge aisat. Sin.: **malaisat, complicat**. 2. Que causa d'embarràs, de desagradiment: *Un orari incomòde*. ◇ (dr.) *Establiments incomòdes, insalubres e perilhós*: Establiment industrials que lo sieu foncionament presenta de trebolicis greus per lo vesinatge e son sotamés à una reglamentacion administrativa.

incomoditat n.f. Caractèr de cen qu'es incomòde. Sin.: **inconfoart**.

incomparabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es incomparable.

incomparablement adv. Sensa comparason possible.

incomparable, a adj. À cu ò à que ren pòu èstre comparat; inegalable, remirable. Sin.: **nonparier**.

incompatibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es incompatible. ◇ (med.) *Incompatibilitat sanguina*: Manifestacion grèva de reget pertocant doi gropes sanguins despariers en seguida à una transfusion sanguina.

incompatiblement adv. D'un biais incompatible.

incompatible, a adj. 1. Que non es compatible, conciliable; que non si pòu acordar, unir mé quauqua ren. 2. (dr.) Si di dei foncions qu'una persona non pòu exercitar en meme temps. 3. (estad.) *Eveniments incompatibles*: Eveniments qu'an minga eventualitat comuna e que la sieu realisacion simultanea es impossible. 4. (mat.) *Sistema d'equacions incompatibli*: Sistema sensa solucion.

incompetença (-ència) n.f. 1. Mancaça de conoissenças per faire quauqua ren; incapacitat. 2. (dr.) Inaptituda d'un jutge, d'un tribunal, à conóisser d'un affaire, à jutjar.

incompetent, a adj. 1. Que non a li conoissenças vorgudi per decidir ò per parlar de quauqua ren. 2. (dr.) Que non a la qualitat per jutjar: *Un tribunal incompetent*.

incomplet, a adj. Que non es complet; parcial, que li manca quauqua ren.

incompletament adv. D'un biais incomplet.

incompletuda n.f. Estat de cen qu'es incomplet. ◇ *Sentiment d'incompletuda*: Insatisfaccion que quauqu'un sente quora a l'impression d'aver mancat la sieu vida, de non aver realisar toi lu sieus projectes. 2. (log.) Proprietat d'una teoria dins la quala existisse una formula que non es ni demostrabla ni refutabla. Var.: **incomplecion**.

incomprenença n.f. Incompreneson, incompreesion.

incompreneson n.f. Incompreneson. Var.: **incomprenença**.

incomprensibilitat n.f. (lit.) Estat de cen qu'es incompreensible. Var.: **incomprensibletat**.

incompreensible, a adj. 1. Que non si pòu capir: *Un tèxto incompreensible*. 2. Desconcertant, que li sieu paraulas, lu sieus actes non si poàdon explicar.

incomprensibletat n.f. Incomprensibilitat.

incomprenesion n.f. Incapacitat ò refut de capir quauqu'un, quauqua ren, de lo prear. Var.: **incompreneson**.

incomprensiu, iva adj. Que non cèrca à capir lu autres.

incomprés, esa adj. e n. Que non es capit, apreciat à la sieu valor justa.

incompreessible, a adj. 1. Que non si pòu comprimir: *L'aiga es esquasi incompreessible*. 2. Que non pòu èstre reduch: *Èstre condemnat à una pena incompreessibla*.

incompreimible, a adj. Que non pòu èstre comprimit.

incomuniant, a adj. e n. (relig.) À la glèia, persona que non comúnia.

incomunicabilitat n.f. (lit.) 1. Caractèr de cen que non pòu èstre comúnciat. 2. Situacion dins la quala non si pòu comunicar m'ai autres. Var.: **incomunicabletat**.

incomunicable, a adj. 1. Que non es comunicable, transmissible: *De bens incomunicables*. 2. Que non si pòu faire saupre à quauqu'un, que non pòu èstre exprimit.

inconçauput, uda adj. Inconcebut.

inconcebablament adv. D'un biais inconcevable. Var.: **inconcebablament**. Sin.: **inexplicablament**.

inconcevable, a adj. Que non pòu èstre concebut; que ven à mau de conceure. Sin.: **inexplicable**. Var.: **inconcevable**.

inconcebut, uda adj. Que non es estat concebut. Var.: **inconcebut, inconceput, inconçauput**.

inconceptiblement adv. D'un biais inconceptible.

inconceptible, a adj. Que non si pòu concevre, capir; inimaginable.

inconceput, uda adj. Inconcebut.

inconcebut, uda adj. Inconcebut.

inconciabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inconciliabile.

inconciliablament adv. D'un biais inconciliabile.

inconciliabile, a adj. Que non si pòu conciliar mé quauqua ren d'autre.

inconciliacion n.f. Absença de conciliacion.

inconciliat, ada adj. Que non es estat conciliat.

inconcluent, a adj. Que non dona un resultat satisfasant.

inconcreescible, a adj. Que non es concreescible.

incondicional, a adj. 1. Sensa condicion; imperatiu, absolut, sensa resèrva. 2. (psicol.) *Estímulus incondicional*: Que suscita un reflèxe, una reaccion, una respoasta independentament de tot condicionament. ◇ *Respoasta incondicionala, reaccion incondicionala, reflèxe incondicional*: Especifics, totjorn provocats per un estímulus incondicional. Var.: **incondicionau**. ◆ adj. e n. Partidari, admirator sensa resèrva de quauqu'un ò de quauqua ren.

incondicionalament adv. D'un biais incondicional.

incondicionalitat n.f. caractèr de cen qu'es incondicional.

incondicionat, ada adj. Que non es sotamés à-n-una condicion; absolut.

incondicionau, ala adj. e n. Incondicional.

inconducha n.f. Marrit comportament. Sin.: **maugovèrn, bagassaria, malavida, gorrinaria, desaviadura.**

inconductor, tritz adj. (electr.) Que non es conductor.

inconèl n.m. Aliatge de niquèl (80%), de cròme (14%) e de fèrre (6%).

inconfés, esa adj. (relig.) Que non s'es confessat.

inconfessable, a adj. Que non si pòu confessar (per lo sieu caractèr òrre): *Una fauta inconfessabla.*

inconfessat, ada adj. Si di d'un acte que la persona que lo comete non vòu reconóisser, de quauqua ren, d'un comportament qu'una persona non vòu admetre.

inconfoart n.m. 1. Mancaça de confoart. 2. Situacion de malèstre moral dins lo quau una persona si tròva, dins lo quau un grope si tròva. Sin.: **incomoditat.**

inconfondiblement adv. D'una mena inconfondibla.

inconfondible, a adj. Que non pòu èstre confondut.

inconformisme n.m. Mancaça de conformisme.

inconformista adj. e n. Que manca de conformisme.

inconfortablement adv. D'un biais inconfortable.

inconfortable, a adj. Que non es confortable. Sin.: **incomòde.**

incongèlable, a adj. Que non pòu èstre congelat.

incongrú, ua adj. Que va còntra li règlas dau saupre viure; desplaçat. Sin.: **inconvenient, malapariat, indecent, malensenhath, maucreat, desavenent, desconvenient.**

incongruament adv. D'un biais incongrú. Sin.: **indecentament, maucreadament, inconvenientament, desconvenientament.**

incongruïtat n.f. Caractèr de cen qu'es incongrú; accion ò paraula incongrua. Sin.: **indecença, maucreança, desavèni, inconvenença, desconvenena.**

inconjugal, a adj. Que non si pòu conjugar.

inconnèxe, a adj. Que non a de connexitat m'una altra caua.

inconnexion n.f. Abbsença de connexion.

inconnexitat n.f. Absença de connexitat.

inconoïssible, a adj. e n. Que non pòu èstre conoïssut.

inconoïssut, uda adj. Que non es conoïssut. Var.: **desconoïssut.** ◆ n.f. 1. Element d'una question, d'una situacion, que non es conoïssut. 2. (mat.) Element indeterminat que si prepaue de n'en trovar la valor ò li valors que verifícon una relacion ò d'uni relacions d'egalitat ò d'inegalitat.

inconquerible, a adj. Que non pòu èstre conquerit. Sin.: **inconquistable.**

inconquistable, a adj. Que non pòu èstre conquistat. Sin.: **inconquerible.**

inconquistat, ada adj. Que non es estat conquistat.

inconsciència (-éncia) n.f. 1. Perda de conoïssença momentanea ò permanenta. 2. Estat de quauqu'un qu'agisse sensa capir la portada dei sieus actes.

inconscient, a adj. 1. Qu'a perdut conoïssença: *Demorar inconscient per quauqui minutas.* 2. Que non si rende còmpte dei sieus actes. 3. Que si produe sensa que n'auguèm consciència: *Un gèst inconscient.* ◆ adj. e n. Qu'agisse d'un biais inconsiderat.

inconscient n.m. 1. Ensèm dei fenomènes psiquics qu'escàpon à la consciència. 2. (psican.) Una dei tres instanças de l'aparelh psiquic. ◇ *Inconscient collectiu:* instança de la psiquè comuna à toi lu individús e facha de l'estratificacion dei esperièncas millenari de l'umanitat.

inconscientament adv. D'un biais inconscient.

inconseguença (-éncia) n.f. Inconseguença.

inconseguent, a adj. Inconseguent.

inconseguentament adv. Inconseguentament.

inconseguença (-éncia) n.f. 1. Defaut de ligam, de coerença dins li ideas ò dins lu actes. 2. Caua dicha ò facha sensa reflexion. Var.: **inconseguença.**

inconseguent, a adj. 1. Qu'agisse, que parla à la leugiera. 2. Fach ò dich à la leugiera; desrasonable. Var.: **inconseguent.**

inconseguentament adv. D'un biais inconseguent. Var.: **inconseguentament.**

inconsideracion n.f. 1. Mancaça de consideracion (d'una persona au regard dei autri); fach de non èstre estimat. 2. Mancaça de judici.

inconsideradament adv. D'un biais inconsiderat.

inconsiderat, ada adj. Fach ò dich sensa reflexion: *Una demanda inconsiderada.*

inconsistença (-éncia) n.f. 1. Mancaça de consistença, de durezza. 2. (fig.) Que manca de fermetat, de foarça de caractèr, de pes: *L'inconsistença dei vostri ideas mi fa paur.* 3. Mancaça de logica, de fundament. 4. (log.) Proprietat d'una teoria deductiva dins la quala una formula es à l'encòup demostrabla e refutabla.

inconsistent, a adj. 1. Que manca de consistença, de soliditat. 2. Que manca de logica, de coerença.

inconsolablement adv. D'un biais inconsolable. Sin.: **desconsolablement.**

inconsolable, a adj. Que non pòu èstre consolat. Sin.: **tristàs, desconsolable.**

inconsolat, ada adj. Que non es consolat. Sin.: **desconsolat.**

inconsomable, a adj. Que non si pòu consomar.

inconsomar vt. Non consomar: *Inconsomar un maridatge.*

inconsomat, da Que non es estat consumat. Sin.: **inacomplit.**

inconstança (-ància) n.f. 1. Tendença à cambiar facilament d'opinion, de resolucion, de comportament; infidelitat. 2. Instabilitat, mobilitat: *L'inconstança dau temps.*

inconstant, a adj. e n. Subjècte à cambiar sovent; instable, infidèle. Sin.: **cambiadís, viradís.**

inconstatable, a adj. Que non pòu èstre constatat. Sin.: **inverificable.**

inconstitucional, a adj. Non confòrme à la constitucion: *Lo poder politic francés considèra la reconoïssença dei lengas minorisadi coma inconstitucionala.* Var.: **inconstitucionau.**

inconstitucionalament adv. D'un biais inconstitucional.

inconstitucionalisar (-izar) vt. Accion de rendre inconstitucional.

inconstitucionalitat n.f. Caractèr de cen qu'es inconstitucional.

inconstitucionau, ala adj. Inconstitucional.

inconstructible, a adj. Dont non si pòu bastir. Sin.: **imbastissable**.

inconsumible, a adj. Que non si pòu, non si deu consumir: *De fonges inconsumibles*.

inconsumit, ida adj. Que non es estat consumit.

incontable, a adj. Que non si pòu contar. Sin.: **inenarrable, inracontable**.

incontaminat, ada adj. Que non es estat contaminat.

incontentable, a adj. Que non pòu èstre contentable.

incontestabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es incontestable.

incontestablement adv. Sensa contestacion, d'un biais incontestable.

incontestable, a adj. Que non pòu èstre contestat, remés en causa. Sin.: **indiscutable, indenegable**.

incontestat, ada adj. Que non es contestat: *Un drech incontestat*.

incontinença (-éncia) n.f. 1. Mancança de retenguda davant lu plasers de l'amor. 2. Absença de sobrietat dins li paraulas. 3. (med.) Alteracion ò perda dau contraròtle de l'esfinctèr anal ò de l'esfinctèr vesical.

incontinent, a adj. 1. Que non es cast. 2. Que manca de moderacion, de sobrietat dins li sieu paraulas. 3. (med.) Que patisse d'incontinença.

incontinent adv. (lit.) Sus lo còup, immediatament.

incontingent, a adj. (filos.) Que non es contingent.

incontinú, ua adj. Que non es continú. Sin.: **descontunh**.

incontinuitat n.f. Caractèr de cen qu'es incontinú. Sin.: **descontunha**.

incontrarotlable, a adj. Que non si pòu contrarotlar.

incontrarotlat, ada adj. Que non es contrarotlat.

inconvenablement adv. D'un biais inconvenable.

inconvenable, a adj. Que non es convenable.

inconvenença (-éncia) n.f. 1. Caractèr de cen qu'es inconvenent. 2. Accion, paraula que va còntre li convenenças. Sin.: **incongruitat**.

inconvenent, a adj. Que va còntre li convenenças; desplaçat, indecent. Sin.: **incongrú**.

inconvenient n.m. 1. Consequença negativa d'una accion, d'una situacion. 2. Desavantatge, défaut: *Denant de causir una profession, n'en cau estudiar lu avantatges e lu inconvenients*. Sin.: **desavèni, entravadís**.

inconvertibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inconvertible: *L'inconvertibilitat d'una moneda*. Var.: **inconvertibletat**.

inconvertible, a adj. 1. Que non pòu èstre convertit à una religion. 2. Que non si pòu escambiar, convertir: *Una moneda inconvertibla*.

inconvertibletat n.f. Inconvertibilitat.

inconvertit, ida adj. Que non es estat convertit.

incoordenacion n.f. Absença, défaut de coordenacion. ◇ (med.) *Incoordenacion motritz*: Deca de coordenacion dins lu movements.

incoordenat, da adj. Que non es coordenat.

incorporable, a adj. Que pòu èstre incorporat.

incorporacion n.f. 1. Accion d'incorporar; lo sieu resultat. 2. (mil.) Fasa finala de la levada dau contingent, dins la quala li recrutas rejónhon la sieu unitat. 3. (psican.) Modalitats diversis segond li quali lo subjècte fantasma l'intrada d'un còrs dins lo sieu. Var.: **incorporacion**.

incorporalitat n.f. Caractèr, natura de cen qu'es incorporal. Var.: **incorporeïtat**.

incorporar n.f. (*incorpòri*) 1. Mesclar intimament una substança, una matèria à una altra; integrar (un element) dins un tot. 2. Procedir à l'incorporacion d'una recruta. Var.: **incorporar**.

incorporal, a adj. 1. Que non a un còrs; immaterial. 2. Que lu sens non poàdon percevre. 3. (dr.) *Bens incorporals*: Que non an una existença materiala (nom de societat, marca, drech d'autor, etc.). Var.: **incorporau**.

incorporau, ala adj. Incorporal.

incorporeïtat n.f. Caractèr dei èstres incorporals. Var.: **incorporalitat**.

incoreccion n.f. 1. Error gramaticala. Sin.: **deca, falta**. 2. Mancament ai règlas de la coreccion, ai convenenças. Sin.: **mauceança, vilania, inconvenença, desconvenença, descortesia**.

incorrectament adv. D'un biais incorrecte. Sin.: **incondrechament, desconvenentament, maucreadament, descortesament, inconvenentament**.

incorrecte, a adj. 1. Que non es correcte, que compoarta d'errors. Sin.: **incondrech, endecat**. 2. Que manca ai règlas de la cortesia; grossier. Sin.: **descortés, maucreat, inconvenent, desconvenent**.

incoregiblament adv. D'un biais incorregible: *Es incorregiblament imprudent*.

incoregible, a adj. Que non si pòu corregir.

incorruptibilitat n.f. 1. Qualitat de cen que non si pòu corrompre. 2. Qualitat de cu es incorruptible; integritat. Var.: **incorruptibletat**. Sin.: **probitat, drechura, onestetat**.

incorruptiblement adv. D'un biais incorruptible. Sin.: **onestament, drechament**.

incorruptible, a adj. 1. Que non si corrompe; imputrescible. 2. Incapable de si laisser corrompre per agir còntre lo sieu dever; intègre: *Un magistrat incorruptible*. Sin.: **drech, pròbe, onèst**.

incorruptibletat n.f. Incorruptibilitat.

increat, ada adj. (lit.) Qu'existisse sensa èstre estat creat: *Dieu solet es increat*.

increbable, a adj. Increpable.

incredença n.f. Absença de fe religioa. Sin.: **mescredença, descredença, descrenença**. Var.: **increnença**.

incredent, a adj. Sceptic; que non a de fe religioa. Sin.: **mescredent, descredent, mescrenent, descrenent**,

incredibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es incredible. Var.: **incredibletat**.

incrediblement adv. D'un biais incredible; extraordinariament.

incredible, a adj. 1. Qu'es difficile ò impossible de li crèire. 2. Que suscita d'estonament per lo sieu caractèr insolite ò excessiu; fantastic, inaudit.

incredibletat n.f. Incredibilitat.

incredule, a adj. 1. Que non cretz ò que dubita dei crencas religioï. 2. Sceptic; que si lascia dificilament convèncer. Var.: **incredent**.

incredulitat n.f. 1. (teol.) Ancianament, manca de fe. Var.: **incredença**. 2. Actituda d'una persona que non si lascia facilament convèncer; scepticisme.

incremental, a adj. (inform.) Que fonciona mé l'ajust d'increments ai variablas qu'emplega, en parlant d'un logicial ò d'un material. Var.: **incrementiau**.

incrementiau, ala adj. Incremental.

increment n.m. (inform.) Quantitat constanta ajustada à la valor d'una variabla à cada execucion d'una instruccion d'un programa.

incrementacion n.f. (inform.) Accion d'incrementar; lo sieu resultat.

incrementar vt. (inform.) Aumentar d'una quantitat determinada una variabla à cada bocla d'un programa.

increvable, a adj. Var.: **increbable**. Sin.: **endurant, robust, resistant**.

incresent, a adj. Incredent.

incresent, a adj. Incredent.

increuable, a adj. Incicatrisable.

increduable, a adj. Que pòu èstre incriminat. Sin.: **blaimable, rancurable, recastenable**.

incredulacion n.f. Accion d'incriminar; fach d'èstre incriminat. Sin.: **blaima, rancura, recast**.

incredular vt. Metre en causa, rendre responsable d'un acte blaimable. Sin.: **blaimar, rancurar, recastelar**.

incristallisable (-izable), a adj. Que non pòu cristallisar.

incroquetable, a adj. Que non si pòu croquetar: *Una serralha incroquetable*. Sin.: **inviolable, inforçable**.

incrustacion n.f. 1. Accion d'incrustar; cen qu'es incrustat. 2. Motiu de brodaria ò de dentela aplicat m'un ponch sarrat sus un fond de teissut destinat à èstre talhat. 3. Depaus pauc ò pron dur qu'una aiga cargada de calcari lascia. Var.: **incrustadura, encrostadura, encrostada**. Sin.: **escrincladura**.

incrustant, a adj. Qu'a la proprietat de curbir lu còrs d'una crosta minerala pauc ò pron espessa; petrificant.

incrustar vt. 1. Inserir dins una matèria de fragments d'una altra matèria generalament mai preciosa, per decorar. Sin.: **escrinclar**. 2. Curbir d'un depaus mineral adherent. Var.: **encrostar**. ◆ **s'incrustar** v.pr. 1. Si depauar sus una matèria en adherent foartament. 2. Si curbir d'incrustacions, de depaus. 3. (fam.) Impauar la sieu presenca d'un biais prolongat e importun.

incubacion n.f. 1. Coada. 2. (biol.) Proteccion assegurada ai òus dins una cavitat dau còrs d'un dei parents, per de nombrós vertebrats. 3. (med.) Temps que s'escorre entre l'introduccion d'un agent infecciós dins

un organisme e l'aparicion dei premiers simptoms de la malautia que determina.

incubadoira n.f. Aparelh previst per aparar lu nistons primierens qu'an pas encara la resistença normala. Sin.: **coador**.

incubar vt. Operar l'incubacion de (un òu). Sin.: **coar**.

incubator, tritz adj. (biol.) Si di d'un organe dont si fa l'incubacion.

incubator n.m. Aparelh per faire espelir lu uòus.

incube n.m. Demòni masculin qu'abusa dei fremas dau temps que duèrmon.

incuech n.m. Part d'una caucina, d'un ciment, d'un gip que non es estat portada à una temperatura pron auta au moment de la cuècha.

inculcable, a adj. Que pòu èstre inculcat.

inculcacion n.f. Accion d'inculcar; fach d'èstre inculcat.

inculcar vt. (*inculqui*) Faire intrar durablament quauqua ren dins l'esperit de quauqu'un.

inculpabilitat n.f. Estat de quauqu'un d'inculpable.

inculpable, a adj. Que si pòu inculpar.

inculpacion n.f. Acte per lo quau lo jutge d'instruccion mete en causa una persona presumida colpabla d'un delicte ò d'un crimi. Var.: **encorpcion**.

inculpar vt. Metre en causa dins una procedura d'instruccion (una persona presumida colpabla d'un delicte ò d'un crimi). Var.: **encorpar**.

inculpat, ada adj. e n. Persona presumida colpabla d'un delicte ò d'un crimi, dins una procedura d'instruccion.

incult(e), a adj. 1. Que non es cultivat, en parlant d'un terren. Sin.: **gèrp, incultivat, gast, tèrra gasta**. 2. En desòrdre, gaire curat: *Una barba inculta*. 3. Sensa cultura intellectuala: *Un esperit inculte*.

incultivable, a adj. Que non pòu èstre cultivat.

incultivat, ada adj. (lit.) Que non es cultivat.

incultura n.f. Manca de cultura intellectuala.

incunable, a adj. e n.m. Si di d'un obratge que data dei originas de l'estamparia (denant dau 1500).

incurabilitat n.f. Caractèr d'un mau incurable, d'un malaut incurable. Var.: **incurabletat**.

incurablement adv. D'un biais incurable: *Èstre incurablement pertocat*.

incurable, a adj. Que non pòu èstre garit: *Sofrir d'un mau incurable*. Sin.: **ingarissable**.

incurabletat n.f. Incurabilitat.

incuria n.f. Manca de cura, negligença.

incurios, oa adj. (lit.) Indiferent, que non manifesta de curiositat.

incuriosament adv. (lit.) Sensa curiositat.

incuriositat n.f. (lit.) Manca de curiositat, indiferença.

incursion n.f. 1. Invasion d'un grope armat totplen mobile, generalament d'una corta durada. Sin.: **encorreguda, escorreguda, correguda**. 2. Intrada importuna, intrusion. 3. Fach de s'interessar per un temps à-n-un camp dins lo quau non si conoisce ren.

incurvabilitat n.f. Carcatèr de cen que si pòu incurvar.

incurvable, a adj. Que si pòu incurvar.

incurvacion n.f. Accion d'incurvar, fach de s'incurvar; lo sieu resultat.

incurvar vt. Corbar dau defoara au dedintre. Sin.: **arcar**. ♦ **s'incurvar** v.pr. Pilhar una forma corba.

incurvat, ada adj. Arcat.

incús, usa adj. 1. Si di d'una medalha, d'una pèça de moneda qu'una dei sieu faças es picada en cròs; la faça ensinda picada. 2. *Cairat incús*: Marca d'un ponchon cairat au revèrs dei monedas grègui arcaïqui.

indatable, a adj. Que non si pòu datar.

indecença (-éncia) n.f. 1. Carcatèr d'una persona, d'una caua indecenta, que non respècta li règlas de la pudor. 2. Carcatèr de cen que pòu indispaubar per lo sieu costat desplaçat.

indecent, a adj. 1. Que non respècta li règlas de la pudor; inconvenent. 2. Que va còntre la morala la morala; impudent, escandalós.

indecentament adv. D'un biais indecent.

indecidible, a adj. Que non si pòu decidir, qu'es complicat à decidir.

indecís, isa adj. e n. Que non si saup decidir; perplèxe. Sin.: **confús, imprecís, incertan, incèrt, dubiós, mausegur, indefinit, indeterminat, trebol, fosc, neblós**. ♦ adj. 1. Que non a de solucion, que compoarta un dubi: *La victòria es encara indecisa*. 2. Vague, que si reconoisce dificilament: *Una forma indecisa*.

indecision n.f. Estat, carcatèr d'una persona indecisa; incertituda, irresolucion. Sin.: **indeterminacion, vira e va, dubitacion, trantalhada, trastejament**.

indeclinabilitat n.f. (ling.) Carcatèr de cen qu'es indeclinable.

indeclinable, a adj. (ling.) Que non si declina.

indeclinat, ada adj. (ling.) Que non es declinat.

indecorós, oa adj. Indecent, inconvenent.

indefectibilitat n.f. 1. Carcatèr de cen qu'es indefectible. 2. Privilègi atribuit à la Glèia de durar d'aquí au finimonde, e qu'enclau l'infalhibilitat.

indefectiblement adv. D'un biais indefectible.

indefectible, a adj. Que dura totjorn, que non pòu finir: *Una amistat indefectibla*.

indefendable, a adj. Que non pòu èstre defendut: *Una posicion indefendabla, un acusat indefendable*.

indefinible, a adj. Que non pòu èstre definit. Var.: **indefinissable**.

indefinidament adv. D'un biais indefinit.

indefinissable, a adj. Indefinible.

indefinit, ida adj. 1. Que non si pòu delimitar; infinit: *Un espaci indefinit*. 2. Que non si pòu definir; vague, indeterminat. 3. (gram.) Qu'exprimisce una idea generala sensa l'aplicar à un objècte determinat. ♦ *Article indefinit*: Aqueu que presenta l'èstre ò l'objècte que lo nom designa m'una individualisacion indeterminada (*un, una, unu, uni*). ♦ *Adjectiu, pronom indefinit*: Qu'indícon una indeterminacion (*cada, quauque* son d'adjectius indefinits; *quauqu'un, cadun, degun, ren* son de pronoms indefinits).

indefugible, a adj. Que non si pòu defugir; inevitable.

indeïscença (-éncia) n.f. Carcatèr d'un fruch indeïscent.

indeïscent, a adj. Si di d'un fruch que non si duèrbe solet à la sieu maturitat e que la radícula deu rompre à la germinacion dei granas.

indelebil(e), a adj. 1. Que non pòu èstre escafat. 2. Que la sieu marca non pòu desaparèisser: *De sovenirs indelebiles*.

indeleibilitat n.f. Carcatèr de cen qu'es indelebile.

indelegable, a adj. Que non si pòu delegar.

indelicadament adv. Malonestament.

indelicades(s)a n.f. Malonestetat: *Cometre una indelicatessa*. Var.: **indelicatessa**.

indelicat, ada adj. Que manca d'onestetat, malonèst.

indelicates(s)a n.f. Malonestetat: *Cometre una indelicatessa*. Var.: **indelicalessa**.

indemne, a adj. 1. Que non a subit de dam moral ni fisic: *Sortir indemne d'un accident*. 2. Que non es contaminat: *Èstre indemne de tota contagion*. Sin.: **sauve, foara-perilh**.

indemnisable (-izable), a adj. Que pòu ò deu èstre indemnisat.

indemnizacion (-izacion) n.f. Accion d'idemnisar; pagament d'una indemnitat.

indemnisar (-izar) vt. Pagar (quauqu'un) per li remborsar de despensas, de perdas, un prejudici. Sin.: **desdamatjar**.

indemnitat n.f. 1. Soma autrejada per desdamatjar d'un prejudici. ♦ *Indemnitat jornaliera*: Soma pagada à un assegurat social malaut, en comjat de maternitat ò victima d'un accident dau trabalh, que deu interrompre la sieu activitat professionala. ♦ *Indemnitat de licenciament*: Qu'un emplegaire paga à n-un salariat en foncion de la sieu ancianetat quora es licenciat sensa falta grèva. 2. Element d'una remuneracion dau cost de la vida ò à remborsar una despensa imputabla à l'exercici de la sieu profession. ♦ *Indemnitat parlamentària*: Emoluments dei deputats e dei senators.

indemostrabilitat n.f. Carcatèr de cen qu'es indemostrable.

indemostrable, a adj. Qu'es impossible de demostrar.

indemostrat, ada adj. Que non es estat demostrat.

indène n.m. Idrocarbure C₉H₈ extrach dei quitrans de carbon.

indenegable, a adj. Que non si pòu denegar. Sin.: **evident, cèrt, certan, afortit, flagrant**.

indenhacion n.f. Indignacion.

indenhament adv. Indignament.

indenhar vt. Indignar.

indenhat, ada adj. Indignat.

indenhe, a adj. Indigne.

indenhetat n.f. Indignitat.

indenonciat, ada adj. Que non es estat denonciat.

indentacion n.f. Decopadura en forma de còup de dent: *L'indentacion de la costa*. Var.: **indentadura**.

indentadura n.f. Indentacion.

indentar vt. Talhar lo contorn en formant una indentacion.

indentat, ada adj. Decopat m'una indentacion.

indentat, ada adj. (bot.) Que non a de dents: *Una fuèlha indentada.*

independença (-éncia) n.f. 1. Estat d'una persona independenta, autonòma. 2. Caractèr, actituda d'una persona que refuda li constrenchas, li influenças, li règlas establidi. 3. Autonomia politica, sobeiranitat nacionala: *Proclamar l'independença d'una nacion.* 4. Absença de rapoart entre diferenti cauas. 5. (log.) Proprietat d'un axioma que non pòu èstre demostrat à partir dei autres axiomas de la teoria dins la quala figura.

independent, a adj. 1. Que depende de minga autoritat; liure: *Travailhaire independent.* 2. Que refuda tota constrencha, tota subjeccion. 3. Que gaudisse de l'autonomia politica: *Pòble independent.* 4. Qu'a minga rapoart m'una altra caua; que non es solidari de quauqua ren: *Un ponch independent de la question tractada.* 5. (gram.) *Proposicion independenta* ò *independenta*, n.f.: Proposicion que non depende d'una altra e que minga proposicion depende d'ela. 6. (mat.) *Vectors (lineariament) independents*: Que li sieu solet combinasons lineari nulli son aqueli per li quali toi lu coeficient son nuls. ◇ *Variabli aleatòri independenti*: Que la probabilitat per que caduna pilhe conjontament à l'autra una valor donada sigue egala au produch dei probabilitats per question. ◇ *Evenement independent*: Que la sieu probabilitat simpla es egala à la sieu probabilitat relativa à un autre eveniment dau meme univèrs.

independentament adv. D'un biais independent. ◇ *Independentament de*: En metent à despart, en mai de, per sobrepés.

independentisme n.m. Revendicacion d'independença de la part d'un pòble: *Toi lu pòbles colonisats son partidaris de l'independentisme.*

independentista adj. e n. Partidari de l'independença politica, de l'independentisme.

indereglable, a adj. Que non si pòu dereglar.

indeschifrabl, a adj. Que non si pòu deschifrar: *Una escriptura indeschifrabla.*

indeschifrablament adv. D'un biais indeschifrabl.

indeschifrat, ada adj. Que non es estat deschifrat: *Un manescrich indeschifrat.*

indescompauable, a adj. Que non si pòu descompausar.

indescriptiblement adv. D'un biais indescriptible.

indescriptible, a adj. Que non si pòu descriure, exprimir.

indesformabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es indesformable.

indesformable, a adj. Que non si pòu desformar.

indesfrisabla n.f. Tractament que si fa subir ai bèrris per li donar d'ondulacions duradissi. Sin.: **permanenta.**

indesfrisable, a adj. Que non pòu èstre desfrisat.

indesgresable, a adj. Que non si pòu desgrear.

indesirable, a adj. e n. Que non es acceptat dins un país, un mitan: *La tieu presença es indesirable.*

indesraïçable, a adj. Que non si pòu desraïçar. Sin.: **indesplatable, indesbarbable.** *Lo gramon es esquasi indesraïçable.*

indesmalhable, a adj. Que non si pòu desmalhar.

indespartible, a adj. Que non pòu èstre partatjat.

indesralhable, a adj. Que non pòu desralhar.

indestituïble, a adj. Que non pòu èstre destituit.

indestructibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es indestructible.

indestructiblement adv. D'un biais indestructible.

indestructible, a adj. Que non pòu èstre destruch: *La lenga occitana es indestructibla.*

indesvolopable, a adj. Que non pòu èstre desvolopat.

indetectable, a adj. Que non pòu èstre detectat. Sin.: **indevisible.**

indeterminable, a adj. Que non si pòu determinar.

indeterminacion n.f. 1. Caractèr de cen que non es determinat, delimitat, precisat. 2. Caractèr esitant, irresolut de quauqu'un. Sin.: **indecision, trantalhada, trastejament.**

indeterminat, ada adj. 1. Que non es determinat, precisat: *Un espaci indeterminat.* 2. (mat.) *Equacion indeterminada*: Qu'admete una infinitat de solucions. ◇ *Forma indeterminada*: Li formas $0/0$, $\infty - \infty$, $\infty + \infty$, ∞/∞^0 , 1^∞ , que li règlas elementari de calcul non perméton de fixar directament.

indeterminisme n.m. 1. Doctrina d'après la quala lo determinisme non existisse ò existisse solament parcialament dins la natura. 2. Caractèr de cen que non es sotamés au determinisme.

indeterminista adj. e n. Relatiu à l'indeterminisme; partidari de l'indeterminisme.

in-dètz-e-uèch adj. inv e n.m. inv. Si di d'un libre, d'un format dins lo quau lo fuèlh es plegat en dètz-e-uèch fulhets e forma un quasèrn de 36 pàginas. Abrev.: **in-18.**

indeugudament adv. D'un biais illegitime.

indegut, uda adj. À *una ora indeguda*: À-n-un moment que non es convenent de faire quauqua ren; ora troup tardiva.

indegut n.m. (dr.) Cen que non es degut.

indevinable, a adj. Que non si pòu devinar.

indevocion n.f. Absença de devocion.

indevòt, a adj. 1. Qu'es indiferent à la practica de tota religion. 2. Que manca de devocion.

indevotament adv. D'un biais indevòt.

indèx n.m. 1. Segond det de la man, en partent dau gròs det. Sin.: **guinhaire.** 2. Agulha d'un quadrant; referiment fixe ò mobile. 3. Lista alfabetica dei mòts, dei subjèctes, dei noms, etc., qu'aparèsson dins un obratge, una colleccion, etc., m'ai referenças que perméton de lu retrovar. Sin.: **ensenhador.** 4. *L'Indèx*: Catalògue oficial dei libres enebits ai catolics, establit au s. XVIe e que non a plus foarça de lèi despí lo 1965. ◇ (fig.) *Metre quauqu'un, quauqua ren à l'indèx*: Lu exclure, lu senhalar coma perilhós. 5. (inform.) Valor fixa que

permete de completar ò de corregir li valors d'uni adreïças pendent l'execucion d'una foncion.

indexacion n.f. Accion d'indexar; lo sieu resultat. Var.: **indexatge**.

indexar v.tr. (*indèxi*) 1. Ligar la variacion d'un salari, d'un prètz, d'un fit, d'una valor, à la variacion d'una altra valor pilhada coma referença: *Indexar una pension sus lo cost de la vida*. 2. Realisar l'indèx d'un obratge, d'una colleccion. 3. Metre à la sieu plaça, dins l'òrdre dins un indèx: *Indexar un mòt*. 4. (mecn.) Reglar un mecanisme en plaçant un element mobile en faça d'un indèx. 5. (mat.) *Indexar lu elements d'un ensemble E per l'ensemble ordenat I*: Establir una bijeccion entre E e I.

indexatge n.m. Indexacion.

indexteritat n.f. Mancaça de dexteritat.

indi n.m. *Blau d'indi*: Color blava tirada de l'indigo.

indi, ia adj. Indian, d'Índia.

indi n.m. Lengua indoariana parlada en Índia dau Nòrd, lenga oficiala de l'Union indiana, escricha en devanagari.

indi n.m. Metal blanc, mai malleable que lo plomb, que fonde à 156°C e presenta d'analogias mé l'alumini; element (In) de n° atomic 49 e de massa atomica 114,82.

indian, a adj. e n. 1. D'Índia. 2. Relatiu ai autoctònes d'Amèrica (li *Índias orientali* dei premiers navigators). Var.: **amerindian**. ◇ *Estiu indian*: cf. *estiu*.

indiana n.f. Tela de coton leugiera colorida per impression, à l'origina dau teissut estampat provençau.

indianaire, airtz n. Persona que fabrica d'indiana.

indianisacion (-izacion) n.f. Accion d'indianisar; fach d'èstre indianisat.

indianisar (-izar) vt. Espandir la cultura d'Índia en defoara dau territòri indian.

indianisme n.m. 1. Estudi dei lengas e dei civilisacions d'Índia. 2. Tendença literària ispano-americana dau s. XIX^{en}, que si caracteriza per l'interès portat ai culturas indiani e per la celebracion de la natura americana.

indianista n. 1. Especialista de l'indianisme. 2. Escrivan que si restaca à l'indianisme.

indianologia n.f. Estudi scientific dei Indians d'Amèrica, de la sieu cultura.

indianològue, òga n. Especialista en indianologia.

indicacion n.f. 1. Accion d'indicar: *Indicacion d'origina*. 2. Cen qu'indica, fa conóisser; entresenha, conseu donat: *Donar d'indicacions per faire un exercici*. 3. (med.) Oportunitat d'un tractament: *Indicacion terapeutica*. Sin.: **assenhament, indica**.

indican n.m. Substança presenta dins l'indigo coma dins li urinas.

indicar vt. (*indiqui*) 1. Mostrar, designar (quauqua ren, quauqu'un) d'un biais precís. 2. Revelar, èstre l'indici de: *Aquò indica una granda intelligença*. 3. Ensenhar, faire conóisser à quauqu'un cen que cèrca: *Indicar una carriera*. 4. (b.-a.) Esquizar. 5. Conselhar, recomandar: *Es la situacion tota indicada*.

indicatiu, iva adj. Qu'indica, anóncia, dona una idea: *Un prètz comunicat à títol indicatiu*.

indicatiu n.m. 1. (gram.) Mòde dau vèrbo que presenta lo procès d'un biais neutre, objectiu, sensa

interpretacion (L'indicatiu comprèn de temps simples: *present, futur, imperfach, preterit*, e de temps compausats: *passat compausat, futur anterior, plus-que-perfach, passat anterior*). 2. Música qu'una estacion de ràdio ò de television passa au començament d'un programa per l'identificar. 3. *Indicatiu d'apèl*: Grope de letras e de chifras assignat à una estacion d'emission telegrafica ò radiofonica per permetre la sieu identificacion e facilitar lu apèls. ◇ *Indicatiu telefonic*: Grope de chifras que cau compauar avant lo numèro de telefòne per sonar un correspondent que rèsta dins un país estrangier.

indicator, tritz adj. 1. Qu'indica, que fa conóisser: *Un paneu, un pal indicator*. 2. (mat.) *Foncion indicatrix*: Foncion definida sus un ensemble E qu'explicita l'appartenença ò non à un sota-ensemble F de E de tot element de E. Sin.: **foncion caracteristica**.

indicator n.m. 1. Libre ò brocadura que sièrve de guida: *L'indicator dei carrieras de Niça*. 2. Aparelh que sièrve per indicar: *Un indicator de velocitat, de pression*. 3. *Indicator colorat*: Substança qu'indica, m'un cambiament de color, la concentracion d'un constituent d'una solucion. 4. *Indicator economic*: Chifra significativa de la situacion economica per un periòde donat (produch nacional brut, indici dei prètz, comèrci exterior, etc.). ◇ (Borsa) *Indicator de tendença*: Seria de chifras qu'exprimisson li variacions dei cors de la Borsa e fa vèire la tendença dau mercat financier. 5. Individú qu'entresenha la polícia en escambi d'un privilègi ò d'una remuneracion. 6. (zool.) Pichin auceu insectivòre dei regions caudi, vesin dau pic.

indicatòri, òria adj. Que sièrve à indicar. Var.: **indicator**.

indiccion n.f. 1. Reng qu'un an ocupa dins un periòde de quinze ans, pilhat en còmpte dins lo comput eclesiastic. 2. Convocacion d'un jorn precís, d'uni assembladas. 3. Prescripcion legala per un jorn determinat: *Indiccion d'un dejun*. 4. Periòde fiscal e cronologic de quinze ans à l'epòca romana.

indici n.m. 1. Signe aparent e probable, qu'una caua existisse: *Lu indicis d'un crimi*. 2. Nombre qu'exprimisse un rapoart entre doi grandors; rapoart entre de quantitats, entre de prètz, que n'en fa vèire l'evolucio: *L'indici dei prètz de detalh*. ◇ *Indici d'escota*: Nombre de personas, evaluat en percentatge, qu'an escotat ò regarjat un programa de ràdio ò de television à un moment determinat. 3. (mat.) Signe atribuit à una letra que representa lu diferents elements d'un ensemble: *A indici n s'escriu A_n*. Sin.: **determinant**. 4. Resultat de metòdes divèrs tocant de pròvas dei carburants (essenças, gasòlis, òlis). ◇ *Indici d'una pòuvera*: Numèro, en una escala arbitrària, dei pòveras classadi segond lo sieu nivèu de vivacitat.

indicial, a adj. Qu'a valor d'indici: *Una corba indiciala*. Var.: **indiciau**.

indiciari, ària adj. Relatiu à un indici, à un sistema d'indici: *Grasilha indiciaira*.

indiciau, ala adj. Indicial.

indiciblement adv. D'un biais indicible.

indicible, a adj. (lit.) Que non si pòu exprimir; indescriptible, extraordinari.

indifaus n.m. Autre nom de l'amòrfa.

indiferar vt. (*indifèri*) Èstre indiferent à quauqu'un, presentar minga interès per eu: *Aquò m'indifera*.

indiferença (-èncià) n.f. Estat d'una persona indiferenta; destacament, freior, neutralitat afectiva. ◇ (filos.) *Libertat d'indiferença*: Que resulta de la possibilitat de causir sensa rason.

indiferenciacion n.f. Caractèr de cen qu'es indiferenciat.

indiferenciat, ada adj. Si di de cen que non presenta de caracteristicas sufisenti per si diferenciar. ◇ *Cellula indiferenciada*: Cellula sensa nucleu diferenciat. ◇ (antrop.) *Filiacion indiferenciada*: Dins la quala li linhas mairala e pairala an socialament li memi foncions.

indiferent, a adj. 1. Que presenta minga motiu de preferença: *Aqueu camin ò l'autre, m'es indiferent*. 2. Qu'es de gaire d'importança, que presenta gaire d'interès: *Parlar de causas indiferenti*. 3. Que non tende vèrs un estat mai que vèrs un autre: *Un equilibri indiferent*. ◆ adj. e n. Individú que ren tòca, que ren esmòu. Sin.: **apatic, noncalent, flac, flacós, indolent, letargic, molastrós, linfatic, despassionat**.

indifirementament adv. Sensa faire de diferença; indistintament.

indiferentisme n.m. Indiferença que devèn sistema, politica ò religion.

indifulvina n.f. (quim.) Nom d'un dei còrs que naisson sota l'accion d'acides estendut sus l'indican.

indifusable, a adj. (ràdio, television) Que non si pòu difusar.

indifusible, a adj. (fis.) Que non pòu difusar perquè es sotamés à la dialisi.

indigenat n.m. 1. (ist.) Regime qu'èra aplicat ai indigènes d'una colonia. 2. Drech de ciutadan dins un Estat.

indigença (-èncià) n.f. 1. Estat d'una persona que viu dins la misèria. 2. Granda pauretat intellectuala ò morala: *L'indigença d'un discors politic*.

indigène, a adj. e n. 1. Naissut dins lo país dont abita. Sin.: **aborigène, autoctòne**. Sin.: **terradorenc**. Contr.: **allogène, foarapaís**. 2. Si di d'una planta originària de la region dont viu: *Essenças indigèni e essenças exotiqui*.

indigeneïtat n.f. Estat d'una persona indigèna.

indigenisme n.m. 1. Corrent artistic e literari dau s. XX^{en}, desvolopat en Amèrica e especialament dins lo domèni ispano-american, e que pilha coma tema l'afrontament dei culturas amerindians e dei sistemas intellectuels e economics d'importacion coloniala. 2. (antrop.) Politica que d'unu govèrns ménon, espec. latino-americans, qu'a per amira l'aculturacion ò l'integracion sistematica dei etnias que vívon dins lo sieu país.

indigenista adj. e n. Qu'apartèn à l'indigenisme; que n'es partidari.

indigent, a adj. e n. Que non a de ressorsas sufisenti, que per aquò a besonh de secors. ◆ adj. Que manifèsta una granda pauretat de mejans: *Un vocabulari indigent*. Sin.: **economicament feble**.

indigerit, ida adj. Que non es estat digerit.

indigèst(e), a adj. 1. Que si digerisse dificilament: *Un manjar indigèst*. Sin.: **estofadís, greós**. 2. Que l'esperit pòu dificilament assimilar: *Un roman indigèst*. Sin.: **confús, mau conceput**.

indigestibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es indigèst.

indigestion n.f. Indisposicion que provèn d'una digestion que si fa mau. Sin.: **estomagada, estomegada**. ◇ (fig.) *Aver una indigestion de quauquau ren*: N'aver tròup, fins à n'èstre desgustat. Sin.: **n'aver una forra de, n'aver lo sieu sadol de, èstre sadol, n'aver pron lo sieu fais**.

indigèt, a adj. (Antiqu.) Si di dei dieus ò dei eròis romans pròpris à una region.

indiglucina n.f. Sucre que provèn de la fermentacion dei fuèlhas d'indigo.

indignacion n.f. Sentiment de ràbia que l'encausa n'es un otratge, una accion injusta. Var.: **indenhacion**, Sin.: **descoar, bila, ira**.

indignant adv. D'un biais indigne. Var.: **indenhament**.

indignar vt. Excitar, provocar la ràbia, la revòuta de: *Lo sieu comportament indigna tot lo monde*. ◆ **s'indignar** v.pr. Provar un sentiment de ràbia, de revòuta. Var.: **indenhar**. Sin.: **enrabiari, embilar, descorar, escandalisar, revoutar**.

indignat, ada adj. Que manifèsta de ràbia, d'indignacion. Var.: **indenhat**. Sin.: **revoutat, escandalisat, descorat**.

indigne, a adj. 1. *Indigne de*: Que non es digne de, que non merita. 2. Qu'inspira lo mesprèt; vil: *Un comportament indigne*. 3. Que non es digne de la sieu foncion dau sieu ròtle: *Un paire indigne*. Var.: **indenhe**.

indignitat n.f. 1. Caractèr d'una persona indigna, d'un acte indigne: *Cometre d'indignitats*. 2. *Indignitat nacionala*: Pena que compoarta en particulier la privacion dei drechs civics. ◇ *Indignitat successorala*: Qu'exclue d'una succession un eiretier qu'a comés una falta grèva còtra lo moart. Var.: **indenhetat**.

indigo n.m. (mòt espanhòu) 1. Matèria coloranta que, dins la sieu forma promiera, es d'un blau leugierament violaceu (Pòu èstre extracha de l'indigotier ò ò obtenguda per sintèsi).

indigocarmina n.f. (quim.) Substança porpra que vèn de l'indigo alterat. Sin.: **acide sulfopurpuric**.

indigotaria n.f. Fàbrega dont s'alestisse l'indigo.

indigotier n.m. Planta vivaça dei regions caudi, ancianament cultivada per n'extraire un colorant (Família dei papilionaceas).

indigotina n.f. Principi colorant de l'indigo.

indiligença (-èncià) n.f. Absença de diligença.

indiligent, a adj. Que non es diligent, que pilha lo sieu temps.

indiligentament adv. Lentament, en pilhant lo sieu temps.

indirectament adv. D'un biais indirècte.

indirècte, a adj. 1. Que non mena directament à la tòca, que compoarta d'intermediaris; destornat: *Itinerari indirècte, critica indirècte*. ◇ *Tir indirècte*: Dins lo quau

indirigible, a

l'objectiu non es vesible despí l'emplaçament de l'arma. 2. (gram.) *Complement d'objècte indirècte*: Qu'una preposicion introdue. Lu vèrbos transitius indirèctes son seguits d'un complement d'objècte indirècte. ◇ *Discors, estile indirècte, interrogacion indirècta*: Enonciat que reproduhe li paraulas de quauqu'un au dedintre d'un autre enonciat per l'intermediari d'un subordenant.

indirigible, a adj. Que non pòu èstre dirigit.

indiscernibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es indiscernible.

indiscernible, a adj. Que non si pòu discernir, destriar d'una altra caua.

indiscerniment n.m. Absença de discerniment.

indiscernit, ida adj. Que non es discernit.

indisciplina n.f. Actituda de quauqu'un que non si somete à la disciplina; desobeïssença.

indisciplinabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es indisciplinable. Sin.: **desobeïssent, desobedissent**.

indisciplinable, a adj. Que non si pòu disciplinar.

indisciplinat, ada adj. Que refuda tota disciplina: *Un esperit indisciplinat*.

indiscrecion n.f. Mancança de discrecion; revelacion d'un secret: *Cometre d'indiscrecions*.

indiscret, a adj. 1. Que manca de discrecion, de resèrva: *Un regard indiscret*. 2. Que revèla cen que deuria èstre taisut: *Una paraula indiscreta, un amic indiscret*.

indiscretament adv. D'un biais indiscret.

indiscriminabilitat n.f. Proprietat de cen qu'es indiscriminable.

indiscriminable, a adj. Que non pòu èstre discriminat.

indiscriminacion n.f. Que non presenta de discriminacion.

indisculpable, a adj. Que non pòu èstre disculpat.

indiscutibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es indiscutable.

indiscutiblement adv. D'un biais indiscutable. Sin.: **incontestablement**.

indiscutable, a adj. Que non pòu èstre mes en discussion, que non si pòu contestar. Sin.: **incontestable**.

indiscutit, ida adj. Que non es mes en discussion. Sin.: **incontestat**.

indisèrt, a adj. Que non es disèrt.

indispauar vt. 1. Rendre un pauc malaut, incomodar. 2. Maucontentar, descontentar, metre quauqu'un en una situacion gaire favorable.

indispauat, ada adj. Leugierament malaut. ◇ Per eufemisme, si di d'una frema qu'a li sieu règlas. Var.: **indispaus**.

indispaus, a adj. Indispauat.

indispensabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es indispensable, de cu es indispensable.

indispensablement adv. D'un biais indispensable.

indispensable, a adj. Qu'es impossible de s'en passar. Prov.: *Lu cementèris son clafits de monde indispensable*. ◆ n.m. Cen que non es possible de s'en passar: *Emportar solament l'indispensable*.

indisponibilitat n.f. Estat d'una persona ò d'una caua indisponibla.

indisponible, a adj. 1. Que non s'en pòu dispauar. 2. Que non pòu practicar una activitat, un trabalh: *Un jogaire de balon indisponible per tres partidas*.

indisposicion n.f. Leugier malaise. ◇ Per eufemisme, estat d'una frema indispauada.

indisputablement adv. Incontestablement.

indisputable, a adj. Incontestable.

indisputat, ada adj. Que non es disputat.

indissociable, a adj. 1. Que non si pòu dissociar d'una altra caua ò d'una altra persona. 2. Que non pòu èstre partatjat: *Aquò forma un tot indissociable*.

indissolubilitat n.f. Qualitat de cen qu'es indissoluble. Var.: **indissolubletat**.

indissolublament adv. D'un biais indissoluble; estrechament.

indissoluble, a adj. Que non pòu èstre desfach; indefectible: *Un estacament indissoluble, lu ligams indissoluble dau maridatge*.

indissolubletat n.f. Indissolubilitat.

indistinguibilitat n.f. Proprietat de cen qu'es indistinguible.

indistinguible, a adj. Que non si pòu distinguir.

indistint, a adj. Que manca de clartat; confús, capit confusament.

indistintament adv. 1. D'un biais indistint, confusament. 2. Sensa faire de diferença, en blòc, indiferentament.

individú n.m. 1. Cada especimèn d'una espècia viventa ò vegetala, eissit d'una cellula unica. 2. Èstre uman, persona, per op. à la collectivitat, à la societat. Sin.: **gent**. 3. (sovent pej.) Èstre uman indeterminat, persona basta que sigue: *Cu es aquel individú?* Sin.: **baudo**.

individuacion n.f. 1. (filos.) Cen que destria un individú d'un autre. 2. (psicol.) Procèssus per lo quau la personalitat si diferència.

individual, a adj. Relatiu à una persona soleta: *Ficha individuala*. Var.: **individuau**.

individual, a n. Concurrent que non apartèn à un club, à una equipa, dins una competicion. Var.: **individuau**.

individualament adv. D'un biais individual.

individualisar (-izar) vt. Rendre individual, distint dei autres per de caractèrs pròpris. ◆ **s'individualisar** v.pr. Si destingar dei autres en afirmant la sieu personalitat.

individualisme n.m. 1. Tendenza à s'afirmar solet, independentament dei autres. 2. Tendenza à privilegiar la valor e lu drechs de l'individú còtra li valors e lu drechs dei gropes socials. 3. (filos.) Doctrina que fa de l'individú lo fondament sigue de la societat, sigue de dei valors morali, sigue dei doas.

individualista adj. e n. 1. Partidari de l'individualisme. 2. Si di d'una persona que pensa solament à ela-mema, qu'agisse soleta; egocentric.

individualitat n.f. 1. Cen que constitue l'individú. Var.: **individuitat**. 2. Originalitat pròpria à una persona.

3. Persona qu'a una foarta personalitat e si destinga dei autri.

individuau, ala adj. e n. Individual.

individuitat n.f. Individualitat.

indivís, isa adj. 1. (dr.) Que non es partatjat; qu'es la proprietat à l'encòup de mai d'una persona: *Una succession indivisa*. 2. Que possedissee una proprietat non partatjada: *D'eiretiers indivís*. ◇ *Per indivís*: En comun, sensa partatge.

indivisament adv. (dr.) Per indivision.

indivisari, ària n. (dr.) Persona que possedissee quauqua ren dins l'indivision.

indivisibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es indivisible.

indivisiblement adv. D'una mena indivisibla.

indivisible, a adj. Que non pòu èstre dividit.

indivision n.f. 1. Estat d'un ben indivís. 2. (dr.) Persona que possedissee de bens pariers.

indivulgable, a adj. Que non si pòu divulgar: *Una informacion indivulgabla*.

indó, oa adj. e n. Relatiu à l'indoïsme, seguidor de l'indoïsme.

indoarian, a adj. e n.m. Si di dei lengas indoeuropeï parladi en Índia.

indochinés, esa adj. e n. D'Indochina.

indocil(e), a adj. e n. Que non si lascia dirigit, menar; reborsier: *Un enfant indocile*. Sin.: **indisciplinat, rebèl, sediciós, conjurat, revolucionari, conspirador, enrebelit**.

indocilament adv. Sensa docilitat.

indocilitat n.f. Caractèr d'aqueu qu'es indocile. Sin.: **indisciplina, rebellion, insubordenacion**.

indoctament adv. M'una mancança de sciènça, d'erudicion.

indòcte, a adj. Que manca de sciènça, d'erudicion. Sin.: **ignorant, imperit**.

indoeuropeu n.m. Lengua non atestada directament ma reconstituïda per comparason de divèrsi lengas que s'en tròva à l'origina. ◆ **indoeuropeu, ea** adj. e n. Si di dei lenga eissidi de l'indoeuropeu e dei pòbles que li an parladi: *L'occitan es una lenga indoeuropea*.

indofenòl n.m. Matèria coloranta obtenguda en faguent agir un fenat alcalin sobre una amina (nom generic).

indoïsme n.m. Religion esandida sobretot en Índia, que la sieu basa filosofica es la tèsi de l'identitat dau sé individual au sé universal ò absolut.

indoïsta adj. De l'indoïsme.

indòl n.m. (quim.) Compauat qu'es à la basa d'una seria d'eterocicles que compòrton un cicle benzemic e un cicle pirròl.

indòl-acetic, a adj. *Acide indò-acetic*: Substança de creissença dei vegetaus, contenguda dins l'auxina.

indolença (-éncia) n.f. Apatia, indiferença, noncalença. Sin.: **laisa m'estar, laisse-mi 'staire, pigres(s)a, flaca**.

indolent, a adj. Qu'evita de si donar de mau, que manifèsta d'apatia. Sin.: **apatic, noncalent, flac, flacós**,

indiferent, letargic, molastrós, linfatic, despassionat, pigre, laissa m'estós, patamoala.

indolentament adv. Embé indolença.

indolic, a adj. Relatiu à l'indòl.

indolòre, a adj. Que non causa de dolor.

indomdablement adv. D'una mena indomdabla.

indomdable, a adj. Que non pòu èstre domdat, mestrejat: *Un caractèr indomdable*.

indomdat, ada adj. Que non es encara estat domdat, mestrejat, contengut.

indomesticable, a adj. Que non si pòu domesticar: *L'elefant d'Àfrica es indomesticable*.

indometacina n.f. Medicament anti-inflamatòri derivat de l'indòl.

indonesian, a adj. e n. D'Indonèsia. ◆ n.m. 1. Ensèm dei lengas que constituïsson la branca occidentala de la familha malaio-polinesiana. 2. Forma dau malés, lenga oficiala de la República d'Indonèsia.

indoor adj. inv. [in'dɔr] (mòt anglés) (espòrts) Si di d'una competicion en sala.

indoportugués, esa adj. e n. Varianta dau portugués parlada à Ceilan (Sri Lanca), e a Gàda.

indostan, a adj. e n. D'Indostan.

indostani n.m. Ensèm dei lengas indo-ariani parladi en Índia dau Nòrd, eschri en devanagari ò en caractèr arabopersans. Grafia sabenta: **hindostānī**.

in-dotze adj. inv e n.m. inv. 1. Si di d'un fuèlh que presenta 4 plects e forma 12 fulhet ò 24 pàginas. 2. Si di dau format obtengut m'un fuèlh parier, d'un libre d'aqueu format. Abrev.: **in-12**.

indri n.m. Lemurian arboricòle e vegetarian que viu à Madagascar.

indubitament adv. D'un biais indubitable.

indubitable, a adj. Incontestable, que non s'en pòu dubitar. Sin.: **segur, cèrt, certan, acertat, afortit, positiu, reau, vertadier, vèr, paupable, tocable, evident, tangible, indenegable**.

induccion n.f. 1. Generalisacion d'una observacion ò d'un rasonament establits à partir de cas singuliers. 2. (mat.) Rasonament per recurrença. 3. *Induccion magnetica*: Vector que caracteriza la densitat dau flux magnetic que travèrsa una substança. ◇ *Induccion electromagnetica*: Produccion de corrents dins un circuit en seguida à la variacion dau flux d'induccion magnetica que lo travèrsa. ◇ *Motor à induccion*: Motor electric à corrent alternatiu sensa collector, qu'una part soleta, rotor ò estator, es reglada à la ret, dau temps que l'autra travalha per induccion. 4. (embriol.) Procèssus que comanda la diferenciacion dei cellulas de l'embrion e contraròtla la constitucion d'aquel embrion. ◇ Accion d'uni regions embrionari (coma l'organisaire de la labra dau blatospòre), que provòca la diferenciacion dei regions vesini dins un sens determinat.

induch, a adj. 1. Consecutiù, resultant: *Lu efèctes induchs d'una decision politica*. 2. Establit per induccion. 3. (mat.) *Lèi inducha sus una part A de E per una lèi definida sus E*: Restriccion d'aquesta lèi à A. 4. (electr.) Si di d'un corrent electric produch per induccion.

induch n.m. part d'una màquina electrica dins la quala es inducha una foarça electromotritz.

inductança (-ància) n.f. Quocient dau flux d'induccion au travèrs d'un circuit, creat per lo corrent que travèrsa aqueu circuit, per l'intensitat d'aqueu corrent.

inductil(e), a adj. Que non es ductile.

inductiu, iva adj. 1. Que procedisse per induccion. 2. Relatiu à l'induccion electromagnetica.

inductomètre n.m. (fis.) Aparelh per mesurar l'induccion electrica.

inductor, tritz adj. (electr.) Si di de cen que produè lo fenomèn d'induccion.

inductor n.m. 1. Aimant ò electroaimant destinat à fornir lo camp magnetic creator de l'induccion. 2. (biol.) Còrs molecula qu'a la proprietat d'indurre una reaccion biologica, un procèssus fisiologic: Inductor de l'ovulacion.

induire vt. Indurre.

indulgença (-ència) n.f. 1. Facilitat à excusar ò à perdonar li fautas dei autres: *Mostrar d'indulgença*. 2. (teol. cat.) Remission totala (*indulgença pleniera*) ò parciala (*indulgença parciala*) de la pena temporal deuguda per lu pecats ja perdonats. ◇ *Garrolha dei Indulgenças*: Contèsta que au s. XVIⁿ faguèt afrontar Luther au papa Leon X, tocant lo finançament de la basilica Sant Pèire de Roma.

indulgenciar vt. (teol. cat.) Estacar una indulgença à (un objècte, un luèc, una preguiera).

indulgent, a adj. Clement; qu'es portat à excusar, à perdonar.

indulgentament adj. Embé indulgença.

indulina n.f. Colorant blau que provèn de l'anilina (nom generic).

indult n.m. 1. (dr. can.) Tota favor que lo Sant Sèti autreja, sigue au benefici d'una comunautat, sigue per lo ben d'un particulier, e que dispensa dau drech comun de la Glèia. 2. (dr. marit. intern.) Limitacion prevista tocant lo drech de presa, segond la quala si pòu acordar ai naus enemigui sorpresi dins un poart de l'avèrsier à l'entamenada dei ostilitats, un alòngui de durada variadissa denant l'exercici dau drech de presa.

indultar vt. Autrejar un indult à.

induracion n.f. (med.) Endurciment anormal d'un teissut; part indurada.

indurar vt. (med.) Rendre anormalament dur.

indurat, ada adj. (med.) Deventut anormalament dur: *Lesion indurada*.

indurre vt. 1. Menar (quauqu'un) à una accion, à un comportament. ◇ *Indurre (quauqu'un) en error*: Lo menar, voluntariament ò non, à s'enganar. 2. Aver per consequença, ocasionar: *Aquesta installacion indurrà la creacion d'emplecs nombrós*. 3. Establir per consequença, per induccion. 4. (electr.) produre lu efèctes de l'induccion. Var.: **induire**.

indusia n.f. (bot.) Pichina lama foarça fina que recuèrbe e protegisse lu gropes d'esporges portats à la faça inferiora dei frondas d'unu feuses.

industria n.f. 1. Ensèm dei activitats economiqui que produon de bens materials au mejan de la transformacion e de la messa en òbra de matèrias promieri. ◇ *Capitani d'industria*: Cap, patron d'una empresa industrial. 2. Caduna d'aquesti activitats economiqui: *L'industria automobila*. 3. (per ext.) Tota activitat assimilabla à l'industria e organisada sus una granda escala: *L'industria de l'espectacle*. ◇ *Industrias de la lenga*: Ensèm dei activitats ligadi ai aplicacions de la recèrca en lengüistica, en informatica e en lengüistica informatica (sintèsi e reconoissença de la paraula, sistema de dialògue òme-màquina, ajudas à la correccion ortografica, etc.). 4. (dr. com.) *Apoart en industria*: Apoart d'activitat dins l'encastre de la constitucion d'una societat (per op. à un apoart de capitals ò en natura). 5. Tota activitat manuala que sièrve à produre quauqua ren. 6. (lit.) Abiletat emplegada à faire quauqua ren. ◇ (pej.) *Cavalier d'industria*: Persona que viu d'expedients, truffador.

industrial, a adj. 1. Relatiu à l'industria, que relèva de l'industria: *Fabricacion industrial*. ◇ (fam.) *Quantitat industrial*: Granda quantitat. ◇ (ist.) *Revolucion industrial*: Ensèm dei fenomènens qu'an acompanhat, à partir dau s. XVIIIⁿ, la transformacion dau monde modèrne gràcias au desvolopament dau capitalisme, de la tecnica e dei comunicacions. ◇ *Psicologia industrial*: Que s'ocupa dei problemas de psicologia (espec. causada e orientacion dau personal) e d'organizacion dau trabalh. 2. Relatiu à un luèc dont s'atròvon d'usinas, d'indutrias: *Zòna industrial*. Var.: **industriau**.

industrial n.m. Cap d'una empresa que transforma de matèrias promieri en produchs obrats. Var.: **industriau**.

industrialment adv. D'un biais industrial.

industrialisacion (-izacion) n.f. Accion d'industrialisar; fach de s'industrialisar.

industrialisar (-izar) vt. 1. Donar un caractèr industrial à (una activitat). 2. Equipar (una region, un país) en usinas, en indutrias. ◆ **s' industrialisar (-izar)** v.pr. S'equipar, èstre equipat industrialment.

industrialisme n.m. 1. Sistema economic dins lo quau l'industria es considerada coma l'element màger dei societats. 2. Predominança sociala dei industrials.

industriau, ala adj. e n.m. Industrial.

industriós, oa adj. (lit.) Qu'a de gaubi dins lo sieu mestier. Sin.: **gaubiós, engenhós, biaissut**.

induvia n.f. (bot.) Organe de disseminacion dau fruch, coma lu plumalhons dei aquenis.

induviat, ada adj. (bot.) Que compoarta una indivia.

inèdia n.f. Credença segond la quala una persona pòu viure sensa si noïrir e sensa beure pendent de lònchs periòdes de la sieu vida. Sin.: **respirianisme, pranisme**.

inedit, ida adj. Que non es estat editat. ◆ n.m. Òbra non editada: *Un inedit de Rancher*.

ineditable, a adj. Que non pòu èstre editat: *Aqueu roman es tant marrit que n'es ineditable*.

ineducable, a adj. Que non pòu èstre educat. Sin.: **inensenhable**.

ineducacion n.f. Mancaça d'educacion. Sin.: **descortesia, maucreança, rustegues(s)a.**

inefabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inefable.

inefablament adv. (lit.) D'un biais inefable.

inefable, a adj. (lit.) Que non pòu èstre exprimit: *Un gaug inefable.*

inefectiu, iva adj. Que non es efectiu.

inefectuat, ada adj. Que non es estat efectuat. Sin.: **irrealisat.**

ineficaç, a adj. Que non es eficaç; inoperant: *Un remèdi ineficaç.*

ineficaçament adv. D'un biais ineficaç.

ineficacitat n.f. Mancaça d'eficacitat.

ineficiença (-éncia) n.f. Caractèr de cen qu'es ineficient. Sin.: **ineficacitat.**

ineficient, a adj. Que non produe realament un efècte; que la sieu accion es sensa resultat. Sin.: **ineficaç, incapabile.**

inegal, a adj. 1. Que non es egal à quauqua ren d'autre, à quauqu'un d'autre: *Segments inegals.* Sin.: **desparier.** 2. Que non es unit, plan: *Un terren inegal.* 3. Que lo sieu ritme non es regulier: *Un pols inegal.* 4. Que la sieu qualitat non es constanta, en parlant d'una òbra ò de quauqu'un que lo sieu trabalh ò la sieu produccion vèrion: *Un estile inegal.* 5. Capriciós, cambiadís, en parlant de quauqu'un ò dau sieu caractèr: *Umor inegala.* Var.: **inegau.**

inegalable, a adj. Que non pòu èstre egalat. Sin.: **nonparier.**

inegalament adv. D'un biais inegal: *Li riquessas son inegalament repartidi.* Sin.: **desparierament.**

inegalat, ada adj. Que non es estat egalat: *Un recòrd inegalat.*

inegalitari, ària adj. Fondat sobre l'inegalitat sociala, civila, politica.

inegalitat n.f. 1. Caractèr, estat de cauas ò de personas inegali entre eli: *L'inegalitat dei salaris, li inegalitats sociali.* 2. (mat.) Relacion d'òrdre dins un ensemble. \diamond *Inegalitat estricta:* Notada $a < b$ (a inferior à b) ò $b > a$ (b superior à a) (la dubertura es virada vèrs l'element mai grand). \diamond *Inegalitat au sens larg:* Notada $a < b$ (a inferior ò egal à b). 3. Caractèr de cen que non es egal à eu-meme, de cen que non es constant. 4. Caractèr de cen que non es unit: *L'inegalitat d'un terren.*

inegau, ala adj. Inegal.

inelastic, a adj. Que non es elastic.

inelasticitat n.f. Estat de cen qu'es inelastic.

inelegança (ància) n.f. Mancaça d'elegança.

inelegant, a adj. 1. Que manca d'elegança vestimentària. 2. Que manca de delicadessa de sentiments, de saupre-viure; descortés: *Seria inelegant d'insistir.*

inelegantament adv. D'un biais inelegant. Sin.: **descortesament.**

ineligibilitat n.f. Estat, condicion d'una persona ineligibla.

ineligible, a adj. Que non a li qualitats per èstre elegit.

ineloquent, a adj. Que non es eloquent.

ineluctablement adv. D'un biais ineluctable. Sin.: **inevitablament, segurament, indefugiblament, immancablament.**

ineluctable, a adj. Que non pòu èstre evitat, empachat: *Un desastre ineluctable.* Sin.: **indefugible, immancable, imparabile.**

ineludible, a adj. Que non pòu èstre eludit, que non si pòu escondre.

inemotivitat n.f. Absença d'emotivitat. Sin.: **freior, indiferença.**

inemplec n.m. (eufem.) Caumatge. Sin.: **desemplec.**

inemplegable, a adj. Que non pòu èstre emplegat.

inemplegat, ada adj. Que non es emplegat. Var.: **desemplegat.** Sin.: **caumaire.**

inenarrablament adv. D'un biais inenarrable.

inenarrable, a adj. D'un comic extraordinari: *Un racònte inenarrable.*

inengendrat, ada adj. Que non es estat engendrat.

inengrunable, a adj. Infriable.

inensenhable, a adj. Que non pòu èstre ensenhat, educat. Sin.: **ineducable.**

inentamenat, ada adj. Que non es estat entamenat.

inepcia n.f. 1. Caractèr d'un comportament, d'un acte inèpte. 2. Accion ò paraula estupida: *L'inepcia d'un repaus.* Sin.: **falordisa, nescitge, asenada, bestiesa,** (pop.) **colhonada, gofaria.**

ineptament adv. D'un biais inèpte.

inèpte, a adj. 1. Absurde, desprovedit de sens: *Una respoasta inèpta.* Sin.: **bèstia, falord, durbèc, gòf, imbecil(e).** 2. Estupide, incapabile: *Un narrator inèpte.* Sin.: **imperit.**

ineqüacion n.f. (mat.) Inegalitat qu'es satisfacha solament per d'uni valors de paramètres determinats sonats *inconoissudas.*

inequitablement adv. D'un biais inequitable. Sin.: **injustament.**

inequitable, a adj. Que non es equitable. Sin.: **injust.**

inequivòc, a adj. Que non es equivòc.

inequivocament adv. D'un biais inequivòc.

inercia n.f. 1. Mancaça d'activitat, d'energia, d'iniciativa. 2. (fis.) Proprietat de la matèria que fa que lu còrs non poàdon d'elu-memes modificar lo sieu estat de movement. \diamond *Principi d'inercia:* Principi au tèrme dau quau tot ponch material sotamés à minga foarça es sigue au repaus, sigue animat d'un movement rectiligne unifome. \diamond *Foarça d'inercia:* Resistença que lu còrs, en rason de la sieu massa, opàuon au movement; (fig.) Resistença passiva de quauqu'un que refudar d'obeir, de si sotametre. \diamond (fis.) *Centre d'inercia d'un sistema de ponchs materials:* Baricentre d'aquelu ponchs afectats de coeficients que son li sieu masses respectivi (si confonde m'au centre de gravitat). \diamond *Moment d'inercia d'un sistema solide S:* Soma, estenduda à toi lu ponchs dau sistema S, dei quantitats mr^2 , dont m es la massa d'un ponch M dau sistema S situat à la distança r d'un ponch O, d'un plan P ò d'un axe C donats. 3. (med.) *Inercia uterina:* Contraccion insufisenta de l'utèrus pendent ò après la jacilha. 4. Navigacion per inercia: Que repaua

sobre la mesura pi l'integracion dei acceleracions qu'un veïcule subisse, que sigue aerenc, maritime ò espacial.

inercial, a adj. (fis.) Que si rapoarta à l'inercia; que lo sieu principi de foncionament es fondat sobre l'inercia.

◇ *Centrala inerciala*: Dispositiu provedit d'acceleromètres, de giroscòpis e d'un calculator, emplegat per la navegacion per inercia. Var.: **inerciau**.

inerciau, ala adj. Inercial.

inerença (-ència) n.f. Estat de cen qu'es inerent à quauqua ren.

inerent, a adj. Ligat d'un biais intime e necessari à quauqua ren: *Responsabilitat inerenta à-n-una foncion*.

inèrme, a adj. 1. Que non a ni agulhon ni espinas. 2. (zool.) Sensa cròcs: *Tènia inèrma*.

inèrte, a adj. 1. Sensa activitat ni movement pròpri: *Matèria inèrta*. Sin.: **flac, flacós**. 2. Sensa movement; immobile. 3. Sensa energia, sensa reaccion; apatic.

inescafablement adv. D'un biais inescafable. Var.: **inesfaçable**.

inescafable, a adj. Que non si pòu escafar. Sin.: **inesfaçable**.

inescafât, ada adj. Que non es estat escafât. Sin.: **inesfaçât**.

inescambiable, a adj. Que non pòu èstre escambiat.

inesclairât, ada adj. Que non es esclairât. Sin.: **fosc, escur, solombre, tenebrós**.

inescomptable, a adj. Que non pòu èstre escomptat.

inescotât, ada adj. Que non es escotât: *Li sieu paraulas de patz non son estadi escotadi*.

inesfaçablement adv. Inescafablement.

inesfaçable, a adj. Inescafable.

inesfaçât, ada adj. Inescafât.

inesperât, ada adj. Que non èra esperât: *Un revirament inesperât*.

inesplechable, a adj. Que non si pòu esplechar: *Una miniera inesplechable*.

inesprovat, ada adj. (lit.) Que non es encara estat esprovat, sentit.

inestabilitat n.f. Inestabilitat.

inestable, a adj. Instable, movedís.

inestendut, uda adj. Que non es estendut: *Lo ponch geometric es inestendut*.

inestetic, a adj. Que non es estetic; laid. Sin.: **disgraciós, brut**.

inesteticament adv. D'un biais inestetic.

inestimablement adv. D'un biais inestimable.

inestimable, a adj. Que non si pòu estimar à l'autessa de la sieu valor: *Un tableau inestimable*.

inestirable, a adj. Que non si pòu estirar.

inestudiat, ada adj. Que non es estat estudiat.

inestraçable, a adj. Que non si pòu estraçar.

inevident, a adj. Que non es evident. Sin.: **incertan, incèrt, mausegur, fosc, dubiós, imprecís**.

inevitabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inevitable. Sin.: **indefugibilitat**.

inevitablament adv. D'un biais inevitable. Sin.: **indefugiblement, immancablament, segurament**.

inevitable, a adj. 1. Que non si pòu evitar; fatal, ineluctable. 2. Que non si pòu evitar de subir: *L'inevitable criticaire*. Sin.: **indefugible, segur, immancable**.

inexactament adv. D'un biais inexacte. Sin.: **erroneament, faussament**.

inexacte, a adj. 1. Que contèn d'errors, faus. Sin.: **foaravertadier, erroneu**. 2. (lit.) Que manca de pontualitat.

inexactes(s)a n.f. Inexactituda.

inexactituda n.f. 1. Caractèr de cen qu'es inexacte, de cen qu'es erroneu; error comessa per manca de precision. Sin.: **mescòmpte, enganada, foaraveritat, bescòmpte**. 2. Manca de pontualitat. Var.: **inexactes(s)a**.

inexaminable, a adj. Que non pòu èstre examinat.

inexcitabilitat n.f. Caractèr de cen que non es excitable.

inexcitable, a adj. Que non pòu èstre excitat.

inexcusablament adv. Que non pòu èstre excusat. Sin.: **imperdonablament**.

inexcusable, a adj. Que non pòu èstre excusat. Sin.: **imperdonable**.

inexcusat, ada adj. Que non es estat excusat. Sin.: **imperdonat**.

inexecucion n.f. Absença ò default d'execucion.

inexecutable, ada adj. Que non pòu èstre executat.

inexecutat, ada adj. Que non es estat executat. **inacomplit**.

inexecutòri, òria adj. Que non es executòri.

inerxercit, ida adj. Inerxercitat.

inerxercitat, ada adj. Que non es exercitat. Var.: **inerxercit**. Sin.: **inabiaissat**.

inexigibilitat n.f. Caractèr de cen que non es exigible.

inexigible, a adj. Que non pòu èstre exigít: *Un deute inexigible*.

inexistença (-ència) n.f. 1. Default d'existença. 2. (dr.) Qualitat d'un acte juridic qu li manca un element constitutiu essencial.

inexistent, a adj. 1. Que non existisse: *De dificultats inexistenti*. 2. Que non a de valor ni de substança, que non a de pes, que non còmpta: *Una reflexion inexistenta*.

inexorabilitat n.f. Estat, caractèr de cen qu'es inexorable: *L'inexorabilitat dau temps que passa*.

inexorablament adv. D'un biais inexorable: *Lo temps passa inexorablament*.

inexorable, a adj. Que non si pòu faire plegar, qu'es d'una duresa sensa manca: *Un jutge inexorable, la voluntat inexorable de quauqu'un*. Sin.: **despietadós, impietadós**.

inexpauable, a adj. Que non pòu èstre expaut.

inexperiença (-ència) n.f. Manca de experiença. Sin.: **imperícia**.

inexperimentat, ada adj. Que manca d'experiença. Sin.: **imperit**.

inexpèrt, a adj. Que manca de gaube. Sin.: **desgaubiat, maubiaussut**.

inexpiable, a adj. Que non pòu èstre expiat.

inexpiat, ada adj. Que non es estat expiat.

inexplicabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inexplicable.

inexplicablament adv. D'un biais inexplicable. Sin.: **estranhament, curiosament.**

inexplicable, a adj. e n.m. Que non pòu èstre explicat; incomprendible.

inexplicat, ada adj. e n.m. Que non a augut una explicacion satisfasenta. Sin.: **estranh, curiós, neblós, fosc.**

inexplicit, a adj. Implicit.

inexplorable, a adj. Que non pòu èstre explorat.

inexplorat, ada adj. Que non es encara estat explorat. Sin.: **desconoissut.**

inexplosible, a adj. (didact.) Que non pòu faire explosion.

inexplosiu, iva adj. Que non si pòu far explosar en parlant d'una substança.

inexpressible, a adj. Inexprimible.

inexpressiu, iva adj. Desprovedit d'expression: *Un regard inexpressiu.*

inexprimiblament adv. D'un biais inexprimible.

inexprimible, a adj. e n.m. Que non si pòu exprimir, indicible. Sin.: **desparaulable, intradusable.**

inexprimit, ida adj. Que non es estat exprimit. Sin.: **desparaulat.**

inexpugnabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inexpugnable.

inexpugnable, a adj. Que non si pòu pilhar per la foarça: *Un casteu inexpunhable.*

inextensibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inextensible.

inextensible, a adj. Que non pòu èstre alongat: *Un teissut inextensible.*

in extenso loc. adv.

inextinguibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inextinguible.

inextinguible, a adj. 1. Que non pòu èstre amurcit: *Un fuèc inextinguible.* 2. (fig.) Que non pòu èstre acabat ni amaisat: *Una set inextinguibla.*

inextirpable, a adj. Que non si pòu extirpar.

in extremis loc. adv. (latin) Au darrier moment, quora degun esperava plus: *Es estat sauvat in extremis.*

inextricabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inextricable.

inextricablament adv. D'un biais inextricable. Sin.: **entravacosament.**

inextricable, a adj. Que non pòu èstre clarificat: *Un affaire inextricable.* Sin.: **entravacós, entrafegat, entrabescat.**

inexuviable, a adj. (zool.) Que non es subjècte à la muda: *Una bèstia inexuviabla.*

infalcar vt. (*infalqui*) (mar.) Provedir una nau, una embarcacion au mejan de falcas. Var.: **infaucar, infarcar.**

infalhibilista adj. e n. (rel. cat.) Partidari de l'infalhibilitat pontificala, per op. à-n-aquelu que n'en contestèron l'oportunitat.

infalhibilitat n.f. 1. Qualitat de quauqu'un que non si pòu enganar, que non pòu cometre d'error. Var.: **infalhibletat** (pop.). ◇ *Infalhibilitat pontificala*: Dògma, proclamat per lo promier concili dau Vatican, d'après lo quau lo papa, quora s'exprimisse ex cathedra, non si pòu enganar en matèria de fe. 2. Caractèr de cen que non pòu mancar de ben capitar.

infalhiblament adv. D'un biais infalhible, sensa manca. Sin.: **immancablament, indefugiblament.**

infalhible, a adj. 1. Que non si pòu enganar: *Degun es infalhible.* 2. Que produe de resultats asperats, que non pòu mancar d'acaparar: *Un remèdi infalhible, un succès infalhible.* Sin.: **assegurat, acertat, cèrt, certan, garantit, indefugible, immancable.**

infalhibletat n.f. (pop.) Infalhibilitat.

infalsificable, a adj. Que non pòu èstre falsificat.

infamacion n.f. Dins l'anciana jurisprudença criminala, nòta d'infamia: *La condemnacion au blaimè emportava infamacion.*

infamament adv. D'un biais infame. Sin.: **vergonhosament, endenhament.**

infamant, a adj. Que desonora, que fa de mau à la reputacion de quauqu'un: *Una acusacion infamanta.* ◇ (dr.) *Pena infamanta*: Pena criminala politica (bandiment, degradacion civica) que sotamete lo condemnat à la reprobacion publica.

infamar vt. Desonorar, discreditar.

infamator, tritz n. Persona qu'infama.

infame, a adj. 1. Qu'avilisse ò desonora. 2. Que provòca lo desgust; brut. Sin.: **endenhe, vergonhable, avilissent.**

infamia n.f. 1. (lit.) Grand desonor, còup portat à la reputacion de quauqu'un. Sin.: **vergonha, abaissament, aviliment, ignominia.** 2. Caractèr d'una persona ò d'una accion infama. 3. Accion ò paraula vila, vergonhoa. 4. Cloaca (2).

infançon n.m. Pichin nòble; escudier.

infant, a n. Títol dei enfants cabdets dei rèis d'Espanha e de Portugal.

infantaria n.f. Ensèm dei tropas capabli de combatre à pen.

infanticida n. Persona que tua un enfant.

infanticidi n.m. Fach de tuar un enfant, espec. pichonet.

infantil(e), a adj. 1. Relatiu à l'enfant jove. 2. (pej.) Qu'a conservat, à l'atge adulte, d'unu carctèr, en particulier psicologics, de l'enfant: *Un comportament infantile.*

infantilizacion (-izacion) n.f. Accion d'infantilisar; fach d'èstre infantilizat.

infantilisant (-izant), a adj. Qu'infantilisa.

infantilisar (-izar) vt. Rendre infantile, mantenir dins un adulte una mentalitat d'enfant.

infantilisme n.m. 1. Absença de maturitat; comportament infantile, irresponsable. 2. Arrèst dau desvolopament d'un individú, deugut à una insufisença endocriniana (ipofisària ò tiroïdiana) ò à una anomalia genetica.

infarcar vt. (*infalqui*) Infalcar.

infarciment n.m. (med.) Desvolopament d'un infart au nivèu d'un teissut ò d'un organe.

infarcit, ida adj. (med.) Si di d'un teissut organic en necròsi emorragica: *Paret cardiaca infarcida*.

infart n.m. (med.) Lesion necrotica dei teissuts deuguda à un trebolici circulatòri, e que s'acompanha lo mai sovent d'una infiltracion sanguina (La causa abituala d'un infart es l'obliteracion d'un vaisseau per arteriti, per trombòsi ò per embolia). ◇ *Infart dau miocard*: Lesion dau coar de gravitat variabla, consecutiva à l'obliteracion d'una artèria coronària. ◇ *Infart pulmonari*: Deugut lo mai sovent à una embolia.

infasabilitat n.f. Estat de cen que non si pòu faire.

infasable, a adj. Infasador.

infasador, ora adj. Que non si pòu faire. Var. **infasable**.

infatigabilitat n.f. Caractèr de cu es infatigable.

infatigablement adv. D'un biais infatigable. Sin.: **inlassablement**.

infatigable, a adj. Que ren pòu alassar. Sin.: **inlassable**.

infatuacion n.f. (lit.) Satisfaccion excessiva e ridicula qu'una persona a d'ela-mema; fatuitat, pretension. Sin.: **sufisença**.

infatuar (s') v.pr. (*m'infatui*) Èstre excissivament content de la sieu perszona; venir infatuat.

infatuat, ada adj. Qu'a una opinion tròup boana de la sieu persona. Sin.: **pretensiós, sufisent, arlèri**.

infauçar vt. (*infauqui*) Infalçar.

infeccion n.f. 1. Penetracion e desvolopament dins un èstre vivent de micròbis patogènes (dichs *agents infecciós*), que poàdon restar localisats (pneumonia, abcès, etc.), difusar per via sanguina (septicemia) ò espantegar li sieu toxinas dins l'organisme (*toxi-infeccions*). Var.: **infectacion**. Sin.: **enfeciment, enverinadura, enverinament**. 2. Odor ò gust particulierament desagradu: *Es una infeccion, aquí!*

infecciós, oa adj. 1. Que provòca ò comunica una infeccion. Var.: **infectiu**. 2. Que resulta ò s'acompanha d'una infeccion: *Una malautia infeccioa*.

infecond, a adj. (lit.) Que non es fecond: Un soal infecond. Sin.: **estèrle**.

infeconditat n.f. Caractèr de quauqu'un ò de quauqua ren d'infecond; esterilitat.

infectacion n.f. Infeccion.

infectaire, airitz n. Infectant.

infectant, a adj. Que provòca l'infeccion. Var.: **infectaire, infectiu, infecciós, infectuós**.

infectar vt. (*infècti*) 1. Contaminar per de gèrmes infecciós. 2. ((lit.) Emplir d'emanacions que pudisson, empestar. Sin.: **infecir, enfecir, enfecinar**. ◆ **s'infectar** v.pr. Èstre pertocat per una infeccion: *La plaga s'es infectada*.

infectat, ada adj. Pertocat per una infeccion. Sin.: **enfecit, enfecinat**.

infècte, a adj. 1. (lit.) Que lascia escapar d'odors desagradivi. 2. (fam.) Que provòca lo desgust. 3. (fam.) Foarça marrit: *Aqueu cafè es pròpi infècte*.

infectiu, iva adj. Que provòca una infeccion. Var.: **infecciós, infectant**.

infectuós, oa adj. Infectant.

infèr, a adj. (bot.) En dessota. Contr.: **supèr**.

inferença (-éncia) n.f. (log.) Operacion intellectuala per la quala si passa d'una veritat à una autra veritat, jutjada tala en rason dau sieu ligam mé la promiera: *La deduccion es una inferença*. ◇ Règlas d'inferença: Aqueli que perméton, dins una teoria deductiva, de conclurre à la veritat d'una proposicion à partir d'una ipotèsi facha d'una proposicion ò d'uni proposicions.

inferior, a adj. 1. Situat en bas, mai bas, en dessota (per op. à *superior*). Sin.: **sotran**. 2. Mendre en quantitat, en qualitat, en importança, en valor: *La produccion d'aquest an es estada inferiora à-n-aquela de l'an passat*. 3. (biol.) Pas tant avançat dins l'evolucion: *Una espècia inferiora*. 4. Si di de la part d'un fluvì la mai pròcha de la mar. 5. (mat.) *Element x d'un ensemble ordenat, inferior à un element y*: Element x que verifica la relacion d'inegalitat $x < y$.

inferior, a n. Persona qu'ocupa una posicion subaltèrna, qu'es à un reng social mai bas.

inferiorament adv. D'un biais inferior, pas tant ben.

inferiorisacion (-izacion) n.f. Accion d'inferiorisar; fach d'èstre inferiorisat. Sin.: **rebaissament, demenida demeniment**.

inferiorisar (-izar) vt. Rendre inferior; sotestimar la valor de. Sin.: **rebaissar, demenir**.

inferioritat n.f. Desavantatge que pertòca lo reng, la foarça, lo meriti, etc.: *Si trovar en posicion d'inferioritat*. ◇ *Complexe d'inferioritat*: Sentiment que buta lo subjècte, qu'a la conviccion intime d'èstre inferior à-n-aqueli que son à l'entorn d'eu, à si sotestimar.

inferir vt. (*inferissi*) Tirar coma consequença d'un fach, d'un principi. Sin.: **clavar**.

infermentescible, a adj. Que non es susceptible de fermentar.

infèrn n.m. 1. Sojorn supauat e luèc de suplici dei ànimas damnadi après la moart (per Dante, denant de la moart terrèstra, li ànimas dei traites ai sieus òstes son ja en infèrn). ◇ *D'infèrn*: Òrre. – (per ext.) Excessiu, foarça violent ò rapide: *Un bosin d'infèrn*. 2. (fig.) Luèc de sofrenças, situacion foarça penoa: *Viure un infèrn*. 3. Departament d'una biblioteca dont son conservats lu libres licenciós, que lo public non pòu consultar. 4. Fòssa dont s'escórron li aigas d'un molin d'òli. ◆ pl. (mit.) *Lu Infèrns*: Sejorn dei moarts.

infernal, a adj. 1. Qu'apartèn à l'infèrn ò ai Infèrns. 2. Qu'inspira l'òrror. 3. Insuportable: *Un bosin infernal*. 4. *Cicle infernal*: Encadenament de circonstanças tau que lu efèctes d'una situacion anteriora constituïsson en elumemes la causa de dificultats novèli. Var.: **infernós, infernau, infèrne**.

infernalament adv. D'un biais infernal.

infernau, ala adj. Infernal.

infèrne, a adj. Infernal.

infernet n.m. Zòna arida.

infernós, oa adj. Infernal.

inferoflús n.m. Inferoflúx.

inferoflúx n.m. Escorremet de l'aiga que si manifesta sota un fluvi, una ribiera dins la massa dei sieus lais. Var.: **inferoflús**.

inferovariat, ada adj. Si di dei vegetaus dins lu quaus l'ovari es infèr.

infertil(e), a adj. (lit.) Que non es fertile; estèrle.

infertilament adv. D'un biais infertile.

infertilisable (-izable), a adj. Que non pòu èstre fertilisat.

infertilisat (-izat), ada adj. Que non es estat fertilisat.

infertilitat n.f. Esterilitat.

infestacion n.f. (med.) Estat d'un organisme qu'un parasite a envaït.

infestar vt. (*infèsti*) 1. Abondar dins un luèc, en parlant d'animaus nosibles: *Lu garris infèston d'uni naus*. 2. (med.) Envair (un organisme) en parlant de parasites. 3. (lit.) Saquejar per d'invasions brutali, d'actes de brigandatge. Sin.: **devastar, arroïnar, endamatjar, gaster, fracatjar, raubassar, rapinar, escumenjar**.

infestat, ada adj. 1. Qu'a subit una infestacion. 2. (fig.) Clafit.

infeudacion n.f. Enfeudacion. Sin.: **enfeudament, afeusatge**.

infeudar vt. Enfeudar.

infeudat, ada adj. Enfeudat.

infeutable, a adj. Que non si feutra.

infibulacion n.f. (etnol.) Operacion que consistisse à faire passar un aneu (*fibula*) au travèrs dau prepuci de l'òme, au travèrs dei pichini labras de la frema (ò ç cordurar parcialament aqueli pichini labras).

infibular vt. Faire subir una infibulacion à.

infidèl(e), a adj. 1. Que manca ai sieus engatjaments, especialament dins lo maridatge. 2. Inexacte, que non exprimisse la veritat, la realitat: *Un raconte infidèle*. ♦ n. Persona que non cretz au Dieu considerat coma lo dieu vertadier.

infidelament adv. D'un biais infidèle.

infidelitat n.f. 1. Mancaça de fidelitat, en particulier dins lo maridatge. ◇ (espec. au pl.) Mancaça de fidelitat dins la frequentacion d'un luèc, d'una persona: *Faire d'infidelitats au sieu país*. 2. Mancaça d'exactituda, de veritat: *L'infidelitat d'un istorian*.

infigurable, a adj. Que non pòu èstre figurat, representat.

infiltrable, a adj. Que si pòu infiltrar.

infiltracion n.f. 1. Passatge lent d'un liquide au travèrs dei intersticis d'un còrs. Sin.: **trespir**. ◇ *Aigas d'infiltracion*: Aigas de pluèia que penètron dins lo soal per percolacion. 2. Accion de s'insinuar dins l'esperit de quauqu'un, de penetrar furtivament en quauqu'un. 3. (mil.) Mòde de progression qu'emplega lo mai possible lu accidents de terren e li zònas non batudi per lo fuèc enemig. 4. (patol.) Envaïment d'un organe sigue per de liquides organics eissits d'un canal ò d'un condech natural, sigue per de cellulas inflamatori ò tumoral. 5. (terap.) Injeccion d'un medicament dins una region de l'organisme.

infiltrar vt. 1. (med.) Introduire una substança dins (un organe). 2. Faire intrar d'elements clandestins dins (un grope) per exercitar una survelhança ò per provocacion. ♦ **s'infiltrar** v.pr. 1. Penetrar lentament au travèrs dei pòres d'un còrs solide: *L'aiga s'infiltra dins la sabla*. Sin.: **trespirar**. 2. Penetrar furtivament, s'insinuar, si ficar dins. 3. (mil.) Progressar per infiltracion.

infiltrat, ada adj. e n. Si di d'una persona que, per lu besonhs d'una enquista, per survelhar ò per provocar, penètra dins una clica de bandits, un grope, etc.

infiltrat n.m. (radiol.) Opacitat pulmonària circonscricha, omogenea e gaire estenduda.

infime, a adj. Pichinet, minime.

infinitat n.f. Estat de cen qu'es infime.

infinidament adv. D'un biais infinit.

infinit, ida adj. 1. Qu'es sensa limits: *L'espaci es infinit*. 2. Foaça grand, considerable: *La redaccion d'aqueu diccionari m'a pilhat un temps infinit*. 3. (mat.) Si di d'un ensemble que si pòu metre en bijeccion m'una dei sieu parts pròpri e dau cardinal que correspoande à n-aquel ensemble.

infinit n.m. 1. Cen qu'es supauat sensa limits. ◇ *À l'infinit*: À una distança infinidament granda; d'un grand nombre de biais. 2. (mat.) *Plus l'infinit, mens l'infinit*: Elements, notats respectivament $+\infty$ e $-\infty$, taus que tot nombre real es inferior à $+\infty$ e superior à $-\infty$.

infinitari, ària adj. Qu'es partidari dau calcul infinitesimal.

infinitat n.f. 1. Nombre foarça grand: *Una infinitat de personas*. 2. (lit.) Caractèr de cen qu'es infinit.

infinitesimal, a adj. 1. Foaça pichin. 2. *Calcul infinitesimal*: Part dei matematicas que recuèrbe principalament lo calcul diferencial e lo calcul integral. Var.: **infinitesimau**.

infinitesimalament adv. D'un biais infinitesimal.

infinitesimau, ala adj. Infinitesimal. Var.: infinitesime.

infinitesime, a adj. Infinitesimal.

infinitiu n.m. Forma nominala dau vèrbo que determina l'estat ò l'accion, levat la persona e lo nombre.

infinituda n.f. Caractèr de cen qu'es infinit.

infirmable, a adj. Que pòu èstre infirmat.

infirmacion n.f. (dr.) Anullacion en apèl d'una decision.

infirmar vt. 1. Destrúger la valor, l'autoritat de; remetre totalament en question. 2. (dr.) Declarar nul.

infirmaria n.f. Local d'un establiment escolari ò militari, d'una empresa, etc., dont son reçaupudi li personas que sofrisson de trebolics leugiers ò victimas d'accidents sensa gravitat. Var.: **infirmaria** (it.).

infirmatiu, iva adj. Qu'infirma.

infirm, a adj. Que non a toti li sieu facultats fisiqui; endecat. ◇ *Infirm motor cerebral (I.M.C.)*: Subjècte paralisat à causa d'una encefalopatia perinatale non evolutiva. Var.: **infèrme** (it.).

infirmier, a n. Persona abilitada à curar de malauts, sota la direccion dei mètges, dins lu espitaus, li clinicas, à domicili ò dins un cabinet. Var.: **infirmier** (it.). ♦ adj.

Relatiu ai infirmiers, ai infirmieras, ai curas que depènson.

infirmirat n.f. Afeccion particuliera que pertòca d'un biais cronic una part dau còrs. Var.: **infermitat** (it.). Sin.: **endecadura, endequitge, malandra.**

infixable, a adj. Que pòu èstre provedit d'un infixe.

infixar vt. Provedir (un mòt) d'un infixe.

infixat, ada adj. Que contèn un infixe.

infixe n.m. (ling.) Element que si mete au dedintre d'un mòt per n'en modificar lo sens ò la valor gramaticala.

inflacion n.f. 1. Situacion ò fenomèn caracterisat per una auça generalisada dei pretz, permanenta e pauc ò pron importanta.

inflacionista adj. Qu'es causa ò signe d'inflacion: *Una politica inflacionista.*

inflagracion n.f. Estat d'un còrs que pilha fuèc e si consumisse.

inflamabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inflammable. Var.: **enflambabilitat, cremabilitat.**

inflamable, a adj. Que pòu pilhar fuèc; que s'enflama rapidament. Var.: **enflamable, enflambable.** Sin.: **cremable.**

inflamacion n.f. (med.) Reaccion consecutiva à una agression traumatica, quimica ò microbiana de l'organisme, e que si manifestà de mai d'un biais (calor, dolor, roge, etc.); lu signes manifestats. Var.: **enflamacion.** Sin.: **escaufament.**

inflamador n.m. (mar.) Nom donat de vegadas au detonador d'una torpilha.

inflamar vt. 1. Far cremar. Var.: **enflambar.** Sin.: **abrandar, embrandar, abrar, ardre.** 2. (med.) Metre en estat d'enflamacion. 3. Exacerbar una passion. Var.: **enflamar.** ♦ **s'inflamar** v.pr. 1. Pilhar fuèc. Var.: **s'enflamar, s'enflambar, s'embrandar.** 2. S'encolerir. 3. Si passionar; s'excitar, s'embilar. 4. S'enamorar.

inflatat, ada adj. 1. Que crema. 2. (med.) En estat d'enflamacion. 3. Plen d'ardor, de passion: *Un discors inflamat.* Var.: **enflatat.**

inflatatiu, iva adj. 1. Relatiu à una inflamacion. 2. Que si transforma en inflamacion. Var.: **enflamacion.**

inflatator, airtz adj. Que provòca una inflamacion.

inflatatòri, òria adj. (med.) Qu'es caracterisat per una inflamacion; que la sieu origina es una inflamacion: *Malautia inflamatòria.*

inflexibilitat n.f. Fach d'èstre inflexible; caractèr, actituda d'una persona inflexible.

inflexiblement adv. (lit.) D'un biais inflexible.

inflexible, a adj. 1. Que ren pòu faire plegar, véncer, comòre: *Si mostrar inflexible.* 2. Sensa indulgènça; rigorós: *Una morala inflexible.* Sin.: **rigide, implegable, implegadís.**

inflexion n.f. 1. Accion de plegar leugierament, d'inclinar: *Saludar d'una inflexion de la tèsta.* 2. Cambiament de direccion; corba: *L'inflexion brusca de la rota, l'inflexion de la corba dau caumatge.* ♦ (mat.) *Ponch d'inflexion:* Ponch dont una corba travèrsa la sieu tengenta. 3. Cambiament, modificacion dins lo biais de menar un affaire, de si comportar, d'envisatjar una

situacion: *L'inflexion d'una politica.* 4. Modulacion, cambiament d'accent ò d'intonacion. 5. (fon.) Modificacion dau timbre d'una vocala sota l'influènça d'una vocala vesina.

inflexional, a adj. Relatiu à una inflexion. Var.: **inflexionau.**

inflexionau, ala adj. Inflexional.

inflexipède, a adj. (zool.) Que li sieu patas de davant si còrbon dau dedintre au defoara.

infligir vt. ♦ **s'infligir** v.pr. 1. Faire subir una pena per una falta, una infraccion. 2. Faire subir quauqua ren de penós à (quauqu'un). 3. *Infligir un desmentit à:* Contradire absoludament, mostrar à l'evidènça l'error de.

inflorescènça (-ència) n.f. 1. Mòde de gropament dei flors sus una planta. 2. Ensèm d'aqueli flors.

influença n.f. Gripa.

influença (-ència) n.f. 1. Accion, autoritat d'una persona sobre una altra. Sin.: **aflat.** ♦ (psicol.) *Sindròme d'influença:* Conviccion deliranta d'èstre sotamés à una foarça exteriora que comanda li pensadas e lu actes. 2. Accion qu'una caua exercisse sobre una persona ò sobre una altra caua. Sin.: **aflat.** ♦ (fis.) Electrificacion per influènça: Carga electrica qu'un conductor plaçat au vesinatge d'un autre conductor electrisat pilha.

influençable, a adj. Influenciabile.

influençaire, airtz n. Influenciare, influenciarietz.

influençar vt. Influenciar.

influençiable, a adj. Que si laissa influenciar. Var.: **influençable.** Sin.: **aflatable.**

influençaire, airtz n. Persona que, per la sieu presènça sus li rets socialis, es capabla d'influenciar li causidas dei gents, lo sieu biais de crompar. Var.: **influençaire.**

influençar vt. Exercir una influènça sobre: *Influenciar l'opinion publica.* Var.: **influençar.** Sin.: **aflatar.**

influent, a adj. Qu'a d'autoritat, de prestigi.

influir vt. ind. (*influisi*) Exercir una accion: *Lo clima influisse sobre la santat.*

influx n.m. (neurol.) *Influx nerviós:* Fenomèn de natura electrica per lo quau l'excitacion d'una fibra nervioa s'espandisse dins lo nèrvi. Var.: **inflús.**

infografia n.f. Aplicacion de l'informatica à la representacion grafica e au tractament de l'imatge.

infografista n. Especialista d'infografia.

in-fòlio adj. inv e n.m. inv. Si di dau format determinat per lo plegament d'un fuèlh d'impression en doi fulhets, sigue 4 pàginas; libre d'aqueu format. Abrev.: **in-f°.**

infondat, ada adj. Desprovedit de fondament. Sin.: **injustificat.**

infondedís, issa adj. Infusible.

infondre vt. e vi. Infusar.

inforçable, a adj. Que non pòu èstre forçat.

informacion n.f. 1. Accion d'informar, de s'informar: *L'informacion dei legèires.* 2. Entresenha: *Una faussa informacion.* ♦ Nòva qu'una agença de premsa comunica, qu'es donada per una ràdio, una television, un jornal. 3. (inform.) Element de conoissença susceptible d'èstre codificat per èstre conservat, tractat ò

comunicat. 4. (cibern.) Factor qualitatiu que designa la posicion d'un sistema e eventualament transmés per aqueu sistema à un autre. ◇ *Quantitat d'informacion*: Mesura quantitativa de l'incertituda d'un messatge en foncion dau gra de probabilitat de cada senhal que compaua aqueu messatge. ◇ *Teoria de l'informacion*: Qu'a per objècte de definir e d'estudiar li quantitats d'informacion, lo codatge d'aqueli informacions, lu canals de transmission e la sieu capacitat. 5. (dr.) Ensèm dei actes d'instruccion qu'an per objècte de faire la pròva d'una infraccion ò de n'en conóisser lu autors. ◆ pl. Bulletin radiotelevisat ò televisat que dona de nòvas dau jorn. Sin.: **novèlas, nòvas, novelum**.

informal, a adj. 1. Que non obeísse à de règlas determinadi; que non a un caractèr oficial: *Un acamp informal*. 2. (b.-a.) Si di d'una forma de pintura abstracta (à partir dau 1945) marcada per l'absença de composicion organisaada e que tradue, dins la gestualitat ò la matèria, l'esponaneitat de l'artista. Var.: **informau**. ◆ n. (b.-a.) Artista informal.

informar vt. 1. Metre au corrent de quauqua ren, avisar: *T'informi que la tieu demanda es estada acceptada*. Sin.: **assabentar, metre au fieu**. 2. Donar d'informacions à, entresenhar. Sin.: **acertar, certificar**. ◆ vi. (dr.) Procedir à una informacion, instruire. ◆ **s'informar** v.pr. Reculhir d'informacions. Sin.: **s'entresenhar**.

informat, ada adj. Qu'es au corrent d'una informacion, de cen que si debana. Sin.: **acertat, certificat, assabentat, entresenhat**.

informatic, a adj. Relatiu à l'informatica. ◇ *Sistema informatic*: Ensèm compauat d'un computador e dei diferents elements que li si restàcon.

informatica n.f. Sciènça dau tractament automatic e racional de l'informacion en tant que supoart dei conoissenças e dei comunicacions; ensèm dei aplicacions d'aquesta sciènça, que mete en òbra de materials (computadors) e de logicials.

informaticament adv. Mé de mejans informatics.

informatician, a n. Persona que s'entrèva d'informatica, especialista d'informatica.

informatisable (-izable), a adj. Que pòu èstre informatizat.

informatisacion (-izacion) n.f. Accion d'informatisar; fach d'èstre informatizat.

informatisar (-izar) vt. 1. Tractar per lu procediments de l'informatica: *Informatisar un estudi de mercat*. 2. Provedir de mejans informatics: *Informatisar una entpresa*.

informatiu, iva adj. Qu'informa: *Publicitat informativa*.

informator, tritz n. Persona que dona d'informacion à un enquistaire.

informau, ala adj. Informal.

infòrme, a adj. 1. Que non a una forma ben clara, reconoissibla: *Una massa infòrma*. 2. Que non es pron elaborat, pensat: *Un obratge infòrme*. 3. (pej.) D'una forma sensa gràcia: *Una esculptura infòrma*.

informulat, ada adj. Que non es estat formulat.

infortificable, a adj. Que non pòu èstre fortificat.

infortuna n.f. 1. Adversitat, mancança d'astre. 2. (sovent au pl.) Eveniment malurós, revèrs. ◇ (espec.) fach d'èstre enganat per lo sieu òme ò la sieu frema, per lo sieu partenari: *Una infortuna conjugala*. Var.: (it.) **infortuni, desfortuna, malafortuna**. Sin.: **malastre, malasòrt, malaurança, desgràcia, desaventura, espròva, malan, malastrada, mauparada, misèria**.

infortunat, ada adj. e n. (lit.) Malastruc. Var.: **desfortunat, malafortunat**. Sin.: **malastrat, desgraciat, desventurat, miserable, malastrós, malaürós, malurós, malastruc, desastrat, malanan**.

infortuni n.m. (it.) Infortuna.

infra adv. Mai bas, aquí sota. Contr.: **supra**.

infracambrian, a adj. e n. Nom dei terrens generalament desprovedits de fossiles, situats sota lu darriers jaç fossilifèrs dau cambrian e que concòrdon m'elu.

infraccion n.f. Transgression, violacion de cen qu'una institucion a definit coma règla. ◇ (dr.) Accion ò comportament que la lèi definisse e qu'es sancionat d'una pena (Li a tres tipas d'infraccions: li contravencions, lu delictes e lu crimis).

infracellular(i), a (-ària) adj. Que pertòca un element de talha inferiora à-n-aquela de la cellula.

infraciliar(i), a (-ària) adj. (bot) Si di dau granule jonch au cilh inserit sus lo cinetosòma.

infraconscient, a adj. Si di de l'estat inferior de la consciènça. Contr.: **supraconscent**.

infracostic, a adj. Sistèma de telegrafe que permete de sobrepauar à una comunicacion telefonica, per lo biais dau cable, una comunicacion telefonica telegrafica au mejan d'un aparelh telegrafic de 60 bauds.

infracretaceu, ea adj. Si di dau promier periòde dau cretaceu.

infracrostral, a adj. Qu'es situat sota la crosta terrèstra. Var.: **infracrosta**. Sin.: **infraterrestre**.

infracrosta, ala adj. Infracrostral.

infradian, a adj. (tecn. med.) Que dura pus pauc d'un jorn.

infradine n.m. Receptor radioelectric de cambiament de frequenças, que la sieu frequença intermediària es sobrana à-n-aquela dei ondas carrejairitz à receure.

infraelementari, ària adj. En dessota dau niveau elementari.

infraestatic, a adj. En dessota dau niveau d'un Estat: *Lu affaires regionals son infraestatics*.

infraestructura n.f. 1. Ensèm dei trabalhs relatius à tot cen que necessita, per un obratge (poant, rota, camin de fèrre, etc.), de fondacions. 2. Jaça de materiau pauada entre la jaça de fondacion e la plataforma d'una rota. (mil.) Ensèm dei installacions territoriali (servicis, escolas, basas, etc.) indispensabli à la creacion e à l'emplec dei foarças armadi. ◇ *Infraestructura aerenca*: Ensèm dei installacions au soal indispensabli ai avions. 4. Part intèrna d'una estructura (abstracta ò materiala). 5. Per lu marxistas, ensèm dei mejans e dei rapoarts de produccion que son à la basa dei formacions socialis, per

op. à *superestructura*. Var.: **infraestructura**. Sin.: **fondamenta**. Contr.: **superestructura**.

infraexistencial, a adj. Que si plaça à un nivèu tot subjectiu. Var.: **infraexistencialu**.

infraexistencialu, ala adj. Infraexistencial.

infra-ipotetic, a adj. En sota de cen qu'es ipotetic.

infra-intellectual, a adj. Totalament estatic: *Kant di que toti li noastri intuicions son sensibli ò autrament dich, infra-intellectualu*. Var.: **infra-intellectualu**.

infra-intellectualu, ala adj. Infra-intellectual.

infrajurassic, a adj. Situat en dessota dei terrens jurassics.

infralapsari, ària adj. (teol.) Relatiu à la teoria que sostèn la condemnacion per Dieu d'una part dei descendents d'Adam e Eva.

infraliàs n.m. (geol.) Anciana denominacion d'una formacion geologica, anteriora au Liàs.

infraliasic, a adj. De l'infraliàs.

infraliminari, ària adj. Si di d'un estímulus que la sieu intensitat es tròup bassa per provocar una respoasta manifèsta de l'organisme.

infraliterari, ària adj. (pej.) Que pertòca l'infraliteratura, que li apartèn.

infraliteratura n.f. (pej.) Literatura de gaire de qualitat.

inframarginal, -ale, (zool.) Per lu crocodilians, si di dei placas que s'inserisson entre li placas dorsali e li placas ventrali. Var.: **inframarginau**. Sin.: **marginolateral**.

inframarginau, ala adj. Inframarginal.

inframarin, a adj. Qu'es en dessota de la mar.

inframastiti n.f. (med.) Fleumon sotadenoïdian.

inframicrobi n.m. Microbi foarça pichins.

inframicrobian, a adj. Que pertòca lu inframicrobis.

inframicroscopic, a adj. Tròup pichin per èstre vist au mejan d'un microscòpi.

inframonde n.m. Monde d'en sota, monde soterran.

infrangible, a adj. (lit.) Que non pòu èstre rot. Sin.: **irrompible**.

infranquible, a adj. Que non pòu èstre franquit. Sin.: **irrecompasable, insuperable**.

infraoceanian, a adj. Qu'es en dessota de l'ocean.

infraorbitari, ària adj. Que si tròva au dedintre de la cavitat orbitària.

infrapauat, ada adj. Subordenat, plaçat en sota.

infrapoétisme n.m. (pej.) Movement poetic de gaire de qualitat.

infrapsicologic, a adj. Psicologia de l'inconscient.

infrapsiquic, a adj. D'un nivèu psiquic foarça bas.

infraracional, a adj. Dins l'inconscient, en sota dau racional. Var.: **infraracionau**.

infraracionau, ala adj. Infraracional.

infraregional, a adj. Relatiu à un nivèu en dessota dau nivèu regional: *L'intercomunalitat es infraregionala*. Var.: **infraregionau**.

infraregionau, ala adj. Infraregional.

infraroge, oja adj. e n.m. (fis.) Si di dau raionament electromagnetic que la sieu longor d'onda es compresa

entre 0,8 micron (lutz roja) e 1 mm, emplegat per l'escaufatge, la fotografia aerenca, en terapeutica, dins lu armaments, etc.

infrarecordança n.f. Infrasovenir.

infrarenembrança n.f. Infrasovenir.

infrarenembre n.m. Infrasovenir.

infrasensible, a adj. Que non es sensible, qu'es en sota dau limit de la sensibilitat.

infrasensorial, a adj. En dessota de cen que lu organes dei sens poàdon sentir. Var.: **infrasensoriau**.

infrasensoriau, ala adj. Infrasensorial.

infrasilenci n.m. Si di d'un silenci que seria anterior au lengatge.

infrason n.m. Vibracion mecanica de la mema natura que le son, ma de frequença tròup bassa (inferiora à 15 Hz) per èstre audida d'una aurelha umana.

infrasonic, a adj. Relatiu ai infrasons. Var.: **infrasonòr(e)**.

infrasonòr(e), a adj. Relatiu ai infrasons. Var.: **infrasonic**.

infrasonoterapia (med.) Terapia au mejan d'infrasons.

infrasovenir n.m. Infrasovenir

infrasovenir n.m. Sovenir patogène anterior à la consciença. Sin.: **infrasovenir, infrarenembre, infrarenembrança, infrarecordança**.

infraestructura n.f. Infraestructura.

infratermoterapia n.f. (med.) Terapia au mejan de rais infraroges.

infraterrestre, a adj. Qu'es sota la tèrra. Sin.: **infracrostral**.

infra-uman, a adj. (filos.) D'una condicion umana inferiora.

infravida n.f. Vida que porria existir dins la matèria à l'estat rudimentari.

infraxillar(i), a (-ària) adj. (bot.) Plaçat en dessota de l'aissèla dei fuèlhas. Contr.: **supraxillar(i)**.

infrequent, a adj. Que non es frequent. Sin.: **rar(e), escars, atipic**.

infrequentat, ada adj. Que non es frequentat. Sin.: **intrevat**.

infresilhós, oa adj. Infriable.

infresinós, oa adj. Infriable.

infriable, a adj. Que non es friable. Sin.: **infresilhós, infresinós, inengrunable**.

infruchós, oa adj. Infructuós.

infruchosament adv. Infructuosament.

infruchositat n.f. Infructuositat.

infructescença (-éncia) n.f. (bot.) Ensèm dei fruchs que vènon dau desvolopament d'una inflorescença.

infructuós, oa adj. Que non dona un resultat utile; van. Var.: **infruchós**.

infructuosament adv. Sensa resultat. Var.: **infruchosament**.

infructuositat n.f. Caractèr de cen qu'es infructuós. Var.: **infruchositat**.

infula n.f. (Antiqu. rom.) Pichina benda sacrada de lana blanca que cenhia lo front dei prèires, dei vestalas e dei suplicants, e que s'en paràvon li victimas dei sacrificis.

infumable, a adj. Que non si pòu fumar, qu'es foarça desagradu quora si fuma.

infundibular(i), a (-ària) adj. Relatiu à un infundibulum.

infundibulectomia n.f. (cir.) Reseccion parciala de l'infundibulum de l'artèria pulmonara.

infundibulifòrme, a adj. En forma de tortairòu.

infundibuloplastia n.f. (cir.) Refeccion cirurgicala de l'infundibulum.

infundibulotomia n.f. (cir.) Trencament cirurgical de l'infundibulum.

infundibulum n.m. (lat.) 1. Part d'organe en forma d'embut. 2. Acabament sotran dau tèrç ventricule dau cerveu.

infús, usa adj. *Aver la sciènça infusa*: La possedir naturalament, sensa l'aver obtenguda per l'experiènça ni per l'estudi; (pej.) Crèire ò far crèire de saupre tot, mai ben que lu autres.

infusar vt. 1. Faire macerar (una planta aromatica) dins un liquide bulhent per que lo liquide n'en pilhe l'aròma. 2. (lit.) Comunicar à quauqu'un de coratge, d'ardor, etc.). ♦ vi. Comunicar à un liquide de sucs aromatics: *Laissar infusar una tisana*. Sin.: **infondre**.

infuseta n.f. (nom depauat) Saqueton de tisana lèst à infusar.

infusibilitat n.f. Caractèr de cen que non pòu fondre.

infusible, a adj. Que non pòu fondre. Sin.: **infondedís**.

infusion n.f. 1. Accion d'infusar. 2. Liquide dins lo quau si mete una planta aromatica à infusar.

infusòri n.m. *Infusòris*: Protozoaris que li sieu colonias si poàdon desvolopar dins li infusions vegetali.

ingambi, àmbia adj. Qu'a li cambas lèsti: *Un vièlh encara ingambi*. Sin.: **escarrabilhat, viu, ardit, abelugat**.

inganhable, a adj. Que non pòu èstre ganhat.

ingarible, a adj. Que non si pòu garir. Sin.: **incurable**.

ingenerable, a adj. Que non pòu èstre generat.

ingèni n.m. Engenh, gaube. Var.: **gèni**.

ingeniós, oa adj. Engenhós. Sin.: **biaissut, gaubiós, engivanós**.

ingenu, ua adj. e n. 1. (lit.) Qu'agisse, parla m'una innocenta franquessa, sensa escondre ren dei sieu pensadas ni dei sieus sentiments. 2. (iron.) Qu'es d'una candor un pauc nèscia. Sin.: **simplet, novelari, candid(e), simplàs, nèsci, credereu**.

ingenua n.f. (teatre) Emplec de filha simpla, un pauc nèscia.

ingenuitat n.f. Caractèr de cen qu'es ingenu. Sin.: **candidessa, nescitge, simplitge, innocença, credulitat**.

ingerença (-éncia) n.f. Accion de s'ingerir.

ingerir v.t. Introduire dins l'estòmegue en passant per la boca: *Ingerir d'aliments*. Sin.: **absorbir, surbir, embeure**. ♦ **s'ingerir** v.pr. Si mesclar de quauqua ren

sensa n'aver lo drech, la permission. Sin.: **s'entremetre, ficar lo nas** (pop.).

ingestion n.f. Accion d'ingerir: *Ingerir un medicament*. Sin.: **absorcion, manjament, surbiment**.

ingloriós, oa adj. Sensa glòria.

ingloriosament adv. D'una mena ingloriosa.

inglosable, a adj. Que non pòu èstre glosat.

ingord, a adj. (it. *ingordo*) Que manja m'una aviditat descoros. Sin.: **mastegaire, manjairàs, manjareu, golifard, escuraplats, lecaplats**.

ingovernable, a adj. Que non si pòu governar.

ingrat, a n. Que non reconoisce lu benfachs reçauputs e non manifèsta de reconoisença. Sin.: **desconoissent**.

♦ adj. 1. Que non es agradiu à l'uèlh; desgraciós: *Una cara ingrata*. ◇ *L'atge ingrata*: La pubertat, lo començament de l'adolescença. Sin.: **atge bèstia**. 2. Que non recompensa en foncion de la pena que costa; aride, estèrle: *Un soal ingrata*. 3. Que demanda d'esfoarç importants per de resultats pichins: *Un travalh ingrata*.

ingratement adv. Embé ingratitude. Sin.: **desconoissement**.

ingratitude n.f. Caractèr de quauqu'un qu'es ingrat, que manca de reconoisença; acte ò paraula ingrata. Sin.: **desconoissença**.

ingredient n.m. Produch que si mete dins una composicion (una recèpta, etc.): *Lu ingredients de la sopa au pisto*.

inguinal, a adj. [ingçi'nal] (anat.) Relatiu à l'anguinalha. Var.: **inguinau**.

inguinau, ala adj. Inguinal.

ingurgitacion n.f. Accion d'ingurgitar; fach d'èstre ingurgitat. Sin.: **empassatge**.

ingurgitar vt. 1. Absorbir en granda quantitat e rapidament. 2. (fig.) Aquistar una granda quantitat de conoisenças sensa pilhar lo temps de li assimilar. Sin.: **empassar, engolir**.

inibicion n.f. 1. Fenomène d'arrèt, de blocatge ò de ralentiment d'un procèssus quimic, psicologic ò fisiologic. 2. Diminucion de l'activitat d'un neuròna, d'una fibra musculària ò d'una cellula secretritz, sota l'accion d'un influx nerviós ò d'una ormdna.

inibir vt. (*inibissi*) 1. Suprimir ò ralentir tota possibilitat de reaccion, tota activitat de (quauqu'un). 2. Suspendre (un procèssus fisiologic ò psicologic).

inibitiu, iva adj. Inibitor.

inibitor, tritz adj. (fisiol.) De natura à ralentir ò à arrestar un movement, una foncion. Var.: **inibitiu**. Contr.: **dinamogène**.

inibitor n.m. Substança que, à bassa concentracion, blòca ò retarda una reaccion quimica ò bioquimica.

inibitòri, òria adj. Que genèra una inibicion.

inic, a adj. (lit.) Que manca à l'equitat, contrari à l'equitat; injust: *Un jutjament inic, li sentenças iniqui de l'Inquisicion*.

inicamente adv. D'un biais inic.

iniciacion n.f. 1. Accion de revelar ò de reçaupre la conoisença d'una practica, li promieri nocions d'una disciplina. 2. Ceremònia que fa arribar un individú à un noueu grope d'apartenença (classa d'atge, mestier, etc.),

dins li societats non industrials. ◇ Ensèm dei rites d'afilicacion dins lu cultes e lu mistèrs de l'Antiquitat orientala e grecoromana. ◇ Encuèi, ensèm dei ceremònias que perméon d'intrar dins una societat secreta.

iniciaire, airtz adj. e n. Iniciator, començaire, entamenaire.

inicial, a adj. Qu'es au començament: *L'error iniciala*. ◇ (bot.) *Cellulas iniciali* ò *inicialas*, n.f. pl.: Situadi à l'extremitat dei raïç e dei pens, e que si multiplícon rapidament. Var.: **iniciau**.

iniciala n.f. Promiera letra d'un mòt, dau nom, dau pichin nom d'una persona.

inicialament adv. Au començament, à l'origina.

inicialisacion (-izacion) n.f. (inform.) Estapa preliminarria de la messa en servici d'un computador.

inicialisar (-izar) vt. (inform.) Efectuar l'inicialisacion de.

iniciar vt. (*inici*, classic *inici*) 1. Ensenhar lu rudiments d'una sciença, d'una tecnica à (quauqu'un). Sin.: **emprincipiar**. 2. Metre (quauqu'un) au corrent de cauas secreti ò conoissudi d'un pichin nombre. Sin.: **assabentar**. 3. Admetre (quauqu'un) à la conoissença ò au culte d'un mistèri religiós, ai practicas d'una associacion, d'una sècta. 4. Revelar, èstre lo promier à far conóisser quauqua ren à (quauqu'un). ◆ **s'iniciar** v.pr. (à) Començar à s'instruire dins (una disciplina, una activitat). Sin.: **s'assabentar**.

iniciat, ada adj. e n. Qu'a augut una iniciacion; instruit d'un secret, d'un art. Sin.: **assabentat, emprincipiat**. ◇ (dr.) Delicte d'iniciat: Infraccion que comete quauqu'un que, dispauant d'informacions privilegiadi, fa de profièchs en Borsa.

iniciatic, a adj. De l'iniciacion, relatiu à de practicas secreti: *Un rite iniciatic*.

iniciatiu, iva adj. Que suscita quauqua ren, qu'es à l'origina de quauqua ren.

iniciativa n.f. 1. Accion d'aqueu que prepaua ò que fa lo promier quauqua ren; drech de prepauar, de començar quauqua ren: *Pilhar l'iniciativa d'una mesura*. ◇ *Inciativa legislativa*: Drech de sotametre à la discussion e au vòte dei assembladas parlamentari lo tèxto d'una proposicion de lèi (*iniciativa parlamentària*) ò un projècte de lèi (*iniciativa dau govèrn*). ◇ *Iniciativa populària*: Drech reconoissut ai ciutadans d'unu Estats (Soïssa, Itàlia, per ex.) de sotametre au Parlament de proposicions de lèi s'an recampat un nombre donat de signaturas. 2. Qualitat d'aqueu que saup prendre la decision: *Aver l'esperit d'iniciativa*. 3. *Iniciativa de defensa estrategica (I.D.S.)*: Iniciativa qu'avía lançat en lo 1983 lo President american Reagan, que la sieu amira èra l'eliminacion de missiles estrategics, espec. à partir de sistemas espacials. Sin. (corrent): **guèrra dei estelas**.

iniciator, tritz n. 1. Persona qu'inicia, qu'es la promiera à far conóisser quauqua ren à quauqu'un. 2. Persona qu'es à l'origina de quauqua ren, que duèrbe una via nòva. Var.: **iniciaire**. Sin.: **començaire, entamenaire**. ◆ adj. Si di dau ròtle, de la foncion de quauqu'un qu'inicia.

iniciau, ala adj. Inicial.

inimaginablament adv. D'un biais inimaginable.

inimaginable, a adj. Que despassa tot cen que si porria imaginar; extraordinari, incredible. Sin.: **sembla pas, inconceptible**.

inimistat n.f. Sentiment duradís d'ostilitat; aversion, òdi. Var.: **enemistat**. Sin.: **aborriment**.

inimitabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inimitable.

inimitablament adv. D'un biais inimitable.

inimitable, a adj. Que non pòu èstre imitat. Sin.: **irretipable**.

inimitat, ada adj. Que non es estat imitat.

ininflamabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inflamable. Var.: **ininflambabilitat**.

ininflamable, a adj. Que non si pòu inflamar. Var.: **ininflambable**.

ininflamacion n.f. Absença d'inflamacion.

ininflambabilitat n.f. Ininflambabilitat.

ininflambable, a adj. Ininflambable.

ininscripcion n.f. Fach de non èstre inscrich.

ininstaurable, a adj. Que non pòu estar instaurat.

inintegrable, a adj. Que non pòu èstre integrat.

inintelligença (-éncia) n.f. Mancança d'intelligença; estupiditat. Sin.: **bestiesa, nescitge, colhonitge** (pop.), **inepcia**.

inintelligent, a adj. Que manca d'intelligença. Sin.: **bèstia, nèsci, ensucat, tardòc, colhon** (pop.).

inintelligentament adv. Sensa intelligença.

inintelligibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inintelligible.

inintelligiblament adv. D'un biais inintelligible.

inintelligible, a adj. Escur, que non si pòu capir. Sin.: **fosc, clus**.

inintencional, a adj. Que non es intencional. Var.: **inintencionau**.

inintencionalament adv. Sensa intencion deliberada.

inintencionau, ala adj. Inintencional.

ininterès n.m. Absença d'interès.

ininteressant, a adj. Que non presenta minga interès.

ininterpretable, a adj. Que non pòu èstre interpretat.

ininterromput, uda adj. Que non s'arrèsta. Var.: **ininterrot**. Sin.: **contunh**.

ininterrot, a adj. Que non es interrot. Sin.: **continú, contunh**. Var.: **ininterromput**.

iniodime, a adj. e n.m. Si di d'un mòstre qu'a un solet còrs mé doi tèstas unidi au nivèu dau suc.

iniòpe, a adj. Qualifica un mòstre que la sieu tèsta presenta d'un costat una faça, e de l'autre un uèlh imperfècte.

iniopia n.f. Estat d'un mòstre iniòpe.

iniquitat n.f. Injustícia grèva.

iniquitós, oa adj. Injust, inic.

initerable, a adj. Que non pòu èstre iterat.

injeccion n.f. 1. Operacion que consistisse à injectar un produch. Sin.: **seringada**. ◇ (autom.) *Motor à injeccion*: Dins lo quau un injector, sovent electronic, dòsa lo mesclum carburat sensa l'intermediari d'un

carburator. 2. Introduccion d'un liquide ò d'un gas dins l'organisme; substança ensinda introducha: *Una injeccion de morfina*. Sin.: **seringada**. 3. Apoart important (de capitals, de sòus frescs). 4. (mat.) Aplicacion injectiva. 5. (astronaut.) *Injeccion sus orbita*: Fach, per un engeh espacial, de passar de la sieu trajectòria de lançament à una trajectòria orbitala; instant d'aqueu passatge.

injectable, a adj. Que pòu èstre injectat. Sin.: **seringable**.

injectar vt. (*inècti*) 1. Introdure sota pression (un liquide, un gas) dins un còrs; faire una injeccion de. 2. Fornir en granda quantitat (de capitals) à una empresa. Sin.: **enfondre, engitar, seringar**. ◆ **s'injectar** v.pr. Devenir injectat: *En emparant aquela nòva, lu sieus uèlhs s'injectèron*.

injectat, ada adj. Colorat per un aflúx de sang: *D'uèlhs injectats*.

injectiu, iva adj. (mat.) Si di d'una aplicacion dins la quala tot element de l'ensemble d'arribada a au mai un antecedent dins l'ensemble d'origina.

injector n.m. (tecn.) Aparelh que permete l'introduccion forçada d'un liquide dins una màquina ò dins una mecanica.

injoncion n.f. Òrdre precís e formal d'obeïr immediatament. ◇ (dr.) *Injoncion de pagar*: Procedura simplificada de recobriment dei pichini creanças non pagadi à l'escadença e non contestadi.

injonhible, a adj. Que non pòu èstre contactat.

injontiu, iva adj. e n. (ling.) Qu'exprimisse un òrdre.

injugable, a adj. Que non pòu èstre jugat.

injúria n.f. 1. Paraula que fa mau d'un biais greu e conscient; insult. Sin.: **escarni, aulesc** (Lucer.), **escarniment, escòrna, invectiva, ofensa, otratge**. ◇ (dr.) Expression otratjanta que comprèn l'imputacion de minga fach precís, que constitue un delict s'es publica e non respoande à una provocacion. 2. (lit.) Accion, procediment qu'ofensa; afront. 3. (lit.) Li injúrias dau temps: *Lu dams que provòca*.

injuriar vt. (*injuri*, classic *injúrii*) Ofensar per d'injúrias, insultar. Sin.: **escarnir, escornar, insolentar, infamar, invectivar, otratjar**.

injuriós, oa adj. Que constitue una injúria; que tòca la reputacion, la dignitat de quauqu'un; insultant, otratjant: *De prepaus injuriós*. Sin.: **ofensant, escarniós**.

injuriosament adv. D'un biais injuriós.

injust, a adj. 1. Que non es confòrme à la justícia, à l'equitat; arbitrari, inic. 2. Que non agisse mé justícia, equitat; parcial.

injustament adv. D'un biais injust. Sin.: **arbitrariament, inicament, parcialament**.

injustícia n.f. 1. Caractèr de cen qu'es injust. 2. Acte injust: *Cometre una injustícia*.

injustificable, a adj. Que non si pòu justificar; indefendible, insostenible.

injustificat, ada adj. Que non es justificat, que non es estat justificat.

inlassablement adv. D'un biais inlassable. Sin.: **infatigablement**.

inlassable, a adj. Que non si lassa, que non ren ni degun pòu lassar. Sin.: **infatigable**.

inlay n.m. (mòt anglés) Blòc metallic colat, enclaus dins una cavitat dentària que sièrve à obturar, reconstituent ensinda la forma anatomica de la dent.

innat, ada adj. 1. Qu'existisse ja à la naissença. ◇ (filos.) *Ideas innadi*: D'après lu cartesiens, ideas potenciali dins lo noastre esperit despí la naissença, coma aquela de Dieu, de l'ànima ò dau còrs (per op. ai *ideas adventici* e ai *ideas factici*). 2. Qu'apartèn au caractèr fonamental de quauqu'un: *Aver un sens innat de la justícia*.

innavigabilitat n.f. Estat d'una nau que non permete de la far navigar dau fach de la sieu marrida mantenença.

innavigable, a adj. 1. Que non li si pòu navigar sobre: *Palhon, Var, son innavigables*. 2. Impròpria à la navigacion en parlant d'una nau.

innegable, a adj. Que non pòu èstre negat, que non si pòu contradire. Sin.: **incontestable, indenegable**.

innegociable, a adj. Que non si pòu negociar.

inneïsme n.m. Doctrina que postula l'inneïtat d'uni estructuras mentali.

inneïsta n. Partidari de l'inneïsme.

inneïtat n.f. Caractèr de cen qu'es innat.

innervacion n.f. (anat.) Sistema de desparticion dei nèrvis dintre un endrech de l'organisme.

innervar vt. Transmetre l'influx nerviós.

innocença (-ència) n.f. 1. Absença de culpabilitat: *Proclamar l'innocença d'un acusat*. 2. Puretad de quauqu'un qu'ignòra lo mau: *L'innocença dei enfants*. ◇ *En tota innocença*: Francament, en tota simplicitat. 3. Ingenuitat, simplicitat d'esperit, candor: *Abusar de l'innocença de quauqu'un*. Sin.: **candidessa, nescitge, simplitge, credulitat**.

innocent, a adj. e n. 1. Que non es colpable, que non es responsable de cen qu'es sospechat. 2. Qu'es per ren dins lu eveniments que sofrisse: *Una victima innocent*. ◇ (relig. crist.) *Massacre dei Innocents*: Assassinat dei enfants de Betelèm en sota de doi ans d'atge, qu'Eròde ordonèt per peur de la rivalitat m'au Messia. 3. Qu'ignòra li realitats de la vida; pur, candide. 4. Simple d'esperit, ingenú, niais. ◆ adj. Qu'es fach sensa marrida intencion.

innocentament adv. Embé innocença, sensa voler faire mau.

innocentar vt. 1. Declarar innocent. 2. Establir l'innocença de. Sin.: **descolpar, absòlver**.

innocuitat n.f. Qualitat, caractèr d'una caua que non es nociva.

innombrablement adv. D'un biais innombrable.

innombrable, a adj. Que non si pòu comptar; foarça nombrós. Var.: **innumerable**.

innomenable, a adj. Que non pòu èstre nomenat, espec. perqué es desgustant. Var.: **innomable**.

innomenat, ada adj. 1. Que non es estat nomenat. 2. (anat.) *Linha innomenada*: Eminença que presenta la part intèrna de l'oàs iliac. Var.: **innomat**.

innomable, a adj. Innomenable.

innomat, ada adj. Innomenat.

innovacion n.f. 1. Accion d'innovar, d'inventar, de crear quauqua ren de noueu. 2. Cen qu'es noueu; creacion, transformacion: *Una innovacion tecnica.*

innovaire, airtz adj. e n. Innovator.

innovant, a adj. Qu'innòva, que constitueisse una innovacion.

innovar vi. (*innòvi*) Introdure quauqua ren de noueu dins un camp particulier: *Innovar en matèria economica.*

innovator, tritz adj. e n. Qu'innòva. Var.: **innovaire.**

inoblidable, a adj. Que non si pòu oblidar. Sin.: **indenembrable.**

inoblidat, ada adj. Que non es estat oblitat. Sin.: **indenembrat.**

inobservable, a adj. 1. Que non pòu èstre mes en aplicacion: *Una règla inobservable.* 2. Que non pòu èstre avistat: *Un aerolit inobservable.*

inobservacion n.f. Fach de non observar li lèis, lu reglaments, lu sieus engatjaments.

inobservança n.f. Actituda d'una persona que non respècta de prescripcions religioi ò morali.

inobservat, ada adj. Que non es estat observat.

inocibe n.m. Fonge basidiomicèt.

in-octavo adj. e n.m. inv. Si di d'un format determinat en plegant un fuèlh d'impression en 8 fulhets, es à dire 16 pàginas; libre d'aqueste format. Abrev.: **in-8°**, **in-8.**

inoculabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inoculable.

inoculable, a adj. Que pòu èstre inoculat.

inoculacion n.f. (med.) Introduccion ò penetracion accidentalada dins l'organisme d'un gèrme vivent (bacteria ò virus).

inocular vt. 1. Comunicar (un virus, una malautia, etc.) per inoculacion. 2. (lit.) Transmetre per contagion morala; comunicar: *Inocular una doctrina.*

inoculator, tritz adj. Qualifica cen que sièrve à inocular, à transmetre una malautia.

inoculator, tritz n.m. Persona que fa una inoculacion.

inocupacion n.f. 1. Estat d'una persona que non a d'ocupacions regulieri. 2. Fach d'èstre inhabitat, en parlant d'un lotjament.

inocupat, ada adj. 1. Sensa ocupacion. 2. Que non es abitat: *Una maion inocupada.*

inodòr(e), a adj. Sensa odor.

inofensiu, iva adj. Que non representa un perill: *Una bèstia inofensiva.*

inomogenu, ea adj. Que non es omogenu.

inondable, a adj. Que pòu èstre inondat: *Bastir en zòna inondable.* Sin.: **enaigable.**

inondacion n.f. 1. Submersion dei terrens pròches d'un cors d'aiga, deuguda à una montada dei aigas; aigas qu'inóndon. Sin.: **aigat**, **enaigament.** 2. Presença anormala d'una granda quantitat d'aiga dins un local. 3. Aflúx considerable de cauas. Var.: **inondament.**

inondament n.m. Inondacion. Sin.: **aigat**, **enaigament.**

inondar vt. 1. Curbir d'aiga (un terren, un luèc). 2. Banhar, trempar: *Inondar lo tapís.* Sin.: **enaigar.** 3. Afluir au ponch d'envair completament, de clafir: *La fola*

comença à inondar la plaça. 4. Espandre en granda quantitat dins: *Inondar lo mercat d'articles d'importacion.*

inondat, ada adj. e n. Qu'a sofèrt d'una inondacion.

inopauabilitat n.f. (dr.) Natura d'un acte que lu tèrç non n'en poàdon escartar lu efèctes.

inopauable, a adj. (dr.) Que non pòu èstre opauat.

inoperable, a adj. Que non pòu subir una operacion cirurgicala.

inoperant, a adj. Inoperós.

inoperós, oa adj. Qu'es sensa efècte; ineficaç. Var.: **inoperant.**

inopinadament adv. D'un biais inopinat.

inopinat, ada adj. Qu'arriba sensa que degun li augue pensat; imprevist: *L'arribada inopinada d'un visitaire.*

inoportun, a adj. Que non es oportun, que non arriba au boan moment; importun.

inoportunament adv. (lit.) D'un biais inoportun.

inoportunitat n.f. (lit.) Caractèr de cen qu'es inoportun.

inorganic, a adj. 1. Desproedit de vida. ◇ *Quimia inorganica*: Quimia minerala. 2. Part non viventa dei cellulas. 3. (patol.) Que pertòca lu trebolèris ò li malautias que non apertènon à una lesion decelabla d'un organe.

inorganisable (-izable), a adj. Que non pòu èstre organisat.

inorganizacion (-izacion) n.f. Estat de cen que non es organisat; mancança d'organizacion, desòrdre.

inorganizat (-izat), ada adj. Que manca d'organizacion; desordenat. ◆ adj. e n. Que non apartèn à un partit, à un sindicat.

inosculacion n.f. (cir.) Inoculacion de doi vaisseus de diamètre identic.

inosina n.f. Compauat d'ipoxantina e de ribòsa, que resulta de la descomposicion de l'acide inosinic.

inosinic, a adj. *Acide inosinic*: Inosina monofosfata.

inospitalier, a adj. Que non es ospitalier.

inospitalitat n.f. Caractèr de cen qu'es inospitalier.

inostensiblement adv. D'un biais inostensible.

inostensible, a adj. Que non es ostensible.

inotròpe, a adj. 1. Si di de la potença de contraccion dei muscles. 2. Si di de l'accion d'unu nèrvis dau coar ò de drògas que modifícon li contraccions dau muscle cardiac. (L'efècte inotròpe positiu es una augmentation dei contraccions, l'efècte inotròpe negatiu, una diminucion.)

inotropisme n.m. Capacitat dei cellulas miocardiqui à si contractar.

inovulat, ada adj. (bot.) Que non contèn d'ovule, en parlant d'un ovari.

inòx n.m. Acier, metal inoxidable.

inoxidable, a adj. Que resistisse à l'oxidacion.

in-pace n.m. inv. (ist.) Preson, soterran d'un convent dont èron embarrats lu colpables escandalós fins à la sieu moart. Sin.: **croton.**

in partibus loc. adj. Si dífa ancianament d'un evesque qu'avía reçauput en títol, ma sensa juridiccion reala, un

sèti episcopal suprimìt dau fach de la disparicion dau cristianisme dins una region infidèla ò esquismatica.

in petto loc. adv. (it.) 1. À despart, interiorament, en secret. Sin.: **sotagorjon amagament**. 2. *Cardinal in petto*: Que lo papa si resèrva de publicar ulteriorament la sieu nomenclacion.

in-plano adj. inv e n.m. inv. Si di dau format de basa d'un fuèlh d'impression que forma un fulhet de doi pàginas; libre d'aqueu format.

input n.m. (angl.) 1. (inform.) Ensèm d'informacions. 2. (electr., electron.) Dins un brancament, element d'intrada d'un corrent, dei donadas.

in-quarto adj. e n.m. inv. Si di d'un format determinat en plegant un fuèlh d'impression en 4 fulhets, es à dire 8 pàginas; libre d'aqueste format. Abrev.: **in-4°**, **in-4**.

inqualificablement adv. D'una mena inqualificabla.

inqualificable, a adj. Qu'es tau que minga tèrme lo pòu descriure per lo jutjar, lo blaimar. Sin.: **innomenable, descorós**.

inquiet, a adj. e n. Que crénhe quauqua ren, incèrt, preocupat. Var.: **inquietós**. Sin.: **laguiós, cruciat, estransinat, lanhós, soscadís, pensamentós, peginós**.

◆ adj. Que fa vèire de preocupacion: *Un regard inquiet*.

inquietament adv. D'un biais inquiet.

inquietant, a adj. Que causa d'inquietuda, que preocupa. Sin.: **preoccupant, laguiós, pensamentós**.

inquietar vt. 1. Rendre inquiet, alarmar: *Aquesta nòva m'inquieta*. Sin.: **laguiar, tafurar, lanhar, estransinar, cruciar**. 2. (fam.) Menaçar la supremacia de, riscar de faire perdre la sieu plaça à: *Aquest an, Niça a inquietat París au balon*. ◆ **s'inquietar** v.pr. Si preocupar, si socitar, s'alarmar: *S'inquieta de tot*. Sin.: **si laguiar, si cruciar, si tafurar, s'estransinar, si tirar pena**.

inquietós, oa adj. Inquiet.

inquietud(a) n.f. Trebolici, estat penós causat per la timor, l'aprension d'un perill. Sin.: **malanha, frapacion, estransidura, lanha, lagui, pensament, cruci**.

inquisicion n.f. 1. (lit.) Enquesta considerada coma arbitrària e vexatòria. 2. (ist.) L'Inquisicion: Tribunal eclesiastic qu'èra encargat de reprimir l'eretgia catara en lo 1231, sota lo pontificat de Gregòri IX, que lo confidèt ai Dominicans.

inquisicionar vi. Inquisir.

inquisir vi. Enquistar d'un biais inquisitor. Var.: **inquisicionar**.

inquisitor, tritz adj. Que fa vèire una curiositat indiscreta: *Un regard inquisitor*.

inquisitor n.m. Membre d'un tribunal de l'Inquisicion: *Bernart de Cathala, Esteve de Sant Tibèri, Bernart de Ròcafòrt, fuguèron d'Inquisitors impietados demieg mantu d'autres dins la lucha còtra l'eretgia catara*.

inquisitorial, a adj. 1. Si di d'un acte arbitrari. 2. Relatiu à l'inquisicion. Var.: **inquisitoriau**.

inquisitoriau, ala adj. Inquisitorial.

inracontable, a adj. Que non si pòu racontar. Var.: **incontable**.

insaciabilitat n.f. (lit.) Aviditat, desidèri immoderat. Sin.: **insadolabilitat**.

insaciablement adv. D'un biais insaciable. Sin.: **insadolablement**.

insaciable, a adj. Avide, que non pòu èstre sadolat. Sin.: **insadole, incontentable**.

in-sacris loc. adv. Dins lu òrdres.

insadolablement adv. Insaciablement.

insadole, a adj. Que non pòu èstre sadolat. Sin.: **insaciable**.

insadolat, ada adj. Que non es estat sadolat. Sin.: **incontentable**.

insalificable, a adj. (quim.) Que non pòu provedir una sau.

insalivar vt. Banhar me de saliva.

insalivacion n.f. (fisiol.) Fach, per lu aliments, de si banhar de saliva.

insalubrament adv. D'un biais insalubre.

insalubre, a adj. Que non es san, qu'es marrit per la santat: *Un lotjament insalubre*. Sin.: **mausan**.

insalubritat n.f. Estat de cen qu'es insalubre: L'insalubritat d'un clima.

insània n.f. (it.) Insanitat.

insanitat n.f. 1. Caractèr d'aqueu qu'a perdut la rason. Sin.: **desrason**. 2. Paraula ò accion dessendada; inepcia. Var.: **insània** (it.).

insaponificable, a adj. Si di de la fraccion residuala isolubla dins l'aiga après saponificacion.

insarmentat adj. m. Sota la Revolucion francesa, si diá d'un prèire qu'avia refudat de prestar jurament à la Constitucion civila dau clergat dau 1790. Sin.: **refractari**.

insasibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es insasible.

insasible, a adj. Que si pòu dificilament agantar. Sin.: **inagantable**.

insatisfaccion n.f. Estat de quauqu'un que non es satisfach de cen qu'a, de cen que li es ofèrt, de l'existença, etc.: *Un sentiment d'insatisfaccion*.

insatisfach, a adj. e n. Que non es satisfach.

insaturable, a adj. (quim.) Que non pòu èstre saturat.

insaturat, ada adj. (quim.) Non saturat.

insaupuda de (à l') loc. prep. À *l'insaupuda de (quauqu'un)*: Sensa qu'aquela persona lo saupe, en escapant à la sieu atencion. Sin.: **à la dessaupuda de, d'amagat de, d'escondut, d'escondilhons, d'estremat, de sotaiga**.

inscrich, a adj. (mat.) *Angle inscrich dins un cercle*: Que lo sieu som apartèn au cercle e que lu sieus costats còpon lo cercle. ◇ *Cercle inscrich dins un poligòne convèxe*: Tangent à cada costat dau poligòne. ◇ *Poligòne inscrich dins un cercle, poligòne inscrich dins una esfèra*: Que lu sieus soms à-n-aqueu cercle, à-n-aquesta esfèra. Sin. **inscrit**.

inscrich, a n. 1. Persona que lo sieu nom es inscrich dins una organisacion. Sin.: **marcat**. 2. *Inscrich maritime*: Marin francés immatriculats sus lu registres de l'Inscripcion maritima.

inscripcion n.f. 1. Ensèm de caractèrs gravats ò escrichs sus la pèira, lo metal, etc., per commemorar

quauqua ren. 2. Cen qu'es escrich en quauque luèc: *Un barri cubèrt d'inscripcions*. 3. Accion d'inscriure sus una lista, un registre oficial ò administratiu. Sin.: **marcament**. 4. (dr.) *Inscripcion ipotecària*: Mencion facha, ai registres dau conservatòri dei ipotecas, de l'ipoteka que grèva una propietat. ◇ *Inscripcion de faus*: Procedura per la quala si tempta de demostrar qu'un acte autentic es faus. 5. (anc.) *Inscripcion maritima*: Institucion francesa creada en lo 1668 per recensar toi lu marins professionals e remplaçada en lo 1967 per lu *Afaires maritimes*.

inscriptible, a adj. (mat.) Que si pòu inscriure dins una corba ò dins una susfàcia donada, espec. dins un cercle ò dins una esfèra. Sin.: **inserible**.

inscriure vt. (*inscrivi*) 1. Portar sus un registre, una lista, lo nom de; inscriure sus una lista: *Inscriure un candidat*. Sin.: **marcar**. 2. Escriure, gravar sus lo metal, la pèira, etc. 3. Notar (cen que non si vòu oblidar): *Inscriure una adreça dins un quaseret*. ◆ **s'inscriure** v.pr. 1. Escriure, faire enregistrar lo sieu nom sus una lista, un registre, etc. ◇ *S'inscriure en faus còtra quauqua ren*: Lo negar ; sostenir en justícia qu'una pèça autentica que la part adversa produe non es credibla sus lo fond. Sin.: **si marcar**. 2. Intrar dins un grope, un organisme, un partit, un establiment. Sin.: **si marcar**. 3. Èstre plaçat au mitan d'autres elements, si situar: *Li negociacions s'inscrìvon dins l'encastre de la diplomacia secreta*. Sin.: **s'inscrir**.

inscrivent, a n. (dr.) Persona que demanda l'inscripcion d'una ipoteka.

insecabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es insecable: *L'insecabilitat de l'àtòme*.

insecable, a adj. Que non pòu èstre talhat ni partatjat.

insectarium n.m. Establiment dont son alevats e conservats lu insèctes.

insècte n.m. 1. (zool.) *Insèctes*: Classa d'animaus invertibrats articulats de l'embranchement dei artropòdes, que respíron per de traqueas e que lo sieu còrs, envelopat dins un tegument quitinós, es partit en diferents segments: la tèsta (que poarta un pareu d'antenas e tres pareus de pèças bucali), lo torax (format de tres aneus que cadun poarta un pareu de patas e que li darrièr doas son sovent provedidi d'un pareu d'alas quora l'insècte devèn adulte) e l'abdomèn (qu'enclau li viscèras e es format de onze segments): *Lu insèctes còmpton mai d'un milion d'espècias*. 2. (abusiu, corrent) Tot animau pichin que, au regard de la zoologia, pòu èstre un insècte vertadièr, un aracnide, un miriapòde, etc.

insecticida adj. e n.m. Si di d'un produch emplegat per destrúger lu insèctes.

insectifèr, a adj. Que contèn d'insèctes fossilisats.

insectifugue, uga adj. Si di d'una planta ò d'una substança que fa partir lu insèctes.

insectillici adj. e n. Substança qu'atira e intoxica d'uni varietats d'insèctes.

insectivòre, a adj. Si di d'un animau que si noirisse principalament ò exclusivament d'insèctes.

insectivòre n.m. *Insectivòres*: Òrdre de mamifèrs de pichina talha, mé 44 dents ponchudi e que si noirisson especialament d'insèctes.

inseductible, a adj. Que non si pòu sedurre.

insegur, a adj. Mausegur.

inseguretad n.f. Mancaça de seguretad.

inselberg n.m. (mòt alemand) Puèi que si quilha en dessobre dei planas d'erosion, dins li regions tropicali: *Lu inselbergs d'Arizòna*.

inseminacion n.f. Depaus de la semença dau mascle dins li vias genitali de la femèla. ◇ *Inseminacion artificiala*: Tecnica que permete la fecondacion d'una femèla en defoara de tot rapoart sexual, per depaus dins li vias genitali de semença prelevada sus un mascle.

inseminar vt. Procedir à l'inseminacion artificiala de.

inseminator, tritz adj. e n. Que practica l'inseminacion artificiala.

insenha n.f. Ensenha.

insensadament adv. D'un biais insensat. Sin.: **desensadament, mausenadament, foalament**.

insensat, ada adj. e n. Qu'a perdut la rason. ◆ adj. Que marca un tal estat; extravagant. Sin.: **desensat, enfadat, mausenat, caluc, destartavelat, folesc, folàs**.

insensibilizacion (-izacion) n.f. 1. Accion d'insensibilisar una part dau còrs; perda de la sensibilitat. 2. Anestesia locala.

insensibilisar (-izar) vt. Rendre insensible: *Insensibilisar un malaut denant de l'operar*. Sin.: **anestesiàr**.

insensibilisator (-izator) n.m. Substança que sièrve à insensibilisar. Sin.: **anestèsic**.

insensibilitat n.f. Mancaça de sensibilitat fisica ò morala. Var.: **insensibletat**.

insensiblement adv. D'un biais insensible; plan planin, pauc à pauc.

insensible, a adj. 1. Que non pròva li sensacions abituali: *Èstre insensible au frèi*. 2. Indiferent, dur; que non si lascia tocar per la pietat. 3. Imperceptible, progressiu: *Un progrès insensible*.

insensibletat n.f. Insensibilitat.

inseparabilitat n.f. Estat de cen que non pòu èstre partit. Var.: **inseparabletat**.

inseparablament adv. D'un biais que non permete la separacion.

inseparable, a adj. Que non pòu èstre separat. ◆ adj. e n. Si di de personas que son esquasi tojorn ensèm. ◆ n.m. pl. Papagaus que vívon en coblas permanenti.

inseparabletat n.f. Inseparabilitat.

insercion n.f. 1. Fach de s'inscrir, de s'estacar sus, dins (quauqua ren): *L'insercion dei fuèlhas sus lo pen*. 2. Fach d'inscrir un tèxto dins una publicacion. 3. Accion, biais de s'inscrir dins un grope. 4. (ling.) Ajust d'una consonanta entre doi autri consonantas. Ex.: *càmra > càmbra*. Sin. **epentèsis**.

inserible, a adj. Que pòu èstre inserit. Sin.: **emboitable**.

inseriment n.m. Accion d'inscrir; lo sieu resultat. Sin.: **emboitament, encastrament, embostiamment, embrustiamment**.

inscrir vt. (*inscrissi*) Introduire, faire intrar, plaçar (una caua) entre d'autri; intercalar, integrar. Sin.: **emboitar, embrustiar, encastrar, embostiar**. ◆

s'inserir v.pr. 1. Trovar plaça, si plaçar, si situar: *La ficcion s'inserisse dins la realitat.* 2. S'integrar, s'introdure. Sin.: **s'emboitar**, **s'embrustiar**, **s'encastrar**, **s'embostiar**.

insèrt n.m. Empeut. Var.: **ensèrt**.

insèrt n.m. (de l'angl.) 1. (cín.) Gròs plan, generalament rapide, destinat à metre en valor un detalh utile per faire capir l'accion (letra, nom de carriera, carta de visita, etc.). 2. Brèva sequença ò breu passatge introduch dins un programa de television ò de ràdio en dirècte. 3. Dispositiu que permete de transformar lo fogau dubèrt d'una chaminèia en fogau barrat.

insertèire, eiritz n. Empeutaire. Var.: **ensertèire**.

insertidor n.m. Aisina que sièrve à empeutar.

insertir vt. (*insertissi*) Empeutar. Var.: **ensertir**.

insertissatge n.m. Empeutatge. Var.: **ensertatge**.

in-setze adj. inv e n.m. inv. Si di d'un format determinat en plegant un fuèlh d'impression en 16 fulhets, es à dire 32 pàginas; libre d'aqueste format. Abrev.: **in-16**.

insidiós, oa adj. 1. Que constiutisse una leca, que tempta d'enganar: *Una question insidiosa.* 2. Que s'espantega d'escondilhons, sensa que degun s'en avise: *Un poison insidiós.* 3. (med.) *Una malautia insidiosa*: Que s'avèra mai grèva que cen que s'èra pensat à l'origina. Sin.: **sornarut**, **enganaire**.

insidiosament adv. D'un biais insidiós. Sin.: **sornarudament**.

insigne, a adj. (lit.) Remirable, d'un grand esclat. Sin.: **egrègi**.

insigne n.m. 1. Marca distintiva d'una dignitat, d'una foncion: *Insigne de pilòt, de grade, etc.* 2. Signe distintiu dei membres d'una associacion: *Insigne d'un equipa esportiva.*

insignificança (-ància) n.f. Caractèr de cen qu'es insignificant, sensa valor.

insignificant, a adj. 1. De gaire d'interès; qu'a gaire d'importança, de valor: *Un detalh insignificant.* 2. Que manca de personalitat, que non si pòu distinguir: Un actor insignificant.

insincèr, a adj. Que non es sincèr. Sin.: **fausson**, **cacholeta**, **artificiós**.

insinceritat n.f. Mancaça de sinceritat. Sin.: **faussetat**, **artifici**.

insinuacion n.f. 1. Biais subtil de faire acceptar la sieu pensada. 2. Cen que si lascia entendre en insinuant; allusion, sotentendut. Sin.: **pregit**.

insinuant, a adj. Que s'insinua; indirècte.

insinuar vt. (*insinui*) Faire entendre d'un biais destornat, adrechament, sensa dire li cauas clarament. Sin.: **pregitar**. ♦ **s'insinuar** v.pr. 1. S'introdure, si faire admetre adrechament. 2. S'infiltrar; penetrar doçament: *L'aiga s'insinua dins li fendilhas.* Sin.: **trespirar**, **trapicar** (Lucer.).

insipidament adv. D'un biais insipide.

insipide, a adj. 1. Sensa gust: *L'aiga es insipida.* 2. (fig.) Noiós, sensa originalitat: *Una charradissa insipida.* Sin.: **dessaborat**, **fadàs**.

insipiditat n.f. Caractèr de cen qu'es insipide. Sin.: **dessabor**.

insipiença (-ència) n.f. Defaut de lume, de saviessa.

insistença (-ència) n.f. Accion d'insistir, de tornar sovent sus quauqua ren: *Reclamar quauqua ren embè insistença.*

insistent, a adj. Qu'insistisse.

insistir vi. (*insistissi*) 1. Perseverar à demandar quauqua ren. 2. Sotalinhar quauqua ren emé foarça: *Insistir sus un ponch particulier.* Var.: **insistre**.

insistre vi. Insistir.

in situ loc. adv. Dins lo sieu mitan natural.

insobremontable, a adj. Que non si pòu sobremontar. Sin.: **insuperable**.

insobrietat n.f. Absença de sobrietat.

insociabilitat n.f. Caractèr de cu non es sociable.

insociablement adv. D'una mena insociabla.

insociable, a adj. Que non es sociable. Sin.: **cat fèr**, **afrontaire**.

insocitós, oa adj. Que non si socita gaire (de quauqua ren): *Insocitós de l'endemàn.* Sin.: **tèsta leugiera**, **tèsta en l'ària**, **noncalent**.

insofrible, a adj. Insuportable.

insolacion n.f. 1. Accion dei rais dau soleu que picon un objècte. 2. (med.) Estat patologic deugut à una exposicion tròp lòngra au soleu. Sin.: **solelhada**. 3. (meteor.) Ensolelhament. 4. (fotografia) Exposicion d'una substança fotosensibla à la lutz.

insolar vt. Expauar à la lutz (una substança fotosensibla ò una susfàcia tractada m'una substança pariera).

insolença (-ència) n.f. 1. Mòtria (it.), esfrontaria, mancaça de respècte. 2. Paraula, accion insolenta. Sin.: **afrontaria**, **mauceança**. Var.: **insolentaria**.

insolent, a adj. e n. Que manca de respècte, qu'a un comportament esfrontat. Sin.: **mauceat**, **afrontaire**. ♦ adj. 1. Que mostra d'insolença: *Un biais de parlar insolent.* 2. Que constituïsse una provocacion: *Un astre insolent, un gaug insolent.*

insolentament adv. D'un biais insolent. Sin.: **afrontadament**, **mauceadament**.

insolentar vt. Escarnir; injuriar, insultar; ofensar.

insolentaria n.f. Insolença.

insolite, a adj. Qu'es diferent de l'usatge, de l'abituda, e que sorprèn; estranh, bizarre: *Una question insolita, un bosin insolite.* Sin.: **inabitual**.

insolubilisacion (-izacion) n.f. Accion de rendre insoluble; lo sieu resultat.

insolubiliar (-izar) vt. Rendre insoluble.

insolubilitat n.f. Caractèr de cen qu'es insoluble.

insoluble, a adj. 1. Que non si pòu dissòlver. 2. Que non s'en pòu trovar la solucion: *Un problema insoluble.*

insolvabilitat n.f. (dr.) Estat d'una persona, d'una societad, que non pòu pagar lu sieus deutes.

insolvable, a adj. e n. Qu'es en estat d'insolvabilitat.

insomés, essa adj. Que refuda de si sotametre; rebèl. Sin.: **revutat**.

insomés n. Militari en estat d'insomission.

insomission n.f. 1. Fach de non si sotametre à l'autoritat; rebellion. Sin.: **revòuta**. 2. (mil.) Infraccion que comete una persona que refuda d'obeir à un òrdre de rota per faire lo sieu servici nacional.

insomnia n.f. Impossibilitat ò dificultat per s'endormir ò per dormir pron. Sin.: **desvelh**.

insomniac, a adj. e n. Que sofrisse d'insomnia.

insondabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es insondable.

insondable, a adj. 1. Que non pòu èstre sondat. 2. (fig.) Impossible à capir; impenetrable: *Un mistèri insondable*.

insonorizacion (-izacion) n.f. Accion d'insonorizar.

insonorizar (-izar) vt. Rendre un local plus pauc sonòre; l'adobar per lo sostraire ai bosins dau defoara.

insonoritat n.f. Mancança de sonoritat.

insórger (s') v.pr. (it.) S'insurgir.

insospèchable, a adj. Que non pòu èstre sospèchat. Var.: **insospèctable**.

insospèchat, ada adj. Que non es sospèchat. Var.: **insospèctat**.

insospèctable, a adj. Insospèchable.

insospèctat, ada adj. Insospèchat.

insostenible, a adj. 1. Que non si pòu sostenir sensa dificultat: *Li cadenças insostenibli dau trabalh à la cadena*. 2. Insuportable, intolerable: *Una dolor insostenibla*. 3. Que non si pòu sostenir, aparar, justificar: *Una teoria insostenibla*.

inspeccion n.f. 1. Accion de susvelhar, de contrarotlar. Sin.: **vistalhada**. 2. Foncion d'inspector. 3. Còrs dei inspectors: *Inspeccion generala dei finàncias*.

inspeccar vt. (*inspècti*) 1. Examinar precisament per contrarotlar, verificar. 2. Observar atentivament: *Inspeccar l'òrizont*. Sin.: **vistalhar**.

inspector, tritz n. Títol donat ai agents de divèrs servicis publics e à d'unu oficiers generals encargats d'una mission de susvelhança e de contraròtle. ◇ *Inspector (de polícia)*: Foncionari de polícia en civil encargat de missions d'investigacions. ◇ *Inspector dei imposts*: Agent de l'Estat encargat de collectar li informacions que permèton de fixar li basas d'imposicion. ◇ *Inspector dau trabalh*: Foncionari encargat de contrarotlar l'aplicacion de la legislacion dau trabalh e de l'emplec. ◇ *Inspector de la navegacion e dau trabalh maritime*: Foncionari de la marina de comèrci encargat dau contraròtle e de la seguretat maritimes à bòrd dei naus mercandi.

inspectorat n.m. Carga d'inspector.

inspiracion n.f. 1. Accion d'inspirar, de faire penetrar d'ària dins lu sieus paumons. 2. Influença divina ò sobranaturala que doneria à l'òme la revelacion de cen que deu dire ò faire: *Inspiracion divina*. 3. Envanc creator de l'artista: *Un poeta sensa inspiracion*. 4. Idea que vèn d'un còup solet: *Una inspiracion geniala*. 5. Influença sobre una òbra artistica ò literària. Sin. (2, 3, 4, 5): **aflat, idea, ideacion**;

inspirador adj. m. Inspirator.

inspirant, a adj. Pròpri à inspirar.

inspirar vt. 1. Faire penetrar dins lo pièch: *Inspirar d'ària*. Sin.: **aflatar, idear**. 2. Faire nàisser dins lo coar,

dins l'esperit (un sentiment, una idea, una pensada); suscitar: *Inspirar lo respècte*. 3. Faire nàisser l'entusiasme creator dins l'esperit de: *La musa inspira lu poetas*. Sin.: **aflatar, idear**. ◆ **s'inspirar** v.pr. (*de*) Si servir dei ideas de quauqu'un, tirar li sieu ideas de quauqua ren: *S'inspirar dei sieu lecturas*. Sin.: **s'aflatar, s'idear**.

inspirat, ada adj. 1. Qu'es animat per l'inspiracion divina ò creatritz: *Un profeta inspirat*. Sin.: **aflatat, ideat**. 2. Animat d'un envanc creator: *Un poeta inspirat*. 3. (fam.) *Èstre ben (mau) inspirat*: Aver una boana (una marrida) idea.

inspirator adj. m. *Muscles inspirators*: Que sièrvon à l'inspiracion de l'ària dins lu paumons. Var.: **inspirador**.

inspirator, tritz n. 1. Persona qu'inspira una accion; instigator. 2. Autor, òbra qu'un autre autor ò un artista pilha coma modèle e s'en inspira. Sin.: **aflataire**. ◆ n.f. Frema qu'inspira un artista.

instabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es instable, que manca d'equilibri, de constança. ◇ (psicopat.) *Instabilitat psicomotritz*: Insufisença de contraròtle de la motricitat, sovent ligada à una ipermotricitat. Var.: **inestabilitat**.

instable, a adj. 1. Que manca d'estabilitat; cambiadís, variable: *Temps instable*. 2 Var.: **inestable**. Sin.: **movedís**. Si di d'un equilibri que la plus pichina perturbacion destrue, d'una combinason quimica que si pòu descompauar instantaneament. ◆ adj. e n. 1. Que non a de seguida dins li ideas. Var.: **inestable**. Sin.: **movedís**. 2. (psicopat.) Que sofrisse d'instabilitat psicomotritz.

installacion n.f. 1. Accion per la quala una persona installa ò es installada dins una foncion donada: *L'installacion d'un magistrat*. 2. Messa en plaça d'un aparelh, d'una ret electrica, telefonica, d'un programa informatic, etc. 3. Ensèm d'aquelu aparelhs, d'aquela ret. 4. (art contemp.) Environament; òbra que lu sieus elements son organisats dins un espaci donat au biais d'un environament.

installaire, airtz n. Installator.

installar vt. 1. Establir solemnement, oficialament, dins una dignitat, una carga, una foncion: *Installar lo president d'un tribunal*. 2. Establir dins un luèc per un temps donat: *Installar la sieu familha en campanha*. Sin.: **alogar, estatjar**. ◇ *Èstre installat*: Èstre arribat à una situacion qu'assegura lo benèstre. 3. Metre, dispauar à una plaça determinada: *Installar una cadiera davant la fenèstra*. 4. Plaçar (un aparelh, un circuit) en efectuant d'unu travalhs: *Installar l'electricitat e lo gas dins una maion*. 5. Amainatjar: *Installar un apartament*. ◆ **s'installar** v.pr. 1. S'establir dins un luèc, li establir la sieu residença: *S'installar à Niça*. Sin.: **s'estatjar, s'alogar**. 2. S'establir dins una posicion donada: *S'installar en tèsta d'un classament*.

installator, tritz n. Especialista qu'assegura una installacion. Var.: **installaire**.

instança (-ància) n.f. 1. (au pl.) Preguiera, sollicitacion: *Plegar sota li instanças de quauqu'un*. ◇ *Embé instança*: Embé insistença. 2. (dr.) Seria dei actes d'una procedura despí la demanda en justícia fins au

jutjament: *Introdure una instança*. 3. Organisme, servici qu'a un poder de decision: *Li instanças dau partit*. 4. (psican.) Caduna dei estructuras de l'aparelh psiquic.

instant n.m. Moment cortet. Sin.: **momenton**, **passadeta**. ◇ *À l'instant, dins l'instant*: Sus lo còup, immediatament. Sin.: **tot d'una, de sauta, de tira**. ◇ *Dins un instant*: D'aquí gaire. ◇ *À cada instant*: Continualament. Sin.: **à cada moment, de contunha**.

instant, a adj. Cochós, que preissa.

instantament adv. D'un biais instant. Sin.: **preissadament, d'aviada**.

instantaneament adv. D'un biais instantaneu.

instantaneïtat n.f. Caractèr de cen qu'es instantaneu.

instantaneu, ea adj. Qu'acapita d'un còup solet: *Una moart es quasi instantanea*.

instantaneu n.m. Fotografia obtenguda per una exposicion d'una durada corteta.

instauracion n.f. (lit.) Establiment: *L'instauracion d'un govèrn*. Sin.: **fondacion, institucion, creacion**.

instaurar vt. Establir li basas de; fondar, organisar: *Instaurar una cort marciala*. Sin.: **instituir, crear**.

instaurator, tritz n. (lit.) Persona qu'instaura, establisce quauqua ren per lo premier còup. Sin.: **fondator, creator**.

instigacion n.f. Accion de butar quauqu'un à faire quauqua ren. Sin.: **estigança, tòca, prepaus, vista**. ◇ *Faire quauqua ren à l'instigacion de quauqu'un*: En seguissent lu sieus conseus.

instigar vt. (*instigui*) Butar (quauqu'un) à faire quauqua ren. Sin.: **estigar**.

instigator, tritz n. Persona que buta à faire quauqua ren; dirigent, inspirator. Sin.: **estigator, estigant**.

instillacion n.f. Accion d'introdure gota à gota una substança medicamentosa dins un canal, una cavitat naturala de l'organisme.

instillar vt. 1. Practicar l'instillacion de. 2. (lit.) Faire penetrar lentament: *Instillar lo dubi*.

instillator n.m. Conduch encavat, rigide, traucat à una dei sieu extremitats dins lo prepaus de far penetrar un produch medicamentós au dedintre d'una cavitat de l'organisme.

instint n.m. 1. Part ereditària e innada dei tendenças comportamentali de l'òme e dei animaus. Sin.: **pulsion**. 2. Pulsion, tendença, impulsion sovent desrasonada que determina l'òme dins lu sieus actes, lo sieu comportament. 3. Don, disposicion naturala per quauqua ren: *Aver l'instint dei affaires*. Sin.: **èime**. 4. Intuicion, espontaneïtat: *Faire quauqua ren d'instint*. Sin.: **d'aret**.

instintiu, iva adj. e n. Qu'es l'instint que lo fa agir. ◆ adj. Que naisse de l'instint; inconscient: *Un desgust instintiu*.

instintivament adv. Per instint.

instintual, ala adj. (psicol.) Relatiu à l'instint; pulsional. Var.: **instintuau**.

instintuau, ala adj. Instintual.

institucion n.f. 1. Accion d'instituir, d'establir. Sin.: **intauration, fondacion, creacion**. 2. Establiment d'ensenhament privat. 3. (dr.) Ensèm dei règlas establidi per satisfaire d'interès collectius; organisme que la sieu

tòca es de mantenir aqueli règlas. ◆ pl. Ensèm dei formas ò dei estructuras politiqui establidi per la lèi ò per la costuma e que relèvon dau drech public.

institucional, ala adj. 1. Relatiu ai institucions de l'Estat. 2. Relatiu à un ensèm de personas que participon à una mema idea de trabalh. ◇ (psicol.) *Analisi institucionala*: Analisi qu'un collectiu mena en permanença sobre d'eu-meme. ◇ (psiquiatria) *Psicoterapia institucionala*: Psicoterapia que favorisa la vida en collectivitat au travèrs d'acamps, de talhiers de trabalh, etc. ◇ *Pedagogia institucionala*: Pedagogia que preconisa la creacion de règlas d'organizacion collectivi. Var.: **institucionau**.

institucionalament adv. En conformitat m'ai institucions.

institucionalisacion (-izacion) n.f. Accion d'institucionalisar.

institucionalisar (-izar) n.f. Donar un caractèr institucional à.

institucionalisat (-izat), ada adj. Qu'es fach dins l'encastre d'una institucion; qu'es establit segond una règla, coma una règla.

institucionau, ala adj. Institucional.

instituable, a adj. Que pòu èstre instituit.

instituir vt. (*instituissi*) 1. Establir (quauqua ren de noue); fondar, instaurar. Sin.: **crear, establir, constituir, erigir, implantar**. 2. (dr.) Nomenar (un eiretier) per testament.

institut n.m. 1. Establiment de recèrca scientifica, d'ensenhament, etc. ◇ *Institut universitari de tecnologia (I.U.T.)*: Establiment d'ensenhament qu'assegura la formacion de tecnicians superiors. ◇ *Institut d'Estudis Occitans (I.E.O.)*: Establiment creat a la fin de la segonda guèrra mondiala per I. Girard e M. Roqueta dins l'estigança d'aparar e de promòure la lenga e la cultura occitani. 2. (relig. cat.) Congregacion de religiós non clergues ò de laïcs. 3. (banca) *Institut d'emission*: Organisme encargat d'emetre la moneda centrala. 4. *Institut de beutar*: Establiment dont son dispensadi de curas de la cara e dau còrs à de fins estetiquest.

institutor, tritz n. Magistre, magistra.

instruccion n.f. 1. Accion d'instruire, de donar de conoissenças novèli; ensenhament, adoctrinament. 2. *Instruccion pastoral*: Letra doctrinala d'un evesque ai sieus diocesan. 3. Saber, conoissença, cultura: *Aver d'instruccion*. 4. *Instruccion militària*: Formacion donada ai militar. 5. Òrdre de servici qu'un superior dona: *Una instruccion ministeriala*. 6. (inform.) Òrdre exprimit en lengatge de programacion, que la sieu interpretacion provòca l'execucion d'una operacion elementària de tipe determinat (Una seguida d'instruccions constitue un programa). 7. (dr.) Fasa de la procedura penala au cors de la quala lo jutge d'instruccion mete un affaire en estat d'èstre jutjat (recèrca de pròvas d'una infraccion, descubèrta dau sieu autor, etc.). ◆ pl. Òrdres, explicacions per menar un affaire, emplegar un aparelh, etc.: *Seguir li instruccions de montatge*.

instruch, a adj. Qu'a de conoissenças estendudi, una boana instruccion. Var.: **instruit**. Sin.: **sabent, saberut, sabentós, alecturat, scienciat**.

instructiu, iva adj. Qu'instruisse, informa, dona d'indicacion interessanti: *Una conversacion instructiva*. Sin.: **ensenhareu**.

instructor, tritz n. e adj. 1. Gradat encargat de faire l'instruccion militària. Sin.: **ensenhaire**. 2. (dr.) *Magístrat instructor*: Encargat d'instruire un procès.

instruir(e) vt. (*instruissi*) 1. Formar l'esperit de quauqu'un en li donant de conoissenças que non avia. Sin.: **ensenhar, assabentar, adoctrinar, engaubiar**. 2. Donar conoissença de quauqua ren à (quauqu'un), metre au corrent, informar. Sin.: **assabentar**. 3. (dr.) *Instruire una causa, un affaire*: Lu metre en estat d'èstre jutjats. **enquestar, investigar**. ♦ **s'instruire** v.pr. Desenvolopar li sieu conoissenças, estudiar.

instruit, ida adj. Qu'a de conoissenças estendudi, una boana instruccion. Var.: **instruch**.

instruments n.m. Instrument pichin.

instrument n.m. 1. Autís, màquina que sièrve per executar quauqua ren, complir una operacion quala que sigue: *Un instrument de mesura*. Sin.: **aisina**. 2. (mús.) Objècte (fabricat ò non) emplegat per produrre de sons ò de bosins. 3. Persona ò caua qu'es emplegada per obtenir un resultat; mejan: *Devenir l'instrument de quauqu'un*.

instrumentacion n.f. 1. (mús.) Causida dei instruments que correspoàndon à cada part d'una òbra musicala. 2. (tecn.) Ensèm d'instruments (d'anàlisi, de contraròtle, etc.).

instrumental, a adj. 1. Que pertòca lu instruments. 2. (mús.) Que pertòca unicament lu instruments, l'orquèstra; dont s'àuon unicament d'instruments (per op. à *vocal*): *Música instrumentala*. 3. (psicol.) *Condicionament instrumental*: Condicionament caracterisat per l'associacion d'estímulus per provocar una reaccion (per op. au *condicionament pavlovian*). Var.: **instrumentau**.

instrumental n.m. (ling.) Cas de la declinason d'uni lengas, qu'indica lo mejan, l'instrument.

instrumentalisacion (-izacion) n.f. Accion d'instrumentalisar; lo sieu resultat.

instrumentalisar (-izar) vt. Considerar quauqu'un, quauqua ren, coma un simple instrument, sota lo sieu angle utilitari.

instrumentalisme n.m. (filos.) Doctrina que considèra l'intelligença e li teorias coma d'autís destinats à l'accion.

instrumentalista adj. (filos.) 1. Qu'apartèn, que si rapoarta à la doctrina de l'instrumentalisme. 2. Relatiu à una concepcion que tende à considerar li causas e lu èstres coma d'instruments. ♦ n. Partidari de l'instrumentalisme.

instrumentalitat n.f. Caractèr de cen que sièrve d'instrument.

instrumentar vt. 1. (mús.) Associar (cada part d'una òbra musicala) à un instrument. 2. (tecn.) Provedir (una installacion) en instruments e aparells de contraròtle. ♦ vi. (dr.) Establir un acte autentic.

instrumentari adj. m. (dr.) *Testimòni instrumentari*: Testimòni que la sieu presença es indispensabla per la validitat d'un acte autentic.

instrumentau, ala adj. Instrumental.

instrumentista n. 1. Musician(a) que soana un instrument (Tèrme que pertòca sobretot lu musicians d'un orquèstra, d'un ensemble musical, pusleu qu'un solista virtuòsa). 2. Infirmier(a) que prepara e presenta au cirurgian lu intruments necessaris au cors d'una intervencion.

insuavitat n.f. Absença de suavitat.

insubmergibilitat n.f. Insubmersibilitat.

insubmergible, a adj. Insubmersible.

insubmersibilitat n.f. Caractèr d'una embarcacion insubmersibla.

insubmersible, a adj. Que non si pòu profundar; qu'es provedit de resèrvas de flotabilitat que bàston per l'empachar de colar tròup facilament: *Lo Titanic èra reputat insubmersible*.

insubordenat, ada adj. Que fa vèire d'insubordinacion; indisciplinat. Sin.: **desobedissent, rebèl, revoutat, testard**.

insubordinacion n.f. Actituda de quauqu'un que refuda d'obeïr, que non vòu executar lu òrdres reçauputs; indisciplina. Sin.: **desobedissença, rebellion, revòuta, testardisa**.

insubsistença (-éncia) n.f. Caractèr de cen qu'es insubsistent.

insubsistent, a adj. Que non es fondat.

insubstancial, a adj. Que manca de substança, de consistença. Var.: **insubstancialiu**.

insubstancialitat n.f. Mancança de substança.

insubstancialiu, ala adj. Insubstancial.

insuccès n.m. Absença de succès; falhiment. Sin.: **desastre, fracassada, pastissada, revèrs**.

insuficient, a adj. (it.) Insufisent.

insuficientament adv. (it.) Insufisentament.

insufisença (-éncia) n.f. 1. Caractèr de cen qu'es insufisent; carença, manca, mancança. 2. Incapacitat, inferioritat: *Reconòisser li sieu insufisenças*. 3. (med.) Diminucion qualitativa ò quantitativa dau foncionament d'un organe: *Insufisença cardiaca*.

insufisent, a adj. 1. Que non basta; feble. 2. Que non a li aptitudas necessari; incapable. Var.: **insuficient** (it.).

insufisentament adv. D'un biais insufisent. Var.: **insuficientament** (it.).

insuflacion n.f. Ensoflacion.

insuflaire n.m. Ensoflaire.

insuflar vt. Ensoflar.

ínsula n.f. (mòt latin) 1. Dins l'Antiquitat, à Roma, maion de rapoart, partida en lotiments (per op. à *domus*), ò ensemble urban que li vias delimiton. 2. Grope d'immòbles. 3. (med.) Lòbe cerebral situat au fond de l'asclèta de Sylvius.

insular(i), a (-ària) adj. e n. Que rèsta dins una isla, que li viu. ♦ adj. Relatiu à una isla, ai islas. Var.: **isolari**.

insularisme n.m. Clinament d'un pòble insulari à s'embarrar dins la sieu isola, e à amendrir li sieu relacions mé d'autres pòbles.

insularitat n.f. Estat, caractèr d'un país situat sus una isla, sus un ensemble d'islas.

insulina n.f. Ormòna ipoglicemianta secretada per li cellulas β dei illons de Langerhans dau pancreàs (L'insulina es emplegada dins lo tractament dau diabèta).

insulinasa n.f. Enzima dau fetge que rende l'insulina inactiva.

insulinemia n.f. (med.) Taus sanguin d'insulina.

insulinodependença (-ència) n.f. (med.) Estat d'un diabetic que lo sieu equilibri glucidic pòu èstre assegurad solament au mejan d'injeccions d'insulina.

insulinoterapia n.f. Tractament d'uni malautias, e especialament dau diabèta, mé d'insulina.

insulita n.m. Matèria isolanta compauada de recuradas de coton, de brigons de papier e de cendrilha agrumelats.

insult(e) n.m. Paraula (ò, mai rarament, acte) qu'a per objècte d'otratjar, d'ofensar de tocar la dignitat ò l'onor; injúria. Sin.: **escarni**, **escarniment**, **ofensa**, **afront**, **avania**, **invectiva**, **otratge**, **insolença**.

insultacion n.f. Fach de proferir d'insults.

insultaire, **airitz** n. Persona qu'insulta. Var.: **insultator**. Sin.: **afrontador**, **ofensaire**.

insultant, **a** adj. Que constitueisse un insult, una ofensa. Sin.: **ofensant**, **otratjant**.

insultar vt. Ofensar per de paraulas ò d'actes injuriós. Sin.: **injuriar**, **escarnir**, **ofensar**, **insolentar**, **otratjar**, **avanir**, **invectivar**, **dire de tot**.

insultat, **ada** adj. e n. Qu'es estat victima d'un insult.

insultator, **tiritz** n. Insultaire. Sin.: **afrontador**, **ofensaire**, **escarniós**.

insuperable, **a** adj. Infranquible. Sin.: **insobremontable**, **insusmontable**.

insuportablement adv. D'un biais insuportable. Sin.: **insofriblement**.

insuportable, **a** adj. 1. Que non si pòu suportar; intolerable: *Una dolor insuportable*. Sin.: **insofrible**. 2. Foaça agitat: *Un enfant insuportable*.

insuportar vt. (*insupoarti*) Èstre insuportable à (quauqu'un): *Aquela persona m'insupoarta!* Sin.: **exasperar**, **enasprir**, **faire enrabiàr**, **bostigar**, **enlanhar**, **iràisser**.

insurgença, (-ència) n.f. Estat de quauqu'un que participa à una insurreccion.

insurgent, **a** adj. e n. Que participa à una insurreccion.

◆ n.m. pl. Nom donat ai Estatsunencs nordencs dins la sieu guèrra d'independença còntre Anglatèrra. (Etim. angl. *insurgens*).

insurgir (s') v.pr. (*m'insurgissi*) Si rebellar còntre una autoritat, un poder. Var.: **s'insurgir** (it.). Sin.: **si revoutar**, **si somòure**, **si soslevar**, **si rebellar**.

insurmontable, **a** adj. Que non pòu èstre surmontat. Var.: **insusmontable**.

insurreccion n.f. Accion de s'insurgir, de si rebellar còntre lo poder establìt en temptant de lo reversar;

revolucion. Sin.: **dissidença**, **susmauta**, **trebolitge**, **rebellion**, **revòuta**, **soslevament**.

insurreccionnal, **a** adj. Que tèn de l'insurreccion, que n'a lo caractèr.

insurreccionau, **ala** adj. Insurreccionnal.

insusmontable, **a** adj. Insurmontable.

intacable, **a** adj. Que non pòu èstre tacat.

intacte, **a** adj. 1. Que degun li a tocat; que ren n'es estat sostrach: *Una soma intacta*. 2. Pur, que non es estat degalhat: *Una reputacion intacta*.

intactil(e) **a** adj. Que non si pòu sentir en lo tocant: *La lutz es intactila*.

intactilitat n.f. Caractèr de cen qu'es intactile.

intalhable, **a** adj. Que non pòu èstre talhat; que si pòu dificilament talhar: *Aquel aubre es intalhable!*

intangibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es intangible.

intangible, **a** adj. Que deu restar intacte, inalterat; sacrat, inviolable.

intarissablement adv. D'un biais intarissable.

intarissable, **a** adj. 1. Que non si pòu agotar: *Una foant intarissable, una ressorsa intarissable*. Sin.: **inagotable**. 2. Si di d'una persona que parla totplen, en particulier perqué conoisse totplen de causas à prepaus d'un subjècte donat: *Es intarissable sus l'istòria occitana*.

integminat, **ada** adj. (biol.) Sensa tegument.

integrable, **a** adj. (mat.) Si di d'una foncion qu'admete una integrala, d'una equacion qu'admete una solucion.

integracion n.f. 1. Accion d'integrar, fach de s'integrar. 2. (astronaut.) Operacion que consistisse à assemblar li diferenti parts d'un sistema e à n'assegurar la sieu compatibilitat e lo boan foncionament dau sistema complet. 3. (econ.) Concentracion verticala. 4. (fisiol.) Coordinacion dei activitats d'un cèrt nombre d'organes, en vista d'un foncionament armoniós, realisada per divèrs centre nerviós. Sin.: **accion integrativa**. 5. (mat.) Recèrca de l'integrala d'una foncion ò de la solucion d'una equacion diferenciala.

integracionista adj. e n. Que pertòca e sostèn l'integracion politica.

integrador, **airitz** adj. Integrator.

integrafe n.m. (mil.) Instrument que permete d'obtenir d'uni integralas que respoàndon au volume qu'una corba barrada que vira à l'entorn d'un axe genèra; s'en fa un grand usatge dins l'artilharia per la determinacion dau volume dei obús, des centres d'inercia, etc.

integral, **a** adj. 1. Que ren n'es estat retirat, qu'es entier, complet: *Pagament integral*. Sin.: **total**, **totau**. 2. *Casco integral*: Casco per lu motociclistas e lu ciclomotoristas, que permete una proteccion completa de la boita craniana, de la cara e dei maisselas. 3. (mat.) Relatiu ai integralas. ◇ *Calcul integral*: Ensèm dei metòdes e dei algoritmes relatius au calcul dei primàrias, dei integralas e à la resolucion dei equacions diferenciali. Var.: **integrau**.

integrala n.f. 1. Òbra completa d'un escrivan, d'un musician, d'un cantaire, etc.: *L'integrala de Rancher*. 2.

(mat.) Foncion, solucion d'una equacion diferenciala. ◇ *Integrala definida d'una foncion f sus l'interval [a,b]:* Nombre obtengut coma limit d'una soma de tèrmes infinitesimals e que representa l'aira (algebraica) compresa entre la corba representativa de la foncion *f*, l'axe dei *x* e li doi verticalas d'abscissas *a* e *b*; si nòta $\int_a^b f(x) \cdot dx$ e es egal à $F(b) - F(a)$, dont *F* es una primitiva de *f*. ◇ *Integrala d'una foncion f:* Foncion *g* obtenguda en considerant una integrala definida de *f* coma dependenta de la bòrna superiora de l'interval d'integracion; si nòta $\int_a^b f(t \cdot dt)$.

integralament adv. En totalitat. Sin.: **totalament, completament, entierament.**

integralitat n.f. Estat de cen que complet, que li manca ren: Pagar l'integralitat d'una soma. Sin.: **totalitat, tot.**

integrament adv. D'un biais intègre. Sin.: **drechurierament.**

integrant, a adj. 1. (mat.) Que permete d'integrar: *Factor integrant.* 2. *Part integranta:* Element constitutiu d'un tot e que non n'en pòu èstre retirat.

integrar vt. (*intègri*) 1. Faire intrar dins un ensèm mai larg; incorporar, enclaire. 2. (mat.) Determinar l'integrala de (una foncion). ◆ **s'integrar** v.pr. Trobar la sieu plaça dins un grope: *Lo noueu vengut s'es integrat rapidament.*

integrat, ada adj. 1. Si di d'un circuit comercial caracterisat per l'absença de grossista. 2. Si di d'un element enclaus ja au moment de la construccion dins l'estructura ò l'ensèm que n'en fa part: *Escaufatge electric integrat.* 3. Si di d'un servici especialisat d'una administracion, d'una empresa, etc., qu'a de cargas que li autri administracions ò societats dónon abitualament à de servicis exteriors.

integratiu, iva adj. (fisiol.) *Accion integrativa:* Integracion.

integrator, tritz adj. Qu'intègra. Var.: **integrador.**

integrator n.m. 1. Màquina de calcul scientific de la familha dei màquinas analogiqui, adaptadi à la resolucio dei integralas ò dei equacions diferenciali. 2. Aparelh que complisse una integracion, valent à dire dei indicacions contunhi. 2. Aparelh automatic per lo tiratge dei espròvas fotografiqui.

intègre, a adj. D'una probitat absoluta; incorruptible. Sin.: **drechurier, onèst.**

integrifoliat, ada adj. (bot.) Qu'a de fuèlhas entieri.

integrisme n.m. Actituda e disposicion d'esperit d'unu cresents que, en nom d'un respècte sensa falha de la tradicion, refúdon tota evolucion: *Integrisme catolic, musulman.*

integrista adj. e n. Relatiu à l'integrisme; partidari de l'integrisme.

integritat n.f. 1. Estat d'una caua qu'a toti li sieu parts, que non a subit una alteracion. Sin.: **plenor.** 2. Qualitat d'una persona intègra; probitat. Sin.: **drechura, onestetat.**

intelleccion n.f. (filos.) Activitat de l'intellècte.

intellècte n.m. Facultat de fargar e de capir de concèptes; entendement. Var.: **intellectiva.** Sin.: **intelligença.**

intellectiu, iva adj. (lit.) Que pertòca l'intellècte, la facultat de conceure e de capir: *Lo poder intellectiu.* ◆ n.m. Cen qu'es intellectiu. ◆ n.f. Intellècte.

intellectual, a adj. Qu'apartèn à l'intelligença, à l'activitat de l'esperit. Var.: **intellectuau.** ◆ n. e adj. Persona que la sieu profession compoarta essencialament una activitat de l'esperit (per op. à *manual*) ò qu'a un gust afirmat per li activitats de l'esperit. Sin.: **òme de tèsta.**

intellectualament adv. D'un biais intellectual; sus lo plan intellectual.

intellectualisacion (-izacion) n.f. Accion d'intellectualisar; lo sieu resultat.

intellectualisar (-izar) vt. Donar un caractèr intellectual, abstrach à; considerar d'un ponch de vista intellectual.

intellectualisme n.m. 1. Doctrina filosofica qu'afirma la preeminença de l'intelligença sobre lu sentiments e la voluntat. 2. Tendença d'una persona à donar la primautat à l'intelligença e ai facultats intellectuali. 3. Caractèr d'un art, d'una òbra dont l'element intellectual predomina.

intellectualista adj. e n. Qu'apartèn à l'intellectualisme.

intellectualitat n.f. Qualitat, caractèr de cen qu'es intellectual.

intellectuau, ala adj. e n. Intellectual.

intelligença (-éncia) adj. 1. Facultat de capir, de sasir per la pensada. Sin.: **avisament, comprenela, judici, entendement.** ◇ *Intelligença artificiala:* Intelligença umana simulada au mejan d'una màquina; ensèm dei teorias e dei tecnicas messi en òbra per fabricar aqueli màquinas. 2. Aptituda à s'adaptar à una situacion, à causir en foncion dei circonstanças; capacitat de capir, de donar de sens à quauqua ren. 3. Èstre uman considerat dins li sieu aptitudas intellectuali. ◇ (absolut.) Persona totplen intelligenta. 4. Comunicacion, entenduda pauc ò pron secreta entre personas: *Intelligença mé l'enemic.* ◇ *Viure en boana (marrida) intelligença mé quauqu'un:* Viure en boai (marrits) tèrmes m'aquela persona. ◆ pl. Ententa, relacions secreti.

intelligent, a adj. 1. Dotat d'intelligença, capable de capir: *Es intelligent.* Sin.: **avisat, entendut.** 2. Que fa veire d'intelligença: *Un discors intelligent.*

intelligentament adv. Embé intelligença. Sin.: **senadament, avisadament, entendudament.**

intelligéncia n.f. (rus) 1. Classa dei intellectuals reformators dins la Rússia tsarista dau s. XIX^{en}. 2. Ensèm dei intellectuals d'un país. Var.: **intelliguénzia.**

intelliguénzia n.f. Intelligéncia.

intelligibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es intelligible.

intelligiblement adv. D'un biais intelligible.

intelligible, a adj. 1. Que pòu èstre capit facilament. 2. (filos.) Que si pòu conóisser unicament per l'entendement.

intemperadament adv. M'intemperança. Sin.: **excessivament, sobrierament, immoderadament.**

intemperança (ància) n.f. 1. (lit.) Mancança de retenguda, de moderacion. 2. Mancança de sobrietat dins lo manjar ò lo beure. Sin.: **immoderacion**.

intemperant, a adj. Que fa veire d'intemperança; excessiu. Sin.: **immoderat**.

intempèri n.m. Marrit temps, rigor dau clima. Var.: **tempèri**. Sin.: **tempier**.

intempestiu, iva adj. Qu'es fach à cònatemps; mauventut, inoportun. Sin.: **destemporat**.

intempestivament adv. D'un biais intempestiu.

intempestivitat n.f. Caractèr de cen qu'es intempestiu.

intemporal, a adj. Qu'es independent dau temps, que non cambia ensèm m'eu: *Una veritat intemporal*. Var.: **intemporau**. Sin.: **foara lo temps**.

intemporalitat n.f. Caractèr de ce qu'es intemporal.

intemporau, ala adj. Intemporal.

intencion n.f. Volontat deliberada de faire quauqua ren: *A fach aquò dins una boana intencion*. Sin.: **estigança, amira, mira, vista, tòca, finalitat, volontat, prepaus**. ◇ *À l'intencion de*: Especialament per.

intencional, a adj. Fach deliberadament, embé intencion. Var.: **intencionau**. Sin.: **vougut**.

intencionalment adv. Embé intencion; exprèssi, voluntariament.

intencionalitat n.f. 1. (filos.) Per la fenomenologia, caractèr pròpri de la consciença que fa qu'es totjorn orientada vèrs un objècte, qu'es totjorn consciença de quauqua ren. 2. (psic.) Alestiment d'un acte ò d'un estat de consciença per lo biais d'una intencion.

intencionat, ada adj. *Ben, mau intencionat*: Qu'a de boani, de marridi disposicion d'esperit vèrs quauqu'un. Sin.: **estigançat**.

intencionau, ala adj. Intencional.

intendença (-éncia) n.f. 1. Foncion, servici, bureu de l'intendent. 2. *Intendença militària*: Servici encargat de provedir ai besonhs dei militaris (sòlda, alimentacion, vestits, etc.) e à l'administracion de l'armada. 3. *Intendença universitària*: Còrs de foncionaris encargats de l'administracion financiera dei liceus e dei collègis e de provedir ai besonhs materials d'aquelu establiments. 4. (fam.) *L'intendença*: Li questions materiali e economiqui: *S'ocupar de l'intendença*. ◇ *L'intendença seguirà*: Li solucions economiqui vendran en lo sieu temps, quora li decisions politiqui seran pilhadi.

intendent, a n. 1. Foncionari encargat de l'administracion financiera d'un establiment public ò d'ensenhament. 2. Persona encargada d'administrar lu afaires, lo patrimòni d'una collectivitat, d'un particulier.

intendent n.m. 1. (mil.) Foncionari de l'intendença militària. 2. En França, sota l'Ancian Regime, comissari real establìt dins una generalitat.

intenable, a adj. 1. Que non si pòu suportar: *Una calor intenable*. Sin.: **insuportable, insofrible, insostenible**. 2. Que non si pòu disciplinar, mestrejjar: *Un enfant intenable*. 3. Que non pòu èstre tengut, conservat, aparat militarment: *Una posicion intenable*.

intens(e), a adj. D'una potença, d'una foarça grandassa, que despasa la mejana: *Una calor intensa*.

intensament adv. D'un biais intense.

intensificacion n.f. Accion d'intensificar. Sin.: **acressement, aument**.

intensificar vt. (*intensifiqui*) Rendre mai intense, mai foart, mai actiu: *Intensificar lu sieus esfoarç*. Sin.: **acréisser, aumetar**. ◆ **s'intensificar** v.pr. Devenir mai intense: *La pluèia s'intensifica*.

intensional, a adj. (log.) Si di de tot enonciat que non satisfà ai proprietats definidi au dedintre d'un camp conceptual donat, per op. à *extensional*. Var.: **intensionau**.

intensionau, ala adj. Intensional.

intensitat n.f. 1. Gra d'energia foarça aut qu'una caua pòu rejònher. 2. Expression de la valor numerica d'una grandor (generalament vectoriala): *Intensitat d'una foarça*. 3. Quantitat d'electricitat qu'un corrent continu debita pendent l'unitat de temps. L'unitat legala d'intensitat es *l'ampèr(e)*. ◇ *Intensitat lumino*: Flux luminós qu'una foant de lutz manda dins un angle solide unitat.

intensiu, iva adj. 1. Que mete en òbra de mejans importants; que fa l'objècte d'esfoarç importants. 2. (fis.) Qu'a lo caractèr de l'intensitat: *Una grandor intensiva* (ex.: pression, temperatura). 3. Si di d'una cultura, d'un sistema de produccion agricòla mé de foarts rendements à l'ectara ò d'un alevatge que dona un foart rendement zootecnic. 4. (ling.) Que renfoarça la nocion exprimida: *Iper es un prefixe intensiu*.

intensivament adv. D'un biais intensiu.

intentar vt. (dr.) Entreprenre còtra quauqu'un (una accion en justícia).

inter n.m. (vielh) Telefòne urban. Var.: **interurban**.

interaccion n.f. 1. Influença recipròca de doi fenomènes, de doi personas. 2. (fis.) Cada tipe d'accion recipròca entre doi particulas elementari (interaccion gravitacionala, interaccion electromagnetica).

interaccional, a adj. (didact.) Relatiu à l'interaccion. Var.: **interaccionau**.

interaccionau, ala adj. Interaccional.

interactiu, iva adj. 1. Si di de fenomènes que reagisson un sobre l'autre. 2. (inform.) Dotat d'interactivitat. 3. *Film, libre interactiu*: Film, libre dont lo legèire ò l'espectator poàdon intervenir per causir la seguida dei eveniments.

interactivitat n.f. (inform.) Facultat d'escambi entre l'usancier d'un sistema informatic e la màquina, per l'intermediari d'un terminal provedit d'un ecran de visualisacion.

interagir vi. (*interagissi*) Exercir una interaccion.

interalemand, a adj. Que pertocava li doi Alemanhas, dau temps que lo país èra partit en doi Republicas (entre la segonda guèrra mondiala e la tombada dau Barri de Berlin).

interaliat, ada adj. Comun à d'unu aliats. Var.: **interaligat**.

interaligat, ada adj. Interaliat.

interamerican, a adj. Que pertòca d'unu Estats dau continent american.

interarab(e), a adj. Comun à l'ensèm dei país arabes. Var.: **interarabi**.

interarabi, àbia adj. Comun à l'ensèm dei país arabes. Var.: **interarab(e)**.

interarmadas adj. inv. Comun à divèrsi armadas (ària, mar, tèrra).

interarmas adj. inv. Comun à divèrsi armas (artilharia, gèni, etc.) de l'armada de tèrra.

interastral, a adj. Que si tròva, que si debana entre diferents astres. Var.: **interastrau**.

interastrau, ala adj. Interastral.

interatomic, a adj. Qu'es situat, que si debana entre doi atòmes: *La distança interatomica*.

interatraccion n.f. Tendènça à si recampar que si pòu observar entre individús d'una espècia.

interbancari, ària adj. Que pertòca li relacions entre bancas.

interbranquial, a adj. Que si tròva entre li branquias. Var.: **interbranquiau**.

interbranquiau, ala adj. Interbranquial.

intercadènça (-ència) n.f. Trebolici dins la successiòn dei pulsacions arteriali, caracterisat per la presença de pulsacions sobrenumerari entre doi pulsacions normali.

intercadent adj. m. Que presenta d'intercadènças.

intercalable, a adj. Que pòu èstre intercalat.

intercalacion n.f. Accion d'intercalar; fach d'ajustar un mòt ò una linha au dedintre d'un tèxto, d'ajustar un objècte dins un ensemble, etc.; cen qu'es intercalat. Var.: **intercalatge**.

intercalar vt. Inserir entre d'autri cauas, dins una seria, un ensèm: *Intercalar una intrada dins un dictionari*.

intercalari, ària adj. 1. Inserir, ajustat entre d'autri cauas de mema natura: *Un fuèlh intercalari*. 2. Si di dau jorn ajustat au mes de febrer dins li annadas bissextili. ◆ n.m. Fuèlh (fulhet) intercalari.

intercalatge n.m. Intercalacion.

intercambiabilitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es interchangeable. 2. (tecn.) Caractèr pròpri à de pèças ò à d'organes de màquinas que li sieu toleranças de fabricacion perméton de lu montar un à la plaça de l'autre sensa minga operacion d'ajustatge. 3. Proprietat d'un gas d'èstre condrechament substituït à un autre en de condicions analògui.

intercambiablament adv. D'un biais interchangeable. Var.: **entrecambiablament**.

intercambiable, a adj. Si di de cauas, de personas, que poàdon èstre messi una à la plaça de l'autre sensa qu'aquò provòque de modificacion ni de dificultat. Var.: **entrecambiable**.

intercanbiar vt. (*intercanbi*, classic *intercambii*) Metre un element à la plaça d'un autre sensa modificacion ni dificultat.

intercedir vi. (*intercedissi*) Intervenir en favor de quauqu'un. Var.: **intercèdre**.

intercèdre vi. Intercedir.

intercellular(i), a (-ària) adj. (biol.) Si di dei espacis comprés entre li cellulas dei èstres pluricellularis.

intercepcion n.f. 1. Accion d'interceptar; fach d'èstre interceptat. 2. (mil.) Accion que consistisse, après deteccion e identificacion dei aparelhs ò engenhs enemics, à li mandar d'avions de caça ò de missiles. 3. (espòrts) Accion d'interceptar lo balon.

interceptar vt. (*intercèpti*) 1. Arrestar au passatge: *La platana intercèpta lu rais dau soleu*. 2. Pilhar (quauqua ren qu'èra destinat à una altra persona): *Interceptar una letra*. ◇ Dins unu espòrts, pilhar lo balon que doi adversaris si volfion passar. 3. Arrestar quauqu'un, un veïcule, en l'empachant de rejónher la sieu destinacion: *Lu policiers an interceptat lo terrorista*.

interceptiu, iva adj. Relatiu à una intercepcion.

interceptor n.m. (mil.) Avion de caça especialament estudiat per s'opauar ai incursions d'aparelhs enemics.

intercervical, a adj. Interespinós. Var.: **intercervicau**.

intercervicau, ala adj. Intercervical.

intercession n.f. Accion d'intercedir; preguiera en favor de quauqu'un.

intercessor n.m. (lit.) Persona qu'intervèn en favor d'una altra persona.

intercirculacion n.f. (c. de f.) Circulacion entre li veïturas d'un tren.

intercís adj. m. Interrot: *Sant Jaume l'Intercís*.

interclasse n.f. Espaci de temps que dessepara doi oras de classe.

interclaissairitz n.f. Màquina que permete la fusion de doi cartas perforadi.

interclassament n.m. Operacion complida per una interclassairitz.

interclassar vt. Classar de serias en una seria soleta, espec. au mejan d'una interclassairitz.

interclavicular(i), a (-ària) adj. Qu'es situat entre li doi clavículas.

interclubs adj. inv. Qu'opaua li equipas ò lu membres de diferents clubs esportius: *Una competicion interclubs*.

intercolonial, a adj. Que mete en relacion divèrsi colonias. Var.: **intercoloniau**.

intercoloniau, ala adj. Intercolonial.

intercomprension n.f. Intercompreson.

intercompreson n.f. (ling.) Compreson recipròca: *L'intercompreson entre lu dialèctes occitans*. Var.: **entrecompreson, intercompresion**.

intercomunau, a adj. Qu'es comun à divèrsi comunas, que li pertòca: *Un espitau intercomunau*. Var.: **intercomunau**.

intercomunau, ala adj. Intercomunau.

intercomunautari, ària adj. Que pertòca li relacions entre divèrsi comunautats.

intercomunicacion n.f. Comunicacion entre divèrs luècs, entre diferents comunicants. 2. (c. de f.) Ligason d'alarma entre li veïturas d'un tren e la locomotiva.

intercomunion n.f. Comunicacion entre de glèias de comunions divèrsi.

interconfessional, a adj. Qu'es comun à divèrsi confessions. Var.: **interconfessionau**.

interconfessionau, ala adj. Interconfessional.

interconnectable, a adj. Si di d'elements que si poàdon connectar ensèm.

interconnectar vt. (*interconnècti*) Associar, jónher per interconnexion.

interconnexion n.f. (electr.) Associacion, per connexion, de ret distincti, per assegurar la continuitat dau servici en cas de default, la messa en comun dei resèrvas e una produccion mai economica.

interconsonantic, a adj. (ling.) Que pertòca un fonema, ò element fonic, plaçat entre doi consonantas.

intercontinental, a adj. Qu'es ò que si debana entre doi continents, ò que li religa. Var.: **intercontinentau**.

intercontinentau, ala adj. Intercontinental.

intercostal, a adj. (anat.) Qu'es situat entre li coastas: *Lu muscles intercostals*. Var.: **intercostau**.

intercostau, ala adj. Intercostal.

intercotidal, a adj. Intertidal. Var.: **intercotidau**.

intercotidau, ala adj. Intercotidal.

intercorsa n.f. (mar.) Drech recipròc d'ancoratge.

intercultural, a adj. Que pertòca lu contactes entre diferenti culturas. Var.: **interculturau**.

interculturau, ala adj. Intercultural.

intercurrença (-éncia) n.f. Alternativas, variacions.

intercurrent, a adj. (med.) Si di d'una afeccion qu'acapita pendent lo debanament d'una altra: *Una malautia intercurrenta*.

intercutaneu, ea adj. Qu'es entre la carn e la peu.

interdental, a adj. (fon.) Que pertòca una consonanta espiranta que la sieu articulacion es producha en plaçant la poncha de la lenga en darrier de l'espaci format per doi tièras de dents gaire desseparadi: *En alemand t e d son doi consonantas interdentali*. Var.: **interdentau**.

interdentari, ària adj. Que si tròva entre li dents: *Espaci interdentari*.

interdentau, ala adj. Interdental.

interdepartamental, a adj. Qu'es comun à mai d'un departament. Var.: **interdepartamentau**.

interdepartamental

interdepartamentau, ala adj. Interdepartamental. Var.: **interdepartamentau**.

interdependença (-éncia) n.f. Dependènça mutuala. ◇ (filos.) Ligam organic entre lu divèrs fenomènes naturals.

interdependent, a adj. Si di de personas ò de causas que depèndon una de l'autra.

interdepartamental, a adj. Interdepartamental.

interdepartamentau, ala adj. Interdepartamentau.

interdiccion n.f. 1. Accion d'interdire; lo sieu resultat. Sin.: **enebicion, proïbicion**. 2. Defensa perpetuala ò temporària facha à una persona de complir li sieu foncions: *Prèire, foncionari tocat d'interdiccion*. ◇ *Interdiccion legala*: Privacion de l'exercici dei drechs civils que constitue una pena accessòria à tota pena afflictiva e infamanta. ◇ *Interdiccion de sojorn*: Pena

qu'empacha d'unu condemnats d'aver accès à d'uni localitats.

interdich, a adj. e n. Qu'es l'objècte d'una interdiccion: *Interdich bancari*. Sin.: **enebit, proïbit**. ◆ adj. Desconcertat, nec, que non saup coma respoandre. Var.: **interdit**. Sin.: **atupit, desaviat, desassecurat**.

interdich n.m. 1. Condamnacion absoluta que mete quaqu'un à l'escart d'un grope. 2. Imperatiu qu'un grope (una societat) instituisse per enebir un acte, un comportament. Sin.: **proïbicion**. 3. (dr. can.) Censura que priva lu fidèls d'unu bens espirituals (per ex. la celebracion dau culte) sensa lu exclure de la comunautat. Sin.: **escumenge**. Var.: **interdit**.

interdigital, a adj. Situat entre lu dets. Var.: **interdigitau**.

interdigitau, ala adj. Interdigital.

interdire vt. 1. Empachar quaqu'un d'emplegar, de faire; enebir. 2. Condemnar à l'interdiccion: *Interdire un prèire*.

interdisciplinari, ària adj. Qu'establisce de relacions entre divèrsi sciéncias ò divèrsi disciplinas.

interdisciplinaritat n.f. Caractèr de cen qu'es interdisciplinari.

interdit, ida adj. e n. Interdich.

interès n.m. 1. Cen qu'impoarta, cen qu'es utile, avantatjós: *Agir dins l'interès de quauqu'un*. 2. Estacament exclusiu à cen qu'es avantatjós per la pròpria persona, en particulier ai sòus. 3. Part, soma qu'una persona a dins un afaire (generalament au pl.): *Aver d'interès dins una empresa*. 4. Soma que lo debitor paga per l'usatge dei sòus prestats. ◇ *Interès compauat*: Interès percevut sus un capital format d'un capital inicial aumentat dei interès amolonats fins au moment de l'escadença. ◇ *Interès simple*: Interès percevut sus lo capital primitiu non aumentat dei sieus interès. ◇ *Interès compensatòris*: Soma destinada à reparar lo prejudici causat per l'inexecucion d'una obligacion. 5. Sentiment de curiositat, de benvolença per quauqua ren ò quauqu'un: *Sentir un grand interès per la lenga occitana*. Sin.: **plaser, agradament, agradança**.

interescolar(i), a (-ària) adj. Que pertòca mai d'una escola.

interespecific, a adj. Relatiu ai rapoarts entre espècias.

interespinós, oa (anat.) Qu'es situaat entre li apofisis espinoï dei vertèbras: *Lu muscles interespinós ò lu interespinós* n.m. Sin.: **intercervical**.

interessadament adv. D'un biais interessat.

interessament n.m. Participacion ai beneficis d'una empresa: *Interessament dei salariats*.

interessant, a adj. 1. Qu'ofrisse d'interès, denhe d'atencion, important: *Un libre interessant*. 2. Que dona un avantatge material; avantatjós: *Crompar à un prètz interessant*. 3. Qu'inspira d'interès, que fa nàisser de simpatia. ◆ n. *Faire l'interessant*: Faire tot per si faire remarcar. Sin.: **faire l'arlèri, faire lo bulo**.

interessar vt. (*interèssi*) 1. Aver d'importança, d'utilitat per; pertocar: *Es una lèi qu'interèssa lu industrials*. Sin.: **concernir, tocar, atocar**. 2. Inspirar

d'interès, retenir l'atencion de: *Aqueu roman m'interessa*. 3. Atribuir una part dei beneficis d'una empresa à: *Interessar lu obriers ai beneficis*. ♦ **s'interessar** v.pr. (à) Manifestar d'interès per.

interessat, ada adj. e n. Que quauqua ren lo pertòca: *Cau avertir lu interessats*. ♦ adj. Que considèra unicament lo sieu interès financier. 2. Que l'interès inspira: *Una ajuda interessada*.

interestatic, a adj. Que pertòca à l'encòup divers Estats, en particulier de país vesins: *Collaboracion interestatica*.

interetnic, a adj. Relatiu ai rapoart e ai escambis entre etnias diferenti.

interfaça (-àcia) n.f. 1. (didact.) Limit comun à doi sistemas, que permete d'escambis entre un e l'autre. 2. (inform.) Frontiera convencionala entre doi sistemas ò doi unitats, que permete d'escambis d'informacions.

interfasa n.f. (biol.) Periòde que separa doi divisions successivi d'una cellula viventa (Es pendent l'interfasa que la cellula si noirisse e creisse fins à doblar lo sieu volume).

interfasciculari, ària adj. Situat entre doi faisseus.

interfecond, a adj. (biol.) Si di d'individús ò de populacions que si poàdon reproduire per crosament.

interferença (-éncia) n.f. 1. Conjoncion de doi serias de fenomènes distints: *L'interferença dei fachs politics e democratics*. 2. (fis.) Fenomène que resulta de la sobreposicion d'oscillacions ò d'ondas de mema natura e de frequenças egali ò vesini. 3. (meteor.) Rescòntre de doi corrents de trebolaments atmosferics, qu'entira un agreujament dau marrit temps.

interferencial, a adj. (didact.) Relatiu ai interferenças. Var.: **interferenciau**.

interferenciau, ala adj. Interferencial.

interferent, a adj. (fis.) Que presenta lo fenomène d'interferença.

interferir vi. (*interferissi*) 1. Si sobrepaucar en si renforçant ò en si contrariant: *Aqueli eveniments interferisson dins la mieu vida privada*. 2. Produire d'interferenças.

interferomètre n.m. Aparelh de mesura per interferometria.

interferometria n.f. Metòde de mesura d'una granda precision, fondada sobre lu fenomènes d'interferença.

interferometric, a adj. Que pertòca l'interferometria.

interferon n.m. Proteïna que produon li cellulas qu'un virus infècta e que rende resistenti à tota altra infeccion virala aqueli cellulas e li autri cellulas dont s'espantega.

interfluvi n.m. (geogr.) Region entre doi valadas fluviali.

interfoliar vt. (*interfòli*, classic *interfòlii*) (rel.) Inserir de fuèlhets blancs entre li pàginas d'un libre.

interfoliate n.m. Accion d'interfoliar; lo sieu resultat.

interfòne n.m. Telefòne provedit d'un autparlaire, que permete de comunicacions à corta distança, generalament au dedintre d'un meme bastiment.

interfonema n.m. (ling.) Transicion entre doi fonemas.

interfranja n.m. (opt.) Espaci situat entre doi franjas consecutivi d'interferença ò de difraccion.

interfrontal, a adj. (anat.) Entre doi fronts. Var.: **interfrontau**.

interfrontau, ala adj. Interfrontal.

intergalactic, a adj. (astron.) Situat entre de galaxias.

intergetar vt. (*intergèti*) (dr.) *Intergetar apèl*: Faire apèl d'una decision de justícia renduda en promiera instança.

interglaciacion n.f. Periòde interglacial.

interglacial, a adj. Si di d'un periòde intermediari entre doi periòdes glacials. Var.: **interglaciou, interglaciari**. ♦ n.m. Periòde interglacial. Sin.: **interglaciacion**.

interglaciari(i), a (-ària) adj. Interglacial.

interglaciou, ala adj. Interglacial.

intergovernamental, a adj. Que pertòca mai d'un govèrn. Var.: **intergovernamentau**.

intergovernamentau, ala adj. Intergovernamental.

intergroupe n.m. Acampada de parlamentarismes de diferents gropes politics, que si méton ensèm per estudiar un problema determinat.

interim n.m. 1. Temps pendent lo quau una foncion es tenguda per una persona que non n'es lo titulari; exercici d'aquela foncion. Sin.: **entre temps, mentretant**. ◇ *Per interim*: Provisoriament, en l'absença dau titulari. 2. Activitat dei salariats interimarismes.

interimari, ària adj. e n. 1. Persona que, provisoriament, es encargada d'una foncion à la plaça dau titulari. 2. Travalhaires qu'una empresa de travalh temporari mete à la disposicion d'una altra empresa per ocupar la plaça d'un titulari pendent lo temps de la sieu absença ò per faire faça à una sobrecarga momentanea de travalh.

interimariament adv. D'un biais interimari.

interimat n.m. Estat d'un interimari.

interindividual, a adj. Que pertòca lu rapoarts entre individús. Var.: **interindividuau**.

interindividuau, ala adj. Interindividual.

interindustrial, a adj. Que pertòca lu escambis entre sectors de l'economia. Var.: **interindustriau**.

interindustriau, ala adj. Interindustrial.

interionic, a adj; Que tòca li accions que si complisson entre lu ions.

interior, a adj. 1. Qu'es au dedintre, dins l'espaci comprés entre lu limits de quauqua ren: *Una cort interiora*. ◇ (ling.) Relatiu à un fonema qu'a la sieu plaça dintre lo còrs d'un mòt, per oposicion a *inicial* ò *final*. 2. Relatiu à l'esperit, à la vida morala, psicologica de l'òme: *Un sentiment interior*. 3. Que pertòca un país, un territòri: *Politica interiora*. 4. (mat.) *Bissectritz interiora d'un triangle ABC en A*: Bissectritz de l'angle de som A qu'a per costats li miègi drechas d'origina A que pàsson per B e C (Li tres bissectritz interiori si còpon en un ponch, centre dau ceucle inscrich dins lo triangle).

interior n.m. 1. La part dau dedintre: *L'interior dau còrs*. 2. Espaci comprés entre li frontieras d'un país; lo país eu-meme, ò la sieu part centrala, per op. ai frontieras ò ai coastas. ◇ *Ministèri de l'interior*: Administracion

encargada de la tutèla dei collectivitats localis e de la direccion de la polícia. 3. Luèc dont una persona abita, maion, apartament: *Un interior agradiu*. ◇ *Frema, òme d'interior*: Que sàbon tenir la sieu maion. Sin.: **òme, frema de redriç**. 4. *De l'interior*: En faguent part d'un grope, en participant à quauqua ren: *Observar de l'interior*. Sin.: **dau dedintre**.

interiorament adv. 1. Au dedintre. 2. Dins l'esperit, sensa ren manifestar: *Si rebellar interiorament*.

interiorisacion (-izacion) n.f. Accion d'interiorisar.

interiorisar (-izar) vt. 1. Si gardar quauqua ren en dedins: *Interiorisar la sieu ràbia*. Contr.: **exteriorisar**. 2. S'empadronir de règlas de captenement, d'opinions, fins aquí estrangieri, que non si poàdon plus destriar d'aqueli ja possedidi: *A completament interiorisat lo biais de faire d'aquela societate*. 3. Rendre mai intime, mai profond: *Interiorisar un ròtle*.

interioritat n.f. (filos.) Qualitat de cen qu'es interior.

interjeccion n.f. (gram.) Mòt invariable, isolat, qu'exprimisse un sentiment violent, un emocion, un òrdre (coma *ò!*, *ailàs!*).

interjeccion n.f. (dr.) Accion d'intergetar.

interjeccional, a adj. Relatiu à una interjeccion. Var.: **interjeccionau**.

interjeccionau, ala adj. Interjeccional.

interjectiu, iva adj. Qu'exprimisse una interjeccion.

interjectivament adv. D'un biais interjectiu.

interlenga n.f. Estadi intermediari dins l'aprendissatge ò l'utilisacion d'una lenga, que pòu acapitar entre un dialècte e una lenga estandard, ò dins lo cas de l'aprendissatge d'una lenga segonda.

interlinear vt. (*interlinei*) Entrelinhar.

interlinear(i), a (-ària) adj. Qu'es entre li linhas.

interlinha n.f. 1. Espaci entre doi linhas. 2. (arts graf.) Lama de metal, d'una espessor que vèria entre mièg-ponch e e sièis ponchs tipografics, que sièrve per espaçar li linhas; en fotocomposicion, avançada dau film que complisse la mema foncion. Var.: **entrelinha**.

interlinhar vt. Separar per d'interlinhas. Var.: **entrelinhar**.

interlinhatge n.m. Accion ò biais d'interlinhar; lo sieu resultat. Var.: **entrelinhatge**.

interlobar(i), a (-ària) adj. (anat.) Situat entre lu lòbes d'un organe.

interlobular(i), a (-ària) adj. (istol.) Qu'es situat entre lu lobules d'un organe: *Teissut conjontiu interlobulari*.

interlock n.m. (angl.) 1. Tricòt dei malhas culhidi, que lo sieu aspècte es parier sus li doi façes. 2. Mestier circulari especialament pensat per faire aqueu tricòt.

interlocutor, tritz n. 1. Persona que convèrsa m'una outra. Sin.: **entrepalarre**. 2. Persona mé cu s'engàtjon de negociacions.

interlocutòri, òria adj. e n.m. (dr.) *Jutjament interlocutòri*: Jutjament que, denant d'estatuar sus lo fond, ordona de mesuras pròpri à preparar la solucion de l'afaire.

interludi n.m. Divertiment dramatic ò musical entre doi parts d'un espectacle, d'un programa de television, etc.

interluna n.m. Temps que s'escorre entre lo moment que la Luna descreissenta non si ve plus e lo moment que torna aparéisser.

interlunar(i), a (-ària) adj. Relatiu à l'interluna; qu'acapita pendent l'interluna.

intermaridatge n.m. Maridatge entre d'individús d'un meme grope, d'una mema familha, d'una mema tribú.

intermèdi n.m. 1. Divertiment entre doi pèças ò doi actes d'una representacion teatrala. 2. Temps pendent lo quau una accion s'interrompe; periòde de temps entre doi eveniments. Sin.: **entremièg, entremitan**.

intermediacion n.f. Procèssus au tèrme dau quau lu establiments de crèdit, quora recèvon d'esparnhes, lu afècton à de prèsts.

intermediari, ària n. 1. Persona que sièrve de ligam entre doi autri: *Servir d'intermediari*. Sin.: **mediator**. 2. Persona, empresa, etc., que dins un circuit de distribucion comerciala si tròva entre lo productor e lo consumidor, lo client. Sin.: **mediator, mejancier**. ◇ n.m. Entremesa, via, mejan: *Emparar quauqua ren per l'intermediari d'un amic*.

intermediari, ària adj. Qu'es entre doi cauas, que forma una transicion entre doi tèrmes.

intermediaritat n.f. Caractèr de cen qu'es intermediari.

intermenstruacion n.f. Periòde entre doi menstruacions.

intermenstrual, a adj. Relatiu à l'intermenstruacion. Var.: **intermenstruau**.

intermenstruau, ala adj. Intermenstrual.

intermetallic, a adj. Si di d'un compauat de divers metals.

intermezzo n.m. (mòt it.) 1. Intermèdi. 2. Pèça instrumentala de caractèr: *L'intermezzo de Cavalleria Rusticana*.

interminablament adv. D'un biais interminable.

interminable, a adj. Que dura foarça longtemps.

interministerial, a adj. Var.: **interministeriau**.

interministeriau, ala adj. Interministerial.

intermission n.f. (med.) Intermitença.

intermitença (-éncia) n.f. 1. Caractèr de cen qu'es intermitent. ◇ *Per intermitença*: Per moments, d'un biais discontinú; irregularament. 2. (med.) Interval que separa doi accès de fèbre; intermission.

intermitent, a adj. Que s'arrèsta e repilha per intervals discontinú, irregular. ◇ *Fèbre intermitenta*: Paludisme.

intermodulacion n.f. Creacion, dins un malhum electric, de frequenças que correspoàdon ai somas e ai diferenças dei ondas fondamentali e dei armonicas de doi ò manti frequenças transmèssi à-n-aqueu malhum.

intermolecular(i), a (-ària) adj. Que si tròva entre li moleculas.

intermonde n.m. Espaci entre lu mondes que, segond Epicur e lu sieus discipòls, èra lo sojorn dei dieus e lo luèc dau benastre dei savis (ataraxia).

intermuscular(i), a (-ària) adj. Situat entre lu muscles.

internacional, a adj. 1. Que si debana entre diferenti nacions, diferents país: *Una competicion internacionala*. 2. (arquít.) *Estile internacional*: Si di de l'arquitectura foncionala, dei formas cubiqui, sensa ornaments, creada per divèrs arquitectes, entre lu quaus Le Corbusier. Var.: **internacionau**.

internacional, a n. Esportiu que representa lo sieu país dins de competicions internacionali. Var.: **internacionau**. ◇ **internacionala** n.f. 1. Associacion generala de trabalhaires qu'apartènon à diferents país; imne d'aquela associacion. 2. Imne revolucionari internacional segond un poèma d'E. Pottier e la música de P. Degeyter (1871).

internacionalisacion (-izacion) n.f. Accion de rendre internacional.

internacionalisar (-izar) vt. Rendre internacional; portar sus lo plan internacional.

internacionalisme n.m. Doctrina segond la quala lu divèrs interès nacionals dévon èstre subordenats à un interès general en dessobre dei nacions.

internacionalista adj. e n. Partidari de l'internacionalisme.

internacionalitat n.f. Estat, caractèr de cen qu'es internacional.

internacionau, ala adj. e n. Internacional.

internalisacion (-izacion) n.f. (econ.) Inclusion, dins li cargats d'una empresa, dau cost d'efèctes extèrnes de la sieu activitat.

internament n.m. 1. Accion d'internar; fach d'èstre internat. 2. Mesura d'ospitalisacion en espitau psiquiatric à l'iniciativa d'un pròche (plaçament voluntari) ò dau prefècte de departament (plaçament d'ofici).

internar vt. 1. Embarrar dintre un establiment de sonhs especialisats. 2. Empresonar, reclaure.

internat n.m. 1. Situacion d'un escolan intèrne. Contr.: **externat**. 2. Ats. 3. (med.) Concors que permete d'obtenir lo títol d'intèrne dei espitaus. ◇ Foncion d'intèrne, durada d'aquesta foncion.

internat, ada adj. 1. Embarrat dins un camp de concentracion, dins una preson. Sin.: **reclus**. 2. Qu'es l'objècte d'una mesura d'internament en mitan psiquiatric.

internauta n. Persona que navega sus l'internet. Sin.: **cibernauta**.

intèrne, a adj. 1. Que pertòca lo dedintre de quauqua ren; interior. ◇ *Medicament à usatge intèrne*: Que si deu introduire dins l'organisme. ◇ *Medecina intèrna*: Branca de la medecina consagrada ai malautias intèrni justiciabli d'un tractament medical (e non cirurgical). 2. (fis.) *Energia intèrna d'un sistema*: Grandor termodinamica que li sieu variacions son egali à la soma dau trabalh e de la calor escambiats per aqueu sistema.

intèrne, a n. 1. Escolan noirit e lotjat dins un establiment escolari. Contr.: **extèrne**. 2. (med.) *Intèrne dei espitaus*: Estudiant en medecina, admés au concors de l'internat, que segonda lo cap de servici dins un espitau.

internegatiu n.m. Film negatiu policròme establít à partir d'un interpositiu ò d'un positiu original en vista dei tiratges de seria.

internet n.m. Malhum public e global de computadors. La ret internet siève à transferir lo corrier electronic, à trovar de pàginas mé de ligams e de contenguts multimèdias e à escambiar de fichiers. Siève finda, de mai en mai, ai comunicacions telefoniqui e à la transmission de vidèos (streaming), à regarjar la television.

internodal, a adj. Qu'es situau entre lu grops d'un axe vegetau. Var.: **internodau**.

internonci n.m. Representant dau papa dins un Estat non catolic.

internonciatura n.f. Carga, denhetat d'internonci.

interoceanic, a adj. Que separa ò religa doi oceans.

interoceptiu, iva adj. (fisiol.) Si di de la sensibilitat que recuèlha li informacions dins li viscèras e qu'es lo ponch de partença dei reflèxes vegetatius (per op. à *exteroceptiu*).

interoceptivitat n.f. (fisiol.) Caractèr de cen qu'es interoceptiu.

interocular(i), a (-ària) adj. Que si tròva entre lu uèlhs.

interossós, oa adj. Situat entre lu oàs.

interparlamentari, ària adj. Qu'unisse lu membres de diferents Parlaments.

interpauar vt. 1. Plaçar entre doi cauas. 2. Faire intervenir coma mediacion entre doi personas: *Interpauar la sieu autoritat*. ◇ **s'interpauar** v.pr. Si plaçar entre, s'intercalar, s'entremetre.

interpelacion n.f. 1. Accion d'interpelar; lo sieu resultat. 2. Demanda d'explicacion qu'un membre dau Parlament adreïça à un ministre, e qu'es sancionada per un òrdre dau jorn. 3. Somacion facha à quauqu'un d'aver à dire, à faire quauqua ren. Var.: **interpelaça**.

interpelaire, airtz n. Persona qu'interpèla, qu'adreïça una interpelacion. Var.: **interpelant**.

interpelaça n.f. Interpelacion.

interpelant, a n. Interpelaire.

interpelar vt. (*interpèli*) 1. Adreïçar la paraula à quauqu'un per li demandar quauqua ren. 2. Demandar à quauqu'un de respoandre, li demandar de s'explicar sus un fach; verificar la sieu identitat, l'arrestar. 3. Constrénher quauqu'un à regarjar una situacion en faça, s'impauar à-n-eu. Sin.: **acolitrar**.

interpenetrable, a adj. Que pòu èstre interpenetrat.

interpenetracion n.f. Penetracion mutuala.

interpenetrar (s') (e/è) v.pr. Si penetrar mutualament.

interpennat, ada adj. Si di d'una fuèlha compauada, qu'a de foliòlas mai pichini entre li foliòlas principali.

interpersonal, a adj. Que pertòca li relacions entre individús. Var.: **interpersonau**.

interpersonau, ala adj. Interpersonal.

interplanetari, ària adj. (astron.) Entre li planetas; d'una planeta à una altra: *Viatge interplanetari*.

interpolable, a adj. Que pòu èstre inbterpolat.

interpolacion n.f. 1. Accion d'interpolar; passatge interpolat. 2. (mat.) *Interpolacion lineària*: Aproximacion d'una foncion, sus un interval donat, per la foncion afina definida sus aquest interval e que pilha ai bòrnas d'aquel interval li valors de la foncion aroachada. 3. (estad.) Intercalacion, dins una seguida de valors continuï, d'una valor ò d'uni valors determinadi per lo calcul e non per l'observacion.

interpolaire, airtiz n. Persona qu'interpòla.

interpolar vt. 1. Introdure dins un tèxto de passatges que non n'en fan partida e que n'en càmbion lo sens. 2. (mat.) Efectuar l'interpolacion de.

interpolari, ària adj. Qu'es situat entre lu doi pòles d'un generator electric, d'una cadena electrica.

interposicion n.f. Accion d'interpauar; fach de s'interpauar. ◇ (mil.) *Foarça d'interposicion*: Foarça que si plaça entre doi enemics per empachar un conflicte. ◇ (dr.) *Interposicion de personas*: Fach, per quauqu'un, de conclurre un acte per una altra persona, per li facilitar l'obtencion d'avantatges qu'aquesta persona non porria obtenir directament.

interpositiu n.m. (cfn.) Còpia positiva intermediària policròma establida per tiratge d'un internegatiu.

interprèt, a n. 1. Persona que revira oralament una lenga dins una altra. Var.: **interpretaire, reviraire**, traductor. 2. Persona encargada de declarar, de far conóisser li voluntats, li intencions d'una altra. 3. Persona qu'executa una òbra musicala vocala ò instrumentala, que juèga un ròtle au teatre ò au cínema.

interpretable, a adj. Que pòu èstre interpretat.

interpretacion n.f. 1. Accion d'interpretar, de donar un sens à quauqua ren; explicacion, comentari: *L'interpretacion d'una òbra*. Var.: **interpretament**. 2. Accion ò biais de representar, de jugar, de dançar una òbra dramatica, musicala, coregrafica, etc. ◇ *Interpretacion musicala*: Exercici d'improvisacion coregrafic sobre un canevas musical donat. 3. (psican.) Travalh que lo pacient efectua, mé l'ajuda dau sieu analista, per desgatjar lo desidèri inconscient qu'anima una part dei sieus comportaments. 4. (log.) *Interpretacion (d'una teoria axiomatica automatizada)*: Operacion que consistisse à associar ai simbòles d'una teoria d'objèctes e de relacions entre aquelu objèctes. Sin.: **modèle**.

interpretador, airtiz adj. e n. Qu'interprèta. Var.: **interpretaire**.

interpretaire, airtiz adj. e n. Qu'interprèta. Var.: **interpretador**.

interpretament n.m. Interpretacion.

interpretar vt. (*interprèti*) 1. Cercar à rendre comprensible, à revirar, à donar un sens à: *Interpretar un pantais, una lèi*. 2. Jugar (un ròtle) dins una comèdia, un film; executar (un tròç musical, una cançon); balar (una òbra coregrafica). ◆ **s'interpretar** v.pr. Èstre revirat, capit: *Aquesta frasa si pòu interpretar en divèrs biais*.

interpretariat n.m. Mestier, foncion d'interprèt.

interpretatiu, iva adj. Que contèn una interpretacion.

interprofession n.f. Grope de professionals d'un sector economic.

interprofessional, a adj. Que recampa, que pertòca divèrsi professions: *Salari Minimal Interprofessional de Creissença (S.M.I.C.)*. Var.: **interprofessionau**.

interprofessionau, ala adj. Interprofessional.

interprovincial, a adj. Relatiu à diferenti províncias d'un país ò d'un empèri. Var.: **interprovinciau**.

interprovinciau, ala adj. Interprovincial.

interquartil(e), a adj. Si di de l'interval que separa lo promier quartile e lo tèrç quartile d'una seria estadistica.

interracial, a adj. Que si debana entre d'individús de raças diferenti. Var.: **interraciau**.

interraciau, ala adj. Interracial.

interradial, a adj. Situat entre de rais. Var.: **interradiau**.

interradiau, ala adj. Interradial.

interregional, a adj. Que pertòca lu ligams, lu escambis entre divèrsi regions. Var.: **interregionau**.

interregionau, ala adj. interregional.

interrègne n.m. 1. Periòde entre la moart d'un rèi e lo sacre d'aqueu que pilha la sieu plaça. 2. (fam.) Periòde pendent lo quau una foncion non es ocupada per un titulari.

interrèi n.m. Dins la Roma antica, dau temps de la República, magistrat que governava en cas de disparicion simultanea dei doi cònsols.

interrogacion n.f. Demanda, question ò ensèm de questions pauadi à quauqu'un: *Respoandre à una interrogacion*. ◇ *Interrogacion dirècta*: Interrogacion pauada directament à l'interlocutor sensa l'intervencion d'un vèrbo: *Cu es vengut?* ◇ *Interrogacion indirècta*: Interrogacion pauada per l'intermediari d'un vèrbo coma *saupre, demandar, etc.*: *Mi demandi cu es vengut*. ◇ *Ponch d'interrogacion*: Signe de puntuacion (?) plaçat à la fin d'una interrogativa dirècta. ◇ (fam.) Caua incèrta, imprevisibla.

interrogaire, airtiz adj. Qu'interròga: *Un regard interrogaire*. Var.: **interrogator**.

interrogar vt. (*interrògui*) 1. Adreïçar, pauar de questions à; questionar. 2. Examinar embé atencion: *Interrogar l'istòria*.

interrogatiu, iva adj. Qu'exprimisse una interrogacion: *Una frasa interrogativa*. ◇ *Ponch interrogatiu*: Ponch d'interrogacion. ◆ n.m. Mòt interrogatiu (adjectiu, pronom, advèrbi).

interrogativa n.f. (gram.) Frasa interrogativa.

interrogativament adv. D'un biais interrogatiu; per interrogacion.

interrogator, tritz adj. Interrogaire.

interrogatòri n.m. 1. Ensèm dei questions pauadi à quauqu'un e dei respoastas que dona au cors d'una enquista, d'una instruccion. 2. Procès-verbal que consigna toti aqueli questions e aqueli respoastas.

interrompre vt. 1. Rompre la continuitat ò la continuacion de: *Interrompre lo sieu travalh*. Sin.: **descontunhar, desrompre**. 2. Copar la paraula à quauqu'un, l'arrestar dins lo sieu discors. ◆

s'interrompre v.pr. Cessar de faire quauqua ren, s'arrestar au cors d'una accion.

interrupcion n.f. 1. Accion d'interrompre. Sin.: **cessa, cession**. ◇ *Interrupcion voluntària de grossessa* (I.V.G.): Interrupcion, provocada voluntariament, d'una grossessa. 2. Paraulas prononciadi per interrompre.

interruptiu, iva adj. (dr.) Qu'interrompe.

interruptor n.m. Aparelh que sièrve à interrompre ò à restablir un corrent electric en durbent ò en clavant lo sieu circuit; commutator. ◇ *Interruptor automatic*: Disjontor.

intersason n.f. Periòde entre doi sasons comerciali, toristiqui, esportivi, etc.

intersecança n.f. Ondrament format de doi motius que tórnon en si recopant.

intersecant, a adj. Que genèra l'intersecança.

interseccion n.f. 1. Luèc dont doi rotas si rejónhon. 2. (mat.) Ensemble dei ponchs ò dei elements comuns à divers linhas, susfàcias ò volumes. ◇ *Ponch d'interseccion*: Ponch dont doi drechas si cópon. 3. (log.) *Interseccion ò produch de doi relacions*: Joncion entre doi relacions que s'exprimis per «e», e que si verifica se e unicament se li doi relacions si verificon à l'encòup. ◇ *Interseccion ò produch dei classas K e L*: Classa constituïda d'elements qu'apartènon à l'encòup à la classa K e à la classa L; l'operacion ela-mema (notada $K \cap L$). ◇ (mat.) *Interseccion de doi ensembles A e B*: Ensemble dei elements comuns à-n-aquelu doi ensembles, notat $A \cap B$ (A inter B).

intersectar (s') v.pr. Si copar l'un e l'autre.

intersectat, ada adj. (mat.) Talhat: *Una linha intersectada*.

intersenhal n.m. Intersigne. Var.: **intersenhau**.

intersenhau n.m. Intersigne. Var.: **intersenhal**.

intersession n.f. Temps entre doi sessions d'una assemblada.

intersexualitat n.f. Evolucion d'un animau que cambia de sèxe au cors de la sieu vida.

intersexuat, ada adj. Si di d'un animau qu'a cambiat de sèxe au cors de la sieu vida.

intersideral, a adj. (astron.) Situat entre lu astres. Var.: **intersiderau**.

intersiderau, ala adj. Intersideral.

intersigne n.m. Ligam misteriós entre doi fachs, doi èstres aparentaments independents un de l'autre; presatge. Var.: **intersenhal, intersenhau**.

intersindical, a adj. Que pertòca diferents sindicats: *Un acamp intersindical*. Var.: **intersindicau**.

intersindicala n.f. Associacion de diferenti seccions sindicali, de diferents sindicats, per d'objectius comuns.

intersindicau, ala adj. Intersindical.

intersistema n.m. (quim.) Si di dau passatge d'una molecula dins lo sens que lu electrons non son plus apariats ma aparéisson dins de spins parallèles.

intersistòle n.f. (fisiol.) Temps que si debana entre la sistòle dei aurrelhetas e aquela dei ventricules dau coar.

interstellar(i), a (-ària) adj. Qu'es entre li estelas: *Espaci interstellari, viatge interstellari*.

interstici n.m. 1. Pichin espaci vuèi entre li parts de quauqua ren. 2. (dr.canon) Espaci de temps que la Glèia fa respèchar entre la collaccion d'un òrdre e aquela d'un òrdre superior.

intersticial, a adj. Qu'es situat entre lu intersticis de quauqua ren. ◇ (med.) Si di de formacions cellulari situadi entre li cellulas parenquimatoï dei organes ò de substànças que sepàron li cellulas dei teissuts de tipe conjontiu. Var.: **intersticiau**.

intersticiau, ala adj. Intersticial.

intersubjectiu, iva adj. Relatiu à l'intersubjectivitat.

intersubjectivitat n.f. Comunicacion entre doi personas, considerada sus lo plan de l'escambi de contenguts.

intertextual, a adj. Relatiu à l'intertextualitat. Var.: **intertextuau**.

intertextualitat n.f. (liter.) Ensèm dei relacions qu'un tèxto entretèn m'un autre ò mé d'autres, sus lo plan de la sieu creacion tant coma sus aqueu de la sieu lectura e de la sieu compreneson, per lu raprochaments que lo legèire opèra.

intertextuau, ala adj. Intertextual.

intertidal, a adj. (geogr.) Si di de la zòna compresa entre lu niveus dei mareas mai auti e aquelu dei mareas mai bassi. Var.: **intertidau, intercotidal**.

intertidau, la adj. Intertidal.

intertítol n.m. 1. Títol segondari qu'anóncia una part ò un paragrafe d'un article. 2. (cín.) Plan que compoarta solament de tèxto, intercalat au montatge au dedintre d'una scena.

intertrascendent adj. f. (mat.) *Corbas intertrascendenti*: Nom donat per Leibnitz ai corbas d'equacion $y = x^a$, mé a irracional.

intertribal, a adj. Relatiu à d'escambis entre tribús. Var.: **intertribau**.

intertribau, ala adj. Intertribal.

intertrigo n.m. (mòt latin) (med.) Dermatòsi situada dins lu ples de la pèu.

intertropical, a adj. Que si tròva entre lu tropics. Var.: **intertropicau**.

intertropicau, ala adj. Intertropical.

interurban, a adj. Establit entre de vilas diferenti.

interurban ò inter n.m. Telefòne interurban, denant de l'installacion dei centrals automatics.

interval(le) n.m. 1. Espaci pauc ò pron larg entre doi còrs; distança d'un ponch à un autre: *Interval entre doi barris*. Var.: **entreval**. Sin.: **entremièg, entredoi**. 2. Espaci de temps entre doi instants ò doi periòdes: *Dins un interval de doi mes*. Var.: **entreval**. Sin.: **entremièg, entredoi**. ◇ *Per intervals*: De tant en tant. 3. (mús.) Distança que separa doi sons. 4. (fis.) Rapoart dei frequenças de doi sons. 5. (mat.) Ensemble dei nombres x comprés entre doi nombres a e b [a, b]. ◇ *Interval barrat*: Ensemble (notat [a, b]) dei nombres x taus que $a < x < b$. ◇ *Interval dubèrt*: Ensemble (notat] a, b [) dei nombres x taus que $a < x < b$. ◇ *Interval mièg-dubèrt* (ò *mièg-barrat*): Ensemble dei nombres x taus que $a < x < b$ ([a, b] ò $a < x < b$] a, b).

intervasa n.f. Glicoside idrolasa que catalisa l'idrolisi de la sacaròsa alimentària (sucre) en fructòsa e en glucòsa.

intervencion n.f. 1. Accion d'intervenir dins una situacion quala que sigue, un debat, una accion, etc. 2. Acte operatòri, operacion cirurgicala. 3. (dr. intern.) Accion d'un Estat ò d'un grope d'Estats per ingerença dins l'esfèra de competença d'un Estat.

intervencionisme n.m. 1. Doctrina che preconisa l'intervencion de l'Estat dins lu afaires economic. 2. Doctrina che preconisa l'intervencion d'un Estat dins un conflicte entre d'autres Estats: *L'intervencionisme estatsunenc*.

intervencionista adj. e n. Partidari de l'intervencionisme.

intervenent, a adj. e n. Qu'intervèn dins una discussion, dins un procès economic, etc.

intervenir vi. (*intervèni*) 1. Pilhar part volontariament à una accion per n'en modificar lo cors. Sin.: **s'entremetre**. 2. Pilhar la paraula per donar lo sieu vejaire. Sin.: **s'entremetre**. 3. Procedir à una intervencion cirurgicala. 4. Si produrre, acapitar. 5. (mil.) Engatjar de foarças militari. Sin.: **s'endevenir, si realisar, arribar**.

interversibilitat n.f. Caractèr de cen que pòu èstre intervertit. 2. (mat.) Proprietat de doi operacions algebrici contunhi, de donar un resultat identic se si cambiesse lo sieu òrdre.

interversion n.f. Accion d'intervertir; lo sieu resultat. ◇ (ling.) Emplaçament modificat d'un grafema ò d'una sillaba au dedintre d'un mòt. Var.: **intervertiment**. Sin.: **metatèsi**.

intervertebral, a adj. Plaçat entre doi vertèbras. Var.: **intervertebrau**.

intervertebrau, ala adj. Intervertebral.

intervertible, a adj. Que pòu èstre intervertit.

intervertir vt. (*intervertissi*) Modificar, inversar l'òrdre natural ò abitual dei causas: *Intervertir lu ròtles*.

intervertissèire, eiritz n. Persona qu'intervertisse, que li agrada d'intervertir.

intervocalic, a adj. (ling.) Situat entre doi vocalas: *En niçard, la -s- intervocalica a tendença à s'amudir, coma dins ieu disi, que devèn ieu dii*.

interzòna n.f. Espaci comun à mai d'una zòna.

intestable, a adj. Que non pòu èstre testat.

intestar vt. (*intèsti*) Intitular.

intestat (ab) (loc. adv. latina) (dr.) Sensa que sigue estat fach de testament. ◇ En parlant de la persona moarta: *Morir ab intestat*. ◇ En parlant dei bens ò d'una part dei bens, que la sieu reparticion non es definida au mejan d'un acte voluntari dau moart (e seguiran doncas li règlas legali): *Succession ab intestat ò succession legala*. ◇ En parlant de l'eiretier ò dei eiretiers pertocats per una tala succession: *Eiretier ab intestat*.

intestat, ada adj. Intitulat.

intestat adj. e n. inv. Que non a fach de testament.

intestin n.m. Viscèra abdominala que va de l'estòmegue à l'anus, partatjat en doi: l'*intestin greule* e lo *gròs intestin*, que n'es la seguida. Sin.: (pop.) **budeu**.

intestin, a adj. (lit.) Qu'acapita entre d'adversaris qu'apartènon à la mema comunautat; interior: *De luchas intestini*. Sin.: **intèrne**.

intestinal, a adj. Que pertòca lu intestins. ◇ *Suc intestinal*: Suc digestiu que secrèton li glandas dau duodenom e dau jejunom, que contèn d'enzimas qu'agisson sus lu aliments (amilasa, maltasa, invertasa, lactasa sus lu glucides; lipasa su lu lipides; peptidasas e autri proteasas sus lu protides). ◇ *Vèrps intestinals*: parasites (tènia, ascaride, etc.) de l'intestin de l'òme e dei bèstias. Var.: **intestinau**.

intestinau, ala adj. Intestinal.

inti n.m. Unitat monetària principal dau Peró.

intifada n.f. Soslevament còtra l'opression au Liban, en Argeria, en Tunisia e en Iraq, ma sobretot dei Palestinians còtra Israèl.

intima n.f. (anat.) Paret la mai intèrna d'una artèria.

intimacion n.f. (dr.) Accion d'intimar. Var.: **intimada**.

intimada n.f. Intimacion.

intimament adv. Profondament, estrechament: *Èstre intimament convencut, èstre intimament ligats*.

intimar vt. 1. Significar, declarar embé autoritat: *Intimar un òrdre*. 2. (dr.) Assignar en apèl.

intimat, ada adj. e n. Citat en justícia, espec. en apèl.

intime, a adj. 1. (lit.) Interior e profund, que constitue l'esença d'un èstre, d'una causa: *Conóisser la natura intima de quauqu'un*. ◇ *Sens intime*: consciença. 2. Qu'existisse au mai profund de nautes: *Una conviccion intima*. 3. Qu'es unicament privat, personal; que si debana entre amics: *Un jornal intime, un sopar intime*. ◆ adj. e n. Mé cu una persona es ligada estrechament: *Un amic intime*.

intimidable, a adj. Que pòu èstre intimidat.

intimidacion n.f. Accion d'intimidir; menaça, pression.

intimidaire, airtz adj. Pròpri à intimidar.

intimidant, a adj. Qu'intimidisse.

intimidar vt. 1. Inspirar de paur à. 2. Faire perdre la sieu assegurança à; emplir d'embarràs, de timiditat. Var.: **intimidir**. Sin.: **trebolar, espaurir**.

intimisme n.m. Estile, biais intimista.

intimista adj. e n. 1. Si di d'un escrivan, espec. d'un poeta, qu'exprimisse li sieu emociions, lu sieus sentiments mai intimes, lu mai secrets, sus lo ton de la confidència. 2. Si di d'un artista que pinta de scenas dau caractèr intime.

intimitat n.f. 1. (lit.) Caractèr de cen qu'es intime, secret. 2. Relacions estrechi, amistat: *Viure dins l'intimitat de quauqu'un*. 3. Vida privada: *Saupre preservar la sieu intimitat*.

intitulacion n.f. Accion d'intitular.

intitular vt. Designar m'un títol. Var.: **entitolar**. ◆ **s'intitular** v.pr. Aver per títol.

intitulat n.m. Títol d'un libre, d'un capítol, d'una lèi, d'un jutjament, etc.

intocable, a adj. 1. Que non pòu èstre tocat; intangible. 2. Que non si pòu jamai jónher, contactar. ◆

adj. e n. 1. Que non pòu èstre l'objècte de minga critica ni sancion. 2. En Índia, membre dei castas mai bassi.

intolerabilitat n.f. Natura de cen qu'es intolerable.

intolerablement adv. D'una mena intolerabla.

intolerable, a adj. 1. Que non si pou suportar; insuportable: *Una dolor intolerabla*. 2. Que non pòu èstre admés, acceptat: *Un comportament intolerable*. Sin.: **insofrible, insostenible**.

intolerança (-ància) n.f. 1. Actituda ostila ò agressiva vèrs aquelu que non an li memi credenças, li memi opinions. 2. (med.) Impossibilitat, per un organisme, de suportar d'unu medicaments ò d'unu aliments.

intolerant, a adj. e n. Que manifèsta d'intolerança.

intolerantisme n.m. Comportament d'un poder politic, d'una persona que manifèston de sentiments d'intolerança.

intonacion n.f. 1. Inflexion que la votz pilha. Sin.: **relais**. 2. (fon.) Movement melodic de la paraula, caracterisat per de variacions d'autessa dei vocalas e que juèga un ròtle important dins l'organizacion de l'enonciat oral. Sin.: **relais**. 3. (mús.) Biaiss d'atacar un son vocal, que permete una emission justa.

intonatiu, iva adj. (fon.) Relatiu à l'intonacion.

intoxicacion n.f. 1. Introduccion ò amolonament d'una substança toxica, d'un poison dins l'organisme: *Intoxicacion alimentària*. Sin.: **envelenament, entoissegada**. 2. (fig.) Efecte lent e insidiós d'uni influenças, que fan baissat lo sens critic ò lo sens moral. Sin.: **enclosatge, propaganda**.

intoxicant, a adj. Que provòca una intoxicacion: *Un gas intoxicant*.

intoxicar vt. (*intoxiqui*) 1. Empoisonar, sotametre à un excès de substanças toxiqui. Sin.: **envelenar, entoissegar**. 2. (fig.) Influençar en faguent perdre tot sens critic ò moral. Sin.: **encloscar**.

intracardiac, a adj. Que pertòca lo dedintre dau coar.

intracellular(i), a (-ària) adj. (cit.) Que si tròva au dedintre de la cellula.

intracerebral, a adj. Qu'es au dedintre dau cerveu. Var.: **intracerebrau**.

intracerebrau, ala adj. Intracerebral.

intracervical, a adj. Que si tròva au dedintre dau coal de l'utèrus. Var.: **intracervicau**.

intracervicau, ala adj. Intracervical.

intracranian, a adj. Au dedintre dau crani.

intractable, a adj. Qu'acèpta minga compromés; exigent: *Serai intractable sobre aqueu ponch*.

intrada n.f. 1. Accion, fach d'intrar. 2. (inform.) Operacion per la quala de donadas son intradi dins un computador. 3. Luèc per lo quau si pòu intrar. 4. Pèça d'una maion, d'un apartament, qu'assegura la comunicacion entre lo defoara e li autri pèças; vestibule. 5. Accès à un spectacle, una exposicion, etc.; soma que cau pagar per intrar. ◇ *Aver li sieu intradas dins un luèc*: Li èstre reçauput facilament. 6. Admission: *Un examèn d'intrada*. 7. Començament: *Intrada en foncions*. ◇ (lit.) Entamenada: *À l'intrada de l'ivèrn, intrada en matèria*. 8. Moment qu'un actor arriba sus lo pontin. 9. À taula,

plat servit denant de la carn. Sin.: **afiladent**. 10. (mús.) Caduna dei parts d'un balet de cort ò d'una òpera-balet.

◇ Promiera part (*entrata*) d'una seguida musicala (partita), dins la música baròca dei s. XVIIe - XVIIIe: *Li Partita de Brescianello*. 11. (ling.) Dins un dictionari, unitat grafica messa en avant e que fa l'objècte d'un article. Var.: **entrada**.

intradèrmic, a adj. Situat dins l'espessor dau dèrma.

intradèrmoreaccion n.f. Injeccion intradèrmica d'una substança per la quala si vòu estudiar la sensibilitat de l'organisme.

intradòs n.m. (arquit.) 1. Susfàcia inferiora ò superiora d'un arc, d'una vòuta. 2. Susfàcia inferiora d'una ala d'avion (per op. à *extradòs*).

intradusable, a adj. Que non si pòu tradurre: *Un juèc de mòts intradusable*.

intraglacial, a adj. Situat dintre la massa d'un glacier. Var.: **intraglaciau**.

interglaciau, ala adj. Interglacial.

intramercurial, a adj. (astr.) Ipotèsi d'una planeta situada entre Mercuri e lo Soleu. La sieu existença auria poscut explicar d'uni irregularitats de l'orbita de Mercuri. Non fuguèt jamai provat. Var.: **intramercuriau**.

intramercuriau, ala adj. Intramercurial.

intramolecular(i), a (-ària) adj. Que pertòca lo dedintre dei moleculas.

intramontanhard, a adj. Situat au dedintre d'una cadena de montanhas.

intramural n.m. (med.) Nom de l'uretèri quora travèrsa li paret de la vessiga. Var.: **intramurau**.

intramurau n.m. Intramural.

intra-muros loc. adv. e adj. (latin) Au dedintre d'una vila: *Quartiers intra-muros*.

intramuscular(i), a (-ària) adj. Qu'es ò que si fa au dedintre d'un muscle: *Injeccion intramusculària* ò *intramusculària* (n.f.).

intransferible, a adj. Que non si pòu transferir.

intransformable, a adj. Que non si pòu transformar. Sin.: **intresmudable**.

intransigença (-ència) n.f. Caractèr intransigent de quaqu'un ò de quaqu'un ren.

intransigent, a adj. e n. Que non fa de concessions, que non admete lo compromés.

intransitable, a adj; Dont non es possible de transitar.

intransitiu, iva adj. e n.m. (gram.) Si di dei vèrbos que non adméton de complement d'objècte dirècte.

intransitivament adv. (gram.) Emplegat coma un vèrbo intransitiu: *Un vèrbo transitivament emplegat intransitivament*.

intransmissibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es intransmissible.

intransmissible, a adj. Que non si pòu transmetre.

intransmutabilitat n.f. Estat de cen qu'es intransmutable.

intransmutable, a adj. Que non pòu èstre transmutat.

intransportable, a adj. Que non pòu èstre transportat: *Un malaut intransportat.*

intrans, a n.m. e adj. 1. (econ.) Element qu'ientra dins la produccion d'un ben. 2. (Sobretot au pl.) Persona qu'ientra: *Lu intrants e lu sortents.* 3. Dins lu espòrts collectius, jugaires qu'ientra sus lo terren en cors de partida. Var.: **entrant.**

intranucleari, ària adj. (fis.) Au dedintre dau nucleu de l'atòme.

intraocular(i), a (-ària) adj. Situat au dedintre de l'uèlh.

intrapulmonar(i), a (-ària) adj. Situat au dedintre dei paumons.

intrar vi. (*ièntri*) 1. Passar dau defoara au dedintre, penetrar: *Intrar dins una maion.* Var.: **entrar.** ◇ *Intrar dins lo detalh:* Examinar ò descriure minuciosament. 2. Èstre admés dins (un establiment): *Intrar à l'espítai.* 3. S'engatjar dins una profession, començar à faire part d'un grope: *Intrar dins lu òrdres, dins l'ensenhament.* 4. Començar à participar à una empresa: *Intrar dins un affaire.* 5. *Intrar en:* Cambiar d'estat, començar una carriera: *Intrar en convalescença, intrar en política.* ◇ *Intrar en religion:* Devenir religiós. 6. Èstre au començament de: *Intrar dins un atge noueu.* 7. Faire part de quauqua ren, de la sieu composicion: *Aqueu travalh ientra dins li tieu atribucions, lu ingredients qu'ièntron dins una recèpta.* 8. (mar.) *Intrar en mar:* Pilhar la mar, alargar. 1349: «*En aquel an mossen Jacme rey de Malhorgas intret en mar a Fors en Proensa...*» ◇ *Intrar lu sartis:* Bendar, tesar lu sartis. ◆ vt. Introdure, faire penetrar: *Intrar de mèrç dins un país.* ◇ (inform.) Introdure, sasir de donadas dins un programa.

intraraquidian, a adj. Situat au dedintre de la colomna vertebrala. *Poncion, injeccion intraraquidiana.*

intrarterial, a adj. Que si tròva ò que si debana au dedintre d'una artèria. Var.: **intrarteriau.**

intrarteriau, ala adj. Intrarterial.

intrarticular(i), a (-ària) adj. Que si tròva ò que si debana au dedintre d'una articulacion.

intratge n.m. Portisson, introduccion.

intratomic, a adj. Que si tròva entre lu atòmes.

intratoracic, a adj. Situat au dedintre dau torax.

intra-uterin, a adj. Situat au dedintre de l'utèrus.

intravaginal, a adj. Dins la vagina. Var.: **intravaginou.**

intravaginou, ala adj. IntravaginaL.

intravascular(i), a (-ària) adj. Dins li venas ò li artèrias.

intravenós, oa adj. Dins una vena: Injeccion intravenoa. ò intravenoa, n.f.

intrencable, a adj. Que non pòu èstre trencat.

intraversable, a adj. Que non pòu èstre traversat.

in-trenta-doi adj. inv e n.m. inv. Si di d'un format determinat en plegant un fuèlh d'impression en 32 fulhets, es à dire 64 pàginas; libre d'aqueste format. Abrev.: **in-32.**

in-trenta-sièis adj. inv e n.m. inv. Si di d'un format determinat en plegant un fuèlh d'impression en 36 fulhets, es à dire 72 pàginas; libre d'aqueste format. Abrev.: **in-36.**

intrepidament adv. Embé intrepidat.

intrepide, a adj. Que non a paur dau perillh, que non si laissa impressionar per lu obstacles.

intrepidat n.f. Caractèr d'una persona intrepida.

intresmudable, a adj. Intransformable.

intrevable, a adj. Luèc ò persona que non si pòu trevar per manca de convivença, de moralitat, de cortesia... Sin.: **infrequentable.**

intrevat, ada adj. Infrequentat.

intricacion n.f. Estat de cen qu'es intricat, entremesclat. Sin.: **entrebescament, entremesclament.**

intricar vt. (*intriqui*) Rendre complèxe, entremesclar.

◆ **s'intricar** v.pr. S'entremesclar.

intriga n.f. 1. Combinacion secreta e desleiala emplegada per obtenir quauqua ren ò per faire de mau à quauqu'un. Sin.: **trama, conspiracion, traüc.** 2. Relacion amoroa passatgiera. 3. Encadenament de fachs e d'accions que fórmon la trama d'una pèça de teatre, d'un roman, d'un film.

intrigaire, airtiz adj. e n. Qu'intriga per arribar ai sieu fins. Var.: **intrigant.** Sin.: **entrafegaire.**

intrigalhaire, airtiz adj. e n. (fam.) Persona qu'intriga totplen per arribar ai sieu fins.

intrigalhar vi. (fam.) Intrigar.

intrigant, a adj. e n. Intrigaire.

intrigar vt. (*intrigui*) Excitar vivament la curiositat de. Sin.: **tafurar, preocupar, desturbar.** ◆ vi. Si liurar à d'intrigas; manobrar. Sin.: **tramar, conspirar.**

intrigat, ada adj. Estonat, dubitatiu. Sin.: **pensamentós, pensatiu.**

intrinsèc, a adj. Qu'apartèn à l'objècte d'espereu, independentament dei factor exteriors; inerent; essencial: *Li dificultats intrinsèqui de l'entrepresa, la valor intrinsèca d'aqueu projècte.* Sin.: **intime, intèrne, interior, pròpri.** Contr.: **extrinsèc.**

intrinsecament adv. D'un biais intrinsèc; essencialament. Sin.: **intimament, interiorament, propriament.** Contr.: **extrinsecament.**

introbable, a adj. Introvable.

introduccion n.f. 1. Accion d'introdure. 2. *Letra d'introduccion:* Letra escricha per facilitar à una persona lo contacte m'una outra. 3. Tèxto explicatiu en tèsta d'un obratge; intrada in matèria d'un expauat, d'un discors. Sin.: **entamenada, portisson, portissou, prefaci, prològue, intratge.** 4. Cen qu'introdue à la conoissença d'una sciènça: *Introduccion à la quimia.*

introductiu, iva adj. 1. Que sièrve à introdure una question: *Expauat introductiu.* 2. (dr.) Que sièrve de començament à una procedura.

introductor, tritz adj. 1. Persona qu'introdue: *Servir d'introductor à quauqu'un.* 2. Persona que fa intrar en quauque luèc una idea, un usatge, una caua novèla.

introductòri, òria adj. Qu'apartèn à l'entamenada.

introduire vt. Introdure.

introdure vt. (*introdui*) 1. Faire intrar (quauqu'un): *Introdure un visitaire.* 2. Faire intrar, penetrar una caua dins una outra. Sin.: **entraucar, ficar, forrar, plantar, implantar, inserir.** 3. Faire adoptar per l'usatge: *Introdure una novèla mòda.* Sin.: **aflatar.** 4. Presentar, faire admetre dins una societat, un grope: *Introdure un*

amic dins la familha. Var.: **introduire, introduzir.** ♦ **s'introduire** v.pr. Intrar, penetrar: Lu raubaires si son introduchs dins la maion. Sin.: **s'esquilhar.**

introduzir vt. (*introduzissi*) Introduire.

introiba n.m. Novelari (d'accions immorali).

introït n.m. (liturgia) Cant d'intrada dins la messa romana.

introjeccion n.f. (psican.) Procèssus per lo quau lo subjècte intègra au sieu ieu tot cen que lo sataisfà dins lo monde exterior.

intromission n.f. (didact.) Introduccion. ◇ (espec.) Introduccion dau pènis dins la vagina. Sin.: **penetracion.**

intronisacion (-izacion) n.f. 1. Accion d'intronisar. 2. (fig.) Aveniment, establiment: *L'intronisacion d'un sistema noueu.*

intronisar (-izar) vt. 1. Installar sus lo trône (un rèi, un evesque, etc.). Contr.: **detronisar.** 2. (fig.) Establir, faire regnar: *Intronisar una mòda, una costuma.*

intronisat (izat), ada adj. (astrol.) Si di d'una planeta que si tròva dins un signe dau zodiac dont està lo sieu trône.

introrse, a adj. (bot.) Si di d'una antèra que li sieu fendas de deïscença son viradi vèrs l'interior de la flor (es lo cas mai frequent).

introspeccion n.f. Observacion metodica, per lo subjècte eu-meme, dei sieus estats de consciença e de la sieu vida interiora, en psicologia.

introspectiu, iva adj. Fondat sobre l'introspeccion; relatiu à l'introspeccion.

introvable, a adj. Que non si pòu trovar. Var.: **introbable.**

introversion n.f. (psicol.) Actituda d'una persona qu'es sobretot atentiva au sieu ieu, à la sieu vida interiora, ai sieu emocions, e qu'a tendença à si desvirar dau monde exterior e dau mitan ambient. Contr.: **extraversion.**

introversiu, iva adj. e n. Tèrme utilizat en tipologia per definir una mena de persona que clina à respòndre en prioritat ai estímulus interiors.

introvertit, ida adj. Qu'es portat à l'introversion. Contr.: **extravertit.**

intrús, usa adj. e n. Que s'introdue en quauque luèc sensa aver qualitat per li èstre admés, sensa li èstre estat convidat. ♦ n.m. Nom donat durant la segonda guèrra mondiala à l'avion enemig que s'introdusia demièg una formacion aerenca amiga per l'atacar e semenar la confusion. (Etim. angl. *intruder*)

intrusion n.f. 1. Accion de s'introduire dins un luèc, un grope, una societat, sensa li èstre estat convidat. 2. Accion d'intervenir dins un camp sensa aver un títol per lo faire. 3. Intervencion improvisa de quauqua ren. 4. (geol.) Messa en plaça d'un magma dins li formacions preexistenti. ◇ Ensèm de ròcas magmatiqui messi en plaça en profundor.

intubacion n.f. (med.) Introduccion dins la traquea d'un tube mièg rigide per isolar li vias respiratòri dei vias digestivi e permetre la respiracion artificiala en reanimacion ò en anestesia generala.

intubar vt. Praticar una intubacion sobre (quauqu'un).

intuicion n.f. 1. Fach d'agantar immediatament la veritat sensa l'ajuda dau rasonament. 2. Facultat de prevèire, de devinar: *Aver l'intuicion de l'avenir.* Sin.: **sentida, sentit, pressentida, pressentiment.**

intuicionisme n.m. 1. Doctrina dei logicians neerlandés Heyting e Brouwer, d'après la quala, en matematicas, si dévon considerar unicament li entitats que si poàdon construire au mejan de l'intuicion. 2. Sistema que pretende faire de l'intuicion dau veri lo solet critèri definitiu; doctrina que s'apieja sus la conoissença partent de l'intuicion.

intuicionista adj. e n. Relatiu à l'intuicionisme; partidari de l'intuicionisme.

intuitiu, iva adj. Augut per intuicion: Una conoissença intuitiva. ♦ adj. e n. Dotat d'intuicion.

intuitivament adv. D'un biais intuitiu.

intumescença (-éncia) n.f. 1. Accion per la quala una caua enfla; aumentacion de volume. 2. Onda de susfàcia que si produe dins lu canals descubèrts de pichina profundor (Creadi per un obstacle, li intumescenças poàdon modificar l'escorrement. Segond que la sieu celeritat es inferiora ò superiora à la velocitat de l'escorrement, aquesto es torrencial ò fluvial).

intumescent, a adj. Que presenta una intumescença.

intussuscepcion n.f. Mòde d'acressement dei cellulas vivi per assimilacion d'elements noveus dins la massa e qu'opaua aquesta massa ai cristals, que créisson per sobreposicion.

inuk n. Individú qu'apartèn au pòble inuit, populacion autoctòna dei parts arctiqui de Siberia e d'Amèrica dau Nòrd.

inuktitut n.m. Inupik.

inupik n.m. (ling.) Lengua que pàrlon lu Inuits, lu esquimaus. Var.: **inuktitut, iupik.**

inula n.f. Planta dei flors jauni (Familha dei composeas). Sin.: **enviscamosca.**

inuit, a adj. e n. Relatiu ai Inuits, ai Esquimauds.

inulasa n.f. Enzima qu'idrolisa l'inosina en ipoxantina e en sucre.

inulea n.f. *Inuleas:* Familha de plantas que lo sieu tipe màger es l'inula.

inulina n.f. (quim.) Glucide vesin de l'amidon, soluble dins l'aiga, insoluble dins l'alcol, que s'atròva dins lo rizòma de diversis composeas.

inumacion n.f. Accion d'inumar; fach d'èstre inumat. Sin.: **soterrament, enterrament, sebeliment.**

inuman, a adj. 1. Que non sembla appartenir à la natura ni à l'espècia umana; mostruós: *Un crit inuman.* 2. En dessobre dei foarças umani: *Un travalh inuman.* 3. Sensa pietat, crudeu: *Una lèi inumana.* Sin.: **impietadós.**

inumanament adv. D'un biais inuman. Sin.: **crudelament, impietadosament.**

inumanitat n.f. (lit.) Absença d'umanitat, ferocitat, barbaria, crudelitat, bestialitat, brutalitat.

inumar vt. Metre en tèrra (un còrs uman) m'ai ceremònias d'usatge; enterrar, ensebelir.

inumidir vt. (*inumidissi*) Rendre umide. Var.: **enumidir.** Sin.: **umidificar.** ♦ **s'inumidir** v.pr. Devenir umide.

inurban, a adj. Que manca d'urbanitat.

inurbanitat n.f. Absença d'urbanitat.

inusable, a adj. Que non si pòu frustar: *De soliers inusables.*

inusitadament adv. D'una mena inusitada.

inusitat, ada adj. Que non es emplegat: *Una forma verbala inusitada.*

inustion n.f. (tecn.) 1. Operacion que consistisse à aplicar à caud d'encaustica sus li lamas de parquet. 2. Operacion qui consistisse à escaufar un tableau sus l'envèrs per n'en fixar la pintura facha me de cera pigmentada, que si di finda *encaustica*.

inusual, a adj. Inabitual, insolite. Var.: **inusau.**

inusau, ala adj. Inusual.

in utèro loc. adv. e adj. inv. Qu'acapita au dedintre de l'utèrus.

inutil(e), a adj. e n. Que sièrve à ren. Sin.: **infructuós, van.**

inutilament adv. D'un biais inutile. Sin.: **infructuosament, vanament.**

inutilisable (-izable), a adj. Que non pòu èstre utilizat.

inutilisar (-izar) vt. Non emplegar.

inutilisat (-izat), ada adj. Que non es utilizat.

inutilitat n.f. Absença d'utilitat.

invaginacion n.f. (med.) Replegament d'un organe cau sobre d'eu-meme, coma un det de ganc revirat.

invaginar (s') v.pr. Si replegar vèrs lo dedintre per invaginacion.

invalidable, a adj. Que pòu èstre invalidat.

invalidacion n.f. Accion d'invalidar. ◇ (espec.) Decision per la quala una assemblada annulla l'eleccion d'un dei sieus membres.

invalidament adv. D'un biais invalide.

invalidant, a adj. Si di d'una malautia, d'un problema fisic, d'una ferida, etc., que constitue una empacha importanta à l'activitat abituala.

invalidar vt. Declarar nul ò non valable: *Invalidar una eleccion.*

invalide, a adj. e n. Infirme, que non es en estat d'aver una vida activa. Sin.: **endecat.** ◆ n. Ancian militari que l'atge ò li infirmitats an rendut incapable de servir. ◇ *Establiment dei invalides de la marina:* Organisme creat en lo 1673, encuèi encargat de la gestion dau regime especial de la seguretat sociala dei marins. ◆ adj. (dr.) Que non es valable, qu'es legalament nul.

invaliditat n.f. 1. Estat d'una persona invalida. Sin.: **endecadura, malandra.** ◇ *Assegurança invaliditat:* Assegurança dau regime general de la Seguretat Sociala que permete en particulier ai invalides d'aver una pension. 2. (dr.) Absença de validitat que provòca la nullitat.

invar n.m. (nom depauat) Aliatge de fèrre mé 36% di niquèl, caracterisat per una dilatacion quasiment nulla ai temperatura vesini à la temperatura ordinària.

invariabilitat n.f. Estat, caractèr de cen qu'es invariable.

invariablament adv. D'un biais invariable; totjorn, immancablament.

invariable, a adj. 1. Que non càmbia: *L'òrdre invariable dei causas.* Sin.: **constant, immudable, regulier.** 2. (gram.) Si di d'un mòt que non subisse de modificacion quala que sigue la sieu foncion.

invariança (-ància) n.f. 1. (mat.) Caractèr de cen qu'es invariant. 2. (fis.) Proprietat d'uni grandors fisiqui que son regidi per de lèis de conservacion.

invariant, a adj. 1. (mat.) Si di d'un ponch, d'una figura qu'es lo sieu pròpri imatge dins una transformacion puntuala. 2. (quim., fis.) **Sistema invariant:** Sistema en equilibri que la sieu variança es nulla.

invariant n.m. 1. Cen que non vària, cen qu'es constant. 1. (mat.) Ponch invariant, figura invarianta.

invariati, ada adj. Que non a cambiat.

invasion n.f. 1. Accion d'envair un país mé de foarças armadi. 2. Arribada en grand nombre de bèstias nocivi: *Una invasion de moissaras.* 3. Arribada de personas ò de causas en grand nombre: *Una invasion de toristas.* 4. Difusion rapida e en grand nombre d'ideas, d'objèctes, de comportaments, etc., que poàdon èstre considerats coma negatius: *Una invasion de mòts estrangers.* 5. (med.) Periòde dau començament dei malautias infeccioï, que correspoande à l'aparicion dei signes clinicis, just après lo periòde d'incubacion. Sin.: **envaïment, envaïda.**

invasiu, iva adj. 1. Que pertòca una invasion. 2. Qu'a una tendença à envair: *La tendença invasiva dei Capeçians.*

invasor n.m. Envaïssèire. Sin.: **envaïdor.**

invectiu, iva adj. Qu'a lo caractèr de l'invectiva.

invectiva n.f. Paraula ò escrich per criticar, d'una granda violença, que poàdon finda devenir injuriós. Sin.: **escarni, insulte, injúria.**

invectivar vt. e vi. Prononciar, escriure d'invectivas: *Invectivar quauqu'un, invectivar còntre quauqu'un.* Sin.: **insultar, escarnir, injuriar, insolentar, dire de tot.**

invencibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es invencible, de cu es invencible. Var.: **invincibilitat.**

invenciblement adv. D'un biais invencible. Var.: **invinciblement.**

invencible, a adj. Que non si pòu véncer. Var.: **invincible.**

invencion n.f. 1. Accion d'inventar, de crear quauqua ren de noveu: *L'invencion dau telefòne.* Sin.: **tròba, trobalha, trobada.** 2. Caua inventada, imaginada. Sin.: **tròba, trobalha, trobada.** 3. Facultat d'inventar, don d'imaginacion. 4. Mençonega imaginada per enganar. 5. (mús.) Corta composicion musicala d'estile contrapontic, per instruments à clavier. 6. (dr.) Descubèrta de causas escondudi (tresaur, jaça arqueologica, etc.); objècte ensinda descubèrt. 7. (liturg.) Descubèrta d'uni reliquias; fèsta celebrada en memòria d'aquela descubèrta: *Invencion de la santa Crotz.*

invencit, ida adj. Que degun a jamai poscut véncer. Var.: **invint, invencut.**

invendable, a adj. Que non pòu èstre vendut (sobretot perqué non a li qualitats per l'èstre).

invendut, uda adj. e n.m. Que non es estat vendut: *Liquidar lu invenduts.*

inventaire, airtz n. Inventor.

inventar vt. 1. Crear lo promier (quauqua ren de noueu, que degun n'avia augut l'idea avant), en mostrant d'ingeniositat. 2. Imaginar dins una tòca determinada. 3. Crear, tirar de la sieu imaginacion (cen que si fa passar per real ò vertadier): *Inventar una excusa.* Sin.: **crear, descubir, fargar, trobar.**

inventari n.m. 1. Estat, descripcion e estimacion dei bens qu'apartènnon à quauqu'un, à una collectivitat. \diamond *Faire l'inventari de quauqua ren:* N'en faire una revista detalhada. 2. Estat detalhat estimatiu dei bens e dei drechs qu'una empresa possedisso per constatar lu profièchs e li perdas.

inventariar vt. (*inventari, classic inventàrii*) Faire l'inventari de. Var.: **inventoriar, inventarisar.** Sin.: **repertoriar, catalogar, classificar, registrar, enregistrar, inscriure.**

inventarisar (-izar) vt. Inventariar.

inventiu, iva adj. Qu'a lo gèni, lo gaube d'inventar.

inventor, tritz n. 1. Persona qu'inventa. Sin.: **trobaire, creator, descubèire.** 2. (dr.) Que decuèrbe ò torna trovar un tresaur, un objècte escondut ò perdut.

inventoriar vt. (*inventòri, classic inventòrii*) Inventariar.

inventoriatge n.m. Accion d'inventoriar.

inverificable, a adj. Que non pòu èstre verificat.

inverificat, ada adj. Que non es estat verificat, que non si verifica.

inversaire n.m. Inversor.

invers(e), a adj. 1. Opauat, contrari à la direccion actuala ò naturala: *Òrdre inverse.* Sin.: **opauat, de revèrs.** 2. *En rason inversa:* Si di d'una comparason entre objèctes que varion en proporcion inversa un de l'autre. 3. (mat.) *Nombres inverses un de l'autre:* Que lo sieu produch dona l'unitat. \diamond *Elements inverses:* Lu doi elements que la sieu composicion fournisse l'element unitat, dins un ensemble provedit d'una lèi de composicion intèrna notada multiplicativament. \diamond *Foncion inversa d'una foncion numerica f (que non s'anulla sus un interval I):* Foncion numerica que, per x de I , vau l'inverse de $f(x)$. \diamond *Aplicacion inversa (d'una bijeccion):* Aplicacion recipròca. \diamond *Figuras inversas:* Tranformadi una de l'autra per inversion. 4. (geogr.) *Releu inverse:* Releu d'inversion.

invers(e) n.m. 1. Contrari: *Faire l'inverse de cen qu'es demandat.* 2. (met.) Element ò nombre inverse d'un autre. 3. (quim.) *Inverses optics:* Isomèrs simetricis un de l'autre per rapoart à un plan. Sin.: **compauats enantiomòrfes.**

inversa n.f. (mat.) Figura, aplicacion, foncion inversa d'una altra.

inversible, a adj. Que pòu èstre inversat. \diamond (fot.) Que pòu porgir directament d'imatges positius per lo biais dei procediments d'inversion.

inversament adv. adv. D'un biais inverse.

inversar vt. (*inversè*) 1. Reversar la direccion, la posicion relativa de: *Inversar doi mòts dins una frasa.* 2.

Cambiar lo sens d'un corrent electric. Var.: **enversar.** Sin.: **contravirar.**

inversemblable, a adj. 1. Que non sembla vèr ò que non pòu èstre vèr. 2. Que sorprèn per lo sieu costat extraordinari. Var.: **inversemblant.**

inversemblança n.f. 1. Mancança de versemblança. 2. Fach inversemblable, caua inversemblable.

inversemblant, a adj. Inversemblable.

invertasa n.f. (quim.) Enzima de la mucoa intestinala que desdobra la sacaròsa en glucòsa e en levulòsa. Sin.: **invertina, sucrasa, sacarasa.**

inversion n.f. 1. Accion d'inversar, fach de s'inversar. 2. (ling.) Construccion per la quala si dona ai mòts un òrdre diferent de l'òrdre normal ò abitual: *Inversion dau subjècte.* 3. (patol.) Revirament d'un organe cau: *L'inversion de l'utèrus après una jacilha.* 4. (geogr.) *Releu d'inversion:* Releu qu'es topograficament en oposicion mé la disposicion estructurala. Sin.: **releu inverse.** \diamond *Inversion de temperatura:* Fenomène particulier dei regions de montanha, dont l'ària frèia, mai lorda, si tròva dins li combas e lu bacins, e l'ària relativament cauda, mai leugiera, en altituda. 5. (quim.) Transformacion de la sacaròsa en glucòsa e en levulòsa per idrolisi. 6. (fot.) Seguida d'operacions que perméton d'obtenir directament un imatge positiu sus la jaça sensibla emplegada à la presa de vista. 7. (mat.) Transformacion puntuala que, à tot ponch M (diferent d'un ponch O sonat *pòle*), assòcia lo ponch M' tau que lo produch $\overline{OM} \times \overline{OM'}$ sigue egal à una constanta k (sonada *potença*). 8. (mús.) Retipada qu'a per estigança de pilhar un tema, un motiu, un fragment de melodia quala que sigue per li tornar virar. En seguida d'aquò, lu intervals ascendants vènon descendents. 9. *Inversion sexuala:* Omosexualitat.

inversor n.m. Aparelh per inversar un corrent electric, lo sens de foncionament d'un ensèm mecanic. Var.: **inversaire, enversaire.** \diamond *Inversor de butada:* Dispositiu que, dins un propulsor à reaccion, pòu modificar l'orientacion de la butada en cambiant la direccion dei gas.

invertibrat, ada adj. e n.m. Si di dei animaus pluricellularis sensa colomna vertebrala, coma lu insèctes, lu crustaceus, lu vèrps, etc.

invertible, a adj. Que pòu èstre invertit.

invertina n.f. (quim.) Invertasa.

invertir vt. (*invertissi*) 1. Renversar simetricament. 2. (quim.) Transformar la sacaròsa per inversion.

invertit, ida adj. Si di de la sacaròsa qu'a subit l'inversion: *Sucre invertit.*

invertit, ida adj. e n. (vielhit) Omosexual.

investidura n.f. 1. Acte per lo quau un partit politic designa un candidat per una eleccion. 2. Procedura que tende, dins un regime parlamentari, à acordar au noueu govèrn la fidança dau Parlament. 3. (feud.) Ceremònia de la messa en possession d'un feu. Var.: **envidadura.**

investigacion n.f. Recèrca atentiva e seguida: *La polícia contunha li sieu investigacions.*

investigador, airtz adj. e n. Investigator.

investigaire, airtz adj. e n. Investigator.

investigar vi. (*investigui*) Procedir à d'investigacions, faire una recèrca atenta e seguida, enquistar.

investigator, tritz adj. e n. Si di de quauqu'un que fa d'investigacions, de recèrcas minucioï, ò dau sieu comportament. Var.: **investigador, investigaire**.

investment n.m. Accion de plaçar de tropas tot à l'entorn (d'una vila, d'una posicion militària).

investment n.m. (de l'anglés *investment*) 1. Eemplec de capitals per acréisser la produccion d'una empresa ò melhoiar lo sieu rendement. 2. Plaçament de fonds. ◇ *Club d'investment*: Groke de personas que s'entrèvon ensèm d'un poartafuèlh d'accions alimentat per de cotisations periodiqui. 3. (psiol.) Accion d'investir, de s'investir.

investir vt. (*investissi*) 1. Encargar solemnement, oficialament, d'un poder, d'un drech, d'una denhetat. Var.: **envestir**. ◇ *Investir quauqu'un de la sieu fidança*: Li acordar una fidança sensa resèrva, si fidar d'eu completament. 2. (mil.) Enceuclear (una ciutat, una posicion militària) per talhar li comunicacion m'au defoara.

investir vt. (de l'anglés *to invest*) (*investissi*) 1. Plaçar de capitals dins una empresa. 2. (psiol.) Metre tota la sieu energia dins una accion, una activitat: *Avia totplen investit dins lo sieu trabalh*. ◆ **s'investir** v.pr. Emplegar totplen d'energia (dins un trabalh, una accion, un projècte).

investir vi. (*investissi*) (mar.) S'engravar en parlant d'una nau. ◆ vt. Abordar: «1518: *Et davant que ladicta fusta investissa nostre capitani.....a laysat aprochar ladita fusta a trach de balesta...*» A.C. Arle.

inveteradament adv. S'un biais inveterat.

inveterar (s') v.pr. (lit.) (*m'invetèri*) S'afermir, si fortificar dins lo temps: *Laissat s'inveterar una marrida abituda*.

inveterat, ada adj. 1. Que lo temps a fortificat, ancorat: *Un mau inveterat*. 2. Qu'a laissat s'installar en eu una marrida abituda, un vici: *Un jugaire inveterat*.

inviable, a adj. Que non es viable.

invidia n.f. (it.) Envídia, gelosia.

invidiable, a adj. (it.) Que la sieu situacion pòu generar d'invídia.

invidiar vt. (it.) (*invidi*, classic *invidii*) Èstre gelós de.

invidiós, oa adj. (it.) Que pròva d'invídia.

invinacion n.f. (relig. cristiana) Operacion mistica per la quala le vin de la cena, tot en restant vin, es lo sang de Jèsus-Crist.

invincibilitat n.f. Caractèr de quauqu'un, de quauqua ren d'invincible.

invinciblement adv. Invenciblement.

invincible, a adj. Invincible.

invint, a adj. Invencit.

inviolabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es inviolable.

inviolablement adv. D'un biais inviolable.

inviolable, a adj. 1. Que pòu jamai èstre violat: *Un jurament inviolable, un drech inviolable*. 2. Que la lèi presèrva de tota accion.

involat, ada adj. Qu'es jamai estat violat, brutat, profanat: *Un santuari involat*.

invisibilitat n.f. Natura de cen qu'es invisible: *L'invisibilitat de l'atmosphèra*. Var.: (pop.) **invisibletat**.

invisiblement adv. D'un biais invisible.

invisible, a adj. 1. Que non pòu èstre vist. 2. Que, en rason de la sieu natura, de la sieu talha, dau sieu alunhament, escapa à la vista: *Una estela invisibla sensa telescòpi*.

Invisibletat n.f. Invisibilitat.

invit n.m. Invitacion. ◇ (fam.) Mena gaubioa d'instigar à far quauqua ren. Var.: **convit**. Sin.: **convidacion**.

invitacion n.f. Convidacion. Sin.: **convidada, convidatge**.

invitaire, airtz adj. e n. Que li agrada d'invitar. Sin.: **convidaire**.

invitar vt. Convidar.

invitat, ada adj. e n. Convidat.

invitatòri n.m. (liturg.) 1. Antifòna que si canta à Matinas per convidar lu fideus a participar a l'ofici. 2. Saume 94, per lo quau comença l'ofici roman dei Matinas.

invitrat, da adj. Que non s'es tresmudat en vitre: *Arena invitrada*.

in vitro loc. adv. e adj. inv. (latin) Si di de tota exploracion ò experimentacion biologica que si fa en defoara de l'organismes (dins de tubes, etc.): *Procreacion in vitro*. Contr.: **in vivo**.

invivable, a adj. Insofrible, insociable, insuportable.

in vivo loc. adv. e adj. inv. (latin) Que si fa dins l'organisme, en parlant d'una reaccion fisiologica, bioquimica, etc. Contr.: **in vitro**.

invocacion n.f. 1. Accion d'invocar. 2. (liturg.) Proteccion, dedicàcia: *Glèia plaçada sota l'invocacion de la Verge*.

invocaire, airtz adj. e n. Invocator.

invocar vt. (*invòqui*) 1. Demandar l'ajuda d'una potença sobrenaturala per de preguieras: *Invocar Dieu, un sant*. Sin.: **implorar**. 2. Sollicitar l'ajuda d'una persona mai potenta per de preguieras, de suplicas: *Invocar l'ajuda d'un aliat*. Sin.: **implorar**. 3. Avançar coma justificacion: *Invocar un pretèxe per non venir*.

invocator, tritz adj. e n. Persona qu'invòca. Var.: **invocaire**.

invocatòri, òria adj. Que sièrve à invocar.

involtari, ària adj. 1. Qu'escapa au contraròtle de la volontat. 2. (fisiol.) Si di dei organes ò dei foncions qu'apertènon unencament à la vida vegetativa, e que non son sotamés à l'accion de la volontat. 3. Qu'agisse sensa lo voler: *Testimòni involtari d'un incident*.

involtariament adv. D'un biais involtari.

involucèla n.f. (bot.) Involucre pichin.

involucion n.f. 1. (biol.) Regression d'un organe, dins un individú ò una espècia, en seguent un dei mecanismes de l'evolucion. 2. (med.) Regression fisiologica d'un organe (espec. de l'utèrus après la jacilha) ◇ Procèssus de regression biologica e psicologica deugut au vielhiment. 3. (filos.) Passatge de l'etrogeneu à l'omogeneu, dau multiple à l'un. 4. (alg.) Aplicacion involutiva. 5. (geom.) Omografia recipròca.

involucral, a adj. Relatiu à l'involucre. Var.: **involucrau**.

involucrau, ala adj. (bot.) Involucral.

involucre n.m. (bot.) Ensèms de bracteas, d'organes foliaçats, raprochats à l'entorn de la basa d'una flor ò d'una inflorescença, en partic. d'una ombrèla ò d'un capitule.

involutat, ada adj. Rotlat en dedins.

involutiu, iva adj. 1. Que pertòca una involucion. 2. (med.) Si di dei procèssus ligats au vielhiment. 3 (mat.) *Aplicacion involutiva*: Bijeccion d'un ensemble E sobre eu-meme egala à la sieu bijeccion recipròca.

involutivament adv. D'una mena involutiva.

invulnerabilitat n.f. Caractèr de cen qu'en invulnerable; fach d'èstre invulnerable.

invulnerablement adv. D'un biais invulnerable.

invulnerable, a adj. 1. Que non pòu èstre ferit, ni fisicament, ni moralament. 2. Que non pòu èstre tocat socialament: *Un foncionari invulnerable*.

invulnerat, da adj. Que non es estat ferit, mestrejat, senhorejat.

ioca n.f. Yucca.

iòd n.m. 1. Letra ebraïca. 2. (ling.) Mièjaconsonanta constrictiva sonòra [j], coma dins *baïar* [ba'ja]; cau notar qu'en niçard e en provençau lo grope -LH- es finda reduch à [j], coma dins *familha* [fa'mija]. Var.: **yòd**.

iodar vt. (*iòdi*) Curbir ò addicionar d'iòde.

iodat n.m. Sau de l'acide iodic.

iodat, ada adj. 1. Que contèn d'iòde: *Aiga iodada*. 2. Qu'evòca l'iòde, en partic. en parlant d'una odor: *Lo perfum iodat dei algas*.

iòde n.m. Còrs simple de densitat 4,93, que fonde à 180°C, si presenta sota la forma de palhetas grisi de l'esclat metallic e expandisse de vapors violeti quora es escaufat; element (I) de n° atomic 58 e de massa atomica 126,90.

iodemia n.f. (patol.) Presença acreissuda d'iòde dins lo sang.

iodic, a adj. *Acide iodic*: Produch per l'oxidacion de l'iòde (HIO₃).

iodidi n.f. (patol.) Lesions de la pèu qu'aparéisson en seguida au surbiment esperlongat d'iòde.

iodidric, a adj. *Acide iodidric*: Format per la combinason d'iòde e d'idrogène (HI).

iodidrina n.f. Etèr iodidric de la glicerina.

iodisme n.m. (med.) Intoxicacion per l'iòde.

iodlar vi. Iolar.

iodofilia n.f. Afinitat d'uni cellulas ò bacterias a respiech de l'iòde.

iodofòrme n.m. Compauat (CHI₃), solide jaune, format per l'accion de l'iòde sobre l'acetòna en mitan basic emplegat coma antiseptic.

iodo-iodurat, ada adj. (quim.) Que contèn d'iòde e d'iodure de potassi: *Solucion iodo-iodurada*.

iodomercurat n.m. Iodure doble de mercuri e d'un autre metal.

iodometria n.f. Dosificacion de l'iòde liure per l'emplèc d'una liquor titrada d'iposulfit.

iòdòni n.f. Caduna dei basas que contèn lo radical bivalent = IOH.

iòdós, oa adj. e n. Que pertòca lu derivats de l'iòde trivalent.

iodotanic, a adj. Que determina lu alestiments que l'iòde e lo tanin li son apariats.

iodoterapia n.f. (med.) Tractament medicau au mejan de l'iòde e dei sieus derivats.

iodur(e) n.m. Sau de l'acide iodidric.

ioduracion n.f. Fixacion d'iòde sus un compausat non saturat.

iodurar vt. Embeure au mejan d'iodure.

iodurat, da adj. Qu'enclau un iodure.

iodurisme n.m. Auvaris generats per l'assurbiment dei iodures e d'autres derivats iodats.

iòga n.m. Disciplina espirituala e corporala eissida d'un sistema filosofic bramanic, e que mira à liberar l'esperit dei constrenchas dau còrs per la mestresa dau sieu movement, dau sieu ritme e dau respir. Var.: **yòga**.

iogort n.m. Lach calhat alestit mé de ferments lactics acidificants. Var.: **yogort**.

iogortiera n.f. Recipient claus que sièrve à la fabricacion domestica dei iogorts. Var.: **yogortiera**.

iogoslau, ava adj. e n. De Iogoslàvia.

ioguí n.m. Persona que practica lo iòga. Var.: **yogí**.

iòide adj. e n.m. Si di de l'oàs en forma de fèrre de cavau, situat en dessobre de la laringe.

iòidian, a adj. Relatiu à l'oàs iòide.

iodisme n.m. (med.) Intoxicacion per l'iòde.

iòimbina n.f. (farm.) Alcaloïde extrach de la rusca d'un aubre african dich *yohimbehe*, simpatolitic e vasodilatator.

iòla n.f. (mar.) Embarcacion leugiera e alongada, propulsada à l'aviron.

iolar vi. Cantar dins lo biais dei Tirolians que vocalíson sensa paraulas, en passant sensa transicion de la votz de pièch à la votz de tèsta mé de cambiaments frequents de registre. Var.: **iodlar**.

ion n.m. Atòme ò grope d'atòmes m'un electron (ò d'electrons) en mai (*ion negatiu* ò *anion*, coma Cl⁻) ò en plus pauc (*ion positiu* ò *cation*, coma Na⁺, Fe³⁺).

ioneu, ea adj. D'Iònia. Var.: **ionenc, ionic**.

ionenc, a adj. 1. D'Iònia. 2. (filos.) *Escòla ionenca*: Escòla dei siècles VIIⁿ e VIⁿ av. J.-C., que faguèt una granda enquista sobre la natura per n'en recercar lo principi d'explicacion: l'aiga, l'infinit, l'ària. Var.: **ioneu, ionic**.

ionograma n.m. (fis.) Atòmegrama d'un element pilhat à l'estat d'ion.

iòni n.m. (quim.) Anciana designacion dau tòri 230, element radioactiu (Simbòle Io).

ionian, a adj. (mús.) Mòde de do.

ionic, a adj. 1. D'Iònia. Var.: **ionenc, ioneu**. 2. *Òrdre ionic*: Òrdre d'arquitectura grèga apareissut vèrs 560 av. J.-C., caracterisat per una colomna canelada e per un capiteu que la sieu esquina èra flanquejada de doi òvas.

ioníc, a adj. Dei ions ò relatiu à d'ions.

ionisacion (-izacion) n.f. (quim.) Transformacion d'atòmes ò de moléculas neutri en ions.

ionisant (-izant), a adj. Que provòca l'ionisacion: *Si metre una proteccion còtra li radiacions ionisanti.*

ionisar (-izar) vt. (quim.) Provocar l'ionisacion de.

ionisme n.m. Pensada dei filosòfes grècs de l'escòla ionenca.

ionoforèsi n.f. (med.) Ionisacion terapeutica.

ionograma n.m. (quim.) Formula que representa li concentracions dei diferents ions contenguts dins un liquide organic.

ionomètre n.m. Aparelh fondat sus l'ionisacion d'un gas e que sièrve a la dosificacion dei rais X.

ionòna n.f. Cetòna qu'a l'odor d'una violeta, emplegada en perfumaria.

ionoplastia adj. Produccion d'un depaus metallic per passatge d'un corrent electric dins un gas rareficat. Sin.: **polverisacion catodica.**

ionosfèra n.f. Zòna de l'auta atmosfèra d'una planeta (Tèrra compresa) caracterisada per la presença de particulas cargadi (electrons e ions), formadi per fotoionisacion sota l'efècte dau raionament solari.

ionosferic, a adj. De l'ionosfèra.

ionoterapia n.f. (med.) Metòde electroterapeutic que permete l'introduccion de medicaments dintre lo còrs au mejan de corrents electric.

iorta n.f. Tenda de feutre, en Mongolia.

iòt n.m. Yacht.

iòta n.m. e n.f. 1. Novena letra de l'alfabet grèc, que correspoande à la noastra *i*. 2. (fig.) Cen qu'es totplen pichin. ◇ *Pas un iòta*: Ren dau tot.

iotaisme n.m. (ling.) Evolucion d'una vocala ò d'un diftòng vèrs lo son [i], e sobretot partent dau grèc postclassic.

iòtclub n.m. Yachtclub.

iotisar (izar) vt. Faire derivar un son vocalic vèrs lo [i].

iòtman n.m. Yachtman.

ipalatge n.m. (retorica) Figura que consistisse à atribuir à d'unu mòts d'una frasa cen que convèn à d'autres mòts de la mema frasa: *L'òme tèn en man un gòt vièlh.*

ipeca n.f. Raïç d'un aubrilhon dau Brasil, dei propietats expectoranti e vomitivi (Familha dei rubiaceas). Var.: **ipecauana.**

ipecauana n.f. Ipeca.

iper- Prefixe que la sieu significacion es «en dessobre, en là».

iperabelian, a adj. *Foncions iperabeliani*: Foncions construchi per Picard, que ménon à de susfàcias algebriqui particulieri. Sin.: **iperfuchsian.**

iperacantòsi n.f. Espessiment de la jaça de Malpighi de l'epidèrma, que s'obsèrva dins divèrsi afeccions cutaneï.

iperaciditat n.f. Excès d'aciditat: *Iperaciditat gastrica.*

iperacosia n.f. (med.) Sensibilitat excessiva au son e au bosin.

iperacosic, a adj. e n. Que sofrisse d'iperacosia.

iperactiu, iva adj. e n. 1. Que bolega tròup (en parlant d'una persona). 2. Qu'es totplen actiu (en parlant d'una causa). 3. (med.) Qui presenta d'iperactivitat.

iperactivitat n.f. (med.) Estat d'activitat constanta e d'instabilitat de comportament, que s'acompanha de dificultats d'atencion, observat especialament en cas d'ansia ò per l'enfant.

iperacuitat n.f. Acuitat d'un organe des sens particulierament auta.

iperalbuminemia n.f. Acreissement de la quantitat d'albumina dins lo plasma sanguin.

iperalbuminòsi n.f. Excès d'albumina dins un liquide organic.

iperaldosteronuria n.f. Presença de quantitats tròup foarti d'aldosteròna dins l'urina.

iperalgesia n.f. Sensibilitat excessiva à la dolor. Var.: **iperalgia.**

iperalgesic, a adj. Relatiu à l'iperalgesia. Var.: **iperalgic.**

iperalgia n.f. Iperalgesia.

iperalgic, a adj. Iperalgesic.

iperallergia n.f. Reaccion qualitativament exagerada à una substança susceptibla de provocar d'allergias. Sin.: **iperergia.**

iperamilasemia n.f. Aumentation dau taus de l'amilasa dins lo sang.

iperandria n.f. (zool.) Excès de mascles per rapoart ai femèlas.

iperaparament n.m. Iperproteccion.

iperazotemia n.f. Elevacion de l'azotemia à un niveu patologic, observada principalament dins l'insufisença renala. Sin.: **uremia.**

iperbar, a adj. (tecn.) Qu'en superior à la pression atmosferica: *Caisson iperbar.*

iperbat n.m. Iperbata.

iperbata n.f. 1. Fach d'ajustar un mòt ò un sintagma, que coma aquò si mete en evidença, à una frasa que semblava acabada. 2. Procediment que fa inversar l'òrdre dei mots dins una frasa: *Aquí escorre un riu de montanha en plaça de Un riu de montanha escorre aquí.* Var.: **iperbat, iperbatòn.**

iperbatòn n.m. (retorica) Inversion dins l'òrdre abitual de doi mòts: *L'òme vièlh es intrar au caffè.*

iperbòla n.f. 1. (ret.) Exageracion de l'expression per produrre una foarta impression: *Dire d'un òme grand qu'es un gigant es una iperbòla.* 2. (mat.) Conica que la sieu excentricitat es un nombre estrictament superior à 1.

iperbolic, a adj. 1. (ret.) Si di d'una expression qu'a lo caractèr d'una iperbòla, d'un estile que contèn d'iperbòlas. 2. (mat.) *Relatiu à l'iperbòla.* ◇ *Foncions iperboliqui*: Foncions reali d'una variabla reala definidi à partir de la foncion exponenciala (sinus iperbolic [sh], cosinus iperbolic, tangenta iperbolica [th]). ◇ En forma d'iperbòla ò d'ipèrboloïde: *Un mirau iperbolic.*

iperbolifòrme, a adj. Qu'a la forma d'una iperbòla.

iperbolografe n.m. Aparelh que permete de traçar l'iperbòla d'un movement contunh.

iperboloïde n.m. (mat.) Quadrica qu'admete un centre de simetria e que li sieu seccions per un plan que passa per lo centre son d'iperbòlas. ◇ *Iperboloïde de revolucion*: Generat per la rotacion d'una iperbòla à l'entorn d'un dei sieus axes.

iperboreal, a adj. Iperboreu, iperborean, iperboreau.

iperborean, a adj. (lit.) Dau nòrd extrème. Var.: iperboreu.

iperboreu, a adj. Iperborean.

iperboreau, ala adj. Iperborean.

iperbraquicefal(e), a adj. e n. Que pertòca quauqu'un qu'a lo crani mai que cort e foarça larg. Var.: iperbraquicefau.

iperbraquicefalia n.f. Conformacion craniana dei iperbraquicefals

iperbraquicefau, ala adj. e n. Iperbraquicefau.

ipercalcemia n.f. Presença d'una quantitat excessiva de calci dins lo sang. S'obsèrva au cors de l'iperparatiroidia e de l'ipervitaminòsi.

ipercalemia n.f. Aumentacion patologica dau taus de potassi dins lo sang.

ipercapnia n.f. Aumentacion patologica dau taus de gas carbonic dins lo sang.

ipercinesia n.f. Iperquinèsi.

ipercinetic, a adj. Que sofrisse d'ipercinesia. Var.: iperquinetic.

ipercloridria n.f. Excès d'acide cloridric dins lo suc gastric.

ipercloridric, a n. Persona que sofrisse d'ipercloridria.

ipercloruria n.f. Presença d'un excès de clòre dins l'urina.

ipercoagulabilitat n.f. Aumentacion de la coagulabilitat normala d'un liquide organic, essencialament dau sang.

ipercocolucha n.m. Forma de cocolucha caracterisada par de quintas de tuèis particulierament grèvi.

ipercolemia n.f. Aumentacion dei pigments biliaris dans le serum sanguin.

ipercolesterolemia n.f. (med.) Elevacion patologica dau taus de colesteròl sanguin, un dei factors principals de l'arterioscleròsi.

ipercolia n.f. Secrecion excessiva de la bila.

ipercompensacion n.f. Tota activitat compensatòria que la sieu intensitat despassa la tòca que si vòu rejónher.

ipercomplèxe, a adj. *Nombres ipercomplèxes*: Gropaments de nombres organisats de tau biais que li si poàscan introdure d'operacions que ménon de doi gropaments d'aqueu tipe à un autre d'una categoria conoissuda.

ipercorreccion n.f. (ling.) Fenomène que consistisse à tornar bastir d'un biais erroneu un mòt en li donant un element que si cretz desapareissut.

ipercorticisme n.m. Secrecion excessiva d'ormònas corticosurrenaliàn; ensèm dei trebolicis que provòca.

ipercrinia n.f. Aumentacion d'una secrecion endocrina e ensèm dei trebolicis que provòca.

ipercrinia n.f. Aumentacion pauc ò pron importanta d'una secrecion.

ipercritic, a adj. e n. Que critica m'una rigor exagerada.

ipercritica n.f. Critica menimosa exagerada.

ipercromatic, a adj. Que si colòra mé mai d'intensitat que normalament.

ipercròme, a adj. 1. Qu'es totplen colorat. 2. Qu'es caracterisat per l'ipercromia. Var.: ipercromic.

ipercromic, a adj. Ipercròme.

ipercromia n.f. 1. Tota aumentacion localisada ò estenduda de la pigmentacion normala de la pèu. 2. Elevacion de l'indèx colorimetric dau sang en-delà dei valors normalis.

ipercube n.m. Polièdre: *Li trenta-doi arestas d'un ipercube (...) bastit dins un espaci de quatre dimensions.*

ipercultivat, ada adj. Si di d'una persona qu'a una cultura immensa.

iperdelicadessa n.f. Excès de delicadessa.

iperdiabolic, a adj. Totplen diabolic.

iperdolichocefal(e), a adj. Qu'a la tèsta foarça lònca e estrecha.

iperdolicocefalia n.f. Estat de l'individú iperdolicocefale.

iperdorian, a adj. (mús.) *Mòde iperdorian*: Mòde qu'èra d'una quarta en sobre dau dorian.

iperdramatic, a adj. Foarça dramatic.

iperdulia n.f. (lit.) Culte rendut à la Verge (per opision au *culte de dulia*, rendut ai sants).

iperelliptic, a adj. (mat.) *Foncion iperelliptica*: Foncion formada per l'integrala que la sieu diferenciala contèn, sota un radical de segond gra, un polinòme de gra superior au quaten.

iperemessa n.f. Vomiduras contunhi.

iperemia n.f. (med.) Congestion.

iperemiat, ada adj. Qu'a subit une iperemia, una congestion.

iperemotivitat n.f. (psicol.) Disposicion à reagir excessivament ai eveniments dins lo camp emocional.

iperencefal(e) n.m. Nom de mostres qu'an l'encefale situat per la màger part en defoara de la boita cerebrala, e en dessobre dau crani.

iperencefalia n.f. Anomalia que caracteriza lu iperencefals.

ipereolian, a adj. (mús.) *Mòde ipereolian*: Mòde qu'èra d'una quarta en sobre de l'eolian.

iperepatia n.f. Iperfoncion epatica.

iperepinefria n.f. Ipercorticisme.

iperergia n.f. Iperallergia.

iperergic, a adj. Que si rapoarta à l'iperergia.

iperespaci n.m. Espaci de mai de tres dimensions.

iperespacial, a ad. Relatiu à l'iperespaci. Var.: iperespaciau.

iperespaciau, ala adj. Iperespacial.

iperestatic, a adj. Iperstatic.

iperestesia n.f. (neurol.) Exageracion de la sensibilitat, que tende à transformar li sensacions ordinari en sensacions doloroi.

- iperestructura** n.f. Iperstructura.
- iperexcitabilitat** n.f. 1. Estat de cen qu'es iperexcitable. 2. Qui reagisse d'un biais anormalament intense à una excitacion.
- iperextension** n.f. Extension forçada: *L'iperextension dei braç per feblesa dau muscle.*
- iperfagia** n.f. Fach de manjar tròup.
- iperfagic, a** adj. Que sofrisse d'iperfagia.
- iperfenomène** n.m. Fenomène par excellença.
- iperfiltracion** n.f. Metòde de filtracion foarça fina dins la quala la membrana de difusion retèn li saus e li macromoleculas tot en laissant filtrar l'aiga.
- iperfin, a** adj. Foarça fin. ◇ *Estructura iperfina:* Desseparament en regas foarça fini d'uni regas dei espèctres luminós.
- iperfisc, a** adj. Que despassa la fisica.
- iperfocal, a** adj. (opt.) *Distança interfocala* ò *iperfocala*, n.f.: Distança minimala dau subjècte à l'objectiu, à partir de la quala la netetat de l'imatge es garantida fins à l'infinít. Var.: **iperfocau.**
- iperfocala** n.f. Distança iperfocala.
- iperfocau, ala** adj. Iperfocal.
- iperfolliculina** n.f. (med.) Secrecion exagerada non contrabalançada per la progesteròna.
- iperfolliculinisme** n.m. (patol.) Ensèm dei trebolícis generats per l'iperfolliculina.
- iperfoncionament** n.m. (med.) Foncionament anormalament important.
- iperforia** n.f. Varietat d'eteroforia dins la quala un dei axes visuals clina à si portar au dessobre de l'autre.
- iperfosforemia** n.f. Elevacion dau taus de fosfòre dins lo sang.
- iperfreguença (-ència)** n.f. (telecom.) Freguença radioelectrica foarça elevada, superiora à 1000 Megahertz (1GHz): *Lo radar emete en iperfreguenças.*
- iperfrigian, a** adj. (mús.) *Mòde iperfrigian:* Mòde qu'èra d'una quarta en dessobre dau frigian.
- iperfuchsián, a** adj. *Foncion iperfuchsiána:* Foncion iperabeliana.
- ipergamia** n.f. Preferença acordada, dins d'unu gropes, ai maridatges mé d'individús d'estatut social mai elevat.
- ipergenèsi** n.f. Formacion en excès d'elements anatomicis. Pòu èstre normala (per exemple ipergenèsi d'elements muscularis au nivèu de la paret uterina pendent la gestacion) ò patologica (formacion dei tumors).
- ipergetic, a** adj. Qu'es relatiu à l'ipergenèsi.
- ipergenital, a** adj. Relatiu à un desvolopament excessiu dei caractèrs sexuals primaris e segondaris. Var.: **ipergenitau.**
- ipergenitalisme** n.m. Estat d'una persona que li sieu glàndolas genitais an una secrecion exagerada. Sin.: **ipergodanisme.**
- ipergenitau, ala** adj. Ipergenital.
- ipergeomètric, a** adj. Que despassa cen qu'es geomètric.
- iperglaçá** n.f. Element de blindatge transparent.
- iperglicèmia** n.f. Excès dau taus de glucòsa dins lo sang (La normala es de 1 g per litre).
- iperglicemiant, a** adj. Que provòca l'iperglicèmia.
- iperglicèstia** n.f. Acomolament de glucòsa dintre lu teissuts dei diabetics.
- iperglobulia** n.f. Augmentacion dau nombre dei globules roges contenguts dins lo sang ò dau sieu diamètre.
- ipergodanisme** n.m. Ipergenitalisme.
- ipergòl** n.m. (aeron., fis. nucl.) Combinason de propergòls que lo sieu alumatge s'efectua espontaneament.
- ipergolic, a** adj. (quim.) Se di dei combustibles per fusadas coma la combinason metanòl-aiga oxigenada.
- ipergolic, a** adj. (astronaut.) Si di d'un diergòl que lu sieus doi constituents s'enflàmbon au contacte un de l'autre.
- ipergonar** n.m. (nom depaüt) Au cínema, objectiu especial, que permete de comprimir l'imatge à la presa de vista; es la basa optica dau cinemascòpi.
- iperiastian, a** adj. Iperionian.
- ipericacea** n.f. *Ipericaceas:* Família de plantas dei fuèlhas glanduloï, dei flors jauni ò blanqui e dei fruchs en capsula ò en baia coma lo milapertús.
- iperian** n.m. *Iperians:* Sotòrdre de crustaceus anfipòdes de la tèsta gròssa e dei uèlhs grandàs.
- iperidròsi** n.f. Transpiracion anormalament abondoa.
- iperimìa** n.f. Exageracion dau tònus afectiu, m'una tendença sigue à la gaitat e à l'euforia, sigue à la depression e à l'ansia.
- iperimmunizacion (-izacion)** n.f. Inoculacion repetida d'una preparacion antigenica à un animau en vista de la produccion d'un sèrom foarça ric en anticòrs.
- iperinòsi** n.f. Aumentacion dau taus dau fibrinogène dins lo plasma.
- iperinsulinia** n.f. Iperinsulinisme.
- iperinsulinisme** n.m. Ensemble de simptòmas ligats à une secrecion exagerada d'insulina. Var.: **iperinsulinia.**
- iperionian, a** adj. (mús.) Mòde iperionian: Mòde qu'èra d'una quarta en dessobre de l'ionian. Sin.: **iperiastian.**
- iperita** n.f. Liquide onchós emplegat coma gas de combat (sulfure d'etile diclorat), sufocant e vesicant (Tèrme derivat de la vila d'Ypres en Belgica, dont fuguèt emplegat per lo primier còup en lo 1917).
- iperleucocitòsi** n.f. Elevacion anormala dau nombre dei leucocits. Sin.: **leucocitòsi.**
- iperlidian, a** adj. *Mòde iperlidian:* Mòde qu'èra d'una quarta en dessobre dau lidian.
- iperligam** n.m. En informatica, ligam associat à un element d'un document ipertèxto, que poncha vèrs un autre element textual ou multimèdia.
- iperlipèmia** n.f. Iperlipidemia.
- iperlipidemia** n.f. Aumentacion dau taus dei lipides contenguts dins lo sang, presença d'una quantitat excessiva de graissas dins lo sang. Var.: **iperlipèmia.**
- iperluciditat** n.f. Granda luciditat.

iper mèdia adj. e n.m. Si di d'una extension de l'ipertèxto à des donadas multimèdias.

iper menorrea n.f. Exageracion de l'escorremet menstrual.

iper mercat n.m. Ponch de venda non especialisat, de granda superficia (mai de 2500 m²), largament organisat en liure-servici totplen desvolopat, que dispaua de vastes assortiments, que practica una política de prèt bas e ofrisse de grands pargues d'estacionament.

iper metamorfòsi n.f. Forma de metamorfòsi que passa per un nombre mai grand d'estadis que la normala.

ipermeria n.f. Anomalia individuala dei èstres vius, que si manifèsta per un augment dau nombre d'elements identics, per ex. un èstre uman provedit de tretze vertèbras dorsali, una estela de mar me set banas, etc... Contr.: **ipomeria**.

iper mètre, a adj. Si di d'un vèrs que la sillaba finala non còmpta dins la mesura.

ipermetria n.f. (patol.) Mancança de mesura dei movements qu'escompàsson la sieu tòca, encara que la sieu endrechiera sigue boana.

ipermetric, a adj. Caractèr dau movement pertocat per l'ipermetria.

ipermetric, a adj. Si di dei varietats animala que la sieu talha es en dessobre de la mejana.

ipermetròpe, a adj. e n. Que sofrisse d'ipermetropia.

ipermetropia n.f. Anomalia de la vision deuguda abitualament à un defect de convergença dau cristallin e dins la quala l'imatge si forma en arrier de la retina; si corregisse mé de vèire convergents.

iperimimia n.f. Abús de gèsts e de movements mimics.

iperminucia n.f. Excès de minucia.

ipermixolidian, a adj. (mús.) *Mòde ipermixolidian*: Lo mai agut dei mòdes de la música grèga.

ipernesia n.f. 1. Rapèl simultaneu, que lo subjècte non contraròtla, de fachs de la vida passada, que non son vertadierament reconoissuts. 2. Remembrança extraordinària d'un passat viugut ò d'elements aquistats.

iper molecula n.f. Molecula que possedisse de proprietats d'associacion non previst dins li règlas de la ligason quimica.

ipernacionalista n. Persona que lu sieus sentiments nacionalistas son foarça virulents.

ipernacionalisme n.m. Sentiments nacionalistas foarça virulents.

ipernefròma n.m. (patol.) Sòrta de tumor dau ren.

ipernerviós, oa adj. Qu'es tròp sensible, excitable, e espec. pertocat de nevròsi, de psicòsi.

iperon n.m. (fis. nucl.) 1. Particula elementària de massa intermediària entre aquela dau nucleon e aquela dau deuton; es foarça instabla e lo sieu periòde es foarça cort. 2. Tota particula subatomica de massa superiora à n-aquela dau proton.

iperodon n.m. Varietat de mulard grandàs provedit d'una testassa emplida de graissa, denedaire brivent e sotaire requist, que si noirisse de tauts gigants dins li prefondors abissali.

iperonime n.m. (ling.) Tèrme que lo sieu sens enclau lo sens d'autres tèrmes, que son iponimes: *Mòble es l'iperonime de sèti, qu'es l'iperonime de cadiera*.

iperoperacion n.f. (mat.) Operacion dins una seguida d'operacion, que fa apareisse un ensèm de nombre creissants.

iperorganic, a adj. Superior à l'organisme, e d'una altra natura. Si di dins aqueu sens de l'esperit, considerat coma presentant de caractèrs irreductibles à-n-aqueu dau còrs.

iperorganisme n.m. Nom que d'unu sociològues dónon ai societats ò ai còrs socials, per marcar à l'encòup li sieu analogias e li sieu diferenças m'ai organismes biologics.

iperomia n.f. Sensibilitat olfactiva que supera la mejana en d'unu estats nevrotics.

iperosmotic, a adj. Si di d'un equilibri osmotic creat quora la concentracion dau mitan interior es mai elevada qu'aqueu dau mitan exterior. 2. Qu'a un poder osmotic anormalament elevat. 3. Que resulta d'una osmòsa totplen rapida, ò que la provòca.

iperostòsi n.f. Ipertrofia d'una ò de mai d'uni pèças de l'esquelèt.

iperparatiroidia n.f. Iperfoncionament de la glanda paratiroida. Var.: **iperparatiroidisme**.

iperparatiroidian, a adj. Que si rapoarta à l'iperparatiroidia.

iperparatiroidisme n.m. Iperparatiroidia.

iperparotidia n.f. Ipertrofia embé d'ipersecrecions dei glandolas parotidas.

iperpepsia n.f. Exageracion dau foncionament de la mucoa gastrica.

iperpeptic, a adj. Que si rapoarta à l'iperpepsia.

iperpigmentacion n.f. Aumentacion de la quantitat de pigment dins un teissut.

iperpituitarisme n.m. Accreissement patologic de l'activitat ormonala de l'anteïpofisi.

iperplan n.m. Sotespaci vectorial de dimension $n-1$ d'un espaci vectorial.

iperplasia n.f. (biol.) Desvolopament excessiu d'un teissut per multiplicacion dei sieu cellulas mé conservacion d'una arquitectura e d'una capacitat foncionala normala.

iperplasic, a adj. Relatiu à l'iperplasia.

iperplatirinian, a adj. Qu'a lo nas foarça larg.

iperpnea n.f. Accreissement exagerat de l'amplituda e dau ritme dei movements respiratòris.

iperpotença (-ència) n.f. Excès de potença: *L'iperpotença d'una multinacionala*.

iperpression n.f. Pression excessiva ò anormalament elevada. Sin.: **ipertension**.

iperproteccion n.f. Proteccion excessiva, espec. sollicituda ansioa de la part dei parents, que pòu provocar de trebolics psicologics dins l'individú protegit. Sin.: **iperparament**.

iperprotegir vt. (*iperprotegissi*) Protegir excessivament.

iperproteïnemia n.f. Aument anormal de proteïnas dins lo sang.

iperprotidemia n.m. Aument anormal de protides dins lo sang.

iperqueratòsi n.f. Iperplasia considerabla de la jaça cornada de l'epidèrma, que si rescoantra dins de nombroï afeccions cutanèi.

iperqueratosic, a adj. Qu'es relatiu à l'iperqueratòsi.

iperquimia n.f. L'iperquimia representa en realitat une desformacion scientistica de l'alquimia, que lo sieu caractèr esoteric es completament perdut de vista.

iperquinèsi n.f. (neurol.) Movements involontaris observats dins d'uni afeccions dau sistema nerviós central. Var.: **ipercinesia, iperquinesia.**

iperquinesia n.f. Iperquinèsi.

iperquinetic, a adj. Relatiu à l'iperquinèsi. Var.: **ipercinetic.**

iperracionalisacion n.f. Racionalisacion excessiva.

iperrealisme n.m. Denominacion d'une pintura internacionala, d'origina americana, que representa lo monde exterior m'un realisme tot fotografic.

iperrealista adj. e n. Qu'apartèn à l'iperrealisme ò li si restaca.

iperreflectivitat n.f. Reflèxes exagerats.

iperromantic, a adj. Excessivament romantic.

ipersciença (-éncia) n.f. Sciença considerada coma generala, que doncas engloba una altra sciença reducha au reng de part.

iperscientific, a adj. Relatiu à una ipersciença.

ipersecrecion n.f. Secreccion excessiva.

ipersensibilisacion (izacion) n.f. Tractament qu'a per estigança d'acréisser la sensibilitat d'una jaça fotosensibla.

ipersensibilitat n.f. Excès de sensibilitat. Var.: ipersensibletat.

ipersensible, a adj. Que manifèsta d'ipersensibilitat.

ipersensibletat n.f. Ipersensibilitat.

ipersexual, a adj. e n. Si di d'una persona que la sieu sexualitat es excessiva, que lu sieus besonhs sexuals son desreglats. Var.: **ipersexuau.**

ipersexuau, ala adj. e n. Ipersexual.

ipersfèra n.f. Generalisacion de l'esfèra à un espaci euclidian quau que sigue.

ipersferic, a adj. Relatiu à una ipersfèra.

ipersialia n.f. Aument anormal dau flus salivari.

ipersomnia n.f. Besonh exagerat de durmir.

ipersomniac, a adj. e n. Que sofrisse d'ipersomnia.

ipersonic, a adj. *Celeritat ipersonica*: Celeritat que correspoande à un nombre de Mach egal ò superior à 5.

ipersonoritat n.f. Sonoritat excessiva, au cors d'un examèn clinic.

iperspasmodic, a adj. Que s'acompanha de contraccions intensi.

ipersplenia n.f. Aumentacion de la foncion fisiologica de la ratèla. Var.: **ipersplenisme.**

ipersplenisme n.m. Ipersplenia.

iperstatic, a adj. Var.: **iperestatic.**

iperstène n.m. Metasilicat de fèrre e de magnèsi.

iperstenia n.f. Foncionament exagerat d'unu teissuts ò organes.

iperstenic, a adj. Relatiu à l'iperstenia.

iperstructura n.f. (mat.) Tota estructura algebrica que contèn una iperoperacion. Var.: **iperestructura.**

ipersublime, a adj. Foarça sublime.

ipersusfàcia n.f. (geom.) Generalisacion en dimension superiora, dei corbas en dimension doi ò dei susfàcias en dimension tres.

ipersustentacion n.f. Accreissement momentaneu de la portança naturala d'una ala d'avion.

ipersustentator adj. m. e n.m. (aeron.) Qu'accreisse la portança dei alas d'un avion.

ipertelia n.f. Desenvolopament exagerat d'unu organes, que finisson per pilhar troup de plaça ò per devenir nocius (defensas de mamot, boascs d'unu cervidats, etc.).

ipertelic, a adj. Que sofrisse d'ipertelia.

ipertendut, uda adj. e n. Que sofrisse d'ipertension.

ipertension n.f. (patol.) Aumentacion anormala de la pression ò dedintre d'una cavitat ò d'un vaisseau: *Ipertension arteriala*. Sin.: **iperpression**. ◇ *Ipertension intracraniana*: Aumentacion de la pression intracraniana dau liquide cefaloraquidian.

ipertensiu, iva adj. Relatiu à l'ipertension.

ipertensor adj. m. Que provòca una ipertension.

ipertermia n.f. (patol.) Elevacion de la temperatura dau còrs en dessobre de la normala. Sin.: **fèbre.**

ipertèxto n.m. Document ò ensèm de documents que contènon d'unitats d'informacions ligadi entre eli per d'iperligams. Aqueu sistema permete à l'usancier d'anar directament à l'unitat que l'interessa, coma vòu, d'un biais non linari.

ipertimia n.f. Fach d'aver una sensacion extrèma de benèstre e d'intrar dins un estat euforic. Trebolici bipolar qu'accreisse l'energia e l'umor afectiva, fins à botar au limit de l'exuberança.

ipertimic, a n. Persona que sofrisse d'ipertimia.

ipertimisacion (-izacion) n.f. Ensèm dei simptoms toxics dus à una activitat exagerada dau timus, qu'expliqueria d'unu cas de moart subita dei tetareus.

ipertiroidia n.f. Exageracion de la secrecion de la glanda tiroïda, sovent acompanhada d'una ipertrofia d'aquesl organe, coma si pòu observar, espec., dins la malautia de Basedow. Var.: **ipertiroidisme.**

ipertiroidisme n.m. Ipertiroidia.

ipertonìa n.f. Foarta tonicitat. Sin.: **ipertonicitat.**

ipertonicitat n.f. Ipertonia.

ipertoxic, a adj. Qu'es totplen toxic.

ipertrempa n.f. (fis. quim.) Refreïament d'una substança d'un biais pron rapide per que non subisse de transformacion au cors dau procèssus.

ipertrempat, ada adj. *Acier ipertrempat*: Si di d'un acier qu'a subit una trempa m'un refreïament foarça rapide.

ipertricòsi n.f. Desenvolopament anormal dei pels dins una region dicha glabra e que presenta en principi solament de pels de peluc.

ipertrofia n.f. (patol.) Aumentacion de volume d'un teissut, d'un organe, deuguda à un desenvolopament

excessiu de la talha dei sieus constituents. Contr.: **atrofia**. 2. (fig.) Desvolopament excessiu, exagerat: *Ipertrofia de la sensibilitat*.

ipertrofiar vt. (*ipertròfi*, classic *ipertròfi*) Produure l'ipertrofia de (un teissut, un organe). Contr.: **atrofiar**. ♦ **s'ipertrofiar** v.pr. 1. Aumentar de volume per ipertrofia. 2. Si desvolopar excessivament: *Aquela administracion s'es ipertrofiada*.

ipertrofiat, ada adj. Pertocat d'ipertrofia. Contr.: **atrofiat**.

ipertrofic, a adj. (patol.) Qu'a lu caractèrs de l'ipertrofia, que presenta una ipertrofia.

iperurbanisme n.m. Accomodacion au parlar de la vila per aplicacion abusiva d'una règla de correspondença; adaptacion d'una forma dialectala ò regionala au parlar de la vila.

iperuremia n.f. Presença d'un excès d'urea dins lo sang.

iperurèsi n.f. Aument anormal de la secrecion urinària.

iperuricemia n.f. Presença d'un excès d'acide uric dins lo sang, observada particulierament dins la gota.

iperventilacion n.f. (med.) *Iperventilacion provocada*: Aument dei escambis respiratòris, provocat per l'anestesista dins una tòca terapeutica en lo debanament d'uni intervencions cirurgicali.

ipervitaminat, ada adj. Que contèn totplen de vitaminas: *Un regime ipervitaminat*.

ipervitaminòsi n.f. (patol.) Excès d'una vitamina ò de vitaminas dins l'organisme; lu trebolis qu'aquel excès provòca.

ipestesia n.f. Diminucion de la sensibilitat. Var.: ipoestesia.

ipètre, a adj. Que non es provedit d'una teulada sus l'ensèm de la sieu susfàcia: *Temple ipètre*. ♦ n.m. 1. Temple ipètre. 2. Impòsta cleada que sobremontava la poarta d'intrada dei temples romans.

ipic, a adj. Relatiu ai cavaus, à l'ipisme.

ipisme n.m. Ensèm dei activitats esportivi practicadi à cavau.

ipna n.f. (bot.) Mofa foarça comuna.

ipnagogic, a adj. Que pertòca l'endormiment, lo periòde just avant lo soam: *Imatges ipnagogics*.

ipnal n.m. (farm.) Autre nom dau tricloracetil-dimetilfenil pirazolòne, que s'emplega per tractar d'unu cas d'ipertension. Var.: **ipnau**.

ipnau n.m. Ipnal.

ipniatre, a n. Somnambule que, dins lo soam magnetic, prescriu des remèdis à-n-eu-meme ò ai autres.

ipniatria n.f. Tractament dei malautias per un ipniatre.

ipnoblepsia n.f. Somnambulisme pretendudament lucide.

ipnogène, a adj. Que facilita ò provòca lo soam.

ipnografia n.f. Descripcion dau soam.

ipnoïde, a adj. (psiquiatria) *Estat ipnoïde*: Estat caracterisat per l'enfosquiment de la consciença, la diminucion dei percepcions, lo laissar anar dei procèsus intellectuals e dei contenguts de pensada.

ipnologia n.f. Branca de la fisiologia que pertòca lo soam.

ipnopompic, a adj. Que pertòca lo revèlh incomplet que vèn après lo soam.

ipnòsi n.f. 1. Estat de soam artificial provocat per suggestion. 2. Tecnica de suggestion pròpria à provocar aquel estat; utilizacion d'aquesta tecnica (espec. dins una tòca terapeutica).

ipnotic, a adj. Relatiu à l'ipnòsi, à l'ipnotisme. ♦ adj. e n.m. Si di de medicaments que provòcon lo soam. Sin.: **sedatiu**.

ipnotisaire (-izaire), airtz n. Persona qu'ipnotisa.

ipnotisar (-izar) vt. 1. Sotametre à l'ipnòsi. 2. S'impauar à l'esperit de quauqu'un; obsedir, obnubilar. ♦ **s'ipnotisar** v.pr. Èstre obnubilat, fascinat per quauqua ren.

ipnotisme n.m. Ensèm dei tecnicas que perméton de provocar l'ipnòsi.

ipo- Element tirat dau grèc, que significa «sota», «en sota», emplegat dins la construccion d'un grand nombre de mòts, sobretot dins lo camp scientific e en part. en medecina, per indicar una intensitat ò una qualitat inferiori à la normala, une insufisança, una diminucion ò l'inferioritat.

ipoabissal, a adj. Relatiu à de profundors importants dei oceans.

ipoacusia n.f. Diminucion de l'acuita auditiva.

ipoacusic, a adj. e n. Que sofrisse d'ipoacusia.

ipoalgesia n.f. Diminucion de la sensibilitat à la dolor.

ipoallegic, a adj. Que lo sieu indici allergisant est bas.

ipoandrisme n.m. Infantilisme masculin.

ipoanestesia n.f. Anestesia generala entirant lo soam.

ipoazotita n.f. Sau de l'acide ipazotòs.

ipoazotós, oa adj. Si di d'un acide oxigenat de l'azòt, de formula H₂N₂O₂.

ipoazoturia n.f. Presença d'una quantitat anormalament bassa de substanças azotadi dins l'urina.

ipobòr n.m. Sòrta de nieron foarça nosible de la figuiera.

ipobromit n.m. Nom generic dei saus que contènon lo radical BrO, e conoissut solament en solucion. Es un desinfectant e un oxidant que l'ipoclorit de sòdi remplaça d'un biais mens car.

ipobromós adj. m. Determina l'acide HBrO, identic à l'acide iperclorós.

ipocalcemia n.m. Diminucion du taus de calci dins lo sang.

ipocaliemia n.f. Diminucion dau taus dau potassi sanguin en-dessota dei limits normals.

ipocaloric, a adj. Si di d'un regime alimentari paure en calorias.

ipocamp n.m. 1. Peis marin que la sieu tèsta, orizontala e que fa pensar à la tèsta d'un cavau, si prolonga per un còrs vertical que s'acaba m'una coa prensila (Lòng de 15 cm, lo mascle es provedit d'una pòcha incubatritz. 2. (anat.) Cinquena circonvolucion temporalala situada à la faça inferiora dau lòbe temporal

dau cervèu. 3. (mit.) Animau fabulós de la mitologia grèga, mièg cavau, mièg òme.

ipocapnia n.f. Diminucion dau taus de l'anidride carbonic dins lo sang.

ipocarpogot, ada adj. Que lu sieus fruchs e li sieu granas madúron sota tèrra.

ipocastanacea n.f. *Ipodcastanaceas*: Família d'aubres e d'arbustes, coma lo marronier d'Índia.

ipocauste n.m. (Antiquitat romana) Sistema d'escaufatge mé d'ària cauda installat dins lo soal e lo sotasol d'uni construccions romani (espec. lu tèrres).

ipocefal(e) n.m. 1. Dins l'Antiquitat, tela engipada pi pinta. 2. Disc plat en cartapista, en teula ò en aram que lu Egipcians plaçàvon sota la tèsta dei sieu momias.

ipocentaure n.m. (mit.) Mostre mièg òme, mièg cavau.

ipocentre n.m. (geofis.) Ponch soterran dont si supaua qu'un seisme es naissut. (La projeccion de l'ipocentre à la susfàcia es l'epicentre).

ipocicloïda n.f. Corba generada per un ponch d'un cercle que rotla sensa esquilhar, au dedintre d'un cercle fixe.

ipocicloïdal, a adj. 1. Qu'a la forma d'un ipocicloïde. 2. Si di d'un engranatge dins lo quau lo pinhon vira au dedintre de la ròda. Var.: **ipocicloïdau**.

ipocicloïdau, ala adj. Ipoicicloïdal.

ipocloremia n.f. Diminucion dau taus dei clorures dins lo sang, observada en particular en cas de vomidura abundós e de diarreas

ipocloric, a adj. Si di d'un acide, en realitat lo bioxide de clòre ClO₂.

ipocloridria n.f. Baïssa dau taus de l'acide cloridric dins lo suc gastric.

ipoclorit n.m. Sau ò estèr de l'acide ipoclorós.

ipocloritat, ada adj. Que contèn d'ipoclorit.

ipoclorós adj. m. (quim.) Si di de l'anidride Cl₂O e de l'acide HClO.

ipocloruria n.f. Presença de quantitats anormalament pichini de clorures dins l'urina.

ipocoagulabilitat n.f. Diminucion de la coagulabilitat d'un liquide organic, essencialament dau sang.

ipocolesterolemia n.f. Diminucion de la quantitat de colesteròl en circulacion dins lo sang (en sota de 1,50 g per litre de sèrom).

ipocolesterolemiant, a adj. Que tende à far baïssar lo taus de colesteròl sanguin.

ipocòndri n.m. (anat.) Caduna dei parts laterali de la region superiora de l'abdomèn.

ipocondria n.f. Estat d'ansia permanenta, patologica, que pertòca la santat, l'estat e lo foncionament dei pròpris organes.

ipocondriac, a adj. e n. Si di d'una persona que sofrisse d'ipocondria.

ipocoristic, a adj. e n.m. (ling.) Qu'exprimisse una intencion afectuoa.

ipocotilat, da adj. (bot.) *Axe ipocotilat*: Part dau tronquillon d'una plantula situada au dessobre de l'insercion dei cotiledòns.

ipocràs n.m. Bevenda facha mé de vin dins lo quau an infusat de canèla, de vanilha e de giròfla, mé de sucre.

ipocraterimòrfe, a adj. En parlant de la coròlla, en forma de copa, dau tube lòng, m'un limbe alongat, pauc ò pron perpendiculari au tube.

ipocratic, a adj. 1. Qu'es deugut ò atribuit à Ipocrat. 2. Basat sobre la doctrina d'ipocrat. 3. (pej.) Que caracteriza Ipocrat ò un mètge quau que sigue. 4. (patol.) *Dets ipocratics, onglas ipocratics*: Pertocats d'ipocratism. ◇ *Faça ipocratica, faciès ipocratic*: Expression caracteristica de la cara d'un moribond.

ipocratisme n.m. 1. Doctrina, metòde d'Ipocrat, que consistisse essencialament à observar l'evolucion naturala dei malautias e à agir dins lo sens de la natura. 2. (patol.) Desformacion dei dets e dei onglas que presènton un enlargiment, una incurvacion dei extremitats, consecutivament à d'uni afeccions pulmonari, cardiovasculari, etc.

ipocrinia n.f. Estat provocat per la diminucion de la secrecion endocrina d'una glanda ò d'uni glandas.

ipocrisia n.f. 1. Defaut qu'una persona a e que consistisse à escondre la pròpria personalitat e à afectar de sentiments, d'opinions e de vertuts que non a. 2. Caractèr de cen qu'es ipocrita. Sin.: **faussetat**.

ipocrita adj. e n. Que manifèsta d'ipocrisia; que presenta lu caractèrs de l'ipocrisia. Sin.: **fausson, cacholeta**.

ipocritament adv. D'un biais ipocrita. Sin.: **fausament**.

ipocritic, a adj. Relatiu à un tipe de música acompanhada de gèsts.

ipocromatic, a adj. Que possedisce mens de pigment que normalament; que contèn gaire de cromatina (en parlant d'un nucleu).

ipocròme, a adj. Si di de l'anemia caracterisada per la diminucion de la tenor dei eritrocits en emoglobina. Var.: **ipocromic**.

ipocromia n.f. Diminucion de la coloracion normala d'un teïssut ò d'un organe, de la pigmentacion cutanea, ò diminucion anormala de la tenor en emoglobina dei eritrocits.

ipocromic, a adj. Ipoicròme.

ipodactil(e) n.m. Part inferiora de cada det de la pata d'un auceu.

ipodèrma n.m. 1. (anat.) Part profunda de la pèu, sota dau dèrma, rica en teïssut adipós. 2. (zool.) Mosca espessa e veluda que la sieu larva (lo *varon*) viu sota la pèu d'unu romegaires, provocant l'ipodermòsi.

ipodèrme, a adj. Ipodermic.

ipodermia n.f. Ensèm dei operacions que consistisson à entraucar de medicaments sota la pèu au mejan d'una seringua e d'una agulha.

ipodermic, a adj. Relatiu à l'ipodèrma, au teïssut sotacutaneu. Var.: **ipodèrme**.

ipodermòsi n.f. Afeccion causada per la mosca ipodèrma.

ipodorian n.m. (mús.) *Mòde ipodorian*: Qu'es d'una quarta en-dessota dau mòde dorian.

ipodròme n.m. 1. Camp de corsas. 2. (Antiquitat) Luèc adobat per li corsas de cavaus ò de carris.

ipoecolian n.m. (mús.) *Mòde ipoecolian*: Qu'es d'una quarta en-dessota dau mòde eolian.

ipoepinefria n.f. Insufisença dau foncionament dei glandas surrenali.

ipoestesia n.f. Ipestesia.

ipoexcitabilitat n.f. Estat de cen qu'es ipoexcitable, d'una persona ipoexcitabla.

ipoexcitable, a adj. Que reagisse d'un biais anormalament feble à una excitacion.

ipofagia n.f. Fach de manjar de carn de cavau.

ipofagic, a adj. Que manja de carn de cavau.

ipofague, aga adj. e n. Que manja de carn de cavau.

ipofaringe n.f. (anat.) Organe linguifòrme situat dins la boca e que forma lo bòrd inferior de la faringe sus lo bas de la cavitat bucala e que poarta la dubertura dau condech salivari comun.

ipofisari, ària adj. De l'ipofisi.

ipofisectomia n.f. (cir.) Ablacion cirurgicala de l'ipofisi.

ipofisi n.f. (anat.) Glanda endocrina situada sota l'encefale e que secrèta d'ormònas nombroï, en particulier l'ormòna de creissença, d'estimulinas qu'agisson sobre d'autri glandas endocrini, una ormòna que frena la secrecion urinària e una altra que fa si contractar lu muscels liscs.

ipofolliculinia n.f. Insufisença de la secrecion intèrna d'ormònas estrogèni, que si manifèsta clinicament per l'amenorrea ò per l'irregularitat dei règlas.

ipofoncion n.f. Diminucion de l'activitat d'un organe.

ipofoncionament n.m. Foncionament anormalament reduch.

ipofosfat n.m. Sau de l'acide ipofosforic.

ipofosfatemia n.f. Diminucion de la quantitat dei fosfats contenguts dins lo sang.

ipofosfaturia n.f. Eliminacion diminuida dei fosfats urinari. Es foarça importanta dins l'ipoparatiroidia.

ipofosfit n.m. Sau de l'acide ipofosforós, de formula MPO_2H_2 .

ipofosforemia n.f. Diminution du taux du fosfore dans le sang, particulièrement sous sa forme inorganica.

ipofosforic, a adj. Si di de l'acide solide de formula $H_4P_2O_6$, produch per una oxidacion lenta dau fosfòr expausat à l'ària.

ipofosforós, oa adj. Si di de l'acide solide, de formula H_3PO_2 ò $H(PO_2H_2)$.

ipogastri n.m. (anat.) Part inferiora de l'abdomèn.

ipogastric, a adj. Relatiu à l'ipogastre.

ipogène, a adj. Si di d'una ròca formada dins li grandi fondors.

ipogenital, a adj. Varietat dau biotipe alongat astenique de Pende, caracterisat per un esquelèt e una musculadura greules, un desvolopament insufisent dei caractèrs sexuals primaris e secundaris, l'ipotonia nervioa. Var.: **ipogenitau**.

ipogenitalisme n.m. Estat d'una persona que li sieu glàndolas genitais an una secrecion insufisent. Sin.:

ipogonadisme.

ipogenitau, ala adj. Ipogenital.

ipogeu, ea adj. Que si desvolopa sota tèrra.

ipogeu n.m. (arqueol.) 1. Excavacion cavada per la man de l'òme; construccion sota tèrra. 2. Tombeu soterran.

ipogine, a adj. Si di d'un organe floral qu'es inserit sota l'ovari.

ipoginia n.f. Insercion (d'un organe floral) sota l'ovari.

ipoglandular(i), a (-ària) adj. Caracterisat per una insufisença de secrecion glandulària.

ipoglicoraquia n.f. Diminucion dau taus de glucòsa dins lo liquide cefaloraquidian.

ipoglicemia n.f.

ipoglobulia n.f. Anemia globulària.

ipoglobulinemia n.f. Tenor anormalament bassa dau serom sanguin en globulinas.

ipoglòssa adj. (anat.) Sublingual. ◆ n.m. Nèrvi sublingual.

ipogonadisme n.m. Ipogenitalisme.

ipogrife n.m. Animau fabulós, mièg cavau, mièg grifon, dei romans medievals.

ipoïde, a adj. (mecan.) *Engranatge ipoïde*: Cobla d'engranatges dei dents en espirala, que lu sieus cònes d'origina non an de som comun.

ipoleucocitòsi n.f. Diminucion dau nombre de globules blancs dau sang. Sin.: **leucopenia**.

ipolidian, a adj. Mòde ipolidian: Qu'es d'una quarta en dessota dau ton lidian.

ipolimnic, a adj. (geofis.) Qu'es relatiu à l'ipolimnion.

ipolimnion n.m. (geofis.) Part inferiora d'un lac, en dessota de la jaça de saut termic, à temperatura totjorn bassa.

ipolipemia n.f. Diminucion dau taus dei lipides contenguts dins lo sang. Var.: **ipolipidemia**.

ipolipidemia n.f. Ipolipemia.

ipologia n.f. Sciènça, estudi dau cavau.

ipologia n.f. Alteracion de la paraula qu'entrava de prononciar de mòts de mai d'una ò doi sillabas.

ipoluteïnia n.f. Insufisença de secrecion de luteïna (progesteròna) per l'ovari.

ipomania n.f. Estat d'excitacion passadís ò abitual que rapèla, sota una forma atenuada, lu grands trachs de l'excitacion maniaca. Sin.: **mania subaguda, exaltacion**.

ipomaniac, a adj. e n. Que relèva de l'ipomania.

ipomeria n.f. Anomalia que si manifèsta dins lo demeniment dau nombre d'elements semblables, per ex. de mamifèrs que possedisson solament sièis vertèbras cervicali. Contr.: **ipermeria**.

ipometabolisme n.m. Metabolisme reduch.

ipometria n.f. Insufisença de la vision d'objèctes alunhats.

ipomobil(e), a adj. Si di d'un veïcul tractat per de cavaus.

iponeurian, a adj. Animau que la sieu cadena nervioa es situada ventralament: La màger part dei invertebrats son iponeurians. Sin.: **protostomian**. Contr.: **epineurian**.

iponeuston n.m. (oceanogr.) Ensèm dei organismes que vívon dins la part inferiora de la jaça superficiala d'aiga de mar constituïda per l'interfàcia ària-aiga.

iponeustonic, a adj. Qualifica l'ensèm dei organismes que vívon dins la jaça situada sota l'interfàcia ària-aiga.

iponime n.m. (ling.) Tèrme que lo sieu sens es enclaus dins lo sens d'un autre qu'es dich *iperonime*: Ponchut *es un iponime* de barca.

iponoïde, a adj. *Estat iponoïde*: Estat intermediari entre la velha e lo soam caracterisat per una atenuacion de l'intensitat dei percepcions, un aflaquiment dei procèsus intellectuals e un enfosquiment de la consciència.

iponomeuta n.m. Parpalhòla de nuèch d'un vintenau de milimètres d'envergadura, dai alas anteriori blanqui ponchadi de negre e dai alas posteriori grisi e franjadi, que la sieu toara, dicha *toara filoa*, nose totplen au pomier e a la periera, qu'envolopa au mejan de fieus sedós.

ipoosmia n.f. Diminucion de l'olfaccion. Var.: **iposmia**.

ipoosmotic, a adj. (fis.) Si di d'un equilibri osmotic creat quora la concentracion dau mitan interior non es tant elevada coma aquela dau mitan exterior. Var.: **iposmotic**.

ipoovaria n.f. Activitat endocriniana insufisenta de l'ovari. Var.: **ipovaria**.

ipoparatiroidia n.f. Sindròme que resulta de l'absença dins l'organisme d'ormòna paratiroidiana, mai frequent per la frema que cò per l'òme.

ipoparatiroidian, a adj. Relatiu à l'ipoparatiroidia.

ipopepsia n.f. Diminucion de la secrecion d'acide cloridric dins l'estòmegue.

ipopermeabilitat n.f. Feblessa de la permeabilitat renala.

ipopetalia n.f. Disposicion florala dins la quala la coròlla es ipogina (lo receptacle es alora convèxe).

ipopigmentacion n.f. Feblessa de la pigmentacion de la pèu.

ipopion n.m. Aspostemidura de la corba interiora de l'uèlh.

ipopituitarisme n.m. Insufisença foncionala de l'ipofisi.

ipoplasia n.f. Diminucion de volume d'un organe, en seguida d'una insufisença numerica dei cellulas que lo constituïsson. Var.: **ipoplastia**.

ipoplastic, a adj. Relatiu à l'ipoplasia. Var.: **ipoplastic**.

ipoplastia n.f. Ipoplasia.

ipoplastic, a adj. Ipoplastic.

ipopotame n.m. 1. Mamifèr porcin que viu dins lu fluvís africans que que si noïrisse d'èrbas fresqui. 2. (fam.) Persona foarça gròssa.

ipopression n.f. Ipotension.

ipoprotrombinemia n.f. Demeniment dau taus de protrombina dins lo sang, que pòu provocar d'emorragias.

ipoproteïnemia n.f. Diminucion dau taus dei proteïnas dins le serom sanguin.

ipouquilia n.f. Diminucion de la secrecion gastrica.

iporeïc, a adj. (geol.) Qualifica lo mitan biologic particulier constituït per li aigas qu'emplisson lu intersticis dau sediment sobre lo quau circúlon li aigas correnti.

iporquema n.m. (lit. gr.) Cant coral en l'onor d'Apollon e d'Artèmis.

iposecrecion n.f. Diminucion d'una secrecion glandulària.

iposexual, a adj. D'una sexualitat demenida ò inexistenta. Var.: **iposexuau**.

iposexuau, ala adj. Iposexual.

ipofixia n.f. Insufisença circulatòria caracterisada per una diminucion dau dèbit arterial m'un pols pichin, d'ipotension, un refreïament dei extremitats e una stasa venoa restacada à una aumentacion de la viscositat sanguina.

iposistolia n.f. 1. Diminucion de la foarça de la sistòla. 2. Fasa de descompensacion cardiaca que precedisse l'asistolia.

iposmotic, a adj. Ipoosmotic.

iposmia n.f. Ipoosmia.

iposodat, ada adj. (med.) Paure en sau.

iposomnia n.f. Niveu moderat d'insomnia.

ipospade adj. e n.m. Pertocat per l'ipospadiàs.

ipospadiàs n.m. Mauformacion dei vias urinari de l'òme que provòca une dubertura de l'urètra sus la part inferiora dau bícol.

ipostaminat, ada adj. Que li sieu estaminas s'inserisson sota l'ovari.

ipostaminia n.f. Estat d'una plantas quora li estaminas son ipogini.

ipostasi n.f. (teol.) Caduna dei tres personas divini consideradi coma substancialament distincti.

ipostasi n.f. (med.) Amolonament dau sang dins lu capillaris.

ipostasiar vt. (*ipostasi*, classic *ipostàsii*) 1. (teol.) Redurre (quauqua ren) à l'estat d'ipostasi. 2. (fig.) Considerar à toart coma una realitat absoluta: *Ipostasiar una esperança*.

ipostatic, a adj. (teol.) *Union ipostatica*: Union en una ipostasi soleta dei doi naturas, divina e umana, de Jèsus Crist.

ipostenia n.f. (med.) Estat d'anequeliment.

ipostenic, a adj. (med.) Qu'es relatiu à l'ipostenia. ◆ n. Persona que sofrisse d'ipostenia.

ipostil(e), a adj. (arquít.) Que lo sieu plafond es sostengut au mejan de colomnas.

ipostòma n.m. Porcion de la tèsta dei insèctes, que si situa en dessota de la labra inferiora.

iposulfat n.m. (quim.) Sau producha per la combinason de l'acide iposulfuric m'una basa.

iposulfit n.m. Sau de l'acide iposulfurós. Sin.: **tiosulfat**.

ipotalame n.m. Region dau diencefale situada à la basa dau cervèu e dont si tròvon diferents centres regulators dei grandi foncions (fam, set, activitat sexuala, soam, termoragulacion).

ipotalamic, a adj. Relatiu à l'ipotalame.

ipotalassic, a adj. Que si tròva sota l'aiga marina: *Navigacion ipotalassica, depaus de calcari ipotalassic.*

ipotaxi n.f. Figura d'estile que consistisse en una abundança inabituala dei ligams de subordinacion dins una frasa ò dins de frasas consecutivi.

ipoteca n.f. 1. (dr.) Drech que grèva un ben immobilier au profièch d'un creancier per garantir lo pagament de la creança. 2. (fig.) Obstacle qu'empacha lo compliment de quauqua ren: *La sieu malautia es una ipoteca sobre la sieu carriera.* 3. *Pilhar una ipoteca sobre l'avenir.* Dispauar d'una caua denant de la possedir.

ipotecable, a adj. Que pòu èstre ipotecat.

ipotecar vt. 1. Grevar (un ben) d'una ipoteca per garantir una creança. 2. (fig.) Engatjar, ligar per quauqua ren que vendrà una dificultat: *Ipotecar l'avenir.*

ipotecari, ària adj. Relatiu à l'ipoteca; garantit per una ipoteca.

ipotecariament adv. Per ipoteca.

ipotecat, ada adj. Qu'es l'objècte d'una ipoteca.

ipotendut, da adj. e n. Que patisse d'ipotension.

ipotension n.f. Tension arteriala inferiora à la normala. Sin.: **ipopression**.

ipotensor adj. m. e n.m. Si di d'un medicament que fa baissat la tension arteriala.

ipotensiu, iva adj. Relatiu à l'ipotension. ◆ n.m. Medicament que fa baissat la tension.

ipotenusa n.f. (mat.) Costat opauat à l'angle drech d'un triangle rectangle.

ipotermal, a adj. (geol.) Qualifica una aiga que la sieu temperatura es compresa entre 20 e 34°C.

ipotermia n.f. Abaïssament de la temperatura dau còrs en dessota de la normala.

ipotèsi n.f. 1. (log.) Proposicion à partir de la quala si rasona per trovar la solucion d'un problema, per demostrar un teorema. ◇ (espec.) Proposicion que resulta d'una observacion e qu'es sotamessa au contraròtle de l'experiença ò que si verifica per deduccion. 2. Suposicion destinada à explicar ò à prevèire de fachs. ◇ *En tota ipotèsi:* En toi lu cas.

ipotetic, a adj. 1. (log.) Fondat sobre una ipotèsi. 2. Dubitós, incèrt.

ipoteticament adv. Per ipotèsi.

ipoteticodeductiu, iva adj. (log.) 1. SI di d'un rasonament dins lo quau d'unu principis son considerats coma vèrs e assegurats e d'autres coma purament ipotetics e verificables a posteriori. 2. Si di d'un sistema axiomatisat e formalisat.

ipotimia n.f. Diminucion anormala dau tònus afectiu. Es un dei simptoms principaus de l'esquizofrenia.

ipotireòsi n.f. Ipotiroïdia.

ipotiroïdia n.f. (med.) Insufusença ò absença de secrecion tiroïdiana.

ipotonia n.f. 1. (bioquim.) Estat d'una solucion ipotonica. 2. Diminucion de la tonicitat musculària.

ipotonic, a adj. 1. (bioquim.) Si di d'una solucion salina que la sieu concentracion molèculària es inferiora à-n-aquela dau plasma sanguin. 2. (med.) Que presenta una ipotonia, en parlant d'un organe.

ipotrepisia n.f. Estat de desnutricion dau jove niston, caracterisat per la disparicion incompleta dau teïssut adipós.

ipotrofia n.f. Desvolopament insufisent d'un organe ò dau tot dau còrs. Contr.: **ipertrofia, atrofia**.

ipotrofic, a adj. Qui pertòca l'ipotrofia.

ipoventilacion n.f. Intrada en quantitat insufisenta d'aria dins lu paumons.

ipovitaminòsi n.f. Ensèm dei trebolicis provocats per una carença d'una vitamina ò d'uni vitaminas.

ipoxantina n.f. Basa purica C₅H₄N₄O gaire solubla dins l'aiga, solubla dins lu alcòls e lu acides minerals, isolada per lo premier còup de la ratèla.

ipoxemia n.f. Ipoxia.

ipoxia n.f. Diminucion de la tenor dau sang en oxigène. Sin.: **ipoxemia**.

ippon n.m. Ponch decisiu dins lu arts marciaus.

ipso facto loc. adv. latina Automaticament, obligatòriament.

ippsilon n.m. e n.f. Vintena letra de l'alfabet grèc.

ipsografia n.f. Descripcion dau releu dau soal.

ipsografic, a adj. Que representa lo releu dau soal.

ipsograma n.m. (electricitat) Diagrama que moastra li variacions d'intensitat dau corrent.

ipsomètre n.m. Instrument emplegat per la mesura de l'altituda à partir de l'observacion de la temperatura d'ebullicion de l'aiga ò d'un autre liquide, que diminueisse mé la pression e doncas l'altituda.

ipsometria n.f. Representacion sus una mapa, per lo biais dei corbas de niveus, dei altitudas d'una region.

ipsometric, a adj. Relatiu à l'ipsometria.

ipuric, a adj. *Acide ipuric:* Molecula que deriva dei acides aminats e mai exactament de la glicina e de l'acide benzoïc que la sieu sintetisacion si fa au nivèu dau fetge.

Ir Simbòle de l'iridi.

ira n.f. (lit.) Ràbia, bila, corroç. Sin.: **colèra, escaufada, cauda**.

iradà n.m. Rescrich dei sultans otomans per d'affaires minors (Etim. ar. *irada*, volontat).

iradament adv. (lit.) D'un biais irat.

iràisser (s') v.pr. S'embilar. Sin.: **s'encolerir**.

iraisós, oa adj. Que s'embila facilament. Sin.: **colerós, bilós, pissavinaigre**.

iranian, a adj. e n. D'Iran. ◆ n.m. (ling.) 1. Grope de lengas indoeuropeï parladi en Iran e dins li regions à l'entorn. 2. Persan.

iraquian, a adj. e n. D'Iraq.

irar vt. (lit.) Embilar. Sin.: **corroçar, encorroçar**.

irascibilitat n.f. (lit.) Caractèr d'una persona irascibla.

irascible, a adj. Portat à la ràbia, que s'embila facilament. Sin.: **iraissós, irós, bilós, colerós**.

irat, ada adj. (lit.) Embilat. Sin.: **encolerit, enrabiàt**.

irenic, a adj. 1. Que vòu evitar lu excès d'una actituda purament polemica. 2. De l'irenisme.

irenisme n.m. (relig.) Actituda de comprensió e de caritat adoptada entre cristians de confessions diferenti per estudiar lu problemas que lu sepàron.

irenista adj. e n. De l'irenisme; que si compoarta embé irenisme.

iridacea n.f. *Iridaceas*: Família de plantas monocotiledoneï, dei flors sovent decoratiu, que comprèn espec. l'iris, la cotelassa.

iridectomia n.f. Excision cirurgicala d'una part de l'iris.

iridescença, éncia n.f. Caractèr de cen qu'es iridescent.

iridescent, a adj. Que remanda li colors de l'arc de Sant Martin.

iridi n.m. Metal blanc foarça dur, resistent à l'accion dei agents quimics, que fonde vèrs 2400°C e es contengut dins divèrs mineraus de platí; element (Ir) de n° atomic 77 e de massa atomica 192,22.

iridian, a adj. (anat.) De l'iris de l'uèlh.

iridiat, ada adj. (quim.) Que contèn d'iridi.

iridodialisi n.f. 1. (cir.) Ablacion d'un tròç d'iris per practicar un viston artificial. 2. Esgarradura traumatica de l'iris.

iridologia n.f. Metòde de diagnostic dei treboliceis organics à partir de l'examen de l'iris.

iridoplegia n.f. Paralisia de l'iris.

iridoscòpi n.m. Aparelh per practicar l'iridologia.

iridoscopia n.f. Examen de l'iris au mejan de l'iridoscòpi.

iridotomia n.f. (cir.) Trencament de l'iris.

iris n.m. (anat.) 1. Membrana circularia, contractila, diversament colorada, qu'ocupa lo centre anterior de l'uèlh e es trauçada en lo sieu mitan d'un orifici, la pupilha. Sin.: **color**. 2. (fot.) Dubertura circularia dau diamètre variable obtenguda per un ensèm de lamellas reglabli, emplegada coma diafragma. 3. Planta sovent cultivada per li sieu flors ornamental e odoranti e que lo sieu rizòma si pòu emplegar en perfumaria. Sin.: **èrba dau coteu**. 4. Substança perfumada extracha dau rizòma de l'iris.

irisable, a adj. Susceptible d'irisacion.

irisacion (-izacion) n.f. 1. Proprietat qu'an d'unu còrs d'espargalhar la luz en rais colorats coma l'arc de Sant Martin. 2. Reflets ensinda produchs.

irisar vt. 1. Faire aparéisser l'irisacion dins. 2. Donar li colors de l'arc de Sant Martin à.

irisatge n.m. Accion d'irisar.

irish-coffee n.m. (mòt anglés) Bevenda compauada de cafè foarça caud mé de whisky e napat de crema fresca.

irish-stew n.m. (mòt anglés) Ragost de moton bulhit mé de tantiflas, de cebas, d'alhet, etc...

iritis n.m. (patol.) Inflamacion de l'iris.

irlandés, esa adj. e n. D'Irlanda. ◆ n.m. Lengua celtica parlada en Irlanda. Sin.: **gaelic d'Irlanda**.

iroal n.m. Molon (Luceram).

iroat n.m. (Pelha) Iròu.

irona n.f. Cetònia que constituísse lo principi odorant de la raïç d'iris.

ironia n.f. 1. Escòrn que consistísse à donar ai mòts una valor altra que la sieu valor reala ò la sieu valor completa, ò à faire entendre lo contrari de cen que si di. Sin.: **trufandisa, trufaria**. ◇ *Ironia socratica*: Biaís de filosofar pròpri à Socrates, que pauava de questions aparentament alunhadi entre eli, per metre l'interlocutor en contradiccion embé eu-meme. 2. (fig.) Contraste entre una realitat crudèla e cen que si podia esperar: *Ironia dau sòrt*.

ironic, a adj. 1. Que manifèsta d'ironia. 2. Qu'emplega l'ironia: *Un escrivan ironic*. 3. (fig.) Que fa un contraste derisòri: *Un ironic revirament de situacion*. Sin.: **trufandier**.

ironicament adv. D'un biaís ironic.

ironisar (-izar) vi. Usar d'ironia. Sin.: **si menchonar**.

ironista n. Persona qu'emplega sovent l'ironia. Sin.: **menchonier**.

iroqués, esa adj. e n. Qu'apartèn ai Iroqués. ◆ n.m. Família de lengas dei Iroqués.

irós, oa adj. (lit.) Embilat.

iròu n.m. (Puget-Teniers) Garbier, blad qu'es lèst per èstre caucat. Var.: **iroat** (Pelha).

irracional, a adj. 1. Contrari à la rason; inaccessible. 2. (mat.) *Nombre irracional*: Nombre real que non es un nombre racional, que non si pòu escriure coma quocient de doi entiers ($\sqrt{2}$, π , etc.). Var.: **irracionau**.

irracionalament adv. D'un biaís irracional.

irracionalisme n.m. 1. Actituda d'aqueu que sostèn que lo fondament de la conoissença que l'òme a dau monde non es ligat à la rason. 2. Actituda d'aqueu qu'afirma que lo comportament moral, social de l'òme non repaua sobre de valors que relèvon de la rason.

irracionalista adj. e n. Pròpri à l'irracionalisme; partidari de l'irracionalisme.

irracionalitat n.f. Caractèr de cen qu'es irracional.

irracionau, ala adj. Irracional.

irradiacion n.f. 1. Fach de s'espargalhar per raionament à partir d'un centre d'emission: *L'irradiacion de la luz dau soleu*. 2. (med.) *Irradiacion dolorosa*: Propagacion d'una dolor à partir dau ponch dont a començat. 3. (fis.) Accion d'un raionament ionisant sobre una matèria viva ò inanimada; exposicion d'un còrs a un raionament radioactiu; fach d'èstre irradiat. Var.: **irradiament**.

irradiament n.m. Irradiacion.

irradiant, a adj. Qu'irradia. Var.: **irradiator**.

irradiar vi. ò **s'irradiar** v.pr. (*irradi*, classic *irradii*) S'espargalhar en s'escartant d'un centre, en raionant. ◆

v.t. Expauar à de radiacions (radiacions ionisanti, en particulier).

irradiator, tritz adj. Irradiant.

irrancurablament adv. Irreprochablament.

irrancurable, a adj. Irreprochable.

irraisonable, a adj. Que non es rasonable.

irraisonat, ada adj. Que non es rasonat, que la rason non contraròtla: *Una paur irraisonada*.

irratificable, a adj. Que non si pòu ratificar.

irratrapable, a adj. Que non pòu èstre regantat. Sin.: **irregantable**.

irreal, a adj. Que non es real, que sembla en defoara de la realitat. Var.: **irreau**.

irrealisable (-izable), a adj. Que non pòu èstre realisat.

irrealisat (-izat), ada adj. Que non es realisat.

irrealisme n.m. Mancança de sens dau real.

irrealista adj. e n. Que manca dau sens dau real, de realisme: *Un projècte irrealista*.

irrealitat n.f. Caractèr de cen qu'es irreal.

irreau, ala adj. Irreal.

irreicastenablament adv. Irreprochablament.

irreicastenable, a adj. Irreprochable.

irrecevible, a adj. Que non pòu èstre pilhat en consideracion. ◇ (dr.) Que non es recevible.

irrecobrable, a adj. Que non pòu èstre recobrat.

irrecompassable, a adj. Infranquible.

irreconciliable, a adj. Que non pòu èstre reconciliat.

irrecuperable, a adj. Que non pòu èstre recuperat.

irrecusable, a adj. Que non pòu èstre recusat.

irredenta, a adj. e n. 1. Sota senhoratge forastier. 2. Relatiu à l'irredentisme.

irredentisme n.m. 1. Après lo 1870, movement de revendicacion italian sobre lo Trentin, l'Ístria e la Dalmàcia, pi sobre l'ensèm dei territòris considerats coma italians. 2. Movement nacionalista de revendicacion territoriala.

irredentista adj. e n. De l'irredentisme; partidari de l'irredentisme.

irredimible, a adj. Irrescatable.

irredimible, a adj. Que non pòu èstre redimit.

irredimit, ida adj. Que non es liberat en pagant.

irreductibilitat n.f. Qualitat, caractèr de cen qu'es irreductible.

irreductiblament adv. D'un biais irreductible.

irreductible, a adj. 1. Que non pòu èstre reduch, simplificat. 2. Qu'abandona jamai, que rèsta solide sus la sieu posicion: *Un enemic irreductible*. 3. (cir.) Que non pòu èstre remés en plaça: *Una fractura irreductibla*. 4. (mat.) *Fraccion irreductibla*: Fraccion que lo sieu numerador e lo sieu denominador non d'autre partidior comun que 1 (11/4 es una fraccion irreductibla). ◇ *Polinòme irreductible sus un còrs K*: Polinòme que non si pòu descompauar en produch de polinòmes à coeficients dins lo còrs K.

irreflechit, ida adj. 1. Qu'es fach ò dich senza reflexion. Sin.: **impensat**. 2. Qu'agisse senza reflexion. Sin.: **impulsiu**.

irreflexion n.f. Defaut de reflexion. Sin.: **imprudença, precipitacion, impulsivitat**.

irreformable, a adj. Que non pòu èstre reformat: *França es un país irreformable*.

irrefragabilitat n.f. (lit.) Caractèr de cen qu'es irrefragable.

irrefragable, a adj. (lit.) Que non pòu èstre contradich, recusat: *Una autoritat irrefragabla*. Sin.: **incontestable, irrecusable**.

irrefutabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es irrefutable.

irrefutable, a adj. Que non si pòu contradire: *Un argument irrefutable*. Sin.: **indiscutable**.

irrefutat, ada adj. Que non es estat refutat.

irregantable, a adj. Irratrapable.

irregular, a adj. Irregulier (forma correnta).

irregular n. Irregulier (forma correnta).

irregularament adv. Irregularament (forma correnta).

irregularitat n.f. 1. Mancança de regularitat, de simetria, d'uniformitat. 2. Caractèr de cen que non es regulier, reglementari, legal. 3. Accion irregulara, contrària à la lèi, au règlament. 4. Caua, susfàcia irregulara: *Li irregularitats dau terren*.

irregulier, a adj. 1. Que non es simetric, que non es unifòrme. ◇ (bot.) Si di d'un calici ò d'una coròlla que li sieu pèças non son egali. Sin.: **zigomòrfe**. 2. Que non es regulier dins lo sieu trabalh, lu sieus resultats. 3. Non confòrme à l'usatge comun: *Situacion irregulara*. 4. Non confòrme à una reglamentacion. 5. (gram.) Que s'escarta d'un tipe considerat coma normal. Var.: **irregular**.

irregulier n.m. Partisan, franc-tiraire que coopèra à l'accion d'una armada reguliera. Var.: **irregular**.

irregularierament adv. D'un biais irregular. Var.: **irregularament**.

irreïterable, a adj. Que non si pòu reïterar.

irreligion n.f. Absença de conviccions religioï. Sin.: **ateïsme**.

irreligiós, oa adj. 1. Que non a de conviccions religioï. 2. Irrespectuós vèrs la religion: *Un discors irreligiós*. Sin.: **ateïsta**.

irreligiosament adv. D'un biais irreligiós.

irreligiositat n.f. Caractèr de cen qu'es irreligiós.

irremborsable, a adj. Que non pòu èstre remborsat.

irremediablament adv. D'un biais irremediable; definitivament.

irremediable, a adj. Que non li si pòu remediar.

irremissibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es irremissible.

irremissiblament adv. D'un biais irremissible. Sin.: **imperdonablament**.

irremissible, a adj. (lit.) 1. Que non merita lo pardon, la remission. Sin.: **imperdonable**. 2. Implacable, fatal: *Lo cors irremissible dei eveniments*.

irremission n.f. (lit.) Absença de pardon.

irremplaçable, a adj. Que non pòu èstre remplaçat: *Lu cementèris son emplits de monde irremplaçable*.

irremunerable, a adj. Que non pòu èstre remunerat.

irreparablament adv. D'un biais irreparable.

irreparable, a adj. Que non si pòu reparar. ◆ n.m. *Cometre l'irreparable*: Faire una accion qu'a de consequenças grèvi.

irrepreussiblement adv. D'una mena irrepreussibla.

irrepreussible, a adj. Si di d'una persona ò d'una cauca sensa repròchi, que non si pòu acusat.

irrepreussible, a adj. Irrepreussible.

irrepreussible, a adj. Que non pòu èstre repreussit. Sin.: **irrepreussible**.

irrepreussablement adv. D'un biais irrepreussable.

irrepreussable, a adj. Que non li si pòu ren repreussar. Sin.: **irrepreussable, irrecastenable, imblaimable, perfècte**.

irrepreussable, a adj. Que non pòu èstre repreussat. Sin.: **irrepreussable**.

irrepreussiblement adv. D'un biais irrepreussible.

irrepreussible, a adj. À cu ò à que non si pòu resistir.

irrepreussion n.f. Incertituda, estat d'una persona que demòra irrepreussada. Sin.: **irrepreussion, trastejadís, tira-moala, tira-laissa**.

irrepreussut, uda adj. e n. Qu'a de mau à si determinar, à pilhar partit. Sin.: **irrepreussut, trastejaire**. ◆ adj. Que demòra sensa solucion.

irrepreussète n.m. Mancança de repreussète. Sin.: **mauceança**.

irrepreussètos, oa adj. Que manca de repreussète. Sin.: **mauceat, maleducat, maucorós**.

irrepreussètosament adv. En mancant de repreussète. Sin.: **maucorosament, mauceadament, maleducament**.

irrepreussabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es irrepreussable.

irrepreussable, a adj. 1. Non repreussable: *L'ària d'aquela maion es irrepreussable*. 2. Dificile de suportar, en parlant d'un mitan: *Un clima familial irrepreussable*. Sin.: **deletèri**.

irrepreussabilitat n.f. 1. Estat d'aquieu que non es responsable dei sieus actes. 2. Caractèr de quauqu'un qu'agisse à la leugier. 3. (dr.) Privilègi que mete lo cap de l'Estat à la sosta de tot contraròtle parlamentari ò juridiccional per lu actes complits dins l'exercici dei sieu foncions, en defoara dei cas prevists dins la Constitucion.

irrepreussablement adv. D'un biais irrepreussable.

irrepreussable, a adj. e n. 1. Que non es capable de respoandre dei sieus actes, dau sieu comportament. 2. Qu'agisse m'una leugieretat colpabla.

irrepreussable, a adj. Inimitable.

irrepreussabilitat n.f. Estat de cen qu'es irrepreussable.

irrepreussable, a adj. Que non si pou retractar.

irrepreussibilitat n.f. Estat de cen qu'es irrepreussible.

irrepreusschetable, a adj. Que non pòu estrechir.

irrepreusschil(e), a adj. Que non es retractile.

irrepreussença (-éncia) n.f. 1. Mancança de repreussète; insolença. Sin.: **irrepreussète, mauceança**. 2. Accion, paraula irrepreussencia.

irrepreussencial, a adj. Irrepreussètos. Var.: **irrepreussenciau**.

irrepreussenciau, ala adj. Irrepreussencial.

irrepreussètos, oa adj. Que manca de repreussète. Var.: **irrepreussent, irrepreussencial**. Sin.: **mauceat, maleducat, irrepreussètos, maucorós**.

irrepreussètosament adv. D'un biais irrepreussètos. Sin.: **mauceadament, irrepreussètosament, maucorosament, maleducament**.

irrepreussent, a adj. Irrepreussètos.

irrepreussibilitat n.f. Caractèr, proprietat de cen qu'es irrepreussible.

irrepreussiblement adv. D'un biais irrepreussible.

irrepreussible, a adj. 1. Que non es repreussible. 2. Que si pòu seguir dins una direccion soleta, dins un sens solet. 3. (quim.) Si di d'una reaccion que va fins au sieu acabament e que la reaccion invèrsa non la pòu limitar.

irrepreussibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es irrepreussable.

irrepreussablement adv. D'un biais irrepreussable.

irrepreussable, a adj. Que non si pòu revenir sobre; definitiu: *Una decision irrepreussable*.

irrepreussable, a adj. Que pòu èstre irrigat. Sin.: **aigable**.

irrepreussacion n.f. 1. Apoart d'aiga sus un terren cultivat ò una pradaria en vista de compensar l'insufisença dei precipitacions e de permetre lo plen desvolopament dei plantas. Sin.: **aigatge, acanalament**. 2. (med.) Accion de faire parvenir un liquide à una part malauta: *Irrigacion d'una plaga*. 3. (fisiol.) Apoart de sang dins lu teissuts per lu vaisseus sanguins.

irrepreussaire, airtz adj. Que sièrve à irrigar.

irrepreussar vt. (*irrigui*) Aigar per irrigacion. Sin.: **aigar**.

irrepreussator n.m. 1. (med.) Aparelh que sièrve à faire de lavaments ò d'injeccions. 2. Instrument que sièrve à l'aigatge expandit dei culturas. Var.: **irrepreussador**. Sin.: **beal**.

irrepreussabilitat n.f. 1. Caractèr, estat d'una persona irrepreussabla. 2. Caractère d'un teissut, d'un organe que s'irrita facilament.

irrepreussable, a adj. 1. Si di d'una persona que s'embila facilament. Sin.: **tissós, irraissós, colerós, bilós, pissavinaigre**. 2. Si di d'un teissut ò d'un organe que s'irrita facilament.

irrepreussacion n.f. 1. Estat de quauqu'un qu'es irritat, embilat. Sin.: **bila, escaufada, cauda, ràbia, encanhament, enrabiadura**. 2. Inflammacion leugiereta d'un teissut, d'un organe. Var.: **irrepreussament**.

irrepreussament n.m. Irritacion.

irrepreussant, a adj. 1. Qu'embila, que provòca un estat d'irritacion. 2. Qu'irrita lu teissuts, lu organes.

irrepreussar vt. 1. Embilar, contrariar, exasperar. Sin.: **encanhar, irraïsser, encolerir**. 2. Inflamar leugierement (la pèu, un teissut, un organe), un provocant una sensacion de dolor ò una reaccion: *Lo fum irrita lu uèlhs*.

irrepreussat, da adj. Irros, encanhat, embilat, encolerit, irraïssut.

irrepreussatiu, iva adj. (med.) Qu'irrita.

irrepreussible, a adj. Que non pòu èstre rot. Sin.: **irrepreussible**.

irrepreussion n.f. 1. Fach d'intrar rapidament e violentament dins un luèc: *L'irrupcion dei manifestants dins la cort de la Prefectura*. ◇ *Faire irrupcion en*

quauque luèc: Li intrar bruscament, sensa li èstre asperat. 2. Desbordament brusc e violent de la mar, d'un fluvi; envasiment: *L'irrupcion de l'aiga dins li carrieras de la vila*. 3. Aparicion foarça rapida d'elemente novèus dins un camp donat: *L'irrupcion de tecnologias novèli*.

irsut, a adj. Que lu sieus bèrris son espés e quilhats. Sin.: **escarpinat**.

irsutisme n.m. (med.) Sindròme caracterisat per la presença de pels dins li zònas que normalament non n'en son provedidi.

irudinea n.f. *Irudineas*: Classa d'anelides sensa sedas, que comprèn espec. la sansuga.

irundinidats n.m. *Irundinidats*: Família de passerons constituïda de 19 genres e de 88 espècias, coma l'arèndola. Son de passerons de talha pichina fins à mejana, dau còrs fuselat mé d'alas lònqui, sovent m'una coa forcuda, que si noirisson en vòl.

irvingianisme n.m. Doctrina d'una sècta religioa que, sota lo nom de *Glèia catolica apostolica*, si reclama d'Edward Irving. Var.: **irvingisme**.

irvingisme n.m. Irvingianisme.

isabèla adj. inv. D'un brun jaune clar, en parlant de la rauba dei cavaus: *Cavau isabèla* ò *isabèla*, n.m. Sin.: **falet**.

isallobara n.f. (meteor.) Corba que jonhe lu ponchs de la Tèrra dont li variacions de la pression atmosferica son egali dins un temps donat.

isallotèrme n.m. Corba que jonhe lu ponchs de la Tèrra d'ont li variacions de la temperatura de l'aire son egali dins un temps donat.

isanemòna n.f. Corba traçada sus una mapa per toi lu ponchs dont lo vent a una velocitat mejana identica.

isanomala n.f. Corba que jonhe toi lu ponchs de la Tèrra dont presènton una anomalia identica d'un element meteorologic à respiech de la mejana d'un ceucle de latituda.

isard n.m. Camoç dei Pireneus.

isatina n.f. (quim.) Compauat obtengut per accion d'acide nitric sobre d'indigo.

isatis n.m. 1. (bot.) Pastèl. 2. Rainard dei regions arctiqui, finda sonat *rainard blau* ò *rainard polari*, que la sieu pellica devèn blanca en ivèrn.

isaurian, a adj. Que pertòca la dinastia bizantina fondada per Leon III (716-802).

isba n.f. Abitacion dei paisans rus, facha de boasc de sapin.

ISBN n.m. (per *International Standard Book Number*) Numèro d'identificacion internacional atribuit à cada obratge publicat.

iscariotisme n.m. Doctrina dei caïnistas, eretges dau s. II^d, que veneràvon l'apòstol Judas que lo sieu traïment aflatat auria procurat lo sauvament dei òmes.

iscariotista n. Partidari de l'iscariotisme.

iscla n.f. 1. Vegetacion espontanea que creisse au bòrd dei cors d'aiga; vegetacion provocada (ò lo sieu emplaçament), ai memes luècs, e que mete à profièch lo ric apoart dei alluvions e l'umiditat d'en dessota: *Li isclas de Var*. 2. Ísola.

isclon n.m. 1. Iscla pichina. 2. Isoleta.

isconocèra n.m. *Isconocèras*: Sotòrdre d'insèctes mallofagues, dei antenas filifòrmi, parasits dei mamifèrs e dai auceus.

iscuria n.f. Incapacitat à urinar.

iseion n;m. Santuari grecoegipcian ò grecoroman d'Isis.

isentropic, a adj. (fis.) Si di d'una transformacion termodinamica au cors de la quala l'entropia demòra constanta.

isiac, a adj. Relatiu à Isis: *Lu cultes isiacs*.

iskatòla n.f. Escòla associativa dau País Basc, que lo sieu ensenhament es per una granda part prodigat en basc.

isla n.f. Ísola, illa.

islam n.m. 1. Religion dei musulmans. 2. *L'Islam*: Lo monde musulman; la civilisacion que lo caracterisa.

islamic, a adj. Relatiu à l'islam.

islamizacion (-izacion) n.f. Accion d'islamisar.

islamisar (-izar) vt. 1. Convertir à l'islam. 2. Aplicar la lèi islamica à (la vida publica, sociala, la justícia, etc.).

islamisme n.m. 1. Religion musulmana, islam. 2. Movement politicoreligiós que preconisa l'islamizacion completa, radicala, dau drech, dei institucions, dau govèrn.

islamista adj. e n. Relatiu à l'islamisme; partidari de l'islamisme.

islamita adj. (vièlh) Musulman.

islamitat, ada adj. (vièlh) Islamisat, convertit à l'islam.

islandés, esa adj. e n. D'Islàndia.

islandís n.m. Vaste glacier dei latitudas auti.

ismaelian, a n. Membre d'una sècta shiita qu'admete Ismaèl coma darrier imam.

ismaelisme n.m. Sistema religiós dei ismaelians.

ismaelita adj. e n. Si di d'un ensèm de populacions nomadi dau desèrt arabic, que la Bibla fa descendre d'Ismaèl, enfant d'Abraam.

isneca n.f. (mar.) Nau nordenca que navigava à velas e à remes: s. XIIIe: «... *gardan fermament o fassan gardar e tenir per totz que son supleiatz a Masselha lo sortz de las naus e de totas las coquas et isnescas...*»

iso n.m. inv. Escala de mesura de la sensibilitat dei pelliculas fotografiqui.

isoaglutinacion n.f. Aglutinacion dei globilhons roges per de plasma de natura identica, ma de grope sanguin desaparier. Entira un auvari de transfusion.

isoanticòrs n.m. Anticòrs qu'agisson à respiech d'unu globilhons roges de personas de natura identica, portairitz de l'antigène especificament correspondent.

isobar, a adj. 1. De pression atmosferica egala. 2. Que si debana à una pression constanta: *Transformacion isobara*.

isobar, a adj. e n.m. (fis.) Si di de nucleus qu'an lo meme nombre de massa ma de numèros atomicos diferents.

isobara n.f. (meteor.) Sus una carta meteorologica, corba que jonhe lu ponchs de la Tèrra dont la pression es la mema.

isobaric, a adj. Que la sieu pression atmosferica es identica.

isobarometric, a adj. Que presenta li memi autessas barometriqui.

isobat, a adj. e n.f. (geogr.) Si di d'una corba que religa lu ponchs d'egala profundor sota tèrra ò sota l'aiga.

isoborneòl n.m. Isomèr dau borneòl que resulta de l'idrogenisacion dau canfre.

isobutan(e) n.m. Hidrocarbure, isomèr dau butan(e).

isobutil(e) n.m. Radical univalent, isomèr dau butile.

isobutilène n.m. Hidrocarbure etilenic extrach deu gas de cracatge dei petròlis, matèria primiera de la fabricacion dei plastics. Var.: **isobutène**.

isobutilic, a adj. Que pertòca lu derivats de l'isobutile.

isobutiric, a adj. Que pertòca lu isomèrs dei compausats butirics.

isocaloric, a adj. Relatiu à d'aliments que, à pes identic, porgisson un nombre egal de calorias.

isocarde n.m. Molusc bivalve que la sieu gruèlha a la forma d'un coar (Lòng de pauc ò pron 6 cm).

isocarena adj. Si di de volumes de carenas egals ma de formas diferenti.

isocefalia n.f. Convencion dei arts primitius ò arcaïcs, que plaça à nivèu egal li tèstas dei personatges representats.

isocianic, a adj. Cianic.

isocilindric, a adj. Format de mantu cilindres egals.

isoclin, a adj. 1. Qu'a la mema inclinason. 2. (geofis.) *Corba, linha isoclina* ò *isoclina*. n.f.: Corba que religa lu ponchs de la Tèrra dont l'inclinason es la mema.

isoclina n.f. Corba isoclina.

isoclinal, a adj. (geol.) *Plec isoclinal*: Que lu sieus doi flancs son parralèles. ◇ *Estructura isoclinala*: Caracterisada per la repeticions de plecs isoclinals. Var.: **isoclinau**.

isoclinau, ala adj. Isoclinal.

isocòre, a adj. (fis.) Que correspoande à un volume constant.

isocoria n.f. (anat.) Egalitat dei doi vistons de l'uèlh.

isocromatic, a adj. Que la sieu color es unifòrma.

isocromia n.f. Caractèr de cen qu'es isocròme.

isocròne, a adj. (didact.) Que si fa dins d'espacis de temps egals. Var.: **isocronic**.

isocronia n.f. Isocronisme.

isocronic, a adj. Isocròne.

isocronicament adv. D'un biais isocronic.

isocronisar (-izar) vt. Rendre icronisar.

isocronisme n.m. Caractèr de cen qu'es isocròne. Var.: **isocronia**.

isodactil(e), a adj. Que lu sieus dets son egals.

isodactilia n.f. Conformacion anormala de la man que lu sieus dets an toi una dimension identica.

isodinam(e), a adj. Relatiu à de quantitats desparieri que porgisson una quantitat egala de calorias.

isodinamia n.f. (fisiol.) Equivalença entre d'aliments qu'an, à de pes diferents, la mema valor energetica.

isodinamic, a adj. (fisiol.) 1. (geofis.) Si di d'una corba que religa lu ponchs de la Tèrra dont la compauanta

horizontala dau camp magnetic es la mema. 2. (fisiol.) Relatiu à l'isodinamia; que presenta un rapoart d'isodinamia. 3. Que la sieu foarça es egala dei doi costats.

isodòme, a adj. (arquit.) Si di d'un aparelh dins lo quau li pèiras si cavaucon e an toti una faça visibla de la mema autessa e de la mema longuessa.

isoedric, a adj. (miner.) Que li sieu facetas son parieri, en parlant d'un cristal.

isoelectric, a adj. Que pertòca un còrs electric neutre.

isoemolisina Emolisina d'un serum que pòu degalhar lu globilhons roges de quauqu'un d'una raça identica.

isoesferic, a adj. Relatiu à d'esfèras egali. Var.: **isoesferic**.

isoespondilat n.m. Isoespondilitats: Òrdre màger de pèis ossós qu'enclau li familhas dei salmonidats (saumon, trocha), dei clupeidats (sardina, arenc), e dei engraulidats (amplou); Var.: **isoespondilat**.

isoesporat, da adj. Que pertòca lu pteridofits de que lo tot dei espòras a una parença identica. Var.: **isoesporat**.

isoeostasia n.f. Teoria de l'equilibri de la crosta terrenala. Var.: **isostasia**.

isoet n.m. (bot.) Èrba aquatica vivaça, rizomatoa, que poarta d'espòrages de doi menas (Embrancament dei pteriofits).

isoetacea n.f. *Isoetaceas*: Plantas que lo tipe n'es l'isoet.

isoeugenòl n.m. Isomèr de l'eugenòl contengut dins li essenças d'ilang-ilang e de notz muscada.

isofasa adj. Que lo sieu periòde de clar es egal au sieu periòde d'escuritat.

isofise, a adj. *Corba isofisa*: Corba de nivèu.

isogame, a adj. (biol.) Que presenta una reproduccion per isogamia.

isogamia n.f. (biol.) Mòde de reproduccion sexuada dins la quala li gametas son parieri, e que si realiza dins diversis espècias d'algas e de fonges inferiors. Contr.: **eterogamia**.

isogamma n.f. (fis.) Corba de valor egala de la compauanta verticala dau camp de la pesantor terrenala.

isogamme, a adj. Relatiu à l'isogamma.

isogène, a adj. Relatiu à un faisceu luminós que lo tot dei sieus rais passa en un ponch solet. Sin.: **omocentric**.

isogeotèrme, a adj. Relatiu ai ponchs dau dedintre de la crosta terrenala de temperatura egala.

isogire, a adj. Que forma una espira complida.

isoglòssa n.f. (ling.) Linha que separa doi zònas dialectali qu'ofrisson de formas ò de sistemas diferents per un trach lingüistic donat. ◆ adj. Situat sus una mema isoglòssa.

isoglucòsa n.f. Glucòsa extracha dau gran turc, emplegada dins l'agroalimentari.

isogonal, a Que pertòca d'angles egals. Var.: **isogonau**.

isogonau, ala adj. Isogonau.

isogòne, a adj. 1. Qu'a d'angles egals. 2. (geofis.) Si di d'una corba que jonhe lu ponchs de la Tèrra qu'an la mema declinason magnetica.

isografia n.f. Retipe identic de l'escriptura d'una altra persona.

isograma n.f. Grafic que resulta dau ligam entre de ponchs d'intensitat egala.

isogrope, a adj. D'un grope sanguin parier.

isoieta adj. e n.f. (meteor.) Si di d'una corba que jonhe lu ponchs de la Tèrra que recévon la mema quantitat de precipitacions per un periòde considerat.

isoimmunisacion (izacion) n.f. Aparicion d'anticòrs dintre un organisme qu'a receput un antigène venent de quauqu'un d'una espècia identica.

ioionic, a adj. Que contèn lu memes ions à la mema concentracion.

isoïpsa adj. Corba isoïpsa ò isoïpsa, n.f.: Corba de niveu.

isola n.f. 1. Estenduda de tèrra qu'es entornada d'aiga de toi lu costats. 2. (coïna) *Isla flotejanta*: Entremet fach d'una meringa cuècha au forn e pauada sobre una crema. Var.: **illa, iscla**.

isolable, a adj. Que pòu èstre isolat.

isolacion n.f. Accion d'isolar un còrs dins lo relarg acotic ò electric.

isolacionisme n.m. Politica exteriora d'un Estat que rèsta voluntariament à l'escart dei afaires internacionals, que s'isòla politicament e economicament dei autres.

isolacionista adj. e n. Relatiu à l'isolacionisme; partidari de l'isolacionisme.

isoladament adv. D'un biais isolat, à despart, individualament: *Agir isoladament*.

isolador, airtz adj. e n.m. Isolant.

isolador n.m. Cabina dont l'elector causisse e mete sota envelopa lo sieu bulletin de vòte.

isolament n.m. 1. Estat d'una abitacion, d'un luèc escartat: *L'isolament d'un vilatge*. 2. Estat de quauqu'un qu'es isolat. 3. Estat de quauqu'un qu'es moralament solet. 4. Estat d'un país, d'una region sensa relacion politica ni economica, sensa engatjament m'ai autres. 5. Estat d'un còrs isolat dau ponch de vista electric, calorific ò fonic; isolacion. 6. (psiquiatria) Mesura terapeutica que vòu sostraire lo subjècte dau sieu mitan familial e social.

isolant, a adj. 1. Qu'es marrit conductor de la calor, de l'electricitat

isolant n.m. Materiau isolant.

isolar vt. (*isòli*) 1. Separar quauqua ren, un luèc, de cen qu'es à l'entorn: *Li inundacions an isolat lo vilatge*. 2. Protegir dei influenças termiqui ò acostiqui: *Isolar una maion*. 3. (quim.) Desgatjar dei sieu combinasons: *Isolar un metal*. 4. (electr.) Empachar la conduccion electrica entre (de còrs conductors), espec. au mejan d'isolants; desconnectar (un circuit, un dispositiu). 5. Metre quauqu'un fisicament ò moralament à l'escart dei autres, l'empachar d'aver de relations m'ai autres. 6. Considerar quauqua ren à despart, lo destriar dau rèsta; abstraire: *Isolar una frasa dau sieu contèxte*. ◆ **s'isolar** v.pr. Si metre à l'escart, si separar dei autres: *S'isolar per meditar*.

isolari, ària adj. e n. Insulari.

isolat, ada adj. 1. Solet, separat dei autres: *Viure isolat*. 2. À l'escart, alunhat dei autri abitacions ò de tota

activitat. 3. Rare, unic: *Un cas isolat*. 4. Protegit dau contacte de tot còrs conductor de l'electricitat, de la calor ò dau son. 5. (mat.) *Ponch isolat a d'una part A (d'un espaci topologic E)*: Ponch *a* de *E* qu'admete un vesinatge que contèn minga element de *A* autre qu'eumeme.

isolat n.m. (mil.) Militari momentaneament sensa afectacion.

isolat n.m. 1. (biol.) Espècia completament isolada, dins la quala existisse minga escambi genetic m'au rèsta dau monde e qu'aqueu confinament menaça. 2. (demogr.) Grope etnic que lo sieu isolament geografic, social ò cultural constrenhe ai unions endogamiqui.

isolator n.m. Supoart isolant d'un conductor electric.

isolecitic, -ica adj. Alecitic.

isoleta n.f. Pichina isla.

isoleucina n.f. Acide aminat essencial, present dins de nombroï proteïnas.

isològua, òga n. (quim.) Si di de còrs organics qu'an de proprietats quimiqui foarça vesini.

isomèr, a adj. e n.m. (quim.) Si di de doi compauats formats dei memes elements dins li memi proporcions, ma que presènton de proprietats diferenti (Doi compauats isomèr an la mema formula bruta, ma de formulas desvolopadi diferenti).

isomerasa n.f. Enzima que catalisa lu adobaments intramoleculars, coma la transformacion d'una forma en L en una forma en D).

isomeria n.f. Caractèr dei compauats isomèrs.

isomeric, a adj. Relatiu à l'isomeria.

isomerisacion (-izacion) n.f. (quim.) Transformacion en un compauat isomèr.

isomerisar (-izar) vt. Tresmudar per lo biais de l'omerisacion.

isomètre n.m. Escòrpi foarça alongat, comun en toti li encontradas sequi.

isometria n.f. (mat.) Transformacion puntuala que consèrva li distanças: *Translacions, simetrias e rotacions son d'isometrias dau plan ò de l'espaci*.

isometric, a adj. 1. (mat.) Si di d'una transformacion puntuala qu'es una isometria. ◇ *Figuras isometriqui*: Figuras que s'escambion dins una isometria. 2. (quim.) Que li sieu dimensions son egali: *Cristaus isometrics*. 3. Si di d'una contraccion musculària tala que la longuessa dau muscle non càmbia quora la foarça qu'aqueu muscle desvolopa aumenta.

isomòrfe, a adj. 1. (quim.) Qu'a la mema forma cristallina. 2. (mat.) Si di de doi ensembles taus qu'existisse un isomorfisme d'un dins l'autre.

isomorfisme n.m. 1. (quim.) Caractèr dei còrs isomòrfs. 2. (mat.) *Isomorfisme d'un ensemble dins un autre ensemble*: Omomorfisme bijectiu dau premier ensemble dins lo segond.

isoniaside n.m. Potent medicament antituberculós.

isonitrit n.m. Nom generic de compauants isomèrs dei nitrits.

isonitrosat, da adj. *Derivats isonitrosats*: Oxima que provèn de l'isomerisacion d'un derivat nitrosat.

isonòme, a adj. Qu'obedisce à una lèi comuna.

isonomia n.f. Egalitat ciutadana ò politica apareissuda au moment de la marcha d'Atenas vèrs la democracia. Corresponde pauc ò pron à l'egalitat dei drechs civils e l'egalitat davant la lèi.

isooctan(e) n.m. Isomèr de l'octane.

isòp(e) n.f. Aubrilhon dei regions mediterraneï e asiatic, que l'infusion dei sieu flors es estimulanta (familha dei labiadas).

isoparafina n.f. Idrocarbure parafinic que la sieu estructura moleculara compoarta una ò mai d'una ramificacions coma l'isooctane.

isoparametric, a adj. Qu'an un paramètre identic: *Corbas isoparametrici*.

isopatia n.f. (med.) Amagestrament per l'organisme pertocat per una malautia, e sota l'influença d'aquela d'aquí, de substànças que perméton de combatre e de rressanar aquela malautia pròpria.

isopentan(e) n.m. Idrocarbure emplegat dintre li essenças per l'aviacion e en petroquimia.

isoperimètre, a adj. (geom.) Si di de figuras que lu sieus périmètres son egals.

isoperimètre n.m. (geom.) Perimètre de mema longuessa.

isopet n.m. Recuèlh de faulas medieval.

isoplastia n.f. Proprietats d'unu aliments plastics de si poder substituir parcialament d'unu ai autres.

isopòde n.m. *Isopòdes*: Òrdre de crustaceus coma lo boet.

isoprène n.m. Diène qu'es à la basa de la fabricacion de nombrós polimèrs.

isoprenic, a adj. Relatiu à l'isoprène.

isoptèr n.m. *Isoptèrs*: Sota-òrdre dei Arquiptèrs.

isoquimene, a adj. Qu'a una temperatura egala d'ivèrn.

isoquinoleïna n.f. Isomèr de la quinoleïna, present dins lu quitrans de carbon de tèrra.

isorèl n.m. Marca comerciala d'un paneu de filandra de boasc.

isoscèl(e), a adj. (geom.) Qu'a doi costats egals. ◇ *Trapèze isoscèle*: Trapèze que lu sieus costats non parallèls son egals. ◇ *Triangle isocèle*: Triangle qu'an doi costats de longuessa pariera.

isoscelisme n.m. Caractèr d'una figura isoscèla.

isoseïsta adj. Si di d'una linha que religa sus una carta de ponchs dont un seïsme s'es fach sentir mé la mema intensitat. ◆ n.f. Aquesta linha. Var.: **isosista**.

isosferic, a adj. Relatiu à d'esfèras egali. Var.: **isoesferic**.

isosista adj. e n.f. Isoleïsta.

isosòma n.m. Insècte foarça pichon que transmete la ronha ai cereals.

isosonia n.f. (acost.) Egalitat de sonia de la sensacion auditiva, causada per mantu sons de naturas divèrsi en de condicions determinadi.

isosonic, a adj. Relatiu à una linha en toi lu ponchs de la quala la sonia consèrva una valor egala sus un grafic auguent coma coordenadas la frequença e lo nivèu de pression acostica.

isospondilat n.m. *Isospondilats*: Òrdre màger de pèis ossós qu'enclau li familhas dei salmonidats (saumon, trocha), dei clupeïdats (sardina, arenc), e dei engraulidats (amploa); Var.: **isoespondilat**.

isoporat, da adj. Que pertòca lu pteridofits que la totalitat dei sieu espòras a una parença identica. Var.: **isoesporat**.

isostasia n.f. Teoria de l'equilibri de la crosta terrenala. Var.: **isoestasia**.

isotèl(e) n.m. (Antiqu. gr.) Forastier establhit dins un Estat grèc, qu'avia daverat l'isotelia.

isotelia n.f. (Antiqu. gr.) À Atenas, assimilacion totala dei metècs ai ciutadans en lo relarg fiscal e militari.

isotèrme, a adj. 1. De la mema temperatura. 2. Que si fa à una temperatura constanta: *Reaccion isotèrma*. 3. Mantengut à una temperatura constanta; isolat termicament.

isotèrma n.f. (meteor.) Corba que jonhe lu ponchs de la Tèrra dont la temperatura es identica à-n-un moment donat.

isotermia n.f. Egalitat de temperaturas dau còrs maudespièch dei condicions à l'exterior.

isotermic, a adj. 1. Qu'es à temperatura constanta. 2. Si di d'una linha que religa sus una carta de ponchs de la Tèrra dont la temperatura es identica à-n-un moment donat.

isotermicament adv. À temperatura constanta.

isotonia n.f. (fis.) Equilibri moleculari de solucions separadi per una membrana permeabla qu'an la mema pression osmotica.

isotiazòl n.m. Isomèr dau tiazòl.

isotòne, a adj. Relatiu ai atòmes que lu sieus nucleus enclauson un nombre egal de neutrons, ma que si destríon per lo nombre dei protons.

isotonic, a adj. 1. (fis.) Si di d'una solucion qu'a la mema concentracion molecularària qu'una altra, ma finda la mema pression osmotica. 3. (med.) *Solucion isotonica*: Solucion de mema concentracion molecularària que lo plasma dau sang.

isotòpe n.m. (fis.) Cadun dei diferents tipés de nucleus atomics d'un meme element, diferents solament per lo sieu nombre de neutrons, ma qu'an lo meme nombre de protons e d'electrons e qu'an doncas li memi proprietats quimiqui.

isotopia n.f. 1. Fach d'èstre un isotòpe; caractèr isotopic. 2. (ling.) Ensèm redondant de categorias semantiqui que rende possibla la lectura unifòrma dau racònte, tala que resulta dei lecturas parciali dei enonciats e de la resolució dei sieu ambiguitats qu'es guidada per la recèrca de la lectura unica.

isotopic, a adj. Dei isotòpes.

isotron n.m. Aparelh que siève à la separacion dei isotòpes per triada electrica dei sieus ions.

isotròpe, a adj. (fis.) Que li sieu proprietats fisiqui son parieri dins toti li direccions. Contr.: **anisotròpe**.

isotropia n.f. Caractèr d'un mitan isotròpe. Contr.: **anisotropia**.

isotropic, a adj. Qu'a lu caractèrs de l'isotropia.

ispanic, a adj. D'Espanha.

ispanisant (-izant), a adj. e n. Ispanista.

ispanisar (-izar) vt. Donar un caractèr espanhòu (grafia, mena de parlar...).

ispanisme n.m. (ling.) 1. Mòt, construccion que constitueisse un particularisme de l'espanhòu. 2. Mòt espanhòu emplegat en una altra lenga. Sin.: **castelhanisme**.

ispanista adj. e n. Especialista de la lenga, de la literatura e de la civilisacion ispaniqui.

ispanitat n.f. Ensèm de país de lenga e de cultura espanhòli.

ispanoamerican, a adj. e n. De l'Amèrica de lenga espanhòla.

ispanoarabe, a adj. Si di de l'art e de la civilisacion islamics à l'oèst dau bacin mediterraneu, dau temps que lu califas de Còrdoa recampàvon sota la sieu autoritat lo Marròc e l'Espanha. Sin.: **ispanomoresc**.

ispanofòne, a adj. e n. Persona que parla espanhòu. Sin.: **castelhanofòne**.

ispanomoresc, a adj. Hispanoarabe.

ispanoroman, a adj. Relatiu à la populacion indigèna ispanica mesclada de colons romans.

ispid(e), a (bot.) Cubèrt de pels rufes e espés.

isquemia n.f. (med.) Interrupcion de l'irrigacion sanguina d'un organe, d'un teissut.

isquemic, a adj. (med.) Relatiu à l'isquemia.

isqui n.m. Isquion.

isquiatic, a adj. (anat.) Relatiu à l'oàs iliac, que li apartèn.

isquion n.m. (anat.) Un dei tres oàs que fórmon l'oàs iliac. Var.: **isqui**.

isquiopague n.m. Mòstre format de doi personas ligadi per la part ipogastrica, e qu'an un amborígl comun.

israelian, a adj. e n. De l'Estat d'Israèl.

israelita adj. e n. 1. Relatiu à l'Israèl biblic, au sieu pòble. 2. Judieu: *La comunautat israelita*.

israeloarabe, a adj. Que pertòca à l'encòup lu Israelians e lu Arabes: *Lo conflicte israeloarabe*. Var.: **israeloarabi**.

israeloarabi, àbia adj. Israeloarabe.

issa interj. Interjeccion que sièrve à donar de coratge. Sin.: **anèm!**, **zo!** ◇ (espec.) *Issa Niça!*: Encoratjament à l'equipa de balon de Niça.

issam n.m. Eissame.

issamar vi. Eissamar.

issamatge n.m. Eissamatge.

issar vt. 1. Elevar, quilhar, sovent en faguent un esfoarç: *Issar li velas*. (mar.) 1524: «...han descubert un lenham venent ha hyssar lo qual lur semblava estre una fusta...» (Etim. germ. *issen*). A.C. Arle. Sin.: **auçar**. 2. Faire accedir à un reng superior: *Issar quauqu'un à la presidença*. ◆ **s'issar** v.pr. S'elevar embé dificultat ò au mejan d'un esfoarç.

issart n.m. Essart. ◇ *Faire issart*: Essartejar.

issartar vt. Essartar.

issartàs n.m. Essartàs.

issartatge n.m. Essartatge.

issartejar vt. Essartejar.

issartet n.m. Essartet.

issartiar vt. (*issarti*, classic *issàrtii*) Issartejar.

issarton n.m. Essarton.

issieu n.m. Aisseu. Sin.: **aubre de ròda**.

ISSN n.m. (de l'anglés *International Standard Serial Number*) Numèro d'identificacion internacional atribuit à cada publicacion periodica.

issoart n.m. Banda, chorma. Sin.: **mànega**.

issofle n.m. Sofre.

isson n.m. Driça, andrivau, flon.

issuch, a adj. Eissuch.

issugar vt. Eissugar, panar.

istamina n.f. Amina derivada de l'istidina, presenta dins lu teissuts animals e dins lo sègala, que provòca la contraccion dei muscles liscs, la vasosolidilatacion dei capillaris, l'augmentacion de la secrecion de suc gastric e que juèga un ròtle important dins lo mecanisme dei reaccions allergiqui.

istaminergic, a adj. Relatiu ai terminasons de nèrvis qu'agisson per liberacion d'istamina.

istaminic, a adj. Relatiu à l'istamina.

isterectomia n.f. (cir.) Ablacion de l'utèrus.

isteresigrafe n.m. Aparelh que sièrve per traçar lu cicles d'isterèsis.

isterèsi n.f. 1. (fis.) Proprietat d'un sistema que la sieu evolucion non seguisse lo meme camin segond qu'una causa exteriora aumenta ò demenisse. 2. (econ.) *Isterèsi dau caumatge*: Situacion dins la quala lo taus de caumatge d'èquilibri aumenta durablament, alora que la sieu causa a dispareissut.

isteretic, a adj. Relatiu ai fenomènes d'isterèsi magnetica ò dielectrica.

isterifòrme, a adj. Que fa pensar à l'isteria, que sembla l'isteria.

isteria n.f. 1. Nevrosi caracterisada per la traduccion dins lo lengatge dau còrs de conflictes psiquics (manifestacions de conversion) e per un tipe particulier de personalitat, marcat per lo teatralisme, la dependènça e la manipulacion dei personas à l'entorn.

isteric, a adj. e n. Relatiu à l'isteric; pertocat d'isteria.

isterisemètre n.m. Aparelh per la mesura dei qualitats dei aligatges magnetics tocant l'isterèsi.

isterogène, a adj. Que provòca l'isteria.

isterografia n.f. Radiografia de l'utèrus après injeccion d'un produch opac ai rais X.

isterolabe n.m. (cir.) Instrument que permete de sasir l'utèrus dins lo debanament dei operacions abdominali.

isteroman, a adj. e n. Ninfoman.

isteromania n.f. Ninfomania.

isteromètre n.m. (med.) Instrument per sondar e mesurar l'utèrus.

isteron-proteron n.m. Tresvirament de l'òrdre natural cronologic ò logic de doi tèrmes (mòts ò proposicions).

isteropexia n.f. (cir.) Operacion per immobilisar l'utèrus dins l'eventualitat d'un desviament ò d'una ptòsi d'aquel organe.

isterosalpingografia n.f. Radiografia de l'utèrus e dei trompas après injeccion d'un liquide opac ai rais X (Permete lo diagnostic dei esterilitats per obliteracion dei trompas e aqueu dei tumors de l'utèrus).

isteroscòpi n.m. Aparelh que permete de visualisar lo dedintre d'un utèrus.

isteroscopia n.f. Examèn dau dedintre de l'utèrus au mejan d'un isteroscòpi.

isterotomia n.f. Fach de practicar una incision dins l'utèrus, lo mai sovent au cors d'una cesariana.

istidina n.f. Acide aminat, precursor de l'istamina, indispensable à la creissença e au manteniment dei mamifèrs.

istiocit n.m. Cellula liura dau teissut conjontiu, derivat de la cellula reticulària.

istiocitòma n;m. Pichona tumor cutanea arredonida, de natura conjontiva.

istiodiagnostic, a adj. Diagnostic obtengut per lo biais d'un examèn istologic d'un escapolon de teissut prelevat per biopsia ò per poncion.

istiotèstis n.m. Cefalopòde grandàs, arremarcable per lu sieus organes luminós.

istme n.m. 1. Lengua de tèrra estrecha, situada entre doi mars, e qu'unisse doi tèrras. 2. (anat.) Part estrecha d'uni regions dau còrs, d'unu organes.

istmic, a adj. 1. Relatiu à un istme. 2. (Antiquitat grèga) *Juècs istmics*: Juècs que si celebràvon dins l'istme de Corint, mé de concors musicals e atletics.

istogène, a adj. Relatiu ai fulhets embrionaris que dónon naissença ai divers teissuts.

istogenèsi n.f. 1. Formacion e desenvolopament dei diferents teissuts de l'embrion. 2. Modificacion dei teissuts que, per lu insèctes, s'opèra à la fin dei metamorfòsis.

istograma n.m. Representacion grafica dei classas d'una variabla estadística, qu'assòcia à cada classa un rectangle proporcional per la sieu longuessa à l'amplituda, per la sieu autessa à l'efectiu de la classa considerada.

istolisi n.f. Destrucion de teissuts vius au cors d'una metamorfòsi.

istologia n.f. Part de l'anatomia qu'estúdia la formacion, l'evolucion e la composicion dei teissuts dei èstres vius.

istologic, a adj. Relatiu à l'istologia.

istoplasma n.m. Fonge qu'ataca la pèu, lu ganglions, li viscèras, lu oàs.

istologista n. Persona especialisada en istologia.

istonina n.f. Oloproteïde contenenent d'isofle e de tirosina, presenta dintre lu leucocits, lo timus, l'espèrma d'unu pèis.

istopatologia n.f. (med.) Istologia dei teissuts malauts.

istoplasmòsi n.f. Malautia deuguda à un fonge parasite (l'istoplasma) e que tòca la pèu, lu ganglions, li viscèras, lu oàs.

istopoièsi n.f. Ensèm dei fenomènes que, partent d'una cellula iniciala, la modifícon e la diferéncion, cen

que dona un teissut dotat de propietats foncionalis especifici.

istoquimia n.f. Estudi de la constitucion quimica de la cellula e dei teissuts; disciplina qu'a aquest estudi per objècte. ◇ En particulier, disciplina qu'estúdia la constitucion quimica de la cellula e dei teissuts per de procediments microscopics. Sin.: **citoquimia**.

istoquimic, a adj. Relatiu à l'istoquimia. Sin.: **citoquimia**.

istoquimista n. Especialista d'istoquimia.

istòria n.f. 1. Relacion dei fachs, dei eveniments passats que pertòcon la vida (de l'umanitat, d'una societat, d'una persona, etc.). ◇ *La pichina istòria*: Li anecdòtas que pertòcon lo passat. 2. Estudi, sciéncia dei eveniments passats, d'una evolucion; obratge que descriu aquelu fachs: *Istòria geologica*. ◇ *Istòria naturala*: Sciéncias naturalis. 3. Relacion d'eveniments, vertadiers ò fictius; racònte: *L'istòria d'un procès*. 4. Racònte mençoneguer: *Tot aquò, son ren que d'istòrias!* Sin.: **bala** (pop.), **coàs**, **cracas**. 5. Aventura particuliera, incident: *Una bruta istòria*. ◇ (au pl.) *Cercar d'istòrias*: Cercar de complicacions. Sin.: **cercar de nièras**, **cercar garrolha**. 6. (fam.) *Istòria de* (+ infinitiu): En vista de, per tau de, per de dire, per de dire.

istorian, a n. Especialista d'estudis istorics; autor d'obratges que tràcton d'istòria.

istoriar vt. (*istòri*, classic *istòrii*) Decorar de scenas narrativis, de vinhetas.

istoriat, ada adj. Decorat de scenas narrativis, de vinhetas: *Una tapissaria istoriada*.

istoric, a adj. 1. Qu'es relatiu à l'istòria, à l'estudi dau passat; qu'es confòrme ai sieus metòdes, ai sieu règlas: *De recèrcas istoriqui*. 2. Qu'apartèn à l'istòria, part dau passat de l'umanitat que la sieu existéncia es clarament establida: *Un fach istoric*. ◇ Qu'apartèn à un periòde sobre lo quau li a de documents escrits: *Temps istorics e temps preistorics*. 3. Qu'es demorat celèbre dins l'istòria; digne que l'istòria lo consèrve: *Un recòrd istoric*.

istoric n.m. Expauat cronologic dei fachs; racònte: *L'istoric d'una sciéncia*.

istoricament adv. Dau ponch de vista de l'istòria; en istorian.

istoricisme n.m. 1. Doctrina segond la quala l'istòria pòu, sensa lo socors d'una filosofia, establir d'uni veritats morali ò religioi. 2. Tendéncia, en arquitectura, à s'inspirar d'una epòca ò de diversis epòcas passadi.

istoricista adj. e n. Relatiu à l'istoricisme; partidari de l'istoricisme.

istoricitat n.f. Caractèr de cen qu'es istoric, de cen que l'istòria atèsta.

istorieta n.f. Pichin racònte d'una aventura plasenta; anecdòta.

istoriografe, a n. Escrivan encargat oficialament d'escriure l'istòria de la sieu epòca ò d'un sobeiran: *Jaufret, (Gioffredo), fuguèt l'istoriografe de la maion de Savòia*.

istoriografia n.f. 1. Travalh de l'istoriografe. 2. Ensèm dei documents istorics relatius à-n-una question.

istorisme n.m. (filos.) Estudi dei objèctes, dei eveniments, dau ponch de vista de la sieu aparicion e dau sieu desenvolopament istorics.

istriani, a adj. e n. D'Ístria.

istrion n.m. 1. (ancianament) Actor que jugava de farças grossieri; joglar. 2. (lit.) Persona que si dona en spectacle; bofon.

istrionic, a adj. (psicol.) Relatiu à l'istrionisme.

istrionisme n.m. (psicol.) Trach de personalitat definit definit per lo besonh d'atirar l'atencion e de sedurre lu autres.

itaga n.f. (mar.) 1. Cordatge d'acier sobre lo quau si pòu agir m'un palan, per desplaçar ò levar un objècte fixat à la sieu extremitat. 2. Brime que sièrve per auçar l'antena e la vela. Sin.: **flon, isson**.

italian, a adj. e n. 1. D'Itàlia. 2. À l'*italiana*: Dau biais italian. ◇ Si di d'una sala de teatre, lo mai sovent mièjacircularia, constituïda de divèrs niveus, partits en lòtjas. ◇ Si di d'un format de libre dins lo quau la longuessa es orizontala (per op. au format à *la francesa*, mai aut que larg). ◆ n.m. lenga romanica parlada en particulier en Itàlia.

italianisacion (-izacion) n.f. Accion d'italianisar, fach de s'italianisar.

italianisant (-izant), a adj. e n. Especialista de la lenga e de la civilisacion italiàn. 2. Si d'artistas, d'òbras, que son marcats per l'italianisme.

italianisar (-izar) vt. Donar un caractèr, un aspècte italian à.

italianisme n.m. 1. Si di d'un mòt, d'un biais de dire, d'una expression, que son pròpris à la lenga italiana. 2. Tendènça dei artistas estrangiers à imitar lo biais italian, lu modèles italians (espec. à la Renaissance).

italianista n. Especialista de la lenga italiana.

italianofòne, a adj. e n. Que parla italian.

italic, a adj. Si di dei poblacions indo-europeï que penetrèron en Itàlia au cors dau segond milenari. ◆ n.m. Grope de lengas indo-europeï qu'aqueli poblacions parlon (latin, ombrian, etc.).

italic, a adj. e n.m. Si di dau caractèr d'estamparia inclinat vèrs la drecha, creat à Venècia vèrs l'an 1500.

italiòta adj. e n. Si di dei poblacions primitivi de l'Itàlia centrala, que parlàvon li lengas italiqüi.

item adv. (mòt latin) Parierament, en mai d'aquò (dins lu còmptes, li enumeracions, etc.); tèrme d'usatge, per exemple, dins una lista de bens citats dins un acte notariat en vista d'una succession.

item n.m. (mòt latin) 1. (ling.) Tot element d'un ensèm (gramatical, lexical, etc.), considerat en tant que tèrme particulier. 2. (psicol.) Caduna dei questions, cadun dei element d'un tèst.

iterable, a adj. Que pòu èstre iterat.

iteracion n.f. 1. Accion de tornar dire, de tornar faire. 2. (psiquiatria) Repeticion in definida e estereotipada d'un acte motor ò d'una pensada vuèia.

iterar vt. (*itèri*) Tornar dire, tornar faire.

iteratiu, iva adj. Fach ò dich mai d'un còup.

iteratiu, iva adj. e n.m. Freqüentatiu.

iterativament adj. D'un biais iteratiu.

itifallic, a adj. Que presenta un bicol en ereccion: *Estàtua itifallica*.

itinerant, a adj. e n. Que si desplaça dins l'exercici dei sieu foncions, dau sieu mestier. Sin.: **barrutlaire**. ◆ adj. Que demanda de desplaçaments, que non es sedentari. ◇ (geogr.) *Cultura itineranta*: Desplaçaments dei zònas de culturas e, sovent, de l'abitat, caracteristic dei regions tropicali, dont lo soal s'apaurisse rapidament.

itinerari n.m. Camin seguit ò que cau seguir per anar d'un luèc à un autre; percors.

itinerari, ària adj. (topogr.) *Mesura itinerària*: Evaluacion d'una distança.

itita adj. e n. Relatiu ai Ititas. ◆ n.m. Lenga indoeuropea que parlàvon lu Ititas.

itlerian, a adj. Hitlerian.

itlerisme n.m. Hitlerisme.

itòl n.m. (quim.) Nom generic de polialcòls obtenguts per idrogenisacion dei òsas.

itós n.m. Part de la retorica que tracta dei costumas, dau biais de viure, per oposicion au patòs que tracta dei passions.

itterbi n.m. Metal dau grope dei tèrras rari; element (Yb) de n° atomic 70 e de massa atomica 173,04.

itterbina n.f. Oxide d'itterbi Yb₂O₃.

ittri n.m. Metal dau grope dei tèrras rari, qu'acompanha lo ceri dins la màger part dei sieus mineraus; element (Y) de n° atomic 39 e de massa atomica 88,90.

ittria n.m. Oxide natural d'ittri Y₂O₃.

ittric, a adj. Si di de compausats de l'ittri.

ittrifèr, a adj. Que contèn d'ittri.

iupik n.m. Inupik.

ivèrn n.m. 1. Sason que comença lo 21 ò lo 22 de decembre (au solstici) e que s'acaba lo 20 ò lo 21 de març (à l'equinòxi) dins l'emisfèr Nòrd; periòde mai frèi de l'an. 2. *Ivèrn nucleari*: Periòde ipotetic de glaciacion, que porria seguir un conflicte nucleari generalisat e consecutiu à l'opacificacion de l'atmosphèra per lu fums e li pòuveras en suspension.

ivernacion n.f. 1. Estat letargic, deugut à una baissa de la temperatura dau còrs, dins lo quau d'unu mamifèr passon l'ivèrn. Var.: **ivernatge**. 2. (med.) *Ivernacion artificiala*: Estat de vida ralentida, provocat per l'accion de produchs quimics e la refrigeracion dau còrs, e que facilita d'uni intervencions cirurgicali ò d'unu tractaments. 3. Estat d'inercia, d'improductivitat: *Projèctes en ivernacion*.

ivernada n.f. Ivernatge, ivernacion.

ivernal, a adj. Relatiu à l'ivèrn. Var.: **ivernau**.

ivernala n.f. Ascension ivernala en auta montanha.

ivernant, a adj. e n. Persona que va passar l'ivèrn en d'encontradas mai caudi.

ivernar vi. (*ivèrni*) 1. Passar l'ivèrn à la sosta. 2. Passar l'ivèrn dins una region. ◆ vt. 1. Metre (lo bestiari) à l'estable per l'ivèrn. 2. Efectuar lo lauratge d'ivèrn de (una tèrra).

ivernàs n.m. Ivèr foarça rigorós.

ivernatge n.m. 1. (mar.) Temps d'escala dei naus pendent lu grands frèis de l'ivèrn; poart à la sosta dont

fan escala pendent aqueu periòde. 2. Sason dei pluèias, dins li regions tropicali. 3. (agric.) Sojorn dei tropeus à l'estable pendent l'ivèrn. Var.: **ivernada**. 4. (agric.) Lauratge efectuat en ivèrn; forratge consumit en ivèrn.

ivernau, ala adj. Ivernal.

ivernejjar vi. 1. Èstre en ivèrn. 2. Si di d'un ivèrn que perdura. 3. Faire un temps d'ivèrn.

ivernenc, a adj. De l'ivèr.

ivernina adj. f. *Èrba ivernina*: Planta dei flors jauni foarça odoranti, comuna dins lu garachs dei regions temperadi.

ivernós, oa adj. Que fa pensar à l'ivèrn: *Una temperatura ivernoà*.

iversenc, a Qu'es virat, expausat au nòrd. Sin.: **ubac**.

ivoraria n.f. Art de l'ivorier; produch d'aquest art.

ivorier, a n. Obrier, obriera que travaisha l'ivòri.

ivòri n.m. 1. Partida dura dei dents de l'ome e dei mamifèrs, recubèrta d'esmalh en dessobre de la corona. 2. Substança ossoa e dura que constitue li defensas de divèrs animaus, coma l'elefant. 3. Objècte fabricat, esculptat dins d'ivòri. Var.: **avòri, evòri**.

iwan n.m. (arquit.) Sala voutada quadrangulària, d'origina iraniana, dubèrta per un arc romput en façada ò sus la cort d'uni mosqueas.

ixeutica n.f. Art de pilhar lu auceus au visc.

ixia n.f. (bot.) Iridacea bulboa cultivada per li sieu bèli flors dei colors vivi.

ixòde n.m. (zool.) Tica; langasta.

ixodide n.m. (zool.) *Ixodides*: Família de ticas duri.

ixolita n.f. Cera fossila.

ixomètre n.m. Viscosimètre emplegat per lu òlis.

izèda n.f. Darriera letra de l'alfabet. Var.: **izède**.

izède n.m. Izèda.

J

j n.f. e n.m. Detzena letra de l'alfabet (gi).

ja adv. 1. À comptar d'aüra: *As ja finit?* 2. Precedentament: *Lo v'ai ja dich.* 3. Per marcar un niveu jutjat important: *Es ja pron complicat coma aquò!* 4. Dins una question, per ramentar quauqua ren qu'es estat oblidat: *Dont abites, ja?* 5. Ex: *Lo ja president.*

ja interj. Certament: *E, ja!* Sin. **segur**.

jaba(s) (à) loc. À gratis: *Un trabalh à jaba.* Sin.: **à ren non costa, à bòudre, à breü, à fais, à molons.**

jable n.m. 1. Caneladura practicada dins li dogas d'una bota per li plaçar lo fond. Sin.: **gargalh, gargau.** 2. Part de la doga que despassa lo fond de la bota.

jaborandi n.m. Aubrilhon aromatic de l'Amèrica tropicala que s'en tira la poliacarpina.

J.A.C. Joventut Agricòla Cristiana.

jaç n.m. 1. Luèc dont la lèbre s'assosta. 2. Plaça dont l'òme si jai. 3. Bastiment per li feas. 4. Jaça de sediments. 4. Dins un defici, fond de la pista, fach si servent sovent d'una anciana moala venguda frusta

jaça n.f. 1. Lièch. 2. Estenduda unifòrma d'una substança aplicada ò depauada sobre una susfàcia: *Una jaça de pintura.* 3. Disposicion d'elements sobrepauats: *Li diferenti jaças de l'atmosphèra.* ◇ (geol.) Depaus sedimentari de natura omogenea. Var.: **jaç.** Sin.: **taula, soal.** 3. Categoria, classa sociala: *Li jaças desfavorejades de la societat.*

jaçar vi. Èstre alongat. Var. **ajaçar.** Sin.: **corcar.** ◆ vt. Parcar (de feas).

jacaranda n.m. Aubre d'Amèrica tropicala, dau boasc utile e dei bèli flors violeti (Familha dei bignoniaceas).

jaçaria n.f. Grope de mantu jaç.

jaçent, a adj. 1. Jasent. 2. (dr.) Que degun n'en demanda la proprietat: *Una succession jaçenta.*

jaçent n.m. Jasent.

jaçenta n.f. Lièch agençat dins la tilha d'una nau ò dins un compartiment de camin de fèrre. Sin.: **lichòta, corqueta.**

jaçier n.m. Cap d'un jaç (per li feas).

jacilha n.f. Acochament. Var.: **jasilha.** Sin.: **desliurança.**

jacilhar vi. ò vt. ind. Donar naissença à un enfant. Var.: **jasilhar.** Sin.: **s'ajaçar.**

jaçiment n.m. (mar.) Angle orizontal que fórmon l'axe longitudinal d'una nau e lo vector que passa per l'objècte localisat. Var.: **jasiment.**

jacina n.f. Estat d'une frema que jacilha ò qu'es à mand de jacilhar. Sin.: **palholada, frema en palhòla.**

jaçint n.m. 1. Pèira fina, varietat de zircon d'una color brun-aurenjat à roge. 2. Planta bulboa, que s'en cultiva una espècia d'Àsia Minora per li sieu flors en grapas ornamentalas (Familha dei liliaceas).

jaçista adj. e n. Qu'apartèn à la J.A.C.

jack n.m. (mòt anglés) Ficha mé doi conductors coaxials, que s'emplega per exemple en música (per lo brancament dei guitarras electricas, d'escotaires, etc.).

jackpòt n.m. (mòt anglés) Dins d'unu juècs de sòus, combinason que permete de ganhar lo gròs lòt.

jaçobin, a adj. e n. Ancianament, dominican (en França). ◆ n.m. e adj. (M'una majuscula) Sòci dau club dei Jaçobins. 2. Partidari d'una democracia centralisada.

jaçobinisme n.m. 1. Doctrina democratica centralisairitz dei jaçobins sota la Revolucion francesa. 2. Opinon que preconisa lo centralisme de l'Estat.

jaçobita adj. e n. 1. Partidari de Jaume II e de la maion dei Stuarts, après la Revolucion dau 1688, en Anglatèrra. 2. (relig.) Membre de la Glèia jaçobita. ◆ adj. *Glèia jaçobita:* Glèia orientala monofisita, sonada oficialament *siriana ortodòxa.*

jaçomart n.m. Automat que pica sus lo timbre ò la campana d'unu relòtges monumentals.

jaçonàs n.m. Estòfa de coton leugier.

jaçotin n.m. Vestiment d'enfant que cuèrbe que lo pièch.

jaçquard n.m. 1. Mestier per téisser inventat per Jaçquard. 2. Tricòt que presenta de bendas ornadi de dessenh geometric sus un fond de color diferenta.

jaçtança (ància) n.f. 1. (lit.) Actituda arroganta que si manifesta per l'enfasi mé la quala una persona parla d'ela-mema, si vanta. 2. (pop.) Charra.

jaçulatòri, a adj. (relig.) *Oracion jaçulatòria:* Preguiera corta e ferventa.

jaçulatòria n.f. 1. Ejaculacion. 2. (relig.) Pichina preguiera corta e ferventa.

jade n.m. 1. Silicat natural, de calci e de magnesi, emplegat coma pèira fina, d'un vèrd pauc ò pron escur e de l'esclat lachós, que comprèn doi varietats: la *jadeïta* e la *nefrita*.

jadeïta n.f. Jade d'una varietat formada essencialament d'un piroxène.

jadenc, a adj. De la natura dau jade.

jaguar n.m. Mamifèr carnivòr d'Amèrica dau Sud, vesin de la pantera, mé de tacas ocelladi (Lòng pauc ò pron d'1,30 m).

jaguarundi n.m. Car fèr de la coa lònga que viu dins la seuva amazoniana.

jaçant, a adj. e n. Gigant.

jaçiet n.m. 1. Lignit d'una varietat d'un negre lusent. 2. *De jaçiet:* D'un negre lusent.

jaçin, a adj. e n. Si di d'un discípol dau jaçinisme.

jaçina n.f. Pèça de fusta ò de metal alongada que sièrve d'aponteü à d'elements d'armadura ò de soal. Sin.: **trau, traveta, travet, fustament.**

jaçina n.f. Estable. Var.: **jèina** (Luceram).

jaçinisme n.m. Religion fondada en Índia au s. VIe e que la sieu tòca es de menar l'òme au nirvana. Var.: **jinisme.**

jaçire vt. Metre au lièch. Sin.: **corcar.** ◆ vi. Èstre estendut per tèrra ò sus un lièch. ◆ **si jaçire** v.pr. Si metre au lièch. Sin.: **si corcar, s'ajaçar.**

jalap n.m. Planta dau Mexic, que la sieu raïç a de propietats purgatiu.

jalon n.m. 1. Pal que sièrve à establir d'alinhaments, à marcar de distanças. Sin.: **senhal**, **marca**, **guidon**, **mira**, **palficat**. 2. Cen que sièrve de referiment, de marca per seguir una via determinada: *Pauar lu jalons d'un travalh.*

jalonament n.m. Accion, biais de jalonar: *Lo jalonament d'un itinerari.* Sin.: **palficament**, **marcament**.

jalonar vt. 1. Determinar, materialisar (lo percors, la direccion, l'alinhament) de. Sin.: **palficar**, **senhalar**, **marcar**. 2. Venir successivament en marcant d'estapas dins lo temps, dins lo cors de quauqua ren: *Lu succès que jalónon una carriera.*

jalon-mira n.m. Jalon que permete de determinar, en una operacion soleta, una direccion e una distança.

jaissemin n.m. Daissemin.

jamai adv. 1. En minga temps: *L'ai jamai vist.* ♦ Si pòu renforçar m'una altra negacion: *L'ai pas jamai vist.* 2. En un moment quau que sigue: *Se jamai n'auguesses l'oportunitat.* ♦ *À jamai:* Totjorn. Sin.: **per tot jamai**.

jamaican, **a** adj. e n. De Jamaica.

jambalaia n.m. 1. Preparacion de ris mé de polàs. 2. (gavoat) Ratatolha.

jambin n.m. 1. Nansa de vese mé doi intradas provedidi de doi estrechs. 2. Mosclars gropats provedits de vèrps, estirassats à la popa d'un bateu.

jamboree n.m. Acampament internacional d'escots.

jam-session n.f. Acampament de musiciens de jazz qu'impovíson en tota libertat per lo sieu plaser.

janèli n.m. Baudròi.

jan n.m. Au juèc dau trictrac, cadun dei quatre compartiments de la taula.

jangada n.f. Radeu equipat d'una vela triangulària, qu'emplégon lu pescaires brasiliens.

jangolada n.f. 1. Lanha de can. 2. Lanha de persona.

jangoladissa n.f. Lanha de can que s'esperlonga.

jangolaire, **airitz** adj. e n. Que jangola.

jangolament n.m. Glatiment.

jangolar vi. Faire audir una jangolada. Var.: jangolejar.

jangolatge n.m. Jangolada.

jangolejar vi. Jangolar, si lanhar.

janissaire n.m. Sordat d'un còrs d'elita d'infantaria recrutat, au començament (s. XIVⁿ – s. XVIⁿ), dins lu enfants raubats ai pòbles sotamés.

jansemin n.m. Daissemin.

jansenisme n.m. Doctrina de Jansénius e dei sieus discípol; movement religiós que lu sieus partidaris animàvon.

jansenista adj. e n. 1. Qu'apartèn au jansenisme. 2. Que manifèsta una vertut qu'evòca aquela dei jansenistas. ♦ adj. *Religadura jansenista:* Religadura simpla, sensa minga ornament.

janta n.f. (fr.) Gelha.

janvier n.m. (fr.) Promier mes de l'an. Var.: **genier**, **genoier**.

janvieràs n.m. (fr.) Mes de janvier rigorós.

japada n.f. 1. Baubament aigre e agut dei cans joves. 2. Crit dau chacal. Var.: **jaupada**.

japaire, **airitz** adj. e n. Qu'a l'abituda de japar. Var.: **jaupaire**.

japar vi. 1. Baubar, en parlant dei cans joves. 2. Cridar, en parlant dau chacal. Var.: **jaupar**.

japon n.m. 1. Porcelana, evòri fabricats au Japon. 2. *Papier japon:* Papier leugierament jaune, sedós, satinat, nacrat, que si fabricava au Japon mé la rusca d'un amorier e que servia ai tiratges de luxe; papier fabricat à l'imitacion dau papier japon. 3. Boasc emplegat per tenchurar lu teissuts en roge.

japonaria n.f. Objècte d'art ò de curiositat originari dau Japon.

japonés, **esa** adj. e n. Dau Japon. ♦ n.m. Lengua parlada au Japon.

japonisant (-izant), **a** n. Especialista de la lenga e de la civilisacion dau japon.

japonisme n.m. Mòda e influença dei òbras e objèctes d'art dau Japon en Occident (sobretot pendent la segonda mitan dau s. XIX^{em}).

japonista n. Que li agràdon li òbras e lu objèctes artistics dau Japon.

jaquet n.m. Juèc derivat dau trictrac, que si juèga mé de pedinas e de dats sus una tauleta compartimentada.

jaqueta n.f. 1. Vèsta de ceremònia que li sieu faudas dubèrti si prolòngon darrièr. 2. Vèsta de frema ajustada à la talha. 3. Camia de proteccion, sovent illustrada, sota la quala un libre es presentat à la venda.

jarda n.f. (veter.) Tumor à la faça extèrna dau garron dau cavau. Var.: **jardón**.

jardin n.m. 1. Terren dont si cultivon de vegetaus utiles (oart, fruchier) ò d'agradiment (pargue, bosquet). Sin.: **plasença**. 2. *Jardin d'ivèrn:* Pèça adobada en sèrra per la cultura dei plantas d'apartament. 3. *Costat jardin:* Part dau pontin de teatre à seneca per lu espectators (per op. à *costat cort*). 4. *Jardin secret:* Passion, part de la personalitat que non si rëndon publiqui.

jardinar vi. Practicar lo jardinatge. Sin.: **ortolejar**. ♦ vt. (silv.) Esplechar lu aubres d'una forèst per desgarnir lo soal lo plus pauc possible e faire viure un à costat de l'autre d'aubres de toi lu atges.

jardinaria n.f. Establiment comercial dont si vende tot cen que pertòca lo jardin e lo jardinatge.

jardinatge n.m. 1. Cultura dei jardins. Sin.: **ortada**. 2. (silv.) Accion de jardinar una forèst.

jardinet n.m. Pichin jardin.

jardinier, **a** n. Persona que cultiva un jardin. Sin.: **ortalier**, **ortalan**, **ortolanier**. ♦ adj. Relatiu ai jardins.

jardiniera n.f. Carabe daurat. Sin.: **pantiga**.

jardiniera n.f. 1. Mòble, bac que contènon una caissa ò de vas dont son cultivadi de plantas vèrdi, de flors, etc. 2. Assortiment de liumes talhats en pichins tròç. 3. Carri de 4 ròdas e de 4 sètis, tirat per un cavau.

jardinós, **oa** adj. Que presenta una taca caracterisada per una ascladura ò una substança estrangiera, en parlant d'una pèira.

jardón n.m. Jarda.

jarga n.f. Mena de manteu de paisan que si mete en dessobre dei autres vestits. Sin.: **sobretot**.

jargon n.m. 1. Cant dei tòrdos. 2. Flaütet en forma de disc cau de tòla traucat, que lo çaçaire si mete en boca per imitar lo cant dei tòrdos. 3. Lengatge incorrècte que quauqu'un emplega en auguent una conoissença imperfècta e aproximativa d'una lenga. 4. (fam.) Lenga que non si capisse. 5. Vocabulari pròpri à una profession, una disciplina: *Lo jargon medical*. Var.: **gergon**, **girgon**.

jargonafasia n.f. (psiquiatria) Trebolici dau lengatge, caracterisat per la substitucion de tèrmes inintelligibles ò inadeguats ai mòts apropiats e per una granda volubilitat. Var.: **gergonafasia**, **girgonafasia**.

jargonar vi. 1. (fam.) Parlar en jargon. 2. Balbetar, en parlant d'un enfant. Var.: **jargonear**, **gergonar**, **girgonar**.

jargonear vi. (*jargoneï*) Jargonar. Var.: **jargonejar**, **gergonejar**, **girgonejar**.

jargonejar vi. Jargonear.

jarra n.f. Grand vas de tèrra cuècha, de la dubertura larga, de la pança ovoïda, dau fond plat, mé de manelhas, que sièrve per la conservacion dei aliments: *Una jarra d'òli*. Sin.: **gerla**.

jarret n.m. Garron, garra.

jarreta n.f. Pichina jarra. Sin.: **gerleta**, **jarron**.

jarretiera n.f. Peis de la familha dei offidats (*paraphidion vassali*).

jarretiera n.f. Benda de teissut elastica que mantèn lo debàs au niveu de la cuèissa. Sin.: **gaïda**, **cambaliga**.

jarron n.m. Pichina jarra. Sin.: **gerleta**, **jarreta**.

jasent, **a** adj. Estendut, corcat. Var.: **jacent**.

jasent n.m. Esculptura funerària que representa un personatge estendut.

jaseran n.m. (armadura medievals) Còta de malha ò ausberc.

jasilha n.f. Jacilha.

jasilhar vi. Jacilhar.

jasiment n.m. Jaciment.

jaspadura n.f. Aspècte jaspat.

jaspagata n.f. Pèira compausada de jaspe e d'agata.

jaspar vt. Colorir de diferenti color imitant lo jaspe.

jaspe n.m. Ròca sedimentària silicio, dei colors vivi e mescladi (roge, vèrd, jaune, etc.), que s'emplega en joielaria.

jata n.f. Recipient redond, sensa bòrd; lo sieu contengut; pèça de terralha, mai granda que la sieta, dins la quala son presentadi li mangilhas: *Una jata de raïdolas*. Sin.: **plat**.

jatada n.f. Contengut d'una jarra.

jatassa n.f. Gròssa jata.

jateta n.f. Pichina jata.

jauge n.m. (mar.) Barra de governalh. Sin.: **arjau**.

jaula n.f. Luèc dont son embarrats un ò mantu empresonats. Sin.: **preson**, **càrcer**.

jaulier, **era** n. Persona encargada de susvelhar lu empresonats.

jaunàs, **assa** adj. D'un jaune brut.

jaunastre, **a** adj. Que tira sus lo jaune; d'un jaune tèrne ò brut.

jaune, **a** adj. 1. De la color dau sofre, dau limon, etc. (plaçada dins l'espèctre solari entre lo vèrd e l'orange. ◇ Sin.: **saure**. *Raça jauna*: Caracterisada principalmente per una pigmentacion jaunastra ò coirada de la pèu, e que pòbla en granda part l'Àsia. Sin.: **xantodèrme**. 3. (espòrts) *Malha jauna*: Promier dau classament dau Torn de França, que poarta una malha d'aquesta color. 3. (biol.) *Còrs jaune*: massa d'un color blanc jaunastre, de foncion endocriniana, que si desvolopa dins l'ovari se l'ovule es estat fecondat, e que secreta una ormòna, la progesteròna, que condiciona la gestacion. 4. (patol.) *Fèbre jauna*: Malautia contagiosa dei país tropicals, transmesa per una moissara, e caracterisada per la coloracion jauna de la pèu e per de vomiduras de sang negre. Sin.: **vomito negro**. ◆ adv. *Rire jaune*: Mé constrencha, per escondre lo despièch ò l'embarràs. Sin.: **rire amar**.

jaunejar vi. Tirar sus lo jaune.

jaunenc, **a** adj. Que tira sus lo jaune.

jaunet, **a** adj. (lit.) Un pauc jaune.

jaunet n.m. Cantarèla manjadissa. Sin.: **cresta de gal**, **galet**, **aurelheta**.

jauniment n.m. Accion de venir jaune ò de rendre jaune.

jaunir vi. (*jaunissi*) Colori (quauqua ren) en jaune, rendre jaune: *L'auton jaunisse li fuèlhas*. ◆ vi. Devenir jaune: *Lo papier jaunisse en venent vièlh*.

jaunissa n.f. 1. Ictèri. ◇ (fig., fam.) *Faire una jaunissa de quauqua ren*: Sentir un grand despièch à prepaus de quauqua ren. 2. Treule cornut; lòtus (*Lotus corniculatus*).

jaunissent, **a** adj. Que jaunisse.

jaunitge n.m. Caractèr de cen qu'es jaune. Sin.: **felitge**.

jaupada n.f. Japada.

jaupadís n.m. Baubada. Sin.: **lairadís**.

jaupaire, **airitz** adj. Japaire.

jaupar vi. Baubar. Var.: **japar**. Sin.: **lairar**.

jaupar n.m. Baubar. Sin.: **lairar**.

jaussemin n.m. Daissemin.

jausseran, **a** adj. Credule.

java n.f. Dança populària de tres temps, típica dau bal museta, qu'èra de mòda au començament dau s. XX^{en}. ◇ (fam.) *Faire la java*: Faire la fèsta, faire tampona.

javanés, **esa** adj. e n. De Java. ◆ n.m. Lenga dau grope indonesian parlada à java. 2. Argòt codat que consistisse à inserir après cada consonanta li sillabas *av* ò *va*.

javantròpe n.m. Ominian acertat per de fossiles descubèrts dintre de jaças fluvial de Ngandong, en Indonèsia.

javel n.f. *Aiga de Javel*: Solucion aigoa d'ipoclorit e de clorure de sòdi, que s'emplega coma descolorant e desinfectant.

javelina n.f. 1. Lança corta dei ancians. 2. (espòrts) Instrument de lançar, en forma de lança, que s'emplega en atletisme. Var.: **javelòt**. Sin.: **bigatana**.

javelisacion (-izacion) n.f. Accion de javelisar.

javelisar (-izar) vt. Esterilisar (l'aiga) en ajustant d'aiga de Javèl.

javelòt n.m. Javelina.

ja-vist n.m. inv. 1. (fam.) Caua banala, sensa originalitat. 2. (psicol.) *Impression de ja-vist*: Impression intensa d'aver ja viuget la situacion actuala dins lo passat, mé la mema tonalitat afectiva.

jazz n.m. Música afroamericana, que li conumautats negra e creòla dei estats Units creèron au començament dau s. XX^{en}, fondada per la màger part sobre l'improvisacion, un tractament original de la matèria sonòra e la messa en valor dau ritme, lo *swing*.

jazzar vi. Faire de jazz.

jazz-band n.m. Orquestra de jazz.

jazzic, a adj. Relatiu au jazz, pròpri au jazz.

jazzman n.m. Musician de jazz (pl. *jazzmen*).

jeans n.m. [dʒɪns] Teissut de coton, fabricat à partir d'una trama generalament blava e d'una trama cruda. Sin.: **blau de Nimes**, ◆ pl. Braias talhadi dins aqueste teissut. Sin.: **nimesencs, rangiers**.

jebuseu, ea adj. e n. Dau Sud-Oèst de Palestina, devant de l'arribada dei israelitas.

J.E.C. Joventut Estudianta Cristiana.

jecista adj. e n. Qu'apartèn à la J.E.C.

jeep n.f. (american *G.P., general purpose*) Automobila tot terren dei quatre ròdas motritz, que lu Americans metèron au ponch pendent la Segonda Guèrra mondiala.

jèina n.f. (Luceram) Jaïna.

jejunal, a adj. (anat.) Dau jejunom. Var.: **jejunau**.

jejunau, ala adj. Jejunal.

jejuno-ileon n.m. (anat.) Part de l'intestin greule que s'estende dau duodenom au cec.

jejunom n.m. (anat.) Part de l'intestin greule que vèn après lo duodenom.

jelha n.f. Gelha.

jennerian, a adj. (lit.) Si di dau vaccin e de la vaccinacion antivarioliqui, que devèm à Jenner.

jenny n.f. Maquina que s'emplegava per filar lo coton.

jeremiada n.f. (fam.) Planh, lamentacion persistenta, importuna.

jerez n.m. (mòt espanhòu) Xerés.

jèrk n.m. (mòt anglés) Dança que consistisse à donar à tot lo còrs un ritme rotat, de mòda vèrs la fin dei ans 1960.

jerkar vi. (*jèrki*) Balar lo jèrk.

jeroboam n.m. Gròssa botilha de champanha d'una contenença de mai de 3 litres.

jerrican n.m. Jerrycan.

jerrycan n.m. Bidon de forma especiala, d'una contenença d'un vintenau de litres. Var.: **jerrican**.

jersei n.m. Jersey.

jersey n.m. [dʒɛr'zɛ] 1. Tricòt qu'a solament de malhas à l'endrech sus una faça. Var.: **jersei**. ◆ *Ponch de jersey*: Ponch tricòt obtengut en alternant un reng de malhas à l'endrech e un reng de malhas à l'envèrs. 2. Vestit en jersey.

jersiés, esa adj. e n. Relatiu à Jersey, ai sieus abitants.

jerusalemitòl, a adj. e n. Estajant ò natiu de Jérusalem. Var.: **jerusalemitòu**.

jerusalemitòu, òla adj. e n. Jerusametòl.

jesuita n.m. Membre de la Companhia de Jèsus, societats de clergues religiós que fondèt Ignaci de Loyola en lo 1539 e que lo papa aprovèt en lo 1540. ◆ adj. e n. (pej.) Ipocrita. ◆ adj. *Estile jesuita*: Estile arquitectural de la Còntre reforma.

jesuitessa n.f. Mònega dau s. XVIIⁿ que seguissia lo mandament dei Jesuitas.

jesuitic, a adj. 1. Que pertòca lu Jesuitas. 2. (pej.) Ipocrita e furbo.

jesuiticament adv. D'un biais jesuitic.

jesuitisme n.m. 1. Sistema moral e religiós dei Jesuitas. 2. Ipocrisia e forbaria.

jèsus n.m. 1. Representacion dau Crist enfant. 2. (fam.) Enfanton innocent. ◇ Nom afectuós que si dona ai pichonets. 3. *Jèsus de Lion* ò *jèsus*: Saussisson sec de gròs diamètre, dins de cec de poarc. ◆ adj. *Papier Jèsus* ò *jèsus*, n.m.: Format de papier de granda dimension (56 x 72 cm, 56 x 76 cm ò 55 x 70 cm).

jet n.m. (mòt anglés) Avion à reaccion.

jet-set n.f. (mòt anglés) Ensèm dei personalitats que constituïsson un mitan ric e internacional abituat dei viatges en jet. Sin.: **jet-society, auta societat, monde beu**.

jet-society n.f. Jet-set.

jet-stream n.m. (mòt anglés, meteor.) Corrent d'oèst foarça rapide (de còups que li a mai de 500 km/h), observat entre 10 000 e 15 000 m, entre lu 30^{en} e 45^{en} parallèles dei doi emisfèrs.

jijoala n.f. 1. Insigne circulari ai colors d'una nacion, d'un partit. Sin.: **cimbeu, emblema**. 2. Insigne m'ái colors nacionali (fixat ò pintat sus un avion, una veitura, etc.). 3. Rosaça de riban, de perlas.

jíjola n.f. 1. Fruch dau jijolier, roge mé la carn blanca, leugierament laxatiu, que sièrve à fabricar de fruchs pectorals e de pasta de fruch. 2. Pasta facha m'aqueu fruch. Var.: **gíjorla**.

jijolier n.m. Aubre cultivat en Occitània per lu sieus fruchs (Aut fins à 8 m, familha dei ramnaceas). Var.: **gijorlier, chichorlier, gijolier**. Sin.: **jububier**.

jingle n.m. (mòt anglés) Tema musical cortet destinat à introdure ò à acompanhar una emission ò un messatge publicitari. Sin.: **sonal**.

jingxi n.m. Genre dramatic musical chinés conoissut en Occident sota lo nom d'òpera de Pequín, dins lo qual lu actors declàmon, cànton, bàlon mímon e eventualament fan d'acrobacias, acompanhats d'un ensemble de divèrs instruments.

jinisme n.m. Jaïnisme.

jiujutsú n.m. Art marcial japonés, fondats sobre lu projeccions, li luxacions, lu estranglements e lu còups portats sus lu ponchs vitals e que, codificat, a donat naissença au judo.

jivèrd n.m. Planta ortalhiera aromatica, emplegada en acompanhament e en condiment (Familha dei ombellifèras. Var.: **jolvèrd, juvèrd**. Sin.: **verdura**).

jo n.m. Jog.

joal n.m. (mar.) 1. Cep, sep. 2. Pèça de fusta plaçada a la proa e a la popa dei galèras que ne sostenia l'apostís. 1454: «... per una pessa de pin... per faire I joalh». Var.: **joalh**.

joalh n.m. Joal.

joata n.f. Jo leugier per menar lu animaus è la fièra. Fren d'un molin de vent que permete de l'arrestar.

joatier n.m. Obrier que farga de joata.

J.O.C. n.f. Joventut Obriera Cristiana.

jocista adj. e n.m. Si di d'un membre de la J.O..C.

joc n.m. Perga plaçada en autessa per lu aucus, e en particulier per li galinas. Var.: **ajoc**, **ajocador**.

jocar (si) v.pr. S'ajocar.

jockey n.m. (mòt anglés) Joquei. Sin.: **cavalieròt**.

jocós, oa adj. Gaujós.

joelaria n.f. Joielaria.

joeu n.m. Joiel. Var.: **joieu**. Sin.: **daurura**.

jog n.m. 1. Pèça de boasc emplegada per atelar un pareu de bèstias. 2. (lit.) Constrencha materiala ò morala: Tenir quauqu'un sota lo jog. 3. (Antiqu. rom.) Javelina estacada orizontalament sus doi autri ficadi en tèrra, e sota lo quau lo vencèire faía passar, en signe de sotamission, lo cap de l'armada desfacha. Var.: **jo**, **jògo** (it.).

joglar vi. (*jògli*) 1. Mandar en l'ària, un après l'autre, divers objèctes que si tórnon mandar à mesura que recàlon. 2. (fig.) Manejar mé gaube: *Joglar m'ai chifras, m'ai oraris*. Var.: **jonglar**.

joglar, essa n. Poeta musician barrutlaire medieval (sovent lo cantaire qu'acompanhava lo trobador).

joglaresc, a adj. Dau joglar.

joglaria n.f. 1. Accion de joglar. 2. (fig.) Torn d'adreiça. 3.

jògo n.m. (it.) Jog.

joguet n.m. Juguèt.

jòi n.m. Gaudiment sobeiran que lo trobaire recercava dins l'amor de la Dòna.

jòia n.f. 1. Gaug. Sin.: **alegressa**, **alegrança**. 2. Joiel. 3. Prèmi donat dins un concors, etc.

joialament adv. Jovialament.

joiau, ala adj. Jovialament.

joiel n.m. 1. Objècte fach de matèrias precioï, generalament destinat à la paradura. Var.: **jòia**. 2. (fig.) Caua foarça bèla ò d'una granda valor: *Un joiel de l'arquitectura gotica*. Var.: **joeu**, **joieu**.

joielaria n.f. 1. Art de metre en valor li pèiras fini e precioï, en emplegant la sieu forma, lo sieu esclat, la sieu forma, la sieu color. 2. Comèrci dau joielier. 3. Articles que lo joelier vende. Var.: **joelaria**.

joelier, a adj. Relatiu à la joielaria.

joelier, a n. Anelier, persona que fabrica ò vende de joiels. Sin.: **daurier**.

joieu n.m. Joiel. Var.: **joeu**. Sin.: **daurura**.

joinessa n.f. 1. Lo tot dei joves: *Se joinessa saupesse!* Var.: **joventut**, **joventura**, **joventça**. 2. Fach d'èstre jove: *La joinessa passa e non torna plus!*

joinet, a adj. (fam.) 1. Foarça jove. 2. Un pauc tròup jove.

joinòme n.m. Òme jove.

joió, oa adj. Gaujós. Sin.: **alegre**.

joiosament adv. Gaujosament. Sin.: **alegrament**.

joir vi. (*joïssi*) Gaudir.

joissèire, eiritz adj. e n. Si di d'una persona que recèrca lu plasers materials ò sensuals.

joissença n.f. Gaudiment.

jòker n.m. (angl.) Jòquer.

jolvèrd n.m. Jivèrd, juvèrd.

jonc n.m. 1. Planta dei luècs umides, dau pen e dei fuèlhas cilindrics (Família dei joncaceas). 2. Canna facha de *rotang*, ò *jonc d'Índia*. 3. Aneu ò braçalet que lo ceucle es tot d'una grossor.

joncacea n.f. *Joncaceas*: Família de plantas monocotiledoneï erbaceas, coma lo jonc.

joncada n.f. Flors, brondas, fulham que s'espandísson sus lo soal per una ceremònia, ò espantegats per astre (ventada...). Sin.: **enramada**, **jaça**.

joncalha n.f. Ensèm de joncs.

joncar vt. Curbir de joncs.

joncàs n.m. Luèc dont créisson totplen de joncs. Var.: **jonquina**, **jonquiera**.

joncat, ada adj. Cubèrt de cauas esparpalhadi.

jonchís, issa adj. Que jonhe sensa laisser d'espaci.

joncifòrme, a adj. En forma de jonc.

jonch, a adj. Unit, ligat; qu'es en contacte: *De mans jonchi*. ◇ *Còmpte jonch*: Còmpte bancari qu'ai mai d'un titulari (especialament entre espós).

jonch n.m. 1. Susfàcia ò linha d'assemblatge de doi elements fixes. ◇ (espec.) Ponch de racordament de doi tubes, doi ralhs. ◇ (constr.) Espaci entre doi pèiras, doi malons. ◇ *Jonch de dilatacion*: Dispositiu que permete la liura dilatacion e la contraccion en foncion de la temperatura. 2. Garnidura qu'assegura l'estanhadura d'un assemblatge: *Cambiar lo jonch d'un robinet que perde*. Sin.: **jonch de tèsta**. ◇ *Jonch de culassa*: Jonch d'estnhadura entre lo blòc-cilindre e la culassa d'un motor à combustion intèrna. 3. (mecan.) Articulacion entre doi pèças.

joncha n.f. Joncion, jonchura.

jonchar vt. 1. Assemblar, unir doi elements fixes. Sin. **jónher**. 2. (arquít.) Emplir de mortier ò d'una matèria semblabla d'espacis entre li pèrias.

jonchura n.f. 1. Ponch dont doi cauas si jónhon. 2. Articulacion: *La jonchura dau ginolh*.

joncion n.f. 1. Accion de jónher, d'unir: *Establir la joncion entre doi armadas*. ◇ *Ponch de joncion* ò *joncion*: Luèc dont doi cauas si jónhon, si confòndon. 2. (electron.) Zòna d'un miègconductor dins la quala lu mòdes de conduccion s'inverson.

joncós, oa adj. Cubèrt de joncs.

jonglaire, essa n. persona que fa de jonglarias.

jonglar vi. (*jògli*) Joglar.

jonglaria n.f. Joglaria.

jonhent n.m. Signe que s'escriu entre doi mòts per lu ligar: *Nòrd-Èst, èx-ministre*.

jónher vt. 1. Avesinar de cauas d'un biais tau que si tòcon. 2. Unir, assubjectir: *Jónher doi pèças de teissut*. 3. Establir una comunicacion entre; religar. 4. Ajustar, associar: *Jónher un document à un corrier*. 5. Intrar en rapoart, en comunicacion mé: *Jónher quauqu'un per telefòne*. Var.: **júnher**. ◆ vi. Èstre en contacte, si tocar: *Lu doi bòrds jónhon dificilament*. ◆ **si jónher** v.pr. S'associar (à un grope, à un projècte, etc.).

jonquier n.m. Jonquiera.

jonquiera n.f. Luèc dont créisson lu joncs. Var.: **jonquier**.

jonquilha n.f. Narcissi dau colaret aut, dei fuèlhas cilindriqui coma aqueli dei joncs, cultivat per li sieu flors jauni. ◆ adj. inv. D'un jaune clar.

jonquina n.f. Joncàs.

jonta n.f. Sobrecarga. ◆ *Per jonta*: En mai d'aquò.

joquei n.m. Cavalier professional dins li corsas de caवास. Var.: **jockey**. Sin.: **cavalieròt**.

jòquer n.m. Carta que representa la figura d'un palhasso e susceptibla de pilhar dins d'unu juècs la valor que li dona aqueu que la detèn. Var.: **jòker**. Sin.: **passabaranha**.

jordanian, a adj. De Jordània.

jorgina n.f. (mús.) Acordeon que fuguèt l'instrument de l'assimilacion dei pòlcas, mazurcas, etc. en s'impauant en plaça dei instruments tradicionals coma lo violon.

jorginaire, airtz n. Persona que soana la jorgina.

jorn n.m. 1. Clartat, lutz dau Soleu que permete de vèire lu objèctes. 2. Biais que lu objèctes son esclairats: *La cambra èra dins un jorn encara fosc*. ◆ *Faus jorn*: Lutz qu'esclaira mau lu objèctes. 3. (fig.) Aspècte: *Vèire un affaire sota un jorn noueu*. 4. *Donar lo jorn* à: Donar naissença à. ◆ *Vèire lo jorn*: Nàisser; paréisser, èstre editat. Sin.: **espelir**. 5. Dubertura, dins un espaci plen, que laissa intrar la lutz: *Si ve lo jorn entre doi placas mau jonchi*. ◆ (arquít., arts dec.) *À jorn, traucat à jorn*: Si di d'un element d'arquitectura, d'un objècte, d'un ornament mé totplen de traucs per laissa passar la lutz. ◆ (brod.) Vuèi practicat dins una estòfa, sigue en tirant de fieus, sigue en escartant de fieus au mejan d'una gròssa agulha. ◆ (fig.) *Si faire jorn*: Finir per paréisser, per èstre conoissut, celèbre. 6. Interval de temps comprés entre lo ponchar dau soleu e la sieu davalada, dins un luèc donat: *Lo jorn e la nuèch*. ◆ *De jorn*: Pendent lo jorn. 7. Durada de rotacion de la Tèrra, d'una altra planeta ò d'un satellit natural à l'entorn dau sieu axe. ◆ (astron.) *Jorn sideral*: Durada de la rotacion de la Tèrra sobre ela-mema, mesura per rapoart au ponch vernal (à quauqua ren pròche, 23 h 56 mn 4 s). ◆ *Jorn solari vertadier*: Durada variabla, vesina de 24 h, que separa doi passatges consecutius dau Soleu au meridian d'un luèc (mai lòng que lo jorn sideral, en rason dau movement de la Tèrra à l'entorn dau Soleu). ◆ *Jorn solari mejan*: Durada mejana, constanta per definicion, d'un jorn solari vertadier, fixada à 24 h e que comença à miègjorn. ◆ *Jorn civil*: Jorn solari mejan que la sieu durada es de 24 h exactament e que comença à mièjanuèch. 8. Correntament, periòde de 24 h, assimilat au jorn civil, que constitue una unitat de temps dins un calendrier. ◆ *De jorn en jorn*: progressivament, un pauc

cada jorn. ◆ *Dau jorn à l'endeman*: Bruscamet, sensa transicion. ◆ *D'un jorn à l'autre*: À tot moment, dins un futur que pòu èstre pròche. ◆ *Dau jorn a la jornada*: À la mesura, au ritme de cada jorn, sensa prevèire l'endeman. ◆ *À rega de jorn* De contunh. 9. Interval de 24 h considerat en foncion dei circonstanças que lo màrcon (temperaturas, eveniments, activitats dei personas, etc.): *Un jorn de calor*. 10. Periòde, moment indeterminat: *Un jorn ò l'autre, un beu jorn*. 11. Moment present, epòca actuala: *Au gust dau jorn*. ◆ *À jorn*: En conformitat m'au moment present: *Metre à jorn lo dictionari occitan*. ◆ *Au jorn d'encuèi*: À l'epòca actuala. Sin.: *Ancuèi lo jorn*. ◆ pl. 1. (lit.) Vida, existença: *Metre fin ai sieus jorns*. 2. *Lu bèi jorns*: Lo printemps.

jornada n.f. 1. Espaci de temps comprés pauc ò pron entre l'auba e lo sera. 2. Aquel espaci de temps considerat dau ponch de vista dau clima, dei activitats: *Una bèla jornada, una jornada tranquilla*. 3. Travalh, affaires, recèpta d'aquel espaci de temps: *A ben ganhat la sieu jornada*. 4. Jorn marcat per un eveniment particulier: *Lo 8 de març es la jornada de la frema*.

jornadassa n.f. Bruta jornada, marrida jornada (per lo temps que fa, per lu eveniments, etc.).

jornadier, a n. Travalhaires pagat à la jornada. Sin.: **afanador**.

jornadier, a adj. Que si fa cada jorn. Var.: **jornalier**.

jornal n.m. 1. Publicacion, generalament quotidiana, que dona d'informacions politiqui, literari, scientifici, esportivi, etc. Sin. **quotidian, gasetta, periodic**. ◆ *Jornal parlat, televisat*: Actualitats donadi à la ràdio, à la television. ◆ *Jornal numeric*: Jornat publicat sus lo malhum numeric. ◆ *Jornal luminós, electronic*: Dispositiu que si ve per carriera, que fa vèire d'informacions e d'anoncis sus un paneu, d'un biais electric ò electronic. 2. Escrich dont son relatats lu fachs jorn après jorn: *Escrivre lo sieu jornal*. ◆ *Jornal intime*: Escrich dont son notadi, quotidianament ò non, li reflexions e li impressions personalis. 3. (mar.) *Jornal de bòrd*: Registre dins lo quau son inscrichi toti li informacions que pertòcon la navegacion d'una nau. Sin. **quasernet**. 4. (comptab.) *Libre jornal ò jornal*: registre dins lo quau un comerçant inscriu, jorn après jorn, li sieu diversis operacions comptabli. 5. Anciana unitat de mesura que correspondia à la susfàcia qu'un òme podia laurar en una jornada. Var.: **jornau**.

jornalament adv. Cada jorn. Sin.: **quotidianament**.

jornalier, a adj. Jornadier.

jornalisme n.m. 1. Profession d'aqueli qu'escrívon dins lu jornals, participon à la redaccion d'un jornal parlat ò televisiu. 2. Ensèm dei jornals ò dei jornalistas.

jornalista n. Persona qu'a per ocupacion principala, reguliera e pagada, l'exercici dau jornalisme.

jornalistic, a adj. Relatiu au jornalisme, ai jornalistas.

jornau n.m. Jornat.

jòstria n.f. 1. Ensèm dei exercicis destinats à ensenhar à un cavalier coma montar, per adestrar correctament lo sieu cavau. 2. Luèc dont si practícon aquestu exercicis d'equitacion. 3. *Màquina* accionada au

judèitat n.f. Judaïtat.

judéoalemand (ling.) n. Yiddish.

judéoarabe n. (ling.) Tèrme que recampa de dialèctes parlats per lu Judieus dau Magreb e de l'Orient Mejan que vívon ò an viugut dins de país de lenga araba. Var.: **judéorabi**.

judéoarabi n. Judeoarabe.

judéoarameu, a adj. Nom de doi dialèctes, l'un restacat à l'arameu occidental, l'autre à l'arameu oriental.

judéocastelhan n. (ling.) Judeoespanhòu.

judéocatalan n. (ling.) Lenga vernaculària dei judieus de Catalonha e dei Balearas, e finda de la comunautat valenciana denant dau s. XVI^a.

judéocrestian, a adj. Judeocristian.

judéocrestianisme n.m. Judeocristianisme.

judéocristian, a adj. Si di dei crencças e dei valors morali comuni au judaïsme e au cristianisme. Var.: **judéocrestian**. ♦ n. Adèpte dau judeocristianisme.

judéocristianisme n.m. 1. Doctrina professada, dins la Glèia primitiva, per lu cristians d'origina judiva sobre la necessitat de la practica dei observanças mosaïqui. 2. Ensèm dei elements constitutius de la civilisacion judeocristiana, qu'a modificat li societats occidentali. Var.: **judéocrestianisme**.

judéoespanhòu n.m. (ling.) Ladino. Sin.: **judéocastelhan**.

judéonazaretenc, a adj. e n. Groke messianista etnicament judieu de lenga aramea, desseparat dei judeocristians, e adèptes desaviats dei apòstols de Jèsus, qu'asperàvon lo mejan de realisar un sòmi politicoreligiós dins l'aspèra d'una tornada imminente dau messia.

judéoroman, a adj. Que pertòca à l'encòup lu Judieus e lu Romans: *Li guèrras judeoromani*. ♦ adj. e n.m. (ling.) Si dei parlars coma lo judeocastelhan, lo judeocatalan, etc.

judicar vt. (*judiqui*) Jutjar.

judicatura n.f. Estat, carga de jutge.

judici n.m. 1. Discerniment. 2. Jutjament.

judicial, a adj. Judiciari.

judicialment adv. Judiciariament.

judiciari, ària adj. 1. Que relèva de la justícia, de la sieu administracion. ♦ *Juridiccion judiciària*: Ensèm de tribunals que jútjon de litigis de particulars entre elu, per op. ai *juridiccions administrativi*, que jútjon de litigis dins lu quaus intervèn l'Administracion. 2. Que si fa en justícia, per autoritat de justícia: *Una venda judiciària*. ♦ *Acte judiciari*: Ligat au debanar d'una procedura. ♦ *Duèl judiciari*: Combat entre un acusat e un acusator, admès dins l'Antiquitat e à l'Atge-Mejan coma pròva juridica. 3. *Astrologia judiciària*: Astrologia que poarta un jutjament conjectural sus la qualitat d'un individú e li peripecias de la sieu vida. Var.: **judicial**.

judiciariament adv. D'un ponch de vista judiciari. Var.: **judicialment**.

judiciós, oa adj. 1. Qu'a de judici, que considèra mé justícia e drechura: *Un esperit judiciós*. 2. Que fa veïre un jutjament racional, pertinent: *Una remarca juicioa*. Sin.: **ponderat, rasonable, sensat, prudent, mesurat**.

judiciosament adv. Emé judici. Sin.: à **prepaus, sensadament, rasonablement, prudentament, mesuradament**.

judieu, judieua (judieva, judiva) n. 1. (M'una majuscula) Persona qu'apartèn à la comunautat israelita, au pòble judieu. 2. Persona que professa la religion judaïca. Sin.: **ebreu**. ♦ adj. Relatiu ai judieus.

judieu n.m. Vaneu upegat. ♦ *Judieu domestic*: Vaneu sociable (*Vanellus gregarius*). Sin.: **vaneu gris**.

judieu-bacan n.m. Tarabast.

judo n.m. Espòrt de combat que vèn dau jiujuitsú. Var.: **judò**.

judò n.m. Judo.

judoca n. Persona que practica lo judo.

judocà n.m. Judoca.

judogi n.m. Vestit de judoca.

juèc n.m. 1. Activitat fisica ò intellectuala non impauada e gratuita, que si practica per si divertir, per n'en tirar de plaser. Sin.: **divertiment**. ♦ *Juèc d'esperit*: Que demanda d'esperit, d'invention. ♦ (fig.) *Juèc d'enfant*: Caua foarça facila. 2. Comportament, accion de quauqu'un que non agisse seriosament: *Dire quauqu'ua ren per juèc*. ♦ *Juèc de mòts*: Galejada formada sobre la semblança dei mòts: *Dont avètz mau? Ai rens/Ai ren*. Sin.: **virallenga**. 3. Forma dramatica medievals caracterisada per lo fach de mesclar lu tons e la varietats dei subjèctes. 4. Activitat de léser sotamessa à de règlas convencionali, dins la quala intervèn de qualitats fisiqui ò intellectuall, lo gaube ò l'azard. ♦ *Juèc d'entrepresa*: Metòde formacion à la gestion dei empresas e d'adestrament à la presa de decisions au mejan de l'estudi de situacions que prepauon de problemas analògues à-n-aquellu que la vida de l'entrepresa prepaua. ♦ Ensèm dei règlas que si dévon respectar per jugar. ♦ Ensèm dei diferents juècs d'azard, espec. aquellu dins lu quaus si juègon de sòus: *S'arroïnar au juèc*. ♦ *Maion de juèc*: Establiment public dont si juègon de sòus. ♦ Accion, biais de jugar; partida que si juèga. ♦ *Èstre en juèc*: Èstre l'objècte d'un debat, d'una question. ♦ *Faire lo juèc de quauqu'un*: L'avantatjar, agir dins lo sieu interès. ♦ *Si pilhar au juèc*: Si passionar per quauqu'ua ren que laissava indiferent avant. ♦ *Jugar gròs*: Riscar totplen. ♦ *Lu juècs son fachs*: Au juèc de la rotleta, frasa qu'anóncia que non si pòu plus escometre; (fig.) Tot es decidit. 5. Part d'un set, au tennis. ♦ *Juèc blanc*: Juèc dins lo quau aqueu que perde non marca de ponchs. ♦ *Juèc à XIII*: Rugbi mé 13 jugaires de cada costat. 6. Ensèm dei elements necessaris à la practica d'un juèc: *Un juèc de cartas*. ♦ Ensèm dei cartas, etc. distribuïts à un jugaire: *Aver un beu juèc*. ♦ Seria completa d'objèctes de mema natura: *Un juèc de claus*. Sin.: **garniment, ensortiment, ensemble**. ♦ *Juèc d'òrgue*: Seguida, seria de tubes d'un òrgue que correspoàndon à un meme timbre; tableau de comanda dei lumes d'un teatre ♦ (electr.) *Juèc de barras*: Ensèm dei conductors rigides ai quaus si racòrdon li arribadas e li partenças de linha dins un pòste de transformacion, una sotastacion, etc. 7. Biais de sonar un instrument de música, d'interpretar un ròtle. ♦ Biais de bolegar en vista d'obtenir un resultat: *Lo juèc de*

cambas d'un boxaire. ◇ *Juèc de scena:* Movement, biais de si tenir, que provòcn un efècte donat, sensa ligam dirècte m'au tèxto. ◇ Biais d'agir; estratagema: *Lo juèc de la diplomacia.* ◇ Entrar dins lo juèc de quauqu'un: Faire causa comuna m'aquela persona, l'ajudar. ◇ *Jugar doble juèc:* Aver doi posicions, doi comportaments diferents, dins la tòca d'enganar. ◇ *Jugar lo juèc: Respectar li règlas.* ◇ (lit.) Ensèm de movements que produon un efècte estetic: *Un juèc d'ombra e de luz.* ◇ *Juèc d'aiga:* Configuracion estetica d'un gisclè d'aiga (ò d'un ensèm de gisclès d'aiga). 8. Movement regulier d'un mecanisme, d'un organe. Sin.: **batement.** ◇ Foncionament normal d'un sistema, d'una organisation, dei elements d'un tot: *Lo juèc de la concurrènça.* ◇ *Intrar en juèc:* Intervenir dins un afaire. ◇ *Metre quauqu'un en juèc:* L'empregar dins una accion donada. ◇ *Messa en juèc:* Emplec, usatge. ◇ *Juèc d'escriptura:* Operacion comptabla purament formala, qu'a minga incidènça sobre l'equilibri dei recèptas e dei despensas. ◇ (mecan.) Interval laissat entre doi pèças, que li permete de bolegar liurament; excès de libertat de doi pèças mau serradi. ◆ pl. Ensèm dei competicions que recàmpon diversis disciplinas esportivi e ai quali participon lu representants de diferents país: *Lu Juècs Olimpics.*

jugador, airtz n. Jugaire.

jugaire, airtz n. 1. Persona que practica un juèc, un espòrt: *Un jugaire de balon.* 2. Persona qu'a la passion dei juècs de sòus. 3. Persona que soana un intrument de música: *Un jugaire de guitarra.* ◆ adj. Jugareu.

jugar vi. (*juègui*) 1. Si divertir, practicar de juècs. 2. Èstre actor; tenir un ròtle: *Jugar dins un film.* 3. Foncionar correctament: *La clau juèga dins la serralha.* 4. Cambiar de dimensions, de forma, sota l'efècte de l'umiditat; pilhar de juèc, en parlant de cen qu'es de boasc: *La poarta juèga.* 5. Agir, produire un efècte: *Aquel argument non juèga en la tieu favor.* ◆ vt. ind. 1. (à) Si divertir en practicant un juèc, si divertir m'un juèc, m'un juguèt; practicar un espòrt: *Jugar au balon.* ◇ Engatjar de sòus dins un juèc: *Jugar au pòquer.* ◇ *Jugar à l'auça, à la bassa:* Especular sobre la variacion dei cors d'una mèrç, en particulier sus lu mercats à tèrme. 2. (*embé*) Expauar à de riscs per leugieretat: *Jugar mé la sieu santat.* ◇ (*de*) Manejar un instrument, una arma: *Jugar dau coteu.* ◇ Sonar (un instrument de música). ◇ (*sus*) *Jugar sus lu mòts:* tirar pertit dei equivòcs que poàdon presentar. 3. (à) Cercar à parèisser diferent de la veritat. ◇ Jugar au plus fin: *Cercar à s'enganar un l'autre.* ◆ vt. 1. Metre en juèc, lançar, desplaçar (cen que sièrve per jugar): *Jugar una carta, una bòcha.* ◇ Escometre (una soma), metre coma enjuèc. ◇ *Riscar:* Jugar la sieu vida. 2. Interpretar (una pèça musicala): *Jugar una ària.* ◇ Donar la representacion de (una comèdia), passar (un film): *Esto sera, juègon "Lo vin dei padres".* ◇ Interpretar (una obra); tenir lo ròtle (de): *Jugar un espòs tradit.* ◇ (fig.) *Jugar un ròtle:* Aver una part, una influènça. ◇ Afectar (un comportament), fénher (un sentiment): *Jugar l'estonament.* ◆ **si jugar** v.pr. (*de*) Non si laisser arrettar per quauqua ren; non li faire cas: *Si jugar dei lèis, dei dificultats.* Sin.: **si trufar, si garçar, menchonar.**

jugareu, èla adj. Que li agrada jugar, si divertir. Var.: **jugaire.** Sin.: **alegre, joviau, sautareu.**

juglandacea n.f. *Juglandaceas:* Família d'aubres apetales de granda talha, que lo sieu tipe es lo noguier.

juguèt n.m. 1. Objècte concebut per divertir un enfant. 2. (fig.) *Èstre lo juguèt de:* Èstre victima de quauqu'un, d'una volontat superiora, de l'accion d'elements, etc. Var.: **joguet.**

jugar vt. Arrettar dins lo sieu desenvolopament; mestrejar: *Jugar l'inflacion.* Sin.: **estofar, cotar, acotar.**

jugar(i), a (-ària) adj. (anat.) Qu'apartèn à la gargamèla, au coal. ◇ *Vena jugulària* ò *jugulària*, n.f.: Caduna dei venas situadi de cada costat dei parts laterali dau coal.

jugulària n.f. 1. Vena jugulària. 2. Corrèia de cuer ò benda metallica que sièrve à faire tenir un casco, una bomba, etc., sota lo menton.

juke-box n.m. (mòt anglés) Electrofòne automatic qu'èra plaçat generalament dins un luèc public e que permetia, après introduccion d'una pèça de moneda, d'escotar un disc seleccionat.

julep n.m. (farm.) Preparacion liquida, sucrada e aromatisada, que sièrve de basa ai pocions.

julhenc, a adj. Dau mes de julhet. Var.: **julienc.**

julhet n.m. Seten mes de l'an.

julian, a adj. 1. *Annada juliana:* Annada de 365,25 jorns. ◇ *Correccion juliana:* Correccion que determina l'annada bissextila. 2. *Calendrier julian:* Que Jules Cesar reformèt en lo 46 denant de J.-C. 3. *Èra juliana* ò *periòde julian:* Espaci de 7980 annadas juliani, emplegat per la cronologia dei fenomènes astronomic, que la sieu origina es estada fixada au 1r de genoier de l'an 4173 denant de J.-C., à 12h temps universal.

juliana n.f. 1. Planta ornamentala (nom generic de diversis espècias de crucifèras). 2. Biais de talhar d'unu liumes en pichins bastonets.

julienc, a adj. Julhenc.

jumbo n.m. Carri m'un portic, que supoarta de perforatritz e que sièrve au foratge dei traucs de mina.

jumbo-jet n.m. Avion gròs portaire.

jumenta n.f. Ega, cavala.

jumping n.m. (mòt anglés) Concors ippic que consistisse en una seguida de sauts d'obstacles.

jungla n.f. 1. En Índia, formacion vegetala que prospèra sota un clima caud e umide m'una corta sason seca. 2. (fig.) Mitan dont regna la lèi dau mai foart: *La jungla dei afares.* ◇ *La lèi de jungla:* la lèi dau mai foart.

junh n.m. Seisen mes de l'an.

júnher vt. e vi. Jónher.

junkie n. (mòt angl. pop.) Eroïnoman. Var.: **junky.**

junky n. Junkie.

junonian, a adj. De la divessa Junon.

junta n.f. 1. (anc.) Conseu politic ò administratiu, dins lu país iberics. 2. Govèrn dau caractèr autoritari, lo mai sovent militari, eissit d'un còup d'Estat.

jupa n.f. 1. Vestit femenin que parte de la talha e cala sus li cambas. Sin.: **fauda.** ◇ *Jupa poartafuèlh:* Que si

crosa largament per davant. 2. Dins lu veïculs à coissin d'ària, paret soplà que limita una cambra dins la quala una sobrepession permete la sustentacion dau veïcule. 3. Carenatge metallic ò en matèria plastica plaçat à la part sotrana dau davant d'un veïcule (locomotiva, automobila, etc...). 4. Susfàcia laterala d'un piston, qu'assegura lo sieu guidatge au dedintre dau cilindre.

jupeta n.f. Jupa corteta.

jupier, a n. Persona que fa de jupas.

jupiterian, a adj. 1. (lit.) Que fa pensar à Jupitèr per lo sieu caractèr imperiós, dominator. 2. (astron.) De la planeta Jupitèr.

jupon n.m. Pèça de linjaria que sostèn l'amplessa d'una rauba, d'una jupa. Var.: **gipon**. Sin.: **faudilhon, cotilhon, goneu, gonelon, perpont**.

juponar vt. Donar d'amplessa à una jupa ò à una rauba au mejan d'un jupon.

jurable, a adj. *Feu jurable*: Feu que li èra estacat un jurament de fidelitat.

jurada n.f. 1. Ensèm de jurats sonats à títol temporari à participar à l'exercici de la justícia dins una cort d'assisas. 2. Comission d'examinators encargada d'un examèn, d'un classament, d'un jutjament.

jurador, airtz n. Blastemaire. Sin.: **sacrejaire**.

jureire adj. m. e n.m. Prèire que, sota la Revolucion francesa dau 1789, avia fach jurament à la Constitucion civila dau clergat.

jurament n.m. 1. Afirmacion solemna, en vista d'atestar la veritat d'un fach, la sinceritat d'una promessa, l'engatjament de ben complir lu devers de la sieu foncion ò de la sieu profession. 2. Promessa solemna: *Lo Jurament d'Estraborg*.

juranda n.f. En França, sota l'Ancian Regime, gropament professional autonòme, embé personalitat juridica pròpria e disciplina collectiva, compauat de sòcis egals units per un jurament.

juranson n.m. Vin de Bearn.

jurar vt. 1. Prononciar solemnement un engatjament en metent en causa un èstre ò una cau que si tèn per sacrat: *Jurar sobre l'onor de dire tota la veritat*. Sin.: **afortir, certificar, acertar**. 2. Afirmar embé vigor; prometre: *Jura que farà un esfoarç l'an que vèn*. 3. *Far jurar*: Faire s'engatjar quauqu'un per un jurament.

jurar vi. Blastemar.

jurar vi. Presentar una discordança: *La color de la sieu fauda jura m'aquela de la sieu camia*. Sin.: **reganhar, despariar, desaparelhar**.

jurassenc, a adj. e n. 1. Dau Jura. 2. (geogr.) *Releu jurassenc*: Tipe de releu desvolopat dins una estructura sedimentària regulierament plegada, dont altèrnon li jaças duri e li jaças tendri, e dins lo quau la topografia es sovent à l'imatge de l'estructura.

jurassic, a n.m. adj. (geol.) Periòde de l'èra segondària, entre lo trias e lo cretaceu, marcar per lo depaus d'espessi jaças calcari, particulierament dins lo Jura.

jurat, a adj. 1. Que s'es engatjat per un jurament. 2. (fig.) *Enemic jurat*: Adversari encanhat, implacable. 3. (ist.) *Mestier jurat*: Mestier autonòme organisat en

juranda, per op. au *mestier reglat*, que li municipalitat contrarotlàvon.

jurat n.m. 1. Ciutadan designat per tiratge au sòrt en vista de participar à una jurada de cort d'assisas. 2. Membre d'una jurada. 3. (ist.) Magistat dins d'uni vilas occitani, pendent l'Ancian Regime.

juratòri, òria adj. Fach, complit per lo biais d'un jurament.

juridic, a adj. Relatiu au drech.

juridicament adv. D'un biais juridic.

juridiccion n.f. 1. Poder de jutjar, de rendre la justícia; estenduda de territòri dont si pòu exercir aqueu poder. 2. Organisme instituit per trencar lu cas que li son sotamés. 3. Ensèm de tribunals de meme òrdre, de mema natura ò de meme nivèu ierarquic. ◇ *Juridiccion de premier gra*: Cort d'assisas. ◇ *Juridiccion de segond gra*: Cort d'apèl.

juridiccionau, a adj. Relatiu à una juridiccion. Var.: **juridiccionau**.

juridiccionau, ala adj. Juridiccionau.

juridisme n.m. Mena tròup estrecha à respiech de la règla juridica.

juriconsulte n.m. Especialista que la sieu profession es de donar de consultacions sobre de questions de drech.

jurisprudença (-éncia) n.f. (dr.) Ensèm de decisions dei tribunals, que constitue una foant dau drech. ◇ *Faire jurisprudença*: Faire autoritat e servir d'exemple dins un cas determinat; crear un precedent.

jurisprudencial, a adj. Var.: **jurisprudenciau**.

jurisprudenciau, ala adj. Jurisprudencial.

jurisprudenciu, a n. Jurista.

jurista n. Persona que conoisce, practica lo drech; autor d'obratges juridics. Sin.: **jurisprudenciu**.

jus n.m. 1. Liquide extrach de la carn d'unu fruchs ò liumes; bevenda facha m'aqueu liquide. 2. Suc que si forma quora si coïna de carn. 3. (pop.) Cafè. Sin.: **cafeta**. ◇ *Jus de caucetas*: Marrit cafè, sensa gaire de gust. 4. (fam.) Corrent electric.

jusant n.m. (mar.) Marea descendenta. Sin.: **baissa, reflúx**.

juscas prep. Fins, d'aquí à, d'aquí à tant que, fins (à) tant que.

jusquiam(e) n.m. Planta dei roïnas, dei fuèlhas viscoï e dei flors jaunastri regadi de porpre (Familha dei solenaceas).

jussion n.f. (ist.) *Letra de jussion*: Letra patentada per la quala lo rèi comandava à la cort sobeirana d'enregistrar un acte legislatiu.

just, a adj. e n. 1. Que jutja e agisse segond l'equitat, en respectant li règlas de la morala ò de la religion. 2. *Au just*: Exactament, precisament. ◆ adj. 1. Confòrme à la justícia, à la morala: *Una punicion justa*. Sin.: **drech, equitable, condrech, onorable, imparcial**. 2. Confòrme à la rason, à la veritat: *Un rasonament just*. 3. Exacte, confòrme à la realitat, à la règla; tau que deu èstre; que fonciona mé precision: *Una balança justa, una nòta justa*. 4. Estrech, cort: *Aqueli braïas son un pauc justis per ieu*. 5. Que basta à pena: *Doi minutats per aqueu trabalh, es un pauc just!* 6. Precís: *Un tir just*. ◆ adv. 1. Embé

justessa: *Cantar just*. 2. Precisament: *Lo cafè es just à l'angle*. Sin.: **tot beu just**. 3. D'un biais insufisent: *As mesurat tròup just*. 4. Solament, unicament: *Es just un biais de dire*.

justa n.f. Divertiment que fa opausar doi òmes, drechs sus la popa d'un bateu, que cèrcon de faire tombar en l'aiga lo sieu aversier au mejan d'una pèrtega. *Li justas de Seta*. Sin.: **targa**.

justaire, airitz n. Persona que practica la justa. Sin.: **targaire, targairet**.

justament adv. 1. Legitimament: *Èstre justament indignat*. 2. Precisament, per coïncidència: *Parlavi justament de tu*. Sin.: **pròpi**. 3. D'un biais exacte: *Coma l'avètz dich justament*.

justar vi. Practicar la justa. Sin.: **targar**.

justaucòrs n.m. 1. Sotavestiment femenin d'una pèça soleta, que lo bas si finisse en eslip. Sin.: **body**. 2. Perponch serrat, mé de faudas e de mànegas, qu'èra d'usatge au s. XVIIe.

justessa n.f. 1. Qualitat d'una caua reglada, exacta e doncas ben adaptada à la sieu foncion. ◇ (espec.) Qualitat d'un instrument de mesura que dona d'indicacion foarça pròchi de la realitat. 2. Precision exactituda (d'una expression, d'un biais de parlar, etc.). 3. Biais de faire, de pensar, etc. sensa error ni escart. 4. *De justessa*: De gaire.

justícia n.f. 1. Principi moral que demanda lo respècte dau drech e de l'equitat. ◇ *Justícia sociala*: Aquela que demanda de condicions de vida equitabli per cadun. Sin.: **veritat, equitat, drechura, imparcialitat, moralitat**. 2. Vertut, qualitat morala que consistisse à èstre just m'ai autres, à respectar lu drechs dei autres: *Practicar la justícia*. ◇ *Rendre justícia, faire justícia à quauqu'un*: Reconóisser lu sieus meritis, reparar lo toart que li es estat fach. Sin.: **faire lo drech a quauqu'un**. ◇ *Compelir, menar en justícia*: Citar quauqu'un davant lo tribunal en seguida à un planh. 3. Caractèr de cen qu'es just, imparcial: *A perdut, ma es justícia*. 4. Poder de rendre lo drech à cadun; l'exercici d'aqueu poder. ◇ Accion per la quala una autoritat, reconoisce lo drech de cadun. ◇ (espec.) Foncion sobeirana de l'Estat, que consistisse à definir lo drech positiu e à trençar lu litigis entre subjèctes de drech: *Demandar, faire justícia*. ◇ Acte per lo quau aqueu poder s'exprimisse: *Una decision de justícia*. ◇ *Si faire justícia*: Si venjar; si tuar (espec. en parlant d'un colpable). 5. Institucion qu'exercisse un poder juridiccional; ensèm d'aqueli institucions: *Justícia civila, militària, administrativa*. ◇ *Palais de justícia*: Edifici dont lu tribunals an lo sieu sèti. ◇ *Bassa justícia*: À l'epòca feudala, justícia competenta per lu delictes minors, per op. à l'*auta justícia*, competenta per li infraccions mai importantai (que podíon menar fins à la sentença de moart).

justiciabilitat n.f. Estat, condicion de justiciable.

justiciable, a adj. e n. Que relèva de la justícia, dei tribunals. ◆ adj. 1. Que deu respoandre dei sieus actes. 2. *Justiciable de*: Que relèva de, que necessita: *Una malautia justiciabla d'un lòng tractament*.

justicier, a adj. e n. 1. Qu'agisse per faire la justícia sensa n'aver lo poder legal. 2. (feud.) Qu'avia lo drech de rendre la justícia sus li sieu tèrras: *Un senhor justicier*.

justificable, a adj. Que pòu èstre justificat.

justificacion n.f. 1. Accion de justificar, de si justificar. Sin.: **apologia, apament, plaidejament, plaidejat**. 2. Pròva d'una caua per de títols ò de testimònis. ◇ *Justificacion de tiratge*: Formula qu'indica lo nombre d'exemplaris d'un libre estampat sus diferenti menas de papiers. 3. En estamperia, longuessa d'una linha. 4. (teol.) Acte per lo quau Dieu fa passar una ànima de l'estat de peccat à l'estat de gràcia.

justificant, a adj. (teol.) *Gràcia justificanta*: Que rende just.

justificar vt. (*justifiqui*) 1. Metre foara causa, innocentar: *Justificar lo comportament de quauqu'un*. Sin.: **legitimar, explicar, demostrar, provar, documentar**. 2. Faire admetre quauqua ren, n'establir lo ben-fondat, la necessitat. 3. (estamperia) Donar (à una linha) la longuessa vorguda en jugant sobre l'espacament dei mòts ò dei caractèrs. 4. (teol.) Metre au nombre dei justs. ◆ **si justificar** v.pr. Donar de pròvas de la sieu innocença; desgatjar la sieu responsabilitat.

justificatiu, iva adj. e n.m. Que sièrve à justificar: *Una pèça justificativa*.

justificatiu n.m. Exemplari ò extrach d'un jornal que fa vèire l'insercion d'un article ò d'un anonci e mandat à l'autor ò à l'anonceaire.

jutar vi. (fam.) Rendre de jus.

jute n.m. 1. Fibra textila extracha dei pens d'una planta de la familha dei tiliacats. 2. Estòfa grossiera facha m'aqueli fibras.

jute, a adj. Que pertòca, qu'apertèn à l'etnia dei Jutes.

jutge, jutja (jutgessa) n. 1. Magistrat encargar de rendre la justícia en aplicant li lèis. ◇ *Jutge d'instança*: Jutge dau tribunal d'instança. ◇ *Jutge consulari*: Membre d'un tribunal de comèrci. ◇ *Jutge d'instruccion*: Jutge dau tribunal de granda instança encargar de l'instruccion preparatòria en matèria penala. ◇ *Jutge de l'aplicacion dei penas*: Jutge dau tribunal de granda instança encargar de seguir e d'individualisar l'execucion dei penas dei condemnats. ◇ *Jutge dei enfants*: Encargar, en matèria civila, de tot cen que pertòca l'assistença educativa, e, en matèria penala, dei delictes que cométon lu minors. ◇ *Jutge dei referits*: Que, sensa èstre sasit au principal, a lo poder d'ordenar de mesuras urgenti que non si véon opauar una contestacion serioa. ◇ *Jutge dei tutèlas*: Encargar principalement de susvelhar la gestion dei bens dei incapables. ◇ *Jutge de la messa en estat*: Encargar, en matèria civila, d'instruire un affaire e de lo metre en estat d'èstre jutjat. ◇ *Jutge ai affaires matrimoniales*: Jutge que s'ocupa dei divorcis e dei separacions. ◇ *Jutge rapportaire*: Jutge encargar de completar un dossier dins un affaire en cors. ◇ *Jutge comissari*: Magistrat encargar per lo tribunal d'una mesura necessària à l'instruccion dau procès. ◇ *Jutge d'armas*: Magistrat encargar de resòlver li questions relatiu ai títols de noblessa e d'armarias. ◇ *Jutge de patz*: Magistrat que representava d'espereu l'anciana justícia de patz venguda ancuèi

tribunal d'instança. 2. Comissari encargat, dins una corsa, un espòrt, de constatar l'òrdre d'una arribada, de sancionar li irregularitats eventuals. ◇ *Jutge de linha*: Au rugbi e au balon, persona encargada d'indicar l'endrech dont lo balon a rescompassat la linha que limita lo terren de juèc. 3. Persona sonada à arbitrar un litigi, à donar lo sieu vejaire: *Ti fau jutge*. 4. Cap militarì provisòri d'una ò manti tribús ebreï (en aqueu sens pilha una majuscula).

jutjable, a adj. Que pòu èstre jutjat.

jutjada n.f. Amassada, seduda judiciària.

jutjaire, airtz n. Persona que li agrada de criticar. Sin.: **criticair**.

jutjament n.m. 1. Accion de jutjar un afaire en foncion dau drech ; decision qu'un tribunal rende. Sin.: **sentença**. ◇ *Jutjament per default*: Prononciat còtra una partida que non èra presenta à l'audiència. 2. *Jutjament de Dieu*: Decret de la Providença; ensèm d'espròvas ai quali lu acusats èron ancianament sotamés per lu innocentar ò provar la sieu culpabilitat. Sin.: **ordalia**. ◇ (relig. crist.) *Jutjament darrier*: Acte per lo quau, à la Parosia, lo Crist manifestarà lo sòrt de toi lu umans. Sin.: **Judici darrier**. 3. Facultat de l'esperit que permete de jutjar, d'estimar: *Formar lo sieu jutjament*. ◇ Aptituda à ben jutjar: *M'en remeti au tieu jutjament*. Sin.: **avisament, judici, entendement**. 4. Accion de si faire una opinion, biais de jutjar; apreciacion portada sobre quauqu'un ò quauqua ren, opinion, sentiment.

jutjar vt. 1. Prononciar en qualitat de jutge una sentença sobre: *Jutjar quauqu'un, un afaire*. 2. Pilhar una decison en qualitat d'arbitri. Sin. (1 e 2): **sentenciar**. 3. Estimar la valor de: *Jutjar un candidat*. Sin.: **avalorar**. 4. Pensar, estimar: *Ai jutjat necessari d'intervenir*. Var.: **judicar**. ◆ vt. ind. (*de*) 1. Portar una apreciacion sobre quauqua ren: *Jutjar d'una distança*. 2. Si faire una idea, imaginar: *Jutjat un pauc de la pauc qu'ai augut!* ◆ **si jutjar** v.pr. S'estimar, si crèire: *Si jutjar perdut*.

jutós, oa adj. 1. Qu'a totplen de jus. Sin.: **sucós**. 2. (fam.) Que rapoarta toplen: *Un afaire jutós*.

jutjaria n.f. 1. Juridiccion d'un jutge. 2. Circonscripcion administrativa e judiciària, division de la marescaucia.

juvar vt. arc. Ajudar. Aqueu vèrbo vengut arcaïc es un dei mai ancians de la lenga romanica escricha e parlada eissida dau latin que, dins lo debanament dei siècles, donarà naissença à l'occitan. En lo 780, dins tot l'impèri carolingian, lu prèires cantàvon en latin e lu fideus respondón en una lenga en transicion dau latin au parlar d'oc.

juvenat n.m. (relig.) Estatge que prepara au professorat, dins d'un òrdres religiós.

juvènharia n.f. (dr. feud.) Privilègi, apanatge acordat à un fraire mendre.

juvènhor n.m. (dr. feud.) Fraire mendre qu'avia un apanatge.

juvenil(e) adj. Qu'apartèn à la joinessa, que n'a l'ardor, la vivacitat. Var.: **jovenil(e)**. ◆ n.m. (zool.) Jove d'un animau.

juvenilia n.f. Òbras sobretot poetiqui de jovença. Var.: **jovenilia**.

juvenilisme n.m. Ensemble dei caracteristicas de tardança que presènton d'unu enfants au temps de la pubertat. Var.: **jovenilisme**.

juvenilitat n.f. (lit.) Caractèr de cen qu'es juvenile. Var.: **jovenilitat**.

juvèrd n.m. Jolvèrd.

juxtaepifisari, ària adj. (anat.) Qu'es situat au vesinatge de l'epifisi d'un oàs lòng.

juxtalinear(i), a (-ària) adj. Si di d'una traduccion dins la quala lo tèxto original e la version si correspoàndon linha à linha dins doi colomnas contiguï.

juxtapauable, a adj. Que si pòu juxtapauar.

juxtapauar vt. Plaçar, pauar just à costat, dins una proximitat immediata. Sin.: **apondre, ajónher**.

juxtaposicion n.f. Accion de juxtapauar; fach d'èstre juxtapauat. Sin.: **apondon, ajonccion**.

K

k n.m. e n.f. Onzena letra de l'alfabet (ca). Es una oclusiva sorda que si tròva dins lu noms scientifices ò de mòts d'origina estrangiera.

K Simbòle dau Kaon.

K Simbòle dau Kelvin.

K Simbòle dau potassi.

k Abreviacion internacionala dau prefixe *quilo-* (1000).

ka n.m. Kaon.

kaaba n.f. Kaba.

kaba n.f. Edifici cubic, au centre de la Mosquee Mâger de La Mèca (Aràbia Saodita): *Lu maumetans si víron vèrs la kaba per pregar*. Var.: **kaaba**.

kabardin, a adj. e n. Originari, estatjant de la república russa de Kabardin - Balkaria en Geòrgia caucasenca. Var.: **cabardin**.

kabil(e), a adj. e n. De *Kabilia*. Var.: **cabil(e)**. ♦ n.m. Lenga berbèra que pàrlon lu *Kabiles*.

kafir n. m. Infideu per l'islam.

kafkaian, a adj. Kafkaicenc.

kafkaicenc, a adj. 1. Relatiu à *Kafka*. 2. Que la sieu absurditat ò lo sieu illogisme fa pensar à l'atmosphèra dei novèlas ò dei romans de Kafka: *Estile kafkaicenc, ambient kafkaicenc*. Var.: **kafkaian**.

kaiser n.m. [ˈkajzɛr] Ancian títol d'unu emperadors d'Àustria ò d'Alemanha. Var.: **kaizer**.

kaizer n.m. Kaiser.

kabuki n.m. Genre teatral japonés tradicional.

kala-azar n.m. (mòt indó que vòu dire fèbre negra, moart negra) Ipertròfia de la mèlsa.

kalachnicòv n.f. Fusiú d'assaut rus de 30 cartochas.

kaleidoscòpi n.m. Caleidoscòpi.

kalicina n.f. Bicarbonat natural de potassi. Var.: **calicina**.

kalicita n.f. Bicarbonat natural de potassi. Var.: **calicita**.

kalicítia n.f. Presença e taus de potassi dins lo sang. Var.: **calicitia**.

kaliemia n.f. Taus de potassi contengut dins lo sang. Var.: **caliemia**.

kalinita n.f. Alum de potassi natural. Var.: **calinita**.

kaliofilita n.f. Aluminosilicat natural de potassi. Var.: **caliofilita**.

kaliopenia n.f. Diminucion dau taus de potassi dins lo sang. Var.: **caliopenia**.

kalisme n.m. Ensèm dei accidents toxics amodats per lo potassium. Var.: **calisme**.

kaliterapia n.f. Emplec terapeutiç dau potassi. Var.: **caliterapia**.

kaliurèsi n.f. Eliminacion de potassi dins li urinas. Var.: **caliurèsi**.

kaliuria n.f. Presença e taus de potassi dins l'urina. Var.: **caliuria**.

kallikreïna n.f. Enzima presenta dins lo pancreàs, li glàndolas salivali e sudoripari, lo plasma sanguin e l'urina.

kama n.m. Ponhal grandàs sensa garda d'usança en cò dei Georgians, dei Curdes e dei Chequèsses.

kamala n.f. (mòt sanscrit) Planta d'Extremè Orient que lo sieu fruch es emplegat per donar una tencha e coma remèdi tenifuge.

kamasutra n.m. Libre sus l'art d'aimar que fa partida de la literatura religioa indiana.

kami n.m. (leng.jap.) Nom donat au Japon ai divinitats e a Dieu particularament.

kamikase n.m. (jap.) 1. Conductor-suicidi d'un veïcule cargat d'explosius. 2. Nom donat per lu Japonés à doi auristres que, en lo 1274 e lo 1281, anientèron la flòta d'envaïment dei Mongòls. ◇ Durant la segonda guèrra mondiala, avion cargat d'explosius, pilotat per un volontari qu'avia per mission de s'abrivar sus li naus de la flòta estatsunenca. ◇ (per ext.) Persona-suicida cargada d'explosius. Var.: **kamikaze**.

kamikaze n.m. Kamikase.

kandaar n.m. Espròva d'esquí que mèscla la davalada e l'eslalom. Var.: **kandahar**.

kandahar n.m. Kandaar.

kangoró n.m. (angl., d'una lenga australiana) Mamifèr australian sautaire e erbivòre. Var.: **cangoró**.

kanjar n.m. Ponhal turc e albanés dau grand pom e de la lama estrecha e recorbada.

kanji n.m. Signe de l'escritura japonesa, m'una valor ideografica.

kantian, a adj. Relatiu à la filosofia de Kant.

kantisme n.m. Filosofia de Kant.

kantisme n.m. Sistema filosofic de Kant.

kaolin n.m. (mot chinés) 1. Silicat d'alumini idratat. 2. Argila refractària blanca, engrunabla, qu'ientra dins la composicion de la porcelana. Var.: **caolin**.

kaolinic, a adj. 1. De la natura dau kaolin. 2. Ric en kaolin. Var.: **caolinic**.

kaolinsacion (-izacion) n.f. Accion de kaolinisar; lo sieu resultat. Var.: **caolinisacion**.

kaolinisar (-izar) v.t. Mudar en kaolin. Var.: **caolinisar, caolinizar**. ♦ **si kaolinisar** v.pr. Si mudar en kaolin.

kaolinita n.f. Silicat d'alumini idratat, element essencial dau kaolin.

kaon n.m. (fis.) Particula elementària (K) neutra ò cargada positivament ò negativament, e que la sieu massa vau 965 fes aquela de l'electron. Var.: **ka**.

kapo n.m. (alemand.) Dins lo gergon dei camps de concentracion nazis, presonier encargat de comandar lu sieus camaradas dins lu divèrs servicis dau camp. (Etim. *kamerad polizei*).

kapòc n.m. Capòc.

kapòsi n.f. 1. Angiosarcomatòsi emorragica multipla. 2. Lupus.

kappa n.m. Detzena letra de l'alfabet grèc, que correspoande au *k* de l'alfabet latin.

karate n.m. (jap.) Espòrt de combat à mans nudi e pens descauç.

karateca n. Persona que practica lo karate. Var.: **karateka**.

karateka n. Karateca.

kariokinèsi n.f. Mitòsi.

karma n.m. (mòt sanscrit) Principi fonamental dei religions d'Índia.

karst n.m. Zòna de releu karstic en general. Var.: **carst**.

karstic, a adj. Relatiu à una zòna de karts; calquier: Dolinas karstiqui, releu karstic. Var.: **carstic**.

karstificacion n.m. Accion dei aigas d'infiltracion sus un massís calquièr; accion qu'amòda la formacion d'un releu karstic. Var.: **carstificacion**.

kart n.m. (mòt angl.) Pichin veïcul automobile de competicion, de l'embraiatge automatic, sensa carroçaria ni suspension. Var.: **karting**.

karting n.m. Kart.

kaschèr adj. inv. (mot ebreu) Confòrme à la lèi judiva): *Pan kaschèr, maselaria kaschèr*. Var.: **cashèr**.

katakana n.m. (leng. jap.) Alfabet sillabic japonés que transcriu lu tèrmes d'origina forastiera, levat aquelu dau chinés. Lu *katakanas*, lu *kanjis* e lu *hiraganas* constituïsson lo tot de l'alfabet japonés.

kcal Simbòle de quilocaloria.

kelvin n.m. Unitat de basa dau sistema internacional per la temperatura termodinamica. Lo *zèro kelvin* es lo zèro absolut. Simbòle: K.

kelvinomètre n.m. Aparelh destinat a mesurar la temperatura de color d'una foant luminosa.

kemalisme n.m. Corrent politic que si reclama de Mustafa Kemal.

kendo n.m. Art marcial d'origina japonesa dins lo quau lu adversaris, protegit m'un casco e un plastron, si bàton m'un sabre de bambó.

kenian, a adj. e n. Dau Kenya.

keniapitèc n.m. Primata fossile dau pliocène dau Kenya, que fuguèt bessai un davancier de l'òme.

kerabau n.m. Bufle dei banas bravament lòngui.

keplerian, a adj. (astron.) Relatiu a Kepler. *Lo movement d'un astre es dich "keplerian" se si debana segond li leis de Kepler*.

keration n.m. Ancian pes de 0,247 g, que lu Grècs si servíon coma capacitat per lu liquides. Aqueu mòt a donat lo tèrme *carrat* emplegat en joielaria.

kerdomètre n.m. Aparelh per mesurar lu niveus e li tensions de bosin parasitaris sus de linhas telefoniqui. Var.: **querdomètre**.

kères n.f.pl. Gènis que presídon à la moart violenta, tresmudats en justiciers dei dieus e dei òmes per lu poetas tragicos.

kerion n.m. (med.) Micòsi de la peu e dau cuer pelós. Var.: **querion**.

ket n.m. Lengua paleoasiatica de l'Ienissei.

ketch n.m. (mòt anglés) Velier que lo sieu aubre mèstre es à l'avant e lo sieu artimon es en avant de la barra.

ketchup n.m. (mòt anglés) Condiment d'origina anglesa, saussa espessa à basa de tomatis.

kevatròn n.m. (fis.) Abrivaire de particulas que porgisse una energia inferiora au milion d'electronvòlts.

kevlar n.m. (nom depauat) Fibra robusta e foarça resistent a au fuèc e à la combustion.

keynesian, a adj. Relatiu ai teorias de l'economista Keynes.

keynesianisme n.m. Ensèm dei teorias de l'economista Keynes.

kg abbrev. Abreviacion de quilograma.

kg/m Simbòle dau quilograma per mètre.

kg/m2 Simbòle dau quilograma per mètre cairat.

kg/m3 Simbòle dau quilograma per mètre cube.

K.G.B. n.m. Agença de contrespionatge de l'Estat Sovietic.

kH n.m. Simbòle dau quilohèrtz.

khagan n.m. Títol portat per lu princis dei pòbles nomades turcs, qu'a donat lo tèrme *khan*.

khan n.m. Títol turc equivalent à l'origina à-n-aqueu d'emperaire, e que portèron ulteriorament de sobeirans vassals ò de nòbles d'Orient Mejan ò d'Índia. Var.: **can**.

khanat n.m. 1. Foncion, juridiccion d'un khan. 2. País sotamés à-n-aquela juridiccion.

kharaïj n.m. inv. Tèrme arabi manlevat ai Bisantins. Èra la talha fonsiera impauada ai infideus en tèrra islamica.

khedivat n.m. Denhetat dau khedive; temps que durava aquela denhetat. Var.: **khedivat**.

khedive n.m. Títol equivalent à-n-aqueu de vicerèi, conferit au pashà d'Egipte Ismaïl, fins au 1914.

khedivial, a adj. Que dependia dau khedive. Var.: **khedivial**.

khedivial n.m. Khedivat.

khedivial, ala adj. Khedivial.

ki n.m. e n.f. Vint-a-dosena letra de l'alfabet grèc (Χ, χ), que correspoande à *kh*.

kibbotz n.m. (nom ebreu) Tenement agrari collectivisat de l'Estat d'Israèl.

kilt n.m. (angl.) Jupa corteta dei escocés, en tartan (estòfa de lana multicolora, de largs carrats entrecrosats) que li sieu colors perméton de destriar lu clans d'Escòcia.

kimografe n.m. Aparelh d'enregistrament grafic dei fenomènes fisiologics per lo marcament au mejan d'un estil sus un cilindre aviat per un movement circulari unifòrme. Var.: **quimografe**.

kimografia n.f. Enregistrament au mejan d'un kimografe. Var.: **quimografia**.

kimòno n.m. 1. Tunica japonesa foarça ampla, d'una pèça soleta, crosada davant e mantenguda per una larga cenchà. 2. Per ext., vestiment d'interior, penchenador leugier qu'evòca un kimòno. 3. Tenguda copauada d'una vèsta e de braias ampli que son portats dins d'unu arts marciais japonés. Var.: **quimòno**. En principi, la fonologia japonesa demandèria **kimonò**, ma l'espanhòu, lo catalan, l'anglés, l'italian an la forma paroxitona.

kimoscòpi n.f. Dispositiu que compoarta una espia de senhalisacion que fonciona per lo biais d'un corrent de fòuzer qu'escorre au travèrs d'un supoart de linhas electrici, e permete de localisar lu pilastres fouzejats.

kiòsc n.m. 1. Pabalhon recubèrt de toi lu costats, installat dins un pargue, una passejada publica. 2. Pichina botiga sus la via publica per la venda de flors, de jornals, etc. 3. Sobrestructura d'un sotamarin que sièrve de sosta de navegacion en susfàcia e de lotjament per lu aubres quora lo sotamarin es sota aiga. Var.: **quiòsc**.

kiosquier, a n. Persona que tèn un kiòsc. Var.: **quiosquier, kiosquista, quiosquista**.

kiosquista n. Kiosquier.

kippa n.f. Calòta que poàrton lu judieus practicants. Var.: **quippa**.

kir n.m. Aperitiu fach de liquor de cassís e de vin blanc. ◇ *Kir real*: Dont si mete de champanha en plaça dau vin blanc.

kirie ò **kirie eleison** n.m. inv. 1. Invocacion grèga en usatge dins la liturgia romana e dins de nombroï liturgias orientali. 2. Música compauada sobre aqueli paraulas.

kirsch n.m. (de l'alemand *Kirschwasser*) Aigardent de cerièias cultivadi ò sauvatgi.

kit n.m. (mòt anglés) Ensèm de elements venduts m'un plan de montatge e qu'una persona pòu assemblar soleta.

kiwi n.m. (maorí) Actinídia. Var.: **quivi**.

kiwi n.m. (maorí) Apterix. Var.: **quivi**.

klaxon n.m. (angl.) Claxon.

klaxonar v. Claxonar.

km abrev. Quilomètre.

knessèt n.f. Parlament de l'Estat d'Israèl.

knock-down n.m. inv. Estat d'un boxaire qu'es mandat au soal sensa èstre K.O.

knock-out n.m. inv. K.O.

knot n.m. (rus) 1. En Rússia, frusta constituïda de lanieras de cuer. 2. Castig donat m'aquela frusta.

K.O. adj. inv. (abreviacion de l'anglés *knocked out*, assucat, -ada) 1. En bòxa e dins d'unu espòrts de combat, estat d'una persona foara de combat, restada 10 segondas à tèrra. 2. (per ext.) Crepat per un esfoarç important ò estomacat; estabosit, sensa reaccion: *Aquela informacion l'a laissat K.O.* ◆ n.m. À la bòxa, accion de metre K.O. l'adversari.

koalà [ku'ala] n.m. Mamifèr marsupial dei auelhas redoni, que viu en Austràlia (Longuessa: pauc ò pron 80 cm). Var.: **coalà**.

kòb n.m. Antilòpa granda e foarta dei paluns d'Àfrica australa. Var.: **còb**.

kobellita n.f. Antimoniosulfure natural de plomb e de bismut.

koglòf n.m. Pastissaria alsaciana facha d'una pasta levada, en forma de corona (Etim. alsaciana *kugelhopf*).

kòf n.m. Afard negre obtengut per combustion de matèrias grassi e emplegat per lu uèlhs.

koinè n.f. (dau grèc *koinè dialectòs*) Lenga comuna: *Lo grèc foguèt la koinè de tot lo bacin mediterraneu, lo latin foguèt e es encara la koinè de la Glèia, l'occitan foguèt la koinè dei trobadors, lo francès es la koinè d'unu país d'Àfrica.*

kopek n.m. (rus) n.m. Unitat monetària russa, que vau 1/100 de roble. Var.: **copec**.

kosovar, a adj. e n. De Kosovo.

kowaitian, a adj. e n. Dau Kowait.

Kr Simbòle dau cripton.

krach n.m. (mòt alemand) *Krach financier*: Falhida brutala d'una empresa. ◇ À la Borsa, tombada brutala dei valors e dei mèrç. Var.: **crac**.

kraft n.m. Papier d'emalatge foarça solide. Var.: **craft**.

krej n.m. Lenga sodanesa centrala parlada en República Centrafricana. Var.: **crej**.

krill n.m. Banc espessàs de pichins crustacèus transparents (sobretot *Euphausia superba*), e que constituïsse l'essencial dau manjar dei balenas blavi.

kripton n.m. Cripton.

ksar n.m. Vilatge fortificat dau Marròc e d'Argèria presahariana.

ksi n.m. e n.f. Dotzena letra de l'alfabet grèc (ξ), que correspoande à l'*x* de l'alfabet latin. Var.: **xi**.

kumquat n.m. (chinés)

kuna n.f. Unitat monetària de Croàcia.

kung-fu n.m. Art marcial chinés, vesin dau karate.

kurd(e), a adj. e n. Dau Kurdistan. Var.: **curd, kurd**. ◆ n.m. Lenga dau grope iranian que pàrlon lu Kurdes.

kV n.m. Simbòle dau quilovòlt.

kW n.m. Simbòle dau quilowatt.

kWh n.m. Simbòle dau quilowattora.

L

L n.m. e n.f. Dotzena letra de l'alfabet (èla).

L' Article e pronom personal COD, davant una vocala, que remplaça *la* e *lo*.

La Simbòle dau lantan.

la n.m. inv. Nòta de música; seisena nòta de la gamma de *dò*.

la Article fem. sing., que devèn *l'* davant una vocala: *la taula, l'amiga*.

la Pronom personal COD fem. sing., que devèn *l'* davant una vocala: *La veï, l'ajudi*.

là adv. Indica un luèc autre (per op. à *aquí, ça*).

labadisme n.m. Doctrina de Joan de Labadia, reformator occitan, convertit au calvinisme, que vorguèt faire tornar li Glèias protestanti au cristianisme primitiu.

labanotacion n.f. Sistema de notacion coregrafica qu'elaborèt Rudolf von Laban.

làbaro n.m. Estandard militari que poarta le simbòle cristian dau crisme, que lu emperaires romans adoptèron à partir de Constantin Ier (Etim. lat. *labarum*).

labech n.m. Vent dau sud-oèst que bufa sus Provença e Corsega: 1288: «*Los principals (vents) aissi nomnan (lu mariniers)...Maestre, Ponent e Labeg...*»; 1300: «*Mas siroc e labech feron mal tempesta / Als nauchiers en la mar, que vela non lur resta*» (R.Feraud). ◇ Provèrbi: *Labech poarta la botilha au cuu*. Var.: **lebech, libech**. Sin.: **garbin**. (Etim. *Libicus, Africus, Libs*).

labechada n.f. Còup de labech. 1833: «*D'abord sias a l'abri d'un coou de labechada*.» Sin.: **garbinada**.

labèl n.m. 1. Marca especiala qu'un sindicat professional crea e autreja à un produch per n'en certificar l'origina, li condicion de fabricacion: *Labèl roge, labèl de qualitat*. 2. Signe que garentisse la qualitat de quauqua ren. Sin.: **etiqueta, anóncia, marca de fàbrega, apelament, apellacion**.

labèl n.m. (bot.) Petale superior de la coròlla dei orquideas.

labelisar vt. Atribuir un labèl à (un produch).

labelisat, ada adj. Qu'a obtengut un labèl.

laberint n.m. 1. Edifici legendari, atribuit à Dedal, compausat d'un grand nombre de pèças de tau biais que s'en trovava dificilament l'eissida. 2. Ret complicada de camins dont es malaisat de s'orientar. 3. Complicacion inextricable: *Lo laberint de la procedura*. 4. (anat.) Ensèm dei diferenti parts que constituïsson l'aurella intèrna. 5. (arquít.) Composicion en sinuositats, de plan centrat, dau pavament d'uni catedralas de l'Atge Mejan, que lu fideus seguissón de genolhons (mimant ensinda un pelegrinatge en Terra santa). 6. Bosquet ò plantacion

de baranhas que compoarta d'aleas tant entrebescadi qu'un persona li si pòu perdre facilament.

laberintifòrme, a adj. Si di dei organes que compoàrton de cavitats bestoarti formadi per lu oàs faringians dei peis d'aigas doci equatoriali, que li perméton de si desplaçar foara aiga.

laberintic, a adj. Relatiu à un laberint.

laberintiti n.f. (med.) Inflamacion de l'aurella intèrna.

laberintodont n.m. *Laberintodonts*: Sotaclasse dei estegocefales, que comprèn lu anfibiens fossiles dau triàs que li sieu dents portàvon de replecs sinuós complicats.

labiada n.f. *Labiadas*: Família de plantas dicotiledonèi, dei flors zigomòrfi, sovent perfumadi, que comprèn la menta, la lavanda, la ferígola. Sin.: **labiaceas**.

labial, a adj. Relatiu ai labras. ◇ (fon.) *Consonanta labiala* ò *labiala*, n.f.: Consonanta que la sieu articulacion principala constituïsse en un arredoniment dei labras.

labiala n.f. Consonanta labiala.

labialisacion (-izacion) n.f. Fach de labialisar (un fonema).

labialisar (-izar) vt. Prononciar (un fonema) en sarrant li labras.

labiat, ada adj. (bot.) Si di d'una coròlla gamopetala e zigomòrfa que lo sieu bòrd es decopat en doi lòbes principals opauats un à l'autre coma doi labras dubèrti.

labil(e), a adj. 1. Si di dei compausats quimics gaire estables, especialament à la calor, coma d'uni proteïnas, li vitaminas, etc. 2. (psicol.) Si di d'una umor cambiadissa. 3. Que determina un dèbit abondós e incontrarotlat de la paraula d'unu malauts mentals.

labilitat n.f. 1. (quim.) Caractèr d'un compausat labile. 2. (psicol.) Caractèr d'una umor cambiadissa.

labiodentala adj. f. e n.f. (fon.) Si di d'una consonanta realisada mé la labra inferiora e li incisivas superiori: [f], [v].

labiovelar(i), a (-ària) adj. e n.f. Si di d'un fonema articulat embé projeccion dei labras e soslevament de la lenga posteriora vèrs lo ceu de la boca.

laborantin, a n. Persona emplegada dins un laboratòri d'analisi ò de recèrcas.

laboratòri n.m. 1. Local dispauat per faire de recèrcas scientifici, d'analisi biologic, de pròvas industrials, de travalhs fotografics, etc. ◇ *Laboratòri de lenga*: Sala insonorisada que permete à l'estudiant de practicar una lenga orala mé l'ajuda d'un enregistrament d'un modèl d'ensenhament. 2. Ensèm dei cercaires que fan un travalh de recèrcas dins un luèc determinat: *Laboratòri farmaceutic*.

laboriós, oa adj. e n. Que travailla totplen, sensa relambi. Sin.: **valent, trabalhaire**. ◆ adj. 1. Que demanda foarça travalh, totplen d'esfoarç. Sin.: **penós, malaisat**. 2. Que si fa dificilament: *Una digestion laborioa*. Sin.: **penós, malaisat**. 3. Que manca d'espontaneïtat, de vivacitat.

laboriosament adv. Mé totplen de pena e de trabalh.
Sin.: **penosament, malaisadament.**

labra n.f. 1. Caduna dei partidas exteriori inferiora e superiora de la boca, que recuèrbon li dents. Sin.: **barja, brega, poata.** ◇ *Dau bot dei labras:* En bolegant à pena li labras. Sin.: À cima de lenga. ◇ *Manjar, sorrir dau bot dei labras:* Gaire, mé reticença. ◇ *Faire li labras:* Alongar li labras per marcar lo sieu maucontentament. Sin.: **faire lo morre, labrejar, botinar** (Sospèr), **botinhar, fonhar.** 2. (anat.) Cadun dei replècs cutaneus de l'aparelh genitral extèrne femenin, situats en defoara (*grandi labras*) ò au dedintre (*pichini labras*). 3. (bot.) Lòbe d'uni flors. 4. (tecn.) Bòrd salhent d'una dubertura. ◆ pl. (med.) Bòrds d'una plaga.

labra de lèbre n.f. Bèc de lèbre. Sin.: **bocafenduda, poata de lèbre, poatafenduda.**

labrador n.m. (miner.) Feldspat plagioclase, corrent dins d'uni ròcas coma la diorita.

labrador n.m. Can d'arrèst d'una raça de granda talha, dau pel ras, negre ò fauve.

labramoarta n.f. Gardacòrs. Sin.: **bastinga, parabanda, batalhòla.**

labràs n.m. Gròssa labra.

labrejada n.f. Fach de faire li labras, de faire lo morre.

labrejaire, airtiz adj. e n. Que labreja.: Sin.: **fonhaire, labrier.**

labrejar vi. Botinhar. Sin.: **fonhar, faire lo morre.**

labrena n.f. Alabrena.

labret n. m. Disc de matèrias variadi que d'unu pòbles d'Àfrica negra an costuma de plaçar dins li labras (Pertòca sobretot li fremas).

labreta n.f. Pichina labra.

labridat n.m. *Labridats:* Família de peis percifomes, dei labras gròssi e de la caudala arredonida.

labrier, a adj. Que labreja.

labrit n.m. Can d'aver dei pels frisats.

labron n.m. Còup sus li labras. Sin.: **mornifla, pastisson.**

labrut, uda adj. Qu'a de gròssi labras.

lac n.m. Granda estenduda d'aiga interiora, generalament doça. Var.: **lau.**

laç n.m. 1. Cordon que si passa dins d'ulhets per sarrar un vestit, de soliers, etc. ◇ Lu laç dau bast pàsson en lu cancels e sièvon per estacar la carga en si crosant en un assèti. 2. *Laç corredor:* Estac m'un grop que permete de capturar de sauvatgina. ◇ *Calar de laç:* Metre de laç en plaça.

laca n.f. 1. Goma-resina roge-brun, que vèn d'uni plantas d'Orient de la família dei terebintaceas; verniç roge ò negre alestit m'aquesta resina, sobretot en China. 2. Matèria aluminoà colorada, emplegada en pintura. 3. Produch que, vaporisat sus lu bèrris, lu recuèrbe d'una pellicula que lu mantèn en plaça. 4. Verniç transparent per li onglas.

laca n.f. Objècte oriental revestit de nombroï jaças de laca, eventualament pintat, gravat, esculptat.

laçaire, airtiz n. Persona que fa de rets per la caça, per la pesca. Sin.: **malhaire.**

laçament n.m. Laçatge.

lacar vt. Curbir de laca.

laçar vt. Mantenir, estacar m'un laç. Sin.: **cordelar.**

laçaria n.f. Banastaria soplada de palha, de vese.

laçat, ada adj. Estacat m'un laç; que s'estaca m'un laç: *Un gilet laçat.* Sin.: **cordelat.**

laçatge n.m. Accion ò biais de laçar. Var.: **laçament.**

laccasa n.f. Enzima oxidanta que si tròva dins la laca, la carròta, la frucha, etc.

laccòl n.m. Substança contenguda dins lo latex de l'aubre de laca e que dona la laca chinesa per lo biais de l'oxidacion.

laccolit n.m. (geol.) Intumescença dau releu, d'origina volcanica, que la provòca una montada de lava que non rejonhe la susfàcia.

lacedemonian, a adj. e n. De Lacedemònia.

laceracion n.f. Accion de lacerar. Sin.: **esgarradura, estraçament, escarchadura, estraçadura, frandalhada.**

lacerar vt. Metre à tròç, esgarrar violentament: *Lacerar un libre, un vestit.* Sin.: **esgarrar, estraçar, escarchar, frandalhar, desfelengar.**

lacerna n.f. (Ant. rom.) Manteu que semblava totplen la clamida grèga, mantenguda sus l'espatala au mejan d'una fibula (Etim. lat. *lacerna*)

lacertidat n.m. *Lacertidats:* Família de lacertilians qu'enclaus lu estrapions au sens estrech, caracterisats per una lenga forcaruda e productila.

lacertilian n.m. *Lacertilians:* Sotòrdre de reptiles saurofidans, generalament provedits de patas e rarament de granda talha, coma lo cameleon, la taranta, etc. Sin.: **saurian.**

lach n.m. 1. Liquide blanc que secrèton li glandas mamari de la frema e dei femèlas dei mamifèrs, aliment totplen ric en graissas emulsionadi, en protides, en lactòsa, en vitaminas, en saus minerali, e qu'assegura la nutricion dei joves au començament de la sieu vida. ◇ *Lach en pòuvera:* Lach desidratat, descremat ò non, sucrat ò non, que pòu èstre reconstituït en li ajustant d'aiga. ◇ *Lach U.H.T.:* Lach esterilissat à una temperatura foarça auta, que si pòu conservar à temperatura ambienta pendent quaucu mes dins lo sieu embalatge. 2. *Lach de galina:* Ros d'òu batut dins de lach caud mé de sucre. ◇ Addicionat de lach: *Cafè au lach.* ◇ *Fraire, sòrre de lach:* Enfant noirit per la mema frema qu'un autre. Sin.: **fraire, sòrre de noirça.** 3. Liquide que sembla de lach: Lach d'amèndola, de caucina, etc. ◇ Preparacion sovent perfumada, per curar la pèu ò levar lo maquilhatge. 4. Semença dau peis.

lach batut n.m. Fumatèrra.

lacha n.f. Alausa, lecha.

lachada n.f. Liquide que sobra après lo descrematge dau lach, la fabricacion dau burre, la fabricacion dau fromai. Sin.: **clara de lach.**

lachairon n.m. 1. Estòmègue quatren dei romiaires, que contèn la presura per calhar lo lach. 2. Planta dau suc

lachós (*Sonchus*): *lachairon d'aiga* (*Sonchus aquatilis*), *lachairon de palun* (*Sonchus palustris*), *lachairon rufe* (*Sonchus asper*).

lachalebre n.m. Planta dei flors jauni, que contèn un latèx blanc e que constitueisse un aliment de tria per lu conius e lu poarcs (Familha dei composeas). Autre nom dau pissanlièch. Var.: **alachalebre**.

lachar vt. Alachar.

lacharia n.f. 1. Usina dont lo lach es tractat par la sieu consumacion e la produccion de produchs derivats (crema, burre, fromai, etc.). 2. Industria, comèrci dau lach. 3. Local dont son conservats lo lach e dont si fa lo burre ò lo fromai, dins una fèrma.

lachdaurat n.m. Fonge dei boasc, dau capeu sovent colorat e à lamas, que la sieu carn rompuda laissa escórrer un lach blanc ò colorat; totplen d'espècias son manjadissi, d'autri son laissadi de costat en rason dau sieu gust acre.

lachejar vi. Donar de lach ò un suc lachós en parlant dei plantas.

lachenc, a adj. Lachós.

lacheta n.f. 1. Chicòria sauvatja. 2. Autre nom de la doceta, de la pometa, de la graisseta.

lachier, a n. Detalhant en produch lachiers. ◆ adj. Que pertòca lo lach e lu sieus derivats: *Industria lachiera*. 2. *Vaca lachiera* ò *lachiera*, n.f.: Alevada per la produccion de lach.

lachier n.m. Sotaproduch metallurgic essencialament compauat de silicats e format au cors dei fusions d'elaboracion.

lachiera n.f. 1. Vaca lachiera. Sin.: **breta**. 2. Pòt per lo lach m'una manelha e un cubiceu.

lachon n.m. 1. Liquide que sobre dau descrematge dau lach, de la fabricacion dau burre ò dau fromai. Sin.: **lactoserum**. 2. (pop.) *Lachon de braieta*: Espèrma.

lachós, oa adj. Que sembla de lach, que n'a l'aspècte, de color blancastra. Sin.: **lactat**. ◇ *La Dralha Lachoa*: Benda blancastra, fosca, de forma e d'intensitat irregulari, que fa lo torn complet de la vòuta celèsta. Sin.: **lo Camin de sant Jaume**.

lachuc n.m. Sòrta de lachuga de forma alongada. Var.: **lachugàs**.

lachuèna n.f. Aliment à basa de lach.

lachuga n.f. Planta erbacea annuala, de la vegetacion rapida, la mai cultivada dei plantas manjadi en salada.

lachugàs n.m. Lachuc.

laciniadura n.f. (bot.) Entalh profund e estrech dins un organe.

laciniat, ada adj. (bot.) Si di d'un organe que presenta de laciniaduras.

laconian, a adj. e n. De Lacònia.

laconic, a adj. Breu, concís: *Una respoasta laconica*.

laconicament adv. En gaire de mòts.

laconisme n.m. Biais de parlar remirable per la sieu concision.

làcrima n.f. Làgrima.

lacrivable, a adj. Lagrivable.

làcrima-christi n.m. inv. Vin qu'es produch au pen dau Vesuvi.

lacrimal, a adj. Lagrimal. Var.: **lacrimau**.

lacrimar vi. Lagrimar.

lacrimatòri n.m. Nom dei pichoi vas funeraris trobats dintre li sepulturas romani que conteníon d'òils odorants.

lacrimau, ala adj. Lacrimal.

lacrimifòrme, a adj. En forma de làcrima.

lacrimogène, a adj. Lagrimogène.

lacrimonasal, a adj. Lagrimonasal. Var.: **lacrimonasau**.

lacrimonasau, ala adj. Lagrimonasal.

lacrimós, oa adj. Lagrimós.

lactacion n.f. Formacion, secrecion e excrecion dau lach; periòde pendent lo quau si debana. Sin.: **alachada**.

lactalbumina n.f. Proteïna dau lach.

lactame n.m. (quim.) Amida intèrna ciclica sovent formada per eliminacion d'aiga à partir d'un aminoacide (nom generic).

lactari n.m. Nom generic d'un grope de fonges: *Lactari rovilhós* (sanguin). ◇ *Lactari deliciós*: Fonge de color roja-aranja, me de tacas verdi sus lo capeu, foarça expandit en País Niçard e Provença, que creisse sota lu conifèrs. Sin.: **sanguin, lera roja, berígola**; (*Lactari deliciosus, lactari sanguifluus*).

lactarium n.m. Centre de collectatge e de distribucion dau lach mairal.

lactasa n.f. (quim.) Enzima que la secreta la mucoa intestinala, que convertisse la lactòsa en glucòsa e en galactòsa.

lactat n.m. (quim.) Sau de l'acide lactic.

lactat, ada adj. 1. Que consistisse en lach: *Regime lactat*. 2. Que sembla lo lach: *Suc lactat*. 3. Que depende de la secrecion lactada: *Fèbre lactada*. 4. Que contèn de lach: *Farina lactada*. 5. Qu'a l'aparença dau lach. Var.: **lachós**. 6. *Venas lactadi*: Vaisseus linfatics de l'intestin.

lactescença (-éncia) n.f. (lit.) Caractèr d'un liquide que sembla lo lach.

lactescent, a adj. 1. (bot.) Que contèn un suc lachós. 2. D'un blanc lachós: *La claror lactescenta de l'aua*.

lactifèr, a adj. (anat.) Que permete lo passatge dau lach.

lactic, a adj. 1. (quim.) Si di d'un acide-alcòl de formula CH₃-CHOH-COOH, Qu'apareisse au moment de la fermentacion dei exòsas sota l'accion dei bacterias lactiqui e au moment de la descomposicion dau glicogène pendent la contraccion musculària. 2. *Ferments lactics*: Ensèm dei bacilles (lactobacilles) isolats de divèrs produchs lachiers, que transfórmon li exòsas en acide lactic.

lactid(e) n.m. Compauat que resulta de l'esterificacion recipròca de doi moleculas d'acide lactic.

lactobutiromètre n.m. Instrument que permete de mesurar la quantitat de matèria grassa contenguda dins lo lach.

lactodensimètre n.m. Pealach. Sin.: **lactomètre**, **pea-lach**.

lactoduc n.m. En d'un cantons de Soïssa, conduch que transpoarta lo lach dei alpatges fins ai fromatjarias dei valadas.

lactofermentacion n;m. Espròva destinada à precisar li modalitats d'agrumelament dau lach.

lactoflavina n.f. Autre nom de la vitamina B2, que si tròva dins lo lach. Sin.: **riboflavina**.

lactogène, a adj. Qu'estimula la secrecion lactada.

lactoglobulina Globulina dau lach.

lactomètre n.m. Lactodensimètre. Sin.: **pea-lach**.

lactòna n.f. (quim.) Estèr intèrne ciclic qu'es fornits per d'una acides-alcòls (nom generic).

lactòsa n.f. (quim.) Sucre de formula C₁₂H₂₂O₁₁, que si tròva dins lo lach e si desdobra en glucòsa e en galactòsa.

lactosat, da adj. Que li es ajustat de lactòsa.

lactoserum n.m. Lachon.

lactosuria n.f. (patol.) Presença de lactòsa dins l'urina.

lacuna n.f. 1. Espaci vuèi au dedintre d'un còrs. 2. Interrupcion dins un tèxto, un manescrich. 3. Cen que manca per completar quauqua ren; trauc, insufisença: *Aver de lacunas en matematicas*. Sin.: **manca**, **mancança**. 4. (geol.) Absença d'una jaça de terren dins una seria estratigrafica. 5. (fis.) Plaça renduda vacanta sus li orbitas exteriori d'atòmes, en seguida de la partença d'un electron au dedintre dei semiconductors. 6. (patol.) Pichona cavitat encavada dintre lo teissut cerebral en seguida à un procediment patologic, generalament un amoliment per obliteration arteriala, entirant divèrsi paralísias.

lacunari, ària adj. 1. Que presenta de lacunas. Var.: **lacunós**. 2. (psicol.) *Amnesia lacunària*: Que pertòca unicament d'unu periòdes precis de la vida passada. 3. (istol.) *Sistema lacunari*: Ensèm dei cavitats discontinuï que fórmon lu intersticis dei cellulas dei teissuts e dei organes.

lacunós, oa adj. 1. (lit.) Que compoarta de lacunas. 2. (bot.) *Teissut lacunós*: Teissut de la part sotrana dei fuèlhas de dicotilendoneas, dont si debànon lu escambis gasós.

lacustre, a adj. Que viu sus li ribas d'un lac ò dins li aigas d'un lac. ◇ *Ciutat lacustra*: Vilatge bastit sobre de pals, dins lu temps preïstoric, en riba dei lacs e dei lagunas.

lad n.m. (Etim. angl.: *jovent*) Varlet d'escudaria que s'ocupa dei cavaus de corsa.

ladanum n.m. Goma-resina emplegada en parfumaria.

ladin n.m. Dialècte retoroman parlat dins lo Sud-Tiròl.

ladino n.m. Forma dau castelhan parlada en Àfrica dau Nòrd e au Pròche-Orient per lu felens dei Judieus expulsats d'Espanha en lo 1492. Sin.: **juedeoespanhòu**.

ladraria n.f. 1. Espitau dont èron aculhits lu leprós. Sin.: **lazaret**, **meseleria**, **meselera**. 2. (lit.) Avarícia

mesquina e sordida. Sin.: **ladritge**. 3. (veter.) Malautia dei poarcs e dei bòus ladres.

ladre, a n. e adj. 1. (vièlh) Leprós. 2. (lit.) Persona excessivament avara. Sin.: **grincho**, **rabeu**, **racho**, **esquiçabinheta**, **cagadur**. 3. (veter.) Si di d'un poarc ò d'un bòu qu'a de cisticèrcs de tènica dins lu sieus muscles ò sota la lenga.

ladre n.m. Bandit, raubaire. Var.: **ladron**.

ladre n.m. *Tacas dau ladre*: Parts de pèu dau cavau despigmentatdi, rosastris, desgarnidi de pels à l'entorn dei puèlhs, dei nharras e dei partidas genitali.

ladritge n.m. Avarícia, ladraria.

ladron n.m. Ladre.

ladronalha n.f. Ensèm dei ladres. Var.: **laironalha**.

ladronet n.m. Pichin ladre.

ladronici n.m. Raubarici.

ladroniera n.f. Luèc dont li a totplen de ladres.

lady n.f. Dòna de l'auta societat, en Anglatèrra.

laetus n.m. (pl. latin: *laeti*) 1. Barbar à la sòlda de l'Empèri roman, establìt sus la riba seneca dau Ren per cultivar la tèrra e per defendre la frontiera. 2. (Atge Mejan) Òme que lo sieu estatut èra intermediari entre l'òme liure e l'esclau, dins d'unu pòbles germans de l'epòca dei invasions.

laga n.f. 1. Ala de relha d'un brabant. 2. (mar.) Traça laissada per lo desplaçament d'una nau. Sin.: **tirassiera**, **rega**, **selhatge**.

laganha n.f. Autre nom de la potina dei uèlhs.

laganhós, a adj. Potinós.

lagidi n.m. Rosegaire dei Andes que viu en altituda, foarça vesin de la chinchilla. Var.: **lagidium**.

lagoftalmia n.f. Estrechiment anormal dei parpèlas.

lagomòrfe n.m. *Lagomòrfes*: Òrdre de mamifèrs ancianament classats dins lu romiaires, e que comprèn la lèbre e lo coniu.

lagon n.m. Estenduda d'aiga au dedintre d'un atòl, ò barrada vèrs la mar auta per un escuèlh coralian.

lagonita n.f. Borat idratat natural de fèrre que si tròba en Toscana.

lagosin n.m. Survelhant.

lagotrix n.m. Monina d'Amèrica dau Sud, finda sonada *monina lanoa* (pauc ò pron lòng de 50 cm, sensa la coa).

lagramua n.f. Pichin reptile, sobretot nuechenc, que si ve sus lu barris e manja d'insèctes. Sin.: **taranta**. ◇ *Lagramua d'aiga*: Triton.

làgrema n.f. Làgrima.

lagremable, a adj. Lagrimable.

lagremal, a adj. Lagrimal.

lagremar vi. Lagrimar.

lagremau, ala adj. Lacrimal.

lagremifòrme, a adj. En forma de làgrima.

lagremogène, a adj. Lagrimogène.

lagremonasal, a adj. Lagrimonasal.

lagremonasau, ala adj. Lacrimonasal.

lagremós, oa adj. Lagrimós.

làgrima n.f. 1. Liquide salat qu'es produch per doi glandas (li *glandas lagrimali*) situadi sota li parpèlas, e dessobre dei glòbes ocularis, que banha la conjontiva e penètra dins li fòssas nasali per li caronculas lagrimali. ◇ *Aver de làgrimas dins la votz*: Parlar embé totplen d'emocion ò de pena. 2. (fig.) Pichina quantitat d'un liquide: *Una làgrima de lach*. Var.: **làcrima**, **làgrema**.

lagrimable, a adj. Lamentable. Var.: **lacrimable**, **lagremable**. Sin.: **deplorable**.

lagrimal, a adj. (didact.) Relatiu ai làgrimas. Var.: **lacrimal**, **lagrimau**, **lagremal**.

lagrimar vi. Plorar. Var.: **lacrimar**, **lagremar**.

lagrimau, ala adj. Lagrimal.

lagrimogène, a adj. Que fa plorar: *Un gas lagrimogène*. Var.: **lacrimogène**, **lagremogène**.

lagrimonasal, a adj. *Canal lacrimonasal*: Conduch que religa lo sac lagrimal ai fòssas nasali. Var.: **lacrimonasal**, **lagrimonasau**, **lagremonasal**, **lagremonasau**.

lagrimonasau, ala adj. Lagrimonasal.

lagrimós, oa adj. Plen de làgrimas: *Aver lu uèlhs lagrimós*. Var.: **lacrimós**, **lagremós**. Sin.: **plorinós**.

laguet n.m. Pichin lac. A donat lo sieu nom au toponime dau santuari de Laguet (escadença bèla de rectificac aqueu toponime italianisat en *Laghet*).

lagui n.m. Lanha, ànsia, pensament, cruci.

laguiar vt. (*lagui*, classic *làguui*) Far languir, far de pena; alassar; cruciar. ◆ **si languir** v.pr. Si languir, si lanhar.

laguiòle n.m. 1. Fromai fach dins l'Aubrac. 2. Coteu dau mànegue recorbat e de la lama alongada fabregat a La Guiòla. .

laguiós, a adj. Ansiós.

laguna n.f. Estenduda d'aiga marina retenguda darrier un cordon litoral.

lagunari, ària adj. Relatiu ai lagunas.

lagunatge n.m. (tecn.) Creacion de bacins per l'epuracion dei aigas.

lai n.m. À l'Atge Mejan, composicion poetica narrativa ò lirica, facha de vèrs corts, à l'origina de vuèch sillabas, e de rimas plati. Var.: **lais**.

lai adv. Là.

lai n. m. Lengua dau grope Thai, parlada dins l'isla de Hainan.

laïc, a adj. e n. Que non apartèn au clergat: *Juridiccion laïca, un laïc*. ◆ adj. 1. Independent dei organizacions religioi; que relèva de la laïcitat. ◇ *Escòla laïca*: Escòla publica que dona un ensenhament neutre sus lo plan confessional. 2. Qu'es en defoara de la religion, dau sentiment religió: *Un mite laïc*. Var.: *laïcal*.

laïcal, a adj. Laïc.

laïcat n.m. Ensèm dei laïcs dins la Glèia catolica.

laïcizacion (-izacion) n.f. Accion de laïcisar: *La laïcizacion de l'ensenhament*.

laïcisar (-izar) vt. Rendre laïc. ◇ Sostraire à l'autoritat religioa, organizar en foncion dei principis de la laïcitat.

laïcisme n.m. Doctrina dei partidaris de la laïcizacion.

laïcista adj. e n. Si di d'un partidari dau laïcisme.

laïcitat n.f. Sistema que bandisse li Glèias de l'exercici dau poder politic ò administratiu, e en particulier de l'organizacion de l'ensenhament.

laid, a adj. 1. Que lo sieu aspècte va còtra lo sens estetic, l'idea correnta dau beu. 2. Que s'escarta de cen que si pensa èstre ben, moral, convenient: *Es laid de mentir*. ◆ n.m. Cen qu'es laid, inestetic.

laidament adv. D'un biais laid.

laidàs, assa adj. Totplen laid.

laides(s)a n.f. 1. Fach d'èstre laid; caractèr de cen qu'es laid. 2. Caractèr de cen qu'es bas, vil. 3. Caua laida. Var.: **laidor**, **laidetat**, **laiditge**.

laidetat n.f. Laidessa.

laiditge n.m. Laidessa.

laidor n.f. Laidessa.

laidum n.m. 1. Ensèm de cauas laidi. 2. Persona laida: *Aquela creatura es un laidum*.

laïmbèrt n.m. Lambèrt.

lairadís n.m. Baubada. Sin.: **jaupada**.

lairaire, airtitz adj. e n. Que laira totplen en parlant d'un can e finda d'una persona que fa audir una votz foarta.

laironalha n.f. Ladronalha.

laironici n.m. Cambriolatge, raubarici.

lairar vi. Baubar, jaupar.

lais n.m. Lai (poesia)

lais n.m. Alluvion. Sin.: **arenàs**: *Lu lais de Var son à l'origina dau quartier niçard de l'Arenàs*.

lais n.m. 1. (dr.) Liberalitat facha per testament au benefici d'una persona ò de divèrsi personas. Sin.: **lèg**. ◇ *Lais à títol particulier*: Lais d'un ben ò d'unu bens determinats. ◇ *Lais à títol universal*: Lais que poarta sobre un ensèm de bens, per exemple una part de l'ensèm de la succession ò una part dei mòbles ò immòbles. ◇ *Lais universal*: Lais que pertòca la totalitat d'una succession ò la quotitat disponibla quora lo legatari universal es en concurrència mé d'eiretiers reservataris. Var.: **laisa**, **làissita**. 2. (fig.) Cen qu'una generacion transmete ai generacions d'après.

laisa n.f. Lais, làissita.

laisa n.f. (lit.) Seguida de vèrs que constitue una seccion d'un poema medieval ò d'una cançon de gèsta.

laisa n.f. Estatgiera.

laissada n.f. (mar.) D'una mena generala e per li galèras en particulier, endrech dont la popa d'una nau comença à s'estrechir.

laisa-m'estós, oa adj; Pertocat per lo laissa m'estar. Sin.: **flacós**, **noncalent**.

laiszar vt. 1. Non pilhar, non emplegar, non consumir, etc. (quauqua ren que s'en porria dispauar): *Laiszar de carn dins la sieta*. 2. Non emportar, non menar: *Ai laissat lo pichon à maion*. 3. S'en anar luènh de: *Ai laissat lo mieu país*. 4. Èstre separat definitivament de (per la moart, l'exili, etc.): *Laiszar la sieu familha, laisszar de*

bens. 5. Èstre la causa de quauqua ren que si forma ò que rèsta: *Aqueu produch a laissat una taca sus li mieu braias*. 6. Perdre dins d'una circonstanças, dins un luèc donat: *Laissat la vida dins un accident*. 7. Abandonar, reservar à quauqu'un: *Laissat la sieu part à un amic*. 8. Donar, afidar à quauqu'un: *Laissat una letra*. 9. Abandonar involontariament, oblidar: *Ai laissat lo capeu à maion*. 10. Mantenir dins lo meme estat, la mema situacion, la mema posicion: *Laissat quauqu'un à la poarta*. 11. Abandonar à quauqu'un quauqua ren que li revèn: *Ti laissa la maion*. 12. (Seguit d'un infinitiu) Permettre de, non empachar de: *L'ai laissat sortir*. ◇ (fam.) *Laissat còrrer, laissat perdre, laissat dire*: Abandonar (un affaire, una discussion, etc.), non s'inquietar de cen qu'es dich. ◇ *Laissat de banda, de costat*: Abandonar provisoriament ò definitivament una idea, un projècte. 13. *Laissat per pensar*: Non poder explicar quauqua ren considerat coma sufisentament capit ò endevinat. ◆ **si laissat** v.pr. 1. Èstre, volontariament ò non, l'objècte d'una accion: *S'es laissat peçugar facilament*. ◇ *Si laissat faire*: Non opauar de resisença. 2. Èstre agradiu, en parlant de cauas: *Un pichin vin que si laissa beure*. 3. *Si laissat anar, viure*: S'abandonar ai sieus excès abituals, faire gaire d'esfoarç. ◇ *Si laissat dire que...*: Aver audit dire, ma sensa gaire li crèire, que...

laiszar-passar n.m. Document escrich que permete de circular liurament. Sin.: **sauconduch, passavant**.

laissat (da) de banda n. Persona messa de costat, que degun n'en vòu, eventualament maudespièch de servicis renduts.

laisse-ti viure n. Diletant.

laisse-mi 'star n.m. *Èstre plen de laisse mi 'star*: Faire gaire d'esfoarç. Var.: **laissa-m'estar**. Sin.: **flaquesa, noncalença**.

làissita n.f. Lais, laissa.

lama n.f. 1. Part metallica d'un instrument ò d'una aisina pròpria à talhar, trencar, gratar: *Lama de coteu, lama d'espada*. ◇ (fig.) *Boana lama, fina lama*: Persona que maneja ben l'espada. 2. Autís de l'aresta larga talhanta. 3. Tròç plat e estrech de metal ò d'una altra matèria dura: *Una lama d'acier*. 4. (opt.) Rectangle de vèire sus lo quau si depàuon d'objèctes que si voàlon examinar au microscòpi. ◇ 5. (geol.) *Lama fina*: Lesca de ròca dei façes parallèli, pusleu fina (0,03 mm), destinada à l'observacion microscopica. Sin.: **placa fina**. 6. (anat.) Part ossoa e fina, lònca e plata. ◇ *Lama vertebrala*: Part ossoa que forma l'arc posterior dei vertèbras, entre l'apofisi articulària e l'apofisi espinoia. 7. (preïst.) Esclat de pèira que la sieu longuessa fa mai dau doble de la sieu larguessa. 8. (text.) Encastre que supoarta li liças dau telier. ◇ Benda continua e relativament estrecha d'una matèria apta à un usatge textile. 9. (bot.) Membrana sota lo capeu d'unu fonges. 10. Èrsa de la mar, foarta e ben formada. Sin.: **maron, onda, ondada**. ◇ *Lama de fond*: Lama de foarta amplituda. Sin.: **còup de mar**. (fig.) Fenomène brutal e violent.

lama n.m. Monge bodista, au Tibet ò en Mongolia.

lama n.m. Mamifèr romiaire de la cordilhiera dei Andas, que n'i a doi espècias sauvatgi (*guanaco* e *vigònha*) e doi raças domestiqui (*alpaga* e *lama*) elevadi per la sieu carn e la sieu lana e emplegadi coma saumas (Familha dei camelides).

lamaïsme n.m. Forma particuliera dau bodisme au Tibet e en Àsia centrala, consecutiva à l'establiment dau poder temporari dei dalai-lamas.

lamaïsta adj. e n. Adèpte dau lamaïsme.

lamar vt. (tecn.) Dreïçar una susfàcia (espec. una susfàcia perpendicularària à l'axe d'un trauc) au mejan d'una lama viradissa ò una veruna especiali.

lamarckisme n.m. Teoria qu'expauèt Lamarck dins la sieu *Filosofia zoologica* (1809), qu'explica l'evolucion dei èstres vivents per l'influença dei variacions de mitan sobre lo comportament, pi sobre la morfologia dei organismes.

lamassaria n.f. Covent de lamas.

lamat, ada adj. e n.m. *Teissut lamat*: Ornat de fini lamas d'argent ò d'aur (ò d'imitacion) ò que lo sieu teissatge compoarta de fieus de metal.

lamatge n.m. Accion de lamar; lo sieu resultat.

lambada n.f. Dança e genre musical dau Brasiu, que conoissèt un grand succès mondial en lo 1989.

lambarda n.f. 1. Alabarda. 2. Peis de la familha dei Sciliorinidats (*Galeus melastomus*).

lamban, a adj. e n. Lent, desgaubi e malabile. Sin.: **longanha, pachonier, musaire, moalastrós**. Var.: **lambin**.

lambardier n.m. Alabardier. ◇ (espec.) Au Vatican, garda soïssa.

lambda n.f. e n.m. 1. Onzena letra de l'alfabet grèc (Λ, λ), que correspoande au *l* de l'alfabet latin. 2. (fam.) Mejan, quau que sigue: *Un individú lambda*.

lambda n.m. (anat.) Ponch anatomic plaçat à la cima de l'oàs occipital.

lambdacisme n.m. (fon.) Prononciacion de la letra *L* tresmudada en *R*: *volgut > vorgut* ò tendença à banhar lo *L*.

lambdatic, a adj. (anat.) Relatiu au lambda.

lambdoïde, a adj. (anat.) Si di de la sutura entre l'occipital e lu parietals.

lambèrt n.m. Reptile de la familha dei Lacertidats, de color vèrda, mé lo dessota dau coal blau per lo mascle (*Lacerta viridis*). Var.: **laïmbèrt, limbèrt**.

lambic n.m. 1. Alambic. 2. Cervesa foarta facha en Belgica, preparada mé de malt e de froment crud per fermentacion espontanea.

lambicada n.f. Accion de destillar. Var.: **alambicada**.

lambicar vt. (*lambiqui*) Destillar. Var.: **alambicar**.

lambin, a adj. e n. Qu'agisse lentament e sensa envanc. Var.: **lamban**. Sin.: **longanha**.

lambinaire, a adj. e n. Que lambina.

lambinar vi. Agir lentament, sensa energia ni vivacitat. Var.: **lambinejaire**. Sin.: **longanhejar, musar**.

lambinaria n.f. Fach de lambinar. Var.: **lambinatge**. Sin.: **musatge**.

lambinatge n.m. Lambinaria.
lambinejaire, a adj. e n. Que lambineja.
lambinejar vi. Lambinar.
lamborda n.f. 1. (constr.) Peça de boasc (27 ò 34 mm x 80 mm) que repaua sobre li solivas e sus la quala son claveladi li lamas d'un parquet. Sin.: **lata**. ◇ Cabrilhon fixat au lòng d'un barri e dont si vènon apontelar li extremitats dei solivas d'un solier. 2. (agric.) Ram d'un aubre fruchier que poarta à la sieu extremitat de grèlhs à frucha.
lambordar vt. (constr.) Provedir de lambordas. Sin.: **latar**.
lambordier n.m. Bardana.
lambrís n.m. 1. Revestiment de boasc, de gip, etc., sus li parets d'una sala, d'una cambra. Sin.: **fustatge, postam**. 2. Si di finda d'un revestiment de gip fach dins una feniera, una sofieta, sus de latas jontivi clavelada, ai cabrilhons. 3. (lit., per ext.) Decoracion interiora d'una maion vasta e magnifica.
lambrissar vt. Revestir de lambrís. Sin.: **postamar**.
lambrissatge n.m. Accion de lambrissar. Sin.: **revestiment, postamatge**.
lambrusc n.m. Raïm pichinet. Var.: **lambrusca**.
lambrusca n.f. 1. Vinha sauvatja. 2. Lambrusc.
lambruscaire, airtz n. Persona que culhisse de lambruscas.
lambruscar vi. Culhir de lambruscas. Var.: **lambrusquejar**.
lambrusquejar vi. Lambruscar.
lambrusquier n.m. Var.: **lambrusquiera**.
lambrusquiera n.f. 1. Pen de vinha sauvatja. Var.: **lambrusc**. 2. Luèc plantat de lambrusca.
lambswool n.f. Lana foarça leugiera que vèn d'anheus de 6 à 8 mes. ◆ n.m. Teissut fabricat m'aquesta lana.
lambruscatge n.m. Accion de lambruscar.
lamea n.f. Làmia.
lamella n.f. 1. Pichina lama, fulhet. 2. Fina lesca. 3. Caduna dei lamas que poàrton l'imèni esporifèr dei fonges, en dessota dau capeu. 4. (opt.) Fina lama de vèire, de forma generalament arredonida ò cairada, emplegada per recurrir li preparacions microscopiqui.
lamellar(i), a (-ària) adj. Que la sieu estructura presenta de lamas, de lamellas.
lamellat, ada adj. Garnit ò constituït de lamellas.
lamellat-pegat n.m. Materiau format de lamellas de boasc pegadi ensèm.
lamellibranqui n.m. *Lamellibranquis*: Bivalves.
lamellifòrme, a adj. En forma de lamella.
lamelliròstre, a adj. Qu'a lo bèc garnit sus lu sieus bòrds de lamellas transversali, en parlant d'un auceu, coma l'àneda.
lament n.m. Planh, lamentacion. Sin.: **plorada, solòrma**. Var.: **lamenta**.
lamenta n.f. Lament.
lamentablement adv. D'un biais lamentable.

lamentable, a adj. Que fa pietat, nul: *Una excusa lamentable*. Sin.: **lagremable, (fig.) marrit, mespresable**.
lamentacion n.f. Planh prolongat, acompagnat de gemiments e de crits. Var.: **lamentança, lament**.
lamentança n.f. Lamentacion.
lamentar (si) v.pr. Si plànher emé insistença. Sin.: **si complànher, si plorar, s'adolentir**.
lamento n.m. (mòt italian) Cant de tristessa e de deploracion, sovent emplegat dins lo madrigal, la cantata, l'òpera italiana.
lamentós, oa adj. Que si lamenta sovent e totplen; lamentable.
làmia n.f. Nom generic de mai d'una varietat de pèiscans de la familha dei lamnidats: *Melanton (lamna nasus)*, *làmia blanca (carcharodon carcharias)*, *làmia blava (isurus oxyrhincus)*. Var.: **lamea, lamieu**.
lamiacea n.m. *Lamiaceas*: Labiadas.
lamieu n.m. Làmia.
lamificat, ada adj. Estratificat.
lamificat n.m. Materiau estratificat decoratiu (apellacion comerciala).
laminador n.m. 1. Màquina per laminar un produch metallurgic per passatge entre doi cilindres; installacion metallurgica que comprèn un laminador ò d'unu laminador. 2. (fig.) *Passar au laminador*: Èstre sotamés à d'espròvas foarça dificili.
laminare n.m. Obrier emplegat au laminatge dei metals. ◆ adj. m. Que lamina: *Un cilindre laminare*.
laminar(i), ària adj. (fis.) *Regime laminari*: Regime d'escorremet d'un fluide que si fa per esquilhada dei jaças de fluide una sus l'autra sensa escambi de particulas entre eli, per op. mé *regime turbulent*.
laminar vt. 1. Faire subir à un produch metallurgic una desformacion per passatge entre doi cilindres d'axes parallèls e que víron en sens contraris. 2. (fig.) Vèncer largament. Sin.: **anientar, desfondre** (fig.). 3. Arroïnar la santat de quauqu'un, li sieu foarças fisiqui ò psiquiqui. 4. Diminuir totplen: *Laminar lu revenguts*. 5. Estrechir (una vena).
laminaria n.f. Obrador dont si lamina.
laminària n.f. Alga bruna dei costas rocoï, que pòu èstre foarça lònga e pòu servir d'engrais ò donar d'òde, de sòuda, de potassa (Sotaclassa dei fotoficeas).
laminariacea n.f. *Laminariaceas*: Familha d'algas bruni, de l'òrdre dei laminarialas.
laminariala n.f. *Laminarialas*: Òrdre d'algas bruni qu'enclau li laminàrias e de varietats vesini.
laminatge n.m. 1. Accion de laminar un metal. 2. Accion de laminar, de reduire; fach d'èstre laminat.
laminectomia n.f. (cir.) Reseccion dei lamas vertebrales en prevision d'una intervencion neurocirurgicala dau fièu de l'esquina.
laminografia n.f. Planigrafia.
laminós, oa adj. (anat.) *Teissut laminós*: Teissut conjontiu dispauat en lamas parallèli.
lamnidat n.m. Lamnide.

lamnide n.m. *Lamnides*: Una dei 35 familhas de peiscans. Var.: **lamnidats**.

lamnifòrme n.m. *Lamnifòrmes*: Òrdre de peiscans qu'enclau li espècias mai conoissudi e quauqui espècias foarça rari.

lamon n.m. Bendatge de ròda. Sin.: **ferrament, cint, benda**.

lamp n.m. 1. Fòuzer. 2. Lusor brèva e viva que tradue una descarga electrica entre doi neblas ò entre una nebla e la tèrra, pendent una chavana. Sin.: **ulhauç**. ◇ *Aver lu uèlhs que màndon de lamps*: Aver lu uèlhs animats d'una emocion foarta (de ràbia, sobretot). ◇ *Coma un lamp, en un lamp*: Foarça rapidament. ◇ (fig.) Brusca manifestacion de cen que pertòca l'intelligença: *Un lamp de gèni*.

lampa n.f. 1. Aparelh d'esclairatge que fonciona au mejan de l'electricitat; luminari. ◇ *Lampa de borniera*: Boitier provedit d'una pila e d'una ampola electrica. 2. Ampola electrica: *Cambiar una lampa*. ◇ *Lampa à incandescença*: Dins la quala l'emission de luz es producha au mejan d'un còrs portat à l'incandescença per lo passatge d'un corrent electric. ◇ *Lampa testimòni*: Que senhala lo foncionament e l'aviament d'un aparelh en s'alumant ò en s'amurcent. Sin.: **lume**. 3. Recipient que contèn un liquide (petròli, essencia, etc.) ò un gas combustibile per produre de lume. ◇ *Lampa tempèsta*: Lampa especialament protegida còntre lo vent. ◇ *Lampa de seguretat*: Que si pòu utilizar dins una atmosfèra grisotoa. 4. Dispositiu que produch una flama, emplegat coma foant de calor: *Lampa à alcòl*. 5. (electron.) Tube à vuèi: *Un amplificator à lampas, un televisor à lampas*. 6. *Lampa à vapor de mercuri*: Tube que contèn de vapor de mercuri e que, traversat per una descarga electrica, manda una viva lusor blavastra. Var.: **làmpea**.

lampada n.f. 1. Grand esclat de luz. Var.: **lampejada**. 2. Escorreguda rapida.

lampamètre n.m. Aparelh per mesurar li caracteristicas dei lampas e tubes electronics.

lampadari n.m. Dispositiu per esclarir un apartament ò una via publica, m'una lampa soleta ò m'un ensèm de lampas montadi sus un supoart. Var.: **lampeari**.

lampar vi. Lampejar, faire d'ulhauç.

lamparo n.m. Lampa plaçada à la proa d'una barca, per la pesca.

lampàs n.m. Gròs lamp.

lampassa n.f. Gròssa lampa.

làmpea n.f. 1. Lampa. 2. Cuu de lampa.

lampear vi. Lampejar.

lampeari n.m. Lampadari.

lampejada n.f. Grand esclat de luz. Var.: **lampada**.

lampejaire n.m. 1. Dispositiu d'esclairatge que lampeja, emplegat en particulier sus lu veïcules per senhalar un cambiament de direccion, un perill ò un veïcule de socors (ambulança, pompiers, polícia). Sin.: **pluguet**. 2. (fot.) Aparelh que manda un lamp foarça breu e intense per donar una quantitat de lume necessària per fotografiar. Sin.: **fotolume, flash** (angl.)

lampejant, a adj. Que lampeja.

lampejar vi. 1. Faire de lamps. Var.: **lampear**. 2. S'acendre e s'amurcir alternativament: *Un lume que lampeja*.

lampesa n.f. 1. (arquit. e arts dec.) Culòt. 2. Làmpea de glèia.

lampesier n.m. Lampadari de glèia.

lampier n.m. Marguilhier.

lampion n.m. 1. Lanterna veneciana. 2. Pichin recipient que contèn una matèria combustibla e que sièrve ai illuminacions (espec. dins de fèstas tradicionali). ◇ *Sus l'ària dei lampions*: Mé de crits ritmats.

lampista n. 1. (anc.) Persona encargada dau manteniment dei lampas e dei lanternas dins un establiment industrial. 2. (fam.) Emplegat subalterne: *La si pilhar m'au lampista*.

lampistaria n.f. (anc.) Luèc dont èron conservats e reparats lu aparelhs d'esclairatge (espec. dins lu camins de fèrre, li minas).

lamporda n.f. Planta qu'una dei sieu espècias, finda sonada *pichina bardana*, es depurativa (Familha dei composeas).

lampre n.m. Lamprea, lamprua.

lamprea n.f. Vertebrat aquàtic sensa maissèlas, foarça primitiu, de forma cilindrica e alongada, de la pèu nuda e viscoa (Classa dei angants, òrdre dei ciclostòmes). Var.: **lamprua, lampre**.

lampreson n.m. Pichina lamprea. Var.: **lamprilhon**.

lamprilhon n.m. 1. Larva de la lamprea, comuna dins la sabla dei ribieras. 2. Pichina lamprea.

lamprofìre n.m. Ròca eruptiva, generalament filoniana, caracterisada per la sieu riquesa en mineraus ferromagnetics.

lamprofòra n. Nom dei neofits dins la glèia ortodòxa, en rason dau vestiment blanc que càrgon dins la setmana que segueise lo batejament.

lampromètre n.m. Aparelh per mesurar la clartat.

lamprua n.f. Lamprea.

lana n.f. 1. Fibra espessa, que vèn de la toison dei motons e autres romegaires. ◇ *Lana cruda*: Que non es estada aprestada. 2. Vestit de lana teissit e tricostat; lanatge. 3. (bot.) Borra que recuèrbe d'uni plantas. 4. Substança fibroa qu'evòca la lana. ◇ *Lana de lachier* ò *lana minerala*: Produch preparat per projecion de vapor sobre un gisclè de lachier fondut e emplegat coma isolant calorific. ◇ *Lana de ròca*: Produch obtengut à partir dau basalt, que sièrve d'isolant termic e acostic. ◇ *Lana de vèire*: Fibra de vèire d'un diamètre pichinet, que s'emplega coma isolant termic. ◇ *Lana de fusta* ò *de boasc*: Matèria textil facha m'ai fuèlhas dau pin pinastre.

lanada n.f. 1. Mena de pichina ramassa dau calafataire. 2. Mena de gròs pinceu que sièrve per ónher li divèrsi parts d'un vaisseau.

lanada n.f. Recòlta de la lana.

lanaire, airitz n. Obrier(a) que mena una màquina à lanar.

lanar vt. Operar lo lanatge d'una estòfa.

lanaria n.f. 1. Accion, art de fabricar d'estòfas de lana; aquesti estòfas. 2. Negòci que vende de lana, de lanatges. 3. Obrador dont si lana li estòfas, lo drap. Sin.: **lanifici**. 4. Luèc dont si tóndon lu motons.

lanatge n.m. 1. Estòfa de lana. 2. Toison dei motons. 3. Operacion que dona ai teissuts de lana e de coton un aspècte doç.

lanç n.m. 1. Aviada. 2. (mar.) Embardada. Var.: **lans**.

lança n.f. 1. Arma d'asta dau mànegue llong e dau fèrre ponchut. Sin.: **asta**, **pertusana**. 2. Si difa d'un cavalier armat d'una lança; grope de combatents estacat au sieu servici. 3. Baston long proveit d'un tampon per targar sus l'aiga. 3. TUBE proveit d'un difusaire que sièrve à formar e dirigit un gisclè d'aiga: *La lança dei pompiers*. ◇ Tube metallic que sièrve per lo lançatge.

lançabombas n.m. inv. Aparelh installat sus un avion per mandar de bombas.

lançacòdols n.m. inv. Lançapèiras. Sin.: **fronda**.

lançada n.f. Cauç, ruada.

lançada n.f. Còup de lança.

lançadoira n.f. Naveta de teissèire. Sin.: **espau**.

lançaflamas n.m. inv. Aparelh emplegat au combat per mandar de flamas.

lançafusadas n.m. inv. Lançarquetas.

lançagranadas n.m. Aparelh que lança de granadas.

lançaire, airitz n. Persona que lança: *Un lançaire de disc*.

lançaire n.m. 1. Veicula propulsiu capable de mandar una carga utila dins l'espaci. Sin.: **missile**, **vector**, **fusada**. 2. Sotamarin que poarta de missiles estrategics.

lançament n.m. 1. Accion de lançar. 2. Publicitat per faire la promocion d'un produch. Sin.: **bandiment**. 3. (mar.) Angle format per la ròda de proa d'una nau a respèch de l'esperlongament de la quilha.

lançaminas n.m. inv. Aparelh per lançar de minas.

lançamissiles n.m. inv. Engenh que sièrve à lançar de missiles.

lançapèiras n.m. inv. Dispositiu mé doi brancas, proveit d'un elastic e d'una pocheta, que lu pichoi s'en sièrvon per lançar de pèiras. Sin.: **fronda**, **lançacòdols**.

lançapintura n.m. Aparelh que projecta de pintura.

lançar vi. Caucear.

lançar vt. 1. Donar à quauqua ren un movement viu que lo manda à travèrs l'espaci: *Lançar de pèiras, una fusada*. Sin.: **mandar**, **garçar**, **avantar**. 2. Bolegar, mandar (li cambas, lu braç) d'un gèst viu dins una direccion. Sin.: **garçar**, **avantar**. 3. Dire d'un biais que non s'asperava ò pusleu violentament: *Lançar un crit de terror*. Sin.: **mandar**. 4. (fig.) Mandar còntra quauqu'un: *Lançar un mandat d'arrèst*. 5. Faire conèisser ò reconèisser d'un public larg: *Lançar un nouveu disc*. Sin.: **promòure**. 6. Donar l'envanc necessari à: *Lançar una empresa, una affaire*. 7. Faire parlar quauqu'un de quauqua ren que li agrada, menar la conversacion sobre un dei sieus subjèctes favorits: *Quora lo lances sus lo balon, s'arrèsta plus!* 8. *Lançar un cèrvi*: Lo faire sortir

dau luèc dont es. ◆ **si lançar** v.pr. 1. Si precipitar, si ronçar dins una direccion determinada. Sin.: **s'abrivar**. 2. S'engatjar dins una activitat: *Si lançar dins lu affaires*. 3. (fig.) S'engatjar impetuòsament dins una accion.

lançar n.m. 1. Espròva d'atletisme que consistisse à mandar lo mai luènh possible un engeh (pes, disc, marteu, javelina). 2. *Pesca au lançar*: Pesca à la linha dins la quala si manda l'esca luènh en avant per pi la tornar au mejan d'un molinet.

lançatge n.m. (tr. publ.) Injeccion d'aria comprimida ò d'aiga dins un soal, au mejan de tubes metallics dichs *lanças*, per li plantar de pals.

lançarquetas n.m. inv. Arma que manda de roquetas. Var.: **lançafusadas**.

lançatorpilhas n.m. inv. Dispositiu que sièrve à lançar de torpilhas.

lançant, a adj. 1. Que lanceja, que ponhe. 2. (fig.) Que tormenta.

lançar vi. 1. Donar de coups de lança. 2. Faire sofrir mé de dols repetitivi. ◆ vt. (fig.) Tormentar.

lançolat, ada adj. 1. (bot.) Si di d'un organe acabat en forma de lança: *Una fuèlha lanceolata*. 2. (arquít.) *Arc lanceolat*: Arc rot ponchut, en lanceta.

lanceta n.f. 1. Bistorin. 2. (arquít.) Arc rot foarça agut, dins l'arquitectura gotica.

lançetier n.m. Estug per lancetas.

lança n.f. Barca mé doi aubres, en usança en Espanha, au Portugal e au Brasiu.

lançier n.m. 1. Sordat d'un còrs de cavalaria, armat d'una lança. 2. *Quadrih dei lanciers*: Varianta dau quadrih, que si balava vèrs la mitant dau s. XIXⁿ.

lancinacion n.f. Dolor que lancina. Var.: **lancinament**.

lancinament n.m. Lancinacion.

lançòla n.f. Tela espessa impermeabilizada per aparar dau soleu e de la pluèia; Sin.: **telàs**, **tendolet**.

lançolàs n.m. Tela que si mete sus lo soal per recampar li olivas acanadi.

lançoleta n.f. Pichona benda de teissut. Sin.: **faisseta**.

lançòu n.m. Pèça de teissut leugier que si mete au lièch per isolar la persona dau matalàs e dei cubèrtas. ◇ *Lançòu doble*: Pèça de teissut ò de cauchoc que si mete sota lo lançòu per aparar lo matalàs.

land n.m. (mòt alemand) 1. Cadun dei Estats de la República Federala Alemanda. 2. Província, en Àustria.

landa n.f. Formacion vegetala de la zòna temperada dont dominon li brugas, li ginèstas; terren cubèrt d'aquesta vegetacion. Sin.: **ermàs**.

landa n.f. Biais afectat: *Faire de landas*. Sin.: **nhonha**, **moninaria**, **desgaunhada**.

landaire, airitz n. Ribatabastion, rodaire.

landar vi. Deambular, musardar, landrejar, musardejar, landear.

landau n.m. 1. Veitura d'enfant compuat d'una navicèla rigida tenguda per una armadura metallica, m'una capòta amovibla, de ròdas e un guidon. 2. Veicula

ipomobile descubèrt mé quatre ròdas e quatre plaças en vis-à-vis.

landear vi. (*landei*) Faire de landas. Sin.: **minhardejar**, **moninejar**. Var.: **landrejar**.

landés, esa adj. e n. Dei Landas.

landesc n.m. Guinhada, biais de se comportar en landeant.

landgravi n.m. 1. Títol que portàvon, à l'Atge Mejan, de princes germanics proprietaris de tèrras que relevàvon directament de l'Empeiraire. 2. Magistrat que rendia la justícia en nom de l'Empeiraire.

langraviat n.m. 1. Denhetat dau landgravi. 2. País que governava un landgravi.

landier n.m. Chafuèc provedit d'un panier metallic per mantenir au caud un recipient.

landier, a adj. 1. Bocafina. Sin.: **refastinhós**. 2. Compassat. Sin.: **minós**, **moninós**.

landiera n.f. Grimaciera, regaunhairitz.

landòlfia n.f. Planta de Madagascar que lo sieu latèx fornisse de cauchoc (Família dei apocinaceas).

landrejar vi. Bossonejar. Sin.: **bossonejar**, **tordolear**, **pacholear**, **deambular**, **landar**, **musardar**, **landear**, **musardejar**.

landsgemeinde n.m. Assemblada legislativa que recampa toi lu ciutadans, dins d'unu cantons de Soïssa alemanica.

landsturm n.m. Sotadivision dau recrutament militari que comprèn lu reservistas d'un atge, dins lu país germanics e en Soïssa.

landtag n.m. Assemblada deliberanta, dins lu país germanics.

landwher n.m. Sotadivision dau recrutament militari que comprèn la primera resèrva, dins lu país germanics e en Soïssa.

langaneu n.m. Peis marin de la família dei labrides, present dins l'Atlantic Èst.

langasta n.f. Acarian parasite que viu sus la pèu dei romegaires, dau can, eventualament de l'òme, per n'en suçar lo sang. Sin.: **ixòde**.

langor n.f. Languiment. Sin.: **languitòri**, **languina**, **langui**, **languiment**, **estransidura**.

langorear vi. (*langorei*) Languir, si languir.

langorós, oa adj. Qu'exprimisse de langor, de languiment. Sin.: **languinós**.

langorosament adv. D'un biais langorós. Sin.: **languinosament**.

langosta n.f. Crustaceu dei antenas foarti, ma sensa pinças, que pòu mesurar fins à 40 cm de lòng, totplen preat per la sieu carn (Òrdre dei decapòdes). Var.: **lingosta**.

langostier n.m. 1. Ret en forma de balança profunda per pilhar li langostas. 2. Nau provedida per la pesca à la langosta. Var.: **langostier**, **lingostier**, **langostiera**, **lingostiera**.

langostiera n.f. Ret en forma de balança profunda per pilhar li langostas. Var.: **langostier**.

langostin n.m. Ligoban.

langostina n.f. Crustaceu decapòde de la talha e de la forma d'un gròs chambre, pescat sus lu fonds de beta, au larg dei costas atlantiqui europeï e mediterraneï. Sin.: **cigala**.

langostona n.f. Pichina langosta.

langostum n.m. Faussa, marrida devocion.

langui n.m. Preocupacion; malinconia, langor, languina.

languide, a adj. Flac.

languiment n.m. 1. Abatement fisic o moral, que si manifèsta per una mancança d'energia, de dinamisme. ◇ Dolor morala, patiment causats per la pèrda, la mancança ò la moart de quauqu'un. Sin.: **planh**. 2. Malinconia doça. Var.: **langor**, **languina**.

languina n.f. Langor.

languinós, oa adj. Langorós, mornarós.

languinosament adv. D'un biais languinós.

languir vi. (*languissi*) Si sentir triste, abatut, nostalgic. Var.: **alanguir**. ◆ **si languir** v.pr. Asperar embé impaciença: *Mi languissi de la vèire*. Sin.: **s'estransir**.

languison n.f. Langui.

languissent, a adj. Que languisse, que si languisse.

languissentament adv. D'un biais languissent.

languitòri n.m. Nostalgia, languiment, langor.

lanha n.f. Planh, lament.

lanhaire, airitz n. Persona que si lanha.

lanhar (si) v.pr. Si plànher, si lamentar.

lanheta n.f. Pichon peaç. Sin.: **bardeleta**.

lanhós, oa adj. Que si lanha. Sin.: **planhós**.

lanier n.m. Mena de faucon (*Falco biarmicus*).

lanier, a adj. Que pertòca la lana: *L'industria laniera*. ◆ n. Persona que travailha ò vende de lana.

lanifèr, a adj. 1. Que poarta de lana ò una borra cotonoa. 2. *Nieron lanifèr*: Recubèrt d'una secrecion cerao e que s'ataca ai pomier. Var.: **lanigèr**.

lanigèr, a adj. Lanifèr.

lanifici n.f. Obrador dont si travailha la lana. Sin.:

lanaria.

laniidat n.m. *Laniidats*: Família d'auceus passersos qu'enclau lu darnegàs.

lanista n.m. Dins l'Antiquitat romana, aqueu qu'adestrava, fitava ò vendia de gladiators.

lanlèra adv. Onomatopea que si tròva dins d'uni cançons.

lanolina n.f. Graïssa de fea de consistença solida, d'un jaune ambrat, e emplegada coma excipient per li cremas e li pomadas.

lanós, oa adj. 1. Cubèrt de lana. Var.: **lanut**. 2. Qu'a l'aparença de la lana: *Un pel lanós*. 3. Planta lanoa: *Cubèrta de pels*.

lans n.m. Lanç.

lansacanet n.m. Mercenari alemand au servici de França e de l'Empèri (s. XVⁿ – s. XVIIⁿ).

lantàn n.m. Metal dau grope dei tèrras rari; element (La) de n° atomic 57 e de massa atomica 138,90.

lantanide n.m. Cadun dei elements dau groppe dei tèrras rari, que lo promier es lo lantan.

lantanita n.f. Carbonat idratat natural de lantan.

lantèrna n.f. 1. Boita dei parets transparenti, dins la quala si mete un lume à la sosta. Sin.: **fanau**. ◇ *Lantèrna veneciana*: lantèrna de papier translucide e colorit, emplegada dins li fèstas, li illuminacions. ◇ *Lantèrna amagada*: Que d'uni parets son opaqui, per qu'aqueu que la poarta si poasque esclarir sensa èstre vist. 2. Senhal luminós à l'avant ò au darrier d'un veïcule. ◇ (mar.) Part sobrana de l'aubre que s'acaba per una part escairada dicha *lantèrna* que poarta la carèla (girelha) de flon de la vela. Sin.: **caucet**. ◇ *Lantèrna roja*: Lantèrna que si mete à la fin d'una tièra de veïcules; (fig.) Lo darrier: *Finir lantèrna roja dau Torn d'Itàlia*. 3. (anc.) *Lantèrna magica*: Instrument d'optica que s'emplegava per projectar d'imatges engrandit de figuras pintadi. 4. (arquít.) Contruccion circularia traucada de grandi duberturas, en cima d'un grand edifici ò d'una part d'un edifici. ◇ *Lantèrna dei moarts*: Dins d'unu cementèris, pal vuèi dont si plaçava un fanal, lo sera, à l'Atge Mejan. 5. (zool.) *Lantèrna d'Aristòtel*: Aparelh mastegaire dei orsins. ◆ pl. Fuècs de posicion d'una veitura automobila.

lanternar vi. (*lantèrni*) (fam.) Barrutlar, perdre lo sieu temps. Sin.: **pachonejar**, **landar**, **landrejar**, **flandrinar**. ◇ *Faire lanternar*: Faire esperar longtemps.

lanternier, a n. 1. Persona que fa de lanternas. 2. Aqueu qu'èra encargat dei lanternas publiqui. 3. (anc.) Dins lo braconatge, aqueu que portava la lanternà. 4. (anc. e pop.) Aqueu que tenia una maion de prostitucion.

lanternon n.m. 1. Pichina lanternà à la cima d'una copòla, au dessobre d'una escalinada. 2. (arquít.) Construccion bassa en sobrelevacion sus una teulada, per esclarir ò ventilar.

lantier n.m. (mar.) Cordatge previst per mantenir en plaça una galèra donada en carena, per l'empachar de cabussar.

lantresa n.f. (bot.) Mena d'eufòrbia (*Euphorbia characias*).

lanuginós, oa adj. Cubèrt de borra.

lanum n.m. 1. Ensèm dei bèstias lanadi. 2. Sentor de lana.

lanut, uda adj. Cubèrt de lana. Var.: **lanós**.

lao n.m. Lenga thai, una dei lengas oficiali dau Laos. Sin.: **laossian**.

laossian, a adj. e n. Dau Laos. ◆ n.m. Lao.

lapada n.f. 3. (fam.) Granda golada de liquide que s'engolisse d'un còup solet.

lapaliçada n.f. Afirmacion d'una evidença nèschia, veritat de La Paliça.

lapament n.m. 1. Accion de lapar. 2. Bosin que fa un animau que lapa. Var.: **lapada**.

lapar vt. e vi. Beure en pilhant lo liquide mé la lenga, en parlant dei animaus. ◆ vt. (fam.) Beure per lampadas.

lapareu n.m. Àneda sauvatja de pichina talha (Longuessa fins à 40 cm). Sin.: **renèla**, **auçavòla d'ivèrn**,

laparoplastia n.f. (cir.) Ablacion de la pèu flaca dau ventre que pertòca lu pançuts quora an foarça magrit.

laparoscopia n.f. Examèn endoscopic de la cavitat abdominala.

laparotomia n.f. Dubertura cirurgicala de l'abdomèn.

lapàs n.m. (bot) Varietat de paciènça (*rumex crispus*).

lapavocèla n.f. (patol.) Ernia ventrala que s'escapa de la paret abdominala en de ponchs autres que lu aneus inguinals ò crurals.

làpea n.f. Mollusc de la gruèlha conica, foarça nombrós sus lu rocàs descubèrts à marea bassa (talha: 5 cm; classa dei gasteropòdes). Var.: **alapeda**, **alapea**, **alàpia**.

làpida n.f. Pèira plata.

lapidacion n.f. Accion de lapidar. Sin.: **peiregada**, **espeiregada**, **desrocament**.

lapidar vt. Tuar, atacar à coups de pèiras. Sin.: **desrocar**. Sin.: **apeiregar**, **acodolar**, **apeirar**, **clapairar**, **peirejar**, **apeirassar**.

lapidari n.m. 1. Professional que travailha li pèiras fini e preciõi; negociant que vende aqueli pèiras. 2. Pèira emplegada per lo dreïçatge dei susfàcias plani. 3. Tractat sobre li vertuts magiqui e medicinali dei pèiras preciõi, à l'Atge Mejan.

lapidari, ària adj. 1. D'una concision brutalà: *Una formula lapidària*. 2. Relatiu ai pèiras fini e preciõi, à la sieu talha; que pertòca la pèira. ◇ *Museu lapidari*: Que presenta d'esculpturas sus pèira que provèn de monuments.

lapidificacion n.f. Transformacion d'un depaus mòble en ròca sedimentària coerenta per compaccion e cimentacion.

lapidificar vt. (*lapidifiqui*) Transformar una ròca per lapidificacion.

lapilli n.m. pl. Projeccions volcaniqui de pichini dimensions (entre 1 e 64 mm de diamètre).

lapin, a adj. Coniu, conilha.

lapinada n.f. 1. Portada d'una lapina. 2. Plat de lapin. Sin.: **conilhada**.

lapinar vi. Aver de pichoi, en parlant d'una conilha. Sin.: **conilhar**.

lapinàs n.m. Lapin gròs, lapin mascle. Sin.: **conilhàs**.

lapinejar vi. Faire totplen de pichoi coma una lapina.

lapinet n.m. Pichin lapin. Var.: **lapinon**.

lapinisme n.m. (fam.) Feconditat jutjada excessiva (d'una cobla, d'un pòble).

lapiniera n.f. Conilhiera.

lapinon n.m. Pichin lapin. Var.: **lapinet**.

lapis n.m. Pèira d'un blau intense, compauada de lazurita, emplegada en ornamentacion e en joelaria.

lapon, a adj. e n. De Lapònia. ◆ n.m. Lenga finno-ogriana parlada en Lapònia.

lapsi n.m. pl. Cristians que, au temps dei persecucions, avíon renegat ò avíon fach semblant de renegar la sieu credença.

lapsus n.m. Error comessa en parlant (*lapsus linguae*) ò en escrivent (*lapsus calami*) e que consistisse à substituir au tèrme asperat un autre mòt: *Freud veia dins lo lapsus l'emergença dei desidèris inconscients*. Sin.: **lengassada**.

lar n.m. e adj. Dins l'Antiquitat romana, dieu protector dau fogau domestic. Var.: **lars**.

lairaire n.m. Dins l'Antiquitat romana, pichin santuari domestic destinat au culte dei dieus lars.

larba n.f. Lima (peis).

lard n.m. Teissut adipós sotacutaneu dau poarc e d'unu animaús. ◇ *Lard gras* ò *gròs lard*: Graissa de poarc pilhada entre la codena e la carn, au lòng de l'esquina.

lardadoira n.f. Lardoira.

lardaire, airtiz n. Persona que larda.

lardar vt. 1. Ficar de pichins tròcs de lard (dins una carn). 2. (lit.) Traucar de còups (de coteu, etc.). Var.: **enlardar**.

lardeiron n.m. Lardieron.

lardeironet n.m. Lardieronet.

larderia n.f. (mar.) Mena de cordatge. 1469: «*Item per VI lardieras aportadas en los laus per far d'estròps*» A.C.Arle.

lardiera n.f. Nom generic d'unu passerons de la familha dei parides. ◇ Nom especific de *Poecile palustris*, que sobre es gris-brun e sota es blanc brut. Sin.: **lardiera monegueta, lardiera carboniera**. ◇ *Lardiera mòra*: Lardiera de la tèsta negre m'una taca blanc sobre e una taca blaca sus cada gauta (*Periparus ater*). ◇ *Lardiera dau chufò, vervasin, verbassin*: Que poarta un plumachon blanc e negre.

lardieron n.m. *Lardieron blau*: Pichin passeron dau plumatge colorit de blau e de jaune (*Cyanistes caeruleus*). Var.: **lardeiron**.

lardieronet n.m. Passeron de la familha dei Aegitilidats, m'una coa lònga. Var.: **lardeironet** (*Egithalos caudatus*).

laridoira n.f. Gròssa agulha emplegada per lardar li carns. Var.: **enlaridoira**. Sin.: **lardadoira**.

lardon n.m. Pichin tròc de lard per adobar un plat: *Polenta ai lardons*.

lardonar vt. Talhar en lardons.

larg, a adj. [ˈlark], [ˈlarg] 1. Qu'a una estenduda importanta dins lo sens perpendiculari à la sieu longuessa, à la sieu autessa: *L'avenguda es larga*. Contr.: **estrech**. 2. Ample, que non es estrech: *Un vestit larg*. 3. Qu'es grand, important en quantitat: *Faire de largui concessions*. 3. (mar.) Que non es tendut: *Un cordatge larg*. 1520: «*...duas fustas larg XX milhas li (ung galeon) an donat la cassa et Dyo aydant es scapat...*» A.C.Arle. ◇ *Vent larg* ò *larg*, n.m.: Vent que poarta oblic per rapoart à l'axe de la nau. 4. Qu'a l'esperit dubèrt, qu'es sensa prejudicis: *Aver li ideas largui*. 4. Qu'es generós, qu'es fach mé generositat: *Èstre larg m'ai sieus enfants*. ◆ adv. 1. D'un biais larg, imprecís: *Mesurar larg*. ◇ *Vèire larg*: Vèire grand. 2. *Non la*

menar larga: Èstre dins una situacion dificila, èstre espaventat.

larg n.m. 1. (mar.) Vent larg. 2. Larguessa: *Si passejar de lòng en larg*. ◇ *De larg*: En larguessa: *Aver doi mètres de larg*. ◇ *Èstre au larg*: Aver de plaça, de sòus. 3. *Lo larg* ò *la mar larga*: La mar luènh dei coastas. Sin.: **l'auta mar**. ◇ *Au larg de*: Dins la vesinança de; à una distança donada de: *Navigar au larg de Niça, si tenir au larg de quauqu'un*.

largà n.f. (mar.) À *la larga*: Anament de la nau qu'es au vent larg.

largable, a adj. Que pòu èstre largat. Sin.: **destacable**.

largada n.f. (mar.) 1. Vent dau larg, bofada d'una aura marina. 2. Vent de ponent, violent à Marselha.

largament adv. 1. D'un biais larg; abondosament: *Ganhar largament la sieu vida*. 2. Mai de: *Èra largament doi oras quora es arribat*.

largar vt. (*largui*) 1. (mar.) Destacar, laisser anar (un armege, una vela, etc.). 2. Laisser tombar d'una aeronau: *Largar de bombas*. 3. (fam.) Abandonar volontariament e sensa gaire de cortesia. ◇ *Èstre largat*: Èstre perdut, plus ren capir. ◆ vi. (mar.) Anar au larg. Var.: **alargar**.

largar vòga vt. (mar.) Dau temps dei galèras, mena de vogar mai lentament.

larget n.m. (metall.) Mièg-producth siderurgic de seccion rectangulara, qu'a una larguessa minimala de 150 mm e d'una espessor au manco egala au quart de la larguessa.

larghetto adv. (mòt it.) (mús.) Un pauc mai lentament que lo *largo*. ◆ n.m. Tròc executat dins aquesto movement.

largo adv. (mòt it.) (mús.) Lentament e embé amplessa. ◆ n.m. Tròc executat dins un movement lent.

largor n.f. Larguessa.

larguejar vi. Èstre larg, generós.

largues(s)a n.f. 1. Dimension d'un còrs dins lo sens perpendiculari à la sieu longuessa. Sin.: **largor**. 2. Caractèr de cen que non es mesquin, estrech: *La larguessa de vista, d'ideas*. 3. Liberalitat, generositat.

larguet, a adj. Un pauc larg.

larguier, a adj. Liberal, generós.

laride n.m. *Larides*: Òrdre d'auceus palmipèdes aquàtics coma lo gabian.

larifòrme n.m. *Larifòrmes*: Larides.

laringal, a (fon.) Que lo sieu ponch d'articulacion si tròva dins la region de la laringe. Var.: **laringau**.

laringala n.f. Consonanta articulada au nivèu de la laringe.

laringat, ada adj. Relatiu à la laringe.

laringau, ala adj. Laringal.

laringe n.f. Organe de la fonacion situat dins li vias respiratòri, entre la faringe e la traquea.

laringectomia n.f. (cir.) Ablacion de la laringe, practicaada especialament en cas de càncer d'aquel organe.

laringisme n.m. (patol.) Contraccion espasmodica dei muscles de la laringe qu'entra la barradura de la glòti e l'estofament.

laringiti n.f. Inflamacion de la laringe.

laringoespasme n.m. (patol.) Barradura espasmodica de la glòti en seguida à una contraccion muscularia.

laringostenòsi n.f. (patol.) Restrenhement de la laringe.

laringofòne n.m. Microfòne plaçat au defoara dau coal, pertocat unencament per li vibracions de la laringe.

laringologia n.f. Estudi de la laringi, de la sieu anatomia, de la sieu fisiologia e dei sieu afeccions.

laringologic, a adj. Relatiu à la laringologia.

laringologista n. Laringològue, laringològa.

laringològue, òga n. Especialista en laringologia. Var.: **laringologista**.

laringonecròsi n.f. (patol.) Necròsi dei cruissentèlas de la laringe.

laringoplegia n.f. (patol.) Paralisia dei muscles de la laringe, que provòca l'afonia.

laringoscòpi n.m. Aparelh que permete d'observar la laringe.

laringoscopia n.f. Exploracion visuala, dirècta ò indirècta, dau dedintre de la laringe.

laringoscopic, a adj. Relatiu a la laringoscopia.

laringotomia n.f. Dubertura cirurgicala de la laringe.

laringotraqueal, a adj. Que pertòca la laringe e la traquea. Var.: **laringotraqueau**.

laringotraqueau, ala adj. Laringotraqueal.

laringotraqueïti n.f. (patol.) Inflamacion simultanea de la laringe e de la traquea.

laringotraqueobronquiti n.f. (patol.) Inflamacion simultanèa de la laringe, de la traquea e dei bronquis.

larmier n.m. 1. (arquít.) Membre orizontal en salhida sus lo nud d'un barri, ò que forma la part mediana d'una corniç, cavada per en sota d'una caneladura qu'escarta l'aiga de pluèia. 2. (anat.) Angle intèrne de l'uèlh. 3. (zool.) Orifici situat en dessota de l'angle inferior dei cervidats, de dont s'escorre un liquide gras e odorós. ◇ Pos dau cavau.

lars n.m. Lar.

larsen n.m. n.m. Oscillacion parasita que si manifèsta per una sublada quora la sortida d'una cadena electroacostica reagisse mé la sieu intrada.

larsenita n.f. Silicat natural de plomb e de zinc.

larva n.f. 1. (Antiqu. rom.) Fantaume maufaràs, ombra d'un moart que vagava demièg lu vivents per lu espaventar. 2. (fig.) Monde flacós, sensa volontat, passiu.

larva n.f. Forma que presènton d'unu animaús, mai que tot lu insèctes, au moment de la primiera fasa dau sieu desvolopament, que lu rende despariers de la fasa adulta. Sin.: **vèrp**.

larvari, ària adj. 1. Relatiu à la larva, au sieu estat: *Li formas larvari dei insèctes*. 2. (fig.) Qu'es au sieu començament: *Una contestacion au sieu estat larvari*.

larvat, ada adj. 1. (med.) Si di d'una malautia que non es encara aparenta o que non si manifèsta completament. 2. (fig.) Que non s'es encara manifestat dubertament: *Una oposicion larvada*. Sin.: **en gestacion, latent, amagat**.

larvicida adj. e n.m. Si di d'una substança emplegada per destrúger de larvas d'insèctes.

larvicòla adj. Que viu dins lo còrs dei larvas.

larviforma, a adj. En forma de larva, que sembla una larva.

larvivòr(e), a adj. Que si noirisse de larvas, notadament lu peis.

las (lit.) Interjeccion. Sin.: **ailàs, pecaire, paure**.

las, lassa adj. 1. (lit.) Que pròva, que manifèsta un grand lassitge. Sin.: **estrac, alassat, afanat, fatigat, flac, abatut**. 2. *Èstre las (de)*: Plus suportar, èstre desgustat (de), n'aver pron (de). Sin.: **n'aver una forra, n'aver basta de**. 3. (expr.) *À la lassa*: Sensa volontat de capitar, d'anar còtra, de luchar: *Abandonar à la lassa*.

lasami n.m. Pavon de mar. Sin.: **girèla turca**.

lasanha n.f. (de l'it.) Pasta italiana en forma de largui bendas dispauadi en jaças alternadi mé de carn chaplada e gratinadi.

lasciu, iva adj. 1. Enclin ai pasers de l'amor. 2. Qu'evòca la sensualitat, lu plasers de l'amor: *Una dança lasciva*. Sin.: **sensual (au), licenciós, viciós**.

lascivament adv. D'un biais lasciu. Sin.: **sensualament**.

lascívia n.f. (it.) Lascivitat.

lascivitat n.f. (lit.) Caractèr lasciu de quauqu'un, de quauqua ren. Sin.: **lubricitat, impudicitat**.

làser n.m. (acronime de l'anglés *Light Amplification by Simulated Emission of Radiation*) Aparelh que pòu generar un fais de raionament espacialament e temporalament coerent, susceptible d'aplicacions multipli dins la recèrca scientifica, l'armament, la medecina, li telecomunicacions, l'industria, etc.

lassa n.f. Ligam per estacar lu cans de caça. Sin.: **estac**.

lassant, a adj. Qu'alassa per la sieu monotonia. Var.: **alassant**. Sin.: **fastidiós, secant, tediós**.

lassar vt. Rendre las, exasperar: *Lassar quauqu'un mé tròup de questions*. Var.: **alassar**; Sin.: **afanar, estracar, fatigar, secar, enasprir**. ◇ **si lassar** v.pr. Aver pron de quauqua ren per enuèi: *Si lassar d'audir totjorn li memi remarças*.

lassiera n.f. Lassitge.

lassitge n.m. 1. Sensacion de fatiga fisica. 2. Desgust, enuèi, descoratjament. Var.: **lassituda**. Sin.: **lassiera, fatiga, flaquitge, estraquessa, alassament, afanament, estracament**.

lassituda n.f. Lassitge.

lastèx n.m. (nom depauat) Filat de latex recubèrt de fibras textili (coton, nilon, etc.).

lasting n.m. (mòt angl.) Estòfa de lana rasa, brilhanta.

lat n.m. (mar.) Drech ancian tocant lo carenatge dei naus. 1257: *«Item que lu ciutadans de Mass^a tant*

solament, li prezent et li esvenidors, sian perpetualment quiti e francs del fag dels latz de las naus...» (Etim. lat.: *latus*).

lata n.f. 1. Tauleta de boasc que sièrve d'armadura ò de cobertura. Sin.: **traveta**, **tavèla**, **postarèla**, **fauqueta**. 2. Rampa, gardacòrs. 3. Lòng sabre drech de cavalaria.

lata n.f. (mar.) Cadun dei elements de fustaria perpendicularis à l'axe longitudinal d'una nau e fixats ai madiers, que sostènon li cubèrtas. ◇ *Lata mestressa*: Lata que correspoande à la part mai larga de la nau. Sin.: **trau majora**.

latar vt. Garnir de latas.

latatge n.m. Accion de latar; garnidura de latas.

latença (-éncia) n.f. 1. Estat de cen qu'es latent. 2. (psicol.) Temps escorrut entre l'estímulus e la respoasta correspondent. 3. (psican.) *Periòde de latença*: Periòde de la vida sexuala infantila de 5 ans à la preadolescença, au cors de la quala lu aquis de la sexualitat infantila son refolets.

latent, a adj. 1. Qu'existisse d'un biais non aparent ma que si pòu manifestar à tot moment. Sin.: **escondut**, **amagat**. ◇ *Malautia latentia*:

lateral, a adj. 1. Que si tròva sus lo costat: *Una poarta laterala*. ◇ (mat.) *Aira laterala*: Aira totala d'un solide, deduccion facha d'aquela de la sieu basa (ò dei sieu basas). 2. Que dobla una caua; secundari: *Un canal lateral*. 3. (fon.) *Consonanta laterala* ò *laterala*, n.f.: Consonanta oclusiva caracterisada per un escorremet de l'ària de cada costat de la lenga (per ex. la consonanta *l*). Var.: **laterau**. Sin.: **costier**.

lateralament adv. Sus lo costat. Sin.: **costierament**.

lateralisacion (-izacion) n.f. (psicol.) Especialisacion progressiva, au cors de la pichina enfança, de cadun dei emisfèrs dau cerveu dins li sieu foncions respectivi. 2. Resultat d'aquesta especialisacion; dominança.

lateralisar (-izar) vt. Donar un caractèr lateralisat à. ◆ **si lateralisar** v.pr. Pilhar un caractèr lateralisat.

lateralisat (-izat), ada adj. (psicol.) Que presenta una lateralisacion. ◇ *Enfant ben, mal lateralisar*: Que presenta una lateralisacion neta ò non en foncion dei accions.

lateralitat n.f. (fisiol.) Dominança foncionala d'un costat dau còrs uman à respèch de l'autre (Preferença à si servir d'un membre d'un costat: lo braç drech, l'uèlh senec...).

laterau, ala adj. Lateral.

laterita n.f. Soal roge de la zòna tropicala umida, caracterisat per la presença d'alumina liura e d'oxides de fèrre.

lateritic, a adj. Format de laterita; que n'en contèn: *Un soal lateritic*. Sin.: **ferralitic**.

lateritisacion (-izacion) n.f. Formacion de laterita.

lateritisat (-izat), da adj. Estat d'un soal vengut lateritic.

lateroabdominal, a adj. Que si rapoarta ai parets laterali de l'abdomèn. Var.: **lateroabdominau**.

lateroabdominau, ala adj. Lateroabdominal.

laterocoal n.m. Latericòli.

laterocòli n.m. Mena de torticòli que fa clinar la tèsta que d'un costat solet. Var.: **laterocoal**.

lateroflexion n.f. Flexion d'un organe dins lo sens lateral: ◇ *Lateroflexion de l'utèrus*: Deviacion de l'utèrus dins la quala lo còrs d'aquesto organe va sus un dei costats mentre lo coal consèrva la sieu posicion normala.

laterognatia n.f. Asimetria de la maissèla que resulta dau sieu desplaçament lateral. Var.: **lateronhatia**.

lateronhatia n.f. Laterognatia.

lateroposicion n.f. Desplaçament lateral d'un organe. 2. Deviacion d'una dent ò d'uni dents vèrs la drecha ò la seneca de l'arcada dentària. Sin.: **lateroversion**.

lateroposterior, a adj. Que situat en arrier e sus lu costats.

lateropulsion n.f. 1. Pulsion unilateral dins lo plan frontal, caracteristica dei sindròmes laberintics. 2. Desequilibri d'un parkinsonian desportat d'un costat.

lateroselari, ària adj. Situat à costat de la sèla turca.

lateroventral, a adj. Situat sus lu costats de la part ventrala: *Susfàcia lateroventrala*. Var.: **lateroventrau**.

lateroventrau, ala adj. Lateroventral.

lateroversion n.f. 1. Inclinason laterala d'un organe. 2. Lateroposicion.

latescent, a adj. Que contèn ò que sembla lo latèx.

latèx n.m. 1. Emulsion secretada per d'uni plantas, espec. de plantas que dónon de cauchoc, e qu'a sovent un aspècte lachós. 2. Emulsion aigoa d'uni substanças sintetiqui, obtenguda per polimerisacion e emplegada dins li industrias dau textile, de la pintura, dau papier, etc.

laticifèr, a adj. (bot.) Que contèn, secrèta de latèx. ◆ n.m. Teissut vegetal que secrèta de latèx.

laticlavi n.m. Dins l'Antiquitat, benda porpra qu'ornava la tunica dei senators romans. 2. La tunica dei senators romans.

laticlavian, a adj. Relatiu au laticlavi.

latifoliat, ada adj. (bot.) Qu'a de fuèlhas largui.

latifondi n.m. Grand tenement agricòla esplechat extensivament, caracteristic dei economias gaire desvolopadi e à foarta concentracion de la propietat fonsiera, dins lo quau lo trabalh es sobretot lo fach de jornaliers e de metaiers.

latifondiari, ària adj. Dau latifondi.

latifondista n. Proprietari d'un latifondi.

latin, a adj. e n. 1. Dau Laci. ◇ *Drech latin*: Drech de la totalitat dei privilègis acordats per Roma ai estatjants dau Laci e à-n-aquelu d'uni regions determinadi coma li províncias situadi dins lo miègjorn de Gàllia. 2. D'un país que la sieu lenga à per origina lo latin; relatiu à-n-aqueli lengas: *L'America latina*. ◆ adj. 1. Relatiu au latin. ◇ *Alfabet latin*: Alfabet emplegat per transcriure totplen de lengas, espec. li lengas eissidi dau latin. ◇ *Nacions latini*: Nacions de que la lenga a lo latin per origina, valent a dire li nacions occitana, catalana, italiana, portuguesa, romanesa, francesa, castelhana. 2. Relatiu à

la Glèia romana d'Occident qu'è l'origina a lo latin per lenga liturgica: *Rite latin*. 3. *Vela latina*: Vela triangulara m'una antena. 1462: «*Item una altra vella vielha latina*.»; 1522 «*...avem comptat ben XX vellas tant latinas que cayras et plus...*» A.C. Arle. ◇ *Bastiment latin* ò *bastiment mastat latin*: Bastiment arnejat en velas latini que son: 1° la *mèstra* (cap); 2° la *polacra* (grand fòc); 3° lo *manjavent* (fòc). ◆ n.m. 1. Lenga dei Latins. ◇ *Latin classic*: Aqueu que s'emplegava en literatura dins la Roma antica. ◇ *Bas latin*: Latin parlat ò escrich après la fin de l'Impèri roman e pendent l'Atge Mejan. ◇ *Latin populari*: Latin parlat qu'a donat naissença ai lengas romaniqui, coma *la lenga d'òc au miègjorn de Gàllia, e la lenga d'oïl au nòrd de Gàllia...* ◇ *Latin de coïna*: Jargon format de mòts francés m'una consonança latina. ◇ (fig.) *Li pèrdre lo sieu latin*: Plus ren li capir. 2. (mar.) Bastiment latin.

latinada n.f. Citacion latina.

latinejar vi. 1. Faire de citacions latini. 2. (pej.) Far bus de parlar ò de citar lo latin.

latinè n.m. Principis de latin.

latinisacion (-izacion) n.f. Accion de latinisar; lo sieu resultat.

latinisaire (zaire), airtiz n. (pej.) Persona que fa bus de parlar ò de citar lo latin. Var.: **latinejaire**.

latinisant (-izant), a adj. e n. 1. (relig.) Que practica lo culte de la Glèia latina dins un país de culte grèc. 2. Latinista.

latinisar (-izar) vt. 1. Donar una forma latina à (un mòt). 2. Donar lo caractèr latin à: *Latinisar una region*. 3. Adaptar l'alfabet latin à (una lenga). ◆ vi. (pej.) Far bus de parlar ò de citar lo latin. Var.: **latinejar**.

latinisme n.m. Mòt, expression pròpria de la lenga latina.

latinista n. Especialista de la lenga e de la literatura latini. Sin.: **latinisant**.

latinitat n.f. 1. Caractèr latin de quauqu'un, d'un grope. 2. Lo monde latin, la civilisacion latina. ◇ *Bassa latinitat*: Epòca que si parlava lo bas latin.

latino adj. e n. Ai Estats-Units, si di dei immigrats originaris d'Amèrica latina.

latinoamerican, a adj. e n. De l'Amèrica latina.

latirisme n.m. Intoxicacion deuguda à l'ingestion d'aliments que contèn de farina de gaissa.

latituda n.f. 1. Angle que forma en un luèc donat la verticala d'aqueu luèc m'au plan de l'equator: *Li latitudas si còmpton de 0 à 90°, positivament vèrs lo nòrd, negativament vèrs lo sud*. ◇ *Latitudas bassi*: Latitudas vesini de l'equator, per op. ai *latitudas auti*, vesini dau pòle. 2. Luèc considerat sota lo rapoart dau clima: *Una planta que creisse ben sota li noastri latitudas*. 3. Libertat d'agir liurament: *Laissat tota latituda à quauqu'un*.

latitudinari, ària adj. e n. Partidari d'una doctrina religioa qu'estende lo sauvament à tot lo genre uman.

latitudinarisme n.m. Doctrina dei latitudinaris.

latomias n.f. pl. Dins l'Antiquitat romana, vasti peirieras dubèrti, à Siracusa.

laton n.m. Aliatge de coire e de zinc (fins à 46%). Sin.: **coire jaune**.

latonar vt. 1. Efectuar lo latonatge de. 2. Garnir de fieus de laton.

latonatge n.m. (metall.) Accion de depauar, per electrolisi, una jaça de laton à la susfàcia d'una pèça.

lato sensu loc. adv. Au sens larg (per op. à *stricto sensu*).

latreutic, a adj. Relatiu au servici divin, au sacrifici ofert à Dieu.

latria n.f. *Culte de latria*: Culte d'omenatge ò de veneracion rendut à Dieu solet per oposicion au *culte de dulia* rendut ai àngels e ai sants.

latrinas n.f. pl. Pati, dins una casèrna, un camp, una preson, etc.

latrodècte n.m. Aranha verinoa, finda sonada *veuva negra*.

latz n.m. Costat: *D'un latz, d'un autre latz*.

lau n.m. Lac. Var.: **laus**.

laua n.f. Lauva.

lauda n.f. 1. Accion de laudar quauqu'un. Var.: **lausa, lausor**. Sin.: **colaudament; lausenja, elògi**. 2. Paraulas m'ai quali si fa l'elògi de quauqu'un. 3. Cant religiós que non apartèn à la liturgia, e escrich sus un tèxto en lenga vernaculària.

laudablement adv. D'un biais laudable.

laudable, a adj. Denhe d'èstre laudat, remirable: *Fa d'esfoarç laudables*.

laudaire, airtiz n. Persona que lauda.

laudanisat (-izat), ada adj. Que contèn de laudanum: *Cataplasm laudanisat*.

laudanum n.m. [*lawdanum*] Tenchura d'òpi safranada, que s'emplegava en medecina. Var.: **làudano**.

laudar vt. 1. Vantar lu meritis ò li qualitats de (quauqu'un, quauqua ren). Sin.: **enaurar, exaltar, glorificar, benastrugar, felicitar, colaudar**. Var.: **lausar**. ◇ Expr. *laudar la mar e tene-ti en tèrra*. 2. *Laudar Dieu*: Celebrar la sieu grandor, lu sieus benefachs. ◆ **si laudar** v.pr. (*de*) Si mostrar satisfach (*de*): *Si laudar de la decision qu'es estada pilhada*.

laudaria n.f. Flataria.

laudatiu, iva adj. Que lauda, vanta, glorifica.

laudator, tritz adj. Que lauda.

laudenjaire, airtiz adj. Elogiós, laudator. Var.: **lausenjaire**.

laudes n.m. pl. Preguiera liturgica dau matin. Var.: **laudàs**.

laudeta n.f. Alaudeta. Var.: **lauseta, alauseta**. Sin.: **calandra**.

làupia n.f. Pichina construccion cubèrta de vegetacion (vinha, etc.) e que forma una sosta.

laupieta n.f. Pichina làupia.

laura n.f. Grand monastèri ortodòxe. Var.: **lavra**. Sin.: **cèla**.

laurable, a adj. Que pòu èstre laurat: *Tèrra laurabla*. Sin.: **lauradís**.

lauracea n.f. *Lauraceas*: Família de plantas que contèn d'aubres e d'aubrilhons dei regions caudi, coma lo laurier.

lauradís, issa adj. Laurable.

lauraire n.m. Persona que laura. Var.: **laurador**.

laurador n.m. Lauraire.

laurar vt. 1. Durbir e revirar la tèrra m'un airaire, un magau, una sapa, etc. per la rendre mai mòbla; ensebelir cen que la tèrra poarta en susfàcia e ensinda preparar li culturas. 2. Cavar profundament lo soal. 3. Marcar (una part dau còrs) mé de regas, de grafinhaduras profundí.

laurason n.f. Temps de l'annada que si fa lo lauratge.

laurat, ada adj. (lit.) Ornat de lauriers: *Tèsta laurada*.

lauratge n.m. Accion, biaís de laurar la tèrra.

laurear vt. (*laurei*) Diplomar (espec. au grade de doctor).

laureat, ada adj. e n. Qu'a ben capitat à un examèn, qu'a ganhat un concurs. Sin.: **diplomat, premiat**.

laurenci n.m. Element quimic transuranian (Lr) de n° atomic 103.

laureòla n.f. Planta dau genre *dafnea*.

lauric, a adj. *Acide lauric*: Acide dodecanòic.

laurier n.m. Aubrilhon de la família dei lauraceas, de la region mediterranea. ◇ *Laurier amèta*: Aubrilhon dei fuèlhas persistenti e dei flors blanqui, que lu sieus fruchs son toxics, emplegat per faire de baranhas (*Prunus lauro-cerasus*). Sin.: **laurina, lauriera**. ◇ *Laurier bastard*: Laureòla (*Daphne laureola*, família dei timeleaceas). ◇ *Laurier florit*: Viòrna de la region mediterranea, que li sieu fuèlhas persistenti fan pensar à-n-aqueli dau laurier. (*Viburnum tinus*). ◇ *Laurier ròsa*: Aubrilhon dei flors blanqui ò ròsa, ornamental e toxic (*Nerium oleander*, família dei apocinaceas). Sin.: **leandra**. ◇ *Laurièr saussa*: Abaguier (*Laurus nobilis*).

lauriera n.f. Laurier-amèta.

laurifoliat, ada adj. Que li sieu fuèlhas sèmblon aqueli dau laurier.

laurina n.f. Laurier-amèta.

laurita n.f. Sulfure de rutèni, sota forma de pichins cristals escurs, que contèn un pauc d'osmi. La sieu formula es: RuS₂.

lauron n.m. Rega facha en laurant.

laus n.m. Lac.

laus n.m. Lauda, elògi: *Lo laus d'un Majorau dau Felibritge*.

laus n.f. 1. Lauva. 2. Gròs banc de pèira.

lausaire n.m. Obrier que pausa de lausas sus un cubèrt.

lausan n.m. Lauvan.

lausange n.m. Quadrilatèr que lu sieus quatre costats an la mema longuessa e que li sieu diagonals son perpendiculars. Var.: **losange** (fr.). Sin.: **rombe**.

lausanjat, ada adj. En forma de lausange. Var.: losanjat.

lausar vt. Curbir de lausas. Var.: **lauvar**.

lausengier, a adj. Que lauda, que vanta. ◇ (espec.) Dins la literatura medievala, persona que lauda ipocritament ò di de mau per rompre l'armonia entre la Dòna e lo poeta.

lausenja n.f. Lauda.

lausenaire, airtz adj. Laudenaire.

lausèrt n.m. Reptile comun dei vièlhs barris, dei boascs, dei prats. Sin.: **estrapion, mazègole** (Saorg).

lauset n.f. Alauseta.

lausiera n.f. Lauviera.

laüt n.m. 1. Instrument de música mé 7, 13 ò 21 coardas, de mòda en Euròpa ai siècles XVIⁿ e XVIIⁿ, que lo sieu còrs es en mièja pera e lo sieu cavilhier forma un angle drech m'au mànegue. Var.: **liut** (it.).

laüt n.m. (mar.) Pichona nau de Miègterrana anant à vela, arnejada en latina e prevista per la pesca ò lo cabotatge. 1399: «...*mais me demanda per la staga que a feita a Gaete e per un pialot e per un laut...*»; 1488: «...*que lur plaguessa de non armar la galiota ni lo laut...*» A.C.Tolon. Var.: **leut**.

laütaire, a n. Sonaire de laüt. Var.: **liutaire** (it.), **laütista**.

laütaria n.f. Mestier, comèrci dau laütier.

laurarita n.f. (min.) Iodat de calcium de formule Ca(IO₃)₂.

laütier, a n. Persona que fabrega d'instruments de música portables à coardas (violons, guitarras, etc.). Var.: **liutier** (it.).

laütista n. Laütaire.

lauva n.f. 1. Pèira plata. 2. Pasta plana, lasanha. Var.: **laua, lausa**.

lauvan n.m. Pasta plana larga. Var.: **lausan**.

lauvanha n.f. Tableau negre, emplegat especialament dins li escòlas; Pichina lauva (minerala ò sintetica) individuala, per escriure à l'escòla, au mejan d'una greda ò d'un gredon especial.

lauvanier n.m. Rotleu per estirar la pasta.

lauvar vt. Curbir de lauvas. Var.: **enlauvar, lausar, enlausar, enlauvar**.

lauviera n.f. Carrieria dont son extrachi de lauvas. Var.: **lausiera**.

lauvissa n.f. Sofieta.

lauvissat, ada adj. Mansardat.

lav n.m. (sigla de *lymfadenopathy associated virus*) Retrovirus associat au SIDA, isolat en lo 1983.

lava n.f. 1. Matèria en fusion que s'escapa d'un volcan e si solidifica en si refreiant per formar una ròca volcanica. 2. *Lava torrenciala*: Massa fangoa que s'escorre dins lo lièch d'un torrent. Sin.: **lahar** (Etim. javanesa).

lavabilitat n.f. Qualitat d'una matèria ò d'un producth que si pòu entretenir per lo biaís d'una esponga mé d'aiga clara, sensa degalhar la sieu parença exteriora.

lavable, a adj. Que si pòu lavar: *Un vestit lavable en màquina*.

lavabo n.m. [la'vabo] 1. Aparelh sanitari en forma de cuveta e alimentat en aiga, per si lavar (li mans, etc.).

Sin.: **lavamans**. 2. (liturgia) Accion dau prèire que si lava li mans à la messa, après presentacion dei ofrendas; moment de la messa que si fa aqueu gèst, luèc de la glèia dont si fa aqueu gèst.

lavabus n.m. inv. Repròchi.

lavada n.f. Lavatge. ◇ *Lavada de tèsta*: Repròchi. Sin.: **sabon**, **ramonada**.

lavador n.m. 1. Luèc public per lavar lo linge. 2. (min.) Atalhier de lavatge per lo carbon. Var.: **lavatòri**.

lavadura n.f. 1. Lavatge. 2. Lavassa, lavassum.

lavaesquina n.f. Bròssa provedida d'un mànegue per si fretar e si lavar l'esquina.

lavaire, **airitz** n. Persona que lava (la vaissèla). ◆ n.m. Lavaterralha dins la coïna d'un restaurant.

lavaliera n.f. Cravata soplà, ligada en doi boclas largui.

lavalinge n.m. Aparelh per lavar lo linge. Sin.: **bugadier**.

lavamans n.m. inv. Lavabo.

lavament n.m. 1. Injeccion d'un liquide dins l'intestin gròs, per l'anus, per evacuar lo sieu contengut dins una tòca terapeutica. Sin.: **bolhon pochut** (Rancher). 2. (liturgia) *Lavament dei pens*: Ceremònia dau dijòus sant celebrada en sovenir de Jèsus, que d'après sant Joan, lavèt lu pens dei dotze apòstols avant la Cena.

lavamentar vt. Administrar un lavament à.

lavanca n.f. Valanca, avalanca.

lavanda n.f. 1. Planta aromatica de la region mediterranea, dei fuèlhas persistenti e dei flors blavi ò violeti en espiga (Família dei labiadas). Sin.: **sant joan**. 2. Oli essencial odorós, obtengut à partir d'aqueli flors. ◆ adj. inv. *Blau lavanda*: Blau mauve pusleu clar.

lavandat, **ada** adj. Perfumat à la lavanda; que contèn d'essença de lavanda.

lavandier n.m. Oficier encargat de surveilhar li lavandieras.

lavandiera n.f. Bugadiera.

lavandiera n.f. Luèc plantat mé de lavandas.

lavandin n.m. Lavanda ibrida, cultivada per la sieu essença.

lavanha n.f. Lauvanha.

lavapoant n.m. (mar.) Bròssa de grame, foarça rufa e dura, provedida d'un mànegue per lavar lo poant d'una nau e tambèn lu postams.

lavar vt. 1. Netejar m'un liquide, espec. d'aiga: *Lavar un mocador*. ◇ *Màquina per lavar*: Aparelh provedit d'un motor per lavar lo linge ò la terralha. ◇ *Lavar la tèsta à quauqu'un*: Li faire de repròchis. Sin.: **dire de tot**, **recastènar**, **assautar**, **renfaçar**, **faire remostrança**, **rancurar**. 2. Provar l'innocença de, desculpar: *Lavar quauqu'un d'una acusacion*. ◇ *Lavar un insult (dins lo sang)*: Si venjar. 3. *Lavar un dessenh*: Faire un dessenh au lavat. 4. Procedir au lavatge de (un minerau). 5. Expr.: *L'estraçon brut si lava en família. Faire la bugada de rancura. Lavar la farda bruta en família*: Limitar au relarg de la família li garrolhas e li discutidas tocant lu problèmas intèrnes. ◆ **si lavar** v.pr. 1. Lavar lo sieu còrs.

2. *Si lavar li mans (de quauqua ren)*: Declinar tota responsabilitat.

lavarascla n.m. (mar.) Netejament general d'una galèra que si practicava doi còups dins la setmana, lo mècres e lo sabta, tant en mar coma au poart.

lavarasclar vt. e i. Procedir au lavarascla.

lavareu n.m. Aiguier; pila.

lavaria n.f. 1. Blancaria equipada de màquinas per lavar individuali. 2. Atalhier de lavatge dau minerau.

lavàs n.m. Gròssa raissa.

lavassa n.f. Lavassum.

lavassada n.f. Raissa. Var.: **lavassanha** (Luceram), Sin.: **ramada**.

lavassanha n.f. Lavassada.

lavassar vt. Banhar foartament, trempar.

lavassum n.m. Aiga qu'a servit à lavar li sietas, etc. Var.: **lavassa**, **lavadura**.

lavat n.m. 1. Procediment que tèn dau dessenh e de la pintura, qu'emplega de tencha de China ò una color quala que sigue, estendudí d'aiga e passadí m'un pinceu. 2. Òbra facha ensinda. Var.: **lavís**.

lavatèsta n.m. Cuveta que, fixada au dorsier d'un sèti au mejan d'un supoart, permete au barbier de lavar lu bèrris sobre d'un lavabo.

lavatge n.m. 1. Accion de lavar. 2. *Lavatge de cerveu*: Accion psicologica portada sobre una persona per anientar li sieu pensadas e li sieu reaccions personali. Sin.: **descervetatge**. 3. (min.) Accion de netejar lo carbon e lu mineraus bruts.

lavatòri n.m. Lavador.

lavavaissèla n.m. 1. Aparelh per lavar la vaissèla. 2. Eplegat d'una auberga, d'un restaurant encargat de lavar la terralha dei practicas e de la coïna. Sin.: **lavaterralha**.

lavavitre n.m. Aparelh que fa gisclar d'aiga per netejar lo paraura d'un veicule rotier ò ferroviari au mejan dei eissugavitres.

lavedan, **a** adj. e n. Originari dau Lavedan e de l'encontrada de Lorda.

lavenca n.f. 1. Colada de tèrra e d'aiga. Sin.: **sèmbola**, **concàs**. Var.: **lavina**. 2. Basalte.

laveso n.m. Pairòu provedit de pens.

laveta n.f. Cairat de teissut-esponga que sièrve à lavar li terralhas.

lavina n.f. Colada de tèrra e d'aiga. Var.: **lavenca**.

lavís n.m. Lavat.

lavra n.f. Laura.

laxatiu, **iva** adj. e n.m. Si di d'una substança qu'a una accion purgativa leugiera.

laxisme n.m. 1. Indulgença, tolerança excessiva. 2. (relig.) Sistema segond lo quau si pòu seguir una opinion à partir dau moment qu'es pauc ò pron probabla.

laxista adj. e n. Partidari dau laxisme; que practica lo laxisme.

laxitat n.f. Estat de en qu'es destendut, aflaquit.

lazaret n.m. 1. Establiment dont son isoladi li personas qu'arríbon d'una zòna infectada per una malautia contagioa. 2. Establiment dont èron recampats lu leprós. Sin.: **ladraria, meselera, meselaria**.

lazarista n.m. Membre de la Societat dei prèires de la Mission, que sant Vincenç de Pau fondèt en lo 1625.

laze n.m. Lenga causasença dau miègjorn, vesina dau georgian, parlada en Turquia dins l'encontrada costiera de la Mar Negra.

lazulita n.f. (miner.) Fosfat natural d'alumini e de magnesi idratat, de color blava.

lazzi n.m. [la'dzi] (mòt italian) pl. inv. Escòrna.

l-dopa n.f. Derivat levogire de la dopamina, emplegat dins lo tractament de la malautia de Parkinson.

lea n.f. Destrau per dreïçar la pèira tendra.

leader n.m. ['lidær] (mòt anglés) 1. Persona qu'es à la tèsta d'un partit politic, d'un movement, d'un grope; cap, menaire. 2. Concurrent, equipa en tèsta dins una competicion. 3. Empresa, produch qu'ocupa la promiera plaça dins un sector donat. 4. (aeron.) Avion guida d'un dispositiu aerenc; lo sieu cap de bòrd. Var.: **líder**. Sin.: **menaire, capolier, capmèstre, cap de fila, cap de còla**.

leadership n.m. (mot anglés) Foncion de leader; comandament, egeonia, posicion dominant. Var.: **leadership**. Sin.: **senhoratge**.

leal, a adj. Que moastra de lealtat. Var.: **leau, leial, leiau**.

lealament adv. D'un biais leal. Var.: **leialament**.

lealessa n.f. Caractèr leal de quauqu'un, de quauqua ren. Var.: **leialessa**. Sin.: **lealtat**.

lealisme n.m. Fidelitat au regime establìt ò à una autoritat considerada coma legitima. Var.: **leialisme**.

lealtat n.f. Caractèr leal de quauqu'un, de quauqua ren. Var.: **leialtat**. Sin.: **lealessa, leialessa**.

leandra n.m. Laurier ròsa.

lealista adj. e n. Persona qu'espròva de sentiments de leialisme. Var.: **leialista**.

lebech n.m. Vent dau sud-oèst que bufa sus li coastas de Provença orientala e sus la Còrsega. Var.: **labech**. Sin.: **garbin**.

lebechada n.f. Còup de lebech.

leberon n.m. Mena de masc, de lop-garon que la legenda fa còrrer dins lo campèstre.

lebra n.f. Lepra.

lebrassa n.f. Gròssa lèbre.

lebrata n.f. Pichona lèbre femèla.

lebratada n.f. Portada d'una lèbre.

lebratar vi. Faire de lebratons.

lebraton n.m. Lèbre jove.

lèbre n.f. 1. Mamifèr de l'òrdre dei lagomòrfes, mé li patas posteriori lòngui, que li perméton una corsa rapida, e li aurelhas lòngui mé la poncha negra, e que viu dins de depressions dau soal. ◊ Carn d'aquest animau. 2. (espòrts) Aqueu que corre rapidament au començament d'una corsa, per facilitar la realisacion d'una performaça.

lebrier n.m. Can tot en longor, de la tèsta alongada e de la musculadura potenta, pròpri à la caça à la lèbre.

lebriera n.f. Femèla dau lebrier.

lebrós, oa adj. e n. Leprós.

lec n.m. Bochin, ai bòchas.

lec, a adj. Gromand. Var.: **lecon**.

leca n.f. 1. Dispositiu per atraire e pilhar d'animaus.

◊ *Tendre una leca*: Metre en plaça un tau dispositiu. 2. (fig.) Biais escondut per enganar quauqu'un ò lo metre dins una situacion dificila. 3. (fig.) Dificultat esconduda: *Una dictada plena de lecas*. Sin.: **trapèla, trabuquet**.

lecabòtas n. Flataire. Sin.: **lecacuu, lecapens**.

lecacuu n. (pop.) Flataire. Sin.: **lecabòtas, lecapens**.

lecada n.f. Accion de lecar.

lecafròia n.f. Aisina de coïna que si mete sota l'asta per recuperar lo suc e la graissa d'una pèça de carn messa à rostir. Sin.: **paragraissa**.

lecaire, airtz n. Que leca.

lecanomancia n.m. Tecnica de divinacion per lo mejan de l'aiga ò de l'òli dins un plat (en mandant de pèiras precioi dins l'aiga per interpretar lo son produch ò lu rebats de lume provocats ò en mandant d'òli sus l'aiga per interpretar li tacas obtengudi à la susfàcia).

lecapens n.m. (fam.) Flataire.

lecapertús n.m. Escalabarris.

lecaplat n. Persona qu'a l'abituda de si faire noïrir per lu autres. Sin.: **escuraplat, cercadinnar**.

lecar vt. (*lequi*) 1. Levar mé la lenga, passar la lenga sus. Sin.: **lequejar**. ◊ *Lecar lu pens* (fam.), *lo cuu* (pop.): Flatar servilament, sovent en esperant n'en tirar un avantatge.

lecaria n.f. Preparacion sucrada dau gust delicat. Sin.:

leconicia, lequet.

lecat, da adj. Si di d'una òbra complida menimosament.

leccionari n.m. (liturg.) Libre que contèn de tèxtos latins prevists per èstre legits ò cantats en còro.

lecha n.f. 1. Peis vesin de la sardina, de la carn estimada, que si desvelòpa dins la mar e vèn faire lu òus dins lu cors d'aiga au printemps (Familha dei clupeïdes). Sin.: **alaua**. 2. (fig.) Ai cartas, pichina carta sensa valor.

lecit n.m. (arqueol.) Pichin vas dau còrs cilindric e dau coal estrech, m'una manelha e un pen, destinat au perfum e devengut, à partir dau s. V^{en} denant de J.-C., una ofrande funerària.

lecitina n.f. Lipide fosforat abondós dins lo sistema nerviós e dins lo ros de l'òu.

lecitocel(e) n.m. Cavitat presenta dintre l'embrion, que dona la vesicula ombilicala e lo budeu primitiu.

lecon, a adj. e n. Lec.

leçon n.f. Leiçon.

leconaria n.f. Fach de si comportar en lecon.

leconejar vi. Faire lo lecon.

leconicia n.f. Lecaria.

lectica n.f. (mòt lat.) Palanquin, lichiera d'origina orientala e venguda en usança en Grècia e à Roma.

lectistèrne n.m. (Antiqu. rom.) Ceremònia religioa au cors de la quala un festin èra ofèrt ai imatges dei dieus plaçats sus de lièchs de parada.

lector, tritz n. 1. Persona que liège. Sin.: **legèire**. 2. Professor estrangier encargat d'exercicis practics dins la lenga dau sieu país d'origina. 3. Persona que liège lu manescrichs mandats à un editor. 4. (liturgia) Clergue qu'avia reçauput lo segond dei òrdres minors.

lector n.m. 1. Aparelh que permete de reproduire de sons enregistrats, d'informacions codificadi e enregistradi dins una memòria, etc. 2. (inform.) Dispositiu que permete l'introduccion de donadas dins un computador: *Lector de clau USB, lector de disqueta*. Sin.: **legidor**.

lectorat n.m. 1. Ensèm dei lectors d'un jornal, d'una revista, etc. 2. Foncion de lector dins l'ensenhament. 3. (liturgia) Segond dei òrdres minors.

lectuari n.m. Remèdi que s'aprestava en mesclant de pòuveras mé de meu.

lectura n.f. 1. Accion de lièger. 2. Fach de saupre lièger: *Emparar la lectura*. 3. Accion de lièger à votz auta, davant una audiença: *Donar lectura d'un tèxto*. 4. Cen que si liège: *Aver de marridi lecturas*. 5. Anlisi, interpretacion d'un tèxto, d'una particion, etc.: *Aver una lectura diferenta*. 6. Discussion e vòte d'un tèxto per una assembleada legislativa; deliberacion sobre un projècte de lèi: *La lèi passa en segonda lectura au Senat*. 7. Restitucion per un lector de senhals enregistrats sota forma acostica ò electromagnetica. ◇ *Tèsta de lectura*: Lector ò organe dau lector que fa aquela restitucion. (inform.) *Lectura en memòria*: Sortida d'informacions enregistradi dins una memòria electronica. ◇ *Lectura optica*: Qu'emplega un procediment optoelectronic automatic. Sin.: **optolectura**.

LED n.f. Diòde electroluminescent.

lèg n.m. Lais. Var.: **lèga**.

lèga n.f. Lèg.

lega n.f. 1. Anciana mesura lineària, de valor variabla. ◇ *Lega de tèrra ò lega comuna*: Vint-a-cinquena part dau gra terrèstre comptada sus un grand cercle, sigue 4,445 km. ◇ *Lega quilometrica*: Lega de 4 km. ◇ (mar.) *Lega marina ò lega geografica*: Vintena part dau gra terrèstre, sigue 5,556 km, à quauqua ren pròche, e qu'a variat segond li epòcas. 1367: «*Item a XX de may parti d'acqui et arribat a Vilafranca prop Nissa de mieja lega...*» 2. (pròpri e figurat) *Èstre à cent legas, à mila legas de*: Èstre foarça luènh de.

legacion n.f. 1. Representacion diplomatica d'un govèrn pròche d'un estat dins lo quau non a d'ambassada. ◇ Edifici qu'aquesta representacion diplomatica ocupa. 2. (dr. can.) Cargat de legat pontifical. ◇ Estenduda de país cubèrta per aquesta carga.

legal, a adj. Confòrme à la lèi, definit per la lèi. Var.: **legau**.

legalament adv. D'un biais legal.

legalisacion (-izacion) n.f. Accion de legalisar.

legalisar (-izar) vt. 1. Rendre legal. 2. (dr.) Verificar l'autenticitat dei signaturas sus un acte, en parlant d'un oficier public.

legalisme n.m. Fach de respectar menimosament lo contengut de la lèi e li sieu formas prescrichi.

legalista adj. e n. Persona que fa vèire de legalisme.

legalitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es legal. 2. Situacion confòrma à la lèi: *Restar dins la legalitat*.

legar vt. (*lègui*) 1. Donar per testament. 2. (fig.) transmetre à-n-aquelu que vènon après: *A legat lo sieu marrit caractèr ai sieus enfants*.

legar vt. Delegar, fondre.

legat n.m. 1. Representant oficial dau papa. ◇ *Legat a latere*: Cardinal pròche dau papa, encargat d'una mission extraordinària: *Au mes de genoier dau 1208, Pèire de Castelnuu, legat dau papa Innocenci III, fuguèt assassinat sus la riba de Ròse*. 2. (Antiqu. rom.) Personatge encargat d'una mission diplomatica (ambassador), administrativa (adonch au governador de província) ò militària (luectenant dei generals en campanha).

legatari, ària n. Beneficiari d'un lèg: *Legatari universal*.

legato adv. (mòt italian) (mús.) En ligant lu sons.

legau, ala adj. Legal.

legèire, eiritz n. Persona que liège un libre, un jornal, etc. Sin.: **lector, legidor**.

legenda n.f. 1. Racontèr dau caractèr meravilhós, dont lu fachs istorics son transformats per l'imaginacion populària ò per l'invencion poetica. 2. Istòria desformada e embelida per l'imaginacion. 3. Explicacion qu'acompanha una fotografia, un dessenh, un plan, una carta geografica.

legendar vt. Provedir (una illustracion) d'una legenda.

legendari, ària adj. 1. Qu'apartèn à la legenda; mitic. 2. Celèbre, que toi conóisson.

lengendier n.m. Recuèlh de legendas.

legèrita n.f. Susbtança que contèn 80% de petròli, que sièrve per ónher de pèiras per bastir e li aparar dei degalhs provocats per la posca, la pluèia, etc...

legibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es legible.

legiblement adv. D'un biais legible.

legidor, legeiritz n. Legèire, legeiritz.

legibilitat n.f. Lisibilitat.

legible, a adj. 1. Que si pòu lièger facilament: *Una escriptura legibla*. 2. Que pòu èstre lejut sensa dificultat, sensa enuèi; denhe d'èstre lejut. Var.: **legidor**.

legidor, oira adj. Legible. ◆ n. Legèire.

legidor n.m. Aisina, dispositiu per lièger: *Un legidor optic*.

legiferar vi. (*legifèri*) 1. Establir de lèis. 2. Edictar de règlas.

legion n.f. 1. Dins l'Antiquitat, unitat fondamental de l'armada romana (La legion imperiala comptava 6000 òmes, repartits en 10 coòrtas, 30 manipulas e 50 centurias). 2. apellacion d'uni unitats militari. ◇ *Legion*

estrangiera: Formacion militària francesa formada en lo 1831 e compauada de volontaris, en majoritat estrangers. 3. Grand nombre de personas: *Lu occitanofònes non son legion*.

legionari n.m. 1. Sordat d'una legion romana. 2. Militari de la legion estrangiera. 3. *Malautia dau legionari*: Pneumonia autament febrila, d'origina bacteriana, que lu promiers cas fuguèron observat pendent un acamp de l'American Legion. Sin.: **legionellòsi**. ◆ n. En França, membre de l'òrdre de la Legion d'onor.

legir vt. (*legissi*) Lièger.

legislacion n.f. Ensèm de leis, de disposicions legislativi d'un país, ò que pertòcon un sector particulier: *La legislacion sobre la venda d'alcòl*.

legislatiu, iva adj. Relatiu à la lèi, au poder de legiferar: *Poder legislatiu*. ◇ *Eleccions legislativi*: Que perméton d'elegir lu deputats. ◇ *Assemblada legislativa*: Assemblada de personas encargadi de votar li leis. ◇ *Còrs legislatiu*: En França, sota lo Consulat e lo segond Empèri, assemblada elegida encargada de votar li leis.

legislativament adv. Per la via legislativa.

legislator, tritz adj. e n. Que legifèra, que n'a lo poder. ◆ n.m. 1. Autoritat qu'a per mission d'establir de leis; la lèi en general. 2. Persona que fixa li règlas d'un art, d'una sciènça.

legislatura n.f. 1. Durada dau mandat d'una assemblada legislativa. 2. L'ensèm de poders que concòrron à establir de leis.

legista n. 1. Especialista de leis. 2. Jurista de l'administracion reiala francesa, à partir dau s. XIIIⁿ. ◆ adj. *Mètge legista*: Encargat d'expertisas en matèria legala.

legitima n.f. (fam.) Esposa.

legitimacion n.f. 1. Accion de legitimar. 2. (dr.) Acte per lo quau si rende legitime un enfant natural.

legitimament adv. Conformament à la lèi, à l'equitat, à la justícia.

legitimar vt. 1. Justificar, faire admetre coma excusable, just. 2. Faire reconóisser coma legitime (un poder, un títol, etc.). 3. (dr.) Conferir la legitimitat (à un enfant natural).

legitimat, ada adj. Qu'a lo benefici d'una legitimacion: *Un enfant legitimat*.

legitime, a adj. 1. Que la lèi admète, reconoisce: *Una autoritat legitima, un maridatge legitime*. 2. Qu'es fondat en rason, en drech, en justícia: *Una demanda legitima*. ◇ *Enfant legitime*: Eissit d'un maridatge. Contr.: **enfant natural**. ◇ *Legitima defensa*: Que buta à cometre un acte que la lèi enebisse per si protegir ò per protegir una autra persona còntre un acte de violènça. Sin.: **lèime**.

legitimisme n.m. Movement politic francés favorable au restabliment de la monarquia en la persona de l'eiretier màger de Capecians, cap de la maion de Borbon.

legitimista adj. e n. Qu'apara una dinastia legitima, lu drechs de la naissença au trône.

legitimitat n.f. 1. Qualitat de cen qu'es fondat en drech, en justícia, en equitat. 2. Qualitat d'un enfant legitime.

lego n.m. (nom depauat) Juguet de construccion de plastic, mé de pèças que si dévon encastrar.

legueta n.f. Pichina lega.

legume n.m. 1. Ortalalha que li sieu granas, lu sieus pens, li sieu raïç si retròvon dins l'alimentacion (Si destríon lu legumes vèrds [caròta, caulet-flor] e lu legumes secs [faiòus, cees]). Sin.: **ortalhas, ortatge, ortallisa, liume**.

legumier, a adj. Relatiu ai legumes. ◆ n.m. Plat providit d'un cubiceu, dins lo quau son servits lu legumes.

legumina n.f. Substança protidica que si tròva dins d'uni granas (pèu, faiòu). Sin.: **caseïna vegetala**.

leguminós, oa adj. (bot.) Qualifica de plantas que la sieu flor es irreguliera e que lo sieu fruch es una doça, coma lo pèu, lo cee, la fava, le faiòu, etc. ◆ n.f. *Leguminoas*: Òrdre de plantas dicotiledoneï que lo sieu fruch es una doça, ò legume, e que comprèn tres familhas: papilionaceas, cesalpiniaceas e mimosaceas.

lèi n.f. 1. Prescripcion establida per l'autoritat sobeirana de l'Estat, aplicabla à toi, e que definisse lu drechs e lu devers de cadun. ◇ *Aver foarça de lèi*: Obligar au meme títol que la lèi. ◇ *Lèi fundamentala* ò *lèis fundamentali*: Constitucion ò tèxtos que fórmon la Constitucion. ◇ *Lèi de basa*: Lèi-quadre. ◇ *Lèi d'abilitacion*: Qu'autorisa lo govèrn à pilhar per ordonanças de mesuras que normalament relèvon de la lèi. ◇ *Lèi organica*: Que precisa l'organizacion de poders publics coma la Constitucion lu establisse. ◇ *Lèi d'orientacion*: Que definisse d'unu principis dins un sector donat. ◇ *Lèi de reglament*: Qu'a per objècte de clavar li despensas e li recèptas d'un exercici budgetari. 2. Ensèm de règlas juridiqui, de prescripcions legali; legalitat. 3. Cen que l'autoritat divina prescriu; religion. ◇ *Lèi divina*: Ensèm de precèptes que Dieu a donat ai òmes per la Revelacion: *Li Taulas de la lèi*. ◇ *Lèi anciana* ò *mosaïca*: Prescripcions contengudi dins lo Vièlh Testament. ◇ *Lèi Novèla* ò *Lèi dau Crist*: Prescripcions contengudi dins lo Noveu testament. 4. Règla, obligacion que s'impaua à un individú dins lo sieu comportament; convencion establida per la morala, la vida sociala, etc.: *Li leis de l'onor*. ◇ *Lèi morala*: principi universal de determinacion d'una volontat liura en vista d'una accion. ◇ *Lèi naturala*: Ensèm de règlas de captenement fondadi sobre la natura de l'òme e de la societat. 5. Autoritat, dominacion sobre quauqu'un; volontat impauada: *Dictar la sieu lèi, la lèi dau mai foart*. 6. Cen que li cauas, lu eveniments, li circonstanças impauon: *La lèi dau destin*. 7. Principi fondamental, condicion indispensabla: *Li leis de l'estetica*. 8. Proposicion generala qu'enóncia de rapoarts necessaris e constants entre de fenomènes fisics ò entre lu constituents d'un ensèm: *La lèi de la gravitacion universala*. 9. (mat.) *Lèi de probabilitat*: Aplicacion qu'assòcia à cada element d'un ensemble d'eveniments una probabilitat determinada.

leial, a adj. Leal. Var.: **leal, leiau**.

lealament adv. Lealament.

leiales(s)a n.f. Leales(s)a.

leialista adj. e n.. Lealista.

leialtat n.f. Lealtat.

leiau, ala adj. Leial.

leïçon n.f. 1. Ensenhament qu'un professor dona pendent un cors à una classa, à un escolan. 2. Cen que lo magistre dona à emparar per lo cors d'après: *Recitar la leïçon*. 3. Ensenhament tirat d'una error ò d'un eveniment: *Tirar li leïçons dau passat*. 4. Avertiment, repròchi: *Donar, recevre una boana leïçon, faire la leïçon à quauqu'un*. 5. Forma particuliera d'un tèxto que n'en son conoissudi divèrsi versions. Var.: **liçon**.

leïçonar vt. Faire la leïçon (à). Var.: **aleïçonar**. Sin.: **escaudar**.

leïçoneta n.f. Pichina leïçon.

lèime, a adj. Legitime.

leiomiòme n.m. (med.) Tumor que si desenvolpa à partir dei fibras musculàrias lisqui, coma la màger part dei tumors de l'utèrus.

leiomiosarcòma n.m. (med.) Tumor maligna que si desenvolpa partent dei fibras lisqui.

lèi-quadre n.f. Lèi que si limita à definir lu grands principis ò li grandi orientacions d'una reforma que lo poder reglementari n'en fa pi la realisacion dins lo detalh. Sin.: **lèi de basa**.

leishmània n.f. Protozoari parasite comun à l'òme e ai animaús, de l'embranchement dei flagelats (Li leishmànias son sobretot conoissudi dins lu país cauds e son lu insèctes que li transmèton).

leishmaniòsi n.f. (med.) Afeccion causada per li leishmànias.

leïssi n.m. Produch, en grans ò liquide, que s'ajusta à l'aiga per faire la bugada. Var.: **lessiu**.

lek n.m. Unitat monetària principala albanesa.

lèma n.m. (mat.) Proposicion deducha d'un postulat ò d'unu postulat que la sieu demostracion prepara aquela d'un teorema.

lematic, a adj. Qu'a la natura dau lèma.

lemming n.m. Pichin rosegaire d'Escandinàvia, que pòu faire de migracions en massa vèrs lo Sud (Lòng de 10 cm).

lemnacea n.f. *Lemnaceas*: Família de pichini plantas aqüaticas, coma la *lentilha d'aiga*.

lemnisc n.m. 1. (Antiqu.) Lençoleta que s'envertolha à l'entorn d'una corona per n'en mantenir li esparras. 2. Linha orizontala ponchejada sobre e sota (÷) que menciona un passatge de l'Escriptura, mas pas ges literalament. ◇ Linha orizontala doblament ponchejada sobre e sota (⋈) que menciona una transposicion de l'Escriptura. 3. Bissa que lo sieu còrs es cubèrt d'aneús blancs e negres. 4. (anat.) Estructura neurologica dau bulbe raquidian.

lemniscata n.f. (mat.) Corba plana, ensèm dei ponchs que lo produch dei distanças à doi ponchs fixes es constant.

lemosin, a adj. e n. Dau Lemosin. ◇ *Raça lemosina*: Raça de bovines alevats per la sieu carn. ◆ n.m. Dialècte de l'occitan parlat en Lemosin.

lemosina n.f. Automobila de la conducha interiora, qu'a quatre poartas e sièis vitres laterals.

lemòsina n.f. Almòina.

lemotjaud, a adj. e n. De Lemòtges. Var.: **limotjaud**.

lempira n.m. Moneda oficiala d'Honduras.

lemur n.m. Dins l'Antiquitat romana, espèctre d'un moart, fantame.

lemurias n.f.pl. (Antiqu. rom.) Fèstas religioü privadi que si debanàvon au mes de mai, que donàvon l'escadença de foarabandir lu esperits dei maions per lo biais de tarabastèris nuechencs.

lemuridat n.m. *Lemuridats*: Família tipe dau sotòrdre dei lemurides.

lemuride n.m. *Lemurides*: Sotòrdre de mamifèr primatas dei lòbes olfactius foarça desvolopats, que comprèn de formas arboricòli e frugivòri de Madagascar, d'Àfrica, de Malàisia. Sin.: **prosimian**.

lença n.f. Linha per la pesca. La lença enclau lo bolentin, lo bressòu (brassòu), l'armadura (armejadura) e lo mosclau (mosclar).

lèndea n.f. Òu que lo peolh depaua à la basa dei bèrris. Var.: **lende, lèndia**.

lende n.m. e n.f. Lèndea.

lendeós, oa adj. Qu'a de peolhs. Var.: **lendós, lendiós**.

lèndia n.f. Lèndea.

lendiós, oa adj. Lendeós.

lendós, oa adj. Lendeós.

lenga n.f. 1. Còrs carnut, alongat, mobile, situat dins la cavitat bucala e que, per l'òme, juèga un ròtle essencial dins la degluticion, lo gust e la paraula. ◇ *Tirar la lenga*: La sortir parcialament de la boca per exprimir divèrsi cauas (si trufar de quauqu'un, s'afanar dins un esfoarç tròup important, penar, mancar de sòus, etc.). 2. Aquel organe, quora sièrve à la paraula. ◇ *Saupre (non saupre) tenir la sieu lenga*: Tenir (non tenir) un secret. ◇ *Avalar la sieu lenga*: Gardar lo silenci. ◇ *Pilhar lenga (mé quauqu'un)*: Intrar en discussion (mé quauqu'un). ◇ *Marrida lenga*: Persona que di totplen de mau de toi e de tot. Sin.: **lenga de vipèra, lenga de pelha, lengassa, lengatier**. 3. (coïna) Lenga d'unu animaús (bòu, vedeu) alestida per èstre manjada. 4. Sistema de signes verbals pròpri à una comunautat d'individús que l'emplègon per s'exprimir e comunicar: *La lenga occitana*. ◇ *Lenga mairala*: Aquela emparada en promier, dins lo mitan dont l'enfant viu. ◇ *Lenga viva ò viventa*: Qu'es encara parlada. ◇ *Lenga vernaculària*: Lenga parlada unicament au dedintre d'una comunautat, dins lo terrador d'origina: *L'occitan es reduch au niveau vernaculari*. ◇ *Lenga veiculària*: Lenga de comunicacion entre de pòbles de lenga mairala desapariera. ◇ *Lenga moarta*: Que non si parla plus. ◇ *Lenga maire*: Qu'es à l'origina d'un altra, d'un grope d'autri. ◇ *Lenga liturgica*: Lenga utilizada per la celebracion dei oficis, lo latin en

Occident, lo grèc en Orient. ◇ *Lenga vèrda*: Argòt. ◇ *Lenga formala*: Sistema de simbòles convencionals definit per li soletèi règlas de formacion dei sieus enonciats sensa referença au significat dei simbòles. ◇ *Lenga de boasc*: Biais rigide de s'exprimir, en emplegant d'estereotipes e de formulas fixi, per s'en tenir à una posicion dogmatica, espec. en politica. Sin.: **lenga de fusta**.

lenga de bòu n.f. Fistulina (fonge). Sin.: **bolet de carobier, lenga de bos ò de rore**.

lenga de can n.f. Cinoglòssa.

lenga de tèrra n.f. Peninsula.

lengadocian, a adj. e n. De Lengadòc. ◆ n.m. Dialècte occitan parlat dau Lengadòc fins au Sud Peiregòrd.

lengal, a adj. Lingüal.

lengassa n.f. 1. Gròssa lenga. 2. Marrida lenga.

lengassuda n.f. Si di de quauqu'un que parla totplen: *Aquel òme es una vertadièra lengassuda*.

lengassut, uda adj. Que parla totplen. Sin.: **babilhard, charraire, paraulier, parlós, barjacaire, parlaire, lengatier**.

lengatejar vi. Passar la lenga sus li labras.

lengatge n.m. 1. Facultat pròpria à l'òme de s'exprimir e de comunicar la sieu pensada au mejan d'un sistema de signes vocals ò grafics; aqueu sistema. Sin.: **parlar**. 2. Sistema estructurat de signes non verbals, que remplisse una foncion de comunicacion. 3. (inform.) Ensèm de caractèrs, de simbòles e de règlas que permete de lu assemblar, emplegat per donar d'instruccions à un computador. ◇ *Lengatge evoluit*: Lengatge pròche de la formulacion logica ò matematica dei problemas e independent dau tipe de computador. ◇ *Lengatge màquina*: Lengatge que l'unitat centrala d'un computador pòu executar directament, dins lo quau li instruccions son exprimidi en còdi binari. 4. Biais de parlar pròpri à un grope social ò professional, à una disciplina, etc.: *Lengatge administratiu*. 5. Ensèm dei procediments qu'un artista emplega dins l'expression dei sieus sentiments e de la sieu concepcion dau monde: *Lo lengatge de la pintura*. 6. Expression pròpria à un sentiment, un comportament: *Lo lengatge de la rason*.

lengatgier, a adj. Dau lengatge: *Abituda lengatgiera, competènça lengatgiera*.

lengatier, a adj. Que parla totplen. Sin.: **babilhard, charraire, lengassut, paraulier, parlós, barjacaire, parlaire**.

lengonés, esa adj. Que pertòca la vila de Lengon.

lengor n.f. Languiment. Var.: **langor**. Sin.: **languitòri, estransidura**.

lenguejar vi. Barjacar. Sin.: **charrar, barjacar**.

lenguèlh n.m. (anat.) Fieu de la lenga.

lenguèt n.m. (mar.) Barras de fusta ò de fèrre mobili à l'entorn d'una cavilha per empachar un argue de desvirar.

lengueta n.m. 1. Pichona lenga. 2. Objècte qu'a la forma d'una lenga. 3. Onglet.

lengüista n. Lingüista.

lengüistic, a adj. Linguistic.

lengüistica n.f. Linguistica.

lengüisticament adv. Lingüisticament.

lenha n.f. Boasc destinat à èstre cremat (dins una chaminèia, etc.). Var.: **lenham**.

lenham n.m. 1. Lenha. 2. (mar.) Fusta per la bastison e l'armadura dei naus. 1405: «*Aquí estet cargam la nau de lenham enfin que pus non podia...*». 1501: «*Per lenham per far forma per la seconda barca...*» A.C. Marselha.

lenhier n.m. 1. Molon de buscas, de boasc per brutlar. 2. Molon de boasc dont si cremàvon li personas condemnadi au suplici dau fuèc; lo suplici eu-meme. *Lo lenhier de Montsegur*. Sin.: **busquier, brutlador, cremador**.

lenhificacion n.f. Lignificacion.

lenhicòla adj. Lignicòla.

lenhifèr, a adj. Lignifèr.

lenhificant, a adj. Lignificant.

lenhificar (si) v.pr. Si lignificar.

lenhifòrme, a adj. (miner.) Lignifòrme.

lenhivòr(e), a adj. Lignivòr(e).

lenhós, oa adj. De fust, lignós.

lenhositat n.f. Lignositat.

lenicion n.m. Dins li lengas celtiqui, modificacion subida per una consonanta intervovalica, que n'acresse l'apertura.

lenificant, a adj. Que lenifica; qu'aflaquisse: Un clima lenificant. Var.: **lenitiu, apagant, assuaudant**.

lenificar vt. (*lenifiqui*) 1. Adocir, amaisar. 2. (med.) Adocir au mejan d'un calmant. Sin.: **apagar, assuauadar**.

leniment n.m. Medicament onchós qu'a per excipient un còrs gras, sabonós ò alcolic, que sièrve à faire de friccions. Var.: **liniment**. Sin.: **embrocacion**.

leninisme n.m. Doctrina de Lenin, considerada dins lo sieu apoart au marxisme.

leninista adj. e n. Relatiu au leninisme; que n'es partidari.

lenitiu, iva adj. e n.m. (lit.) Lenificant.

lent, a adj. 1. Que non agisse emé rapiditat, que si fa mé lentor. Sin.: **perlongós**. Contr.: **lèst, prompte, rapid, instantaneu, abrivat, viu, acorsat**. 2. Que lo sieu efècte tarda à si manifestar, qu'es progressiu: *Un poison lent*. 3. (psicol.) *Soam lent*: Soam profund.

lentamenet adv. Foaça lentament, plan planin.

lentament adv. Embé lentor.

lente n.m. Daine.

lentes(s)a n.f. Mancança de rapiditat, d'activitat, de vivacitat dins lu movements, dins lo rasonament. Var.: **lentor**. Contr.: **rapiditat, abrivament, vivacitat, velocitat, promptitud(a)**.

lenticela n.f. (bot.) Pòre que travèrsa la rusca e permete la respiracion dei teissuts d'en dessota.

lenticòne n.m. (patol.) Anomalia gaire espendida dau cristallin de que la façà anteriora presenta una proeminença conica.

lenticula n.f. Lentilha d'aiga.

lenticular(i), a (-ària) adj. En forma de lentilha. Sin.: **lenticulat**.

lenticulat, ada adj. Lenticulari.

lentigina n.f. Lentigo.

lentiginòsi n.f. (patol.) Malautia cutanea de la pèu, caracterisada per una proliferacion de lentigos.

lentigo n.m. (med.) Pichina taca pigmentària de la pèu. Var.: **lentigina**. Sin.: **piga**.

lentilha n.f. 1. Planta annuala cultivada per la sieu grana, de la familha dei papilionaceas; la grana d'aquesta planta, manjada coma legume sec, e qu'a la forma d'un pichin disc renflat au centre. 2. *Lentilha d'aiga*: Planta de la talha d'una lentilha, mé doi ò tres fuèlhas, que viu en grand nombre à la susfàcia dei aigas moarti (Familha dei lemnaceas). Sin.: **lenticula**. 3. Taca de rossor. 4. Vèire talhat en forma de lentilha, que sièrve dins lu instruments d'optica. ◇ *Lentilha corneana*: Vèire de contacte que s'aplica solament sus la cornea. ◇ *Lentilha de Fresnel*: Sistema optic que compoarta una lentilha centrala e divers coronas refrigenti ò rebateiritz, en usança dins lu fanaus marins per porgir un faisceu larg de lutz parallèle e dins lo miraire dei aparelhs fofografics reflèx. 5. *Lentilha electronica*: Dispositiu qu'a lo meme ròtle per lu electrons qu'una lentilha per la lutz. 6. (geol.) Formacion d'estenduda limitada en rason de l'erosion ò de la localisacion de la sedimentacion.

lentilhon n.m.

lentiscle n.m. Aubrilhon cultivat au Pròche-Orient, que lo sieu fust dona una resina sonada mastic e que s'emplega coma masticatòri (Familha dei terebintaceas; genre pistachier).

lentivirus n.m. Virus de l'accion lenta.

lento adv. (mús., mòt italian) Lentament. ◆ n.m. Movement executat dins un tau ritme.

lenton n.f. Lent(s)a.

leon n.m. Grand mamifèr carnassier d'Àfrica e d'Índia, de la familha dei felides, dau pel fauve, que lo mascle poarta una criniera. 2. *Lo Leon*: Constellacion e signe dau zodiac. ◇ Un lion: Una persona dau signe dau Leon. Var.: **lion**.

leona n.f. Femèla dau leon. Var.: **leonesa**.

leonard, a adj. Dau país de Leon, en Bretanha.

leonat n.m. Leonet.

leonés, a adj. De l'encontrada dau Leon, en Espanha.

leonesa n.f. Leona.

leonet n.m. Pichon deu leon. Var.: **leonat, leoneu**.

leoneu n.m. Leonet.

leonin, a adj. 1. Pròpri au leon; que fa pensar au leon. 2. Si di d'un partatge dont una persona si resèrva la part mai gròssa, d'un contracte qu'avantatja d'un biais exagerat una dei partidas.

leonin, a adj. *Vèrs leonin*: Si di d'un vèrs que lu sieus doi emistiquis rímon ensèm ò presènton una assonança. ◇ *Rima leonina*: Rima foarça rica, que la sieu omonimia s'estende à un grand nombre de sillabas. ◇ *Poesia leonina*: Que contèn totplen de vèrs leonin ò de rimas leonini.

leonita n.f. Sulfat idratat natural de potassi e de magnèsi.

leontiasi n.m. (patol.) Ipertròfia de la cara que li balha una parença leonina.

leontina n.f. Cadena dobla de moastra de dòna, qu'enrodava lo coal e tombava sus lo pièch.

leontocefal(e), a adj. e n. Divinitats m'una tèsta de leon.

leontopèdi n.m. Nom scientific dau pen de leon (edelweiss).

leopard n.m. 1. Pantèra pitocada d'Àfrica. 2. Pèu d'aquesta bèstia, emplegada en peliçaria. 3. *Tenguda leopard*: Tenguda de camoflatge qu'evòca la pèu dau leopard e qu'emplégon divers tropas. 4. *Leopard de mar*: Granda fòca carnassiera de l'Antarctic. 5. (arald.) Leon representat mé la tèsta de faça e, la màger part dau temps, passant. Var.: **leopard**.

leopardat, ada adj. (arald.) *Leon leopardat*: Leon passant.

leopardian, a adj. Relatiu au poeta italian Giacomo Leopardi, à la sieu òbra.

lepenisme n.m. Doctrina politica de Jean-Marie Le Pen, òme politic francés fondator dau Front Nacional.

lepenista adj. e n. Relatiu au lepenisme; partidari dau lepenisme.

lepidodendron n.m. Aubre de l'èra primària, que podia faire fins à 25 ò 30 m d'autessa.

lepadogastèr n.m. Peis foarça pichon provedit d'una dobla ventosa de fixacion sota lo gavai. Sin.: **peis-poarc**.

lepidi n.m. Nom generic dau nasturci.

lepidociclina n.f. Foraminifèr fossile de l'oligocène.

lepidocrocit n.m. Oxide idratat de fèrre.

lepidodendracea n.f. *Lepidodendraceas*: Familha de plantas presenti dins li seuvas dau devonian e dau carbonifèr.

lepidolita n.f. Mica litinifèra blanca ò ròsa, meniera principala de liti.

lepidomelan n.m. Mica negra dau genre biotita.

lepidoptèr n.m. *Lepidoptèrs*: Òrdre d'insèctes dei metamorfòsis completi, qu'à l'atge adulte poarta quatre alas membranoi cubèrti d'esqüama microscipiqui coloridi (La larva dau lepidoptèr es la *toara*, la sieu ninfa es la *crisalida* e l'adulte es la *parpalhòla*).

lepidosirena n.f. Pèis que viu dins lu fonds fangós d'Amazònia, qu'alena, segond li sasons, per li gaunhas (dins l'aiga), ò per lu paumons au moment de la sason seca.

lepidostea n.f. Peis dei ribieras e dei lacs dei Estats-Units (Lòng 1,50 m, sotaclasse dei olostèans). Var.: **lepisostea**.

lepilemur n.m. Pichon lemuride de Madagascar, provedit de membres lòngs, e desprovidit d'incisivas sus la maissèla sobrana.

lepiòta n.f. Botaròt. La sieu autor mejana non escompassa 20 cm, ma d'unu exemplaris poàdon jónher 40 cm. Foarça comuna, creisse dins lu boascs e dins lu prats tre li promieri pluèias d'estiu. Quora soarte de tèrra,

lo sieu capeu retipa la forma d'un òu, pi si duèrbe largament en conservant de «teules» e una posseta à la cima dau capeu. Lo pen, chinat de brun, poarta un aneu doble coladís. Sin.: **cuu d'ae**, **brugairòu**, **padre**, **capelan**, **colomela**, **ombrela**, **lepiòta enaurada**, **magdalena**.

lepisme n.m. Insècte dau còrs gris argentat que viu dins lu luècs umides dei maions.

lepisostea n.f. Lepidostea.

leporide n.m. Leporides: Família de mamifèrs lagomòrfes coma lo coniu e la lèbre.

lepra n.f. 1. Malautia infeccioa cronica, deuguda au bacille de Hansen, que si manifesta per de lesions cutaneï ò lepròmes (forma lepromatoa) ò d'auvaris dau sistema nerviós (forma tuberculoïda). 2. (fig. e lit.) Vici ò mau greu que s'espantega coma la lepra. Var.: **lebra**.

leprides n.m. pl. Tacas faveli de la pèu deugudi à la lepra.

lepromatós, oa adj. Relatiu à un lepròme; caracterisat per de lepròmes.

lepròme n.m. Tumor nodulària caracteristica de la forma de lepre dicha lepromatoa.

leprós, oa adj. e n. Qu'a la lepra; relatiu à la lepra. Var.: **lebrós**.

leprosarria n.f. Espitau per lu leprós. Sin.: **meselaria**, **meselera**.

lèpta n.f. Unitat monetària divisionària de Grècia valent 1/100^{em} de dracma.

lèpte n.m. (zool.) Larva dau trombidion.

leptinita n.f. (geol.) Gnèis dei gruns fins.

lèptis n.m. Mosca carnassiera que viu dintre lu tròncs d'aubres.

leptocefal(e) n.m. Larva de l'anguila, transparenta, en forma de fuèlha de saure, que travèrsa l'Atlantic vèrs li coastas europeï en 3 ans.

leptocimèx n.m. Címia de Guinea vector d'una varietat de tripanosomiasis.

leptocorisa n.f. Címia verdastra nosibla au ris e au mèi.

leptocurtic, a adj. (estadist.) Que pertòca una corba mai ponchuda qu'una corba normala.

leptolèn(e), a adj. Estadi primier de la meiòsi, quora lu cromosòmas si presènton sota la forma de filandras lòngu e tèuni.

leptolitic, a adj. Nom d'un periòde de la preïstòria que correspoande au paleolitic sobran, que s'espandissèt dau 30000 au 10000 av. J.-C.

leptomeningiti n.f. (patol.) Meningiti que l'inflamacion pertòca sobretot la pia-maire.

lepton n.m. Particula elementària que non subisse d'interaccions nucleari (electron, neutrino, muon).

leptonic, a adj. Relatiu au lepton.

leptoprosopia n.f. Caractèr dei raças umani de la cara lònga e estrecha. Contr.: **euriprosopia**.

leptorinia n.f. (anat.) Estrechessa e teunessa dau nas. Contr.: **platirinia**.

leptorinian, a adj. Qu'a lo nas fin e estrech. Contr.: **platirinian**.

leptosilla n.f. Niera que viu sus lu garris e li ratetas, de còups que li a sus li ratapinhatas, que poàdon transmetre la pèsta à-n-aquelu animaus.

leptosòme, a adj. e n. Si di de quauqu'un que la sieu constitucion fisica es caracterisada per un còrs lòng e fin.

leptospire n.m. Bacteria de la família dei espiroquetas, responsabla dei leptospiròsis.

leptospiròsi n.f. (patol.) Malautia infeccioa deuguda à un leptospire.

lepture n.m. Coleoptèr longicòrne que viu sus li flors.

lequejar vt. (*lequegi*) Lecar.

lequet n.m. Lecaria.

lera n.f. *Lera rossa*: Amanita tua-moscas. ◇ *Lera blanca*: Fonge grand dau capeu espès que pòu jónher 15-20 cm de diamètre (*Amanita ovoïdea*). La color es blanca ò grisastra m'una parença cotonoa. Li lamas son esquicadi e blanqui. Lo pen es blanc, aut de 15-20 cm. L'aneu es freule e cremós. La vòlva es saura. Presenta en encontrada mediterranenca, en lu luècs calcaris sota lu fulhós. Sin.: **colomela**. ◇ *Lera blanca picotada*: Fonge m'un capeu de 4 à 10 cm, convèxe, venent rapidament plat, gaire espès, blanc ò òcre pallineu de parença satinada, de vegadas un pauc viscós per temps aigaiós (*Amanita verna*). Li lamas son blanqui e vènon leugierament òcri en vielhissent. L'aneu blanc es lisc m'una vòlva engainanta. Creisse en lu boascs clars e en termiera dei fulhós. Risca de confusion mé la lera vèrda picotada e la lera viroa. ◇ *Lera jaunastra*: Lo capeu de 5-10 cm es emisferic, pi convèxe, pi desplegat. De color jaune limon ò jaune pallineu ò blancaastre, pauc ò pron cubèrt de placas blancastri ò ocraceï (*Amanita citrina*). Li lamas son liuri, fini e sarradi, blanqui ò jaunastri. L'aneu es membranós, regat au dessobre, de color jaunastra. Lo pen cilindric es blanc e tenchat de saure, formant un bulbe voluminós engainat dintre una vòlva. Creisse en lu boascs de fulhós airejats, sobretot de rores e tanben de conifèrs. Confusion possibla me la lera vèrda picotada. Sin.: **grapaudin jaune**. ◇ *Lera bruna ò negra picotada*: Fonge dau capeu que jonhe 10/12 cm, brun picotat de pichoi flòcs blancs (*Amanita pantherina*). Li lamas son blanqui e sarradi. Lo pen a un diamètre de 1-2 cm e una longuessa de 10-12 cm, es blanc e provedit d'un aneu blanc pron larg. La basa es mai larga m'una vòlva sobremontada d'un toarca. Creisse à la fin d'estiu dins li seivas de fulhós. Es un fonge toxic, mas ges mortal. Totun provòca de trebolis digestius violents. Pòu finda provocar de convulsions ai pichoi. Sin.: **grapaudin gris**. ◇ *Lera canilha picotada*: Lo capeu de 5-10 cm es campanulat, gris metallic, que de vegadas poarta un ò doi tròç de vel (*Amanita vaginata*). Li lamas son gaire esquicadi, inegali e blanqui. Lo pen mesura 10-15 cm, eslançat, encavat, blancaastre sensa aneu. La vòlva es blanca en estuch, engainanta e freula sensa odor ni sabor. Vèn d'estiu e à la començada d'auton, sota lu fulhós e lu conifèrs. Es manjadissa un còup ben cuècha, encara que gaire carnuda e sensa gost marcat. A una capacitat foarta de concentracion de cèsi 137. Sin.: **cocomela**, **griseta**. ◇ *Lera roja*: Fonge dau capeu de 6-9 cm, convèxe pi desplegat, leugierament encavat, roge aranjat, cubèrt de

tacas verdastris sobretot sus l'òrle teune e enrotlat. Li lamas son esquiçadi, color d'aranje, sovent entacadi de verd. Lo pen jonhe 2-7 cm d'autor, emplit pi encavadi. La carn brisarella, blancastra pi jauna aranjat, verdeja un còup talhada. L'odor es doça e la sabor fruchada. Lo lach, arange viu, es abundós. Es un fonge tipicament provençau (*largo sensu*). Creisse de la fin d'estiu fins à la començada d'ivèrn. Sin.: **sanguin**, **berígola**, **lactari deliciós** (*Lactarius sanguifluus e var. lactari deliciosus*). ◇ *Lera vèrda*: Capeu de 5-12 cm, globulós pi convèxe, carnut, irregular e un pauc gibossejat, de color blanc crèma, pi verd pallineu à verd jade au centre. Li lamas son adnadi, mejanament esquiçadi, blanqui m'un leugier rebat rosat. Lo pen ventrut, vèn espongiós en vielhissent, es blanc tacat de brun à aranjat. Creisse en lu boascs de fullhós secs, cauds e airejats (rores, castanhiers, faus). Confusion possibla mé la *lera vèrda picotada*, à l'estat jove. Sin.: **russula verdejanta**, **palomet**, **verdet** (*Russula virescens*). ◇ *Lera vèrda picotada*: Per definicion, lo «fonge de la moart». Creisse un còup passat un periòde de pluèia, de la fin d'estiu fins a l'auton. A l'estat jove sembla un òu blanc cubèrt d'un vel que pur tardi si va tresmudar en vòlva e en aneu. Pi, s'alarga en un capeu de 5-15 cm de forma redona, esmiseric au començament, pi plat m'au temps. Lo capeu es verd pallineu, verd-saure ò verd-oliva; la sieu susfàcia es viscoa quora es banhada. L'aneu, moal, sembla una fauda de 1-1,5 cm sota lo capeu. Lo pen es blanc, chinat de gris olivastre, llong de 8-15 cm m'una vòlva à la basa, blanca e membranoa en forma de sac. La presença d'aquela vòlva es una caracteristica màger per identificar aqueu fonge, ma pòu defautar un còup manjada per lu bavoàs. Es foarça expandit dins lo tot d'Europa, e responsable de totplen de defuntadas cada annada (*Amanita phalloides*). Sin.: **amanita falloïda**. ◇ *Lera violeta*: Lo sieu capeu mesura 5-15 cm, convèxe, pi plan m'un leugier encavament e l'òrle enrotlat, lisc e aigaiós de color blava-violacea que torna au violet-brun au centre. Li lamas son encavadi e esquiçadi de la color dau capeu, ma encara mai marcadi. Ges d'aneu. Lo pen de 12 cm tot au mai, es cilindric, fibrós, carnut, de color violacea à gris, bulbós à la basa, regat de fibrilhas blancastris. L'esperfum es fruchós e farinós. Creisse au mitan d'auton fins ai promieri geladas dins lu boascs de fullhós (rores, castanhiers, faus e conifèrs) en formant de ceucles ò de gropes. La carn es blanca-violacea. Es un fonge foarça manjadís, encara que mau conoissut. Non si pòu confondre me d'autri raças de fonges (*Lepista nuda*).

lèrcho, **a** adj. Que non li ve clar.

lèrmo n.m. Rascassa, escorpena.

lèrni, **a** adj. Lèrcho, miòpe.

lèrnia n.f. Cèrnia; anfonson; mèro (à Canas); sarran.

lès n.m. 1. Larguessa d'una estòfa. 2. Paneu d'estòfa incrustat dins una jupa per li donar mai d'amplessa. 3. Larguessa d'una benda de papier, de tapissaria, que si mete sus una paret.

lesa n.f. (Luceram) Traïn, aramon.

lesa- (Element plaçat davant un nom, per indicar un toart fach à cen qu'aqueu nom designa) *Un crimi de lesasocietat, de lesaconsciença*.

lesamajestat n.f. (dr. ancian) Atemptat à la majestat dau sobeiran. ◇ (fam.) *Un crimi de lesamajestat*: Si di d'un acte que fa de toart à una persona, e qu'es considerat coma greu.

lesbian, **a** adj. e n. De Lèsbos. ◇ adj. Dau lesbianisme. ◇ n.f. Frema omosexuala.

lesbianisme n.m. Omosexualitat femenina. Var.: **lesbisme**.

lesbisme n.m. Lesbianisme.

lesca n.f. 1. Tròç d'una matèria manjadissa, talhat pusleu estrech: *Una lesca de pan, de carn*. 2. (pop.) *Lesca dau cuu*: Gauta dau cuu. 3. (fam.) Còup donat sus lo tafanari en calant brusquement la man revèrsa tenguda à la verticala. 4. *Mòt à doi lescas*: Mòt à doble sens.

lescadobla n.f. Entrepan.

lesda n.f. Taxa, adjudicacion d'un drech de venda.

leser n.m. [le'ze] Temps que quauqu'un n'en pòu dispauar en defoara dei sieu ocupacions ordinari. ◇ *Aver leser de*: Aver lo temps disponible, la possibilitat de. Sin.: **aver tot aise de**. ◆ pl. Distraccions pendent lu temps liures. Sin.: **passatemps**, **divertiment**.

lesina n.f. Esparnha excessiva dins li cauas mai pichini. Var.: **lesinaria**. Sin.: **avarícia**.

lesinaire, **airitz** adj. e n. Que lesina. Sin.: **avariciós**, **rabelat**.

lesinar vi. Esparnhar à l'excès. Sin.: **rabelar**, **avarejar**. ◇ *Non lesinar sobre*: Non esitar à emplegar largament (de sòus, de mejans).

lesinaria n.f. Lesina.

lesinhanenc, **a** adj. e n. De Lesinhan. Var.: **lesinhanés**.

lesinhanés, **esa** adj. e n. Lesinhanenc.

lesion n.f. 1. Modificacion de l'estructura d'un teissut, d'un organe, sota l'influença d'una causa morbida. 2. (dr.) Prejudici que tòca una partida dins un contracte ò dins un partatge.

lesional, **a** adj. 1. (med.) Que si caracteriza per una lesion. 2. Que causa una lesion. Var.: **lesionau**.

lesionari, **ària** adj. (dr.) Qu'a un caractèr de lesion: *Un contracte lesionari*.

lesionau, **ala** adj. Lesionari.

lesir vt. (*lesissi*) 1. Portar prejudici à (quauqu'un, lu sieus interès). Sin.: **greujar**. 2. Provocar la lesion de (un organe).

leson n.m. Butaneu (Toet de l'Escarena).

lesqueta n.f. 1. Pichina lesca. 2. Tròç de pan llong e fin que si trempa dins un òu bulhit.

lessiu n.m. Produch, en grans ò liquide, que s'ajusta à l'aiga per faire la bugada. Var.: **leissiu**.

lessivable, **a** adj. Que pòu èstre lessivat.

lessivar vt. 1. Netejar mé de lessiu. Sin.: **bugadar**, **colar bugada**. 2. (tecn., quim.) Desbarrassar dei parts solubli au mejan d'un leissiu. 3. Provocar lo lessivatge de: *La pluèia a lessivat lo soal*. 4. (fam.) Faire perdre à

quauqu'un tota foarça fisica: *Aquesta escorreguda m'a lessivat*. 5. (fam.) Au juèc, batre largament un adversari, lo despolhar. 6. (fam.) *Si faire lessivar*: Si faire eliminar d'un grope, d'una foncion.

lessivatge n.m. 1. Accion de lessivar. Sin.: **bugadatge**. 2. Dins un soal, migracion d'argila ò de limon vèrs un niveu inferior per dissolucion selectiva.

lessivial, a adj. Relatiu au lessiu: *Un produch lessivial*. Var.: **lessiviau**.

lessiviau, ala adj. Lessivial.

lessivier n.m. Fabricant de lessiu.

lèst, a adj. 1. Que la sieu preparacion es acabada: *Vène manjar, que lo past es lèst!* 2. Que si desplaça embé agilitat; viu. ◇ *Aver la man lèsta*: Èstre enclin à picar, à simecar facilament. 3. Tròup liure, qu'urta la decença: *De prepaus lèsts*.

lèst n.m. 1. Matèria peanta plaçada au fond d'una nau ò fixat à la sieu quilha per li assegurar una boana estabilitat. 2. Sabla qu'un aeronauta empoarta dins la nacèla dau balon, e que lança per pilhar d'altituda ò ralentir la sieu davalada. ■ *Lèst* es un fr. tròup sovent emplegat en plaça de *saorra, saurra*)

lestament adv. D'un biais lèst. Sin.: **à la lèsta**.

lestar vt. (*lèsti*) 1. Cargar de lèst. ■ Fr. d'usança au luèc de *saorrar, saurrar*. 2. (fam.) Cargar en emplissent: *Si lestar li bornieras d'objèctes inutilis*.

lestat, ada adj. Cargat de lèst. ■ Fr. d'usança en plaça de *saorrat, saurrat*.

lestatge n.m. Saurratge.

lestes(s)a n.f. Lestitge.

lestitge n.m. Agilitat.

let adj. inv. (angl.) Au tennis e au tennis de taula, si di d'una bala de servici que tòca la ret e retomba dins lu limits dau cort ò de la taula, dins lo camp advèrse.

letal, a adj. 1. (med.) Si di de tota causa que provòca la moart dau fètus denant de la naissença. 2. (genet.) Si di d'un gène que provòca la moart de l'individú que lo poarta. 3. *Dòsi letala*: Dòsi d'un produch toxic que provòca la moart. Var.: **letau**. Sin.: **mortal, mortau**.

letalitat n.f. Rapoart dau nombre dei moarts dins una populacion à l'efectiu mejan d'aquesta populacion, pendent un periòde donat. Sin.: **mortalitat**.

letania n.f. (fam.) Enumeracion lònca e noioa. ◆ pl. (liturgia) Preguieras formadi d'una seguida d'invocacions corti, recitadi en onor de Dieu, de la Verge ò dei sants.

letargia n.f. 1. Soam profund, anormalament continú, sensa fèbre ni infeccion, m'ai muscles que son completament destenduts. 2. (fig.) Noncalença absoluta.

letargic, a adj. 1. Que tèn de la letargia; pertocat de letargia. 2. (fig.) Que la sieu activitat es foarça demenida. Sin.: **apatic, noncalent, flac, flacós, indiferent, indolent, molastrós, linfatic, despassionat**.

letau, ala adj. Letal.

letícia n.f. (it.) Alegressa, gaug.

leton, a adj. e n. De Letònia. ◆ n.m. Lengua balta parlada en Letònia.

letra n.f. 1. Signe grafic emplegat per li escripturas alfabetiqui e que lo sieu tot constitueisse l'alfabet. ◇ *En toti letras*: Escrich sensa abreviacion; mé de mòts (e non de chifras, de signes convencionals, etc.). 2. Signe alfabetic considerat dins la sieu forma, la sieu talha, etc.: *Letra minuscula, letra majuscula*. ◇ *Escrich en letras de sang*: Escrich marcat per una lònca seguida de murtres: *Li Crosadas còtra lu Albigés fuguèron escrichi en letras de sang*. 3. (estamp.) Caractèr que representa una dei letras de l'alfabet. 4. (grav.) Inscricion gravada sus una estampa. ◇ *Espròva avant la letra*: Tirada denant de gravar la letra. ◇ *Avant le letra*: Avant lo desvolopament complet de quauqua ren; que prefigura cen que serà l'estat definitiu. 5. Sens estrech dei mòts d'un tèxto, d'un discors, etc. (per op. au sens profund, à l'esperit): *Respectar la letra de la lèi*. ◇ ◇ *À la letra*: Au sens pròpri, exacte. ◇ *Èstre, devenir letra moarta*: Èstre, restar sensa efècte, inutile. 6. Messatge personal adreïçat à quauqu'un sota envolopa au mejan d'un servici postal. Sin.: **epístola**. ◇ (fam.) *Passar coma una letra à la poasta*: Facilament, sensa dificultat. ◇ *Letra dubèrta*: Escrich polemic ò revendicatiu adreïçat à quauqu'un en particulier ma rendut public dins lo meme temps. 7. Document oficial ò privat. ◇ (dr.) *Letra d'intencion*: Document dins lo quau es declarada l'intencion de passar un contracte, de conclure un acòrdi ulterior. ◇ *Letra de veitura*: Que pròva lo contracte de transpoart. ◇ *Letra de marca*: Letra patenta, finda sonada *comission en guèrra*, que l'Estat autrejava en temps de guèrra au capitani d'una nau armada en corsa. ◇ (mil.) *Letra de servici*: Document ministerial que conferisse à un oficièr d'atribucions particulieri. ◇ (cat.) *Letra pastoral*: Mandament. ◇ *Letras d'amnistia*: Acte de perdon collectiu. ◇ *Letra d'anobliment*: Letras grandi patenti per li quali lo rèi acordava la noblessa à un roturier. ◇ *Letras apostoliqui*: Documents qu'emànont dei sobeirans pontifes. ◇ *Letras de bol ò de sageu*: Letras barradi, sageladi m'au sageu reial, emplegadi dau temps de l'Ancian Regime per convocar lu còrs politics e judiciaris, per donar l'òrdre d'emprisonament ò d'exili tocant una persona. ◇ *Letras de cambi*: Efècte de comèrci negociable. ◇ *Letras de crèdit*: Letra per la quala un banquier dona l'òrdre à un dei sieus correspondents de laisser à la disposicion d'uni personas, una soma d'argent determinada. ◇ *Letras dominicali*: Letras de l'alfabet dau A fins au G, que determinon lo jorn de la setmana per lo quau comènçon li annadas successivi dins lo sistema dau comput. ◇ (mar.) *Letra de garantida*: Dins lo transpoart dei mèrç per via maritima, letra donada au capitani per lo cargaire, que si reconoisce responsable de toti consequenças que poàdon resultar d'un conoisement sensa resèrvas per l'armejaire. ◆ pl. 1. (liter.) Cultura e activitats literari. ◇ *Òme de letras, frema de letras*: Escrivan. 2. Ensèm dei conoisenças e dei estudis literaris (per op. à *sciènças*): *Facultat dei letras*.

letraferit, ida adj. (ironic) Letrat.

letrat, ada adj. Qu'a de conoisenças, una importanta cultura literària. Var.: **letrut**.

letratge n.m. Marcatge au mejan de letras.

letra-transfèrt n.m. Caractèr grafic que si repoarta sus de papier ò sus una altra susfàcia per pression ò per fretament.

letreta n.f. Pichina letra.

letrier n.m. Mòble de glèia, de fust ò de metal, per paucar lo libre dei cantaires. Sin.: **letrin**, **cantussier**.

letrin n.m. Mòble de boasc que li es pauat lo libre de cants de glèia. Sin.: **cantussier**, **letrier**.

letrina n.f. Granda iniciala, ornada ò non, plaçada au començament d'un paragrafe ò d'un capítol.

letrisme n.m. Movement literari que fa consistir la poesia dins la soleta sonoritat ò dins lo solet aspècte dei letras dispauadi dins un òrdre donat; escòla picturala qu'emplega de combinasons visuali de letras e de signes.

letrista adj. e n. Relatiu au letrisme. Que practica lo letrisme.

letrona n.f. Pichina letra.

letrum nm. Grand nombre de letras.

letrut, uda adj. e n. Letrat.

leu n.m. Unitat monetària principala de Romania.

leu adv. Rapidament; sensa tardar. Sin.: **vito** (fr. corrent), **d'aviada**, **aviadament**. ◇ *Leu leu*: Foaça rapidament. Sin.: **à la lèsta**. ◇ *Leu dich, leu fach*: Fach immediatament. ◇ (expr.) *Leu e ben non estan ensèm*: Cau pilhar lo temps de ben faire li cauas.

leu! interj. Òrdre de si despachar.

leu, lèva adj. (lit.) Aisat, leugier. ◇ *Trobar leu*: Dins la poesia medievala occitana, composicion escricha dins una lenga simpla, per op. au *trobar ric* e au *trobar clus*. Sin.: **trobar plan**.

leucania n.f. Parpallhon de nuèch dei Estats-Units que la sieu toara, foarça nosibla, pareisse de vegadas en nombre grandàs.

leucatin, a adj. e n. De Leucata.

leucemia n.f. Malautia que si manifèsta lo mai sovent per la proliferacion de globules blancs dins lo sang (fins à 500 000 per mm²) e de cellulas anormali que revèlon una alteracion dei organes ematopoiètics.

leucemic, a adj. e n. Relatiu à la leucemia; que sofrisse de leucemia.

leucemida n.f. (patol.) Que pertòca li lesions cutaneï divèrsi que si manifèston dins lo de debanament de la leucemia.

leucina n.f. Acide aminat, constituent essencial dei proteïnas sota la sieu forma levogira.

leucita n.f. (miner.) Silicat natural d'alumini e de potassi dei ròcas volcaniqui.

leucoblast n.m. Cellula de 10 a 20 µ de diamètre dau protoplasma basofile.

leucocit n.m. Globule blanc dau sang e de la linfa, qu'assegura la defensa còntre lu micròbis.

leucocitari, ària adj. Que pertòca lu leucocits. ◇ *Formula leucocitària*: Qu'exprimisè lu taus respectius dei diferenti varietats de leucocits dins lo sang.

leucocitogenèsi n.f. Secrecion de leucocits.

leucocitolisi n.f. (patol.) Deperiment dei globilhons blancs dins lo sang.

leucocitometria n.f. Mesura dau taus de leucocits dins lo sang.

leucocitòsi n.f. Aumentacion dau nombre dei leucocits dins lo sang. Sin.: **iperleucocitòsi**.

leucocituria n.f. Presença de leucocits dins l'urina.

leucoderivat n.m. Nom generic de substànças incolori que Congrèon de colorants per lo biais de l'oxidacion.

leucodèrma adj. e n.m. Si di d'un òme de raça blanca.

leucodermia n.f. (patol.) Descoloracion de la pèu deuguda à la mancança ò a la desaparicion dau pigment.

leucoencefaliti n.f. Afeccion inflamatòria de la substànça blanca dei emisfèrs cerebrals, que provòca de trebolis neurologics e una deterioracion intellectuala.

leucoesporat, ada adj. Leucosporat.

leucofane n.m. Silicat natural de calci, de magnèsi e de berilli.

leucòma n.m. Forma de la taca de l'uèlh, de color blanca coma la porcelana, que si manifèsta en seguida à una plaga ò à una alteracion de la cornea.

leucomelanodermia n.f. Anomalia de la pigmentacion de la pèu, que si manifèsta per de zònas foarça pigmentadi qu'avesinon de zònas sensa pigment.

leucomieliti n.f. (patol.) Inflammacion dei cordons blancs dau fieu de l'esquina.

leuconiquia n.f. Coloracion blanca e parciala dei onglas.

leucopedèsi n.f. Penetracion massissa dei leucocits dintre l'estòmegue e lu budeus durant la digestion, que porria presentar un ròtle d'aparament còntre de toxinas contengudi en lu aliments.

leucopenia n.f. Baissa dau nombre dei leucocits dins lo sang. Sin.: **ipoleucocitòsi**.

leucopenic, a adj. e n. Relatiu à la leucopenia; pertocat per la leucopenia.

leucopirit n.m. Arseniure natural de fèrre.

leucoplasia n.f. Transformacion patologica d'una mucoa, que si recuèrbe d'una jaça cornada (coma la pèu normala) e que, en estent totjorn umida, pilha un aspècte blancastre.

leucoplast n.m. Plast blancastre que pòu evolucionar en amioplast, ò grun d'amidon.

leucopoièsi n.f. Formacion de globules blancs (leucocits).

leucopoiètic, a adj. Relatiu à la leucopoièsi.

leucorrea n.f. Escorrement blancastre, mucós ò purulent, que vèn dei vias genitales de la frema. Sin.: **perdas blanqui**.

leucorreïc, a adj. e n. Que pertòca la leucorrea; pertocada per la leucorrea.

leucòsi n.f. Estat leucemic.

leucosina n.f. Proteïna de l'albumèn dau grun de blat.

leucosporat, da adj. Qu'a d'espòras blanqui. Var.: **leucoesporat**.

leucotèrme n.m. Termit lucifugue dei noastri encontradas, destructor deu fustas obrejadi.

leucotomia n.f. Lobotomia parciala.

leucotoxic, a adj. Que pòu degalhar lu leucocits.

leuda n.f. 1. Drech que si deu pagar per circular sus un poant, un caminàs... Sin.: **peatge**. 2. (mar.) Taxa que si pagava per li mèrç. 1221: «...*Los senhors de Narbona devon penre leuda dels lens e de las barcas que passan al gra de Narbona...*»

leudari n.m. Luèc dont si paga lo drech de circular.

leude n.m. Au temps dei Merovingians, òme liure, ric e potent, ligat au rèi per jurament.

leudier, a n.m. Peatgista.

leuge n.m. Trauc practicat dins la quilha d'una barca per laisser escòrrer l'aiga quora la barca es auçada.

leuge, ja adj. (mar.) *Desplaçament leuge d'una nau de comèrci*: Pes de la sieu cencha complidament arnescada, mai lo pes de la màquina sensa lo combustible, sensa cargament ni vitalhas, ni aiga d'alimentacion. Pertòca una nau sensa lo sieu cargament. (Etim. oland. *leeg*: vuèi). Sin.: **desplaçament en saurra**. Contr. **bastiment en carga plena**.

leugier, a adj. 1. Qu'a gaire de pes, de densitat, d'essor. ◇ Dins divèrs espòrts individuals, qualifica una categoria de pes. ◇ (mar.) *Bastiments leugiers*: Dins la marina de guèrra, bastiment que lo sieu desplaçament es relativament inferior à una altra categoria d'autres bastiments de familha identica: *Crosaires, portavions leugiers*. ◇ *Arma leugiera*: Si di dei armas de gaire de pes ò de dimensions reduchi (postòlas, fusu, etc.) per op. ai *armas lordi* (carris armats, etc.). ◇ *Veïcule utilitari leugier*: Veïcule que lo sieu Pes Total Autorisat en Carga (P.T.A.C.) non despassa 3,5 tonas. 2. Qu'a gaire de consistença: *Un dinnar leugier, un vin leugier*. 3. Qu'a de finesa, de gràcia: *Una dança leugiera*. ◇ *Poesia leugiera*: Que lo sieu subjècte a gaire d'importança e que la sieu forma es facil. ◇ *Música leugiera*: De varietat. Contr.: **granda música**. 4. Que si sente gaire, que si pòu suportar facilament: *Una feridura leugiera, una diferença leugiera*. 5. *Aver la man leugiera*: Agir embé discrecion, agilitat, dexteritat. 6. Liure de preocupacions de responsabilitats: *Li vau lo coar leugier*. 7. Gaire seriós; inconstant: *De prepaus leugiers, una persona leugiera*. ◇ *À la leugiera*: Inconsideradament.

leugierament adv. 1. D'un biais leugier: *Si vestir leugierament*. 2. Un pauc: *Es leugierament embilat*. 3. À la leugiera: *Agir leugierament*.

leugieret, a adj. Foarça leugier.

leugieretat n.f. 1. Proprietat de cen que pea gaire, qu'es gaire dense. 2. Caractèr de cen qu'es leugier, fin, agile. 3. Caractèr de cen que non es greu. 4. Mancança de seriós: *Agir mé leugieretat*.

leopard n.m. Leopard.

lèus n.m. pl. Paumons dei bèstias.

leut n.m. Anciana barca mé doi aubres e de velas latini. Var.: **laüt**.

lev n.m. Unitat monetària principala de Bulgària.

leva n.f. 1. Barra rigida que pòu virar à l'entorn d'un ponch fixe per bolegar, soslevar de cargats. Sin.: **levador**. 2. Asta per comandar un mecanisme. ◇ *Leva de bóstia de cambi*: Mena de bieleta que comanda lo cambiament de rapoart de transmission d'una mòto, d'una automobila, etc. 3. (fin.) Acreissement de la rentabilitat dei capitals pròpris d'una empresa per l'efècte de l'endeutament. 4. Recobrament de la talha. Sin.: **levada**. 5. Enrotlament dei tropas; classa de recrutament. Var.: **levada**. 6. Mejan d'accion; cen que sièrve à despassar una resisença: *L'interès es una leva potent*.

lèva n.m. (tecn.) Cama.

levada n.f. 1. En topografia, accion d'establir una carta, sus lo terren ò au mejan de fotografias aerenqui; plan, carta que si fa ensinda. 2. Fach de levar, per una pasta. Sin.: **levatge**. 3. Lo tot dei cartas qu'un jogaire ganha e rabalha d'un còup solet. Sin.: **plega, plec**. 4. Recobrament de la talha. 5. Accion de faire cessar: *La levada d'un sèti*.

levada n.f. Obratge destinat à contenir li aigas (d'un fluvi, de la mar, etc.), à auçar lo sieu nivèu ò à guidar lo sieu cors.

levadier n.m. Persona encargada dau manteniment e de la susvelhança dei levadas d'un fluvi, d'un plan d'aiga.

levadís, issa adj. Levaís. Sin.: **mobile**.

levador n.m. Leva.

levador n.m. Perceptor dei imposts.

levadura n.f. 1. Accion de levar. 2. Crissent, levam. 3. *Levadura de bièrra*: Fonge unicellulari microscopic dau genre *Saccharomyces cerevisiae*.

levafauda n.m. Filhassier.

levairitz n.f. Frema que lo sieu trabalh es d'ajudar li fremas à ajaçar.

levaís, issa adj. Que si pòu auçar: *Poant levadís*. Var.: **levadís**. Sin.: **mobile**.

levallenga n.m. e interj. (mar.) Dau temps dei galèras, òrdre donat à la chorma de faire silenci per audir melhor lu comandaments, e acréisser la foarça dei remadors.

levam n.m. 1. Fonge unicellulari que produe la fermentacion alcolica dei solucions sucradi ò que fa gonflar li pastas farinoï. 2. *Levam quimic*: Mescla de produchs quimics emplegada en panificacion ò en pastissaria en plaça dau levam. Sin.: **creissent, crissent, cochairon, levant, levadura**.

levanhòu n.m. Levant leugier.

levant n.m. 1. Èst. Sin.: **orient**. 2. Vent d'èst. Naisse dins lo gòlfe de Gènoa e au ponent de Còrsega, e si pòu mesclar m'au gregau ò me l'eissiròc. Segond la lèi ciclónica, lo centre depressionari si tanca generalament au ponent de Còrsega e de vegadas, de Sardenha. Genèra una ersada foarta. Es un dei vents que poàrton la pluèia en Provença orientala. 1288: «*Los principals (vents) aïssi nomman (los marinièrs) / En nostra lengua romana / Levan, Grec e Trasmontana...*». Prov.: *Levant clar, pluèia segura. Vent au levant, aiga davant. Lo levant a la botilha en man*. ◆ adj. m. *Soleu levant*: Que naisse.

levantada n.f. Còup de vent d'èst.

levantàs n.m. Levant impetuós.

levantés, esa adj. Si di d'un nautor de Mediterranea, de Provença, per oposicion a *ponentés*, marinier de la Mar Granda.

levantin, a adj. e n. Originari dei país mediterraneus orientals.

levapauta n. Persona que trabalha au manteniment e au foncionament dei escorrihas.

levar vt. (*lèvi*) 1. Auçar: *Levar la man*. 2. Sostraire, escartar (quauqua ren), privar (quauqu'un) de quauqua ren: *Levar quauqua ren dau mitan*. ◇ *Levar lenga*: Si tàiser. ◇ *Levar man*: Interrompre. 3. Recrutar: *Levar de tropas*. 4. *Levar un plan*: Traçar sus lo papier. 5. *Levar lu imposts*: Recobrar l'amont de la talha. 6. *Levar una locomotiva*: Aplicar l'operacion periodica nomenada *levatge*. 7. *Levar lo sèti*: Arrestar li operacions dau sèti. 8. (mar.) *Levar vòuta*: Destacar un ormege; ormejar. ◇ *Levar li rets*: Faire montar e recobrar li rets. 1431: «...*que la barca que y tendra sia bona e ben stanha en laqual si puesca calar e levar*». ◆ vi. Gonflar, en parlant dau pan sota l'efècte dau crissent, d'una pasta. ◆ **si levar** v.pr. 1. S'auçar (lo matin), sortir dau lièch. 2. S'escartar, s'alunhar: *Si levar dau semenat*.

levarem interj. (mar.) Òrdre donat à la chorma d'una galèra per arrestar la vòga.

levat, ada adj. 1. Auçat. 2. Sortit dau lièch. 3. *Èstre levada*: Machar, en parlant d'una bèstia.

levat prep. Exceptat, franc, foara de, en defoara de.

levatge n.m. 1. Accion de levar, en parlant d'una pasta. Sin.: **levada**. 2. Accion de levar, de desplaçar verticalament una carga: *Aparelh de levatge*. 3. Operacion de manteniment dei veïcules ferroviaris, en rason dau nivèu d'usadura dei gelhas de ròdas, qu'implica de levar l'ensèm de la caïssa e de l'encastre per lu separar de l'aubre dei ròdas.

levat que loc. conj. Exceptat que: *Levat que plòugue, aurèm de mau à jardinar*.

levençan, a adj. e n. De Levens. Var.: **levensan**.

levensan, a adj. e n. De Levens. Var.: **levençan**.

levènti n.m. 1. (mar.) Jove nautor, apte e adrech per lo tot dei òbras. Soldat otoman dei galèras. 2. Coquinàs: *Faire lo levènti*. Var.: **levantin**.

levantin n.m. Levènti.

leviatan n.m. Mostre marin de la mitologia feniciàna, mencionat dins lo *Libre de Jòb* e lu *Psaumes*, dont simbolisa una potença pagana, aversiera dau pòble ebreu.

levigacion n.f. (tecn.) Separacion, au mejan d'un corrent d'aiga, dei constituents d'un mesclum prealablament reduch en pòvera.

levigar vt. (*levigui*) Sotametre (una substança) à la levigacion.

levigator n.m. Aparelh que permete de lavar la carn de la blearaba.

levina n.f. Aluminosilicat idratat natural de calci, dau grope dei zeolitas.

levirat n.m. 1. Lèi ebraïca que constrenhia un òme à esposar la veuva de son fraire moart sensa descendent

mascle. 2. (antropol.) Practica segond la quala l'esposa d'un òme moart passa à un fraire de l'espós.

levit n.m. 1. Dins l'Antiquitat, membre de la tribú de Levi, tradicionalament encargat dau servici dau temple, en Israël. 2. Clergue eclesiastic.

levita n.f. Lòng manteu d'òme. Sin.: **baticambas**.

levitacion n.f. 1. (tecn.) Estat d'un còrs que rèsta en equilibri en dessobre d'una susfàcia gràcias à una foarça que compensa la pesantor. 2. Fenomèn segond lo quau d'unu èstre seríon soslevats dau soal e li si mantendrion sensa minga aponteu natural.

levitar vi. Si trovar en estat de levitacion.

levitic, a adj. Relatiu ai levits: *Lèi levitica*.

levogir(e), a adj. (quim.) Si di dei compausats que fan virar lo plan de polarisacion dau lume dins lo sens opausats à-n-aqueu dei agulhas d'un relòtge. Contr.: **dextrogire**.

levolòsa n.f. (quim.) Antipòde levogire de la fructòsa.

lexema n.m. (ling.) Element significatiu, qu'apartèn au lexic (*morfema lexical*), per op. au *morfema gramatical*.

lexematic, a adj. (ling.) Relatiu au lexema, au morfema lexical.

lexia n.f. (ling.) Tota unitat dau lexic (mòt ò expression).

lexic n.m. 1. Ensèm dei noms que fórmon la lenga d'una comunautat e considerat arbitrariament coma un dei elements que constituïsson lo còdi d'aquesta lenga (espec. per op. à la gramàtica). 2. Diccioniari especialisat que recampa lu tèrmes emplegats dins una sciènça ò dins una tecnica. 3. Diccioniari bilingüe reduch. 4. Glossari plaçat à la fin d'un obratge. 5. Vocabulari emplegat per un escrivan, un òme politic, etc. dins la sieu òbra, lu sieus discors, estudiat sota l'angle de la sieu diversitat, de la sieu complexitat.

lexical, a adj. Que pertòca lo lexic, lo vocabulari d'una lenga. Var.: **lexicau**.

lexicalisacion (-isazion) n.f. (ling.) Procèssus per lo quau una seguida de morfemas devèn una unitat lexicala.

lexicalisar (-izar) vt. (ling.) Transformar una seguida de morfemas en unitat lexicala.

lexicalisat (-izat), ada adj. Si di d'una seguida de morfemas que fonciona coma una unitat de lexic e que s'emplega coma un mòt.

lexicau, ala adj. Lexical.

lexicografe, a n. (ling.) Especialista de lexicografia, autor de diccionaris.

lexicografia n.f. (ling.) Disciplina que lo sieu objècte es d'elaborar de diccionaris.

lexicografic, a adj. (ling.) Relatiu à la lexicografia.

lexicologia n.f. (ling.) Part de la lingüistica qu'estúdia lo vocabulari, considerat dins la sieu istòria, lo foncionament, etc.

lexicologic, a adj. De la lexicologia.

lexicològue, òga n. (ling.) especialista de lexicologia.

lexicometria n.f. Sciènça qu'estúdia estadisticament l'usatge dei mòts.

lèxis n.f. Enonciat considerat independentament de la veritat ò de la faussetat dau sieu contengut semantic.

li pron. adv. Dins aqueu luèc: *Li vau*.

li art. def. f. pl. Article plural de *la*: *Li taulas, li amigui*.

li pron. pers. 1. Pronom personal femenin complement d'objècte dirècte, plural de *la*: *Li veï, li canti*. 2. Pronom personal complement d'objècte indirècte: *Li parli* (parli à-n-eu, à-n-ela, à-n-elu, à-n-eli).

Li Simbòle dau liti.

lia n.f. Pura.

liadura n.f. Ligadura.

liadurar vt. Ligadurar.

liame n.m. Ligam.

liana n.f. Planta que lo sieu pen plegadís pua en s'estacant à un supoart (vinha, eure, clematita) ò en s'enrotlant à l'entorn (faiòu). Var.: **ligana**.

liant, a adj. e n. Ligant.

liar vt. Ligar.

liard n.m. Anciana moneda de coire qua valia 3 deniers, lo quart d'un sòu.

liarda n.f. Doble liard.

liardar vi. Esparnhar à l'excès, lesinar. Var.: **liardejar**.

liardejar vi. Liardar.

liàs n.m. (geol.) Part inferiora dau sistema jurassic.

liasic, a adj. (geol.) Relatiu au liàs.

liason n.f. Ligason.

liassa n.f. Paquet (de papiers, de bilhets, etc.) ligats ensèm: *Liassa de letras*.

liatge n.m. Accion de liar; lo sieu resultat. Var.: **ligatge**.

libacion n.f. (Antiqu.) Ofrenda rituala à una divinitat d'un liquide (vin, òli, lach) que s'expandissia sus un autar. ◆ pl. *Faire de libacions*: Beure totplen, si divertir en bevent de vin, d'alcòl.

liban n.m. (mar.) Gròs cordatge emplegat per li manòbras de foarça: 1438: «*Item a pagat a Guilhen Bornon per 1 liban lo cal a agut la vila per tralhon...*» A.C.Arle. Sin.: **auciera**, **brime**.

libanés, **esa** adj. e n. Dau Liban.

libarda n.f. (fr.) 1. (mar.) Pèrtega lònca e leugiera mé la quala si tende una vela rectangulara envergada sus l'aubre. Var.: **livarda**. Sin.: **atarguier**, **baleston**. 2. (mar.) Coarda d'estopa mé la quala lo cordier sarra lu torons à l'entorn de l'ànima dau cable.

libech n.m. Lebech. Var.: **labech**.

libèl n.m. 1. Panflet. 2. Deposicion legala de la persona que demanda à la Glèia una cèrca en nullitat dau sieu maridatge.

libelista n. Panfletista.

libellar vt. (*libèlli*) 1. Redigir (un acte) dins li formas. ◇ (espec.) *Libellar un chèc, un mandat*: N'en precisar lo montant e la destinacion. 2. Formular per escrich. Sin.: **redigir**.

libellista n. Panfletaire.

libellat n.m. Redaccion d'un acte judiciari ò administratiu. Sin.: **redaccion**.

libellula n.f. Insècte mé quatre alas transparents, dei uèlhs globulós mé de facetas, que vòla rapidament pròche deis aigas en captura d'insèctes, e que la sieu larva es aquatica. Sin.: **domaisèla**, **agrion**, **copavèire**.

libèr n.m. (bot.) Teissut vegetal qu'assegura la conduccion de la saba elaborada, en si trovant dins la part profunda dei raïç, dei pens e de la rusca dau fust. Sin.: **telha**.

libera n.m. (liturgia) Responsier de l'ofici dei moarts.

liberable, a adj. 1. Que presenta toti li condicions per èstre liberat: *Un presonier liberable*. 2. Que va èstre rendut à la vida publica: *Un militari liberable*.

liberacion n.f. 1. Accion de rendre liura una persona presoniera. ◇ *Liberacion condicionala*: Fach de metre en libertat un condemnat avant la fin de la sieu pena, sota d'uni condicions (contraròtle, seguit medical, etc.). 2. Fach de remandar un militari apelat au sieu quora a acabat lo sieu servici actiu. 3. Accion de desliurar un pòble oprimit, ocupat. 4. (dr.) Fach de liquidar un deute. 5. (dr.) Pagament d'una accion. 6. Afranquiment de tot cen qu'empacha la libertat, lo desvolopament de quauqua ren, d'un grope; emancipacion. ◇ (espec.) Accion de metre fin à una reglamentacion, à un contraròtle estrech: *Liberacion dei prètz*. 7. (fis.) Desgatjament d'energia au cors d'una reaccion quimica ò nucleària. ◇ *Velocitat de liberacion*: Velocitat minimale que cau comunicar à un còrs quora parte d'un astre per li permetre d'escapar au camp d'atraccion d'aquest astre (Per la Tèrra, es vesina de 11,2 km/s).

liberal, **ala** adj. e n. 1. Qu'es favorable ai libertats individuali, à la libertat de pensar, à la libertat politica. Sin.: **generós**, **larg**. 2. Qu'apartèn au liberalisme economic ò politic, que n'es partidari. ◇ *Partit liberal*: Partit que si reclama dau liberalisme politic. 3. Indulgent, tolerant. Var.: **liberau**. ◆ adj. 1. *Profession liberala*: profession que depende d'un òrdre, d'un organisme professional e que la sieu remuneracion non a un caractèr comercial (mètge, infirmier, etc.). 2. *Arts liberals*: à l'Atge Mejan, ensèm dei disciplinas intellectuall fondatales, separadi en doi cicles, lo *trivium* (gramàtica, retorica, didactica) e lo *quadrivium* (aritmetica, música, geometria, astronomia). ◇ À l'epòca classica, arts dins lu quaus la concepcion intellectualla e l'inspiracion predominon e, especialament, lu bèi-arts, per oposicion ai arts mecanics.

liberalament adv. Embé liberalitat ò liberalisme.

liberalisacion (-izacion) n.f. Accion de liberalisar; lo sieu resultat.

liberalisar (-izar) vt. 1. Rendre (un regime, una economia) mai liberal, en partic. per una reduccion dei intervencions de l'Estat. 2. Permetre, desreglamentar: *Liberalisar la venda d'alcòl*.

liberalisme n.m. 1. Doctrina economica de la liura empresa, segond la quala l'Estat non deu, per la sieu intervencion, entrepachar lo juèc de la concurrènça. 2. Doctrina politica que mira à limitar lu poders de l'Estat en regard dei libertats individuali. 3. Fach d'èstre liberal, tolerant: *Lo liberalisme d'un reglament*.

liberalitat n.f. 1. Disposicion à donar largament; generositat. Sin.: **generositat**, **largue(s)a**. 2. (sobretot au pl.) Don fach mé generositat. 3. (dr.) Acte que procura un avantatge sensa contrapartida.

liberar vt. (*libèri*) 1. Metre en libertat (un presonier). 2. Remandar (un militar) au sieu. 3. Desliurar un país, un pòble, de la dominacion ò de l'ocupacion estrangiera. 4. Desbarrassar quauqua ren d'una empacha. 5. Descargar quauqu'un d'una obligacion, d'un deute. 6. Laisser partir, rendre la sieu libertat à quauqu'un. 7. (fig.) Sostraire à una constrencha fisica ò morala. 8. Rendre liure (un mecanisme). 9. Desgatjar de cen que tapa, empacha: *Liberar lo passatge*. 10. Rendre (un luèc) liure, disponible: *Liberar un apartament*. 11. Rendre liure (cen qu'èra sotamés à de restriccions). 12. Desgatjar (una energia, una substança): *Reaccion que libèra d'oxigène*.
◆ **si liberar** v.pr. 1. Si rendre liure de tota ocupacion. 2. Aquitar un deute, una obligacion.

liberator, tritz adj. Que libèra de constrenchas morali ò fisiqui: *Un rire liberator*. ◆ adj. e n. Que libèra dau despotisme, d'una ocupacion estrangiera.

liberatòri, òria adj. Qu'a per efècte de liberar d'una obligacion, d'un deute.

liberau, ala adj. Liberal.

liberian, a adj. e n. Dau Libèria.

liberian, a adj. Que pertòca lo libèr.

líbero n.m. (it.) Au balon, dins un ancian sistema de juèc, jugaire de la defensa que si plaçava liurament davant lo portier e en cobertura de la linha de defensa.

liberolenhós, oa adj. (bot.) Compauat de libèr e de boasc.

libertari, ària adj. e n. Partidari de la libertat absoluta de l'individuú en matèria politica e sociala; anarquista. ◆ adj. De la doctrina libertària.

libertat n.f. 1. Estat d'una persona que non es asservida. 2. Estat d'un èstre que non es presonier. ◇ (dr.) *Libertat susvelhada, sota contraròtle*: Regime per lo quau un condemnat es mantengut dins lo sieu mitan e sotamés à una susvelhança sota lo contraròtle d'un jutge. 3. Possibilitat de si desplaçar sensa constrencha ni empacha fisica: *Aver una totala libertat de movement*. 4. Absença de constrencha. ◇ Possibilitat per una persona d'agir, de pensar, de s'exprimir coma vòu. ◇ *Aver tot libertat de, per*: Poder, sensa contraròtle ni susvelhança, faire quauqua ren, agir d'un biais donat. ◇ *Pilhar la libertat de*: Si permetre de. ◇ Estat d'una persona qu'es ligada per minga engatjament professional, conjugal, etc. ◇ Comportament de quauqu'un que non es dominat per la paur, l'embarràs, etc. 5. *Libertat civila ò libertat*: Facultat, per un ciutadan, de faire tot cen que non es contrari à la lèi e que non fa de toart ai autres. ◇ *Libertat naturala*: Drech que l'òme a per natura d'emplegar li sieu facultats coma l'entende. ◇ (espec.) Drech reconoisut à l'individuú d'anar e venir sensa empachas sus lo territòri nacional, de li intrar e de n'en sortir coma vòu. ◇ *Libertat de consciença, dau culte*: Drech de practicar la religion que si vòu practicar. ◇ *Libertat d'opinion, d'expression, de pensada (de pensar)*: Drech d'exprimir

liurament li sieu pensadas, li sieu opinions, e de li publicar. ◇ *Libertat reünion*: Drech acordat ai individús de deliberar dei subjèctes que voàlon dins un local dubèr à toi, sensa autorisacion prealabla. ◇ *Libertat sendicala*: Drech per lu salariats de constituir de sendicats, d'aderir ò non à un sendicat. ◇ *Libertat d'ensenhament*: Libertat de crear un establiment d'ensenhament e, per l'ensenhat, de causir entre l'ensenhament public e l'ensenhament privat. 6. Estat d'un país que si govèrna en plena sobeiranitat. 7. Estat de l'òme que si govèrna segond la sieu rason, sensa determinisme. 8. (mar.) *Libertat dei mars*: Drech de cada nacion de gaudir de la liura navigacion sus li mars que non son enclavadi. ◆ pl. 1. Immunitats e franquessas: *Li libertats municipali*. 2. Biais d'agir troup liures, ò jutjadi tali: *Pilhar de libertats*. ◇ *Pilhar de libertats m'un tèxto*: Non lo citar (ò lo revirar) exactament. 3. *Libertats publiqui*: Ensèm dei libertats recoinisudi ai personas e ai gropes en faça de l'Estat.

liberticida adj. e n. (lit.) Que va còntra li libertats.

liberticidi n. Accion còntra la libertat.

libertin, a adj. e n. 1. (lit.) Libre pensaire, au s. XVIIe. 2. (lit.) Que mena una vida dissoluda. Sin. (pop.): **filhassier**, **levafauda**, **fotegús**, **putassier**. ◆ adj. Marcat per lo libertinatge.

libertinament adv. D'un biais libertin.

libertinar vi. Si comportar en libertin. Var.: **libertinejar**. Sin.: **putanejar**.

libertinatge n.m. (lit.) Biais de viure dissolut dau libertin; licença.

libertinejar vi. Libertinar.

liberty n.m. inv. Teissut fin, sovent de coton, mé de pichini flors, emplegat dins l'abilhament e l'amoblament.

libertyship n.m. (mòt angl., mar.) Nau de carga bastida en nombràs per lu Estats-Units entre lo 1941 e lo 1945 per formar de companhias sus la Mar Granda dins la tòca de provedir e d'avitallar Anglatèrra en material previst per lo desbarcament dau 1944.

libic, a adj. e n. De Líbia. ◆ n.m. Dialècte arabe parlat en Líbia.

libidinós, oa adj. (lit.) Qu'es portat à recercar sensa relambi de plasers erotics.

libido n.f. Energia de la pulsion sexuala.

liboret n.m. Linha en usança per la pesca dau ton e de l'auriòu.

libornés, esa adj. e n. De Liborna.

libracion n.f. 1. Oscillacion d'un astre à l'entorn d'una posicion mejana. 2. (especial.) Balançament aparent de la Luna à l'entorn dau sieu axe, que si ve despí la Tèrra.

libradoira n.f. Biblioteca.

libralha n.f. Vièlhs libres, libres d'ocasion.

libralharia n.f. Negòci de vièlhs libres.

libralhier, a n. Persona que tèn una libralharia. Sin.: **boquinista**.

librament adv. Liurament.

librari, ària n.m. Persona que vende de libres, que tèn una libreria.

libreria n.f. 1. (ancianament) Biblioteca. 2. Negòci dau librari. 3. Activitat dau librari. 4. Maion d'edicion qu'assegura la venda dirècta d'una part de la sieu produccion per l'intermediari d'un negòci sieu (ò d'una negòcis sieus).

libràs n.m. (pej.) Libre.

libre n.m. 1. Assemblatge de fuèlhs estampats e recampats en un volume religat ò brocat. 2. Volume estampat considerat per lo sieu contengut: *Lo subjècte d'un libre*. ◇ *Libre blanc*: Recuèlh de documents sus un problema determinat, que lo publica un govèrn ò un organisme quau que siègue. ◇ *Libre d'aur*: Libre (ò pàgina web, ò tot autre supòrt d'escrich) dont de personas inscrivon de felicitacions ò de testimonhatges sobre quauqua ren (un luèc, un eveniment). ◇ *Libre dei Moarts*: En Egipte ancian, rite funerari que s'en metia un exemplari dins l'ataüt dei moarts. ◇ *Libre dei senhaus*: (mar.) Document dont son marcats toi lu senhaus que li naus poàdon escambiar. ◇ *À libre dubèrt*: À la promiera lectura, sensa preparacion. 3. Cada part d'un obratge: Lu dotze libres de l'Eneïda. 4. Registre sus lo quau s'escrivi quauqua ren. ◇ (espec.) Registra dont son notats de còmptes, d'operacions comerciali. ◇ (mar.) *Libre de bòrd*: Jornal de bòrd.

libre, a adj. Liure.

libresc, a adj. Que vèn unicament dei libres e non de l'experiènça: *Una conoissença libresca*.

libret n.m. 1. Quasernet, registre ò pichina brocadura dont si màrcon d'informacions. ◇ *Libret de familha*: Libret donat ai personas maridadi, que contèn un extrach de l'acte de maridatge, pi completat m'ai extrachs d'actes de naissença dei enfants. ◇ *Libret matricule*: Libret establìt e detengut per l'autoritat militària, que contèn d'informacions d'òrdre militari sobre l'interessat (estats dei servicis, especialitats, etc.). ◇ *Libret individual* (ò *libret militari*): Extrach dau libret matricule, donat à l'interessat, qu'indica la sieu situacion militària. ◇ *Libret escolari*: Document que menciona li nòtas, li competènças d'un escolan e li apreciacions dei ensenhaires. ◇ *Libret de caissa d'esparnhe*: Libret que donon li caissas d'esparnhe ai personas que depàuen de sòus, per li marcar lu movements e lu interès. ◇ *Còmpte sus libret*: Còmpte que li bancas duèrbon, que fonciona dins de condicions analògui à-n-aqueli dau libret de caissa d'esparnhe. 2. (mús.) Pichin libre que contèn li paraulas d'una òbra lirica. ◇ Tèxto literari mes en música. Sin.: **libretto** (it.). 3. (coregr.) Brocadura que dona l'explicacion d'un ballet. Sin.: **argument**.

libretista n. Persona qu'escrivi un libret liric ò per una coregrafia.

libreton n.m. Pichin libret.

libretto n.m. (it.) Libret (per una òbra lirica).

librier, a n. Librari.

librilhon n.m. Pichin libre.

librum n.m. Lo tot dei libres.

liça n.f. 1. Palissada que s'edificava à l'entorn d'una plaça fortificada ò d'un casteu: *Li Liças de Carcassona*.

2. Terren ensinda claus que servia ai torneus, ai targas. 3. Tot camp claus per d'exercicis, de targas. ◇ *Intrar en liça*: S'engatjar dins una lucha, intervenir dins una discussion. 4. Bordura interiora d'una pista d'atletisme, de ciclisme. 5. Dins un telier, fiu de metal que poarta un malon ò una lamella alongada traucada dont passa lo fiu de cadena. ◇ *Telier de bassa liça*: Telier per li tapissarias ò lu tapís dont lu fieus de cadena son dispauats orizontalament. ◇ *Telier d'auta liça*: Dins lo quau lu fieus son dispauats verticalament.

licantròpe n.m. Òme transformat en babau.

licantropia n.f. Metamorfòsi supauada d'un òme en babòu.

licaon n.m. Mamifèr carnivòre d'Àfrica, intermediari entre lo can e l'ièna, dau pelam fauve regat de negre (Lòng de 90 cm).

licau n.m. Aisina de jardinier facha d'una placa metallica plana e trencanta au bot d'un mànegue, que sièrve per revira la tèrra e trencar de raïç. Var.: **liquet**.

licean, a n. Escolan d'un liceu. ◆ adj. Relatiu au liceu, ai liceans.

liceitàt n.f. (dr. canon) Estat, caractèr de cen qu'es licit.

licena n.f. Parpalhon diurne dau vòl viu, que lo mascle a d'alas blavi e que la sieu toara viu sus li leguminoas.

licença (-ència) n.f. 1. (lit.) Libertat excessiva que tende au desregrament moral; caractèr de cen qu'es licenciós, contrari à la decença. 2. Libertat qu'un escrivan pilha m'ai règlas de la gramàtica, de la sintaxi, de la versificacion. 3. Diplòma universitari que sanciona lo tèrç an d'estudis. 4. (dr.) Permés d'exercir una activitat sotamessa à autorisacion prealabla; autorisacion que l'Administracion dona d'importar ò d'exportar divèrs produchs. ◇ Autorisacion esplechar un brevet d'invençion. 5. (espòrts) Document que dona una federacion à títol personal, e que permete de participar à de competicions.

licenciament n.m. Rompedura, à l'iniciativa de l'emplegaire, d'un contracte de trabalh à durada indeterminada. Sin.: **remandament, emmandament**. ◇ *Licenciament individual*: Que pertòca un salariat solet e pòu intervenir per una rason economica ò per una falta professionala dau salariat. ◇ *Licenciament collectiu*: Que pertòca mai d'un salariat d'una empresa e es generalament decidit per de rasons economiqui.

licenciar vt. (*licenci, classic licéncii*) Privar d'emplec, remandar un emplegat, rompre lo sieu contracte de trabalh. Sin.: **remandar, emmandar**.

licenciat, ada n. e adj. 1. Titulari d'una licença universitària. 2. Titulari d'una licença esportiva.

licenciat, ada adj. e n. Qu'es privat dau sieu emplec en rason d'un licenciament.

licenciós, oa adj. 1. (lit.) Foarça liure dins li sieu mors, lu sieus escrichs, li sieu paraulas. 2. Contrari à la pudor, à la decença.

licenide n.m. *Licenides*: Família de parpalhons diurnes, dei colors vivi e diferenti en foncion dau sèxe.

licetòl n.m. Compauat de l'acide tartric.

liceu n.m. Establiment que dispensa l'ensenhament dau segond cicle dau segond gra (de la segonda à la terminala). ◇ *Liceu general e tecnologic*: Establiment que prepara au baccalaureat d'ensenhament general e au baccalaureat tecnologic. ◇ *Liceu professional*: Liceu que prepara ai baccalaureats professionals e ai C.A.P.

licharia n.f. Tot cen que pertòca l'equipament d'un lièch (lançòus, cubèrtas, etc.).

lichet n.m. Pichin lièch.

lichì n.m. Aubre que creisse sota lu climas tropicals, dei fuèlhas persistenti; lo fruch d'aquest aubre, qu'èra lo fruch preferit dei emperaires chinés de la dinastia Tang.

lichò n.m. Gròs peis brun violaceu de l'òrdre dei Selaciens, que viu dins la Mediterranea e dins l'Atlantic Sud, que li sieu dents de la maissèla superiora son alongadi e estrechi. Sin.: **bardolin de fond**, **cat de fond**, **cata caussiniera**. (*Scymnorhinus licha*, *somniosus rostratus*).

lichon n.m. Pichin lièch.

lichòta n.f. 1. Jacenta. 2. Banqueta ò lièch replegable per dormir dins un compartiment de camin de fèrre. 3. Lièch agençat dins una tilha de nau.

lician, a adj. e nom Natiu, estatjant de Lícia en Àsia Minora.

licit(e) adj. Que la lèi permete: *Emplegar toi lu mejans licits*.

licitacion n.f. (dr.) Venda à l'enquant, per lu coproprietaris, d'un ben indivís.

licitament adv. D'un biais licit.

licitar vt. (dr.) Vendre per licitacion.

licitatòri, òria adj. Relatiu à la licitacion.

licocefal(e), a adj. Que la sieu tèsta sembla aquela d'un lop.

licòl n.m. Pèça de l'arnesc que si plaça sus la tèsta dei bèstias per li menar. Sin.: **cauçana**.

liçon n.f. Leiçon.

licòpe n.m. Planta dei luècs umides, finda sonada *lança dau Crist*.

licoperdon n.m. Fonge en forma de pera revirada, blanc, que manda una pòuvera d'espòras à maturitat (Grope dei gastromicèts). Sin.: **vessina de lop**.

licopodacea n.f. *Licopodaceas*: Família de plantas qu'enclau encuèi que lu licopòdis.

licopòdi n.m. 1. Planta vasculària vivaça que lu sieus pens poàrtan de pichini fuèlhas. 2. Pòuvera que fórmon li microspòras d'aquela planta, qu'emplègon lu artificiers (la sieu combustion es instantanea).

licopodiala n.f. *Lycopodiales*: Òrdre de criptogames vascularis coma lo licopòdi.

licòrna n.f. Unicòrn.

licòsa n.f. Aranha que cava de terriers, e qu'una espècia es la tarantola.

licte n.m. Pichin coleoptèr que la sieu larva ataca lo boasc non resinós, mai que tot dins li ressegas.

lictor n.m. (Antiqu.) Oficier que marchava davant lu principals magistrats de la Roma anciana, que portava un

fais de vergas que, dins d'uni circonstanças, enserrava un destrau.

liddita n.f. Explosiu derivat de l'acide picric.

lìder n.m. Leader. Sin.: **menaire**, **capolier**, **primadier**, **cap de fila**.

lideratge n.m. Leadership.

leadership n.m. Leadership. Var.: **lideratge**.

lidian, a adj. e n. De Lídia. ◆ adj. (mús.) *Mòde lidian*: Mòde de fa, dins la música de Glèia e dins lo jazz.

lido n.m. (de l'it.) (geogr.) Cordon litoral en posicion avançada à l'intrada d'una baia e que pòu isolar una laguna.

lièch n.m. 1. Mòble fach per si jaire sobre per dormir ò si repauar. 2. Liecharia, ensèm dei lançòus, dei cubèrtas, etc., que garnisson lo lièch. ◇ *Faire lo lièch*: Li dispauar lu lançòus, li cubèrtas, etc., qu'ensinda es alestit per li si poder jaire. ◇ *Gardar lo lièch, èstre clavelat au lièch*: Deure restar au lièch à causa d'una malautia. 3. Luèc per si jaire, en tant que simbòle de l'union conjugala. ◇ *Enfant d'un promier lièch, d'un segond lièch*: D'un promier, d'un segond maridatge. 4. Tot cen que, sus lo soal, pòu èstre emplegat per si jaire: *Un lièch d'èrba, de fulhatge*. 5. Jaça orizontala d'una matèria ò d'objèctes quaus que sígon sobre la quala quauqua ren vèn repauar. 6. (constr.) Interval de doi assisas sobrepauadi, emplidi ò non de liant. 7. Part au fond d'una comba dont s'escórron li aigas d'un cors d'aiga. ◇ *Lièch màger*: Que li aigas ocúpon solament dins lu periòdes plens. ◇ *Lièch minor ò aparent*: Ocupat en defoara dei periòdes de plena. 8. (mar.) *Lièch dau vent*: Direccion dins la quala bufa lo vent.

lied n.m. (mús.) Poema cantat, per una votz ò mai, m'un acompanyament ò sensa, dins lu país germanics.

lièger vt. 1. Reconóisser lu signes grafics d'una lenga, formar mentalament ò à votz auta lu sons qu'aquelu signes ò li sieu combinasons represènton e li associar un sens: *Lièger l'occitan*. ◇ (absolut.) *Aquest enfant liège correntament, non saup ni lièger ni escriure*. 2. Pilhar conoissença per la lectura dau contengut d'un escrich: *Lièger un libre*. 3. Enonciar à votz auta un tèxto escrich, per lo portar à la conoissença d'una altra persona: *Lièger una istòria à un pichon*. 4. Capir, deschifrar (un ensèm de signes diferent d'aquelu de l'escriptura): *Deschifrar una particion, un grafic*. 5. Reconóisser una informacion presentada à un organe d'intrada ò conservada dins una memòria, per fin de la transmetre à una altra unitat d'un computador. ◇ Restituir sota la sieu forma iniciala de senhals (electrics, acostics) prealablament enregistrats. 6. Capir quauqua ren, lo destriar, lo reconóisser d'après d'unu signes: *Lièger d'amarum dins un regard*. Var.: **legir**.

liègés, esa adj. e n. De Lièja. ◇ adj. *Cafè liegés, chocolata liegesa*: Glaça au cafè ò à la chocolata, servida sensa que sigue completament pilhada

lièja n.f. Mena de sèti bas mé de patins auçats à l'avant, per esquilhar sus la neu; espòrt practicat m'una lièja.

liejaire, airtz n. Persona que practica la lièja.

lieta n.f. Veirina.

lieuchenc, a adj. e n. De Lieucha.

lieume n.m. Legume. Var.: **liume**. Sin.: **ortalha, ortalalha, ortatge**.

lift n.m. (angl.) Au tennis, efècte donat à la bala en la picant de bas en aut, per n'en aumentar lo rebomb.

liftar vt. (angl.) Donar un efècte de lift à (una bala). ♦ vi. Faire un lift.

lifting n.m. (angl.) 1. Intervencion de cirurgia estetica que consistisse à levar de bendas de pèu per la tornar tendre e suprimir li ruas. 2. (fig. fam.) Operacion de renovacion: *Un lifting ideologic*.

liga n.f. 1. (Ist.) Union formada per divers princes per aparar d'interès politics, religiós, etc.; confederacion entre Estats ò ciutats. 2. Associacion de ciutadans units per una accion determinada: *La Liga dei drechs de l'òme*.

ligador n.m. Cavilha, baston per ligar li garbas.

ligadura n.f. 1. Cable que sièrve à maintenir de cargas sus una carreta. 2. (mar.) Cordatge ò pèça de fustaria que sièrve à n'en tenir d'autri. 3. Accion d'ensarrar d'un ligam un empeut, lo pen d'una planta, etc. 4. Operacion que consistisse à sarrar un ligam, una benda à l'entorn dau còrs ò d'objèctes divers; lo ligam d'espereu. ♦ *Ligadura dei trompas*: Metòde anticoncepcional irreversible que consistisse à ligadurar li trompas de Fallòpe. 5. Ensèm dei letras ligadi que fórmon un caractèr. Var.: **liadura**.

ligadurar vt. Estacar m'una ligadura.

ligaira n.f. Màquina agricòla que liga li garbas en seguida à una segaira.

ligaire, a n. Sòci d'una liga.

ligaire, airtz n. Botelaire.

ligam n.m. 1. Cen que sièrve per ligar, maintenir, estacar (coarda, laç, cadena, etc.). Sin.: **estac**. 2. Cen qu'unisse, establisce un rapoart logic ò de dependença. ♦ (inform.) Tèxto, un boton ò imatge sobre lu quaus si pòu clicar per fin d'èstre menat sus una altra pàgina ò un autre contengut. 3. Cen qu'unisse de personas; relacion: *Lu ligams dau sang, dau maridatge*. 4. (lit.) Cen qu'impaua una constrencha, encadena: *Rompre lu sieus ligams*.

ligament n.m. 1. Ligam. 2. Ensèm de fibras conjontivi sarradi e resistenti, orientadi dins lo meme sens, qu'unisson lu oàs au nivèu dei articulacions ò mantènon d'organes en plaça. Var.: **liament**.

ligamentari, ària adj. Relatiu ai ligaments.

ligamentopexia n.f. (cir.) Varietat d'isteropexia que fa usança de ligaments redons per tornar plaçar l'utèrus dins lo cas de retroversion.

ligamentós, oa adj. De la natura dei ligaments.

ligana n.f. Liana.

ligant, a adj. Sociable, que si mete facilament en relacion m'ai autres. Var.: **liant**.

ligant n.m. 1. Matèria ajustada à una altra que, en si solidificant, n'aglomèra li compauantas. ♦ (constr.) *Ligant idraulic*: Materiau pulverulent que durcisse à la sosta de l'ària, sota la soleta influença de l'aiga, e capabla d'aglomerar de matèrias inèrta (sablas, gravas, etc.) 2.

Constituent, non volatile ò mièg volatile, dei pinturas, que veïcula e aglutina lu pigments de color. 3. Elasticitat: *Lo ligant de l'acier*. 4. (lit.) Afabilitat: *Aver de ligant*. Var.: **liant**.

ligar vt. (*ligui*) 1. Estacar, maintenir m'un ligam. 2. Jónher d'elements, establir una continuitat entre elu: *Ligar de letras d'un trach de pluma*. ♦ (mús.) *Ligar de nòtas*: Li faire audir en una soleta emission de votz, un solet còup d'arquet, etc. 3. (constr.) Maintenir, unir au mejan d'una substança: *Ligar de pèiras mé de mortier*. ♦ Emplir (de jonchs) de mortier. ♦ Dispauar (d'elements) en ligason. 4. *Ligar una saussa*: L'espessir, la rendre omogènea au mejan d'una ligason. 5. Consituir un ligam afectiu entre de personas; unir per un interès, un gust, un rapoart quau que sigue. ♦ *Ligar amistat, ligar conversacion*: Entamenar una relacion d'amistat, entaular una conversacion. ♦ *Aver part ligada mé quauqu'un*: Èstre engatjat solidariament ensèm m'eu dins un affaire. 6. Estacar per un engatjament juridic ò moral. 7. Maintenir dins un estat de dependença; encadenar: *Èstre ligat per una promessa*. 8. En construccion, practicar una ligason. Var.: **liar**.

ligasa n.f. Tota enzima que catalisa una reaccion de sintèsi mé formacion de ligasons C–O, C–S, C–N ò C–C, en emplegant l'energia que l'A.T.P. fornisse. Sin.: **sintetasa**.

ligason n.f. 1. Union, joncion de divers cauas, de divers còrs ensèm. 2. Encadenament dei partidas d'un tot: *Ligason dins li ideas*. ♦ *Mòts de ligason*: Preposicions e conjoncions. 3. (constr.) Accion, biais de jónher de materiaus; mortier emplegat per ligar lu elements. ♦ *Construccion en ligason*: Que lo mitan de cada element pauat si vèn pauar sobre lo jonch dei elements de la jaça immediatament inferiora. 4. (coïna) Operacion que consistisse à incorporar un ingredient (farina, òu, etc.) à una preparacion per l'espessir; l'element incorporat. 5. (gram.) Prononciacion de la darriera consonanta d'un mòts, abitualament muda, en la ligant à la vocala iniciala dau mòt d'après. 6. (mús.) Trach qu'unisse de nòtas escrichi sus lo meme gra e qu'indica que la segonda e, eventualament, li seguenti non dévon èstre atacadi torna-mai; signe que li nòtas non dévon èstre destacadi una de l'autra. 7. (quim.) Interaccion entre ions (*ligason ionica*), entre atòmes (*ligason covalenta, ligason metallica*), entre moleculas, responsabla de la coesion e de l'estructura dei còrs compauats. 8. (mecan.) Ensèm dei condicions particulieri ai quali es assubjectit un còrs solide per rapoart à un autre, que limita lu movements possibles d'un per rapoart à l'autre e que determina lo sieu gra de libertat relatiu. 9. Comunicacion regulierament assegurada entre de ponchs dau glòbe: *Ligason maritima, ligason aerenca*. 10. Accion de maintenir li relations entre diferents servicis, diferents organismes. ♦ *En ligason*: En contacte, en comunicacion. ♦ (mil.) Ligam establiment entre caps e tropas, entre armas, entre unitats: *Un agent de ligason*. 11. (lit.) Ligam entre doi personas, que repaua sobre d'afinitats de gusts, d'interès, de sentiments. ♦ Relacion amoroa. Var.: **liason**.

ligat, ada adj. (mat.) *Familha ligada*: Família de vectors que non es liura. Var.: **liat**.

ligatge n.m. Aliatge, aligatge.

ligèra n.f. Cercamonde, barrutlaire.

ligia n.f. Crustaceu vesin dei clopòrtes, que viu sus li coastas, sus la brua de la mar larga (3 cm de lòng).

lignificacion n.f. Fenomène per lo quau li membranas d'uni cellulas vegetali prènon l'aspècte dau boasc per l'accion de la lignina. Var.: **lenhificacion**.

lignicòla adj. Que viu dins lo boasc dei aubres, en parlant d'espècias animalí. Var.: **lenhicòla**.

lignifèr, a adj. Si di dei brancas que dónon solament de boasc, sensa flors ni fruchs. Var.: **lenhifèr**.

lignificant, a adj. Qu'ajuda à la lignificacion. Var.: **lenhificant**.

lignificar (si) v.pr. Si cambiar en boasc; s'embeure de lignita. Var.: **si lenhificar**.

lignifòrme, a adj. (miner.) Que sembla de boasc. Var.: **lenhifòrme**.

lignina n.f. (bot.) Substança organica que si mete dins li cellulas, li fibras e lu vaisseus dau boasc e lu rende impermeables, inextensibles e rigides (La lignina es lo constituent principal dau boasc).

lignit n.m. Ròca d'origina organica, que resulta de la de la descomposicion incompleta de tròç vegetals (Ròca combustibla, que contèn 70% de carbòni, lo lignit a una valor calorifica tres còups mai bassa que lo carbon).

lignitic, a adj. Que contèn de lignit.

lignivòr(e), a adj. Que manja lo boasc. Var.: **lenhivòr(e)**. Sin.: **xilofague**. ◆ n.m. *Lignivòres*: Família de coleoptèrs.

lignós, oa adj. 1. De la natura dau boasc: *Matèria lignoa*. Var.: **lenhós**. 2. Que lo sieu pen contèn pron de faissons lignificats per devenir resistant. Contr.: **erbaceu**. 3. Qu'apartèn au boasc: *Fibra lignoa*.

lignositat n.f. Caractèr de cen qu'es lignós. Var.: **lenhositat**.

ligoban n.m. 1. Pichin crustaceu decapòde marin, denedaire, que diversí espècias son manjadissi. Sin.:

langostin. ◇ *Ligoban gròs*: Crustaceu decapòde marin manjadís, que lo sieu còrs pòu faire fins à 50 cm de lòng, blau marbrat de jaune, mé de gròssi pinças. ◇ *Ligoban à l'americana* ò *à l'armoricana*: Ligoban que si fa revenir dins l'òli pi coaire dins un jus aromatisat e dins de vin blanc. 2. Retrograde, reaccionari.

ligòt n.m. Pichin fais de branquetas cubèrti de resina à una extremitat, per alumar lo fuèc. Sin.: **antòrcha**.

ligotar vt. 1. Estacar estrechament quauqu'un à quauqua ren, ò li estacar lu membres. Sin.: **faisselar**, **encordar**, **encordelar**. 2. Privar quauqu'un de la sieu libertat d'accion, d'expression.

ligotatge n.m. Accion de ligotar. Sin.: **encordatge**, **encordelatge**.

ligroïna n.f. Etèr de petròli.

ligula n.f. (bot.) 1. Lengueta d'un vegetau, espec. petale unic dei flors liguladi. 2. Aquesta flor ligulada.

ligulat, ada adj. (bot.) Si dei flors de capitules de compauadas que poàrton una ligula.

liguliflòra n.f. (bot.) *Liguliflòras*: Sotafamília de composeas que lo sieu capitule compoarta de flors toti parieri, de la coròlla en lengüeta mé cinc dents, que comprèn per ex. lo pissanlièch, la chicòria.

ligulifoliat, ada adj. (bot.) Qu'a de fuèlhas lineari ò en forma de lengüeta.

ligur, a adj. e n. De Ligúria. ◆ adj. Relatiu au pòble de l'Antiquitat que restava pròche dau gòlfe de Gènoa. Var.: **ligurian**. ◆ n.m. Parlar d'origina latina de Ligúria, que s'atròva finda en d'autres luècs vesins (Ròia, Corsega, Sardenha).

ligurian, a adj. e n. Ligur.

ligurita n.f. (min.) Varietat de titanita vèrda, que si tròva en Ligúria e en Piemont.

liliacea n.f. *Liliaceas*: Família de plantas monocotiledonei dei flors de sièis pèças periantari, que comprèn 4000 espècias coma l'alhet, lo liri, la tulipa.

lilial, a adj. (lit.) Blanc, pur coma lo liri. Var.: **liliau**.

liliau, ala adj. Lilial.

liliflòra n.f. *Liliflòras*: Òrdre de plantas monocotiledonei que comprèn li liliaceas e li familhas vesini, en tot mai de 4000 espècias.

lilifòrme, a adj. Qu'a la forma dau liri.

lillac n.m. 1. Aubrilhon originari d'Orient-Mejan, cultivat per li sieu grapas de flors mauvi ò blanqui, perfumadi (Família dei oleaceas). 2. Branca florida d'aquel aubrilhon. ◆ adj. inv. D'un mauve rosat, que fa pensar ai flors dau lillac.

lillés, a Originari de Lilla.

lillipucian, a adj. D'una talha foarça pichini. Var.: **lilliputenc**. Sin.: **minuscule**, **microscopic**.

lilliputenc, a adj. Lillipucian.

lilo n.m. (fam.) Car (tèrme afectiu).

lima n.f. 1. Autís d'acier trempat, lòng e estrech, cubèrt d'entalhas, per talhar, ajustar, polir lu metals, lo boasc, etc., per fretament. ◇ *Lima per li onglas*: Pichina lima de metal ò de papier per acorchir li onglas ò n'en arredonar lu bòrds. 2. Mollusc bivalve marin. 3. Peis plat manjadís que viu dins l'Atlantic (40 cm de lòng, sobre família dei pleuronectes). Sin.: **larba**.

lima n.f. Fanga. Sin.: **loda**.

lima n.f. Mena de limon.

limaça n.m. Mollusc gastropòde paumonat, m'una gruèlha extèrna enrotlada, que li sieu grandi espècias son manjadissi, e que manja li fuèlhas dei plantas cultivadi. Sin.: **limaçon**. ◇ *Limaça tonuda*: Mollusc gastropòde paumonat desproedit de gruèlha extèrna. Sin.: **bavoàs**, **bavoa**.

limaçon n.m. 1. Limaça. 2. Organe de l'aurelha intèrna, format d'un tube enrotlat en espirala, que contèn li terminasons sensoriali dau nèrvi auditiu. Sin.: **coclea**. 3. Arròba.

limadura n.f. 1. Accion de limar. Var.: **limatge**. ◇ (espec.) Accion de limar li parts d'un coteu. 2. Estat de cen qu'es limat. 3. Limalha.

limaire, airitz adj. Que sièrve à limar.

limalha n.f. Matèria que fórmon lu elements de metal que la lima destaca. Sin.: **limadura**.

limalhar vt. Frustar sensa relambi.

limalhós, oa adj. Que contèn de limalha.

liman n.m. Laguna isolada per un cordon litoral que barra parcialament la boca d'un fluvi.

limanda n.f. 1. Peis plat manjadís de l'Atlantic e de la Marga (Lòng de 40 cm, superfamilha dei pleuronèctes). Sin.: **plana**. 2. (preïst.) Bifaça plat d'una forma ovala totplen alongada.

limanhenc, a adj. e n. De Limanha.

limar vt. 1. Polir, entamenar m'una lima. 2. Frustar per fretament. 3. (fig.) Perfaire: *Limar un boan mòt, de vèrs*. 4. (fig. lit.) Frustar, anequelir.

limar vt. Curbir de lima. Sin.: **enfangar**.

limatge n.m. Accion de limar.

limbar(i), a (-ària) adj. (bot.) Dau limbe.

limbe n.m. 1. Corona circularia (de metal, de vèire, etc.) que poarta la graduacion angularia d'un instrument de mesura. 2. Bòrd luminós dau disc d'un astre. 3. (bot.) Part pricipala de la fuèlha, larga e expandida. ◇ Part larga e expandida d'un petale ò d'un sepale. ◆ pl. 1. (teol.) Sojorn dont lu justs dau Vièlh Testament asperàvon la venguda dau Crist; sojorn de felicitat dei enfants moarts sensa èstre estats batejats. 2. Estat vague, mau fixat: *Un projècte encara dins lu limbes*.

limbèrt n.m. Lambèrt.

limborgés, esa adj. e n. Dau Limborg.

limes n.m. Sota l'Impèri roman, zòna de fortificacions pauc ò pron continui que costejàvon d'uni frontieras desprovedidi de defenses naturali.

limeta n.f. Pichin limon vèrd, de la pèu lisca, de la carn sensa pepins e foarça jutoa.

limetier n.m. Agrume que lo sieu fruch es la limeta.

limicòla adj. Que viu dins la beta, que li cèrca lo sieu manjar.

limier n.m. 1. Can corrent, emplegat à la çaça per la recèrca dei bèstias. 2. (fam.) Policier, detective.

limier n.m. Aubre que produè la lima.

liminal, a adj. (psicol.) Liminar(i). Var.: **liminau**.

liminar(i), a (-ària) adj. 1. (psicol.) Dau limit d'intrada, en parlant d'un estímulus, d'una percepcion. Var.: **liminal**. 2. Qu'es au començament d'un libre, d'una poesia, etc.: *Declaracion liminària*.

liminau, ala adj. Liminal.

limit n.m. 1. Linha que separa doi país, doi territòris, doi terrens contigus. Sin.: **confinh, confinha, termiera, frontiera**. 2. Linha que definisse un espaci, que marca lo començament ò la fin d'una estenduda. Sin.: **brua**. 3. Cen que marca lo començament ò la fin d'un espaci de temps. ◇ *Limit d'atge*: Atge en là dau quau non si pòu plus tenir una foncion. 4. Bòrna, ponch en là dau quau non poàdon anar ni s'estendre una influença, una accion, un estat, etc.: *La mieu paciència a de limits*. ◇ *Data, prètz velocitat limit*: Extrème, que non si pòu despassar. 5. (mat.) *Limit d'una foncion en un ponch c dau sieu interval de definicion*: Nombre *l* tau que si poàdon trovar

de valors vesini de *c* per li quali la diferença entre *l* e li valors que la foncion pilha sigue arbitrariament pichina. ◇ *Limit d'una seguida convergenta*: Nombre *l* tau que si pòu trovar un reng à partir dau quau la diferença entre *l* e lo tèrme general de la seguida sigue arbitrariament pichina.

limitable, a adj. Que pòu èstre limitat.

limitacion n.f. 1. Accion de fixar la frontiera d'un terren. 2. Accion, fach de fixar un tèrme, de bòrnas, de restriccions à quauqua ren: *Limitacion de velocitat*.

limitaire n.m. (tecn.) Dispositiu destinat à empachar qu'una grandor, per la sieu varaiacion en là d'una valor donada, poasque aver de consequenças perillhoi: *Limitaire de velocitat d'un veicule*.

limitar vt. 1. Enserir; constituer lo limit de: La mar e la montanha limítan aqueu país. 2. Restrénher dins de limits. Sin.: **termejar, confinhar, delimitar, demenir**. ◆ **si limitar** v.pr. 1. S'impauar de limits. 2. Aver per limits. Sin.: **si restrénher**.

limitat, ada adj. 1. Estrech, de gaire d'estenduda, de gaire d'importança: *Una amplituda limitada*. 2. (fam.) Sensa grands mejans intellectuals: *Aquela persona es un pauc limitada*.

limitatiu, iva adj. Que limita, que fixa ò que constitue un limit.

limitativament adv. Embé de limits.

limitròfe, a adj. 1. Situat à la frontiera d'un país, d'una region. 2. Qu'a de limits comuns m'un luèc: *País limitròfes*.

limivòre, a adj. (zool.) Si di d'un animau que si noïrisse dei divèrs elements organics contenguts dins la beta.

limnea n.f. Mollusc gastropòde d'aiga doça, de la gruèlha espiralada e pochuda e de la respiracion paumonària (Pòu faire fins à 5 cm de lòng).

limnic, a adj. Si di d'un bacin carbonier que s'es format me de brigas vegetali carrejadi per de ribieras.

limnigrafe n.m. Aparelh que mesura lo niveu dei aigas dei laus e dei cors d'aiga. Var.: **limnimètre, limnomètre**.

limnimètre n.m. Limnigrafe.

limnimetria n.f. Mesura dei variacions periodiqui dau niveu dei aigas dei laus. Var.: **limnometria**.

limnimetric, a adj. Que pertòca la limnimetria. Var.: **limnometric**.

limnobiòs n.m. Lo tot dei animaues que vívon en li aigas docí.

limnologia n.f. Idrologia lacustra.

limnologic, a adj. Relatiu à la limnologia.

limnomètre n.m. Limnigrafe.

limnometric, a adj. Limnimetric.

limnopitèc n.m. Monin fossile dau terciari descubèrt dins lo Kenyà.

limnoria n.f. Porquet dei ribas de mar qu'encava de galarias dins lo boasc immergit e que pòu provocar de degalhs màgers.

limnotropisme n.m. Reaccion fisica qu'entira lu pèis en d'aigas mai quieti.

limon n.m. Fruch dau limonier, de forma ovoïda e de color jauna, que contèn totplen de vitamina C: *La fèsta dau limon, à Menton.* ♦ adj. inv. Jaune clar. Sin.: **saure**.

limon n.m. Ròca sedimentària detritica, de granulometria intermediària entre aquela de la sabla e aquela de l'argila que constituïsse de soals leugiers e fertiles. Var.: **limòu**. Sin.: **arenàs**.

limon n.m. 1. Caduna dei doi brancas de la limoniera d'una veitura ipomobila. Sin.: **brancalh**, **brancat**. 2. Part dei escaliers dont s'assèmbon li marches e li contramarchas, vèrs lo jorn central.

limonada n.f. 1. Bevenda preparada mé de jus ò de siròp de limon e d'aiga sucrada. 2. Bevenda gasoa à basa de sucre, d'acides, d'essença de limon, de gas carbonic. 3. (fam.) Comèrci dei cafetiers.

limonejada n.f. Accion d'espantegar de limon sobre de tèrras paui.

limonadier, a n. 1. Persona que fa lo comèrci de bevenda au detalh. 2. Persona que fa de limonada.

limonari n.m. Òrguena de Barbaria de la marca d'aqueu nom.

limonàs n.m. Papelmós.

limonejar vi. e tr. Expandir de limon sus de tèrras paui.

limonène n.m. Idrocarbure de la familha dei terpenes, emplegat coma solvent.

limoneta n.f. Graminea aromatica dei encontradas tropicali, cultivada per lo sieu òli essencial.

limonier n.m. 1. Aubre de la familha dei agrumes, cultivat dins li regions mediterranèi e subtropicali, que produe lo limon (Familha dei rutaceas). 2. Lo sieu boasc, emplegat en fustaria.

limonier n.m. Cavau que si mete ai limons.

limonier n.m. Luèc plen de limon. Sin.: **arenàs**. *Lo quartier dei Arenàs à Niça.*

limoniera n.f. 1. Brancalh d'una veitura ipomobila format de doi lònqui pèças de boasc. 2. Veïcule ipomobile mé quatre ròdas, m'un brancard mé doi limons.

limonita n.f. (miner.) Minerai de fèrre (oxide ferric idratat natural) d'aspècte terrós, jaunastre.

limonós, oa adj. Que contèn de limon.

limosèla n.f. Èrba dei luècs umides (familha dei escrofulariaceas).

limosenc, a adj. e n. De Limós.

limosin, a adj. e n. Lemosin.

limosina n.m. Lemosina.

limòsina n.f. Aumòrna, almòina, caritat. Var.: **lemòsina**.

limosinier n.m. Aumornier encargat dei limòsinas.

limotjaud, a adj. e n. De Limòtges. Var.: **lemotjaud**.

limpar vi. 1. Resquilhar. 2. Netejar, vuar.

limpi, límpia adj. Linde.

limpide, a adj. 1. Clar e transparent: *Una aiga limpida.* Sin.: **clarineu**. 2. (fig.) Simple e clar: *Una explica limpida.*

limpides(s)a n.f. Caractèr de cen qu'es limpide.

limula n.f. Artropòde marin (Mar dei Antilhas, Pacific), que pòu mesurar fins à 50 cm de lòng (Classa dei mesristòmes).

lin n.m. 1. Planta erbacea, de la flor blava, cultivada dins li regions temperadi, que lo sieu pen fornisse de fibras que donon un fiu emplegat dins lo textile e la grana una farina per faire de cataplasmas e un òli que s'emplega espec. en pintura. 2. Fibra textila que vèn d'aquela planta; teïssut fach d'aquela fibra.

linacea n.f. *Linaceas*: Familha de plantas dicotiledonèi coma lo lin.

linària n.f. Planta erbacea dei flors solitari ò à grapas jauni, blanqui ò violeti. Sin.: **velvòta**.

linarita n.f. Espècia minerala formada de sulfat de plomb e de coire, de formula Pb Cu (SO₄) (OH)₂. Lu cristals poàdon faire fins à 8 cm².

linchaire, airtiz n. Acodolaire.

linchar vt. Executar somariament, sensa jutjament regulier, en parlant de l'accion d'un groupe, d'una fola. Sin.: **acodolar, acairar**.

linchaire, airtiz n. Persona que participa à un linchatge.

linchatge n.m. Accion de linchar quauqu'un. Sin.: **acodolament, acodolament**.

lindane n.m. Insecticida organoclorat comercialisat després lo 1938, emplegat en agricultura e dins lu produchs farmaceutics per lo tractament de la gala e l'eliminacion dei peolhs.

linde, a adj. Clar, pur: *L'aiga linda.*

lindet, a adj. Clar, pur e polit.

lindetat n.f. Caractèr de cen qu'es linde; clartat, puretat.

lineal, a adj. 1. Relatiu ai linhas d'un dessenh. 2. (dr.) Qu'es dins una linha de descendença: *Una succession lineala.* Var.: **lineau**.

linealament adv. D'un biais lineal.

lineament n.m. 1. Cadun dei trachs, caduna dei linhas elementari que definisson lo contorn general dei èstres, dei objèctes, la sieu forma globale (sobretot au pl.): *Lu lineaments d'una cara.* Sin.: **linha**. 2. (fig.) Escapolon, esquiç, premiers trachs d'un èstre, d'una caua que son destinats à si desvolopar: *Lu grands lineaments d'un obratge.*

linear(i), a (-ària) adj. 1. Qu'a l'aspècte continú d'una linha. ♦ *Mesura lineària*: Mesura de longuessa (per op. à *mesura de superfàcia, de volume*). ♦ *Dessenh lineari*: Que reproduch unicament lu contorns d'un objècte. 2. (mat.) *Algèbra lineària*: Part dei matematicas qu'estúdia li estructuras coma lu espacis vectorials e li nocions associadi (aplicacions lineari, matritz, determinants, etc.). 3. (mat.) *Aplicacion ò foncion lineària reala*: Foncion de tipe $f(x) = a \cdot x$ dont a es un real determinat (La sieu representacion grafica es una drecha que passa per l'origina dau referencial). ♦ *Aplicacion lineària*: Aplicacion f d'un espaci vectorial sus un autre espaci vectorial, que verifica li egalitats $f(x+y) = f(x) +$

$f(y)$ e $f(ax) = af(x)$ per toï lu vectors x e y e per tot nombre a . ◇ *Combinasion lineària de vectors (d'un espaci vectorial)*: Vector obtengut en multiplicand cadun d'aquelu vectors per un nombre (coeficient) e en addicionant lu vectors ensinda obtenguts. 4. (fig.) D'una granda simplicitat, sensa complicacion inutila: *Un discors lineari*.

lineari n.m. 1. Longuessa disponibla per la presentacion d'una mèrc dins un negòci de detalh, espec. en liure servici. 2. Escritura sillabica de la Grècia arcaïca.

lineariament adv. D'un biais lineari.

linearitat n.f. Caractèr de cen qu'es lineari.

lineatura n.f. 1. Nombre de linhas compresi dins un poce (25,4 mm) ò sus un cm, dins la trama d'un clichat d'impression. 2. Nombre de linhas contengudi dins un imatge de television.

lineau, ala adj. Lineal.

lineïc, a adj. Si di d'una grandor raportada à l'unitat de longuessa.

linèr n.m. (mòt anglés) Nau que fa lo servici sus una linha de navegacion, mai que tot li naus de passatgiers (transatlantics) que faon la traversada de la Mar Granda.

lineta n.f. Grana de lin.

linfa n.f. (fisiol.) Liquide ric en proteïnas e en linfocits, que circula dins l'organisme.

linfadenectomia n.f. Ablacion cirurgicala d'un territòri linfatic.

linfadenia n.f. Proliferacion dau teïssut linfoïde; lu sieus resultats (Aquelu ganglions segondari poàdon devenir foarça voluminós e poàdon simular la linfadenia ò l'adeniti tuberculoa). ◇ *Linfadenia cutanea*: Linfodermia.

linfadenòma n.m. Tumor benigna dau teïssut linfoïde, d'un ganglion linfatic.

linfangiectasia n.f. Dilatacion varicoa dei teïssuts linfatics.

linfangiectasic, a adj. Relatiu à la linfangiectasia, qu'es caracterisat per la linfangiectasia.

linfangiectomia n.f. Operacion que consistisse à seccionar lu vaisseus linfatics.

linfangiòma n.m. Angiòma d'un vaisseau linfatic; tumor benigna formada d'una aglomeracion de vaisseus linfatics.

linfangiti n.f. Inflamacion dei vaisseus linfatics. Sin.: **linfiti**.

linfatic, a adj. 1. Relatiu à la linfa. 2. Si di de l'aparelh circulatòri que contèn la linfa e dei organes annèxes: *Ganglions, vaisseus linfatics*. ◆ adj. e n. 1. Pertocat de linfatisme. 2. Apatic, noncalent. Sin.: **flac, flacós, indiferent, indolent, letargic, molastrós, despassionat, fleumatic, indecís**.

linfatisme n.m. Estat de deficiença constitucionala embé astenia e aumentacion de volume dei ganglions linfatics.

linfiti n.f. Linfangiti.

linfoblast n.m. Cellula de 15 à 20 µm de diamètre que lo sieu nucleu, voluminós, presenta una estructura de cellula immatura.

linfoblastic, a adj. Relatiu au linfoblast: *Leucemias agudi linfoblastiqui*.

linfocèla n.f. Amolonament de linfa dins una cavitat formada en seguida à una operacion cirurgicala; tumor ensinda formada.

linfocit n.m. Leucocit mononucleat de pichina talha, dau citoplasma reduch e que juèga un ròtle important dins l'immunitat.

linfocitari, ària adj. Relatiu ai linfocits.

linfocitòsi n.f. Aumentacion dau nombre de linfocits dins lo sang.

linfodermia n.f. Lesion cutanea d'estructura linfomatoa, associada à una afeccion dau sistema linfoïde. Sin.: **linfadenia cutanea**.

linfogenè, a adj. 1. Que genèra la linfa, ò que la linfa produe, ò qu'es producha per lu vaisseus linfatics ò dins lu ganglions linfatics. 2. Que produe de linfocits.

linfogenèsi n.f. Linfopoïèsi.

linfografia n.f. Radiografia dei vaisseus e dei ganglions linfatics après injeccion d'una substança de contraste.

linfogramulomatòsi n.f. Afeccion dau sistema linfatic caracterisada per una proliferacion tumoral dei teïssuts linfoïdes. Lo virus de la linfogramulomatòsi veneriana pòu provocar d'artralgias, d'artritis agudi passatgieri dei genolhs e dei ancas.

linfoïde, a adj. (anat.) Relatiu ai ganglions linfatics. ◇ *Organes linfoïdes*: Ganglions linfatics, amigdalas, rata e timus.

linfòma n.m. Tumor compauada de teïssut adenoïde tipic.

linfopenia n.f. (med.) Diminucion dau nombre de linfocits dins lo sang.

linfopoïèsi n.f. Formacion de la linfa. Sin.: **linfogenèsi**.

linforeticulòsi n.f. *Linforeticulòsi benigna (d'inoculacion)*: Malautia infeccioa caracterisada per de fèbre e una adenopatia regionala subaguda. Sin.: **malautia dei grifas dau cat**.

linforragia n.m. Escorrement de la linfa après la rompedura d'un vaisseau linfatic.

linfosarcòma n.m. Tumor maligna desvolopada au nivèu d'un organe ò teïssut dau sistema linfatic.

linfòsi n.f. Accion elaboratritz especiala que doneria la linfa, per d'unu fisiologistas.

linge n.m. 1. Ensèm dei objèctes de teïssut per l'usatge vestimentari ò domestic. Sin.: **farda, vestida**. ◇ *Linge de còrs*: Ensèm dei sotavestiments. ◇ *Linge de maion*: Ensèm dei articles de teïssuts destinats à la liecharia, la taula, la coïna, au manteniment de la maion, à si lavar (lançòus, panamans, etc.).

lingier, a n. Persona que s'ocupa dau linge. ◆ n.f. (fam.) Persona que parla toplen, pastrolhier(a).

lingosta n.f. Langosta.

lingostat n.m. 1. Insècte sautareu jaune ò vèrd, dei patas posteriori lònqui, que la femèla a una tariera (Família dei ortoptèrs). Sin.: **sautarèla**. 2. (fam.) Persona maigra. ◇ *Lingostat gròs*: Insècte erbivòre que si desplaça en sautant e en volant (Òrdre dei ortoptèrs).

lingostier n.m. Langostier.

lingostiera n.f. 1. Langostiera. 2. Luèc dont li a toptlen de lingostats.

lingòt n.m. 1. Massa de metal ò d'aliatge qu'a conservat la forma dau mòtle dont es estada colada. 2. (espec.) Massa colada d'un quilograma d'aur fin au títol de 995 milens. 3. (estamparia) Pèça de metal que siève à emplir lu blancs d'una forma. Sin.: **pastèla**.

lingotiera n.f. Mòtle dins lo quau si cola de metal en fusion per formar un lingòt.

lingua franca n.f. 1. Sabir que s'emplegava dins lu poarts mediterraneus dau s. XIIIⁿ au s. XIXⁿ. 2. Lengua de relacion que de gropes de lengas mairali diferenti emplégon.

lingüal, a adj. 1. De la lenga: *Muscle lingüal*. 2. Articulat mé la lenga: *Consonanta lingüala* ò *lingüala*, n.f.: [d], [t], [l], [n], [r].

lingüatula n.f. Artropòde vermifòrme, parasite dei vias respiratòri d'un vertebrats (Lòng de 10 cm).

lingüicida adj. e n. Que vòu far desaparéisser una lenga: *França es sempre estada una nacion lingüicida*.

lingüicidi n.m. Accion d'una politica destinada à tuar una lenga; lo sieu resultat: *Lo lingüicidi es un crimi còntra l'umanitat*.

lingüicisme n.m. Discriminacion d'un individú ò d'un grope basada sobre la lenga.

lingüicista adj. Relatiu au lingüicisme. ◆ n. Persona que practica lo lingüicisme.

lingüista n. Persona que s'entrèva d'estudiar li lengas.

lingüistic, a adj. 1. Que pertòca la lenga coma mejan de comunicacion. 2. Que pertòca l'aprendissatge d'una lenga estrangiera. 3. Que pertòca la lingüistica.

lingüistica n.f. Sciença qu'a per objècte l'estudi dei lengas e dau lengatge.

lingüisticament adv. Dau ponch de vista de la lingüistica: *Aquela teoria es lingüisticament faussa*. Var.: **lengüisticament**.

lingula n.f. Braquiopòde que si sotèrra dintre li plaias arenoï dei encontradas caudi.

linh n.m. (mar.) Nau de la família dei galèras, ma mai pichoni, m'un poant solet, m'un remador ò doi per cada banc. s. XIII^{en}: «*Qu'om no-m poiria ab planca / Gitar del linh de Narbona*»; s. XIII^{en}: «*E so ditz lo coms joves: Ramon Gaucelm mandatz c'om establisca l'aiga ab totz linz armatz*».

linha n.f. 1. Trach continu que la sieu dimension si confonde practicament mé la sieu longuessa. ◇ (mar.) *Linha d'aiga*: Linha determinada sus la còca d'una nau per de plans parallèls à la susfàcia de l'aiga. ◇ *Linha de carga*: Linha traçada sus la susfàcia d'una nau e en là de la quala aquela nau non si deu enfonsar. Sin.: **linha d'immersion**. 2. (mat.) Figura que pòu èstre

materializada per un fieu toplen fin: *Un ponch que si desplaça genèra una linha*. ◇ Ensèm dei elements que si tròva sus una mema horizontala dins un tableau à dobla intrada (matritz, determinant, etc.). 3. Trach real ò imaginari que separa doi elements contigus; interseccion de doi susfàcias. ◇ (mat.) *Linha de nivèu*: Seccion d'una susfàcia per un plan horizontal. ◇ *Linha equinoxala* ò *linha* (mar.): Eqüator. ◇ (astron.) *Linha dei grops*: Linha d'interseccion dau plan de l'òrbita d'un astre m'un plan pilhat per referença. ◇ *Linha de cresta*: Linha que jonhe lu ponchs pus auts entre doi valadas, que forma lo partiment dei aigas. Sin.: **aigavèrs**. ◇ *Linha de foarça*: Dins un camp de vectors, corba tangenta en cadun dei sieus ponchs au vector que passa per aqueu ponch. ◇ *Linha geodesica*: Linha la mai corta que si pòu menar entre doi ponchs donats sus una susfàcia donada. ◇ *Linha mediana*: (anat.) Linha imaginària que despartisse lo còrs en doi parts egali e que siève de marca ai anatomistas e ai cirurgians. 4. Forma, contorn, dessenh d'un còrs, d'un objècte, etc.: *La linha d'una Ferrari*. ◇ (fam.) *Aver, gardar la linha*: Pas èstre gròs, conservar una apareença fina e eleganta. 4. Trach imaginari que marca una direccion seguida d'un biais continu. 5. Règla de vida, orientacion. 6. Itinerari regulier qu'un servici de transpoart dessiève; aqueu servici: *Una linha aerenca, un pilòt de linha*. ◇ *Avion de linha*: Avion e servici sus de linhas aerenqui civili. 7. Filanha per alinhar: *Linha de murador*. 8. Fieu acabat per un mosclar (ò un ensèm de mosclars), per la pesca. 9. Installacion que siève au transpoart d'energia electrica, à la comunicacion: *Una linha telefonica*. ◇ *Èstre en linha*: Èstre en comunicacion m'un correspondent. ◇ (inform.) *Metre en linha, èstre en linha*: Rendre disponible, èstre disponible sus lo malhum. 10. Fila: *Una linha de píbolos*. 11. (mecan.) *Linha d'aubres*: Alinhament dei supoarts de virabrequin d'un motor. 12. (mil.) Dispositiu format d'òmes, d'unitats ò de mejans de combat, plaçats ensèm per formar una tropa; aquesta tropa. ◇ *Montar en linha*: Anar au front. ◇ *Metre en linha*: Presentar (de tropas) per afrontar l'enemic. ◇ *En promiera linha*: Au mai pròche de l'enemic. ◇ (fig.) *Sus tota la linha*: Completament. ◇ Seguida continua de fortificacions permanenti destinadi à protegir una frontiera. ◇ (mar.) *Bastiment de linha*: Granda nau de guèrra potentament armada e que forma l'element principal d'una esquadra. ◇ (mar.) Formacion de naus de guèrra en mar ò à l'aferrador. ◇ (mar.) Fila de vaisseus de guèrra plaçats d'unu darrier lu autres. 13. (com.) Seria de produchs ò d'articles que si complèton dins la sieu utilisacion e son units per de qualitats comuni. 14. (fin.) *Linha de crèdit*: Montant d'un crèdit qu'una banca acòrda e que lo beneficiari pòu emplegar à flor e à mesura dei sieus besonhs. 15. (television) Segment de drecha descrich au moment dau repassatge d'un imatge, à l'emission ò à la recepcion. 16. (zool.) *Linha laterala*: Organe sensorial dei peis e dei larvas d'anfibians, format per un canal sotacutaneu que compoarta de cellulas sensibli ai vibracions de l'aiga. 17. Seguida de mòts escrichs ò estampats sus una longuessa determinada. ◇ *Anar, metre*

à la linha: Començar una novèla linha. ◇ *Intrar en linha de còmpte*: Èstre pilhat en consideracion dins un còmpte; aver d'importança. 18. Ensèm dei generacions successivi de parents. ◇ *Linha dirècta*: Que lu parents vènon directament un de l'autre (per op. à *linha collateral*). 19. Anciana mesura francesa de longuessa que representava 2,25 mm (1/12ⁿ de poce).

linhada n.f. Descendença, raça. Var.: **linhatge**. Sin.: **paratge**.

linhar vt. Marcar d'una linha, de linhas.

linhard n. m. Nom donat ai electricians qu'òbron sus li linhas d'auta tension.

linhargue n.m. Assemblatge au mejan d'una torcedura e d'un enviscatge d'un cèrt nombre de fieus toarts, de lin ò de cànebe à l'usança dei sabatiers. Var.: **linhòu**.

linhatge n.m. 1. Grope de filiacion unilineària que toi lu membres si considèron coma descendents d'un meme antenat. 2. *D'aut linhatge*: D'auta noblessa.

linhatge n.m. Nombre de linhas que fórmon un tèxto estampat.

linheratge n.m. 1. Drech de rabalhar de boasc dins forèsts qu'apartènnon à l'Estat ò ai comunas. 2. Boasc ensinda rabalhat.

linheta n.f. Pichin trach que, dins un dialògue, sièrve à indicar lo cambiament d'interlocutor, ò que sièrve de parentèsi dins un tèxto.

linhòla n.f. 1. Pichina ret fixada à l'xtremitat d'un mànegue, que sièrve à sortir de l'aiga lo peis pilhat à la linha. Sin.: **salabre**. 2. Estac que sièrve à marcar una rega sus una fusta per lo passatge de la serra.

linhomètre n.m. Règla graduada que sièrve per comptar li regas d'un tèxto compauat.

linhòta n.f. 1. Passeron de l'esquina bruna e dau pièch roge, cantaire, granivòre (Lòng de 15 cm). 2. Linhòu.

linhòu n.m. Fieu cubèrt de pega, qu'emplégon lu pegòts per cordurar. Var.: **linhòta**. Sin.: **linhargue**.

linicion n.f. Oncion.

linier, a adj. Relatiu au lin. Var.: **linós**.

liniera n.f. Plantacion de lin.

linifia n.f. Aranha foarça comuna que teisse una telaranha irreguliera en lu entoascs.

liniment n.m. Leniment.

linjaria n.f. 1. Fabricacion e comèrci dau linge. 2. Luèc dont si mete lo linge. 3. Ensèm dei sotavestits e dei vestits de nuèch femenins.

linkage n.m. (mòt anglés) Associacion constanta, dins una espècia animala ò vegetala, de doi caractèrs individuals que non an un ligam logic.

links n.m. pl. (mòt anglés) Terren, percors de gòlf.

linoleïc, a adj. *Acide linoleïc*: Acide gras dietilenic C₁₈H₃₂O₂.

linoleïna n.f. Gliceride de l'acide linoleïc, contengut dins lu òlis sicatius.

linoleum n.m. Revestiment de soal impermeable, compauat d'una tela de jute recubèrta d'òli de lin mesclat mé de resina e de pòvera de suve.

linon n.m. Tela de lin fina.

linós, oa adj. 1. Relatiu au lin. Var.: **linier**. 2. Que contèn de lin; qu'a l'aspècte dau lin.

linòta n.f. Passeron de l'esquina bruna e dau pièch roge, granivòre, cantaire (Lòng de 15 cm, familha dei fringillides).

linotipe n.f. En estamperia, màquina de composicion mecanica qu'emplegava un clavier per produrre de linhas justificadi fondudi en un blòc solet.

linotipia n.f. Composicion m'una linotipa.

linotipista n.f. Persona que compaua au mejan d'una linotipa.

linsang n.m. (mòt javanés) Mamifèr carnivòre de l'Àsia dau Sud-Èst.

linx n.m. Mamifèr carnivòre de la familha dei felides, de la vista excellenta, foarça voraç, que viu en Euròpa (*lop cervier*), en Àfrica, en Àsia e en Amèrica. ◇ *Aver d'uèlhs de linx*: Aver una vista excellenta, èstre capable de destriar lu detalhs mai pichins qu'escàpon generalament ai autres.

liofile(e) adj. Si di dei substànças que pèrdon li sieu proprietats biologicu en seguida à una operacion de liofilisacion e que li poàdon tornar trovar per addicion d'aiga.

lioofilisacion (-izacion) n.f. Desidratacion per sublimacion à bassa temperatura e sota vuèi que si fa subir à d'uni substànças per li conservar. Sin.: **criodessicacion**.

lioofilisar (-izar) vt. Sotametre à una liofilisacion. Sin.: **criodesidratar**.

lioofilisat (-izat), ada adj. Sotamès à una liofilisacion: *Cafè lioofilisat*. ◆ n.m. Produch que provèn d'una liofilisacion.

liomiòma n.m. (patol.) Tumor benigna formada de teissut musculari lis.

lion, a n. Leon, leona

lionés, esa adj. e n. De Lion.

liparenc, a adj. e n. De l'ísola Lípari. Var.: **lipariòt**.

liparidat n.m. *Liparidats*: Familha de parpalhòlas de nuèch, foarça nosibli per lu aubres fruchiers e forestiers.

lipariòt, a adj. e n. Liparenc.

lipasa n.f. Enzima contenguda dins de suc digestius e qu'idrolisa lu estèrs d'acides gras dau pes moleculari elevat. Sin.: **saponasa**.

lipasemia n.f. Taus de lipasa dins la linfa.

lipasic, a adj. Relatiu à la lipasa.

lipectomia n.f. Ablacion d'un tròup de teissut adipós.

lipemania n.f. Estat depressiu caracterisat per una malinconia profunda que si pòu cambiar en obsession malinconica ò folia depressiva.

lipemaniac, a adj. e n. 1. Que sofrisse de lipemania. 2. Relatiu à la lipemania.

lipectomia n.f. (med.) Excision dau teissut adipós.

lipemia n.f. Lipidemia.

lipemic, a adj. Lipidemic.

lipid(e) n.m. Còrs gras d'origina animala ò vegetala, que juèga un grand ròtle dins li estructuras cellulari e que

la sieu foncion energetica es importanta (9 calorias per grama).

lipidemia n.f. (med.) Taus dei lipides total dau plasma sanguin, comprés, normalament, entre 5 e 8 g per litre. Var.: **lipemia**.

lipidemic, a adj. Relatiu au taus de lipides dins lo sang.

lipidic, a adj. Relatiu ai lipides.

lipidogenèsi n.f. Formacion dei lipides.

lipidós, oa adj. Que contèn de lipides.

lipidòsi n.f. Presença de lipides dintre li cellulas.

lipiduria n.f. Presença patologica de lipides dins l'urina. Var.: **lipuria**.

lipoartriti n.f. (patol.) *Lipoartriti seca dei genolhs*: Varietat d'artròsi dau genolh que s'acompanha d'ipertrofia dau teissut adipós periarticulari.

lipoartròsi n.f. (patol.) Lipoartriti.

lipobraquia n.f. Absença congenitala de braç.

lipocròme n.m. (med., biol., bot.) Pigment organic insoluble dins l'aiga e soluble dins lu lipides.

lipodierèsi n.f. Modificacion que pertòca lu lipides en lu paumons.

lipodistrofia n.f. Trebolament dau metabolisme dei graissas.

lipofil(e), a adj. Qu'a d'afinitat per li graissas.

lipofilia n.f. Qualitat de cen qu'es lipofil(e).

lipofòbe, a adj. Qu'absorbisse gaire ò pas dau tot li graissas.

lipogenèsi n.f. (biol.) Ensèm dei procèsus metabolicqs que concòrron à la biosintèsi dei lipides.

lipograma n.m. Òbra literària dins la quala l'autor si sotamete à la constrencha de jamai emplegar una letra donada de l'alfabet.

lipoïde n.m. (biol.) Lipide complèxe.

lipoïdic, a adj. Relatiu ai lipoïdes.

lipolisi n.f. (bioquim.) Idrolisi dei lipides en acides gras e alcòls.

lipòma n.m. (med.) Tumor benigna constituïda de teissut graissós, que si tròva sota la pèu, sobretot au niveu de l'esquina, dau coal, de l'espatla.

lipomatós, a adj. Qu'es de la natura dei lipòmas.

lipomatòsi n.f. Estat morbide caracterisat per la presència de foarça lipòmas dintre l'organisme.

lipoproteïc, a adj. Qu'es compausat de lipides e de proteïnas.

lipoproteïna n.f. Associacion moleculara entre de proteïneas especifici e lu lipides cellularis.

lipós, oa adj. Graissós.

liposarcòma n.m. (patol.) Tumor maligna constituïda per de cellulas adipoï.

liposcleròsi n.f. Escleròsi dei teissuts adipós.

liposoluble, a adj. (med., biol.) Qu'es soluble dins li graissas.

liposuccion n.f. Aspiracion de la sobrecarga de graissa sotacutanea.

lipotimia n.f. (patol.) Brèva perda de conoissença mé conservacion dei movements respiratòris e cardiaqs.

lipotimic, a adj. Relatiu à la lipotimia.

lipotròpe, a adj. (biol.) *Factors lipotròpes*: Que poàdon favorisar l'èliminacion dei graissas dau fetge.

lipovaccin n.m. (med., biol.) Vaccin format per una suspension de micròbis dins l'òli.

lipoxidàsia n.f. Ferment que pòu provocar l'oxidacion dei lipides.

lipuria n.f. Lipoduria.

liquacion n.f. Separacion, per escaufament, de doi metals qu'an de fusibilitats diferenti.

liquefaccion n.f. 1. Accion de liqueficar; fach de si liqueficar. ◇ (espec.) Accion de liqueficar un gas en lo refreiant en dessota de la sieu temperatura critica. 2. Transformacion dau carbon natural en produchs idrocarbunats liquides. 3. (fam.) Fach d'èstre abatut, fisicament ò intellectualament.

liquefactible, a adj. Liqueficable. Var.: **liquificable**.

liquefactor n.m. Aparelh emplegat per liqueficar un gas.

liqueficable, a adj. Que pòu èstre liqueficat. Var.: **liquefactible**.

liqueficant, a adj. Que liquefica.

liqueficar vt. (*liquefiqui*) 1. Faire passar (un gas, un solide) à l'estat liquide. 2. (fam.) Levar tota foarça, tota energia à (quauqu'un). Sin.: **anientar**, **anequelir**, **desanar**. ◆ **si liqueficar** v.pr. 1. Devenir liquide. 2. (fam.) Perdre tota foarça, tota energia.

liquèn n.m. 1. Vegetal que creïsse sus lu soals paures, lu aubres, li pèiras, qu'assòcia un fonge e una alga. 2. (patol.) *Liquèn plan*: Dermatòsi puriginoas caracterisada per de pichini papulas violaceï, sequi e duri.

liquet n.m. Licau.

liquida n.f. Consonanta liquida.

liquidable, a adj. Que pòu èstre liquidar.

liquidacion n.f. 1. Accion de calcular e de fixar lo montant, fins aquí indeterminat, d'un còmpte que cau reglar. ◇ Reglament d'aqueu còmpte. 2. (Borsa) Reglament dei operacions à tèrme e dei operacions condicionali. 3. (dr. com.) *Liquidacion judiciària*: Procedura judiciària que permete de realisar l'actiu e d'apurar lo passiu d'un negociant, d'una societat en cessacion de pagaments, en vista d'un reglament dei sieus creanciers. 4. Venda de mèrç à un prètz bas, sigue per una cessacion de comèrci, sigue per vendre rapidament tota la mèrç en resèrva. 5. Accion de metre fin à una situacion dificila, espec. per de mesuras energiqui. 6. Accion de si desbarrassar d'una persona en l'assassinant.

liquidaire, a n. Liquidator.

liquidambre n.m. Aubre d'Asia Minora e d'Amèrica que s'en tíron divèrsi resinas.

liquidament adv. D'un biais liquide, clar, transparent: *Si comportar liquidament*.

liquidar vt. 1. (dr. e fin.) Procedir à la liquidacion de (un deute, un comèrci, etc.). 2. Vendre à un prèt bas. 3. (fam.) Metre fin à (una situacion dificila), espec. au mejan de mesuras energiqui. 4. (fam.) Eliminar fisicament quauqu'un, un grope. Sin.: **exterminar**, **anientar**, **suprimir**. 5. Vuar, acabar (un vèire, un past, etc.).

liquidatiu, iva adj. (dr.) Que pertòca una liquidacion; qu'opèra una liquidacion.

liquidator, tritz adj. e n. (dr.) Encargat d'una liquidacion. Var.: **liquidaire**.

liquide, a adj. 1. Que cola, s'escorre, ò tende à lo faire. ◇ *Estat liquide*: estat de la matèria que presènton lu còrs que non an una forma pròpria, ma que lo sieu volume es invariable. 2. Qu'es de gaire de consistença, gaire espès: *Una saussa tròup liquida*. 3. *Consonanta liquida* ò *liquida*, n.f.: Consonanta que, coma lo *l* ò lo *r*, evòca l'escorrement d'un liquide. 4. Clar, transparent, fluide.

liquide, a adj. (fin.) Determinat dins lo sieu montant: *Un deute liquide*.

liquide n.m. 1. Còrs que si tròva à l'estat liquide à la temperatura e à la pression ordinari (per op. ai solides e ai gas). 2. Aliment ò bevenda sota forma liquida. 3. (fam.) Sòus immediatament disponibles, en espècias (per op. ai chècs, ai cartas de pagament, etc.). Sin.: **moneda**.

liquidian, a adj. De natura liquida, compauat d'un liquide.

liquidificable, a adj. Liqueficable.

liquidificar vt. (*liquidifiqui*) Liqueficar.

liquiditat n.f. Caractèr d'una soma en liquide, que s'en pòu dispauar immediatament. ◇ *Liquiditats internacionali*: Ensèm de mejans de pagament, compauat d'aur, de devisas e de drechs de tiratge, qu'un país n'en dispaua per onorar lu sieus engatjaments vèrs lu autres.

liquinir vi. Si degalhar, s'en anar en doga.

liquomètre n.m. Instrument destinat à determinar la riquesa alcolica d'un liquide. Sin.: **alcomètre**.

liquor n.f. 1. Bevenda alcolisada, alestida sensa fermentacion à partir d'alcol, de produchs vegetals e de siròp; aigardent, sucrada ò non. 2. Tota preparacion farmaceutica liquida.

liquorista n. Fabricant de liquors alcolisadi.

liquorós, oa adj. Qu'a l'aspècte, la textura un pauc espessa d'una liquor; si di de bevendas alcolisadi sucraði, d'una sabor doça.

lira n.f. 1. Anciana moneda italiana, en usatge fins au 31 de decembre dau 2001 (1 Lira = 1936.27 €). 2. Moneda turca, finda sonada *liura*, messa en plaça lo 1^r de janvier de 2005, que vau 0,203 €.

lira n.f. 1. Instrument de música dei coardas peçugadi, que lu Ancians en utilisàvon. 2. *Lira de dilatacion*: Tube en forma de mièg-cerle, inserit dins una canalizacion per li permetre de si dilatar sota l'accion de la calor.

lirat, ada adj. En forma de lira.

liri n.m. 1. Planta bulboa dei grandi flors blanqui (Família dei liliaceas); la flor d'aquela planta. Sin.: **lis**.

2. *Flor de liri*: Mòble araldic qu'èra l'emblema dei rèis de França.

liric, a adj. 1. Dins l'Antiquitat grèga, si diá de la poesia cantada m'un accompanhament à la lira. 2. Si di d'un genre poetic inspirat de la poesia lirica grèga, per op. à *epica* ò *dramatica*. 3. Si di d'una òbra poetica, literària ò artistica dont s'exprimisson embé passion lu sentiments personals de l'autor. ◇ *Abstraccion lirica*: Tendença de l'art abstrach que s'opaua à l'abstraccion geometrica e que si caracteriza per la libertat e l'espontaneitat de l'expression. 4. Mes en scena e cantat: *Teatre liric*. ◇ *Artista liric*: Que canta à l'òpera, à l'òpera comica. 5. (fig.) Plen d'entusiasme, d'exaltacion.

liric, a n. Poeta ò poetessa que practica la poesia lirica.

lirica n.f. Poesia lirica, genre liric.

liricament adv. D'un biais liric; embé lirisme.

lirienc, a adj. De la color dau liri.

liriforme, a adj. En forma de lira.

lirisme n.m. Expression poetica e exaltada de sentiments personals, de passions.

lis n.m. Liri.

lis, lissa adj. Lisc. Sin.: **suèli**.

lisa n.f. Instrument que sièrve à lissar (lo papier, lo ciment, etc.).

lisar vt. Destrúger per lisi.

lisat, ada adj. Qu'a subit una lisi.

lisat n.m. Produch d'una lisi.

lisbonés, esa adj. e n. De Lisbona.

liscaire, airitz n. Persona que fa un liscatge. Var.: **lissaire**.

liscament adv. D'un biais lisc.

liscar vt. (*lisqui*) Rendre lisc. Var.: **lissar**, **aliscar**.

liscat n.m. Gra de cuècha dau sucre que convèn per la preparacion de la confitura.

liscatge n.m. 1. Accion de liscar. 2. Var.: **lissatge**, **aliscatge**.

lisergamide n.m. L.S.D. Sin.: **lisergide**.

lisergic, a adj. *Acide lisergic*: Dietilamina derivada de l'ergòt de sègala, potent allucinogène.

lisergide n.m. Lisergamide. Sin.: **L.S.D.**

liseta n.f. Lisa emplegada per lo teulissier.

lisi n.f. (biol.) Dissolucion, destruccion d'un element organic (cellula, bacteria, etc.).

lisibilitat n.f. Qualitat de cen qu'es legible. Sin.: **legibilitat**.

lisidina n.f. Derivat de l'etilenediamina, emplegat coma dissolvent de l'acide uric.

lisiera n.f. 1. Bòrd d'una pèça de teissut que n'en limita la larguesa de cada costat. 2. Limit, bòrd de quauqua ren: *La lisiera d'un boasc*. Sin.: **brua**, **òrle**, **marge**.

lisigène, a adj. Que pertòca una lisi.

lisimàquia n.f. Planta dei luècs umides, dei flors jauni (Família dei primulaceas) Sin.: **nummulària**.

lisimètre n.m. Dispositiu que permete d'estudiar e de mesurar l'evolucion de l'aiga dins un soal natural, agricòla, forestier, experimental.

lisina n.f. 1. Acide aminat indispensable à la creissença. 2. Enzima que pòu complir la lisi d'un element cellulaire, istologic ò d'un grèlh microbial.

lisis n.m. Anament insensiblement descreissent de la corba termica, dins lo ressanament d'una malautia febrila.

lisosòma n.m. Pichin organit intracellulari qu'assegura de foncions de desassimilacion.

lisozima n.f. Enzima bactericida que si tròva dins li làgrimas, lo lach, etc.

lisquet, a adj. Elegant.

lissaire, airitz n. Persona que fa un lissatge. Var.: **liscaire**.

lissar vt. Rendre lis. Var.: **lisçar**.

lissatge n.m. Liscatge.

lissiu n.m. Lessiu.

lista n.f. Benda d'estòfa, riban estrech que sièrve à bordar un vestit.

lista n.f. Benda de pels blancs sus lo front d'unu cavaus.

lista n.f. 1. Seguida de mòts, de nombres, de noms de personas, de cauas, lo mai sovent eschichs un sota l'autre. Sin.: **tièra** (abusiu), **repertòri**, **catalogue**, **inventari**, **taula**, **registre**. ◇ *Lista electorala*: Lista dei electors. ◇ *Lista negra*: Ensèm dei personas que son consideradi embé suspicion, mé cu s'evita de faire d'affaires. ◇ *Lista roja*: Lista dei abonats au telefòne que lo sieu nom non figura dins l'annuari e que lo sieu numèro non pòu èstre comunicat. ◇ *Lista de maridatge*: Ensèm dei presents que lu futurs espòs seleccionon, dont lu parents e amics poàdon pi faire la sieu causida per lu li ofrir au moment dau maridatge. 2. Lònga enumeracion: *La lista dei signaturas per una peticion*. 3. *Lista civila*: Soma autrejada cada an à d'unu caps d'Estat. 4. (inform.) Tot ensèm estructurat d'elements d'informacions. Var.: **listing** (angl.).

listar vt. 1. Metre en lista. 2. (inform.) Estampar en continú, article per article, tot ò partida dei informacions qu'un computaire tracta.

listatge n.m. Accion de metre en lista.

listèl n.m. Listeu.

listelar vt. Garnir me de listeus.

listelatge n.m. Garnidura de listeus.

listèria n.f. Nom corrent de la bacteria *Listeria monocytogenes*.

listeriòsi n.f. Malautia infeccioa dei bèstias e de l'òme, deuguda à una bacteria Gram positiu, *Listeria monocytogenes*, particulierament grèva per la frema qu'aspèra un enfant e per lu nistons.

listeu n.m. 1. Pichona motladura cairada que ne supèra una altra mai granda. 2. Motladura plata plaçada au dessobre de l'esquina dau capiteu doric grèc. 3. Ceucle qu'enròda una peça de moneda. 4. Ornament au defoara d'un escut, en forma de bandieròla, de riban. 5. Regas coloridi que travèron lo linge de taula d'un bòrd a l'autre de cada costat. 6. *Listeu de garida*: Arceus verticals en forma de clea que supòrton la garida. Var.: **listèl**.

listing n.m. (angl.) Cen que soarte sus una estampanta dau resultat d'un tractament per computador. Var.: **listatge** (operacion), **lista** (resultat).

liston n.m. 1. (mar.) Ornament longitudinal en salhida ò en cròs, que va de l'avant à l'arrier d'un bastiment au niveau dau poant. 2. Pichin listèl.

listonar vt. Garnir mé de listèls.

litre n.m. Planta erbacea vivaça de la familha dei Apiaceas, que creisse dins lu Aups, lu Pireneus, l'Euròpa centrala e lo Caucàs en dessota de 1800 m d'altituda (*Levisticum officinale*).

litam n.m. 1. Vel que li fremas musulmani e d'unu nomades s'en cuèrbon la cara. Var.: **litsam**. 2. Pèça d'estòfa qu'esconde la part sotrana de la cara d'un Targuí.

litania n.f. (fam.) Enumeracion lònga e lassanta: Una litania de reclamacions. ◆ pl. (liturgia) Pregonas formadi d'invocacions corti, recitadi ò cantadi en l'onor de Dieu, de la Verge ò dei sants.

litanic, a adj. Relatiu à una litania; que retipa una litania; en forma de litania.

litarge n.m. Oxide natural de plomb.

litectomia n.m. (cirur.) Ablacion d'un calcul.

litemia n.f. Taus de liti dins la sang.

literal, a adj. 1. Que seguisse un mòt letra per letra: *Transcripcion literària*. Var.: **literau**. 2. Que s'estaca au sens estrech d'un tèxto: *Traduccion literala*. 3. *Arabe literal*: Arabe classic, eschich (per op. à l'arabe parlat, ò *dialectal*).

literalament adv. 1. À la letra. 2. (fam.) Absolutament, completament: *Es literalament transformat*.

literalitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es literal. 2. Caractèr especific d'un tèxte literari.

literari, ària adj. 1. Que pertòca la literatura; relatiu ai sieu tecnicas, ai sieu qualitats especificqui: *Un prèmi literari*. 2. Relatiu ai letras, per op. ai sciéncias: *Estudis literaris*. ◆ adj. e n. Qu'a d'aptitudas per li letras, la literatura, pusleu que per li sciéncias.

literariament adv. D'un ponch de vista literari.

literat, ada adj. e n. Qu'a de conoissenças, de cultura literària.

literator, tritz n. (pej.) Persona que s'ocupa de literatura, qu'escriu.

literatura n.f. 1. Ensèm dei òbras escichi ò orali ai quali si reconoisce una finalitat estetica. ◇ *Literatura orala*: Lo tot dei legendas, dei racòntes, transmés per la tradicion. ◇ *Es de literatura*: Es un eschich (un discors) superficial, plen d'artifici, gaire sincèr. 2. Li òbras literari consideradi dau ponch de vista dau país, de l'epòca, dau mitan dont s'inscrívon, dau sieu genre: *La literatura medievala occitana*. 3. Activitat de l'escrivan, de l'òme de letras.

literau, ala adj. Literal.

litergòl n.m. Ensèm d'un solide e d'un liquide que la sieu reaccion es utilisada per l'enançament d'uni fusadas.

litge, litja adj. 1. Si diáa d'un vassal ligat au sieu senhor per una forma d'omenatge mai estrecha que l'omenatge ordinari. 2. (fig.) *Ôme litge*: Persona totalmaent au servici de quaqu'un, d'un grope.

liti n.m. Metal blanc, alcalin, lo mai leugier de toi lu metals (densitat 0,55), que fonde à 180°C e li sieu saus son emplegadi en psiquiatria per regular li umors; element (Li) de n° atomic 3 e de massa atomica 6,94.

litiassi n.f. (med.) Calcul.

litiassic, a adj. Que pertôca la litiassi.

litic, a adj. (Preïstòria) Relatiu à una industria de la pèira.

litigi n.m. 1. Contestacion que mena à un procès ò à un arbitratge. 2. (per ext.) Contestacion quala que sigue. Sin.: **garrolha, contèsta**.

litigiós, oa adj. Qu'es en litigi, qu'es contestat: *Una accion litigioa*.

litina n.f. Idroxi de liti.

litinat, ada adj. Que contèn de litina.

litinifèr, a adj. Que contèn de liti.

litiofilit n.m. Fosfat natural de manganès, de fèrre e de liti.

litispendença (-ència) n.f. (dr.) 1. Estat d'un procès en instança. 2. Estat d'un litigi portat à l'encòup davant doi tribunals dau meme nivèu, un e l'autre competents. ◇ *Excepcion de litispèndença*: Mejan per lo quau lo tribunal sasit en segond luèc si dessassisserà au profièch dau premier.

litòbi n.m. Milapatas carnassier, brun, que viu sota li pèiras, li fuèlhas moarti (Lòng pauc ò pron de 3 cm).

litocrani n.m. Antilòpa d'Àfrica orientala m'au coal lòng.

litocromatografia n.f. Estampatge en color obtengut sus la pèira litografica, que retipa la pintura mé l'òli.

litodòme n.m. Litofague.

litofague, aga adj. Que rolha de pèiras, especialament per li si assostar.

litofague n.m. Mollusc que la sieu gruèlha, alongada, es recubèrta d'un epidèrma marron e que, gràcias à una secrecion acida, trauca li ròcas per li si lotjar. Sin.: **litodòme**.

litofania n.f. Realisacion d'efèctes de transluciditat dins la porcelana, lo vitre opac, etc., per de variacions d'espessor de la pasta.

litofit, a adj. Si di dei plantas que presènton l'estructura de la pèira.

litogène, a adj. 1. Que dona naissença à de pèiras. 2. Que vèn dur coma la pèira.

litogenès n.f. (geol.) Formacion dei ròcas sedimentari.

litografe, a adj. Obrier ò artista qu'estampa per de procediments litografics.

litografia n.f. 1. Art de reproduire per estampatge de dessenh traçats m'una tencha ò un gredon gras sus una pèira calcària. 2. Estampa facha per aqueu procediment.

litografiar vt. (*litografi*, classic *litogràfi*) Estampar m'ai procediments de la litografia.

litografic, a adj. Relatiu à la litografia. ◇ *Calcari litografic*: Calcari foarça fin e omogeneu, emplegat en litografia.

litologia n.f. Natura dei ròcas que constituïsson una formacion geologica. Sin.: **petrografia**.

litologic, a adj. Relatiu à la litologia. Sin.: **petrografic**.

litològue, òga n. Especialista en litologia.

litopedion n.m. Embrion ò fètus moart e calcificat.

litopòne n.m. Mesclum de sulfat de bari e de sulfure de zinc, non toxic, emplegat en pintura en remplaçament de la cerusa.

litoral, a adj. Qu'apartèn à la riba de mar. ◇ *Erosion litorala*: Erosion dei coastas sota l'accion conjugada de la mar e dei agents atmosferics. Var.: **litorau**.

litoral n.m. Estenduda de país au lòng d'una coasta, en riba de mar. Var.: **litorau**.

litorau, ala adj. e n.m. Litoral, a.

litorina n.f. Cornucho, bigornau.

litosfèra n.f. Jaça extèrna dau glòbe terrèstre, rigida, constituïda per la crosta e lo manteu superior, e limitada vèrs lo dedintre per l'astenosfèra.

litosoal n.m. Soal gaire evoluit, format per fragmentacion mecanica de la ròca maire.

litòta n.f; (retor.) Procediment de lengatge que suggerisse foarça mai que cen qu'enòncia.

litotamni n.m. Alga marina que s'embeu de calcari en participant à la bastison dei escuèlhs de coralhs e dei atòls. Var. sab.: **litotamnium**.

litotamnium n.m. Litotamni.

litotipografia n.f. Reproduccion en litografia de placas estampadi mé de caractèrs tipografics ordinaris.

litotòme n.m. (cir.) Mena de pinça per chaplar.

litotomia n.f. 1. Talha dei pèiras fini per li metre en valor en practicant de facietas apariadi. 2. Anciana intervencion cirurgicala dins la quala si talhava ò si chaplava la pèira dins la vessiga (calcul de vessiga, litiassi vesicala) au mejan dau litotòme.

litotriptor n.m. (med.) Aparelh que permete de chaplar, au mejan d'ondas emessi electricament, lu calculs urinaris e de lu eliminar per li vias natural, sensa intervencion cirurgicala.

litoxil n.m. Boasc silicificat.

litracea n.f. *Litraceas*: Família de plantas annuali ò vivaci qu'an de fuèlhas simpli e de fuèlhas ermafroditi.

litre n.m. 1. Unitat de volume per lu liquides ò per li matèrias sequi, qu'es l'equivalent d'un decimètre cube (simbòle l ò L). 2. Recipient que contèn un litre; lo sieu contengut: *Un litre de vin*.

litron n.m. (pop.) Litre de vin.

litsam n.m. Litam.

lituan, a adj. e n. De Lituània. Var.: **lituanian**.

lituanian, a adj. e n. Lituan.

liturgia n.f. 1. Ensèm dei règlas que fíxon lo debanar dei actes dau culte. 2. Ofici ò part d'ofici. 3. Dins l'Antiquitat grèga, servici public (espectacle, fèsta, armament d'un vaisseau, etc.) que la sieu organizacion èra

pilhada en carga non per la ciutat ma per de ciutadans rics.

liturgic, a adj. Relatiu à la liturgia.

liturgista n. Especialista de liturgia.

liucres n.m. Passeron que viu l'ivèrn dins lu boascs d'Euròpa occidentala, dau plumatge verdastre regat de negre (Família dei fringillides).

liume n.m. Legume. Sin.: **ortalha, ortatge, ortalissa.**

liura n.f. 1. Anciana unitat de pes de valor variabla, que lo sieu nom es encara donat, dins la practica non oficiala, au mièg quilograma. À Niça, valia 15 onças (0,311 kg), en França 489,5 gramas) 2. Au Canadà, Unitat de massa que vau 453,592 gramas, coma la *pound* anglesa (simbòle: lb).

liura n.f. 1. Anciana moneda de còmpte que la sieu valor a totplen variat en foncion dei luècs e dei epòcas. 2. Unitat monetària d'unu país (coma Anglatèrra e Turquia).

liurable, a adj. Que pòu ò deu èstre liurat.

liuraire, airitz n. Emplegat que liura de mèrç qu'un client a crompat.

liurament adv. 1. Sensa empacha, sensa restriccion, sensa constrencha: *Circular liurament*. 2. En tota libertat de causida: *Un president liurament elegit*. 3. Francament, embé espontaneïtat: Parlar liurament.

liurament n.m. Fach de liurar.

liura pensada n.f. Vejaire de liures pensaires.

liurar vt. 1. Remetre (quauqu'un) au poder de: *Liurar un ladre à la polícia*. ◇ (espec.) Tradir, denonciar: *Liurar un complici*. 2. Abandonar (quauqua ren) au poder, à l'accion de: *Liurar un país à la guèrra civila*. 3. *Liurar (un) combat, (una) batalha*: L'engatjar, lo (la) menar à tèrme. Sin.: **donar batèsta**. ◇ *Liurar lo passatge (à)*: Laisser la plaça per passar. 4. Remetre à la persona qu'a crompat: *Liurar una comanda*. ◇ *Liurar quauqu'un*: Li portar la mèrç qu'a comandat. 5. Portar (una mèrç) à quauqu'un. ◆ **si liurar** v.pr. (à) 1. Se constituir presonier. 2. Confidar lu sieus sentiments, li sieu pensadas (à). 3. S'abandonar sensa resèrva à (un sentiment): *Si liurar au gaug*. ◇ (espec. dins lu espòrts) Pilhar de riscs, s'expauar: *Se ti liures troup, es l'adversari que va marcar*. 4. S'adonar à una activitat, practicar.

liurason n.f. 1. Accion de liurar una caua venduda à la persona que l'a crompada. 2. Mèrç qu'es ensinda portada. 3. Part d'un obratge que si dona ai soscriptors à flor e à mesura qu'es estampat.

liure, a adj. 1. Que non es esclau, presonier, retengut en captivitat. 2. Qu'a lo poder d'agir, de si determinar coma vòu: *Siam liures de refudar*. ◇ *Liure à tu de*: T'es permès de. 3. Si di d'un estat, d'un pòble sobeiran. 4. Sensa constrencha, sensa si socitar dei règlas: *Menar una vida liura*. ◇ *Amor, union liura*: Vida comuna d'un pareu que viu coma se siguesse maridat. 5. Que non es tengut per un engatjament, que dispaua dau sieu temps: *Siéu liure esto sera à partir de 6 oras*. ◇ (espec.) Si di d'un esportiu arribat en fin de contracte. ◇ *Liure de drechs*: Si di d'una òbra (cançon, música, etc.) que si pòu

emplegar, difusar, sensa pagar de drechs. 6. Que non es maridat, engatjat dins una relacion amoroa. 7. Que si determina independentament de tot dògma, sensa prejutzats: *Un esperit liure*. 8. Que non es embarrasat dins li sieu relacions m'ai autres: *Èstre foarça liure mé quauqu'un*. 9. Que non respècta la decença, li convenenças: *Parlar d'un biais troup liure*. 10. Que non es retengut: *Laisser lu sieus bèrris liures*. 11. Que compoarta ni constrenchas ni obstacles: *La via es liura*. ◇ *Intrada liura*: Gratuita e sensa formalitat. ◇ *Via liura*: Indicacion donada per un senhal, que permete à un tren de circular dins una seccion de via sensa altra limitacion d'aviadessa qu'aquela determinada dins lo libret orari. ◇ *Aver lo camp liure*: Aver la possibilitat d'agir coma si vòu. ◇ *Temps liure*: Que s'en pòu dispaur coma si vòu. 12. Que non es definit per un reglament, una convencion, un programa, etc.: *De figuras liuri*. ◇ *Vèrs liures*: En poesia, vèrs que non reguliers. 13. *Papier liure*: Sensa testada, ò non sagelat. 14. Si di d'una adaptacion, d'una interpretacion, d'una revirada que non seguisse exactament lo tèxto original. 15. Que non es assubjectit à de constrenchas fixadi per lo poder politic, que non subisse de pressions: *Una premsa liura*. 16. Que non es ocupat ni reservat: *Una plaça liura*. 17. (mat.) *Família liura de vectors*: Família de vectors lineari independents.

liurea n.f. 1. Vestiments que lu sobeirans dau Temps Mejan donàvon ai sieus cortesans, que portàvon ensin li sieu colors e li sieu armas; costume distintiu que portàvon lu domestics dei grandi maions. 2. (zool.) Revestiment dei animaues, considerat dau ponch de vista de la sieu aparença.

liure arbitri n.m. Poder de si determinar foara de tota rason.

liure pensaire n.m. Persona afranquida de tota idea religioa.

liurescambi n.f. Sistema economic dins lo quau lu escambis comercials entre Estats son liures e afranquits dei drechs de doana (per op. à *proteccionisme*).

liurescambisme n.m. Doctrina economica que mira à establir lo librescambi.

liurescambista adj. e n. Relatiu au librescambi; partidari dau librescambisme.

liut n.m. (it.) Laüt.

liutaire, a n. (it.) Laütaire.

liutaria n.f. Laütaria.

liutier, a n. (it.) Laütier.

livaròt n.m. Fromai de la pasta moala e de la crosta lavada, fach mé de lach de vaca dins la region de Livaròt (Calvadòs).

livide, a adj. Foarça palle, terrós, en parlant de l'aspècte de la cara d'una persona. Sin.: **mortinós, afalit, pallineu, blavineu**.

livides(s)a n.f. Lividitat.

lividitat n.f. Estat de cen qu'es livide. Var.: **livides(s)a**. Sin.: **blavor, blavetat, pallor, pallitge**.

livonian, a adj. Estatjant de l'anciana enconrada de Livonia, qu'enclausia Letònia e Estònia d'encuèi.

livrea n.f.

lixiviacion n.f. (tecn.) Operacion que consistisse à faire passar lentament un solvent au travèrs d'un produch polverisat e depauat en jaça espessa, per n'extraire un combustible solide (perfum, alcaloïdes, etc.).

llanos n.m. (mòt espanhòu) Granda plana erboa d'Amèrica dau Sud.

lm Simbòle dau lumen.

lo art. Article definit masculin (que devèn *l'* davant una vocala).

lo pron. pers. Pronom personal COD masculin (que devèn *l'* davant una vocala), atestat au s. VIIIe à Saissunha dins li *Litanias Carolinas*.

loà-loà n.m. Vèrp redon d'Àfrica Occidentala, parasit de l'òme, mena de filària que si desvolopa e si desplaça dins lo teissut sotacutaneu.

loana n.f. Pichina estenduda d'aiga dormenta; pichina estenduda de liquide estagnant. Var.: **lòna**.

loat, a adj. e n. Nèsci.

lòb n.m. (espòrts) Còup que consistisse à mandar la bala ò lo balon sobre un adversari, pron aut per que non lo poasque interceptar. Sin.: **candela**.

lobar vt. (*lòbi*) Faire un lòb à.

loba n.f. 1. Femèla dau lop. 2. Serra m'una lama larga e una manelha à cada extremitat, per serrà d'aubres ò debitar de blòcs de pèira tendra.

lobar vt. Talhar au mejan d'una loba.

lobar(i), a (-ària) adj. Relatiu à un lòbe.

lobaria n.f. Lo tot dei lops.

lobàs n.m. 1. Gròs lop. 2. Lop (peis). ◇ *Lobàs negra*: Pèrca negra.

lobasson n.m. Varietat de pèrca.

lobat, ada adj. Partatjat en lòbes: *Una fuèlha lobada*.

lobatada n.f. Portada d'una loba.

lobatar vi. Donar naissença à de lobatons.

lobatier n.m. Oficièr de la maion d'un sobeiran, encargat dau personal d'una lobetaria.

lobatiera n.f. 1. Luèc trevat per de lops. 2. Tana d'un lop. Var.: **lobiera**.

lobaton n.m. Lop jove.

lobby n.m. (angl.) Grope de pression.

lòbe n.m. 1. Part arredonida e salhenta d'un organe quau que sigue: *Lu lòbes dau paumon*. ◇ *Lòbe de l'aurelha*: Part soplà e arredonida dau pabalhon auriculari. 2. (arquít.) Decopadura en arc de cercle que la sieu repeticion sièrve à compauar d'arcs e de rosaças (dichs *polilobats*). 3. (bot.) Partiment profund e generalament arredonit dei organes foliaceus ò floralis. 4. Forma arredonida dei compauants de l'onda emessa per una antena radar. Lu lòbes son desseparats per de zònas d'ombras electroniqui sensa ressons sus lu fenestrons dau receptor.

lobectomia n.f. Ablacion cirurgicala d'un lòbe dau paumon.

lobelia n.f. Planta dei regions exotiqui, cultivada per li sieu flors coloridi e per la sieu accion estimulanta sobre la respiracion (Família dei campanulaceas).

lobeliacea n.f. *Lobeliaceas*: Família de plantas destacadi dei campanulaceas, que la lobelia n'es lo tipe).

lobelina n.f. Alcaloïde de la lobelia, estimulant dau centre respiratòri e emetic.

lobet n.m. Pichin lop.

lobetaria n.f. Institucion qu'a per foncion d'assegurar li batudas per destrúger lops, singlars, etc.). ◇ *Luectenent de lobetaria*: Foncionari d'una lobetaria.

lobiera n.f. Lobatiera.

lobiti n.f. (patol.) Enfeciment d'un lòbe.

loblon n.m. Planta cultivada per lu sieu cònes ò inflorescenças femèlas, emplegats per aromatisar la cervesa (Aut fins à 5 m, família dei cannabaceas).

loblonar vt. Addicionar embé la lupulina que provèn dau loblon.

loblonatge n.m. Accion de loblonar.

loblonier, a n. Persona que cultiva lo loblon. ◆ adj. Relatiu au loblon.

lobloniera n.f. Camp de loblon.

lobodont n.m. Nom scientific d'una fòca de Patagònia.

lobotomia n.f. Seccion cirurgicala de la totalitat dei fibras nervioï qu'unisson lo cortèx cerebral prefrontal ai regions sotacorticali.

lobular(i), a (-ària) adj. 1. Relatiu au lobule. 2. Format de lobules.

lobul(e) n.m. 1. Pichin lòbe. 2. Sotadivision d'un lòbe: *Lobule epatic*.

lobulat, da adj. Lobulós.

lobulós, oa adj. Partatjat en lobules; que contèn totplen de lòbes ò de lobules. Var.: **lobulat**.

lòc n.m. (mar.) Aparelh que sièrve à mesurar la velocitat aparenta d'una nau.

locacion n.f. 1. Accion de donar ò de pilhar un local, un aparelh, etc., m'un fit. Sin.: **arrendament**. Var.: **logacion**. 2. Accion de reservar una plaça de tren, d'avion, de teatre, etc.

locacion-accession n.f. Locacion-venda, en matèria de propietat immobilièra.

locacion-gerença n.f. Gerença liura.

locacion-venda n.f. Contracte ai tèrmes dau quau un ben es fitat à una persona que, à l'expiration d'un temps fixat, a la possibilitat de n'en devenir proprietària.

local n.m. Luèc, part d'un bastiment qu'a una destinacion determinada. Var.: **locau**. Sin.: **membre**.

local adj. 1. Particulier à un luèc, à una region, à un país (per op. à *nacional, general*). ◇ *Color locala*: Ensèm dei trachs caracteristics (usatges, costumas, etc.) d'un país, d'una region; la sieu representacion. 2. Que tòca solament una part dau còrs: *Anestesia locala*. Var.: **locau**.

localament adv. D'un biais local, pas dapertot.

localier, a adj. Jornalista encargat dei fachs locals. Var.: **localista**.

localisable (-izable), a adj. Que pòu èstre localisat.

localizacion (-izacion) n.f. 1. Accion de localisar, de situar; fach d'èstre localisat, situat dins l'espaci ò dins lo

temps. 2. Accion de limitar l'extension de quauqua ren; fach d'èstre limitat: *Localisacion d'un conflicte*. 3. (anat.) *Localisacion cerebrala*: Atribucion d'una foncion particuliera à una part precisa dau cortèx cerebral.

localisar (-izar) vt. 1. Determinar la plaça, lo moment, l'otìgina, la causa de. 2. Empachar l'extension de, limitar; circonscriure: *Localisar un incendi*.

localisator (-izator), tritz adj. Que permete de localisar.

localisme n.m. Estacament ai costumaz localis, au mòde de vida local, en resistant à l'influènça exteriora.

localista n. 1. Localier. 2. Partidari dau localisme.

localitat n.f. Pichina vila, vilatge.

locatari, ària n. Persona que pilha en pagant un fit una tèrra, una maion, un apartament, etc. Sin.: **arrendier, arrendaire**. Var.: **logatari**.

locatiu, iva adj. Que pertòca lo locatari ò la caua fitada. Var.: Var.: **logatiu, logadís**. ◇ *Taxas locativi*: Taxas calculadi d'après la valor locativa. ◇ *Reparacions locativi*: Reparacions que son à la carga dau locatari. ◇ *Riscs locatius*: Responsabilitat dau locatari per de degalhs que pòu causar à l'immòble qu'ocupa. ◇ *Valor locativa*: Revengut qu'un ben immòble en locacion pòu donar.

locatiu n.m. (ling.) Cas que, dins d'uni lengas, exprimisse lo luèc dont si debana l'accion.

locau n.m. Local.

locau, ala adj. Local.

locavòre, a adj. e n. Si di d'una persona que manja de preferènça de produchs locals.

loch n.m. ['lɔk] (mòt escocés) Lac alongat, au fond d'una comba.

lòcho n.m. Peis d'aiga doça foarça voraç, dei maissèlas garnidi de dents nombroï (pauc o pron 700), e que pòu faire fins à 1 m de lòng (Familha dei esocidats). Sin.: **brechet**.

lochon n.m. 1. Pichin lòcho. 2. Barracuda.

locion n.f. Aiga perfumada, sovent leugierament alcolisada, emplegada per la pèu e lu bèrris. ◇ *Locion après-rasatge*: Que si mete sus la pèu après lo rasatge de la barba.

locomobila n.f. (anc.) Mâquina à vapor montada sobre de ròdas non motritz, que servia à accionar li batedoiras agricòli.

locomocion n.f. 1. Foncion dei èstres vivents, e especialament dei animaus, per la quala assegüron activament lo desplaçament de tot lo sieu organisme. 2. Transpoart de cauas ò de personas d'un luèc vèrs un autre.

locomotiva n.f. Locomotritz.

locomotor, tritz adj. 1. Que sièrve à la locomocion. 2. Relatiu à la locomocion.

locomotritz n.f. 1. Mâquina electrica, m'un motor termic, à ària comprimida, à vapor, etc., montada sus de ròdas per traire de vagonz sus un camind e fèrre. 2. (fig. fam.) Persona, grope que juèga lo ròtle d'un element

motor per lo sieu prestigi, lo sieu talent, la sieu activitat. Var.: **locomotiva**.

locotractor n.m. Engenh de traccion sus ralh, qu'es accionat per un motor termic gaire potent.

locucion n.f. 1. Expression, forma particuliera de lengatge. 2. (gram.) Grope de mòts fixat, que constituïsse una unitat sus lo plan dau sens: *Locucion adverbiala, conjontiva*.

locula n.f. (bot.) Pichina lòtja.

locular(i), a (-ària) adj. (bot.) Partatjat en lòtjas.

loculat, ada adj. Loculari.

loculós, oa adj. Loculari.

locutor, tritz n. (ling.) Subjècte que parla (per op. à *auditor*). ◇ *Locutor natiu*: Subjècte que, après aver interiorisat li règlas de gramàticas de la sieu lenga mairala, pòu portar sobre lu enonciats emés de jutjaments de gramaticalitat.

loda n.f. Fanga.

lodevés, esa adj. e n. De Lodèva.

loess n.m. ['lɔs] (mòt alemand) Limon d'origina eoliana foarça fertile.

lòfa n.f. (pop.) Lófia, lòfia. Sin.: **vessina**.

lofaire, airitz n. (pop.) Persona que lascia escapar de lòfias.

lofar vi. (pop.) (*lòfi*) Laisser escapar de lòfas. Var.: **lofiar**. Sin.: **vessinar**.

lòfia n.f. (pop.) Flatulènça. Var.: **lòfa, lòfia**.

lòfia n.f. (pop.) Lófia.

lofiar vi. (pop.) (*lofi*, classic *lòfi*) Laisser escapar de lòfias. Var.: **lofar**.

lofide n.m. *Lofides*: Familha de peis coma la baudròl, de l'òrdre dei lofiifòrmes.

lofiifòrme n.m. *Lofiiifòrmes*: Òrdre de peis marins d'una morfologia sovent difòrma, que la sieu promiera espina dorsala es sovent transformada per formar una *esca* qu'atira li predas.

lofòfòr(e) n.m. Auceu gallinaceu d'Imalasia, dau plumatge colorit e variat.

lòft n.m. (mòt anglés) Ancian local professional (atalhier, usina, etc.) transformat en lotjament, en atalhier d'artista.

logacion n.f. Locacion.

logadier n.m. Logatier.

logadís, issa adj. Locatiu.

logaedic, a adj. Si di d'un vèrs de la metrica grèga que tèn à l'encòup de la pròsa e de la poesia.

logagnosia n.f. Impossibilitat de reconóisser un mòt parlat ò escrich.

loganiacea n.f. *Loganiaceas*: Familha de plantas de l'òrdre dei gencianalas, qu'enclàuson notadament de plantas equatoriali velenoï que dónon l'estrinicina, la brucina e lo curare.

logar vt. (*lògui*) 1. Donar ò pilhar en locacion. Sin.: **fitar**. 2. Retenir per avança: *Logar una plaça d'espectacle*. 3. Pilhar quauqu'un au sieu servici m'una paga à la clau. 4. (mar.) Naular; naulejar. 5. Arrendar. ◆

si logar v.pr. Si metre au servici de quauqu'un m'una paga à la clau.

logaritme n.m. (mat.) *Logaritme d'un nombre real positiu dins un sistema de basa a positiva* ò, mai simplament, *logaritme*: Expauant de la potença à la quala cau elevar *a* (diferent de 1) per retrovar lo nombre considerat (simb.: log). ◇ *Logaritme natural* ò *neperian d'un nombre*: Logaritme d'aqueu nombre dins un sistema que la sieu basa es lo nombre *e* (simb.: ln). ◇ *Logaritme vulgari* ò *decimal d'un nombre*: Logaritme d'aqueu nombre dins un sistema que la sieu basa es 10 (simb.: lg).

logaritmique, **a** adj. Relatiu ai logaritmes. ◇ *Escala logaritmica*: Tala que li grandors representadi graficament lo son per de nombres ò de longuessas proporcionali au logaritme d'aqueu grandors.

logatari, **ària** n. Afitaire, persona que pilha en locacion (un apartament, etc.). Var.: **locatari**.

logatge n.m. (dr.) Contracte per lo quau una persona s'engatja à laisser à una autra la gaudença d'un ben per un temps donat ò à faire quauqua ren per ela. Sin.: **contracte d'entreprise**. Sin.: (mar.) **naulatge**.

logatier, **a** n. Persona que dona en locacion. Sin.: (mar.) **naulejaire**. Var.: **logadier**.

logatiu, **iva** adj. Locatiu.

logatòme n.m. Seguida de sons que correspoàndon ai règlas fonologiqui d'una lenga, ma sensa significacion pròpria, mòt que non a una significacion, ma qu'es bastit mé de sillabas e pòu servir d'exercici de prononciacion.

loggia n.f. (it.) (arquít.) Lòtja.

logic, **a** adj. 1. Confòrme ai règlas de la lògica, de la coerença, dau boan sens. Sin.: **incontestable**, **indenegable**, **categoric**, **indiscutible**, **confòrme**, **racionau**, **demonstrat**, **certain**, **rigorós**. ◇ *Lèis logiqui*: Ensèm dei formulas que representon un encadenament de proposicions dins un discors vertadier dins toi lu cas, es à dire independentament de la veritat ò de la faussetat dei proposicions que li figuron. ◇ *Analisi logica*: Analisi dei proposicions de la frasa, per oposicion à l'*analisi gramatical* qu'estúdia lu tèrmes de la proposicion. 2. Si di de quauqu'un que rasona d'un biais coherent.

logica n.f. Lògica (it.).

lògica n.f. (it.) 1. Sciènça dau rasonament, abstraccion facha de la matèria à la quala s'aplica e de tot procèssus psicologic. ◇ *Lògica matematica*: Teoria scientifica dei rasonaments, qu'exclue lu procèssus psicologics e que si partatja en *calcul dei proposicions* e *calcul dei predicats*. 2. Biais de rasonar just, metòde, seguida coerenta d'ideas: *La sieu conversacion manca de lògica*. 3. Ensèm dei procediments cognitius; lo sieu estudi. 4. Ensèm dei relacions que règlon lo foncionament d'una organisacion ò l'aparicion de fenomènes: *La lògica dau vivent*. Var.: **logica**.

logicament adv. D'un biais logic.

logicial n.m. (inform.) Var.: **logiciau**.

logicial, **a** adj. (inform.) Relatiu à un logicial, à de logicials: *L'ofèrta logiciala, una seguida logiciala*. Var.: **logiciau**.

logician, **a** n.m. Especialista en lògica.

logiciau n.m. Logicial.

logiciau, **ala** adj. Logicial.

logicisme n.m. 1. (filos.) Tendènça à faire prevaler la lògica dei rasonaments sobre lo sieu aspècte psicologic. 2. Doctrina segond la quala li matematicas seron sotamessi à la formalisacion de la lògica e li seron reduchi.

logicista adj. e n. Que pertòca ò que sostèn lo logicisme.

logís n.m. (lit.) Lotjament.

logistic, **a** adj. 1. Relatiu à la logistica militària. ◇ *Sostèn logistic*: Mission qu'asseguron lu organismes dei servicis dei armadas (material, intendença, santat, etc.). 2. Que pertòca lu metòdes e lu mejans d'organizacion d'una operacion, d'un procèssus.

logistica n.f. 1. Ensèm d'operacions qu'an per tòca de permetre ai armadas de viure, de si desplaçar, de combatre e d'assegurar li evacuacions e lo tractament medical dau personal. 2. Ensèm de metòdes e de mejans relatius à l'organizacion d'un servici, d'una empresa, etc., e que comprèn li manutencions, lu transports e lu condicionaments. 3. (Vièlh) Nom ancian de la part de l'algebra que tracta li quatres règlas. ◇ *Logistica matematica*: Lògica matematica. ◇ Nom donat à la lògica modèrna en tant que sciènça combinatòria.

Lògica matematica.

logistician, **a** n. Especialista de la logistica.

logiteca n.f. Biblioteca de logicials.

lògo n.m. ['lɔgo] (Abreviacion correnta de *logotipe*) Representacion grafica d'una marca comerciala, d'un nom de marca. Sin.: **visual**, **visuau**.

logocentrisme n.m. Especificacion de la metafisica coma metafisica dau lengatge.

logoclonia n.f. Repeticion espasmodica de la mema sillaba au mitan ò à la fin d'un mòt.

logodorenc, **a** adj. e n. Dialècte sardo parlat dins lo centre e lo nòrd-oèst de Sardenha.

logofania n.f. Incarnacion dau vèrbo divin.

logofasia n.f. Forma d'afasia, caracterisada per la perda dau lengatge articulat corrècte.

logofil(e), **a** adj. Que li agrada de parlar, de faire de discors.

logofobia n.f. Paur de s'exprimir per la paraula.

logografe n.m. 1. Istorian anterior à Erodòte. 2. Dins l'Antiquitat grèga, retor encargat de la redaccion per lu autres dei acusacions ò dei plaidejats.

logografe n.m. 1. Nom donat ai premiers istorians antics. 2. En Grècia antica, professional de l'art oratòri, que s'encargava per lu autres de redigir acusacions ò plaidejats. 3. Estenografe que practicava la logografia.

logografia n.f. (ling.) Logografisme.

logografia n.f. 1. Estenografia en usatge en França à l'Assemblada nacionala constituanta, pi à la Legislativa. 2. Écriture qui utilise des logogrammes.

logografic, **a** adj. Relatiu à un logografe.

logografisme n.m. (ling.) Sistema grafic que transcriu lu messatges lingüistics au nivèu de la promiera

articulacion, es à dire au nivèu dei monemas. Var.: **logografia**.

logograma n.m. Dessenh representatiu d'una nocion (*logograma semantique* ò *ideograma*) ò d'una seguida fonica constituïda per un mòt (*logograma fonetic* ò *fonograma*).

logogrife n.m. Enigma dins la quala si compàon, m' ai letras d'un mòt, d'autres mòts que cau devinar, coma lo mòt principal.

logolalia n.f. Logorrea.

logolatria n.f. Culte dei mòts que son tenguts per d'objèctes sacrats dotats d'una potença magica.

logomancia n.f. Divinacion per la paraula.

logomaquia n.f. 1. Assemblatge de mòts vuèis dins un discors, dins un rasonament. 2. (lit.) Discussion sobre lu mòts, ò dins la quala lu interlocutors emplégon lu memes mòts dins de sens diferents.

logomaquic, a adj. Que tèn de la logomaquia.

logomarca n.f. Logotipe.

logomètre n.m. Aparelh previst per mesurar lo rapoart de doi grandors electrici.

logomorfisme n.m. Caractèr de cen qui s'exprimisse coma un lengatge.

logonevròsi n.f. Trebolici dau lengatge associat à una nevròsi.

logopatia n.f. Trebolici dau lengatge e de la paraula.

logopedia n.f. Educacion, reeducacion du lengatge. Sin.: **logoterapia**.

logoplegia n.f. Incapacitat de parlar.

logorrea n.f. Molon de paraulas desordenadi e rapidi, que si poàdon rescontrar dins d'unu estats d'excitacion psiquica. Sin.: **logolalia, verbomania**.

logorreïc, a adj. Relatiu à la logorrea.

lògos n.m. (mòt grèc) ['logos] 1. Racionalitat sobrana, concevuda coma aquela que govèrna lo monde, dins d'uni filosofias. 2. (teol.) Vèrbo etèrne encarnat, dins l'Evangèli de sant Joan. 3. Dins la teologia crestiana, tèrme que nomena la segonda persona de la Trinitat.

logosemiotica n.f. Caracteristica d'una varietat d'amnesia.

logosfèra n.f. La paraula, considerada coma un mitan per l'òme.

logosillabic, a adj. Si di d'una escriptura dins la quala un signe vau una sillaba ò de sillabas de la lenga.

logospasma n.m. Emission espasmodica e repetida d'unu mòts ò parts de mòts que s'obsèrva de còups que li a dins l'epilepsia.

logotaquigrafe n.m. Logografe, estenografe, dau temps de la Revolucion francesa dau 1789.

logotaquigrafic, a adj. Relatiu au logotaquigrafe.

logoterapia n.f. Logopedia.

logoteta n.m. Administrator dei finanças dins l'Empèri bizantin, que respondia en nom de l'Empereire ai ambassadors estrangiers e ai demandas dei subjèctes.

logotipe n.m. 1. Grope de caractèrs fonduts en un solet blòc per rendre mai rapide la composicion tipografica. 2.

Inicialas, mòts, grafics que singularíson una marca. Lo logotipe (ò lògo) deu permetre de reconóisser à la promiera ulhada una entpresa ò un produch. Sin.: **logomarca**.

logre n.m. Nau à vela que comprèn generalament doi aubres mè de velas au tèrç.

loguier n.m. Fit.

loira n.f. Lúria.

loís n.m. 1. Anciana moneda d'aur francesa, de pauc ò pron 7 g, à l'efigia de Loís XIII^a e dei sieus successors. 2. Pèça d'aur francesa de 20 F, finda sonada *napoleon*.

lomanhòu, òla adj. e n. De Lomanha.

lombs n.m. pl. (anat.) Regions de l'esquina situadi de cada costat de la colomna vertebrala, en dessota de la gàbia toracica, en dessobre de la creta iliaca. Sin.: **rens**.

lombalgia n.f. Dolor de la region lombària. Sin.: **mau de rens**.

lombalisacion (zacion) n.f. (patol.) Anomalia de la promiera vertebra sacrada que pòu provocar de dolors intensi per lo fach d'estar destacada dau demai dau sacre.

lombar(i), a (-ària) adj. Relatiu ai lombs.

lombària n.f. Vertèbra lombària.

lombard, a adj. e n. De Lombardia.

lombarda n.f. Vent que bofa de la plana lombarda e dau Piemont. Quora aquela d'aquí es escaufada, la lombarda s'enuça e escompassa la cresta de l'Aup per s'abrivar dins li valadas de Provença orientala e de Gavotina (Ubaia, Tinia). Si manifèsta en lu mes en "r" e mai que tot en febrer.

lombartròsi n.f. (patol.) Artròsi de la colomna lombària que genèra de lombalgias persistenti.

lombet n.m. Filet (de poarc). Sin.: **lonja**.

lombeau n.m. Diafragma, bisteca dei maseliers.

lombo n.m. Pinha de pin que non es encara dubèrta.

lombosacrat, ada adj. Relatiu au sacrum e à la quinta vertèbra lombària: *Articulacion lombosacrada*.

lombostat n.m. Corset ortopedic, destinat à sostenir la colomna vertebrala lombària e sacrada.

lombotomia n.f. (cirur.) Dubertura cirurgicala de la region lombària.

lombric n.m. Vèrp anelide oligocèt, correntament sonat *vèrp de tèrra*, que cava de galarias dins lo soal umide, que s'en noïrisse, e contribuisse ensinda à la sieu aeracion e à la sieu fertilitat.

lombrical, a adj. (anat.) Que pertòca lu pichoi muscles de la man e dau pen, alongats e fusifòrmes coma de lombrics. Var.: **lombricau**.

lombricau, ala adj. (anat.) Lombrical.

lombricoïde, a adj. Que la sieu forma sembla aquela dau lombric.

lombricòsi n.f. Preséncia de vèrps dintre lu budeus.

lombricul(e) n.m. Pichin lombric dei aigas docí.

lombricultura n.f. Elevatge de lombrics destinats à la produccion d'engrais.

lòna n.f. Loana.

lòng, a adj. 1. Qu'a una mesura donada d'una extremitat à l'autra: *Lòng de cent mètres*. ◇ Que s'estende sus una granda distança, una granda longuessa. ◇ Que si caracteriza per la sieu longuessa, per op. à un tipe normal mai cort ò à un tipe plat, redon, etc. 2. Qu'a una durada donada: *Una aspèra lònga de doi oras*. ◇ Que dura longtemps: *Lo viatge es estat lòng*. ◇ (fon.) *Sillaba, vocala lònga* ò *lònga*, n.f.: Que la sieu durada d'emission es sensibla (per op. ai *brèvi*). ◇ (fam.) Si di d'una persona que mete totplen de temps à faire quauqua ren: *Lòng à capir*. 3. Si di d'una òbra, d'un discors, d'un tèxto qu'a un desvolopament important.

lòng n.m. 1. Longuessa: *Una taula de 2 m de lòng*. Var.: **longor**. 2. *Tombar dau sieu lòng*: S'acipar dins tota la sieu longuessa. ◇ *Au lòng, tot au lòng*: Completament, dins la totalitat, sensa acorchar. ◇ *En lòng e en larg*: Dins li doi dimensions, sota toi lu aspèctes. ◆ loc. prep. *Au lòng de, lo lòng de*: En costejant: *Lo lòng de la ribiera*. ◆ adv. *N'en dire lòng*: N'en dire toplen. ◇ *N'en saupre lòng, la saupre lònga*: Èstre ben informat. ◇ *La menar lònga*: Faire tròup durar (un discors, una messa, etc.). Sin.: **longanhejar**.

lònga n.f. 1. (ling.) Sillaba lònga. 2. (mús.) Nòta lònga. 3. Juèc de bòchas dins lo quau lo bochin si manda à 15-20 m e lo tiraire deu efectuar tres sauts denant de mandar la sieu bòcha. Sin.: **juèc provençau**. 4. *À la lònga*: M'au temps que passa: *À la lònga, si finisse per oblidar*. ◇ *De lònga*: Despí foarça temps, li a beu temps, de temps.

longamai loc. adv. Per longtemps encara.

longament adv. Pendent un lòng moment.

longanha n.f. 1. Persona tròup lònga à agir, que lambina. Sin.: **pachonier, musaire, molastrós, pastamoala**. 2. Caua tròup lònga.

longanhejar vi. Faire durar tròup longtemps, la menar lònga. Sin.: **musardejar, longuejar, landrejar**.

longanime, a adj. (lit.) Que moastra de longanimitat. Sin.: **pacient**.

longanimitat n.f. (lit.) 1. Paciença à suportar lu pròpris maus. Sin.: **endura**. 2. Indulgença que poarta à perdonar en plaça de punir.

longaràs, assa adj. Excessivament lòng. Var.: **longarut, longàs**.

longaria n.f. Discors mai que lòng.

longarut, uda adj. Longaràs.

longàs, assa adj. Foarça lòng. Var.: **longaràs, longarut**.

longcorrier n.m. 1. Avion de transpoart destinat à volar sus de distanças lòngui (6000 km au manco). 2. Nau que fa una navigacion de lòng cors.

lòng cors n.m. (mar.) Navigacion complida en delà dei limits venents: au Nòrd, lo 72ⁿ degràs de lat. Nòrd; au Sud, lo 30ⁿ degràs de lat. Nòrd; au Ponent, lo 17ⁿ degràs 20' de long. Oèst dau meridian de Greenwich; au Levant, lo 46ⁿ degràs 20' de long. Èst dau meridian de Greenwich. Islàndia e li sieu aigas territoriali non son consideradi en tant que navigacion au lòng cors.

longevitat n.f. 1. Lònga durada de vida. 2. Durada de vida en general.

longicòrne, a adj. Qu'a li còrnas lòngui. ◆ n.m. (zool.) Capricòrne.

longilinha, a adj. Si di d'una persona granda dei membres lòngs e fins.

longimetria n.f. Mesura dei distanças de ponchs inaccessibles.

longinèl, a adj. Lòng e esfilat.

longipenne, a adj. Qu'a li alas lònguis.

longiròstre, a adj. Qu'a un bèc lòng. ◆ n.m. pl. Família d'auceus escaciers caracterisada per un bèc lòng, fin e, de còups que li a, flexible.

longitarse n.m. Pichin insècte negre que viu sus li plantas erbaceï, que la sieu larva ataca à la raïç.

longituda n.f. Angle dièdre format, en un luèc donat, per lo meridian dau luèc m'aqueu de Greenwich, e comptat de 0 à ± 180°, à partir d'aquesta origina, positivament vèrs l'oèst, negativament vèrs l'èst.

longitudinal, a adj. Qu'es fach dins la longuessa, dins lo sens de la longuessa: *Una copa longitudinala*. Var.: **longitudinau**.

longitudinalament adv. Dins lo sens de la longuessa.

longitudinau, ala adj. Longitudinal.

lòngmetratge n.m. Film que la sieu durada despasa una ora.

longor n.f. Longuessa.

longorut, uda adj. Oblòng. Var.: **longarut**.

longtemps adv. Pendent un lòng espaci de temps. Sin.: **de lònga**.

longues(s)a n.f. 1. Dimension d'una caua dins la sieu estenduda mai granda (per op. à *larguessa*). ◇ Mesura dau costat mai grand d'un rectagle. ◇ Distança entre li extremitats d'un segment. ◇ Valor de la diferença entre li bòrnas inferiora e superiora d'un interval. ◇ (mar.) *Longuessa entre perpendicularàrias*: Tocant una nau, distança que dessepara, dins lo plan longitudinal, la perpendicularària de davant que passa per l'interseccion de la ròda de proa mé la linha de flotason à carga plena, e la perpendicularària de darrièr mé l'interseccion de la ròda de popa m'aquela linha de flotason. 2. Unitat de mesura egala à la longuessa d'un cavau, d'un veïcule, d'una embarcacion, etc., e que sièrve à determinar la distança entre lu concurrents à l'arribada d'una corsa: *Ganhar d'una corta longuessa*. 3. (espòrts) *Saut en longuessa* ò *longuessa*: Espròva que consistisse à sautar lo mai luènh possible, après una corsa d'abriva. 4. Espaci de temps qu'una caua dura. ◇ Durada superiora à la normala, durada excessiva.. ◆ pl. Desvolopaments lòngs e inutils (dins un tèxto, un film, etc.).

longuet, a adj. (fam.) Que dura un pòu tròup longtemps, qu'es un pauc tròup lòng.

longuier, a adj. e n. Lòng à pilhar une decision. Sin.: **trastejaire, indecís**.

lònja n.f. 1. Correja lònga per menar una bèstia. 2. Correja per estacar un cavau, lo menar à la man ò lo faire

travallar sus un cercle à l'entorn d'un cavalier. Sin.: **estac**.

lonja n.f. *Lonja de poarc*: Part superiora dei regions cervicala, lombària e sacrada. Sin.: **lombet**. ◇ *Lonja de vedeu*: Tròç de carn que correspoande ai lombas. Sin.: **noseu**.

look n.m. (fam.) Aspècte, imatge que quauqu'un ò quauqua ren dona; estile. Sin.: **aparença, presentacion, mina, biais**.

looping n.m. [lu'piŋ] (mòt anglés) Bocla verticala qu'un avion fa dins lo ceu. Sin.: **voutejada, bocla**.

lop, loba n. 1. Mamifèr carnivòre, dau pelam gris jaunastre, que viu dins li forèsts d'Euròpa, d'Àsia e d'Amèrica (Família dei cinides). ◇ *Lo lop urla*: Manda lo sieu crit. ◇ *Urlar m'ai lops*: Si jónher ai autres per criticar ò atacar. ◇ *Lop de mar*: Marin experimentat. 2. Nom donat à divèrs pei voraç. 3. Mièja màsquera de velut ò de satin negre. 4. *Lop cervier ò cervier*: Linx.

lópia n.f. 1. Lentilha de vèire convergenta que grossisse lu objèctes. ◇ *À la lópia*: D'un biais minuciós. 2. (bot.) Excreissença lignoa que vèn sus lo fust e sus li brancas de divèrs aubres. Sin.: **exostòsi**.

loquaç, a adj. Que parla totplen. Sin.: **parlier, barjacaire, verbiós, charraire, parlaire, verbiós**.

loquacitat n.f. Fach d'èstre loquaç, disposicion à parlar totplen. Sin.: **vèrbia, facòndia, verbiositat**.

loquet n.m. Pichina lèva qu'empacha una ròda dentada de virar dins lo sens contrari au sieu movement normal.

lor pron. pers. COI (rare en niçard) Li. ◆ adj. poss. Per la 3ª persona dau pl. (rare en niçard) Lo sieu, la sieua.

loran n.m. (mar.) Procediment de navigacion permetent de determinar la posicion d'una nau ò d'un avion.

lorandita n.f. Arseniosulfur naturau de talli.

lorantacea n.f. *Lorantaceas*: Família de plantas parasiti coma lo visc.

lord, a adj. 1. Que pea, que non si pòu portar ni bolegar facilament en rason dau sieu pes. Contr.: **leugier**. ◇ Dins divèrs espòrts individuals (bòxa, judò, etc.), qualifica una categoria de pes. 2. Que la sieu densitat es auta. ◇ *Aiga lorda*: Liquide (D₂O) que sembla l'aiga ordinària ma que dins li sieu moleculas lo deutèri, isotòpe de l'idrogèn, pilha la sieu plaça; s'emplega per ralentir lu neutrons dins d'unu reactors nuclearis. 3. Que mete en òbra de mejan (tecnicis, financiers, etc.) importants: *Cirurgia lorda*. 4. Si di d'un soal compacte, que vèn à mau per lo laurar. 5. Si di d'un aliment dificile à digerir. Sin.: **greós**. 6. *Temps lord*: Temps gris, qu'anòncia la chavana. 7. *Soam lord*: Soam profund. 8. Que si pòu dificilament suportar, faire, en rason de la sieu quantitat, de la sieu foarça, de la sieu violença, etc.: *Una carga lorda*. ◇ *Aver la man lorda*: Picar foart; pear ò vuar en tròp granda quantitat (per es. un ingredient en coïna). Sin. (1 à 8): **gravós, peant**. 9. Que manca de finessa, d'intelligença: *Un esperit lord*. 10. Balord. Sin. (9 e 10): **espés**. 11. (mar.) *Crosaire lord*: Crosaire que lo sieu desplaçament despassa dètz mila tonas. ◆ adv. 1. *Pear*

lord: Aver un pes mai elevat que la mejana; Aver una granda importança. 2. (pop.) *N'i a pas lord*: N'i a pas gaire.

lòrd n.m. ['lɔrd] (mòt anglés) 1. Títol usual dei pars britanics (ducs, marqués, còmtes, vescòmtes e barons). 2. Membre de la Cambra dei lòrds. 3. (anc.) *Lòrd de l'Amirautat ò lòrd de la mar*: En Anglatèrra, ministre de la Marina fins au 1964). 4. *Lòrd-luèctenent*: Dins lo Reiaume Unit, representant dau sobeiran en lu comtats. 5. *Lòrd-cònsol*: Premier magistrat dei vilas grandi britaniqui.

lordament adv. 1. M'un grand pes. Sin.: **gravosament**. 2. De tot lo sieu pes: *Caire lordament sus lo soal*. 3. Grossierament: *S'enganar lordament*.

lordàs, assa adj. Foarça espés, malensenhat, pacanard.

lordés, esa adj. e n. De Lorda.

lordinha n.f. 1. Lorditge. 2. Pesantor.

lorditge n.m. Vertitge. Var.: **lordinha**.

lordon, a adj. e n. 1. Un pauc balord. 2. Enfant d'un balord.

lorenc, a adj. e n. De Lorena. ◆ n.m. Dialècte de la lenga d'oïl parlat en Lorena.

lòri n.m. Pichin papagau d'Oceània.

loricari n.m. Peis originari d'Amèrica dau Sud, vesin dau pais-cat (Lòng de 10 à 15 cm, família dei silurides).

loriquet n.m. Pichin papagau d'Índia, de Malàisia e dau Pacific oèst, dau plumatge vèrd.

lòris n.m. Mamifèr primata d'Índia, nuechenc (Lòng de 20 cm, sotòrdre dei lemuriens).

losange n.m. Lausange.

losanjat, ada adj. Lausanjat.

lòt n.m. 1. Part que revèn à cadun dins un partatge. 2. Cen que si ganha dins una lotaria, un lòto: *Tirar lo gròs lòt*. 3. Lotaria; lòto. 4. (fig. lit.) Cen que revèn à cadun, cen que lo destin resèrva à cadun. Sin.: **astre, destinada, astrada**. ◇ Expr.: *Aqueu que juèga en lòt, s'en va en ròina au tròt*. 5. Ensèm d'articles, d'objèctes assortits, de mèrc vendudi ensèm. 6. Fraccion d'un terren destinat à èstre vendut en parcelas. 7. (inform.) Ensèm finit de trabalhs destinats à èstre tractats d'un còup mai tardi. ◇ *Tractament per lòts*: Mòde d'esplecha d'un computador dins lo quau lu programis que dévon èstre executats son mes en resèrva dins lo sieu òrdre d'arribada pi mes en òbra periodicament un après l'autre en foncion dei sieu prioritats eventuali.

lòta n.f. Peis d'aiga doça de la carn estimada, que la sieu segonda nadarèla dorsala es foarça lònga (30 à 70 cm de lòng, fins à 4 kg de pes, família dei gadides). ◇ *Lòta de mar*: Baudròi, janèli.

lotar vt. (lòti) Lotejar.

lotaria n.f. 1. Juèc d'azard que consistisse à tirar au sòrt de numèros que desígnon de bilhets gagnants e donon drech à de lòts. 2. (fig.) Cen qu'es sotamés à l'azard: *Es una vertadièra lotaria*.

lotejaire, airtz n. Persona que loteja un terren.

lotejament n.m. 1. Partiment d'una propietat per lòts, en vista de bastir d'abitacions. 2. Ensèms dei abitacions bastidís sus un lotejament. Var.: **lotiment**.

lotjar vt. 1. Partir en lòts: *Lotir un terren per lo vendre*. 2. Metre en possession d'un lòt. Var.: **lotar**.

lotgeta n.f. 1. (arquít.) Pichin obratge en estraplomb, de plan alongat, m'un plan solet. 2. Pichina lòtja.

lotgista n. Jove artista autorisat à intrar en lòtja per participar à un concors.

lotir vt. (*lotissi*)

lòtja n.f. 1. Pichin local à l'intrada d'un immòble, que sièrve generalament d'abitacion à un gardian. 2. (arquít.) galaria, lo mai sovent largament dubèrta sus lo defoara m'una colomnada ò d'arcadas. Var.: **loggia** (it.). 3. Compartiment dins una sala d'espectacle: *Una lòtja de balcon*. ◇ (fam.) *Èstre ai promieri lòtjas*: Èstre ben plaçat per vèire, per seguir lo debanar d'un eveniment quau que sigue. 4. Pichina pèça dont si preparon lu artistas (cantaires, actors, etc.). 5. (bèi-arts) Atalhier dont es isolat cada escolan que participa à d'unu concors. 6. (biol.) Cavitat que contèn un organe; compartiment que contèn un individú d'una colonia animala. 7. Luèc dont s'acòmpon lu francmaçons. ◇ (m'una majúscula) Cellula maçonica, grope de francmaçons recampats sota la presidença d'un venerable. ◇ *Granda Lòtja*: Federacion de Lòtjas.

lotjable, a adj. Abitable. Sin.: **albergable, aubergable**.

lotjada n.f. Bilhet de lotjament. Sin.: **albergada, aubergada**.

lotjaire, airtiz n. Persona que fita de cambras mobladi. Sin.: **albergaire, aubergaire**.

lotjament n.m. 1. Accion de lotjar; fach de si lotjar. 2. Part abitada d'una maion, d'un immòble; local d'abitacion. 3. Sin.: **albergament, aubergament, apartament**. Luèc, cavitat dont quauqua ren si vèn lotjar: *Lo lotjament de l'articulacion*.

lotjar vi. (*lòtgi*) 1. Aver la sieu residença abituala ò provisòria dins un luèc donat, abitar. Sin.: **restar, demorar, viure, estar de maion**. 2. Trovar plaça: *Lu mieus mòbles non porrion lotjar dins un apartament*. ◆ vt. 1. Procurar un luèc d'abitacion, una sosta à: *Lotjar un amic*. 2. Faire intrar, faire penetrar: *Li an lotjat una bala dins l'espatala*. ◆ **si lotjar** v.pr. Si trovar un lotjament.

lòto n.m. 1. Juèc d'azard dins lo quau lu jugaires an de cartons numerotats que n'en recuèrbon li casas à mesura que son tirats lu numèros correspondents. 2. *Lòto esportiu*: Juèc basat sobre lu pronostics esportius (en particulier li partidas de balon).

loton n.m. Aliatge de coire e de zinc (fins à 45%), ductile e malleable. Sin.: **coire jaune**.

lotonar vt. 1. Efectuar lo lotonatge de. 2. Garnir de fieus de loton.

lotonatge n.m. (metall.) Disposicion, per electrolisi, d'una jaça de loton à la susfàcia d'una pèça.

lòtus n.m. 1. Planta representada per divèrsi espècias ornamentalí, qu'en realitat son de ninfeas. 2. (bot.) Planta erbacea vivaça de la familha dei Fabaceas, correntament

cultivada coma planta forratgiera (*Lotus corniculatus*). Sin.: **jaunissa, treule cornut**.

loxodromia n.f. Linha que talha lu meridians sota un angle constant; rota d'una nau ò d'un avion que seguísse totjorn lo meme cap.

loxodromic, a adj. Relatiu à la loxodromia.

L.P. n.m. Liceu professional.

Lr Simbòle dau laurenci.

L.S.D. n.m. (de l'alemand *Lyserg Säure Diäthylamid*) Derivat de l'acide lisergic, allucinogène de sintèsi qu'agísse en modificant li sensacions visuali e auditivi. Sin.: **lisergamide, lisergide**.

Lu Simbòle dau luteci.

lu art. Article definit masculin plural.

lu pron. pers. Pronom personal COD masculin plural.

lubric, a adj. Qu'a ò que manifèsta una inclinacion excessiva per lu plasers carnals, la luxura. Sin.: **libidinós, lasciu, sensual**.

lubricament adv. Mé lubricitat.

lubrificator, tritz adj. e n.m. Lubrificant.

lubricitat n.f. Caractèr lubric de quauqu'un, de quauqua ren.

lubrificacion n.f. Accion de lubrificar.

lubrificant, a adj. e n.m. Si di d'un produch que lubrifica. Var.: **lubrificator**.

lubrificar vt. (*lubrifiqui*) Graissar, ónher, per diminuir lo fretament e facilitar lo foncionament.

luca adj. e n.f. Varietat d'oliva.

lucal n.m. Luquier.

lucan, a adj. e n. De Lucània. ◆ n.m. Dialècte parlat en Lucània e en Basilicata.

lucanide n.m. *Lucanides*: Familha de coleptèrs.

lucada n.f. Alucada.

lucar vt. (luqui) Alucar.

lucàrias n.f. pl. Dins l'Antiquitat, fèsta dei boasc sacrats.

luceramenc, a adj. e n. De Luceram.

lucernari n.m. 1. Ofici religiós celebrat au calabrun. 2. Potz encavat au s. IVⁿ per permetre l'intrada ai Catacombas de Roma.

lucernària n.f. Medusa acalèfa foarça comuna, que viu fixada ai èrbas marini.

lucha n.f. 1. Afrontament, combat entre doi personas, doi gropes, que cadun s'esfoarça de faire trionfar la sieu causa ò d'impauar la sieu dominacion à l'autre. Var.: **luta**. ◇ *Lucha dei classas*: D'après lu marxistas, conflicte qu'opaua li classas socialí en doi gropes antagonistas, qu'un oprimísse l'autre, e que s'expliqueria en darrera instança per la propietat privada dei mejans de produccion e seria lo motor de l'istòria. ◇ *Lucha per la vida*: Combat que mena cada individú, cada espècia, per assegurar la sieu sobrevida; concurrència vitala dei espècias qu'a per resultat, segond Darwin, la soleta sobrevivènça dei mai aptes (seleccion naturala). 2. Espòrt de combat dins lo quau doi adversaris s'afrónton à mans nudi per temptar de metre l'autre sus l'esquina. ◇ *Lucha liura*: Lucha dins la quala li presas sus tot lo còrs son

autorisadi. ◇ *Lucha grecoromana*: Dins la quala li presas poàdon èstre portadi unicament en dessobre de la cintura. 3. Ensèm d'accions menadi per véncer un mau, de dificultats: *Lucha còtra una malautia*. ◇ (agric.) *Lucha biologica*: Biaï d'aparar li culturas en emlegant de predators ò lu parasites naturals dei espècias que si voàlon eliminar. 4. Accion de doi foarças qu'agisson en sens contrari; antagonisme: *Lucha entre lo ben e lo mau*.

luchada n.f. Guinhada. Var.: **lucada**.

luchaire, airtz n. Persona que practica la lucha. Var.: **lutaire, lutator**.

luchar vi. Guinhar, donar una ulhada. Var.: **lucar**.

luchar vi. 1. Combatre à la lucha. 2. Intrar en lucha mé quauqu'un, quauqua ren. Var.: **lutar**.

luci n. Barracuda. Sin.: **esfirena**.

lucidament adv. D'un biaï lucide, embé luciditat.

lucide, a adj. 1. Qu'es en plena possession dei sieu facultats intellectuàli. 2. Clarveent.

luciditat n.f. Qualitat ò estat d'una persona lucida. Sin.: **clarveença**.

luciferasa n.f. Enzima dei organes luminós de divèrsi bèstias.

luciferian, a adj. (lit.) Que tèn dau diau, dau demòni.

luciferian n.m. Membre d'uni sèctas satanisti que rendón un culte à Lucifèr.

luciferianisme n.m. 1. Doctrina dei luciferians. 2. Esquisma de Lucifèr de Câlher, en seguida de la sieu condemnacion d'evesques pauc ò pron partidaris de l'arianisme.

luciferina n.f. Substança contenguda dins lu organes luminós de divèrsi bèstia, e que la sieu oxidacion en presença de luciferasa provòca una emision de lutz.

luciferisme n.m. Corrent de pensada imprecís, que presenta Lucifèr coma un àngel de lutz (simbòle de conoissença), que si rebèlla còtra l'autoritat que n'en depende.

lucifugue, uga adj. (zool.) Que defugisse la lutz, coma lu insèctes que vívon en galària, notadament lo termit dau boasc.

lucilia n.f. Mosca daurada que viu sus li flors e pòu pondre sus la carn.

lucimètre n.m. Instrument de mesura meteorologic de l'intensitat mejana dau raionament solari.

lucina n.f. Parpalhon que la sieu toara viu sus la primavèra e l'agradela.

luciolà n.f. Coleoptèr luminós. Sin.: **luèrna, luseta**.

luciti n.f. (med.) Lesion cutanea causada per li radiacions muminói (espec. per una exposicion prolongada au soleu).

lucratiu, iva adj. Que rapoarta de sòus, que crea un profièch: *Un emplec lucratiu*. Var.: **lucrós**. Sin.: **ganhós, remunerator**.

lucratiuament adv. D'un biaï lucratiu. Var.: **lucrosament**.

lucre n.m. Profièch recercat embé aviditat. Sin.: **ganh, interès, remuneracion, benefici**.

lucrècia n.f. Peis de la familha dei Labridats, que viu sus li ròcas riqui en algas, generalament entre 20 e 25 m de profundor (*Symphodus tinca*, lòng de 40 cm).

lucritge n.m. Atrach per lo lucre.

lucrós, oa adj. Lucratiu.

lucrosament adv. Lucratiuament. Sin.: **ganhosament**.

luctuós, oa adj. Dolorós, funèbre, macabre.

lucula n.f. (astron.) Nom donat à de ponchs lusents e alongats que si véon à la susfàcia dau Soleu.

lucumon n.m. (lat.) Magistrat sobran d'una ciutat etrusca, cap civil, militari e religiós.

luddisme n.m. Organizacion e accion dei luddits.

luddit n.m. Membre d'una dei clicas d'obriers anglés que, entre lo 1811 e lo 1816, s'organisèron per destrúger li màquinas, que consideràvon responsabli dau caumatge.

ludic, a adj. Relatiu au juèc: *Una activitat ludica*.

ludicial n.m. (inform.) Logicial de juèc. Var.: **ludiciu**.

ludian, a adj. e n;m. (geol.) Periòde sobran dau sistema eocène enclaus entre la bartonian e lo sannoisian.

ludiciu n.m. Ludicial.

ludion n.m. Fiòla ò figurina vuèia, dubèrta dins la sieu part inferiora e lestada per poder colar ò emergir dins lo liquide dont si tròva en foncion dei variacions de pression à la susfàcia liura dau liquide.

ludisme n.m. Comportament ludic.

ludopata n. Persona atracha per jugar de sòus.

ludopatia n.f. Tissa de jugar per de sòus.

ludoteca n.f. Luèc dont son recampats de juècs de tota mena mes à la disposicion dau public.

luèc n.m. 1. Part circonscricha de l'espaci dont si situa una caua, dont si debana una accion. Sin.: **endrech, caire, part, siti, emplaçament**. ◇ (mat., vièlh) *Luèc geometric*: Ensèm de ponchs que verifcon una propietat caracteristica. 2. Localitat, país, contrada. 3. Edifici, local, etc., considerat dau ponch de vista de la sieu destinacion, dau sieu usatge: *Luèc de trabalh*. ◇ *Luèc public*: Luèc dont lo public a accès (pargue, cínema, caffè, etc.). 4. (Dins d'expressions) *En promier, en segond luèc*: Promierament, segondament. Sin.: **d'en primier, beu que primier**. ◇ *En darrier luèc*: Per finir. Sin.: **per acabar, d'en darrier**. ◇ *Donar luèc à*: Provocar, produrre. Entirar. ◇ *Tenir luèc de*: Servir de, remplaçar. ◇ *Li aver luèc de*: Li aver motiu de.

luctenença (-éncia) n.f. 1. Carga, grade de luctenent dau rèi. 2. Residènça dau luctenent dau rèi.

luctenent n.m. 1. Aqueu que remplaça e segonda lo cap. 2. Oficier que lo sieu grade es situat just en dessota dau capitani. 3. (mar.) *Luctenent general dei armadas navali*: Dins la marina de l'Ancian Regime, oficier general de grade superior à-n-aqueu de cap d'esquadra e inferior à-n-aqueu de viceamiral. ◇ *Luctenent general dei galèras*: Oficier general que comandava li galèras sota l'autoritat purament nomenala dau general dei galèras. ◇ *Luctenent d'una nau de comèrci*: Oficier

qu'assegurava li foncions d'oficier de velha e la bailia d'un servici. ◇ *Luectenent de poart*: Adjonch dau capitani de poart. ◇ *Luectenent au llong cors*: Brevet d'Etat inferior à-n-aqueu de capitani au llong cors, que non pòu comandar de bastiment de foart desplaçament. ◇ *Luectenent de vaisseau*: Oficier de marina que lo sieu grade correspoande à-n-aqueu de capitani dins li armadas de tèrra e de l'ària. 4. *Luectenent general dau reiaume*: Persona que lo rèi de França designava per exercir temporaneament lo poder à la sieu plaça. 5. (dins la polícia) *Luectenent criminal*: Ancianament, magistrat establhit dins cada balhatge ò senescaucia per conóisser dei affaires criminals. ◇ *Luectenent general de polícia*: Magistrat qu'èra encargat de la direccion de la polícia à París e dins li vilas principali dau reiaume, à partir de la fin dau s. XVIIⁿ. ◇ (aüra) Grade donat à-n-aqueu qu'avant èra sonat *inspector*.

luectenenta n.f. Dins lo temps passat, esposa d'un magistrat ò d'un oficier dau grade de luectenent.

luectenent-coloneu n.m. Oficier dei armadas de tèrra e de l'ària que lo sieu grade es intermediari entre aqueu de comandant e aqueu de coloneu.

luènh adv. Luènh.

luènh, luencha adj. Luenchenc. Contr.: **pròche, vesin**.

luenchenc, a adj. 1. Que si tròva à una granda distança dins l'espaci ò dins lo temps; alunhat, indirècte. Sin.: **alunhat**. 2. Absent, destacat de cen que si debana. Var.: **lunchenc**.

luenchenc n.m. 1. Plan situat à una granda distança: *Dins lo luenchenc*. 2. (Sovent au pl.) Dins un tableau, un dessenh, part que representa lu luèchs ò lu objèctes que son lo mai luènh. Var.: **lunchenc**.

luènh adv. À una granda distança dins l'espaci ò dins lo temps. Var.: **luènh**. ◇ *Au luènh*: À una granda distança. Sin. **enlà**. ◇ *De luènh*: D'una granda distança; longtemps à l'avança. ◇ *Anar luènh*: Aver de grandi consequenças; (au futur) èstre promés à un bèl avenir. ◇ *Anar tròup luènh*: Exagerar, passar l'òsca. ◇ *Non anar luènh, non anar cercar luènh, anar gaire luènh*: Èstre sensa importança, sensa valor. ◇ *Vèire luènh*: Preveire, anticipar per un espaci de temps llong. ◆ loc. prep. *Luènh de*: À una granda distança de. ◇ Per indicar una negacion renforçada: *Siéu ben luènh de voler partir*.

luèrna n.f. Coleoptèr luminós (Llong 1 cm). Sin.: **luciòla, luseta**.

luetina n.f. Substança que s'emplegava en cutireaccion per lo diagnostic de la sifilis.

luetisme n.m. (patol.) Intoxicacion per lo treponema de la sifilis.

luffa n.m. (ar. *luff*) Cucurbitacea escalairitz dei encontradas caudi, que li filandras de la sieu frucha porgísson l'esponga vegetala.

lugar(n) n.m. Vènus (estela dau matin).

lugarnejar vi. Beluguejar.

lugubracion n.f. Elucubracion. Sin.: **desvari, armanacaria**.

lugubrament adv. D'un biais lugubre. Sin.: **sornament, macabrament, tenebrosament, tristament**.

lugubre, a adj. Qu'exprimisse ò inspira de tristum, sinistre. Sin.: **sorne, triste, menebre**.

luir vi. [ly'i] (*luissi*) 1. Emetre ò remandar de luz. 2. (fig. lit.) Si manifestar coma una lusor: *Un pichin espèr luisse*. Var.: **lusir, lúser**. Sin.: **lampejar, treslusir, dardalhar, esplendir, rebatre**.

luisença n.f. (lit.) Lusença.

luisent, a adj. Lusent. Sin.: **esplendent, treslusent**.

luishonés, esa adj. e n. De Luishon.

lumbago n.m. (patol.) 1. Afeccion dolorosa au niveu lombari e deuguda sovent à un esfoarç per auçar un pes ò à una torsion brusca. 2. (pop.) Mau de rens, d'esquina, reniera, torn de rens.

lume n.m. 1. Raionament emés per de còrs portats à auta temperatura (incandescença) ò per de còrs excitats (luminescença) e que lu uèlhs véon. Sin.: **lutz, esclair**.

■ Lo lume es fach d'onda electromagnetiqui, e la sieu velocitat de propagacion dins lo vuèi es de 299 792 458 m/s; si pòu finda considerar coma un flux de particulas energetiqui sensa massa, lu *fotons*. ◇ *Lume cendrat*: Lume dau soleu que la Tèrra remanda sus la Luna e que permete de destriar lo disc entier de la Luna quora si ve sota forma de creissent. ◇ *Lume negre ò lume de Wood*: Raionament ultraviolet invésible que provòca la fluorescença d'un còrs. 2. Clartat dau soleu, jorn. 3. Esclairatge artificial; cen que produe aquel éclairatge (lampa, etc.): *Amurcir lo lume*. ◇ *Lume de paret*: Mena de lampa qu'es fixada sus una paret. ◇ (impròpri) Electricitat: *Aquela maion a lo lume à toi lu plans*. 4. (bèi arts) Part clara ò mai esclairada que li autri dins una pintura, un dessenh. Contr.: **ombra**. 5. Cen qu'esclaira l'esperit; element que fa capir: *Lo lume de la rason*. Sin.: **saber, capacitat intellectuála, intelligença, gaube**. ◇ *Faire lume*: Donar la clau de quauqua ren, d'una affaire. ◇ *Metre au lume*: Senhalar, publicar, far conóisser. ◇ (negatiu pej.) *Aqueu es pas un lume*: Conoisce pas grand caua. 6. Orifici d'intrada e de sortida de la vapor dins lo cilindre d'una màquina à vapor e dins li parets d'un cilindre d'un motor de doi temps. 7. Dubertura practicada dintre lo canon dei anciani armas de fuèc d'ont èra enflambada la carga. 8. *Àngel de lume*: Àngel demorat fideu à Dieu. Contr.: **àngel dei tenèbras**. 9. *Equacion dau lume*: Durada mejana dau percors dau lume entre lo Soleu e la Tèrra. 10. *Vestit de lume*: Vestit dau torero. 11. *Li sèt Lumes*: Lu premiers sèt denhetaris d'una lòtja maçonica. 12. *Lume frèi*: Lume que non es produch per incandescença. 13. *Lume zodiacal*: Lusida blanca que seguísse ò davanteja lo Soleu, passat lo sieu trasmont ò denant lo sieu treslutz. 14. (mar.) Bateu que pesca m'au lamparo. 1532: «...una fusta que a donat la cassa als lumes de la Cieutat.» A.C. Arle. 15. Pesca au mejan dau lamparo. ◆ (pl.) 1. *Lu Lumes*: Movement filosofic que dominèt lo monde dei ideas en Euròpa au s. XVIIIⁿ. 2. Fanals d'un veicule.

lumen n.m. Unitat de mesura dau flux luminós (símbòle lm), qu'es equivalenta au flux luminós emés

dins un angle de 1 esteradian per una foant pontuala unifòrma situada à la cima de l'angle solide e qu'a una intensitat de 1 candela.

lumenier n.m. Plafonier.

lumenon n.m. Lume de gaire d'intensitat.

lumilhon n.m. Luminhon.

luminacion n.f. Quantitat de lutz que pica sus un jaç sensible per congrear un efècte fotografic determinat. La luminacion es lo produch de l'esclairiment per la durada d'accion.

luminança (-ància) n.f. 1. (fis.) Quocient de l'intensitat luminoà d'una sufàcia per l'aira aparenta d'aquela d'aquí, per un observator luenchenc (Unitat: lo cd/m²). 2. *Senhal de luminança*: Senhal que representa unicament li luminanças dei ponchs de l'objècte que s'en transmete l'imatge, en television.

luminari n.m. 1. Tot aparelh d'esclairatge (lampa, lustre, etc.). 2. Lampas, cièrges emplegats dins lo culte cristian. 3. (astrol.) Lo Soleu e la Luna.

luminescença (-ència) n.f. Caractèr pròpri à de substanças nombroï d'emetre de lume à bassa temperatura, sota l'efècte d'una excitacion.

luminescent, a adj. 1. Relatiu à la luminescença. 2. *Tube luminescent*: Tube que contèn un gas ò una vapor que s'illumina quora es sotamés à una descarga electrica.

luminhon n.m. 1. Extremitat dau farasson d'una candela alumada. 2. Pichin tròç de candela. 3. Lampa que difusa un lume deble. Sin.: **lumilhon, calen**.

luminisme n.m. Tendènça picturala que favorisa lu efèctes de lutz e de clarescur.

luminista adj. e n. Relatiu au luminisme; artista que si manifèsta per aquesta tendènça.

luminofòre n.m. 1. (electron.) Pichin grun de matèria qu'emete de lutz, sota l'impacte d'un faisceu d'electrons, e que constitue la jaça sensibla dei ecrans catodics. 2. Èstre viu provedit d'organes luminescents.

luminogènè, a n. e adj. Element generator de lume.

luminós, oa adj. 1. Qu'emete ò remanda de lume: *Còrs luminós*. Sin.: **clarós, clarejant, esplendent**. 2. (fig.) Qu'a totplen de luciditat, de clartat: *Una explica luminoà*. ◇ (espòrts) De granda qualitat: *Una accion luminoà*.

luminosament adv. D'un biais luminós.

luminositat n.f. 1. Qualitat de cen qu'es luminós. 2. (astron.) Quantitat d'energia raionada per un astre dins una unitat de temps.

lumitipa n.f. Mâquina fotografica d'estamparia per compauar.

lump n.m. Peis ossós dei mars frèii, conoissut per lu sieus òus que sèmbon de caviar.

lumpenproletariat n.m. Dins la terminologia marxista, part dau proletariat contistuida per aquelu qu'an minga ressorsa e caracterisada per l'absènça de consciènça de classa. Sin.: **gusalha, sarsavalha**.

luna n.f. 1. Satellit natural de la Tèrra. ◇ *Luna nòva*: Fasa de la Luna dins la quala si tròva entre lo Soleu e la Tèrra e, per aquò, vira vèrs la Tèrra lo sieu emisfèr escur,

cen que la rende invisibla. ◇ *Luna plena*: Fasa de la Luna dins la quala si tròva à l'opauat dau Soleu per rapoart à la Tèrra e vira vèrs la Tèrra lo sieu emisfèr esclairat, cen que la rende vesibla sota l'aspècte d'un disc entier. ◇ *Luna rossa*: Lunason que comença après Pascas, entre lo 5 d'abriu e lo 6 de mai. ◇ *Èstre dins la Luna*: Èstre distrach, mancar d'atencion. ◇ (pop.) *Colhon de la Luna*: Nèsci, estaci. ◇ *Prometre, demandar la Luna*: Prometre, demandar l'impossible. ◇ *Luna de meu*: Promier temps après lo maridatge. Sin.: **noviatge**; periòde de boani relacions entre de personas quali que sígon (pusleu au començament d'aqueli relacions). ◇ *Luna enrodada*: Ròdol à l'entorn de la Luna qu'anòncia la pluèia. 2. Satellit natural d'una planeta quala que sigue. 3. (fig. fam.) *Li vièlhi lunas*: D'ideas despasadi.

lunacion n.f. Lunason.

lunada n.f. Caprici.

lunar(i), a (-ària) adj. 1. Que pertòica ò evòca la Luna. ◇ *Mes lunari*: Lunason. 2. (fig. lit.) Quimeric, extravagant: *Un projècte lunari*.

lunason n.f. Espace de temps que s'escorre entre doi luna nòvi consecutivi (pauc ò pron 29,5 jorns). Sin.: **mes lunari, mes lunari sinodic**. Var.: **lunacion**.

lunat, ada adj. (fam.) *Ben, mau lunat*: Dins de boani, de marridi disposicions d'umor.

lunatic, a adj. e n. De l'umor cambiadissa. Sin.: **capriciós, estralunat**.

lunch n.m. (mòt anglés) Past leugir servit à l'ocasion d'una recepcion. Sin.: **manjadrech**.

lunchenc, a adj. Luenchenc.

lunchenc n.m. Luenchenc.

luneta n.f. 1. Instrument d'optica destinat à l'observacion dei objèctes alunhats (en partic. dei astres), que lo sieu objectiu es consituit d'una lentilha convergenta ò d'un sistema acromatic equivalent. ◇ *Luneta d'apròchi*: Luneta provedita d'un redreïçaire d'imatge. ◇ (armas) *Luneta de ponchatge*: Luneta que sièrve à mirar un objectiu en lo grossissent. 2. Objècte vuèi dins lo sieu mitan, de forma circularia. ◇ Dubertura de la cuveta dei comuns. ◇ (mecan.) Aparelh fixe ò mobile, que sièrve de guida suplementària per una pèça de granda longuessa sus una màquina-autís. ◇ (mar.) *Luneta de la ròda de popa*: Orifici traucat dins la ròda de popa per lo passatge de l'aubre d'eliça. ◇ *Luneta arriera*: Vitre arrier d'un veïcule. 3. (arquít.) Part de vòuta en brèç que penètra dins la part montanta de la vòuta principala. 4. (fortif.) Obratge exterior d'una plaça, compauat de doi façes e de doi flancs, e que constitue una posicion avançada dins un sistema bastionat. 5. (ornit.) Forqueta. 6. (pintura) Part superiora, cintrada, d'un tableau d'autar ò d'una pintura murala. ◆ pl. Belicres.

lunetaria n.f. Comèrci, mestier dau lunetier.

lunetat, ada adj. Que poarta de belicres.

lunetier, a n. Que vende de lunetas, de belicres.

lunifòrme, a adj. Qu'a la forma d'una luna.

lunisolar(i), a (-ària) adj. (astron.) Que tèn còmpte dei fasas de la Luna e dau movement dau Soleu.

lunistici n.m. (astron.) Posicion extrèma de la Luna, sigue la mai auta vèrs lo Nòrd, sigue la mai bassa vèrs lo Sud.

lunnita n.f. Fosfat idratat d'aram, en pichins cristals verd fosc.

luns n.m. Diluns.

lunula n.f. 1. Taca blanca en forma de creissent, situada à la basa de l'ongla umana. 2. Susfàcia limitada per doi arcs de cercle qu'an li memi extremitats, e que la sieu convexitat es virada dau meme costat. 3. Pichina bóstia formada de doi discs de vèire ò de cristal, enrodada de metal daurat, que contèn l'òstia consagrada au centre de l'ostensòri.

lunura n.f. Deca dau boasc, inclusion d'aubier, en forma de creissent ò d'aneu, dins lo coar dau boasc.

lupanar n.m. Bordeu.

luperc n.m. Dins l'Antiquitat romana, membre de la confraria dei prèires que celebràvon lo culte de Faunus Lupercus.

lupercalas n.f. pl. Fèstas annuali que si celebràvon dins l'Antiquitat romana lo 15 de febrer, pròche d'una bauma, lo Lupercal, en l'onor de Faunus Lupercus, dieu dei tropeus.

lúpia n.f. Quist dau cuer capelut.

lupic, a adj. (med.) Relatiu au lupus; que sofrisse de lupus.

lupin n.m. Planta dei fuèlhas à pàumola, cultivada coma forratge ò per li sieu flors ornamentalsi dispauadi en espiga (Familha dei papilionaceas). Sin.: **favafoala**.

lupinòsi n.f. Intoxicacion que pertòca lo cavau en seguida à una ingestion sobriera de granas ò d'estrame de lupin.

lupulin n.m. Lupulina.

lupulina n.f. Pòuvera jauna producha per li flors femèlas de loblón, e que contèn de resinas qu'aromatíson la cervesa. Var.: **lupulin**.

lupus n.m. 1. Afeccion de la pèu, caracterisada per l'infiltracion dau dèrma per de fogaas tuberculós ò *lupòmas*. 2. *Lupus eritematos cronic*: Dermatòsi caracterisada per l'eritema, l'iperqueratòsi e l'atrofia cutanea.

luquet n.m. 1. Aparelh que sièrve à interrompre e à restablir la circulacion d'un fluide dins una canalizacion, au mejan d'un obturator comandat de l'exterior. Sin.: **canèla**. 2. Clau que comanda aquel obturator. 3. *Luquet d'incendi armat*: Ensèm constituit d'un luquet de la dubertura rapida e per un tube d'incendi provedit d'una lança racordat en permanença. 2. Cadenàs.

luquetaria n.f. 1. Industria, comèrci de luquets. 2. Lo tot dei luquets d'un apartament, d'un immòble, d'un sistema.

luquier adj. e n.m. Varietat d'olivier, originària de Luca (Toscana). Var.: **lucal**.

lur pron. pers. COI (rare en niçard) Li.

lurcho n.m. Rainard (La Trinitat). Sin.: **volp**.

lúria n.f. Carnivòre mustelide aquàtic, dei patas à pàumola, que manja de peis e fornisse una pèu sedoa, preciosa perqué rara. Var.: **loira**. ◇ *Lúria comuna*: Que

viu pròche dei cors d'aiga, dei paluds, en euròpa, en Àsia, en Amèrica, e fa fins à 80 cm de lòng. ◇ *Lúria de mar*: Que pòu pear fins à 40 kg, viu dins lo Pacific.

luscre n.m. Entrebrun.

lusent, a adj. Que lusisse. Var.: **luisent**. ◆ n.m. Aspècte d'una susfàcia que lusisse.

luscre n.m. Calabrun.

lusença (-éncia) n.f. Qualitat de cen que lusisse. Var.: **lusida, lusor, luisença**. Sin.: **esplendor, dardalhament, treslusida, treslusor**.

lusent, a adj. Que lusisse.

lúser vi. Luir, lusir.

lusèrna n.f. Planta forratgiera rica en proteïnas, sovent introducha dins li rotacions per entretenir lo soal en azòt (Familha dei papilionaceas).

luserniera n.f. Camp de lusèrna.

luseta n.f. Luciola.

lusi n.m. 1. Espècia de sèrps pròches dei vipèras. 2. Pichin peis marin que viu sota la sabla. Sin.: **anguila d'arena**. Var.: **lusilhon**.

lusida n.f. Lusença, rebat.

lusilhon n.m. Lusi.

lusir vi. (*lusissi*) Luir.

lusiment n.m. Esclat, lutz viva.

lusitanian, a adj. e n. De Lusitània, dau Portugal.

lusofòne, a adj. e n. De lenga portuguesa.

lusor n.f. 1. Clartat debla ò efemèra. Sin.: **entrelusida, treslusida, treslutz, claror**. 2. Esclat fugidís dau regard. 3. Manifestacion viva e passatgiera: *Una lusor d'intelligença*. Sin.: **ulhauç**.

lustracion n.f. (relig.) Rite de purificacion d'una persona ò d'un luèc.

lustrada n.f. Lustratge.

lustraire, airtiz n. Obrier especialisat encargat dau lustratge dei pèus de forraduras.

lustral, a adj. 1. (relig.) Que sièrve à purificar. 2. (Antiqu.) Que si fa cada cinc ans: *Un sacrifici lustral*. Var.: **lustrau**.

lustrar vt. 1. Far luir, polir: *Lustrar la carroçaria d'una veitura*. Sin.: **aliscar**. 2. Rendre (un vestit) lulent per fretament, en lo frustant.

lustraria n.f. 1. Fabricacion dei lustres e dei aparelhs d'esclairatge. 2. Ensèm dei luminaris d'una maion.

lustratge n.m. Accion, biais de lustrar. Var.: **lustrada**.

lustrau, ala adj. Lustral.

lustre n.m. 1. (lit.) Periòde de cinc ans. 2. (au pl.) Periòde lòng: *Fa de lustres que si siam plus vists*. 3. (Antiqu.) À Roma, sacrifici de purificacion que si practicava cada cinc ans.

lustre n.m. 1. Esclat, caractèr lulent de quauqua ren. 2. Aparelh d'esclairatge decoratiu que si mete au plafond. Sin.: **lumenier, lampesier** (dins una glèia).

lustrina n.f. Estòfa de coton aprestada e lustrada.

lustror n.m. Pichina règla per netejar lu miralh, li vitras, li veirinas.

lut n.m. Revestiment durcissent per dissecacion, emplegat per tapar ò recubrir lu objèctes au contacte dau fuèc.

luta n.f. Lucha.

lutaire, airtz n. Luchaire.

lutar vt. Tapar mé de lut.

lutar vi. Luchar.

lutatge n.m. Accion de tapar mé de lut.

lutator, airtz n. Luchaire.

luteal, a adj. Luteïnïc. Var.: **luteau**.

luteau, ala adj. Luteal.

luteci n.m. Metal dau grope dei tèrras rari; element (Lu) de n° atomic 71 e de massa atomica 174, 97.

lutecian, a adj. e n. De la vila de Lutècia (nom ancian de París). ◆ n. (geol.) Temps dau sistema paleogène, que correspoande à la formacion dei calcaris dins lo relarg de París.

lutecita n.f. Varietat de calcedònia.

luteïna n.f. Progesteròna.

luteïnïc, a adj. Relatiu au còrs jaune de l'ovari, à la progesteròna.

luteïnizacion (-izacion) n.f. Ensèm dei modificacions subidi per l'organisme femèla, sota l'influença de la secrecion de luteïna.

luteostimulina n.f. Ormona secretada per lo lòbe anterior de l'ipofisi, qu'agisse sus lo còrs saure de l'ovari.

luteran, a adj. e n. Qu'apartèn à la doctrina de Lutèr. Sin.: **protestant, uganaud**.

luteranisme n.m. Ensèm dei glèias protestanti restacadi à Lutèr; doctrina teologia eissida de la pensada de Lutèr.

lutrin n.m. 1. Mòble m'un pupitre, fixe ò mobile, destinat à suportar lu libres dubèrts per n'en facilitar la lectura. 2. Relarg reservat ai cantors dins lo còr d'una glèia.

lutz n.f. 1. Lume. 2. Dubertura facha dins lo canon dei armas de fuèc anciani, per la quala si metia lo fuèc à la carga. ◇ Dins lu instruments d'optica, pichin trauc per lo quau si ve l'objècte observat.

luu n.m. Lop (peis). Sin.: **lobàs**.

lux n.m. Unitat de mesura d'esclairament luminós (simb. Lx) equivalenta à l'esclairament d'una susfàcia que receu, d'un biais unifòrme, un flux luminós de 1 lumen per m².

luxacion n.f. Desplaçament d'un oàs, de la sieu articulacion. Sin.: **amaluc, deslogadura, deslogament, desmalugament, desmalugadura**.

luxar vt. Provocar la luxacion de. Sin.: **deslogar, desmalugar**. ◆ **si luxar** v.pr. Si faire una luxacion d'una articulacion.

luxè n.m. 1. Caractèr de cen qu'es car, rafinat. Sin.: **fast, esplendor**. 2. Environament compauat d'objèctes cars; biais de viure costós e rafinat. Sin.: **opulença, ufana**. ◇ *De luxe*: Si di d'objèctes, de produchs, de servicis que correspoàndon à de gusts recercats e costós, e non ai besonhs ordinaris de la vida. ◇ (fam.) *Es pas de*

luxe, es pas un luxe: Fa part dau necessari, de l'indispensable. Sin.: *Non es de tròup, de sobra*. 3. Granda abondança de quauqua ren: *Un grand luxe de precaucions*. 4. Cen qu'un si permete excepcionalament; cen que un si permete de dire ò de faire en mai, per lo plaser: *Si paga lo luxe de partir dètz jorns en vacanças*.

luxemborgés, esa adj. e n. De Luxemborg.

luxmètre n.m. Aparelh que siève à mesurar l'esclairament.

luxós, oa adj. Que si caracteriza per lo sieu luxe. Var.: **luxuós**. Sin.: **fastuós, opulent, ufanós**.

luxosament adv. D'un biais luxós. Var.: **luxuosament**.

luxuós, oa adj. Luxós.

luxuosament adv. Luxosament.

luxurejant, a adj. Que creisse, si desvolopa embé abondança: *Vegetacion luxurejanta*. Sin.: **prolific, abondós, opulent**.

luxúria n.f. (lit.) Recèrca sensa retenguda dei plasers de l'amor fisic, dei plasers sensuels. Sin.: **concupiscença, vici, lubricitat**.

luxuriança (-ància) n.f. Estat, caractèr de cen qu'es luxurejant.

luxuriós, oa adj. (lit.) Que fa vèire de luxúria. Sin.: **libidinós, sensuau, lasciu, lubric**.

luxuriosament adv. Embé luxúria. Sin.: **viciosament, lascivament**.

luzabet n.m. Lambert (Saòrge).

lycra n.m. (nom depauat) Fibra elastomèra emplegada dins la confeccion d'acticles textiles qu'an una granda elasticitat.

M

m n.m. e n.f. Tretzena letra de l'alfabet (ème, èma).

m' pron. pers. Elision de *mi* davant vocala: *M'an dich la veritat*.

ma conj. de coordinacion Sièrve à indicar una oposicion: *Volii partir, ma ai cambiat d'idea*. Var.: **mas**.

ma adj. poss. f. Indica la possession à la promiera persona davant un nom de parentat: *Ma maire, ma sòrre*.

ma n.f. (fam.) Maire, mamà.

maarajà n.m. Maharajà.

maarani n.f. Maharani.

mahatma n.m. Maatma.

maba n.m. Aubre d'Àsia e d'Austràlia de la frucha manjadissa, que la sieu fusta es foarça preada. (Familha dei *ebenaceus*).

maban n.m. Lenga negro-africana de l'Oadaï.

mabol, a adj. (ar. *Mahbül*) Babeu, caluc, madur, destartavelat, tardòc.

mac n.m. Nom celtic que vòu dire *fiu*, e que precedisse totplen de patronimes escocés e irlandés.

maca n.f. 1. Çaça au visc. 2. Macadura, bunha.

maç n.m. (it.) 1. Flors culhidi e messi ensèm, etacadi, per decorar. Sin.: **ramelet**, **floquet**, **faisset**. 2. *Maç de claus*: Claus tengudi ensèm, au meme poartaclus. 3. *Maç de cànebe*: Quantitat de cànebe que lo cordier a à l'entorn de la talha.

maça n.f. 1. Malh de boasc ò de fèrre. 2. Mena de baston per picar la bala au cricket e au baseball.

macabre, a adj. Relatiu à la moart; funèbre: *Una descubèrta macabra*. ◇ *Dança macabra*: À l'Atge Meján, allegoria pintada ò esculptada dins la quala de moarts descarnats ò d'esquelèts estiràsson dins la sieu jòstria de personatges de toti li condicions socialis e de toi li atges. Sin.: **lugubre**, **menebre**.

maçacan n.m. Còdol d'1 à 2 kg.

maçacap n.m. Machacol, machacoladura.

macaco n.m. Monina d'Àsia vesin dei cercopitècs, que mesura de 50 à 60 cm de lòng sensa comptar la coa. ◆ (fam.) Persona totplen bruta.

maçacrani n.m. Uissier que portava una maça e que, durante d'uni solemnitats, caminava davant lo rèi, lo cancelier, lo còrs de l'Universitat, etc.

macada n.f. Macadura.

macadam n.m. Assisa de cauçada formada de pèiras concassadi, cilindradi e aglomeradi m'un agregat sablós; cauçada ensinda recubèrta.

macadamisar (-izar) vt. Recurbir de macadam. Var.: **macadar**.

macadamisatge (izatge) n.m. Accion ò biais de macadamisar.

macadar vt. Recurbir de macadam. Var.: **macadamisar**.

macadura n.f. Blasidura, blavaïrdu, equimòsi.

macanean, a adj. e n. De Macau.

macanhan n.m. Bendeu, compressa à l'entorn de la tèsta.

macaon n.m. (entom.) Parpalhon diurne dei alas jauni taquetadi de negre, de roge e de blau, que mesura fins à 9 cm d'envergadura, que la sieu toara viu generalament sus li ombellifèras (caròta, verdura, etc.). Sin.: **regina**, **poartacoa**.

macar vi. (*maqui*) 1. Blasir, matrassar, maganhar. 2. Causar de penas, de dolors, de patiment à: *N'avii lo coar macat*.

macareu n.m. Auriòu (peis).

macareu, èla n. (pop.) Proxenèta.

macaron n.m. 1. Macaròni. 2. Mena de pastissaria à basa pasta d'amèta, de clara d'òu e de sucre. Sin.: **amaron**.

macaronada n.f. 1. Plat de macarònis. 2. Poesia macaronica.

macaronea n.f. Poesia macaronica.

macaròni n.m. (it. *maccheroni*) Pasta alimentària de semola de blat dur, motlada en tubes de pauc ò pron 5 mm de diamètre. Var.: **macaron**.

macaronic, a adj. *Poesia macaronica*: Poesia burlesca, dont lu mòts son mesclats de latin ò pílhon una terminason latina.

maccartisme n.m. Programa de «lucha còntre li activitats antiamericani» mes en òbra ai estats Units dins li annadas 1950 à l'instigacion dau senador Joseph McCarthy.

macassar n.m. Cosmetic gras obtengut au mejan de la pression de substanças aromatiqüi, coma l'essença de bergamòta, de limon.....

macassar n.m. Lenga malaiopolinesiana parlada dins lo miègjorn dei Celebas.

macedònia n.f. Mesclum de fruchs ò de legumes talhats en tròç.

macedonian, a adj. e n. De Macedònia.

macèl n.m. Maceu, maseu.

macelaria n.f. Maselaria.

macelier, a n. Maselier.

maceracion n.f. 1. Fach de macerar. 2. Operacion que consistisse à faire trempar un còrs dins un liquide per n'extraire li parts solubli, ò un produch alimentari per lo perfumar ò lo conservar. ◆ pl. (lit.) Mortificacions qu'una persona si fa per esperit de penitènça.

macerador, airitz adj. Que provòca ò favorisa una maceracion.

macerador n.m. Recipient dont si fa una maceracion.

macerar vt. (*macèri*) Metre dins un liquide per conservar ò perfumar. ◆ vi. Èstre longament dins un liquide: *De fruchs que macèron dins l'aigardent*.

maceratge n.m. Ancian procediment de blanquiment dei telas de lin e de cànebe, obtengut en immergissent

aqueli pèças en l'aiga caudeta que contenia de bren, per congregar una leugiera fermentacion.

maceta n.f. 1. Pichina maça. 2. Marteu provedit de doi tèstas, emplegat en usatges divèrs: plombaria, fustaria, etc.

maceu n.m. Macèl, maseu. Sin.: **macelaria**.

maceu n.m. Maça canelada que servia à esquiçar lo cànebe e lo lin per n'isolar li fibras.

Mach (nombre de) ['mak] Rapoart de la velocitat d'un mobile à-n-aquela dau son dins l'atmosphèra dont si desplaça.

machacol n.m. Machacoladura.

machacoladura n.f. À l'Atge Mejan, galaria en cima d'una muralha ò d'una torre, mé de duberturas que permetion de tocar lo pen au mejan de projectiles divèrs; caduna d'aqueli duberturas. Var.: **machacol**, **maçacap**.

machafèrre n.m. Escoria que provèn de la combustion de carbons que donon de cendres mièg combustibles. Sin.: **carrau**.

machar vi. Èstre en calor, en parlant d'una sauma, etc..

machinar vt. (it.) Molinar (de cafè, etc.).

machís n.m. Capsula de la notz de muscada, emplegada coma condiment. Var.: **macis**.

machmètre n.m. Instrument que sièrve à mesurar lo nombre de Mach dins un avion.

machòta n.f. 1. Nom vernaculari donat à diferents aucus nuechens de la familha dei Estrigides, coma la nuèchola. 2. Cigala de mar. 3. Avit de destrech.

macicòt n.m. (miner.) Oxide natural de plomb (PbO) de color jauna.

macis n.m. Machís.

macla n.f. (miner., blason) Associacion de cristals d'una mema espècia, ma orientats diferentament, m'una interpenetracion parciala.

maclar vt. Operar lo maclatge de.

maclat, ada adj. Que presenta de maclas.

maclatge n.m. Braçatge dau banh de vèire fondut per n'en rendre toti li parts omogeneï.

maçòla n.f. 1. Maça pichina. 2. Batedor de bugadiera. 3. Martelàs de murador.

maçolar vt. (*maçòli*) Picar m'una maçòla.

maçon n.m. 1. Murador. Sin.: **muralhaire**, **paretaire**. 2. Francmaçon.

maçon n.m. Pichin maç de flors.

maçon, a adj. Si di dei bèstias que si bastisson una abitacion mé de tèrra.

maçonar vt. 1. Bastir en pèiras, malons, etc. Var.: **maçonejar**. Sin.: **bastir**, **muralhar**. 2. Revestir d'una maçonaria. 3. Tapar au mejan d'una maçonaria.

maçonaria n.f. 1. Obratge compauat de pèiras ò de malons tenguts per de mortier, de gip ò de ciment; part dei trabalhs d'un bastiment que li si rapoarta. Sin.: **muradura**. 2. Francmaçonaria.

maçonatge n.m. 1. Accion de maçonar; trabalh dau murador. 2. Trabalh de la bèstia que si bastisse una abitacion.

maçonejar vt. Maçonar.

maçonenc, a adj. Maçonic.

maçonic, a adj. Qu'apartèn à la francmaçonaria. Var.: **maçonenc**.

macramè n.m. Mena de dentèla d'amoblament pusleu peanta, obtenguda mé de fieus entreçats e ligats à la man.

macroalga n.f. Alga granda ò giganta, que si fixa sus un substrat rocós.

macrobiotic, a adj. e n.f. Si di d'un regime vegetarian compauat essencialament de cerealas, de legumes e de frucha.

macrocefal(e), a adj. e n. Que sofrisse de macrocefalia.

macrocefalia n.f. (med.) Aumentacion anormala dau volume dau crani, sovent en seguida à una hidrocefalia.

macrociste n.m. Alga bruna dei mars frèii, que pòu mesurar fins à 200 m de lòng.

macrocit n.m. (biol.) Globule roge madur, de granda talha.

macrocitar(i), a (-ària) adj. (biol.) Relatiu ai macrocits ò caracterisat per la presença de macrocits.

macrocitòsi n.f. Anomalia que si manifèsta per l'aparicion de globules roges de granda talha, la macrocitòsi apareisse generalament en cas d'alcolisme cronic ò d'anèmia.

macrocòsme n.m. L'Univèrs exterior dins la sieu relacion analogica mé l'òme (*microcòsme*), dins la tradicion esoterica e alquimica.

macrocosmic, a adj. Dau macrocòsme.

macrocultura n.f. Grand ensèm cultural que recampa de culturas vesini. Contr.: **microcultura**.

macrodactil(e), a adj. Que presenta un desvolopament anormal dei dets. ♦ n.m. pl. Familha d'aucus escaciers caracterisats per de dets lòngs.

macrodactilia n.f. Desvolopament excessiu dei dets.

macrodecision n.f. (econ.) Decision economica que vèn d'un grope e que poarta sobre de quantitats globali. Contr.: **microdecision**.

macroeconomia n.f. Part de la sciènça economica que si prepaua d'explicar li relacions entre lu agregats d'una economia e envisatja lu fachs economics globals.

macroeconomic, a adj. Relatiu à la macroeconomia.

macroenquista n.f. Enquista globala.

macroevolucion n.f. Evolucion de grands ensèm biologics.

macrofagia n.f. Caracteristica d'uni espècias que si noirisson d'aliments de granda valor nutritiva.

macrofague, aga n.m. e adj. Si di d'una cellula de granda talha qu'intervèn dins lu procèssus immunitaris en fagocitant lu elements coma li cellulas estrangieri.

macrofotografia n.f. Fotografia d'objèctes pichins que dona un imatge en grandor reala ò un pauc mai granda. Sin.: **fotomacrografia**.

macrogenitosomia n.f. Precocitat dins lo desvolopament fisic, e particulierament en aqueu dei organes genitals e dei caractèrs sexuals segondaris.

macroglobulina n.f. Globulina dau pes moleculari elevat.

macroglobulinemia n.f. Afeccion causada per un excès de macroglobulinas dins lo plasma.

macro glossia n.f. Desvolopament anormal de la lenga.

macrognatia n.f. Macronhatia.

macrografe n. Tecnician encargat d'examen macrografics.

macrografia n.f. Estudi à l'uèlh nud ò à la lópia de l'estructura d'un solide après tractament de la sieu susfàcia m'un reactiu.

macrografic, a adj. Relatiu à la macrografia.

macrolepidoptèr n.m. *Macrolepidoptèrs*: Sotòrdre de parpallhons qu'enclau li varietats nuechenqui ò diurni de granda dimension.

macromelia n. f. Desvolopament teratologic d'un ò de mantu membres.

macromicèt n.m. Fonge d'una talha importanta.

macromolecula n.f. Molecula totplen granda formada per l'encadenament e la repeticion d'un grand nombre de motius elementaris.

macromolecular(i), a (-ària) adj. 1. Relatiu ai macromoleculas. 2. *Químia macromoleculària*: part de la químia que tracta de la sintèsi e dei propietats dei macromoleculas.

macronhatia n.f. Aument patologic dau volume dei maissas, sobretot de la maissa sotrana. Var.: **macrognatia**.

macroplancton n.m. Plancton de granda talha, que si pòu vèire à l'uèlh nud.

macropòde, a adj. e n.m. Peis totplen colorit, originari dau sud-èst de l'Àsia, lòng de 7 cm.

macropodia n.f. Anomalia relativa au volume exagerat dei pens.

macropodidats n.m. *Macropodidats*: Família de mamifèrs marsupials enclausant lo cangoró e li raças vesini m'ai patas de darrièr conformadi per lo saut.

macropolimèr n.m. Polimèr macromoleculari.

macroprosopia n.f. Desvolopament sobrier de la façà.

macroprosopic, a adj. Relatiu à la macroprosopia.

macropsia n.f. (med.) Trebolici de la vision que consistisse en l'exageracion de la talha dei objèctes.

macroqueilia n.f. Desvolopament sobrier dei labras.

macroquèire n.m. Grita dei mars dau Japon, m'ai patas e li pinças foarca lòngui.

macroquiria n.f. Volume sobrier dei mans.

macror n.m. *Macrors*: Sota-òrdre de crustaceus de capòdes de l'abdomèn ben desvolopat coma la langosta.

macroscelide n.m. (zool.) Mamifèr insectivòre african mé d'uèlhs gròs e de patas arrièr pròpri au saut.

macroscopic, a adj. Que si ve à l'uèlh nud. Contr.: **microscopic**.

macroseïsme n.m. Seïsme sensible directament à l'òme (per op. à *microseïsme*, que pòu èstre detectat unicament au mejan d'instruments).

macroismic, a adj. Relatiu à un macroseïsme).

macrosociologia n.f. Sociologia qu'estúdia la societat globalament, dins li principali estructuras economiqui, ideologiqui, etc.

macrosomia n.f. Dimension sobriera de cada part dau còrs.

macrospòra n.f. (bot.) Gròssa espòra que, per d'unu criptogrames, dona un protale femeu.

macrosporangi n.f. (bot.) Esporangi femeu, que produe de macrospòras.

macroquelia n.f. Alongament grandàs dei membres innferiors à respiech de la longuessa dau tronc.

macrostic, a adj. Si di d'un tèxto escrich en regas lòngui, dins lo quadre eclesiastic coma dins aqueu diplomatic.

macrostomia n.f. Diformitat deuguda à l'exageracion de la dubertura bucala.

macrostructura n.f. Ensèm dei estructuras essenciali, dei linhas essenciali de quauqua ren (organisme, societat, etc.).

maçua n.f. Maçuga.

macrotèri n.m. Mamifèr perissodactile de granda talha, fossile dins lo miocène.

maçuga n.f. Baston, mai gròs d'un costat que de lautre, emplegat coma arma de l'Antiquitat fins au s. XVIe. ◇ *Còup de maçuga*: Eveniment catastrofic que s'esperava pas. Var.: **maçua**.

màcula n.f. 1. Fuèlh mau estampat. 2. Papier d'emalatge ordinari, fach de vièlhs papiers. 3. (med.) taca cutanea, non perceptibla au tocar, que si manifesta per una simpla modificacion de la coloracion de la pèu. 4. (anat.) Depression de la retina, situada au pòle posterior de l'uèlh, e dont la vesion es maximala. 5. Taca visibla sus la susfàcia dau Soleu.

maculacion n.f. Cen que macula, taca.

maculadura n.f. 1. Fuèlh maculat à l'estampatge. 2. Papier grossier que siève à l'emalatge dau papier en ramas. 3. (lit.) Taca.

macular vt. Tacar, curbir de tacas.

maculatge n.m. 1. Accion de macular, de tacar. 2. Deca d'estampatge, quora la tencha d'un fuèlh va sus un autre.

maculifòrme, a adj. Qu'a la forma d'una taca.

maculós, a adj. Que si presenta sota la forma de tacas.

macumba n.m. [ma'kumba] Culte pròche dau vaudó, practicat dins d'uni regions dau Brasiu.

madama n.f. (fr., lat. *mea domina*) 1. Títol acordat d'un temps ai dònas de qualitat e donat au jour d'encuèi ai fremas maridadi e, de mai en mai, à toti li fremas. Sin.: **dòna** (conselhat). Diminuti: **Na** (davant un nom: *La*

trobairitz Na Tibors). 2. (M'una majúscula) Títol que si donava, en França, ai filhas dau rèi, dau Daufin e à l'esposa de *Monsur*, fraire dau rèi.

madamejar vt. Donar lo títol de madama.

madapolam n.m. Teissut de coton blanc m'una armadura de tela, dau grun foarça marcat.

made in [mèdin] Expression anglesa que, seguida dau nom en anglés, indica l'origina d'un produch manufacturat: *Made in China*.

madera n.m. Vin de Madera, mutat à l'alcòl. ◇ *Saussa maderas*: Saussa dont es incorporat aqueu vin.

maderisacion (-izacion) n.f. Fach per un vin de si maderisar.

maderisar (-izar) (si) v.pr. En parlant d'un vin blanc ò rosat, pilhar un gust de maderas per lo fach d'una oxidacion.

madicòla adj. Si di de la fauna e de la flòra dei parets rocoï cubèrti d'una simpla lama d'aiga correnta (au vesinatge dei cascadas e dei torrents).

madier n.m. (mar.) Amadier.

madiran n.m. Vin roge dei Pireneus.

madison n.m. (mòt american) Dança en linha creada à la fin dei annadas '50 ai Estats Units.

madomaisèla n.f. 1. Títol donat à una filha ò à una frema celibatària. 2. Títol que si donava à una frema maridada que lo sieu òme non èra nòble. 3. (M'una Majúscula) En França, títol de la filha màger dau fraire cabdet dau rèi.

madòna n.f. 1. Imatge, representacion de la Verge. 2. ◇ *La Madòna*: La Verge. 2. Exclamacion pop., vulg.: *Madòna!*, *santa madòna!*, etc.

madoneta n.f. Pichina madòna.

madradura n.f. Forma sinuosa dei venas dau boasc madrat, preada en fustaria.

madraga n.f. Granda encencha de rets per la pesca dau ton.

madraguier n.m. Nau que pesca lo ton au mejan d'una madraga.

madràs n.m. 1. Estòfa facha d'una cadena de seda e d'una trama de coton, dei colors vivi. 2. Cofadura tradicionala dei fremas antilhesi, formada d'un mandilho d'aquesta estòfa.

madrat, ada adj. Si di d'unu boasc dei fibras irregularament encabestradi, emplegats en fustaria per li sieu qualitat decoratiu. ◇ *Boasc madrat*: Madre. ◆ adj. e n. (lit.) Inventiu e reborsier, sota una aparença bonassa.

madre n.m. Boasc madrat.

madrepòra n.f. Cnidari bastissèire que juèga un ròtle important dins la formacion dei escuèlhs corallins.

madreporari n.m. *Madreporaris*: Sotaclasse de cnidari exacoralliaris coma la madrepòra, que contènon de polipes de l'esquelèt calcari.

madreporic, a adj. Relatiu ai madrepòras. ◇ *Placa madreporica*: Orifici d'intrada dau sistema aquífèr dei equinodèrmes.

madridenc, a adj. e n. Madridenc.

madrier n.m. Pèça de boasc totplen espessa, emplegada en construccion. Sin.: **jaina**.

madrigal n.m. 1. Pichina pèça en vèrs qu'exprimisse una pensada fina, tendra ò galanta. 2. (mús.) Composicion vocala polifonica a cappella ò monodica embé accompagnement, e que mira à tradurre li inflexions de la poesia. Var.: **madrigau**.

madrigalet n.m. Pichin madrigal.

madrigalista n. Autor, autritz de madrigals.

madrigau n.m. Madrigal.

madrilenc, a adj. e n. De Madrid. Var.: **madrilenc**.

madur, a adj. 1. Si di d'un fruch, d'una grana, quora son desvolopats completament. 2. Si di d'un boton, d'un abcès lèsts à crepar. 3. Si di de quauqu'un qu'a rejonch lo sieu plen desvolopament fisic ò intellectual. 4. Si di de cen que, après una lònga evolucion, es arribat à l'estadi de la sieu realisacion. 5. (fig. pop.) Caluc.

madurada n.f. Madurason.

madurador n.m. 1. Recipient per far madurar lo meu. 2. Luèc per far madurar la frucha.

madurament n.m. Madurason.

madurar vi. 1. Devenir madur, arribar à maduretad. 2. Si desvolopar. 3. Aquistar de sapiença, d'experiença. ◆ vt. 1. Rendre madur (un fruch, una grana). 2. Portar à l'estat de maduretad, de desvolopament complet: *Madurar un projècte*. 3. Rendre savi, experimentat: *Li espròvas ti madúron un òme*.

madurason n.f. 1. Procèssus que mena au desvolopament complet d'un fenomène, à la plenituda d'una facultat. 2. (biol.) Evolucion d'un organe animal ò vegetal vèrs la maduretad. 3. (fisiol.) Evolucion de l'organisme uman vèrs lo sieu estat adulte (per op. à la creissença, que designa l'evolucion dei mensuracions). 4. (metall.) Manteniment à una temperatura vesina de la temperatura ambienta d'un produch en aliatge leugier prealablament trempat, destinat à n'en melhorar li qualitats mecaniqui. Var.: **madurada**, **madurament**, **maduratge**.

maduratge n.m. Madurason.

maduret, a adj. Tot beu just madur.

maduretad n.f. 1. Estat d'un fruch quora es madur. 2. Periòde de la vida caracterisat per lo desvolopament fisic, afectiu e intellectual. 3. Estat de l'intelligença, d'una facultat qu'es arribada au sieu plen desvolopament. ◇ (espec.) Seguretat de judici (generalament pròpria à l'atge madur): *Mancar de maduretad*. Var.: **maturitat**.

maestat n.f. (it.) Majestat.

maestós, oa adj. (it.) Majestuós.

maestoso adv. (mòt it.) [mae'stozo] (mús.) Lentament e majestuosament.

maestosament adv. (it.) Majestosament.

maestra n.f. 1. Capa. 2. (mar.) Vela màger, cap, vela de mèstre, mestra.

maestrau n.m. 1. Mistrau (vent). 2. (mar.) Vent e direccion dau nòrd-oèst.

maestro n.m. (it.) Nom donat à un compositor de música ò à un cap d'orquestra.

maestuós, oa adj. Majestuós.
maestuosament adv. Majestuosament.
màfia n.m. 1. (M'una majúscula) Ret d'associacions secreti sicilianis que volíon assegurar la justícia e empachar l'exercici de la justícia oficiala. 2. Clica ò associacion secreta de bandits. 3. (fam.) Grope de personas que si sostènon dins li sieu entpresas e lu sieus interès per de mejan de tota mena.
mafiós, oa adj. e n. De la màfia.
mafioso, a n. (it.) Membre de la Màfia.
magalhada n.f. Còup donat m'un magalhon.
magalhaire, airtiz n. Persona que fa usança d'un magalhon.
magalhon n.m. Becut: *Magalhon à lenga, à sapeta*.
 Var.: **magalon**. Sin.: **sapeta**.
magalhonar vt. Travalhar m'un magalhon.
magalon n.m. Magalhon.
maganha n.f. Deca, taca, default, marca, espec. deuguts à un còup. Sin.: **macadura**.
maganhaire, airtiz n. Persona que fa de marrit trabalh, que degalha lo sieu obratge.
maganhar vt. 1. Degalhar, macar. 2. Baclar, porcatejar (pop.), salopejar (pop.).
 ◆ **si maganhar** v.pr. Si degalhar, s'alterar.
maganhat, ada adj. Maganhós.
maganhós, oa adj. Plen de maganhas. Var.: **maganhat**.
maganhum n.m. Ensèm de maganhas.
magara adv. (it.) Bessaí, eventualment.
magasin n.m. Magazin. Var.: **masaguin** (forma anciana).
magasina n.m. Magazina.
magasinatge n.m. Magazinatge.
magasine n.m. Magazine.
magasinier, a n. Magasinier, a.
magau n.m. 1. Autís per laurar la tèrra, mé de dents que fórmon un angle drech m'au mànegue. 2. *Magau forcut*: Forca mé doi dents.
magazin n.m. 1. Local per receure e conservar de mèrç. 2. Establiment de comèrci dont si vèndon de mèrç à l'engròs ò au detalh. Sin.: **negòci, comèrci**. ◇ *Grand magazin*: Establiment de venda au detalh que prepaua un assortiment larg de mèrç sus una granda susfàcia, generalment sus mai d'un plan e en vila. ◇ *Magazin d'usina*: Negòci dont son vendut, à de prètz mai bas qu'aquelu dau mercat, d'articles que vènon directament de l'usina. 3. Cavitat dont si méton li cartochas d'una arma à repeticion. 4. (fotografia) Part ermetica de l'aparelh dont es enrotlada la pellicula, sigue per fotografiar, sigue per una projeccion. ◇ Bóstia que s'adapta à un projector per li metre de diapositivas. 5. (dr.) *Magazin general*: Establiment tengut per de personas de drech privat, que mete à la disposicion dau public de locals destinats à recevre de mèrç en vista de constituir una garantia per un prèst. Var.: **magasin, masaguin**. ◆ (au pl.) Bastisons construchí sus lu trepadors d'un poart, per li estreimar li mercandisas. Sin.: **entrepoasts**.

magazina n.m. Magazine. Var.: **magasina, magazine**.
magazinatge n.m. 1. Accion de metre en magasin. 2. Drech pagat per aqueu depaus. Var.: **magasinatge**.
magazine n.m. 1. Publicacion periodica, lo mai sovent illustrada, que tracta de subjèctes variats. 2. Emission de ràdio, de television, que tracta regulierament de subjèctes qu'apartènnon à un meme camp de conoissenças. Var.: **magasine, magasina, magazina**.
magazinier, a n. Persona encargada de gardar li mèrç qu'arribon dins un magasin e de s'ocupar de la gestion de la resèrva. Var.: **magasinier**.
magdalena n.f. 1. Botaròt. Sin.: **cuu d'ae, brugairòu, capelan, colomela, lepiòta, ombrela, lepiòta enaurada, padre**. 2. Nom comun à divers socatges precòç que dónon de raïm de taula.
magdalena n.f. Pichina pastissaria en forma de gruèlha, constituïda d'una pasta à basa d'òus batuts, de sucre, de burre fondut, perfumada au limon ò à la flor de portegalier.
magdalenenc, a adj. e n.m. Si di de l'ensèm dei faciès culturals que màrcon l'apogeu dau paleolitic superior en Euròpa occidentala, entre -14000 e -10000 ans.
magdalonetas n.f. pl. Religioas plaçadi sota lo vocable de santa Maria-Magdalen, qu'assóston li filhas pentidi.
mage n.m. Astrològue antic. Var.: **mague**.
magenc, a adj. Dau mes de mai.
màger adj. e n. 1. Naissut en promier: *L'enfant màger, lo màger*. 2. Qu'a l'atge de la majoritat. 3. Principal, mai grand: *Lo perilh màger es l'indiferença*. ◇ *Per la màger part*: Per la part mai granda. ◇ *Tièrça màger*: Ai cartas, tièrça formada d'un as, d'un rèi e d'una regina de la mema color. 4. *Foarça important*: Una rason màger. Sin.: **essencial**. ◇ *Cas de foarça màger*: Eveniment que non si pòu evitar, sensa n'èstre responsable. 5. (mús.) Major. ■ Si remarquerà qu'au femenin s'emplega generalment la mema forma qu'au masculin, ma s'atròva finda la forma *maja*.
màger n.f. (log.) Promiera proposicion d'un sillogisme.
magerment adv. Au dessobre de tot. Sin.: **sobretot**.
magia n.f. 1. Sciença, religion dei magos. 2. Ensèm dei practicas fondadi sobre la credença en de foarça sobrenaturali immanenti à la natura e que la sieu tòca es de mestrear aqueli foarças, de si conciliar m'eli. ◇ *Magia negra, magia blanca*: respectivament messi en òbra per faire lo mau ò lo ben. 3. Efectes que sèmlon aquelu de la magia; potença d'illusion, de seduccion: *La magia dei mòts*. ◇ *Coma per magia*: D'un biais inexplicable.
magiar, a adj. e n. Ongrés.
magic, a adj. 1. Relatiu à la magia: *Un poder magic*. 2. Que lu sieus efectes son extraordinaris: *Un spectacle magic*. 3. Qu'agisse d'un biais estonant: *Un mòt magic*. 4. *Cairat magic*: Tableau de nombres, cairats, tau que la soma dei elements d'una linha, d'una colomna ò d'una diagonal es totjorn pariera. 5. (psicol.) *Pensada magica*:

Forma de pensada de l'enfant, entre 2 e 7 ans, caracterisada per una confusion entre l'univèrs subjectiu e l'univèrs objectiu.

magicament adv. D'un biais magic.

magician, a n. (fr.) Mago (it.), masc.

magin n.m. Mossairon.

magistèri n.m. 1. Ensèm d'aqueli que, detenen l'autoritat en nom dau Crist, an la carga d'interpretar la doctrina revelada (papa, evesques, concilis). 2. Dignitat de grand mèstre d'un òrdre religiós militar. 3. Composicion à la quala lu alquimistas atribuissón de proprietats meravilhò.

magistra n.f. Mèstra (budeu).

magistral, a adj. 1. Que poarta la marca de la superioritat, de l'excellença: *Una òbra magistrala*. 2. (lit.) Qu'apartèn à un mèstre. ◇ Cors magistral: Cors dins lo quau l'ensenhair dispensa lo sieu saber, per oposicion ai travalhs dirigits ò à d'autri formas de pedagogia dins li quali lu estudiants, lu escolans an una participacion activa. 3. *Medicament magistral*: Medicament confeccionat en farmacia d'après l'ordonança, per oposicion à *oficinal*. Var.: **magistrau**.

magistralada n.f. Mistralada.

magistralàs n.m. Mistralàs.

magistralament adv. D'un biais magistral.

magistralejar vi. Mistralejar.

magistralet n.m. Mistralet.

magistrat n.m. 1. Tot foncionari ò oficièr civil investit d'una autoritat juridiccionala (membre dei tribunals, dei corts, etc.), administrativa (cònsol, comissari de la república, etc.) ò politic (ministre, president de la República, etc.). 2. Foncionari d'una juridiccion de l'òrdre judiciari ò administratiu e, en particulier, membre de la magistratura dau sèti ò dau ministèri public.

magistratura n.f. 1. Dignitat, carga d'un magistrat; temps pendent lo quau un magistrat ocupa la sieu foncion. 2. Còrs dei magistrats.

magistrau, ala adj. Magistral.

magistrau n.m. Mistrau.

magistre n.m. Mèstre d'escòla.

magistressa n.f. Mestressa d'escòla.

magma n.m. 1. Mesclum que forma una pasta pastoa, espessa e viscoa. 2. (geol.) Liquide que si forma au dedintre de la Tèrra, per fusion de la crosta ò dau manteu, e que, en si refreiant, forma una ròca. 3. Mesclum confús de cauas abstrachi.

magmatic, a adj. (geol.) Relatiu au magma. ◇ *Ròca magmatica*: Ròca que provèn de la cristallisation en profundor (ròca plutonica) ò en susfàcia (ròca volcanica) d'un magma. Sin.: **ròca eruptiva**. ◇ *Cambra magmatica*: Cavitat situada dintre li profundors dau conduch d'un volcan. Lo sieu emplenament de matèrias en fusion es anonciator generalament de l'erupcion dau volcan.

magmatisme n.m. (geol.) Formacion, migracion e solidificacion dei magmas.

magnanimament adv. Embé magnanimitat. Var.: **manhanimament**.

magnanime, a adj. Que la sieu generositat si manifestà per la benvolença e la clemença. Var.: **manhanime**.

magnanimitat n.f. Caractèr de quauqu'un, d'un comportament qu'es magnanime. Sin.: **benvolença, generositat**. Var.: **manhanimitat**.

magnat n.m. Forma pejorativa donada ai representants dau monde dei afaires, de l'industria ò de la finança. Sin.: **catau**. Var.: **manhat**.

magnèsi n.m. Metal solide blanc argentat, de densitat 1,7, que pòu cremar dins l'ària m'una flama esbleugissenta; element (Mg) de n° atomic 12 e de massa atomica 24,30. Var.: **manhèsi**.

magnèsia n.f. (quim.) Oxide ò idroxide de magnèsi.

■ La *magnèsia anidra* MgO es una pòvera blanca que fonde vèrs 2500°C, que l'aiga transforma en magnèsia idratada Mg(OH)₂. La magnèsia es antiacida e laxativa ò purgativa à foarta dòsi. Var.: **manhèsia**.

magnesian, a adj. e n. Que contèn de magnèsi. Var.: **manhesian**. ◆ adj. m. e n.m. Organomagnesian.

magnesiàt, ada adj. Que contèn de magnèsia. Var.: **manhesiàt**.

magnèsic, a adj. 1. Qu'a per basa la magnèsia. 2. Qu'utilisa li proprietats inflamabli de la magnèsia ò dau magnèsi. Var.: **manhesic**.

magnèsifèr, a adj. Que contèn de magnèsia. Var.: **manhesifèr**.

magnesiòtermia n.f. Procediment de preparacion dei metals purs qu'emplega lo poder de reduccion dau magnèsi. Var.: **manhesiòtermia**.

magnèsita n.f. 1. Silicat natural de magnèsi. 2. Carbonat natural de magnèsi. Var.: **manhesita**.

magnetescrich n.m. Escrich sus ficha magnetica. Var.: **manhetescrich**.

magnetic, a adj. 1. Dotat dei proprietats d'atraccion de la caramida. ◇ *Pòles magnetics*: Ponchs de la Tèrra dont convergisson lu meridians magnetics. 2. Que pertòca lo magnetisme. 3. Qu'a una influença potenta e misterioa. Var.: **manhetic**.

magnetisable (-izable), a adj. Que pòu èstre magnetisat. Var.: **manhetisable**.

magnetisacion (-izacion) n.f. Accion, biais de magnetisar. Var.: **manhetisacion**.

magnetisaire (-izaire), a (-airitz) n. Persona que pretende possedir un fluide particulier. Var.: **manhetisaire**.

magnetisant (-izant), a adj. 1. Que magnetisa. 2. Que pòu generar ò comunicar lo magnetisme. Var.: **manhetisant**.

magnetisar (-izar) vt. 1. Comunicar una aimantacion à (un materiau, un còrs). 2. (lit.) Aver una influença potenta e misterioa sobre: *Un orator que magnetisa li folas*. Var.: **manhetisar**.

magnetisme n.m. 1. Ensèm dei fenomènes que caracteríson lu còrs aimantats. 2. Influença potenta e

misteriosa qu'una persona a sobre d'autri. 3. *Magnetisme animal*: Proprietat dau còrs animal que lo rendria receptiu à l'influença dei còrs celèstes e à-n-aquela dei còrs que l'enviròuton, e que, parierament, auria una influença dau meme tipe sobre d'elu. 3. *Magnetisme terrèstre*: Camp magnetic pusleu regulier au nivèu de la susfàcia de la Tèrra, que lo sieu pòle Nòrd vèria lentament d'un an sus l'autre. Var.: **manhetisme**. Sin.: **geomagnetisme**, **geomanhetisme**.

magnetista adj. e n. Que practica lo magnetisme. Var.: **manhetista**.

magnetita n.f. 1. Oxide natural de fèrre, dotat de magnetisme, boan minerau de fèrre. 2. Caramida. Var.: **manhetita**.

magneto n.f. [ma'njeto] Generatritz electrica dins la quala lo corrent es produch per un aimant permanent. Var.: **manheto**.

magnetoaerodinamica n.f. Estudi de l'escorremet dei mitans gasós conductors (gas ionisats à auta temperatura) sotamés à un camp magnetic. Var.: **manhetoaerodinamica**.

magnetocaisseta n.f. Magnetofòne qu'emplega de caissetas. Var.: **manhetocaisseta**.

magnetocaloric, a adj. Que produe un escambi termic (desgatjament ò absorpcion) qu'acompanha l'aimantacion d'una substança. Var.: **manhetocaloric**.

magnetocardiografia n.f. Estudi dei camps magnetics produchs per l'activitat electrica dau coar. Var.: **manhetocardiografia**.

magnetocirurgia n.f. Metòde cirurgical qu'emplega d'instruments de l'òrdre dau millimètre. Var.: **manhetocirurgia**.

magnetodinamic, a adj. Si di d'un aparelh dins lo quau l'excitacion magnetica es producha per un aimant permanent. Var.: **manhetodinamic**.

magnetolectric, a adj. Que tèn à l'encòup dei fenomènes magnetics e electriccs. Var.: **manhetoelectric**.

magnetofil(e), a n. Partidari dau magnetisme animal. Var.: **manhetofil(e)**.

magnetofòne n.m. Aparelh d'enregistrament e de lectura dau son, per aimantacion remanenta d'una benda magnetica. Var.: **manhetofòne**.

magnetofonic, a adj. Relatiu à un magnetofòne; fach m'un magnetofòne. Var.: **manhetofonic**.

magnetogène, a adj. Que genèra lo magnetisme. Var.: **manhetogène**.

magnetogeneratritz n.f. Generatritz de corrent electric que l'induccion li es aviada per lo biais d'una caramida permanenta. Var.: **manhetogeneratritz**.

magnetograma n.m. Carta sus la quala si repoarton li valors magnetiqui mejani ò limits relevats en diferents luècs d'un còrs celèstes. Var.: **manhetograma**.

magnetoïdrodinamic, a adj. Si di de l'energia electrica generada partent d'un gas ionisat d'auta temperatura. Var.: **manhetoïdrodinamica**.

magnetoïdrodinamica n.f. Sciènça que tracta dau movement de fluides conductors d'electricitat dins de camps magnetics. Var.: **manhetoïdrodinamica**.

magnetolectura n.f. Procediment que consistisse à deschifrar de marcas produchi per una mina grafitada mè l'ajuda d'un aparelh magnetic. Var.: **manhetolectura**.

magnetològue, òga n. Fisician, fisiciana especialista de l'estudi du magnetisme. Var.: **manhetològue**.

magnetomètre n.m. Aparelh destinat à la mesura d'un camp magnetic. Var.: **manhetomètre**.

magnetometria n.f. Mesura dei camps magnetics e dei proprietats magnetiqui dei còrs. Var.: **manhetometria**.

magnetomotor, tritz adj. Relatiu à la foarça donada per lo flux magnetic generat per diferença potenciala dins un tube de foarça barrat. Var.: **manhetomotor**.

magneton n.m. 1. Unitat de mesura dau moment magnetique. 2. Unitat de moment magnetic de l'àtòme e de l'electron. Var.: **manheton**.

magnetoòptic, a adj. Relatiu à la magnetoòptica. Var.: **manhetoòptic**.

magnetoòptica n.f. Estudi dei proprietats optiqui dei substanças sotamessi à de camps magnetics. Var.: **manhetoòptica**.

magnetoparlair n.m. Aparelh que transforma en signals sonòres lu signals lònchs e corts de l'alfabet morse. Var.: **manhetoparlair**.

magnetopausa n.f. Zòna limit de la magnetosfera en-delà de la quala lo magnetisme terrèstre es sens efècte. Var.: **manhetopausa**.

magnetopirita n.f. Sulfure natural de fèrre. Var.: **manhetopirita**. Sin.: **pirita magnetica**.

magnetoplombita n.f. Oxide natural de fèrre, de manganès e de plomb. Var.: **manhetoplombita**.

magnetoquimia n.f. Estudi dei proprietats magnetiqui dei combinasons quimiqui e dei sieu aplicacions en quimia. Var.: **manhetoquimia**.

magnetoiresistença (-éncia) n.f. Proprietats qu'an d'unu metals de presentar una resistença que càmbia en foncion dei camps magnetics ai quaus son sotamés. Var.: **manhetoresistença**.

magnetoscòpar vt. (*magnetoscòpi*) Enregistrar m'un magnetoscòpi. Var.: **manhetoscòpar**.

magnetoscòpi n.m. Aparelh d'enregistrament e de lectura dei imatges e dau son sus benda magnetica. Var.: **manhetoscòpi**.

magnetosfèra n.f. 1. Zòna dins la quala lo camp magnetic d'una planeta si tròva confinat per lo vent solari. 2. Zòna de l'espaci à l'entorn de la Tèrra en-delà de l'ionosfèra, dins la quala es concentrat lo camp magnetic terrèstre. Var.: **manhetosfèra**.

magnetostatic, a adj. Si di dei fenomènes que pertòcon lu aimants ò de massas magnetiqui au repaus. Var.: **manhetostatic**. ♦ n.f. Sciènça qu'estúdia aquestu fenomènes. Var.: **manhetostatica**.

magnetostibiana n.f. Antimoniat de manganès e de fèrre. Var.: **manhetostibiana**.

magnetostriccion n.f. Fenomène de desformacion d'un còrs ferromagnetic sotamés à l'influença de camps magnetics. Var.: **manhetostriccion**.

magnetoteca n.f. Luèc de conservacion d'enregistraments sus bendas magnetiqui e, en partic., mòble per li plaçar de bendas magnetiqui. Var.: **manhetoteca**.

magnetoterapia n.f. Metòde terapic per imposicion d'aimants ò per accion de camps magnetics. Var.: **manheterapia**.

magnetron n.m. Tube à vuèi de foarta potença, generator ò amplificator de corrents d'auta frequença, que lo sieu flux d'electrons es comandat à l'encòup per un camp electric e per un camp magnetic. Lo magnetron a permès la creacion d'ondas foarça corti (decimetrici e centimetrici) e de potèncias auti de mantu megawatts pertocant lu emeteires dau radar. Var.: **manhetron**.

magnícia n.f. Tròç de cuer que d'unu obriers (cordoniers, etc.) emplègon per si protegir la man. Var.: **manhícia**.

magnicida n.m. Autor d'un magnicidi.

magnicidi n.m. Crimi comés còtra un catau de l'Estat.

magnific, a adj. 1. Qu'a una beutat plena de grandessa: *Un spectacle magnific*. 2. Totplen beu: *Un temps magnific*. 3. D'una qualitat excepcionala: *Una carn magnifica*. 4. Remirable: *Una descubèrta magnifica*. Var.: **manhific**. Sin.: **sobrebeu, ufafós, esplendent**.

magnificament adv. D'un biais magnific. Var.: **manhificament**.

magnificar vt. (*magnifiqui*) Exaltar la grandor, glorificar, vantar. Var.: **manhificar**.

magnificat n.m. (Sovent m'una majuscula) 1. Cantic de la Verge Maria cantat ai vèspras. 2. Música compauada sobre aqueu cantic. Var.: **manhificat**.

magnificença (-éncia) n.f. 1. Qualitat de cen qu'es magnific; esplendor, esclat. Sin.: **ufana**. 2. (lit.) Generositat, prodigalitat. Var.: **manhificença**.

magnificent, a adj. Que fa vèire de magnificença. Var.: **manhificent**. Sin.: **esplendent, ufanós**.

magnitud(a) n.f. 1. (astron.) Quantitat que sièrve à caracterisar l'esclat aparent (magnituda aparenta) ò vertadiera (magnituda absoluta) d'un astre (La magnituda s'exprimisse m'un nombre que bassa quora l'esclat creisse). 2. (geol.) Representacion numerica, sus una escala donada, de l'importança d'un seïsme. Var.: **manhituda**.

magnòlia n.f. Aubre originari d'Àsia e d'Amèrica, mé de fuèlhas alterni lusenti, de flors grandi dau parfum suau, recercat per l'ornament dei pargues e dei jardins. Var.: **magnolier**.

magnolacea n.f. *Magnolaceas*: Familha de plantas d'un tipe primitiu, coma lo tulipier, la badiana, la magnòlia.

magnolier n.m. Magnòlia.

magnum n.m. 1. Gròssa botilha que contèn l'equivalent de doi botilhas ordinari (1,5 litre). 2. Botilha de 1,5 ò de 2 litres d'aiga minerala, de suc de fruch, etc.

magò, a n. 1. Persona que practica la magia. 2. Persona que fa de causas extraordinari, qu'a coma un poder magic sobre li causas e lu èstres. 3. Illusionista. Sin.: **masc, magician** (fr.). 4. Persona que, sensa aver fach d'estudis de medecina, pretende garir luxacions, fracturas e dolors per de mejans empirics.

magon n.m. Sarrament de coar.

magòt n.m. Monina sensa coa, dau genre macaco, que viu en Àfrica dau Nòrd e à Gibraltar (Lòng de 75 cm). Sin.: *monard*.

magra n.f. 1 Niveu mai bas ò bassa excepcionala d'un cors d'aiga. Sin.: **baissa**. Contr.: **plena, aigat**.

magrament adv. En pichina quantitat. Var.: **magrament** (corrent).

magre, a adj. e n. Qu'a gaire de graissa. Var.: **maigre** (corrent). ♦ n. 1. Que contèn gaire ò pas dau tot de matèrias grassis: *Un fromai magre*. 2. Jorns magres: Pendent lu quaus lu catolics practicants non mènjon de carn. 3. Gaire abondós: *Un past magre*. Sin.: **teune, escars**. 4. Gaire important, mediòcre: *Un salari magre*. 5. *Carbon magre*: D'una tenor en matèrias volatili debla, excellent combustible industrial. 6. Fin, gaire espès: *De caractèrs tipografics magres*.

magre n.m. 1. Part magra d'una carn, etc. 2. *Faire magre*: Non manjar de carn dins lu jorns que la Glèia prescriu. Var.: **maigre** (corrent).

magrejar vt. Magrir. Var.: **maigrejar** (corrent).

magrelet, a adj. Un pauc magre. Var.: **maigrelet** (corrent), **magrolet, magrineu**. Sin.: **esquirincho, secardin**.

magres(s)a n.f. 1. Estat de quauqu'un, d'un animau qu'es magre, sensa graissa ni carn. 2. Mancança d'amplessa, de riquesa. Var.: **maigressa** (corrent), **maigror**.

magret, a adj. Un pauc magre. Var.: **maigret** (corrent). ♦ n.m. Filet d'àneda.

magrineu, èla adj. Magrelet. Var.: **maigrineu**.

magrir vi. (*magrissi*) Devenir magre. Var.: **maigrir** (corrent), **magrejar**. ♦ vt. Faire devenir magre, fin.

magritge n.m. Magror.

magrolet, a adj. Magrelet. Var.: **maigrolet** (corrent).

magrolin, a adj. Magrelet. Var.: **maigrolin** (corrent).

magron n.m. Cormoran.

magror n.f. Maigressa. Var.: **maigror** (corrent).

mague n.m. Mage.

maguet n.m. (fam.) Sòus amolonats plan plan e laissats en resèrva: *An trovat lo maguet dau paigrand*. Sin.: **calós, esquipòt**.

maharajà n.m. Títol, que vòu dire *grand rèi*, donat ai princis feudataris d'Índia. Var.: **maarajà**.

maharani n.f. Esposa dau maharajà. Var.: **maarani**.

mahatma n.m. Títol donat en Índia à de personalitat espirituali de premier plan. Var.: **maatma**.

mai adv. 1. (usatge it.) Jamai. 2. En quantitat mager: *N'en volèm de mai, li a mai d'òmes que de fremas*. 3. Encara: *Li siam mai! Es encara eu qu'a ganhat!* ♦ **torna(r) mai**: *N'en volton tornar mai*. 4. *Mai que*: Basta

que. 5. *Mai que mai*: Foarça, totplen. 6. *Mai que sigue*, *mai que sigon*: Basta que sigue.

mai n.m. 1. Cinquen mes de l'an. ◇ *Promier de mai*: Jornada de revendicacion dei sindicats americans à partir dau 1884, adoptada en França per l'Internacionala socialista en lo 1889 e devenguda fèsta legala e jorn feriat en lo 1947. 2. Aubre vèrd e enribanat que si plantava lo promier de mai en onor de quauqu'un. ◇ *Virar lu mais*: Practicar una dança tradicionala que consistisse à virar à l'entorn d'un pal en entrebescant e en separant de ribans estacats au sobran. ◆ pl. Fèsta que si debana au mes de mai, à Niça, à l'origina en cada quartier, e reducha encuèi au sieu debanament a Cimiés.

maia adj. e n. Qu'apartèn ai Maias. ◆ *Familha de lengas indians d'Àmerica centrala*.

maiada n.f. Durada dau mes de mai.

maienc, a adj. Dau mes de mai.

maieutica n.f. Dins la filosofia socratica, art de faire descurbir à l'interlocutor, per una seria de questions, li veritats qu'a en eu.

maigras n.f. Magra.

maigrament adv. Magrament.

maigran n.f. Maigrand, mairegrand.

maigrana n.f. Maigrand.

maigrana n.f. 1. Dolor violenta qu'afècta un costat de la tèsta e s'acompanha sovent de nauseas e de vòmit. 2. (abusiu) Mau de tèsta. Sin.: **cefalea**.

maigrana n.f. Fruch dau maigranier, de la talha d'un beu pom e que contèn de granas carnudi e rogi, de la sabor aigreleta e agradiva. Var.: **miugrana**.

mai grand comun divisor (partidor) (MGCD) n.m. (mat.) Lo MGCD de doi nombres es lo nombre mai grand que lu partisse tot-ai-doi.

maigrand n.f. Maire dau paire ò de la maire. Var.: **maigran, maigrana, mairegran**.

maigranier n.m. Aubre cultivat dins lu país mediterraneus, dei flors roge viu e que lo sieu fruch es la maigrana. Var.: **miugranier**.

maigre, a adj. Magre.

maigrejar vi. Magrejar.

maigrelet, a adj. Magrelet.

maigres(s)a n.f. Magressa.

maigret, a adj. Magret.

maigrineu, èla adj. Magrineu.

maigrir vt. (*maigrissi*) Magrir, magrejar.

maigrolet, a adj. Magrolet.

maigrolin, a adj. Magrolin.

maigror n.f. Magror.

maijon n.f. Maion (vivaroalpenc).

mail n.m. (angl.) Mèl.

mailing n.m. (angl.) Publipostatge.

maimon n.m. (mar.) Pèça de fusta ò de fèrre, ficada verticalament sus lo cubèrt d'una nau per virar lu ormege e sus lu trepadors d'un poart per l'amarratge dei naus. Sin.: **mamelet**.

mainada n.f. 1. Seguida d'un grand personatge. Sin.: **acompanhada**. 2. Progenitura.

mainada n.f. (mar.) Taïfa, marinaria.

mainadalha n.f. Garçonalha, marmalha.

mainadenc, a adj. Pueril.

mainadissa n.f. Progenitura.

mainatge n.m. 1. Cobla que vívon ensèm e fórmon la basa de la familha. Sin.: **pareu**. ◇ *Scena de mainatge*: Garrolha pauc ò pron violenta dins una cobla. ◇ *Si metre en mainatge*: Si maridar ò viure maritalament. Sin.: **faire ostau**. ◇ *Faire mainatge de tres*: Expression populària per nomenar l'entenduda entre l'espós, le frema e lo drud. Sin.: **faire pareu de tres**. ◇ *Faire boan, marrit mainatge*: Anam ben, mau ensèm, anar, non anar d'acòrdi. 2. (estad.) Unitat elementària 3. Ensèm de cen que pertòca lo manteniment d'un interior. ◇ *Faire lo mainatge, de mainatges*: Metre en òrdre e netejar un local. – (fig.) Metre d'òrdre dins quauqua ren, tornar organisar en si desbarrassant de cen que non sièrve, dei personas inutili. Sin.: **levar dau semenat, dau mitan**. ◇ *Frema, òme de mainatge*: Persona que lo sieu mestier es de faire de mainatges en cò d'un particulier, d'una empresa, etc. Sin.: **frema de maion, d'ostau**.

mainatgier, a adj. *Relatiu au mainatge*: Ocupacions mainatgieri. ◇ *Equipament mainatgier*: Ensèm dei aparelhs domestics destinats à facilitar lo trabalh de maion. Sin.: **ostalier**.

mainatgiera n.f. 1. Frema que s'ocupa dau mainatge, de l'administracion de la maion. Sin.: **frema de maion, d'ostau**. 2. Servici de taula (culhiers, forquetas, coteus, etc.) presentat dins un cofret. Sin.: **belacara**.

mainatgista n. Comerçant especialisat dins la venda d'aparelhs electromainatgiers.

mainatjament n.m. Actituda destinada à mainatjar quauqu'un. Sin.: **consideracion, mesura**.

mainatjar vt. 1. Emplegar mé precaucion, esparnhar: *Mainatjar li sieu foarças*. Sin.: **mesurar, gaubejar**. 2. Tractar mé respècte, atencion, per non èstre desagradu, per non indispauar: *Mainatjar un adversari, mainatjar un convalescent*. 3. Alestir embé atencion ò prudença: *Mainatjar una boana sorpresa*. ◆ **si mainatjar** v.pr. 1. Esparnhar li sieu foarças, si preocupar de la sieu santat. 2. *Si mainatjar quauqua ren*: Lo si reservar per n'en dispauar.

mainatjaria n.f. 1. Colleccion d'animaus de diferent espècias, entretegnuts per l'estudi ò la presentacion au public. 2. Luèc dont son entretegnuts aquelu animaus.

mainau n.m. e n.f. Enfant jove (Escriptura fonetica d'un mòt pilhat au vivaroalpenc de Comtea *mainaa* prononciat [maj'naw], en lengadocian *mainada, mainatge, manhac*).

maïne n.m. Abitacion anciana e de caractèr, d'una cèrta importança e envirotada de tèrras.

maiòlica n.f. Faiença italiana de la Renaissença, inicialament inspirada de la ceramica ispanomauresca. Var.: **majolica**.

maion n.f. 1. Edifici bastit per servir d'abitacion ai personas: *Crompar una maion*. Var.: **maijon, maison** en vivaroalpenc de la Comtea de Niça (valadas de Palhon, Vesubia, Tinea). Sin.: **ostau, bastida**. 2. Lotjament dont

si viu: *Encuèi, rèsti à maion*. 3. Edifici public ò privat que sièrve à un usatge particular: *Maion de santat, maion d'arrèst*. 4. Membres d'una mema familha: *La filha de la maion es polida, donerètz lo boanjorn à la maion*. ◇ *Gents de maion*: Emplegats d'una maion, domestics. Empresa comerciala ò industrial: *Una maion de vins en gròs*. 5. Familha nòbla: *Maion de Tolosa, de Savòia*. 6. *Maion dau rèi, de l'emperaire*: Ensèm de personas civili (*maion civila*) e militari (*maion militària*) estacadi à la persona dau sobeiran. 7. (astrol.) Caduna dei dotze particions celèsti, que pertòcon li tramas relativi à l'existença. ◆ adv. 1. *Fach (à la) maion*: Que non es estat comandat en defoara: *Aqueu restaurant siève unicament de plats maion*. 2. Particuliar à una empresa, à un establiment d'ensenhament: *Un diplòma maion*.

maionada n.f. Ensèm de membres d'una familha que vívon dins la mema maion. Sin.: **ostalada**.

maionassa n.f. Gròssa maion; immòble. Sin.: **ostalàs**.

maionatge n.m. Ensèm, grope de maions ò d'immòbles.

maionesa n.f. Saussa frèia compauada d'una emulsion d'òu e d'òli. Sin.: **remolada**.

maioneta n.f. Pichina maion. Sin.: **ostalet, ostalon**.

maioessa n.f. Fraga dei boasc.

mai pichin comun multiple (MPCM) n.m. (mat.) Lo MPCM de doi nombres es lo nombre mai pichin qu'es un multiple dei doi.

mairal, a adj. 1. De la maire: *Lo lach mairal*. 2. Relatiu à la maire, qu'es dau costat de la maire: *Grands mairals*. ◇ *Lenga mairala*: Promiera lenga que l'enfant empara. Var.: **mairau**.

mairalament adv. Coma una maire. Var.: **mairalament**.

mairam n.m. Taula obtenguda en talhant en quartier de troncs de rore, de castanhier, de cacier, etc., per lo biais de l'esclapatge ò per lo ressatge dins la tòca de fabregar de botas.

mairandier n.m. Obrier que fa de mairams.

mairastra n.f. Segonda esposa d'un òme, per rapoart ai enfants de la promiera.

mairau, ala adj. Mairal.

maire n.f. 1. Frema qu'a mes au monde un enfant ò mai. ◇ *Maire celibatària*: Frema qu'a un enfant ò mai sensa èstre maridada. ◇ *Maire de Dieu*: Maria, maire de Jèsus. 2. Superiora d'un convent. 3. (fam.) *La maire X*: Dòna X. 4. (lit.) País, luèc dont una caua a començat; foant, causa, origina: *La Grècia, maire dei arts*. ◇ *Maion maire* ò *societat maire*: Societat qu'a sota la sieu dependença financiera d'autri societats, dichi *filialas*. ◇ *Maion maire*: Establiment principal d'una comunautat, espec. religioa. ◇ *Idea maire*: Idea principal, que n'en vènon d'autri ideas. ◇ *Vitz maire*: Pèça forata e filetada apta à recebre una vitz que si fica dins lo sieu filetatge. ◇ *Cellula maire*: (gen.) Cellula indiferenciada presenta dins lu embrions (cellula maire embrionària) ò dins lu adultes, que si pòu partir à l'infinit e que pòu generar per diferenciacion un ò mai d'un tipe cellulari diferenciat. 3. Femèla d'un animau qu'a augut de pichoi. 5. Matritz,

mòtle que sièrve de modèl per n'en faire d'autres. 6. *Maire dau vinaigre*: Pellicula que si forma à la susfàcia dei liquids alcolics, constituïda per l'amolonament dei acetobactèrs. 7. *Maire dau café*: Cen que rèsta dau café après l'aver fach. ◆ pl. Utèrs dei bèstias.

maire n.f. (mar.) 1. Axe dau timon acotat à la sieu ala. 2. Coarda màger dau palangre.

maire, maïressa n. (fr.) Cònsol, consolessa. Var.: **mèra, meressa**.

mairegran(d) n.f. Maigrand, mameta.

mairejar vi. Tenir de la sieu maire.

mairina n.f. 1. Frema que presenta un enfant au baptisme. 2. Aquela que presida lo batejar d'una nau, d'un obratge d'art, etc. 3. Aquela que presenta una altra persona dins una associacion per la faire intrar. 4. *Mairina de guèrra*: Frema ò filha que, pendent un conflicte, correspoande m'un soldat.

mairís n. Gaud; forèst situada au nòrd: *La cima de Mairís, au Boreon*.

mairitz n.f. Utèrs, matritz.

maison n.f. Maion.

maïssa n.f. Maïssèla.

maïssada n.f. Dentanha. Mordanha.

maïssèla n.f. 1. Caduna dei doi formacions ossoï ò cartilaginoï que poàrton li dents e sostènon l'orifici de la boca dei vertebrats. 2. (tecn.) Pèça dobla que li doi parts si poàdon avesinar ò escartar à volontat per mantenir un objècte. ◇ (mecan.) *Maïssèla de fren*: Pèça mecanica garnida à la sieu periferia d'una matèria d'un aut coeficient de fretament qu'assegura lo ralentiment e l'arrèst d'un veïcule en fretant sus un tamborn solidari de la ròda. Var.: **maïssa**.

maïsselàs n.m. Gròssa maïssèla.

maïsselear vt. Mastegar.

maïsselier, a adj. Maxillari.

maïstrança n.f. Quadre dei oficiers-marinièrs de la Marina nacionala.

maïvalença n.f. 1. Ensèm dei despensas que càrgon una operacion bancària. Sin.: **agio**. 2. Acreissement de la valor d'una resorsa, d'un aver. 3. Diferença positiva entre lo prètz de cession e lo prètz d'aquisicion d'un ben ò d'un títol. 4. Aumentacion dau prètz dei travalhs en seguida à de dificultats que non èron previsti. 5. Demai de recèptas entre lo produch d'un impost e la sieu evaluacion budgètària. 6. Dins lo marxisme, diferença entre la valor tirada d'una quantitat de travalh e cen qu'es pagat au travalheire per entretenir la sieu foarça de travalh. Contr.: **mensvalença**.

maja adj. f. Forma femenina de *màger*.

majestat n.f. 1. Caractèr de grandor, de dignitat, de noblessa. 2. (M'una majuscula) Títol dei rèis e dei emperaires. 3. Ària exteriora de grandor, de noblessa. *Crist, Verge, sants en majestat*: Representats assetats sus un tròne dins una posture ieratica. Var.: **maestat**. (it.)

majestós, oa adj. Majestuós. Var.: **maestós**. (it.)

majestosament adv. Embé majestat. Var.: **maestosament**. (it.)

majestuós, oa adj. Qu' a de majestat. Var.: **majestós, maestós** (it.), **maestuós**.

majestuosamente adv. Embé majestat. Var.: **maestosament** (it.), **majestosament, maestuosament**.

majofa n.f. Maiossa.

majofier n.f. Planta que produe de majofas.

majolica n.f. Maiòlica.

major, a adj. 1. *Tamborn major*: Sotoficier, cap dei tamborns ò de la clica dins una música militària. 2. *Estat major*: Grope d'oficiers encargat d'assistir un cap militari dins l'exercici dau sieu comand; ensèms dei collaborators mai pròches d'un cap, dei personas mai importants d'un grope: *L'estat major d'un partit*. 3. (mús.) *Interval màger* ò *major*: Dins lo quau li nòtas extremi son à la sieu distança maximala. ◇ *Gamma majora*: Gamma diatonica dau mòde major. ◇ *Acòrdi perfècte majora*: Que la sieu tèrça mai bassa es majora. Var.: **màger**.

major n.m. 1. Oficier superior encargat de l'administracion d'un còrs de tropas. ◇ *Major general*: Oficier general encargat d'auti foncions à l'Estat Major. 2. Grade mai aut dei sota-oficiers dei armadas e oficiers-marinièrs dei armadas. Dins la marina, oficier responsable à respèch de l'amiral, prefècte maritime, de l'òrdre, de la polícia e de la seguretat d'una basa navala. 3. Oficier d'un grade egal à-n-aqueu de comandant, en França, sota l'Ancian regime e encara encuèi dins de nombroï armadas estrangieri. 4. Ancianament, mètge militari. 5. Promier d'una promocion dins una escòla.

majora n.f. (log.) Promiera proposicion d'un sillogisme.

majoracion n.f. Accion de majorar; aumentacion. Sin.: **acreissement de valor**.

majorana n.f. 1. Planta aromatica de la familha dei labiadas. Sin.: **origan**. 2. Filha nèscia.

majorança n.f. 1. Majoritat; superioritat. 2. Prioritat entre fraires e sòrres. ◇ *Drech de majorança*: Drech qu'avia lo màger de pilhar dins la succession dei parents, mai que lu autres eiretiers.

majorant n.m. (mat.) *Majorant d'un sotensemble A ordenat E*: Element *a* de E, tau que tot element *x* de A es inferior à *a*.

majorar vt. 1. Aumentar la valor de la soma d'una factura, d'un impòst, etc. 2. (mat.) Trovar un majorant à (un ensemble).

majorat, ada adj. Qu' a subit una majoracion.

majorat n.m. Ben inalienable estacat à un títol de noblessa e transmés mé l'eiretatge.

majorau n.m. Cadun dei cinquanta membres dau Consistòri (comitat director) dau Felibritge.

majordòme n.m. 1. (mar.) Dins la marina anciana, persona que s'entrevava dei vitalhas. 2. Mèstre d'ostalaria. 3. Cap d'ostau, dei serviciaus e mai dei foncionaris d'un soberan.

majoritari, ària adj. e n. Qu'apartèn à la majoritat; que s'apontèla sus una majoritat. ◇ *Escrutin majoritari*: Dins lo quau es declarat elegit lo candidat qu' a obtengut lo mai de votz.

majoritariament adv. En majoritat, per la màger part.

majoritat n.f. 1. Atge au quau, d'après la lèi, una persona obtèn la plena capacitat de faire valer de drec hs (*majoritat civila*) ò es reconoissuda responsabla dei sieus actes (*responsabilitat penala*). 2. Lo nombre mai grand, la màger part: *Li a una majoritat de fremas dins l'ensenhament*. 3. Dins la Marina nacionala, lo tot dei servicis d'un estat-major.

majuscula adj. e n.f. *Letra majuscula* ò *majuscula*, n.f.: Letra mai granda e de forma diferenta, que si mete au començament d'una frasa ò d'un nom pròpri. Sin.: **capitala**. Contr.: **minuscula**.

mala n.f. 1. Còfre de fusta, de cuer, etc., de grandi dimensions, dont si méton d'objèctes per lu emportar en viatge. 2. *Mala arriera*: Còfre arrier d'una automobila.

malabèstia n.f. Si di d'una persona perilhoa, que s'en cau maufidar, d'un cercagarrolha.

malabil(e), a adj. Que non es abile. Sin.: **desgaubiat, maugaubiat, maubiaissut**.

malabre, a adj. Que pertòca d'unu cristians de la riba de mar dau Malabar, qu'an enclaus de rites indigèns dins la sieu religion.

malabsorpcion n.f. Trebolici dau procèssus d'absorpcion dei aliments au travèrs de la mucoa intestinala.

malacia n.f. Trebolèri de l'apetença que si manifesta per una preferença morbida de mangilhas que bostígon.

malacodèrme n.m. *Malacodèrme*: Grope de coleoptèrs carnassiers, coma la luèrna.

malacon n.m. Varietat de zircon que contèn d'elements radioactius.

malacologia n.f. Estudi dei molluscs.

malacologic, a adj. Relatiu ai molluscs.

malacopterigian n.m. *Malacopterigians*: Grope de peis ossós dei nadarèlas moali ò plegadissi, coma lo saumon, la carpa, la merluça, etc.

malacostraceu n.m. *Malacostraceus*: Sotaclasse de crustaceus, que comprèn en particulier la grita e lo ligoban.

maladiccion n.f. Malediccion.

maladir vt. (*maladissi*) Maledir.

maladobat, ada adj. e n. Mau vestit, mau mes. Sin.: **gimbrat**.

maladonada n.f. Engana de distribucion au juèc de cartas. Var.: **maudona**.

maladreça n.f. Maladreïça.

maladrech, a adj. e n. 1. Que manca d'adreça, de gaubi dins lu sieus movements, lu sieus gèsts. Sin.: **desgaubiat, maubiaissut, malabil, desbiaissat, gòf**. 2. Que manca d'experiença, d'assegurança per faire quauqua ren. 3. Que manca de diplomacia, dau sens de l'oportunitat: *Siés estat maladrech de parlar coma aquò*. 4. Que non es apropiat: *Una intervencion maladrecha*.

maladrechament adv. D'un biais maladrech. Sin.: **desgaubiadament, desbiaissadament, gofament, maubiaissudament**.

maladriça n.f. 1. Caractèr d'una persona maladrecha dins lu sieus gèsts, li sieu realizacions. 2. Mancança de gaubi, d'elegança dins lo comportament, dins li accions. 3. Acte maladrech: *Amolonar li maladriças*. Var.: **maladriça**. Sin.: **desgaube**, **desgaubiadura**, **maubiais**, **desbiaissada**, **gofaria**.

malafacha n.f. Delicte. Var.: **maufach**.

malafachier, a adj. Maufachós, maufasent.

malafam n.f. Famina.

malafin n.f. Acabament tragic d'un eveniment, de la vida.

malafirma n.f. Marrida condicion fisica.

malafortuna n.f. Marrida fortuna, absença d'astre. Sin.: **malastrada**, **malescaduda**, **desfortuna**, **malasòrt**, **malescadença**.

màlaga n.m. 1. Raïm de la region de Màlaga. 2. Vin liquorós que si fa m'aqueu raïm.

malagent n.f. Marridi gents.

malagueña n.f. Dansa espanhòla de la familha dau fandango. Var.: **malaguenha**.

malaguenha n.f. Malagueña.

malaguinhada n.f. Agach d'uni personas que podia provocar la malasòrt segond la tradicion populària.

malai, malaia adj. e n. De Malàisia. Sin.: **malaisian**, **malés**. ♦ n. Lenga dau grope indonesian, parlada dins en Malàisia e sus li coastas de l'Insulíndia, lenga oficiala de Malàisia e d'Indonèsia (sota lo nom d'*indonesian*).

malaialam n.m. Lenga d'Índia dau Sud.

malaiça n.f. Aiga marrida.

malaiopolinesian, a adj. Si di dau grop etnic que recampa lu Malés e la màger part dei Polinesians. ♦ adj. e n.m. Familha de lengas dau Pacific.

malaisadament adv. D'un biais malaisat, mé difficultat. Var.: **malaisidament**.

malaisança n.f. Difficultat, malaise.

malaisat, ada adj. Malaisit.

malaise n.m. Malanança. Sin.: **malanha**.

malaisian, a adj. e n. Malai.

malaisidament adv. D'un biais malaisit, à pron pena. Sin.: **dificilament**.

malaisit, ida adj. Qu'es difficile de metre en òbra, de faire. Var.: **malaisat**. Sin.: **incomòde**.

malalevat, ada adj. e n. Maleducat, malensentat.

malamanha n.f. 1. Brolha. Sin.: **chapostrè**, **discòrdia**, **desacòrdi**, **desacordança**. 2. Trebolici, mauparada.

malament adv. Mau, d'un biais marrit. Sin.: **marridament**, **caitivament**.

malamoart n.f. Moart violenta ò accidental.

malan n.m. Desastre, malur, catastròfa. Sin.: **malastre**, **malasòrt**.

malanança n.f. 1. Mauviure, malaise. 2. Malautia.

malanant, a adj. Que non va ben; malaut.

malanar vi. Aver un auvari, si senti mau, èstre malaut.

malandra n.f. 1. (tecn.) Not pòir dins lu boases de construccion, qu'empacha que sígon emplegats. 2.

(veter.) Escarabassa au plec dau garret dei cavaus. 3. Endeca, indisposicion, malandresc.

malandran n.m. Malensentat, malaprés.

malandrejar vi. Èstre malaut, plen de languì.

malandresc n.m. Infirmitats.

malandrin n.m. Raubaire.

malandrós, oa adj. 1. Qu'a de malandras. 2. Malautiu.

malanha n.f. Malaise, malanança, pensament, lagui.

malanhós, oa adj. Pertocat per la malanha. Sin.: **pensamentós**, **laguiós**, **malaut**, **malanant**.

malaprés, esa adj. e n. Maleducat.

malaquit n.m. Malaquita.

malaquita n.f. Carbonat basic natural de coire, pèira d'un beu vèrd viu emplegat en joielaria. Var.: **malaquit**.

malar(i), a (-ària) adj. Relatiu à la gauta. ◇ *Oàs malari*: Oàs que forma la salhida de la pometa.

malària n.f. Paludisme.

malasòrt n.f. Malastrada, destin contrari. Sin.: **malafortuna**, **malescaduda**, **desfortuna**, **malasòrt**, **malescadença**.

malastrada n.f. Mancança d'astre; moment difficile, contrari. Sin.: **malafortuna**, **malescaduda**, **desfortuna**, **malasòrt**, **malescadença**.

malastrar vt. Entirar, provocar lo malastre, la mauparada.

malastrat, ada adj. Que non a d'astre. Var.: **malastruc**.

malastre n.m. Infortuna, malur.

malastrós, oa adj. Malastrat.

malastruc, uga adj. Malurós, que non a d'astre. Var.: **malastrat**, **malastrós**.

malaür n.m. Malur (corrent). Sin.: **malastrada**, **desfortuna**, **malafortuna**, **mauparada**.

malaürança n.f. Malur.

malaürós, oa adj. e n. Malurós (corrent). Sin.: **malastrós**, **malastrat**.

malaussa n.f. Malàussena.

malàussena n.f. Ròca sedimentària detritica, conglomerat format de calhaus arredonits. Var.: **malaussa**.

malaut, a adj. e n. Que la sieu santat es alterada. Sin.: **malanant**. ♦ adj. 1. Degalhat, en marrit estat: *L'industria dau país es malauta*. 2. Dins un estat desagradu: *Èri malaut de l'audir parlar coma aquò*. 3. (pop.) Caluc: *Siés malaut?*

malautàs, assa adj. e n. Totplen malaut.

malautejar vi. Èstre malaut.

malautet, a adj. Un pauc malaut de lònga.

malautia n.f. 1. Alteracion dins la santat, dins l'equilibri dei èstres vivents (bèstias e plantas). ◇ *Malautia professionala*: Contractada dins l'exercici d'una profession determinada. ◇ *Assegurança malautia*: Assegurança sociala que permete au salariat d'aver drech, en cas d'interrupcion dau trabalh, à d'indemnitats jornalieri e de si faire remborsar totalament ò

parcialament cen que deurà pagar per la sieu malautia. ◇ (fam.) *N'en faire una malautia*: Èstre totplen contrariat per quauqua ren, si plànher totplen. 2. Alteracion, degradacion de quauqua ren: *Li malautias dau vin*. 3. (fam.) Trebolici dau comportament: *Aver la malautia de la velocitat*.

malautís, issa adj. Malautiu.

malautiu, iva adj. 1. Subjècte à èstre malaut. Var.: **malautís, malauton**. 2. Que li sieu manifestacions sèmblon aqueli dei trebolicis mentals.

malauton, a adj. Malautiu.

malautonet, a adj. Malautet.

malaventura n.f. Marrida aventura.

malavertit, ida adj. Malavisat.

malaviar (si) v.pr. Si foaraviar. Sin.: si **desendralhar, si descaminar**.

malavida n.f. Bagassaria.

malavisada n.f. Marrit conseq.

malavisat, ada adj. Qu'agisse sensa discerniment. Sin.: **malavertit, mauprevengut**.

malavista n.f. Malefici.

malaxacion n.f. Malaxatge. Sin.: **reventolada, pastatge**.

malaxaire n.m. e adj. m. Aparelh provedit d'una cuba, e que sièrve à malaxar. Sin.: **reventolaire, pastaire**.

malaxar vt. 1. Pastar una substança per li faire perdre la sieu duretad, per la rendre omogenea. Sin.: **reventolar, pastar**. 2. Massar (una part dau còrs) dau bot dei dets.

malaxatge n.m. Accion de malaxar. Var.: **malaxacion**.

malediccion n.f. 1. (lit.) Accion de maledir. 2. Malur, fatalitat. Var.: **maladiccion**

maledir vt. (*maledissi*) Maudire. Var.: **maladir**.

maleducat, ada adj. Que si compoarta mau, sensa respectar li règlas de la cortesia. Sin.: **malensenhat, malaprés, descortés**.

malefic, a adj. (lit.) Qu'an una influença sobrenaturala e maligna. Var.: **maleficiós**.

malefici n.m. (lit.) Sortilègi, practica magica per faire de mau à quauqu'un. Sin.: **malavista**.

maleficiat, ada adj. Emmascat.

maleficiós, oa adj. Malefic.

malembocat, da adj. e n. Que parla d'una mena desgaubiada. Sin.: **maucreat, descortés, malensenhat**.

malenconia n.f. Malinconia. Sin.: **langui, languison, tristum, languitòri, laissa-m'estar, marriment, atristament**.

malenconic, a adj. Malinconic. Sin.: **triste, languiu, mornarós**.

malenconicament adv. Embé malinconia.

malenconisar (-izar) vt. Malenconisar (-izar).

malencòntre n.m. Mauparada.

malencontrós, oa adj. Inoportun, que causa d'enuèi d'un biais inoportun. Sin.: **desplasent, fotent, mauvengut**.

malencontrament adv. D'un biais malencontrós. Sin.: **desplasament**.

malendralhat, ada adj. Que pertòca un afaire, un eveniment que s'entamena mau, que laissa entrevèire una pastissada, una falhida. Sin.: **malencaminat, mauvirat, mau començat, que vèn à revèrs**.

malendurança (-ància) n.f. Mancaça de tolerança, de paciència per suportar li cauas. Sin.: **intolerança**.

malendurant, a adj. Que non es capable d'endurar embé paciència, embé calma; intolerant.

malensenhat, ada adj. Maleducat.

malentendent, a adj. e n. Que non aude ben.

malentenduda n.f. Fach de s'enganar sobre quauqua ren, espec. lo sens d'un mòt, d'una paraula. Var.: **malentendut**. Sin.: **mespresa, bescòmpte**.

malés, esa adj. e n. De Malàisia. Var.: **malai, malaia**. ◆ n.m. Lenga parlada en Malàisia e en Indonèsia (dont es dicha *indonesian*).

malescaduda n.f. Marrida fortuna, absença d'astre. Sin.: **malafortuna, malastrada desfortuna, malasòrt, malescadença**.

malastrada n.f. Marrida fortuna, absença d'astre. Sin.: **malescaduda, malafortuna, desfortuna, malasòrt, malescadença**.

malasòrt n.f. Marrida fortuna, absença d'astre. Sin.: **malafortuna, malastrada desfortuna, malescaduda, malescadença**.

malescadença n.f. Marrida fortuna, absença d'astre. Sin.: **malafortuna, malastrada, desfortuna, malescaduda, malasòrt**.

malestar n.m. Malèstre.

malèstre n.m. 1. Estat penós d'una persona que sofrisse de trebolicis fisics. 2. Mauviure, estat moral penós. Var.: **malestar**.

maleta n.f. 1. Pichina valisa, espec. per li metre de documents. 2. (pop.) Capeu melon.

malgach, a adj. e n. De Madagascar. ◆ n.m. Lenga dau grope indonesian.

malh n.m. Placa embé de cupulas, que s'emplega per pelar li castanhas. Var.: **malhet**.

malha n.f. 1. Bocla de fiu religada à d'autri per formar una ret ò un tricòt. ◇ (espec.) Element d'una ret de pesca. ◇ *Malha à l'endrech, malha à l'envèrs*: Malha que la sieu corba superiora es en avant ò en arrier dau tricòt. ◇ *Faire de malhas*: Tricotar. ◇ *Passar per malha*: S'escapar au travèrs dei malhas d'una ret; (fig.) passar, s'escapar sensa si faire agantar, s'esbinhar; disparèisser. ◇ *Faire passar per malha*: Faire disparèisser, escamotar. ◇ Teissut tricostat. 2. (mar.) Espaci entre lu corbams ò entre lu amadiers. 3. Pichin anelet de fèrre que s'emplegava per faire li armaduras à l'Atge Mejan. 4. (tecn.) Caduna dei duberturas d'una grasilha, d'un tamís. 5. (electr.) Ensèm dei conductors que relígon lu nots d'una ret e fórmon un circuit claus. Var.: **malhum**. Sin.: **ret, cadena**. 6. (geol.) Parallelepipède que, repetit periodicament dins li tres direccions, genèra una ret cristallina. 7. Taca qu'apareisse sus lo plumatge dei joves faucons e dei

joves perdigaus. Sin.: **malhadura**. 8. Marca redona que si forma sus la prunèla dei uèlhs. 9. *Non passa la malha, non faire la malha*: Non faire la mesura minimala reglamentària en parlant d'un peis que si pesca.

malhachòrt n.m. (metal) Aliatge de coire, de niquèl e de zinc, qu'imita l'argent.

malhada n.f. Mena de ret granda. Sin.: **entremalh**.

malhadura n.f. Taca dau plumatge. Var.: **malha**.

malhanenc, a adj. e n. De Malhana, luèc de naissença dau poeta Frederic Mistral.

malhar vt. Picar m'un malhet.

malhat, ada adj. Qu'a lo plumatge, la pèu marcada de malhas, en parlant d'una bèstia.

malhatge n.m. 1. Disposicion en ret. 2. Interconnexion d'una ret electrica.

malhet n.m. 1. Gròs marteu mé doi tèstas, de boasc dur, de cuer pergaminat, de plastica, de cauchó, etc., qu'emplégon lu fustiers, lu esculptors sus pèira, etc. 2. Autís analògue format d'una maça tronconica de boasc dur e d'un mànegue, qu'emplégon lu esculptors sus boasc. 3. Malh.

malheta n.f. 1. Pichina malha. 2. Marteu de boasc de doi tèstas. Var.: *malhet*. 3. Marteu de cantonier. 4. Aneu de croquet. 5. Gota d'òli ò de grais sus un bolhon. 6. Coarda qu'estaca cada cavau au cable per tirar una gabarra.

malhetar vt. Tirar una gabarra m'un cable e de cavaus.

malhon n.m. (mar.) Element d'una cadena d'àncora.

malhorqués, esa adj. e n. Malhorquin.

malhorquin, a adj. e n. De Malhòrca. Var.: **malhorqués**.

malhòu n.m. Tralha en forma de marteu. ◇ *Malhòu embarbat*: Tralha qu'a ja quauqui raç.

malhum n.m. 1. Ensèm de malhas. 2. Ret: *Un malhum social*. Sin.: **cadena**. ◇ Designa especialament l'internet.

malia n.f. (it.) Malefici.

malian, a adj. e n. Dau Malí.

malic, a adj. (quim.) Si di d'un diacide-alcòl que si tròva dins lu poms e la frucha acida.

malícia n.f. Tendença à dire ò à faire de cauas marridi e ironiqui.

maliciejar vi. Faire pròva de malícia.

maliciós, oa adj. e n. Que manifèsta de malícia.

maliciosament adv. Embé malícia.

malier, a n. Persona que fabrica ò vende de malas.

malignament adv. Embé malignitat. Var.: **malinhament**.

malignar vi. Pensar à mau, èstre marrit. Var.: **malinhar**.

maligne, a adj. e n. 1. Qu'a tendença à dire ò à faire de cauas maliciós; fin, gaubiós. 2. *Tumor maligna*: Tumor cancerosa. Var.: **malinh(e)**, **malinhós**.

malignitat n.f. 1. Marridum mesquin. 2. Tendença à faire lo mau. 3. Caractèr perilhós d'un mau, d'una tumor. Var.: **malinhitat**.

malinhós, oa adj. Maligne. Var.: **malinhós**.

malin, a adj. e n. 1. Que manifèsta una intelligença malicioa. Sin.: **bulò**, **despiechós**, **avisat**, **finadeu**, **finàs**. 2. Que manifèsta de marridum: *Pròva un malin plaser à rabaissar lu autres*. Sin.: **caitiu**, **marrit**, **malvais**. ◇ *Lo Malin*: Lo Diau.

malinconia n.f. 1. Estat de depression, de tristessa vaga, de desgust de la vida. Sin.: **langui**, **languitòri**, **tristum**. 2. Caractèr de cen qu'inspira un estat parier. 3. (psiquiatria) Depression intensa caracterisada per un ralentiment psicomotor e que constitueis una dei fasas de la psicòsi maniacodepressiva. Var.: **malenconia**.

malinonic, a adj. e n. 1. Que sente una tristessa vaga. 2. Pertocat de malinconia. Var.: **malenconic**. Sin.: **tristàs**, **languiu**. ◆ Que manifèsta ò provòca de malinconia.

malinonicament adv. Embé malinconia.

malinés n.m. Can d'aver belga dau pel cort fauve.

malinh(e), a adj. Maligne.

malinhament adv. Malignament.

malinhar vi. Malignar.

malinhitat n.f. Malignitat.

malinhós, oa adj. Malinhós.

malintencionat, ada adj. Qu'a d'intencions marridi.

malleabilisacion (-izacion) n.f. (tecn.) Accion de rendre malleable.

malleabilisar (-izar) vt. (tecn.) Procedir à la malleabilisacion de (un metal).

malleabilitat n.f. 1. Caractèr de quauqu'un, dau sieu esperit, qu'es doç, docile. 2. Qualitat d'un metal malleable.

malleable, a adj. 1. Que si laissa influençar ò formar. 2. (tecn.) *Metal malleable*: Que si pòu facilament façonar e metre en fuèlhs.

malleòla n.f. Caduna dei apofisis de la region inferiora dau tibia e dau peroneu que fórmon la cavilha. Sin.: **cavilhòla**.

malleolar(i), a (-ària) adj. Relatiu ai malleòlas.

mallofague n.m. *Mallofagues*: Òrdre d'insèctes parasites que si tròvon sus lu auceus.

malodorós, oa adj. Que sente mau.

maloin, a adj. e n. Natiu, estajant de Sant Malo.

malombrina n.f. Reflexion de la lutz dau soleu mé l'ajuda d'un miralh, d'una moastra, d'un metal, etc.

malon n.m. 1. Materiau de construccion à basa d'argila, motlat mecanicament e cuèch au forn, en forma de parallelepipède rectangle. 2. Pichina placa de ceramica, argila, etc., emplegada per revestir un soal ò li paret d'una abitacion.

malonaire n.m. Obrier que farga de malons.

malonar n.m. Persona que fabrica de malons.

malonar vt. Recurbrir lo soal de malons.

malonatge n.m. 1. Accion de malonar. 2. Soal recubèrt de malons.

malonèst(e), a adj. e n. 1. Que non es onèste. 2. Inconvenient, que non correspoande ai boani manieras: *Faire una propoasta malonèsta*. Sin.: **desonèst(e)**.

malonestament adv. D'un biais malonèste. Sin.: **desonestament**.

malonestetat n.f. 1. Caractèr malonèste de quauqu'un, dau sieu comportament. 2. Accion contrària à l'onestetat. Sin.: **desonestetat**.

malonic, a adj. (quim.) Si di d'un diacide que vèn de l'oxidacion l'acide malic.

malonier, a n. Persona que paua de malons; persona que paua de malons.

maloniera n.f. Fàbrega de malons.

malonilurea n.f. Acide barbituric.

malopterur n.m. Mena de peis grandàs provedit d'organes electriccs, que viu dins lo Nil e lo Senegal.

malora n.f. Roïna, deslablement. Sin.: **auvari**,

malestar, mauparada. ◇ *S'en anar en malora*: S'encalar, si deslabbrar, anar en roïna. Sin.: (fam.) **s'en anar en doga**.

malordit n.m. Trama, conjuracion.

malt n.m. Òrdi grellhat artificialament, secat e reduch en farina, emplegada per faire de cervesa.

maltaire, airitz n. 1. Persona que travailha dins una maltaria. 2. Industrial de la maltaria.

maltar vt. Faire subir un maltatge à.

maltaria n.f. 1. Fabrega dont si fa lo maltatge. 2. Ensèm dei activitats industrials ligadi à la fabricacion dau malt.

maltasa n.f. Enzima dau suc intestinal, qu'idrolisa la maltòsa.

maltatge n.m. Operacion de conversion de l'òrdi en malt.

malte n.m. Peis de la mar dei Antilhas, mé de formas estranhi, que sembla èstre provedit de patas.

maltés, esa adj. e n. De Malta.

maltesa n.f. Portugal d'una varieta sucrada.

maltina n.f. Enzima de l'òrdi grellhat, contenguda dins lo malt.

maltòsa n.f. (quim.) Sucre que dona per idrolisi dei molèculas de glucòsa, e que s'obten per idrolisi de l'amidon.

maltòta n.f.; Talha perceupuda d'una mena abusiva.

maltusian, a adj. 1. Qu'apartèn ai doctrinas de Maltus. 2. Opauat à l'expansion economica ò demografica.

maltusianisme n.m. 1. Restriccion voluntària de la procreacion. 2. (econ.) Ralentiment voluntari de la produccion, de l'expansion economica.

maluc n.m. (anat.) Anca.

malur n.m. 1. Situacion penoa qu'afècta dolorosament quauqu'un. 2. Eveniment funèste. ◇ (fam.) *Faire un malur*: Si liurar à d'acte violença; aver un grand succès, faire furor. 3. Destinada ostila, malastre. ◇ *Portar malur*: Aver una influença fatala, nefasta. Sin.:

malastrar. 4. *Per malur*: Malurosament. Var.: **malaiür**. Sin.: **malan, malastrada, malasòrt, malafortuna**.

malurós, oa adj. e n. 1. Qu'es dins una situacion dolorosa, penoa. 2. Qu'inspira una pietat mesclada de mesprètz: *Un malurós embriagon*. ◆ adj. 1. Qu'exprimis de malur, de dolor, de sofrença: «*Siéu un gròs malurós/Escota joventura*». 2. *Que manca d'astre*: Èstre malurós au juèc. 3. Que la sieu consequença es lo malur; desastrós: *Pilhar una decision maluroa*. 4. Sensa valor, sensa importança: *Dins lo còfre, li èra solament doi malurós culhiers que jugàvon à visc*. Var.: **malaiürós**. Sin.: **malastrat, malastrós, desfortunat**.

malurosament adv. D'un biais malurós. Var.: **malaiürament**.

malus n.m. Majoracion d'una prima d'assegurança automobila en foncion dau nombre d'accidents arribats dins l'annada ai assegurats e dins lu quaus la sieu responsabilitat si tròva engatjada.

malvais, a adj. Marrit. Sin.: **caitiu**.

malvaisetat n.f. Marridum. Sin.: **marridetat, marridaria**.

malvala n.f. *Malvalas*: Òrdre de plantas enclausant li malvaceas e li familhas vesini: liliaceas (tilhòu), bombacaceas (baobab)...

malvasia n.m. Varietat de raïm blanc alongat.

mam n.f. Mamà.

mamà n.f. Nom afectiu per designar la maire. Var.: **mam, ma**.

mamalian, a adj. Relatiu ai mamifèrs.

mamaloc n.m. 1. Sordat esclau d'una milícia que juguèt un ròtle considerable dins l'istòria egipciana e, episodicamente, en Índia. 2. Cavalier d'un esquadron de la Garda de Napoleon I.

mamalogia n.f. Part de la zoologia que tracta dei mamifèrs.

mamari, ària adj. Relatiu ai mamèla, au sen.

mamau n.m. Bobolh. Sin.: **momò**.

mamba n.m. Sèrp africana, arboricòla, agressiva e verinosa.

mambo n.m. Dança d'origina cubana, vesina de la rumba.

mamectomia n.f. (cir.) Ablacion dau sen. Sin.: **mastectomia**.

mamèla n.f. Glanda plaçada sus la faça ventrala dau tronc dei femèlas dei mamifèrs, que si desvolopa à la pubertat e que secrèta de lach après la gestacion. Sin.: **possa, popa, sen, teta**.

mamelassa n.f. Gròssa mamèla.

mamelet n.m. (mar.) Maimon.

mamelon n.m. Eminença carnuda au centre de la mamèla, dau sen. Sin.: **popeu, posseta**.

mamelonat, ada adj. Que poarta de proeminenças en forma de mamelon.

mamelut, uda adj. Qu'a de mamèlas (especialament de gròssi mamèlas).

mameta n.f. Diminutiu afectiu de *maigrand*.

mamifèr n.m. Animau vertebrat caracterisat per la presença de mamèlas, d'una pèu generalament cubèrta de

pels, d'un coar mé quatre cavitats, d'un encefale relativament desvolopat, per una temperatura constanta e una reproduccion esquasi totjorn vivipara.

mamillar(i), a (-ària) adj. (anat.) Relatiu au mamelon; qu'a la forma d'un mamelon.

mamillara (-ària) n.f. Cactacea que la sieu susfàcia es cubèrta de mamelons espinós.

mamiti n.f. Inflamacion de la mamèla dei mamifèrs. Sin.: **mastiti**.

mamografia n.f. Radiografia de la glanda mamària.

mamóis n.m. Monina.

mamoplastia n.f. Intervencion de cirurgia plastica sus lo sen.

mamot n.m. (zool.) Elefant fossile dau quaternari, cubèrt d'una toson lanoa, que mesurava 3,50 d'autessa.

man n.f. 1. Organe de la preension e de la sensibilitat, provedit de cinc dets, que constitue l'extremitat dei membres superiors de l'òme. ◇ *Aver sota (la) man*: À la sieu portada. ◇ (fig.) *Dei doi mans*: Embé entosiasme. ◇ *Aver lo coar sus la man*: Èstre totpen generós. 2. Aquest organe, quora sièrve à donar, à pilhar, à exprimir quauqua ren. ◇ *Porgir, tendre la man*: Demandar la caritat. ◇ *De man en man, de la man à la man*: D'una persona à l'autra, sensa intermediari. ◇ *De promiera man*: Directament. ◇ *De segonda man*: Indirectament. ◇ *Aver la man*: Ai cartas, èstre lo promier à jugar. ◇ *Votar à man levada*: Exprimir lo sieu sufragi en auçant la man. ◇ *Aver li mans traucadi*: Degalhar lu sieus sòus, non lu saupre conservar. 3. La man, considerada coma un instrument. ◇ *Si faire la man*: S'adestrar dins un trabalh, una activitat. ◇ *Perdre la man*: Perdre la sieu dexteritat abituala, la sieu abituda. ◇ *Metre man à*: Entamenar, metre en òbra. ◇ *Metre la darriera man à un trabalh*: L'acabar. ◇ *Dessenhar à man levada*: Dessenhar sensa l'ajuda d'una règla, d'un compàs, d'un instrument grafic. 4. La man, emplegada per picar ò manejar una arma. ◇ *Auçar la man sobre quauqu'un*: Lo picar, èstre lèst à lo picar. ◇ *À man revèrsa*: Si di d'un pastisson donat m'au revèrs de la man. ◇ *À man armada*: En emlegant una arma. 5. La man, coma simbòle d'ajuda, d'acòrdi. ◇ *Porgir, tendre la man à quauqu'un*: Li ofrir la sieu ajuda, li prepauar una reconciliacion. ◇ *Demandar, obtenir la man d'una persona*: La demandar, l'obtenir en maridatge. 6. La man, coma simbòle de l'accion, de l'esfoarç. ◇ *Aver la man uroa, maluroa*: Ben (mau) capitar sovent. Sin.: **aver boana, marrida man**. ◇ *Aver la man vèrda*: Jardinar facilament, mé de boai resultats en tota ocasion. ◇ *Aver li mans liuri*: Aver tota libertat per agir. 7. La man, coma simbòle de la possession, de l'autoritat, dau poder. ◇ *Cambiar de mans*: Passar d'un proprietari à un autre. Sin.: **passar de man en man**. ◇ *Metre la man sobre quauqua ren*: Trovar, tornar trovar quauqua ren; s'empadronir de quauqua ren. ◇ *Metre la man sobre quauqu'un*: L'arrestar. Sin.: **metre l'àrpia sobre**. ◇ *Faire man bassa sobre*: S'apoderar de quauqua ren indeugudament. ◇ *Pilhar en man*: S'encargar de. ◇ *Repilhar en man*: Restablir la situacion de (un affaire, una societat, etc.). ◇ *Passar la man*: Renonciar ai sieus

poders, lu transmetre. ◇ *Aver la man sobre*: Comandar. 8. La man coma simbòle de la foarça violenta. ◇ *Non li anar de man moarta*: Agir mé brutalitat. 9. Persona, considerada dau ponch de vista de la sieu activitat. ◇ *En boani mans*: Afidat à una persona capabla. ◇ *Promiera man*: Obriera d'una maion de cordura, capabla de faire toi lu modèles. ◇ *Man à man*: exercici d'equilibri dins lo quau doi acrobatas multiplícon li elevacions en si tenent per li mans. 10. Distança de la larguessa d'una man. 11. *Man correnta*: Part superiora d'una rampa d'escalier, etc., sus la quala si paua la man. Var.: **mancorrenta**. 12. Ensèm de 25 fuèlhs de papier. 13. Rapoart de la foarça d'un papier à la sieu espessor. ◇ *Papier qu'a de man*: Que dona una impression d'espessor. 14. Extremitat dei membres anteriors dei vertebrats tetrapòdes. 15. *Man d'una mòla*: Pèça sus la quala s'articula l'extremitat d'una mòla. 16. *Man de justícia*: Man d'evòri mé tres dets auçats, plaçada à l'extremitat dau baston real, simbòle de la justícia reala. 17. *Depauar una man correnta*: Faire una deposicion à la polícia ò à la gendarmaria per denonciar de fachs. 18. *De man en man*: À flor e à mesura. 19. *En un virat de man*: À la lèsta, leu. 20. (mar.) *Man de tèrra*: Dau costat dau ribatge. ◇ *Man de foara*: Dau costat de la mar. ◇ *Man de guinda*: Cordatge que sièrve d'auçar la vela d'un bateu. ◇ *Man fadada*: Mena de tenalha plaçada à la cima d'un mànegue llong, per rabalhar d'objets tombats dins la mar. Sin.: **rampin**. 21. *Man de boasc*: Tauleta qu'un dei sieus costats es provedit d'un mànegue per espumar lo ciment ò lo gip. Sin.: **planela**. 22. *Faire virar à la sieu man*: Convertir quauqu'un ai sieu ideas, faire cambiar de vejaire.

mana n.f. Dins li religions animisti, foarça sobrenaturala, impersonala e indiferenta.

manacho n.m. Arpalhan, maufaràs, arlòt.

manada n.f. 1. Cen que si pòu tenir dins una man. Sin.: **ponh, ponhada** (que definisson mai cen que tèn dins la man sarrada). 2. Còup donat mé la man. 3. Tropeu de taurs, de cavaus, en Camarga. 4. Grope de personas. Sin.: **masnada**.

manadar vt. Picar doçament mé la man.

manaia n.f. Destrau d'execucion. Var.: **manaira**.

manaira n.f. Manaia.

manara n.f. Destrau per escairar lo boasc.

manca n.f. 1. Fach de mancar; insufisença ò absença dau necessari. Var.: **mancança**. 2. *Estat de manca*: Estat d'ansia ligat à l'impossibilitat de si procurar de dròga, per un toxicoman. 3. À la rotleta, una dei sièis possibilitats simpli, que comprèn toi lu nombres de 1 à 18 (per op. à *passa*). 4. *Manca, mancança de ganhar*: Profiech que si seria poscut realisar, ma que non si faguèt. Sin.: **pèrda**. ◆ loc. prep. *Per manca de*: En l'absença de. Var.: **en mancança de**.

mança n.f. Femèla jove d'un bovin, que non a encara velat. Sin.: **vedela**.

mancament n.m. Accion de mancar à un dever, à una lèi, à una règla: *De mancaments greu à la disciplina*. Sin.: **falhiment, defalhida**.

manca n.f. Manca. Sin.: **desprovement**.

mancant, a adj. Que manca, qu'es estat levat: *Li pèças mancanti d'un dossier*. Sin.: **defautant**. ◆ adj. e n. Absent.

mancar vi. (*manqui*) 1. Falhir, defalhir: *L'atemptat a mancat*. 2. Èstre en quantitat insufisenta: *Mi manca 1 euro per pagar*. Sin.: **defautar**. 3. Èstre absent dau sieu luèc de trabalh, d'estudi: *Cu manca encuèi?* ◆ vt. ind. (*à, de*) 1. *Mancar à*: Defautar à, èstre en quantitat insufisenta à: *Li foarças mi mançon per acabar*. ◆ Far nàisser un sentiment de vuèi, en rason d'una absença: *Mi manques*. ◆ Si sostraire (*à*), evitar: *Mancar ai sieu obligacions*. 2. *Mancar de*: Non aver en quantitat sufisenta. ◆ Èstre à doi dets de: *A mancat de si negar dins la sieu piscina*. ◆ *Non mancar de*: Non oblidar, non ometre de: *Non manquerai de vos venir saludar*. ◆ Non manifestar cen que si deuria vèrs una persona: *Mancar de respècte à quauqu'un*. ◆ vt. 1. Non arribar à tocar: *Mancar lo bersalh*. ◆ *Non mancar quauqu'un*: Non laisser passar una oportunitat de li donar una leçon, de s'en venjar. 2. Faire mau: *Mancar una fòto*. 3. Non capitair: *Ai mancat lo mieu concors*. 4. Laisser escapar: *Mancar una oportunitat*. 5. Non rescontrar coma èra previst: *Si siam mancats à l'arribada dau tren*. ◆ Arribar tròp tardi per pilhar un mejan de transpòrt: *Mancar lo tren*. ◆ **si mancar** v.pr. Si sostraire à un dever, una promessa, un obligat.

mancat, ada adj. 1. Que non es estat ben fach: *Una pastissaria mancada*. 2. Que non es devengut cen que devia èstre ni cen que pretendia d'èstre: *Un avocat mancat*. 3. Si di d'un animau mau castrat.

mancat n.m. 1. Pastissaria fach d'una pasta à besucèch m'una foarta proporcion de burre fondut. 2. Mòtle à mancat: Mòtle per la pastissaria, aut e dau bòrd rotlat.

mancat n.m. Animau mau crestac.

mancenilha n.f. Fruch manjadís dau mancenilhier, que sembla un pichin pom d'api.

mancenilhier n.m. Aubre originari dei Antilhas e d'Amèrica equatoriala, dich *aubre de moart, aubre-poison*, perqué lo sieu suc, caustic, es totplen toxic (Família dei euforbiaceas).

manceu, èla adj. e n. De la Vila, de la Region dau Mans.

mancha n.f. (it.) Estrena. Sin.: **boanaman**.

mancha n.f. Tube sople per aigar.

manchó adj. e n. (inv. en genre) De Manchória.

manchon n.m. (fr.) Cilindre de vèire, d'estòfa, de palha, etc. Var.: **manegon**.

manchon, a adj. e n. Que li manca una man ò un braç. Var.: **manpòt**.

manchonier n.m. Obrier de veiraria que fa de manchons. Var.: **maneguièr**.

mancia n.f. Divinacion obtenguda per un procediment quau que sigue.

manco prep. Indica una sostraccion: *10 manco 3 fan (son)* 7. ◆ Dins l'expression de l'ora: *2 oras manco un quart*. ◆ *Manco se*: Ni mai se. ◆ *En manco de*: En plus

pauc de. ◆ adv. *Manco un*: Pròpi minga, degun. ◆ Per marcar una gradacion, fins à un limit: *Costa manco un euro!* ◆ *Per lo manco, au manco*: En quantitat egala ò superiora: *N'i a au manco 10*. ◆ *Recebut en manco*: (dr.) Cen qu'es deugut e non es estat precebut. ◆ (*Ni*) *manco ieu*: Ieu nimai. ◆ loc. prep. *À manco que* (+ subjontiu): Franc que (se), levat que (se). ◆ (expr.) *Manco mau!*: Segurament!

manço n.m. Bòu jove.

mancorrenta n.f. Rampa. Var.: **man correnta**.

mand n.m. Òrdre. ◆ *Èstre à mand de*: Èstre sus lo ponch de.

mandadís n.m. Fach de mandar (un corrier). Sin.: **postatge**.

mandaire, airtiz n. Persona que manda una letra, un fais.

mandament n.m. 1. Circonscripcion territoriala; competença d'una juridiccion. 2. (relig. cat.) Escrich d'un evesque per esclarir un ponch de doctrina ò donar d'instruccions. Sin.: **lettra pastorala**. 3. Letra simpla de natura administrativa. 4. Instruccions adreçadi per un sobeiran ai sieus oficièrs per obligar lu sieus vassaus à li rendre lu omenatges que li son deuguts. 5. Òrdre reiau ai autoritats locali. 6. Òrdre de comparèisser.

mandant, a n. (dr.) Persona que, per un mandat, dona à una altra lo poder de la representar dins un acte juridic.

mandar vt. 1. Expediar: *Mandar una letra*. Sin.: **enviar**. 2. Emetre: *Mandar un crit*. 3. Faire partir per una destinacion donada: *Mandar à l'escòla, en pension*. ◆ *Mandar cercar, quèrre quauqu'un, quauqua ren*: Donar òrdre à quauqu'un de l'anar cercar, quèrre. ◆ (pop.) *Mandar cagar*: Faire partir, alunhar (quauqu'un durament. 4. Lançar: *Mandar lo balon*. ◆ Expression per encoratjar: *Manda!* 5. *Mandar un simèc*: Picar quauqu'un sus lo morre. Sin.: **amotlar**. 6. *Mandar li colors*: Auçar lo drapeu per li rendre li onors. ◆ vi. À la belòta, fach de causir una color coma atots: *Mandar à caire*.

mandarin n.m. 1. (ist.) Títol que si donava dins lo passat ai foncionaris de l'Empèri chinés, causits per concors demièg lu letrats. 2. (pej.) Personatge important e influent dins lo sieu mitan (espec. professor d'universitat). 3. (ling.) Forma dialectala dau chinés, parlat per mai de 70 dau 100 de la populacion, e que sièrve de basa à la lenga comuna oficiala de China.

mandarina n.f. Fruch dau mandarinièr, espècia de pichin portegal doç e perfumat, que la sieu escòrça si lèva facilament.

mandarinat n.m. 1. (ist.) Dignitat, foncion de mandarin; lo còrs dei mandarins chinés. 2. (pej.) Poder arbitrari que d'intellectuaus influents detènon dins d'un mitans.

mandarineta n.f. Pichina mandarina.

mandarinier n.m. Agrume dau genre citrus, totplen pròche dau portegalier, que lo sieu fruch es la mandarina (Família dei rutaceas).

mandarinisme n.m. Sistema d'espròvas impauat en China ai futurs mandarins.

mandat n.m. 1. Poder qu'una persona dona à una altra d'agir en lo sieu nom. ◆ (dr.) *Mandat de*

comparucion: Òrdre de faire comparéisser davant un jutge. ◇ *Mandat d'arrèst, de depaus*: Òrdre d'arrestar, de menar quauqu'un en preson. ◇ *Mandat de menar*: Òrdre dau jutge d'instruccion ai agents de la foarça publica de menar una persona, e mai fuguesse per constrencha, en presença dau magistrat que deu recampar li sieu explicas. ◇ *Mandat "ad litem"*: Mandat especial conferit à una persona per un jutge dins la tòca de li faire representar un mancant à un procès. ◇ *Mandat judiciari*: Autorisacion donada per un tribunau civil à un conjonch per representar l'autre espós, entravat, dins una operacion juridica qu'interessa la comunautat. ◇ *Mandat legal*: Mandat donat per la lèi, que designa la persona qu'aurà lo poder de representacion. ◇ *Territòri sota mandat*: Territòri que la sieu administracion èra donada à una potença estrangiera. 2. Mission que lu electors donon à de personas que porran, en lo sieu nom, exercir un poder politic; durada d'aquesta mission: *Mandat parlamentari*. ◇ *Mandat imperatiu*: Mandat tau que l'elegit es tengut de si conformar au programa qu'a presentat, per op. au *mandat representatiu*. 3. Títol remés per lo servici dei poastas per faire pervenir una soma à un correspondent. 3. (dr. com.) Efecte negociable per lo quau una persona deu pagar una soma à una altra persona. ◇ Pèça autrejada per una administracion publica e gràcias à la quala un creancier si fa pagar per lo Tèsaure Public.

mandatament n.m. 1. Accion de mandarar. 2. (dr. Adm.) Ordonançament.

mandatar vt. 1. Donar à quauqu'un lo poder d'agir en lo sieu nom, l'investir d'un mandat. 2. Pagar sota forma d'un mandat.

mandatari, ària n. 1. Persona qu'a un mandat ò una procuracion per representar lo sieu mandant dins un acte juridic. ◇ *Mandatari liquidator*: Mandatari encargat, per decision de justícia, de representar lu creanciers per metre en òbra, eventualament, la liquidacion judiciària d'una empresa.

mandatier, a n. Persona que fa de convocations.

mandat-carta n.m. Mandat postal transmés sota la forma d'una carta postala, pagable normalament au domicili.

mandat-letra n.m. Mandat postal provedit d'un talhon doble, destinat à clare la correspondença particuliera que lo mandaire adreïça au destinatari.

mandatum n.m. (lat.) Accion de lavar lu pens à dotze paures, complida per lo papa, un evesque ò un curat lo Dijòus Sant.

mandatura n.f. Durada d'un mandat politic electiu.

mandé, ea adj. *Lengas mandeas*: Grope de lengas d'Àfrica, coma lo bambarà. Var.: **mandingue**.

mandean, a adj. e n. Relatiu au mandeïsme; partidari dau mandeïsme.

mandeïsme n.m. Doctrina religioa dau caractèr gnostic, naissuda vèrs lo s. II^d de la noastra èra, que n'en sóbron quaucu miliers de partidaris en Iraq.

mandian(t), a adj. e n. (fr.) 1. Mendicant. 2. Furbo, tarabustèri.

mandianada n.f. (fr.) 1. Mendicitat. 2. Vagabondatge.

mandianar vi. (fr.) 1. Mendicar. 2. Vagabondar.

mandianàs, assa n. (fr.) Aumentatiu de *mandian(t)*.

mandianatge n.m. (fr.) 1. Mendicitat. 2. Vagabondatge.

mandíbola n.f. (it.) 1. Maxillari inferior de l'òme e dei vertebrats. 2. Pèça bucala dei miriapòdes e dei insectes, situada anteriorament ai maissèlas. 3. (fam., au pl.) Maissèlas: *Jugar dei mandíbolos*. Var.: **mandibula**.

mandibula n.f. Mandíbola.

mandibular(i), a (-ària) adj. De la mandibula.

mandibulat n.m. *Mandibulats*: Antenats.

mandilh n.m. Mena de vèsta corta que portàvon ai XVIⁿ e XVIIⁿ siècles lu servitors. Sin.: **casaca**. 2. Vestit d'exterior que simbolisa la pauretat.

mandilho n.m. 1. Pèça de teissut que si mete à l'entorn dau coal ò que li fremas méton sus la tèsta. 2. Mocador.

mandingue n.m. Mandé.

man d'òbra n.f. 1. Biais, trabalh de l'obrier dins la confeccion d'un obratge. 2. Ensèm dei salariats, en partic. dei obriers, d'un establiment, d'una region, d'un país.

mandola n.f. (mús.) Instrument de música à coardas, de la familha de la mandolina, apareissut au s. XVIIIⁿ coma bassa de la mandolina, que la sieu caissa pòu èstre facha m'un cogordon. Var.: **mandòla**.

mandòla n.f. Mandola.

mandolin n.m. (mús.) Mandolina.

mandolina n.f. 1. Instrument de música dei coardas doblu peçugadi, m'una caissa de resonança lo mai sovent bombada. Var.: **mandolina**. 2. Nom que si dona à una aïcina de coïna que sièrve per talhar lu liumes.

mandolinista n. Musicaire qu'emplega una mandolina.

mandòra n.f. Pichin laüt en forma de cròssa montat de 4 à 6 còrs de coardas.

mandòrla n.f. Glòria en forma d'amètra à l'entorn de la figura dau Crist trionfant dins d'uni representacions.

mandra n.f. Macarèla, mandrona.

mandraga n.f. Granda encencha de rets per pescar lo ton.

mandragola n.f. Mandragòra.

mandragòra n.f. Planta dei regions caudi que la sieu raïç, tuberisada e bifurcada, fa pensar à la forma d'un còrs uman (Familha dei solanaceas). Var.: **mandragola**.

mandre n.m. (tecn.) Mandrin.

mandri n.m. Barra de fèrre que sièrve à faire virar una ròda de molin.

màndria n.f. (it.) Tropa, clica.

mandril n.m. Monina d'Àfrica dau morre roge bordat de regas faciali blavi (80 cm de lòng, familha dei cinocefales).

mandrin n.m. (tecn.) 1. Aparelh que si fixa sus una màquina-autís ò sus un autís portatiu, e que permete de

sarrar l'element que vira e d'assegurar la sieu rotacion. 2. Autís, instrument de forma generalament cilindrica, per agrandir ò egalisar un trauc. 3. Tube vuèi que sièrve au bobinatge dau papier, d'un film plastic, etc. Var.: **mandre**.

mandrinaire n.m. Obrier especialisat que travaisha sus una màquina per mandrinar.

mandrinalha n.f. Mandronalha.

mandrinar vt. 1. Metre en forma (una pèça) au mejan d'un mandrin; agrandir (un trauc) m'un mandrin. 2. Acotar l'extremitat d'un tube de caudiera, d'escambiaire, de condensador au mejan d'un mandrin.

mandrinatge n.m. Accion de mandrinar.

mandrinejar vi. Mandronejar.

mandron n.m. Marrit subjècte. Sin.: **gus**, **belitre**.

mandrona n.f. Macarèla.

mandronalha n.f. Canalha, lo tot dei mandrons. Var.: **mandinalha**. Sin.: **gusalha**, **sarsavalha**.

mandronejar vi. 1. S'acoquinar. Var.: **mandrinejar**. Sin.: **s'agusardir**. 2. Ficar lo sieu nas en d'affaires que pertòcon quauqu'un d'autre, en particular en d'aventuras galanti. Sin.: **faire la man**.

manducable, a adj. Manjable.

manducacion n.f. Ensèm dei operacions mecaniqui que constituïsson l'acte de manjar e preparon la digestion. Sin.: **manjament**, **manjatge**.

manducar vt. (*manduqui*) Manjuquejar.

manducator, atritz adj. Que pertòca lu organes que perméton de manjar.

manechau n.m. Persona que lo sieu mestier es de ferrar lu cavaus. Sin.: **manescou**. Var.: **manichau**, **marescal**.

manèfla n.f. Lausenga. Sin.: **flaunhardaria**.

maneflaria n.f. Fach de lausengar.

maneflàs, assa n. Vil manèfle.

manèfle, a adj. Adulator, lausengier; ipocrita.

maneflejaire, arèla n. Lausenjaire.

maneflejar vi. Lausengar, flatar bassament, vilanament. Sin.: **adular**, **encensar**, **amigar**, **engalinar**, **flaunhardar**.

maneflitge n.m. Vici dau manèfle.

mànega n.f. 1. Part d'un vestit que recuèrbe lo braç. ◇ *En mànega de camia*: Mé l'extremitat dei mànegas replegada. 2. *Mànega d'ària*: Tube de tela plaçat en cima d'un pal per indicar la direccion dau vent; condux metallic que sièrve à aerar lo dedintre d'una nau.

mànega n.f. 1. Banda, chorma. Sin.: **issoart**. 2. Grope d'un pichin nombre: *Una mànega de sordats*.

mànega n.f. Extremitat de la sàvega, formada dau *pelin*, dau *seguet*, dau *sardinau* e dau *fès*.

manegon n.m. Cilindre de vèire, d'estòfa, de palha, etc. Var.: **manchon** (fr.).

manegòrdo n.m. Manigòrdo.

mànegue n.m. Part que permete de tenir un instrument, un autís. ◇ (fam.) *Èstre dau costat dau mànegue*: Dau costat mai foart, de cu a lo poder, l'autoritat. 2. Oàs aparent dei costeletas e dau gigòt. 3.

(mús.) Part d'un instrument à coardas fixat à la caissa, que supoarta la tòca e lo cavilhier.

maneguièr n.m. Obrier de veiraria que fa de manchons. Var.: **manchonier** (fr.).

manejabilitat n.f. Caractèr de quauqu'un, de quauqua ren qu'es manejable.

manejable, a adj. 1. Que si pòu manejar facilament: *Un aparelh manejable*. 2. Que si laissa dirigir: *Un caractèr manejable*. Sin.: **manipulable**.

manejaire, airtz n. 1. Palpejaire. 2. Gestionari.

manejar vt. 1. Tenir quauqua ren entre li sieu mans. 2. Si servir d'un aparelh, d'un instrument, l'emplegar. 3. Emplegar, combinar embé gaube (d'ideas, de mòts, de sentiments) 4. Pastar à la man de burre e de farina. 5. Faire la gestion de. 6. Manipular.

manejator, atritz n. Manejaire.

manelha n.f. Part d'un objècte que sièrve à lo sasir. Var.: **manilha**. Sin.: **ansa**.

manelhar vt. Manilhar.

manent n.m. 1. Paisan, abitant d'un vilatge, sota l'Ancian regime. 2. Arlèri, pantre, pacan, rústegue.

manequin n.m. 1. Modèl de fust dei membres articulats, utilizat per lu pintors e esculptors. 2. Modèl de fust, sensa membres, utilizat per li cordurieras. 3. Persona que presenta sobretot la mòda vestimentària. 4. Persona manipulada. Sin.: **mariòta**.

manes n.m. pl. 1. Dins l'Antiquitat romana, ànimas dei moarts, consideradi coma de divinitats. 2. (lit.) Antenats considerats coma se viuquesson dins l'en-delà.

manesc, a adj. À man.

manescou n.m. Manechau.

manescrich, a adj. Qu'es escrich à la man.

manescrich n.m. 1. Obratge escrich à la man. 2. Original (ò còpia) d'un tèxto destinat à la composicion, que siegue escrich à la man ò dactilografiat.

manetar vt. Metre li manetas à quauqu'un.

maneta n.f. 1. Lèva per comandar manualament d'una organes de màquinas. 2. Part d'un virabrequin ò d'una manivèla sus la quala es articulada la tèsta de èla.

manetas n.f. pl. 1. Braçquets metallics per estacar un presonier. 2. Ancianament, pareu d'aneus ò pichina cadena per estacar lu gròs dets d'un presonier.

man foarta n.f. sing. *Prestar man foarta à quauqu'un*: L'ajudar.

manga n.m. Benda dessenhada japonesa.

manganat n.m. Sau M_2MnO_4 , dont M es un metal monovalent.

manganès(i) n.m. Metal grisastre de densitat 7,2, foarça dur e foarça rompedís, present dins la natura sota la forma d'oxides, que s'emplega sobretot dins la fabricacion d'acièrs especials; element (Mn) de n° atomic 25 e de massa atomica 54,93. Var.: (fem.) **manganesa**.

manganesa n.f. Manganèsi.

manganesifèr, a adj. Que contèn de manganèsi.

manganeu n.m. 1. Anciana màquina de guèrra per mandar de pèiras. 2. Gròs baston emplegat per picar.

manganic, a adj. Si di de l'oxide e dei saus de manganèsi trivalent.

manganide n.m. *Manganides*: Família de mineraus qu'an lo manganèsi per tipe.

manganimetria n.f. Metòde de dosificacion dei còrs quimics reductors au mejan de permanganat de potassi.

manganina n.f. (tecn.) Aliatge de coire, de manganèsi e de niquèl emplegat dins la fabricacion dei resistenças electrici.

manganisme n.m. Intoxicacion deuguda au manganèsi.

manganit n.m. Sau que deriva de l'anidride manganós MnO₂.

manganós, oa adj. Si di de l'oxide e dei saus dau manganèsi divalent.

manganò-siliceu adj. Que pertòca una mena d'acier que contèn de carbòni, de silici, de manganèsi, que presenta una granda duretad.

mangilha n.f. (fam.) Li cauas que si mànjon; viures per la jornada.

mangilhar vi. Manjar.

mangin n.m. Espècia d'esquale (*Squalus blainvillei*, família dei esqualidats).

mangla n.f. Fruch dau manglier.

manglier n.m. Paletuvier finda sonat *rizofòre*, que constitueisse l'essencial de la mangròvia.

mango n.m. Fruch exotic dau manguier, que la sieu carn jauna es saboroa e totplen perfumada.

mangosta n.f. Pichin mamifèr carnivòre d'Àfrica e d'Àsia (en defoara d'una espècia que viu en Euròpa), predator dei sèrps (Lòng de 50 cm, família dei viverridats).

mangostan n.m. Fruch dau mangostanier.

mangostanier n.m. Aubre fruchier de Malàisia, cultivat dins li zònas tropicali umidi.

mangròvia n.f. Formacion vegetala caracteristica dei regions costieri intertropicali, constituïda de forèsts densi de paletuviers, que fíxon li sieu raïç dins li aigas calmi dont si depàuon betas e limons.

manguier n.m. Aubre dei regions tropicali, que produe lo mango (Família dei terebintaceas).

manhan n. Vèrp que produe lo fieu que sièrve à faire la seda (*Bombyx mori*).

manhanaire, nairitz n. Manhanier.

manhanarèla n.f. Manhanariera.

manhanaria n.f. 1. Bastiment destinat à aleva de manhans. 2. Sericicultura.

manhanarier, a n. Persona que s'ocupa dei manhans, d'una manhanaria. Var.: **manhanier**.

manhanier, a n. Manhanarier.

manhanimament adv. Magnanimament.

manhanime, a adj. Magnanime.

manhanimitat n.f. Magnanimitat.

manhat n.m. Magnat.

manhe, a adj. (arc.) Grand, en parlant d'un personatge: *Carlemanhe*.

manhèsi n.m. Magnèsi.

manhèsia n.f. (quim.) Magnèsia.

manhesian, a adj. e n. Magnesian.

manhesiat, da adj. Magnesiat.

manhesic, a adj. Magnésic.

manhesifèr, a adj. Magnesifèr.

manhesiotermia n.f. Magnesiotermia.

manhesita n.f. Magnesita.

manhetescrich n.m. Magnetescrich.

manhetic, a adj. Magnetic.

manhetisable (-izable), a adj. Magnetisable.

manhetisacion (-izacion) n.f. Magnetisacion.

manhetisaire (-izaire), a (-airitz) n. Magnetisaire.

manhetisant (-izant), a adj. Magnetisant.

manhetisar (-izar) vt. Magnetisar.

manhetisme n.m. Magnetisme.

manhetista adj. e n. Magnetista.

manhetita n.f. Magnetita.

manheto n.f. Magneto.

manhetoaerodinamica n.f. Magnetoaerodinamica.

manhetocaisseta n.f. Magnetocaisseta.

manhetocaloric, a adj. Magnetocaloric.

manhetocardiografia n.f. Magnetocardiografia.

manhetocirurgia n.f. Magnetocirurgia.

manhetodinamic, a adj. Magnetodinamic.

manhetoelectric, a adj. Magnetoelectric.

manhetofil(e), a n. Magnetofil(e).

manhetofòne n.m. Magnetofòne.

manhetofonic, a adj. Magnetofonic.

manhetogène, a adj. Magnetogène.

manhetogeneratriz n.f. Magnetogeneratriz.

manhetograma n.m. Magnetograma.

manhetoïdrodinamic, a adj. Magnetoïdrodinamic.

manhetoïdrodinamica n.f. Magnetoïdrodinamica.

manhetolectura n.f. Magnetolectura.

manhetològue, òga n. Magnetològue.

manhetomètre n.m. Magnetomètre.

manhetometria n.f. Magnetometria.

manhetomotor, tritz adj. Magnetomotor.

manheton n.m. Magneton.

manhetoopic, a adj. Magnetoopic.

manhetoopica n.f. Magnetoopica.

manhetoparlaira n.m. Magnetoparlaira.

manhetopausa n.f. Magnetopausa.

manhetopirita n.f. Magnetopirita.

manhetoplombita n.f. Magnetoplombita.

manhetoquimia n.f. Magnetoquimia.

manhetoiresistença (-ència) n.f. Magnetoiresistença.

manhetoscopar vt. (*manhetoscòpi*) Magnetoscopar.

manhetoscòpi n.m. Magnetoscòpi.

manhetosfèra n.f. Magnetosfèra.

manhetostatic, a adj. Magnetostatica.

manhetostibiana n.f. Magnetostibiana.

manhetostriccion n.f. Magnetostriccion.
manhetoteca n.f. Magnetoteca.
manhetoterapia n.f. Magneterapia.
manhetron n.m. Magnetron.
manhícia n.f. Magnícia.
manhific, a adj. Magnific.
manhificament adv. Magnificament.
manhificar vt. (*manhifiqui*) Magnificar.
manhificat n.m. Magnificat.
manhificença (-ència) n.f. Magnificença.
manhificent, a adj. Magnificent.
manhitud(a) n.f. Magnituda.
manhin n.m. Obrier que restanha d'objèctes metallics. Sin.: **restanhacaçaròlas**.
mania n.f. 1. Abituda, gust particular que provòca l'irritacion ò l'escòrn. Sin.: **tissa**. 2. Gust excessiu per quauqua ren; obsession, idea fixa. Sin.: **frapacion**. 3. (psiquiatria) Estat de sobreexcitacion psiquica caracterisada per l'exaltacion ludica de l'umor, l'acceleracion desordenada de la pensada e lu excès instintuals. Sin.: **estat maniac**.
maniac, a adj. e n. 1. Qu'a un gust excessiu per de detalhs. Sin.: **menimós**. 2. Qu'a d'abitudas particulieri, un pauc ridiculi. 3. Qu'a l'obsession de quauqua ren: *Un maniac de l'exactituda*.
maniacaria n.f. Comportament d'una persona maniaca.
maniacodepressiu, iva adj. Si di d'una psicòsi caracterisada per la succession pauc ò pron reguliera d'accès maniacs e melancolics dins un meme subjècte e dei malauts ensinda pertocats.
maniagós, oa adj. Escrupulós.
maniaquejar vi. Si mostrar refastinhós, poatafin, exigent.
manichau n.m. Manechau.
manicla n.f. Pèça de cuer que d'unu obriers emplègon per si protegir la man (pegòts, religaires, etc.).
manicur, a n. Manucur, a.
maniera n.f. 1. Biais particular d'èstre ò d'agir. : **comportament, mena, biais**. 2. Biais de pintar, de compauar, particular à un artista, estile pròpri à un escrivan. ◇ *À la maniera de*: En imitant. Sin.: **segond**. 3. *Maniera negra*: Procediment de gravadura à l'aiga foarta dins lo quau lo gravaire fa aparéisser lo motiu desirerat en clar, mé tota la gamma possibla dei miègi-tenchas, sus un fond negre. Sin.: **mezzotinto** (it.). ◆ pl. 1. Biais abituals de parlar ò d'agir en societat. 2. Comportament afectat. ◇ *Faire de manieras*: Agir, parlar sensa simplicitat; si faire pregar. Sin.: **faire de landas**. ◇ *Sensa manieras*: En tota simplicitat.
manierar vt. Afinar quauqua ren, lo trabalhar à l'excès. ◆ **si manierar** v.pr. Èstre, devenir manierat, s'embarrassar, faire de manieras. Var.: **si manierisar**.
manierat, ada adj. Manierós.
manierisar (-izar) (si) v.pr. Devenir manierat. Var.: **si manierar**.

manierisme n.m. 1. Mancança de natural, afectacion, en particular dins en matèria artistica e leterària. 2. Forma d'art que s'es desvolopada en Itàlia pi en Euròpa au s. XVI^p, sota l'influença de la *maniera* dei grands mèstres de la Renaissença. 3. (psiquiatria) Caractèr dei mejans de comunicacion (lengatges, gèsts) plens d'afectacion e de sobrecargas que lu rëndon discordants.

manierista adj. e n. Que si caracteriza per lo sieu manierisme.

manierós, oa adj. Compassat; que manca de simplicitat. Sin.: **landier**.

manifatura n.f. Manifatura.

manifaturar vt. Manifaturar.

manifaturier, a adj. Manifaturier.

manifèst, a adj. Que la sieu natura, la sieu realitat, la sieu autenticitat son evidenti: *La tieu error es manifèsta*.

manifèst n.m. 1. Escrich public per la quau un cap d'Estat, un govèrn, un partit, etc., prepaua lo sieu programa, lo sieu ponch de vista politic, ò rende còmpte de la sieu accion: *Lo manifèst dau partit comunista*. 2. Expauat teorik per lo quau d'artistas, d'escrivans lànçon un movement artistic, literari. 3. Document de bòrd d'un avion, que compoarta l'itinerari, lo nombre de passatgiers e la quantitat de fret emportada. 4. Tableau descriptiu dei mèrç que fórmon lo cargament d'una nau, à l'usatge dei doganas.

manifestacion n.f. 1. Accion de manifestar; testimoniança, marca. 2. Eveniment organisat dins una tòca comerciala, culturala, etc. 3. Recampament, desfilat de personas organisat sus la via publica e destinat à exprimir una opinion politica, una revendicacion. Sin.: **trebolèris**.

manifestament adv. D'un biais manifèst; clarament.

manifestant, a n. Persona que participa à una manifestacion sus la via publica.

manifestar vt. (*manifèsti*) Exprimir, far conóisser, donar de pròvas de: *Manifestar la sieu volontat*. ◆ vi. Faire una demonstracion publica collectiva, li participar. ◆ **si manifestar** v.pr. 1. Aparéisser au grand jorn, si faire reconóisser per un signe: *Aquela malautia si manifèsta promierament per un grand lassitge*. 2. Donar de signes de la sieu existença, de la sieu presença, si far conóisser: *Doi candidats si son manifestats*.

manifestatiu, iva adj. Qu'a la vertut de manifestar, de metre en evidença.

manigança n.f. (fam.) Pichina manòbra secreta per enganar quauqu'un. (S'emplega sovent au pl.). Sin.: **manipòli, patricòt, trama, conspiracion, manipulacion, ordum**.

manigançar vt. Alestir secretament e embé de mejans pauc ò pron onèstes. Sin.: **tramar, ordir, conspirar**.

manigancejar vi. Manigançar, d'un biais encara mai viciós.

manigèu n.m. Movement ondulatòri de la mar, sensa deferlament dei ondas. Sin.: **soberna, ersa, ersada, erseja**.

manigòrdo n.m. Nèrvi, marrit subjècte. Var.: **manegòrdo**. Sin.: **gusàs**.

manigueta n.f. Grana dau gust pebrat que creisse en riba de mar de la Guinea fins au Congò, foarça preada coma espècia, sota lo nom de *grana de paradís*.

manilha n.f. 1. Manilha. 2. Pèça metallica mobila que si vèn encastrar dins una pèça fixa sus lo costat d'una mala ò d'un còfre e que sièrve per lu clavar. 3. (mar.) Aneu de fèrre qu'enrodava lu pens dei galeròtos. 4. (mar.) Pèça de boasc clavelada sus lo mànegue dei rems de galèras, que permetia ai vogaires de lu manobrar mai aisadament.

manilha n.f. 1. Juèc de cartas, que si juèga generalament à quatre, doi còtra doi, e dins lo quau lo dètz e l'as son li cartas mestressas. 2. Lo dètz de cada color, au juèc de la manilha.

manilha n.m. 1. Cigarro dei Filipinas. 2. Capeu de palha originari de Manila. 3. Resina que vèn dei Filipinas, utilizada per fabregar de verniç.

manilhaire, airtz n.m. Que juèga à la manilha.

manilhar vt. 1. Metre en plaça una manilha. 2. Acampar doi extremitats d'una cadena. Var.: **manelhar**.

manilhon n.m. As de cada color, au juèc de la manilha.

maniòca n.f. Planta dei regions tropicali que la sieu raïç tuberisada manjadissa fornisse una fecula que s'en tira lo tapiòca (Família dei euforbiaceas).

manipòli n.m. Manigança, trama, engana.

manípulo n.m. (it.) Manipula.

manipul n.m. (rel.) Manipula.

manipula n.m. 1. Dins l'Antiquitat, unitat tactica de basa dins la legion romana, compauada de doi centurias. 2. (relig.) Manipul, benda d'estòfa que portàvon au braç senec lo prèire, lo diacre, lo sotadiacre, per la messa. Var.: **manípulo** (it.).

manipulable, a adj. Manejable.

manipulacion n.f. 1. Accion ò biais de manipular un objècte, un aparelh; manejamant. 2. Especialitat dau prestidigitator que, per la sieu soleta dexteritat, fa aparéisser e disparéisser d'objèctes. 3. Manòbra destinada à enganar: *Manipulacion electorala*. Sin.: **manipòli, manigança**. ◇ *Manipulacion dei folas*: Influença sobre de gropes nombrós, sobre l'opinion, au mejan, en particular, d'una propaganda de massa. 4. Exercici au cors dau quau d'escolans, de cercaires, etc., fan una experiança; l'experiança ensinda facha. 5. (genet.) *Manipulacions geneticals*: Ensèm dei operacions qu'emplègon la cultura *in vitro* de cellulas e la modificacion, espec. per fragmentacion, de l'estructura de l'A.D.N. per obtenir d'organismes que presènton de combinasons novèli de proprietats ereditari. 6. (med.) *Manipulacion vertebrala*: Mobilisacion forçada, brèva e mesurada, dei articulacions d'un segment de l'espina dorsala dins una tòca terapeutica.

manipulador n.m. Aparelh emplegat dins la telegrafia electrica per transmetre lu messatges en alfabet Morse per l'establiment e la rompedura dau corrent.

manipular vt. 1. Tenir (un objècte) dins li sieu mans per una utilizacion quala que sigue. 2. Manobrar un aparelh, lo faire foncionar mé la man. 3. Sotametre (quauqua ren, una substança quimica ò farmaceutica) à diversis operacions: *Manipular de produchs toxics*. 4. Transformar per d'operacions pauc ò pron onèsti; trafegar. 5. Menar insidiosament quauqu'un à un comportament, lo dirigir; manobrar: *Si laisser manipular*. Sin.: **manejar, biaissar**.

manipulator, tritz n. Persona que manipula.

maniqueïsme n.m. 1. Religion de Mani, fondada sobre un dualisme estricte qu'opaua lu principes dau ben e dau mau. 2. Concepcion que partisse tota caua en doi parts, qu'una es considerada tota entiera embé favor e l'autra es totalament regetada.

maniqueu, ea adj. 1. Relatiu au maniqueïsme; que n'es partidari: *Lu Catars fuguèron de maniqueus*. Sin.: **dualista**. 2. Qu'estima li cauas segond lu principis dau maniqueïsme.

manitó n.m. 1. Per d'unu Amerindians, poder sobrenatural que si pòu encarnar dins diversis personas estrangieri ò dins d'objèctes misterioss, inabituals. 2. (fam) Personatge potent dins un camp d'activitat: *Un grand manitó de la premsa*. Sin.: **catau**.

manivèla n.f. 1. Lèva mé doi angles drechs, que sièrve à donar un movement de rotacion à l'aubre à l'extremitat dau quau es ficat. Sin.: **ceguinhòla**. ◇ *Lo promier torn de manivèla*: Començament de la fabricacion d'un film. 2. Organe d'una màquina, que transforma un movement retinhe alternatiu en un movement circulari continu. Sin.: **virabrequin**. 3. Bièla religada à l'axe dau pedalier d'una bicicleta e que poarta la pedala.

manjable, a adj. 1. Que si pòu manjar; manjadís. 2. Qu'es à pena boan per èstre manjat.

manjablea n. Escais-nom dei Niçards. Sin.: **cagablea**.

manja-boan-Dieu n. Bigòt.

manjacarn n. (fam.) Carnivòre.

manjada n.f. Bocon, bocada, mordanha.

manjadís, issa adj. Que pòu servir de noiridura à l'òme. Var.: **manjable**.

manjadisc n.m. Electrofòne portatiu dau foncionament automatic, dins lo quau si ficava un disc 45 torns.

manjadoira n.f. Grúpia, manjador, grèpia.

manjador n.m. Recipient dont mánjon lo bestiari, li bèstias de la bassa cort. Sin.: **grèpia, grúpia**.

manjadrech n. Recepcion dont son servidi de cauas per beure e manjar, ma sensa que li personas sígon setadi.

manjafavaròts n.m. (fam.) Persona qu'a ja subit una condemnacion penala; galeròto.

manjafavas n.m. (fam.) Forçat.

manjairàs, assa adj. Gloton, golifart, mastegaire, galapian.

manjaire, airtz n. Persona que manja, que li agrada manjar un aliment en particular: *Un gròs manjaire, un manjaire de frucha*. Sin.: **escudelaire, traucataulier**.

manjairon, a n. Manjairàs.

manjaleu n.m. Restaurant dont si manja rapidament. Sin.: **fast-food** (angl.).

manjalha n.f. Noiridura d'unu animaus domestics. Sin.: **paston, pastada**. Noiridura abondosa de bassa qualitat. Sin.: **manjuenha**.

manjament n.m. Manducacion. Sin.: **catilh, catigolament, gratilhons**.

manjamèrda n. (vulg.) Persona mespresabla moralament.

manjanarveu adj. e n. Narvelós.

manjança n.f. Gratilh.

manjanièras n. Paure diau, paure mesquin, paure bogre.

manjapan n. *Manjapan* à tradiment: Pelandron.

manjapasta n. (pop.) Manjapolenta.

manjapauze n. Qu'apropriècha de la sieu carga per ganhar de sòus sus l'esquina dei paures.

manjapega n.m. Remora.

manjapolenta n. (pop.) Escais-nom donat ai immigrats italians. Sin.: **babi, manjapasta**.

manjar vt. 1. Surbir, engolar un aliment, mastegat ò non, per si noirir. 2. Degalhar, destrúger en rolhant: *Manjat per li arnas*. 3. Despensar, dilapidar: *A manjat tot lo sieu eiretatge*. 4. Entamenar, atacar: *Lo rolh manja lo fèrre*. 2. Consumar per lo sieu foncionament: *Aqueu motor manja tròup!* ◇ *Manja pas de pan*: Non costa car.

◆ vi. 1. Engolar d'aliments. 2. Pilhar un past: *Manjar au restaurant*. ◇ *Manjar à sadol*: Manjar à la sieu fam. ◇ *Manjar lo sieu empliment*: Manjar à sacietat. ◆ **si manjar** v.pr. (usatge frequent) Manjar: *Mi siéu manjat un boan estocafic*.

manjar n.m. 1. Cen que si manja, noiridura, past. 2. Fach de manjar. ◇ *Perdre lo beure e lo manjar*: Èstre pilhat per una ocupacion, una passion, etc., au ponch de denembrar li necessitats de la vida.

manjaria n.f. 1. Accion de manjar totplen; past abondós. 2. Exaccion, espoliacion, extorsion de fonds; despensas excessivi.

manjaronear vi. (*manjaroneï*) Manjar en pichina quantitat, sensa apêtis.

manjasants n. Bigòt. Sin.: **manja-boan-Dieu**.

manjasolet n.m. inv. Egoïsta. Sin.: **gustasolet**.

manjason n.f. Gratilh, prudiment.

manjatge n.m. Manducacion.

manjatiu, iva adj. Apetissent. Sin.: **gustós, alecant**.

manjatot adj. n.m. Pèu manjatot, ò *pèu golut*.

manjavent n.m. (mar.) 1. Vela latina emplegada coma grand fòc. 2. Fòc mai pichon que la polaca. 3. Tèrça vela d'una nau latina.

manjoïn, a n. Manjaire.

manjon n.f. Gratilh, prusiment.

manjuca n.f. (pop.) Noiridura.

manjuenha n.f. Manjalha.

manjuquejar vi. 1. Manjar leugierament. Sin.: **manducar**. 2. Iteratiu de manjar.

manleu n.m. Accion d'empruntar; cen qu'es empruntat. Var.: **manlevament**.

manlevada n.f. (dr.) Acte qu'arrèsta lu efèctes d'una sasida, d'una oposicion, d'una ipotega.

manlevadís, issa adj. Que pòu èstre manlevat.

manlevaire, airtz n. Persona que fa de manleus.

manlevament n.m. Manleu.

manlevar vt. Empruntar, si faire prestar.

manmessa n.f. 1. Accion de si faire mèstre de quauqua ren. 2. Accion de s'assegurar una dominacion exclusiva e sovent abusiva sobre quauqu'un.

manmoarta n.f. 1. (feud.) Drech de succession que lo senhor tocava sobre lu bens dei sieus sèrvs. 2. (dr.) Estat dei bens qu'apartènon à de personas morali (associacions, comunautats, ospicis, etc.).

manmortable, a adj. Qu'es subjècte à la manmoarta.

manna n.f. 1. Noiridura providenciala mandada ai Ebreus dins la traversada dau desèrt dau Sinai après la sieu sortida d'Egipte. 2. Aliment abondós e relativament à boan pati. 3. (fig.) Paraula de Dieu, gràcia. 4. (lit.) Ajuda providenciala. 4. (bot.) Exsudacion sucrada que vèn de divèrs vegetaus. 5. Efemèra abondoa pròche dei ribieras en estiu.

mannita n.f. (quim.) Substança organica que compoarta sièis foncions alcòl, de la sabor sucrada, qu'existisse dins la manna dau fraisse. Var.: **mannitòl**.

mannitat, da adj. Que pertòca un vin qu'a pilhat una sabor agra-doça, deuguda à la presença d'una mannita.

mannitòl n.m. Mannita.

mannonic, a adj. Si di d'un acide-alcòl obtengut per oxidacion de la mannòsa.

mannòsa n.f. (quim.) Glucide que vèn de la mannita.

manòbra n.m. Salarat afectat à de travalhs que non necessítan de conoissenças professionalis especialis e qu'es à la basa de la ierarquia dei salaris. Var.: **manòvra**.

manòbra n.f. 1. Ensèm d'operacions que perméton d'aviar, de faire foncionar una màquina, un veïcule, etc. 2. Accion de dirigir un veïcule, un aparelh de transpòrt; movement ò seria de movements que determina aquesta accion. 3. (mar.) Accion qu'a sus l'eissèrva d'una nau lo juèc de la veladura, de la màquina, dau timon; evolucion, movement particulier qu'aquesta accion determina. ◇ Lo tot dei cordatges d'una nau; lo biais de s'en servir. 4. Cordatge qu'apartèn au garniment d'una nau. 5. Movement d'ensèm d'una tropa; accion ò biais de combinar lu movements de formacions militaris dins una tòca determinada. ◇ (Sobretot au pl.) Exercici d'instruccion militària destinat à ensenhar lu movements dei tropas e l'usatge dei armas. 6. Ensèm de mejans emplegats per obtenir un resultat. ◇ *Fausa manòbra*: Accion inapropriada, mau facha, que pòu aver de consequenças grèvi. ◇ (fam.) Mejan emplegat per arribar a l'estigança vorguda, generalament en mala part. Sin.: **manipòli**. 7. Operacion que si fa practicar ai estudiants en medecina sus un manequin per lu adestrar. Var.: **manòvra**.

manobrabilitat n.f. Qualitat d'un veïcule, d'una nau, etc., qu'es manobrable. Var.: **manovrabilitat**.

manorable, a adj. Que si pòu manobrar facilament, manejable, en parlant d'un veïcule, d'una nau, d'una aeronau. Var.: **manovable**.

manobrar vt. (*manòbri*) 1. Metre en accion (un aparelh, una màquina); faire foncionar. 2. Faire executar una manòbra à (un veïcule). 3. Menar (una persona) à agir dins lo sens vortut; si servir de quauqu'un coma mejan per obtenir quauqua ren; manipular. Var.: **manovrar**. ♦ vi. 1. Executar una manòbra, un exercici d'instruccion militària. 2. Combinar e emplegar d'unu mejans, pauc ò pron destornats, per rejónher un objectiu. Sin.: **cabalejar**.

manobrier, a adj. e n. 1. Que saup obtenir cen que vòu per de mejans astucios. 2. (mar.) Nautor brevetat dins l'especialitat «manòbra». ♦ (lit.) Qu'emplega de manòbras per obtenir cen que vòu. Var.: **manovrier**.

manodestendèire n.m. Dispositiu que permete de baissar la pression d'un fluide comprimit, en vista de la sieu utilisacion.

manofla n.f. 1. Rotleu de peliça dins lo quau si méton li mans per li protegir dau frèi. 2. Ganc dins lo quau lo gròs det solet es separat dei autres. Sin.: **mofla**.

manografe n.m. Manomètre.

manokò n.m. Aubre de Madagascar que lo sieu boasc imputrescible pòu èstre utilisat en bastison idraulica.

manomètre n.m. Instrument que sièrve à mesurar la pression d'un liquide. Var.: **manografe**.

manometria n.f. Mesura dei pressions dei fluides.

manometric, a adj. Relatiu à la manometria.

manoscòpi n.m. Instrument qu'indica li variacions de pression atmosferica.

manosquin, a adj. e n. De Manòsca.

manostat n.m. Aparelh que sièrve à mantenir constanta la pression d'un fluide.

manòtas n.f. Riqueta frisada (fonge).

manòvra n.f. Manòbra.

manovrabilitat n.f. Manobrabilitat.

manovable, a adj. Manorable.

manovrar vt. e vi. (*manòvri*) Manobrar.

manovrier, a adj. e n.m. Manobrier.

manpòt, a adj. e n. Manchon.

manquet, a adj. Ganchin.

mansa n.f. (ist.) Abitacion rurala medievals m'un jardin e de camps. Sin.: **bordina, corteta**.

mansarda n.f. (fr.) Sofieta. Sin.: **lauvissa**

mansardat, ada adj. Qu'es dispauat en mansarda. Sin.: **lauvissat**.

mansau n.m. Mitadier, masier, metaier, mansionari.

mansion n.f. (lit.) Caduna dei parts independenti dau decòr, que sièrvon de quadre à un episodi de l'accion, dins lo teatre medieval (representacion dei mistèri, en particulier).

mansionari n.m. Metaier, mansau.

mansuet, a adj. Indulgent.

mansuetud(a) n.f. Bontat indulgenta.

mant, a adj. Un grand nombre. Sin.: **foarça, totplen, mantun**.

manta n.f. Granda capa m'una capucha fronçada, que portàvon li fremas.

manteladura n.m. pel de l'esquina d'un can, que la sieu color es diferenta dau rèsta dau còrs.

mantelar vt. Curbir d'un manteu. Var.: **emmantelar, amantelar**.

mantelàs n.m. Gròs manteu.

mantelat, ada adj. (zool.) Que la sieu esquina a una color diferenta d'aquela dau còrs.

mantelet n.m. 1. Capa de de frema en teissut leugier, m'una capucha, mé de lòngui faudas davant e corta darrier. 2. (mar.) Persiana plena que servia à ocultar un portissòu. 3. (mar.) Sus li galèras, mena de labramoarta qu'enrodava la rambada, per aparar lu soldats e lu nautors destinats à combatre.

mantelina n.f. Mantilha.

mantèn n.m. Manteniment.

mantenèire, eiritz n.m. 1. Persona que sostèn quauqua ren que risca de desaparèisser. 2. *Mantenèire dei Juècs Florals*: Dignitari d'una acadèmia tolosenca qu'organisa de concors de pròsa e de poesia. 3. *Felibre mantenèire*: Sòci de basa dau Felibritge.

mantenença n.f. 1. Manteniment. 2. (mil.) Accion que la sieu tòca es de mantenir en condicion e en nombre sufisent lu efectius e lo material dei unitats en operacion. 3. Seccion regionala dau Felibritge: *La Mantenença de Provença*.

mantenencial, a adj. Var.: **mantenenciau**.

mantenenciau, ala adj. Mantenencial.

mantenent n.m. Extremitat d'un rem de galèra.

mantenguda adj. e n.f. Si di d'una frema entrenguda, d'una concubina.

manteniment n.m. 1. Ensèm dei operacions que perméton de mantenir ò de restablir un sistema, un material, un aparelh, etc., dins un estat donat ò de li rendre de caracteristicas de foncionament donadi. Var.: **mantenença**. 2. Accion de faire durar, de conservar: *Lo manteniment dei tradicions*. ◇ *Manteniment de l'òrdre*: Ensèm dei provediments que l'autoritat competenta pilha per evitar ò combatre de trebolicis à l'òrdre public. 3. (dr.) *Manteniment dins lu luècs*: Provediment que permete à l'ocupant de boana fe d'un lotjament de restar dins lu luècs en despièch de la volontat dau propietari. ◇ *Manteniment sota lu drapeus*: Provediment per lo quau lo govèrn decidisse de conservar temporariament sota lu drapeus lu òmes qu'an acabat lo sieu servici militari. 4. (espòrts) Fach de restar dins la mema division, de non calar dins aquela d'en sota: *Aquest an, jugam lo manteniment*.

mantenir vt. (*mantèni*) 1. Tenir fixe, estable. 2. Empachar de bolegar, d'avançar. 3. Conservar dins lo meme estat. 4. Afirmar embé foarça, sostenir: *Mantèni qu'aquò es la veritat*. Sin.: **afortir**. ♦ **si mantenir** v.pr. Restar dins lo meme estat, dins la mema situacion. ◇

(espòrts) Restar dins la mema division, non calar dins aquela d'en sota: *Aquest an, aurèm de mau à si mantenir.*

manteu n.m. 1. Vestit dei mànegas lòngui, botonat davant, que si mete foara per si protegir dau frèi. Sin.: **ropa**. ◇ *Sota lo manteu*: Clandestinament, en defoara dei formas legali ò regulieri. 2. Construccion que delimita lo fogau d'una chaminèia e fa salhida dins la pèça. Sin.: **capa**. 3. (geol.) Part d'una planeta tellurica, en partic. la Tèrra, intermediari entre la crosta e lo nucleu. 4. (araldica) Ornament exterior de l'escut, format d'una draparia doblada d'ermina. 5. (teatre) *Manteu d'Arlequin*: Enquadrament interior dau pontin, que simula una draparia, mé doi encastres verticals que supòrton un encastre horizontal. 6. (zool.) Dins lu auceus e lu mamifèrs, region dorsala, quora es d'una color diferenta d'aquela dau rèsta dau còrs. ◇ Dins lu molluscs, replec de pèu que recuèrbe la massa visceral e que la sieu façà extèrna secrèta sovent una gruèlha que non li es aderenta.

mantilha n.f. 1. Lònga eissarpa de dentela que li fremas poàrton sus la tèsta ò sus li espatlas. Sin.: **mantelina**. 2. (mar.) Andrivau.

mantissa n.f. 1. Part decimala, totjorn positiva, d'un logaritme decimal. 2. Dins la representacion en virgula flotejanta, nombre format m'ai chifras mai representatiu dau nombre que cau representar.

mantoan, a adj. e n. De Mântoa.

mantrà n.m. Sillaba ò frasa sacrada à la quala es atribuit un poder espiritual, dins l'indoïsme e lo bodisme.

mantun, a adj. e pr. Mant.

manual, a adj. 1. Que si fa principalament mé la man, dont l'activitat de la man es importanta. (per op. à *intellectual*). 2. Que necessita l'intervencion activa de l'òme, de la sieu man (per op. à *automatic*). Var.: **manuau**. ◆ adj. e n. 1. Que si sente mai dins lo sieu element dins una activitat manuala que dins una activitat intellectuala. 2. Qu'a un mestier manual: *Un travaillaire manual*.

manual n.m. Obratge didactic ò d'escòla qu'expau li nocions essencials d'un art, d'una sciènça, d'una tecnica, etc. Var.: **manuau**.

manualament adv. 1. Mé la man, en si servent de la man. 2. Per una operacion manuala.

manualitat n.f. Foncionament predominant de la man drecha ò de la man seneca.

manuau, ala adj. Manual.

manuau n.m. Manual.

manucur, a n. Persona encargada de la cura estetica dei mans, en particularier dei onglas. Var.: **manicur, a**.

manucurar vt. S'ocupar dei mans de quauqu'un, li faire li onglas.

manuelenc, a adj. Si di de l'estile decoratiu abondós e complèxe que caracteriza l'arquitectura portuguesa à la fin dau s. XVⁿ e au començament dau s. XVIⁿ.

manufactura n.f. 1. Grand establiment que fa de produchs manufacturats: *Una manufactura d'armas*. 2. *Manufactura reiala*: En França, sota l'Ancian Regime, manufactura qu'apartenia à de particuliers ma qu'avia d

privilègis que lo rèi li autrejava. ◇ *Manufactura reiala d'Estat*: establiment qu'apartenia à l'Estat e que travalhava essencialament per eu. Var.: **manufactura**.

manufacturar vt. Transformar industrialament (de matèrias promieri) en produchs finits. ◇ *Produch manufacturat*: Que vèn de la transformacion de matèrias promieri dins una usina. Var.: **manufacturar**.

manufacturier, a adj. Relatiu ai manufacturas, à la sieu produccion. Var.: **manufacturier**.

manu militari loc. adv. 1. Per l'emplec de la foarça publica, de la tropa. 1. Per l'emplec de la foarça fisica.

manumission n.f. À Roma e à l'Atge Mejan, afranquiment legal d'un esclau, d'un sèrv.

manutencion n.f. 1. Manipulacion, desplaçament de mèrç en vista de la venda, de l'expedicion, de la messa en resèrva.

manutencionari, ària n. Persona que fa de travalhs de manutencion.

manutèrge n.m. (lit.) Pichin linge que lo prèire emplega per si panar lu dets au moment dau *Lavabo* de la messa.

manzanilha n.f. (esp.) Vin liquorós d'Espanha, aromatic e leugierament amar.

M.A.O. n.f. Abreviacion per monoamina-oxidasa.

maoïsme n.m. Teoria e filosofia politica de Mao Zedong.

maoïsta adj. e n. Relatiu au maoïsme; partidari dau maoïsme.

maometan, a adj. Musulman. Var.: **maumetan**.

maometisme n.m. Islam.

maònia n.m. Aubrilhon dei fuèlhas espinoi, dei flors jauni e dei gruns blaus, originari d'Amèrica dau Nòrd, sovent cultivat dins lu pargues (Aut de 1 à 2 m, familha berberidaceas).

maorés, a adj. Originari, estatjant de Maiòta.

maòri adj. Relatiu ai Maòris, pòble de Nòva Zelanda.

mapa n.f. Representacion convencionala, d'escala variadissa generalament plana, de l'estenduda dei oceans e dei continents de la Tèrra.

mapamonde n.m. 1. Carta que representa lo glòbe terrèstre partatjat en doi emisfèras. 2. (corrent, abusiú) Esfèra que representa lo glòbe terrèstre.

maplet n.m. Musulman de la coasta occidentala d'Índia.

maqueta n.f. 1. Pichin modèle de cera, de tèrra, etc., d'una escultura. 2. Representacion en tres dimensions, d'una escala reducha ma que seguísse li sieu proporcions e lo sieu aspècte, d'un bastiment, d'un decòr de teatre, etc. ◇ Modèle reduch d'un veicule, d'una nau, d'un avion, etc. ◇ (espec.) Modèle reduch vendut en pèças destacadi per èstre montat. 3. Projècte pauc ò pron avançat per una concepcion grafica ò un enregistrament musical. 4. Projècte destinat à definir l'estructura d'un organisme, d'una empresa, etc.

maquetisme n.m. Art de conceure de maquetas.

maquetista n. 1. Professional capable de faire una maqueta d'après de plans, de dessenshs, etc. 2. Grafista

especializat dins l'elaboracion de projèctes de tipografia, d'illustracion, de messa en pàginas.

maqui n.m. Mamifèr primata dau morre lònge e de la coa lònca, que viu à Madagascar (Òrdre dei lemurians).

maquiavèl n.m. (nom pròpri) Persona que practica lo maquiavelisme.

maquiavelic, a adj. 1. Qu'es denhe de la doctrina de Maquiavèl, considerada coma negacion de la moralà. 2. Qu'es d'una granda perfidia.

maquiavelisme n.m. 1. Sistema politic de Maquiavèl. 2. Politica que fa abstraccion de la moralà. 3. Caractèr d'un comportament sensa escrupules.

maquiavelista adj. e n. Partidari de la doctrina de Maquiavèl; persona que la mete en practica.

maquilhaire, airtz n. Especialista dau maquilhatge. ◇ Especialament, persona que maquilha lu actors au cìnema, à la television e au teatre.

maquilhar vt. 1. Fardar, metre en valor (la cara, lu trachs) au mejan de produchs cosmetics. 2. (fig.) Modificar per donar una aparencia enganairitz. Sin.: **falsificar, trafegar, enganar, engarçar, mascarar**. ◆ **si maquilhar** v.pr. Si fardar.

maquilhatge n.m. 1. Accion, biais de maquilhar ò de si maquilhar. 2. Ensèm de produchs que sièrvon à maquilhar, à si maquilhar. 3. Accion de maquilhar per enganar, per falsificar. Sin.: **mascaratge**.

màquina n.f. 1. Aparelh ò ensèm d'aparelhs que pòdon faire un trabalh donat ò aver una foncion donada, sigue manejats per un operator, sigue d'un biais autonòm. ◇ (fis.) *Màquina simpla*: Dispositiu mecanic dins lo quau la foarça si transmete directament (lèva, etc.). ◇ *Màquina de guèrra*: Dins l'Antiquitat e à l'Atge Mejan, tot engenh emplegat dins la guèrra de sèti. Sin.: **perier, catapulta, manganeu, cat**. ◇ Per ext., tot mejan ofensiu emplegat còtra quauqu'un. ◇ *Màquina à boasc*: Màquina-autís per lo trabalh dau boasc. ◇ *Màquina à sòus*: Juèc d'azard constituit d'un aparelh dins lo quau si fica una pèça de moneda e que n'en pòu tornar donar en foncion dau resultat. 2. Aparelh, instrument destinat à simplificar lu travalhs de la vida quotidiana: *Màquina per lavar, màquina per escriure*. 3. Tot veïcule que compoarta un mecanisme ò un motor. ◇ (absolut) Locomotiva. ◇ (fig.) *Faire màquina arrier*: Recular, renonciar. 4. Granda organisacion foartament estructurada: *La màquina administrativa*. 5. Persona que la sieu accion es automatica, e que sembla sensa sentiments, sensa qualitat umani.

màquina-autís n.f. (plur.: *màquinas-autís*) Màquina destinada à adobar la matèria au mejan d'autís que son mes en òbra per de movements e d'esfoarç apropiats. Sin.: **màquina-esplech**.

maquinacion n.f. Intrigas, menadas secreti per faire capitair un complòt, una combinacion; manòbra. Sin.: **trama, manipulòli, menada, manòbra**.

maquinador, airtz n. Autor d'una maquinacion. Var.: **maquinator, maquinaire**. Sin.: **tramador, complotaire**.

màquina-esplech n.f. Màquina-autís.

maquinaire, airtz n. 1. Persona que mena una màquina. 2. Maquinador.

maquinal, a adj. Si di d'un movement natural dins lo quau la volontat non intervèn. Var.: **maquinau**. Sin.: **inconscient, mecanic**.

maquinalament adv. D'un biais maquinal. Sin.: **inconscientament, mecanicament**.

maquinar vt. Combinar (de mejans d'accion) dins la tòca de faire de mau; engenhar. Sin.: **tramar, complotar, fomentar**.

maquinaria n.f. 1. Ensèm de màquinas emplegadi per un trabalh. 2. Luèc dont son li màquinas d'una nau, etc.

maquinator, tritz n. Maquinador.

maquinau, ala adj. Maquinal.

maquineta n.f. Pichina màquina.

maquinhon n.m. 1. Negociant de cavaus e, per ext., de bestiari, espec. de bovins. 2. Entreprenèire gaire escrupulós e gaire onèst d'affaires divèrs. ■ Li a un femenin, *maquinhona*, ma es una forma rara.

maquinhonar vt. Maquilhar un animau per enganar sobre lo sieu atge, per escondre li sieu decas. Sin.: **enganar, defraudar, engarçar**.

maquinhonatge n.m. 1. Mestier dau maquinhon. 2. Manòbras frauduloï emplegadi dins lu affaires e li negociacions. Sin.: **tràfegue, engana**.

maquinhós, oa adj. Peant, voluminós.

maquinisacion (izacion) n.f. Accion de maquinisar.

maquinisar (-izar) (si) vp. Emplegar de màquinas de mai en mai per remplaçar la man d'òbra umana.

maquinisme n.m. Eemplec generalisat de màquinas en plaça dei òmes, dins l'industria.

maquinista n. 1. Conductor de màquinas. 2. Menaire d'un autòbus. 3. Obrier encargat de metre en plaça e de desmontar lu decòrs e lu accessòris au teatre e au cìnema.

maquindòta n.f. Pichina màquina.

maquís n.m. Luèc retirat dont si recampàvon lu resistents à l'ocupacion alemanda pendent la Segonda Guèrra mondiala; grope d'aquestu resistents. Sin.: **bartàs**. ◇ *Pilhar lo maquís*: Rejonher lu resistents dau maquís. Sin.: **pillhar la campanha**.

maquisard n.m. Resistent d'un maquís. Sin.: **bartassier**.

mar n.f. 1. Vasta estentuda d'aiga salada que recuèrbe una part dau glòbe terrèstre; part definida dins aquesta estentuda: «1176 *Sercat ai de Monspelier tro lai part de la mar salada*.» B. de Born.; «*Per terra per la mar salada / Aquí viras barcas en man*.» R.Feraut. ◇ *Armada de mar*: Ensèm dei naus e dei formacions aerenqui e terrèstri que relèvon de la marina militària. ◇ *Òme de mar*: Marin. ◇ *Còup de mar*: Tempèsta de corta durada. ◇ *Mar lònca*: Quora l'ersada es ampla. ◇ *Mar chatelina*: Mar calma. Sin.: **bonassa**. ◇ *Mar borda*: Mar agitada. ◇ *La mar es doça coma d'òli*: La mar es pura e calma. ◇ *Li a de mar*: Li a de manigeu. ◇ *Metre en mar*: Aparelhar, velejar. ◇ *Faire un trauc à la mar*: Si profundar, anar per fond. ◇ *Mar larga*: Part de la mar

mai luènh dau ribatge. ◇ *Mar Major, Mar dau Ponent, Mar granda*: Ocean Atalantic. ◇ *Mar de Marselha*: Gòlfe de Marselha. ◇ *Mar dau Màrtegue, Mar de Bèrra*: Estanh de Bèrra. ◇ *Mar de Lengadòc, Mar de Catalonha*: Gòlfe de Narbona (dau Lion). ◇ *Mau de mar*: Ensèm dei trebolicis causats per li oscilacions d'una nau. Sin.: **naupatia**. ◇ (dr.) *Mar nacionala*: Aigas interiori. ◇ *Mar territoriala*: Aigas territoriali: 1507-08 «...s'y son vistas quaranta velas en las mars de Nissa he de Villafranca...» A.C. Arle. 2. Vilas, installacions en riba de mar: *Anar à la mar*. 3. Aiga de la mar ò de l'ocean: *Encuèi la mar es cauda*. 4. Marea: *Mar bassa, mar auta*. 5. À la susfàcia de la Luna ò d'uni planetas dau sistema solari, vasta estenduda gaire accidentada. 6. Granda quantitat de liquide, d'una caua quala que sigue: *Una mar de sabla, una mar de monde*. ◆ pl. Alentorns d'un cap.

mara n.f. Pèça triangulària de cada braç d'una àncora.

marabó n.m. Granda cigonha dei regions caudi, de la tèsta e dau coal sensa plumas, dau bèc foart e espès.

marabot n.m. 1. Dins lu país musulmans, personatge sant, objècte de la veneracion populària pendent la sieu vida e après la sieu moart. 2. En Àfrica, musulman reputat per lu sieus poders magics; devin, garissèire. 3. Tomba d'un marabot. 4. Ramina metallica dau gròs ventre e dau cubiceu en forma de dòme. 5. Tenda redona de forma conica.

marabotar vt. Mandar un sòrt à.

marabotatge n.m. Accion de marabotar; practicas religioi e magiqui dei marabots.

marabotic, a adj. Relatiu au marabot, ai sieu practicas.

marabotin n.m. (mar.) Sus li tartanas, antena gròssa que remplaça l'antena de mèstre quora aquela d'aquí si rompe; la vela que li es arnejada.

marabotisme n.m. Culte dei marabots.

maranta n.m. ò n.f. Planta dei regions tropicali, cultivada per lu sieus rizòmas, que s'en tira l'*arrow-root* (Classa dei monocotiledonei).

marantacea n.f. *Marantaceas*: Família de plantas monocotiledonei dei regions tropicali, que recampa 400 espècias repartidi en 30 genres.

marasca n.f. Cerièia d'una varietat acida e amara.

marasme n.m. 1. Ralentiment important ò arrèst de l'activitat economica ò comerciala. 2. Anequeliment dei foarças morali; depression.

marasmi dei Oreadas n.m. (micol.) Fonge pichon, de color brun clar, provedit de lamellas, dau tronquillon sec e filandrós, foarça gostós e esperfumat, que creisse dins lu prats. Sin.: **secador, mossairon foal**. (*Marasmius Oreades*).

marasquin n.m. Liquor ò aigardent que si fa mé la marasca.

marat n.m. Lenga indo-ariana. Var.: **maratí**.

marasso n.m. Coteu dau maselier, cort e larg.

maratge n.m. Riba de mar; plaia, ribatge. 1300: «*E fan tastost lo romavage / Drech a Lérins, en lo maraje*» R. Feraut.

maratí n.m. Marat.

maraton n.m. 1. Corsa pedèstra de grand fond (42,195 km), qu'es disciplina olimpica. 2. Negociacion lònga e complicada, debat laboriós.

maratonian, a n. Persona que corre lo maraton. Var.: **maratonista**.

maratonista n. Persona que corre lo maraton. Var.: **maratonian, a**.

marauda n.f. 1. Maraumatge. 2. *Taxí en marauda*: Taxí que, en plaça d'estacionar, circula en quista de clients. Sin.: **en cèrca**.

maraudaire, a (airitz) adj. e n. Que marauda. Sin.: **baronaire, arlòt, rapinaire, ribaud**.

maraudar vi. 1. Raubar de frucha, de legumes, dins lu fruchiers, lu oarts. Sin.: **anar à la cala, anar de marauda, batre barona, rodejar**. Var.: **maraudejar**. 2. Èstre en marauda, en parlant d'un taxí.

maraudaria n.f. Maraumatge.

maraumatge n.m. 1. Accion de raubar de frucha, de legumes, dins lu fruchiers, lu oarts. Sin.: **cala (anar à la)**. 2. Ancianament, fach per de sordats de raubar de manjar en temps de guèrra. Sin.: **rapina**.

maraudejar vi. Maraudar, anar à la cala.

maravedís n.m. Moneda d'Espanha, à partir de la fin de l'Atge-Mejan e fins au 1848.

maravilha n.f. Meravilha.

maravilhar vt. Meravilhar.

maravilhós, oa adj. e n.f. Meravilhós.

maravilhosament adv. Meravilhosament.

marbotin n.m. Anciana moneda d'aur.

marbrada n.f. Fromai de tèsta.

marbradura n.f. Vena (sus lo boasc, un materiau, etc.), que dona l'aspècte dau màrmor.

marbraire, airitz n. Marmorista.

marbrar vt. Venar, marmorisar.

marbraria n.f. Fàbrega de màrmor.

marbrat, ada adj. Venat, marmorisat.

marbre n.m. Màrmor.

marbrier, a adj. Relatiu au màrmor.

marbrier n.m. Marmorier, marmorista.

marbriera n.f. Cava de màrmor.

marc n.m. 1. Anciana moneda principala d'Alemanha (fins à l'aparicion de l'euro). Var.: **mark**. 2. Unitat de pes au Temps Mejan en lu obradors monetaris.

marc n.m. Grinhon (olivas, cafè, etc.). Sin.: **ressanso** (olivas).

març n.m. Tresen mes de l'an.

marca n.f. 1. Traça de contacte qu'un còrs deixa sus un autre. 2. Traça qu'un còp deixa sus lo còrs: La marca d'una cremadura. 3. *Marca de fàbrega, de comèrci, de servici ò marca*: Tot signe que sièrve à destriar de produchs, d'objèctes, de servicis. ◇ (dr.) *Marca depauada*: Marca de fàbrega ò de comèrci qu'a fach l'objècte d'un depaus legal, per beneficiar de la proteccion juridica qu'es ligada à-n-aquesta formalitat. ◇ Ensèm dei produchs fabricats ò venduts sota una marca; empresa, societat proprietària d'aquesta marca. ◇ *De marca*: Si di d'un produch que vèn d'una maion

que lo sieu nom es conoissut; de qualitat. 3. Traça, signe, objècte que sièrve à reperir, à reconóisser quaqu ren. ◇ (espòrts) Signe qu'un atleta plaça per facilitar un saut, una abriva: *Pilhar li sieu marcas*. ◇ Còmpte dei ponchs ganhats dins una partida, una competicion: *Menar à la marca*. 4. Geton, ficha que sièrve dins d'unu juècs. 5. Insigne, atribut d'una foncion, d'un grade, d'una dignitat, etc. ◇ *Personalitat de marca*: Persona importanta. 6. (espec.) Pavallon auçat à l'aubre d'un bastiment de guèrra à bòrd dau quau es embarcat l'oficier general ò sobeiran que comanda lo grope e, eventualament, lo Ministre de tutèla de la Marina ò lo cap de l'Estat. 7. (econ.) *Taus de marca*: Rapoart entre lo marge beneficiari e lo prètze de venda. 7. Caractèr pròpri, trach distintiu: *Un libre que poarta la marca dau sieu autor*. 8. Pròva, testimoniança: *Una marca de simpatia*. 9. (ling.) Trach pertinent que la sieu presença ò la sieu absença permite d'opauar doi formas ò doi elements lingüistics que lu sieus autres trachs son identics. 10. Senhau, taca, qu'un òme ò un animau poarta sus lo sieu còrs en naissent. 11. Senhau infamant que lo borreu aplicava sus l'espatala d'un condemnat au mejan d'un fèrre roge. 12. Ponch de reconoissença à tèrra ò en mar que sièrve per reconóisser un frieu, un perilh quau que sigue. 13. Calinhera, druda, mita. (pop). 14. Creuge.

marca n.f. Territòri que jugava lo ròtle de zòna de proteccion militària à proximitat d'una frontiera ò dins una region mau pacificada (La marca èra sota l'autoritat dau *marqués*).

marcadoira n.f. Mena de marchapen, tròç de fèrre dont si mete lo pen per enfonsar lo licau.

marcamau n.m. Individú dau morre desplaent.

marcament n.m. Jalonament.

marcant, a adj. 1. Que fa impression, que lascia una traça. 2. Qu'es remirable per la sieu situacion, lo sieu merití: *Una personaliat marcanta*. Sin.: **notable, de marca**.

marçapan n.m. Pasta confeccionada à basa d'amèndola mescladi à de clara d'òu e de sucre, tradicionala dins mai d'un país d'Euròpa. Var.: **massapan**.

marcar vt. (*marqui*) 1. Faire ò laisser una marca, una traça: *Lo còup a marcat lo boasc de la poarta*. 2. Laisser una marca, una traça dins lo caractèr ò la personalitat de quauqu'un: *La sieu educacion l'a marcada*. 3. Senhalar, destriar per un signe: *Marcar un vestit*. 4. Fornir una indicacion, en parlant d'un instrument de mesura: *Lo termomètre marcava 10 sota zèro*. 5. (espòrts) *Marcar un assatge, un ponch*: Pauar lo balon darrier la linha (rugbi), lo mandar dins la gàbia (balon). ◇ *Marcar lo còup*: Acusar lo còup, à la bòxa. – (fig.) Laisser vèire una emocion après un eveniment dolorós, un atac personal; mostrar, per una actituda, lo sieu estacament à un fach donat. ◇ *Marcar un adversari*: Lo susvelhar estrechament, dins un espòrt d'equipe. 6. Sotalinhar, rendre mai aparent, mai sensible. ◇ *Marcar lo pas*: Picar lo soal m'ai pens en foncion de la cadença dau pas, sensa avançar; (fig.) Marcar un temps d'arrèst dins un projècte,

una accion qu'avia ben començat. 7. Metre en evidença: *Aqueu vestit estrech marca tròup li formas*. 8. Senhalar, exprimir, faire conóisser: *Marcar lo sieu interès*. 9. Indicar, revelar, exprimir: Un gèst que marca totplen de generositat. 10. Inscriure: *Marcar un sòci noueu*. ◆ vi. 1. Faire una marca, laisser una traça. 2. En parlant d'un cavau, aver lo trauc dei incisivas intèrni encara vesible, cen qu'indica un atge que non despasa vuèch ans. 3. Laisser una impression, un sovenir durables, en parlant d'eveniments: *Aquelu fachs an marcat la mieu vida*. 4. (fam.) *Marcar ben, mau*: Aver un boan, un marrit aspècte; faire boana, marrida impression. 5. (espòrts) Faire un ponch (balon, rugbi, etc.).

marcassita n.f. Sulfure natural de fèrre, que cristallisa dins lo sistema ortorombic.

marcat, ada adj. 1. Qu'a una marca. 2. (arald.) Qu'a de ponch sus un dat ò un besant.

marcatge n.m. Accion de marcar. ◇ *Marcatge radioactiu*: Introduccion de radioelements dins una molecula, una substança, un organisme vivent, que permite de lu seguir dins lu sieus desplaçaments. ◇ *Marcatge au soal*: Ensèm de marcas que si fan au soal per la circulacion sus li rotas, per marcar li plaças dont si pòu parquejar la veitura, etc.

marcejada n.f. Ramada, raissa dau mes de març.

marcejar vi. Faire un temps dau mes de març.

marcelianisme n.m. Doctrina de Marceu, evesque d'Ancira.

marcelianista n. e adj. Partidari dau marcelianisme; que pertòca lo marcelianisme.

marcelina n.f. 1. Estòfa de seda leugiera. 2. (miner.) Silicat de manganès originari de Sant Marceu en Piemont.

marcenc, a adj. Dau mes de març.

marcescença (-éncia) n.f. (bot.) Caractèr d'un organe marcescent.

marcescent, a adj. (bot.) Si di d'un organe que si passisse sus la planta sensa si destacar. Var.: **marcescible**.

marcescible, a adj. Marcescent.

march, a adj. (it.) Poirit.

marcha n.f. 1. Accion de marchar, de caminar, mòde de locomocion de l'òme. ◇ Biais de caminar. Sin.: **anar, anament**. 2. Accion de marchar considerada coma una activitat fisica, un espòrt. Sin.: **escorreguda, randonejada, caminada**. 3. Distança percorruda en caminant. 4. Movement d'una tropa per si portar à pen d'un ponch à un autre. ◇ *Marcha forçada*: Que dura en là de la durada normala. ◇ Desplaçament à pen d'un grope que manifèsta. 5. Pèça musicala destinada à reglar lo pas d'una tropa, d'un grope. 6. Desplaçament d'un veicule: *Èstre assetat dins lo sens de la marcha*. ◇ *Puar, davalat en marcha*: Pendent que lo veicule si desplaça. 7. Foncionament d'un mecanisme: *La marcha d'un relòtge*. ◇ *Èstre en marcha*: Foncionar, en parlant d'un mecanisme, d'una màquina. ◇ (fig.) Començar à si manifestar, à avançar: *Un grand movement populari es en marcha*. Sin.: **s'encaminar, s'endralhar, s'adralhar**,

s'alestir. ◇ *Metre en marcha:* Activar lo foncionament de. Sin.: **aviar.** ◇ Foncionament d'un organisme, d'una institucion, d'un affaire: *Donar d'instruccions per la boana marcha dau servici.* 8. Progression, debanar dins lo temps. Sin.: **anament.** 9. (mús.) *Marcha armonica:* Grope d'acòrdis que si renovèlon sistematicament à d'intervalles egals. 10. Gra, cada susfàcia dont si pua lo pen per par è davalar. Sin.: **gradin, banquet, banc** (Luceram). 11. Pedala dau mestier per téisser, que l'obrier acciona dau pen per auçar è faire calar lu fieus de cadena.

marchaire, airtz n. Persona, esportiu que fa de marcha. Sin.: **caminaire, cambejaire.**

marchàntia n.f. Planta de la classa dei epaticas, comuna dins lu luècs umides.

marchapen n.m. Gra è seria de gras per montar dins un tren, una veitura è per n'en davalar. Sin.: **marcadoira, auçapen.**

marchar vi. 1. Si desplaçar en metent un pen davant l'autre, caminar. ◇ (espec.) Per de militaris, caminar d'un pas cadencat; si desplaçar vèrs un objectiu. 2. Metre lo pen sus, dintre quauqua ren, caucar. 3. Si desplaçar, en parlant d'una nau, d'un veïcule, d'un mobile. 4. Foncionar. 3. (fam.) *Aquò marcha!:* Va ben coma aquò, siam d'acòrdi. 4. Manifestar de credulitat: *Li poades dire cen que voales, eu marcha totjorn.* ◇ Faire marchar quauqu'un: Jugar de la sieu credulitat per li far crèire de cauas faussi è aprofèchar de la sieu gentilessa. Sin.: **enganar, si trufar de.**

marcial, a adj. 1. (lit.) Que manifèsta de disposicions combatiu, bellicòs: *Un discors marcial.* 2. Decidit, que cèrca à si gonflar: *Pilhar una ària marciala.* 3. *Cort marciala:* Tribunal militari d'excepcion. ◇ *Lèi marciala:* Lèi d'excepcion qu'autreja lo manteniment de l'òrdre ai autoritats lilitari. 4. *Arts marciais:* Ensèm de esports de combat d'origina japonesa. Var.: **marciau.**

marcialament adv. D'un biais marcial.

marcian, a adj. e n. De la planeta Mars.

marciau, ala adj. Marcial.

marcible, a adj. Que pòu marcir.

marcionisme n.m. Eretgia de Marcion (II^d s.), que metia en avant un dualisme coma aqueu dei gnostics e qu'opauava lo Dieu de justícia dau lo Vièlh Testament au Dieu d'amor dau Noveu Testament.

marcir vi. Poirir. Sin.: **apoiridir, si gastar.**

marcòni n.m. (mar.) Si di d'un tipe de garniment foarç emplegat en yachting, caracterisat per un aubre d'una pèça soleta m'una grand vela triangulària auçada m'una driça soleta.

marcòta n.f. (agric.) Branca que tèn encara à la planta maire e que si plega en tèrra per que li pilhe raïç. Sin.: **bròca.** Sin.: **cabús.**

marcotar vt. (*marcòti*) Practicar lo marcotatge de. Sin.: **cabussar.**

marcotatge n.m. Plegar una branca en tèrra per que li pilhe raïç fins à crear una planta nòva qu'es pi separada de la planta maire. Sin.: **cabussament, brocatge.**

marea n.f. 1. Movement oscillatòri dau nivèu de la mar, deugut à l'atraccion dau Soleu e de la Luna sobre la massa d'aiga dei oceans. ◇ *Escala de marea:* Targa verticala plaçada dins un luèc fixe e que poarta de graduacions sus li quali si liège l'autessa d'aiga. ◇ *Coeficient de marea:* Nombre comprés entre 20 e 120, caracteristic de cada marea e indicatiu de la diferença de nveu entre la mar auta e la mar bassa. ◇ (fig.) *Còntre vents e mareas:* En despièch de toi lu obstacles. 2. *Fola importanta en movement:* Una marea umana. 3. Ensèm de produchs frescs de la mar destinats à èstre consumats (peis, crustaceus, etc.). 4. (astron.) Desformacion d'un astre sota l'accion gravitacionala d'un autre astre. 5. *Marea negra:* Arribada sus lo ribatge de petròli, d'idrocarbures que vènon d'una nau è de l'erupcion accidentalala d'un potz. 6. *Marea de moartaiga:* Marea congregada quora la Luna e lo Soleu son en quadratura. Sin.: **marejòu.** 7. *Marea de vivaiga:* Marea provocada per l'alinhament de la Luna e dau Soleu.

marecanita n.f. Obsidiana.

maregrafe n.m. Instrument, installacion per enregistrar l'autessa dei mareas.

maregrama n.m. Traçat dau maregrafe.

marejar vi. Ondejar.

marejòu n.m. Maròta.

marèla n.f. Escaleta, pen ranquet (juèc d'enfant).

maremma n.f. En Itàlia, terren palunós e mausan.

maremotor, tritz adj. Relatiu à la foarça motritz dei mareas, è que l'emplega.

marengo n.m. (it.) 1. Drap d'una textura foarça sarrada, dau fond negre mé de pichins efèctes blancs à pena aparents. 2. 1. D'una color brun roge escur, mé de ponchs blancs. 3. *Vedeu (à la) marengo:* Polàs è vedeu à tròç, cuèch dins una saussa à basa de vin blanc mé de tomatis e de fonges.

marenguin n.m. Escut.

marennina n.f. Pigment vèrd secretat per d'uni diatoneas, qu'acolorisse li òstregas de Marennes.

mare nostrum (lat.) La Mediterranea, tala que la sonàvon lu Romans.

mareografe n.m. Instrument que permete l'estudi dei mareas.

mareografia n.f. Sciènça qu'a per objècte l'estudi dei mareas.

marescal n.m. 1. Oficier militari mai elevat. Var.: **maressal, marescau.** 2. Faure que ferrava e medecinava aes, muus, cavaus, vacas e bòus. 3. Persona que fèrra lu cavaus. Var.: **manechau, manichau, manescau.**

marescala n.f. Esposa d'un marescal.

marescalaria n.f. Atalhier dont son ferrat lu cavaus.

marescalat n.m. Dignitat de marescal. Var.: **maressalat.**

marescalcia n.f. 1. Anciana juridiccion dei marescals de França. 2. Ancian còrs de tropas à cavau encargat d'assegurar la seguretat publica, qu'en 1791 pilhèt lo nom de *gendarmaria nacionala.* 3. (fam.) La gendarmaria, lu gendarmas. Var.: **marescaucia.**

marescau n.m. Marescal.

marescaucia n.f. Marescalcia.
maresma n.f. Maremma.
maressal n.m. Marescal. Var.: **maressau**.
maressalat n.m. Marescalat.
maressau n.m. Maressal.
maretermic, a adj. Relatiu à l'energia termica dei mars.
marfondre (si) v.pr. Demorar en una aspera lònga e tediosa.
marga n.f. (mar.) *Marga de timon*: Tela enquitranada qu'empacha l'aiga de penetrar dins lo vaisseau dau costat dau timon.
margalh n.m. Margolh.
margama n.f. Engana; rèirepensada.
margaria n.f. Vacaria comunala.
margaric, a adj. *Acide margaric*: Acide gras de formula $C_{16}H_{33}COOH$.
margarida n.f. 1. Planta de la familha dei composeas, dei flors centrali jauni e dei flors periferiqui blanqui (nom comun à diversis espècias). 2. Ròda que portava à la sieu periferia lu caractèrs d'uni màquina per escriure e d'uni estampantas.
margaridet n.m. Margarideta.
margarideta n.f. Pichina margarida blanca que florisse dins lu prats à l'entorn de Pascas e rèsta en flors esquasi tot l'an. Var.: **margaridet**.
margarina n.f. Substança grassa manjadissa, de consistença moala, facha mé d'òli e de graissas d'origina vegetala.
margarita n.f. Varietat de mica calcic, blanc ò grisastre m'un rebat de pèrla.
margaritaceu, ea adj. (zool.) Si di dei gruèlhas que produon de pèrlas.
margaritifèr, a adj. Que produe ò contèn de pèrlas.
margarosanita n.f. Silicat natural de manganès, de plomb e de calci.
margas n.f. pl. Mànega de metal per aparar l'avantbraç.
marge n.m. 1. Espaci blanc lateral d'una pàgina estampada ò escricha. 2. Quantitat prevista en mai dau necessari, per prevenir de dificultats ò de necessitats imprevisi. ◇ *Marge de seguretat*: En construccion, diferença entre la valor teorica maximala de la carga qu'una estructura pòu suportar e la valor normala de trabalh. ◇ *Marge de garantia*: En economia, depaus suplementari que lu operators dévon efectuar en cas de variacions desfavorabli dau prètz. ◇ Interval de temps ò d'espaci que s'en pòu dispausar. Sin.: **variacion, escart**. ◇ *Marge de bescòmpte, d'error*: Niveu d'aproximacion ò d'indeterminacion dins l'estimacion d'una valor. ◇ *Marge de reculament*: Benda d'espaci liure entre la façada d'un immòble e l'alinhament de viaria. ◇ *Marge de contribucion*: Capacitat d'un produch de contribuir à l'absorbiment dei costs indirèctes. ◇ (espòrts) Diferença que lo vencedor impaua ai sieus adversaris dirèctes: *Ganhar sus un marge important*. 3. (fig.) Simbòle de limit extrème d'acceptabilitat dau ponch de vista moral ò

de la dignitat: *Una accion ai marges de la legalitat, viure ai marges de la legalitat*. ◇ Si di à prepaus d'observacions e de comentaris qu'illústron d'aspèctes secundaris ò de consequenças indirècti d'una question: *Es estat dich en marge dau darrièr congrès*. ◇ (meteor.) Part laterala dau sistema neblós, qu'enclau de nius elevadi e mejani (cirrus, altocumulus).

marginal, a adj. 1. Qu'es escrich dins lo marge. 2. Qu'a una valor, una importança, un ròtle accessòri: *D'ocupacions marginali*. 3. (econ.) *Entrepresa marginala*: Aquela que lo sieu prètz de cost es sensiblement parier au prètz de venda lo mai aut que si practica sus lo mercat. ◇ *Prètz marginal*: Valor en dessota de la quala es plus possible, per una empresa, de vendre sensa perdre de sòus. ◇ *Bòrd marginal*: Som lateral de l'ala d'un avion. Var.: **marginau**.

marginal, a adj. e n. Si di de quauqu'un que viu en marge de la societat, que non es ben integrat au grope social ni sotamés ai sieu nòrmas.

marginalament adv. D'un biais marginal, segondari.

marginalisacion (-izacion) n.f. Fach de devenir marginal, d'èstre marginalisat.

marginalisar (-izar) vt. 1. Plaçar en marge, metre à l'escart; situar en defoara de cen qu'es essencial, principal, central: *Marginalisar una formacion politica*. 2. Tendre à metre foara de la societat, à faire perdre la sieu integracion sociala à (una persona).

marginalisme n.m. 1. Estat marginal de quauqua ren. 2. Biais de viure pròpri dei marginals. 3. Teoria economica segond la quala la valor d'escambi d'un produch donat es determinada per l'utilitat de la sieu darrera unitat disponibla.

marginalista adj. Partidari dau marginalisme.

marginalitat n.f. Caractèr de cen qu'es marginal. ◇ Posicion en marge d'una forma sociala.

marginar vt. Anotar dins lo marge (un libre, un tèxto).

marginat, ada adj. 1. Que poarta quauqua ren en marge, en parlant d'un libre, d'un tèxto. 2. (bot.) Qu'es provedit d'un bòrd: *Una grana marginada*. ◇ Si di d'una part que lu sieu bòrds son diferents de la part mejana.

marginatura n.f. (bot.) Cen que pertòca lu bòrds d'una part d'un vegetal.

marginau, ala adj. e n. Marginal.

marginolateral, a adj. Inframarginal. Var.: **marginolaterau**.

marginolaterau, ala adj. Marginolateral.

margo n.m. Marguier.

margolh n.m. Beta mesclada de rementa. Var.: **margalh**.

margolhet n.m. (mar.) Aneu dont pàsson lu cordatges.

margosier n.m. (bot.) Aubre originari d'Índia, que lu sieus fruchs e li sieu granas dónon d'òli.

margòt n.f. (ornit.) Agaça.

margotar vi. (*margòti*) Cridar, en parlant de la calha.

margrave n.m. Títol que si donava ai caps militaris dei marcas sota l'Empèri carolingian, pi à de princes dau Sant Empèri.

margraviat, ada adj. 1. Estat, dignitat d'un margrave. 2. Senhoria, juridiccion d'un margrave.

margue n.m. Extremitat dau jauge dei gabarras d'Òlt.

marguier n.m. Concessionari d'una margaria. Var.: **margo**.

marguilhier n.m. Ancianament, membre dau conseu de fàbrega d'una parròquia. Sin.: **fabrician, lampier**.

mariachi n.m. Au Mexic, musician barrutlaire qu'intervèn dins lu maridatges, li festivitats.

marial, a adj. Relatiu à la Verge Maria. Var.: **mariau**.

mariana n.f. Barra de mina providida d'una poncha d'un costat, e d'una mena de conhe de l'autre (Luceram).

marialita n.f. (miner.) Silicat d'alumini, de calci e de sòdi, que pòu aver divèrsi colors.

marianista n.m. Membre de la societat de Maria, institut clerical especialament dedicat à l'educacion, que lo fondèt l'abat Chaminada en lo 1817.

maria salòpa n.f. (mar.) Alèuge dau fond mobile que sièrve per recuperar la beta qu'una draga rascla, per la portar en mar auta. Sin.: **pescarena**.

mariau, ala adj. Marial.

maridable, a adj. Qu'es en atge ò en estat de si maridar.

maridador, airtz adj. Nubile.

maridaire, airtz (maridaira) n.m. Persona que li agrada s'entremetre per facilitar de maridatges. Sin.: **apariaire**.

maridaira n.f. Frema que li agrada s'entremetre per facilitar de maridatges.

maridar vt. 1. Unir per lo ligam conjugal. 2. Donar en maridatge: *Maridar lo sieu enfant*. 3. Associar (de cauas que si poàdon combinar): Maridar de colors entre eli. ◆ **si maridar** v.pr. Contractar un maridatge. Sin.: **si molherar, s'amolherar** (en parlant d'un òme).

maridat, ada n. 1. Persona qu'es à mand de si maridar ò que vèn de si maridar. Sin. **esposat, molherat**. 2. *Jove maridat (maridada)*: Persona que lo sieu maridatge es recent. Sin.: **nòvi, nòvia**.

maridatge n.m. 1. Acte solemne per lo quau doi personas establisson entre eli una union que li sieu condicions, lu efèctes e la dissolucion son reglats per li disposicions juridiqui en vigor dins lo sieu país, per li lèis religioi ò per la costuma; union ensinda establida. Sin.: **esposalici, esposament, esposalhas**. ◆ *Maridatge desegal*: Mesaliança. ◆ *Maridatge civil*: Maridatge celebrat unencament en presença d'un officier de l'estat civil. ◆ *Maridatge consanguin*: Maridatge entre personas qu'an un autor comun. ◆ *Maridatge putatiu*: Maridatge annullat que genèra li sieu consequenças dins lo passat, pertocant la boana fe d'un dei espós, ò dei doi, que cresia lo maridatge valedor. *Maridatge religiós*: Maridatge celebrat en la preséncia d'un prèire. *Maridatge secret*: Maridatge celebrat publicament mas escondut après au public. ◆ *Maridatge morganatic*: Maridatge d'un sobeiran m'una persona d'una classa inferiora. ◆

Carta de maridatge: Contracte de maridatge. 2. Ceremònia, recepcion organisada per celebrar aquesta union. 3. Un dei sèt sacraments de la Glèia catolica. 4. Combinason de divèrsi cauas, divèrs organismes, etc.: *Lo maridatges de doi firmas industrials*. 5. Juèc de cartas dins lo quau una dei tòcas es de recampar un rèi e una dòna de la mema color. Sin.: **bresca**.

marijuana n.f. Substança facha m'ai fuèlhas e m'ai ponchas floridi dei pens femeus dau cànebe indian (*Cannabis sativa*), emplegada coma dròga.

marimba n.m. Xilofòne african, que caduna dei sieu lamas es providida d'un resonator de bambó, de boasc ò de coassa.

marin n.m. 1. Persona emplegada professionalament à menar e à mantenir una nau. Var.: **marinier**. Sin.: **nautor, nautonier, nauta**. ◆ *Marin levantés*: Marin de Mediterranea. ◆ *Marin ponentés*: Marin dei poarts de la Mar Granda. ◆ *Marin d'aiga doça*: Marin de la navigacion fluviala. Sin.: **marinier**. - (pop.) Marin gaire adestrat à la mar. 2. Òme gaubiat dins l'art de la navigacion. 3. (geogr.) Vent dau sud-èst que tira de la Mediterranea vèrs lo Lengdòc, la Montanha Negra e li Cevenas, e que mena de precipitacions importantis: 1528 «... son vengus apres a Nisso quals [siex bregantins] stimon que ambe aquest marin degron estre en aquestas mars...» A.C. Arle. Sin.: **autan**.

marin, a adj. 1. Que pertòca la mar, que li viu, que n'en provèn: *Sau marina*. 2. Que sièrve à la navigacion en mar; relatiu à la navigacion en mar: *Carta marina*. 3. Que tèn ben la mar; qu'es ben en mar. ◆ *Aver lo pen marin*: Si saupre desplaçar sus una nau en despièch dei movements; non sofrir dau mau de mar. Sin.: **conòisser la mar**.

marina n.f. 1. Ensèm de cen que pertòca l'art de la navigacion sus la mar. 2. Ensèm dei gents de mar, dei naus e dei activitats que li si rapoàrton. 3. Ensèm dei naus e dei activitats de navigacion dau meme tipe: *Marina mercanda ò de comèrci*. ◆ *Marina de guèrra ò marina militària*: Ensèm dei foarças navals e aeronavals d'un Estat, destinat à la guèrra en mar. Sin.: **flòta**. 4. Potença navala, marina militària d'un estat: *S'engatjar dins la marina, Marina nacionala, Ministèri de la Marina* (M'una majuscula dins aquelu exemples). ◆ *Artilharia, infantaria, tropas de marina*: Formacions de l'armada de tèrra encargadi de la seguretat dei territòris francés d'otramar e que constituïsson una part importanta dei foarças terrèstri d'intervencion. 5. (b.-a.) Tableau que representa una vista de mar, de poart, etc. ◆ Lo mai alongat dei formats d'encastre per lu tableus, emplegat especialament per pintar de marinas.

marina n.f. 1. Ensèm immobilier bastit en riba de mar, e que comprèn à l'encòup d'abitacions e d'installacions portuari per li naus de plasença. 2. Riba de mar, ribatge. Nom dau quartier de Niça que s'espandisse dau pen de Casteu fins à la fos de Palhon. ◆ (prov.): *Gents de la Marina, tòque-li la man e vire-li l'esquina*.

marinada n.f. 1. Mesclum liquide aromatic compausat de vinaigre, de sau, d'espècias, etc., que sièrve per

conservar carns e peis e per li donar un aròme particulier.
2. Carn, peis marinat.

marinalha n.f. Marinaria.

marinar vt. 1. Metre en marinada, faire banhar dins una marinada. Var.: **marinejar**. 2. (min.) Levat (lei produchs d'abatatge) après un tir de mina. ◆ vi. 1. Trempar dins una marinada. 2. (fam.) Asperar longtemps (e sovent dins una situacion mau comòda ò gaire agradiva).

marinar vi. Bofar dau miègjorn en parlant dau vent de mar.

marinaria n.f. Chorma de marins: 1664 «*Doit ausy despartir la marinerye an catre guardas ayant chascune son cap de garde...*». Var.: **marinalha**. Sin.: **taïfa**, **mainada**.

marinàs n.m. Ventàs dau miègjorn; marrit vent de mar.

marinat, ada adj. Qu'a trempat dins una marinada.

marinat, ada adj. Relatiu au vent dau sud.

marinatge n.m. Accion de faire marinar; fach de marinar.

marine n.m. (mòt anglés) Fusilhier marin dins li foarças navali britaniqui e american.

marinejar vt. e vi. Marinar.

maringòta n.f. Veitura ipomobila mé doi ròdas.

marinhanenc, a adj. e n. De Marinhana.

marinier adj.m. e n.m. Marin, matalòt.

marinier, a adj. 1. Qu'apartèn à la marina. ◇ *Oficier marinier*: Sota-oficier de la Marina nacionala qu'apartèn au quadre de mestrança. 2. *Arca mariniera*: Arca d'un poant, mai larga que li autri, sota la quala pàsson li naus.

mariniera n.f. 1. Blòda larga, que si passa per la tèsta, que lo coal es sovent cairat dins l'esquina. 2. *Muscles (à la) mariniera*: Muscles cuèchs dins lo sieu jus mé de vin blanc e d'èrbas aromatiqüi.

marinisme n.m. Preciositat estilistica que fa pensar au biais de l'escrivan italian G. Marino.

mariòl n.m. Abitant dau vilatge de Maria.

mariolatra adj. e n. Si di d'un adorator de la Verge Maria en tant qu'egala de Dieu.

mariolatria n.f. Adoracion exagerada de la Verge Maria, que la mete au niveau de Dieu.

mariòlo adj. e n.m. (it.) Arlèri, coquin.

mariologia n.f. Part de la teologia catolica que pertòca la Verge Maria.

marioneta n.f. Mariòta.

marionetista n. Persona que manipula de mariòtas.

mariòta n.f. 1. Pichina figura de boasc, de carton, etc., qu'una persona generalament esconduda fa si bolegar mé la man ò mé de fieus. 2. Persona sensa gaire de volontat, que si laissa manipular facilament. Var.: **marioneta**.

marisca n.f. Tumefaccion fibroa à l'entorn de l'anús, reliquat d'una emorroïda resorbida.

marista n.m. Membre de doi congregacions religioï dedicadi à la Verge: la *Societat de Maria* e lu *Pichins Fraires de Maria* (ò *Fraires maristas*).

marit n.m. Espós.

marital, au adj. (dr.) De l'espós; qu'apartèn à l'espós. Var.: **maritau**.

maritalament adv. Coma d'espós, sensa èstre maridats legalament: *Viure maritalament*.

maritau, ala adj. Marital.

maritime, a adj. 1. Qu'es en riba de mar. 2. Relatiu à la mar ò à la navigacion en mar. ◇ *Drech maritime*: Part dau Drech que regisse l'arnejament dei naus per lo comèrci, lu transpòrts maritimes e lo tot dei operacions que li son restacadi: XIIIe s.: «*...Narbona es vila maritima...*» B.N. Paris, fonds Doat. 3. *Planta maritima*: Planta que si tròva dins lo vesinatge de la mar (De non confondre m'una *planta marina*, que creisse dins la mar).

marito n.m. Escaufamans de tèrra.

marjada n.f. Accion de marjar.

marjador n. Aparelh, dispositiu que sièrve per marjar, sus una màquina per escriure, una premsa d'estamparia.

marjaire, airtz n. Obrier, obriera que marja.

marjar vt. Provedir d'un marge.

marjassada n.f. Bravada, fanfaronada, esbrofa.

marjasso, a adj. e n. Arlèri. Sin.: **bulò**, **sautareu**, **esbrofaire**.

marla n.f. Marna.

marlaire n.m. Marnaire.

marlatge n.m. Marnatge.

marliera n. f. Marniera.

marlós, oa adj. Marnós.

mark ò deutsche mark n.m. 1. Anciana moneda alemanda, fins au 2001. Var.: **marc**. 2. *Mark finlandés*: Markka.

marketing n.m. (angl.) Mercantatge, mercatica. ◇ *Marketing mix*: Mercatatge.

markka n.m. Unitat monetària principala de Finlàndia. Sin.: **mark finlandés**. Pl.: **markkaa**.

marmalha n.f. (pej.) Grope desordenat d'enfants joves que fan de bosin. Sin.: **mainadalha**, **drollalha**, **pichonalha**.

marmandés, esa adj. e n. De Marmanda.

marme n.m. Màrmor.

marmelada n.f. 1. Compòsta de fruchs talhats à tròç e cuèchs mé de sucre fins à li donar una consistença sufisenta. 2. (fam.) *En marmelada*: Esquiçat.

marmelin n.m. Auriculari. Sin.: **deton**.

marmier n.m. Marmorier.

marmiera Carriera de Màrmor.

marmita n.f. 1. Pinhata. Sin.: **ola**. 2. *Marmita de Papin* ò *marmita mé la pression*: Vas claus dins lo quau si pòu elevar l'aiga fins à una temperatura superiora à-n-aquela de l'ebullicion à l'ària liura. 3. (geomorf.) *Marmita de gigant* ò *marmita torrenciala*: Cavitat que l'erosion cava, mé l'ajuda de grava, dins una ròca pusleu compacta per si frustar e partir en brigas. 4. (mil., fam.) Obús de gròs calibre, pendent la Promiera Guèrra mondiala.

marmitada n.f. Contengut d'una marmita. Sin.: **olada**.

marmitar vt. Bombardar violentament, matrasar.

marmitatge n.m. Bombardament violent.

marmiton n.m. Aprendís estacat au servici de la coïna, dins un restaurant. Sin.: **lecaplat, tastasaussa**.

marmo n.m. Màrmor.

màrmol n.m. [ˈmarmu] Màrmor.

marmolier, a n. Marmorier.

màrmor n.m. [ˈmarmu] 1. Ròca metamorfica que resulta de la transformacion d'un calcari, dura, sovent venada de colors variadi, que si pòu polir e que pòu èstre emplegada dins lu arts. ◇ *Màrmor artificial*: Estuc mesclat de colors, qu'imita lo màrmor. ◇ *De màrmor*: Frèi e insensible, impassible. 2. Objècte, estatua de màrmor. ◇ Plateu, tauleta de màrmor: *Lo màrmor d'una chaminèia*. 3. (tecn.) Susfàcia de fonda dura, plana, que sièrve à verificar la planeïtat d'una susfàcia ò emplegada coma plan de refernça per lo traçatge. 4. (arts graf.) Taula sus la quala si plàçon li pàginas per li impauar, li formas per li corregir. ◇ Taula de premsa sus la quala si plaça la forma que s'en deu tirar l'espròva. ◇ Tèxto compauat dins l'aspèra d'una messa en pàgina, per un jornal ò un periodic. Var.: **marmo, màrmol, marbre, marme**.

marmorejar vi. Devenir coma de màrmor.

marmorenc, a adj. 1. Qu'a la natura ò l'aspècte dau màrmor. 2. (lit.) Frèi, dur, blanc coma lo marmo. Var.: **marmoreu**.

marmorier, a n. Marmorista, marmier. Var.: **marmolier**.

marmorisar (izar) vt. (it.) 1. Decorar de dessenh, de colors qu'evòcon lo màrmor. 2. Marcar (la pèu, lo còrs) de marbraduras.

marmorisat (-izat), ada adj. (it.) Marbrat.

marmorista n. 1. Especialista dau trabalh dau màrmor. Var.: **marbraire, marmier, marmorier**. 2. Proprietari d'una marbraria.

marmòta n.f. 1. Mamifèr rosegaire qu'una espècia viu dins li Aups entre 1500 e 3000 m d'altituda e ibèrna pendent de mes (50 cm de lòng). Sin.: **nira** (Vesúbia). 2. Cerièra d'una varietat de la carn fèrma. Sin.: **murès**.

marmotaire, airtz adj. e n. Persona que marmota. Sin.: **bronchonaire, borbotaire**.

marmotar vt. e vi. (fam.) Murmurar confusament entre li dents. Sin.: **bronchonar, borbotar**.

marmotier n.m. Cerier que dona la marmòta.

marna n.f. Ròca sedimentària argilosa que contèn una foarta proporcion (de 35 à 65 per 100) de calcari, e que s'emplega per amendar lu soals acides e per fabricar de ciment. Var.: **marla**.

marnaire n.m. Aqueu que marna li tèrras. Var.: **marlaire**.

marnar vt. Amendar una tèrra paura e calcari per incorporacion de marna.

marnatge n.m. Operacion que consistisse à marnar una tèrra. Var.: **marlatge**.

marniera n.f. Peiriera de marna. Var.: **marliera**.

marnós, oa adj. Qu'es de la natura de la marna ò que n'en contèn: *Calcari marnós*. Var.: **marlós**.

maron n.m. Onda, èrsa, auça.

maronassa n.f. Èrsa que si auça bruscament senza minga senhau anonciaire. Sin.: **onda de fond**.

maronita adj. e n. Si di d'un fidèle de la Glèia maronita. ◆ adj. Relatiu ai maronitas. 2. *Glèia maronita*: Glèia de rite sirian, implantada sobretot au Liban.

maròta n.f. Mar leugierament ondoa. Sin.: **marejòu**.

marqués n.m. 1. Senhor qu'avia en carca una marca territoriala, à l'epòca carolingiana. 2. Títol de noblessa intermediari entre aquelu de duc e de comte.

marquesa n.f. 1. Esposa d'un marqués. 2. Taular de fèrre vitrat, plaçat en dessobre d'una poarta d'intrada. 3. (mar.) Tenda que curbia lo poant d'una galèra de la popa estant, fins à la rambada. ◇ Tenda que cuèrbe lo poant de popa d'una nau. 4. Aneu que lo sieu encastre alongat recuèrbe la promiera falange. 5. Bergiera de doi plaças, dau dossier bas, que sembla un mièg canapè.

marquesan, a adj. e n. De la Marca.

marquesan, a adj. e n. Dei Ísolas Marquesas.

marquesat n.m. 1. Títol, dignitat d'un marqués. 2. Feu d'un marqués.

marqueta n.f. Ensèm de pichini tacas rogi ò negri sus lo pel dei animaues.

marquetaire, a n. Obrier, obriera que fa d'obratges de marquetaria.

marquetar vt. Ornar de marquetaria.

marquetaria n.f. 1. Assemblatge decoratiu de lamellas de boasc d'essenças variadi (ò de màrmors, de metals, etc.), emplegat en revestiment, especialament dins un obratge de fustaria. 2. Ensèm d'elements despariers: *Una marquetaria de nacionalitats*.

marra n.f. 1. Bèc d'ànchora. 2. Marran.

marran n.m. (tuf) Safre. Var.: **marrana**.

marran n.m. Aret. Var.: **marra, marron**.

marrana n.f. 1. Safre, marran. 2. Vas per far cuire li carns.

marriàs adj. e n. Marrit, mauvolent, truant.

marridalha n.f. Li cauas marridi, que non vèlon grand caua. Sin.: **rafatalha, sarsavalha, gusalha, rebut**.

marridament adv. D'un biais marrit. Sin.: **malament, dolentament**.

marridaria n.f. Marridum. Sin.: **caïnaria, caitivaria, marides(s)a, marridetat**.

marridàs, assa adj. e n. Totplen marrit.

marrides(s)a n.m. Marridum.

marridet, a adj. Un pauc marrit.

marridum n.m. Tendença à faire lo mau. Var.: **marridaria, marrides(s)a**.

marriment n.m. (lit.) Estat d'una persona abatuda per lo tristum: «*Si tuit li dol el plor el marrimen*» (Bertrand de Born). Sin.: **lanha, adolentiment**.

marrir (si) v.pr. S'adolentir, s'affligir.

marrit, ida adj. 1. Que non es boan: *Aver un marrit gust dins la boca*. 2. Que non es brave; mauvolent: *Una*

persona marrida. Sin.: **pervèrs, diabolic, vil, infame, nociu, detestable, satanic, caitiu, caïn, orresc.**

marrit, ida adj. (lit.) Foarça triste. Sin.: **dolent, adolentit, adolorit, coarmacat.**

marron adj. inv. e n. Color brun-roge. Sin.: **castanhenc.**

marron n.m. Aret. Var.: **marran.**

marron n.m. 1. Marrona. \diamond *Marron glaçat*: Marron confit dins de sucre e glaçat au siròp. 2. *Marron d'Índia*: Grana dau marronnier d'Índia, rica en amidon ma non manjadissa, que d'uni preparacions son emplegadi còtra lu trebolicis circulatòris. 3. (cín.) Còpia positiva tirada en negre adocit.

marron, a n. Esclau en fuga.

marrona n.f. Fruch d'uni varietats cultivadi de castanhiers. Var.: **marron.**

marronar vi. Vagabondar.

marronnier n.m. 1. Castanhier que produe la marrona (*marron Castanea*). 2. *Marronnier d'Índia* ò *marronnier*:

marroquin, a adj. e n. Dau Marròc. \blacklozenge n.m. 1. Pèu de cabra tanada au mejan de produchs vegetals, tencha e emplegada per la religadura e la marroquinaria. 2. (mar.) Sus li naus de comèrci, estrai que va de l'aubre de trinquet au conchud, dont li son asseguradi li sàgolas. 3. (fam.) Poartafuèlh ministerial.

marroquinat vt. Alestir (una pèu) coma un marroquin.

marroquinaria n.f. 1. Fabricacion dau marroquin; luèc dont si fa. 2. Fabricacion de pichins objèctes de cuer; empresa ò industria que s'entrèva d'aquela fabricacion. 3. Negòci d'aquelu objèctes; lu objèctes en question.

marroquinatge n.m. Accion de marroquinat.

marroquinier, a n. Persona que travailha à la fabricacion ò à la venda d'objèctes de marroquinaria.

marrubi n.m. Planta aromatica de la familha dei labiadas.

marsa n.f. 1. Pichin molon de beta. 2. Ponch central d'un flononc.

marselhés, esa adj. e n. De Marselha. Var.: **marsilhés.** \blacklozenge adj. e n.m. 1. Varietat d'olivier. 2. Parlar occitan de Marselha. \blacklozenge n.f. 1. Varietat d'oliva. 2. Imne nacional de França. Var.: **marsilhés.**

marsic, a adj. Relatiu à la fasa terminala dau devonian.

marsilhés, esa adj. e n. Marselhés.

marsiliacea n.f. *Marsiliaceas*:

marsoin n.m. 1. Mamifèr cetaceu vesin dau daufin, comun dins l'Atlantic, dont seguissè sovent li naus. Sin.: **poarc de mar, poarc marin, tonin.** 2. Militari de l'infantaria de marina.

marsupial, a adj. Si di d'un organe pròpri ai mamifèrs marsupials: *Tasca marsupiala*. Var.: **marsupiau.**

marsupial n.m. Mamifèr d'un tipe primitiu, que la sieu femèla a una tasca ventrala que contèn li mamèlas e qu'es destinada à recebre lu pichoi après la naissença. Lu marsupials constituïsson la sotaclasse dei metaterians.

marsupiau, ala adj. Marsupial.

marta n.f. Màrtola. Var.: **martre.**

martagon n.m. Liri dau Canadà, liri dei montanhas.

martegal, a adj. e n. Dau Màrtegue. Var.: **martegau.**

\blacklozenge n.f. 1. Ensèm de doi patas botonadi una sus l'autra e plaçadi à la talha d'un vestit. 2. Corrèia d'arnesc que s'opaua à l'elevacion exagerada de la tèsta dau cavau. 3. Sistema de juèc que pretende, en si basant sobre de calculs e de probabilitats, d'assegurar un benefici segur dins d'unu juècs d'azard. 3. (mar.) Cordatge sota lo baupret. Var.: **martingala.**

martegalada n.f. Ingenuitat atribuida ai gents dau Màrtegue.

martelada n.f. Còup de marteu; fach de martelar.

martegau, ala adj. e n. Martegal.

martelaire, airitz adj. e n. Persona que martèla.

martelament n.m. Fach de martelar. Var.: **martelada.**

martelar vt. e vi. (*martèli*) 1. Picar, fargar au mejan d'un marteu. 2. Picar foart mé de còups redoblats. 3. Articular embé foarça.

martelaria n.f. Atalhier dont si travèlhon lu metals au mejan d'un marteu.

martelàs n.m. Gròs marteu.

martelatge n.m. 1. Accion de trabalhar un metal au marteu. 2. (silv.) Marca facha m'un marteu sus un aubre que deu èstre abatut ò reservat.

marteleiròu n.m. Pichin enclutge de dalhaire.

martelejar vt. e vi. Donar de pichin còups de marteu.

martelet n.m. Pichin marteu.

marteleta n.f. Pichin marteu.

martelièra n.f. Poast, pichina poarta per regular l'aiga d'un riu, d'un canal.

martelina n.f. Marteu de murador, mé la tèsta plata. Sin.: **escoda, testut.**

martelon n.m. Pichin marteu.

marteu n.m. 1. Autís de percussion format d'una tèsta d'acier dur trempat e d'un mànegue. 2. Pèça metallica que sièrve de tustador à una poarta. 3. Pèça de relojaria que pica li oras sus un timbre. 4. Pèça garnida de feutre, que vèn picar li coardas d'un piano. 5. Esfèra metallica (7,257 kg) provedida d'un fièu d'acier e d'una manelha, que lu atletas lànçon; espròva d'atletisme que si practica m'aquest engenh. 6. Instrument que poarta una marca en releu, que sièrve à marcar lu aubres dins la forèst. 7. (tecn.) Aparelh constituit d'un autís (agulha, etc.) e d'un còrs cilindric dins lo quau si desplaça un piston que pica l'autís sota l'efècte d'una rutada pneumatica, idraulica ò ò electrica, e que sièrve à rompre de ròcas (*marteu-picaire*) ò à cavar de traucs destinats à recebre de cargás explosivi (*marteu-perforaire*). 8. (anat.) Premier osselet de l'aurelha mejana, que lo sieu mànegue solidari dau timpan e que la sieu tèsta s'articula mé l'enclutge. 9. (zool.) Peis-marteu. Sin.: **peis-judieu, escrosena.** \diamond Arèndola de ròca. Sin.: **dindoleta de ròca.** \diamond *Gròs marteu*: Auceu palmipède d'auta mar, dei alas lòngui e estrechi, dau plumatge negre ò cendrat, mai clar sus lo

ventre (Lòng de 45 cm, òrdre dei procellariifòrmes). Sin.: **gafeta dau bec ganchut**. ◇ *Marteu gris*: Auceu d'auta mar vesin dau marteu gròs (*Puffinus griseus*). ◆ pl. (coregr.) Movements alternatius dei cambas, que lo dançaire fa en estent acoconat, e au cors dau quau lu talons solets picon lo soal.

marteu de glaça n.m. Instrument que permete ai alpinistas de paugar de pitons, de talhar de gradins dins la glaça, e de si porgir ajuda en caminant sus de pendas ennevadi.

marteu-picair n.m. Marteu que sièrve à rompre de materiaus rocòs.

marteu-pilon n.m. Màquina-autís de fabrega destinada à provocar la desformacion dau metal per accion d'una massa tombanta. Sin.: **marteu-trissador**, **martinet**.

marteu-trissador n.m. Marteu-pilon.

martina n.f. *Martina nana*: Tartarassa. ◇ *Martina padre*: Martinòt. Sin.: **papagau de mar**.

martina n.f. Gabianòla.

martinet n.m. Auceu que sembla l'arèndola, ma qu'a li alas mai estrechi e la coa mai corta (Lòng de pauc ò pron 16 cm, òrdre dei micropodifòrmes). Sin.: **barbairòu dau pièch blanc**, **barbairòu negre**, **balestrier**.

martinet n.m. 1. Marteu-pilon. Sin.: **marteu-trissador**. 2. Martinica.

martingala n.f. Martegala.

martinica n.f. Fren. Var.: **martinet**.

martiniqués, esa adj. e n. De Martinica.

martinòt n.m. Auceu marin dau plumatge negre e blanc, dau gròs bec multicolòre, que viu en colonias dins li regions temperadi fresqui de l'Atlantic nòrd (Lòng de 30 cm). Sin.: **martina padre**, **papagau de mar**.

martin-pescaire n.m. Blavier. Sin.: **armier**, **garda-riu**.

martinsec n.m. Varietat anciana de pera, per cuèire.

martir, a n. 1. Cristian mes à moart ò torturat à causa de la sieu fe. 2. Persona qu'a patit la moart per la sieu fe religioa, ò per una causa à la quala s'es sacrificada. Sin.: **patiràs**, **poartapena**, **pagapena**. ◆ adj. Que sofrisse de marrits tractaments sistematicis.

martiri n.m. 1. Tortura, suplici, moart qu'una persona endura, generalament per aver aparat la sieu fe, la sieu causa. 2. Granda dolor fisica ò morala; estat, situacion totplen penoa: *Sufrir lo martiri*. Sin.: **torments**, **patiment**.

martirisar (-izar) vt. Faire endurar de tractaments marrits à, persecutar, torturar. Sin.: **tormentar**, **faire endurar**, **secutar**.

martirologi n.m. 1. Lista ò catalògue dei martirs e dei sants. 2. Lista dei victimas d'una causa: Lo martirologi de la Resistença.

martirologia n.f. Istòria dei martirs.

martirologic, a adj. Relatiu à l'istòria dei martirs.

martirologista n. Autor d'un martirologi.

màrtola n.f. Mamifèr carnivòre de la plïça estimada. Var.: **marta**, **martre**.

màrtora n.f. Màrtola.

martre n.m. Mamifèr carnassier (*Mustela martes*).

martronada n.f. 15 jorns avant e 15 jorns après lu Sants.

marts n.m. Dimarts.

maruegenc, a adj. e n. De Maruèjols.

marxian, a adj. Relatiu à la doctrina de Marx.

marxisar (-izar) vt. Rendre marxista.

marxisme n.m. Ensèm dei concepcions politiqui, filosofiqui, sociali, de Karl Marx e de F. Engels.

marxista adj. e n. Relatiu au marxisme; partidari de la doctrina de Marx.

marxisme-leninisme n.m. sing. Teoria e messa en pràctica que s'inspiron de Marx e de Lenin.

marxista-leninista adj. e n. Relatiu au marxisme-leninisme; partidari dau marxisme-leninisme.

marxològue, òga n. Especialista de la doctrina de Marx.

mas n.m. Fèrma, ostau de campanha, en Provença.

mas conj. de coordinacion ['ma] Ma.

masada n.f. 1. Camps qu'enròdon un mas. 2. Espandi ò populacion d'un masatge. Var.: **masatge**, **masaria**, **vilar**.

masaguin n.m. Magasin.

masametòl, a adj. e n. De Masamet. Var. **masametòu**.

masametòu, òla adj. en. Masametòl.

masar n.m. (mar.) Escrivan d'una galèra.

masaria n.f. Masatge, masada, vilar.

masatge n.m. Casatge, masaria, masada, vilar.

masatgier, a n. Estatjant d'un masatge. Sin.: **campanhard**, **masier**.

masc, a n. Persona supausada ligada ai foarças oculiti que li perméton de practicar de malefiscis.

masca n.f. Peis-vipèra (*Chauliodus sloani*).

masca n.f. Persona que poarta una màsquera. Var.: **masqueta**.

mascar vt. (*masqui*) 1. Curbir d'una màsquera. 2. Escondre à la vista, amagar. 3. Escondre sota d'aparenças faussi. Var.: **masquerar**.

mascarada n.f. 1. Acampada ò desfilat de personas mascaradi, travestidi. 2. Comèdia, ipocrisia: *Qu'es aquela mascarada?* Sin.: **faussetat**.

mascaradura n.f. Accion de brutar, d'ennegrir.

mascaraire, airtz n. Persona que mascara.

mascarar vt. Brutar, travestir, anegrir mé de carbon (la cara).

mascarat, ada adj. Brut (coma brutat mé de carbon): *Aver lo morre mascarat de chicolata*.

mascaratge n.m. Art de dissimular de material de guèrra, de tropas, à l'observacion de l'enemic: *Metre la tenguda de camoflatge*. Sin.: **camoflatge**.

mascaret n.m. Sobrelevacion brusca dei aigas, que si produe dins d'unu estuaris au moment dau flux e que va rapidament vèrs l'amont sota forma d'una onda desforrelanta.

mascaria n.f. Ensèm dei operacions magiqui d'un masc ò d'una masca. Sin.: **ocultisme**.

maskarina n.f. Vaca que poarta de tacas negri. Frema foarça maquilhada.

maskaron n.m. 1. Peis volant, exocet. 2. *Maskaron gròs*: Arèndola de mar. 3. *Grand maskaron*: Auceu de la familha dei larides, dau còrs blanc e dau bec roge (*Hydroprogne caspia*).

maskaron n.m. Arèndola de mar. Sin.: **fumet**.

maskatge n.m. 1. Accion de mascar quauqua ren, de l'escondre. ◇ (mar.) Navigar de nuèch mé toi lu fanaus mascats, particulierament en periòde de guèrra per escapar à la vista dei sotamarins. 2. (estamp.) Tecnica emplegada per melhorar la qualitat de la seleccion dei colors.

masklàs n.m. Que fa pròva de masculisme.

maskle, a adj. 1. (biol.) Qu'apartèn au sèxe fecondant, portaire de cellulass reproductritz mai nombroï, mai pichini e mai mobili qu'aqueli dau sèxe femeu. 2. Qu'es dau sèxe masculin. ◇ *Flor maskla*: Flor que poarta solament d'estaminas. 3. (fig.) Qu'anòncia de foarça, d'energia: *Un votz maskla*. 4. (tecn.) Si di de la part d'un organe que si vèn ficar dins un autre: *Una presa maskla*.

maskle n.m. 1. Èstre vivent organisat per fecondar, dins l'acte de la generacion. 2. Individú de sèxe masculin, per op. à la frema. 3. (fam.) Òme vigorós, moralament e físicament. 4. Culassa (d'una arma de fuèc). ◇ Part mobila d'una pèça d'artilharia de cargament en darrièr. 5. Mortier de fuèc. 6. (tecn.) Pèça que si vèn ficar dins una outra.

masklejar vi. Faire lo maskle, lo bulo.

masklisme n.m. Ideologia fondada sobre l'idea que l'òme domina socilament la frema e que, per aquò, a de privilègis de màstre; comportament confòrme à-n-aquela ideologia.

masklista adj. Que manifèsta de masklisme.

masklon n.m. Pichon maskle.

masklon n.m. Cairon.

masklon n.m. Filha de parença masculina, autoritària e bramairitz.

masklum n.m. Lo tot dei maskles.

m'as colhonat (à la) loc. adv. Mau fach, estoart, enganaire: *Un rasonament à la m'as colhonat*. Sin.: **à la basta que sigue**.

maskolin, a adj. e n. Masculin.

maskòta n.f. Objècte, persona, animau, considerats

maskulin, a adj. 1. Qu'apartèn au maskle, à l'òme, qu'a lu sieus caractèrs. 2. Qu'es compauat d'òmes: *Una poblacion masculina*. 3. Qu'apartèn au genre masculin. 4. *Rima masculina*: Que finisse per una sillaba barrada (*camion/avion*), per op. à rima femenina (mòts acabats per una vocala: *cara/rara*). Var.: **maskolin**. Contr.: **femenin**.

maskulinisacion (-izacion) n.f. Fach de maskulinisar, de si maskulinisar.

maskulinisar (-izar) vt. 1. Donar un caractèr masculin à. 2. (biol.) Provocar l'aparicion de caractèrs sexuals masculins. ◆ **si maskulinisar** v.pr. Pilhar un caractèr masculin.

maskulinisme n.m. Estat d'una persona dau sèxe femenin que presenta quauqu'uns de caractèrs segondaris de l'òme.

maskulinitat n.f. Ensèm de trachs psicologics, dei comportaments considerats coma caracteristics dau sèxe masculin.

maskdomaisèlas n. f. pl. Plurau de *maskdomaisèla*.

maskèl n.m. Macèl, maseu.

maskelaire n.m. Aqueu que masèla per l'alimentacion.

maskelar vt. (*maskèli*) 1. Tuar (de bèstias) dins un tuador. 2. Tuar d'una mena generala. Sin.: **chaplar, matançar, massacrar**.

maskelaria n.f. 1. Local dont son tuadi li bèstias per manjar. Sin.: **tuador**. 2. Negòci que vende de carn. Var.: **macelaria**.

maskelier, a n. Persona que vende de carn, que tèn una macelaria. Var.: **macelier**.

masket n.m. Pichon mas.

masketa n.f. Bròca, persona ò bèstia incapabla. Sin.: **boan per ren, marrit en tot**.

maskeu n.m. 1. Local dont son tuadi li bèstias per manjar. Var.: **macèl, maceu**. Sin.: **maskelaria, macelaria**. 2. Chaple: *Aquela batalha es estada un maseu!* Sin.: **chapladís, carnalatge**.

maskier, a n. Bordalier (mèstre d'una bòrda). Sin.: **boraire, bastidier, bordier, metaier, masatgier, pagés, mansau, mitadier**.

masknada n.f. Tropelada.

maskoquisme n.m. 1. Perversion dins la quala lo subjècte recèrca lo plaser sexual dins la dolor fisica e li umiliacions que subisse. 2. Comportament d'una persona que sembla recercar li situacions dins li quali sofrisse, si tròva en dificultat, etc.

maskoquista adj. e n. Pertocat de masoquisme; relatiu au masoquisme.

maskquejaire, airtitz, n. Aqueu que rondeva de nuèch coma li mascas.

maskquejar vi. Rondejar de nuèch.

màsquera n.f. 1. Cara faussa de carton, de teissut, etc, que si mete per si travestir ò per escondre la sieu identitat: *Màsquera de Carnaval*. 2. Persona que poarta una màsquera. 3. Forma estilizada de la cara ò dau còrs uman, qu'a una foncion rituala. 4. (lit.) Aparença, aspècte de la cara: *Presentar una màsquera impenetrabla*. 5. Molatge de la faça, pilhat sus lo viu ò sus un cadabre: *Màsquera mortuària*. 6. Preparacion, sovent sota forma de crema ò de pasta, emplegada en aplicacion per una cura estetica de la cara. 7. Aparelh que s'aplica sus la boca e lo nas per administrar lu anestesics gasós ò l'oxigène. 8. Accessòri per denedar sota l'aiga, qu'isòla de l'aiga lu uèlhs e lo nas. 9. Proteccion metallica que poàrtan lu escrimaires per s'aparar la cara. 10. *Màsquera per lo gas*: Aparelh individual per s'aparar dei gas toxics. 11. (mil.) Obstacle artificial ò natural que sièrve de sosta còtra lu tirs enemics ò l'observacion.

masquerament n.m. Art d'escondre de material de guèrra à respèch de la vista de l'enemic. Amagament de la realitat dins la tòca de portar prejudici.

masquerar vt. 1. Curbir d'una màsquera. 2. Escondre à la vista. Var.: **mascar**.

masquerat, ada adj. 1. Que poarta una màsquera. 2. *Tir masquerat*: Mes en òbra en dessobre d'un obstacle.

masqueta n.f. Màsquera.

massa n.f. 1. Granda quantitat d'una matèria, d'una substança sensa forma precisa: *Una massa de tèrra, de pèiras*. 2. Quantitat, volume important de liquide, de gas, que forma una unitat: *La massa dau sang en circulacion*. ◇ (meteor.) *Massa d'ària*: Flux d'ària que presenta una omogeneïtat e que li sieu qualitats fisiqui (pression, temperatura, gra d'umiditat) càmbion en foncion de la posicion geografica qu'ocupa. 3. Volume d'un objècte important per li sieu dimensions e per lo sieu pes. ◇ *Dins la massa*: Dins un solet tròç de matèria omogenea. ◇ *Coma una massa*: Sensa reaccion, coma una caua inanimada. 4. Recampament d'elements distints d'una mema natura en un ensèm indistint. 5. (arquít.) *Plan de massa*: Plan m'una escala pichina, que dona d'un ensèm de bastiments unicament lu contorns e sovent, au mejan d'ombras, l'indicacion dei volumes. 6. Granda quantitat d'elements que fórmon un tot: *Una massa de documents*. ◇ (econ.) *Massa monetària*: Ensèm dei bilhets en circulacion., dei monedas e dei depaus à vista. ◇ *Massa salariala*: Lo tot dei salaris dirèctes e indirèctes pagats en un país determinat; lo tot dei salaris dirèctes e indirèctes pagats per una empresa. 7. Cassa especiala d'un grope, à la quala cadun poarta la sieu contribucion. 8. Allocacion atribuïda à una formacion militària per subvenir à d'uni despensas. 9. (fis.) Quocient de l'intensitat d'una foarça constanta per l'acceleracion dau movement que produe quora es aplicada au còrs considerat (*massa inerciala*) ò grandessa que caracteriza aqueu còrs relativament à l'atraccion que subisse de la part d'un autre (*massa gravitacionala*); l'unitat principala de massa es lo quilograma. 10. *Massa espicifica* ò *volumica*: Quocient de la massa d'un còrs per lo sieu volume. ◇ (quim.) *Nombre de massa*: Nombre total de particulas (protons e neutrons) que constitue lo nucleu d'un atòme. ◇ *Unitat de massa volumica*: Unitat de mesura de massa atomica (simb. u) egala à la fraccion 1/12 de la massa dau nucleïde ¹²C e que vau pauc ò pron 1,166056·10⁻²⁷ kg. ◇ *Massa molària*: Massa d'una mòla de substança formada de moleculas. 11. (astronaut.) *Rapoart de massa*: Dins una fusada, rapoart entre la massa au lançament e la massa à l'acabament de la combustion dei ergòls. 12. *Massa critica*: Quantitat minimala de substança fissila necessària per qu'una reaccion en cadena si poasque establir espontaneament e si mantenir. 13. (electr.) Ensèm dei pèças conductritz que, dins una installacion electrica, son messi en comunicacion m'au soal. ◇ Ensèm metallics d'una automobila per dont si clàvon lu circuits de l'equipament electric. 14. Granda quantitat de cauas ò de personas. Sin.: **rup**. ◇ *En massa*: En grand nombre. 15. Lo comun dei umans, lo nombre màger: *Un spectacle destinat à la massa*. ◇ *De massa*: Que pertòca la màger part dau còrs

social, considerada coma culturalament omogenea: *Comunicacion de massa*. ◆ pl. Lo pòble, li classas populari: *Faire l'educacion dei masses*.

massacraire, airtiz n. Persona que massacra. Sin.: **chaplaire, sagataire**.

massacrar vt. 1. Tuar sauvatjament e en massa (d'èstres, de personas sensa defensa). Sin.: **chaplar**. 2. (fam.) Degalhar per una operacion mau menada. ◇ Representar una òbra d'un biais tant desgaubiat que n'es tota desfigurada: *Massacrar una sonata*. Sin.: **sagatar, matançar, maselar**.

massacre n.m. 1. Accion de massacrar. Sin.: **maselatge, chaple, chapladís, carnalatge, tuada, chaplàs**. 2. (fam.) Biais desgaubiat de menar un trabalh, una operacion. 3. (pop.) *Faire un massacre*: Conóisser un grand succès. 4. *Juèc de massacre*: Juèc de fièra dins lo quau si lànçon de balas per faire tombar de personatges montats sus un sistema à bascula. 5. Trofeu de caça format de la tèsta d'un cervidat que poarta de boascs, separada dau còrs e naturalisada.

massaire, airtiz n. Persona que massa. Var.: **massatgista**. ◇ *Massaire-quinesiterapeuta*: Practician qu'abaiassa la quinesiterapia e lu massatges.

massaliòta adj. e n. De l'antica Marselha (Massàlia).

massalòta n.f. 1. Metal en mai qu'aderisse à una pèça fonduda. 2. Pichina massa d'un sistema mecanic qu'agisse per inercia, gravitat ò foarça centrifuga, sovent ajustada à un organe que vira per l'equilibrar dins la sieu rotacion.

massapan n.m. Marçapan.

massar vt. Preissar, manipular diferenti parts dau còrs m'ai mans per assoprir lu teissuts, fortificar lu muscles, demenir li dolors, etc.

massar vt. Recampar, dispauar en massa: *Massar de tropas*. Sin.: **atropelar, gropar**. ◆ si **massar** v.pr. S'acampar en massa, si gropar.

massatge n.m. Accion de massar lo còrs, un muscle.

massatgista n. Massaire.

massic, a adj. (fis.) 1. Que pertòca la massa. 2. Si di d'una grandor reportada à l'unitat de massa.

massicòt n.m. 1. Aparelh per talhar lo papier en fuèlhs. 2. Aparelh per metre ai dimensions de boasc de placatge.

massicotaire n.m. Obrier que fa foncionar un massicòt.

massicotar vt. (*massicòti*) Talhar m'un massicòt.

massicotatge n.m. Accion de massicotar; lo sieu resultat.

massier, a n. Dins un atalhier de pintura ò d'esculptura, escolan encargat de reculhir lu escotissons (massa) e de reglar li despensas comuni.

massificacion n.f. Adaptacion d'un fenomène à la massa, au grand nombre, per supression dei caractèrs diferenciats que presentava: *La massificacion de la cultura*.

massificar vt. (*massifiqui*) Operar la massificacion de.

massís, issa adj. 1. Que forma un tot compacte; que non es cau, ni mesclat: *Un mòble de rore massís*. 2. Qu'a una aparencia espessa: *Una forma massissa*. Sin.: **espés, peant**. Var.: **massiu**. 3. Qu'es donat, fach, ò qu'existisse en granda quantitat: Una dòsi massissa de remèdis. 4. Que recampa un grand nombre de personas: *Una manifestacion massissa*. Var.: **massiu**.

massís n.m. 1. Ensèms de plantas floridi ò d'aubrilhons. Sin.: **taula de flors, faissa de flors**. 2. Ensèms d'autessas que presènton un caractèr montanhós: *Lo Massís dau Mercantor*. ◇ *Massís ancian*: Region formada de terrens plecats au precambrian ò au primari e qu'an subit solament de largui desformacions ò de rompeduras. 3. (arquít.) Obratge de betum destinat à portar ò à apontelar una construccion. 4. (publicitat) Ensèms dei paneus publicitaris afectats à un meme anonciaire, dins lo mètro.

massissament adv. D'un biais massís. Sin.: **pesantament, à molons, massivament**.

massiu, iva adj. Massís.

massivament adv. Massissament.

mass mèdia n.m. pl. Mejans de comunicacion de massa (television, premsa, cínema, etc.).

massoinenc, a adj. e n. De Massoins.

massorà n.f. Anotacion destinada à fixar lo tèxto ebreu de la Bíblia e à remediar ai alteracions dins la transmission dau tèxto au cors dei siècles.

massorèt n.m. Erudit judieu, autor de massoràs.

massòt n.m. Pan azime. Sin.: **caritat**.

massuga n.f. (bot.) Nom comun de la *tifa*, planta aquatica monocotiledonea, vivaça, m'un rizòma, embé de fuèlhas d'un 1 à 2 cm de larg e de mai de 1m de lòng, que li sieu flors pichoneti son sarradi en una espiga cilindrica que sembla un cigarro; es d'usança coma element decoratiu (*typha latifolia*). Sin.: **sanha, fusada, candela**.

mastabà n.f. Monument funerari bastit per lu captaus de l'Egipte faraonica de l'Empèri ancian.

mastagogia n.f. En zootecnica, ensèms dei procediments mecanics aplicats à la possa.

mastalgia n.f. Dolor neuralgica de la possa. Sin.: **mastodinia**.

mastectomia n.f. Mamectomia.

mastegacion n.f. Accion de mastegar. Var. **masticacion, mastegatge**.

mastegada n.f. Cen qu'es mastegat; past.

mastegaire, airtz adj. Gloton. Sin.: **lecaplats, golifard, manjairàs**.

masteganha n.f. Cen qu'es mièg mastegat.

mastegar vt. (*mastegui*) Chaplar d'aliments m'ai dents denant de lu engolir. Sin.: **nhacar**.

mastegatge n.m. Mastegacion.

mastegator, tritz adj. Qu'intervèn dins la mastegacion: *Un muscle mastegator*.

mastegator n.m. Instrument que sièrve à trissar lu aliments.

mastegatòri, òria adj. e n. Que correspoande ai substànças que si mastégon sensa li avalar (*mastegoma*).

mastegoma n.f. Pasta de mastegar, alestida me de goma de chicle aromatisada. Var.: **mastegon**.

mastegon n.m. Mastegoma.

màster n.m. Diplòma universitari que vèn après la licença.

mastic n.m. 1. Pasta à basa de carbonat de calci e d'òli de lin pura, que durcisse au contacte de l'ària, e que sièrve à tapar de trauçs, à faire aderir d'objèctes de natura diferenta, etc. 2. (estamp.) Error grèva dins la composicion tipografica (espec. Caractèrs mesclats).

masticar vt. (*mastiqui*) Pegar, jónher, tapar au mejan de mastic.

masticatge n.m. Accion de masticar, de jónher ò de tapar au mejan de mastic. Var.: **mastegacion**.

masticatge n.m. Mastegacion.

masticatòri, òria adj. e n.m. Si di d'una substànça que si mastega sensa l'engolir, per excitar la secrecion de saliva. Var.: **mastegatòri**.

mastin n.m. Gròs can de garda. Sin.: **canhàs**.

mastinar vt. Curbir (una canha de raça), en parlant d'un can d'una raça diferenta ò d'un can bastard. Sin.: **mesclar**.

mastiti n.f. Mamiti.

mastòc adj. inv. (fam.) Qu'a de formas espessi.

mastocit n.m. Varietat de leucocit.

mastocitòma n.m. Mena de tumor redona, provocada per una varietat d'urticària pigmentària.

mastocitòsi n.f. Presença de mastocits nombrós dintre lo dèrma.

mastodinia n.f. Mastalgia.

mastodont n.m. 1. Mamifèr fossile de la fin dau terciari e dau començament dau quaternari, vesin de l'elefant, ma provedit de dents mamelonari e eventualament de doi pareus de defenses. 2. (fam.) Persona, animau ò caua enòrma.

mastografia n.f. Radiografia de la possa.

mastoïda n.f. Apofisis mastoïda.

mastoïdal, la adj. Relatiu à l'apofisi mastoïda. Var.: **mastoïdau, mastoïdian**.

mastoïdau, ala adj. Mastoïdal.

mastoïde, a adj. (anat.) *Apofisi mastoïda* ò *mastoïda*, n.f.: Eminença plaçada à la part inferiora e posteriora de l'oàs temporal, en arrier de l'aurelha.

mastoïdectomia n.f. (cir.) Trepanacion de l'apofisi mastoïda, practicada en cas de mastoïditi.

mastoïdian, a adj. (anat.) Relatiu à l'apofisi mastoïda. Var.: **mastoïdal, mastoïdau**. ◇ *Cavitats ò cellulas mastoïdian*: Cavitats de l'apofisi mastoïda, en comunicacion embé la caissa dau timpan.

mastoïditi n.f. (med.) Inflammacion dei cellulas mastoïdian.

mastologia n.f. (med.) Estudi de la fisiologia e de la patologia dei glândolas mamari.

mastologic, a adj. Relatiu à la mastologia.

mastopatia n.f. (patol.) Tèrme generic de tota modificacion de la glàndola mamària.

mastopexia n.f. (cir.) Operacion de cirurgia estatica practicada en cas de mastoptòsi.

mastoptòsi n.f. Abaissament dei possas provocat sovent en seguida à l'alachament.

mastorragia n.f. Emorragia de la possa.

mastòsi n.f. Nom generic de manti afeccions de la possa.

mastotèrme n.m. Raça de formiga blanca australiana, foarça primitiva.

mastra n.f. 1. Còfre sus pens que s'emplegava per pastar lo pan e lo conservar. 2. Armari mural.

mastrada n.f. Contengut d'una mastra.

mastralhon n.m. Taula per enfornar lo pan.

mastrolhaire, airtiz n. Que non cèssa de mastrolhar.

mastrolhar vt. 1. Mastegar. 2. Mòdre maquinament un objècte tengut entre li mans.

mastrolhatge n.m. Accion de mastrolhar.

mastroquet n.m. 1. Negociant de vin au detalh. Sin.: **vinatier**. 2. Cafè, beguda.

masturbacion n.f. Accion de masturbar, de si masturbar. Sin.: (pop.) **pinhòla, pinholatge, onanisme**.

masturbar vt. Procurar de plaser sexual per l'excitacion manuala dei parts genitali. ◆ **si masturbar** v.pr. Si procurar de plaser sexual per l'excitacion manuala dei parts genitali. Sin.: (pop.) **si pinholar**.

masturbatòri, òria adj. Relatiu à la masturbacion. Sin.: **onanista**.

masuc n.m. Buron. Sin.: **chabòt**.

masuri n.m. (quim.) Tecnèci.

mat n.m. Ai escacs, posicion dau rèi en escac e sensa possibilitat de si salvar, cen qu'acaba la partida. ◇ adj. inv. Si di dau rèi en posicion de mat, dau jugaire que lo sieu rèi es dins aquesta situacion.

mat, a adj. 1. Que non a d'esclat: *Un papier mat*. 2. Que non a de transparença, que non es luminós: *Un vitre mat*. Sin.: **afalit, deslavat**. 3. Sensa resonança, en parlant d'un son.

mat, a adj. (fam., de l'italian *matto* e dau piemontés *mat*) Foal, caluc.

mata n.f. Aranhàs.

mata n.f. Gropament de plantas: *Una mata d'euses*.

matador n.m. Dins li corsas de taurs, aqueu que, quora a recegut l'alternativa, es encargat de metre à moart la bèstia. Var.: **matataure**.

matafam n.m. Mena de crespeu de blat negre.

matafieu n.m. (mar.) Fion.

matafion n.m. 1. Batafieu (3), matafieu. 2. (mar.) Fion.

matagon n.m. 1. Aliment indigèst. 2. Pèça d'estòfa mau cordurada, que forma una espessor sus la pèça principala. 3. Matagòt.

matagòt n.m. Cat masc, qu'enriqueisse aqueu que s'ocupa ben d'eu, d'après una credença populària. Var.: **matagon**.

matalàs n.m. 1. Pèça de licharia, generalament capitonada, emborrada de lana ò de mòlas, destinada à garnir lo saumier. ◇ *Matalàs pneumatic*: Envlopa gonflabla de tela cauchotada ò de matèria plastica. 2. Jaça espessa d'un materiau sofle ò mòble: *Un matalàs de fuèlhas*. ◇ *Matalàs d'ària*: Jaça d'ària entre doi parets, dins una contruccion.

matalassada n.f. Matalassatge.

matalassaire, a n. Matalassier.

matalassar vt. 1. Emborrar (un sèti, un coissin, etc.) en fixant la jaça interiora au mejan d'una cordura ò de botons. 2. Doblar (una estòfa) m'un teissut matalassat.

matalassat, ada adj. e n.m. Si di d'un teissut doblat d'una jaça sople mantenguda au mejan d'una cordura ò de botons.

matalassatge n.m. Tot cen que siève à emborrar, à matalassar. Var.: **matalassada**.

matalasset n.m.

matalassier, a n. Persona que fa ò repara lu matalàs. Var.: **matalassaire**.

matalet n.m. Destrau (Saòrge).

matalòt n.m. 1. Marinier que participa à la manòbra e au manteniment de la nau. Sin.: **nauta, nautor, nautonier**. (Etim. neerl. *matenoot*). 2. Militari dau reng, dins la Marina nacionala. 3. Caduna dei naus d'una formacion, considerat per rapoart à-n-aqueu qu'es davant e à-n-aqueu qu'es darrièr.

matalòta n.f. Preparacion facha de peis talhats à tròç, cuèchs dins de vin mé de cebas.

matalotatge n.m. (mar.) Ensèm dei travalhs relatius à la manòbra dau gabier.

matamòre n.m. Fanfaron, arlèri, Miqueu l'ardit. Sin.: **bravejaire, marjassa, bravacho**.

matana n.f. *Faire la matana*: Jugar la comèdia, faire de capricis per obtenir quauqua ren (si di especialament d'un enfant).

matanaire, airtiz adj. e n. Portat à faire la matana, capriciós. Var.: **matanós**.

matança n.f. Fach de metre à moart; massacre dei tons.

matançar vt. Metre à moart; massacrar lu tons.

matanejar vi. Faire la matana.

matanós, oa adj. Capriciós. Var.: **matanaire**.

matar vt. Ai escacs, metre mat (lo rèi).

matar vt. Massacrar; ensucar.

matar vt. 1. Rendre mat (un metal, etc.). Var.: **matir**. 2. Redurre à l'impotènça, à l'obeïssença. Sin.: **senhorejar, dominar, mestrejar**.

matar vi. Créïsser en matas.

mataria n.f. Adobador, maseu.

matataure n.m. Matador.

matatge n.m. Rendre mat un metal e lo faïçonar au marteu.

match n.m. (angl.) Partida (de balon, etc.). Sin.: **rescòntre**.

mate n.m. (bot.) Agreu d' Amèrica dau Sud, que li sieu fuèlhas fornisson una infusion estimulanta e diuretica. Sin.: **tè dei jesuitas**.

matematic, a adj. 1. Relatiu ai matematicas. 2. Que non compoarta minga incertituda: *Una precision matematica*. Sin.: **precís, rigorós**. ◇ Logic, inevitable: *Devia acapitar, èra matematic!*

matemàtica n.f. 1. (Au sing. ò au pl.) Sciènça qu'estúdia per lo biais dau rasonament deductiu li proprietats d'èstres abstrachs (nombres, figura geometriqui, foncion, espacis, etc.) e li relacions que s'establisson entre elu. 2. (Au sing.) Ensèm dei disciplinas matematici consideradi coma un tot organic. ◇ Metòde d'elaboracion dau rasonament pròpri à-n-aqueli disciplinas. 3. *Matemàticas especiali*: Classa preparatòria ai concors dei grandi escòlas scientifici. ◇ *Matemàticas superiori*: Classa intermediària entre lo Bac e aquela de matemàticas especiali. Var.: **matematica**.

matematicament adv. 1. En foncion de metòdes matematics. 2. M'una granda precision; immancablament. 3. Inevitablament.

matematician, a n. Cercaire, ensenheire especialista dei matemàticas.

matematisacion (-izacion) n.f. Aplicacion à un camp particulier de teorias, de metòdes matematics.

matematisar (-izar) vt. Operar la matematisacion de: *Matematisar una teoria economica*.

matèria n.f. 1. Substança, realitat constitutiva dei còrs, provedida de proprietats fisiqui. ◇ (biol.) *La matèria viva (viventa)*: La matèria que n'en son fachs lu èstres vivents. 2. (filos.) Còrs, realitat materiala (per op. à l'ànima, à l'esperit). 3. Substança particuliera que compaua una cau e que si conoisce per li sieu proprietats: *Matèria combustibla*. 4. *Matèria promiera*: Matèria d'origina naturala qu'es l'objècte d'una transformacion artesanala ò industrial: *La lana, lo coton, son de matèrias promieri*. ◇ (fig.) Cen que fa l'objècte d'una elaboracion, d'una transformacion d'òrdre intellectual: *Un questionari qu'es la matèria promiera d'una enquesta*. 5. (med.) Substança escampada per l'aut ò lo bas. 6. Cen que fa l'objècte d'estudis à l'escòla. 7. (fam.) *Matèria grisa*: Soscada, intelligença, rasonament.

material, a adj. 1. Format de matèria (per op. à *espiritual, intellectual*, etc.). ◇ (mecn.) *Ponch material*: Element que la sieu massa es supauada èstre concentrada en un ponch. 2. Que pertòca lu objèctes (e non li personas): *De degalhs materials*. 3. Qu'existisse efectivament; real, tangible: *Un obstacle material*. ◇ Qu'es considerat d'un ponch de vista unicament concret, en defoara de tota subjectivitat: *Èstre dins l'impossibilitat materiala de faire quauqua ren*. ◇ *Temps material*: Temps necessari per faire una accion. 4. Que pertòca li necessitats de la vida umani: *Aver lu mejans materials per s'installar*. 5. (pej.) Tròup estacat ai sòus: *Un esperit material*. Var.: **materiau**.

material n.m. 1. Ensèm dei instruments necessaris per lo boan foncionament d'un establiment, de la practica

d'un espòrt, d'una activitat, etc. 2. Ensèm dei equipaments necessaris ai foarças armadi. ◇ *Servici dau material*: Servici encargat, dins li armadas de tèrra e de l'ària, de la gestion e dau manteniment dau material. 3. (inform.) Ensèm dei elements fisics d'un sistema informatic. Var.: **materiau**.

materialament adv. 1. D'un biais concret, objectiu; efectivament. 2. Sus lo plan financier, material.

materialisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de materialisar, fach de si materialisar. ◇ (espec.) Fach de materialisar una via. 2. (fis.) Transformacion d'energia raionanta en particulas de massa non nulla.

materialisar (-izar) vt. 1. Donar una forma concreta, una realitat sensibla à. ◇ (lit.) Considerar coma material: *Una filosofia que materialisa l'ànima*. 2. Metre en òbra, rendre efectiu: *Materialisar un projècte*. 3. Senhalisar: *Materialisar una pista ciclable*. ◆ **si materialisar** v.pr. Devenir real, si concretisar.

materialisme n.m. 1. (filos.) Doctrina qu'affirma que ren existisse en defoara de la matèria, e que finda l'esperit es material. 2. Biais de viure, estat d'esperit orientats vèrs la recèrca dei satisfaccions e dei plasers materials.

materialista adj. e n. 1. Qu'apartèn au materialisme; partidari dau materialisme. 2. Orientat vèrs la soleta recèrca dei satisfaccions materiali.

materialitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es material. 2. Circonstança materiala que constitue un acte: *En drech, la materialitat s'opaua ai motius*.

materiau, ala adj. Material.

materiau n.m. 1. Substança, matèria destinada à èstre messa en òbra. 2. Matèria de basa, ensèm d'informacions que si poàdon emplegar per una recèrca, la redaccion d'un obratge, etc. ◆ pl. 1. Matèrias d'origina naturala ò artificiala emplegadi dins la construccion d'un edifici, d'un veïcule, etc. 2. Informacions, documents recampats e combinats per formar un tot: *Lu materiaus d'un procès*.

materisme n.m. Movement pictural apareissut à la fin dei ans 1940, que lo sieu caractèr principal es aqueu d'una pintura abstracta qu'emplega divers materiaus non tradicionals ajustats sus la tela.

materista adj. e n. Dau materisme; si di d'un artista d'aquesto movement.

maternal, a adj. Mairal. Var.: **maternau**.

maternalament adv. D'un biais mairal. Sin.: **mairalament**.

maternalisme n.m. Tendènça abusiva à impauar una proteccion mairala ò d'estile mairal ò una dominacion femenina.

maternatge n.m. 1. Ensèm dei atencions d'una maire per lo sieu enfant; ensèm dei relacions qu'una maire a m'au sieu enfant.

maternau, ala adj. Maternal.

maternisar (-izar) vt. Donar à (un lach animal ò sintetic) una composicion pròcha d'aquela dau lach de frema.

maternisat (-izat) adj. Si di d'un lach que li an donat una composicion pròcha d'aquela dau lach de frema.

matildita n.f. Sulfure natural d'argent. Sin.: **morocachita**.

matin n.m. 1. Començament dau jorn; 2. Part dau jorn entre l'auba e miègjorn. ◇ *L'estela dau matin*: Vènus. ◇ *De boan matin*: D'ora. ◇ *Un beu matin*: Un matin indeterminat. ◆ adv. Dins la matinada: *Diluns (de) matin*.

matinada n.f. 1. Temps que s'escorre entre l'auba e miègjorn. ◇ *Faire la grassa (la granda) matinada*: Restar au lièch fins tardi lo matin. 2. Espectacle donat dins l'après-dinnar.

matinal, a adj. Dau matin. Var.: **matinier, matinau**.

matinas n.f. pl. Premier ofici divin cantat denant de la poncha dau jorn. Var.: **matutins**. Sin.: **ofici de lecturas**.

matinier, a adj. 1. Dau matin. Var.: **matinal**. 2. Que s'auça d'ora: *Lu paisans son matiniers*. Var.: **matinós**.

matinós, oa adj. Matinier.

matir vt. Rendre mat (un metal, etc.) Var.: **matar**.

matitat n.f. Estat de cen qu'es mat.

matochinada n.f. Extravagança.

matraca n.f. Arma facha sovent d'un cilindre de boasc ò de cauchoc durcit. Sin.: **manganeu, baston**.

matracaire, airitz adj. e n. Si di d'una persona que matraca.

matracar vt. 1. Picar à còups de matraca. Sin.: **bastonar**. ◇ (fig.) Criticar vivament. 2. (fam.) Demandar à un client un prêtz excessiu per un produch, un servici. 3. Tornar difusar embé insistença (un messatge publicitari, etc.).

matracatge n.m. Accion de matracar.

matràs n.m. 1. Caireu de balèstra. 2. Recipient de forma ovoïda ò esferica, m'un coal lòng, que s'emplega dins lu laboratòris de quimia. 3. Ancian bastonàs de guèrra.

matrassada n.f. Còup de matràs.

matrassar vt. Picar à còups de matràs.

matriarcal, a adj. Relatiu au matriarcat: *Societat matriarcala*. Var.: **matriarcau**.

matriarcat n.m. Sistema politic e juridic dins lo quau li fremas an l'autoritat màger dins la familha e an de foncions politiqui dins l'organizacion sociala.

matriarcau, ala adj. Matriarcal.

matritzar vt. (tecn.) Forma (una pèça) au mejan de matritz.

matricària n.f. Planta erbacea odoranta (Familha dei composeas).

matritzatge n.m. (metall.) Accion de fabregar à caud de produch non ferrós au mejan d'una matritz.

matricial, a adj. Relatiu ai matritz. Var.: **matriciau**.

matriciau, ala adj. Matricial.

matricida adj. e n. Que tua sa maire.

matricidi n.m. Accion de tuar sa maire.

matriclan n.m. (antrop.) Clan fondat sobre la filiacion matrilineària.

matricul(e) n.m. 1. Numèro d'inscripcion sus la matricula: *Lo presonier matricule 100*. 2. Numèro d'identificacion dei veïcules e materials militaris.

matricula n.f. 1. Registre dont son incrichs lu noms de toi lu individús qu'iènton dins un ospitau, dins una preson, dins un còrs de tropas, etc. 2. Inscricion sus aqueu registre. 3. Extrach d'aquesta inscripcion.

matriculacion n.f. Immatriculacion.

matricular vt. Immatricular.

matrilinear(i), a (-ària) adj. (antrop.) Si di d'un sistema de filiacion e d'organizacion sociala dins lo quau soleta l'ascendença mairala es pilhada en còmpte per la transmission dau nom, dei privilègis, de l'appartenença à un clan ò à una classa.

matrilinhatge n.m. (antrop.) Linha ò grope de filiacion uniliniari que toi lu sieus membres si considèron doma lu descendents per li fremas d'un antenat comun.

matrilocal, a adj. (antrop.) Si di dau mòde de residença de nòvis, dins lo quau l'espós vèn abitar dins la familha de la sieu frema. Var.: **matrilocau**. Sin.: **uxorilocal**.

matrilocau, ala adj. Matrilocal.

matrimòni n.m. Maridatge.

matrimonial, a adj. Que pertòca lo maridatge. ◇ *Regime matrimonial*: Regime que règla la reparticion e la gestion dei bens entre espós. ◇ *Agència matrimoniala*: Establiment comercial que metre en rapoart de personas que si voàlon maridar. Var.: **matrimoniau**.

matrimonialament adv. Relativament au maridatge.

matrimoniau, ala adj. Matrimonial.

matritz n.f. 1. Utèrus. Sin.: **mairitz, maire**. ◇ *Matritz extracellulària*: Ensèms de macromoleculas extracellulari dau teïssut conjontiu e dei autres teïssuts animaús. ◇ *Matritz mitocondriala*: Espaci enclaus dins la membrana mitocondriala intèrna. 2. (mat.) *Matritz (de n linhas e p colomnas)*: Tableau rectangulari de nombres dispauats en *n* linhas e *p* colomnas, mé *n* e *p* que poàdon èstre papiers (*matritz cairada*). ◇ *Matritz diagonala*: Matritz cairada que lu sieus coeficients en defoara de la diagonala principala son nuls. Lu coeficients de la diagonala poàdon èstre nuls ò non.

matrona n.f. 1. Dins l'Antiquitat romana, frema maridada ò maire. 2. Frema d'atge madur e d'aspècte respectable. ◇ (pej.) Frema corpulenta, dei biais vulgaris. Sin.: **fremenassa, mandrona**.

matronimat n.m. Sistema familial apiejat sus lo matronisme.

matronime n.m. Nom de familha format d'après lo nom de la maire.

matronimia n.f. Costuma castelhana d'utilisar lu matronimes.

matronimic, a adj. Relatiu au matronime.

maturitat n.f. 1. Estat d'un fruch madur. 2. Periòde de la vida caracterisat per lo desvolopament fisic, afectiu e intellectual. 3. Estat de l'intelligença, d'una facultat qu'es arribada au sieu plen desvolopament: Mancar de maturitat. Sin.: **maduretad**.

matusalèm n.m. Botilha de champanhe d'una contenença de 8 botilhas (6 litres).

matutinal, a adj. (lit.) Qu'apartèn au matin. Var.: **matutinau**.

matutinau, ala adj. Matutinal.

matutins n.m. pl. (liturgia) Matinas. Sin.: **ofici de lecturas**.

mau n.m. 1. Cen qu'es contrari au ben, à la vertut, cn que la morala condemna. 2. Cen que pòu faire sofrir, que non es adaptat: *Lo mau es fach*. ◇ Faire de mau à quauqu'un: *Lo faire sofrir, li faire de toart*. ◇ *Dire de mau de quauqu'un*: Lo criticar, lo calomniar. 3. Sofrença fisica: *Aver mau de dents*. ◇ *Mau de coar*: Nausea d'origina gastrica. Sin.: **escufèa, escufenha, descoar**. ◇ *Mau de mar, mau de l'ària*: Malèstres particulars sentits en mar, en l'ària. ◇ *Mau dei montanhas, de l'altitud, dei aviators*: Malèstres causats per la rarefaccion de l'oxigèn. ◇ *Malautia: Lo mau li es passat*. ◇ *Aver un marrit mau*: Aver lo cancre. 4. Sofrença morala: *Aver lo mau dau país*. ◇ *Lo mau dau siècle*: Estat depressiu de la joventut romantica. 5. Pena, trabalh: *Si donar de mau*. Sin.: **amarum, patiment, dolor, pena, torment, tribulacion**.

mau adv. 1. D'un biais marrit: *Escrives mau!* 2. *Èstre ben mau, èstre au plus mau*: Èstre totplen malaut. 3. *Èstre mau mé quauqu'un*: Non aver de boani relacions. ◇ *Si metre mau mé quauqu'un*: Degalhar li relacions mé quauqu'un.

maucarat, ada adj. Rebèl.

maucomòde, a adj. Que non es comòde.

maucomplasant, a adj. Qu'es gaire complasant.

maucomptar vi. (*maucòmpti*) Mescomptar.

maucontent, a adj. e n. Que non es content.

maucontentament n.m. Sentiment, estat de quauqu'un qu'es maucontent.

maucontentar vt. Rendre maucontent, faire nàisser ò crèisser lo maucontentament de.

maucorar vt. (*maucoari*) Descoratjar. Sin.: **desencorar, destalentar**. ◆ **si maucorar** v.pr. Si descoratjar.

maucorat, ada adj. Descoratjat. Sin. **desencorat, destalentat**.

maucorós, oa adj. Desplasant.

maureança n.f. Marrida educacion, manca de cortesia. Sin.: **descortesia**.

maureat, a adj. e n. (fig.) Grossier, que manca de finessa, de cortesia; desagradu, brut. Sin.: **malenshat, descortés**.

maudespìèch prep. En despìèch de.

maudiccion n.f. Malediccion.

maudich, a adj. 1. Destinàt à la damnacion. ◇ *Lo Maudich*: Lo Demòni. 2. Regetat, mes foara de la societat: *Un poeta maudich*. 3. Que provòca una contrarietat desagradiva, que dona de rasons de si plànher. ◆ n. Persona maudicha, foaragetada per Dieu ò per la societat.

maudient, a adj. e n.m. Que di de mau, que manifèsta de maudisença. Var.: **maudisent, maudisèire**. Sin.: **mauparlaire**.

maudire vt. (*maudissi*) 1. (lit.) Condamnar à la damnacion etèrna, en parlant de Dieu. 2. (lit.) Demandar la malediccion, la ràbia divina còtra (quauqu'un) . Exprimir la sieu impaciènça, la sieu ràbia còtra (quauqu'un, quauqua ren). Var.: **maledire**.

maudire vt. ind. Tenir de prepaus mauvolents sobre quauqu'un, dire lu sieu defaut per li faire de mau: *Maudire dei sieus vesins*. Sin.: **mauparlant**.

maudisèire, a adj. e n. Maudient.

maudisença n.f. 1. Accion de maudire, de dire de mau. 2. Prepaus d'una persona maudisenta.

maudisent, a adj. Maudient.

maudona n.f. Engana de distribucion au juèc de cartas. Var.: **maladona**.

maufach n.m. Forfach, malafacha. Sin.: **mesfach**.

maufachós, a adj. Malafachier, maufasant.

maufactor, tritz n. Persona que fa lo mau, que vòu lo mau dei autres. Sin.: **maufatan**.

maufaçon n.f. Defaut d'un obratge, d'un trabalh. Sin.: **deca, maladobat, malordit**.

maufaire vi. Agir mau, si comportar d'un biais incorrècte, faire d'errors. Sin.: **mesfaire**.

maufamat, ada adj. Luèc mau frequentat, qu'a una marrida reputacion. Sin.: **mautrevat**.

maufaràs n.m. Maufatan, malvais.

maufasença n.f. Propenscion à faire de mau ai autres.

maufasant, a adj. Malafachier, maufachós.

maufatan n.m. Persona que fa lo mau, que vòu lo mau dei autres. Sin.: **maufaràs, maufactor**. Sin.: **malvais**.

maufidança n.f. Estat d'esperit de quauqu'un que si maufida de quauqua ren ò d'una altra persona. Sin.: **mesfidança, desfidança**.

maufidar (si) v.pr. (*de*) 1. Mancar de fidança: *Si maufidar dei conseus*. 2. Faire atencion: *Maufide-ti de la pluèia!* Sin.: **si mesfidar, si desfidar, si gardar**.

mauformacion n.f. Alteracion morfologica congenitala d'un teissut, d'un organe dau còrs uman.

maufomat, ada adj. Que sofrisse d'una mauformacion.

maugaubiat, ada adj. Desgaubiat.

maugoirés, esa De la vila de Melguelh. Var.: **meugoirés**. Sin.: **mauguiolenc**.

maugovèrn n.m. Marrit govèrn, marrida administracion.

maugrabeu interj. Interjeccion que marca l'estonament, l'imprecacion, l'admiration. Sin.: **mautrest**.

maugrabin, a adj. e n. Dau Magrèb.

maugraciós, oa adj. Gaire graciós. Sin.: **descortés, morre de tòla**.

maugraciosament adv. D'un biais maugraciós.

maugraciositat n.f. Caractèr maugraciós.

maugrat prep. En despìèch de. Sin.: **maudespìèch**.

maugrat que loc. conj. Ben que. Sin.: **encara que, e mai**.

maugrat tot loc. adv. En despièch de tot.

mauguiolenc, a adj. e n. De Mauguïòu. Sin.: **maugoirés, meugoirés, melgoirés**.

maujutjament n.m. Fach de maujutjar.

maujutjar vt. Non jutjar coma si deu, estimar desfavorablament ò faussament. ♦ vt. ind. (*de*) Non prear à la sieu valor justa. ♦ **si maujutjar** v.pr. Si sotestimar, non conóisser la sieu valor.

maujutjat, ada adj. Que non es estimat coma deuria.

maumaridat n.m. Pingoin.

maumaridat, ada adj. Qu'a fach una marrida union, un marrit maridatge.

maumenar vt. 1. Batre, tractar durament (quauqu'un). 2. Metre (un adversari) dins una situacion dificila, pendent un combat.

maumetan, a adj. e n.m. Musulman. Var.: **maometan**.

maunat, ada adj. Roturier.

maunoirit, ida adj. Que non manja à la sieu fam.

maunutricion n.f. Defaut d'adpatacion de l'alimentacion ai condicions de vida d'un individú, d'una populacion; desequilibri alimentari.

maupacient, a adj. Que manca de paciència.

mauparada n.f. Confusion, marrit debanar dei eveniments, malastre: *Non avia vist venir la mauparada*. Sin.: **malastrada, desastre, fracàs, catastròfa, auvari**.

mauparlant, a adj. e n. Mauparlièr. Sin.: **marrida lenga**.

mauparlièr, a adj. e n. Que parla mau, que di de mau dei autres. Var.: **mauparlant**.

maupàs n.m. Marrit pas.

maupassatge n.m. Marrit passatge.

maupinhat, ada adj. Mau pinhat.

mauplasent, a adj. Desplasent, desagradu.

mauplat n.m. Partida relativament plana: *Lu mauplats de la cara*.

mauposicion n.f. Marrida posicion d'una dent sus l'arcada dentària.

mauprevengut, uda adj. Malavisat.

mauproprament adv. Embé maupropretat.

maupròpre, a adj. Brut; que manca de propretat. ♦ adj. e n. Malonèst, contrari à la decença, à la morala. ◇ *Coma un maupròpre*: D'un biais indigne, sensa mainatjament.

maupropretat n.f. 1. Mancança de propretat. 2. Indecença, malonestetat.

maure, a adj. e n. 1. (Antiqu.) Per lu Romans, abitant de la Mauritania (Magrèb actual). 2. À l'Atge Mejan, Berbèr qu'apartenia au pòble que conquistèt l'Espanha. 3. Encuèi, abitant dau Saara occidental. Sin.: **mòro**.

maurèla n.f. Morèla.

mauresc, a adj. Pròpri ai Maures.

mauresca n.f. 1. Frema maura. 2. Pastís mé de siròp d'orjat. Sin.: **moresca**.

maureu, èla adj. Qu'a la color d'un maure. Var.: **mòro**.

maurician, a adj. e n. De l'Isla Maurici.

maurista n.m. Si di d'un membre d'una congregacion benedictina conoissuda per lo nivèu elevat de la sieu erudicion.

mauritan, a adj. e n. De Mauritània.

mausan, a adj. Qu'es marrit per la santat fisica ò morala; perilhós.

mausèr n.m. 1. Fusiú que l'Alemanha adoptèt en lo 1872 per remplaçar lo fusiú à agulha. 2. Mena de pistòla.

mausoleu n.m. Monument funerari de grandi dimensions, de l'arquitectura rica.

mausonant, a adj. (lit.) Contrari à la pudor, en parlant dei mòts. Sin.: **desconvenent, desavenent**.

mauta n.f. Mesclum constituït de sabla, d'aiga e de ciment ò de caucina. Sin.: **mortier**.

mautemps n.m. Marrit temps, chavana.

mautractar vt. Tractar durament (una bèstia, un presonier, etc.). Sin.: **matrassar**.

mautrest interj. Maugrabeu.

mauva n.f. Planta dei flors ròsa ò violacèi, que la sieu infusion es laxativa e calmanta (Tipe de la familha dei mauvaceas). ♦ adj. e n. D'una color ròsa palle

mauvacea n.f. *Mauvaceas*: Familha de plantas dialipetali dei estaminas nombroï, coma la mauva.

mauvaròsa n.f. Planta aromatica de la familha dei mauvaceas (*Alcea rosea*).

mauvasia n.f. 1. Vin grèc doç e liquorós. 2. Soca que dona lo raïm per faire aqueu vin. Var.: **mauvesia**.

mauvavisc n.m. Planta erbacea vivaça de la familha dei malvaceas, emplegada en farmacia (*Althaea officinalis*). Sin.: **mauva blanca**.

mauvengut, uda adj. 1. Si di d'un èstre vivent que la sieu creissença es estada contrariada. 2. Desconvenent, foara de prepaus. Var.: **mau vengut**.

mauversacion n.f. Destornar de fonds dins l'exercici d'una profession, d'una carga.

mauvesia n.f. Mauvasia.

mauversar vi. (*mauvèrsi*) Cometre de malversacions.

mauviciar vt. (*mauvici*, classic *mauvíci*) Donar tròp de cauas à un enfant, li passar lu sieus capricis. Var.: **viciar**. Sin.: **apoiridir**.

mauvist, a adj. Mau considerat, detestat. Var.: **mau vist**.

mauviure n.m. Fach de menar una vida desagradiva.

mauvivent, a adj. e n. Libertin, nocejair. Sin.: **cèrcafèsta**.

mauvolença n.f. 1. Intencion de faire lo mau. 2. Marrida disposicion d'esperit vèrs quauqu'un.

mauvolent, a adj. Portat à voler de mau ai autres; qu'a d'intencion ostili.

mauvoler n.m. Marrida volontat.

maxilla n.f. Mandibula.

maxillar(i), a (-ària) adj. Que pertòca li maissèlas. Sin.: **maisselier**.

maxillar(i) n.m. 1. Maissèla superiora (per op. à *mandibula*). 2. Oàs dei maissèlas.

maxillipède n.m. (zool.) Apendici par dei crustaceus, situat entre li maissèlas e li patas, e que sièrve sobretot à tenir li predas. Sin.: **pata-maissèla**.

maxilliti n.f. Inflamacion de la glàndola maxillària que si manifèsta tocant lo cavau e lo bòu.

maxillofacial, a adj. Dau maxillari e de la faça. Var.: **maxillofaciau**.

maxillofaciau, ala adj. Maxillofacial.

maxillula n.f. Peça bucala dei crustaceus que forma un pareu que representa la sieu primiera maissèla.

maxim n.m. 1. Lo gra mai aut que quauqua ren rejonhe ò pòu rejónher. 2. (espec.) Limit superior d'una condemnacion penala. 3. (mat.) *Maxim (d'un ensemble ordenat)*: L'element mai grand d'aquel ensemble. ◇ *Maxim d'una foncion*: La valor mai granda d'aquesta foncion per una variabla dins un interval donat ò dins lo sieu domeni de definicion.

maxima n.f. Formula brèva qu'enóncia una règla de morala ò de comportament ò una pensada d'òrdre general. Sin.: **dicha, sentència, adagi**.

maxima (a) loc. adj. inv. (dr.) *Apèl a maxima*: Apèl que lo ministèri public forma per redurre la pena pronunciada.

maximal, a adj. 1. Que constitue lo gra mai aut. 2. (mat.) *Element maximal (d'un ensemble ordonat)*: Element tau que minga autre element dau meme ensemble li es estrechament superior. Var.: **maximau**.

maximalisacion (-izacion) n.f. Accion de maximalisar. Var.: **maximisacion**.

maximalisar (-izar) vt. 1. Donar la valor mai auta possible à (una grandor, un fach, una idea, etc.) 2. Portar una quantitat au gra mai aut. Var.: **maximisar**.

maximalista adj. e n. Que preconisa de solucions extrèmi, radicali, en particulier dins lo sector politic.

maximant, a adj. Tèrme emplegat dins la teoria dei foncions pertocant la valor de la variabla que rende una foncion maximala.

maximau, ala adj. Maximal.

maximisacion (-izacion) n.f. Maximalisacion.

maximisar (-izar) vt. Maximalisar.

maximom n.m. Maxim.

maxwell n.m. Anciana unitat C.G.S. de flux magnetic qu'èra equivalenta au flux produch per una induccion magnetica de 1 gauss au tràvers d'una susfàcia de 1 cm², normala au camp.

mazagran n.m. 1. Cafè frèi ò caud, servit dins un vèire prefond. 2. Recipient espés, de faiença, en forma de vèire à pen bas, sensa manelha, per beure lo cafè.

mazapilita n.f. Arseniat de calci e de fèrre. Sin.: **arseniosiderita**.

mazarinada n.f. Cançon ò panflet còtra Mazarin pendent la Fronda.

mazdeenc, a adj. Dau mazdeïsme.

mazdeïsme n.m. Religion de l'Iran ancian. Sin.: **zoroastrisme**.

mazegòle n.m. (Saorg.) Lausèrt.

mazot n.m. Fiol, fiol domestic. Sin.: **fiol-òli**.

mazotaire n.m. (mar.) Nau avitalhaira en mazot. Sin.: **nau petroliera, petrolier**.

mazotar vt. 1. Brutar mé de mazot: *La riba de mar es estada mazotada*. 2. Provedir ò receure à bòrd lo combustible necessari ai caudieras ò ai motors. ◆ vi. Si reformir en mazot, en parlant d'una nau.

mazotat, ada adj. Qu'a subit un mazotatge.

mazotatge n.m. 1. Accion de brutar mé de mazot: *Lo mazotatge de la mar*. 2. Accion de provedir ò receure à bòrd lo combustible necessari ai caudieras ò ai motors.

mazurca n.f. 1. Dança de tres temps, d'origina polonesa. 2. Ària sus la quala si bala aquesta dança.

Md Simbòle dau mendelevi.

mé conj de coordinacion Embé emé.

mea culpa n.m. inv. (latin) 1. Reconoissença de la falta comessa; còup sus lo pièch que si dona en prononciant aqueli paraulas. 2. *Faire, dire lo sieu mea culpa*: Reconóisser lu sieus toarts.

meandre n.m. 1. Sinuositat qu'un cors d'aiga descriu. Sin.: **vòuta, corba, bestorn**. 2. (fig.) Bestorn sinuós: *Lu meandres de la diplomacia*.

meandrejar vi. Faire de meandres dins lo sieu cors. Sin.: **bestornar**.

meandric, a adj. 1. Plen de meandres, de sinuositats. 2. (fig.) Que lo sieu caminament es complèxe e capriciós.

meandrina n.f. Madrepòra dei mars caudi, dei lòtjas en meandres.

mearea n.f. Passejada en meari. Var.: **meharea**.

meari n.m. Dromadari domestic emplegat per li corsas rapidi en Àfrica dau Nòrd (Pòu percòrrer fins à 80 km dins una jornada). Var.: **mehari**.

mearista n. Persona que monta un meari. Var.: **meharista**.

meat n.m. 1. (bot.) Cavitat intercellulària dei vegetaus. 2. (anat.) *Meat urinari*: Orifici extèrne de l'urètra.

meatoscopia n.f. (med.) Examèn dau meat au mejan d'un cistoscòpi.

meatotòma n.m. Instrument que sièrve à practicar la meatotomia.

meatotomia n.f. Incision d'un meat, espec. per n'augmentar lo diamètre.

meca n.f. 1. Assemblatge de fieus, cordon, trèça, emplegats dins la confeccion de candelas ò per servir à conduire un liquide combustible dins un aparelh d'esclairatge. Sin.: **blest, farasson**. 2. Fòdera de coton que contèn de pòuvera negra e que sièrve à butar fuèc à una arma, una mina, un explosiu. 3. (cir.) Peça de gaza estrecha e lònga que si fica dins una plaga per arrestar l'escorremet de liquide (sang, etc.). Sin.: **sedon**. 4. Tela sofrada que si fa cremar per desinfectar li botas. 5. Fèrre d'un viron.

mecanic, a adj. 1. Relatiu ai lèis dau movement e de l'equilibri. 2. Qu'agisse unicament en foncion dei lèis dau movement e dei foarça (per op. à *quimic*): *L'accion mecanica dei vents*. 3. Qu'una màquina mete en

movement; que compoarta un mecanisme. 4. Que relèva dau foncionament d'una màquina, d'un mecanisme, e en particulier dau motor d'un veïcule: *Un auvari mecanic*. 5. Que non depende de la volontat; maquina: *Un gèst mecanic*.

mecanica n.f. 1. Combinason d'organes pròpris à produire ò à transmetre de movements. 2. Sciènça qu'a per objècte l'estudi dei movements l'estudi dei foarças e dei movements. ◇ *Mecanica celèsta*: Branca de l'astronomia qu'estúdia lo movement dei astres sota l'accion de la gravitacion. ◇ *Mecanica quantica* ò *ondulatòria*: Quantum. ◇ *Mecanica racionala*: Mecanica considerada sota lo sieu aspècte matematic. ◇ *Mecanica relativista*: Mecanica bastida à partir de la teoria de la relativitat. ◇ *Mecanica estadistica*: Mecanica aplicada ai sistemas formats d'un grand nombre d'elements pariers (atòmes, molèculas, etc.). 3. Estudi dei màquinas, de la sieu construccion e dau sieu foncionament. 4. Màquina considerada dau ponch de vista dau foncionament dei sieus organes mecanics. 5. (lit.) Mejans emplegats dins lo foncionament d'una activitat: *La mecanica politica*.

mecanicament adv. 1. D'un biais mecanic, maquina. Sin.: **inconscientament**. 2. Dau ponch de vista de la mecanica.

mecanician, a n. 1. Fisician, fisiciàna especialista de mecanica. 2. Obrier que fa lo montatge e li reparacions correnti d'ensèm mecanics. 3. *Oficier mecanician de l'ària*: Oficier de l'armada de l'ària encargat de l'enquadrament d'uni formacions dau caractèr tecnic. 4. (mar.) *Oficier mecanician*: Professionau encargat de la responsabilitat dau foncionament de la màquina d'una nau de comèrci. ◆ n.m. (camin de fèrre) Agent que mena una locomotritz.

mecaniciana n.f. Obriera que cordura m'una màquina.

mecanician-dentista n.m. Protesista dentari.

mecanicisme n.m. (filos.) Mecanisme.

mecanicitat n.f. Qualitat de cen qu'es mecanic, maquina.

mecanisacion (-izacion) n.f. Accion de mecanisar.

mecanisar (-izar) vt. 1. Introduire l'emplec dei màquinas dins (una activitat, una installacion). 2. Rendre una accion mecanica, automatica; automatizar.

mecanisat (-izat), da adj. Que pertòca d'unitats militari provididi de veïcules de combat leugierament blindats.

mecanisme n.m. 1. Combinason d'organes ò de pèças dispauats per obtenir un resultat determinat; ensèm dei pèças activi dins un foncionament: *Reglar un mecanisme*. 2. Mòde de foncionament de quauqua ren qu'es paragonat à una màquina: *Lo mecanisme dau còrs uman*. 3. (filos.) Filosofia de la natura que s'esfoarça d'explicar l'ensèm dei fenomènes naturals per li soletè leis de causa à efècte. Sin.: **mecanicisme**. 4. (mús.) Part purament teorica de l'execucion qu'enclau lo gaube, la velocitat, l'endurança, la potença de l'instrumentista ò dau cantaire.

mecanista adj. e n. (filos.) Que pertòca ò que professà lo mecanisme.

mecanistic, a adj. (filos.) Relatiu au mecanisme. mecano n.m.

mecanografe, a n. (vièlh) 1. Persona encargada de transcriure, en perforacions, de donadas alfabetiqui ò numeriqui sus de cartas especiali. 2. Persona encargada de sasir d'informacions per li intrar dins la memòria de computador.

mecanografia n.f. Metòde de comptatge, de triada ò d'establiment de documents administratius, comptables ò comercials, fondada sobre l'emplec de màquinas que tràcton mecanicament de cartas perforadi.

mecanografic, a adj. De la mecanografia.

mecanograma n.m. (med.) Corba obtenguda per l'enregistrament dei movements ò dei fenomènes vibratòris naissuts de l'activitat mecanica d'una part dau còrs, especialament dau coar.

mecanomòrfe, a adj. (arts.) Que la sieu forma fa pensar à-n-aquela d'una màquina.

mecanomorfisme n.m. (psicol.) Tendenza à atribuir ai èstres vivents e à l'òme li caracteristicas d'una màquina.

mecanomorfòsi n.m. Ensèm dei influenças e dei modificacions que li accions mecaniqui provòcon sobre lo desenvolopament de l'embrion e sobre d'unu organes.

mecanoreceptor n.m. (neurol.) Receptor sensorial sensible à d'estimulacions mecaniqui sovent foarça debli.

mecanosoudadura n.f. Resultat de la soudadura d'elements prefabricats principalament en tòlas, profilats, tubes etc., d'organes de màquinas e d'ensembles.

mecanoterapia n.f. Quinesiterapia efectuada au mejan d'aparelhs mecanics.

mecar vt. 1. (cir.) Introduire una meca dins (una plaga). Sin.: **assecar**. 2. Procedir au mecatge de (una bota, etc.).

mecatge n.m. Accion de mecar. Sin.: **assecament**.

meccano n.m. Juèc de construccion de pèças metalliqui.

mecènas n.m. Persona fisica ò morala que protegisse lu escrivans, lu artistas, lu cercaires, en lu ajudant financierament.

mecenat n.m. Proteccion, ajuda que s'autreja à d'activitats culturali ò de recèrca. Var.: **mecenatge**.

mecenatge n.m. Mecenat.

mecocèr n.m. (entom.) Coleoptèr que si tròva especialament en Índia.

meconat n.m. (quim.) Nom generic donat ai saus que provènon de la combinason d'acide meconic mé de basas.

mecòni n.m. Promieri matèria fecali dau noveu-nat.

meconic, a adj. *Acide meconic*: Compauat quimic present especialament dins li papaveraceas.

meconina n.f. Lactòna derivada de la narcotina.

mecoptèr n.m. *Mecoptèrs*: Òrdre d'insèctes dei quatre alas egalí, de la larva soterrana, coma la pandrpa.

mècres n.m. Dimècres.

medalha n.f. 1. Pèça metallica, generalament circularia, que poarta un dessenh, una inscripcion en releu, creada en onor d'una persona ò en sovenir d'un eveniment. 2. Pèça de metal que representa un subjècte de devocion: *Una medalha de la Verge*. 3. Pèça de metal donada coma prèmi dins de concors, d'espròvas esportivi ò per recompensar d'actes eroïcs, etc. 4. Pichina pèça de metal que li bèstias poàrtan, per decoracion ò per indicar la sieu identitat.

medalhaire, airtz n. Persona que grava de medalhas.

medalhar vt. Onorar, decorar (quauqu'un) d'una medalha.

medalhat, ada adj. Decorat d'una medalha qu'a valor de recompensa.

medalhier n.m. 1. Colleccion de medalhas. 2. Mòble dont si mete pariera colleccion.

medalhistà n. Saberut ò amator de medalhas ò de monedas. Sin.: **numismat**.

medalhon n.m. 1. Medalha sensa revèrs, que despassa en talha e en pes li medalhas ordinari. 2. Jòia de forma circularia ò ovala, dins la quala si plaça un retrach, de bèrris, etc. 3. Bas-releu ò autre element decoratiu circulari ò ovala. 4. Preparacion culinària de forma redona ò ovala. 5. Lesion de la peu en forma de macula ò de papula, que sembla una medalha.

mède, a adj. e n. De Mèdia.

medecin n.m. Mètge.

medecina n.f. 1. Ensèm de conoissenças e de mejans mes en òbra per la prevencion dei malautias ò per garir li malautias, li feriduras. 2. Sistema medical particulier: *La medecina omeopatica*. 3. *Medecina legala*: Branca de la medecina aplicada à diferents questions de drech, de criminologia. ◇ *Medecina sociala*: Ensèm dei mesuras preventivi e curativi pilhadi en carga per lu poders publics ò privats e destinadi à evitar ò à combatre l'accion dei factors socials desfavorables. ◇ *Medecina dau trabalh*: Ensèm dei mesuras preventivi destinadi à depistar lu accidents ò li malautias que resúlton de l'activitat professionala. ◇ *Medecina psicosomatica*: Medecina que s'entrevia dei consequenças psicològiques dei problemas morals. ◇ *Medecina tropicala*: Medecina qu'a per estigança de desvolopar l'estudi de l'igièna exotica, de la parasitologia, de la bacteriologia, de la cirurgia en lu país tropicals. 4. Profession de mètge.

medecinar vt. Tractar (una afeccion) mé de medicaments. Var.: **medicinar**. Sin.: **metjar, sonhar, medicar**.

medecine-ball n.m. Balon plen e peant, emplegat dins d'exercicis d'assopliments e de musculacion. Var.: **medicina-ball**.

medeòla n.f. Planta de la familha dei liliaceas, comunament sonada *medeòla virginiana* ò *concombre sauvatge*, que s'en manja lo rizòma.

medersà n.f. Establiment d'ensenhament sobran musulman.

mèdia n.m. 1. Tot supòrt de difusion de l'informacion (ràdio, television, jornals, libres, etc.) que

constituïsse à l'encòup un mejan d'expression e un intermediari que transmete un messatge à l'intencion d'un grope. ◇ *Mèdias noveus*: Aquelu que son possibles au mejan dei novèls tecnologies. 2. *Mèdia de grope*: Organe de comunicacion ò d'informacion que lu sieus usanciers ò lu sieus destinatari apartenon à un meme grope. 3. *Plan mèdia*: Recèrca d'una combinason de mèdias e de supòrts que permete de tocar lo nombre màger de personas.

mediacion n.f. 1. Entremessa destinada à menar à un acòrdi; arbitratge. 2. (dr.) Procedura dau drech internacional public ò dau drech dau trabalh, que prepaua una solucion de conciliacion. 3. (filos.) Articulation entre doi èstre ò doi tèrmes dins un procès dialectic ò dins un rasonament.

medial, a adj. 1. (gram.) Qu'es plaçat au mitan d'un mòt. 2. (fon.) *Consonanta mediala* ò *mediala*, n.f.: Consonanta plaçada entre doi vocalas. Var.: **mediou**.

mediala n.f. 1. (estad.) Valor d'una distribucion que la separa en doi classas egali. 2. Consonanta mediala.

median, a adj. 1. Que si tròva au mitan: *La linha mediana*. 2. (anat.) *Nèrvi median*: Nèrvi principal de la flexion dau membre superior, qu'agisse sus lo braç, l'avant-braç e la man. ◇ *Venas mediani*: Li doi venas situadi à la susfàcia de l'avant-braç. 3. (mat.) Si di, per una corba plana ò una susfàcia, de l'ensèm dei mitans dei coardas parallèli à una direccion donada. ◇ *Plan median (d'un tetraèdre)*: Plan que passa per una aresta e lo mitan de l'aresta opauada.

mediana n.f. 1. (mat.) Dins un triangle, drecha que passa per un som e per lo mitan dau costat opauat; segment limitat per aquestu doi ponchs. 2. (estad.) Nombre que repartisse lu tèrmes d'una seria numerica, classada per òrdre de grandessa, en doi gropes de mema frequença. 3. (fon.) Fonema que lo sieu ponch d'articulacion es situat dins la part mejana dau canal bucal.

medianimic, a adj. 1. Relatiu ai mèdiams. 2. Relatiu à la mediumnitat.

medianimitat n.f. Mediumnitat.

medianta n.f. (mús.) Tèrç gra d'una gamma.

mediastin n.m. 1. (anat.) Espaci comprés entre lu doi paumons e qu'es partejat en doi parts per lu replecs dei plèvras. 2. (bot.) Paret transversala que partisse lo fruch en doi.

mediastinal, a adj. Relatiu au mediastin. Var.: **mediastinau**.

mediastinau, ala adj. Mediastinal.

mediat, a adj. 1. Que pòu aver un rapoart, un contacte m'una altra causa unicament au mejan d'una altra causa; qu'es intermediari: *Juridiccion mediata*. 2. Dins l'Impèri germanic, estament que pertocava un princi ò un Estat, que non teníon directament lo sieu feudament de l'Imperaire. 3. (med.) *Auscultacion mediala*: Practicada m'un estetoscòpi.

mediatament adv. D'un biais mediat.

mediateca n.f. Colleccion que recampa sus de supòrts que corresponon ai diferents mèdias de

documents de naturas divers. ◇ Organisme encargat de la conservacion e de la messa à disposicion dau public d'una tala colleccion; luèc que l'assosta.

mediatic, a adj. 1. Dei mèdias. 2. Que lu mèdias an rendut populari: *Una personalitat mediatica.*

mediatisacion (-izacion) n.f. Accion de mediatisar.

mediatisar (-izar) vt. Faire passar, difusar sus lu mèdias.

mediatisar (-izar) vt. 1. Servir d'intermediari per transmetre quauqua ren. 2. (filos.) Instaurar una mediacion.

mediator, tritz adj. e n. Que sièrve d'intermediari, d'arbitre, de conciliator. ◆ adj. (mat.) *Plan mediator (d'un segment dins l'espaci):* Plan perpendiculari au segment dins lo sieu mitan.

mediator, tritz n. 1. Foncionari que juèga un ròtle d'intermediari entre lu poders publics e lu particulars quora an de reclamacions à prepaus dau foncionament de l'Administracion. 2. *Mediator quimic:* Substança liberada per l'extremitat dei fibras nerviòs en activitat e qu'exciton li cellulas vesini (neuròna, fibra musculària, cellula glandulària).

mediator n.m. (mús.) Pichina lama pauc òi pron sople (de còrna, de plastic, etc.) que sièrve à tocar li coardas de divèrs instruments de música (guitarra, mandolina, etc.). Sin.: **plectre.**

mediatritz n.f. (mat.) 1. *Mediatritz (d'un segment dau plan):* Drecha perpendiculara au segment en lo sieu mitan. 2. *Mediatritz d'un triangle:* Mediatritz d'un costat dau triangle.

mediau, ala adj. Medial.

medic, a adj. Relatiu ai Mèdes, à la Media.

medicacion n.f. Eemplec d'agents terapeutics, que respoande à una indicacion donada.

medical, a adj. 1. De la medecina, dei mètges. 2. Que relèva de la clinica, per op. à la cirurgia ò à la psicoterapia: *Tractament medical.* 3. *Professions medicali:* Mètges, cirurgians-dentistas. 4. *Visitaira (visitaira), delegat (delagada) medical(a):* Representant(a) dei laboratòris d'especialitats farmaceutiqui dins li professions medicali. Var.: **medicau.**

medicalament adv. Dau ponch de vista de la medecina.

medicalisacion (-izacion) n.f. Accion de medicalisar.

medicalisar (-izar) vt. 1. Faire relevar (de fenomènes naturals ò socials) dau camp medical. 2. Provedir (un país, una region) d'una infraestructura medicala.

medicament n.m. Substança ò composicion administrada à un malaut per obtenir un diagnostic medical ò per restaurar, corregir ò modificar li sieu foncions organiqui. Sin.: **remèdi.**

medicamentari, ària adj. Relatiu ai medicaments.

medicamentós, oa adj. Qu'a li propietats d'un medicament.

medicar vt. (*mediqui*) Donar de medicaments à. Var.: **medecinar.**

medicastre n.m. Marrit mètge. Sin.: **metjastre.**

medicat n.m. 1. Concors dubèrt à de doctors en medecina en vista de la sieu admission en tant que mètges dei espitaus. 2. Lo tot dei mètges dei espitaus.

medicau, ala adj. Medical.

medicea adj. f. *Èrba medicea*, ò *medicea*, n.f.: Tabac.

mediceu, ea adj. (it. *mediceu*) Dependent, apertenent à la familha dei *Mèdici.*

medicinal, a adj. Que sièrve de remèdi: *Una planta medicinala.* Var.: **medicinau.**

medicinalament adv. Dau ponch de vista de la medecina. Var.: **medicalament.**

medicinar vt. Medicar, medecinar.

medicinau, ala adj. Medicinal.

medicine-ball n.m. Medecine-ball.

medicinier n.m. (bot.) Planta tropicala que li sieu granas fornisson un òli purgatiu (Familha dei euforbiaceas).

medico-administratiu, iva adj. Que relèva de la medecina e de l'administracion.

medicocabalistic, a adj. Qu'a un caractèr medical e cabalistic.

medicocirurgical, ala adj. Que relèva de la medecina e de la cirurgia. Var.: **medicocirurgiau.**

medicocirurgiau, ala adj. Medicocirurgical.

medico-economic, a adj. Relatiu à l'economia medicala.

medico-escolar(i), a (-ària) adj. Medicoscolari.

medico-espacial, ala adj. Medicospacial.

medico-espaciau, ala adj. Medico-espacial.

medicoesportiu, iva adj. Medicosportiu.

medicolegal, a adj. 1. De la medecina medicolegala. 2. Qu'es destinat à descubrir la veritat per un tribunal penal ò civil, ò à alestir d'uni disposicions administratiu: *Expertisa medicolegala.* 3. *Institut medicolegal:* Establiment destinat à recevre de cadabres, espec. per practicar d'examen que lu magistrats an demandat. Var.: **medicolegau.**

medicolegau, ala adj. Medicolegal.

medicoliterari, ària adj. Qu'a un caractèr medical e literari.

medicomán, a adj. Si di d'una persona qu'a la mania de la medecina, dei medicaments.

medicomania n.f. Mania de la medecina.

medicosocial, a adj. Que relèva de la medecina sociala. Var.: **medicosociau.**

medicosociau, ala adj. Medicosocial.

medicopedagogic, a adj. Que relèva de la medecina e de la pedagogia.

medicofilosofic, a adj. Qu'a un caractèr medical e filosofic.

medicopsicologic, a adj. Que relèva de la medecina e de la psicologia.

medicopsicopedagogic, a adj. *Centres medicopsicopedagogics:* Centres encargats de

l'observacion, de la conoissença psiquiatrica e psicologica dei subjèctes deficients mentals e, conjonchament, d'informar e de conselhar en vista dei reeducacions que cau entreprendre.

medicoscolar(i), a (-ària) adj. Que relèva de la medecina e dau mitan escolari. Var.: **medico-escolar(i)**.

medicosportiu, iva adj. Que relèva de la medecina esportiva. Var.: **medicoesportiu**.

medicosocial, ala adj. De la medecina sociala. Var.: **medicosociau**.

medicosociau, ala adj. Medicosocial.

medicospacial, a adj. Que relèva de la medecina aeroespaciala. Var.: **medico-espacial, medicospaciau**.

medicospaciau, ala adj. Medicospacial.

medicoveterinari, ària adj. Que relèva de la medecina vétérinaire.

medieval, a adj. Relatiu à l'Atge Mejan. Var.: **medievau**.

medievalisme n.m. Ensèm dei referenças à l'Atge Mejan dins lo monde contemporaneu.

medievalista adj. Relatiu au medievalisme.

medievau, ala adj. Medieval.

medievisme n.m. Estudi scientific de la civilisacion e de l'istòria de l'Atge Mejan.

medievista n. Especialista de medievisme.

medifixe, a adj. (bot.) Qu'es fixat per lo mitan.

medimaremètre n.m. Aparelh que dona li valors mejani dei mareas.

medimne n.m. Unitat de mesura que s'emplega dins la Grècia antica per lu grans, e que valia pauc ò pron 52 litres.

medina n.f. Vièlha vila (per op. à la vila nòva dei Europeus), dins lu país arabes, sobretot au Marròc. Var.: **medinà**.

medinà n.f. Medina.

mediocarpian, a adj. Qu'es situat entre li doi filas dei oàs dau carpe.

medioclavicular(i), a (-ària) adj. *Linha medioclavicularia*: Linha verticala que passa per lo mamelon e per la part mejana de la clavicula.

mediocracia n.f. Poder ai mans dei mediòcres.

mediocrament adv. D'un biais mediòcre.

mediòcre, a adj. 1. Qu'es en sota de la mejana; insufisent. 2. Qu'a gaire de capacitats dins un camp donat. 3. Sensa esclat, sensa interès: *Un film mediòcre*. ◆ adj. e n. Gaire intelligent.

mediocritat n.f. Estat, caractèr de quaqu'un, de cen qu'es mediòcre. Sin.: **insufisença**.

mediodorsal, a adj. Qu'es situat au mitan de l'esquina au mitan de la part dorsala d'un organe. ◆ adj. e n.f. (fon.) Qu'es realisat m'una elevacion dau mitan dau revèrs de la lenga, lo mai sovent au mitan dau palat dur: La laterala e la nasala palatala [λ] e [ɲ] son generalament realisadi coma de mediadorsals. Var.: **mediadorsau**.

mediadorsau, ala adj. Mediadorsal.

mediolinhe, a adj. e n. Que lo sieu còrs a de proporcions armonioi.

mediolitoral, a adj. Qu'apartèn à la zòna litorala mejana, aquela que si descuèrbe pauc ò pron en foncion dei mareas. Var.: **mediolitorau**.

mediolitorau, ala adj. Mediolitoral.

medionar vt. (tecnol.) Pilhar lo mitan ò un tèrme mejan.

mediopalatal, a adj. (fon.) Qu'es realisat au niveu dau mitan dau palat dur coma [λ] e [ɲ]. Var.: **mediopalatau**.

mediopalatau, ala adj. Mediopalatal.

mediopassiu, iva adj. e n.m. (ling.) Deponent: *Un suffixe mediopassiu*.

mediotarsian, a adj. Que si tròva ò pertòca la part mediana dau tarse.

medisternum n.m. Mitan de la part inferiora dau segond segment du torax dei insèctes.

meditacion n.f. 1. Accion de pensar profundament à un subjècte, à la realisacion de quauqua ren. 2. Actituda que consistisse à si laisser anar à una reflexion profunda. Sin. (1 e 2): **soscada, soscament, soscadissa**. 3. Orason mentala sobre un subjècte religiós; aplicacion de l'esperit à un tau subjècte.

meditar vt. 1. Sotametre à una reflexion profunda: *Meditar un conseu*. 2. Alestir m'una lònga reflexion: *Meditar un projècte*. Sin.: **perpensar, soscar**. ◆ vt. ind. (*sobre*) Si liurar à de reflexions profonds sobre: *Meditar sobre la fin dau monde*. ◆ vi. Èstre dins li sieu pensadas, dins la meditacion.

meditat, ada adj. 1. Qu'es estat longament pensat. Sin.: **perpensat, soscat**. 2. Previst, deliberat.

meditatiu, iva adj. e n. Qu'es portat à la meditacion. ◆ adj. 1. Que fa vèire un estat de meditacion. 2. Pantaiare: *Una ària meditativa*.

mediterranean, a adj. e n. Mediterraneu.

mediterranean, a adj. e n. Mediterraneu.

mediterraneu, ea adj. e n. De la Mediterranea, dei regions à l'entorn. ◇ *Clima mediterraneu*: Clima caracterisat per d'estius cauds e sècs e d'ivèrns generalament doç e pluvios, tipic espec. dei regions vesini de la Mediterranea. ◆ n. Originari dei regions que costéjon la Mediterranea, ò que li viu. Var.: **mediterranean, mediterranean, miègterranh**.

mèdiu n.m. 1. (mús.) Registre mejan d'una votz, d'un instrument. 2. Ligam (en pintura).

mèdiu n.m. Intermediari entre lo monde dei vivents e lo monde dei moarts. Sin.: **clarveent**.

mediumnic, a adj. Relatiu ai mèdiu, à la mediumnitat. Var.: **medianimic**.

mediumnitat n.f. Facultat dei mèdiu. Var.: medianimitat.

mèdiu n.m. Det dau mitan. Sin.: **màger, det màger**.

mediuscul(e), a adj. En parlant d'una letra, d'un caractèr qu'es intermediari entre la minuscule e la majuscule.

medòc n.m. Vin roge de la region dau Medòc.

medoquin, a adj. Dau Medòc.

medulla n.f. Milhòla, meola, meolha.

medullanina n.f. Ormona producha per la medulla.

medullar(i), a (-ària) adj. 1. Relatiu à la milhòla dei oàs. ◇ *Canal medullari*: Canal axial dei oàs lònchs, que contèn la milhòla ossoa. 2. Relatiu à la milhòla espinala. 3. Que forma la part centrala d'un organes: *Substança medullària de la surrenala*. 4. (bot.) Relatiu à la milhòla dei plantas. Sin.: **mesolenc**, **medullic**, **meolenc**, **meolhenc**.

medullectomia surrenala n.f. (cir.) Reseccion dau teissut medullari de la glàndola surrenala.

medullic, a adj. Medullari.

medullina n.f. Principi immediat trovat dins la paret dei cellulas de la milhòla dei vegetaus, e qu'es gaire diferenta de la cellulòsa.

medullisacion (izacion) n.f. (patol.) Envaïment dau teissut compacte dei oàs per lo teissut medullari.

medulliti n.f. (patol.) Inflamacion de la medulla dau rasteu de l'esquina, ò de la medullosurrenala.

medulloblastòma n.m. (patol.) Tumor maligna cerebrala.

medullocultura n.f. Cultura bacteriologica de la medulla ossoa.

medulloepiteliòma n.m. (patol.) Tumor maligna dau sistema nerviós.

medullós, oa adj. Emplit de milhòla. Sin.: **meolós**, **meolhenc**.

medullosurrenala n.f. (anat.) Part centrala dei capsulas surrenali, que secrèta l'adrenalina.

medusa n.f. Animau marin, que representa la forma d'una ombrellà contractila, transparenta e d'un aspècte gelatinós, que lo sieu bòrd poarta de filaments urticants e la faça inferiora poarta la boca e lu tentacules. Sin.: **carnmarina**.

medusar vt. Frapar d'estupor. Sin.: **espantar**, **pivelar**, **palaficar**.

medusat, ada adj. Frapar d'estupor. Sin.: **espantat**, **pivelat**, **palaficat**.

medusoïde, a adj. Qu'a la forma, l'aspècte d'una medusa.

meeting n.m. (angl.) 1. Acamp public, amassada: *Un meeting electoral*. ◇ Demonstracion, reünion esportiva: *Un meeting d'atletisme*.

mèfi interj. Atencion! Sin.: **gaida!** ◇ *Faire mèfi*: Faire atencion. Sin.: **gaidar**.

mefistofelic, a adj. (lit.) Digne de Mefistotèles; diabolic: *Un rire mefistotelic*.

mefitic, a adj. Qu'a una odor escufunhoa ò toxica.

mefitisme n.m. Caractèr de cen qu'es mefitic.

megabit n.m. (inform.) Un megabit (simbòle: Mb ò Mbit) es una unitat de mesura en informatica, que vau un milion de bits.

megacaliçòsi n.f. (patol.) Mauformacion renala.

megacarioblast n. m. Cellula granda quadrangulària.

megacariocit n.m. (anat.) Un megacariocit es una cellula giganta (de pauc ò pron 50 à 100 µm de diamètre) de la mesolha ematopoietica responsabla de la produccion dei plaquetas sanguini (ò trombocits) quora lo sieu citoplasma si fragmenta en miliers de plaquetas sanguini (trombopoïèsi, en 4 à 5 jorns).

megacariocitòsi n.f. (patol.) Abondància anormala de megacariocits.

megacefal(e), a adj. 1. (zool.) Si di d'una bèstia qu'a una gròssa tèsta. 2. (bot.) Si di d'una planta que li sieu flors son recampadi en gròssi bòchas.

megaceròs n.m. Grand cervidats preïstoric, que lo darrier es estat datat de 11000 ans denant de la noastra èra.

megacicle n.m. 1. (geol.) Cicle d'una durada lònca. 2. (fis.) Unitat de frequença d'un milion d'hèrtz. ◇ *Megacicle per segonda*: Hèrtz.

megacolon n.m. (patol.) Dilatacion d'una part ò de la totalitat dau colon, que provòca generalament una constipacion cronica.

megadèrme n.m. (zool.) Ratapinhata carnivòra e sanguinivòra, provedida de pavalhons auditius largs e d'una fuèlha nasala alongada entre lu doi uèlhs.

megaèrg n.m. (fis.) Unitat de mesura que vau un milion d'èrgs.

megafòne n.m. Aisina per amplificar la votz, que fonciona m'una bateria; poartavotz.

megagrafe n.m. Taula per dessenhar que permete de faire de dessens de granda talha au mejan de règlas graduadi.

megahèrtz n.m. Un milion d'hèrtz (Simbòle MHz).

megajoule n.m. Unitat de mesura que vau un milion de joules.

megalantropogenesis n.f. Pretension de poder crear d'òmes d'excepcion.

megaleritema n.m. Malautia eruptiva epidermica de l'enfant. Sin.: **quinta malautia**, **eritema infecciós**.

megalit n.m. Monument compauat d'una gròssa pèira ò d'un ensèm de gròssi pèiras bruti ò leugierament adobadi.

megalitic, a adj. Fach de megalits, relatiu ai megalits.

megalitisme n.m. Costuma, usatge de l'edificacion de megalits, que d'uni culturas manifeston.

megaloblast n.m. (biol.) Eritroblast gigant, patologic, caracterisat per un nucleu de la cromatina fina e un citoplasma normal.

megalocefal(e), a adj. Qu'a una gròssa testa.

megalocefalia n.f. (patol.) Desvolopament sobrier dau crani.

megalocit n.m. (biol.) Globule roge que resulta de la maduracion d'un megaloblast.

megalocitari, ària adj. (biol.) Relatiu ai megalocits, ai afeccions caracterisadi per la presença de megalocits.

megalocitòsi n.f. (patol.) Presença de megalocits dins lo sang.

megalodicolon n.m. (patol.) Dilatacion e alongament dau colon.

megaloftalmia n.m. (patol.) Aument congenital dau diamètre de l'uèlh.

megalogastria n.f. (med.) Mauformacion de l'estòmegue, qu'es mai grand que la normala.

megalogòne adj. (miner.) Cristals megalogònes.

megalografia n.f. Pintura d'un grand format.

megaloman, a adj. e n. 1. (psiquiatria) Pertocat de megalomania. 2. (correntament) Que manifèsta d'ideas de grandor, un orguèlh excessiu.

megalomania n.f. Sobrestimacion de la sieu valor fisica ò intellectuala, de la sieu potença; deliri, folia dei grandors.

megalomaniac, a adj. Relatiu à la megalomania.

megalopòli n.f. Granda aglomeracion urbana (en dessobre de 10 milions d'abitants).

megalopsia n.f. Fenomèn subjectiu qu'entira de vèire lu objèctes mai grands que cen que son.

megalosplancnia n.f. (patol.) Aument dau volume d'una ò de manti viscèras de l'abdomèn.

megaloptèr n.m. *Megaloptèrs*: Òrdre d'insèctes dei alas lònqui, de la larva aquàtica.

megalosaure n.m. Grand dinosaure carnivòre (fins à 9 m de lònq, 3 m d'autessa, 1 tona).

megalosplenia n.f. Aumentacion dau volume de la rata.

megamètre n.m. Un milion de mètres.

meganeura n.f. Enòrme agrion fossile.

megantròpe n.m. Ominian gigant vesin dau pitecantròpe.

megaoctet n.m. (inform.) Unitat de mesura que vau un milion d'octets (simbòle: Mo).

megaòhm n.m. Unitat de mesura electrica que vau un milion d'òhms (simbòle: MΩ). Var.: **megòhm**.

megaohmmètre n.m. (fis.) Aparelh de mesura en electricitat.

megaparsèc n.m. (astronomia) Unitat de mesura de distança, de simbole Mpc, que vau un milion de parsècs.

megapòde n.m. Gròs auceu gallifòrme dei regions tropicali de l'Indopacific qu'assegura l'incubacion dei sieus òus au mejan de la calor dau soleu, de la calor volcanica ò de la calor que provèn de la fermentacion contrarotlada de substànças organiqui.

megapòli n.f. Ensèm de grandí vilas vesini.

megaptèra n.f. Balena megaptèra.

megaric, a adj. *Escòla megarica*: Escòla filosofica grèga inspirada de Socrates, fondada entre lu s. Vⁿ e VIⁿ denant de J.-C.

megaron n.m. Pèça principala, eventualament unica, dei riqui abitacions de l'atge dau bronze, en Grècia.

megascòpi n.m. Aparelh que permete d'observar d'objèctes pichins que non si poàdon observar m'un microscòpi.

megatèri n.m. Grand mamifèr fossile dei terrens terciaris e quaternaris d'Amèrica dau Sud, que faía fins à 4,50 m de lònq (Òrdre dei edentats).

megatona n.f. Unitat que sièrve à mesurar la potença d'un explosiu nucleari, equivalent de l'energia producha per l'explosion d'un milion de tonas de trinitrotoluène (T.N.T.).

megatonic, a adj. Si di d'una carga nucleària egala ò superiora à una megatona.

megauretèr n.m. (patol.) Dilatacion màger d'un uretèr.

megavessiga n.f. (patol.) Volume sobrier de la vessiga.

megaviscèra n.f. (patol.) Viscèra dilatada, lo mai sovent d'origina congenitala.

megawatt n.m. Un milion de watts.

megèra n.f. Frema raspinhoa e marrida. Sin.: **chòrnia**, **dragàs**, **dragonàs**, **furia**.

megissar vt. Alestir de cuer au mejan d'alun. Sin.: **blanquir**.

megissaria n.f. Industria, comèrci dei pèus megissadi. ◇ Industria de transformacion dei pichini pèus per un mòde quau que sigue. Sin.: **blancaria**.

megissier, a n. Persona que travailha dins la megissaria. Sin.: **blanquier**.

megòhm n.m. Megaòhm.

megòt n.m. Mochonet. Sin.: **bot**.

meharea n.f. Mearea.

meharí n.m. Meari.

meharista n. Mearista.

MHz Simbòle dau megahèrtz.

meionita n.f. Aluminosilicat naturau de calci.

meiòsi n.f. (biol.) Particion de la cellula qu'abotisse à la reduccion per la mitan dau nombre dei cromosòmas, qu'acapita au moment de la formacion dei cellulas reproductritz.

meiospòra n.f. Espòra formada per lo biais de la meiòsi.

meiotic, ica adj. (biol.) Relatiu à la meiòsi.

mèisser vt. e i. Donar de beure.

meissòla Pichona làmia manjadissa, comuna en Mediterranèa e dins la Mar Granda. Var.: **missòla**. Sin.: **can de mar** (Família dei triaquidats).

meisson n.f. 1. Accion de recoltar lo blad, li cerealas; epòca d'aquesta recòlta. Sin.: **segatge**, **segason**. 2. Cen qu'es recoltat ò qu'es lèst per l'èstre. 3. Granda quantitat de cauas amolonadi, recampadi: *Una meisson de recompensas*. Var.: **misson**.

meissonada n.f. Camp qu'es estat segat. Var.: **missonada**.

meissonadoira n.f. Meissonaira. Var.: **missonadoira**.

meissonaira n.f. Màquina per meissonar. Sin.: **segairitz**, **dalh mecanic**, **escossoira**. Var.: **missonaira**, **meissonadoira**.

meissonaira-batèira n.f. Màquina que sièrve à recoltar li cerealas, que talha, bate, separa e neteja parcialament lu grans. Var.: **missonaira-batèira**.

meissonaira-ligaira n.f. Màquina que talha li cerealas e li liga en garbas. Var.: **missonaira-ligaira**. Sin.: **dalh-ligare**.

meissonaire, airtz n. Persona que fa la meisson. Var.: **missonaire**. Sin.: **segaire**.

meissonar vt. 1. *Faire la meisson de*: Meissonar lo blad. ◇ (absolut) *Es temps de meissonar*. 2. (lit.) Recampar en quantitat: *Meissonar d'informacions*. Var.: **missonar**.

meissonatge n.m. 1. Accion de meissonar. 2. Paga dau meissonier. Var.: **missonatge**.

meissonenc, a adj. Meissonier.

meissonier, a adj. n. Que pertòca la meisson. 2. Que fa la meisson. Var.: **missonier**.

mejan, a adj. 1. Que si situa entre doi extrêmes. ◇ *Tèrme mejan*: Partit que si pilha per evitar doi inconvenients. ◇ *Cors mejan*: Classas (cors mejan 1ª annada e cors mejan 2ª annada) de l'ensenhament dau premier gra. ◇ *Classa mejana*: Classa sociala qu'enclau lu quadres mejans e superiors dau comèrci, de l'industria, de la foncion publica e nacionalisada, li professions liberali, lu pichoi industrials e comerciants. ◇ (ling.) *Votz mejana* ò *mejan*, n.m.: *Votz de la conjugason grèga qu'exprimisse un retour de l'accion sobre lo subjècte (pronominal reflechit ò recipròc en occitan)*. ◇ (log.) *Tèrme mejan*: Element d'un sillogisme comun à la majora e à la minora. ◇ (mat.) *Tèrmes mejans d'una proporcion* ò *mejans*, n.m. pl.: *Tèrmes B e C de l'egalitat $\frac{A}{B} = \frac{C}{D}$* . ◇ (espòrts) *Pes mejan*: Categoria de pes dins diferents espòrts; esportiu qu'apartèn à-n-aquesta categoria. 2. Ordinari, que non es ni boan ni marrit: *Una intelligença mejana*. 3. Qu'es obtengut en calculant una mejana: *Prètz mejan*.

mejan n.m. 1. Cen que sièrve d'intermediari, cen que permete de faire quauqua ren. ◇ *Mejan de transpoart*: Veïcule que permete de si desplaçar. ◇ *Emplegar lu grands mejans*: Pilhar de mesuras energiqui, decisivi. ◇ *Faire m'ai mejans dau bòrd*: Agir m'ai mejans disponibles, coma si pòu. 2. (ling.) *Votz mejana*. 3. (dr.) Arguments qu'una partida presentat à un procès. ◆ pl. 1. Ressoras pecuniari; fortuna, riquessa: *Viure en foncion dei sieus mejans*. 2. Capacitats fisiqui ò intellectuali: *Perdre toi lu sieus mejans*. 3. (mat.) *Tèrmes mejans d'una proporcion*. ◆ (loc. prep.) *Au mejan de*: En faguent usatge de, per l'intermediari de.

mejana n.f. 1. Quantitat, caua, estat que tènou lo mitan entre mantu autres. 2. Nòta egala à la mitan de la nòta mai auta, que pertòca d'espròvas escrichi, examèns etc. ◇ *Mejana aritmetica de n nombres*: Soma d'aquelu nombres, partida per n.

mejana n.f. (mar.) *Aubre de mejana* ò *mejana*, n.f.: Lo darrier dei aubres d'un velier. (Avèm de la proa à la popa: *l'aubre de trinquet, l'aubre (de) mèstre e l'aubre de mejana*).

mejanament adv. En mejana, d'un biais mejan. Sin.: **miejament**.

mejanar vt. 1. Compartimentar, desseparar mé de parets. Sin.: **clausonar, entremiejar**. 2. Conciliar.

mejançaria n.f. 1. Clausonatge. 2. Estat de cen qu'es mejancier.

mejançau, ala adj. Mejancier.

mejancier, a adj. Qu'apartèn à doi personas e separa li sieu proprietats. Var.: **mejançau, mejanier**.

mejanciera n.f. (Esa) Joncion entre doi pendas dau cubèrt.

mejancierament adv. D'un biais mejan.

mejanet n.m. 1. Pichin plan situat entre doi mai grands. 2. Niveu intermediari adobat dins una pèça auta de plafond. 3. Pichina fenèstra d'entresoa. 4. Plan comprés entre lo partèrra e lo balcon, dins un teatre. Sin.: **mezzanina** (it.). Var.: **mejanin**.

mejanier, a adj. Mejancier.

mejanin n.m. Mejanet.

mejan-oriental, a adj. Var.: **mejan-orientau**.

mejan-orientau, ala adj. Mejan-oriental.

mèl n.m. (angl. *mail*) Corrier electronic. Sin.: **corriel**.

melaconita n.f. Oxide coiric natural.

melada n.f. 1. Exsudacion sucrada d'unu vegetaus. 2. Malautia dau tabac.

melaleuca n.f. Aubrilhon aromatic oceanian que dona l'essença de niauli.

melamina n.f. Cianuramida, que la sieu formula bruta es C₃H₆N₆.

melampir n.m. Planta erbacea que parasita d'uni graminadas m'ai sieu raïç (Família dei escrofulariaceas).

melampsòra n.f. Fonge de l'òrdre dei uredinalas, agent de le nebla dau pin e de l'alba.

melanconia n.f. Malinconia.

melanconic, a adj. Malinconic.

melanconiós, oa adj. Melancolic.

melanemia n.f. (med.) Alteracion dau sang, caracterisada per la presença de pigments brunastres e que si rescoantra sovent dins li melanòsis e li tumors melaniqui.

melanesian, a adj. e n. De Melanèsia. ◆ n.m. Grope de lengas de la familha austronesiana, parladí en Melanesia.

melania n.f. 1. Mollusc gasteropòde marin de la gruèlha bivalva, d'un negre escur, que d'uni espècias vívon en aiga doça. 2. En entomologia, espècia de domaisèla.

melanian, a adj. e n. Si di dei umans de la pèu negra ò bruna, que vívon ò son originaris de Tasmània.

melanian, a adj. *Tacas melaniani*: Tacas de la pèu de color negrejanta.

melanic, a adj. 1. Relatiu à la melanina. 2. Relatiu au melanisme. 3. Si di d'uni lesions caracterisadi per la presença de melanina dins li cellulas

melanina n.f. Pigment de color escura, produch per l'oxidacion de la tirosina, present normalament dins lu bèrris, la pèu, l'iris.

melanisme n.m. Mudacion recessiva d'uni bèstias, que consistisse en una pigmentacion negra dei sieu fanèrs.

melanita n.f. Varietat de grenat titanifèr.

melanitat n.f. Identitat d'aquelu qu'an la pèu negre (pigmentada per la melanina).

melano-african, a adj. e n.m. pl. Si di dei gropes umans que si restàcon au grope dei umans negres, caracterisada per una pèu colorada que va dau brun clar au negre d'ebène.

melanoblast n.m. Cellula embrionària, precursor dau melanocit, potencialment capabla de sintetisar de melanina.

melanocerita n.f. Borosilicat natural de ceri, d'ittri e de calci.

melanocèt n.m. Peis luminós dei profundors.

melanocit n.m. Cellula de la pèu de l'òme e dei vertebrats que contèn la melanina e assegura la proteccion dei organes intèrnes còtra li radiacions solari.

melanocitòma n.m. (med.) Tumor que creisse partent de la proliferacion dei melanoblasts.

melanocroïte n.f. Cromat natural de plomb.

melanodèrma adj. e n. Si di de quauqu'un qu'a la pèu negra e que presenta la màger part dei caractèrs dei Negres.

melanodermia n.f. (med.) Coloracion brunastra ò nerastra de la pèu e dei mucoas, deuguda à una sobrecarga de pigment melanic.

melanodoncia n.f. Afeccion dei dents de lach que pílhon una color negra e que seran degalhadi.

melanofòre n.m. Cellula pigmentària que contèn lu pigments melanics negres ò bruns ma non capabla de fabricar la melanina.

melanofibròma n.m. Taca blava de la pèu.

melanogenèsis n.f. Formacion dau pigment melanic cutaneu.

melanoglossia n.f. Glossofitia.

melanoïde, a adj. Que sembla lo melanòma.

melano-indian, a adj. e n.m. Si di dei gropes umans dau Sud de l'Índia e deu Sri-Lanka, que la sieu pèu foarça escura avesina ai gropes negres africans.

melanòma n.m. (med.) Tumor cutanea desvolopada à partir dei melanocits.

melanoptèr n.m. Peis-can dei nadarèlas escuri.

melanorea n.m. Aubre grandàs dau Sud-Èst asiatic que dona un boasc foarça preat en ebenistaria e una laca de qualitat.

melanosarcòma n.m. Tumor maligna que comença à la pèu ò à l'uèlh, que li sieu cellulas son cargadi de melanina, cen que li dona una tencha bruna. Sin.: **sarcòma coròidian, sarcòma melanic**.

melanòsi n.f. 1. (med.) Amolonament localisat de pigment melanic dins lu teissuts. 2. (bot.) Malautia criptogamica que si manifèsta per de tacas fosqui sus li fuèlhas.

melanosòma n.m. Organit (estructura intracellulària) que sintetisa li melaninas.

melanostimulina n.f. Ormòna secretada per li cellulas dau lòbe intermediari de l'ipofisi dins l'òme, e responsabla de la pigmentacion de la pèu. Dins l'animau, la melanostimulina juèga un ròtle important dins le

foncionament dau pigment retinian e accelèra la sieu capacitat d'adaptacion à l'escuritat.

melanòt, a adj. e n. Qu'a li aurelhas, li gaunhas negri.

melanoxiron n.m. Aubre dau Brasiu, dau boasc negre e dur foarça recercat.

melanterita n.f. Sulfat idratat natural de fèrre.

melanuria n.f. Presença dins li urinas de pigments que, au contacte de l'ària, si transfórmon en melanina.

melar vt. (*mèli*) Curbir de meu.

melaròsa n.f. Limon plat.

melasòma n.m. Crisomèla dei encontradas aigaiosi, que la sieu larva devòra li fuèlhas dei breç, dei pìbolas e dei saures.

melassa n.f. 1. Sobra sirupoa non cristallisabla de la fabricacion dau sucre, que s'emplega en particulier per l'alimentacion dau bestiar. 2. (fam.) Mesclum confús. Sin.: **malafortuna, desfortuna, misèria**.

melat n.m. Mielat.

melat, ada adj. Mielat.

melba adj. inv. (M'una majuscula, dau nom d'una cantairitz) *Pèrsigue, fragas Melba*: Pochats dins un siròp, servits sobre una jaça de glaça à la vanilha e cubèrti d'una lia de fragostas e de crema Chantilly.

mèle n.m. Aubre que creisse dins li montanhas en dessobre de la zòna dei saps, dei agulhas caduqui inseridi per flòtas (Òrdre dei conifèrs, aut de 20 à 35 m). Sin.: **mèlze**.

meleagrina n.f. Òstrega perliera.

melena n.f. (patol.) Eliminacion per l'anus de sang negre, deuguda à la presència, dins l'intestin, de sang digerit.

melet n.m. Meleta.

meleta n.f. 1. Òus batuts e cuèchs dins una sartaia. 2. *Meleta norvegiana*: Entremièg compauat d'una glaça recubèrta d'un bofet caud. Var.: **melet, omeleta**. Sin.: **trocha, trochada**.

melet n.m. Pichin peis que si pesca en Provença.

meletiera n.f. Ret per pescar lo melet.

melgoirés, esa adj. e n. De Mauguïòu. Var.: **maugoirés, meugoirés**.

melh n.m. Nom donat à d'uni gramineas, en particulier à una cereala que rèsta d'un grand usatge en Àfrica. Var.: **milh**.

melha n.f. Varietat de melh que sièrve à faire de ramassas (*Sorghum vulgare*). Sin.: **planta de ramassas**.

melhor, a adj. (Comparatiu de superioritat de *boan*) Mai favorable, mai clement, mai generós. 2. (Superlatiu de *boan*) Que rejonhe lo gra mai aut de bontat, de qualitat dins lo sieu sector. Var.: **milhor**.

melhor n.m. Cen qu'es excellent dins quauqu'un ò dins quauqua ren. Var.: **milhor**.

melhorament n.m. Transformacion positiva, cambiament avantatjós. Var.: **melhorança, milhorament**.

◇ (relig.) Lo *melhorament* ò *adoracion* èra dins le religion catara, èra lo salut que lo cresent adreïçava au Perfièch. Adorava en eu lo Ben ò la presència de Sant Esperit. Mas lo *melhorament* èra a

l'encòup une preguiera per demandar à Dieu la gràcia d'èstre melhorat. Latinisat en *melioramentum*.

melhorança n.f. Melhorament. Var.: **milhorança**.

melhorar vt. Rendre melhor. Var.: **amelhorar**, **milhorar**. ◆ **si melhorar** v.pr. Devenir melhor.

melhorat, **ada** adj. Qu'a profechat d'un melhorament. Var.: **milhorat**.

melhor dient adj. n. Mièlhs dient.

mèlia n.f. Aubre dei lònqui gras de flors odoranti, originari d'Àsia (Família dei meliaceas).

meliaceas n.f. *Meliaceas*: Família de plantas arborescenti eqüatoriali, coma la mèlia e l'acajó, recercadi en fustaria.

meliant n.m. Aubrilhon de la família dei meliantaceas (*Melanthus major*).

meliantacea n.f. *Meliantaceas*: Pichina família de plantas que toti li sieu espècias son originari dau sud de l'Àfrica.

melic, **a** adj. (liter.) Si di de la poesia lirica, e sobretot corala, dei Grècs.

mèlica n.f. Idromeu.

mèlica n.f. *Morir à mèlica*: Morir de langui.

melicós, **oa** adj. Melós.

melicosament adv. Melosament.

melilòt n.m. Èrba dei pichini flors perfumadi emplegada en perfumaria e en farmacopea (Família dei papilionaceas).

melilotic, **a** adj. *Acide melilotic*: Acide comarinic.

melin n.m. Abreviacion de *marmelin*.

melinita n.f. Explosiu à basa d'acide picric.

melinòsa n.f. Molibdat natural de plomb.

melioïdosi n.f. Malautia exotica (Índia, Indonèsia) comuna à l'òme e ai animaús, que lo micròbi sembla foarça à-n-aqueu de la mòrva.

melioratiu, **iva** adj. e n.m. (ling.) Si di d'un tèrme que presenta sota un aspècte favorable l'idea d'òbjècte designat (per op. à pejoratiu): *Un adjectiu melioratiu*.

meliorisme n.m. Doctrina segond la quala lo monde pòu èstre melhorat per lo biais dei esfoarç dei òmes.

meliorista adj. Relatiu au meliorisme; partidari dau meliorisme.

melisme n.m. Desparticion d'una durada musicala lònca en un grope de nòtas de valor brèva qu'enriqueisse una melodia en tant qu'ornament.

melissa n.f. Planta mellifèra antispasmodica e estomaquica (Família dei labiadas). Sin.: **citronèla**, **calamàndria**, **calamandrina**, **èrba de limona**. ◆ *Aiga de melissa*: Alcolat obtengut per la destillacion dei fuèlhas de melissa fresca, e emplegat coma antispasmodic e stomaquic. Sin.: **melissina**.

melissina n.f. Aiga de melissa.

melissòt n.m. (bot.) Citronèla sauvatja.

melitina n.f. Filtrat d'un bolhon de cultura de *brucella* (agent de la fèbre de Malta), emplegat en injeccions intradermiqui per la cerca d'aquela malautia.

melitococcia n.f. Brucellòsi.

mellah n.m. Quartier judieu, dins li vilas dau Marròc.

mellanelidat n.m. *Mellanelidats*: Família de gastropòdes que vívon en parasites sus li espongas e lu equinodèrmes.

mellic, **a** adj. Si di de l'acide benzène exacarbolic, que la sieu sau d'alumini constituísse lo mellit, que si tròva dins li jaças de lignit.

mellifèr, **a** adj. 1. Que dona de meu: *Un insècte mellifèr*. Sin.: **mellific**. 2. Que produe un suc que sièrve ai abelhas per faire de meu: *Una planta mellifèra*.

mellific, **a** adj. Mellifèr.

mellificacion n.f. Elaboracion dau meu per li abelhas.

melliflú, **ua** adj. (lit.) Qu'a la doçor dau meu.

mellit n.m. 1. Medicament liquide, de consistença siruposa, à basa de meu. 2. Substança minerala que contèn d'alumini e que si presenta en pichins critals octaedrics jaunes.

melodia n.f. 1. Seguida de sons que fórmon una ària. 2. (mús.) Composicion per votz soleta m'un acompanhament. 3. Seguida armonioa de mòts, de frasas, etc.: *La melodia d'un vèrs*.

melodic, **a** adj. Relatiu à la melodia.

melòdica n.m. (mús.) Pichin instrument à ària, provedit d'un clavier analògue à un clavier de piano qu'accionna de sopapas.

melodiom n.m. Mena d'òrguena.

melodiòn n.m. (mús.) Instrument à vent, de la verge metallica, aparentat à un armònica ma que compoarta un clavier.

melodiós, **oa** adj. Que la sieu sonoritat agrada à l'aurelha; armoniós.

melodiosament adv. D'un biais melodic.

melodista n. Musicaire que compaua de melodias.

melodrama n.m. 1. Dins l'Antiquitat grèga, dialògue de tragèdia cantat entre lo corifeu e un personatge. 2. Drama dins lo quau una música instrumentala acompanhava l'intrada e la sortida dei personatges. 3. Drama populari, naissut à la fin dau s. XVIIIe, dont son amolonadi de situacions patetiqui e de peripecias imprevisi.

melodramatic, **a** adj. 1. Que relèva dau melodrama. 2. Que fa pensar au melodrama per la sieu exageracion, la sieu enfasi.

melodramatisar (**izar**) vt. e i. Rendre melodramatic.

melofague, **a** adj. e n. Insècte diptèr que viu en parasite dins la lana dei feas, que n'en suça lo sang.

melofar n.m. Pupitre esclarat per dessota sobre lo quau si fíxon de particions de música transparenti per sonar foara la nuèch.

melofòbe, **a** adj. e n. Si di d'una persona que non li agrada la música.

melofòne n.m. (mús.) Instrument mé d'enches liures e à vent, en forma de guitarra, que lo sieu son es pròche d'aqueu de la jorgina.

melografe, **a** n. Persona que còpia d'escrui de música. ◆ n.m. Aparelh que sièrve à inscriure la música.

melografia n.f. Art de reprodure la música per l'escriptura.

meloman, a adj. e n. Que li agrada la música.

melomania n.f. Amor passionat de la música.

melomèl n.m. Mostre caracterisat per la duplicacion pauc ò pron completa d'un membres ò d'unu membres.

melomelia n.f. Mostruositat caracterisada per l'insercion de membres accessòris entre lu membres normals.

melon n.m. 1. Cucurbitacea cultivada per lu sieus fruchs. 2. Lo fruch d'aquesta planta, redon ò ovoïde, vèrd, jaune ò brun clar, de la carn sucrada e perfumada. 3. *Melon d'aiga*: Pasteca. 4. *Capeu melon*: Capeu redon e bombat dei bòrds estrenchs, orlats sus lu costats. Sin.: (pop.) **maleta**.

melona n.f. Cogorda melonada, cogorda muscada.

melonat, ada adj. Qu'a la forma d'un melon. Var.: **melonenc**.

melonenc, a adj. Que sembla un melon.

melonide, a adj. Que sembla à un pom.

melonier n.m. Productor de melons.

meloniera n.f. Tèrra dont si cultiva lo melon.

melepea n.f. 1. Dins l'Antiquitat, cant ritmat qu'acompanhava la declamacion. 2. Cant monotòne e triste. Sin.: **solòrma, complancha**.

meloplast n.m. Metòde rasonat de música que consistisse en un tableau que representa una portada de música sus la quala lo professor indica m'una vergueta lu sons à l'escolan.

meloplastia n.f. (cir.) Restabliment cirurgical de la cara, quora a perdut una part de la sieu substància.

melós, oa adj. D'una doçor ipocrita: *De paraulas meloi*. Var.: **mielós**. Sin.: **melicós**.

melosament adv. D'un biais melós. Var.: **mielosament**. Sin.: **melicosament**.

meloterapia n.f. Utilisacion de la música coma mejan therapeutic.

melotomia n.f. Seccion d'un membre dau fètus quora aqueu membre tapa la via genitala.

melquit adj. e n.m. 1. *Patriarcats melquits*: Patriarcats ortodòxes d'Alexàndria, d'Antiòquia e de Jerusalèm. 2. Fidèle (ortodòxe ò catolic) d'un dei patriarcats melquits.

mèlsa n.f. Garri dei campanhas. Sin.: **rata, minça**.

melting-pot n.m. 1. (ist.) Braçatge e assimilacion d'elements demografics divèrs, ai Estats Units d'Amèrica. 2. Luèc dont si rescoànton d'elements d'originas variadi, d'ideas diferenti. Sin.: **mesclatge, mescla**.

melusina n.f. Feutre dei pels lònchs e soples.

mèlze n.m. Mèle.

membracidat n.m. *Membracidats*: Família d'insèctes omoptèrs que poàrtan sovent d'excreissenças membranoï estranhi.

membrana n.f. 1. Envolopa soplà à l'entorn d'un organe, d'una cellula, d'un nucleu cellulari. ◇ Envolopa de l'òu uman, *l'amni* e lo *corion* que si rómpon au moment de la jacilha. ◇ *Faussa membrana*: Recurbiment blancastre constituït de fibrina, que si forma

sus li mucoas en seguida à d'uni inflamacions. 2. Pèça d'una fina jaça de matèria soplà e generalament elastica. ◇ (espec.) *Membrana vibranta*: Dint un aut-parlant, membrana que genèra d'ondas sonòras en vibrant sota l'impulsion d'un dispositiu electromagnetic, electrostatic, etc.; dins un instrument de música, membrana que vibra, generalament sota l'efècte d'una percussion ò, mai rarament, sota l'efècte de la vibracion d'una coarda, d'una colomna d'ària, etc. 3. (fis.) Fina paret d'una substança poroa que s'interpaua entre doi mitans e que permete d'eliminar ò de concentrar d'unu constituents per osmòsa, dialisi, filtracion, etc. Sin.: **peleganta, tela, peloira**. ◇ *Membrana mièja-permeabla*: Membrana que permete lo passatge d'uni substanças e n'arrèsta d'autri.

membranaceu, a adj. Que tèn de la membrana.

membranari, ària adj. Relatiu ai membranas.

membranat, ada adj. 1. Provedit de membranas. 2. Plat coma una membrana.

membrança n.f. Renembrança, sovenir; memòria. Sin.: **remembre, recordança, sovenença**.

membraneta n.f. Pichina membrana.

membranifòrme, a adj. Qu'a lu caractèrs d'una membrana.

membranós, oa adj. 1. Relatiu à una membrana. 2. Format d'una membrana. Sin.: **peloirós**.

membrar (si) v.pr. Si sovenir, si renembrar, si recordar.

membràs n.m. Gròs membre.

membrat, ada adj. *Ben, mau membrat*: Qu'a lu membres vigorós, debles.

membratge n.m. 1. Ensèm dei membres dau còrs uman. 2. (constr.) Foarta pèça de boasc ò de metal, que sièrve d'aponteu à una fustaria ò à un assemblatge de pèças ajustadi. 3. Coble, en construccion navala. Sin.: **corbam**.

membre n.m. 1. Apendici dispauat per pareus sus lo tronc de l'òme e dei vertebrats tetrapòdes, e que sièrve à la locomocion e à la preension: *Membres inferiors e membres superiors*. ◇ *Membre viril*: Sèxe de l'òme. Sin.: **bicol** (pop.), **mandre, vèrga**. 2. Persona, grope, país que fa partida d'un ensèm, d'una comunautat, etc.: *Lu Estats membres de l'ONU*. 3. (mat.) Dins una egalitat ò una inegalitat, cadun dei doi tèrmes que figuron de cada costat dau signe. 4. (ling.) Part d'un constituent ò constituent d'una unitat de reng superior: *Membre de frasa*. 5. Pèça d'una maion.

membrilhon n.m. Pichin membre.

membrut, uda adj. (lit.) Qu'a de gròs membres.

meme, a adj. 1. Parier, identic: *Aver lu memes gusts*. 2. Marca d'insistença, de precision: *Eu-meme*. Sin.: **e mai eu**. Sin.: **meteis**. ◆ adv. Marca de gradacion: *Vos dirai meme que..., meme ieu l'ai capít!* Sin.: **parierament, tambèn, finda**. ◆ pron. indef. Marca d'identitat, de semblança: *Ai lo meme à maion*. Sin.: **parier**. ◇ *Revenir au meme*: Èstre exactament parier dins lo fond.

meme n.m. (filos.) Principi invariant de la pensada.

mementa n.f. Memòria.

memento n.m. (dau latin *memento*: rapèle-ti) 1. Agenda dont s'escrivi cen que non si vòu oblidar. Sin.: **memorandum**. 2. Libre dont es resumit l'essencial d'una question. 3. (liturg.) Preguiera dau canon de la messa que comença per aqueu mòt.

memorabilitat n.f. Caractèr de cen que pòu estar conservat dins la memòria.

memorablement adv. D'un biais memorable.

memorable, a adj. Digne d'èstre conservat dins la memòria.

memoracion n.f. Integracion dau «ieu» à la personalitat, dei remembres. La memoracion es un temps màger de la fixacion dei remembres; segond qu'es establada à labila, lu remembres son ben ò mau conservats e recordats.

memorandum n.m. 1. Nòta diplomatica que contèn l'expauat somari de l'estat d'una question. 2. Memento.

memorar vt. Commemorar. Var.: **memoriar**.

memorat, ada adj. Qu'es presenta dins la memòria collectiva.

memoratiu, iva adj. 1. De la memòria, que pertòca la memòria. 2. Si di d'una persona provedida de memòria. 3. *Memoratiu (de quauqua ren)*: Que si soven (de quauqua ren).

memorent, a n. Qu'es à alestir un memòri universitari. ◆ adj. Qu'a una boana memòria. Var.: **memoriós**.

memòri n.m. 1. Escrich somari qu'expaua de fachs, d'ideas. 2. Expauat scientific ò literari en vista d'un examèn, d'una comunicacion. 3. Relevat dei somas deugudi à un fornissèire. 4. (dr.) Acte de procedura que contèn li pretensions e arguments dau plaidejaire, davant d'uni juridiccions. ◆ pl. (M'una majuscula) Relacion escricha qu'una persona fa dei eveniments qu'an marcat la sieu vida: *Publicar lu sieus Memòris*.

memòria n.f. 1. Activitat biologica e psiquica que permete de retenir d'experienças anteriorament viugudi. ◇ *De memòria*: En s'ajudant unicament de la memòria. ◇ *De memòria perduda*: Dau temps mai alunhat que si poasque renebrar. ◇ *Renfrescar la memòria à quauqu'un*: Li renebrar quauqua ren. 2. Aptituda à si sovenir: *Aver una boana, una marrida memòria*. 3. Sovenir que si consèrva de quauqu'un, de quauqua ren; cen que rèsta ò resterà dins l'esperit uman: *Un tipe de sinistra memòria*. Sin.: **renembre, remembrança**. ◇ *En memòria de*: En sovenir de, en onor de (una persona, un eveniment passat). 4. (inform.) Organe dau computador que permete d'enregistrar, de conservar e de restituir de donadas. ◇ *Memòria de massa*: Memòria extèrna potenta. ◇ *Memòria viva*: Memòria que si pòu escafar e tornar emplegar à volontat. ◇ *Memòria moarta*: Memòria que l'usancier non pòu modificar lo sieu contengut enregistrar.

memorial, a adj. 1. Relatiu à la memòria. 2. Relatiu ai memòria d'un computador. Var.: **memoriau**.

memorial n.m. 1. (M'una majuscula) Obratge dont son escrichs de fachs memorables. 2. Monument

commemoratiu. 3. Memòri que sièrve à l'instruccion d'un affaire diplomatic. Var.: **memoriau**.

memorialista n. Autor de Memòris literaris ò istorics.

memoriar vt. (*memòri*, classic *memòrii*) Commemorar, rapelar, recordar. Var.: **memorar**.

memoriau, ala adj. Memorial.

memoriau n.m. Memorial.

memoriós, oa adj. Qu'a una boana memòria. Var.: **memorent**.

memorisable (-izable), a adj. Que si pòu memorisar.

memorizacion (-izacion) n.f. Accion de memorisar.

memorisant (-izant), a adj. Que permete de memorisar.

memorizar (-izar) vt. 1. Fixar dins la sieu memòria. 2. (inform.) Conservar (una informacion) dins una memòria.

mena n.m. 1. Sòrta, espècia, genre: *Una mena de veitura, de cauas de tota mena*. Sin.: **biais, raça**. 2. Cada torn, dins un juèc de cartas.

menaça n.f. 1. Paraula, gèst, acte per lu quaus una persona exprimisse la volontat de faire de mau à quauqu'un ò manifèsta la sieu ràbia. 2. Signe, indicí que laissa prevèire un perill.

menaçaire, airitz adj. e n. Menaçant.

menaçant, a adj. Qu'exprimisse una menaça; que fa prevèire una menaça, un perill: *Un gèst menaçant, un temps menaçant*. Var.: **menaçaire, menaçós**.

menaçar vt. 1. Tèmpar d'intimidir per de menaças. 2. Constituir un perill, un subjècte de crenta; (absolut) Èstre de crénher: *La pluèia menaça*. 3. Laisser crénher: *La neu menaça de tombar*. Var.: **amenaçar, menacejar**.

menaçat, ada adj. En perill.

menacejar vt. Menaçar.

menaçós, oa adj. Menaçant.

menada n.f. Manada.

menadas n.f. pl. Manòbras secreti e mauvolenti per faire capitar un projècte. Sin.: **trama, traüc, intrigas**.

menada n.f. Dins l'Antiquitat grèga, bacanta dedicada ai transas sacradi.

menador, oira adj. Que pòu èstre menat.

menador n.m. (mar.) 1908: Patron d'una pilotina dau poart de Marselha.

menador n.m. Ceguin hòla.

menaira n.f. Domaisèla d'onor.

menar vt. 1. Acompanhar (quauqu'un) d'un luèc à un autre. 2. Botar à d'unu actes, menar à d'unu sentiments: *Menar au desespèr*. 3. Assegurar la direccion, la manòbra: *Menar una veitura, emparar à menar*. 4. Aver la direccion, lo govèrn de: *Menar un affaire*. ◇ *Menar à boan pron*: Capitar. 5. Pilotar. *Menar foara proa*: Anar au larg. 1515: «...nostre conselhier a vist tres gualeras.....que menavan sinc barcas et dos galeons...». 6. Aver per consequença: *Aquela política mena lo país à la roïna*. Sin.: **condurre**.

menchon, a adj. e n. Niais, nèsci. ◆ (interj.) *Menchon!*: Que sorpresa!

menchevic, a adj. e n. (ist.) Si di de la porcion minoritària dau partit obrier social-democrata rus, que s'opauèt à partir dau 1903 ai bolchevics e qu'aquestu eliminèron après octòbre dau 1917.

menchonada n.f. Mistificacion, galejada, badinaria.

menchonaire, airtz adj. e n.m. Menchonier.

menchonar vt. Mistificar, enganar. ◆ **si menchonar** (*de*) v.pr. Si garçar, si rire (*de*).

menchonaria n.f. Farça, trufaria, farcejada, bofonada.

menchonier, a adj. e n. Que si garça dei autres; que tempta de lu enganar. Var.: **menchonaire**.

mencion n.f. 1. Accion de senhalar, de citar; fach d'èstre senhalat, citat. 2. Indicacion, nòta dins un tèxto, un formulari. 3. Apreciacion, sovent favorabla, qu'una jurada dona sobre una persona, un trabalh, dins un examèn, un concors, una competicion.

mencionar vt. Faire mencion de; citar. Sin.: **recordar, amentar, mentar**.

mençonega n.f. 1. Accion de mentir, d'alterar la veritat. 2. Afirmacion contrària à la veritat. Sin.: **mentida, foaraveritat, (pop.) craca**.

mençoneguier, a adj. Fondat sobre una mençonega; faus, enganaire. Sin.: **mentidor**. ◆ n. Que di de mençonegas.

mendelenc, a adj. Relatiu au mendelisme. Var.: **mendelian**.

mendelevi n.m. Element transuranian (Md) de n° atomic 101 e de massa atomica 256, obtengut artificialament à partir de l'einsteini.

mendelian, a adj. Mendelenc.

mendelisme n.m. Teoria explicativa dau mecanisme general de l'hereditat, que repaua sobre li lèis de Mendel (Lo mendelisme a menat à la teoria cromosomica de l'hereditat à la nocion de «gène»).

mendés, esa adj. e n. Originari de Mende; relatiu à Mende.

mendicant, a n. 1. Persona que mendica. 2. *Lu quatre mendicants*: Dessèrt compauat de quatre fruchs sècs (figas, raïms, amèndolas, avelanas), per allusion au vestit di òrdres mendicants. ◆ adj. *Òrdres mendicants*: Fondats à partir dau s. XIIIe e ai quaus la règla impaua la pauretat (Lu quatre òrdres mendicants mai importants son lu carmes, lu francescans, lu dominicans e lu augustins).

mendicantalha n.f. (pej.) Lo tot dei mendicants. Sin.: **mendigalha**.

mendicar vi. Demandar l'aumòrna, la caritat. ◆ vt. 1. Demandar coma una aumòrna. 2. Demandar embé insistença.

mendicitat n.f. 1. Accion de mendicar. 2. Condicion d'aqueu que mendica.

mendigalha n.f. (pej.) Lo tot dei mendicants. Sin.: mendicantalha.

mèndola n.f. Peis ossós pusleu comun sus li costas mediterraneï, gris argentat mé de regas bruni, de la carn gaire preada (20 cm de lòng, familha dei centracantidats).

mendozita n.f. (miner.) Espècia minerala de formula $\text{NaAl}(\text{SO}_4)_2 \cdot 11\text{H}_2\text{O}$.

mendre, a adj. Lo mai pichin: *Es la mendra dei cauas!* ◆ n. 1. Enfant mai jove, cabdet. 2. Enfant minor.

menebre, a adj. De marrit auguri, qu'anòncia la mauparada, qu'aflata la crenca, la temor. Sin.: **lanhós, sinistre**.

menerbés, esa adj. e n. De Menèrba; dau Menerbés. ◆ n.m. Vin roge d'aquesta region.

meneria n.f. Minerau.

menestrel n.m. Menestrier. Sin.: **joglar**.

menestrier n.m. À l'Atge Mejan, musicaire de bassa condicion que recitava ò cantava de vèrs en s'acompanhant d'un instrument de música. Var.: menestrier. Sin.: **joglar**.

menetrier n.m. Menestrier.

menfitic, a adj. Relatiu à Menfís, dins l'anciana Egipte. ◇ *Dialècte menfitic*: Dialècte de la lenga còpta. ◇ *Dinastia menfítica*: Dinastia egipciana qu'avía Menfís per capitala.

meni n.m. Oxide roge de plomb. Var.: **mini**.

meniana n.f. (arquit.) Pichina terrassa ò balcon en avant-còrs, ordinariament barrat de gelosias, per vèire en defoara sensa èstre vist, e que non s'atròva gaire foara d'Itàlia.

meniant n.m. Planta dei estanhs, mé tres foliòlas, dei petales ròsa soudats.

menier n.m. Minerau.

menilita n.f. (miner.) Silèx particulier de la region de París.

menimós, oa adj. Minimós.

menimosament adv. Minimosament.

menin n.f. Maigrand. Var.: **menina**. Sin.: **mameta**.

menin, a n. (ist.) En Espanha, filha ò jovenòme estacats à la persona dei enfants reials. ◆ n.m. (ist.) En França, gentilòme estacat au servici dau Daufin.

menina n.f. Menin.

meninge n.f. Caduna dei tres membranas à l'entorn dau cervèu e de la mesolha espinala.

meningeu, ea adj. Relatiu ai meninges, à la meningiti.

meningina n.f. (anat.) Nom donat collectivament à l'aracnoïda e à la pia maire, visti coma une membrana unica formada de doi fulhets.

meningiòma n.m. (med.) Tumor benigna desvolopada à partir de l'aracnoïda e qu'aderisse à la dura maire.

meningiti n.f. Inflamacion dei meninges, d'origina microbiana, que si manifèsta per una rigidessa dau suc, dei cefaleas e de la mesolha espinala.

meningitic, a adj. Relatiu à la meningiti.

meningocèl n.m. Salhida dei meninges entre una vertèbra e un disc intervertebral.

meningocòc n.m. (patol.) Diplocòc Que provòca de meningiti cerebrospinali.

meningo-encefaliti n.f. (patol.) Inflamacion simultanea de l'encefale e dei meninges.

meningomieliti n.f. (patol.) Que pertòca à l'encòup la mesolha espinala e li meninges.

meningoradiculiti n.f. (patol.) Inflamacion dei raïç dei nèrvis raquidians en rapoart m'una meningiti.

meningotifus n.m. (patol.) Forma meningea de la febre tifoïda.

menisc n.m. 1. Lentilha de vèire convèxa d'un costat e concava de l'autre: *Menisc convergent, divergent*. 2. Susfàcia incurvada que forma l'extremitat superiora d'una colomna de liquide contenguda dins un tube. 3. (anat.) Lama de cartilatge situada entre lu oàs, dins d'uni articulacions coma lo genolh.

meniscal, a adj. Relatiu au menisc dau genolh. Var.: **meniscau**.

meniscou, ala adj. Meniscal.

meniscectomia n.f. (cir.) Ablacion cirurgicala d'un menisc.

menisciti n.f. (patol.) Afeccion dau menisc d'un genolh.

meniscografia n.f. (med.) Radiografia dau menisc dau genolh après injeccion d'un produch de contraste dins l'articulacion.

meniscopexia n.f. (cir.) Sutura dei elements dau menisc traumatizat.

meniscòsi n.f. Sindròme dolorós dau genolh, provocat per una fendascla degenerativa dau menisc intèrne.

mennonisme n.m. Doctrina dei mennonits.

mennonit, a n. (ist.) Membre d'una sècta anabaptista, sobretot espadida en Amèrica.

menològi n.m. Libre liturgic de la Glèia grèga, que correspoande au martirologi latin.

menon n.m. Boc castrat que mena lo tropeu.

menopausa n.f. Cessacion de l'ovulacion de la frema, caracterisada per l'arrèt definitiu de la menstruacion; epòca que si produe.

menopausada adj.f. Si di d'una frema que la sieu menopausa es complida.

menopausic, a adj. Relatiu à la menopausa.

menorà n.f. Candelier mé sèt brancas, un dei objèctes màgers dau culte ebraïc.

menorquin, a adj. e n. De Menòrca. Var.: **minorquin**.

menorragia n.f. (med.) Exageracion de l'emorragia menstrual.

menorragic, a adj. Relatiu à la menorragia.

menorrea n.f. Menstruacion.

mens adv. 1. Indica una inferioritat, de quantitat, de prèt: *Mens beu*. (En niçard, si di pusleu *pas tant: Pas tant beu, pas tant important*). Sin.: **pus pauc**. ◇ *Ni mai ni mens*: Exactament. 2. Precedit de l'article, sièrve de superlatiu: *Lo mens agradiu*. ◆ prep. Indica una sostraccion: *8 mens 5 fan 3*. Sin.: **8 manco 5 fan 3**.

mens n.m. Signe notat «-» qu'indica una sostraccion ò un nombre negatiu.

mensa n.f. 1. (ist.) Part dei bens fonsiers d'un evescat ò d'un monastèri afectada, à l'epòca carolingiana, à l'usatge personal dei evesques, dei abats, dei monges, etc. 2. Revengut eclesiastic denant de la rompedura dau Concordat en lo 1801. 3. Restaurant per lu oficiers e lu sotificiers.

mensari n.m. (Antiquitat) Títol que portàvon cinc oficiers que jutjàvon lu afaires de crendças non pagadi sus lu mercats de la vila de Roma.

menstruacion n.f. (fisiol.) Fenomène fisiologic caracterisat per un escorrement sanguin periodic que correspoande à l'eliminacion de la mucoa uterina, que si produe per la frema, quora non li a augut fecondacion, de la pubertat à la menopausa. Sin.: **menorrea**.

menstrual, a adj. Relatiu à la menstruacion. Var.: **menstruau**.

menstruas n.f. [mes'trya] Perda de sang qu'acompanha la menstruacion.

menstruau, ala adj. Menstrual.

mensualisacion (-izacion) n.f. Accion de mensualisar.

mensualisar (-izar) vt. 1. Rendre mesadier (un pagament, un salari). 2. Pagar au mes; faire passar à una remuneracion (quauqu'un qu'èra pagat à l'ora, à la jornada, etc.).

mensualitat n.f. 1. Soma pagada cada mes. 2. Tractament mesadier. Sin.: **mesada**.

mesuracion n.f. Determinacion d'uni dimensions caracteristiqui dau còrs. Var.: **mesuracion**. ◆ pl. Aquesti dimensions.

mensvalença n.f. 1. Diminucion de la valor d'un objècte ò d'un drech, estimada à doi moments diferents. 2. Deficit eventual dei recèptas fiscals sobre li previsions establidi per la lèi de finanças. Contr.: **maivalença**.

ment n.m. Esperit, cerveu. ◇ *Tenir à ment*: Tenir à l'esperit. ◇ *Tenir d'à ment*: Faire atencion à, gaidar. ◇ *À ment*: À memòria. ◇ *Èstre en lo sieu boan ment*: Gardar la sieu conoissença, la sieu luciditat. ◇ *Lo Sant Ment*: Lo Sant Esperit.

menta n.f. 1. Planta odoranta dei luècs umides, veluda, dei flors ròsa ò blanqui (Família dei labiadas). 2. Essença d'aquesta planta emplegada per lo sieu aròma e li sieu propietats medicinali.

mental, a adj. 1. Relatiu ai foncions intellectuali, au psiquisme: *Malautias mentali*. 2. Que si fa exclusivament dins l'esperit, sensa èstre exprimit. Var.: **mentau**.

mental n.m. Ensèm dei disposicions mentali, psiquiqui de quauqu'un; esperit. Var.: **mentau**.

mentalament adv. Per la pensada, sensa s'exprimir à votz auta.

mentalisacion (-izacion) n.f. (psicol.) Intellectualisacion dei conflictes psiquics.

mentalisar (-izar) vt. (psicol.) Si representar mentalament.

mentalisme n.m. 1. Concepcion segond la quala la psicologia a per objècte l'estudi dei divèrs estats de

consciència e per metòde privilegiat l'introspeccion. 2. (ling.) Concepcion segond la quala lo contengut es l'element determinant de l'estructura d'una lenga. 3. Art de l'espectacle que consistisse à crear l'illusion de facultats paranormals d'una especialisacion dins la mestresa dei capacitats mentals umani (la telepatia, la psicoquinesia, l'ipermnesia, etc.), dins l'objectiu de divertir un public.

mentalista n. Artista que practica lo mentalisme.

mentalitat n.f. 1. Ensèm dei biais d'agir, de pensar de quauqu'un. 2. (sociol.) Ensèm dei abitudas intellectuàli, dei crencas, dei comportaments caracteristics d'un grope.

mentar vt. 1. Observar: «*Mente-mi un pauc aquela nuèch!*» (Alan PELHON). Sin.: **avistar**, **agachar**. 2. Mencionar, rapelar.

mentastre n.m. Menta sauvatja.

mentau, ala adj. e n. Mental.

mentida n.f. Mençonega.

mentir vi. 1. Donar per vèr cen que si saup èstre faus ò negar cen que si saup èstre vèr. ◇ *Sensa mentir*: Sensa exagerar. 2. Enganar per d'aparenças faussi: *Mentir sus lo sieu atge*.

mentòl n.m. Alcòl terpenic derivat dau metan, qu'a la qualitat de decongestionar li mucoas e es emplegat sobretot en otolaringologia e en dermatologia.

mentolat, da adj. Que contèn de mentòl.

menton n.m. Part salhenta de la cara, sota la boca.

mentonasc, a adj. e n. De Menton. ◆ n.m. Parlar occitan de Menton e dei comunas à l'entorn.

mentonet n.m. 1. (arm.) Pèça articulada sobre la destenda d'una arma de fuèc, que permete lo tir au còup per còup. 2. Salhida intèrna de la ròda d'un veicule ferroviari, que li permete de si mantenir sus lu ralh. Sin.: **nas**.

mentonier, a adj. Dau menton.

mentoniera n.f. 1. Benda que passa sota dau menton e tèn lu bèrris. ◇ Pèça que passa à l'entorn dau menton e tèn un casco. 2. (ist.) Pèça articulada d'un casco, que siève per la proteccion dau bas de la cara. 3. (cir.) Bendatge per lo menton. 4. Accessòri que seguísse la forma dau menton e que siève à mantenir lo violon pendent lo juèc.

mentor n.m. Guida atentiva, conselhier atencionat.

mentorat n.m. Relacion impersonala de sostèn, d'ajuda, d'escambi.

mentre conj. Pendent que, allora que (accions simultaneï e oposicion).

mentretant adv. Entretant.

menudalhas n.f. Pichini cauas sensa importanças, detalhs. Var.: **menuduènha**, **menussalhas**, **minussarias**, **menussarias**.

menudar vt. Talhar en pichins tròç. Var.: **menussar**.

menudau adj. e n.m. Varietat d'olivier.

menudala adj. e n.f. Varietat d'oliva.

menudaria n.f. Minucia. ◆ pl. Cauas pichoni, inutili, sensa valor. Sin.: **futilitats**.

menudes(s)a n.f. Caractèr de cen qu'es menut.

menudet, a adj. e n. Foarça menut.

medunuènha n.f. Menudalhas.

menuduènha n.f. Ensèm de pichini cauas sensa importança; pichina moneda. Sin.: **menussalha**.

menuguet n.m. 1. Dança de tres temps. 2. (mús.) Composicion dins lo caractèr d'aquesta dança que, à la fins dau s. XVIIe, s'intègra à la sinfonia. Var.: **minuet**.

menur n.m. (ornit.) Passeron d' Austràlia, que li grandi plumas recorbadi de la coa l'an fach sonar *auceulira*.

menussalha n.f. Menuduènha. Var.: **menudalhas**.

menussar vt. Amenussar, menudar. Var.: **minussar**.

menussarias n.f. pl. Minussarias.

menut, uda adj. 1. Qu'a gaire de volume, d'espessor, d'importança. ◇ (lit.) *Lo pòble menut*: Li gents de bassa condicion. ◇ *Vendre à menut*: Vendre au detalh. ◇ *Aver menut*: Tropeu de bèstias pichini (cabras, feas). 2. Pusleu maigre. ◆ adv. Fin: *Chaplar menut*. ◆ n.m. *Per lo menut*: En tenent còmpte de toi lu pichins detalhs. Sin.: **menimosament**.

menut n.m. 1. Lista detalhada dei plats servits dins un past. 2. Past servit à un prètze fixe dins un restaurant (per op. au past à *la carta*, dins lo quau lo client causísse cada plat). 3. (inform.) Lista d'accions qu'un computaire pòu faire en mòde interactiu.

meola n.f. Mesolha.

meolenc, a adj. Mesolhenc.

meolha n.f. Mesolha.

meolhenc, a adj. Mesolhenc.

meolós, oa adj. Mesolhós.

meprobamat n.m. Medicament ansiolitic e ipnotic.

mèr, a adj. Pur, vertadier. Var.: **mèri**, **mèria**.

mèra n.m. (fr. desconselhat) Cònse. Var.: **maire**.

meralgia n.f. Dolor de la fàcia extèrna de la cuèissa

meralgic, a adj. Relatiu à una meralgia.

meravilha n.f. 1. Cen que fa nàisser una granda admiracion per la sieu belessa, la sieu grandessa, li sieu qualitats, la sieu valor: *Li maravilhas de la natura*. ◇ *Li Sèt Meravilhas dau monde*: Lu sèt obratges mai mirables de l'Antiquitat (li piramides de l'Egipte anciana, lu jardins suspenduts de Babilònia, l'estàtua d'aur e d'evòri de Zeus, lo temple d'Artèmís à Efès, lo mausoleu d'Alicarnàs, lo colòsse de Rèdes, lo far d'Alexàndria). ◇ *La vuechena meravilha dau monde*: Cen qu'inspira una admiracion foarça viva. 2. Aurelheta (pastissaria). Var.: **maravilha**.

meravilhar vt. Provocar una granda admiracion. Var.: **maravilhar**. ◆ **si maravilhar** v.pr. Provar una granda admiracion.

meravilha n.f. (ist.) En França, frema eleganta e excentrica dau periòde de la Convencion termidoriana e dau Directòri.

meravilhós, oa adj. Que provòca l'admiracion per li sieu qualitats excepcionali, extraordinari. Var.: **maravilhós**.

meravilhosament adv. D'un biais meravilhós. Var.: **maravilhosament**.

mèrç n.f. 1. Objècte, produch que si vende e si crompa. Sin.: **mercandisa**. 2. Cen que quauqu'un tempta de plaçar, de faire acceptar sota lo sieu aspècte mai favorable.

mercadier, **a** n. Mercant.

mercandar vi. Discutir per faire baissat un prèt. Var.: **mercandejar**.

mercandejaire, **airitz** n. Persona que mercandeja, qu'assaja de far baissat lo prèt.

mercandejar vi. Mercandar, avarejar.

mercandejatge n.m. Accion de mercandejar.

mercandisa n.f. Mèrç.

mercandon n.m. Camelòt. Var.: **mercandòt**.

mercandòt n.m. Camelòt. Var.: **mercandon**.

mercant, **da** adj. 1. Que si rapoarta au comèrci. ◇ *Valor mercanda d'un objècte*: La sieu valor dins lo comèrci. ◇ *Qualitat mercanda*: Qualitat normala dins lo comèrci, per rapoart ai qualitats superiori. ◇ *Prèt mercant*: Prèt au quau lu mercants vèndon entre elu. 2. Qu'es per vendre, ò que si vende facilament. 3. Dont si fa totplen de comèrci: *Un vila mercanda*. 4. *Marina mercanda*: Aquela qu'assegura lo transpoart dei viatjaires e dei mèrç, per op. à la marina de guèrra.

mercant, **da** n. 1. Persona que fa de negòci, qu'es abila dins l'art dau negòci. Sin.: **mercadier**. 2. Negociant que vende un tipe donat de mèrç, de produchs: *Un mercant de mòbles*. ◇ *Mercant de bens*: Persona de sièrve d'intermediari en crompant e en tornant vendre de maiòns, d'immòbles, de fonds, etc.

mercantatge n.m. Mercatica. Sin.: **marketing** (angl.).

mercanti n.m. (pej.) Comerçant malonèst.

mercantil(e), **a** adj. 1. Animat per l'enveja dau gasanh, lo profièch. 2. Relatiu au comèrci. Sin.: **comercial**.

mercantilha n.f. Pacotilha.

mercantilhaire, **airitz** n. Persona que vende de mercantilha. Sin.: **pacotilhaire**.

mercantilhar vi. Pacotilhar.

mercantilisme n.m. 1. (lit.) Estat d'esperit mercantile. 2. (ist.) Doctrina economica elaborada ai s. XVIⁿ e XVIIⁿ en seguida de la descubèrta, en Amèrica, dei minas d'aur e d'argent, segond la quala lu metals preciós constituïsson la riquesa essenciala dei Estats, e que preconisa una politica proteccionista.

mercantilista adj. e n. Relatiu au mercantilisme; que n'es partidari.

mercaptan n.m. (quim.) Compauat de l'odor fetida, que vèn d'un alcòl dins lo quau l'oxigèn es remplaçat per de sofre. Sin.: **tioalcòl**.

merçaria n.f. 1. Ensèm dei articles que sièrvon per cordurar. 2. Comèrci, negòci dau mercier.

mercat n.m. 1. Luèc public, dubèrt ò cubèrt, dont si vèndon e si cròmpon de mèrç. ◇ *Mercat d'Interès Nacional (M.I.N.)*: Mercat de produchs agricòlas ò alimentaris instituit per decret après consultacion dei

collectivitats locali, dei cambras de comèrcis e d'industria e dei branca d'agricultura interessadi. ◇ *Mercat gara*: Mercat adobat de tau biais que li mèrç poàscan estar aisadament carrejadi per camin de fèrre, pi transferidi sus de camions ò de vagon. 2. Acampada de comerçants barrutlaire que, à jorns fixes, vèndon dins un luèc que depende dau domèni public de produchs manjadís, d'articles mainatgiers ò vestimentaris, etc. ◇ *Faire lo (sieu) mercat*: Anar crompar d'articles (sus un mercat public ò dins de negòcis). 3. Vila, país dont si fa principalament lo comèrci d'un produch determinat, d'unu produchs donats. 4. Ensèm de clients que cròmpon ò poàdon crompar una produccion: *Conquistar de mercats noveus*. ◇ *Segment de mercat*: Grop omogeneu e distint de personas qu'an en comun d'uni caracteristicas que permèton d'ajustar la politica de produchs d'una empresa e la sieu estrategia publicitaria. ◇ *Estudi de mercat*: Estudi previsionnal dei possibilitats de vendre un produch. 5. Luèc teorici dont si rescoàtron l'ofèrta e la demanda; estat de l'ofèrta e de la demanda. ◇ *Mercat dau travalh*: Estat de l'ofèrta e de la demanda d'emplec dins una region, un país ò per rapoart à un tipe d'activitat. ◇ *Economia de mercat*: Sistema economic dins lo quau lu mecanismes naturals tèndon à assegurar solets l'equilibri de l'ofèrta e de la demanda. 6. (Borsa) *Mercat au comptant*: Mercat sus lo quau la liurason e lo reglament dei capitals vènon immediatament après la negociacion. ◇ *Mercat financier*: Mercat sus lo quau si fan li negociacions de valors dau revengut fixe e variable, li emissions de títols e, d'un biais general, li operacions sobre de capitals à llong tèrme; mercat dei capitals. ◇ *Mercat monetari*: Mercat sus lo quau si rescoàtron ofèrtas e demandas de capitals à cort tèrme, espec. entre li institucions financieri. ◇ *Mercat à prima*: Mercat dins lo quau lo crompaire de títols si resèrva la facultat de causir se vòu onorar lo contracte ò non, e dins aqueu darrier cas, paga una compensacion ò prima. ◇ *Mercat à reglament mesadier*: Mercat dont si practïcon de negociacions sobre de valors que son pagadi e liuradi unicament un còup per mes, e qu'a remplaçat lo mercat à tèrme. ◇ *Mercat à tèrme de produchs financiers (MATIF)*: Mercat dont si fan de contractes que poàtron sobre de taus d'interès, de devisas, d'indicis borsiers, e essencialament destinats à protegir lu detentors d'actius financiers còtra li fluctuacions dei sieus cors. ◇ *Mercat à opcion*: Mercat dins lo quau lo crompaire de l'opcion pòu optar à tèrme per l'execucion ò l'abandon dau contracte. ◇ *Segond mercat*: Mercat dont de valors mobilièri son admissi à de condicions pas tant exigenti qu'aqueli qu'implica la quòta oficiala. ◇ *Mercat gris*: Luèc fictiu de quociacion e d'escambi anticipat d'una valor denant de la sieu admission oficiala à la quòta. ◇ 7. *Mercat comun*: Comunautat economica europea. 8. Tractacion, acòrdi qu'implica un escambi à títol onerós de bens ò de servicis; convencion de venda e de cròmpa: *Un mercat avantatjós*. ◇ *Mercat public*: Contracte per lo quau un entrepreneire s'engatja à fornir una prestacion à l'Administracion. ◇ *Mercat de grat à grat*: Contracte administratiu qu'implica la libertat de causida dau

cocontractant per l'Administracion. 9. Tota convencion arrestada entre doi personas; acòrdi convengut. ◇ *Metre lo mercat en man à quauqu'un*: Li donar la causida de conclure l'acòrdi ò de lo rompre. 10. (À) *boan mercat*: (À) boan pati, pas car.

mercatatge n.m. Branca dau mercantatge, coordinacion de l'ensèms dei accions comerciali en tèrmes de dosatge e de coerença. Sin.: **marketing mix** (angl.).

mercatica n.f. Ensèms dei accions coordinadi (estudi de mercat, promocion sus lo luèc de venda, estimulacion dau personal de venda, recèrca de produchs noveus, etc.) qu'ajúdon au desenvolopament dei vendas d'un produch ò d'un servici. Sin.: **mercantatge, marketing** (angl.).

mercatician, a n. Especialista de la mercatica.

mercé n.f. *Demandar mercé, cridar mercé*: Demandar gràcia. ◇ *Èstre à la mercé de (quauqu'un, quauqua ren)*: Èstre à la discrecion de; èstre sotamés à l'influença de, à l'accion de; èstre sota la menaça de. ◇ *Sensa mercé*: Sensa pietat.

mercé n.m. Mòt per regraciari: *Mi podètz dire mercé!* Var.: **mercés**. ◆ interj. S'emplega per regraciari. Sin.: **gràcia(s)**.

mercedari, ària adj. *Òrdre mercedari*: Òrdre de la Mercé. ◆ n.m. Religiós de l'òrdre de la Mercé.

mercejament n.m. Accion de mercejar. Sin.: **regraciament**.

mercejar vt. Regraciar, dire mercé à quauqu'un.

mercenari, ària adj. (lit.) Que travailla unicament per un salari; qu'es inspirat per lo profièch.

mercenari, ària n. Sordat qu'un govèrn d'un autre país que lo sieu emplega per un conflicte pontual.

mercerisacion (-izacion) n.f. Mercerisatge.

mercerisaira (-izaira) n.f. Màquina per mercerisar.

mercerisar (-izar) vt. Tractar per mercerisatge.

mercerisatge (-izatge) n.m. Tractament à la sòuda dei fieus e dei teissuts de coton, per li donar un aspècte lulent. Sin.: **mercerisacion**.

mercés n.m. Mercé.

mercian n.m. Dialècte de l'anglés ancian dau centre d'Anglatèrra.

mercier, a n. Persona que vende de merçaria.

mercuresceïna n.f. Compauat mercurial sodic roge, emplegat per la sieu accion antiseptica potenta dins la desinfecion dei teguments e l'esterilisacion de la pèu en cirurgia.

mercuri n.m. Metal blanc foarça lulent, liquide à la temperatura ordinària; element (Hg) de n° atomic 80 e de massa atomica 200,59. Ancianament: **viu-argent**. Sin.: **idrargire**.

mercurial, a adj. Que contèn de mercuri. Var. **mercuriau**.

mercuriala n.f. Planta comuna dins lu camps, lu boascs, dei flors verdastri, emplegada coma laxatiu (Família dei euforbiaceas).

mercuriala n.f. Bulletin que reprodue lu cors oficials de cen qu'es vendut sus un mercat public; aquestu cors.

mercuriala n.f. 1. (ist.) En França, sota l'Ancian Regime, assemblada dei diferenti cambras, qu'à l'origina si tenia lo dimècres, e au cors de la quala èron presentadi d'observacions sobre lo biais que la justícia èra estada renduda; discors prononciat dins aquesta assemblada. 2. (lit.) Repròchi d'una granda vivacitat.

mercurialina n.f. Alcaloïde (CH₅N) extrach dei fuèlhas e dei granas de la mercuriala.

mercurialisme n.m. (med.) Intoxicacion per lo mercuri e lu sieus compauats. Sin.: **idrargiria**.

mercurian, a adj. Que pertòca Mercuri, en tant que signe astrologic, coma en tant que planeta.

mercuriau, ala adj. Mercurial.

mercuric adj.m. Si di de l'oxide de mercuri Hg₂O e dei saus de mercuri univalent. Var.: **mercuriós**.

mercurifèr, a adj. Que contèn de mercuri.

mercurificacion n.f. (alquimia) Pretenduda conversion d'un métal en mercuri, ò pretenduda extraccion dau mercuri vist coma l'element d'unu metals.

mercuriós, oa adj. Mercuric.

mercurocròme n.m. (nom depauat) Substança d'un roge intense derivada dau mercuri e emplegada coma antiseptic.

mercuroterapia n.f. (med.) Tractament à basa de mercuri.

mèrda n.f. 1. (vulg.) Excrement de l'òme e de quauqui bèstias. ◇ *Mèrda d'aurelha*: Cerumèn. 2. Eneuèi, dificultat, auvari. ◇ *Èstre dins la mèrda*: Si trovar dins una situacion dificila. ◇ *Metre dins la mèrda*: Metre dins una situacion dificila. 3. Èstre ò caua sensa valor. ◇ *De mèrda*: Marrit, detestable; d'una qualitat foarça marrida. ◆ Interj. (fam.) Interjecion per exprimir la ràbia, l'indignacion, lo mesprètz, lo despièch.

merdalhon, a n. Pichon merdós, pichona merdoa. Sin.: **narvelós**.

merdanson n.m. Riu, escolador dont si fa evacuar li escorrilhas.

merdar vt. e vi. (*mèrdi*) (fam.) Non reüssir, falhir lamentablement. Var.: **merdejar**.

merdàs n.m. (vulg.) Merdassa.

merdassa n.f. (vulg.) Gròssa mèrda.

merdassier, a adj. (vulg.) Merdós. ◇ *Tavan merdassier*: Coleoptèr que fa de pichini bòchas de bua per noirir lu sieus pichoi. Sin.: **tavan dei buas**.

merdejar vi. (fam.) Merdar.

merdic, a adj. (fam.) Grossier, sensa valor.

merdicòla adj. Si di d'un auceu que bastisse lo sieu nido mé d'excrements de cavau ò de muu.

merdier n.m. (fam.) 1. Grand desòrdre. 2. Situacion complèxa, confusa, clafida de dificultats.

merdon n.m. Narvelós.

merdós, oa adj. (fam.) Brut de mèrda. ◇ *Un baston merdós*: Si di d'una persona que non sabes coma l'abordar, coma li parlar, qu'es totjorn reborsiera. ◆ n.m. Narvelós. Sin.: **bastard**.

merenda n.f. 1. Pichin past que si pilha dins l'après-dinnar. Sin.: **gostairon**. 2. Pichin past que si pilha à tot

moment de la jornada, en cas d'una pichina fam; pichina colacion surbida à la lèsta. Var.: **gustaron**. 3. Entrepàn.

merendaire, airtz n. Persona acostumada à faire merenda.

merendeta n.f. Pichina merenda.

merendar vi. ò **si merendar** v.pr. Faire un pichin past dins l'après-dinnar.

merenga n.f. Meringa.

merengar vt. Meringar.

merenjaina n.f. (cat. *alberginia*, de l'ar. *al badinjan*). Fruch comestible, generalament violet (ma pòu finda èstre blanc), produch per una solanacea annuala originària d'Índia. ♦ adj. inv. De la color violet escur de la merenjaina.

merenquima n.m. Varietat de teissut utriculari vegetal, caracterisada per la forma esferoïdala e per la debla union dei utricules constituents.

merens n.m. Cavalet d'una raça originària dei montanhas ariegesi, emplegat per lo torisme equèstre.

meressa n.f. (fr.) Consolessa. Var.: **maïressa**.

merguèz n.f. Saussissa fresca pimentada, à basa de bòu ò de bòu e d'anheu, que si manja fregida ò grasilhada.

mergule n.m. Auceu vesin dau pingoin, dau bèc foarça vort.

mèri, mèria adj. Mèr.

meria n.f. (fr.) Municipi.

mericarp(e) n.m. Porcion de fruch isolada naturalament dins lo sens longitudinal e que contèn una grana soleta.

mericic, a adj. Relatiu au mericisme.

mericisme n.m. (med.) Comportament patologic de rominacion continua d'aliments.

meridian, a adj. 1. (astron.) Si di dau plan que, en un luèc, comprèn la verticala d'aqueu luèc e l'axe dau monde. 2. Si di d'un instrument que siève per observar lu astres dins lo plan dau meridian. 3. (mat.) Si di d'un plan que contèn l'axe d'una susfàcia de revolucion. 4. *Circulacion meridiana*: Ensèm dei movements atmosferics que regísso l'escambi dei massas d'ària entre li latitudas auti e bassi.

meridian n.m. 1. Luèc dei ponchs qu'an la mema longituda, à la susfàcia de la Tèrra ò d'un astre quau que sigue. ◇ *Meridian origina* ò *primier meridian*: Meridian à partir dau quau si còmpton lu gras de longituda (Lo meridian origina passa per l'ancian observatòri de Greenwich). 2. Plan definit per la verticla locala e l'axe de rotacion de la Tèrra. Sin.: **plan meridian**. ◇ *Meridian magnetic*: Plan vertical que contèn la direccion dau camp magnetic terrèstre. 3. (astron.) Mièg grand cercle de l'esfèra celèsta limitat ai pòles e que passa per lo zènit d'un luèc.

meridiana n.f. (mat.) Seccion d'una susfàcia de revolucion per un plan que passa per l'axe d'aquesta susfàcia. 2. (geogr.) Cadena de triangulacion orientada en seguissent un meridian.

meridiana n.f. 1. Penec. 2. Lièch de repaus mé doi espaltieras d'autessa inegala separats per un dossier.

meridional, a adj. e n. Dau sud. Var.: **miègjornal, meridonau**. ♦ adj. (mar.) *Distança meridionala*: Diferença de longituda entre lo meridian sota lo quau un vaisseau si tròva e aqueu de dont es partit.

meridionalament adv. D'un biais que fa pensar ai personas dau miègjorn ò ai sieu caracteristicas.

meridionalisar (-izar) vt. Donar un caractèr meridional à quauqua ren. ♦ **si meridionalisar** v.pr. Pilhar un caractèr meridional.

meridionalisme n.m. 1. Caractèr espezifiquement meridional de quauqu'un, de quauqua ren. 2. Ensèm dei trachs que fan pensar ai meridionals, ai sieu imatge tipe.

meridionalitat n.f. Caractèr de cen qu'es meridional, ensèm dei trachs fisics d'una persona meridionala.

meridonau, ala adj. Meridional.

merilhon n.m. Part centrala d'unu fruchs carnuts, formada d'un endocarpe lignificat à l'entorn d'una grana ò amèndola.

merina adj.f. e n.f. De la raça merinòs.

meringa n.f. Pastissaria leugiera, à basa de claras d'òus e de sucre, que si fa coaire au forn à fuèc doç. Var.: **merenga**.

meringar vt. (*meringui*) Garnir de meringa. Var.: **merengar**.

merinòs n.m. 1. Moton foarça expandit dins lo monde, que n'i a totplen de raças e que la sieu lana fina es foarça preada. 2. Estòfa, feutre fachs mé la lana d'aqueu moton.

merisier n.m. Cerier sauvatge, que lo sieu boasc s'emplega en ebenistaria (Pauc ò pron 15 m d'autessa). Sin.: **pessèrvi, amarovier**.

merismatic, a adj. Relatiu au merisme.

merisme n.m. (ling.) Trach distintiu que constitue de fonemas.

meristema n.m. Teissut vegetal format de cellulas indiferenciadi, sèti de divisions rapidi e nombroï, situat dins li regions de creissença de la planta.

meristic, a adj. Relatiu au meristema.

meritement adv. D'un biais meritòri. Var.: **meritoriament**.

meritant, a adj. Qu'a de meriti. Var.: **meritós**. Sin.: **valent, denhe**.

meritar vt. 1. Èstre digne d'una recompensa ò passible d'un castic: *Meritar un prèmi, una punicion*. 2. Presentar li condicions necessari per obtenir: Aquò merita reflexion. Var.: **ameritar**. ♦ vt. ind. (*de*) *Meritar de la sieu pàtria*: Aver drech à la sieu reconoissença.

meriti n.m. 1. Cen que rende quauqu'un, lo sieu comportament, digne d'estima, de recompensa. 2. Ensèm dei qualitats intellectuall e morali particulierament digni d'estima. Sin. (1 e 2): **valor**. 3. Qualitat de quauqu'un, de quauqua ren: *A lo meriti de totjorn voler capir*. 4. Distincion onorifica que vèn recompensar lu meritis d'una persona dins un camp particulier: *Meriti agricòla, meriti maritime*.

meritocracia n.f. Sistema dins lo quau lo meriti definisse la ierarquia.

meritòri, òria adj. Digne d'estima, de recompensa: *Faire d'esfoarç meritòris*.

meritoriament adv. D'un biais meritòri. Var.: **meritament**.

meritós, oa adj. Meritant.

mèrta n.f. Femela dau mèrlo.

merlan n.m. Peis dei costas d'Euròpa occidentala, mé tres nadarèlas dorsali e doi anali, pescat activament per la sieu carn tendra e leugiera (Familha dei gagidats, lòng de 20 à 40 cm). Sin.: **potassòu**.

merlaton n.m. Pichin mèrlo.

merlet n.m. Dubertura practicada dins la part auta d'un barri per tirar à cubèrt.

merleta n.f. Mèrlo femeu.

merletar vt. Garnir de merlets.

merletat, ada adj. Garnit de merlets.

merliera n.f. 1. Luèc trevat per lu mèrlos. 2. Ret per agantar de mèrlos ò d'autres auceus.

merlin n.m. 1. Ancianament, marteu emplegat per ensucar lu bovins denant de lu tuar. 2. Foarta maça que la sieu tèsta si finisse en biseu d'un costat, per esclapar lo boasc. Sin.: **picòssa**. 3. (mar.) Pichin cordatge format de tres fieus de caret. 4. Pichin faucon d'Euròpa.

merlinar vt. (mar.) Cordurar m'un merlin.

mèrlo n.m. Passeron vesin de la quina, comun dins lu pargues e lu boasc, dau plumatge escur (negre per lo mascle, brun per la femèla). ◇ *Lo mèrlo blanc*: Una persona ò un objècte que non si pòu trovar.

merlon n.m. Part plena entre doi merlets.

merlòt n.m. Socam roge dau Bordalés que dona de vins mofles.

merluç n.m. Peis marin comun dins l'Atlantic, de l'esquina grisa, que poarta doi nadarèlas dorsali e una anala, comercialisat sota lo nom de *colin* (1 m de lòng, familha dei gadidats).

merluça n.f. Gròs peis dei mars frèii, que si manja fresc, salat ò secat (*bacalhau*), e que dau sieu fetge si tira un òli ric en vitaminas A e D (Fins à 1,50 m de lòng, familha dei gadidats). ◇ *Calinhar de merluças*: Si contentar de gaire.

merluçaire n.m. 1. Pescaire de merluç. 2. Nau de pesca tocant la merluça.

merluçon n.m. Pichin merluç.

mèro n.m. Peis ossós que, dins li mars caudi, pòu mesurar fins à 2 m de lòng e pear mai de 100 kg, de la carn foarça preada (Familha dei serranidats). Sin.: **lèrnia**, **cèrnia**, **anfonsa**, **anfonson**.

meroblastic, a adj. *Division meroblastica*: Tipe de scission de l'òu dins lo quau lo nucleu e lo citoplasma nuclari son solets à èstre partatjats.

merocèla n.f. Ernìa crurala.

merocrine, a adj. Si di d'una secrecion dins la quala li cellulas secretritz rèston intacts au cors de la formacion dau produch de la secrecion.

merogonia n.f. Desvolopament d'un òu, ò d'un fragment d'òu, fecondat ma desprovedit dau nucleu femenin ò masculin.

merogonic, a adj. Relatiu à la merogonia; si di d'un òu que presenta una merogonia.

meroïtic, a n.m. e adj. Lenga anciana conservada en de tèxtos descubèrts en Egipte; relatiu à Merde.

meropidat n.m. *Meropidats*: Familha d'auceus que lo tipe n'es la *serena* ò *sera còrsa*.

meroplancton n.m. Plancton temporari constituït per d'organismes que son planctonics solament pendent un periòde donat de la sieu vida.

merosistolic, a adj. (med.) Que pertòca un fenomèn que s'interessa qu'una part de la sistòla.

merospermia n.f. Mòde de reproduccion particuliera à d'unu vèrps nematòdes.

merostòme n.m. *Merostòmes*: Classa d'artropòdes aquàtics que comprèn solament lo genre *limula*.

merotomia n.f. Operacion que consistisse à partatjar una cellula, un teissut en divèrsi parts per estudiar l'accion dau nucleu sobre lo citoplasma.

merovian, a adj. e n. Merovingian.

merovingian, a adj. e n. Relatiu à la dinastia dei Merovingians. Var.: **merovian**.

merozoït n.m. Element uninucleat que resulta dau partiment de l'esquizont dins lo cicle de reproduccion dei esporozoaris coma aqueu dau plasmodium, agent de la malària que penètra dintre lu globilhons roges dont si multiplica.

merténsia n.f. Planta vivaça de la familha dei boraginaceas (*Mertensia maritima*).

meruli n.m. Grand fonge qu'ataca lo boasc dei carpentas.

meruliacea n.f. *Meruliaceas*: Familha de fonges qu'atàcon lo boasc.

merzlòta n.f. (mòt rus) Part dau soal e dau sotasual gelada en ivèrn.

mes n.m. 1. Caduna dei dotze parts de l'an civil. ◇ *Mes de Maria*: Mes de mai consacrat au culte de la Verge. 2. Mes lunari. ◇ *Mes lunari anomalistic*: Espaci de temps que dessepara doi passatges consecutius de la Luna au sieu perigeu. ◇ *Mes lunari draconitic*: Espaci de temps que dessepara doi passatges consecutius de la Luna au sieu grope ascendent. ◇ *Mes lunari sinodic*: Espaci de temps que si debana entre doi conjoncions consecutivi de la Luna e dau Soleu, ò entre doi fasas consecutivi de nom identic. Sin.: **lunason**. 3. Espaci de temps de pauc ò pron trenta jorns. 4. Unitat de travalh e de salari que correspoande à un mes legal; aqueu salari: *Tocar lo sieu mes, èstre pagat au mes*. 5. Soma deuguda per un mes de locacion, de servicis, etc.

mesa n.f. Messa.

mesa n.f. 1. Accion de metre. 2. Accion de riscar de sòus au juèc ò dins un affaire; aquelu sòus. 3. Biais de si vestir.

mesacòrdi n.m. Desacòrdi.

mesada n.f. Mensualitat.

mesadier, a adj. Que revèn cada mes. ◆ n.m. 1. Jornal, revista que pareisse un còup per mes. 2. Obrier, travaillaire logat au mes.

mesal, a adj. e n. Originari de Mesa (Eraut).

mesaliança n.f. Maridatge m'una persona de classa ò de fortuna considerada inferiora. Var.: **mesaligança**.

mesaliar (si) v.pr. (*mi mesalii*) Faire una mesaliança. Var.: **si mesaligar**. Sin.: **si desassortir**.

mesaligança n.f. Mesaliança.

mesaligar (si) v.pr. (*mi mesaligui*) Si mesaliar.

mesallocacion n.f. Fach d'emplegar de ressorsas dins una marrida estrategia (publicitària, per exemple).

mesaticefal(e), a adj. (antrop.) Si di d'un crani intermediari entre lo crani dolicocefale e lo crani braquicefale. Var.: **mesocefal(e)**.

mesaticefalia n.f. Conformacion dei mesaticefales. Var.: **mesocefalia**.

mesaventura n.f. Aventura desagradiva que pòu aver de consequenças desastroï; auvari. Sin.: **desaventura**, **malaventura**, **malastre**, **mauparada**, **malavirada**.

mesaxòne, a adj. e n. Imparidigitat.

mescal n.m. Bevenda alcolisada facha à partir de l'agave (Amèrica centrala).

mescalina n.f. (quim.) Alcaloïde allucinogène extrach d'una cactacea mexicana, lo peyotl.

mescla n.f. 1. Ensèm de cauas mescladi. Var.: **mescle**, **mesclum**, **mesclada**. 2. Chacotada, batèsta; combat confús entre manti personas. 3. Ponch dont un cors d'aiga n'en rejonhe un autre. Sin.: **confluent**.

mescladament adv. Confusament.

mescladís, issa adj. Que pòu èstre mesclat.

mescladura n.f. 1. (farm.) Mescla liquida au mejan d'un mesclatge. Sin.: mestura. 2. Mesclum de granas per semenar.

mesclament n.m. Mesclatge.

mesclanha n.f. Au rugbi, fasa de juèc dins la quala lu avants si méton fàcia à fàcia en s'apontelant per recuperar lo balon que lo mièg de mesclanha lança sus lo soal au mitan dei jugaires.

mesclar vt. 1. Metre (d'elements, de cauas, etc.) per formar un tot: *Mesclar de liquidès*. 2. Metre en desòrdre: *Mesclar de documents*, *mesclar li cartas per jugar*. 3. Confondre (de cauas), li metre dins un tot confús: *Mesclar li datas*. 4. Faire participar (quauqu'un) à quauqua ren: *Mesclar à un affaire*.

mesclat, ada adj. Compauat d'elements diferents.

mesclatge n.m. Accion de mesclar. Var.: mesclament.

mescle n.m. Mesclum.

mescle, a adj. Mixte.

mesclum n.m. 1. Ensèm de cauas mescladi. Var.: **mescla**, **mescle**. 2. Joves plants de saladas divèrsi, mesclats mé de plantas aromatiqi. Lo mesclum dei capelans de Cimiés èra foarça preat, si compauava de lachuga fina, de riqueta, de nasturci e de cerfuèlh.

mescomptar vi. (*mescòmpti*) Faire un mescòmpte. Var.: **maucomptar**, **demescomptar**.

mescòmpte n.m. Esperança enganada, deçaupuda; marrit calcul.

mesconoissable, a adj. Transformat au ponch que non si pòu reconòisser.

mesconoissença n.f. (lit.) Fach de mesconòisser, d'ignorar. Sin.: **desconoissença**, **ignorança**.

mesconòisser vt. (lit.) Non capir (quauqua ren), non vèire li qualitats de; non prear à la sieu valor justa. Sin.: **mesestimar**.

mesconoissut, uda adj. Que non es reconoissut à la sieu valor. Sin.: **mesestimant**.

mescrèire vi. Non crèire, non aver de religion. Sin.: **descrèire**.

mescrenença n.f. Estat d'aqueu que non a de religion. Sin.: **descrenença**.

mescrenent, a adj. e n. Que non a de religion.

mesdicha n.f. Calomnia.

mesdire vi. e vt. indir. Dire de mau de quauqu'un, criticar, calomniar. Var.: **maudire**.

mesedificar vt. (*mesedifiqui*) Escandalisar.

meselera n.f. Espitau per lu leprós. Var.: **meselaria**. Sin.: **ladraria**.

meselaria n.f. Meselera.

mesencefal(e), a adj. (anat.) Region de l'encefale formada dei pedoncles cerebrals en avant e dei tubercles quadrijumeus en arrier.

mesenquima n.m. (biol.) Teissut conjontiu de l'embrion, à partir dau quau si fórmon lu vaisseus sanguins e linfatics, lu muscles, lu cartilages e l'esquelèt.

mesenquimatós, oa adj. Dau mesenquima.

mesenquimatòsi n.f. Anequeliment dei teissuts derivats dau mesenquima.

mesenquimopatia n.f. (patol.) Malautia dau mesenquima;

mesentèri n.m. (anat.) Replec dau peritòni que va de l'intestin greule à l'abdomèn.

mesenteric, a adj. Relatiu au mesentèri.

mesenteriti n.f. (patol.) Inflammacion dau mesentèri.

mesestima n.f. (lit.) Marrida opinion que si pòu aver de quauqu'un..

mesestimable, a adj. Que pòu èstre mesestimant.

mesestimar vt. (lit.) Aver una marrida opinion d'una persona, d'una caua, la considerar en dessota de la sieu valor. Sin.: **mesconòisser**.

mesestimant, ada adj. Considerat en dessota de la sieu valor. Sin.: **mesconoissut**.

mesfach n.m. Marrida accion. Sin.: **malafacha**, **maufach**.

mesfaire vi. Faire una marrida accion. Var.: **mesfar**. Sin.: **maufaire**.

mesfar vi. Mesfaire.

mesfidança n.f. Maufidança. Sin.: **desfidança**.

mesfidant, a adj. Maufidant.

mesfidar (si) v.pr. Si maufidar. Sin.: **si desfidar**, **si gardar de**.

mesgarda (per) loc. adv. Sensa faire atencion, sensa s'en avisar, per error: *Ai pilhat lo tieu capeu per mesgarda*.

mesintelligença (-ència) n.f. (lit.) Mancaença d'acòrdi entre de personas. Sin.: **desacòrdi**, **discòrdia**.

mesinterpretacion n.f. Marrida interpretacion.

mesinterpretar vt. Mau interpretar.

mesitil n.m. Cetòna etilenica.

mesitilène n.m. Hidrocarbure benzenic que resulta de la condensacion de doi moleculas d'acetòna.

mesjutjar vt. Mau jutjar (quauqu'un, quauqua ren). Sin.: **mesestimar**, **mespresar**, **mesconóisser**.

mesmerian, **a** adj. Qu'apartèn à Mesmèr ò au mesmerisme. Var.: **mesmeric**. ◆ n. Partidari dau mesmerisme. Var.: **mesmerista**.

mesmeric, **a** adj. Mesmerian.

mesmerisme n.m. Doctrina de Mesmèr (magnetisme animal).

mesmerista n.m. Partidari dau mesmerisme. Var.: **mesmerian**.

meso n.m. Replec dau peritòni que jonhe à la paret un segment dau tube digestiu.

mèso n.m. (it. *mezzo*) Mejan. ◇ *Per mèso de*: Au mejan de. ◇ *Li a pas mèso de*: Li a pas mejan de.

meso-american, **a** adj. Relatiu à la Meso-Amèrica.

mesoblast n.m. Fulhet embrionari intermediari situat entre lo fulhet extèrne (*ectodèrma*) e lo fulhet intèrne (*endodèrma*). Li cellulas d'aqueu fulhet dónon naissença à una granda part dei organes. Sin.: **mesodèrma**.

mesoblastic, **a** adj. (biol.) Relatiu au mesoblast. Sin.: **mesodermic**.

mesocardi n.m. Meso embrionari dau coar.

mesocardia n.f. Anomalia congenitala de la posicion dau coar.

mesocarp(e) n.m. (bot.) Zòna mediana d'un fruch, entre l'epidèrma e lo merilhon ò li granas, carnuda e sucrada dins lu fruchs manjadís.

mesocefal(e), **a** adj. Qu'a un crani de talha mejana. Var.: **mesaticefale**. Sin.: **mesocranian**.

mesocefalia n.f. Fach d'aver un crani de talha mejana. Var.: **mesaticefalia**.

mesocefalic, **a** adj. Relatiu à la mesocefalia.

mesocolon n.m. Replec peritoneal qu'unisse lo gròs intestin à la paret abdominala posteriora.

mesocracia n.f. Poder que respècta una mesura, un poder que li si opàuon de contrapoders.

mesocranian, **a** adj. Mesocefale.

mesocurtic, **a** adj. Normal (estadísticas).

mesodèrma n.m. Mesoblast.

mesodermic, **a** adj. Dau mesodèrma.

mesoeconomia n.f. Part de l'economia situada entre la microeconomia e la macroeconomia.

mesofil(e), **a** adj. Que pertòca un microorganisme que si desvolopa à una temperatura mejana.

mesofille n.m. Part intèrna dei fuèlhas, per oposicion au sieu epidèrma.

mesofita n.f. (bot.) Planta que demanda una umiditat mejana per si desvolopar.

mesogastre n.m. Region de l'abdomèn situada au nivèu de l'emborígol.

mesogastric, **a** adj. Situât dins la region dau mesogastre.

mesogea n.f. (geol.) Nom donat à l'èra de sedimentacion marina que s'espandisse dei Pireneus à l'Indonèsia en passant per l'Àsia centrala.

mesoglia n.f. Cellula de pichina talha dau sistema nerviós central.

mesognat, **a** adj. Qu'a una mandibula de dimensions mejani ò de maisselas leugierament salhenti.

mesòla n.f. (miner.) Globule d'un blanc grisastre, qu'a una estructura lamellifòrma, ma radiat dau centre à la circonferença.

mesolabi n.m. (geom.) Instrument destinat à trovar mecanicament doi mejanas proporcionali, que non podíon èstre trovadi geometricament. Lo mesolabi fuguèt inventat per lo famós problema de la duplicacion dau cube.

mesolenc, **a** adj. Medullari.

mesolha n.f. 1. Substança moala, grissoa, qu'emplisse lo canal medullari e lu alveòles de la substança espongioa dei diferents oàs: *Mesolha ossoa*. 2. *Mesolha espinala*: Centre nerviós situat dins lo canal raquidian e qu'assegura la transmission de l'influx nerviós entre lo cerveu, lu organes dau tronc e lu membres, e finda divers reflèxes. 3. (bot.) Region axiala dau cilindre central dau pen e de la raïç, qu'ocúpon generalament li gròssi cellulas, non clorofilliani. 4. (fig., lit.) Part essenciala, substança de quauqua ren. 5. (fig.) (fig.) *Fins à la mesolha*: Foarça profundament. Var.: **meolha**.

mesolitic, **a** adj. e n.m. Fasa dau desvolopament tecnic dei societats preistoriqui, que correspoande à l'abandon progressiu d'una economia de predacion (paleolitic) e à l'orientacion vèrs una economia de produccion (neolitic).

mesologia n.f. Sciènça dei mitans, qu'estúdia d'un biais interdisciplinari e transdisciplinari la relacion dei èstres vivents en general, ò dei èstres umans en particulier, m'au mitan dont vívon.

mesomèr, **a** adj. (quim.) En estat de mesomeria.

mesomeria n.f. (quim.) Estructura d'un compauat intermediari entre doi formas isomèri.

mesomiodat n.m. *Mesomiodats*: Sotòrdre de passerons americans que crídon en plaça de cantar.

mesomòrfe, **a** adj. (fis.) Si di d'estats (esmetic, nematic) intermediaris entre l'estat amòrfe e l'estat cristallin. ◇ *Còrs mesomòrfe*: Cristal liquide. Var.: **mesomorfic**.

mesomorfia n.f. Estat d'un còrs mesomòrfe.

mesomorfic, **a** adj. Mesomòrfe.

mesomorfisme n.m. Estructura corporala dins la tipologia de Sheldon, caracterisada per la predominança dei estructuras somatiqui.

mesoplodon n.m. Mamifèr cetaceu provedit que de doi dents a la maissela sotrana.

mesorinian, **a** adj. Que pertòca li personas qu'an un indicí nasal mejan.

meson n.m. (fis.) Particula subatomica qu'a una massa compresa entre aquela de l'electron e aquela dau proton.

mesonfalic, a adj. Qu'es l'emborígol, lo centre, lo mitan.

mesopausa n.f. (meteor.) Susfàcia de separacion entre la mesosfèra e la termosfèra.

mesopelagic, a adj. Si di de la zòna marina entre 50 e 200 m de profundor.

mesoplancton n.m. Plancton que viu en profundor mesopelagica, intermediària, e qu'es de pichina talha, de 500 µm à 5 mm.

mesopotameu, a adj. Mesopotamian.

mesopotamian, a adj. e n. De Mesopotàmia. Var.: **mesopotameu, mesopotamic**.

mesopotamic, a adj. Mesopotamian.

mesorectum n.m. Part superiora dau peritòni rectal.

mesoscafe n.m. Sotamarin previst per anar à de profundors mejani.

mesosfèra n.f. Jaça de l'atmosfèra terrèstra compresa entre 50 km e 80 km d'altituda, en dessobre de l'estratosfèra. Lo limit embé la jaça superiora es dicha *mesopausa*.

mesosòma n.m. Part mejana dau còrs d'unu invertibrats.

mesotermal, a adj. (geol.) Jaça qu'es estada emplida à una profundor e à una temperatura mai bassi (200° C - 300° C) qu'una jaça ipotermala (300° - 500°). Var.: **mesotermou**.

mesotèli n.m. Teïssut à disposicion epitèliala que recuèrbe la susfàcia dei membranas seroï, constituït d'una jaça de cellulas aplatidi dau contorn poligonal.

mesotelial, a adj. Que si rapoarta au mesotèli. Var.: **mesoteliau**.

mesoteliau, ala adj. Mesotelial.

mesoterapia n.f. (med.) Procediment terapeutique que consistisse en injeccions de dòsis minimi de medicaments fachis au mejan d'agulhas totplen fini, lo mai pròche possible dau sèti de la dolor ò de la malautia.

mesotèrme, a adj. Se di dei plantas que s'acomòdon, per viure, d'une temperatura mejana de 15°C, m'una temperatura mai frèia que non cala longtemp en dessota de zèro.

mesotipa n.f. Minerau qu'englòba la natrolita, la mesolita e l'escolecita.

mesotorax n.m. (zool.) Segond segment dau torax, sobre lo quau s'implànton li patas mediani e li alas anteriori.

mesotòri n.m. Produch de la desintegracion radioactiva du tòri.

mesozoari n.m. *Mesozoaris*: Grope d'animaus foarça simples, ancianament recampats per aquesta soleta rason.

mesozoïc, a adj. (geol.) Dau mesozoïc.

mesozoïc n.m. (geol.) Segondari.

mesparlar vi. Dire de mau de quauqu'un ò de quauqua ren. Sin.: **calomniar**.

mespreaire, airtz adj. e n. Que mesprea. Var.: **mespresaire**.

mesprear vt. (*mesprei*) Mespresar.

mesprendre (si) v.pr. (lit.) S'enganar sobre quauqu'un, quauqua ren, pilhar una persona per una altra ò una caua per una outra.

mespresa n.f. Error sobre quauqua ren, sobre quauqu'un. Sin.: **confusion, engana**.

mespresablement adv. D'un biais mespresable.

mespresable, a adj. Digne de mesprètz. Sin.: **endenhe**.

mespresaire, airtz adj. e n. Que manifèsta de mesprètz. Var.: **mespreaire**.

mespresar vt. 1. Aver, manifestar de mesprètz per quauqu'un, per quauqua ren. 2. Non faire cas de: mespresar lo perilh. Var.: **mesprear**.

mespresiu, iva adj. Mespresós.

mespresós, oa adj. Que pròva, que manifèsta de mesprètz. Var.: **mespresiu**.

mesprètz n.m. 1. Sentiment per lo quau si jutja quauqu'un, lo sieu comportament, condamnables, indignes d'estima, d'atencion. 2. Fach de non tenir còmpte de quauqua ren: *Agir au mesprètz dei convencions, au mesprètz dau perilh*.

mesquin, a adj. Que manca de grandessa, de generositat; qu'es pichin, mediòcre. Sin.: **estrech, rabeu, grincho, cagadur, escars**.

mesquin, a n. Persona malastrada, miserabla, laissada de caire dins la societat. *Un paure mesquin*.

mesquinament adv. D'un biais mesquin.

mesquinaria n.f. Caractèr de cen qu'es mesquin; acte mesquin.

mesquinejar vi. Avarejar.

mesquinetat n.f. Caractèr de cen qu'es mesquin, d'una persona mesquina. Var.: **mesquinetge**. Sin.: **avarícia**.

messa n.f. 1. Celebracion fundamentala de la Glèisa catolica, que lo sieu acte fondamental commemòra, sota la forma dau pan e dau vin de la darriera Cena, lo sacrifici dau Crist sus la Crotz. ◇ *Messa bassa*: Messa que toti li sieu parts son lejudi e recitadi, e non cantadi; (fam.) Conversacion à votz bassa entre doi personas. ◇ *Messa de mièjanuèch*: Messa celebrada la nuèch de Calenas. ◇ *Messa granda*: Messa solemna que deu èstre cantada; (fig.) Acamp que la sieu tòca promiera es d'unir un grope. ◇ *Messa dei moarts ò de requiem*: Messa que si di per lo repaus de l'ànima dei moarts: *Messa de requiem de Gèli, de Campra*. ◇ *Messa solemna ò pontificala*: Messa cantada per un prelat. ◇ *Messa capitulaira*: Messa celebrada en presença dau capítol d'una catedrala. ◇ *Messa votiva*: Messa dicha tocant una causa particuliera. ◇ *Messa negra*: Parodia licensiosa e d'aflat satanic. 2. Música compauada per una messa. ◇ *Messa concertanta*: Lo tot dei pèças de l'ordinari acompanhat per d'instruments, de coralas e de solistas.

messa n.f. 1. Accion de plaçar quauqua ren, quauqu'un dins un luèc particulier, dins una posicion donada: *Messa en botelha, messa à l'endrech*. ◇ *Messa à prêtz*: Determinacion dau prêtz de cen que si vende; soma à partir de la quala comença una venda à l'enquant. 2. Accion de riscar de sòus au jucòc ò dins un afaire;

aqueu sòus. Sin.: **escomessa**. 3. Accion de faire passar quauqua ren dins un estat ò una situacion nòva; lo sieu resultat: *Messa en molon*. ◇ *Messa en aiga d'un barratge*: Accion de laisser s'amolonar darrier aqueu barratge l'aiga qu'es destinat à retenir. ◇ *Messa à fuèc*: Ensèm de operacions per alumar un fuèc, un forn, etc. ◇ *Messa sota tension*: Alimentacion d'una installacion electrica. ◇ *Messa en forma*: Ensèm de operacions que perméon d'obtenir un produch d'una forma donada. 4. Accion d'organisar, de dispauar en foncion d'un òrdre donat, per una finalitat donada. ◇ *Messa en pàgina(s)*: Assemblatge, d'après la maqueta, de divèrsi composicions e de clichats d'un libre, d'un jornal, etc., per obtenir li pàginas d'un format determinat, en vista de l'estampatge. Sin.: **compaginacion**. ◇ *Messa au ponch*: Operacion que consistisse, dins un instrument d'optica, à rendre l'imatge net; assemblatge e reglatge d'elements mechanics ò electric; rectificacion d'una error d'estampatge. Explica destinada à esclarcir, à reglar de questions restadi fins aquí dins lo vague. ◇ *Messa en plects*: Operacion que consistisse à metre en boclas lu bèrris banhats en vista de la cofadura que si vòu faire après secatge. ◇ (dr.) *Messa en estat*: Preparacion d'un affaire sota lo contraròtle d'un jutge en vista de la sieu venguda à l'audiència per li èstre jutjat. 5. *Messa en scena*: Realisacion scenica ò cinematografica d'una òbra lirica ò dramatica; presentacion dramatica e adobada d'un eveniment. Sin.: **empontatge**. ◇ *Messa en ondas*: Realisacion radiofonica d'una òbra, d'un programa. 6. Accion de donar l'impulsion iniciala à una accion ò à un mecanisme per li faire foncionar: *Messa en accion, messa en movement*. ◇ *Messa en servici*: Operacion per la quala una installacion, una màquina, etc., s'emplega per lo promier còup en servici normal. ◇ *Messa a la terra, a la massa*: Operacion prevista per religar un conductor electric au soal ò au bastit metallic d'una màquina. 7. Accion de faire aparéisser d'un biais donat: *Messa en evidença*. ◇ *Messa en avant d'un produch*: Biaï de lo presentar dins un negòci de tau biaï que si vegue mai ben que lu autres produchs. ◇ (filos.) *Messa entre parentèsis*: Dins la fenomenologia, suspension dau jutjament sobre lo monde. 8. Accion d'establir d'uni relacions: *Messa en contacte, en contradiccion*. 9. Accion de menar una persona fins à-n-una situacion determinada: *Messa en libertat, messa en pension*. ◇ *Messa à pen*: Mesura disciplinària que consistisse à privar, per una durada corta, un salariat dau sieu emplec e dau salari que correspoande. ◇ *Messa foaralèi*: Bandiment d'una persona de la societat legala me suppression de sieus bens. 10. Biaï de si vestir, d'èstre vestit: *Una messa eleganta*. Var.: **mesa**.

messalina n.f. Frema caracterisada per un apèti de luxe, una set de plaser e un esperit de lucre immoderats e que recula davant ren per obtenir cen que vòu.

messianian n.m. Lengua dei iapitges, gaire conoissuda, estacada au grope illirian dei lengas indoeuropeï.

messar (si) v.pr. Audir la messa.

messatge n.m. 1. Informacion, nòva transmesa à quauqu'un (sus un papier, per telefòne, per corrier

electronic, etc.). 2. Comunicacion mandada mé solemnitat à quauqu'un, à un grope, à una nacion: *Un messatge dau cap d'Estat*. 3. (ling.) Tota sequença de discors producha per un locutor dins lo quadre de la comunicacion lingüistica. 4. *Messatge publicitari*: Informacion sobre un produch, un servici, transmesa per lo biais de la publicitat. 5. Pensada profunda, incitacion qu'un èstre d'excepcion, un escrivan, un artista pòu adreçar ai òmes.

messatgier, a n. 1. Persona que transmete un messatge. Sin.: **mandaire, mandador**. 2. Cen qu'anóncia quauqua ren. Sin.: **annonciare, anonciador**. 3. (biol.) *A.R.N. messatgier*: Si di de l'acide ribonucleïc qu'assegura lo transpoart dau messatge ereditari deschifrat dins li cellulas de l'organisme.

messatgista n. Entreprenèire de messatjarias.

messatjaria n.f. 1. Servici de transpoart per lu viatjaires e li mèrc; maion dont es establìt aqueu servici. 2. Transpoart rapide que si fa per avion, per camin de fèrre, per nau, per veituras, per camions. 3. *Messatjaria electronica*: Servici per mandar de messatges entre personas religadi per una ret telematica. 4. Respondèire telefonic. 5. Empresa encargada d'encaminar e de distribuir d'obratges estampats (libre, jornals).

messenian, a adj. e n. Relatiu a Messènia e ai sieus abitants.

messia n.m. Mèssias.

messianic, a adj. Relatiu au Mèssia, au messianisme.

messianisme n.m. 1. Credença que fa asperar e esperar lo Mèssias, dins la Bibla. 2. Credença en la venguda d'un liberator ò d'un sauvaire que meterà fin à l'òrdre present per instaurar un òrdre novèu de justícia e de benurança.

messianista adj. e n. Relatiu au messianisme; qu'a aquesta credença.

mèssias n.m. ['mesja] 1. (M'una majuscula) Dins lo judaïsme, mandat de Dieu que restablisserà Israèl dins lu sieus drechs e inaugurerà l'èra de justícia. Sin.: **Sauvaire**. ◇ *Faus Messia*: Enganaire que si fa passar per lo Mèssias anonciat per lu profètas. 2. (M'una majuscula) Crist, per lu cristians. 3. (fig.) Personatge providencial, aqueu que s'en aspèra lo sauvement. ◇ *Èstre asperat coma lo Messia*: Èstre asperat coma aqueu que sauva, m'una granda esperança. Var.: **messia**.

messidor n.m. Promier mes de l'estiu dins lo calendier revolucionari francès.

messier n.m. (ist.) En França, sota l'Ancian Regime, oficier encargat de susvelhar li culturas denant de la dubertura dei bans de meisson. Sin.: **campier, banier, messeguier**.

messin, a adj. e n. De la vila de Mètz.

messinenc, a adj. e n. De la vila de Messina (Sicília).

messò n.m. (Esa) Campier encargat dei cridas.

mesteirant n.m. Artesan. Var.: **mestieral, mestierau, mestierant**.

mestier n.m. 1. Profession caracterisada per una especificitat que demanda un aprendissatge,

d'experiença, etc., dins un quadre legal; tota activitat que s'en tira de mejans d'existença. 2. (ist.) Gropament que lu sieus membres son sotamés à una disciplina collectiva per l'exercici de la sieu profession. ◇ Profession artisanala. 3. Gaube, abiletat tecnica que resulta de l'experiença: *Aver de mestier, conóisser lo mestier*. 4. Foncion, ròtle que presenta d'unu caractèrs d'una profession: *Lo mestier de maire*. 5. *Faire mestier, èstre de mestier*: Èstre necessari. 6. Màquina que sièrve à la fabricacion dei teissuts. Sin.: **telier, taulier**. 7. Quadre rigide sobre lo quau si tende un obratge per lo brodar.

mestieralier, a adj. Que pertòca lo trabalh d'un mestieral.

mestieralament adv. Artesanalament.

mestieralat n.m. Artesanat.

mestierant n.m. Artesan.

mestierau n.m. Artesan.

mestís, issa adj. e n. 1. Qu'es eissit de l'union de doi personas de color de pèu diferenta. 2. Si di d'un ibride obtengut à partir de doi varietats diferenti de la mema espècia. 3. *Tela mestissa* ò *mestís*, n.m.: Tela que la sieu cadena es de coton e la trama de lin.

mestisacion (-izacion) n.f. Produccion d'animaus mestís. Var.: **metisacion**.

mestissar vt. Crosar per metissatge.

mestissatge n.m. 1. Union feconda entre òmes e fremas de gropes umans que presèton un gra donat de diferenciacion genetica. 2. Crosament de varietats vegetali diferenti, ma qu'apartènon à la mema espècia. 3. Crosament entre animaus de la mema espècia, ma de raças diferenti, destinat à crear en cap à quauqui generacions una raça dei caracteristicas genetiqui intermediari.

mèstra n.m. Colon (budeu). Var.: **magistra**.

mèstra n.f. (mar.) Vela latina que si mete en cap. Sin.: **genoés**.

mestrança n.f. Quadre dei oficiers mariniers de carriera de la Marina nacionala; nom de l'ensèm dei oficiers mariniers.

mèstre, mestressa n. 1. Persona que comanda, govèrna, a una autoritat. 2. Persona qu'ensenha; professor, magistre. 3. Persona que possedisse quauqua ren, proprietari: *Lo mèstre de maion*. 4. Persona (artista, escrivan) eminenta, qu'es pilhada coma modèle.

mèstre n.m. 1. Persona qu'ensenha quauqua ren. ◇ *Mèstre d'armas*: Persona qu'ensenha l'escrima. ◇ *Mèstre de conferenças*: Ensenhaire d'universitat (grade en dessota dau *professor*). ◇ *Mèstre à dançar*: Ancian nom que si donava à un professor de dança. ◇ *Mèstre de música*: Ancian nom que si donava à un professor de música. 2. Persona que dirigisse la realisacion de quauqua ren. ◇ *Mèstre d'òbra*: Responsable de l'organizacion e de la realisacion d'un grand obratge; persona ò organisme que baileja la construccion d'un bastiment après aver fach lu plans de l'obratge. ◇ *Mèstre de l'obratge*: Persona fisica ò morala per lo còmpte de cu una construccion es realisada. ◇ *Mèstre estampaire*: Persona que baileja una estamparia. ◇ *Mèstre de fàbregas*: Proprietari d'un establiment siderurgic que

s'ocupa directament de la sieu administracion. 3. Persona de cu un es lo discípol. 4. (b.-a.) Artista que bailejava un atalhier. ◇ Artista dau passat que lo sieu nom non es conoissut ma qu'una part de la sieu òbra es estada reconstituïda. 5. *Passar mèstre*: Èstre, devenir foarça gaubiós dins lo sieu art, lo sieu mestier, la sieu especialitat. ◇ *Trovar lo sieu mèstre*: Rescontrar quauqu'un que vos es superior dins quauqua ren. 6. (mar.) *Segond mèstre, mèstre, promier mèstre, mèstre principal*: Grades dei oficiers mariniers de la Marina nacionala. ◇ *Mèstre d'aissa*: Persona encargada de la bastison e dau manteniment de l'armadura d'una nau. Sin.: **fustier, carpentier**. ◇ *Mèstre de marinaria*: Responsable plaçat sota lo comandament dei oficiers, encargat de bailejar la taifa d'una nau. 7. *Mèstre màger*: Cap d'un òrdre religiós ò militari. 8. Títol que si dona à un avocat, à d'unu oficiers ministerials. 9. Títol d'un mestierant admés à la mestresa, dins un mestier dont li a encara de tradicions de corporacion.

mèstre, mestressa adj. 1. Qu'a un ròtle màger, essencial: *L'idea mestressa d'un obratge*. 2. Qu'es lo mai important dins lo sieu genre. ◇ Si di de la carta mai auta dins una color e de la persona que l'a en man: *Lo varlet mèstre, èstre mèstre à flor*. ◇ (mar.) *Coble mèstre*: Seccion drecha dau cilindre, generada per un solide en movement; coble situat dont una nau es la mai larga. Sin.: **lata mestressa**. ◇ *Autar mèstre*: Autar principal d'una glèia. 3. *Mestressa frema*: Frema energetica, dterminada. 4. *Èstre mèstre de quauqua ren, de faire quauqua ren*: N'en dispauar liurament; èstre liure de faire quauqua ren.

mèstre à dançar n.m. Compàs d'espessor dei brancas crosadi, per mesura ò reportar una dimension interiora.

mèstre assistent, a n. Membre de l'ensenhament superior (encuèi sonat *mèstre de conferença*).

mèstre autar n.m. Autar major, autar mèstre.

mèstre auxiliari mestressa auxiliària n. Lo títol universitari mai bas.

mèstre-can n. Responsable de l'adestrament e de l'emplec d'un can, dins lu còrs especialisats de la polícia, de l'armada, dei pompiers, etc.

mèstre cilindre n.m. Piston que l'automobilista comanda, que manda de liquide sota pression dins lo sistema de frenatge.

mèstre de capèla n.m. Mèstre de cant dins una glèia.

mèstre de manòbra n.m. (mar.) Cap de manòbra sus una nau. Sin.: **manejador**.

mèstre de pèira n.m. Murador provedit d'un títol de mestresa.

mèstre-director, mestressa-directritz n. Director (directritz) d'escòla mairala ò elementària, encargat de responsabilitats administratiu e pedagogiqui e que, eventualament, ensenha à l'encòup.

mestrejable, a adj. Que pòu èstre mestrejat.

mestrejaire, airtz adj. e n. Persona que juèga au mèstre; que vòu senhorejar.

mestregar vt. 1. Si rendre mèstre de foarças dificilament contrarotlabli: *Mestregar un incendi*. 2. Sotametre, contenir per la foarça. Sin.: **apoderar**,

senhorejar. 3. Dominar, contenir (un sentiment, una passion). ◆ **si mestrear** v.pr. Restar, tornar mètstre de sé.

mèstre pensaire n.m. Filosòfe ò personalitat qu'a ò a augut una granda influença ideologica.

mestresa n.f. 1. Capacitat à mestrear, à si mestrear. Var.: **mestritge**, **mestria**. 2. Dominacion incontestada: *La mestresa de l'energia nucleària, de la lenga*. ◇ *Mestresa de l'aria, de la mar*: Superioritat militària, aerenca ò navala, obtenguda sobre un adversari dins un relarg determinat. 3. Perfeccion, seguretat dins la tecnica. 4. Ancianament, situacion d'un mètstre dins una corporacion ò un còrs analògue. 5. Ensèm dei contramèstres e dei caps. 6. Grade universitari que sancionava lo segond cicle de l'ensenhament superior (aüra remplaçat per lo *master*). ◇ *Mestresa de conferenças*: Eemplec de mètstre de conferenças. 7. (mús.) Ensèm dei cantors d'una glèia. Sin.: **psaleta**, **psalfèri**.

mestressa n.f. Frema mé la quala un òme a de relacions sexuali en defoara dau maridatge. Sin.: **druda**, **mita**.

mestria n.f. Gaubi, perfeccion dins l'execucion d'una òbra d'art, dins la realisacion de quauqua ren; virtuositat. Var.: **mestresa**, **mestritge**.

mestritge n.m. Capacitat à mestrear. Var.: **mestresa**.

mestron n.m. 1. Pichon mètstre. 2. Magistre en segond. 2. Magistre dei pichini classas.

mestura n. f. 1. (farm.) Mesclum liquide alestit au mejan d'una miccion. Sin.: **mixtura**. 2. Accion de mesclar de drògas simpli ò compauadi. Sin.: **mescladura**.

mesturar vt. Mixturar.

mesura n.f. 1. Accion d'evaluar una grandor d'après lo sieu rapoart m'una grandor dau meme tipe pilhada coma unitat e coma referença. Sin.: **valoracion**, **estimacion**. ◇ *Pilhar li mesuras de quauqu'un*: Mesurar lo sieu còrs ò d'una part dau sieu còrs dins la tòca de li confeccionar ò de li faire causir un vestit. ◇ *Sus mesura*: Confeccionat d'après de mesuras pilhadi sus la persona; (fig.) Particulierament adaptat. ◇ *À mesura, à flor e à mesura (que)*: Dins lo meme temps (que) e en proporcion. Sin.: **de man en man**. 2. (fig.) Element de parangon e d'apreciacion: *L'òme es la mesura de tota caua*. ◇ *Donar la sieu mesura, la mesura dau sieu talent*: Mostrar tot cen qu'un es capable de faire. ◇ *Èstre en mesura de*: Poder faire quauqua ren, èstre en capacitat de. Sin.: **èstre en estament**, **en estat de**. 3. Quantitat que sièrve d'unitat de basa per una evaluacion: *Mesuras legali*. ◇ *Faire boana mesura*: Donar à la persona que cròmpa un pauc mai que cen que li revèn; donar generosament. 4. (mús.) Partiment dau temps musical en unitats egali, materialisadi dins la particion per de barras verticali dich *barras de mesura*: *Una mesura de doi temps, de tres temps*. ◇ *En mesura*: Dins la cadença que convèn à l'execucion d'un tròç de música. ◇ *Batre la mesura*: Indicar lo ritme, la cadença, per de gèsts convenguts. 5. (lit.) Quantitat de sillabas exigidi per lo ritme dau vers. 6. Moderacion, retenguda dins l'accion, lo comportament,

lo judici: *Parlar mé mesura*. ◇ *Passar, despassar la mesura*: Anar en là de cen qu'es permès, regulier, de cen que convèn. Sin.: **passar la rega**, **l'òsca**. 7. Mejan mes en òbra en vista d'un resultat determinat: *Mesura conservatòria, pilhar de mesuras*. Sin.: *pilhar de provediments*.

mesurable, **a** adj. Que si pòu mesurar.

mesuracion n.f. Mensuracion.

mesuradament adv. D'un biais mesurat.

mesurament n.m. Mesuratge.

mesurador n.m. Aparelh ò instrument que permete de faire divèrsi mesuras ò analisis.

mesuraire, **airitz** n. Agent encargat de mesurar e de cargar divèrs objèctes.

mesurança n.f. Cen qu'es estat mesurat.

mesurar vt. 1. Determinar (una quantitat) au mejan d'una mesura. Sin.: **cubar**. ◇ *Mesurar just*: Mesurar mé la mai granda precision. 2. Determinar l'importança de: *Mesurar li perdas subidi*. 3. Proporcionar, reglar sobre: *Mesurar lo castic à l'ofensa*. 4. Determinar embé moderacion: *Mesurar li sieu paraulas*. 5. Donar embé parsimònia: *Mesurar lo manjar à quauqu'un*.

mesurat, **ada** adj. Moderat, fach embé mesura: *De prepaus mesurats*. Sin.: **senat**, **prudent**.

mesuratge n.m. Accion de mesurar. Var.: **mesurament**.

mesureta n.f. Pichina mesura (administrativa, politica, etc.) qu'a gaire d'efècte.

mesurin n.m. Culhier de forma tronconic per l'òli.

mesuron n.m. Pichina mesura.

meta n.f. Tòca, ponch que si vòu rejónher.

meta n.m. Metaldeïde, emplegat en tauletas coma combustible solide.

metabiologia n.f. Estudi de l'origina de la biologia umana, dau passatge de l'animau à l'uman.

metabiologic, **a** adj. Que pertòca la metabiologia.

metabiòsi n.f. Estat d'un organisme que depende d'un autre, espec. quora un vèn après l'autre sus un meme substrat (lo premier alestisse lo terren per l'autre, pi arrèsta de si multiplicar denant de desaparéisser).

metabisulfít n.m. Nom comercial dau piro-sulfít de sòdi.

metable, **a** adj. Que si pòu metre, portar, en parlar d'un vestit.

metabòl, **a** adj. (zool.) Si di d'un insècte que subisse una metamorfòsi. Contr.: **ametobòl**.

metabòla n.f. Cambiament, transformacion. ◇ (mús.) Cambiament dins l'òrdre dau ritme ò de la melodia. ◇ (retor.) Cambiament dins lu mòts, dins li fransas, coma l'inversion, l'iperbòla, l'amolonament de sinonimes per exprimir una idea ò descriure un objècte mé mai de precision, ò encara l'emplec dins la segonda part de la frasa d'elements ja emplegat dins la primera part, ma inversats per n'en modificar lo sens.

metabolic, **a** adj. Dau metabolisme.

metabolisable (**izable**), **a** adj. Que pòu èstre metabolisat.

metabolisar (-izar) vt. (fisiol.) Transformar (una substança) dins un organisme vivent, au cors dau metabolisme.

metabolisme n.m. (fisiol.) Ensèm dei procèssus complèxes e incessants de transformacion de matèria e d'energia per la cellula ò l'organisme, au cors dei fenomènes d'edificacion e de degradacion organiqui (anabolisme e catabolisme). ◇ *Metabolisme de basa*: Quantitat de calor, exprimida en calorias, que lo còrs uman produè, per ora e per mèstre cairat de la susfàcia dau còrs, au repaus. ◇ *Metabolisme intermediari*: Ensèm dei modificacions subidi tocant una substança precisa despí la sieu intrada en lo mitan interior de l'organisme fins au tèrme de la sieu oxidacion.

metabolit n.m. (fisiol.) Produch de transformacion d'un còrs organic dins una cellula, un teissut ò lo mitan sanguin; produch simple e assimilable de la digestion d'un aliment.

metaborat n.m. *Metaborat de sòdi*: Còrs mineral de formula equivalenta NaBO_2 . Representa la sau sodica de l'acide metaboric. ◇ *Metaborat de liti*: Compauat quimic de formula LiBO_2 . M'au tetraborat de liti $\text{Li}_2\text{B}_4\text{O}_7$, es emplegat en sciéncias dei materiaus dins la fusion alcalina au borat.

metaboric, a adj. *Acide metaboric*: Acide intermediari entre l'acide ortoboric e l'anidride.

metacarpe n.m. (anat.) Ensèm dei oàs que constituïsson l'esquelèt de la pauma de la man, entre lo carpe e li falanges.

metacarpian, a adj. (anat.) Relatiu au metacarpe. ◆ n.m. Cadun dei cinc oàs dau metacarpe.

metacarpofalagian, a adj. Que religa lo metacarpe ai falanges: *Articulacion metacarpofalagiana*.

metacentre n.m. (mar.) Ponch d'interseccion de l'axe longitudinal d'una nau e de la verticala que passa per lo centre de carena quora la nau es inclinada.

metacentric, a adj. (mar.) *Corba metacentrica*: Luèc dei metacentres d'una nau dins toti li inclinasons possibli. ◇ *Autessa ò distança metacentrica*: Autessa dau metacentre en dessobre dau centre de gravitat que corresponde à una inclinason nulla de la nau.

metacercària n.f. (parasitologia) Forma larvària enquistada e infestanta, que vèn après l'estadi cercari e acaba lo cicle evolutiu dei babis.

metaciclic, a adj. *Tripanosòma metaciclic*: Tripanosòma pervengut au tèrme dau sieu cicle evolutiu.

metacinabre n.m. Sulfure de mercuri HgS cubic. Sin.: **metacinnabarita**.

metacinèsi n.f. (biol.) Movement de separacion recipròca dei astèrs filhas au cors de la mitòsi.

metacinnabarita n.f. Metacinabre.

metaclamidea n.f. Flor gamopetala.

metacloral, a adj. Trimèr dau cloral. Var.: **metaclorau**.

metaclorau, ala adj. Metacloral.

metaclorita n.f. Transformacion de la clorita per elevacion de la temperatura.

metacòne n.m. Eminença de l'esmalh sus la faça posteriora d'una dent.

metaconide n.f. Cuspide d'un caisselàs inferior que s'opaua à un metacòne.

metacresòl n.m. Un dei cresòls $\text{HO}-\text{C}_6\text{H}_4-\text{CH}_3$.

metacrilat n.m. Basa conjugada de l'acide metacrilic.

metacrilic, a adj. (quim.) Si di d'un acide carboxilic e dei sieus derivats.

metacritica n.f. Critica d'una critica; respoasta à una critica.

metacromasia n.f. 1. Proprietat d'unu teissuts ò elements cellularis de si colorar au mejan de colorants basics en pilhant una color diferenta d'aquela dau colorant. 2. Proprietat dei colorants biologics que colòron d'un biais diferent dins una mema operacion lu divers elements tissularis ò cellularis.

metacromatic, a adj. Relatiu à la metacromasia.

metacromatisme n.m. Variacion de la color en foncion de la temperatura ò de la sason.

metacronisme n.m. Datacion erronea d'un eveniment à un periòde anterior à-n-aqueu vertadier.

metaderivat n.m. Derivat isomèr.

metadina n.f. Màquina au corrent continu, sensa inductor, emplegabla en generatritz, transformator ò motor, que permete en particulier de passar d'una ret de la tension constanta à una ret dau corrent constant.

metadòna n.f. Substança morfina de sintèsi, emplegada en plaça de la morfina dins d'uni curas de desintoxicacion de toxicomans.

metafasa n.f. (biol.) Segond temps de la division cellulària per mitòsi.

metafasic, a adj. De la metafasa.

metafenilène-diamina n.f. Diamina aromatica qu'es lo resultat de l'idrogenacion dau derivat nitrat correspondent.

metafisi n.f. (anat.) Regions intermediari dei oàs situats entre la diafisi e li epifisis.

metafisc, a adj. 1. Qu'apartèn à la metafisica. 2. Qu'a un caractèr tròup abstrach. 3. *Pintura metafisica*: Corrent pictural italian dau començament dau s. XXⁿ, qu'illustrèron De Chirico, Carrà e Morandi, e caracterisat per una transposicion onirica de la realitat e un inquietant clima de tension.

metafisica n.f. 1. Part de la reflexion filosofica qu'a per objècte la conoissença absoluta de l'èstre en tant qu'èstre, la recèrca e l'estudi dei premiers principis e dei causas promieri. ◇ Concepcion pròpria à un filosofe dins aqueu camp. 2. (pej.) Especulacion intellectualla sobre de causas abstrachi, e que non abotisse à una solucion dei problemas vertadiers.

metafisicament adv. D'un ponch de vista metafisic.

metafisician, a n. Especialista de la metafisica.

metafisiologia n.f. Doctrina de cen qu'es en delà de la fisiologia, es à dire de foarças ò substànças que son plaçadi en defoara dei organes e que lu govèron.

metafisiologic, a adj. Relatiu à la metafisiologia.

metafit n.m. (biol.) Organisme vegetal pluricellulari que li sieu cellulas son diferenciadi en cellulas vegetativi

encargadi de la nutricion e en cellulas germinativi encargadi de la reproduccion.

metafitic, a adj. Que pertòca lu metafits.

metafonia n.f. (ling.) Inflexion. Modificacion dau timbre d'una vocala sota l'aflat d'un fonema vesin: *En lenga germanica, lu timbres dau u, a, o sota l'influéncia d'un i que seguïssia, son venguts ü, ä, ö.*

metafòra n.f. (ret.) Procediment per lo quau si transpoarta la significacion d'un mòt à una altra significacion que li convèn solament segond un parangon sotentendut: *L'amarum de la vida, la flor dei ans, la lutz de l'esperit.* Sin.: **tapavergonha** (fam.).

metaforic, a adj. De la metafòra.

metaforicament adv. D'un biais metaforic.

metaforisar (izar) vt. Parlar au mejan de metafòras.

metafosfat n.m. Sau de l'acide metafosforic.

metafosforic, a adj. *Acide metafosforic*: Acide que vèn dau fosfòre.

metafragma n.m. (entomologia) Paret que separa lo torax de l'abdomèn.

metagalaxia n.f. (astron.) Ensèm de l'Univèrs observable.

metagenèsi n.f. Mòde de reproduccion alternanta dins lo quau li generacions son alternativament sexuada et asexuada.

metagenetic, a adj. Que pertòca la metagenèsi.

metageometria n.f. Geometria mai generala que la geometria euclidiana, ma tala qu'aquesta n'en poasque èstre consideréada coma un cas particular et, per ext., geometria dins la quala si modifica un dei axiòmas fundamentals de la geometria classica.

metagmic, a adj. Consecutiu à una rompedura: *Osteopatia metagmic.*

metagnomia n.f. Facultat de conóisser, pensada, intelligéncia. Sin.: **clarveença, luciditat, criptestesia.**

metagnomic, a adj. Que pertòca la metagnomia. Sin.: **criptestesic.**

metagrama n.m. Enigma mé diversì respoasta diferenti solament per lo cambiament d'una letra que rèsta dins la mema posicion per exemple *pais/peis*.

metaier, a n. Persona qu'espelha una propietat agricòla en estent legat au propietari per una miejaria. Sin.: **mansau, mansionari.** Sin.: **mitadier, masier, bordier.**

metaiaria n.f. 1. Proprietat fonsiera sotamessa à un contracte de miejaria. Sin.: **mansa, bordina.** 2. Lu bastiments d'aquesta propietat.

metaistòria n.f. Recèrca qu'a per tòca la determinacion dei lèis que regisson lu fachs istorics e la plaça d'aquestu fachs dins una vista explicativa dau monde. Sin.: **filosofia de l'istòria.**

metaistoric, a adj. Relatiu à la metaistòria.

metajuridic, a adj. Relatif au drech e au sieu mitan sociologic, economic, psicologic, etc.

metal n.m. 1. Còrs simple caracterisat per un esclat particular dich «esclat metallic», una aptituda à la desformacion, e que, generalament, es boan conductor de

la calor e de l'electricitat. 2. Materiau constituit d'un d'aquestu elements quimics ò d'un aliatge. ◇ *Metals preciós*: L'aur, l'argent, la platina. ◇ *Metal anglés*: Aligatge compauat d'estanh, que contèn 10% d'antimòni, un pauc d'aram e de plomb, utilizat per la confeccion de l'aisamenta, dei cubèrts. ◇ *Metal blanc*: Aligatge d'estanh, de plomb, de bismut, d'aram, utilizat dins lo temps per confeccionar de cubèrts e de pens de làmpea. ◇ *Metal natiu*: Metal present dins lo soal en estat non aligat. ◇ *Metal ròsa*: Sembla aligatge d'aram e de plomb, utilizat coma antifriccion. 3. (arald.) L'aur ò l'argent, per oposicion ai colors e ai forraduras. 4. (lit.) Matèria, substança qu'un èstre n'es fach: *Es dau metal que s'en fan lu eròis.*

metalcetil(e) n.m. Nom generic dei radicals liures que resúlton de la reaccion d'un metal alcalin sus d'uni cetònas.

metaldeïde n.m. Polimèr de l'aldeïde acetic, còrs solide blanc, emplegat coma combustible e per destrúger li limaças.

metalenga n.f. Metalengatge: *Metalenga informatica, metalenga gramaticala.*

metalengatge n.m. 1. Lengatge especialisat emplegat per descriure una lenga naturala. 2. Lengatge de descripcion d'un autre lengatge formal ò informatic. Var.: **metalenga.**

metalèpsi n.f. Figura d'estile que consistisse à substituir la causa à la consequéncia. Ex.: *A perdut la sieu lenga per Non parla plus, an viuugut per Li son pus, son moarts.*

metalingüistic, a adj. Que pertòca la metalenga ò lo metalengatge.

metallaria n.f. (constr.) Fabricacion e paua dei obratges metallics dins la construccion.

metalleïtat n.f. 1. Caractèr dau metal. 2. Lo tot dei propietats que caracteríson lu metals.

metallesença (-éncia) n.f. Aspècte metallic d'una susfàcia.

metallescent, a adj. Que la sieu susfàcia presenta li colors d'un metal.

metallic, a adj. 1. Constituit per de metal. 2. Qu'a l'aparença dau metal, qu'evòca lo metal per la sieu duretad, la sieu sonoritat, lo sieu esclat, etc.

metallicament adv. D'un biais metallic.

metallier, a n. (constr.) Especialista de la metallaria.

metallifèr, a adj. Que contèn un metal.

metallifòrme, a adj. Qu'a l'aparença d'un metal.

metallin, a adj. Qu'a una color ò una aparença metallica.

metallisacion (-izacion) n.f. Accion de metallisar.

metallisador (-izador) n.m. Si di d'un aparelh que sièrve per metallisar.

metallisaire (-izaire), airtiz n. Obrier que practica la metallisacion.

metallisar (-izar) vt. 1. Recurbir (una susfàcia) d'una fina jaça de metal ò d'aliatge, dins una tòca de proteccion ò de tractament. 2. Donar un esclat metallic à.

metallisat (-izat), ada adj. Qu'a subit una metallisacion; qu'a l'esclat dau metal: *Pintura metallisada*.

metallisatge (-izatge) n.m. Accion de metallisar; lo sieu resultat.

metallista adj. (econ. polit.) *Teoria metallista*: Teoria qu'explica la valor de la moneda tocant la quantitat, per la valor dau metal que contèn.

metalloceramica n.f. Si di de protèsis m'una part metallica recubèrta de ceramica.

metallocromia n.f. Tecnica de coloracion per de la susfàcia dei metals.

metallogenèsi n.f. Formacion dei jaças metallifèri.

metallogenia n.f. Estudi de la formacion dei jaças metallifèri.

metallografe, a n. Especialista de metallografia.

metallografia n.f. 1. Estudi de l'estructura e dei propietats dei metals e dei sieus aliatges. 2. Procediment derivat de la litografia que la pèira es remplaçada per una placa de zinc ò d'alumini.

metallografic, a adj. Relatiu à la metallografia.

metalloïde n.m. Non-metal.

metalloïdic, a adj. Relatiu ai metalloïdes.

metalloplastic, a adj. *Jont metalloplastic*: Jont compauat d'un fuèlh d'amiant entre doi fuèlhs fins de coire, resistent à temperatura auta e foarça utilizat coma jont de tèsta e lu motors termics.

metalloproteïna n.f. (biol.) Proteïna associada à de compauats que contènon de metals.

metalloquimia n.f. Part de la quimia que tracta dei metals.

metalloradiografia n.f. Procediment radiografic que permete de daverar una espròva de radiografia sus una placa metallica.

metalloscòpi n.m. Aparelh que permete d'efectuar de contraròtles magnetoscopics sus toti li pèças en materiaus ferromagnetics.

metalloscopia n.f. Contraròtle magnetoscopic de pèças en materiaus ferromagnetics.

metalloterapia n.f. Usatge dei metals dins una tòca terapeutica.

metallurgia n.f. Ensèm dei procediments e dei tecnicas d'extraccion, d'elaboracion, de formatge e de tractament dei metals e dei aliatges. ◇ *Metallurgia dei pòuveras*: Ensèm dei procediments de la metallurgia que perméton d'obtenir de produchs ò de pèça per compression à partir de pòuveras metalliqui.

metallurgic, a adj. Relatiu à la metallurgia.

metallurgista n. 1. Persona que s'ocupa de metallurgia. 2. Obrier dau trabalh dei metals.

metallogic, a adj. Relatiu à la metallogica.

metallogica n.f. Disciplina qu'a per objècte la descripcion dei propietats d'una teoria logica determinada e d'assegurar la sieu axiomatizacion e la sieu formalisacion.

metamatic, a adj. Relatiu à la metamatematica.

metamatematica n.f. Teoria deductiva qu'a per objècte d'establir d'uni propietats dei teorias matematiqui ja formalisadi.

metamèr n.m. 1. (anat.) Segment primitiu de l'embrion. Sin.: **somit**. 2. (zool.) Aneu, segment: *Lu metamèrs dau lombric*.

metameria n.f. Caractèr dei animaus que lo sieu còrs es format d'una seguida de metamèrs.

metameric, a adj. Que comprèn de metamèrs, qu'es format de metamèrs.

metamerisat (-izat), ada adj. Partit en metamèrs.

metamerisacion (-izacion) n.f. Formacion dei segments que compàon lo còrs d'unu animaus (anelides, artropòdes).

metamerisar (-izar) vt. Partir en metamèrs.

metamictic, a adj. *Estat metamictic*: Estat de desòrdre estructural produch dins la ret cristallina d'un mineral que contèn d'elements radioactius per la desintegracion d'aquelu elements pendent lu periòdes geologics (ò provocada artificialament).

metamictisacion (-izacion) n.f. Passatge d'un mineral à l'estat metamictic.

metamielocit n.m. (biol.) Cellula de la mesolha dei oàs que, dins la linhada dei polinuclearis, vèn après lo mielocit e just avant lo granulocit adulte.

metamoral, a adj. Que pertòca lu principis premiers ò lu fondaments de la morala, per oposicion à l'estudi dei règlas morali. Var.: **metamorau**.

metamorau, ala adj. Metamoral.

metamorfic, a adj. (geol.) relatiu au metamorfisme. 2. *Ròca metamorfica*: Qu'es estada transformada per metamorfisme.

metamorfisar (-izar) vt. (geol.) Transformar (una ròca) per metamorfisme.

metamorfisme n.m. (geol.) Dins la crosta terrèstra, transformacion à l'estat solide d'una ròca sota l'efècte de la temperatura, de la pression.

metamorfosar vt. (*metamorfòsi*) 1. Cambiar la forma, la natura ò l'individualitat d'un èstre. 2. Cambiar profundament l'aspècte ò lo caractèr de. Sin.: **tresmudar, mutar, cambiar**. ◆ **si metamorfosar** v.pr. Cambiar completament de forma, d'estat.

metamorfosable, a adj. Que pòu èstre metamorfosat.

metamorfòsi n.f. 1. Cambiament d'una forma en una altra. 2. (biol.) Transformacion importanta dau còrs e dau mòde de vida, au cors dau desvolopament, per d'animaus coma lu anfibians e lu insèctes. 3. Cambiament complet dins l'estat, lo caractèr d'una persona, dins l'aspècte dei cauas. Sin.: **tresmudament, mutacion**.

metamúsica n.f. Música que, diferenta de la música passionala e descriptiva, si prepaua coma l'expression dei estats de consciença, e si mòu, coma la metafisica, dins lo camp dei ideas.

metan n.m. Gas incolòre (CH₄), de densitat 0,554, que crema dins l'ària m'una flama palla. Lo metan si forma dins la descomposicion d'uni matèrias organiqui. Es

emplegat dins l'escaufatge industrial e l'alestiment de l'idrogène.

metanal n.m. (quim.) Aldeïde formic.

metanauplius n.m. (zool.) Estadi larvari dei crustaceus decapòdes.

metanefròs n.m. Tèrç aparelh urinari, ò ren definitiu, de l'embrion.

metanic, a adj. Dau metan.

metanier n.m. Nau facha per transportar de gas natural (metan) liquide.

metanifèr, a adj. Que produe de metan.

metanisar (-izar) vt. Transformar (de rementas, etc.) en metan.

metanoïc, a adj. (quim.) *Acide metanoïc*: Acide formic.

metanòl n.m. Alcòl metilic.

metanormal, a adj. En defoara de cen qu'es normal. Var.: **metanormau**.

metanormau, ala adj. Metanormal.

metaontologic, a adj. En delà de l'ontologia.

metapigmentari, ària adj. *Ictèri metapigmentari*: Ictèri deugut à la presença dins lo sang de pigments biliaris modificats ò de pichini quantitats de pigments biliaris normals, associats à l'urobilinuria.

metaplasia n.f. (patol.) Transformacion d'un teissut vivent en un autre, d'estructura e de foncion diferenti, au cors d'un procèssus inflamatori ò tumoral.

metaplasiat, ada adj. Qu'a subit una metaplasia.

metaplastic, a adj. Relatiu à la metaplasia; que resulta d'una metaplasia.

metaplasma n.m. 1. (biol.) Ensèm dei produchs de l'activitat dau metabolisme que, un còup formats, demòron dins la cellula ò au sieu contacte. 2. (retor.) Tota modificacion fonetica ò morfologica qu'altèra l'integritat d'un mòt per addicion, supression, substitucion ò permutacion d'unitats (fonetiqui ò morfologiqui).

metaplastic, a adj. Relatiu au metaplasma; que contèn un metaplasma.

metapòde n.m. (zool.) Region dei metacarpians e des metatarsians.

metapodial, a adj. e n.m. Si di d'un oàs dau metapòde. Var.: **metapodian, metapodiau**.

metapodian, a adj. e n.m. Metapodial.

metapodiau, ala adj. e n.m. Metapodial.

metapofisi n.f. Salhida ossoa que marca lo bòrd posterior de l'apofisi articulària superiora dei vertèbras lombàrias.

metapolitic, a adj. Que si situa en là dei afaires publics.

metaproblematic, a adj. En là dei problemas.

metapsicologia n.f. (psican.) Interpretacion teorica generalisada dei procèssus psiquics, dins li sieu relacions intèrni, d'après Freud.

metapsiagic, a adj. Parapsicologic.

metapsiquica n.f. Parapsicologia.

metapsiquista n. Persona qu'estúdia la metapsiquica.

metasciença n.m. Teoria qu'estúdia la sciènça coma un sistema formal.

metascientific, a adj. Relatiu à la metasciença.

metasilicat n.m. Varietat de silicat.

metasomatic, a adj. Que pertòca lo metasomatisme, que li apartèn, que n'en vèn.

metasomatisme n.m. Fenomène general que mena à la modificacion de la composicion dei ròcas.

metastabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es metastable; caractèr metastable de quauqua ren.

metastable, a adj. Si di d'un sistema que non es estable en teoria, ma que sembla estable en rason d'una velocitat de transformacion foarça pichina.

metastasar vt. e vi. Produre de metastasis dins (un organe, un organisme).

metastasi n.f. 1. (patol.) Aparicion, en un ponch de l'organisme, d'un fenomène patologic ja present alhors. ◇ (espec.) Localisacion à distança d'una tumor cancerosa estenduda per via sanguina ò linfatica. 2. (fonet.) Fasa articulatória dei oclusivas que correspoande au desplaçament dei organes fonators, un còup passada l'occlusion.

metastatic, a adj. Relatiu ai metastasas.

metasternum n.m. (entomol.) Faça inferiora dau metatorax que poarta lo tèrç pareu de patas.

metatarse n.m. Part de l'esquelèt dau pen compresa entre lo tarse e lu dets, e que rèsta verticala dins la marcha dei vertebrats onguligrades ò digitigrades.

metatarsian, a adj. e n.m. Si di dei cinc oàs dau metatarse.

metateoria n.f. (log.) Estudi dei propietats d'un sistema formal au mejan d'una metalenga.

metaterian n.m. *Metaterians*: Marsupials.

metatèsi n.f. Desplaçament de vocalas, de consonantas ò de sillabas au dedintre d'un mòt (Per exemple: *femra* (eissit de *femna*), dona en niçard *frema*).

metatèxto n.m. En literatura, ensèm dei comentaris relatius à un tèxto.

metatoracic, a adj. Dau metatorax.

metatorax n.m. (zool.) Tèrça part dau torax dei insèctes, que poarta li alas posteriori.

metazoari n.m. Animau pluricellulari (per op. à *protozoari*).

metazoïc, a adj. Si di dei terrens posteriors à l'aparicion dei animals.

metèc n.m. 1. (Antiqu.) Estrangier domiciliat dins una ciutat, qu'avia un estaut particulier. 2. (pej.) Estrangier establhit en França e que lo sieu comportament es jutjat negativament.

metèire, a n. 1. *Metèire en scena*: Persona que règla la realisacion scenica d'una òbra dramatica ò lirica en dirigent lu actors. Sin.: **empontaire**. 2. *Metèire en ondas*: Especialista de la messa en ondas d'emissions radiofoniqui. Sin.: **director d'emission**. 3. *Metèire en pàginas*: Tipografe que fa la messa en pàginas d'un

obratge. Sin.: **compaginador**. 4. *Metèire en òbra*: Aqueu que mete en òbra, qu'emplega quauqua ren.

meteïs, eïssa adj. e pron. Meme. Sin.: **identic, parier, quite**.

metemoglobina n.f. Emoglobina que lo sieu fèrre ferrós es estat oxidat en fèrre ferric, cen que la rende impròpria au transpòrt de l'oxigène.

metemoglobinemia n.f. (med.) Amolonament patologica de metemoglobina dins li emacias, en dessobre de 1,5 g per litre, e que s'obsèrva principalament pendent d'intoxicacions accidentalas ò medicamentòs.

metempiric, a adj. (filos.) Que despassa l'experiènça, que non es fondat sobre la conoissença positiva.

metempsicòsi n.f. Reincarnacion de l'ànima après la moart dins un còrs uman, dins aqueu d'un animau ò dins un vegetau. La teoria de la metempsicòsi es acertada per lu ancians Egipcians, dins de Platon e fuguet un dei elements essencials de la doctrina catara.

metempsicosista adj. e n. Que reconoisce la metempsicòsi.

metencefal(e) n.m. (biol.) Tèrça vesicula de l'encefale embrionari, de dont vènon lo ceruelet, la protuberança anulària, lo bulbe raquidian, e que la sieu cavitat forma lo quart ventricule.

metensomatòsi n.f. Transmigracion d'un còrs en un autre.

metèu n.f. (fam.) Meteorologia.

meteograma n.m. Bulletin meteorologic.

metèu(e) n.m. 1. Tot fenomène que si situa dins l'atmosfèra. 2. Fenomène luminós que resulta de l'intrada dins l'atmosfèra terrèstre d'un objècte solide que vèn de l'espaci. Sin. (fam.): **estela filaira**.

meteoric, a adj. 1. Qu'apartèn à un meteòre; relatiu à un meteòre, ai meteòres. 2. *Aigas meteoriqui*: Aigas de pluèia.

meteorisacion (-izacion) n.f. 1. (geol.) Modificacions que li ròcas subisson au contacte de l'atmosfèra. 2. (med.) n.f. Meteorisme.

meteorisar (-izar) vi. (med.) Gonflar per l'amolonament d'un gas contengut dins l'aparelh digestiu, en parlant de l'abdomèn. ♦ **si meteorisar** v.pr. Gonflar.

meteorisme n.m. Balonament dau ventre, deugut à de gas. Sin.: **meteorisacion**.

meteorit n.m. Objècte solide que si desplaça dins l'espaci interplanetari e que vèn fins à la susfàcia de la Tèrra ò d'un astre quau que sigue sensa èstre completament desintegrat: *Es un meteorit gigantàs qu'anientèt lu dinosaures au Cretaceu li a 65 milions d'annadas*.

meteoritic, a adj. Relatiu à un meteorit. ◇ *Cratèr meteoritic*: Depression que l'impacte d'un meteorit cava à la susfàcia de la Tèrra ò d'un astre quau que sigue.

meteorografe n.m. Instrument qu'enregistra à l'encòup divers elements meteorologics sus un meme diagrama.

meteorografia n.f. Descripcion dei meteòres.

meteorografic, a adj. Qu'apartèn à la meteorografia.

meteorologia n.f. 1. Branca de la fisica dau glòbe que s'entrèva de l'observacion dei elements dau temps (temperaturas, precipitacions, vents, pression, etc.) e de la recèrca dei lèis dei movements de l'atmosfèra, especialament en vista de prevèire lo temps que farà. 2. Organisme encargat d'aquels estudis. 3. Sequènça de ràdio ò de television ò espaci d'un jornal dont son presentadi li previsions meteorologiqui. Abrev. (fam.): **metèu**.

meteorologic, a adj. Que pertòca la meteorologia, lo temps que fa.

meteorologista n. Meteorològue.

meteorològue, òga n. Especialista de meteorologia. Var.: **meteorologista**.

meteoromancia n.f. Pretenduda divinacion per lu meteòres, lu tròns e lu ulhauç.

meteoromancian n.m. Que practica la meteoromancia.

meteoropatia n.f. Patologia ligada ai fenomènes meteorologics.

meteroïde n.m. Meteorit tròup pichin per èstre considerat en tant qu'asteroïde.

meteoroscòpi n.m. Instrument que permete de faire d'observacions meteorologiqui.

meteoroscopia n.f. Contemplacion ò estudi dei meteòres.

meteprolit n.m. Aerolit.

mètge, mètja, metgessa n. 1. Titulari dau diplòma de doctor en medecina. 2. *Mètge dei armadas*: Oficier dau còrs dei mètges militaris.

mètge-conseu n.m. Mètge estacat à un organisme public ò privat (caissa d'assegurança malautia, companhia d'assegurances), encargat de donar un vejaire medical motivat sobre lu cas que li son sotamés.

metical n.m. Unitat monetària pricipala dau Mozambic.

meticulós, oa adj. 1. Que poarta totplen d'atencion à cen que fa: *Un esperit meticulós*. Sin.: **menimós, patet**. 2. Que manifesta aquesta atencion: *Una propretat meticuloa*.

meticulosament adv. D'un biais meticulós. Sin.: **menimosament, patetament**.

meticulositat n.f. (lit.) Caractèr d'una persona, d'una accion meticuloa. Sin.: **menimositat, patetum**.

metil(e) n.m. Radical univalent (CH₃) derivat dau metan. ◇ *Clorure de metil(e)* (CH₃Cl): Liquide que la sieu evaporacion abaissa la temperatura à -55°C, emplegat dins l'industria e en medecina. Sin.: **clorometan**.

metilacion n.f. Introduccion dau radical metile dintre una molecula organica.

metilal n.m. Acetal donat per l'aldeïde formic e l'alcol metilic.

metilamina n.f. Amina primària qu'es un gas que la sieu odor sembla l'ammoniac, e que si liquefica a -6°C,

en donant d'acides de saus cristallisadi, analògui ai saus d'ammoniac.

metilar vt. Realisar la metilacion.

metilat, **da** adj. Qu'enclau lo radical metile.

metilène n.m. 1. Alcòl metilic. 2. Radical bivalent CH_2 : *Clorure de metilène* (CH_2Cl_2). \diamond *Blau de metilène*: Colorant e desinfectant tirat dau carbon.

metileptenona n.f. Cetona etilenica que si tròva en d'unu òlis essencials.

metilic, **a** adj. (quim.) Si di de compauats derivats dau metan. \diamond *Alcòl metilic*: Alcòl (CH_3OH) extrach extrach dei quitran de boasc ò preparat sinteticament e emplegat coma solvent, combustible e intermediari dins d'uni sintèsis. Sin.: **metanòl**, **esperit de boasc**, **metilène**.

metilorange n.m. Eliantina.

metionina n.f. (biol.) Acide aminat sofrat, indispensable à la creissença e à l'equilibri de l'organisme, present dins lu òus, la caseïna e lo lach.

metís n.m. Mestís.

metisacion (-izacion) n.f. Mestisacion.

metissar n.m. Mestissar.

metissatge n.m. Mestissatge.

metjar vt. (*mètgi*) Medicar, curar.

metòde n.m. 1. Marcha racionala de l'esperit per arribar à la conoissença ò à la demostracion d'una veritat. Sin.: **mena de faire**, **costuma**. \diamond *Metòde experimental*: Procedura que consistisse à observar lu fenomènes, à n'en tirar d'ipotèsis e à verificar li consequenças d'aquesti ipotèsis per una experimentacion scientifica. 2. Biaï ordenada de menar quauqua ren: *Travallar embé metòde*. 3. Ensèm ordenat d'un biaï logic de principis, de règlas que perméon d'arribar à un resultat: *Metòdes de fabricacion*. 4. Ensèm dei règlas que perméon d'emparar una tecnica, una sciènça. 5. Obratge que recampa logicament lu elements d'una sciènça, d'un ensenhament: *Metòde de guitarra*. Var. (it.): **método**.

método n.m. (it.) ['metodu] Metòde.

metodic, **a** adj. 1. Que tèn d'un metòde: *Verificacions metodiqui*. \diamond (filos.) Metòde cartesiana de messa à l'espèrva dei opinions per arribar à una veritat indubitabla. 2. Qu'agisse embé metòde: *Esperit metodic*.

metodicament adv. D'un biaï metodic.

metodisacion (-izacion) n.f. Fach de rendre metodic, de metre en òrdre.

metodisar (-izar) vt. Rendre metodic, metre en òrdre.

metodisme n.m. Movement religiós protestant dondat en Anglatèrra au s. XVIIIe, en reaccion còntre lo ritualisme de la Glèia anglicana.

metodista adj. e n. Relatiu au metodisme; que lo profèssa ò n'es partidari.

metodologia n.f. 1. Estudi sistematic, per observacion, de la practica scientifica, dei principis que la fòndon e dei metòdes de recèrca qu'emplega. 2. Ensèm dei metòdes e dei tecnicas d'un camp particulier. 3. (corrent) Biaï de faire, de procedir.

metodologic, **a** adj. Relatiu à la metodologia.

metodologista n. Especialista de la metodologia.

metòl n.m. (quim.) Còrs retirat de l'esperit de boasc brut.

metolic, **a** adj. Relatiu au metòl.

metonian, **a** adj. Metonic.

metonic, **a** adj. Que pertòca lo cicle astronomic de Meton, astronòme atenenc dau s.V en denant J.C. Var.: **metonian**.

metonimia n.f. Figura d'estile que, dins la lenga ò lo sieu usatge, emplega un mòt per significar una idea diferenta ma que li es associada (lo contenen per lo contengut: *Beure un vèire*; una part per lo tot: *Ai vist doi velas que veníon vèrs lo poart*; l'autor per l'òbra: *Lièger un Lafont*).

metonimic, **a** adj. Que tèn de la metonimia.

metonomasia n.f. (didact.) Cambiament de noms pròpri per traduccion.

metòpa n.f. (arquít.) Part de la frisa dorica entre doi triglifes; paneu esculptat que remplisse aquel espaci.

metopagia n.f. Estat dei mostres metopagues.

metopague n.m. e adj. Mòstre doble format per doi creaturas soudadi au nivèu dau front.

metopia n.f. Mostrositat de doi fètus que son ligats per li sieu extremitats cefaliqui.

metopic, **a** adj. Relatiu au front.

metoposcopia n.f. Divinacion que la sieu tòca es de definir la personalitat per l'observacion dei linhas e marcas dau front.

metraire, **airitz** n. 1. Emplegat d'un arquítecte ò d'un entrepreneire qu'establisce de metrats. 2. Tecnician encargat de contrarotlar l'estat d'avançament d'un trabalh de construccion per la mesura dei elements realisats.

metrairitz n.f. (cin.) Aparelh provedit d'un comptador per mesurar la longuesa dei films.

metralgia n.f. (med.) Dolor inflamatorià qu'a lo sieu sèti dins la matritz.

metrar vt. (*mètri*) Mesurar en mètres.

metrat n.m. Mesurament.

metratge n.m. 1. Accion de metrar. 2. Longuesa en mètres (espec. d'una pèça d'estòfa, d'un film). 3. (cín.) *Cort metratge*: Film que non despassa mièja ora. \diamond *Mejan metratge*: Film entre 30 mn e 1 ora. \diamond *Lòng metratge*: Film de mai d'una ora.

metre vt. 1. Plaçar (quauqu'un ò quauqua ren) dins un luèc determinat. Sin.: **butar**. \diamond *Metre lu òus en un solet pairòu*: Plaçar lo tot dei sieus espèrs, dei sieu finanças en un solet afaire. \diamond *Metre de bròcas en li ròdas*: Entirar de desavènis, d'entravas a quauqu'un, a un projecte. Sin.: **entrepachar**, **entraversar**. \diamond *Metre la man au borson*: Participar a una despensa, a una accion collectiva. 2. Dispauar sus lo còrs; portar: *Metre de braias nòvi*. Sin.: **cargar**. 3. Enclaire, mesclar, introduire: *Metre de sau dins una saussa*. 4. Provocar, far nàisser: *Metre de desòrdre*. \diamond *Metre lo fuèc au gaveu*: Agreujar, faire espetar un estament critic. 5. Plaçar dins una posicion donada, dins una situacion donada: *Metre à l'endrech*. 6.

Dispauar (un mecanisme, un aparelh) per que foncione: *Metre lo contacte, metre la television.* 7. (fam.) Supauar: *Metèm que fague beu deman!* 8. Emplegar, utilizar un temps donat: *Metre sièis mes per faire un trabalh.* 9. Dispensar: *Metre 1000 € dins una cròmpa.* 10. Dedicar, investir: *Metre tot lo sieu coar dins un trabalh.* 11. *Metre en:* Modificar la forma, l'estructura, de tau biais: *Metre en òrdre, metre en tròç (à tròç), metre un tèxto en vèrs.* 12. Faire passar dins un estat donat: *Metre un mòt au plural, metre quauqu'un en colèra.* 13. Sotametre à una accion: *Metre d'aiga à búlher.* ◆ **si metre** v.pr. 1. Si plaçar, ocupar un luèc, una foncion, una situacion: *Si metre à taula.* 2. Pilhar una posicion donada: *Si metre drech, si metre sus un pen.* 3. Si vestir d'un biais donat, en emplegat tau ò tau vestit: *Si metre en camia, aver ren à si metre.* 4. Entreprendre, començar: *Si metre au trabalh, si metre à fumar.* 5. *Si metre en tèsta:* S'imaginar, voler absolutament. 6. (mar.) *Si metre en mar:* Embarcar, anar en mar. Sin.: **aparelhar.** 1367: «...lo qual jorn s'es mes en mar en galeas per anar en Roma...». Sin.: **si metre en nau.** ◇ *Metre à fond:* Prefondar, mandar per fond una nau: 1432: «...negar e metre a fons la barcha...».

mètre n.m. 1. Unitat SI de longuessa (simbòle m), egala à la distança percorruda dins lo vuèi per la lutz pendent una durada de 1/229792458 de segonda. 2. Objècte de la valor d'un mètre, que sièrve per mesurar, generalament despartit en décimètres, centimètres e millimètres. 3. *Mètre cairat:* Unitat SI de superfícia (simbòle m²), qu'equivau à la susfàcia d'un cairat qu'a 1 mètre de costat. ◇ *Mètre cairat per segonda:* Unitat SI de viscositat cinematica (simbòle m²/s), qu'equivau à la viscositat cinematica d'un fluide que la sieu viscositat dinamica es 1 pascal-segonda e la massa volumica 1 quilograma per mètre cube. ◇ *Mètre cube:* Unitat SI de volume (simbòle m³), qu'equivau au volume d'un cube de 1 m de costat. ◇ *Mètre cube per quilograma:* Unitat SI de mesura massica (simbòle m³/kg), qu'equivau au volume massic d'un còrs omogeneu que lo sieu volume es 1 mètre cube e la massa 1 quilograma. ◇ *Mètre à la potença manco un:* Unitat SI de nombre d'ondas (simbòle m⁻¹), qu'equivau au nombre d'ondas d'una radiacion monocromatica que la sieu longor d'onda es egala à 1 mètre. Sin.: **dioptria.** ◇ *Mètre per segonda:* Unitat SI de velocitat (simbòle m/s), qu'equivau à la velocitat d'un mobile que, animat d'un movement unifòrme, percorre una distança de 1 m en 1 segonda.

mètre n.m. 1. Dins la prosodia grèga e latina, grope determinat de sillabas lònqui ò brèvi, que comprèn doi temps marcats. 2. Forma ritmica d'una òbra poetica; vèrs.

metric, a adj. 1. Relatiu au mètre. ◇ *Sistema metric:* Ensèm, sistema de pes, mesuras e monedas qu'a per basa lo mètre. ◇ *Quintau metric:* Pes de 100 kg (simbòle q). ◇ *Tona metrica:* Pes de 1000 kg (simbòle t.). 2. Relatiu ai mesuras, ai distanças. ◇ (mat.) *Espaci metric:* Ensèmle provedit d'una distança. ◇ *Proprietat metrica:* Proprietat ligada à la mesura d'una grandessa. ◇ *Relacions metriqui:* Relacions entre li valors dei segments d'una figura. ◇ *Geometria metrica:*

Qu'estúdia li proprietats dei figuras invariants per li isometrias.

metric, a n.f. Relatiu à la mesura dau vèrs. ◆ n.f. 1. Sciènça qu'estúdia lu elements que fórmon lu vèrs. 2. Sistema de versificacion pròpri à un poeta, un país, una lenga. Var.: **mètrica.**

mètrica n.m. Metrica.

metrician, a n. Especialista de metrica.

metrisable, a adj. (mat.) Si di d'un espaci topologic ò unifòrme quora la sieu estructura es inducha per una distança.

metrisacion (-izacion) n.f. Conversion dei mesuras au sistema metric.

metriti n.f. (med.) Inflamacion de l'utèrus.

mètro n.m. 1. Camin de fèrre soterran ò aerenc que dessièrve lu quartiers d'una granda vila e de la sieu banlega; ensèm dei installacions d'aqueu mejan de transpoart: *Durmir dins lo mètro.* Sin. (vièlh): **metropolitan.** 2. Rama d'aqueu camin de fèrre: *Mancar lo darrier mètro.*

metrologia n.f. Sciènça de la mesura.

metrologic, a adj. De la metrologia.

metrologista n.m. Si di de quauqu'un que fa de recèrcas metrologiqui. Var.: **metrològue.**

metrològue, òga n. Metrologista.

metromania n.f. Mania de faire de vèrs.

metronòme n.m. 1. Instrument sonòre que dona un senhal audible ò visual que permete d'indicar un temps, velocitat à la quala una música deu èstre sonada. 2. Dins la Grècia antica, magistrat encargat de la verificacion dei pes e mesuras.

metronomic, a adj. 1. Que pertòca lo metronòme. 2. Si di d'un movement ò d'un ritme regulier.

metropatia n.f. (patol.) Malautia de l'utèrus d'una mena generala.

metroperitoniti n.f. (patol.) Enflament de l'utèrus e dau peritòni.

metropòli n.f. 1. Estat considerat per rapoart ai sieu colonias, ai sieus territòris exteriors. 2. Capitala politica ò economica d'una region, d'un Estat. 3. Centre mai important dins un sector particulier. 4. (relig.) Capluèc d'una província eclesiastica e sèti de l'arquevesque metropolitan. Sin.: **arquevescat.**

metropolia n.f. Sèti arqueiepiscopal dins la Glèia russa.

metropolita n.m. (relig.) Prelat ortodòxe entre lo patriarca e lu arquevesques.

metropolitan n.m. (vielhit ò administratiu) Mètro.

metropolitan n.m. Arquevesque qu'a juridiccion sus una província eclesiastica.

metropolitan, a adj. 1. Qu'apartèn à una metropòli, à la maire pàtria. 2. Qu'apartèn à una metropòli eclesiastica. ◆ adj. e n. De la metropòli.

metropòsi n.f. (patol.) Abaissament de l'utèrus.

metrorragia n.f. Sagnament de l'utèrus en defoara dei règlas. Sin.: **perdas rogi.**

metrorrea n.f. (patol.) Escampa de liquide aigaiós e mucós per l'utèrus.

metrosalpingiti n.f. (patol.) Enflament de l'utèrus e dei trompas.

metroscopia n.f. Radiografia de l'utèrus.

metroxil(e) n.m. Paumolier dei Índias.

meu n.m. Substança sucrada e perfumada que li abelhas produon, à partir dau nectar dei flors.

meugoirés, esa adj. e n. Maugoirés.

MeV Simbòle dau megaelectronvòlt (un milion d'electronvòlts), unitat comòda d'energia emplegada en fisica dei particulas.

mexican, a adj. e n. Dau Mexic.

mezzanina n.f. Mejanet. Sin.: **mejanenca**.

mezza voce loc. adv. (it.) À mièja votz, sotavotz.

mezzosoprano n. (it.) Votz de frema mai bassa e mai estenduda que lo soprano; cantairitz qu'a aquela votz.

mezzotinto n.m. (grav., it.) Biais negre (procediment de gravadura en cròs). Sin.: **mièja tencha, mièja tinta**.

Mg Simbòle quimic dau magnèsi.

MGCP (mat.) Mai grand comun partidor. Sin.: **MGCD**.

MGCD (mat.) Mai grand comun divisor. Sin.: **MGCP**.

mi n.m. inv. Nòta de música, tèrç gra de la gamma de dò.

mi pron. pers. COD ò COI de la primiera persona: *Mi regarja, mi parla, lo mi dona*.

mia n.f. Amiga, dins l'expression *ma mia*.

mialgia n.f. Dolor muscularia.

miam interj. (fam.) Onomatopea per indicar que quauqua ren es boan, que dona envuèia d'èstre manjat.

miasa n.f. Trebolici causat per la presença dins lo còrs uman ò dins lo còrs d'un animaus de larvas de diptèrs.

miasma n.m. Emanacion perilhoa de matèrias putridi que desgàtjon una odor desagradiva.

miasmatic, a adj. (lit.) Qu'exala de miasmas.

miastenia n.f. Afeccion caracterisada per una granda fatigabilitat dei muscles e deuguda à un trebolici de transmission de l'influx nerviós à la joncion dau nèrvi e dau muscle.

miatonia n.f. Disparicion dau tònus musculari en rapoart m'una afeccion neurologica.

miatrofia n.f. (patol.) Atrofia musculara. Sin.: **amiotrofia**.

miau n.m. Crit dau cat.

miaulada n.f. Crit dau cat: *Lo cat a fach audir una miaulada*. Sin.: **nhaulada, miauladís**.

miauladís n.m. Miaulada; udolada.

miaulaire, airtz adj. Que miaula. Sin.: **nhulaire**.

miaulament n.m. Crit dau cat e d'unu carnassiers. Sin.: **miaular, nhaulament, nhaulada**.

miaular vi. Cridar, en parlant dau cat e d'unu carnassiers. Sin.: **nhaular**.

miaular n.m. Miaulament.

miazina n.f. Pirimidina.

mica n.f. (miner.) Mineral lulent, abundós dins li ròcas eruptivi e metamorfiqui, forma de silicat d'alumini e de

potassi. ◇ *Mica negre*: Mica que si presenta en lamellas exagonali de color negra. Sin.: **biotita**.

micaceu, ea adj. Que contèn de mica.

micaelita n.f. (miner.) Varietat d'opal.

micanita n.f. (quim.) Residú de mica mesclat à de goma-laca.

micària n.f. Genre d'aranhas araneomòrfs de la familha dei Gnaphosidae.

micasquist n.m. Rèca metamorfica fulhetada, formada de jaças de mica separadi per de pichins cristals de quartz.

miccion n.f. (med.) Accion d'urinar.

miccion n.f. Accion de mesclar. Var.: **mixcion**.

miccionar vt. Mesclar. Var.: **miccionar**.

micèli n.m. Aparelh vegetatiu dei fonges, format de filaments ramificats, generalament blancs.

micelian, a adj. Dau micèli.

micella n.f. Particula que fa entre 0,001 e 0,3 micron, formada d'un agregat de moleculas parieri, e que dona un sistema colloidal.

micellar(i), a (-ària) adj. Format de micelas.

micenenc, a adj. e n. Micienian.

micenian, a adj. e n. De Micens. ◇ *Art micenian*: Art desvolopat dins lo monde aquean au II^d millenari av. J.-C. ◆ n.m. La forma mai anciana conoissuda dau grèc, escricha dins un sillabari d'origina cretesa deschifrat en lo 1953. Var.: **micenenc**.

micetofague, aga adj. Que pertòca lu diptèrs que si noirisson de fonges. ◆ n.m. Coleoptèr que viu dintre de fustas atacadi per lu fonges.

micetofil(e), a adj. Que pertòca lu insèctes que vívon au dedintre dei fonges.

micetòme n.m. Pseudotumor inflamatorià provocada per de fonges parasites ò de bacterias, observada sobretot dins li regions tropicali.

mic-mac n.m. (fam.) Situacion complicada, pas gaire clara; embrolh. Sin.: **trecimaci, traüc**.

micocedidia n.f. Ronha deuguda à l'accion d'un fonge.

micocola n.f. Fruch dau micocolier. Sin.: **fabrècola, falabrega**.

micocolier n.m. Aubre ò aubrilhon dei regions temperadi e tropicali, abundós en Provença, que lo sieu boasc sièrve à faire de mànegues d'autís (Fins à 25 m d'autessa, familha dei ulmaceas). Sin.: **fabrecolier, falabreguier**.

micodèrma n.m. Levadura que si desvolopa à la susfàcia dei bevendas fermentadi ò sucraidi.

micodermic, a adj. Dau micodèrma.

micologia n.f. Estudi scientific dei fonges.

micologic, a adj. Relatiu à la micologia.

micològue, òga n. Especialista de micologia.

micoplasma n.m. Bacteria desprovesida de paret, que diversis espècias son patogèn (agents de pneumopaties e de malautias sexualament transmissibli).

micoquian n.m. (preïst.) Faciès industrial que marca la transicion m'au paleolitic mejan. ◆ **micoquian, a** adj. Dau micoquian.

micorisa n.f. Associacion d'un fonge inferior m'ai raïç d'una planta (rore, orquidaceas).

micòsi n.f. (med.) Afeccion provocada per de fonges parasites.

micosic, a adj. Relatiu à la micòsi.

micòsis n.m. (med.) *Micòsis fongoïde*: Afeccion maligna de la peu e dei cellulas de la linhada ematopeietica, caracterisada per de placas rogi pruriginoï e per una infiltracion tumoral dei teïssuts.

micro- Prefixe que, plaçat davant una unitat de mesura, la partisse per un milion.

micro n.m. ['mikro] Microfòne.

microalga n.f. Alga microscopica. Sin.: **microfita**.

microalveòle n.m. (tecn.) Alveòle totplen pichin.

microampèr n.m. Unitat de mesura d'intensitat dau corrent electric dau Sistema internacional (SI), que vau 10^{-6} ampèr. Simbòle: μA .

microamperimètre n.m. Microampermètre.

microampermètre n.m. Aparelh de mesura sensible ai corrent de pichina intesitat. Var.: **microamperimètre**.

microanalisi n.f. Analisi quimica que poarta sobre de massas de substança foarça pichini, per convencion de 0,1 fins à 5 mg.

microbalança n.f. Balança emplegada per parangonar de massas totplen pichini, de l'òrdre de 10^{-6} grama.

micròbi n.m. 1. Èstre vivent microscopic, constituït d'una cellula soleta, qu'es à l'origina de biodegradacions e de malautias infeccioï. Sin.: **micro-organisme**. 2. (fam.) Persona pichina, sensa envergadura.

microbian, a adj. Relatiu ai micròbis.

microbicida adj. e n.m. Bactericida.

microbilha n.f. Particula de pigment, d'agent abrasiu, de carga inèrta, obtenguda per micronisacion.

microbiologia n.f. Ensèm dei disciplinas biologiqui (bacteriologia, micologia, virologia e parasitologia) que s'entrèvon de toi lu organismes microscopics e ultramicroscopics.

microbiologic, a adj. Relatiu à la microbiologia.

microbiologista n. Especialista de microbiologia.

microbisme n.m. 1. Ensèm de la flòra bacteriana d'un mitan organic. 2. *Microbisme latent*: Presença dins lu teïssuts de microorganismes que provòcon minga manifestacion morbida, ma que poàdon, sota l'influença de circonstanças favorabli, si multiplicar, devenir virulents e provocar de rebolicis patologics.

microbús n.m. Veïcule de transpoart dei personas, d'un desenau de plaças, destinat ai desplaçaments rapides.

microcadena n.f. Microcircuit.

microcaisseta n.f. Caisseta magnetica de format reduch.

microcalorimètre n.m. Aparelh que sièrve ai mesuras de microcalorimetria.

microcalorimetria n.f. Tecnica de mesura dei pichini quantitats de calor.

microcefal(e), a adj. Pertocat de microcefalia.

microcamèra n.f. Camèra de talha totplen pichina.

microcefalia n.f. Anomalia morfologica dau crani, que lo sieu volume es reduch.

microcentrala n.f. Centrala hidroelectrica qu'utilisa de pichoi sauts d'aiga.

microcinematografia n.f. Aparelh per mesurar lu alestiments microscopics.

microcinematografic, a adj. Relatiu à la microcinematografia.

microcircuit n.m. Circuit electronic de dimensions foarça pichini, compauat de circuits integrats, de transistors, de diòdas, de resistenças e de capacitats. Sin.:

microcadena, microrondatge.

microcirurgia n.f. Cirurgia practicada sota lo contraròtle dau microscòpi, mé d'instruments miniaturisats especials.

microclima n.m. Ensèm dei condicions de temperatura, d'umiditat, de vent particulieri à un espaci omogeu d'una pichina estenduda à la susfàcia dau soal.

microclimatologia n.f. Estudi dei microclimas.

microclin n.m. (miner.) Feldspat potassic.

microcòc n.m. Bacteria de forma redona, non ciliada e immobila, Gram positiu.

microcomputador n.m. Microcomputaire.

microcomputaire n.m. Pichin computaire bastit à l'entorn d'un microprocessor au quau s'ajonhe un ensèm material e logicial necessari au tractament complet de l'informacion. Var.: **microcomputador, micro-ordenator.**

microcopadura n.f. Copadura pichineta.

microcòpia n.f. Còpia ò reproduccion en pichin format d'un document.

microcòsme n.m. 1. En filosofia e dins li doctrinas esoteriqui, èstre que constituïsse un mode en pichin que la sieu estructura reproduie aquela dau monde (*macrocòsme*) au quau apartèn; espec. l'òme ensinda considerat per rapoart à l'Univèrs. 2. Mitan social replegat sobre d'eu-meme. 3. Ascideu de la pèu violeta, manjadís, de la Mediterranea, finda sonada *figa de mar* ò *pechet*.

microcosmic, a adj. Relatiu au microcòsme.

microcravata n.f. Microfòne miniaturisat, que si pòu fixar ai vestits.

microcristal n.m. Cristal microscopic que forma l'estructura dei principals aliatges. Var.: **microcristau.**

microcristallin, a adj. Format de microcristals.

microcristau n.m. Microcristal.

microdactil(e), a adj. Qu'a lu dets corts.

microdecision n.f. (econ.) Decison qu'un subjècte economic pilha sobre li quantitat que lo pertòcon personalament.

microdisseccion n.f. Disseccion facha sota lo microsòpi sus de cellulas ò d'èstre de pichina talha.

microeconomia n.f. Branca de la sciènça economica qu'estúdia lu comportaments individuals dei agents economics.

microeconomic, a adj. Relatiu à la microeconomia.

microedicion n.f. Ensèm de procediments economics e informatics que perméton l'edicion de libres en tiratge limitat.

microelectromètre n.m. Instrument que fa usança dei accions electrostatiqui, per mesurar li pichoni diferenças de potencial.

microelectronic, a adj. Relatiu à la microelectronica.

microelectronica n.f. Tecnologia dei compaunts, dei circuits, dei assemblatges electronics miniaturisats.

microelement n.m. Element quimic nutritiu de natura minerala que lu organismes n'an besonh en pichini quantitats pour si desvolopar.

microespectroscòpi n.m. Oculari dau microscòpi provedit de prismas que dona l'imatge de l'espèctre luminós de l'objècte observat.

microfague n.m. (biol.) Cellula que fa la fagocitòsi d'elements foarça pichins, coma li bacterias.

microfarad n.m. Unitat de mesura de capacitat electrica dau Sistema internacional (SI), que vau 10^{-6} farad. Simbòle: μF .

microfestenau n.m. Microfestival.

microfestival n.m. Pichin festival. Var.: **microfestivau**. Sin.: **microfestenau**.

microfestivau nm. Microfestival.

microfibra n.f. Fibra sintetica foarça fina, que permite de faire de teissut pas tant abrasius.

microficha n.f. Film en fuèlhs rectangularis que compoarta un imatge ò d'imatges de dimensions foarça reduchi. Sin.: **microfuèlh**, **microfulhet**.

microfichar vt. Metre en microfichas. Sin.: **microfulhetar**.

microfilament n.m. Filament foarça fin.

microfilm n.m. Film en rotleu compauat d'una seria d'imatges de dimensions foarça reduchi.

microfilmare vt. Reproduire sus microfilm (de documents).

microfisica n.f. Part de la fisica qu'estúdia lu atòmes, lu nucleus e li particulas elementari.

microfita n.f. (bot.) Microalga.

microflòra n.f. Flòra microbiana d'un mitan donat.

microfòne n.m. Aparelh que transforma li vibracions sonòri en oscillacions electrici. Abrev.: **micro**.

microfonia n.f. Mancança de potença de la votz.

microfonic, a adj. Relatiu au microfòne. \diamond *Corrent microfonic*: Corrent electric que naisse d'un microfòne e que poarta li ondas sonòri. \diamond *Efècte microfonic*: Efècte deugut à l'accion dei vibracions d'un aut-parlant sobre li lampas dei amplificators.

microforma n.f. Tot supoart d'informacion que compoarta d'imatges de dimensions foarça reduchi.

microfotografia n.f. Fotografia dei preparacions microscopiqui.

microfotografic, a adj. Relatiu à la microfotografia.

microfractografia n.f. Tecnica d'examen e d'estudi dei susfàcias de rompedura au microscòpi electronic.

microfotograma n.m. Fotograma de dimensions foarça pichini.

microfotomètre n.m. Aparelh que restituisse graficament li variacions d'opacitat d'un imatge fotografic.

microftalmia n.f. Reduccion dei dimensions dau glòbe oculari dins lu sieus diferents diamètres, deuguda à una anomalia congenitala.

microfulhetar vt. Microfichar.

microgameta n.m. Gameta denedaire de pichina talha, mascle per definicion.

microgastria n.f. Mauformacion congenitala que limita la talha de l'estòmegue.

microglia n.f. Nevroglija reticuloendotetiala que li sieu cellulas son mobili e dotadi de fagocitòsi.

microglossari n.m. (ling.) Vocabulari especific d'una activitat, qu'es relativament independent dau vocabulari general.

microglossia n.f. Mauformacion congenitala de la lenga, qu'es de pichina dimension.

micrografia n.f. 1. Estudi au microscòpi d'objèctes foarça pichins, espec. de l'estructura dei metals e aliatges. 2. Fotografia facha au microscòpi. 3. Ensèm dei operacions ligadi à l'utilisacion dei microformas.

micrografic, a adj. De la micrografia.

micrograma n.m. Unitat de massa que vau 10^{-6} grama.

microgravitat n.f. Gravitat mai debla qu'aquela de la Terra.

micròhm n.m. Microòhm.

microinformacion n.f. (inform.) Informacion de pichina talha.

microinformatica n.f. Camp de l'informatica que pertòca la fabricacion e l'utilisacion dei microcomputadors.

micro-interval n.m. (mús.) Interval foarça pichin.

microlector n.m. Lector de microfòrmas.

microlengatge n.m. Lengatge informatic format de microinformacions.

microlit n.m. Dins una ròca volcanica, pichin cristal que si pòu vèire solament m'un microscòpi.

microlit n.m. Pichin silèx talhat, compauant d'un autís preïstoric.

microlitic, a adj. Si di d'una ròca formada de microlits.

microlitic, a adj. Si di dei autís preïstoric constituits de microlits.

micrologia n.f. Estudi dei objèctes pichins.

micrologic, a adj. Relatiu à la micrologia.

micrologicial n.m. (inform.) Logicial integrat, sistema de tractament dei informacions d'un periferic ò d'un compauant. Var.: **micrologiciu**.

micrologiciu n.m. Micrologicial.

micromaltus n.m. Coleoptèr american qu'a la particularitat de si desvolopar per lo biais de set formas larvali.

micromanipulator n.m. Aparelh que permete de faire diversìs intervencions (usinatge, assemblatge, etc.) sobre de pèças pichini observadi au microscòpi.

micròme n.m. Pichin insècte dei aubrillhons espanidit en lo tot dau monde, que si noïrisse de nierons.

micromelia n.f. Fach d'aver de membres pichins.

micromelian, a adj. Pertocat per la micromelia.

micromercat n.m. Mercat de pichina talha.

micromerisme n.m. En filosofia concepcion dei èstres vivents que véon lo tot dins la soma dei parts.

micromerista n. Partidari dau micromerisme.

micrometeorita n.f. Meteorita de dimensions foarça pichini.

micromètre n.m. 1. Instrument que permete de mesurar m'una granda precision de longuèssas ò d'angles de dimensions foarça pichini. 2. Unitat de mesura de longuèssa (simb. μm) que vau 10^{-6} mètre. Sin.: **micron**.

micrometria n.f. Mesura au mejan d'un micromètre.

micrometric, a adj. Dau micromètre. \diamond *Vitz micrometrica*: Dau pas foarça fin e de la tèsta graduada, per realisar de reglatges totplen precis.

micromicèt n.m. Fonge de talha foarça michina ò microscopica.

micromodule n.m. Circuit electronic de dimension totplen pichina imprimit sus una fina jaça de ceramica.

micromotor n.m. Motor de talha foarça pichina.

micron n.m. Micromètre (unitat de mesura).

micronesian, a adj. e n. De Micronèsia.

micronisacion (-izacion) n.f. Operacion qu'a per objècte la reduccion d'un còrs solide (pigment ò abrasiu) en particulas qu'an de dimensions de l'òrdre dau micromètre.

micronisar (-izar) vt. Tractar per micronisacion.

micronucleu n.m. (zool.) Nucleu de dimensions microscopiqui.

microòhm n.m. Unitat de mesura de resença que vau 10^{-6} òhm. Var.: **micròhm**.

microonda n.f. Onda electromagnetica d'una longuèssa compresa entre 1 m e 1 mm.

microondas n.m. inv. Forn à micro-ondas.

microordenator n.m. Microcomputaire, microordenador.

microorganisme n.m. (biol.) Organisme microscopic, vegetal ò animal. Sin.: **micròbi**.

microparasit(e) n.m. Parasite microscopic.

microparticula n.f. Particula que la sieu talha es compresa entre 0,1 e 100 μm .

micropetale, a adj. Qu'a de petales pichinets.

micropilula n.f. Pilula contraceptiva que contèn solament de progestatius.

micropil(e) n.m. (bot.) Pichin orifici dins lu teguments de l'ovule de vegetaus fanerogames, que permete la fecondacion.

micropodifòrme, a adj. *Micropodifòrmes*: Òrdre d'auceus dei patas foarça corti, que non saup s'envolar dau soal, coma lo martinet, la tartarassa.

micropoliadenia n.f. Ipertròfia leugiera e indolora dei ganglis linfatics dau coal, dei aissèlas e dei engues. Sin.: **micropoliadenotopia**.

micropoliadenotopia n.f. Micropoliadenia.

microprocessor n.m. Processor miniaturisat que toi lu sieus elements son recampats en un solet circuit integrat.

microprograma n.m. Programa informatic escrich en microlengatge.

microprogramacion n.f. (inform.) Mòde d'organizacion de la comanda d'un computador, dins lo quau li instruccions dau programa son executadi per una seguida d'instruccions elementari.

micropsia n.f. Illusion visuala dins la quala lu objèctes sèmblon aver una talha mai pichina qu'en realitat.

micropsit n.m. Papagau pichonet de Nòva Guinea, dau plumatge verd.

micropterigidat n.m. *Micropterigidats*: Familia de papalhons pichoi, manjaires de pollèn.

microquimia n.f. Quimia que poarta sobre de quantitats de l'òrdre dau miligrama.

microquimic, a adj. Relatiu à la microquimia.

microradiografe n.m. Aparelh que permete de faire una microradiografia.

microradiografia n.f. Tecnica metallurgica d'examen per rais X dei elements fins d'una estructura.

microrega n.m. Microsilhon.

microrondatge n.m. Microcircuit.

microscòpi n.m. Instrument d'optica compaumat de diversìs lentilhas, que sièrve per observar lu objèctes pichinets. \diamond *Microscòpi electronic*: Aparelh analògue au microsòpi, ma dins lo quau lu rais luminós son remplaçats per un fais d'electrons.

microscopia n.f. Examèn au microscòpi.

microscopic, a adj. 1. Fach au mejan d'un microscòpi. 2. Que non pòu èstre vist autrament qu'au mejan d'un microscòpi. 3. Minuscule.

microscopisar (-izar) vt. Rendre pichin, de la talha d'un objècte microscopic. \blacklozenge vi. Utilisar un microscòpi.

microscopista n. Persona que fa una observacion au microscòpi.

microsegonda n.f. Unitat de temps de 10^{-6} segonda.

microseïsme n.m. (geofis.) Cadun dei seïsmes de pichina amplituda, detectables solament au mejans d'instruments, que tòcon la Tèrra d'un biais quasi permanent.

microselhon n.m. Microsilhon.

microsigmia n.f. Pols que bate lentament.

microsilhon n.m. Disc m'un centenau d'espiras au centimètre de rai, que la sieu gravadura permete una audicion de 25 à 30 minutas per faça de 30 cm de diamètre. Sin.: **microrega**. Var.: **microselhon**.

microsismic, a adj. Relatiu à un microseïsme.

microsismografe n.m. Aparelh per mesurar lu microseïsmes.

microsociologia n.f. Estudi dei formas de sociabilitat dins de gropes reduchs.

microsociologic, a adj. Relatiu à la microsociologia.

microsòma n.m. Particula citoplasmica pichineta, isolada par ultracentrifugacion.

microsonda n.f. Aparelh que permete, gràcias à l'impacte d'un fais d'electrons sus una lama fina, de dosar lu elements qu'aquesta lama contèn.

microspòra n.f. (bot.) Espòra que provèn d'unu criptogames, mai pichina que l'espòra e que grèlha en donant un protale mascle.

microsporangi n.m. (bot.) Esporangi que produe de microspòras.

microsporidia n.f. *Microsporidias*: Protozoaris parasits intracellulars dei manhans, dei abelhas, dei moissaras e de nombrós autres animaues.

microstructura n.f. (didact.) Estructura que depende d'una estructura mai granda. Var.: **microestructura**.

microstructura n.f. Microstructura.

microtecnica n.f. Tecnica de la concepcion, de la fabricacion e de la reparacion dei objèctes de pichina dimension.

microtèrme, a adj. (bot.) Si di d'una planta que lo sieu desvolopament si fa dins un clima temperat frèi (en dessota de 15° C).

microtermia n.f. Unitat calorifica que vau 10⁻⁶ termia.

microtinat n.m. *Microtinats*: Sotafamilha de rosegaires de la familha dei muridats enclausant lu garris de vinha.

microtòme n.m. Instrument per talhar dins lu teissuts animals ò vegetals de pichini lescas en vista d'un examèn au microscòpi.

microtomia n.f. Fach d'emplegar un microtòme per talhar de pichini lescas en vista d'un examèn au microscòpi.

microtraumatisme n.m. (med.) Traumatisme foarça leugier, sens consequença quora es unic, ma que la sieu repeticion pòu provocar de manifestacions patologiqui.

microtron n.m. Accelerator de particulas.

microtubul(e) n.m. Fina estructura citoplasmica que constitue una part de l'esquelèt celluari e que juèga un ròtle dins lu cambiaments de forma dei cellulas.

microveitura n.f. Veitura pichineta.

microvòlt n.m. Unitat de mesura de tension electrica que vau 10⁻⁶ vòlt.

microzoari n.m. (zool.) Organisme animal d'una talha foarça pichina, que si pòu observar unicament au microscòpi.

micturicion n.f. Urinacion.

midrash n.m. Metòde d'exegèsi rabinica que, en là dau sens literal fixat à partir d'un moment donat de l'istòria, tende à recercar dins lu escrichs biblics una significacion mai profunda.

midriasi n.f. (med.) Dilatacion anormala e persistenta de la pupilla. Contr.: **miòsis**.

midriatic, a adj. e n.m. Si di d'un medicament que provòca la midriasi.

mièg, mièja adj. 1. Qu'es l'exacta mitan d'una unitat ò d'una caua: *Mièg litre, mièja jornada, à mièja camba*. 2. Que non es complet: *Un mièg succès*. ♦ loc. adv. À mitan: *Èstre mièg endurmit*.

mièg bas n.m. Cauceta fina, que s'arrèsta sota lo genolh.

mièg canton n.m. En Soïssa, Estat de la Confederacion naissut de la particion d'un canton.

mièg cercle n.m. Arc de cercle limitat per doi ponchs diametralament opauats.

mièg circulari, mièja circularia adj. En mièg cercle.

mièg dieu n.m. 1. (mit.) Eròi enfant d'un dieu e d'una mortala ò d'una diyessa e d'un mortal. ◇ Divinitat segondària. 2. (lit.) Òme que la sieu glòria ò lo sieu gènè son esquasi sobrumans.

mièg dòu n.m. Vestit negre e blanc ò escur, portat per la darriera mitan d'un dòu.

mièg fin, mièja fina adj. Intermediari entre fin e gròs.

mièg finalista, mièja finalista n. Que participa à una mièja finala.

mièg fond n.m. 1. Corsa à pen de distança mejana (de 800 m à 3000 m). 2. Corsa ciclista sus pista, darrier un veïcule motorisat.

mièg fraire n.m. Fraire de paire (*fraire consanguin*) ò de maire (*fraire uterin*) unicament.

mièg gròs n.m. Comèrci intermediari entre la venda de gròs e la venda au detalh.

mièg jorn n.m. Lutz foarça atenuada que lo jorn dona à l'auga ò au calabrun.

miègjorn n.m. 1. Mitan dau jorn; ora, moment dau mitan dau jorn (dotzena ora). 2. (lit.) Lo mitan d'una durada, sobretot en parlant de l'existença umana. 3. Lo sud coma ponch cardinal; la direccion sud dau Soleu: *Exposicion au miègjorn*. 4. En Provença, vent que bofa dau miègjorn. Sin.: **vent larg, vent sotran, marina, austron, miègjornal**. 5. (M'una majuscula) Sud de França ò d'Itàlia: *L'accent dau Miègjorn*.

miègjornada n.f. Après-dinnar.

miègjornal, a adj. Dau Miègjorn. Var.: **miègjornau**. Sin.: **meridional**.

miègjornal n.m. Miègjorn, marina. Var.: **miègjornau**.

miègjornau, ala adj. e n.m. Miègjornal.

mièg litre n.m. Mitan d'un litre.

mièg mau n.m. Inconvenient, enuèi ò accident que li sieu consequenças non son tant grèvi que cen que si crenhia.

mièg monde n.m. (lit. e vièlh) Mitan dei fremas entretelegudi.

mièg partit, mièja partida adj. Compauat de doi parts egalí, ma desparieri: *Un vestit mièg partit jaune e vèrd.*

mièg pen n.m. (demi-tige) Aubre fruchier bastit sus un pen entre 1,20 m e 1,40 m.

mièg pensionari, mièja pensionària n. Escolan que seguísse lo regime de la mièja pension.

mièg plan n.m. (mat.) Ensèm de ponchs dau plan situats d'un costat solet d'una drecha dicha frontiera.

mièg produch n.m. Matèria promiera qu'a subit una promiera transformacion.

mièg releu n.m. (esculp.) Releu que li sieu figuras an una salhida proporcionala à la mitan dau sieu volume vertadier.

mièg soam n.m. Estat intermediari entre la velha e lo soam.

mièg sospir n.m. (mús.) Silenci qu'equivau à la durada d'una cròcha; signe que l'indica.

mièg ton n.m. (mús.) Interval que vau la mitan d'un ton.

mièg sang n.m. Si diá d'un cavau naissut dau crosament entre un pur sang anglés e d'una ega francesa.

mièg torn n.m. Mitan d'un torn, fach en pivotant.

mièja n.f. 1. Chopina. 2. Mièja ora: *Vendrai à la mièja, es la mièja.*

mièja asta loc.adv. *Auçar la bandiera à mièja asta:* Auçar la bandiera à la mitan d'un aubre, en senhal de dòu.

mièja bòta n.f. Bòta que finisse à mèja camba.

mièja botilha n.f. Botilha que contèn 37 cl.

mièja brigada n.f. 1. Unitat militària de doi ò tres batalhons, que la comanda un coloneu. 2. (anc.) Regiment (en França, dau 1793 au 1803).

mièja clau n.f. (mar.) Grop mai simple, que s'obten en passant l'extremitat liura d'un cordatge à l'entorn de la part atesada ò susceptibla de l'èstre.

mièja coa n.m. e adj. Piano de dimensions intermediaetre lo piano quart de coa e lo piano à coa.

mièja columna n.f. (arquít.) Colonna engatjada de la mitan dau sieu diamètre dins un barri ò un pilastre.

mièja consonanta n.f. Mièja vocala.

mièja cubèrta n.f. (mar.) Si di d'una embarcacion, d'una nau, cubèrta à la mitan de la sieu longuessa.

mièja dotzena n.f. Mitan d'una dotzena: *Mièja dotzena d'òus.*

mièja drecha n.f. (mat.) Ensèm de ponchs d'una drecha situats d'un solet costat d'un ponch sonat *origina.*

mièja figura n.f. Retrach que s'arrèsta à mièg còrs.

mièja finala n.f. Espròva esportiva que siève à designar lo concurrent ò l'equipa que participerà à la finala.

mièja jornada n.f. Mitan d'una jornada.

mièja longuessa n.f. (espòrts) Mitant de la longuessa (d'un cavau, d'un bateu, etc.): *A ganhat d'una mièja longuessa.*

mièja luna n.f. 1. *En mièja luna:* En mièg cercle. 2. (constr.) Espaci en forma de mièg cercle davant una

intrada, un bastiment, etc. 3. Obratge fortificat en forma de mièg cercle, plaçat en avant de la cortina. 4. (mar.) Sus li galèras, tenda plegada unencament à mitan. 1666: «*La tendò ren que d'un costat que s'appello la miejaluno.*»

miejaire, airitz n. Metaier.

miejament adv. À mitan.

mièja mesura n.f. 1. Mitan d'una mesura. 2. Mesura, disposicion insufisenta e ineficaça, que fa vèire una mancança de determinacion.

mièja mondana n.f. (lit. e vièlh) Frema entrenguda.

mièjanuèch n.f. 1. Mitan de la nuèch. 2. Dotzena ora après miègjorn.

mièja ora n.f. Mitan d'una ora.

mièja paraula (à) loc. adv. Senza aver besonh de totplen de mòts, de paraulas.

mièja part n.f. *Mièja part de Sant Pèire:* Manleu sus lu produchs de la pesca d'un bateu, contribucion en natura consentida per lu pescadors de la riba de mar en Provença per participar ai costs de la sieu corporacion.

mièjapart n.f. Mièjapartida.

mièjapartida n.f. (espòrt) Mitan d'una partida, dins d'espòrt que si juègon en doi parts de temps (45 minutas au balon, 40 minutas au rugby, etc.). Var.: **mièjapart.**

mièja paua n.f. (mús.) Silenci d'una durada d'una blanca; signe que l'indica.

mièja pèça n.f. Mitan d'una pèça d'estòfa, d'una pèça de vin.

mièja pension n.f. 1. Tarifa d'ostalària que comprèn la cambra, la colacion e un past solet. 2. Regime dei escolans que pïlhon lo past de miègjorn dins un establiment escolari.

mièja piroeta n.f. Mièja vireta.

mièja plaça n.f. Plaça à mitan prètze dins lu transports publics, per d'unu espectacles, etc.

mièja poncha n.f. Posicion dau pen auçat que repaua sus li falanges à plat; biais de dansar m'aquesta posicion dau pen.

mièja porcion n.f. (fam.) Persona pichina e maigra. Sin.: **estequit, magrestin, mistolin.**

mièja posicion n.f. (coregr.) Posicion derivada d'una dei cinc posicions fundamentali, e dins la quala lo pen tòca lo soal.

mièja redona n.f. Mièja redonda.

mièja redonda n.f. Lima plata d'un costat e arredonida de l'autre. Var.: **mièja redona.**

mièja religadura n.f. Religadura dins la quala lu plats non son recubèrts de la mema matèria que lo revèrs.

miejaria n.f. Mitadaria.

mièja sason n.f. Periòde de l'an quora lo temps non es ni frèi ni caud, que correspoande en soma au printemps e à l'auton: *Un vestit de mièja sason.*

mièja sau n.m. 1. Fromai fresc salat à 2%. 2. Burre leugierament salat.

mièja sòlda n.f. (anc.) Sòlda reducha d'un militari que non es plus en activitat.

mièja sòlda n.f. (anc.) Oficier dau premier Empèri, que la Restauracion avia mes en non activitat.

mièja sòrre n.f. Sòrre de paire ò de maire unicament.

mièja tarifa n.f. Tarifa reducha de mitan.

mièja tencha n.f. (pint. e grav.) Part colorida ò grisada d'una valor intermediària entre lo clar e l'escur. Var.: **mièja tinta**. ◇ (fig.) *En mièja tencha*: Que sembla adocit, atenuat: *Un racònte en mièja tencha*.

mièja tinta n.f. Mièja tencha.

mièja verge n.f. (lit. e vièlh) Si di d'una filha encara verge ma qu'a de mors foarça liuri.

mièja vida n.f. (sc.) Temps au tèrme dau quau una grandor (fisica, biologica) rejonhe la mitan de la sieu valor iniciala (Per la radioactivitat, si di *periòde*).

mièja vocala n.f. Son dau lengatge intermediari entre li vocalas e li consonantas, coma [j], [w]. Sin.: **mièja consonanta**.

mièja vireta n.f. Mièg torn que fa un cavau que vira sus eu-meme à l'entorn d'un dei sieus posteriors. Sin.: **mièja piroeta**.

mièja volada n.f. (espòrts) Biaï de picar dins la bala ò lo balon just au moment que làïsson lo soal après un rebomb. Sin.: **ponchapen tombada** (rugbi).

mièja vòuta n.f. (equit.) Figura que consistisse à far faire au cavau un mièg cercle seguit d'una oblica.

mielada n.f. Produccion sasoniera intensa dau nectar.

mielat n.m. Produch sucra qu'elabòron lu peolhs à partir de la saba dei vegetals, e que li formigas e li abelhas s'en noirisson. Var.: **melat**.

mielat, ada adj. Pròpri au meu; que fa pensar au meu. Var.: **melat**.

mielemia n.f. (patol.) Presença anormala de cellulas jovi dins lo sang.

mielencefale n.m. (neuro.) Estructura nervioa de l'embrion, à partir de la quala si diferéncia lo bulbe raquidian.

mièlhs adv. Mai ben, d'un biaï mai convenent, mai avantatjós.

mièlhs n.m. 1. Cen qu'es preferible, mai avantatjós. 2. Estat melhor, melhorament. Var.: **melhor**.

mièlhs dient adj. Ofèrta, propòsta que constituïsse un progrès, un avantatge suplementari. Var.: **melhor**. ◆ adj. e n. Si di de la persona que dins una adjudicacion fa l'ofèrta de prèt看 mai auta. Var.: **melhor**.

mielina n.f. (neuro.) Graïssa fosforada constitutiva de la gaina dei fibras dau sistema nerviós central.

mielinisat (-izat), ada adj. Qu'a de mielina à l'entorn.

mielinòsi n.f. (patol.) Degalhament de la mielina.

mieliti n.f. Inflamacion de la mesolha espinala.

mieloblast n.m. (biol.) Cellula de la mesolha ossoa que constituïsse la cellula soca dei leucocits polinuclearis.

mielocela n.f. (patol.) Ernia de la mesolha foara dau rasteu de l'esquina.

mielocit n.m. (biol.) Cellula de la mesolha espinala, derivada d'un mieloblast, precursor d'un leucocit polinucleari.

mielocitòsi n.f. (patol.) Preséncia dins lo sang de foarça mielocits.

mielografia n.f. (med.) Radiografia de la mesolha espinala e dau canal raquidian après injeccion, dins la region lombària, d'un liquide opac ai rais X.

mielograma n.m. (med.) Resultat de l'estudi diagnostic qualitatiu e quantitativ dei cellulas de la mesolha ematopoietica.

mieloïde, a adj. (med.) Que pertòca la mesolha ossoa. ◇ *Leucemia mieloïda*: Leucemia caracterisada per una proliferacion dei cellulas eissidi de la mesolha ossoa e per un augmentacion de la rata.

mielomatòsi n.f. (med.) Malautia de Khaler.

mielòma n.m. Tumor de la mesolha ossoa, que s'acompanha d'anomalias dei immunoglobinas.

mielopatia n.f. Nom generic dei afecçons de la mesolha ossoa.

mielós, oa adj. D'una doçor ipocrita: *De paraulas mieloi*. Var.: **melós**; Sin.: **teta-doç**.

mielosament adv. D'un biaï mielós. Var.: **melosament**.

mielosarcòma n.m. (patol.) Sarcòma dei cellulas de la mesolha ossoa.

mielòsi n.f. (patol.): Degenerescença de la mesolha ossoa.

mieu, mieua adj. e pron. poss. Adjectiu e pronom possessiu singulier de la promiera persona. Coma adjectiu, s'emplega embé l'article (ò un autre determinant) e perde la -A finala dau femenin: *Lo mieu libre, la mieu taula; es (lo) mieu, es (la) mieua*. ◇ *Au mieu, en cò mieu*: Au mieu domicili.

mieus, mieiu adj. e pron. poss. Adjectiu e pronom possessiu plural de la promiera persona. Coma adjectiu, s'emplega embé l'article (ò un autre determinant) e perde la -I finala dau femenin: *Lu mieius libres, li mieu taulas; son (lu) mieius, son (li) mieiu*. ◇ *Lu mieius*: Lu mieius parents, la mieu familha, lu mieius amics, lu mieius compatriòtas.

migala n.f. Aranha que cava un nido m'un opercule per lo tapar (D'uni migalas d'Amèrica tropicala fan fins à 18 cm de lòng. Lo tèrme *migala* enclau quauqua ren coma 1500 varietas, sobretot en Àfrica e en Amèrica tropicala).

migalomòrfe n.m. *Migalomòrfe*: Sota-òrdre d'aranhas, que comprèn 15 familhas, 321 genres e 2651 espècias.

migmatita n.f. Ròca metamorfica profunda qu'a subit un començament d'anatexia e dins la quala de jaças de gnèis son separadi per de zònas granitiqui.

migon n.m. Excrements de feas.

migracion n.f. 1. Desplaçament de populacion, de grope, d'un país dins un autre per li s'establir, sota l'influença de factors economics ò politics. 2. Desplaçament en grope e dins una direccion determinada,

que d'unu animaus fan en foncion dei sasons. 3. Desplaçament de diversis substanças dau soal sota l'efècte de l'aiga. 4. Desplaçament d'un organisme, d'una molecula, etc. ◇ *Migracion larvària*: Desplaçament de larvas parasiti dins l'organisme, dins la tòca de trovar li condicions optimali au sieu desenvolopament.

migrana n.f. Mau de tèsta. Sin.: **cefalgia**.

migranós, a adj. Relatiu a la migrana; pertocat per la migrana.

migrant, a adj. e n. Si di de quaqu'un que fa una migracion.

migrar vi. Efectuar una migracion.

migrator, tritz adj. e n. Si di d'un animau que fa de migracions.

migratòri, òria adj. Relatiu ai migracions.

migrós, a adj. Lanhós, ansiós, estransinat, mornarós.

mihrab n.m. Dins una mosquea, niche cavada dins una paret, qu'indica la direccion de la Meca.

miiasi n.f. (patol.) Parasitòsi que li larvas de diptèrs provòcon, dins l'òme e de l'animau.

mikado n.m. 1. Empeaire dau Japon (Ancuèi aqueu tèrme es vengut desusat au Japon, si di melhor *tenno*). 2. Juèc dins lo quau s'emplègon de bagueas de boasc fini e coloradi que si lèsson caire forra-borra sus lo taulier e si dévon pi pilhar una per una sensa faire bolegar li autri.

mikadonal, a adj. Relatiu au mikado. Var.: **mikadonau**.

mikadonau, ala adj. Mikadonal.

mil adj. num. card. Mile.

mila adj. num. card. 1. Mil(e). 2. Plural de *mile*: Doi mila.

milafuèlhas n.m. inv. Pastissaria facha d'una pasta fulhetada garnida de crema pastissiera.

milan n.m. Auceu rapaci diurne dei regions caudi e temperadi, de la coa lònca e forcuda, que caça la pichina sauvatgina (Envergadura fins à 1,50 m). ◇ *Milan ros*: Milan reial (*Milvus milvus*). Sin. **nibla, niblan**. ◇ *Milan negre*: Auceu migrator dei regions caudi e temperadi (*Milvus migrans*).

milanés, esa adj. e n. 1. De Milan. 2. *Escalòpa milanesa*: Escalòpa de vedeu fina, panada e fregida.

milanta adj. num. card. Nombre indeterminat. Sin.: **mila, milierat**.

milantar vi. Si vantar.

milantator, tritz n. Que si vanta. Sin.: **vanagloriós, marjasso**.

milapatás n.m. Miriapòde.

milapertús n.m. Planta que li sieu flors an totplen d'estaminas e que li sieu fuèlhas contènon totplen de pichini glandas translucidi que fan crèire à de pichins traucs. (Familha dei ipericaceas). Sin.: **pèlica, trescalen, mila-trauc**.

mila-trauc n.m. Milapertús.

mildio n.m. (angl. *mildew*) Malautia dei plantas cultivadi (vinha, tantifla, cerealas, etc.), que la provòcon de fonges microscopics e que tòca sobretot lu brots joves e li fuèlhas. Sin.: **rolha, rolhadura**.

mildiosat, ada adj. Atacat per lo mildio.

mile adj. num. card. 1. Dètz còups cent. 2. Milen, dins un classament: *Lo numèro mile*. 3. Nombre indeterminat: *Refudi per mile rasons*. Var.: **mil, mila**. Sin.: **milanta**.

mile n.m. ['majl] Unitat anglesa que vau 1609 m.

milen, a adj. num. ord. 1. Qu'es plaçat au reng marcat per lo nombre mila. 2. Cada part d'un tot partit en mila parts.

milesme n.m. (pop.) Millesime.

milfòsi n.m. (med.) Fach de perdre lu cilhs sensa malautia dei parpèla.

milh n.m. Melh.

milha n.f. 1. Mesura itinerària romana, que valia mila pas (1481,5 m). 2. Unitat de mesura internacionala per li distanças en navegacion aerenca ò maritima, que correspoande à la distança de doi ponchs de la Tèrra qu'an la mema longituda e que li sieu latitudas diferisson d'una minuta (Per convencion, la milha vau 1852 m, en defoara dei país dau Commonwealth, dont vau 1853,18 m). «1300: *Quinze milhas o plus agron una sobriera...*» R.Feraut. Var.: **milla**.

milhagués, esa adj. e n. De Milhau. Var.: **milhavés**.

milhavés, esa adj. e n. Milhagués.

milhet n.m. Nom donat à d'uni gramineas, en particulier à una cereala gaire cultivada en cò noastre ma que demòra totplen cultivada en Àfrica: *Milhet dei auceus* ò *panic, milhet d'Itàlia* (*Setaria italica*). ◇ *Milhet dei grapas*: Milhet mé de paniculas sarradi e d'espiguetas corti. Sin.: **milh blanc**.

milhòla n.f. Mesolha. Sin.: **meolha**.

milhor, a adj. e n. Melhor.

milhorament n.m. Melhorament.

milhorança n.f. Melhorança.

milhorar vt. Melhorar. ◆ **si milhorar** v.pr. Si melhorar.

milhorat, ada adj. Melhorat.

miliard n.m. 1. Mile milions. 2. Nombre foarça grand: *Un miliard d'insèctes*.

miliardari, ària adj. e n. Qu'a un capital ò un revengut de mai d'un miliard.

miliarden, a adj. 1. Dins un classament, qu'ocupa lo reng marcat per un miliard. 2. Qu'es contengut un miliard de còups dins un tot.

miliassa n.f. 1. Aumentatiu de milanta. 2. Miriada.

milícia n.f. 1. De l'Atge Mejan fins au s. XVIIIⁿ, tropa levada dins li comunas per renforçar l'armada reguliera. 2. En Belgica, servici militari (suspendut en lo 1995, ma que si pòu mai faire despí lo 2010, sus la basa dau volontariat). 3. En Soïssa, armada compauada de ciutadans soldats rapidament mobilisables gràcias à de periòdes d'instruccion frequents. 4. Organizacion paramilitària que constitue l'element de basa d'unu partits totalitaris ò d'unu dictaturas.

milician, a n. Persona qu'apartèn à una milícia. ◆ n.m. En Belgica, si diá d'un jove que faía lo sieu servici militari.

milier n.m. 1. Quantitat, nombre de mile, de pauc ò pron mile. 2. Grand nombre indeterminat: *De miliers de personas*. Var.: **milierat**.

milion n.m. Mile còups mile.

millionari, ària adj. e n. Qu'a un capitau ò un revengut de mai d'un milion.

militant, a adj. Que lucha, que combate per una idea, una opinion, un partit. ◆ n. Aderent d'una organisacion politica, sindicala, sociala, que participa activament à la vida d'aquela organisacion.

militantisme n.m. Actituda, activitat dau militant.

militar vi. 1. Participar d'un biais actiu à la vida d'un partit politic, d'un sindicat, d'una organisacion. 2. Constituir un argument per ò còtra quauqu'un ò quauqua ren: *Aquò milita en favor de la tieu accion.*

militari, ària adj. 1. Que pertòca li armadas, lu sieus membres, li operacions de guèrra. 2. Considerat coma pròpri à l'armada.

militari, ària n. Persona que fa partida dei foarças armadi.

militariament adv. D'un biais militar, per la foarça armada.

militarisacion (-izacion) n.f. Accion de militarisar; lo sieu resultat.

militarisar (-izar) vt. 1. Donar un caractèr, una estructura militària à. 2. Provedir de foarças armadi.

militarisme n.m. 1. Sistema politic fondat sobre la preponderança de l'armada. 2. Exaltacions dei valors militari e dau ròtle de l'armada, considerats coma garants de l'òrdre.

militarista adj. e n. Relatiu au militarisme; que n'es partidari.

millenari, ària adj. Qu'a mile ans ò mai.

millenari n.m. Dètz siècles, mile ans.

millenarisme n.m. 1. Ensèm de credenças à un règne terrèstre escatologic dau Messias e dei sieus elets, que deu durar 1000 ans. 2. Movement ò sistema de pensada que contèstat l'òrdre social e politic existent, en asperant una redempcion collectiva que pòu èstre lo retorn à un paradís perdut ò la venguda d'un òme carismatic providencial. Sin.: **messianisme**.

millenarista adj. e n. Qu'apartèn au millenarisme; partidari dau millenarisme. Sin.: **messianista**.

millesimat, da adj. Que poarta un millesime.

millesime n.m. Chifras qu'indícon l'annada d'emission d'una pèça de moneda, dau raïm qu'a servit à faire lo vin, de la produccion d'una veitura, etc. Var.: **millèsimo**. Sin.: (pop.) **milesme**.

millèsimo n.m. Millesime.

milliampèr n.m. (electr.) 0,001 ampèr (mA). milliamperimètre n.m.

milliampermètre n.m. (electr.) Ampermètre graduat en milliampèrs. Var.: **milliamperimètre**.

milliari, ària adj. *Bòrna milliària*: Dins l'Antiquitat, si diá dei bòrnas plaçadi au bòrd dei vias romani per indicar li milhas.

millibar n.m. (meteor.) Unitat de pression atmosferica, remplaçada per l'ectopascal, que vau 0,001 bar, sigue pauc ò pron $\frac{3}{4}$ de millimètre de mercuri.

millicuria n.m. Unitat de mesura d'usança en curioterapia (simb. mC1), que correspoande à la quantitat de radiacions gamma emessa per 133 mg de radi durant una ora.

milligrama n.m. Quantitat de 0,001 grama (mg).

millitermia n.f. Unitat de mesura de quantitat de calor (simb. mth), que correspoande à un milen de termia.

millilitre n.m. Quantitat de 0,001 litre (ml).

millimètre n.m. Longuessa de 0,001 mètre (mm).

millimetrat, ada adj. Relatiu au millimètre; graduat en millimètres. Var.: **millimetric**.

millimetric, a adj. Millimetrat.

millimicron n.m. Longuessa de 0,001 micron.

millivòlt n.m. Tension electrica de 0,001 vòlt (mV).

millivoltmètre n.m. Aparelh graduat en millivòlts, que sièrve à mesurar de diferenças de potencial pichineti.

milo n.m. Milan. Sin.: **nibla, niblan**.

milònga n.f. Dança populària d'Argentina, vesina dau tango.

milonita n.f. Ròca chaplada per un movement tectonic e finament reducha.

milòrd n.m. (angl.) Òme ric e elegant.

milza n.f. (anat.) Rata. Sin.: **mina, ratèla**.

mimar vt. 1. Expressir (una actituda, un sentiment, una accion) per de gèsts, de juècs de fisionomia, sensa emplegar la paraula. 2. Imitar per si rire (una persona, lu sieus gèsts, lu sieus biais). Sin.: **contrafaire**.

mime n.m. 1. (liter. grèga e lat.) Comèdia dau caractèr comic e dau tema sovent pastoral, dins la quala lo gèst avia un ròtle primordial. 2. Tipe de comèdia dins la quala l'actor representa per de gèsts l'accion, lu sentiments.

mime, a n. 1. Actor especialisat dins lo genre dau mime. 2. 2. Persona qu'imita ben lu gèsts, lo parlar d'una altra pesona ; imitator.

mimèsi n.f. Creacion artistica considerada coma una imitacion dau monde.

mimetic, a adj. Relatiu au mimetisme.

mimetisme n.m. 1. Particularitat d'uni espècias viventi de si confondre per la forma (*omomorfa*) ò la color (*omocromia*) mé l'ambient ò m'ai individús d'una altra espècia. 2. Reproduccion maquinala dei gèsts, dei actitudas de quauqu'un d'autre.

mimetita n.f. Clorure d'arsenià de plomb de formula quimica $Pb_5(AsO_4)_3Cl$, format per l'oxidacion de la galèna e de l'arsenopirita.

mimic, a adj. Que mima, qu'expressisse per lo gèst.

mimica n.f. Mímica.

mímica n.f. 1. Expression de la pensada per lo gèst, lu gèsts de la fisionomia. 2. Ensèm d'expressions de la cara. Var.: **mimica**.

mimicologia n.f. Tractat sobre la mimica. Sin.: **mimografia**.

mimodrama n.f. Òbra dramatica mimada.

mimografe n.m. Autor de pantominas.

mimografia n.f. Tractat sobre la mimica. Sin.: **mimocologia**.

mimografic, a adj. Relatiu à la mimografia.

mimoleta n.f. Fromai vesin de l'edam, ma mai gròs, fabricat en França.

mimologia n.f. Art de l'imitacion per lu gèsts e la votz.

mimologisme n.m. Analogia entre lu mòts e lu objèctes que desígnon.

mimologista n.m. Mimològue.

mimològue, òga n. Persona qu'imita la votz, la prononciacion d'una persona.

mimós, oa adj. Si di dei plantas que, coma la sensitiva, si retràcton quora son tocadi.

mimòsa n.f. 1. Planta leguminoia originària dau Brasiu e sonada abitualamaent sensitiva, perqué li sieu fuèlhas si replègon au contacte mai pichin. 2. *Òu mimòsa*: Òu dur que cada mitan es farcida d'una maionesa espessida m'au ros esquiçat.

mimosacea n.f. *Mimosaceas*: Família de leguminoas que comprèn l'acàcia, la mimòsa dei floristas e la sensitiva.

mimul(e) n.m. (bot.) Flor vivaça ò annuala de la família dei escrofulariaceas, que la mai conoissuda es *Mimulus guttatus* m'au sieu flors jauni.

min Simbòle de la minuta, unitat de temps.

min n.m. Dialècte chinés, parlat à Taiwan.

mina n.f. 1. Aspècte de la fisionomia qu'indica d'unu sentiments ò l'estat dau còrs. ◇ *Aver boana mina*: Aver una cara que manifèsta la boana santat, aver boana cara; (fam.) èstre ridicule. ◇ *Aver marrida mina*: Semblar malaut. ◇ *Faire boana, marrida mina à quauqu'un*: Li reservar un boan, un marrit acuèlh. Sin.: **marrida cara**. ◇ *Faire mina de*: Faire semblant. Sin.: **faire bus**. 2. Aparença, aspècte exterior. ◇ (pop.) *Mina de ren*: Sensa n'aver l'ària. ◇ *Non pagar de mina*: Non inspirar la fidança en rason de la sieu aparencia; aver l'ària de ren (e sovent: èstre excellent e despièch d'aquel aspècte). Sin.: **aver gaire de moastra, mens que pauc de caua**.

mina n.f. 1. Miniera. 2. (mil.) Galaria soterrana practicada en vista de destrúger au mejan d'una carga explosiva un obratge fortificat enemic. ◇ Carga explosiva sus lo soal, sota tèrra ò dins l'aiga e qu'agisse directament per explosion ò indirectament per lo buf ò per esclats. 3. Bastonet que forma l'axe d'un gredon e que lascia una traça sus lo papier.

mina n.f. (Antiqu.) Unitat de pes que valia entre 400 e 600 gramas.

mina n.f. Anciana mesura de capacitat per li matèrias sequi, qu'en França valia pauc ò pron 78 litres.

mina n.f. Milza.

minablement adv. (fam.) D'un biais minable.

minable, a adj. e n. (fam.) Paure, mediòcre: *Un resultat minable, un film minable, restar un minable tota la sieu vida*. Sin.: **pietós**.

minador n.m. Minaire.

minaire n.m. e adj. 1. Obrier que travailha dins una miniera. 2. Militari que paua de minas. Var.: **minador**.

minar vt. 1. (min.) Pauar de minas. 2. Cavar lentament en dessota, à la basa: *L'aiga mina la pèira*. 3. (fig.) Atacar, arroinar plan planin: *La dolor lo mina*.

minaret n.m. Torre d'una mosqueea, de dont si soànon lu musulmans per li cinc preguieras de cada jorn.

minatge n.m. Accion de minar.

minator n.m. Minotier.

minbar n.m. Dins una mosqueea, cadiera per predicar.

minça n.f. Garri dei campanhas. Sin.: **rata, mèlsa**.

mince, ça adj. (fr.) 1. Gaire espès: *Talhar la carn en lescas minci*. 2. Fin, gaire larg. 3. Qu'a gaire d'importança: *Un meriti ben mince*. Sin.: **teune**.

mincir vi. (*mincissi*) Devenir mai mince. ◆ vt. Far semblar mai mince: *Aqueu vestit ti mincisse*. Sin.: **teunesir**.

mindel n.m. (geol.) Segonda glaciacion alpina datada de pauc ò pron 500 000 ans.

mineral n.m. Còrs inorganic, solide à la temperatura ordinària, que constitue li ròcas de la crosta terrèstra.

mineral, au adj. Qu'apartèn ai minerals. ◇ *Quimia minerala*: Part de la quimia que tracta dei còrs tirats dau règne mineral (per op. à *quimia organica*). ◇ *Aiga minerala*: Aiga que contèn de minerals en dissolucion. ◇ *Règne mineral*: Ensèm dei minerals (per op. à *règne animal*). Var.: **minerau**.

mineralier n.m. Nau facha per portar de cargás forra-borra, de mineraus.

mineralier-petrolier n.m. Nau que pòu transportar tant de mineraus que de petròli.

mineralisable (-izable), a adj. Que pòu èstre mineralisat.

mineralisacion (-izacion) n.f. 1. (quim.) Transformacion d'un metal en minerau per la sieu combinason m'una substança mineralisatritz. 2. Estat d'una aiga cargada d'elements minerals solubles.

mineralisar (-izar) vt. Transformar (un metal) en minerau.

mineralisator, tritz adj. e n.m. Si di d'un element que transforma un metal en minerau en si combinant ensèm m'eu: *Lo clòre es un mineralisator*.

mineralisat (-izat), ada adj. Que contèn de matèrias minerali: *Una aiga fortament mineralisada*.

mineralitat n.f. Caractèr mineral de quauqua ren, espec. d'un vin.

mineralogia n.f. Branca de la geologia que tracta dei mineraus, dei sieu propietats fisiqui e quimiqui e de la sieu formacion.

mineralogic, a adj. 1. Relatiu à la mineralogia. 2. Relatiu ai minieras. 3. *Numèro, targa mineralogica*: Numèro, targa d'immatriculacion dei veïcules enregistrats per l'administracion.

mineralogicament adv. D'un ponch de vista mineralogic.

mineralogista n. Especialista de mineralogia.

mineralurgia n.f. Ensèm dei procediments e dei tecnicas d'extraccion dei mineraus bruts extrachs dei minieras.

mineralurgista n. Persona qu'a en carga l'extraccion dei substanças utili dau minerau e de n'en fornir un concentrat.

minerau n.m. Element de terren que contèn de minerals utiles en proporcion importanta, e que demàndon una elaboracion per que l'industria lu emplegue. Sin.: **minier**, **menier**, **meneria**.

minerau, ala adj. Mineral.

minèrva n.f. (cir.) Dispositiu ortopedic plaçat à l'entorn dau coal e destinat à maintenir la tèsta drecha e en extension.

minervenc, a adj. Relatiu à Minèrva.

minestrone n.m. (mòt it.) Sopa de liumes e de lard mé de pichini pastas ò de ris.

mineta n.f. Minerai de Lorena pusleu paure en fèrre (28 à 34 per cent), fosforós.

minga adj. e pron. indef. Pas un, degun: *Sensa minga rason*.

mingrelian n.m. Lengua parlada dins lo Nòrd-oèst de la Georgia.

minhard, a adj. Que minhardeja.

minhardejar vt. Calinear. Var.: **aminhardar**.

minhardisa n.f. 1. (lit.) Mancança de natural; gràcia afectada. 2. Galòfre vivaç emplegat per garnir de bordaduras.

minharditge n.m. Fach de minhardejar.

minho n.m. (fam.) Cat.

minhon, a adj. 1. Graciós, delicat, polidet. 2. (fam.) Brave, complasent. 3. *Filet minhon*: Tròç de carn talhat dins la poncha dau filet. ♦ n.m. (fam.) Tèrme afectiu per parlar à un enfant.

minhon n.m. Nom donat ai favorits d'Enric III de França, qu'èron totplen efeminats. Var.: **minhòt**.

minhonament adv. D'un biais minhon.

minhoneta n.f. 1. Pichin gravilhon rotlat, de granulometria foarça precisa. 2. Nom usual comun au reseda, au galòfre minhardisa e à d'autri pichini flors. 3. Pebre grossierament chaplat. 4. Botilheta miniatura que contèn un d'alcol. 5. Pichina dentela estrecha, fina e leugiera, à pene decorada.

minhòt n.m. Minhon.

mini n.m. Meni.

miniar vt. (*mini*, classic *mínii*) Pintar en miniatura.

miniator, tritz n. Miniaturista.

miniatura n.f. 1. Imatge pintat per enluminar un manesch. 2. Pintura de pichini dimensions e de factura delicata, coma una scena gracioa ò un retrach, sigue enquadrada, sigue tractada en medalhon, sigue emplegada per decorar una boita, una tabatiera. ◇ *En miniatura*: En reduccion. ♦ adj. Foarça pichin; qu'es la reduccion de quauqua ren: *Un camion miniatura*. Sin.: **reduch**.

miniaturat, ada adj. 1. Reduch coma una miniatura. 2. Ornat de miniaturas.

miniaturisacion (-izacion) n.f. Accion de miniaturisar.

miniaturisar (-izar) vt. (tecn.) Donar de dimensions foarça pichini à.

miniaturista n. Pintre de miniaturas.

minicadena n.f. Cadena auta fidelitat foarça compacta.

minicaisseta n.f. Caisseta de pichin format. ♦ n.m. Magnetofòne per lièger de minicaissetas.

minibús n.m. Minicarri.

minicarri n.m. Pichin autocarri. Sin.: **minibús**.

minicomputaire n.m. Computaire de pichin volume, d'una capacitat de memòria mejana, de boana performança, emplegat d'un biais autonòme ò coma periferic d'un computador central ò d'una ret informatica.

minier, a adj. Relatiu ai minieras.

minier n.m. Minerai.

miniera n.f. 1. Jaça de substança minerala ò fossila, enclausa dins la tèrra ò que si pòu trovar à la susfàcia. Var.: **mina**. ◇ *Metals de la miniera de platina*: Metals rares (palladi, iridi, ròdi, e ruteni) qu'acompanhon la platina dins lu sieus mineraus. Sin.: **platinoïde**. 2. Cavitat cavada dins lo soal per extraire lo carbon ò lo minerau: *Davalar dins la miniera*. 3. Ensèm de installacions necessari à l'esplecha d'una jaça de minerau. 4. (fig.) Fond ric de quauqua ren, ressorsa importanta.

minigueta n.f. Grana de l'amòme. Sin.: **grana de paradís**.

minima (a) loc. adj. inv. (dr.) *Apèl a minima*: Apèl que fa lo ministèri public quora estima la pena tròp leugiera.

minimal, a adj. 1. Qu'a rejonch lo sieu ponch mai bas: *Temperatura minimala*. 2. (art contemp.) Si di d'una obra reducha à de formas geometriqui estrechi e à de modalitats elementari de matèria ò de color. 3. (mat.) *Element minimal*: Element d'un ensemble ordenat tau que n'existisse minga autre element que li sigue inferior. Var.: **minimau**.

minimalisacion (-izacion) n.f. Accion de minimalisar; fach d'èstre minimalisat.

minimalisar (-izar) vt. Redurre fins au ponch minimal: *Minimalisar lu fachs*.

minimalisme n.m. Actituda que consistisse à demandar lo mens possible de cauas.

minimalista adj. Que representa ò apara una posicion minimala (per op. à *maximalista*). Sin.: **minimista**.

minimant, a adj. Que rejonhe lo ponch mai bas.

minimar vt. Minorar.

minimau, ala adj. Minimal.

minime, a adj. Qu'es totplen pichin, gaire important.

minime, a n. Anciana categoria esportiva, per lu enfants de 11 à 13 ans.

minime n.m. (cat.) Religiós membre d'un òrdre mendicant instituit au s. XVⁿ per sant Francés de Paula, à Cosenza (Itàlia).

minimessa n.f. Religioa de l'òrdre de sant Francés de Paula.

minimizacion (-izacion) n.f. Accion de minimisar; fach d'èstre minimisat.

minimisar (-izar) vt. Acordar una importança mendra à, redurre l'importança de: *Minimisar lo ròtle de quauqu'un, minimisar un incident.*

minimisme n.m. (teol.) Doctrina que redue lo mai possible lo nombre de dògmas.

minimista adj. e n. 1. Minimalista. 2. Si di d'aqueu que vòu redurre lo mai possible lo nombre dei crencas.

minimitat n.f. Qualitat de cen qu'es minime.

mínimo adj. e n.m. 1. Minimum. 2. Minime.

minimom n.m. Minimum.

minimós, oa adj. 1. Que s'ocupa deis mendres detalhs Sin.: **consciencios, escrupulos, metodic.** 2. Que s'ocupa de detalhs inutils; maniac dau perfeccionisme. Var.: **menimós.**

minimosament adj. D'un biais minimós. Var.: **menimosament.** Sin.: **conscienciosament, escrupulosament, metodicament.**

minimum n.m. (lat.) 1. Lo gra mai pichin au quau una caua pòu èstre reducha; lo plus pauc possible. \diamond *Au minimum:* Per lo mens, au manco, per lo mendre. 2. (dr.) Pena minimala que poasque èstre aplicada per un cas determinat. \diamond *Minimum vital:* Revengut minimal necessari à la subsistença d'una persona, d'una familha. 3. (mat.) Element mai pichin (s'existisse) d'un ensemble ordenat. \diamond *Minimum d'una foncion:* Minimum dei valors qu'aquela foncion pilha dins un interval donat ò dins lo sieu domèni de definicion. 4. *Minimum vielhessa:* Pension minimala pagada à n-una persona qu'a l'atge de la retirada. \blacklozenge adj. Minimal. Var.: **mínimo, minimom.**

mínio n.m. 1. Pigment roge-orange obtengut per oxidacion de plomb fondut. 2. Pintura antirolh.

ministèri n.m. 1. Foncion, carga de ministre; temps que s'ocupa aquesta foncion. 2. Ensèm dei ministres ò cabinet que compàon lo govèrn d'un Estat. 3. Administracion que depende d'un ministre; edifici dont si tròvon lu sieus servicis. 4. *Ministèri public:* magistratura establida pròche d'una juridiccion e que s'entrèva de l'aplicacion dei lèis en nom de la societat. 5. (relig.) Foncion, carga, espec. lo sacerdoti. Sin.: **emplec, carga, foncion, mestier, ofici.**

ministerial, a adj. Relatiu au ministre ò au ministèri: *Foncions ministeriali.* Var.: **ministeriau.**

ministerialament adv. D'un biais ministerial.

ministerialisme n.m. 1. Opinion, comportament d'aquelu que, dins un govèrn parlamentari, sostènon sistematicament tot ministèri. 2. Participacion d'un partit politic que si reclama dau movement obrier à un govèrn que considèra coma borgés.

ministeriat n.m. 1. Carga de ministre. 2. Durada dei foncions d'un ministre. 3. Mena de gestion correnta dins la quala lo rèi delegava la gestion correnta.

ministeriau, ala adj. Ministerial.

ministrable, a adj. e n. Susceptible de devenir ministre.

ministeral, a adj. Relatiu à la qualitat de ministre dins la religion protestanta. Var.: **ministrau.**

ministeral n.m. 1. Partidari d'un ministèri. 2. En Soïssa, una dei magistraturas. Var.: **ministrau.**

ministrau, ala adj. e n. Ministeral.

ministre, essa n.m. 1. Membre dau govèrn d'un Estat à la tèsta d'un departament ministerial. \diamond *Ministre d'Estat:* Títol onorific atribuit à d'unu ministres en rason de l'importança que si vòu donar au sieu camp d'activitat, ò perqué es estat encargat d'una mission particuliera. 2. (relig.) *Ministre dau culte:* Prèire ò pastor encargat d'un servici parroquial.

minitèl n.m. (nom depauat, m'una majuscula) Terminal d'interrogacion emplegat en França entre lo 1980 e lo 2012 (rapidament remplaçat per l'internet).

minitelista n. Usancier d'un Minitèl.

minitractor n.m.

minnesang n.m. (liter.) Poesia cortesa alemanda dei s. XIIⁿ e XIIIⁿ.

minnesänger n.m. Poeta cortés alemand dei s. XIIⁿ e XIIIⁿ aflatada per la poesia lirica d'òc..

minoenc n.m. Periòde de l'istòria de Creta, dau IIIⁿ millenari fins à 1000 av. J.-C. \blacklozenge **minoenc, a** adj. Dau minoen.

minoptèr n.m. (zool.) Nuèchola dei alas lòngui.

minor, a adj. 1. D'una importança segondària, d'un interès mendre: *Un affaire minor.* 2. (mús.) Si di de l'interval musical qu'es mai pichin d'un mièg-ton cromatic que l'interval major format dau meme nombre de gras. \diamond *Mòde minor* ò *minor*, n.m.: Mòde dins lo quau lu intervals formats à partir de la tonica son minors ò justs, e caracterisat per un mièg-ton entre, respectivament, lu 2^d e 3ⁿ, e lu 5ⁿ e 6ⁿ gras.

minor, a adj. e n. Que non a encara l'atge de la majoritat legala.

minora n.f. (log.) Segonda proposicion d'un sillogisme.

minoracion n.f. Accion de minorar.

minorança n.f. Ensèm de personas, de cauas, inferior en nombre per rapoart à un autre ensèm. Sin.: **minoritat.**

minorant adj.m. n.m. (mat.) *Element minorant d'una part d'un ensemble ordenat* E ò *minorant*, n.m.: Element de E inferior à toi lu element d'aquesta part.

minorar vt. 1. Diminuir l'importança de quauqua ren, li acordar una valor mai pichina: Minorar un incident diplomatic. 2. Portar quauqua ren à una chifra inferiora: Minorar lu prèt看 dau 10 %. 4. Determinar un minorant. Sin.: **minimar.**

minorat n.m. Títol e foncion d'un clerc qu'a reçauput lu òrdres minors.

minoratiu, iva adj. (lit.) Que minora.

minorita n.m. Fraire minor.

minoritari, ària adj. e n. Qu'apartèn à la minoritat; que s'apontèla sobre una minoritat.

minoritat n.f. (dau lat. *minor*) 1. Estat d'una persona que non a encara l'atge de la majoritat. 2. Periòde de la vida d'una persona pendent la quala non es legalament responsabla dei sieus actes e non a l'exercici dei sieus drechs.

minoritat n.f. (angl. *minority*) 1. Ensèms de personas, de cauas, inferior en nombre per rapoart à un autre ensèms. Sin.: **minorança**. 2. Grope de persona que comprèn lo nombre de votz mai bas dins una eleccion, un vòte. 3. Ensèms d'aquelu que si diferénciau au dedintre d'un meme grope (per op. à *majoritat*). ◇ *Minoritat nacionala*: Grope que si destria de la majoritat de la populacion per li sieu particularitats etniqui, la sieu religion, la sieu lenga ò li sieu tradicions: *La minoritat occitana*.

minorquin, a adj. e n. De Mindrca. Var.: **menorquin**.

minòt n.m. Farina emplegada per li pastas ò per l'alimentacion dau bestiar.

minòt, a n. Drollet.

minotaria n.f. 1. Usina dont si transforma lo gran en farina. 2. Comèrci, industria de la transformacion dau gran en farina.

minotier n.m. Persona que fa marchar una minotaria. Sin.: **minator**.

minucia n.f. Aplicacion atentiva e escrupuloa ai detalhs. Sin.: **menudaria**.

minució, oa adj. 1. Que s'estaca ai pichins detalhs, escrupulós. 2. Fach mé minucia; que demanda de minucia: *Un trabalh minució*. Sin.: **menimós, conscienciós, escrupulós**.

minuciosament adv. Embé minucia. Sin.: **menimosament**.

minuet n.m. Menuget.

minuscul(e), a adj. Pichinet.

minuscul(e), a adj. e n.f. *Letra minuscula, caractèr minuscule* ò *minuscula*, n.f.: Letra pichina. Contr.: **majuscula**.

minushabens n.m. (latin) (fam.) Persona d'una intelligença debla, d'una granda mediocritat intellectuála.

minussar vt. Talhar ò rompre à pichins tròç. Var.: **menussar**. Sin.: **menudar**.

minussarias n.f. pl. Menudalhas. Var.: **menussarias**. Sin.: **menudarias**.

minuta n.f. 1. Unitat de mesura dau temps (simb. min.), que vau 60 segondas. 2. Cort espaci de temps: *M'en torni dins una minuta*. Sin.: **instant, momenet, momenton**. ◇ *La minuta de veritat*: Lo moment excepcionau e cort dins lo quau la veritat esclata. 3. Unita de mesura d'angle (simb. '), que vau 1/60 de gra, sigue $\pi/10800$ radian. Sin.: **minuta sexagesimala**. 4. (metrol.) *Minuta centesimala*: Sotamultiple dau grade, que vau $\pi/20000$ radian. ◆ interj. *Minuta!*: Aspèra! Doçament! Plan! Suau! D'aise!

minuta n.f. (dr.) Escrich original d'un jutjament ò d'un acte notariat, que lu interessats n'en poàdon aver que de còpias (*gròssas* ò *expedicions*) ò d'extrachs.

minutaire n.m. Aparelh m'un movement de relotjaria, que permete de reglar la durada d'una accion dins una maion: *Lo minutaire dau lume*.

minutar vt. Fixar mé precision la durada, lo debanament de: *Minutar una intervencion à la television*.

minutari n.m. Registre que contèn li minutas dei actes d'un notari. Var.: **minutier**.

minutari, ària adj. (dr.) Qu'a lo caractèr d'una minuta: *Un acte minutat*.

minutaria n.f. 1. Aparelh electric m'un movemet de relotjaria, destinat à assegurar un contacte pendent un temps determinat. 2. Part dau movement d'un relòtge que sièrve à marcar li diferenti parts de l'ora.

minutatge n.m. Accion de minutar.

minutier n.m. Minutari.

mioblast n.m. Cellula soca responsabla de la miogenèsi.

mioblastòma n.m. (patol.) Tumor generalament sensa gravitat dei cellulas musculari.

miocardi n.m. Ensèms dei cellulas musculari cardiaqui; muscle vuèi que forma la part contractila dau coar.

miocarditi n.f. Inflamacion dau miocarde.

miocardiopatia n.f. (med.) Tèrme generic dei malautias dau miocardi.

miocardioscleròsi n.f. (patol.) Estrechiment dau miocardi.

miocastòr n.m. Miopotame.

miocène, a n.m. e adj. Tèrç periòde de l'èra terciària, entre l'oligocène e lo pliocène, qu'a vist l'aparicion dei mamifèrs evoluits.

miocenic, a adj. Relatiu au miocène.

mioclonia n.f. Contraccion muscularia anormala.

miodesopsia n.f. Aparicion de ponchs mobiles dins lo camp visual.

miodinia n.f. Dolor muscularia que si manifèsta en lu reumas muscularis, d'uni neuralgias e sobretot en li ràmpeas.

miloedèma n.m. Contraccion nodularia d'un muscle superficial que resulta d'un còup reçauput ò d'una irritacion locala.

miofibrilla n.f. Cadena que forma li unitats contractili dau muscle.

miogène, a adj. Que pertòca lu elements mesodermics que si tresmúdon en fibras musculari.

miogenèsi n.f. Formacion dei muscles esqueletics dins l'embrion.

miogenia n.f. Ensèms dei procediments que perméton a d'unu elements diferenciats dau mesodèrma de si tresmudar en fibras musculari.

mioglobina n.f. Proteïna vesina de l'emoglobina presenta en lu muscles.

mioglobinuria n.f. Malautia dau cavau caracterisada per l'eliminacion de mioglobina en l'urina que si tencha de roge.

miografe n.m. Aparelh qu'enregistra li contraccions musculari.

miografia n.f. Enregistrament grafic de la contraccion dei muscles.

miograma n.m. Corba obtenguda per miografia.

miolèmma n.m. Tube transparent que contèn li fibras musculari.

miolisi n.f. Demeniment de la fibra muscularia que si manifestà à la començada d'una miopatia.

miologia n.f. Estudi dei muscles.

miòme n.m. Tumor dau teissut musculari.

miomectomia n.f. Ablacion d'un miòme.

miomòrfes n.m. *Miomòrfes*: Sota-òrdre de mamifèrs enclausant mai de mila sòrtas, de que lo tipe n'es lo garri.

miopat, a adj. e n. Pertocat de miopatia.

miopatia n.f. Atrofia muscularia grèva, de l'evolucion progressiva.

miopatic, a adj. Relatiu à la miopatia.

miòpe, a adj. e n. 1. Pertocat de miopia. Sin.: lèrni. 2. (fig.) Que manca de discerniment, de perspicacitat.

miopia n.f. 1. Anomalia de la vista que fa que non si véon clarament lu objèctes alunhats 2. (fig.) Mancaça de discerniment, de perspicacitat. Var.: **miopisme**.

miopisme n.m. Miopia.

mioplasma n.m. Protoplasma de la cellula muscularia. Sin.: sarcoplasma.

mioplastia n.f. Operacion cirurgicala qu'a per tòca la refeccion d'un muscle.

miopotame n.m. (zool.) Ragondin. Sin.: **miocastòr**.

miorelaxant, a adj. e n. Si di d'un medicament qu'ajuda à la relaxacion dei muscles.

miorelaxacion n.f. Relaxacion muscularia.

miorrafia n.f. Operacion cirurgicala que pertòca la sutura d'un muscle.

miosalgia n.f. Dolor muscularia.

mioscleròsi n.f. Induracion d'un muscle deuguda à la proliferacion d'un teissut conjontiu.

miòsi n.m. (med.) Estrechiment anormal de la pupilla. Contr.: **midriasi**.

miosina n.f. Proteïna constituenta dei miofibrillas, que juèga un ròtle important dins la contraccion dei muscles.

miositi n.f. (med.) Inflamacion dau teissut musculari.

miosòma n.m. Ensèm dei discs que la sieu recampada per lo biais d'una substança intermediària fòrmon la fibrilha muscularia regada.

miosòtis n.m. Planta dei flors blavi, pichineti e eleganti (Familha dei borraginaceas). Sin.: **èrba dei estelas**.

miosteòma n.m. Osteòma desvolopat dintre un muscle.

miotic, a adj. Pertòca lu medicaments que provòdon la miòsi.

miotomia n.f. (cir.) Intervencion cirurgicala qu'a per tòca de talhar un muscle.

miotonia n.f. Trebolament caracterisat per lo flaquitge de la decontraccion d'un muscle.

miotonic, a adj. Que pertòca la miotonia.

miquelina n.f. (camin de fèrre) Autoralh leugier equipat de gomias especiali.

mir n.m. En Rússia, assemblada encargada de la gestion dei afaires d'una comuna paisana; la comuna paisana d'esperela.

mira n.f. 1. Ambicion, tòca. Var.: **amira**. Sin.: **estigança**. 2. (opt.) Règla graduada ò senhal fixe emplegats per lo nivelament, en geodesia ò en topografia. 3. (fot.) Dessenh de trachs de larguèssas e d'orientacions diferenti, que sièrve per estudiar lu limits de netitge d'un objectiu fotografic ò d'una susfàcia sensibla. 4. (telev.) Imatge que compoarta divèrs motius geometric, que permete d'optimisar lo reglatge dei aparelhs de recepcion. 5. (arm.) *Cran de mira*: Entalh praticat dins l'auça d'una arma de fuèc e que sièrve per mirar. ◇ *Linha de mira*: Linha drecha determinada per lo mitan dau cran de mira e per la cima dau guidon d'una arma de fuèc. ◇ *Ponch de mira*: Ponch que si vòu tocar en tirant m'una arma de fuèc.

mirabèla n.f. 1. Pichina pruna jauna, doça e perfumada. 2. Aigardent que si fa m'aqueu fruch.

mirabelier n.m. Pruniera que dona de mirabèlas (Familha dei rosaceas).

mirabilis n.m. Planta erbacea, originària d'Àfrica e d'Amèrica, sovent cultivada per li sieu grandi flors coloradi que si duèrbon la nuèch, cen que li dona lo sieu nom usual de bèla de nuèch (Familha dei nictaginaceas).

mirabilita n.f. (miner.) Sulfat natural de sòdi decaïdratat, de formula quimica Na₂SO₄·10 H₂O.

miracidi n.m. Promiera forma larvària dei vèrs trematòdes.

miraclant, a adj. e n. Que fa de miracles. Sin.: **taumaturgue**.

miraclar vi. Faire de miracles. Var.: **miraclejar**.

miracle n.m. 1. Fenomène interpretat coma una intervencion divina: *Lu miracles de Lorda*. ◇ *Cridar au miracle*: Manifestar un estonament admiratiu, sovent excessiu. 2. Fach, resultat estonant, extraordinari; azard meravilhós, astre excepcional: *Seria un miracle se l'OGCN siguesse campion*. Sin.: **meravilha, prodigi**. ◇ *Per miracle*: D'un biais urós, que nos s'asperava. 3. À l'Atge Meján, drama religiós que metia en scena una intervencion miraculoa d'un sant ò de la Verge.

miraclejant, a adj. De l'òrdre dau miracle.

miraclejar vi. Faire de miracles. Var.: **miraclar**.

miraclós, oa adj. Miraculós.

miraclosament adv. Miraculosament.

miraculat, ada adj. e n. 1. Si di de quauqu'un qu'es estat l'objècte d'un miracle. 2. Que, per un còup d'astre excepcional, a evitat una catastròfa.

miraculisar (-izar) vt. Presentar coma un miracle.

miraculós, oa adj. 1. Que tèn dau miracle: *Una remontada miraculoa*. 2. Estonant, extraordinari per lu sieus efèctes: *Un remèdi miraculós*. Var.: **miraclós**.

miraculosament adv. D'un biais miraculós. Var.: **miraclosament**.

mirada n.f. 1. Agach d'admiracion. 2. Accion de dirigir lo regard au travèrs d'una arma, d'un objectiu fotografic, etc.

mirador n.m. Torre d'observacion ò de susvelhança, espec. per la garda de presoniers, d'un depaus, etc.

miraire, aïritz n. Mersona que fa lo miratge dei òus.

miralh n.m. 1. Vitre polit e metallisat (generalament mé d'argent, d'estanh ò d'alumini) que remanda lu rais luminós. 2. Susfàcia metallisada qu'a lu memes usatges que lo vitre polit. ◇ (aeron.) *Miralh d'apontatge*: Sistema optic que permete ai pilòts d'efectuar solets la sieu manòbra. 3. (lit.) Susfàcia unida que rebate li cauas: *Lo miralh de l'aiga*.

miralh n.m. 1. Pèça d'armadura per protegir la tèsta dau cavau. Sin.: **chanfren** (fr.), **testiera**, **frontau**. 2. (zool.) Taca blanca sus lo chanfren d'un cavau.

miralhant, a adj. (lit.) Que miralha.

miralhar vt. Mirar. ◆ vi. Rebatre lo lume. Sin.: **rebatre**, **remandar**. ◆ **si miralhar** v.pr. Si regarjar (dins un miralh).

miralhat, ada adj. *Estòfa miralhada*: Estòfa que miralha.

miralhejadís n.m. Que miralha.

miralhejar vi. Miralhar.

miralhet n.m. Pichin miralh. ◇ (espec.) Aisina de caça format de pichoi miralhs que si fa virar au soleu per atraire li alaudetas.

miralhier n.m. Fabricant de miralhs.

miralhin n.m. Pichin miralh.

mirament n.m. Mena de miratge en auta mar.

miranda n.f. 1. Belvèire, mirador, plaça de l'observator, ponch de vista. 2. *Faire miranda*: Faire de miracles, faire quauqua ren d'exceptional.

mira-òus n.m. inv. Aparelh que sièrve à observar per transparença lo dedintre dei òus au mejan dau lume electric.

mirapeis n.m. Preparacion de nhifs, de cebas, de cambajon ò de ventresca que si pòu ajustar à de plats per n'en exaltar la sabor.

mirapeissés, a adj. e n. Originari ò estatjant de Mirapeis (Arièja).

mirar vt. 1. (lit.) Rebatre: *Lu aubres míron li sieu fuèlhas dins l'aiga dau riu*. 2. (tecn.) Observar (un òu) à contrajorn au mejan d'un mira-òus per s'assegurar de l'estat dau sieu contengut. ◆ vi. Orientar una arma, un aparelh fotografic vèrs un objectiu determinat. ◆ **si mirar** v.pr. (lit.) 1. Si regarjar dins un miralh ò dins una susfàcia polida. 2. Si rebatre: *Lu aubres si míron dins l'aiga*.

miratge n.m. 1. Fenomène d'optica observable dins li regions dont si tròvon sobrepauadi de jaças d'ària de temperaturas diferenti (desèrts, banquisa), que fa que lu objèctes alunhats an un imatge ò divèrs imatges diversament inversats e sobrepauats. 2. (fig.) Aparença enganairitz que pòu sedurre per un moment: *Aquela esperança èra solament un miratge*. Sin.: **embornador**. 3. Accion de mirar un òu.

mirbana n.f. *Essença de mirbana*: En perfumaria, nitrobenzène.

mirgalhadís n.f. Mirgalhadura.

mirgalhadura n.f. Que presenta una parença de colors variadi e beluguejanti. Var.: **mirgalhadís**.

mirgalhar vt. Donar una parença mirgalhada.

mirgalhat, da adj. De colors variadi e beluguejanti.

miriada n.f. Quantitat enòrma, indefinida: *De miriadas d'estelas*. Sin.: **miliassada**.

miriamètre n.m. Distança de dètz mila mètres.

miriapòde n.m. *Miriapòdes*: Classa d'artropòdes terrèstres que presènton de segments e de patas en grand nombre, m'un pareu d'antenas, de mandibulas e de traqueas respiratòri. Sin.: (corrent) **milapatas**.

mirific, a adj. Meravilhós.

miriofilla n. Planta aquàtica dei fuèlhas en fini lanieras, que s'emplega sovent dins lu aquàris.

mirliton n.m. Instrument de música dins lo quau lo buf uman fa vibrar una membrana que modifica la votz que parla ò canta davant. ◇ (fam.) *De mirliton*: De marrida qualitat, en parlant d'un son, d'una música, de vèrs.

mirmecofil(e), a adj. e n. Si di dei espècias animala que vívon en permanença dins li formiguieras e dei plantas dont vívon li formigas.

mirmidon n.m. (lit.) Òme pichin e insignificant.

mirmilhon n.m. Gladiador roman, armat d'un boclier, d'una espada corta e d'un casco, que si batia generalament còtra lo retiari.

mirobalan n.m. Drupa de divèrs badamièrs d'Índia, que s'emplega en tanaria e s'emplegava en farmacia. Var.: **mirobolant**.

mirobolant n.m. Mirobalan.

mirobolant, a adj. Tròup extraordinari per poder devenir vèr. Sin.: **utopic**.

mirològue n.m. En Grècia, cant que lu pròches d'un moart cantàvon per li funeralhas.

mirosina n.f. Enzima dei granas de mostarda, que libèra l'essença de mostarda.

miroxile n.m. Aubre d'Amèrica tropicala, que fornisse de resina odoranti. Var.: **miroxilon**.

miroxilon n.m. Miroxile.

mirra n.f. Resina odoranta que vèn d'un aubre d'Arabia.

mirtacea n.f. *Mirtaceas*: Família de plantas dei regions caudi, coma la murta e l'eucaliptus.

mirta n.f. Murta. Sin.: **nèrta**.

mirtifòrme, a adj. (anat.) Qu'a la forma d'una fuèlha de murta.

MIRV n.m. inv. (de l'anglés Multiple Independent [targetable] Reentry Vehicle) Carga multipla qu'un missile empoarta e que lu sieus elements poàdon èstre guidats cadun sobre un objectiu particulier.

misandre, a adj. e n. Que sente ò manifèsta de mesprètz per lu òmes, per op. à *misogine*.

misandria n.f. Comportament misandre, per op. à *misoginia*.

misandròpe, a adj. e n. Que li agrada d'èstre solet, que fugisse la societat, lu autres. Contr.: **filandròpe**.

misanthropia n.f. Disposicion d'esperit que mena à fugir la societat. Var.: **misanthropisme**. Contr.: **filantropia**.

misanropic, a adj. Qu'a lo caractèr de la misanthropia.

misanthropisme n.m. Misanthropia.

miscellaneous n.f. pl. (lit.) Recuèlh constituit d'articles, d'estudis variats.

miscibilitat n.f. (didact.) Caractèr de cen qu'es miscible.

miscible, a adj. (didact.) Que pòu formar m'un autre còrs un mesclum omogeneu. Sin.: **mescladís**.

misé n.f. Madomaisèla.

misenita n.f. (miner.) Mineral compauat d'un sulfat acide de potassa esquasi pur.

miserabilisme n.m. Tendença lierària e artistica caracterisada per un gust sistematic per la representacion de la misèria umana.

miserabilista adj. e n. Que pertòca lo miserabilisme.

miserablement adv. D'un biais miserable. Sin.: **escarsament**.

miserablàs, assa adj. Foarça miserable. Sin.: **pauràs**.

miserable, a adj. e n. 1. Que manca de ressorsas; indigent, necessitós. Var.: **miserós**. Sin.: **mesquin**. 2. De natura à far nàisser la pietat: *Una fin miserabla, una situacion personala miserabla*. 3. Digne de mesprètz, sensa valor: *Un acte miserable*. ♦ adj. Qu'a gaire de valor, d'importança: *Un salari miserable*. Sin.: **escars**.

miseracion n.f. Sentiment de pietat, de misericòrdia. Sin.: **compassion, commiseracion, misericòrdia**.

miserere n.m. inv. 1. Saume que la sieu traduccion dins la Vulgata comença per aqueu mòt, un dei sèt saumes de la penitença; pèça de música cantada, compauada sobre li paraulas d'aqueu saume. 2. Nom ancian de l'occlusion intestinala.

misèria n.f. 1. Estat de granda pauretat, de feblesa, d'impotença; mancança grèva de quauqua ren: *Viure dins la misèria*. 2. Eveniment dolorós. Sin.: **afliccion, patiment**. 3. Caua de gaire d'importança: *Aqueu salariat ganha una misèria*. 4. Tradescàntia (planta). ♦ pl. Cen que rende la vida dolorosa, penoa: *Li pichini misèrias de la vida, faire de misèrias à quauqu'un*.

misericòrdia n.f. 1. (lit.) Pietat que poarta à perdonar à-n-un culpable, à faire gràcia à-n-un vencut; perdon acordat per pura bontat. 2. Consòla plaçada sota la forma d'una glèia e que sièrve, quora aqueu sèti es auçat, à s'apontelar tot en semblant èstre totalament drech. 3. (vièlh) *Àncora de misericòrdia*: Àncora mai mai foarta d'una nau. ♦ interj. Marca una sorpresa acomphada de despièch, de pena, d'espavent.

misericordiós, oa adj. Enclin à la misericòrdia, au perdon. Sin.: **clement, generós**.

miserós, oa adj. Qu'es dins la misèria. Var.: **miserable**. Sin.: **paure, mesquin**.

misidaceu n.m. *Misidaceus*: Òrdre de crustaceus de mar auta, pusleu grands e desprovedits de branquias.

misogine, a adj. e n. Que sente ò manifèsta de mesprètz per li fremas, per op. à *misandre*.

misoginia n.f. Comportament misogine, per op. à *misandria*.

misologia n.f. Refut de rasonar.

misològue, a n. Qu'es còtra lo rasonament.

misonèisme n.m. Aversion per tot cambiament, per tot cen qu'es noveu.

misonèista adj. e n. Que manifèsta de misonèisme.

misopedia n.f. Aborriment a respiech dei mainaus.

mispickel n.m. (mòt al.) (miner.) Arseniosulfure natural de fèrre (FeAsS). Var.: **mispiquel**.

mispiquel n.m. Mispickel.

miss n.f. (angl.) 1. Joventa anglesa. 2. Regina de beutat: *Miss Provença*.

missau n.m. Libre que contèn lu tèxtos de la liturgia de la messa.

missi dominici n.m. pl. (ist.) Agents que Carlemanhe mandava, doi per doi, un clergue e un laïc, per assegurar lo contraròtle dei autoritats locali.

missil(e) n.m. Projectile enclaus dins un sistema d'arma militària classica ò nucleària, m'un sistema de propulsion automatic ò guidat e guidat sus tot ò partida dau sieu itinerari per autoguidatge ò per teleguidatge.

missilier, a n. Militari especialisat dins lo servici dei missiles.

mission n.f. 1. Carga donada à quauqu'un de complir una tasca definida. 2. Foncion temporària e determinada qu'un un govèrn ò una organizacion dona à quauqu'un, à un grope. 3. Ensèm dei personas qu'an reçauput aquela carga. 4. Tòca elevada, dever inerent à una profession, una activitat e au ròtle social que li es atribuit. 5. (relig.) Organizacion que tende à la propagacion de la fe. ◇ Establiment de missionaris. ◇ Seguida de predicacions per la conversion dei infidèles e dei pecadors.

missionari, ària n. Religiós emplegat ai missions estrangieri ò interiori. ♦ adj. (relig.) Relatiu ai missions, à l'espandiment de la fe.

missiva n.f. e adj. (lit.) Letra. ◇ (dr.) *Letra missiva*: Tot escriv donat à la poasta ò à un particulier per lo faire pervenir.

missòla n.f. Espècia de peis-cans de fond, de talha mejana, mé 5 pareus de fendas branquiali, de l'esquina gris unifòrme ò non, vivipares, manjadís.

misson n.m. Cervelat.

misson n.f. Meisson.

missonada n.f. Meisson.

missonadoira n.f. Meissonadoira.

missonaira n.f. Meissonaira.

missonaira-batèira n.f. Meissonaira-batèira.

missonaira-ligaira n.f. Meissonaira-ligaira.

missonaire, airtz n. Meissonaire.

missonar vt. Meissonar.

missonatge n.m. Meissonatge.

missonier, a adj. e n. Meissonier.

missuga n.f. Ciste. Var.: **mussega**.

mistela n.f. Most de raïm au quau s'ajusta d'alcòl per faire cessar la sieu fermentacion.

mistèri n.m. 1. Cen qu'es escondut, incomprendible, desconoissut: *Lu mistèris de la vida.* ◇ *Faire mistèri de:* Tenir secret. 2. Question dificila, segura. 3. (teol.) Veritat de fe inaccessiblea à la rason umana soleta e que pòu èstre conoissuda solament per una revelacion divina. 4. (liter.) À l'Atge Mejan, pèça de teatre dau subjècte religiós e dont si fafa intervenir Dieu, lu sants, lu àngels e lo diau. 5. (ist.) Ensèm de doctrinas secreti e de rites iniciatics que la sieu revelacion devia portar lo sauvament, dins d'uni religions anciani originari de Grècia ò d'Orient.

mistèri n.m. (nom depaumat) Crema glaçada recubèrta de merenga e de pralinat.

misteriós, oa adj. 1. Que contèn un sens escondut: *De paraulas misterioï.* 2. Dificile de capir, desconoissut. 3. Tengut secret: *Si siam rescontrats dins un luèc misteriós.* 4. Si di d'una persona que la sieu indentitat non es conoissuda ò que s'enviròuta de mistèri: *Es vengut un visitaire misteriós.*

misteriosament adv. D'un biais misteriós.

mistic, a adj. 1. Que pertòca lu mistèris de la religion. 2. Qu'apartèn au misticisme. 3. (dr.) *Testament mistic:* Testament presentat claus e sagelat à un notari, que dreïça un acte en presença de doi testimònis. ◆ adj. e n. 1. Que practica lo misticisme, qu'a una fe religioa intensa. 2. Persona que s'adona à la teologia ò à la vida mistica. 3. Que lo sieu caractèr es exaltat, que li sieu ideas son absoludi.

mistica n.f. 1. Filosofia ò teologia que tracta dei fenomènes que non si poàdon explicar racionalament. 2. Credença absoluta que si forma à l'entorn d'una idea, d'una persona. 3. Ensèm dei practicas que fan metre en contacte l'ànima m'au divenc.

misticament adv. Segond lo sens mistic.

misticèt n.m. *Misticèts:* Sota-òrdre de cetaceus que poàton de fanons e son sensa dents, coma la balena.

misticisme n.m. 1. Actituda religioa ò filosofica qu'affirma la possibilitat d'una union perfiecha mé Dieu ò l'Absolut dins la contemplacion ò l'extasi; doctrina qu'admete la realitat d'aquesta union. 2. Doctrina ò credença fondada sobre lo sentiment religiós ò que li fa una granda plaça. ◇ Tendença à si fondar sobre lo sentiment, e espec. lo sentiment religiós, sobre l'intuicion e non sobre la rason. ◇ Iniciacion ai mistèris de la fe.

misticitat n.f. Caractèr de cen qu'es mistic; fe intensa, practicas mistiqui.

misticable, a adj. Que pòu èstre mistificat.

mistificacion n.f. 1. Accion de mistificar, d'enganar quauqu'un. 2. Cen qu'es solament illusion, que constituïsse un mite intellectual; impostura.

mistificaire, airtiz adj. e n. Mistificator.

mistificar vt. (*mistifiqui*) 1. Abusar de la credulitat de quauqu'un per s'en garçar. 2. Enganar en donant de la realitat una idea agradiva ma faussa.

mistificator, tritz adj. e n. Que mistifica, que li agrada mistificar; autor d'una mistificacion. Var.: **mistificator.**

mistofla n.f. (pop.) Play-boy.

mistoflet, a adj. e n. Mistolin.

mistolín, a adj. Maigre à l'excès.

mistralada n.f. Còup de mistrau. Var.: **magistralada.**

mistralàs n.m. Gròs còup de mistrau. Var.: **magistralàs.**

mistralejar vi. Bufar, en parlant dau mistrau. Var.: **magistralejar.**

mistralenc, a adj. Nom donat à una grafia engimbrada au s. XIX^{en} per J. Romanilha, apiejada màgerment sus lo francés. Es una mena d'escriptura qu'a ren de comun à respiech de la grafia originala occitana, aquela d'aquí eissida dau s. X^{en} e de l'epòca trobadoresca. F. Mistral non volia escriure li sieu òbras en la grafia de Romanilha, ma sota la pression contunha d'aqueu d'aquí finissèt per li consentir. Logicament si deuria qualificar aquela grafia de *romanilha*.

mistralet n.m. Pichin mistrau. Var.: **magistralet.**

mistrau n.m. Vent dau Nòrd-Nòrd-Èst, que bufa en particulier sus la valada de Ròse en fins à-n-una zòna situada entre lu meridians de Seta e de Tolon. Còmpte tengut de la sieu potença, lo mistrau pòu bofar fins à Còrsega. (En d'autre luècs, si parla de *tramontana*). Var.: **magistrau.**

mita n.f. (ist.) Travalh forçat au quau lu Espanhòus constrenhíon lu Indians dins li sieu colonias americani.

mitacisme n.m. Vici dau discors que resulta de la repeticion de la letra m dins diferents mòts de la mema frasa.

mitadar vt. Despartir per mitat lu revenguts d'una mitadaria.

mitadaria n.f. 1. Contracte agricòla dins lo quau lo proprietari es pagat m'una part de cen qu'es recoltat. 2. Proprietat fonsiera que fa l'objècte d'un tau contracte; lu bastiments d'aquesta proprietat. Sin.: **miejaria, bordina.**

mitadenc, a adj. 1. Que va per mitan. 2. Mejan.

mitadier, a n. e n. Metaier. Sin.: **miejaire.**

mitan n.m. 1. Luèc situat à la mema distança de toi lu ponchs à l'entorn ò ai extremitats de quauqua ren. ◇ (mat.) *Mitan d'un segment:* Ponch situat à pariera distança dei extremitats. 2. (coregr.) Exercici fach au centre de la classa, sensa barra. 3. *Mitan de terren:* Au balon, jogaire encargat d'assegurar la ligason entre la defensa e l'ataca; ensèm dei jugaires qu'an aqueu ròtle. 4. Moment parierament alunhat dau començament e de la fin d'un periòde de temps: *Lo mitan de la nuèch.* 5. Posicion moderada, entre doi partits extrèms. 6. Espaci material dins lo quau un còrs es plaçat. 7. Ensèm dei factors exteriors qu'agisson d'un biais permanent ò duradís sobre lu èstres vivents. ◇ (biol.) Biotòpe, site dont viu abitualament una espècia. ◇ *Mitan interior:* Mitan dont son directament li cellulas viventi dei animaues superiors, es à dire lo sang e la linfa. ◇ (bacter.) *Mitan de cultura:* Producth nutritiu artificial que permete

la creissença pauc ò pron rapida de populacions bacterianis ò lo sieu isolament en colonias separadi, dins una tòca diagnostica. ◇ (geogr.) *Mitan geografic*: Ensèm dei caracteristicas fisiqui (releu, clima, etc.) e umani (environament politic, economic, etc.) qu'an una influença sobre la vida dei òmes. ◇ Environament social, grope de personas dont una persona viu abitualament, de dont vèn: *Venir d'un mitan populari*. ◇ *Levar dau mitan, lève-ti dau mitan!*: Expressions per caçar quauqu'un qu'es embarrassant. 8. *Lo mitan*: L'ensèm dei personas que vívon en defoara de la lèi; banditisme. ◆ loc. prep. *Au mitan de*: Au centre, dins la part centrala de; demièg. ◆ loc. adv. *Au beu mitan, en plen mitan*: Au moment mai intense de quauqua ren que si debana: *Es arribat au beu mitan dau film*.

mitan n.f. 1. Caduna dei doi parts egali d'un tot: *Cinc es la mitan de dètz*. Var.: **mitat**. ◇ *À mitan*: Parcialament. ◇ *À mitan prèt*: Per la mitan dau prèt ordinari. ◇ *Mitan ..., mitan ...*: Per una part ..., per una altra part ... ◇ *Mitan-mitan*: Dins una egalitat totala dei doi compauants. 2. Una dei doi parts esquasi egali d'un espaci, d'una durada, d'una accion: *Faire la mitan dau camin*. ◇ *À mitan camin*: Au mitan de l'espaci que si deu percòrrer; sensa menar à la sieu fin un trabalh qu'es estat interrot. ◇ *Èstre, si metre de mitan*: Partatjar à egalitat lu riscs e lu resultats d'una empresa. ◇ *Èstre per mitan dins quauqua ren*: Èstre responsable per una part.

mitana n.f. Ganc que s'arrèsta ai promieri falanges.

mitat n.f. Mitan.

mite n.m. 1. Racònte populari ò literari que mete en scena d'èstres sobrumans e d'accions imaginari, dins lu quaus son transpauats d'eveniments istorics, vertadiers ò non, ò dins lu quaus si projècton d'unu complèxes individuals ò familhals e socials. 2. Construccion de l'esperit que non repaua sobre un fond de realitat. 3. Representacion sibolica qu'influença la vida sociala: *Lo mite dau progrès*.

mitic, a adj. Relatiu ai mites; legendari.

mitificacion n.f. Fach de mitificar; lo sieu resultat.

mitificar vt. Donar un caractèr de mite à.

mitigacion n.f. (dr.) *Mitigacion dei penas*: Substitucion d'una pena mai doça à la pena que lu jutges avíon donat, en rason de la feblesa fisica dau condemnat.

mitigaire n.m. Aparelh de robinetaria que permete un reglatge manual ò termostatic de la temperatura de l'aiga.

mitigant, a adj. Adocissent.

mitigar vt. (*mitigui*) Adocir, rendre pas tant rigorós.

mitigat, ada adj. 1. Pusleu desfavorable: *Un acuèlh mitigat*. 2. Gaire rigorós: *Una atencion mitigada*. ◇ Qualifica una dei doi tendenças dau catarisme. 3. Mesclat de quauqua ren, adocit: *D'elògis mitigats de criticas*.

mitigatiu, iva adj. Qu'adocisse.

mitilaceus n.m. *Mitilaceus*: Sobrefamilha qu'enclau lu muscles, lu litofagues...

mitilicultor, tritz n. Persona qu'alèva de muscles.

mitilicultura n.f. Alevatge de muscles.

mitilitoxina n.f. Substança toxica presenta dins lo fetge d'unu muscles.

mitilus n.m. (lat.): Nom generic dau muscle.

mito, a n. (fam.) Amant, mestressa.

mitoclastic, a adj. Que pertòca li substanças qu'entràvon la formacion dau fus au moment de la division cellulària.

mitocondria n.f. (biol.) Organit citoplasmic de la cellula, de 0,5 µm de larg e de 2 à 5 µm de lòng, que sintetisa l'adenosina trifosfat emplegada coma foant d'energia.

mitocondrial, a adj. Relatiu à la mitocondria. Var.: **mitocondriau**.

mitocondriau, ala adj. Mitocondrial.

mitocondriopatia n.f. Malautia mitocondriala.

mitologia n.f. 1. Ensèm dei mites e dei legendas pròpris à un pòble, à una civilisacion, à una region. 2. Estudi sistematic dei mites. 3. Ensèm de credenças que pertòcon la mema idea e que s'impàvon dins una collectivitat.

mitologic, a adj. Relatiu à la mitologia.

mitològue, òga n. Especialista de la mitologia.

mitoman, a adj. e n. Pertocat de mitomania.

mitomania n.f. Tendença patologica à l'alteracion de la veritat e à la fabulacion.

mitomaniac, a adj. e n. Pertocat de mitomania; relatiu a la mitomania.

miton n.m. Gantelet de malhas ò de placas que lo gròs det solet èra liure (s. XVⁿ-s. XVIⁿ).

mitonar vi. Cuèire lentament, à pichin fuèc. ◆ vt. 1. Faire cuèire (un aliment) à pichin fuèc. 2. (fig.) Preparar embé atencion: *Mitonar la sieu venjança*.

mitòsi n.f. (biol.) Mòde usual de partiment de la cellula viventa, qu'assegura lo manteniment d'un nombre constant de cromosòmas. Sin.: *cariocinèsi, partiment indirècte*.

mitotic, a adj. (biol.) Relatiu à una mitòsi.

mitra n.f. 1. Cofadura liturgica de l'oficiant (evesque, abat) dins li ceremònias pontificali. 2. Dins l'Antiquitat, ornament en forma de bendeu triangulari de la tiara assiriana. 3. (constr.) Aparelh ò construccion que si mete sobre l'extremitat d'un conch de chaminèia per empachar la pluèia ò l'aiga de li intrar.

mitracisme n.m. Culte de Mitra.

mitraïsme n.m. Mitriacisme.

mitral, a adj. 1. *Valvula mitrala*: Valvula situada entre l'aurelheta e lo ventricule de seneca dau coar. 2. Relatiu à la valvula mitrala. Var.: **mitrau**.

mitralha n.f. 1. (anc.) Ferralha que s'emplegava per cargar lu canons. 2. *Obús à mitralha*: Obús plen de tròç de fonda que pàron à tròç au moment que lo projectile peta. 3. Descarga d'obús, de balas. 4. Ensèm de fragments metallics que vènon generalament de recuperacion, per l'elaboracion dei aliatges. 5. (fam.) Pichina moneda.

mitralhada n.f. Rafala d'arma automatica.

mitralhadoira n.f. Arma automatica de pichin calibre (inferior à 20 mm), dau tir tendut per rafalas.

mitralhaire, airtiz n. Que sièrve una mitralhadoira.
 ◇ *Pistolet mitralhaire*: Arma automatica individuala.
 Sin.: **mitralheta**.

mitralhar vt. 1. Tirar per rafalas. 2. (fam.) Fotografiar ò filmar en rafalas. 3. *Mitralhar quauqu'un de questions*: Lo sotametre à un grand nombre de questions.

mitralhatge n.m. Accion de mitralhar.

mitralheta n.f. Pistolet mitralhaire.

mitrat, ada adj. (relig.) Qu'a drech de portar una mitra; que poarta una mitra.

mitrau, ala adj. Mitral.

mitriac, a adj. Relatiu au culte de Mitra.

mitriacisme n.m. Culte de Mitra. Var.: **mitraïsme**.

mitridatisacion (-izacion) n.f. Mitridatisme.

mitridatisar (-izar) vt. Immunisar còtra un poison per una acostumança progressiva.

mitridatisme n.m. Immunitat ai substànças toxiqui, minerali ò organiqui, obtenguda per l'ingestion de dòsis dau poison considerat, debli per començar, pi progressivament creissant. Var.: **mitridatisacion**.

mitride n.m. *Mitrides*: Família de molluscs gasteropòdes.

mitrifòrme, a adj. Qu'a la forma d'una mitra.

mitterrandian, a adj. e n. De Francesc Mitterrand; partidari de Francesc Mitterrand. Var.: **mitterrandista**.

mitterrandisme n.m. Política de Francesc Mitterrand.

mitterrandista adj. e n. De Francesc Mitterrand; partidair de Francesc Mitterrand. Var.: **mitterrandian**.

mixcion n.f. Miccion.

mixcionar vt. Miccionar.

mixedema n.m. Edema generalisat, acompanhat de divèrs trebolicis (apatia, lassitge, etc.) e deugut à una insufisença de foncionament de la glàndola tiroïda.

mixedematós, oa adj. e n. Relatiu au mixedema; que sofrisse d'un mixedema.

mixina n.f. Vertebrat aquàtic anguillifòrme, de la pèu nuda viscoa, parasite de peïs.

mixitat n.f. Caractèr mixte d'un grope, d'una escòla, etc.

mixoïde, a Que sembla una mucositat.

mixolidian, a adj. (mús.) Si di dei *harmoniai* ò *tonoi* de la Grècia antica, à un dei mòdes medievals ò à un mòde musical ò gamma diatonica, relativa au mòde medieval.

mixòma n.m. Tumor moala, beninha, formada de teïssut conjontiu mucós.

mixomatòsi n.f. Malautia infeccioa dau coniu, deuguda à un virus.

mixomicèt n.m. *Mixomicèts*: Classa de fonges inferiors que si noirisson de vegetaus en descomposicion e que constituïsson de molons gelatinós infòrmes (per op. à *eumicèt*).

mixotròfe, a adj. e n.m. Si di d'un organisme vivent que si noirisse à l'encòup per autotrofia e per eterotrofia.

mixotrofia n.f. Qualitat d'un organisme vivent que si noirisse à l'encòup per autotrofia e per eterotrofia.

mixte, a adj. 1. Format d'element de natura, d'origina diferenti. Sin.: **mescle**. 2. Que comprèn de personas dei doi sèxes, ò qu'apartènnon à d'originas ò à de formacions diferenti: *Una escòla mixta, una equipa mixta*. 3. (mat.) *Produch mixte de tres vectors*: Produch escalar dau premier per lo produch vectorial dei autres doi.

mixtilineu, ea adj. Qu'es format de linhas drechi e de linhas corbi.

mixtinèrve, a adj. (bot.) Si di d'una fuèlha que li sieu nervaduras son din toi lu sens.

mixtura n.f. 1. Mesclum de solucions alcoliqui, de drògas farmaceutiqui, etc. 2. Mesclum quauq que sigue que lo sieu gust es desagradu. Sin.: **mescladura, mescla, mestura**.

mixturar vt. Mesclar per formar una mixtura. Sin.: **mesturar**.

M.J.C. n.f. Maion dei Joves e de la Cultura.

M.K.S.A. Sistema d'unitats (encuèi remplaçat per lo sistema SI), dins lo quau li unitats fundamentali son lo mètre (longuessa), lo quilograma (massa), la segonda (temps) e l'ampèr (intensitat electrica).

M.M.P.I. n.m. (*Minnesota Multiphasic Personality Inventory*) Tèst sota forma de questionari, destinat à mesurar d'unu trachs de la personalitat.

Mn Simbòle dau manganès.

mnème n.m. Traça organica que permete lo remembre.

mnemonia n.f. Mnemotecnia.

mnemonic, a adj. Relatiu à la memòria.

mnemonicament adv. D'un biais mnemonic.

mnemotecnia n.f. Mnemotecnia.

mnemotecnic, a adj. 1. Relatiu à la mnemotecnia. 2. Si di d'un biais d'ajudar la memòria mé d'associacions mentali: *Emplegar un mejan mnemotecnic*.

mnemotecnica n.f. Art de desvolopar la memòria au mejan d'exercicis. Var.: **mnemotecnia**.

mnemotecnician, a n. Especialista de mnemotecnia.

mnestic, a adj. Relatiu à la memòria.

Mo Simbòle dau molibdène.

Mo Abreviacion de megaoctets.

moabit n.m. Lengua semitica dau grope canean.

moal, a adj. 1. Que non resistisse au tocar; que manca de duresat. 2. Qua manca de vigor, d'energia, de vivacitat. Sin.: **flac, flacós, molastrós**. 3. (mar.) Si di d'una nau à velas que, sota l'accion dau vent, a tendença à abatre (per op. à *ardent*). 4. (fis.) Si di dei rais X que son lo plus pauc penetrants. ◆ n. (fam.) Persona sensa energia.

moala n.f. 1. Pèira de molin; còrs solide de forma circularia constituït de matèria abrasiva, que sièrve à amolar, à polir. 2. Moalo. 3. Part intèrna dau pan. Sin.: **mica, molèia**.

moala n.f. Organe elastic que pòu suportar de desformacions e destinat à exercir una foarça; tende a tornar pilhar la sieu foarça iniciala segond qu'es estat plegat, tesat, torsut ò comprimit. Var.: **mòla**.

moalament adv. 1. En s'abandonant: *Èstre estendut moalament sus la plaja*. 2. Sensa conviccion, deblament. Var.: **molament**. Sin.: **flacosament**.

moalo n.m. Peis-luna (*Mola mola*). Var.: **moala**.

moardre vt. 1. Agantar, sarrar foart m'ai dents, en ferissent, en entalhant: *Lo can m'a mordut*. ◇ *Moardre à l'esca*: L'agantar, en parlant dau peis; (fig.) Si laissar pilhar, enganar, en parlant de quauqu'un. Sin.: **pitar à l'esca**. ◇ *Moarde*: Li a un peis que s'es laissat pilhar; li a quauqu'un que s'es laissat pilhar. 2. (absolut) Atacar m'ai dents: *Aqueu can moarde*. 3. Atacar, intrar dintre: *La lima moarde lo metal*. 4. Trovar presa: *L'ànca non a mordut*. 5. Atacar la placa per gravar, en parlant de l'aiga foarta, d'un mordent. 6. Anar en là dau limit fixat: *La bala a mordut la linha*. ◇ (absol.) Dins lo saut en longuessa, pauar lo pen en là dau limit autorisat. ◇ *Moardre sus*: Pilhar leugierament sus (un espaci, un periòde). 7. (fam.) *Moardre à quauqua ren*: Èstre interessat per quauqua ren, li pilhar gust. ◆ **si moardre** v.pr. (fam.) *Si moardre lu dets de quauqua ren*: S'en pentir amarament.

moarga n.f. (Luceram) Luèc reservat à la cultura dei cerealas e sotamés à de reglaments municipals.

moarre vt. (*moali*, part. passat *mougut*) Molinar (de cafè, etc.). Var.: **mòure**.

moart n.f. 1. Cessacion completa e definitiva de la vida: *Morir de moart naturala, accidental, violenta*. Sin.: **la Dalhaira** (pop.), **la Camusa** (pop.), **Chiqueta**, **tanta Chiqueta** (pop.), **periment**, **defuntada**. ◇ *Èstre à la moart*, à l'article de la moart: Èstre à mand de morir. Sin.: **èstre en ponch de moart**, **èstre a la tècola**. ◇ *Èstre entre la vida e la moart*: Èstre en grand perilh de morir. ◇ *Moart aparenta*: Esta de ralentiment extreme dei foncions vitali, que dona à l'individú l'aspècte exterior de la moart. ◇ *Experiença de moart imminente*: (EMI) Estament de personas declaradi en moart clinica, que cuènton un còup desvelhadi, de s'èstre trobadi transportadi en un autre monde, sobrebeu, sovent en passant dins una galaria que si durbia sus una lutz esbleugissenta. Lo testimoniatge d'aqueu fenomène non explicat scientificament a pertocat de milions de gents quala que siguesse lo sieu luèc geografic. ◇ *Sofrir mila moarts*: Subir de sofrenças terribli. ◇ *La moart dins l'ànima*: En regretant vivament, à contracoar. 2. (dr.) *Pena de moart*: Pena criminala maximala, pena capitala. ◇ *Moart civila*: Pena qu'implicava la privacion completa dei drechs civils. 3. (psican.) *Pulsion de moart*: Foaça qu'incita l'èstre uman à l'autodestruccion e qu'es à l'òbra dins lu passatges à l'acte e dins la depression. 4. (relig.) *Moart etèrna*, *moart de l'ànima*: Perda de la gràcia, damnacion ai penas de l'infèrn. 5. (fig.) Cessacion completa d'activitat: *La moart dau pichin comèrci*. 6. À *moart*: Mortalament: *Ferit à moart*. ◇ (fam.) À un gra intense, de toti li sieu foarças: *Frenar à moart*. ◇ À *moart!*, *Moart à ...!*: Expressions per demandar la moart de quauqu'un.

moart, a adj. 1. Qu'a cessat de viure: *Moart de frèi*. Sin.: **defuntat**. 2. Que sembla sensa vida: *Un regard moart*. ◇ *Èstre moart de lassitge*: Èstre totplen las. ◇

Èstre moart de paur, d'inquietuda: *Provar una granda paur*, *èstre foarça inquiet*. ◇ *Mai moart que viu*: Incapable de reagir, au ponch de semblar moart, sobretot en rason d'una granda paur. 3. Sensa granda activitat: *La ciutat es moarta lu jorns de fèsta*, *una vila moarta*. ◇ *Temps moart*: Moment sensa activitat, sensa accion; au basquet e au volley, minuta de repaus acordada à la demanda d'una equipa. 4. Qu'es sensa eficacitat ò que l'a perduda; que pòu plus servir, qu'es tròup degalhat: *Aqueli pilas son moarti*, *la mieu veitura es moarta*. 5. *Braç moart d'un cors d'aiga*: Braç dont lo corrent es deble ò nul. ◇ *Aiga moarta*: Aiga estagnanta. ◇ *Vau moarta*: Vau que non es plus percouruda per un cors d'aiga. 6. *Angle moart*: Part dau camp visual ocupada per un obstacle qu'esconde cen que si tròva darrier d'eu. ◇ (mil.) *Zòna de terren qu'un obstacle esconde*, ò que lo fuèc non pòu tocar. 7. *Lenga moarta*: Lenga qu'a cessat d'èstre parlada. 8. *Natura moarta*: Pintura que representa d'objèctes, de vegetaus ò d'animaus moarts. 9. (mar.) *Còrs moart*: Gaviteu cilindric establhit dins una rada, ancorat au fond de l'aiga per permetre à de naus de li s'amarrar.

moart, a n. 1. Persona qu'a perdut la vida. Sin.: **defunt**, **defuntat**. 2. Cadavre. 3. (mil.) *Ai moarts!*: Sonaria e bateria per onorar lo sovenir d'aqueli que son moarts per la pàtria. ◆ n.m. Au bridge, aqueu dei quatre jugaires que presenta lo sieu juèc sus la taula; li cartas d'aqueu jogaire.

moarta sason n.f. Periòde pendent lo quau l'activitat es bassa per un comèrci, una industria, etc.

moastra n.f. 1. Pichin aparelh que dona l'ora e d'autri indicacions (data, etc.). ◇ *Moastra mecanica*: Moastra que la sieu energia es fornida per una mòla. ◇ *Moastra à quartz*: Moastra electronica que lo sieu resonator es un cristal de quartz entretengut electronicament e que pòu aver un afichatge à agulhas (*moastra analogica*) ò à cristals liquides (*moastra numerica*). ◇ *Moastra connectada*: Moastra informatizada, que dispaua d'una connectivitat sensa fièu e agisse coma un computador que si poarta au ponhet. 2. Exposicion. Var.: **mòstra**.

moastra-braçalet n.f. Braçalet-moastra.

moatle n.m. Mòtle.

mobil(e), a adj. 1. Que si pòu mòure, que si pòu levar ò cambiar de posicion: *Una paret mobila*. Sin.: **movedís**, **movent**, **levaís**. ◇ *Caractèr mobile*: Element d'un ensèm de caractèrs tipografics fonduts à despart. 2. Que si deu desplaçar ò qu'es lèst à si desplaçar, à cambiar d'activitat. 3. Que si pòu desplaçar rapidament, en parlant de tropas. ◇ *Gendarmaria mobila*: Part de la gendarmaria organizada en esquadrons motorisats ò blindats. ◇ *Garda mobile*: Membre de la gendarmaria mobila. 4. Qu'es animat d'un movement constant, ò que lo sieu aspècte càmbia sovent: *La susfàcia mobila de l'aiga*. 5. Que la data, la valor, non es fixa. ◇ *Fèstas mobili*: Fèstas cristiani que la data càmbia en foncion de la data de Pascas.

mobil(e) n.m. 1. Còrs en movement: *La velocitat d'un mobile*. 2. Pèça que si mòu à l'entorn d'un axe, dins una moastra, un relòri. 3. Motiu que mena quauqu'un à agir,

que determina lo sieu comportament: *L'interès es lo sieu solet mobile*. Sin.: **causa, rason**. ◇ Motiu que mena una persona à cometre una infraccion: *Cercar lo mobile d'un crimi*. 4. Òbra d'art compauada d'elements articulats e susceptible de movement (sota l'accion de l'ària, d'un motor).

mobileta n.f. (nom depaut) Ciclomotor de la marca *Mobylette*.

mobiliari, ària adj. Que consistisse en bens mòbles ò que pertòca la natura d'aquestu bens. Var.: **mobilier**.

mobilier, a adj. (dr.) Que pertòca lu bens mòbles. Var.: **mobiliari**.

mobilier n.m. 1. Ensèm dei mòbles destinats à l'usatge personal e à l'adobament d'una abitacion. 2. Ensèm dei mòbles e objèctes destinats à un usatge particulier. 3. (dr.) Ensèm dei bens mòbles que depèndon d'un patrimòni. 4. *Mobilier nacional*: Mòbles qu'apartènò à l'Estat. ◇ *Mobilier urban*: Ensèm dei equipaments installats au benefici dei usanciers sus la via publica e dins lu luècs publics, espec. lu luècs que son defoara.

mobilisable (-izable), a adj. Que pòu èstre mobilisat.

mobilisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de mobilisar. 2. Operacion financiera destinada à facilitar la circulacion d'una creança. 3. Tresmudament per lu animaus e li plantas dei sieu resèrvas alimentari insolubli (amidon, glicogène, graissa) en moleculas solubli que circúlon dins lo sang ò la saba, e que poàdon noirir una part dau còrs quala que sigue. 4. (cir.) Manòbra operatòria emplegada per liberar un organe dei sieu aderenças normalis ò patològiqui.

mobilisaire (-izaire), airtz adj. Que mobilisa. ◇ Centre mobilisaire: Organe de mobilisacion de l'armada.

mobilisar (-izar) vt. 1. Metre en òrdre de guèrra li foarças militari d'un país; adaptar l'estructura de la sieu economia e de la sieu administracion ai necessitat dau temps de guèrra. 2. Cridar per l'intervencion de quauqu'un, d'un grope: *Mobilisar toi lu sòcis de l'IEO per la redaccion d'un dictionari*. 3. Èstre per quauqu'un, per un grope, d'un interès sufisent per lu faire agir. 4. Emplegar li sieu foarças en vista d'una accion: *Mobilisar li ressorsas d'un país per luchar còntra la misèria*. 5. (fin.) Cedir à tèrme (una credença) en foncion d'un prètz donat. 7. (cir.) Liberar un organe dei sieu aderenças normalis ò patològiqui. 8. (med.) Metre d'articulacions en movement per n'en restablir la soplessa. ◆ **si mobilisar** v.pr. Recampar tota la sieu energia per faire quauqua ren; èstre motivat e lèst à agir.

mobilisme n.m. 1. (geol.) Teoria segond la quala la posicion dei continents à la susfàcia dau glòbe a variat au cors dei temps geologics. 2. Mena de noiriment dei abelhas en de bruscs provedits d'encastres mobiles.

mobilista n.m. Relatiu au mobilisme; partidari dau mobilisme.

mobilitat n.f. 1. Facilitat à si mòure, à si metre en movement, à cambiar, à si desplaçar. Sin.: **movença**. ◇ *Mobilitat de la man d'òbra*: Per lu salariats, passatge

d'una region à una autra; cambiament de profession, de qualificacion. ◇ *Mobilitat sociala*: Possibilitat per lu individús ò lu gropes de cambiar de posicion sus lo plan social, professional, etc. 2. Inconstança, instabilitat: *Mobilitat de caractèr*.

moblar vt. (*mòbli*) 1. Garnir, provedir de mòbles. 2. Emplir un vuèi, ocupar un espaci de temps: *Moblar una jornada de repaus*. ◆ vi. 1. Produre un efècte d'ornamentacion. 2. Charrar per charrar, just per ocupar un temps de discors.

moblat, ada adj. e n.m. Si di d'un apartament, d'una maion, que si fíton m'au mobilier.

moblatge n.m. Amoblament.

mòble n.m. 1. Objècte mobile que sièrve à adobar ò à decorar un luèc (taula, cadiera, armari, etc.). 2. (dr.) Ben mòble. (arald.) Tota pèça que figura sus l'escut.

mòble, a adj. 1. (geol.) Si di d'una formacion que lu sieus elements an gaire de coesion ò n'an pas dau tot (sablas, cendres volcanics, etc.). 2. Que si fragmenta, si laura facilament: *Una tèrra mòbla*.

mòble, a adj. (dr.) Ben mòble. ◇ *Ben mòble per natura*: Ben corporal susceptible d'èstre desplaçat (per op. à *ben immòble*). ◇ *Ben mòble per determinacion de la lèi*: Ben incorporal que la lèi assimila à un ben mòble (ipotecas, credenças, etc.).

mòc, a adj. Interdich, estonat. Sin.: **espantat, atupit**. ◇ *Restar mòc*: Restar sensa reaccion. Sin.: **restar nec**.

mòc n.m. Tròç de candela.

mòca n.m. e n.f. Mòka. Var.: **mocà, mokà**.

mocada n.f. Mocadura.

mocador n.m. Pèça d'estòfa ò de papier, destinada à si mocar. Sin.: **mandilho, mocanàs**.

mocadura n.f. 1. Accion de mocar una candela. Var.: **mocada**. 2. Muc que soarte dau nas quora quauqu'un si moca. Sin.: **narveu**. 3. Cagada de mosca.

mocaire, airtz n. 1. Persona que si moca sovent. 2. Persona que mocava li candelas.

mocanàs n.m. Mocador.

mocar vt. (*moqui*) 1. Netejar lo nas d'un nenon. 2. Tustar sus lo nas. 3. Crestar un borron. 4. Netejar la mècha d'una candela. 4. Replicar coma cau, laisser quauqu'un mòc. Sin.: **riblar lo claveu (à)**. ◆ **si mocar** v.pr. Si netejar lo nas m'un mocador. Sin.: **si soflar**.

mocassin n.m. (de l'amerindian algonquin, *mockasin* ò *makisin*) 1. Cauçada de cuer non tanat, dei Indians d'Amèrica. 2. Cauçada bassa, leugiera, sensa laç. 3. Sèrp americana vesina dei crotales.

mòcho n.m. Molon, amolonament.

mochon n.m. Pichin mòcho.

mochonar vt. Amolonar.

mochonet n.m. Tròç de cigarreta parcialament fumada. Sin.: **megòt**.

mociion n.f. Tèxto sotamés à l'aprovacion d'una assemblada per un dei sieus membres ò per una part dei sieus membres: *Votar una mocion*. ◇ (espec.) Aqueu tèxto quora es sotamés à una assemblada parlamentària.

◇ *Mocion de censura*: Mocion que de deputats depàun per s'opauar à la politica d'un govèrn.

mocionar vi. Depauar una mocion.

mocionari, ària n. Persona que fa una mocion.

mòco n.m. Extremitat de la mècha d'una candela, que fuma quora vèn d'èstre amurcida. Var.: **mocon**.

mocon n.m. Mòco.

mòda n.f. 1. Biaï passatgier d'agir, de viure, de pensar, etc., ligada à un mitan, una epòca. Sin.: **mena, corrent, preferéncia, estile, costuma, practica, gust**. ◇ *À la mòda*: Que seguisse lo gust dau moment. ◇ *À la mòda de*: Dins lo biaï de. Sin.: **à la còpia de**. 2. Biaï particulier de si vestir en conformitat m'au gust d'un mitan social: *Èstre, estar de mòda*. ◇ *Passar de mòda*: Plu èstre au gust de l'epòca. 3. Comèrci, industria dei vestits à la mòda.

modal, a adj. 1. (ling.) Que si rapoarta ai mòdes dau vèrbos: *Formas modali*. 2. (mús.) Si di d'una música qu'emplega d'autres mòdes que lo major e lo minor. 3. (filos.) Relatiu ai mòdes de la substança de l'essença. ◇ *Logica modala*: Logica que pilha en còmpte la modalitat dei proposicions (*p* es una proposicion de la logica modala que si pòu enonciar coma aquò: «Es possible que la proposicion qu'escrivi sigue faussa.»).

modalitat n.f. 1. Condicion, particularitat qu'acompanha un fach, un acte juridic: *Fixar li modalitats d'un pagament*. 2. (mús.) Escala modala d'un tròç, per op. à *tonalitat*. 3. (log.) Dins un jutjament, dins una proposicion, caractèr que fa que son possibles ò impossibles, necessaris ò contingents.

mòde n.m. 1. Biaï general qu'un fenomène si presenta, qu'una accion si fa; metòde: *Mòde de vida*. Sin.: **mejan, procediment**. ◇ *Mòde d'emplec*: Librilhon que contèn li caracteristicas, lu mejans per faire foncionar un aparelh (televisor, refreiaire, etc...) . Sin.: **notícia**. 2. (gram.) Biaï que lo vèrbo exprimisse l'estat ò l'accion. (L'occitan conoisce sièis mòdes: *indicatiu, subjontiu, condicional, imperatiu, participi*). 3. (mús.) Escala de l'estructura definida dins lo quadre de l'octava e caracterisada per la disposicion dei sieus intervals. 5. (estad.) Valor dominant que correspoande à l'efectiu mai grand, dins una distribucion estadistica.

modèl(e) n.m. 1. Cen qu'es donat per servir de referença, d'exemple, de tipe: *Un modèl d'escriptura*. Sin.: **categoria, varietat**. 2. Cen qu'es donat ò causit per èstre reproduch: *Copiar un modèl*. 3. (espec.) Persona que pua per un un fotografe, un pintre, un esculptor, etc. 4. Persona ò objècte que representa idealament una categoria, un òrdre, una qualitat, etc.: *Un modèl de classicisme*. 5. Prototipe d'un objècte. ◇ (espec.) Modelatge (de tèrra, de cera, de gip, etc.) que constitue lo prototipe d'una esculptura. ◇ *Modèl de fàbrega*: Produch manufacturat que sièrve de prototipe. 6. (metall.) Pèça, generalament de boasc, qu'a la mema forma que li pèças que cau motlar e destinada à realisar de mòtles de fondaria. 7. (mar.) *Assage sus modèl*: Assage per avalorar la resisènça idrodinamica d'una nau prevista per la sieu bastison, assage que si debana dins lo bacin de carenas. 8. *Modèl reduch*: Reproduccion à una pichina

escala d'una màquina, d'un veïcule, d'una nau, etc., que deu foncionar d'esperela, cen que lo destria de la maqueta que representa unicament la parença exteriora dau subjècte. 9. (didact.) Estructura formalisada emplegada per rendre còmpte d'un ensèm de fenomènes que possedisson de relacions entre elu. ◇ *Modèl matematic*: Representacion matematica d'un fenomène fisic, economic, uman, etc., realisada per lo poder estudiar mai facilament. ◇ Representaion esquematica d'un procèssus, d'una demarcha rasonada: *Modèl lingüistic*. ◇ *Modèl economic*: Sistèma de representacion formala d'ideas ò de conoissenças relatiu à un fenomène economic.

modèl(e) adj. inv. en genre. Que representa la perfeccion dins lo sieu genre: *Un escolan modèl*.

modelaire, airtz n. Persona que pasta de tèrra, de cera, etc..

modelar vt. (*modèli*) 1. Pastar (de tèrra, de cera, etc.) per obtenir una forma donada. 2. Donar una forma un releu particulier: *Lo vestit modelava lo sieu còrs*. 3. Fixar d'après un modèl, conformar, reglar: *Modelar lo sieu comportament sobre aqueu d'una autra persona*. ◆ **si modelar** v.pr. (*sobre*) Reglar lo sieu comportament sobre (quauqu'un, quauqua ren).

modelaria n.f. (tecn.) Modelatge (fondaria).

modelat n.m. 1. Releu dei formas, en esculptura, en pintura. 2. (geog.) Aspècte que l'erosion dona au releu.

modelatge n.m. 1. Accion de modelar un objècte, una figura; la caua modelada. 2. En fondaria, ensèm dei procediments e dei mejans mes en òbra per la realisacion dei modèles. ◇ Atalhier dins lo quau son fabricats lu modèles. Sin.: **modelaria**.

modelier n.m. (tecn.) Obrier que fa de modèles.

modelisacion (-izacion) n.f. Establiment dei modèles, espec. en informatica, en automatica, en recèrca operacionala e en economia.

modelisar (-izar) vt. Procedir à la modelisacion de.

modelisme n.m. Activitat d'aqueu que fa de modèles reduchs.

modelista n. 1. Persona que dessenha per la mòda. Sin.: **estilista**. 2. Persona que fa de modèles reduchs.

modenatura n.f. (arquít.) Tractament ornamental (proporcions, forma, galbe) d'elements en releu ò en cròs d'un edifici, et particulier dins de motladuras.

moderable, a adj. Que pòu èstre moderat.

moderacion n.f. 1. Caractèr, comportament d'una persona qu'es luènh de tota posicion excessiva, que manifèsta de ponderacion, de mesura dins lo sieu comportament. Sin.: **mesurança, mesura, discrecion, resèrva, retenguda**. 2. Accion de frenar, de temperar quauqua ren, de ralentir un movement. 3. Accion de limitar, de reduire. ◇ *Engatjament de moderacion*: Acòrdi au tèrme dau quau li entpresas convènon m'ai poders publics d'un percentatge d'auça dei prètz maximal.

moderadament adv. D'un biaï moderat; embé moderacion, sensa excès.

moderantisme n.m. Actituda politica dei moderats.

moderaire, airtz adj. e n. Moderator.

moderantista adj. e n. Qu'apartèn au moderantisme.

moderar vt. (*modèri*) Faire baissat la foarça, l'intensitat excessiva de; frenar, temperar. ◆ **si moderar** v.pr. S'escartar de tot excès, si contenir.

moderat, ada adj. 1. Que non es excessiu: *Practicar de prètz moderats*. 2. Alunhar de tot excès, mesurat: *Èstre moderat dins li sieu paraulas*. ◆ adj. e n. Partidari d'una politica generalament conservatritz luènh dei solucions extrèmi. Sin.: **conservator**.

moderatiu, iva adj. Qu'a lo poder de moderar.

moderato adv. [modè'rato] (mús., mòt italian) D'un movement moderat.

moderator, tritz adj. e n. 1. Que retèn dins lu limits de la moderacion. ◇ *Tiquet moderator*: Part dau cost d'una cura que l'assegurança malautia laissa à la carga de l'assegurat. 2. (fisiol.) Si di d'un nèrvi ò d'una substança que ralentisse l'activitat d'un organe. Var.: **moderaire**.

moderator n.m. (fis.) Substança que, coma l'aiga ordinària, l'aiga lorda ò lo grafit, fa baissat la velocitat dei neutrons que resulta d'una fission nucleària e permete una reaccion en cadena.

modernament adv. D'una mena modèrna.

modèrne, a adj. 1. Qu'apartèn au temps present ò à una epòca relativament recenta: *La pintura modèrna*. 2. Que beneficia dei progrès mai recents. 3. Qu'es fach segond li tecnicas e lo gust contemporaneus (per op. à *ancian*): *Mobilier modèrne*. 4. Qu'a per objècte l'estudi dei lengas e literaturas viventi (per op. à *classiqui*): *Letras modèrni*. 5. Qu'es confòrme à l'usatge actual d'una lenga (per op. à *vièlh, vielhit, classic*). 6. *Istòria modèrna*: Que pertòca lo periòde que va de la presa de Constantinòple (1453) à la fin dau s. XVIII^m. 7. (arquít.) *Movement modèrne*: Estile internacional. Sin.: **contemporaneu, recent, actuau, noueu, present, nòu**.

modèrne n.m. 1. Cen qu'es modèrne. ◆ n.m. pl. Aquelu, aqueli dei epòcas relativament recents.

modèrne, a n. 1. Òme, frema (artista, escrivan) de l'epòca contemporanea. 2. Partidari de cen qu'es modèrne. Sin.: **modernista**.

modernejar vi. Viure à la modèrna, d'un biais modèrne.

modernisacion (-izaion) n.f. Accion de modernisar.

modernisar (-izar) vt. Donar una forma mai modèrna, adaptada ai tecnicas presenti: *Modernisar l'agricultura*. Sin.: **remodernar**. ◆ **si modernisar** v.pr. Si conformar ai usatges modèrnes.

modernisator, tritz adj. e n. Que modernisa.

modernisme n.m. 1. Gust, recèrca de cen qu'es modèrne. 2. (lit.) Movement literari ispanoamerican de la fin dau s. XIX^m, qu'a subit l'influença dau Parnàs e dau simbolisme francès. ◇ Movement literari e artistic brasilian, naissut en lo 1922, e que cèrca lu sieus temas dins la natura e la cultura nacionali. 3. (relig. cat.) Ensèms de doctrinas e de tendenças qu'an per objècte comun de renovar l'exegèsi, la doctrina sociala e lo govèrn de la Glèia per lu metre en acòrdi m'ai donadas de la critica

istorica modèrna, e embé de necessitats de l'epòca dins la quala si viu. ◇ En un sens restrench, crisi religioa dau temps dau pontificat de Piu X en lo 1907, que condemnèt aquela doctrina.

modernista adj. e n. 1. Si di de cen que vòu èstre modèrne, d'un partidari de cen qu'es modèrne. 2. Dau modernisme. 3. Partidari dei doctrinas condemnadi per Piu X.

modernitat n.f. Caractèr de cen qu'es modèrne.

modern style n.m. inv. e adj. inv. (anglés) Art noueu.

modestament adv. Embé modestia.

modèst(e), a adj. e n. 1. Que parla d'eu-meme sensa orguèlh. Contr.: **orgulhós**. 2. Que manifèsta l'absença d'orguèlh: *Un comportament modèste*. 3. Moderat, luènh de l'exageracion: *Aver de pretensions modèsti*. 4. D'una granda simplicitat: *Un past modèste*.

modestia n.f. Qualitat qu'aluènha de pensar à si-meme, d'èstre orgulhós. Var.: **modèstia**.

modèstia n.f. Modestia.

modic, a adj. De gaire d'importança, de gaire de valor: *Una soma modica*. Sin.: **escars, escàs**.

modicament adv. Embé modicitat. Sin.: **escarsament, escassament**.

modicitat n.f. Caractèr de cen qu'es modic, gaire important en quantitat, en valor. Sin.: **escarsetat, escassetat**.

modificable, a adj. Que pòu èstre modificat.

modificacion n.f. Cambiament (per una caua, una persona): *Una modificacion d'adreça, de comportament, de foncion*.

modificant, a adj. Que modifica.

modificar vt. (*modifiqui*) 1. Cambiar, sensa n'alterar la natura essenciala, la forma, la qualitat, etc. De: *Modificar una lèi*. 2. (gram.) En parlant d'un advèrbi, determinar ò precisar lo sens d'un vèrbo, d'un ajectiu ò d'un autre advèrbi.

modificatiu, iva adj. Que modifica: *Un comunicat modificatiu*. ◆ n.m. (gram.) Mòt que determina lo sens dei autres: *Un advèrbi es un modificatiu*.

modificator, tritz adj. Pròpri à modificar.

modilhon n.m. (arquít., de l'it. *modiglione*) Ornament salhent repetit de pròche en pròche sota una corniç, coma se la sostenguesse.

modiolar(i), a (-ària) adj. Relatiu au modiòl.

modista n. Persona que confecciona ò vende de capeus de frema. Sin.: **capelier(a)**.

modul(e) n.m. 1. Unitat foncionala d'equipaments susceptibles d'èstre emplegat embé d'autres. 2. (arquít.) Dins l'arquitectura antica e classica, comuna mesura convencionala d'una ordonança, que correspondia generalament au diamètre dau fust de la colomna dins la sieu part bassa. ◇ Dins la prefabricacion, unitat de coordinacion dimensionala. 3. (astronaut.) Part d'un veïcule espacial que constitue una unitat estructurala e foncionala. 4. (idrol.) Dèbit mejan annual d'un cors d'aiga, que fournisse lo dèbit per km² de bacin: *Module especific, relatiu*. 5. (mecan.) Quocient dau diamètre

modulable, a

primitiu d'un engranatge per lo ombre de dents. 6. (numism.) Diamètre d'una moneda, d'una medalha. 7. (mat.) *Module d'un nombre complèxe* $z = a + ib$: Nombre real positiu qu'a per cairat $a^2 + b^2$. ◇ *Module d'un vector*: Nòrma d'aqueu vector. 8. (paleog.) Dimension d'una letra.

modulable, a adj. Que pòu èstre modulad.

modulacion n.f. 1. Cadun dei cambiaments d'accent, d'intensitat, dins l'emission d'uon son, espec. dins l'inflexion de la votz. ◇ (mús.) Passatge d'un ton à un autre au cors d'un tròç. 2. Variacion recercada dins la color, lo modelat, li formas, lu biaïis d'exprimir quauqua ren dins una òbra. 3. Variacion, adaptacion, modificacion de quauqua ren en foncion d'unu critèris ò d'uni circonstanças: *Modulacion dei prètz*. 4. (fis.) Variacion dins lo temps d'una caracteristica d'un fenomène (amplituda, frequença, etc.) en foncion dei valors d'una caracteristica d'un autre fenomène. 5. (telecom.) Procèssus per lo quau una grandor caracteristica d'una oscillacion, dicha *portairitz*, es astrencha de seguir li variacions d'un senhal, dich *modulant*. ◇ *Modulacion d'amplituda*: Modulacion per la quala s'astrenhe l'amplituda d'una portairitz à variar proporcionalament ai valors instantaneï d'un senhal modulant. ◇ *Modulacion de frequença*: Modulacion per la quala s'astrenhe la frequença d'una portairitz à variar proporcionalament ai valors instantaneï d'un senhal modulant; benda de frequenças dins la quala son difusats de programas radiofonics segond aqueu procediment. ◇ *Modulacion d'impulsion*: Modulacion que fa variar d'uni caracteristicas d'impulsions que, en l'absença de modulacion, si seguïsson, identiqui entre eli, à intervals reguliers.

modulaire, airitz adj. Modulador.

modulant, a adj. Que modula.

modular vt. 1. Executar mé d'inflexions variadi. 2. Adaptar d'un biaïis sople à de circonstanças divèrsi. ◆ vi. 1. (mús.) Passar d'una tonalitat à una altra, dins un tròça. 2. (telecom.) Efectuar la modulacion.

modulari, ària adj. 1. Qu'es constituït d'un ensèm de modules. 2. Que si confòrma à un sistema dimensional qu'a per module una unitat de basa. 3. (Antiqu.) Que deriva de l'emplec dei tres òrdres per lu Grècs e lu Romans.

modulator, tritz adj. (didact.) Que produe la modulacion. Var.: **modulaire**. ◆ n.m. Dispositiu que fa l'operacion de modulacion.

modulo prep. (mat.) *Congruença modulo p*: Relacion d'equivalença entre doi entiers que la sieu diferença es un multiple de *p*.

modulòr n.m. (nom depauat, dau francés *module* e *nombre d'or*) Sistema de proporcions tecturali brevetat en lo 1945 per Le Corbusier.

modus vivendi n.m. inv. (latin) 1. Acòrdi que permete à doi parts de s'acomodar d'una situacion en reservant la resolucio dau problema sus lo fond. 2. Compromés, acomodament dins una relacion, un biaïis de viure: *Trobar un modus vivendi*.

moèla n.f. Mesolha.

moelós, oa adj. Mesolhós.

moèr n.m. [mu'ɛr] (occitanisacion de l'anglés *mohair*) Pel de la cabra angorà, que s'en fa de lana per tricotar; estòfa facha m'aquela lana. Var.: **moèra**.

moèra n.f. [mu'ɛra] 1. Moèr. 2. Estòfa dei rebats cambiadís; lo rebat eu-meme. 3. (lit.) Rebats cambiadís d'una susfàcia, d'un objècte.

moeradura n.f. Efècte de moèra: *La moeradura de la mar sota lo clar de luna*.

moeraire, airitz n.m. Obrier, obriera que moèra d'estòfas, de metals, etc.

moerar vt. [muɛ'ra] Donar un aspècte moerat à (una estòfa, à un metal).

moerat n.m. [muɛ'rat] Aspècte moerat d'un objècte, d'una estòfa.

moerat, ada adj. Qu'a l'aspècte de la moèra.

moeratge n.m. 1. Rebat d'un objècte moerat, d'una substança moerada. 2. Accion de moerar.

mofa n.f. 1. Fonge foarça pichin que provòca una modificacion quimica dau mitan sus lo quau creisse. 2. Corrupcion de quauqua ren sota l'efècte d'aquelu fonges; la part mofida. Sin.: **mofidura**.

mofa n.f. Planta formada d'una jaça de pens corts mé de fuèlhas, un còtra l'autre, que vívon sus lo soal, lu aubres, lu barris, lu teules (Embrancament dei briofits).

mofeta n.f. Emanacion de gas carbonica dins li regions volcaniqui.

mofeta n.f. Mamifèr carnivòre d'Amèrica, capable de mandar dariier d'eu à una distança importanta un liquide infècte que vèn dei sieu glandas anali, per alunhar lu predators (Longuessa: 30 cm sensa la coa).

mofidura n.f. Fach de mofir; mofit, mofa.

mofir vi. (*mofissi*) 1. Si curbir de mofa: *Lo pan a mofit*. 2. (fam.) Restar, asperar longtemps au meme luèc. 3. (fam.) Restar improductiu: Son de sòus que mofisson. ◆ vt. Curbir de mofa: *Lo vent a mofit lo raïm*.

mofit n.m. Part mofida de quauqua ren: *Levar lo mofit dau pan*. Sin.: **mofidura**.

mofla n.f. Ganc, generalament forrat, sensa separacion entre lu dets, en defoara dau gròs det. Sin.: **manofla**.

mofle n.m. Part refractaria d'un forn dins la quala son dispauats lu produchs que si voàlon tractar per lu protegir de l'accion dirècta de l'escaufatge coma de l'accion oxidanta de l'ària.

mofle, a adj. 1. Doç e agradiu au tocar, coma elastic. 2. Qu'es agradiu au tastar, à audir, à vèire.

moflet n.m. Atupor.

moflet, a Que li sieu formas son pleni, redoni: *Un pichon moflet*. Sin.: **redondat**.

mogigrafia n.f. Crampa dei escrivans.

mogòl, a adj. Relatiu à l'Empèri fondat en Índia en lo 1526 e que durèt fins à la conquista britanica.

mogòl n.m. (ling.) Lenga mongòla parlada dins la província de Hérât, en Afganistan per de descendents de tropas installadi à l'epòca de la conquista mongòla.

moinier, a n. Molinier.

mois, moissa adj. 1. Leugierament umide: *Una man moissa*. Sin.: **moste, moal**. 2. Embriac.

moís n.m. Cat.

moissagués, esa adj. e n. Originari e estatjant de Moissac.

moissailiera n.f. 1. Cortina de gaza qu' enròda lo lièch per s'aparar dei moissaras. 2. 2. Encastre de tela metallica ò de matèria plastica que si plaça ai fenèstras e qu'a lo meme usatge. Sin.: **mosquetiera, zinzaliera**.

moissairon faus n.m. Fonge pichon que creisse en tacas en lu prats, providit de lamelas, de color brun clar a brun fosc. Lo sier esperfum es foaça agradiu, lo sieu gost requist, lo capeu solet es manjadís. Sin.: **secador, camba seca, marasmi dei Oreadas** (*Marasmius Oreades*).

moissara n.f. Insècte diptèr de l'abdomèn alongat e dei patas lòngui e fragili, que la femèla ponhe la pèu de l'òme e dei bèstias per si noirir dau sieu sang, alora que lo mascle si noirisse dau nectar dei flors. La ponhedura d'uni raças tropicali de moissaras pòu inocular de malautias grèvi coma la malària, la fèbre jauna...

moissarassa n.f. Granda moissara, sensa perilh per l'òme.

moissarilha n.f. Lo tot dei moissaras d'una mena generala.

moissaron n.m. Fonge blanc que creisse à la prima en lu prats e à la termiera dei boasc. Si desvolopa en redon dont l'èrba verdeja (ròdols de mascas) e es foarça preat. Sin.: **tricolòma de Sant Jòrgi, blanquet, mosselet, magin** (*Lyophyllum calocybe Georgii*).

moissarós, oa adj. Dont li a totplen de moissaras.

moisset n.m. Faucon.

moissiera n.f. À la pesca, pichin fieu dont s'estaca lo mosclar.

moissin n.m. 1. Peis de pichina talha, que lo pescaire remete à l'aiga. 2. (fig.) Enfant renaire.

moissin ros n.m. Fonge manjadís caracterisat per la presença de pichoi agulhons expandits sus lo sieu imèni, de color brun clar, saure. Sin.: **farinet** (*Hydnum repandum*).

moisson n.f. 1. Estat de cen qu'es mois. 2. Començament de sudacion producha per un exercici fisic.

mojàu n.m. Boton (5).

mòka n.m. 1. Cafè d'una varietat preada, ric en cafeïna. 2. Infusion d'aqueu cafè. 3. Pastissaria facha d'una genovesa forrada d'una crema au burre perfumada au cafè. Var.: **mòca, mocà, mokà**. ♦ n.f. Cafetiera qu'inventèt Alfonso Bialetti en lo 1933.

mol n.f. Simbòle de la mòla.

mòla n.f. (fis.) Unitat de mesura de quantitat de matèria (simbole mol), que correspoande à la quantitat de matèria d'un sistema que contèn tant d'entitats elementari que li a d'atòmes dins 0,012 kg de carbòne 12. Var.: **moleculagrama**.

mòla n.f. 1. Pèça elastica que pòu suportar de desformacions importanti e destinat à faire foarça en

tendent à tornar pilhar la sieu forma iniciala un còup qu'es estada plegada, atesada, torçada. 2. (lit.) Foarça oculta que fa agir. Var.: **moala**.

mòla n.f. (med.) Degenerescença dei villositats de la placenta, que son transformadi en vesiculas que sèmblon de quists idatics.

molaienc, a adj. e n. De Molieras (Vaudeblòra).

molairon n.m. Recipient de boasc, de tèrra, ò de màrmor en lo quau si trisson de matèrias quimiqui (laboratòris) ò d'elements per alestir de recèptas de coïna (pisto, alhòli, etc.). Sin.: **mortier**.

molament adv. Sensa gaire de foarça, d'energia, embé molessa: *Insistir molament*. Sin.: **plan plan, plan planin**. Var.: **moalament**.

molán n.m. Fruch de la carn destacabla.

molanca n.f. Encalament de tèrras argiloï sota l'efècte de la pluèia ò d'una infiltracion sus un plan inclinat. Sin.: **sèmbola, concàs**.

molar vi. (*mòli, moali*) Cedir, laisser anar. ◇ (mar.) Laisser anar una manòbra, un brime, un liban...

molari, ària adj. (fis.) Relatiu à la mòla.

molari, ària adj. (med.) Relatiu à la mòla.

molàs, assa adj. e n. (fam.) Apatic, noncalent. Sin.: **molastrós**.

molassa n.f. Gres tendre que si forma generalament dins li depressions au pen dei cadenas de montanha..

molassaria n.f. (fam.) Caractèr de quauqu'un d'una molessa excessiva.

molasson, a adj. e n. (fam.) Molàs.

molastrós, oa adj. Apatic. Sin.: **noncalent, flac, molàs, flacós, indiferent, indolent, letargic, linfatic, despassionat**.

mòle n.m. (mar.) Obratge bastit en muradura per aparar l'intrada d'un poart, ò per despartir una bacin en dàrsenas.: 1506 «*Item pus una barquada d'arena que a aduch Lois Ricartper lo mol.*» A.C. Antibes. 1514: «... *cant lo dit galeon fon a l'intrado del mol ...*». Var. **mòlo**.

molecula n.f. Gropament d'atòmes que representa, per un còrs pur que n'es constituït, la quantitat de matèria mai pichina que poasque existir à l'estat liure.

moleculagrama n.f. 1. Mòla d'una substança formada de moleculas. 2. Massa molària molecularària.

molecular(i), a (-ària) adj. Relatiu ai moleculas.

moleculariament adv. Au niveu de la molecula.

molecularisacion (-izacion) n.f. Accion de reduire en moleculas.

molecularisar (-izar) vt. Reduire en moleculas.

moledor n.m. Moleta per chaplar.

molena n.f. Planta dei luècs umides gèrps (Família dei verbascaceas).

molequin n.m. Tipe de vèrd, que tira sus lo mauve.

molesquina n.f. (angl. *moleskin*) Tela de coton fin, recubèrta d'una jaça flexibla e d'un verniç sople qu'imita l'aspècte dau cuer.

moles(s)a n.f. Estat, caractèr de quauqu'un, de quauqua ren qu'es moal. Sin.: **flaquitge**, **laisa m'estar**, **flaquesa**.

molestacion n.f. Accion de molestar; lo sieu resultat. Var.: **molèstia**. Sin.: **butassada**.

molestar vt. (*molèsti*) Faire subir de violenças fisiqui à: *Lu manifestants an molestat un policier (ò lo contrari!)*. Sin.: **maumenar**, **butassar**.

molèstia n.f. Molestacion.

molet n.m. Pichin mòlo.

moleta n.f. 1. Rotleta estriada que sièrve à accionar un mecanisme mobile. 2. (tecn.) Pichin disc d'acier dur, que sièrve à talhar, gravar, trabalhar lu còrs durs, lo vèire, etc.; autís provedit d'un disc coma aquò. 3. Part mobila de l'esperon, en forma de ròda estelada.

moletar vt. (tecn.) Trabalhar, ornar au mejan d'una moleta.

moletatge n.m. 1. Accion de realisar au mejan d'una moleta d'estrias sus una susfàcia de revolucion d'una pèça. 2. L'ensèm d'aqueli estrias, lo dessenh que fórmon.

moleton n.m. Estòfa espessa, cardada e folada, de coton ò de lana, generalament mofla e cauda.

moletonar vt. Garnir, doblar de moleton.

moletonat, ada adj. Garnit de moleton.

moletonós, oa adj. Qu'a l'aspècte dau moleton.

molher n.f. Esposa.

molherar vt. Provedir d'una molher. ♦ **si molherar** v.pr. Esposar una frema.

molherat adj. m. Qu'a una molher. ♦ **molherat, ada** adj. Si di d'un enfant que lu sieus parents son maridats.

molibdat n.m. Sau de l'acide molibdic.

molibdène n.m. Metal dur, rompedís, que fonde dificilament; element (Mo) de n° atomic 42 e de massa atomica 95,94.

molibdenita n.f. Sulfure natural de molibdène (MoS₂), exagonal. Var.: **molibdina**.

molibdic, a adj. (quim.) Si di de l'anidride MoO₃ e dei acides correspondents.

molbdina n.f. molibdenita.

moliera n.f. Tèrra umida, que s'encala facilament. Sin.: **fonzina**, **tomplina**.

molieresca, a adj. Relatiu à Molière; qu'evòca lo sieu comic.

molificar vt. (*molifiqi*) Donar à quauqua ren una consistença mai moala.

molin n.m. 1. Màquina per reduire lu grans de cerealas en farina; bastiment dont es installada. ◇ *Molin d'aiga, de vent*: Que lo mòu l'energia idraulica, eoliana. ◇ *Si batre còtra de molins de vent*: Si batre còtra de quimèras, d'enemics que non existisson. 2. Aparelh que sièrve à reduire en pòuvera de grans, d'aliments: *Molin dau café*. ◇ *Molin d'òli*: Molin dont s'esquifon li olivas per faire l'òli. Sin.: **defici**. ◇ (fam.) *Molin à paraulas*: Persona que parla totplen. 3. (text.) Aparelh que sièrve à molinar de fieus textiles. 4. (fam.) Motor (d'avion, de veitura, de mòto). 5. *Molin de fèrre*: Aut forneu, aut fornàs. 6. *Molin à preguieras*: Cilindre que lu bodistas

fan virar au mejan d'una manelha per amolonar ensinda lu meritís de la recitacion dei formulas sacradi que contèn.

molinacafè n.m. Molin per lo café.

molinar vt. 1. Redurre en pòuvera, en farina, per un biais mecanic: *Molinar de café, de gran*. 2. Esquifar dins un molin per lu legumes. 3. Recampar e tòrcer ensèm de fieus textiles per lu consolidar.

molinar n.m. Accion de molinar.

molinari, ària n. Molinier.

molinaria n.f. 1. Industria, comèrci de gròs ligat à la fabricacion de la farina. 2. Ensèm dei moliniers. 3. Usina dont si fa la farina.

molinatge n.m. Accion de molinar.

molinet n.m. 1. Aparelh fixat au mànegue d'una cana de pesca e que lo sieu element essencial es una bobina sus la quala es enrotlat lo fieu de la linha. 2. Movement circulari rapide que si fa m'un baston, m'ai braç, etc., sovent per empachar un adversari d'aprochar. 3. Aparelh m'una eliça per mesurar la velocitat d'un corrent d'aiga. 4. Vira-vira plaçat à l'intrada d'un accès reservat ai pedons.

molineta n.f. Pichin molin electric per chaplar lu aliments.

molinier, a n. Persona que s'ocupa d'un molin ò que dirigisse una molinaria. Sin.: **molinari**.

molinisme n.m. Sistema teologic dau jesuita Luís Molina, que volia conciliar la libertat umana e l'accion de la gràcia divina. Èra partidari de remplaçar la meditacion per la contemplacion en rendent inutili li practicas exteriori de devocion.

molinista adj. e n. Relatiu à Molina; partidari dau molinisme.

molinosisme n.m. Doctrina de Molinos.

molinosista adj. e n. Relatiu à Molinos; partidari dau molinosisme.

mollà n.m. Mollah.

mollah n.m. Dins l'Islam shiita, títol donat ai personalitats religioi, especialament ai doctors de la lèi coranica. Var.: **mollà**.

mollificacion n.f. Accion de rendre moal quauqua ren.

molluginea n.f. *Mollugineas*: Família de plantas cariofilladi.

mollusc n.m. *Molluscs*: Embrancament d'animaus aquatics ò dei luècs umides, invertibrats, dau còrs moal, que poàrton sus l'esquina un *manteu* sovent cubèrt d'una gruèlha e, pauc ò pron ventralament un *pen*.

molluscum n.m. (med.) (mòt latin) *Molluscum contagiosum*: Pichina tumor cutanea d'origina virala que tòca sobretot lu enfants. ◇ *Molluscum pendulum*: Fibròme cutaneu ligat à la pèu per un pedicule.

mòlo n.m. Obratge maçonat per protegir l'intrada d'un poart ò per partatjar un bacin en dàrsenas. Var.: **mòle**.

molòc n.m. Lagramua de la família dei Agamides.

molon n.m. 1. Acampament d'una granda quantitat d'objèctes de cada sòrta: *Un molon de rementa*. ◇ Grand quantitat: *Un molon de personas, un molon de*

travallh. 2. Fasa dau juèc de rugbi quora lu avants s'amolónon espontaneament.

molonada n.f. Quantitat grandassa, multituda d'objèctes. Sin.: **rup, molon.**

molonar vt. Amolonar. Var.: **amolonar.** Sin.: **apilar, amontelar.**

molonàs n.m. Gròs molon.

molonejar vt. Metre en molon, amolonar.

molonet n.m. Pichon molon.

molòsse n.m. Gròs can de garda.

molto adv. (mús.) (mòt italian) Totplen. ◇ *Allegro molto*: Foarça vivament.

moment n.m. Moment cort, instant. Var.: **momenton.**

moment n.m. 1. Espaci de temps considerat dins la sieu durada pauc ò pron brèva. ◇ *En un moment*: En gaire de temps. ◇ *Un beu moment, un brave moment*: Pron longtemps. ◇ *Un moment!*: Aspèra!, Asperatz! ◇ *À tot moment, à cada moment*: Continualament, sensa relambi. ◇ *Per moments*: Per intervals, de tant en tant. Sin.: **de vegadas, de còups que li a.** ◇ *Sus lo moment*: Sus l'instant, sus lo còup. 2. Espaci de temps considerat dau ponch de vista dau sieu contengut, dei eveniments que li si debànon: *Un moment d'espavent*. ◇ *Aver de boai moments*: Èstre simpatic, agradiu à viure per periòdes, d'un biais irregulier; conòisser de periòdes urós. 3. *Temps present*: La mòda dau moment. ◇ *En aquesto moment, per lo moment*: Actualament. Sin.: **per l'ora.** 4. Instant oportun; ocasion: Asperar lo moment favorable. 5. (coregr.) *Moments essencials*: Etapas (au manco au nombre de doas) que genèron un movement, un pas. 6. (fis.) *Moment cinetic*: Vector egal au vector quantitat de movement. ◇ *Moment d'un coble de foarças*: Produch d'una dei foarças dau coble per lo braç de lèva d'aqueu coble. ◇ *Moment electric, magnetic d'un dipòle*: Produch de la carga (electric, magnetica) d'un dei doi pòles per la distança que lu separa. ◇ *Moment d'una foarça per rapoart à un ponch*: Vector egal au moment dau vector que representa la foarça. ◇ *Moment d'inercia d'un còrs*: Integrala dau produch de cada element de massa d'aqueu còrs per lo cairat de la distança d'aquel element à un axe fixe, dich «axe d'inercia». 7. (alg.) *Moment d'un baponch (A,B) per rapoart à un ponch O de l'espaci*: Produch vectorial de \overrightarrow{OA} e \overrightarrow{OB} .

momentaneu, ea adj. Que dura solament un moment, un instant: *Una dolor momentanea.*

momentaneament adv. D'un biais momentaneu; temporariament.

momenton n.m. Momenet, instant.

momia n.f. 1. Cadabre conservat au mejan de matèrias balsamiqui, de l'embaumament. 2. (pej.) Persona tancada dins li sieu ideas despassadi. 3. (fam.) Persona foarça seca e maigra, que lu sieus oàs de la cara son salhents sota la pèu.

momificacion n.f. Accion de momificar, fach de si momificar.

momificaire, airtz adj. Pròpri à momificar.

momificar vt. (*momifiqui*) Transformar un còrs en momia. ◆ **si momificar** v.pr. Devenir inèrte fisicament ò intellectualament; si fossilisar.

momò n.m. Bobolh. Sin.: **mamau.**

mon adj. poss. Adjectiu possessiu de la promiera persona que s'emplega davant un nom de parent pròche: *Mon paire*. S'emplega finda davant lu grades e lu títols de senhoria, per s'adreçar à la persona: *Mon coloneu*.

mona n.f. Monina.

monacal, a adj. Pròpri au genre de vida dei monges. Var.: **monacau.**

monacalament adv. Coma lu monges; dins li condicions pauri de la vida monacala.

monacant n.m. (zool.) Peis de la nadarèla rudimentària remplaçada per una espina.

monacau, ala adj. Monacal.

monada n.f. (filos.) Dins Leibniz, substança simpla, activa, indivisibla, que lo sieu nombre es infinit e que toi lu èstres n'en son compauats.

monada n.f. (biol.) Pichin protozoari provedit d'un flageu; cellula unica simpla.

monadal, a adj. Relatiu à la monada. Var.: **monadau.**

monadau, ala adj. Monadal.

monadèlfe, a adj. (bot.) Si di d'una flor que li sieu estaminas son ligadi entre eli, coma dins la ginèsta ò la ròsa tremiera.

monadelfia n.f. (bot.) Classa de plantas monadèlfi.

monadisme n.m. Monadologia.

monadista n. Que pertòca lo monadisme; partidari dau monadisme.

monadologia n.f. (filos.) Teoria de Leibniz, d'après la quala l'univèrs es compauat de monadas. Var.: **monadisme.**

monandre, a adj. (bot.) Si di d'una flor qu'a una estamina soleta.

monaquisme n.m. 1. Estat de monge. 2. Institucion monastica.

monarca n.m. 1. Cap de l'Estat dins una monarquia; rèi, sobeiran. 2. Pichon passeron d'Oceània.

monarcar vi. Faire lo monarca; regnar.

monard n.m. (zool.) Magòt.

monarquejar vi. (pej.) Si comportar coma un monarca.

monarquia n.f. 1. Regime dins lo quau l'autoritat es entre li mans d'un individú e dei sieus delegats. 2. Regime politic dins lo quau lo cap de l'Estat es un rèi (una regina) ò un emperaire ereditari; Estat ensinda governat: *La monarquia anglesa*. ◇ *Monarquia absoluta*: Aquela dins la quala li a minga poder per contrarotlar aqueu dau monarca. ◇ *Monarquia constitucionala*: Aquela dins la quala una Constitucion limita lo poder dau monarca. ◇ *Monarquia parlamentària*: Monarquia constitucionala dins la quala lo monarca es responsable davant lo Parlament.

monarquian n.m. (ist. fr.) Dins l'Assemblea constituanta (1789-1791), partidari d'una monarquia à l'anglesa.

monarquic, a adj. Que pertòca la monarquia.

monarquicament adv. D'un biais monarchic.

monarquisme n.m. Doctrina dei partidaris de la monarquia.

monarquista adj. e n. Si di d'un partidari de la monarquia.

monastèri n.m. Maion, ensèm de bastiment dont abíton lu monges ò li monialas. Var.: **monastier**, **monestier**. Sin.: **mostier**.

monastic, a adj. Relatiu ai monges ò ai monialas.

monasticitat n.f. Caractèr de cen qu'es relatiu ai monges, à la sieu vida.

monastier n.m. Monastèri.

monaural, a adj. Monofonic. Var.: **monaurau**.

monaurau, ala adj. Monaural.

monazita n.f. (miner.) Fosfat de cèri, de lantan ò d'una altra tèrra rara.

mondan, a adj. 1. Relatiu à la vida sociala dei classas riqui dei vilas, au sieu luxe, ai sieus divertiments. ◇ *Dançaire mondan*: Professional que fa balar li clientas dins un establiment. 2. (relig.) Relatiu à la vida seculiera. 3. (dr.) *Brigada mondana* ò, fam., *la mondana*, n.f.: Anciana denominacion de la brigada dei estupefaguents e dau proxenetisme. ◆ adj. e n. Que pilha lu biais en usatge dins la societat dei gents en vista; que li agràdon li mondanitats.

mondanament adv. Segond lu usatges mondans.

mondanàs, assa adj. e n. (pej.) Mondan à l'excès.

mondanitat n.f. 1. (filos.) Fach d'èstre au monde, de li appartenir. 2. Caractèr de cen qu'es mondan, que relèva de la societat dei personas en vista. 3. Frequentacion dau beu monde; gust per aqueu genre de vista. ◆ pl. Abitudas de vida pròpri ai gents dau monde; cortesias convencionali: *Fugir li mondanitats*.

mondar vt. 1. Desbarrassar lu grans dei sieu envelopas aderenti. 2. Netejar en separant li impuretats, en particulier levar la pellicula qu'es à l'entorn dau merilhon d'unu fruchs. 3. Talhar, netejar, rebrondar (lu aubres, lu boascs) per levar li branca sequi ò inutili.

mondàs n.m. Multituda de gents. Sin.: **fòga**, **preissa**.

mondàt n.m. Castanhas cuèchi e secadi.

mondàt, ada adj. 1. Pelat (en parlant de l'òrdi). 2. (arald.) Si di d'un blason que presenta un monde.

monde n.m. 1. Ensèm de tot cen qu'existisse; univèrs: *La creacion dau monde*. 2. La natura, cen que constituísse l'environament dei èstres umans: *Un enfant que descuèrbe lo monde*. 3. Ensèm de causas ò d'èstres que son considerats coma un tot organisat: *Lo monde dei abelhas*. 4. Ensèm de causas abstrachi, de concèptes considerats coma un univèrs: *Lo monde dei ideas*. ◇ *Si faire tot un monde de*: Acordar una importança exagerada à. 5. Escart important, granda diferença: *Li a un monde entre quali doi solucions*. 6. La Tèrra, la susfàcia terrèstra, lo glòbe terrèstre: *Faire lo torn dau monde*. ◇ (arald.) Figura que representa lo monde ceuclat m'una

crotz en dessobre. ◇ Au bot dau monde: *Foarça luènh*. ◇ *Córrer, percórrer lo monde*: Viajar toplen. ◇ *Lo Monde Vièlh*: Euròpa, Àsia e Àfrica. ◇ *Lo Monde Noueu*: Amèrica. 7. La Tèrra, considerada coma lo sojorn de l'òme. ◇ *Venir au monde*: Nàisser. ◇ *Metre au monde*: Far nàisser. ◇ *Anar dins l'autre monde, partir per l'autre monde*: Morir. ◇ *Per ren au monde*: Jamai de la vida. ◇ Ensèm de país, d'òmes de cresença identica: *Lo monde occitan, lo monde grèc*. ◇ *Ànima dau monde*: Principi de vida que, segond Schelling, aviva lo monde considerat coma un grand organisme vivent. ◇ *L'autre monde*: Lo monde qu'es en delà de la vida. ◇ *Li quatre fins dau monde*: La moart, lo judici, l'infèrn e lo paradís dins la doctrina catolica. 8. Ensèm dei èstres umans que vívon sus Tèrra: *Una guèrra que pertòca lo monde entier*. 9. Ensèm de personas; grand nombre de personas ò nombre indeterminat de personas: *Li a de monde, li a pas grand monde*. ◇ De gents: *Lo monde d'ison que farà beu deman*. ■ Dins aqueu cas, si fa un acòrdi logic, en metent lo vèrbo au plural. ◇ *Aver de monde*: Aver d'invitats. ◇ Li gents, l'ensèm dei personas mé cu si tracta: *Conoisse ben lo sieu monde*. ◇ *Tot lo monde*: Toti li gents, toi. 10. Mitan, grope social definit per una caracteristica, un tipe d'activitat: *Èstre dau meme monde, lo monde dei affaires*. ◇ *Lo paure monde*: Lu mesquins laissats de caire per la societat. 11. Ensèm dei personas que constituísso li classas socials mai riqui, l'auta societat, que si destria per lo sieu luxe, lu sieus divertiments: *Li gents dau monde*. ◇ *Lo beu monde, lo monde beu*: L'auta societat, la societat eleganta. ◇ *Òme, frema dau monde*: Persona que viu dins la boana societat e conoisse lu usatges. 12. (lit.) Vida seculiera, profana, per oposicion à la vida espirituala: *Si retirar dau monde*.

monde, a adj. Netejat.

mondessa n.f. Netitge.

mondial, a adj. Que pertòca lo monde entier: *Un problema mondial*. Var.: **mondiau**.

mondialament adv. Dins lo monde entier.

mondialisacion (-izacion) n.f. Fach de devenir mondial, de si mondialisar.

mondialisar (-izar) vt. Donar à quauqua ren un caractèr mondial, un espadiment que pertòca lo monde entier. ◆ **si mondialisar** v.pr. Devenir mondial.

mondialisme n.m. 1. Doctrina que tende à faire l'unitat politica dau monde considerat coma una comunautat umana unica. 2. Presa en consideracion dei problemas politics dins una optica mondiala.

mondialista adj. e n. Partidari dau mondialisme.

mondilha n.f. pl. 1. Sobras dau crivelatge dei grans. 2. Ensèm de branca mondadi, rebrondadi. Sin.: **rebrondilhas**.

mondin, a adj. e n. De Tolosa. Var.: **ramondin**.

mondovision n.f. Possibilitat de seguir un programa televisat dins lo meme temps dins lo monde entier: *Lu Juècs Olimpics son transmés en mondovision*.

moneda n.f. 1. Pèça de metal que l'autoritat sobeirana frapa per servir ai escambis. ◇ *Frapar moneda*: Fabricar, emetre de moneda. ◇ *Fausa moneda*: Moneda illegala qu'imita la moneda legala. ◇ (fig.) *Es moneda correnta*:

Es una caua frequenta. 2. Instrument legal dei pagaments. ◇ *Moneda de resèrva*: Moneda que detènon li bancas d'emission e qu'es emplegada parallelament à l'aur dins lu reglaments internacionals. ◇ *Moneda de còmpte*: Unitat de moneda non representada materialament e emplegada unicament per lu còmptes. ◇ *Moneda virtuala*: Moneda desmaterialisada, que sièrve à pagar sus lo malhum internet. ◇ (fig.) *Servir de moneda d'escambi*: Èstre emplegat coma mejan d'escambi dins una negociacion. ◇ Unitat monetària qu'un Estat adòpta: *La moneda comuna europea es l'euro*. 3. Equivalent de la valor d'un bilhet ò d'una pèça en bilhets ò en pèças d'una valor mai pichina: *Faire la moneda de 50 euros*. ◇ Bilhets ò pèças de pichina valor qu'una persona poarta dins lo sieu poartamoneda, lo sieu poartafuèlh, dins la borniera. Sin.: **monedeta**, **monedalha**. ◇ Diferença entre la valor d'un bilhet ò d'una pèça, d'un ensèm de bilhets ò de pèças, e lo prèt just de la mèrç que si deu pagar: *Rendre la moneda*. ◇ (fig.) *Rendre à quauqu'un la moneda de la sieu pèça*: La si pilhar mé quauqu'un en represalhas. ◇ *Pagar en moneda d'engana*: Faire de moninarias, de regaunhadas en plaça de pagar en moneda.

monedable, a adj. 1. Que pòu èstre monedat: Metal monedable. 2. Que pòu èstre pagat, que s'en pòu tirar un profièch.

monedaire n.m. Monedier.

monedalha n.f. Monedeta.

monedar vt. 1. Convertir (un metal) en moneda. 2. Faire de sòus mé, tirar profièch de.

monedatge n.m. Fabricacion de la moneda.

monedeta n.f. Bilhets ò pèças de pichina valor. Var.:

moneda, **monedalha**.

monedier, a n. 1. Obrier que travailla à la frapa de la moneda. 2. Aparelh que fa automaticament la moneda. Var.: **monedaire**.

monedós, oa adj. Monetari.

mónega n.f. Religioa.

monegasc, a adj. e n. Dau Mónegue. ◆ n.m. Dialècte ligur parlat istoricament dins la Principautat dau Mónegue.

monegueta n.f. 1. Mónega jova. 2. Lardiera carboniera. ◇ *Monegueta dei saures*: Varietat de lardiera dei Aups.

moneguièr, a n. Locutor de l'occitan local dau Mónegue, entre lo vivaroalpenc pelhasc, rocabrunasc e turbiasc mé d'apoarts de vivaroalpenc de Piemont.

monel n.m. (nom depaut) Aliatge de coire e de niquèl resistant à la corrosion.

monema n.m. (ling.) Unitat de la promiera articulacion, opauada ai *fonemas* que son li unitats de la segonda articulacion.

monèra n.f. (biol.) Èstre vivent primitiu format d'una cellula unica sensa nucleu, dins d'uni teorias evolucionisti.

monergòl n.m. Propergòl compaut d'un solet ergòl, coma l'aiga oxigenada. ◇ Agent enancaire per un motor-

fusada, compaut d'un liquide solet, qu'assegura l'enanchament per descompression exotermica.

monestier n.m. Monastèri.

monetari, ària adj. Relatiu à la moneda, ai monedas. Sin.: **monedós**.

monetarisacion (-izacion) n.f. Evolucion dei estructuras monetari.

monetarisme n.m. Corrent de la pensada economica qu'insistisse sobre l'importança de la politica monetària dins la regulacion de la vida economica.

monetarista adj. e n. Relatiu au monetarisme; partidari dau monetarisme.

monetica n.f. Ensèm dei dispositius qu'emplègon l'informatica e l'electronica

monetisacion (-izacion) n.f. Introduccion de noveus signes monetaris dins lo circuit economic.

monetisar (-izar) vt. Efectuar la monetisacion de: *Monetisar d'aur*. Sin.: **amonedar**. Contr.: **desmonedar**.

monge n.m. Òme ligat per de vòts religiós e que mena una vida essencialament espiritala, lo mai sovent en comunautat. Sin.: **fraire**.

monge n.m. Varietat de làmia. Sin.: **exancós**.

mongòl, a adj. e n. De Mongolia. ◆ n.m. Grope de lengas altaïqui parladi en Mongòlia.

mongolian, a adj. e n. Pertocat de trisomia 21, ò mongolisme. Var.: **mongolic**. Sin.: **trisomic**.

mongolic, a adj. Mongolian.

mongolisme n.m. Malautia congenitala deuguda à la presença d'un cromosòma sobrenumerari sus lo 21ⁿ pareu e caracterisada clinicament per un déficit intellectual associat à de modificacions morfologiqui (talha pichina, membres corts, faciès aplatit, fendas palpebrali obliqui e estrechi m'un replec de l'angle cutaneu interne dei parpèlas). Sin.: **trisomia 21**.

mongoloïde, a adj. 1. Que fa pensar au tipe mongòl. 2. (med.) Qu'evòca lo mongolisme.

monhon n.m. Extremitat d'un membre amputat.

monial, a adj. Monastic. Var.: **moniau**.

moniala n.f. Monacal, monastic.

moniau, ala adj. Monial.

monicion n.f. (dr. canon) Avertiment oficial de l'autoritat eclesiastica.

monília n.m. Fonge que si desvolopa en auton sus li peras, lu poms e quaucu autres fruchs en provocant una poiridura.

monilicòrne, a adj. (zool.) Qu'a li antenas en forma de capelet.

monilifòrme, a adj. (zool. e bot.) Si di d'un canal, d'un cordon ò d'un filament anatomics que presenta alternativament d'estranglaments e de dilatacions, que la fan semblar à un capelet.

moniliòsi n.f. Malautia dei fruchs deuguda au monília.

monin n.m. (rare) Mascle de la monina.

monina n.f. 1. Mamifèr primata arboricòla de la faça nuda, dei mans e dei pens prensiles e finits per d'onglas.

Var.: **mona**. ◇ (espec.) La femèla d'aqueu mamifèr. ◇ *Monina aranha*: Monina d'Amèrica dau Sud, ensinda sonat à causa de la longuessa dei sieus membres. 2. (fam.) Persona laida, de la cara simiesca. 3. Persona qu'imita lu autres, li sieu accions.

moninada n.f. Regaunhada. Var.: **moninaria**.

moninalha n.f. (pej.) Lu monges, lu religiós.

moninaria n.f. Gèst que sembla lo gèst d'una monina. Sin.: **moninada**, **regaunhada**.

moninassa n.f. Gròssa monina.

moninejar vi. (pej.) Faire la monina.

monisme n.m. (filos.) Sistema segond lo quau lo monde es constituït d'una substança soleta, per lo quau l'objècte au quau s'aplica la pensada es un, per op. à *dualisme*, à *pluralisme*.

monista adj. e n. Relatiu au monisme ; partidari dau monisme. Var.: **monistic**.

monistic, a adj. Monista.

monitor, tritz n. 1. Persona encargada d'ensenhar ò de faire practicar una activitat, un espòrt: *Un monitor d'auto-escòla*. 2. Persona encarcada de l'enquadrament dei pichoi dins li activitats collectivi.

monitor n.m. 1. Ecran de visualisacion associat à un computador. 2. (med.) Aparelh electronic que permete l'enregistrament permanent dei fenomènes fisiologics e que provòca una alarma au moment dei trebolis, emplegat sobretot en reanimacion e dins li unitats de curas intensivis. 3. (inform.) Programa de contraròtle que permete de susvelhar l'execucion de divers programmas que non son ligat entre elu.

monitor n.m. (mòt american) 1. (mar.) Coirassat de desplaçament mejan, d'un tipe emplegat à la fin dau s. XIXⁿ e au començament dau s. XXⁿ. 2. (min.) Canon à aiga sota pression.

monitorat n.m. Formacion per la foncion de monitor; aquela foncion.

monitòri n.m. Monicion publica qu'un jutge eclesiastic adreïça à-n-aqueu qu'a conoissença d'un fach per lo constrénher à testimoniar.

monitoratge n.m. Susvelhança au mejan d'un monitor: *Lo monitoratge medical, lo monitoratge de l'activitat sismica*. Var.: **monitoring**.

monitorial, a adj. (dr. can.) Qu'es en forma de monitòri. Var.: **monitoriau**.

monitoriau, ala adj. Monitorial.

monitoring n.m. (angl.) Monitoratge.

mòno n.f. [ˈmõno] (fam.) Monofonia.

monoacide adj. e n.m. (quim.) Si di d'un acide que libèra un solet io H⁺ per molecula.

monoamina n.f. (quim.) Amina que possedisce un solet radical -NH₂, coma la serotonina.

monoamina-oxidasa n.f. Enzima que destruge per oxidacion li monoaminas en excès dins l'organisme (Abrev. *M.A.O.*).

monoatomic, a adj. (quim.) Si di d'un còrs simple format d'atòmes isolats.

monobasa n.f. Basa que libèra un solet ion OH⁻ per molecula.

monobasic, a adj. (quim.) Qu'es de la mema natura que li monobasas, que constitueisse una monobasa.

monoblast n.m. Cellula soca dau monocit.

monoblòc adj. inv. en genre e n.m. (tecn.) Qu'es fach d'una pèça soleta, d'un blòc solet.

monocable adj. inv. en genre Que comprèn, utiliza solament un cable. ◆ n.m. Transportaire aerenc fach d'un cable solet sensa fin, à l'encòup tractaire e portaire.

monocalcic, a adj. Qu'a un atòme de calci solet per molecula.

monocameral, a adj. Que compoarta una cambra soleta, una assemblada parlamentària soleta. Var.: **monocamerau**.

monocameralisme n.m. Monocamerisme.

monocamerau, ala adj. Monocameral.

monocamerisme n.m. Sistema politic dins lo quau lo Parlament comprèn una cambra soleta. Var.: **monocameralisme**.

monocarpe, a adj. (bot.) 1. Qu'a un fruch solet. 2. Qu'a de fruchs solitaris.

monocarpic, a adj. Relatiu à cen qu'es monocarpe.

monocefal(e), a adj. Qu'a una tèsta soleta.

monocellular(i), a (-ària) adj. Qu'a una cellula soleta.

monocycle n.m. Velocipède m'una ròda soleta, qu'emplègon lu acrobatas.

monociclic, a adj. 1. Si di d'un compauat quimic que la sieu formula enclau una cadena clavada. 2. Si di d'espècias animalis que presènton solament un cycle sexual per an.

monocilindre adj. e n.m. Si di d'un motor m'un cilindre solet. Var.: **monocilindric**.

monocilindric, a adj. Monocilindre.

monocinetic, a adj. (fis.) Si di de particulas qu'an toti la mema velocitat.

monocit n.m. Leucocit mononucleari de granda talha, qu'assegura essencialament la fagocitòsi.

monocitòsi n.m. Aumentacion dei monocits dins lo sang.

monòcle n.m. Vèire corrector que si fa tenir dins l'arcada sobrecilhiera.

monoclinal, a adj. Si di d'un releu estructural ò d'una seria sedimentària que pèndon d'un biais identic dins una direccion donada. Var.: **monoclinau**.

monoclinau, ala adj. Monoclinal.

monoclinic, a adj. (miner.) Si di d'un sistema cristallin que la sieu simetria es aquela d'un prisma ò d'un lausange. Sin.: **clinorombic**.

monoclonal, a adj. (biol.) Qu'apartèn à un meme clòne cellulari. ◇ *Anticòrs monoclonal*: Anticòrs especific secretat per de linfocits que provènon d'una cellula unica seleccionada. Var.: **monoclonau**.

monoclonau, ala adj. Monoclonal.

monocòca adj. Si di d'una estructura de veïcule automobile que combina carroçaria e encastre e compauada d'elements de tòla soudats, que forma un ensèm rigide à la flexion coma à la torsion.

monocòca n.m. Nau d'una soleta còca (per op. à *multicòca*).

monocolor adj. (inv. en genre) 1. Que presenta una color soleta. Sin.: **monocròme**. 2. Si di d'un govèrn qu'es l'emanacion d'un solet dei partits representats au Parlament. Var.: **monocolòre**.

monocolòre, a adj. Monocolor.

monoconic, a adj. Que si termina m'un còne solet.

monocontunh, a adj. e n. Sistema d'alimentacion electrica qu'a per estigança de distribuir de corrent d'origina monofasada; un còup redreïçat dins la motritz alimenta lu motors de traccion en corrent contunh.

monocòrde, a adj. Qu'es emés sus una nòta soleta, sensa variar; monotòne: *Una votz monocòrda*.

monocòrde, a adj. e n.m. Si di d'un instrument de música qu'a solament una coarda.

monocotiledoneu, ea adj. *Monocotyledoneus*: Classa de plantas angiospèrmi que la sieu grana contèn una plantula m'un cotiledon solet, que presenta de fuèlhas mé de nervaduras parallèli e de flors que la sieu simetria es sovent d'òrdre 3.

monocràcia n.f. Sistema politic dins lo quau una persona soleta a lo poder.

monocràt, a n. Persona que govèrna soleta.

monocràtic, a adj. Relatiu à la monocràcia.

monocristal n.m. (fis.) Domèni d'un mitan cristallin qu'a una periodicitat perfècta. Var.: **monocristau**.

monocristallin, a adj. Relatiu à un monocristal.

monocristau n.m. Monocristal.

monocromatic, a adj. (fis.) Si di d'un raionament electromagnetic qu'a una frequença unica.

monocromator n.m. Dispositiu optic que fornisse una radiacion monocromatica.

monocròme, a adj. Qu'es d'una color soleta.

monocromia n.f. Caractèr de cen qu'es monocròme.

monocular(i), a (-ària) adj. Relatiu à un uèlh solet: *Microscòpi monoculari*.

monocultura n.f. Cultura unica ò largament dominanta d'una espècia vegetala dins una region ò dins un tenement agricòla.

monodactil(e), a adj. Qu'a un det solet.

monodèlfe, a adj. e n.m. Qu'a un solet utèrus.

monodepartamental, a adj. Que comprèn un departament solet, en parlant d'una region. Var.: **monodepartamentau**.

monodepartamentau, ala adj. Monodepartamental.

monodia n.f. (mús.) Cant d'una votz soleta.

monodic, a adj. Si di d'un cant d'una votz soleta.

monodont, a adj. Qu'a una dent soleta.

monodonta n.f. Genre de mollusc gasteropòde.

monoecia n.f. (bot.) Caractèr d'una planta monoïca.

monofasat, ada adj. Si di dei tensions ò dei corrents alternatius simples e dei installacions correspondenti (per op. à *polifasat*). Var.: **monofasic**.

monofasic, a adj. Monofasat.

monofisisme n.m. (relig.) Doctrina dau s. Vⁿ qu'afirmava l'union dau divin e de l'uman dins lo Crist dins una natura soleta.

monofisit, a adj. e n. Relatiu au monofisisme; que n'es partidari.

monofonia n.f. Tecnica que permete la transmission d'un signal musical au mejan d'una via soleta, per op. à *estereofonia*. Abrev: **mòno**.

monofonic, a adj. Que pertòca la monofonia. Sin.: **monaural**.

monogame, a adj. 1. Qu'a un solet conjonch legitime. 2. Que si confòrma au sistema de la monogamia: *Una societat monogama*.

monogamia n.f. Sistema dins lo quau l'òme non pòu à l'encòup l'espòs de mai d'una frema, ni la frema l'espòsa de mai d'un òme. Contr.: **poliandria, poliginia, poligamia**.

monogamic, a adj. Relatiu à la monogamia.

monogastric, a adj. Que lo sieu estòmegue a solament un compartiment.

monogatarí n.m. (lit.) Genre literari japonés que recampa à l'encòup de còntes foarça corts, eventualament mesclats de vèrs, generalament recampats en recuèlhs, e d'òbras romanesqui d'una granda estenduda.

monogène, a adj. 1. Unic dins lo sieu genre. 2. (bot.) Qu'a una soleta susfàcia d'acressement. 3. (mat.) *Foncion monogèna*: Foncion d'una variabla complèxa qu'admete una derivada determinada per una valor donada de la variabla. \diamond *Grope monogène*: Grope qu'es generat per un dei sieus elements. 4. (zool.) Que pertòca un mòde de generacion dins li quali lu èstres vivents si reproduon directament.

monogenèsi adj. (zool.) Qu'a un solet mòde de reproduccion.

monogenèsi n.f. 1. (zool.) Reproduccion monogenèsi. 2. (ling.) Formacion d'una lenga qu'a una origina soleta.

monogenia n.f. 1. Mòde de generacion que consistisse en la produccion, per un còrs organisat, d'una part que s'en separa e devèn un individú noveu. 2. (biol.) Fenomène que consistisse en la genèsi, per una cobla donada, de descendents toi ò esquasi toi d'un meme sèxe.

monogenisme n.m. Doctrina antropologica anciana segond la quala toti li raças umani vendrion d'un tipe unic. Contr.: **poligenisme**.

monogenista adj. e n. Relatiu au monogenisme; partidari dau monogenisme.

monografia n.f. Estudi detalhat sobre un ponch precís d'istòria, de sciènça, de literatura, sobre una persona, la sieu vida, etc.

monografic, a adj. Qu'a lo caractèr d'una monografia.

monograma n.m. 1. Chifra compauada dei letras ò dei letras principali d'un nom. 2. Marca ò signatura abreviada. 3. Combinason de senhaus e de caractèrs que represènton lo nom dau Crist.

mondì n.m. Òli perfumat d'origina tahitiana, tirat de la notz de còco e dei flors de tiaré.

monoïc, a adj. (bot.) Si di d'una planta dei flors unisexuadi ma dins la quala cada pen poarta de flors mascli e de flors femèli (coma lo gran turc, l'avelanier, etc.). Sin.: **dioïc**.

monoïdeïc, a adj. Que contèn una idea soleta.

monoïdeïsme n.m. (psicol.) Concentracion, voluntària ò non, de la pensada sobre un tema solet.

monoïdeïsta adj. e n. Que fa pression sobre lo monodeïsme de l'èime.

monokini n.m. Costume de banh femenin que comprèn solament l'eslip.

monolingüe, a adj. e n. 1. Que parla una lenga soleta (per op. à *bilingüe, trilingüe*, etc.). 2. Redigit dins una lenga soleta: *Un diccionari monolingüe*. Sin.: **unilingüe**.

monolingüisme n.m. Estat d'una persona, d'una region, d'un país monolingüe.

monolit, a adj. e n.m. 1. Si di d'un obratge format d'un solet blòc de pèira. 2. Si di d'un monument talhat dins lo ròc.

monolitic, a adj. 1. Format d'un solet blòc de pèira. 2. (fig.) Que presenta l'aspècte d'un blòc omogèu, rigide, dont non li a de plaça per la contradiccion: Un partit monolitic.

monolitisme n.m. Caractèr de cen qu'es monolitic.

monologista, airtz n. Persona que fa de monològues.

monologar vt. (*monològui*) Tenir un monològue; parlar solet.

monològue n.m. 1.. (lit.) Au teatre, discors qu'un personatge tèn per eu-meme per evocar lo passat, exprimir un sentiment, presentar una situacion, etc. ◇ *Monològue comic*: Pèça medievala m'un solet personatge, que fa la satira d'un tipe social ò psicologic. 2. Discors qu'un umorista solet tèn sus lo pontin en metent l'accent sobre lo comportament dei sieus contemporaneus. 3. Discors de quauqu'un que si parla solet à votz auta ò que, dins la conversacion, non laissa parlar lu autres.

monoman, a adj. e n. Pertocat de monomania. Var.: **monomaniac**.

monomania n.f. 1. (psiquiatria) Tota afeccion psiquica qu'afècta l'esperit parcialament. 2. Idea fixa.

monomaniac, a adj. e n. Monoman.

monomèr, a adj. e n.m. Si di d'un compauat constituit de moleculas simpli que poàdon reagir mé d'autri moleculas per donar de polimèrs.

monometallisme n.m. Sistema monetari qu'admète un solet escandalh monetari, l'aur ò l'argent (per op. à *bimetallisme*).

monometallista adj. e n. Partidari dau monometallisme.

monomètre n.m. (lit.) Compauat d'un tipe solet de vèrs.

monòmi n.m. (mat.) Expression algebrica formada d'un solet tèrme dont figura una variabla ò mai d'una.

monòmi n.m. Corteu d'estudiants que camínon en fila en si tenent per li espatlas, que si faía ancianament e tradicionalament après la fin dei examèns.

monomiaire n. m. *Monomiaires*: Sota-òrdre de molluscs bivalves que, coma l'òstrega, an un solet muscle adductor.

monomòri n.m. Formiga jauna foarça pichona que viu dintre lu fustatges dei restaurants e dei masaguins d'alimentacion en s'atacant ai prevendas.

monomotor adj. e n.m. Si di d'un avion qu'a un motor solet.

mononfal n.m. Mòstre provedit d'un solet amborigol.

mononuclear(i), a (-ària) adj. e n.m. Si di d'un globule blanc qu'a un nucleu solet.

mononucleòsi n.f. (med.) Aumentacion dau nombre de mononuclearis dins lo sang. ◇ *Mononucleòsi infeccioa*: Malautia dau sistema ematopoietic, que si manifèsta per una angina, una aumentacion de volume dei ganglions linfatics e de la rata, una granda astenia e una aumentacion dau nombre dei monocits, m'una aparicion de grands mononuclearis.

monoparental, a adj. M'un parent solet: *Familha monoparentala*. Var.: **monoparentau**.

monoparentalitat n.f. Dins una familha, parentalitat assegurada per una persona soleta.

monoparentau, ala adj. Monoparental.

monopartisme n.m. Sistema politic fondat sobre l'existença d'un partit solet.

monopetalia n.f. (bot.) Estat d'una planta que li sieu flors son monopetali.

monopetal(e), a adj. (bot.) Qu'a un petale solet.

monoplaça adj. e n.m. Si di d'un veicule qu'a una plaça soleta.

monoplaça n.f. Automobila d'una plaça soleta, especialament facha per li competicions.

monoplan adj. e n.m. Si di d'un avion qu'a un solet plan de sustentacion.

monoplegia n.f. Paralisia d'un membre solet.

monoploïde, a adj. Aploïde.

monoploïdia n.f. Aploïdia.

monopòde, a adj. Provedit d'un pen solet.,

monopolaire, airtz adj. e n. (econ.) Monopolista.

monopòli n.m. 1. Privilègi exclusiu, de drech ò de fach, qu'un individú, una empresa ò un organisme public possedisce, de fabricar, de vendre ò d'esplechar d'unu ben ò servicis. 2. (fig.) Possession exclusiva de quauqua ren: *S'atribuir lo monopòli de la veritat*.

monopolisacion (-izacion) n.f. Accion de monopolisar.

monopolisaire (-izaire), airtz adj. e n. Monopolisator.

monopolisar (-izar) vt. 1. Exercir lo sieu monopòli sobre (una produccion, un sector d'activitat). 2. Si reservar per lo sieu profièch personal: *Monopolisar la paraula*.

monopolisator (-izator), tritz adj. e n. Persona que monopolisa quauqua ren. Var.: **monopolisaire**.

monopolista adj. e n. (econ.) Que detèn un monopòli. Var.: **monopolaire**.

monopolistic, a adj. (econ.) Qu'a la forma d'un monopòli, que tende vèrs lo monopòli ò li sembla.

monopoly n.m. (nom depauat) Juèc de societat dins lo quau lu jugaires dévon crompar de terrens e d'immòbles, figurats sus un plateau, fins à n'obtenir lo monopòli.

monoprocessor adj. e n.m. (inform.) Si di d'un sistema informatic qu'a una soleta unitat de tractament.

monopsòne n.m. (econ.) Mercat caracterisat per la presença d'un crompaire e d'una granda quantitat de vendèires.

monoptèr, a adj. e n.m. (arquít.) Si di d'un temple circulari que la sieu copòla repaua sobre una soleta fila de colomnas.

monoralh adj. e n. Dispositiu de camin de fèrre qu'utilisa un solet ralh de rodelatge.

monorime, a adj. e n.m. Si di d'una poesia, d'una estròfa, que toi lu vèrs an la mema rima.

monorquid(e), a adj. Qu'a un solet testicule.

monorquidia n.f. (patol.) Presença d'un testicule solet dintre li borsas.

monoscòpi n.m. Generator de senhaus de television porgissent un imatge fixe pauc ò pron complicat, utilizat per la messa au ponch, lo contraròtle e lo radobament dei televisors.

monosacaride n.m. (quim.) Òsa.

monosemic, a adj. (ling.) Qu'a un sens solet. Contr.: **polisemic**.

monosepal(e), a adj. (bot.) Que lo sieu calici es d'una pèça soleta.

monosillabe, a adj. e n.m. (ling.) Qu'a una soleta sillaba.

monosillabic, a adj. (ling.) Qu'a una soleta sillaba: *Un imperatiu monosillabic*.

monosillabisme n.m. Caractèr dei lengas monosillabiqui.

monosimptomatic, a adj. Malautia que si manifèsta per un solet simptòma.

monospèrme, a adj. (bot.) Si di dei fruchs e dei divisions de fruchs que comprènon una grana soleta.

monosporat, ada adj. Que contèn un còrs reproductor solet.

monosquí n.m. Esquí sus lo quau si pàuon lu doi pens, pes esquilhar sus l'aiga ò sus la neu. ◇ Espòrt ensinda practicat.

monostic n.m. Estròfa d'un vèrs solet.

monostilat, ada adj. Monostile.

monostile adj. (arquít.) M'una colomna soleta. Var.: **monostilat**.

monosubstituir vt. (*monosubstituissi*) Efectuar sus un compauat quimic una soleta substitution.

monosubstituit, da adj. (quim.) Qu'a subit una soleta substitution.

monoteïsme n.m. Doctrina, religion qu'admete un Dieu solet. Contr.: **politeïsme**.

monoteïsta adj. e n. Que pertòca ò que professa lo monoteïsme: *Lo judaïsme, lo cristianisme e l'islam son de religions monoteïsti*. Contr.: **politeïsta**.

monotelisme n.m. (relig.) Doctrina dau s. VIIⁿ segond la quala li seria estat dins lo Crist una soleta volontat, la volontat divina.

monotelit, a adj. e n. Que pertòca la doctrina dau monotelisme; partidari dau monotelisme.

monotèrme, a adj. Que pertòca un tresmudament fisic que dins lo sieu debanament un sistema escàmbia de calor m'un solet sorgent de temperatura determinada.

monotipa n.f. (arts graf.) Màquina per compauar que produe de linhas justificadi en caractèrs mobiles.

monotipe n.m. 1. Estampa obtenguda à partir d'una placa sus la quala lo motiu es estat pintat e non gravat. 2. Yacht à vela que fa partida d'una seria de nau toti parieri, fachi d'après lo meme plan.

monotonament adv. D'un biais monotòne.

monotòne, a adj. 1. Qu'es tojorn sus lo meme ton: *Un cant monotòne*. 2. Que lassa per lo sieu ritme, li sieu intonacions sensa varietat.: *Un actor monotòne*. 3. Qu'es unifòrme, sensa imprevisit. 4. (mat.) *Foncion monotòna (sus un interval)*: Foncion creissenta ò descreissenta sus tot l'interval.

monotonia n.f. Caractèr, estat de cen qu'es monotòne.

monotraça adj. 1. Relatiu ai veïcules mé doi ròdas (mòto, etc.). 2. (aeron.) Si di d'un tren d'atterratge que li sieu ròdas principali son toti situadi dins l'axe dau fuselatge.

monotrema n.m. *Monotremas*: Sotaclasse de mamifèrs primitius d'Austràlia, de Tasmània e de Nòva Guinea qu'an lo còrs cubèrt de pels ò de ponhents, un bèc sensa dents, fan d'òus ma alàchon lu sieus pichoi. Sin.: **prototerians**.

monotrifasat, da adj. Que pertòca un sistema de traccion electrica que la sieu distribucion de corrent es complida en monofasat, pi aqueu d'aquí es tresmudat en corrent trifasat dintre la motritz per èstre mandat ai motors de traccion. Var.: **monotrifasic**.

monotrifasic, a adj. Monotrifasat.

monotròpe n.m. Planta sensa clorofilla, dei fuèlhas reduchi, parasita dau pin (Família dei pirolaceas). Sin.: **suçapin**.

monotropia n.f. (quim.) Proprietat d'un còrs quimic de presentar una forma cristallina dei proprietats termodinamiqui variabli.

monovalença (-ència) n.f. 1. Caracteristica d'un local comercial que consistisse à èstre estat amainatjat per un tipe solet de comèrci. 2. Caracteristica de la formacion d'un ensenhere que consistisse à poder ensenhar una disciplina soleta ai escolans. 3. (quim.) Caracteristica per un atòme de poder aver una ligason quimica soleta m'un autre atòme.

monovalent, a adj. (quim.) Univalent.

monoxène, a adj. Autoïc.

monoxide n.m. (quim.) Oxide que contèn un solet atòme d'oxigène dins la sieu molecula: *Monoxide de carbòni (CO)* (gas foarça toxic).

monoxil(e), a adj. Qu'es fabricat, talhat dins una soleta pèça de boasc.

monozigòt, a adj. e n. (biol.) Si di de besson d'un meme paire ò *bessons vertadiers*. Sin.: **univitellin**. Contr.: **dizigòt, bivitellin**.

monsentalhas n.f. pl. Corbetas: *Faire de monsenalhas*.

monsénher n.m. Monsenhor.

monsénhor n.m. 1. Títol donat ai princes d'una familha sobeirana, ai prelat. 2. Títol que si donava au Grand Daufin, fraire de Loís lo XIVⁿ, rèi de França, e, après eu, ai Daufins de França. Var.: **monsénher**.

monson n.f. Mosson.

monstera n.m. Planta originària d'Amèrica tropicala, dei fuèlhas grandí e profundament decopadi, dei raïç pendentí, preada coma planta d'apartament (Familha dei araceas).

monstrillidat n.m. *Monstrillidats*: Familha de crustaceus copepòdes que la sieu larva viu en parasite.

monsur n.m. (fr. que cauria evitar) [mu'sy] Sénher; s'emplega en particulier per una persona importanta: *Es un monsúr*.

mont n.m. 1. Granda elevacion naturala en dessobre d'un terren. 2. (geomorf.) Forma estructurala d'una region plissada, que correspoande à la jaça dura d'un anticlinal. 3. (anat.) *Mont de Vènus*: Peniu.

monta n.f. 1. Accion, biais de montar à cavau. 2. Acoblament, dins li espècias equina, bovina, caprina e porcina; periòde d'aquel acoblament.

monta-cala n.m. 1. Succession de cauas que revèn regulierament. Sin.: **alternativa**. 2. Ascensor, montadavala, montador.

montacarga n.m. Aparelh que sièrve à transportar de cargás à la verticala, coma un ascensor.

montada n.f. 1. Puada. 2. Ascension.

monta-davala n.m. 1. Succession de cauas que revèn regulierament. Sin.: **alternativa**. 2. Ascensor. 3. Terren montuós. ◇ *Faire monta-davala*: Puar e davalar alternativament.

montador n.m. 1. Ascensor. 2. Rapalhon.

montadura n.f. 1. Part d'un objècte que sièrve à fixar, à assemblar l'element principal: *La montadura d'un pareu de belicres*. 2. Bèstia sobre la quala si monta pers i faire portar (cavau, ae, etc.).

montaire, airtiz n. 1. Obrier, obriera qu'assembla diversí pèças constitutivi d'un ensèm. 2. (cín.) Especialista encargat dau montatge.

montairon n.m. Mont gaire enauçat. Sin.: **montet**.

montanha n.f. 1. Elevacion naturala dau soal, caracterisada per una foarta desnivelacion entre li cimas e lo fond dei valadas. 2. Region d'altitudina auta: *Passar li vacanças en montanha*. 3. *Montanhas russi*: Atraccion de fièra constituïda de puadas e de caladas sobre li quali còrron rapidament sota l'efècte dau sieu pes pròpri de

ramas de pichini veïturas. 4. (fam.) *Granda quantitat*: Una montanha de trabalh. ◇ Granda dificultat (mai imaginada que vertadièra): *Es pas ren, ma m'en fau una montanha*.

montanhard, a adj. e n. De la montanha; que vieu en montanha. Var.: **montanhenc, montanhòu**.

montanhenc, a adj. e n. Montanhier, montanhard, montanhòu.

montanhier, a adj. Relatiu à la montanha. Var.: **montanhenc**.

montanhiera n.f. Vent que vèn de la montanha.

montanhòla n.f. Pàssera (*Passer montanus*).

montanhós, oa adj. Abondós en montanha, montuós.

montanhòu, òla adj. e n. Montanhenc.

montant, a adj. 1. Que monta. 2. (mil.) *Garda montanta*: Aquela que va pilhar lo sieu servici.

montant n.m. 1. Total d'un còmpte. Sin.: **amont, soma**. 2. (econ.) Montants compensatòris: Taxas e subvencions creadi per compensar li diferenti paritats monetaris dins la Comunautat Economica Europea e per armonisar la circulacion intracomunautària dei produchs agricòlas.

montant n.m. 1. Element vertical d'un ensèm, destinat à servir de supòrt ò de renfoarç. 2. Element vertical, central ò lateral de l'encastre d'una fenèstra, d'una poarta, etc. 3. Caduna dei doi pèças laterali dont son fixats lu escalons d'una escala.

montar vi. 1. Si transportar en un luèc mai elevat. Sin.: **puar**. 2. Si plaçar sus un animal, dins un veïcule: *Montar à cavau*. Sin.: **s'encavalhar**. ◇ *Montar au ressautat*: Montar sus un veïcule en movement. ◇ *Montar en cavaliera*: Montar à cavau sus l'esquinau. 3. (fam.) *Montar à la capitala*: Anar de la província à la capitala (espec. d'Occitània fins à París). 4. Aver d'avancament: *Montar en grade*. 5. Seguir una penda, s'eivar, puar: *La rota monta*. Sin.: **s'enauçar, s'enairar**. 6. *Créisser en autessa*: Un edifici que monta rapidament. 7. Rejónher un niveau mai aut: *L'aiga monta après la pluèia*. Sin.: **créisser**. 8. Passar dau greu à l'agut: *La votz monta d'un ton*. Sin.: **créisser**. 9. Rejónher un prèt mai elevat: *Lu tomatis an montat*. 10. Formar un total de: *La factura monta à un milion*. 11. Au juèc de cartas, jugar una carta superiora à-n-aqueli que son estadi jugadi en la levada considerada. ◆ vt. 1. Percórrer de bas en aut. Sin.: **puar**. 2. Si plaçar sus una bèstia per si faire portar: *Montar un cavau*. 3. Transportar dins un luèc mai elevat. 4. Far créisser la valor, la foarça, l'intensitat de quauqua ren, n'en faire puar lo niveau: *Montar lo prèt d'una mèrç*. Sin.: **auçar**. 5. *Montar (una maionesa, etc.)*: Batre lu ingredients d'una preparacion culinària per n'augmentar la consistença e lo volume. 6. (fig.) Excitar, exaltar (espec. embé ostilitat): *L'an montat còtra ieu*. Sin.: **entissar**. 7. Provedir dau necessari: *Montar la sieu maion*. 8. Assemblar li diferenti parts de, metre en estat de foncionar: *Montar un motor, una tenda*. ◇ Efectuar lo montatge de (un film, una benda magnetica, etc.). ◇ Fixar dins un encastre: *Montar una pèira preciosa*. Sin.: **encastrar**. 9. Alestir, organisar: *Montar una empresa, un complèt*. ◇ *Montar un spectacle, una comèdia*: Lu

metre en scena. ◇ (fam.) *Montar lo còup à quauqu'un*: L'enganar, li donar d'esperanças faussi. ◆ **si montar** v.pr. 1. Rejónher un total de: *Lo cost si monta à 1000 euros*. Sin.: **s'amentar**. 2. Si provedir en: *Si montar en aisinas de coïna*. 3. *Si montar la tèsta*: S'excitar, s'exaltar. Sin.: **s'escaufar**. ◇ (fam.) *Si montar lo còup*: Si metre en tèsta d'ideas faussi.

montat, ada adj. 1. Provedit d'una montadura, d'un cavau: *La polícia montada*. ◇ *Èstre ben, mau montat*: Aver un boan, un marrit cavau. 2. Assemblat, ajustat. ◇ *Còup montat*: Estratagama alestit per avança e en secret. 3. Exaltat, irritat, atissat, embilat.

montatge n.m. 1. Accion de portar dau bas vèrs l'aut. 2. Accion d'assemblar lu diferents elements d'un ensèm complèxe. ◇ (tecn.) Assemblatge dei diferenti pèças d'un ensèm mecanic, d'un mòble, etc.: *Lo montatge d'una biblioteca*. ◇ Causida e assemblatge dei diferents plans d'un film, dei bendas enregistradi per un programa de ràdio ò de television. ◇ Assemblatge dei films que poàrton lu tèxtos e li illustracions per lu copiar ensèm sus la forma d'impression. 3. (electr.) *Montatge simetric*: Circuit amplificator mé doi tubes ò doi transistors, que un amplifica li alternanças positivis e l'autre li alternanças negativis dau signal. Sin.: **push-pull** (angl.). 4. (banca) *Montatge financier*: Ensèm de procediments que permèton à una empresa de si procurar de ressorsas sus lo mercat dei capitals bancaris ò financiers.

mont de pietat n.m. Caissa de crèdit municipal, establiment public de prèst sus gatge à taus moderat.

montelenc, a adj. e n. De Montelaimar.

montenegrin, a adj. e n. Dau Montenegro.

montés, esa adj. e n. De Mont de Marsan.

montet n.m. Pichin mont.

montgolfiera n.f. Aerostat que la sieu sustentacion es assegurada per d'aria escaufada per un fogau situat sota lo balon.

mont granatic n.m. Mont de pietat rural dont si faía l'avança de granas per semenar.

monticòle n.m. passeron vesin dau mèrlo.

montjòia n.f. Amolonament de pèiras quilhat sus una cima per n'indicar lo ponch mai aut.

montet n.m. Pichin mont, pichina elevacion dau soal.

montilha n.f. Duna.

montpelhierenc, a adj. De Montpelhier.

montuós, oa adj. Montanhós.

monument n.m. 1. Obratge d'arquitectura ò d'esculptura destinat à perpetuar lo sovenir d'un personatge ò d'un eveniment. ◇ *Monument funerari*: Monument edificat sobre una sepultura. 2. Edifici remirable per la sieu belessa ò la sieu ancianetat. ◇ *Monument public*: Obratge d'arquitectura ò d'esculptura qu'apartèn à una collectivitat (Estat, Region, etc.). ◇ *Monument istoric*: Edifici, objècte mobilier ò autre vestigi dau passat qu'es important de conservar dins lo patrimòni nacional per lu sovenirs que li son estacats ò per la sieu valor artistica. 3. Tota òbra considerabla, denha de durar. ◇ *Èstre un monument de*: Presentar (una

caracteristica, una particularitat, sobretot negativa) à un niveu extreme: *Un monument de cinisme*. 4. Tot cen que pòu atestar quauqua ren, n'en transmetre lo sovenir (document, òbra d'art, vestigi, objècte quau que sigue). 5. Òbra remirable, foarça importanta: *Un monument de la literatura occitana*.

monumental, a adj. 1. Qu'a li qualitats de proporcions, d'estile, de foarça, pròpri d'un monument. 2. Enòrme dins lo sieu genre, espantant: *Una error monumental*. 3. Dei monuments: *Lo plan monumental d'una region*. Var.: **monumentau**.

monumentau, ala adj. Monumental.

moquet n.m. Extremitat dau blèst d'una candela.

moquet, a adj. Confús: *N'en restèt moquet*.

moqueta n.f. Tapís de velut boclat, sovent d'una color soleta, que recuèrbe lo soal d'una pèça.

moqueta n.f. Instrument ancian qu'avía la forma d'un pareu de ciseus, destinat à talhar la meca cremada d'una candela.

moquetas n.f. pl. (Luceram) Mordassas, morralhas.

moquetar vt. Recurbrir d'una moqueta.

moquilhon n.m. Mocadura (de coardas).

mora n.f. Amora.

moracea n.f. *Moraceas*: Família d'aubres e de plantas de l'òrdre dei urticalas, que comprèn de dicotiledoneas apetalis dei regions caudi, coma l'amorier e la figuiera.

moral n.m. 1. Ensèm dei facultats mentali, de la vida psiquica: *Lo fisic a totjorn una influença sobre lo moral*. 2. Estat d'esperit, disposicion à suportar quauqua ren: *Aver boan, marrit moral, aver lo moral*. Var.: **morau**.

moral, a adj. 1. Que pertòca li règlas dau captenement en usatge dins una societat. 2. Confòrme à-n-aqueli règlas, admés coma onèste, just. 3. Relatiu à l'esperit, à la pensada (per op. à *material, fisic*). Var.: **morau**.

moralà n.f. 1. Ensèm dei règlas d'accion e dei valors que foncionon coma nòrmas dins una societat. ◇ *Faire la moralà à quauqu'un*: Li adreïçar de recomandacions morali, li faire de repròchis. 2. (filos.) Teoria dei tòcas dei accions dei òmes. 3. Precèpte, conclusion practica que si vòu traire d'una istòria: *La moralà d'una faula de Rancher*.

moralament adv. 1. Conformament à la moralà. 2. Dau ponch de vista de la moralà. 3. Per cen que tòca lo moral: *Moralament, lo malaut va un pauc plus ben que l'autre jorn*.

moralisacion (-izacion) n.f. Accion de moralisar, de rendre moral.

moralisant (-izant), a adj. Que moralisa.

moralisar (-izar) vt. 1. Rendre confòrme à la moralà: *Moralisar la vida politica*. 2. Faire la moralà à. ◆ vi. Faire de reflexions morali.

moralisator, tritz adj. e n. Que dona de leiçons de moralà.

moralisme n.m. Estacament estrech e formalista à una moralà.

moralista n. Autor qu'escrivu sobre la natura umana, li usanças.

moralitat n.f. 1. Adeqüacion d'un accion, d'un fach, etc., à una morala: *Un comportament d'una moralitat exemplària*. 2. Actituda, comportament, principis en acòrdi mé la morala. 3. Clavadura morala que la fin d'una istòria suggerisse. 4. (lit.) Òbra teatrala medievals en vèrs, que metia en scena de personatge allegorics e qu'avia per objècte l'educacion morala.

moratòri, òria adj. 1. (dr.) Qu'acòrda un prolongament de temps. 2. *Interès moratòris*: Interès deuguts en rason d'un retard de pagament.

moratòri n.m. 1. (dr.) Temps legal acordat à d'unu debitors qu'an de dificultats per pagar lu sieus deutes en rason de circonstanças particulieri (guèrra, crisi economica). 2. Suspension voluntària d'una accion; temps qu'una persona s'acòrda denant de contunhar una activitat dins un camp donat. Var.: **moratòria**.

moratòria n.f. Moratòri.

moratori, a adj. Que fa l'objècte d'un moratòri.

morau adj. m. Si di d'un olivier que creisse sus li ribas, dau fulhatge moret.

morau, ala adj. e n.m. Moral.

morava adj. e n. De Moràvia.

morbidament adv. D'un biais morbide.

morbide, a adj. 1. Pròpri à la malautia, patologic. 2. Que fa vèire un desequilibri mental, morali: *Aver de gusts morbides*. Sin.: **mausan, maussan**.

morbidessa n.f. 1. (lit.) Gràcia maladiva, languï. 2. Caractèr suau dau modelat dei carns en pintura.

morbidityat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es morbide. 2. Rapoart entre lo nombre de malauts e aqueu de la populacion. 3. Ensèm dei condicions qu'afavorisson una persona ò un grope de personas d'èstre pertocats per la malautia.

morbier n.m. Fromai de lach de vaca cilindric de 5 à 12 kg, que si fa dins lo Jura.

morbilhós, oa adj. Pròpri de la rossalha.

morcha n.f. Carn d'olivas trissadi e desbarrassadi dei sieus merilhons.

mordaç, a adj. (lit.) Que moarde; caustic: *Un estile mordaç*. Var.: **mordent**.

mordacitat n.f. (lit.) Caractèr de cen qu'es mordaç; causticitat.

mordadura n.f. 1. Accion de moardre. 2. Accion d'entamenar una matèria: *La mordadura de la lima*. 3. (fig.) Efecte nociu d'un element natural: *La mordadura dau glaç*. Sin.: **dentanha, mordanha, morduda, maissada**. Var.: **mordadura**.

mordanha n.f. Còup de dent. Sin.: **morduda, dentanha**.

mordassas n.f. pl. Aisina mé doi brancas per bosticar lo fuèc. Sin.: **moquetas** (Luceram).

mordassejar vt. Bosticar lo fuèc, forgonar.

mordadura n.f. Mordadura.

mordejar vt. 1. Moardre leugierament. 2. (tecn.) Sotametre à l'operacion dau mordejatge.

mordejatge n.m. 1. Descapatge mé d'acides d'una susfàcia metallica. 2. Aplicacion d'un mordent sus una estòfa, lu pels d'una pèu. 3. Operacion que fixa un colorant sus una susfàcia receptritz.

mordent, a adj. 1. Qu'ataca una matèria en la rolhant: *Un acide mordent*. 2. (fig.) Incisiu, caustic, mordaç.

mordent n.m. 1. Vivacitat, energia per atacar. 2. Caractèr viu, agressiu d'una replica, d'un biais de s'exprimir; causticitat. 3. Acide ò tota altra substança emplegadi per atacar un metal en susfàcia. 4. Substança que s'emplega per donar ai estòfas ò ai pels d'una pèu la sieu coloracion. 5. Verniç per fixar l'aur en fuèlh sus d'unu metals (coire, etc.). 6. (mús.) Ornament, sobretot en usatge dins la música anciana, format de la nòta escricha, de la sieu segonda inferiora e dau retorn à la nòta escricha.

mordicus adv. (mot latin, fam.) M'una fermetat totala: *Afirmar quauqua ren mordicus*. Sin.: **foart e moart, fermament**.

mordilhament n.m. Accion de mordilhar. Var.: **mordilhatge**.

mordilhar vt. Moardre leugierament e totplen de còups.

mordilhatge n.m. Mordilhament.

morduda n.f. Mordanha.

morela n.f. Planta de la familha dei solanaceas, representada per de plantas manjadissi (tantifla, tomati, merenjaina) e de formas sauvatgi toxiqui (doça-amara). Var.: **amorèla, maurèla**.

moreleta n.f. Datura. Sin.: **èrba dau diau**.

morelhon n.m. Morilhon.

morena n.f. Peis dei fonds rocós dei costas mediterranèi, dau còrs alongat coma l'anguila, que moarde (Longuessa maximala 1,50 mòrdre dei apòdes). Var.: **murena**.

morena n.f. (geol.) *Morena glaciale*: Matèria qu'un glacier transpoarta ò depaua.

morena n.f. Planta dei aigas estagnanti, dei fuèlhas flotejanti e dei flors blanqui (Familha dei idrocaridaceas).

morena n.f. (mec.) Regadura en eliaça d'un vitz, d'un bolon ò d'una escròva.

morena n.f. Emorroida.

morenar vt. Filetar.

morenic, a adj. (geol.) Relatiu ai morenas.

morent, a adj. e n. Qu'es à mand de morir, qu'es esquasi moart.

morenc, a adj. Mauresc.

morenca n.f. Mauresca.

moret, a adj. Gris jaunenc. Sin.: **bistre**.

moreta n.f. 1. Àneda de Miquelon (*Aythya fuligula*). Sin.: **morilhon, morelhon**. 2. Moreta grisa: Àneda dei zònas boreali (*Aythya marila*). 3. *Moreta d'ivèrn*: Àneda dei zònas umidi d'Amèrica dau Sud (*Specularia specularis*).

moretin, a adj. e n. Brunet.

morfactina n.f. Tèrme generic dei substanças que regularison l'accreissement e la morfogenèsi dei vegetaus.

- morfallaxi** n.f. (biol.) Regeneracion.
- morfea** n.f. Fumagina.
- morfeïc, a** adj. Que pertòca li diversì manifestacions que si manifèston au moment de l'endurmiment ò dins lo debanament dau soam.
- morfema** n.m. (ling.) Lo mai pichon element clavat en un mòt.
- morfemisme** n.m. Construccion morfologica.
- morfic, a** adj. Relatiu à la forma.
- morfina** n.f. Psicodisleptic e analgesic potent, alcaloïde principal de l'òpi.
- morfìnic, a** adj. De la morfina.
- morfìnisme** n.m. Intoxicacion cronica per la morfina.
- morfìnoman, a** adj. e n. Que s'adona à la morfìnomania.
- morfìnomania** n.f. Toxicomania à la morfina.
- morfìnomenic, a** adj. Que la sieu accion sembla à-n-aquela de la morfina.
- morfisme** n.m. (mat.) Omomorfisme.
- morfocorèsi** n.m. Estapa de l'embriogenèsi, caracterisada per de movements pròpris dei teissuts qu'abotisson, passat la segmentacion, a la gastrulacion e a la formacion dau tube neural.
- morfocronologia** n.f. Estudi de l'evolucion dau releu terrenau dins lo temps. Sin.: **morfogenèsi**.
- morfocronologic, a** adj. Que pertòca la morfocronologia.
- morfofonologia** n.f. Disciplina de la linguística situada entre la fonologia e la morfologia. Estúdia lu mejans fonologics mes au servici de la morfologia.
- morfofonologic, a** adj. Que pertòca la morfofonologia.
- morfogène, a** adj. (fisiol.) Si di d'una accion ò d'una foncion qu'intervèn dins la creissença, la forma dau còrs.
- morfogenèsi** n.f. 1. (geomorf.) Creacion e evolucion dei formas dau releu terrèstre. 2. (biol.) Desvolopament embrionari.
- morfogenetic, a** adj. Que pertòca la morfogenèsi. Var.: **morfogenic**.
- morfografia** n.f. Escriptura dei formas nominali ò verbali.
- morfografic, a** adj. Que pertòca la morfografia.
- morfolina** n.f. Eterocicle oxigenat e azotat, liquide basic que bulhe a -128°C.
- morfologia** n.f. 1. Estudi de la forma e de l'estructura extèrna dei èstres vivents. 2. Aspècte general dau còrs uman. 3. *Morfologia de la Tèrra*: Geomorfologia. 4. (ling.) Part de la gramàtica qu'estúdia la forma dei mòts e li variacions dei sieu desinenças.
- morfologic, a** adj. Relatiu à la morfologia.
- morfologicament** adv. Dau ponch de vista de la morfologia.
- morfometria** n.f. 1. Estudi e analisi de la geometria d'objèctes ò d'organes. 2. Estudi quantitativ dau modelat terrenal.
- morfonhosia** n.f. Facultat de reconóisser, au mejan dau tocar, la forma d'objèctes divers.
- morfopsicologia** n.m. Estudi dei correlacions entre la morfologia d'una persona e lu trachs psicologics constitutius de la sieu personalitat.
- morfoscopia** n.f. Estudi de la forma dei elements constitutius d'una formacion geologica en la tòca de determinar li sieu originas.
- morfosintaxi** n.f. Estudi dei règlas morfologiqui e sintaxiqui de la formacion dei enonciats.
- morfosintaxic, a** adj. Relatiu à la morfosintaxi.
- morfostuctural, a** adj. Que pertòca la teoria dau releu terrenal per lo biais de la resisença inegala dei ròcas ò per li sieu desformacions.
- morfotipe** n.m. Categoria qu'una persona li es classada segond li sieu formas.
- morfregar** n.m. 1. Tota infeccion cronica banala de la pèu e de mucoas (otitis, rinitis, etc.) ò inflamacion dei ganglions e dei articulacions. 2. (pl.) Lesions diversì que manifèston aquesta afeccion.
- mòrga** n.f. Actituda altiera e mespresanta. Sin.: **cròia, supèrbia, ufana, autes(s)a**.
- mòrga** n.f. 1. Luèc dont sont depauats lu cadavres non identificats ò justiciables d'una expertisa medicolegala. 2. Sala d'un espitau, d'una clinica, dont son conservats lu moarts per un temps.
- morganatic, a** adj. 1. Si di dau maridatge d'un prince m'una persona de reng inferior, que rèsta en defoara dei dignitats nobiliari. 2. Si di de la frema ensinda esposada e dei enfants naissuts d'aquesta union.
- morganaticament** adv. D'un biais morganatic.
- morganita** n.f. Pèira fina, beril de color ròsa.
- morgar** vt. (*mòrgui*) Tractar embé arrogança, mesprètz. Sin.: **bravejar, agachar de aut**.
- moriassa** n.f. Morion.
- moribond, a** adj. e n. Qu'es à mand de morir; agonisant. Sin.: **morent**.
- moridor** n.m. Moritòri.
- morigenar** vt. Faire de repròchis à.
- morilha** n.f. Fonge dei boascs, manjadís delicat, dau capeu alveolat (Classa dei ascomicèts). Sin.: **alboriga, amboriga de soca**.
- morilhon** n.m. Baga negra manjadissa, que la dona un aubrilhon dei montanhas d'Euròpa e d'Amèrica dau Nòrd; l'aubrilhon que dona aquela baga (Familha dei ericaceas). Sin.: **mortèla**.
- moriment** n.m. Agonia.
- morin** n.m. (quim.) Mena de tanin.
- morina** n.f. (bot.) Principi cristallisable, blanc jaunastre.
- morinenc, a** adj. e n. De Molinet (Comuna dei Aups Maritimi).
- morion** n.m. Casco leugier de fantassin, d'origina espanhòla, m'una cresta en creissent (s. XVIⁿ – XVIIⁿ). Sin.: **cabasset, cabasson, moriassa** (Pey de Garros).
- morilhon** n.m. Moreta (*Aythya fuligula*).

morir vi. (*moari*) 1. En parlant d'una persona, cessar de viure, d'existir. Sin.: **defuntar**, **crepar** (pop.). ◇ *Morir de la sieu bèla moart*: Morir naturalament, non de moart accidental ni violenta. 2. Cessar de viure, deperir: *Una planta que moare perquè manca d'aiga*. 3. S'anequelir lentament, doçament: *Laissar morir lo fuèc*. 4. Disparéisser: *Una civilisacion que moare*. 5. *Morir de*: Èstre afectat per à un gra important: *Morir de set, de fam, d'enuèi*. ◇ *Es à morir de rire*: Es foarça divertent. ◆ **si morir** v.pr. (lit.) Èstre à man de morir, de disparéisser.

morisc, a adj. e n. Musulman d'Espanha convertit, sovent per la constrencha, au catolicisme, à partir dau 1499.

moriscaud, a n. African negre, Africana negra.

moritòri n.m. 1. Establiment dont lu vièlhs grevament malauts acàbon la sieu vida. 2. (pej.) Establiment de marrida fama tocant lo tractament dei sieus persionaris. Sin.: **moridor**.

mòrmèna n.f. Peis de la familha dei sargues, que viu dins li zòna fangò e si noirisse de vèrps, de crustaceus, etc. Var.: **mòrmora**.

mormoïar vt. e vi. Murmurar. Sin.: **mormolhar**, **bisbilhar**, **mormorar**.

mormolh n.m. 1. Bosinament de votz sord e esperlongat. 2. Paraulas sordi que manifèston lo maucontentament. Sin. **renar**. 3. Bosinament leugier e esperlongat. Sin.: **cascah**, **bisbilh**, **zonzon**.

mormolhaire, airtz adj. e n. Persona que mormolha. Sin.: **renaire**.

mormolhar vt. e vi. Murmurar.

mormon, a adj. e n. Membre d'un movement religiós, finda dich *Glèia de Jèsus Crist e dei sants dei darriers jorns*, fondada ai Estats Units en lo 1830.

mormonisme n.m. Doctrina dei mormons.

mòrmora n.f. Mòrmèna.

mormoracion n.f. 1. Murmur. 2. Maudisença.

mormorar vt. e vi. 1. Murmurar. 2. Maudire. Var.: **mormorar**.

mornarós, oa adj. Qu'es dins un estat d'abatement ò de tristum que si manifèsta per una manca de vitalitat e una tendença marcada au mutisme. Sin.: **migrós**, **malenconic**, **languinós**.

mornarosament adv. D'un biais mornarós.

mornifla n.f. Còup sus lo nas. Sin.: **gautàs**, **simec**, **labron**, **bofa**, **pastisson**.

mòro, a adj. e n. Maure; negre. ◆ n.m. Espècia de pichin peis-can de Mediterranea.

morochita n.f. Sulfure natural d'argent. Sin.: **matildita**.

mosiu, iva adj. Moròse.

morpion n.m. Juèc dins lo quau cadun dei adversaris deu alinhar, lo promier, cinc signes (crotz, ponchs, etc. Sus un papier quadrilhat.

morra n.f. Juèc dins lo quau lu jugaires si moàstron en meme temps lo nombre que voàlon de dets tot en anonciant la soma que dévon faire l'ensèm dei dets.

morrada n.f. Còup sus lo morre.

morraire, airtz n. Persona que juèga à la morra.

morrallhada n.m. Rebufada.

morrallhaira n.f. Museletaira.

morrallar vt. 1. Complir l'operacion dau morralhonatge. 2. Entravar un animau per l'empachar de moardre. Var.: **emmorralhar**.

morrallas n.f. pl. Tenalhas per mantenir per li nharras un cavau reborsier per lo ferrar, etc. Sin.: **mòrsa**, **moquetas** (Luceram), **mordassas**.

morrallhon n.m. Armadura de fièu-fèrre que capèla lo tap dei botilhas de vin mostós, en sarrant lo coal de la botilha.

morrallhonatge n.m. Accion de plaçar un morralhon sus lo coal d'una botilha.

morrar vt. Virar un bateu mé la proa dins una direccion donada.

morrau n.m. Aparelh que si mete au morre d'uni bèstias, espec. dei cans, per lu empachar de moardre, de pàisser, de tetar.

morre n.m. 1. Part anteriora, alongada e pauc ò pron ponchuda, de la faça d'unu mamifèrs, situada en dessobre de la boca. 2. Region semblabla de divèrs autres vertebrats, espec. dei peis. 3. (fam.) Cara de l'èstre uman: Aver lo morre mascarat. ◇ Faire lo morre: Marcar per l'expression de la cara de despièch, de marrida umor. Sin.: **fonhar**, **labrejar**, **botinhar**. ◇ *Rompre lo morre*: Picar. ◇ *Si rompre lo morre*: Tombar (en caminant, en corrent, etc.); (fig.) falhir (dins un afaire, un projècte). ◇ *À (de) morre bocons*: Alongat m'au ventre faça au soal. ◇ *Morre a morre*: Tèsta a tèsta, nas a nas. 3. Autura, ròca, de forma redona qu'estraplomba la riba de mar ò una valada.

morre de poarc n.m. Pichin bateu pontat, provedit d'una vela latina, en usança en Lengadòc e en Provença orientala. J. Giordan li ajusta un esperon.

morre de vedeu n.m. Pichin bateu en usança en lu palús de l'encontrada arlatenca.

morre dur n.m. 1. Cara sevèra. 2. Vèrp per la pesca.

morrefin n.m. Fifi.

morre lec n.m. Si di d'una persona que li agrada manjar de boani cauas.

morrelon n.m. 1. Estelària dei flors pichini (Failha dei cariofillaceas). Var.: **èrba dei canaris**. 2. Pichina planta comuna dins li culturas e lu camins, dei flors rogi ò blavi, toxica per li bèstias (Failha dei primulaceas).

morret n.m. Morrin.

morrilhon n.m. 1. Pichin puget. 2. Pichin suquet de montanha.

morrin n.m. Morre fin, plasent. Var.: **morret**.

morrut, uda adj. Antipatic, que fa lo morre. Sin.: **botinhós**, **labrejaire**.

mòrs n.f. pl. Costumas, leis, usanças d'un pòble.

mòrs n.m. 1. Pèça metallica fixada à la brida e passada dins la boca dau cavau per lo menar. 2. (tecn.) Caduna dei maissas d'un estòc, d'una pinça, de tenalhas, etc.

mòrsa n.f. Morralhas.

mòrsa n.f. Mamifèr marin dei regions arctiqui, dau còrs espés, dei caninas superiori transformadi en defensas

(Lòng esquasi 5 m, òrdre dei pinnipèdes). Sin.: **cavau marin, vaca marina**.

mòrse n.m. Còdi telegrafic qu'emplega un alfabet convencional fach de trachs e de ponchs.

morselable, a adj. Que pòu èstre morselat. Sin.: **devesible, partejable, desseparable, trocejable, aparcelable**.

morselament n.m. Accion de morselar; fach d'èstre morselat. Sin.: **parcelatge, aparcelament, partiment, desmembrament, division**.

morselar vt. Partir en morseus, en tròç: *Morselar un eritatge, un terren*. Var.: **morselear, morselonar**. Sin.: **apartelar, trocejar, partejar, desseparar, desmembrar, partir, deverir**.

morselàs n.m. Gròs morseu.

morselear vt. (*morselei*) Morselar.

morselet n.m. Pichin morseu.

morselon n.m. Pichin morseu.

morselonar vt. Morselar.

morseta n.f. Morseu de metal moal (ò de matèria plastica, etc.) que si plaça entre li maissas d'un estòc per tenir una pèça sensa la degalhar.

morseu n.m. [mu'sew] 1. Part d'un tot, d'una matèria, d'un aliment, d'un còrs. Sin.: **tròç, tòc** (pop.), **ratalhon, talhon**. 2. Fragment d'una òbra escricha. 3. Òbra musicala; fragment d'una òbra musicala. Sin.: **tròç**.

morsigar vt. Morsilhar.

morsigatge n.m. Morsilhatge.

morsilhar vt. Moardre leugierament e totplen de còups. Var.: **morsigar**.

morsilhatge n.m. Accion de morsilhar. Var.: **morsigatge**.

mortadèla n.f. Gròs saussisson cuèch fach de carn e de gras (Especialitat italiana).

mortairet n.m. Boca à fuèc de l'ànima lisca, per lo tir corbe. Sin.: **mascle, mortier, bombardela** (batèsta de Lepant).

mortaisa n.f. 1. Cavitat de seccion generalament rectangularia, practicada dins una pèça de boasc ò de metal, per reçaupre lo tenon d'una altra pèça assemblada. 2. (mecan.) Caneladura practicada dins un alesatge e destinada à reçaupre una claveta.

mortaisaira n.f. Màquina aisina concepuda especialament per complir de mortaisas.

mortaisaire n.m. Obrier que travaisha sus una mortaisaira.

mortaisar vt. Practicar una mortaisa dins.

mortaisatge n.m. Accion de mortaisar.

mortal, a adj. 1. Subjècte à la moart: *Toi lu òmes son mortals*. 2. Que causa la moart: *Una malautia mortala*. 3. (fig.) Foaça penós ò noiós: *Una serada mortala*. 4. (fig.) *Un enemic mortal*: Per lo quau si pròva un òdi foart. 5. *Pecat mortal*: Que fa perdre la vida de la gràcia. Var.: **mortau**. ♦ n. Èstre uman.

mortalament adv. 1. D'un biais tau que causa la moart; à moart: *Èstre ferit mortalament*. 2. (fig.) Foaça: *Un discors mortalament noiós*.

mortalatge n.m. Mortalitat.

mortalha n.f. Drech que permetia au senhor d'eiretar dau sieu sèrv moart.

mortalhable, a adj. Si difa d'un sèrv que lo sieu senhor n'eiretava.

mortalitat n.f. 1. Fenomène de la moart, considerat dau ponch de vista dau nombre. 2. Rapoart dau nombre dei moarts dins una populacion à l'efectiu mejan d'aquesta populacion, pendent un periòde donat. Sin.: **letalitat**. Sin.: **mortalatge**.

mortanhe, a adj. Moart en venent au monde. Sin.: **morton, mortinós**.

mortau, ala adj. e n. Mortal.

mortèla n.f. Morilhon.

morticòla adj. Mètge qu' a la reputacion de faire morir lu sieus malauts.

morticolisar (-izar) vi. Tuar lu malauts segond li règlas de la medecina.

mortier n.m. 1. Recipient de matèria dura, dau fond mièg esferic, dont si trisson divèrsi substanças (aliments, preparacions farmaceutiqui) au mejan d'un peston. Sin.: **mascle, trissador**. 2. Mortairet. 3. Mauta.

mortifèr, a adj. (fam.) Que causa la moart; qu'es d'un enuèi mortal: *Un discors mortifèr*.

mortificacion n.f. 1. Accion si mortificar lo còrs. 2. Umiliacion. 3. (patol.) Negrès.

mortificant, a adj. Que mortifica. Sin.: **umiliant**.

mortificar vt. (*mortifiqui*) 1. Sotametre (lo còrs, la carn) à una privacion, infligir una sofrença dins una tòca d'ascèsi. 2. Umiliar, tocar dins lo sieu amor pròpri. 3. (patol.) Necrosar. ♦ **si mortificar** v.pr. Si sotametre à una mortificacion.

mortinatalitat n.f. (demogr.) Rapoart dau nombre dei enfants moarts à la naissença à-n-aqueu dei naissenças au cors d'un meme periòde.

mortinós, oa adj. 1. Blème. Sin.: **pallineu, pallinàs, sangbeugut, afalit**. 2. Mortanhe.

morton, a adj. Mortanhe, mortinós.

mortuari, ària adj. Relatiu ai moarts, ai ceremònias, ai formalitats relatiu à un decès. ◇ *Maion mortuària*: Maion dont una persona es moarta. ◇ (dr.) *Registre, extrach mortuari*: Registre dei moarts d'una localitat.

mortuòri n.m. Extrach mortuari, acte de decès.

morua n.f. Mena de gronc.

morula n.f. (biol.) Nom donat à l'embrion à un estadi foarça precòç dau sieu desvolopament.

morvedre n.m. Varietat de socam negre, cultivat en Occitània.

mòs n.m. (electron.) Transistòr de l'efècte de camp, m'una grasilha isolada au mejan d'una jaça d'oxide de silici, emplegat dins lu circuits integrats.

mosaic n.m. 1. Assemblatge de pichins fragments multicolòres (màrmo, pasta de vèire, etc.), mes un à costat de l'autre per formar un dessenh e fixat m'un ciment; art de compauar aquel assemblatge. ◇ (rel.) Incrustacion de pèu d'una altra tencha sus lu plats ò lo revèrs d'una religadura. 2. (fig.) Ensèm d'elements

juxtapauats e despariers: *Un mosaic d'Estats*. 3. (agric.) Malautia à virus qu'ataca d'uni plantas en dessenhant sus li sieu fuèlhas de tacas de diferents colors. 4. (genet.) Mòde d'èreditat dont lu caractèrs parentals si retròvon per placas sus lo còrs d'un individu. 5. (biol.) Ensèm de cellulas juxtapauadi dins lo meme èstre vivent e que non an lo meme genòma. 6. (telev.) Electròde recubèrt d'un cèrt nombre de corpuscules fotoelectrics isolats d'unu à respiech dei autres.

mosaic, a adj. Si di d'un revestiment de cauçada constituit de pichins pavats assemblats en formant de corbas que s'entrecròson.

mosaic, a adj. Relatiu au profeta Moïses.

mosaicat, ada adj. Qu'a l'aspècte d'un mosaic ò qu'es ornat d'un mosaic.

mosaicitat n.f. (relig.) Autenticitat mosaica.

mosaïsme n.m. Ensèm dei doctrinas e dei institucions que lo pòble d'Israèl reçaupèt de Dieu per l'intermediari de Moïses.

mosaïsta n. Artista que fa de mosaics.

mosca n.f. Insècte diptèr dei antenas corti, que vòla en zonzonant e en zigzagant (Sota-òrdre dei braquicèrs). ◇ *Mosca cantarida*: Insècte coleoptèr vèrd daurat, present sus lu frais. De preparacions enclausant de cantarida avion la fama d'èstre afrodisiaqui. ◇ *Mosca dau vinaigre*: Drosòfila. ◇ (fig.) *Fina mosca*: Persona furba. ◇ *Mosca armada*: Estratiòma. ◇ *Patas de mosca*: Escripura que si pòu dificilament deschifrar. ◇ *Caire coma de moscas*: Si di de personas tuadi, abatudi per la malautia, etc., en granda quantitat. ◇ *S'auderia volar una mosca*: Expression que marca un grand silenci. 2. À la pesca, esca qu'imita un insècte. 3. Pichin grope de pels en dessota de la labra inferiora. ◇ Pichina rodèla negra que li frema si pegàvon sus la cara per metre en valor lo blanc de la sieu pèu (s. XVIIⁿ e XVIIIⁿ). 4. Mira d'una arma de fuèc.

moscada n.f. 1. Larva de mosca. 2. Excrement de mosca.

moscalh n.m. Paramoscas, caçamoscas.

moscalha n.f. L'ensèm dei moscas. Var.: **moscalhum**.

moscalhada n.f. Tropa de moscas.

moscalhar vt. Caçar li moscas.

moscam n.m. Grand quantitat de moscas.

moscalhum n.m. Moscalha.

moscarós, oa adj. Que s'embila facilament, susceptible. Var.: **moscós, mosquet, mosquin**.

moscassa n.f. Gròssa mosca.

moscassejar vi. En parlant d'una vaca, etc., batre la coa per caçar li moscas.

moscassier, a adj. Que pertòca li moscas.

moscat n.m. Lo tot dei moscas.

moscateu n.m. Muscat, muscadet.

mòscla n.f. Mòscola.

mosclar n.m. Mosclau.

mosclau n.m. Pichina pèça de fèrre que si mete à l'extremitat de la linha de pesca per li fixar l'esca. ◇ *Lo*

peis a manjat l'esca e a cagat sus lo mosclau: Si di de quauqu'un que non si laissa enganar.

mòscola n.f. Pichin instrument de fèrre ò d'autra matèria, dins lo quau li fielairas metiòn l'extremitat dau sieu fus per guidar lo fieu. Var.: **mòscla**.

moscolhin n.m. Tavan.

moscós, oa adj. Moscarós.

moseon n.m. Museon. Var.: **museum**.

móser vt. Tirar lo lach dei mamèlas de (la vaca, la cabra, etc.). Var.: **mòuser**. ◇ *Màquina per móser*: Aparelh pneumatic que mose li bèstias. ◇ (vulg.) *Vai ti fa móser!*: Expression per mandar via quauqu'un. Sin.: **Lève-ti dau semenat!**

moseta n.f. Mosseta.

mosquea n.f. Edifici cultural de l'islam.

mosquet n.m. Arma de fuèc portativa emplegada ai s. XVIⁿ e XVIIⁿ, qu'à l'origina s'apontelava sobre una forca per tirar.

mosquet, a adj. Moscarós.

mosqueta n.f. Pichina mosca.

mosquetar vt. Mirgalhar, tavelar, picotar.

mosquetari n.m. Gentilòme d'una dei doi companhias de la maion dau rèi de França (XVIIⁿ-XVIIIⁿ). Var.: **mosquetier**.

mosquetaria n.f. Mosquier.

mosquetaria n.f. Descarga de mantu mosquets que tiron à l'encòup.

mosquetier n.m. Mosquetari.

mosquetiera n.f. Tenda de tule, de mossolina, que si mete à l'entorn dei lièchs per si preservar dei moissaras. 2. Encastre de tela metallica ò de matèria plastica que si plaça ai fenèstras e qu'a lo meme usatge. Sin.: **moissaliera, zinzaliera**.

mosqueton n.m. Fusiou cort e leugier en usatge fins à la segonda Guèrra mondiala.

mosqueton n.m. Bocla metallica qu'una lama elastica ò un dispositiu articulat mantèn clavada, que consistisse un sistema de fixacion que pòu èstre mes en òbra ò destacat rapidament.

mosquier n.m. Luèc plen de moscas, granda quantitat de moscas. Sin.: **mosquetaria**.

mosquier, a adj. Sensible ai moscas.

mosquilhon n.m. Pichina mosca.

mosquin, a adj. Moscós, susceptible. Var.: **moscarós**. Sin.: **tilhós**.

mossa n.f. (vulg.) Vagina. ◇ *Morre de mossa*: Individu de la cara antipatica. Sin.: **morre de tòla, de poarc**. ◆ *Rompemossa*, n.: Persona importuna, noioa. Sin.: **rompedoaças, rompebalas, secamolea, rompechicòria, secafetge, pega, desturbier, trebolaprepaus**.

mossairon n.m. Fonge blanc que creisse à la prima en lu prats ò a l'òrle dei boascs. Si desplègon en redon en l'erba verdejanta (ceucles de mascas), foarça preats. Sin.: **magin, tricolòma de sant Jòrgi**. (*Lyophyllum calocybe greorgii*).

mossairon foal n.m. Autre nom dau *secador*, de la *camba seca* (Val Ges), dau *Marasmi dei Oreadas*.

mossarabe, a adj. e n. Si di dei cristians d'Espanha que conservèron la sieu religion sota la dominacion musulmana ma adoptèron la lenga e li costumaz arabi. ◆ adj. Si di d'un art cristian d'Espanha dins lo quau s'es manifestada una influença dau decòr islamic. Var.: **mozarabe**.

mossejaire, airitz adj. Si di d'un vin ò d'un cidre que contèn de gas carbonic sota pression e que, frescament destapat, presenta à la susfàcia una escuma leugiera. Sin.: **most, mostós**.

mosseta n.f. Camalh que poàrton d'unu dignitaris dins la religion catolica. Var.: **moseta**. Sin.: **roquet**.

mossi n.m. Jove marinier: «*Pages per lo mosso F12 per lodic mes*» A.C.Marseille. ◇ *Mossi d'argosin*: Sus li galèras, aqueu qu'enferrava e desferrava lu vogaires. À la fin dau s. XVIIen lu mossis èron de forçats ò d'esclaus que tenion de poasts de fidança e que vogàvon gaire. Var.: **mòssi**.

mossilhon n.m. Pichon mossi.

mossilhon n.m. Mosquilhon.

mossolina n.f. Teissut de coton clar e fin, esquasi transparent.

mossolinar vt. Decorar un vèire en emplegant de motius que sèmblon la mossolina.

mossolinatge n.m. Operacion qu'a per tòca d'ontrar lo vèire au mejan de dessenh que retípon la brodaria sus la mossolina.

mosson n.f. Vent sasonier que bufa, sobretot en Àsia meridionala, alternativament vèrs la mar (en ivèrn: *mosson seca*) e vèrs la tèrra (en estiu: *mosson umida*) pendent de mes e de mes. Var.: **monson**.

most, a adj. Mossejaire: *Vin most*. Var.: **mostós**. ◆ n.m. 1. Suc de raïm non fermentat. 2. Suc de fruch ò de vegetaus que si fa fermentar per preparar de bevendas alcoliqui.

mostarda n.f. 1. Crucifèra annuala foarça comuna en Euròpa e en Àsia, dei flors jauni e que lu sieus fruchs fornisson lo condiment dau meme nom. 2. Grana d'aquesta planta. 3. Condiment preparat m'ai granas d'aquesta planta trissadi e de vinaigre. ◇ (fam.) *La mostarda mi monta au nas*: M'embili. ◆ adj. inv. D'un jaune verdastre que sembla la mostarda.

mostardaria n.f. Fàbrega de mostarda.

mostardier, a n. Persona que fa de mostarda. ◆ n.m. Recipient dins lo quau si presenta la mostarda à taula. ◇ (fam.) *Enflar lo mostardier*: Embilar.

mostàs n.m. pl. 1. Pels que si l'àisson créisser sota lo nas, sobre la labra superiora. Sin.: **bafis, barbís**. 2. Pels laterals, lònchs e regdes, d'unu animaús: *Lu mostàs dau cat*. Sin.: **vibrissas**.

mostassada n.f. Rebufada. Sin.: **regaunhada**.

mostejar vi. Faire de most.

mostela n.f. Peis de l'Atlantic èst, de la familha dei gadidats, de la carn manjadissa: *Mostela blanca* ò *Mostela de fond* (*phycis biennoïdes*), *mostella bruna* ò *mostela de ròca* (*phycis phycis*), *mostela negra*.

mostela n.f. Mustela.

mostelin n.m. Pichina mostela.

mosterian, a adj. e n.m. (preïst.) Si di d'un faciès cultural dau paleolitic mejan caracterisat per de ponchas triangulari e de rascladors obtengut à partir d'esclats d'una faça soleta (70000-3000 av. J.-C.). Sin.: **mostierenc**.

mostier n.m. Monestier, monastier, monastèri.

mostierenc, a adj. Mosterian.

mostós, oa adj. 1. Most. 2. Qu'es emplit de most, que fa de most.

mòstra n.f. Exposicion. Var.: **moastra**.

mostraire, airitz n. Persona que fa vèire un spectacle, una atraccion: *Mostraire d'ors*. Sin.: **presentator**.

mostrança n.f. Ostensòri.

mostrar vt. (*moastri*) 1. Far vèire, expauar ai regards. 2. Indicar, designar d'un gèst, d'un signe: *Mostrar quauqu'un dau det*. Sin.: **guinhar, ponchar dau det**. 3. Manifestar, far paréisser: *Mostrar de coratge*. 4. Provar, ensenhar: *Ai mostrat qu'avii rason*. ◆ **si mostrar** v.pr. 1. Aparéisser à la vista. 2. Si revelar, s'averar: *Si moastra fièr dei sieus enfants*.

mòstre n.m. 1. (sc. de la v.) Èstre vivent que presenta una mauformacion importanta. 2. Èstre fantastic de la mitologia, dei legendas. 3. Animaú, objècte qu'espaventa per la sieu talha, lo sieu aspècte: *Un mòstre marin*. 4. Persona foarça laida. 5. Persona que fa nàisser l'orror per la sieu perversitat, la sieu crudelitat. ◇ Persona que provòca una granda antipatia ò espaventa à causa d'un defect, d'un vici que presenta à un nivèu extrème. 6. Mòstre sacrat: Personatge foara dau comun dei mortals, aureolat d'una glòria mitica; artista foarça celèbre: *Un mòstre sacrat dau cinema*.

mostruós, oa adj. 1. Pertocat per de grandi mauformacions. 2. Excessivament laïd, orrible. 3. Prodigios, extraordinari (espec. per la sieu talha): *Una cogorda mostruoa*. 3. Que despasa lu limits de cen que si pòu imaginar, tolerar; orrible, abominable: *Un crimi mostruós*.

mostruosament adv. 1. D'un biais mostruós. 2. Prodigiosament, excessivament.

mostruositat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es mostruós. 2. Caua mostruoa.

mot, a adj. Sensa còrnas: *Una cabra mota*. Sin.: **desbanat, desponchat**.

mot n.m. Mòt.

mòt n.m. 1. Element de la lenga constituït d'un fonema ò de divèrs fonemas e susceptible d'una transcripcion grafica compresa entre doi blancs. Var.: **mot**. Sin.: **tèrme, paraula**. ◇ *Au bas mòt*: Mé l'évaluacion mai bassa. ◇ *Aver de mòts mé quauqu'un*: Si garrolhar mé quauqu'un. ◇ *Gròs mòt*: Tèrme grossier, enfatic. Sin.: **paraulassa**. ◇ *Jugar sus lu mòts*: Emplegar de tèrmes equivòcs. ◇ *Mòt à mòt, mòt per mòt*: Literalament, sensa ren cambiar. ◇ *Si pagar de mòts*: Si contentar de parlar sensa jamai agir. 2. Pichin nombre de paraulas, de frasas: *Dire un mòt à l'aurelha de quauqu'un, escriure un mòt*.

◇ *Aver lo darrier mòt*: L'emportar dins una discussion, una garrolha. ◇ *Aver lo sieu mòt à dire*: Aver lo drech de donar lo sieu vejaire. ◇ *Boan mòt, mòt d'esperit*: Paraula espirituala. Sin.: **boana paraula**. ◇ *En un mòt*: Brevament. ◇ *Lo fin mòt de l'istòria*: Lo sens escondut, la clau. ◇ *Mòt d'òrdre*: Consigna donada en vista d'una accion determinada. ◇ *Pilhar quauqu'un au mòt*: Acceptar immediatament la sieu proposicion. ◇ *Si donar lo mòt*: Si metre d'acòrdi, convenir de cen que cau dire ò faire. ◇ *Tocar un mòt à quauqu'un de quauqua ren*: N'i en parlar brevement. ◇ *Dire doi mòts à quauqu'un*: Li faire de repròchis. 3. Sentença, paraula istorica. ◇ Paraula remirabla per lo sieu caractèr dròlle, inventiu: *Un mòt d'autor*. 4. (inform.) Element d'informacion mes en resèrva ò tractat en un còup dins un computador.

mota n.f. 1. Tròç de tèrra compacta coma si pòu destacar en laurant. Sin.: **terràs, gleba**. 2. Massa de burre per la venda au detalh. Sin.: **pan de burre**. 3. (metall.) Mòtle de sabla separat dau sieu encastre denant de colar lo metal; salhida de sabla sus lo mòtle. 4. Beta dessecada que vèn dei bacins d'òli e que sièrve de combustible. 5. Pichon toar, pichona coala: *La Mota dau Caire*; Sin.: **colet, torreta, suquet**. 5. *Faire la mota*: En parlant d'un auceu, s'agromicelar; en parlant d'una persona, faire la tèsta, far lo morre.

motard n.m. Motociclista. ◇ (espec.) Motociclista de la Polícia ò de la Gendarmaria.

mòt-clau n.m. (didact.) Mòt que, un còup indexat, permete d'identificar un article dins un fichier.

motet n.m. (mús.) Composicion per una votz ò per diferenti votz, religioa ò non, embé accompagnement ò non, apareissuda au s. XIII^a e destinada à l'origina à rendre mai bela la monodia liturgica.

motilitat n.f. (med.) Aptituda, per l'èstre vivent, à efectuar de movements espontaneus ò reaccionals.

motiu n.m. 1. Rason d'òrdre intellectual que mena quauqu'un à agir, à faire quauqua ren. Sin.: **causa, encausa, fundament, mobile**. 2. (dr.) Part dau jutjament dont lo jutge indica li rasons de la sieu decision; aqueli rasons. 3. Tema, estructura ornamental que, lo mai sovent, son repetitius. ◇ (mús.) Dessenh melodic ò ritmic, de longuessa variabla e que pòu, dins lo desvolopament de l'òbra, subir de modificacions ò de transposicions. ◇ (b.-a.) Modèle, tema plastic d'una òbra (en partic. d'una pintura de paisatge) ò part d'aqueu tema. ◇ *Anar sus lo motiu*: Anar pintar defoara, d'après natura. 4. (fis.) *Motiu cristallin*: Disposicion dei atòmes d'una malha cristallina.

motivacion n.f. 1. Ensèm dei motius qu'explícon un acte. 2. (ling.) Relacion entre la forma e lo contengut d'un signe. 3. (psicol.) Factor conscient ò inconscient qu'incita l'individú à agir d'un biais ò d'un autre. ◇ (econ.) *Estudi de motivacion*: Estudi que la sieu tòca es de determinar lu factors psicologics qu'explícon sigue la cròmpa d'un produch, sigue la sieu prescripcion, sigue lo sieu reget.

motivai, a adj. (dr.) Var.: **motivau**.

motivant, a adj. Que motiva.

motivar vt. 1. Fornir de motius per justificar (un acte). 2. Provocar en justificant: *La peur motiva la sieu*

passivitat. 3. Crear li condicions que ménon à agir; estimular.

motivau, ala adj. Motival.

motladura n.f. Ornament lineari, en releu ò en cròs, que presenta un profieiu constant e que sièrve à sotalinhar una forma arquitecturala, à metre en valor un objècte.

motladuracion n.f. Ensèm dei motladuras d'un obratge d'arquitectura, d'un mòble ò d'una part d'aqueli cauas.

motladuraire n.m. Motladurier.

motladurar vt. 1. Ornar de motladuras. 2. Faire una motladura sus (una pèça de boasc, etc.).

motladuratge n.m. Accion de motladurar.

motladurier n.m. Obrier en fustaria especialisat dins la fabricacion mecanica dei motladuras. Var.: **motladuraire**.

motladuriera n.f. Màquina que permete la fabricacion dei motladuras.

motlaire, airtz n. Persona que fa de motlatges.

motlant, a adj. Si di d'un vestit que mòtla lo còrs.

motlar vt. (*mòtli*) 1. Executar lo motlatge de: *Motlar una estàtua*. 2. Pilhar l'emprenta de. 3. Metre en evidença lu contorns en s'adaptant à la forma de: *Un vestit que mòtla lo còrs*. Var.: **emmotlar**.

motlat, ada adj. 1. *Esriptura motlada*: Que li sieu letras son ben formadi. 2. *Letra motlada*: Letra traçada à la man e qu'imita una letra d'estamparia.

motlatge n.m. 1. Accion de versar, de dispauar dins de mòtles de metals, de plastics, de pastas ceramiqui, etc. 2. Accion de pilhar d'un objècte una emprenta destinada à servir de mòtle. 3. Reproduccion d'un objècte facha au mejan d'un mòtle.

mòtle n.m. 1. Objècte que presenta una emprenta cava, dins la quala si mete una matèria pulverulenta ò un liquide que pilha, en si solidificant, la forma de l'emprenta. Sin.: **forma**. 2. Recipient que pòu pilhar de formas diversis e que sièrve à motlar d'uni presentacion en coïna. 3. Modèle impauat, type segond lo quau quauqua ren es fach: *Doi esperits dau meme mòtle*.

motluraire n.m. Motlurier.

motlurar vt. 1. Ornar de motladuras. 2. Executar una motladura sus (una pèça de boasc, una maçonaria, etc.).

motlurat, ada adj. Ornat de motladuras: *Una colomna motlurada*.

motlurier n.m. Obrier de l'obrador de marmiera que mena la motluriera. Var.: **motluraire**.

motluriera n.f. Màquina per talhar lo màrmor.

mòto n.f. (abrev.) Motocicleta.

motocicle n.m. Cicle que si desplaça au mejan d'un motor: *ciclotomotor* (en dessota de 50 cm³), *velomotor* (en dessota de 125 cm³) e *motocicleta* (sobre 125 cm³).

motocicleta n.f. Veicule mé doi ròdas, accionat per un motor de mai de 125 cm³. Abrev.: **mòto** (corrent).

motociclisme n.m. Ensèm dei activitats esportivi que si practícon mé de motocicletas.

motociclista n. Persona que mena una motocicleta. Sin.: **motard**. ◆ adj. Relatiu à la mòto.

motocista n. Persona que vende e repara de motocicles; especialista de la reparacion e dau manteniment dei motors.. Sin.: **motorista**.

motocompressor n.m. Compressor que fonciona me l'ajuda d'un motor.

motocròss n.m. inv. Espròva motociclista sus un circuit clavat e accidentat.

motocultor n.m. (agric.) Màquina automotritz emplegada per laurar sus una superficia limitada.

motocultura n.f. Usatge de màquinas motorisadi dins l'agricultura.

motodalhaira n.f. Dalhaira mouguda au mejan d'un motor.

motogodilha n.f. (nom depaut) Un dei premiers motors foara-bòrd.

moton n.m. 1. Mascle castrat de la fea. 2. Dispositiu emplegat per enfonsar dins lo soal de pals sus lo quaus s'apontèlon de constructions.

motonalha n.f. Lu motons d'una mena generala.

motonar vi. 1. Si rompre en produent una escuma, en parlant de la mar. Sin.: **franhar**, **ersejar**. 2. Si curbir de nebletas.

motonaria n.f. Caractèr motonier; esperit d'imitacion.

motonàs n.m. Moton gròs e vièlh.

motonat, ada adj. 1. *Ceu motonat*: Cubèrt de nebletas blanqui. Sin.: **teulat**. 2. *Ròcas motonadi*: Ròcas duri, façonadi e frustadi per lu glaciers.

motonautic, a adj. Relatiu au motonautisme.

motonautisme n.m. Espòrt de navigacion sus d'embarcacions motorisadi rapidi.

motoneu n.f. Pichin veïcule d'una ò doi plaças, provedit d'esquí a l'avant e tractat per de canilhas. Sin.: **motosquí**.

motoneuròna n.f. Cellula nervioa qu'es directament connectada à un muscle e comanda la sieu contraccion.

motonier, a adj. 1. Relatiu au moton. 2. Que seguisse estupidament lu autres. ◆ Aqueu, aquela que garda lu motons e li feas.

motonós, oa adj. Que motona, que si cuèrbe de neblas ò d'èrsas.

motopavaire n.m. Engenh que mescla de sabla e de bitume per lu depaular en jaça reguliera.

motopompa n.f. Pompa accionada au mejan d'un motor.

motor, motritz adj. 1. Que produe un movement, que lo transmete. ◇ (fig.) Que fa avançar, que mena lu autres: *Un element motor*. 2. Si di d'un nèrvi ò d'un muscle qu'assegura la motricitat d'un membre.

motor n.m. 1. Aparelh que transforma en energia mecanica una altra forma d'energia. ◇ *Motor termic*: Motor que transforma l'energia termica en energia mecanica. ◇ *Motor à combustion intèrna*: Motor dins lo quau lu gas de combustion fornisson la foarça expansiva qu'agisse sobre lo mecanisme (es lo cas dau *motor à explosion*, que la sieu energia vèn de l'expansion d'un gas). ◇ *Motor à combustion extèrna*: Motor dins lo quau

l'energia calorifica que lo combustible fornisse non agisse directament sobre li parts mecaniqui (cas de la *turbina à gas*, de la *màquina à vapor*). ◇ *Motor à reaccion*: Motor dins lo quau l'accion mecanica es realisada au mejan de l'ejeccion d'un flux gasós à granda velocitat, cen que crea una quantitat donada de movement, que s'obten en aspirant d'aria à l'avant dau mobile per lo remandar vèrs l'arrier à una velocitat mai elevada. ◇ *Motor electric*: Motor que transforma l'energia electrica en energia mecanica. ◇ *Motor lineari*: Motor electric que sièrve à desplaçar un veïcule e que lo sieu estator e lo sieu rotor son en transicion rectilinha un per rapoart à l'autre. 2. (fig.) Persona que dirigisse, instigator: *Es ela lo motor d'aqueu projècte*. 3. (fig.) Causa d'accion, motiu determinant.

motor, tritz adj. 1. (anat.) *Localisacions motritz*: Regions dau cerveu que la sieu lesion entira la paralisia d'una part determinada dau còrs. ◇ *Placa motritz*: Arborisacion terminala de la neuròna d'una cellula musculària, e region de la cellula musculària qu'enròda aquela arborisacion. ◇ *Vias motritz*: Faisseu dau sistema cerebrosinal e dau sistema simpatic dont pàsson lu messatges nerviós que comàndon lu movements.

motor-fusada n.m. Propulsor à reaccion emplegat en aviacion e en astronautica, que lo comburant non es fornit per l'aria exteriora.

motorisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de motorisar; fach d'èstre motorisat. 2. Equipament d'un veïcule automobile en un tipe determinat de motor.

motorisar (-izar) vt. 1. Provedir d'un motor. 2. Dotar de veïcules, de màquinas à motor.

motorisat (-izat), ada adj. 1. Dotat de mejans de transpòrts automobiles: *De tropas motorisadi*. 2. (fam.) *Èstre motorisat*: Dispauar d'un veïcule à motor per lu sieus desplaçaments.

motorista n. 1. Especialista de la reparacion e dau manteniment dei motors. Sin.: **motocista**. 2. Industrial que fabrica de motors.

motorship n.m. (angl.) Nau de comèrci mouguda au mejan de motors diesels. Abrev.: M/S.

moscafe n.m. Embarcacion equipada d'un motor à combustion intèrna.

motosquí n.m. Motoneu.

mòtria n.f. (it.) Ardiment, audàcia, afrontament, fetge (fig.), pièch (fig.): *Aver de mòtria*. Var.: **mòtria**.

mòtria n.f. Mòtria.

motriat, ada adj. Motriós.

motricitat n.f. (fisiol.) Ensèm dei foncions qu'asseguron lu movements.

motriós, oa adj. Ardit, audaciós; esfrontat. Var.: **motriat**.

motricitat n.f. (fisiol.) Ensèm dei foncions biologiqui qu'asseguron lo movement, per lu umans e lu animals.

motritz n.f. Automotritz enclausa dins una tièra de veituras.

mòts crosats n.m. inv. Mòts que si dévon plaçar horizontalament e verticalament dins una grasilha, en foncion d'una definicion: *Faire un mòts crosats, faire de mòts crosats*. Var.: **mòts encrosats**.

moturau n.m. Anciana mesura d'aira niçarda valent 0,965306 aras. ◆ Anciana mesura dei solides niçarda valent 2,527344 dal.

mòure vt. (*mòvi*, part. passat *mougut*) 1. Metre en movement, desplaçar. 2. Incitar à agir. ◆ **si mòure** v.pr. Èstre en movement.

mòure vt. (*moali*, part. passat *mougut*) Molinar (de cafè, etc.). Var.: **moarre**.

mòusa n.f. Accion de mòuser. Sin.: **mulsion** (fr.).

mòuser vt. Mòser.

movedís, issa adj. Movent.

movement n.m. 1. Desplaçament, cambiament de posicion d'un còrs dins l'espaci: *Movement d'un astre*. ◇ *Movement absolut d'un còrs*: Movement envisatjat per rapoart à de referiments fixes. ◇ *Movement ondulatòri*: Propagacion d'una vibracion periodica per transpoart d'energia. ◇ *Movement unifòrme*: Que la sieu velocitat es constanta. ◇ *Quantitat de movement d'un ponch material*: Vector egal au produch de la massa d'aqueu ponch per lo sieu vector velocitat. 2. Ensèm de mecanismes que genèron lo desplaçament regulier d'una màquina, d'un dei sieus organes: *Movement de relotjaria*. ◇ *Movement perpetual*: Que seria capable de foncionar indefinidament sensa apoart d'energia. 3. Accion de desplaçar. ◇ Accion ò biais de si mòure, de desplaçar lo còrs, una part dau còrs; ensèm dei gèsts, dei desplaçaments dau còrs: *Un movement de tèsta*. 4. Ensèm dei desplaçaments d'un grope: *Movement de fola*. ◇ (mil.) Desplaçament d'una formacion militària dins una tòca tactica. 5. Animacion, agitacion.: Un quartier plen de movement. 6. Variacion, fluctuacion, evolucion: *Movement dei prètz, dei ideas*. ◇ (fam.) *Seguir lo movement*: Èstre au corrent de l'actualitat, dei noveutats; seguir cen que fa la fola, lo nombre mai grand. 7. Accion collectiva que tende à un cambiament. ◇ Organizacion politica, sendicala, culturala, etc. 8. Impulsion que mena à manifestar un sentiment: *Un movement de ràbia*. ◇ *Aver un boan movement*: Si mostrar generós, faire un gèst. 9. Animacion, vivacitat, ritme d'una òbra literària, artistica; part d'una òbra considerada dins la sieu dinamica: *Lo movement d'una frasa, un movement oratòri*. 10. (mús.) Gra de velocitat de la mesura (s'indica generalament au mejan de tèrmes italians ò per un nombre que correspoande à una graduacion dau metronòme). ◇ Part d'una òbra musicala (espec. d'una sinfonia). 11. (topogr.) *Movement de terren*: Porcion de terren que presenta una forma particuliera que la rende diferenta d'aquela d'ò costat. 12. Exercici abiaissat per un alterofile, que si debana en tres parts: desvolopat, arrancat, espatlat-mandat. 13. Servici encargat de la circulacion de l'ensèm dei trens sus lo malhum ferroviari.

movementar vt. 1. Animar, avivar. 2. Modificar lo montant (d'un còmpte bancari ò postal).

movementat, ada adj. Agitat, trebolat per divèrs eveniments.

movença (-éncia) n.f. 1. Camp dins lo quau quauqu'un ò quauqua ren a una influença. 2. (ist.) Estat de dependença d'un feu per rapoart au domèni eminent dau quau relevava. Sin.: **vassalatge, dependença**. 3. (lit.) Caractèr de cen qu'es movent. 4. (arald.) Que pertòca una pèça semblant sortir d'una altra ò de l'òrle de l'escut.

movent, a adj. 1. Que bolega, que non es estable. Sin.: **movedís**. 2. Qu'a gaire de consistença: *Sablàs moventi*. 3. (ist.) *Domèni movent*: En situacion de movença.

movible, a adj. Mobile.

moviòla n.f. (cín., nom depauat) Aparelh professional emplegat per lo montatge.

mòxa n.m. 1. Practica terapeutica de la medecina extremorientala tradicionala que consistisse à metre la pèu en contacte m'un còrs incandescent. Encuèi, aqueu procediment es sempre en usança au Japon per l'acuponchura. 2. Cautèri emplegat dins aquesta practica.

mozabit, a adj. e n. Dau Mzab. Var.: **mzabit**.

mozambican, a adj. e n. Dau Mozambic.

mozarabe, a adj. e n. Si di dei cristians d'Esanha que conservèron la sieu religion sota la dominacion musulmana, ma adoptèron la lenga e li costumas arabi. Var.: **mossarabe**.

mozzarella n.f. (mòt it.) Fromai italian de la pasta moala, fach mé de lach de buflona (ò de vaca).

MPCM (mat.) Mai pichon comun multiple.

MRBM (sigla de l'angl. *Medium Range Ballistic Missile*) Missile de portada mejana, compresa entre 1100 e 2775 km.

M/S abbrev. Motorship.

M.S.B.S. (sigla de *Mer-Sol Balistique Stratégique*) Missile estrategic francés lançat despí lu sotamarins à propulsion nucleària.

M.S.T. n.f. (sigla) Malautia sexualament transmissibla.

Mt Simbòle dau meitneri.

mth Simbòle de la millitermia.

M.T.S. (sigla) Ancian sistema d'unitats que li tres unitats fundamentali èron lo *mètre* (longuessa), la *segonda* (temps) la *tona* (pes).

mu n.m. inv. Letra de l'alfabet grèc (μ, Μ) que correspoande à *m* dins l'alfabet latin. ◇ (meteor.) Simbòle de *micro*, prefixe que, plaçat davant una unitat de mesura, la partisse per un milion.

muandas n.f. pl. Sotavestits, eslip. Sin.: **braietas**.

mucic, a adj. *Acide mucic*: Antioxidant que si tròva dins la pectina de divèrs fruchs, espec. lo pom, instable, que si decompaua à partir de 255°C.

mucigène n.m. Glicopeïde amagestrat per li cellulas dau teïssut mucós.

mucilatge n.m. 1. Substança presenta dins totplen de vegetals e qui si gonfla au contacte de l'aiga en donant de solucions viscoï. 2. (farm.) Liquide viscos format per la solucion d'una goma dins l'aiga.

mucilatginós, oa adj. Que contèn de mucilatge; que n'a l'aspècte, la consistença.

mucina n.f. Glicoproteïna, constituent organic principal dau mucus.

mucinasa n.f. Ferment dau suc intestinal que calha la mucina.

mucinòsi n.f. Infiltracion dei teissuts per la mucina.

mucipar, a adj. Que balha la mucina.

mucoa n.f. Membrana que tapissa d'uni cavitats dau còrs e que la sieu susfàcia es totjorn umectada de mucus.

mucocèla n.f. Tumor benigna de la mucoa; tumor dau sac lacrimal.

mucografia n.f. Estudi radiografic de la mucoa de l'aparelh digestiu.

mucoïde, a adj. Que sembla lo mucus.

mucolisi n.f. Liquefaccion dau mucus.

mucolitic, a adj. Que dissòlve li mucositats.

mucomètre n.m. (patol.) Distension de la cavitat uterina per de mucositats.

mucoproteïnuria n.f. Presença de microproteïnas dintre li urinas.

mucor n.m. Mofadura blanca dei esporangis escurs, que si desvolopa sus lo pan umide, lo migon, etc. (Família dei mucoraceas, sotaclasse dei zigomicèts).

mucoracea n.f. (bot.) *Mucoraceas*: Família de fonges inferiors.

mucorrèa n.f. Escolament abundant de mucus.

mucós, oa adj. 1. Relatiu ai mucositats. 2. Si di d'una glanda que secrèta de mucus.

mucositat n.f. Secrecion dei mucoas.

mucoviscidòsi n.f. Malautia congenitala caracterisada per una viscositat excessiva de la secrecion dei glandas exocrini e que provòca de trebolics digestius e respiratòris cronic.

mucron n.m. (bot.) Prolongament de la nervadura mediana dei fuèlhas d'uni plantas.

mucus n.m. Secrecion viscoa que contèn de protides e de glucides sota forma de mucinas, producha per li glandas mucoï e que retèn li pòuvas e lu micròbis.

muda n.f. 1. Cambiament dins lo plumatge, lo pel, la pèu, que lu animaus vertebrats li son subjèctes à d'uni epòcas donadi de l'an; epòca que si debana aqueu cambiament. 2. Reget e reconstitucion dau tegument quitinós, que permete la creissença dei artropòdes; lo tegument ensinda abandonat. Sin.: **exuvia**. 3. Cambiament que s'opèra dins lo timbre de la votz dei joves au moment de la pubertat; temps quora si debana aqueu cambiament. 4. Luèc dont si càmbia de pilòt, essencialament pertocant la navegacion fluviala.

mudable, a adj. Que si pòu mudar. Sin.: **cambiadís**.

mudacion n.f. Mutacion.

mudament n.m. Mudança.

mudança n.f. Estat d'una votz d'enfant quora muda, à la pubertat. Sin.: **cambiament**. Var.: **mudament**.

mudar vi. 1. Perdre periodicament la sieu pèu, lo sieu pel, lo sieu plumatge, lo sieu revestiment quitinós, en parlant d'uni bèstias: *Li sèrps, lu auceus, lu artropòdes múdon*. 2. Devenir mai foarta, mai bassa, en parlant de la

votz dei joves à l'epòca de la pubertat. ♦ **si mudar** v.pr. Si transformar, si cambiar, si tresmudar.

mudejar, a adj. e n. (mòt esp.) Si di dei musulmans restats en Castilha après la Reconquista. ♦ adj. Si di d'un art que s'es desvolopat en Espanha cristiana dau s. XIIIe au s. XVIe e qu'emplega de tecnicas e de formas decorativi islamiqui.

mudejar vi. Estar mut.

mudatge n.m. Accion de demorar mut. Sin.: **amudiment**.

mudrà n.f. Gèst ritual dei mans e dei dets, qu'a una significacion religioa, qu'emplègon espec. lu dançaires d'Índia.

muèg n.m. Muid. (Anc. occit. *mog, moi, moit.*; it. *moggio*, lat. *modium*.)

muèlh n.m. *Metre à muèlh*: Metre à trempar: *Lo luns lo metre à muèlh, e lo vendres vengut, lo retirar dau banh que tendre l'a rendut* (R.Rancher, recèpta de l'estocafic).

muèlhar vt. Trempar, banhar.

muesli n.m. (mòt alemand) Mesclum de flòcs de cereals e de frucha seca que si vèrsa de lach frèi sobre, destinat à èstre manjat sobretot per la colacion ò per merenda.

muezzin n.m. Foncionari religiós musulman encargat de sonar de la cima dau minaret de la mosquee ai cinc preguieras quotidiani de l'islam.

muftí n.m. Interpret oficial de la lèi musulmana.

mugiment n.m. 1. Crit sord e prolongat dei animaus de l'espècia bovina. 2. Bosin que sembla aqueu crit.

mugir vi. (*mugissi*) 1. Cridar, en parlant dei bovins. 2. Produre un son que sembla un mugiment.

mugissent, a adj. Que mugisse.

muguet n.m. Liliacea dei flors pichini e blanqui d'un parfum doç e agradiu, que florisse en mai e que, per tradicion, s'ofrisse lo 1er de mai. Sin.: **campanetas**.

muid n.m. Anciana mesura de capacitat per lu liquides, lu grans e divers matèrias, e que variava d'un país à l'autre; bota d'aquesta capacitat. Var.: **muèg**.

mújol n.m. Peis de la tèsta larga, que viu pròche dei coastas ma ponde en mar, que la sieu carn es preada.

mújol adv. Totplen, à brèti, à molon, foarça, en vivaroalpenc mentonasc.

mujoliera n.f. Ret per lu mújols.

mula n.f. Femèla dau muu.

mular n.m. Cachalòt (*Physeter macrocephalus*).

mulard, a adj. e n. Àneda naissuda d'una àneda muscada e d'un anet comun ò inversament. Sin.: **boís bastard**.

mulàs, assa n. Gròs muu, gròssa mula.

mulassier, a adj. Relatiu à la produccion de muus.

mulastre, a adj. e n. Naissut d'un paire negre e d'una maire blanca ò inversament.

mulatier, a adj. *Camin mulatier*: Estrech e escarpat.

♦ Persona que mena de muus.

mulatin, a adj. Relatiu ai muus.

muleta n.f. (esp.) [mu'leta] Tròç d'estòfa escarlata que lo matador emplega per trabalhar lo taur denant de li portar l'estocada.

mulcion n.f. (agric.) Accion de móser. Sin.: **mòusa**.

multa n.f. Contravencion.

multibenda adj. inv. Que pertòca un procediment permetent d'obtenir d'imatges en de bendas espectrali desparieri.

multibenda n.f. Aparelh receptor que pòu sintonisar mai d'una benda de radiofrenças.

multibuch n.m. (mar.) Multicòca.

multicable, a adj. e n.m. (min.) Si di d'una installacion d'extraccion dins la quala li gàbias son estacadi à mai d'un cable.

multicanal adj. inv. Que pertòca un emetor ò receptor que pòu foncionar sobre mai d'un canal. Var.: **multicanau**.

multicanau adj. inv. Multicanal.

multicarta adj. Si di d'un representant de comèrci que trabalha per mai d'una maion.

multicellular(i), a (-ària) adj. Format de diferenti cellulas. Sin.: **pluricellulari**.

multiciclic, a adj. De mai d'un cicle.

multicòca n.m. (mar.) Bateu qu'a mai d'una còca. Sin.: **multibuch**.

multicolòre, a adj. Que presenta un grand nombre de colors.

multicultural, a adj. Que relèva de diferenti culturas, que presenta una varietat culturala: *Una societat multiculturala*. Var.: **multiculturalau**.

multiculturalisme n.m. Coexistença de mai d'una cultura.

multiculturalista adj. e n. Partidari dau multiculturalisme.

multicultural, ala adj. Multicultural.

multidifusion n.f. Difusion au mejan de mai d'un canal.

multidimensional, a adj. Qu'a de dimensions multipli, que pertòca de niveus, de camps variats. ◇ (estad.) *Analisi multidimensional*: Analsi dei donadas relativa à un grand nombre d'elements, representats coma ponchs d'un espaci vectorial mé divèrsi dimensions. Var.: **multidimensionau**.

multidimensionau, ala adj. Multidimensional.

multidisciplinari, ària adj. Pluridisciplinari.

multietnic, a adj. Dont coexistisson divèrsi etnias. Sin.: **multiracial**.

multifilari, ària adj. Que comprèn mai d'un fiu.

multifòrme, a adj. Qu'a diferenti formas.

multigesta adj. e n.f. Si di d'una frema que lo sieu empenhament present non es lo primier. Sin.: **multipara**.

multigrade, a adj. Si di d'un produch que li sieu propietats s'estendon à l'encòup à divèrsi especificacions. ◇ *Òli multigrade*: Òli de graissatge m'un indici de viscositat aut, que pòu servir en tota sason.

multijaça adj. Que pertòca un revestiment d'estanqueïtat constituït de mantu fuèlhs estancs de natura identica, pegats entre elu. En optica, revestiment dei lentilhas d'un objectiu au mejan de divèrsi jaças d'un produch previst per melhorar la qualitat de l'imatge.

multilateral, a adj. Si di d'un acòrdi economic ò politic entre diferents país. Var.: **multilaterau**.

multilaterau, ala adj. Multilateral.

multilineari, ària adj. (mat.) Si di d'una aplicacion mé mai d'una variabla qu'es lineària per rapoart à caduna d'eli.

multilingüe, a adj. 1. Qu'existisse, que si fa en diferenti lengas. 2. Que pòu emplegar correntament diferenti lengas. Sin.: **plurilingüe**.

multilobat, ada adj. (bot.) Si di d'un organe que comprèn mai d'un lòbe.

multilocular(i), a (-ària) adj. Si di d'un ovari vegetal qu'es partit en un grand nombre de lòtjas. Sin.: **plurilocular(i)**.

multimèdia adj. Qu'emplega ò pertòca diferents mèdias. ◇ *Grope multimèdia*: Grope industrial de comunicacion que desvolopa li sieu activitats dins lu camp de la premsa, de l'edicion, de la television, de la ràdio, de la publicitat, l'informatica, etc.

multimediatizacion (-izacion) n.f. Accion de mediatisar au mejan de mèdias nombrós.

multimediatisar (-izar) vt. Faire conóisser au mejan de mèdias nombrós.

multimètre n.m. Aparelh unic que recampa un ampèrmetre, un voltmetre, un ohmmètre e, de còups, un capacimètre.

multimiliardari, ària adj. e n. Persona miliardària mai d'un còup.

multimilionari, ària adj. e n. Persona milionària mai d'un còup.

multinacional, a adj. 1. Que pertòca mai d'una nacion. 2. *Societat multinacionala* ò *multinacionala*, n.f.: Grope industrial ò financier que li sieu activitats e lu sieus capitals son repartits entre diferents Estats. Var.: **multinacionau**.

multinacionala n.f. Societat multinacionala.

multinacionau, ala adj. Multinacional.

multineuriti n.f. (neuro.) Nevriti que tòca à l'encòup, d'un biais asimetric ò un après l'autre, diferents troncs nerviós. Var.: **multinevriti**.

multinevriti n.f. (neuro.) Multineuriti.

multinòrma adj. Si di d'un receptor de television que pòu fornir d'imatges que vènon d'emotors de nòrmas diferenti. Sin.: **multistandard**.

multipara adj. e n.f. 1. Si di d'una frema qu'a augut mai d'un enfant (per op. à *primipara*, *nullipara*). Sin.: **multigesta**. 2. Qu'a mai d'un pichon à l'encòup (per op. à *unipara*).

multiparitat n.f. 1. Fach, per una frema, d'èstre multipara. 2. Caractèr d'una femèla, d'una espècia multipara.

multipartisme n.m. Sistema politic caracterisat per la multiplicitat dei partits.

multiplaça adj. e n. Si di d'un avion qu'enclau manti plaças.

multiple n.m. 1. Nombre entier que contèn un autre nombre entier mai d'un còup exactament: *15 es un multiple de 3*. ◇ *Multiple comun à diferents nombres*: Nombre entier qu'es multiple d'aquels nombres: *15 es un multiple comuna à 3 e à 5*. ◇ *Mai pichin comun multiple (MPCM)*: Lo MPCM de doi nombres es lo nombre mai pichin qu'es un multiple dei doi. 2. (telecom.) Tableau dont abotisson lu dispositius de concentracion dei linhas telegrafiqui e telefoniqui e que permete la messa en plaça rapida de comunicacions directi. 3. (art contemp.) Òbra, objècte qu'un artista fa per vendre en mai d'un exemplari.

multiple, a adj. 1. Que si debana mai d'un còup, qu'existisse en mantu exemplaris. Sin.: **nombrós, variat**. 2. Qu'es compauat de manti parts.

multiplet n.m. 1. (inform.) Ensèm de bits que la sieu combinason permete de representar una chifra, una letra ò un signe sota la forma binària, dins un tractament per computador. 2. (mat.) Sistema format de n elements (x_1, x_2, \dots, x_n) d'un ensemble mes dins un òrdre donat embé repeticion possibla d'un element. 3. (fis.) Ensèm d'estats diferents d'una mema partícula elementària, d'energias foarça vesini. ◇ Niveu atomic ò nucleari degenerat, en espectroscopia (Lu multiplets correspoàdon à d'estats quantics diferents).

multiplex adj. e n.m. inv. 1. Si di d'una ligason per via hertziana ò telefonica que fa intervenir de participants que si tròvon en de luècs diferents. 2. Si di d'un material, d'una installacion ò d'un signal dins lo quau un multiplexatge es realisat ò mes en òbra. Sin.: **multivia**.

multiplexaire n.m. (telecom) Dispositiu que permete lo multiplexatge. Var.: **multiplexor**.

multiplexar vt. Mandar de messatges divèrs au mejan d'un canal solet de transmission.

multiplexatge n.m. (telecom.) 1. Partiment d'una via de transmission en diferenti vias que poàdon transmetre dins lo meme temps de signals independents dins lo meme sens. 2. Combinason de signals independents en un solet composít destinat à èstre transmés sus una via comuna.

multiplexor n.m. Multiplexaire.

multiplicable, a adj. Que pòu èstre multiplicat.

multiplicacion n.f. 1. (mat.) Operacion qu'assòcia à doi nombres, un qu'es dich *multiplicande* e l'autre *multiplicator*, un tèrç qu'es dich *produch*. ◇ *Taula de multiplicacion*: Tableau que dona lo produch un per l'autre dei premiers dètz nombres entiers. 2. (mecan.) Rapoart dau quau s'augmenta lo regime de doi engranatges dins una trasmission de movement, dins la quala la velocitat de l'aubre entyrainat es mai granda qu'aquela de l'aubre qu'entraïna. 3. (biol.) Aumentacion dau nombre d'individús d'una espècia, sigue per reproduccion sexuada, sigue per una fragmentacion d'un subjècte (*multiplicacion vegetativa*). 4. *Aumentacion en nombre*: Multiplicacion dei ponchs de venda. 5. Doble miracle dau

Crist que noirissèt mantu milierats de personas mé quaucu peis e quaucu pans.

multiplicador n.m. Multiplicator.

multiplicaire n.m. Multiplicator.

multiplicande n.m. (mat.) Nombre qu'es multiplicat per un autre (lo *multiplicator*).

multiplicar vt. (*multipliqui*) 1. Aumentar lo nombre, la quantitat de. Sin.: **acréisser, congrear, amplificar**. 2. Procedir à la multiplicacion d'un nombre per un autre. ◆ vi. Efectuar una multiplicacion. ◆ **si multiplicar** v.pr. 1. Si tornar produrre en nombre: Li incivilitats si son multiplicadi. 2. Si reproduire, aumentar en nombre per via de generacion. 3. Manifèstar una activitat extrèma, fins à far crèire à la sieu presença en diferents luècs.

multiplicatiu, iva adj. 1. Que pertòca la multiplicacion. 2. Que multiplica. ◇ *Grope multiplicatiu*: Grope que la sieu operacion es notada X. ◇ *Notacion multiplicativa*: Usatge dau signe \times ò \cdot per notar una multiplicacion.

multiplicativament adv. (mat.) D'un biais multiplicatiu.

multiplicator n.m. (mat.) Nombre per lo quau si multiplica. ◇ *Teoria dau multiplicator*: Teoria economica segond la quala tot acreissement d'investment productiu determina una augmentacion dau revengut global mai importanta qu'aquel acreissement d'investment. Var.: **multiplicaire, multiplicador**.

multiplicator, tritz adj. Que multiplica.

multiplicitat n.f. Nombre considerable: *La multiplicitat dei possibilitats d'accion*. Sin.: **diversitat, abundància, pluralitat**.

multipolari, ària adj. 1. (electr.) Qu'a mai de doi pòles. 2. (istol.) Si di d'un neuròna que lo sieu còrs cellulari es enviroat de diferenti dendritas.

multipoast, a adj. e n.m. Si di d'un microcomputador au quau son religats directament divèrs poasts de trabalh.

multipostulacion n.f. (dr.) Fach, per un avocat en apèl, d'efectuar mai d'una postulacion.

multiprocessor adj. e n.m. Si di d'un sistema informatic qu'a diferenti unitats de tractament que foncionon en si partatjant un meme ensèm de memòrias e d'unitats periferiqui.

multiprogramacion n.f. Mòde d'esplecha d'un computador que permete l'execucion imbricada dins lo temps de diferents programas m'una mema màquina.

multiroprietat n.f. Formula de coproprietat d'una residença segondària que permete ai sieus usanciers d'usar cadun au sieu torn dau drech de gaudir d'un ben immòble pendent un temps donat. Sin.: **proprietat sasoniera**.

multiracial, a adj. Que pertòca una societat, un país, d'ont coexistisson mai d'una raça. Var.: **multiraciau**. Sin.: **multietnic**.

multiraciau, ala adj. Multiracial.

multirecidivista n. (dr.) Autor de recidivas nombroï.

multirisc adj. *Assegurança multirisc*: Assegurança que cuèrbe à l'encòup diferents riscs, coma lo raubarici e l'incendi.

multisalas adj. inv. e n.m. inv. Si di d'un cínema que compoarta diferenti salas de projeccion.

multisecable, a adj. Que pòu èstre talhat en mantu tròç.

multistandard adj. Multinòrma.

multitractament n.m. Execucion simultanea de diferents programas dins divèrs processors d'un meme computador.

multitube adj. (arm.) Si di d'un canon qu'a diferents tubes jonchs.

multitubulari, ària adj. Aqüatubulari.

multitud(a) n.f. 1. Nombre foarça grand: *Una multituda de personas*. 2. Recampament en grand nombre d'èstre vivents, de personas. Sin.: **molonada**, **tropelada**, **tropa**, **chorma**, **cotriada**, **mondàs**. 3. (lit.) *La multituda*: Lo comun dei mortals.

multivalent, a adj. Polivalent.

multivalva adj. (zool.) Qu'a mai d'una valva, coma d'unu molluscs.

multivibrator n.m. (electron.) Oscillator electronic qu'un solet tipe mete en resèrva li cargas que circúlon dins lo circuit. Sin.: **bascula**.

multivia adj. e n.m. Multiplèx.

multivitaminic, a adj. Que contèn mai d'una vitamina.

municion n.f. 1. Ancianament, cen qu'èra indispensable per l'avitalhament e lo reformiment dei tropas. 2. (pl.) Cen qu'es necessari au reformiment dei armas de fuèc. 3. (fig.) Arguments: *Arrèsti de discutir, qu'ai plus gaire de municions*.

municionar vt. Provedir en municions.

municionari n.m. Municionier.

municionier n.m. Ancianament, agent encargat de fornir li municions e lu forratges ai tropas. Var.: **municionari**.

municipal, ala adj. 1. Relatiu à l'administracion d'una comuna. ◇ *Oficier municipal*: Elegit, foncionari que participa à l'administracion d'una comuna. ◇ *Eleccions municipali* ò *municipali*, n.f.: Eleccions dau conseu municipal. ◇ *Polícia municipal*: Polícia ai òrdres d'una municipalitat. 2. *Garda municipal*: Garda republicana de París, dau 1802 au 1813. Var.: **municipau**. Sin.: **comunal**, **comunau**.

municipalisacion (-izacion) n.f. Accion de municipalisar; lo sieu resultat.

municipalisar (-izar) vt. Plaçar (un ben, un servici) sota lo contraròtle d'una municipalitat: *Municipalisar la distribucion de l'aiga*.

municipalisme n.m. Sistema de govèrn apiejat sus l'administracion municipala.

municipalitat n.f. 1. Territòri sotamés à l'autoritat d'una comuna. 2. Ensèm format per lo cònse e lu sieus adjonchs.

municipau, ala adj. Municipal.

municipi n.m. 1. (ist.) Ciutat italiana sotamessa à Roma, que participava ai cargas financièri e militari, ma que si governava m'ai sieu lèis pròpri. 2. Sèti dau conseu municipal, dei servicis de la municipalitat.

munificença (-éncia) n.f. (lit.) Granda generositat, tendença à faire de liberalitats. Sin.: **largues(s)a**.

munificent, a adj. (lit.) Totplen generós. Sin.: **liberal**, **liberau**.

muniqués, a adj. e n. De Munic.

munir vt. (*munissi*) Provedir de cen qu'es necessari, utile. ◆ **si munir** v.pr. Pilhar, emportar, s'equipar: *Si munir d'aiga per partir faire una escorreguda*. ◇ *Si munir de paciència, de coratge*: Si preparar à subir cen qu'es à mand de si produrre.

munster n.m. Fromai afinat de la pasta moala, fabricat mé de lach de vacas dins li Vosges.

murada n.f. (mar.) Costat d'una nau, d'una barca. Sin.: **banda**, **bòrd**, **cencha**.

murador n.m. Persona que travailla dins la maçonaria. Sin.: **muralhaire**, **paretaire**.

mural, a adj. 1. Que creisse sus lu barris: *La cambarosseta es una èrba murala*. 2. Aplicat, fach sus un barri: *Un revestiment mural, una pintura murala*. Var.: **murau**.

mural n.m. Pintura facha sus un barri: *Lu murals de Sardenha*.

muralha n.f. 1. Barri espés, d'una autessa importanta. 2. Susfàcia verticale. 3. Part exteriora de l'esclop d'un cavau. 4. Murada, part de la còca d'una nau, de la linha de flotejament fins au plat-bòrd.

muralhaire n. Murador.

muralhar vt. e int. 1. Murar, emmuralhar. 2. (milit.) Enrodar una ciutat, una posicion estrategica mé de muralhas.

muralheta n.f. Pichina muralha. Var.: **muralhon**.

muralhon n.m. Muralheta.

muralisme n.m. Movement artistic dau s. XXn, caracterisat per l'execucion de grandi pinturas murali sus de temas popularis ò de propaganda nacionala (espec. au Mexic e à Orgosolo en Sardenha).

murament n.m. Accion de murar. Estat de cen qu'es murat.

murar vt. 1. Tapar au mejan d'un obratge maçonat: *Murar una poarta*. 2. Embarrar dins un luèc en tapant ò en levant li eissidas. ◆ **si murar** v.pr. Restar au sieu, à l'escart dei autres. Sin.: **s'embarrar**. ◇ *Si murar dins lo silenci*: Refudar de parlar.

murau, ala adj. e n. Mural.

murena n.f. (ictiol.) Morena.

murenide n.m. *Murenides*: Família de peis ossós.

murès n.m. Marmòta (cerièia).

muret n.m. Pichin barri.

murèx n.m. Mollusc gatropòde que pòu faire fins à 8 cm de lòng, cubèrt de ponchas, que viu sus li coastas de la Mediterranea, dau quau si tirava la porpra. Dins l'Antiquitat, lu Fenicians magerment practicàvon la

pesca dau murèx, d'aquí, la sieu nomenalha d'*Òmes roges*. Sin.: **porprier**.

muriat n.m. Clorure.

muriatic, a adj. Cloridric.

muride n.m. *Murides*: Família de pichins rosegaires de la coa lònga, que vívon esconduts, coma lo garri.

murin, a adj. Relatiu ai garris e ai ratetas. ◇ *Tifus murin*: Malautia analòga au tifus, que la transmete la nièra.

murmur n.m. 1. Bosin leugier, sord e prolongat de la votz. Sin.: **mormolh, bisbilh**. 2. Paraulas, planhs sords que màrcon lo maucontentament individual ò collectiu. 3. (lit.) Son leugier, prolongat: *Lo murmur d'un riu*.

murmurar vi. 1. Faire audir un bosin de votz sord e prolongat. Sin.: **mormolhar, mormoirar, bisbilhar**. 2. Faire audir una protestacion sorda, una manifestacion gaire explicita de maucontentament. Sin.: **renar, borbotar, grunhir**. 3. (lit.) Faire audir un son leugier. Sin.: **mormorar, murmurar, mormoirar, mormolhar**.

◆ vt. Dire à votz bassa, confidencialament: *Murmurar un secret à l'aurelha d'un amic*.

murmurejar vi. e vt. Murmurar encara mai leugierament.

murrin, a adj. *Vas murrin*: Dins l'Antiquitat, vas totplen preat, que la sieu matèria èra bessai la fluorina.

murta n.f. Èrba dau fulhatge totjorn vèrd, dei pichini flors blancas d'una odor agradable. Var.: **mirta**. Sin.: **nèrta**.

murtre n.m. Omicidi.

murtrier, a n. Persona que comete un murtre. Sin.: **assassin**. ◆ adj. Que pòu causar la moart; que fa morir totplen de gents.

murtrir vt. (*murtrissi*) 1. Ferir en donant un còup que laissa una marca sus la pèu. 2. Degalhar (un fruch) en li donant un còup ò en lo tocant. 3. Ferir moralament: Aquela umaliacion l'a murtrit.

musa n.f. 1. (M'una majuscula) Caduna dei nòu divas grègui dei arts liberals. 2. (lit.) *Li Musas, la Musa*: Simbòle de la poesia. 3. (M'una minuscula) Inspiratriz d'un poeta, d'un escrivan.

musacea n.f. *Musaceas*: Família de plantas monocotiledoneï, dei flors mé cinc estaminas, coma lo bananier.

musagèt adj. m. *Apollon musagèt*: Menaire dei Musas.

musaire, airtz adj. e n. Que musa, que lambina.

musar vi. Lambinar. Sin.: **longanhejar, la menar lònga, landrinar, patetejar, longuejar**.

musaranha n.f. Mamifèr insectivòre de la talha d'una rateta, dau morre ponchut, utile, destructor de vèrps e d'insèctes. Sin.: **garri de campanha**.

musard, a adj. Que perde lo sieu temps à de cauas sensa importança. Sin.: **longanha, landrinaire, molastrós, patet, badaluc, patanha**.

musardejar vi. Deambular, rodejar, barrutlar.

musc n.m. Substança odoranta emplegada en perfumaria e producha per de mamifèrs, en partic. lo

poartamusc mascle. ◇ *Musc vegetal*: Òli que si tira de la mauva muscada.

muscada n.f. 1. Fruch dau muscadier, que la sieu grana (notz muscada) s'emplega coma condiment e dona lo *burre de muscada*. 2. Accessòri de prestidigitator en forma de muscada, generalament fach de suve, emplegat per d'unu escamotages.

muscadet n.m. Vin blanc sec de la region de Nantas. Var.: **moscateu**.

muscadier n.m. Aubre ò aubrilhon dei país cauds que dona la muscada.

muscardin n.m. À l'epòca de la Revolucion francesa, jove elegant vestit d'un biais excentric, opauat ai Jacobins.

muscardina n.f. Vinha d'una varietat canadiana; vin fach d'aquesta vinha.

muscar vt. (*musqui*) Esperfumar mé de musc.

muscardin n.m. Pichin rosegaire europeu qu'ivèrna e viu dins lu avelaniers.

muscardina n.f. Malautia criptogamica dei manhans.

muscari n.m. Planta vesina dau jacint, mé de grapas de pichini flor violeti (Família dei liliaceas).

muscarina n.f. Alcaloïde toxic extrach de la *lera roja picotada*.

muscat, ada adj. 1. Perfumat de musc. 2. Que fa pensar à l'odor dau musc. 3. Qu'evòca lo gust dau muscat. 4. *Bòu muscat*: Espècia de caprin recubèrta d'una lana espessa, que viu dins lo nòrd canadian (*Ovibos moschatus*).

muscat n.m. 1. Socatge que lu sieus raïms an una sabor muscada caracteristica. 2. Vin doç e sucrat obtengut m'aqueu socatge. ◆ adj. m. Si di d'unu fruchs qu'an una sabor muscada, coma lo raïm.

muscicòla adj. Si di dei èstres que vívon dins li mofas.

moscateu n.m. 1. Muscadet, moscateu. 2. Varietat de raïm blanc redond.

muscidat n.m. *Muscidats*: Família d'insèctes diptèrs coma la mosca domestica. Var.: **muscide**.

muscide n.m. Muscidat.

muscinea n.f. (bot.) *Muscineas*: Classa de mofas.

muscapidat n.m. *Muscicapidats*: Família de passerons qu'enclau lu agantamoscas, ò boscarla quinsoniera, d'Euròpa e d'Àfrica.

musclar vt. Desenvolopar lu muscles.

musclat, ada adj. 1. Qu'a lu muscles ben desenvolopats. Var.: **muscolós**. 2. Brutal, autoritat, qu'emplega facilament la foarça: *Un regime musclat*.

muscle n.m. Organe format de fibras que la sieu contraccion provòca lo movement e assegura la resistença ai foarças exteriori.

muscle n.m. Mollusc lamelibranqui manjadís, que viu fixat sus li ròcas que la mar bate.

musclier, a adj. Relatiu à l'elevatge dei muscles.

muscliera n.f. Luèc dont si fa l'elevatge de muscles.

muscolós, oa adj. 1. Qu'es de la natura dei muscles. 2. Totplen musclat.

muscós, oa adj. Que fa de mofa, d'escuma.
muscovita n.f. Mineral dau grope dei silicats.
musculacion n.f. Ensèm d'exercicis que tendon à desvolopar la musculadura.
musculadura n.f. Ensèm dei muscles dau còrs uman. Var.: **musculatura**.
muscular(i), a (-ària) adj. Pròpri dei muscles.
musculatura n.f. Musculadura.
musculomembranós, oa adj. (anat.) Si di d'una estructura membranoa que compoarta d'element muscularis.
muselet n.m. Armadura de fieufèrre que si mete sus lo tap dei botilhas de champagne, de cidre, de bièrra. Sin.: **morralhon**.
museletaira n.f. Aparelh que fixa lo muselet. Sin.: **morralhaira**.
museletar vt. Metre un muselet (à una botilha). Sin.: **morralhar**.
museletatge n.m. Accion de metre un muselet (à una botilha). Sin.: **morralhatge**.
museografia n.f. Ensèm dei nocions tecniqi necessari à la presentacion e à la boana conservacion dei òbras, dei objèctes que lu museus possedisson.
museologia n.f. Sciença de l'organizacion dei museus, de la conservacion e de la mesa en valor dei sieu colleccions.
museu n.m. 1. Luèc, establiment dont es conservada, expauada, messa en valor una colleccion d'òbras d'art. 2. (Antiqu., m'una majuscula) Santuari consacrat ai Musas.
museum n.m. Museon.
música n.f. 1. Art de combinar lu sons; produccion d'aquel art; teoria d'aquel art. ◇ *Música classica*: Música escricha per lu grands compositors occidentaus per la destriar de la música de jazz e de varietats. ◇ *Música baròca*: Composicion que rompe mé la música polifonica; foarça melodica e ornada, permetèt la creacion de l'òpera, l'oratório, la cantata, lo concerto e la sonata. ◇ *Música de cambra*: Escrich per un nombre reduch d'instruments. ◇ *Música leugiera*: Facila, sensa pretension. ◇ *Música doça*: Música que d'ela li armonias son aisadi, e de niveu bas dins la tòca de crear un ambient agradiu. ◇ (fam.) Es totjorn la mema música: *Es totjorn parier*. ◇ (fam.) *Conóisser la música*: Saupre d'experiència de que si tracta. 2. Notacion escricha d'àrias musicali. 3. Orquèstra, banda. ◇ *Música militària*: Formacion musicala qu'apartèn ai foarças armadi. 4. Seguida de sons que dónon una impression armonioa: *La música d'un vèrs*.
musicaire, airtz n. Persona que fa de música. Var.: **musicant, musician**.
musical, a adj. 1. Pròpri à la música. 2. Que compoarta de música: *Una serada musicala*. Var.: **musicau**. 3. Armoniós, qu'a lu caractèrs de la música: *L'occitan es una lenga musicala*.
musicalament adv. 1. Dau ponch de vista de la música. 2. D'un biais armoniós.
musicalitat n.f. Qualitat de cen qu'es musical, armoniós.

musicant, a n. Musicaire.
musicar vt. (*musiqui*) Metre en música.
musicassa n.f. Marrida música, sensa valor.
musicastre, a n. Marrit musician.
musicau, ala adj. Musical.
music-hall n.m. 1. Establiment especialisat dins d'espectacles de fantasia, de varietats. 2. Genre d'espectacle presentat dins un establiment d'aquesto tipe.
musician, a adj. e n. 1. Persona que conoisce la música, que la saup prear. 2. Persona qu'escriu ò executa de música.
musicografe, a n. Autor qu'escriu sobre la música, lu musicians.
musicografia n.f. Activitat dau musicografe.
musicologia n.f. Sciença de l'istòria de la música e de la teoria musicala.
musicologic, a adj. De la musicologia.
musicològue, òga n. Especialista de musicologia.
musicomania n.f. Passion exagerada per la música.
musicoterapeuta n. Especialista en musicoterapia.
musicoterapia n.f. Utilizacion de l'audicion ò de la realisacion musicali dins una tòca terapeutica.
musiqueta n.f. Pichina música leugiera.
mussega n.f. Missuga.
musseguea n.f. Luèc dont créisson li mussegas.
mussitacion n.f. (psiquiatria) trebolici de l'articulacion caracterisat per l'emission de prepaus rares e proferats indistintament.
muissiu, iva adj. *Aur muissiu*: Sulfure estannic que lo sieu esclat fa pensar à l'aur e qu'es emplegat per revestir li estàtuas de gip.
must n.m. ['moest] (mòt anglés) Cen que cau aver ò faire absoludament per èstre à la mòda; imperatiu. Sin.: **la flor, la crèma, cen qu'es melhor**.
mustang n.m. Cavau sauvatge d'Amèrica dau Nòrd.
mustela n.f. Pichin mamifèr carnivòre dau pelatge brun sus l'esquina e dau ventre blanc (Lòng de 17 cm, familha dei mustelides). Var.: **mostela**. Sin.: **polida**.
mustelide n.m. *Mustelides*: Familha de mamifèrs carnivòres dei patas corti, sovent bevèires de sang, coma la mustela e lo furet.
musulman, a adj. Que pertòca l'islam. ◆ n. Que professa la religion islamica.
mut, a adj. e n. Que non a l'usatge de la paraula. ◆ adj. 1. Qu'es per un moment empachat de parlar en rason d'un sentiment violent: *Restar mut d'admiracion*. 2. Que refuda de parlar, que si retèn volontariament de parlar. 3. (teatre) Si di d'un actor que non a de tèxto à dire, d'una scena ò d'una accion sensa paraula. ◇ *Cinéma mut* ò *mut*, n.m.: Que non comportava l'enregistrament dau son ni de la paraula. 4. Si di d'un sentiment que non si manifèsta per de mòts: *Li grandi dolors son mudi*. 5. (fon.) Si di d'una unitat grafica non pronunciada: *En niçard costier, lo -R de l'infinitiu es mut*. 6. Que non parla de quauqua ren, non n'en fa mencion: *La lèi es muda sobre d'aqueu cas*. 7. Que non dona li indicacions abituali: *Una carta geografica muda*. ◇ *Carta bancària*

muda: Que li sieu indicacions non si poàdon lièger. 8. *E mut*: Vocala arredondida que lo sieu ponch d'articulacion es vesin d'aqueu dau [œ]. Particularisa lo francés dins lo relarg dei lengas romaniqui.

muta n.f. *Granda Muta*: Denominacion que pertòca l'armada francesa denant lo 1945, en rason d'eveniments de la primera guèrra mondiala, esconduts dins lo relarg de l'opinion publica e à respieh de la libertat d'expression individuala dei militariss.

mutabilitat n.f. Aptituda à subir de mutacions.

mutable, a adj. Susceptible de mutar.

mutacion n.f. 1. Cambiament, evolucion: *Li mutacions istoriqui*. (biol.) Aparicion, dins una linha animala ò vegetala, de caractèrs ereditaris noveus, en seguida d'un cambiament d'estructura dei cromosòmas. 3. Cambiament d'afectacion d'un emplegat, d'un foncionari. 4. (dr.) trasmission de la proprietat d'un ben, d'un drech. ◇ *Drechs de mutacion*: Drech que lo beneficiari d'una mutacion deu pagar à l'administracion fiscala. 5. *Juèc de mutacion*: Juèc d'òrguena qu'emplega per una clau un ò diferents tubes, complements dau son fonamental. 6. (mús.) Dins la fuga, tresmudament dins la constitucion melodica de la respoasta à respieh dau subjècte.

mutacionisme n.m. Teoria de l'evolucion qu'autreja ai mutacions un ròtle essencial dins l'aparicion d'espècias novèli.

mutacionista adj. e n. Dau mutacionisme ò que sostèn lo mutacionisme.

mutacisme n.m. 1. Mutisme. 2. Mitacisme.

mutagène, a adj. Que pòu provocar de mutacions dins lu èstres vivents.

mutar vt. Cambiar l'afectacion de. ◆ vi. (biol.) Èstre afectat per una mutacion.

mutatis mutandis loc. adv. En faguent lu cambiaments necessaris.

mutator n.m. Convertissèire d'energia electrica.

mutazilisme n.m. Escòla teologica musulmana fondada à Bassorà (s. VIIIⁿ – s. XIIIⁿ); doctrina d'aquela escòla, que sostenia un monoteïsme estrech e afirmava que Dieu respècta la libertat umana.

mutazilit n.m. Adèpte dau mutazilitisme.

mutessa n.f. Mutisme.

mutic, a adj. (med.) Que presenta un mutisme.

mutilacion n.f. 1. Perda parciala ò completa d'un membre ò d'un organe extèrne. Sin.: **destropiadura**. 2. Supression d'una part ò de diferenti parts d'una òbra d'art; alteracion, desformacion.

mutilar vt. 1. Levar un membre ò un organe extèrne. Sin.: **destropiar**. 2. Degalhar, destrúger parcialament, desfigurar: *Mutilar un monument, mutilar la veritat*.

mutilat, ada adj. e n. Si di d'una persona qu'a subit una mutilacion: *Un mutilat de guèrra*.

mutilator, tritz adj. Que mutila. Sin.: **destropiaire**.

mutin n.m. Persona que si rebella. Sin.: **revoltat**. Var.: **mutinat**.

mutinament n.m. Mutinaria.

mutinaria n.f. Accion de si mutinar. Sin.: **mutinament**.

mutinar (si) v.pr. Si rebellar collectivament e dubertament còtra l'autoritat.

mutinat, da adj. e n. Mutins. *Lu mutinats dau Bounty*.

mutisme n.m. 1. Actituda de quauqu'un que non vòu parlar, que non vòu exprimir la sieu pensada. 2. (med.) Absença de comunicacion verbala sensa lesion organica, en relacion m'ai troubles psiquics. Var.: **mutessa**.

mutisme (ajustar): Sin.: **mutitge, amudiment**.

mutitat n.f. (med.) Impossibilitat de parlar, en seguida de lesions dei centres nerviós ò dei organes de la paraula.

mutual, a adj. 1. Que s'escàmbia entre doi personas ò mai, qu'implica un comportament simultaneu e recipròc: *Una admiracion mutuala*. 2. *Assegurança mutuala*: Societat d'assegurança sensa tòca lucrativa. Var.: **mutuau**.

mutuala n.f. Societat d'assegurança mutualista.

mutualament adv. Reciprocament.

mutualisme n.m. 1. (biol.) Relacion duradissa entre doi espècias ò doi populacions, avantatjoa per li doas. 2. Mutualitat.

mutualista adj. e n. Qu'apartèn à la mutualitat, à una mutuala. ◆ adj. *Societat mutualista*: Organisme de drech privat sensa tòca lucrativa, qu'ofrisse ai sieus aderents un sistema d'assegurança e de proteccion sociala.

mutualitat n.f. 1. Sistema de solidaritat entre lu membres d'un grope professional à basa d'ajuda mutuala. Sin.: **mutualisme**. 2. Ensèm dei societats mutualisti.

mutuau, ala adj. Mutual.

muu n.m. 1. Ibride mascle d'un ae e d'una ega, totjorn estèrle. 2. (fam.) Veitura de remplaçament, dins una competicion automobila.

mzabit, a adj. e n. Mozabit.

N

n n.f. e n.m. Quatorzena letra de l'alfabet (èna).

n Simbòle de nano.

N Simbòle de l'azòte.

N Simbòle dau newton.

N Nòrd.

N Ensemble dei nombres entiers naturals, zèro comprés.

N* Ensemble dei nombres entiers naturals, en defoara dau zèro.

Na Simbòle dau sòdi.

na abrev. Abreვიაცია de dòna, emplegada coma particula onorifica: *Na Tibors*.

nabab n.m. 1. Dins l'Índia musulmana, governaire ò grand officier de la cort dei emperaires mongòls. 2. Òme ric que fa vèire la sieu opulènça.

nabatean, a adj. Relatiu ai Nabateans. Var.: **nabateu**.

nabateu, ea adj. Nabatean.

nabí n.m. (mòt ebreu) 1. Profeta ebreu. 2. Artista qu'èra membre d'un grope postimpressionista de la fin dau s. XIX^a.

nabuchodonosòr n.m. Gròssa botilha de champanha d'una contenença de 20 botilhas ordinari.

nacarat n.m. (lit.) Roge clar dei rebats nacrats.

nacèla n.f. Navicèla. Sin.: **naviòu**.

nacion n.f. 1. Granda comunautat umana, lo mai sovent installada sus un meme territòri e que possedisce una unitat istorica, lingüistica, culturala, economica pauc ò pron foarta. 2. (dr.) Comunautat politica distinta dei individús que la compàuen e titulari de la sobeiranitat: *La nacion occitana*. ◆ pl. Dins l'Escritura santa, nom donat ai pòbles infideus e idolatras.

nacional, a adj. 1. Relatiu à una nacion; que li apartèn: *Imne nacional*. 2. Qu'interessa l'ensèms d'un país (per op. à *regional, local*). ◇ *Rota nacionala* ò *nacionala*, n.f.: Rota que l'Estat fa e entretèn. Var.: **nacionau**.

nacionalisacion (-izacion) n.f. Transferiment à la collectivitats de la proprietat d'unu mejans de produccion qu'apartèn a de particuliers, per que poasque mai ben servir l'interès public ò assegurar l'independènça de l'Estat e empachar la realisacion de beneficis privats dins d'activitats donadi ò sancionar lu proprietaris per lu sieus actes passats.

nacionalisar (-izar) vt. Procedir à la nacionalisacion de.

nacionalisme n.m. 1. Doctrina qu'afirma la preeminènça de l'interès de la nacion per rapoart ai interès dei gropes, dei classas, dei individús que la constituís. 2. Estacament à la nacion, ai sieu valors: *Lo nacionalisme catalan*. 3. Movement politic

d'individús que voàlon impauar la predominànça de la sieu nacion dins toi lu camps: *Lo nacionalisme francés*.

nacionalista adj. e n. Qu'apartèn au nacionalisme; partidari dau nacionalisme.

nacionalitat n.f. 1. Apartenença juridica d'una persona à la populacion d'un Estat. 2. Estat, condicion d'un pòble constituit en còrs de nacion; aquesta nacion. 3. Gropament d'individús d'una mema origina ò que compartísson una istòria e de tradicions comuni, sensa èstre constituit en Estat.

nacionalsocialisme n.m. Doctrina nacionalista, racista, expauada per Adolf Hitler dins *Mein Kampf* (1923-1924) e que fuguèt l'ideologia de l'Alemanha hitleriana (1933-1945). Sin.: **nazisme**.

nacionalsocialista adj. e n. Dau nacionalsocialisme. Sin.: **nazi**.

nacionau, ala adj. Nacional.

nacra n.f. Substànça dura, irisada, rica en calcari, que d'unu molluscs produón, au dedintre de la sieu gruèlha e que s'emplega en tabletaria e en joielaria.

nacrar vt. Revestir de nacra; donar l'aspècte de la nacra à.

nacrat, ada adj. Revestit de nacra; qu'a l'aspècte de la nacra.

nada n.f. (mar.) Espatla d'un vaisseau partent de la ròda de proa en sostenent lo poant de proa.

nada n.f. Deneda, denedatge, nadatge.

nadadoira n.f. Bacin artificial destinat à la practica dei espòrts nautics. *Nadadoira olimpica*. Sin.: **piscina**.

nadaire, airitz n. Denedaire.

nadar vi. Denedar.

nadarèla n.f. Membre ò apendici larg e plat que permete la deneda de mantu animaús aigüèstres (peis, tartugas, cetaceus, etc.) Sin.: **ala**.

nadatge n.m. Nada.

nadir n.m. Ponch de l'esfèra celèsta representatiu de la direccion verticala descendenta dins un luèc donat (per op. à *zenit*).

nadiral, a adj. Relatiu au nadir. Var.: **nadirau**.

nadirau, ala adj. Nadiral.

nadon n.m. Embrion. ◆ pl. Aumentacion d'un tropeu per li naissenças annuali.

naevocarcinòma n.m. (patol.) Melanòma malin. Var.: **nevocarcinòma**. Sin.: **melanocarcinòma**.

naevus n.m. Mauformacion de la pèu en forma de taca ò de tumor. Var.: **nevus**.

nafa n.f. (de l'ar. *nafhe*, parfum) Aiga noirida de flors de portegalier. Var.: **nanfa**. Sin.: **aiga nafa**.

nafradura n.f. Ferida.

nafrar vt. Ferir, macar.

nafta n.m. 1. (vièlh) Petròli. 2. Mesclum de liquides inflamables que resúltan de la descomposicion per pirogeneracion dei matèrias organiqui. 3. Distillat de petròli, intermediari entre l'essènça e lo querosène.

naftacène n.m. Idrocarbure aromatic C₁₈ H₁₂ format de quatre nucleus benzenics estacats.

naftalène n.m. Idrocarbure aromatic C₁₀H₈, format de doi nucleus benzenics jonchs, constituent principal de la naftalina.

naftalenic, a adj. Naftatic.

naftalina n.f. Naftalène impur dau comèrci, emplegat còtra li arnas.

naftalita n.f. Explosiu que contèn de nitrat d'ammòni.

naftatic, a adj. Relatiu à la naftalina. Var.: **naftalenic**.

naftazolina n.f. Vasoconstrictor emplegat per descongestionar li mucoas nasala ò oculària.

nagari n.m. Devanagari.

nai n.m. Fòssa plena d'aiga dont si fa nair lo cànebe e lo lin.

naiada n.f. 1. Ninfa dei ribieras, dei foants, dei rius. 2. Planta monocotiledonea d'aiga doça esbandida en Euròpa centrala.

naiar vt. Isolar li fibras (dau cànebe, dau lin) per maceracion. Sin.: **aigar**.

naiatge n.m. Accion de nair (lo cànebe, lo lin).

nairà n.m. Unitat monetària principala dau Nigèria.

naissedor, airtz adj. 1. Qu'es encara à nàisser. 2. Relatiu à la naissença.

naissedura n.f. Panarís, batedís.

naissença n.f. 1. Començament de la vida independenta per un èstre vivent, au sortir de l'organisme mairal. ◇ *Acte de naissença*: Acte de l'estat civil dreïcat immediatament après la declaracion de naissença, e que fa la pròva de la naissença. ◇ *Regulacion dei naissenças*: Limitacion dau nombre de naissenças per lo biais de la contracepcion. ◇ *De naissença*: D'un biais congenital. Sin.: **dau breç**. ◇ *Donar naissença à*: Metre au monde. Sin.: **congrear**. 2. *Naissença dobla, tripla, etc.*: Naissença de gemes, de triplats, etc. 3. Enfant que naisse: *S'aspèra una naissença dins aquela familha*. 4. Luèc dont quauqua ren comença, partic. una part dau còrs. 5. Moment que quauqua ren comença: *La naissença dau jorn*. 6. Fach per quauqua ren d'aparèisser, de començar: *La naissença d'una idea*. Sin.: **espelida, espeliment, origina, començament**.

naissent, a adj. Que naisse, que comença d'èstre, de parèisser. Sin.: **noveu**.

nàisser vi. 1. Venir au monde. ◇ *Èstre naissut per*: Aver d'aptitudas especiali per. ◇ *Far nàisser*: Pronvocar, produrre. 2. Començar à existir, à si manifestar. 3. Aver la siéu origina, en parlant d'un cors d'aiga.

naissut, uda adj. (en composicion) 1. *Bòrni-naissut*: Bòrni de naissença. 2. *Ben naissut*: D'una familha, nòbla, onorabla.

naja n.f. Còbra.

namibian, a adj. Originari ò estatjant de Namíbia.

n'amont adv. Damont (en amont).

nan, a adj. e n. Que la siéu talha es totplen inferiora à la mejana. Contr.: **gigant**. ◆ adj. *Estela nana*: Estela de foarta densitat e de luminositat relativament debla.

nana n.f. Maigrand, mameta.

nancean, a adj. e n. Originari ò estatjant de Nanci.

mandó n.m. Auceu corrèire dei Pampas d'Amèrica miègjornala, vesin de l'estruci.

nanet n.m. Persona mai que pichona.

nanfa n.f. Aiga noirida de flors de portegalier. Var.: nafa.

nanisme n.m. Ensèm dei caractèrs que presènton lu nans.

nanocefal(e), a adj. e n. Que presenta una tèsta foarça reducha.

nanocefalia n.f. Estat dei nanocefales.

nanoelectronica n.f. Tecnologia de la fabricacion dei malhums integrats que la dimension dei sieus elements si mesura en nanomètres.

nanofarad n.m. Un milarden de farad.

nanomalia n.f. Mauformacion dei nanomèls.

nanomèl, a adj. e n. Provedit d'un ò de mantu membres foarça reduchs. Var.: **nanomeu**.

nanomètre n.m. Unitat de mesura equivalent à un miliard de mètre.

nanomeu, èla adj. e n.. Nanomèl.

nanoret n.f. Ret informatica locala formada d'un microcomputador central e d'autres religats entre elu.

nanoseconda n.f. Un milarden de secondas.

nanquin n.m. (de *Nankin*) Teissut de coton, jaune camoç, qu'à l'origina si fabricava à Nanquin.

nansa n.f. Nassa.

nansoc n.m. (mòt indí) Teissut leugier de coton, d'aspècte sedós, emplegat en linjaria.

nantés, a adj. e n. Originari ò estatjant de Nantas.

nantiment n.m. Procediment que permete à un creancier d'aver en garantida un objècte dau debitor, fins au remborsament d'un deute. Sin.: **penhe**.

nantir vt. (*nantissi*) Faire un nantiment.

naos n.m. (gr.) (arqueol.) 1. Sala centrala dau temple, dont èra plaçada l'estàtua dau dieu. Sin.: **cella**. 2. Dins l'Egipte dei faraons, edicule de boasc ò de pèira au coar dau temple, dont si metia l'estàtua dau dieu.

napa n.f. *Napa de turc*: Espiga de gran turc.

napalm n.m. (quim.) 1. Agent gelificant inicialment constituït de palmitat e de sòdi. 2. Essença gelificada au mejan dau produch precedent. *Bomba au napalm*: Bomba m'una envolopa foarça fina que contèn de napalm, foarça en usança tre la fin de la 2ª guèrra mondiala, en Corea e au Viet-Nam.

napel n.m. Varietat d'aconit.

napoleon n.m. Pèça d'aur francesa de 20 Francs, demorada en usatge fins à la Promiera Guèrra mondiala.

napoleonian, a adj. Relatiu à Napoleon Ier, à la siéu descendença. Var.: **napoleonenc**.

napoleonenc, a adj. Napoleonian.

napolitan, a adj. e n. De Nàpols.

narbon n.m. (zool.) Pichin mamifèr, abondós en Euròpa, en Amèrica, etc., caracterisat per un còrs oblòng, un pelatge ras, negre ò gris argentat, un morre alongat, d'uèlhs foarça pichins, una audida e un odorat

desvolopats, de membres anteriors robustes, dei mans largui, de pauma nuda, dei dets provedits d'onglas talhanti, e que viu sota tèrra, en se noïrissent d'insèctes, de vèrps, de larvas, considerat à l'encòup coma utile e coma nociu per li culturas. Sin.: **darbon**. Sin.: **tarpa**.

narbonar vi. Farfolhar lo soal coma un narbon.

narbonés n.m. Vent ponentès que bofa sus Lengadòc e Provença. Sin.: **ponent**, **ponentés**.

narbonés, a adj. e n. Originari ò estatjant de Narbona.

narboniera n.f. 1. Luèc d'abitacion dau narbon. 2. Amolonament de tèrra que lo narbon fa quora cava la sieu abitacion. Sin.: **darboniera**.

narbosier n.m. Arboç. Var.: **nerbocier**, **nerbosier**.

narceïna n.f. (quim.) Un dei alcaloïdes de l'òpi.

narçís n.m. Narcisse.

narcisse n.m. 1. Èrba vivaça e bulboa, dei fuèlhas lònqui, dai flors printanieri blanqui (narcisse dei poetas) ò jauni (jonquilha). (Família dei amarillidaceas). Var.: **narçís**. Sin.: **tulipan dei prats**. 2. (lit.) Òme amorós dau pròpri imatge.

narcissic, a adj. Relatiu au narcissisme; pertocat de narcissisme.

narcissisme n.m. 1. Admiracion de la pròpria persona; atencion exclusiva portada à la pròpria persona. 2. (psican.) Investiment de la libido sobre lo ieu, que la pulsion sexuala pilha coma objècte.

narcoanalisi n.f. Técnica d'investigacion psicologica que la sieu tòca es de faire tornar sortir de sovenirs denembrats per l'injeccion intravenoa d'un ipnotic que fa bassa la vigilança.

narcoanalitic, a adj. Qu'apartèn à la narcoanalisi; que li si rapoarta.

narcobiòsi n.f. Diminucion de l'activitat cellulària en general.

narcobiotic, a adj. Accion narcobiotica: Accion de la narcobiòsi provocada per de substànças neuroplegiqui.

narcodiagnostic n.m. Diagnostic fach à partir de la narcoanalisi.

narcodòlar n.m. Dòlar utilizat dins lo tràfegue dei narcotics. ◆ pl. Profiechs realizats per lu trafegaires de narcotics.

narcoïpnòsi n.f. Suggestion ipnotica pendant lo soam provocat au mejan d'una substànça ipnogèna.

narcolepsia n.f. (med.) Tendença irreversible à s'endurmir, cabussada brusca e patologica dins lo soam.

narcoleptic, a adj. e n.m. Relatiu à la narcolepsia; pertocat de narcolepsia.

narcomania n.f. Tendança patologica à abusar dei somnifèrs.

narcopsicanalisi n.f. Narcoanalisi practicada dins una tòca terapeutica.

narcòsi n.f. Soam provocat artificialament au mejan d'agents medicamentós. Sin.: **anestesia generala**.

narcosintèsi n.f. Psicoterapia fondada sobre la narcoanalisi, en emplegant lu elements qu'an permés de recampar e que perméon d'establir una relacion entre

una situacion patologica e lu sieus elements determinants.

narcosòl n.m. Medicament anestesic.

narcoterapia n.f. subst. Tractament per lo quau si mantèn lo pacient dins un soam provocat artificialament e pendent una durada donada per tractar d'uni afecions mentali. Syn.: **cura de soam**.

narcotrafec n.m. Trafec de dròga. Var.: **narcotràfegue**.

narcotrafegaire, airtitz n. Persona que fa de trafec de dròga.

narcotràfegue n.m. Narcotrafec.

narcòsi n.f. Soam artificial obtengut per administracion de medicaments.

narcotic, a adj. e n.m. Si di d'una substànça que fa durmir.

narcotina n.f. (quim.) Un dei alcaloïdes de l'òpi.

nardo n.m. 1. Graminea aromatica, comuna dins lu prats. 2. Nom comun donat à diversis plantas odorifèri (lavanda, alhet, etc.). 3. Parfum extrach d'uni valerianaceas.

narga n.;f. Mespètz, desfida, trufaria, menchonaria.

nargar vt. 1. Regarjar embé insolença, superioritat. 2. Bravar, mepresar: *Nargar lo perilh*. Sin.: **desfidar**, **bravejar**.

nargós, oa adj. Motriós (it.).

narilha n.f. Nharra.

narracion n.f. 1. Racònte, expauat detalhat d'una seguida de fachs. 2. (espec.) Exercici d'escòla que consistisse à faire un racònte à partir d'un subjècte donat.

narrar vt. Expauar dins lo detalh, faire conóisser per un racònte. Sin.: **cuntar**.

narratiu, iva adj. Que relèva de la narracion.

narrator, tritz n. Persona que narra, que fa un racònte. Sin.: **cuntaire**.

narrejaire, airtitz n. Que parla dau nas.

narrejar vi. Parlar dau nas.

narval n.m. Unicòrn de mar.

narvelós, oa adj. 1. Qu'a de narveu au nas. Sin.: **manjanarveu, fotisson**. ◇ (fig.) *Si sentir narvelós*: Si sentir vergonhós, confús en seguida d'una error. 2. Enfant jove sobretot que si dona d'àrias d'importança. Var.: **narveu**. 3. (veter.) Que sofrisse de narveu.

narveu n.m. 1. Secrecion dei mucoas dau nas. 2. (veter.) Malautia contagioa dau cavau e de l'ae, sovent mortala, transmissibla à l'òme e deuguda à un bacille que provòca d'ulceracions dei fòssas nasali. ◆ n. Enfant jove sobretot que si dona d'àrias d'importança. Var.: **narvelós**.

nas n.m. 1. Part salhenta de la cara, entre la boca e lo front, sèti de l'organe de l'odorat: *Nas drech, nas aquilin*. ◇ *Nas esquiçat*: Nas camús. Sin.: **nas cairat**. ◇ *Nas revertègat*: Nas que la sieu poncha es un pauc vèrs l'aut. Sin.: **nas recauquilha**. ◇ *À vista de nas*: Aproximativament. ◇ (fam.) *Aver un còup dins lo nas*: Èstre empegat. ◇ *Si manjar lo nas*: si garrolhar. ◇ *Pam de nas*: Gèst per si garçar de quauqu'un en metent l'extremitat dau gròs det sus la poncha dau nas mé la man

dubèrta e lu dets escartats. ◇ *Nas en cartapista*: Nas faus. 2. Morre d'unu mamifèrs. 3. Odorat: *Aqueu can a de nas*. ◇ (fig.) *Aver de nas, aver lo nas fin*: Aver d'intuicion, de perspicacitat. Sin.: **sentida, estern**. ◇ (fam.) *Aver quauqu'un dins lo nas*: Non lo suportar. 4. Cara, tèsta. ◇ *Si trovar nas à nas mé quauqu'un*: Si trovar just en façà; rescontrar d'azard. Sin.: **nas e nas**. ◇ *Au nas e à la barba de quauqu'un*: Davant una persona, sensa que poasque reagir. ◇ *Passar sota lo nas de quauqu'un*: Li escapar. ◇ (fig.) *Si rompre lo nas*: Trovar la poarta barrada. ◇ (fam.) *Ficar, metre lo sieu nas dapertot*: Èstre totplen curiós. Sin.: **faire lo ficanàs**. ◇ (fam.) *Mostrar lo bot (la poncha) dau nas*: Aparéisser, si mostrar à pena; desvelar li sieu intencions. Sin.: **nasejar**. 5. Avant d'un avion ò d'una fusada. ◇ *Picar dau nas*: Davalar rapidament, en parlant d'un avion. ◇ *Picar dau nas en tèrra*: Morrejar. ◇ (mar.) Proa. ◇ (tecn.) Part salhenta d'uni pèças.

nasada n.f. Pichin còup donat sus lo nas.

nasal, a adj. 1. Dau nas; relatiu au nas. ◇ *Fòssas nasali*: Cavitats dau nas dont l'`ària penètra per li nharras denant de passar dins lu paumons. 2. (fon.) Si di d'un fonema que pendent la sieu articulacion lo vel dau palatz es abaissat, cen que permete à l'`ària de s'escòrrer, parcialament (vocalas nasali) ò totalament (consonantas), au travèrs dei fòssas nasali. Var.: **nasau**.

nasal n.m. Placa metallica plaçada sota lo davant d'un casco per aparar lo nas còtra un còup donat au mejan d'una arma. Var.: **nasau**.

nasalisacion (-izacion) n.f. (fon.) Accion de nasalisar un son; estat d'un son nasalisat.

nasalisar (-izar) vt. (fon.) Donar un timbre nasal à (una vocala, una consonanta).

nasalitat n.f. Caractèr nasal d'un son.

nasar vt. 1. Sentir, flairar. 2. Presar (de tabac).

nasard n.m. Juèc de mutacion de l'òrguena.

nasau, ala adj. e n. Nasal.

nasàs n.m. Gròs nas.

nasca n.f. Nom donat à diversis plantas asteraceas, espec. *inula elenium*. ◇ *Nasca enviscamosca*: Planta vivaça de la foarta odor canfrada, que si cuèrbe de flor jauni tot l'auton.

nasear vt. Odorar, flairar.

nasin n.m. Pichin nas.

nasitoart n.m. Creisson alenés. Sin.: **nasturci, naston, agret**.

nasolin n.m. Pichin nas.

nason n.m. Pichin nas.

nasòla n.f. (pop.) Gròs nas.

nassa n.f. 1. Mena de panier de vim ò de fil metallic per pilhar de peis. Var.: **nansa**. ◇ *Tombar dins la nassa*: Si laissar enganar. 2. Prada que se tròva au dessobre d'una massa d'aiga soterrana.

nassilhon n.m. Golet de nassa qu'empacha lo peis de tornar sortir.

nast n.m. 1. Odorat dau can. 2. Perspicacitat, discerniment.

nastesar vt. Sentir, descurbir mé perspicacitat.

naston n.m. Nasturci.

nasturci n.m. Autre nom dau *creisson alenés*. Sin.: **agret, nasitoart**.

nasut, uda adj. Qu'a un gròs nas.

nat, nada Participi passat dau vèrbo nàisser. Var.: **naissut, uda**. ◇ *Nat-moart*: Si di d'un enfant moart à la naissença. Sin.: **mortinós, morton**.

nata n.f. Flòta de suve d'una ret de pesca. Var.: **nateu**.

natal, a adj. Dont una persona es naissuda: *Lo país natal*. Var.: **natau**.

natalici n.m. (it.) Anniversari de la naissença.

natalista adj. Que tende à favorejar la natalitat.

natalitat n.f. Rapoart entre lo nombre de naissenças e aqueu dei abitants d'una region pendent un temps donat (*Lo taus de natalitat* exprimis lo nombre d'enfants naissuts per un grope mejan de 1000 abitants).

natatòri, òria adj. Que pertòca la deneda. ◇ *Vessiga natatòria*: Sac membranós emplit de gas present en lo còrs de mantu peis, per li permetre de si desplaçar en l'aiga à de niveus divers.

natau, ala adj. Natal.

nateu n.m. Nata.

nateu n.m. Raïc de posidònia.

natier, a n. Persona que fabrega ò que vende de natas.

natiu, iva adj. e n. Natiu de: Qu'es naissut à; originari de: *Es natiu de Niça, es un natiu de Niça*. ◆ adj. (lit.) 1. Qu'es de naissença, natural: *A de disposicions nativi per la música*. 2. (miner.) Si di d'un metal qu'existisse dins lo soal à l'estat non combinat.

nativisme n.m. (psicol.) Teoria d'après la quala l'espaci e lo temps son donats dins li sensacions e non aquistats per experiència. Contr.: **genetisme**.

nativista adj. e n. Dau nativisme.

nativitat n.f. Fèsta anniversària de la naissença de Jèsus Crist, de la Verge e de Joan lo Baptista. ◇ (M'una majuscula) Naissença de Jèsus; fèsta de Calenas.

natrolita n.f. Espècia minerala dau grope dei silicats, de formula $\text{Na}_2(\text{Al}_2\text{Si}_3\text{O}_{10}) \cdot 2\text{H}_2\text{O}$, que pòu contenir de traças de calci e de potassi.

natremia n.f. Taus de sòdi en la sang.

natri n.m. Nom ancian dau sòdi.

natroalum n.m. Sulfat idratat natural d'alumini e de sòdi.

natrofilita n.f. Fosfat naturau de manganès, de sòdi, de fèrre e de liti.

natron n.m. Carbonat de sòdi idratat natural, que servia ai Egipcians per conservar li momias.

natronita n.f. Nitrat de sòdi abundant en Chile.

natruria n.f. Quantitat de sòdi contengut en li urinas.

natura n.f. 1. Ensèm dei èstres e dei causas que constituïsson l'univèrs; monde fisic, realitat: *Li meravilhas de la natura*. ◇ *Li foarças de la natura*: Li foarças que sèmblon animar l'univèrs e que si manifèston en particulier dins lu fenomènes meteorologics (tempèstas, chavanoas, etc.), tellurics (erupcions

volcaniqui, terratremòals, etc.), etc. ◇ *Una foarça de la natura*: Una persona d'una granda foarça fisica ò morala. ◇ *Li votz de la natura*: Parts que sièrvon à generar, mai que tot tocant li femèlas. ◇ *De natura*: Originalament. 2. Ensèm dau monde fisic, en defoara de l'òme. 3. Ensèm de tot cen que, dins lo monde fisic, non pareisse coma transformat per l'òme: *Passar una setmana en plena natura*. ◇ *Dins la natura*: Dins un luèc indeterminat, ma luèh e d'accès dificile. ◇ 4. Ensèm dei lèis que sèmblon mantenir l'òrdre dei cauas e dei èstres: *La natura fa ren de bada*. ◇ *Còtra natura*: Qu'es retengut contrari à-n-aqueli lèis, en part. en parlant d'uni orientacions sexuali coma la zoofilia. ◇ *Vici còtra natura*: Perversitat sexuala coma la pedofilia. 5. Ensèm dei caractèrs fundamentals que definisson lu èstres. ◇ *Natura umana*: Ensèm dei caractèrs comuns à toi lu umans. ◇ *Forçar la natura*: Voler faire mai que cen que si pòu. 6. Ensèm dei trachs que constituïsson la personalitat fisica ò morala d'un èstre uman: *Una natura indolenta*. Sin.: **caractèr, èime, temperament**. 7. Ensèm dei caractèrs, dei propietats que definisson li cauas; espècia, sòrta: *D'emplecs de tota natura*. ◇ *De natura à*: Susceptible de, capable de. 8. Modèl qu'un artista a sota lu uèlhs: *Pintar d'après natura*. ◇ *Natura moarta*: Representacion de frucha, de flors, d'aliments, de sauvatgina, d'objèctes divers. 9. *En natura*: En produccion dau soal, en objèctes vertadiers e non mé de sòus: *Beneficiar d'avantatges en natura*. ◇ (fam.) *Pagar en natura*: Acordar li sieu favor en escambi d'un servici rendut.

natura adj. inv. 1. Au natural, sensa preparacion; sensa addicion, aliatge ni mesclum: *Iogort natura*. 2. (fam.) Natural, espontaneu: *Aquesta filha es totplen natura*.

natural, a adj. 1. Qu'apartèn à la natura, que n'es lo fach, qu'es lo pròpri dau monde fisic (per op. à *sobrenatural*): *Un fenomèn natural*. 2. Que vèn directament de la natura, dau monde fisic; que non es deugut au trabalh uman (per opp. à *artificial, sintetic*): *Gas natural*. ◇ *Lèi naturala*: Lèi que resulta de la natura pròpria dei cauvas e que non es establida per degun. ◇ *Moart naturala*: Que resulta ni d'un accident ni d'una accion violenta. 3. Que non es estat alterat, modificat, falsificat: *Un suc de fruch natural*. 4. Que tèn à la natura d'una persona, que non es estat modificat: *La color naturala dei bèrris*. 5. Confòrme à l'òrdre normal dei cauas, à la rason. ◇ *Es tot natural*: Aquò va solet. 6. Que s'exprimisse ò agisse segond la sieu natura profunda, sensa afectacion, sensa constrencha: *Conservar la sieu ària naturala*. ◇ (filos.) *Religion naturala*: Ensèm de credenças e de precèptes relatiu à Dieu e à la morala, fondats unicament sobre de donadas de la rason e de la consciença morala. 7. (mat.) *Entier natural ò natural*, n.m.: Cadun dei entiers positius de la seguida 0, 1, 2, 3, 4, ... 8. *Sciènça naturala*: Sciènça que pertòca la natura per oposicion ai sciènças fisiqui. 9. (mús.) *Nòta naturala*: Que non es sotamessa à una alteracion. 10. (dr.) *Enfant natural*: Enfant naissut en defoara dau maridatge (per op. à *enfant legitime*). ◇ *Fraire natural*: Frairastre. ◇ *Paire natural*: Aqueu qu'a generat per oposicion à *paire*

adoptiu. ◇ *Jutges naturals*: Jutges que la lèi convòca à respiech dei encusats, segond li sieu qualitat e la natura de la causa. 11. (teol.) Qu'apertèn à la natura en defoara de l'òrdre de la Gràcia; Sin.: **infús, innat, normal, espontaneu**. Var.: **naturau**.

natural n.m. 1. Ensèm dei tendenças e dei caractèrs qu'apartènnon à un individú: *Èstre d'un natural gelós*. 2. Absença d'afectacion dins lu sentiments, lu biais: *Aquela persona manca de natural*. 3. Persona originària d'un luèc. 4. *Au natural*: Preparat e conservat sensa condiment. Var.: **naturau**.

naturalament adv. 1. Per una impulsion naturala, conformament à la sieu natura: *Èstre naturalament triste*. 2. D'un biais aisat, simple: *Aquò s'explica naturalament*. 3. Per una consequença logica, d'un biais inevitable. Sin.: **coma si deu, aquò va solet**.

naturales(s)a n.f. Caractèr natural de quauqua ren, de quauqu'un.

naturalisacion (-izacion) n.f. 1. (dr.) Fach d'autrejar la nacionalitat d'un Estat à un estrangier ò à un apatride que la demanda. 2. Aclimatacion naturala e duradissa dei plantas, dei bèstias dins u luèc que li es estrangier. 3. Accion de donar à un animau moart l'aparença dau vivent, per taxidermia.

naturalisar (-izar) vt. 1. Donar (à un estrangier, un apatride) la nacionalitat d'un Estat. 2. Aclimatar definitivament. 3. Conservar (un animau) per naturalisacion.

naturalisat, ada adj. e n. Si di d'una persona qu'a obtengut la sieu naturalisacion.

naturalisme n.m. 1. Escòla literària e artistica dau s. XIXⁿ que, per l'aplicacion à l'art dei metòdes de la sciènça positiva, volia reproduire la realitat m'una objectivitat perfiecha e dins toi lu sieus aspèctes, meme lu mai vulgaris. 2. (filos.) Doctrina qu'afirma que la natura non a d'autra causa qu'ela-mema e que ren existisse en defoara d'ela.

naturalista n. 1. Persona que si liura à l'estudi dei plantas, dei minerals, dei animaues. 2. Persona que prepara d'animaues per la conservacion dins de colleccions. Sin.: **taxidermista**. ◆ adj. e n. Relatiu au naturalisme; que practica lo naturalisme.

naturalitat n.f. Estat d'aqueu qu'es naissut en un país, ò qu'es estat naturalisat.

naturau, ala adj. e n. Natural.

naturisme n.m. 1. Tendença à seguir de pròche la natura; doctrina igienica e esportiva qu'aplica aquesta tendença. 2. Sistema ò vejaire d'aqueli qu'aspèron tot dei foarças soleti de la natura. 3. Doctrina literària e artistica opauada au simbolisme, que pretendia tornar à la veritat de la natura. 4. Practica dau nudisme.

naturista adj. e n. Qu'apartèn au naturisme; que practica lo naturisme.

nau n.f. 1. Construcccion de fust, de metal, etc., per anar sus l'aiga. Var.: **nava** (n.f.). ◇ *Nau bessona*: Nau qu'a li memi caracteristicas de contrucccion qu'una altra. ◇ *Nau armada*: Nau lèsta per alargar embé la sieu marinaria e lu sieus aprovediments. ◇ *Nau baleniera, carboniera, petroliera, poartacontenères*, etc.: Nom

donat ai naus segond li sieu usanças especiali. ◇ *Nau de comèrci ò de carga*: Nau que transpoarta de mèrç. ◇ *Nau de guèrra ò de combat*: Nau destinada à la marina militària. ◇ *Nau de passatgiers*: Nau que transpoarta mai de dotze passatgiers, navigant sus una linha reguliera ò per li crosieras: «*C'atressi-m ten en balansa / Coma la naus en l'onda ...*» (B. de Ventadorn), «*Mas la naus dels Sarrazis / no-us membra cossi-s-banha.*» (M. de Montaudon); 1504: «*...et ambé las naus et galeros que y eron vengueron a Genos...*» Valbelle. Etim lat. *navis*. 2. *Nau interplanetària*: Màquina per escapar à l'atraccion terrèstra. 3. (arquít.) Navada.

nauca n.f. 1. Bacin, cuveta. 2. Comba.

nauchier n.m. 1. Nauquier. 2. Responsable nautic d'una nau. 1300: «*Als nauchiers a la mar, que vela non li resta...*» (R.Feraut); 1785: «*L'as ges de marrit nauchier quand lou vent es en popa.*»

nau-cistèrna n.f. Bateau-cistèrna.

nau-escòla n.f. Nau que sièrve à la formacion dei marins.

nau-espítou n.f. Nau alestit per lo transpoart dei malauts e dei ferit (espec. en temps de guèrra).

naufraire n.m. Aqueu que provòca un naufragi au mejan de faus senhaus, per atraire una nau à la coasta e s'apoderar dau cargament dau vaisseau engravat.

naufregar vt. (*naufregui*) Provocar lo naufragatge de (una nau). ◆ vi. Faire naufragatge.

naufregat, ada adj. e n. Qu'a fach naufragatge.

naufratge n.m. 1. Perda d'una nau, d'un bastiment en mar. S. XVⁿ: «*...I home que s'era escapat a naufragi...*». ◇ *Faire naufragatge*: Colar, desaparèisser sota l'aiga, en parlant d'una nau, dei sieus passatgiers. Sin.: **anar per fond, si profundar, s'afondar, s'afondre**. 2. (fig.) Roïna, falhiment complet.

naulagi n.m. Naulatge.

naular vt. Naulejar; vogar, navegar.

naulatge n.m. Fret d'una nau. Var.: **naulagi**. Sin.: **afretament**.

naulejaire, airitz n. Persona que nauleja. Sin.: **afretaire**.

naulejar vt. Fitar un bateau, un avion, per assegurar un transpoart. s. XIIIⁿ: «*...ben e lialment naulegaray naus e autres navilis...*». Var.: **naular**. Sin.: **fretar, afretar**.

naulier n.m. Persona que lo sieu mestier es de pilotar un bateau sus lu cors d'aiga. Sin.: **batelier, marinier, barcairòu, barcaròli**.

naulís n.m. Nòli.

naulum n.m. Nòli.

naupatia n.f. Mau de mar.

nauquier n.m. (lit.) Aqueu que pilòta una barca, una nau. ◇ (mit.) *Lo Nauquier dei Infèrns*: Caront. Var.: **nauchier**.

nausa n.f. Sanhas.

nausea n.f. 1. Envuèia de vomir: **Aver de nauseas**. 2. Desgust profund: *Lu tieus biais mi dónon la nausea*. Sin.: **descoar**.

nauseabond, a adj. Que sente totplen mau. Sin.: Sin.: **escufinhós, pudent, empudenisat, fastigós, empestat**.

nausear vi. (*nauseï*) Donar la nausea. Sin.: **faire escufeia, descorar**.

nauseós, oa adj. 1. Que sofrisse de nauseas; qu'es estat provocat per de nauseas: *Si sentir un pauc nauseós, dins un estat nauseós*. Sin.: **escufinhós, descorós**. 2. (lit.) Que provòca lo desgust moral.

nautanatge n.m. (mar.) Drech de passatge.

nautic n.m. Autre nom dau milha marin (1852 m).

nautic, a adj. 1. Relatiu a la navegacion. Sin.: **navenc**. 2. Si di dei espròvas esportivi que si debànon sus l'aiga.

nautil(e) n.m. Mollusc cefalopòde mé quatre gaunhas, la cauquilha espirala e clausonada dei aigas de la Nòva Caledònia. Es un sobrevivent de l'èra primària.

nautisme n.m. Lo tot dei esportis nautics.

nautonier n.m. (mar.) Marin. 1180: «*Los nautoniers qu'el mena...*» s. XIIIⁿ: «*Mais los nautoners qu'eren fugit de la nau...*». Sin.: **nautor, òme de mar**.

nautor n.m. Nautonier.

nautres pron. pers. Pronom personal subjècte de la promiera persona dau plural: *Nautres, siam occitans*. ◆ Pronom personal complement de la promiera persona dau plural: *A parlat per nautres*. Var.: **nosautres**.

nava n.f. Nau.

navada n.f. 1. Dins una glèia, espaci en forma de naviri sota sobre, que va dau portal principal à la crosada dau transèpt, entre doi rengadas de pilars que sostènon la vòuta. Sin.: **nau**. 2. Cargament d'una *nava* (nau); s. XVⁿ: «*E de III botas e d'aquí en sus, tota la navada paga I saumada de vin*».

naval, a adj. 1. Que pertòca la navegacion: Construccion navala. 2. Relatiu ai marinas de guèrra. ◇ *Escòla navala*: Escòla de formacion dei oficiers de la marina militària. ◇ *Armada navala*: Flòta de guèrra. Var.: **navau**.

navarea adj. e n. (mar.) Provedit d'un timon de ròda de popa. 1393: «*...Los companhons del dich Peyre Huguet ... non volguesson que la dicha galea anes a gasanhar armadaso es a la navarea...*».

navarrenc, a adj. e n. Originari ò estatjant de Navarra. Var.: **navarrés**.

navarrés, ea adj. e n. Navarrenc.

navatge n.m. (mar.) Drech recobrat sus lo cargament d'un navili.

navau, ala adj. Naval.

nave n.f. Nau de tres aubres.

navegacion n.f. Navegacion.

navegar vi. Navegar.

navenc, a adj. Nautic.

naveta n.f. 1. . (mar.) Pichon bateau; s. XIIⁿ: «*Ab la naveta monsenhor ne porratz...*» Meyer; s. XIIIⁿ: «*...Et pregatz Jhesus en la naveta...*»; 1518: «*...los dos galeons de Servian et una petita naveto...*». Sin.: **barqueta**. 2. Veïcule que religa d'un biais regulier doi luècs gaire luènh ◇ *Naveta espaciala*: Veïcule espacial recuperable, fach exprèssi per assegurar una ligason entre la Tèrra e

una orbita bassa. 3. Pèça d'un mestier per téisser que comprèn la bobina de trama e que, per un movement de va e vèn, permete de plaçar lu fieus. ◇ Mâquina per cordurar que contèn la caneta. ◇ *Faire la naveta*: Anar e venir sensa relambi. 4. (dr. constit.) Va e vèn d'una proposicion de lèi ò d'un projècte de lèi entre lo Senat e l'Assemblada. 5. (liturg.) Pichin recipient que contèn l'encèns destinat à èstre cremat pendent lu oficis liturgics.

naveu n.m. Raba.

navicèla n.f. 1. (lit.) Pichina barca sensa aubre ni vela. 2. Panier suspendut à un balon, dont pílhon plaça lu aerostiers. 3. Còca carenada suspenduda ò portada per un braç, dont si mete l'obrier per faire de trabalh en autessa. 4. Carenatge que contèn lo grope propulsor d'un avion. 5. Part d'una veitura d'enfant, en tela, dont l'enfant on es alongat ò assetat. Sin.: **nacèla**.

navicèrt n.m. (anglés) Permés de navegar qu'un govèrn dona à un bastiment de comèrci en temps de guèrra.

navicula n.f. Diatomea microscopica blavastra, que dona la sieu coloracion à l'òstrega vèrda.

navicular(i), a (-ària) adj. (anat.) Qu'a la forma d'una pichina nau.

naviera n.f. Canal. Sin.: **frieu, friòu**; s. XIVⁿ: «*Per que no. m veiretz d'ogan / Passar per vostra naviera...*».

navigabilitat n.f. 1. Estat d'un cors d'aiga, d'un canal navigable. 2. Estat d'una nau que pòu tenir la mar, d'un avion que pòu volar: *Obtenir un certificat de navigabilitat*.

navigable, a adj. Dont si pòu navegar: *Una ribiera navigabla*.

navigacion n.f. 1. Accion de navegar, de menar d'un ponch à un autre un veïcule fluvial, maritime, aerenc ò espacial. ◇ *Navigacion auturièra*: Navigacion en auta mar, sensa ribejar. ◇ *Navigacion au cabotatge*: Navigacion de poart en poart sensa s'alunhar dau ribatge. 2. Tecnica dau desplaçament dei veïcules maritimes, aerencs ò espacials, de la determinacion de la sieu posicion e de la sieu rota. 3. (inform.) Accion de navegar sus lo malhum. Var.: **navegacion**.

navigaire, airtz n. Navigator.

navigant, a adj. e n. Que naviga. ◇ *Personal navigant*: Personal qu'apartèn ai equipatges dei avions, per op. à *personal au soal*. Var.: **navegant**.

navigar vi. (*navigui*) 1. Viatjar sus l'aiga ò en l'ària. 2. Faire seguir à una nau ò à un avion una rota determinada. 3. Si comportar en mar: *Una nau que naviga ben*. 4. (fig.) *Saupre navigar*: Saupre dirigir abilament lu sieus afaires, en evitant lu obstacles. 5. (inform.) Anar sus lo malhum. Var.: **navegar**.

navigator, tritz n. Membre de l'equipatge d'una nau ò d'un avion, encargat de relevar lo camin percorrut e de determinar la rota que cau seguir. ◇ Persona que percorre li mars. ◇ Òme de mar gaubiós dins lo pilotatge e lo comandament d'una nau; Var.: **navegator, navigaire, navegant, navigant**. s. XIVⁿ: «*Vos siatz endreça al mond dels navegants...*». ◆ n.m. (inform.) Programa que permete l'accès à l'internet.

navillo n.m. Canal d'irrigacion en Lombardia.

navili n.m. Bateu, nau, vaisseau. 1153: «*Linh XVI deniers Melgors e tot navili, que si venda lo XX°*».

naviòu n.m. Embarcacion; nacèla. ◇ (pej.) Nau, barca en marrit estat, perilhós per la navigacion.

navisfèra n.f. (mar.) Instrument que representa l'esfèra celèsta e que, un còup reglat, permete au navigator d'identificar un astre observat au sextant.

nazaretenc, a adj. e n. De Nazaret. ◇ *Escòla nazaretenca*: Grope de pintres alemands dau s. XIXⁿ. ◆ n.m. (M'una majuscula) Nom que lu Judieus donàvon à Jèsus e ai premiers cristians.

nazca adj. e n. Si di d'una cultura precolombiana de la coasta sud de Perú (300 av. J.-C. – 600 ap. J.-C.).

nazi, nàzia adj. e n. Nacional-socialista.

nazisme n.m. Nacional-socialisme.

Nb Simbòle dau niòbi.

Nd Simbòle dau neodimi.

Ne Simbòle dau neon.

ne pron. pers. COI *Volèm de pan, ne volèm*. Ma es mai correnta, en niçard, la forma n'en: *N'en voali*. Davant vocala, *ne* devèn n': *N'ai encara*.

neandertalian, a adj. e n.m. Si di d'un tipe paleantropian reportat à l'espècia *Homo sapiens*, que n'en constitueisse una sota-espècia. Sin.: **òme de Neandertal**.

neantropian, a adj. e n.m. Si di d'un òme que lu sieus vestigis fossiles son pron vesins de l'òme actual per que poasque èstre classat dins la meme sota-espècia *Homo sapiens sapiens*.

nebiòla n.f. Socatge que dona un raïm alongat ròsa ò negre.

nebla n.f. 1. Ensèm de particulas foarça fini, liquidi ò solidi, que lu movements verticals de l'ària mantèn en suspension dins l'atmosfèra. Sin.: **niu**. ◇ *Èstre dins li neblas*: Èstre distrach, pantaiaire. ◇ Tot cen que forma una massa leugiera e coma en suspension: *Una nebla de fum*. ◇ *Una nebla de lach*: Quantitat pichineta de lach que si mete dins lo tè ò lo café. ◇ Cen que vèn trebolar la serenitat; menaça pauc ò pron precisa. 2. Neblesc leugier, que permete la visibilitat en là d'1 km. Sin.: **garbin**. 3. Malautia dei cerealas, que fa abortar li flors.

nebladura n.f. Bletidura.

neblar vi. Venir blet, en parlant d'un fruch, dei cerealas, espec. quora pílhon un còup de soleu après una gelada. ◆ **si neblar** v.pr. 1. Si curbir de neblas. 2. Si bletir.

neblaresc n.m. 1. Ensèm de neblas. 2. Neblesc.

neblat, ada adj. Blet.

neblassa n.f. 1. Gròssa nebla. 2. Neblesc espès.

neblat, ada adj. Blet.

neblesc n.m. Concentracion, à proximitat dau soal, de pichini gotas d'aiga en suspension que fòrmon coma una nebla que limita la visibilitat en dessota d'1 km.

nebleta n.f. Pichina nebla. 2. Nebulositat. Sin.: **neblaresc**.

neblós, oa adj. Mé totplen de neblas ò de neblesc.

nebulisacion (-izacion) n.f. Accion de nebulisar.

nebulisar (-izar) vt. Projectar (un liquide) en fini gotas au mejan d'un nebulisaire.

nebulisaire n.m. Aparelh que permete de nebulisar un liquide, una substança medicamentoa.

nebulosa n.f. 1. (astron.) Nebla de gas e de pòuvas interstellari. ◇ *Nebulosa difusa* ò *à emission*: Nebulosa luenta situada à proximitat d'estelas caudi e que manda de luz. ◇ *Nebulosa escura*: Nebulosa rica en pòuvas interstellari, que forma una nebla escura qu'esconde lu astres situats darrier. ◇ *Nebulosa planetària*: Nebulosa à l'entorn d'una estela cauda e formada de matèria que vèn d'aquela estela. ◇ *Nebulosa per reflexion*: Nebulosa luenta que remanda la luz dei estelas que son à l'entorn. ◇ *Nebulosa espirala* ò *extragalactica*: Galaxia. 2. (fig.) Recampament d'elements eteroclots, dei relacions confusi e imprecisi. Sin.: **aglomerat, conglomerat**.

nebulós, oa adj. 1. Escureit à causa dei neblas. 2. Vague, confús, que manca de precision.

nebulositat n.f. 1. (meteor.) Nebla qu'a l'aparença d'una vapor leugiera. ◇ Fraccion de ceu cubèrta de neblas à un moment donat. 2. Mancaça de clartat.

nec, a adj. Sensa reaccion: *Siéu restat nec en audent aquela informacion*.

nèça n.f. Filha dau fraire ò de la sòrre.

necessari, ària adj. 1. Que fa absolutament mestier; essencial, primordial, indispensable: *L'aiga es necessària à la vida*. 2. Que fa mestier per que quauqua ren si fague, capite: *Trovar lu mejans necessaris per bastir una maion*. 3. Qu'es inevitable, obligatòri: *Una consequença necessària*. ◇ Qu'acapita forçadament dins de condicions donadi, per op. à *contingent*. 4. (log.) Que depende de la logica e correspoande à una lèi de la pensada.

necessari n.m. 1. Cen qu'es indispensable per lu besonhs de la vida: *Mancar dau necessari*. 2. Cen qu'es essencial, important, imperatiu: *Farai lo necessari*. 3. Boïta, maleta, etc., que contèn divèrs objèctes destinats à un usatge prcis: *Un necessari per cordurar*.

necessariament adv. 1. Absolutament, forçadament. 2. Per una consequença rigorosa.

necessitant, a adj. (teol.) *Gràcia necessitanta*: Gràcia que constrenhe l'òme à seguir la sieu inspiracion.

necessitar vt. Rendre necessari, exigir, reclamar: *Aquò necessita quauqui explicas*.

necessitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es necessari; caua, condicion ò mejan necessari. ◇ *De promiera necessitat*: Que correspoande à un besonh fonamental; qu'es impossible ò es quasi impossible de s'en passar. 2. (dr.) *Estat de necessitat*: Situacion dins la quala un particulier ò un govèrn fa una accion que constitue una infraccion ai lèis ma que, en rason dei circonstanças, beneficia legalament de l'impunitat.

necessitós, oa adj. e n. Que manca dei causas essenciali, necessari à la vida; indigent.

nèchola n.f. Nuèchola.

nec plus ultra n.m. inv. (lat. *pas en là*) Cen que li a de mai ben.

necrobia n.f. Insècte coleoptèr, roge davant, blauverd darrier, que viu sus li matèrias en descomposicion (Lòng pauc ò pron de 5 mm).

necrofague, aga adj. Que si noïrisse de cadavres.

necrofil(e), a adj. e n. Pertocat de necrofilia.

necrofilia n.f. Satisfaccion de pulsions sexuali sus un cadavre.

necrofòre n.m. Insècte coleoptèr qu'enterra lu cadavres d'animaus denant de li depauar lu sieus òus (Lòng de 2 à 3 cm). Sin.: **poartamoart(s)**.

necrològi n.m. Necrolòtge.

necrologia n.f. 1. Lista de personas moarti au cors d'un espaci de temps donat. 2. Notícia biografica à prepaus d'una persona moarta recentament. 3. Avís de decès dins un jornal; rubrica que contèn aquelu avís.

necrologic, a adj. Relatiu à la necrologia.

necrològue, òga n. Que fa de necrologias.

necrolòtge n.m. Registre dont son marcats lu noms dei moarts mé la data de l'eveniment. Var.: **necrològi**.

necromancia n.f. Evocacion dei moarts per conóisser l'avenir ò descurbir una caua esconduda. Var.: **negromancia**.

necromancian, a n. Persona que practica la necromancia. Var.: **negromancian**. Sin.: **necromant**.

necromant n.m. Necromancian. Var.: **negromant**.

necropòli n.f. 1. Vasts luècs de sepultura, dins l'Antiquitat. 2. (lit.) Grand cementèri.

necropsia n.f. Autopsia.

necrosar vt. (*necròsi*) (med.) Produire la necròsi de.

◆ **si necrosar** v.pr. Èstre pertocat de necròsi, en parlant d'un teïssut.

necròsi n.f. (med.) Mortificacion d'un teïssut.

necrotic, a adj. Relatiu à la necròsi.

necrotomia n.f. Disseccion de cadavres.

necrotomic, a adj. Relatiu à la necrotomia.

nectar n.m. 1. Dins l'Antiquitat grèga, bevenda divina à basa de meu, qu'autrejava l'immortalitat à-n-aquelu que n'en buvion. 2. (bot.) Liquide sucrat pauc ò pron viscós que secrèton lu nectaris dei plantas. 3. Bevenda à basa de suc de fruch mé d'aiga e de sucre. 4. (lit.) Bevenda totplen boana.

nectari n.m. (bot.) Glanda que produe lo nectar, generalament plaçada au dedintre d'una flor.

nectarifèr, a adj. Que dona de nectar.

nectarina n.f. Pèrsegue de la pèu lisca, que lo sieu merilhon si destaca de la carn.

nectarinier n.m. Aubre que dona de nectarinas.

nectarivòr, a adj. Que si noïrisse dau nectar dei flors.

necton n.m. Ensèm dei animaus marins que denèdon atrivament, per op. au plancton.

nedanés, a adj. e n. Narbonés.

neerlandés, esa adj. e n. Dei País-Bas. ◆ n.m. Lengua germanica parlada ai País-Bas e en Belgica. Sin.: **olandés, flamenc**.

nefando n.m. (it.) Nefaste.

nefaste, a adj. 1. (lit.) Marcat per d'eveniments funèstes, tragics: *Una jornada nefasta*. Sin.: **nefando** (it.). 2. Que pòu aver de consequenças negatiu, que poàdon faire de mau; nociu. 3. Dins l'Antiquitat romana, si diá d'un jorn pendent lo quau la religion empachava de s'ocupar dei afaires publics.

nefelemetria n.f. Procediment de mesura de la concentracion d'una emulsion, en foncion de la sieu transparença parangonada à-n-aquela d'un escandalh.

nefelina n.f. (miner.) Aluminosilicat de sòdi, exagonal.

nefelion n.m. Leugiera opacitat de la cornea.

nefila n.f. Aranhassa dei encontradas caudi, de que la sieu tela saura es emplegada coma textil.

nefralgia n.f. (patol.) Dolor neuralgica au niveu d'un ren.

nefrectomia n.f. (quir.) Ablacion d'un ren.

nefrectomisat (-izat), ada adj. e n. Qu'a subit una nefrectomia.

nefretic, a adj. Que pertòca lu rens.

nefridia n.f. Organe excretor dei invertibrats qu'a la foncion dei rens.

nefrita n.f. Silicat natural de de magnèsi, de fèrre e de calci, qu'apartèn au genre anfibòla.

nefriti n.f. (med.) Nefropatia.

nefrocèla n.f. (patol.) Ernìa dau ren.

nefrologia n.f. Estudi dei rens, de la sieu morfologia e dei sieu malautias.

nefrologic, a adj. Relatiu à la nefrologia.

nefrològue, òga n. Especialista de nefrologia.

nefròma n. m. (patol.) Tumor dau ren.

nefron n.m. Unitat foncionala elementària dau ren.

nefropatia n.f. Malautia dau ren. Var.: **nefriti**.

nefropexia n.f. Fixacion cirurgicala dau ren, en cas de ptòsi d'aquest organe.

nefroptòsi n.f. Abaïssament e mobilitat anormala dau ren.

nefrorràgia (patol.) Emorragia d'origina renala.

nefroscleròsi n.f. Nefriti cronica.

nefròsi n.f. (med.) *Nefròsi lipoïdica*: Malautia renala qu'intervèn sensa causa aparenta, ma frequentament sus un terren allergic, que pertòca sobretot lu enfants.

nefrotòme n.m. Orfici urinar dau nadon.

nefrotomia n.f. Entalh cirurgicau dau ren.

negable, a adj. Que pòu èstre negat, contradich. Var.: **denegable**.

negacion n.f. 1. Accion de negar quauqua ren, de dire que non es vèr. 2. Refut d'acordar cen qu'es deugut. ◇ (dr.) *Negacion de justícia*: Refut d'un jutge ò d'un tribunal de complir un acte qu'es de la sieu responsabilitat. Sin.: **negati de justícia, denon, negativa**. ◇ (psican.) Refut de reconóisser una realitat que porria traumatizar. 3. Accion de regetar, de non faire cas de quauqua ren. 4. *Èstre la negacion de quauqua ren*: Èstre en plena contradiccion mé quauqua ren. 4. (gram.) Mòt ò grope de mòt que siève à negar: *non, pas, pas gaire*. 5. (log.)

Negacion d'una proposicion p: Proposicion que resulta de la proposicion *p* en ajustant lo connector \neg (« $\neg p$ » si liège «non-p») ◇ *Principi de la dobla negacion*: Principi d'après lo quau s'es faus que A sigue faus, alora A es vèr.

negacionisme n.m. Fach de negar de fachs istorics, especialament lo genocidi dei Judieus sota lo nazisme.

negacionista adj. e n. Dau negacionisme; que n'es partidari.

negada n.f. Moart provocada per l'afluéncia d'un liquid en li vias respiratòri, en particular en seguida a una immersion en l'aiga.

negadís, issa adj. Luèc que pòu èstre enaigat: *Un terren negadís*.

negar vt. (*negui*) Denegar.

negador n.m. Endrech perilhós dont una persona si pòu negar.

negar vt. (*negui*) 1. Faire morir per asfíxia dins un liquide. Var. **anegar**. ◇ *Negar lo peis*: Alassar un peis pilhat à la linha, per lo poder menar à la susfàcia; (fig.) Embrolhar una question, un problema, per alassar ò enganar. 2. Recurber d'aiga; banhar abundantament. ◇ *Negar un motor*: provocar una arribada excessiva d'essença au carburator, que rende la combustion impossibla. Sin.: **enfangar lo carri** (Luceram). 3. Mesclar m'una quantitat d'aiga tròup importanta: *Negar una saussa, lo sieu vin*. 4. (fig.) Combatre, far disparéisser dins una granda quantitat de liquides: *Negar lo sieu tristum dins l'alcòl, negar una revòuta dins lo sang*. 5. Embarrar, pilhar dins una massa solida: *Negar una armadura dins lo betum*. 6. Faire disparéisser dins una massa confusa; metre dins la confusion: *Negar l'essencial dins de detalhs*.): Sin.: **s'ennegar dins una escupenha**. Var. (2 à 6): **ennegar**. ◆ **si negar** v.pr. 1. Perir per immersion. ◇ (fig.) *Si negar dins un vèire d'aiga*: Provar de grandi dificultats davant un obstacle pichin. 2. (fig.) Si perdre, perdre pen: *Si negar dins de detalhs inútils*. 3. Disparéisser dins un tot: *Una deca que si nega dins la massa*.

negaromieu n.m. (mar.) 1. Nau vièlha que li defàuton totplen d'atràs, tali aqueli que servíon ai pelegrins turcs qu'anàvon à La Mèca. 2. Nau en perdicion.

negat, ada n. Persona qu'es moarta en si negant. Var.: **anegat, ennegat**.

negatge n.m. Accion de negar. Var.: **anegatge, ennegatge**.

negati n.m. Negatiu de justícia: Negacion de justícia.

negatiu, iva adj. 1. Que marca lo refut: *Una respoasta negativa*. 2. Que non a d'elements constructius: *Una critica negativa*. 3. Si di de cen que pòu èstre considerat coma l'inverse, lo contrari d'una caua. 4. (mat.) *Grandor negativa*: Grandor que lo sieu signe es opauat à-n-aqueu d'una grandor positiva de mema natura. ◇ *Nombre negatiu*: Nombre inferior ò egal à zèro. 5. *Electricitat negativa*: Una dei doi formas d'electricitat estatica. Contr.: **positiu**.

negatiu n.m. Imatge fotografic sus film, dont la valor dei tons es inversada.

negativa n.f. 1. *Respoandre per la negativa:* Respoandre per un refut. 2. Denon, negati de justícia, negacion de justícia.

negativament adv. D'un biais negatiu.

negativisme n.m. 1. Actituda de refut sistematic. 2. (psicol.) Ensèm dei comportaments de refut e d'oposicion que son la traduccion d'una rompedura dau contacte m'ai autres. 3. (psiqu.) Demeniment de l'activitat passiva ò activa, maudespìech de tota sollicitacion. Es una forma de debilitat mentala.

negativitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es negatiu, que non es constructiu. 2. Estat d'un còrs electrisat negativament. 3. Nocion dialectica expandida per Hegel per determinar la libertat umana en tant que poder de refusar lo monde real e metre en plaça un monde ideal.

negaton n.m. (rare) Electron. Contr.: **positon**.

negatonic, a adj. Que pertòca lo negaton.

negator, tritz adj. e n. (lit.) Qu'es portat à denegar tot, à criticar tot.

negatoscòpi n.m. Boita à lume m'un ecran translucide, per l'examen en transparença dei films radiografics.

neglet, a adj. Negligit.

negligença (-éncia) n.f. 1. Mancança d'aplicacion, d'exactituda. 2. Sin.: **desatencion, flaca**. Fauta leugiera, mancança de precision: *Negligença d'estile*. 3. (dr.) Fauta non intencionala que resulta d'una mancança de vigilança.

negligent, a adj. Que manifèsta de negligença. Sin.: **indolent, pigre**.

negligentament adv. Embé negligença.

negligentar vt. Negligir, trascurar.

negligible, a adj. 1. Que pòu èstre negligit, qu'es possible de non n'en tenir còmpte. 2. *Tractar quauqu'un (quauqua ren) coma una quantitat negligibla:* Non tenir còmpte de la sieu opinion, de la sieu existença, non li acordar d'importança. Sin.: **trascurable**.

negligir vt. (*negligissi*) 1. Laisser de caire, oblidar de faire: *Negligir lu sieus devers*. Sin.: **bessautar, trascurar**. 2. Non s'ocupar de, ren faire per melhorar: *Negligir la sieu mesa*. Sin.: **si laisser anar**. 3. Tractar sensa atencion: *Negligir lu sieus amics*. Sin.: **negligentar**. ◆ **si negligir** v.pr. Non s'ocupar de la pròpria persona.

negòci n.m. 1. Ensèm dei activitats d'un comerçant; activitat comerciala. Sin.: **comèrci**. 2. Local dont si fa una activitat comerciala. Sin.: **comèrci, magazin**. ◇ *Negòci de mar:* Comèrci maritime. 1257: «*Item que la universitat de Massalia puesca far treguas....per li negocis de mar aissi com es acostumat de far...*».

negociabilitat n.f. Qualitat d'un títol representatiu d'un drech ò d'una credença que permete la sieu transmission à una altra persona.

negociable, a adj. Que pòu èstre negociat.

negociacion n.f. 1. Accion de negociar, de discutir lu afaires comuns en vista de trovar un acòrdi: *Negociar un contracte*. 2. Ensèm de discussions entre de personas, de

partenaris socials, de representants qualificats d'Estats, en vista d'arribar à un acòrdi sobre lu problemas pauats. Sin.: **acordament, assentiment, convengut**. 3. Trasmision dei efectes de comèrci.

negociant, a n. 1. Persona que fa de comèrci en gròs. 2. Persona que tèn un negòci. Sin.: **comerçant**.

negociar vt. (*negòci, classic negòcii*) 1. Tractar, discutir en vista d'un acòrdi: *Negociar la patz mé l'enemic*. 2. Monedar un títol, una valor. 3. Manobrar un veïcule per pilhar una corba dins li condicions melhori. Sin.: **pilhar un contorn, una virada, gaubejar una virada**. ◆ vi. Entamenar de discussions en vista de reglar un problema ò de metre fin à un conflicte; tractar. Sin.: **comerçar, baratar**.

negociator, tritz n. 1. Persona encargada de negociar per lo còmpte dau sieu govèrn: *Lu negociators d'un tractat*. 2. Persona que sièrve d'intermediari dins un affaire per arribar à un acòrdi.

negociejat vi. Faire de pichoi negòcis, gaire importants.

negralha n.f. (pej.) L'ensèm dei negres.

negre, a adj. 1. Si di de la color mai escura, deuguda à l'absença ò à l'absorcion totala dei rais luminós, per op. au blanc e ai autri colors; qu'a aquesta color. Sin.: **fosc, sorn**. ◇ (fis.) *Còrs negre:* Còrs ideal qu'absorbisse integralament toi lu rais que li arribon. 2. Brut: *Aver li mans negri, lo morre negre*. 3. D'una color escura: *De belicles negres, de raïm negre*. ◇ Que manca de luminositat: *Un corredor negre*. 4. Que manifèsta de pessimisme, de tristessa, etc.: *Aver li ideas negri*. 5. Qu'es inspirat per lo marridum, la ràbia, la perversitat, etc.: *Una ànima negra*. ◇ *Un regard negre:* Qu'exprimisse la ràbia. 6. Que compoarta una part de mistèri; clandestin, illegal. ◇ *Travall (au) negre:* Activitat professionala non declarada, e qu'escapa ai reglamentacions socials, fiscals, etc. ◇ *Caissa negra:* Fons que non aparéisson en comptabilitat e que si pòdon emplegar sensa contraròtle. ◇ *Mercat negre:* Mercat parallèle, trafic clandestin de mèrç, espec. de manjar, de cigarretas. 7. Ligat ai foarças dei tenèbras, ai foarças dau mau: *Magia negra*. ◇ *Messa negra:* Parodia de messa dau culte satanic, celebrada en onor dau demòni. 8. (lit.) Si di d'un genre romanesc apareissut en Anglatèrra au s. XVIIIⁿ e que mete en scena d'aventuras fantastiqui ò orribli. ◇ Si di de la ficcion romanesca ò cinematografica, espec. policièra, qu'unisse li scenas de violença à la pintura realista d'una societat violenta: *Lo roman negre, lo film negre american*.

negre, a adj. Qu'apartèn à un grope uman caracterisat principalament per una pigmentacion totplen escura de la pèu (per lo diferenciar de *blanc, jaune*). ◇ *Art negre:* Art african considerat coma foant d'inspiracion d'unu corrents de l'art occidental (fauvisme, cubisme, expressionisme, etc.). ◆ n. Si di d'una persona qu'a aquela color de pèu. ◇ *Travallar coma un negre:* Travallar dur. ◆ n.m. Persona qu'alestisse ò escriu anonimament, per una altra persona que lo signa, un trabalh literari, artistic ò scientific.

negre n.m. 1. Color negra: *Tenchar en negre*. 2. Matèria coloranta de color negra: *Un tube de negre*. ◇ *Negre de carbòni, de fum*: Pigment industrial negre, constituït de fini particulas de carbòni. ◇ *Negre d'anilina*: Colorant negre violaceu, obtengut per oxidacion de l'anilina. ◇ *Negre animau*: Carbon animau. ◇ *Negre d'ivòri*: Pigment obtengut per calcinacion d'oàs foarça durs, emplegat en pintura. 3. Estòfa negra; vestit de dòu: *Èstre en negre*. Sin.: **negrevestit**. 4. (fig.) *Negre sus blanc*: Per esrich, formalament. ◇ *Negre au blanc*: Reproduccion d'un tèxto, d'un trach sota forma negativa, en blanc sus un fond negre. 5. (fam.) *Pichin negre*: Cafè pilhat dins una beguda. 6. (mil.) Centre d'un bersalh de tir. 7. (zool.) *Pòcha dau negre*: Organe dei cefalopòdes que contèn la tencha. 8. *En negre e blanc*: Que contèn unicament de blanc, de negre e de gris, que non en colors, en parlant d'un dessenh, d'un film, d'una fotografia. 9. Escuritad, tenèbras: *Aver paur dau negre*. Sin.: **escuresina**. 10. Trabalh non declarat: *Travalhar au negre*.

negreament n.m. Accion de negrear. Var.: **negrejament**. Sin.: **ennegrement**, **anegriment**, **enfosquiment**.

negrear vi. Tirar sus lo negre; virar au negre. Var.: **negrejar**. Sin.: **enfosquir**, **anegrir**, **ennegrir**.

negrejar vi. Negrear.

negrenc, a adj. Que tira sus lo negre. Var.: **negret**.

negret, a adj. Negrenc, negrós.

negret n.m. Fonge dich aurelha de cat (Pleurotus ostreatus).

negret adj. e n.m. Varietat d'olivier.

negreta adj. e n.f. Varietat d'oliva.

negretat n.f. Negror.

negrier, a adj. Relatiu au trafec d'esclaus negres: *Una nau negriera*. ◆ n.m. 1. Persona que faia lo comèrci dei esclaus negres. 2. Bastiment emplegat per aqueu comèrci. 3. Emplegaire que tracta lu sieu emplegats coma d'esclaus.

negrilhon, a n. (fam.) Enfant negre de pèu.

negritud(a) n.f. 1. Condicion dei personas de pèu negra. 2. Ensèm de valors culturali e esperitali dau monde negre.

negroafrican, a adj. e n. Relatiu ai negres d'Àfrica.

negroamerican, a adj. e n. Relatiu ai negres d'Amèrica, mai que tot en lu Estats-Units.

negroïde, a adj. Que presenta de caractèrs de semblança ò d'afinitats me d'etnias negri.

negromancia n.f. Necromancia.

negromancian, a n. Necromancian.

negromant, a n. Necromant.

negron adj. e n.m. 1. Varietat d'olivier. 2. Coleoptèr parasit de l'olivier (*Phloeotribus olex*). Var.: **neiron**.

negrona adj. e n.f. Varietat d'oliva.

negror n.f. 1. Estat de cen qu'es negre. 2. Marridum, perfidia: *La negror d'un crimi*. Var.: **negrum**, **negretat**.

negrós, a adj. Negret.

negrospirital n.m. (angl.) Cant religiós dei negres d'Amèrica nordenca.

negrum n.m. Negror.

negrura n.f. Taca negra.

neiron n.m. Coleoptèr qu'ataca li brancas ò lo fust dei oliviers ja malauts (*Phloeotribus olex*). Var.: **negron**.

nemala n.f. Alga roja gelatinoa dei cascadas. Var.: **nemalion**.

nemalion n.m. Nemala.

nemate n.m. Innsècte imenoptèr que la sieu larva ataca lo saure, la píbola, l'aubrespin e l'amorier.

nematelmint n.m. *Nematelmints*: Embrancament de vèrps cilindrics provedits d'un tube digestiu, coma lu nematòdes.

nematic, a adj. Si di de l'estat mesomòrfe, mai vesin de l'estat liquide que de l'estat cristallin, dins lo quau li moleculas si poàdon desplaçar parallèlament una per rapoart a l'autra.

nematoblastic, a adj. Que pertòca una estructura dei sistres cristallins, caracterisats per la forma aciculària dei mineraus orientats dins lo sens de la sistositat.

nematocèr n.m. *Nematocèrs*: Sota-òrdre d'insèctes diptèrs, dei antenas lòngui, coma la moissara.

nematocista n.m. Organe urticant dei cnidaris.

nematòde n.m. *Nematòdes*: Vèrps que vívon dins lo soal ò en parasites de l'òme e dei mamifèrs e que constituïsson la classa principala dei nematelmints.

nemeencs adj. m. pl. *Juècs nemeencs*: Juècs que, dins l'Antiquitat grèga, si debanàvon cada doi ans a Nemea, en onor de Zeus.

nemeobia Pichin parpalhon ros que la sieu toara viu sus la primavèra.

nemèrt n.m. Vèrp marin plat, tipe de la classa dei nemertians. Var.: **nemèrta**.

nemèrta n.f. Nemèrt.

nemertian n.m. *Nemertians*: Classa de vèrps marins.

nemictís Peis abissal de la coa e dei labras filifòrmi, vesin de l'anguilha.

nemoral, a adj. Que creisse dins li seuvas: *Plantas nemorali*. Var.: **nemorau**.

nemorau, ala adj. Nemoral.

nen pron. pers. Pronom personal, equivalent de *nos*: *Nen parla*. Sin.: **ni**.

nenon n.m. Enfant pichonet. Sin.: **niston**, **popareu**, **enfantolet**, **enfanton**.

nenufar n.m. Planta d'aiga, sovent cultivada per li sieu fuèlhas largui e flotanti e per li sieu flors blanqui, jauni ò rogi (Familha dei ninfeacas). Etim.: lat. medieval *nenufar*; arabe *ninufar*. Sin.: **ninfa**, **ninfea**.

neorameu, a n. Nom donat a l'arameu modèrne.

neoatic, a adj. e n. Qualificatiu donat ai gramaticians de l'epòca «ellenistica».

neobabilonenc, a adj. Relatiu a la dinastia que regnèt a Babilònia dau 612 au 539 av. J.C.

neoblast n.m. (biol.) Cellula indiferenciada que, dins lu anelides, assegura la reconstitucion de teissuts amputats.

neocaledonian, a adj. e n. De Nòva-Caledònia.

neocapitalisme n.m. Forma contemporanea dau capitalisme caracterisada en particular per la predominança dei empresas grandassas e dei societats anonimi e per l'emergença d'una classa de dirigents que non s'apontèlon plus exclusivament sobre la proprietat dau capital ma finda sobre la sieu gestion, lo sieu investiment, lu sieus transferiments.

neocapitalista adj. e n. Qu'apartèn au neocapitalisme.

neoceltic, a adj. e n. Que pertòca lu dialèctes modèrnes de la lenga celtica.

neoclassic, a adj. Qu'apartèn au neoclassicisme. ◇ *Escòla neoclassica*: Corrent de pensada que, à la fin dau s. XIXⁿ, renovelèt l'analisi economica, espec. aquela de la valor.

neoclassicisme n.m. 1. Tendença artistica e literària de la fin dau s. XVIIIⁿ e dau començament dau s. XIXⁿ, que s'es apontelada sobre lu exemples de l'Antiquitat classica ò dau classicisme dau s. XVIIⁿ. 2. Tendença à tornar à una mena de classicisme, per reaccion còntra li audàcias d'un periòde anterior.

neocolonial, a adj. Neocolonialista: *Un mòble d'estile neocolonial*. Var.: **neocoloniu**.

neocoloniu, ala adj. Neocolonial.

neocolonialisme n.m. Politica que ménon d'unu país e que tende à instituir, sota de formas novèli, la dominacion sobre lu Estats independents dau tèrç monde qu'èron ancianament colonisats.

neocolonialista adj. e n. Dau neocolonialisme. Var.: **neocolonial**.

neocomian n.m. (geol.) Gropament d'estatges dau cretaceu inferior. ◆ **neocomian, a** adj. Dau neocomian.

neocòdre n.m. Gardian ò administrator d'un temple.

neodarwinisme n.m. Teoria de l'evolucion que reconoisce solament li mutacions geneticals e la seleccion naturala coma factor de l'aparicion de formas novèlas animalis ò vegetalis.

neodimi n.m. Metal dau grope dei tèrras raris, solide blanc que fonde vèrs 1000°C; element (Nd) de n° atomic 60 e de massa atomica 144.

neoescolastic, a adj. Relatiu à la neoescolastica.

neoescolastica n.f. (filos.) Tendença à tornar ai grands corrents filosofics medievals.

neofaïssista adj. e n. Qu'apartèn à de gropaments afrairats ò independents, partidaris dei metòdes politics dau nazisme ò dau faïssisme. Sin.: **neonazi**.

neofit, a n. 1. Dins la Glèia anciana, novèu batejat. 2. Partidari recent d'una doctrina, d'un partit. 3. Novelari.

neoformacion n.f. Formacion de teïssut novèu, d'estructura normal ò anormala, dins un èstre vivent.

neofomat, ada adj. Que resulta d'una neoformacion.

neogène, a adj. e n.m. (geol.) Part terminala de l'èra terciària, partida en miocène e pliocène.

neoglucogenèsi n.f. Mecanisme que permete à l'organisme de realisar la sintèsi dei glucides, partent de protides ò de lipides.

neogotic, a adj. e n.m. Si di d'un estile que au s. XIXⁿ sobretot, s'es inspirat dau gotic.

neogramarian, a adj. e n. Si di d'una escòla de lingüistas alemands de la fin dau s. XIXⁿ, d'inspiracion scientistista.

neogrèc, èga adj. 1. Que pertòca lo grèc modèrne. 2. Si di de cen que, en art, s'inspira de la Grècia classica.

neoebridenc, a adj. e n. Dei Nòvi Ebridas (encuèi Vanuatu).

neopressionisme n.m. Movement pictural de la fin dau s. XIXⁿ, fondat sobre lo divisionisme, que Seurat n'en fuguèt l'iniciator e Signac un dei propagators màgers.

neopressionista adj. e n. Qu'apartèn au neopressionisme, ò que li si restaca.

neolatin, a adj. Si di dei lengas indo-arianas parladas actualament dins lo subcontinent indian.

neolitita adj. Qualificatiu donat à la civilisacion que sobreviuguèt à l'anientament de la civilisacion itita e que si mantenguèt dai 1200 au 700 av.J.C. à l'ubac de Síria.

neokantisme n.m. Movement filosofic eissit dau kantisme, dominat per la recèrca d'una morala, d'una teoria de la conoissença e d'un metòde.

neolatin, a adj. Que pertòca li lengas eissidas dau latin: *l'occitan, lo catalan, l'italian, l'espanhòu, lo portugués, lo francés, lo retoromanic, lo sardo, lo romanés*.

neoliberal, a adj. Relatiu au neoliberalisme; partidari dau neoliberalisme. Var.: **neoliberal**.

neoliberalisme n.m. Forma modèrna dau liberalisme, que laissa plaça à una intervencion limitada de l'Estat.

neoliberal, ala adj. Neoliberal.

neolitic n.m. ◆ adj. Relatiu au neolitic.

neolitizacion (-izacion) n.f. (preïst.) Passatge dei societats preïstoriques de l'estadi de la predacion à-naqueu d'una economia de produccion, mé l'aparicion de l'agricultura e de l'elevatge e la sedentarizacion.

neolocal, a adj. (antrop.) Si di dau mòde de residença de novèus espòs que non es un dei parents de la cobla. Var.: **neolocal**.

neolocal, ala adj. Neolocal.

neologia n.f. Ensèm dei procèss de formacion dei neologismes (derivacion, composicion, manleu, etc.).

neologic, a adj. Relatiu à la neologia e ai neologismes.

neologisme n.m. Mòt de creacion ò manlevat recentament; accepcion novèla d'un mòt ja present dins la lenga.

neomenia n.f. 1. Jorn de la luna novèla, considerat coma un jorn de fèsta dins la Grècia antica. 2. La luna propiament dicha.

neomicina n.f. (med.) Antibiotic polyvalent emplegat dins lo tractament dei enfeciments intestinals, e localament en dermatologia, oftalmologia e en O.R.L.

neomercantilisme n.m. (econ.) Doctrina modernisada dau mercantilisme, que preconisa un proteccionisme embé d'uni intervencions de l'Estat per ajudar l'economia nacionala.

neomortalitat n.f. Mortalitat neonatala.

neon n.m. 1. Gas rare de l'atmosphèra; element (N) de n° atomic 10 e de massa atomica 20,179. 2. Lume per tube fluorescent au neon e, per extension, per tube fluorescent quau que sigue; lo tube eu-meme: *Installar un neon, cambiar un neon.*

neonatal, a adj. Relatiu ai enfants à pena naissuts: *Medecina neonatala, mortalitat neonatala.* Var.: **neonatau.**

neonatalogia n.f. Especialitat medicala qu'a per objècte l'estudi dau noueu naissut.

neonatau, ala adj. Neonatal.

neonazi, a adj. e n. Neofaïssista.

neopèrsa n.m Nom donat au pèrsa modèrne.

neonista n. Persona que fabrica de tubes au neon.

neopilina n.m. Mollusc dei mars caudi, dei estructuras foarça primitivi, solet representant actual de la classa dei triblídides, dispareissuda au carbonifèr.

neoplasia n.f. 1. (biol.) Formacion d'un teïssut noueu. 2. (patol.) Tumor.

neoplastic, a adj. Que pertòca la neoplasia.

neoplasma n.m. (patol.) 1. Teïssut que resulta dau procèssus de neoplasia. 2. Tumor.

neoplastia n.f. Formacion d'un teïssut noueu per lo biais d'una operacion plastica.

neoplasticisme n.m. Doctrina de l'art abstrach d'après Mondrian.

neoplatonician, a adj. e n. Qu'apartèn au neoplatonisme.

neoplatonisme n.m. 1. Sistema filosofic que naisse à Alexandria (s. III^p) e que renovèla lo sistema platonician en li ajustant d'elements mistics. 2. Tot sistema inspirat dau platonicisme.

neopositivisme n.m. Positivisme logic. Contr.: **empirisme logic.**

neopositivista adj. e n. Dau neopositivisme.

neoprène n.m. Cauchó sintetic termoplastic.

neoprofessionau, a adj. e n. Si di d'un esportiu, d'una esportiva que vèn de signar lo sieu premier contracte professional. Var.: **neoprofessionau.**

neoprofessionau, ala adj. e n. Neoprofessionau.

neoptèr n.m. (zool.) *Neoptèrs*: Classa d'insèctes qui a la capacitat de replegar li sieu alas en arrier en posicion de repaus, coma la mosca, la nièra, l'abelha.

neorealisme n.m. 1. Movement cinematografic naissut en Itàlia après la Segonda Guèrra Mondiala. 2. Tendènça, dins lu arts plastics dau s. XXⁿ, à tornar trovar la figuracion realista (per op. au cubisme, à l'abstraccion, etc.).

neorealista adj. e n. Qu'apartèn au neorealisme.

neostomia n.f. (patol.) Anastomòsi cirurgicala d'un canal natural sigue en l'organisme dont deu abotir, sigue en un organisme vesin.

neotectonica n.f. (geol.) Tectonica desvolopada à l'èra quaternària.

neotène n.m. (biol.) Animal, espècia que presenta la neotenia.

neotenia n.f. (biol.) Coexistènça, per un animau coma l'axolòtl, de caractèrs larvaris e de l'aptituda à si reprodure.

neotia n.f. Orquidea dei forèsts de faus, sensa clorofilla, dei raïç en forma de nido de passeron.

neotomisme n.m. Sistema teologic que lo papa Leon XIII^p n'en venguèt faire lo ponch de partença d'una renaissença intellectuala dins la Glèia e que, per manifestar l'actualitat de la pensada de sant Tomàs d'Aquin, inserisse la teologia tomista classica dins una problematica modèrna.

neozelandés, esa adj. e n. De Nòva Zelanda.

neozoïc n.m. (geol.) (geol.) Èra terciària.

nèp n.m. Enfant mascle dau fraire ò de la sòrre.

nepa n.f. Insècte eteroptèr dei aigas estagnanti, carnassier, plat, que respira l'ària per un tube abdominal (Lòng de 5 cm). Sin.: **tarantola d'aiga.**

nepalés, a adj. e n. Originari ò estatjant dau Nepal.

nepentès n.m. 1. (Antiquitat gr.) remèdi magic còntre la tristessa. 2. (bot.) Planta carnivòra de l'Àsia tropicala e de Madagascar, que li sieu fuèlhas s'acabon m'una pichina urna membranoa m'un cubiceu dont li predas poàdon cabussar.

nepèr n.m. (fis.) Unitat d'expression dau rapoart de doi potènças. Lo nepèr non presenta una valor absoluta, ma unicament un rapoart.

neperian, a adj. *Logaritme neperian*: Logaritme que la sieu basa es lo nombre *e*.

nepotisme n.m. 1. Actituda d'unu papas qu'autrejàvon de favors particulieri ai gents de la sieu familha. 2. Abús qu'una persona en plaça fa de la sieu posicion en favor dei sieus.

neptuni n.m. Metal transuranian radioactiu; element (Np) de n° atomic 93 e de massa atomica 237,05.

neptunit n.m. Silicat natural de fèrre e de sodi.

nequeliment n.m. Anequeliment.

nequelir vt. (*nequelissi*) Anequelir.

nequelissent, a adj. Anequelissent.

nequelit, ida adj. Anequelit.

neraqués, esaa adj. e n. De Nerac.

nerborut, uda adj. Musclat, nerviós.

nerboça n.f. Arboça.

nerbocier n.m. Arboç. Var.: **nerbosier, narbosier.**

nerbociera n.f. Arbociera. Var.: **erbobiera.**

nerbosier n.m. Arboç. Var.: **nerbocier, narbosier.**

neré n.m. Aubre african que li sieu raïç e li sieu granas s'emplègon en medecina tradicionala (Familha dei mimosaceas).

nerèida n.f. Vèrp marin que viu dins la beta ò sus li ròcas dei costas d'Euròpa occidentala

neritic, a adj. Qu'es situat entre la zòna litorala e lo rebòrd dau plateu continental. ◇ Qu'apartèn à, que viu dins aquesta zòna: *Sediments neritics.*

neròli n.m. (perfum) L'essença de neròli es un òli essencial produch à partir de la flor de bigaradier.

neronian, a adj. Denhe de Neron, de la sieu crudelitat.

nerprun n.m. Arbuste dei fruchs negres, coma la bordana (Família dei ramnaceas).

nèrta n.f. Murta.

nervacion n.f. Disposicion dei nervaduras dins li fuèlhas d'una planta.

nervadura n.f. 1. Linha salhenta sus una susfàcia. 2. (arquít.) Gròssa motladura d'una vòuta, en particulier d'una vòuta gotica. 3. (bot.) Filet ramificat e salhent dont es transportada la saba dins una fuèlha. 4. En cordadura, pichin plec salhent que forma un ornament en salhida sus un vestit. 5. (tecn.) Renforçament, que fa salhida, d'una pèça mecanica. 6. (zool.) Filet de l'ala dei insèctes.

nervadurar vt. Provedir, ornar de nervaduras.

nèrvi n.m. 1. Cordon conductor dei messatges nerviós dau cerveu ai diferents organes e reciprocament. ◇ (fam.) Tendon, ligament: *Una carn plena de nèrvis*. 2. Cadun dei filaments que determinon la tenacitat e la plegadura d'un metal. 3. Cen que fa la foarça de quauqu'un, la sieu energia fisica ò morala. Sin.: **enavant**, **vigor**, **vitalitat**, **envanc**, **estrambòrd**. 4. Cen qu'es à la basa, au principi d'una accion eficaça. ◇ *Lo nèrvi de la guèrra*: Lu sòus. 5. (rel.) Caduna dei cordeles que perméton de cordurar lu quasèrns e que fórmon de pichini salhidas. ◇ *Èstre nèrvi*: Aver la borsa vuèia. 6. Òme de man. Sin.: **maufatan**, **maufaràs**, **arpalhand**. ◆ pl. Sistema nerviós considerat coma lo sèti de la resisença psicologica, de l'equilibri mental: *Aver lu nèrvis solidés*. ◇ (fam.) *Portar, picar sobre lu nèrvis*: Faire enrabià. Sin.: **tirar lu nèrvis**. ◇ *Èstre, viure sus lu nèrvis*: Dins un estat de tension nervioa permanenta. ◇ *Guèrra dei nèrvis*: Ensèm dei procediments (intoxicacion, desinformacion, etc.) que míron à destabiliar l'adversari. ◇ *Passar lu sieus nèrvis sus quauqu'un, quauqua ren*: Manifestar còtra aquela persona ò aquela cau una irritacion que la sieu causa es alhors. ◇ (fam.) *Un paquet de nèrvis*: Persona foarça nervioa, irritabla.

nerviada n.f. Còup de nèrvi.

nerviós, oa adj. 1. Que relèva dei nèrvis, lo sistema nerviós. ◇ *Sistema nerviós*: Ensèm dei nèrvis, ganglions e centres nerviós que perméton de comandar e de coordenar de foncions vitali e de receure de messatges sensorials. ◇ *Centre nerviós*: Grop de neurònas sèti d'una foncion nervioa determinada. 2. Relatiu ai nèrvis, au sèti de l'equilibri psicologic, mental: *Tension nervioa*. 3. Qu'es deugut à la nerviositat ò que l'exprimisse: *Un rire nerviós*. Excitat, febrile, impacient. 4. Que manifestà de vivacitat, de vigor: *Estile nerviós*. ◇ (espec.) *Motor nerviós, veitura nervioa*: Qu'a de boani represas. Var.: **nervós**. ◆ adj. e n. Que lo domíon de nèrvis irritables; totplen emotiu: *Una persona nervioa, un gròs nerviós*. Var.: **nervós**.

nerviosament adv. D'un biais nerviós.

nerviositat n.f. 1. Estat d'excitacion nervioa passatgiera. 2. Estat permanent ò momentaneu d'irritabilitat ò d'inquietuda: *La nerviositat de l'opinion*. Var.: **nerviositat**.

nervisme n.m. Teoria segond la quala lo sistema nerviós a un ròtle preponderant dins lu procediments psicologics.

nervós, oa adj. Nerviós.

nervosisme n.m. (patol.) Nom d'un estat de desequilibri dau sistema nerviós, acompanyat non soletament de trebolics organics variats e de dolors, ma finda de trebolics psiquics pauc ò pron marcats. Var.: **nevrosisme**.

nerviositat n.f. Nerviositat.

nèsci, nèscia adj. e n. Niais, estupide, colhon. Sin.: **bèstia**, **toarca**, **cogorda**, **imbecile**, **tardòc**, **babeu**, **estaci**.

nesciejar vi. Faire lo nèsci. Sin.: **bestiejar**.

nesciença (-ència) n.f. Ignorança.

nescies(s)a n.f. Accion nèscia; estupiditat, ingenuitat. Sin.: **asenaria**, **asenada**.

nescitge n.m. Caractèr nèsci de quauqu'un, de quauqua ren.

nèspol n.m. Fruch comestible dau nespolier. Var.: **nèspola**.

nèspola n.f. Nèspol.

nespolier n.m. Aubrilhon espinós à l'estat sauvatge, que lo sieu fruch es lo nèspol (Família dei rosaceas). ◇ *Nespolier d'ivèrn (Mespilus germanica)*: Varietat que preferisse lu climas frèis, correnta dins la part septentrionala d'Occitània. ◇ *Nespolier dau Japon (Eriobotrya japonica)*: Varietat que florisse à l'auton e dona de fruchs à l'arribada de l'estiu, correnta sus li coastas mediterraneï d'Occitània.

nestorian, a adj. e n. Qu'apartèn au nestorianisme.

nestorianisme n.m. Doctrina de Nestòrius, que lo concili d'Efès declarèt eretica en lo 431.

net, a adj. 1. Sensa taca: *Una susfàcia neta*. ◇ (fig.) *Aver li mans neti, la consciènça neta*: Èstre moralament irreprochable. 2. Ben marcat, distint, clar: *Una diferença neta*. ◇ *Una vista neta*: Que destria ben lu objèctes. 3. *Que non laissa la plaça au dubi*: Un melhorament net. ◇ (fam.) *Non èstre net*: Èstre un pauc foal, estranh, suspècte. 4. Qu'es estat diminuit de tot element estrangier: *Pes, salari, prètz net*, per op. à *brut*. ◇ *Faire plaça neta*: Desbarrassar un luèc de tot cen que lo pòu encombrar. ◇ *Net de*: Exempt de: *Net de taxes*. ◆ adv. 1. Brutalament, d'un còup solet: *Un objècte que s'es rot net*. 2. Sensa ambigüitat, categoricament: *Refudar net*. ◆ n.m. *Au net*: Sota una forma definitiva e clara.

netament adv. D'un biais net, clar, incontestable.

netejaible, a adj. Que pòu èstre netejat.

netejada n.f. Accion de netejar; lo sieu resultat. ◇ *Netejada per lo vuèi*: Eliminacion energica de tot cen qu'embarrassa. Sin.: **netícia**.

netejadissa n.f. Granda netejada.

netejadura n.f. La rementa levada de quauqua ren; ce cen que si lèva d'un luèc brut en lo netejant.

netejaire, airtz n. Persona que neteja.

netejamet n.m. Ensèm dei operacions qu'an per tòca de netajar un luèc.

netejan n.m. Produch per netejar.
netejar vt. 1. Rendre net, en desbarrassant de cen que bruta, embarrassa: *Netejar una cambra*. Sin.: **recurar**, **escurar**. 2. Desbarrassar (un luèc) d'elements perilhós: *Lu policiers an netejat lo quartier*. Sin.: **espurgar**. 3. Vuar un luèc dau sieu contengut: *Lu ladres an netejat l'apartament*.

netes(s)a n.f. Netetat.

netetat n.f. Qualitat de can qu'es net (pròp. e fig.).
 Var.: **netes(s)a**.

netícia n.f. Netejada.

neu n.f. 1. Aiga congelada que cala dei neblas en flòcs blancs e leugiers. ◇ *Neu trissa*: Neu fina. ◇ *Neus permanenti* (dichi finda *etèrni*): Neus amolonadi dins li parts mai auti dei massís montanhós, que poàdon donar naissença ai glaciers. ◇ *Neu corsega*: Neu per vent de SSE. ◇ *Bala de neu, pelòta de neu*: Planta dicotelidonea que fa de flors blanqui e que lo sieu fulhatge si fa roge à l'auton (*Viburnum opulus*). ◇ *Blanc coma la neu*: Foarça blanc; (fig.) Innocent. 2. La montanha, d'ivèrn, lu espòrts d'ivèrn: *Anar à la neu*. 3. *Neu carbonica*: Anidride carbonic solidificat. 4. *Òus en neu*: Blancs d'òus batuts, aromatisats e servits sus una crema liquida. 5. (argotic) Dròga (cocaïna ò eroïna) sota forma de pòuvera blanca.

neula n.f. Pastissaria leugiera que presenta d'alveòles que fan pensar à una bresca d'abelhas.

neuleta n.f. Pichin bescuèch sec e fulhetat, en forma de pichina neula, que pòu èstre forrat de marmelada ò de crema.

neulier n.m. Mòtle per faire de neulas.

neuma n.m. (mús.) Ancian signe de notacion musicala, simple ò compauat, qu'evocava espec. l'ornamentacion de tota melodia de cant planier.

neumatic, a adj. Relatiu ai neumas.

neural, a adj. Relatiu au sistema nerviós. ◇ *Placa neurala, tube neural*: Formacion de la part dorsala de l'embrion que correspoàdon à un començament de formacion dau sistema nerviós. Var.: **neurau**.

neuralgia n.f. Dolor viva sentida dont passa un nèrvi.

neuralgic, a adj. 1. Qu'apartèn à la neuralgia; qu'es de la natura de la neuralgia. 2. *Ponch neuralgic*: Ponch sensible, en particular per l'interès d'un país ò l'amor-pròpri d'una persona.

neurastenia n.f. 1. (med.) Estat d'astenia fisica e psiquica que compoarta divers aspèctes somatics coma lo lassitge, l'irritabilitat, la cefalea, la dificultat de concentracion intellectualla, la pauretat de la vida sexuala, etc. 2. Correntament, estat d'abatement e de tristessa, tendença marcada au pessimisme.

neurastenic, a adj. Relatiu à la neurastenia. ◆ adj. e n. Que sofrisse de neurastenia.

neurau, ala adj. Neural.

neuraxe n.m. (anat.) Aixe crebrospinal.

neurectomia n.f. (cirurg.) Ablacion parciala ò completa d'un nèrvi.

neurilema n.m. Envlopa à l'entorn un nèrvi e assegura lo sieu supoart noirissier per l'intermediari dei vaisseus.

neurinòma n.m. Tumor dei nèrvis periferics, desvolopada à partir dau teissut de sostèn pròpri au nèrvi.

neuriti n.f. Lesion inflammatòria d'un nèrvi.

neuritic, a adj. Relatiu à la neuriti. Var.: **nevriti**.

neurobiologia n.f. Disciplina biologica qu'estúdia lo sistema nerviós.

neurobiologic, a dj. De la neurobiologia.

neurobiologista n. Especialista de neurobiologia.

neuroblast n.m. (biol.) Cellula nervioa embrionària.

neurocirurgia n.f. Cirurgia dau sistema nerviós.

neurocirurgian, a n. Practician especialisat en neurocirurgia.

neurocirurgical, a adj. Relatiu à la neurocirurgia.
 Var.: **neurocirurgicau**.

neurocirurgicau, ala adj. Neurocirurgical.

neurocrani n.m. Part dau crani que protegisse l'encefale e dont si tròvon lu organes sensorials pars dins de capsulas (olfactiva, optica e auditiva).

neurocrinia n.f. Difusion dirècta en lu centres nerviós, diencefals, d'ormonas secretadi per lo lòbe posterior de l'ipofisi.

neurodepressor n.m. (farm.) Substança que fa baissar l'activitat dau sistema nerviós.

neurodermatiti n.f. Malautia inflammatòria cutanea.

neuroendocrinian, a adj. Relatiu à la neuroendocrinologia.

neuroendocrinologia n.f. Estudi dei ormònas que vènon d'uni estructuras dau sistema nerviós central.

neuroendocrinològue, òga n. Practician especialista de neuroendocrinologia.

neuroepitèli n.m. Epitèli d'origina ectodermica que cuèrbe la cavitat de la goarga neurala primitiva.

neurofibrilla n.f. Fibrilla d'estructura fina dei còrs cellularis dei neurònas.

neurofibromatòsi n.f. Malautia caracterisada per la formacion de tumors fibroï au lòng dei nèrvis e de tumors cutaneï.

neurofil(e), a adj. Si di dei toxinas que s'establísso sobretot en lo sistema nerviós.

neurofisiologia n.f. Fisiologia dau sistema nerviós.

neurofisiologic, a adj. Relatiu à la neurofisiologia.

neuroglia n.f. Teissut conjontiu de sostèn dau sistema nerviós, que si tròva entre lu neurònas. Var.: **glia**.

neuroleptic, a adj. e n.m. Si di d'una substança de medicaments psicotròpes emplegats dins lo tractament dei psicòsis.

neurolinfomatòsi n.f. Leucòsi provocada per un virus tocant lu auceus.

neurolingüística n.f. 1. Estudi dei rapoarts entre lo lengatge e li estructuras cerebrali. 2. Estudi lingüistic dei trebolcis dau lengatge.

neurolisi n.f. Injeccion d'alcol dintre un nèrvi per lo destrúger.

neurologia n.f. 1. Branca de la medecina que s'ocupa dei malautias dau sistema nerviós. 2. Disciplina qu'estúdia lo sistema nerviós dins la sieu globalitat.

neurologic, a adj. Relatiu à la neurologia.

neurologista n. Neurologue.

neurologue, òga n. Especialista de neurologia. Sin.: **neurologista**.

neuromediator n.m. Neurotransmetèire.

neuromotor, tritz adj. Relatiu ai nèvis motors.

neuromuscular(i), a (-ària) adj. Que pertòca lu muscles e li sieu connexions nervioi.

neuròna n.f. Cellula diferenciada qu'apartèn au sistema nerviós, que comprèn un còrs cellulari e de prolongaments (axòna e dendritas) e que constitueisse l'unitat foncionala dau sistema nerviós.

neuronal, a adj. Relatiu au neuròna. Var.: **neuronau**.

neuronau, ala adj. Neuronal.

neutopapilliti n.f. Inflamacion localisada de la papilla dau nèvi optic.

neuropata n. Pertocat de neuropatia.

neuropatia n.f. Afeccion dau sistema nerviós.

neuropatic, a adj. Relatiu à una neuropatia.

neuropatologia n.f. Disciplina medicala qu'estúdia li malautias dau sistema nerviós.

neuroplegic, a adj. e n. Si di d'una substança que paralisa la transmission de l'influx nerviós.

neuroprobasia n.f. Caminament dei virus neurotròpes, partent de la lesion originala fins ai centres nerviós, per lo biais dei filets nerviós.

neuropsicologia n.f. Estudi dei relacions entre li foncions psicologiqui superiori e li estructuras cerebrali.

neuropsicològue, òga n. Especialista de neuropsicologia.

neuropsiquiatre, a n. Especialista de neuropsiquiatria.

neuropsiquiatria n.f. Especialitat medicala que recampa la neurologia e la psiquiatria.

neuropsiquiatric, a adj. De la neuropsiquiatria.

neuroptèr n.m. *Neuroptèrs*: Ancian òrdre d'insèctes, totplen comuns, ma gaire conoissuts, que si caracteríson en particulier per d'alas grandi e membranoï, mé totplen de nervaduras.

neuroradiologia n.f. Radiologia aplicada au sistema nerviós central.

neuroretiniti n.f. Alteracion de la retina, caracterisada per un edema papillari, d'emorragias e d'exsudats retinians. Es una complication de l'iperpression arteriala.

neurorrafia n.f. Sutura cirurgicala dei doi caps d'un nèvi copat.

neurosat, ada adj. e n. Pertocat de neuròsi.

neuroscièncas (-ièncias) n.f. pl. Ensèm dei disciplinas biologiqui e cliniqui qu'estúdièn lo sistema nerviós e li sieu afeccions.

neurosecrecion n.f. Activitat glandulària endocrina dei cellulas nervioi.

neuròsi n.f. 1. Afeccion caracterisada per de conflictes qu'empàchon lu comportaments socials e s'acompanhon d'una consciença penoa dei trebolis. ◇ *Neuròsi fobica*: isteria d'angoissa. 2. *Neuròsi experimental*: Estat induch dins un animau dins de situacions analògui à-n-aqueli dau condicionament, que si manifèsta per de trebolis dau comportament e sembla la neuròsi umana.

neurosòma n.m. Nom dei pichoi gruns que s'oriènton en filas per formar li fibrilhas dei elements nerviós.

neurotic, a adj. Relatiu à la neuròsi.

neurotisacion (-izacion) n.f. Creissença e penetracion per l'extremitat periferica d'un nèvi copat, pi suturat, dei esperlongaments provenent de la neuròna per l'extremitat centrala, que pòu restablir la foncion dau nèvi.

neurotòmia n.f. (cir.) Seccion d'un nèvi practicada dins lo tractament d'uni neuralgias.

neurotonia n.f. Comportament morbide caracterisat per una ipersensibilitat psicomotritz desordenada, que si manifèsta per un tròup d'emotivitat, de reflèxes vius,...

neurotoxic, a adj. Qu'es toxic per lo sistema nerviós.

neurotoxicitat n.f. Accion d'una substança nociva sobre lo sistema nerviós.

neurotoxina n.f. Toxina qu'agisse especificament sobre lo sistema nerviós.

neurotransmetèire n.m. Mediator quimic elaborat au niveau d'una sinapsi e qu'assegura la transmission de l'influx nerviós. Sin.: **neuromediator**.

neurotransmission n.f. (fisiol.) Transmission de l'influx nerviós per l'intermediari d'un neurotransmetèire.

neurotròpe, a adj. Si di dei substanças quimiqui, dei micròbi e dei virus

neurotropisme n.m. Afinitat d'una substança quimica ò d'un micròbi per lo sistema nerviós.

neurovegetatiu, iva adj. (anat.) Si di dau sistema nerviós que règla la vida vegetativa, format de ganglions e de nèvis, religat à l'axe cerebrospinal, que contèn lu centres reflèxes.

neurula n.f. Estadi embrionari dei vertebrats, que vèn après la gastrula, e pendent lo quau si forma l'axe cerebrospinal.

neustrian, a adj. e n. De Neustria.

neutral, a adj. Relatiu à la neutralitat, à cu es neutre. Var.: **neutrau**.

neutralament adv. D'un biais neutre.

neutralisable (-izable), a adj. Que pòu èstre neutralisat.

neutralisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de neutralisar; fach d'èstre neutralisat. ◇ *Tir de neutralisacion*: Tir qu'a per tòca d'empachar l'enemic de complir una mission, en paralissant la sieu accion dins una zòna e dins un temps determinats. 2. (quim.) Tractament d'un acide per una basa, ò inversament, fins à obtenir un pH de 7.

neutralisant (-izant), a adj. e n. Que pòu neutralisar.

neutralisar (-izar) vt. 1. Anullar l'efècte de, empachar d'agir: *Neutralisar la concurrènça*. 2. Declarar neutre (un Estat, una vila, un territòri, etc.). 3. (quim.) Rendre neutre: *Neutralisar una solucion*. 4. Demenir l'efècte de: *Neutralisar una color tròup viva*. 5. Arrestar per un moment la circulacion sus una porcion de rota ò de camin de fèrre. ♦ **si neutralisar** v.pr. S'anullar reciprocament, si contrabalançar: *Lu doi adversaris si son neutralisats*.

neutralisme n.m. 1. Doctrina que consistisse à refudar d'aderir à una aliança militària. 2. Doctrina qu'implica lo refut de s'integrar à un dei grands blòcs politics e ideologics dau monde.

neutralista adj. e n. Qu'es partidari dau neutralisme.

neutralitat n.f. 1. Estat d'aqueu que rèsta neutre, de cen qu'es neutre. 2. Situacion d'un estat que demòra en defoara d'un conflicte internacional. 3. (psican.) Actituda non directiva de l'analista, que si deu esforçar de non privilegiar una valor religioa, morala ni sociala, e si deu abstenir de tot conseu. 4. (quim., fis.) Estat, qualitat d'un còrs d'un mitan electricament neutre.

neutrau, ala adj. Neutral.

neutre, a adj. e n. 1. Que non pilha partit ni per un ni per l'autre dins un conflicte, una discussion, un desacòrdi, etc. 2. Si di d'un país que non participa ai ostilitats engatjati entre d'autres país. ♦ adj. 1. Qu'es objectiu, imparcial. 2. Qu'es marcat per minga intonacion, minga sentiment: *Una votz neutra*. 3. Si di d'una color que non es franca ni viva: *Portar de colors neutri*. 4. (gram.) Si di dau genre gramatical que, dins una classificacion mé tres genres, s'opaua au masculin e au femenin. 5. (quim.) Que non es ni acide ni basic, que lo sieu pH es de 7. 6. (fis.) Si di dei còrs que presènton minga electricacion, dei conductors que son lo sèti de minga corrent. 7. (mat.) *Element neutre*: Element d'un ensemble provedit d'una lèi de composicion intèrna, que la sieu composicion embé tot element non modifica aquest element: *0 es un element neutre per l'addicion dei nombres*. ♦ n.m. (gram.) Lo genre neutre.

neutrino n.m. (fis.) Particula fundamentala de la familha dei leptons, de carga electrica nulla, de massa nulla ò foarça pichina, que n'i a tres varietats associadi ai autres tres leptons (electron, muon, tau).

neutrodinar vt. Aplicar lo principi dau sistema neutrodine.

neutrodine n.m. Receptor, amplificator compensat, previst per defugir tot amorsatge d'oscillacions.

neutrofil(e), a adj. 1. (biol.) Que si pòu colorar en fixant lo mesclum dei colorants acides e dei colorant basics (colorants neutres) en parlant de divèrsi cellulas ò dei sieu granulacions, 2. (patol.) *Granulocitòsi neutrofila*: Neutrofilia. 3. *Granulocits, leucocits, polinuclearis neutrofiles* ò *neutrofiles*, n.m. pl.: Leucocits polinuclearis dau sang, dau nucleu irregulier, que presènton de granulacions neutrofili e que, dins lo còrs uman, representon 70 % dei globules blancs. 4.

(bot.) Si di d'una planta que creisse de preferènça sus lu soals neutres.

neutrofilia n.f. 1.(biol.) Proprietat dei neutrofiles, afinitat d'una cellula ò d'un teissut per lu colorants neutres, per lo mesclum de colorants acides e de colorants basics. 2. (patol.) Ensèm dei trebolics deuguts à una aumentacion dei neutrofiles dins lo sang (dins d'infeccions microbiàn, d'intoxicacions, d'emorragias, d'intervencions cirurgicali).

neutrografia n.f. Radiografia efectuada au mejan d'un faisceu de neutrons. Var.: **neutronografia**.

neutron n.m. (fis.) Particula electricament neutra, de la familha dei adrons, que constitueisse, m'ai protons, lo nucleu dei atòmes. ◇ *Bombas à neutrons*: Carga termonucleària que lo sieu raonament neutronic es estat aumentat e lu efèctes de buf, de calor e de radioactivitat reduchs.

neutronic, a adj. Relatiu au neutron.

neutronica n.f. Estudi dei faisceus de neutrons e dei sieu interaccions.

neutronografia n.f. Neutrografia.

neutropenia n.f. Demeniment dau nombre dei leucocits polinuclearis en dessota de la normala.

nevada n.f. Fach de calar, per la neu; quantitat de neu que cala.

nevadís, sa adj. Luèc dont nèva sovent.

nevar vi. Calar, en parlant de la neu. Var.: **neviavar**.

ne varietur loc. adv. e adj. inv. Si di d'una edicion, d'un acte juridic dins la sieu forma definitiva.

nevàs n.f. 1. Part en amont d'un glacier dont la neu, per estivament e fusion parciala, si tranforma en glaça. 2. Placa de neu isolada, ma relativament importanta, que tèn Sin.: **taula de neu, nevièra**.en estiu.

nevassada n.f. Foarta calada de neu.

nevassar vi. Calar foart en parlant de la neu.

nevejar vi. Nevar leugierament.

neviavar vi. Nevar.

nevièra n.f. Nevàs.

nevilhada n.f. Leugiera calada de neu.

nevocarcinòma n.m. Melanòma malin.

nevós, a adj. Si di dau temps qu'es a la neu.

nevriti n.f. Neuriti.

nevrosisme n.m. Nervosisme.

nevus n.m. (med.) Mauformacion circonscricha de la pèu, de color negra ò ròsa, simpla taca ò salhida recubèrta de pels. Var.: **naevus**.

new look n.m. 1. Si di de la mòda ampla e lònga, lançada en lo 1947 per C. Dior. 2. Si di de cen que si presenta sota un aspècte noveu, sus lo plan politic, economic, social, etc.

newton n.m. (fis.) Unitat de mesura de foarça (simbòle N), equivalent de la foarça que comunica à un còrs de 1 kg de massa una acceleracion de 1 mètre per segonda cairada. ◇ *Newton per mètre*: Unitat de mesura de tension capillària (simb. N/m), equivalenta à la tension capillària d'una susfàcia sobre la quala la foarça qu'agisse sobre un element de linha es de 1 newton per mètre de longuessa.

newtonian, a adj. Relatiu au sistema de Newton.

newton-mètre n.m. Unitat de mesura dau moment d'una foarça (simb. N-m), equivalenta au moment d'una foarça de 1 newton que la sieu linha d'accion es la distança de 1 m dau ponch per rapoart au quau lo moment es considerat.

nhac n.m. 1. Còup de dent. 2. Bosin de mastegada.

nhaca n.f. (fam.) Esperit de competicion, envanc: *Aver la nhaca.*

nhacada n.f. Dentada, còup de dent.

nhacar vt. 1. Moardre. 2. Mastegar en faguent de bosin.

nhaci, nhàcia adj. Gnaci.

nhacre n.m. Pam de nas.

nhaf n.f. 1. Sabatier. 2. Pegon.

nhanha n.f. 1. Maniera, landa. Var.: **nhonha**. ◇ *Faire de nhanhas*: Faire de manieras, faire lo dificile, si plànher. 2. Persona que si planhe totjorn.

nhargar vt. Si fotre de. Sin.: **desfidar, bravejar, bravar, provocar.**

nharra n.f. Caduna dei doi duberturas dau nas, per l'òme e lu animaus. Sin.: (fam.) **trauc dau nas.**

nharro n.m. (fam. e pej.) 1. Varlet. 2. Enfant, pichon.

nhaulada n.f. Miaulada.

nhaulaire, airtiz adj. Miaulaire.

nhaulament n.m. Miaulament.

nhaular vi. Miaular.

nhaunhada n.f. Miaulament. Var.: **nhaunhau.**

nhaunhau n.m. Nhaunhada.

nhac, a adj. Si di dau pan que non a pron levat e qu'es dur.

nhic e nhac n.m. Contestacions, garrolhas. ◇ *Faire nhic e nhac*: Faire un pam de nas.

nhif n.m. Varietat de caròta, que vendria dau Levant.

nhifla n.f. Gauta grassa ò enflada.

nhòc n.m. 1. Contusion, baddla. 2. Nhòqui.

nhòc(o), a adj. Niais, nèsci. Sin.: **cogorda, majorana, toarca.**

nhòca n.f. (fam.) Tèsta, cerveu. ◇ *Aver quauqua ren dins la nhòca*: Aver una obsession.

nhonha n.f. Moninaria, landa.

nhòquis n.m. (it. *gnocchi*) 1. Tòcs de pasta facha mé de tantiflas e de farina. 2. *Nhòqui à la romana*: Preparacion à basa de sèmola de blat, de lach e de parmesan. Var.: **nhòcs.**

Ni Simbòle dau niquèl.

ni conj. de coord. S'emplega per indicar una addicion ò una alternativa dins una frasa negativa: *Ni un ni l'autre.*

ni pron. pers. compl. Nos, nen. ■ Segurament una forma frequenta, bessai per analogia de *mi, ti, si*, ma que vau mai laisser de caire.

nial n.m. Òu de gip que si mete dins un nido per incitar li galinas à li anar faire l'òu. Var.: **nidau.**

niangon n.m. Boasc donat per un aubre de la Coasta d'Avòri, foarça utilizat en fustaria exteriora (fenèstras).

niaulí n.m. Mirtacea de Nòva Caledònia (*Melaleuca quinquenervia*), cultivat per li sieu flors e lo sieu boasc, que li sieu fuèlhas dónon lo *gomenòl*.

nibla n.f. Milan.

niblan n.m. Milan.

niçard, a adj. e n. De Niça. Var.: **nissard, nissart**. ◆ n.m. Parlar occitan de la Comtea de Niça: *Lo niçard costier.*

niçardàs, assa adj. e n. Qu'a un caractèr niçard totplen marcat, exagerat.

niçardin, a adj. e n. Diminutiu de *niçard*.

niçardon, a adj. e n. Diminutiu de *niçard*.

nicha n.f. 1. Cavitat dins un barri, que pòu reçaupre una estàtua, un mòble, etc. Sin.: **encavadura, cròs**. 2. Cavitat amainatjada dins un objècte quau que sigue. 3. Pichina cabana que sièrve per assostar un can. Sin.: **cabanòt**. 4. *Nicha ecologica*: Ensèm dei condicions d'abitat, dau regime alimentari, dei costumats pròpri à una espècia vivanta determinada. Sin.: **ròdol, zòna**. 5. *Nicha fiscal*: Avantatges fiscals, derogacions que n'en poàdon beneficiar d'unu contribuables.

nicla n.f. *Faire la nicla à quauqu'un*: Li faire un signe de mesprètz ò de menchonada.

nicodème n.m. Òme simple, bornat, nèsci.

nicolaïsme n.m. 1. Doctrina gnostica d'una sècta dau 1er siècle. 2. Practica d'aquelo que ai s. Xⁿ e XIⁿ, non admeton lo celibat eclesiastic.

nicolaïta n.m. Adèpte dau nicolaïsme.

nicoscorbina n.f. Complèxe d'amida nicotina e d'acide ascorbic, que si restaca ai vitaminas dau grope B.

nicotic, a adj. Si di de l'acide piridine-b-carboxilic, obtengut per l'oxidacion de la nicotina.

nicotina n.f. Principal alcaloïde dau tabat, que la sieu tenor vària de 1 à 8 dau 100 dins li fuèlhas dei espècias cultivadi, e qu'es un violent excitant dau sistema neurovegetatiu.

nicotinat, ada adj. Que contèn de nicotina.

nicotinic, a adj. Si di d'un acide (considerat coma precursor d'una vitamina) e de la sieu amida (vitamina PP).

nicotinsar (izar) vt. Embeure de nicotina.

nicotisme n.m. Ensèm dei auvaris morbides, provocats per l'empoisonament agut ò cronic dau tabat.

nicròme n.m. (nom depauat) Aliatge de niquèl, de cròme e de fèrre, de còups que li a m'un peçuc d'alumini.

nictacion n.f. (zool.) Clinhament. Var.: **nictitacion.**

nictaginacea n.f. *Nictaginaceas*: Família de plantas dicotiledoneï apetalas que comprèn per exemple li boguenvilleas e li bèli-de-nuèch.

nictaginacea n.f. *Nictaginaceas*: Família de plantas dicotiledoneï dei flors sensa petales coma la boguenvillea.

nictalòpe, a adj. e n. Pertocat de nictalopia.

nictalopia n.f. Facultat d'unu animaus e d'uni personas que sofrisson de trebolis visualas e poàdon vèire la nuèch.

nictemèr n.m. Durada de vint-a-quatre oras, que compoarta un jorn e una nuèch.

nictemeral, a adj. Dau nictemèr, qu'a la durada dau nictemèr: *Ritme nictemeral*. Var.: **nictemerau**.

nictemerau, ala adj. Nictemeral.

nictitacion n.f. Nictacion.

nictitant, a adj. (zool.) *Parpèla nictitanta*: Tèrça parpèla dei auceus que si desplaça orizontalament davant l'uèlh.

nictofil, a adj. e n. Que li agrada l'escursina.

nicturia n.f. (fisol.) Eliminacion d'urina à predominança nuchena.

nidacion n.f. (biol.) Implantacion de l'òu ò de l'embrion jove dins la mucoa uterina dei mamifèrs.

nidada n.f. 1. Ensèm dei auceus d'una mema coada. Var.: **nidanha**.

nidanha n.f. Nidada.

nidar vi. Faire lo sieu nido. ♦ **si nidar** v.pr. 1. Faire lo sieu nido. 2. Si ficar, s'installar.

nidau n.m. Nial.

nidejar vi. Estar au nido.

nidificacion n.f. Construccion d'un nido.

nidificar vi. Bastir lo sieu nido.

nido n.m. 1. Construccion que fan divèrs animaues (auceus, peis, insèctes, etc.) per li depauar lu sieus òs e, per lu auceus, per li coar lu òs e li far créisser lu sieus joves. Var.: **niu**. 2. Abitacion que si fan d'unu animaues: *Un nido de vèspas*. 3. Abitacion, maion: *Un nido d'amorós*. 4. Tana: *Un nido de bandits*. ◇ *Nido d'aiga*: Construccion dificilament accessibla, en montanha. 5. *Nido à pòuvera*: Luèc, objècte propici à un amolonament de pòuvera. 7. *Nido d'àngel*: Vestiment d'exterior per lu noirçons, constituit d'un sac matalassat m'un capuchon.

nido d'abelhas n.m. Ponch d'ornament executat sus un teissut plissat, per retenir lu plecs regulierament en foncion d'un dessenh geometric.

niel n.m. Incrustacion decorativa d'un esmalh negre sus un fond metallic entalhat (generalament d'argent).

nièla n.f. 1. (bot.) Rovilh, carbon (malautia dau blat). 2. Planta dei flors porpri, que creisse dins lu camps de cerealas e que li sieu granas son toxiqui (Familha dei cariofillaceas).

nieladura n.f. Nielatge.

nielaire, airtz n. Obrier que grava en niel.

nielar vt. Ornar de niels.

nielar vt. (*nièli*) (agric.) Degalhar per la nièla.

nielatge n.m. Art e accion de nielar; travalh dau nielaire. Var.: **nieladura**.

nielatge n.m. (agric.) Deteroriacion dei grans per la nièla. Var.: **nieladura**.

nièra n.f. 1. Insècte que pòu mesurar fins à 4 mm de lòng, sensa alas e dei patas arrieri sautarèli, parasite de l'òme e dei mamifèrs que n'en suça lo sang en ponhent (Tipe de la familha dei pulicidats). ◇ *Cascar li nièras à*: Rancurar, tornar à dire à quauqu'un. ◇ Expr. *Frema, cat e can an de nièras tot l'an*. 2. *Nièra d'aiga*: Aubrilhon dei flors rogi ò blanqui perfumadi, dei gruns toxics. 3.

Nièra de mar: Pichin crustaceu sautareu, que viu dins la sabla dei plajas (Lòng de 2 cm, òrdre dei anfigòdes). 4. (inform.) Pichina susfàcia de materiau mièg conductor (silici) que supoarta un circuit integrat ò divèrs circuits integrats, e especialament un microprocessor.

nieron n.m. 1. Pichina nièra. 2. Insècte pichin que viu sovent sus lu vegetaus e que n'en suça la saba (Lòng de 1 mm, òrdre dei omoptèrs).

nierós, oa adj. Plen de nièras.

nierum n.m. Ensèm dei nièras.

nietschian, a adj. Relatiu à la filosofia de Nietzsche; partidari de la filosofia de Nietzsche.

nife n.m. Aligatge peant, compacte, de niquèl e de fèrre, que seria concentrat dins lo nucleu central de la Tèrra.

nifla n.f. Meca dau nas. Sin.: **narveu**.

niflada n.f. Accion de niflar. Sin.: **niflament, niflaria**.

niflaire, airtz n. Que nifla. Sin.: **nasejaire, naseaire**.

niflament n.m. Niflada. Sin.: **nasejada, naseada**.

niflar vi. 1. Aspirar la meca dau nas. Sin.: **nasear, nasejar**, (pop.) **tirar la mèrda en casteu**. 2. (fig.) Non suportar quauqu'un: *Aqueu baudo, non lo poadi niflar*.

niflard, a adj. Qu'espiona, que gaida d'escondilhons.

niflaria n.f. Niflada.

niflàs, assa n. Persona qu'a lo nas gròs.

niflejar vi. Non s'arrestar de niflar.

niflós, oa adj. Qu'a la meca au nas. Sin.: **narvelós**.

nigaud, a adj. e n. Badaluc, nèsci. Sin.: **babeu, toarca, tardòc, pautàs, colhon, nhòco, babalec, barbaluc, badau**.

nigaudament adv. D'un biais nèsci. Sin.: **nesciament, bestiament**.

nigaudaria n.f. Caractèr, accion de nigaud. Sin.: **nescitge, simples(s)a**.

nigaudàs, assa adj. e n. Gròs nigaud. Sin.: **colhonàs, fotralàs, nhocàs**.

nigaudejar vi. Si comportar coma un nigaud. Sin.: **pautassar**.

nigaudet, a adj. e n. Pichin nigaud.

nigerian, a adj. e n. 1. Dau Nigèria. 2. Dau Nigèr.

nigerin, a adj. e n. Dau Nigèr.

nihilisme n.m. Doctrina que denega tota organisacion sociala. Var.: **niülisme**.

nihilista adj. e n. Relatiu au nihilisme; partidari dau nihilisme. Var.: **niülista**.

niülisme n.m. Nihilisme.

niülista adj. e n.m. Nihilista.

nilomètre n.m. Potz que comunica me Nil, e que la sieu paret es graduada per mesurar lo niveau jonch per la plena dau fluvi.

nilon n.m. Nylon.

nilotic, a adj. e n. Relatiu ai Nilotics e à la sieu lenga de la granda familha negroafricana parlada dins lo bacin de Nil e dins l'encontrada dai Grands Laus.

nimbar vt. Aureolar.

nimbe n.m. Aureòla, corona; (fig.) glòria.

nimbostratus n.m. Nimbus.

nimbus n.m. (meteo.) Nebla plueïoa, d'un gris unifòrme. Sin.: **nimbostratus**.

nimes n.m. pl. Blue jeans. Var.: **nimesencs, blau de Nimes**.

nimesenc, a adj. e n. De Nimes.

nimesencs n.m. pl. Blue jeans. Var.: **nimes**.

nin, a *Enfant* (Esa); *escais-noms* dei abitants d'Esa.

ninfa n.f. Nenufar.

ninfal, a adj. (zool.) Relatiu à una ninfa d'insècte. Var.: **ninfau**.

ninfalide n.m. *Ninfalides*: Família de parpalhòlas dei colors vivi, dei toaras espiñoi, de la crisalida nuda, coma li vanessas.

ninfau, ala adj. Ninfal.

ninfea n.f. Nenufar qu'una dei sieu espècias es lo lòtus sacrat dei Egipcians. Var.: **ninfa**.

ninfeacea n.f. *Ninfeaceas*: Família de plantas d'aiga, coma lo nenufar.

ninfeta n.f. Filha foarça jove, dau fisic atraent e dei biaïes engatjants.

ninfeu n.m. 1. (Antiqu.) Luèc ò santuari dedicat ai ninfas. 2. Contruccion artificiala bastida en dessobre ò à l'entorn d'un sorgent.

ninfomana adj. e n. Pertocada de ninfomania. Sin.: **isteromana**.

ninfomania n.f. Exageracion dei besonhs sexuals de la frema. Sin.: **isteromania**.

ninfomaniac, a adj. Relatiu à la ninfomania.

ninfòsi n.f. Periòde vida ralentida, pròpri ai insèctes superiors e pendent lo quau la larva si transforma en un adulte totplen diferent.

ninfotomia (cirur.) Ablacion d'una part dei labras minori de la vulva.

ninivita adj. e n. De Niniva.

niòbi n.m. Metal pusleu rare, gris acier, associat au tantale dins lu sieus mineraus; element (Nb) de n° atomic 41 e de massa atomica 92,90. Sin. (ancian): **colombi**.

niobic, a Relatiu ai niòbis.

nioleta n.f. Apendici carnut, mobile e contractile, que prolònga lo bòrd posterior dau paladar e que contribuísse à barrar li fòssas nasali pendent la degluticion. Sin.: **uvula**.

nipon, a adj. e n. Japonés.

niquèl n.m. Metal d'un blanc grisastre, de la rompedura fibroa; element (Ni) de n° atomic 28 e de massa atomica 58,71.

niquelar vt. (*niquèli*) Recurbir d'una jaça de niquèl.

niquelatge n.m. Accion de niquelar.

niquelic, a adj. Que contèn de niquèl. Var.: **niquelifèr**.

niquelifèr, a adj. Niquelic.

nira n.f. Marmòta. Var.: **niré**.

niré n.m. Nira.

nirgranta adj. e n. inv. Sècta ascetica d'Índia.

nirvana n.m. En lo bodisme, darrièr estat de la contemplacion, denant la beatituda.

nistagmus n.m. Succession de moviments oscillatòris dei uèlhs, sovent ligada à una lesion dei centres nerviós.

nistatina n.f. Antibiotic actiu còtra li micòsis deugudi ai levaduras.

nisto n.m. (fam.) Pichon.

niston, a n. (fam.) Pichon. Sin.: **nenon**.

nistonet, a n. *Enfant foarça pichon*. Sin.: **enfantolet**.

nit n.m. Unitat de luminança, egala à una candela per mètre cairat de susfàcia aparenta.

nitrat n.m. Sau de l'acide nitric: *Nitrat d'argent*. Sin.: **azotat**.

nitrat, ada adj. Que contèn de nitrat.

nitratacion n.f. Transformacion d'un nitrit en nitrat, que dins lo soal si fa espontaneament en presença d'una bacteria, lo *nitrobactèr*.

nitrat-fiol n.m. Mesclum explosiu compauat de nitrat d'ammòni e de fiol ò de gasòli.

nitre n.m. Nitrat de potassi ò de saupètre.

nitric, a adj. 1. Si di dei bacterias, coma lo *nitrobactèr*, que realíson la nitratacion. Sin.: **azotic**. 2. (quim.) *Acide nitric*: Compauat oxigenat derivat de l'azòte (HNO₃), acide foart e oxidant. Sin.: **acide azotic**.

nitriera n.f. Luèc dont si tròva lo nitre.

nitrifèr, a adj. Que contèn de fèrre.

nitrificacion n.f. (quim.) Transformacion de l'azòte organic en nitrats, generalament per via bacteriana.

nitrificant, a adj. Que provòca la nitrificacion.

nitricar vt. (*nitricar*) Ajustar de nitrit à.

nitri(e) n.m. Compauat organic que la sieu formula contèn lo radical -CN.

nitrit n.m. Sau de l'acide nitrós. Sin.: **azotit**.

nitritoïd, a adj. *Crisi nitritoïda*: Crisi de congestion de la cara acompanhada de vomit, diarrea e ànsia, en seguida à una injeccion d'unu medicaments coma l'arsenobenzòl.

nitrobactèr n.m. Bacteria aerobia dau soal, qu'oxida lu nitrats en nitrats.

nitrobenzène n.m. Derivat nitrat dau benzène, de formula C₆H₅NO₂, coneissut, en perfumaria, sota lo nom d'*essença de mirbana*, que sièrve à faire divèrs explosius e à preparar l'anilina.

nitrocellulosa n.f. Estèr nitric de la cellulosa, principi dau collodion e dei pòuveras sensa fum.

nitrocellulosic, a adj. Relatiu à la nitrocellulosa.

nitrofenòl n.m. Derivat nitrat dau fenòl.

nitrogenat, ada adj. Relatiu au nitrogen; que contèn de nitrogen.

nitrogène n.m. Azòte.

nitroglicerina n.f. Estèr nitric de la glicerina, liquide onchós e jaunenc, explosiu foart, qu'ientra dins la composicion de la dinamita.

nitrós, oa adj. Relatiu ai compauats quimics que contèn d'oxygène e que provèn de l'azòte. Sin.: **azotós**.

nitrosacion n.f. 1. Transformacion de l'ammonic en acides nitròs ò en nitrìts.

nitrosil(e) n.m. Radical univalent -NO.

nitrosomonàs n.m. Bacteria que provòca la nitrosacion.

nitrosulfur(e) n.m. Nom de saus divèrsi que lo sieu anion contèn de fèrre, de sofre e de radicals nitrosiles.

nitrotoluène n.m. Derivat nitrat dau toluène.

nitruacion n.f. (metall.) Tractament termoquimic dau durciment superficial d'aliatges ferròs per accion de l'azòte.

nitru(e) n.m. Combinason de l'azòte m'un metal.

nitruar vt. Tractar un aliatge feròs per nitruacion, per lo durcir leugierament.

niu n.m. 1. Nebla. 2. Embriaguessa.

niu n.m. Nido.

niu, niva adj. Escur, neblòs. ◇ *Fa niu*: Lo temps es cubèrt, escur.

niuleta n.f. Pichina nebula.

nivacion n.f. L'ensèm dei fenomènes que determinon l'influença de la neu sus la formacion dau releu.

nival, a adj. Relatiu à la neu; deugat à la neu. ◇ *Regime nival*: Regime dei cors d'aiga alimentats per la fonduda dei neus. Var.: **nivau**.

nivatge n.m. Amolonament de nius.

nivau, ala adj. Nival.

niveal, a adj. Si di dei planats que florisson en plen ivèrn, ò que poàdon viure dins la neu. Var.: **niveau**.

niveau, ala adj. Niveal.

niveiròla n.f. Niveiròu.

niveiròu n.m. Pichon passeron de la coa blanca que viu en auta montanha. Var.: **niveiròla**.

nivèla n.f. Niveu dispauat sus un niveu à luneta per n'en contrarotlar l'horizontalitat.

nivelaira n.f. Engenh de terrassament tractat, equipat d'una lama orientabla, per lo nivelament dei tèrras.

nivelaire, airtz adj. e n. Que nivèla, qu'egalisa.

nivelaires n.m. pl. Republicans anglés que, pendent la guèrra civila (1647-1649), tot en estent fermament opauats à la monarquia, s'opauèron ai tendenças autoritaris de Cromwell.

nivelament n.m. 1. Accion de nivelar, de mesurar de diferenças de niveu, de mesurar mé de niveus, d'establir una basa horizontala sus un terren. 2. Aplaniment dei accidents dau releu per efècte de l'erosion. 3. (fig.) Accion d'egalisar li fortunes, li condicions socials, etc: *Nivelament per lo bas*.

nivelar vt. (*nivèli*) 1. Egalisar lo niveu de; rendre plan, horizontal; aplanir: *Nivelar un terren*. 2. (fig.) Rendre egal: *Nivelar li fortunes*. 3. (tecn.) Mesurar ò verificar au mejan d'un niveu.

nivelatge n.m. Accion de nivelar.

niveleta n.f. Pichin niveu que sièrve à verificar l'inclinason d'una cauçada, que si presenta sota la forma d'una esparra graduada e marcada de miras en blanc e roge.

niveòla n.f. Planta vesina dau traucaneu (Família dei amarillidaceas).

nivernés, esa adj. e n. De Nivèrn ò dau Nivernés.

niveu n.m. 1. Autessa de quauqua ren per rapoart à un plan horizontal de referença: *Lo niveu dau fluvi a creissut*. ◇ (geogr.) *Niveu de basa*: Niveu en foncion dau quau s'elabòra lo perfieu d'equilibri dei cors d'aiga. 2. Ensèm dei locals situats sus un meme plan horizontal, dins un bastiment: *Lu vestits son au segond niveu*. 3. Galaria horizontala d'una miniera traçada dins lo jaç. 4. Valor de quauqua ren, de quauqu'un: *Lo niveu d'instruccion*. ◇ *Niveu mental ò intellectual*: Gra d'eficacitat intellectuala d'un subjècte, estimat au mejan de divèrs tèsts psicotecnics. ◇ (sciencias de l'educacion) *Niveu escolar*: Importança dei adquisicions escolari d'un escolan, estimada en particulier per rapoart ai programas oficials. 5. Situacion d'una caua per rapoart à una autra; equilibri. 6. Valor qu'una grandessa rejonhe. ◇ *Niveu d'audicion*: Niveu de pression acostica eficaça au dessobre dau lindau d'audicion, tocant un auditor donat e un senhal de frequença determinada. ◇ *Niveu idrostatic*: Susfàcia sobrana d'un jaç aquifèr. ◇ *Niveu de transmission*: Intensitat dau camp electromagnetic ò valor de la potènça dins una telecomunicacion. ◇ *Niveu d'energia*: Caduna dei valors possibli de l'energia d'una particula, d'un nucleu d'atòme, d'una molecula, etc. 7. Escalon d'un ensèm organistat, posicion dins una ierarquia: *Toi lu niveus de l'Estat sont pertocats*. 8. *Niveu de vida*: Mesura dei condicions reali d'existença d'un individú, d'una familha ò d'una populacion pilhada dins lo sieu ensèm. 9. (ling.) *Niveu de lenga*: Cadun dei registres d'una lenga que lo locutor pòu emplegar en foncion dei situacions e dei interlocutors. 10. Estat d'un plan horizontal. ◇ *De niveu*: Sus lo meme plan horizontal. ◇ (geogr.) *Corba de niveu*: Linha que representa sus una carta lu ponchs qu'an la mema altituda. Sin.: **corba isofisa**. ◇ *Susfàcia de niveu*: Luèc dei ponchs d'un liquide en equilibri dont s'aplica la mema pression; susfàcia normala ai linhas de camp, dins un camp de vectors. ◇ (arm.) *Angle de niveu*: Angle que fórmon la linha de tir e lo plan horizontal. 11. Instrument que permete de verificar l'horizontalitat d'una susfàcia. ◇ *Niveu à bofa (d'ària)*: Niveu compauat d'un tube de vèire dins lo quau si tròvon un liquide foarça mobile (alcòl ò etèr) e una bofa gasoa. ◇ *Niveu d'aiga*: Aparelh de mirada m'un liquide, que si compaua d'un pen que supoarta un tube metallic que li es perpendiculari e que li sieu extremitats, relevadi à angle drech, son prolongadi per doi tubes de vèire.

nivoglaciari, ària adj. *Regime nivoglaciari*: Regime dei cors d'aiga alimentats per la fonduda dei neus e dei glaciers, caracterisat per li aigas auti de printemps e d'estiu, e li aigas bassi d'ivèrn.

nivopluvial, a adj. *Regime nivopluvial*: Regime dei cors d'aiga alimentats per la fonduda dei neus e per li pluèias. Var.: **nivopluviau**.

nivopluviau, ala adj. Nivopluvial.

nivòsi n.m. Premier mes dau printemps dins lo calendier revolucionari francés.

nixa n.f. Ninfa dei aigas de la mitologia germanica.
N.m Simbòle dau newton-mètre.
N/m Simbòle dau newton per mètre.
No Simbòle dau nobeli.
nō n.m. inv. Drama liric japonés que combina la música, la dança e la poesia.
noça n.f. Festin e divertiments qu'acompanhon un maridatge; ensèm de personas que li si tròvon. ◇ *Noças d'argent, d'aur, de diamant*: Fèstas que si celèbron en cap à 25, 50, 60 ans de maridatge. ◇ *Esposar en segondas noças*: Per un segond maridatge. ◇ (fam.) *Faire la noça*: Menar una vida dissoluda; faire la fèsta, pilhar part à una fèsta en buvent e en manjant à l'excès. Sin.: **faire tampona, nocejar, ribotejar**. ◇ (fam.) *Non èstre à la noça*: Èstre dins una situacion critica, embarrassanta. ◆ pl. Drageas de maridatge.
noae n.f. Notz.
noara n.f. Esposa de l'enfant. Sin.: **bèla-filha**.
noastre, a adj. poss. Que nos apartèn: *La noastra maion, aquela maion es noastra*. ◆ pron. poss. Qu'es noastre: *Es lo noastre*. ◆ n.m. pl. *Lu noastres*: La noastra familha, lu noastres amics, lu noastres partidaris.
nobeli n.m. Element (No) de n° atomic 66 e de massa atomica 162,50.
nobiliari, ària adj. Qu'apartèn à la noblessa, que li es pròpri.
nobiliari n.m. Registre dei familhas nòbli d'una província ò d'un Estat.
nobilita n.f. Dau temps de la Roma antica, partit politic que representava l'aristocracia au poder, per oposicion ai plebeus.
nobilitat n.f. Noblessa.
noblalhon n.m. (pej.) Òme de pichina noblessa.
noblament adv. D'un biais nòble.
nòble, a adj. Qu'apartèn à la categoria sociala que, per la naissença ò la decision dei sobeirans, gaudisse de divèrs privilègis. ◆ adj. 1. Qu'apartèn à un nòble, à la noblessa: *Sang nòble*. 2. Qu'a de denhetat, de grandessa, que manifestà d'elevacion: *De sentiments nòbles*. 3. Que suscita l'admiration, lo respècte per la sieu distincion, la sieu majestat. 4. De qualitat; superior. Sin.: **egrègi, denhe, triat, gent, eminent, eroïc, onorable, sobran**. ◇ *Metal nòble*: Preciós. ◇ *Parts nòbli*: Lo cerveu, lo coar de l'òme.
nobles(s)a n.f. 1. Condicion de nòble: *Noblessa de sang*. 2. Classa sociala constituïda per lu nòbles; aristocracia: *Noblessa occitana*. ◇ *Noblessa de raça ò de paratge*: Noblessa que la sieu origina seria mau conoissuda e transmesa per la linha pairala. ◇ *Noblessa d'espada*: Obtenguda à l'Atge Mejan per un servici militari; ensèm de familhas de noblessa anciana. ◇ *Noblessa de rauba*: Formada de borgés anoblits gràcias ai sieu foncions, ai sieu cargás. 3. Caractèr de quauqu'un, de quauqua ren qu'es grand, elevat, generós: *La noblessa de coar*. Sin.: **nobilitat**.
noblilhon n.m. Persona de pichina noblessa ò de noblessa gaire afortida.

nocejaire, airtz n. Festejaire. Sin.: **cèrcafèsta, ribotejaire, fotegús, mauvivent**.
nocion n.f. 1. Concèpte, idea qu'un a de quauqua ren. 2. Conoissença elementària de quauqua ren.
nocional, a adj. Relatiu à una nocion. Var.: **nocionau**.
nocionau, ala adj. Nocional.
nociu, va adj. 1. Qu'es de natura à faire de mau à l'organisme: *D'emanacions nocivi*. 2. Perilhós, funèste: *De teorias nocivi*. Sin.: **perilhós, pernicios**.
nocivitat n.f. Caractèr de cen qu'es nociu. Sin.: **nocuitat**.
noctambule, a adj. e n. Que li agrada de sortir lo sera, de si divertir la nuèch.
noctambulisme n.m. Comportament dei personas que li agrada de sortir la nuèch.
noctiluca n.f. protozoari que pòu èstre totplen abundós dins la mar, que rende luminoà la nuèch (Diamètre 1 mm).
noctuala n.f. Parpalhòla de nuèch que li sieu toaras son sovent nocivi (Nom comun à divèrsi espècias, que per la màger part apartèn à la familha dei noctuides).
noctuelian n.m. Noctuide.
noctuide n.m. *Noctuides*: Familha de parpalhòlas de nuèch que comprèn de nombroï espècias que li sieu toaras fan de degalhs importants ai culturas (cerealas, tomati, etc.). Sin.: **noctuelian**.
noctula n.f. Ratapinhata de la familha dei vespetillionides (Lònga de 9 cm sensa la coa; envergadura de 40 cm).
nocturna n.f. 1. Dubertura d'un negòci en serada. 2. Competicion esportiva en serada.
nocturnal n.m. (liturgia) Ensèm de oficis e dei matinas que si debànon de nuèch. Var.: **nocturnau**.
nocturnau n.m. Nocturnal.
nocturne, a adj. 1. Que si debana pendent la nuèch. Sin.: **nuechenc**. 2. Si di d'un animau que soarte, agisse, vòla ò corre pendent la nuèch. Sin.: **nuechenc**. Contr.: **diurne**.
nocturne n.m. 1. Tròç de música escrich per lo piano, sensa forma definida, d'un caractèr pantaiaire e melancolic. 2. Part de l'ofici dei matinas. 3. Auceu de nuèch. 4. Tableau que representa un efècte de nuèch.
nocuitat n.f. Caractèr de cen qu'es nociu, perilhós per la santat. Sin.: **nocivitat**.
noda n.f. (patol.) Tumor, protuberança sus lu tendons, lu ligaments e lo sistèma fibrós.
nodal, a adj. 1. (istol.) Si di d'un teissut especial, situat dins l'espessor dau muscle cardiac e qu'assegura li foncions d'automaticitat, d'excitabilitat, de conductibilitat e de contractilitat. 2. (fis.) relatiu ai nos d'una susfàcia ò d'una coarda vibranta. 3. (opt.) *Ponchs nodals*: Ponchs de l'axe d'un sistema optic centrat, per lu quaus pàsson un rai incident e lo rai emergent correspondent quora aquelu rais son parallèles. Var.: **nodau**.
nodau, ala adj. Nodal.

nodós, oa adj. 1. Si di dau boasc qu'a totplen de nos. 2. Que presenta de nodositats: *Dets nodós*. Sin.: **gropós**.

nodositat n.f. 1. Caractèr d'un vegetal, d'un aubre que presenta totplen de nos. 2. (med.) Produccion anormala, generalament redona e dura, que si pòu trovar sota la pèu. 3. Radicèla dei leguminoas, ipertrofiada per la presença d'un rizòbi.

nodul(e) n.m. 1. Pichina nodositat. 2. Gonflament de l'extremitat anteriora dau vèrmis inferior dau cercelet. 3. (anat.) Enflement de la valvula sigmoïda de l'aòrta e de l'artèria paumonària. 4. Pichina concrecion minerala ò de ròca, de forma grossierament arredonida, situada dins una ròca de natura diferenta. 5. Concrecion de minerau depauada au fond dei oceans.

nodular(i), a (-ària) adj. Relatiu ai nos.

nodulós, oa adj. Que presenta totplen de pichins nos.

noé n.m. [nu'è] Cantic de Calenas. Var.: **nové**.

noema n.m. (filos.) Objècte intencional de la pensada, per la fenomenologia.

noèsi n.f. (filos.) Acte per lo quau la pensada mira à un objècte, per la fenomenologia.

noetic, a adj. (filos.) Relatiu à la noèsi.

noga n.f. Notz.

nogalhon n.m. Carn de la notz; caduna dei doi mitans d'una notz.

nogareda n.f. Luèc plantat de noguiers.

nogat n.m. Preparacion à basa de meu mé d'amèndolas e d'avelanas (*nogat negre*) ò de blanc d'òu e d'amèndolas (*nogat blanc*), generalament messa entre doi fuèlhs de pan azime. ◇ *Nogat de Monteleimar*: Especialitat d'aquela vila.

nogatier, a n. Persona que fa ò que vende de nogat.

nogatina n.f. 1. Nogat dur, fach d'amèndolas chapladi e de caramèl. 2. Genovesa pralinada e garnida d'amèndolas ò d'avelanas grasilhadi e chapladi.

noguièr n.m. 1. Grand aubre dei regions temperadi, que poarta li *notz*, e que lo sieu boasc dur s'emplega en fustaria (Aut de 10 à 25 m, pòu viure fins à 400 ans; familia dei juglandaceas). 2. Lo boasc d'aquel aubre.

noïa n.f. (it.) Eneuèi.

noïós, noïoa adj. 1. Que manca d'interès au ponch que si pròva d'enuèi: *Un spectacle noïós*. Sin.: **secant, tediós, pegós, fastigós**. 2. Qu'enuèia, que tarabusta, que causa de tracàs.

noiosada n.f. Eneuèi. Sin.: **tedi, fasti, languiment, languì, secada, secadura**.

noiridura n.f. 1. Accion de noirir un èstre vivent: *Assègurar la noiridura dau bestiari*. Var.: **norridura, noirement**. 2. Tota substança que siève à l'alimentacion dei èstres vivents.: *Una noiridura sana*. Sin.: **manjar, aliment**. 3. (lit.) Cen que noirisse lo coar, l'esperit: *Li noiraduras intellectuàli*.

noirigat n.m. Noirisson.

noirigatge n.m. Noirissatge. Var.: **norrigatge**. ◇ (espec.) Accion de mantenir e d'elevar lu animaus. Sin.: **elevatge**.

noiriguièr, a adj. Noirissier. ◆ n. Persona que practica lo noirigatge dei animaus. Sin.: **elevaire**. ◆ n.f. Noirissa.

noirement n.m. Noiridura. Var.: **noirement**.

noirir vt. 1. Fornir d'aliments à; faire viure en donant d'aliments: *Noirir una persona, una bèstia*. Sin.: **apaissar, apasturar** (lo bestium), **apitançar, alimentar**. 2. Donar lu mejans de viure: *À maion, devi noirir cinc personas*. 3. (lit.) Donar una formacion à quauqu'un, li donar d'ideas, etc. 4. Mantenir, faire durar (un sentiment): *Noirir l'esperança*. 5. Mantenir en acreissent l'importança: *Lo boasc sec noirisse l'incendi*. 6. Renforçar la matèria de (un discors, un tèxto, una òbra, etc.). Var.: **norrir**. ◆ **si noirir** v.pr. 1. Absorbir d'aliments. 2. Tirar la sieu foarça, la sieu substança de: *Aqueli ideas si noirisson de la tieu ignorança*. ◇ *Si noirir d'illusions*: Entretenir d'illusions que dónon una rason d'esperar, de viure. Sin.: **si faire d'enlusiments, de farfantelas**.

noirissa n.f. 1. Frema que dona lo sieu lach à d'enfantons. ◇ *Noirissa seca*: Frema que noirisse un enfant au biberon. Sin.: **noiriguiera, baila**. 2. (vièlh) Frema que s'ocupa d'enfants au sieu domicili còtra remuneracion. Sin.: *assistenta mairala*. 3. Resèrva suplementària per l'alimentacion d'una caudiera ò d'un motor. 4. (tecn.) Pèça que n'en pàrton de tubes divergents. Var.: **norrisa**.

noirissaria n.f. Nursery (angl.).

noirissatge n.m. 1. Accion de noirir un animau domestic. 2. Engraissement dau bestiari. Sin.: **noirigatge**.

noirissèire n.m. 1. Aqueu qu'engraissa lo bestiari per la sieu carn. 2. *Noirissèire automatic*: Aparelh que permete la distribucion automatica d'aliments ai animaus. Var.: **norrisèire**. Sin.: **noiriguièr**.

noirissent, a adj. Que noirisse totplen. Var.: **norrisent**. Sin.: **nutritiu**.

noirissier, a adj. Que noirisse, que procura de noiridura. ◇ *Paire noirissier*: Paire adoptiu. Var.: **norrisier, noiriguièr**.

noirisson n.m. Enfant totplen jove, despí la perda dau cordon ombilical fins à doi ans. Var.: **norrisson**. Sin.: **bailatge, tetareu, noirigat**.

nolejar vt. Naulejar.

nòli n.m. Cargament d'una nau: 1391: «...*mes els restaran per lo pres e lo nòli desus dich...*». Var.: **naulis, nòlis, naulum**.

noli-me-tangere n.m. (latin) 1. Balsamina. 2. Nom donat à de lesions de la pèu.

nòlis n.m. Nòli.

nom n.m. 1. Mòt que siève à designar una persona, un animau ò una caua e à lu destriar dei èstres de la mema espècia: *Cambiar de nom*. ◇ *Nom de maion*: Nom dau paire de familia. ◇ *Nom de batisme* ò *pichin nom*: Aqueu que si dona à l'enfant à la sieu naissença per lo destriar dei autres membres de la familia. ◇ *Nom compauat*: Nom format per la combinason de doi, ò mai, de mòts simples: *Saute-mi-davant, poarta-fenestra, sudamerican, cagablea...* ◇ *Nom de guèrra*: Nom balhat

à un guerrejaire, un combatent. ◇ *Nom de religion*: Nom que si pilha en entrant au convent. ◇ *De nom*: Solament per lo nom, sensa conóisser en persona. 3. Personatge famós: *Lu grands noms dau cinéma*. 4. Reputacion, fama. ◇ *Si faire un nom*: Devenir celèbre. 5. *Nom comercial*: Designacion d'un establiment comercial, que constitueisse un element dau fond de comèrci. ◇ Nom donat à un produch per lo comercialisar. 6. Mòt que s'aplica à cadun dei individús d'una categoria donada: *Noms d'animaus, de cauas*. ◇ *Sonar li cauas per lo sieu nom*: Parlar un lengatge clar e dirècte; non aver peur d'empregar lu mòts justs. 7. Mòt considerat coma títol d'un qualitat, coma qualificatiu: *Èstre denhe dau nom d'amic*. ◇ *En (lo) nom de, au nom de*: De la part ò à la plaça de; en consideracion de: *En nom de quauqu'un, en nom de la lèi*. 8. (gram.) Categoria gramaticala que recampa lu mòts que designon sigue una espècia sigue un representant de l'espècia (*noms comuns*), sigue un individú particulier (*noms pròpris*). Sin.: **substantiu**.

nòma n.f. (patol.) Estomatiti gangrenosa que pertòca d'uni personas endecadi.

nomada adj. e n. 1. Que la sieu vida non es sedentària e viu principalament d'elevatge. 2. Que non a un domicile fixe e si desplaça sovent. Sin.: **baronaire, barrutlaire, foarapaís**.

nomadisacion (izacion) n.m. Evolucion dei sedentaris ai formas vèrs la vida nomada.

nomadisar (-izar) vi. Viure en nomada.

nomadisme n.m. Genre de vida nomada: *Lo nomadisme dei regions desertiqui*. ◇ *Nomadisme pastoral*: Genre de vida nomada dins lo quau l'elevatge es la ressorsa exclusiva ò principala.

no man's land n.m. (engl.) Luèc, territòri entremièg doi país ò doi pòbles enemics. Sin.: **zòna interdicha**.

nomar vt. Nomenar.

nomàs n.m. Grand nom.

nombrable, a adj. Denombrable, enumerable.

nombrada n.f. Enumeracion.

nombrador n.m. (mat.) Nombre plaçat en dessobre de la barra de fraccion. Sin.: **numerador, nominador**.

nombrar vt. Denombrar, enumerar.

nombratge n.m. Enumeracion.

nombratiu, iva adj. Enumeratiu.

nombre n.m. 1. Nocion fundamentala dei matematicas que permete de denombrar, de classificar d'objèctes ò de mesurar li grandessas, ma que non pòu faire l'objècte d'una definicion estrecha: *Nombre entier, relatiu, fraccionari, decimal*. ◇ *Nombre complèxe*: Tot nombre que si pòu escriure sota la forma $a + ib$ dont a e b son de nombres reals e i un nombre imaginari tau que $i^2 = -1$. Lo cairat de $(-i)$ es finda egal à -1 : $(-i)^2 = -1$. ◇ *Nombre imaginari*: Nombre complèxe que s'escriu sota la forma ia mé a real e dont i es l'unitat imaginaire. ◇ *Nombre decimal*: Nombre real que si pòu escriure exactament m'un nombre finit de chifras après la virgula en escriptura decimala posicionala. ◇ *Nombre entier natural*: Nombre positiu que permete fondamentalement de denombrar d'objèctes que còmpton cadun per un e

doncas de comptar d'objèctes considerats coma equivalents. ◇ *Nombre entier relatiu*: Nombre entier natural acompanhat d'un signe positiu ò negatiu qu'indica la sieu posicion per rapoart à 0 sus un axe orientat. ◇ *Nombre par*: Multiple de 2. ◇ *Nombre impar*: Nombre que non si pòu partir per 2. Var.: **nombre non par, despar, impariat**. ◇ *Nombre irracional*: Nombre real que non es racional, es à dire que non si pòu escriure sota la forma d'une fraccion $\frac{a}{b}$, dont a e b son doi entiers relatius (embé b non nul). ◇ *Nombre promier*: Nombre que pòu èstre partit solament per 1 e per e-meme. ◇ *Nombre racional*: Nombre que si pòu exprimir coma lo quocient de doi entiers relatius. ◇ *Nombre real*: Nombre que non es ni imaginari ni complèxe. ◇ *Nombre cardinal*: Nombre que siève à indicar una quantitat, coma 1, 2, 3, etc. ◇ *Nombre ordinal*: Nombre que siève à indicar l'òrdre, coma *promier, segond, tèrç*, etc. ◇

(arquit.) *Nombre d'aur*: Nombre egal à $\frac{1+\sqrt{5}}{2}$, sigue aproximativament 1,618 e que correspoande à una proporcion considerada coma particulierament estetica.

◇ *Nombre perfach*: Nombre egal à la soma de toi lu partidors. ◇ *Nombre sacrat*: Lu nombres 7 e 12 e quaucu autres que lu òmes li an atribuit de proprietats misterioï. ◇ *Lèi dei grands nombres*: Lèi relativa à la frequença de realisacion d'un eveniment qu'a una probabilitat d'acaparar determinada e segond la quala un escart de quauqua importança entre la frequença e la probabilitat demenisse m'au nombre dei espròvas. ◇ (fis.) *Nombre caracteristic*: Rapoart sensa dimensions d'uni grandors fisiqui relatiu à un fenomène e que n'en facilita l'analisi teorica. 2. Ensèm, colleccion de personas ò de cauas. ◇ *Grand nombre*: Granda quantitat. Sin.: **milanta**. ◇ *En nombre*: En granda quantitat, en massa. ◇ *Faire nombre*: Constituir un ensèm nombrós. ◇ *Èstre dau nombre*: Faire part dei participants. ◇ *Au nombre de*: Dins un grope de. 3. (ling.) Categoria gramaticala que permete d'opauar lo singulier au plural. 4. (lit.) Armonia que resulta de l'organizacion dei mòts, en pròsa ò en poesia.

nombrós, oa adj. 1. Qu'es en grand nombre. Sin.: **numerós, foarça**. 2. Que comprèn un grand nombre d'elements.

nòme n.m. Division administrativa de l'Egipte antica e de la Grècia modèrna.

nomenal, a adj. (filos.) Relatiu au nomène (per op. à *fenomenal*).

nomenalha n.f. Escais-nom. Sin.: **sobrenom**.

nomenar vt. 1. Donar un nom ò un escais-nom à. 2. Faire conóisser quauqu'un per lo sieu nom. 3. Qualificar una accion, un biais de faire. 4. Causir una persona per ocupar una foncion. 5. Causir (una persona) per que pilhe una foncion. 6. Instituir en qualitat de, designar: *Nomenar lu sieus eritiers*. Var.: **nomar**. ◆ **si nomenar** v.pr. Si presentar en donant lo sieu nom.

nomenat, ada adj. Qu'a fach l'objècte d'una nominacion.

nomenclator, tritz adj. e n. Qu'establisce una nomenclatura. ◆ n.m. (Antiqu. romana.) Esclau encargat d'indicar discretament au sieu mèstre lo nom dei personas qu'encontrava e que lo saludàvon.

nomenclatura n.f. Ensèm de tèrmes tecnicos d'una disciplina, presentats segond un classament metodic. Sin.: **lista, tièra, catalògue**. 2. Ensèm de intradas d'un diccionari. 3. Metòde universal que determina lu èstres vivents, que cada animau, cada planta poarta un nom latinisat: *Homo sapiens...* 4. Tièra dei elements representats sus un dessenh d'ensèm, necita per la realisacion d'aquel ensèm.

nomène n.m. (filosf.) Per Kant, concèpte de la caua d'esperela, en là de tota experiença possibla (per op. au *fenomène*).

nomenklatura n.f. 1. En U.R.S.S., lista dei pòsts de direccion politica e economica e dei personas susceptibles de lu ocupar. 2. (per ext.) Ensèm de personas qu'an de prerogativas particulieri; classa dei personas en vista, dei privilegiats.

nomentar vt. Denominar.

nominacion n.f. Designacion d'una persona à un emplec, una foncion, una dignitat.

nominadament adv. En designant ò en estent designat per lo nom: *Es estat acusat nomenadament*.

nominador n.m. (mat.) Numerador.

nominal, a adj. 1. Relatiu au nom d'una persona. 2. Qu'a solament lo nom, sensa aver lu avantatges ni lu poders vertadiers. ◇ *Valor nominala*: Valor inscricha sus una moneda, un efècte de comèrci ò una valor mobilièra, que correspoande à la valor teorica d'emission e de remborsament. 3. (gram.) Relatiu au nom: *L'infinitiu es una forma nominala dau vèrbo*. ◇ *Grope nominal*: Grope de mòt bastit à l'entorn d'un nom. Var.: **nominau**.

nominalament adv. D'un biais nominal.

nominalisacion (-izacion) n.f. (ling.) Accion de nominalisar.

nominalisar (-izar) vt. (ling.) Transformar (una frasa, una proposicion) en un grope nominal: *Dii que lo menaire es prudent*. → *Parli de la prudença dau menaire*.

nominalisme n.m. Doctrina filosofica segond la quala lo concèpte es solament un nom e existisson efectivament solament lu individús à cu lu noms remàndon. Sin.: **terminisme, empirisme**. Contr.: **racionalisme**.

nominalista adj. e n. Que pertòca ò que profèssa lo nominalisme.

nominar vt. Nomenar, designar.

nominatari, ària adj. e n. (dr. canon) Si di d'una persona que lo rèi nomenava à un benefici.

nominatiu, iva adj. 1. Que contèn de noms: *Estat nominatiu dei emplegats*. 2. Si di d'un títol que la pròva de proprietat resulta de l'inscripcion dau nom d'aqueu que lo possedisse dins un registre de la societat emetritz (per op. à *títol au portaire*). ◇ (per ext.) Si di de tot document (convidacion, convocacion, etc.) establitz per cadun au sieu nom. ◆ n.m. (ling.) Cas qu'exprimisce la

foncion gramaticala de subjècte ò d'atribut dins li lengas qu'an de declinasons.

nominativament adv. D'un biais nominatiu.

nominator n.m. (dr. canon) Aqueu qu'a drech de nominacion à un benefici.

nominau, ala adj. Nominal.

nomofilac n.m. 1. (Antiqu.) Magistrat encargat de la conservacion dei tèxtos oficials, en divèrsi ciutats de Grècia. 2. Denhetari bisantin encargat de bailia de l'escòla de drech.

nomografia n.f. Tecnica dau traçat dei momogramas, utilisacion dei momogramas.

nomograma n.m. (tecn.) Sistema de corbas que permete de trovar d'un resultat per simpla lectura, sensa calcul.

nomotèt n.m. (Antiqu.) membre d'una comission de revision de la legislacion, à Atenas au s. IVⁿ.

non adv. 1. Indica una respoasta negativa. ◇ *Respoandre d'òc ò de non* (Estatuts de la confrairia dei Batuts negres, capèla de la Misericòrdia, à Niça). 2. Davant un vèrbo, li dona la forma negativa: *Non dirai cen que sabi*. Sin.: **dirai pas cen que sabi**. 3. Equivalent d'una proposicion negativa: *Li ai demandat se volia venir e m'a dich que non*. 4. Insistença dins una interrogativa: *Vendrètz ben, non?* 5. Marca l'estonament, lo refut provisòri de crèire quauqua ren: *Non es vengut. – Non?* 6. Dins una frasa exclamativa, exprimisce l'estonament, l'indignacion: *A non, vos empacharai de venir!* 7. Davant un participi ò un adjectiu, n'en constitue la negacion, lo contrari: *Non verificable*. 8. *Non solament... ma finda...*: Pas solament, pas unicament. ◇ Non que (+ subjonctiu): Indica una causa supauada per n'en donar una altra: *Non que sigue un ladre, ma es un pichin delinquent*.

mon n.m. inv. Expression dau refut, dau desacòrdi: Un non categoric.

nòna n.f. (fam.) Lièch, soam, dins lo lengatge dei enfants. Var.: **nonò**. ◇ *Faire nòna*: Durmir. ◇ *Cantar la nòna*: Cantar una breçairòla.

nòna n.f. 1. Dins l'Antiquitat romana, quatrena part dau jorn, que començava après la novena ora, es à dire vèrs 3 oras de l'après-dinnar. 2. (liturgia) Part de l'ofici monastic ò dau breviari que si di à 3 oras de l'après-dinnar.

non-activitat n.f. Estat d'un foncionari, d'un militari de carriera qu'es per un temps sensa emplec.

nonagenari, ària adj. e n. Si di d'una persona qu'a entre 90 e 100 ans.

non-agression n.f. Absença d'agression ; fach de non atacar. ◇ *Pacte de non-agression*: Convencion establida entre d'Estats que s'engàtjon à non reglar lu sieus desacòrdi per la foarça.

non-alinhament n.m. Actituda dei país que refúdon de seguir la politica d'un dei grands Estats antagonistas ò d'un autre.

non-alinhat, ada adj. e n. Que practica lo non-alinhament.

nònas n.f. pl. Dins l'Antiquitat romana, seten jorn de març, mai, julhet e octòbre, quint jorn dei autres mes.

non-assistença (-ència) n.f. Abstencion voluntària de portar assistença à quauqu'un: *Non-assistença à prsona en perillh*.

nonat n.m. Pichin peis vesin dei gòbis.

non-belligerança (-ància) n.f. Estat d'un país que, sensa èstre totalament neutre dins un conflicte, non pilha part ai operacions militari.

non-belligerant, a adj. e n. Que non participa à un conflicte.

noncalença (-ència) n.f. 1. Absença d'ardor, d'energia; noncurança. 2. Mancança de vivacitat, lentor naturala ò afectada dins l'actituda. Sin.: **indolença, pigres(s)a, flaques(s)a, flaquitge, indiferença, apatia, letargia, laissa m'estar, flaca**.

noncalent, a adj. 1. Que manca d'ardor, d'energia. 2. Que manca de vivacitat, que lu sieus gèsts son lents e vagues. Sin.: **apatic, flac, flacós, indifferant, indolent, letargic, molastrós, linfatic, despassionat**.

noncalentament adv. Embé noncalença.

nonci n.m. 1. *Nonci apostolic* ò *nonci*: Prelat encargat de representar lo papa pròche d'un govèrn estrangier. 2. *Nonci extraordinari*: Nonci encargat de missions temporaris. ◇ *Nonci ordinari*: Nonci resident, encargat de foncion permanenti.

nonciatura n.f. Foncion d'un nonci dau papa; exercici d'aquesta carga. ◇ Residència dau nonci. ◇ Dins lo temps, país qu'apertenia au Sant Sèti, administrat per un nonci apostolic. *La nonciatura d'Avinhon*.

noncle n.m. Oncle.

non-combatent, a adj. e n. Que non pilha una part efectiva au combat, en parlant dau personal militari.

non-comol n.m. 1. (dr.) *Non-comol dei penas*: Fach, previst dins la lèi, de non addicionar li penas per d'infractions donadi. 2. *Non-comol dei mandats*: Impossibilitat, per lu elegits, d'aver mai d'un mandat.

non-comparent, a adj. e n. (dr.) Que fa default en justícia.

non-comparucion n.f. (dr.) Fach de s'abstenir de comparèisser en justícia.

non-conciliacion n.f. Default de conciliacion.

non-concurrença (-ència) n.f. (dr.) *Clausa de non-concurrença*: Clausa integrada dins un contracte de trabalh, qu'empacha un salariat d'aver d'activitats professionalis còntre lu interès dau sieu ancian emplegaire.

non-conformisme n.m. Actituda d'independença en regard dei usatges establits, lu estereotipes. Sin.: **anticonformisme**.

non-conformista adj. e n. 1. Si di de quauqu'un que, dins lo sieu comportament, manifèsta la sieu originalitat, lo sieu non-conformisme. 2. (ist.) En Anglatèrra, protestant que non seguísse la religion anglicana. Sin.: **anticonformista**.

non-conformitat n.f. Default de conformitat.

non-contradiccion n.f. (log.) Proprietat de tota teoria deductiva, dins la quala una mema proposicion non pòu èstre à l'encòup demostrada e refutada. Sin.: **consistença**. ◇ *Lèi de non-contradiccion*: Principi segond lo quau una proposicion non pòu èstre à l'encòup vèra e faussa.

non-crescent, a adj. e n. Qu'apartèn à minga confession religioa. Sin.: **mescrescent**.

noncurança n.f. Noncalença.

non-denonciacion n.f. (dr.) Fach de non far conóisser una infraccion en estent au corrent de la sieu existença: *Non-denonciacion de crimi*.

non-desliurança n.f. Retenguda dei envelopas fetalas dintre l'utèrus après la jacilha.

non-dich n.m. inv. Cen que s'evita de dire, cen qu'es taisut, generalament d'un biais deliberat. Sin.: **esconduda**.

non-directiu, iva adj. Dont s'evita tota pression sobr l'interlocutor. ◇ *Collòqui non-directiu*: Tecnica de discussion dins la quala la persona que paua li questions, en restant neutra, tempta de laissar parèisser lu desirs e li resistenças de la persona interrogada.

non-directivisme n.m. (psicol.) Teoria que preconisa una actituda de disponibilitat absoluta e d'abstencion de tot conseu ò interpretation, espec. dins li relacions de tipe pedagogic ò psicoterapic.

non-directivitat n.f. Caractèr non-directiu, metòde non-directiu.

non-discriminacion n.f. Actituda d'aquelu que refúdon de tractar diferentament li gents en foncion dei sieu originas etniqui, religioi, etc.

non-disseminacion n.f. Non-proliferaçion: *Non disseminacion dei armas nucleari*. Sin.: **non-espandiment, non-espantegament**.

non-drech n.m. inv. *Luèc de non-drech*: Luèc, país, dont la lèi non es respectada.

non-engatjament n.m. Actituda d'aquieu que rèsta en defoara de tota posicion politica, que non s'engatja dins un conflicte.

non-engatjat, ada adj. e n. Que practica lo non-engatjament: *País non-engatjat*.

non-espandiment n.m. Non-diseeminacion.

non-espantegament n.m. Non-diseeminacion.

non-especialista n. Que non es especialista dins un camp donat.

non-èstre n.m. (filos.) Cen que non a una existença, una realitat. 2. Absença d'èstre.

non-euclidian, a adj. Si di d'una geometria dont es negat l'axiòma d'Euclide.

non-execucion n.f. Default d'execucion.

non-existença (-ència) n.f. Fach de non èstre, de non existir.

non-figuratiu, iva adj. e n.m. (art contemp.) Abstrach.

non-figuracion n.f. Art non-figuratiu.

non-fumaire, airitz n. Persona que non fuma.

- non-gaudiment** n.m. (dr.) Privacion de gaudiment.
- nonidí** n.m. Noven jorn dau calendrier revolucionari francés.
- non-ieu** n.m. inv. (filos.) Ensèm de tot cen qu'es distint dau ieu.
- non-ingerença (-éncia)** n.f. Actituda que consistisse à non intervenir dins lu afaires dei autres.
- non-iniciat, ada** adj. e n. Persona profana dins un camp donat.
- non-inscrich, a** adj. e n. Deputat que non es inscrich à un grope parlamentari.
- non-intervencion** n.f. Actituda d'un Estat que non intervèn dins lu afaires dei autres Estats quora non li es directament interessat.
- non-intervencionisme** n.m. Política non-intervencionista.
- non-intervencionista** adj. e n. Partidari de la non-intervencion.
- non-luèc** n.m. (dr.) *Arrèst, ordonança de non-luèc*: Decision dau jutge d'instruccion ò de la cambra d'acusacion, que di que non li a de rason de contunhar l'accion en justícia.
- non-mercant, a** adj. e n. (econ.) Si di d'un sector de l'economia que mira à satisfaire de besonhs d'interès general e per aquò mete à la disposicion dei personas à títol gratuit ò mièg gratuit de bens ò de servicis, en principi collectius.
- non-metal** n.m. (quim.) Còrs non metallic. Sin.: **metalloïde**.
- non-multiplicacion** n.f. Non-proliferaçion.
- nonò** n.m. (fam.) Nòna, soam.
- nonobstant** prep. Maugrat, maudespìèch, en despìèch de.
- non-pagament** n.m. Defaut de pagament.
- nonparier, a** adj. Desparier; inegalable.
- non-proliferaçion** n.f. Política que mira à enebir la possession d'armas nucleari ai país que non n'en dispauon. Sin.: **non-disseminacion, non-multiplicacion**.
- non-ren** n.m. Neant; non-èstre.
- non-representacion** n.f. *Non representacion d'enfant*: Refut de restituir un enfant ai personas qu'an lo drech de lo reclamar.
- non-resident, a** n. Persona qu'a la sieu residença abituala à l'estrangier.
- non-respècte** n.m. Fach de non respectar una obligacion legala, reglamentària, etc. Var.: **non-respìèch**.
- non-respìèch** n.m. Non-respècte.
- non-retorn** n.m. *Ponch de non-retorn*: Moment à partir dau quau non si pòu plus tornar en darrier, anullar una accion en cors.
- non-salariat, ada** n. Persona que la sieu activitat professionala non es pagada m'un salari (negociant, membre d'una profession liberala, etc.).
- non-sens** n.m. Frasa ò paraula que non vòu ren dire; caua absurda. Sin.: **absurditat, asenada**, (pop.) **colhonada**.
- non-stòp** adj. inv. Sensa pausa, sensa relambi.
- non-teissit** n.m. Estòfa obtenguda en ligant mecanicament, quimicament ò termicament de fibras ò de filaments textiles.
- nontronita** n.f. Silicat natural de fèrre, de la familha dei argelas.
- non-tubaire** adj. inv. Luèc dont es enebit de tubar. *Una auberga non-tubaire*.
- non-tubaire, airtiz** adj. e n. Si di d'una persona que non tuba.
- nonuplar** vt. Multiplicar per nòu.
- non-usatge** n.m. Cessacion d'un usatge.
- non-valor** n.f. 1. Estat d'una propietat que non produe de revengut. 2. Caua ò persona sensa valor. 3. Recèpta prevista e que non es realisada; creança consideranda coma irrecuperabla.
- non-veent, a** n. Persona que non li ve. Sin.: **bòrni**.
- non-viabilitat** n.f. Estat d'un niston que non es viable.
- non-viable, a** adj. Si di d'un fètus que non a rejonch l'estadi de desvolopament intra-uterin sufisent per èstre apte à viure, ò d'un enfant qu'es naissut mé de lesions incompatibli mé la vida.
- non-violença (-éncia)** n.f. 1. Principi de comportament que fa renonciar à la violença coma mejan d'accion politica. 2. Abstencion de tota violença, dins quau camp que sigue.
- non-violent, a** adj. e n. 1. Partidari de la non-violença. 2. Que non participa à minga violença.
- non-volença** n.f. Marrida volontat, refut de faire quauqua ren.
- nopal** n.m. Figuiera de barbaria.
- nopaliera** n.f. Plantacion de nopals.
- noradrenalina** n.f. Mediator quimic liberat per lo sistema nerviós e present en pichina quantitat dins la medullosurrenala, dont es lo precursor de l'adrenalina.
- noramidopirina** n.f. Analgesic de l'amidopirina, qu'a lu memes efèctes toxics.
- noranta** adj. num. ord. Nòu còups dètz.
- noranten, a** adj. e n. 1. Qu'ocupa un reng marcat per lo nombre noranta. 2. Que si tròva noranta còup dins un tot.
- nòrd** n.m. inv. e adj. inv. 1. Un dei quatre ponchs cardinals, dins la direccion de l'estela polària. ◇ (fam.) *Perdre lo nòrd*: Èstre desorientat. Sin.: **ubac, trasmontana, iversenc, septentrion**. 2. (M'una majuscula) Part dau glòbe terrèstre ò d'un país situada vèrs aqueu ponch: *Viu dins lo Nòrd*. 3. Ensèm di país industrialisats (situats dins l'emisfèr Nòrd), per op. ai país en cors de desvolopament: *Dialògue Nòrd-Sud*.
- nòrd-african, a** adj. e n. D'Àfrica dau Nòrd.
- nòrd-american, a** adj. e n. D'Amèrica dau Nòrd.
- nòrd-corean, a** adj. e n. De Corea dau Nòrd.
- nordejar** vi. (mar.) Virar au nòrd, en parlant dau vent.

nordenc, a adj. Nordic.

nòrd-èst n.m. inv. e adj. inv. Ponch de l'orizont ò part dau monde situats entre lo nòrd e l'èst.

nordic, a adj. 1. Relatiu ai pòbles dau nòrd d'Euròpa.

◇ *Lengas nordiqui*: Grop de lengas germaniqui que contèn lo suedés, lo danés e l'islandés. Var.: **nordenc**. Sin.: **boreal, septentrional, artic**. 2. Au Canadà, relatiu ai regions situadi mai au nòrd.

nordicitat n.f. Caractèr nordic d'un luèc.

nordista adj. e n. 1. Partidari dau govèrn federal pendent la guèrra de Secession, ai Estats-Units. 2. Dau departament dau Nòrd ò de la Region dei Auts de França.

nòrd-oèst n.m. inv. e adj. inv. Ponch de l'orizont ò part dau monde situats entre lo nòrd e l'oèst.

nòrd-vietnamian, a adj. e n. Dau Vietnam dau Nòrd, devant de la reunificacion dau país, en lo 1975.

nòria n.f. Màquina idraulica formada de poires estacats à una cadena sensa fin, que càlon renversats e tórnon en aut plens. Sin.: **possaraca, potz rodier**.

nòrma n.f. 1. Estat abitual, confòrme à la règla establida. Sin.: **procediment, règla, mena**. 2. Critèri, principi au quau si referisse tot jutjament de valor moral ò estetica. 3. (tecn.) Règla que fixa lo tipe d'un objècte fabricat, li condicions tecniqi de la sieu produccion. Sin.: **metòde, biais, mejan**. ◇ *Nòrma de productivitat*: Productivitat mejana d'una branca economica. 4. (mat.) Nòrma sus un espaci vectorial: Aplicacion d'aquest espaci dins l'ensemble dei nombres reals positius que verifica li proprietats associadi intuitivament à la nocion de longuessa.

normal, a adj. 1. Qu'es confòrme à una mejana considerada coma una nòrma; que non a ren d'excèpcional: *Una talha normala, una vida normala, un president normal*. 2. Que non presenta de trebolis patològics: *Non es dins lo sieu estat normal*. 3. Escòla normala primària: Ancian establiment de l'ensenhament public que formava lu magistres. ◇ *Escòla normala superiora*: Establiment de l'ensenhament public francés que forma de professors de l'ensenhament segondari, de l'ensenhament superior e de personal de recèrca. 4. (mat.) *Nombre normal*: Nombre pilhat dins la seria de Renard, constituïda per una progression geometrica aprochada de 5, 10, 20 ò 40 nombres escalonats de 100 à 1000. ◇ (estad.) *Distribucion normala*: Distribucion de Laplace-Gauss. ◇ Perpendiculari. 5. (quim.) Si di d'una solucion titrada, que sièrve ai dosatges quimics e que contèn una mòla d'elements actius per litre. 6. *Via normala*: Via ferrada de l'escartament de 1,435 m. Sin.: **via estandard, via UIC** (Union Internacionala dei Camins de Fèrre). Var.: **normau**.

normala n.f. 1. Estat normal, abitual, costumier: *Tornar à la normala*. 2. (mat.) Drecha perpendicularària. ◇ *Normala à una corba (en un ponch)*: Perpendicularària à la tangenta de la corba en aqueu ponch. ◇ *Normala à una susfàcia (en un ponch)*: Perpendicularària au plan tangent en aqueu ponch.

normalament adv. 1. D'un biais normal. 2. En principi. Sin.: **costumierament, acostumadament, de costuma, ordinariament**.

normalisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de normalisar. 2. Ensèm de règlas tecniqi que resúlton de l'acòrdi dei productors e dei usanciers e que mira à especificar, unificar e simplificar, en vista d'un rendement melhor dins toi lu camps de l'activitat umana. Sin.: **estandardisacion**.

normalisaire (-izaire), a (-airitz) adj. e n. Que normalisa. Var.: **normalisator**.

normalisar (-izar) vt. 1. Faire tornar à una situacion normala: *Normalisar li relacions diplomatiqi*. 2. Sotametre à la normalisacion; rendre confòrme à la nòrma. Sin.: **estandardisar, unificar**. ◆ **si normalisar** v.pr. Devenir normal.

normalisator (-izator), (-atritz) adj. e n. Que normalisa. Var.: **normalisaire**.

normalisat, ada adj. Qu'obedisce à una nòrma: *Una boita dei letras normalisada, una escriptura normalisada*. ◇ *Talha normalisada*: Talha de vestits establida d'après una mejana de mesuras d'un escapolon d'individús. Sin.: **estandardisat, unificat**.

normalitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es confòrme à una nòrma. 2. (espec.) Que non es patologic. 3. (quim.) Rapoart de la concentracion d'una solucion titrada à-n-aquela de la solucion normala.

normand, a adj. e n. 1. De Normandia. ◇ Nom dei ancessors vikings que s'establièron en Normandia. ◇ *Raça normanda*: Raça bovina, lachiera e per la carn, de la rauba caracteristica mé tres colors (blanc, blond e negre). 2. *Resposta de Normand*: Resposta ambigüa.

normat, ada adj. 1. Qu'es basat sobre una nòrma, una règla. 2. (mat.) *Espaci normat*: Espaci vectorial provedit d'una nòrma. ◇ *Vector normat*: Vector que la sieu nòrma es egala à 1.

normatiu, iva adj. 1. Que s'en desgàtjon de règlas, de precèptes; qu'establisce una nòrma: *Gramàtica normativa*. 2. Qu'a la valor, la foarça, l'autoritat d'una règla. 3. Que pertòca li nòrmas, qu'emete de judicis de valor.

normativitat n.f. Estat de cen qu'es regulier, confòrme à una nòrma.

normau, ala adj. Normal.

norridura n.f. Noiridura.

norriment n.m. Noiriment.

norrir vt. Noirir.

norrissa n.f. Noirissa.

norrissèire n.m. Noirissèire.

norrissent, a adj. Noirissent.

norrissier, a adj. Noirissier.

norrisson n.m. Noirisson.

norwegian, a adj. e n. De Norvègia.

norwegian n.m. 1. Lengua nordica parlada en Norvègia. 2. Velier de l'arrier ponchut.

nos n.m. 1. Grop. 2. Not.

nos pron. pers. Pronom personal complement de 1^a 1a persona dau plural: *Nos regarja* (COD), *nos parla* (COI). Davant vocala, si fa correntament l'elision: *N'ajuda*. Sin.: **nen, ni**.

nosada n.f. (anat.) Articulacion importanta e delicata entre la cinquena vertèbra lombària e lo sacrum. Sin.: **carniera lombosacrada**.

nosadura n.f. 1. (agric.) Formacion dau fruch que vèn après la flor. 2. (patol.) Malautia de l'esquelèt que si manifestà au moment de l'enfança, caracterisada per de desformacions dau rasteu de l'esquina e dei membres. Sin.: **raquitisme**.

nosar vt. Estacar au mejan d'un nos.

nosat, ada adj. 1. Estacat m'un nos. 2. Raquitic.

nosautres pron. pers. Nautres.

nosc n.m. Musc.

nosema n.m. Malautia parasitària dei abelhas.

nosement n.m. Dam. Sin.: **malafacha**.

nosemòsi n.f. Malautia de l'aparelh digestiu dei abelhas, que la causa un protozoari.

nóser vt. Nuíser.

nosible, a adj. Nuisible.

nosocioniòsi n.f. Malautia sovent professionala, deuguda à de pòuveras.

nosocomial, a adj. *Malautia nosocomiala*: Malautia contractada dins un establiment ospitalier. Var.: **nosocomiau**.

nosocomiau, ala adj. Nosocomial.

nosòde n.m. (omeop.) Medicament, allestit partent d'una umor patologica (sang, urina, postèma...) que non provèn dau malaut pertocat.

nosofobia n.f. Crenta exagerada d'agantar una malautia.

nosografia n.f. Descripcion dei malautias.

nosologia n.f. Classificacion dei malautias.

nosomania n.f. Paur morbida de la malautia.

nostalgia n.f. 1. Tristessa, languì, deuguts à l'alunhament dau país natal; mau dau país. 2. Regret atendrit ò desidèri vague acompanhat de malinconia: *Aver la nostalgia dei vacanças*. Sin.: **languiment, languitòri, languison, tristum**.

nostalgic, a adj. e n. Pertocat de nostalgia, de regret dau passat, dau país natal. Sin.: **triste, aflagit, adolorit, adolentit, languissós, languissent**. ◆ adj. Que provòca la nostalgia, que la nostalgia l'inspira: *Una cançon nostalgica*.

nostòc n.m. Alga gelatinoa dei soals umides (Embrancament dei cianofits).

nostral, a adj. Noastre: *Lo país nostral*. Var.: **nostrau**.

nostrau, ala adj. Nostral.

not n.m. Excreissença lenhoa dau fust d'un aubres. Var.: **nos**.

not n.m. (mar.) Ancianament, grops que si faïon sus un brime per calcular la velocitat d'una nau. Unitat de velocitat uniforma que correspoande à la distança percòrruda per una nau à rason d'una milha per ora, sigue

0,5144 m/s: *Filar 15 nots, ò 15 milhas* (per ora). Aquesta unitat es reservada à la navegacion maritima.

nota ò nota bene n.m. inv. (latin) Nòta qu'acompanha un tèxto escrich. Abrev.: **N.B.**

nòta n.f. 1. Corta indicacion escricha per si sovenir de quauqua ren: *Pilhar de nòtas*. 2. Brèva comunicacion escricha destinada à informar (espec. dins un contextè administratiu): *Una nòta de servici*. ◆ *Nòta diplomatica*: Correspondença entre un ministèri dei Afaires estrangers e lu agents d'una mission diplomatica. 3. Corta remarca, anotacion que poarta un comentari, un esclariment sobre un tèxto. 4. Marca distintiva: *Una nòta de gaug*. 5. Apreciacion, sovent chifrada, de la valor de quauqu'un, dau sieu comportament, dau sieu trabalh, etc.: *Una nòta de 18/20*. 6. Detalh d'un còmpte que cau pagar; factura: *Una nòta de restaurant*. 7. (mús.) Signe convencional qu'indica per la sieu posicion sus la portada l'autessa d'un son musical e per la sieu forma la durada relativa d'aqueu son. ◆ Son musical que correspoande à-n-aqueu signe; sillaba ò letra que lo designa: *Una nòta aguda*. ◆ (fig.) *Donar la nòta*: Indicar lo ton, cen que convèn de faire. ◆ (fig.) *Èstre dins la nòta*: Faire cen que convèn. ◆ (fig.) *Faussa nòta*: Detalh que truca. ◆ (fig.) *La nòta justa*: Lo detalh exacte, en acòrdi mé la situacion. ◆ (fig.) *Forçar la nòta*: Exagerar. 8. *Letra de nòta*: En paleografia, escriptura foarça eleganta, utilizada tocant d'unu manescrichs dau s. XIVⁿ. ◆ *Nòtas de la Glèia*: Caractèrs que perméton de destriar la vertadiera Glèia fondada per Jèsus Crist, que correspoàndon à la santetat, l'unitat, l'apostolicitat, la catolicitat.

notabilitat n.f. Persona en vista per la sieu situacion ò la sieu autoritat morala ò intellectuala. Sin.: **eminença, grandessa, grandor, notorietat, importança**.

notablement adv. D'un biais notable; totplen.

notable n.m. Persona qu'a una situacion sociala de premier òrdre dins una ciutat, una region. Sin.: **captau, majorau**, (pop.) **aiga-grassa**. ◆ (ist.) *Assemblada dei notables*: Assemblada de membres representatius dei tres òrdres dau reiaume de França, à cu lu rèis podíon demandar lo sieu vejaire.

notable, a adj. Digne d'èstre notat; important, remirable. Sin.: **famós, conoissut, illustre, exemplari**.

notacion n.f. 1. Accion d'indicar, de representar per un sistema de signes convencionals; lo sistema d'espereu: *Notacion algebrica*. 2. Remarca corta. 3. Accion de notar, evaluacion: *La notacion d'un trabalh d'escola*.

notadament adv. D'un biais notable, especialament, particulierament, sobretot, mai que mai.

notam n.m. Avís donat per lu servicis de la navegacion aerenca ai pilòts e navigators.

notar vt. (*nòti*) 1. Faire una marca sobre cen que si vòu retenir: *Notar un passatge*. 2. Metre per escrich. 3. Faire mèfi à: *Notatz ben cen que vos dii!* 3. Escriure de música mé de signes convencionals. 4. Evaluar un trabalh, li metre una nòta.

notaressa n.f. Esposa d'un notari.

notari n.m. 1. Oficièr public e ministerial que reçaup e redigisse lu actes, lu contractes, etc., per li conferir un

caractèr autentic, obligatòri dins d'unu cas. 2. Dins l'antiquitat romana, foncionari imperial que redigissia lu actes juridics. 3. Oficier que, dins la Glèia primitiva, reculhia lu actes dei martirs. 4. Eclesiastic ò laïc dependent dei cancelarias episcopali e dei congregacions romani.

notaria n.f. Domicili d'un notari.

notarial, a adj. En rapoart m'ai notaris, m'ai sieu foncions. Var.: **notariau**.

notariat n.m. 1. Ensèms de la profession notariala. 2. Foncion, carga de notari.

notariau, ala adj. Notarial.

notator, tritz n. Especialista de la notacion.

noteta n.f. Notula.

notícia n.f. Expauat cortet, resumit per escrich sobre un subjècte particulier; ensèms d'explicas simplificadi: *Una notícia de montatge*.

notificacion n.f. Accion de notificar; avís.

notificar n.f. (*notifiqui*) Faire conóisser à quauqu'un dins li formas legalis ò d'usatge; avertir de: Notificar un arrèst de la cort.

notificatiu, iva adj. Que sièrve à notificar quauqua ren.

notofagus n.m. Faut de l'emisfèr sud, emplegat en fustaria, armadura e parquet.

notonècte n.m. Insècte dei loanas, que deneda sovent mé l'esquina virada vèrs lo bas (Lòng de 2 cm, òrdre dei eteroptèrs). Sin.: **sabatier**.

notòri, òria adj. Conoissut d'un grand nombre de personas; public, celèbre, sauput, divulgat, evident.

notoriament adv. Manifestament. Sin.: **evidentament**.

notorietat n.f. Caractèr d'una persona ò d'un fach notòri; reputacion, fama. ◇ *Acte de notorietat*: Acte destinat à atestar un fach notòri e constant, e que lo fa un magistrat ò un oficier public.

notula n.f. Pichina nòta. Var.: **noteta**.

notz n.f. 1. Fruch de la gruèlha lenhoa, que lo produe lo noguier. ◇ Fruch de l'envolopa lenhoa de divèrs aubres ò aubrilhons: *Noae de mescada*. 2. *Noae de vedeu*: Tròç de vedeu format per lu muscles de la part intèrna de la cuèissa, que si talha en rostits ò en escalòpas. 3. Carbon de 30 à 50 mm. 4. Escrova qu'estirassa en translacion una pèça sus la quala es fixada. 5. Ròda canelada d'un molin per li granas. 6. Rodeta encrenada, destinada a retenir la coarda, un còup tesada, de l'arc de l'albaresta. 1301: «*Item sex notz metalli ballistarum*». 7. Bicèps. Sin.: **porpon**. 8. Tèsta d'un oàs que s'encastra dins un autre. Sin.: **notz, noga**.

nòu adj. num. card. 1. Nombre entre vuèch e dètz dins la seria naturala dei entiers. ◇ *Pròva per nòu*: Metòde de contraròtle dei operacions aritmetiqui fondat sus li proprietats dau partiment dei entiers per lo nombre nòu.

nòu, nòva adj. 1. Fach despí gaire e qu'a gaire servit ò pas servit dau tot: *Una bicicleta nòva*. ◇ *L'an nòu*: L'annada novèla, quora comença. 2. Qu'es non es encara estat dich, tractat: *Un subjècte nòu*. 3. Que non es estat

influençat per l'experiència anteriora, qu'es liure de toi lu prejudicis provocats per l'abituda: *Un regard nòu*.

nòu n.m. Cen qu'es nòu. ◇ *À nòu*: Tau qu'apareisse à l'estat nòu: *Tornar metre à nòu un objècte*.

nòva n.f. 1. Informacion: *Una boana, una marrida nòva*. Sin.: **novèla**. ◆ pl. 1. Informacions sobre la santat, la situacion, etc., de quauqu'un que si conoisce. 2. Informacions sobre lu eveniments dau monde: *Escotar li nòvas à la ràdio*. 3. Dins la literatura medievals, raconte en vèrs dins lo quau l'esposa, sosiechada à toart de tradir lo sieu espós, l'enganava per lo punir; aqueu tipe de creacion es segurament à l'origina d'uni novèlas de Giovanni Boccaccio e dau vaudevila.

nòva n.f. Estela que, en augmentant brusquement d'esclat, sembla constituir una estèla nòva.

novacion n.f. 1. (dr.) Substitucion d'un noveu títol de creança à un ancian. 2. Innovacion.

novaculita n.f. Sistre foarça dur, dau grun foarça fin, constituit de quars, ric en granat, emplegat per fargar de pèiras per amolar.

novator, tritz adj. Qu'innòva. Sin.: **innovaire**. Var.: **innovator**.

novatòri, òria adj. (dr.) Qu'es de la natura de la novacion, ò qu'es relatiu à la novacion.

nové n.m. Cantic de Calenas. Var.: **noé**.

novèl adj. Noveu, davant una vocala: *Mi siéu fach un novèl amic*.

novèla n.f. (liter.) Composicion qu'apartèn au genre dau roman, ma que s'en destria per un tèxto mai cort, per la simplicitat dau subjècte e per la sobrietat de l'estile e de l'analisi psicologica. Sin.: **nòva**.

novelaire, airitz n. Autor de novèlas. Var.: **novelier, novelista**.

novelament adv. (liter.) Despí gaire, recentament.

novelari, ària adj. e n. Que comença dins una activitat; inexperimentat. Sin.: **novici, aprendís, començaire**.

novelier, a n. Novelista.

novelista n. (liter.) Autor de novèlas. Var.: **novelaire, novelier**.

novelum n.m. Li nòvas d'una mena generala.

novembre n. Onzen mes de l'an, entre octòbre e decembre.

noven, a adj. e n. 1. Qu'ocupa lo reng marcat per lo numèro nòu. 2. Que si tròva nòu còups dins lo tot.

noven n.m. 1. Estròfa ò poesia de nòu vèrs. 2. (mús.) Interval de nòu gras.

novena n.f. (relig. cat.) Seguida de preguieras, d'actes de devocion fach pendent nòu jorns, en vista d'obtenir una gràcia particuliera.

novenament adv. En novena posicion.

noveu (novèl davant una vocala), èla adj. e n. 1. Qu'existisse, qu'es conoissut despí gaire. Sin.: **recent, modèrne, inedich, original**. 2. Que vèn après quauqu'un ò quauqua ren de la mema espècia, de la mema mena, per lu remplaçar ò li si ajustar: *Lo noveu director*. 3. Qu'a de qualitats originalis; ardit; inedich:

Una tecnica novèla. 4. (M'una valor d'advèrbi, ma variable davant lu adjectius ò lu participis passats pilhats coma noms) Qu'es coma aquò despí gaire: *Lu noveus rics.* ♦ adj. e n. Qu'es despí gaire dins un luèc, una foncion; novelari: *Èstre noveu dins lo mestier, as vist lo noveu?* Sin.: **novici, començaire, aprendís.**

noveu n.m. Cen qu'es original, que degun asperava: Li a de noveu.

noveu-naissut n.m. Noveu-nat.

noveu-nat n.m. Que vèn de nàisser. Var.: **noveu-naissut, nisto.**

noveutat n.f. 1. Qualitat d cen qu'es noveu; caua novèla. 2. Libre que vèn d'èstre publicat. 3. Produch noveu de l'industria, de la mòda. Var.: **novetat, novitat** (it.).

nòvi, nòvia n. Noveu maridat.

noviada n.f. Filha promessa en maridatge. Sin.: **promessa, (fam.) calinhera, calinhairitz.**

novial, a adj. Nupcial. Var.: **noviau.**

novialament adv. Nupcialament.

novialitat n.f. Nupcialitat.

noviat n.m. Òme promés en maridatge. Sin.: **promés, calinhaire.**

noviatge n.m. Temps dei promessas per lu futurs maridats.

noviau, ala adj. Novial.

novici, ícia n. e adj. Novelari. ♦ n.m. (relig.) Persona que fa lo sieu noviciat.

noviciat n.m. (relig.) 1. Temps d'espròva e de preparacion impauat ai candidats à la vida religioa e que s'acaba mé la prononciacion dei vòts. 2. Ensèm dei locals reservats ai novicis, dins un monastèri.

novissime, a adj. Nòu, que vèn d'aparéisser.

novitat n.f. (it.) Noveutat.

novocaïna n.f. Compauat de sintèsi, derivat de la cocaïna, en usança coma analgesic local.

Np Simbòle dau neptuni.

nu n.m. Letra de l'alfabet grèc (ν, Ν), que correspoande au noastre n.

nubian, a adj. e n. De Nubia.

nubile, a adj. Si di d'una filha pubèra, en atge de si maridar. Sin.: **maridador.**

nubilitat n.f. Estat d'una filha nubila; atge nubile.

nuca n.f. Part posteriora dau coal, en dessota de l'occiput. Sin.: **barra dau coal, coata, copet.**

nucal, a adj. (anat.) Relatiu à la nuca. Var.: **nucau.**

nucau, ala adj. Nucal.

nucellari, ària adj. (bot.) Relatiu au nucelle.

nucelle n.m. (bot.) pPart principala de l'ovule d'un angiospèrma.

nuclear(i), a (-ària) adj. 1. Relatiu au nucleu de l'àtòme e à l'energia que n'es eissida. ◇ *Arma nucleària:* Arma qu'emplega l'energia nucleària. 2. (biol.) Qu'apartèn au nucleu de la cellula: *Membrana nucleària.*

nucleari n.m. Ensèm dei tecnicas, dei industrias que concòrron à la messa en òbra de l'energia nucleària.

nuclearisacion (-izacion) n.f. Accion de nuclearisar.

nuclearisar (-izar) vt. 1. Remplaçar de foants d'energias tradicionals per l'energia nucleària. 2. Dotar (un país) d'armas nucleari.

nucleasa n.f. (bioquim.) Enzima que catalisa la scission dei acides nucleïcs.

nucleat, ada adj. (biol.) Si di d'una cellula qu'a un nucleu ò mai d'un nucleu.

nucleïc, a adj. *Acides nucleïcs:* Acides fosforats que còmpton demièg lu constituents fundamentals dau nucleu de la cellula e fórmon lu supoarts dau messatge ereditari (Son partatjats en doi gropes: lu *acides ribonucleïcs* e lu *acides desoxiribonucleïcs*).

nucleocitoplasmic, a adj. Que pertòca lo nucleu e lo citoplasma de la cellula.

nucleïde n.m. Nuclide.

nucleofil(e), a adj. Si di d'una molecula ò d'un ion qu'a una configuracion electronica que lu rende susceptibles de donar un pareu d'electrons e de reaccions dont intervèn.

nucleoïde n.m. Part de la cellula dont si tròva lo cromosòma bacterian.

nucleòl n.m. Còrs esferic foarça ric en A.R.N., situat au dedintre dau nucleu dei cellulas.

nucleolin n.m. Enclavament que si pòu constatar de vegadas dins lo nucleòl.

nucleon n.m. Particula que constitue lo nucleu d'un atòme.

nucleonic, a adj. Relatiu ai nucleons.

nucleoproteïde n.m. Nucleoproteïna.

nucleoproteïna n.f. Eteroproteïna que resulta de la combinason d'una proteïna basica m'un acide nucleïc. Sin.: **nucleoproteïde.**

nucleoside n.m. (bioquim.) Eteroside que resulta de l'union d'un pentòse m'una basa purica ò pirimidica.

nucleosintèsi n.f. (bioquim.) Formacion dei elements quimics per reaccions nucleari dins li estelas.

nucleosòma n.m. Unitat elementària de la cromatina.

nucleotide n.m. Protide que resulta de l'union d'un nucleoside m'un acide fosforic, en participant à la constitucion dei acides nucleïcs.

nucleu n.m. 1. Part centrala de quauqua ren, d'una densitat diferenta d'aquela de la massa. ◇ (fis.) Part centrala de l'àtòme, formada de protons e de neutrons, à l'entorn de la quala gravíton d'electrons e que concentra esquasi tota la massa de l'àtòme. Sin.: **nucli.** ◇ (biol.) Organit central e vital de tota cellula viventa, que contèn lu cromosòmas e au mens un nucleòl. ◇ (geofis.) Part centrala dau glòbe terrèstre. ◇ (astron.) Còrs solide que constitue la part permanenta d'una cometa; region centrala d'una galaxia, dont la densitat e la luminositat son maximalis; region centrala d'una taca solària. Sin.: **nucli.** 2. Element central que sièrve de supoart à un ensèm. ◇ (constr.) Supoart vertical d'una viseta, que poarta lu gras dau costat opauat au barri de gàbia. ◇ (electr.) Pèça magnetica à l'entorn de la quala son dispauats d'enrotlaments. ◇ (metall.) Pèça que resistisse

à la matèria en fusion, introducha dins un mòtle per obtenir de parts cavi dins la pèça colada. 3. Amolonament de particulas fini. ◇ (meteor.) *Nucleus de condensacion*: Particulas totplen fini en suspension dins l'atmosfèra e que, vist qu'an la propietat d'activar la condensacion de la vapor d'aiga, an un ròtle essencial dins lo començament dei precipitacions. 4. (neurol.) Gropament de neurònas dins lo sistema nerviós central. 5. (med.) Nom donat, de còups que li a, à de pichins molons de teissuts patològics inflamatoris (tuberculòsi, micòsi) ò tumorsals (cancre). 6. (mat.) Dins l'aplicacion lineària d'un spaci vectorial E dins un spaci vectorial F, sota-espaci de E format dei vectors que lo sieu imatge dins F es lo vector nul. 7. (quim.) Cadena ciclica de compausats organics. Sin.: **cicle**. 8. Pichin grope de personas à l'origina d'un grope mai desvolopat ò que n'en constitueisse l'element essencial. ◇ *Nucleu dur*: Element essencial, central de quauqua ren; part mai determinada d'un grope; pichin grope d'accionari que detènon lo poder dins una societat. ◇ Pichin grope qu'agisse dins un mitan ostile ò dominant: *Nucleu de resistença*.

nucleus n.m. 1. (preïst.) Blòc de ròca dura que n'en son estats extrachs d'esclats ò de lamas per faire d'aisinas. 2. (anat.) *Nucleus pulporus*: Part centrala dei discs intervertebrals, gelatinoa ma fèrma.

nucli n.m. Còrs central d'unu còrs: *Nucli d'atòme, de cometa*. Sin.: **nucleu**.

nuclide n.m. (fis.) Nucleu atomic caracterisat per lo sieu nombre de protons e per lo sieu nombre de neutrons. Var.: **nucleïde**.

nuchada n.f. Nuechada.

nuchenc, a adj. Nuechenc.

nud n.m. 1. Representacion en pintura ò en esculptura dau còrs uman totalament ò largament desvestit. 2. *Metre à nud*: Descurbar; desvelar. Var.: **nut**.

nud, a adj. ['nyt], ['nyda] 1. Que non es vestit: *Si banhar tot nud*. ◇ Sensa accessòris: *Si batre à mans nudi*, sensa armas. ◇ *À l'uèlh nud*: Sensa l'ajuda d'un instrument d'optica. 2. Sensa vegetacion: *Un paisatge nud*. 3. Sensa ornament: *Una paret nuda*. ◇ *La veritat tota nuda*: La veritat completa, vertadièra, sensa minga artifici. 4. Que non es envolopat, protegit: *Un fièu electric nud*. ◇ *Espada nuda*: Sortida dau sieu estug. Var.: **nut**.

nudament adv. (lit.) Sensa artifici; simplament.

nuda-proprietat n.f. (dr.) Drech de proprietat qu'autreja au sieu titulari unicament lo drech de dispauar d'un ben, ma non de n'usar ni d'en traire lu fruchs.

nudisme n.m. Fach de viure foara dins un estat de nuditat completa. Sin.: **naturisme**.

nudista n. e adj. Relatiu au nudisme; que practica lo nudisme. Sin.: **naturista**.

nuditat n.f. 1. Estat d'un persona, d'una part dau còrs nuda. 2. Estat de cen que ren garnisse, qu'es sensa ornament: *La nuditat d'un barri*. 3. Simplicitat, absença d'artifici: *La nuditat d'un estile*. 4. En pintura e en esculptura, còrs representat nud.

nud-proprietari, ària n. (dr.) Persona qu'a un ben en nuda-proprietat.

nuèch n.f. 1. Durada compresa entre lo calabrun e l'auba. ◇ *De nuèch*: Pendent la nuèch. ◇ *Nuèch e jorn*: Sensa relambi, tot lo temps. ◇ *Nuèch blava*: Nuèch marcada per una seria d'actes terroristas ò criminals coordenats. ◇ *Entre nuèch e jorn*: Entrebrun. Sin.: **tenebras, escur, ombras, escurcina, fosc**. 2. Escuritad que règna d'aqueu temps: *Fa nuèch*. ◇ *La nuèch dei temps*: Lu temps mai alunhats de l'istòria. 3. Prètz pagat per una nuèch passada dins una ostalaria. Sin.: **nuechada**.

nuechada n.f. Durada de sojorn dins una ostalaria, generalament comptada de miègjorn fins à l'endeman à miègjorn. Var.: **nuchada**.

nuechejar vi. Travalhar de nuèch.

nuechenc, a adj. De la nuèch. Sin.: **nocturne**. Var.: **nuchenc**.

nuèchola n.f. Auceu de nuèch rapaç, dei seuvas d'Euràsia. Sin.: **ganaveu**.

nuèia n.f. Enuèi, auvari. Sin.: **fasti, tèdi, embestiment, lagui**.

nuiser vi. (à) Èstre nociu (per). Var.: **nóser**.

nuisible, a adj. Nociu. ◆ n.m. Animal parasite ò destructor. Var.: **nosible**. Sin.: **maufasent**.

nul, nulla adj. 1. Qu'es sensa existènça, que si pòu reduire à ren; que rèsta sensa resultat: *Diferença nulla, eleccion nulla*. 2. Sensa minga valor: *Un travalh nul*. 3. (mat.) Qu'a zèro per valor, per mesura: *Angle nul*. ◆ adj. e n. Que non a minga intelligença, minga competènça, en parlant de quauqu'un: *Es un gròs nul*. ◇ *Èstre nul en quauqua ren*: Totalament ignorant. Sin.: **inapte, ineficaç**.

nul pron. indef. Degun.

nullament adv. De degun biais, pas dau tot.

nullificacion n.f.; Procediment que permetia a un Estat estatsunian, de suspendre sus lo sieu territòri, l'execucion d'una lei federala.

nullipara adj. e n.f. 1. (med.) Si di d'una frema qu'a jamai augut d'enfant. 2. Si di d'una femèla de mamifèr denant de la sieu promiera gestacion.

nullitat n.f. 1. Mancança totala de gaubi, de valor. Sin.: **inutilitat, invalidacion, improductivitat, incapacitat, incompetènça**. 2. Persona sensa competènça. Sin.: **incapable, incompetent, maseta, boan per ren**. 3. (dr.) Ineficacitat d'un acte juridic, que resulta de l'absença d'una dei condicions de fond ò de forma necessari per la sieu validacion.

numerable, a adj. Que pòu èstre numerat.

numeracion n.f. 1. Accion de comptar, de denombrar. 2. Biais d'escriure lu nombres (*numeracion esricha*) e de lu enonciar (*numeracion parlada*). ◇ *Numeracion binària*: Numeracion de basa 2, li soleti chifras estent 0 ò 1. 3. Accion, biais de numerar. Var.: **numeratge, numerotatge** (fr.) 4. (med.) *Numeracion globulària*: Denombrament dei globules roges e dei globules blancs dau sang (reportat generalament à 1 mm³).

numerador n.m. (mat.) Nombre plaçat en dessobre de la barra de fraccion. Var.: **numerator**. Sin.: **nombrador, nominador**.

numeraire n.m. Aparelh per numerar. Var.: **numeraire** (fr.).

numeral, a adj. e n.m. 1. Si di d'un tèrme qu'exprimisse una idea de nombre (*adjectiu numeral cardinal*) ò d'òrdre (*adjectiu numeral ordinal*). 2. Si di dei simbòles (letras, chifras, etc.) que sièrvon à representar lu nombres dins un sistema de numerotacion. Var.: **numerau**.

numerar vt. (*numèri*) 1. Comptar. 2. Marcar d'un numèro d'òrdre, d'un numèro d'identificacion. Var.: **numerotar** (fr.). ◆ vi. Compauar un numèro de telefòne.

numeratge n.m. Accion, biais de numerar. Var.: **numeracion, numerotar** (fr.).

numerari n.m. Tota moneda en espècias qu'a un cors legal: *Pagar en numerari pusleu qu'en chèc*. ◆ adj. Si di de la valor legala dei espècias monedadi.

numeratiu, iva adj. Que sièrve a comptar.

numerator n.m. (mat.) Tèrme d'una fraccion plaçat en dessobre de la barra horizontala e qu'indica de quant de parts de l'unitat si compaua aquesta fraccion. Var.: **numerador**.

numeric, a adj. 1. Que pertòca lu nombres; que si fa m'ai nombres, qu'es representat per de nombres. 2. Que si tradue en nombre, en quantitat: *Superioritat numerica*. 3. *Disc numeric*: Disc audionumeric. 4. (inform. e telecom.) Si di de la representacion d'informacions ò de grandors fisiqui au mejan de caractèrs, coma de chifras, ò au mejan de signals. Sin.: **digital**. ◇ Si di dei sistemas, dispositius ò procediments qu'emplègon aqueu mòde de representacion, per op. à *analogic*. Sin.: **digital**.

numericament adv. Dau ponch de vista dau nombre.

numeration (-izacion) n.f. (inform.) Accion de numerisar. Sin.: **digitalizacion**.

numerationador (-izador) n.m. Escàner.

numeration (-izar) vt. (inform.) Exprimir sota forma numerica (una informacion analogica). Sin.: **digitalisar**. ◇ (espec.) Transformar en fichier numeric un document escrich, musical, etc.

numèro n.m. 1. Chifra, nombre qu'indica la plaça d'una caua dins una seria. 2. Part d'un obratge periodic. ◇ (fig.) *La seguida au numèro venent*: Cen que demòra de faire es remandat à mai tardi. 3. Bilhet que poarta una chifra e que dona lo drech de participar au tiratge d'una lotaria. ◇ (fig.) *Tirar lo boan numèro*: Beneficiar d'un concors de circumstànças particulierament urós; aver d'astre. Sin.: **tirar lo boan sòrt**. 4. Cadun dei espectacles d'un cirque, d'un music-hall, etc. ◇ (fam.) *Faire lo sieu numèro*: Si faire remarcar, si donar en spectacle. Sin.: **faire la pantomina**. 5. (fam.) Personatge singulier: *Un dròlle de numèro*. (pop.) **lama, fenomène**. 6. (mar.) *Numèro d'una nau*: Nom d'una nau, senhalat au mejan dei bandieras dau Còdi internacional.

numerotacion n.f. Numeracion.

numeraire n.m. Numeraire.

numerotar vt. (*numèri*) Numerar. ◆ vi. Numerar.

numerotatge n.m. Numeratge.

numerus clausus n.m. (latin) Nombre definit que limita la quantitat de personas admessi à una foncion, à un grade, etc., conformament à una reglamentacion precedentament establida.

numida adj. e n. De la Numídia.

numidic n.m. Nom donat au libic dei inscripcions descubèrti en lo ròdol de Cartage.

numismat, a n. Persona que conoisce li monedas e li medalhas; persona que li collecciona.

numismatic, a adj. Relatiu ai monedas e ai medalhas.

numismatica n.f. Estudi dei monedas, medalhas, jetons, etc.

nummulari, ària adj. Que pertòca de fossiles en forma de pèça de moneda.

nummulita n.f. Protozoari fossile dau començament dau terciari, que lo sieu tèst calcari de forma lenticulària, que podia faire fins à 8 cm de diamètre, servia probablament de flotaire.

nummulitic, a adj. e n. (geol.) Paleogène. ◆ adj. Que contèn de nummulitas.

nunatac n.m. En li encontradas d'islandsís, ponchas rocassoï que domínon li glaças.

nunchaku n.m. Flageu d'armas d'origina japonesa.

nundinas n.f. pl. (Antiqu. rom.) Jorn de mercat que tombava cada noven jorn.

nuoc-mâm n.m. (mòt vietnamian) Condiment vietnamian, obtengut per maceracion de peis dins una saumura.

nupcial, a adj. 1. Relatiu à la ceremònia dau maridatge, au jorn dau maridatge. 2. Que pertòca l'union entre lu espós: *L'aneu nupcial*. Var.: **nupciau**. Sin.: **novial**.

nupcialament adv. Segond lo rite nupcial. Sin.: **novialament**.

nupcialitat n.f. Rapoart dau nombre de maridatges d'una annada à l'efectiu mejan de la populacion. Sin.: **taus de nupcialitat**. Sin.: **novialitat**.

nupciau, ala adj. Nupcial. Sin.: **noviau**.

nuraghe n.m. (mòt sarde) En Sardenha, torre en còne troncat, datant de l'atge dau bronze, que servia mai que segur de luèc d'observacion e de comunicacion, e finda de sosta e de fortalesa.

nuragic, a adj. Relatiu à la civilizacion qu'edifiquèt lu *nuraghes*.

nursery n.f. (angl.) 1. (anc.) Pèça reservada ai enfants dins una maion. 2. Sala reservada ai noveus-naissuts dins una maternitat, un espitau. Sin.: **noirissaria, gardaria**. 3. Local dins d'unu luècs publicas dont si poàdon cambiar lu peaç dei enfants, faire escaufar lo sieu manjar. 4. Luèc d'alevatge de peis, de crustaceus.

muscle n.m. (anat.) Muscle.

nut, nuda adj. Nud.

nutacion n.f. 1. (mecan. fis.) Pichin movement periodic qu'efectua l'axe de rotacion d'un còrs animat d'un movement de tipe giroscopic, à l'entorn de la posicion mejana d'aquel axe. ◇ (espec.) Pichin movement periodic que subisse l'axe de rotacion de la

Tèrra à l'entorn de la sieu posicion mejana. 2. (biol.) Movement elicoïdal executat per l'extremitat d'un pen, d'una raïç, d'una fuèlha, au cors de la creissença.

nutricion n.f. Ensèm de foncions digestiva, respiratòria, circulatòria, excretòria e endocriniana que perméon l'aport ai cellulas de elements qu'asseguron la sieu creissença, lo manteniment de sieu formas, lo sieu foncionament e l'eliminacion de sieus degalhs.

nutricional, a adj. Relatiu à la nutricion, ai regimes alimentaris. Var.: **nutricionau**.

nutricionau, ala adj. Nutricional.

nutricionista n. Mètge especialista de nutricion e de sieus trebolics.

nutriment n.m. (biol.) Espècia quimica emplegabla coma es dins l'alimentacion de cellulas viventi (carbòni, azòte, etc.), assimilable sensa digestion prealabla (glucòsa, acides aminats, etc.).

nutritiu, iva adj. 1. Que noirisce: *Substança nutritiva*. 2. Que contèn en abondança d'elements qu'an la propietat de noirir; 3. Relatiu à la nutricion: *Valor nutritiva d'un aliment*.

nylon n.m. (nom depauat) 1. Matèria que si pòu motlar, à basa de resina poliamida. 2. Fibra, teissut que s'obtenon à partir d'aquesta fibra. Var.: **nilon**.

O

o Quinzena letra de l'alfabet. En grafia classica, si di [u] quora es escricha *O* ò *Ó* e [ɔ], [wɔ], [wa] quora es escricha *Ò*. ■ Dins lo present obratge, la diftongason es notada *OA*.

O Simbòle de l'oxigèn.

oart n.m. Jardin dont si fan créisser de liumes.

oàs n.m. 1. Organe dur e solide que constitue l'esquelèt dei òmes e dei vertebrats. ◇ (fam.) *Sac d'oàs*: Persona foarça maïgra. ◇ *Aver lu oàs que traucon la pèu*: Èstre foarça maigre. ◇ (fam.) *Non faire de vièlhs oàs*: Non viure longtemps; non restar longtemps dins un luèc. ◇ (pop.) *L'aver dins l'oàs*: Perdre; s'èstre fach enganar. ◇ (fam.) *Fins à l'oàs*: Completament. 2. Matèria constituïda d'oàs, que sièrve à faire d'objèctes: *Un mànegue de coteu en oàs*. 3. (fig., fam.) Problema, obstacle, dificultat: Tombar sobre un oàs. 4. *Oàs de súpia*: Gruèlha intèrna dorsala de la súpia, formada d'una placa alongada, calcària, que fa foncion de flotaire.

oasca n.f. Entalh, adent, encrena, encisa.

oasian, a adj. Dei oasis.

oasis n.f. [u'azi] 1. Pichina region fertila dins un desèrt, gràcias à la presença d'aiga. 2. (fig.) Luèc, situacion que dona de calma; refugi.

oata n.f. ['wata] Lana, seda, filassa, coton, alestits per èstre paçats sota la dobladura dei objèctes de liecharia ò de vestits; coton-rama.

oatament n.m. Fach d'èstre garnit d'oata: *L'oatament dau mieu vestit mi protegisse de la pluèia*.

oatar vt. Garnir, doblar d'oata.

oataria n.f. Industria de la fabricacion de l'oata.

oatat, ada adj. Que dona una impression de doçor: *Una atmosfèra oatada*.

oatatge n.m. Aplicacion d'oata sus de cartapista revestida de pèu ò de teissut.

oatier n.m. Aparelh emplegat à la fabricacion dei diverss sòrtas d'oatas.

oatina n.f. Jaça de fibra textil cordurada entre doi teissuts leugiers, emplegada coma dobladura dins de vestits.

oatinar vt. Garnir d'oatina.

oatinat, ada adj. Garnit d'oatina.

oatós, oa adj. Qu'a la doçor de l'oata; qu'a la consistença de l'oata.

obediença (-èncià) n.f. [ow-] 1. (relig.) Obedissença à un superior eclesiastic. ◇ (ist.) *Letra d'obediença*: Letra qu'un superior donava à un religiós ò à una religioa per li permetre d'ensénhar (França, 1850-1881). 2. Dependènça d'una maion religioa per à una maion principala. 3. Fidelitat e adesion à una autoritat espirituala, politica ò filosofica.

obediencial, a adj. Relatiu à l'obediença. Var.: **obedienciau**.

obedienciari n.m. Religiós sota l'autoritat d'un superior.

obedienciau, ala adj. Obediencial.

obedient, a adj. [ow-] (it.) Obedissent.

obedir vi. [owbe'di] (*obedissi*) 1. Si sotametre à la volontat de quauqu'un, à un reglament: *Obedir ai sieus parents*. 2. Si laisser anar à una incitacion, à un sentiment: *Obedir au sieu instinct*. 3. Respoandre à un movement comandat, foncionar correctament: *Lu frens obedisson ben*. 4. Èstre sotamés à una foarça, à una necessitat naturala: *Lu còrs obedisson à la pesantor*. ■ *Obedir pòu* finda èstre emplegat à la forma passiva: *Li agrada d'èstre obedit*. Var.: **obedir**. Var.: **obeïr**.

obedissença (-èncià) n.f. Accion d'aqueu qu'obedisce; fach d'obedir. ◇ *Obedissença passiva*: Sotamission completa ai òrdre reçauputs. Var.: **obeïença**.

obedissent, a adj. Qu'obedisce, qu'es sotamés. Var.: **obeïssent, obedient** (it.).

obeïr vi. (*obeïssi*) Obedir.

obeïssença (-èncià) n.f. Obedissença.

obeïssent, a adj. Obedissent.

obèl n.m. Marca emplegada per notar un passatge dubitós ò interpolat dins lu vièlhs manescrichs.

obelisc n.m. Pèira levada, generalament monolita, de forma quadragulària, que s'acaba m'un piramidion.

obeliscal, a adj. En forma d'obelisc. Var.: **obeliscau**.

obeliscau, ala adj. Obeliscal.

oberar vt. (*obèri*) 1. Faire pear una lorda carga financiera sobre. 2. Acaurar fins à la roïna. Sin.: **endeutar**. 3. Comprometre per d'engatjaments anticipats: *Una decision qu'obèra l'avenir*.

oberat, ada adj. Endeutat, compromés per una carga financiera tròup importanta.

oberlandés, a adj. e n. Relatiu a l'Oberland (Confed. Elvet.); natiu ò estatjant d'aqueu país.

obès, a adj. Pertocat d'obesitat. Sin.: **ventrut, pançut**.

obès, a n. Pertocat per l'obesitat. Sin.: **bodenfle, bodraga**.

obesitat n.f. Excès de pes corporal per aumentacion de la massa adipoa de l'organisme. Sin.: **polisarcia**.

obí n.m. Cenchà larga e lònga que si poarta ua Japon sobre lo kimonò.

òbit n.m. (relig. cat.) 1. Serviç religiós celebrat per fondacion per un moart à la data anniversari de la sieu moart. 2. Onoraris pagats ai prèires per celebrar un serviç funèbre.

obituari, ària adj. *Registre obituari* ò *obituari*, n.m.: Registre que contèn la lista dei moarts que per lo sieu anniversari si deu pregar ò celebrar un òbit.

obituari n.m. 1. Registre obituari. 2. Luèc dont lu còrs son conservats en l'aspèra dau soterrament.

objeccion n.f. 1. Argument opauat à una afirmacion. 2. Cen que s'opausa a una iniciativa, una accion. Sin.: **oposicion, desavèni, entrava, trabuc, desaprobacion, improvacion, contèsta, critica, rancura**.

objectal, a adj. (psican.) Relatiu à l'objècte. Var.: **objectau**.

objectar vi. (*objècti*) Respoandre en opauant una objeccion à cen qu'es estat dich. Sin.: **opausar, desaprobar, improvar, contestar**.

objectau, ala adj. Objectal.

objècte n.m. 1. Tota caua concreta que si pòu tocar ò vèire. 2. Caua solida considerada coma un tot, que l'òme a fabricat, e qu'es destinada à un usatge donat. 3. Cen qu'un sentiment, una activitat, etc., poarta sobre: *L'objècte de l'astronomia es l'estudi dei astres*. 4. Finalitat, tòca d'una accion, d'un comportament. ◇ *Sensa objècte*: Sensa motivacion, sensa fondament, sensa rason d'èstre. 5. (dr.) Ben, prestacion sobre li quali poarta un drech, una obligacion. ◇ Resultat à que tende una accion en justícia. 6. (psican.) Cen que permete à la pulsion de rejónher la sieu tòca. ◇ *Relacion d'objècte*: Relacion de l'individú m'ai sieus objèctes libidinals. 7. (gram.) *Complement d'objècte dirècte*: Nom, grope nominal ò pronom complement dau vèrbo, que designa l'èstre ò la caua que subisse l'accion que lo vèrbo exprimisse. Lo *complement d'objècte dirècte* depende d'un vèrbo transitiu, lo *complement d'objècte indirècte* depende d'un vèrbo transitiu indirècte).

objectiu, iva adj. 1. Qu'existisse independentament de la pensada (per op. à *subjectiu*). 2. Que non fa intervenir d'elements afectius ni personals dins lu sieus jutjaments; imparcial. 3. Que non s'en pòu contestar lo caractèr scientific.

objectiu n.m. 1. Tòca que quauqua ren deu rejónher: *Lu objectius d'una politica*. Sin.: **estigança, finalitat**. ◇ (mil.) Ponch, linha ò zòna de terren à batre per lo fuèc ò à conquistar per lo movement e l'afrontament. 2. (opt.) Element d'un instrument d'optica virat vèrs l'objècte que si vòu observar, per op. à l'*oculari*, còtra lo quau si paua l'uèlh. 3. (fot.) Sistema optic d'un aparelh de presa de vistas ò de projeccion, que permete de formar un imatge sus un supoart sensible ò un ecran.

objectivacion n.f. Accion d'objectivar.

objectivament adv. 1. D'un biais objectiu, en s'en tenent à la realitat dei fachs. 2. (filos.) En si plaçant dau ponch de vista de l'objècte.

objectivar vt. 1. (psicol.) Raportar à una realitat exteriora. 2. Exprimir quauqua ren, lo realisar, lo definir, li donar una forma concreta: *Objectivar una pensada*.

objectivisme n.m. 1. Absença sistematica d'opinion preconcebuda. 2. (dr.) *Objectivisme juridic*: Principi segond lo quau l'obligacion juridica es fondada sobre l'existença d'una règla independenta de la volontat dei subjèctes. 3. Cresença à l'existença d'objèctes foara de l'esperit que lu conoisce. Sin.: **realisme**.

objectivista adj. e n. Que relèva de l'objectivisme.

objectivitat n.f. 1. Qualitat d'una persona que poarta un jutjament objectiu, que saup faire abstraccion dei sieu preferenças personali. 2. Qualitat de cen qu'es confòrme à la realitat, de cen que descriu embé precision e justessa: *L'objectivitat d'un raconte*.

objector n.m. *Objector de consciença*: Jove que, denant de la sieu incorporacion, si declara, en rason dei sieu conviccions religiòs ò filosofiqui, opauat en tota circonstança à l'usatge personal dei armas.

objurgacion n.f. (lit.) 1. Repròchi, mesa en garda sevèra. Sin.: **rancura, avertiment, blaine, planh, desaprobacion, admonestacion**. 2. Preguiera insistenta, adjuracion.

oblacion n.f. Accion per la quala quauqua ren es ofèrt à Dieu; ofèrta à Dieu dau pan e dau vin pendent la messa, avant la consecracion. ◇ À l'Atge Mejan, tota mena de dons ofèrts à Dieu ò ai sieus ministres.

oblada n.f. Blada.

oblada n.f. Frema nòbla tombada en la misèria, plaçada per lo rèi dins un convent que la tenia.

oblat, ada n. 1. Laïc que s'agrega à un monastèri sensa pronciar de vòts. 2. Religiós d'uni congregacions. 3. Enfant destinat tre la sieu naissença, au servici de Dieu. ◇ À l'Atge Mejan, aqueu que si donava à un monestier en qualitat de sèrv. ◆ n.m. pl. (relig. cat.) 1. Lo pan e lo vin de l'eucaristia. 2. Dons que si fan à l'ocasion d'una messa.

oblatiu n.m. (psicol.) Que fa passar lu besonhs dei autres avant lu sieus.

oblativitat n.f. (psicol.) Caractèr d'un subjècte oblatiu.

oblia n.f. 1. Pan azime alestit per la celebracion de la messa. 2. Pastissaria fina e fragila, que li si dona la forma d'un cornet. Sin.: **neula**.

oblic, a adj. 1. Qu'es de tràvers, per rapoart à una linha, à un plan orizontal, vertical. 2. (dr.) *Accion oblica*: Accion que permete à un creancier d'exercir lu sieus drech s'un debitor non n'en tèn còmpte. 3. (ling.) *Cas oblic*: Cas qu'exprimisse, per rapoart au vèrbo, de foncions consideradi coma segondari (per op. au *subjècte* e à l'*objècte dirècte* considerats coma de foncions principali). 4. (anat.) *Muscle oblic* ò *oblic*, n.m.: Muscle que la sieu accion s'aplica en seguissent de direccions que non son parallèli au plan de simetria dau còrs.

oblica n.f. (mat.) Drecha que copa una altra drecha ò un autre plan sensa li èstre perpendicularària.

oblicament adv. D'un biais oblic; segond una direccion, una disposicion oblica. Sin.: **de biais**.

oblicar vi. (*obliqui*) 1. Pilhar una direccion un pauc diferenta de la direccion primitiva; quitar lo camin principal. 2. Anar en linha oblica, pilhar una direccion de costat.

oblidable, a adj. Que pòu ò deu èstre oblidat. Sin.: **demembrable, denembrable**.

oblidaire, airtiz n. Persona qu'oblida. Sin.: **demembraire, denembraire**.

oblidar vt. 1. Plus saupre quauqua ren, èstre incapable de s'en sovenir. 2. Non si sovenir de quauqua ren per mancaça d'atencion: *Ai oblidat que devies venir*. ◇ *Oblidar l'ora*: Non faire atencion à l'ora e si metre en retard. 3. Laissar quauqua ren en quauque luèc, non lo pilhar, per mancaça d'atencion: *Ai oblidat lu mieus sòus*

à maion. 4. Non si preocupar de quauqua ren: *Oblidar lu sieus crucis*. 5. Plus s'ocupar de quauqu'un, lo laissar de costat: *Oblidar lu sieus amics*. 6. Non tenir còmpte de quauqua ren e, en particulier, mancar à una obligacion: *Oblidar li sieu promessas*. 7. Perdonar: *Oblidar un escòrn*. Sin.: **demembrar, denembrar**. 8. Mancar de reconoissença: *Oblidar un servici rendut*. ◆ **s'oblidar** v.pr. 1. Disparéisser de la memòria: *Tot aquò s'oblidèra rapidament*. 2. Faire abnegacion de la sieu persona, oblidar lu sieus interès pròpris. 3. (fam.) Faire lu sieus besonhs dins li sieu braias. Sin.: (pop.) **si cagar sobre**, (pop.) **s'escompissar, s'esconcar, s'embrenar**.

oblideta n.f. 1. (sobretot au pl.) Croton dont èron embarrat aquelu qu'èron condemnat à la preson à perpetuitat. 2. Fòssa cubèrta d'una trapa, dont si faïon cabussar aquelu que s'en volia desbarrassar.

oblidós, oa adj. (lit.) 1. Que non consèrva longtemps lo sovenir de quauqua ren, de quauqu'un, ò que non s'en preocupa. 2. Qu'es subjècte à oblidar, en particulier lu benfachs reçauputs. Sin.: **demembrier, denembrier**.

oblidosament adv. D'un biais oblidós.

obligacion n.f. 1. Constrencha, dever qu'impauon la lèi, la morala, li convencions socials, la necessitat: *Èstre dins l'obligacion de partir*. 2. (dr.) Ligam de drech per lo quaua una persona es tenguda de faire ò de non faire quauqua ren. 3. (Borsa) Títol negociable, que representa de fraccions egali d'un prèst consentit à una societat privada ò à una collectivitât publica au moment de l'emission d'un emprunt (dich *emprunt obligatòri*). ◇ (banca) *Obligacion caucionada*: Crèdit acordat à una empresa per diferir lo pagament de la T.V.A. ò de drechs de dogana. ◇ *Obligacion de resultat*: Obligacion que constrenhe un prestatar de servicis à provedir un resultat pertocant una òbra, un trabalh determinat. Var.: **obligat**.

obligança n.f. Disposicion, propension à faire plaser: *Es d'una granda obligança*. Sin.: **complasença, amabilitat**.

obligant, a adj. Que li agrada de rendre servici, de faire plaser. Sin.: **complasant, aimable, serviciable, atencionat, brave**.

obligantament adv. D'un biais obligant, per rendre servici. Sin.: **gentament, cortesament, aimablement**.

obligar vt. (*obligui*) 1. Impauar coma dever, ligar per una lèi, una convencion. Sin.: **cogir**. 2. Constrénher, forçar, metre dins la necessitat de: *Obligar quauqu'un à partir*. 3. Rendre servici per complasença, èstre agradiu à. 4. Ligar per un acte que dona recors en justícia.

obligat, ada adj. e n. Redevable, reconoissent. ◆ adj. Necessari. ◆ n.m. Sin.: **obligacion**.

obligatari, ària n. (Borsa) Portaire d'una obligacion, d'obligacions. ◆ adj. Fach d'obligacions.

obligatissime, a adj. Foarça obligat, que rende servici foarça volontiers.

obligatòri, òria adj. 1. Que la lèi impaua, que de condicions particulieri rendon necessari, que li convenienças socials demàndon. 2. (fam.) Inevitable, ineluctable.

obligatoriament adv. 1. D'un biais obligatòri. 2. (fam.) Fatalament, necessariament. Sin.: **forçadament, indefugiblement**.

obliquitat n.f. Inclinson d'una linha, d'una susfàcia sobre una autra. ◇ (astron.) *Obliquitat de l'ecliptic*: Angle de 23° 26' que forma l'ecliptic mé l'eqüator celèste.

oblit n.m. 1. Fach d'oblidar, de perdre lo sovenir de quauqu'un, de quauqua ren. 2. Mancament ai règlas, à d'abitudas. 3. Defalhença de la memòria, de l'atencion; estordaria. Sin.: **demembrança, denembrança**. Var.: **oblida, oblidança**.

obliteracion n.f. Accion d'obliterar.

obliterador, airtz adj. e n. Obliterator.

obliterar vt. (*oblitèri*) 1. Curbir d'una emprenta, d'una marca (un sageu, un document, etc.). 2. (lit.) Escafar progressivament: *Lo temps a obliterated lu sieus sovenirs*. 3. (didact.) Tapar (un canal, un orifici).

obliterator, tritz adj. n.m. Qu'oblitèra. Var.: **obliterador**. ◆ n.m. Aparelh per obliterar de sageus, de documents, etc.

oblòng, a adj. De forma alongada. Sin.: **longarut, longorut**.

obnunciacion n.f; (Antiqu. rom.) À l'epòca republicana, ajornament dei comicis, decidit en rason d'un presagi funèste.

obnubilacion n.f. (psiquiatria) Escurciment de la consciença, acompanhat d'un ralentiment dei procèsus intellectuals. Sin.: **frapacion**.

obnubilar vt. Escurcir li facultats mentali, faussar lo jutjament de: *La peur de faire mau l'obnubila*. Sin.: **frapar**.

obnubilat, ada adj. 1. (psiquiatria) Que sofrisse d'obnubilacion. 2. (corrent) Qu'a una idea soleta en tèsta, obsedit. Sin.: **frapat**.

obòl n.m. 1. Pichina ofrenda, contribucion financièra gaire importanta. 2. (ist.) Unitat de moneda e de pes de la Grècia antica, que valia 1/6 de dracma. Sin.: **patau**.

òbra n.f. 1. Travalh, activitat: *Fa totplen d'òbra*. ◇ *Si metre à l'òbra*: Començar à travalhar. ◇ *Jutjar d'après l'òbra*: Jutjar quauqu'un d'après cen que fa. ◇ *Metre en òbra quauqua ren*: L'emplegar d'un biais ordenat, calculat. ◇ *Mes(s)a en òbra*: Accion de metre en òbra. 2. Cen que resulta d'un trabalh; produccion, realisacion: *Aquò es l'òbra de tot un grope*. 3. Produccion artistica ò literària; ensèm dei realisacions d'un escrivan, d'un esculptor, etc.: *L'òbra d'Alan Pelhon*. 4. Organizacion de la tòca religioa, filantropica ò umanitària: *Faire un don à una òbra*. 5. (arquít.) *Foara d'òbra*: En salhida, en defoara de l'aplomb de la paret. 6. *Fusta d'òbra*: Fusta emplegada per la construccion. 7. (*Èstre*) *à pen d'òbra*: À proximitat immediata de l'obratge en construccion ò dau trabalh que cau faire; (fig.) Lèst à començar un trabalh. 8. (alquímia) La granda òbra: La transmudacion dei metals en aur; la fabricacion de la pèira filosofala. ◆ pl. 1. *Boani òbras*: Ensèm d'accions caritativi fachs dins lo quadre d'una organisacion religioa. 2. (mar.) *Òbras moarti*: Part d'una nau sobre lo niveau de l'aiga. ◇ *Òbras*

vivi: Part d'una nau en dessota dau nivèu de l'aiga; (fig.) Part vitala, essenciala de quauqua ren.

obrable, a adj. Que pòu èstre travalhat, complit, realisat.

obrador n.m. Atalhier.

obrant adj. m. Sobrejorn.

obrar vi. (*òbri*) 1. Travalhar à realisar quauqua ren d'important: *Obrar au restabliment economic dau país* Sin.: **fabregar, fabricar, realisar, operar**.. 2. Metre tot en òbra, travalhar per obtenir quauqua ren: *Lo ministre òbra per assegurar la seguretat de toi*.

obrassa n.f. Òbra grandassa.

obrat, ada adj. Travalhat.

obratge n.m. 1. Accion de travalhar; trabalh: *Si metre à l'obratge*. 2. Objècte que lo trabalh produe, espec. lo trabalh d'un artista, d'un obrier: *Un obratge de fustaria, d'esculptura*. ◇ *Obratge d'art*: Construccion de granda importança (poant, galaria, etc.) en seguida à l'establiment d'una linah de comunicacion. ◇ (dr.) *Obratge public*: Ben immòble que relèva dau domèni public, sus lo quau son realisats de travalhs publics e emplegat à de besonhs d'interès general. 3. Trabalh d'agulha ò de tricòt. ◇ *Boita per l'obratge*: Que la sieu disposicion interiora en casiers permete de plaçar tot cen qu'es necessari per cordurar. 4. Tèxto scientific ò literari; libre. 5. Part d'un aut-forneu dont arríbon li tuvieras de vent. 6. (mil.) Element autonòme d'una fortificacion, capable de resistir meme après un encerclament.

obratjar vt. Obrar foarça menimosament: *Obratjar de pèças d'orfebraria*.

obreta n.f. (fam.) Pichina òbra sensa granda portada.

obrier, a n. Persona salariada qu'a una foncion de produccion e que fa un trabalh manual per lo còmpte d'un emplegaire. Sin.: **travailleurs**. ◇ *Obrier especialisat*: Que lo sieu trabalh non demanda de diplòma ma una simpla messa au corrent, per oposicion à l'*obrier qualificat, autament qualificat ò professional*, que lo sieu aprendissatge es estat sancionat au manco per un certificat d'aptituda professionala. 2. (lit.) Agent: *Èstre l'obrier dau sieu destin*. ◆ adj. Que pertòca lu obriers; qu'es compauat, constituït d'obriers.

obriera n.f. Per lu insèctes socials (abelhas, formigas, termitas), individú estèrle qu'assegura la nutricion, la construccion dau nido, la defensa de la colonia, la susvelhança dei larvas.

obrierisme n.m. 1. Tendença, dins un grope politic ò sindical, à donar la prioritat ai revendicacions obrieri. 2. Idea segond la quala la classa obriera seria, per la sieu morala e la sieu cultura, superiora ai autri classas.

obrierista adj. e n. De l'obrierisme; que manifèsta d'obrierisme.

obròbi n.m. (it.) 1. Reprobacion publica que s'estaca à d'accions jutjadi condemnabli. 2. Causa, subcte de vergonha. 3. Estat d'abjeccion, d'aviliment.

obscène, a adj. Que tòca dubertament la pudor per de representacions d'òrdre sexual. Sin.: **gras, gorrin, pudent, porcàs**.

obscenitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es obscène. 2. Paraula, acte obscène. Sin.: **porcaria, vilania, pudentaria**.

obsecracion n.f. (didact.) Preguiera demanda instantana facha à Dieu ò ai òmes.

obsedir vt. (*obsedissi*) 1. Ocupar d'un biais exclusiu, s'impauar sensa relambi à l'esperit. Sin.: **frapar, laguiar, cruciar, esperitar, endemoniar**. 2. (lit.) Importunar per una presença, de demandas incessanti. Sin.: **secar**.

obsedissent, a adj. Qu'obsedisse, qu'enuèia. Sin.: **frapat, secant, laguiant**.

obsedit, ida adj. e n. Qu'es la preda d'una obsession, d'una idea fixa. Sin.: **frapat, laguiat, secat, esperitat, endemoniat, ansiós**. ◇ (lit.) Qu'es la preda d'obsessions de natura sexuala.

obsèquias n.f. pl. Obsèquis.

obsequiós, oa adj. Cortés e empreissat à l'excès; servile. Sin.: **lecacuu** (vulg.), **flacassier, manèfle, doçastre**.

obsequiosament adv. D'un biais obsequiós. Sin.: **bassament, vilament, servilament**.

obsequiositat n.f. Caractèr d'una persona obsequiosa, dau sieu comportament. Sin.: **bassessa, flataria, servilitat, viles(s)a**.

obsèquis n.m. pl. Funeralhas. Var.: **obsèquias**.

observable, a adj. Que pòu èstre observat. Sin.: **visible**.

observacion n.f. 1. Accion de regarjar emé atencion lu èstres, li cauas, lu eveniments, lu fenomènes per lu estudiar, lu susvelhar, n'en tirar de conclusions. ◇ *Esperit d'observacion*: Disposicion ò abiletat à observar. ◇ Comentari aprefondit pertocant un escrich, una sciènça, etc. 2. (mil.) Susvelhança sistematica de l'enemic en vista d'obtenir d'informacions. 3. (med.) Susvelhança d'un malaut pendent un temps donat, destinada à pertmetre au mètge de precisar ò d'infirmar un diagnostic maussegur: *Metre un malaut en observacion*. 4. Rendut-còmpte, ensèm de remarcas, de reflexions de quauqu'un qu'a observat, estudiat quauqua ren. 5. Remarca facha ai prepaus de quauqu'un. 6. Repròchi leugier: *Aqueu comportament t'a vaugut una observacion*. Sin.: **semonsa, avertiment, rancura**. 7. Mesura de reeducacion d'un menor socialament inadaptat, que lo fa plaçar dins un centre d'observacion dont d'especialistas estúdiun la sieu personalitat per lo readaptar. 8. Accion de si conformar à cen qu'es prescrich: *L'observacion dau Còdi de la rota*.

observança n.f. 1. Accion d'observar fidelament una règla religioa; aquesta règla. 2. (per ext.) Comunautat religioa considerada per rapoart à la règla qu'obsèrva: *L'observança benedictina*. ◇ *Observança estrecha*: Branca d'un òrdre religiós que, après de refòrmas, seguísse torna mai la règla primitiva. 3. (lit.) Accion d'observar, de practicar una règla de comportament; aquesta règla.

observantin n.m. (relig.) Qu'apertèn à l'estrecha observança.

observar vt. (*obsèrvi*) 1. Examinar, considerar embé atencion, per estudiar. 2. Regarjar atentivament (per susvelhar, contrarotlar. Sin. (1 e 2): **gaidar**, **gaitar**, **agachar**, **guinhar**, **avistar**, **mentar**, **espiar**. 3. Remarcar, constatar: *Obsèrvi que vos portatz totjorn ben*. 4. Respectar, si conformar à (cen que la lèi, lu usatges prescrivon). 5. Adoptar d'un biais duradís e volontari (un comportament): *Observar un silenci prudent*. ◆ **s'observar** v.pr. 1. Susvelhar, contrarotlar toti li sieu reaccions. 2. Si susvelhar, s'espiar reciprocament.

observator, tritz n. 1. Persona qu'obsèrva, assistisse à quauqua ren en espectador. Sin.: **agachaire**, **guinhaire**, **avistaire**, **gaida**. ◇ (espec.) Persona presenta dins un debat, una comission, ma que non pòu intervenir per votar. 2. Persona que la sieu mission es de regarjar lo debanar d'unu eveniments per fin de n'en rendre còmpte. ◇ (mil.) Aqueu que susvelha li posicions enemigui, obsèrva lo combat. 3. Individú considerat sota lo rapoart de la posicion qu'ocupa dins l'espaci e dei circonstanças particulieri segond li quali lu fenomènes si presènton à-n-eu: *Un observator plaçat faça au nòrd*. ◆ adj. Que saup observar, que regarja m'un esperit critic.

observatòri n.m. 1. Establiment especialament afectat ai observacions astronomiqui, meteorologiqui ò vulcanologiqui. 2. Luèc de dont si pòu observar, adobat per l'observacion. 3. Organisme administratiu ò sindical encargar de susvelhar de fachs economics.

obsession n.f. 1. (psiquiatria) Idea sovent absurda qu'apareisse dins la consciença embé insistença, ben que lo subjècte sigue conscient dau sieu caractèr morbide e la sente coma estrangiera. Sin.: **frapacion**, **ànsia**, **crenta**, **temor**, **paur**, **fobia**. 2. Fach d'obsedir quauqu'un; cen qu'obsedisce, idea fixa.

obsessional, a adj. (psiquiatria) Que relèva de l'obsession. ◇ *Nevròsi obsessional*: Nevròsi que si manifestà per d'obsessions e de rituals. ◆ Que patisse d'obsessions; que soffrisse d'una nevròsi obsessional. Var.: **obsessionau**.

obsessionau, ala adj. e n. Obsessional.

obsidiana n.f. Vèire volcanicde color escura, qu'a l'aspècte dau vèire dei botilhas, ma foarça rompedís. Sin.: **marecanita**.

obsidional, a adj. (didact.) Que pertòca l'assèdi d'una ciutat. ◇ *Fèbre obsidional*: Psicòsi collectiva que tòca una populacion assediada. ◇ *Deliri obsidional*: Deliri dau subjècte que si cretz assediad.

obsolescença (-éncia) n.f. (lit.) Fach d'èstre perimit. ◇ (espec.) Depreciacion d'una màquina, d'un equipament, que lo rende perimit per la soleta rason dau progrès tecnic (e non perqué seria frust per aver troup servit). ◇ *Obsolescença programada*: Que lo conceptor a previst per constrénher lo client a renovar lo sieu material.

obsolescent, a adj. Pertocat d'obsolescença.

obsolet, a adj. (lit.) Depreciat, perimit per obsolescença; que non es plus en usatge.

obstacle n.m. 1. Cen qu'empacha d'avançar. 2. (fig.) Cen qu'empacha ò retarda una accion, una progression. Sin. (1 e 2): **repompeu**, **trabuc**, **traversa**, **arrestador**,

entrava, **embarràs**, **desturbi**. 3. (espòrts) Caduna dei dificultats que cau passar, sus una pista, dins una competicion (ipisme, corsa à pen, en partic.).

obstetrica n.f. Disciplina medicala que tracta de la grossessa e de la tecnica de jacilha.

obstetrical, a adj. Relatiu à l'acochament. Var.: **obstreticau**.

obstetricau, ala adj. Obstetrical.

obstetrician, a n. Mètge especialista d'obstetrica.

obstinacion n.f. Caractèr d'una persona testarda; testarditge, perseverança. Sin.: **testardisa**.

obstinadament adv. Embé obstinacion. Sin.: **foart e moart**.

obstinar (s') v.pr. Perseverar, s'encaïnar: *S'obstinar à refudar*. Sin.: **s'entestardir**, **s'entestar**, **s'atissar**. ◇ (absolut) *Denega e s'obstina*.

obstinat, ada adj. e n. Que s'encaïna, qu'insistisse en despièch dei obstacles, dei dificultats. Sin.: **testard**, **entestardit**, **entestat**, **atissat**. ◆ adj. 1. Que marca l'obstinacion: *Un trabalh obstinat*. 2. Constant, repetit. ◇ (mús.) *Bassa obstinada*: Part de bassa d'una composicion que repetisse lo meme motiu.

obstruccion n.f. 1. Tactica, ensèm dei mandòbras emplegadi per empachar lo boan debanar d'una accion, d'un procèssus, d'un debat. Sin.: **entrava**, **entravada**. 2. (patol.) Fach de si tapar, per un condech organic, un vaisseau. 3. (espòrts) Accion de s'opauar d'un biais irregulier au juèc de l'adversari.

obstruccionisme n.m. Obstruccion sistematica dins una assemblea, espec. dins una assemblea parlamentària.

obstruccionista adj. e n. Que fa sistematicament d'obstruccion.

obstructiu, iva adj. (patol.) Si di d'una afeccion que causa una obstruccion.

obstruir vt. (*obstruissi*) Tapar m'un obstacle.

obtemperar vt. ind. (à) (*obtempèri*) Obeir à (un òrdre), si sotametre à (una injoncion). Sin.: **assentir (à)**.

obtencion n.f. Fach d'obtenir (en partic. en seguida à de temptativas, de recèrcas). Sin.: **aquist**, **aquisicion**.

obtenebrar vt. (*obtenèbri*) (lit.) Eскурcir. ◆

s'obtenebrar v.pr. S'escurcir.

obtenir vt. (*obtèni*) 1. Arribar à si faire autrejear (cen que si volia): *Obtenir de temps suplementari per acabar, obtenir una augmentacion*. Sin.: **daverar**. 2. Rejónher (un resultat, un objectiu), faire que quauqua ren capite: *Ai obtengut lo mieu diplòma, ai obtengut que s'en vague*.

obturacion n.f. Accion, biais d'obturar.

obturar vt. 1. Tapar ermeticament per l'introduccion ò l'aplicacion d'un còrs. 2. Tapar m'un amalgame (li cavitats d'una dent cariada).

obturator, tritz adj. 1. Que sièrve à obturar. 2. (anat.) *Trauc obturator*: Trauc isquiopubian.

obturator n.m. 1. Objècte que sièrve à obturar. 2. Dispositiu d'un objectiu fotografic per obtenir de temps d'exposicion diferents. 3. Aparelh que sièrve à interrompre la circulacion dins una conducha d'aiga, de gas, de vapor.

obtús adj. [u'tys] 1. Que manca de finessa, de penetracion; testard.: *Un esperit obtús*. Sin.: **gòf, desponchat, abestit, borricat, tardòc, espés, bèstia, endarrierat, estrech, tapat**. 2. (mat.) Si di d'un angle geometric que la sieu mesura es compresa entre 90° e 180°.

obtusangle adj. m. Si di d'un triangle qu'a un angle obtús.

obtusio n.f. (neurol.) Trebolici de la vigilança caracterisat per una manca d'atencion, una lentor à capir un rasonament, à s'orientar.

obús n.m. Projectile de forma cilindrica e ogivala, d'un calibre egal ò superior à 20 mm, qu'una boca de fuèc lança.

obusier n.m. Canon relativament cort que pòu efectuar de tir dirècte, d'aut en bas ò vertical.

obvenir vi. (dr.) Revenir per succession.

obviable, a adj. Que pòu èstre obviat.

obviar vt. ind. (*obvii*) (lit.) Prevenir (quauqua ren de marrit) en pilhant li mesuras necessari, en li faguent obstacle; remediàr à. Sin.: **destornar, evitar, defugir**.

òc adv. Indica una afirmacion. Sin.: **aí, si**. ◇ *Lenga d'òc*: Lenga eissida dau latin, parlada dins lu 32 departiments dau tèrç sud de França metropolitana actuala, li Valadas occitani e Guardia Piemontese en Itàlia, la Vau d'Aran en Espanha e au Mónegue. La zòna lingüistica e culturala es sonada l'*Occitània* ò País d'Òc. Au cors de la sieu istòria, conoissèt diferenti appellacions generalis, coma provençau, lemosin, gascon, roman. Sin.: **occitan, lenga occitana**.

ocapí n.m. Okapí.

ocarina n.f. Pichin instrument de música à vent, de forma ovoïda mé de traucs.

ocàs n.m. 1. Edicte dau tsar. 2. Decret de l'Estat, en Union Sovietica. 3. (lit.) Decision autoritària e arbitrària; òrdre imperatiu.

ocasion n.f. 1. Circonstança que vèn à talh, oportunitat: *Profechar d'una ocasion*. Sin.: **escadença, oportunitat, ocurença, endevenença, circonstança**. ◇ *À l'ocasion*: Eventualment, s'una oportunitat si presenta. 2. Circonstança que determina un eveniment. ◇ *À l'ocasion de*: En pilhant coma motiu, coma pretèxe: *Donar una fèsta à l'ocasion dau sieu anniversari*. 3. Objècte vendut ò crompat de segonda man; cròmpa, venda d'objèctes papiers: *Mercat de l'ocasion*. ◇ *D'ocasion*: Que non es crompat ò vendut nòu.

ocasional, a adj. 1. Qu'arriba, si debana d'azard; accidental, irregulier: *Un trabalh ocasional*. Sin.: **efemèr, incertan, momentaneu, provisòri, transitòri**. 2. Qu'es tau per ocasion (per op. à *abitual*): *Un client ocasional*. 3. (filos.) *Causa ocasionala*: Circonstança que non es la causa dirècta d'un fach, ma qu'es necessària per que la causa fague lo sieu efècte: *Aqueu que talha de boasc es la causa ocasionala dau fach qu'aqueu boasc serà cremat*. Var.: **ocasionau**.

ocasionalament adv. Per ocasion. Sin.: **momentaneament, incertanament, efemerament, provisoriament, transitoriament**.

ocasionalisme n.m. Teoria dei causas ocasionali.

ocasionar vt. Èstre l'ocasion, la causa de (sovent quauqua ren de marrit). Sin.: **causar, provocar, entirar**.

ocasionau, ala adj. Ocasional.

occident n.m. 1. Costat de l'orizont dont lo soleu cala. Sin.: **oèst, ponent, trasmont, tresmont**. 2. *L'Occident*: L'ensèm dei país d'Euròpa occidentala e d'Amèrica dau Nòrd. ◇ *La Glèia d'Occident*: Li Glèias de rite latin (per op. ai Glèias de rite oriental).

occidental, a adj. e n. 1. Situat à l'oèst, à l'occident. 2. Qu'es de l'Occident. 3. Relatiu à la civilisacion occidentala (per op. ai civilisacions d'Àfrica, d'Orient, d'Extrème-Orient e d'Amèrica latina). Sin.: **ponentés**. ◆ n. (M'una majuscula) Persona qu'apartèn à la civilisacion europea. Var.: **occidentau**.

occidentalizacion (-izacion) n.f. Accion d'occidentalisar; fach de s'occidentalisar.

occidentalisar (-izar) vt. Modificar (un pòble, una societat) per lo contacte m'ai valors e la civilisacion de l'Occident, donat en modèle. ◆ **s'occidentalisar** v.pr. Pilhar lo biais occidental.

occidentalisme n.m. Movement reformatòr rus, que si referissia au modèle occidental.

occidentalista adj. e n. (ist.) Membre de l'intelligentsia russa dau s. XIXⁿ partidari dau desvolopament de la Rússia sus lo modèle occidental.

occidentau, ala adj. e n. Occidental.

occipital, a adj. Qu'apartèn à l'occiput. ◇ *Lòbe occipital*: Lòbe posterior dau cerveu dont si tròvon lu centres virtuals. ◇ *Oàs occipital* ò *occipital*, n.m.: Oàs que forma la paret posteriora e inferiora dau crani. ◇ *Trauc occipital*: Trauc dins l'oàs occipital per lo quau passa l'axe cerebrospinal. Var.: **occipitau**.

occipitau, ala adj. Occipital.

occiput n.m. Part inferiora e posteriora de la tèsta. Sin.: **suc, coata**.

occitan, a adj. e n. [usi'taŋ] D'Occitània, ensèm dei regions de lenga d'òc. ◇ *Grafia occitana*: Sistema grafic elaborat per Loís Alibèrt, inspirat dau sistema medieval e dau sistema catalan. Sin.: **grafia classica, grafia alibertina**. ◇ *Lenga occitana*: Lenga romanica, que fuguèt literària, administrativa, scientifica e comerciala, foarça temps avant la lenga d'oïl (francés), suprimida per Francés 1er en lo 1539 (Edicte de *Villers Cotterêts*). Sin.: **lenga d'òc**. ◆ n.m. Lenga d'òc.

occitanenc, a adj. Qu'apertèn à Occitània.

occitanisacion (izacion) n.f. Accion d'occitanisar.

occitanisar (izar) v.tr. Convertir à la civilisacion occitana, ai sieu valors. ◆ **s'occitanisar** v.pr. Si convertir à la civilisacion occitana.

occitanisme n.m. Movement de defensa de la lenga e de la cultura occitani.

occitanista adj. e n. Relatiu à l'occitanisme; partidari de l'occitanisme.

occitanitat n.f. Identitat occitana.

occitanofòne, a adj. Que parla occitan.

occitanofonia n. f. Lo tot de la collectivitat que parla occitan.

occitanografe, a n. (ling.) Persona qu'escrivi en occitan.

ocean n.m. 1. Vasta estenduda d'aiga de mar. 2. Caduna dei parts màgers de l'ocean mondial, que constituïsson d'entitats geografiqui partidi en regions: *L'ocean Indian, l'ocean Pacific*. ◇ (absolut) L'Ocean: L'ocean Atlantic. Sin.: **la mar granda**.

oceanà adj. f. (lit.) De l'Ocean: *Li estendudas oceani*.

oceanauta n. Plonjaire especialisat dins l'exploracion dei fonds marin.

oceanian, a adj. e n. D'Oceània.

oceanic, a adj. Relatiu à l'ocean. ◇ *Clima oceanic*: Dins li zònas temperadi, clima de la façada occidentala dei continents, caracterisada per d'estiu fresc, d'ivèrn doç, de pluèis fini e abondoï tot l'an, sobretot en sason frèia, e una predominança dei vents d'oèst.

oceanida n.f. (mit.) Ninfa de la mar.

oceanografe, a n. Especialista d'oceanografia.

oceanografia n.m. Estudi fisic, quimic e biologic dei aigas e dei fonds marins. Sin.: **idrologia marina**.

oceanografic, a adj. Relatiu à l'oceanografia: *Lo museu oceanografic dau Mónegue*.

oceanologia n.f. Ensèm dei disciplinas scientificui (fisica, biologia e quimia) e dei tecnicas (prospeccion, esplecha) relativis à l'estudi e à l'emplec dau relarg oceanic.

oceanologic, a adj. Relatiu à l'oceanologia.

oceanològue, òga n. Especialista de l'oceanologia.

ocellat, da adj. Que pertòca lu animaús que lo sieu pelam, lo plumatge an d'ornaments en forma d'uèlh.

ocelle n.m. Uèlh simple dei artropòdes adultes, notadament lu insèctes.

ocelòt n.m. Cat fèr que viu en Amèrica miègjornala, entre lo Mexic e la Patagònia.

òcho n.m. 1. Èssa d'aisseu. 2. Marca que fa lo fèrre d'una gavàudola sus una autra.

òci n.m. Estat d'una persona que non a d'ocupacion; desobrament. Var.: **ociositat**. Sin.: **desobrament**.

ocinèbre n.m. Mollusc gastropòde, predator dei òstregas.

ociós, oa adj. e n. Que non a una ocupacion ò qu'a totplen de temps liure; desobrat. Sin.: **desobrat**. ◆ adj. Que si debana dins l'òci: *Menar una vida ocioa*.

ociosament adv. D'un biais ociu. Sin.: **desobradament**.

ociositat n.f. Òci.

ocitocina n.f. Ormòna fabricada dans l'ipotalamus (zòna dau cerveu que regula de nombroï foncions de l'organisme), e la pòst-ipofisi (part posteriora de l'ipofisi).

occlusion n.f. 1. (med.) Barradura patologica d'un conduch, d'un orifici de l'organism: *Oclusion intestinala*. Sin.: **sarrament**. 2. (quir.) Operacion que consistisse à avesinar lu bòrds d'una dubertura naturala (espec. li parpèlas e li labras). 3. Posicion dei maissèlas quora si sarron li dents. 4. (fon.) Barradura completa e

momentanea en un ponch dau canal vocal. 5. (quim.) Empresonament de substanças per d'autri, per de mecanismes divèrs (absorpcion, adsorpcion, etc.); la substança empresonada. 6. (meteor.) Mecanisme de reget en altituda dei lengas d'aria cauda d'una depression temperada; perturbacion que n'en resulta. 7. Proprietats qu'an lu metats de surbir e de retenir lu gas.

occlusiu, iva adj. Que produe una occlusion. ◇ (fon.) *Consonanta oclusiva* ò *occlusiva*, n.f.: Consonanta que la sieu articulacion compoarta una occlusion coma [p], [t], [k], [g], [b], [d].

ocomé n.m. Okomé.

òcra n.f. Argila sovent pulverulenta, colorida en jaune ò en roge per d'oxides de fèrre (ematita, limonita, etc.) e emplegada coma colorant. Var.: **òcre**. ◆ adj. inv. D'una color brun-jaune ò brun-roge clars.

ocraceu, ea adj. Ocrós.

ocrar vt. (*òcri*) Colorar en òcra.

ocrat n. m. Mena de tencha ocrada.

òcre n.m. Òcra.

ocromà n.m. Aubre grand dei Antilhas e d'Amèrica tropicala que dona la fusta de balsà.

ocrós, a adj. De la color de l'òcra. Sin.: **ocraceu**.

octaèdre, a adj. e n.m. (geom.) Polièdre de vuèch faças. ◇ *Octaèdre regulier*: Que li sieu faças son de triangles equilaterals egals.

octaedric, a adj. Qu'a la forma d'un octaèdre.

octan n.m. 1. Idrocarbure saturat (C₈H₁₈) que si tròva dins l'essença de petròli. 2. *Indici d'octan*: Indici que mesura la valor antidetonanta d'un carburant per rapoart à un carburant escandalh.

octant n.m. 1. Vuechena part dau cercle, arc de 45°. 2. (anc.) Instrument que servia à pilhar en mar d'autessas d'autres e de distanças, analògue au sextant ma que lo sieu limbe èra d'un octant.

octava n.f. 1. (mús.) Vuechen gra de l'escala diatonica, qu'a lo meme nom que lo premier. ◇ Ensèm dei nòtas contengudi dins l'interval de vuèch gras. 2. (relig. cat.) Periòde de vuèch jorns que vèn après cada granda fèsta de l'annada; darrier d'aquelu vuèch jorns.

octavari n.m. (liturgia) Libre que contèn lu oficis de l'octava d'una fèsta.

octaviar vt. (*octavi*, classic *octàvii*) (mús.) Faire audir accidentalament l'octava auta d'un son, en plaça dau son eu-meme, en parlant d'un instrument.

octavin n.m. Pichin flaüt, que soana à l'octava superiora dau grand. Sin.: **piccolo** (it.).

octet n.m. 1. (inform.) Gropè ò multiplè que comprèn vuèch elements binaris. 2. (fis.) Ensèm de vuèch electrons que fórmon la jaça exteriora completa d'un atòme.

octidí n.m. Vuechen jorn de la decada, dins lo calendier revolucionari francés.

octòbre n.m. Desen mes de l'an.

octocoralliari n.m. *Octocoralliaris*: Òrdre de cnidariss mé vuèch tentacules coma lo coralh ò l'alcion. Sin.: **alcionaris**.

octobristas n.m. pl. En Rússia, nom donat ai òmes politics favorables au manifest de Nicolau II^d per organizar un governament constitucional.

octodont n.m. Rosegaire d'Amèrica miègjornala.

octogenari, ària adj. e n. Qu'a vuetanta ans; qu'a entre vuetanta e noranta ans.

octogonal, a adj. (geom.) 1. Qu'a la forma d'un octogòne. 2. Qu'a per basa un octogòne: *Prisma octogonal*. Var.: **octogonau**.

octogonau, ala adj. Octogonal.

octogòne n.m. (mat.) Poligòne qu'a vuèch angles e, doncas, vuèch costats.

octopòde, a adj. Qu'a vuèch pens ò tentacles.

octopòde n.m. Mollusc cefalopòde qu'a vuèch tentacles.

octosillabe, a adj. e n.m. Qu'a vuèch sillabas.

octosillabic, a adj. Qu'a vuèch sillabas.

octuor n.m. (mús.) 1. Composicion mé vuèch parts. 2. Grope de vuèch intruments ò cantaires.

octuplar vt. Multiplicar per vuèch.

octuple, a adj. e n.m. Que vau vuèch còups parier.

ocular(i), a (-ària) adj. 1. De l'uèlh: *Glòbe oculari*. 2. *Testimòni oculari*: Qu'a vist la caua que n'en testimònia.

oculari n.m. Sistema optic d'una luneta, d'un microscòpi, etc., plaçat dau costat de l'uèlh de l'observator e que sièrve à examinar l'imatge que l'objectiu fornisse.

ocularista n. Persona que prepara de pèças de protèsis oculari.

oculat, da adj. (zool.) Qu'a d'ornaments en forma d'uèlhs. Sin.: **ocelat**.

oculista n. Mètge especialisat dins lu problemas de la vision. Sin.: **oftalmològue, oftalmologista**.

oculistic, a adj. Relatiu à la medecina de l'uèlh.

oculistica n.f. Oftalmologia.

oculocardiac, a adj. Si di de l'alentiment dau pòls e de la bassa de la pression arteriala en seguida à una pression sus lu glòbes ocularis.

oculogire, a adj. Pròpri à la rotacion laterala dei uèlhs vèrs la drecha ò vèrs seneca.

oculomotor, tritz adj. Relatiu à la motricitat dei uèlhs.

oculomotricitat n.f. Motricitat dei uèlhs.

oculopaupebral, a adj. Que pertòca lo glòbe oculari e li parpèlas. Var.: **oculopaupebrau**.

oculopaupebrau, ala adj. Oculopaupebral.

ocultacion n.f. 1. Accion d'ocultar, d'escondre quauqua ren. 2. (astron.) Disparicion momentanea d'un astre darrier un autre dau diamètre aparent superior.

ocultaire n.m. Dispositiu previst per canalisar en un faisseau estrech lu rais luminós emés per lu fanaus d'un veïcule, lu senhals ferroviaris, per demorar esconduts ai aeronaus en temps de guèrra.

ocultament adv. D'una mena oculta. Sin.: **amagadament, escondudament**.

ocultar vt. 1. Passar sota silenci, escondre. 2. (astron.) En parlant d'un astre, escondre (un autre astre) per ocultacion. 3. Rendre invisible (un senhal luminós) dins un perimètre donat. 4. Faire de tau biaïas qu'una region non poasque plus reçaupre un programa de television.

oculte, a adj. 1. Que la sieu causa, li sieu tòcas demòron escondudi; misteriós. 2. *Scienças ocults*: Doctrinas e practicas que pertòcon de fachs qu'escàpon à l'explicacion racionala, fondadi generalament sobre la credença en de correspondenças entre li cauas e que presenta lo mai sovent un caractèr pauc ò pron esoteric (alquimia, magia, etc.).

ocultisme n.m. Estudi practic dei sciéncias ocults. Sin.: **mascaria**.

ocultista adj. e n. Que relèva de l'ocultisme; partidari de l'ocultisme.

oculus n.m. (lat.) Pichona dubertura dintre un barri, una paret, au som d'una copòla. Sin.: **uèlh de bòu**.

ocupacion n.f. 1. Accion de si rendre mèstre militarment d'una vila, d'un país. ◇ (M'una majuscula) Periòde durant lo quau França estaguèt ocupada per l'armada alemanda (1940-1944). 2. Fach d'ocupar un luèc, d'estacionar sus un terren, de n'en pilhar possession. 3. (dr.) Mòde d'aquisicion, per la presa de possession, d'un ben vacant. 4. Activitat: *Èstre sensa ocupacion*.

ocupacional, a adj. *Terapeutica ocupacionala*: Que cèrca à tornar adaptar lu malauts mentals per lo trabalh ò d'activitats de léser. Var.: **ocupacionau**.

ocupacionau, ala adj. Ocupacional.

ocupant, a adj. e n. Qu'ocupa un luèc, un país. ◆ n. (dr.) *Ocupant de boana fe*: Persona que viu dins un lotjament que n'en paga regulierament lo fit, sensa contracte, ma que, dau fach de la sieu boana fe, pòu beneficiar d'un manteniment dins lu luècs. Sin.: **estatjant**. ◇ *Promier ocupant*: Aqueu qu'ocupa, pilha possession en promier d'un luèc.

ocupar vt. 1. Emplir (un espaci, una durada): *Lo lièch ocupa tota la mieu cambra, ocupi li mieu jornada à redigir un dictionari*. 2. Exercir (una carga, una foncion): *Ocupa una boana plaça dins la sieu empresa*. 3. Aver la possession, l'usatge d'un luèc: *Lu bureus ocúpon lo segond plan*. 4. Demorar en massa dins un luèc per manifestar lo sieu maucontentament, etc.: *Lu obriers ocúpon l'usina*. 5. S'installar, establir la sieu autoritat sobre un territòri militarment, per la foarça. 6. Donar de trabalh à; emplegar: *L'agricultura ocupa totjorn plus pauc de monde*. 2. Pilhar lo temps, la pensada de: *Lu sieus estudis l'ocúpon totplen*. ◆ **s'ocupar (de)** v.pr. Travalhar, dedicar lo sieu temps (à). Sin.: **s'entrevar (de)**. ◇ (absolut) Aver una activitat, non restar sensa ren faire: *Es una persona que s'ocupa*.

ocupat, ada adj. 1. Qu'es sota ocupacion enemiga: *Un territòri ocupat*. 2. Que quauqu'un pilha, emplega: *La linha es ocupada*. 3. Qu'es pilhat per una activitat; que non es disponible.

ocupatiu, iva adj. Qu'ocupa, que permete d'ocupar.

ocupejar (s') v.pr. S'ocupar per si divertir.

ocurrença (-ència) n.f. 1. (liturgia) Rescòntre de doi fèstas ocurrenti. 2. *En l'ocurrença, en pariera ocurrença*: Dins lo cas present, dins aquesta circonstança. 3. Rescòntre, circonstança fortuita. Sin.: **circonstança, conjectura, eventualitat, escadença**.

ocurrença (-ència) n.f. 1. (ling.) Aparicion d'una unitat lingüística (fonologica, gramaticala ò lexicala) dins un còrpus; aqueta unitat. 2. (log.) Plaça qu'un simbòle ocupa dins una formula.

ocurrent, a adj. (liturgia) *Fèsta ocurrenta*: Que tomba lo meme jorn qu'una altra.

òda n.f. 1. Dins l'Antiquitat grèga, poema destinat à èstre cantat. 2. (liter.) Poema liric partit en estròfas parier entre eli per lo nombre e la mesura dei vèrs e destinat sigue à celebrar de grands eveniments ò de grands òmes (*òda eroïca*), sigue à exprimir de sentiments mai familiars (*òda anacreontica*). 3. (mús.) Poesia messa en música.

odeleta n.f. Pichina òda.

odalisca n.f. 1. Esclava estacada au servici dei esposas dau sultan, dins l'Impèri otoman. 2. (lit.) Frema d'un harem.

odeon n.m. Edifici cubèrt, generalament en anfiteatre, e destinat, dins l'Antiquitat,

òdi n.m. 1. Viva ostilitat que poarta à esperar ò à faire de mau à quauqu'un: *Provar un òdi mortal*. 2. Aversion per quauqua ren: *Aver d'òdi per la violença*. Sin.: **ira, aborrimet, descoar, detestacion, asirança, mauvolença**.

odiàr vt. (*òdi*, classic *odii*) Provar d'òdi per quauqu'un, detestar. Sin.: **aborrir, detestar, asirar, mauvoler**.

odiós, oa adj. 1. Que provòca l'òdi, l'indignacion. 2. Qu'es desagradu, penós: *Passar una serada odioa*. Sin.: **aborrissent, detestable, asirable, descorós**.

odiosament adv. D'un biais odiós; embé òdi. Sin.: **detestablament, descorosament, asirablament**.

odissea n.f. Viatge movimentat, ric d'incidentes, de peripecias. Sin.: **trepada**.

odografe n.m. 1. Traçat d'un camin percorrut ò à percòrrer. 2. *Odografe d'un movement*: Corba descricha per l'extremitat d'un vector equipollent au vector velocitat d'aqueu movement e traçat à partir d'un ponch fixe.

odomètre n.m. Instrument que sièrve à mesurar lo camin que percorre un veïcule ò una persona (dins un tau cas, es un *podomètre*).

odonat n.m. *Odonats*: Sota-òrdre dei arquiptèrs.

odontalgia n.f. (med.) Mau de dents.

odontalgic, a adj. (med.) Relatiu à l'odontalgia.

odontoblast n.m. Gròssa cellula de la part periferica de la meula dentària, que la sieu foncion es de secretar l'avòri.

odontocèt n.m. *Odontocèts*: Sota-òrdre de cetaceus provedits de dents e non de fanons.

odontogenès n.f. Lo tot dei procediments que perméton le formacion dei dents.

odontoïde, a adj. (anat.) *Apofisi odontoïda*: Salhida de la segonda vertèbra cervicala.

odontolit n.m. Fosfats idratats d'alumini que provènon dei dents e dei ossaments fossiles.

odontologia n.f. Estudi dei dents, dei sieu malautias e dau tractament d'aqueli malautias.

odontologic, a adj. Relatiu a l'odontologia.

odontologista n. Pratician que practica l'odontologia. Var.: **odontològue**.

odontològue, òga n. Odontologista.

odontòma n.f. Tumor dentària.

odontomètre n.m. Pichina règla graduada que sièrve à determinar lo nombre e lo genre dei dents d'un sageu postal.

odontorragia n.f. Emorragia en seguida à l'ablacion d'una dent.

odontostomatologia n.f. (med.) Disciplina que combina l'odontologia e l'estomatologia, que la sieu tòca es la prevencion, lo diagnostic e lo tractament dei malautias e dei anomalies de la boca e dei dents; cirurgia dentària.

odor n.f. [ow'du] 1. Emanacion qu'un fluïde (ària, aiga) transmete e que l'aparelh olfactiu sente. Sin.: **flaire, sentor, emanacion, efluvi, redolença, exalacion**. 2. *Morir en odor de santetat*: Morir en estat de perfeccion cristiana. Var.: **morir en concèpte de santetat**. ◇ *Non èstre en odor de santetat*: Non èstre gaire preat (dins un luèc, dins l'estima de quauqu'un).

odorant, a adj. Que laissa escapar una odor; odoriferant. Var.: **odorós, odorifèr**. Sin.: **flairant, redolent, sentorós**.

odorar vi. Laisser escapar una odor (espec. agradiva). Sin.: **sentir, flairar**.

odorat n.m. Sens que permete la percepcion dei odors, localisat à la taca olfactiva dei fòssas nasali dei vertebrats, ai antenas dei insèctes, e que juèga lo tot promier ròtle dins l'informacion de la màger part dei espècias, aquàtiqui coma terrèstri. Sin.: **sentida, naseada, flaire**.

odoratiu, iva adj. Quer pertòca l'odorat.

odorifèr, a adj. Odorant.

odoriferant, a adj. (lit.) Que laissa escapar una odor (en general agradiva). Var.: **odorifèr, odorant**.

odorimètre n.m. Aparelh previst per avalorar l'odorisacion dau gas.

odorisacion (-izacion) n.f. Operacion que consistisse à donar una odor especiala à un produch, per lo biais d'un odorisant.

odorisaire (-izaire) n.m. Odorisator.

odorisant (-izant) n.m. Produch incorporat à un gas per li conferir una odor caracteristica e facultar la cèrca dei escampas de gas.

odorisator (-izator) n.m. Aparelh previst per incorporar un liquide odorisant dins lo gas. Var.: **odorisaire**.

odorós, oa adj. Qu'a d'odor.

odoroscopia n.f. Procediment que permete de prear li odors.

œrsted n.m. (dau nom dau fisician) (fis.) Unitat dau sistema C.G.S. electromagnetic. (L'unitat SI es ampèr per mètre).

œrstita n.f. Acier especial au titan e au cobalt, dau foart camp coercitiu e d'una granda aimantacion remanenta, per li caramidas permanenti.

oèst n.m. 1. Part de l'orizont dont lo soleu cala; ponch cardinal situat d'aqueu costat. Sin.: **ponent**, **trasmont**, **occident**. 2. (M'una majúscula) Part dau glòbe terrèstre ò d'un país situada vèrs aqueu ponch. 3. (M'una majúscula) Ensèms dei Estats dau Tractat de l'Atlantic Nòrd (ò que li son restacats).

oèst-alemand, a adj. e n. De la República federala d'Alemanha.

of interj. 1. Exprimisse lo solatjament après una espròva penoa ò desagradiva, un esfoarç. Sin.: **oi**. 2. *Non laisser lo temps à quauqu'un de dire of, de faire of*: Non li laisser lo temps de respirar, de respoandre.

ofa n.f. À ofa: En granda quantitat, en abundança: *Quora aurai ben vendut lo mieu dictionari, aurai de sòus à ofa*. Sin.: **à brèti**, **à boudre**, **à cofa**.

ofendèire, eiritz n.m. (it.) Persona qu'ofende. Var.: **ofensor**.

ofendent, a adj. (it.) Qu'ofende, que fa de mau. Var.: **ofensant**.

ofendre vt. (it.) Ofensar.

ofendut, uda adj. Ofensat.

ofensa n.f. 1. Paraula, acte que tòca quauqu'un dins la sieu dignitat, lo sieu onor. Sin.: **escarni**, **infectiva**, **otratge**, **afront**, **escarniment**. 2. Otratge comés publicament còtra lo president de la República, un cap d'Estat ò de govèrn, un ministre dei Affaires estrangiers ò un agent diplomatic d'un Estat estrangier e que constitue un delict. 3. (relig.) Pecat qu'ofensa Dieu.

ofensaire, airitz n. La persona qu'ofensa. Var.: **ofensor**.

ofensant, a adj. Qu'ofensa. Var.: **ofendent** (it.). Sin.: **otratjant**, **mortificant**.

ofensar vt. 1. Tocar quauqu'un dins la sieu dignitat, lo sieu onor; vexar. ◇ *Sigue dich sensa v'ofensar*: Sensa marrida intencion, sensa vos atacar. 2. (relig.) *Ofensar Dieu*: Pecar. 3. Non respectar (una règla, un principi): *Ofensar lo boan gust*. Var.: **ofendre** (it.). Sin.: **escarnir**, **otratjar**, **infectivar**, **mortificar**, **insolentar**. ◆ **s'ofensar** v.pr. Si vexar.

ofensat, ada adj. e n. Qu'a subit una ofensa, qu'es tocat dins lo sieu onor; vexat. Var.: **ofendut**. Sin.: **escarnit**, **otratjat**, **infectivat**, **mortificat**.

ofensiu, iva adj. Qu'ataca, que sièrve à atacar. Sin.: **otratjaire**, **insolentaire**.

ofensiva n.f. 1. Accion importanta qu'una foarça armada mena, destinada à impauar à l'enemic la sieu volontat, à lo caçar dei sieu posicions e à lo destrúger. Sin.: **abrivada**, **atac**, **assaut**, **carga**, **correguda**, **incursion**. 2. Iniciativa per faire recular quauqu'un ò quauqua ren: *Una ofensiva diplomatica*.

ofensivament adv. D'un biais ofensiu.

ofensor, a n. La persona qu'ofensa. Var.: **ofensaire**.

oferent, a n. (it.) Ofrent (dins una venda à l'enquant).

oferir vt. (it.) (*oferissi*) Ofrir.

ofèrta n.f. 1. Accion d'ofrir; cen qu'es ofèrt. ◇ *Apèl d'ofèrtas*: Mòde de conclusion dei mercats publics per lo quau l'administracion mete publicament lu candidats en concurrènça. ◇ *Ofèrta publica de cròmpa*: Ofèrta per la quala una societat fa conóisser au public l'intencion qu'a de crompar de títols d'una altra societat. ◇ *Ofèrta publica d'escambi*: Ofèrta per la quala una societat fa conóisser au public la sieu intencion d'escambiar lu sieus títols còtra de títols d'una societat que vòu contrarotlar. 2. Accion de preparau un contracte à una persona: *Ofèrta d'emplec*. 3. (econ.) Quantitat d'un ben ò d'un servici que si pòu vendre sus lo mercat à un prètz donat. ◇ *Lèi de l'ofèrta e de la demanda*: Lèi economica que determina lo prètz en equilibrant lo volume de l'ofèrta d'un produch ò d'un servici e aqueu de la demanda. 4. Ofrenda. 5. Ofertòri, procession de l'ofrenda; don que si fa pendent la procession de l'ofrenda.

ofertòri n.m. 1. (relig. cat.) Part de la messa pendent la quala lo prèire complisse l'oblacion dau pan e dau vin. Var.: **ofèrta**. 2. Tròç de música que s'aude à-n-aqueu moment de la messa.

off adj. inv. (mòt anglés, *foara de*) (cín. e telev.) Si di d'una votz, d'un son que la sieu foant non si ve sus l'ecran. ◇ *Comentari off*: Comentari que la persona entrevistada fa en defoara de l'entrevista.

offset n.m. inv. (angl.) Procediment d'estamparia per doble decalc de la forma sobre lo blanquet de cauchoc pi d'aqueu d'aquí sus lo papier. Sin.: **doble calc**. ◇ *Offset à sec*: Sensa lo banhar. ◇ *Placa offset*: Fuèlh fin de metal que poarta l'imatge qu'estampa, dins aqueu procediment. ◆ adj. inv. e n.f. inv. Si di de la màquina, dau papier emplegats per estampar per lo procediment offset.

offsetista n. Professional de l'offset. Sin.: **doble calquista**.

off shore adj. inv. e n. inv. Offshore.

offshore adj. inv. e n. inv. 1. Si di de la prospeccion, dau foratge e de l'esplecha dei jaças de petròli situadi luèc dei ribatges. 2. (banca) Extraterritorial. 3. Si di d'un espòrt motonautic de granda velocitat sus de naus totplen potenti. Var.: **off shore**.

ofiasi n.f. Alopecia que si manifèsta per placas.

ofici n.m. 1. Foncion, carga tenguda per quauqu'un; ròtle de quauqua ren. ◇ *Faire ofici de*: Jugar lo ròtle de. ◇ *D'ofici*: Per via d'autoritat, sensa demanda prealabla. Sin.: **d'espersé**. 2. Establiment public ò privat dedicat à una activitat detyerminada; agença, bureu. 3. (dr.) Servici public dotat de la personalitat morale e de l'autonomia financiera. 4. (dr.) Foncion autrejada à vida per nominacion de l'autoritat publica; carga. 5. (ist.) Carga mé juridiccional, foncion publica. 6. (relig.) *Ofici divin* ò *ofici*: Ensèms dei preguieras e dei ceremònias plaçadi à d'oras determinadi de la jornada. 7. Mandadís periodic d'un nombre limitat de libres, que vènon de paréisser ò d'èstre estampats torna-mai, d'un editor ai libraris. 8. Pèça que tòca la coïna, dont si méton tot cen que depende

dau servici de la taula. Sin.: **despensa**; ◆ pl. *Boai oficis*: Servici, assistença. ◇ (espec.) Intervencion benvolenta (d'una persona, d'un Estat) en vista de menar doi gropes, doi Estats, à negociar.

oficial, a adj. e n. 1. Que vèn dau govèrn, de l'Administracion; qu'a un caractèr legal: *Tèxto oficial*. 2. Que li autoritats organison. 3. Qu'a una foncion dins un govèrn: *Un personatge oficial*. 4. Qu'es donat per vèr per una autoritat quala que sigue, ma que laissa supauar una altra realitat: *La version oficiala dei eveniments*. Var.: **oficiau**.

oficial, a n. 1. Persona qu'a una foncion publica. 2. Persona qu'a una foncion dins l'organizacion d'espròvas esportivi, de concors, etc. Var.: **oficiau**.

oficial n.m. Jutge eclesiastic delegat per l'evesque per exercir la juridiccion contencioa. Var.: **oficiau**.

oficialment adv. D'un biais oficial.

oficialisacion (-izacion) n.f. Accion d'oficialisar; lo sieu resultat.

oficialisar (-izar) vt. Rendre oficial.

oficialitat n.f. 1. Sèti, tribunal de l'oficial. 2. Carga d'oficial. 3. Juridiccion, relarg dont l'oficial abiaissa la Justícia.

oficiant n.m. e adj. m. (relig.) Que celèbra l'ofici public; celebrant: *Prèire oficiant*.

oficiar vi. (*ofici*, classic *oficii*) 1. (relig.) celebrar l'ofici divin. 2. (iron.) Travalhar d'un biais solemne.

oficier n.m. 1. Militari qu'a un grade au manco de sotaluectenent ò d'ensenha de vaisseau. ◇ *Oficier general*: General ò amiral. ◇ *Oficier de marina ò de vaisseau*: Oficier qu'apartèn au còrs de comandament de la marina de guèrra. ◇ *Oficier subaltèrne*: sotaluectenent, luectenent, ensenha ò luectenent de vaisseau. ◇ *Oficier superior*: Comandant, luectenent-coloneu, coloneu ò capitani de corveta, capitani de fregata, capitani de vaisseau. 2. Titulari d'un ofici, d'una foncion. ◇ *Oficier dei marinarias de la flòta*: Dins la marina francesa, oficier eissit de l'encastre de mestrança, que la sieu ierarquia es equivalenta au grade de luectenent de vaisseau de 2ª classa, fins au grade de capitani de fregata de l'Escòla Navala. ◇ (ist.) *Grand oficier de la Corona*: Aut dignitari de la cort dei rèis de França. ◇ *Oficier de l'estat civil*: Persona responsabla de la tenguda e de la conservacion dei registres de l'estat civil, qu'es generalament lo cònse de la comuna. ◇ *Oficier ministerial*: Persona (ussier, notari, etc.) titulari d'un ofici ministerial. ◇ *Oficier de polícia judiciària*: Foncionari encargat de constatar li infraccions e de liurar lu sieus autors à la justícia. ◇ *Oficier public*: Titulari d'una foncion, que li sieu afirmacions e li sieu constatacions an un caractèr autentic (oficier de l'estat civil, notari, ussier de justícia). 3. Titulari d'unu títols onorifics. ◇ *Oficier de la Legion d'onor*: Persona titularia d'un grade en dessobre d'aqueu de cavalier. ◇ *Grand Oficier de la Legion d'onor*: Persona qu'a un grade superior à-n-aqueu de comandaire.

oficiera n.f. Frema qu'a lo grade d'oficier dins l'Armada dau Sauvament.

oficina n.f. 1. Ensèm dei locals dont lo farmacian entrepaua, alestisse e vende lu medicaments au public; farmacia. 2. (pej.) Luèc dont si trama quauqua ren de secret, de marrit.

oficial, a adj. 1. Si di d'un remèdi alestit per avança e conservat dins l'oficina ò farmacia (per op. à *magistral*). 2. *Èrba, planta oficiala*: Que sièrve en farmacia. Var.: **oficinau**.

oficinau, ala adj. Oficial.

oficiós, oa adj. Que vèn d'una foant autorisada, ma sensa aver una autenticitat garantida: *Una informacion oficiosa*.

oficiosament adv. D'un biais oficiós.

oficleïde n.m. Instrument de música de vent, en coire m'una embocadura, que lo tube fach de doi brancas es providit de claus.

ofiidat n.m. *Ofiidats*: Família de peis que comprèn la calinheritz, la correjana e la jarretiera.

ofidian, a adj. 1. Pròpri à la família dei sèrps. 2. Qu'a la natura ò l'aspècte d'una sèrp.

ofidian n.m. *Ofidians*: Sota-òrdre de reptiles comunament sonats *sèrps*.

ofidisme n.m. Intoxicacion per lo veren d'una sèrp.

ofioglòs n.m. Feuse dei prats umides.

ofiografia n.f. Ofiologia.

ofioïde, a Que sembla una sèrp.

ofiolatria n.f. Culte dei sèrps.

ofiolita n.f. (geol.) Dins li cadenas de montanhas, sequença de ròcas eruptivi, generalament considerada coma un fragment de crosta oceanica dislocada per la tectonica.

ofiolitic, a adj. Relatiu ai ofiolitas.

ofiologia n.f. Descripcion scientifica dei sèrps. Sin.: **ofiografia**.

ofita n.f. Mena de ròca eruptiva que la sieu parença retipa una peu de sèrp.

ofita n.m. Sòci d'una sècta gnostica (s. II^d-IIIe) que considerava la sèrp coma la messatgiera que porgissia ai òmes la conoissença sauvaira.

ofiura n.f. Animau marin qu'a l'aspècte d'una estela de mar, ma mé de braç lòngs, fins e soples (Embrancament dei equinodèrmes). Var.: **ofiuride**.

ofiuride n.m. Ofiura.

oflag n.m. En Alemanha, pendent la segonda guèrra mondiala, camp de presoniers reservat ai oficiers.

ofrenda n.f. 1. Don fach à una divinitat ò depauat dins un temple m'una intencion religioa. 2. Don voluntari, sovent modèste. Sin.: **ofèrta, present**.

ofrent, a n. Lo mai ofrent: Aqueu que prepaua lo prèt mai aut. Var.: **oferent**.

ofrir vt. 1. Donar, faire present (*de*): *Ofrir de flors*. Sin.: **regalar**. 2. Metre à la disposicion de quauqu'un, prepauar espontaneament: *Ofrir l'ospitalitat*. 3. Comportar, presentar; procurar: *Aquesta solucion ofrisse totplen de possibilitats*. Var.: **oferir** (it.).

oftalmia n.f. Afeccion inflamatorià de l'uèlh.

oftalmic, a adj. 1. Relatiu ai uèlhs. 2. Relatiu à l'oftalmia.

oftalmolit n.m. Calcul lagremal.

oftamologia n.f. Especialitat medicala que lo sieu objècte es lo tractament dei afecçons de l'uèlh e la correccion dei problemas de vision. Sin.: **oculistica**.

oftalmologic, a adj. Relatiu à l'oftamologia.

oftalmologista n. Mètge especialisat en oftamologia. Var.: **oftalmològue**. Sin.: **oculista**.

oftalmològue, òga n. Oftalmologista. Sin.: **oculista**.

oftamomalacia n.f. Atrofia e amoliment dau glòbe oculari.

oftalmomètre n.m. Astigmomètre.

oftalmometria n.f. Determinacion de l'indici de refraccion dei divèrs mitans de l'uèlh.

oftalmometric, a adj. Relatiu à l'oftalmometria.

oftalmoplegia n.f. Paralisia dei muscles de l'uèlh.

oftalmoscòpi n.m. Instrument emplegat per examinar lo dedintre de l'uèlh.

oftalmoscopia n.f. Examèn dau dedintre de l'uèlh au mejan d'un oftalmoscòpi.

ofuscacion n.f. Fach d'ofuscar, de s'ofuscar. Sin.: **ofuscament, ofensa, escarni, afront**.

ofuscament n.m. Fach d'ofuscar, de s'ofuscar. Sin.: **ofuscacion, ofensa, escarni, afront**.

ofuscar v (*ofusqui*) Vexar, desplaèser à. Sin.: **desagradar (à), ofensar, escarnir**. ♦ **s'ofuscar** v.pr. Si vexar.

ogam n.m. Escriptura ogamica.

ogamic, a adj. *Escriptura ogamica*: Escriptura alfabetica emplegada au començament de l'èra cristiana per notar l'irlandés. Sin.: **ogam**.

ogandés, esa adj. e n. D'Oganda.

ogaritic n.m. Lenga semitica dau grope caneanan.

ogiu, iva adj. En forma d'ogiva: *Arc ogiu*.

ogivocilindric, a adj. Fach d'un cilindre m'una susfàcia ogivala en dessobre.

ogiva n.f. 1. (arquít.) Arc diagonal de renfoarç sota la vòuta gotica, que n'en facilita la construccion e n'en remanda la butada vèrs lu angles. ◇ *Vòuta sus crosada d'ogivas*: Que s'apontèla ò sembla s'apontelar sobre entrecrosament de doi arcs diagonals. 2. Arc rot gotic. 3. Part anteriora d'un projectile, de forma conica ò ogivala. ◇ *Ogiva nucleària*: Ogiva m'una carga nucleària que n'en son dotats de missiles ò d'autres projectiles. Sin.: **tèsta nucleària**.

ogival, a adj. (arquít.) 1. Relatiu à l'ogiva. 2. Relatiu à l'arc rot; que n'a la forma. ◇ *Art ogival*: Art gotic. Var.: **ogivau**.

ogivar vt. Donar (à quauqua ren) lo forma d'una ogiva.

ogivatge n.m. Accion de menar à una forma ogivala.

ogivau, ala adj. Ogival.

ogós, oa adj. e n. Dau grope sud-oèst dei dialèctes turcs, au quau apartènnon lo turcmène, l'azèri e lo turc de Turquia.

ògre, ogressa n. 1. Dins lu còntes de fadas, gigant voraç que manja lu pichoi. 2. Persona voraça.

ogrian a adj. Si di d'un grope de lengas de la familha oraliana (ongrés, ostiac, vogol).

òhm n.m. Unitat de mesura de resistença electrica entre doi ponchs d'un conductor quora una diferença de potencial constanta de 1 vòlt, aplicada entre aquelu doi ponchs, produe dins aqueu conductor un corrent de 1 ampèr, sensa que lo conductor sigue lo sèti d'una foarça electromotritz.

ohmmètre n.m. Aparelh que sièrve à mesurar la resistença electrica d'un conductor.

òhm-mètre n.m. Unitat de resistivitat (Simbòle Ω -m).

ohmic, a adj. Relatiu à l'òhm.

oi interj. Of.

òï adv. Òc, aí.

oïdia n.f. Cellula isolada que si destaca dau talle d'unu fonges e qu'assegura la sieu multiplicacion en agissent coma una bròca.

oïdiomicòsi n. f. Micòsi causada per un fonge dau tipe de l'oïdium.

oïdium n.m. Malautia que de fonges dau grope dei ascomicèts provòcon sus de plantas (en particulier la vinha), generalament caracterisada per l'aparicion d'una pòuvera grisa à la susfàcia dei organes parasitats.

oïl adv. *Lenga d'oïl*: Ensèm dei dialèctes romans parlats dins la mitan nòrd de França.

oire n. Pèu de boc cordurada en forma de sac, per conservar e transportar de liquides.

oistiti n.m. 1. Pichina monina d'Amèrica tropicala, de la coa

ojac n.m. Sota l'ancian impèri otoman, nom dau janissari.

O.K. interj. (fam.) D'acòrdi, es entendut. Sin. **va ben!** ♦ adj. inv. Que convèn, qu'es corrècte, condrech: *Tot es O.K.*

òka n.m. Fromai canadian.

okapí n.m. Mamifèr romiaire dau Zaïre, vesin de la girafa, ma dau coal mai cort e de la pèu regada à l'arrier (aut d'un mètre). Var.: **ocapí**.

okomé n.m. Aubre de l'Àfrica eqüatoriala, foarça preat per la sieu fusta. Var.: **ocomé**.

olanda n.m. 1. Fromai de la crosta roja, plat ò de forma arredonida, fach mé de lach de vaca. 2. Papier de luxe, totplen resistent e vergat.

olandés, esa adj. e n. D'Olanda; abusivament: dei Païs-Bas. ◇ *Saussa olandesa*: À basa de ros d'òu e de burre, mé de suc de limon.

olé inter. (mòt esp.) Per encoratjar, en particulier pendent una corrida.

oleacea n.f. *Oleaceas*: Familha d'aubres ò d'aubrillhons dei flors gamopetali, coma l'olivier ò lo daissemin.

oleaginós, oa adj. De la natura de l'òli. ◇ *Planta oleaginoa* ò *oleaginós*, n.m.: Plantas cultivada per li sieu granas ò lu sieus fruchs que son rics en lipides e que s'en tíron de matèrias grassis alimentari ò industrials (virasoleu, olivier, etc.).

oleandomicina n.f. Antibiotic actiu còntre li bacterias Gram positiu.

oleandrina n.f. Eteroside cardiotonic foarça toxic, contengut dins lu extrachs dau leandre.

oleastre n.m. Olivier sauvatge. Var.: **olivastre**.

oleat n.m. Sau ò estèr de l'acide oleïc.

olecrani n.m. (anat.) Apofisi dau cubitus, que forma la salhida dau cobde.

oleficant adj. m. (ancianament) *Gas oleficant*: Etilène. Var.: **oleíficant**.

olefina n.f. Alcène. Sin.: **idrocarbure etilenic**. Sin.: **alcèn(e)**.

oleïc, a adj. (quim.) Si di d'un acide organic non saturat, resultat de l'idrolisi de l'oleïna.

oleïcòla adj. Relatiu à l'oleïcultura.

oleicultor, tritz n. Persona que cultiva l'olivier.

oleïcultura n.f. Cultura de l'olivier.

oleïfèr, a adj. Que s'en tira d'òli.

oleíficant adj. m. Oleficant.

oleïfòrme, a adj. Qu'a la consistença de l'òli.

oleïmètre n.m. Oleomètre.

oleïna n.f. (quim.) Triestèr oleïc de la glicerina, liquide qu'ienra dins la composicion dei òlis vegetals.

oleirada n.f. Contengut d'un vas d'òli.

oleocalcari, ària adj. Que pertòca un mesclum de parts egali d'òli d'oliva e d'aiga de cauç, emplegat dins lo tractament dei cremaduras e dei prudiments.

oleoduc n.m. Conduch que sièrve per transportar lo petròli brut. Sin.: **poartaòli**. Var.: **oloducte**.

oleografia n.f. Procediment d'impression mé l'ajuda de colors alongadi d'òli.

oleolat n.m. (med.) 1. Òli ssencial dei essenças vegetali. 2. Òli qu'a lo gust ò l'odor de la planta que n'es extracha.

oleom n.m. Oleum.

oleomètre n.m. Aparelh que sièrve à mesurar la tenor en òli dei granas oelaginoï. Var.: **oleïmètre**.

oleopièch n.m. Oleotorax.

oleopneumatic, a adj. Si di d'un tipe de suspension sensa moala per veïcules automobiles, que combina l'emplec d'elements que contènèn d'òli sota pression e aqueu d'ària e de gas.

oleoresina n.f. Produch insoluble dins l'aiga e viscós, coma la terebentina, exsudat per divèrsi plantas.

oleotorax n.m. Suènh que consistisse à injectar dins la pleura d'òli de parafina gomenolada, per completar l'accion d'un pneumotorax artificial. Sin.: **oleopièch**.

oleraceu, ea adj. Relatiu ai ortalhas.

oleum n.m. (quim.) Acide sulfuric parcialament desidratat. Var.: **oleom**.

olfaccion n.f. Odorat.

olfactiu, iva adj. Relatiu à l'odorat.

olfactometria n.f. Mesura dau nivèu d'acuitat de l'olfaccion.

olha n.f. Andolha, androlha, anduècha, anduèlh.

òli n.m. 1. Substança grassa, liquida à temperatura ordinària e insolubla dins l'aiga, d'origina vegetala,

animala ò minerala, emplegada per diferents usatges (alimentaris, domestics, industrials, farmaceutics, etc.).

◇ *Òli essencial*: Òli volatile obtengut per destillacion de substanças aromatiqüi d'origina vegetala. ◇ *Èrba de l'òli roge*: Trescalan, pèlica. ◇ (fam.) *Òli de cobde*:

Energia emplegada per un trabalh, per faire quauqua ren.

◇ *Mar d'òli*: Foarça calma. Sin.: **bonassa**. ◇ *Metre d'òli sus lo fuèc*: Enverinar una garrolha. 2. (liturgia) *Òlis sants*:

Emplegats per lu sacraments. 3. *Pintura à l'òli* ò *òli*, n.m.: Pintura que lo sieu ligant es fach d'òlis minerals ò vegetals. 4. Tela, tableau pintats mé de pintura à l'òli. 5.

(tecn.) Petròli brut.

oliaire, airtiz n. Mercant barrutlaire d'òli.

oliar vt. (*òli*, classic *òlli*) 1. Fretar, embeure me d'òli. Sin.: **lubrificar**, **ónher**. 2. Donar l'extremocion.

oliaria n.f. Fàbrega ò negòci d'òli vegetau.

oliban n.m. Encens.

olier, a n. Persona que produe d'òli.

oliera n.f. Bureta (1).

olifant n.m. (ist.) Pichin còrn d'ivòri dei cavaliers de l'Atge Mejan.

oligarque n.m. Membre d'una oligarquia.

oligarquia n.f. Regime politic dins lo quau l'autoritat es ai mans de quauqui personas ò de quauqui familhas potenti; ensèm d'aqueli familhas, d'aqueli personas.

oligarquic, a adj. De l'oligarquia.

oligemia n.f. Diminucion de la massa dau sang.

oligist n.m. Oxide natural de fèrre Fe₂O₃, finda sonat *ematita roja*, que colòra sovent de ròcas sedimentari.

oligoartriti n.f. Reumatisme articulari.

oligocène adj. e n.m. Si di dau segond periòde de l'èra terciària, entre l'eocène e lo miocène, d'una durada aproximativa de 10 milions d'ans.

oligoclasa n.f. Feldspat de la seria dei plagioclasas, abondós dins li ròcas cristallini.

oligocrania n.f. Desvolopament insufisent dau crani per rapoart à l'ensèm dau còrs.

oligodendrocit n.m. Oligodendrogli.

oligodendrogli n.f. (neuro.) Ensèm dei cellulas de la nevrogli, pauri en prolongaments. Sin.: **oligoendrocit**.

oligodendrogliòma n.m. Tumor constituïda essencialament d'oligodendroglias, qu'a una tendença à la degenerescença mucoïda e que si desvolopa dins lu emisfèrs cerebrals, lo còrs callós, mai rarament dins lo nèrvi optic.

oligodinamic, a adj. (en parlant dei elements quimics, de la sieu accion) Qu'agisse à una dòsi foarça debla sobre lu èstres vivents. Una accion oligodinamica es estada reconoissuda au coire, à l'argent e au mercuri, qu'arrèton la creissença e túon li culturas.

oligodipsia n.f. Diminucion ò absença esquasi completa de la sensacion de la set sensa trebolici aparent de la santat.

oligodontia n.f. Talha anormalament pichina d'una dent ò de l'ensèm dei dents.

oligoelement n.m. (biol.) Element quimic necessari, à l'estat de traças, à la vida dei animaús e dei vegetals (fèrre, manganès, etc.).

oligofagia n.m. Baissa de l'apètit.

oligofague, aga adj. Si di d'un predator ò d'un parasite que si pòu noirir e viure en profechant de quauqui espècias sovent aparentadi.

oligofrène, a adj. e n. Que sofrisse d'oligofrenia.

oligofrenia n.f. (med.) Insufisença mentala globala.

oligolecit, a adj. Oligolecitic.

oligolecitic, a adj. Si di d'un òu paure en vitellus. Var.: **oligolecit**.

oligomenorrea n.f. Diminucion de la frequença e/ò de l'abondança des menstruacions.

oligomèr n.m. Proteïna complèxa que la sieu molecula es constituïda per l'associacion en estructura quaternària de divers cadenas polipeptidiqui qu'an la sieu structure terciària pròpria.

oligomòrfe, a adj. Si di d'un microorganisme que la sieu forma subisse gaire de cambiaments pendent la sieu evolucion.

oligonucleotide n.m. Element isolat dei nucleotides que resulta de l'accion idrolisanta de la ribonucleasa.

oligopòde, a adj. Si di d'una larva que lu sieus limbes toracics son ben desvolopats e foncionals.

oligopòle n.m. (econ.) Mercat dins lo quau li a solament quaucu vendèires davant un grand nombre de croumpaires. Contr.: **oligopsòne**.

oligopolistic, a adj. Relatiu à l'oligopòle.

oligopotent, a Si di d'elements cellulars diferenciats, que la sieu activitat es foarça especialosada.

oligopsòne n.m. (econ.) Mercat mé gaire de croumpaires. Contr.: **oligopòle**. ◇ *Oligopsòne bilateral*: Si di quora li a un nombre limitat de vendèires ma finda un nombre limitat de croumpaires, doncas à l'encòup *oligopòle e oligopsòne*.

oligopsonic, a adj. Relatiu à l'oligopsòne.

oligoquèt n.m. *Oligoquèts*: Classa d'anelides dei sedas gaire nombroï, coma lo lombric.

oligosacaride n.m. Oloside que resulta de l'union d'un pichin nombre de moleculas d'òsas. Sin.: **oligoside**.

oligosialia n.f. Demeniment de la secrecion salivària.

oligoside n.m. Oligosacaride.

oligosideremia n.f. Anemia ligada à una diminucion dau taus de fèrre dins lo sang.

oligospèrme, a adj. Si di d'un fruch que contèn gaire de granas.

oligospermia n.f. Diminucion anormala dau nombre d'espermatozoïdes dins l'espèrma.

oligoterapia n.f. Emplec terapeutiç dei oligoelements

oligotrofia 1. Nutricion insufisenta, espec. dei cellulas ò dei teissuts. 2. Aptituda de diferents èstres vivents à si desvolopar dins de mitans totplen paures dau ponch de vista nutritiu.

oliguria n.f. (patol.) Diminucion de la quantitat d'urina emessa.

olimp n.m. 1. (lit.) L'ensèm dei dieus que, dins la mitologia grecoromana, abitàvon sus l'Olimp. 2. (poet.) Lo ceu.

olimpiada n.f. 1. Espaci de quatre ans entre doi celebracions successivi de juècs Olimpics. 2. (abusiu) Juècs Olimpics.

olimpian, a adj. 1. De l'Olimp. 2. Majestós e seren, à l'imatge dei dieus de l'Olimp.

olimpic, a adj. 1. Relatiu au juècs Olimpics. 2. Confòrme ai règlas dei juècs Olimpics. 3. *Juècs Olimpics*: Pendent l'Antiquitat grèga, juècs que si debanàvon toi lu quatre ans, en l'onor de Zeus, mé d'espròvas esportivi, musicals e literari. ◇ Au jorn d'encuèi, competicion esportiva remessa à l'onor per Pierre de Coubertin, e que si debana cada quatre ans: *Juècs Olimpics d'estiu* (despí lo 1896), *d'ivèrn* (despí lo 1924).

olimpionic n.m. (Antiqu. grèga) Vencèire ai Juècs Olimpics.

olimpisme n.m. Organizacion, institucion dei juècs Olimpics. ◇ Ideal olimpic.

olios, a adj. Que contèn d'òli; que sembla d'òli.

olisme n.m. (filos.) Doctrina epistemologica d'après la quala, faça à l'experiença, cada enonciat scientific es tributari dau camp tot entier dins lo quau apareisse.

olista adj. Relatiu à l'olisme. Var.: **olistic**. ◆ n. Partidari de l'olisme.

olistic, a adj. Olista.

oliu n.m. Olivier.

oliva n.f. 1. Fruch provedit d'un merilhon, de forma alongada, que vèn sus l'olivier e que s'en tira un òli alimentari. ◇ *Oliva negra*: Culhida madura e conservada dins l'òli. ◇ *Òli vèrda*: Culhida avant maturitat, adobada de divers biais. 2. Objècte ò ornament qu'a la forma d'una oliva. ◇ (espec.) Pichin interruptor en forma d'oliva plaçat sus un fiu electric. 3. Caduna dei doi eminenças ovoïdi de la faça anteriora dau bulbe raquidian. ◆ adj. inv. D'un vèrd clar, que tira un pauc vèrs lo jaune, coma la color d'una oliva vèrda.

olivada n.f. (sobretot au plural) Culhida dei olivas. Sin.: **olivatge**.

olivaire, airtiz n. Persona que rabalha li olivas.

olivar vi. Culhir li olivas.

olivarea n.f. Luèc plantat d'oliviers. Sin.: **oliveda**.

olivastre n.m. Olivier sauvatge. Var.: **oleastre**.

olivastre, a adj. D'un vèrd que tira vèrs la color de l'òli d'oliva, vèrs lo vèrd oliva.

olivatge n.m. Olivadas.

oliveda n.f. Camp d'oliviers. Sin.: **olivarea**.

oliveta n.f. Pichina oliva.

olivier n.m. Aubre de la familha dei oleaceas, cultivat sobretot dins lo bacin mediterranèu, que fornisse l'oliva. Sin.: **aubre de Minèrva, aubre dau cruci**.

olivieret n.m. Aubrilhon de la familha dei oleaceas, dau fulhatge mièg-caduc, dei flors blanqui foarça odoranti, dei gruns negres e qu'es cultivat coma aubrilhon decoratiu (*Ligustrum vulgare*).

olivina n.f. (miner.) Peridòt de color vèrd oliva, comun dins lu basalts, que la sieu alteracion dona la serpentina.

olivona n.f. Varietat redona de castanha.

ollari, ària adj. *Pèira ollària*: Serpentina que sièrve à faire de vas.

òlmi n.m. (quim.) Metal dau grope dei tèrras rari; element (Ho) de n° atomic 67 e de massa atomica 164,98.

olocauste n.m. 1. Sacrifici dins lo quau lu Ebreus cremàvon completament; la victima ensinda sacrificada. 2. (M'una majuscula) Exterminacion dei Judieus per lu nazis entre lo 1939 e lo 1945, dins lu país que li tropas dau Reich hitlerian ocupàvon. Sin.: **Shoah**. 3. (lit.) S'ofrir en olocauste: Si sacrificar, faire don de la sieu vida per una causa.

olocfal(e) n.m. *Olocefales*: Òrdre de peis cartilaginós dei profundors.

olocène adj. e n.m. (geol.) Part superiora dau quaternari, d'una durada de 10000 ans.

olocristalin, a adj. (geol.) Si di d'una ròca endogèna especialament cristallisada.

oloducte n.m. Oleoduc.

olofrastic, a adj. (ling.) Si di dei lengas dins li quali un mòt a lo sens d'una frasa.

olografe, a adj. (dr.) *Testament olografe*: Escrich en entier e signat de la man dau testator.

olografia n.f. Metòde de fotografia que permete la restitution en releu d'un objècte, en emplegant li interferenças produchi per doi faisceus laser, qu'un provèn directament de l'aparelh productor e l'autre de l'objècte.

olografic, a adj. Que pertòca l'olografia; obtengut per olografia.

olograma n.m. Imatge obtengut per olografia.

olometabòle, la adj. (zool.) Si di dei insèctes qu'an de metamorfòsis completi que presènton totjorn un estadi ninfal. Contr.: **eteremetabòl**.

oloproteïna n.f. (bioquim.) Proteïna que la sieu idrolisi libèra unicament d'acides aminats.

olosite n.m. (bioquim.) Glucide format de diferenti òsas, que la sieu idrolisi libèra unicament d'òsas.

olostean n.m. n.m. *Olostean*: Sotaclasse de peis d'aiga doça, que comprèn sobretot de fossiles.

oloturìa n.f. Equinodèrma dei fonds marins, dau còrs moal e alongat, que pòu faire fins à 25 cm de lòng, finda dich *cogombre de mar*.

oltrajant, a adj. Qu'oltratja; insultant.

oltratjar vt. Ofensar vivament, insultar.

oltratge n.m. Otratge.

oltratjós, oa adj. (lit.) Otratjós.

oltrajosament adv. Otrajosament.

oltre prep. En mai de. ◇ *Oltre mesura*: Excessivament. ◆ adv. *En oltre*: En mai d'aquò. ◇ *Passar oltre*: Non tenir còmpte de quauqua ren, d'un vejaire, d'una interdicion, d'una interrupcion.

omàs, assa n. (pej.) Persona de foarta corpulença.

omatidia n.f. Cadun dei uèlhs elementaris que lo sieu ensèm constituisse l'uèlh compauat dei artropòdes.

ombella n.f. (bot.) Inflorescènça dins la quala lu pedoncles pàrton toi d'un meme ponch per s'enuaçar au meme nivèu.

ombellala n.f. *Ombellalas*: Òrdre de plantas dei flors en ombellas, que comprèn li familhas dei ombellifèras, dei cornaceas e dei ederaceas.

ombellat, ada adj. Dispauat en ombellas.

ombellifèra n.f. *Ombellifèras*: Importanta familha de plantas qu'an li flors dispauadi en ombellas, que d'uni espècias si poàdon manjar (caròta) e d'autri son verinoï (tuèissegue).

ombellula n.f. (bot.) Caduna dei ombellas parciali que lo sieu ensèm constituisse l'ombella.

ombilic n.m. Ambrògol.

ombilical, a adj. Relatiu à l'ambrògol. Var.: **ombilicau**.

ombilicat, ada adj. Provedit d'un ambrògol.

ombilicau, ala adj. Ombilical.

omblament adv. Umilament.

omble, a adj. Umil(e).

ombra n.f. 1. Zòna escura deuguda à l'absènça de lutz ò à l'intercepcion de la lutz per un còrs opac. ◇ *À l'ombra de*: À la sosta de; sota la proteccion de. ◇ (fam.) *Metre, èstre à l'ombra*: Metre, èstre en preson. ◇ *Ombres chineses* ò *teatre d'ombres*: Espectacle que presenta de figuras fortament esclaradi per darrièr e qu'aparèisson sus un ecran transparent. ◇ *Viure, restar dins l'ombre*: Restar au segond plan. 2. Leugiera apareença, traça: *Non li a l'ombra d'un dubi*. ◇ *Córrer darrièr una ombra*: Aver d'esperanças quimeriqui. 3. Dins l'Antiquitat, esperit dau moart que conserva una apareença umana immateriala. 4. (Sobretot au pl.) Part escura d'un dessenh. ◇ (fam.) *Li a una ombra au tableu*: La situacion presenta un element preocupant.

ombra n.f. Peis d'aiga doça, vesin dau saumon, de la carn preada, que fa entre 25 e 40 cm de lòng. (*Thymallus thymallus*).

ombra n.f. *Tèrra d'ombra*: Òcra bruna que sièrve de pigment en pintura. Sin.: **tèrra de Siena**.

ombrada n.f. Ubac. Sin.: **iversenc**.

ombrar vt. Metre d'ombres à (un dessenh, un tableu).

ombratge n.m. Ensèm de brancas, de fuèlhas d'aubres que dónon d'ombra; aquesta ombra. Sin.: **fulhatge, fulham**.

ombratjar vt. Protegir de la sieu ombra, formar ombratge sobre.

ombratjat, ada adj. Cubèrt d'ombratges.

ombratjós, oa adj. 1. Si di d'un cavau foal (ò d'una mula) qu'a paur de la sieu ombra ò d'un objècte que non conoisse. 2. Susceptible, sospiechós, maufident: *Un caractèr ombratjós*.

òmbre n.m. Visc (Vilars).

ombrejant, a adj. Qu'ombreja.

ombrejar vt. Curbir de la sieu ombra, formar ombratge sobre.

ombrejós, oa adj. Que fa d'ombra.

ombrela n.f. 1. Pichin parasòl portatiu de frema. 2. (zool.) Massa transparenta, gelatinao ma rigida, que forma l'essencial dau còrs dei medusas.

ombrela n.f. Botaròt. Sin.: **cuu d'ae**, **brugairòu**, **padre**, **capelan**, **colomela**, **lepiòta**, **lepiòta enaurada**, **magdalena**.

ombret n.m. Peis d'aiga doça, vesin dau saumon, que viu dins lu lacs de montanha (*Salvinus alpinus*).

ombreta n.f. Ombra leugiera.

ombrina n.f. Peis jaune mé de regas bruni laterali (30 à 60 cm de lòng).

ombrós, **oa** adj. (lit.) Dont li a d'ombra.

ombrum n.m. L'ombra, d'una mena generala.

ombudsman n.m. (suedés) Personalitat independenta encargada d'examinar li demandas dei ciutadans còtra l'Administracion dins lu país escandinaus.

òme n.m. 1. Èstre uman considerat per rapoart à la sieu espècia ò ai autri espècias animalis; mamifèr de l'òrdre dei primatas, dotat d'intelligença e d'un lengatge articulat, caracterisat per un cerveu voluminós, de mans prensili e l'estacion verticala. ◇ (relig.) *Lo promier òme*: Adam. 2. L'espècia umana en general: *Lo rire es lo pròpri de l'òme*. 3. Membre de l'espècia umana. ◇ *Coma un òme solet*: Toi ensèm, toi d'acòrdi. 4. Èstre uman de sèxe masculin. 5. Èstre uman de sèxe masculin, considerat dau ponch de vista dei qualitats atribuidi comunament au sieu sèxe (virilitat, coratge, etc.). ◇ *D'òme à òme*: En tota franquesa. 6. Individú de sèxe masculin considerat dau ponch de vista dei sieu qualitats e defauts pròpris: *Un brave òme, un òme d'accion*. ◇ *Grand òme*: Remirable per li sieu accions, lo sieu gèni, etc. 7. Èstre uman de sèxe masculin considerat dau ponch de vista dei sieu caracteristicas socialis, professionalis, etc.: *Un òme d'affaires*. ◇ *Òme de lèi*: Qu'a una profession juridica (magistrat, avocat, etc.). ◇ (mil.) *Òme dau reng*: Militari au grade de sordat, de caporal ò de caporal-cap ò à un grade equivalent. Sin.: **òme de tropa**. ◇ *Òme de man*: Qu'agisse per lo còmpte d'un autre. ◇ (M'un possessiu) *Es lo voastre òme*: Es l'òme que vos cau, que vos fa mestier. 8. Individú estacat au servici d'un autre: *Lo comissari e lu sieus òmes an arrestat lo ladre*.

omega n.m. 1. Darrera letra de l'alfabet grèc (ω, Ω) que nòta un o lòng dubèrt. 2. Simbòle de l'òhm (Ω).

òme-granolha n.m. Plonjiaire equipat d'un escafandre.

omeleta n.f. Meleta. Sin.: **trocha**.

omelia n.f. 1. Instruccion sobre l'Evangèli au cors de la messa. 2. Discors sobre la morala, afectat e noiós.

omenàs n.m. Òme corpulent.

omenatge n.m. 1. (feud.) Ceremònia au cors de la quala lo vassal si declarava l'òme dau sieu senhor. 2. Don, ofrenda fach per estima, respècte; testimoniança d'estima, de respècte vèrs quauqu'un ò quauqua ren: *Faire omenatge d'un libre*. ◇ *Rendre omenatge à (quauqu'un, quauqua ren)*: Manifestar la sieu estima, la sieu consideracion per. ◆ pl. Respèctes, saludacions.

omenenc, **a** adj. Que tèn ò apertèn a l'òme. Sin.: **uman**.

omentectomia n.f. (cirur.) Reseccion cirurgicala de l'omentum.

omentum n.m. (anat. lat.) Replec dau peritoneu.

omeomòrfe, **a** adj. *Cristals omeomòrfes*: Que presènton la propietat d'omeomorfisme.

omeomorfisme n.m. Fenomène relatiu ai analogias dei formas cristallini d'unu compauats.

omeopata adj. e n. Mètge que practica l'omeopatia.

omeopatia n.f. Metòde terapeutica que consistisse à tractar un malaut au mejan de dòsis infinitesimalis de substànças que provoquerion dins l'òme san de trebolicis pariers à-n-aquelu que lo malaut presenta. Contr.: **alopatia**.

omeopatic, **a** adj. Relatiu à l'omeopatia. ◇ *Dòsi omeopatica*: Totplen pichina.

òme-orquèstra n.m. 1. (anc.) Musician barrutlaire que sonava à l'encòup divèrs instruments. 2. (fig.) Persona qu'a de competènças multipli.

omeostasia n.f. (fisiol.) Tendènça dei organismes à mantenir constants lu sieus caractèrs biologics faça ai modificacions dau mitan exterior.

omeostat n.m. Aparelh fach per simular la foncion d'omostasia dei organismes vivents.

omeostatic, **a** adj. De l'omeostasia.

omeotèrme, **a** adj. e n.m. (zool.) Si di d'una bèstia (auceu, mamifèr) que la sieu temperatura es constanta. Contr.: **poïquilotèrme**.

omeotermia n.f. Caractèr dei organismes omeotèrmes.

omeric, **a** adj. 1. Relatiu au poeta Omèr; qu'evòca l'estile d'Omèr: *Poesia omerica*. ◇ *Rire omeric*: Que fa totplen de bosin e qu'a de mau à s'arrestar. 2. Epic, fenomenal.

omertà n.f. (mòt italian) Lèi dau silenci sobre de fachs criminals, dins lu mitans ligats à la màfia.

omés n.m. (mil.) Jove que non es estat recensat mé la sieu classa d'atge, alora qu'es tengut à l'obligacion de servici militari.

òme-sandwich n.m. Òme que si passeja en portant doi panes publicitaris, un sus l'esquina, l'autre sus lo pièch.

ometre vt. 1. Oblidar de faire ò de dire. 2. Non comprendre dins una enumeracion, un ensèm; passar sota silenci. Sin.: **laiszar de caire**, **mancar**, **oblidar**, **desoblidar**, **denembrar**.

omicida adj. e n. Si di d'una persona colpabla d'un omicidi. Sin.: **assassin**, **murtrier**, **criminal**. ◆ adj. (lit.) Que sièrve à tuar: *Un fèrre omicida*.

omicidi n.m. Accion de tuar, voluntariament ò non, un èstre uman. Sin.: **assassinat**, **crimi**, **murtre**.

omicron n.m. Letra de l'alfabet grèc (o), que nòta un o breu barrat.

ominian n.m. Mamifèr actual ò fossile qu'apartèn à l'espècia umana ò à una espècia qu'a poscut èstre à l'origina de l'espècia umana ò que n'es vesina.

ominide n.m. Primata fossile qu'apartèn à la mema familha que l'òme actual.

ominisacion (-izacion) n.f. Procèssus evolutiu que per lo sieu efècte una linhada de primatas a donat l'espècia umana.

ominisat (-izat), ada adj. Que presenta de marcas d'ominisacion.

omission n.f. 1. Accion d'ometre; lo sieu resultat. 2. Oblit, lacuna. Sin.: **mancament, falta, defauta.**

òmni n.m. Òmniū.

omnibus adj. e n.m. Òmnibus.

òmnibus n.m. 1. (anc.) Veitura de transpoart en comuin mé quatre ròdas, ipomobila pi automobila. 2. Tren òmnibus. Var.: **omnibus.**

òmnibus adj. inv. 1. (electr.) *Barra òmnibus*: Conductor de foarta seccion religat d'una part au generator, de l'autra part au circuit de distribucion. 2. *Tren òmnibus*: Que s'arrèsta à toti li estacions dau sieu percors. Var.: **omnibus.**

omnicolòre, a adj. Que presenta un grand nombre de colors.

omnidireccional, a adj. Qu'a li memi proprietats dins toti li direccions. Var.: **omnidireccionau.**

omnidireccionau, ala adj. Omnidireccional.

omnidirectiu, iva adj. Si di d'una antena d'emission ò de recepcion que manda d'ondas mé la mema intensitat dins toti li direccions ò que rabalha toti li ondas mé la mema eficacitat, quala que sigue la sieu origina.

omnipotença (-ència) n.f. Potença sobeirana, poder absolut.

omnipotent, a adj. Que la sieu autoritat es absoluta, que lo sieu poder es sobeirana. Sin.: **totpoderós.**

omnipratician, a adj. e n. Mètge que fa de medecina generala. Sin.: **generalista.**

omnipresença (-ència) n.f. Presença constanta dapertot.

omnipresent, a adj. Present dapertot en cada moment.

omnisciença (-ència) n.f. Sciença, conoissença universala.

omniscient, a adj. Que saup tot ò que sembla saupre tot. Sin.: **sabent, saberut, sapient, savi, letrat, perit, scienciat.**

omnispòrts adj. inv. Dont si practícon diferents esports: *Una sala omnispòrts.*

òmniū n.m. (vielhít) 1. Competicion ciclista sus pista, que compoarta diferenti espròvas. 2. Companhia financiera ò comerciala qu'a d'activitats variadi ò qu'a de participacions dins divèrsi entrepresas. Var.: **òmni.**

omnivòre, a adj. e n. Que si noirisse indiferentament d'aliments divèrs, en parlant dei animaūs.

omocentre n.m. (mat.) Centre comun à diferents cercles.

omocentric, a adj. 1. (mat.) Cercles, esfèras, conicas omocentricas: Qu'an lo meme centre. 2. (fis.) Si di d'un faissee luminós que toi lu sieu rais pàsson per un meme ponch.

omocèrc, a adj. (zool.) Si di de la nadarèla de coa dei peis quora es aparentament simetrica per rapoart au plan horizontal (per op. à *eterocèrc*).

omociclic, a adj. Carbociclic.

omocinetic, a adj. 1. (mecan.) Si di d'una ligason entre doi aubres qu'assegúron una transmission reguliera dei velocitats, meme se lu doi aubres non son en linha. 2. Si di de particulas que non an toti la mema velocitat.

omocromia n.f. (zool.) Aptituda d'uni espècias animalis à armonisar la sieu coloracion, d'un biais permanent ò non, m'aquela dau mitan dont vívon.

omodont n.m. (zool.) Si di de la dentadura dei vertebrats quora toti li dents an la mema talha e la mema forma, ò dei animaūs qu'an la mema caracteristica (per op. à *eterodont*).

omofagia n.f. Consumacion de carn cruda.

omofòbe, a adj. e n. Qu'es ostile à l'omosexualitat.

omofobia n.f. Aborriment de l'omosexualitat.

omofocal, a adj. (mat.) Si di de corbas qu'an lu memes fogaūs: *Conicas omofocals.* Var.: **omofocau.**

omofocau, ala adj. Omofocal.

omofòne, a adj. (mús.) 1. Si di de cen qu'a lo meme son. 2. À l'unisson ò à l'octava, en parlant de diferenti parts de música. Var.: **omofonic.** Contr.: **polifonia.**

omofòne, a adj. e n.m. (ling.) Si di d'un mòt qu'a la meme prononciacion qu'un autre.

omofonia n.f. 1. Caractèr de mòts, de grafias omofòni. 2. (mús.) Caractèr d'una composicion omofòna. ◊ Caracteristica dei instruments que poàdon sonar unicament la linha melodica d'una particion (instruments mé l'arquet, instruments de vent), per oposicion ai instruments polifonics (guitarra, laüt, arpa, piano...) que fan sonar la linha melodica e lu ornaments.

omofonic, a adj. (mús.) Omofòne.

omogame, a adj. Relatiu à l'omogamia.

omogametic, a adj. (biol.) *Sèxe omogametic*: Que toi lu sieus gametas son d'un meme tipe.

omogamia n.f. Maridatge entre personas d'estatut social identic.

omogeneisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de rendre omogenu. 2. Tractament dau lach que reduc la dimension dei globules gras, e empacha coma aquò la separacion de la crema. 3. Metòde emplegat en bacteriologia sobre de liquides que tènnon en suspension de pichini quantitats de particulas ò de micròbis per lu fludificar denant de lu centrifugar.

omogeneisar (-izar) vt. Rendre omogenu.

omogeneisat, ada adj. *Lach omogeneisat*: Lach qu'a subit una omogeneisacion.

omogeneisator, tritz adj. e n.m. Si di d'un aparelh que siève à omogeneisar divèrs liquides, espec. lo lach.

omogeneitat n.f. Qualitat de cen qu'es omogenu; coerença, coesion.

omogenu, ea adj. 1. Que lu sieus elements constitutius son d'una mema natura. 2. (fig.) Que presenta una granda unitat, una armonia entre lu sieus divèrs elements. 3. (amt.) *Polinòme omogenu de gra n*: Polinòme de mai d'una variabla que la soma dei gras per cada monòme es egala à *n*.

omografe, a adj. e n.m. (ling.) Si di d'omonimes qu'an la mema ortografia.

omografia n.f. 1. (ling.) Grafia identica per representar de monemas qu'an una prononciacion diferenta. 2. (mat.) Transformacion puntuala associada à una foncion omografica.

omografic, a adj. 1. (mat.) *Foncion omografica*: Foncion qu'assòcia à un real x lo nombre $f(x) = \frac{ax+b}{cx+d}$ embé ad $-bc \neq 0$, que la sieu representacion es una iperbòla ò una drecha se $c = 0$. 2. (ling.) Pròpri ò relatiu à l'omografia. 2.

omologable, a adj. Que pòu èstre omologat.

omologacion n.f. Accion d'omologar, de ratificar. ◇ (espec.) Aprobacion d'un acte ò d'una convencion per l'autoritat administrativa ò per l'autoritat judiciària, que li autreja la foarça executòria. Sin.: **ratificacion**.

omologar vt. (*omològui*) 1. Confirmar oficialament, aprovar per una decision de justícia qu'autreja foarça executòria. 2. Ratificar, autorisar. 3. (espòrts) Reconóisser oficialament.

omologat, a adj. Qu'a fach l'objècte d'una omologacion.

omologia n.f. 1. Caractèr de cen qu'es omològue. 2. (mat.) *Omologia de centre O, d'axe D e de birapoart k*: Transformacion puntuala que à tot ponch M assòcia lo ponch M' (tau que O, M e M' son alinhats) e tala que lo birapoart des quatres ponchs (O, S, M, M') sigue egal à k, dont S es l'interseccion de la drecha OM e de la drecha D.

omològue, òga adj. 1. Que correspoande à; equivalent. 2. (quim.) Si di dei còrs organics qu'an li memi foncions e d'estructuras analògui.

omològue, òga n. Persona qu'es dins li memi foncions ò li memi condicions de vida, de trabalh, etc. qu'una altra: Lo ministre de la cultura s'es entretengut un moment m'au sieu omològue italian.

omomorfa n.f. Identitat d'estructura, de forma e de talha entre doi entitats dau monde vivent, per exemple doi organes animaus, la larva et l'adulte d'un insècte, un organe regenerat e aqueu que remplaça.

omomorfisme n.m. (mat.) Aplicacion f d'un ensemble E (provedit de l'operacion \perp), tala que $f(x \perp y) = f(x) \perp f(y)$ per tot coble (x, y) d'elements de E . Sin.: morfisme.

omoncule n.m. 1. Òme pichin, bessai sensa còrs, sensa sèxe e dotat d'un poder sobrenatural, que lu alquimistas pretendíon fabricar. 2. (fam.) Òme pichin.

omonime, a adj. e n. (ling.) Si di d'un mòt que presenta la mema forma grafica (*omografe*) ò fonica (*omofòne*) qu'un autre, ma m'un sens diferent.

omonime, a n. Persona que poarta lo meme nom qu'una altra.

omonimia n.f. Caractèr dei mòts omonimes; fach, per doi personas, d'aver lo meme nom.

omoparental, a adj. Mé de parents omosexuels: *Una familha omoparentala, una educacion omoparentala*.

omoparentalitat n.f. Dins una familha, parentalitat assegurada per una cobla d'omosexuels.

omoplat n.m. Oàs plat, larg e fin, de forma triangulara, situat à la part posteriora de l'espata e que constituísse mé la clavicula la cencha escapulària. Sin.: **paleta**.

omoptèr n.m. *Omoptèrs*: Òrdre d'insèctes emipteroïdes, dei alas parieri, sovent vegetarians, coma la cigala.

omosexual, a adj. e n. [-us-] Que pròva un atirança sexuala per li personas dau sieu sèxe. Contr.: **eterosexual**.

omosexualitat n.f. [-us-] Sexualitat dei personas omosexuali. Contr.: **eterosexualitat**.

omofèra n.f. Jaça de l'atmosfèra terrèstra situada entre lo soal e una altituda de 100 km, dont lu constituents principals (azòt e oxigène) rèston en proporcions constants.

omotecia n.f. (mat.) 1. Transformacion puntuala que à un ponch M assòcia lo ponch M' tau que $\overrightarrow{OM'} = k \cdot \overrightarrow{OM}$, dont O es un ponch (centre de l'omotecia) e k un real (rapoart de l'omotecia). 2. Aplicacion que à un vector \vec{x} assòcia lo vector $k \cdot \vec{x}$, dont k es un real.

omotèrme, a adj. Que la sieu temperatura intèrna es constanta.

omotermia n.f. Qualitat de cen qu'es omotèrme.

omotetic, a adj. (mat.) Si di d'un ponch (ò d'una figura) obtengut per omotecia à partir d'un autre ponch (ò d'una altra figura).

omozigòt adj. e n. (biol.) Si di d'un èstre que li sieu cellulas possedís en doble lo gènè d'un caractèr donat. Contr.: **eterozigòt**.

onagra n.f. Enotèr.

onagracea n.f. Enoteracea.

onagre n.m. 1. (zool.) Mamifèr ongulat sauvatge d'Iran e d'Índia, intermediari entre lo cavau e l'ae. 2. Gròssa catapulta de l'Antiquitat romana.

onanisme n.m. Masturbacion.

onanista adj. Masturbatòri.

onça n.f. Anciana mesura de pes niçarda valent 24 deniers (25,969 g). Onça romana, onça de França, tèrme de blason

onça n.f. Grand felin que viu dins li regions frèii e montanhoi d'Àsia nordenca..

onch, a adj. 1. Gras: *Un papier onch*. 2. Si di d'una persona qu'es estada consagrada per l'oncion liturgica. ◇ *L'onch dau Senhor*: Jèsus Crist.

onch n.m. 1. Brutesc, gras: *Cau netejar aquel onch que li a sus la taula*. Var.: **onchesc**. 2. Graïssa que sièrve per ónher.

onchadura n.f. Oncion.

onchar vt. (mar.) En lo vocabulari maritime, es un sin. de *espaumar*: «s. XII^{en} ...aissi come gales ben onchada / Fai en la mar plus leu sa poncha / Que al quant no fo espalmada ...» (citad per Raynouard). Sin.: **ónher**.

onchatge n.m. Fach d'ónher, de curbir d'òli.

onchesc n.m. Brutesc, gras. Var.: **onch, onchum**.

onchon n.m. Persona bruta, que non si lava. Sin.: **chautron, patrassiera**.

onchós, oa adj. Graissós. Sin.: **oliós**.
onchosament adv. D'un biais onchós. Sin.:
ontuosament.
onchum n.m. Aprestatge graissós.
onchura n.f. Onchadura.
oncial, a adj. (paleogr.) Si di d'una escriptura compauada de letras capitali dai contorns arredonits, que s'emplegava dau s. IVⁿ au s. VIIⁿ. Var.: **onciau**.
onciau, ala adj. Oncial.
onciari, ària adj. D'una onça, de la dotzena part.
oncidia n.f. Genre d'orquidea d'Amèrica centrala.
oncion n.f. 1. (liturgia) Aplicacion d'òli sant sus la persona per la consacrar à Dieu, li autrejjar la gràcia de luchar còntre lo mau ò còntre la malautia. ◇ *Extrèma oncion*: Darrer sacrament, que si dona à una persona morenta. 2. Fach d'ónher. Var.: **onhedura, onhement, onchadura, onchura**. ◇ (med.) Friccion doça de la pèu m'una pomada que contèn un principi actiu. 3. (lit.) Doçor particuliera dins lu gèsts ò dins lo biais de parlar: *L'oncion eclesiastica*. Sin.: **onhedura**.
onciròstre adj. e n.m. Si di d'un auceu qu'a lo bec en forma de cròc.
oncle n.m. Fraire dau paire ò de la maire.
oncocèrca n.m. Mena de vèrps (nematòdes) de la familha dai filaridats, que mai d'una sòrta son parasits e provòcon l'oncocercòsi.
oncocercòsi n.f. Malautia parasitària que pertòca l'òme e lu animaus, provocada per la presença d'oncocèrcas dintre l'organisme. Es foarça presenta en Àfrica subtropicala, au Guatemala e au Mexic.
oncodidat n.m. *Oncodidats*: Familha de mosquilhons, m'una tèsta pichona e l'abdomèn globulós, que la sieu larva parasita li aranhas.
oncogène, a adj. (med.) Cancerogène.
oncogène n.m. (med.) Gène que pòu èstre un factor de la cancerogenèsi.
oncogenèsi n.f. Desvolopament anormal de tumor.
oncogenia n.f. Estudi de l'oncogenèsi.
oncografe n.m. Aparelh qu'enregistra lu cambiaments de volume d'un còrs ò d'un organe.
oncografia n.f. Enregistrament au mejan d'un oncografe.
oncosfèra n.f. Pichona massa gelatinoa que contèn l'embrion de divèrsi tènias, que viu au defoara dau còrs uman ò dei animaus, denant d'èstre surbit per un animau terrenal ò aiguèstre.
oncologia n.f. Cancerologia.
oncologic a adj. Cancerologic.
oncològue, òga n. Cancerològue.
oncòsi n.f. Tèrme generic per tota formacion de tumor.
oncotic, a adj. Cen que pertòca la pression osmotica pròpria dei proteïnas en lu fluides organics.
onda n.f. 1. Movement de la susfàcia de l'aiga, d'un liquide que forma de rugas concentrici que s'enauçon e s'abàisson en seguida d'un chòc. Sin.: **èrsa, auça**. 2. (lit.) Aiga de la mar, d'un lac, etc. 3. Linha, dessenh que presenta de sinuositats, de cercles concentrics. 4.

Modificacion de l'estat fisic d'un mitan material ò immaterial que si propaga après una accion locala m'una velocitat finida, determinada per li caracteristicas dei mitans traversats. ◇ *Onda amortida*: Que la sieu amplituda diminuisse regulierament (per op. à *onda entretenguda*). ◇ *Onda estacionària*: Fenomène d'interferença deugut à la superposicion de doi vibracions de mema frequença e de mema amplituda. ◇ (fis.) *Foncion d'onda*: Foncion que caracteriza l'estat d'un quanton e que lo cairat dau sieu module representa la densitat de probabilitat de presença dau quanton. ◇ *Ondas mecaniqui*: Que si propàgon per vibracion de la matèria. ◇ *Onda d'acipada*: Susfàcia de discontinuitat dei velocitats deuguda à la compression de l'ària ai grandis velocitats e que si crea dins li regions dont la velocitat d'escorremet despassa aquela dau son. ◇ *Ondas electromagnetiqui*: Que si propàgon dins lo vuèi, sensa supoart material. Li ondas electromagnetiqui si desplaçon à la velocitat de la lutz (300.000 km/s), s'en destríon dins lo relarg de la frequença: 1m a 30.000 m per li ondas electromagnetiqui, e 0,00075 m/m e 0,0004 m/m per li ondas luminoï. ◇ *Longuessa (longor) d'onda*: Distança minimala entre doi ponchs consecutius de mema fasa d'un movement que si propaga en linha drecha (lo sieu invèrse es lo *nombre d'ondas*). ◇ (fam.) *Èstre sus la mema longor d'onda*: Si capir, parlar lo meme lengatge. ◇ *Ondas centimetriquì*: Ondas compresi entre 1 e 10 cm; son caracteristiqui dei ondas emessi per lo radar. ◇ *Ondas metriquì*: Que la sieu longuessa es compresa entre 1 e 10 m (frequenças de 300 à 30 MHz). Sin.: **totplen auti frequenças**. ◇ *Ondas decametriquì*: Que la sieu longuessa dins lo vuèi es compresa entre 1 e 10 decamètres (frequenças de 30 à 3 MHz). Sin.: **ondas corti**. ◇ *Ondas ectometriquì*: Que la sieu longuessa dins lo vuèi es compresa entre 1 e 10 ectomètres (frequenças de 3000 à 300 kHz). Sin.: **ondas mejani, ondas pichini**. ◇ *Ondas quilometriquì*: Que la sieu longuessa dins lo vuèi es compresa entre 1 e 10 quilomètres (frequenças de 300 à 30 kHz). Sin.: **ondas lòngui**. ◇ *Onda portairitz*: Onda electromagnetica d'auta frequença, emplegada per la transmission dei senhals per modulacion d'amplituda ò de frequença. ◇ *Ondas sismiqui*: Ondas generadi per un tèrratremol, que s'expandisse au dedintre ò a la susfàcia de la Tèrra. 4. *Ondas Martenòt*: Instrument de música electronica m'un clavier, que transforma d'oscillacions electrici en oscillacions mecaniqui dins un aut-parlant. ◆ *Li ondas*: La ràdio, li emissions radiodifusadi.

ondada n.f. 1. Èrsa. 2. Gròssa pluèia corta; raissa. 3. Esposcada, gislada; ramada.

ondamètre n.m. Aparelh que sièrve à mesurar la longuessa dei ondas electromagnetiqui.

ondar vt.e vi. Ondular.

ondat, ada adj. 1. Que forma d'ondas, de sinuositats. Var.: **ondós**. 2. Ondulat. 3. (arald.) Si di dei pèças que lu sieus bòrds son talhats en sinuositats alternativament concavi e convèxi.

ondear vi. (*ondeï*) Ondejar.

ondeat, ada adj. Que presenta de reflès.

ondejaire, airtz adj. Ondejant.

ondejament n.m. 1. Movement d'ondulacion. 2. (liturgia cat.) Batejar administrat en cas d'urgença, e reduch à l'ablucion d'aiga acompanhada dei paraulas sacramentali.

ondejant, a adj. 1. Qu'ondeja, que si desplaça en formant d'ondas; ondulant. 2. (fig.) Que càmbia en foncion dei circonstanças: *Un caractèr ondejant*. Var.: **ondejaire**. Sin.: **flotejant, ondenc**.

ondejar vi. (lit.) Flotejar en soplesa, en s'auçant e en s'abaissant alternativament; ondular. 2. Formar una linha sinuoà, serpejar. Var.: **ondear**. ◆ vt. (religion cat.) Batejar per ondejament.

ondenc, a adj. Ondejant.

ondin n.m. (mitologia) Gèni dei aigas, dins li mitologias germanica e escandinava.

ondinisme n.m. (sexol.) Erotisacion dei foncions urinari. Sin.: **urolagnia**.

ondografe n.m. (fisica) Aparelh qu'enregistra de fenomènes periodics en emplegant un condensator.

ondós, oa adj. Ondat, ondulós.

ondoscòpi n.m. Tube emplit de gas rareficat, previst per reconóisser lo sens d'una diferença de potencial bastament granda, en seguida à l'aparicion de l'entrelutz negativa.

ondradura n.f. Ornament, paradura, parum, parura. Var.: **ondrament**.

ondrar vt. Ornar, apimpar, parar, decorar, ondrejar.

ondrat, ada adj. Ornat.

ondrejar vt. Ondrar.

ondulacion n.f. 1. Movement leugier e regulier d'un fluide que s'auça e s'abaissa alternativament: *L'ondulacion dei èrsas*. 2. (Sobretot au pl.) Movement que si propaga per ondas successivi: *Li ondulacions d'un camp de blat*. Sin.: **sinuositat**. 3. Succession de pichini autessas e de pichini depressions: *L'ondulacion dau terren*. 4. Forma sinuoà, movement dei bèrri que fríson. 5. (electr.) Compauanta alternativa dau corrent qu'un redreïçaire dona.

ondulaire n.m. Convertissèire estatic de corrent contunh en corrent alternatiu. Pertòca sobretot li motritz electricui.

ondulant, a adj. Qu'ondula. Sin.: **ondejant**. ◇ *Fèbre ondulanta*: Brucellòsi.

ondular vi. Aver un leugier movement sinuós. Sin.: **ondar, ondejar**. ◆ vt. Donar una forma ondulanta à.

ondulat, ada adj. 1. Que presenta d'ondulacions. 2. Si di de tòlas, de placas de matèria plastica, de carton, etc., que presènton una alternança reguliera de releus e de cròs.

ondulator n.m. Aparelh telegrafic foarça sensible, utilizat per l'espleitament dei linhas lònguï, mai que tot tocant lu cables sotamarins.

ondulatòri, òria adj. 1. Qu'a lu caractèrs, la forma d'una onda: *Movement ondulatòri*. 2. (fis.) Que pertòca li ondas. ◇ *Mecanica ondulatòria*: Forma iniciala de la teoria quantica.

ondulós, oa adj. Que presenta d'ondulacions pauc ò pron regulieri. Sin.: **ondenc, ondat, ondós**.

onerari, ària adj. Que costa car.

onerós, oa adj. Que costa car. Sin.: **costós, carestiós**.

onerositat n.f. Cost elevat.

onestament adv. D'un biais onèste; embé onestetat.

onestat n.f. Onestetat.

onèste, a adj. 1. Qu'es confòrme ò que si confòrma ai règlas de la morala, de la probitat, de la lealtat. Sin.: **pròbe, drech**. 2. Que non s'escarta d'un nivèu mejan e acceptable; satisfasant.

onestetat n.f. Qualitat d'una persona onèsta, d'un comportament onèste. Var.: **onestat**. Sin.: **probitat, drechura**.

onfalectomia n.f. (cir.) Reseccion de l'amborígol.

onfaliti n.f. Enfeciment de l'amborígol.

onfalocèla n.f. Ernia de l'amborígol.

onfalopague n.m. Mòstre dei doi còrs estacats au nivèu de l'amborígol.

onfalorragia n.f. Emorragia de l'amborígol.

onfalotomia n.f. Trencament de la vedilha.

onfalotripsia n.f. Reduccion cirurgicala de la vedilha per remplaçar la ligadura.

ongla n.f. 1. Lama cornada d'origina epidermica que recuèrbe lo dessobre de l'extremitats dei dets dei mans e dei pens de l'òme e d'un grand nombre d'animaus vertebrats. 2. Àrpià dei carnassiers. 3. Part inferiora e estrecha d'un petale.

onglada n.f. Grafinhada, arpiada arpada.

onglassa n.f. Ongla gròssa, lònga, gaire eleganta.

onglat n.m. (mat.) Onglet.

onglejar vt. Grafinhar, ferir m'ai onglas.

onglet n.m. 1. Espina au bòrd de l'uèlh extèrne dei insèctes diptèrs. 2. (mat.) Porcion de solide de revolucion limitada per doi meridians. 3. (tecn.) Extremitat d'un pèça de boasc que forma un angle de 45°. ◇ *Boita à onglats*: Boita dubèrta ai doi extremitats, que la sieu seccion a una forma en U e que li sieu parets son entalhadi per guidar la sèrra per talhar en foncion d'un angle determinat. 4. Pichina encrena mièja-circulària practicada dins lo bòrd d'un fulhet ò pichina excreissença per senhalar un capítol, una seccion e n'en facilitar la consultacion. 5. (inform.) Dins un fichier ò un sistema de classament, pichina excreissença que poarta una etiqueta e que permete un accès dirècte à un contengut, à un document.

ongleta-cavalina n.f. Composea qu'una espècia es foarça comuna e a de proprietats pectorali. Sin.: **tussilatge**.

ongletat, ada adj. *Petale ongletat*: Petale provedit d'un ongle.

onglier n.m. Ciseus per li onglas.

onglon n.m. Còrna dei dets dei romiaires.

onglut, uda adj. Qu'a d'onglas.

ongraire, airtz n. La persona qu'òngra.

ongrar vt. (òngri) Castrar (un cavau).

òngre adj. m. e n.m. Si di d'un cavau castrat.

ongroiaire, airtitz n. Persona qu'ongròia lu cuers.

ongroiar vt. (*ongròii*) Travalhar e preparar lo cuer au mejan d'alun e de sau, dau biais dei cuers dichs d'Ongria. Sin.: **ruscar, adobar**.

ongroiarria n.f. 1. Industria e comèrci de l'ongroiaire. 2. Metòde de concha dei cuers au mejan de solucions concentradi d'alun e de sau. Sin.: **consa, concha, roacha**. Var.: **ongroiatge**. Sin.: **corataria, blancarria**.

ongroiatge n.m. Ongroiarria.

onguicul(e) n.m. Ongla pichina.

onguiculat, ada adj. (zool.) Provedit d'onglas plati ò d'àrpias, en parlant dei mamifèrs (per op. à *ongulat*). Sin.: **onglut**.

ongulat, ada adj. (zool.) Que lu sieus dets s'acàbon per d'esclòps.

ongulat n.m. (zool.) *Ongulats*: Superòrdre de mamifèrs que poàrton un esclòp, que comprèn lu proboscidiens (elefants), lu perissodactiles ò imparidigitats (cavau) e lu artiodactiles ò paridigitats (cameu, poarc, romiaires).

onguligrade, a adj. (zool.) Que camina sus d'esclòps. Var.: **unguligrade**.

onhedura n.f. Fach d'ònher Var.: **oncion**.

onhèire, a n. Persona que dona l'onhedura.

onhement n.m. Fach d'ònher Var.: **oncion**.

ònher vt. 1. Fretar d'òli ò d'una substança grassa: 1469: «*Item plus ay pagat per X libras de ceu per honher las paras per tirar la galeota ...*» A.C. Arle. 2. (liturgia) Procedir à l'oncion de.

onhós, a adj. Graissós, onchós.

onhuda n.f. Cen que s'onhe.

onicofagia n.f. Besonh de si rolhar li onglas.

onicogrifòsi n.f. Desformacion patologica dei onglas.

onicomicòsi n.f. Lesion d'una onгла pertocada per un fonge.

onicòsi n.f. Tèrme generic dei patologias dei onglas.

oniric, a adj. 1. Relatiu au pantais, à l'onirisme. 2. (lit.) Qu'evòca lo pantais, que lo pantais inspira: *Literatura onirica*.

onirisme n.m. 1. Imatges, fenomènes dau pantais. 2. Deliri agut constituit de representacions concreti, animadi e encadenadi coma aqueli dau pantais e que lo subjècte viu intensament.

oniocrit n.m. (Antiqu. gr.) Aqueu qu'explicava lu sòmis.

onirogène, a adj. Que genèra de sòmis.

oniroide, a adj. Si di d'un estat marcat per de sòmis, tocant de personas qu'an gardat la sieu luciditat e la sieu orientacion.

onirologia n.f. Estudi scientific dei sòmis.

oniromancia n.f. 1. Art d'interpretar lu sòmis. 2. Divinacion per lu pantais.

oniromancian, a n. Persona que practica l'oniromancia.

oniromancian, a adj. Relatiu ai sòmis.

oniroterapia n.f. Metòde psicoteurapeutic per lo biais de l'imatjaria mentala.

onix n.m. Calcedòni negre.

onocentaure n.m. (mit.) Animau medieval mitologic qu'a lo buste, la tèsta e lu braç umans (mascles ò femeus) sus lo còrs d'un ae sensa tèsta.

onomancia n.f. Art de predire segond lo nom d'una persona, lo sòrt que l'aspèra.

onomasiologia n.f. (ling.) Estudi semantic que consistisse, à partir dau concèpte, à recercar lu signes lingüistics, l'expression que li correspoàdon (per op. à *semiasologia*).

onomasiologic, a adj. De l'onomasiologia.

onomastic, a adj. De l'onomastica.

onomastica n.f. (ling.) Branca de la lexicologia qu'estúdia l'origina dei noms pròpris (*antroponimia* e *toponimia*).

onomatomania n.f. Recèrca ò repeticion estraviada d'un mòt.

onomatopea n.f. Mòt que la sieu prononciacion fa pensar au son produch per l'èstre ò la caua que denòta. ◇ Formacion de mòts d'aqueu biais.

onomatopeïc, a adj. Relatiu à l'onomatopea.

onor n.m. 1. Sentiment qu'una persona a de la sieu dignitat morala; fiertat qu'una persona a d'ela-mema dei autres: *Aparar lo sieu onor*. ◇ *Paraula d'onor*: Qu'engatja la dignitat de quauqu'un. ◇ *Metre lo sieu onor, un ponch d'onor* à (seguit d'un infinitiu): Engatjar la sieu dignitat, la sieu reputacion per la realisacion de quauqua ren. 2. Consideracion, admiracion deuguda au meriti, au gaubi: *La s'es cavada embé onor*. ◇ *Per l'onor*: D'un biais desinteressat, per simpla fiertat. 3. Marca ò testimoniança d'estima, d'admiracion. ◇ *En (l')onor de*: Per celebrar, en omenatge à. ◇ *Èstre à l'onor*: Au premier plan. ◇ *Aver l'onor de*: Aver lo plaser, la fiertat de. ◇ *Faire l'onor de*: Faire lo plaser de. 4. *Faire onor* à (*quauqu'un*): Rendre (*quauqu'un*) fièr de, atirar la sieu consideracion. ◇ *Faire onor* à (*quauqua ren*): Si mostrar digne de. ◇ *Faire onor* à *una signatura*: L'onorar. ◇ (fam.) *Faire onor* à (*un past, un plat, etc.*): Lo manjar completament, embé plaser. 5. *D'onor*: Dont l'onor intervèn. ◇ (Après un nom que designa una caua) Dont la fiertat de quauqu'un es en juèc: *Un deute d'onor, un afaire d'onor*. ◇ *Plaça d'onor*: Reservada à la persona que si vòu celebrar, à cu si vòu rendre un omenatge. ◇ *Torn d'onor*: Torn de pista ò de terren qu'aqueu que vence fa après una competicion. ◇ Legion d'onor: Òrdre nacional francés atribuit en recompensa de servicis militaris ò civils. ◇ (Après un nom que designa una persona) Digne de fidança, estimable: *Òme d'onor*. ◇ *Garçon, domaisèla d'onor*: Qu'acompanha lo cortègi nupcial. ◇ *Garda d'onor*: Tropa qu'acompanha lu auts personatges, en particulier dins li ceremònias oficiali. ◇ *Dòna d'onor*: Frema restacada au servici d'una princessa, d'una regina. ◆ pl. 1. Marcas d'interès ò de distincion autrejadi ai personas que si voàlon onorar, celebrar: *Aver lu onors de la premsa*. ◇ *Faire lu onors de (un luèc)*: Li recevre una ceremònia. 2. (espec.) *Onors militaris*: Ceremònia per la quala una formacion manifèsta lo sieu

respècte (à una bandiera, à un gradat, etc.): *Rendre lu onors*. ◇ *Onors de la guèrra*: Condicions onorabli que lo vencèire autreja à una tropa qu'a capitulat. ◇ (fig.) *M'ai onors de la guèrra*: Dins li condicions melhori. ◇ *Onors funèbres, sobeirans*: Onors renduts ai moart pendent li funeralhas. 3. Li carti mai auti dins diferents juècs de cartas, coma lo bridge e lo taròt.

onorabilitat n.f. Estat, qualitat d'una persona onorabla.

onorablament adv. D'un biais onorable. Var.: **onoradament**.

onorable, a adj. 1. Digne de consideracion, d'estima: *Caractèr, òme honorable*. 2. Que fa onor, qu'atira la consideracion: *Una accion onorabla*. 3. Sufisent, que convèn: *Una fortuna onorabla*. 4. (arald.) Si di dei pèças que lo sieu escut que poàdon seguir lo tèrç dau camp.

onoradament adv. Onorablament.

onorança n.f. Accion d'onorar. Sin.: **consideracion, favor, fama**.

onorar vt. (*onòri*) 1. Celebrar, rendre omenatge à quauqu'un, à la sieu memòria, à una qualitat que lo rende eminent: *Onorar lo talent d'un poeta*. 2. Procurar d'onor, de consideracion à: *Onorar lo sieu país, la sieu familha*. 3. Acordar (quauqua ren) coma una distincion: *A onorat aquel acamp de la sieu presença*. 4. Respoandre à (una obligacion, d'engatjaments). ◆ **s'onorar** v.pr. Èstre fièr de: *Aquesta vila s'onòra dei sieus monuments*.

onorari, ària adj. 1. Si di de quauqu'un que, après aver tengut una carga, una foncion, n'en consèrva lo títol e li prerogativas: *Conselhier onorari*. 2. Que porta un títol onorific, sensa aver li foncions correspondenti: *Membre onorari*.

onorariat n.m. Qualitat, dignitat de quauqu'un que, après aver tengut una foncion, una carga, n'a lo títol onorific.

onoraris n.m. pl. Retribucion versada ai personas qu'an una profession liberala (mètge, avocat, etc.).

onorific, a adj. Qu'autreja d'onors, de consideracion, sensa minga avantatge material: *Títol onorific*.

onta n.f. Vergonha.

ontic, a adj. (filos.) Si di de tota conoissença que pertòca lu objèctes determinats dau monde. 2. Que pertòca cen qu'es (per op. à *ontologic*).

ontogenèsi n.f. (biol.) Desvolopament de l'individu despí l'òu fecondat fins à l'estat adulte (per op. à *filogenèsi*). Var.: **ontogenia**.

ontogenetic, a adj. Relatiu à l'ontogenèsi.

ontogenia n.f. (biol.) Ontogenèsi.

ontologia n.f. 1. (filos.) Especulacion sobre l'èstre en tant qu'èstre, sobre l'èstre d'espereu. 2. Doctrina abandonada que non ligava lu fenomènes patologics ai fenomènes fisiologics.

ontologic, a adj. (filos.) 1. Relatiu à l'ontologia. ◇ *Pròva ontologica de l'existença de Dieu*: Que consistisse, après aver pauat Dieu coma perfècte, à sostenir que, se li manquesse l'existença, non seria perfècte, doncas qu'existisse. 2. Que pertòca l'èstre (per op. à *ontic*).

ontologisme n.m. Doctrina qu'affirma que la conoissença de Dieu, dirècta e immediata, es naturala à l'òme.

ontologista n. 1. Partidari e adèpte de l'ontologisme metafisic. 2. Adèpte d'una doctrina abandonada, que considerava li maualutias en tant qu'entitats vertadièri, independenti de l'organisme.

ontós, oa adj. Vergonhós.

ontosament adv. Vergonhosament.

ontuós, oa adj. 1. Qu'a una consistença doça e leugiera, que dona l'impression d'un còrs gras au tocar. 2. D'una consistença doça e d'una sabor velutada: *Un fromai ontuós*. Sin.: **onchós**.

ontuosament adv. D'un biais ontuós. Sin.: **onchosament**.

ontuositat n.f. Qualitat de cen qu'es ontuós. Sin.: **onchositat**.

onze adj. num. Nombre que vèn après dètz dins la seguida naturala dei entiers. ◆ n.m. (espòrts) Equipa de balon: *Lo onze de l'OGCN*.

onzen, a adj. num. 1. Qu'ocupa un reng marcat per lo nombre onze. 2. Que tèn onze còups dins un tot.

onzena n.f. 1. Quantitat d'onze elements. 2. Candelier mé onze brancas, emplegat dins li fèstas doblè mager. 3. Nom que si donava à Nantas, au s. XVIIe, à d'unu cargaments de sau.

onzenament adv. En onzen luèc.

oocit n.m. Ovocit.

oogenèsi n.f. Ovogenèsi.

oogòni n.m. (bot.) Organe dins lo quau si fórmon li oosfèras d'unu tallofits.

oogonia n.f. Ovogonia.

oolit n.m. (geol.) Pichina concrecion esferica de la talha d'un òu de peis (0,5 à 2 mm), formada de jaças concentriquè a l'entorn d'un nucleu. ◆ n.m. Calcar à oolits.

oolitic, a adj. Que contèn d'oolits.

oologia n.f. Estudi scientific dei òus.

oomicèts n.m.pl. Sotagrope de fonges.

oosfèra n.f. (bot.) Cellula reproductritz femèla, equivalenta à l'ovule dei animaús.

oospòra n.f. (bot.) Òu dei oolits.

oosporòsi n.f. Afeccion parasitària provocada per un fonge.

ooteca n.f. (zool.) Gruèlha dins la quala son contenguts lu òus dei insèctes dictioptèrs e ortoptèrs.

O.P. (sigla) Obrier(a) professional(a).

op. abbrev. Òpus.

opac, a adj. 1. Que non si lascia traversar per la luz. 2. (lit.) Escur, impenetrable: *Una nuèch opaca*. 3. (fig.) Que lo sieu sens es escur, que si capisse dificilament: *Un tèxto opac*.

opacificacion n.f. Accion de rendre opac; lo sieu resultat. Sin.: **enfosquiment, escursiment**.

opacificar vt. (*opacifiqui*) Rendre opac. Sin.: **enfosquir, escursir, negrejar**.

opacimetria n.f. Mesura de l'opacitat d'unu liquides ò gas.

opacitat n.f. 1. Estat de cen qu'es opac, que non laissa passar la luz. Sin.: **foscòr**, **escursina**. 2. (lit.) Ombra espessa. 3. (fig., lit.) Caractèr de cen que non pòu èstre penetrat per l'intelligença.

opal(e) n.m. Pèira fina, dei rebats irisats, varietat de silícia idratada.

opal(e), a adj. Qu'a la color ò la parença de l'opale.

opalanda n.f. Manteu larg e ample, sensa mànegas.

opalescença (-éncia) n.f. Tencha, color opalina.

opalescent, a adj. Que presenta la color de l'opale.

opalina n.f. Obratge de veire (vas, copas) que la matèria retipa aquela de l'opale.

opalina n.f. Qu'a la tencha lachosa, blavinèla de l'opale, lu sieus rebats irisats.

opalisacion (-izacion) n.f. Fabricacion de veire opalisat.

opalisar (-izar) vt. Donar una coloracion opalina.

opauabilitat n.f. 1. (dr.) Qualitat d'un mejan de defensa que non si pòu faire valer en justícia cònta un adversari, ò d'un contracte qu'una persona s'en pòu prevaler cònta un tèrç. 2. Caractèr de doi dets opauables.

opauable, a adj. 1. Que pòu èstre mes en faça e en contacte: *Lo gròs det es opauable ai autres*. 2. Que pòu èstre opauat à quauqua ren, emplegat cònta quauqua ren: *Un argument opauable à un projècte*.

opauaire, airitz adj. e n. Opauant. Sin.: **opositor**.

opauant, a adj. e n. 1. Que forma una oposicion: *La part opauanta dins un procès*. 2. Persona que s'opaua à una decision, à un govèrn, à una majoritat, etc. Sin.: **opositor, opauaire**.

opauar vt. 1. Metre faça à faça, en correspondença. 2. Plaçar una caua de tau biais que fague obstacle à una altra. 3. Objectar: *Opauar d'arguments solides*. 4. *Faire s'afrontar*: Opauar una equipa à una altra. 5. Parangonar en sotalinhant li diferenças: *Opauar lu avantatges de la mar e de la montanha*. Sin.: **contestar, faire lo cònta, afrontar, acarar, faire front**. ◆ **s'opauar** v.pr. 1. Èstre contrari, faire obstacle à: *S'opauar à un maridatge*. 2. Contrastar: *Lu noastres vejaires s'opàun*.

opauat, ada adj. 1. Plaçat faça à faça, contrari: *Ribas opauadi*. 2. Contradictòri, de natura diferenta: *Interès opauats*. 3. Ostile, desfavorable: *Èstre opauat à la violença*. 4. (bot.) Si di de fuèlhas inseridis per doas au meme grop, come l'ortiga. 5. (mat.) *Miègidrechas opauadi*: Que son portadi per una mema drecha e an un solet ponch comun. ◇ Angles opauats per la cima: Angles de mema cima que lu sieus costats son de miègidrechas opauadi doas per doas. ◇ *Nombres opauats*: Qu'an per soma zèro. (An la mema valor absoluta e de signes contraris). Sin.: **opòst** (it.).

opauat n.m. 1. Caua directament contrària; invèrse. ◇ *À l'opauat de*: Dau costat opauat à; au contrari de. 2. (mat.) Nombre opauat d'un autre.

opcion n.f. 1. Fach d'optar, causida que si deu faire, partit que si deu pilhar; causida facha. Sin.: **preferença, seleccion, tria**. ◇ *À opcion*: Que si pòu causir (per ex.

una matèria per un examèn). Sin.: **opcion**. 2. Accessòri facultatiu que si pòu crompar ò non en pagant un suplement de prètz, ò presentacion variabla que cau causir dins una escala de produchs donada. 3. Promessa de cròmpa ò de locacion que, per èstre efectiva, deu èstre confirmada denant d'una data limit. ◇ (dr.) *Levada d'opcion*: Acte dau beneficiari d'una promessa de venda que declara si portar cromapaire d'un ben ai condicions previsti.

opcion, **a** adj. Que dona luèc à una causida, à una opcion. Var.: **opcionau**.

opcionau, ala adj. Opcional.

op art n.m. (arts plast.) Tendença que, dins l'art cinetic, privilègia lu efèctes optics generators d'illusion de movement.

O.P.E. n.f. Ofèrta publica d'escambi.

open adj. inv. (mòt anglés) 1. Si di d'una competicion qu'es dubèrta ai amators e ai professionals. 2. *Bilhet open*: Bilhet d'avion, de camin de fèrre, que non es datat.

openfield n.m. (mòt anglés) (geogr.) Campanha.

open source adj. inv. (inform., mòt anglés) Si di d'un programa que la sieu licença permete la liura redistribucion, l'accès au còdi foant e la creacion de travalhs derivats. Sin.: **còdi foant dubèrt**.

òpera n.f. 1. Òbra teatrala messa en música. ◇ *Òpera seriós ò granda òpera*: Òpera que la sieu accion es tragica. ◇ *Òpera bofa* (it. *opera buffa*): Que lo sieu tema es un subjècte leugier ò comic. 2. Genre musical que constituïsson aquesti òbras. 3. Teate dont son donadi aquesti òbras.

òpera-balet n.m. Òbra dramatica compauada de cants e de danças.

operable, a adj. Que pòu èstre operat: *Un malaut operable*.

operacion n.f. 1. Ensèm organizat dei procèssus que concòrron à l'efècte, à l'accion d'una foncion, d'un organe, etc.: *Li operacions de la digestion*. Sin.: **activitat, execucion, exercici, evolucion, manòbra, movement, manejamant**. ◇ (teol.) *Operacion dau Sant Esperit*: Accion dau Sant Esperit sobre la Verge Maria au moment de l'Incarnacion. ◇ (fam.) *Per l'operacion dau Sant Esperit*: Per un biais misteriós. 2. Accion concreta e metodica, individuala ò collectiva, que tende à un resultat donat: *Li operacions necessaris à la construccion d'una maion*. 3. (mil.) Ensèm dei combats e dei manòbras que si fan dins una region en vista de rejónher un objectiu precis. 4. (mat.) Calcul, mé l'ajuda de taulas d'addicion e de multiplicacion, d'una soma, d'una diferença, d'un produch ò d'un quocient. ◇ Lèi de composicion intèrna. 5. Afaire dau quau si calcula lo profièch financier. ◇ *Operacion de Borsa*: Accion de crompar ò de vendre de valors de Borsa. 6. Intervencion cirurgicala.

operacional, a adj. Qu'es lèst à intrar en activitat, à realisar una operacion. 2. Relatiu ai operacions militari. ◇ (espec.) Si di d'una formacion, d'un engenh capables d'èstre engatjats en operacion. 3. *Recèrca operacionala*: Ensèm dei tecnicas racionali d'analisi e de resolucion de problemas que pertòcon, sobretot, li activitats

economiqi e que míron à elaborar li decisions mai eficaci per arribar au resultat melhor. Var.: **operacionau**.

operacionau, ala adj. Operacional.

operacionisme n.m. Clinament d'unu psicològues estatsunians que concèvon la psicologia coma l'estudi dei soletì operacions dau comportament, en laissant de caire li donadas non exteriorisadi de la consciença.

òpera comic n.m. Òpera que presenta una alternança d'episòdis parlats e d'episòdis cantats.

operand n.m. (mat., inform.) Donada qu'intervèn dins una operacion, dins una instruccion.

operant, a adj. (teol.) Qu'opèra, qu'agisse: *Gràcia operanta*.

operar vt. (*opèri*) 1. Faire (una accion), efectuar (una seria d'actes), per obtenir ò realisar quauqua ren: *Operar una reconversion*. Sin.: **obrar**. 2. Aver per resultat, produrre: *Li vacanças an operat sus aquesta persona un cambiament important*. 3. Efectuar (una operacion de calcul, de quimìa). 4. Practicar una intervencion cirurgicala.

operat, ada adj. e n. Qu'a subit una operacion cirurgicala.

operator, tritz n. 1. Persona que fa foncionar un aparelh: *Operator ràdio*. ◇ (espec.) *Operator de presas de vistas*: Cadraire. 2. Persona que fa d'operacions de Borsa.

operator n.m. (mat.) Simbòle que representa una operacion logica ò matematica.

operatòri, òria adj. Relatiu ai operacions.: *Metòde operatòri, blòc operatòri*.

opercul(e) n.m. 1. (zool.) Pèça para que recuèrbe li branquias dei peis ossós e laissa solament una pichina dubertura darrier (gaunha). ◇ Pèça cornada que forma la gruèlha dei molluscs gastropòdes prosobrancs. 2. (bot.) cubiceu de l'esperogòne dei mofas. 3. (ten.) Pèça que sièrve de cubiceu. Sin.: **tapador**.

operculari, ària adj. (tecn.) Que pertòca l'opercule ò que fa ofici d'opercule.

operculat, ada adj. Qu'a un opercule.

opereta n.f. Òbra teatrala de caractèr leugier, dont si mèsclon de parts cantadi e de parts parladi. ◇ *D'opereta*: Que sembla leugier ò faus, que non pòu èstre pilhat au seriós: *Un sordat d'opereta*.

operis mortiiis n.f. (mar.) Òbras moarti d'una nau. (lat.)

operós, oa adj. Qu'opèra, actiu.

òpi n.m. 1. Suc espessit que s'escorre d'incisions fachi ai capsulas de divèrsi varietats de pavòt e que, tubat ò mastegat, provòca un estat d'euforia seguit d'un soam oniric. 2. (lit.) Cen qu'agisse coma una dròga, en faguent oblidar, en empachant de pensar, etc.: *Lo sieu òpi, es lo trabalh*.

opiçar vt. Addicionar d'òpi.

opiaceu, ea adj. e n.m. Si di d'una substança que contèn d'òpi ò qu'a una accion compatibla m'aquela de l'òpi.

opianic, a adj. Que pertòca un acide fenolic, obtengut per una oxidacion de la nicotina.

opiat, ada adj. Si di d'una preparacion farmaceutica opiacea.

opilacion n.f. (anc.) Obstruccion: *Una opilacion de la rata*.

opinant, a adj. Qu'opina. ◆ n. Persona que dona lo sieu vejaire dins una deliberacion.

opinar vt. ind. 1. Aprovar: *A opinat à tot cen que venii de dire*. 2. *Opinar de la tèsta*: Aprovar per un simple signe de la tèsta.

opinastrament adv. Opinhastrament.

opinastre, a adj. Opinhastre.

opinastretat n.f. Opinhastrat.

opinhastrament adv. D'un biais opinhastre. Var.: **opinastrament**. Sin.: **foart e moart**.

opinhastre, a adj. 1. Obstinat dins la sieu resolucion, tenaç dins la sieu volontat. Sin.: **ponhastre, entestardit, testarut**. 2. Que si fa embé tenacitat, obstinacion: *Un trabalh opinhastre*. 3. Qu'es duradís dins lo sieu estat: *Un taus opinhastre*. Var.: **opinastre**. Sin.: **testard, acanit**.

opinhastrat n.f. (lit.) Volontat tenaç; encaïnament: *Travallar embé opinhastrat*. Var.: **opinastretat**. Sin.: **tenacitat, testarditge, entestament**.

opinion n.f. 1. Jutjament, vejaire emés sobre un subjècte; mena de pensar que non s'apieja sus un fondament acertat. Sin.: **avis, sentiment**. ◇ *Aver boana opinion de*: Estimar, prear. ◇ (dr.) *Partatge d'opinion*: Situacion d'un tribunal dins lo quau non si desgatja una majoritar au cors dau deliberat. 2. *L'opinion, l'opinion publica*: Lo biais de pensar mai espandit dins una societat, aquela de la màger part dau còrs social. ◆ pl. Credenças, conviccions: Èstre inquietat per li sieu opinions.

opiofague, a n. Mastegaire d'òpi.

opiomane, a adj. e n. Drogat que tuba ò mastega d'òpi.

opiomania n.f. Intoxicacion per la consumacion d'òpi.

opistodòme n.m. Part posteriora d'un temple grèc.

opistoglifs n.m. pl. Si di dei sèrps verenoï que li sieus ganchos son implantats en darrier de la maïssa, cen que li rëndon inofensivi per lu òmes, coma la colòbra.

opistografe, a adj. Si di d'un manescrich cubèrt d'escripturas de cada costat de la pàgina.

oplit n.m. Dins l'Antiquitat grèga armat d'armas peanti.

opobalsamom n.m. Oleoresina provedida per *Commiphora opobalsamum*, de l'odor anisada e aromatica, utilisada en perfumaria. Var.: **opobalsamum**.

oponiment n.m. (it.) Oposicion.

opoponac n.m. (bot.) Ombellifèr dei flors sauri d'Euròpa e d'Orient Meján, que dona una peresina utilisada en farmacia.

opòrre vt. (it.) Opauar.

oportun, a adj. Que convèn au temps, ai luècs, ai circumstàncas; que survèn à prepaus. Sin.: **convenient, idoneu, avenent, providencial.**

oportunament adv. Embé oportunitat.

oportunisme n.m. Actituda que consistisse à reglar lo sieu comportament en foncion dei circumstàncas dau moment en cercant de li emplegar tojorn dau biais mai favorable ai pròpris interès.

oportunista adj. e n. Qu'agisse embé oportunitat: *Politica oportunista*. Sin.: **arribista**. ◆ adj. (biol.) Si di d'un gèrme que manifèsta la sieu virulènça solament sobre un organisme que li sieu defensas immunitari son debli.

oportunitat n.f. 1. Qualitat de cen qu'es oportun. 2. Ocasion favorabla, escadença.

oposicion n.f. 1. Contraste: *Oposicion de colors*. 2. Diferença extrèma, contradiccion; situacion de causas de personas que s'afrònton. 3. Accion de s'opauar, de resistir, de faire obstacle à quauqua ren de quauqu'un: *Faire d'oposicion sistematica*. Sin.: **oponiment** (it.), **antagonisme, rivalitat, negacion**. 4. (dr.) Acte per lo quau una persona empacha legalament lo compliment d'un acte (*oposicion à maridatge, à pagament, etc.*) de rende un títol indisponible entre li mans dau sieu depositari. 5. Ensèm dei partits e dei foarças politiqui opauat à la majoritat parlamentària, au govèrn que n'es eissit. ◆ *Lista d'oposicion*: Lista qu'enclau lu candidat à una votacion, opauada à la majoritat en plaça. 6. (psicol.) *Crisi d'oposicion*: Dins la quala l'enfant, vèrs 3 ans, afirma la sieu autonomia per un comportament de refut sistematic. 7. (astron.) Situacion de doi astres dau sistema solari que si tròvon, per rapoart à la Tèrra, en de ponchs dau ceu diametralament opauats.

oposicional, a adj. e n. Qu'es dins l'oposicion politica. Var.: **oposicionau**.

oposicionau, ala adj. e n. Oposicional.

opositor, tritz adj. e n. Opauant.

opòst, a adj. (adj.) Opauat.

opoterapia n.f. Emplec terapeuti d'ormònas, prelevadi sus li glàndolas de lu organes d'animaus sans, per n'en suplir l'insufisença dins l'èstre uman. Sin.: **organoterapia**.

opoterapic, a adj. Relatiu à l'opoterapia.

oprés, essa adj. (adj.) Oprimit.

opressar vt. Oprimir.

opression n.f. 1. Fach d'oprimir; sensacion d'empacha respiratòria. 2. Malèstre psiquic angoissós. 3. Accion d'oprimir, d'acablar sota una autoritat tiranica: *Luchar còtra l'opression*.

opressiu, iva adj. Que tende à oprimir.

opressor n.m. Aqueu qu'oprimisse. Sin.: **oprimèire**.

oprimèire n.m. Opressor.

oprimer vt. Oprimir.

oprimir vt. (*oprimissi*) 1. Faire obstacle à la respiracion. 2. Estrénher, acablar: *Es un sovenir que m'oprimisse*. 3. Constrénher un pòble, una etnia, per abusança de poder e per la negacion de la sieu existènça: *La nacion occitana es oprimida*. Var.:

oprimer. Sin.: **asservir, senhorejar, sotametre, acaurar, astrénher, encadenar, infeudar, estofar.**

opròbi n.m. Opròbri.

opròbri n.m. (lit.) 1. Reprobacion publica que s'estaca à d'accions jutjadi condemnabli. 2. Causa, subjècte de vergonha: *Un enfant qu'es l'opròbri de la sieu familha*. 3. Estat d'abjeccion, d'aviliment: *Viure dins l'opròbri*. Var.: **opròbi**. Sin.: **escòrna, inhominia, infamia, vergonha, desonor, abaissament, bassessa, endenhetat, discrèdit, afront, otratge.**

opsomania n.f. Impulsion morbida que pertòca d'uni personas, que poàdon suportar unicament una categoria d'aliments, de còups que li a, desprovedits de sabor.

opsonina n.f. (bioqim.) Anticòrs que, en si fixant sus li bacterias, favorisa la sieu fagocitòsi per de cellulas.

optar vi. (*òpti*) Causir entre diferenti possibilitats. Sin.: **elegir, preferir, adoptar.**

optatiu, iva adj. e n.m. (ling.) Si di d'una forma, d'un mòde qu'exprimisse un vòt, una esperança, coma, per ex., lo subjunctiu: *Posquessi partir!*

optic, a adj. 1. Relatiu à la vision de à l'uèlh. ◆ *Angle optic* de *angle de vision*: Angle qu'a la sieu cima de l'observator e que lu sieus costats pàsson per li extremitats de l'objècte considerat. ◆ *Nèrvi optic*: Nèrvi que religa l'uèlh de l'encefale e que forma lo segond pareu de nèrvis cranians. 2. Relatiu à l'optica; que sièrve en optica, qu'es fondat sobre li lèis de l'optica. ◆ *Centre optic*: Ponch de l'axe d'una lentilha qu'à tot rai luminós interior de la lentilha e que passa per aqueu ponch, correspoàndon un rai incident e un rai emergent parallèls un de l'autre.

optica n.f. 1. Part de la fisica que tracta dei proprietats de la luz e dei fenomènes de la vision. ◆ *Optica electronica*: Estudi dei desviaments dei trajectòrias d'electrons, segond la sieu analogia m'ai rais luminós. 2. Fabricacion, comèrci dei instruments e dei aparelhs qu'emplègon, espec., li proprietats dei lentilhas, dei miraus (dichs *instruments d'optica*). 3. Part d'un aparelh formada de lentilhas, de miraus de doi combinats. 4. Matèria de jutjar particuliera; ponch de vista. Sin.: **vejaire, opinion, avís, dire, estima, pensada.**

optician, a n. Persona que fa de vende d'instruments d'optica.

optimal, a adj. Si di de l'estat mai favorable. Var.: **optimau.**

optimalisacion (-izacion) n.f. Accion d'optimalisar; fach d'èstre optimalisat. Var.: **optimisacion.**

optimalisar (-izar) vt. Donar de (quauqua ren, una màquina, una empresa) lo rendiment optimal en creant li condicions mai favorabli de n'en tirant lo lo melhor partit possible. Var.: **optimisar.**

optimisacion (-izacion) n.f. Optimalisacion.

optimisar (-izar) vt. Optimalisar.

optimau, ala adj. Optimal.

optimisme n.m. 1. Actituda d'aquelu que pretendon que tot va lo mai ben possible de que lo tot dei bens l'emportat sobre lo tot dei maus. 2. Tendènça à pilhar li

caus dau boan costat, à si fidar de l'avenir. Sin.: **fidança**, **estrambòrd**, **noncalença**. Contr.: **pessimisme**.

optimista adj. e n. Que manifestà d'optimisme. Sin.: **noncalent**, **tèsta leugiera**, **insocitós**. Contr.: **pessimista**.

optoelectronic, **a** adj. Relatiu à l'optoelectronica.

optoelectronica n.f. Estudi, concepcion de dispositius qu'assòcion l'electronica e l'optica ò que méton en òbra l'interaccion de fenomènes optics e electronics.

optolectura n.f. Lectura optica.

optomètre n.m. Refractomètre.

optometria n.f. (med.) Ensèm dei procediments destinats à estudiar la refraccion de l'uèlh e à depistar li decas optiqui que si poàdon corregir per de vèires de belicres ò de lentilhas de contacte.

optometrista n. Especialista d'optometria.

optronic, **a** adj. Relatiu à l'optronica.

optronica n.f. Usatge de l'optoelectronica à de fins militari.

opulença (-ència) n.f. 1. Granda riquesa, abondança de bens materials. Sin.: **mejans**, **bens**, **prosperitat**, **fortuna**, **dequé**, **benaise**, **benestança**, **aisança**. 2. (lit.) Amplessa, caractèr opulent de quauqua ren.

opulent, **a** adj. 1. (lit.) Foaça ric. Sin.: **pletoric**, **abondós**, **luxuriós**. 2. Qu'a de formas corporali desvolopadi: *Un pièch opulent*.

opúntia n.f. Figueira de barbaria. Sin.: **figa turca**.

opuntiala n.f. *Opuntialas*: (bot.) Òrdre de plantas de flors, dicotiledonèi, enclausant de plantas mai adaptadi que li autri à viure en de luècs secarós.

òpus n.m. Tèrme que, seguit d'un numèro, sièrve à situar un tròc de música dins la produccion d'un compositor. Abrev.: **op**.

opuscul(e) n.m. Obratge pichin, pichin libre.

òr n.m. (fr.) Aur.

ora n.f. 1. Unitat de temps (simb. h) que vau 3600 segondas, 60 minutas, contenguda 24 còups dins un jorn. 2. Periòde de temps que correspoande pauc ò pron à-n-aquela unitat de temps: *Fa una ora que t'aspèri*. ◇ (espec.) Periòde de temps que correspoande à-n- aquela unitat de temps e afectat à un trabalh ; unitat de trabalh ò de salari: *Èstre pagat à l'ora*. ◇ *Ora suplementària*: Ora de trabalh facha en là de la durada setmaniera legala de trabalh. 3. Aquesta unitat, emplegada per mesurar la durada e la longuessa d'un desplaçament: *Aquesta vila es à doi oras de Niça*. 4. Dins l'Antiquitat, dotzena part de la jornada, comptada sensa la nuèch. 5. Organizacion temporal de la jornada que permete, per referença à un sistema convencional, de situar precisament cada moment de la jornada. ◇ (dr.) *Ora legala*: Ora que lu poders publics definisson, que règla la vida publica d'un país. Sin.: **temps legal**. ◇ *Ora d'estiu*: Ora que d'unu país adòpton au printemps e en estiu, qu'avança l'ora legala de 60 minutas sobre l'ora en vigor lo rèsta de l'an (*ora d'ivèrn*), ela-meme ja en avança d'una ora sus l'ora dau soleu. 5. Moment precis dau jorn, determinat per referença à-n-aqueu sistema convencional: *Que ora es?*

Quant es d'ora? Es doi oras. ◇ *Èstre à l'ora*: Donar l'ora justa, en parlant d'un relòtge, etc.; èstre exact, arribar à l'ora prevista, en parlant d'una persona, d'un tren, etc. 6. Moment de la jornada, determinat d'un biais pauc ò pron precis (per rapoart à una activitat, à un orari, etc.): *Es l'ora dau dinnar*. ◇ *Ora avançada*: Tardiva. ◇ *D'ora*: De boan matin. ◇ *D'ora en ora*: Toti li oras; à mesura que lo temps passa. ◇ *Denant d'ora*: En avança sus l'ora prevista. ◇ (dr.) *Ora legala*: Ora avant la quala ò après la quala d'unu actes non si poàdon faire. 7. Moment, periòde dins lo cors de la vida, d'una empresa, dins l'istòria d'un país, etc.: *Conóisser d'oras dificili*. ◇ *Ora darriera*: Moment de la moart. Sin. **malamoart**. 8. *Ora d'angle*: Unitat de mesura d'angle plan emplegada en astronomia e en navigacion, que vau $2\pi/24$ radian, es à dire 15 gras. ◆ *Oras canoniali*: Li divers parts de l'ancian breviari, de l'ofici liturgic. ◇ *Libre d'oras*: Recuèlh de preguieras à l'usatge de la devocion personala dei fidèles, à la fin de l'Atge Mejan.

oracion n.f. 1. Preguiera mentala sota forma de meditacion. 2. Tota preguiera liturgica que lo celebrant d'un ofici recita en nom de l'assemblea. 3. *Oracion funèbra*: Discors public prononciat en onor d'una persona celèbra moarta. Sin.: **orason**.

oracle n.m. 1. (Antiquitat) respoasta d'una divinitat au fidèle que la consultava; santuari dont aquesta respoasta èra renduda. 2. Dins la Bibla, volontat de Dieu que lu profètas anóncion. 3. (lit.) Decision qu'emana d'una persona qu'a una granda autoritat. 4. (lit.) Persona considerada coma infalhibla.

orada n.f. Espaci de temps a l'entorn d'una ora.

orador n.m. Luèc per pregar. Sin.: **oratori**. A donat un fum de toponimes en Occitània: *Orador de Glana*.

oragan n.m. 1. Tempèsta foarça violenta, dont la velocitat dau vent despassa 120 km à l'ora. Sin.: **auristre**, **tempèsta**, **revolumada**. 2. (fig.) Descadenament impetuós, explosion de sentiments, de passions: *Un oragan de protestacions*.

oral, **a** adj. 1. De la boca, que pertòca la boca: *Cavitat orala*. 2. Fach de viva votz, que la votz transmete (per op. à *escrich*): *Tradicion orala*. 3. (fon.) Si di d'un fonema que dins la sieu emission l'ària expirada s'escorre unicament per la cavitat bucala (per op. à *nasal*): *Una vocala orala*. 4. (psican.) *Estadi oral*: Premier estadi de l'evolucion libidinala dau noirisson, legada au plaser de la succion, de l'alimentacion. Var.: **orau**.

oral n.m. 1. Examèn ò part d'examèn que consistisse unicament en interrogacions e en respoastas verbali. 2. *L'oral*: Cen qu'es parlat, per op. à *l'escrich*. Var.: **orau**.

oralament adv. En paraulas.

oralian, **a** adj. e n. 1. (geogr.) Relatiu à la cadena de l'Oral e à la region à l'entorn. 2. (ling.) *Lengas oraloaltaïqui, parlars oralians*: Ensèm de lengas format per lo fino-ogrian e lo samoïede.

oralisar (-izar) vt. Dire à votz auta.

oralita n.m. Silicat natural de ròcas basiqui.

oralitat n.f. 1. Caractèr oral: *Oralitat d'una tradicion*. 2. Caractèr d'una civilizacion dins la quala la cultura es

essencialament ò exclusivament oral. 3. (psican.) Ensèm dei caracteristicas de l'estadi oral.

oraloaltaïc, a adj. (ling.) *Lengas oraloaltaïqui*: Gropament ipotetic de lengas constituït per li lengas altaïqui e oraliani.

orange n.m. [ow-] Portugal. Var.: **arange**.

orangeda n.f. Arangeda.

orangier n.m. Portugalier. Var.: **arangier**.

oranjada n.f. Bevenda facha mé de suc de portegal, de sucre e d'aiga. Var.: **aranjada**.

oranjaria n.f. Luèc dont son assostats de portegaliers e d'autres aubres d'aquela familha. Var.: **aranjaria**.

orari, ària adj. Relatiu ai oras: *Tableu orari*. 2. Per ora: *Salari orari*. 3. *Cercle orari d'un astre*: Grand cercle de l'esfèra celèsta que passa per aquel astre e per lu pòles.

orari n.m. 1. *Tableu dei oras d'arribada e de partença: L'orari dau tren*. 2. *Reparticion dei oras de trabalh*. ◇ *Orari flexible*: Orari de trabalh que permete ai emplegats d'una empresa de causir parcialament li sieu oras d'arribada e de partença. Sin.: **orari mobile, orari à la carta**.

orason n.f. Oracion.

orator, tritz n. 1. Persona que pronócia un discors davant d'assistents. ◇ *Orator sacrat*: Aqueu que pronócia de sermons, d'oracions funèbri. 2. Persona eloquent, que saup parlar en public.

oratorì n.m. 1. Capèla de dimensions reduchi, generalament plaçada dins una maion. Sin.: **orador**. 2. *L'Oratorì d'Italia*: Societat clericala fondada en lo 1564 per Felip Neri, que lu sieus membres s'entrèvon principalament d'ensenhament e de predicacion. ◇ *L'Oratorì de França*: Societat fondada en lo 1611, que s'entrèva de predicacion, de recèrca e d'ensenhament.

oratorì, òria adj. (didact.) Que pertòca l'art de parlar en public.

oratorìa n.f. Art de parlar en public.

oratorian, a adj. Membre d'una dei doi congregacions de l'Oratorì.

oratorìo n.m. Composicion musicala dramatica, dau subjècte religiós ma finda profane, mé recitatiu, àrias, còrs e orquèstra.

orau, ala adj. e n. Oral.

òrb(e), a adj. (arquít.) Si di d'un barri sensa poarta ni fenèstra.

òrbe n.m. (lit.) Susfàcia circularia, cercle.

orbicòla adj. Que pòu viure dapertot dins lo monde: Una planta orbicòla.

orbicular(i), a (-ària) adj. (didact.) Qu'es redon, que descriu una circonferença. ◇ (anat.) *Muscle orbiculari*: Muscle circulari à l'entorn de la boca, de l'orifici palpebral.

orbita n.f. 1. Trajectòria barrada d'un còrs animat d'un movement periodic. 2. Corba qu'una planeta descriu à l'entorn dau Soleu, ò qu'un satellit descriu à l'entorn de la sieu planeta. ◇ *Messa sus orbita*: Ensèm dei operacions que míron à plaçar un satellit artificial sus una orbita determinada. 3. (fig.) Zòna d'accion, esfèra

d'influença: *Èstre dins l'orbita d'un òme politic*. 4. Cavitat ossoa de la faça, dont l'uèlh es plaçat.

orbital, a adj. (astron.) Relatiu à una orbita. ◇ *Estacion orbitala*: Estacion espaciala sus orbita. ◇ *Veicule orbitala*: Capable d'èstre mes en orbita per efectuar de ligasons mé de satellits ò d'estacions orbitali. Var.: **orbitau**.

orbitala n.f. (fis.) *Orbitala atomica ò molecularia*: Distribucion espaciala d'un electron dins un atòme, dei electrons de ligason dins una molecula.

orbitari, ària adj. Relatiu à l'orbita de l'uèlh.

orbitau, ala adj. Orbital.

orbitel, a adj. (zool.) Si di d'una aranha que bastisse una tela poligonal que lu sieus rais còpon l'espìrala.

orbitoïde n.m. *Orbitoïdes*: Foramanifèrs fossiles dau cretaceu sobran au miocène.

orbitolina n.f. Foraminifèr foarça comun dau cretaceu sotran.

orbitor n.m. Element d'una sonda espaciala destinat à èstre satellisat à l'entorn d'un astre. ◇ Element satellisable e recuperable de la naveta espaciala americana.

òrca n.f. Mamifèr cetaceu marin, foarça carnivòre, destructor de fòcas.

òrda n.f. 1. Tropa, grope de personas que fan de dams per la sieu violença: *Li òrdas barabaresqui*. 2. Chorma nombroa e indisciplinada.

ordalia n.f. Espròva judiciària aplicada per justificar ò confondre un encusat. L'ordalia, ò *judici de Dieu*, èra foarça en usança dins lo Temps Mejan, en particulier au s. XIII^{em} còtra lu eretges catars ò supausats coma taus. Si faía subir à l'encusat una espròva per lo biais dau fuèc ò de l'aiga. Se l'encusat si tirava de riba sensa patiments ò degalhs, èra considerat coma innocent segond lu critèrès de l'Inquisicion.

ordeaçat, ada adj. Relatiu à l'òrdi.

ordeïna n.f. Proteïna vegetala que si tròva dins l'òrdi.

ordèire, eiritz n. Persona que practica l'ordissatge. Var.: **ordissèire**.

ordèire n.m. Ordidor.

ordenada n.f. (mat.) Segonda ordenada cartesiana d'un ponch.

ordejar vt. Brutar, solhar, embrutir.

ordenable, a adj. Que pòu èstre mes en òrdre.

ordenacion n.f. Ordinacion.

ordenador n.m. Computador.

ordenadament adv. D'un biais ordenat.

ordenaire, airtz adj. e n. Que mete en òrdre.

ordenaire, airtz n. Ordenator. Sin.: **comandaire, mandaire**.

ordenament n.m. Accion de metre dins un òrdre donat; lo sieu resultat.

ordenança n.f. 1. Accion de dispauar, de metre en plaça en foncion d'un òrdre; disposicion dei elements d'un tot: *L'ordenança d'un past*. 2. Prescripcion d'un mètge; papier dont es escricha. 3. (dr.) En França, acte que lo govèrn pilha, mé l'autorisacion au Parlament, dins lu camps que, normalament, relèvon de la lèi. ◇ Acte

juridiccional ò de l'administracion judiciària que vèn d'un magistrat dau sèti. 4. (ist.) En frança, sota l'Ancian Regime, tèxte de lèi que venia dau rèi. 5. (mil.) *D'ordenança*: Confòrme au reglament. ◇ *Oficier d'ordenança*: Oficier qu'a li foncion d'ajuda de camp.

ordenança n.f. ò n.m. Militari mes à la disposicion d'un oficier per lo sieu servici personal.

ordenançament n.m. 1. Organizacion, agençament metodic. 2. (dr.) Drech per lo quau, après aver liquidat lu drechs d'un creditor, un administrator dona l'òrdre à un comptable public de pagar de la sieu caissa. Sin.: mandament. 3. (ind.) Fach d'aviar una comanda e de n'en contrarotlar l'avançament au travèrs dei diferents servicis de fabricacion, despí la messa en òbra fins à l'expedicion au client.

ordenançar vt. 1. Dispauar dins un òrdre donat, agençar. 2. Donar un òrdre de pagar una soma sus la caissa d'un comptable public.

ordenancier n.m. 1. Registre oficial sus lo quau lo farmacian deu inscriure lo contengut d'unu ordenanças (nom dau remèdi, dau prescriptor, dau malaut). 2. Blòc de papier qu'un pratician (mètge, dentista, etc.) emplega per redigir li sieu ordenanças.

ordenant n.m. (relig.) Evesque que fa una ordenacion.

ordenar vt. 1. Metre en òrdre, classificar. ◇ (mat.) *Ordenar un polinòme*: Escriure lu tèrmes dins l'òrdre, creissent ò descreissent, dei expauants de la variabla. ◇ (mat.) Provedir (un nsemble) d'una relacion d'òrdre. 2. Comandar, donar l'òrdre de. ◇ Prescriure, en parlant d'un mètge. 3. (relig.) Consacrar per l'ordinacion. Var.: **ordinar**.

ordenat, ada adj. 1. Qu'a d'òrdre e de metòde: *Un escolan ordenat*. 2. Dont li a d'òrdre, dont tot es ben en plaça: *Una maion ordenada*. Sin.: **de redriç**. 3. (mat.) *Ensemble ordenat*: Ensemble provedit d'una relacion d'òrdre.

ordenator, tritz n. La persona qu'ordena. Var.: **ordenaire**.

ordenator n.m. Ordinator.

ordenograma n.m. 1. (inform.) Representacion grafica de l'encadenament dei operacions d'un programa. Sin.: **organigrama**. 2. Grafic de l'estructura ierarquisada d'una organizacion complèxa (administracions, empresas, gropaments...), que representa à l'encòup lu elements divers dau grope e lu sieus rapoarts correspondents.

òrdi n.m. 1. Cereala Que li sieu espigas poàrton de barbas lònqui, cultivada per lo sieu gran emplegat dins l'alimentacion animala e per l'elaboracion de la cervesa; la sieu grana (Familha dei gramineas). ◇ *Òrdi perlat*: Òrdi desbarrassat dei sieu envolopas aderenti e dau sieu bren. 2. *Sucre d'òrdi*: Bastonet de sucre cuèch (ancianament m'una decoccion d'òrdi), colorat e aromatisat.

ordiada n.f. Mesclum d'òrdi e d'avena.

ordiat n.m. Siròp que si faía dins lo temps m'una decoccion d'òrdi, remplaçada ancuèi per d'amèndolas.

ordidor n.m. Màquina sus la quala si fa l'operacion d'ordissatge. Var.: **ordèire**. Sin.: **ordissòri**.

ordiment n.m. Accion d'ordir, de tramar. Sin.: **ordissatge, trama, cabala, malordit**.

ordinacion n.f. (relig.) 1. Rite sacramental per lo quau un cristian, generalament au cors d'una messa, reçaup dei mans d'un evesque lo sacrament de l'òrdre dins un dei tres gras (diaconat, presbiterat, episcopat). Var.: **ordenacion**. 2. Dins la religion protestanta, acte per lo quau la Glèia conferisse à una persona la carga d'un ministèri.

ordinal, au adj. 1. *Adjectiu numeral ordinal*: Qu'indica lo reng, l'òrdre d'un element dins un ensemble (es.: *promier, segond, tèrç*, etc.). 2. *Nombre ordinal*: Nombre entier qu'indica la plaça que lu objèctes d'un ensemble ocúpon quora son mes dins un òrdre donat. Var.: **ordinau**.

ordinal n. Libre de preguieras; en particulier, libre que contèn li preguieras e li formulas dins la Glèia anglicana per conferir lu òrdres, contestat par lo Papat. Var.: **ordinau**.

ordinand n.m. Clergue que deu reçaupre un òrdre sacrat.

ordinar vt. vi. Ordenar.

ordinari n.m. 1. Niveu abitual, comun; cen qu'es corrent, banal. ◇ *Coma à l'ordinari*: Coma à l'acostumada. ◇ *D'ordinari*: Abitualmente, costumierament, acostumadament, de costuma. 2. Cen que si sièrve abitualmente à un past: *Aquò melhora l'ordinari*. 3. (mil.) Regropament d'òmes dau reng que la sieu alimentacion es organizada e gerida en comun. 4. (dr. can.) Part de la messa que non càmbia jamai dins lo cycle liturgic.

ordinari, ària adj. 1. Qu'es confòrme à l'òrdre dei cauas; à l'usatge abitual; corrent. 2. Que non despassa lo niveau comun; mediòcre: *Una qualitat ordinària*. Sin.: **comun, costumier, usual, banal**.

ordinariament adv. D'un biais ordinari; abitualmente, d'ordinari. Sin.: **costumierament, correntament, acostumadament, de costuma**.

ordinator n.m. Computaire.

ordinau, ala adj. e n.m. Ordinal.

ordir vt. (*ordissi*) 1. Confeccionar sus l'ordissòri. 2. (fig. lit.) Tramar, metre en plaça, organizar: *Ordre un complòt*. Sin.: **fomentar, fomentejar, complotar**.

ordissatge n.m. Ordiment.

ordissèire, eiritz n. Persona que practica l'ordissatge. Var.: **ordèire, orditor**.

ordissòri n.m. Màquina sobre la quala si fa l'operacion d'ordissatge. Sin.: **ordidor, ordèire**.

orditor, tritz n. Ordissèire.

ordonament n.m. Ordenament.

ordonança n.f. Ordenança.

ordonar vt. Ordenar.

ordovician, a adj. e n.m. (geol.) Si di dau segond periòde de l'èra primària, entre lo cambrian e lo silurian.

òrdre n.m. 1. Biais que lu elements d'un ensèm organisa son plaçats un per rapoart ai autres; disposicion. ◇ (mat.) *Òrdre* ò *relacion d'òrdre sus un ensemble*: Relacion binària, reflexiva, antisimetrica e transitiva dins aquel ensemble. ◇ *Òrdre d'una matritz cairada*: Nombre dei sieu linhas ò dei sieu colomnas. ◇ *Òrdre d'una susfàcia* (ò *d'una corba*) *algebraica*: Gra de l'equacion que la definisse. 2. Succession d'elements ordenats, classificats d'un biais determinat; principi que determina lo reng de cadun dei elements dins aquesta succession: *Òrdre alfabetic*, *òrdre cronologic*. ◇ *Òrdre dau jorn*: Lista dei questions qu'una assemblada deu examinar una après l'autra. ◇ *Es à l'òrdre dau jorn*: Es d'actualitat, es dins li discussions dau moment. 3. Disposicion dei objèctes quora son mes à la plaça que li convèn: *Metre d'òrdre dins lu sieus papiers, d'affaires en òrdre*. ◇ *Metre boan òrdre* à (*una situacion complicada, marrida*): Li trovar un remèdi, la faire cessar. 4. Tendença espontanea à dispauar li cauas à la sieu plaça; qualitat de quauqu'un que saup plaçar li cauas, qu'ordena volontiers: *Aver d'òrdre*. 5. Biais d'agir ò de rasonar dins la quala lu diferents moments de l'accion, de la pensada, vènon un après l'autre d'un biais logic e coerent. 6. Ensèm dei règlas que garantisson lo foncionament social: *La lèi e l'òrdre*. ◇ *Rapèl à l'òrdre*: Rapèl de cen que convèn de dire, de faire; repròchi. ◇ Respècte dei règlas socialis: *L'òrdre public*. ◇ Absença de trebolis sus la plaça publica. ◇ *Foarças de l'òrdre*: Encargadi dau manteniment de l'òrdre e de la seguretat publica. ◇ *Servici d'òrdre d'una manifestacion*: Ensèm dei personas que l'enquàdron per faire que si debane sensa incident. 7. Ensèm dei lèis que regisson l'encadenament dei causas e dei efèctes: *Es dins l'òrdre dei cauas*. 8. Categoria, reng, classa: *Dins un affaire d'aquel òrdre*. ◇ *De promier òrdre*: De granda qualitat; superior dins lo sieu genre. 9. Ensèm dei tribunals de mema natura: *L'òrdre judiciari, l'òrdre administratiu*. 10. (sc. de la vida) Partiment de la classificacion dei plantas e dei bèstias, intermediari entre la classa e la familha. 11. (relig.) Sacrament constitutiu de la ierarquia de la Glèia catolica, que comprèn tres gras (evesque, prèire, diacre). ◇ *Òrdres màgers* ò *sacres* ò *sacrats*: Diaconat; sacerdoti: prèire, evesque). ◇ *Òrdres minors*: Ministèris que correspoàdon à de foncions de lector e de servent d'atar. 12. (ist.) Caduna dei tres classas (clergat, noblessa e tèrç estat) que compauàvon la societat francesa de l'Ancian Regime. ◇ *Òrdres militaris*: Òrdres eissits dei crosadas. Lu tres òrdres màgers son: *l'Òrdre Sobeiran de Malta* ò *de Sant Joan de Jerusalèm*, *l'Òrdre dei Templiers*, *l'Òrdre Teutonic*. 13. (arquít.) Cadun dei estiles de construccion dei arquitecturas antica e classica, caracterisats per la forma, li proporcions, la disposicion e l'ornamentacion dei parts salhenti de l'edifici. ◇ *Òrdres grècs*: Doric, corintian. ◇ *Òrdres romans*: Toscan, composit. 14. Comand, injoncion; consigna: *Donar un òrdre*. ◇ (espec.) Tèxte que vèn d'una autoritat militària e comunicat oficialament ai escalons subordenats. ◇ *Òrdre de mission*: Qu'acredita un militari per li far faire una mission. ◇ *Òrdre de rota*: Òrdre prescrich à un militari ò à la siei unitat, de si rendre

en un luèc determinat. ◇ *Òrdre dau jorn*: Que dona l'ensèm dei òrdres per tota la jornada. ◇ *Òrdre de l'armada, de la division, dau regiment*: Que vèn de l'autoritat d'una d'aqueli formacions: *Citacion à l'òrdre de l'armada*. 15. (inform.) Directiva per l'unitat de comanda d'un organe periferic de computador. 16. *Òrdre de Borsa*: Mandat donat à un intermediari de crompar ò de vendre de valors mobiliari ò de mèrç. 17. Societat de personas ligadi per de vòts solemnes de religion: *Òrdres monastics*. ◇ *Intrar dins lu òrdres*: Si faire religiós, religioa. 18. Associacion à la quala lu membres d'uni profession liberali sont tenguts d'apartenir: *Òrdre dei arquitectes, dei mètges, dei avocats*. 19. Compagnia onorifica instituïda per recompensar lo meriti personal: *Òrdre nacional dau Meriti, òrdre de la Legion d'onor*.

ordura n.f. Brutitge; rementa. Sin.: **aulesc**, **brutesc**, **porcaria**, **embrenada**, **bordilha**.

oreta n.f. Espaci de temps aproximatiu un pauc plus cort qu'una ora.

orfanelat n.m. Establiment que s'entrèva d'aculhir lu orfaneus. Sin.: **orfanotròfi**.

orfaneu, èla adj. e n. 1. Que lu sieus parents son moarts. 2. (fig.) Qu'a perdut la persona sobre la quala si podia apontelar.

orfanotròfi n.m. (it.) Orfanelat.

orfebraria n.f. Art de la practica dei objèctes en metal preciós: aur, argent. Sin.: **argentaria**.

orfèbre n.m. Persona que fa ò que vende d'obratges d'aur ò d'argent. Sin.: **daurier**, **argentier**, **aurivelaire**, **joelier**.

orfeon n.m. Corala de votz d'òmes ò de votz mixti d'enfants.

orfeonic, a adj. Relatiu a l'orfeon.

orfeonista n. Sòci d'un orfeon, d'una corala.

orfic, a adj. Relatiu à Orfeu.

organe n.m. 1. Part d'un còrs vivent qu'a una foncion utila à la vida. 2. Votz umana: *Aver un bèl organe*. 3. Pèça, part d'una màquina qu'assegura una foncion importanta. 4. Publicacion, mèdia que comunica en nom d'un grope, d'un partit. 5. Cen que sièrve d'intermediari, d'instrument: *Lu magistrats, organes de la justícia*.

organèla n.f. Organit.

organic, a adj. 1. Relatiu ai organes, ai teissuts vivents, ai èstres organissats: *Vida organica*. 2. Si di d'una malautia, d'un trebolici deuguts à una lesion d'un organe ò de diferents organes (per op. à *foncional*). 3. Qu'es inerent à l'estructura, à la contruccion de quauqua ren. ◇ (mil.) Qu'apartèn constitutivament à un còrs de tropas ò à una granda unitat. ◇ Si di d'un ensèm que forma un tot: *Un gropament organica*. 4. (quim.) *Quimia organica*: part de la quimia qu'estúdia lo carbòni e li sieu combinasons. ◇ *Compauat organica*: Ròca sedimentària formada de degalhs d'organismes vivents (carbon, petròli, etc.) 6. *Arquitectura organica*: Corrent de l'arquitectura dau s. XXⁿ que s'inspira dei formas de la natura per li sieu estructuras e articulacions e tende sovent à un ligam estrech m'ai sites naturals.

organicament adv. 1. D'un biais organica. 2. Dau ponch de vista de l'estructura d'un tot.

organician, a adj. Relatiu à l'organicisme.

organician, a n. Especialista de quimia organica.

organicisme n.m. 1. Doctrina que professa que tota malautia es ligada à la lesion d'un organe. 2. Doctrina sociologica qu'assimila li societats à d'organes vivents.

organicista adj. e n. Partidari de l'organicisme.

organigrama n.m. 1. Grafic que representa l'estructura d'una organisacion complèxa (entrepresa, gropament, etc.) m'ai sieus elements e li sieu relacions. 2. (inform.) Ordinagrama.

organin n.m. Pichina linòta comuna dins li forèsts dei regions frèii.

organisable (-izable), a adj. Que pòu èstre organisat.

organizacion (-izacion) n.f. 1. Accion d'organisar, d'estructurar, de metre en plaça. Sin.: **engimbradura, engimbrament, agençament**. 2. Biaï que li diferents organes ò parts d'un ensèm complèxe, d'una societat, d'un èstre vivent, son estructurats; l'estructura d'esperela. ◇ (espec.) Biaï qu'un Estat, una administracion, un servici son constituïts. 3. Gropament, associacion, que si dona de tòcas determinadi: *Organizacion sindicala*. ◇ *Organizacion internacionala*: Gropament constituït d'Estats (organizacion intergovernamental), de la vocacion sigue universala, sigue regionala ò continental. ◇ *Organizacion non governamental (O.N.G.)*: Organisme que lo sieu objectiu es d'ajudar à la satisfaccion dei besonhs dei país sotadesvolopats e que non reçaup de fonds publics.

organisacional (-izacional), a adj. Que pertòca l'organizacion de quauqua ren. Var.: **organizacionau**.

organisar (-izar) vt. 1. Combinar, dispauar per lo bon foncionament: *Organisar un ministèri*. Sin.: **engimbrar, endreïçar, agençar**. 2. Alestir, metre en plaça dins una tòca precisa: *Organisar una conferença de premsa*. ◆ **s'organisar** v.pr. 1. Adobar lo sieu trabalh, lu sieus afaires d'un biaï eficaç, armoniós. 2. Pilhar forma, s'agençar d'un biaï satisfasant.

organisat (-izat), ada adj. 1. Qu'a reçauput una organisacion, qu'es agençat d'un biaï donat. 2. (biol.) Provedit d'organes que lo sieu foncionament constituïsse la vida. 3. Que saup organisar la sieu vida, lu sieu afaires.

organisator, tritz n. Qu'organisa, que saup organisar.

organisator (-izator) n.m. (embriol.) Part de l'embriol que provòca la diferenciacion dei territòri embrionaris.

organizacionau (-izacionau), a adj. Organisacional.

organisme n.m. 1. Èstre vivent, animau ò vegetal, qu'es organisat. 2. Ensèm dei organes que constituïsson un èstre vivent. ◇ (espec.) Còrs uman. 3. Ensèm dei servicis, dei bureus afectats à una mission administrativa. Sin.: **institucion, estructura, corporacion**.

organista n. Persona que fa de música m'un òrgue.

organit n.m. (biol.) Cadun dei elements diferenciats que contituïsson la cellula (nucleu, centrosòma, mitocondrias, etc.). Var.: **organèla**.

organoaluminic, a adj. e n. Si di d'un compauat organic de l'alumini.

organoclorat, ada adj. e n. Si di d'un produch organic de sintèsi derivat dau clòre e emplegat especialament coma insecticida, fongicida, refrigerent, etc.

organofosforat, ada adj. e n. Si di d'un produch quimic de sintèsi (insecticida, fongicida, etc.) derivat dau fosfòr.

organogène, a adj. Que la sieu origina vèn d'animaus ò de vegetaus.

organogenèsis n.f. (biol.) Formacion e desvolopament dei organes dins un èstre vivent au cors dau sieu desvolopament.

organografia n.f. Descripcion dei organes.

organoleptic, a adj. Si di dei substanças capabli d'impressionar un receptor sensorial.

organologia n.f. Disciplina qu'estúdia lu instruments de música, la sieu istòria, la sieu classificacion, etc.

organomagnesian adj. m. e n.m. Si di d'un compauat organic que contèn au manco una ligason carbòni-magnèsi. Sin.: **magnesian**. Var.: **organomanhesian**.

organomanhesian, a adj. Organomagnesian.

organomercuric, a adj. e n. Si di d'un compauat organic de mercuri.

organometallic, a adj. e n.m. Si di d'un compauat organic que contèn au manco una ligason carbòni-metal.

organoterapia n.f. Opoterapia.

organisin n.m. Fieu format de doi fieus de seda torçuts separadament dins un sens pi ensèm en sens invèrse. ◇ Fieu de cadena dins lo teïssatge qu'emplega l'organisin.

organisinar vt. Tòrcer ensèm de fieus de seda per n'en faire d'organisin.

organum n.m. (lat. mus.) Ai siècles XIe e XIIe, pèça vocala per doi, tres ò quatre votz, escricha sus un tema, *cantus firmus*, manlevat au cant planier.

orgasme n.m. Ponch sobeiran dau plaser sexual.

orgasmic, a adj. Relatiu à l'orgasme. Var.: **orgastic**.

orgastic, a adj. Orgasmic.

orgia n.f. 1. Partida de desbaucha dont li personas si làïsson anar à d'excès de tota mena. 2. Profusion, excès de quauqua ren: *Una orgia de lume*. Sin.: (fig.) **abusança**. ◆ pl. Dins l'Antiquitat, rites secrets dei mistèris d'unu dieus, pendent lu quaus lu participants èron pillhats de deliri sacrat.

orgiac, a adj. 1. (lit.) Que tèn de l'orgia. 2. Relatiu ai orgias de l'Antiquitat.

orgiasme n.m. Celebracion dei orgias, dei mistèris, mai que tot en lo culte de Dionis.

orgiast, a n. Fideu que participa ai orgias dionisaqui; iniciat ai mistèris.

orgiastic, a adj. Que pertòca lo culte de Dionis.

òrgue n.m. 1. Instrument de música m'un clavier ò diferents claviers, à vent e à tubes, en usatge principalament dins li glèias. Var.: **òrguena**. ◇ *Òrgue electric*: Òrgue dins lo quau un dispositiu electric provòca la traccion dei claviers au somier. ◇ *Òrgue electronic*: Que fa de sons gràcias à de senhals electric transformats en senhals mecanics e amplificats. 2. *Òrgue de Barbaria*: Instrument de música mecanica dei musicians barrutlaires, dins lo quau l'admission de l'ària que mete en vibracion lu tubes es reglada per lo desfilament de bendas de carton perforadi estirassadi au mejan d'una manivèla. Sin.: **katiochka**. ◆ n.m. pl. 1. (geol.) Prismas d'una granda regularitat, formats au moment dau refreïament d'una colada volcanica, basaltica lo mai sovent, perpendicularament à la sieu susfàcia. 2. (arm.) *Òrgues d'Estalin*: Lança-roquetas multitube d'artilharia (espec. emplegat per l'U.R.S.S. pendent la Segonda Guèrra mondiala).

orguèlh n.f. 1. Sentiment exagerat de la pròpria persona, de la pròpria valor. Sin.: **glorieta**, **ufana**, **vanaglòria**, **pretension**, **supèrbia**, **gloriòla**, **orgulhança**, **vanitat**, **entrecujança**. 2. Sentiment de dignitat, fiertat legitima. 3. Objècte, subjècte de fiertat: *Aqueu pichon es l'orguèlh de la sieu familha*.

òrguena n.f. Òrgue.

orgulhós, oa adj. Que manifèsta d'orguèlh, de pretension. Sin.: **gloriós**, **ufanós**, **auturós**, **autier**, **pretensióis**, **sufisent**, **entrecujat**, **sobrier**, **vanagloriós**.

orgulhosament adv. Embé orguèlh. Sin.: **gloriosament**, **ufanosament**, **sufisentament**, **sobrierament**.

oribus n.m. Candela de resina. Sin.: **tea**.

orictèròpe n.m. Mamifère termitivòre d'Àfrica.

orient n.m. 1. Part dau ceu dont lo soleu naissent apareisse à l'observator; levant, èst. 2. Lo ponch cardinal dont lo soleu naisse à l'equinòxi. 3. *L'Orient*: lu país dau monde ancian, situats à l'èst per rapoart à la part occidentala d'Euròpa. ◇ *Orient Mejan*: Ensèm qu'enclau Egipte e toi lu Estats d'Àsia occidentala; de vegadas li si ajusta Afganistan, Paquistan e Líbia. ◇ (ist.) *L'Orient ancian*: l'ensèm dei país (Egipte, corredor sirian, Anatolia, Mesopotamia, Iran e gòlfe Persi qu'an practicat e conoissut la vida urbana. 4. Rebats irisats d'una pèrla. 5. Dins la franc-maçonaria, vila dont si tròva una lòtja.

orientable, a adj. Que pòu èstre orientat.

orientacion n.f. 1. Accion de determinar, despí lo luèc dont siés, la direccion dei ponchs cardinals. ◇ *Sens de l'orientacion*: Aptituda qu'una persona a de saupre dont si situa, de retrovar facilament lo sieu camin. ◇ (espòrts) *Corsa d'orientacion*: Competicion esportiva dins la quala cau acabar lo mai leu possible un percors mé l'ajuda d'una carta e d'una caramida. 2. Biaï que quauqua ren es dispauat per rapoart ai ponchs cardinals: Orientacion plen sud d'una cambra. 3. Accion d'orientar quauqu'un dins lu sieus estudis, la causida dau sieu mestier. ◇ *Orientacion escolària e professionala*: Determinacion de la via melhora, dins l'ensehament segondari, professional e superior, en foncion dei

aptitudas e dei motivacions dau subjècte e dau mercat de l'emplec. 4. Direccion qu'una accion ò una activitat pilha. 5. Tendença politica, ideologia: *Orientacion d'una enquista*. 6. (mat.) *Orientacion d'un espaci vectorial*: Reparticion de l'ensèm dei basas d'aquest espaci en doi classas d'equivalença, aquela dei basas dirècti e aquela drecha dei basas retrogradi. 7. (etol.) *Reaccion d'orientacion*: Reaccion de desplaçament ò d'estabilisacion de la postura provocada per un estímulus extèrne (fisc ò quimic) que provèn d'un objècte, d'un congenère ò d'un animau d'una altra espècia.

orientaire, airtz n. Persona encargada d'orientacion escolària e professionala. ◆ adj. (mil.) Sordat, gradat ò oficier orientaire: Aqueu qu'es encargat de dirigir lo movement d'una formacion militària.

oriental, a adj. e n. Que si tròva vèrs l'orient, vèrs l'èst. 2. Relatiu à l'Orient; pròpri à l'Orient, à la sieu cultura. Var.: **orientau**. Sin.: **levantés**.

orientalisant (izant), a adj. Aflatat per la cultura orientala.

orientalisar (izar) vt. Donar un caractèr oriental à quauqua ren.

orientalisme n.m. 1. Ensèm dei disciplinas qu'an per objècte l'estudi dei civilisacions orientali. 2. Gust per li cauas de l'Orient. 3. Genre pictural e literari, totplen viu au s. XIXⁿ, que s'estaca à la descripcion de paisatges, de scenas e de personatges d'Àfrica dau Nòrd e d'Orient Mejan.

orientalista adj. Que si rapoarta à l'orientalisme. ◆ n. 1. Especialista dei regions orientali. 2. Artista que, per lu subjèctes que tracta, si restaca à l'orientalisme.

orientament n.m. (mar.) Angle d'una direccion mirada m'au nòrd, comptat dins lo sens dei agulhas d'un relòtge.

orientar vt. 1. Dispauar (quauqua ren) per rapoart ai ponchs cardinals. 2. Virar, dirigir (quauqua ren) dins una direccion donada. ◇ (mar.) *Orientar li velas*: Plaçar la veladura d'una nau segond la mena que convèn melhor, à respiech de l'eissèrva que si vòu seguir. 3. Indicar la direccion que cau pilhar: *Orientar lo public vèrs la sortida*. 4. Dirigir, engatjar (quauqua ren, una accion) dins una via donada: *Orientar un debat*. ◇ (espec.) *Orientar un escolan, un estudiant*: Causir per eu una via professionala, d'estudis, en foncion. 5. Dirigir (quauqu'un) vèrs una persona, vèrs un servici: *Orientar un malaut vèrs un servici especialisat*. ◆ **s'orientar** v.pr. 1. Reconóisser, despí lo luèc dont un si tròva, la direccion dei ponchs cardinals. 2. Trovar, tornar trovar lo sieu camin. 3. Virar li sieu activitats, la sieu accion vèrs (quauqua ren, una tòca).

orientat, ada adj. 1. Qu'a una posicion, una direccion determinada. 2. (mat.) Si di d'un espaci vectorial provedit d'una orientacion. 3. Marcat per una ideologia; qu'es au servici d'una causa determinada, espec. politica.

orientau, ala adj. Oriental.

oriera n.f. Limit d'un camp enrodat de baranhas. Sin.: **lista**, **òrle**, **auriera**.

orifici n.m. Dubertura que permete d'intrar dins una cavitat, que fa comunicar un conduch embé l'exterior ò una altra estructura. Sin.: **intrada, boca, trauc**.

oriflama n.f. Auriflama.

origami n.m. Art tradicional japonés dau papier plegat.

origan n.m. Majorana.

origina n.f. 1. Promiera manifestacion, començament, principi: *L'origina dau monde*. ◇ *À l'origina, despí l'origina*: Au començament. 2. Ponch de partença, causa: *L'origina de la malautia*. 3. Mitan qu'una persona n'es eissida; ascendença, extraccion: *A d'origina italiani*. 4. Temps, luèc, mitan que quauqua ren n'es eissit; provenença: *Un mòt d'origina latina*. 5. (mat.) *Origina d'un axe*: ponch d'abscissa nulla. ◇ *Origina d'un referencial*: Ponch comun ai axes de coordenadas.

original, a adj. 1. Que vèn directament de l'autor, de la foant, de la promiera redaccion: *Un tèxto original*. *Edicion originala*: Promiera edicion d'un obratge estampat. ◇ *Gravadura originala*: Aquela realisada de la man de l'artista, que non es una còpia ni una interpretacion. 2. Que sembla acapitar per lo promier còup, que non imita: *Una pensada originala*. 3. Qu'escriu, que compaua d'un biais nòu, personal: *Un musician original*. 4. Que sembla minga autre; excentric: *Un caractèr original*. 5. Que remonta fins à l'origina. ◇ *Pecat original*: Pecat d'Adam e Èva que, segond lo cristianisme, pertòca toi lu èstres umans. ◆ Persona que lo sieu comportament non es ordinari: *Un vièlh original*. Sin.: **atipic, excentric, bimbaro**. Var.: **originau**.

original n.m. Modèle, obratge, tèxto primitiu, document autentic (per op. à còpia, traduccion, reproduccion, etc.). Var.: **originau**.

originalament adv. 1. D'un biais original. 2. Despí l'origina.

originalitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es original, noueu, singulier. 2. Marca, pròva de fantasia, d'excentricitat.

originari, ària adj. 1. Que vèn de, que pilha la sieu origina dins un luèc: *Es originari de Savòia*. Sin.: **natiu**. 2. Que vèn de l'origina, qu'existisse à l'origina: *Una tara originària*.

originariament adv. À l'origina. Sin.: **primitivament**.

originau, ala adj. e n. Original.

orina n.f. Urina.

orinar vi. Urinar.

orinau n.m. Urinau.

oriòu n.m. 1. Macareu (peis). Var.: **auriòu**. 2. Auriòu (passeron).

orizont n.m. 1. Linha imaginària circularia que l'observator n'es lo centre e dont lo ceu e la tèrra ò la mar sèmblon si jónher. 2. Part de la tèrra, de la mar ò dau ceuque bòrna aquesta linha. Sin.: **avalida, asuèlh, estremau, refrontau**. 3. (fig.) Camp d'una accion ò d'una activitat quala que sigue; camp de reflexion; perspectiva d'avenir: *L'orizont social, politic d'un país*.

4. (astron.) Grand cercle de l'esfèra celèsta format en un luèc donat per l'interseccion d'aquesta esfèra e dau plan orizontal. ◇ Plan orizontal. 5. (aeron.) *Orizont artificial*: Instrument de pilotage d'un avion destinat à materialisar una referença de verticala tèrrèstra. 6. (geol.) Jaça ben caracterisada, espec. m'un ò doi fossiles. ◇ (pedol.) Jaça dau soal pauc ò pron espessa e sensiblement parallèla à la susfàcia. 7. (arqueol.) Distribucion de trahs culturals identics sus una vasta region au cors d'un periòde limitat.

orizonta, a adj. Parallèla au plan de l'orizont, doncas perpendiculari à una direccion que representa convencionalement la verticala. ◇ (geom.) *Plan orizonta*: Plan parallèla au plan orizontal causit coma referença. ◇ *Drecha orizontala*: Drecha parallèla au plan orizontal. ◇ *Coordenadas orizontali d'un astre*: La sieu autessa e lo sieu azimut. Var.: **orizontau**.

orizontala n.f. (mat.) Drecha orizontala.

orizontalement adv. Parallelament à l'orizont.

orizonta, a n.f. Caractèr, estat de cen qu'es orizonta: *L'orizonta d'un plan*.

orizontau, ala adj. Orizonta.

orjada n.f. *Siròp d'orjada*: Siròp qu'èra alestit m'una decoccion d'òrdi, encuèi m'una emulsion d'amèndolas.

orjau n.m. (mar.) Barra dau timon: 1464: «*Item l'orjal el timon de ladicha nau...*». Var.: **arjau**. Sin.: **rejai**.

orjòu n.m. Arginèi. Sin.: **arjuèlh**.

orjuèlh n.m. Arjuèlh.

orlar vt. Faire un orlet à.

òrle n.m. 1. Bòrd, limit: *L'òrle de la seuva*. Sin.: **oriera, lista, auriera**. 2. (arald.) Bordadura reducha que non tòca lu bòrds de l'escut. 3. (mar.) Plat bòrd d'una nau. 1396: «*...per lo fust que an serrat de que se deu far l'òrle del navech...*» A.C. Pertuis.

orleanés, esa adj. e n. D'Orleans.

orleanisme n.m. 1. (ist.) Opinion dei partidaris de la maion d'Orleans (maion reiala de França). 2. (dr.) Regime parlamentari dins lo quau lo cap de l'Estat a un ròtle preponderant e lo govèrn es responsable à l'encòup davant eu e davant lo Parlament.

orleanista adj. e n. (ist.) Relatiu à l'orleanisme; partidari de l'orleanisme.

orleans n.m. Teissut d'Orleans.

orlet n.m. Replec cordurat au bòrd d'una estòfa. ◇ *Faus orlet*: Orlet format m'un tròça d'estòfa ajustat.

orlhagués, esa adj. e n. Originari d'Orlhac.

orlon n.m. (nom depauat) Fibra textila sintetica acrilica.

òrme n.m. Aubre que pòu mesurar fins à 20 ò 30 m d'autessa, dei fuèlhas denteladi, sovent plantat, que lo sieu boasc solide e sople es emplegat en fustaria (Familha dei ulmeaceas).

orme n.m. Luèc plantat d'òrmes.

ormege n.m. Cau, cordatge per mantenir en plaça una nau. Sin.: **amarra, barbeta, cima**.

ormejar vt. Mantenir, estacar (quauqua ren) mé d'ormeges, de coardas, de caus (espec.: ormejar un bateu). Sin.: **amarrar**.

ormelin n.m. Òrme jove. Sin.: **orme**.

orme n.m. Òrme jove. Sin.: **ormelin**.

ormona n.f. Ormòna.

ormòna n.f. 1. Substança secretada per una glanda endocrina ò elaborada per un teissut, deversada directament dins lo sang e qu'a una accion biologica especifica sobre lo foncionament d'un organe ò sobre un procèssus bioquimic. 2. (bot.) Substança secretada per una planta e qu'agisse sobre la sieu creissença, la sieu florida, etc. Var.: **ormona**.

ormonal, a adj. Relatiu ai ormònas: *Insufisença ormonala*. Var.: **ormonau**.

ormonau, ala adj. Ormonal.

ormonogenèsi n.f. Formacion d'ormònas.

ormonoterapia n.f. (med.) Tractament au mejan d'ormònas.

ornadura n.f. Ornament.

ornament n.m. 1. Element qu'orna un ensèm, ajusta quauqua ren que rende mai beu. ◇ *D'ornament*: Purament decoratiu: *Una planta d'ornament*. 2. Cadun dei vestits liturgics particuliers que méton lu ministres dau culte catolic. 3. (mús.) Grope de nòtas brèvi, escrichi ò improvisadi, destinadi à embelir ò variar una melodia vocala ò instrumentala. Var.: **ondradura, ornadura**. Sin.: **ondrament, paradura**.

ornamentacion n.f. Art ò mena de d'agençar d'ornaments.

ornamental, a adj. Que sièrve ò pòu servir à l'ornament; decoratiu. Var.: **ornamentau**.

ornamentar vt. Enriquir d'ornaments.

ornamentat, ada adj. Enriquit d'ornaments.

ornamentau, ala adj. Ornamental.

ornar vt. 1. Embelir en ajustant d'elements decoratius. ◇ Parar, rendre mai atraent: *Ornar lo sieu raconte d'anecdòtas*. 2. Servir d'ornament à: *Un aneu ornava la sieu man*. Var.: **ondrar**. Sin.: **apimpar**.

ornat, ada adj. Provedit d'ornaments. Var.: **ondrat**.

ornatiu, iva adj. Ondratiu, decoratiu.

ornemanista n. 1. Dessenhair, pintre ò escultaire, que la sieu òbra es caracterisada per de modèles d'ornament. 2. Obrier especialisat en ornamentals d'arquitectura en gip ò en estuc.

ornitofilia n.f. Pollinizacion per lo biais dai auceus.

ornitogal n.m. (bot.) Liliacea bulboa, dei flors blanqui, sauri ò vèrdi, que si duèrbe unicament quora fa soleu. Sin.: **bèla de jorn**.

ornitologia n.f. Estudi scientific dei auceus.

ornitologic, a adj. Que pertòca l'ornitologia.

ornitòlogue, a n. Amator ò professionau de l'ornitologia. Var.: **ornitologista**.

ornitomancia n.f. (Antiqu.) Divinacion per lo vòl ò lo cant dei auceus, en usança notadament en la Grècia omerica e à Roma.

ornitopòde n.m. *Ornitopòdes*: Dinosaurès bipèdes, erbivòres, m'ai patas anteriori reduchi, m'au pelvis comparable a-n-aqueu dei auceus, descubèrts à l'estat fossile dins lo cretaceu.

ornitoptèr n.m. Parpalhon grandàs e foarça beu, d'Índia, de Malàisia, dau Vietnam e d'Austràlia.

ornitorinc n.m. Mamifèr d'Autràlia, caracterisat per lo sieu bec de bois, m'ai patas paumadi e lo sieu mòde de reproduccion ovipara.

ornitòsi n.f. Malautia benigna comunicada à l'òme per lu auceus, mai que tot per lu colombs.

orniturat n.m. *Orniturats*: Auceus fossiles dau cretaceu, m'ai maisselas provedidi de dents.

ornotofil(e), a adj. Que la sieu pollinizacion si complisse me l'ajuda dei auceus.

orodataire n.m. Orodator.

orodat, ada adj. Que menciona la data e l'ora: *Un títol de transpoart orodat*. ◇ *Estacionament orodat*: Estacionament à pagament que si fa mé d'orodators.

orodator n.m. Dispositiu electromecanic que permete de pagar lu drechs d'estacionament automobile. Var.: **orodataire**.

orogenèsi n.f. Estudi de la formacion e de l'evolucion dei montanhas.

orogenia n.f. Estudi de la rompedura de la crosta terrenal e particularament dei montanhas.

orogenic, a adj. Relatiu à l'orogenia.

orografia n.f. Descripcion dau releu terrèstre.

orografic, a adj. Relatiu à l'orografia.

oroïdrografia n.f. Estudi dei relacions entre li montanhas e lu corrents d'aiga.

oroïdrografic, a adj. Relatiu à l'oroïdrografia.

orolòtge n.m. (it.) Relòtge.

orolotgier, a n. (it.) Relotgier.

oroquilometric, a adj. Si di d'un dispositiu, d'un aparèlh per mesurar à l'encòup lo temps passat e la distança percorruda.

oroscòp(e) n.m. 1. Representacion convencionala dau ceu à l'instant d'un eveniment, en particular d'una naissença. 2. Ensèm dei prediccions que s'en tíron. Sin.: **oracle, auguri, profecia, prediccion**.

orpiment n.m. Sulfure natural d'arsenic, jaune viu, que s'emplega en pintura e en farmacia. Var.: **aurpiment**.

orquèstra n.f. 1. Ensèm d'instruments constituit per faire de música; ensèm dei instrument que li si tròvon. 2. Luèc d'un teatre, d'un cinéma dont si tròvon lu sètis d'en bas, faça au pontin. 3. (Antiqu.) Zòna circularia dau teatre, compresa entre lo pontin e lu sètis dei espectators, e dont si plaçava lo còr.

orquestracion n.f. 1. Reparticion dei diferenti parts d'una composicion musicala entre lu instruments de l'orquèstra. 2. Accion d'orquestrar (sens 2), fach d'èstre orquestrat.

orquestral, a adj. Relatiu à l'orquèstra. Var.: **orquestrau**.

orquestrar vt. (*orquèstri*) 1. Procedir à l'orquestracion de. 2. Organisar per donar l'amplessa mai granda e lo resson mai important.

orquestrator, tritz n. Persona que fa d'orquestracions.

orquestrau, ala adj. Orquestral.

orquidacea n.f. *Orquidaceas*: Família de plantas monocotiledoneï, sovent epifiti, remirabl per li sieu bèli flors, que s'en cultívon sobretot li espècias d'origina tropicala, e que comprèn mai de 15000 espècias.

orquidea n.f. Planta de la família dei orquidaceas.

orquidectomia n.f. Ablacion d'un ò de doi testicules.

orquidopexia n.f. (cir.) Intervencion cirurgicala destinada à ficar lo testicule dintre li borsas.

orquidoterapia n.f. Tractament au mejan d'extrachs testicularis.

orquidotomia n.f.; (cir.) Encisa d'un testicule.

orquiti n.f. Inflamacion dau testicule.

orrament adv. D'una mena òrra. Sin.: **orriblament, afrosament**.

òrre, a adj. 1. Que fa orror, que provòca de repulsion. 2. Totplen marrit, totplen laid: *Fa un temps òrre*. 3. Excessiu e desagradu, que passa lu limits: *Un bosin òrre*. Var.: **orrible, orresc**. Sin.: **descorós, afrós**.

orresc, a adj. Òrre.

orriblament adv. 1. D'un biais òrre: *Una persona orriblament vestida*. 2. Totplen, excessivament: *Es orriblament car*. Sin.: **orrament, afrosament**.

orrible, a adj. Òrre.

orror n.f. 1. Sensacion d'esglai, de repulsion, causada per la vista ò l'idea d'una caua òrra, laida. 2. Caractèr de cen qu'es òrre: *L'orror d'un crimi*. 3. Caua òrra, que pòu provocar la repulsion, l'indignacion. Sin.: **descoar**. ◆ pl. 1. Cen que provòca lo desgust, l'esglai, etc.: *Li orrors de la guèrra*. 2. Prepaus ò actes indecents, obscènes: *Dire d'orror*.

ors, a n. 1. Mamifèr carnivòre dei dents gaire especialisadi, de la coa corta, plantigrade (Família dei ursidats). ◆ *Ors blanc*: Ors dei regions arctiqui, que mena una vida aquàtica e si noirisse sobretot de peis (Pòu pear fins à 600 kg e pòu mesurar fins à 2,70 m quora es quilhat). ◆ *Ors brun*: Ors que viu en solitari dins li forèsts montanhoï d'Euròpa e d'Àsia, e que si noirisse sobretot de frucha e de meu. ◆ *Ors dei cocotiers*: Ors de Malàisia. 2. (per anal.) *Ors marin*: Otaria d'una espècia particuliera. 3. (fam.) Persona que fugisse lo monde: *Un vièlh ors solitari*. 4. Joguet d'enfant qu'a l'aparença d'un orsachon. 5. Enquadrat dont dévon figurar, sus cada exemplari d'un jornal, lo nom de l'estampaire, dau director de publicacion, dei principals redactors, etc.

òrsa n.f. (mar.) 1. Costat d'una nau dont pica lo vent. ◆ *Anar de l'òrsa (à l'òrsa)*: Navigar au mai pròche, si raprochar de la direccion de dont vèn lo vent. ◆ (fig.) Avançar embé precaucion: 1300 «*Per mar e am temps et a l'orza...*» R.Feraud. 2. (mar.) Banda seneca d'una nau à respiech de la proa (1621, 1714). Contr.: **poja**. 3.

Cordatge que permete de tornar metre l'antena e la sieu vela dau costat dau vent. 4. Gaviteu flotejant que delimita lo començament e la fin de la ret immergida, munit d'un plumachon dont figura l'immatriculacion de la barca.

orsachon n.m. Ors jove. Sin.: **orson, orsalhon**.

orsalhier n.m. Mostraire d'ors.

orsalhon n.m. Orsachon.

orsar vt. vi. (*òrsi*) (mar.) Governar au mai pròche dau vent.

orsin n.m. Animau marin dau tèst calcari globulós, cubèrt d'espinas mobili, e que li sieu glandas reproductritz son manjadissi (Embrancament dei equinodèrmes). Sin.: **alisson**.

orson n.m. Orsachon.

ortalécia n.f. Planta que s'en fa un usatge culinari. Sin.: **ortalissa**.

ortalha n.f. Liumes. Var.: **ortalatge, ortalissa**.

ortalhier, a n. Persona que cultiva de liumes. ◆ adj. Produchs de l'oart. Var.: **ortalier**.

ortalier, a adj. Ortalhier.

ortalissa n.f. Ortalha. Sin.: **ortalécia**.

ortatge n.m. 1. Cultura dei oarts. 2. Ortalha.

orténsia n.f. Aubrilhon originari d'Extrème-Orient, cultivat per li sieu flors ornamental blanqui, ròsi ò blavi (Família dei saxifragaceas).

orticòla adj. Relatiu à l'orticultura.

orticultor, tritz n. Persona que fa d'orticultura.

orticultura n.f. 1. Cultura dei jardins. 2. Branca de l'agricultura que comprèn la cultura dei liumes, dei flors, dei aubres e dei aubrilhons d'ornament.

ortiga n.f. 1. Èrba dei flors que si véon gaire, cubèrta de pels, que la sieu basa contèn un liquide irritant que va sota la pèu per simple contacte dei ponchas (Família dei urticaceas). 2. *Ortiga de mar*: Actinia; medusa.

ortigada n.f. Ponedura d'ortiga.

ortiguier n.m. Luèc plen d'ortigas.

ortilhonatge n.m. En Picardia, palud mé de pichins canals, messa en valor per faire de culturas d'ortalhas: *Lu ortilhonatge d'Amiens*.

ortocentre n.m. (mat.) Ponch comun ai tres autors d'un triangle.

ortocentric, a adj. Relatiu à l'ortocentre.

ortocicle, a adj. e n.m. Que pertòca la circonferença, luèc dei soms dei angles drechs circonscrichs à una conica.

ortocromatic, a adj. (fot.) Qu'es sensible à toti li colors en defoara dau roge, en parlant d'un film.

ortocromatisme n.m. Características particulari ai susfàcias sensibli ortocromatiqui.

ortodiagrama n.m. Procediment radiologic que permete de reproduire un organe en dimension reala sus lo fenestron radioscopic.

ortodoncia n.f. Part de l'odonstomatologia qu'a per objècte la correccion dei anomalies de la posicion dei dents.

ortodontista n. Especialista de l'ortodoncia.

ortodòxe, a adj. e n. 1. Qu'es confòrme au dògma, à la doctrina d'una religion (per op. à *erètge*). 2. Confòrme à considerada coma soleta vertadera. 3. Fidèle d'una Glèia ortodòxe. 4. *Glèias ortodòxi*: Glèias cristiani orientals, separadi de Roma despí lo 1054, ma restadi fidèli à la doctrina definida per lo concili de Calcedònia (451).

ortodoxia n.f. 1. Caractèr de cen qu'es ortodòxe. 2. Ensèm de doctrines dei Glèias ortodòxi.

ortodromia n.f. (geod.) Linha de corta distança entre doi ponchs de la susfàcia de la Tèrra (Es l'arc de grand cercle que lu jonhe, en sapuant la Tèrra esferica).

ortodromic, a adj. Relatiu à l'ortodromia.

ortoepia n.f. Disciplina que tracta de la prononciacion corrècta dei sons d'una lenga.

ortoepista n. Especialista en ortoepia.

ortofonia n.f. Reeduccion de la fonacion e dau lengatge esrich e oral.

ortoforia n.f. Estat normal de l'equilibri musculari dei glòbes ocularis.

ortofonic, a adj. Relatiu à l'ortofonia.

ortofonista n.f. Auxiliari medical especialisat dins la reeduccion dau lengatge.

ortogenès n.f. (biol.) Mòde d'evolucion d'una linhada au lòng de la quala un caractèr determinat cambia per gras dins la mema direccion evolutiva.

ortogenia n.f. Contraròtle dei naissenças.

ortogenisme n.m. Estudi scientific de l'ortogenia.

ortogonal, a adj. En geometria elementària, perpendiculari. ◇ *Vectors ortogonals dau plan*: Doi vectors de directions ortogonals. ◇ *Vectors ortogonals d'un espaci euclidian*: Doi vectors que lo sieu produch escalar es nul. ◇ *Basa ortogonal (d'un espaci vectorial)*: Basa formada de vectors doi à doi ortogonals. ◇ *Projeccion ortogonal*: Projeccion que la sieu direccion es ortogonal a l'axe ò au plan de projeccion. ◇ *Simetria ortogonal*: Simetria axiala. Var.: **ortogonau**.

ortogonalament adv. En foncion d'una direccion ortogonal.

ortogonalitat n.f. Caractèr de cen qu'es ortogonal.

ortogonau, ala adj. Ortogonal.

ortografia n.f. 1. Ensèm de règlas e dei usatges que regísso lo biais d'escriure lu mòts d'una lenga donada. 2. Mestresa d'aqueli règlas e d'aqueli usatges: *Aver una boana, una marrida ortografia*. 3. Biais corrècte d'escriure un mòt: Li a doi ortografias possibli per aquesto mòt.

ortografiar vt. (*ortografi*, classic *ortogràfi*) Escriure dau ponch de vista dei règlas de l'ortografia.

ortografic, a adj. Relatiu à l'ortografia. ◇ *Signes ortografics*: Cedilha, accents...).

ortograficament adv. Segond li règlas de l'ortografia.

ortolalha n.f. Produch ortolanier.

ortolan n.m. Ciga d'Euròpa, recercat per la sieu carn delicia.

ortolanier, a adj. De l'oart.

ortometric, a (geod.) Que pertòca la distança d'un ponch de la susfàcia terrèstra au geoïde, comptada segond la normala au geoïde.

ortomitòsi n.f. Mena de partiment cellulari de toi lu metazoaris e de mantu gropes de protozoaris.

ortonormal, a adj. Ortonormat. Var.: **ortonormau**.

ortonormat, ada adj. (mat.) *Basa ortonormada*: Basa ortogonal que lu sieus vectors an toi una nòrma egala à 1.

ortonormau, a adj. Ortonormal.

ortopedia n.f. Part de la medecina e de la cirurgia qu'a per objècte lo tractament dei afeccions de l'esquelèt, dei articulacions, de l'aparelh locomotor.

ortopedic, a adj. Relatiu à l'ortopedia.

ortopedista adj e n. Especialista de l'ortopedia.

ortopnea n.f. Dispnea que constrenhe lo malaut à restar drech ò assetat per respirar.

ortoptèr n.m. *Optoptèrs*: Òrdre d'insèctes dei metamorfòsis incompleti e que li sieu alas membranoï an de plec drechs, coma la sautarèla, lo lingostà.

ortoptia n.f. Branca de l'oftalmologia que tracta li decas de la vision binoculara (estrabisme, eteroforia, insufisença de convergença, etc.). Var.: **ortoptica**.

ortoptic, a adj. 1. Si di dau luèc dei ponchs de rescòntre de doi tangentas perpendiculari. 2. (oftal.) *Tractament ortoptic*: Tractament destinat à centrar condrechament lu axes ocularis e à desvolopar la vision binoculara en lu cas d'estrabisme.

ortoptica n.f. Ortoptia.

ortoptista n. Auxiliari medical especialista d'ortoptia.

ortorombic, a adj. Si di d'un sistema cristallin que la sieu simetria de la ret es aquela d'un parallelepède rectangle ò d'un prisma drech m'una basa de lausange.

ortoscopic, a adj. Si di d'un objectiu fotografic ò d'un oculari ben corregits de la distorsion.

ortosimpatic, a adj. (med.) *Sistema ortosimpatic*: Simpatic (n.m.).

ortòsa n.f. (miner.) Feldspat potassic, abondós dins lo granit, lo gneiss.

ortosilic, a adj. Que pertòca l'acide idroxide normal dau silici.

ortostat n.m. (arqueol.) Blòc de pèira quilhat, supoart d'autres blòcs; blòc ò lauva, ornat ò non, que forma la basa inferiora d'un barri.

ortostatic, a adj. (fisiol.) Relatiu à l'estacion verticala.

ortostatisme n.m. Estacion verticala.

ortotòme n.m. Pichina boscarla verdastra, dau bec lòng dei encontradas d'Indò-Malàisia, finda nomenada *boscarla corduriera*.

ortotonès n.m. Forma de tetanès en la quala lu muscles extensors e plegadís son sinergicament contracturats, cen que mantèn lo còrs en una postura lineària drecha.

ortotròpe, a adj. (bot.) Si di d'un tipe d'ovule, qualificat de *drech*, dont lo micropile es plaçat à l'opauat de la calaça e de la placenta.

orvietan n.m. Faus antidòte dei siècles XVII^{en} e XVIII^{en}.

orzuèlh n.m. Orjuèlh.

Os Simbòle de l'òsmi.

o.s. (sigla) Obrier especialisat, obriera especialisada.

òsa n.f. (quim.) Glucide que compoarta una soleta cadena carbonada sensa ramificacion. Sin.: **monosacaride**.

osanna n.m. 1. Aclamacion de la liturgia judiva passada dins la liturgia cristiana. 2. Cant, crit de gaug, de trionfe.

osbèc, a adj. e n. Ozbèk.

òsca interj. Felicitacions! Viva!

òsca n.f. Còca, entalha, encrena, encisa.

oscadís, issa adj. Que s'òsca aisadament. Sin.: **talhadís, trencable**.

oscar vt. (*òsqui*) Practicar una òsca. Sin.: **entalhar, trencar, encisar, encrenar**.

oscar n.m. 1. Auta recompensa cinematografica, materialisada per una estatueta e atribuida, cada an, à Hollywood, à d'artistas e à de tecnicians dau film.

oscillacion n.f. (fis.) Fenomèn caracterisat per una grandor oscillanta ò diferenti grandors oscillanti. ◇ Succession dei corrents de carga e de descarga que circúlon dins un circuit electric. 2. Movement de va-e-vèn. 3. Fluctuacion, cambiament alternatiu e irregulier. 4. Cicle complet d'un oscillator dins un periòde.

oscillador n.m. Aparelh (emeter-ràdio, radar...) destinat à generar d'oscillacions electrici, es à dire de corrents electrici periodics que, un còup amplificats, son menats à l'antena dei emeters radioelectrici que genèron d'ondas electromagnetiqui. Var.: **oscillator**.

oscillar vi. 1. Èstre animat d'un movement alternatiu e regulier. 2. Èstre animat d'un movement de va-e-vèn quau que sigue que menaça l'equilibri, la regularitat, etc. 3. Esitar entre d'actitudas contrari. 4. Variar entre doi niveus: Li resèrvas de petròli oscillon entre doi niveus.

oscillària n.f. Alga cianoficea que forma de filaments que presènton un balançament espontaneu e regulier dins l'aiga.

oscillator n.m. Oscillador.

oscillatòri, òria adj. De la natura de l'oscillacion.

oscillografe n.m. 1. Sus una nau, instrument que permete d'estudiar l'accion de l'ersada e aquela dau rotlum. 2. Aparelh destinat à l'enregistrament de la corba representativa d'un corrent electric variadís en foncion dau temps. Sin.: **oscilloscòpi**.

oscillografe n.m. Aparelh que permete d'observar e d'enregistrar li variacions temporali d'una grandor fisica.

oscillograma n.m. Imatge qu'apareisse sus l'ecran d'un oscillografe.

oscillomètre n.m. (med.) Instrument que mesura li oscillacions dei artèrias.

oscillometria n.f. Estudi dei variacions de la pression arteriala au mejan de l'oscillomètre.

oscilloscòpi n.m. Aparelh que sièrve à rendre visible li variacions temporali d'una grandor fisica. Sin.: **oscillografe**.

oscul(e) n.m. Grand pòre excretor à la susfàcia dei espongas.

osculacion n.f. Contacte entre linhas ò susfàcias osculatritz.

osculator, tritz adj. *Cercle osculator* (ò *cercle de corbadura*) en un ponch d'una corba plana: Cercle tangent en aquesto ponch de la corba e qu'a per rai lo rai de corbadura de la corba en aqueu ponch. ◇ *Plan osculator* (en un ponch *M* d'una corba *seneca*): Plan definit per la tangenta e la normala principala en *M*.

òsmi n.m. Metal extrach dau minerai de platina, que fonde vèrs 2700°C; element (Os) de n° atomic 76 e de massa atomica 190,2.

osmic, a adj. Si di d'un acide derivat de l'òsmi, emplegat en istologia.

osmiridi n.m. Osmiure natural d'iridi.

osmiur(e) n.m. (quim.) Combinacion de l'òsmi m'un autre còrs simple.

osmofòre, a adj. e n. Radicals de quimia que genèron de còrs odorants, per analogia m'ai cromofòres.

osmomètre n.m. Aparelh que sièrve à mesurar la pression osmotica.

osmometria n.f. Mesura dei pressions arteriali.

osmonda n.f. (bot.) Bèl e e grand feuse dei boascs aigaiós e dei paluns.

osmondita n.f. Agregat foarça fin de carbure de fèrre, que ièntra dintre la composition dei aciers, particulierament dei aciers trempats.

osmòsi n.f. 1. Tranferiment dau solvant d'una solucion diluida vèrs una solucion concentrada au travèrs d'una membrana dicha *permselectiva*. ◇ *Osmòsi electrica*: Electroosmòsi. ◇ *Osmòsi invèrsa*: procediment de separacion que consistisse en un transferiment invèrse de l'osmòsi normala, emplegat per tractar ò dessalar l'aiga, concentrar de sucs de frucha, etc. 2. (fig.) Influença recipròca, interpenetracion: *Osmòsi entre doi civilisacions vesini*.

osmotic, a adj. Relatiu à l'osmòsi.

osmotròfe, a adj. e n. Si di d'un organisme que si noirisse sota forma solubla via de transportaires e que son indiferentament de procariòtas ò d'eucariòtas. Lu eterotròfes emplègon generalament lu constituents organics non solament coma foant de carbòni, ma finda coma foant d'energia, mé l'oxigène de l'aria coma oxidant, ma poàdon finda viure dins un mitan sensa oxigène e faire de fermentacion.

osmotrofia n.f. Caractèr d'un organisme ormotròfe.

ospici n.m. 1. Maion d'assistença dont son aculhits li personas vièlhi pauri ò pertocadi de malautia cronica. 2. Maion dont de religiós donon l'ospitalitat ai pelegrins, ai viatjaires.

ospitalet n.m. Espitalet.

ospitalier, a adj. 1. Relatiu ai espitaus, ai clinicas, ai ospicis: *Servici ospitalier*. 2. Que manifèsta d'ospitalitat,

qu'aculhisce volontiers lu estrangiers. 3. Relatiu ai òrdres religiós que si dedicàvon au servici dei viatjaires, dei pelegrins ò dei malauts (cavaliers dau sant Sepulcre, Templiers,...) ò que an encara una activitat caritabla (òrdre de Malta, etc.). Var.: **espitalier**. ◆ adj. e n. Persona emplegada dins lo servici dei espitaus.

ospitalier n.m. Membre d'un òrdre ospitalier. Var.: **espitalier**.

ospitalisacion (-izacion) n.f. Admission e sojorn dins un establiment ospitalier. ◇ *Ospitalisacion à domicili*: Sistema de presa en carga d'un malaut que rèsta au sieu. Var.: **espitalisacion**.

ospitalisar (-izar) vt. Faire intrar dins un establiment ospitalier. Var.: **espitalisar**.

ospitalisme n.m. Ensèm dei trebolicis psiquics e somatics que pertòcon un enfant pichonet (generalament en dessota de 15 mes) en seguida à una ospitalisacion lòngra que lo priva dei relacions afectivi mé sa maire. Var.: **espitalisme**.

ospitalitat n.f. 1. Accion d'aculhir e d'aubergar quauqu'un, per caritat, liberalitat, amiatat. 2. Asile qu'un país autreja à quauqu'un, à un grope. 3. Benvolença, cordialitat dins lo biais d'aculhir e de tractar lu invitats.

ospitalo-universitari, ària adj. *Centre ospitalo-universitari*: Centre ospitalier dei vilas de facultat de medecina, dont es dispensat l'ensenhament medical. Var.: **ospitalo-universitari**.

ospitau n.m. Establiment, public ò privat, dont son pilhat en carga lu malauts per èstre curats, operats, li fremas per li naissenças, etc. Var.: **espitau**. ◇ *Ospitau de jorn*: Servici ospitalier dont lu malauts son pilhats en carga unicament la jornada e s'en tórmon passar la nuèch au sieu. ◇ *Ospitau psiquiatric*: Establiment ospitalier especialisat dins lo tractament dei trebolicis mentals. Sin.: **asile**, **centre psicoterapic**, **centre especialisat**.

ossalha n.f. Ossaments.

ossame n.m. Ossaments.

ossaments n.m. pl. Oàs descarnats d'un uman ò d'una bèstia. Sin.: **ossalha**, **ossame**.

ossari, ària adj. Ossuari, carnier.

ossatura n.f. 1. Ensèm dei oàs d'un òme ò d'un animau; esquelèt. 2. Esquelèt, armadura que sostèn un ensèm ò li dona la sieu rigiditat. 3. (fig.) Estructura, plan: *L'ossatura d'un discors*.

osseïna n.f. Substança organica dau grope dei escleroproteïnas, que constitueisse lo tèrç en pes dei oàs frescs.

osselet n.m. 1. Oàs pichin. 2. Oàs pichin dau pen de fea ò la sieu reproduccion en matèria diversè que lu enfants emplègon per un juèc. Sin.: **ossilhon**.

osseu, ea adj. Ossós; ossut.

ossificacion n.f. (fisiol.) Conversion en oàs dei parts membranò e cartilaginoï. ◇ *Ponch d'ossificacion*: Zòna dont comença l'ossificacion d'un oàs lòng.

ossificar (s') v.pr. (*m'ossifiqai*) Si transformar en oàs.

ossilhon n.m. 1. Element esqueletic de l'aurelha mejana dei vertebrats tetrapòdes, que transmete li

vibracions sonòri dau timpan à la fenèstra ovala. 2. Osselet.

ossós, a adj. 1. Qu'a d'oàs, espec. d'oàs gròs. Var.: **ossut**. 2. Relatiu ai oàs. Var.: **osseu**. ◇ *Teissut ossós*: teissut organic que constitueisse la part dura dei oàs. 3. Que lu sieus oàs son salhents: *Una man ossoa*. Var.: **ossut**.

ossuari n.m. Bastiment ò excavacion dont son amolonats d'ossaments umans, pròche d'un camp batalhier, d'un cementèri, etc. Var.: **ossari**.

ossut, uda adj. Qu'a d'oàs gròs. Var.: **ossós**.

òst n.m. Armada à l'èpòca medievals.

òsta n.f. (mar.) Manòbra estacada à la popa d'una nau per mantenir l'antena e l'entravar de virar.

ostalada n.f. L'ensèm de la familha d'un ostau. Sin.: **maionada**.

ostaladon n.m. Ostalon.

ostalament n.m. Aubergament.

ostalamenta n.f. Ostalaràs.

ostalar vt. Aubergar.

ostalaràs n.m. Ostau foarça aut. Sin.: **ostalamenta**.

ostalaria n.f. 1. Establiment comercial que fita de cambras ò d'apartaments moblats per un prètz à la jornada. Sin.: **aubèrga**. 2. Part d'una abadia, d'un monastèri, reservada au lotjament dei òstes. 3. Ensèm de la profession ostaliera. Var.: **ostaria**.

ostalàs n.m. Maion grandassa.

ostalier, a adj. 1. Casanier. 2. Relatiu ai ostalarias: *L'industria ostaliera*. ◆ n. Persona que tèn una ostalaria.

ostalonn n.m. Ostau pichon. Sin.: **maioneta**. Var.: **ostaladon, ostalet**.

ostalòt n.m. Bicòca.

ostar vt. (*òsti*) Levar, suprimir, sostraire.

ostarda n.f. Autarda.

ostaria n.f. Ostalaria.

ostatge n.m. 1. Persona pilhada ò liurada coma garantia de l'execucion d'uni convencions militari ò politiqui. 2. Persona emplegada coma mejan de pression còtra quauqu'un, un Estat, per faire valer d'exigènças (liberacion d'un presonier, sòus, etc.).

ostau n.m. 1. Maion. ◇ *Ostau particulier*: Granda maion ciutadina d'un ric particulier. ◇ *Mèstre d'ostau*: Cap dau servici de la taula dins una granda maion, un restaurant. 2. Feniera. 3. Edifici dont si tròvon d'uni administracions: *Ostau de la Moneda*, *Ostau de la Comuna*. Var.: **estau**.

òste, ostessa n. 1. Persona que reçaup quauqu'un. 2. Persona que tèn una ostalaria. 3. Persona reçaupuda à gratis en cò de quauqu'un.

ostealgia n.f. (med.) Dolor ossoa.

osteïti n.f. Inflammacion dau teissut ossós.

ostensiblement adv. D'un biais ostensible.

ostensible, a adj. Que non es escondut, qu'es fach mé l'intencion d'èstre vist.

ostension n.f. 1. Accion de mostrar, de si mostrar. 2. (relig. cat.) Accion de presentar una òstia consagrada ò de reliquias à l'adoration dei fidèles: *Li ostensions en*

Lemosin. 3. (semiol.) Fach, dins una situacion de comunicacion, de mostrar una cauca que s'en vòu parlar, sigue dau det, sigue autrament, ma sensa l'ajuda dau lengatge.

ostensòri n.m. Pèça d'argenteria dins la quala es expauada l'òstia consagrada à l'autar.

ostentacion n.f. Afectacion portada à faire quauqua ren; comportament de quauqu'un que si vòu faire remarcar. ◇ Manifestacion exagerada e indiscreta d'un avantatge, d'una qualitat. Sin.: **ufana**, **vanaglòria**.

ostentator, **tritz** adj. Qu'es fach embé ostentacion.

ostentatòri, **òria** adj. Que manifèsta d'ostentacion, afectat. ◇ *Signe ostentatòri*: Signe d'apartença à una religion, una ideologia, mes en evidença per si faire remarcar.

osteoartriti n.f. (patol.) Inflamacion dei articulacions que si complica mé de lesions ai extremitats dei oàs.

osteoartropatia n.f. (patol.) Malautia dei articulacions e dei desformacions dei oàs.

osteoblast n.m. Cellula jove de la mesolha ossoa e de la jaça estrogèna dau periòsti, qu'elabòra la substança ossoa fondamental (osseïna) dins la quala finisse per èstre empresonada.

osteocit n.m. Cellula dau teissut ossós, eissida de l'osteoblast.

osteoclasia n.f. Operacion que consistisse à rompre d'oàs, per remediar à de desformacions ossoï ò articulari.

osteoclast n.m. (biol.) Granda cellula de la mesolha ossoa, que destruge la substança ossoa persistenta.

osteocondriti n.f. Inflamacion de l'oàs en lo sieu estadi cartilaginós.

osteocondròsi n.f. Inflamacion dei cartilages formators dei oàs ò que recuèrbe li sieu extremitats.

osteodinia n.f. (patol.) Dolor dei oàs.

osteoescleròsi n.f. (patol.) Condensacion dau teissut ossós en seguida a la transformacion ossuda de l'exsudat qu'infiltra li canaliculas vasculari.

osteofit n.m. (med.) Proliferacion anormala dau teissut ossós au vesinatge d'una inflamacion (en general d'una artròsi). Sin.: **bèc de papagau**.

osteogène, **a** adj. Que siève à formar lu oàs.

osteogenèsi n.f. Constitucion, formacion dei oàs e dau teissut ossós. Sin.: **osteogenia**.

osteogenia n.f. Osteogenèsi.

osteolisi n.f. Destruccion patologica dau teissut ossós.

osteologia n.f. Part de l'anatomia que tracta dei oàs.

osteologic, **a** adj. Relatiu à l'osteologia.

osteomalacia n.f. Afeccion caracterisada per amoliment dei oàs.

osteòma n.m. Tumor benigna de l'oàs.

osteomieliti n.f. Inflamacion dei oàs e de la mesolha ossoa, deuguda à l'estafilocòc.

osteonecròsi n.f. Negròsi dei oàs.

osteopata n. Persona que tracta dei estats patologics per de manipulacions raquidiani e articulari.

osteopatia n.f. (med.) 1. Malautia dei oàs en general. 2. Practica terapeutica de l'osteopata.

osteoplast n.m. Cavitat de la substança fondamental de l'oàs qu'enclau la cellula derivada de l'osteoblast.

osteoplastia n.f. (cir.) Restauracion d'un oàs au mejan de fragments ossós.

osteoporòsi n.f. (med.) Fragilitat dei oàs deuguda à una rarefaccion e à un estrechiment dei travadas ossoï.

osteopsatiròsi n.f. (patol.) Malautia ereditària que genèra de frachas frequentis, en seguida à la freularia dei oàs. Sin.: **malautia de l'òme de vèire** ò **malautia de Lobstein**.

osteosarcòma n.m. (med.) Tumor maligna dei oàs.

osteòsi n.f. (patol.) Malautia dei oàs, non inflamatorià, deuguda sigue à un procediment tumoral, sigue à un trebolèri dau desenvolopament.

osteosintèsi n.f. (cir.) Intervencion qu'a per tòca d'acampar mecanicament de fragments ossós d'una frachura m'una pèça mecanica.

osteotomia n.f. (cir.) Reseccion parciala d'un oàs per remediar à una diformitat.

òstia n.f. 1. (liturgia) Pan eucaristic fach de farina sensa creissent (azime), en forma de lamella fina e redona e que lo prèire consagra à la messa, dins la Glèia latina. 2. (Antiqu.) Victima, animau immolat en sacrifici.

ostiàc n.m. Lengua oraliana.

ostiari n.m. Portier.

ostic, **a** adj. e n. Que pertòca lo germanic oriental.

ostil(e), **a** adj. 1. Que manifèsta d'intencions agressivi, que si compoarta en enemig: *Èstre ostile au progrès*. 2. Que sembla contrari à l'òme e ai sieu entpresas, desfavorable, inospitalier.

ostilament adv. D'un biais ostile.

ostilitat n.f. Sentiment d'inimitat ò d'oposicion: *Manifestar la sieu ostilitat à un projècte*. ◆ pl. Operacions de guèrra, estat de guèrra.

ostinato n.m. (mòt it.) (mús.) Motiu melodic ò ritmic que revèn embé obstinacion, generalament à la basa d'una òbra.

ostiòl n.m. Orifici respiratòri microscopic de l'estomat, present en grand nombre à la faça inferiora dei fuèlhas dei plantas dicotilidoneï e sus li doi faças dei fuèlhas subverticali dei monocotiledoneï.

ostoteca n.f. (Antiqu. rom.) n.f. Pichon reliquiari, sovent bastit en pèiras escultadi, qu'enclausia li ossalhas ò lu cendres dei moarts.

ostracat, **ada** adj. Qu'es de la natura de l'òstrega. Sin.: **ostraceu**.

ostraceu, **ea** adj. Ostracat.

ostraciontidad n.m. *Ostraciontidats*: Família de peis coma lo còfre.

òstrega n.f. Mollusc bivalve manjadís, fixat ai ròcas marini per una valva de la sieu gruèlha. ◇ *Òstregas perlièri*: Aqueli que dónon de perlas fini, coma la melegrina dei mars caudi. Sin.: **ustra**.

ostreïcòla adj. Relatiu à l'ostreicultura.

ostreïcultiu, tritz n.m. Persona que practica l'ostreïcultiu.

ostreïcultiu n.f. Noirigatge dei òstregas destinadi a la venda.

ostreïdat n.m. *Ostreïdats*: Família de molluscs bivalves que vívon ficats sus la sieu valva seneca.

ostrogòt, a adj. e n. Qu'apertèn à l'etnia ostrogòta. Var.: **ostrogòtic**.

ostrogòtic, a adj. e n. Ostrogòt.

otalgia n.f. Dolor d'aurelha.

otic, a adj. Relatiu à l'aurelha.

otís n.m. Autís, aisina. Sin.: **fèr** (Luceram), **fèrras**, **ferrament, aplech, esplech**.

otiti n.f. (patol.) Inflamacion de l'aurelha.

otoconia n.f. Pòuvera de carbonat de calci, que si tròva normalament dintre lo laberint membranós de l'aurelha intèrna.

otoescleròsi n.f. (patol.) Escleròsi de l'aurelha mejana, de l'aurelha intèrna, ò dei doas, que mena au sorditge.

otoespongiòsi n.f. (patol.) Malautia que tòca sobretot li fremas joves, identica à una distrofia de la capsula laberintica.

otolitrometria n.f. Biais per determinar la durada de vida dei peis.

otologia n.f. Part de l'anatomia, de la fisiologia e de la medecina, relativa à l'aurelha.

otoman, a adj. e n. Relatiu ai Turcs, e à tot cen que pertòca aqueu pòble. *L'Impèri otoman*.

otomana n.f. 1. Sofà lòng dai espatlieras envolopanti. 2. Mena d'estòfa de seda e de coton.

otomicòsi n.f. Micòsi dau condech auditiu, provocada per de fonges.

otorinolaringologia n.f. Especialitat medicala que pertòca li malautias de l'aurelha, dau nas e de la laringe.

otorinolaringològue, òga n. Mètge especialisat en otorinolaringologia.

otorragia n.f. (patol.) Escampa de sang de l'aurelha.

otorrea n.f. (patol.) Escampa de postema ò de serositats per lo canal auditiu extèrne.

otoscòpi n.m. Instrument que permete d'examinar lo canal auditiu extèrne e l'audidor.

otoscopia n.f. Examèn de l'audidor me l'otoscòpi.

otra prep. En mai de, en delà de. ◇ *Otra mesura*: Excessivament. Var.: **oltra**. ◆ adv. *En otra*: En mai d'aqueu. ◇ *Passar altra*: Non tenir còmpte de quauqua ren, d'un vejaire, d'una interdicion, d'una interrupcion.

otracujança n.f. 1. Fidança exagerada en la sieu pròpria persona. 2. Escart rebeaire en li paraulas ò lo comportaments. Sin.: **entracujança**.

otracujat, ada adj. Que si cretz superior ai autres. Sin.: **vanitós, entracujat, autier, ufanós, orgulhós**.

otramar loc. adv. En là dei mars per rapoart au país dont siam.

otramar n. Lapis-lazuli. ◆ adj. inv. D'un blau intense.

otramont n. De l'autre costat de la montanha.

otrança n.f. 1. Caractèr de cen qu'es exagerat, que va tròup luènh. Sin.: **excès, sobra, desmesura**. 2. Accion ò paraula que passa la rega, la mesura: *Li otranças dau sieu comportament non son acceptabli*.

otrancier, a adj. Que mena li caua fins à l'excès, à la desmesura. Sin.: **sobrier, desmesurat**.

otrapassar vt. Anar en là de cen qu'es permés, de cen qu'es legal. Sin.: **sobrepassar, traspassar, passar l'òsca**.

otrar vt. 1. Si comportar en delà de la cortesia, dau rasonable, dau saupre-viure. 2. Exagerar mé marrit gost ò ufana. Sin.: **endenhar**.

otratge n.m. 1. Ofensa grèva, que tòca l'onor, à la dignitat de quauqu'un. Var.: **oltratge**. Sin.: **escarni, afront, insolença**. 2. (dr.) Paraula, gèst, menaça, etc., per lu quaus un individú exprimisse lo sieu mesprètz vèrs un depositari de l'autoritat ò de la foarça publica, e que contituïsson una infraccion. 3. Mancament à una règla, à un principi. ◇ (dr.) *Otratge ai boani mors*: Delicte de mancament à la moralitat publica per d'escrichs, de dessenhhs, de fotografias, de paraulas. ◇ *Otratge public à la pudor*: Delicte que consistisse en un gèst contrari à la decença, que d'autri personas véon ò son susceptibli de vèire. ◇ (lit.) *Faire subir lu darriers otratges à una fema*: La violar.

otratjant, a adj. Qu'otratja; insultant. Var.: **oltratjant**. Sin.: **afrontós**.

otratjar vt. Ofensar vivament, insultar. Var.: **oltratjar**. Sin.: **escarnir, insolentar, ofensar**.

otratjós, oa adj. (lit.) Excessiu: *Si vantat d'un biais otratjós*. Var.: **oltrajós**.

otratjosament adv. D'un biais otratjós. Var.: **oltrajosament**.

otratlantic adv. De l'autre costat de l'Atlantic, en Amèrica, en particulier ai Estats-Units.

otratomba (d') loc. adj. inv. En là de la tomba.

òu interj. Per sonar quauqu'un: *Òu, l'òme!*

òu n.m. 1. Cellula que resulta de la fecondacion e que dona un novèl èstre. Sin.: **zigòt**. ◇ *Òu a la còca*: Òu cuèch dins l'aiga bulhenta dintre la sieu gruèlha, en gardant lo ros liquide. ◇ *Òu esquilha*: Òu fregit dins la sartaia. ◇ *Òu en camia*: Òu que si fa cuèire en lo rompent dins l'aiga bulhenta. ◇ *Òu bulhit*: Òu cuèch fins à la solidificacion dau ros e de la clara. ◇ *Dins l'òu*: Au començament, à l'origina. 2. Gameta femeu madur, pondut ma pas encara fecondat. Sin.: **òu verge**. 3. Còrs organic que lu reptiles e lu auceus pòndon, e que comprèn lo ros (l'òu) au mitan de la clara (albumina) e d'una gruèlha calcària poroa. 4. Produch manjadís de la ponduda d'unu auceu, peis, etc. ◇ (fam.) *Èstre plen coma un òu*: Èstre sadol, embriac. 5. Caramèla en forma d'òu. ◇ *Òu de Pascas*: Òu de chicolata, de sucre, de nogat, etc., qu'es ofèrt per Pascas. 6. (per anal.) Tròç de boasc en forma d'òu que si mete dins una cauceta per l'atesar per la poder remendar. 7. (espòrts) Posicion aerodinamica que si pilha per esquilhar e ganhar en velocitat.

ovacion n.f. 1. (Antiqu. rom.) Recompensa qu'èra ofèrta au general victoriós, inferiora au trionfe. 2.

Aclamacions, onors qu'una assemblada ò una fola rende à quauqu'un. Sin.: **aplaudiment**.

ovacionar vt. Saludar per una ovacion, aclamar. Sin.: **aplaudir**.

oval(e), a adj. 1. Qu'a la forma d'un òu. 2. (mat.) Si di de tota corba plana, barrada, convèxa e alongada, qu'a doi axes de simetria coma l'ellipse. 3. Si di d'un solide de revolucion qu'a l'aspècte general d'un ellipsoïde de revolucion aplatit. 4. Si di d'un domèni plan que lo limita una corba ovala.

oval(e) n.m. 1. Figura, forma ovala: *L'ovale d'una cara*. 2. (mat.) Corba ovala.

ovalar vt. Donar una forma ovala à quauqua ren. Var.: **ovalisar**.

ovalari, ària adj. Qu'a una forma esquasi ovala.

ovalbumina n.f. Albumina presenta dins lo blanc d'òu.

ovalenc adj. m. Si di d'una varietat d'olivier cultivada au Vau (Centre Var).

ovalia n.f. País dau rugbi.

ovalisacion (-izacion) n.f. (tecn.) Usura inegala dei parets dei cilindres d'un motor, que li fa tendre vèrs una forma ovala.

ovalisar (-izar) vt. Rendre ovale. Var.: **ovalar**.

ovari n.m. 1. Glanda genitala femèla, dont si fórmon lu ovules e que produe d'ormònas. 2. (bot.) Part dau pistil que contèn lu ovules e formerà lo fruch après la fecondacion.

ovarian, a adj. Relatiu à l'ovari.

ovariectomia n.f. (cir.) Ablacion d'un ovari. Sin.: **ovariotomia**.

ovariotomia n.f. Ovariectomia.

ovariti n.f. Inflamacion dei ovaris.

ovidat n.m. *Ovidats*: Anciana familha de romiaires cavicòrnes coma la fea, aüra reducha à una sotafamilha sota lo nom d'*ovinats*.

oviducte n.m. Conduch per lo quau lu òus dei animaüs passon de l'ovari foara dau còrs. Corresponde à la trompa de Fallope dei fremas.

ovifòrma, a adj. En forma d'òu.

ovigèn(e), a adj. Que genèra d'òus.

ovigèr, a adj. Que poarta lu òus.

ovin, a adj. Que pertòca li feas.

ovin n.m. Individú de l'espècia ovina.

ovinat n.m. *Ovinats*: Sotafamilha de bovidats de pichina talha, coma la fea (anciana familha dei *ovidats*), la cabra.

ovipar(i), a (-ària) adj. Que si reproduch per d'òus fachs avant ò après la fecondacion, ma denant de la sieu espelida.

oviparitat n.f. Mòde de reproduccion dei animaüs oviparis.

ovipositor n.m. (zool.) Taran. Sin.: **oviscapte, virona**.

oviscapte n.m. (zool.) Ovipositor. Sin.: **taran, virona**.

òvni n.m. (sigla de *Objècte Volant Non Identificat*) Objècte ò fenomène fugidís observat dins l'atmosphèra e que lu testimònis non n'en poàdon identificar la natura.

ovocit n.m. Per lu animaüs, gameta femeu que non es encara arribat à maturitat. Var.: **oocit**.

ovogenèsi n.f. Desvolopament e diferenciacion dei gametas femeus ò ovulas dins lu animaüs multicellularis per un partiment meiotic que si debana dins lu ovaris. Var.: **oogenèsi**.

ovoglobulina n.f. Globulina estracha de la clara de l'òu de galina.

ovogonia n.f. (biol.) Cellula de la linhada germinala femèla dei animaüs, que lo sieu acressement dona lu ovocits. Var.: **oogonia**.

ovoïdal, a adj. Ovoïde. Var.: **ovoïdau**.

ovoïdau, ala adj. Ovoïdal.

ovoïde, a adj. Que la sieu forma sembla aquela d'un òu.

ovoscòpi n.m. Aparelh destinat à examinar lu òus denant de lu faire coar.

ovotèstis n.m. Glàndola genitala que presenta à l'encòup lu caractèrs istologics d'un testicule e d'un ovari, normala per lu animaüs ermafroditas.

ovotide n.m. Gameta femeu.

ovovivipar(i), a (-ària) adj. e n.m. Si di d'un animau que si reproduch per òus, ma que li consèrva dins li sieu vias genitali fins à l'espelida dei joves, m'un embrion que si desvolopa solament à partir dei resèrvas de l'òu.

ovoviviparitat n.f. Mòde de reproduccion dei animaüs ovoviviparis.

ovul(e) n.m. 1. (biol.) Cellula femèla destinada à èstre fecondada. 2. (bot.) Pichin organe contengut dins l'ovari, que contèn la cellula femèla, ò *oosfèra*, e que donerà la grana après la fecondacion per lo pollèn. 3. Pichin solide ovoïde que contèn una matèria medicamentosa, destinat à èstre plaçat dins la vagina.

ovulacion n.f. Produccion e expulsion d'ovules, per la frema e lu animaüs femèlas.

ovular vi. Aver una ovulacion.

ovular(i), a (-ària) adj. Que pertòca l'ovule.

ovulatòri, òria adj. Relatiu à l'ovulacion.

ovulifèr, a adj. Que genèra d'ovules.

oxacide n.m. Acide que contèn d'oxigène.

oxalat n.m. Sau ò estèr de l'acide oxalic.

oxalemia n.f. Presença de sobras d'oxalats dins lo sang, que genèra de litiasi oxalica.

oxalic, a adj. *Acide oxalic*: Acide organic de formula COOH-COOH, que dona à l'oselha lo sieu gust particulier.

oxalida n.f. Èrba rica en acide oxalic, que la sieu multiplicacion per bulbes e tubercules es frequenta, e que pòu èstre cultivada per li sieu flors ornamentali. Var.: **oxalis**.

oxalis n.m. Oxalida.

oxfòrd n.m. Tela de coton regada ò quadrilhada, totplen solida.

oxiacetilenic, a adj. Relatiu à un mesclum d'oxigène e d'acetilène, à la canela que produè la combustion d'aqueu mesclum, au soudatge qu'emplega aquesta canela.

oxicarbonat, ada adj. Combinat à l'oxide de carbòni: *Emoglobina oxicarbonada*.

oxicianur(e) n.m. Combinason d'un cianure m'un oxide.

oxiclorur(e) n.m. Combinacion d'un còrs mé l'oxigène e lo clòre.

oxicrat n.m. (Antiqu. gr.) Bevenda refrescanta compauada d'aiga e de vinaigre.

oxidable, a adj. Que pòu èstre oxidat.

oxidacion n.f. Combinacion de l'oxigène e, mai generalament, reaccion dins la quala un atòme ò un ion perde d'electrons; estat de cen qu'es oxidat. ◇ *Oxidacion anodica*: Procediment de revestiment electrolitic de pèças metalliqui per formacion de jaças protectritz dau metal de basa.

oxidant, a adj. e n. Si di d'un còrs qu'a la proprietat d'oxidar.

oxidar vt. 1. Faire passar à l'estat d'oxide. 2. Combinar mé l'oxigène. 3. Faire perdre d'electrons à un atòme, à un ion. ◆ **s'oxidar** v.pr. Passar à l'estat d'oxide.

oxidasa n.f. Enzima qu'activa l'oxigène e lo fixa à l'idrogène ò à d'autres còrs.

oxide n.m. (quim.) Còrs que resulta de la combinacion d'oxigène m'un autre element: *Oxide de carbòni (CO)*.

oxidoreduccion n.f. (quim.) Accion d'un còrs oxidant sobre un còrs reductor, embé à l'encòup una oxidacion dau reductor e una reduccion de l'oxidant.

oxidoreductasa n.f. Enzima que catalisa li reaccions d'oxidoreduccion.

oxidric, a adj. Relatiu à un mesclum d'idrogène e d'oxigène, à la canela que produè la combustion d'aqueu mesclum.

oxidril(e) n.m. (quim.) Idroxile.

oximetria n.f. Determinacion de la quantitat d'acide liure contengut dintre una substància.

oxiemoglobina n.f. Combinacion instabla d'emoglobina e d'oxigène, que dona la sieu color roge viu au sang arterial.

oxigenable, a adj. Que pòu èstre combinat mé l'oxigène.

oxigenacion n.f. Accion d'oxigenar, de s'oxigenar; lo sieu resultat.

oxigenant, a adj. Que genèra l'oxigenacion.

oxigenar vt. Operar la combinacion d'un còrs embé l'oxigène. ◆ **s'oxigenar** v.pr. Pilhar l'ària, respirar d'ària pura: *M'ainerai oxigenar en passant una setmana en montanha*.

oxigenat, ada adj. Que contèn d'oxigène.

oxigène n.m. 1. Gas incolòre, inodòre e sensa sabor, que forma la part de l'ària necessària à la respiracion; element (O) de n° atomic 8 e de massa atomica 16. 2. Ària pura: *Respirar l'ària pura en campanha*. 3. (fig.) Cen que permete d'anar de l'avant, cen que torna donar de dinamisme.

oxigenoterapia n.f. Tractament per li inalacions d'oxigène, sovent associat à la respiracion artificiala.

oxilita n.f. Dioxide de sòdi que, en presença d'aiga, desgatja d'oxigène.

oxime n.m. (quim.) Compauat que contèn lo gropament =N-OH e format per eliminacion d'aiga entre l'idroxilamina e un aldeïde ò una cetòna (nom generic).

oximel n.m. Ancian medicament à basa de meu soluble dins lo vinaigre.

oxinotidat n.m. *Oxinotidats*: Família de peis-cans qu'an lo còrs aut e de nadarèlas dorsali foarça auti.

oxisulfur(e) n.m. Compauat d'oxigène e de sofre.

oxiton adj. e n.m. (fon.) Si di d'un mòt qu'a l'accent tonic sobre la darriera sillaba: *Libertat, cafè son d'oxitons*.

oxiur(e) n.m. Vèrp nematòde, lòng de 0,5 à 1 cm, parasite de l'intestin de l'òme.

oxiuròsi n.f. Parasitòsi deuguda ai oxiures.

òxo adj. inv. (quim.) Si di d'una reaccion, d'un procediment de sintèsi que, à partir d'olefinas e d'un mesclum d'oxide de carbòni e d'idrogène, permete d'obtenir de compauats olifatics oxigenats.

oximòre n.m. Oximoron.

oximoron n;m. Apariament de mòts que sèmblon contradictòris. Var.: **oximòre**.

oxòni n.m. Ion univalent H_3O^+ .

oz Simbòle de l'onça anglosaxona.

ozalid n.m. (estamp., nom depauat) Espròva en positiu tirada sus papier sensibilisat au mejan de compauat diazoïcs.

ozbèk, a adj. e n. D'Ozbekistan. Var.: **osbèc**.

ozène n.m. (med.) Riniti cronica acompanhada de crostas fetidi. Sin.: **riniti atrofica**.

ozenós, a adj. 1. Relatiu à l'ozène. 2. Que sente mau, que fa pensar à l'ozène: *Pleuresia ozenoa*.

ozocerit n.m. (quim.) Idrocarbure natural semblable à la cera d'abelha. Sin.: **parafina naturala**. Var.: **ozoquerit**.

ozonaire n.m. Ozonisaire.

ozonar vt. (*ozòni*) Ozonisar.

ozonat, ada adj. 1. Que contèn d'ozòne. 2. Tractat au mejan d'ozòne.

ozonator n.m. Ozonisaire.

ozòne n.m. Còrs simple gasós, de l'odor foarta, dau poder totplen oxidant, que la sieu molecula (O_3) es formada de tres atòmes d'oxigène.

ozonide n.m. Combinacion de l'ozòne m'un alcène.

ozonisacion (-izacion) n.f. Accion d'ozonisar; lo sieu resultat.

ozonisaire n.m. Aparelh per preparar l'oxigène ò m'aria ozonisada. Var.: **ozonator**.

ozonisar (-izar) vt. 1. (quim.) Transformar en ozòne (l'oxigène). Var.: **ozonar**.

ozonomètre n.m. Aparelh que permete l'ozonometria.

ozonometria n.f. Dosatge de l'ozòne dins l'oxigène ò dins l'aire.

ozonoterapia n.f. Tractament medical qu'utilisa l'ària, l'oxigène ò l'aiga cargats d'ozòne, sota la forma de banhs, de seringadas ò d'inalacions.

ozonosfèra n.f. Jaça de l'atmosfera terrèstra, situada entre 15 e 40 km d'altituda, que contèn la quasi totalitat de l'ozòne atmosferic.

ozoquerit n.m. Ozocerit.

P

p Quatorzena letra de l'alfabet (pe).
p. Abreviacion de *per* (dins *p. cent*) e de *pàgina*.
P. (mús.) Abreviacion de *piano*.
p Simbòle de *pico*.
P Simbòle dau fosfòre.
P (metrol.) Simbòle de *peta-*.
P (fis.) Simbòle dau *poise*. Var.: **Po**.
P. (relig.) Abreviacion de *paire*.
Pa Simbòle dau protactini.
Pa Simbòle dau pascal.
Pa.s Simbòle dau pascal-segonda.
pa n.m. Diminutiu afectiu de *paire*, *papà*.
pabalhon n.m. Pavallhon.
pacan, a n. (pej.) Paisan, gus, rústegue.
pacanaria n.f. Vulgaritat.
pacanard, assa adj. Gofàs, paisan, roturier.
pacanardejar vi. Pacanejar.
pacanàs, assa adj. Gofàs.
pacanejar vi. Si comportar coma un pacan. Var.: **pacanardejar**.
pacemaker n.m. (angl.) Estimulador cardiac. Sin.: **pila cardiaca**.
pacha n.f. Pacte, acòrdi, convencion, mercat. Var.: **pache**.
pachà n.m. 1. Títol onorific estacat à d'auti foncions, e espec. à-n-aquela de governaire de província, dins l'Impèri otoman. ◇ (fam.) *Una vida de pachà*: Una vida dins l'abondança, sensa preocupacions. 2. (mar.) Lo comandant d'una nau. Var.: **pashà**.
pachara n.f. *Manjar la pachara*: Viure de parasitisme.
pacharòt n.m. Pacanàs.
pache n.m. Pacte, pacha.
pachòc, a adj. Que pachòca. ◆ n.m. (Eza) Fangàs.
pachocar vi. (*pachòqui*) 1. Manjar gaire, sensa apètit. Sin.: **manjuquejar**. 2. Faire de dificultats per pas grand caua. Sin.: **cercar de nieras**.
pacholear vi. (*pacholeï*) Bossonear. Sin.: **landrejar, tordolear, bossonejar**.
pachon, a adj. e n. 1. Minucios. 2. Indecís.
pachonaria n.f. 1. Minucia. 2. Indecision, esitacion.
pachonear vi. (*pachoneï*) Balandrinar. ◆ vt. e vi. Fotrassejar.
pachonesc, a n.m. Fach de lambinar.
pachonier, a adj. Que lambina.
pachoquet, a adj. Diminutiu de pachòc.
paciença (-iència) n.f. 1. Aptituda à suportar embé constança ò resignacion lu maus, lu desagradiments de la vida. Sin.: **endura**. ◇ *Pilhar lo sieu mau en paciença*:

S'esforçar de lo suportar sensa si plànher. ◇ Exclamacion per demandar la calma ò coma formula de menaça. ◇ Exclamacion de resignacion ò de decepcion: *L'ai asperada, ma non es venguda. Paciença!* Sin.: **d'aise, suau**. 2. Qualitat de quauqu'un que pòu asperar longtemps sensa si plànher. ◇ *Perdre paciença*: Plus suportar d'asperar, de subir. Sin.: **si despacientar, venir cabra, s'endurar**. 3. Capacitat à perseverar, constança dins l'esforç. 4. Reüssida (juèc de cartas).

paciença n.f. (bot.) Planta (*rumex aquaticus*) vesina de l'aigreta (Família dei poligonaceas). ◇ *Paciença sauvatja* (*rumex obtusifolius*). Sin.: **aigreta, lapàs**.

pacient, a adj. 1. Qu'a de paciença; que la manifèsta: *Siés pacient!* Sin.: **tolerant, complasent**. Var.: **pacientós**. 2. Que necessita totplen de paciença, de perseverança: *De pacienti recèrcas*. 3. (filos.) Que subisse l'accion; passiu: *L'èstre es agent ò pacient*.

pacient, a n. Persona que subisse un tratament medical, una operacion cirurgicala, etc.

pacientament adv. Embé paciença.

pacientar vi. Pilhar paciença, asperar sensa irritacion.

pacientós, oa adj. Pacient.

pacific, a adj. 1. Que vòu la patz; que s'esforça de l'establir. Sin.: **acomodant, bravàs, complasent, conciliant, doç, pasible**, (fam.) **boana pasta**. 2. Que si debana dins la patz; que tende à la patz: *Una accion pacifica*.

pacific, a adj. Relatiu à l'ocean Pacific.

pacificacion n.f. Accion de pacificar.

pacifiqueire, airtz adj. e n. Pacificator.

pacificament adv. D'un biais pacific.

pacificar vt. (*pacifiqui*) 1. Restalir la calma, la patz dins una region, un país en estat de guèrra. Sin.: **assuaudar, apagar**. 2. (lit.) Amaisar lo trebolici dins un esperit, una consciença.

pacificator, tritz adj. e n. Qu'amaisa lu trebolici ò restablisce la patz. Var.: **pacifiqueire**.

pacifisme n.m. Corrent de pensada que preconisa la recèrca de la patz internacionala per la negociacion, lo desarmament, la non-violença.

pacifista adj. e n. Qu'apartèn au pacifisme; partidari dau pacifisme.

pack n.m. (rugbi) Paquet.

pacotilha n.f. 1. Mèrç de gaire de valor. Sin.: **mercantilha**. ◇ *De pacotilha*: De qualitat mediòcra; sensa granda valor. 2. (anc.) Pichin lòt de mèrç qu'un officier, un matalòt ò un passatgier d'una nau avia lo drech d'embarcar per comerçar per lo sieu còmpte pròpri.

pacotilhaire, airtz n. Persona que vende de pacotilha. Sin.: **mercantilhaire**

pacotilhar vi. Faire lo comèrci de pacotilha. Sin.: **mercantilhar**.

pacs n.m. Pati establí entre doi personas celibatari, de sèxe identic ò desparier.

pacsar (si) v.pr. Establir un pati entre doi personas celibatari de sèxe identic ò desparier.

pacte n.m. Acòrdi, convencion solemna entre Estats ò particuliers. Var.: **pacha, pache, pati**.

pactejar vi. 1. Establir un pacte: *Pactejar mé l'enemic*. 2. Transgir: *Pactejar m'au crimi*. Var.: **pactisar**.

pactisar (-izar) vi. Pactejar.

padan, a adj. e n. Relatiu au Pò, à la planura dau Pò.

padela n.f. Sartaia.

padelada n.f. Cen que si fa cuire dins una padela. Lo sieu contengut. Sin.: **sartaiada**.

padelar vt. Faire cuire dintre una padela. Sin.: **sartaier**.

padeleta n.f. Padelon.

padelon n.m. Pichina sartaia. Var.: **padeleta**.

padina n.f. Alga bruna que li sieu frondas s'espargon en ventalh.

padoan, a adj. e n. De Pàdoa.

padre n.m. Religiós, paire.

padre n.m. Paire.

padre n.m. Botaròt. Sin.: **cuu d'ae, brugairòu, capelan, colomela, lepiòta, ombrela, lepiòta enaurada, magdalena**.

padreto(l) n.m. Paire de Caissotti (peis marin).

padronança n.f. Arrogança, ària de superioritat.

pae n.m. Pai.

paella n.f. Alestiment culinari fach de ris à la valenciana, de carn, de crustaceus, d'ortalhas, ben pimentats (Etim. cast. *paella*).

PAF n.m. inv. (sigla de *Paisatge Audiovisual Francés*) Ensèm de cadenas de radiodifusion autorisadi à emetre sus lo territòri nacional.

paga n.f. 1. Pagament dei salaris, dei tractaments ò dei sòldas: *Jorn de paga*. 2. Salari ò sòlda: *Tocar la sieu paga*. ◇ *Bulletin, fuèlha, ficha de paga*: Pèça justificativa qu'indica lu elements de calcul (nombre d'oras, retengudas, cargás, etc. D'un salari, d'un tractament).

pagable, a adj. Que pòu ò deu èstre pagat (à tala persona, à tala data, etc.).

pagadís, issa adj. Que si pòu pagar.

pagador n.m. Luèc dont si paga un drech per pilhar una autorota, un poant, etc. Sin.: **leudari**.

pagaia n.f. Rem cort, de la pala larga, que si maneja sensa èstre apontelat sus un ponch fixe.

pagaiar vi. Manejar una pagaia.

pagaire, airtz n. Persona que paga.

pagalha n.f. (fam.) Desòrdre, confusion. Sin.: **bolum, champostre**. ◇ *En pagalha*: En granda quantitat.

pagalhós, oa adj. Desordenat.

pagament n.m. Accion de pagar una soma en execucion d'una obligacion; soma pagada: *Pagament per chèc*.

pagan, a adj. e n. 1. Adèpte dei cultes politeïstas de l'Antiquitat e, espec., dau politeïsme grecolatin (per op. à *cristian*). 2. Adèpte d'una religion politeïsta ò fetichista. 3. Mescresent.

paganisar (izar) vt. Rendre pagan.

paganisme n.m. Religion dei pagans, culte politeïsta, per lu cristians, à partir dau s. IVⁿ.

pagant, a adj. 1. Que paga: *De clients pagants*. 2. Que si paga: *Espectacle pagant*. Contr.: à **jaba, à ren non costa, à gratis**.

pagapena n. Martir. Sin.: **poartapena**.

pagar vt. (*pagui*) 1. Versar (una soma deuguda); Aquitar un deute, un drech, una taxa, etc.). 2. Versar la soma deuguda per: *Pagar de cròmphas*. ◇ *Pagar boan pati*: Pagar un prètz modic. ◇ *Pagar car*: Estrapagar. ◇ *Pagar car quauqua ren*: L'obtenir après de grands sacrificis. ◇ *Lo mi pagueràs*: Mi vengerai de tu. 3. Donar à quauqu'un cen que li es deugut (de sòus, generalament): *Pagar un fornissèire*. 4. Recompensar: *Pagar quauqu'un per lu sieus esfoarç*. ◇ *Pagar quauqu'un en retorn*: Reconóisser lu sieus servicis, la sieu afeccion, etc. per de servicis, una afeccion dau meme nivèu. 5. Rescaptor per un castic subir: *Pagar lo sieu crimi*. 3. *Pagar de la sieu persona*: S'engatjar personalament còtra de perills, de dificultats, etc. ◆ vi. (fam.) Rendre, produire de sòus: *Es un affaire que paga*. ◆ si **pagar** v.pr. 1. Retenir una soma en pagament. ◇ *Si pagar de mòts*: Si contentar de mòts, parlar en luèc d'agir. 2. (fam.) S'ofrir lo luxe, lo plaser de: *Si pagar una veitura de corsa*.

pagaria n.f. Bureu d'un tresaurier-pagaire.

page n.m. (anc.) Jove nòble plaçat au servici d'un senhor. Sin.: **donzeu, donzelon**.

pageu n.m. 1. Paire. 2. Peis marin de color gris-ròsa argentat, qu'una espècia es pescada sus li costas d'Espanha e comercialisada sota lo nom de *daurada*.

pàgina n.f. Pàgina.

página n.f. 1. Cadun dei doi costats d'un fuèlh ò d'un fulhet de papier: *Una página blanca*. ◇ (estamp.) *Bèla página*: La página de drecha. ◇ *Página faussa*: Pàgina de seneca. ◇ (fam.) *Èstre à la página*: Èstre au fach de l'actualitat, de la mòda. Sin.: **èstre au fieu, conóisser**. 2. Fuèlh ò fulhet: *Esgarrar una página*. 3. Cen qu'es escrich, estampat sus una página. 4. Tròç d'un òbra literària ò musicala: *Li páginas mai bèli d'Alan Pelhon*. Var.: **pàgima**.

paginacion n.f. Numerotacion dei páginas d'un libre, dei fulhets d'un manescrich.

paginar vt. Numerotar li páginas d'un libre, lu fulhets d'un manescrich.

pagòda n.f. 1. Edifici religiós bodic, en Extrème-Orient. 2. *Mànega pagòda*: Mònega que va en s'alargant vèrs lo ponhet. 3. Moneda d'aur d'Índia, dau s. XVIIⁿ au s. XIXⁿ.

pagre n.m. Peis marin vesin de la daurada, de la carn estimada (Lòng de 50 cm). Var.: **padre**.

pagreto(l) n.m. Paire de Caissotti (peis marin). Var.: **padreto(l)**.

pai, paia adj. Doç, pacific, pasible. Var.: **pae**.

paigrand n.m. Paire de la maire ò dau paire. Var.: **pairegrand**. Sin.: **papet**.

païr vt. (*païssi*) 1. Pagar, expiar. ◇ *La païr*: Portar la pena. 2. Cubar, digerir (lo sieu vin). 3. Avalar (Sospeu).

pairal, a adj. 1. Dau paire: *Domicili pairal*. 2. Qu'es dau costat dau paire: *Lu antenats pairals*. 3. Qu'evòca un paire; protector, indulgent. Var.: **pairau**. Sin.: **patèrne**.

pairalament adv. Coma un paire. Sin.: **paternament**.

pairar vt. Pairir.

pairastre n.m. 1. Segond espós d'una frema, per rapoart ai enfants dau premier. 2. Aqueu qu'a adoptat un enfant que non es sieu. Sin.: **paire adoptiu**.

pairau, ala adj. Pairal.

paire n.m. 1. Aqueu qu'a d'enfants; genitor: *Paire de familia*. ◇ *Paire natural*: Aqueu que lu sieus enfants son naissuts foara lo maridatge. ◇ *Paire noirissier*: L'espós de la baila. ◇ *Un plaçament de paire de familia*: Plaçament segur, ma d'un revengut bas. ◇ *De paire en fiu*: Per transmission successiva dau paire ai sieus enfants. ◇ (En parlant d'un animau) Genitor: *Aqueu caton a per paire lo cat de la mieu vesina*. 2. Aqueu qu'agisse en paire, que manifèsta de sentiments pairals. ◇ *Paire espiritual*: Aqueu que dirigisse la consciéncia de quauqu'un, guida espiritual; per ext., aqueu qu'a un ròtle preponderant dins l'evolució personala personala de quauqu'un, dins la sieu evolució intellectuála, etc. 3. (teatre) *Ròtle de paire nòble*: Ròtle seriós e digne de paire vièlh. 4. (M'una majuscula) Dieu, en tant que Creator e e primera persona de la Trinitat: *Dieu lo Paire*. 5. *Lo paire de*: L'iniciator, lo creator, lo fondator de. 6. *Lo saint paire* (ò apellatiu *Sant Paire*): Lo papa. 7. *Lu Paires de la Glèia*: Lu escrivans de l'Antiquitat cristiana (s. IIe – s. VIIe) que li sieu òbras fan autoritat en matèria de fe. 8. Títol donat ai prèires reguliers e seculiers. 9. (fam.) Per designar un òme ja d'un atge: Lo paire Miqueu. ◆ pl. Lu noastres paires: *Lu noastres antenats*.

pairegrand n.m. Paigrand.

pairin n.m. 1. (relig. cat.) Aqueu que presenta un enfant au batejar ò à la confirmacion e si poarta garant de la sieu fidelitat. 2. Aqueu que dirigisse lo batejar d'una campana, d'una nau, etc. ◇ Aqueu que dona lo sieu nom à quauqu'un, à quauqua ren. 3. Aqueu que presenta quauqu'un dins una associacion, una societat, etc. Per lo faire intrar. 4. Cap d'una organisacion criminala (espec. la mafia).

pairinar vt. 1. Sostèner quauqu'un, s'en portar garent: *Pairinar quauqu'un per lo faire intrar dins una associacion*. ◇ Patronar (una òbra, un projècte). 2. Esponsorizar (angl.). Var.: **pairinejar**. Sin.: **patrocinar** (it.).

pairinatge n.m. 1. Qualitat, foncion de pairin ò de mairina. 2. Sostèn moral acordat à quauqu'un ò à quauqua ren. Sin.: **patrocini** (it.).

pairinejar vt. Pairinar.

pairir vt. (*pairissi*) Aver léser de. Var.: **pairar**.

pairolada n.f. Contengut d'un pairòu.

pairolaria n.f. Pairoliera.

pairolejar vi. Parlar coma un pairòu. Sin.: **desrasonar, estraparlar, batre la barlòca**.

pairolier, a n. 1. Mestèrant que fa, vende, repara de pairòus. 2. Obrier que travaïha lu metals en fuèlhs.

pairoliera n.f. 1. Profession, mèrç, fabrega dau pairolier. 2. Travalh dei metals en fuels; fabricacion industriala dei pèças metalliqui rivetadi, embotidi ò estampadi. Var.: **pairolaria**.

pairòu n.m. Recipient circulari prefond, de coire ò de fonda, m'una manelha en sobre e que sièrve per far cuire per ex. de confitura, de confit, etc.; lo sieu contengut.

país n.m. 1. Territòri d'una nacion; Estat, nacion. ◇ Ensèm dei abitants d'una nacion. 2. Region, contrada envisatjada dau ponch de vista fisic, climatic, economic, etc.: *País cauds*. ◇ *Lo país*: Aqueu dont siam ò que s'en parla: *Li gents dau país*. ◇ *País aut*: Part montanhosa d'un país, d'una encontrada. *Lo País aut niçard*. ◇ *Vin de país*: Produch dins un terrador determinada, ma sensa apellacion contrarotlada. ◇ *Vèire de país*: Viatjar. 3. Luèc, region d'origina. 4. Vilatge, localitat: *Un pichin país de cinquanta abitants*.

país, païsa n. (fam.) Persona dau meme vilatge, de la mema region: *Ai rescontrat un país*. Sin.: **compatriòta**.

paisament adv. Pasiblement.

paisan, a adj. e n. 1. Òme, frema de la campanha, que viu dau travalh de la tèrra. Sin.: **agricultor, cultivator**. 2. (pej.) Rústegue. Var.: **païsan** (e derivats). ◆ adj. Dei paisans; relatiu ai paisans: *La vida paisana*.

païsanada n.f. Grossieretat.

païsanalha n.f. (pej.) Païsanaria.

païsanaria n.f. Ensèm dei paisans. Var.: **païsanalha** (pej.).

païsanàs n.m. Rústegue.

païsanat n.m. (econ.) Ensèm dei paisans; condicion de paisan.

païsanèjar vi. Parlar ò si comportar en paisan.

païsanet, a n. Païsan, un pauc rústegue.

païsanòt, a n. Enfant ò enfanton de païsan.

païsanut, uda adj. Rústegue.

païsatge n.m. 1. Estenduda de país que s'ofrisce à la vista. ◇ Una tala estenduda, caracterisada per lo sieu aspècte: *Un païsatge montanhós*. 2. Representacion d'un païsatge, d'un site natural (eventualament d'un site urban) au mejan de la pintura, dau dessenh, de la fotografia, etc. 3. Aspècte d'ensèm: *Païsatge politic, audiovisual*. Sin.: **relarg**.

païsatgier, a adj. Compauat, dispauat per produire un efècte de païsatge natural: *Un pargue païsatgier*.

païsatgista n. 1. Artista que s'es especialisat dins la representacion dei païsatges. 2. Arquitecte ò jardinièr que crea lu plans d'ensèm de jardins e de pargues.

païse, a adj. Pai.

païsser vt. Manjar en brotant: *Païsser l'èrba*. ◆ vi. Manjar d'èrba en brotant: *Menar païsser un estròp*. ◇ (fam.) *Mandar païsser quauqu'un*: Caçar quauqu'un, li refusar brutalament cen que demanda. Sin.: **mandar au boasc, mandar córrer, mandar au diau**.

païssadura n.f. Pastura.

païsseu n.m. Escarasson, armadura que sostèn una planta, un aubre joves. Sin.: **freu, paligòt**.

païssiera n.f. Bastardeu, levada, enclusa.

pal n.m. 1. Pèça de boasc, de metal, etc., ponchuda d'un costat, per la ficar dins lo soal. Sin.: **fica**. Sin.: **biga** (Luceram). ◇ *Pal electric, telefonic*: Pal que poarta lu fieus dei linhas electrici, telefonic. ◇ *Suplici dau pal*: Que consistissia à enfonsar un pal dins lo còrs dau supliciat. 2. (arald.) Pèça onorabla, larga benda verticala au mitan de l'escut. 3. (agric.) *Pal injector*: Pichin aparelh portatiu que sièrv à l'injeccion localisada, dins lo soal, de produchs insecticidas ò fertilisants.

pal adj. inv. e n.m. inv. (sigla de l'angl. *phase alternation line*) *Sistema pal*: Sistema de television en colors, d'origina alemanda.

pala n.f. 1. Autís format d'una placa, sovent incurvada e arredonida, ajustada à un mànegue e que sièrve en particulier à cavar la tèrra, à desplaçar de materiaus pulverulents. ◇ (fam.) *À la pala*: En granda quantitat, à brèti. Sin.: **à boudre**, **à molon**, **à cofa**. ◇ *Mèstre de pala*: Fornier qu'enforma lo pan. 2. *Pala mecanica*: Engenh automotor de granda potença per l'execucion dei terrassaments, qu'agisse m'un caisson à l'extremitat d'un braç articulat 3. Extremitat plata e larga d'un rem. 4. (fam.) Incisiva. 5. Cadun dei elements de forma torçada plaçats à l'axe d'una elicha. 6. Part plana d'un rem, que si mete dins l'aiga. 7. Raqueta de boasc que s'emplega per jugat à la pelòta basca. 8. Paleta d'una ròda à aubas.

palabra n.f. Discussion longassa sensa resultat positiu. Sin.: **parladissa**.

palabraire, airtiz n. Persona que si perde en palabras.

palabrar vi. Parlotejar.

palabreu, ea adj. e n. Mençoneguièr. Var.: **palabrèro**.

palabrèro, a adj. e n.m. Palabreu.

palacial, a adj. D'un palais. Var.: **palaciau**.

palaciau, ala adj. Palatial.

palada n.f. 1. Cen que si pòu pilhar de materiau au mejan d'una pala. 2. (mar.) Còup de pala d'un rem. ◇ Espaci entre li palas de doi rems.

paladar vt. Desplaçar au mejan d'una pala.

paladin n.m. 1. Senhor de la seguida de Carles Manhe, dins la tradicion dei cançons de gèsta. 2. Cavalier barrutaire.

palador n.m. Chorla. Sin.: **plana**, **planon**.

palaficar vt. (*palafiqui*) Plantar en tèrra. Var.: **empalaficar**, **palficar**.

palaficatge n.m. Palficatge.

palafre n.m. Palafren.

palafren n.m. (anc.) Cavau de parada ò de marcha (per op. à *destrier*, cavau de batalha). Var.: **palafre**.

palafrenier, a n. Persona que s'ocupa dei cavaus.

palais n.m. 1. Residència vasta e luxuosa d'un cap d'Estat, d'un personatge important, d'un ric particulier. 2. Vast edifici public destinat à un usatge d'interès general: *Palais des Espòrts*. 3. *Palais de justícia*: Bastiment qu'es sèti d'un tribunal. Var.: **palatz** (forma classica).

palalha n.f. Pichini sardinas que sièrvon en particulier d'esca per la pesca.

palalheta n.f. Sardina, entre la rafanela e la palalha.

palamala n.f. Pichina longuessa de cordatge ò de cadena qu'una dei sieu extremitats es fixada à una bita d'ormejaement.

palamegea n.f. Paramesan.

palamela n.f. (tecn.) Ferradura dobla que permete lo movement de rotacion d'una poarta, d'una fenèstra, d'una persiana, etc., e que li sieu doi parts si poàdon separar. Var.: **paumela**, **pomela**.

palamenta n.f. 1. Designa un element de la galèra tengut per l'apostís. 2. Lo tot dei rems d'una nau (mai que tot de la familha de la galèra). 1469: «... per lur vieure ellos e los autres que an adobat la palamenta de la fusta...» A.C.Arle.

palamida n.f. Peis mediterraneu vesin dau ton.

palamidiera n.f. Ret per pescar la palamida.

palanc n.m. Aparelh de levatge m'un mecanisme desmultiplicaire per levar de cargats m'un esfoarç motor relativament deble.

palanca n.f. 1. Lèva. 2. Tròç de boasc concau e entalhat à cada extremitat per portar sus l'espatla doi cargats, doi coàs.

palancar vt. (*palanqui*) Tirar me l'ajuda d'un palanc.

palanceu n.m. 1. Escusson blasonat que, plaçat sus un pal, marcava la termiera d'una juridiccion senhorala. 2. Escut plaçat sus la poarta d'uni aubèrgas. 3. Escut plaçat sus la poarta d'unu oficièrs ministerials (notaris, grafiers...).

palancre n.m. Palangre.

palangrar vt. e vi. Pescar au mejan d'un palangre.

palangre n.m. Linha per la pesca en mar, constituïda d'una coarda qu'au lòng son estacadi de moissieras provedidi de mosclars. Var.: **palancre**.

palangrier n.m. Bateu que pesca m'un palangre. 1526: «...un parangue que talhat lo parengue que an descubert dos fustas en la Figuarèto...» A.C.Arle.

palangròta n.f. Linha plombada per la pesca en mar, enrotlada à l'entorn d'una placa de suve e manobrada à la man.

palanquin n.m. Lèva de fèrre.

palanquin n.m. Cadiera ò portantina portada à braç d'òmes ò installada sus l'esquina d'un animau (cameu, elefant), dins lu país orientals.

palarea n.f. Palenca.

palat n.m. Paret sobrana de la boca, que la separa dei fòssas nasali. Sin.: **ceu de la boca**. ◇ *Vòuta dau palat ò palat dur*: Part anteriora, ossoa. ◇ *Vel dau palat ò palat moal*: Part posteriora, membranoa.

palat, ada adj. (arald.) 1. Partit verticalament en un nombre par de parts egali e d'esmauts alternats. 2. Que comprèn un pal, de pals.

palatal, ala adj. (fon.) Si di d'una vocala ò d'una consonanta qu'a lo sieu ponch d'articulacion situat dins la region dau palat dur (per ex. lo *í* de *aquí*, lo *lh* de *filha*). Var.: **palatau**, **palatin**.

palatalisacion (-izacion) vt. (fon.) Modificacion qu'un fonema subisse quora la sieu articulacion si tròva reportada dins la region dau palat dur. Sin.: **banhadura**.

palatalisar (-izar) vt. (fon.) Faire subir la palatalisacion à (un fonema).

palatau, ala adj. Palatal.

palatatge n.m. Accion de bolegar ò de desplaçar m'una pala.

palatin, a adj. 1. (ist.) Si di d'un senhor encargat d'un ofici dins lo palais d'un sobeiran carolingian au dau Sant Impèri. 2. Dau Palatinat. 3. Que depende d'un palais.

palatin, a adj. (anat.) Dau palat. Var.: **palatal, palatau**.

palatin n.m. (ist.) Promier dei oficiers de la corona d' Ongria.

palatiti n.f. Estomatiti localisada au palat.

palatografe n.m. Aparelh utilizat en palatografia.

palatografia n.f. Metòde de cèrca en fonetica.

palatograma n.m. Figuracion dei ponchs de contacte de la lenga còtra lo palat.

palatoplastia n.f. (cir.) Operacion cirurgicala per radobar una manca palatala.

palatoplegia n.f. Paralisi dau palat moal.

palatz n.m. Palais (forma correnta).

paleantropian n.m. Si d'una forma d'antropian fossile intermediari entre lu arcantropians e lu neantropians, essencialament representada per lu neandertalians.

palejaira n.f. Engenh de trabalhs publics m'una lama oblica.. Sin.: **pala mecanica**.

palenca n.f. Clausura facha me de pals e de taulas de fusta estrechs que son jonchs en lu palaficant. Sin.:

palarea, barralha.

palencada n.f. Palissada.

palencar vt. (*palenqui*) Palissadar.

paleoasiatic, a adj. Paleosiberian.

paleobotanica n.f. Paleontologia vegetala.

paleobotanista n. Persona que practica la paleobotanica.

paleocène n.m. (geol.) Promiera epòca dau paleogène.

paleocristian, a adj. Dei promiers cristians.

paleoclima n.m. Clima d'una anciana epòca geologica.

paleoclimatic, a adj. Dei paleoclimas.

paleoclimatologia n.f. Sciença dei paleoclimas.

paleoecologia n.f. Estudi dau mòde de viure dei animaues fossiles e dei sieus rapoarts m'au sieu mitan natural.

paleocristic, a adj. Que pertòca la glaça polària datant de mai d'un an.

paleodictioptèr n.m. *Paleodictioptèrs*: Òrdre que recampa la màger part dei insèctes fossiles dau primari.

paleogène n.m. Promier periòde de l'èra terciària, partit en tres epòcas (palocène, eocène e oligocène).

paleogeografia n.f. Geografia dei epòcas anciani dau glòbe terrèstre.

paleogeografic, a adj. Relatiu à la paleogeografia.

paleografe, a adj. e n. Si di d'una persona especialista en paleografia.

paleografia n.f. Sciença dei escripturas anciani.

plaeografic, a adj. Relatiu à la paleografia, ai escripturas anciani.

paleoïstologia n.f. Estudi dei teissuts dei animaues e vegetaus conservats dins lu fossiles.

paleolit n.m. Pèira dau periòde paleolitic.

paleolitic, a adj. e n. Si di dau promier periòde de la preïstòria, caracterisat per l'aparicion pi lo desvolopament de l'industria de la pèira e per una economia de predacion.

paleologia n.f. Estudi dei antiquitats preïstoriqui.

paleològue, a n. Especialista en paleologia.

paleomagnetic, a adj. Relatiu au paleomagnetisme. Var.: **paleomanhetic**.

paleomagnetisme n.m. Magnetisme terrèstre au cors dei epòcas geologiqui; sciença que l'estúdia. Var.: **paleomanhetisme**.

paleomanhetic, a adj. Paleomagnetic.

paleomanhetisme n.m. Paleomagnetisme.

paleontografe, a n. Especialista en paleontografia.

paleontografia n.f. Descripcion dei fossiles.

paleontologia n.f. Sciença dei èstres vivents qu'an poblat la Tèrra ai epòcas geologiqui, fondada sobre l'estudi dei fossiles.

paleontologic, a adj. Relatiu à la paleontologia.

paleontologista n. Especialista de paleontologia. Var.: **paleontològue**.

paleontològue, òga n. Paleontologista.

paleopatologia n.f. Estudi dei malautias dei animaues fossiles segond cen que ne sobra dei ossaments.

paleopitec n.m. Monin fossile antropomòrfe.

paleopsicologia n.f. Psicologia basada sus l'estudi de l'inconscient collectiu e dei sieu traças dins l'inconscient individual.

paleoreleu n.m. Releu ancian recubèrt de sediments.

paleosiberian, a adj. Si di de lengas sensa parentat conoissuda parladi en Sibèria orientala. Sin.: **paleoasiatic**.

paleosoal n.m. Soal format dins de condicions anciani de clima e de vegetacion, recubèrt per de depaus mai recents ò pròche de la susfàcia.

paleotemperatura n.f. Temperatura d'un periòde geologic, obtenguda per lo biais d'una analisi geoquimica.

paleotèri n.m. Mamifèr ongulat fossile dau començament de l'èra terciària, pròche de l'actual tapir.

paleotropical, a adj. Relatiu ai encontradas tropicali dau Monde Ancian. Var.: **paleotropicauc**.

paleotropicauc, ala adj. Paleotropical.

paleovolcanic, a adj. Que pertòca lo volcanisme ancian, anterior au terciari.

paleovolcanisme n.m. Volcanisme anterior au terciari.

paleoxilologia n.f. Estudi botanic dei fustas fossili.

paleozoïc, a adj. e n.m. Si di de l'èra primària.

palermitan, a adj. De Palèrne.

palèstra n.f. (Antiqu.) Terren d'espòrt sobretot destinat à la lucha.

palet n.m. Pèira plata e redona ò disc espès que si lança dins diferents juècs e espòrts (hockey sus glaça, per exemple).

paleta n.f. 1. Batador per lo juèc de pauma. 2. Omoplat. 3. Tròç de carn de l'espata dau bòu; tròç de carn à l'entorn de l'omoplat dau poarc ò de la fea. Sin.: **espatla**. 4. Placa traucada per lo gròs det, sus la quala lu pintres depàuen e mèsclon li sieu colors. 5. Ensèm dei colors qu'un pintre emplega abitualament. 6. Plateu de cargament destinat à la manutencion dei mèrç per de carris elevators provedits d'una forca.

paletada n.f. Contengut d'un cargament d'una **paleta**.

paletar vi. Jugar m'un palet. Var.: **paletejar**.

paletejar vi. Paletar.

paletisacion (-izacion) n.f. Organizacion dei mandadís, dei transpòrts, de magasinatge, que fa usança de paletas.

paletisar (-izar) vt. Utilisar de paletas per lo cargament e lo desplaçament dei mèrç.

paletuvier n.m. Non comun relatiu à d'aubres divèrs dei ribatges palunós d'Àfrica e d'Amèrica equatoriali que fórmon la mangròvia.

palfèrre n.m. 1. Lèva de fèrre. 2. Poncha de fèrre à l'extremitat d'una lança. 3. (fig.) Element, grope lo mai eficaç ò lo mai avançat en un relarg: *La lenga es lo palfèrre d'una nacion*.

palficament n.m. Jalonament.

palficar vt. (*palfiqui*) Plantar en tèrra. Var.: **empalaficar, palaficar**.

palficatge n.m. Accion de palficar. Var.: **palaficatge**;

palha n.f. 1. Pen de graminea, e en particular de cereala, talhada e desbarrassada dau sieu gran. ◇ *Tirar à la palha corta*: Tirar au sòrt e faguent causir d'azard de brots de palha de longuessa inegala. 2. Matèria que fórmon ensèm aqueleu pens. ◇ *Vin de palha*: Vin blanc liquorós, obtengut mé de raïms que si llaïsson secar sus la palha. ◇ *Papier palha*: Papier d'emalatge à basa de palha. ◇ *Èstre sus la palha*: Èstre dins la misèria. ◇ *Òme de palha*: Prèstanom dins un afaire malonèste. 3. Pichin tube emplegat per beure un liquide en l'aspirant. 4. (tecn.) Deca intèrna dins lu produchs fargats ò laminats, constituit per una cavitat alongada e de gaire d'espessor. ◇ Deca, fendascla au dedintre d'una pèira fina. 5. *Palha de fèrre*: Tampon format de llongui bofas metalliqui, emplegat per gratar, netejar. ◆ adj. inv. De la color jauna palla de la palha.

palhada n.f. Espandida de palha sus lo soal.

palhar vt. Curbir, garnir de palha.

palhassada n.f. Arlequinada; pantalonada, cauçonada. Sin.: **bofonada**.

palhassa n.f. 1. Grand sac emplit de palha (ò de fuèlhas, etc.) que sièrve de matalàs. 2. Plan de trabalh

d'un aiguier, à costat de la cuva. Sin.: **pila**. 3. Plan de trabalh malonat, dins un laboratòri de quimia, una farmacia, etc.

palhassada n.f. Arlequinada.

palhassier, a n. Persona que fa de palhassons.

palhassiera n.f. Palhier.

palhasso n.m. Arlèri, cabotin, clown. Var.: **palhassa**.

palhasson n.m. 1. Pichina estòria espessa, en fibras duri per panar li sòlas dei soliers à l'intrada d'una abitacion. ◇ (fig.) Persona servila. 2. (ortic.) Cleda de palha que sièrve à curbir li plantacions per li protegir de la gelada. 3. Palha treçada emplegada en capelaria.

palhassonar vt. (ortic.) Accion de palhassonar.

palhassonatge n.m. (ortic.) Curbir de palhassons.

palhat, ada adj. 1. Qu'a la color de la palha. 2. (tecn.) Que presenta una palha, de palhas: *Fonda palhada*.

palhatge n.m. Accion de palhar.

palhet n.m. (mar.) Cordatges frusts plaçats lo lòng de la cencha d'una nau per l'aparar dei fretaments. Sin.: **butafoara**.

palheta n.f. 1. Pichina palha. Var.: **palhuça**. 2. Pichin tròç d'aur que si tròva dins li sablas aurifèri. 3. Pichina lamella d'una matèria pauc ò pron lusenta e rigida: *Sabon en palhetas*. ◇ Pichina lamella d'una matèria lusenta emplegada per decorar una estòfa, un vestit. 4. Pichina palha dins una pèça metallica, una pèira preciosa.

palhetar vt. Decorar de palhetas.

palhetat, ada adj. Cubèrt, decorat de palhetas.

palhetaire, airitz n. Persona que cèrca de palhetas d'aur dins lu alluvions.

palhetatge n.m. 1. Accion de palhetar. 2. Accion de cercar de palhetas d'aur dins lu alluvions.

palhier n.m. 1. Luèc, local dont es entrepauada la palha. Sin.: **palhassiera**. 2. Garbiera de palha.

palhòla n.f. Borgin. Sin.: **aranhòu**. ◇ Plàia dont si faïon secar li rets de pesca: *La plàia de la Palhòla a Niça dapé dau poart*.

palhòla n.f. Frema en palhòla: Frema que jacilha ò qu'es à mand de jacilhar.

palholada n.f. Jacina.

palholar vt. (*palhòli*) (mar.) Curbir lo fond d'una barca m'un palhòu.

palholier n.m. (mar.) Calier.

palhon n.m. Pichin panier, sensa manelha, doblat de tela, dont si fa levar lo pan denant de l'enfornar.

palhon n.m. Brandon de palha. Var.: **espalhon**.

palhonenc, a adj. Relatiu au Palhon e à la sieu valada.

palhòta n.f. Cabana cubèrta de palha, dins lu país caud.

palhós, oa adj. 1. (tecn.) Palhat. 2. (agric.) *Fem palhós*: Que la sieu palha es gaire descompauada.

palhòu n.m. (mar.) Fond d'una barca fach de taulas.

palhum n.m. Jaça de palha destinada à mantenir la frescura dau soal, à preservar d'unu fruchs dau contacte de la tèrra.

palhuça n.f. Palheta.

pali n.m. Baldaquin. Sin.: **sobreceu**.

paliera n.f. Reng de pals ficats dins lo soal per apontelar un obratge de tèrra ò de maçonaria.

paligòt n.m. Escarasson, armadura que sostèn una planta, un aubre joves. Sin.: **freu, paiseu**.

palimpsèste n.m. Maneschich sus pergamin que la sieu promiera escriptura es estada lavada ò gratada e sobre lo quau un tèxte novèu es estat eschich.

palindròme, a adj. e n.m. Si di d'un grope de mòts que pòu èstre lejut de seneca à drecha coma de drecha à seneca en conservant la mema significacion.

palinfrasia n.f. Palimgrafia.

palingenesia n.f. 1. Retorn ciclic dei memes eveniments ò d'un meme tipe d'eveniments, dins d'uni concepcions filosofiçui ò religioï. 2. (lit.) Retorn à la vida, vida nòva. 3. Regeneracion per lo batejar, dins lu ancians escrivans cristians.

palingenesic, a adj. De la palingenesia.

palingrafia n.f. Repeticion costumiera dins un eschich, d'una idea, d'un mòt, d'una expression identics. Sin.: **palinfrasia**.

palinòde n.m. Ai s. XVⁿ e XVIⁿ, nom donat en li confrairias literari dau Nòrd, ai pèças compauadi en l'onor de la Verge Maria, e particulierament de l'Immaculada Concepcion.

palinodia n.f. 1. Retraccion de cen qu'es estat dich ò fach; brusc cambiament d'opinion. 2. (Antiqu.) Pèça de vèrs dins la quala l'autor retractava cen qu'avia exprimit avant.

palinologia n.f. Estudi dei pollens actuals e fossiles.

palinologic, a adj. Relatiu à la palinologia.

palís n.m. 1. Davant ò parament d'autar. 2. Pal enfonsat mé d'autres per formar una clausadura continua; aquesta clausadura.

palissada n.f. Clausura formada d'una fila de planças ò de pals pauc ò pron jonchs. Sin.: **palarea, palenca, barralha, palencada**.

palissadament n.m. Accion de palissadar; Sin.: **empalament, empalissonament, empalissament**.

palissadar vt. 1. Enlaure de palissadas. 2. Dispauar, talhar en palissada. Sin.: **empalissar, barralhar, palencar**.

palissadic, a adj. (bot.) Si di dau parenquima clorofillian, dei cellulas sarradi, de la faça superiora dei flors.

palissandra n.f. Palissandre.

palissandre n.m. Boasc lord e dur, d'un brun escur violaceu, que provèn de divèrs aubres d'Amèrica dau Sud, recercat en ebanistaria e per faire d'instruments de música. Var.: **palissandra**. Sin.: **boasc de ròsa**.

palissatge n.m. Operacion que consistisse à estacar li brancas d'un aubre à un supoart per li faire créisser en espatliera. Sin.: **ligadura**.

palisson n.m. Barri de verdura fach d'aubres ò d'aubrilhons talhats verticalament.

palla n.f. (liturgia) Linge cairat e rigide que sièrve à curbir lo calici pendent la messa.

palladi n.m. Metal blanc, ductile e dur, qu'absorbisse l'idrogène; element (Pd) de n° atomic 46 e de massa atomica 106,04.

palle, a adj. 1. Gaire colorat, d'una blancor passida, en parlant de la carnason. Sin.: **pallineu, afalit, blanquinàs, foscarin, descolorit, sangbeugut, mortinós**. 2. Blèime. Sin.: **pallineu, afalit, blanquinàs, foscarin, descolorit, sangbeugut, mortinós**. ◇ (mil. fam.) *Si faire portar palle*: Si faire portar malaut. 3. Sensa esclat, sensa foarça, en parlam d'un lume. 4. D'una tonalitat atenuada, en parlant d'una color. 2. (fig.) Sensa esclat: Un palle imitator.

pallejar vi. Venir palle.

palliar vt. (*palli*, calssic *pàlli*) Remediar d'un biais incomplet ò provisòri à: *Palliar li consequenças d'una error*.

palliatiu, iva adj. e n.m. (med.) Si di d'un tractament, d'un remèdi qu'agisse sobre lu simptoms d'una malautia sens s'atacar à la sieu causa: *Servici de curas palliati*.

palliatiu n.m. Mejan provisòri d'evitar un perilh; expedient per escartar un obstacle.

pallides(s)a n.f. Aspècte, color d'una persona, d'una caua palla. Sin.: **pallitge, pallor**.

pallinàs, assa adj. Blèime. Sin.: **pallineu, sangbeugut, mortinós**.

pallinejar vi. Començar de venir palle.

pallineu, èla adj. Blèime. Sin.: **pallinàs, sangbeugut, mortinós**.

pallir vi. (*pallissi*) 1. Devenir d'un còup palle, blèime: *Pallir de ràbia*. Sin.: **emblaimar, pallejar**. ◇ (fig.) *Faire pallir quauqu'un de gelosia*: Li inspirar de despièch, una gelosia violenta. 2. Perdre de la sieu luminositat, dau sieu esclat: *Aquela color a pallit au soleu*. ◇ (fig.) *La sieu estela a pallit*: La sieu influença a baissat. ◆ vt. (lit.) Rendre palle: *La malautia a pallit lu sieus trachs*.

pallitge n.m. Aspècte, color d'una persona, d'una caua palla. Sin.: **pallides(s)a, pallor**.

pallium n.m. (lat.) Pèça de vestit liturgic.

pallor n.f. Aspècte, color d'una persona, d'una caua palla. Sin.: **pallitge, pallides(s)a**.

palm n.m. [ˈpaŋ] Anciana mesura de longuessa niçarda valent 12 torns (0,262 m). Var.: **pam, parm**. ◇ *Jugar au palm*: Juèc dins lo quau si lànçon de pèças de moneda vèrs un barri e temptant de li faire restar lo mai pròche possible, à una distança que deu èstre inferiora à l'extension d'una man.

palm de nas n.m. 1. Gèste d'escòrn que si fa en pauant l'extremitat dau gròs det sus la poncha dau nas tot en bolegant lu dets. 2. Per analogia, accion ironica destinada à si garçar (de quauqu'un, de quauqua ren): *Faire un palm de nas à la malautia*.

palmacea n.f. *Palmaceas*: Família d'aubres que recampa li 1200 espècias de paumoliers.

palmar n.m. Palmèr.

palmèr n.m. (tecn.) Instrument de mesura de precision par avalorar li espessors ò lu diamètres exteriors. Var.: **palmar**.

palmipède, a adj. e n.m. Auceu aquàtic qu'a lu dets à pàumola (auca, pelican, àneda, etc.).

palmitat n.m. Sau ò estèr de l'acide palmitic.

palmitic, a adj. Si di de l'acide gras saturat $\text{CH}_3(\text{CH}_2)_{14}-\text{CO}_2\text{H}$ e dei compausats que n'en derivon.

palmolier n.m. Paumolier.

palmoliera n.f. Paumoliera.

palomb, a n. Colomb, pìjon (fr.). ◇ *Pichin palomb*: Pìjon colombier.

palomba n.f. Palomb fèr.

palombiera n.f. Ret par agantar li palombas.

palona n.f. Pichin peis-can manjadís, correntament sonat *can de mar*.

palonier n.m. Barra que repartisse lu esfoarç que s'aplícon ai sieu extremitats. 1. (aeron.) Barra e, per ext. tot dispositiu de transmission que si manòbra m'au pen e qu'agisse sobre la govèrna de direccion d'un avion. 2. (espòrts) Barra, manelha qu'ai sieu doi extremitats son estacats li doi parts de la coarda de traccion d'un esquilhaire nautic. 3. (agric.) Barra qu'ai sieu extremitats son fixats lu trachs d'un veïcule à traccion animala, d'un araire.

palp n.m. Pichin apendici mobile dei artropòdes, que constitue ordinariament doi pareus, lu *palps maxillaris* e lu *palps labials*.

palpable, a adj. 1. Que si fa sentir au tocar. 2. Verificable; evident, manifèst: *De pròvas palpabli*.

palpacion n.f. (med.) Accion de palpar. Sin.: **palmament**.

palpaire n.m. Aparelh que sièrve à mesurar e contrarotlar una grandor, un estat fisic (calor, en part.): *Palpaire de placa electrica*.

palpaire, airtz n. (fig.) Aqueu, aquela que li agrada foarça de tocar d'una mena pèrvèrsa lo còrs, ò una part dau còrs, d'una altra persona. Sin.: **chaspaire**.

palpament n.m. Palpacion.

palpar vt. 1. Examinar en tocant mé la man, lu dets: Palpar una estòfa. Var.: **palpejar**. 2. Accion de tocar pèrvèrsament una persona. Sin.: **chaspas**. 3. (fam.) Tocar, reçaupre, en parlant de sòus.

palpebral, a adj. Dei parpèlas. Var.: **palpebrau**.

palpebrau, ala adj. Palpebral.

palpejar vt. Palpar.

palpitacion n.f. 1. Movement de cen que palpita. 2. (sobretot au pl.) Bategar accelerat dau coar: *Aver de palpitations*. Sin.: **batecoar**.

palpitant, a adj. 1. Que palpita: *Aver lo coar palpitant*. 2. (fig.) Que suscita un interès viu, mesclat d'emocion: *Una aventura palpitanta*. Sin.: **apassionant, esmovent**.

palpitar vi. 1. Èstre agitad de movements convulsius, en parlant d'un èstre à pena tuat, de la sieu carn. 2. (lit.) Manifestar una mena d'agitacion, en parlant de quauqua

ren: *Una flama que palpita*. Sin.: **bategar, trampelar**. 3. Batre mai foart, mai leu, en parlant dau coar. Sin.: **bategar, trampelar**.

palplanca n.f. Profilat metallic de seccion especiala, ficat mé d'autre dins un soal mòble ò immergit per formar una paret. ◇ Jaina emplegada per lo meme usatge.

palprés n.m. (mar.) Aubre plaçat pauc ò pron oblicament à l'avant d'una nau. Var.: **pauprés, baupret**. 1518: «*Item l'aubre de paupres ambe sas entenas et garniment.*» A.D. 373. (Etim. neerl. *boegspiet*).

palud n.f. Palús.

paludier, a adj. Persona que travailha dins li salinas.

paludisme n.m. Malautia parasitària que la provòca un protozoiari parasite dau sang, lo plasmòdi, e transmesa per una moissara dei regions caudi, l'*anofèle*. Sin.: **malària**.

paludós, oa adj. 1. Deugut au paludisme. Var.: **palunós**. Sin.: **palustre**. 2. Dei palús; de la natura dei palús: *Un soal paludós*.

palun n.f. Palús.

palunalha n.f. Lu paluns.

palunenc, a adj. Paludós.

palunós, oa adj. Paludós. Sin.: **palunenc, palusenc**.

palús n.f. Zòna, pauc ò pron vasta, de terren impermeable ò que non es pron drenat, dins la quala l'aiga de pluèia ò lu cors d'aiga alimènton un bacin, abitualament gaire profund, sovent ocupat per una flòra particuliera. ◇ *Fèbre dei palús*: Paludisme, malària. Var.: **palud, palun**.

palusenc, a adj. Paludós.

palustre, a adj. 1. Que viu ò que creisse dins li palús. 2. Deugut au paludisme: *Fèbre palustra*. Sin.: **paludós**.

pam n.m. Palm.

pam de nas n.m. Palm de nas.

pàmola n.f. Pàumola.

pampa n.f. Vasta prada d'Amèrica dau Sud.

pampalòti n.m. Peis plat dei mars frèii, que lo sieu fetge es ric en vitaminas A e D (Lòng fins à 2 à 3 m; pes de 250 kg; familha dei pleuronectidats).

pampelmós n.m. Fruch dau pampelmossier, manjadís, jaune ò color de portegal, dau gust acidulat e leugierament amar. Var.: **pamplemossa**. Sin.: **limonàs, pomelós**.

pampelmossier n.m. Aubre dau genre citrus (*Citrus grandis*) que dona lu pampelmós. Var.: **pamplemossier**.

pamplemossa n.m. Pampelmós.

pamplemossier n.m. Pampelmossier.

pàmpola n.f. 1. (vitic.) Ram jove de l'an. 2. Ornament que figura un ram de vinha sinuós, me de fuèlhas e de grasas.

pan n.m. 1. Aliment fach d'una pasta compauada essencialament de farina, d'aiga e de crissent (ò de levam), pastada e fermentada pi cuècha au forn. ◇ *Pan de campanha*: De la crosta espessa, fach mé de levam. ◇ *Pan complet*: Que la sieu farina contèn una part de bren. ◇ *Pan negre*: Pan de sègue e de sarrasin. ◇ *Pan vienés*: Pan que la sieu farina contèn de lach. ◇ Lo pan, simbòle

de la noiridura: *Ganhar lo sieu pan.* ◊ *Faire passar lo gust dau pan à quauqu'un:* Lo tuar; lo picar violentament. ◊ *Manjar lo sieu pan blanc:* Aprofèchar de circonstanças favorablas que non duraran. ◊ *Non mangi d'aqueu pan:* Non emplegui aquelu procediments (fraudulós, malonèstes). ◊ *Pan ajupit ò pan lis:* Pan mau levat. ◊ *Pan brenós:* Que contèn de bren. ◊ *Pan estaís:* Vièlh pan, qu'es vengut dur. ◊ *Pan gratat:* Que s'emplega per faire, per ex., une escalòpa panada. ◊ *Pan sec:* Sensa acompanhament. 2. Massa formada d'aquel aliment: *Un pan.* ◊ *Pan lòng:* En forma de lòng cilindre aplatit (per op. à *pan redon*). 3. (M'un complement ò un adjectiu, per designar d'uni pastissarias) *Pan d'espècias:* Fach mé de meu e d'espècias. ◊ *Pan de Gènoa:* Fach m'una pasta à bescuèch dont son integradi d'amèndolas pistadi. ◊ *Pan dei Àngels, pan de vida:* Eucaristia. ◊ *Si levar lo pan de la boca:* Si privar per donar lo necessari a quauqu'un. ◊ *Pan perdut:* Pan estaís banhat dins lo lach, mesclat mé d'òus, sucrat e cuèch au forn ò à la sartaia. 4. En coïna, preparacion motlada en forma de pan. 5. Massa d'una matèria motlada: *Un pan de sabon.* ◊ *Pan de sucre:* massa de sucre de cana colada dins un mòtle conic. ◊ (geomorf.) *Pan de sucre:* Piton granitic de la cima arredonida, caracteristic dei regions dau clima tropical umide. ◊ Cirrus.

pan interj. Exprimisse un bosin sec: *Pan! Un còup de fuèc!*

pana n.f. Part estrecha de la tèsta d'un marteu, opauada à la part plana (la *taula*). ◊ Part plana e trencanta d'un piolet.

pana n.f. Estòfa que sembla de velut, ma embé de pels mai lòngs e pas tant sarrats.

pana n.f. Graïssa sota la pèu dau poarc. Sin.: **saïn**.

pana n.f. 1. Arrèst de foncionament accidental e momentaneu: *Pana de motor, èstre en pana.* Sin.: **avaria, gast.** ◊ *Pana seca:* Deuguda à una mancaça de carburant. ◊ (fig.) *Èstre, estar en pana:* Non poder continuar (à faire, à dire, etc.). ◊ (fam.) *Èstre en pana de quauqua ren:* N'en mancar. 2. (mar.) *Metre en pana:* Orientar la vela ò li velas per arrestar la nau.

pana n.f. Pèça orizontala de l'armadura d'una taulissa, que poarta lu cabrilhons. Sin.: **cormiera.**

panada n.f. 1. Sopa facha de pan bulhit dins d'aiga ò de lach. Sin.: **papa.** 2. (fam.) *Èstre dins la panada:* Dins la misèria.

panafrican, a adj. De la totalitat dau continent african, dei nacions que lo compàuon. ◊ Relatiu au panafricanisme.

panafricanisme n.m. Doctrina politica, movement que tende à recampar, à rendre solidari li nacions dau continent african.

panafricanista adj. e n. Relatiu au panafricanisme; partidari d'aquesta doctrina.

panama n.m. Capeu leugier de palha.

panaman n.m. Pèça d'estòfa que sièrve per si panar li mans.

panamenc, a adj. e n. Relatiu au Panama e ai sieus estatjants.

panamerican, a adj. Relatiu ai pòbles dei Amèricas.

panamericanisme n.m. Movement que tende à melhorar e desvolopar li relacions dei repúblicas americanas entre eli.

panamericanista adj. e n. Relatiu au panamericanisme; partidari d'aquesta doctrina.

panapan n.m. Pichina pèça de tela brodada per decorar ò protegir un mòble. Sin.: **toalhon.**

panar vt. Desbarrassar quauqua ren d'un liquide, de la poussa, etc., que n'èra recubèrt. ◊ **si panar** v.pr. Panar una part dau sieu còrs: *Si panar lu pens.* ◊ n.m. Accion de panar, de si panar.

panar vt. Envolojar una carn ò un peis d'òu batut e de pan gratat per faire rostir.

panaràbi, àbia adj. Relatiu au panarabisme.

panarabisme n.m. Movement politic que clina d'acampar lu país de lenga aràbia e de civilisacion musulmana en una comunautat d'interès, bailejat mai que tot per Egipte.

panarabista adj. e n. Relatiu au panarabisme; partidari d'aquesta doctrina.

panari n.m. Panarís.

panarís n.m. Infeccion aguda dau det. Var.: **panari.** Sin.: **naissadura.**

panasiatic, a adj. Que pertòca lo panasiatisme.

panasiatisme n.m. Movement que pertòca lu pòbles d'Àsia dins lo relarg economic e comercial.

panasiatista adj. e n. Relatiu au panasiatisme; partidari d'aquesta doctrina.

panassar vt. Panificar, panejar.

panat, ada adj. Cuèch envelopat dins d'òu e de pan gratat: *Escalòpa panda.*

panat, ada adj. Qu'es estat panat, secat m'una estraça, un panaman, etc.

panataria n.f. 1. Negòci dont si fa e si vende de pan. 2. (ist.) Ofici de panatier. 3. Luèc dont es conservat e distribuit lo pan dins li comunautats, lu grands establiments.

panatier, a n. 1. Fornier. 2. (ist.) Oficier encargat dau pan à la cort d'un sobeiran.

pan banhat n.m. Especialitat culinària de Niça, facha d'un pichin pan redon talhat en doi, garnit de tomatis, d'òus durs, d'amploas e banhat d'òli d'oliva e de vinaigre.

pança n.f. 1. Promiera pòcha de l'estòmegue dei romiaires, dont lu vegetaus manjats s'amolónon denant d'èstre mastegats. Sin.: **rumen.** (fam.) Ventre; gròs ventre. ◊ *Manjar à crepa-pança:* Bostifalhar. Sin.: **tamponar, bofegar.** 3. Part arredonida d'unu objèctes. 4. Part d'una campana dont pica lo picon. 5. Part arredonida d'uni letras de l'alfabet (a, b, p, q).

pançard n.m. Barbuda (peis).

pancarditi n.f. (patol.) Inflammacion à l'encòup dei tres envelopas dau coar (endocardi, mesocardi, pericardi).

pançassa n.f. Gròssa pança. Sin.: (pop.) **ventresca, ventràs.**

pancatalan, a adj. Relatiu au tot de Catalonha.

pancatalanisme n.m. Doctrina qu'a per estigança l'unitat politica e l'independença catalana.

pancatalanista adj. e n. Relatiu au pancatalisme; partidari d'aquela doctrina.

panclastita n.f. Explosiu constituït d'un mesclum de peroxide d'azòt e d'un combustible liquide.

pancosmisme n.m. Doctrina qu'afortisse que lo monde, eu solet, existisse.

pancosmista adj. e n. Relatiu au pancosmisme; partidari d'aquela doctrina.

pançòta n.f. Gròssa pança.

pancraci n.m. (Antiqu. gr.) Combat gimnic qu'enclausia la lucha e lo pugilat m'ai mans nudi.

pancratic, a adj. Relatiu à un sistema optic que dona un grossiment variadís (*focala variadissa*), per lo biais dau desplaçament dei lentes au dedintre dau sistema.

pancreàs n.m. (anat.) Glàndola voluminosa plaçada darrier l'estòmegue, que secreta lo suc pancreatic per lo compliment de la digestion, e que regula lo metabolisme de la glucòsa.

pancreatectomia n.f. (cir.) Ablacion cirurgicala totala ò parciala dau pancreàs.

pancreatic, a adj. Relatiu au pancreàs.

pancreaticolomia n.f. (cir.) Encisa cirurgicala dau canal pancreatic.

pancreatina n.f. Produch obtengut per lo biais de la dessicacion à temperatura bassa, de la mesola dau pancreàs de poarc, qu'agisse sus la digestion.

pancreatiti n.f. (patol.) Inflamacion dau pancreàs.

pancreatotomia n.f. (cir.) Encisa dau pancreàs.

pancromatic, a adj. Que presenta una sensibilitat à toti li colors, en parlant d'una emulsion, d'una pellicula.

pancronic, a adj. Que travèrsa de periòdes lònchs sensa subir de cambiaments, mai que tot pertocant lu fossiles.

pançut, uda adj. Qu'a una gròssa pança; obèse.

panda n.m. Mamifèr dei forèsts d'Índia e de China, que lus sieu doi espècias, lo grand panda (*Ailuropoda melanoleuca*) vesin de l'ors, que si noïrisse de brots de bambó e lo pichin panda (*Ailuropoda fulgens*) que sembla un gròs cat, que manja de fuèlhas e de fruchas, son encuèi classadi dins doi familhas diferenti.

pandemia n.f. Malautia esandida sus toi lu continents coma la pèsta, la gripa, lo coronavirus...).

pandemic, a adj. Relatiu à una pandemia.

pandemòni n.m. 1. (M'una majuscula) Capitala imaginària dei Infèrns. 2. Luèc d'acampada de gents sovent endemoniadi. Var.: **pandemonium**.

pandemonium n.m. Pandemòni.

pandiculacion n.f. Accion de s'estirar.

pandit n.m. Títol onorific en Índia.

pandòra n.f. Instrument de música de la familha dau laüt me tres coardas, dau temps de la Grècia anciana.

panegiric n.m. Paraula, escrich per laudar quauqu'un, quauqua ren. ◇ Elògi sensa resèrva ò excessiu.

panegirista n. Autor, autritz d'un panegiric.

panejable, a adj. Que si pòu emplegar per faire de pan: *Farina panejabla*.

panejar vt. Panificar.

panel n.m. Estudi estadistic de l'evolucion dei comportaments e dei ideas d'un escapolon de personas causidi.

panellenic, a adj. Relatiu au panellenisme.

panellenisme adj. 1. Que pertòca lo tot dei Grècs. 2. Ideologia qu'amira à recampar politicament lu pòbles grècs.

panellenista adj. e n. Relatiu au panellenisme; partidari d'aquela doctrina.

paneslau, ava adj. 1. De l'ensèm dei Eslaus. 2. Dau paneslavisme; favorable au paneslavisme.

paneslavisme n.m. Ideologia dau s. XIXⁿ e dau començament dau s. XXⁿ, que repauava sobre lo sentiment d'un eiretatge istoric comun à toti lu Esause que mirava à restaurar la sieu unitat politica. Var.: **eslavisme**.

paneslavista adj. e n. Dau paneslavisme; que n'es partidari. Var.: **eslavista**.

panetier n.m. Goarba dont si mete lo pan. Sin.: **canèstre**.

paneton n.m. (tecn.) Part d'una clau situada à l'extremitat de l'asta, que li es perpendiculara.

paneu n.m. 1. Element plan d'un obratge de fustaria, de maçonaria, etc., generalament quadrangulari. 2. Element prefabricat, placa destinada à èstre emplegada coma materiau de revestiment, d'empliment, etc.: *Paneu de particulas*. 3. Element plan de boasc, de metal, etc., que poarta d'indicacions, ò destinat à n'en portar: *Paneu d'afichatge*. 4. Placa ò assemblatge de placas que sièrvon de supòrt à una pintura. ◇ Compartiment pintat (d'un retaule, etc.): *Lu paneus d'un triptic*. 5. (mar.) Element plan e rigide que permete de claure una escotilha. ◇ Pichon fèrre que siève per donar fond au davant d'un autre fèrre mai grand per la mantenir au surgidor. ◇ Dubertura redona que permete de penetrar dintre un sotamarin. ◇ 6. Pèça de teïssut reportada d'un biais aparent dins un vestit per lo decorar ò li donar d'amplessa. 7. (caça) Ret per pilhar la sauvatgina. ◇ (fig.) *Tombar dins lo paneu*: Si faire enganar, tombar dins una leca. Sin.: **s'empanelar, tombar en la trapela**.

paneuropeanisme n.m. Paneuropeïsme.

paneuropeanisme n.m. Paneuropeïsta.

paneuropeïsta adj. e n. Doctrina que mena toi lu país d'Euròpa à l'unitat.

paneuropeïsta n. adj. e n. Relatiu au paneuropeïsme; partidari d'aquela doctrina. Var.: **paneuropeanista**.

paneuropenc, a adj. Paneuropeu.

paneuropeu, ea adj. Que pertòca lo tot d'Euròpa. Var. **paneuropenc**.

panflet n.m. Escrich satiric generalament cort e violent, dirigit còtra quauqu'un, una institucion, un grope, etc. Sin.: **libèl**.

panfletaire, a n. Persona qu'escriu de panflets. Var.: **panfletista**. Sin.: **libelista**.

panfletista n. Panfletaire.

pangenès n.f. Teoria de l'hereditat formulada per Darwin en lo 1868, encuèi abandonada.

pangermanic, a adj. Relatiu au pangermanisme.

pangermanisme n.m. Ideologia e movement qu'amíron d'acampar sota una autoritat unica, lu pòbles d'origina germanica: *Lo pangermanisme d'Hitler*.

pangermanista adj. e n. Relatiu au pangermanisme; partidari dau pangermanisme.

pangolin n.m. Mamifèr desdentat, manjaire de formigas, de formigas boscatieri, m'au còrs totalament recubèrt d'escaumas, que viu en Índia, an Malàisia e au miègjorn d'Àfrica.

panhe n.m. Vestiment caracteristic dei encontradas tropicali, ricament colorit, e portat sobretot à l'entorn dei ancas.

panic n.m. Milhet d'una varietat cultivada coma cereala ò planta ferratgiera e finda sonada *milhet dei auceus*. Sin.: **escalhòla, alpista**.

panic, a adj. *Paur panica*: Granda paur irrationada.

panica n.f. Terror violenta, que non si pòu contrarotlar, sovent de caractèr collectiu. Sin.: **espavent, afre, escombullh**.

panicar vi. (*paniqui*) ò **si panicar** v.pr. Cedir à la panica, s'espaventar. Sin.: **s'escombullhar**. ◆ **panicar** vt. Espaventar: *Li responsabilitats lo panicon*.

panicula n.f. Grapa compauada, de forma conica: *Paniculas de gran turc, d'avena*. Sin.: **espiga**.

paniculat, ada adj. (bot.) Que poarta de flors en panicula. Sin.: **espigat**.

panier n.m. 1. Aisina, sovent provedit d'una manelha ò de doi manelhas, que sièrve à contenir e à transportar de mèrç, de frucha, etc. Sin.: **cavanha, cavanhòu, cabanha** (Luceram). ◇ *Panier à salada*: Panier mé de traucs que permete de gacillar la salada per la desbarrassar de la sieu aiga quora es estada lavada. Sin.: **esposcador, escorresalada**. ◇ (fam.) Veitura cellulària. Sin.: **gabiòla**. ◇ *Metre au panier*: Escampar, metre à la rementa. Sin.: (pop.) **metre au classament vertical**. ◇ *Metre dins lo meme panier*: Considerar d'un meme biais pejoratiu. ◇ (fig.) *Un panier traucat*: Si di d'una persona despensiera. 2. Contengut d'un panier. ◇ *Lo fond dau panier*: Cen que li a de mai marrit (per op. au *dessobre dau panier*, cen que li a de melhor). 3. Au basket, ret sensa fond montada sus una armadura circularia; ponchs marcats quora si manda lo balon dintre. 4. (anc.) Jupon bofant garnit de balenas.

paniera n.f. Granda goarba de saure mé doi manelhas.

panierada n.f. Contengut d'una paniera, d'un panier.

panieraire, airtz n. Persona que fa de paniers: *Mirelha s'es enamorada dau panieraire Vincenç*.

panier-past n.m. Panier, etc., que contèn un past frèi destinat à una persona que parte en viatja, en escorreguda, etc.

panificable, a adj. Que si pòu emplegar per faire de pan: *Cereala panificabla*.

panificacion n.f. Transformacion dei matèrias farinoi en pan.

panificar vt. (*panifiqui*) Transformar en pan. Sin.: **panassar**.

panislamic, a adj. Relatiu au panislamisme.

panislamisme n.m. Movement religiós dau clinament politic, qu'amira à l'unitat dau pòble musulman, sota una autoritat unica ligada au panarabisme.

panislamista adj. e n. Relatiu au panislamisme; partidari dau panislamisme.

panissa n.f. Preparacion à basa de farina de cee, d'origina ligura e preada de Niça à Marselha. ◇ *Coar de panissa*: Sin.: **capon, pauruc, pautron, caga-en-braias**.

panlatin, a adj. Que pertòca l'ensèm dei lengas eissidi dau latin.

panlatinitat n.f. Caractèr panlatin.

panlogisme n.m. Doctrina segond la quala tot es fach de relacions logiqui.

panmastiti n.f. (patol.) Fleumon difús qu'envaïsse la totalitat de la possa.

panmieloftisia n.f. (patol.) Malautia caracterisada per la desaparicion de toi lu elements de la meola roja dei oàs, entirant una anèmia grèva mé leucopenia.

panmixia n.f. Reproduccion sensa seleccion naturala.

panoccitan, a adj. De tot l'ensèm occitan: *Una forma verbala panoccitana*.

panoccitanitat n.f. Caractèr panoccitan.

panoftalmia n.f. (med.) Inflammacion generalisada dau glòbe oculari.

panon n.m. Pichin pan.

panonian, a adj. e n. Relatiu à la Panònia; estatjant ò originari d'aquela encontrada.

panoplia n.f. 1. Colleccion d'armas dispauadi sus un paneu per constituir una decoracion. 2. Au Temps Mejan, armadura completa d'un cavalier. Sin. (1 e 2): **armaria**. 3. Juguet d'enfant constituit per un ensèm de pèças de travestiment e d'accessòris caracteristics d'un personatge, d'una profession. 3. Ensèm d'objèctes que si sèmblon; ensèm dei mejans d'accion disponibles dins una situacion donada: *Una panoplia de sancions administrativi*.

panoptíc, a adj. Si di d'un edifici que s'en pòu abraçar per la vista tot lo dedintre, à partir d'un ponch d'observacion.

panorama n.m. 1. Vast paisatge que si descuèrbe circulariament despí una autura. Sin.: **amirador**. 2. (fig.) Vista d'ensèm: Un panorama de la literatura contemporanea. 3. Lòng tableu pintat en *trompe-l'œil*, desvolopat sus lu barris d'una rotonda que l'espectator n'ocupa lo centre.

panoramic, a adj. Qu'ofrisse lu caractèrs d'un panorama; que permete de descurbir un vast paisatge: *Vista panoramica*.

panoramic n.m. (cín.) Movement de càmera que consistisse en una rotacion à l'entorn d'un axe; l'efècte que n'en resulta.

panòrpa n.f. (zool.) 1. Au sens larg, insècte mecoptèr de la familha dei panorpidats e dau genre *Panorpa*. 2. Au sens estrech, *Panorpa communis*, l'espècia de panòrpa

mai comuna en Euròpa occidentala, finda conoissuda sota lo nom de *meccoptèr* ò *mosca escorpion*.

panorpidat n.m. *Panorpidats*: Família de l'òrdre dei meccoptèrs, coma la mosca escorpion.

pan ponchut n.m. Cíclamen. Sin.: **pan porcin**.

pan porcin n.m. Cíclamen. Sin.: **pan ponchut**.

pantagruelic, a adj. Qu'apertèn a Pantagruèl; qu'evòca Pantagruèl, lo sieu apetit desmesurat.

pantaiaire, airtz n. Que pantaia, qu'es perdut dins li sieu pensadas; qu'es tròup optimista, que s'inventa de causas. Sin.: **somiaire, utopista**.

pantaiar vi. 1. Faire de pantalais en durment. 2. Laisser anar la sieu pensada, la sieu fantasia: *Restar d'oras à pantaiar*. 3. Conceure, exprimir de causas desrasonabli, quimeriqui. Sin.: **somiar, somiejar**. ♦ vt. ind. (*à, de*) 1. Vèire en pantalais pendent la nuèch: *Ai pantaiat d'aquela filha polida*. 2. Desiderar ardentament: *Pantaii d'un viatge à Roma*. ♦ vt. 1. Vèire dins un pantalais: *Ai pantaiat qu'eravam partits à l'estrangier*. 2. Imaginar: *Non es vèr, l'auràs pantaiat!*

pantaiat, ada adj. Que convèn completament; ideal. Sin.: **somiat**.

pantalais n.m. 1. Produccion psiquica que si debana pendent qu'una persona duèrme e que pòu èstre parcialament memorisada. 2. Representacion, pauc ò pron ideala ò quimerica, de cen que si desira, de cen que si vòu faire. Sin.: **farfantèla, enlusiment, utopia**.

pantalons n.m. pl. (fr., d'origina italiana) Braias (corrent): *Un pareu de pantalons*.

pantalónada n.f. n.f. (de *Pantalon*, personatge de la Commedia dell'Arte) 1. Farça grossiera; caçonada. 2. Demostracion ipocrita d'un sentiment. Sin.: **palhassada, bofonada**.

pantalonet n.m. Bermuda; braias corti.

pantea adj. f. Que pertòca una figura qu'acampa lu atributs de mantu dieus.

panteïsme n.m. 1. Sistema religiós, filosofic, qu'identifica Dieu e lo monde. 2. Divinacion de la natura.

panteïsta adj. e n. Que relèva dau panteïsme; adèpte dau panteïsme.

panteon n.m. 1. Temple que lu Grècs e lu Romans consacràvon à toi lu sieus dieus. 2. Ensèm dei dieux d'una mitologia, d'una religion. 3. Monument dont son depaüats lu còrs dei personas illustri d'una nacion.

pantèra n.f. Mamifèr carnassier dei regions tropicali, de la familha dei felides, de la pèu jauna tacada de negre. ♦ *Pantèra d'Àfrica*: Leopard. Sin.: **lera bruna picotada**. (*Amanita pantherina*). ♦ *Pantèra d'Amèrica*: Jaguar. ♦ *Pantèra negra*: Mutant melanic d'Insulíndia.

pantèra adj. inv. *Amanita pantèra*: Fonge dau capeu brun tacat de blanc, velenoa ma non mortala.

pantiga n.f. Carabe daurat. Sin.: **jardiniera**.

panto n.m. Personatge rústegue, maugaubiat. Var.:

pantre, pàntol (lengad.). Sin.: **tagre, peuge**. ♦ *Èstre, restar coma un panto*: Restar plantat, sensa saupre coma reagir.

pantoara n.f. 1. Mena de vela cairada en forma de trapèzi, per vogar m'au vent en popa. 2. Autre nom de la còntrapapafiga de trinquet.

pantofla n.f. Cauçadura d'interior. Sin.: **grola**.

pantoflaria n.f. Fàbrega de pantoflas.

pantoflier, a adj. e n. Si di d'una persona casaniera.

pantoflier, a n. Persona que fa de pantoflas.

pantofobia n.f. Fobia d'un malaut que tòca tot cen que l'entorna.

pantografe n.m. 1. Instrument ornat de quatre astas articuladi, que sièrve à reproduire mecanicament un dessenh, eventualament à una escala diferenta. 2. (c. de f.) Dispositiu articulad per captar lo corrent sus li locomotivas electrici, que freta sus la catenària.

pantografia n.f. Art, biais de si servir d'un pantografe.

pantografic, a adj. Relatiu au pantografe.

pàntol n.m. Panto.

pantom n.m. Poema de forma fixa d'origina malesa compauat d'una seria de coblets de quatre vèrs mé de rimas crosadi.

pantomètre n.m. Instrument d'arpentatge que sièrve per mesurar lu angles e traçar de perpendicularias.

pantometric, a adj. Relatiu au pantomètre.

pantomima n.f. 1. Juèc dau mime; biais de s'exprimir per lu gèsts, li actitudas, lu juècs de fisionomia, sensa emplegar lo lengatge. 2. Pèça mimada. 3. (pej.) Comportament otrat, capriciós: *Faire la pantomima*.

pantotenic, a adj. (bioquim.) *Acide pantotenic*: Acide present dins toi lu teissuts animaü e necessari ai metabolismes dei lipides e dei glucides. Sin.: **vitamina B5**.

pantoranisme n.m. Movement que tende à l'union dei pòbles.

pantre n.m. Panto.

pantropical, a adj. Que si tròva en toti li encontradas tropicali. Var.: **pantropicaü**.

pantropicaü, ala adj. Pantropical.

pànzer n.m. Carri, veïcule blindat de l'armada alemanda.

panzerdivision n.f. Division blindada alemanda.

papa n.f. (it.) Panada.

papa n.m. 1. Cap elegit de la Glèia catolica romana: *Lo papa es l'evesque de Roma*. 2. (fam.) Persona qu'a una autoritat indiscutida. 3. Passeron d'Amèrica, dei colors vivi.

papà n.m. Paire, dins lo lengatge familhier. Abrev.: (fam.) **pa**.

papable adj. m. Susceptible d'èstre elegit papa.

papacau n.m. Mena de boscarla de la tèsta grisa, que va sovent d'un bosquet à un autre en batent lentament dei alas (*Sylvia curruca*).

papafard n.m. Formulari pauc ò pron inutile.

papafiga n.m. Boscarla dei jardins. Var.: **traucafiga**.

papafiga n.m. (mar.) Nom de divèrsi velas, generalament plaçadi en aut. ♦ Vela cairada plaçada en

sobre dau *velachin* ò còntra *papafiga de mèstre*. ◇ *Aubre de papafiga*: Aubre que supòrta aquesta vela. ◇ *Còntra papafiga de trinquet*: Vela plaçada sus l'aubre de trinquet. ◇ *Còntra papafiga de mèstre*: Vela plaçada sus l'aubre mèstre. ◇ *Còntra papafiga de mejana*: Vela plaçada sus l'aubre d'artimon.

papagau n.m. 1. Auceu exotic de granda talha, dau plumatge colorat, capable d'imitar de sons articulats (Família dei psitacides).

papaia n.f. Fruch dau papaier, foarça manjadís.

papaier n.f. Aubre dei encontradas tropicali que si destria en aubre mascle e en aubre femeu.

papaïna n.f. Enzima extracha dau suc de la papaia, foarça eficaça per lo tractament dei trebolicis dei budeus.

papal, **a** adj. Dau papa. Var.: **papau**.

papalard, **a** adj. e n. (lit.) Ipocrita. Sin.: **fausson**, **devòt de senhador**.

papalardia n.f. (lit.) Ipocrisia. Sin.: **faussetat**, **faussa devocion**.

papalin, **a** adj. (pej.) Partidari dau papa ò de la Glèia catolica romana. ◆ n.m. 1. Anciana moneda dei Estats pontificals. 2. Sordat dau papa.

papalina n.f. 1. Estòfa leugiera à cadena de seda e trama de lana. 2. Teissut d'armadura derivat de la tela, foarça sarrat, que lu fieus de la sieu cadena son mai nombrós qu'aquelu de la sieu trama: Camia de papalina de coton.

papar vt. Manjar golosament. Sin.: **manjar à crepapança**, **bofaltar**, **tamponar**.

papardela n.f. Paperassa; escrich troup lòng, verbiatge. ◇ Granda quantitat: *Una papardela de documents*. Sin.: **molon**, **molonàs**, **molonada**.

paparotet n.m. Papa; purea. Sin.: **lia**, **potilha**.

papat n.m. Papautat.

papau, **ala** adj. Papal.

papautat n.f. 1. Dignitat, foncion de papa. 2. Administracion, govèrn d'un papa; durada dau sieu pontificat. Var.: **papat**.

papaveracea n.f. *Papaveraceas*: Família de plantas mé de flors dialipetali, coma lo pavòt, la rosela, l'èrba de santa Clara.

papeiron n.m. Papieron.

papelonat, **da** adj. (arald.) Relatiu à un escut recubèrt d'un dessenh que representa d'escalhas semicirculari ajustadi.

paperassa n.f. Papier, escrich considerat de gaire de valor. ◇ Papiers, documents inútils, qu'embarràsson. Var.: **papierassa**.

papierassaria n.f. Excès de paperassa, abús d'escripturas administratiu. Var.: **papierassaria**.

papierassier, **a** adj. e n. Que li agrada la paperassa, la papierassaria. Var.: **papierassier**.

papaverina n.f. Un dei alcaloïdes de l'òpi.

papet n.m. (fam.) Paigrand.

papetaria n.f. 1. Negòci dont si vende de papier e finda d'articles de bureau, de quasèrns, etc. 2. Fabricacion dau papier; fàbrega de papier. Sin.: **papiera**.

papetier, **a** n. 1. Persona que fa de papier. 2. Persona que tèn una papetaria. Sin.: **papieraie**. ◆ adj. Dau papier: *Indústria papetiera*.

papier n.m. 1. Matèria facha de matèrias vegetali reduchi en una pasta estendida e secada en una jaça fina, e que sièrve pi à escriure sobre, à estampar, à envolar, etc. ◇ *Papier de letras*: D'una pasta fina, que s'emplega per la correspondença. ◇ *Papier de dessenh*: Aprestat, blanc e solide. ◇ *Papier de música*: Que li son estampadi de portadas. ◇ *Papier jornal*: D'una qualitat ordinària, sus lo quau s'estampon lu jornals. ◇ *Papier d'emalatge*: Resistent, destinat à envolar d'objèctes voluminós ò peants. ◇ *Papier cristal*: papier translucide, glaçat e lustrat sus li doi façes. ◇ *Papier pintat*: Papier colorat e decorat, destinat à èstre pegat sus li parets dei pèças d'abitacion. ◇ *Papier sensible*: Emplegat en fotografia. ◇ *Papier bolat*: Papier sagelat emplegat per d'unu actes oficials. ◇ *Papier calc*: papier translucide que permete de recopiar un dessenh sobre lo quau es aplicat. ◇ *Papier filtre*: papier porós destinat à la filtracion dei liquides. ◇ *Papier moneda*: Moneda fiduciària generalament non convertibla en metal precios. 2. Fuèlh, tròç d'aquesta matèria. 3. *Fuèlh totplen fin d'un metal*: Papier d'argent. 4. Fuèlh escrich ò estampat; document. ◇ (fam.) *Èstre dins lu pichins papiers de quauqu'un*: Aver la sieu favor, la sieu estima. Sin.: *Èstre en la mànega de...* ◇ *Lo papier supòrta tot*: Tot cen qu'es escrich non es veritat. 5. Article dins la premsa escricha. 6. Efècte de comèrci, valors mobilièri. ◆ pl. *Papiers d'identitat* ò *papiers*: Pèças d'identitat.

papiera n.f. Cartiera.

papierassa n.f. Paperassa.

papierassaria n.f. Paperassaria.

papierassier, **a** adj. e n. Paperassier.

papieron Pichon tròç de papier distribuït dins una estigança de propaganda. *Lu papierons sindicals*. Var.: **papeiron**.

papilhòta n.f. 1. Tròç de papier sobre lo quau s'enròtton en bocla de bèrris per lu frisar. 2. Papier burrat ò onch, ò fuèlh d'alumini, dont s'envolopa una carn ò un peis per lu faire cuire. 3. Papier qu'envolopa una caramèla. 4. Ornament de papier enrotlat e decopat que si mete à l'extremitat d'un cueissòt ò d'una costeleta.

papilionacea n.f. *Papilionaceas*: Família de plantas de la coròlla papilionacea, de l'òrdre dei leguminosas (coma la glicina, la ginèsta, lo faiðu, etc.)

papilionaceu, **ea** adj. (bot.) *Coròlla papilionacea*: Que lo sieu aspècte ramenta aqueu d'una parpalhòla e que si compaua de cinc petales.

papilla n.f. Pichina eminença à la susfàcia d'una mucoa, en particulier de la lenga.

papillectomia n.f; (cirur.) Ablacion cirurgicala de l'ampola de Vater, que presenta una reauça en forma de papilla en lo duodenum.

papilliti n.f. Inflamacion dei papillas.

papillar(i), **a** (-ària) adj. (anat.) Qu'a de papillas; de la natura dei papillas.

papillòma n.m. (med.) Tumor que si desvolopa sus divèrsi parts dau còrs, especialament sus la pèu e li mucoas. Sin.: **fic** (per li bèstias).

papillomatós, oa adj. Que presenta lu caractèrs e li estructuras d'un papillòma.

papillós, oa adj. Cubèrt de papillas.

papillotomia n.f. (cirur.) Encisa cirurgicala de l'ampola de Vater.

papir n.m. Papirus.

pàpiro n.m. (it.) Papirus.

papirus n.m. 1. Planta dei ribas dau Nil, de la familha dei ciperaceas. 2. Fuèlh per l'escriptura, que fabricàvon lu ancians Egipcians à partir dau pen d'aquesta planta. 3. Manescrich sus papirus. Var.: **papir, pàpiro**.

papirologia n.f. Estudi dei papirus.

papirologic, a adj. Relatiu à l'estudi dei papirus.

papirologue, òga n. Especialista de papirologia.

papisme n.m. (pej. e polemic) 1. Catolicisme roman. 2. Autoritat, governament dau Papa.

papista adj. e n. Catolic roman.

papó adj. (dei doi genres) e n. Relatiu ai Papós e à la sieu lenga.

paprica n.f. Piment doç emplegat en pòuvera coma condiment. Var.: **pàprica**.

pàprica n.f. Paprica.

papula n.f. Pichona lesion en releu de la pèu.

papulós, a adj. Cubèrt de papulas.

paquebòt n.m. (angl. *packet boat*, nau per transportar lo corrier) Granda nau adobada per lo transpoart dei passatgiers en mar larga, qu'assegura una ligason reguliera ò de crosieras. Sin.: **nau de passatgiers, transatlantic**.

paquet n.m. 1. Recampament de divèrsi cauas estacadi ò envelopadi ensèm. 2. Objècte envelopat, estacat per èstre transportat mai facilament. 3. Massa importanta, granda quantitat: Un paquet de libres. Sin.: **rup, fais** (sens 1, 2 e3). 4. En estamparia, acampament de linhas compauadi en caractèrs mobiles e ligadi ensèm. 5. (inform.) Ensèm de donadas organisadi dins una ret d'ordinators. 6. *Paquet de mar*: Gròssa èrsa que s'abate sobre una nau, un embarcadari, etc. Sin.: **ersada**. 7. (rugbi) Ensèm dei avants. Sin.: (angl.) **pack**.

paquetaire, airtiz n. Persona que fa de paquets, de còlis.

paquetar vt. Metre en paquet.

paquetatge n.m. Ensèm dei efèctes e dei objèctes d'equipament d'un sordat, dispauats reglamentariament.

paqueton n.m. 1. Pichin paquet. Sin.: **faisset**. 2. Colportaire.

paquidèrme n.m. *Paquidèrmes*: Mamifèrs qu'an la pèu espessa e gaire de pels.

paquidermia n.f. Espessiment dermic de la pèu.

paquiglossia n.f. (patol.) Espessiment anormal de la lenga.

paquimeningiti n.f. (patol.) Inflamacion de la dura maire, deuguda à una emorragia d'origina traumatica.

paquipleuriti n.f. (patol.) Espessiment inflamatori de la pleura.

paquistanés, a adj. e n. Originari ò estatjant dau Paquistan.

paquivaginaliti n.f. (patol.) Espessiment inflamatori de la tunica vaginala dau testicule.

par, a adj. 1. Si di d'un nombre que pòu èstre partit en doi. Var.: **parel**. ◇ *Foncion para*: Que pilha la mema valor per doi valors opauadi de la variabla. 2. (anat.) *Organes pars*: Que van per doi.

par n.m. Au gòlf, nombre de còups necessaris per rejónher un trauc ò per acabar la totalitat dau percors, parier à-n-aqueu d'un grand jugaire e que sièrve de referença.

para-à-virar n.m. (mar.) Comandament preparatori per faire virar una nau.

parabanda n.m. Balustrada (2), bastingatge. Sin.: **batalhòla**.

parabasa n.f. (lit.) Part d'una comèdia grèga dont l'autor s'dreïçava ai espectadors, per la votz dau corifeu.

parabellum n.m. Pistolet automatic de gròs calibre que s'emplegava en particulier dins l'armada alemanda.

parabiòsi n.f. (biol.) Procediment experimental d'empeut, que mete en associacion doi organismes animaus e que permete d'observacions fisiologiqui; mejan especial d'empeut, ò empeut siamés.

parabòla n.f. Parangon desvolopat dins un racònte convencional que lu sieus elements vènon de la vida quotidiana e compòrton un ensenhament moral ò religiós. ◇ *Parlar per parabòlas*: D'un biais velat ò escur.

parabòla n.f. (mat.) Corba plana que cadun dei sieus ponchs es equidistant à un ponch fixe, dich *fogau* e à una drecha fixa dicha *directritz*: *La parabòla es una conica*.

parabolic, a adj. Que tèn de la parabòla, de l'allegoria.

parabolic, a adj. 1. (mat.) De la parabòla. 2. En forma de parabòla ò de paraboloïde de revolucion: *Una antena parabolica*.

parabolicament adv. En descriptent una parabòla.

paraboloïde n.m. Susfàcia de segond gra que li sieu seccions plani son sigue de parabòlas ò d'ellipses (*paraboloïde elliptic*), sigue d'iperbòlas ò d'ellipses (*paraboloïde iperbolic*). ◇ *Paraboloïde de revolucion*: Generat per una parabòla que vira à l'entorn dau sieu axe.

parabrisa n.m. Placa de vèire especial ò d'una matèria transparenta à l'avant de l'abitacle d'un veïcule.

paracadena n.m. Dispositiu que recuèrbe la cadena d'una bicicleta Sin.: **cartèr**.

paracaduda n.m. 1. Aparelh destinat à frenar la caduta d'una persona ò d'un objècte que càson d'una granda autessa, constituït essencialament d'una veladura de teïssut leugier religada à un sistema d'estac. ◇ Aparelh semblable per frenar un avion quora si paua sus un espaci cort). 2. Dispositiu de seguretad d'un ascensor, que blòca la cabina en cas de rompedura dau cable. Sin.: **paratombant**.

paracadudar vt. 1. Largar d'una aeronau m'un paracaduda: *Paracadudar de tropas, de material*. 2. (fam.) Nomenar, designar bruscament quauqu'un à una carga, una foncion per la quala la sieu nominacion non èra prevista. ◇ (espec.) Designar per una eleccion una persona originària d'un autre luèc, d'una altra circonscripcion.

paracadudatge n.m. Accion de paracadudar.

paracadudisme n.m. Tecnica, espòrt dau saut en paracaduda.

paracadudista n. 1. Persona que practica lo paracadudisme. 2. Militari qu'apartèn à una unitat aeroportada, especialament adestrada à combatre après èstre estada paracadudada. ◆ adj. (mil.) *Tropas, unitats paracadudisti*: Unitats compauadi de paracadudistas adestrats à combatre per pichins gropes ò d'una granda unitat aeroportada.

paracentèsi n.f. (med.) Poncion practicada per retirar d'una cavitat dau còrs un liquide serós ò purulent.

paracetamol n.m. Nom d'un medicament analgesic e antipiretic.

paraclet n.m. *Lo Paraclet*: Lo Sant Esperit.

paracosia n.f. Trebolici de l'audida, caracterisada per la marrida percepcion de la tonalitat e de l'intensitat dei sons.

paracronisme n.m. Error de cronologia que consistisse à situar un eveniment à una epòca mai tardiva qu'aquela que s'es vertadierament debanat.

parada n.f. 1. Exhibicion de cen que si fa de quauquara ren, per atirar l'atencion, per si faire valer. Sin.: **ufana**, **vanaglòria**. ◇ *De parada*: Destinats à servir d'ornament. 2. Ceremònia militària dins la quala li tropas son recampadi per una revista, un desfilat. 3. (etol.) Ensèm de comportaments instintuals de seduccion, que vèn avant l'acoblament, observat dins diferents espècias animalas. 4. Scena burlesca recitada à la poarta d'un teatre per engatjar lo public à intrar.

parada n.f. 1. Accion de parar un còup, un atac (en bòxa, en escrima, etc.). Sin.: **finta**, **esquiva**, **esquivança**. 2. Defensa, respoasta: *Trovar la parada*.

parada n.f. (equit.) Arrèt brusc d'un cavau pendent un exercici.

paradaire, airtitz n. Persona que li agrada de paradar. Sin.: **vanagloriós**, **ufanós**.

paradar vi. 1. Pilhar una ària avantatjoa per atirar l'atencion; si pavanar. Sin.: **pavanar**, **pavonejar**, **faire lo bulo**. 2. Desfilar, manobrar, en parlant de tropas.

paradigma n.m. 1. (ling.) Ensèm dei formas d'un mòt pilhat coma modèl (declinason ò conjugason); aqueu mòt d'esperèu. Sin.: **parangon**, **exemple**, **modèl**, **règl**. 2. (ling.) Ensèm dei unitats que poàdon èstre substituïdi una à l'autra dins un contèxte donat. 3. (econ.) Ensèm de problemas que cau estudiar e dei tecnicas pròpri à-n-aquel estudi.

paradigmatic, a adj. (ling.) Qu'apartèn à un paradigma.

paradís n.m. 1. Sojorn dei ànimas dei justs après la moart. ◇ *Non l'empoarteràs au paradís*: Non resteràs

impunit. 2. *Paradís terrèstre ò paradís*: Jardin de delícias dont Dieu placèt Adam e Èva, dins la Genèsi. 3. Sojorn encantareu; estat de granda felicitat. ◇ *Lu paradís artificials*: Aquelu que son provocats per li drògas. 4. *Paradís fiscal*: País ò plaça financiera dont li personas que li fan de depaus ò d'operacions an d'avantages fiscals importants. 5. Galeria superiora d'una sala de teatre. Sin.: **galinier**. 6. Pomier d'una espècia de pichina talha, emplegat coma poarta-empeut. 7. *Auceu de paradís*: Paradisier. 8. *Grana de paradís*: Grana de l'amòme. Sin.: **minigueta**.

paradisenc, a adj. Paradisiac. Sin.: **benurós**, **celestial**, **divenc**, **meravilhós**.

paradisiac, a adj. Que fa pensar au paradís: *Un luèc paradisiac*. Var.: **paradisenc**.

paradisier n.m. Auceu de Nòva Guinea, que lo mascle poarta un plumatge dei colors variadi e lusenti. Sin.: **auceu de paradís**.

parador n.m. Molin per parar l'estòfa de lana. Var.: **paraire**.

paradòxa n.f. 1. Pensada, opinion contrària à l'opinion comuna. 2. (log.) Antinomia.

paradoxal, a adj. 1. Que tèn de la paradòxa. 2. *Soam paradoxal*: Fasa dau soam pendent la quala si debànon lu pantais. Var.: **paradoxau**.

paradoxalament adv. D'un biais paradoxal.

paradoxau, ala adj. Paradoxal.

paradura n.f. 1. Ondradura. 2. (mar) Caduna dei doi caneladuras practicadi de cada costat de la quilha. Sin.: **rablura** (fr.)

paraescolar(i), a (-ària) adj. Qu'es en relacion mè l'ensenhament donat à l'escòla, que lo completa, sensa èstre explicitament mencionat dins lu program de una classa donada, d'un nivèu donat.

paraestuba n.f. (neol.) Previst per eliminar l'estuba, per ex. sus lo paravent d'un veïcule.

parafa n.f. 1. (dr.) Signatura abreviada, sovent formada dei inicialas, emplegada especialment per l'aprobacion dei modificacions. 2. Trach de pluma qu'acompanha la signatura. Sin.: **senh**.

parafaire n.m. Classador, dossier dont es plaçat lo corrier destinat à la signatura.

parafanga n.f. Element d'un veïcule (automobila, camion, bicicleta, etc.) que protegisse dei projeccions d'aiga, de fanga, etc.

parafar vt. Marcar, signar d'una parafa. Sin.: **senhar**.

parafarmacia n.f. Ensèm dei produchs sensa usatge terapeuti venduts en farmacia; comèrci d'aquels produchs.

parafasia n.f. Trebolici dau lengatge oral caracterisat per l'alteracion dei sillabas e dei mòts, espec. per la substitucion e l'inversion.

parafasic, a adj. e n. De la parafasia; pertocat de parafasia.

parafernal, a adj. (dr.) Si diá de l'apoart de l'esposa non comprès dins la dòt, dins lo regime dotal. Var.: **parafernau**.

parafernalitat n.f. Estat dei bens parafernals.

parafernau, ala adj. Parafernau.

parafimòsis n.m. (med.) Estranglament dau gland de la verga per lo prepuci, que constitueisse una dei complicacions dau fimòsis.

parafina n.f. 1. (quim.) Alcan. 2. Substança blanca facha d'un mesclum d'idrocarbures saturats solides caracterisats per la sieu indiferença ai agents quimics, emplegada en particulier per la fabricacion dei candelas e d'unu embalatges. ◇ *Parafina naturala*: Ozocerit.

parafinar vt. Curbir, embeure de parafina.

parafinatge n.m. Accion de parafinar; lo sieu resultat.

parafinic, a adj. Que pertòca lu hidrocarbures saturats de la seria dau metan.

parafinòma n.m. (patol.) Tumor inflamatòria deuguda à una seringada sotacutanea de parafina, complida dins una tòca estetica.

parafinós, oa adj. Que contèn de parafina.

parafiscal, a adj. Relatiu à la parafiscalitat. Var.: **parafiscau**.

parafiscalitat n.m. Ensèm dei taxas e cotisacions versadi à d'administracions, à d'organismes autonòmes, sota l'autoritat de l'Estat.

parafiscau, ala adj. Parafiscal.

parafisi n.f. (bot.) Pel estèrle qu'acompanha lu elements productors d'espòras dei fonges.

parafraza n.f. Parafrazi (forma etimologicament corrècta).

parafrasaire, airtiz n. (lit.) Persona que parafraza, qu'amplifica un fach ò un racontè en lo raportant.

parafrasar vt. Comentar, amplificar m'una parafrazi.

parafrazi n.f. 1. Desvolopament explicatiu d'un tèxto. 2. (pej.) Comentari verbiós e difús d'un tèxto. 3. (ling.) Enonciat sinonime d'un autre enonciat pas tant lòng. 4. (mús.) Novèla escriptura d'un tròç conoissut qu'un autre compositor fa. Var.: **parafraza** (forma generalament retenguda ma etimologicament faussa).

parafrastric, a adj. Qu'a lo caractèr d'una parafrazi.

parafrenè, a adj. e n. Pertocat de parafrenia.

parafrenia n.f. Psicòsi cronica caracterisada per un deliri d'una granda riquesa imaginativa dont dominon lu temas fantastics, que si desvolopa per començar sensa alteracion notabla de l'adaptacion à la realitat. Sin.: **deliri fantastic**.

parafrenic, a adj. De la parafrenia.

parafuèc n.m. 1. Espaci de terren desgatjat ò element de construccion destinats à empachar l'espandiment dei incendis. Sin.: **talhafuèc**. 2. (inform.) Programa que contraròtla li intradas e li sortidas de donadas d'un computador connectat à l'internet. Sin.: **talhafuèc**, **firewall** (anglés). ◆ adj. inv. Que protegisse dau fuèc, de l'incendi: *Una poarta parafuèc*.

parafum n.m. Dispositiu destinat à aparar dau fum que s'escapa d'una locomotiva mé la vapor.

paragon n.m. Comparason. Var.: **parangon**.

paragonar vt. Comparar. Var.: **parangonar**.

paragrafe n.m. 1. Partiment d'un tèxto en pròsa, marcat per un retorn à la linha. 2. Signe tipografic (§) qu'indica aqueu partiment: *Pàgina 12, § 5*.

paragrafia n.f. Desturbament psicologic caracterisat per la confusion dei mòts de la lenga escricha.

paragraissa n.m. Aisina de coïna plaçada sota lo viralaste ò la grasilha, per reculhir lo jus e la graissa de la cuècha. Sin.: **lecafròia**.

paragranhòla adj. inv. e n.m. Si di d'un dispositiu que sièrve à dissipar li neblas de granhòla e à transformar la granhòla en pluèia.

paraguaian, a adj. e n. Dau Paraguai. Var.: **paragüaian**.

paraire n.m. Parador.

paraire, airtiz n. Persona que para lo drap. Sin.: **baissiator, folonier**.

paralalia n.f. Desturbament dau parlar, caracterisat per la dificultat à trovar lo mòt condrech.

paralengatge n.m. Ensèm dei mejans de comunicacion naturals que non fan partida dau sistema linguistic, ma que poàdon acompanhar e renforçar la paraula (gèsts, etc.).

paralexia n.f. Desturbament de la lectura dins lo quau lo malaut substituisse ai mòts dau tèxto d'autres mòts desprovidits de sens.

paralian, a adj. Que pertòca la Paralia.

paralisaire, airtiz adj. De natura à paralisar. Var.: **paralisant**. ◆ n.m. Nom donat à d'imenoptèrs que paralison li sieu predas, per n'en noirir li sieu larvas.

paralisant (-izant), a adj. De natura à paralisar. Var.: **paralisaire**.

paralisar (-izar) vt. 1. Faire sofrir de paralisia. 2. (fig.) Empachar d'agir, de produrre: *L'epidèmia a paralisat l'economia*.

paralisat (izat), ada adj. e n. Que sofrisse de paralisia.

paralisia n.f. 1. Disparicion ò diminucion importanta de la foncion motritz, consecutiva generalament à una lesion nervioa centrala ò periferica. 2. (fig.) Impossibilitat d'agir; arrèst complet: *Paralisia de l'economia*.

paraliterari, ària adj. De la paraliteratura.

paraliteratura n.f. Ensèm dei produccions textuali (benda dessenhada, racontes d'anticipacion, etc.) que lo judici comun non classa dins la literatura.

paralitic, a adj. e n. Que sofrisse de paralisia.

paraliturgia n.f. Ensèm dei ceremònias religioi à despart de la liturgia, engimbrada dins una tòca pedagogica e d'iniciacion.

parallactic, a adj. De la parallaxi.

parallaxi n.f. 1. Desplaçament de la posicion aparenta d'un còrs, deugut à un cambiament de posicion de l'observator. 2. *Parallaxi d'un astre*: Angle sota lo quau si veiria, d'aquel astre, una longor convencionalament causida (raion eqüatorial de la Tèrra), per lu astres dau sistema solari. 3. *Parallaxi de mirada*: Angle format per l'axe optic e l'axe de mirada d'un aparelh. ◇ *Error de*

parallaxi: Comessa en legent oblicament la graduacion d'un aparelh de mesura.

parallèl(e) n.m. 1. Cadun dei cercles imaginaris parallèles à l'equator e que sièrvon à mesurar la latituda. ◇ *Parallèle d'autessa*: Almicantar. 2. Comparason seguida entre diferents subjèctes: *Metre en parallèle*.

parallèl(e), a adj. 1. Si di de drechas coplanari, ò de plans sensa ponch comun ni confonduts. ◇ *Drecha parallèla à un plan*: Drecha parallèla à una drecha d'aqueu plan. 2. Que si desvolopa dins lo meme sens ò dins lo meme temps; parier: *Menar d'accions parallèli*. 3. (etnol.) Si di d'unu parents (oncles, cosins, neps) que descèndon d'un parent de meme sèxe qu'aqueu de l'ascendent immediat d'una persona (per op. à *crostat*). 4. Qu'existisse en meme temps qu'una altra caua ma en defoara d'un quadre legal ò oficial: *Un mercat parallèle*.

parallèla n.f. 1. Drecha parallèla à una altra drecha ò à un plan. 2. (mil.) Trencada ò comunicacion enterrada parallelament au front. 3. (electr.) *En parallèla*: En derivacion (per op. à *en seria*).

parallement adv. D'un biais parallèle.

parallelepipedic, a adj. Qu'a la forma d'un parallelepède.

parallelisme n.m. 1. Estat de cen qu'es parallèle. 2. Evolucion pariera de fachs, de cauas que son parangonadi. 3. (geom.) Proprietat que liga d'ensembles qu'an la mema direccion. 4. (inform. e sc. de l'informacion) Fach per diversis accionscoordinadi d'èstre efectuadi en meme temps. 5. (mecan. automobila) Geometria de suspension, que consistisse en un reglatge de l'angle que fórmon li rotas entre eli. 6. (retor.) Figura d'estile. 7. (metrologia) Especificacion geometrica d'orientacion que liga un element per rapoart à una referença.

parallograma n.m. Quàdrilatèr plan que lu sieus costats son parallèles doi per doi.

parallepipède n.m. Polièdre mé 6 façs (parallogramas), parallèli doas per doas. ◇ *Parallelepède drech*: Que li sieu arestas son perpendiculari au plan de basa. ◇ *Parallelepède rectangle*: Parallelepède drech que la sieu basa es un rectangle.

paralogic, a adj. Dau paralogisme.

paralogisme n.m. (didact.) Rasonament faus, fach de boana fe (au contrari dau sofisme).

paralume n.m. Dispositiu que lascia intrar lo lume en lo dirigissent.

paramagnetic, a adj. *Còrs paramagnetic*: Còrs que, plaçat dins un camp magnetic, s'aimanta deblament dins lo meme sens qu'eu.

paramagnetisme n.m. Proprietat dei còrs paramagnetics.

paramar n.m. (mar.) Pèça de boasc plaçada sus la cencha au niveau de la proa per remandar l'aiga dei èrsas.

parameal n.m. Paramesan.

paramecia n.f. Protozoari de l'embranchement dei ciliats, comun dins li aigas docis estagnanti e que pòu mesurar fins à 0,2 mm de lòng.

paramegea n.f. Paramesan.

paramedical, a adj. Que pertòca li curas, la santat, sensa relevar dau còrs dei mètges ni li apartenir: *Professions paramedicali*. Var.: **paramedicau**.

paramedicau, ala adj. Paramedical.

parament n.m. 1. Accion de parar. 2. Davant d'autar. 3. Ornement de ceremònia. 4. (tecn.) Parament de cadena.

paramesan n.m. Pèça de boasc que forma lo fond d'una nau, que religa lu amadiers à la quilha. 1785: «*Item lo parameal de roure...*». Sin.: **parameal, paramijal, paramijau, palamegea, paramegea**.

parametrar vt. (*paramètri*) Programar ò preconfigurar de paramètres. Var.: **parametrisar**.

paramètre n.m. 1. (mat.) Element autre que la variabla ò l'inconoissuda, que designa un coeficient en foncion dau quau si pòu exprimir una proposicion ò li solucions d'un problema. ◇ *Paramètre d'una parabòla*: Distança dau sieu fogau à la sieu directritz. 2. (estad.) Grandor mesurable que permete de presentar, d'un biais mai simple, li caracteristiqui principali d'un ensèms estadistic. 3. Element important que cau pilhar en còmpte per estimar una situacion, capir un fenomène dins lo detalh. 4. Nom dau teissut cellular qu'enròda la matritz.

parametric, a adj. Dau paramètre; que contèn un paramètre. ◇ *Equacions parametriquei d'una corba dau plan*: Coble de doi foncions $x(t)$ e $y(t)$, que dónon per cada valor de t li coordenadas x e y d'un ponch de la corba.

parametrisar (-izar) vt. Parametrar.

parametriti n.f. (patol.) Inflammacion dau teissut conjontiu de la matritz.

paramijal n.m. Paramesan. Var.: **paramijau**.

paramijau n.m. Paramesan. Var.: **paramijal**.

paramilitar(i), a (-ària) adj. Qu'a li caracteristicas d'una armada, que n'a l'estructura e l'organizacion: *Un grope paramilitari*.

paramimia n.f. Trebolèri de la mimica que genèra tocant lu gèsts dau malaut, de disturbaments entirant minga correpondençaa m'ai sentiments e m'ai ideas que vòu exprimir.

paramnesia n.f. Trebolici de la memòria qu'afècta lo rapèl dei sovenirs e que si manifèsta per la fabulacion, la localisacion erronea dei sovenir dins lo temps ò l'illusion dau ja vist.

paramorfic, a adj. Relatiu au paramorfisme.

paramorfisme n.m. Forma de polimorfisme que lo sieu passatge irregulier d'un cristal à un autre si fa sensa degalhs, mé l'orientacion dau niveau cristal sus lo premier.

paramoscas n.m. Caçamoscas. Sin.: **moscalh**.

paramusia n.f. Trebolici que pertòca d'unu musicaires e cantaires, que si manifèsta per lo fach que lo malaut pòu cantar ò sonar, ma en s'enganant sus lu tons e lu intervals.

paraneoplasic, a adj. Si di de manifestacions patologiqui, en partic. de dermatòsis, ligadi à un càncer

en evolucion ma que non son directament causadi per la proliferacion dei cellulas maligni.

paraneoptèr n.m. *Paraneoptèrs*: Superòrdre d'insèctes, que comprèn per exemple lu neoptèrs (moscas, etc.).

parangon n.m. 1. Comparason. Var.: **paragon**. 2. Arquetipe. 3. Diamant, pèrta sensa deca.

parangonar vt. En estamparia, assemblar dins una mema linha de composicion de caractèrs de còrs diferents.

parangonatge n.m. 1. Accion de parangonar; lo sieu resultat. 2. Combinason de caractèrs despariers sus una rega identica d'estampatge.

paraninfa n.m. 1. (Antiqu. gr.) Amic de l'espós qu'anava quèrre l'esposa en cò dei sieus parents; joventa que menava l'esposa au sieu espós. 2. (relig.) Persona qu'acompanha la postulanta per la presa de vel. 3. Ancianament, dins l'Universitat de París, persona qu'acompanhava lo candidat à la licença; lo discors de felicitacions que si faia en aquela ocasion.

paranòia n.f. 1. Psicòsi cronica caracterisada per l'organizacion logica de temas delirants. 2. Comportament de quauqu'un, d'un grope qu'a tendença à si crèire persecutat ò agressat.

paranoïac, a adj. De la paranòia; pertocat de paranòia.

paranoïde, a adj. (psiquiatria) *Deliri paranoïde*: Deliri caracterisat per la sieu incoerença e lo sieu polimorfisme, que constitueisse una dei formas de l'esquizofrenia.

paranormal, a adj. e n. Si di de fenomènes, d'existença establida ò non, que lu sieus mecanismes e li sieu causas, inexplicats dins l'estat actual de la sciènça e de la conoissença, seríon deuguda à de foarças d'una natura desconoissuda, espec. d'origina psiquica (percepcion extrasensoriala, etc.). Var.: **paranormau**.

paranormau, ala adj. e n. Paranormal.

parantròpe n.m. Australantropian descubèrt en Àfrica dau Sud, que representa la forma robusta dei Australopitècs.

paraòs n.m. Pichona jonca que fa lo cabotatge entre Vietnam e China.

parapegme n.m. Taula sus la quala lu astronòmes sirians a fenicians indicàvon lo fa e lo tramont dei astres.

parapenda n.m. Paracaduda concepit per s'abrivar despí un pendís montanhós, d'en aut d'un bauç, etc.; espòrt practicat m'aqueu tipe de paracaduda.

parapendista n. Persona que practica lo parapenda.

parapet n.m. Parapièch.

parapièch n.m. 1. Gardacòrs. 2. (fortif.) Barri, talús que permete ai defensèires d'un obratge fortificat de tirar en estent cubèrts dau fuèc enemic. Sin.: **parabanda, paredon**.

paraplegia n.f. Paralisia dei doi membres inferiors.

paraplegic, a adj. e n. Pertocat de paraplegia.

parapluèia n.f. 1. Accessòri portatiu format d'un mànegue e d'una estòfa atesada sus una armadura

plegadissa destinat à s'aparar de la pluèia. Sin.: **paraiga, paraissa**. ◇ (fig.) *Durbir lo parapluèia*: Pilhar toti li precaucions necessari per non assumir una responsabilitat, una error. 2. *Parapluèia nucleari*: Seguretat qu'una granda potença assegura à d'estats aliats gràcias à l'arma nucleària.

parapòde n.m. Organe natatòri dei annelidas marini.

parapraxia n.f. Varietat d'apraxia que lo sieu trebòli es deugut au fach que lo malaut non reconoisce l'objècte que tòca ò que maneja.

paraprosexia n.f. Direccion anormala de l'atencion, instabilitat atencianala qu'intervèn per exemple en cas d'ipocondria.

parapsicologia n.f. Estudi dei fenomènes paranormal qu'an una origina psiquica ò que son retenguts taus. Sin.:

parapsiquisme.

parapsicologic, a adj. De la parapsicologia. Sin.: **metapsiquic**.

parapsicològue, òga n. Especialista de parapsicologia.

parapsiquic, a adj. Parapsicologic. Sin.: **metapsiquic**.

parapsiquisme n.m. Parapsicologia.

parapsoriasi n.m. Afeccion cutanea caracterisada per de tacas eritematò-escaumoï que resistisse ai tractaments.

parar vt. 1. Garnir d'objèctes per decorar, ornar. Sin.: **afistolar, ondrar**. 2. Revestir de bèi vestits, d'ornaments elegants. Sin.: **apimpar**. 3. Aprestar per lo consum ò l'usatge: *Parar un tròç de carn* (en li levant lu nèrvis, la graissa, etc.). ◇ *Parar una pèu*: La tractar per la rendre mai fina, costat carn. ◇ *Parar una estòfa* (de lana): La rendre mai compacta e espessa per feutratge. 4. Protegir, aparar: *Parar de la pluèia, dau frèi*. 5. Evitar (un còup). 6. (mar.) *Parar lo fèrre, l'ancora*: Mantenir lo fèrre foara de l'acubier denant de donar fond e empachar que vengue picar còtra la cencha. ◆ **si parar** v.pr. S'aparar, si protegir, s'assostar: *Si parar de la pluèia*. ◇ *Si parar lo frèi*: Si tapar per non aver frèi.

pararaissa n.m. Paparapluèia.

pararaubament n.m. Dispositiu de seguretat previst per entravar un raubament. Sin.: **pararaubarici, antiraubament**.

pararaubarici n.m. Pararaubament.

parasartis n.m. (mar.) Mena de plataforma orizontala exteriora en reauça sus la cencha, per donar ai sartis un espaci sufisent.

parascèva n.f. Velha dau sabat, dins la religion judiva.

parasexualitat n.f. (biol.) Ensèm dei fenomènes de sexualitat primitiva, sensa fecondacion ni muiòsa, observats dins de bacterias (transferiment d'un material genetic d'una bacteria à l'autra per un poant citoplasmic).

parasintèsi n.m. (gram.) Formacion d'un mòt per l'ajust combinat d'un prefixe e d'un sufixe. Ex.: *intercostal*, format per lo prefixe *inter*, lo radical *cost* e lo sufixe *al*.

parasintetic, a adj. Relatiu à la parasintèsi.

parasismic, a adj. Pròpri à resistir ai efèctes destructors dei seïsmes.

parasit(e) n.m. 1. Persona que viu sensa ren faire, en profechant dei autres, de la societat. Sin.: (fam.) **manja pan à tradiment, lecaplat, cercadinnar**. 2. (biol.) Èstre vivent que pilha li substanças que li son necessari dins l'organisme d'un autre. ◆ pl. Perturbacions dins la recepcion dei senhals radioelectrics: *Parasites d'origina atmosferica*. ◆ **parasit(e), a** adj. e n. 1. Inutile, embarrassant: De constructions parasiti. 2. Que viu en parasite: *Una planta parasita*.

parasitar vt. 1. Viure en parasite en profechant de (quauqu'un, un autre èstre vivent). 2. Pertubar (un senhal radioelectric) per de parasites.

parasitari, ària adj. 1. Deugut à un parasite; relatiu ai parasites. 2. Que viu, que si desvolopa coma un parasite.

parasitocida adj. e n. Si di d'un produch que destruge lu parasites.

parasitisme n.m. 1. Estat, mòde de vida dau parasite. 2. (biol.) Condicion de vida dei parasites, dei èstres vivents que n'en parasiton d'autres.

parasitologia n.f. Estudi dei organismes parasites: *Parasitologia medicala*.

parasitòsi n.f. Malautia deuguda à un parasite.

parasòl n.m. Objècte plegadís en forma de grand parapluèia, destinat à protegir dau soleu.

parasolar (si) v.pr. (*mi parasòli*) S'aparar dau soleu au mejan d'un parasòl.

parasolier, a n. Persona que fabrica, vende de parasòls.

parasimpatic adj. e n.m. Si di d'un dei doi sistemas nerviós neurovegetatius, antagonista dau sistema *simpatic*.

parasimpatolitic, a adj. Si di d'una substança que s'opaua à l'accion dau sistema parasimpatic.

parasimpatomimetic, a adj. Si di d'una substança que lu sieus efèctes son parians à-n-aquelu dau sistema parasimpatic.

parasintetic, a adj. e n.m. (ling.) Si di d'un mòt format en ajustant à una basa un prefixe e un sufixe.

parasoleu n.m. Dispositiu plaçat sus lo davant d'un objectiu, per l'aparar dei rais luminós parasites.

parason n.f. Massa de vèire pastós preparada avant lo sieu façonatge.

parasquista n.m. (arqu. egipt.) Embaumaire de cadavres especialisat dins la tracha dei viscèras.

parat, ada adj. Decorat.

parat n.m. Ornaments.

parat n.m. Rotleu ò pèça de boasc dur sus lu quaus si fan esquilar li barcas sus la grava, per li metre foaraiga. 1469: «*Item plus ay pagat per X libras de ceu per honher las paras per tirar la galeota...*» A.C. Arles.

parataxi n.f. (ling.) Juxtaposicion de frasas, sensa mòt de ligason per explicitar lo rapoart que li unisse: *Fa beu, ai lo temps, vau fins à la mar*.

paratge n.m. Sentit de respècte dei drechs de tot un cadun, drechura, ajuda mutuala: *Paratge e convivença son doi valors màgers de la civilisacion occitana*.

paratge n.m. Alentorns d'un luèc dont si tròva lo vaisseau. Sin.: **encontrada**. ◇ *Dins lu paratges: À l'entorn*.

paratific, a adj. e n. Pertocat de paratifoïdi. ◇ *Bacille paratific*: Bacteria dau genre salmonèla.

paratifoïde, a adj. e n.f. Si di d'una fèbre tifoïda deuguda à un bacille paratific.

paratiroïda n.f. Caduna dei quatre glândolas endocrini situadi darrier la tiroïda, que secrèton la paratormòna.

paratiroïdectomia n.f. Ablacion dei glândolas tiroïdi.

paratiroïdian, a adj. Dei paratiroïdas; qu'es produch per li paratiroïdas.

paratombant n.m. Paracaduda.

paratonia n.f. Trebolèri de la contraccion muscularia dintre lo muscle regat, qu'en plaça de si destesar sota l'influença de la volontat, contunha de si contractar en si mantenent en aquel estat.

paratormòna n.f. Ormòna paratiroïda que regula lo taus de fosfòre e de calci dins lo mitan interior.

paratron n.m. Aparelh destinat à preservar lu bastiments dau tron. Var.: **paratròn**.

paratròn n.m. Paratron.

paratuberculós, oa adj. Si di dei bacils que sèmblon à-n-aquelu de la tuberculòsi.

paratuberculòsi n.f. Malautia infeccioa dei romiaires, sovent fatala, deuguda au bacil de Jonhe.

paratubiera n.f. Dispositiu que permete d'eliminar la tubiera que si forma sus lo paraura dei veïcules.

paraula n.f. 1. Facultat naturala de parlar; ton de la votz. 2. Fach de parlar: *Sovent, un silenci es mai expressiu que la paraula*. ◇ Fach parlar davant d'autri personas, en public. ◇ *Pilhar la paraula*: Començar à parlar. ◇ Possibilitat, drech de parlar dins un grope, una assemblea: *Demandar la paraula*. ◇ *Passar la paraula à quauqu'un*: Li permetre de parlar; li demandar de parlar. ◇ *Adreïçar la paraula à quauqu'un*: Li parlar directament. ◇ *Si levar (la) paraula mé quauqu'un*: Èstre en garrolha m'una persona. 3. Capacitat personala à parlar, à s'exprimir oralament: *Aqueu a la paraula facila*. 4. (ling.) Usatge concret qu'una persona fa de la lenga. 5. *La paraula de Dieu, la boana paraula*: L'Evangèli. 6. Mòt ò grope de mòts: *Pòu passar la jornada sensa prononciar una paraula*. ◇ Lo mòt considerat à respiech de la pensada, dau sentiment manifestat: *Paraula castigada*. ◇ *Una paraula en l'ària*: Prononciada à la leugiera. ◇ Dins d'unu juècs de cartas, expression per la quala una persona significa que non a d'atots: *Paraula!* ◇ *De bèli paraulas*: De discors prometèires que demòrn sensa seguida. ◇ *Paraula d'Evangèli*: Que non si pòu contestar. ◇ *Paraula d'assenh*: Mòt just (Luceram). 7. Asssegurança donada à quauqu'un, engatjament, promessa: *Donar la sieu paraula*. ◇ *Rendre la sieu paraula à quauqu'un*: Lo

desligar de la sieu promessa, dau sieu engatjament. ◇ *Èstre de paraula, aver solament una paraula*: Tenir li sieu promessas. ◇ *Sus paraula*: Sus una simpla afirmacion; sus la garantia de la boana fe. ◆ pl. *Li paraulas*: Lo tèxto d'una cançon (per op. à *la música*).

paraulatge n.m. Blablablà, verbiatge, charra, paraulissa, vèrbia.

paraulassa n.f. Paraula bruta, blastema.

parauleta n.f. Pichin mòt.

paraulier, a n. 1. Persona qu'escrivi li paraulas d'una cançon. Sin.: **autor**. 2. Frasaire.

paraulier, a adj. Que parla totplen. Sin.: **babillard**, **charraire**, **lengassut**, **parlós**, **barjacaire**, **parlaire**, **lengatier**.

paraulós, oa adj. Lengassut; verbós.

paraulum n.m. Deca d'aqueu que parla tròup. Sin.: **verbositat**.

paraure n.m. Vitre avant d'un veicule.

paravalanca n.m. Construccion destinada à protegir dei avalancas.

paravent n.m. Mòble compauat de pàneus articulats, que siève à isolar, à protegir dei corrents d'ària.

paravirar vi. (mar.) Virar de bòrd. ◇ Òrdre que l'oficier de manòbra dona au timonier per faire virar la nau.

parc n.m. Pargue.

parcar vt. (*parqui*) 1. Embarrar (de personas) dins un espaci estrech. 2. Metre dins un luèc claus de baranhas: *Parcar de bèstias*. Var.: **empargar**, **pargar**. Sin.: **parquejar**. ◆ vi. Èstre dins un pargue: *Li feas pàrcon*.

parcatge n.m. Accion de parcar.

parcèla n.f. Tròç, briga. ◇ (espec.) Tròç d'un terren.

parcelament n.m. Partiment d'una proprietat, d'un terren, etc, en un cèrt nombre de parcelas. Sin.: **trocejament**, **lotejament**. Var.: **parcelatge**.

parcelar vt. (*parcèli*) Despartir en parcèlas. Sin.: **trocejar**, **lotejar**.

parcelari, ària adj. 1. Que si fa per parcèlas. 2. Que compoarta un partiment en parcèlas. 3. Incomplet.

parcelier, iera n. Persona que partisse quauqua ren m'una altra.

parcelatge n.m. Lotejament.

parcial, a adj. Que manifèsta de posicions, d'opinions injusti, que màncon d'equitat. Var.: **parciau**.

parcial, a adj. 1. Que constitueisse ò pertòca unicament una part d'un tot: *De resultats parcials*. ◇ (mat.) *Derivada parciala*: Derivada d'una foncion $f(x, y, \dots, z)$ de divèrsi variablas per rapoart à una dei variablas, dau temps que li autri sos supauadi constanti, notada f_x ò $\frac{\partial f}{\partial x}$ e dicha derivat per rapoart à x . ◇ *Dividende parcial*: Un dei rèstas successius de la division. 2. Que si debana, qu'existisse unicament per una part; incomplet: *Un eclipsi parcial*. ◇ *Eleccion parciala* ò *parciala*, n.f.: Eleccion facha en defoara dei eleccions generalis, après la moart d'un elegit, la sieu demission, etc. Var.: **parciau**.

parcial, a n.m. 1. Espròva que poarta sobre una part dau programa d'un examèn, dins lo contraròtle continú dei conoissenças, e que constitueisse una part de la notacion finala. 2. (acost.) Cadun dei sons qu'emete un còrs que vibra à caduna dei sieu frequenças de resonança. Var.: **parciau**.

parcialament adv. Per una part, d'un biais incomplet: *Una declaracion parcialament justa*.

parcialitat n.f. Actituda parciala; caractèr parcial (d'una opinion, d'un jutjament, etc.).

parciau, ala adj. e n.m. Parcial.

parcimònia n.f. Parsimònia.

parcimoniós, oa adj. Parsimoniós.

parcimoniosament adv. Parsimoniosament.

parcmètre n.m. Aparelh qu'indica Var.: **parcomètre**.

parcomètre n.m. Parcmètre.

paredon n.m. Pichona paret. Paret que forma lo fond d'un fogau de caminèia.

paréisser vi. 1. Si presentar à la vista, aparéisser. 2. Manifestar la sieu presença en estent asperat: *Paréisser en public*. 3. Èstre visible, si manifestar: *Li sieu qualitats paréisson dins tot cen que fa*. ◇ *Sensa que pareisse*: Sensa que si vegue. 4. Èstre publicat, en parlant d'un libre, d'una revista, etc. 5. (Seguit d'un atribut) Semblar, aver l'aparença de: *Pareisse intelligent*. 6. Si faire remarcar, si metre en avant per la sieu aparença: *A totjorn augut una granda volontat de paréisser*. 7. Pareisse que: Sembleria que, si di que, segond li aparenças, etc.

parejar v.i. Anar de par.

parel, a adj. Par.

parela n.f. (mar.): Encisa que si practica per faire jónher doi tròç d'un aubre. Sin. **cadeu**.

parelia n.f. (meteor.) Fenomène luminós deugut à la reflexion dei rais solaris sus una nebla de cristal de glaça.

parelic, a adj. Relatiu à la parelia.

parença n.f. Aspècte, aparença, semblança.

parenquima n.m. 1. (istol.) Teissut format de cellulas diferenciadi, qu'an una foncion fisiologica especifica: *Parenquima renal*. 2. (bot.) Teissut fondamental dei vegetaus superiors, format de cellulas viventi gaire diferenciadi, dei parets fini e qu'asseguron diferenti foncions.

parenquimatós, oa adj. Dau parenquima; que contèn de parenquima.

parent, a n. e adj. Persona qu'a de ligams de familha mé quauqu'un. ◇ *Tractar quauqu'un en parent paure*: Sensa consideracion. ◇ *Èstre lo parent paure*: Èstre gaire considerat, sobretot quora s'agisse d'autrejar de mejans. ◆ n. Lo paire ò la maire. ◆ pl. Lo paire e la maire. ◆ adj. Qu'a de trachs comuns mé quauqu'un, quauqua ren d'autre: *Doi interpretacions parentis*.

parentalas n.f. pl. Dins l'Antiquitat romana, fèstas annuali en onor dei moarts. Var.: **parentalias**.

parentalias n.f. pl. Parentalas.

parentat n.f. 1. Relacion de consanguinitat ò d'aliança qu'unisse de personas entre eli. ◇ (dr.) Ligam juridic qu'unisse de personas que descèndon una de

l'autra (*parentat dirècta* ò *en linha dirècta*) ò que vènon d'un antenat comun (*parentat collaterala* ò *linha collaterala*). ◇ (antrop.) *Sistema de parentat*: Ensèm dei relacions qu'existisson entre lu parents e li classas d'una mema familha dins una etnia, una societat, e que definisse lu comportaments, lu drechs e li obligacions dei membres de la familha. 2. Ensèm dei parents e aliats de quauqu'un. 3. Semblança, analogia, afinitat. Var.: **parentela**, **parentatge**. Sin.: **linhatge**.

parentatge n.m. Parentat.

parentela n.f. 1. Ligam de parentat. 2. Ensèm dei parents.

parenteral, a adj. (med.) Que si fa per una via altra que la via digestiva, en parlant de l'administracion d'un medicament. Var.: **parenterau**.

parenterau, ala adj. Parenteral.

parentèsi n.f. 1. Element (frasa, tròç de frasa, mòt) qu'interrompe la continuitat d'un discors, d'un tèxto, e qu'adue una informacion accessòria. 2. Cadun dei doi signes tipografics () qu'indícon l'inseriment d'aquel element.: *Durbir, barrar la parentèsi*.

pàreo n.m. [*pareo*] (mòt marquisian) 1. Vestit tradicional tahitian, pèça d'estòfa estacada en dessobre dau pièch ò à la talha e que cuèrbe li cambas fins sota lo genolh. Var.: **pareu**. 2. Faudilhas lònqui drapadi, inspiradi dei pàreos tahitian.

paret n.f. 1. Separacion entre una pèça d'un autre. 2. Susfàcia materiala que delimita lo dedintre d'un objècte vuèi. 3. (anat.) part que delimita una cavitat dau còrs. 4. Susfàcia laterala d'una cavitat naturala: *La paret d'una bauma*. 5. Pendís rocós unit, pròche de la verticala, en montanha.

pareta n.f. Paleta de teissedor.

paretaire n.m. Murador.

pareu n.m. 1. Ensèm de doi cauas parieri ò simetriqui, emplegadi ensèm ò que fórmon un objècte unic: *Un pareu de belicles*. 2. Ensèm de doi elements (èstres, cauas): Un pareu d'amics. ◇ (espec.) Cobla (d'animaus ò d'umans) formada d'un mascle e d'una femèla. 3. (ling.) *Pareu minimal*: Pareu de mòts que son esquasi identics, à la diferença d'un fonema solet. 4. (mat.) Ensèm que compoarta doi elements.

pareu n.m. Pàreo.

pargar vt. (pargui) Parcar.

pargue n.m. 1. Terren pron estendut, lo mai sovent claus e arborat, per la passejada ò que sièrve coma resèrva de sauvatgina. ◇ Grand jardin public. ◇ Grand jardin que depende d'una bastida, d'un casteu. 2. *Pargue nacional, pargue natural regional*: Vasta estenduda de territòri dont la fauna la flòra e lo mitan natural son protegits. 3. *Pargue d'estacionament*: Espaci especialiament adobat per li parquejar li veituras. 4. Ensèm dei equipaments, dei materials, dei installacions d'una mema natura qu'un país ò una empresa possedisce: *Lo pargue automobile, lo pargue immobilier*. 5. Luèc per metre en resèrva defoara divèrsi cauas: *Pargue à ferralhas*. 6. Pichin espaci claus dont si méton lu enfants per que poàscou jugar en seguret. ◇ Espaci claus dont si méton de bèstias (feas, cabras, etc.)

per la nuèch. 7. Installacion en mar per li faire créisser d'animaus marins (peis, etc.). Sin.: **resèrva**, **pesquier**, **vivier**.

pariable, a adj. Analògue, parier.

paride n.m. *Parides*: Familha de passerons de talha pichina à mejan, constituïda de 8 genres e de 59 espècias, que poàrtou totu le nom de *lardiera* e que si tròvon principalament dins l'emisfèr Nòrd e en Àfrica.

parier, a adj. 1. Analògue, identic: *Doi libres pariers*. Sin.: **comparable**. 2. Tau, d'aquesta sòrta: *En parier cas*.

◆ n. Persona egala, semblabla de condition comparabla. Sin.: **semblaire**. ◇ *Non a lo sieu parier*: Es superior à toi lu autres. ◇ *Sensa parier*: Unic dins lo sieu genre. ◇ *Es dau parier à l'identic*: Sensa cambiament ni modificacion. ◆ adv. D'un meme biais: *Siam abilhats parier*. Sin.: **parierament**.

parietària n.f. Erbacea, anuala ò vivaça, que creisse pròche dei barris ò sus lu barris, finda dicha *cambarosseta* (Familha dei urticaceas).

parisenc, a adj. e n. De París.

parisenquisme n.m. Parisianisme.

parisianisme n.m. 1. Expression, biais de dire dau francés parlat à París. 2. Usatge, abitud, biais d'èstre pròpri dei Parisencs. 3. Tendença à n'acordar d'importança qu'à París, à cen qu si fa e si di à París, en mespresant cen que si fa dins lo rèsta dau país e de la francofonia. Sin.: **parisenquisme**.

parisillabic, a adj. (ling.) Si di dei mòts latins qu'an lo meme nombre de sillabas au nominatiu e au genitiu sing. Contr.: **imparisillabic**.

paritari, ària adj. Que pertòca una amassada, una comission qu'an un nombre analògue de representants dins li doi parts en presença.

paritarisme n.m. Tendença à emplegar li negociacions paritari en matèria sociala; corrent d'ideas que preconisa de recórrer ai organismes paritaris per tractar dei acòrdis entre patronat e salariat.

paritat n.f. 1. Egalitat perfècta; conformitat: Paritat salariala entre li fremas e lu òmes. 2. Egalitat dins doi país de la valor de cambi dei sieu monedas; taus de cambi d'una moneda per rapoart à una altra. 3. (mat.) Caractèr par d'un nombre ò d'una foncion. 4. (fis.) Grandor fisica conservada pendent de procèssus que li sieu lèis son invariants per reflexion espaciala.

parlada n.f. 1. Allocucion. 2. Pastrolh.

parladissa n.f. Parlaïssa.

parlador adj. Parlaire.

parlador n.m. Parlatòri.

parladura n.f. Biais de parlar.

parlaire, airtz adj. Que parla totplen. Sin.: **babillard**, **charraire**, **lengassut**, **paraulier**, **parlòs**, **barjacaire**, **lengatier**.

parlaïssa n.f. Discors llong, que la finisse plus. Var.: **parladissa**.

parlament n.m. (Generalament eschich m'una majuscula) 1. Assemblada ò ensèm dei assembladas qu'an lo poder legislatiu. ◇ (espec.) Ensèm dei doi cambras, dins lu país dont existisse aqueu bicamerisme.

2. En França, sota l'Ancian regime, còrs de justícia sobeiran, emanacion de la Cort dau rèi, e que li sieu atribucions, purament judiciari à l'origina, ganhèron progressivament lo camp politic.

parlamentar vi. Discutir en vista d'un acomodament, d'un acòrdi. ◇ (espec.) Negociar m'un enemic lu tèrmes d'un acòrdi. ◇ (per ext.) Parlar longament denant de si decidir.

parlamentari, ària adj. Dau Parlament. ◇ *Regime parlamentari*: Dins lo quau lo govèrn es responsable davant lo Parlament.

parlamentari, ària n. 1. Membre dau Parlament. 2. Persona que, en temps de guèrra, es encargada de negociar mé l'enemic.

parlamentarisme n.m. Regime parlamentari.

parlant, a adj. 1. Expressiu, suggestiu: *Un retrach parlant*. 2. Que non a besonh de comentaris per convèncer: *Una pròva parlanta*. 3. (tecn.) Que reproduèc ènregistra la paraula. ◇ *Lo cinéma parlant* ò *lo parlant*, n.m.: Cíinema dins lo quau s'aude lo son, per op. au *cinéma mut*. 4. (arald.) *Armas parlanti*: Armas que d'unu elements son en relacion m'au nom dau possessor.

parlantín, a n. Ben parlant. Sin.: **bocafina**.

parlaponchut adj. inv. en genre Compassat; que parla m'un accent ponchut, espec. en si donant una ària de superioritat. Sin.: **que parla mé la boca en cuu de galina**.

parlar vi. 1. Articular de paraulas. 2. Manifestar, exprimir la sieu pensada per la paraula. ◇ *Parlar en l'ària*: Parlar à la leugiera, sensa pensar. ◇ *Parlar d'aur*: Mé justessa, mé pertinença. 3. Manifestar, exprimir la sieu pensada autrament que per la pensada, lo lengatge articulat: *Parlar per gèsts, parlar m'ai mans*. 4. Confessar cen que deuria restar escondut: *Lo tieu complici a parlat*. 5. Non necessitar d'explicacion detalhada; èstre eloquent, revelator: *Lu fachs pàrlon d'elu-memes, lo sieu passat parla per eu*. ◆ vt. ind. 1. (à, mé) Comunicar mé quauqu'un per la paraula: *Parlar à un amic*. ◇ *Trovar à cu parlar*: Averà faire m'un adversari, un contradictor capable de resistir, de pilhar lo dessobre. 2. (de) Donar lo sieu vejaire (sobre), discutir (de): *Parlar de quauqua ren, de quauqu'un*. ◇ *A encara fach parlar d'eu*: S'es fach remarcar. ◇ *Fa parlar d'eu*: Es conoissut (en ben ò en mau). 3. (seguit d'un infinitiu) Anonciar la sieu intencion, la sieu volontat: *A parlat de venir per Calenas*. ◆ vt. 1. *Parlar una lenga*: L'emplegar per comunicar., n'en faire usatge; èstre capable d'emplegar una lenga. 2. *Parlar politica, affaires*, etc.: S'en entretenir, n'en discutir. ◆ **si parlar** v.pr. Comunicar per lo lengatge articulat; s'adreçar la paraula. ◆ n.m. 1. Lengatge, biais de s'exprimir: *Un parlar agradiu*. 2. (ling.) Mejan de comunicacion lingüistic (lenga, dialècte, etc.) particulier à una region.

parlat, ada adj. Exprimit, realisat per la paraula: *Una lenga parlada*.

parlat n.m. Cen qu'es parlat, dich (per op. à cen qu'es cantat, escrich).

parlatòri adj. Sala dont son recevuts lu visitaires dins d'unu establiments publics (escolaris, religiós, penitenciaris).

parlejadís n.m. Conciliabule; parlotejada.

parlós, oa adj. Que parla totplen. Sin.: **babilhard, charraire, lengassut, paraulier, barjacaire, parlaire, lengatier**.

parlotejada n.m. Conciliabule, parlejadís.

parlotejar vi. Bisbilhar.

parm n.m. Palm (unitat de mesura).

parma adj. inv. e n.m. De la color mauva de la violeta de Parma.

parme e espa loc. Par e impar (juèc d'enfants). Es una alteracion de *par(e)mé despar*.

parmelia n.f. Liquèn foarça comun sus lu barris, lu rocàs e la rusca dei aubres.

parmesan adj. e n.m. De Parma (Itàlia). ◆ n.m. Nom d'un fromai au lach de vaca de la region de Parma (*parmigiano*) e de Reggio-Emília (*parmigiano reggiano*).

parnassian, a adj. e n. (lit.) Qu'apartèn au grope dau Parnàs.

parnassian n.m. Parpalhon dei alas ulhetadi, comun en montanha.

parodia n.f. 1. Imitacion burlesca d'una òbra literària ò artistica. 2. Imitacion grossiera: *Una parodia de procès*.

parodiar n.f. (*paròdi* classic *paròdii*) Faire la parodia de. Sin.: **desgaunhar, escarnir**.

parodic, a adj. Que tèn de la parodia.

parodista n. Que fa una parodia.

parodont n.m. (anat.) Ensèm dei teissuts que sostènon la dent.

parodontal, a adj. Dau parodont. Var.: **parodontau**.

parodontau, ala adj. Parodontal.

parodontiti n.f. Enflament agut dau parodont.

parodontolisi n.f. Degradacion, destruccion dau parodont per de lesionsativis.

parodontologia n.f. Part de l'odontologia qu'estúdia lo parodont.

paronime n.m. Mòt que s'avesina d'un autre dins la sieu forma, la sieu grafia, la sieu sonoritat.

paronimia n.f. Semblança dei paronimes.

paronimic, a adj. Relatiu à la paronimia e ai paronimes.

paronomasia n.f. Figura de retorica que consistisse à apariar de mòts que son vesins au nivèu dau son, ma de sens desparier: *Aqueu que viurà, veirà*.

paronomastic, a adj. Relatiu a la paronomasia.

paropsia n.f. Anormalitat de la vista.

paroptíc, a adj. Relatiu a la paropsia. En defoara de la vista.

parosia n.f. (trol.) Retorn dau Crist, à la fin dei temps, en vista dau Jutjament final.

parosmia n.f. Anormalitat dau sens olfactiu.

parotide, a adj. e n.f. *Glàndola parotida* ò *parotida*: Glàndola salivària para, situada en avant de l'aurelha.

parotidian, a adj. De la parodita, dei paroditas.

parotiditi n.f. Inflamacion de la parotida, dei parotidas.

paroxismal, a adj. Paroxismic.

paroxismau, ala adj. Paroxismal.

paroxisme n.m. 1. Gra mai aut (d'un entiment, d'una dolor, etc.). 2. (med.) fasa d'una malautia pendent la quala toi lu simptommas si manifèston mé l'intensitat màger.

paroxismic, a adj. Dau paroxisme; que presenta lu caractèrs d'un paroxisme. Var.: **paroxismal, paroxistic.**

paroxistic, a adj. Paroxismic.

paroxiton n.m. (ling.) Mòt accentuat sobre l'avant-darriera sillaba.

paroxitonic, a adj. Que pertòca lo paroxiton.

paroxitonisme n.m. (ling.) Caracteristica qu'una lenga a d'accentuar l'avant-darriera sillaba. *Lo paroxitonisme de l'occitan, dau catalan, de l'italian...*

parpalheta n.f. Pichon rotleu sus lo quau s'entornéjon li flòtas de berris per li faire anelar.

parpalhòla n.f. 1. Gròs parpalhon. 2. *Parpalhòla de moart*: Parpalhòla de nuech que la sieu toara parasita lu plans de tantiflas. 3. (fam.) Gansa parpalhon.

parpalhon n.m. 1. Insècte adulte de l'òrdre dei lepidoptèrs, dei quatre alas cubèrti d'escalhas foarça fini e paradi de color pauc ò pron vivi. ◇ *Parpalhon de la soca*: Piralà de la vinha. ◇ *Gansa parpalhon*: Gansa de cravata en forma de parpalhon. Sin.: **parpalhòla**. 2. Estile de deneda, derivat de la braça, dins lo quau lu braç son reportats lateralament sobre l'aiga (si di finda *braça parpalhon*). 3. *Parpalhon de mar*: Gonèla (peis) 4. Avís de contravencion. 5. Bolon mé d'aletas, que si pòu metre e levar manualament. 6. Pèça plata que vira à l'entorn dau sieu axe de simetria e que sièrve à reglar un dèbit en tapant gradualament una dubertura.

parpalhonar vi. Parpalhonear.

parpalhonatge n.m. Accion de parpalhonear.

parpalhonear vi. (*parpalhonei*) 1. Èstre agitat d'un movement que fa pensar à-n-aqueu dei alas d'un parpalhon. 2. Passar sensa relambi d'una caua ò d'una persona à una altra. Var.: **parpalhonejar, parpalhonar.**

parpalhonejar vi. Parpalhonear.

parpalhòt, a n. (pej.) Protestant.

parpantèla n.f. Farfantèla, berluga, enlusiment.

parpèla n.f. Cadun dei doi vels muscolo-membranos que, en s'avesinant, recuèrbon lu uèlhs per n'en protegir la part anteriora. ◇ *De parpèlas d'agaças*: De causas sensa importança. ◇ *Plegar parpèlas*: Morir.

parpelada n.f. Accion de parpelejar.

parpelejar (*parpelei*) vi. Parpelejar.

parpelejar vi. Cilhar, clinhar. Var.: **parpelejar.**

parpelós, a adj. Que presenta un comportament sevèr, auturós.

parquet n.m. 1. Assemblatge de pòsts (dichs *lams de parquet*) que sièrvon à revestir lo soal d'uni pèças d'abitacion. Var.: **postam**. 2. (mar.) Assemblatge de tòlas que fórmon una plataforma ò que constituïsson lo soal d'un compartiment de la nau. 3. *Parquet d'elevatge*:

Pichin pargue claus per li galinas. 4. Sistema de latas de manteniment ajustats au revèrs d'un tableu pintat sus boasc, per l'empachar de pilhar de juèc. 5. (dr.) Ensèm dei magistrats dau ministèri public. Sin.: **ministèri public**. 6. Ensèm dei agents de cambi dins una Borsa dei valors.

parquetaire, airtz n. Persona que fa de parquets, de pòsts per lu parquets.

parquetar vt. 1. Garnir de parquet: *Parquetar una cambra*. 2. Pauar un parquet au revèrs d'un paneu, d'un tableu pintat sus boasc. Sin.: **postamar**.

parquetaria n.f. 1. Atalhier dont si fan de parquets. Fabricacion e comèrci de parquets; luèc dont si vèndon de parquets.

parquetatge n.m. Accion de parquetar; lo sieu resultat.

parricida adj. e n. Persona qu'a comés un parricidi.

parricidi n. 1. Accion de tuar son paire, sa maire ò tot ascendent legitime. 2. Accion de tuar lo sobeiran, dins lo drech ancian.

parròquia n.f. Territòri dau ministèri d'un curat, d'un pastor.

parroquial, a adj. De la parròquia. Var.: **parroquiau.**

parroquian, a n. Fidèle d'una parròquia. ◇ (faù.) *Un dròlle de parroquian*: Un dròlle d'individú.

parroquian n.m. Missau à l'usatge dei fidèles.

parroquiau, ala adj. Parroquial.

parroquier, a n. Perruquier, penchenaire, barbier.

parsec n.m. (astr.) Unitat de mesura utilisada en astronomia, egala à la distança d'una estela que la sieu parallaxi annuala seria d'una segonda. Equivau à l'entorn de 3, 26 annadas-lutz.

parsí adj. e n.m. Zoroastrian d'Índia.

parsisme n.m. Religion dei Parsís.

parsimònia n.f. Esparnha rigorosa, fins dins li causas mai pichini. ◇ *Mé parsimònia*: M'una mesura extrèma. Var.: **parcimònia**. Sin.: **mesquinatge**.

parsimoniós, oa adj. Que manifèsta de parsimònia. Var.: **parcimoniós**.

parsimoniosament adv. Embé parsimònia. Var.: **parcimoniosament**.

part n.f. 1. Porcion d'un tot, que resulta d'un partiment, d'un partatge. Sin.: (corrent) **partida**. ◇ *Part de pesca*: Part de peis que li a drech cada òme de la marinaria d'un bateu de pesca. ◇ *Faire la part de*: Tenir còmpte de. ◇ *Faire la part dau fuèc*: Abandonar, per non perdre tot, cen que non pòu èstre sauvat. Sin.: **tenir rason de**. 2. Cen que revèn à quauqu'un: *Recevre la part melhora*. ◇ *À part entiera*: Totalament, sensa restriccion, qu'a toi lu drechs d'una categoria donada. ◇ *Pilhar part à quauqua ren*: Li participar, li jugar un ròtle. Sin.: **èstre de, formar part de**. ◇ *Faire part de quauqua ren, d'un grope, etc.*: Li appartenir. Var.: **faire partida**. ◇ *Faire part de quauqua ren à quauqu'un*: L'en informar. Sin.: **assabentar**. ◇ *Pilhar en boana, en marrida part* (una nòva, etc.): Pilhar ben, mau. Sin.: **la si pilhar boana, marrida**. 3. Cen qu'un poarta: *Pagar la sieu part, fornir la sieu part d'esfoarç*. 4. (dr.) *Part sociala* ò *part*:

Porcion determinada dau capital d'una societat à responsabilitat limitada, d'una cooperativa, d'una societat en participacion, etc. ◇ Cada fraccion d'un patrimonni atribuida à una persona. ◇ *Part virila*: Resultat dau partiment de la valor d'un ben indivís per lo nombre de proprietaris. 5. (dr. fisc.) Unitat de basa que sièrve au calcul de la taxa sus lo revengut. 6. À *part*: Qu'es diferent dei autres, dau rèsta: *Es un cas à part*. Sin.: **à despart**. ◇ Separadament. Sin.: **à despart**. ◇ En defoara de, à l'excepcion de. 7. *Autra part*: Alhors. ◇ *De part en part*: Au travèrs, d'un costat à l'autre, en passant d'un costat au costat opauat. Sin.: **de banda en banda**. ◇ *De tota part*: Dapertot, d'en pertot, dins cada caire. ◇ *D'una part, de l'autra part*: D'un caire, de l'autre. 8. *De la part de (quauqu'un)*: En lo sieu nom.

part n.m. Jacilha. Var.: **parto**.

partatge n.m. 1. Accion de partatjar, de partir en porcions, en parts: *Lo partatge d'una torta de blea*. Sin.: **partiment, parcelatge**. ◇ (mat.) Partiment d'una grandor ò d'un nombre en parts. ◇ *Partatge proporcional*: Dins lo quau li parts son proporcionali à de coeficients donats. 3. (dr.) Acte que règla li parts d'una succession ò que mete fin à una indivision. ◇ *Partatge d'ascendent*: Qu'una persona fa denant de la sieu moart, per testament ò per donacion. 4. Fach de partatjar, d'aver quauqua ren en comun mé quauqu'un, mé d'autres. ◇ *Sensa partatge*: Solet; total: *Una autoritat sensa partatge*. ◇ (geogr.) *Linha de partatge dei aigas*: Linha de penda que partatja doi bacins hidrografics. Sin.: **aigavèrs**. ◇ *Recevre en partatge*: Coma don natural.

partatjable, a adj. Que pòu èstre partatjat. Var.: **partejable**. Sin.: **partible, devesible**.

partajaire, airtz adj. e n. 1. Si di d'una persona que complisse un partiment. 2. . Si di d'una p ersona que balha dau sieu de boan agrat. Var.: **partejaire**.

partatjar vt. 1. Partir en porcions, fraccionar: *Partatjar un terren*. ◇ Partir en parts destinadi à èstre atribuidi à de personas diferenti, à d'usatges diferents, etc.: *Partatjar lu sieus bens entre lu sieus enfants*. ◇ Separar en doi parts: *Una baranha que partatja un camp*. 2. Donar una part de: *Partatgerai lo mieu pan m'un paure*. 3. Aver en comun mé quauqu'un, mé d'autres: *Partatjar un apartament, partatjar un sentiment*. 4. Partir en gropes que lu sieus vejaires son diferents, opauats: *Es una decision que partatja l'opinion publica*. 5. *Partatjar egalament*: Mièg partir. Var.: **partejar**. Sin.: **partir, despartir, entrepertir, compartir**.

partatjat, ada adj. 1. Que doi personas, diferenti personas ò gropes an en comun: *Un sentiment partajat, autoritat partajada*. Sin.: **compartit**. 2. Devesit en manti parts. 3. *Èstre partatjat*: Esitar entre doi sentiments contradictòri, doi possibilitats opauadi. Var.: **partejat**.

parte, a adj. e n. Dau pòble Parte. ◆ n.m. Lengua de la familha iraniana.

partegon n.m. Pèça lòngra de fusta que sièrve d'antena dins lu atràs d'una nau. (cf.fig n° 22).

partejable, a adj. Partatjable.

partejaire, airtz n. Partatjaire.

partejar vt. Partatjar.

partejat, ada adj. Partatjat.

partenari, ària n. 1. Persona mé cu si fa una associacion còtra d'autri, dins un juèc. Sin.: **associat, sòci, companh**. 2. Persona mé cu si practícon d'uni activitats (dança, espòrt, etc.). ◇ Persona mé cu una altra a una relacion sexuala. 3. Si di de país qu'entretènnon m'un autre ò mé d'autres de relacions politiqui, economiqui, etc.: *Lu partenaris europeus*. 4. *Partenaris socials*: representants dau patronat e dei sindicats d'una branca professionala, de la direccion e dau personal d'una empresa, considerats en tant que partidas dins d'acòrdis, de negociacions.

partenariat n.m. Sistema qu'assòcia de partenaris socials ò economics.

partença n.f. Fach de partir. ◇ *En partença*: Sus lo ponch de partir: *Nau en partença*.

partenocarpia n.f. (bot.) Tresmudament de l'ovari en fruch, sensa fecondacion ni formacion de granas, desenclavada per la pollenisacion ò per d'autri rasons, que balha de fruchs sensa granetas.

partenologia n.f. Estudi dei elements sexuals masculins.

partenogenèsi n.f. (biol.) Reproduccion à partir d'un ovule ò d'una oosfèra non fecondats.

partenogenetic, a adj. (biol.) De la partenogenèsi; que vèn d'una partenogenèsi. Sin.: **agame, a**.

partenopean, a adj. e n. Relatiu à Nàpols e ai sieus estajants.

partent, a adj. (fam.) *Èstre partent per*: Èstre dispauat à.

partent, a n.m. 1. Aqueu, aquela que parte. 2. Concurrent (persona, cavau, veïcule, etc.) qu'es present(a) sus la linha de partença au començament d'una corsa.

partesana n.f. Alabarda leugiera m'un fèrre triangulari. Var.: **pertusana**.

particion n.f. 1. Fach de partir, de separar. Sin.: **separacion, desseparament**. 2. Partatge politic d'una unitat territoriala: *La particion de l'Alemanha après la guèrra*. 3. (mat.) *Particion d'un ensemble*: Familha de partidas non vuèii d'aquel ensemble, doi à doi disjonchi e que la sieu reünion es egala à l'ensemble. 4. (mús.) Ensèm dei partidas d'una composicion musicala acampadi per èstre lejudi dins lo meme temps; fuèlh, quasèrn dont aqueli partidas son transcrichi. 5. (arald.) Partiment d'un escut en un nombre par esmalhs alternats. 6. (inform.) Part d'un disc dur.

particionar vt. (inform.) Organisar en diferenti particions.

participacion n.f. 1. Accion, fach de participar: *A confirmat la sieu participacion à l'espectacle*. Sin.: **participament**. 2. Fach de recevre una part d'un benefici. ◇ Sistema dins lo quau lu salariats son associats ai beneficis e, eventualament, à la gestion de l'entrepresa. 3. Fach d'aver una fraccion dau capital d'una societat. ◇ *Societat en participacion*: Societat non immatriculada, que non a la personalitat morala, e qu'un

dei sieus associats es encargat de negociar m'ai tèrç. 4. (dr.) *Participacion ai aquists*: Regime matrimonial dins lo quau, à la dissolucion dau maridatge, cadun dei espòs a drech à una soma egala à la mitan dei aquists que l'autre a realisat.

participacionista adj. e n. Sòci d'un partit ò d'un grope parlamentari, que pensa qu'aqueu d'aqueu deu participar au poder ò estar representat dins lo ministèri.

participament n.m. Participacion.

participant, a adj. e n. Que participa.

participar vt. ind. (à) 1. S'associar, pilhar part à: *Participar à una manifestacion*. 2. Pagar la sieu part (*de*). 3. Recevre la sieu part de: *Participar ai beneficis d'una societat*. 4. (lit.) *Participar de (quauqua ren)*: N'en presentar de caractèrs. Sin.: **s'associar, s'afraïrar, èstre de, concórrer, contribuir, cooperar, partejar**.

participatiu, iva adj. 1. Que correspoande à una participacion financiera. 2. *Democracia participativa*: Procèssus politic dins lo quau un partit ò un govèrn demanda ai cituadans lo sieu vejaire, d'ideas de metre en òbra.

participi n.m. (gram.) Mòde, forma verbala impersonala, que pòu aver lo ròtle d'adjectiu (variable) ò aqueu de vèrbo: *Participi present (cantant, finissent, vendent), participi passat (cantat, finit, vendut)*.

participial, a adj. Dau participi, de la natura dau participi. ◇ *Proposicion participiala ò participiala*, n.f.: Que lo sieu vèrbo es un participi. Var.: **participiau**.

participiau, ala adj. Participial.

partícula n.f. (it.) Particula.

particula n.f. 1. Part totplen pichina d'un element material, d'un còrs. ◇ (fis.) *Particula (elementària ò fondamental)*: Constituent essencial de la matèria (electron, etc.) ò de la luz (foton) qu'aparéisson, dins l'estat actual dei conoissenças, coma non descomposables en d'autres elements. 2. (ling.) Pichin mòt invariable que sièrve à precisar lo sens d'autres mòts ò à indicar de rapoarts gramaticals. ◇ *Particula de ligason*: Conjonccion de coordinacion. 3. Preposicion de plaçada davant d'unu noms (nòbles, en particulier). Var.: (it.) **partícula**.

particular, a adj. e n. Partulier (forma correnta).

particularament adv. Partulierament (forma correnta).

particularisacion (-izacion) n.f. Accion de particularisar.

particularisar (-izar) vt. Diferenciar per de caractèrs partuliers.

particularisme n.m. Fach, per un grope social, una etnia, etc., d'afirmar ò de revendicar li sieu particularitats (espec. culturali e lingüistiqui) e de temptar de li preservar; ensèm d'aqueu particularitats.

particularista adj. e n. Que manifèsta de particularisme.

particularitat n.f. Caractèr partulier de quauqua ren, de quauqu'un; caracteristica.

partulier, a adj. 1. Pròpri à quauqua ren, à quauqu'un: *Una planta partuliera à un clima*. 2.

Afectat en pròpri à quauqu'un, à quauqua ren: *Aver una veitura partuliera*. 3. Personal, individual: *De rasons partulieri*. 4. Remirable, especial, especific: *Un signe partulier*. 5. Pas ordinari, pas corrent: *Un affaire partulier*. 6. *En partulier*: Especialament, partulierament. ◇ À despart, confidencialament: *L'ai rescontrat en partulier*. Var.: **partulier** (classic).

partulier n.m. 1. Persona privada (per op. ai collectivitats professional, administratiu, etc.). 2. Cen qu'es partulier; ensèm de detalhs, detalh: *Lo partulier e lo general*. Var.: **partulier** (classic).

partulierament adv. D'un biais partulier; especialament. Var.: **partulierament** (classic).

partida n.f. 1. Part: *Una partida de la poblacion pensa coma ieu*. ◇ *Faire partida de*: Èstre un element de; appartenir à. Sin.: **èstre de, formar part de**. ◇ *En partida*: Parcialament. ◇ (mat.) *Partida d'un ensemble*: Sotensemble d'aquest ensemble. ◇ *Ensemble dei partidas d'un ensemble*: Ensemble qu'a per elements toi lu sotensembles d'aquel ensemble. 2. (mús.) Caduna dei votz, instrumentali ò vocali, d'una composicion musicala. 3. Durada pendent la quala d'adversaris s'opàon, dins un juèc, un espòrt; totalitat dei còups que cau faire, dei ponchs que cau ganhar per determinar cu vence e cu perde: *Una partida de cartas, una partida en 10 ponchs*. 4. Lucha, competicion; conflicte: *Ganhar, perdre la partida*. ◇ *Laissar, quitar la partida*: Abandonar la lucha, renonciar. 5. Divertiment en grope: Una partida de caça. 6. Profession, especialitat: *Èstre de la partida, èstre foart dins la sieu partida*. 7. (dr.) Caduna dei personas que plaidéjon una còtra l'autra. ◇ *Aver à faire à foarta partida*: À un adversari potent, còtra lo quau la lucha es dificila. 8. Caduna dei personas que pílhon part à una negociacion ò que s'engàtjon mutualament per una convencion, un contracte. 9. *Partida fina*: Relacions sexuali un pauc partulieri. 10. (dr.) *Partida civila*: Persona qu'intenta una accion davant una juridiccion penala, per obtenir una reparacion tocant un prejudici. ◆ pl. (pop.) *Li partidas*: Lu organes genitals masculins. Sin.: **alibòfis, balas, colhas** (pej.).

partidament adv. Parcialament, en partida.

partidari, ària adj. e n. 1. Qu'es favorable à: *Partidari de la lenga unica*. Sin.: **tenent, fideu, adèpte**. 2. Qu'espròva ò que manifèsta un patriotisme sovent agressiu; que remira d'una mena sobriera lo sieu país, la sieu vila... Sin.: **estrech, fanatic, intolerant, cocardier**.

partidarisme n.m. Estat d'una persona partidària: *Lo partidarisme francés*. Sin.: **fanatisme, intolerança, cocardisme**.

partidor n.m. (mat.) Nombre per lo quau si partisse un autre nombre. ◇ *Partidor d'un nombre entier*: Nombre que, dins lo partiment d'aquel entier, dona un rèsta nul. ◇ *Comun partidor*: Nombre que partisse diferents nombres entiers. ◇ *Mai grand comun partidor*: Lo mai grand dei partidors comuns à diferents nombre (coma 15 per 30, 45 e 150). Sin.: **devesor, divisor**.

partiment n.m. 1. (mat.) Accion de partir un nombre per un autre. Sin.: **division**. 2. Dins la literatura dei

trobadors, debat ò dialògue en forma de poesia. Sin.: **juèc partit**.

partir vi. (*parti*) 1. Laisser un luèc, si metre en camin: *Partir en vacances*. 2. *Partir de*: Aver coma començament, coma origina, coma poch de partença: *Partir dau centre, aquò parte d'una boana intencion*. ◇ À *partir de*: Despí; en tenent còmpte dei donadas disponibli. ◇ *Partent d'aquí*: Despí, à datar dau. Sin.: **d'en daqui**. ◇ *Èstre ben, mau partit*: Aver començat dins de boani, de marridi condicions. 3. *Èstre aviat*: Lo motor es partit. 4. Disparéisser: *La taca es partida*.

partir vt. (*partissi*) 1. Partatjar: *Partir una soma, una terren*. Sin.: **partejar**. 2. (mat.) Efectuar una division, calcular quant de còups un nombre es contengut dins un autre. Sin.: **compartir, emparrir, despartir**.

partisan, a n. Resistent, combatent voluntari que non apartèn à una armada.

partison n.m. Partiment, desseparament.

partit n.m. 1. Associacion de personas constituïda en vista d'una accion politica: *Li militants d'un partit*. ◇ *Sistema dei partits*: Organizacion de la vida politica qu'acòrda un ròtle màger ai partits. ◇ *Sistema dau partit unic*: Organizacion de la vida politica dont un partit solet es autorisat (per op. à *bipartisme, multipartisme*). ◇ *Esperit de partit*: Sectarisme, parcialitat en favor dau pròpri partit. 2. Ensèm dei personas qu'an d'opinions, d'aspiracions d'afinitats comuni. 3. (lit.) Resolucion, decison; solucion: *Esitar entre doi partits*. ◇ *Pilhar partit*: Si prononciar per ò còtra, si decidir. ◇ *Partit pres*: Vejare preconceput, resolucion pilhada d'avança. 4. *Faire un marrit partit à quauqu'un*: Lo mautractar. ◇ *Tirar partit de quauqua ren*: L'emplegar, s'en servir lo mai ben possible. Sin.: **aprofechar**. 5. Persona à maridar (considerada dau ponch de vista de la sieu situacion sociala, de la sieu riquesa): *Es un beu partit*.

partit, ida adj. (fam.) Embriac: *Es un pauc partit*.

partit, ida adj. (arald.) *Escut partit*: Partatjat verticalament en doi parts egali.

partita n.f. (it., mús.) Variacion ò seria de variacions sus un tema. ◇ Seguida de danças ò de movements coregrafics. ◇ Sonata de cambra per lo violon ò lo clavier e la guitarr.

partitiu, iva adj. e n.m. (ling.) Qu'exprimisse l'idea de partida per rapoart au tot: *Un article partitiu*.

partitor n.m. (agric.) Aparelh destinat à repartir l'aiga d'un beal d'irrigacion.

parto n.m. Infantament. Var.: **part**.

parton n.m. (fis.) Constituent ipotetic dau nucleon.

partoricion n.f. Parturicion.

partorir vt. Parturir.

parturicion n.f. 1. (med.) Infantament natural. 2. Fach de donar lo jorn, en parlant dei bèstias. Var.: **partoricion**.

parturienta n.f. (med.) Maire qu'enfanta.

parturir vt. (it.) 1. Enfantar. 2. (fig.) Crear, provocar. Var.: **partorir**.

parulia n.f. (med.) Abcès dei gengivas.

parum n.m. Ondradura.

parura n.f. Ondradura.

P.A.S. n.m. (med.) Acide paraminosalicilic, medicament antituberculós.

pas adv. Advèrbi de negacion, que si substituïsse à *non* en si plaçant totjorn après lo vèrbo: *Non vèni / vèni pas*. ◇ Si pòu finda emplegar sensa vèrbo: *Pas dau tot, pas ges, perquè pas?*

pas n.m. 1. Movement que l'òme e la bèstia fan en portant un pen davant l'autre per si desplaçar. ◇ *Pas à pas*: Lentament. ◇ *À grands pas*: À grandí encambadas, rapidament. Sin.: **à bèli cambadas**. ◇ *À pas de lop*: Sensa faire de bosin. Sin.: **cauta-cauta, sus la poncha dei pens**. ◇ *Faire lu cent pas*: Anar e venir, en asperant embé impacionça. Sin.: **faire l'aire**. ◇ *Faire un faus pas*: S'acipar, embroncar. Sin.: **faire un contrapàs, una trabucada**; (fig.) Faire una error. Sin.: **faire una cagada**.

◇ (fig.) *Faire lo promier pas (lu promiers pas)*: Pilhar l'iniciativa (d'una relacion). Sin.: **entamenar lo pas**. 2. Biaï de caminar: *Un pas lord, graciós*. ◇ *Pas de corsa*: De quauqu'un que corre. ◇ (mil.) *Pas de rota*: Pas normal, cadençat; *pas accelerat*: Pas cadençat mai rapide que lo pas normal; *pas redoblat*: Pas doi còups mai rapide que lo pas cadençat normal; *pas de carga*: Foarça rapide.

◇ *Pas de l'auca*: Pas de parada en d'uni armadas forastieri, alemanda notadament. 3. Biaï de caminar mai lent dei animaï quadrapèdes, caracterisat per lo fach de païr successivament lu quatre pens. 4. Longuessa d'una encambada: *Avançar d'un pas*. ◇ (fig.) Progression, avançada: *Lu promiers pas vèrs la libertat*. 5. Peada: *De pas dins la neu*. ◇ *Caminar sus lu pas de quauqu'un*: Seguir lo sieu exemple, agir dau sieu biaï.

Sin.: **caminar sus li peadas de quauqu'un**. 6. (coregr.) Movement qu'un dançaire fa m'ai sieus pens, à tèrra; fragment d'un balèti interpretat un dançaire ò divèrs dançaires: *Pas de doi, pas de quatre*. 7. *Pas de tir*: Emplaçament adobat per tirar, sus un camp ò un estand de tir. ◇ Ensèm dei installacions que perméton de mandar un lançaire espacial. 8. Passatge estrech, eventualament perillós; destrech. ◇ Clua, passatge entre li ròcas, bassa entre li montanhas. Sin.: **encisa, bassa**. ◇ Pagament d'un drech feudal de passatge. ◇ *Marrit pas*: Passatge dificile; (fig.) Situacion dificila. ◇ *Laisser, ceder lo pas à una persona*: La laisser passar. Sin.: **donar pas**. ◇ *Pilhar lo pas sobre*: Pilhar lo dessobre, l'avantatge sobre.

pasca n.f. 1. Fèsta annuala judiva que commemòra la sortida d'Egipte dau pòble ebraïc, la sieu liberacion e la sieu naissença en tant que pòble. 2. Anheu pascal: *Manjar la pasca*.

pascal n.m. Unitat mecanica de constrencha e de pression (simb. Pa), equivalent à la constrencha ò à la pression unifòrma que, agissent sus una susfàcia plana de 1m², exercisse perpendiculariament à-n-aquesta susfàcia una foarça totala de 1 newton. (10⁵ Pa = 1 bar).

pascal, a adj. Que pertòca la fèsta de Pascas ò la pasca judiva. Var.: **pascau**.

pascalian, a adj. Relatiu à Blaise Pascal, ai sieu ideas.

pascal-segonda n.m. (pl. *pascals-segonda*) Unitat de mesura de viscositat dinamica (simb. Pa.s).

pascas n.f. pl. (M'una majúscula) Fèsta annuala de la Glèia cristiana, que commemòra la resurreccion de Jèsus-Crist.

pascau, ala adj. Pascal.

pashà n.m. Pachà.

pasiblement adv. D'un biais pasible. Sin.: **quietament, tranquilament, pacificament, moderadament, doçament, placidament, suadament, calmament.**

pasible, a adj. Pacific, suau, pai. Sin.: **doç, moderat, pacific, quiet, tranquille.**

pas'ncar [paŋ'ka] Pas encara.

pas'ncara [paŋ'kara] Pas encara.

paso doble n.m. (esp.) Dança de ritme viu, d'origina espanhòla.

pasquetas n.f. pl. Quasimòdo.

passa n.f. 1. (espòrts) Accion de donar lo balon ò lo palet a un partenari. ◇ (belòta) *Faire la passa*: Non jugar un as, una carta mestressa, en esperant de pilhar mai de ponchs au torn d'après. 2. (tecn.) Passatge de l'autís, repetitiva, ciclica: *Passa de finicion*. 3. (pop.) Rescòntre pagant d'una prostituida m'un client. ◇ *Maion, ostalaria de passa*: De prostitucion. Sin.: **bordeu, maion de tolerança**. 4. Movement per lo quau lo torero fa passar lo taur pròche d'eu. 5. Movement de la man dau magnetisaire, de l'ipnotisaire, pròche dau subjècte, de la sieu cara. 6. *Passa d'armas*: Encadenament d'atacs e de paradas en escrima. ◇ (fig.) Escambi verbal viu. 7. (mar.) Passatge practicable à la navegacion. Sin.: **frieu, friòu, boca**. ◇ *Èstre en passa de*: Èstre à mand de. ◇ *Una boana passa, una marrida passa*: Un periòde facile, dificile. ◇ *Mòt de passa*: Mòt, frasa, seguida de caractèrs per si faire reconòisser, s'identificar (à un poaste de garda, dins un programa informatic, etc.). Sin.: **mòt de santa Clara, senhal**. 8. Moment, periòde. Sin.: **epòca, èra**. ◇ *D'aquesta passa*: En aquesto moment. 9. Seria de numèros de 19 à 36, au juèc de la rotleta. 10. En estamparia, ensèm dei fuèlhs prevists en mai dau tiratge oficial, per compensar li perdas ocasionali e lu fuèlhs d'aviament. 11. Accion de passar.

passa-aut adj. inv. *Filtre passa-aut*: Filtre que lascia passar toti li frequenças à partir d'una frequença dicha *frequença de partença*.

passabala n.m. Instrument que servia à verificar lo calibre d'un projectile.

passabaranha n.m. Jòquer.

passa-bas adj. inv. Filtre passa-bas: Filtre que lascia passar li bassi frequenças.

passabenda adj. inv. *Filtre passabenda*: Filtre electric que lascia passar unicament una benda de frequenças donada.

passablement adv. D'un biais passable, mejan. Sin.: **condrechament, sufisentament, suportablement, bastantament.**

passable, a adj. D'una qualitat mejana, acceptabla. Sin.: **condrech, sufisent, bastant, suportable, pron ben.**

passabolhon n.m. Passadoira metallica emplegada per desbarrassar un bolhon de la graissa calhada e dei pichins tròç de carn e de legumes que contèn.

passabraç n.m. Dubertura d'un vestit per la quala es possible de passar lu braç.

passacalha nf. Vièlha dança mé de variacions, escricha en mesura simpla tripla e executada en movement greu.

passacarreu n.m. Tròç de boasc lòng qu'emplègon lu sartres per passar li cordaduras au fèrre.

passacarriera n.m. Accion de desfilar per carriera, per una manifestacion, per Carenaval, etc.

passacavau n.m. Mena de pichin bac destinat à passar un cavau d'una riba d'un cors d'aiga à l'autra.

passacoarda n.m. Gròssa agulha de brilièr.

passacopa n.f. Ai cartas, accion de faussar la copa en inversant li doi partidas dau paquet copat.

passacordon n.m. Gròssa agulha per passar un laç, un cordon dins un ulhet, un elastic dins un orlet, etc. Sin.: **passagansa, passacordela, passaestaca.**

passacorridor n.m. Vestit sensa mànegas, cort e ample, pichina capa que si pua sus li espatlas per s'aparar dau frèi.

passada n.f. Clars.

passada n.f. Relacion intima, amorosa, de corta durada. Sin.: **amoretta, aventura galanta, caprici.**

passadís, issa adj. Passatgier, que dura gaire.

passadisme n.m. Estacament excessiva au passat.

passadista adj. e n. Estacat au passat; partidari dau retorn au passat.

passadoira n.f. Aisina de coïna mé de traucs, per escolar d'aliments ò per filtrar somariament de liquides.

passadrech n.m. Favor autrejada còntre lo drech, l'usatge, lo reglament.

passafieu n.m. (med.) Instrument destinat à passar un fieu de ligadura à l'entorn d'un vaisseau ò d'una diafisi.

passaflor n.f. ò n.m. Anemòna finda dicha flor de Pascas.

passagansa n.m. Passacordon.

passagin n.m. 1. Ponchut que faía la naveta per traversar lo poart de Niça (promiera mitan dau s. XXⁿ). Var.: **passagin**. 2. *Juèc dau passagin*: Juèc dins lo quau si sauta sobre un autre jugaire que si tèn corbat. Sin.: **sautamotons.**

passagrand, a adj. Que la sieu larguessa despasa li dimensions correnti. ◆ n.m. Pèu pron granda per li poder talhar tres gancs.

passalach n.m. Filtre m'un disc d'oata ò doi entre de discs d'alumini traucats, per eliminar li impuretats macroscopiqui: pels, palhas.

passalia n.m. Passapura.

passaman n.m. Cordeliera, riban replegat, fixat au mànegue d'un parapluèia e que permete de lo portar au braç.

passaman nm. 1. Torn de passa-passa. 2. Galon que sièrve à decorar una tenda, un vestit, etc.

passamanar vt. Ornar de passamans.

passamanaria n.f. Ensèm de articles teissits ò treçats (passamans, galons, etc.) emplegat per garnir de mòbles ò de vestits.

passamanier, a n. Persona que fa ò vende de passamanaria.

passamontanha n.m. Cofa de tricòt que cuèrbe la tèsta e lo coal, laissant solament la cara à descurbèt.

passamuralha n. (lit.) Persona qu'auria la facultat de passar au travèrs dei barris. ◇ (per ext.) Persona capabla de s'escapar misteriosament d'un luèc ò de travèrsar un obstacle.

passamuscat n.m. Varietat de raïm muscat.

passapaís n. Vagabond, barrutlaire. Sin.: **baronaire**, **barrotlier**.

passaparaula n.m. (vièlh) Comandament donat à la tèsta d'una tropa, que si fa passa d'òme à òme.

passa-passa n.m. inv. *Torn de passa-passa*: Torn de prestidigitacion. Sin.: **passaman**. ◇ (fig.) Engana gaubioa.

passapertot n.m. 1. Clau que duèrbe diferenti serralhas. Sin.: **tropelièra**, **trompelièra**. 2. Enquadrament de carton ò de papier dins lo quau si pòu plaçar un dessenh, una gravadura, una fòto; quadre que lo sieu fond si duèrbe. 3. Sèrra de la lama larga, m'una manelha de cada costat, per talhar de pèças gròssi de boasc, de pèira, etc. ◆ adj. inv. Que s'en pòu faire usatge dapertot, en tota circonstança; banala, d'un emplec foarça estendut: *Una respoasta passapertot*.

passaplat n.m. Dubertura practicada dins una paret per passar directament lu plats e li sietas de la coïna au cenador.

passapoart n.m. Document qu'una autoritat administrativa dona ai sieus ressortissents en vista de certificar la sieu identitat à la demanda d'autoritats estrangieri e per li permetre de circular liurament en defoara dei frontieras.

passapom n.m. Varietat de pom foarça precòça e boana per la taula.

passapurea n.m. Esquiçapurea. Sin.: **passalia**.

passar vi. 1. Anar, si desplaçar dins un movement continu. ◇ Anar au travèrs, travèrsar: *Passar per Niça, per la seuva*. Sin.: **traçar per**. ◇ (fig.) Si trovar dins una situacion, un estat: *Passar per de gròssi dificultats*. ◇ *Passar per la tèsta*: Venir en ment. ◇ *Laisser passer*: Non s'opauar à; non remarcar. Sin.: **laisser perdre**, **laisser còrrer**, **laisser búlher**. ◇ (m'un infinitiu) Èstre à-n-un moment donat dins un luèc per faire quauqua ren: *Passar crompar de pan, passar pilhar lu pichoï à l'escòla*. ◇ *En passant*: Sensa s'atardar. ◇ (fig.) *Passar sobre*: Non s'arrestar à, non considerar, laisser de caire: *Passar sobre lu detalhs*. ◇ Anar, faire movement en là d'un obstacle, d'una interdiccion: *Passar en contrabanda, una fenèstra que lascia passar l'aria*. ◇ S'escòrrer au travèrs d'un filtre: *Lo cafè passa*. Sin.:

escompassar. ◇ *Èstre digerit*: *Lo dinnar a de mau à passar*. ◇ (fam.) *Èstre acceptat, non èstre acceptat*: Una decision que passa, una observacion que non passa. ◇ *Èstre admès*: Passar dins la classa superiora; obtenir un diplòma. ◇ Venir dins una posicion donada: *Lo sieu interès passa avant l'interès general*. ◇ *Despassar*: *La mànega de la camia passa sota lo ponhet de la vèsta*. ◇ Anar d'un luèc à un autre: *Passar en coïna*. ◇ Aver una promocion à una altra foncion: *Es passat capitani*. ◇ Si jónher, rejónher (un autre camp, un autre partit, etc.): *Passar à l'emic*. ◇ Si transmetre à un autre possessor: *À la sieu moart, lo sieu aver passerà ai sieus enfants*. ◇ Si sotametre à, subir: *Passar una visita medicala*. ◇ *Li passar*: Subir una necessitat contrària; (fam.) Morir, defuntar. ◇ Si produrre en public; èstre representat: *Passar à la television, passar au teatre*. ◇ *Passar per malhas*: Passar sensa èstre vist, d'escondons, au travèrs de. ◇ *Passar per*: Èstre considerat coma. Sin.: **èstre tengut per**. 2. S'escòrrer: *Son passadi tres minutas*. ◇ Aver una durada limitada; cessar d'èstre: *La mòda passa, la dolor ti passerà*. ◇ Perdre lo sieu esclat, en parlant d'una color, d'una estòfa. ◆ vt. 1. Travèrsar: *Passar lo fluvi, passar lo soal d'una maion*. ◇ *Passar país*: Vagabondar. 2. Subir: *Passar un examèn, una espròva*. 3. Faire anar d'un luèc à una autre; faire travèrsar: *Passar de dròga, passar la tèsta à la fenèstra*. 4. Expauar, sotametre à una accion: *Passar lo coteu au fusi*. 5. Filtrar: *Passar un liquide*. 6. Donar, transmetre: *Passe-mi la sau!* 7. Laisser darrièr: *Passar quauqu'un à la corsa*. Sin.: **despassar**. 8. Anar en là de: *Aquò passa li mieu foarças*. ◇ (Absolut) S'abstenir de jugar ò d'anonciar, dins d'unu juèc (de cartas, etc.). 9. *Passar quauqua ren à quauqu'un*: Lo li perdonar, lo li permetre, l'excusar: *Passar toi lu capricis à un enfant*. 10. Laisser s'escòrrer, emplegar: *Passar de temps en riba de mar*. 11. Satisfaire, contentar: *Passar una envuèia*. 12. Ternir: *Lo soleu a passat li colors*. 13. Estendre sus una susfàcia: *Passar de pintura sus li persianas*. 14. Si metre, enfilar rapidament: *Passar un mante denant de sortir*. 15. Inscriure (una escriptura comptabla): *Passar un article en còmpte*. 16. Conclure (una acòrdi, etc.): *Passar una convencion*. Sin.: **s'endevenir**. ◆ **si passar** v.pr. 1. Si debanar: *La scena si passa à Antíbol*. 2. S'escòrrer: *Doi setmanas si son passadi despí la tieu darriera visita*. 3. *Si passar de*: S'abstenir de, faire sensa. ◇ Non necessitar: *Aquò si passa de comentaris*.

passaràbia n.m. (lit.) Objècte sobre lo quau la ràbia si passa, s'amaisa. ◆ n.f. Planta que passava per garir de la ràbia (Família dei crucifèras).

passarela n.f. 1. Mena de poant sovent estrech e reservat ai personas à pen. 2. Escalier ò plan inclinat mobile que permete l'accès à un avion, à una nau. Sin.: **escala de barcarissa**. 3. (fig.) passatge, comunicacion: *Una passarela entre doi cycles d'estudi, una classa-passarela*. 4. (mar.) Plataforma situada en sobre dau poant superior d'una nau e que s'estende sus tota la sieu longuessa: *Passarela de navigacion*. Sin.: **poant de comanda**. 5. (teatre e cín.) Supoart dei projectors, à la

partida superiora d'un pontin, d'un estúdio de cínema ò de television.

passarilhar v.t.. Faire secar lu raïms au soleu.

passarilhas n.f. pl. Raïms secats. Sin.: **asebic**.

passasaussa n.m. Passadoira fina. Sin.: **chinés**.

passat n.m. 1. Temps escorrut fins à un present donat: *Lo passat, lo present e l'avenir*. ◇ *Dins lo passat, per lo passat*: Ancianament, dins un temps. Sin.: **d'aquí en darrier**. 2. (gram.) Ensèm de formas dau vèrbo que plàçon l'enonciat dins un moment anterior au moment present. ◇ *Passat anterior*: Qu'exprimisse quauqua ren que s'es debanat avant un autre fach dins lo passat (ex.: *Quora auguèt acabat, s'en anèt*). ◇ *Passat compauat*: Format m'un auxiliari au present de l'indicatiu, per indicar un fach que s'es debanat li a gaire (ex.: *Aquesta setmana, ai travalhat*). ◇ *Passat simple*: Temps que marca un fach completament acabat dins un passat luenchenc ò istoric (ex.: *Rancher naissèt en lo 1785*). Sin.: **preterit**. 3. (coregr.) Temps de preparacion à un pas mai important; temps d'abriva d'un saut, d'un torn.

passat prep. En là de: *Passat lo poant*.

passat, ada adj. 1. Escorrut, acabat, en parlant dau temps: *L'an passat*. ◇ *À passat temps*: Dins lo passat. 2. Qu'a perdut dau sieu esclat, en parlant d'una estòfa ò d'una color. Sin.: **descolorit**.

passatè n.m. Pichina passadoira per lo tè, de metal ò de bambó.

passatemp n.m. Ocupacion, divertiment agradiu.

passatge n.m. 1. Accion, fach de passar: *Lo passatge dei aucas*. ◇ (dr.) *Drech de passatge*: Drech de passar sus la proprietat d'una altra persona. 2. Luèc dont si passa: *Leve-ti dau passatge!* 3. Pichina carriera que passa au manco en partida sota lo premier plan d'un immòble. ◇ *Galaria cubèrta* dont pàsson solament de personas à pen. Sin.: **vòuta**: *La carriera dei vòutas en Niça Vièlha*. 4. *Passatge per pedons*: Susfàcia balisada d'una carriera que lu pedons dévon pilhar per traversar. ◇ *Passatge sosterranh*: Que passa sota una rota, una via ferrada, per lu pedons, lu veïcules. ◇ *Passatge protegit*: Crosament dont la prioritat es acordada à la via principala e non à-n-aquela de drecha. ◇ *Passatge à niveau*: Crosament au meme niveau d'una rota, d'un camin e d'una via de camin de fèrre. ◇ *Passatge superior (inferior)*: Dont si pòu passar la via ferrada au mejan d'una rota que passa en dessobre (en dessota). Sin.: **passatge sobran (sotran)**. 5. Soma pagada per pilhar una via, un mejan de transport (espec. maritime ò fluvial), etc.: *Pagar un passatge elevat*. 6. Fragment, extrach (d'una òbra literària, musicala). 7. Moment que si passa. ◇ *De passatge*: Que demòra gaire de temps dins un luèc. ◇ *Auceu de passatge*: Auceu migrator; (fam.) Persona que càmbia sovent de luèc. ◇ *Aver un passatge à vuèi*: Un moment dificile, de lassatge, mé de complicacions, d'ideas confusi, etc. 8. (astron.) Moment qu'un astre s'interpaua davant un autre. ◇ *Passatge d'un astre au meridian*: Instant qu'aquel astre travèrsa exactament lo plan peridian. 9. (antrop.) Rites de passatge: Rites, cerimònias que màrcon l'accession d'un individú d'un grope à un

autre, espec. dau grope dei joves à-n-aqueu dei adultes; temps d'aquela accession: *Lo passatge à l'atge adulte*.

passatgier, a adj. 1. Que passa dins un luèc, sensa s'arrestar. 2. Que dura gaire: *Una crisi passatgiera*. Sin.: **passadís**.

passatgier, a n. Persona que pilha un mejan de transport sensa n'assegurar la marcha ni faire partida dau personal. ◇ *Nau de passatgiers*: Nau destinada à transportar de personas.

passat-ièr adv. Avant-ièr.

passa-tot adj. inv. *Filtre passa-tot*: Filtre m'un afebliment nul à toti li frequenças.

passa-tot-gran n.m. Vin roge de Borgonha obtengut en faguet fermentar lo most de divèrsi varietats de raïms.

passavelhada n.f. Velhada.

passavelós n.m. Mena d'amaranta.

passavant n.m. Sauconduch, laisser-passar.

passavin n.m. 1. Instrument que siève à faire passar una liquor au travers d'una altra mai lourda, sensa li mesclar. 2. Licença, autorisacion per transportar de vin.

passavista(s) n.m. Encastre mé doi duberturas contigüi, qu'esquilha dins la caneladura d'un aparelh de projeccion fixe e permete de menar successivament li vistas davant la fenèstra de projeccion per un movement de va-e-vèn.

passavòga n.f. (mar.) Accion de remar, en s'apontelant sus lo rems mé lo mai de foarça possibla, per acreïsser la velocitat d'una galèra. 1666: «*Afin de n'aprendre la voga / Nous fan fa sié e passo.vogo...*»

passa-volant n.m. Sordat suplementari que si presentava ai revistas sota l'Ancian regime, per justificar d'estats de sòlda majorats.

passegin n.m. Passagin.

passegjada n.f. 1. Accion de passejar, de si passejar: *Faire una passegjada*. 2. Luèc, via adobada per si passejar. 3. (coregr.) Dins un pas de doi, percors que lo dançaire fa en caminant à l'entorn de la sieu partenària, que si tèn sus li ponchas e qu'eu mantèn per la faire virar.

passejador n.m. 1. (anc.) Partida d'una sala d'espectacle dont si podia circular ò si tenir drech. 2. Luèc cubèrt destinat à la passegjada.

passejant, a n. Persona que passeja.

passejar vt. 1. Menar defoara per donar d'ària, d'exercici, per divertir: *Passejar un enfant*. 2. Laisser anar d'un caire e de l'autre: *Passejar lo regard d'una taula à l'autra*. ◆ vi. Si passejar. ◆ **si passejar** v.pr. Anar d'un luèc à un autre, m'una tòca ò sensa tòca, per si divertir: *Si passejar en riba de mar*. Sin.: **s'espaçar, s'espacejar**.

pàssera n.f. 1. Auceu dei passerifòrmes abondós dins li vilas e dins lu camps (Familha dei ploceïdats). ◇ *Pàssera piemontea*: Auceu present dins lo Bacin mediterranèu e en Àsia centrala (*Passer hispaniolensis*). ◇ *Pàssera sarda*: Pàssera qu'a un plumatge intermediari entre la pàssera domestica e la pàssera piemontea (*Passer italiae*). ◇ *Pàssera montanhiera*: Pàssera mai pichina

que la pàssera domestica, que lo mascle e la femèla an gaire de diferença dins l'aparença (*Passer montanus*).

passeriera n.f. Passeron d'Amèrica, de la talha d'una pàssera, dei colors esclatanti, que diferenti espècias poàdon èstre tengudi en captivitat.

passerifòrme n.m. *Passerifòrmes*: Òrdre d'auceus de talha generalament pichina, arboricòlas, cantaires e bastissèires de nidos, qu'an de patas mé quatre dets (tres davant e un darrier), coma la pàssera, lo mèrlo e lo rossinhòu.

passerina n.f. Boscarla, buscarèla.

passeron n.m. 1. Passerifòrme. 2. Auceu, en general. 3. (fam.) Sèxe de l'òme. Sin.: **auceu** (pop.), **bícol** (pop.).

passeronalha n.f. Lu passerons d'una mena generica.

passibilitat n.f. Fach d'èstre capable de provar de sensacions.

passible, a adj. *Passible de*: Que risca (una pena) ò que pòu provocar la sieu aplicacion: *Un crimi passible de vint ans de preson*.

passidura n.f. Blasidura.

passiera n.f. Luèc de passatge dei animaús.

passiflòra n.f. Planta tropicala dau fruch comestible (*fruch de la Passion*), finda dicha *flor de la Passion* à causa de la forma de la sieu flor que lu sieus organes evòcon lu instruments de la Passion (corona d'espinas, claveús, marteús, etc.).

passifloracea n.f. *Passifloraceas*: Família de plantas (òrdre dei parietalas) que lo tipe n'es la passiflòra, caracterisadi per una flor que presenta una corona franjada.

passiment n.m. Blasidura.

passion n.f. 1. Movement violent, impetuós, de l'èstre vèrs cen que desidèra; emocion potenta e coninua que domina la rason: *La passion amoroa*. 2. Objècte d'aqueu desidèri, d'aqueu estacament: *Es estada la granda passion de la mieu vida*. 3. Interès important: *Provar de passion per lo sieu mestier*. 4. (M^a una majúscula) (relig.) *La Passion*: L'ensèm dei eveniments de la vida de Jèsus-Crist, de la sieu arrestacion fins à la sieu moart. ◊ (mús.) Oratòrio sobre lo subjècte de la Passion. ◊ *Fruch de la Passion*: Fruch manjadís d'uni passiflòras.

passionadament adv. Embé passion.

passionaire n.m. Libre de la Passion de Jèsus-Crist.

passional, a adj. 1. Que la passion inspira: *Un crimi passional*. 2. De la passion; relatiu ai passions: *Un estat passional*. Var.: **passionau**.

passionalament adv. D'un biais passional.

passionant, a adj. Que passiona; que retèn tota l'atencion: *Un libre passionant*.

passionar vt. 1. Interessar vivament. 2. Donar un caractèr animat, violent: *Passionar un debat*. Var.: **apassionar**. Sin.: **afebrir**, **afogar**, **estrambordar**, **abramar**. ◊ **si passionar** v.pr. (*per*) Pilhar un interès viu à. Var.: **s'apassionar**, **s'enfebrir**, **s'afogar**, **s'estrambordar**, **s'abramar**.

passionat, ada adj. e n. Que la passion l'anima: *Un debat passionat, un passionat de poesia*. Var.:

apassionat. Sin.: **enfebrir**, **estrambordat**, **abramat**, **afogat**.

passionau, ala adj. Passional.

passionista n.m. Membre d'una congregacion fondada en lo 1720 per sant Pau de la Crotz, que la sieu tòca es la propagacion, per de missions, de la devocion à la Passion de Jèsus-Crist.

passir vt. Secar, dessecar, en parlant d'una planta, d'una flor; blasir. Sin.: **blagir**. ◊ **si passir** v.pr. Si dessecar.

passit, ida adj. Sec, dessecat.

passiu, va adj. 1. Que non agisse d'espereu, que non fa d'accion: *Èstre lo testimòni passiu d'un eveniment*. 2. Que s'accontenta de subir; flac, que manca d'energia. Sin.: **apatic**, **inactiu**, **moal**, **molastrós**. Contr.: **actiu**. 3. (gram.) *Via passiva* ò *passiu*, n.m.: Ensèm dei formas verbali (constituïdi de l'auxiliari *èstre* e dau participi passat dau vèrbo actiu) qu'indícon que lo subjècte subisse l'accion, que la complisse l'agent. 4. (quim.) Qu'es devengut non reactiv per passivacion, en parlant d'un metal, de la sieu susfàcia. 5. (electr.) Que non compoarta de foant d'energia, en parlant d'un element de circuit, d'un circuit. 6. (ist.) Ciutadan passiu: Ciutadan que, dins lo sufragi censitari, non avia lo drech de vòte (per op. à *actiu*).

passiu n.m. 1. Ensèm dei deutes d'una persona fisica ò morala. 2. (comptab.) Cen que, dins lo bilanç d'una empresa, d'una societat, d'una associacion, figura l'ensèm dei deutes. 3. (gram.) *Via passiva*.

passivacion n.f. (quim.) Modificacion de la susfàcia dei metals, que lu rende plus pauc sensible ai agents quimics. ◊ (tecn.) Tractament de la susfàcia dei metals e dei aliatges ferrós (fosfatacion, en particulier) que produe aquesta modificacion.

passivament adv. D'un biais passiu.

passivar vt. 1. (quim.) Rendre passiu (un metal). 2. (tecn.) Faire subir la passivacion à.

passivitat n.f. Caractèr passiu (de quauqua ren, de quauqu'un); inercia, apatia, flaquitge, lassitge, flaca.

past n.m. Noiridura que si pilha cada jorn, generalament à d'oras donadi: *Lo dinnar e lo sopar son doi pasts*.

pastà n.f. 1. Preparacion à basa de farina mé d'aiga ò de lach, pastada lo mai sovent mé d'autres ingredients (crissent, sau, sucre, etc.) e destinada principalament à èstre manjada cuècha, sota forma de pan, de pastissaria, etc. 2. *Pasta, pastas, pastas alimentari*: Preparacion à basa de sèmola de blat dur, que si presenta sota divèrsi formas (parpallhons, spaguètis, etc.). ◊ *Pasta(s) au sec*: Pasta just escolada, manjada m'un pauc de burre e eventualament un pauc de fromai gratat. 3. Preparacion de composicion variabla, de consistença intermediària entre lo liquide e lo solide, e destinada à d'usatges divèrs: *Pasta de fruchs, pasta dentifrici*. ◊ En pintura, color preparada, travalhada sus la paleta ò directament sus la tela, m'una consistença pauc ò pron espessa. 4. *Pasta de papier*: Matèria que sièrve à fabricar lo papier, constituïda de fibras d'origina vegetala (boasc, palha,

estraças, etc.) en suspension dins l'aiga adicionada ò non de substànças coma cargás, colorants, adesiús, etc. 5. (miner.) Substànça constituïda de pichins cristalls negats dins de vèire e que son à l'entorn dei fenocristalls, dins una ròca volcanica microlitica.

pastable, a adj. Que pòu èstre pastat.

pastada n.f. 1. Accion de pastar. Var.: **pastatge**. 2. Alestiment culinari de carn, de sauvatgina, de peis mé d'ortalhas, cuèch dintre una aisina de tèrra. Sin.: **terrìn, terrina, tian, caçoleta**.

pastador n.m. Murador qu'aprèsta la mauta.

pastaire, airtiz adj. e n. Que travaïha la pasta (espec. aquela dau pan). ◆ n. Persona qu'alestisse una pastada.

pastamauta n.m. Bòcha qu'apresta la mauta.

pastar vt. 1. Travalhar, malaxar (una pasta e, espec. aquela dau pan). 2. Preissar, malaxar dins la man. 3. Trempar e malaxar (de gip, de ciment, de betum, etc.). 4. (fig.) Donar la sieu marca à, formar (un esperit, quauqu'un, etc.). ◇ Èstre pastat d'orguèlh, de contradiccions, etc.: N'èstre clafit.

pastat, ada adj. malaxat, travalhat coma una pasta.

pastatge n.m. 1. Accion de pastar. 2. Pastada.

pasteça n.f. 1. Fruch 2. (fam.) Simèc. gautàs, balorda, bofa, virasoleu, viragauta, gautada, pastisson, morrejada, emplastre, baceu.

pastejar vt. Faire de pastissaria. ◆ vi. Faire un festin.

pastel n.m. 1. Bastonet d'un materiau colorat aglomerat. Dessenh fach au pastel. ◆ adj. inv. Si di de colors docí e clari.

pastel n.m. Planta cultivada per li sieu fuèlhas, que fornisson una color blava (Família dei crucifèras).

pastèla n.f. Massa de metal ò d'aligatge, de forma paralelepipedica, obtenguda per lo biais d'un molatge.

pastenaga n.f. Pastenaiga.

pastenaiga n.f. 1. Peis selacian plat dei coastas europeï, qu'a sus la coa un agulhon verinós (Lòng fins à 1,50 m). 2. Pastenarga.

pastenarga n.f. 1. Caròta. Var.: **pastenaga**,

pastenaiga. Sin.: **ferassa**. 2. (espec.) Planta bisannuala que d'una varietat (*Pastinaca saticea*) se manja la raïç que sembla la caròta (Família dei ombellifèras).

pasteurella n.f. Bacteria patogena, agent dei pasteurellòsis.

pasteurellòsi n.f. (veter.) Infeccion deuguda à una pasteurella, que pòu eventualament èstre transmissibla à l'èstre uman.

pasteurian, a adj. De pasteur; que constiutisse una aplicacion dei sieu teorias. Var.: **pastorian**. ◆ n. Travalhaire scientific de l'Institut Pasteur.

pastichaire, airtiz n. Persona que retipa. Sin. retipaire, imitator.

pastichar vt. Contrafaire, retipar, imitar.

pastiche n.m. Òbra literària ò artistica dins la quala es imitat l'estile d'un autor, sigue per assimilar lo sieu biais, sigue dins una intencion parodica. Sin. retipe, imitacion.

pastiera n.f. Còfre, aparelh dins lo quau si malaxa la pasta dau pan. Sin.: **mastra**.

pastilha n.f. 1. Pichin tròç de pasta per suçar, de forma generalament redona, en confisaria ò en farmacia: *Pastilha à la menta*. ◇ Comprimit: *Pastilha d'aspirina*. 2. Motiu decoratiu de forma redona: *Un teissut à pastilhas*.

pastilhatge n.m. 1. Fabricacion dei pastilhas. 2. Imitacion en pasta de sucre d'un objècte, en confisaria. 3. Procediment decoratiu que consistisse à reportar sus un vas de motius modelats à despart.

pastís n.m. 1. Preparacion à basa de carn ò de peis molinats, cuècha dins una terrina ò au dedintre d'una pasta fulhetada (*pastís en crosta*). 2. Aperitiu alcolisat perfumat à l'anís, que si beu estendut d'aiga. 3. (fig.) Embrolh, complicacion; pastrolh: *Faire tot un pastís per pas grand caua*.

pastissada n.f. (fam.) Cagada (pop.), falhiment.

pastissaire, airtiz n. Que pastissa, que fa d'embrolhs. Sin.: **gastasaussa, trebolafèsta, secamolea, secadoaçà, rompechicòria, pega, secafetge**.

pastissar vt. 1. Faire un pastís; faire de pastissaria. 2. Confús, tròup cargat en pintura, en ornamentals, en parlant d'un dessenh. 3. (fig.) Faire d'embrolhs, de pastrolhs. Sin.: **secar, sansonhar, tarabastar, tavanejar**.

pastissaria n.f. 1. Preparacion, sucrada ò salada, de pasta travalhada, garnida de divèrs biais e cuècha au forn. 2. Profession, comèrci, botiga de pastissier.

pastissier, a n. Persona que fa ò vende de pastissaria. ◆ adj. *Crema pastissiera*: Crema cuècha, pusleu espessa, sovent perfumada, que garnisse d'uni pastissarias.

pastisson n.m. 1. Preparacion de pastissaria. 2. (fig.) Simèc. 3. Varietat de cogorda qu'a la forma d'un disc canelat.

paston n.m. 1. Tròç de pasta per lo pan mes en forma denant de lo far cuire. 2. (agric.) Mesclum d'aliments pastats per la volalha. 3. Noiridura que si dona ai cans e ai cats.

pastonar v.t. Talhar la pasta en pastons.

pastor n.m. 1. (lit.) Prèire ò evesque, en tant qu'a la carga d'amas (li sieu «feas»). ◇ *Lo Boan Pastor*: Jèsus-Crist. 2. Ministre dau culte protestant.

pastoral, a adj. 1. Dei pastres: *La vida pastoral*. ◇ (geogr.) Relatiu à l'elevatge nomade. 2. Qu'evòca la campanha, la vida rurala, sus un mòde idealisat: *Una poesia pastoral*. 3. (relig.) Dau pastor, dau ministre dau culte. ◇ *Letra pastoral*: Mandament. Var.: **pastorau**.

pastoral n.f. 1. Pèça de teatre que mete en scena de pastres, de pastressas. ◇ (espec.) Pèça de teatre de la tradicion provençala, generalament mé totplen de partidas cantadi, que celèbra la Nativitat.

pastoralisme n.m. Elevatge extensiu sus de pastura e de percors e relacion independenta entre lu pastres, li sieu bèstias e la natura.

pastorat n.m. Dignitat, foncion de pastor; la durada d'aquesta foncion.

pastorau, ala adj. Pastoral.

pastorèl n.m. Jove pastre. Var.: **pastoreu**.

pastorèla n.f. 1. Jove pastressa. Var.: **pastoreta**. 2. Dins la lirica dei trobadors, mena de cançon dialogada

dins la quala un cavalier temptava de sedurre una pastressa. 3. Cholph. Sin.: **enganapastre**, **galapastre**, **guinhacoa**, **perracha**.

pastoreta n.f. Bergiera, pastorèla.

pastorian, **a** adj. e n. Pasteurian.

pastreu, **ela** n. Pastre, pastressa. Var.: **pastorèl**, **pastorèla**.

pastorisacion (-izacion) n.f. Esterilizacion d'una bevenda fermentabla (lach, cervesa, etc.) per escaufament sensa ebullicion

pastorizar (-izar) vt. Operar la pastorisacion.

pastós, **oa** adj. 1. Qu'a la consistança d'una pasta, intermediària entre lo liquide e lo solide: *Una matèria pastoa*. ◇ *Fusion pastoa*: Passatge progressiu de l'estat solide à l'estat liquide, caracteristica dei vèires. ◇ Aver la boca pastoa: Coma se siguesse cargada d'una pasta (per una persona embriaga, espec.). ◇ *Una votz pastoa*: Confusa, mau plaçada. 2. (fig.) Confús, embarrassat: *Un discors, un estile pastós*.

pastre, **pastressa** n. Persona que garda de feas. Sin.: **bergier**. ◆ n.f. Frema ò filha d'un pastre.

pastrolh n.m. 1. Empacha, obstacle. 2. (fig.) Comairatge. Sin.: **parladissa**, **parlaïssa**, **charradissa**. 3. Situacion embrohada, confusa.

pastrolhaire, **airitz** adj. e n. Si di d'una persona que pastrolha. Sin.: **barjacaire**, **charraire**. Var.: **pastrolhier**.

pastrolhar vt. Empachar. ◆ vi. Faire de pastrolhs, de comairatges: «*La polalhiera pastrolha, laisse-la pi pastrolhar!*». Sin.: **barjacar**, **charrar**.

pastrolhier, **a** adj. e n. Que pastrolha. Var.: **pastrolhon**, **pastrolhaire**.

pastrolhon, **a** adj. e n. Pastrolhier.

pastrum n.m. Desacòrdi passatgier.

pastura n.f. 1. Luèc dont lo bestiari paise. Var.: **pasturatge**, **apasturatge**. 2. Accion, drech de faire pàisser lo bestiari. Sin.: **apasturada**, **bandida** (drech suprimet en lo 1963). 3. Noiridura dei bèstias. 4. (fig.) Cen qu'alimenta un desidèri, una facultat; cen que pòu èstre l'objècte d'una activitat: Jetar un escandale en pastura à la premsa.

pasturable, **a** adj. Que si pòu emplegar coma pastura.

pasturar vt. e vi. Pàisser. Var.: **apasturar**.

pasturatge n.m. Pastura.

pasturenc, **a** adj. Relatiu à la pastura.

pasturon n.m. (anat.) Part de la camba dau cavau, que correspoande à la primera falanja.

pata n.f. 1. Membre ò apendici dei animaus que supoarta lo còrs e assegura lo saut, la marcha, la preension, etc.: *Lu insèctes an tres pareus de patas*. ◇ *Braias à patas d'elefant*: Que li sieu cambas van en s'alargant vèrs li cavilhas. ◇ *Bolegar li patas*: Arpatejar. ◇ *Copar li patas*: Despatar. ◇ (en parlant de personas) *Caminar à quatre patas*: Sus li mans e lu genolhs. Sin.: **de patas**, **d'apatons**, **de gratapatas**. ◇ *Mostrar pata blanca*: Presentar toti li garentias necessari per intrar dins un luèc, una organisacion, etc. ◇ (fam.)

Còup de pata: Allusion, critica facha au passatge. Sin.: **patada**. ◇ (fam.) *Tirar dins li patas de quauqu'un*: Li metre d'empachas. ◇ (fam.) *Retombar sus li sieu patas*: Sortir sensa dam d'un marrit pas. Sin.: **s'espataassar**. 2. (fam.) Pen, camba: *Si rompre una pata*. 3. (fam.) Man: *Lèva li tieu patas d'aquí!* 4. Gaubi de la man particuliera à un artista: *La pata dau mèstre*. 5. Placa lònca e plata que sièrve à fixar, mantenir, assemblar. 6. Lengueta de cuer, d'estòfa, etc., que sièrve à mantenir, à clavar, à decorar un vestit. 7. (mar.) Pèça triangulària de cadun dei braç de l'àncora.

pata d'auca n.f. 1. Planta annuala de la familha dei amarantaceas, totplen presenta dins lu luècs cultivats, originària d'Euròpa, d'Orient Mejan e d'Àfrica dau Nòrd, naturalisada dins d'autri regions. Deu lo sieu nom à la forma dei sieu fuèlhas d'un vèrd blancastre. Sin.: **anserina blanca**. 2. Caireforc format per doi tròç de rotas ò de camins que si jónhon à un tronc comun.

patà n.m. Patau.

pataca n.f. Anciana moneda de gaire de valor qu'èra en usatge en Flandra.

patacar vt. (*pataqui*) Abandonar, laissar. Var.: **pataclar**.

patacha n.f. 1. (anc.) Veitura publica gaire confortabla. 2. (mar.) Bateu dei doganas. ◇ Nau granda que servia de poast de garda à l'intrada d'un poart (1785).

pataclar vt. Patacar.

patada n.f. Còup de pata.

patafi, **patàfia** n. (fam.) Persona gròssa e desgaubiada: *Un gròs patafi*. Sin.: **pataloc**.

patagon, **ona** adj. e n. De Patagònia. ◆ n. Individú d'un pòble indigena d'Amèrica dau Sud, format dei pòbles *ona* (que vivíon en Tèrra de Fuèc) e *tehueltxe*, (que vivíon en Patagònia).

patairòu n.m. 1. Tot linge brut. 2. Estraça banhada à l'extremitat d'una pèrtega; escobalhon de fornier. 3. Servieta igienica. 3. Persona bruta, chautron.

patalar vt. (fam.) Raubar.

pataloc, **a** adj. Patafi.

pata-maissèla n.f. (zool.) Maxillipède.

patamineta n.f. *Faire patamineta*: Manifestar de doçor, per escondre una marrida estigança.

patamoala n.f. (fam.) Persona indolenta, flaca. Sin.: **patanha**, **molastrós**.

patanha n.f. 1. Frema bruta, desbauchada. 2. Patamoala.

pataquin n.m. Merilhon de caroba.

pataràs n.m. 1. (mar.) Sàrtia que parte d'en aut de l'aubre fins ai doi bandas d'un vaisseau. Sin.: **borda**. 2. Auvari, malastre.

patassòla n.f. (fam.) Frusta, rosta donada en picant sus li gautas dau cuu. Var.: **patassolada**.

patassolada n.f. Patassòla.

patassolar v (*patassòli*) Picar sus li gautas dau cuu.

patata n.f. 1. Planta de la familha dei convolvuvaceas, cultivada en Amèrica e en Àsia per lo sieu tubercule

manjadís; aqueu tubercule. Sin.: **patata doça**. 2. (fam.) Tantifla.

patatin-patatan loc. Patin-cofin.

pataton interj. Bosin d'una caua que tomba embé fracàs. ◇ *Faire pataton*: S'acipar, caire.

patau n.m. 1. Anciana moneda de coire de gaire de valor; liard. 2. Falabrac, incapable.

pataud, a adj. Desgaubiat, maladrech.

pataudàs, assa adj. e n. Totplen desgaubiat, maladrech.

pateca n.f. Varietat de cogorda de Niça.

patela n.f. Simèc.

patena n.f. Pichin plat redon destinat à recebre l'òstia.

patent, a adj. 1. Evident, manifèste: *Es patent que...*
2. (ist.) *Letras patenti*: letras que servíon à notificar una decision dau rèi de França e qu'èron mandadi dubèrti e sageladi dau grand sageu.

patenta n.f. 1. Taxa annuala que pagàvon lu negociants, lu industrials, lu membres d'uni professions liberali, que l'a remplaçada la taxa professionala. 2. (mar.) *Patenta de santat*: Certificat sanitari donat à una nau en partença.

patentable, a adj. Que pòu èstre constrench à pagar una patenta.

patentar vt. 1. Sotametre à una patenta. 2. Donar una patenta à. 3. Brevetar.

patentat, ada adj. 1. (anc.) Que pagava una patenta. 2. Confirmat: *L'aparaire patentat d'una institucion*.

patentatge n.m. Accion de trempar dins un banh de plomb ò de sau de fieus d'acier que dévon presentar de caracteristicas particulieri (resistença à la torsion, etc.).

patèr n.m. Preguiera en latin que comença per li paraulas *Pater Noster* (Nòstre Paire). Var.: **paternòster**.

patèra n.f. 1. (Antiqu.) Copa per beure larga e gaire profunda. 2. Ornament en forma de rosaça. 3. Supoart fixat à una part per li suspendre de vestits ò per tenir una tenda, de draparias, etc. Sin. **poartavestits, poartacapeus**.

paterfamílias n.m. inv 1. (Antiqu.) Paire de familha. 2. Paire autoritari.

paternament adv. Pairalament.

paternalisme n.m. Actituda de quauqu'un que si compoarta m'ai personas sobre li quali a una autoritat coma un paire sobre lu sieus enfants; biais de dirigir, de comandar m'una benvolença autoritària e condescendent.

paternalista adj. e n. Dau paternalisme; que manifèsta de paternalisme.

patèrne, a adj. Pairal.

paternejaire, airtz n. Persona que prega en recitant de patèrs.

paternejajar vi. Recitar de patèrs.

paternitat n.f. 1. Estat, qualitat de paire. ◇ Ligam juridic entre un paire e lu sieus enfants: *Paternitat legitima (dins lo quadre d'un maridatge) e paternitat illegitima (en defoara dau maridatge)*. ◇ *Paternitat adoptiva*: Que resulta d'una adopcion. 2. Qualitat d'autor, d'inventor: *La paternitat d'una òbra*.

paternòster n.m. Preguiera. Var.: **patèr**. ◇ (espec., pej.) Preguiera dicha maquinalement e à votz bassa, sensa articular.

patés n.m. 1. Varietat d'un dialècte qu'es parlada unicament dins una contrada gaire estenduda, lo mai sovent rurala. 2. Tèrme donat pejorativament per lu Francimands ai parlars de l'Exagòne autres que lo francés.

patesejant, a adj. e n. Relatiu au patés; que parla patés.

patesejar vi. Parlar patés.

patet n.m. adj. Meticulós. Sin.: **menimós, escrupulós, finaudeu, ruson, cavilhaire**.

patetament adv. Meticulosament. Sin.: **menimosament, escrupulosament, rusadament**.

patetum n.m. Meticulositat.

patetear vi. Balandrinar. Var.: **patetejar**. Sin.: **pachonejar, longanhejar, la menar lòngra, flandrinar, landrinar**.

patetic, a adj. 1. Que tòca profundament, que provòca una emocion viva per lo sieu caractèr dolorós ò dramatic. Sin.: **esmovent, pertocant**. 2. (anat.) *Nèrvi patetic* ò *patetic*, n.m.: Nèrvi dau muscle grand oblic de l'uèlh. ◆ n.m. Caractèr patetic: *Lo patetic d'una situacion*.

pateticament adv. D'un biais patetic.

patetisme n.m. (lit.) Caractèr de cen qu'es patetic.

pati n.m. Cloaca (1); comun, cagador (pop.), latrinas.

pati n.m. Pacte, acòrdi, convencion. Sin.: **acordament**. ◇ *Èstre de pati*: Èstre d'acòrdi. ◇ *À pati*: À condicion (venda, cròmpa). ◇ *(À) boan pati*: Pas car, (à) boan mercat. ◇ *Faire pati*: Pactejar, si metre d'acòrdi. ◆ adj. *Èstre pati*: Èstre liberat d'un deute, d'un dever moral, d'una obligacion. Sin.: **quite**.

patibular(i), a adj. Pròpri à un individú que si merita la forca; inquietant, suspècte: *Aver la mina patibulària*.

patiment n.m. Sofrença.

patin n.m. 1. Pèça, mobila ò fixa, adaptada à un objècte, per li permetre d'esquilhar sus un supoart. ◇ Pèça de teissut (generalament de feutre) sobre la quala si pua lo pen per avançar sus un parquet sensa li faire de marcas. ◇ *Patin à glaça*: Dispositiu constituït d'una lama fixada sota una cauçada e destinada à esquilhar sus la glaça. ◇ *Patin à rotletas*: Dispositiu montat sobre de rotletas e que s'adapta au pen au mejan de lanieras, ò qu'es fixat directament sota una cauçada especiala. 2. Organe mobile que vèn fretar sus una susfàcia, dont si vèn paucar un ensèm en movement (guidatge) ò per absorbir la potença en excendent (frenatge) dins una màquina, un mecanisme. ◇ Cadun dei elements rigides articulats que constituïsson una canilha d'un veïcule. 3. (c. de f.) Supoart d'un ralh, que repaupa sus li travèrsas.

pàtina n.f. Patina.

patina n.f. 1. Aspècte que pílhon m'au temps d'uni objèctes, d'uni susfàcias: *La patina d'un tableau*. ◇ Alteracion quimica, naturala e establada, de la susfàcia dau bronze. 2. Lustratge, coloracion artificiala de divèrs objèctes per lu protegir ò lu embelir. Var.: **pàtina**.

patinadoira n.f. Luèc adobat per practicar lo patinatge. Sin.: **esquilhador, resquilhador**.

patinaire, airtz n. Persona que patina. Sin.: **resquilhaire**.

patinar vt. Revestir d'una patina (en particular d'una patina artificiala). ◆ **si patinar** v.pr. Si recurrir d'una patina (en parlant d'un bronze, per ex.).

patinar vi. 1. Esquilhar, avançar mé de patins. Sin.: **resquilhar**. 2. Esquilhar per mancaça d'aderença: *La ròda patina*.

patinatge n.m. 1. Practica dau patin. Sin.: **resquilhatge**. ◇ *Patinatge artistic*: Exhibicion sus la glaça, compauada de figuras impauadi ò liuri, de sauts acrobatics e de dança, presentada en competicion ò en espectacle. ◇ *Patinatge de velocitat*: Corsa sus glaça mé de patins. 2. Rotacion sensa efècte dei ròdas motritz d'un veïcule, en seguida à una mancaça d'aderença.

patin-coffin loc. (fam.) Per evocar ò resumir una lònga charradissa, de paraulas que si poàdon facilament devinar. Sin.: **patatin-patatan, e que ti sabi ieu**.

patineta n.f. Trotineta.

patin-patan loc. Patatin-patatan, patin-coffin.

patintena n.f. Vagabondatge. ◇ *Córrer la patintena*: Cercar d'aventuras galanti.

patir vt. e vi. (*patissi*) Sofrir; mancar de; endurar quauqua ren de penible; aver de mal à far quauqua ren: Patir lo set (la set), patir la fam, patir lo pan, patir de caud, patir de frèi, patir de vielhum, patir à córrer, à caminar).

patiràs n.m. 1. Martir; persona que sofrisse totplen. 2. Persona que subisse de marrits comportaments au sieu endrech, à l'escòla, dins lo luèc dont travaïha, etc. Sin.: **poartapena**.

patirassa n.f. Misèria granda, granda dolor.

patissent, a adj. e n. Persona que patisse. Sin.: **sofrent**.

patofobia n.f. Paur malautissa dau patiment.

patogène, a adj. Que provòca ò pòu provocar una malautia: *Un virus patogène*.

patogenèsi n.f. Estudi dau mecanisme per lo quau de causas patogèni, conoissudi ò non, provòcon una malautia, perqué n'a la caracteristica. Var.: **patogenia**.

patogenesisia n.f. (omeop.) Lo tot sei senhals e simptòmas provocats à respiech d'una persona sana, per l'aplicacion d'una substança organica, minerala, vegetala, au mejan de dòsis omeopatiqui.

patogenetic, a adj. Relatiu à la patogenesisia.

patogenia n.f. Patogenèsi.

patogenic, a adj. Relatiu à la patogenia.

patognomonic, a adj. (med.) *Signe, simptòma patognomonic*: Que permet d'establir lo diagnostic segur d'una malautia, perqué n'es caracteristic.

patografia n.f. Istòria ò descripcion d'una malautia.

patolha n.f. Patrolha.

patolhaire, airtz n. Patrolhaire, airtz.

patolhaire, airtz n. Persona que patolha.

patolhar vi. 1. Caminar dins un aiga fangoa, sus un soal foarça banhat. 2. Se remenar dins l'aiga. 3. (fig.)

S'embrolhar, si perdre dins li dificultats. Sin.: **gabolhar, pautejar, bolhaquejar, s'engabolhar**.

patolhar vi. Patrolhar.

patolhatge n.m. Accion de patolhar.

patolhós, oa adj. Fangós, pautós.

patologia n.f. 1. Sciènça dei causas e dei simptòmas e de l'evolucion dei malautias. 2. Ensèm dei manifestacions d'una malautia, dei efèctes morbides que provòca.

patologica, a adj. 1. Que tèn de la patologia; anormal, morbide: *Una paur patologica de l'aiga*. 2. Que pertòca la patologia en tant que sciènça: *Anatomia patologica*.

patologicament adv. 1. D'un biais patologic. 2. Dau ponch de vista de la patologia.

patologista n. Especialista d'anatomia patologica.

patomimia n.f. (psiquiatria) Simulacion, voluntària ò patologica, de simptòmas, per atirar l'atencion dei autres ò dins una tòca utilitària.

paton n.m. (fam.) Gròssa man. Var.: **patassa**.

patona n.f. Pichona pata.

patòs n.m. Recèrca inoportuna d'efèctes d'estile dramatics; prepaus plens d'enfasi e gaire clars.

patrac, a adj. 1. Un pauc las ò fatigat. Sin.: **malautís, alassat, flacós**. 2. Que fonciona mau, en parlant d'un mecanisme.

patranàs n.m. Incapable.

patraniera n.f. Patrassiera.

patrassiera n.f. 1. Frema que cèrca d'aventuras amoroi. Sin.: **correntina, choaspa**. 2. Frema desordenada, sensa redriç.

patria n.f. Pàtria.

pàtria n.f. 1. Comunautat politica d'individús que vívon sus lo meme soal e ligats per un sentiment d'apartenença à una mema collectivitat (culturala, lingüistica); país dont viu aquesta comunautat. 2. País, província, vila d'origina d'una persona. Var.: **patria**.

patrial, a adj. Relatiu à la pàtria. Var.: **patriau**.

patrialement adv. D'un biais patrial.

patriarca n.m. 1. Grand antenat dau pòble d'Israèl, dins la Bibla. 2. Vièlh òme respectable, que viu envirotat d'una familha nombroa. 3. (relig.) Títol onorific qu'es donat dins la Glèia latina à quaucu evesques de sèti importants e ancians. ◇ Evesque d'un sèti episcopal qu'a autoritat sobre de sètis segondaris, dins li Glèias orientali. ◇ *Patriarca ecumenic*: Títol que poàrton lu patriarcas de Constantinòple.

patriarcal, a adj. 1. Dei patriarcas de la Bibla. 2. (relig.) D'un patriarca; que pertòca la sieu autoritat. 3. (sociol.) Relatiu au patriarcat. ◇ *Societat patriarcala*: Que la sieu organisacion seguisse lu principis dau patriarcat. Var.: **patriarcau**.

patriarcalament adv. D'un biais patriarcal.

patriarcat n.m. 1. (relig.) Dignitat, foncion de patriarca. ◇ Territòri sobre lo quau qu'exercisse l'autoritat d'un patriarca. 2. (sociol.) Organizacion familiara e sociala fondada sobre la descendença per lu

mascles e sobre lo poder exclusiu ò preponderant dau paire.

patriarcau, ala adj. Patriarcal.

patriau, ala adj. Patrial.

patrici n.m. Auta dignitat qu'acordàvon lu emperaires romans, à partir de Constantin.

patricial, a adj. Relatiu ai patricis, à la dignitat de patrici. Var.: **patriciau**.

patrician n.m. 1. Dins l'Antiquitat romana, ciutadan qu'apartenia à la classa aristocratica. 2. (lit.) Nòble: *Una familha patriciana*.

patriciat n.m. 1. Reng de patrician. 2. Dignitat de patrici.

patriciau, ala adj. Patricial.

patricida adj. e n. Persona que tua son paire.

patricidi n.m. Accion de tuar son paire.

patriclan n.m. (antrop.) Clan que repaua sobre la filiacion patrilinèria.

patricolada n.f. Patricolatge.

patricolaire, airtz n. Persona que praticòla. Sin.: **trafegaire, tramador, combinaire**.

patricolar vi. (*patricòli*) Practicar lo patricolatge. Sin.: **combinar, trafegar, tramar, manejar**.

patricolatge n.m. Accion de patricolar; lo sieu resultat. Var.: **patricolada**.

patric-patrac adv. Galaup dau cavau.

patrilinhatge n.m. (antrop.) Linhatge ò grope de filiacion uniliniari per lu òmes.

patriliniari, ària adj. (antrop.) Que pilha en còmpte unicament l'ascendença pairala, en parlant d'un mòde de filiacion ò d'organizacion sociala (per op. à *matriliniari*).

patrilocal, a adj. (antrop.) Si di d'un mòde de residència dins lo quau l'esposa vèn abitar dins la familha de l'espós. Var.: **patrilocau**.

patrilocau, ala adj. Patrilocal.

patrimòni n.m. 1. Ensèm dei ben eiretats dau paire e de la maire; bens de familha. 2. Ben eiretatge comun d'una collectivitat, d'un grope uman. 3. (biol.) *Patrimòni genetic, ereditari*: Ensèm dei caractèrs ereditaris, genotipe d'un individú, d'una linhada.

patrimonial, a adj. Dau patrimòni. Var.: **patrimoniau**.

patrimonialisar, (izar) vt. Rendre patrimonial.

patrimonialitat n.f. *Patrimonialitat dei cargars*: Sistema vesin de la venalitat dei oficis, segond lo quau lu oficiers ministerials tènnon la sieu carga dei sieus davanciers, au mejan d'una soma de moneda.

patrimoniau, ala adj. Patrimonial.

patriòta adj. e n. 1. Qu'aima la sieu pàtria, que s'esfoarça de la servir. 2. Partidari de la Revolucion francesa en lo 1789: *Lo cant dei patriòtas marselhés*.

patriotard, a adj. e n. Que manifèsta de sentiments desmesurats de patriotisme. *Lu patriotards francimands*.

patriotic, a adj. Relatiu au patriotisme.

patrioticament adv. En patriòta.

patriotisme n.m. Amor de la pàtria.

patrisar vi. Tirar dau paire, li semblar.

patristic, a adj. Relatiu ai Paires de la Glèia. ◆ n.f. Estudi de la vida e de la doctrina dei Paires de la Glèia.

Sin.: **patrologia**.

patrocinar vt. (it.) 1. Pairinar. 2. Patricolar.

patrocini n.m. (it.) 1. Pairinatge. 3. Patricolatge.

patrolha n.f. Mission d'observacion, de susvelhança, d'informacion ò de ligason donada à una pichina formacion militària (terrèstra, aerenca ò navala) ò policièra; aquela formacion. ◇ *Batre patrolha*: Patrolhar. ◇ Dins l'armada aerenca, la mai pichona dei formacions en vòl de l'aviacion de caça. Var.: **patolha**.

patrolhaire, airtz n. Persona qu'es dins una patrolha. Var.: **patolhaire, airtz**. ◆ n.m. Engenh, veïcule qu'es dins una patrolha. ◇ (mar.) Pichina nau especialament adaptada per li patrolhas e li missions de contraròtle.

patrolhar vi. Efectuar una patrolha, anar en patrolha. Var.: **patrolhar**.

patrologia n.f. 1. Colleccion dei escrichs dei Paires de la Glèia. 2. Patristica.

patron, a n. 1. Cap d'una empresa industrialia ò comerciala; emplegaire per rapoart ai sieus emplegats. Sin.: **mèstre, baile**. 2. (fam.) Mèstre de maion. 3. Professor de medecina; persona que dirigisse un servici espitalier. ◇ Professor, mèstre que dirigisse un travalh de recèrca. 4. (mar.) Comandant d'una nau de pesca. 5. Sant, santa de cu si poarta lo nom; santa protector, santa protectritz (d'una vila, d'una profession, etc.). 6. Dins l'Antiquitat romana, ciutadan qu'autrejava la sieu proteccion à d'autres ciutadans (lu sieus *clients*).

patron n.m. 1. Modèl (de teissut, de carton, etc.) d'après lo quau si talha un vestit. ◇ *Talhas mièg patron, patron, grand patron*: Caduna dei tres talhas masculini, en bonetaria. 2. Modèl que sièrve à faire divers travalhs d'artisanat, d'arts decoratius. 3. Estampon per lo coloriatge.

patrona adj. f. *Galèra patrona*: Galèra mai granda que li galèras ordinari, sota lo comandament d'un luectenant-general dei galèras.

patronal, a adj. 1. Dau patronat. 2. Dau sant patron: *Fèsta patronala*. Var.: **patronau**.

patronar vt. Donar lo sieu patronatge à. Sin.: **pairinar**.

patronat n.m. Ensèm dei patrons, dei caps d'entrepresas: *Una discussion entre lo patronat e lo salariat*. ◇ Organisme que recampa lo tot dei patrons (industria, comèrci, etc.).

patronatge n.m. 1. Sostèn qu'un personatge important ò una organizacion acòrdon à quauqu'un, à un projècte. 2. Proteccion d'un sant. 3. Organizacion, òbra per s'ocupar d'enfants, d'adolescents, en particular, en organisant per elu d'activitats pendent li vacanças; sèti de tala organizacion.

patronau, ala adj. Patronal.

patronessa n.f. *Dòna patronessa*: Que patrona una òbra de benfasença.

patús, usa adj. 1. Qu'a li patas gròssi. Var.: **patut**. 2. Que lo sobran dei patas que poarta de plumas.

patusso, a adj. Desgaubiat.

patut, uda adj. Patús.

patz n.f. 1. Situacion d'un país que non es en guèrra.

◇ *Patz armada*: Dins la quala cadun es lèst à si batre. 2. Cessacion dei ostilitats; tractat que mete fin à la guèrra: *Signar, ratificar la patz*. 3. Estat de concòrdia, d'acòrdi entre lu membres d'un grope, d'una nacion: *Viure en patz m'ai sieus vesins*. ◇ *Faire la patz*: Si reconciliar. 4. Tranquillitat, quietuda sesa minga bosin ni agitacion: *La patz de la natura*. 5. Tranquillitat, serenitat de l'esperit: *Aver la consciènça en patz*. ◆ interj. (Per reclamar lo silenci: *La patz!*)

paua n.f. 1. Arrèst momentaneu d'una activitat, d'un trabalh, generalament emplegada per lo repaus. Var.: **pauva, pausa, pauvada, pauada, pausada, pòsa**. Sin.: **aplant, tancada**. 2. Suspension dins lo debanar d'un procèssus: *Marcar una paua dins li refòrmas*. 3. (mús.) Silenci de la durada d'una mesura, d'uni mesuras; signe (barra horizontala sota la quarta linha d'una portada) que nòta aqueu silenci. 4. Accion de pauar, de metre en plaça, d'installar quauqua ren: *La paua d'una poarta*. Sin.: **pauament, pauvement, pausament**. 5. Biais de si tenir: *Una paua gracioa*. Sin.: **comportament, mantèn, postura**. ◇ Posicion que pilha un modèl per un artista, un fotografe: *Tenir la paua*. 6. (fot.) *Temps de paua*: Durada necessària per l'exposicion corrècta d'una jaça sensibla.

pauada n.f. Paua: *Farai una pauada dins l'après-dinnar*. Var.: **pausada, pauvada**.

pauadament adv. Posadament, pausadament.

pauaire, airtiz n. Persona que s'ocupa de la paua de divers objectes: *Un pauaire de parquets*. Var.: **pausaire, pauvaire**.

pauar vi. (mús.) Faire una paua. ◆ vt. 1. Cessar de portar, de tenir; metre sus quauqua ren, còtra quauqua ren: *Pauar un libre sus la taula*. ◇ *Pauar li armas*: Cessar lo combat e faire la patz. Var.: **pausar, pauvar, depausar, depauar**. 2. Metre en plaça, installar: *Pauar de tendas ai fenèstras*. 3. Escriure, conformament ai règlas de l'aritmética, de l'algèbra: *Pauar una multiplicacion*. 4. Establir dins lu sieus tèrmes, formular: *Pauar una question*. ◇ *Pauar la sieu candidatura*: La presentar dins li formas vorgudi. 5. Provocar: *Cen que m'as dich mi paua un problema*. 6. Admetre ò avançar (una veritat establida, una ipotèsi): *Pauar en principi que...* 7. Contribuir à consolidar la reputacion de: *Aqueli capitadas ti pàuon un òme!* 8. Observar un temps de paua en fotografia. ◆ **si pauar** v.pr. 1. Cessar de volar (per un avion, un passeron, etc.). 2. Pilhar de repaus. Var.: **si repauar, si repausar, si repauvar**. 3. S'apontelar, s'aplicar sus (en parlant d'una partida dau còrs): *La sieu man s'es pauada sus la mieua*. 4. S'arrestar, restar fixat, en parlant dau regard: *Toi lu uèlhs si son pauats sobre ieu*. 5. *Si pauar en, coma*: Si donar per, si definir coma: *Si pauar en victima*. 6. Èstre installat ò lo poder èstre: *Aqueli fenèstras si pàuon facilament*. 7. Èstre d'actualitat, intervenir, existir, en parlant d'una question, d'un problema: *Es una question que si paua*.

pauat, ada adj. Calme e mesurat dins lu sieus actes, li sieu paraulas; ponderat, seriós. Var.: **pauat, pauvat**. Sin.: **seriós, ponderat, suau**.

pauca n.m. adv. Feblament, en pichina quantitat, gaire.

◇ *Un pauca de*: Una pichina quantitat de. ◆ loc. adv. *À pauca près*: À quauqua ren pròche. Sin.: **esquasi**. ◇ *Pauca à pauca*: Plan plan, progressivament. ◇ *Per un pauca* (seguit d'un condicional ò d'un imperfècte): Mancava pas grand caua per que: *Per un pauca, ganhavi à la lotaria!* Sin.: **de gaire, d'un pauca mai**. ◇ *Pauca ò pron*: Mai ò mens. ◇ *Despí pauca*: Despí gaire de temps, recentament, non fa gaire. ◇ *Tant si pauca*: En pichina quantitat, en un temps cortet. ◇ *Tant pauca que*, Basta que. *Per tant pauca que plouguesse estarii à maion*. ◇ *D'aquí pauca de temps*: D'aquí un momenton.

paulian, a adj. (dr.) *Accion pauliana*: Per la quala un creancier demanda la revocacion d'un acte. Sin.: **accion revocatòria**.

paulinian, a adj. De sant Pau.

paulinisme n.m. Doctrina de sant Pau.

paulista n.m. Missionari catolic que la sieu congregacion, fondada en lo 1858 à New York, es dedicada à sant Pau.

paulista adj. e n. De Sant Pau (São Paulo).

paua n.f. 1. Interior de la man, entre lo ponhet e lu dets. Sin.: **cròs de la man**. ◇ *Juèc de paua*: Juèc de bala que si juèga m'una raqueta en terren dubèrt (*paua lònga*) ò claus (*paua corta*). Sin.: **pelòta** (Puget de Tenias). 2. Pàumola.

pauadís n.m. Rebomb, drible.

pauareda n. f. Luèc plantat de paumoliers. Sin.: **paumoliera**.

pauari n.m. Sèrva dont son cultivats lu paumoliers.

pauamela n.f. Palamela.

pauamifòrme, a adj. Dins l'arquitectura egipciana, si di d'un capiteu de colomna que retipa la forma d'un faisieu de fuèlhas de paumoliers.

pauamista adj. *Caulet pauamista*: Grelhon terminal manjadís d'unu paumoliers.

pàumola n.f. 1. Fuèlha dau paumolier. ◇ La fuèlha, en tant que simbòle de la victòria: *Remportar la pàumola*. ◇ *À pàumola*: Que la sieu estructura, la sieu forma, fan pensar à-n-aqueli d'una pàumola. 2. Decoracion, distincion que representa una pàumola ò divers pàumolas: *Pàumolas acadèmiqi, pàumola d'aur*. 3. Nadarèla de cauchó que s'ajusta au pen e qu'augmenta la velocitat, la potença de la deneda. Var.: **paua, pàumola**.

pauamolier n.m. 1. Aubre dei regions caudi dau glòbe, dei flors unisexuadi, que lo pen s'acaba m'un ramelet de fuèlhas (pàumolas), e que li 1200 espècias constituïsson la familha deu palmaceas. 2. Pastissaria seca, plata, en pasta fulhetada, que la sieu forma evòca vagament una pichina pàumola.

pauamoliera n.f. Luèc dont créisson de paumoliers. Sin.: **pauareda**.

pauomon n.m. 1. Organe par de la respiracion, situat dins lo torax, e qu'es l'organe principal de l'aparell

respiratòri. ◇ *Respirar à plens paumons*: Mé de movements toracics importants, en aspirant e en expirant à fond. 2. (med.) *Paumon d'acier* ò *paumon artificial*: Aparelh d'assistança respiratòria dins lo quau si faia intrar lo malaut fins au coal (aüra remplaçat per lu respirators artificials).

paumonar(i), a (-ària) adj. Dau paumon, dei paumons. ◇ (med.) *Congestion paumonària*: Ancianament, si diá d'un engombrament sanguin dau paumon, que resulta dau frèi, d'una infeccion, d'una insufisença cardiaca. Var.: **pulmonar(i)**.

paumonària n.f. Paumonèla. Var.: **pulmonària**.

paumonat n.m. *Paumonats*: Sotaclasse de molluscs gastropòdes terrèstres ò d'aiga doça que respíron per un paumon, coma la limaça.

paumonèla n.f. Planta erbacea dei flors blavi, que s'emplegava autrifés còntre li malautias dau paumon (familha dei borrigenaceas). Sin.: **èrba dau paumon**, **paumonària**, **pulmonària**, **èrba plagada**.

paunàs n.m. 1. Rosèla. 2. Roge viu. 3. (quim.) Colorant que sièrve à donar la color roge viu. ◆ adj. inv. Dau roge viu de la rosèla.

paupable, a adj. 1. Que si fa sentir au tocar. 2. Verificable; evident, manifèst: *De pròvas palpabli*.

paupadura n.f. Paupament. Sin.: **tocament**, **tocada**, **tocadís**.

paupacion n.f. (med.) Accion de paupar.

paupada n.f. Tombada dau vent. Sin. **calma**.

paupaire n.m. Captaire que sièrve à contrarotlar una dimension ò à regular una grandessa, un estat fisic (calor, en particulier).

paupament n.m. Accion de paupar. Var.: **paupadura**. Sin.: **tocament**, **tocada**, **tocadís**.

paupar vt. Examinar en tocant mé la man, m'ai dets: *Paupar una estòfa*.

paupar vi. (mar.) Recalar.

paupatòri, òria adj. (med.) Qu'es fach en paupant: *Un examèn paupatòri*.

paupigrade n.m. *Paupigrades*: Òrdre de minuscules aracnides.

pauprés n.m. Palprés, baupret.

paur n.f. Sentiment de granda inquietuda, d'alarma, en presença ò à la pensada d'un perilh, d'una menaç: *Aver paur, pilhar paur, faire paur à quauqu'un*. Sin.: **tremor**, **crenta**, **escombulh**, **espavent**, (pop.) **petoira**, **caganha**. ◆ loc. prep. e conj. *De paur de* (+ infinitiu), *que* (+ subjonctiu): En crehent que.

pauralha n.f. pej. Ensèm dei paures. Var.: **pauruèlha**.

paurament adv. 1. Dins la pauretat: *Viure paurament*. 2. Mediocrament, maladrechament: *Es paurament dich*.

pauràs, assa n. Persona bravament paura. Sin.: **mesquin**.

paure, a adj. e n. Qu'a gaire de ressorsas, de bens, de sòus. ◆ adj. 1. Que non a de bens, de riquessas, de ressorsas; miserós. 2. Qu'es la manifestacion d'una mancaça de sòus: *De vestits paures*. 3. *Paure en*: Que

contèn gaire de; que manca de: *Un aliment paure en sucre*. 4. (Avant lo nom) Qu'atira la pietat, la commiseracion: *Lo paure òme!* Sin.: **paure mesquin!** 5. Que produe gaire: *Una tèrra paura*. 6. Que non sufisse; mediòcre: *Un vocabulari paure*. 7. *Art paure*: Tendènça de l'art contemporaneu caracterisada per un refut dei tecnicas tradicionali e dei materiaus nòbles de la creacion artistica. 8. Defuntat: *La paura ma maire, la mieu paura sòrre*.

pauret, a adj. e n. (fam.) Paure: *Pauret!*

pauretat n.f. 1. Mancaça de sòus; estat d'una persona paura. Var.: **paurum**. 2. Aspècte de cen que fa vèire una mancaça de ressorsas. 3. Infeconditat: *La pauretat d'un soal*.

paurós, oa adj. e n. Qu'a paur, que si preocupa davant un perilh. Sin.: **temorós**, **crentós**, (pop.) **caga en bralhas**, **capon**, **petafaira**, **petós**, (pop.) **cagaire**, **caganhós**, **foirós**, **crentiu**, **pautron**.

paurosament adv. D'un biais paurós. Sin.: **temorosament**, **crentosament**, **petosament**, **foirosament**, **crentivament**.

pauruelha n.f. Pauralha.

pausa n.f. Paua, pauada.

pausada n.f. Pauada.

pausadament adv. Posadament. Var.: **paudadament**.

pauta n.f. Fanga. Sin.: **bachàs**, **pautassa**.

pautàs n.m. Babeu, colhon.

pautassa n.f. Pauta.

pautra n.f. Depaus que si fa au fond d'un recipient que contèn de vin, de liquides fermentats. Sin.: **rausa**, **pautròla**.

pautrada n.f. Depaus de l'òli. Sin.: **grapa**.

pautrejar vi. Nigaudejar.

pautròla n.f. Pautra.

pautron, a adj. e n. Si di d'un grand paurós.

pautronaria n.f. Comportament dau pautron. Sin.: **caponaria**, **coardia**.

pautronàs, assa adj. e n. Aumentatiu de *pautron*.

pauvar vt. Pauar.

pavaire n.m. Obrier que fa de pavatges. Sin.: **caladaire**, **encaladaire**, **empeiraire**, **malonier**.

pavalhon n.m. 1. Part exteriora de l'aurelha, lama cartilagina recubèrta de pèu, dont si duèrbe lo tube auditiu. 2. Extremitat en forma de còne un instrument de música à vent. 3. Dispositiu de forma variabla (cornet, còne, etc.) que sièrve à concentrar, à dirigir d'ondas acoustiqui. 4. Tenda (en particulier sus lu camps de batalha, ancianament). 5. (mar.) Bandiera que s'arbora à la cima d'un aubre, à la popa d'un vaisseau.

pavana n.f. 1. (fam.) Espavent. 2. Dança anciana, lenta, d'anament majestuós, de ritme binari. Tombada en abandon, fuguè escricha per de seguidas instrumentali.

pavanar (si) v.pr. Si pavonejar.

pavanear (si) v.pr. Si pavonejar.

pavar vt. Revestir de pavats. Sin.: **caladar**, **encaladar**, **malonar**.

pavat n.m. 1. Blòc espès d'un materiau dur (pèira, ma s'es augut emplegat lo boasc), generalament de forma cubica, emplegat per lo revestiment d'uni vias. 2. Lo revestiment fach d'aqueli blòcs. 3. (mat.) Ensèm dei ponchs d'un espaci metric que caduna dei sieu coordenadas es pillhada dins un interval bornat e que lo parallelepède rectangle n'es la representacion mai simpla.

pavat, ada adj. Cubèrt de pavats. Sin.: **encaladat, caladat, malonat**.

pavés n. (de Pavia) 1. Boclier. 2. (mar.) Part de la banda d'una nau que s'enuça au dessobre de la cubèrta que sièrve d'aparament. 1462: «*Item tres paveses ambe las armas d'Aragon*». Var.: **pavesada, pavesia**. Sin.: **targa**.

pavesada n.f. 1. Fach de pavesar. 2. (mar.) Lo tot dei bandieras auçadi sus una nau, per marcar una victòria, una commemoracion, un jorn de fèsta. ◇ À l'origina, linha d'aparament sus l'apostís (òrle) d'una galèra. 1518: «*Item tota la pavesada de la dicta nau*.» Var.: **pavés**.

pavesar vt. Ornar (una nau, un edifici, etc.) de bandieras.

pavesia n.f. Pavés.

paviment n.m. 1. Revestiment de pavats. 2. Luèc pavat. 3. Accion de pavar.

pavon n.m. 1. Auceu de la familha dei gallinaceas originari d'Àsia, que lo mascle es blau mé de rebats metallics e a una coa lòngra mé de plumas ulhetadi qu'auça à formar una ròda dins la parada 2. Parpalhòla dei alas ulhetadi (noms comun à diferenti espècias).

pavona n.f. Femèla dau pavon.

pavonet n.f. Pichin de la pavona.

pavonejar vi. Si pavanar. ◆ **si pavonejar** v.pr. Paradar, faire l'important. Var.: **si pavanar, si pavanear**. Sin.: **faire lo bulo**.

pavòt n.m. Planta cultivada sigue per li sieu flors ornamental, sigue, dins lo cas dau pavòt somnifèr, per li sieu capsulas, que fornisson l'òpi, e per li sieu granas, que fornisson un òli (Familha dei papaveraceas).

Pb Simbòle dau plomb.

PbS Simbòle dau sulfat de plomb, minerau natural principal de plomb. Sin.: **galena**.

Pd Simbòle dau palladi.

P.D.G. n.m. President director general.

peaç n.m. 1. (Sovent au pl.) Rectangle de teissut per faissar un enfanton; linge absorbent per lo meme usatge. 2. L'enfanton ensida faissat.

pea-acide n.m. Areomètre per mesurar la concentracion dei solucions acidi.

pea-alcòl n.m. inv. Areomètre, aparelh per mesurar la proporcion d'alcòl dins lu vins e liquors. Sin.: **pea-esperit**.

peable, a adj. Que pòu èstre peat.

peada n.f. 1. Fach de pear. 2. Traça de pas; pas: *Caminar sus li peadas de quauqu'un*. Var.: **pesada**.

peador n.m. Persona encargada de pear e de verificar li peadas. Var.: **pesador**.

pea-esperit n.m. inv. (vièlh) Pea-alcòl.

pea-lach n.m. Instrument per mesurar la densitat dau lach. Sin.: **lactodensimètre, lactomètre**.

pea-letra n.m. Pichina balança per pear li letras.

pea-liquor n.m. Areomètre.

peanha n.f. Traça de pas. Sin.: **peada**.

peant, a adj. 1. Que pea, qu'es lord à portar. ◇ (fig.) Penós moralament: *Una atmosfèra peanta*. Var.: **pesant**. Sin.: **peós, pesós, gravós**. 2. Lent, sensa vivacitat: *De gèsts peants*. ◇ (fig.) Sensa finessa, sensa elegança: *Un estile peant*. 3. (mar.) *Crosaire peant*: Que lo sieu desplaçament es superior dins la sieu categoria. ◇ *Camion peant*: Camionàs.

peantament adv. 1. Lordament, m'un grand pes: *Èstre peantament cargat*. 2. Sensa gràcia: *Dançar peantament*. Var.: **pesantament**. Sin.: **gravosament, peosament, pesosament**.

peantor n.f. 1. Resultanta dei acceleracions exercidi sobre li divèrsi parts d'un còrs au repaus à la susfàcia de la Tèrra; foarça d'atraccion que n'en resulta. 2. Sensacion d'embarràs dins un organe, una partida dau còrs. 3. (fig.) Mancaça de finessa de leugieretat; lentessa: *Peantor d'esperit*. 4. (Sobretot au pl.) Foarça d'inèrcia, resistaça au cambiament, en particulier dins lo camp social: *Li peantors administrativi*. Var.: **pesantor**.

pea-persona n.m. Pichina balança sobre la quala una persona va per si pear.

pear vt. (*pei*) 1. Determinar, per parangon embé l'unitat de massa, la massa de; mesurar lo pes de. 2. Examinar embé atencion: *Pear li consequenças d'un acte*. ◇ *Pear li sieu paraulas, lu sieus mòts*: Lu causir embé atencion, en mesurant la sieu portada. ◆ vi. 1. Aver un pes donat: *Lo fèrre pea mai que la pluma*. ◇ (absolut) Èstre lord: *Aquesta valisa pea*. 2. *Pear sobre*: Exercir una pression sobre. ◇ (fig.) Influençar: *Lu tieus conseus an peat sobre la mieu decision*. 3. *Pear à*: Èstre penós per, importunar: *La sieu absença mi pea*. Var.: **pesar**.

pea-sau n.m. inv. Aparelh per mesurar la concentracion dei solucions salini.

pea-siròp n.m. Aparelh per mesurar la tenor en sucre dei siròps.

peatge n.m. Drech que si paga per passar sus una autorota, un poant, etc.; lo luèc dont si paga aqueu drech. Sin.: **leuda**.

peatgier, a n. Peatgista.

peatgista n. Persona encargada de faire pagar un peatge. Var.: **peatgier**. Sin.: **leudier**.

pea-vin n.m. inv. Pea-alcòl per lo vin.

pebrada n.f. 1. Saussa cauda acompanhada de grans de pebre esquichats. 2. Saussa mé de vinaigre e de pebre. 3. (fig.) Santopeu, bila, ràbia.

pebrar vt. Condir mé de pebre.

pebrat, ada adj. 1. Condit de pebre. 2. (fig.) Licenciós ò grossier: *Una istòria ben pebrada*.

pebre n.m. 1. Condiment d'una sabor que ponhe, fach dau fruch (pebre negre) ò de la grana (pebre blanc) dau pebrier. ◇ *Pebre vèrd*: Que li sieu granas non son

maduri. ◇ *En l'an pebre*: Fa foarça longtemps. ◇ *Costar lo pebre*: Costar foarça car. ◇ *Pebre de Caiena*: Condiment tirat d'una espècia de pebreta. ◇ *Pebre d'ae*: Planta aromatica dau genre de la farígola, que s'emplega coma condiment (*Satureia montana*, familha dei labiadas).

pebreta n.f. 1. Pebre lòng. 2. Planta de la familha dei solanaceas que lo sieu fruch s'emplega coma espècia: *Pebreta d'Espeleta*.

pebrier n.m. 1. Aubrilhon dei regions tropicali, que produe lo pebre (familha dei piperaceas). 2. Pebriera (aisina de taula).

pebriera n.f. 1. Plantacion de pebriers. 2. Pichina aisina de taula dont si mete lo pebre. Sin.: **pebrier**.

pebrina n.f. Malautia dei manhans, caracterisada per de tacas negri qu'evòcon una esposcada de pebre.

pebron n.m. 1. Planta de la familha dei solanaceas, que lu sieus fruchs jaunes ò roges (ma finda consumats vèrds), son mai gròs qu'aquelu de la pebreta. 2. Lo fruch d'aquesta planta, que s'emplega en coïna, crud ò cuèch.

pèça n.f. 1. Cadun dei espacis abitables delimitats per de barris ò de parets e que l'ensèm constituisse un lotjament. Sin.: **membre**. 2. Tròç de metal plat, generalament en forma de disc, que sièrve de valor d'escambi, de moneda: *Una pèça de 2 euros*. ◇ *Donar la pèça à quauqu'un*: Li donar una estrena. 3. Òbra dramatica: *Una pèça en cinc actes*. ◇ Composicion literària, musicala: *Una pèça de vèrs, una pèça per guitarra*. 4. Document escrich que sièrve à establir un fach, à portar una informacion, etc.: *Li pèças d'un dossier, de pèças justificatiu*. ◇ *Pèça d'identitat*: Document que permete d'establir l'identitat d'una persona (carta d'identitat, passapoart, etc.). ◇ *Pèça à conviccion*: Destinada à servir de pròva dins un procès, etc. ◇ *Jutjar sus pèças*: Si faire una opinion en si basant sobre d'element constatats personalament. 5. (arald.) Mòble. 6. Partida constitutiva d'un tot; tròç, fragment. ◇ *Tot d'una pèça*: En un tròç solet. ◇ Element d'un ensèm, d'una colleccion: *Un servici de taula de dotze pèças*. ◇ *Un vestit una pèça, doi pèças, etc.*: Compauat d'un element, de doi elements, etc. ◇ Partida constitutiva d'un ensèm mecanic: *Li pèças d'un motor*. ◇ *Pèça destacada, de recambi*: Que si pòu crompar per remplaçar una pèça frusta, degalhada. ◇ *En pèças destacadi*: Desmontat, que toti li sieu partidas son desjonchi. ◇ Figura ò pedon dau juèc dei escacs. ◇ (med.) *Pèça anatomica*: Partida d'un cadavre alestida per l'estudi. ◇ *Metre en pèças*: Rompre, destrúger. Sin.: **peçar**. - (fig.) Vèncer completament, violentament. 6. Objècte considerat d'espereu coma un tot, considerat segond la sieu foncion: *Una pèça de fustaria*. ◇ *Pèça d'aiga*: Bacin dins un pargue, etc. ◇ *Pèça de vin*: Bota. ◇ *Pèça de drap, de coton, etc.*: Rotleu d'estòfa. ◇ *Pèça de tèrra*: Estenduda de tèrra cultivabla. ◇ *Pèça de bestiari*: Tèsta de bestiari. ◇ *Pèça d'artilharia*: Canon. ◇ Tròç de teissut que si mete per pedaçar un vestit esgarrat, traucat. Sin.: **pedaç**. ◇ (pesca, caça) *Una bèla pèça*: Una bèla presa. ◇ *Una pèça de colleccion, de museu*: Un objècte rare, beu, que porria figurar dins una

colleccion, dins un museu. ◇ *Pèça montada*: Pastissaria arquitecturada, d'efècte decoratiu, sovent en forma de piramide. ◇ *Èstre pagat à la pèça*: En foncion dau travalh realisat. Sin.: **à pretzfach**. ◇ *Un euro (la) pèça*: Un euro cada unitat. ◇ *Pèça à pèça*: Un element après l'autre.

pecadilha n.f. Colpa leugiera, pas grèva: *Mi repròchis de pecadilhas*. Sin.: **pecatucho, fauteta, pecaton**.

pecador, airtz n. Pecaire, pecairitz.

pecaire, airtz n. Persona qu'a comés ò que comete de pecats. Var.: **pecador, pecator**.

pecaire interj. Per exprimir la commiseracion.

pèça-oàs n.m. Rasclussier.

pecar vi. (*pequi*) Cometre un pecat, de pecats. Sin.: **fautar, mancar**.

peçar vt. (*pèci*) Fragmentar, metre en pèças. Sin.: **pecejar, frandalhar, trocejar, espeçar, despeçar, pecejar**.

pecat n.m. 1. (relig.) Transgression conscienta e voluntària de la lèi divina. Sin.: **fauta, colpa, error**. 2. (corrent) *Pecat minhon*: Pichin travèrs, qu'una persona li si abandona facilament.

pecatàs n.m. Gròs pecat.

pecator, tritz n. Pecaire.

pecatucho n.m. Pichin pecat, pecadilha.

pecejar vt. Fragmentar, metre en pèças. Sin.: **peçar**.

peceta n.f. 1. Pichina pèça de moneda. 2. (arquit.) Pichin disc vist de tres quarts, que la sieu reparticion en cadena constituisse un ornament. Sin.: **piastra**.

pechblenda n.f. Oxide natural d'urani, de color negre-gris, de forma cubica, minerau màger d'urani, que s'en tira finda lo radi. Sin.: **uraninita**.

pechechar vi. (*pechechei*) Pequequear. Sin.: **tartalhar, bletonejar, betegar**.

pechet n.m. (zool.) Microcòsme de la Coasta mediterranea, de la pèu violeta, manjadís, foarça preat a Marselha. (*Arcadia microcosmus*). Sin.: **figa de mar**.

pecol n.m. 1. Part estrecha que religa lo limbe d'una fuèlha au pen. 2. Estructura anatomica alongada que poarta un organisme viu ò que religa un organe (espec. un organe terminal) à l'ensèm dau còrs. ◇ (bot.) Coa d'una flor ò d'un fruch.

pecolat, da adj. Provedit de pecol. Var.: **pecolhut**.

pecolhut, uda adj. Portat per un pecol. Var.: **pecolat**.

pècora n.f. 1. Fea. 2. (pej.) Frema nèscia, pretencioa. Sin.: **pèca, bèstia, bestiassa, cagòla**.

pectasa n.f. Enzima que trespasa la pectina en acide pectic.

pectic, a adj. *Matèrias pectiqui*: Contengudi dins la carn e l'envolopa dei fruchs, dins la pectina.

pectina n.f. Substança gelificanta contenguda dins divers fruchs e emplegada per espessir de preparacions dins l'industria alimentària e dins l'industria farmaceutica.

pectinat, ada adj. En forma de penche. ◇ *Muscle pectinat* ò *pectinat*, n.m.: Muscle adductor de la cuèissa.

pectinibranca n.m. *Pectinibrancas*: Òrdre de molluscs gastropòdes, caracterisats per un coar m'una

soleta aurelheta, una soleta gaunha en forma de penche, e un ren solet.

pectisable, a adj. Que pòu èstre pectisat.

pectisacion (-izacion) n.f. Tresmudament indefugible de matèrias colloïdali en matèrias insolubli sota l'aflat d'accions dau defoara.

pectisar (-izar) vt. Generar la pectisacion.

pectografia n.f. Metòde d'estudi dei solucions colloïdali.

pectolita n.f. Silicat natural de sòdi e de calci.

pectoral, ala adj. 1. Dau pièch: *Muscles pectorals*. ◇ (liturgia) *Crotz pectorala*: Que lu evesques e lu canonges poàrton sus lo pièch. ◇ *Nadarèlas pectorali*: Nadarèlas pari anteriori dei peis. 2. Si di de medicaments destinats au tractament dei afèccions broncopulmonari. ◇ *Flors pectorali*: Flors de mauva, de violeta e de rosèla, que s'en fa de tisanas. ◇ *Pasta pectorala*: Medicament que calma lo tus. Var.: **pectorau**.

pectoral, ala n.m. Ornament ò proteccion que cuèrbe lo pièch. 1. Lord pendentiu trapezoïdal, atribut dei faraons. 2. Pèça d'estòfa preciosa que lo grand prèire dei Ebreus portava. 3. Partida de l'armadura que protegissia lo pièch, dins l'Antiquitat romana. Var.: **pectorau**.

pectorau, ala adj. e n.m. Pectoral.

pectòsa n.f. Complèxe glucidic d'unu vegetaus.

peçuc n.m. Pichina quantitat d'una matèria en pòvera ò en granulats, que si pòu pilhar entre doi ò tres dets: *Un peçuc de sau*.

peçuga n.f. Pinça.

peçugada n.f. Accion de peçugar. Sin.: **pinçada, pinçament**. 2. Marca que rèsta sus la pèu peçugada.

peçugar vt. (*pecugui*) 1. Tenir quauqua ren, d'un biais pauc ò pron estrech, entre lu dets. ◇ *Peçugar li coardas d'un instrument de música*: Li faire vibrar en li tirant m'ai dets. Sin.: **tocar**. *Tocar la guitarra*. 2. Donar la sensacion d'èstre peçugat; pónher: *Lo frèi ti peçugava li gautas*. 3. (arbor.) Operar lo pinçament de. 4. Sarrar estrechament: *En barrant la poarta, m'as peçugat un det*. 5. (fig.) Arrestar, pilhar sus lo fach: *Lo ladre s'es fach peçugar*.

peçugueta n.f. Pinceta.

peculat n.m. (anc.) Destornament dei sòus publics.

peculi n.m. 1. Soma amolonada plan planin. 2. Soma donada à una persona à la sieu sortida de preson, en pagament dau trabalh fach pendent la sieu incarceration. 3. Esparnha qu'un tutor constituísse au profièch d'un sieu enfant minor sobre lo produch dau sieu trabalh. 4. Soma donada à un militari que laissa l'armada sensa aver servit pron longtemps per aver drech à una pension.

pecuniari, ària adj. 1. Relatiu ai sòus: *Una situacion pecuniària dificila, aver de dificultats pecuniari*. 2. Qu'es constituït de sòus: *Una ajuda pecuniària*.

pecuniariament adv. Dau ponch de vista dei sòus.

pecuniós, oa adj. Qu'a totplen e sòus. Sin.: **ric**.

pedaç n.m. 1. Tròç de teïssut que si mete per tapar un una esgarradura, un trauc dins un vestit. Sin.: **pèça, tacon**. 2. (inform.) Programa que s'installa per corregir ò completar un autre programa. Sin.: **patch** (anglés).

pedaçar vt. Tapar lu traucs, li esgarraduras d'un vestit en li cordurant una pèça d'estòfa. Sin.: **taconar**.

pedaçat, ada adj. Reparat per pedaçatge. Sin.: **taconat**.

pedaçatge n.m. Accion de pedaçar; lo sieu resultat. Sin.: **taconatge**.

pedagogia n.f. 1. Teoria, sciènça de l'educacion. 2. Qualitat dau boan pedagògue; sens pedagogic. 3. Metòde d'ensenhament: *Emplegar una pedagogia originala*.

pedagogic, a adj. 1. De la pedagogia. 2. Confòrme ai exigenças de la pedagogia.

pedagogicament adv. Dau ponch de vista de la pedagogia.

pedagògue, òga n. 1. Antiqu.) Esclau que menava lu pichoi à l'escòla. 2. Ensenhaire, educator. 3. Teorician de la pedagogia. ◆ adj. e n. Qu'a lo sens, lo don de l'ensenhament.

pedala n.f. 1. Organe d'un aparelh, d'una màquina, d'un veïcule, que s'acciona m'au pen. ◇ (fam.) *Perdre li pedalas*: Plus saupre cen que si di, cen que si fa. 2. Lèva, clau d'un instrument de música que s'acciona m'au pen (a un ròtle diferent en foncion de l'instrument). 3. (mús.) Son tengut ò repetit, sovent emplegat à la bassa e qu'apartèn ò non ai acòrdis qu'intervènnon pendent la sieu durada.

pedalar vt. 1. Accionar la pedala, li pedalas (espec. d'una bicicleta). 2. Si desplaçar en bicicleta.

pedalatge n.m. Accion de pedalar.

pedalfèrre n.m. Lavatge complet dei soals carbonats, que correspoande ai climats aigaiós, que provòca un acreissement de l'alumini e dau fèrre. Contr.: **pedocal**.

pedalier n.m. 1. Ensèm mecanic que comprèn li pedalas, li manivèlas e lo plateau ò lu plateus d'una bicicleta. 2. Clavier dei nòtas bassi de l'òrgue, que l'instrumentista acciona m'ai pens. 3. Sistema de pedalas dau piano. Var.: **pedaliera**.

pedaliera n.f. Pedalier.

pedalo n.m. Mena de bateu enançat au mejan d'una eliča ò d'un rodet.

pedanha n.f. (mar.) Sus li galèras, pèça de fusta en forma d'escalon sus la quala lu remadors metíon un pen per poder vogar.

pedant, a adj. e n. Que fa moastra dei sieu conoissenças pretenciosament.

pedantaria n.f. Afectacion de conoissença, d'erudicion dau pedant. Var.: **pedantisme**.

pedantejar vi. Faire lo pedant.

pedantesc, a adj. Fach d'un biais pedant; qu'a un caractèr pedant. Sin.: **pretensiós, auturós**.

pedantisme n.m. Pedantaria.

pederasta n.m. Aqueu que s'adona à la pederastia.

pederastia n.f. 1. Atirança sexuala d'un òme adulte per lu pichoi; relacion fisica dins aqueu quadre. 2. (correntament e abusivament) Omosexualitat masculina.

pederastic, a adj. De la pederastia.

pedestal n.m. Sòcle d'una colonna, d'una estàtua, d'un vas, compaumat d'una basa, d'un dat e d'una corniç.

◇ (fig.) *Metre quauqu'un sus un pedestal*: Li manifestar una viva admiracion ò l'idealisar, lo considerar superior ai autres. ◇ *Calar, tombar dau sieu pedestal*: Perdre tot lo sieu prestitge. Var.: **pedestau, pedestal**.

pedestau n.m. Pedestal.

pedestrament adv. À pen.

pedèstre, a adj. 1. Que si fa à pen. 2. Que representa un personatge à pen: *Una estàtua pedèstra*.

pedian, a adj. 1. Estatjant de la plana d'Atica (Grècia). 2. Sòci dau partit terrian e conservator à Atenas dau temps de Solon.

pediatre, a n. Mètge especialista de pediatria.

pediatric, a adj. De la pediatria.

pedicèl n.m. Pedicelle.

pedicellari n.m. (zool.) Minuscule organe de defensa de la pèu dei equinodèrmes, en forma de pinça.

pedicellat, ada adj. Qu'es portat per un pedicelle. Sin.: **pecolat**.

pedicelle n.m. Pichin pecol. Var.: **pedicèl, pediceu**.

pediceu n.m. Pedicelle.

pedicul(e) n.m. Pecol.

pediculari, ària adj. Dei peolhs; qu'es causat per lu peolhs.

pediculària n.f. Planta erbacea qu'una espècia, la *pediculària dei paluns*, es finda sonada *èrba dei peolhs* (Família dei escrofulariaceas).

pediculat, ada adj. Qu'a un pecol.

pediculat n.m. *Pediculats*: Òrdre de peis ossòs dei profundors, m'ai nadarèlas pectorali plaçadi e la cima d'un manchon coma lo janèli.

pediculòsi n.f. (med.) Contaminacion per lu peolhs; ensèm dei lesions que provòdon.

pedicur(e), a n. Especialista que tracta dei afeccions de la pèu e dei onglas dei pens.

pedicurìa n.f. Mestier de pedicure; ensèm dei tractament que prodiga.

pedigrat n.m. (angl. *pedigree*) Genealogia d'un animau domestic.

pediluvi n.m. Banh de pens.

pediman n.m. (zool.) Animau que lo gròs det dau sieu pen de darrièr es opaubable.

pediment n.m. (geomorf.) Glacís d'erosion desvolopat dins una ròca dura au pen d'un releu, dins li regions aridi ò miègi-aridi.

pedina n.f. Pèça de divers juècs, coma li damas, lu escacs. Var.: **pedon**.

pediós, oa adj. (anat.) Dau pen.

pedipalp n.m. (zool.) Apendici par pròpri dei aracnides, situat en arrièr dei quelicèrs e desvolopat en pinça dins lu escòrpi.

pediplana n.f. Estenduda esquasi plana dei regions aridi, deuguda à l'extension dei pediments.

pedobiologia n.f. Branca de la pedologia qu'estúdia lu organismes que vívon dintre lo soal.

pedocal n.m. Soal caracterisat per lo lavatge incomplet dei carbonats, que corresponde ai climas secarós. Contr.: **pedalfèrre**.

pedoclimax n.m. Formacion naturala que tende à un equilibri, en manca de tresmudament ecologic.

pedodontia n.f. Partida de la cirurgia dentària que s'ocupa dei enfants.

pedofil(e), a adj. Que manifèsta de pedofilia.

pedofilia n.f. Atirança sexuala d'un adulte per lu enfants.

pedogenèsi n.f. (pedol.) Procèssus de formacion e d'evolucion dei soals.

pedologia n.f. Estudi dei soals, dei sieus caractèrs quimics, fisics e biologics, de la sieu evolucion.

pedologic, a adj. Que pertòca la pedologia.

pedològue, òga n. Especialista de pedologia.

pedomètre n.m. Podomètre.

pedon n.m. 1. En l'armada dei Temps Mejans, sordat que si desplaçava à pens. 2. Persona que si desplaça à pens. 3. Pedina.

pedonalha n.m. 1. En l'armada dei Temps Mejans, lo tot dei pedons. 2. (fam.) Encuèi, tèrme per designar li tropas que van à pens, per oposicion ai tropas motorisadi.

pedonculari, ària adj. Relatiu à un pecol.

pedonier, a adj. Que pertòca lu pedons. ◇ *Zòna pedoniera*: Luèc reservat ai pedons.

pedopsiquiatre, a n. Psiquiatre especialisat en pedopsiquiatria.

pedopsiquiatria n.f. Psiquiatria de l'enfant e de l'adolescent.

pedor n.f. Marrera odor. Sin.: **puidentor, pudor** (m.).

pega n.f. 1. Mescladissa de resinas e de quitrans vegetals. 2. Per ext., substança ò preparacion que permete de faire tenir ensèm de materiaus en contacte. Sin.: **còla**. 3. *Pega doça*: Pasta de regalícia; goma per mastigar, chewing-gum (angl.). 4. *Pega de Borgonha*: Vesicatòri. 5. (fam.) Persona importuna, noioa. Sin.: **secadoaça, secamolea, secafetge, rompetantiflas, rompebalas**. Var.: **pegós**.

pegacòrs n.m. Partida dau vestit que cuèrbe lo còrs de la talha fins ai pens: *Collants de dança*. ◇ Braias dei cambas estrechi. ◇ Sota-vestment dei fremas, qu'assòcia li braietas e lu bas: *De collants de seda*. Sin.: **colant**.

pegadís, issa adj. Que pega. Sin.: **pegós, viscós**.

pegar vt. Faire tenir au mejan de pega. Var.: **empegar**. Sin.: **colar, encolar, emplastrar, empastrar**. ◆ vi. 1. Aderir. 2. Donar au tocar una impression de pega: *Ai lu dets que pégon*.

pega-rosina n.f. Carafuènha.

pegàs n.m. Embroilh.

pegasolet n.m. Supoart de tèxto ò d'imatges que dispaua sus la sieu fàcia inferiora d'una fina jaça d'adesiu que permete de lo fixar sus una susfàcia, à títol generalament definitiu.

pegaveituras n.m. (fam.) Embotelatge, encombrament.

pegin n.m. e n.f. Chispa.

pegmatita n.f. Ròca magmatica dei grands cristalls (de 1 cm fins à quaucu mètres).

pegola n.f. Resina, tea.

pegoliera n.f. 1. Fàbrega de pega. 2. Vas en lo quau si fafa cuèire la pega e lo quitan. (1848). 3. Embarcacion m'au fond plat que carrejava li caudieras per faire escaufar lo quitran e la pega, per lo calafatge dau defoara d'una nau. (1856). 4. Encuèi, nom donat au veïcule que si desplaça dins lo tercenau de Tolon per divèrsi activitats. Var.: **pigoliera**.

pegon n.m. Cordonier. Var.: **pegòt**. Sin.: **nhaf**.

pegòt n.m. Cordonier.

pèile n.m. Pène.

peiòtl n.m. Cactacea mexicana.

pèira n.f. Matèria minerala dura, element essencial de la crosta terrèstra, que si tròva à l'estat natural aglomerada en blòcs ò en massas de talha inegala, sota divèrsi varietats. ◇ *Atge de la pèira talhada, de la pèira polida*: Epòcas preïstoriqui caracterisadi per la talha, lo polissatge dei instruments de pèira (aüra, si di *paleolitic e neolitic*). ◇ (fig.) *Un coar de pèira*: Una persona dura, insensibla. ◇ *Pèira filosofala*: Substança subjècte dei recèrcas dei alquimistas, devia permetre de cambiar lu metals en aur ò en argent, de garir li gents e de prolongar la vida. ◇ *Pèira d'escandale*: Dificultat importanta, que si pòu dificilament véncer. 2. Tròç, fragment d'aquesta matèria que s'emplega per bastir, pavar, etc. ◇ *Pèira d'autar*: Pèira benedida encastrada au mitan de l'autar e sobre la quala lo prèire oficia. ◇ En construccion, pèira de pauc ò pron 100 kg. ◇ *Pèira d'angle, de canton*: Pèira plaçada à la joncion de doi barris, que sièrve à lu fixar solidament un à l'autre; (fig.) Element important qu'assegura la capitada d'una accion, d'un projècte... ◇ *Pèira de caucina*: Cauquier, ensinda sonat perqué contèn la *calcita* (CaCO₃) necessària à la produccion de la caucina. ◇ *Pèira dura, pèira à fuèc*: Silèx. ◇ *Pèira elevada, ficada, plantada*: Menir. ◇ *Pèira de forn*: Pèira refractària, emplegada per bastir lu forns. ◇ *Pèira de gip*: Ròca que s'en tira lo gip. ◇ *Pèira medicamentosa*: Remèdi farmaceutic d'aspècte solide: *Pèira à cautèrs* (per entretenir la supuracion d'una incision facha exprèssi), *pèira infernala* (facha de nitrat d'argent, per netejar divèrsi afeccions de la pèu). ◇ *Pèira moala, de molin*: Pèira qu'esquieça lu grans. ◇ *Pèira de paragon, viva*: Jaspe que s'emplegava per destriar l'aur de l'argent dins lo metal en fusion; (fig.) Cen que sièrve d'escandalh per evaluar una concepcion: *Lu auvaris son la pèira de paragon de l'amistat*. ◇ *Pèira de tòca*: Varietat de jaspe negre que sièrve à esprovar l'aur e l'argent. ◇ *Pèira picada*: Pèira talhada. ◇ *Pèira ponce*: Pèira facha de ponce, leugiera e foarça dura, emplegada per polir. Sin.: **pèira esponga**. ◇ Fragment d'un mineral recercat per n'en faire de jòias ò per la decoracion: *Pèira preciosa* (emplegada per faire de jòias, coma lo diamant, lo safir, etc.), *pèira fina* (coma l'ametista, lo topazi, etc., que s'emplega coma jòia ò per esculptar d'objèctes pichins). ◇ *Pèira negra*: Pèira dei Qorequitas preïslamics de La Mèca, conservada dintre la Kaaba. ◇ *Pèira de talh*: Pèira per amolar. ◇ *En pèiras sequi*: Sensa ciment ni mortier. Sin.: **aberge**. ◇ *La pèira*: L'immobilier: *Investir dins la*

pèira. 3. Calcul dins lu rens, la vessiga, etc. 4. Cadun dei pichins grans durs que si fórmon dins divèrs fruchs (la pèira, en particulier).

peirada n.f. (arquit.) Tableau inferior d'una fenèstra. Sin.: **abaïn, suelha** (n.f.), **peiral** (n.m.).

peirada n.f. Silèx foarça dur, que servia fins au s. XIXⁿ à generar una beluga per faire espetar la carga dei armas de fuèc.

peiral n.m. (arquit.) Peirada. Sin.: **produch brut, reblaria**.

peiratge n.m. Molon de calhaus concassats; obratge fach m'aquestu calhaus.

peirau n.m. Bòrna.

peiravòuta n.f. Caduna dei pèças que fórmon la cindra d'una vòuta ò d'un pòrtegue.

peiregau n.m. Breca. Sin.: **rocareda**.

peiregós, oa adj. Peirós, rocalhós.

peireta n.f. Pichina pèira.

peirafiga n.m. Pèira ficada.

peiregada n.f. Tombada de pèiras. Sin.: **fracha**.

peiregar vt. (*peiregui*) Apeiregar. Sin.: **acodolar, apeirassar, apeirar, clapairar, espeirar, lapidar, arrocar**.

peirier n.m. Peiriera (màquina de guèrra).

peiriera n.f. 1. Carriera de pèiras. 2. Luèc dont lo soal es cubèrt de pèiras. 3. Màquina de guèrra mé contrapés per lançar de projectiles (en usatge fins au s. XVIIⁿ). Var.: **peirier**.

peirigordian, a adj. e n. Periòde de cultura preïstorica dau Peirigòrd.

peirigordin, a adj. e n. De Peirigòrd. ◆ n.m. Dialècte occitan parlat en Peirigòrd, vesin dau Lemosin.

peirigordina n.f. Dança dau Peirigòrd.

peiron n.m. Escaliers exteriors de quaucu gras que si finisse m'una plataforma sobre la quala dona una poarta d'intrada.

peirós, oa adj. 1. Cubèrt de pèiras: *Un camin peirós*. Sin.: **peiregós**. 2. De la natura de la pèira, que fa pensar à la pèira: *Una concrecion peiroa*.

peis n.m. 1. Vertebrat aquàtic generalament ovipare, de la respiracion branquiala, provedit de nadarèlas pari (pectorali e pelviani) e impari (dorsali, caudala e anali), de la pèu recubèrta d'escalha. ◇ *Peis àngel* (=àngel), *peis-can*: Esquale. ◇ *Peis-cat*: Silur. ◇ *Peis-lamea*: Esquale làmia. ◇ *Peis-lop*: Lop. ◇ *Peis-palon*: Esquale milandre. ◇ *Peis-rato*: Esquale rainard. Var.: **peis-rata**. ◇ *Peis verdon*: Esquale ferotge. 2. (*Pichin*) *peis d'argent*: Lepisme. 3. *Lu Peis*: Constellation e signe dau zodiac. ◇ *Un peis*: Una persona dau signe dei Peis. 4. (expr.) *Siés un peis*: Siés quauqu'un de valor, de boana fama.

peis nou n.m. Peis de passatge.

peissalha n.f. Peissonalha.

peisset n.m. Pichin peis.

peissonalha n.f. Pichins peis. Var.: **peissalha**.

peissonaria n.f. Mercat, negòci dont si vèndon de peis, de crustaceus, etc. Sin. **chapa**.

peissonier, a adj. e n. Persona que vende de peis, de crustaceus, etc.

peissoniera n.f. Recipient de coïna de forma oblònga per far coaire lo peis.

peissonós, oa adj. Abondós en peis.

peitavin, a adj. e n. De Peitau.

peitrina n.f. Petrina.

pèjor adv. [ˈpɛdʒu] Comparatiu e superlatiu de *marrit*. Sin.: **pièger**. ◆ n.m. Cen que li a de plus marrit. ◇ *Practicar la politica dau pèjor*: Provocar una situacion mai marrida per n'en tirar partit.

pejoracion n.f. (ling.) 1. Valor pejorativa ajustada ò ligada à un mòt. 2. Accion de rendre pejoratiu ò de venir pejoratiu.

pejorament n.m. Fach de pejorar, de si degalhar.

pejorar vi. Devenir pèjor. Var.: **apejorar**, **empejorar**, **agreujar**.

pejoratiu, iva adj. Que compoarta un sens desfavorable, una idea depreciativa: «-às» es un *suffixe pejoratiu*. Sin.: **depreciatiu**.

pejorativament adv. D'un biais pejoratiu.

pel n.m. 1. Produccion filifòrma de l'epidèrma, que cuèrbe la pèu d'uni bèstias e, en divèrs luècs, lo còrs uman; Bèrri. ◇ *Aver un pel dins la man*: Èstre pigre, pelandron. 2. Pelatge: *Lo pel d'un cavau*. 3. Partida veluda dei estòfas: *Teissut dau pel lòng*. 4. (bot.) Organe filamentós e lanós que naisse sus divèrsi partidas dei plantas.

pelada n.f. Malautia que fa cascar per placas lu bèrris e lu pels.

peladura n.f. 1. Accion de pelar (un fruch, un legume). 2. Alopecia.

pelafiga n.m. Becafiga. Sin.: **traucafiga**, **boscarla quinsoniera negra**.

pelagianisme n.m. Doctrina dau monge Pelagi, que contestava lo ròtle de la gràcia e exaltava la primautat e l'eficacitat de l'esfoarç personal dins la practica de la vertut.

pelagian, a adj. e n. Partidari dau pelagianisme; relatiu au pelagianisme.

pelagic, ica adj. De la mar larga. ◇ *Depaus pelagics*: Depaus dei fonds marins.

pelagra n.f. Malautia deuguda à la maunutricion, que pòu donar de dermatiti, de diarrea, de demença e pòu menar fins à la moart.

pelam n.m. Pelatge.

pelanchon n.m. Peluca. Sin.: **borra**.

pelanchós, a adj. Qu'es cubèrt de pelanchon.

pelandron, a adj. e n. 1. Pigre. 2. Enfant qu'empara gaire.

pelandronear vt. (*pelandroneï*) Si comportar en pelandron.

pelar vt. (*pèli*) 1. Levar la pèu de (un fruch, un legume, una bèstia), la rusca (d'un aubre). Sin.: **espelhar** (bèstias), **desruscar** (aubres). 2. (tecn.) Levar lu pels de (una pèu). ◆ vi. 1. Perdre la sieu pèu per placas, per lamellas. 2. (fam.) *Pelar de frèi*: Aver totplen frèi.

pela-sòus n. Persona que demanda totjorn de sòus.

pelat, ada adj. 1. Qu'a perdut lu pels, lu bèrris. 2. Que la sieu vegetacion es paura: *Una montanha pelada*.

pelatge n.m. 1. Ensèm dei pels d'una bèstia. Sin.: **pel**, **pelam**, **rauba**. 2. (tecn.) Accion de pelar una pèu.

pelatier, a n. Persona qu'adoba, trabalha ò vende de pèus. Var.: **peletier**.

pelegan n. Pelican.

peleganta n.f. Membrana., peloira.

pelegrin, a adj. e n. 1. Persona que fa un pelegrinatge. 2. Lingostat migrator que la sieu zòna s'estende d'Índia fins au Marròc e que lu sieus vòls degàlhon la vegetacion, li culturas. 3. Grand esquale (15 m de lòng) que si noïrisse de plancton, inofensiu per l'òme. 4. Faucon d'Occitània, lo mai emplega per la caça.

pelegrina n.f. Manteu sensa mànegas, que cuèrbe li espatlas. Sin.: **capa**.

pelegrinacion n.f. Barrutlatge.

pelegrinatge n.m. 1. Viatge fach vèrs un luèc de devocion; aqueu luèc. 2. Visita facha per onorar la memòria de quauqu'un dins un luèc dont a viugut; visita fach dins un luèc qu'evòca un sovenir personal.

pelègro, a n.m. Maliciós. Sin.: **ruson**, **furbo**.

pelejada n.f. Bastonada. Sin.: **frandacion**, **rasclada**, **tanada**, **forra de còups**.

pelejar (si) v.pr. Si garrolhar.

pelenc n.m. Terren semenat d'una èrba tenguda corta e densa. Var.: **pelhenc**, **pelens**. Sin.: **pelosa**, **tepa**.

pelens n.m. Pelenc.

peleta n.f. Bronza, ganarra, pèu.

peleta n.f. Pèu pichona que si forma sus lo lach.

peletaria n.f. 1. Trabalh e comèrci dei pèus. 2. Pèus trabalhadi.

peletier, a n. Persona qu'adoba, trabalha ò vende de pèus. Var.: **pelatier**. Sin.: **pelipaire**, **pelissier**.

pelhandra n.f. Estraça, androlha.

pelhandrós, oa adj. e n. Cubèrt, vestit de pelhandras. Sin.: **estraçat**, **androllós**.

pelhasc, a adj. e n. Originari ò estatjant de Pelha.

pelhenc n.m. Pelenc.

pelhonenc, a adj. e n. Originari ò estatjant de Pelhon.

pèlica n.f. 1. Trescalan. 2. Milapertús. Sin.: **milatraucs**.

pelican n.m. Auceu palmipède dau bèc lòng provedit d'una pòcha extensibla dont mete lu peis destinats à la noïridura dei joves. Var.: **pelegan**.

pelicon n.m. Argàs. Sin.: **pipidon**.

peliconar vt. Desbarrassar dei peolhs. Var.: **peliconear**.

peliconear vt. (*peliconeï*) Peliconar.

pelin n.m. Autre nom de la *corona*, element fach en malhas de 40, que constitueisse lo fond d'una sàvega.

pelipaire, airtz n. Peletier, peletiera.

pelissa n.f. Manteu forrat mé de pèu.

pelissier, a n. Peletier.

pelletierina n.f. (quim.) Alcaloïde extrach de la raïc dau miugranier, emplegat coma vermifuge.

pellicula n.f. 1. Fuèlha de matèria soplà recubèrta d'una jaça sensibla, destinada à la fotografia, au cínema. 2. Pichina lamella epidermica que si destaca de la pèu sus la tèsta. 3. Fuèlh fin de matèria soplà. 4. Pèu, membrana fina: *Pellicula dau raïm*. 5. Matèria solidificada ò depauada en jaça fina à la susfàcia de quauqua ren: *Una pellicula de glaç sus lu vitres*.

pellicular vt. Procedir au pelliculatge de.

pelliculari, ària adj. Que forma una pellicula, una fina membrana.

pelliculatge n.m. 1. Aplicacion d'una pellicula transparenta sus un supoart generalament estampat, destinada lo protegir, à n'en melhorar l'aspècte. 2. (fot.) Operacion que consistisse à transferir una jaça sensibla dau sieu supoart à una autre supoart.

pelliculós, oa adj. Qu'a de pelliculas: *De bèrris pelliculós*.

pellucide, a adj. Transparent e translucide.

pelofa n.f. Caua sensa importança, guingalha. Sin.: **pachonaria, charcheli, babòia, besucaria, parpèla d'agaça**.

peloira n.f. Membrana, peleganta, tela, teleta, aponeuròsi.

peloirós, oa adj. Membranós.

pelon n.m. Ferratge paure, mesclat d'agulhas de pin, que siève pusleu de liechiera.

pelós, oa adj. Cubèrt de pels. Var.: **pelut**. ◆ n.m. (pop.) Pubís.

pelosa n.f. Terren semenat d'una èrba tenguda corta e densa. Sin.: **pelenc**.

pelòta n.f. 1. Bola formada de fieus, de coardas, de ribans, etc., enrotlats à l'entorn. 2. Bala, balon (cf. catalan *pilota*). ◇ (espec.) Bala dau juèc de pelòta, dau juèc de pauma. ◇ *Pelòta basca* ò *pelòta*: Espòrt tradicional dau País basc, dins lo quau lo jogaire (*pelotari*) manda la bala (*pelòta*) còntra un fronton, à man nuda, m'una raqueta de boasc (*pala*) ò encara m'una mena de panier estrech recorbat (*chistera*). 3. Coissinet per li ficar d'agulhas d'esplingas.

pelotaire, airtz n. (fam.) Que pelòta. Sin.: **chaspaire, paupaire**.

pelotar vt. (*pelòti*) (fam.) Careïçar, calinejar mé la man, palpar. Sin.: **chaspar, paupar**.

pelotari n.m. Jogaire de pelòta basca.

pelotatge n.m. (fam.) Accion de pelotar. Sin.: **paupatge, chaspatge**.

peloton n.m. 1. Pichina pelòta. 2. Groke de personas. ◇ (espòrts) Groke compacte de concurrents dins una corsa. ◇ *Peloton d'execucion*: Groke de sordats encargats de fusilhar un condemnat. ◇ (mil.) Pichina unitat elementària constitutiva de l'esquadrón. ◇ (mil.) *Peloton d'instruccion* ò *peloton*: Groke de militarís que recévon una formacion particuliera per devenir gradats, especialistas. ◆ pl. Pichoï fais de budeus fins d'anheu, alestits à la sartaia mé d'alhet e de juvèrd.

pelotonament n.m. Accion de pelotonar, de si pelotonar. Sin.: **agromelament, amolonament**.

pelotonar vt. Metre (de fieu, etc.) en pelòta, en peloton. Sin.: **agromelar, amolonar**. ◆ **si pelotonar** v.pr. S'agromelar, en metent braç e cambas pròche dau torax. Sin.: **s'acoconar**.

peluc n.m. Duvet que s'estaca ai vestits; brot, pel: *Un peluc d'èrba*.

peluca n.f. Peluc. Sin.: **pelanchon, borra, fèrpa, fèrpilha**.

pelucar vi. (*peluqui*) Pilhar un aspècte que fa pensar à la peluca, en parlant d'un teissut qu'en si frustant a de fibras, de pels que si destàcon. Var.: **peluquejar**.

pelucon n.m. Peluc.

peluelha n.f. Peluèna.

peluèna n.f. Pèu dei fruchs, dei legumes: Una peluèna de patata. Var.: **peluelha**.

peluquear vi. (*peluquei*) Pelucar.

peluquejar vt. e vi. Fotrassajar.

pelusiàc, a adj. Relatiu au braç mai occidental dau Nil.

pelut n.m. 1. Aranhàs. 2. Sordat de l'armada francesa pendent la promiera guèrra mondiala.

pelvectomia n.f. (cir.) Ablacion cirurgicala dei organes contenguts dins lo pèlvis pichon.

pelvian, a adj. (anat.) Dau pèlvis, dau bacin. ◇ *Cencha pelviana*: Formada, per lu mamifèrs, dei doi oàs iliacs e dau sacrum. ◇ (zool.) *Nadarèlas pelviani*: Nadarèlas abdominali pari dei peis, inseridi en foncion de l'espècia à l'avant ò à l'arrier de la faça ventrala.

pelvigrafia n.f. (med.) Radiografia dau bacin.

pelvimètre n.m. Instrument emplegat per la pelvimetria.

pelvimetria n.f. Examèn clinic que permete l'evaluacion dei diamètres dau bacin de la frema prenha.

pelvipèritoniti n.f. (patol.) Peritoniti localisada au peritòni dau pèlvis.

pèlvis n.m. (anat.) Bacin.

pelvisupoart n.m. Aparelh previst per sostenir lo pèlvis dins lo debanament d'uni intervencions cirurgicali de l'abdomèn ò dau pèlvis.

pelvoligia n.f. Estudi dau pèlvis normal ò patologic, dins lo relarg obstretician.

pemont n.m. (geog.) Plana d'amolonament fluvial que forma un repen, au davau d'una cadena de montanhas foarça pertocadi per l'erosion. (Etim. it. *piemonte*). Var.: **piemont, pimont**.

pemontés, esa adj. e n. Piemontés.

pen n.m. 1. Partida de l'extremitat de la camba, que siève à l'èstre uman per si sostenir e caminar. ◇ *Pen plat* ò *pen doç*: Pen tròup larg e tròup aplatit per abaïssament de la vòuta plantària. ◇ *Pen de pinha, pen toart*: Pen afectat per una desformacion congenitala deuguda à la retraccion dei muscles e à de mauformacions ossoï. ◇ (fam.) *Pens descauç*: Miserós. ◇ *Pen de pola*: Desformacion dau pen dau cavau. ◇ *À pen*: En caminant. ◇ *Metre à pen un salariat*: Suspènre la sieu activitat, lo sieu salari per un temps donat, especialament per de rasons disciplinari. ◇ *Metre lu pens*

dins quauque luèc: Li anar, li passar. ◇ *Levar lo pen*: Diminuir la pression sus l'accelerator d'una veitura, etc.; (fig.) Aleugier la sieu implicacion dins lo trabalh, dins una activitat. ◇ (fam.) *Aquò li farà lu pens*: Aquò li servirà de leiçon. ◇ *Faire dau pen à quauqu'un*: Li tocar lo pen m'au pen per attirar la sieu atencion (espec. dins una intencion galanta). ◇ *Lo pen d'un lièch*: L'extremitat dau lièch dont si tròvon lu pens de la persona. ◇ *Tenir lu pens cauds à*: Entretenir de boani relacions (sovent ipocriti) m'una persona, en vista d'obtenir un eiretatge. ◇ *Pen negre*: Francés d'Argeria, en particulier vengut viure en França après la guèrra d'independença. 2. *Lo pen* en tant qu'aponteu per una estacion verticala e la marcha. ◇ *Èstre sus pen*: Èstre restablit après una malautia. ◇ *Pilhar pen*: S'establir solidament, fermament. Sin.: **trobar aponteu**. ◇ *Aver pen*: Dins l'aiga, trovar sota lu sieus pens lo soal de tau biais que la tèsta rèste à l'ària. ◇ *Perdre pen*: Perdre lo sieu equilibri sus lo fond de l'aiga; (fig.) Plus poder seguir cen que si di, cen que si fa. Sin.: **mancar lo pen**. ◇ *Retrach en pen*: Que representa la totalitat dau còrs d'una persona que si tèn drecha. ◇ *Metre quauqua ren sus pen*: Lo metre en plaça, l'organisar, lo metre en estat de foncionar. 3. *Lo pen* dins lo biais de caminar, d'agir. ◇ *Pen à pen*: Plan planin, progressivament. ◇ *À pen copet*: En sautant sus un pen. ◇ *À pens jonchs*: M' ai doi pens un còtra l'autre. ◇ *De la tèsta ai pens*: D'una extremitat de la persona à l'autra. Sin.: **de cap en cima**. ◇ *Travalhar de pens e onglas*: Mé totplen d'esfoarç. 4. Partida terminala de la pata dei mamifèrs e dei auceus. ◇ Organe musculós dei molluscs, que li sièrve à si desplaçar. 5. Partida inferiora (d'una caua elevada): *Lo pen d'un barri, lo pen d'una montanha*. ◇ (fig.) *Metre quauqu'un au pen dau barri*: Lo constrénher à respoandre, à pilhar partit. ◇ (mat.) *Pen d'una perpendicularària*: Ponch de rescòntre d'aquesta perpendicularària mé la drecha ò m'au plan sus lo quau es abaissada. ◇ Partida d'un objècte (mòble, etc.) que sièrve de supoart: *Lu pens d'un taulier*. ◇ *Donar de pen à una escala*: Aluenchar dau barri la partida bassa per ganhar en equilibri. ◇ Part dau fust d'un aubre ò d'una planta que si tròva lo mai pròche dau soal. ◇ Aubre, planta, en tant qu'unitat: *Un pen de vinha*. ◇ *Sus pen*: Denant que lo vegetau sigue meissonat, culhit. 6. Anciana mesura de longuessa, que valia pauc ò pron 33 cm. ◇ Anciana unitat de mesura anglo-saxona que valia 12 poces, sigue 30,48 cm. ◇ *Sus un pen de*: En pilhant coma basa; sus un plan de: *Discutir sus un pen d'egalitat*. 7. (constr.) *De plan pen*: Si di d'una maion d'un plan solet. 8. *Pen de cabra*: Aisina per levar de claveus. 9. Dins la metrica grèga e latina, grope de sillabas que constituïssa la mesura elementària dau vèrs. ◇ Sillaba dins un vèrs.

pena n.f. 1. Cen qu'afècta penosament l'esperit, lo coar; affliccion, dolor morala. Sin.: **maucoar, lagui, patiment**. 2. Tristessa: *Faire de pena à quauqu'un*. 3. Inquietuda, preocupacion. ◇ *Si metre en pena*: S'inquietar, si preocupar. ◇ *Èstre en pena de*: Èstre embarrassat per quauqua ren, s'inquietar per quauqua ren: *Serii ben en pena de respoandre à la tieu question*. Sin.: **èstre entravat, aver lagui**. 4. Punicion, sancion

aplicada à quauqu'un per una infraccion à la lèi. ◇ (dr.) *Pena infamanta*: Pena criminala que lèva au condemnat la libertat (ò la vida) e l'onor. ◇ *Sota pena de*: Sota la menaça d'aquela pena; (fig.) Per evitar lo risc d'un eveniment contrari: *Non cau rotlar tròup vito, sota pena d'aver un accident*. 5. Castic que Dieu dona au pecador. ◇ *Penas etèrni*: Aqueli de l'infèrn. ◇ *Èstre coma una ama en pena*: Si sentir triste, desorientat. 6. Travalh, esfoarç per combatre una dificultat; lassitge. ◇ *Perdre la sieu pena*: Faire d'esfoarç per ren. ◇ *Aver de pena à*: Aver de mau à, li arribar dificilament. ◇ *Valer la pena*: Èstre pron important per justificar lu esfoarç fachs. Sin.: **valer lo còup**. ◇ *À pron pena*: penosament, à mala pena. ◇ *Poarta pena*: Persona ò animau acarats à de marrits comportaments dau sieu enrodatge. ◇ (Dins una formula de cortesia) *Donatz-vos la pena de*: Se volètz ben. ◆ loc. adv. *À pena*. 1. Despi gaire de temps: *Es à pena partit*. 2. Esquasi pas, tot just: *Sabia à pena lièger*.

pena n.f. (mar.) Part posteriora de l'antena d'una vela latina. Var.: **penna**.

penachin n.m. Martingala de baupret.

penal, a adj. Relatiu ai infraccions e ai penas que poàdon tocar lu sieus autors. ◇ *Còdi penal*: Recuèlh de lèis e de reglaments relatius ai infraccions (contravencions, delictes, crimis), e determinon li penas que li son aplicabli. ◆ n.m. 1. Via penala (per op. à *civil*). 2. Juridiccion penala. Var.: **penau**.

penalament adv. Dau ponch de vista penal.

penalisacion (-izacion) n.f. 1. (espòrts) Desavantatge infligit à un concurrent, à una equipa qu'a comés una fauta au cors d'una espròva, d'una partida. 2. Fach d'èstre penalizat desavantatjat.

penalisant (-izant), a adj. Que penalisa, desavantatja: *Una reglamentacion penalisanta per li exportacions*.

penalisar (-izar) vt. 1. Condamnar à una penalitat; sotametre à una penalizacion. 2. Èstre la causa d'una inferioritat, constituir un desavantatge per: *Aqueli disposicions fiscali penalison l'economia*.

penalista n. Especialista de drech penal.

penalitat n.f. 1. Pena, sancion. ◇ (espec.) Sancion per un delicte d'òrdre fiscal. 2. (espòrts) Sancion per un mancamet ai règlas: *Còup de pen de penalitat, au rugbi*.

penalti n.m. Au balon, sancion pilhada còtra una equipa per una fauta grèva comessa dins la susfàcia de reparacion: *Sublar un penalti*. ◇ *Ponch de penalti*: Ponch dont si pava lo balon per tirar un penalti.

penar vt. Faire de pena à: *La sieu moart m'a penat*. ◆ vi. Aver de mau: *Pena à capir*. Sin.: **venir à mau de**.

penatas n.m. pl. 1. (mit. rom.) Divinatat dau fogau; estàtuas, efigias d'aqueli divinitats. 2. (fam.) Maion, domicili. Var.: **penats**.

penats n.m. Penatas.

penau, ala adj. Penal.

penbalon n.m. Balon, fotbòl. Sin.: **butabala**.

pencha n.f. Aisina per separar la filassa dau lin ò dau cànebe. Var.: **penche, piencha**.

penche n.m. 1. Instrument mé de dents fini e sarradi que sièrve à metre en òrdre lu bèrris. Sin.: **pinha**. 2. Instrument analògue, de forma generalament incurvada, que sièrve à retenir lu bèrris. 3. Aisina ò part d'aisina mé de dents, qu'evòca un penche. ◇ Pencha. ◇ Instrument per penchenar, per cardar li fibras textili. ◇ Encastre montat sus un mestier per téisser, provedit d'un grand nombre de lamas entre li quali pàsson lu fieus de cadena. 4. Reng de pels à l'extremitat dei patas d'unu arthropòdes (aranha, abelha).

penchenada n.f. 1. Còup de penche. 2. (pop.) Rasclada, frandacion.

penchenador n.m. 1. Vestit ample, en teissut esponga, que si mete quora si soarte dau banh. 2. Vestit d'interior, en teissut leugier. 3. Blòda destinada à protegir lu vestits, dins lo salon d'un perruquier, dins un institut de beutat.

penchenadura n.f. Bèrris que tómbon quora una persona si penchena.

penchenaire n.m. 1. Barbier, perruquier. 2. Penchenier. 3. Persona que penchena la lana ò d'autres textiles.

penchenar vt. 1. Metre en òrdre au mejan d'un penche. Sin.: **pinhar**, **desberrir**. 2. Aprestar de fibras textili au mejan d'una pencha. (Expr.): *Si penchenar en espina de peis*: Èstre emberrit. ◆ **si penchenar** v.pr. Si pinhar.

penchenaria n.f. 1. Fàbrega de penches. 2. Mestier de penchenaire.

penchenat, ada adj. 1. Teissut realisat mé de fibras penchenadi. 2. Riban compauat de lòngui fibras parallèli.

penchenatge n.m. Accion de penchenar lu textiles.

penchenier, a n. 1. Persona que fabrica de penches. 2. Barbier. 3. Persona que penchena li fibras textili.

penda n.f. 1. Declivitat, inclinason (d'un terren, d'una susfàcia). Sin.: **tombant**, **pendent**, **pendís**, **baissa**, **clinada**, **devèrs**, **abaissada**, **versant**, **repen**, **riba**, **calada**. ◇ *Rompedura de penda*: Cambiament brusc de l'inclinason d'aquesta penda. ◇ Aquesta inclinason, considerada dins la sieu expression aritmetica ò algebrica, la sieu figuracion geometrica.: *Una penda de 3 per 100*. ◇ *Penda d'una drecha*: Tangenta de l'angle qu'aquesta drecha fa m'au plan dei abscissas. ◇ *Linha de penda d'un plan per rapoart à un autre*: Perpendiculara quala que sigue menada dins una d'aqueli plans à la drecha de la sieu interseccion. ◇ *Linha de penda mai granda ò linha de penda d'un plan*: Drecha que, de toti li drechas d'aqueu plan, fa l'angle mai grand m'un plan orizontal. ◇ *Linha de penda mai granda ò linha de penda d'una susfàcia*: Que copa à angle drech li corbas de niveau. ◇ *Escala de penda d'una drecha*: Projeccion orizontala d'aquesta drecha, m'ai quòtas de doi ponchs que li apartènon, en geometria quotada. ◇ (geomorf.) *Penda limit*: Valor de l'inclinason en sota de la quala lu procèssus de formacion dei pendís non agisson plus. 2. Terren, camin inclinat per rapoart à l'orizontala. ◇ (fig.) *Remontar la penda*: Èstre dins una

situacion que melhora, après un periòde de dificultats. 3. Inclinason, gust perilhós: *Èstre sus una marrida penda*.

pendable, a adj. Que s'amerita d'estar pendut. Sin.: **empicable**.

pendatge n.m. (geol.) Penda d'un jaç sedimentari, d'un filon.

pendença n.f. Penda d'una montanha.

pendent prep. Dins lo periòde de: *Pendent l'estiu*. Sin.: **dins l'afaire de, de** (+ subst.): *de nuèch, d'estiu....*, **durant**. ◆ loc. conj. *Pendent que*: Dins lo temps que, allora que, mentre. Sin.: **mentre que, dau temps que, dementre que, mentretant que**. ◇ *Vist que, donat que: Pendent que li pensi*.

pendent, a adj. 1. Que pende: *Lenga pendent*. Sin.: **pendolier**. 2. (dr.) En instança. 3. (arquít.) *Clau pendent*: Clau de vòuta sus crosada d'ogivas que presenta un element decoratiu sota li nervaduras. ◇ Inclinat: *La Torre pendent de Pisa*.

pendent n.m. 1. Caduna dei doi pèças de mobilier ò de decoracion, dei doi òbras d'art, etc., que constituïsson un pareu destinat à formar una simetria. 2. Persona, caua pariera, egala, complementària. Sin.: **egal**, **parier**, **omològue**.

pendeson n.f. Empicada, empicadura.

pendilhar vi. Pendolar.

pendilhon n.m. Jòia que pende au bot d'una colana.

pendin n.m. Jòia que si poarta ai aurellhas.

pendís n.m. 1. Caduna dei doi pendas qu'enquàdron lo fond d'una vau. *Pendís virats au nòrd ò ubac*, *pendís virat au miègjorn ò adrech*. 2. Plan inclinat d'una teulada.

pendolanha n.f. (fam.) Lo tot de la descendença d'una persona.

pendolar vi. Èstre suspendut en oscillant leugierament. Sin.: **pendilhar**, **pendolejar**.

pendolejar vi. Pendolar.

pendolet n.m. Barlòca, pendilhon. Var.: **pendolina**.

pendolier, a adj. Pendent. ◇ (espec.) Si di d'un olivier que li sieu brancas son enarcadi e clinadi coma aqueli d'un saure ploraire.

pendoliera n.f. Vinha que pende d'un barri d'un terren en terrassa.

pendolina n.f. Barlòca. Var.: **pendolet**.

pendolon, a adj. Pendent.

pendon n.m. 1. Assemblatge conic de flors, de fruchs, à l'entorn d'un pecol comun: *Una grapa de raïm*. Sin.: **grapa**. 2. (fig.) *Pendon de forca*: Ladre, just digne d'èstre empicat.

pendre vt. 1. Estacar (quauqua ren) per la partida superiora, de tau biais que la part inferiora vague liurament vèr lo soal; suspendre. 2. Empicar. ◆ vi. 1. Èstre pendut, suspendut. Sin.: **pendolar**. 2. Èstre inclinat; èstre en penda: *Pende dau costat que va tombar*.

pendula n.f. 1. Pichin relòtge que pòu èstre pauat ò fixat cònta una paret. 2. (tecn.) Relòtge que lo sieu balancier es un pendule. Sin.: **relòri**.

pendular vi. En alpinisme, efectuar m'una coarda un movement pendulari.

pendular(i), a (-ària) adj. 1. Dau pendule. 2. (fig.) *Migracion pendulària*: Desplaçament quotidian dau domicili au luèc de trabalh e dau luèc de trabalh au domicili. 3. *Trens pendulars*: Trens de que la motritz e lu vagon si clínon en li corbas en rason de la velocitat, dau rai de la corba e dau devèrs de la via, per mantenir à l'encòp l'aviadessa dau tren e lo confoart dei passatgiers.

pendule n.m. 1. Còrs solide suspendut à un ponch fixe e qu'oscilla sota l'accion de la pesantor. ◇ (fis.) Tot sistema material animat, sota l'accion d'una foarça que tende à lo reportar à la sieu posicion d'equilibri, d'un movement oscillatòri à l'entorn d'un ponch ò d'un axe. 2. Instrument de radiestesias que consistisse en una pichina massa, sovent esferica, d'un còrs peant qu'oscilla à l'extremitat d'un fieu ò d'una pichina cadena que l'autre extremitat es tenguda entre lu dets de l'operator. Var.: **pèndulo**.

penduleta n.f. Pendula pichina, sovent portadissa.

pendulier, a n. Persona especializada dins la fabricacion de pendulas e lo montatge de mecanisme de relotjaria de granda talha.

pèndulo n.m. Pendule.

pendut, uda adj. Suspendut. ◇ (fig.) *Èstre pendut au telefòne*: L'emplegar sovent, longtemps. ◇ *Èstre pendut ai labras, ai paraulas de quauqu'un*: L'escotar embé atencion e passion. ◆ adj. e n. Empicat.

pène n.m. Pèça mobila d'una serralha, que, accionada au mejan d'una clau, clava la poarta en s'engatjant dins la gacha. Sin.: **pestèl, pèile**. ◇ *Pène mièg-torn*: Que la sieu extremitat, talhada en biseu, fonciona sensa clau.

penec n.m. Accion de durmir per un temps relativament cort: *Faire un penec*. ◇ (espec.) Aquela accion quora si fa dins l'après-dinnar. Sin.: **siesta**.

penecar vi. Faire un penec. Sin.: **penequejar, entredurmir**.

peneplana n.f. (geomorf.) Releu caracterisat per de pendas debli, de valadas largui e de depaus superficials, estadi final dau cicle d'erosion.

penequejar vi. Penecar. Sin.: **entredurmir**.

penequet n.m. Penec de corta durada.

penetrabilitat n.f. Qualitat de cen qu'es penetrable, de cen que si lascia penetrar.

penetrable, a adj. 1. Que si pòu penetrar, dont si pòu penetrar. 2. Intelligible, que si pòu capir. Contr.: **impenetrable**.

penetracion n.f. 1. Accion de penetrar. 2. Facultat de capir de causas dificili; perspicasitat, sagacitat.

penetrant, a adj. 1. Que penètra: *Una pluèia penetranta*. 2. (fig.) Dotat de perspicasitat, de penetracion: *Un esperit penetrant*. Sin.: **clarveent**.

penetranta n.f. Via de comunicacion que va de la periferia vèrs lo centre d'una vila ò d'una region: *La penetranta de Palhon*.

penetrar vt. (*penètri*) 1. Passar au travèrs, intrar dins: *La pluèia a penetrat mon impermeable*. 2. Arribar à devinar, à descurbir (lu sentiments, li ideas de quauqu'un): *Penetrar li intencions de quauqu'un*. 3.

Tocar profundament, intimament: *Una emocion que ti penètra lo coar*. ◆ vi. Intrar, s'introdure dins: *Penetrar dins una maion*. ◆ **si penetrar** v.pr. (*de*) S'empenhar profundament de (una idea, un sentiment, etc.): *Si penetrar d'una veritat*.

penetrat, ada adj. Emplit (d'un sentiment, d'una opinion); convençut: *Un òme penetrat de la sieu importança*. Sin.: **tocat, pertocat, esmogut**. ◇ *Ària penetrada*: Grèva, ma sovent afectada. Sin.: **embeguda**.

penetratiu, iva adj. Qu'a la propietat d'èstre penetrat.

penetromètre n.m. (tecn.) Instrument que permete de mesurar, per penetracion, la resistaça, la duretad d'un còrs, d'una susfàcia, d'un revestiment.

penh n.m. 1. Objècte mobilier remés en depaus per garantir lo pagament d'un deute; contracte, drech relatiu à-n-aquel objècte. 2. Soma qu'una partida vèrsa à la conclusion d'un contracte per n'assegurar l'execucion.

penhèire, eiritz n. Pintre, pintor.

pénher vt. Pintar.

peniblement adv. Penosament, embé dificultat. Sin.: **malaisadament, dolentament,, laboriosament, fastidiosament**.

penible, a adj. 1. Penós, que dona de mau, que demanda un gròs esfoarç. Sin.: **malaisat, dolent, laboriós, fastigós, secant, fastidiós**. 2. Noiós, dificile à suportar: *Un enfant penible*.

penicilli n.m. Fonge ascomicèt que si desvolopa sota la forma d'una mofadura vèrda dins divèrs fromai (rocafoart, blau, etc.), sus la frucha (agrumes) e li marmeladas, e qu'una espècia, lo *Penicillium notatum*, fornisse la penicillina.

penicillat, ada adj. (sc. de la vida) Qu'a la forma d'un pinceu.

penicillina n.f. Antibiotic isolat à partir dau *Penicillium notatum*, qu'a de proprietats antibacteriani (fuguèt una descubèrta d'Alexander Fleming en lo 1928).

penicillinasa adj. Enzima que si tròva dins divèrsi bacterias, que destruge la penicillina.

penicillinoresistent, a adj. (med.) Que resistisse à l'accion de la penicillina.

penicillòsi n.f. Micòsi provocada per una mofadura.

penier n.m. 1. Plumier. 2. Encrier, tenchier.

peninsula n.f. Penísola.

peninsular(i), a (ària) adj. e n. Relatiu à una penísola; estatjant d'una penísola.

penís n.m. Sèxe de l'òme. Sin.: **bícol (pop.), verga, viech (pop.)**.

penísola n.f. Porcion de tèrra qu'un istme estrech religa au continent; part de tèrras emergidi restacada à una massa continentala per un dei sieus costats: *La penísola italiana*. Sin.: **peninsula** (etim. lat. *paeninsula*)

penitença (-éncia) n.f. 1. (relig.) Pentiment, regret d'aver un pecat, mé l'intencion fèrma de jamai recomençar: *Faire penitença*. 2. Un dei sèt sacraments de la Glèia catolica, per lo quau lo prèire dona l'absolucion. 3. Pena que lo confessaire impaua au penitent. ◇

Mortificacion qu'una persona s'impaua per expiar lu sieus pecats.

penitencial, a adj. (relig.) 1. Relatiu à la penitença: *Liturgia penitenciala*. Var.: **penitenciau**. 2. *Saumes penitencials*: Grope de sèt saumes qu'an per tema la penitença.

penitenciari, ària adj. Relatiu ai presons, à l'incarceracion, ai detenguts.

penitenciaria n.f. (relig.) 1. Foncion, dignitat de penitencier. 2. *Sagrada Penitencaria Apostolica*: Tribunal dau Sant Sèti encargat dei cas reservats e de la concession dei indulgenças.

penitenciau, ala adj. Penitencial.

penitencier n.m. 1. (anc.) Establiment dont èron subidi de penas llongui privatiu de libertat. 2. (relig.) Prèire que l'evesque designa m'un poder d'absolucion de cas reservats.

penitent, a n. (relig.) Persona que confèssa lu sieus pecats au prèire. ◆ n.m. Membre de divèrsi confrarias que, per esperit de penitença, s'impauon de practicas de caritat e de pietat, e que son encagolats pendent li solemnitats religioi. Sin.: **batut**.

peniti n.f. (patol.) Enflament dau penis.

peniu n.m. Bas-ventre de la frema que pilha la forma d'una eminença triangulària que, à partir de la pubertat, si cuèrbe de pels. Sin.: **mont de Vènus**.

penna n.f. Pelissa.

penna n.f. (mar.) Pena.

penna n.f. Cresta de montanha, rocàs escalabros, etc... (L'occitan a conservat aqueu tèrme eissut d'una raïç preindo-europea *penn*. [cf. lo vilatge de *La Penna* ò bessai *Sa Penna*,] dapé dau Val d'Esteron).

penon n.m. (mar.) Estendard, bandiereta, bandiera. 1426 «*pagat a Martha la teliera per VI pals de tela perun penon...*» A.C. Arle.

penós, oa adj. Que dona de mau, que demanda un gròs esfoarç. Sin.: **laboriós, penible, fastidiós, secant, malaisat, dolent**.

penosament adv. Embé dificultat, pena. Sin.: **peniblement, malaisadament, fastidiosament, dolentament, laboriosament**.

pensabèstia n.m. (fam.) Lista, indicacion quala que sigue per si sovenir de quauqua ren que cau faire.

pensable, a adj. Que si pòu pensar. Sin.: **imaginable, concevable, evident, precís, comprensible, clar, destriat**.

pensada n.f. 1. Facultat de pensar, activitat de l'esperit. ◇ *Metre ai pensadas*: Laisser supauar. 2. Esperit: *Caçar una idea de la sieu pensada*. Sin.: **èime**. ◇ *En pensada, per la pensada*: Dins l'esperit, per l'imaginacion. 3. Biaï de pensar; opinion, ponch de vista: *Parlar sensa escondre la sieu pensada*. 4. Ensèm dei ideas, dei doctrinas (d'un individú, d'un grope): *La pensada d'un filosofe*. Sin.: **èime, soscadissa**. 5. Axe particulier de l'esperit que si poarta sobre un objècte. 6. Sentença: *Una pensada d'un grand filosofe*. Sin.: **jutjament**. ◇ *Liura pensada*: Facultat de conceure una

pensada, un vejaire, foara de tot ligam religiós, filosofic, etc.

pensadament adv. 1. D'un biaï deliberat, volontariament. 2. Pensivament.

pensadís, issa adj. Qu'es en mesura, en capacitat de pensar.

pensador, airtiz n. Pensaïre. Var.: **pensator**.

pensaïre, airtiz n. 1. Persona que s'aplica à pensar, à meditar. ◇ *Liure pensaïre*: Partidari de la liura pensada. 2. Persona que la sieu pensada personala a una influença notabla per la sieu qualitat. Var.: **pensador, pensator**.

pensament n.m. Preocupacion, cruci, inquietuda. Sin.: **pensier, lagui, ànsia, frapacion, lanha**.

pensamentar (si) v.pr. Si faire de bila, s'inquietar, si laguiar, si frapar, s'alarmar.

pensamentós, a adj. Ansiós, laguiós, inquietós, lanhós, soscadís.

pensant, a adj. Que pensa, qu'es capable de pensar. ◇ *Ben pensant*: Persona que profèssa de vejaïres segond l'òrdre establìt.

pensar vi. 1. Formar d'ideas dins lo sieu esperit; conceure de nocions, d'opinions, per l'activitat de l'intelligença, la reflexion. Sin.: **soscar, cogitar**. 2. Aver una opinion: *Pensi coma tu*. ◆ vt. 1. Aver dins l'esperit, aver per opinion: *Dii totjorn cen que pensi*. 2. Crèire, aver la conviccion que, de: *Pensi qu'as rason*. Sin.: **pensar de, considerer, supauar**. 3. Aver l'intencion de: *Pensi partir deman*. Sin.: **pensar de**. 4. Conceure, imaginar, metre au ponch: *Pensar un projècte*. ◆ vt. ind. 1. (*de*) Crèire, aver la conviccion que, de: *Pensi d'aver rason*. Sin.: **pensar de**. 2. (*de*) Aver l'intencion de: *Pensi de partir deman*. 3. (*à*) Dirigir la sieu pensada vèrs, s'aplicar à; aver en tèsta: *Pensar à quauqu'un d'autre*. ◇ *Faire pensar à*: Evocar per una semblança de forma, d'aspècte, de comportament, etc. ◇ *Sensa pensar à mau*: Sensa aver de marridi intencions. 4. (*à*) Si sovenir de, non denembrar: *Ai pensat au tieu anniversari*. 5. (*à*) *Pilhar en consideracion*: Cau pensar ai consequenças. ◆ v.pr. Pensar: *Mi siéu pensat que t'auria agradat*.

pensat, ada adj. Calculat, alestit mé precision: *Un projècte ben pensat*. Sin.: **imaginat, conceput**.

pensatiu, iva adj. Pensiu. Sin.: **pensós, perpensós, pensierós**.

pensator, airtiz n. Pensaïre. Var.: **pensador**.

pensèia n.f. Planta ornamentala dei flors velutadi ròsi, blanqui, jauni, violeti, que lu sieus petales laterals son vesins d'aquelu superiors (Familha dei violaceas). Sin.: **èrba de la Trinitat**.

penseirós, oa adj. Pensierós.

pensier n.m. 1. Pensada. 2. Preocupacion, pensament.

pensierós, oa adj. pensatiu, preocupat. Var.: **penseirós**.

pensierosament adv. M'au pes de pensiers; pensivament.

pension n.f. 1. Soma que l'Estat, un organisme social, etc., vèrsa à una persona per retribuir de servicis ancians, l'indemnizar, etc.: *Pension de guèrra*. ◇ *Pension de*

retirada ò *pension*: Pension qu'una persona tòca quora es à la retirada. ◇ *Èstre en pension*: Èstre à la retirada. 2. Soma qu'una persona vèrsa per èstre lotjada, noirida. ◇ Fach d'èstre lotjat, noirit en pagant: *Pilhar pension en cò de quauqu'un*. 3. Establiment dont si pilha pension. ◇ Establiment d'ensenhament privat dont lu escolans poàdon èstre intèrnes. Sin.: **internat**. ◇ *Pension de familha*: Dont de personas que pàgon son lotjadi dins de condicions que fan pensar à la vida en familha (past pilhat en comun, etc.). 4. (banca) *Pension d'efectes*: Operacion que consistisse à la cession d'efectes, associada à una recròmpa à tèrme à una data convenguda.

pensionar vt. Autrejar una pension à.

pensionari, ària n. 1. Persona lotjada e noirida en pagant una pension (dins una ostalaria, en cò d'un particulier, etc.). 2. Escolan intèrne, dins una escola. 3. Actor, actritz que tòca un tractament fixe: *Pensionaris e societaris*. 4. Estudiant, artista jove qu'una fondacion ò l'Estat paga lo sieu sojorn. 5. (ist.) *Grand pensionari*: Cap dau poder executiu dins li Províncias Unidís (s. XVIⁿ-s. XVIIIⁿ), qu'èra à l'encòup governaire (pensionari) de la província d'Olanda.

pensionat n.m. Establiment d'ensenhament privat qu'acuèlhe d'intèrnes; internat; ensèm dei escolans d'aquel establiment.

pensionat, ada adj. e n. 1. Que tòca una pension: *Un pensionat de guèrra*. 2. Qu'es à la retirada. Sin.: **retirat**.

pensiu, iva adj. Pilhat dins lu sieus pensiers, dins li sieu pensadas. Var.: **pensós, pensatiu**.

pènsom n.m. ['peŋsum] Pensum.

pensós, oa adj. Pensiu.

pensum n.m. 1. Dever suplementari impauat à un escolan per lo punir. 2. Travalh intellectual penós, noiós. Var.: **pènsom**.

pentacle n.m. Talisman en forma d'estela de cinc brancas.

pentacoarda n.m. (mús.) 1. Dins l'Antiquitat, lira mé cinc coardas. 2. Sistema de cinc sons conjonchs que forma la quinta justa, en usança en cò dei Grècs.

pentadactil(e) adj. Qu'a a cinc dets.

pentacrin n.m. Equinodèrme que viu fixat ai fonds marins, finda sonat *liri de mar*, à causa dei sieu formas vegetali.

pentadecagòne n.m. Poligòne qu'a quinze costats. Var.: **pentedecagòne**.

pentadesma n.m. Nom generic de l'aubre dau burre de la Sierra Leone, que li sieu granas porçisson una graissa industrial.

pentaèdre, a adj. e n.m. Polièdre mé cinc faças.

pentaeteride n.m. (Antiqu.) Espaci de quatre ans que si debanava entre doi celebracions consecutivi dei Grands Juècs.

pentagonal, a adj. (geom.) Qu'a per forma, per basa, un pentagòne; relatiu à un pentagòne. Var.: **pentagonau**.

pentagonau, ala adj. Pentagonal.

pentagòne n.m. (geom.) Poligòne qu'a cinc cimas e, per consequença, cinc costats.

pentamèr, a adj. e n.m. 1. Que presenta una simetria raionada de basa cinc: *Una estela pentamèra*. 2. Que lo sieu tars es partit en cinc parts, en parlant d'un insècte.

pentametòri n.m. Medicament qu'apertèn au grope dei amònis, en usança en anesthesiologia e per lo tractament dei arteritis.

pentamètre n.m. Vèrs de cinc pens, dins la poesia grèga e latina.

pentan n.m. (quim.) Idrocarbure saturat C₅H₁₂.

pentapetal(e), a adj. Que presenta cinc petales.

pentapil(e), a n.m. Edifici mé cinc poartas.

pentapòli n.f. (ist.) Union politica ò aliança de cinc ciutats.

pentarca n.m. Sòci de la pentarquia punica.

pentarcat n.m. Foncions d'un pentarca.

pentarquia n.f. 1. (Antiqu.) Govèrn de cinc caps. 2. Ensèm de cinc nacions qu'exercison una supremacia de fach.

pentarquic, a adj. Relatiu au pentarca ò à la pentarquia.

pentateuc n.m. Nom donat per lu reviraires grècs ai cinc primiers libres de la Bibla: Genèsi, Exòde, Levitic, Nombres e Deuteronòmi.

pentatlon n.m. 1. (Antiqu. gr.) Ensèm dei cinc exercicis dei atletas (lucha, corsa, saut, disc e javelina). 2. *Pentatlon modèrne* ò *pentatlon*: Disciplina olimpica que compoarta cinc espròvas (cròss, equitacion, natacion, escrima, tir).

pentatòma n.f. Mena de bertau comun sus li fuèlhas dei aubres e dei aubrilhons.

pentatonic, a adj. (mús.) Constituit de cinc tons: *Gamma pentatonica*.

pentecontòra n.f. (mar.) Galèra enançada per cinquanta remadors.

pentedecagòne n.m. Pentadecagòne.

penença n.f. Pentiment.

pentiment n.m. Contricion; viu regret d'aver fach quauqua ren de mau ò de non aver fach cen que calia. Sin.: **penença, repentida, repentença, repentença, dolència, languiment, planh, lanha, languison**.

pentiobarbital n.m. Barbituric ipnotic emplegat per via intravenoa per l'anestesia generala de corta durada e la narco-analisi. Sin.: **tiopental**.

pentir (si) v.pr. Regretar: *Si pentir dei fieu fauta*.

pentit, a adj. e n. Que s'es pentit. Var.: **repentit**.

pentit, ida n. Ancian membre d'una organizacion clandestina, criminala (espec. la màfia), qu'accèpta de collaborar m'ai autoritats en escambi d'una remessa de pena.

pentòde n.m. Tube electronic mé cinc electròdes.

pentolita n.f. Explosiu constituit per un mesclatge de pentrita e de tolita.

pentòsa n.f. (quim.) Òsa mé cinc atòmes de carbòni (nom generic).

pentotal n.m. Compauat quimic medicamentós, utilizat en tant qu'inductor dins lo debanament de la fasa d'alestiment à una anestesia generala.

pentrita n.f. Explosiu constituït d'un estèr nítric cristallísat, foarça potent e foarça sensible.

penultime, a adj. e n. Avant-darrier. Var.: **penúltimo**. ◆ adj. e n.f. Si di de l'avant-darriera sillaba (d'un mòt, d'un vèrs).

penúltimo, a adj. e n. Penultime.

penuria n.f. Mancança de cen qu'es necessari: *Penuria d'energia, de man d'òbra*. Sin.: **carestia, escarssetat, arrariment, manca, crisi, defauta, indigença, mancament, privacion, defalhiment, defalhença, desprovediment, misèria**.

peolh n.m. Insècte sensa alas, parasite extèrne dei mamifèrs e de l'òme, que n'en suça lo sang (Lòng de 2 mm). ◇ *Peolh de l'olivier, peolh dau paumolier*: Cochenilha. ◇ *Peolh revengut*: (pej.) Persona que s'es enauçada en dessobre de la sieu condicion primiera sensa aver lu biais ni la cultura dau sieu noveu mitan. Sin.: **pervengut, nòu ric**.

peolhar vt. Levar lu peolhs de. Var.: **espeolhar, despeolhar**.

peolhon, peolheta n. Persona noioa, importuna.

peòn n.m. [pe'ɔn] (mòt espanhòu) Paisan, obrier agricòla, en Amèrica dau Sud.

peònia n.f. Planta à bulbe cultivada per li sieu gròssi flors rogi, ròsi ò blanqui (Familha dei renonculaceas). Sin.: **peuna, pimpanèla (peònia oficala)**.

peós, oa adj. Que pea. Var.: **peant**. Sin.: **pesant, pesós, faissós, gravós**.

peosament adv. Peantament.

peòta n.f. Granda gondòla de l'Adriatica.

pepé n.m. (fam.) Paigrand. Var.: **papet**.

pepia n.f. Pellicula que si forma sus la lenga dei aucus pertocats per d'afeccions respiratòri e que li empacha de manjar, ma non de beure. ◇ (fig. fam.) *Aver la pepia*: Aver una granda set.

pepida n.f. (anat.) Glota.

pepidejar vi. Èstre pertocat per la pepia.

pepin n.m. Grana de divèrs fruchs, coma lu agrumes. Sin.: **grinhon, graneta**.

pepiniera n.f. 1. Luèc dont son cultivats de vegetaus joves destinats à èstre plantats. ◇ Ensèm d'aquesti plantas. 2. Luèc, establiment de dont soàrton en grand nombre de personas pròpri à una profession, una activitat.

pepinierista adj. e n. Si di d'una persona que cultiva una pepiniera.

pepita n.f. Pichina massa de metal natiu, en particular d'aur.

peplum n.m. (Antiq.) Tunica de frema, sensa mànegas, facha d'una pèça d'estòfa rectangularia, engrafatada sobre li espatlas. (Etim. gr. *peplos*)

pepon n.m. Fruch dei cucurbitaceas. Var.: **peponide**.

peponide n.m. Fruch dei cucurbitaceas. Var.: **pepon**.

pepsina n.f. Una dei enzimas dau suc gastric, que comença la digestion dei proteïnas.

peptic, a adj. Relatiu à la pepsina.

peptide n.m. Molecula constituïda per l'union d'un pichin nombre de moleculas d'acides aminats.

peptidasa n.f. Enzima que rompe li ligasons peptidiqui dei proteïnas.

peptisacion n.f. Degradacion d'un protide en peptonas.

peptogène, a adj. e n.m. Nom donat à una substança qu'a la propietat d'afavorir e d'acréisser lo flus dau suc gastric.

peptona n.f. Substança protidica solubla que resulta de l'accion de la pepsina sobre li proteïnas (espec. la carn).

peptonisacion (-izacion) n.f. Proprietat d'unu colloïdes que s'espantègon dins un liquide, quora son en contacte m'eu.

peptonisar (izar) v.t. Realisar la peptonisacion de.

peptonuria n.f. Presença de peptonas dins l'urina.

pequequè n.m. Persona que tartalha. Sin.: **peteté, tartalhon, bletonaire, bletonejaire**.

pequequear vi. (*pequequei*) Tartalhar. Var.: **pechehear**. Sin.: **petetear, bletonar, bletonejar**.

pequinés, esa adj. e n. Originari, estatjant de Pequin.

per prep. 1. Indica lo luèc dont si passa: *Passar per Tolosa*. 2. Dins la direccion de: *Regarjava per aquí*. ◇ À destinacion de: *Es partit per Montpelhier*. 3. Indica lo temps: *Agisse coma per lo passat*. ◇ (Relativament au temps que fa) *Preferissi navegar per beu temps*. 4. Lo mejan emplegat: *Es arribat per bateu, s'en tornerà per la rota nacionala*. 5. Indica la motivacion: *Agisse solament per interès*. 6. Indica l'agent: *La maion es estada bastida per un boan murador*. Sin.: **da** (it.). 7. Indica la distribucion: *Vorrii ben ganhar un milion per mes*. 8. Indica l'equivalença, la substitucion: *Emplegar un mòt per un autre*. 9. Indica la relacion, lo rapoart: *Es grand per lo sieu atge*. 10. En rason de, à causa de: *Es estat punit per lo sieu comportament*. Sin.: **per l'encausa de**.

11. L'interès, lo ponch de vista: *Per ieu, non es important; plaidejar per un acusat*. ◇ Èstre per quauqu'un, quauqua ren, una idea: *Siéu per la libertat de parlar la lenga que voali; voterei per aqueu que mi sauprà capir*. Sin.: **èstre partidari de**. 12. Indica lo temps, la durada: *Es partit per doi jorns*. 13. La circumstança, lo moment: *Per aquesto còup, va ben*. ◇ Èstre per (+ infinitiu): Èstre à mand de. ◆ loc. conj. *Per que*: Dins la tòca que: *Li dii aquò per que fague lo trabalh coma si deu*. Sin.: **per dire que**. ◇ *Per pauc que (seguit d'un subjontiu)*: Se li circumstàncias lo perméton: *Per pauc que lo temps s'esclarcisse, anerèm en passejada*. ◇ *Per ensin (ensinda)*: Per consequent.

per n.m. Lo boan costat dei cauas, lo tot de cen que tende à provar, à establir quauqua ren: *Lo per e lo còtra*. Sin.: **pron**.

pera n.f. 1. Fruch mé de pepins, carnut, de forma oblònga, de la periera. ◇ (expr.) *Si gardar una pera per si levar lo set*: Reservar quauqua ren per l'avenir. 2. Objècte en forma de pera: *Pera electrica*.

perada n.f. Bevenda que provèn unicament de la fermentacion dau suc de peras fresqui. Var.: **perat**.

perasina n.f. Resina jauna, solida, transparenta, que sobra après la destillacion de la terebentina e mé la quala lu musicians fréton lu crins dei arquets. Sin.: **carafuèna, colofònia, pega-rosina, arcanson.**

perautre adv. Pura, pasmens. Sin.: **d'un autre caire, d'un autre costat, d'un autre latz, per lo demai.**

perborat n.m. Nom generic de saus que contènon mai d'oxigène que lu borats, qu'un còup decompauats per l'aiga m'una produccion d'aiga oxigenada, son en usança en lu lessieus.

perbulhir vt. Passar de liumes dins l'aiga bulhenta denant de lu coïnar. Var.: **desbulhir.**

perca n.f. Peis dei lacs e dei cors d'aiga lents, mé doi nadarèlas dorsali, voraç, de la carn estimada (Lòng fins à 50 cm). ◇ *Pèrca de mar*: Varietat de serran (*serranus scriba*).

percaç n.m. Accion de percaçar, de cercar embé acaniment. Var.: **percaça.** Sin.: **perseguida, corsejada.** ◇ *Au percaç de*: En cèrca obstinada de.

percaçaire, airtiz n. Persona que percaça quauqu'un. Sin.: **corsejaire.**

percaçar vt. Corsejar, córrer après quauqu'un per temptar de l'agantar: *Lu policiers percàçon un bandit.* Sin.: **acorsar, consegre, assegre, asseguir, perseguir, persegre, acorsejar, ensegre, enseguir, trassegre.**

percala n.f. Teissut de coton ras e foarça sarrat.

percalina n.f. Tela de coton leugiera e lustrada, emplegada dins li dobladuras.

percaça n.f. Percaç.

percarbonat n.m. Nom generic de saus que contènon mai d'oxigène que lu carbonats e que son decompauats per l'aiga, donant una produccion d'aiga oxigenada.

perçaupre vt. Capir per lo sens, per l'esperit. Var.: **perceure, percevre.**

percent n.m. 1. Percentatge. 2. Taus d'interès dei sòus, calculat à partir d'una soma de 100 unitats. 3. Comission calculada au percentatge.

percentatge n.m. 1. Chifra dau taus dei sòus. Var.: **percent.** 2. Proporcion d'una quantitat, d'una grandor, per rapoart à una altra, basada sobre lo nombre 100. 3. Comission calculada au percentatge.

percepcion n.f. 1. Recobrament dei taxas per lo perceptor. 2. Foncion, emplec de perceptor. ◇ Bureu dau perceptor. 3. Accion, fach de percevre per lu sens, per l'esperit: *La percepcion dei colors.* 4. (psicol.) Representacion conscienta à partir dei sensacions; consciença d'una sensacion, de divers sensacions.

percèpte n.m. (filos.) Objècte de la percepcion, per op. à *conçèpte.*

perceptibilitat n.f. Qualitat, caractèr de cen qu'es perceptible.

perceptiblement adv. D'un biais perceptible.

perceptible, a adj. 1. Que lu sens poàdon percevre: *Un objècte perceptible à la vista.* 2. Que l'esperit pòu capir: *Una ironia perceptibla.*

perceptiu, iva adj. (psicol.) Relatiu à la percepcion.

perceptor n.m. Foncionari dau Tresaur, encargat particulierament dau recobrament dei impòsts dirèctes.

percimat n.m. *Percimats*: Família de peis de l'emisfèri nòrd, que comprèn pauc ò pron 200 espècias e 10 genres, que lo sieu tipe comun es la perca.

percifòrme, a adj. e n.m. Percimòrfe.

percinta n.f. Camin rural entre doi tenements. Sin.: **rara.**

perclorat n.m. Sau de l'acide percloric.

percloric adj. m. *Acide percloric*: Lo mai oxigenat dei acides dau clòre, HClO₄.

percnoptèr n.m. Pichin tamisier dei regions mediterraneï, que pòu faire fins à 70 cm de lòng. Sin.: **pelacan** (*neophron percnopterus*).

percolacion n.f. 1. (geogr.) Penetracion lenta dei aigas de pluèia dins lo soal. 2. Rafinatge dei òlis de petròli per lo biais de la descoloracion.

percolator n.m. Aparelh que sièrve à faire de cafè à la vapor en granda quantitat.

percomòrfe, a adj. e n.m. Òrdre de peis qu'an la forma que sembla aquela de la perca. Var.: **percifòrme.**

percórrer vt. 1. Traversar, visitar dins tota la sieu estenduda, en anant e en venent dins divers direccions: *Percórrer una vila.* Sin.: **escórrer.** 2. Seguir un itinerari determinat: *Percórrer una rota.* 3. Examinar, lièger rapidament: *Percórrer un libre.* Sin.: **donar una escorsa.**

percors n.m. 1. Camin, itinerari seguit per anar d'un ponch à un autre. Sin.: **correguda, trajècte.** 2. Circuit, itinerari determinat dont si debana una competicion esportiva, un adestrament. ◇ *Incident de percors*: Dificultat que non èra prevista dins la realisacion d'un projècte. 3. *Percors dau combatent*: Percors que lu militar fan per s'adestrar au combat, sus un terren especialament adobat mé d'obstacles variats; aqueu terren. ◇ (fig.) Ensèm d'obstacles, de dificultats que si méton en travèrs d'un projècte, d'una accion: *Demandar l'ajuda de l'Administracion es un vertadier percors dau combatent!* 4. (coregr.) Aptituda à si propulsar en avant.

percussion n.f. 1. (didact.) Fach per un còrs de venir picar brusquement un autre còrs. Sin.: **acip, acipada, bassacada, embroncada.** ◇ (espec.) Picar dau percutor d'una arma de fuèc, que provòca la detonacion. ◇ (espòrts) Fach d'anar au contacte de l'adversari per lo desfidar (rugbi, balon). 2. (mús.) *Instruments à percussion*: Que lo son es produch en picant m'ai mans, mé de baguetas, etc. ◇ Ensèm dei instruments de música qu'au mejan de sons picats, màrcon un accent, sotalínhon un ritme, en ajustant un demai de color à l'orquestra. 3. (med.) Metòde d'examen clinic que consistisse à picar m'ai dets d'uni regions dau còrs e que permete de descurbir per lo son lu limits d'un organe e lo sieu estat de replecion ò de vacuitat.

percussionista n. Musician qu'emplega un instrument à percussion.

percutaneu, a adj. (med.) Que si fa au travèrs de la pèu.

percutent, a adj. 1. Que produe una percussion. ◇ (arm.) *Projectile percutent*: Que la sieu fusada-detonator

esclata solament en tocant l'objectiu, un obstacle. ◇ *Tir percutent*: Qu'emplega un tau projectile. 2. Que tòca mé foarça, seguretat: *Un argument percutent*.

percutir vt. 1. Urtar, picar mé violença. 2. (med.) Explorar, examinar per la percussion. ◆ vi. 1. Petar en urtant l'objectiu, un obstacle, en parlant d'un projectile percutent. 2. (espòrts) Anar au contacte de l'adversari per lo desfidar (rugbi, balon). ◆ vt. e vi. Urtar m'una granda violença: *La veitura a percutat (còntra) un barri*.

percutor n.m. 1. Pèça metallica que la sieu poncha pica l'amòrsa e la fa detonar, dins una arma de fuèc. 2. (preïst.) Aisina destinada à picar sus de ròcas per n'en tirar d'esclats.

perda n.f. 1. Fach d'aver perdut quauqua ren, de plus lo trovar: *La perda d'un document important*. 2. Fach d'èstre privat de cen qu'èra noastre, de cen que n'en podiavam dispauar (ben material ò moral; facultat fisica ò intellectuala; avantatge): *La perda d'una fortuna, la perda d'un membre*. ◇ *À perda de vista*: Tant luènh que s'estende la vista. 3. Fach de perdre de sòus; soma perduda. ◇ *À perda*: En perdent de sòus. 4. Fach d'èstre privat de la presença d'un pròche per la moart ò la separacion; lo dam qu'aquela disparicion, aquela absença provòca: *La perda d'un èstre car*. 5. Fin maluroa; fahiment: *La perda d'un procès*. 6. Marrit emplec, degalhatge: *Una perda de temps*. 7. Disparicion, destruccion (d'un ben material): *La perda d'una nau*. 8. Roïna materiala ò morala: *Córrer à la sieu perda*. ◇ (teol.) *Perda d'una ànima*: Damnacion. 9. *Avion en perda de velocitat*: Que la sieu velocitat es venguda tròup bassa per tenir en l'ària. ◇ (fig.) *Èstre en perda de velocitat*: Perdre de la sieu popularitat, dau sieu prestigi, dau sieu dinamisme, etc. Sin.: **perda de celebritat**, **baïssa de fama**. 10. *Perda (de potença)*: Diferença entre la potença absorbida e la potença utila d'un dispositiu. ◇ *Perda de carga*: Diminucion de la pression d'un fluide que circula dins un dispositiu idraulic. 11. (geogr.) Disparicion totala ò parciala d'un cors d'aiga que devèn soterran e torna aparéisser mai luènh. ◆ pl. 1. Militarís qu'una armada perde en seguida à una batalha, un conflicte. 2. *Perdas blanqui*: Leucorrea. ◇ *Perdas rogi*: Metrorragia.

perdable, a adj. Que pòu èstre perdut.

perdent, a adj. e n. Que perde: *L'equipa perdenta*. ◇ *Partir perdent*: Entreprenre quauqua ren sensa crèire à la sieu capitada. Sin.: **perditor**.

perdessús n.m. Vestit llong d'òme que si poarta en dessobre dei autres vestits; manteu.

perdicion n.f. 1. *En perdicion*: Si di d'una nau en perilh de naufragte, que risca de si perdre; menaçat d'èstre arroïnât, en parlant d'una empresa, d'un grope financier, etc. Sin.: **en aigas marridi**. 2. (teol.) Estat de pecat que mena à la roïna de l'ànima; roïna morala: *Un luèc de perdicion*. Var.: **perdiment**.

perdidia n.f. Traïtes(s)a, faussetat.

perdigalon n.m. Perdiguau.

perdigau n.m. Perditz de l'annada. Var.: **perdigalon**.

perdigona n.f. Pruna d'una varietat de la carn moala e de la pèu violacea.

perdiment n.m. Perdicion.

perdinchi interj. Per Dieu!, Ti cresi!

perditança n.f. (fis.) Conducança equivalenta, que representa li perdas, dins una installacion electrica.

perditemps n. (it.) Perda de temps.

perditor, tritz adj. e n. Perdent.

perditz n.f. Perdritz.

perdon n.m. 1. Accion de perdonar; remission d'una falta, d'una ofensa. 2. Pelegrinatge religiós annual e fèsta populària. 3. Mòt emplegat coma formula de cortesia, per s'excusar: *Perdon per lo mau que t'ai fach*. ◇ Mòt emplegat coma formula de cortesia, per faire repetir quauqua ren que non es estat capit, audit: *Perdon?* Sin.: **qu'avètz dich? que diètz?** ◇ (pop.) Per sotalinhar la pensada, renforçar l'expression: *Eu es ja niais, ma son fraire, perdon!* Sin.: **excusatz!**

perdonable, a adj. Que pòu èstre perdonat: *Una error perdonabla*.

perdonaire, airtz n. Persona que perdona.

perdonament n.m. Accion de perdonar; lo sieu resultat. Var.: **perdon**. Sin.: **remission**.

perdonança n.f.; (relig.) Indulgença papala.

perdonar vt. 1. Renonciar à punir (una falta), à si venjar de (una ofensa). Sin.: **faire gràcia**, **redemir** (pecats). 2. Aver d'indulgença per, excusar. 3. Acceptar sensa despièch, sensa gelosia: *Non li perdoni lu sieus succès*. ◆ vt. ind. 1. *Perdonar à quauqu'un*: Cessar d'entretenir de rancuna ò d'ostilitat vèrs aquesta persona per li sieu fautas. 2. (absolut) *Aquò non perdona*: Aquò a totjorn de consequenças grèvi.

perdre vt. 1. Cessar de possedir, d'aver à la sieu disposicion (un ben, un avantatge): *Perdre lo sieu emplec*. 2. Cessar d'aver (una partida, un caractèr essencial), èstre privat de (una facultat): *Perdre lu sieus bèrris, perdre lo sieu esclat*. ◇ *Perdre la rason*: Perdre lo boan sens, devenir foal. Sin.: **perdre la tramontana**. ◇ Abandonar (un comportament); cessar de provar (un sentiment): *Perdre una abituda, perdre coratge*. 3. Plus trovar: *Ai perdut li mieu claus*. ◇ Plus seguir, plus contrarotlar: *Perdre la traça de quauqu'un*. ◇ *Perdre de vista*: Cessar d'èstre en relacion mé (quauqu'un), de s'ocupar de (quauqua ren). Sin.: **escapar de vista**. 4. Èstre separat de quauqu'un per la moart: *Perdre un pròche*. ◇ Èstre abandonat per (quauqu'un): *L'entrepresa a perdut una granda part dau sieu efectiu*. 5. Pas remportar, aver lo dessota dins (una comptecion, una lucha): *Perdre un procès, una batalha*. ◇ *Perdre de terren*: Anar mai lentament que l'adversari, lo concurrent. 6. Faire un marrit emplec de: *Perdre una oportunitat*. 7. Faire subir un prejudici greu, material ò moral; causar la roïna ò la moart de: *Lo juèc ti perdrà*. ◆ vi. 1. Aver lo dessota; èstre batut: *A encar perdut*. 2. Faire una perda de sòus: *Perdre gròs*. ◆ **si perdre** v.pr. 1. Plus trovar lo sieu camin: *Si perdre dins la seuva*. Sin.: **s'estraïviar, si descaminar, s'estancar** (en parlant d'un cors d'aiga). ◇ (fig.) *Si perdre dins de detalhs*: Li

s'atardar tròup longament. 2. Disparéisser: *Si perdre dins la fola*. 3. Demorar inutilisat, si degalhar: *Mé la calorasa, la frucha s'es perduda*. ◇ Cessar d'èstre en usatge: *Aquesta tradicion s'es perduda*.

perdriz n.f. Auceu gallinaceu dau còrs espés, que fa lo sieu nido dins un cròs dau soal (Longuessa 30 cm). ◇ *Perdriz colombana*: Bartavèla. ◇ *Perdriz de la pança blanca*: Varietat de perdriz, que sembla pusleu una calha. (*Turnix sylvaticus*). ◇ *Perdriz trèbola*: Perdriz dau pièch cendrat (*Starna cinerea*). ◇ *Perdriz blanca*: Perdriz dei montanhas, que vèn totalament blanca en ivèrn (*Lagopus muta*). Var.: **perditz**.

perdudament adv. Totplen, violentament coma un foal: *Aimar perdudament*. Sin.: **a la perduda**. ◇ *Si garçar perdudament de quauqua ren*: S'en garçar completament.

perdurablament adv. D'una mena perdurabla. Sin.: **permanentament, eternalament, immemorablament, immortalament, indefinidament, perpetualament, sempiternalament**.

perdurable, a adj. Que pòu perdurar. Sin.: **permanent, eternal, immemorial, immortal, immudable, indefinit, perpetual, sempiternal**.

perdurar vi. (lit.) 1. Durar eternament. 2. Contunhar, durar longtemps: *Una idea faussa que perdura*.

perdut, uda adj. 1. Que n'en siam definitivament privats, en parlant d'un avantatge, d'un ben: *Una fortuna perduda*. 2. Que non si retròva: *Lu objèctes perduts*. 3. Qu'escapa à tota direccion, à tot contraròtle. ◇ *Bala perduda*: Qu'a mancat lo sieu objectiu e pòu anar picar dapertot. 4. Qu'es estat mau emplegat ò emplegat sensa profièch; devengut inutile ò inutilisable: *Temps perdut, pena perduda*. ◇ *Ai mieus (tieus, etc.) moments perduts*: Quora ai ren d'autre à faire. 5. Roinat: *Un òme perdut*. 6. Qu'es menaçat dins la sieu vida; que la sieu situacion, lo sieu cas es desesperat: *Un malaut perdut*. 7. Situat à l'escart, isolat: *Un vilatge perdut*. 8. Èstre perdut dins li sieu pensadas, li sieu reflexions: Li èstre completament absorbit, fins à non faire cas dau rèsta. 9. *Filha perduda*: Filha de marrida vida. ◆ n. *Coma un perdut, una perduda*: Mé tota la sieu energia, de toti li sieu foarças.

perea n.f. Mancança d'interès per l'esfoarç, per lo trabalh; gust per l'inaccion. Sin.: **pigrícia, pigres(s)a, pigritge, laissa-mi 'star, fleuma**.

perempcion n.f. 1. (dr.) Prescripcion qu'anienta lu actes de procedura quora un temps donat s'es escorrut sensa qu'un acte noveu intervengue. 2. *Data de perempcion*: En là de la quala un produch non deu plus èstre consumit, emplegat.

peremptòri, òria adj. 1. Categori, que ren li pòu èstre opauat. 2. (dr.) Qu'a foarça obligatòria.

peremptoriament adv. D'un biais peremptòri.

pereós, oa adj. Pigre. Sin.: **pelandron, gastalançòus, farassonnier**.

perennant, a adj. (bot.) Que pòu viure, subsistir longtemps: *Organes perennant*.

perenne, a adj. (geogr.) *Ribiera, foant perenna*: Qu lo sieu escorremet es permanent.

perennisacion (-izacion) n.f. Accion de perennisar; lo sieu resultat.

perennisar (-izar) vt. 1. Rendre duradís, perpetual. 2. Titularisar dins la sieu foncion.

perennitat n.f. Caractèr de cen que dura totjorn ò longtemps.

pereós n.m. Bradipe.

pereosament adv. D'una mena pereosa. Sin.: **pigrament**.

perequacion n.f. 1. Repartiment dei cargas à la ratapart dei possibilitats dei talhapagants ò d organismes financiers que li dèvon suportar. 2. Politica economica que liura ai consumaires, segond de prètz vesins, de mèrç de que lo prètz de cost vèria segond la sieu origina (per ex. prètz nacionau ò importat).

peresina n.f. Resina, pega.

perfach n.m. (gram.) Temps dau vèrbo que marca un estat present que resulta d'una accion passada. Var.: **perfècte, perfiech**. Sin.: **perfectiu, preterit, passat simple**.

perfaire vt. Acabar, menar au sieu desvolopament complet, à la perfeccion. Sin.: **melhorar, complir, afinar**.

perfeccion n.f. 1. Qualitat, estat de

cen qu'es perfècte, de cen qu'es ben au ponch de non poder èstre melhorat. Sin.: **compliment**. ◇ *À la perfeccion*: D'un biais perfècte. 2. Persona, caua perfècta dins lo sieu genre.

perfeccionaire, airitz n. Persona que perfecciona.

perfeccionament n.m. Accion de perfeccionar, de si perfeccionar; melhorament.

perfeccionar vt. Rendre mai pròche de la perfeccion, melhorar. ◆ **si perfeccionar** v.pr. 1. Devenir melhor. Sin.: **s'afinar**. 2. Melhorar li sieu conoissenças, faire de progrès.

perfeccionisme n.m. Recèrca excessiva de la perfeccion en tota caua.

perfeccionista adj. e n. Que manifèsta de perfeccionisme.

perfectament adv. 1. D'un biais perfècte: *Conoïsser perfectament una lenga*. 2. Totalament, completament: *Un luèc perfectament calme*. 3. Aí, segur.

perfècte, a adj. 1. Que recampa toti li qualitats; sensa decas: *Un travalh perfècte*. Var.: **perfach, perfiech**. Sin.: **acomplit**. 2. Que presenta toti li caracteristicas pròpri à la sieu categoria, à la sieu espècia. 3. *Boasc perfècte*: Que lu sieus vaisseus constituits de cellulas lignificadi fórmon de tubes coninús. 4. (mat.) *Nombre perfècte*: Nombre egal à la soma de toi lu sieus partidior (en defoara d'eumeme) ò à la mitan dei sieus partidior s'es comptat dins lo calcul.

perfècte n.m. (gram.) Perfach. Var.: **perfiech**.

perfectibilitat n.f. Qualitat de cen qu'es perfectible.

perfectible, a adj. Que pòu èstre melhorat ò qu'es susceptible de si pòu melhorar.

perfectiu, iva adj. e n.m. (gram.) Perfach.

perfindre v.t. 1. Fendasclar d'un talh d'espada. Sin.: **sagatar**. 2. Atacar rufament.

perfidament adv. (lit.) Embé perfidia. Sin.: **faussament, desleialment, indidelament, traitosament.**

perfide, a adj. (lit.) Desleial, que cèrca à faire de mau en dessota. Var.: **perfidios.** Sin.: **faus, fausson, infideu, traite, traïdor.**

perfidia n.f. 1. Caractèr d'una persona perfida, dau sieu comportament. 2. Acte perfide, paraula perfida.

perfidios, oa adj. Perfide.

perfièch, a adj. Perfècte, perfach.

perfièch, a n. Dins la religion catara, cresent qu'a reçauput lo consolament e èra sotamés à una recèrca constanta de la perfeccion. Sin.: **bonòme, patarin, bons cristians, boegur.**

perfièchament adv. Perfectament. Sin.: **à plec, de segur.**

perfièu n.m. 1. Contorn, aspècte d'una cara vista de costat. ◇ (art) *Perfièu perdut ò fugissent*: Que fa vèire mai la nuca que la cara. ◇ Aspècte, contorn general exterior de quauqua ren vist de costat: *Lo perfièu d'una veitura.* ◇ *De perfièu*: Vist de costat (per op. à *de façà, de tres quarts, de darrier*). 2. Ensèm dei trachs que caracteríson quauqu'un per rapoart à la sieu aptituda per un emplec, una foncion: *A lo perfièu per èstre directritz dei vendas.* ◇ *Perfièu psicologic*: Corta representacion obtenguda en notant lu resultats dei divèrs tèsts qu'un meme subjècte a passat. ◇ Configuracion generala d'una situacion, d'una evolucion, à un moment donat: *Lo perfièu dei vendas en junh.* 3. Seccion d'un objècte per un plan perpendiculari à una direccion donada: *Perfièu d'una ala d'avion.* 4. *Drecha ò plan de perfièu*: Drecha ò plan ortogonal à la linha de tèrra, en geometria descriptiva. 5. (geomorf.) *Perfièu d'equilibri*: Perfièu longitudinal ideal d'una riviera que lo sieu dèbit non s'apaurisse vèrs l'aval. ◇ *Perfièu longitudinal*: Corba que representa sus un plan vertical lo traçat d'un cors d'aiga entre la foant e la boca. ◇ *Perfièu transversal*: Copa dau lièch d'un cors d'aiga perpendiculari à l'escorrement. Var.: **profieu.**

perfilada n.f. Seguida d'objèctes vists de perfièu. Var.: **profilada.**

perfiladura n.f. Accion de perfilar; lo sieu resultat. Var.: **profiladura.**

perfilaire n.m. Instrument que permete de dessenhar sus lo papier, lu perfièus d'una via de camin de fèrre, d'una rota. Var.: **profilaire.**

perfilament n.m. Materialisacion sus lo terren, dau perfièu d'un obratge fortificat en bastison. Var.: **profilament.**

perfilar v.t. 1. Representar en perfièu. 2. Donar de contunh à un produch metallic ò plastic lòng, un perfièu especial sus la sieu trencadura plana. Var.: **profilar.** ◆ **si perfilar** v.pr. 1. Si presentar, si destacar de perfièu. Començar d'aparéisser, s'anonciar: *Una solucion si perfila à l'orizont.*

perfilat n.m. Produch metallurgic de granda longuessa, provedit d'una trencadura plana constanta de

perfièu particulier, obtengut per lo biais de l'estiratge: *Perfilat en U.* Var.: **profilat.**

perfilat, ada adj. Que li es estat donat una cèrt perfièu. Var.: **profilat.**

perfilatge n.m. (tecn.) Operacion per la quala si dona un perfièu determinat à una pèça, una carroçaria, etc., en particulier per presentar lo mens de resistança e l'enançament. Var.: **profilatge.**

perfilografe n.m. Aparelh que permete de reproduire sus lo papier, à escala reducha, li ondulacions dei carrejadas. Var.: **profilografe.**

perfilografia n.f. Perfilografia.

perfin adv. Fin finala.

perfoliat, ada adj. (bot.) *Fuèlha perfoliada*: Que la sieu basa envolopa completament lo pen que la poarta.

perforacion n.f. 1. Accion de perforar; trauc que n'è resultat. 2. (med.) Dubertura accidentalà ò patologica dins la paret d'un organe. Sin.: **pertuatge.**

perforadoira n.f. Màquina, autís que sièrve per traucar, per perforar. Sin.: **perforatriz.**

perforant, a adj. Que perfòra. ◇ *Projectile perforant*: Provedit d'un nucleu metallic que li dona la possibilitat de pertuar un blindatge.

perforar vt. (*perfòri*) Practicar un trauc de part en part. Sin.: **traucar.**

perforatge n.m. Accion de perforar.

perforator, tritz adj. Que perfòra, que sièrve à perforar. Var.: **perforaire, pertuaire.**

perforator, tritz n. Persona encargada de transcriure d'informacions codadi sus un supoart mecanografic (cartas, bendas perforadi). Var.: **perforaire, pertuaire.**

perforatriz n.f. 1. Màquina que sièrve à establir de cartas, de bendas perforadi. 2. Aisinas rotativi per faire de traucs de mina. Sin.: **perforadoira.**

perfin n.f. Fin, moment ultime: *À la perfin, a acceptat.*

performança n.f. 1. Resultat qu'un atleta, un cavau de corsa, etc., poàdon obtenir dins una espròva; chifra que mesura aqueu resultat. 2. Capitada remirable: *Faire un trabalh parier en tant pauc de temps, es una performança!* 3. Resultat obtengut dins l'execucion d'un trabalh, d'un pretzfach. ◇ (psicol.) *Tèst de performança*: Espròva non verbala destinada à mesurar divèrsi capacitats intellectuàli. Sin. (1, 2,3): **benanança, esplech.** 4. Ensèm dei indicacions chifradi que caracteríson li possibilitats optimali d'un material; aqueli possibilitats: *Li performanças d'una automobila (velocitat, acceleracion, etc.).* Sin.: **benanança, qualitats tecniqi.** 5. (ling.) Messa en òbra per lu locutors de la competença lingüistica dins la produccion e la recepcion d'enonciats concrets.

performant, a adj. Capable de boani performanças; competitiu. Sin.: **satisfasent, condrech, onorable.**

performatiu, iva adj. e n.m. (ling.) Qua constitueisse à l'encòup l'accion qu'exprimissee en parlant d'un vèrbo, d'un enonciat: *Prometi, juri.*

perfum n.m. 1. Odor agradiva, sentor: *Lo parfum de la lavanda.* Var.: **esperfum.** Sin.: **redolença, sente boan**

(fam.), **aròma**, **aromat**, **exalacion**, **flairor sentor**. 2. Substança aromatica d'origina naturala ò sintetica emplegada per donar una odor agradiva à la pèu, au còrs, ai vestits; combinacion de diverss substanças d'aquieu tipe. 3. Aròma donat à diverss aliments (en particulars li glaças, lu sorbets). 4. (fig.) Aspècte, impression: *Un perfum de vacanças*. 5. (pop.) *Èstre au perfum*: Èstre au corrent. ◇ *Metre au perfum*: Metre au corrent.

perfumaire, airtz n. 1. Persona que crea e fa de perfums. 2. Persona que fa comèrci de perfums e de produchs de beutat. Var.: **esperfumaire**.

perfumar vt. 1. Emplir, emprénher d'una boana odor. 2. Emprénher de perfum: *Emprénher una estòfa*. 3. Aromatisar: *Perfumar una glaça au limon*. Var.: **esperfumar**. Sin.: **embaumar**, **enflairar**, **embausermar**.

◆ **si perfumar** v.pr. Si metre de perfum.

perfumaria n.f. 1. Fabricacion ò comèrci dei perfumas. 2. Negòci, part d'un negòci dont si vèndon de perfums e de produchs de beutat à basa de perfum.

perfusar vt. Practicar una perfusion sobre.

perfusion n.f. Introduccion lenta e continua d'una substança medicamentosa ò de sang dins un organisme.

pèrga n.f. Pèrtega.

pergelisòl n.m. Permagel.

pergamin n.m. 1. Pèu d'animau (sobretot de moton, de cabra) especialament tractada per l'escriptura ò la religadura. 2. Document establìt sus un pergamin. 3. (fam.) Diplòma universitari.

pergaminar vt. Rendre semblable au pergamin.

pergaminaria n.f. 1. Fàbrega dont s'alestisse de pergamins. 2. Art d'alestir de pergamins.

pergaminier, a n. Persona qu'aprèsta de pergamins.

pergaminós, a adj. De la natura ò la parença dau pergamin.

pergaminat, ada adj. Qu'a la consistença ò l'aspècte dau pergamin. ◇ Pèu pergaminada: *Plena de rugas*.

pergelisoal n.m. Permagel.

pèrgola n.f. Pichina construccion de jardin compauada de de jainas orizontali que repàon sobre de pals leugiers e destinada à servir de supòrt à de plantas. Sin.: **sotalàupia**, **autin**.

perianal, a adj; Que si tròva à l'entorn de l'anús. Var.: **perianau**.

perianau, ala adj. Perianal.

periant n.m. (bot.) Ensèm dei envelopas floralis que son à l'entorn dei estaminas e dau pistil.

periantari, ària adj. (bot.) Dau periant.

periarteriti n.f. (patol.) Inflammacion dei teissuts qu'envolòpon una artèria.

periarticular(i), a (-ària) adj. Qu'enròda una articulacion.

periartriti n.f. Inflammacion dei teissuts à l'entorn d'una articulacion.

periastre n.m. (astron.) Ponch de l'òrbita d'un astre que gravita à l'entorn d'un autre dont la distança entre lu doi es minimala. Contr.: **apoastre**.

perible, a adj. Perissable.

peribòle n.m. Dins l'Antiquitat grèga, encencha monumentalà à l'entorn d'un temple grèc; espaci plantat qu'aquesta encencha delimita.

pericardi n.m. (anat.) Membrana formada de doi fulhets, un serós e un fibrós, qu'envolopa lo coar.

pericardic, a adj. Dau pericardi.

pericardiectomia n.f. (cir.) Ablacion parciala ò totala dau pericardi.

pericarditi n.f. Inflammacion dau pericardi.

pericarp(e) n.m. (bot.) Part dau fruch qu'es à l'entorn e protegisse la grana.

perícia n.f. (it.) Fach d'èstre expèrt; ensèm dei conoissenças, de competenças d'un expèrt (messi au servici d'una empresa, etc.). Sin.: **expertesa**, **expertitge**.

pericicle n.m. (bot.) Zòna mai extèrna dau cilindre central dau pen e de la raïç.

pericle n.m. (it.) Perilh; destressa.

periclinal, a adj. (geol.) Tèrme donat à la terminason d'un plec anticlinal drech. Var.: **periclinau**.

periclinau, ala adj. Periclinal.

periclitat vi. Anar à la roïna. Sin.: **baissat**, **s'aflaquir**, **descreïsser**, **s'acabar**, **demenir**, **desaparèisser**, **degenerar**, **calar (s'en anar) en dogat** (pop.), **declinar**, **anar à la desbranda**.

pericolós, a adj. (it.) Perilhós.

pericondre n.m. (anat.) Membrana que revestisse lu cartilages non articulari.

pericondriti n.f. Inflammacion dau pericondre.

pericrani n.m. (anat.) Periòsti de la susfàcia exteriora dau crani.

peridèrma n.m. Basa generatritz segondària dicotiledonea que porgisse lo suve.

peridi n.m. Genre tipe de la classa dei peridinides.

peridinian n.m. Protiste marin e d'aiga doçamé doi flagèlas, que contèn de pigments jaunes ò bruns.

peridinid(e) n.m. *Peritínides*: Família qu'enclau lo peridi e lu genres vesins.

peridoira n.f. Embarcacion lònca e estrecha, lo mai sovent desplaçada au mejan d'una pagaia dobla. Sin.: **barqueton**.

peridor, dritz adj. Perissable.

peridòt n.m. (miner.) Silicat natural de magnèsi e de fèrre present dins li ròcas basiqui e ultrabasiqui, que la sieu varietat mai correnta es l'olivina.

peridotita n.f. (miner.) Ròca ultrabasica constituïda principalament d'olivina e que pòu contenir de piroxènes, de grenat, etc.

peridròme n.m. Galaria, espaci dubèrt à l'entorn d'un edifici, destinats à la passejada.

peridural, a adj. (med.) Que si tròva, que si fa à l'entorn de la dura-maire. ◇ *Anestesia peridurala* ò *peridurala*, n.f.: Anestesia regionala dau bacin, practicada sobretot en obstetrica. Var.: **peridurau**.

peridurau, ala adj. Peridural.

perièli n.m. Perielia.

perielia n.f. (astr.) Ponch de l'òrbita d'una planeta lo mai pròche dau Soleu. Var.: **perièli**. Contr.: **afèli**.

perier n.m. Periera.

periera n.f. Aubre fruchier dei region temperadi que produe la pera (Família dei rosaceas). ◇ Boasc d'aquel aubre, que s'emplega per faire de mòbles. Var.: **perier**, **perús**, **perussier**.

periescolar(i), **a** (-ària) adj. Que completa l'ensenhament escolari: *Activitats periescolari*. Var.: **periscolar(i)**.

periferia n.f. 1. Ensèm dei quartiers alunhats dau centre d'una vila. 2. (econ.) Ensèm dei país en cors de desvolopament, dei sieu economias (per oposicion au centre que constituïsson lu país desvolopats).

periferic, **a** adj. 1. De la periferia; situat à la periferia. ◇ *Bolevard periferic*: Via sensa crosaments à niveu, que facilita la circulacion à l'entorn d'una vila. ◇ *Ràdio periferica*, *estacion periferica*: Que lu sieus emetors son situats en defoara dau territòri nacional, dins un país limitròfe. 2. (inform.) Qu'apartèn ni à l'unitat de tractament, ni à la memòria centrala, en parlant d'un sistema informatic. ◆ n.m. 1. Boulevard periferic. 2. (inform.) Element periferic d'un sistema.

periflebiti n.f. (med.) Inflammacion dau teissut à l'entorn d'una vena (distinta de la *flebiti*).

perifrasa n.f. Perifrasi (forma etimologicament corrècta).

perifrasar vi. Parlar per perifrasi.

perifrasi n.f. 1. Expression formada de mòts que son mes à la plaça d'un mòt unic: *La messatgiera de la prima*, per *l'arèndola*. 2. Circonlocucion: *Parlar per perifrasi*. Var.: **perifrasa** (forma generalament retenguda ma etimologicament faussa).

perifrastic, **a** adj. Que forma una perifrasi.

perifrasticament adv. Que fonciona per perifrasi.

perigeu n.m. n.m. (astron.) Ponch mai vesin de la Tèrra, sus l'òrbita d'un còrs que li gravita à l'entorn. Contr.: **apogeu**.

periglaciari, **ària** adj. (geol.) Si di dei regions pròchi dei glaciers, dont l'alternança de gel e de desgel juèga un ròtle primordial dins lu fenomènes d'erosion: *Erosion periglaciària*.

peri-informatica n.f. Ensèm dei activitats que pertòcon lu compauants periferics d'un sistema informatic; ensèm d'aquelu compauants.

perilh n.m. Cen que constituïsse una menaça, un risc, que compromete l'existença de (quauqua ren, quauqu'un); situacion menaçanta: 1300: «*Temps lo periyll de la marina...*» R. Feraut; 1518: «*la dicha nau sera al dis perilh et fortuna...*». Sin.: **mauparat**, **malamanha**.

perilhar v.t. Metre en perilh. ◆ vi. 1. Riscar la sieu vida. 2. Naufragar. 1178: «*...com home de mar quau se sent perilhar...*» R.Jordan.

perilhós, **oa** adj. Que presenta un perilh, dont li a de perilh. Var.: **pericolós** (it.)

perilhosament adv. D'un biais perilhós.

periment n;m. Perda, arroiina, avaliment, finiment, degalh, desastre, mauparada, anientament, destruccion.

perimetral, **a** adj. Relatiu au perimètre. Var.: **perimetrau**, **perimetric**.

perimetrau, **ala** adj. Perimetral.

perimètre n.m. 1. (geom.) Longuessa d'una corba clavada. 2. Contorn d'un espaci quau que sigue: *Lo perimètre d'un camp*. ◇ Estendada, susfàcia: *Un vast perimètre*. ◇ Zònas que s'espandisson à l'entorn d'una comuna, d'ont li utilitats publiqui son bailejadi per la collectivitat.

perimetria n.f. Estudi dei perimètres.

perimetric, **a** adj. Perimetral.

perimir (issi) vi. Perdre la sieu valor, passat una data precisa.

perimit, **da** adj. Qu'a perdut la sieu validitat.

perimorfia n.f. Estudi dei figuras geometriqui au mejan d'un trièdre.

perinatal, **a** adj. (med.) De la perinatalitat: *Medecina perinatale*. Var.: **perinatau**.

perinatau, **ala** adj. Perinatal.

perinatalitat n.f. (med.) Periòde qu'es just avant e just après la naissença.

perinatalogia n.f. Part de la medecina que tracta de la perinatalitat.

perineal, **ala** adj. Dau perineu. ◇ *Enterocelia perineala*: Mòde d'aparicion dau celòma dei equinodèrmes. Var.: **perineau**.

perineau, **ala** adj. Perineal.

perinefretic, **a** adj. Que si tròva à l'entorn dau ren.

perinefriti n.f. (patol.) Inflammacion dau teissut qu'enròda lu rens.

perineoplastia n.f. (cir.) Operacion plastica dau relarg perineal.

perineorrafia n.f. (med.) Reconstitucion cirurgicala dau perineu de la frema.

perineu n.m. (anat.) Region dau còrs que si tròva entre l'anus e li partidas genitai.

perinevre n.m. Peleganta lamellada de teissut conjonctiu enrodada à l'entorn dei faisseus de fibrilhas nervoï.

perinevriti n.f. (patol.) Inflammacion dau perinevre.

periòde n.m. 1. Espaci de temps: *Lu travalhs si van esperlongar per un periòde foarça lòng*. 2. Espaci de temps caracterisat per divers eveniments; epòca: *Traversar un periòde dificile*. ◇ (med.) Fasa d'una malautia: *Periòde d'incubacion*. ◇ (mil.) Temps d'una instruccion militària d'una durada limitada, destinat à preparar lo reservista au sieu emplec de mobilisacion. ◇ (etol.) *Periòde critic* ò *sensible*: Moment privilegiat de l'ontogenèsi, pendent lo quau si fa l'aquisicion ò lo desvolopament d'unu esquemas motors. ◇ Subdivision d'una èra geologica, caracterisada per la sieu flòra, la sieu fauna e d'unu episòdis orogenics. ◇ (mús.) Part d'una melodia que forma un tot coerent. ◇ Nombre d'annadas que dessepara d'uni copas regulari dins una fustada. *Periòde electoral*: Periòde qu'escorre entre la

convocacion dei electors e li votacions. ◇ (mar.) *Periòde de bidorsada*: Temps mesurat en segondas que mete una nau per completar una balançada d'òrsa à poja, e inversament. ◇ *Periòde de jacilha*: Palhòla. 3. (fis.) Interval de temps constant que separa doi passatges successius d'uni grandors variabli (dichi *periodiqui*) per la mema valor, m'un meme sens de variacion; invèrse de la frequença d'un fenomène periodic. ◇ *Periòde d'un radioelement*: Temps en cap dau quau la mitan de la sieu massa s'es desintegrada. 4. (astron.) *Periòde de revolucion*: Interval de temps entre doi passatges consecutius d'un astre en un ponch quau que sigue de la sieu orbita. 5. (mat.) Seguida de chifras que, dins lo desvolopament decimal d'uni fraccions (dichi *periodiqui*), revènnon à l'infinít, sigue à partir de la virgula, sigue à partir d'una decimala donada. ◇ Nombre fixe mai pichin que si pòu ajustar à la variabla d'uni foncions per que tórnon pilhar la mema valor. 6. (quim.) Ensèm dei elements que figúron sus una mema linha dins lo tableu de la classificacion periodica dei elements. 7. (ret.) Frasa de pròsa lònca e d'estructura complèxa, que lu sieus constituents son organisats per donar una impression d'equilibri e d'unitat. ◆ pl. *Periòdes menstruals* ò *periòdes*: Règlas.

periodic, a adj. (quim.) Si di de l'acide HIO₄.

periodic, a adj. 1. Que torna, que si reprodué à intervals fixes: *Una publicacion periodica*. ◇ (med.) *Malautia periodica*: Caracterisada per d'accès febriles pendent 2 ò 3 jorns, que s'obsèrva dins de subjèctes originaris dau bacin mediterraneu. ◇ (psiquiatria) *Psicòsi periodica*: Psicòsi maniacodepressiva. ◇ *Servieta, tampon, garnidura periodics*: Benda absorbenta ò pichin rotleu d'oata de cellulòsa que constituïsson una proteccion extèrna ò intèrna per li fremas pendent li sieu règlas. 2. (quim.) *Classificacion periodica dei elements*: Tableau dei elements d'après l'òrdre creissent dei sieus numèros atomics, que recampa per colonnas lu elements que presènton de qualitats reaccionali vesini. 3. (mat.) *Foncion periodica*: Que repilha la mema valor quora la variabla subisse un acreissement de periòde egal à un multiple quau que sigue d'una quantitat fixa (dicha periòde). ◇ *Fraccion periodic*: Que lo sieu desvolopament decimal compoarta un periòde, una seguida de chifras que si reproduon indefinidament.

periodic n.m. Publicacion (jornal, revista) que pareisse à intervals reguliers.

periodicament adv. D'un biais periodic; per periòdes.

periodicitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es periodic; frequença. 2. (omeop.) Tornada periodica dei senhaus e simptoms presentats per una persona, e especifica de la partogenèsis d'un remèdi.

periodonte n.m. Lo tot dei teissuts qu'entórnon la dent, enclaus l'oàs maxiliari.

periodontiti n.f. (patol.) Inflamacion dau periodonte.

perioesofaguan, a adj. Plaçat à l'entorn de l'esofague.

perioftalme n.m. Peis ossós de la mangròvia.

periostat, da adj. Relatiu au periòsti.

periosteogenèsi n.f. Formacion de l'oàs, partent dau periòsti.

periòsti n.m. (anat.) Membrana conjontiva à l'entorn dei oàs, qu'assegura la sieu creissença en espessor.

periostiti n.f. (med.) Inflamacion dau periòsti.

periovular(i), a (-ària) adj. Qu'entròda l'ovule.

peripatetic, a adj. Relatiu au peripatetisme.

peripatetician, a adj. Que seguísse la doctrina d'Aristòtel.

peripateticiana n.f. Prostituida que racòla per carriera. Sin. (pop.): **petan, gandaula, puta de carriera**.

peripatetisme n.m. Filosofia d'Aristòtel e dei sieus disciples.

peripaumonia n.f. Malautia contagioa dei bovidats, deuguda à un virus. Var.: **peripneumonia**.

periepatiti n.f. Inflamacion de l'envolopa extèriora dau fetge.

peripecia n.f. 1. Cambiament imprevis; incident. 2. (lit.) Revirament imprevis dins una situacion, una intriga, que mena au desnodament (teatre, roman). Sin.: **auvari, revirament**.

periple n.m. 1. Viatge de descubèrta, d'exploracion per via marítima, à l'entorn dau glòbe, d'un continent, d'una mar. 2. (abusiu e corrent) Viatge per via terrèstra; escorreguda.

peripneumonia n.f. Peripaumonia.

periptèr, a adj. e n.m. (arquít.) Qu'es enviroat de toi lu costats per una colomnada que forma un pòrtegeu au lòng dei barris, en parlant d'un edifici.

perir vi. (*perissi*) (lit.) 1. Morir: *Perir d'enuèi*. Sin.: **defuntar, finir, passar, trepassar**, (pej.) **crepar**. 2. Disparèisser; s'en anar en doge. Sin.: **s'avalir**, (mar.) **naufregar**.

periscolar(i), a (-ària) adj. Periescolar(i).

periscòpi n.m. Instrument d'optica format de lentilhas e de prismas à reflexion totala, que permete de vèire sobre d'un obstacle. ◇ *Periscòpi d'un sotamarin*: Que permete l'observacion en susfàcia en restant immergit à una pichina profundor.

periscopic, a adj. 1. Dau grand camp, en parlant d'un dispositiu optic: *Objectiu periscopic*. 2. (mar.) Que permete l'observacion au periscòpi. ◇ *Immersion periscopica*: Immersion limitada en profundor, que permete au sotamarin de navigar m'au periscòpi.

periselène n.m. (astron.) Ponch de l'orbita d'un astre que gravita à l'entorn de la Luna dont la distança entre lu doi es minimala. Contr.: **aposelène**.

perisigmoiditi n.f. (patol.) Enfeciment de la cavitat sigmoïda.

perispèrma n.m. (bot.) Teissut de resèrva de diversis granas (nenufar, pebre).

perispleniti n.f. (patol.) Peritoniti localisada dins la region de la ratèla.

perisprit n.m. Per lu esperitistas, element fluidic intermediari entre l'esperit e lo còrs.

perissable, a adj. 1. Susceptible de s'alterar: *D'aliments perissables*. 2. (lit.) Qu'es subjècte à perir, à

disparéisser: *L'òme es un èstre perissable*. Sin.: **perible**, **peridor**, **alterable**.

perissodactile, a adj. e n. *Perissodactiles*: Sota-òrdre dei ongulats, coma lo tapir, lo cavau, l'ae, etc., que lo sieu pen presenta un det predominant e repaua sobre lo soal per un nombre impar de dets. Sin.: **imparidigitat**.

perissologia n.f. (gram.) Repeticion dins l'expression de la pensada (pleonasme, procediment d'insistença).

perissoploïde, a adj. e n. Organisme poliploïde m'un nombre de genòmas impar.

peristafilin (anat.) Nom de doi pichoi muscles que constituïsson lo ceu de la boca.

peristaltic, a adj. *Movements peristaltics, contraccions peristaltiqui*: Que si produon dins lu organes tubularis (espec. aquelu dau tube digestiu) e provòcon lo desplaçament dau contengut de l'organe (aliments, etc.).

peristaltisme n.m. (med.) Activitat peristaltica (de l'esofague, de l'intestin, etc.).

peristasa n.f. (biol.) Accion dau mitan ambient.

peristil(e) n.m. Colomnada que forma un pòrtegue à l'entorn d'un edifici ò de la cort interiora d'un edifici, ò davant un edifici.

peristòma n.m. 1. (bot.) Bòrd de la dubertura de l'urna dei mofas, provedit de dents que, per temps sec, s'escàrton e làisson escapar li espòras. 2. (zool.) Bòrd de la dubertura de la gruèlha dei molluscs gastropòdes. ◇ Selhon à la susfàcia d'unu protozoaris ciliats (paramecia), au fond dau quau si tròva la dubertura bucala.

perit, da adj. Sabent, scienciat, sapient.

peritèci n.m. Envlopa de la fructificacion d'unu fonges.

peritelefonìa n.f. Ensèm dei servicis qu'emplègon d'aparelhs associats à un poast telefonic (respondèire, comptaire de taxas individuali, etc.).

peritelevision n.f. Ensèm dei aparelhs que poàdon èstre religats à un televisor.

peritifliti n.f. (med.) Inflamacion dau peritòni qu'es à l'entorn dau cec.

peritoneal, a adj. Dau peritòni. Var.: **peritoneau**, **peritoneu**.

peritoneau, ala adj. Peritoneal.

peritoneu, ea adj. Peritoneal.

peritoneoscopia n.f. Exploracion de la cavitat abdominala.

peritoneo-vaginal, a adj. Pertòca lo canal peritoneal que seguisse lu testicules dins la sieu migracion cap ai borsas. Var.: **peritoneo-vaginau**.

peritoneo-vaginau, ala adj. Peritoneo-vaginal.

peritòni n.m. (anat.) Membrana seroa que cuèrbe la màger part de la cavitat abdominala (*peritòni parietal*) e lu organes que li son lotjats (*peritòni visceral*).

peritonisacion (zacion) n.f. Fasa d'una laparotomia en la quala si recuèrbe lo tot dei parts emprehadi de sang.

peritonisar (-izar) v.t. Practicar una peritonisacion.

peritoniti n.f. Inflamacion dau peritòni.

peritrofic, a adj. Que pertòca una mena de sac qu'entorna lu aliments dintre lo budeu mejan d'unu insèctes.

perieurban, a adj. Qu'es situat au vesinatge immediat d'una vila.

perieurbanisacion (-izacion) n.f. Urbanisacion de la periferia pròcha.

periueterin, a adj. Plaçat à l'entorn de l'utèrus.

perivisceral, a adj. Plaçat à l'entorn dei viscèras. Var.: **periviscerau**.

periviscerau, ala adj. Periviscerau.

perivisceriti n.f. Enfeciment dau peritòni à l'entorn dei viscèras.

perizòni n.m. Linge enrodat a l'entorn dei rens dau Crist sus la crotz.

perjurament n.m. Esperjurament.

perjurar vi. S'esperjurar; jurar lo faus.

perjuri n.m. Esperjuri, esperjurament.

pèrla n.f. 1. Concrecion globuloa, lusenta e dura, formada de nacra aglomerada en jaças concentriquè a l'entorn d'un còrs estrangier entre lo manteu e la gruèlha de divers molluscs, en particulier dei òstregas. 2. Pichin glòbe traucat per èstre enfilat. ◇ *Nacra de pèrlas*: Substança interiora de la gruèlha dei òstregas. ◇ *Pèrla de cultura*: Pèrla obtenguda artificialament en lu pargues de noiriguiers. ◇ (fig.) *Enfilat de pèrlas*: S'ocupar de futilitats. 3. Gota de liquide redonda e lusenta: *Pèrla d'aigalh, de sang*. 4. (arquít.) Pichina bòcha figurada en mièg-releu, que la sieu multiplicacion, au lòng d'una motladura, constitueisse un ornament. 5. Persona, caua remirabla, sensa deca: *Aquela emplegada de maion es una pèrla*. 6. (fam.) Error grossiera, ridicula. 7. Insècte pròche de l'efemèra, que viu pròche de l'aiga, dont la sieu larva si desvolopa.

perlar vi. (*pèrli*) Si transformar en gotetas: *La sudor li pèrla dau front, la marmelada pèrla au bot dau culhier*.

◆ vt. Ornar au mejan de pèrlas. Var.: **emperlar**.

perlat, ada adj. 1. Ornat de pèrlas: *Un teissut perlat*. Var.: **emperlat**. 2. Que ramenta la pèrla per la sieu forma, lo sieu esclat, la sieu disposicion. ◇ *Coton perlat*: Coton mercerisat.

perlecar (si) vi. S'esperlecar.

perlejar vi. Lúser coma una pèrla.

perlier, a adj. 1. De la pèrla: *Industria perliera*. 2. Que contèn, que produe de pèrlas.

perlingüal, a adj. (med.) Que si fa per la lenga e la mucoa bucala. ◇ *Via perlingüala*: Mòde d'administracion dei medicaments que consistisse à lu laisser fondre sota la lenga. Var.: **perlingüau**.

perlingüau, ala adj. Perlingüal.

perlita n.f. (miner.) 1. Riolita, ròca volcanica emplegada coma isolant dins l'industria dau frèi. 2. Constituent microscopic dei aliatges ferrós, format de lamellas alternadi de ferrita e de cementita.

perlitic, a adj. Que contèn de perlita.

perlon n.m. 1. Peis teleostean de l'Atlàntic e de la Mediterrània, dei pectorals de granda talha e bordadi de negre. 2. Peis-can primitiu, rare en Mediterrània e dins lo Golfe de Gasconha.

perlongament n.m. Esperlongament.

perlongar vt. Esperlongar.

permafròst n.m. (angl.) Permagel.

permagel n.m. Soal mineral brut dei regions frèii, gelat en permanença à una profundor donada. Sin.: **pergelisoal**, **permafròst**.

permanença (-éncia) n.f. 1. Caractèr de cen qu'es permanent. ◇ *En permanença*: Sensa interrupcion. 2. Servicì encargat d'assegurar lo foncionament d'una administracion, d'un organisme, etc., d'un biais continú; luèc dont si tèn aqueu servicì. 3. Sala d'un collègi, d'un liceu, dont lu escolans travàlhon sota susvelhança en defoara dei oras de cors.

permanencier, a n. Persona qu'assegura una permanença.

permanent, a adj. 1. Que dura sensa discontinuar ni cambiar. 2. Que non cessa; qu'a una activitat continuala. ◇ *Cinéma permanent*: Que dona de films en continú. Sin.: **duradís**, **constant**, **contunh**, **immudable**, **enraïcat**, **endemic**, **inalterable**, **invariable**, **perpetual**, **estable**, **persistent**.

permanent, a n. Membre qu'una organisacion politica, sindicala, etc., remunèra per assegurar un travalh administratiu, etc.

permanenta n.f. Tractament que si fa subir ai bèrris per li donar d'ondulacions duradissi. Sin.: **indefrisabla**.

permanganat n.m. (quim.) Sau de l'acide permanganic.

permanganic, a adj. (quim.) Si di de l'anidride Mn_2O_7 e de l'acide correspondent $HMnO_4$.

permeable, a adj. 1. Que si laissa traversar per de liquides (e espec. per l'aiga), per de gas. Sin.: **penetrable**. 2. Qu'es dubèrt ai influenças exteriori: *Èstre permeabla ai ideas nòvi*.

permeabilitat n.f. 1. Proprietat dei còrs permeables. ◇ *Permeabilitat selectiva*: Proprietat dei membranas biologiqui que làisson passar unicament d'uni substànças. 2. *Permeabilitat magnetica (absoluta)*: Capacitat d'una substànça à si laïssar traversar per un flux magnetic, exprimida per lo rapoart de l'induccion magnetica creada dins aquesta substànça au camp magnetic inductor.

permeamètre n.m. 1. Aparelh que determina divers caracteristicas magnetiqui. 2. Instrument que sièrve de mesurar la permeabilitat d'un escapolon de terren.

permés, essa adj. Autorisat. Sin. **acordat**, **admés**, **gradit**, **consentit**, **tolerat**.

permés n.m. Autorisacion oficiala, document escrich necessari per aver d'uni activitats, efectuar d'unu actes: *Permés de caça*, *permés de menar*.

permettre vt. 1. Donar la libertat, lo poder de faire, de dire: *Lu sieus parents li perméton troup de causas!* 2. Acceptar qu'una causa sigue; autorisar, tolerar. Sin. (1 e 2): **acordar**, **admetre**, **gradir**, **consentir**. 3. Donar lo

mejan, l'oportunitat de; rendre possible: *Vendrai se li mieu ocupacions lo mi perméton*. ◆ **si permettre** v.pr. Pilhar la libertat de, s'autorisar à: *S'es permés de lo li dire*.

permian n.m. (geol.) Periòde de l'èra primària, que vèn après lo carbonifèr, d'una durada aproximativa de 40 milions d'annadas. ◆ **permian, a** adj. e n. Dau permian.

permission n.f. Accion de permettre; autorisacion. Sin.: **acòrdi**, **agradiment**, **drech**, **libertat**, **tolerança**, **licença**. 2. Conget de corta durada autrejat à un militari.

permissionari, ària adj. e n. Si di d'un militari, d'una militària qu'a una permission.

permissiu, iva adj. Caracterisat per una tendença generala à permettre, à tolerar, pusleu qu'à enebir e à punir. Sin.: **indulgent**, **benvolent**, **tolerant**, **clement**, (pej.) **complasant**, **laxista**, **flacós**.

permissivitat n.f. Fach d'èstre permissiu. Sin.: **benvolença**, **bontat**, **caritat**, **compreneson**, **comprenença**, **umanitat**, **paciença**, **tolerança**, (pej.) **flaquitge**, **laxisme**, **laiszar anar**.

permitivitat n.f. Grandor caracteristica d'un dielectric, rapoart de l'induccion electrica au camp electric. Sin.: **constanta dielectrica**.

permselectiu, iva adj. (quim.) Si di de membranas que la sieu permeabilitat agisse d'un biais selectiu en foncion dei anions ò dei cations.

permutabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es permutable.

permutable, a adj. Que pòu èstre permutat.

permutacion n.f. 1. Accion, fach de permutar; lo sieu resultat. Sin.: **escambi**, **interversion**, **transposicion**. ◇ *Escambi d'un emplec m'un autre*. 2. (mat.) Bijeccion d'un ensemble sobre d'eu-meme: *Lo nombre de permutacions d'un ensemble de m objectes es m!* (factoriala m). 2. (ling.) Metatèsi.

permutaire, airtz n. Permutant.

permutant, a n. Persona qu'escambia la sieu plaça, lo sieu emplec m'una altra. Var.: **permutaire**.

permutar vt. Intervertir doi causas, li substituir una à l'autra, li cambiar reciprocament de plaça. Sin.: **alternar**, **escambiar**, **transpauar**. ◆ **permutar** vi. Escambiar un emplec, un orari mé quauqu'un: *A permutat m'un collega*.

perniciós, oa adj. 1. Perilhós, qu'es marrit per la santat: *Un excès perniciós*. Sin.: **deletèri**, **maufasant**, **mausan**, **nociu**, **nosible**, **toxic**. 2. (med.) Si di de divers afecions particulierament grèvi (m'una evolucion rapida, dificilament curabli, etc.): *Un accès perniciós de paludisme*. ◇ *Anemia perniciosa*: Anemia deuguda à una absença d'absorpcion de la vitamina B12 que l'alimentacion poarta, qu'encuèi si di *anemia de Biermer*. 3. Perilhós, qu'es marrit dau ponch de vista moral, social: *Doctrinas perniciòs*.

perniciosament adv. D'una mena perniciosa.

perniciositat n.f. Caractèr de cen qu'es perniciós, valent à dire nosible, perilhós per la santat.

pernitz n.f. Perditz. ◇ *Pernitz de mar*: Auceu escacier dau relarg occitan.

pèrno n.m. (it.) Pèça cilíndrica que sièrve de supoart à una altra pèça e li permete de virar sus ela-mema. Sin.: **torrilhon, mandre, pòli**.

peron n.m. Peiron.

peroneu n.m. (anat.) Oàs lòng de la part extèrna de la camba, parallèle au tibia.

peronier, a adj. Relatiu au peroneu.

peronoesporala n.f. (micol.) *Peronoesporalas*: Òrdre de fonges oomicèts, enclausant totplen de parasits dei plantas cultivadi coma la rolha.

peroperatòri, òria adj. (cir.) Que si debana e si deu faire perndent una operacion.

peroracion n.f. 1. (ret.) Clavadura d'un discors. 2. (pej.) Discors lòng, noiós, enfatic, de quauqu'un que peròra. Var.: **perorason, paraulum**.

peroraire, airtz n. Persona que peròra. Sin.: **paraulejaire, barjacaire, charraire, palabraire**.

perorar vi. (*peròri*) (pej.) Charrar longament e embé enfasi. Sin.: **paraulejar, barjacar, palabrar**.

perorason n.f. Peroracion.

perovian, a adj. e n. Dau Peró.

peroxidacion n.f. Accion de peroxidar.

peroxidar vt. Transformar en peroxide.

peroxidasa n.f. (biol.) Enzima que catalisa li reaccions d'oxidacion.

peroxide n.m. (quim.) Oxide que contèn mai d'oxigène que d'oxide normal.

perpendicul(e) n.m. 1. Fieu à plomb. ◇ *Niveu à penpendicula*: Niveu constituït d'un fiu à plomb estacat en cima d'un triangle isocèle. Sin.: **plombeu, plombin, plombon**. 2. Zenit. 3. Linha perpendicularària. Var.: **perpendículo** (it.).

perpendicular(i), a (-ària) adj. (geom.) 1. Que forma un angle drech m'una altra drecha, m'un plan. ◇ *Drecha perpendicularària à un plan*: Qu'es perpendicularària à toti li drechas dau plan que rescoantra. ◇ *Plans perpendicularis*: Taus qu'una drecha d'un es perpendicularària à una drecha de l'autre. 2. (arquit.) *Estile perpendiculari*: Estile de la darriera fasa dau gotic anglés, apareissut dins la segonda mitan dau s. XIVⁿ, caracterisat per de grands fenestratges dei subdivisions rectilinh e de vòutas en ventalh. Var.: **perpendicularier**.

perpendicularara n.f. Drecha perpendicularara. Var.: **perpendicularària**.

perpendicularament adv. Perpendicularament.

perpendicularària n.f. Drecha perpendicularària. Var.: **perpendicularara**. ◇ (mar.) *Dimension entre perpendicularàrias*: Distança que dessepara en lo plan longitudinal doi verticalas, valent à dire doi perpendicularàrias à respiech de la linha de carga d'una nau.

perpendiculariament adv. Segond una perpendicularària. Var.: **perpendicularament**.

perpendicularitat n.f. Caractèr de cen qu'es perpendiculari.

perpendicularier, a adj. Perpendiculari.

perpendículo n.m. Perpendicul(e).

perpensament n.m. Accion de perpensar. Sin.: **soscada, soscadissa, meditacion, pensada, vejaire, rasonament, idèa, estigança, tòca, pensadissa**.

perpensar vi. e vt. 1. Formar d'ideas en lo sieu èime. Sin.: **soscar, meditar, pensar, cogitar**. 2. Conceure tala ò tala mena de vèire, de jutjar. 3. Sotametre à una profunda soscada.

perpensós, oa adj. 1. Preocupat, soscitós, lanhós, laguiós, ansiós, pensatiu. 2. Que velha sus, estacat à. Sin.: **atencionat**.

perpetracion n.f. Accion de perpetrar (un forfach). Sin.: **compliment**.

perpetrar vt. Cometre (un acte criminal). Sin.: **complir, portar prejudici, atemptar a, cometre**.

perpetuacion n.f. (lit.) Fach de perpetuar, de si perpetuar.

perpetual, a adj. 1. Que dura totjorn; que non a una fin: *Movement perpetual*. 2. Continú, incessant: *Un cruci perpetual*. ◇ Foarça frequent, abitual: *De planhs perpetuals*. 3. Que dura tota la vida: *Una renda perpetuala*. ◇ Si di d'una carga donada per tota la vida: *Secretari perpetual*. ◇ *Vòts perpetuals*: Vòts que lígon lo religiós definitivament. Var.: **perpetuau, perpetuós**.

perpetualament adv. D'un biais perpetual; totjorn. Var.: **perpetuament**. Sin.: **definitivament, de contunh, de lònga, perdurablament, eternalament**.

perpetuament adv. Perpetualament.

perpetuar vt. (*perpetuï*) (lit.) Rendre perpetual; faire durar totjorn ò longtemps. ◆ **si perpetuar** v.pr. (lit.) Continuar, durar. Sin.: **perdurar**.

perpetuau, ala adj. Perpetual.

perpetuïtat n.f. (lit.) Durada perpetuala ò totplen lònga; caractèr de cen qu'es perpetual. Sin.: **eternitat**. ◇ *À perpetuïtat*: Per totjorn; per tota la vida: *Èstre condamnat à perpetuïtat*.

perpetuós, oa adj. Perpetual.

perpinhanenc, a adj. e n. De Perpinhan. Var.: **perpinhanés**.

perpinhanés, esa adj. e n. De Perpinhan. Var.: **perpinhanenc**.

perplèxe, a adj. Indecís, embarrassat davant una situacion; que non saup quala decision pilhar. Sin.: **empensat, entrepensat, incertan, embarrassat, entreprés, enviscat, trastejaire, dubiós**.

perplexitat n.f. Embarràs d'una persona perplèxa; indecision irresolucion. Sin.: **vira e va, esitacion, dubitança, dubi, tira-moala, embarràs, incertituda, trastejadís**.

perpont n.m. Vestiment ajustat d'òme, en usatge dau s. XIIⁿ au s. XVIIⁿ, que curbia lo còrs dau coal fins à la cintura. Var.: **perponh**. Sin.: **gambaisson, gipon**.

per que loc. conj. Vèire *per*.

perqué adv. Per quala rason: *Si siam garrolhats sensa saupre perquè*. ◇ (dins una question) *Perqué siatz partits?*

perqué conj. 1. (Per exprimir la causa, lo motiu) *Si caufam perquè fa frèi*. 2. (fam.) Per marcar una

coordinacion): *Volètz partir? Perqué avii quauqua ren per vos.*

perqué n.m. 1. Causa, rason: *Lo perqué de tota caua, lo coma e lo perqué.* 2. Question: *Respoandre à toi lu perqué.*

perquerir vt. Cercar, refestonar.

perquisicion n.f. (dr. pen.) Acte d'enquista ò d'instruccion que consistisse en una inspeccion menimoa qu'es facha per un jutge ò un oficièr de polícia dins un luèc dont si poàdon trovar d'elements de pròva d'una infraccion (sovent, lo domicili d'un prevengut). Sin.: **visita domiciliària, recèrc, furgada.**

perquisicionar vi. Faire una perquisicion. ♦ vt. Frugar au cors d'una perquisicion. Var.: **perquisir** (it.).

perquisir vt. e vi. (*perquisissi*) Perquisicionar.

perracha n.f. Passeron que viu au bòrd dei aigas, insectivòre, que camina en bolegant la sieu coa lònca (lòng fins à 15 ò 20 cm). Sin.: **enganapastre, pastorèla, pastoreleta.**

perruca n.f. Cofadura faussa de bèrris naturals ò artificials.

perrucar vt. (*perruqui*) Metre una perruca à. Var.: **emperrucar.**

perrucaria n.f. Obrador dont son fabregadi li perrucas.

perruquier, a n.m. 1. Persona que fa, vende de perrucas. 2. Barbier, penchenaire.

pèrs, a adj. 1. D'una color dont lo blau domina. 2. Que tira vèrs una altra color, en parlant d'un blau.

pèrsa adj. e n. De Pèrsia. Var.: **persan.**

persan, a adj. e n. De Pèrsia: *La literatura persana.*

♦ n.m. Lengua dau grope iranian parlada en Iran, en Afganistan e au Tadjiquistan.

persan n.m. e adj. m. Cat dau pel lòng e sedós.

persau n.f. (quim.) Sau que deriva d'un peroxide que, au contacte de l'aiga, dona d'aiga oxigenada.

persecucion n.f. 1. Accion de persecutar. 2. Tractament repressiu arbitrari de l'autoritat constituïda, còtra un grope religiós, politic, etnic, etc. Sin.: **barbaria, senhoratge, dominacion, intolerança, opression, crudelitat, ferocitat, feres(s)a, secutament.** 3. (psicopat.) *Deliri de persecucion:* Dins lo quau lo malaut es segur d'èstre persecutat.

persecutar vt. 1. Oprimir per de mesuras tiraniqui e crudèla. 2. Importunar sensa relambi; s'encaïnar còtra quauqu'un. Var.: **secutar.** Sin.: **perseguir** (it.), **persegre, perseguitar, molestar, tarabustar, importunar, maumenar, desvariari, tormentar, ponchonar.**

persecutat, ada adj. e n. Si di d'una persona que subisse (ò pensa de subir) una persecucion. Var.: **secutat.** Sin.: **molestat, tarabustat, importunat, maumenat, desvariari, tormentat, ponchonat**

persecutor, tritz adj. e n. Que persecuta. Sin.: **tormentaire, tiran, opressor, despòta, secutaire, desvariaire.**

persecutòri, òria adj. Relatiu à la persecucion.

persegre vt. Perseguir, acochairar, ensegre, enseguir, percaçar, consegre, corsejar, consequir, acorsar, escorsar, corsar, aconsegre, aconseguir.

pèrsegue n.m. [*'pesege*] Fruch manjadís dau perseguier. ♦ *Pèrsegue molan:* Pèrsegue dau merilhon destacable. ♦ *Pèrsegue amberge:* Pèrsegue de la carn blanca adherenta au merilhon. Var.: **pèssegue.**

persegüaire, eiritz n. Persona que perseguisse quauqu'un. Sin.: **corsejaire, percaçaire, secutaire.**

perseguida n.f. Accion de perseguir. Var.: **persegument.** Sin.: **corsejada, percaç.**

perseguier n.m. [*pese'gje*] Aubre originari d'Àsia, cultivat dins li regions temperadi, que lo sieu fruch es lo pèrsegue (Família dei rosaceas). Var.: **perseguier.**

perseguitar vt. (it.) Persecutar.

persèidas n.f. pl. (astron.) Meteòres que paréisson irradiar la constellacion de Perseu, en particular vèrs lo 12 d'avost.

perseveracion n.f. (med.) Comportament patologic que consistisse à reprodure d'un biais inapropriat li memi respoastas verbali ò gestuali, sensa tenir còmpte d'un cambiament dei questions ni de la situacion.

perseverança n.f. Qualitat ò accion de quauqu'un que persevèra; constança, tenacitat. Sin.: **testarditge, obstinacion, opinhastritge, opinhastretat.**

perseverant, a adj. Que persevèra. Sin.: **testard, obstinat, opinhastre, pacientàs.**

perseverantament adv. Embé perseverança.

perseverar vi. (*persevèri*) Persistir, tenir boan, demorar fèrme e constant sobre una decision, una accion empresa.

persiana n.f. Contravent fach de lamellas inclinadi qu'arrèston lu rais dau soleu tot en laissant passar l'ària.

persic, a adj. De l'anciana Pèrsia.

persicària n.f. Planta dei luècs umides (Família dei polygonaceas).

persistença (-éncia) n.f. 1. Accion de persistir; onstiança. 2. Fach de persistir; caractèr de cen que persistisse: *La persistença dau marrit temps.*

persistent, a adj. Que persistisse. 1. Que non disparesse; duradís. 2. (bot.) Que rèsta vèrd en toti li sasons (per op. à *caduc*): *Fulhatge persistent.*

persistir vi. (*persistissi*) 1. Demorar fèrme, constant dins li sieu decisions, li sieu accions, etc.; s'obstinar, perseverar. ♦ (dr.) *Persistisse e signa:* Formula conclusiva dei declaracions fachi à la polícia, à l'autoritat judiciària, dins un procès-verbal. 2. Durar, continuar d'existir: *Un simptomà que persistisse.* Var.: **persistre.**

persistre vi. Persistir.

persona n.f. 1. Èstre uman, individú: *Un grope d'un vintenau de personas.* ♦ *Granda persona:* Persona adulta, considerada dins lu sieus rapoarts m'ai enfants. 2. Individú considerat en eu-meme: *Contèsti li sieu ideas ma respècti la sieu persona.* ♦ Individú considerat per lo sieu aspècte fisic: *Es ben facha de la sieu persona.* ♦ *En persona:* Si-meme. ♦ *En persona:* Personificat: Es la bontat en persona. ♦ *Per persona interpauada:* Per l'intermediari de quauqu'un. 3. (dr.) Individú en tant que

subjècte de drechs e de devers: *La persona umana*. ◇ (dr.) *Persona moralis*: Gropament d'individús à cu la lèi reconoisce una personalitat juridica separada d'aquela dei sieu membres (per op. à la *persona fisica*, l'individú). 4. (relig. cat.) Li tres personas divini: Lo Paire, l'Enfant e lo Sant Esperit (la Trinitat). ◇ (teol.) Principi liure e responsable d'activitat. 5. (gram.) Forma de la conjugason que permete de destriar lo locutor ò lu locutors (*promiera persona*), l'auditor ò lu auditors (*segonda persona*), aqueu, aquelu de cu si parla, cen que s'en parla (*tèrça persona*).

persona grata loc. adj. inv. 1. En parlant d'un membre dau còrs diplomatic, si di d'una persona qu'a l'agradiment dau país dont es acreditat dins li sieu foncions de representant d'un Estat (per op. à *persona non grata*). 2. Ben considerat, en parlant de quauqu'un.

personal, a adj. 1. Pròpri à quauqu'un, à una persona: *Una fortuna personala*. 2. Que poarta la marca d'una individualitat particuliera; original: *A d'ideas personali sobre la question*. 3. Egoïsta, que pensa solament à eumeme. 4. (gram.) *Mòde personal*: Mòde de la conjugason que li sieu terminasons indícon lo cambiament de persona (indicatiu, condicional, imperatiu e subjontiu). ◇ *Pronom personal* ò *personal*, n.m.: Pronom que designa un èstre ò una caua e que sièrve à marcar la persona gramaticala, que sígon subjèctes (*ieu*, tu, etc.) ò complements (*mi*, *ti*, etc.): Var.: **personau**.

personal n.m. Ensèm dei personas emplegadi dins un servici public, una empresa, per un particulier, etc. Var.: **personau**.

personala n.f. *Personalas*: Òrdre de planta dei flors personadi.

personalament adv. 1. En persona: *S'es desplaçat personalament*. 2. Dau sieu caire: *Personalament, non lo cresi*.

personalisacion (-izacion) n.f. Accion de personalisar.

personalisar (-izar) vt. 1. Donar (à quauqua ren qu'existisse en totplen d'exemplaris) un caractèr original, personal. 2. Adaptar à cada cas particulier, à cada persona: *Personalisar una pena, un crèdit*.

personalisme n.m. Filosofia que fa de la persona umana, dau subjècte individual, la valor esenciala, la tòca principala.

personalista adj. e n. (filos.) Dau personalisme; relatiu au personalisme.

personalitat n.f. 1. Ensèm dei comportaments, dei aptitudas, dei motivacions, etc., que la sieu unitat e la sieu permanença constituïsson l'individualitat, la singularitat de cadun. ◇ (psicol.) *Tèst de personalitat*: Tèst projectiu. ◇ (antrop.) *Personalitat de basa*: Ensèm dei comportaments ligats à l'educacion especifica d'una societat, d'un grope social. 2. (dr.) *Personalitat moralis, juridica*: Capacitat à èstre subjècte de drech. 3. Foaça, energia mé la quala s'exprimisse lo caractèr, l'originalitat de quauqu'un: *Aver de personalitat*. 4. Persona conoissuda en rason dau sieu ròtle social, de la sieu influença: *Una personalitat politica*. ◇ *Culte de la*

personalitat: Estrambòrd sobrier dei qualitats e dei meritis (vèrs ò supauats) d'un decidèire, mai que mai en lo relarg politic. 5. Caractèr de cen qu'es personal, de cen que s'aplica à una persona en tant que tala: *La personalitat d'una taxa*.

personat, ada adj. (bot.) *Flor personada*: Clausa per una salhida intèrna que li dona l'aspècte d'una màsquera de teatre ò d'un morre d'animau.

personatge n.m. 1. Persona imaginària representada dins una òbra de ficcion; ròtle d'un actor. 2. Biaï de si comportar dins la vida correnta: *Aquò es ben dins lo sieu personatge!* 3. Persona en vista, influenta: *Un personatge important*. 4. Persona considerada dau ponch de vista dau sieu comportament, dau sieu aspècte exterior: *Un brut personatge*.

personatjar vt. Jugar un personatge.

personau, ala adj. e n.m. Personal.

personificable, a adj. Que pòu èstre personificat.

personificacion n.f. Accion de personificar; incarnacion, tipe.

personificar vt. (*personifiqui*) 1. Representar (una caua inanimada, una idea abstracha) sota l'aparença d'una persona; constituer una tala representacion. 2. Realisar dins la sieu persona (una qualitat, un estat, etc.) d'un biaï exemplari. Sin.: **incarnar, encarnar**.

perspectiu, iva adj. Que dona una representacion en perspectiva: *Una vista perspectiva*.

perspectiva n.f. 1. Art, tecnica de la representacion en doi dimensions, sus una susfàcia plana, dei objèctes en tres dimensions coma aparèisson vists d'una distança donada e dins una posicion donada. ◇ *Perspectiva cavaliera*: Establida d'un ponch de vista remandat à l'infinít, en foncion d'un sistema que consèrva lo parallelisme dei linhas. ◇ *Perspectiva aerenca*: Aquela que s'exprimisse en pintura per la degradacion dei valors e dei tenchas. 2. Aspècte que presènton, dau luèc dont si regàrjon, divèrs objèctes vists de luènh ò considerats coma un tot: *Una vasta perspectiva*. ◇ (arquít.) *Obratge en perspectiva* ò *en perspectiva accelerada*: Concevut de tau biaï que produè l'efècte d'un espaci en profundor mai grand que cen qu'es en realitat. 3. Vast desgatjament, granda via en linha drecha que si pòu vèire dins la sieu totalitat. Sin.: **esperlongada**. 4. *Perspectiva demografica*: Evolucion futura d'una populacion segond d'uni ipotèsis de feconditat, de mortalitat e de migracion. Sin.: **aspèra, amira**.

perspectivisme n.m. Doctrina segond la quala tota conoissença es relativa au noastre vejaire general dau monde, ò au noastre estament e ai noastri tendenças personali.

perspicaç, açà adj. Qu'a de penetracion; que capisse, jutja mé sagacitat. Sin.: **clarveent, avisat**.

perspicacitat n.f. Qualitat d'una persona, d'un esperit perspicaç; sagacitat. Sin.: **judici, intelligença, èime, finessa, sentida, avisament, clarveença**.

perspiracion n.f. (fisiol.) 1. Ensèm dei escambis respiratòris que si fan au tràvèrs de la pèu, dei teguments.

2. Evaporacion de l'aiga à la susfàcia de la pèu, transpiracion insensibla.

persuadir vt. (*persuadissi*) Menar (quauqu'un) à crèire, à faire, à voler quauqua ren; convèncer. ◇ *Èstre persuadit de*: Èstre segur de. Var.: **persuadre**. ◆ **si persuadir** v.pr. 1. Arribar à si convèncer de quauqua ren. 2. S'imaginar à toart, si figurar: *S'es persuadit que quauqu'un li volia de mau*.

persuadre vt. Persuadir.

persuasible, a adj. Que pòu èstre persuadit.

persuasion n.f. 1. Accion de persuadir. 2. Fach d'èstre persuadit; conviccion.

persuasiu, iva adj. Qu'a lo poder, lo gaubi de persuadir.

persulfat n.m. (quim.) Persau obtenguda per electrolisi d'un sulfat.

persulfur(e) n.m. (quim.) Compauat que contèn mai de sofre que lo sulfure normal.

persulfuric, a adj. Nom donat à divèrs acides oxidants energics que li sieu saus porgisson d'aiga oxigenada au contacte de l'aiga.

perta n.f. Perda.

pertant conj. Pura, maugrat tot, totun.

pèrtega n.f. 1. Pèça lònca e fina e de seccion redonda d'una matèria dura (boasc, en particulier). 2. (espòrts) En atletisme, lònca barra de fibre de vèire (ancianament de boasc ò d'un metal leugier), emplegada per passar sobre d'una barra horizontala dins l'espròva dicha dau *saut à la pèrtega*. ◇ Especialitat esportiva dau saut à la pèrtega. 3. (cín., telev.) Lòng supoart mobile qu'à la sieu extremitat si mete un microfòne per lo plaçar en sobre dei actors, en defoara dau camp de la càmera. 4. Barra metallica que permete au tram de captar lo corrent dei fieus aerencs. 5. Pèça lònca e rigida qu'un esquilhaire aganta per èstre tirat.

pèrterra n.m. 1. Part d'un jardin dont li flors e d'autri plantas son dispauadi per formar una composicion decorativa. 2. Part d'una sala de teatre situada darrier lu sètis d'orquèstra; espectators que li son plaçats. Sin.: **tèrrasoal**.

pertinença (-ència) n.f. 1. Caractèr de cen qu'es pertinent. 2. (dr.) Qualitat dei mejans de drech, dei pròvas, dei articles invocats, que son adaptats au fond de la causa. 3. Rapoart entre lo fach que si vira de provar e la pròva porgida. Sin.: **justessa**.

pertinent, a adj. 1. Apropiat; que si rapoarta exactament à cen qu'es en question: *Una remarca pertinenta*. 2. (ling.) Que juèga un ròtle distintiu dins l'estructura d'una lenga: *Un trach pertinent*.

pertinentament adv. 1. Perfiechament, segurament: *Saber pertinentament quauqua ren*. 2. D'un biais pertinent: *Parlar pertinentament*.

pertrach n.m. Retrach.

pertús n.m. 1. Dubertura que travèrsa un objècte de banda a banda. 2. Pas estrech per traversar una montanha. Sin.: **baissa, dros, encisa**.

pertuaira n.f. (tecn.) Màquina per forar. Sin.: **traucaira, foraire, verunaira**.

pertuaire, airtz adj. e n. Professional que fa de traucs dins li minas; especialista dau foratge. Sin.: **traucaire, foraire, verunaira**.

pertuar vt. (*pertuï*) Forar.

pertusana n.f. Partesana.

pertusanier n.m. Soldat qu'èra armat d'una pertusana.

perugin, a adj. e n. Natiu ò estatjant de Perosa (Itàlia). ◆ n.f. Saussissa de Piemont, de Liguria e dau País Niçard.

perum n.m. 1. Odor d'un plat. 2. Odor e gust particulier dei auceus eissuts d'un mitan aquàtic. Sin.: **sauvatjum**.

perús n.m. Periera sauvatja.

perussier n.m. Periera.

pervalent n.m. Succedaneu.

pervenca n.f. 1. Planta erbacea dei luècs ombrós, dei petales incurvats (Família dei apocinaceas). 2. Flor d'aquesta planta, qu'es lo simbòle dei felibres mantènèires. 3. (fam.) Ancianament, agenta de la polícia francesa, vestida d'un unifòrme blau pervenca. ◆ adj. inv. De la color blau clar ò blau mauve de la pervenca.

pervengut, uda n. (pej.) Persona que s'es enauçada en dessobre de la sieu condicion promiera sensa n'aver lu biais, la cultura, lo gaubi que convendria au sieu noveu mitan. Sin.: **peolh revengut**.

pervenir vi. 1. Arribar, venir fins à un tèrme, un ponch donat, dins una progression. 2. Arribar à destinacion: *La mieu letra li es pervenguda*. 3. *Pervenir à* (+ inf.): Arribar à, capitar. 4. S'enuçar socialament, faire fortuna.

pervenquiera n.f. Luèc plantat de pervencas.

pervèrs, a adj. e n. 1. Que comete per plaser d'actes immorals ò crudeus. Sin.: **marrit, catiu, viciós, marridàs**. 2. (psiquiatria) Tocat de perversion, espec. de perversion sexuala. ◆ adj. 1. Fach per perversitat, que fa vèire de perversitat: *Un acte pervèrs*. 2. Efecte pervèrs: Consequença indirècta, incidença destornada d'una accion concertada, que non es conforma ò qu'es contrària au resultat esperat, recercat.

perversament adv. D'un biais pervèrs; embé perversitat. Sin.: **marridament, viciosament, cativament**.

perversion n.f. 1. Accion de pervertir; fach d'èstre pervertit. 2. Deviacion patologica dei tendenças, dein instints, que si tradue per de trebolicis dau comportament. ◇ (espec.) Recèrca pauc ò pron exclusiva dau plaser sexual en defoara dau coït m'un partenari dau meme atge e de sèxa opauat. 3. Alteracion, corrupcion: *La perversion dei institucions politiqui*. ◇ (med.) Alteracion (d'una foncion): *Perversion dau gust*.

perversitat n.f. 1. Tendença à voler faire lo mau, sovent embé plaser; marridetat sistematica. Sin.: **vici**. 2. Accion pervèrsa.

pervertidor, oira adj. e n. Persona que pervertisse.

pervertiment n.m. (lit.) Accion de pervertir; estat de cen qu'es pervertit, corrupcion.

pervertir vt. (*pervertissi*) 1. Transformar, cambiar en mau; corrompre. Sin.: **degalhar, gatar**. 2. Alterar, desnaturar: *Pervertir lo gust*. Var.: **pervèrtre**. ◆ **si pervertir** v.pr. Devenir marrit; si corrompre.

pervèrtre vt. Pervertir.

pervibracion n.f. Pervibratge.

pervibrar vt. (tecn.) Sotametre (lo betum) à la pervibracion.

pervibratge n.m. (tecn.) Tractament dau betum au mejan d'un pervibrador. Var.: **pervibracion**.

pervibrador n.m. Aparelh que vibra e que, introduch dins la massa d'un betum fresc, aumenta la sieu fluiditat e facilita la sieu messa en cofratge.

pes n.m. 1. Foarça egala au produch de la massa d'un còrs per l'acceleracion de la pesantor: *Lo pes de l'ària*. ◇ (fis., ancian) *Pes moleculari*: Massa molecularària. ◇ *Pes volumic* ò *especific*: Massa especifica. 2. Mesura d'aquesta foarça per rapoart à una unitat determinada: *Una pèira d'un quilo*. ◇ (fig.) *Au pes de l'aur*: Foarça car. 3. Caractèr, efècte d'una caua peanta. ◇ *Faire lo pes*: Èstre pron peant per equilibrar la balança; per un boxaire, un luchaire, etc., aver lo pes que correspoande à la categoria dins la quala vòu combatre; (fig.) Aver l'autoritat, li qualitats que cau. ◇ *Pes moart*: Massa d'una partida en moviment d'una màquina, sensa utilitat dirècta per lo sieu boan foncionament; (fig.) Carga inutila. 4. Tròç de metal de massa determinada, que sièrve à pear d'autres còrs. ◇ (fig.) *Aver doi pes, doi mesuras*: Jutjar diferentament en foncion de la situacion, de la diversitat dei interès. ◇ Còrs peant à l'extremitat dei cadenas d'un relòtge, per li dona un moviment. ◇ (espòrts) Esfèra metallica de 7,257 kg per lu òmes, 4 kg per li fremas, que si lança m'un braç solet lo mai luènh possible, dins lu concors d'atletisme. 5. (cam.de f.) *Pes aderent*: Pes transmés à la via per l'ensèm dei aisseus motors d'una locomotiva. 6. Sensacion fisica de peantor, d'opression: *Aver un pes sus l'estòmegue*. Sin.: **aver un codonh sus l'estòmegue**. ◇ Cen que si supoarta dificilament; cen que tormenta: Lo pes dau remordiment. 7. Importança, influença: *Aquò dona de pes ai sieu paraulas*. ◇ *De pes*: Important: *Un argument de pes*.

pesada n.f. Peada.

pesador n.m. Peador.

pesanha n.f. Chopina (malautia dau moton). Sin.: **ranquiera**.

pesant, a adj. Peant.

pesantament adv. Peantament.

pesantor n.f. Peantor.

pesar vt. e vi. Pear.

pesatge n.m. Peatge.

pescas n.f. 1. Accion, biais de pescar: *Anar à la pesca*. 2. Peis, produchs pescats: *Vendre la sieu pesca*. 3. Luèc dont si pesca: *Pesca gardada*.

pescador, airtz n. Aqueu que pesca per profession.

pescaire, airtz n. Persona que pesca per divertiment: *Pescaire de cana s'en manja mai que s'en ganha*.

pescairitz n.f. Frema ò filha de pescador.

pescairòla n.f. 1. Becassina. 2. Nom de diferents escaciers de la familha dei pluviers. ◇ *Pescairòla dau pièch ros*: Corcolin. ◇ *Pescairòla d'arena*: Pichin escacier que viu sus li coastas (Lòng de 15 cm). ◇ *Pescairòla cambeta*: Aceu limicòla vesin de la becassina (*Philomachus pugnax*). ◇ *Pescairòla vòutapèira*: Aceu limicòla (*Arenaria interpres*).

pescaminas n.m. Nau especializada dins l'eliminacion dei minas.

pescar n.m. Prefondier.

pescar vt. (*pesqui*) 1. Pilhar, temptar de pilhar (de peis, d'animaus aquàtics). ◇ (fig.) *Pescar en l'aiga trèbola*: Cercar à profecar d'una situacion confusa. 2. (fam.) Anar cercar, trovar (quauqua ren d'inabitual, d'estonant): *Dont siés anat pescar una idea pariera?*

pescaria n.f. 1. Luèc dont si pesca. 2. Luèc dont lo peis pescat es tractat (fumat, en particular). ◇ Quartier de Niça-Vièlha (Marina) dont si vendia lo peis.

peseta n.f. Anciana unitat monetària principala d'Espanha.

peso n.m. Unitat monetària de divers país d'Amèrica latina.

pesós, oa adj. Peós, peant.

pesosament adv. Peantament.

pesosament adv. Peantament.

pesquier n.m. 1. Bacin en maçonaria; lavador. 2. Vivier.

pesquiera n.f. Piscina, nadadoira.

peissaire n.m. 1. (med.) Aneu que mantèn en plaça l'utèrus en cas de prolapsus. 2. Diafragma anticoncepcional.

pèsegue n.m. Pèsegue.

pesseguier n.m. Perseguier.

pesseervi n.m. Merisier. Sin.: **amarovier**.

pessimisme n.m. Biaís d'esperit que poarta à envisatjar solament li cauas, lu eveniments, sota lo sieu aspècte pèjor, à estimar que tot va mau.

pessimista adj. e n. Que manifèsta de pessimisme; portat au pessimisme.

pest n.f. 1. Pèsta. 2. Pudentaria.

pèsta n.f. 1. Malautia infeccioa e epidemica, deuguda au bacille de Yersin e transmesa dau garri à l'òme per l'intermediari dei nièras. Var.: **pèst**. 2. Persona ò caua perilhoa, nosibla. ◇ *Enfant despiechós*. 3. (veter.) Malautia virala que tòca la volalha, lu bovins e lu porcins (nom comun à diversis afeccions).

pestar vi. (*pèsti*) Manifestar en paraula de marrida umor, d'irritacion còntre quauqu'un, còntre d'eveniments contraris.

pestèl n.m. Pène.

pesteu n.m. Garibaud, clavisteu, ferrolh.

pesticida adj. e n.m. Si di d'un produch destinat à luchar còntre lu parasites nosibles ai culturas.

pestifèr, a adj. e n. 1. Pestiferat. 2. Que transmete la pèsta.

pestiferat, ada adj. e n. 1. Que sofrisse de la pèsta. Sin.: **empestat**. 2. (fig.) À cu degun parla, que cadun s'en tèn alunhat: *Toi lo considèron coma un pestiferat*. Var.: **pestifèr**.

pestilença (-ència) n.f. Odor infècta. Sin.: **enverinadura**.

pestilencial, a adj. Que manda una odor infècta: *Una ària pestilenciala*. Var.: **pestilenciau**. Sin.: **empestat**, **empoisonat**, **puudent**, **empudesinat**.

pestilenciau, ala adj. Pestilencial.

pestilent, a adj. Relatiu à la pèsta.

peston n.m. Instrument per pilar una substança à la man dins un mortier. Sin.: **pilador**, **moledor**, **trisson**.

pestós, oa adj. 1. De la pèsta: *Bacille pestós*. 2. Qu'a la pèsta: *Un garri pestós*.

pet n.m. (fam.) Gas intestinal que soarte de l'anús en faguent de bosin. Sin.: **vent**. ◇ *Pet de cabreta*: Caua de pauc de valor.

peta- Prefixe (simbòle P.) que, plaçat davant una unitat, la multiplica per 10¹⁵.

peta n.f. (Turbia) Petolha, petola.

petacha n.f. Mortairet.

petada n.f. Espetadura, explosion, espetament.

petador n.m. 1. (mús.) Instrument fach d'una pinhada (de tèrra ò talhada dins un cogordon) m'una pèu atesada dont si vèn ficar una cana. En fretant la cana, si mete la pèu en vibracion. Lo petador sièrve de bassa ritmica. 2. (fam.) Ciclomotor, mobileta.

petal(e) n.m. Cadun dei elements que compàuon la coròlla d'una flor. Var.: **petala** (pop.).

petala n.f. (pop.) Petal(e).

petalisme n.m. (Antiqu. gr.) Procedura de bandiment en vigor à Siracusa, equivalenta à l'ostracisme atenenc, e dins la quala lu sufragis èron exprimits mé de fuèlhas d'olivier.

petalit n.m. Aluminosilicat natural de liti.

petaloïde, a adj. (bot.) Que sembla un petale.

petan n.f. (pop.) Putan.

petanca n.f. (de *pens tancats*) Juèc de bòchas originari de Provença, dins lo quau si juèga sus un terren non preparat e cau mandar li bòchas lo mai pròche possible d'una bòcha de boasc mai pichina (lo *bochin*).

petancaire, airitz n. Persona que juèga à la petanca.

petar vt. 1. (pop.) Rompre. 2. (pop.) *Faire petar*: Pilhar, subtilisar: *Faire petar un emplec à quauqu'un*. Sin.: **raubar**. ◆ vi. 1. (pop.) Faire un pet, de pets. Var.: **petear**. 2. (fam.) Faire audir un pichin bosin sec e cort, ò de detonacions: *Lo boasc peta dins lo fuèc*. 3. Crepar, si rompre. 4. (pop.) Morir. 5. (pop.) *Mandar petar*: Refudar d'escotar (quauqu'un). 6. *Petar de (dau) rire*: Rire foart, s'escracanhar.

petarada n.f. 1. Seguida de detonacions. 2. Bosin anormal d'un motor termic. 3. Seguida de pets que fan li bèstias en s'aventant. Sin.: **peteada**.

petaradant, a adj. Que petarada.

petaradar vi. Faire audir una petarada.

petardier, a adj. Que crea d'escandale.

petassar v.t. Fendasclar (Luceram).

peteada n.f. Petarada.

peteaire, airitz adj. e n. Que petea.

petear vi. (*petei*) 1. Petar. *Petear mai gròs que lo sieu trauc*: Aver de pretencions mai auti que li sieu possibilitats. 2. Petaradar.

petègola n.f. Frema que parla toplen, que barjaca. Sin.: **pastrolhiera**.

petegolesc n.m. (sobretot au pl.) Pastrolh, prepaus reportats de boca en boca.

petejant, a adj. Petilhant.

petejar vi. Petilhar.

petelin n.m. Terebint. Sin.: **boasc ros**, **fustet**.

petèquia n.f. (patol.) Pichina taca roja sota la pèu, deuguda à una infiltracion de sang, caracteristica dau purpura.

petequial, a adj. (patol.) Relatiu ai petèquias. Var.: **petequiau**.

petequiau, ala adj. Petequial.

peticion n.f. 1. Escrich adreçat à una autoritat per exprimir una opinion, si plànher, faire una demanda. 2. (dr.) *Peticion d'ereditat*: Accion en justícia que permete à un eiretier de faire reconóisser lo sieu títol. 3. *Peticion de principi*: Rasonament viciós que consistisse à tenir per vèr cen qu'es l'objècte de la demostracion.

peticionar vi. Presentar una peticion; protestar per peticion.

peticionari, ària n. Persona que representa ò signa una peticion.

petilhant, a adj. 1. Que petilha: *Un vin petilhant*. 2. Que lue foartament: *D'uèlhs, un agach, petilhants*. Sin.: **petejant**.

petilhar vi. Beluguejar. Sin.: **petejar**, **repetenar**.

petita n.f. Pupilla. Sin.: **viston**.

petitòri, òria adj. (dr.) *Accion petitòria* ò *petitòria*, n.f.: Accion en justícia relativa à un drech immobilier.

petoa n.f. Auceu vesin de la boscarla, de l'esquina verdastra e dau ventre jaune que nidifica dapé dau soal dintre lu entoasc.

petoïn n.m. Nom generic de divèrs auceus du genre de la petoa. Sin.: **traucabartàs**, **traucaromegàs**, **rèi pichon**.

petoira n.f. (pop.) 1. Diarrea; Sin.: **caganha**, **foira**. 2. Paur. Var.: **petolha**. ◇ (pop.) *Aver la petoira*: Aver paur.

petoïrar vi. (pop.) 1. Aver la diarrea. 2. (fig.) Aver paur.

petola n.f. (pop.) Fabrècola; petola.

petolha n.f. (pop.) *Aver la petolha, èstre petolhós*: Aver paur de tot. (*peta, aver a peta* en vivaroalpenc d'en Turbia).

petolhós, oa adj. (pop.) Si di d'una persona qu'a paur de tot. Sin.: **paurós**, **caga en bralhas**, **petafaira**.

petrarquisme n.m. Retipe de la mena de Petrarca.

petrarquista adj. e n. Qu'apertèn à l'estile de Petrarca; que lo retipa.

petrarquisar (-izar) vi. 1. Retipar la mena de faire de Petrarca. 2. Si limitar à un amor platonic.

petresc n.m. Filha manierada ò pretencia. Sin.: **ufanoa**.

petrificacion n.f. 1. Transformacion de la substança d'un còrs organic en una matèria peïroa. 2. Incrustacion d'un còrs que, plonjat dins d'uni aigas calcari, si cuèrbe d'una jaça peïroa; aqueu còrs petrificat.

petrificant, a adj. 1. Si di d'una aiga que petrifica, qu'incrusta de cauquier. 2. (lit.) Que paralisa: *Una paur petrificanta*. Sin.: **palaficant**.

petrificar vt. (*petrifiqi*) 1. Cambiar en pèira. ◇ Transformar (la substança d'un còrs organic) en una matèria peïroa. 2. Curbir, incrustar d'una jaça peïroa. 3. Estupefaire, paralisar per l'emocion, la paur, etc. Sin.: **palaficar**.

petrina n.f. Part inferiora de la gàbia toracica d'un animau de maselaria: *Petrina de vedeu*. ◇ (espec.) Aqueu tròc dau poarc, salat e pauc ò pron secat. Var.: **peïrina**. Sin.: **pièch**.

petrodòlar n.m. Dòlar que provèn d'un país exportaire de petròli e plaçat gràcias au sistema bancari internacional.

petrogal n.m. Pichin kangoró dei regions rocoi australiani.

petrogenèsi n.f. (geol.) Genèsi dei ròcas, particulariement dei ròcas metamorfiqi e endogèni.

petroglife n.m. Marca, dessenh preïstoric sus li ròcas.

petrografe, a n. Especialista de petrografia.

petrografia n.f. Branca de la geologia qu'a per objècte la descripcion e la sistematica dei ròcas. Sin.: **litologia**.

petrografic, a adj. De la petrografia. Sin.: **litologic**.

petrografista n. Especialista de petrografia.

petrolatge n.m. Accion de recurbir au mejan d'una man de petròli.

petròli n.m. Òli mineral natural combustible format principalament d'idrocarbures, d'una color foarça escura e de l'odor caracteristica, d'una densitat que varia de 0,8 à 0,95. ◇ *Equivalent petròli*: Quantitat d'energia producha per una foant donada (carbon, energia idroelectrica, nucleària, etc.), egala à-n-aquela que doneria una massa de petròli pilhada coma referença.

petrolier n.m. 1. Nau-cistèrna per lo transport dau petròli. 2. Tecnician, industrial dau petròli.

petrolier, a adj. Relatiu au petròli: *Lu produchs petroliers*.

petrolifèr, a adj. Que contèn de petròli.

petrolisme n.m. Ensèm dei manifestacions patologiqi toxiqui deugudi au petròli (trebolcis generals e manifestacions cutaneï).

petrologia n.f. (geol.) Estudi dei mecanismes de formacion dei ròcas au travèrs de la sieu distribucion, la sieu estructura, li sieu propietats.

petroquimia n.f. (tecn.) Quimia dei derivats dau petròli; ensèm dei sieus desenvolopaments scientifics, tecnic, industrials.

petroquimic, a adj. De la petroquimia.

petroquimista n. Especialista de petroquimia.

petuga n.f. Pótega.

petulança n.f. Vivacitat, ardor exuberanta.

petulant, a adj. Que manifèsta de petulança; viu, impetuós. Sin.: **boleguet, abelugat**.

petúnia n.f. Planta ornamentala dei flors violeti, ròsi ò blanqui, vesina dau tabat (Familha dei solanaceas).

pèu n.f. 1. Organe que constituís lo revestiment exterior dau còrs de l'òme e dei animaus. ◇ *Si metre, èstre dins la pèu de quauqu'un*: Si metre, èstre mentalament à la sieu plaça per capir la sieu pensada, li sieu reaccions. ◇ *Èstre ben (ò mau) dins la sieu pèu*: Si sentir ben, èstre content dau sieu sòrt. ◇ (pop.) *Aver quauqu'un dins la pèu*: Èstre totplen amorós de quauqu'un. ◇ *Riscar la sieu pèu*: Riscar la sieu vida. ◇ *Vendre carament la sieu pèu*: Si defendre vigorosament devant de sucumbrir. ◇ (pop.) *Faire la pèu à quauqu'un*: Lo tuar. 2. Cuer destacat dau còrs d'un animau: *Una pèu d'anheu*. 3. Envolopa dei fruchs, d'uni plantas: *Una pèu de banana*. 4. Crosta leugiera que si forma sobre diverss substanças liquidi ò onchoï, coma lo lach bulhit, lo fromai, etc. 5. (electr.) *Efècte de pèu*: Dins lo quau la valor eficaça de la densitat dau corrent creisse exponencialament dau centre à la periferia d'un conductor sèti d'un croorent d'auta frequença.

pèu n.m. 1. Planta annuala cultivada dins li regions temperadi per li sieu granas, destinadi à l'alimentacion umana ò animala (*Pisum comune*). ◇ *Pèu manjator*: Que si mánjon la gruèlha e li granas. 2. Grana d'aquesta planta. 3. *Pèu d'odor* ò *pèu sauvatge*: Planta ornamentala que sembla lo pèu (*Lathyrus odoratus*).

peuge, ja adj. Peant.

peuge n.m. Panto.

peuna n.f. Peònia.

ph Simbòle dau fòt.

pH n.m. (abreviacion de *potencial Idrogène*) Coeficient que permete de determinar lo caractèr acide ò basic (una solucion es acida s'a un pH inferior à 7, basica s'es superior à 7).

pi n.m. 1. Letra de l'alfabet grèc (π), que correspoande au *p* de l'alfabet latin. 2. (mat.) Simbòle que representa lo rapoart constant de de la circonferença d'un cercle au sieu diamètre, sigue à quauqua ren pròche 3,1416.

pi conj. Indica una succession dins lo temps: *Vau à l'escòla, pi anerai trovar ma maire*. ◇ *E pi*: Dau rèsta, en mai d'aquò. ◇ (per renforçar) *Non es pi tant ric*: Non es tant ric qu'aquò.

piaculari, ària adj. Expiatòri.

piada [pi'ada] n.f. 1. Juguèt (tradicionalament per li filhetas), que representa un personatge generalament femenin ò d'enfant. Var.: **piata**. Sin.: **tité, tita**. 2. Crustaceu decapòde, foarça comun sus li costas d'Euròpa occidentali, que protegisse lo sieu abdomèn moal dins la gruèlha vueïa d'un gastropòde.

pian n.m. Malautia contagioa provocada per un espiroqueta en seguida à una ponhedura d'una mosca. Genèra una febrassa e una reaccion cutanea.

pianissimo adv. (mús., it.) [pja'nisimo] M'una intensitat foarça debla dau son (Abrev. *PP.*).

pianissimo n.m. (mús., it.) Passatge jugat pianissimo.

pianista n. Persona que fa abitualament de música m'un piano.

pianistic, a adj. (mús.) Relatiu au piano: *Tecnica pianistica*.

piano n.m. (mòt italian, de *pianoforte*) ['pjano] 1. Instrument de música dei coardas picadi au mejan de pichins marteus e proveidit d'un clavier. ◇ *Piano drech*: Que li sieu coardas e la taula d'armonia son verticali. ◇ *Piano à coa*: Que li sieu coardas e la taula d'armonia son horizontali. ◇ *Piano preparat*: Que li sieu coardas son proveididi d'objèctes divèrs (claveus, tròç de boasc, de metal, etc.) per n'en modificar lo son. 2. (tecn.) Granda installacion per coïnar, plaçada au mitan de la coïna d'un restaurant, d'una ostalaria.

piano adv. (mús.) M'una intensitat debla dau son Abrev.: *P.* ◇ (fig., fam.) Plan, doçament: *Anar piano, li anar piano*.

piano-bar n.m. Bar dins lo quau un pianista netretèn una música d'ambient.

pianoforte n.m. (it.) Instrument à coardas picadi e à clavier, inventat au s. XVIIIe, que la sieu evolucion a donat naissença au piano.

pianotar vi. (*pianòti*) 1. Sonar lo piano sensa gaubi. 2. Picar doçament dei dets sobre quauqua ren. 3. (fam.) Picar sobre lu tasts d'un aparelh informatic, d'un telefòne.

pianotatge n.m. Accion de pianotar.

piastra n.f. 1. Unitat monetària principala ò divisionària de divèrs país. 2. (arquít.) Peceta.

piata n.f. Piada.

P.I.B. Produch interior brut.

pibala n.f. Anguila jove au moment de la sieu montada dins lu cors d'aiga.

pibla n.f. (mar.) *Aubre de mèstre à pibla*: D'una pèça soleta.

píbola n.f. Aubre dei regions temperadi e umidi, que lo sieu fust estrech si pòu quilhar foarça aut e que lo sieu boasc es recercat en fustaria e en papetaria (Familha dei salicaceas).

piboleda n.f. Luèc plantat de píbolas. Var.: **piboliera**.

piboliera n.f. Piboleda.

pic n.m. Auceu que pica dau bèc sus la rusca dei aubres per n'en faire sortir li larvas: *Pic vèrd, pic cendrainòu*. Var.: **picon**.

pic n.m. Instrument compauat d'un fèrre ponchut, sovent leugierament corbat, ajustat à un mànegue, per rompre un barri, per cavar la tèrra, etc. Sin.: **picador, picon**.

pic (à) loc. adv. Verticalament, perpendicularament. ◇ *Colar à pic*: Directament au fond de l'aiga.

pica n.f. 1. Arma anciana compauada d'una poncha plata de fèrre plaçat à l'extremitat d'una aste de boasc. ◇ (fam.) *Mandar de picas à quauqu'un*: Li faire de reflexions desagradivi, lo tarabustar. 2. Ai cartas, color que lo sieu simbòle es una pica estilizada: *Mandar à pica*.

picacrosta n.f. Baioneta, talhacaulet.

picada n.f. Accion de batre, de picar. Var.: **picadura**. ◇ *Picada de mans*: Aplaudiment.

picador n.m. Pic (autís).

picador n.m. (esp.) Cavalier que, dins una corrida, alassa lo taur m'una pica.

picadura n.f. Picada.

pica en tèrra n.m. Auceu (*Glareola pratincola*) de la familha dei glareolidats.

pica-fava n.m. Instrument fach de doi pèças de boasc que si picon una còtra l'autra per donar un senhal.

picaire n.m. Obrier qu'emplega un pic ò un marteu pneumatic.

picalhons n.m. pl. (pop.) Moneda, sòus.

picanhaire, airitz adj. Bostegon. Sin.: **picanhós, bostigaire, atissós, tissós**.

picanhar vt. Bostegar. Sin.: **atissar**.

picanhós, oa adj. Bostegon. Sin.: **picanhaire, bostigaire, atissós, tissós**.

picant, a adj. Que ponhe: *Saussa picanta*. ◆ n.m. Espina d'una planta.

picapèira n. Obrier que talha la pèira. Var.: **picapeirier**.

picapeirier, a n. Obrier que talha la pèira. Var.: **picapèira**.

picapol n.m. Vin blanc de Lengadòc. Var.: **picpol**.

picapola n.f. Fabrècola.

picapolier n.m. Fabrecolier.

picar vt. 1. Batre, donar de còups à: *L'an picar per li raubar lo sieu telefonet*. Sin.: **barcelar, bastonar, tustar, martelar, mauctractar**. ◇ *Picar me la màquina d'escriure*: Faire usança d'aquela màquina. 2. Talhar (la pèira). 3. Cordurar (un teissut, etc.) m'una màquina. ◆ vi. 1. Dardalhar, en parlant dau soleu. 2. Cordurar m'una màquina. 3. (pop.) *Picar dau cuu*: Faire falhida. ◇ *Picar dei mans*: Aplaudir. ◇ *Picar dau morre*: Cabussar faça còtra tèrra, si rompre lo morre. ◆ **si picar** v.pr. *Si picar en tèrra*: Picar dau morre.

picard, a adj. e n. De Picardia.

picardan n.m. Socatge de Lengadòc; vin blanc e liquorós (*muscat*) que n'en provèn.

picaresc, a adj. Si di dei romans, dei pèças de teatre que lo sieu eròi es un aventurier volontiers barrutlaire, raubaire, mendicant.

pica-rèsta loc. *Faire pica-rèsta*: Au juèc dei bòchas, si di quora la bòcha tirada pilha la plaça de la bòcha que lèva.

picareu n.m. Peis ossós manjadís, comun en Mediterranea. Sin.: **gavaron, gèrle blavier, mèndola, saura**.

pica-tenèbra(s) n.m. Pichin instrument de boasc constituit d'un molinet dentat e d'una lengüeta de boasc fexibla.

picat, ada adj. 1. Cordurat. 2. Si di d'un vin, d'una bevenda qu'a pilhat un gust aigre.

picat n.m. 1. Estòfa de coton formada de doi teissuts aplicats un sobre l'autre e units per de ponchs que fórmon

un dessenh. 2. (mil.) *Bombardament en picat*: Fach per un avion que davala rapidament e repilha immediatament d'altitud. 3. (coregr.) Movement que consistisse à faire passar lo pes dau còrs d'un pen à l'autre en estent sus la poncha ò la mièja poncha.

picatge n.m. Accion de cordurar m'una màquina; lo sieu resultat.

piccolo n.m. (it.) Pichin flaüt traversier, acordat à l'octava superiora dau grand flaüt. Sin.: **octavin**.

pichin, a adj. 1. Que li sieu dimensions, la sieu superficiala, lo volume son inferior à la mesura normala ò ordinària: *Un pichin jardin*. Var.: **pichon, pichòt**. 2. D'una talha gaire auta; d'una autessa reducha: *Un aubre pichin, un òme pichin*. 3. Que non a encara rejonch lo tèrme de la sieu creissença; enfant encara jove: *Un enfant pichin*. 4. Que la sieu valor es bassa: que non es elevat en nombre, en quantitat: *Una pichina soma*. 5. Que non a gaire d'interès, d'importança: *Un affaire pichin*. 6. Mediòcre, mesquin, sensa elevacion ni portada: *Un pichin esperit*. ◆ adv. 1. Mesquinament, sensa ambicion: *Vèire pichin*. 2. *En pichin*: À pichina escala.

pichin, a n. 1. Persona de pichina talha: *Lu pichins davant*. 2. Enfant jove. Var.: **pichon**. ◆ Enfant de quauqu'un: *Lo pichin Estofagarri*. 3. Animau jove: *La cata m'ai sieus pichins*. ◆ *Faire de pichins*: Metre bas; (fig.) Grandir, en parlant de quauqua ren, d'un ben: *Ai plaçat lu mieus sòus à la banca, an fach de pichins*. 4. Persona, grope, empresa que, per rapoart à d'autres, si situa en bas de l'escala. 5. Ai taròts, atots mai deble. 6. Cen qu'es pichin: *L'infinidament pichin*.

pichinalha n.f. Pichinilha, pichonalha.

pichinilha n.f. (fam. pej.) Enfantuènha, marmalha.

picholin adj. e n.m. Varietat d'olivier.

picholina adj. e n.f. Varietat d'oliva pichina.

pichon, a adj. Pichin. ◆ n. 1. Enfant: *Es lo mieu pichon, la mieu pichona*. 2. Jovent, joventa: *Una bèla pichona*.

pichonalha n.f. Garçonilha, marmalha, pichinalha.

pichonar vi. (fam.) Acochar, metre un pichon au monde. Sin.: **jasilhar, jacilhar**.

pichonet, a adj. Totplen pichin, minuscule.

pichonetat n.f. Estat, caractèr de cen qu'es pichin, de pichina dimension.

pi(c)vèrd n.m.

picnogonide n.m. Pichin artropòde marin dau tronc provedit de lònqui patas arpioï, de l'abdomèn cort sensa apendici.

picnomètre n.m. Pichin flascon que sièrve à mesurar la densitat d'un solide ò d'un liquide.

picnòsi n.f. Degenerescença dau nucleu celluari, caracterisada per una condensacion de la cromatina.

pico- Element (simbòle p.) que, plaçat davant una unitat, la partisse per 10¹².

picon n.m. 1. Pic (autfs). 2. Batalh de campana. ◆ Aver mai de picons que de campanas: *Aver mai de deutes que de capital*. ◆ Darrier còup de campana. ◆ Sonalha en forma de pera à l'envers. 3. Mena de pichin marteu

plaçat sus una poarta, que vèn picar sus una placa metallica. 4. Puèi, cima. 5. Varietat de pic mai esandida en Euròpa (*Dendrocopos major*).

piconet n.m. Sonalha mai pichin qu'un picon.

picòssa n.f. 1. Merlin per esclapar. 2. (mar.) Manaira emplegada per lu màstres d'aissa provençaus.

picossin n.m. Pichina destrau. ◆ (pop.) *Morre de picossin*: Morre de tòla.

picòt n.m. Pichina dent au bòrd d'una dentèla.

picòta n.f. 1. Malautia infeccioa de la fea, deuguda à un virus variolic e caracterisada per l'erupcion de vesiculas recubèrti d'una pèu dessecada qu'a la forma d'un claveu. 2. Vièlh nom de la vairòla.

picotada n.f. Pizzicato (it.).

picotament n.m. Sensacion de ponhedura corta e repetida.

picotar vi. (*picòti*) Gratar.

picotat, ada adj. Marcat d'un grand nombre de pichins ponchs. Sin.: **vairolat**.

picotin n.f. Mesura d'avena per un cavau.

picpol n.m. Socatge blanc; vin obtengut m'aqueu socatge. Var.: **picapol**.

picrat n.m. (quim.) Sau de l'acide picric.

picric, a adj. *Acide picric*: Obtengut per l'accion de l'acide nitric sobre lo fenòl.

pictografia n.f. 1. Escriptura formada de pictogramas. 2. Usatge de pictogramas per la comunicacion de messatges.

pictografic, a adj. Si di d'una escriptura dins la quala lu concèptes son representats au mejan de scenas figuradi ò de simbòles complèxes.

pictograma n.m. Dessenh, signe d'una escriptura pictografica. ◆ (espec.) Dessenh esquematic normalisat destinat à significar, en particulier dins un luèc public, divers indicacions simpli (direccion de la sortida, emplaçament dau comun, etc.).

pictorialisme n.m. Corrent artistic dins la practica de la fotografia de la fin dau s. XIXn fins ai annadas 1920, que s'esforçava de rendre l'imatge fotografic unic coma òbra pintada.

pictural, a adj. De la pintura, relatiu à la pintura en tant qu'art. Var.: **picturau**.

picturau, ala adj. Pictural.

pidgin n.m. Parlar rudimentari naissut de la simplificacion de lengas en contacte e que sièrve unicament à de besonhs limitats (comercials, en particulier), sensa èstre la lenga mairala de degun: *Lo pidgin english es una mescladissa d'anglès e de chinés*.

pièch n.m. 1. Part dau còrs entre lo coal e l'abdomèn, que contèn lo coar e lu paumons; torax. ◆ *Aver de pièch*: Aver de coratge. 2. Region anteriora dau còrs de divers animaus, entre lo coal e lo ventre. ◆ Davant dau còrs dau cavau e dei quadrupèdes domestics, situat sota l'encoladura, entre li espatlas.

pièch ros n.m. Rigau.

pedestal n.m. Pedestal.

pielectasia n.f. (patol.) Dilatacion dau bacinet renal.

pielic, a adj. Relatiu au bacinet renal.

pieliti n.f. (patol.) Infeccion dau bacinet dau ren.

pielocalicial, a adj. Relatiu au bacinet e au calici renals. Sin.: **pielocaliciau**.

pielocaliciau, ala adj. Pielocaliciau.

pielocistiti n.f. (patol.) Que pertòca à l'encòup la pieliti e la cistiti.

pielografia n.f. Radiografia dau bacinet renal.

pielonefriti n.f. (patol.) Associacion d'una nefropatia microbiana, d'una mieliti e d'una infeccion urinària.

pielostomia n.f. (cir.) Derivacion per eliminar l'urina.

pielotomia n.f. (cir.) Entalh dau bacinet renal.

piemont n.m. (geogr.) Plana alluviala que s'estende en un glacís continú, de la penda pusleu foarta, au pen d'una montanha e formada de cònes de deieccion estacats un à l'autre. Var.: **pimont, pemont**.

piemontés, ea adj. e n. Dau Piemont. Var.: **pimontés, pemontés**.

piencha n.f. Pencha.

pietadós, oa adj. 1. Sensible, tendre. 2. Misericordiós. 3. Que fa pietat. 4. Piu, qu'a pietat dei autres. Var.: **pietós**.

pietadosament adv. D'un biais que fa pietat.

pietat n.f. 1. Misericòrdia, compassion. 2. Devocion. 3. Composicion que representa la Verge desconsolada, soleta ò portant sus lu sieus genolhs lo còrs dau sieu Enfant crucificat. (Etim. it. *pietà*).

pietisme n.m. Movement religiós naissut dins la Glèia luteriana alemanda dau s. XVIIⁿ, que metia l'accent sobre la necessitat de l'experiença religioa individuala.

pietista adj. e n. Que pertòca lo pietisme; que lo practica.

pietós, oa adj. Pietadós.

pietosament adv. Embé pietat.

pièze n.m. (fis.) Unitat de pression (simb. pz), egala à la pression unifòrma que produe sobre una susfàcia plana de 1m² una foarça normala de 1 estène.

piezoelectric, a adj. Relatiu à la piezoelectricitat.

piezoelectricitat n.f. (fis.) Aparicion de cargas electriqui à la susfàcia d'unu cristals sotamés à una constrencha (efècte dirècte) ò, inversament, variacion dei dimensions d'aquestu cristals quora li es aplicada una tension electrica (efècte invèrse).

piezografe n.m. (fis.) Aparelh de mesura piezoelectrica dei pressions ò dei foarças vibratòri.

piezomètre n.m. Instrument per mesurar la compressibilitat dei liquides.

piezometria n.f. 1. Mesura dei pressions e particulierament dei pressions auti. 2. Part de la fisica que li es ligada.

piezometric, a adj. Que pertòca la piezometria.

pif adj. m. Criptorquide.

piga n.f. Efelida. Var.: **pigalha**.

pigala adj. e n.f. Varietat d'oliva que s'atròva dau costat de Nimes.

pigalha n.f. Efelida.

pigalhar vi. En parlant dei auceus, mandar de crits aguts e repetits. Sin.: **piular**.

pigargue n.m. Aigla de la coa blanca, que pòu faire fins à 2,50 d'envergadura. Sin.: **aigla de mar, aigla marina**.

pigat, ada adj. Que presenta de pigas.

pigau adj. e n.m. Varietat d'olivier.

pigista n. Persona qu'escrui d'articles de premsa, pagada à la linha. Sin.: (pop.) **pissacòpia**.

pigment n.m. 1. Substança naturala colorada que produon lu organismes vivents, en particulier aquelu vegetals. 2. Substança insolubla dins l'aiga e dins la màger part dei mitans de suspensions abituals, dotada d'un poder colorant e opacificant aut, destinada à donar una coloracion superficiala au supòrt sus lo quau es aplicada.

pigmentacion n.f. 1. Formacion, amolonament de pigments dins lu teissuts vivents, en particulier de la pèu. 2. Coloracion per un pigment.

pigmentar vt. Colorar m'un pigment.

pigmentari, ària adj. Relatiu à un pigment.

pigmentat, ada adj. Colorat m'un pigment.

pigmentogène, a adj. Que dona naisença à un pigment.

pigmeu, ea adj. e n. Dei Pigmeus.

pigoliera n.f. Pegoliera.

pigrament adv. D'una mena pigra. Sin.: **pereosament**.

pigre, a adj. Qu'a gaire envuèia de trabalhar, de faire d'esfoarç. Sin.: **pereós, pelandron, farassonnier, pautron, gastalançòus**.

pigrejar vi. Faire lo pigre. Sin.: **pelandronejar**.

pigres(s)a n.f. Comportament d'una persona pigra. Var.: **pigrícia**. Sin.: **perea, perea, pautronaria, pelandronaria, laissa m'estar, laisse-mi-'star**.

pigrícia n.f. Pigrèssa.

pijon n.m. 1. Auceu de l'òrdre dei colombins, granivòre, dau plumatge diversament colorat en foncion dei espècias, dei alas corti e largui. ◇ *Pijon viatjaire*: Que s'en torna au sieu nido quau que sigue lo luèc de dont parte, totplen utilizat dins lo passat per portar de messatges. 2. (fig.) Niais, que si laissa facilament enganar. Sin.: **colhon**. 3. *Pijon d'argila*: Disc d'argila que sièrve de bersalh au ball-trap.

pijonier n.m. Colombier. Var.: **pijoniera**.

pijoniera n.f. Pijonier.

pila n.f. 1. Amolonament d'objèctes plaçats un sobre l'autre: *Una pila de libres*. 2. *Pila electrica* ò *pila*: Aparelh que transforma directament en energia electrica l'energia desvolopada dins una reaccion quimica. ◇ *Pila à combustible*: Aparelh que transforma en energia electrica l'energia quimica d'un pareu combustible-comburant, contengut en defoara. ◇ *Pila solària*: Fotopila. ◇ *Pila atomica*: Reactor nucleari. 3. Element de maçonaria que tèn lu arcs d'un poant, la retombada de doi vòutas successivi. 4. *Pila d'un aiguier*: Part plana à costat de l'aiguier. 5. Costat d'una pèça de moneda opauada à la *faça*, e que poarta generalament l'indicacion

de la valor: *Jugar à pila ò faça*. Sin.: **jugar à cara ò crotz**.

pilador n.m. Trissador, peston, moledor, trisson.

pilaf n.m. Ris au gras totplen condit e cuèch ò servit mé de carn, de peis, etc. ◇ En apos.: *Ris pilaf*.

pilar vt. Concassar, pistar, trissar.

pilar n.m. Colomna de pèira, de fusta, supoart metallic vertical. Sin.: **pilastre**.

pilari, ària adj. Relatiu ai pels.

pilastra n.f. 1. (arquít.) Pilastre en pichina salhida, sensa basa ni capiteu, còtra lo quau s'apontèla un autre pilastre ò una colomna. 2. (tecn.) Pèça de boasc ò de metal que renfoarça lo revèrs d'una sèrra.

pilastre n.m. (arquít.) Membre vertical format d'una salhida debla d'un barri, generalament provedit d'una basa e d'un capiteu pariers à-n-aquelu de la colomna. 2. Montant à jorn plaçat entre li travadas d'una grasilha per la renforçar.

pilatge n.m. Accion de pilar. Sin.: **pistatge, trissatge**.

pilha n.f. Butin.

pilhaire, airtz n. Persona que rauba, que saqueja. Var.: **philhard**. Sin.: **arlot, arlandier, raubafiga, sautabaranha, rapinaire, bassacaire**.

pilhament n.m. Pilhatge. Sin.: **raubarria, raubament, rapina, saquejament, bassacatge, sacatge**.

pilhar vt. 1. Agantar, sasir: *Pilhar un libre, pilhar quauqu'un per lo braç*. Sin.: (toi lu sens) **prendre, prene, préner**. 2. Emportar quauqua ren, s'en munir: *Pilhar un manteu*. 3. Aquistar, crompar: *En passant, pilherai lo pan*. 4. Causir: *Pilhi aqueu d'aquí*. 5. Menar: *Ti pilherai à 8 oras*. 6. Emplegar (un mejan de transport): *Pilhar lo tren*. ◇ Passar per (una via de comunicacion, una direccion): *Pilhar una escorcha, pilhar la promiera à drecha*. 7. Absorbir (d'aliments, un líquide): *Pilhar una tisana, un remèdi*. 8. Si procurar, recampar d'informacions: *Pilhar de nòvas de quauqu'un*. 9. Emplegar (un mejan): *Pilhar de mesuras, de precaucions*. 10. Fitar, reservar: *Pilhar una cambra dins una ostalaria*. 11. Engatjar: *Pilhar una secretària*. 12. *Pilhar lo sieu temps*: Si donar lo temps de faire li cauas. 13. Si faire mèstre de quauqua ren, lo levar à quauqu'un: *M'a pilhat lu mieus sòus*. ◇ Raubar per lo biais de la foarça; arroïnàr una vila: 1394: «...*pilheron e rauberon la nau ... de tots los draps e autres mercanderias...*». Sin.: **saquejar, raubassar, rapinar**. ◇ Si faire mèstre militarriament: *Pilhar una vila*. 14. Demandar (de sòus): *Pilhar 100 euros de l'ora*. 15. Arrestar, capturar (quauqu'un): *Lo ladre s'es fach pilhar*. Sin.: **peçugar** (fam.). 16. Absorbir tota l'activitat, tot lo temps de de: *Aqueu trabalh m'a pilhat una setmana*. 17. S'encargar de quauqua ren per quauqu'un: *Lo postier a pilhat la mieu letra*. 18. Acceptar de recevre: *Aquela escòla pilha finda d'intèrnes*. 19. Recevre cen qu'es ofèrt: *Pilha, es per tu*. ◇ Recevre, si faire donar: *Pilhar de cors d'informatica*. 20. Aquistar (un aspècte una caracteristica): *Lo projecte pilha forma, aquesta persona a pilhat de pes*. 21. *Contractar una malautia*: L'agantar, n'èstre tocat. 22. (fam.) Recevre sensa lo voler: *Pilhar de còups*. 23.

Laissar penetrar: *Lu mieus soliers pilhon l'aiga*. ◇ (fig.) *La defensa de l'OGCN pilha l'aiga*: Laissa passar facilament lu atacants de l'adversari. 24. Abordar quauqu'un, intrar en contacte m'eu, dins una direccion donada: *Pilhar l'enemic de front*. ◇ Neutralisar quauqu'un, ganhar la sieu favor: *Pilhar un enfant per la doçor*. ◇ Abordar (una question) d'un biais donat: *Pilhatz mau lo problema*. 25. Interpretar (un prepaus, un eveniment): *A mau pilhat lo mieu conseu*. 26. *Pilhar (quauqu'un, quauqua ren) en ...*: Si metre à provar un sentiment envèrs aquela persona, aquela caua: *Pilhar quauqu'un en òdi*. 27. *Pilhar (quauqu'un, quauqua ren) per ...*: Lu regarjar à toart coma: *L'ai pilhat per un autre*. 28. Associat à de noms, forma divèrsi locucions equivalenti à un vèrbo. ◇ *Pilhar un banh*: Anar dins l'aiga (per si lavar ò per denedar). ◇ *Pilhar una fòto*: Fotografiar. ◇ *Pilhar li armas*: S'armar per s'aparar ò per atacar. ◇ (mar.) *Pilhar la mar*: S'embarcar. ◇ (mar.) *Pilhar lo vent*: Presentar li velas au vent. ◇ *Pilhar lo doi de copas*: S'escapar. ◇ *Pilhar paur*: S'espaventar. ◇ *Pilhar garda à*: Prestar atencion à, si maufidar de. ◆ vi. 1. Espessir: La saussa a pilhat. 2. Crèisser, s'aclimatar: *Una planta que pilha facilament*. 3. Començar la combustion, en parlant d'un fuèc. 4. Produre l'efècte recercat: *Lo vaccin a pilhat, aquesta pega non pilha sus lo fèrre*. 5. Seguir una direccion: *Pilhar à drecha*. 6. Èstre cresut, acceptat: *La tieu mençonega pilherà pas mé ieu*. ◆ **si pilhar** 1. *Si pilhar per*: Si crèire, si faire passar per: *Si pilha per una persona importanta*. 2. (fam.) *La si pilhar cauda*: Si preocupar, s'embilar. ◇ *La si pilhar mé quauqu'un*: S'embila mé quauqu'un, ver de cauas à li reprochar.

philhard, a n. Pilhaire. Sin.: **arlandier, arlot, rapinaire**.

pilhatge n.m. Raubarici, accion de pilhar. Var.: **pilhament**.

pilifèr, a adj. (bot.) Que poarta de pels.

pilifòrme, a adj. En forma de pel.

pilo n.m. Juèc tradicional niçard, dins lo quau cau mandar dins lo cercle de l'adversari un volant fach de papier ficat dins una pèça traucada, en jonglant m'ai pens, m'ai genolhs, m'au pièch ò mé la tèsta; lo volant que sièrve à jugar.

pilocarpina n.f. Alcaloïde antagonista fisiologic de l'atropina.

pilomotor adj. m. Si di d'un reflèx qu'a per resultat l'ereccion dei pels.

pilon n.m. Instrument per pilar, trissar una substança manualament dins un mortier. Sin.: **trissador, trisson, moledor, estrissador, peston, pilador**. ◇ Massa peanta accionada mecanicament, destinada à un emplec parier: *Pilon per lo papier*. ◇ *Metre un libre au pilon*: Lo destrúger, especialament en parlant d'un invendut.

pilòne n.m. 1. Supoart (metallic, de betum, etc.) d'un poant suspendut, d'una linha electrica aerenca, etc. Var.: **pilon**. Sin.: **pilastre**. 2. (arqueol.) Massís quadrangulàri de pèira, construch de cada costat dei portaus successius d'un temple egipcian.

pilòr(e) n.m. (anat.) Orifici que fa comunicar l'estòmegue e lo duodenum.

piloralgia n.f. Dolor au pilòr.

pilorectomia n.f. (cir.) Reseccion dau pilòr.

pilòri n.m. Torreta ò pal dont èron expauats de delinquents en signe d'infamia. Var.: **espitlòri**. ◇ *Metre au pilòri*: Senhalar à l'indignacion publica.

piloric, a adj. Dau pilòre: *Antre piloric*.

piloroduodeni n.f. (patol.) Inflammacion à l'encòup dau pilòr e dau duodenum.

pilorisme n.m. Restrenhiment espasmodic dau pilòr.

piloriti n.f. (patol.) Inflammacion de la mucoa pilorica.

pilorotomia n.f. (cir.) Entalh dau pilòr.

pilós, oa adj. Pelós.

pilosebaceu, ea adj. (anat.) Relatiu ai pels e à la glanda sebacea que li es annexada.

pilosèla n.f. Esparèla que creisse dins lu luècs arides e montanhós d'Euròpa (Família dei composeas).

pilosisme n.m. (med.) Desvolopament anormal e localisat dei pels.

pilositat n.f. (fisiol.) Revestiment que lu pels fórmon sus la pèu.

pilòt n.m. 1. Persona que mena un avion, una veitura de corsa, un engenh blindat, etc. ◇ *Pilòt d'assai*: Professional encargat de verificar en vòl li performanças e la resisença d'un avion novèu. ◇ *Pilòt de linha*: Pilòt encargat de menar un avion sus una linha comerciala. 2. (mar.) Professional qualificat que guida li naus dins lu passatges dificiles, à l'intrada dei poarts. ◇ (mar.) 1664 / 1785: Responsable encargat de la navegacion d'una galèra ò d'un vaisseu, pertocant l'eissèrva de la nau, e tanben de coordenar lo sieu ancoratge, e de s'entrevar dei instruments de navegacion. ◇ Cap dei servicis de pilotatge. ◇ (lit.) Persona que sièrve de guida. 3. *Pilòt automatic*: Dispositiu, generalament giroscopic, que permete de menar un avion sensa intervencion de l'equipatge; dispositiu mecanic ò electronic qu'assegura à una nau la conservacion d'un cap fixat, sensa intervencion umana. 4. Pichin peis dei mars caudi e temperadi que seguísse li naus e passava per guidar lu peis-cans. 5. (En aposicion) Que sièrve d'exemple, de modèl, que duèrbe lo talh: *Una classa pilòt*. Var.: **pilòta**.

pilòta n.m. (it.) Pilòt.

pilotar vt. (*pilòti*) 1. Menar (un avion, una veitura, una nau, etc.) en tant que pilòt. 2. Guidar (de personas) dins una vila, un museu, etc. 3. Dirigir (un projècte, una accion, etc.): *Un grand professor es cargat de pilotar la campanha de vaccinacion*.

pilotatge n.m. Accion de pilotar.

pilotin n.m. Escolan oficier que prepara lu sieus diplòmas de la marina mercanda sus una nau de comèrci.

pilula n.f. 1. Medicament de forma esferica, destinat à èstre engolit. 2. (fam.) La pilula: *Pilula contraceptiva*.

pilular(i), a (-ària) adj. En forma de pilula. ◇ *Massa pilulària*: Mesclum per faire de pilulas. ◆ n.m. (veter.) Instrument que s'emplega per faire qu'una bèstia pilhe una pilula.

pilulària n.f. Feuse d'aiga dei fuèlhas filifòrmi.

pilulier n.m. 1. Instrument que sièrve à faire li pilulas. 2. Pichina boita per metre de pilulas.

pilum n.m. (Antiqu.) Bigatana de l'infantaria romana.

pimontés, esa adj. e n. Piemontés.

pimpalhar (si) v.pr. Si parar, si pimpanar.

pimpanar (si) v.pr. Si parar. Sin.: **s'afistolar**, **s'abricar** (Còntes), **s'apimpar**, **si pimpalhar**.

pimpanela n.f. 1. Margarideta. 2. Rosacea aromatica. Var.: **pimpinela**, **armentela**.

pimparat, ada adj. Fresc, elegant. Sin.: **faròt**, **aliscat**, **corós**, **lisquet**.

pimpinela n.f. Pimpanela.

pimpinòto n.m. Archicòta.

pimprinela n.f. Planta erbacea dei flors porpri; pimpanela. (Família dei rosaceas).

pin n.m. Aubre dau fulhatge persistent e dei fuèlhas en agulhas (ò *garnas*), sovent inseridi per doas, que lo sieu boasc s'emplega en particulier en fustaria. Lo sieu fruch, de forma conica, si di *la pinha*.

pinacea n.f. *Pinaceas*: Família d'aubres resinós provedits d'agulhas e que poarton de fruchs en còne que si duèrbon à maturitat e que comprèn la màger part dei espècias de conifèrs. Sin.: **abietacea**, **abietinea**.

pinacle n.m. (arquít.) Amortiment que si finisse en forma de còne ò de piramide e que si plaça en particulier en cima d'una culada, dins l'arquitectura gotica. ◇ *Portar au pinacle*: Plaçar foarça aut, faire un elògi foarça grand de. Sin.: **encimelar**.

pinacologia n.f. Estudi scientific dei colors e de l'òbra dei tableus ancians, au mejan dei rais X ò ultraviolets.

pinacoteca n.f. Museu de pintura.

pinassa n.f. (mar.) Nau de carga en usança dins la Mar Granda, m'ai sieu extremitats ponchudi.

pinastre n.m. Pin maritime.

pinateu n.m. Pin jove. Var.: **pinhateu**.

pinca n.f. (mar.) (1876-1886) Nau pichona me lo palhòu plat e la popa redona sobrenauçada.

pinça n.f. 1. Autís mé de brancas articuladi que li sieu extremitats, plati ò redoni, sièrvon à agantar, à tenir quauqua ren. Sin.: **peçuga**. ◇ *Pinça universal*: Pinça que recampa divèrsi foncions (pinça plata, pinça talhanta, etc.) 2. Dispositiu mé doi brancas per pinçar: *Pinça per epilar*. Sin.: **peçuga**. 3. Extremitat dei gròssi patas de divèrs crustaceus. Sin.: **peçuga**. 4. Davant de l'esclòp d'un cavau. 5. Incisiva mediana dei mamifèrs erbivòres. 6. Plec cordurat sus l'envèrs d'un vestit per l'ajustar au mai pròche dau còrs.

pinçada n.f. Peçugada.

pinçament n.m. 1. Accion, fach de pinçar, de peçugar. 2. (arbor.) Supression dei grelhs ò de l'extremitat dei brancas per faire anar la saba dins d'autri parts dau vegetau. Sin.: **pinçatge**. 3. (autom.) Diferença d'escartament foarça pichina qu'existísse à l'arrèst entre lo darrièr e l'avant dei ròdas directritz d'una automobila, e que s'anulla à la velocitat d'utilisacion dau veicule.

pinçar vt. 1. Peçugar. ◇ *Pinçar li coardas de la guitarra*: Tocar la guitarra. 2. (arbor.) Efectuar lo pinçament de. 3. Cordurar una pinça à (un vestit).

pinçat, ada adj. Qu'exprimisse de freior: *Pilhar una ària pinçada, aver lo morre pinçat*. Sin.: **peçugat**. ◇ *Aver li labras pinçadi: Fini e sarradi*.

pinçatge n.m. (arbor.) Pinçament.

pinçelier n.m. Recipient à l'usatge dei pintres, m'un compartiment que contèn l'òli per li colors e un autre d'essença per netejar lu pinceus. Sin.: **escudelon**.

pinçeta n.f. Pichina pinça. Sin.: **peçugueta**.

pinceu n.m. 1. Instrument format d'un assemblatge estrech de pels ò de fibras que si fíxon à l'extremitat d'un mànegue, emplegat per pintar, per pegar, etc.: *Pinceu de seda*. 2. Fais luminós de pichina dubertura. 3. (pop.) Pen, camba: *S'emmesclar lu pinceus*.

pindaresc, a adj. Qu'evòca Pindar. Var.: pindaric.

pindaric, a adj. De Pindar; qu'evòca Pindar. Var.: **pindaresc**.

pindarisaire (-izaire), airtz adj. e n. Persona que pindarisa.

pindarisar (-izar) vi. 1. Escriure en retipant Pindar. 2. Escriure d'una mena enfatica.

pindarisme n.m. Retip dau lirisme de Pindar. Lirisme enfatic, fosc.

pindorlet n.m. (pop.) Clitòris.

pinea n.f. Luèc plantat de pins. Var.: **pineda**.

pineal, a n. e adj. m. Pichin còrs plaçat dintre la part posteriora dau cerveu. Var.: **pineau**.

pinealòma n.m. Tumor desenvolopada au despens dei cellulas dau còrs pineal.

pineau, ala adj. e n.m. Pineal.

pineda n.f. Luèc plantat de pins. Var.: **pinea**.

pinène n.m. (quim.) Hidrocarbure terpenic, compauant essencial de l'essença de terebentina.

pingoin n.m. Auceu dei mars arctiqui, piscivòdre, dei pens palmats, que fa lo nido sus li coastas d'Euròpa occidentala (Lòng de 40 cm pauc ò pron). Sin.: **maumaridat, agaça marina**. Var.: **pingüin**.

ping-pòng n.m. (engl.) Tennis de taula.

pingponguista n. Jugaire de ping-pòng.

pingüin n.m. Pingoin.

pinha n.f. Fruch dau pin.

pinha n.f. Pèça tronconica, provedida de pichins traucs, que s'adapta à un romairòu per espantegar l'aiga. Sin.: **poma**.

pinha n.f. 1. Instrument mé de dents fini e sarradi que sièrve à desbrolhar lu bèrris à lu metre en òrdre. Sin.: **penche**. ◇ *Pinha gròssa*: Pinha m'ai dents mai espaçadi per desbrolhar lu bèrris. ◇ *Pinha fina*: Pinha m'ai dents mai sarradi. 2. Objècte dau meme tipe, cort, que sièrve à tenir lu bèrris.

pinhada n.f. Luèc plantat de pins maritimes.

pinhadas n.f. pl. Pinhaduras, penchenadas.

pinhaduras n.f. pl. Bèrris que càscon quora una persona si penchena. Var.: **pinhadas**. Sin?: **penchenaduras**.

pinhairòu n.m. Socatge blanc.

pinhanenc, a adj. e n. Originari ò estatjant de Pinhans.

pinhar vt. Metre en òrdre (lu bèrris) m'una pinha.

Sin.: **penchenar**.

pinharòu n.m. Varietat de raïm blanc redond.

pinhata n.f. Recipient m'un cubiceu, sensa mànegue, generalament provedit de manelhas, per faire cuèire d'aliments; lo sieu contengut. Sin.: **marmita, ola**.

pinhatada n.f. Contengut d'una pinhata.

pinhateta n.f. Pichina pinhata.

pinhateu n.m. Pinateu.

pinhatier, a n. Persona que fa de pinhatas.

pinhatiera n.f. Atalhier dont si fan li pinhatas.

pinhaton n.m. 1. Pichin pòt de grès que contèn de caffè e que si plaça davant lo fuèc per lo tenir au caud. 2. Caçaròla de tèrra ò de metal espès m'un mànegue vuèi.

pinhòla n.f. (vulg.) Masturbacion.

pinhon n.m. Grana manjadissa d'una varietat de pin. Var.: **pinhòu**.

pinhon n.m. La mai pichina dei ròdas dentadi d'un engranatge cilindric ò conic. ◇ *Ròda dentada situada sus l'axe de la ròda de darrier d'una bicicleta (per op. au plateu)*.

pinhon n.m. Flòc de bèrris.

pinhòu n.m. Grana manjadissa d'una varietat de pin. Var.: **pinhon**.

pinifèr, a adj. Luèc abondós en pins.

pinna n.f. Mollusc bivalve de la gruèlha triangulària (Lòng de 60 cm).

pinnipède n.m. *Pinnipèdes*: Òrdre de mamifèrs carnivòres adaptats à la vida marina, dei patas transformadi en nadarèlas e dau còrs fusifòrme, coma la fòca, la vaca marina, l'otaria.

pinnula n.f. 1. Placa metallica traucada d'un ulheton, plaçada à angle drech ai extremitats d'una alidada e que sièrve à pilhar d'alinhaments sus lo terren. 2. (bot.) Foliòla de feuse.

pinocitòsi n.f. (biol.) Inclusion, dins una cellula, d'una pichina gota de liquide dau mitan ambient, que forma una vacuòla.

pinós, oa adj. Si di d'un luèc cubèrt de pins.

pinòt n.m. Socatge famós.

pin-pan Onomatopea, qu'exprimisse un còup, un bosin violent.

pinta n.f. 1. Anciana mesura dei liquides niçarda valent 0,786250 l. 2. Unitat de mesura anglosaxona de capacitat que vau 1,136 l au Canadà e 0,568 l en Grand-Bretanha. 3. Anciana mesura de capacitat francesa que valia 0,93 l à París; recipient d'aquesta capacitat; lo sieu contengut.

pintaire, airtz n. Persona que practica l'art de la pintura. Sin.: **penheire**. Var.: **pintre, pintor**.

pintar vt. 1. Revestir de pintura: *Pintar un barri*. 2. Representar per l'art de la pintura: *Pintar un paisatge*. 3. Figurar, desssenhar au mejan de pintura: *Pintar un numèro sus una poarta*. 4. Descriure, representar per la paraula, l'escriptura: *Rancher a pintat lo croton embè gaubi*.

pintarda n.f. Galina faraona.

pinto n.m. *Pinto ròsso*: Mena de boscarla mé de pichini tacas.

pintor n.m. Pintre (forma mai correnta): (alliter.) *Lo pintor que pintava la poarta dau pissador de la plaça Passetta*.

pintoresc, a adj. e n.m. Pitoresc.

pintorescament adv. Pitorescament.

pintorlar vt. Barbolhar. Var.: **pintorlejar**.

pintorlatge n.m. Barbolhatge.

pintorlejar vt. Barbolhar.

pintre n.m. 1. Persona, artista que practica l'art de pintar, que sigue professionalament ò non. 2. Obrier que lo sieu mestier es d'aplicar de pintura sus de materiaus, de susfàcias, à paugar de papiers pintats. Var.: **pintor**. Sin.: **penhèire**.

pintura n.f. 1. Matèria coloranta liquida que sièrve à revestir una susfàcia, constituïda de pigments de color espantegats dins un ligant fluïde ò pastós destinat à secar. 2. Accion de revestir una susfàcia, un supoart, m'aquesta matèria. 3. Art e tecnica de la representacion, au mejan au mejan de pintura, de subjèctes vèrs ò imaginaris., ò de la combinason non figurativa de formas e de colors. 4. Òbra d'un artista pintre; tableau. ◇ *Non poder vèire quauqu'un en pintura*: Non lo poder suportar. Sin.: **non poder niflar quauqu'un**. 5. Ensèms dei òbras d'un pintre, d'un país, d'una epòca. 6. Descripcion, evocacion: *La pintura de la vida medievals*.

pinyin n.m. (mòt chinés) Sistema de transcripcion fonetica dei ideogramas chinés, adoptat en República populària de China despí lo 1958.

piobacillòsi n.f. (patol.) Enfeciment provocat per lo piobacille, que pertòca lo poarc e lu romiaires.

piocianic, a adj. (med.) *Bacille piocianic*: Que forma de postema blava.

piocianina n.f. Substança tracha de la postema blava.

piodermi n.f. (patol.) Inflamacion aguda de la pèu, m'una formacion postemoa coma lo floronc.

pioenièsi n.f. (patol.) Vomidura de postema.

pioftalmia n.f. (patol.) Amolonament de postema dintre l'uèlh.

piogène, a adj. Pertòca de micròbis (estafilocòcs, pneumocòcs, estreptocòcs, gonocòcs, etc..) que provòcon la formacion de postema.

piogenèsi n.f. Condiçions e mecanismes de la formacion de postema. Var.: **piogenia**.

piogenic, a adj. Relatiu a la piogenèsi.

pioïde, a adj. Que sembla de postema.

piòla n.f. Pichina calandra dau bèc fin e lòng, dau plumatge brun-roge.

piolin n.m. Passeron de talha pichina à mejana (de 11 à 25 cm), dei patas lòngui e de la coa lònga, dau plumatge discret (*Anthus pratensis*).

piomia n.f. Ensèms dei trebolicis morbides, provocats per lo passatge dins lo sang de micròbis patogènes, entirant d'apostemiduras multipli.

piomic, a adj. Relatiu à la piomia.

pionaire n.m. Àneda foarça comuna que migra vèrs lo sud en fin d'estiu (*Mareca penelope*).

pionar vt. 1. Repepiar. 2. Piular, pigalhar, en parlant dei auceus. Var.: **pipionar**.

pionefròsi n.f. (patol.) Apostemidura dau ren e dau bacinet.

pionier, a n. 1. Persona que fa li promieri recèrcas dins un camp donat, que duèrbe lo talh, que prepara la rota per lu autres: *Lu pioniers de l'espaci*. 2. Persona que parte ocupar e desvolopar de contradas inhabitadi: Lu pioniers de l'oèst american.

piorrea n.f. Escorrement de postema.

piorreïc, a adj. Relatiu à la piorrea.

piós, oa adj. Qu'a de pietat, que manifèsta de pietat, de religiositat.

piosament adv. D'un biais piós.

piòta n.f. Pata.

pipa n.f. Objècte format d'un forneu e d'un tube, que sièrve per fumar; lo sieu contengut (tabat, òpi, etc.). Sin.: **tubanta, cachimbau**. ◇ *Cargar la pipa*: Emplir lo forneu me de tabat. ◇ *Fumar la pipa*: Si di d'un cavau que sofrisse dau vici d'immobilitat e que garda lo forratge entre li dents.

pipaire, airitz n. Que tuba la pipa.

piperaça n.f. *Piperaceas*: Familha de plantas cotiledonei apetalis que lo pebrier n'es lo tipe.

pipera n.f. Especialitat de la coïna basca, compauada de tomatis e de pebrons cuèchs, m'un ajust d'òus batuts en trochada.

piperezina n.f. Compausat quimic emplegat per lo tractament de la diatèsi urica.

piperin n.m. Piperina.

piperonal n.m. (quim.) Eliotropina.

piparina n.f. Alcaloïde dau pebrier. Var.: **piperin**.

pipeta n.f. Pichin tube per prelevar un liquide.

pipí n.m. n.f. (fam.) Urina. Sin.: **pissin, pissà** (pop.). ◇ *Faire pipí*: Urinar.

pipidon n.m. Argàs, peolh de la volalha. Sin.: **pelicon**.

pipier, a n. Persona que fabrega de pipas. ◆ n. Que pertòca li pipas, la sieu fabricacion.

pipionar vi. Piular, pionar.

piquescrich n.m. (neol., de *picar* e *escrich*, sus lo modèl de *manescrich*) Document redigit au mejan d'una màquina per escriure ò d'un computador.

piquet n.m. Pichin pal destinat à èstre ficat dins la tèrra. Sin.: **pal, palisson, palficat**.

piquet n.m. Juèc que si juèga à doi mé trenta-doi cartas.

piqueta n.f. 1. Bevanda que s'obten en mandant d'aiga sobre la raca dau raïm ò sobre d'autres fruchs sucrats e en laissant pi fermentar. 2. (fam.) Vin marrit, gaire alcolisat. Sin.: **trempa, vineta**.

piqueta n.f. Gròssa desfacha: *Pilhar la piqueta*. Sin.: **frusta, rosta, frandacion, rasclada**.

piquetar vt. 1. Tacar de pichins ponchs isolats. Var.: **picotar**. 2. Faire lo traçat d'una rota, d'una construccion, etc., au mejan de piquets.

piquetatge n.m. Accion de piquetar. Sin.: **marcatge**.

piquier n.m. Sordat armat d'una pica.

piracant n.m. Genre botanic de boisson persistents e espinós que donon de flors blanqui e de pichins fruchs roges, jaunes ò color d'arange, leugierament toxics. Sin.: **boisson ardent, aubre de Moïses**.

pirala n.f. Parpallon crepusculari que li sieu toaras son sovent marridi per li culturas: *Pirala de la vinha (parpallon de la soca), pirala dei poms*.

piralène n.m. Compauat organic liquide per l'isolacion e lo refreïament dei transformators.

piramidal, a adj. 1. Qu'a la forma d'una piramide. 2. (bot.) Que lo sieu aspècte evòca una piramide: *Una píbola piramidala*. 3. Si di d'una organisacion estructurada que parte d'un cap en s'alargant fins à la basa. 4. (anat.) *Fais piramidal*: Fais de fibras nervioï que van dau cortèx à la mesolha dei oàs. Var.: **piramidau**.

piramidat, ada adj. Que presenta una forma de piramide.

piramidau, ala adj. Piramidal.

piramide n.f. 1. Grand monument de la basa rectangularària e qu'a quatre façs triangulari, sepultura reiala de l'Egipte anciana. ◇ Monument qu'a una forma pariera, ma que compoarta de gras e que la sieu cima troncada fa una plataforma que sièrve de basa à un temple, dins lo Mexic precolombian. 2. Polièdre format d'un poligòne convèxe plan (sonat *basa*) e de toi lu triangles qu'an per basa lu diferents costats dau poligòne e una cima comuna (*cima* de la piramide). ◇ *Piramide reguliera*: Qu'a per basa un poligòne regulier e que la sieu cima si projècta ortogonalament au centre d'aquesta basa. 3. Representacion grafica qu'evòca la forma d'una piramide. ◇ *Piramide dei atges*: Representacion grafica que dona, à una data determinada, la reparticion per atge e per sèxe d'un grope d'individús. ◇ *Piramide alimentària*: Representacion grafica dau rapoart en nombre, en massa ò en energia, qu'existisse entre una preda, lo sieu predator, lo predator d'aqueu predator, etc. 4. Amolonament d'objèctes que s'enaira en forma de piramida. 5. (anat.) *Piramide de Malpighi*: Element triangulari dau ren.

piramidion n.m. Pichina piramide quadrangulària sobre un obelisc.

piranha n.m. Peis carnassier que viu en gropes dins li aigas amazoniani.

piranne n.m. Compauat eterociclic de formula C_5H_6O .

piranografe n.m. Piranomètre enregistraire.

piranomètre n.m. Instrument que mesura la radiacion dau Soleu e dau ceu, que tomba sus una susfàcia horizontala.

pirata n.m. 1. Bandit que percorria li mars per raubar. s. XVⁿ: «... en la partida maritimals ... vengon fusta de corsari e pirata enemis de la dicha reginal majestat...»; 1467 «... las galeas de Alonso pirata e corsaris que eran a la boca del Rose ...» A.C. Arle. Sin.: **escumaire, bocanier, falabustier, felibustier, Fraires de la Coasta, barbaresc**. 2. *Pirata de l'ària*: Persona que, sota la menaça d'una arma, destorna un avion. 3. Òme d'afaire cupide e sensa escrupules. 4. *Pirata informatic*: Persona que pilha fraudulosament lo contraròtle dau computador d'una altra persona, d'una empresa, etc., per obtenir de sòus ò recuperar d'informacions.

piratar vi. Agir coma un pirata. Sin.: **escumar li mars**. ◆ vt. 1. Reprodure (una òbra) sensa pagar lu drechs de reproduccion; imitar fraudulosament. 2. (inform.) Pilhar fraudulosament lo contraròtle dau computador d'una altra persona, d'una empresa, etc.

pirataria n.f. 1. Crimi, actes de depredacion comés en mar còtra una nau, lo sieu equipatge ò lo sieu cargament. 2. *Pirataria aerenca*: Destornament d'un avion per una persona ò un grope de persona à bòrd. 3. Raubarici, truffaria. ◇ *Pirataria comerciala*: Imitacion frauduloa de produch de granda marca. Sin.: **contrafaçon**.

piratatge n.m. Accion de piratar.

pireliografe n.m. Pireliomètre enregistraire.

pireliomètre n.m. Aparelh de laboratòri que mesura la radiacion solara dirècta m'una granda precision.

pireliometric, a adj. Que pertòca lo pireliomètre.

pirelioterapia n.f. Metòde de tractament que fa usança de la fèbre.

pirène n.m. (quim.) Idrocarbure policiclic aromatic que si tròva dins lu quitrans de carbon.

pireneïta n.f. Grenat negre dei Pireneus.

pirenenc, a adj. e n. Dei Pireneus.

piretic, a adj. 1. De la natura de la fèbre. 2. Relatiu a la fèbre.

piretogeneu, ea adj. Que provòca la fèbre. Var.: **pirogène**.

pirètre n.m. Crisantema sauvatge que fornisse un insecticida potent, la *pòuvera de pirètre*.

pirexia n.f. (med.) Fèbre, malautia febrila.

pirgeomètre n.m. Instrument que mesura li radiacions emessi per la Tèrra.

piridazina n.f. La piridazina (ou *1,2-diazine*) es una molecula diazotada eterociclica de formula quimica $C_4H_4N_2$.

piridina n.f. Compauat eterociclic de formula C_5H_6N , que si tròva dins la composicion dei basas pirimidiqui.

piridoxina n.f. Vitamina B6.

pirimidic, a adj. *Basas pirimidiqui*: Basas azotadi que vènon de la piridina e qu'ièntron dins la composicion dei acides nucleïcs.

pirimidina n.f. Compauat eterociclic de formula $C_4H_4N_2$, qu'ientra dins la constitucion dei basas pirimidiqui.

pirimidina n.f. Molecula azotada eterociclica aromatica ($C_4H_4N_2$) vesina de la piridina e que compoarta doi atòmes d'azòt. Es finda isomèra de posicion de la piridazina (1,2-diazina) e la pirazina (1,4-diazina). Dins un sens mai larg, lu sieus derivats dei basas pirimidiqui son finda sonats *pirimidinas*. Si retròvon especialament dins li basas nucleïqui que constituïsson li moleculas d'ADN e d'ARN: citosina, timina, uracile. Sin.: **miazina**.

pirita n.f. Sulfure natural de fèrre (FeS_2), que dona de cristals dei rebats daurats.

piritifèr, a adj. Que contèn de pirita.

piroclastic, a adj. Si di d'una ròca formada de projeccions volcaniqui.

pirocorise n.m. Mena de bertau dei boasc, roja, tacada de negre, abondoa pròche dei barris (Òrdre dei eteroptèrs).

pirodinamica n.f. Part de la balistica qu'estúdia lo mòde d'accion de la pòuvera dintre li bocas de fuèc.

piroelectricitat n.f. Polarisacion electrica de divèrs cristals sota l'accion d'una variacion de temperatura.

piroeta n.f. (coregr.) Vireta.

pirofit, a adj. e n.f. Si di d'una planta que resistisse ben ai incendis ò que n'en tira profièch.

pirofòre n.m. Substança que pilha fuèc espontaneament à l'ària.

piroforic, a adj. Que s'enflamba espontaneament au contacte de l'aire.

pirofosforic adj. m. (quim.) *Acide pirofosforic*: Acide $H_4P_2O_7$, obtengut per escaufatge de l'acide fosforic.

pirogalllic adj. m. *Acide pirogalllic*: Pirogallòl.

pirogallòl n.m. Fenòl derivat dau benzène, emplegat coma revelator fotografic.

pirogenacion n.f. Reaccion quimica producha per l'accion d'una foarta calor.

pirogène, a adj. (med.) Que provòca de fèbre. Var.: **pirogeu**.

pirografe n.m. Aparelh electric emplegat en pirogravadura.

pirogravadura n.f. Decoracion dau boasc, dau cuer, etc., au mejan d'una poncha metallica portada au roge viu.

pirogravar vt. Decorar per pirogravadura.

piròla n.f. Nom de divèrsis plantas erbaceas (*Pyrola secunda*, *Pyrola uniflora*, *Pyrola umbellata*, etc.).

pirolacea n.f. (bot.) *Pirolaceae*: Família de plantas erbaceas vesini dei ericaceas.

pirolenhós, oa adj. e n.m. (quim.) Si di de la partida aigoa dei produchs de la destillacion dau boasc, que contèn sobretot d'acetona, de metanòl e d'acide acetic.

pirolisi n.f. Descomposicion quimica obtenguda per escaufatge, sensa catalisaire.

pirolusita n.f. (miner.) Bioxide natural de manganèsi MnO_2 .

piroman, a n. Persona pertocada de piromania; incendiari.

piromania n.f. Impulsion que mena de personas à metre lo fuèc.

piromètre n.m. Instrument per la mesura dei temperaturas auti.

pirometria n.f. Mesura dei temperaturas auti.

pirometric, a adj. Relatiu à la pirometria.

piròp n.m. Silicat natural d'alumini e de magnesi.

piròs n.m. Aligatge de niquèl, de tungstène e de cròme, emplegat en lu piromètres.

piroscafe n.m. La primiera nau mé la vapor.

pirosfèra n.f. Part dau glòbe terrèstre situada entre la litosfèra e lo nifé.

piròsis n.m. Sensacion de cremadura que remonta au lòng de l'esofague, despí l'epigastre fins à la faringe.

pirostat n.m. Aparelh de seguretat previst per revelar un augment de la temperatura d'un fogau, e per comandar li mandòbras necessari per arrestar lo foncionament de l'aparelh aparat.

pirosulfuric adj. m. *Acide pirosulfuric*: Acide $H_2S_2O_7$, obtengut en escaufant l'acide sulfuric.

pirotecnia n.f. Sciença dei explosius; tecnica de la messa en plaça dei explosius e dei composicions pirotecniqui que sièvon à produrre de fuècs d'artifici. 2. Establiment dont si fan aqueli composicions.

pirotecnic, a adj. Que pertòca la pirotecnia. ◇ *Composicions pirotecniqui*: Mesclums que sièvon à produrre de fuècs d'artifici.

pirotecnician, a n. Especialista en pirotecnia.

pirotita n.f. (miner.) Sulfure natural de fèrre FeS , ferromagnetic.

piroxène n.m. Silicat de fèrre, de magnèsi, de calci, eventualament d'alumini, present dins li ròcas eruptivi e metamorfiqui.

piroxène n.m. Silicat de fèrre, de magnèsi, ò de calci, de còups que li a d'alumini, present dintre li ròcas volcaniqui e metamorfiqui.

piroxilat, ada adj. Si di dei pòuveras à basa de nitrocellulòsi, de piroxile.

piroxile n.m. Producth que resulta de l'accion de l'acide nitric sobre una matèria cellulosica (boasc, papier, etc.), e que sièrve d'explosiu.

pirrica n.f. (Antiqu. grèga) Dança guerriera que façon un dançaire en armas ò de mai.

pirrocoris n.m. Mena de bertau roge, picotat de negre, comun en lu oarts.

pirròl(e) n.m. Compauat eterociclic C_4H_5N , dau cicle pentagonal, extrach dau quitran de carbon.

pirrollic, a adj. Que pertòca lu pirròles.

pirronian, a adj. e n. Qu'apartèn au pirronisme.

pirronisar (-izar) vi. Dubitar de tot.

pirronisme n.m. Doctrine dau filosòfe Pirron; scepticisme.

pis n.m. Fontana ò cascada que laissa s'escórrer un pichin filet d'aiga.

pisan, a adj. e n. De Pisa.

piscicòla adj. Relatiu à la piscicultura.

piscina n.f. Bacin artificial per denedar. Sin.: **nadaoira**.

piscicultor, tritz n. Persona que fa de piscicultura.

piscicultura n.f. Produccion de peis per l'elevatge.

piscifòrme, a adj. En forma de peis.

piscivòre, a adj. Que si noïrisse de peis.

pisolita n.f. (geol.) Concrecion de la talha d'un pèu.

pisolitic, a adj. Que contèn de pisolita.

pisque conj. Vist que.

pissa n.f. (pop.) Urina. Var.: **pissin**.

pissacan n.m. Bolet porprat.

pissacauda n.f. (pop.) Blenorragia.

pissada n.f. (pop.) 1. Giscle d'urina. 2. Ramada, raïssa.

pissador n.m. (pop.) Installacion sanitària publica per urinar. Sin.: **pissareu**.

pissafreï n.m. (pop.) Persona de natura glaciala qu'empacha lu autres de si rire ò de badinar.

pissaire, airtz adj. e n. (pop.) Que pissa.

pissaladiera n.f. Especialitat niçarda facha d'una mena de torta m'una pasta à pan garnida de cebas, de pissalat, d'amploas e d'olivas negri.

pissalat n.m. (de peis *salat*) Preparacion à basa d'amploas saladi esquichadi, foarça emplegada dins la coïna niçarda.

pissamar n.m. Nom de divèrs equinodèrmes marins dau còrs moal e lòng, m'un cercle de tentacules à l'entorn de la boca.

pissanlièch n.m. (bot.) Planta compauada dei fuèlhas denteladi, que deu lo sieu nom ai sieu proprietats diuretiqi. Sin.: **engraissapoarcs**, **pairin**, **tèsta de monge**, **molin de prat**.

pissar vt e vi. (pop.) 1. Urinar. ◇ *Pissar de sang*: Evacuar de sang embé l'urina; laisser escapar totplen de sang, en parlant d'una plaga, d'un organe. 2. Colar ò s'escórrer foart: *Lo tube pissa dapertot*.

pissarada n.f. (pop.) Gròssa gislada d'urina.

pissareu n.m. Pissador.

pissaròta n.f. Cascada. Var.: **pissaròu**.

pissaròu n.m. Cascada. Var.: **pissaròta**.

pissavinagre n.m. Pissavinaigre.

pissavinaigre n. (fam.) 1. Persona foarça avara. 2. Persona totjorn trista. Var.: **pissavinagre**.

pisseta n.f. 1. Aparelh de laboratòri que produè una gislada de liquide. 2. (pop.) Pichon giscle d'urina. Sin.: **pissolet**.

pissin n.m. (pop.) Urina.

pissós, oa adj. 1. Qu'es embeugut d'urina. 2. (fam.) Si di d'una color jaunida, passada: *Un vèrd pissós*.

pissuènha n.f. (pop.) Envuèia d'urinar.

pista n.f. 1. Traça qu'un animau lascia. 2. Ensèm d'indicacions, d'indicis, que perméton d'orientar de recèrcas; camin, via ensinda traçats: *Seguir, perdre una pista*. 3. Camin rudimentari. 4. Camin reservat ai ciclistas, ai cavaliers, etc. 5. Penda balisada per esquilhar.

6. Terren especialament adobat per d'espròvas d'atletisme, de corsas de cavaus, l'esport automobila, etc. ◇ *Emplaçament*, sovent circulari, dont si debana un espectacle de circ, dont si bala dins una discoteca, etc. 7. Terren adobat per permetre ai avions pilhar lo vòl e de si paucar. 8. (electron.) Element lineari d'un supoart mobile d'informacions enregistradis (benda magnetica, disc). ◇ *Pista sonòra*: Part de la benda d'un film ò d'una benda magnetica que sièvon à enregistrar e à reprodure lu sons. 5. Maçonaria en pèiras dont s'esquisson li olivas dins un defici.

pistacha n.f. Grana dau pistachier, que s'emplega en particulier en pastissaria. ◆ adj. inv. *Vèrd pistacha*: Vèrd clar.

pistachier n.m. Aubre dei regions caudi que produè li pistachas (Familha dei anacardiaceas).

pistachier adj. m. e n.m. Òme que corre li fremas.

pistafum n.m. Arlèri.

pistaire, airtz n. 1. Persona que s'ocupa dei pistas d'esquí. 2. Persona que cèrca li pistas, li traças laissadi per d'animaus fèrs.

pistamorre n.m. Tombada violenta, en particulier d'una persona que corre.

pistapauta n.m. Fantassin.

pistapebre n.m. Molin per lo pebre.

pistar vt. Seguir à la pista.

pistar vt. 1. Pilar, chaplar. 2. Caucar, trapiar. Sin.: **trissar**. 3. *La si pistar*: Pachonear.

pistard n.m. Corredor ciclista especialisat dins li espròvas sus pista.

pistatge n.m. Accion de pistar, de seguir à la traça.

pistil(le) n.m. Ensèm dei pèças femèli d'una flor. Sin.: **gineceu**.

pisto n.m. Saussa à basa de balicòt pilat mé d'alh: *Pasto au pisto, sopa au pisto*.

pistòla n.f. 1. Anciana moneda d'aur espanhòla. 2. Anciana moneda de còmpte francesa, que valia 10 liuras. 3. Pruna secada de Brinhòlas. 4. Arma de fuèc individuala, leugiera, dau canon cort, que si tèn d'una man soleta. Sin.: **pistollet**.

pistolada n.f. Còup de pistollet.

pistolaire n.m. Persona que pinta m'un pistollet.

pistollet n.m. 1. Pistòla (arma de fuèc). Sin.: **rabatin**. 2. Pulverisator de pintura. 3. (fam.) Urinal.

pistollet-mitralhaire n.m. Arma automatica individuala. Sin.: **mitralheta**.

piston n.m. 1. Disc que si desplaça dins lo còrs d'una pompa ò dins lo cilindre d'un motor à explosion ò d'una màquina à vapor. ◇ *Piston rotatiu*: Organe motor d'unu motors à explosion, d'una forma especiala, que vira à l'entorn d'un axe en plaça d'èstre animat d'un movement alternatiu. Sin.: **motor wankel**. 2. Mecanisme de divèrs instruments de música à vent, que permete d'aver toi lu gras de l'escala cromatica: *Cornet à pistons*. 3. (fam.) Ajuda donada à quauqu'un per qu'obtengue mai facilament una favor, un avantatge, una promocion. Sin.: **recomandacion**, **aparament**, **sosta**, **sostèn**.

pistonar vt. (fam.) Recomandar, ajudar per un avantatge, una favor, etc. Sin.: **sostar**, **ajudar**, **aparar**, **sostenir**.

pistonat, ada adj. (fam.) Qu'aprofiècha d'un piston. Sin.: **sostat**, **aparat**, **sostengut**, **ajudat**.

pitablat n.m. Auceu de la familha dei emberisidats (*Emberiza calandra*), que manja d'insèctes e d'invertebrats quora es jove e de granas e de frucha quora es adulte.

pitadura n.f. 1. Còup de bèc (dins un fruch, etc.). 2. Excrement de mosca, de nièra. Sin.: **cagadura de mosca** (pop.).

pitafiga n.m. Maion de campanha.

pitagoric, a adj. 1. Pitagorician. 2. (aritm.) *Nombres pitagorics*: Triplet d'entiers naturals (a, b, c), que verifican la relacion $a^2 = b^2 + c^2$, per la quala s'exprimisse lo teorema de Pitagòras.

pitagorician, a adj. e n. Qu'apartèn au pitagorisme; que n'es partidari.

pitagorisme n.m. Doctrina de Pitagòras.

pitança n.f. (fam.) Noiridura jornaliera: *Una maigra pitança*.

pitançar vt. e vi. Manjar la sieu pitança.

pitanha n.f. 1. Ponhedura. 2. Còup de bèc. 3. Pitança.

pitaostia n. Faus devòt.

pitapin n.m. Nom generic divers passerons dau genre Loxia (Familha dei fringillides). ◇ *Pitapin-papagau*: Auceu de la familha dei fringillides (*Loxia pytyopsittacus*).

pitar vt. Agantar m'au bèc (en particularier lu aliments, en parlant d'un auceu). ◆ vi. 1. Moardre à l'esca (finda au figurat). 2. Manjar gaire: *Non avii fam, mi siéu contentat de pitar*.

pitassòus n.m. Cròcasòus.

pitassar vt. Pitar.

pitcantròp(e) n.m. (antrop.) Arcantropian descubèrt à Java.

pitcantropian, a adj. Relatiu au pitcantròpe.

piticoïde, a adj. Que presenta la parença dau monin. Sin.: **simiesc**.

pitia n.f. (Antiqu. grèga) Profetessa de l'oracle d'Apollon à Dèlfes.

pitian adj. m. *Apollon pitian*: Apollon vencedor de la sèrp Piton.

pitian, a adj. Que pertòca la pitia.

pitiatic, a adj. Relatiu au pitiatisme; que sofrisse de pitiatisme.

pitiatisme n.m. Ensèm de trebolisic que poàdon tocar una persona e son garits per suggestion.

pitics adj. m. pl. (Antiqu. grèga) *Juècs pitics*: Juècs panellenics, celebrats cada quatre ans à Dèlfes, en l'onor d'Apollon.

pítima n.f. Autre nom de la becaruda.

pitiriasi(s) n.m. (med.) Dermatòsi que provòca una desquàmacion en escaumas fini.

pitiriasic, a adj. Que pertòca lo pitiriasis.

pitocar vt. (*pitòqui*) Ornar (un teissut) de pastilhas.

pitocat, ada adj. Ornat de pastilhas, en parlant d'un teissut.

pitòco n.m. 1. Vèrp de la bota. 2. Pastilha sus una estòfa.

pitòlica n.f. (fam.) 1. Pichin còup donat m'un det replegat e bruscament destendut. 2. Còup de pistòla.

piton n.m. 1. Claveu ò vitz que la sieu tèsta es en forma d'aneu ò de cròc. Sin.: **cima**, **pic**, **poncha**, **brec**. 2. Poncha d'una montanha auta.

piton n.m. Sèrp d'Àsia e d'Àfrica, non verinoia, que pòu mesurar fins à 10 m de lòng e pear 100 kg, qu'estofa li sieu predas dins lu sieus aneus.

pitonar vt. Plantar de pitons.

pitonatge n.m. Accion de pitonar.

pitonissa n.f. 1. (Antiqu. grèga) Frema qu'a lo don de profecia. 2. (lit.) Profetessa.

pitoresc, a adj. e n.m. 1. Qu'atira l'atencion, la vista, per la sieu beutat, la sieu originalitat. 2. Qu'a de releu, d'originalitat, de fantasia; vivent, colorat: *Un personatge, un raconte pitoresc*. Var.: **pitoresc**.

pitorescament adv. D'un biais pitoresc. Var.: **pitorescament**.

pitos n.m. pl. (fam.) Sòus. Sin.: **escalhòla**, **picalhons**, **moneda**.

pitospòr(e) n.m. (bot.) Aubret dei contradas tropicali, mé de flors odoranti e de fuèlhas drudi.

pitral n.m. Pitrau.

pitrau n.m. 1. Davant dau còrs dau cavau e dei quadripèdes domestics, situat sota l'encoladura, entre li espatlas. 2. Cengla anteriora dau bast. Var.: **pitral**.

pituita n.f. (patol.) Vòmit glairós dau matin que pertòca de subjèctes que sofrisson de gastriti ò que son alcolics.

pituitari, ària adj. Relatiu à l'ipofisi. 2. Relatiu à la mucoa dei fòssas nasali. 3. Relatiu à la pitúita.

pituitina n.f. Extrach dau lòbe posterior de l'ipofisi.

pituitós, oa adj. e n. Persona foarça pertocada per la pituita.

piu, pia adj. Qu'a pietat dei autres.

piucelatge n.m. (fam.) Virginitat. Var.: **piuselatge**.

piuceu, piucela adj. e n. (fam.) Si di d'una persona verge. ◇ *La piucela d'Orleans*: Joana d'Arc. Var.: **piuseu, piusela**.

piulada n.f. Accion de piular. Sin.: **pipionada**, **piunada**, **piunada**.

piulaire, airitz adj. e n. Aucelon, polon ò persona que piula.

piular vi. 1. Pigalhar, en parlant d'un auceu. Sin.: **pionar**, **piunar**, **pipionar**. 2. Cridassar, en parlant d'una persona.

piu-piu n.m. Crit dei aucelons e dei polons.

piuria n.f. Presença de postema dins li urinas.

piuselatge n.m. Piucelatge.

piuseu, piusela adj. e n. (fam.) Piuseu, piusela.

piva n.f. Passeron dei boasc e dei jardins, dei alas negri, de l'esquina grisa e dau ventre ròsa, que si noirisse

de frucha e de granas (Lòng de 18 cm, familha dei fringillides). Var.: **pivona**. Sin.: **trombetier**.

pivelaire, airitz n. Persona, animau, que pivèla. Sin.: **encantaire, emmascaire, ipnotisaire, embelinaire**;

pivelar vt. (*pivèli*) Atraire, dominar, immobilisar, un èstre viu en l'entravant de reaccion aparairitz, unencament per lo biais de la potença de l'agach. Sin.: **encantar, enluisir, emmascar, ipnotisar, embelinar**.

pivetatge n.m. Accion de pivelar. Sin.: **ipnòsi, embelinament, encantament, enluisiment, emmascatge, emmascament**.

pivial n.m. (it.) Capa liturgica de ceremònia, finda sonada *pluvial*.

pivier n.m. Auceu escacier que viu au bòrd dei aigas e qu'ivèrna dins li regions caudi (familha dei caradriidats): *Pivier gris* ò *pivier argentat* (*Pluvialis squatarola*), *pivier daurat* (*Pluvialis apricaria*). Var.: **pluvier**.

pivierassa n.f. Pivier argentat.

pivona n.f. Piva.

pixel n.m. (contraccion de l'anglés *picture element*) (tecn.) L'element mai pichin de tencha omogenea d'un imatge enregistrat (fotografia, television, etc.).

pixida n.f. 1. (arqueol.) Boita m'un cubeceu de formas divers. 2. (liturgia) Boita que contèn li òstias. 3. (bot.) Capsula que la part superiora s'auça coma un cubeceu.

pizza n.f. (mòt it.) Especialitat italiana, torta salada garnida de tomatis, de fromai e de balicòt (*pizza Margherita*), e finda d'amploas, d'olivas (e d'autres ingredients variats dins divers recèptas).

pizzeria n.f. (mòt it.) Restaurant dont si fan e si mánjon de pizzas; negòci dont si vèndon de pizzas per emportar.

pizzicato n.m. (mús., it.) Fach de peçugar li coardas d'un instrument per lo quau s'emplega abitualament un arquet (violon, en particulier). Sin.: **picotada**.

pK n.m. Constanta que caracteriza lo gra de dissociacion ionica d'un electrolit à una temperatura donada.

placa n.f. 1. Element d'una matèria quala que sigue, plen, relativament gaire espés per rapoart à la sieu susfàcia, e rigide: *Una placa de màrmor*. ◇ (fam.) *Èstre à costat de la placa*: S'enganar, non aver capit la situacion. 2. Placa metallica ò d'una altra matèria que poarta una indicacion; insigne de divers professions, de divers grades: *Placa d'immatriculacion, placa de gardacaça*. 3. Jaça gaire espessa pauc ò pron estentuda, de divers matèrias: *Una placa de verglaç*. ◇ (geol.) Unitat estructurala rigida, d'un centenau de km d'espessor, que constituísse mé d'autri unitats parieri l'envolopa extèrna de la Tèrra. Sin.: **placa litosferica**. 4. (fot.) Lama de vèire recubèrta d'una emulsion sensibla au lume. 5. Fogau per cuèire, sovent de forma redonda, d'un aparelh electric. 6. (electron.) Anòde d'un tube electronic. ◆ *Placa d'accumulator*: Cadun dei electròdes d'un accumulator, constituïda d'un encastre inèrte que supoarta una pasta de matèria activa. 7. (rel.) Pèça de metal gravada, fixada sus la premsa per decorar

la cubèrta d'un libre religat. 8. (med.) Taca colorada que si forma sus la pèu; susfàcia cubèrta de botons. 9. (anat.) *Placa motritz*: Joncion entre lo nèrvi e lo muscle, au niveu de la quala l'influx nerviós libèra un mediator quimic que comanda la contraccion dau muscle. 10. *Placa dentària*: Revestiment viscos e pegós, que si forma à la susfàcia dei dents.

placa n.f. 1. Espaci qu'una persona, una caua, pòu ocupar. ◇ *Sus placa*: Dins lo luèc en question. ◇ *Demorar en placa*: Non bolegar. ◇ *Non tenir en placa*: S'agitar sensa relambi. ◇ *Èstre en placa*: Èstre au luèc que convèn per foncionar, per intrar en accion. ◇ *Faire placa à*: Èstre remplaçat per. ◇ *Pilhar la placa de*: Remplaçar. ◇ *En placa de*: Pusleu que de. Sin.: **au luèc de**. ◇ *À la tieu (la sieu, etc.) placa*: Dins lo tieu (lo sieu, etc.) cas. Sin.: **se siguessi tu, eu, ...** 2. Reng obtengut dins un classament; reng qu'una persona ò una caua deu ocupar: *Restar à la sieu placa*. ◇ *Tornar metre quauqu'un à la sieu placa*: Li dire coma si deu comportar, se fa un escart. 3. Reng dins una fila. 4. Emplaçament reservat à un viajaire dins un mejan de transpoart, à un espectador dins una sala, un estadi, etc. 5. Emplaçament per parquejar una veitura. 6. Carga, emplec: *Cercar una placa, perdre la sieu placa*. ◇ *Òme en placa*: Qu'ocupa una foncion que li dona de consideracion. 7. Espaci public descubèrt, dins una vila, un vilatge: *La placa de la glèia*. ◇ *Placa d'armas*: Luèc dont s'acampàvon lu aparaires d'una vila; emplaçament destinat ai presas d'armas e ai desfilats. 8. *Placa foarta* ò *placa*: Vila aparada per de fortificacions; tota vila de garnison. ◇ *Intrar dins la placa*: S'introdure dins un mitan (en partuclier un mitan claus). ◇ *Èstre mèstre de la placa*: Agir en mèstre. 9. (comèrci) Ensèm dei negociants, dei banquiers d'una vila.

placabilitat n.f. Caractèr de cu pòu èstre calmat.

placable, a adj. Que si laissa calmar.

placaire, airitz n. (rugbi) Que placa l'adversari.

plaçaire, airitz n. 1. Persona encargada de plaçar lo public en un teatre, un cínema, etc. 2. Persona encargada de plaçar lu bancs d'un mercat e de la percepcion dau drech correspondent.

plaçament n.m. 1. Accion de plaçar de sòus; lu sòus ensinda plaçats, investment. ◇ *Plaçaments liquides* ò *à cort tèrme*: Rapidament mobilisables. 2. Accion de procurar un emplec à quauqu'un: *Bureau de plaçament*. 3. Accion de metre dins un òrdre donat. 4. *Plaçament d'ofici, plaçament voluntari*: Modalitats d'internament en espitau psiquiatric, qu'intervèn à la demanda de l'autoritat administrativa (*plaçament d'ofici*), dau malaut ò de la sieu familha (*plaçament voluntari*) e ratificadi per un certificat medical.

placamina n.f. Caqui.

placaminier n.m. Aubre que dona lo caqui.

placa-modèle n.f. Placa de fondaria que constituísse lo modèl dins li màquinas per motlar.

placar vt. (*plaqui*) 1. Aplicar fortament, estrechament còntra quauqua ren: *Lo buf de l'explosion a placat la victima còntra lo barri*. 2. Aplicar per rendre plat e lisc:

Placar lu sieus bèrris sus lo front. 3. (espòrts) Au rugbi, faire tombar un adversari que poarta lo balon en l'agantant per li cambas. 4. (mús.) *Placar un acòrdi*: N'en jugar dins lo meme temps toti li nòtas, au piano, à la guitarra. 5. Curbir d'un fuèlh fin de metal preciós una autre metal mai comun. 6. Aplicar de fuèlhs de boasc preciós ò de bèla qualitat sobre de boasc ordinaris. 7. (fam.) Laisser, abandonar quauqu'un brutalament: *La sieu calinhera l'a placat*.

placar vt. (*plaqui*) Calmar. ◆ **si placar** v.pr. Si calmar, s'assuausar.

plaçar vt. 1. Metre à una plaça donada, à un luèc determinat: *Plaçar de gents à l'entorn d'un taulier*. Sin.: **establir, pauar, dispauar, metre**. ◇ (espòrts) *Plaçar la bala*: La metre precisament dont si vòu. ◇ (mús.) *Plaçar la sieu votz*: Li donar lo registre que convèn lo mai à la sieu tessitura. ◇ *Èstre ben, mau plaçar*: Dins una posicion favorabla, desfavorabla. 2. Donar una plaça, un reng à quauqua ren: *Plaçar lo sieu interès personal en dessobre dau rèsta*. ◇ *Persona aut plaçada*: Qu'a una posicion sociala ò ierarquica elevada, una foncion importanta. 3. Procurar un emplec à: *L'escòla plaça lu sieus escolans à la fin dau cycle d'estudis*. 4. Donar una plaça à: *Plaçar una citacion dins un discors*. ◇ (fam.) *N'en plaçar una*: Intervenir dins una conversacion, respoandre à un interlocutor (sovent dins un sens negatiu): *Non n'en poadi plaçar una*. 5. ◆ **si plaçar** vt.pr. 1. Pilhar un reng donat. 2. (fam.) Si metre en boana posicion, si faire valer abilament: *Es quauqu'un que si saup plaçar*. 3. En parlant d'un cavau, arribar segond ò tèrç dins una corsa.

placard n.m. 1. Armari fach dins un barri ò còtra un barri: *Placard per li ramassas*. Sin.: **despenson, armarin, armari murau**. ◇ *Metre quauqua ren au placard*: Lo metre à l'escart provisoriament. 2. Avís afichat publicament. Sin.: **carteu, empega**. ◇ *Placard publicitari*: Anonci publicitari qu'ocupa una susfàcia importanta, dins un jornal, una revista. 3. (estamparia) Espròva en colonnas, per li correccions.

placardar vt. Afichar (un tèxto estampat, una aficha) sus lu barris. Sin.: **cartelar, empegar**.

placardatge n.m. Accion de placardar. Sin.: **cartelatge, empegatge**.

placat n.m. 1. Metal comun recubèrt d'aur ò d'argent: *Un objècte de placat aur*. 2. Boasc recubèrt d'un fuèlh de placatge.

placatge n.m. 1. Accion de revestir una susfàcia, de la placar. 2. Lo revestiment emplegat per placar. 3. Au rugbi, accion de placar.

plaçatge n.m. 1. Distribucion dei plaças dins un mercat, una fiera. 2. Drech perceput per aquela distribucion.

placebo n.m. [pla'sebo] (mòt latin) Substança inactiva substituïda à un medicament per estudiar l'activitat reala d'aqueu medicament en eliminant tota participacion psicologica dau pacient.

placenc, a adj. e n. Persona vesina ò estatjanta d'una plaça publica.

placenta n.f. 1. Organe que religa l'embrion à l'utèrus mairal pendent la gestacion. Sin.: **segonda, vièsta**. 2. (bot.) Region de l'ovari dont son fixats lu ovules.

placentacion n.f. 1. Formacion de la placenta. 2. (bot.) Disposicion dei ovules dins l'ovari.

placentari, ària adj. Relatiu à la placenta.

placentari n.m. *Placentaris*: Sotaclasse de mamifèrs provedits d'una placenta. Sin.: **euterian**.

placet n.m. (mòt latin) 1. (dr.) Còpia de l'assignacion que contèn li pretensions dau demandaire adreçada au tribunal per èstre messa au ròtle. 2. Ancianament, demanda escricha per obtenir justícia, demandar una gràcia, etc. Sin.: **suplica**.

placeta n.f. Pichina plaça dins una vila, un vilatge.

placidament adv. Embé placiditat.

placide, a adj. Que consèrva la sieu calma, la sieu serenitat, en tota circonstança. Sin.: **pacient, quiet, calme, tranquille, seren, suau**.

placiditat n.f. Caractèr placide; serenitat. Sin.: **suavitat, suaudor, paciença**.

placier n.m. 1. Representant de comèrci que prepaua lu sieus articles à de particulars. 2. Persona que fa pagar li plaças d'un mercat public ai comerciants e li autreja una plaça per s'installar.

plafonaire, airtz n. Obrier, obriera que la sieu especialitat es de realisar de plafonds.

plafonament n.m. Accion de plafonar; estat de cen qu'a rejonch lo sieu limit superior: *Lo plafonament dei grètz*.

plafonar vi. Rejónher lo sieu limit (de valor, d'autessa, de velocitat). ◆ vt. 1. Fixar un plafond à una valor: *Plafonar un salari, lu fits*. 2. Realisar lo plafond d'una pèça.

plafonatge n.m. Accion de plafonar.

plafond n.m. 1. Susfàcia orizontala que forma la part superiora d'una pèça, d'un luèc cubèrt, d'un veïcule, etc. Sin.: **travada**. ◇ (constr.) *Faus plafond*: Segond plafond, plaçat en dessota dau premier, per demenir l'autessa de la pèça. Sin.: **soal moart**. ◇ *Plafond flotant*: Independent de l'estructura dau soal superior. ◇ (Expr.) *Crepar lo plafond*: Escompassar lo limit establit. 2. Pintura que decòra un plafond: *Lo plafond de la Capèla Sixtina*. 3. Limit superior d'una velocitat, d'una valor, etc.: *Un prètz plafond*. 4. Altituda maximala qu'una aeronau pòu rejónher. ◇ *Plafond neblós*: Autessa mejana de la basa dei neblas en dessobre dau soal.

plafonnier n.m. Sistema d'esclairatge fixat au plafond d'una pèça, d'un veïcule, etc. Sin.: **lumenier**.

plaga n.f. 1. Esgarradura qu'una feridura provòra dins la carn: *Una plaga à la man*. Sin.: **ferida**. 2. (fig., lit.) Causa de dolor, de tristessa. Sin.: **calamitat, flageu, deceupuda, destressa, malafortuna**. ◇ *Metre lo det sus la plaga*: Trovar exactament cen que non va. Sin.: **metre lo det dont fa mau**. 3. Persona desagradiva, eveniment desagradiv: *Que plaga!* Sin.: **rompedoça, secamolea, rompechicòria, secaire, rompetantiflas**.

plagal, a adj. Si di d'un mòde musical medieval que comença una quarta en sota dau mòde principal. ◇

Cadença plagala: Movement de la sotadominanta sobre la tonica, que poarton una e l'autra l'acòrdi perfècte. Var.: **plagau**.

plagar vt. (*plagui*) Ferir.

plagat, ada adj. Ferit. ◇ *Èrba plagada*: Nom de divèrsi plantas que la sieu forma evòca aquela d'un paumon. Sin.: **paumonària**.

plagau, ala adj. Plagal.

plagiar vt. (*plagi*, classic *plàgii*) Copiar (lu obratges d'una altra persona) en si faguent passar per lo creator.

plagiari, ària n. Persona que plàgia lu òbras dei autres.

plagiat n.m. Accion dau plagiari.

plagiocefal(e), a adj. e n. Pertocat per la plagiocefalia.

plagiocefalia n.f. Conformacion asimetrica dau crani.

plagioclas n.m. Feldespat que contèn de calci e de sòdi en cristals prismatics blancs ò gris.

plagiotropic, a adj. Relatiu au plagiotropisme.

plagiotropisme n.m. Tropisme que si debana de travèrs.

plagista n. Persona que s'ocupa de fitar e de mantenir li cabinas, lu parasòls, lu matalàs, etc., sus una plaja.

plagós, oa adj. Cubèrt de plagas.

plaia n.f. Plaja. Sin.: **arenalh, marina, ribatge**.

plaid n.m. (mòt anglés) Cubèrta de viatge à caireus. 2. Granda pèça de teissut de lana à caireus, que sièrve de manteu dins lo costume tradicional escocés. Sin.: **capa, cubèrta**.

plaid n.m. Procès.

plaidable, a adj. Plaidejable.

plaidar vt. Plaidejar.

plaidaria n.f. Plaidejat.

plaidejable, a adj. Que pòu èstre plaidejat.

plaidejaire, airitz n. Persona que plaidejar la sieu causa dins un procès, qu'es en procès.

plaidejament n.m. Plaidejaria, plaidaria, plaidejat.

plaidejar vt. 1. Defendre oralament en justícia la causa d'una partida. ◇ *Plaidejar colpable*: Si defendre en reconoisent l'acusacion portada. ◇ *Plaidejar li causas perdudi*: Sosténir de causas desesperadi. 2. Expauar dins la sieu defensa: *Plaidejar la legitima defensa*. ◆ vi. Intervenir oralament dins un procès per defendre una causa, un acusat, davant una jurisdiccion. ◇ *Plaidejar còtra quauqu'un*: L'atacar en justícia. ◆ n.m. 1. Discors prononciat davant un tribunal per defendre una causa. 2. Defensa en favor d'una opinion, d'una causa.

plaidejaria n.f. Expauat oral que la sieu tòca es de defendre un acusat, de sostenir una causa. Var.: **plaidejat, plaidejament**.

plaidejat n.m. Plaidejaria.

plaja n.f. 1. Estenduda esquasi plana recubèrta de sabla ò de còdols en riba de mar ò en riba d'un cors d'aiga, d'un lac. Sin.: **marina, maratge** (riba de mar): *Lo quartier de la Marina à Niça, au pen de Casteu*. 2.

Estacion balneària. 3. Susfàcia delimitada d'una caua, d'un luèc, etc.: *La plaja arrier d'una nau*. Sin.: **poant de popa**. ◇ *Plaja arrier d'una veitura*: Tauleta situada sota la luneta arrier. ◇ *Plaja d'un disc*: Rega continua d'una mema faça d'un disc vinil, que supoarta un enregistrament. 4. Durada limitada: *Una plaja musicala entre doi programmas de ràdio, una plaja orària*. 5. Escart entre doi mesuras, doi possibilitats. Var.: **plaia**.

plan, a adj. 1. Plat, unit. 2. (mat.) *Susfàcia plana*: Plan. ◇ *Geometria plana*: Estudi dei figuras plani. ◇ *Figura plana*: Que toi lu sieus ponchs son sus un meme plan. 3. (lit.) *Trobar plan*: Poesia d'un aspècte mai simple, aparentament pas tant recercat que lo *trobar ric* ò lo *trobar clus*.

plan n.m. 1. Niveu d'una maion: *Restar au segond plan*. 2. Representacion grafica d'un ensèm de construccion, d'un bastiment, d'una màquina, etc.: *Dessenhar un plan*. ◇ Representacion à diferenti escalas d'una vila, d'un quartier, etc.: *Lo plan de Niça*. ◇ *Plan d'ocupacion dei soals (P.O.S.)*, encuèi *Plan local d'urbanisme (P.L.U.)*: Document d'urbanisme que fixa li condicions d'afectacion e d'usatge dei soals per un territòri determinat, generalament una comuna. ◇ *Plan d'alinhament*: Document que fixa ò modifica lu limits dei vias publiqui. 2. Susfàcia plana. ◇ *Plan de trabalh*: Susfàcia orizontala que forma una taula. ◇ *Plan de cuècha*: Placa encastrabla que comprèn de brutlaires à gas ò de placas electrici. 3. *Plan d'aiga*: Estenduda d'aiga sus la quala si pòu, en particular, practicar d'espòrts nautics. 4. (geogr.) Part plana d'un pendís. ◇ Cima plata d'una montanha. ◇ Planistèu. 5. (mat.) Susfàcia illimitada que contèn tota drecha que jonhe doi dei sieus ponchs. ◇ Espaci de dimension 2. 6. Projècte elaborat denant d'èstre realizat: *Faire lo plan d'un viatge*. ◇ Disposicion generala d'un obratge: *Lo plan d'una comèdia, d'una dissertacion*. ◇ *Laisser en plan*: Laisser inacabat, abandonar. 7. (aeron.) *Plan de vòl*: Document que lo pilòt d'un avion escriu, que poarta d'indicacions sobre l'itinerari, l'altituda, etc. 8. (mil.) *Plan de fuècs*: Document que definisse l'ensèm dei tirs prevists dins una operacion. 9. Ensèm dei mesuras qu'un govèrn pilha en vista de planificar l'activitat economica. 10. Extension d'un programa d'informatica: *Plan-calcul*. 11. (estat.) *Plan d'experiènça*: Programa d'experimentacion fach en vista dau tractament dei informacions. 12. Programacion de la publicitat en foncion dau public à cu es destinada. 13. Alunhament relatiu dei objèctes dins la percepcion visuala: *Au promier, au segond plan*. ◇ (cín.) Seguida continua d'imatges enregistrats au cors d'una mema presa. ◇ *Plan fixe*: Plan enregistrat m'una càmera immobila. ◇ *Plan sequença*: Plan, generalament lòng, obtengut tota una sequença sensa arrestar la càmera. ◇ Biais de quadrar la scena filmada: *Plan general ò d'ensèm* (que fa vèire tot lo decòr), *plan mejan* (que fa vèire un personatge ò quaucu personatges en entier), *plan american* (dins lo quau l'actor es quadrat à mièja-cuèissa), *plan raprochat* (dins lo quau lo personatge es quadrat à l'autessa dau pièch ò de la talha), *gròs plan* (dins lo quau que fa vèire una cara ò un objècte). 14.

Aspècte sota lo quau si considèra quauqu'un, quauqua ren: *Sus toi lu plans*. 15. Importança. ◇ *Sus lo meme plan*: Au meme niveu. ◇ *Sus lo plan de, au plan de*: Dau ponch de vista de: *Sus lo plan estetic, espiritual*.

plan adv. 1. À votz bassa: *Parlar plan*. 2. Lentament: *Anar plan*. Sin.: **plan plan, plan planin**.

plana n.f. Chorla. Sin.: **palador**.

plana n.f. Estenduda plata, dei valadas gaire enfonsadi dins lo soal. ◇ *Plana abissala*: Fonds plats carateristics dei grandi profundors oceaniqui.

planaire n.m. Aeronau sensa motor que si desplaça dins l'ària en utilisant lu corrents atmosferics.

planar vt. Aplanir.

planar vi. En parlant dei aucus, si sostenir dins l'aire, li alas alargadi, sensa movement aparent. Parierament per un aeroplan, motors arrestats, que si desplaça en l'aire. Sin.: **tamisar**.

planasteu n.m. Planisteu.

planca n.f. 1. Pèça de boasc serrada, mai larga qu'espessa: *Assemblar doi plancas*. Var.: **plancha** (fr.). Sin.: **taula, tavela**. ◇ *Planca per pressar*: Planca recubèrta de teissut, sovent montada sobre de pens e qu'una dei sieu extremitats es arredonida, emplegada per pressar lo linge. ◇ *Planca à dessenh*: Plateu de boasc plan, sobre lo quau lu dessenhaires fíxon lo sieu papier; taula de dessenhair que lo sieu element principal es un plateu inclinable. ◇ *Planca per copar, planca à pan, à pastissaria*: Taula de boasc per talhar la carn, lo pan, etc. ◇ *Faire la planca*: Restar estendut sus l'esquina à la susfàcia de l'aiga e sensa faire de movements. Sin.: **faire lo moart**. 2. *Planca à rotletas*: Planca montada sobre quatre pichini ròdas, sobre la quala una persona si desplaça, fa de sauts, de figuras, etc.; espòrts ensinda practicat. Sin.: (angl.) **skate, skateboord**. ◇ *Planca à vela*: Flotejiaire plat m'una vela fixada à un aubre articulad, per lo divertiment ò la competicion; l'espòrt ensinda practicat. 3. *Planca de sauvament*: Darrier espèr, darriera possibilitat dins una situacion desesperada. 4. (mar.) passarèla installada entre una nau e l'embarcadari. ◇ *Jorns de planca*: Temps acordat au capitani d'un bastiment per cargar ò descargar una nau. 5. Illustracion ò ensèm d'illustracions relativis à un meme subjècte e qu'ocúpon dins un obratge la màger part ò la totalitat d'una pàgina. 6. Placa de metal, de boasc, etc., sobre la quala lo gravaire traça de dessenh, de letras. ◇ Estampa tirada à partir d'aquesta planca. ◇ *Planca à bilhets*: Placa que sièrve à estampar lu bilhets de banca. 7. Part d'un oart afectada à una cultura donada: *Una planca de tomatis*. Sin.: **taula, taulada, bancau**. ◆ pl. Li plancas: Lo monde de l'espectacle, lo teatre, la scena.

plancat n.m. Part superiora d'una maion. Var.: **planchier**. Sin.: **granier**.

planca n.f. Planca.

planchier n.m. (fr.) Planchat.

plan-concau, ava adj. Que presenta una part plana e l'autra concava: *Una lente plan-concava*.

plan-convèxe, a adj. Que presenta una part plana e l'autra convèxa.

plancton n.m. Ensèm dei èstres microscopics en suspension dins la mar ò l'aiga doça. Sin.: **bronda**.

planctonfague, a adj. Planctonivòre.

planctologia n.f. Planctonlogia.

planctologista n.m. Planctonlogista.

planctonic, -ica adj. Relatiu au plancton.

planctonivòre, a adj. Que si noirisse de plancton.

Sin.: **planctonfague**.

planctonlogia n.f. Estudi scientific dau plancton.

Var.: **planctologia**.

planctonlogista n.m. Especialista en planctonlogia.

Var.: **planctologista**.

planeïtat n.f. Caractèr plan d'una susfàcia.

planejar vt. Rendre plan.

planela n.f. Pichina placa de boasc, de plastic, de metal, m'una manelha d'un costat, que sièrve à estendre lo gip ò lo ciment sus un barri, un plafond. Sin.: **talòssa**.

planes(s)a n.f. (geogr.) Plan, susfàcia plana.

planesteu n.m. Planisteu.

planet n. 1. Plataforma à cada plan, dins d'escaliers. 2. (geogr.) Pichin plan.

planeta n.f. Pichina plana.

planeta n.f. ò n.m. Còrs celèste sensa lutz pròpria, que gravita à l'entorn d'una estela, especialament dau Soleu. ◇ *Planeta inferiora, superiora*: Planeta mai pròcha, mai alunhada dau Soleu que la Tèrra.

planetari, ària adj. 1. Relatiu ai planetas: *Movement planetari*. ◇ Qu'a l'aspècte d'una planeta: *Nebulosa planetària*. ◇ *Sistema planetari*: Ensèm dei planetas que graviton à l'entorn d'una estela, en particulier dau Soleu. 2. Qu'a lo comportament d'una planeta: *Electron planetari*. 3. Que pertòca la Tèrra, lo monde: *Un fenomène planetari*.

planetari n.m. 1. Pinhon montat directament sus lu aubres, dins un mecanisme diferencial. 2. Modèl reduch dau sistema solari, que reproduch lo movement dei planetas.

planetariament adv. Sus tota la planeta.

planetarium n.m. Installacion que representa lu movements dei astres sus una vòuta emisferica, gràcias à de projeccions luminoi. Var.: **planetarium**.

planetarium n.m. Planetarium.

planetarisacion (-izacion) n.f. Propagacion dins lo monde entier d'un fenomène uman local.

planetoïde n.m. (astron.) 1. Asteroïde. 2. Planeta en cors de formacion. Sin.: **protoplaneta**.

planetologia n.f. Sciènça qu'a per objècte l'estudi dei planetas e, mai generalament, de toi lu còrs dau sistema solari, en defoara dau Soleu.

planetològue, òga n. Astronòm especialisat en planetologia.

plan-film n.m. S'emplega dins de cambras fotografiqui grand format, en plaça dei placas fotografiqui sus vèire qu'èron encara en usatge fins ai annadas 1960.

planh n.m. Forma trobadorenca, medievals, lirica e occitana de la lamentacion.

planha n.f. (geogr.) Susfàcia plana estenduda.

planhedor, oira adj. Regretable.

planhent, a adj. e n. Persona que fa un procès à una altra ò que fa una denúncia.

plànher vt. Provar de compassion per quauqu'un: *Non lo planhi.* ◇ *Èstre, non èstre à plànher:* Meritar ò non la compassion dei autres. ◆ **si plànher** v.pr. Si lamentar, exprimir la sieu sofrença. Manifestar lo sieu macontentament: *Si planhe dau bosin que fan lu vesins.* Sin.: **si lanhar, si rancurar.** Var.: **si complànher.**

planhòu n.m. (totpol.) Pichin plansteu, pichina plana. Var.: **planhòla.**

planhòla n.f. Planhòu.

planhum n.m. Dolenças. Sin.: **lament, lamentacion.**

planièdre, a adj. Relatiu à un cristal qu'a li sieu façes plani.

planier, a adj. *Cant planier:* Cant de glèia medieval à una votz, de ritme liure, recitat, melodic ò ornat.

planificacion n.f. 1. Accion de planificar. 2. Enquadrament dau desvolopament economic d'un país per lu poders publics.

planificar vt. (*planifiqui*) Organisar, reglar lo desvolopament en foncion d'un plan: *Planificar l'economia.*

planificador, tritz adj. e n. Que s'ocupa de planificacion.

planigrafia n. f. (med.) Procediment que permete d'obtenir artificialament l'imatge radiografic d'una encisa d'organe ò d'organisme. Sin.: **tomografia, radiotomia, laminografia, estratigrafia.**

planimètre n.m. Instrument que sièrve à mesurar l'aira d'una susfàcia plana.

planimetria n.f. 1. Geometria aplicada à la mesura dei susfàcias plani. 2. Determinacion de la projeccion, sus un plan orizontau, de cada ponch dau terren que s'en vòu levar lo plan.

planimetric, a adj. Que pertòca la planimetria.

planin adv. Plan, dins l'expression *plan planin:* Totplen lentament. Sin.: **suau, d'aise.**

planipènne n.m. *Planipènnas:* Òrdre d'insèctes dei alas finament nervaduradi e reportadi en dessobre dau còrs au repaus.

planisfèri n. m. Carta que representa lu doi emisfèris terrèstres ò celèstes. ◇ Carta que representa lu doi emisfèris d'un astre autre que la Tèrra: *Planisfèri de la Luna.*

planisme n.m. (didact.) Tendença à planificar l'activitat economica, politica, etc.

planista adj. e n. Relatiu au planisme; partidari dau planisme.

planisteu n.m. Zòna plana e rocalhoa, situada à d'altitudas mejani. Var.: **planesteu, planasteu.** Sin.: **cauma.**

planon n.m. 1. Aisina m'una lama concava provedida de doi manelhas ai sieu extremitats, per desgrossir li pèças de boasc. Sin.: **palador.** 2. Autís dau fustier

provedit d'un escòpre de metal que sièrve à rasclar e aplanir de pèças de boasc. Sin.: **rabòt** (fr.).

planonada n.f. Còup donat au mejan d'un rabòt. Sin.: **rabotada** (fr.).

planpen n.m. Plan d'una maion au nivèu dau terren. Sin.: **plan-tèrra, plan-terren.**

plan pen (de) loc. adv. Au meme nivèu: *Doi pèças de plan pen.*

plan-releu n.m. Maqueta que representa en elevacion e à escala reducha una vila, una plaça foarta.

planqueta n.f. Pichona planca.

planquista n. Persona que practica la planca à vela.

plant n.m. 1. Planta jove à pena plantada ò que si deu repicar: *Ai crompat de plants de tomatis.* 2. Ensèm dei vegetaus plantats dins un meme terren; aqueu terren: *Un plant de faiòus.*

planta n.f. 1. Tot vegetau que viu fixat en tèrra e que la sieu part superiora espelisse dins l'ària ò dins l'aiga doça. 2. Vegetau de pichina talha ò que la sieu part principala non si transforma en matèria lenhoa (per op. à *aubre*). 3. (fig.) *Una bèla planta:* Una bèla frema, de l'aspècte san e vigorós.

planta n.f. Part sota lo pen dei òmes e dei animaus, dau talon fins au començament dei artèlhs. Sin.: **sòla.**

plantacion n.f. 1. Accion de plantar, biais de plantar ò d'èstre plantat. Var.: **plantament.** 2. Ensèm dei vegetaus plantats dins un meme luèc; terren plantat. Sin.: **plantier.** 3. Grand tenement agricòla dins lu país tropicals: *Una plantacion de bananiers.*

plantada n.f. Planta foarça comuna que la sieu semença sièrve à noirir lu pichins auceus, finda dicha *coa de garri.* Sin.: **lenga de can, cinoglòssa.**

plantadoira n.f. Aisina facha d'una poncha metallica emmanegada, que sièrve per encavar de traucs prevists per receure de joves plants.

plantaire, airtiz n. Proprietari d'una plantacion. Sin.: **mèstre, pagés.**

plantament n.m. Accion de plantar. Sin.: **plantacion.**

plantar vt. 1. Metre en tèrra una planta, un aubrilhon, un tubercule, per que li créisson. Sin.: **ficar, aficar.** 2. Garnir (un luèc) d'aubres, de vegetaus: *Una avenguda plantada d'aubres.* Sin.: **palaficar.** 3. Enfonsar dins una matèria pauc ò pron dura: *Plantar un claveu.* Sin.: **palaficar.** 4. Pauar, metre drech, installar: *Plantar una tenda.* ◇ (fam.) *Plantar cavilha:* S'installar. 5. (fam.) Abandonar, laisser tombar d'un còup solet. Sin.: **virar l'esquina.** ◇ 6. *Plantar lu sieus uèlhs, lo sieu regard sobre quauqu'un:* Lo fixar embé insistença. ◆ vi. 1. (pop.) Coïtar. 2. (fam.) Si blocar, arrestar de foncionar: *Lo mieu computador a plantat.* ◆ **si plantar** v.pr. 1. Si tenir drech e immobile. Sin.: **si tancar.** 2. (fam.) Picar violentament dins un obstacle e aver un accident de veitura, de mòto, etc. 3. (fam.) Faire una error, s'enganar: *S'es plantat sus tota la linha.* 4. (fam.) Falhir: *A montat un affaire, ma s'es plantat.* Sin.: **picar dau cuu** (pop.).

plantari, ària adj. De la planta dau pen.

plantat n.m. (esquí) *Plantat de baston*: Accion de plantar lo baston per provocar un moviment de rotacion.

plantatge n.m. 1. Accion de plantar (un vegetal). 2. Susfàcia plantada.

plantatge n.m. (fam.) Fach de si blocar, d'arrestar de foncionar: *Lo plantatge d'un computador*.

plan-tèrra n.m. Planpen.

plan-terren n.m. Planpen.

plantier n.m. Plantacion, luèc plantat.

plantigrad(e), -ada adj. e n. Que camina sus la planta dei pens, e non unicament sus lu dets: *L'ors es un plantigrade*.

plantolier, a n. Persona encargada dau manteniment dei plantolieras. Var.: **plantolierista**.

plantoliera n.f. Terren dont si fa grellhar de plantas e d'aubrilhons destinats à èstre transplantats.

plantolierista n. Persona encargada dau manteniment dei plantolieras. Var.: **plantolier**.

planton n.m. Persona (militari en particulier) qu'assegura de ligasons entre diferents servicis. ◊ (fam.) *Faire lo planton*: Asperar drech despí longtemps.

plantula n.f. Embrion d'una planta contengut dins una grana.

plantum n.m. Ensèm de plants joves en general.

planura n.f. Plana.

plaqueta n.f. 1. Pichin libre gaire espés, libret de presentacion d'un projècte, etc. 2. Pichina placa, sovent rectangularia, de produchs alimentaris: *Una plaqueta de burre*. 3. (farm.) Condicionament sota plastic, mé d'alvèdes que cadun contèn un comprimit, una gelula. 4. (autom.) Pèça que supoarta la garnidura d'un fren à disc: *Cambiar li plaquetas*. 5. Pichina placa metallica, coma una medalha, facha en onor d'un personatge, en sovenir d'un eveniment, etc. 6. (med.) Pichin element figurat dau sang, qu'a un ròtle fondamental dins la coagulacion e l'emostàsia (normalament au nombre de 150 000 à 400 000 per mm³). Sin.: **ematoblast, trombocit**.

plaquista n. (cosntr.) Obrier qu'installa li placas per faire de parets, de plafonds.

plasença (-éncia) n.f. 1. *De plasença*: Que s'emplega ò si practica per si divertir, per passar lo temps: *Navigacion de plasença*. 2. *La plasença*: La navigacion de plasença. 3. Jardin d'agradança.

plasencier, a n. Persona que practica la navigacion de plasença.

plasant, a adj. Agradiu, que fa sorrir. Sin.: **agradant, plasantier**.

plasant n.m. Costat plasant, estranh de quauqua ren. ◊ *Un marrit plasant*: Quauqu'un que fa de marridi farças.

plasantament adv. D'un biais plasant, agradivament.

plasantat n.f. Encantament, agradança, agradiment; charma.

plaser n.m. 1. Estat de contentament, que lo crea la satisfaccion d'un besonh, d'un desidèri: *Vendrai embé plaser*. Sin.: **agradança, aise, benestar, benestança, contentament, delici, jòia, gaug, gaudiment, satisfaccion, voluptat, congosta**. ◊ *Faire plaser* à

quauqu'un: Li èstre agradiu. ◊ *Embé plaser*: Volontiers. ◊ (pop.) *Au plaser*: Formula d'adieu. 2. Cen qu'agrada, cen que procura un sentiment de contentament. 3. Gaudiment, plaser dei sens, satisfaccion sexuala. 4. (psican.) *Principi de plaser*: principe que regisse lo foncionament mental e tende à satisfaire li pulsions, quali que n'en s'igon li consequenças. Var.: **plesir** (fr.).

plaser vi. Plàser.

plàser vi. Èstre agradiu, atraire, provocar d'interès. Sin.: **agradar**. ♦ **si plàser** v.pr. 1. Si convenir, s'aimer: *Si son vists, si son plasuts, si son aimats*. 2. Pihlar de plaser à faire quauqua ren. 3. Prosperar, en parlant dei vegetaus, dei animaus: *Aquesta planta si platz à l'ombra*.

plasma n.m. 1. (biol.) Liquide clar dins lo quau li cellulas dau sang son en suspension. 2. (fis.) Fluide compauat de moleculas gasoï, d'ions e d'electrons, que constitue 99% de l'Univèrs. 3. Nom donat ai gas ionisats, sotamés à d'auti temperaturas.

plasmaferèsi n.f. Operacion que consistisse à separar lo plasma dei globules dau sang.

plasmageneu, a adj. Que dona naisença à un plasma.

plasmalemma n.m. Membrana citoplasmica.

plasmaterapia n.f. Eplec terapeuti dau plasma sanguin.

plasmatic, a adj. Relatiu au plasma.

plasmatròn n.m. (fis.) Tube de gas utilizat coma amplificator.

plasmic, a adj. Relatiu au plasma dau Soleu.

plasmidi n.m. (biol.) Element genetic dei bacterias, format d'un fragment d'A.D.N. independent dau cromosòma.

plasmidic, a adj. Relatiu au plasmidi.

plasmificar vt. (*plasmifiqui*) (fis.) Transformar (un gas) en plasma.

plasma n.f. Enzim que pòu degalhar lo fibrogeneu dau plasma sanguin.

plasmoblast n.m. Cellula granda que n'en deriva lo plasmocit.

plasmocit n.m. (biol.) Cellula liura dei teissuts, dau nucleu excentric e dau citoplasma basofile, qu'intervèn dins l'immunitat umorala.

plasmocitari, ària adj. Dau plasmocit.

plasmocitoïd(e), a adj. e n. Que sembla un plasmocit.

plasmocitòma n.m. (patol.) Tumor ossoa dont predomínon lu plasmocits.

plasmocitomatòsi n.f. (patol.) Proliferacion de plasmocits.

plasmocitosarcòma n.m. (patol.) Plasmocitòma constituït de plasmocits que víron en tumor maligna.

plasmocitòsi n.f. (patol.) Preséncia de plasmocits dins lo sang.

plasmòde n.m. Cellula mé mai d'un nucleu.

plasmòdi n.m. Ematozoari.

plasmodia n.f. Ematozoari de la malària. Var.: (lat.) **plasmodium**.

plasmodicida n. Que tua lo plasmodium de la malària.

plasmodium n.m.

plasmolisi n.f. Reaccion (diminucion de volume, etc.) d'una cellula viventa ficada dins una solucion ipertonica.

plasmopara n.m. Fonge parasite de la vinha, agent dau mildio (Classa dei sifomicèts, òrdre dei peronosporalas).

plasmaquimia n.f. Estudi quimic dei plasmas.

plast n.m. (bot.) Organit dei cellulas vegetali cargat especialament d'amidon ò de clorofilla. Sin.: **leucit**.

plastatge n.m. Revestiment totau ò parciau en mans relativament teuni, d'un objècte au mejan d'un plastic delegat ò dissòut.

plastia n.f. Intervencion cirurgicala destinada à restablir de formas anatòmiqui ò de foncions fisiologiqui normalis.

plastic, a adj. 1. Que pòu èstre faïçonat per modelatge: *L'argila es plastica*. 2. *Matèria plastica* ò *plastic*, n.m.: Matèria sintetica constituïda essencialament de macromoleculas e susceptible d'èstre modelada ò motlada, generalament à caud e sota pression. 3. *Explosiu plastic* ò *plastic*, n.m.: Explosiu à basa de pentrita ò d'exogène e d'un plastificant, d'una consistença vesina à-n-aquela dau mastic, e qu'a besonh d'un dispositiu d'amorsatge per provocar l'explosion. 4. Que tende à donar dei còrs, dei objèctes, una representacion, una expression estetiç: *La belessa plastica d'una messa en scena*. 5. *Arts plastics*: Que produon de volumas, de formas (en particulier escultura e pintura). 6. *Cirurgia plastica*: Especialitat cirurgicala que, à la basa, tende à restaurar li formas normalis en cas d'accident, de mauformacion, etc. 7. (biol.) Si di dei substanças que pílhon part à l'edificacion e à la creissença dei diferents parts dei organismes vivents (carbòni, idrogène, azòte...).

plastic n.m. Matèria plastica.

plastic n.m. Explosiu plastic.

plastica n.f. 1. Art d'esculptar: *La plastica grèga*. 2. Tipe de beutat: *La bèla plastica d'una balerina*.

plasticaire, airtz n. Persona que fa un atemptat au plastic.

plasticar vt. (*plastiçqui*) Faire sautar, degalhar mé de plastic.

plasticatge n.m. Accion de plasticar.

plastician, a n. 1. Artista que practica lu arts plastics: *Lo plastician Ben a totjorn aparat li lengas regionalis*. 2. Especialista de cirurgia plastica. 3. Persona que travailha dins l'industria de la matèria plastica.

plasticitat n.f. 1. Caractèr d'una matèria foarça malleabla. 2. Possibilitat per quauqu'un de s'adaptar à una situacion nòva. 3. (fisiol.) Aptituda d'un teïssut lesat à si tornar constituir.

plastificacion n.f. Accion de plastificar.

plastificar vt. (*plastiçiqui*) 1. Recurber d'una pellicula de matèria plastica transparenta: *Plastificar una carta d'identitat*. 2. Ajustar un plastificant à.

plastificant n.m. (tecn.) Produch ajustat à una matèria per n'acréisser la plasticitat.

plastigèl n.m. Plastisòl que si presenta sota forma de gèl.

plastisòl n.m. Pasta obtenguda per dispersion d'una resina pouveroa dins un plastificant liquide.

plastràs n.m. pl. Lo tot dei matèrias de demoliment d'un edifici. Sin.: **escombras, clapissas, terradas**.

plastràs, assa n. Persona flaca, moala, sensa energia. Sin.: **empastre, molastrós**.

plastron n.m. 1. Empeçament cordurat sus lo davant d'un corsatge ò d'una camia d'òme. 2. Pèça de davant de la coïrassa. ◇ Pèça de cuer ò de tela que cuèrbe lo pièch d'un escriaire per lo protegir. 3. Part ventrala de la coïrassa d'una tartuga. 4. Destacament militari que figura l'enemic dins un exercici.

plastronar vt. Revestir d'un plastron. ◆ vi. Si crèire quauqu'un. Sin.: **bravassar, faire lo bulo**.

plasturgia n.f. Sciença e tecnica de la produccion dei matèrias plastiçiqui.

plat, a adj. 1. Que la sieu susfàcia es unida, qu'a gaire de releu. Sin.: **plan, egal, suèli, lisc, planier, unit**. 2. *Mar plata*: Sensa èrsas. Sin.: **bonassa, mar chatelina**. 3. Qu'a solament un cròs gaire prefond: *Una sieta plata*. ◇ *Vagon plat*: Vagon qu'a solament una plataforma, un plateau. 4. Que la sieu susfàcia es plana e vesina de l'horizontala. ◇ (geom.) *Angle plat*: Angle de 180° que lu sieus costats son doi miègi-drechhas opauadi. 5. Gaire espés: *De soliers plats*. ◇ *Nos plats*: Nos format de doi extremitats que tórnon sus elu-memes après s'èstre crosats. 6. Sensa foarça, sesa sabor: *Un vin plat*. ◇ *Aiga plata*: Aiga non gasoa. 7. *Tenchà plata*: Pintada d'un solet passatge, sensa degradat. 8. (lit.) *Rimas plati*: Que vènon un vèrs après l'autre (en poesia classica, doi masculini pi doi femenini ò lo contrari). 9. Que si moastra servile: *Es tròup plat davant lu sieus superiors*. ◇ *Faire d'excusas plati*: Presentar d'excusas m'un excès d'umilitat. 10. (zool.) *Vèrps plats*: Platelints. Sin.: **platòdes**. 11. *À plat*: Sus la susfàcia mai larga. ◇ *Èstre à plat*: Èstre desgonflat, en parlant d'un pneumatic; èstre descargat, en parlant d'una bateria; (fam.) Èstre foarça las, mancar de coratge, d'energia. Sin.: **anequelit, estrac, desanat, alassat**, (fam.) **bulhit**. ◇ *Tombar à plat*: Falhir, demorar sensa efècte. ◇ *Metre, tornar metre quauqua ren à plat*: N'en tornar considerar un après l'autre toi lu elements, tornar examinar tot denant de pilhar una decision.

plat n.m. 1. Part plata de quauqua ren: *Lo plat de la man*. 2. Produch siderurgic en forma de lama fina, que s'emplega en construccion metallica. 3. (rel.) Caduna dei doi costats de la cubèrta d'un libre. 4. *Plat de coastas*: Part dau bòu que comprèn li coastas pilhadi dins la sieu longuessa e lu muscles correspondents. Sin.: **agulheta**. 5. *Corsa de plat*: Corsa sus una pista sensa obstacles. Sin.: **corsa planiera**.

plat n.m. 1. Pèça de terralha mai granda qu'una sieta, que pòu aver de formas diversis, jata; lo sieu contengut. 2. Cadun dei elements d'un past: *Alestir un plat*. ◇ *Plat*

dau jorn: Plat principal, diferent cada jorn, inscrich à la carta d'un restaurant.

plata n.f. 1. Canòt dau fond plat. 2. Òstrega plata de la carn blanca. 3. Caduna dei placas que formàvon l'armadura de fèrre plen.

platada n.f. Contengut d'un plat.

platabòrd n.m. (mar.) Lata de boasc à l'entorn dau poant d'una nau. Sin.: **breganeu, braganeu**.

plataforma n.f. 1. Estendada de terren relativament plana, naturala ò artificiala, en autessa per rapoart au terren à l'entorn. Sin.: **replan, planier, terraplen**. 2. (c. de f.) Susfàcia superiora d'una levada, que supoarta lo balast.

platana n.f. 1. Aubre comun, plantat au lòng dei avengudas, dei rotas ò per faire d'ombra davant un mas, una bastida, que la sieu rusca si destaca per placas. 2. Faussa platana: *Erable sicomòre*. Sin.: **blae**.

platea n.f. Au teatre, partida de la sala darrier lu sètis d'orquèstra; espectadors que li son assetats.

platea n.f. (constr.) Massís de fondacion que comprèn tota l'estendada d'un bastiment.

platèla n.f. 1. Chaploira, chaplador, talhador. 2. (anat.) Omoplat. Sin.: **paleta**. 3. (zool.) Espècia de limaça mediterranea de la gruèlha aplatida (*Zonites algerus*).

platelmint n.m. *Platelmints*: Embrancament de vèrps dau còrs aplatit, partit en tres classas, lu *turbellaris*, lu *trematòdes* e lu *cestòdes*. Sin.: **vèrp plat, platòde**.

platet n.m. Pichin planistèu.

plateu n.m. 1. Supoart plat e rigide que sièrve à transportar, à presentar d'objèctes divers (en particular d'aliments). 2. Partida d'una balança dont si méton lu pes ò lu objèctes que si voàlon pear. 3. *Plateu de cargament*: Dispositiu mobile que la sieu basa supoarta una quantitat donada de mèrç que constitue una unitat de carga. 4. Estendada de terren relativament plana, que pòu èstre situada à d'altitudas divers, ma qu'es totjorn entalhada de valadas encavadi (au contrari de la plana). Sin.: **platet**.

◇ *Plateu continental*: Prolongament dau continent sota la mar, limitat per la riba continental. Sin.: **plataforma continental (litorala)**. 5. Partida auta d'una corba, d'un grafic, qu'es esquasi orizontala; nivèu estacionari d'un fenomène susceptible de variacions: *Un plateu de contaminacions*. 6. Pontin d'un teatre, d'un estudi de television. Sin.: **empoant**. 7. Pèça circularia d'un viradiscs, dont si pàuon lu discs. 8. Ròda dentada que sièrve à mòdre, per l'intermediari d'una cadena, la ròda arrier d'una bicicleta. 9. Pèça de boasc bruta que presenta doi faças parallèli e d'una espessor superiora à 22 mm.

plateu-past n.m. Plateu compartimentat dont si poàdon metre toi lu elements d'un past.

platín(e) n.m. Platina.

platina n.f. Metal preciós blanc-gris; element (Pt) de nº atomic 78 e de massa atomica 195,09. Var.: **platín(e)**. ◇ *Mossa de platine*: Platina espongioa qu'a de qualitats catalitiqui. ◆ adj. inv. *Blond platina* ò *platina*: Blond esquasi blanc.

platina n.f. 1. Placa d'un electrofòne que recampa lo motor, lo dispositiu que mòu lo disc e li comandas de l'aparelh. 2. Placa que sostèn li pèças dau movement d'un

relòri. ◇ Placa traucada que lascia passar l'agulha d'una màquina per cordurar ò la clau d'una serralha. ◇ Plataforma que sièrve de supoart à un microscòpi e dont si plaça l'objècte que si vòu estudiar. ◇ Dins li vièlhi armas de fuèc, placa que religava toti li pèças utili au còup.

platina n.f. Fleuma.

platinaire, airtiz n. Obrier encargat dau platinatge de l'aram e dei sieus aligatges.

platinar vt. 1. Recurbir de platina. 2. Tenchar en blond foarça clar.

platinat, ada adj. 1. D'un blond foarça clar: *De bèrris platinats*. 2. *Vitz platinada*: Pastilha au tungstène que permete l'alumatge d'un motor d'automobila, de mòto, etc.

platinatge n.m. Operacion qu'a per estigança de recurbir una susfàcia quala que sigue, per li donar la parença de la platina, ò per l'aparar de l'accion corrosiva d'agents quimics.

platínid(e) n.m. *Platinides*: Família de mineraus qu'enclau la platina e li sieu combinasons.

platinifèr, a adj. Que contèn de platina.

platiniridi n.m. Aligatge de platina e d'iridi.

platinita n.f. Aliatge de fèrre e de niquèl, qu'a lo meme coeficient de dilatacion que la platina.

platinoïde n.m. (quim.) Cadun dei metals de la miniera de la platina; nom generic de sieis metals: ruteni, ròdi, palladi, òsmi, iridi e platina.

platinós, a adj. Relatiu à la platina.

platipodia n.f. Pen doç.

platiniria n.f. (anat.) Larguesa dau nas. Contr.: **leptorinia**.

platinirian n.m. Monina d'Amèrica, dei nharras separadi per una larga paret.

platitud(a) n.f. 1. Mancança d'originalitat: *Un estile d'una granda platituda*. 2. Paraula banala, luèc comun. 3. Marcança de servilitat. Sin.: **bassessa, viles(s)a, aviliment**.

platòde n.m. Platelmint.

platoníc, a adj. 1. Imaginari, que devèn jamai realitat: *Viure un amor platonic*. Sin.: **ideal, teoric, pur, formal, etereu**. 2. (lit.) Sensa efècte, qu'abotisse à ren: *De protestacions platoniqui*.

platonícament adv. Dun biais platonic.

platonician, a adj. e n. Relatiu à la filosofia de Platon; partidari d'aquesta filosofia.

platonisme n.m. 1. Filosofia de Platon e dei sieus disciples. 2. (log.) Doctrina segond la quala li entitats matematiqum an una existència pròpria, en defoara dau monde perceptible.

plausibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es plausible, de cen que pòu èstre admés.

plausiblament adv. D'un biais plausible.

plausible, a adj. 1. Que pòu èstre considerat coma vèr. 2. Que si pòu admetre coma valide: *Una ipotèsi plausible*. Sin.: **valedor, concevable, versemblable**.

play-back n.m. (angl.) Interpretacion mimada qu'acompanha la difusion, la reproduccion d'un

enregistrament sonòre efectuat prealablament: *Cantar en play-back*. Sin.: **presonorisacion, preenregistrament**.

play-boy n.m. (angl.) Jovenòme elegant e fortunat, à la mòda, que recèra lu succès femenins e lu plasers de la vida facil. Sin.: (pej.) **macareu, friscollet, foitamoina, mistofla**.

plèba n.f. Plèbe.

plebalha n.f. (pej.) Populàça.

pleban n.m. Canonge encargat dau ministèri parroquial dins una catedrala qu'es finda una parròquia.

plèbe n.f. 1. (Antiqu. rom.) Classa populària de la societat romana, per oposicion au *patriciat*. 2. (lit e pej.) Pòble, populàça. Var.: **plèba**. Var.: **plebalha**. Sin.: **bas pòble, rafatalha, sarsavalha, gusalha**.

plebeu, ea adj. 1. De la plèbe. 2. (pej.) Sensa educacion, gaire refinat.

plebiscitar vt. Elegir, aprovar à una majoritat foarça larga.

plebiscit(e) n.m. 1. Escrutin per lo quau una persona au poder demanda à l'ensèm dei ciutadans de li manifestar lo sieu sostèn en si prononciant per un òc ò un non. 2. Consultacion au cors de la quala la populacion d'un territòri deu causir l'Estat au quau vòu appartenir. 3. (Antiqu.) Lèi votada per l'assemblada de la plèbe, dins la Ròma antica.

plebiscitari, ària adj. Relatiu à un plebiscite.

plec n.m. 1. Pinçatge d'un vestit. ◇ (fig.) *Pilhar lo plec*: S'abituar. ◇ (fig.) Un marrit plec: *Una marrida abituda*. 2. Partida replegada d'una estòfa, d'un papier, etc. 3. Marca que demòra sus quauqua ren qu'es estat plegat. 4. Partida de la pèu que fa una mena de borrelet. 5. Ondulacion dei jaças d'un terren. 6. Levada au juèc de cartas. Var.: **plega**. 7. Letra. Var.: **plie**.

plecoptèr n.m. *Plecoptèrs*: Òrdre d'insectes dau còrs alongat, dei antenas lòngui, de la larva aqüatica.

plectre n.m. (mús.) Mediator.

plega n.f. Levada ai cartas. Var.: **plec**.

plegable, a adj. Que si pòu plegar facilament. Sin.: **plegadís**.

plegada n.f. Cen que si plega en un còup solet.

plegadís, issa adj. Que si pòu plegar facilament. Sin.: **plegable**.

plegadoira n.f. Plegaira.

plegadura n.f. 1. Marca qu'un plec forma. ◇ Plissadura (per una estòfa). 2. Accion de plegar li pàginas d'un libre. Var.: **plegament**. ◇ Atlahier dont si fa aquesta operacion.

plegaira n.f. Mâquina per plegar (lo papier, en particulier). Var.: **plegadoira**.

plegaire, airtiz n. Persona que plega.

plegament n.m. Accion de plegar; fach de si plegar ò de plegar; plissament.

plegant, a adj. Articulat per poder èstre plegat facilament: *Un lièch plegant*. Var.: **plegable, plegadís**.

plegar (*plegui*) vt. 1. Metre en doble un còup ò mai, en rebatent sobre d'ela-mema una caua soplà: *Plegar un lançòu*. ◇ Provedir de plecs (una estòfa). Sin.: **plissar**.

2. Rebatre una sus l'autra li partidas articuladi d'un objècte. 3. Corbar (una caua flexibla). 4. Assubjectir; faire cedir: *Plegar quauqu'un à la sieu volontat*. ◇ vi. 1. Si corbar: *Li brancas plègon sota lo pes dei fruchs*. 2. Cedir, recular, si sotametre: *Plegar davant l'autoritat*. ◇ si **plegar** v.pr. (*à*) Si sotametre à quauqu'un, à quauqua ren.

plegat n.m. (coregr.) Exercici d'assopliment que consistisse à plegar lu genolhs: *Faire de plegats*.

plegatge n.m. Accion de plegar; plissatge.

plegon n.m. Fais de bilhets, de lettras, de papiers...

pleguet n.m. Mortaiet, fusada.

pleiada n.f. (lit.) Grope important (de personas, en particulier).

pleiocitòsi n.f. (patol.) Aumentacion màger de cellulas.

pleiomorfic, a adj. Relatiu au pleiomorfisme.

pleiomorfisme n.m. Proprietat d'uni bacterias de cambiar de forma, segond d'influèncas determinadi.

pleiotropia n.f. Determinacion de caractèrs multiples per lo biais d'un gènè unic. Var.: **pleiotropisme**.

pleiotropic, a adj. Relatiu à la pleiotropia.

pleiotropisme n.m. Pleiotropia.

pleistocène n.m. e adj. Si di dau periòde mai ancian dau quaternari.

plen, a adj. 1. Qu'es completament emplit: *Un gòt plen d'aiga, una sala plena de monde*. ◇ (fam.) *Plen coma un òu*: Non poder contenir de mai. 2. Que contèn quauqua ren en granda quantitat: *Una letra plena d'errors*. 3. Total, complet: *Donar plena satisfaccion*. ◇ *Plens poders*: Delegacion de poder legislatiu qu'un Parlament autreja à un govèrn; autorisacion de tractar ò de negociar en nom de la persona que si representa. ◇ Entier: *Plena luna, travalhar à temps plen, à plena durada*. ◇ *Plen emplec*: Situacion que caracteriza l'emplec dau tot de la man d'òbra disponibla dins un país. ◇ Que tota la sieu massa es ocupada per una matèria: *Una poarta plena*. 4. Redond, gròs: *Una cara plena*. ◇ *Votz plena*: *Votz foarta, sonòra*. 5. Si di d'una femèla que poarta de pichoi. 6. Infatuat: *Una persona plena d'elamema*. 7. Totalament ocupat, preocupat: *Un romancier plen dau sieu subjècte*. 8. (pop.) *Èstre plen*: Èstre embriagat. 9. *En plen*: Dins lo mitan; completament: *Donar en plen dins una leca*. ◇ *En plena ària*: À l'ària liura, foara. ◇ *En plena carriera*: Per carriera. ◇ *En plen vent*: Expauat au vent. ◇ *En plena tèrra*: Directament dins lo soal: *Cultivar li saladas en plena tèrra*. ◇ *En plen jorn, en plena nuèch*: Au mitan de la jornada, au mitan de la nuèch. 10. (vulg.) *N'aver li colhas pleni*: N'aver pron, n'aver lo gonfle.

plen n.m. 1. Espaci que la matèria ocupa completament. Sin.: **totalitat**. 2. Contengut total d'una cistèrna, etc.: *Faire lo plen d'essença*. ◇ *Faire lo plen d'una sala, dei votz à una eleccion, etc.*: Emplir la sala tant que si pòu, obtenir lo nombre de votz mai aut possible, etc. 3. Partida foarta e larga d'una letra calligrafiada. 4. (mar.) *Plen de la mar*: Marea auta, plena.

plen prep. Totplen, foarça: *Li a plen de monde*. Sin.: **totplen**. ◇ (fam.) *N'en metre plen la vista à quauqu'un*: L'impressionar, lo sedurre.

plena n.f. 1. Montada importanta de l'aiga dins un cors d'aiga. 2. Marea auta.

plenament adv. Completament, senza resèrva: *Es partit plenament rasseurat*. Sin.: **entierament**.

plenari, ària adj. Plenier.

plenier, a adj. Si di d'una amassada à la quala toi lu membres son convocats. Var.: **plenari**.

plenipotença (-ència) n.f. *Potença màger, absoluta*: La plenipotença imperiala.

plenipotenciari, ària n.m. Agent diplomatic qu'a lu plens poders. ◆ adj. *Ministre plenipotenciari*: Grade mai aut de la carriera diplomatica.

plenitud(a) n.f. (lit.) Totalitat, integralitat: *Conservar la plenituda dei sieu facultats mentali*. Sin.: **plenor**.

plenor n.f. Apogeu, plenituda.

pleonasme n.m. Repeticion de mòts que lo sieu sens es identic: «*Sortir foara*» es un *pleonasme*.

pleocroïc, a adj. Que presenta de pleocroïsme. Sin.: **policroïc**.

pleocroïsme n.m. Proprietat de divèrs cristals de presentar divèrsi coloracions, segond lo sens dei rais luminós que lu travèron. Sin.: **policroïsme**.

pleomorfic, a adj. Que pertòca lo pleomorfisme.

pleomorfisme n.m. Cambiament de forma que presénton d'uni bacterias, segond lo mitan dont vívon.

pleonast n.m. Aluminat natural de magnèsi.

pleonastic, a adj. Que constitue un pleonasme.

plesentear vi. (*plesentei*) Galejar.

plesiosaure n.m. Reptile marin fossile dau segondari, que pòu jónher fins à 5 m de lòng.

plesir n.m. Plaser.

pletòra n.f. 1. Abondança excessiva d'una produccion quala que sigue, de personas, etc. Sin.: **sobrabondança**. 2. (med.) Abondança excessiva de sang, dins la medecina anciana. ◇ **Obesitat**.

pletoric, a adj. 1. En nombre excessiu, en quantitat excessiva. Sin.: **sobrabondós**. 2. (med.) Que sofrisse de pletòra. ◇ **Obèse**.

pleu n.m. Garantida, caucion. Sin.: **plevença, plevina, plevi**.

pleura n.f. Membrana seroa que tapissa lo torax e envolopa lu paumons. Var.: **plora**.

pleural, a adj. Relatiu à la pleura. Var.: **pleurau**.

pleurau, ala adj. Pleural.

pleurectomia n.f. (cir.) Trencament d'una part de la pleura.

pleurèsi n.f. Pleuresia.

pleuresia n.f. (patol.) Inflamacion de la pleura m'un escorremet de liquide dins la cavitat pleurala. Var.: **pleurèsi, pluresia**.

pleuretic, a adj. e n. Que sofrisse de pleuresia; relatiu à la pleuresia.

pleuriti n.f. Inflamacion de la pleura senza escorremet.

pleurodinia n.f. Foarta dolor que pertòca lu muscles toracics ò lo teissut sotapleurau. Sin.: **ponch de costat**.

pleuronècte n.m. Peis de la familha dei pleuronectidats.

pleuronectidat n.m. *Pleuronectidats*: Familha de peis, coma lo pampalòti, la sòla, la limanda, que poàrton lu doi uèlhs dau meme costat.

pleuropericarditi n.f. (patol.) Pleuriti mé pericarditi.

pleuropneumonia n.f. (patol.) Pleuriti mé pleurèsi.

pleuroscòpi n.m. Aparelh per examinar la cavitat pleurala.

pleuroscopia n.f. Examèn de la cavitat pleurala au mejan d'un pleuroscòpi.

pleuròt n. Fonge basidiomicèt manjadís, que viu sus lo fust dei aubres. ◇ *Pleuròt bana d'abondança*: Aurelha de cat. Sin.: **negret**.

pleurotomia n.f. (cir.) Dubertura de la pleura.

plevença n.f. Cucion, garantida. Sin.: **pleu**.

plevi n.f. Cucion, garantida. Sin.: **pleu**.

plevina n.f. Cucion, garantida.

plexiglàs n.m. (nom depauat) Matèria plastica dura, transparenta, desformabla à caud, emplegada en particulier coma vitre de seguret.

plexiti n.f. (patol.) Inflamacion dau plèxus raquial.

plèxus n.m. (anat.) Amolonament de filets nerviós entrebescats.

plie n.m. Plec, letra.

plinenc, a adj. Plinian.

plinian, a adj. Que pertòca un tipe d'erupcion volcanica, coma aquela dau Vesuvi en l'an 79, que Plini lo Jove observèt e descrivèt. Var.: **plinenc**.

plinta n.f. (constr.) Benda, salhida en bas d'una paret, d'una colomna, etc. Var.: **plinto** (it.).

plinto n.m. (it.) Plinta.

pliocène n.m. Darrier periòde de l'èra terciària, que vèn après lo miocène.

pliocenic, a adj. Relatiu au pliocène.

pliosaure n.m. Pliosaurus

pliosaurus n.m. Grand reptile marin dau jurassic europeu, vesin dau plesiosaure. Var.: **pliosaure**.

plissadura n.f. Plissat. Sin.: **plegadura**.

plissement n.m. 1. Accion de plissat. 2. Desformacion dei jaças geologiqui ligada à l'orogènèsi. ◇ **Ensèm de plecs**. Sin.: **plegament**.

plissat vt. Marcar de plecs: *Plissat un teissut*. Sin.:

plegar, canonar. ◆ vi. Faire de plecs, presentar de plecs: *Aquela estòfa plissa*.

plissat n.m. 1. Seria de plecs: *Lo plissat d'una camia*. 2. *Tipe de plissatge*: Plissat soleu. Sin.: **plegatge, canonatge**.

plissatge n.m. Accion de plissat. Sin.: **plegatge, canonatge**.

plocèidat n.m. *Plocèidats*: Familha d'auceus comuns qu'un representant n'es la pàssera.

plomb n.m. Metal dense, d'un gris blavastre; element (Pb) de n° atomic 82 e de massa atomica 207,21. ◇ (fig.) *Non aver de plomb dins la tèsta*: Èstre un pauc

destartavelat, agir sovent à la leugiera. ◇ *Soleu de plomb*: Soleu foarça caud, solelhàs. 2. (electr.) Copacircuit m'un fieu de plomb. Sin.: **fusible**. 3. Pichina massa de plomb ò d'un autre metal, que siève à lestar un fieu à plomb. ◇ *À plomb*: Verticalament. 4. Bala, gran de plomb que si mete dins una arma de fuèc. Sin.: **granon, granalha**. ◇ *Aver de plomb dins l'ala*: Èstre tocat dins la sieu santat, la sieu fortuna, la sieu reputacion. Sin.: **n'aver en l'esquina**. 5. Composicion tipografica formada de caractèrs en aliatge à basa de plomb: *Corregir sus lo plomb*. 6. (mar.) Tròç de metal (plomb, fonda, etc.) fixat à-n-una linha de sonda, à una linha de pesca, à una ret, per li lestar. Var.: **plombin**. 7. Sageu dei doganas que certifica qu'un còlis, un camion, una cargason, etc., son en règla m'ai drechs deuguts. 8. Amalgama que si mete per tapar un trauc dins una dent. 9. Asta de plomb que presenta una seccion en H e que siève à mantenir lu vèires decopats d'un vitralh.

plombada n.f. 1. Ensèm dei plombs que lèston una ret de pesca. 2. Ancianament, maçuga garnida de plomb.

plombadura n.f. 1. Ensèm dei plombs d'un vitralh. 2. Plombatge.

plombagina n.f. Grafit natural finda sonat *mina de plomb*.

plombaginacea n.f. *Plombaginaceas*: Família de plantas que comprèn d'èrbas vivaci coma la dentelària.

plombaie n.m. 1. (agric.) Gròs rotleu que siève à tassar la tèrra. 2. Persona que plomba de caus.

plombar vt. 1. Garnir de plomb. 2. Sagelar (un còlis, un vagon, etc.) d'un sageu de plomb. 3. (constr., tecn.) Verificar, au mejan d'un fieu à plomb, la verticalitat de (un barri, etc.). ◇ Fixar de placas de plomb à la cima d'una teulada. 4. (metall.) Aplicar de plomb sus una pèça metallica, per la protegir. 5. *Plombar una dent*: La tapar m'un aliatge, una amalgama, una resina. 6. (lit.) Donar una color gris escur coma lo plomb: *La chavana plomba l'horizont*. 7. Pear fortament sobre, empachar lo boan foncionament, la realisacion de quauquau ren (un projècte, una activitat, etc.); compormetre: *Aquest affaire plomba la sieu reputacion*. 8. Lestar una linha de pesca, una ret. 9. (mar.): Assemblar doi cordatges, doi caus electricis en encordelant lu torons que lu compàuson. var.: **emplombar**. ◆ vi. Plonjar.

plombaria n.f. 1. Mestier, obratge, atalhier dau plombier. 2. Ensèm d'installacions e de canalisacions domestiqui ò industrials d'aiga e de gas.

plombat, ada adj. 1. Garnit de plomb. 2. Sagelat au mejan d'un plomb, de plombs. 3. *Dent plombada*: Tapada au mejan d'una amalgama, d'una resina.

plombatge n.m. 1. Accion de plombar. Var.: **plombadura**. 2. Amalgama que s'emplega per tapar una dent traucada.

plombemia n.f. Presença de plomb dins lo sang; taus que la mesura.

plombet n.m. Fieu à plomb.

plombier n.m. Persona qu'installa, mantèn e repara li canalisacions e lu aparèlhs de distribucion d'aiga e de gas.

plombifèr, a adj. Que contèn de plomb.

plombeu n.m. Fieu à plomb.

plombin n.m. Fieu à plomb.

plombon n.m. 1. Plonjon. Sin.: **cabussada**. 2. Fieu à plomb. 3. Nom de divers auceus que plonjon per cercar de peis. ◇ *Plombon mejan*: Varietat de plombon de la Mar dau Nòrd (de *loom*, rango en lapon). ◇ *Plombon pichon*: Lo mai pichin dei gaviidats (*Gavia stellata*). ◇ *Plombon pichon ros*: Peis d'Euròpa dei lacs, paluns m'una vegetacion densa sus li ribas (*Tachybaptus ruficollis*). ◇ *Plombon gròs*: Auceu gaviiforme, pusleu grand, d'Euròpa e dau Canadà (*Gavia immer*). ◇ *Plombon cornut*: Auceu protegit d'Euròpa (*Podiceps auritus*).

plonjada n.f. 1. Accion de plonjar, de s'enfonsar dins l'aiga; sojorn pauc ò pron llong en immersion completa. Sin.: **cabussada**. ◇ Activitat que consistisse à calar sota la susfàcia de l'aiga dins una tòca esportiva, scientifica ò militària. 2. Movement de calada pauc ò pron rapide: *L'avion a fach una bèla plonjada!* Sin.: **davalada**.

plonjaire, airtiz n. 1. Persona que plonja, qu'es abila a plonjar. Sin.: **cabussaire, cabussier, escafandrier**. 2. Persona que practica la plonjada sotamarina. Sin.: **sotaire**.

plonjament n.m. Accion de plonjar quauqua ren dins un liquide. Sin.: **immersion, cabussament**.

plonjar vt. 1. Faire intrar (quauqua ren) completament ò en partida dins un liquide: *Plonjar la blea dins l'aiga*. 2. Enfonsar vivament, introduire: *Plonjar la man dins un sac*. 3. *Plonjar lo sieu regard, lu sieus uèlhs sobre quauqu'un, quauqua ren, dins quauqua ren*: Lu regarjar d'aut en bas ò d'un biais insistent. Sin.: **ficar, tancar l'agach**. Sin.: **sotar, cabussar**. 4. (fig.) Metre brusquement dins un estat fisic ò moral donat: *Aquela nòva l'a plonjat dins una tristessa profunda*. ◆ vi. 1. S'enfonsar completament dins l'aiga. 2. Sautar dins l'aiga, mé la tèsta e lu braç en avant. ◇ Au balon, efectuar un plonjon. 3. Anar rapidament d'aut en bas. Sin.: **s'aventar**. ◇ Demenir brusquement: *Lu cors de la Borsa an plonjat*. ◆ **si plonjar** v.pr. Si liurar totalament à-n-una activitat. Sin.: **s'apfondar**.

plònjo n.m. Plonjon.

plonjon n.m. 1. Accion de si butar dins l'aiga d'una autessa pauc ò pron granda. 2. Cabussada de quauqu'un, de quauqua ren que tomba en avant ò d'una granda autessa. 3. (espòrts) Au balon, gèst dau portier que si lança m'ai braç en avant en direccion de la bala ò d'aqueu que l'a. Var.: plònjo.

plor n.m. (lit., sobretot au plural) Làgrima: *Versar de plors*. Var.: **plorada, ploradissa, lamentacion**.

plora n.f. Pleura.

ploraira n.f. Frema sonada especialament per plorar un moart, dins divers regions d'Euròpa dau Sud.

ploraire, airtiz adj. e n. 1. Aqueu que si plora sovent, que si lanha sensa rason. Sin.: **plorinhós, plorós, plorínós**. 2. Si di d'unu aubres que li sieu brancas retombon vèrs lo soal: *Saure ploraire*.

plorament n.m. Accion de si plorar.

plorant n.m. Esculptura funerària que representa un personatge plen d'afliccion, mé la cara generalament esconduda sota un capuchon.

plorar vi. 1. Versar de làgrimas: *Plorar de ràbia, de rire*. ◇ *Plorar à bolhons*: Plorar abondosament. ◇ *Plorar lu sieus sòus*: Si pentir dei sieu despensas. ◇ *Plorar sobre*: Deplorar. 2. Èstre afectat de ploratge. 3. Laisser escapar la saba, en parlant de la vinha e dei aubres talhats de fresc. ◆ vt. Deplorar la moart, la disparicion de quauqu'un ò la perda de quauqua ren. ◆ **si plorar** v.pr. Plorar.

ploratge n.m. (electroacost.) Variacion parasita de l'autessa dei sons, sus un disc ò una benda magnetica.

plorinejar vi. Plorinhar.

plorinhar vi. (fam.) 1. Plorar sovent e senza rason. Var.: **plorinejar**. 2. Si lamentar. 3. Èstre plen de làgrimas, en parlant dei uèlhs. ◆ n.m. Fach d'èstre plen de làgrimas, en parlant dei uèlhs.

plorinheta n. Si di d'una persona que plora sovent.

plorinhós, oa adj. Que plorinha, si lamenta sovent. Var.: **plorós**.

plorínós, oa adj e n. Ploraire.

plorós, oa adj. Plorinhós. Sin.: **ploraire, plorínós**.

plòt n.m. 1. (electr.) Pèça metallica que fa contacte. 2. Bilha de boasc.

plotocracia n.f. 1. Govèrn dins lo quau lo poder apartèn ai rics. 2. País, regime politic dont es en plaça un govèrn plotocratic.

plotocrata n. (didact. ò pej.) Personatge influent potent per la sieu riquesa. Sin.: **capitalista, milionari, potentat**.

plotocratic, a adj. De la plotocracia.

plouqueta n.f. *Faire plouqueta*: Grelhar, en parlant d'un aubre.

plòure v. impers. def. Tombar, en parlant de la pluèia. *Plòure de ròdas de molins, à vèrsa*: Plòure foarça. Sin.: **deluviar**. ◆ vi. Tombar en abondança: *Li criticas plouïon*.

plovina n.f. Breniada. Sin.: **fosquin, bruniada, poscada**.

plovinejar vi. Breniar. Var.: **bruniar**. Sin.: **fosquinejar, aigalejar** (Utèla), **bresinhar** (Luceram), **poscar**.

plovinós, a adj. Bruniós.

plua n.f. 1. Dent (d'un autís, d'una forqueta, d'una pinha, etc.). 2. Dispositiu de brancament electric religat a una linha sota tension. Var.: **pluga**.

pluèia n.f. 1. Precipitacion d'aiga atmosferica sota forma de gotas. ◇ *Pluèias acidi*: Cargadi d'ions acides (sobretot sulfurics e nitrics) d'origina industrial, que fan totplen de mau à la vegetacion, en particulier ai forèsts. ◇ *Faire la pluèia e lo beu temps*: Aver una granda influença, poder decidir de tot. ◇ *Parlar de la pluèia e dau beu temps*: Parlar de causas banali. 2. Tombada d'objèctes en grand nombre: *Una pluèia de cendres*. ◇ (fig.) Cen qu'es donat, distribuit en grand nombre: *Una pluèia d'insults, una pluèia de còups*.

plueiós, oa adj. Pluviós.

pluga n.f. 1. (electr.) Part mascla d'un cuu de lampa, etc. Sin.: **bròca**. ◇ Plua. 2. Juèc dins lo quau un dei jugaires a lu uèlhs cubèrts e deu temptar d'agantar lu autres e de lu identificar.

plugar vt. Barrar, clavar.

pluguet n.m. Lampejaire. Sin.: **fotolume**. ◇ *Faire pluguet*: Cluquejar.

pluguetant, a adj. Cluquejant.

pluguetar vi. Cluquejar.

pluma n.f. 1. Organe que l'epidèrma dei auceus produe, format d'un tube sople que poarta de barbas e que sièrve à volar, à protegir lo còrs e à mantenir una temperatura constanta. ◇ *Cacilha de pluma*: Ferum que pertòca lu auceus. ◇ (fam.) *Volar dins li plumas de quauqu'un*: L'atacar bruscament. 2. Tube dei gròssi plumas de l'auca, etc., talhat en poncha, que servia per escriure. ◇ Tròç de metal que, fixat à un poartapluma, un estilo, sièrve à escriure. ◇ *Pilhar la pluma*: Escriure. ◇ *Viure de la sieu pluma*: Faire la profession d'escrivan. 3. (espòrts) En bòxa, categoria entre 54 e 57 kg per lu amators.

plumachon n.m. Plumet.

plumada n.f. Bastonada.

plumaire, airitz n. Persona que pluma (toi lu sens).

plumalh n.m. Escobet. Sin.: **plumasseu**.

plumar vt. 1. Arrancar li plumas d'una volalha, d'un auceu. 2. (fam.) Pilhar toi lu sòus de quauqu'un en l'enganant, en jugant.

plumason n.f. Accion de plumar un auceu, una galina, etc.

plumassaria n.f. Mestier, trabalh e comèrci dau plumassier.

plumasseu n.m. 1. (med.) Tampon d'escarpida utilisada coma pansament. 2. (med., veter.) Plumassier que lu manehaus fícon per li barbas dans li nharras d'un cavau, à l'efècte d'excitar un flux abondós de l'umor qu'es secretada au nivèu dei glandas de la membrana pituitària. 3. (tecnol.) Pichin tròç de pluma que garnisse li languetas de clavecin, li saetas. 4. Plumalh.

plumassier, a n. 1. Persona qu'alestisse e vende de plumas dins la tòca que sígon emplegadi dins la mòda e l'ornamentacion. 2. Escrivan de gaire de valor. Sin.: **escribachon, plumitiu**.

plumatge n.m. Ensèm dei plumas que recuèrbon lo còrs d'un auceu.

plumatjat, ada adj. Emplumat.

plumet n.m. Fais de plumas per ornar un capeu, un casco. Sin.: **plumachon**.

plumetat, ada adj. (arald.) Si di d'un figura que poarta un plumetat. ◆ n.m. (arald.) Camp semenat de plumas.

plumier n.m. Boita dins la quala un escolan metia lu sieus gredons, etc. Sin.: **penier**.

plumitiu n.m. 1. (fam.) Escrivan mediòcrae ò, mai rarament, emplegat ai escripturas. Sin.: **escribachon, plumassier**. 2. Registre dont son inscrichs lu principals fach d'una audiença au tribunal.

plumós, oa adj. 1. Que sembla de plumas. 2. Qu'a totplen de plumas.

plumula n.f. (zool.) Caduna dei pichini plumas qu'ensèmns fórmón lu duvet.

plural, a adj. Que marca la pluralitat, lo plural. Var.: **plurau**.

plural n.m. (gram.) Forma d'un mòt qu'indica un nombre superior à l'unitat: *En niçard, «s» es la marca dau plural, ma demòra mut; «i» es la marca dau plural dei adjectius femenins*. Var.: **plurau**.

pluralisme n.m. 1. Concepcion qu'admete la pluralitat dei opinions e dei tendenças en matèria politica, sociala, economica, sendicala, etc. 2. (filos.) Sistema segond lo quau li a solament d'èstre individuals sensa ligam entre elu (per op. à *monisme*, à *dualisme*).

pluralista adj. e n. Dau pluralisme; partidari dau pluralisme.

pluralitat n.f. Fach d'èstre en nombre: *La pluralitat dei partits*.

plurau, ala adj. e n.m. Plural.

plurèsi n.m. Pleuresia.

pluresia n.f. Pleuresia, plurèsi.

pluriannual, a adj. Que dura mai d'un an: *Un plan economic pluriannual*. Var.: **pluriannuau**.

pluriannuau, ala adj. Pluriannual.

pluricausal, a adj. Qu'a mai d'una causa. Var.: **pluricausau**.

pluricausau, ala adj. Pluricausal.

pluricellular(i), ara (-ària) adj. Multicellulari.

pluricellularitat n.f. Estat de cen qu'es pluricellulari.

pluricentric, a adj. Que non es unifòrme, que tèn còmpte dei diferenças: *Una vision pluricentrica de la lenga occitana*.

pluridimensional, a adj. Qu'a mai d'una dimension. Var.: **pluridimensionau**.

pluridimensionau, ala adj. Pluridimensional.

pluridisciplinari, ària adj. Que pertòca à l'encòup divèrsi disciplinas: *Un projècte pluridisciplinari*. Sin.: **multidisciplinari**.

pluridisciplinaritat n.f. Caractèr de cen qu'es pluridisciplinari: *Un ensenhament pluridisciplinari*.

plurilingüe, a adj. Multilingüe. Var.: **plurilingue**.

plurilingüisme n.m. Multilingüisme. Var.: **plurilinguisme**.

plurilocular(i), a (-ària) adj. Multilocular(i).

plurinacional, a adj. Que pertòca à l'encòup divèrsi nacions. Var.: **plurinacionau**.

plurinacionau, ala adj. Plurinacional.

plurinominal, a adj. Que compoarta mai d'un nom. Var.: **plurinominau**.

plurinominau, ala adj. Plurinominal.

pluripartisme n.m. Sistema politic qu'admete l'existença de divèrs partits.

plurivalent, a adj. 1. (quim.) Que pòu aver divèrsi valenças. 2. Que pòu pilhar diferenti valors, diferenti

formas. 3. *Logica plurivalenta*: Logica qu'admete mai de doi valors de veritat (per op. à *logica bivalenta*).

plurivòque, òca adj. Qu'a diferenti valors, diferents sens.

plus adv. Indica una quantitat, una addicion. Quora es precedit de l'article definit ò dau pronom possessiu, marca lo niveu mai aut au dedintre d'un grope: *Lo plus malaisat de realisar es de capitar, lo mieu libre pus beu qu'augui jamai legit*. Var.: **pus**. Sin.: **e, e mai**. 2. Indica un gra, un niveu; comparatiu ò un superlatiu de superioritat: *Es plus beu que tu*. Sin.: **mai**. 3. Marca la cessacion d'una accion, d'un estat: *Travalha plus*.

plus n.m. 1. (mat.) Signe de l'addicion (+). 2. *Un plus*: Quauqua ren de mai ben, un progrès, un melhorament: *Aqueu jardin poarta un plus à la tieu maion*.

plusors adj. e pron. ind. pl. Mai d'un, mantun (arcaïsme).

plus que perfècte n.m. (gram.) Temps dau vèrbo que determina una accion passada, denant una altra accion passada: *Avii cantat*. Var. **plus que perfach**.

plus que perfach n.m. (gram.) Var. **plus que perfècte**.

plutòni n.m. Metal obtengut per irradiacion de l'urani, emplegat dintre lu sobregenerators e per la fabricacion dei armas nucleari; element (Pu) de n° atomic 94.

plutonic, a adj. (geol.) Qu'es estat produch dintre li prefondors de la tèrra sota l'accion dei foarças intèrni.

plutonigène, a adj. Que genèra de plutòni: *Reactor plutinogène*.

plutonisme n.m. (geol.) Teoria abandonada qu'explicava la formacion dei ròcas, en invocant unicament l'accion dau fuèc central.

pluvial, a adj. 1. Relatiu a la pluèia. 2. Pivial. Var.: **pluviau**.

pluvian n.m. Auceu escacier de la valada dau Nil, que si noirisce de parasites e d'insèctes que tròva dins la boca dei cocodriles (Família dei glareolidats).

pluviau, ala adj. e n.m. Pluvial.

pluvier n.m. Auceu escacier que viu en riba dei aigas e ivèrna dins li regions caudi (Família dei caradriidats). Var.: **pivier**. Sin.: **correntin**. ◇ *Pichon pluvier*: Auceu de la família dei caradriidats que manja de coleoptèrs, de moscas, de vèrps, de pichins molluscs, de pichins fruchs e de granas.

pluviomètre n.m. Instrument que sièrve per mesurar la quantitat d'aiga de pluèia en un endrech determinat.

pluviometria n.f. Branca de la climatologia qu'estúdia la reparticion dei pluèias dins l'espaci e dins lo temps.

pluviometric, a adj. Relatiu à la pluviometria e au pluviomètre.

pluvionival, a adj. Que pertòca un regime pluvial que la sieu alimentacion es caracterisada per la predominança dei pluèias à respieh de la neu.

pluviós, oa adj. Que tende vèrs la pluèia, en parlant dau temps. Var.: **plueiós**.

pluviòsi n.m. Segond mes dau printemps dins lo calendrier revolucionari francès.

pluviositat n.f. Quantitat de pluïèa mesurada en un luèc, una encontrada, en un periòde determinat.

Pm Simbòle dau prometi.

P.N.B. Produch nacional brut.

pneuma n.m. Principi de natura espirituala, considerat coma un quint element. ◇ (per ext.) Buf de vida, principi de vida.

pneuma n.f. (notacion musicala anciana) 1. Ensèm de nòtas que si cànton sus una soleta sillaba. Melodia corteta que vèn après l'alleluia de la messa.

pneumallergène n.m. Allergène que provòca una allergia respiratòria.

pneumartrografia n.f. Radiografia d'una articulacion au mejan d'una seringada de gas dins la sinoviala.

pneumartròsi n.f. (patol.) Preséncia d'aire dins una sinoviala articulara.

pneumatic n.m. Nom que lu gnostics donàvon ai òmes «esperitau».

pneumatic, a adj. 1. Relatiu à l'ària, ai gas. ◇ *Màquina pneumatica*: Màquina que sièrve à faire lo vuèi. 2. Que fonciona mé d'ària comprimida: *Marteu pneumatic*. 3. Que pilha la sieu forma utilisabla quora es gonflat d'ària: *Un matalàs pneumatic*. 4. Relatiu ai oàs vuèi dei auceus, que la sieu cavitat es plena d'ària que provèn dei sacs aerencs. 5. *Carta pneumatica* ò *pneumatic*, n.m.: Corresponença sus un papier especial que si mandava dins d'uni vilas, d'un bureu postal à un autre, per de tubes à ària comprimida.

pneumatic n.m. 1. Goma per li ròdas, bendatge. 2. Carta pneumatica.

pneumatisacion (-izacion) n.f. (patol.) Formacion d'una cavitat aerenca dintre un teissut ò un organe.

pneumatocèla n.f. (patol.) Espandiment gasós entre lu organes.

pneumatofòre n.m. Organe respiratòri de raïç de divèrs aubres que créisson dins l'aiga e dins li regions de palun.

pneumatòsi n.f. (patol.) Estat mausan provocat per l'amolonament de gas dintre li cavitats naturala dei organes ò dei teissuts, coma l'estòmegue (aerofagia), etc...

pneumaturia n.f. (patol.) Emission à l'encòup de gas e d'urina per l'urètra.

pneumectomia n.f. (cirur.) Ablacion parciala ò totala d'un paumon. Var.: **pneumonectomia**.

pneumobacil(le) n.m. Bacille qu'intervèn segondariament dintre la pneumonia. Es l'agent d'uni broncopneumonias e d'uni pleuresias.

pneumocefalia n.f. (patol.) 1. Presença d'ària dins la cavitat craniana. 2. Enfisema pericranian.

pneumocistòsi n.f. Pneumopatia sevèra, que constitue una complicacion frequenta dau sida.

pneumocòc n.m. Bacteria que si presenta sota forma de diplocòc, agent de divèrsi infeccions (en particular la pneumonia).

pneumococemia n.f. (patol.) Septicemia ligada au passatge dau pneumocòc dins lo sang.

pneumococia n.f. (patol.) Lo tot dei malautias determinadi per lo pneumocòc (pneumonia, pleuresia, endocarditi...).

pneumoconiosi n.f. Malautia dei paumons, deuguda à l'inalacion de pòuveras e de particulas solidi.

pneumoconiosic, a adj. Relatiu à la pneumoconiosi.

pneumoftisiologia n.f. Partida de la medicina que recampa la pneumologia e la ftisologia.

pneumoftisiologue, òga n. Mètge especialista de pneumoftisiologia.

pneumogastric (ajustar):

pneumogastric n.m. e adj. m. Nèrvi cranian qu'apertèn au sistema parasimpatic, que parte dau bulbe e va vèrs lu bronquis, lo coar, l'aparelh digestiu, lu rens. Sin.: **nèrvi vague**.

pneumografe n.m. Aparelh qu'enregistra lu cambiaments de la circonferença toracica durant lu movements respiratòris.

pneumografia n.f. Estudi grafic dei movements respiratòris.

pneumolit n.m. Concrecion solida que si pòu trovar dintre lu parenquisma paumonari.

pneumologia n.f. Especialitat medicala que tracta dau paumon e dei sieu malautia.

pneumologic, a adj. Relatiu a la pneumologia.

pneumològue, òga n. Mètge especialista en pneumologia.

pneumonectomia n.f. (ajustar): Pneumectomia.

pneumonectomia n.f. (cir.) Ablacion d'un paumon. Var.: **pneumectomia**.

pneumonia n.f. Infeccion aguda d'un lòbe entier de paumon deuguda, lo mai sovent, au pneumocòc.

pneumonic, a adj. Relatiu à la pneumonia; que sofrisse de pneumonia.

pneumopatia n.f. Tota afeccion dau paumon.

pneumoperitòni n.m. Escorrement de gas dins lo peritòni.

pneumotomia n.f. (cir.) Encisa cirurgicala dau paumon.

pneumotorax n.m. 1. Escorrement de gas dins la cavitat pleurala, sigue accidental (plaga dau paumon), sigue terapeutica. 2. *Pneumotorax artificial*: Insuflacion de gas dins la cavitat pleurala dins una tòca terapeutica.

Po Simbòle dau polòni.

Po Simbòle dau poise.

poador n.m. 1. Persona que poa, que rebronda lu aubres e la vinha. 2. Cassu per l'òli. Sin.: **ratochin**.

poadura n.f. Accion de talhar, de rebrondar lu aubres, la vinha. Sin.: **rebrondatge**.

poaire n.m. Caisson de nòria, de ròda idraulica.

poant n.m. 1. Obratge, construccion que permete de passar una depression dau soal, un cors d'aiga, un obstacle, una rota, etc. ◇ *Poant à bascula*: Poant que lo sieu taulier es mobile à l'entorn d'un axe de rotacion orizontal. ◇ *Poant levant*: Poant que lo sieu taulier si

auça per translacion verticala, en demorant horizontal. ◇ *Poant canal*: Poant que permete lo passatge d'un canal au dessobre d'un cors d'aiga, d'una rota, etc... ◇ *Poant levaís*: En li ancianas fortaleras, poant que si podia auçar e abaissar à volontat au dessobre d'un valat, d'una doga. ◇ *Poant mobile*: Que lo sieu taulier, mobile parcialament ò en totalitat, permete d'interrompre lo passatge. ◇ *Poant suspendut*: Poant que lo sieu taulier es tengut per de cables metallics. ◇ *Poant viradís*: Que lo sieu taulier vira à l'entorn d'un axe vertical. ◇ *Poant de bateus*: Poant fach de bateus religats entre elu. 2. (mar.) Ensèm dei taulas dispauadi per fins de realisar una susfàcia totala per curbir lo dedintre de la cencha d'una nau, ò per lo compartir horizontalament. Sin.: **cubèrta**. ◇ *Poant de proa, de popa*: Poant situat sus lo davant d'una nau. ◇ *Poant de popa*: Poant que cuèrbe la part arriera d'una nau. ◇ *Poant d'enaument*: Part sobrana d'un poartavions per l'apontatge e l'envòl dei aeronaus. ◇ *Poant sobran*: Poant mai aut que s'expandisse sus lo tot de la longuessa d'una nau. 3. *Poant elevator*: Aparelh de levatge per lo manteniment e la reparacion dei veïcules. ◇ *Poant rotlant*: Aparelh de levatge m'un camp d'accion paralelepipedic. 3. *Poant aerenc*: Ligason aerenca entre doi ponch separats per una zòna dont lu autres mejans de comunicacion son impossibles ò tròup lents. 4. Cen qu'evòca un poant per la sieu forma, la sieu disposicion, la sieu foncion. ◇ (mús.) Partida musicala à l'interior d'una cançon. ◇ Figura d'acrobacia au soal dins la quala lo còrs, arcat en arrier, repaua sus lu pens e li mans. ◇ (electr.) Dispositiu format de quatre brancas plaçadi en quadrilatèr e que compòrton d'elements coma de resistenças, de condensators, etc., e de doi brancas diagonali, una que poarta la foant de corrent, l'autra un aparelh de mesura, e que sièrve à produire de desfasatges, etc. ◇ *Poant arrier d'una automobila*: Ensèm format per l'aisseu e divers organes de transmission, en particulier lo diferencial.

poar vt. [pu'a] (*poi*) Rebrondar. Var.: **podar**.

poarc n.m. 1. Mamifèr omnivòr foarça expandit dins lo monde, dau morre acabat per un grunhe. ◇ *Poarc domestic*: Elevat per la sieu carn e lo sieu cuer. ◇ *Poarc sauvatge*: Singlar. 2. Carn d'aquesto animau. 3. Pèu alestida d'aquesto animau. 4. (fig., fam.) Òme brut, galavard, desbauchat. 5. *Poarc marin*: Peis de la familha dei oxinotidats. ◇ *Poarc de mar*: Mamifèr cetaceu vesin dau daufin, comun dins l'Atlantic, dont seguisse li naus. (*Phocaena phocaena*). 6. *Èrba dau poarc*: Flor de la familha dei araceas.

poarc-espín n.m. Mamifèr rosegaire mé d'espinas dorsali lòngui, que viu dins lo sud d'Euròpa, en Àsia e en Àfrica.

poàrger vt. Porgir.

poarre n.m. Ortalécia dei fuèlhas lòngui vèrdi que fórmon à la sieu basa un cilindre blanc que n'en constitue la part mai preada (Familha dei liliaceas). Var.: **pòrre**.

poart n.m. 1. Sosta naturala ò artificiala per li naus, adobada per embarcar e desbarcar de mèrç e de

passatgiers: *Poart maritime, fluvial*. ◇ *Poart autonòme*: Grand poart maritime de comèrci, que l'administra un establiment public nacional. ◇ *Poart franc*: Dont li mèrç poàdon transitar sensa pagar de drech de doana. ◇ (fig.) *Arribar à boan poart*: Sensa accident. 2. Vila bastida à costat, à l'entorn d'un poart.

poart n.m. Còl, dins li Pireneus. sin.: **baissa, coal, dros, pas**.

poart n.m. 1. Accion de portar. ◇ (mil.) *Poart d'armas*: Actituda dau sordat que presenta li armas. ◇ *Permés de poart d'arma*: Autorisacion autrejada à una persona de portar una arma. 3. Accion, fach de transportar. ◇ (mar.) *Poart en lord*: Massa totala qu'una nau pòu cargar, exprimida en toneladas metriqui. ◇ Prètz dau transport. 4. Biais qu'una persona a de caminar, de si tenir: *Un poart de regina*. Sin.: **anament, tenguda, portadura**. 5. Disposicion dei brancas e dei fuèlhas d'un vegetau: *Lo poart elegant d'un aubre*.

poart n.m. (angl., inform.) 1. Cen que permete de connectar lu periferics entre elu: *Poart logicial, poart material*. ◇ *Poart USB*: Connector per una clau USB. 2. Portatge informatic.

poarta n.f. 1. Dubertura que permete d'intrar dins un luèc claus e de n'en sortir: *Durbir, clavar la poarta*. ◇ *De poarta en poarta*: De maion en maion, d'apartement en apartament. ◇ *Operacion (matinada, jornada, etc.) poarta dubèrta (poartas dubèrti)*: Pendent la quala lo public pòu intrar liurament dins una empresa, una escòla, etc., per visitar, s'informar. ◇ *Pilhar, ganhar la poarta*: Sortir. ◇ *Metre à la poarta*: Caçar, remandar, metre foara; licenciar. 2. Paneu mobile que permete de barrar una dubertura, l'intrada d'una maion, etc. ◇ Paneu que barra un part d'un mòble, un armari, etc. 3. (fig.) Biais d'accès; introduccion: *La poarta dau succès, dei onors*. ◇ (fig.) *Intrar per la granda poarta (per la pichina poarta)*: Accedir immediatament à una foncion importanta dins una carriera (ò en passant un à un toi lu escalons en començant per un emplec modèste). ◇ (fig.) *Picar à la boana poarta*: S'adreçar à la persona, au servici que convèn. ◇ (fig.) *Laiassar la poarta dubèrta à quauqua ren*: Li donar la possibilitat d'acapitar. ◇ (fig.) *Durbir, barrar la poarta à quauqua ren*: Lo permetre ò l'empachar. 4. Ancianament, dubertura dins lu barris d'una vila fortificada: *Poarta Marina dins Niça Vièlha*. ◇ Emplaçament d'una anciana poarta de vila, quartier qu'es à l'entorn: *La Poarta Faussa, dins Niça Vièlha*. 5. En esquí, espaci contengut entre doi pals. ◇ Dins divers espòrts, gàbia dont si deu faire intrar lo balon per faire un ponch. 6. (electron.) Circuit logic elementari que possedisce una sortida e divers sortidas e divers intradas, imaginat per fornir un senhal de sortida quora un nombre donat de condicions son verificadi.

poarta adj. (anat.) *Vena poarta*: Que mena lo sang despí l'intestin greule, lo pancreàs, la rata e l'estòmegue fins au fetge.

poartabagatges n.m. inv. 1. Dispositiu accessòri d'un veïcule per li metre de bagatges. 2. Ret, casier, etc.,

destinat à recebre lu bagatges à man, dins un veïcule de transpòrts en comun.

poartabaguetas n.m. Estug estacat au tamborn, dont si méton li baguetas.

poartabaioneta n.m. Pèça de cuer dont si fixa la fòdra de la baioneta.

poartabandiera n. Persona que poarta una bandiera.

poartabilhets n.m. inv. Pichin poartafuèlh destinat à contenir de bilhets de banca.

poartabaston n. Aqueu, aquela qu'a un baston coma arma.

poartabèc n.m. Pichin tube qu'à la sieu extremitat es fixat lo brutlaire dins un aparelh à gas.

poartabelicres n. (pej.) Persona que poarta de belicres.

poartabicicleta(s) n.m. Fixacion que permete d'estacar una bicicleta sobre una veitura.

poartablòda n.m. Persona que poarta una blòda de trabalh.

poartaboasc n.m. Larva de frigana que s'enviròta d'un estug fach de degalhs vegetals, emplegada coma esca per la pesca.

poartabobina n.m. Pèça que sièrve de supoart à una bobina, dins una màquina per cordurar, un magnetofòne, etc.

poartabota(s) n.m. Supoart dont si mete una bota (de botas).

poartabonur n.m. Poartafortuna.

poartabotelhas n.m. 1. Casier per metre li botelhas à plat. 2. Panier, generalament partit en casas, per portar de botelhas.

poartabraç n.m. 1. Corrèia plaçada provisòriament sus un mestier per tèsse e que sièrve de supoart à l'avant-braç de l'obrier encargat de donar lu fieus de cadena à passar dins lu malhons dei lamas dau mestier. 2. Corrèia en passamentaria, que si plaça de cada costat interior d'una veitura per li poder passar un braç e lo laisser ensinda repaular.

poartabrida(s) n.m. Aisina d'escudaria que sièrve à suspendre una brida (de bridas) après usatge.

poartabròssa(s) n.m. Supoart per metre de bròssas entre doi utilisacions.

poartacadiera n.m. Persona que portava una cadiera à portaire.

poartacambas n.m. Aparelh que si fixa à una taula per permetre d'examinar comodament lu malauts pertocats d'afeccions dei organes genito-urinaris.

poartacanas n.m. Aisina, pichin mòble per depaular li canas (dins una intrada, per exemple).

poartacandelier n.m. Aqueu qu'es encargat de portar lo candelier dins lu oficis pontificals.

poartacanon n.m. Veïcule que sièrve au transpòrt dau tube de diferents canons.

poartacapeus n.m. Mòble provedit de patèras dont si poàdon metre de capeus ò patèra simpla per metre un capeu solet.

poartacarbons n.m. inv. (tecn.) Dispositiu que tèn en plaça lu carbons d'una màquina electrica que vira (motor, generator).

poartacarcàs n.m. (en apos., m'una valor d'adj.) *Lo dieu poartacarcàs*: Lo dieu Amor.

poartacarga n.m. 1. Camalo. 2. (en apos., m'una valor d'adj.) Qu'es destinat au transpòrt de cargas: *Un carri poartacarga*. ◇ Qu'ajuda à portar un carga: *Lo camalo mete de coissins poartacargas sus li sieu espatlas*.

poartacarretiera n.f. Poarta que permete lo passatge dei veïcules dins la cort d'un bastiment. Sin.: **porton**.

poartacartas n.m. inv. 1. Pichin poartafuèlh per li pèças d'identitat, li cartas de visita, li cartas bancari, etc. 2. Estug plegadí per li cartas rotieri.

poartacarteus n.m. Poartafichas.

poartacartons n.m. Pichin mòble en forma de X qu'entre li sieu brancas superiori si poàdon metre lu cartons ò lu poartafuèlhs de dessenh.

poartaccessòris n.m. Supoart dont si poàdon plaçar d'accessòris.

poartacellula n.m. Pèça que sièrve de supoart à la cellula de lectura d'un electrofòne.

poartachequier n.m. Estug que sembla un poartafuèlh, provedit d'un solet compartiment, dins lo quau si mete lo libret de chècs.

poartacièrge n.m. Aqueu qu'es encargat de portar un cièrge dins un cortègi religiós. Sin.: **poartaciri**.

poartacigarretas n.m. Estug per li cigarretas.

poartacigarros n.m. Estug per lu cigarros.

poartacilindres n.m. Bastit fixe que supoarta lu cilindres dins li diversis màquinas d'estiratge utilizadi en filatura.

poartacimbala n.m. Supoart per una cimbala.

poartaciri n.m. Poartacièrge.

poartaciviera n.m. Pèça de l'arnesc que mantèn una civiera de veitura ipomobila.

poartaclus n.m. 1. Aneu ò estug per portar li claus. 2. Aqueu que poarta li claus (d'una preson, etc.).

poartacoa n.m. Macaon.

poartacombinat n.m. Pichin instrument de cauchó que permete de maintenir lo combinat telefonic sus l'espatla.

poartacorona n.m. Persona que poarta una corona. ◇ (en apos., m'una valor d'adj.) Que poarta una corona: *Un àngel poartacorona*.

poartacoronas n.m. Supoart sus lo quau si plàçon li coronas mortuari.

poartacontenèires n.m. inv. Nau especialament adobada per lo transpòrt dei contenèires.

poartacòpia n.m. Supoart, pupitre destinat à recebre lu documents copiats à la màquina.

poartacoteu n.m. Aisina de taula sus la quala si paua l'extremitat dau coteu, per evitar de brutar la toalha.

poartacoton. Asta qu'à la sieu extremitat si fixa lo coton que si vòu utilizar.

poartacrotz n.m. 1. Aranha (Família dei argiopidats). 2. Dins li processions, persona que poarta la crotz.

poartadestrau n.m. Estug fixat à la cintura per transportar un destrau.

poartadiamant n.m. Còrs de metal dins lo quau si sertisse un esclat de diamant, emplegat per lo dreïçatge dei ròdas de rectificacion, ò per la rectificacion dei pèças de bronze, de loton ò d'alumini.

poartadiou n.m. (vièlh, pej.) Prèire, en tant que poarta lo viatic ai malauts.

poartadinnar n.m. (vièlh) Recipient destinat au transport d'un past caud, dins lo quau lu aliments son plaçats dins de sietas ò de boïtas pauadi una sobre l'autra.

poartadocuments n.m. inv. Cartela que comprèn un compartiment solet.

poartadrapeu n.m. 1. Aqueu, aquela que poarta lo drapeu d'un regiment, la bandiera d'una associacion, de la sieu delegacion ai juècs Olimpics, etc. 2. Cap actiu e reconoissut. 3. Persona qu'incarna un ideal, una idea: *Lo poartedrapeu d'una politica novèla*.

poartaelicpters n.m. inv. Nau de guèrra especialament equipada per lu elicopters.

poartaempeut n.m. Subjècte sus lo quau si fixa l'empeut.

poartaensenha n.m. Ancianament, poarta drapeu.

poartaeronas n.m. inv. Bastiment de guèrra especialament adobat per lo transport e lu movements dei aeronas. Sin.: **poartavions**.

poartaescudèla n.m. Pichin peis ossós dei mars d'Euròpa que poarta doi ventosas sota lo ventre. Sin.: **barbier**.

poartaespatletas n.m. (pej.) Oficier.

poartaesperon n.m. Corrèia de cuer que sièrve à sostenir l'esperon.

poartaesquis n.m. Fixacion que permete d'estacar d'esquis sobre una veitura.

poartaespada n.m. 1. Pèça de cuer ò d'estòfa fixada à la cintura per sostenir la fòdra de l'espada. 2. Xifofòre.

poartaestafas n.m. Sistema de corrèias estacadi à la sèla, que servion à auçar li estafas, per li empachar de balançar quora lo caval non èra montat.

poartaestandard n. Oficier que poarta l'estandard d'un còrs de cavalaria.

poartaestraças n.m. Persona que poarte d'estraças, de marrits vestits.

poartaestriviera n.m. Cadun dei supoarts metallics fixats de cada costat de la sèla e dins lu quaus pàsson li estrivieras.

poartaetiqueta n.m. Pichin quadre que si fixa sus un objècte e dins lo quau si pòu ficar una etiqueta.

poartafais n.m. Camalo.

poarta-faussa n.f. Poarta secreta. ◇ (M'una majuscula) Nom d'un quartier de Niça Vièlha.

poartafen n.m. (en apos. à valor d'adj.) Que porte de fen.

poarta-fenèstra n.f. Poarta vitrada, que duèrbe sus una terrassa, un balcon, etc.

poartafichas n.m. inv. Quadre dont si méton d'afichas. Sin.: **poartacarteus**, **poartapaneus**.

poartafilanha n.m. Petit cavalet destinat à mantenir una filanha dins la direccion que li es estada donada.

poartafilm n.m. Mena de placa metallica qu'a doi fulhaduras parallèli dins li quali si fica lo plan-film.

poartafiltre n.m. 1. Dispositiu montat sus un aparelh optic, que sièrve de supoart à un filtre. 2. Dispositiu que sièrve de supoart à un totairòu provedit d'un filtre destinat à la filtracion de liquors.

poartaflageus n.m. Aqueu que causa de flageus.

poartaflambeu n.m. 1. Aqueu que poarta un flambeau dins una procession. 2. (fig.) Aqueu que duèrbe la via, que mena l'aparament d'una causa.

poartaflingue n.m. (fr.) Garda dau còrs; nèrvi.

poartaflorier n.m. Poartavàs.

poartaflors adj. inv. Que poarta de flors: *Un aubrilhon poartaflors*. ◇ n.m. inv. Supoart per metre un vas m'una planta, mé de flors. Sin.: **poartavàs**.

poartafoart n.m. inv. (dr.) Engatjament que garantisce l'acceptacion d'un tèrç; persona que pilha aquel engatjament.

poartafortuna n.m. Objècte, jòia, etc., qu'una persona pensa que li van adurre la fortuna. Sin.: **poartabonur**.

poartafotografias n.m. Mena de poartafuèlh simple que sièrve de quadre per li fotografias.

poartafuèlh n.m. 1. Estug, provedit de compartiments, dins lo quau si méton de bilhets de banca, lu papiers d'identitat, la carta de crèdit, etc. 2. Títol, foncion de ministre; departament ministerial. 3. Lo tot dei efèctes de comèrci, dei valors mobiliari, qu'apèrtèn à una persona ò una empresa. 4. poartafuèlh numeric: Dossier personal numeric, que presenta la formacion, li realizacions, etc., d'una persona, en vista de la reconoissença per un establiment d'ensenhament, un emplegaire potencial, etc. Sin.: **portfòlio**.

poartagladi n.m. 1. (rare) Persona que poarta un gladi. 2. Xifofòre (peis).

poartagrana(s) n.m. Planta destinada à fornir de grana.

poartagredon n.m. Tube metallic dins lo quau si mete un gredon, un tròç de gredon.

poartaguidon n.m. Sota-oficier encargat de portar le guidon.

poartagulha n.m. inv. 1. (cir.) Pinça d'acier que sièrve à tenir l'agulha à suturas. 2. (tecn.) Pèça, dins una màquina, dont si fixa l'agulha: *Lo poartagulha d'una màquina per cordurar*.

poartagulhas n.m. inv. Estug dont si méton li agulhas per cordurar.

poartagulhon n.m. Insècte imenoptèr provedit d'un agulhon à l'extremat de l'abdomèn.

poartaiga n.m. Canal aerenc ò sosterran, que mena l'aiga per alimentar una vila; obratge que supoarta aqueu canal: *Lo poartaiga de Gard*.

poartaigla n.m. Oficier encargat de portar l'aigla dau batalhon, pi dau regiment, dins li armadas francesi dau premier Empèri.

poartainsigne n.m. Aqueu qu'est encargat de portar un dei insignes de l'evesque.

poartaisolator n.m. Supoart dei isolators dont pàsson lu fieus d'una linha electrica, telegrafica ò telefonica.

poartacambaligas n.m. inv. Pèça de linjaria femenina à la quala son fixadi li cambaligas.

poartaisina n.m. Poartautís.

poartajòias n.m. Mòble format à la sieu basa d'una mena de còfre à tiradors embé en dessobre una pichina goarba destinada à recevre li jòias quora una persona li lèva.

poartalama(s) n.m. Part d'una màquina que sièrve de supoart à la lama ò ai lamas.

poartalana adj. Si di d'una fea, etc., que poarta, que dona de lana.

poartalança n.m. 1. Aqueu que poarta una lança. 2. Gancho acotà à la sèla, ò corrèia estacada à la lança, utilisats per lu lanciers.

poartaletras n.m. inv. 1. Mena d'estug ò de pichin poartafuèlh dins lo quau si méton de letras e de papiers, e que si poarte dins la borniera. 2. Mena d'estug ò d'envolopa dont si méton de letras e de papiers per lu presentar à un cap que lu deu signar.

poortalira n.m. Poeta.

poortalira n.m. Auceu lira.

poortalume n.m. Persona capabla de mostrar lo camin ò d'explicar quauqua ren.

poartamaganha n.m. Poartamalur.

poartamala n.m. Part d'una veitura ipomobila dont si podfon cargar li malas.

poartamalastre n.m. Poartamalur.

poartamalur n.m. inv. Èstre, objècte qu'an la reputacion de provocar de problemas à quauqu'un, de li portar malur. Sin.: **poartamaganha**, **poartamalastre**.

poartaman n.m. Part d'una rambarda dont si paua la man.

poartamanchon n.m. Asta metallica que sostèn lo manchon dins lu bècs à incandescença.

poartamanteu n.m. 1. Supoart mural ò sus pen per suspendre lu manteus, lu vestits d'exterior. 2. (mar.) Potença que permete d'issar una embarcacion au lòng de la muralha d'una nau. Sin.: **arganòt**, **arganeu**.

poartamenut n.m. 1. Supoart que permete de presentar lo menut sus lo taulier davant cada persona. 2. Quadre dont es presentat lo menut, davant un restaurant.

poartamessatge n.m. Supoart sus lo quau si poàdon fixar de messatges.

poartamina n.m. Mena de gredon que la sieu mina si desplaça sota l'accion d'un boton-pressure.

poartamisèria n. Persona qu'es dins un estat de misèria, que subisse la misèria.

poartamissau n.m. Sus un autar, pupitre sus lo quau si paua lo missau.

poartamitra n.m. (pej.) Prelat, archivesque.

poartamitra n.m. Aqueu qu'est encargat de portar la mitra.

poartamoart(s) n.m. Necrofòre.

poartamoastra n.m. Supoart, de taula ò mural, dont si pòu plaçar una moastra (ò d'uni moastras).

poartamoletas n.m. Còrs d'acier mièg-dur sus lo quau son montadi li moletas que sièrvon au moletatge ò à la talha dei metals.

poartamoneda n.m. Estug fach d'una matèria soplà (cuer, matèria plastica, etc.) per metre li pèças de moneda.

poartamoquetas n.m. Placa de metal destinada à recevre li moquetas.

poartamòrs. Pichina cengla dau montant d'una brida, que sostèn lo mòrs.

poartamòrsa n.m. Pèça supoart de l'amòrsa dins un canon ò dins un lançafusada: *Tube poartamòrsa*.

poartamusc n.m. Pichin cèrvi dei montanhas dau centre e dau nòrd-èst de l'Àsia, desprovedit de boasc, e que poarta sota lo ventre una glanda à musc.

poartamúsica n.m. Poartaparticion.

poartaniston n.m. Dispositiu que permete de transportar un niston sus l'esquina ò sus lo pièch; en partic., mena de sac dins lo quau lo niston es assetat.

poartanom n.m. Persona que, dins li relacions socialis e afectivi, à un ròtle que sembla aqueu de l'òme de palha en affaires.

poartanòvas n.m. (rare) Messatgier.

poartaobjècte n.m. *Lama poartaobjècte*: Lama de vèire sus la quala si plaça cen que si vòu examinar au microscòpi.

poartaobjectiu n.m. Part d'un instrument optic que sièrve de supoart à l'objectiu.

poartaòli n.m. Oleoduc. Sin.: **poartapetròli**.

poartapaneus n.m. Poartafichas.

poartapaquet n.m. Poartabagatge d'una bicicleta.

poartaparapluèia(s) n.m. Aisina, pichin mòble per depauar lu parapluèias (dins una intrada, per exemple).

poartaparaula n. 1. Persona que parla en nom d'autri personas, d'un grope. 2. Jornal que si fa l'interprèt de quauqu'un, d'un grope.

poartaparruca n. 1. Persona que poarta una parruca. 2. Membre de l'auta societad sota l'Ancian Regime.

poartaparticion n.m. Mena de pupitre destinat à portar una particion. Sin.: **poartamúsica**.

poartapena n. n. Martir. Sin.: **pagapena**.

poartapens n.m. Aparelh que supoarta lu pens quora, peur l'examinar, si plaça una frema en posicion ginecologica.

poartapetròli n.m. Poartaòli.

poartapipa n.m. (pop.) Boca.

poartaplanta(s) n.m. Poartavàs. Sin.: **poartaflorier**.

poartaplat n.m. Aisina per pauar lu plats sus lo taulier.

poartapluma n.m. Pichin instrument que sièrve de mànegue per li plumas per escriure ò per dessenhar.

poartaquadres n.m. en apos. Poartacontenèires: *Un tren poartaquadres*.

poartaramassa(s) n.m. Supoart per metre de ramassas.

poartarasteu n.m. Dins la premsa litografica, lèva verticala plaçada au dessobre dau rasteu.

poartarcabusa n.m. Oficier encargat de portar l'arcabusa (pi lo fusiu) dau rèi ò d'un grand senhor, quora anàvon à la çaça.

poartareliquiari n.m. Aqueu qu'es encargat de portar lo reliquiari dins un cortègi religiós.

poartarevistas n.m. Pichin mòble dins lo quau si poàdon plaçar li revistas e lu jornals per lu laisser accessibles.

poartarmas n.m. Mena de mòble dins lo quau si poàdon metre en plaça d'armas.

poartasabon n.m. Supoart ò recipient dispauat pròche d'un aiguier, d'una vasca de banh, etc. per recevre lo sabon.

poartasabre n.m. 1. (pej.) Aqueu que poarta un sabre. 2. Pòcha de cuer fixada à la sèla d'un cavau, dins la quala lo cavalier fica la fòdra dau sieu sabre.

poartasac(s) n.m. Persona que poarta des sacs.

poartasàrtias n.m. Pèça de boasc en salhida sus la muralha d'una nau, destinada à donar d'envergadura ai sàrtias.

poartascèptre n.m. Aqueu que detèn lo scèptre; rèi.

poartasèrra n.m. Insècte imenoptèr que la sieu femèla a una tariera, lo mai sovent en forma de sèrra, e que li sièrve non solament à depauar lu òus, ma finda à preparar la plaça per lu depauar.

poartaservieta n.m. inv. Supoart per suspendre li servieta.

poartasieta n.m. Supoart m'un rebòrd dins lo quau si pòu metre una sieta ò un plat caud. Var.: **poartassieta**. Sin.: **poartaplat**, **sotaplat**.

poartasoam n.m. Cen que causa lo soam.

poartassieta n.m. Poartasieta.

poartaste n.m. Persona que poarta un aste (per rostir).

poartatap n.m. Aneus pichins adaptats au pen d'un olier per recevre lu taps dei buretas.

poartatimbres n.m. Supoart que sièrve à li metre de timbres.

poartatoarca n.m. Persona que poarta una toarca.

poartatorpilha(s) n.m. sovent en apos. Nau emplegada fins à la fin du s. XIXⁿ, que s'aprovava dau sieu objectiu de nuèch ò per sorpresa per li faire petar una torpilha.

poartatotairòu n.m. Aparelh destinat à suportar lu totairòus pendent la filtracion dei liquors.

poartatrapan n.m. Aubre destinat à suportar e à estirassar lu mandrins en rotacion e en translacion.

poatatròn n.m. Aqueu que poarta lo tròn; l'aigla, que lu poetas n'an fach l'auceu de Jupitèr e lo sieu poarta tròn, perquè viu dins lu luècs dont si fòrmon li chavanas.

poartautís n.m. inv. Organe d'una màquina-autís que reçaup l'autís. Sin.: **poartaisina**.

poartavagons n.m. en apos. m'una valor d'adj. Qu'es destinat au transpoart de vagons.

poartavàlola n.m. Pèça de coire circulària que fa partida dau còrs de pompa e sus la quala repaua la vâlola.

poartavàs n.m. Supoart, independent ò que si fixa à una paret, per de vas que contènnon de plantas. Sin.: **poartaplanta(s)**, **poartaflorier**.

poartaveïcul(e)s n.m. Nau de carga adobat per lo transpoart de veïcules e d'engenhns rotlants divers.

poartaveitura(s) n.m. inv. Veïcule rotier per portar una veitura, de veituras.

poartavent n.m. Tube, conduch d'alimentacion en ària sota pression (dins un òrgue, un forneu).

poartaveruna n.m. Part d'une perforadoira dont si pòu fixar una veruna.

poartavestit n.m. Supoart sus lo quau si pòu metre un costume, un vestiment.

poartavions n.m. inv. Nau de guèrra especialament adobat per lo transpoart, l'envòl e l'apontatge dei avions. Sin.: **poartaeronaus**.

poartavirus n.m. Èstre que poarta un virus e lo pòu transmetre.

poartavotz n.m. inv. Intrument destinat à dirigir e à amplificar la votz.

poast(e) n.f. Pèça de fust pusleu lònca, mai larga qu'espesa. ◇ *Poast de l'estòmegue*: Esternum.

poast(e) n.m. 1. Local, luèc afectat à una destinacion particuliera, dont una persona, un grope exercisse una foncion determinada. ◇ *Poast(e) d'equipatge*: Part d'una nau ò d'un avion dont es l'equipatge. ◇ *Poast(e) de secors*: Dont si tènnon de mètgés, d'infirmiers, etc., per portar secors ai personas en perilh ò ai ferits. ◇ *Poast(e) de polícia* ò *poast(e)*: Locals d'un comissariat ò de l'antena d'un comissariat. ◇ *Si sentir ben à poast(e)*: Si sentir d'aise. 2. Emplec professional; luèc dont s'exercisse aquesta activitat: *Ocupar un poast(e) important*. 3. Installacion per assegurar una distribucion; emplaçament per d'uni installacions tecniqi. ◇ *Poast(e) d'incendi*: Installacion idraulica per luchar còntre lu incendis. ◇ (c. de f.) *Poast(e) d'agulhatge*: Cabina dont si comàndon e si contraròtton lu senhals e li agulhas d'una estacion. ◇ *Poast(e) de trabalh*: Emplaçament dont si fa una fasa dins l'execucion d'un trabalh; centre d'activitat que comprèn tot cen qu'es necessari per un trabalh definit (màquinas, autís, etc.). ◇ *Poast(e) de combat*: Luèc atribuit à cada membre de la marinaria, sigue per de manòbras ò exercicis en temps de patz, sigue tambèn au moment que la nau es amenaçada ò participanta à un afrontament mé l'enemic en periòde de guèrra. 4. Aparelh receptor de televison ò de ràdio. 5. Cadun dei aparelhs d'una installacion telefonica interiora. 6. Luèc fixat à un militari ò à una pichina unitat per assegurar una mission de susvelhança ò de combat;

ensèms dei militarís encargats d'aquesta mission: *Un poast(e) avançat*. ◇ *Poast(e) de comandament (P.C.)*: Emplaçament dont s'establisce un cap per dirigir una mission. ◇ *Èstre fidèle au poast(e)*: Fach per una persona de restar fidelament dont es estada plaçada; (fig.) non mancar ai sieu obligacions. 7. Article de budget, capítol d'un còmpte.

poasta n.f. 1. Fragment de ret de pesca. ◇ *Pilhar la poasta*: S'escapar. 2. Endrech dont una barca de pesca es à l'òbra; 1431: «*nengun pescador non deia pescar au tonnayra per la posta de morgils...*» ◇ *Poasta de pescador*: Endrech causit per un pescador per practicar la pesca. 3. Emplaçament atribuit à un òme de la marinaria sus una nau de guèrra. 4. Emplaçament d'una galèra ò de tota nau d'una mena generala, sigue au surgidor, sigue en navigacion en escadra ò en companhia. Var.: **poast(e)**.

poasta n.f. 1. Administracion publica encargada de recampar, de transportar e de distribuir de corrier e d'unu còlis, ma finda d'assegurar de foncions financieri à l'usatge dau public. 2. Bureu, local dont si fan li operacions postali: *Anar à la poasta*. ◇ *Poasta restanta*: Mencion que si deu notificar sus lu objèctes de correspondença, per indicar que dévon èstre conservats en un bureu de poasta, fins au moment que seran recobrats per lo sieu destinatari. 3. (anc.) Luèc, relais sus un itinerari dont si cambiàvon lu cavaus dau temps dei transpòrts ipomobiles. ◇ Distança (generalament doi legas) entre doi relais.

poata n.f. 1. Vulva. 2. Lescas de poms ò de peras secadi. 3. Labra. ◇ *Poata de lèbre*: Bèc de lèbre. Sin.: **bocafenduda, poatafenduda, labra de lèbre**.

poatafenduda n.f. Bèc de lèbre. Sin.: **bocafenduda, poata de lèbre, labra de lèbre**.

poatafin, a adj. e n. Besuquet, fifi.

poblada n.f. 1. Societat umana incomplidament organisada. 2. Pòble primitiu.

poblament n.m. 1. Accion de poblar. 2. Estat d'un territòri, d'una region poblada: *Poblament foart, deble*.

poblar vt. (pòbli) 1. Establir, installar (un gropament uman, una espècia animala ò vegetala) dins una region, sus un territòri. 2. Viure dins un luèc en grand nombre; ocupar: *Lu promiers òmes qu'an poblat aqueu territòri*. ◆ **si poblar** v.pr. S'emplir de monde, d'abitants.

poblat, ada adj. Dont li a d'abitants, dont viu una populacion pusleu importanta.

pòble n.m. 1. Ensèms d'èstres umans que constituïsson una comunautat sociala ò culturala: *Lo pòble occitan, lo pòble còrse*. 2. Ensèms d'èstres umans que vívon sus un meme territòri, que seguïsson li memi lèis e fórmon una nacion. 3. Ensèms dei ciutadans quora exercísson un drech politic: *Un elegit dau pòble*. 4. *Lo pòble*: La massa dei personas sensa privilègis, que vívon solament dau sieu trabalh, per oposicion à l'aristocracia, à la borgesia, etc.

poce n.m. 1. Anciana unitat de mesura, que valia 27,07 mm. 2. Mesura emplegada dins lu país anglosaxons, que vau 25,4 mm.

pòcha n.f. 1. Part d'un vestit en forma de pichin sac, dont si poàdon metre d'objèctes pichins. Sin.: **borniera**. ◇ *De pòcha*: Si di d'un objècte de pichini dimensions, que si pòu metre dins la pòcha. ◇ *Libre de pòcha*: Libre editat en format reduch, en grand nombre, e vendut à boan mercat. Sin.: **pòcha**. ◇ *S'emplir li pòchas, s'en metre plen li pòchas*: S'enriquir (sovent malonestament). ◇ *Pagar de la sieu pòcha*: M'ai sieus sòus. ◇ *N'èstre de la sieu pòcha*: Conóisser una perda de sòus. ◇ *Non aver la lenga dins la sieu pòcha*: Parlar mé facilitat. 2. Saquet: *Una pòcha de papier*. 3. Cavitat de l'organisme, naturala ò patologica. 4. Fluide contengut dins una cavitat sota tèrra: *Pòcha de gas*. 5. *Pòcha de colada*: Recipient que reçaup un metal en fusion e lo transpòrta fins au mòtle de colatge.

pòcha n.m. Libre de pòcha.

pochada n.f. 1. Pintura facha rapidament, en quaucu còups de pinceu. 2. Òbra literària sensa pretension, escricha tròup rapidament.

pocheta n.f. 1. Envolopa, saquet de papier, de teissut, etc., que sièrve à contenir un objècte, d'objèctes: *Metre de fòtos dins la sieu pocheta*. Sin.: **borseta**. 2. Estug plat per protegir divèrs objèctes: *Una pocheta de disc*. 3. Pichin sac de frema plat e sensa manelha. 4. Mocador de fantasia destinat à agrementar la pòcha superiora d'una vèsta. 5. Ancianament, violon foarça pichin.

pocion n.f. Preparacion medicamentosa liquida, aigoa e sucrada, destinada à èstre beuguda. Sin.: **beuratge, bevenda, abeure**.

poçolana n.f. Pozzolana.

podagra adj. e n. Que sofrisse de la gota. Sin.: **uricèmia**. Var.: **podraga**.

podagrós, a adj. e n. Pertocat per la podagra. Var.: **podragós**.

podar vt. Poar, rebrondar.

poder vt. 1. Èstre capable de; aver la facultat, la possibilitat de. ◇ *N'en plus poder*: Èstre completament las, frust, èstre acablat de pena, èstre completament sadol. ◇ *Ren poder à quauqua ren*: Non poder empachar que quauqua ren acapite, si debane, non poder modificar lo debanament de quauqua ren. 2. Aver lo drech, l'autorisacion de: *Podètz partir*. 3. Eventualitat, possibilitat: *Pòu faire soleu deman*. ◆ **si poder** v.pr. impers. Èstre possible (que + subjontiu): *Si pòu que vengue deman*.

poder n.m. 1. Capacitat, possibilitat de faire quauqua ren, de complir una accion, de produire un efècte. 2. Autoritat, potença, de drech ò de fach, detenguda sobre quauqu'un, sobre quauqua ren: *Abusar dau sieu poder*. Sin.: **facultat, mestritge**. 3. Mandat, procuracion; aptitud a agir per lo còmpte de quauqu'un: *Donar un poder per una amassada generala*. ◇ Document que constata aquesta delegacion. 4. Autoritat constituïda, govèrn d'un país: *Pilhar lo poder*. Sin.: (pej.) **poderalha**. ◇ *Poder temporal*: Govèrn civil d'un Estat. ◇ Foncion juridica que consistisse à edictar li règlas d'organizacion politica e administrativa d'un Estat e à n'assegurar lo respècte. 5. Foncion de l'Estat, que correspoande à un camp determinat e qu'un organe particulier exercisse. ◇

Poder constituent: Cargat d'elaborar e de modificar la Constitucion. ◇ **Poder legislatiu:** Encargat d'elaborar li lèis. ◇ **Poder executiu ò governamental:** Encargar de l'administracion de l'Estat e de velhar à l'execucion dei lèis. ◇ **Poder judiciari:** Encargat de rendre la justícia. ◇ **Poder reglamentari:** Poder reconoissut à divèrsi autoritats governamentals ò administrativi (prefècte, cònse, etc.) d'edictar de reglaments (decrets ò arrèsts). ◇ **Plens poders:** Autorisacion de tractar definitivament au nom de la potença ò de la persona que si vòu representar: *Aver lu plens poders*. ◇ En lo relarg politic, poders particuliers d'un govèrn que legifèra per lo biais d'ordenanças ò de decrets-lèis. 5. Tota autoritat constituïda. ◇ **Poder esperital:** Autoritat de la Glèia en matèria religioa. ◇ **Poder disciplinari:** Aqueu que s'exercisse au mejan de sancions, en particular dins l'Administracion, li empresas, etc. ◇ **Poder central:** Aqueu que participa ai organes principals. 6. Proprietat, qualitat particuliera de quauqua ren; grandor que la caracteriza. ◇ **Poder calorific:** Quantitat de calor desgatjada pendent la combustion, dins de condicions normalisadi, d'una quantitat donada d'un còrs, d'una substança. ◇ **Poder de cròmpa:** Quantitat de bens e de servicis qu'una soma determinada permete d'obtenir, per una unitat de basa donada (individú, familha, etc.). ◆ pl. **Poders publics:** Ensèm de autoritats que ménon l'Estat. ◇ **Separacion dei poders:** Principi de drech public segond lo quau l'executiu, lo legislatiu e lo judiciari son independents un dei autres.

poderalha n.f. Poder.

poderós, oa adj. Potent.

poderosament adv. D'una mena poderoa.

podestat n.m. Pormier magistrat de divèrsi ciutat italians ai siècles XIIIⁿ e XIVⁿ. Var.: **potestat**.

podicipedat n.m. *Podicipedats:* Familha d'auceus coma lo cabussaïre.

podiom n.m. Plataforma munida d'escalons, dont son representats lu primiers concurrents en seguida à una espròva esportiva.

podologia n.f. Estudi dei pens.

podologic, a adj. Relatiu à la podologia.

podològue, òga n. Auxiliari medical qu'abiaïssa la podologia.

podomètre n.m. Instrument destinat à mesurar lo pen dei animaïus que si deu ferrar.

podraga n.f. Podagra.

podragós, oa adj. Podagrós.

poema n.m. 1. Tèxto en vèrs ò en pròsa qu'a lu caractèrs de la poesia: *Poema epic*. ◇ Si di especialament d'un tèxto relativament llong: *Calendau es un poema de Frederic Mistral*. Sin.: **lai, òda, balada, cançon, elegia, tròba**. ◇ *Poema de la forma fixa:* Que la sieu estructura (nombre de vèrs e dei estròfas, natura e disposicion dei rimas) es donada per avança. 2. (mús.) *Poema sinfonic:* Òbra orquestrala bastida sobre un argument literari, filosofic, etc. ◇ Libret versificat d'un òpera. ◇ Pèça musicala per instrument solista.

poemenet n.m. Poemet.

poemet n.m. Pichin poema, cort e sensa granda ambicion. Var.: **poemenet**.

poesia n.f. 1. Art de combinar li sonoritats, lu ritmes, lu mòts d'una lenga per evocar d'imatges, suggerir de sensacions, d'emocions. 2. Genre poetic: *La poesia cortesa, la poesia epica*. 3. Òbra, poema cort: *Recitar una poesia*. 4. Caractèr de cen que tòca la sensibilitat, provòca l'emocion: *La poesia d'un paisatge*.

poeta n.m. 1. Escrivan que practica la poesia. Sin.: **trobador, joglar, trobair**. 2. (fam.) Persona sensibla à cen qu'es beu, à cen que pòu provocar una emocion. 3. Pantaïaire, idealista.

poetar vt. Poetisar.

poetastre, a n. Marrit poeta. Sin.: **rimassaïre**.

poetessa n.f. Frema poeta.

poetic, a adj. 1. Relatiu à la poesia: *Òbra, estile poetic*. ◇ *Licença poetica:* Mena de poetisar au còtra dei règlas gramaticali, ma autorisada ai poetas. 2. Plen de poesia, que tòca: *Un subjècte poetic*.

poetica n.f. 1. Estudi critic dau foncionament de l'escriptura poetica. 2. Sistema poetic pròpri à un escrivan, à un epòca, etc.: *La poetica de Pelhon*.

poeticament adv. D'un biais poetic.

poetisacion (-izacion) n.f. Accion de poetisar.

poetisar (-izar) vt. Rendre poetic, idealisar: Poetisar lu sieus sovenirs. Var.: **poetar**.

pof n.m. Coïssin foarça espès, que fa ofici de sèti.

pofs n.m. pl. (fam.) *Faire de pofs, aver de pofs:* Faire de deutes, aver de deutes.

poft, a adj. Grassolhet. Sin.: **grassoton burrat, grasset**.

poget n.m. Pichin puèi. Var.: **puget**.

poïlcocitòsi n.f. Desformacion dei globules roges, presenta en lu cas d'anèmia sevèra.

poïliquodermia n.f. Afeccion cutanea de la cara e dau coal.

poïquilotèrme, a adj. e n.m. Si di dei bèstias que la sieu temperatura vèra m'aquela dau mitan, coma lu reptiles, lu peis, etc. Sin.: **eterotèrme**. Contr.: **omeotèrme**.

poiridier n.m. Poiridura.

poiridura n.f. 1. Estat d'un còrs en descomposicion. Sin.: **poiridier**. 2. (fig.) Corrupcion morala de quauqu'un, d'un mitan. 3. (agric.) Malautia criptogamica de dei vegetaus (vinha, aubres fruchiers): **poiridura grisa, grassa**.

poiriment n.m. 1. Descomposicion, putrefaccion. Sin.: **enfeciment**. 2. (fig.) Degradacion, deterioracion: *Lo poiriment d'un conflicte*.

poirir vi. (*poirissi*) 1. Intrar en putrefaccion, per l'accion dei bacterias. Sin.: **enfecir**. ◇ (fig.) Si degalhar, si deteriorar: *Una situacion que poirisse*. 2. (fig.) Restar longtemps, tròup longtemps: *Poirir en preson*. ◆ vt. Degalhar, corrompre per descomposicion: *L'aiga poirisse lo boasc*. 2. Corrompre moralament: *La fortuna l'a poirit*. 3. (fig.) Degalhar: *A fach tot cen que podia per poirir la situacion*.

poirissable, a adj. Degalhable, gastable.
poirissatge n.m. 1. Accion de far poirir. 2. (tecn.) Conservacion dei pastas ceramicas dins una umiditat favorabla à la sieu plasticitat e à la sieu omogeneïtat.
poirissent, a adj. Que poirisse.
poirit, ida adj. 1. Degalhat: *Un fruch poirit*. Sin.: **gastat**. ◇ *Enfant poirit*: Mau elevat, tròup gastat. ◇ (fam.) Èstre poirit de quauqua ren: N'aver à brèti. 3. *Temps poirit*: Temps umide, pluviós.
poirit n.m. Partida poirida de quauqua ren.
poiron n.m. Serpeta.
poirós, oa adj. Que presenta de francés poreux
poise n.m. [ˈpwaz] (fr.) Unitat CGS de viscositat dinamica, de simbòle P ò Po, que vau 10⁻¹ pascal-segonda.
poison n.m. 1. Tota substança que destruge ò altera li foncions vitali. Sin.: **veren, verin, tuèissegue, velen**. 2. (fig.) Cen qu'a una influença perilhoa, pernicio: *Aquela doctrina es un poison*. 3. (fam.) Persona marrida, desagradiva. ◇ *Enfant despichós, insuportable*. ◇ (espòrts) Juguire que representa un perilh constant, una menaça per lu adversaris: *Aqueu es un poison per li defensas advèrsi*.
poisonaria n.f. Lu poisons d'una mena generala.
poisonier, a n. Empoisonaire.
poissança n.f. Potença.
poitós, oa adj. Pròpre, que non es brut, en parlant d'una persona. Sin.: **net, corós**.
poja n.f. (mar.) 1. Partida sota lo vent d'una nau. 2. Balancina. 3. Part dèstra d'un vaisseau.
pojar vi. (mar.) Laisser portar, laisser arribar: «*Ades pueg a plena vella*» (R. d'Aurenja).
poker n.m. (angl.) 1. Juèc de cartas d'origina americana. ◇ (fig.) *Còup de poker*: Tèmpativa asardoa, escomessa riscada. ◇ *Partida de poker*: Negociacion, operacion complicada, dont lu intervents li van à l'esbrofa coma au poker. 2. Acampament de quatre cartas d'una mema valor à-n-aqueu juèc. 3. *Poker d'as*: Juèc que si juèga mé de dats que li sieu faças representon de cartas, e que li sieu combinasons son parieri à-n-aqueli dau juèc de cartas (de l'angl. *poker dice*). Var.: **poquèr**.
pol n.m. Gal.
pola n.f. Galina. ◇ *Pola blava*: Raça de galina domestica elevada per l'agrement dei jardins. Sin.: **galina sultana**. ◇ *Pola dei valats*: Espècia d'auceus de l'òrdre dei gruiformes e de la familha dei rallides. (*Gallinula chloropus*). Sin.: **pola d'aiga**.
polacra n.f. 1. Anciana nau de Meditèrranea, qu'avai un trinquet latin, sensa fòc. 2. Vela latina emplegada coma fòc.
polalha n.f. Volalha.
polalhier n.m. Galinier.
polalhier, a n. Persona que vende de galinas. ◆ n.f. Pastrolhiera: «*La polalhiera pastrolha, laisse-la pi pastrolhar*» (cançon populària).
polar(i), a (-ària) adj. 1. D'un pòle, dei pòles. ◇ (astronaut.) *Orbita polària*: Orbita d'un satellit situada dins un plan que contèn lu pòles de la planeta à l'entorn

de la quala aqueu stellit gravita. ◇ *Dau vesinatge d'un pòle terrèstre*: Region polària. ◇ *Cercle polari*: Cercle parallèl à l'equator e situat à 66°34' de latituda nòrd ò sud, que marca lo limit dei zònas polari, dont, pendent lu periòdes dei solsticis, fa jorn ò nuèch pendent 24 oras. ◇ *Estela polària*: Estela de la constellacion de la Pichona Orsa que dona l'endrechiera dau Pòle celestial, que sièrve à l'orientacion dins l'emisfèri boreal. Sin.: **estela arctica, estela marina, trasmontana**. ◇ Qu'evòca li regions polari: *Un paisatge polari*. ◇ (fig.) Glacial: *Temperatura polària, vent polari*. 2. (electr.) Dei pòles d'un aimant ò d'un electroaimant. 3. (quim.) Si di d'una molecula, assimilabla à un pòle electric.

polara (-ària) n.f. 1. (aeron.) Corba que representa li variacions dau coeficient de tirassiera d'una ala ò d'un avion, quora vèria l'angle d'atac. 2. (mat.) *Polària d'un ponch O per rapoart à una conica*: Drecha que toi lu sieus ponchs M son taus que OM e li extremitats de la coarda definida per OM fòrmon una division armonica.

polard n.m. Pol gròs.

polard, a adj. e n. Galina jove engraissada per la taula.

polarda n.f. Galina grassa.

polardar vt. Crestar, castrar.

polarimètre n.m. (opt.) Instrument que sièrve à mesurar la rotacion dau plan de polarisacion de la luz.

polarimetria n.f. (opt.) Mesura de la la rotacion dau plan de polarisacion de la luz, emplegada en particulier en analisi per determinar la concentracion d'una solucion en substança opticament activa.

polarimetric, a adj. Relatiu à la polarimetria.

polarisable (izable), a adj. Que pòu èstre polarisat.

polarisacion (izacion) n.f. 1. Proprietat dei ondas electromagnetiqui (e mai especialament de la luz) de presentar una reparticion privilegiada de l'orientacion dei vibracions que li compàuon. 2. Proprietat dei particulas elementari, dei nucleus, de presentar una orientacion privilegiada. 3. Tension continua aplicada à un tube electronic ò à un transistor e destinada à reglar la sieu zòna de foncionament. 4. *Polarisacion dielectrica*: Creacion, per un camp electric, de dipòles dins un dielectric. 5. Produccion, dins un electrolisaire, una pila, un accumulator qu'un corrent percorre, d'una foarça electromotritz de sens opauat à-n-aquela que genèra lo corrent. 6. (fig.) Concentracion de l'atencion, dei activitats, dei influenças sobre un meme subjècte: *La polarisacion de l'opinion*.

polarisador (izador), airtz adj. Que polarisa.

polarisar (izar) vt. 1. Sotametre à la polarisacion. 2. Concentrar, acampar en un ponch ò sus doi ponchs opauats. 3. (fig.) Atrair l'atencion. ◆ **si polarisar** v.pr. Concentrar, orientar tota la sieu atencion sobre (quauqua ren, quauqu'un) ◇ *Èstre polarisat*: Si preocupar solament d'una question soleta, d'un problema solet.

polarisat, ada adj. 1. Qu'a subit una polarisacion. 2. (electr.) Que presenta doi pòles de signes opauats.

polarisator n.m. e adj. m. Aparèlh que sièrve à polarisar la luz.

polariscòpi n.m. Instrument conceput per verificar se una luz es naturala ò polarisada.

polaritat n.f. 1. Qualitat que permet de destriar un de l'autre cadun dei pòles d'un aimant o d'un generator electric. 2. Estat caracteristic d'un sistema, d'un còrs, d'una estructura viventa, dont si poàdon destriar doi pòles.

polarografe n.m. Aparelh electric que mesura l'intensitat dau corrent que si desplaça, quora una tension determinada es aplicada entre doi electròdes plaçats dintre un liquide à analizar.

polarografia n.f. Metòde d'anàlisi dei metals dins de solucions salini que repaia sobre la mesura de la tension de polarisacion dins l'electrolisi.

polaroid n.m. (nom depaut) 1. Aparèlh fotografic m'un desvolopament instantaneu. 2. Fuèlh transparent que polarisa la luz que lo travèrsa.

polàs n.m. Gal, galina que si manja; la sieu carn.

polassa n.f. Galina gròssa.

polassaria n.f. Espaci dont barrutla la polalha; mercat de la polalha.

polassier, a n. Mercant de polalha. ◆ adj. e n.m. (pop.) Ôme à fremas.

polastre n.m. Pol gròs.

polastrin n.m. Pichin polàs. Sin.: **polastron**.

polastron n.m. Polastrin.

pòlca n.f. 1. Dança pusleu viva, de doi temps, importada de Polonha au començament dau s. XIXⁿ. 2. Ària, música sobre li quali si bala aquesta dança.

pòlder n.m. (del neerlandés *polder*) Terren ganhat sus la mar.

polderisacion (-izacion) n.f. Transformacion d'una region en pòlder.

pòle n.m. 1. Caduna dei extremitats de l'ais d'una esfèra, de l'ais virtual de la Tèrra: *Lo pòle nòrd, lo pòle sud*. ◇ *Pòle celestial*: Cadun dei doi ponchs dont l'ais dau monde encòtra l'esfèra celestiala. 2. Caduna de las extremitats d'un generator ò d'un receptor electric: *Lu doi pòles d'una pila electrica, lo pòle positiu, lo pòle negatiu*. 3. Caduna dei extremitats d'un aimant.

poleja n.f. 1. Carrèla; cigonha de potz. 2. Galha, claveta. Var.: **polelha**. Sin.: **boisseu, rià**.

polelha n.f. Poleja, carrèla.

polemarca n.m. (Antiqu. gr.) Magistrat qu'exercisse d'auti foncions militari e eventualament politiqui, dins divèrsi ciutats.

polemarquia n.f. Foncion dau polemarca.

polemic, a adj. Que critica, que tròva à redire, que polemica.

polemica n.f. Discussion violenta, viva controvèrsa publica. Sin.: **contèsta, garrolha, controvèrsa**.

polemicar vt. (*polemiqui*) Far de polemica. Sin.: **debatre, discutir, argumentar, contestar**.

polemista n. Persona que fa de polemica. Sin.: **critic, cronicaire, editorialista**.

polemologia n.f. Estudi de la guèrra considerada coma fenomèn d'òrdre social e psicologic.

polemografe, a n. Autor, autritz qu'escrivi sus li batèstas, la guèrra.

polemològue, òga n. Especialista de polemologia.

polemoniacea n.f. *Polemoniaceae*: Família plantas erbaceas d'Amèrica dau fruch en capsula.

polena n.f. 1. Poncha de proa d'una nau. 2. Comuns de l'equipatge d'una nau.

polenta n.f. (mòt it.) Preparacion piemontesa à basa de farina de granturc ò, en Còrsega, de castanhas.

polentada n.f. Plat de polenta.

pole position n.f. (angl.) 1. Posicion de partença en promiera linha e à la coarda, dins una competicion automobila. 2. (fig.) Plaça melhora, plaça de tèsta que quauqu'un detèn.

polet n.m. Gal pichon.

poleta n.f. 1. Pola jove. 2. (fam.) Tèrme afectiu. ◆ adj. *Saussa poleta*: Saussa alestida mé de burre e un ros d'òu, m'un rai de vinaigre.

poleton n.m. Pichin de la galina ò auceu jovenet. Sin.:

polon, polalhon.

pòles n.m. Pòlex.

pòlex n.m. [ˈpøles] Gròs det de la man. Var.: **pòles, det gròs**.

polhera n.f. Aisina dau mànegue cort, m'un fèrre plat e larg, que siève à talhar li brancas. Sin.: **sèrpa**.

pòli n.m. Torrilhon. Sin.: **mandre**.

poliacide adj. e n.m. (quim.) Còrs que possedisce diferenti foncions acide.

poliaddicion n.f. (quim.) Reaccion de formacion de polimèr sensa eliminacion de molecula.

poliadeniti n.f. (patol.) Enflament de manti cadenas de ganglis.

poliadenòma n.m. (patol.) Tumor dei ganglis ò dei revestiments epitelials. Sin.: **polip(e)**.

polialcòl n.m. Còrs que possedisce mai d'una foncion alcòl. Sin.: **poliòl**.

poliamide n.m. Copolimèr que resulta de la policondensacion sigue d'un diacide e d'una diamina, sigue d'un aminoacide sobre eu-meme, emplegat dins la fabricacion de fibras textili.

poliamina n.f. (quim.) Compauat que comprèn divèrsi foncions amina.

poliandre, a adj. 1. (sociol.) Si di d'una frema que practica la poliandria: *Frema poliandra*. 2. Qu'a totplen d'estaminas: *Planta poliandra*.

poliandria n.f. 1. Estat d'una persona qu'a mai d'un espòs. 2. Estat d'una planta poliandra.

poliandric, a adj. Relatiu à la poliandria.

poliaquèna n.m. (bot.) Fruch compauat de mai d'un aque, coma la vinalha.

poliarquia n.f. Govèrn d'un país ai mans de mai d'una persona.

poliarquic, a adj. Relatiu à la poliarquia.

poliartriti n.f. Artriti sus diferenti articulacions.

poliatomic, a adj. Qu'a mai d'un atòme.

polibutadièna n.m. (quim.) Polimèr dau butadièna, emplegat dins la fabricacion dei cauchós sintetics.

poliça n.f. (forma etimologica) Document escrich que menciona li clausas d'un contracte d'assegurança. Var.: **polissa**.

policarpic, a adj. Que florisse e fructifica mai d'un còup: *La pata de lop es polocarpica*. ◆ n.f. (bot.) Ranala.

policefal(e), a adj. Qu'a mai d'un cap: *Mostre policefal*.

policeman n.m. (angl.) Agent de polícia, dins lu país de lenga anglesa.

policentric, a adj. Qu'a mai d'un centre de decision, de direccion.

policentrisme n.m. Existença de diferents centres de direccions, de decision, dins una organisacion, un sistema.

polichinela n.m. 1. (M'una majuscula) Personatge grotesc dau teatre de mariòtas, que vèn de la comèdia italiana. ◇ *Secret de Polichinela*: Pretendut secret, conoissut de toi. 2. (M'una minuscula) Juguèt, personatge en forma de Polichinela. Sin.: **palhasso**. 3. Persona ridicula, que non s'en podèm fidar; arlèri, palhasso. Var.: **pronchinela**.

polícia n.f. 1. Ensemble dei reglaments que mantèn la seguretat publica. 2. Administracion, foarça publica cargada de l'aplicacion d'aqueli règlas: *Organisar la polícia d'un Estat, un agent de polícia*.

policier vt. (lit.) (*policì*, classic *policìi*) Civilisar, adocir li mòrs de. Sin.: **aborgalir**.

policiat, ada adj. (lit.) Qu'a rejonch un niveu important de civilitat, de refinament.

policiclic, a adj. (quim.) Que presenta diferenti cadenas carbonadi clavadi (*cicles*), en parlant d'un compauat organic.

policier, a adj. 1. De la polícia, relatiu à la polícia. *Una enquista policiera*. 2. Que s'apontèla sobre la polícia: *Un Estat policier*. 3. *Roman, film policier*: Que repaua sobre lo racònte d'una enquista de polícia.

policier, a n. Persona que fa la polícia.

policlinica n.f. 1. (dau gr. *πολύς*, totplen) Clinica que diferenti malautias li son tractadas per de mètges especialistas. 2. (dau gr. *polis*, vila) Establiment dont lu malauts son tractats sensa èstre espitalisats.

poliolorur(e) n.m. *Policlorure de vinil*: Polimèr dau clorure de vinil, classa importanta de matèrias plastiqui. Abrev.: **PVC**.

policologia n.f. Estudi de l'organizacion de la polícia, dau sieu foncionament.

policondensacion n.f. (quim.) Reaccion de formacion de macromoleculas que mete en juèc d'espècias quimiqui que contènnon divèrs monomèrs diferents.

policondensat n.m. Resultat d'una policondensacion.

policòpia n.f. 1. Procediment de duplicacion à l'identica d'un document original. 2. Còpia ensinda obtenguda.

policopiar vt. (*policòpi*, classic *policòpii*) Reprodure per policòpia.

policopiat, ada adj. Reproduch per policòpia. ◆ n.m. Fuèlh policopiat. ◇ Si di especialament d'un cors policopiat distribuit à d'escolans, à d'estudiants.

policroïc, a adj. Pleocroïc.

policroïsme n.m. Proprietat d'un còrs transparent de presentar de colors diferents en foncion de l'incidença de la luz. Sin.: **pleocroïsme**.

policoria n.f. Anomalia congenitala de la color de l'uèlh, que presenta manti fendasclas, sensa trebolat la vision.

policromatofilia n.f. Modificacion sanguina que diversifica la color dei globets roges.

policromat, ada adj. Pintat, colorat de diferents colors.

policròme, a adj. De diferents colors: *Una Verge policròma*.

policromia n.f. Caractèr de cen qu'es policròme.

policultura n.f. Culturas d'espècias vegetali diferents dins un meme luèc, una mema region.

polida n.f. Mostela.

polidactil(e), a adj. e n. Que presenta una polidactilia.

polidactilia n.f. Mauformacion caracterisada per la presença de dets suplementaris. Var.: **polidactisme**.

polidactilisme n.m. Polidactilia.

polidament adv. Gentament, agradivament.

polideja n.f. Qualitat de cen qu'es polit, beu. Var.:

polides(s)a, poliditge. Sin.: **belessa**.

polides(s)a n.f. 1. Belessa; gentillesa; 2. Onestetat, cortesia.

polidet, a adj. Agradivament polit, qu'a totplen de gràcia, de gaube, de delicadessa. Var.: **polidon, polidoneu**.

polidipsia n.f. (med.) Besonh exagerat de beure, frequentat constatat dins lo diabète.

poliditge n.m. Polidessa.

polidoira n.f. Polidor.

polidon, a adj. Polidet.

polidoneu, èla adj. Polidet.

polidor n.m. Aplech ò màquina utilisats per polir. Var.: **polidoira**.

polidòt, a adj. Polidet.

polidura n.f. Esmeradura, afinatge (accion de polir lo vèire; lo sieu resultat)

polièdre, a adj. *Angle ò sector polièdre*: Porcion illimitada d'espaci que la sieu frontiera es una seguida barrada d'angles plans de meme som, sonats faças.

polièdre n.m. Solide qu'a per frontiera de poligònes plans sonats *faças* ò *facetas*, que lu sieus costats comuns son li arestas; frontiera d'aqueu solide. ◇ *Polièdre convèxe*: Situat tot entier dau meme costat dau plan d'una dei sieu faças quala que sigue.

poliedric, a adj. Relatiu à un polièdre; qu'a la forma d'un polièdre.

poliembrionia n.f. (biol.) Formacion de divèrs embrions à partir d'un òu solet, que si partisse après la fecondacion.

polier n.m. Ajocador per li polas (li galinas).

poliestèr n.m. (quim.) Copolimèr que resulta de la condensacion de poliácides mé d'alcòls non saturats ò embé de glicòls.

polietilène n.m. Matèria plastica que resulta de la polimerisacion de l'etilène.

polietnic, a adj. Qu'enclau mai d'una etnia.

polifasat, ada adj. (electr.) Que compoarta diferenti grandors sinusoïdali de mema frequença e desfasadi una per rapoart à l'autra d'un angle constant: *Tension polifasada*. ◇ *Circuit polifasat*: Alimentat en corrent polifasat.

polifille, a adj. Dotat de foarça fuèlhas.

polifonia n.f. 1. Art, tecnica de l'escriptura musicala mé diversè partidas (en particulier mé diversè partidas sobrepauadi vocali en contraponch). 2. Pèça cantada à mai d'una votz.

polifonic, a adj. 1. Relatiu à la polifonia; que constituís una polifonia. 2. Que representa mai d'un son: *La letra « c » es polifonica*: carri, cera... ◇ (mús) Instrument de música que pòu far audir à l'encòp la linha melodica d'una pèça, e lu sieus ornamentals musical: *La guitarra, lo piano son d'instruments polifonics*.

polifonista n. Especialista de polifonia.

polifòrme, a adj. 1. Multifòrme (que presenta diferenti formas: *Accions polifòrmas*. 2. (mat.) Capable de prendre diferenti valors: *Foncions multifòrmas*.

poligala n.m. Planta erbacea ò lenhoa segond li espècias, tipe de la familha dei poligalaceas (*Polygala monspeliaca*). Sin.: **èrba du lach**.

poligalacea n.f. *Poligalaceas*: Familha de plantas dicotiledoneï, que comprèn 800 espècias repartidi en 17 à 20 genres (plantas erbaceas, aubres, aubrilhons, lianas).

poligame adj. e n.m. Si di d'un òme qu'a doi esposas ò mai, d'un mascle qu'a doi femèlas ò mai.

poligame, a adj. (bot.) Si di d'una planta qu'a de flors ermafroditi e unisexuali sus lo meme pen.

poligamia n.f. 1. Estat d'un òme, d'un animal o d'una planta que son poligames. 2. (sociol.) Fach d'èstre maridat à l'encòp à mai d'un espós (*poliandria*) ò à mai d'una esposa (*poliginia*).

poligara n.f. Caramida, compàs.

poligenèsi n.f. Pluralitat d'origina.

poligenetic, a adj. Qu'a una origina multipla.

poligenic, a adj. 1. Relatiu au poligenisme. 2. (geol.) Qu'es estat format dins de condicions successivi diferenti, en parlant d'un releu.

poligenisme n.m. (antrop.) Doctrina qu'admete la pluralitat d'origina de l'espècia umana. Contr.: **monogenisme**.

poligenista adj. e n. Relatiu au poligenisme; persona qu'admete lo poligenisme.

poliginia n.f. Fach d'èstre maridat à mai d'una esposa (cas particulier de la poligamia).

poliglobulia n.f. (patol.) Afeccion caracterisada per una aumentacion dau nombre dei globules roges dau sang.

poliglòt, a adj. e n. Persona que parla diferenti lengas.

poligonacea n.f. *Poligonaceas*: Familha de plantas que lu sieus fruchs an la forma d'un trièdre.

poligonacion n.f. (topogr.) Metòde de mesura topografica per transformacion dei susfàcias en poligònes. Var.: **poligonisacion**.

poligòne n.m. 1. (mat.) Figura geometrica clausa, formada d'un plan limitat per de segments de drecha consecutius (*costats*) que cadun a un som comun m'au seguent e m'au precedent. ◇ *Poligòne convèxe* (ò *concau*): Situat (ò non) tot entier dau meme costat de tota drecha que poarta un dei sieus costats. 2. (mil.) Camp de tir e de mandbra, dont si fan en particulier lu assags de projectiles e d'explosius.

poligonal, a adj. 1. Qu'a mai d'un angle; relatiu à un poligòne: *Forma poligonal*. 2. Que la sieu basa es un poligòne, en parlant d'un solide. Var.: **poligonau**.

poligonau, ala adj. Poligonal.

poligonisacion (-izacion) n.f. Poligonacion.

poligonum n.m. (lat.) Nom generic de diversè plantas vivaci de terren ordinari à fresc.

poligrafe, a n. (sovent pej.) Persona qu'escriu à prepaus de matèrias foarça diversè sens èstre un especialista.

poligrafia n.f. Art d'escrivre mé d'escripturas secreti e art de li lièger.

poligrafic, a adj. Relatiu à la poligrafia.

polihibridisme n.m. Crosament de doi animaús ò de doi vegetaus divers per lo fach dei sieus nombrós caractèrs.

polilobat, ada adj. Qu'a mai d'un lòbe.

polimastia n.f. Anomalia caracterisada per l'aparicion de possas suplementari.

polimelodia n.f. (mús.) Tèrme que caracteriza una forma anciana de la polifonia, dins la quala cada part consèrva una valor melodica individuala.

poliment n.m. Polissatge.

polimèr adj. e n.m. Si di d'un còrs format per polimerisacion.

polimeria n.f. (quim.) Isomeria particuliera entre doi polimèr, qu'un a un pes moleculari egal à 2, 3, *n* còups superior à-*n*-aqueu de l'autre.

polimerisable (-izable), a adj. Que pòu èstre polimerisat.

polimerisacion (-izacion) n.f. (quim.) Reaccion que, à partir de moleculas de massa molecularia debla (monomèrs), forma, per li ligasons d'aqueli moleculas, de compausats de massa molecularia elevada (macromoleculas).

polimerisar (-izar) vt. (quim.) Produre la polimerisacion de.

polimerisme n.m. (biol.) Teoria qu'afortisse que li parts dau còrs son formadi per la repeticion d'una unitat identica, diversament modificada.

polimodalitat n.f. (mús.) Superposicion de melodias qu'apertènon caduna à un mòde desparier.

polimòrfe, a adj. 1. (didact.) Que si presenta sota diferenti formas. 2. (sc.) Que presenta un polimorfisme.

polimorfic, a adj. Capable de polimorfisme.

polimorfisme n.m. 1. Proprietat, qualitat de cen qu'es polimòrfe. 2. (quim.) Proprietat que possedisson d'uni substànças d'afectar divèrsi formas cristallini diferenti. 3. (biol.) Caractèr dei espècias que lu sieus individús d'un meme sèxe presènton de formas divèrsi d'un individús à un autre.

polin, a n. Cavau ò ega joves qu'an pas encara trenta mes. Sin.: **cavalon, polinon**. ◆ n.m. 1. Aplech fach de dos madriers parallèles escartats de cinc o sièis palms e religats per una travèrsa, per far davalar li barricas dins la cròta. 2. Pèça de fustam de molin d'òli. 3. Cabra de ressaire.

polinada n.f. Escapada.

polinar vi. e vt. Faire un polin ò una polina. ◆ vt. Faire tombar de cavau.

polinejar vi. Folastrejar.

polinesian, a adj. e n. De Polinesia. ◆ n.m. Grope de lengas parladi en Polinesia, branca de la familha austronesiana.

polineuriti n.f. Afeccion simultanea de diferents nèrvs per una intoxicacion (*polineuriti alcolica*) ò una infeccion (*polineuriti virala*).

polineuropatia n.f. Neuropatia periferica, afeccion que poarta sus mai d'un nèrvi.

poliniera n.f. Ega per faire polinar.

polinòmi n.m. (mat.) Expression algebrica que contèn doi tèrmes ò mai.

polinomial, a adj. Relatiu ai polinòmis. Var.: **polinomiau**.

polinomial, ala adj. Polinomial.

polinuclear(i), a (-ària) adj. Qu'a mai d'un nucleu.

polinuclear(i) n.m. (biol.) Granulocit (globule blanc polinucleari).

polinucleòsi n.f. Aumentacion dels leucocits polinuclearis.

polioencefaliti n.f. Forma de poliomièliti que tòca lo cerveu.

poliòl n.m. Polialcòl.

poliolefina n.f. *Poliolefinas*: Classa de fibras sintetiqui obtengudi à partir de polimèrs hidrocarbonats coma l'etilène e lo propilène.

polioloside n.m. Glucide format d'un grand nombre d'òsas, coma l'amidon, la cellulòsa, lo glicogène. Sin.: **polioside, polisacaride**.

poliomièliti n.f. Malautia infeccioa deuguda à un virus que si fixa sus lu centres nerviós, en particular la mesolha dau rasteu de l'esquina, e que pòu provocar de paralísias grèvi.

poliomièlitic, a adj. e n. Relatiu à la poliomièliti; que sofrisse de poliomièliti.

poliopia n.f. Percepcion de mai d'un imatge per un uèlh solet.

poliopsia n.f. Vici de la percepcion visuala que fa paréisser lu objèctes multiples.

poliorcetic, a adj. e n.f. Relatiu à l'art d'assediàr li vilas.

poliorquidia n.f. Presença de mai de doi testicules.

polioside n.m. Polioloside.

polip(e) n.m. (patol.) Forma fixada dei cnidaris (per op. à la forma liura, ò medusa), que compoarta un còrs cilindric m'una paret dobla e una cavitat digestiva sensa eissida; individú qu'afècta aquesta forma. 2. (patol.) Tumor generalament pediculada que si desvolopa sus una mucoa. Sin.: **poliadenòma**.

polipeptide n.m. (quim.) Substànça que la sieu molecula es formada per la combinason en cadena d'un nombre important (de 10 à 100) de moleculas d'acides aminats.

polipeptidic, a adj. Dei polipeptides.

polipier n.m. Esquelèt secretat per lu polipes, solitaris ò colonials, d'un grand nombre de cnidaris (en particular d'aqueli que participon à la constitucion dei esteus corallins).

poliplacofòre n.m. *Poliplacofòres*: Classa de molluscs marins de mai d'una placa dorsala, coma lu quitrons. Sin.: **anfineures**.

poliploïde, a adj. e n.m. (biol.) Que compoarta una seria ò divèrsi sèrias sobrenumerari de cromosòmas (nombre de cromosòmas egal à 3 n, 4 n, etc.): *Nucleu poliploïde, cellula poliploïda*. ◇ *Organisme poliploïde*: Que li sieu cellulas son poliploïdi.

poliploïdia n.f. (biol.) Estat d'un nucleu, d'una cellula, d'un organisme diploïde.

polipnea n.f. (med.) Acceleracion dau ritme respiratòri.

polipòdi n.m. Feuse dei ròcas e dei barris umides, dei fuèlhas lobadi, tipe de la familha dei *polipodiaceas*, que comprèn esquasi toi lu feuses occitans (*Polypodium vulgare*).

polipodiacea n.f. *Polipodaceas*: Familha de feuses, que recampa un cinquantenau de genre e un milier d'espècias.

polipòre n.m. Fonge sensa pen, que totplen d'espècias créisson sus lo fust dei aubres.

polipós, oa adj. (med.) De la natura d'un polipe: *Tumor polipoa*.

polipropène n.m. Polipropilène.

polipropilène n.m. Matèria plastica obtenguda per polimerisacion dau propilène, foarça emplegada en particular en cordaria. Sin.: **prolipropène**.

poliptèr n.m. Peis ossósdei aigas docí d'Àfrica (Lòng 1,20 m). Var.: **poliptèri**.

poliptèri n.m. Poliptèr.

poliptic n.m. Ensèm de paneus pintats ò esculptats ligats entre elu e que si replègon generalament sus una partida centrala.

poliquèt n.m. (zool.) *Poliquèts*: Classa d'anelides marins mé de sedas laterali nombroï.

poliradiculoneuriti n.f. Inflammacion que tòca divèrsi raïç dei nèrvs raquidiàns.

polir vt. (*polisssi*) 1. Aplanar finament, rendre totalament lisc: *Polir un metal*. 2. Adornar, embelir; perfeccionar, afinar: *Polir li sieu fransas*.

polirelha adj. Multirelha, polisòc: *Aüra, un tractor es mai que mai polirelha.*

poliritmia n.f. (mus.) Emplec simultaneu de doi ò manti estructuras ritmiqui divèrsi dins la sieu constitucion (Stravinsky, Messiaen).

polisarcia n.f. Obesitat.

polisacaride n.m. Poliioside.

polisemia n.f. Natura d'un mòt qu'a mai d'una significacion: *La vida es cara, La miu amiga m'es cara.*

polisemic, a adj. Qu'a mai d'una significacion; relatiu, à la polisemia: *Tèrme polisemic.* Contr.: **monosemic.**

polisensorial, a adj. Que pertòca mai d'un sens à l'encòup. Var.: **polisensoriau.**

polisensoriau, ala adj. Polisensorial.

polisillabe, a adj. De mai d'una sillaba. Var.: **polisillabic.** Contr.: **monosillabe.**

polisillabic, a adj. De mai d'una sillaba. Var.: **polisillabe.** Contr.: **monosillabic.**

polisillabisme n.m. Caractèr de cen qu'es polisillabe.

polisinodia n.f. (ist.) Sistema de govèrn dins lo quau cada ministre es remplaçat per un conseu, que fuguèt aplicat en França dau 1715 au 1723.

polisintèsi n.f. Caractèr dei lengas polisintetiqui.

polisintetic, a adj. (ling.) Si di d'una lenga dins la quala li diferenti partidas de la frasa s'estàcon dins una mena de lòng mòt compauat: *Lo basc es una lenga polisintetica.*

polisòc adj. Polirelha.

polispèrma adj. Polispèrme.

polispèrme, a adj. (bot.) Si di d'una planta qu'a totplen de granas. Var.: **polispèrma.**

polispermia n.f. 1. Natura dei plantas polispèrmi. 2. Penetracion de mantu espermatozoides dintre l'ovocit de la fecondacion dei animaues.

polissa n.f. (dau catalan *pólissa*) Document escrich que menciona li clausas d'un contracte d'assegurança. Var.: **poliça.**

polissable, a adj. Que pòu èstre polit. Sin.: **aliscable.**

polissard n.m. Instrument de dentista per arrancar li dents.

polissatge n.m. Accion de polir; lo sieu resultat. Sin.: **poliment.**

polissèire, eiritz n. 1. Persona especialisada dins lo polissatge. 2. Produch per faire lúser una carroçaria de veitura. Sin.: **aliscaire.**

polisson, a n. 1. Enfant despiechós. 2. Libertin. Sin.: **fotisson, tarabustèri, pistachier, coquinàs, capon, porcàs, vilan, pudent, desconvenent, joan-fotre, pistolet, fotriquet.** ◆ adj. e n. Licenciós: *Una cançon polissona.*

polissonar vi. Si comportar d'una mena libertina: Sin.: **caponejar, caponar, libertinar.**

polissonaria n.f. Accion, prepaus de polisson. Sin.: **caponaria, caponada, galimandaria, vilania, libertinatge.**

poliste n.m. Vèspe d'Euròpa que fa à l'ària liura de nidos compauat unicament de quaucu alveòles.

polistile n.m. (arquit.) Qu'a totplen de colomnas: *Un temple polistile.*

polistirène n.m. Matèria termoplastica obtenguda per polimerisacion d'estirène.

polisulfur(e) n.m. Compauat sulfurat que contèn mai de sofre que lo sulfure normal.

polit, ida adj. 1. Que fa una impression agradiva per la sieu gràcia, la sieu polidessa, la sieu netetat. Sin.: **olidet, minhòt.** 2. Cortés. Sin.: **ben ensenhat, ben educat, aborgalit, onèst, aimable, avenent, agradiu, graciós.**

politecnic, a adj. 1. Qu'abraça mantuna tecnica, mantun art, mantuna sciença: *Institut politecnic.* 2. *Escòla politecnica:* Politecnica (m'una Majuscula).

politecnica n.f. (M'una majuscula) Escòla superiora per li estudiar d'engenhaira.

politecnician, a n. Estudiant ò ancian estudiant de l'Escòla politecnica.

politeïsme n.m. Doctrina, religion qu'admete mai d'un Dieu solet. Contr.: **monoteïsme.**

politeïsta adj. e n. Que pertòca ò que professa lo politeïsme. Contr.: **monoteïsta.**

politène n.m. Nom depauat d'un polietilène, que sièrve à protegir, à recurbir de sèrras.

politène adj. m. *Cromosòma politène* ò *politenic:* Cromosòma gigant que si tròva dins li cellulas de divèrs organes dei larvas d'insèctes, coma dins li glàndolas salivari de diptèrs.

politènia n.f. Estat provocat per una mitòsi dins la quala lu cromosòmas duplicats non si sepàron, cen qu'abotisse à de cromosòmas gigants.

politenic adj. m. Politène.

politèrme, a adj. e n.m. Si di d'una nau de carga concepida per lo transpoart à diferenti temperatura de mèrc refrigeradi variadi.

polyterpène n.m. Idrocarbure terpenic de formula generala (C₅H₈)_n (embé n superior à 3) e, per extension, compauat que n'en deriva.

politerpenic, a adj. Que pertòca lu politerpènes.

polites(s)a n.f. Cortesia. Sin.: **civilitat, boana educacion, atencion, graciosetat, consideracion, onestetat.**

politic n.m. Cen qu'es politic: *Lo politic e lo social.*

politic, a adj. 1. Relatiu à l'organizacion dau poder dins l'Estat, au sieu exercici: Li institucions politiqui. ◇ *Òme politic, frema politica:* Que s'ocupa dei afaires publics. ◇ *Filosofia politica:* Estudi comparatiu dei formas de poder practicadi dins lu estats e dei autri formas possibli. ◇ *Sciença politica:* Anlisi dei formas de poders exercits dins lu estats e dei institucions. ◇ *Drech politics:* Drech que perméton à un ciutadan de participar à l'exercici dau poder, directament ò per lo sieu vòte. ◇ *Presonier(a) politic(a)* ò *politic(a)*, n.: Persona empresonada per de motius politics. 2. (lit.) Abile, interessat: *Una invitacion politica.*

politic, a n. 1. Òme, frema que fa de politica. *Lu braves politics non son nombrós.* 2. Presoneir politic, presoniera politica.

politica n.f. Política.

política n.f. 1. Ensèms dei practicas, fachs, institucions e determinacions dau govèrn d'un Estat ò d'una societat: *Política exteriora*. 2. Biaï d'exercir l'autoritat dins un Estat ò una societat. 3. Biaï concertat d'agir, de menar un affaire; estrategia: *Una política comerciala, la política dei prètz*. Var.: **politica**.

politica-ficcion n.f. Política-ficcion.

política-ficcion n.f. Ficcion fondada sobre l'evolucion, imaginada dins lo futur, d'una situacion politica presenta; aqueu tipe de ficcion en tant que genre literari (roman, film, etc.). Var.: **politica-ficcion**.

politicaire, a n. (pej.) Persona que fa de marrida politica. Var.: **politicon**.

politalharia n.f. (fam., pej.) Política bassa, mesquina. Sin.: **politicaria**.

politicament adv. 1. D'un ponch de vista politic. 2. Embé abiletat, gaubi.

politicar vi. (*politiqui*) Faire de marrida politica sensa tenir rason dei realitats necessari e essenciali.

politicard, a adj. e n. (pej.) Politician, politicaiana sensa envergadura, que li agrada de faire de pastrolhs politics.

politicaria n.f. Politicalharia.

politician, a n. Persona que fa de política, qu'exercisse de responsabilitats politiqui (Sovent pej.).

◆ adj. Que pertòca una política interessada: *La política politiciana*.

politicocultural, a adj. Que pertòca à l'encòup la politica e la cultura. Var.: **politicoculturau**.

politicoculturau, ala adj. Politicocultural.

politicoeconomic, a adj. Que pertòca à l'encòup la politica e l'economia.

policoestrategic, a adj. Que pertòca à l'encòup la politica e l'estrategia, dins l'amira de limitar ò de menar un conflicte eventual.

politicologia n.f. Politologia.

politicològue, òga adj. Politològue.

politicon n.m. Politicaire.

politizacion (-izacion) n.f. Accion de politisar, d'èstre politisat ; lo sieu resultat.

politisar (-izar) vtr. 1. Donar un caractèr politic à: *Politisar un affaire*. 2. Donar una consciença politica, una formacion politica à: *Politisar lu obriers d'una fabrica*.

◆ si politisar v.pr. 1. Pilhar un caractèr politic. 2. Si formar politicament, si donar una consciença politica.

politologia n.f. Estudi dei fachs politics dins l'Estat e dins la societat. Sin.: **politicologia**.

politològue, òga adj. Especialista de politologia. Sin.: **politicològue**.

politonal, a adj. (mús.) Relatiu à la politonalitat. Var.: **politonau**.

politonalitat n.f. (mús.) Sobreposicion de melodias dins de tonalitats diferenti.

politonau, ala adj. Politonal.

politraumatisat (-izat), ada adj. e n. (med.) Si di d'una persona nafrada que presenta à l'encòup divers lesions.

politric n.m. Mofa dei boasc, que pòu faire fins à 10 cm d'autessa.

poliuria n.f. (med.) Emission d'una quantitat d'urina en dessobre de la normala. Sin.: **urorragic**.

poliuric, a adj. e n. Relatiu à la poliuria; que sofrisse de poliuria.

polivalença n.f. Caractèr de cen qu'es polivalent, d'una persona polivalenta.

polivalent, a adj. 1. Qu'es efficace dins divers cas diferents: *Un remèdi polivalent*. Sin.: **multivalent**. 2. Qu'a diferents usatge possibles: *Una sala polivalenta*. 3. Qu'a d'aptitudas, de capacitats variadi. 4. (quim.) Que la sieu valença es superiora à 1. 5. *Inspector polivalent* ò *polivalent*, n.m.: Foncionari que pòu verificar l'exactituda dei declaracions fiscals dins li empresas, en cò dei negociants, etc. 6. Si di d'un professor qu'ensenha mai d'una matèria, normalament atribuidi à d'especialistas despariers.

polivalent, a n. Inspector polivalent, inspectritz polivalenta.

polivinil n.m. Polimèr obtengut à partir de monomèrs derivats dau vinil e qu'a d'aplicacions nombroï.

polivinilic, a adj. Si di de resinas obtengudi per polimerizacion de monomèrs derivats dau vinil.

pollaquiuria n.f. (med.) Trebolici de l'evacuacion de l'urina caracterisat per de miccions totplen frequent e gaire abondoï.

pollèn n.m. Pòuvera formada dei grans microscopics produchs per li estaminas e que son lu elements mascles dei plantas à flors.

pollicitacion n.f. (dr.) Ofèrta de conclure una convencion.

pollicitant, a n. Persona que fa una pollicitacion.

pollinia n.f. Massa de grans de pollèn aglomerats (dins li orquidaceas, li asclepiadaceas).

pollinic, a adj. Relatiu au pollèn, à la pollinia. ◇ *Analisi pollinica*: Analisi dei pollèns fossilisats dins lu sediments, que permete de reconstituir l'evolucion de la flòra dei epòcas geologiqui.

pollinifèr, a n.f. Que produèc ò transpoarta de pollèn dei estaminas fins ai estigmas d'una flor de la mema espècia, que permete la fecondacion.

pollinisacion (-izacion) n.f. Transpoart de pollèn sus un estigma.

pollinisar (-izar) vt. Fecondar una flor.

pollinòsi n.f. (med.) Allergia ai pollèns.

polluaire, airtz adj. e n. Polluèire, pollueiritz.

polluar vt. Polluir.

pollucion n.f. 1. Degradacion d'un mitan natural per de substànças quimiqui, industrials, etc. ◇ Degradacion dau mitan ambient per de substànças divers, per un bosin, etc.: *La pollucion sonòra*. 2. Evacuacion naturala d'espèrma.

polluèire, eiritz adj. e n. Si di d'un produch, d'un agent que polluisse, d'una persona responsabla d'una pollucion: *Lu polluèires dévon pagar*. Var.: **polluaire**.

polluir vt. (polluissi) 1. Brutar, degalhar, rendre mausan ò perilhós per pollucion. 2. (fig.) Trebolat, degalhar: *Lu tieus dubis vènon polluir la noastra relacion*. Var.: **polluar**.

polmon n.m. Paumon.

pòlo n.m. [ˈpɔlo] (mòt angl., dau tibetan) 1. Espòrt qu'opaua doi equipa de quatre cavaliers provedits cadun d'una lònga maçòla qu'emplégon per mandar una bala dins la poarta de l'adversari. 2. Camia d'espòrt tricotada, dau coal plegat.

poloïsta n. Persona que juèga au pòlo.

polomar n.m. (mar.) 1. Fieu de vela. 2. Estac gròs per engimbrar de rets per la pesca dau ton.: 1426 «*cordalha de canebe et fil de pollomar e senglas ...*» A.C. Marselha.

polon n.m. 1. Galet; poleton. 2. *Pichin polon*: Auceu de la familha dei rallides (*Zapornia pusilla*). 3. Tèrme afectiu.

polonés, esa adj. e n. 1. De Polonha. 2. (mat.) *Notacion polonesa*: Notacion dei operacions logiqui ò logicomatematici dins li quali lu operators son davant (notacion prefixada) ò darrièr (notacion postfixada) lu operands sobre lu quaus poàrton. ◆ n.m. Lengua eslava parlada en Polonha.

polonesa n.f. 1. Dança nacionala polonesa. 2. Composicion musicala dins lo tempo e lo caractèr d'aquesta dança.

polòni n.m. Metal radioactiu sovent associat au radi dins lu sieus mineraus; element (Po) de n° atomic 84.

polpa n.f. 1. Part tendra e carnuda dei fruchs, de divèrs lieumes. 2. Extremitat carnuda dei dets. 3. Teissut conjontiu de la cavitat dentària. Sin.: **popa, porpa**.

polpat, ada adj. Que contèn de polpa.

polpari, ària adj. De la polpa dei dents. Var.: **pulpari**.

polpós, oa adj. Que contèn de polpa, que n'a la consistença.

polput, uda adj. Carnut. Var.: **porput**.

pols n.m. 1. Ponhet. 2. *Pols ò pols arterial*: Percepcion dau flux sanguin pulsat per lo coar per la palpacion d'una artèria.

pols n.m. [ˈpus] Part laterala de la tèsta, compresa entre l'uèlh, lo front, l'aurelha e la gauta.

poltron, a adj. e n. Qu'a sovent paur. Sin.: **paurós, pautron, capon, coar de panissa, pauruc, coard**, (pop.) **caga en bràias**.

poltròna n.f. (it.) Cadieràs.

poltronaria n.f. Caractèr d'una persona poltrona. Sin.: **caponaria, pautronaria, coardia**.

poltronejar vi. S'espaventar per pas ren. Sin.: **pautronejar, caponar**.

pom n.m. Fruch dau pomier, que si manja fresc ò en compòstas, en geladas, en binhetas, e que lo sieu jus fermentat fornisse lo cidre. ◇ *Pom de meravilha*: Fruch

de la momordica. ◇ *Pom paradís*: Fruch de l'aubespín. Var.: **pomparadís**.

poma n.f. 1. *Poma d'amor*: Tomati. 2. Objècte que la sieu forma ardonida evòca aquela d'un pom. ◇ *Poma de romairòu*: Pèça tronconica, provedida de pichins traucs, que s'adapta au tube d'un romairòu. Sin.: **pinha, pomela**. ◇ (mar.) Pichina pèça de boasc en forma de forma esferica ò esquasi esferica, plaçada en cima d'un aubre: *Poma de l'aubre mèstre*. Var.: **pometa**.

pomada n.f. 1. Composicion moala, formada d'un excipient e de medicaments, que s'aplica sus la pèu ò li mucoas. 2. Preparacion cosmetica perfumada, emplegada per lu bèrris ò la pèu. 3. (fam.) *Passar la pomada à quauququ'un*: Lo flatar per n'obtenir quauqua ren. Sin.: **aliscar la codena a, flatejar, encensar**.

pomadar vt. Curbir de pomada. Var.: **empomadar**.

pomar vi. Pilhar una forma ardonida, en parlant dei caulets, dei lachugas. Sin.: **abonhar, ardonir**.

pomareda n.f. Luèc plantat de pomiers. Var.: **pomaret**.

pomastre n.m. Pomier sauvatge.

pomaret n.m. Luèc plantat de pomiers. Var.: **pomareda**.

pomat, ada adj. Ardonit coma un pom: *Un caulet pomat*.

pomela n.f. 1. Placa metallica traucada plaçada à l'intrada d'una conducha per arrestar d'elements solides; poma de romairòu. 2. Palamela.

pomelar (si) v.pr. Si curbir de pichini neblas, en parlant dau ceu. Sin.: **si teular**.

pomelat, ada adj. 1. Marcat de tacas redoni mescladi de gris e de blanc: *Un cavau pomelat*. 2. Cubèrt de pichini neblas blanqui ò grisi, en parlant dau ceu. Sin.: **teulat**.

pomelós n.m. Pampelmós.

pomeranian, a adj. e n. De Pomerània.

pometa n.f. 1. Pichin pom. 2. Partida salhenta de la gauta, sota l'uèlh.

pometat, ada adj. (arald.) Que li sieu extremitats s'acàbon mé de bòchas, en parlant d'una figura araldica.

pomeu n.m. 1. Extremitat ardonida d'un baston, d'un parapluèia, d'una espada, etc. 2. Part anteriora de l'arçon d'una sèla.

pomier n.m. Aubre dei fuèlhas ovali e dentadi, dei flors blanqui ò ròsa, e que lo sieu fruch, ò *pom*, es una drupa manjadissa mé de merilhons, redona e carnuda (Familha dei rosaceas).

pomologia n.f. Part de l'arboricultura que tracta dei fruchs qu'an de merilhons.

pomològue, òga n. Especialista de pomologia.

pompa n.f. (lit.) Ceremonial somptuós, fastuós: *La pompa d'un coronament*. Sin.: **ufana**. ◇ *En granda pompa*: Mé totplen d'esclat. ◆ pl. 1. *Servici dei pompas funèbri*: Servici public ò privat encargat de l'organizacion dei funeralhas. 2. (relig.) Vanitats dau monde, faus prestitges.

pompa n.f. 1. Aparelh per aspirar, rebutar ò comprimir lu fluides. ◇ *Pompa aspiranta*: Dins la quala

lo liquide monta dins lo còrs de la pompa per l'efècte de la pression atmosferica, quora lo piston s'enuaça. ◇ *Pompa d'aspiracion e de foarça*: Dins la quala lo liquide, d'en promiera aspirat dins lo còrs de pompa per l'ascension dau piston, es pi regetat per l'accion dau meme piston dins un tube lateral. ◇ *Pompa à incendi*: Pompa per amurcir lo fuèc en faguent gisclar d'aiga sota pression. ◇ *Pompa de bicicleta*: Pichina pompa d'aria per gonflar li gommas dei bicicletas. ◇ *Pompa d'injeccion*: Pompa per introdure directament lo combustible sota pression dins lu cilindres, dins un motor mé combustion intèrna. ◇ *Pompa d'òli*: Dins un motor à doi temps, dispositiu que mescla lo carburant e l'òli denant de lu mesclar à l'aria; dins un motor à quatre temps, dispositiu que fa circular lo lubrificant dins toti li pèças que n'an besonh. 2. Aparelh emplegat per la distribucion dei carburants. 3. *Pompa à calor*: Aparelh que recupèra li energias exteriori à una maion, que vèngon dau soal, de l'aria ò de l'aiga, per li transformar e li transferir au dedintre sota forma de calor ò de frescura. 4. *Serralha à pompa*: Serralha de seguretat, dins la quala la clau deu accionar de moalas denant de poder durbir.

pompa n.f. *Pompa à l'òli*: Un dei tretze dessèrts de Provença, mena de fogassa mé d'òli d'oliva.

pompador adj. inv. e n.m. inv. Si di d'un estile de mobilier (1750-1774), intermediari entre lo Loís XV e lo Loís XVI, dei mòbles fachs dins aquel estile.

pompaire, airtiz n. Especialista dei trabalhs de pompatge.

pompar vt. Aspirar (un fluide) au mejan d'una pompa.

pomparadís n.m. Fruch de l'aubespín. Sin.: **acina**.

pompareleta n.f. (bot.) Globulària. Var.: **èrba dau tondut**.

pompatge n.m. 1. Accion de pompar. ◇ *Estacion de pompatge*: Installacion sus l'oleoduc per pompar lo fluide transportat. 2. (fis.) *Pompatge hertzian, optic*: Tecnica que consistisse à sotametre un còrs à una irradiacion hertziana ò luminoà per modificar la reparticion dei atòmes dins lu sieus divèrs niveus d'energia.

pompeian, a adj. Relatiu à la ciutat de Pompèi. *Estile pompeian*: Estile dei pinturas e dei frescs descubèrts a Pompèi. Var.: **pompeïenc**.

pompeïenc, a adj. Pompeian.

pompeta n.f. Expr. *Èstre pompeta*: Èstre embriac, aver la ganara, la peleta.

pompier, a n. Persona que fa partida d'un còrs organisat per combatre lu incendís e intervenir en cas de sinistres.

pompier adj. m. Enfatic, pretenciós. ◇ *Estile pompier*: (mús.) Mena de composicion musicala de gaire de valor que retipa una forma d'escriptura sensa releu ni prefondor.

pompierisme n.m. Atrach per l'estile pompier.

pompil(e) n.m. Insècte de l'abdomèn roge e negre, portaire d'un agulhon (Òrdre dei imenoptèrs).

pompinhanenc, a adj. e n. De Pompinhan.

pompista n. Persona que s'ocupa d'un aparelh de distribucion de carburant.

pompon n.m. Flòc, floquet, flòca.

pompós, oa adj. Plen d'una solemnitat excessiva ò desplaçada: *Un discors pompós*. Sin.: **ufanós, sobrebeu, fastuós**, (pej.) **bodenflat, bofigat**.

pomposament adv. Embé enfasi. Sin.: **ufanosament, fastuosament**.

ponçaira n.f. Màquina per ponçar.

ponçar vt. 1. Polir m'un abrasiu, à la man ò m'una màquina. 2. Reprodure un dessenh m'au procediment dau poncís.

ponçatge n.m. Accion de ponçar.

ponce adj. e n.m. *Pèira ponce* ò *ponce*, n.m.: Rèca volcanica poroa, leugiera, foarça dura, que sièrve per polir. Sin.: **pèira esponga**.

poncelet n.m. Anciana unitat de potença que valia cent quilogramas per mètre cairat.

ponch n.m. 1. Signe de puntuacion: *Ponch final, ponch d'interrogacion*. ◇ Pichin signe superior en dessobre dei letras *i* e *j*. 2. (mús.) Signe (.) plaçat à costat d'una nòta ò d'un silenci per aumentar la sieu durada de 50%. ◇ *Ponch d'òrgue*: Signe (☞) plaçat en dessobre d'una nòta ò d'un silenci per n'alongar la durada à volontat. Sin.: **escotada**. 3. (tipografia e inform.) Signe (●) que si mete à cada començament de linha per indicar lu elements d'una enumeracion. 4. (mat.) Signe que si pòu trovar à la plaça de la virgula dins la numerotacion decimala. ◇ Signe que marca lo produch de doi factors. 5. Unitat d'una escala de notacion d'un trabalh d'escòla, d'una espròva, etc. ◇ Unitat de còmpte dins un juèc, una partida: *Jugar una partida en cent ponchs*. ◇ *Marcar (faire) un ponch*: Pilhar un avantatge, marcar un but; (fig.) Mostrar la sieu foarça, la sieu superioritat. ◇ *Rendre de ponchs*: Donar de ponchs d'avança à un adversari; (fig.) autrejar un avantatge à quauqu'un considerat coma mai deble. 6. Unitat de còmpte dins un sistema de calcul (percentatge, indici, etc.): *Aqueu partit a perdut tres ponchs dins lo darrier sondatge*. 7. Unitat de comptatge dei avantatges d'assegurança vielhessa, dins divèrs regimes de pension. 8. (estamp.) Unitat de mesura emplegada per determinar la foarça dau còrs dei caractèrs. 9. (fis.) *Ponch de fusion, d'ebullicion, de liquefaccion*: Temperatura à la quala un còrs ientra en fusion, en ebullicion ò si liquefica. 10. *Au ponch de la moart*: Au moment de morir. Sin.: **en ponch de moart**. 11. Seguida de doi ponheduras fachi dins una estòfa au mejan d'una agulha enfilada de fieu, de coton, etc. ◇ *Ponch avant (darrier)*: Ponch fach en ficant totjorn l'agulha en avant (en darrier) dau darrier ponch efectuat. ◇ Biaï particular d'entrebescar lo fieu ò lu fieus dins un trabalh d'agulhas, etc. ◇ *Ponch d'Alençon*: M'un motiu floral assemblat sus una ret de tule. 12. Luèc precis e clarament delimitat: *Ponch de partença*. ◇ *Ponch d'aiga*: Dont si tròva una foant, un potz, dins una region arida. ◇ *Ponch caud*: Luèc perilhós (sovent per una question de contestacions territoriali); (fig.) Question litigioa, subjècte de discòrdia. ◇ (geol.) Luèc de la Tèrra dont l'espessor de la crosta terrenala es pas tant espessa,

generalament dintre lo fond dei oceans, qu'afavorisse la montada dau magma e dona naissença ai volcanes. ◇ *Ponch astronomic*: Determinacion de la posicion geografica d'un aeronau, d'una nau, partent d'amiras immobili dau ceu. 13. *Ponchs cardinals*: Lo nòrd, lo sud, l'èst e l'oèst. 14. (mat.) Figura geometrica sensa dimension; interseccion de doi linhas. 15. *Faire lo ponch*: Determinar la posicion d'una nau, d'un avion, etc. ◇ (fig.) Determinar la situacion à-n-un moment donat d'un afaire, d'un procèssus. 16. *Ponch moart*: (tecn.) Luèc de la corsa d'un organe mecanic dont non reçaup d'impulsion de la part dau motor. ◇ *Ponch moart, aut*: Posicion d'un piston mai vesina, mai alunhada dau virabrequin. ◇ Estat de quauqua ren, d'una situacion blocada denant d'arribar au sieu tèrme. ◇ Posicion de comanda d'un dispositiu de cambiament de velocitat d'un veïcule, tala que minga velocitat es en presa. Sin.: **neutre**. ◇ Chifra d'affaires minimal qu'una empresa deu faire per curbir la totalitat dei sieu cargats fixi e variabli. 17. *Ponch sensible*: (mil.) Luèc dont un sabotatge ò una destruccion farion baissat grevament lo potencial de guèrra. ◇ Subjècte sobre lo quau una persona es susceptibla. 18. (mil.) *Ponch inicial*: Luèc d'un itinerari vèrs lo quau van toi lu elements constitutius d'una columna à pen ò motorisada. 19. *Ponch negre*: Amolament de sebum que tapa un pòre de la pèu. ◇ Luèc dont la circulacion dei veïcules es dificila ò perilhoa; (fig.) Dificultat, obstacle. 20. (med.) *Ponch de caud, de dolor, de frèi, de tacte*: Ponchs de la pèu dont son localisats lu receptors que transmèton aqueli divèrsi sensacions. ◇ *Ponch de Venècia*: En acuponchura, endrech de la susfàcia cutanea, sensibla dins lo càs dau disfoncionament d'un organe determinat; lu ponchs son gropats sus de linhas nomenadi *meridians*. ◇ *Ponch de costat*: Dolor aguda lo mai sovent localisada dins la part drecha dau torax. Sin.: **esponch de costat, mau de costat, ponchada**. 21. *Ponch dau jorn*: Moment que soleu comença à paréisser. Sin.: **lo far de (dau) Soleu**. 22. *À ponch*: Cuèch coma cau, espec. en parlant de la carn. 23. *Si picar de ponch*: Metre un ponch d'onor. 24. *Au ponch que, à tau ponch que* (expression que mena una consequença): Talament que. 25. Question particuliera, problema precis: *Non cau insistir sobre aqueu ponch*. ◇ Question precisa (dins un camp donat): *Un ponch de drech*. 25. Estat, situacion: *N'en siam totjorn au meme ponch*. ◇ *Lo ponch deble*: Defaut, feblesa de quauqu'un. 26. *Au ponch*: Lèst, reglat. 26. (joel.) Centena part d'un carrat. 27. *Ponch arrestat*: (aeron.) Mandòbra d'un aeronau en cima de pista d'envòl, en faguent virar lu motors à regime plen denant de s'enlairar. 28. (mar.) *Èstre en ponch de*: Èstre en estament de, lèst à. 1484: «...per un (laut) armar e metre lo en ponch per anar a Tharascon.» A.C. Arle.

pònch n.m. (angl.) Bevenda cauda compauada de ròm e de limon mesclats.

poncha n.f. 1. Extremitat aguda d'un objècte que sièrve à pònher, à traucar: *La poncha d'una agulha*. ◇ *À la poncha de l'espada*: Per la foarça dei armas. 2. Extremitat mai fina d'un objècte, d'una caua: *La poncha*

d'un cloquier. ◇ *Poncha d'espargue*: Grèlh terminal manjadís d'un espargue. ◇ *Poncha de coar* (c. de f.): Blòc plaçat à l'intrada d'un crosament de vias, per dirigir e canalisar lo tràfegue ferroviari, en tot demenissent l'aviadessa dei trens. ◇ *Poncha de diamant* (arquít.): Ornament dei arcaduras, dei arquivòutas e dei corniç en l'art romanic. 3. (arald.) Part inferiora de l'escut. 4. *La poncha dei pens*: L'extremitat dei pens, dei arteus. 5. Lenga de tèrra que s'avança dins la mar. ◇ (mar.): 1524: «...(l'armada de Genoa) s'en va sensa fayre pron camin devers la poncha de Cepet...» A.C. Arles. 6. Element mai avançat d'un ensèm ofensiu: *Poncha d'una armada*. ◇ (fig.) *À la poncha de, de poncha, en poncha*: D'avant-garda. ◇ *À la poncha de l'ataca* (espòrts): À la plaça mai avançada. 7. *En poncha*: Que la sieu extremitat s'acaba per una partida ponchuda. 8. Aisina que sièrve à pònher, à traçar, à traucar. ◇ *Agulha m'un mànegue* que s'emplega per gravar à l'aigafoarta. ◇ *Poncha seca*: Agulha ò estilet que s'emplega en talha doça dau metal. ◇ *Poncha per traçar*: Asta fina, d'acier foarça dur, per traçar de marcas sus una pèça que si vòu trabalhar. 8. Claveu m'una tèsta ò sensa tèsta, d'una seccion pariera sus tota la sieu longuessa. ◇ (fig.) *Mandar de ponchas à*: Adreïçar de trachs d'esperit pauc ò pron marrits à. Sin.: **tarabustar**. 9. Pèça d'estòfa triangularia que li fremas s'en cuèrbon li espatlas. 10. (med.) *Poncha de fuèc*: Estilet portat au roge, emplegat en particulier per de cauterisacions cutaneï. ◇ (espec. au pl.) Aquesti cauterisacions. 11. *À poncha d'aua, à la poncha dau jorn*: Pròpi au moment que lo soleu pareisse; de boan matin, d'ora. 12. Trach d'esperit, juèc de mòts ò d'ideas, allusion ironica: *Mandar una poncha à quauqu'un*. 13. Pichina quantitat de (quauqua ren de foart): *Una poncha d'alh*. Sin.: **un peçuc**. ◇ (fig.) *Una poncha d'ironia*. 14. Moment qu'una activitat, un fenomène, conoïsson la sieu intensitat maximala. ◇ *Oras de poncha*: (en parlant dau consum d'electricitat, de gas, de la circulacion rotiera, dei transpòrts publics, etc.). ◇ *Poncha d'aviades(s)a, de velocitat*: Velocitat mai granda d'un mobile. ◆ pl. 1. (coregr.) Actituda, pas de la balarina (ò mai rarament dau dançaire) que si tèn sus la poncha dau pen. 2. *Cauçons à ponchas ò ponchas*: Cauçaduras emplegadís per la practica de l'atletisme.

ponchada n.f. Esponch. Sin.: **ponch de costat, mau de costat**.

ponchadura n.f. Accion de ponchar, de dirigir (una arma, un instrument oculari, etc.) sus un objectiu. Var.: pontadura.

ponchaire, airtz n. 1. Persona que fa lo ponchatge dei armas. 2. Jugaire de bòchas que poncha. Var.: **pontaire**.

ponchament n.m. Accion de ponchonar; lo sieu resultat.

ponchapan n.m. Còup donat m'au pen.

ponchar vt. 1. Talhar, amolar en poncha (arma, agulha, etc.). 2. Dirigir vèrs: *Ponchar una arma sobre quauqu'un*. 3. Au juèc de bòchas, mandar (una bòcha) lo mai pròche possible dau bochin. Sin.: **afustar**. Var.:

pontar ◆ vi. Mandar una bòcha lo mai pròche possible dau bochin: *Alora, ponches ò tires?* Var.: **pontar**.

ponchat, ada adj. Marcat d'un ponch. ◇ (mús.) *Nòta ponchada*: Nòta seguida d'un ponch, qu'augmenta la sieu durada de 50%. ◇ *Zèro ponchat*: Zèro m'un ponch au centre (⊙), per lo diferenciar de la letra O; (fig. pej.) Nòta nulla à un travalh d'escòla, etc.

ponchatge n.m. Accion de ponchar (una arma, una bòcha). Var.: **pontar**.

ponch de vista n.m. 1. Plaça de l'observator, luèc dont si ve mai ben (un edifici, un paisatge, etc.). Sin.: **panorama, miranda**. 2. Biais de considerar li cauas, opinion particuliera, vejaire.

ponchegar vi. 1. S'enuaçar en formant una poncha: *Lu auciprès ponchéjon vèrs lo ceu*. Sin.: **banejar**. 2. Aparéisser, en parlant dau jorn, de l'auba, dau soleu. Var.: **ponchonear**. Sin.: **aubejar**.

poncheta n.f. 1. Pichina poncha. 2. Ensèm de rocàs, generalament à cima d'aiga. ◇ *Li Ponchetas*: À Niça, luèc de la riba de mar que costeja la calanca sant Lambèrt, au pen de Casteu. 3. Pichin claveu de la tèsta plata, mé la poncha fina, par acotar de papier, de carton, de mapas tancadi à la paret, etc. 4. À *ponchetas*: Sus la poncha dei pens.

ponchier n.m. (mar.) 1. Supoart que sostèn li latas d'una nau. 2. Aponteu que mantèn la nau sus la sieu quilha durant la sieu bastison ò en periòde de carenatge. 1447: «...se era necessari reparar, gaffas, talhas, ponchiers...» A.D. 351 777.

ponchineri n.m. Aloès.

ponchon n.m. 1. Asta de metal que sièrve à gravar ò à traucar. Sin.: **mandrilh**. 2. Tròç d'acier gravat en releu per formar li matritz dei monedas, dei medalhas. Sin.: **mandrilh, sageu, senhau**. 3. Marca aplicada ai pèças d'aurivelaria. Sin.: **sageu, senhau**. 4. Empoartapèça à compression que sièrve à talhar, formar, etc. 5. Pèça de fustaria. 6. Espina. 7. Poncha que sièrve à marcar la plaça dont si vòu faire un trauc. Asta metallica conica per reglar lo dèbit d'un fluide au travèrs d'un orifici. 8. (fig.) Marrit, maliciós, tarabustèri.

ponchonada n.f. 1. Còup d'agulhon. 2. Tarabustèri, ponchas, fach d'importunar.

ponchonaira n.f. Màquina per ponchonar.

ponchonaire, airtiz n. Persona que ponchona.

ponchonar vt. 1. Marcar m'un ponchon sus un objècte d'aur, d'argent. Sin.: **sagelar, senhar**. 2. Traucar, decopar m'una ponchonaira. 3. Traucar (de bilhets de tren, etc.) per atestar d'un contraròtle.

ponchonatge n.m. Accion de ponchonar.

ponchonear vi. (*ponchonei*) Ponchegar.

ponchut, uda adj. 1. Que s'acaba en poncha, agut. 2. Foarça especialisat: *Aver una formacion ponchuda*. ◆ adv. *Parlar ponchut*: Dau biais sec e afectat dei Parisencs.

ponchut n.m. Barca dau fond plat de la coasta mediterranea.

ponch-virgula n.m. Signe de pontuacion qu'indica una paua intermediària entre la virgula e lo ponch.

poncho n.m. [*'pɔntʃo*] (esp.) Mena de manteu fach d'una pèça de lana rectangularia m'una dubertura per passar la tèsta, d'usatge particulierament en Amèrica dau sud.

poncion n.f. 1. (cir.) Introduccion d'una agulha dins un organe ò una cavitat per faire una exploracion ò prelevament. 2. Accion de prelevar una partida importanta de quauqua ren (de sòu, en particulier). Sin.: **prelevament**.

poncionar vt. 1. (cir.) Prelevar ò vuar m'una poncion. 2. Pilhar de sòu à; prelevar (de sòus) sus lo còmpte de.

poncís n.m. Dessenh que li sieu linhas e contorns, traucats, poàdon èstre reproduchs sus de papier ò de teissut au mejan d'una pòuvera coloranta (d'un temps à basa de ponce).

ponciu n.m. (litt.) Òbra, realisacion banala, sensa originalitat ni valor.

pondèire, èira adj. 1. Que ponde; que ponde sovent. 2. *Galina pondèira* ò *pondèira*, n.f.: Galina elevada per produrre d'òus destinats à l'alimentacion. Sin.: **ponediera**.

ponderabilitat n.f. Qualitat de cen qu'es ponderable.

ponderable, a adj. Que pòu èstre peat; qu'a una massa mesurabla.

ponderacion n.f. 1. Caractèr d'una persona ponderada. 2. Just equilibri de tendenças contrari dins lo camp politic ò social. 3. Atribucion à cadun dei elements que sièrvon à elaborar una nòta, un indici, etc., d'una plaça proporcionala à la sieu importança vertadiera.

ponderador, airtiz adj. e n. Ponderator.

ponderal, a adj. Relatiu au pes: *Carga ponderala*. Var.: **ponderau**.

ponderar vt. (*pondèri*) 1. Equilibrar quauqua ren per quauqua ren d'autre que l'atenua: *Ponderar lu poders de l'executiu per l'independença dau legislatiu*. 2. Menar quauqu'un à la ponderacion, lo calmar. Sin.: **apagar, assuaudar, moderar**. 3. Procedir à la ponderacion dei variablas en calculant un indici, etc.

ponderat, ada adj. 1. Que si saup contrarotlar; calme, moderat dins lu sieus biais, li sieu presas de posicion, etc. 2. Que la sieu valor es estada calculada m'un metòde de ponderacion. Sin.: **apagat, assuaudat, moderat, retengut**.

ponderator, tritz adj. e n. Que pondèra, que mantèn l'equilibri. Var.: **ponderador, moderaire**.

ponderau, ala adj. Ponderal.

ponderós, oa adj. Si di de matèrias de densitat elevada emplegadi dins l'industria. Sin.: **peant**. ◆ n.m. Materiau ponderós.

pondre vt. 1. Produire un òu, faire l'òu. 2. (fam.) Escriure, redigir. ◇ Inventar, imaginar: *Que n'aurà mai pondut?*

ponduda n.f. 1. Accion de faire l'òu. Sin.: **ponta**. 2. Quantitat d'òus ponduts.

ponediera adj. e n. Pondèira.

ponent n.m. Oèst.

ponentada n.f. Ventada que ven dau ponent.

ponentés, esa adj. e n. Dau ponent. ◇ Nom que bálhon lu nautors de Mediterranea ai sieus omològues de Mar Granda. ◇ Ventada que bofa dau ponent. Sin.: **narbonés**. (Prov.): «*La ponentada es rara, mas de còps espantabla.*»

pongidat n.m. *Pongidats*: Família de moninas antropoïdas coma lo gorilla.

pongista n. Persona que practica lo tennis de taula.

ponh n.m. [ˈpuŋ]) 1. Man sarrada: *Un còup de ponh*. 2. Cen que tèn dins una man sarrada. Sin.: **ponhada**.

ponhacitat n.f. Pugnacitat. Sin.: **combativitat**.

ponhada n.f. 1. Cen que tèn dins una man sarrada. Sin.: **ponh**. 2. Pichina quantitat (de personas, etc.): *Una ponhada d'amics*.

ponhada n.f. Manelha: *La ponhada de la poarta*.

ponhal n.m. Arma formada d'un mànegue e d'una lama corta e ponchuda. Sin.: **daga, dagador, estilet**.

ponhalada n.f. Còup de ponhal.

ponhalar vt. Picar m'un ponhal. ◇ (fig.) *Ponhalar quauqu'un dins l'esquina*: Agir en traite còntre eu.

ponhastre, a adj. Opinhasstre. Sin.: **entestardit, testard, tèsta dura, pugnaç**.

ponhedura n.f. 1. Pichina plaga producha per un instrument ponchut ò un insècte, una sèrp, etc. 2. Introduccion dins l'organisme d'una agulha per practicar una injeccion, una poncion ò per practicar l'acupuntura (agulha plena dins aqueste cas). Sin.: **seringada, ponchura, ponchada**. 3. Trauc qu'un insècte laissa dins un materiau. 4. Taca d'umiditat sus de papier. 5. Sensacion viva qu provòca un gratonhament. 5. Mòt ponhent, acèrbe.

ponhent, a adj. 1. Que ponhe: *Barba ponhenta*. ◇ *Saussa ponhenta*: Saussa facha mé d'escaluenhas, de tàperis, de cogombrets, de vin blanc e de vinaigre. 2. (lit.) Que provòca l'interès, la curiositat: *Un detalh ponhent*. 3. Que causa una dolor viva, una angoissa. Sin.: **dolorós, esmovent, dramatic, pertocant**.

ponhent n.m. (lit.) Cen qu'es ponhent, estranh.

pónher vt. 1. Traucar la pèu mé quauqua ren de ponchut. 2. Enfonsar lo sieu dard, lo sieu agulhon dins la pèu, en parlant d'un insècte: *Una vèspa m'a ponhut*. 3. (lit.) Excitar un sentiment. ◆ **si pónher** v.pr. Si nafrar leugierament: *Si pónher m'una espina*.

ponta n.f. Accion de faire l'òu. Sin.: **pondadura**.

pondadura n.f. Ponchadura.

pontaire, airtz n. Ponchaire.

pontal n.m. (mar.) Ponchier. Var.: **pontau**. 1336 «*Item pontels e conhaira a la galeia.*». A.D. Profondor de l'estiva d'una nau.

pontar vt. Ponchar.

pontar vt. (*poanti*) 1. (cir.) Religar m'un pontatge (de vaisseus). 2. (mar.) Establir un poant per curbir e aparar lo dedintre d'una nau.

pontatge n.m. Ponchatge.

pontatge n.m. 1. (cir.) Operacion que consistisse à restablir la circulacion en avau de la partida tapada d'una artèria per un empeut vasculari ò un tube de matèria

plastica. 2. (mar.): Accion de pontar una nau. 3. (quim.) Creacion de ligasons transversali entre lu atòmes de cadenas adjacents de macromoleculas.

pontau n.m. Pontal.

pontejadura n.f. Trach fach de ponchs. Sin.: **pontejat**.

pontejar vi. e vt. 1. Faire de ponchs m'un gredon, un bulin, un pinceu. 2. Metre una pontuacion.

pontejat n.m. Pontejadura.

pontejat, ada adj. Qu'a una pontuacion.

pontelar vt. Sostener, apontelar au mejan de ponteus. Sin.: **apiejar, apilar**.

pontet n.m. 1. Pichon poant. Sin.: **pontin**. 2. Pèça metallica que protegisse la destenda d'una arma de fuèc. 3. (mús.) Sus un instrument de músicas à coardas, pèça plaçada entre li coardas e la taula d'armonia de l'instrument: transmete li vibracions dei coardas à la taula que va amplificar lo son produch e mantèn l'espacament entre li coardas e la sieu autessa per rapoart au mànegue. Sin.: **rastel**.

ponteu n.m. (constr.) Element de construccion plaçat entre doi partidas que tèndon à s'avesinar.

pontier n.m. Persona encargada de la manòbra d'un poant mobile.

pontife n.m. 1. Títol donat ai evesques e, en particular, au papa, evesque de Roma e cap sobeiran de la monde cristian, finda sonat *sobeiran pontife*. 2. (fam.) Òme gonflat de la sieu importança, pretensiós. 3. (Antiqu.) Membre important dau collègi sacerdotal, à Roma. ◇ *Grand pontife*: Cap dau collègi dei pontifes.

pontifical, a adj. Var.: **pontificau**.

pontifical n.m. Ritual dei ceremònias pròpri au papa e ai evesques. Var.: **pontificau**.

pontificalament adv. D'una mena pontificala.

pontificant, a adj. (fam.) Que pontifica.

pontificar vi. (*pontefiqui*) 1. (fam.) Pilhar d'àrias d'importança, parlar embé enfasi, embé pretension. 2. Celebrar un ofici pontifical.

pontificat n.m. 1. Denhetat, foncion dau papa; durada d'aquesta foncion. 2. (Antiqu.) Denhetat de pontife ò de grand pontife.

pontificau, ala adj. e n.m. Pontifical.

pontil n.m. 1. Massa de vèire à l'estat de mièja fusion que permete de fixar un objècte de vèire en fabricacion à l'extremtat d'una barra de fèrre; aquesta barra. 2. Pichin mirau que sièrve per expandir l'emerit sus lu miraus que si vòu aliscar. Var.: **pontilh**.

pontilar v.t. Aliscar m'au pontil. Var.: **pontilhar**.

pontilhar vt. Pontilar.

pontilhisme n.m. Pontilisme.

pontilhista adj. e n. Pontilista.

pontilisme n.m. 1. (art) Divisionisme. 2. Procediment de pintura per descomposicion dei colors, au mejan de tòcas redoni e desseparadi. 3. Fach d'agantar la veritat per detalhs successius. Var.: **pontilhisme**.

pontilista adj. e n. Dau pontilisme; artista d'aquel estile. Var.: **pontilhista**.

pontilhós, oa adj. Susceptible dins lu sieus rapoarts m'ái autres; eigent: *Un examinador pontilhós*.

pontin n.m. 1. Pichin poant (d'una arca soleta): *La carriera dau Pontin a Niça, en Vila Vièlha*. 2. Partida dau teatre dont son lu actors. Sin.: **empoant**.

pontina n.f. Tumor ossoa que vèn au garron d'un cavau. ◇ *Pontina seca*: Flexion brusca dau membre posterior au moment que la bèstia si mete en movement. ◇ *Pontina de bòu*: Tumor ossoa qu'ocupa la façà intèrna dau garron e li dona l'aparença d'un garron de bòu.

ponto n.m. (it.) Ponch.

ponton n.m. 1. Apontament emplegat coma desbarcador. 2. Plataforma flotanta: *Ponton d'esquí nautic*. 3. Vièlha nau desarmada que sièrve de depaus de material, de nau-escòla, de preson, etc. 4. Construccion flotanta e plata per lo transpòrt de material dins lu poarts. 1516 «...ung home apellat Peire de Narbono...avia tuat una gardo del ponton...» >

ponton-aubre n.m. (mar.) Ponton foarça robust provedit d'antèndlas per auborar ò desauborar li naus.

ponton-grua n.m. Ponton que supoarta una grua, per embarcar ò desbarcar de cargas peanti dins un poart.

pontonier n.m. Militari dau gèni especialisat dins la construccion dei poants.

puntuacion n.f. 1. Accion, biais de pontuar. ◇ *Signes de puntuacion*: Signes grafics coma lo ponch, la virgula, etc., que màrcon li pauas entre frases ò elements de frases e lu rapoarts sintaxics. 2. (bot.) Dubertura que permete lo passatge de divèrs elements d'una cellula à una altra. ◇ *La puntuacion areolada es lo tipe primitiu de la puntuacion bordada*. 3. (mús.) Art ò mena de marcar lu repaus dins lo discors musicau, sobretot de la modulacion e dei cadenças.

pontual, a adj. 1. Qu'arriba à l'ora; exacte, regulier: *Es una persona totjorn pontuala*. Sin.: **menimós, seriós, fideu**. 2. Que poarta sobre un detalh; que pertòca un objectiu isolat ò limitat: *Una operacion comerciala pontuala*. 3. (opt.) Constituit d'un ponch: *Imatge pontual*. 4. (mat.) Que lu sieus elements son de ponchs. Var.: **pontuau**.

pontualament adv. D'un biais pontual.

pontualitat n.f. Qualitat d'una persona pontuala, qu'arriba à l'ora; exactituda, regularitat.

pontuar vt. (*pontuï*) 1. Marcar (un tèxto) de signes de puntuacion. 2. Renforçar de mòts per de gèsts ò d'exclamacions. 3. (mús.) Marcar lu repaus en compauant ò en executant una particion.

pontura n.f. Talha, per lu gancs, li cauçaduras. Sin.: **mesura**.

pontuau, ala adj. Pontual.

pòp n.m. ò f. Música populària, eissida principalament dau rock and roll e enriquida d'influèncas divèrsi (jazz, música classica, electronica, etc.). Var.: **música pòp**. ◆ adj. inv. Relatiu à-n-aquesta música: *Un grope pòp*.

popa n.f. (mar.) Arrier d'una nau (per op. à la *proa*). ◇ *Aver lo vent en popa*: Èstre dins un periòde favorable.

popa n.f. Mamèla. Sin.: **possa, teta**.

popa n.f. 1. Partida tendra e carnuda dei fruchs, de divèrs lieumes. 1300 «*Ar si son mes a popa tot tres...*» A.C. Marselha; 1595 «*...vent vous pouorte drech en poupo...*» (Bellaud de la Belaudiera) 2. *Bandiera de popa*: Bandiera nacionala auçada sus l'aubre de popa, au darrier de la nau. 3. Extremitat carnuda dei dets. 4. Teissut conjontiu de la cavitat dentària. Var.: **porpa**.

popada n.f. Accion de popar. Sin.: **tetada**.

popar vt. Beure de lach à la mamèla. Sin.: **tetar**.

poparèla n.f. Biberon. Sin.: **tetareu**.

popareu n.m. Nenon.

pòp art n.m. Corrent contemporaneu dei arts plastic, qu'emplega, per li sieu composicions, d'objèctes ò de tròç d'objèctes de la vida quotidiana e d'images pilhats dins de revistas, dins la publicitat, etc.

pòp còrn n.m. Grans de gran turc esclatats à la calor, sucrats ò salats.

pòpe n.m. Prèire de la Glèia ortodòxa eslava.

popeta n.f. Pichona possa.

popeu n.m. Mamelon dau sen. Sin.: **roseta dei possas**.

poplament n.m. (it.) Poblament.

poplilat, ada adj. (anat.) De la partida posteriora dau genolh: *Muscle poplilat*.

popolacion n.f. (it.) Populacion.

popolar(i), a (-ària) adj. (it.) Populari.

popolarisar (-izar) vt. (it.) Popularisar.

popolós, oa adj. (it.) Populós.

popon n.m. 1. Enfanton encara au brèç. Sin.: **nenon, ninet, nenòta**. 2. Piada que representa un enfanton.

poponar vt. e vi. (fam.) S'ocupar d'un enfanton. Var.: **poponejar**.

poponejar vi. e vi. (fam.) Poponar.

poponiera n.f. (vièlh) Establiment public per aculhir de jorn e de nuèch d'enfants en sota de tres ans que non poàdon restar dins la sieu familha.

poporassa n.f. Compoast.

popós, oa adj. Que contèn de popa, que n'a la consistença. Var.: **porpós**.

populaça n.f. (pej.) Pòble bas, classa desfavorisada de la populacion, à la quala si prèston de gusts e de biais vulgaris. Var.: **populassa**. Sin.: **gentalha, sarsavalha, gusalha, racalha**.

populacier, a adj. Pròpri à la populaça; vulgari. Var.: **populassier**.

populacion n.f. 1. Ensèm dei abitants d'un espaci determinat (continent, país, etc.). 2. Ensèm dei personas que constituïsson, dins un espaci donat, una categoria particuliera: *La populacion rurala*. 3. Ensèm dei animaus ò vegetaus d'una mema espècia que vívon sus un territòri determinat. 4. (astron.) *Populacion estelària*: Ensèm dei estelas d'una galaxia qu'an de proprietats intrinsèqui comuni (atge, composicion quimica, etc.). 5. Ensèm d'elements sotamés à un estudi estadistic. Var.: **popolacion** (it.).

populacionisme n.m. Qu'afavorisse l'acressement de la populacion.

populacionista adj. e n. Favorable à un acressement de la populacion.

populage n.m. Èrba vivaça toxica dei bèli flors jauni, que creisse dins lu luècs umides (Família dei renonculaceas).

popular(i), a (-ària) adj. 1. Qu'apartèn au pòble; que pertòca lo pòble; que vèn dau pòble: *Expression populària*. ◇ *Govèrn populari*: Govèrn que l'autoritat es entre li mans dau pòble. 2. Que s'adreïça au pòble, au public mai nombrós; qu'es jutjat confòrme ai gusts de la populacion plus pauc cultivada.: *Roman populari*. 3. Conoissut e aimat de toi, de la màger part: *Un cantaire populari*. 4. (ling.) Si di d'u mòt ò d'una expression emplegats principalament per li gents dau pòble, e d'un usatge gaire frequent dins li auti classas de la societat: *Un biais de dire populari*. Var.: **popolari** (it.).

popularament adv. Populariament.

populariament adv. D'un biais populari; dins lo lengatge populari. Var.: **popularament**.

popularisacion (-izacion) n.f. Accion de popularisar; fach d'èstre popularisat. Sin.: **vulgarisacion, espandiment, generalisacion, difusion**.

popularisar (-izar) vt. 1. Rendre populari. 2. Faire conoïsser de la màger part dei gents. Var.: **popolarisar** (it.). Sin.: **vulgarisar, espandir, difusar, generalisar, familiarisar**.

popularitat n.f. Fach d'èstre conoissut, aimat de la màger part. Sin.: **fama, reputacion, celebritat, consideracion, notorietat, prestigi, renom**.

populassa n.f. (pej.) Populaça..

populassier, a adj. Populacier..

populeum n.m. (farm.) Pomada calmanta e descongessionanta à basa de grelhs de píbolos.

populisme n.m. 1. (liter.) Movement literari que s'estacava à la descripcion de la vida e dei sentiments dei mitans popularis. 2. Ideologia e moviment politics dei ans 1870, en Rússia, que preconisava una via especifica vèrs lo socialisme. 3. Ideologia de divèrs movements de liberacion nacionala, en Amèrica latina en particulier.

populista adj. e n. Relatiu au populisme; partidari dau populisme.

populós, a adj. Foarça poblat.

poquèr n.m. Poker.

poqueta n.f. Juèc de bilhas dins lo quau si dévon mandar de bilhas en nombre par dins un trauc en tèrra.

porcachon n.m. 1. Sason que lo singlar es ben gras, boan per èstre caçat. 2. Salòp, brutícia; persona gorrina.

porcada n.f. Estròp de poarcs.

porcaire n.m. Crestapoarc.

porcalha n.f. 1. Lu poarcs en general. 2. (pej.) Carnsalada.

porcaria n.f. 1. Bastiment dont son elevats lu poarcs. Sin.: **porquier**. 2. (fig.) Luèc foarça brut, desordenat. 3. Acte, paraula obscènes.

porcàs, assa n. 1. Gròs poarc, gròssa truèia. 2. Persona gorrina.

porcatejar vt. 1. Baclar. Sin.: **bataclar, maganhar, salopejar**. 2. Menar una vida gorrina.

porcatier, a n. 1. Persona que vende de poarcs. 2. Carnsaladier. Sin.: **carnsalaire**.

porcelada n.f. Portada de porcelons.

porcelana n.f. 1. Produch ceramic de la pasta fina, translucida, vitrificada: *Un vas de porcelana, la porcelana de Lemòtges*. 2. Porprier.

porcelanier, a adj. e n. Persona que fa, que vende de porcelana, obrier que travaïha dins una fàbrega de porcelana. ◆ adj. Relatiu à la porcelana.

porcelar vi. Faire de pichoi en parlant d'una truèia.

porcelet n.m. Pòrc jove. Var.: **porceu, porcon, porcelon**.

porcelon n.m. Pòrc jove.

porceu n.m. Porcelet, porcon.

porcin, a adj. 1. Dau poarc. 2. Qu'evòca un poarc: *D'uèlhs porcins*.

porcina n.m. Lu poarcs en general.

porcion n.f. 1. Partida d'un tot. Sin.: **part, branca, escapolon**. 2. Quantitat d'aliments servida à una persona: *Una porcion de fromai*. Sin.: **tròç, racion**.

porcon nm. Pichin poarc. Sin.: **boet**. ◇ *Porcon d'Índia*: Mamifèr rosegair de Sudamèrica elevat coma animau de companhia.

porcum n.m. Carn de poarc.

pòre n.m. 1. Orifici pichinet à la susfàcia de la pèu, per lo quau s'escàpon la sudor e lo sebum. 2. Orifici pichinet dei tubes dei fonges, dei partidas aerenqui dei plantas (fuèlhas, etc.). Sin.: **espòra**. 3. Trauc, interstici minuscule dins la textura de divèrsi matèrias.

porfir(e) n.m. 1. Ròca magmatica dei grands cristals de feldespat. ◇ *Porfire antic*: De la pasta colorada (roja, vèrda, blava, negra), emplegada en decoracion. 2. Ensèm constituit d'un mortier e d'un peston de porfire, emplegat per chaplar finament divèrsi substanças.

porfíria n.f. (med.) Trebolici dau metabolisme que mena à la formacion de quantitats importantis de porfirinas dins l'organisme e à la sieu eliminacion dins li urinas ò dins lu excrements.

porfíric, a adj. Que tèn dau porfire; que n'en contèn.

porfírina n.f. (biol.) Còrs format de quatre nucleus pírrolè e qu'ientra dins la composicion de l'emoglobina e de la clorofilla.

porfírisar (-izar) vt. Tresmudar en pòuvera impalpabla en trissant lo porfir.

porfíroblast n.m. (geol.) Cristal de granda talha (fins à d'unu centimètres) que s'es desvolopat dins una ròca metamorfica.

porfíroclast n.m. Grand fragment d'un cristal de granda talha (ancian fenoblast ò ancian porfíroblast) dins una ròca mecanicament desformada.

porfírogenèt, a adj. e n. Naissut pendent lo règne de son paire, en parlant de l'enfant d'un emperaire bisantin.

porfíroïde, a adj. Si di d'una varietat de granit que contèn de gròs cristals de feldespat.

porgiment n.m. Accion de porgir.

porgir v.t. Presentar, donar, servir, ofrir. Var.: **poàrger**.

pormonia n.f. Pneumonia.

pornografe, a n. Autor, autritz d'òbras pornografiqui.

pornografia n.f. Representacion complasenta de subjèctes, de detalhs obscènes, dins una òbra literària, artistica ò cinematografica.

pornografic, a adj. Relatiu à la pornografia; que n'a lu caractèr.

porofòre n.m. Compauat quimic emplegat per la fabricacion de materiaus cellularis e espongiós.

porós, oa adj. Que presenta de pòres; que la sieu textura compoarta totplen de pichins traucs.

porositat n.f. 1. Estat de cen qu'es porós. 2. (tecn.) Rapoart dau volume dei vuèis d'un materiau, d'un produch, au volume total.

porpa n.f. Popa.

porpeta n.f. Pichina bola de pasta, de carn, de peis ò de lieumes, que si fa fregir.

porpier n.m. Planta dei pichini fuèlhas carnudi, qu'una espècia es cultivada coma lieume e una altra, originària d'Amèrica dau Sud, per li sieu flors dei colors variadi (Tipe de la familha dei portulacaceas). Sin.: **porcelana, bortolaiga, bordolaiga**.

porpon n.m. Bicèps, gras dau braç, dau boteu. Sin.: **notz**.

pórpura n.f. 1. Matèria coloranta d'un roge escur, qu'autrifés si tirava d'un cauquilhatge. 2. Estòfa tencha d'aquesta color. ◇ (lit.) Denhetat imperiala, que la pórpura n'èra la marca. ◇ *La pórpura romana*: La denhetat de cardinal.

porporat, ada adj. 1. De la color de la pórpura. 2. (anc.) *Fèbre porporada*: Urticari. Var.: **porprat**. Sin.: **porporin, porprin, purpurin**.

porporin, a adj. Porprat.

porpós, oa adj. Popós.

porpra n.f. Pórpura.

porprat, ada adj. Porporat.

porpre, a adj. D'un roge que tende vèrs lo violet. ◆ n.m. 1. Color d'un beu roge que tende vèrs lo violet. 2. (anat.) *Porpre retinian*: Substança fotosensibla de la retina dei vertebrats, qu'intervèn dins la vision crepusculària. Sin.: **rodopsina**.

porprin, a adj. Purpurin.

porprier n.m. Murèx.

porput, uda adj. Carnut. Var.: **polput**.

porquet nm. Pichin poarc.

porqueta n.m. Preparacion culinària italiana e niçarda, à basa de porcon de lach farcit mé d'alh, de romaniu, de pebre e de fenolh.

porquier, a n. Persona que garda lu poarcs, que s'en ocupa. ◆ n.m. Bastiment dont son elevats lu poarcs. Sin.: **porcaria**.

porquiera n.f. Pargue per estremar lu poarcs.

porre n.m. Poarre.

porridge n.m. Preparacion à basa de flòcs de civada.

porrir vi. (*porrissi*) Poirir.

portable, a adj. 1. Que si pòu portar; portatiu. Var.: **portadis**. 2. (dr.) Que deu èstre pagat, remés en cò dau creancier, dau destinatari. ◆ Aparelh portable (televisor, telefonet, etc.).

portada n.f. 1. Distança mai granda à la quala una arma pòu mandar lo sieu projectile. ◇ *Portada practica*: Distança maximala d'emplec d'una arma au combat. ◇ *Portada utila ò eficaça*: Distança fins à la quala lo tir demòra pron precis per èstre eficaç. ◇ *Èstre foara de portada*: Impossibilitat per un projectile de jónher lo sieu bressalh. 2. À *portada de*: Que si pòu pilhar, tocar, rejónher: À *portada de vista, de man, de votz*. ◇ *Èstre à la portada de quauqu'un*: Li èstre accessible. ◇ *Foara de portada*: Que si tròva en delà dei possibilitats per jónher una tòca, realisar una òbra; qu'escompassa lo nivèu de compreson: *Un problema foara de portada per ieu*. 3. Capacitat intellectuala: *Un esperit d'una granda portada*. 4. Capacitat qu'una caua presenta de produrre un efècte; eficacitat, foarça: *Un eveniment d'una portada importanta*. 5. Distança que separa doi ponchs d'aponteu consecutius d'una construccion, d'un element lònge: *La portada d'un poant*. 6. (mecan.) Partida d'una pèça que sièrve d'aponteu ò de butada. 7. (mús.) Seria de cinc regas orizontali, equidistanti e parallèli, emplegada per notar la música. 8. Ensèm dei pichoi qu'una femèla porta e fa nàisser en un còup solet. 9. (mar.) Capacitat d'un vaisseau pertocant li mèrç que pòu transportar. 1494 «... a armat un galleon de portada de mylle et sinc emynos de fava...».

portadis, issa adj. Portable.

portadura n.f. 1. Transpoart d'una carga sus l'esquina d'un òme. Sin.: **portatge**. 2. Progenitura.

portaire, a adj. Portaire, portairitz.

portaire, airitz adj. 1. Que poarta ò supoarta quauqua ren: *Un barri portaire, una ròda portairitz*. . Var.: **portant, portaira** (fem.). 2. *Onda portairitz*: (telecom.) Onda electromagnetica de frequença auta, per la transmission dei senhals modulats. 3. *Foarça portairitz*: Portança. 4. *Maire portairitz*: Frema que poarta dins lo sieu utèrus l'ovule, fecondat in vitro, d'una altra frema. 5. Qu'es promés à un desvolopament segur, qu'es ric de possibilitats: *Un mercat portaire*.

portaire, airitz n. 1. Persona que lo sieu mestier es de portar de bagatges, de còlis. Sin.: **camalo**. 2. Persona au profièch de la quala un efècte de comèrci es estat soscrich ò encaissat. ◇ *Au portaire*: Mencion escricha sus un efècte de comèrci ò sus un chèc que lo sieu beneficiari non es designat nominalament. 4. Persona que detèn un títol dich *títol au portaire*, d'una valor transmissibla de la man à la man e qu'aqueu que lo possedisce es considerat coma lo proprietari, au contrari dau *títol nominatiu*. 5. Persona que poarta, que possedisce quauqua ren: *Portaire d'una arma*. 6. Qu'a una malautia, un virus, etc. ◇ *Portaire san*: Persona qu'a agantat un virus sensa desvolopar la malautia associada.

portal, a adj. Relatiu à la vena poarta.

portalàs n.m. Grand portau.

portalièr n.m. Ancian gardian de poarta d'una vila.

portament n.m. 1. Apoart. 2. *Portament de crotz*: Representacion artistica de Jèsus que poarta la sieu crotz.

portanatol n.m. Cap de vòga d'una galèra armada a sensila. Var. **portanator**.

portanator n.m. Portanatol.

portanha n.f. Progenitura.

portança (-ància) n.f. 1. (fis.) Foaça perpendicularària à la direccion de la velocitat e dirigida vèrs lo aut, que resulta dau movement d'un còrs dins un fluide: *Lo movement de l'ària à l'entorn dei alas genèra una portança que permete la sustentacion d'un avion*. Sin.: **foarça portairitz**. 2. (tr. publ.) Aptituda d'un soal, d'un element de sostèn, à suportar de cargás, d'abutadas.

portanier n.m. Barquier que comandava un transbordaire, per travèrsar un fluví, un estuari...

portant, a adj. (tecn.) Que poarta, que sostèn: *Un barri portant*. Var.: **portaire**.

portant, a adj. *Ben portant, mau portant*: E boana santat, en marrida santat.

portant n.m. 1. Aponteu que sostèn lu decòrs d'un teatre. 2. (espòrts) Armadura metallica que poarta lo ponch dont si vènon apontelar lu rems, sus divèrsi embarcacions. 3. Aneu d'una cadiera à portaire. 4. Manelha, ponhada: *Portant d'un còfre*.

portantina n.f. Cadiera à portaire.

portar vt. (*poarti*) 1. Sostèner (una carga, un pes); èstre cargat de: *Portar una valisa*. Sin.: **carrejar**. 2. Aver dins lo sieu còrs pendent la gestacion. 3. Produre, en parlant d'una planta, d'un aubre: *Un figuiera que poarta de bèi fruchs*. ◇ (fig.) *Portar lu sieus fruchs*: Donar un boan resultat, aver de consequenças favorabli. Sin.: **fruchar**. 4. Aver coma vestit, coma ornament, coma marca distintiva, etc.: *Portar de braias negri, portar de belicres*. Sin.: **cargar**. ◇ *Portar li armas*: Èstre militari. 5. Tenir (una partida dau còrs) d'un biais ò d'un autre: *Portar la tèsta auta*. 6. *Ben portar lo sieu atge*: Paréisser vigorós, en despièch de l'atge. Sin.: **ben portar lo sieu temps**. 7. Presentar (una marca, un signe, una mencion): *Aqueu document poarta la data dau 1er d'abriu*. 8. Èstre designat per un nom, un escais-nom, un títol: *Poarta lo nom de sa maire*. 9. Faire anar, desplaçar d'un luèc à un autre: *Portar de sòus à la banca*. ◇ (fig.) *Portar lo debat davant l'opinion publica*. ◇ *Portar un còup à quauqu'un, portar la man sobre quauqu'un*: Lo picar. ◇ (fig.) *Portar un còup, portar toart à quauqu'un*: Li causar un prejudici, un dam moral. ◇ *Portar una òbra à la scena, à l'ecran*: La metre en scena, n'en faire un film. ◇ Dirigir, mòure vèrs: *Portar un gòt ai labras, portar lo sieu regard à l'orizont*. ◇ *Portar lu sieus pas en un luèc*: Li anar. 10. Escriure, inscriure: *Portar una mencion sus un document*. 11. Incitar, butar quauqu'un à quauqua ren, à faire quauqua ren: *Lo sieu caractèr lo poarta à agir*. Sin.: **menar à, estigar**. 12. *Portar (un sentiment) à quauqu'un*: Lo provar per aquesta persona. ◆ vi. 1. *Portar sobre*: Repaugar sobre, èstre sostengut per: *Lo pes de la vòuta poarta sobre sièi colomnas*. ◇ (fig.) *Portar sobre lu nèrvis de quauqu'un*: Lo tarabustar, lo faire enrabià. ◇ Aver per objècte: *Un estudi que poarta sobre*

la poesia medievala occitana. 2. Rejónher la sieu tòca: *Un còup que poarta*. ◇ (fig.) Aver un efècte: *La mieu critica a portat*. ◇ Aver tala portada: *Un fusiu que poarta à 500 m*. ◇ *Portar à la tèsta*: Embriagar, estordir: *Aqueu vin poarta à la tèsta*. ◇ S'espandir en parlant de la votz: *La sieu votz non poarta*. 3. (mar.) *Portar à*: Aver tala direccion, en parlant dau vent ò dau corrent. ◇ *Laissat portar*: Non anar tant pròche dau vent. ◆ **si portar** v.pr. 1. *Aver tal estat de santat*: Si poarta ben. 2. Si presentar en tant que: *Si portar candidat ai eleccions municipali*. 3. Si declarar: *Si portar malaut*. 4. Anar, si dirigir vèrs: *Si portar à l'autessa d'un concurrent*.

portaria n.f. 1. Lòtja d'un concièrege. 2. Carga dau portier d'un convent.

portat, ada adj. 1. *Èstre portat sobre*: Èstre predispausat, enclin (à), dependent (de): *Èstre portat sobre l'alcòl*. 2. (pintura) *Ombra portada*: Ombra projectada.

portat n.m. (coregrafia) Movement executat dins un pas de doi, , au cors dau quau lo dançaire soslèva la sieu partenària.

portatge n.m. 1. Transpoart d'una carga sus l'esquina d'un òme. Sin.: **portadura**. 2. *Portatge informatic*: Operacion que consistisse à portar, es à dire metre en òbra, un logicial, una foncionalitat, un sistema d'esplecha dins un autre environament qu'aqueu d'origina. 3. Apoart.

portatil(e), a adj. (it.) Portable.

portator, tritz adj. Portaire.

portalha n.f. Coarda de la grossor dau pichin det que sièrve per la reparacion dei autres cordatges.

portau n.m. 1. Poarta principala de granda larguessa, que pòu aver un caractèr monumental. 2. Composicion arquitecturala qu'a una poarta ò de mai, sus una façada d'edifici (glèia, en partic.). 3. (inform.) Site web qu'ofrisse una poarta d'intrada comuna à un grand nombre de ressorsas e de servicis accessibles sur Internet e centrats sus un domèni d'interès ò una comunautat particuliera.

portegada n.f. Pòrtegue.

portegal n.m. 1. Fruch manjadís dau portegalier. Sin.: **arange**. 2. *Portegal amar*: Bigarrada.

portegalier n.m. Aubre dau grope dei agrumes, dei fuèlhas persistenti, dau genre *citrus*, cultivat dins li regions caudi e que produe lu portegal (Familha dei rutaceas). Sin.: **arangier**. ◇ *Aiga de flor de portegalier*: Essença extracha per destillacion dei flors dau bigarradier e emplegada coma aròma en pastissaria. Sin.: **aiga nafa** (etim. ar. *nafhe*).

portegalon n.m. Pichin portegal.

pòrtegue n.m. portique Var.: **portegada**.

porteta n.f. Pichina poarta.

porteu n.m. Dubertura cairada practicada dins la banda d'una nau per laissar passar, sigue de rems, sigue de pèças d'artilharia.

portier, a n. 1. Emplegat que si tèn à l'intrada d'unu establiment publics per aculhir e guidar lu clients. 2.

Persona que garda la poarta d'un covent, d'un monastèri.
3. Concièrge. 4. (anc.) Clergue qu'avia reçauput lo
promier dei quatre òrdres minors (suprimit en lo 1972).
5. Dins d'uni espòrts de balon, jugaire que garda la
gàbia: *Lo portier de l'OGCN*.

portier n.m. *Portier electronic*: Dispositiu compauat
d'un clavier e d'un boton de dubertura, plaçat à l'intrada
d'un immòble per n'en permetre l'accès gràcias à un còdi
de foncionament.

portiera n.f. 1. Poarta d'una veitura automobila ò de
camin de fèrre. Tenda, tapissaria destinada à esconde
una poarta.

portiera n.f. (mil.) Element d'un poant de bateu, lo
mai sovent automotor, finda emplegat coma mejan de
passatge.

portiera adj. f. (agric.) Si di d'una femèla en atge
d'aver de pichoi: *Una fea portiera*.

portisson n.m. 1. Luèc dins un espaci public per
demandar d'entresenhas, per pagar, per prene un bilheta,
etc. 2. Avantprepaus (dins un libre, etc.). Var.: **portissou**.

portissou n.m. Portisson.

pòrto n.m. Vin de liquor dau Portugal.

portfòlio n.m. Dossier personal, que presenta la
formacion, li realisations, etc., d'una persona en vista de
la reconoissença per un establiment d'ensenhament, un
emplegaire potencial, etc. À la diferença d'un CV, li
entresenhas li son articuladi en foncion d'un objectiu e
deu presentar de justificatius. ◇ Poartafuèlh numeric.

porton n.m. Gròssa poarta; portau.

portor n.m. Màrmor negre venat de jaune.

portorican, a n. e adj. Puertorican.

portret n.m. (fr.) Retrach.

portretista n. (fr.) Fotografe, artista que fa de retrachs
(sobretot en pintura). Sin.: **retraitista, retrachier, retrachista**.

portuari, ària adj. Relatiu à un poart, ai poarts.

portugués, esa adj. e n. Dau Portugal. ◆ Lenga
d'origina latina parlada principalament au Portugal e au
Brasiu.

portuguesa n.f. Òstrega d'una varietat dei valvas
inegali, qu'èra abondoa sus li ribas espanhòli, portugesi
e francesi.

portulacacea n.f. *Portulacaceas*: Família de plantas
dicotiledoneï, que comprèn 500 espècias repartidi en 19
à 21 genres. Var.: **portulacea**.

portulacea n.f. Porltulacacea.

portulan n.m. Carta marina de la fin de l'Atge Mejan
e de la Renaissença, qu'indicava la posicion dei poarts e
lo contorn dei costas. 1499 «...louqual
libre.....s'apella lou portolan de pors et plagias de
mar...».

pòrtus n.m. En lu tèxtos carolingians (s. VIIIⁿ - IXⁿ),
nom donat ai centres de transit de mèrç lo llong dei grandi
vias fluviali, ò dei sieus ponchs de venda maritimes.

pos n.f. Pòuvera foarça fina e leugiera en suspension
dins l'ària e que provèn de matèrias diversis (en partic.
tèrra seca) en seguida à un còup ò à un fretament. Sin.:

possiera (fr.), **posca, pòussa**.

pòsa n.f. 1. Postura (en partic. que si pilha per èstre
fotografiat). 2. Paua.

posadament adv. D'aise, calmament. Var.:
pausadament. Sin.: **plan, quietament**.

posadas n.f. pl. (it.) Ensèm format dau coteu, dau
culhier e de la forqueta. Sin.: **cubèrts**.

posar vi. Si metre en plaça per si faire fotografiar.

posar vt. 1. Tirar d'aiga au potz. 2. (fig.) Traire,
manlevar.

posaraca n.f. Possaraca.

posat, ada adj. Calme e mesurat dins lu sieus gèsts e
li sieu paraulas; ponderat, seriós.

posca n.f. Breniada, fosquin. Plovina.

posca n.f. Pòussa.

poscar vi. Breniar. Sin.: **plovinhar, plovinejar, fosquinar, plovinar**.

poscós, oa adj. Emplit, cubèrt de posca.

posicion n.f. 1. Situacion dins l'espaci; plaça ocupada
per rapoart à cen qu'es à l'entorn: *La posicion d'una nau*
Sin.: **assetament, estança, emplaçament, estament**. 2.
(mil.) Emplaçament qu'una formacion militària en
operacions ocupa. 3. Situacion sociala; plaça, emplec:
Una posicion de tria. Sin.: **estament**. ◇ Situacion
administrativa d'un militari, d'un foncionari. ◇ (fig.)
Circonstanças particulieri dins li quali quauqu'un si tròva
plaçat: *Una posicion critica*. 4. Situacion d'un còmpte,
en particulier d'un còmpte en banca, resultat dau calcul
d'un sòlde. 5. (mús.) Plaça relativa dei sons que
constituïsson un acòrdi. 6. (mat.) *Faussa posicion*:
Metòde d'analis numerica, qu'es un algoritme de recèrca
d'un zèro d'una foncion que combina li possibilitats dau
metòde de dicotomia e dau metòde de la secanta. 7.
Actituda dau còrs ò d'una partida dau còrs: *Una posicion
agradiva*. ◇ (coregr.) Cadun dei diferents biais de pauc
lu pens e de plaçar lu braç. 8. Opinion professada, partit
adoptat per quauqu'un sobre un subjècte donat, dins una
discussion, etc.: *Aver una posicion clara, pilhar posicion
sobre quauqua ren*. ◇ *Restar sus la sieu posicion, sus li
sieu positions*: Non cambiar de vejaire, non modificar
una decision pilhada.

posicionaire n.m. (mecn.) Aparelh, dispositiu que
permete de plaçar, de mantenir en posicion (de pèças,
d'organes, etc.).

posicionament n.m. Accion de posicionar, de si
posicionar.

posicionar vt. 1. Metre en posicion m'una precision
impauada: *Posicionar una pèça denant de la fixar*. 2.
Determinar la situacion d'un produch sus lo mercat,
còmpte tengut, en partic., de la concurrènça dei autres
produchs. 3. Indicar ò determinar li coordenadas
geografiqui, l'emplaçament exacte de. ◆ **si posicionar**
v.pr. Si plaçar dins un luèc, à un reng precis, determinat.

posicionista n. Dins una banca, persona que
s'entrèva de la posicion dei còmptes.

posidonia n.f. Planta que creisse dins l'aiga de mar,
sobretot pròche dei costas mediterranèi e australiani,
dont constitue de grands erbiers. Sin.: **riban**.

positiu, iva adj. 1. Qu'afirma, accèpta: *Una respoasta positiva*. 2. Que pertòca l'experiença concreta; qu'a un caractèr de realitat objectiva: *Un fach positiu*. 3. Que fa vèire la presença de l'element ò de l'efècte recercat: *Un tèst positiu*. 4. Que manifestà de realisme, qu'a lo sens practic: *Un esperit positiu*. 5. Urós, benefic, boan: *Un resultat positiu*. 6. *Espròva positiva* ò *positiu*, n.m.: Imatge fotografic sus film ò sus papier, après desenvolopament e tiratge. 7. (filos.) *Estat positiu*: La darriera dei tres estapas de l'esperit uman dins la filosofia d'Auguste Comte. 8. *Carga electrica positiva*: De la mema natura qu'aquela que si desvolopa sus un tròç de vèire fretat mé de lana. 9. (mat.) *Nombre positiu*: Nombre superior à 0.

positiu n.m. 1. Cen qu'es incontestable, qu'afirma: *Lo positiu e lo negatiu*. 2. Cen qu'es vertadierament utile; cen que repaua sobre de fachs (per op. à *imaginari, especulatiu*): *Vaquí de positiu!* 3. Ancianament, pichin òrgue de cambra ò de glèia que si podia pauar per tèrra ò sobre un mòble. 4. *Espròva fotografica positiva*. 5. (ling.) Gra de l'adjectiu qualificatiu e de l'advèrbi emplegats sensa idea de parangon (per op. à *superlatiu e comparatiu*).

positivament adv. 1. Embé certituda, precision. 2. D'un biais urós, benefic: *La situacion cambia positivament*. 3. Mé d'electricitat positiva: *Un còrs electrificat positivament*.

positivisme n.m. 1. Sistema filosofic d'Auguste Comte. 2. Tot sistema filosofic que, refudant toi lu a priori metafisics, ve dins l'observacion dei fachs positius, dins l'experiença, lo fondament unic de la conoissença. ◇ *Positivisme logic*: Movement filosofic contemporaneu que, denegant tota significacion ai enonciats metafisics, s'es esforçat de donar una forma logica e axiomatisada ai proposicions empiriqui sobre li quali si fónnon li sciéncias de la matèria. Sin.: **empirisme logic, neopositivisme**. 3. *Positivisme juridic*: Doctrina segond la quala li nòrmas dau drech positiu (opauat au *drech natural*) son li solet à aver una foarçs juridica.

positivista adj. e n. Relatiu au positivisme; partidari dau positivisme.

positivitat n.f. Caractèr de cen qu'es positiu.

positon n.m. n.m. (rare) Antiparticula de l'electron qu'a la mema massa e una carga egala e de signe contrari, doncas positiva. Var.: **positron**. Contr.: **negaton**.

positòni n.m. Positròni.

positron n.m. Positon.

positròni n.m. (fis.) Edifici instable format d'un electron e d'un positon, e que presenta una analogia mé l'àtòme d'idrogène. Var.: **positòni**.

posologia n.f. 1. Quantitat e ritme d'administracion d'un medicament prescrich. 2. Estudi dau dosatge e dei modalitats d'administracion dei medicaments.

posquer v. Poder.

posquina n.f. Breniada.

posquinar vi. Breniar.

posquinejar vi. Fosquear.

possa n.m. (pop.) Sen, mamèla. Sin.: **popa, teta**.

possada n.f. Impulsion. Sin.: **abutada, abuton, butada, abriva, butassada**.

possar vt. Butar. Sin.: **abutar, butar, abriver, butassar, enançar**.

possaraca n.f. Nòria. Var.: **posaraca**. Sin.: **potz rodier**.

possedent, a adj. e n. Que possedisce de bens, de fortuna. Var.: **possessor, possessionat**. Sin.: **ric, fortunat, propietari, mèstre**.

possediment n.m. Possession.

possedir vt. (*possedissi*) 1. Aver, dispauar de: *Possedir una maion*. 2. Contenir: *Una region que possedisce d'importanti resèrvas minerali*. 3. Aver una caracteristica, una qualitat, etc.: *Possedir una boana memòria*. Sin. (1, 2 e 3): **tenir**. 4. Conóisser à la perfeccion: Possedisce quatre lengas. Sin.: **mestrear**. 5. (fam.) *Possedir quauqu'un*: L'enganar, lo tradir. ◇ *Possedir una frema*: Aver de rapoarts sexual ensèm m'ela. Var.: **possèdre**. Sin.: **gaudir**.

possedit, ida adj. e n. En preda à una possession demoniaca, oculta. Sin.: **endemiat, ensatanat**.

posseditor, tritz n. Possessor.

possèdre vt. (*possèdi*) Possedir.

possejar vi. (pop.) Començar de metre de possas.

possés, esa adj. (it.) 1. Possedit. 2. Possessòri. ◆ n.m. Possession.

possession n.f. 1. Fach de possedir un ben. Var.: **possés** (it.). ◇ *Aver en la sieu possession, èstre en possession de*: Possedir. ◇ *Pilhar possession de quauqua ren*: Començar d'exercir la sieu possession. ◇ Gaudiment dei favors d'una frema. 2. (dr.) Utilisacion ò gaudiment d'una caua, sensa que n'implique necessariament la proprietat. ◇ (dr. civ.) *Possession d'estat*: Exercici dei prerogativas e dei cargas estacadi à un estat (nom, fama, biais de tractar li personas, etc.). 3. Estat d'una persona possedida per una foarça demoniaca, oculta. ◇ (psiquiatria) *Deliri de possession*: Dins lo quau lo malaut si cretz en preda à de foarças sobrenaturali. 4. Mestritge dei pulsions de la sieu persona. 5. Cen qu'es possedit; ben aver. Sin.: **ben, proprietat, teniment, patrimòni**. ◇ (en partic.) Territòri qu'un estat possedisce; colonia.

possessional, a adj. (dr.) Que marca la possession. Var.: **possessionau**.

possessionat, ada adj. Possedent.

possessionats adj. m.pl. Princis possessionats, vicaris de l'imperaire roman-germanic.

possessionau, ala adj. e n. Possessional.

possessiu, iva adj. e n.m. (gram.) Si di dei adjectius determinatius e dei pronoms qu'exprimisson la possession, l'apartenença, la referença personala: *Es lo mieu libre, aquela maion es mieua*.

possessiu, iva adj. Que pròva un besonh de possession, de dominacion vèrs lu autres: *Una maire possessiva*.

possessor, a n. Persona qu'a quauqua ren en la sieu possession. Sin.: **possedor**.

possessòri, òria adj. Relatiu à la possession. Var.: **possés** (it.).

possessòri n.m. Possession. Var.: **possés** (it.).

possessoriamet adv. Relativament à la possession.

possibilisme n.m. Teoria dei possibilistas; lo corrent possibilista.

possibilista adj. e n. De la fraccion moderada dau movement socialista francés, formada en lo 1882 que pretendia de si plaçar dins la «lucha quotidiana sus lo terren de la possibilitat». Lu possibilistas acceptàvon la collaboracion m'ai partits borgés en vista d'obtenir de reformas immediati.

possibilitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es possible. 2. Mejan de faire quauqua ren; ocasion, oportunitat: *Aver la possibilitat de causir lo sieu avenir*. Sin.: **facultat**, **escadença**, **eventualitat**. 3. Cen qu'es possible: *Es una possibilitat*. Var.: **possibletat**.

possiblement adv. Bessai, versemblablement.

possible, a adj. 1. Que pòu existir, si debanar: *Una error es totjorn possible*; que si pòu faire, complir, encara. ◇ *Es possible*: Bessai. 2. (inv.) Exprimissee una possibilitat en renforçant un superlatiu relatiu: *Cau pilhar lo mai de precaucions possible*. 3. Suportable, acceptable: *Es pas possible, aqueu dròlle!*

possible n.m. 1. Cen qu'es realisable, que pòu èstre: *Lo possible e l'impossible*. 2. *Faire lo sieu possible, tot lo sieu possible*: Faire tot cen que si pòu, agir en emlegant toi lu mejans à disposicion. 3. *Au possible*: Totplen: *Es noiós au possible*.

possibletat n.f. Possibilitat.

possident, a n. Possedent.

possiera n.f (fr.) Pos.

possós, oa adj. 1. Cubèrt, emplit de pos. Var.: **poüssós**. 2. Pulverulent.

postaís adj. m. *Patron postaís*: Patron delegat d'una barca de pesca.

postal, ala adj. De la poasta. Var.: **postau**.

postam n.m. 1. Assemblatge de pòsts que sièrvon à revestir lo soal d'uni pèças d'abitacion. Sin.: **parquet**, **soal**, **plancat**, **relaisset**. 2. Element de construccion entre doi plans, dins una maion, un edifici.

postamar vt. Parquetar.

postar vt. (*poasti*) Metre à la poasta: *Postar una letra*.

postar vt. (*poasti*) Plaçar dins un luèc determinat per surveilhar, gaidar, etc. Sin.: **aplantar**. Var.: **apostar**. ◆ **si postar** v.pr. Si plaçar dins un luèc per una accion determinada.

postat, ada adj. Si di d'un trabalh organisat en foncion d'un sistema d'equipas successivi.

postat n.m. Paret, separacion entre doi pèças d'una maion.

postatge n.m. Accion de postar, de metre à la poasta.

postau, ala adj. Postal.

pòstclassic, a adj. Posterior au periòde classic.

pòstcombustion n.f. 1. Segonda combustion provocada per l'injeccion de carburant dins lo gas d'escapament d'un turboreactor, e que permete de n'augmentar la butada. 2. Dispositiu qu'assegura aquesta combustion suplementària.

pòstcomunion n.f. (liturgia cat.) Orason que lo prèire pronóncia après la comunion.

pòstcura n.f. Periòde de transicion entre la cura sanatoriala e la represa de l'activitat normala.

pòstdatar vt. Datar d'una data posteriora à la data de referença: *Postdatar un chèc bancari*.

pòstdiluvian, a adj. Periòde que si debana passat lo temps dau diluvi.

pòste n.m. Gabarra d'Òlt.

postema n.f. Liquide jaunastre, constitueit sobretot de polinuclearis alterats, de degalhs cellularis e de micròbis, e que si forma en seguida à una inflamacion ò à una infeccion. Var.: **apostema**. Sin.: **vaira**.

postemat, ada adj. Qu'a de postemas. Var.: **postemós**.

postemejar vi. Aver de postemas, frucar.

postemós, oa adj. Postemat, pustulós.

posterior, a adj. 1. Que vèn après dins lo temps: *Una data posteriora*. 2. Qu'es plaçat darrier: *Partida posteriora de la tèsta*. 3. (fon.) Que la sieu articulacion es situada à l'arrier de la boca.

posterior n.m. (fam.) Gaunhas. Sin.: **tafanari** (pop.).

posteriorament adv. Après, mai tardi.

posteriori (a) loc. adv. Posteriorament à l'experiença, ai fachs.

posterioritat n.f. Estat d'una caua posteriora à un altra.

posteritat n.f. 1. (lit.) Seguida d'aquelu d'una mema linhada. 2. Ensèm dei generacions futuri: *Transmettre lo sieu nom à la posteritat*. Sin.: **descendença**, **eretiers**.

posterla n.f. (fortif.) Poarta esconduda traucada dins la muralha d'una fortificacion e que dona sovent sobre la doga.

pòstescolar(i), a (ària) adj. Si di d'activitats destinadi à completar la formacion dei adolescents après la sieu escolarizacion.

pòst-escrich n.m. Cen que s'escrivi après la fin d'una letra.

pòstfacci n.m. Postfàcia.

pòstfàcia n.f. Avertiment, comentari que si plaça à la fin d'un libre. Var.: **pòstfacci**.

pòstglaciari, ària adj. (geol.) Que vèn après un periòde glaciari (en particulier la darriera glaciacion quaternària).

postig, a adj. 1. Fach e ajustat après: *Un ornament postig*. 2. Mes à la plaça de quauqua ren que non existisse plus; artificial: *Una barba postiga*.

postig n.m. 1. Bèrris faus. 2. Barba faussa, bafis faus.

postier, a n. Emplegat, empledada de la poasta.

postilha n.f. Anotacion dins lo marge ò en bas d'un tèxto. Sin.: **anotacion**.

postilhar vt. Anotar un tèxto.

postilhon n.m. Menaire de la poasta à cavaus; aqueu que montava sus un dei cavaus d'un atelatge. Sin.: **veiturin**.

pòstimpressionisme n.m. Ensèm de corrents artistics que, pendent lo periòde que va pauc ò pron dau 1885 au 1905, s'escàrton de l'impressionisme ò li s'opàuon (neoimpressionisme, sintetisme, simbolisme, etc.).

pòstimpressionista adj. e n. Qu'apartèn au pòstimpressionisme.

postin, a n. sin. Postier, factor, en vivaroalpenc de Piemont.

pòstindustrial, a adj. Que vèn après l'èra industrial. Var.: **pòstindustriau**.

pòstindustriau, ala adj. Pòstindustrial.

pòstipofisi n.f. (anat.) Part posteriora de l'ipofisi.

postiti n.f. (med.) Inflammacion dau prepuci.

pòstmenstrual, a adj. Que vèn après li menstruas. Var.: **pòstmenstruau**.

pòstmenstruau, ala adj. Pòstmenstrual.

pòstmodernisme n.m. Corrent de l'arquitectura contemporanea que tende à rompre m'au foncionalisme frèi de l'estile internacional.

pòstnatal, a adj. Que vèn just après la naissença. Var.: **pòstnatau**.

pòstnatau, ala adj. Pòstnatal.

pòstnominal, a adj. Que deriva d'un substantiu ò d'un adjectiu. Var.: **pòstnominau**.

pòstnominau, ala adj. Pòstnominal.

pòstoperatòri, òria adj. (med.) Que vèn après una operacion.

pòstpartum n.m. inv. (lat.) (med.) Periòde que vèn après la jacilha.

pòstpauar vt. (ling.) Plaçar après.

pòstposicion n.f. (ling.) 1. Plaça d'un mòt après un autre m'au quau forma un grope. 2. Mòt ensinda plaçat que juèga, dins divers lengas, un ròtle parier à-n-aqueu dei preposicions en occitan.

pòstprandial, a adj. (med.) Que si produe just après un past. Var.: **pòstprandiau**.

pòstprandiau, ala adj. Pòstprandial.

pòstromantic, a adj. Que vèn après lo periòde romantic.

pòstsincronisacion (-izacion) n.f. (cín.) Enregistrar lu dialògues d'un film en sincronisme m'ai imatges virats precedentament.

pòstsincronisar (-izar) vt. (cín.) Efectuar la pòstsincronisacion de.

pòsttonic, a adj. Qu'es situat après l'accent tonic: *Una vocala pòsttonica*.

postulacion n.f. (dr.) Accion de postular.

postulant, a adj. 1. Persona que postula una plça, un emplec. 2. Persona que si prepara à intrar dins un noviciat religiós. Var.: **postulator**.

postular vt. 1. Demandar, sollicitar (un trabalh, una plaça). 2. Plaçar coma postulat au començament d'una

demonstracion. ◆ vi. (*per, à*) 1. Èstre candidat à un trabalh, un emplec, una plaça, una foncion: *Postular à la plaça de directritz*. 2. (dr.) Complir lu actes de procedura d'un procès, en parlant d'un avocat.

postulat n.m. 1. Principi promier, jamai demostrat ò que non si pòu demostrar. 2. Temps que davança lo noviciat dins una comunautat religioa.

postulator, tritz n. Postulant.

postume, a adj. 1. Que si debana, qu'existisse après la moart: *Una glòria postuma*.

postura n.f. Posicion particuliera dau còrs: *Una postura naturala*. ◆ Èstre *en boana, en marrida postura*: Dins una situacion favorabla, desfavorabla. Sin.: **actitud(a), equilibri, movement**.

postural, a adj. Relatiu à la postura, à la posicion dau còrs dins l'espaci. Var.: **posturau**.

posturau, ala adj. Postural.

pòstvelari, ària adj. e n. Que pertòca lu fonemas que lo sieu ponch d'articulacion es situat en la part posteriora dau palat moal.

pòt n.m. Recipient de tèrra, de metal, etc., de formas e d'usatges divers. Sin.: **vas, topineu, pinhata, oleta**. ◆ Pòt per urinar: *pissador, urinau*.

potabilitat n.f. Qualitat de cen qu'es potable, l'aiga essencialament. Sin.: **bevabilitat**.

potable, a adj. Que si pòu buure sensa perill (si di especialament de l'aiga). Sin.: **bevable, boana** (en parlant de l'aiga).

potamologia n.f. Idrologia fluviala.

potarga n.f. Botarga. Sin.: **caviar**.

potaria n.f. 1. Fabricacion de recipients en tèrra cuècha, etc., fabricats per modelatge, motlatge ò tornissatge dins una pasta argiloa. Sin.: **pinhataria**. 2. Objècte ensinda fach. Sin.: **terralha**.

potassa n.f. 1. *Potassa caustica* ò *potassa*: Idroxide de potassi (KOH) solide blanc, basic, totplen soluble dins l'aiga. 2. Derivat potassic emplegat coma engrais, coma lo *clorure de potassi*.

potassat, ada adj. Que contèn de potassa.

potassi n.m. Metal alcalin extrach de la potassa, leugier, moal e foarça oxidable; element (K) de n° atomic 19 e de massa atomica 39,1. Sin. (ancian): **cali**.

potassic, a adj. Que contèn de potassi.

potassisme n.m. (patol.) Ensèm de incidents toxics provocats per l'abús de saus potassiqui.

potassòu n.m. n.m. Merlan.

pótega n.f. Passeron de la talha d'un mèrlo, qu'a un flòc de plumas sus la tèsta (Família dei upupidats). Var.: **pútega**. Sin.: **petuga**.

potegat, ada adj. Si di d'auceus qu'an un flòc de plumas sus la tèsta. Sin.: **capelut, capulat**.

potença (-éncia) n.f. 1. Poder de comandar, de dominar, d'impauar la sieu autoritat: *La potença dei lèis*. Sin.: **dominacion, senhoratge, impèri, energia, foarça, intensitat, vigor, violença, virulença**. 2. *Potença publica*: Ensèm de poders de l'Estat; l'Estat eu-meme. 3. Estat sobeiran: *Li grandi potenças*. 4. Energia, foarça

que pòu produrre un efècte: *La potença dei elements*. 5. (fis.) Quocient dau trabalh qu'una màquina complisse per lo temps que li a caugut per lo complir. ◇ *Potença nominala d'una màquina*: Potença que lo constructor indica e que correspoande au trabalh que la màquina produe en una segonda, quora fonciona normalament. ◇ *Potença administrativa ò fiscala*: Potença d'un motor d'un veïcule, calculada per servir de basa à l'imposicion fiscala. ◇ *Potença efectiva*: Potença d'un motor mesurada au banc d'assai. ◇ *Potença au fren*: Potença mesurada au mejan d'un fren. 6. *Potença d'una lòpia, d'un microscòpi*: Quocient de l'angle sota lo quau si ve un objècte au travèrs de l'instrument per la longuessa d'aquel objècte. 7. Poder de transpòrt e d'erosion d'un cors d'aiga. 8. (min.) Espessor de la jaça d'un minerai ò d'un filon. 9. Accion, influença exercida sobre quauqu'un: *La potença de l'exemple*. 10. (filos.) Possibilitat, virtualitat: *La potença e l'acte*. ◇ *En potença*: Virtualament. 11. (mat.) Aplicacion qu'à un nombre a fa correspoandre lo nombre notat a^n (si liège a potença n ; n es dich *expauant*) definit per lo produch de n factors egals à a quora n es un entier positiu, à $1/a^m$ quora $n = -m$ es entier negatiu e à $\sqrt[n]{a}$ quora $n = 1/p$ es fraccionari. ◇ *Potença d'un ponch per rapoart à una esfèra, à un cercle*: Produch dei distanças d'aqueu ponch ai interseccions de l'esfèra ò d' la circonferença dau cercle m'una secanta que passa per aqueu ponch. ◇ *Potença d'un ensemble*: Cardinal d'aquel ensemble. ◆ pl. (relig.) Nom d'una ierarquia dei àngels.

potença (-éncia) n.f. 1. Assemblatge de pèças de boasc ò de metal que forma una esquèrra, per sostenir ò suspendre quauqua ren. 2. Instrument que siève à empicar una persona; lo suplici en eu-meme. Sin.: **forca**. 3. (arald.) Ornament qu'a la forma d'una potença.

potencial, ala adj. 1. Qu'existisse virtualament, en potença, ma non vertadierament. 2. (ling.) Qu'exprimisse la possibilitat: "*Vendria se posquesse*" es una frasa *potenciala*. 3. (fis.) *Energia potenciala*: Energia d'un sistema fisic deuguda à la posicion d'una partida dau sistema per rapoart à l'autra. Var.: **potenciau**.

potencial n.m. 1. Ensèm dei ressorsas d'un país, d'un grope uman, d'una persona, d'un èstre vivent: Lo potencial militari d'una nacion. 2. (electr.) Grandor definida à una constanta pròche, que caracteriza lu còrs electrisats e li regions de l'espaci dont regna un camp electric (si mesúron de diferenças de potencial [d.d.p.], ò *tensions*). 3. (ling.) Forma verbala qu'exprimisse l'accion que porria acapitar si una condicion siguesse realisada (ex.: *Se quauqu'un m'ajudesse, acabarii mai leu*). Var.: **potenciau**.

potencialment adv. D'un biais potencial, virtualament.

potencialisar (-izar) vt. Aumentar, renforçar lu efèctes sobre l'organisme d'una substança activa, espec. d'un medicament, en parlant d'una altra substança.

potencialitat n.f. Estat de cen qu'existisse en potença.

potenciat, ada adj. (arald.) Acabat en dobla potença, en forma de T: *Crotz potenciada*.

potenciau, ala adj. e n.m. Potencial.

potenciomètre n.m. 1. (electr.) Aparelh per la mesura dei diferença de potencial ò dei foarças electromotritz. 2. Reostat mé tres bòrnas que perméton d'obtenir una tension variabla à partir d'una foant de corrent de la tension constanta.

potent, a adj. e n. 1. Qu'a totplen de poder, d'autoritat, d'influença. 2. Qu'a un grand potencial economic, militari, economic. 3. Qu'agisse embé foarça, que produe una granda energia dins un temps determinat: *Un motor potent*. 4. Qu'a de foarça fisica; que la manifesta. Sin.: **poderós**.

potentament adv. D'un biais potent; embé foarça, intensitat: *Èra potentament armat*. Sin.: **poderosament**.

potentat n.m. 1. Sobeiran absolut d'un Estat potent. 2. Òme qu'emplega lo sieu poder d'un biais despotic; tiran. Sin.: **dictator, despòta**.

potents n.m. pl. Aquelu que detènon lo poder, la riquessa. Sin.: **poderós**.

potestat n.m. Podestat.

potestatiu, iva adj. (dr.) Que depende de la volontat d'una dei doi partidas.

potina n.f. 1. Moissin de sardina, que càmbia de denominacion segond lo sieu estat de creissença: *potina* > *rafanela* > *palaieta* > *palaia* > *sardina*.. 2. Cassida.

potinós, oa n.f. Cassidós.

potité n.m. e n.f. Ragost de patatas esquichadi.

poton n.m. Baiar.

potonada n.f. Totplen de potons.

potonament n.m. Gèst de respècte que si practica en esflorèjant d'un baiar la man d'un frema ò d'un sobeiran. Sin.: **baiaman**.

potonar vt. Faire, donar un poton.

potonaria n.f. Costuma de baiar sovent.

potonàs n.m. Gròs poton.

potonet n.m. Baieta.

potre n.m. Preparacion à basa de legumes secs bulhits e esquichats, ò transformats en farina pi bulhits. Var.: **potròla**.

potròla n.f. Farinada; potre.

potron n.m. Pubís.

potz n.m. 1. Trauc vertical cavat dins lo soal, per rejónher la jaça d'aiga sota tèrra. 2. Trauc cavat dins lo soal per extraire de carbon ò un minerai, ò destinat à tota altra tòca industrial. 3. (mar.) *Potz dei cadenas*: Compartiment d'una nau dont si méton li cadenas dei àncoras. 4. *Potz moart*: Dogat vertical tapat, previst per embeure li aigas qu'escórron dintre la tèrra per trespír en depauant d'impuretats que ne son cargadi. Sin.: **potz sec, posaca**. 5. *Potz artesian*: Traucatge que dona una aiga que giscla naturalament.

potz rodier n.m. Nòria.

poussa n.f. Pos, posca.

poussós, oa adj. Possós, poscós.

pouvereu n.m. Embrum, esposc.

pouverin n.m. 1. Pòuvera per lu canons foarça fina, que s'emplegava per l'amorsatge dei armas portativi e

que s'emplega encuèi dins lu mesclums pirotecnics. 2. Pera per la pòuvera.

pouverisable (-izable), a adj. Que pòu èstre pouverisat. Var.: **pulverisable**.

pouverisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de pouverisar; lo sieu resultat. 2. *Pouverisacion catodica*: Ionoplastia. Var.: **pulverisacion**.

pouverisaire n.m. Aparelh agricòla emplegat per rompre li motas de tèrra. Var.: **pulverisaire**.

pouverisar (-izar) vt. 1. Redurre en pòuvera, en pichini partidas. 2. Destrúger completament: *L'OGCN a pouverisat lo sieu adversari*. 3. (fig.) *Pouverisar un recòrd*: Lo batre largament. 4. Projectar (un liquide) en fini gotetas. Var.: **pulverisar**.

pouverisator n.m. Instrument ò màquina que sièrve à projectar un liquide en gotetas foarça fini. Var.: **pulverisator**.

pouverós, oa adj. Qu'a la consistença de la pòuvera.

pouverulença (-éncia) n.f. Estat pouverulent. Var.: **pulverulença**.

pouverulent, a adj. Qu'es à l'estat de pòuvera; reduch en pòuvera. Var.: **pulverulent**.

pozzolana n.f. Ròca volcanica de l'estructura alveolària, recercada en construccion per li sieu qualitats d'isolacion termica e fonica. Var.: **poçolana**.

PP. (mús.) Pianissimo.

Pr Simbòle dau praseodimi.

practic, a adj. 1. Que s'estaca ai fachs, à l'accion (per op. à *teoric*): *Aver lo sens practic*. ◇ *Travalhs practics*: Exercicis d'aplicacion de cors teorics. 2. Aisat d'aplicacion ò d'utilisacion facila; eficaç: *Un orari practic*; comòde, aplicable, fasible, engenhós, realisable, apariat. 3. (filos.) Relatiu à l'accion moralà, li règlas de comportament. 4. En parlant dei personas, qu'a lo sens dei realitats, que conoisce lo manejament dei cauvas, que ten rason dei sieus interès. Contr.: **idealista, sentimental, especulatiu, teoric**.

pràctica n.f. Practica.

practica n.f. 1. Fach d'aver, d'exercir una activitat concreta: *La practica de la navigacion*. ◇ *Metre en practica*: Aplicar li règlas, lu principis (d'una activitat). ◇ *En practica, dins la practica*: En realitat, dins lu fachs. 2. Experiença, abitudà aprofundida: *Aver la practica dei afaires*. 3. (Sovent au pl.) Comportament abitual, biais d'agir. Sin.: **costuma, biais d'agir, esperiment**. 4. Observacion dei prescripcions d'una religion. 5. (filos.) Activitat concreta, istoricament determinada, dei òmes. 6. (mar.) *Liura practica*: Permission de comunicar donada à una nau après la visita dau servici de santat. Var.: **pràctica**. ◆ pl. Actes, exercicis de pietat: *Li practicas e la fe*.

pràctica n.f. Client; clientèla. Var.: **pràctiga**.

practicable, a adj. 1. Dont si pòu circular, passar: *Una rota practicabla*. 2. Que pòu èstre mes en practica, en aplicacion.

practicable n.m. 1. (cín.) Plataforma que sièrve à desplaçar la càmera, lu projectors, etc. 2. Accessòri,

element d'un decòr de teatre que non es solament pintat, figurat, ma que lu actors poàdon emplegar realment dins lo sieu juèc, lu sieus desplaçaments. 3. (espòrts) En gymnastica, cairat de 12 m de costat per lu exercicis au soal.

practicament adv. 1. Dins la practica, en realitat. 2. Esquasi: *Ai practicament acabat*. Sin.: **per faire cort, quasiment, esquasi, tant vau dire**.

practicant, a adj. e n. 1. Qu'obsèrva li practicas de la sieu religion. 2. Que practica abitualment un espòrt, una activitat.

practicar vt. (*practiqui*) 1. Faire, executar: *Practicar un trauc dins una paret*. 2. Si dedicar à una activitat, à un espòrt. 3. *Practicar una religion*: N'observar li prescripcions. ◆ **si practicar** v.pr. Èstre en usatge: *La marcha si practica de mai en mai*.

practice n.m. (mòt anglés) Au gòlf, terren ò ensèm d'installacions en sala destinats à l'adestrament.

practician, a n. 1. Persona que practica una activitat, un mestier (per op. au *teorician*, au *cercaire*). 2. Mètge, dentista, veterinari ò auxiliari medical qu'exercisce. Sin.: **clincian, cirurgian**. 3. Aqueu que, d'après un modèle, comença dins un blòc de pèira, de màrmor, etc., l'obratge que l'esculptaire acabarà.

practicós, a adj. Gaubiós, laboriós, actiu.

pràctiga n.f. Client; clientèla. Var.: **pràctica**.

prada n.f. Prat grandàs.

pradaria n.f. Terren cubèrt d'èrba destinada à noirir li bèstias. ◇ *Pradaria naturala* ò *permanenta*: Terren en èrba que non es estat ni laurat ni semenat. Sin.: **prat**. ◇ *Pradaria artificiala*: Tèrra semenada de leguminoas puri ò mescladi, d'una durada de produccion d'una à tres annadas. ◇ *Pradaria temporària*: Tèrra semenada de gramineas e de leguminoas, d'una durada de produccion variabla en foncion dei espècias. Var.: **pratària**.

pradarial n.m. Tèrç mes de l'auton dins lo calendier revolucionari francés.

pradarial, a adj. Que creisse en lu pradarias. Var.: **pradariau**. Sin.: **pradier**.

pradariau, ala adj. Pradarial.

pradelet n.m. Agaric. Sin.: **bolet de prat** (*Agaricus eduli*).

pradelon n.m. Prat pichon. Sin.: **pradet**.

pradenc, a adj. Que pertòca lu prats.

pradet n.m. Pradelon.

praesídium n.m. (mòt lat.) Presidença dau Conseu dau Soviet suprème en U.R.S.S. Var.: **presídium, presidium**.

pragmatic, a adj. 1. Fondat sobre l'accion, la practica, caucionat per la capitada. 2. Fondat sobre l'estudi dei fachs. 3. (ist.) *Sancion pragmatica*: Edit d'un sobeiran per estatuar en principi definitivament dins una matèria fondamentalà: succession, rapoarts de la Glèia e de l'Estat, etc.

pragmatica n.f. Partida de la lingüistica qu'estúdia lu rapoarts entre la lenga e l'usatge que lu locutors n'en fan en situacion de comunicacion.

pragmatisme n.m. 1. (filos.) Doctrina que pilha per criteri de la veritat la valor practica. 2. Actituda de quauqu'un que s'adapta à toti li situacions, qu'es orientat vèrs l'accion practica. Sin.: **empirisme**, **rotina**.

pragmatista adj. e n. (filos.) Dau pragmatisme; que n'es partidari.

pragués, esa adj. e n. De Praga.

prakrit n.m. Caduna dei lengas comuni eissidi dau sanskrit, en usatge dins l'Índia anciana e qu'an donat naissença ai lenga indo-ariani d'encuèi. Grafia sabenta: *prākrit*.

pralin n.m. 1. Preparacion à basa d'amèndolas, de sucre e de vanilha, emplegada en pastissaria e en confisaria per recurbir lu pastissons, forrar li caramèlas, etc. 2. (agric.) Mesclum betòs de tèrra e de bua de vaca dont si fan trempar li raïç dei aubres denant de lu plantar ò li granas denant de li semenar.

pralina n.f. Amèndola ò avelana brostolida cubèrta de sucre cuèch e glaçat.

pralinat vt. 1. Decorar, forrar, perfumar mé de pralin. ◇ Alestir dins lo biais dei pralinas. 2. (agric.) Curbir li raïç d'aubres ò de granas mé de pralin.

pralinat n.m. Mesclut de chicolata e de pralinas esquiçadi.

pralinatge n.m. Accion de pralinat.

prandial, a adj. Que pertòca lu pasts. Var.: **prandiau**.

prandiau, ala adj. Prandial.

pranisme n.m. Inèdia.

prao n.m. 1. Nau de Malàisia m'un balancier unic, de l'avant e de l'arrier simetric, velat per poder navegar dins lu doi sens. 2. Velier multicòca que la sieu construccion es inspirada dau prao malés.

praseodimi n.m. Metal dau grope dei tèrras rari; element (Pr) de n° atomic 59 e de massa atomica 140,90.

prat nm. Pradaria permanenta.

prataria n.f. Pradaria.

praxeologia n.f. Teoria de l'accion.

praxia n.f. (psicol.) Foncion de coordinacion e d'adaptacion dei movements volontaris à una tòca.

praxis n.f. (mòt gr.) Accion e, espec., accion ordenada vèrs una tòca donada (per op. à *conoisença*, *teoria*).

prea n.f. (mar.) Contraquilha.

prea n.f. Pichin canal de tèrra batuda per menar li aigas.

preable, a adj. Appreciable. Var.: **presable**.

preadamisme n.m. Doctrina qu'afortisse qu'Adam non seria lo primier òme.

preadamit, a adj. 1. Anterior à Adam. 2. Relatiu au preadamisme. 3. Nom donat ai òmes qu'aurion viugut denant Adam. 4. Partidari dau preadamisme.

preadaptacion n.f. (biol.) Predisposicion anatomica e fisiologica d'un èstre vivent à s'adaptar dins un mitan diferent d'aqueu dont viu.

preadaptiu, iva adj. Marcat per la preadaptacion.

preadolescent, a n. Enfant jove qu'es à mand d'intrar dins l'adolescença.

preaire, airtiz n. Appreciator. Var.: **presaire**.

prealablement adv. Au prealable. Sin.: **de per avant**, **d'en primier**, **tot beu primier**, **anteriorament**, **denant**, **d'intrada**.

prealable, a adj. 1. Que deu normalament èstre fach, dich, examinat per començar: *Consentiment prealable*. 2. *Question prealable*: (dr.) Question sotamessa à un tribunal, e que la sieu solucion deu intervenir avant l'examen de la question principala (per op. à *question prejudiciala*). ◇ Question qu'un parlamentari paua per que l'assablada decide que non si deu deliberar sobre lo tèxto, lo subjècte à l'òrdre dau jorn.

prealable n.m. Condicion qu'(una dei partidas fixa avant lo començament d'una negociacion, etc.: *Lu prealables d'un tractat*. ◇ Au prealable: Avant.

preambul(e) n.m. 1. Introduccion à un discors, à un expauat; avant-prepau. 2. Cen que vèn avant quauqua ren, cen que l'anòncia: *Aquest incident èra lo preambule d'una crisi importanta*. Sin.: **avant-dire**, **introduccion**, **preludi**, **prològue**.

preamplificar vt. (*preamplifiqui*) Amplificar (un son) au mejan d'un preamplificador.

preamplificador n.m. (electron.) Amplificador de tension dau signal de sortida d'un detector ò d'una tèsta de lectura, denant d'intrar dins un amplificador de potença.

preanestesia n.f. (cir.) Anestesia leugiera denant la generala.

preanestèsic, a adj. Que pertòca la preanestesia.

preanunci n.m. (c. de f.) Signal, fuèc vèrd intermitent que comanda au mecanician d'un tren que circula à mai de 160 km/h de non despassar aquesta velocitat au moment de passar lo signal seguent.

preaprendissatge n.m. Periòde d'aprendissatge efectuat pendent li darrièr annada de l'escolaritat.

prear vt. (*prei*) Trovar au sieu gust. Sin.: **agradar**, **plàser**. ◆ **si prear** v.pr. Si radassar.

preatge n.m. Fach d'apreciar, de prear. Var.: **presatge**. Sin.: **apreciacion**, **plaser**, **agradança**.

preaupenc, a adj. Preaupin.

preaupin, a adj. Dei Preaups. Var.: **preaupenc**.

preavertir vt. (*preavertissi*) Preavisar.

preavis n.m. Avertiment prealable denant de denonciar ò de rompre un contracte, una convencion, etc.; temps que s'escorre entre aquest avertiment e lo moment que pilha efècte: *Preavis de licenciamment*.

preavisar vt. Donar un preavis à. Sin.: **preavertir**.

prebenda n.m. 1. (lit.) Revengut estacat à una situacion lucrativa. 2. (relig. cat.) Revengut estacat à un títol eclesisatic, à un canonicat; lo títol en eu-meme. 3. (fig.) Poast onorific que li es estacat un salari consequent.

prebendar vt. Autrejar una prebenda à.

prebendat adj. e n.m. (relig. cat.) Qu'a lo benefici d'una prebenda.

prebendier n.m. (relig. cat.) Titulari d'una prebenda; noirit a la carga de la Glèia.

prebòst n.m. Prevòst.

prebostal, a adj. Prevostal. Var.: **prebostau**.

prebostat n.m. Prevostat.

prebostau, ala adj. Prebostal.

precambra n.f. Cambra auxiliària d'un motor à combustion, entre l'injector de combustible e lo cilindre.

precambrian, a n.m. Promiera èra de l'istòria de la Tèrra, que la sieu durada es de 4 miliards d'ans. Sin.: **antecambrian**. ◆ **precambrian, a** adj. Dau precambrian.

precancerós, oa adj. Si di de lesions que poàdon venir avant un càncer.

precari, ària adj. 1. Qu'a ren d'estable, d'assegurat; provisòri, fragile: *Una santat precària*. Sin.: **freule, efemèr, transitòri, mausegur**. Contr.: **assegurat, constant, duradís, permanent, estable, garantit**. 2. (dr.) Qu'existisse per autorisacion revocabla.

precariament adv. Embé precaritat.

precarisacion (-izacion) n.f. Accion de precarisar.

precarisar (-izar) vt. Rendre precari, gaire duradís.

precaritat n.f. Caractèr, estat de cen qu'es precari. Sin.: **incertitud(a), instabilitat, freuletat, freularia**.

precatiu, iva adj. En d'uni lengas, mena d'exprimir la preguiera.

precaucion n.f. 1. Disposicion pilhada per evitar un auvari ò n'en limitar li consequenças: *Pilhar li sieu precaucions*. ◇ *Precaucions oratòri*: Mejans gaubiós per obtenir la benvolença de l'auditor. 2. Circonspeccion, prudença: *Caminar embé precaucion*. Sin.: **cautela, avisada**.

precaucionar vt. Metre en garda. ◆ **si precaucionar** v.pr. (lit.) Pilhar de precaucions (còntra).

precaucionós, oa adj. (lit.) Que pilha de precaucions; que si fa embé precaucion: *De gèsts precaucionós*. Sin.: **avisat, cautelós**.

precaucionosament adv. (lit.) Embé precaucion. Sin.: **avisadament, cautelosament**.

precaufaire n.m. Aparelh per precaufar.

precaufar vt. Escaufar d'avança.

precaufatge n.m. Caufatge preliminar: *Precaufatge d'un forn, d'un aparelh*.

precedença (-éncia) n.f. 1. Accion de precedir. 2. Drech consacrat per l'usatge ò fixat per l'etiqueta d'èstre plaçat avant lu autres, de lu precedir dins l'òrdre onorific.

precedent n.m. Fach, exemple anterior invocat coma referença ò coma justificacion per quauqua ren d'analogue: *Crear un precedent*. ◇ *Sensa precedent*: Unic.

precedent, a adj. Que vèn just avant: *Lo jorn precedent, la pàgina precedent*. Sin.: **d'avant, anterior**.

precedentament adv. Avant: *Coma es estat dich precedentament*. Sin.: **anteriorament**.

precedir vt. (*precedissi*) 1. Caminar davant quauqu'un: *L'avantgarda precedisse l'armada*. 2. Èstre situat avant, dins l'espaci ò dins lo temps: *L'article precedisse lo nom*. 3. Arribar, si trovar dins un luèc avant quauqu'un. Var.: **precedre**. Sin.: **davançar, davantejar, venir avant, anar davant, preexistir, prevenir**.

precedre vt. Precedir.

precellença (-éncia) n.f. (it.) Preexcellença.

precèpte n.m. Règla, ensenhament dins un domèni particulier: *Lu precèptes de la morala*. Sin.: **comandament, conseu, instruccion, lèi, òrdre, prescripcion, principi, sentença, nòrma, aforisme, proposicion, axiòma**.

preceptiu, iva adj. Relatiu à la nòrma, au precèpte. Sin.: **normatiu**.

preceptor, tritz n. Persona encargada de l'educacion d'un enfant à domicili. Sin.: **mèstre, pedagogue, mentòr, conselhier, instructor**.

preceptorat n.m. Foncion de preceptor.

precession n.f. (mecan.) Movement conic descrich à l'entorn d'una posicion mejana per l'axe d'un còrs animat d'un movement giroscop. ◇ (astron.) Movement conic foarça lent qu'efectua l'axe de rotacion terrèstre à l'entorn d'una posicion mejana que correspoande à una direccion normala au plan de l'ecliptic. La durada de la precession dei equinòxis vira à un pauc mai de 25000 ans, partent d'un ponch de la Tèrra sus la sieu orbita, per tornar au ponch referencial.

precioa n.f. (liter.) Au s. XVIIⁿ, frema dau monde que cercava à si faire remarcar en metent en avant l'elegança dei sieus biais e dau sieu lengatges.

preciós, oa adj. 1. Qu'a una granda valor mercanda: *Una pèira precioa*. 2. Foarça utile, que rende de grands servicis: *Una ajuda precioa*. 3. (liter.) Relatiu à la preciositat. Sin.: **ampolós, estudiant, manierat, pretenciós, sofisticat, redondant, enfatic**. ◆ adj. e n. Afectat dins lo sieu lengatge, lu sieus biais.

preciosament adv. 1. M'una granda atencion: *Conservar preciosament li letras de la sieu calinhera*. 2. Embé preciositat.

preciositat n.f. 1. (liter.) Tendença au refinament dei sentiments, dei biais e de l'expression literària que si manifestèt en França au començament dau s. XVIIⁿ.

precipici n.m. 1. Luèc profund e bauçós; tomp, garagalh. Sin.: **desrocador, avenc, vabre, bauç, ribàs, caraveu** (Ment.), **debauç, tomplina**. 2. (fig.) Situacion catastrofica, desastre, roïna, mauparada, malastrada.

precipitable, a adj. Que pòu estar precipitat.

precipitacion n.f. 1. Vivacitat excessiva, que fa agir sensa la reflexion necessària: *Fugir mé precipitacion*. Sin.: **abriva, abrivada**. 2. (quim.) Fenomène per lo quau un còrs insoluble si forma dins un liquide e si depaua au fond dau recipient. ◆ pl. Formas variadi sota li quali l'aiga contenguda dins l'atmosphèra si depaua à la susfàcia dau glòbe terrèstre (puèia, neblaresc, neu, granhòla, aigalh).

precipitadament adv. Embé precipitacion. Sin.: **à rabatons, abrivadament, apreissadament**.

precipitar vt. 1. Faire cabussar d'un luèc elevat vèrs un luèc foarça mai bas. 2. Butar, faire cabussar dintre: *Precipitar un país dins la guèrra*. 3. Accelerar lo ritme de: *Precipitar lu eveniments*. Sin.: **abrivar, apreissar**. 4. Faire tròup leu, dins l'urgença: *Precipitar la sieu partença*. Sin.: **abrivar, apreissar**. 5. (quim.) Provocar la precipitacion de. ◆ vi. (quim.) Formar un precipitat. ◆

si precipitar v.pr. 1. Si jetar d'aut en bas. 2. S'abrivar, anar rapidament: *Si precipitar per socórrer una persona ferida*. Sin.: **s'acorsar, s'apreissar, si lançar**.

precipitat, ada adj. Fach rapidament, tròup leu, sensa si donar lo temps de la reflexion: *Una partença precipitada*. Sin.: **apreissat, à l'escorsa, à la lèsta**.

precipitat n.m. (quim.) Depaus format dins un liquide per precipitation.

precipitina n.f. Substança proteïca que provòca una precipitation.

preciput n.m. Drech reconoissut à de personas que dévon faire un partatge de prelevar de la massa, denant de partatjar, una soma ò de bens.

preciputari, ària adj. (dr.) Relatiu au preciput.

precís n.m. Obratge qu'expaua brevement l'essencial d'una matèria.

precís, isa adj. 1. Que non lascia d'incertituda; just, exacte: *Si faire una idea precisa*. Sin.: **determinat, arrestat, concret, definitn, clar, rigorós, matematic, pontuau, estrech**. 2. Fixat, determinat rigorosament: *Si rejónher à una ora precisa*. 3. Qu'agisse embé exactituda, rigor. Qu'es fach d'un biais net: *Un dessenh precis*. 5. (mil.) *Tir precis*: Que lu sieus impactes son gropats.

precisament adv. Justament, exactament. Sin.: **tot (e) beu just, per melhor dire**.

precisar vt. 1. Determinar, fixar embé precision: *Precisar la data d'un eveniment*. 2. Portar de precisions; rendre mai precis, mai exacte: *Cau precisar la tieu pensada*. Sin.: **espificar, delimitar, formular**. ♦ **si precisar** v.pr. Pilhar forma, devenir distinct. Sin.: **si caracterisar, si clarificar, si sotalinhar, si destriar**.

precision n.f. 1. Caractèr de cen qu'es precis, exacte. Sin.: **exactituda, clartat, minucia, regularitat, rigor, menudaria**. ◇ (espec.) Qualitat globala d'un instrument de mesura que li permete de donar d'indicacions que correspoàndon lo mai possible à la valor vertadiera de la grandor que si vòu mesurar. 2. Exactituda dins l'accion: *Un gèst precis*. 3. Clartat rigoroa dins la pensada, l'expression: *La precision d'un estile*. 4. Detalh precis que dona una informacion mai granda: *Ti donerai de precisions deman*.

precisionisme n.m. Tendènça de la pintura figurativa americana dei annadas 1920 e 1930, caracterisada per un estile esquematic e precis.

precisionista adj. e n. Relatiu au precisionisme; artista que practicava lo presicionisme.

precitat, ada adj. Citat precedentament. Sin.: **mencionat**.

preclar, a adj. (fig.) Remirable, valorós, de tria.

preclarament adv. D'una mena preclara.

preclassic, a adj. Anterior à un periòde classic.

preclinic, a adj. 1. Relatiu à l'estadi d'una malautia que precedisse l'aparicion dei premier simptoms, ò *signes clinics*. 2. Relatiu à l'estadi de la recèrca medicala que precedisse li pròvas cliniqui.

precòç (-òce), òça adj. 1. Madur denant dau moment normal ò abitual. 2. Que lo sieu desenvolupament fisic ò

intellectual correspoande à un atge superior: *Un enfant precòç*. Sin.: **avengut, desvolopat**. 3. Qu'acapita mai leu que d'ordinari: *Una prima precòça*. Sin.: **primierenc, primairenc**.

precoçament adv. D'un biais precòç.

precocitat n.f. Caractèr d'una persona, d'una caua precòça. Sin.: **primieratge**.

precolombian, a adj. Anterior à la venguda de Cristòu Colomb, en Amèrica.

precombustion n.f. Fasa dau foncionament d'un motor Diesel que vèn avant l'inflamacion dau combustible.

precomptar vt. (*precòmpti*) Operar lo precòmpte de.

precòmpte n.m. 1. Retenguda dei cotisacions socials que l'emplegaire opèra sus lo salari e qu'es versada ai organismes correspondents. Sin.: **retenguda**. 2. *Precòmpte mobilier*: Retenguda de contribucion fiscalà exigida dei societats que non son sotamessi ai taxas sobre li societats.

preconcebut, uda adj. Concebut d'avança, sensa analisi: *Una idea preconcebuda*.

preconçaupre vt. Preconceure.

preconçauput, uda adj. Preconcebut, preconceput.

preconceuput, uda adj. Preconcebut, preconçauput.

preconceure vt. Conceure d'avança, sensa analisi ni examèn. Var.: **preconçaupre**.

preconcebut, uda adj. Imaginat per avança, sensa examèn critic: *Idea preconcebuda*.

preconception n.f. Idea que si forma avant.

preconçèpte n.m. Cen que vèn avant lo concèpte, que non es encara un concèpte, que per lu enfants es generalament situat entre 2 e 4 ans.

preconisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de preconisar. Sin.: **conseu, avertiment, vejaire, avis, recomandacion**. 2. (relig. cat.) Acte solèmne per lo quau lo papa dona l'institucion canonica à un evesque que l'autoritat civila a nomenat.

preconisar (-izar) vt. 1. Recomandar vivament: *Preconisar un remèdi*. Sin.: **conselhar, avertir, recomandar**. 2. (relig. cat.) Instituir au mejan de la preconisacion.

preconscient, a adj. (psican.) Que pertòca lo preconscient.

preconscient n.m. (psican.) Dins l'aparelh psiquic que Freud descriu, luèc dei procèssus mentals que, temporariament inconscients, non son refolets e poàdon tornar conscients.

preconsonantic, a adj. (ling.) En lingüistica, que precedisse una consonanta.

preconstrench, a adj. Sotamés à la preconstrench: *Betum preconstrench*.

preconstrench n.f. Tecnica de messa en òbra dau betum que consistisse à lo sotametre à de compressions permanenti destinadi à aumentar la sieu resisença.

preconstrénher vt. Sotametre un materiau denant l'aplicacion dei cargas à un sistema de compression permanenta. Sin.: **preformar**.

precordialgia n.f. Dolor localisada dins la region precordiala.

precordial, a adj. (med.) Relatiu à la region dau torax situada en avant dau coar. Var.: **precordiau**.

precordiau, ala adj. Precordial.

precuèch, a adj. Si di d'un aliment parcialament cuèch denant d'èstre condicionat e que demanda d'èstre cuèch solament per un temps reduch: *De ris precuèch*.

precursor, a n. 1. Persona que, per la sieu accion, duèrbe la via à quauqu'un, à una doctrina, à un movement: *Lu precursors dau romantisme*. Sin.: **davancier, predecessor, anonciaire, anonciator, primadier**. 2. (bioquim.) Compauat que n'en precedisse un autre dins una sequença metabolica.

precursor adj. m. 1. Que vèn avant e anoncia quauqua ren; avantcorrèire, anonciator: *De signes precursors*. Sin.: **predecessor, anonciaire, davancier**. 2. (mil.) *Destacament precursor*: Encargat d'alestir lo cantonament d'una unitat.

preda n.f. 1. Èstre vivent capturat e manjat per un animau (lo *predator*). Sin.: **presa, pilha, rapina**. ◇ *Auceu de preda*: Auceu que si noirisse de predas, d'autres animaus; rapace. 2. (fig.) Victima, persona que si tormenta ò que si pòu manobrar facilament. ◇ Cen que si pilha embé rapacitat, per la violença. 3. *Èstre en preda* à: Èstre liurat à, tormentat per: *Èstre en preda à la gelosia*. ◇ *Èstre la preda de*: Èstre destruch per: *La maion es estada la preda dei flamas*.

predacion n.f. 1. Mòde de nutricion dei animaus predators. 2. Mòde de subsistença dei poblacions predatrix.

predator, tritz adj. e n. 1. Que viu de predas animali ò vegetali: *Li espècias predatrix*. ◇ *Predator natural d'una espècia*: Animau que fa ordinariament la sieu preda d'aquesta espècia. 2. (antrop.; preïst.) Si di de l'òme que viu de çaça e de culhida.

predecessor n.m. Persona qu'a precedit quauqu'un dins una foncion, un emplec, etc. Sin.: **precursor**.

predecopat, ada adj. Decopat à l'avança ò presentat en elements facilament separabli.

predela n.f. Partida inferiora d'un retaule, d'un poliptic, en general partatjada en pichins paneus.

predelinquent, a n. Minor susceptible de devenir un delinquent.

predestinacionisme n.m. Vejaire teologic qu'ensenha que Dieu, per lo biais d'un decret etèrne, causisse un cèrt nombre dei sieu creaturas, per manifestar en eli la sieu misericòrdia en li sauvant, mentre que d'autres, per lo fach de sieu damnacion, manifeston la sieu severitat (calvinisme).

predestinacion n.f. 1. Determinacion fatala dei eveniments futurs. 2. (teol.) Decret etèrne de Dieu que pertòca la fin (sauvament etèrne ò damnacion) de la creatura umana.

predestinar vt. 1. Reservar per avança à un destin, un ròtle particulier. 2. (teol.) Destinar de tota eternitat au sauvament ò à la damnacion.

predestinat, ada adj. e n. Que lo sieu destin es fixat d'avança.

predeterminacion n.f. Accion de determinar à l'avança.

predeterminar vt. 1. Determinar à l'avança. Sin.: **arrestar, preestablir**. 2. (teol.) Mòdre la volontat umana sensa entravar la libertat.

predeterminisme n.m. Sistema que considèra lu eveniments coma determinats à l'avança per la volontat divenca.

prediastolic, a adj. Que precedisse la diastòla dau coar.

predicable, a adj. (log.) Que pou s'èstre aplicat à un subjècte: *Lo tèrme "animau" es predicable à l'òme e à la bèstia*.

prèdica n.f. 1. Sermon. 2. Discors noiós que vau faire la morala. Var.: **predcada, predicament**.

predicacion n.f. Accion de predicar; sermon.

predicament n.m. Prèdica, sermon.

predcada n.f. Prèdica.

predcaire, airtz adj. e n. 1. Que prèdica; que li agrada faire la morala. 2. *Fraires predcaires*: Dominicans encargats de predicacion.

predicant n.m. 1. Predicator protestant. 2. (pej.) Predicator de morala.

predicar vi. (*prèdiqui*) Prononciar un sermon, de sermons. ◇ vt. 1. Anonciar, ensenhar (la paraula de Dieu). 2. Recomandar embé insistença: *Predicar la moderacion*. Sin.: **preconisar**. 3. (ling.) Donar un predicat à (un sintagma nominal).

predicat n.m. 1. (log.) Atribut afirmat ò negat d'un subjècte. ◇ *Calcul dei predicats*: Partida de la lògica que tracta dei propietats analisadi en predicats. 2. (ling.) Cen qu'es afirmat ò negat à prepaus de la caua que s'en parla (subjècte ò tema). 3. (mat.) Expression que contèn una variabla ò diferenti variablas e que pòu devenir una proposicion vèra ò faussa en foncion dei valors atribuidi à n-aquesti variablas. Sin.: **foncion proposicionala**.

predicatiu, iva adj. (ling.) Dau predicat. ◇ *Frasa predicativa*: Reducha au solet predicat.

predicator, tritz n. Persona que prèdica, que fa la morala.

prediccion n.f. 1. Accion de predire. 2. Cen qu'es predich: *Lu fachs an contradich li tieu prediccions*. Sin.: **profecia, boaventura, oroscòp(e), pronostic, oracle, auguri**.

predigerit, ida adj. *Aliment predigerit*: Qu'a subit una digestion quimica prealabla e que permete de demenir lo trabalh digestiu d'unu malauts.

predileccion n.f. Preferença marcada per quauqu'un, per quauqua ren. Sin.: **simpatia, estima, favor, aimança**. ◇ *De predileccion*: Favorit: *Bernard de Ventadorn es lo mieu autor de predileccion*.

predinnar n.m. Après-dinnar. Sin.: **après-miègjorn**.

predire vt. (*predii*) Anonciar d'avança cen que si deu debanar, sigue per intuicion ò divinacion, sigue per conjectura ò rasonament: *Predire una crisi economica*.

Sin.: **devinar, endevinar, anonciar, pronosticar, revelar, divulgar, comunicar, profetisar, conjecturar, cassandrejar** (una mauparada).

predispauar vt. Metre per avança dins de condicions donadi: *La sieu constitucion lo predispaua à jugar au rugbi*. Var.: **predispòner**. Sin.: **aclinar**.

predispòner vt. Predispauar.

predispòsicion n.f. Disposicion, tendença, aptituda naturala à quauqua ren. Sin.: **clinament, propension**.

predispòst, a adj. Predispauat.

predominacion n.f. Predominança.

predominança n.f. Caractèr predominant, preponderança. Var.: **predominacion**.

predominant, a adj. Que predomina. Sin.: **preponderant, eminent**.

predominar vi. Èstre en quantitat màger, èstre lo mai important: *La pesca predomina dins aquesta region*. Sin.: **prevaler**.

preedipian, a adj. (psican.) Que precedisse l'aparicion dau complèxe d'Edip: *Lo periòde preedipian*.

preelectoral, a adj. Que precedisse li eleccions. Var.: **preelectoral**.

preelectoral, ala adj. Preelectoral.

preelementari, ària adj. *Ensenhament preelementari*: Donat dins li escòlas mairali ò li classas infantini.

preellenic, a adj. (ist.) Anterior à l'invasion doriàna en Mediterranea orientala (s. XIIⁿ av. J.-C.).

preemcion n.f. Facultat qu'una persona ò una administracion detèn, de preferença à tota altra, d'aquistar un ben qu'es estat mes en venda.

preeminença (-éncia) n.f. Superioritat absoluta sobre lu autres, supremacia: *Si disputar la preeminença economica*. Sin.: **avantatge, preponderança, privilegi, preferença, superioritat, supremacia**.

preeminent, a adj. (lit.) Superior, qu'a la preeminença. Sin.: **preponderant**.

preemtiu, iva adj. Relatiu à la preemcion.

preenregistrament n.m. Accion, fach de preenregistrar.

preenregistrar vt. Enregistrar à l'avança. Var.: **preregistrar**.

preenregistrat, ada adj. 1. Enregistrat à l'avança (per op. à *en dirècte*): *Programa preenregistrat*. 2. Que contèn ja un enregistrament (per op. à *vierge*). Var.: **preregistrar**.

preensil(e), a adj. Que pòu servir à la preension: *Un animau m'una coa preensila*. Var.: **prensil(e)**. Sin.: **prenaire, arrapaire**.

preension n.f. Accion de pilhar, d'agantar materialament: *La man es l'organe de preension de l'òme*. Var.: **prension**.

preensor n.m. Que sièrve à la preension: *Un organe preensor*. Var.: **prensor**.

preescolar(i), a (-ària) adj. Relatiu au periòde que precedisse l'escolaritat obligatòria.

preestabli vt. (*preestablisti*) Establi à l'avança. Sin.: **predeterminar, prefigurar**.

preestablit, ida adj. Establit d'avança. ◇ *Armonia preestablida*: Que, dins la filosofia de Leibniz, explica l'acòrdi entre l'ànima e lo còrs.

preexcellença (-éncia) n.f. (lit.) Superioritat marcada, qu'escapa à tota ierarquia comuna. Sin.: **preeminença, primautat, superioritat, sobrier, senhorejament, preponderança, egemonia, precellença** (it.).

preexistença (-éncia) n.f. Existença anteriora.

preexistent, a adj. Que preexistisse.

preexistir vi. (*preexistissi*) Existir avant. Var.: **preexistre**.

preexistre vi. Preexistir.

prefabricacion n.f. Sistema de construccion au mejan d'elements prefabricats.

prefabricar vt. (*prefabriqui*) Realisar de bastisons, de fabricacions, au mejan d'elements fabricats d'avança, prevists per èstre assemblats sus plaça.

prefabricat, ada adj. 1. Si di d'un element ò d'un ensèm d'elements estandardisats, fabricat à l'avança e destinats à èstre assemblats sus plaça. 2. Compauat exclusivament d'un assemblatge d'elements prefabricats: *Una maion prefabricada*. 3. Alestit à l'avança; faus, fabricat: *Una acusacion prefabricada*.

prefabricat n.m. Element ò ensèm d'elements prefabricats: *Travalhar dins un prefabricat*.

prefaci nm. 1. Tèxto de presentacion plaçat au començament d'un libre. Var.: **prefacion**. Sin.: **prologue, avertiment, avis, introduccion, preambul, preliminar, preludi, avant-prepaus, portissòu, portisson**. 2. (liturgia) Prefàcia.

prefàcia n.f. (liturgia) Partida de la messa que precedisse la preguiera eucaristica. Var.: **prefaci**.

prefaciar vt. (*prefaci, classic prefàcii*) Escriure lo prefaci de.

prefaciar, a n. Autor, autritz d'un prefaci.

prefacion n.f. Prefaci.

prefècte, a n. 1. En França, grade de la foncion publica que dona vocacion à ocupar l'emplec de comissari de la República (despí lo 1982). 2. *Prefècte de polícia*: Aut foncionari encargat de la polícia, à París e à Marselha. 3. *Prefècte maritime*: Amiral encargat de comandar una region maritima. 4. *Prefècte apostolic*: Prelat non evesque, à la tèsta d'una circonscripcion non apostolica en país de mission. 5. (Antiqu. rom.) Aut foncionari qu'avía una carga dins l'armada ò dins l'administracion.

prefècta n.f. Esposa d'un prefècte.

prefectoral, a adj. Dau prefècte. Var.: **prefectorau**.

prefectorau, ala adj. Prefectoral.

prefectura n.f. 1. Circonscripcion administrativa d'un prefècte, d'un Comissari de la República, que dins l'administracion francesa correspoande à un departament. 2. Vila dont aquesta administracion a lo sieu sèti. 3. Ensèm dei servicis de l'administracion prefectorala; edifici dont son installats. 4. Foncion de prefècte; la sieu durada. 5. *Prefectura de Polícia*: Administracion encargada de la polícia, à París e à

Marselha; sèt d'aquesta administracion. 6. *Prefectura maritima*: Poart de guèrra, cap-luèc d'una region maritima. 7. (Antiqu. rom.) Carga de prefècte; territòri sobre lo quau s'estendia la sieu autoritat.

preferablament adv. (fr.) Preferiblement.

preferable, a adj. (fr.) Preferible.

preferar vt. (*preferi*) (fr.) Preferir.

preferat, ada adj. (fr.) Preferit.

preferença (-éncia) n.f. 1. Fach de preferir; predileccion. Sin.: **causada, propension, favoritisme, prioritat, avantatge, aclinament**. ◇ *De preferença*: Pusleu. 2. Cen que si preferísse: *Quala es la tieu preferença?* 3. Reglamentacion doaniera particulierament favorabla qu'un Estat autreja à-n-un autre Estat.

preferencial, a adj. 1. Qu'es tablisse una preferença à l'avantatge de quauqu'un. 2. *Vòte preferencial*: Sistema electoral dins lo qual l'elector pòu modificar l'òrdre dei candidats d'una lista. Var.: **preferenciau**.

preferencialment adv. D'un biais preferencial.

preferenciau, ala adj. Preferencial.

preferiblement adv. De preferença. Var.: **preferablament** (fr.).

preferible, a adj. Que s'amerita d'èstre preferit; que convèn de mai: *La segonda solucion es preferibla*. Var.: **preferable** (fr.). Sin.: **desiderable, melhor, superior**.

preferir vt. (*preferissi*) 1. Considerar una persona, una caua mé mai de favor qu'una outra, la causir pusleu qu'una outra; estimar de mai: *Preferísse mi repauar que trabalhar, preferísse la coïna niçada*. Sin.: **prepausar, causir, elegir, destriar, afavorir, avantatjar, seleccionar, aimar melhor, estimar mai**. 2. Si desvolopar mai facilament dins d'unu luècs, d'uni condicions: *Aquela planta preferísse l'ombra*. Var.: **preferar** (fr.).

preferit, ida adj. e n. Que si preferísse: *Lo mieu enfant preferit*. Var.: **preferat** (fr.). Sin.: **causit, afavorit, carit**.

prefiguracion n.f. Fach de prefigurar quauqua ren; cen que prefigura, anóncia. Sin.: **anóncia, avant-correïre, avertiment, menaça, preludi, prediccion, auguri, premonocion, senhau, simptòma, presagi, auspici**.

prefigurar vt. Presentar lu caractèrs d'una caua futura, anónciar per avança. Sin.: **anonciar, augurar, menaçar, avertir, amenaçar**.

prefijar vt. (*prefigi*) (dr.) Prefixar.

prefinanciament n.m. Crèdit à cort tèrme acordat à una entpresa per li permetre d'aviar una produccion sensa asperar lo mòde de financiament normal.

prefinanciar vt. (*prefinanci, classic prefinàncii*) Financiar una entpresa m'un crèdit à cort tèrme per li permetre d'aviar una produccion sensa asperar lo mòde de financiament normal.

prefix(e), a adj. (dr.) *Tèrme prefix(e)*: Tèrme determinat per avança, fins au quau ren si pòu faire.

prefixacion n.f. (ling.) Formacion d'una unitat lexicala novèla en ajustant un prefixe à una unitat preexistenta.

prefixal, a adj. Relatiu ai prefixes, à la prefixacion. Var.: **prefixau**.

prefixar vt. 1. (ling.) Provedir d'un prefixe. 2. (dr.) Fixar per avança.

prefixat, ada adj. (ling.) Provedit d'un prefixe.

prefixau, ala adj. Prefixal.

prefixe n.m. (ling.) Element que si plaça à l'iniciala d'un mòt e que n'en modifica lo sens (per ex. *re-* dins *refaire*).

prefixion n.f. (dr.) Fach de fixar un tèrme fins au quau ren si pòu faire; lo tèrme ensinda fixat.

preflorason n.f. Preflorida.

preflorida n.f. (bot.) Disposicion dei pèças floralis dins lo boton. Sin.: **preflorason**.

prefoliacion n.f. (bot.) Disposicion dei fuèlhas dins lo grèlh. Sin.: **vernacion**.

profond, a adj. 1. Que lo sieu fond es luènh de la susfàcia, dau bòrd: *Un potz profund*. ◇ Qu'es qu'existísse à un nivèu elevat; intense: *Un gaug profund, un tristum profund*. 2. Qu'es d'una granda amplessa, que sembla venir dau fond dau còrs: *Un sospir profund*. ◇ Que si manifesta d'un còup e embé foarça, en parlant d'una facultat, d'una tendença, etc.: *Un instint profund*. ◇ Que fa vèire li tendenças, la mentalitat quotidiana d'un pòble, d'un país. 3. (psiquiatria) *Arrierat profund*: Subjècte pertocat d'una deficiènça mentala grèva. 4. Que penètra luènh, à una granda distança: *De raïç profondi*. 5. Qu'es d'una granda penetracion, d'una granda portada: *Una òbra profunda*. Var.: **profond**. ◆ adv. À una granda profundor: *Cavar profund*.

profondament adv. 1. D'un biais profund: *Cavar profundament*. 2. Fortament: *Èstre profundament triste*. Var.: **profondament**.

profondar vt. 1. Destrúger, en particulier una construccion. 2. Immergir. ◇ (mar.) Mandar una nau per fond, sobretot en periòde de guèrra. Var.: **profondar**. Sin.: **afondar, anar per fond**. Var.: **apfondar**. 1516: «à Villafranco avia una grosso nau de Genovés armado, laquallo profundet...» ◆ **si profundar** v.pr. Mandar una nau, una esquadra, per fond volontariament.

profondier n.m. (mar.) Autor de la carena immergida d'una nau, mesurada à respiech de la linha de carga. Sin.: **pescar**.

profondor n.f. 1. Caractèr de cen qu'es profund. 2. Dimension d'uni cauas, presa de l'intrada, de l'orifici, de la partida anteriora à l'extremitat opauada. 3. Granda penetracion d'esperit: *La profundor d'un rasonament*. ◇ Impenetrabilitat: Profondor dei mistèris. Var.: **profondor**.

preformacion n.f. Formacion prealabla: *La preformacion dei èstres vivents dins lo gèrme*.

preformar vt. 1. Crear d'avança dins lu sieus elements essencials. 2. Preconstrénher.

preformat, ada adj. Creat en preformacion.

pregadiu n. Persona qu'invòca lo diau.

pregadiu n.m. 1. Mòble bas sobre lo quau una persona si mete de genolhons per pregar. 2. Manta religioa. Sin.: **bernada**. 3. *Pregadiu de restòbla*: Bigòt. 4. *Pregadiu de mar*: Crustaceu qu'una dei sieu espècias a de patas que si replégon à l'entorn de la sieu preda.

pregadís n.m. Pregonier longassa.

pregaire, airtz n. Persona en preguiera.

pregar vt. (*pregui*) 1. S'adreïça per la paraula à Dieu, à una divinitat. 2. Demandar embé insisença, deferença, umilitat, à quauqu'un de faire quauqua ren: *Vos pregui de vos tàiser quora parli*. Sin.: **requerir**. ◇ *Si faire pregar*: Acceptar de faire quauqua ren solament après èstre estat longtemps sollicitat. Sin.: **si faire tirar lo nas**. ◆ vi. Intercedir prèsche Dieu, lu sants.

pregenital, a adj. (psican.) Que precedisse l'estadi genital. Var.: **pregenitau**.

pregenitau, ala adj. Pregonier.

pregit n.m. Allusion esconduda, trufaria, sotentendut, rancura amagada.

pregitar vt. Insinuar. Sin.: **bisbilhar, sotentendre, rancurar**.

preglaciari, ària adj. Qu'a precedit lo premier periòde glaciari.

preguiera n.f. 1. Acte de s'adreïçar à Dieu, à una divinitat per exprimir l'adoracion ò la veneracion, una demanda, una accion de gràcias. 2. Ensèm de frapas, de formulas sovent rituali m'ai quali si parla à Dieu, à una divinitat. 3. Demanda insistenta. Var.: **pregària**. Sin.: **suplica, suplicacion, imploracion**.

preindustrial, a adj. Anterior au periòde industrial de la fin dau s. XVIIIe. Var.: **preindustriau**.

preindustriau, ala adj. Preindustrial.

preiralha n.f. (pej.) Lo tot dei prèires, dau clergat. Sin.: **capelanhala, clericalha**.

preirat n.m. 1. Foncion e dignitat de prèire. 2. Gra de sacrament de l'òrdre que dona poder de celebrar la messa, de confessar, de donar lo sacrament dei malauts e de benedir lu maridatges, dins la Glèia catolica.

prèire n.m. 1. Ministre d'un culte religiós. Sin.: **capelan, curat**. 2. Aqueu qu'a recebut lo sacrament de l'òrdre dins la Glèia catolica e li Glèias orientali.

prèire-obrier n.m. Prèire qu'es à l'encòup obrier.

preiressa n.f. Frema, joventa dedicada au culte d'una divinitat: *Li preiressas de Diana*.

preislamic, a adj. Anterior à l'islam. Sin.: **anteislamic**.

preïssa n.f. Bòrd qu'es au pen de la faïssa sobrana. Contr.: **bonda**.

preïssa n.f. Prèssa. Var.: **prièissa** (Luceram).

preissant, a adj. Pressant.

preïssar vt. Pressar. ◆ **si preïssar** v.pr. Si despachar, s'apreïssar. Var.: **si pressar, s'empreïssar**. Sin.: **s'abrivar, si bolegar** (fam.), **s'acorsar**.

preïssat, ada adj. Que prèisse, qu'es urgent. Var.: **pressat**.

preïstòria n.f. 1. Periòde cronologic de la vida de l'umanitat despí l'aparicion de l'òme fins à-n-aquela de

l'escriptura. 2. Ensèm dei disciplinas scientifici que s'entrevon d'estudiar l'evolucion dau comportament uman au cors d'aquesto periòde.

preïstorian, a n. Arqueològue especialisat dins la preïstòria.

preïstoric, a adj. 1. De la preïstòria; relatiu à la preïstòria: *Òme preïstoric*. 2. (fam.) Qu'es passat de mòda: *Un aparelh preïstoric*. Sin.: **antedeluvian**.

prejudicar vt. (*prejudiqui*) 1. Faire de toart à. Var.: **prejudiciar**. Sin.: **macar, gaster**. 2. Prejutjar. ◆ vi. (à) Faire de toart (à). Sin.: **nóser**. ◆ vt. ind. (*de*) Prejutjar.

prejudici n.m. 1. Toart, damatge; dam ai drechs, ai interès de quauqu'un: *Causar un prejudici, portar prejudici à quauqu'un*. Sin.: **desavantge, grèuge, greujaria, damatge, mesfach, injustícia, mau, desagradaença, desavèni, desplaser, portada**. 2. Au prejudici de: *Còtra lu interès de; au mesprètz de*. ◇ *Sensa prejudici de*: Sensa faire de toart à; sensa comptar, sensa parlar de.

prejudiciablament adv. D'un biais perjudiciable.

prejudiciable, a adj. Que poarta prejudici ò que pòu portar prejudici: *Una error perjudiciabla*. Sin.: **atemptatòri, damatjós, maufasant, nosible, nociu, damnatjós**.

prejudicial, a adj. (dr.) *Question prejudiciala*: Question qu'un tribunal non n'a la comptença e qu'una altra juridiccion deu doncas jutjar, denant de l'accion principala. Var.: **prejudiciu**.

prejudiciar v. (*prejudici, classic prejudici*) Prejudicar.

prejudiciu, ala adj. Prejudicial.

prejutjament n.m. Fach de prejutjar.

prejutjar vt. ind. (*de*) Previèire per conjectura, portar un jutjament prematurat sobre: *Aquò non lascia prejutjar de la sieu decision*. ◆ vt. Jutjar, decidir per avança denant d'aver toi lu elements necessaris. Var.: **prejudicar, prejudiciar**.

prejutjat n.m. 1. Jutjament provisòri format per avança à partir d'indicis que son interpretats. 2. (pej.) Opinion adoptada sensa examèn per generalisacion d'una experiènça personala ò que lo mitan e l'educacion impàuon. Sin.: (lat.) **a priori, engana, idea preconcepuda, suposicion, jutjament preconcepud, partit pilhat**.

prelacion n.f. 1. (dr. feudal) Drech de preferença reservat au senhor per l'acquisicion d'una tèrra nòbla en remboursant lo cromptaire. 2. Drech de preferença reservat à l'enfant per l'acquisicion dei cargats de son paire. 3. Drech de preferença, segond lu drechs dau balh enfiteutic, reservat au balhaire per l'acquisicion de constructions e de melhoraments.

prelat n.m. Dignitari eclesiastic qu'a recebut la prelatura.

prelatura n.f. (relig. cat.) Dignitat eclesiastica que dona lo papa, lo mai sovent onorifica, ò que compoarta una juridiccion territoriala ò personala (evescat, abadia, etc.).

prelavar vt. Sotametre à un prelavatge.

prelavatge n.m. Lavatge preliminar dins lo cicle d'una màquina per lavar.

prelevament n.m. Accion de prelevar; quantitat, soma prelevada. ◇ *Prelevament automatic*: Reglament d'una soma retenguda directament e segond una periodicitat reguliera sus lo còmpte dau debitor. ◇ *Prelevaments obligatòris*: Ensèm de taxes e cotisacions socials. 2. (med.) Desseparacion de l'organisme tocant un produch patologic, ò un teissut malaut, per lo sotametre à un examèn istologic, bacteriologic, etc.; lo trocilhon ensin obtengut.

prelevar vt. (*prelèvi*) 1. Pilhar una porcion donada dins un total, una massa: *Prelevar una taxa sus una venda*. 2. Extraire de l'organisme (espec. en vista d'una analisi medicala): *Prelevar un pauc de sang à un malaut*.

prelibar vt. Èstre lo promier à tocar quauqua ren, à tastar quauqua ren.

preliminar(i), a (-ària) adj. Que precedisse e prepara quauqua ren: *Un acamp preliminar*.) Sin.: **inicial, preparatòri**.

preliminar(i)s n.m. pl. 1. Esnèm de negociacions, de actes que prepàron un acòrdi, un tractat: *Preliminaris de patz*. 2. Ensèm de gèsts que prepàron à l'acte sexual.

prelogic, a adj. Que non emplega lu instruments de la pensada logica ò que non n'en dispaua encara.

preludi n.m. 1. (mús.) Seguida de nòtas cantadi ò jugadi per provar la votz ò l'instrument. ◇ Pèça de forma liura que sièrve d'entamenada à una òbra vocala ò instrumentala, ò que pòu èstre autonòma. 2. Cen qu'anóncia, precedisse quauqua ren: *Aqueli incidents porrion èstre lo preludi à de causas mai perilhoi*. Sin.: **començament, entamenada**.

preludiar vi. (*preludi, classic prelúdi*) (mús.) faire una pròva de la sieu votz, dau sieu instrument, denant d'interpretar una òbra. 2. Improvisar un preludi. ◆ vt. ind. (*à*) Preparar, anonciar, marcar lo començament de quauqua ren de mai important: *Aqueli garrolhas prelúdiion à una guèrra civila*.

prematu, a adj. e n. Naissut avant lo tèrme. ◆ adj. 1. Fach denant dau moment que convendria: *Una demanda prematura*. 2. Qu'acapita, que si manifèsta avant lo temps normal: *Una naissença prematura*. Sin.: **avançat, denantorat**. Var.: **prematurat**.

prematuration n.f. Naissença prematura d'un enfant.

prematuament adv. Avant lo temps normal; tròup leu. Sin.: **davant ora, denantora**.

prematurat, ada adj. e n. Prematur.

prematunitat n.f. (med.) Estat d'un enfant prematur.

premedicacion n.f. (med.) Ensèm de curas que prepàron un pacient à un acte cirurgical.

premeditacion n.f. Intencion pensada qu'a precedit l'acompliment d'un acte (especialament d'un delicte ò d'una accion marrida).

premeditar vt. Preparar embé atencion (un projècte, un acte delictuós). Sin.: **perpensar, madurar, meditar**.

premeirenc, a adj. Precòç. Var.: **premierenc**. ◆ n.m. pl. Premícias.

premeionat, da adj. Notat, mencionat, senhalat d'avança.

premenstrual, a adj. Relatiu au periòde que vèn avant li règlas. Var.: **premenstruau**.

premenstruau, ala adj. Premenstrual.

premissa n.f. 1. (log.) Caduna dei doi promieras proposicions d'un sillogisme (la majora e la minora). 2. Fach, proposicion que n'en vèn una consequença. Var.: **premissa**.

prèmi n.m. Recompensa autrejada à quauqu'un per lo sieu meriti ò la sieu excellença dins una disciplina intellectuala, un art, una tecnica, etc.: *La distribucion dei prèmis*. Sin.: **guiderdon**. ◇ *Grand Prèmi*: Competicion, en particular en formula 1 (automobila) e en mòto: *Lo Grand Prèmi dau Mónegue*.

premiacion n.f. Distribucion dei prèmi.

premiar vt. (*prèmi, classic prèmi*) Distribuir un prèmi, de prèmis. Sin.: **guiderdonar**.

premicías n.f. pl. 1. (Antiqu.) Promiers fruchs de la tèrra e dau bestiari, ofèrts à la divinitat. Sin.: **premeirencs, premierencs, primierencs**. 2. (lit.) Començament, promieri manifestacions: *Li premicias de l'amistat*. ◇ (cat.) *Messa de premicias*: Promiera messa q'un noveu prèire celèbra.

premier, a adj. e n. Promier, primier.

premierament adv. Premierament, primierament, d'en primier, tot beu primier.

premierenc, a adj. e n. Premeirenc.

premiliter(a), a (-ària) adj. Que vèn avant lo servici militari, avant l'intrada dins l'armada: *Formacion premilitària*.

premissa n.f. Premessa.

premolara n.f. Dent situada entre la canina e la promiera molara.

premonicion n.f. Intuicion qu'un eveniment va acapitar; pressentiment. Sin.: **sentida, pressentida**.

premonitor, tritz adj. Parença d'un animal inofensiu que sembla una espècia perilhosa, dins la tòca de s'aparar dei sieus agressors.

premonitòri, òria adj. 1. Relatiu à la premonicion: *Un pantais premonitòri*. Sin.: **anticipaire, profetic, avertidor**. 2. *Signe premonitòri*: Signe qu'anóncia un eveniment à venir. ◇ (espec.) Signe que precedisse l'aparicion d'una malautia infeccioa.

premontrat, ada n. Religiós, religioa d'un òrdre regulier que sant Norbèrt fondèt en lo 1120 à Prémontre. Var.: **premostrat**.

premostrat, ada n. Premonstrat.

premsa n.f. 1. Màquina per esquiçar lo raïm ò d'autra frucha; espaci dont si tròva aquesta màquina. 2. Màquina per estampar; tot cen qu'es estampat en general (libres, jornals, periodics, revistas illustradi...).

premsaboton adj. inv. e n. Aparelh automatic: *Siam de mai en mai dins una civilisacion premsaboton*.

premsacarn n.m. Aparelh per faire sortir lo chuc de la carn.

premsafromai n.m. Aisina ò aparelh per esquiçar lo fromai. Var.: **premsafromatge**.

premsafromatge n.m. Premsafromai.

premsafrucha n.m. Aparelh per faire sortir lo chuc de la frucha.

premsagrumes n.m. Aparelh per faire sortir lo chuc dei agrumes.

premsaire, airtiz adj. Destinât à premsar: *Un cilindre premsaire*.

premsapapièrs n.m. Aplech per empachar lu papiers de bureu de s'esparghar dapertot.

premsada n.f. Cen que si premsa en un còup.

premsador n.m. (tecn.) Aisina de barricaire, de tonelier.

premsaire, a n. Persona que premsa.

premsalimon n.m. Aparelh per faire sortir lo chuc dei citrons.

prèssaportegal n.m. Aparelh per faire sortir lo chuc dei portegals.

premsar vt. [pre'sa] Sotametre à l'accion d'una premsa. Sin.: **esquiçar, espremir, preissar**.

premsat, ada adj. Qu'es estat sotamés à l'accion d'una premsa.

premsatge n.m. Accion de premsar.

premunir vt. (*premunissi*) Protegir quauqu'un ò quauqua ren còtra un perilh. ♦ **si premunir** v.pr. Pilhar de provediments per si protegir de quauqua ren.

prenable, a adj. Prendible.

prenatal, a adj. Que vèn avant la naissença. Var.: **prenatau**.

prenatau, ala adj. Prenatal.

prendible, a adj. (it.) 1. Que pòu èstre pilhat, en parlant d'una vila, d'una plaça foarta. 2. Que si pòu véncer, en parlant d'una equipa esportiva. Sin.: **prenable**.

prenditor, tritz adj. e n. (it.) Prenèire.

prendre vt. Pilhar. Var.: **prene**.

prene vt. Pilhar, prendre.

prenèire, eiritz n. 1. (dr.) Aqueu que pilha en balh (per op. à *balhaire*). Sin.: **compraire, arrendatari, crompaire**. 2. Persona qu'ofrisse de crompar à un prètz donat: *La veitura que volli vendre non a trovat prenèire*. ♦ adj. Que sièrve à pilhar.

prenent, a adj. 1. Qu'interèssa totplen: *Un libre prenent*. Sin.: **esmovent, pertocant**. 2. Qu'ocupa totplen: *Un travalh prenent*. 3. Preensile. 4. *Partida prenent*: (dr.) Persona que receu de sòus. Sin.: **beneficiària**. ◇ Persona, organisacion, empresa, etc., qu'es directament pertocada ò qu'intervèn dins un affaire, un procèsus quauqu que sigue.

preonha adj. f. Emprenhada.

prenhat n.m. Prenhon.

prenhença n.f. Grossessa. Var.: **prenhessa**.

prenhent adj. f. Prenha.

prenhessa n.f. Prenhença.

prenhon n.m. Nadon. Var.: **prenhat**.

prenocion n.f. Idea innada, per lu filosòfes inneïstas.

prenom n.m. Pichin nom, completat per lo nom de maion. Sin.: **pichon nom, nom de batejat, de baptisme**.

prenomar vt. Donar tau prenom à. Var.:

prenomenar. ♦ **si prenomar** v.pr. Aver tau prenom.

prenomat, ada adj. e n. Qu'a per prenom. Var.: **prenomenat**.

prenomenar vt. Prenomar. ♦ **si prenomenar** v.pr. Si prenomar.

prens adj. f. Prenha.

prensil(e), a adj. Preensil(e). Sin.: **arrapaire**.

prension n.f. Preension.

prensor adj. m. Preensor.

prenupcial, a adj. Que vèn avant lo maridatge: *Examèn prenupcial*. Var.: **prenupciau**.

prenupciau, ala adj. Prenupcial.

preocupacion n.f. Inquietuda, cruci, pensament, ànsia, lagui, lanha, frapacion.

preocupar vt. Inquietar, tormentar: *Aquest affaire mi preocupa*. Sin.: **tafurar, laguiar, donar pensament, frapar, lanhar**. ♦ **si preocupar** v.pr. (*de*) S'inquietar: *La maire si preocupa de la santat dei sieus enfants*. Sin. **si laguiar, si tafurar, si lanhar, si manjar lo sang, si frapar**.

preocupat, ada adj. Inquiet, tormentat: *Mi semblatz preocupat*.

preolimpic, a adj. Que si debana denant dei juècs Olimpics ò per lu preparar: *La seleccion preolimpica*.

preominian n.m. Ominian fossile, intermediari entre la monina e l'òme, ma mai pròche de l'òme.

preoperatòri, òria adj. 1. (med.) Que precedisse una operacion cirurgicala: *Un examèn preoperatòri*. 2. (psicol.) *Pensada preoperatòria*: Tipe de pensada dei enfants entre 3 e 7 ans, caracterisada per l'aparicion de la representacion mentala d'un objècte ò d'un eveniment non actual ma encara independenta de tot procèsus d'accion.

preoral, a adj. (zool.) Qu'es situat en avant de la boca. Var.: **preorau**.

preorau, ala adj. Preoral.

prepagar vt. (*prepagui*) Pagar per avança.

prepagat, ada adj. Pagat per avança: *Un còlis prepagat*.

preparacion n.f. 1. Accion de preparar, de si preparar: *La preparacion d'un remèdi*. Var.: **preparament**. Sin.: **alestiment, atrencadura, atrencament, engimbradura, aprestatge** (coïna). 2. Caua preparada: *Una preparacion culinària*. 3. *Preparacion militària*: Instruccion militària donada à de joves voluntaris avant lo sieu servici militari. 4. (mil.) *Tirs de preparacion*: Tirs qu'an per tòca de dislocar lo dispositiu de l'enemic denant de l'atacar. 5. *Preparacion dau travalh*: Elaboracion de toti lu instruccions relativè à un travalh donat (metòde, aisinat, matèrias, etc.).

preparament n.m. Preparacion.

preparar vt. 1. Rendre pròpri à un usatge, una accion: *Preparar lu sieus bagatges*. Sin.: **alestir, engimbrar**,

atrencar. ◇ Acomodar: *Preparar lo dinnar.* Sin.: **adobar, aprestar.** 2. Crear, organisar: *Preparar una sorpresa.* 3. Reservar per l'avenir, anonciar: *Lo marrit temps nos prepara un viatge complicat.* 4. Rendre capable de faire quauqua ren; formar: *Preparar un escolan à un examèn.* 5. Rendre psicologicament lèst à acceptar quauqua ren: *Preparar quauqu'un à una marrida nòva.* (quim.) Fabricar, isolar. ◆ **si preparar** v.pr. 1. Si dispauar à faire quauqua ren, à subir quauqua ren: *Si preparar per partir en viatge, si preparar à una marrida nòva.* Sin.: **s'alestir.** 2. Èstre imminent: *La crisi que si prepara.* Sin.: **s'anonciar, s'alestir, s'aparelhar.**

preparatiu n.m. (Sobretot au pl.) Adobament, provediments en vista de quauqua ren: *Lu preparatiu d'un viatge.* Sin.: **aprestatge.**

preparator, tritz n. 1. Collaborator d'un cercaire, d'un professor de sciéncias, qu'ajuda à preparar d'expiéncias. 2. *Preparator en farmacia:* Emplegat que travailla dins una farmacia sota lo contraròtle d'un farmacian.

preparatòri, òria adj. Que prepara: *Classa preparatòria ai grandì escòlas.* ◆ *Cors preparatòri:* Lo premier nivèu de l'escòla elementària.

prepauable, a adj. Que pòu èstre prepauat.

prepauar vt. 1. Plaçar quauqu'un à la garda, à la susvelhança de quauqua ren: *Prepauar quauqu'un à la garda d'un immòble.* Sin.: **dich, dicha.** 2. Ofrir à la causida, à l'apreciacion de quauqu'un; sotametre: *Prepauar una data.* 3. Ofrir coma prètz: *Prepauar una bèla soma.* 4. *Prepauar quauqu'un à per:* Presentar quauqu'un coma candidat à un emplec. ◆ **si prepauar** v.pr. 1. Aver l'intencion de: *Si prepaua de v'escriure.* 2. Ofrir lu sieus servicis: *S'es prepauat de m'ajudar.*

prepaus n.m. 1. (Sovent au pl.) Paraula dicha, mòt escambiat dins una conversacion: *Tenir de prepaus inacceptables.* 2. *À prepaus:* D'un biais oportun, au boan moment. Sin.: **sus aquò, tocant aquò.** ◇ *Foara de prepaus:* Au marrit moment. ◇ *À prepaus:* Locucion per marcar un ligam mé l'idea, la frasa d'avant: *À prepaus, t'a telefonat?* ◇ *À prepaus de:* Au subjècte de. Sin.: **tocant.** 3. Cen que si prepaua de faire, intencion, resolucion. ◇ *Non èra lo mieu prepaus:* Non èra la mieu intencion.

prepausant n.m. Estudiant dei facultats de teologia protestanti que sostèn la sieu tèsi.

prepegat, ada adj. Si di d'un materiau que d'un costat es estat prealabament cubèrt de pega per lo poder pegar mai facilament.

preponderança (-ància) n.f. Qualitat de cen qu'es preponderant. Sin.: **supremacia, superioritat, preeminéncia, autoritat, primautat, egemonia, senhoratge.**

preponderant, a adj. Qu'a mai d'importança, d'autoritat; primordial. ◇ *Votz preponderanta:* Que l'empoarta en cas de partatge dei votz. Sin.: **senhorejant, dominant, majoritari, preminent, superior, egemonic.**

preposar vt. (*prepòsi*) Prepauar.

preposicion n.f. (gram.) Mòt invariable que, plaçat davant un complement, explicita lo rapoart entre aqueu complement e l'element completat: «*De*», «*à*» son de *preposicions.*

preposicional, a adj. Prepositiu. Var.: **preposicionau.**

preposicionau, ala adj. Preposicional.

prepositiu, iva adj. (gram.) Relatiu à la preposicion. Sin.: **preposicional.**

prepositivament adv. (gram.) En foncion de preposicion.

prepòst, a adj. (it.) Prepauat.

prepotença (-éncia) n.f. Arrogança.

prepotent, a adj. Arrogant. Sin.: **autier, auturós, ufanós.**

preprogramat, ada adj. (inform.) Si di d'un computador que dispaua de memòrias moarti dont de programas son conservats en permanença.

prepsicòsi n.f. (psiquiatria) Organizacion patologica de la personalitat que pòu anar vèrs una psicòsi vertadiera.

prepsicotic, a adj. Relatiu à la prepsicòsi. ◆ adj. e n. Que presenta de simptoms de la prepsicòsi.

prepuci n.m. Replec de la pèu que recuèrbe lo gland de la vèrga.

prepucial, a adj. Relatiu au prepuci. Var.: **prepuciau.**

prepuciau, ala adj. Prepucial.

preraphaelisme n.m. Doctrina e biais dei preraphaelitas.

preraphaelita adj. e n. Si di d'un grope de pintres anglés de l'èra victoriana que si donèron coma modèles ideals li òbras dei davanciers de Rafeu.

prereglar vt. (*prerègli*) (tecn.) Efectuar la preseleccion (d'un aparelh, d'un circuit, etc.).

prereglatge n.m. (tecn.) Accion de prereglar quauqua ren; fach d'èstre prereglat. Sin.: **preseleccion.**

preregistrar vt. Preenregistrar.

preregistrat, ada adj. (mús.) Enregistrat d'avança. Var.: **preenregistrat.**

preretirada n.f. Retirada anticipada; prestacion sociala versada, sota de condicions donadi, à un travaillaire que cèssa de trabalhar denant d'aver l'atge legal per partir en pension.

preretirat, ada adj. e n. Persona que beneficia d'una preretirada.

prerintrada n.f. Rintrada dei personals ensenhaires e administratius dins li escòlas, destinada à preparar la rintrada dei escolans.

prerogativa n.f. Avantatge particulier, privilègi estacat à d'uni foncions, à d'unu títols. Sin.: **poder, onor, denhetat, drech.**

preroman, a adj. Que precedisse lo periòde roman: *Art preroman.*

preromantic, a adj. Qu'anóncia, que prepara lo romantisme.

preromantisme n.m. Periòde de l'istòria artistica e literària qu'a precedit lo romantisme.

près adv. À corta distança, vesin, pròche. Sin.: **dapé**, **à costat de**, **à tocar**.

presa n.f. 1. Accion d'agantar, de tenir estrechament: *Mantenir la presa*. Sin.: **agantada**, **arrapada**, **agafada**. ◇ Accion, biais d'agantar l'adversari, dins una lucha. ◇ Expr. *Aver presa sobre*: Aver d'influéncia, d'ascendent sobre. ◇ *Èstre ai presas mé*: Luchar còntre; èstre tormentat per. ◇ Cen que permete d'agantar, de tenir, de si tenir: *L'alpinista cèrca la presa melhora*. ◇ (mecan.) *Presa dirècta*: Combinason d'un cambiament de velocitat dins la quala l'aubre primari transmete directament lo movement à l'aubre segondari. ◇ (fig.) *Èstre en presa dirècta mé quauqua ren*: Èstre en contacte dirècte, immediat. 2. Accion de si faire mèstre de quauqua ren, de faire ò de retenir presonier quauqu'un: *La presa d'un casteu*. ◇ Cen qu'es pilhat: *Una presa de guèrra, una presa de dròga*. Sin.: **pilha**. 3. Accion de reculhir, de captar quauqua ren: *Presa de sang, presa de son*. ◇ *Presa de vistas*: Enregistrament d'imatges per un film. ◇ Dispositiu que sièrve à captar; bifurcacion que sièrve à partatjar una massa de fluide: *Presa d'aiga*. ◇ *Presa de corrent ò presa*: Dispositiu de brancament electric religat à una linha d'alimentacion. 4. Accion d'absorbir (en particulier un medicament); quantitat administrada en un còup. ◇ *Presa de tèrra*: Conductor que jonhe à la tèrra un circuit electric ò radioelectric. ◇ *Presa d'ària*: Orifici previst per faire intrar d'ària dintre quauqua ren. ◇ Peçuc de tabat en pòuvera aspirada per lo nas. 5. Accion de començar à aver, d'adoptar (un comportament): *Presa de posicion*. ◇ *Presa de contacte*: Premier rescòntre. ◇ *Presa de consciença*: Fach de devenir conscient de quauqua ren (dau sieu ròtle, de la sieu situacion, etc.). ◇ *Presa de posicion*: Acte per lo quau si pilha possession d'un ben, d'una foncion, d'un territòri, etc. ◇ *Presa de comandament*: Ceremònia que, en lo sieu debanament, a per tòca de presentar un oficier à la marinaria, à la tropa, que deurà comandar. 6. Fach de si solidificar: *Ciment de la presa rapida*.

presabilitat n.f. Apresiasiabilitat.

presable, a adj. Preable.

presagi n.m. Presatge, premonicion.

presagiar vt. (*presagi*) (lit.) 1. Anonciar per un signe: *L'horizont roge de sera presàgia lo vent*. 2. Prevèire cen que va acapitar: *Aquò lascia ren presagiar de boan*. Sin.: **pronosticar**, **predire**, **profetisar**, **augurar**.

presaire, airtz n. Preaire.

presalari n.m. [*presa'lari*] Allocacion (que diversis organisacions sindicalis ò politiqui demàndon) que seria versada ai estudiants per compensar lo revengut professional que non pòdon aver en causa dei sieus estudis.

presantificat, da adj. Consacrat d'avança: *Ostia presantificada*.

presar vt. Prear.

presatge n.m. Fach de presar.

presatge n.m. Signe per lo quau si pensa de poder jutjar de l'avenir; conjectura tirada d'aqueu signe. Var.: **presagi**. Var.: **preatge**. Sin.: **auguri**, **senhau**, **auspici**, **profecia**, **pronostic**.

presbicia n.f. Diminucion dau poder d'acomodacion dau cristallin, qu'empacha de vèire clarament lu objèctes pròches: *La presbicia si corregisse au mejan de vèires convèxes*.

presbita adj. Pertocat de presbicia.

presbiofrenia n.f. Demença senila dins la quala domínon lu trebolis de la memòria, sensa perturbacion dau comportament social.

presbiteral, a adj. Dau prèire: *Ministèri presbiteral*. Var.: **presbiterau**.

presbiterat n.m. Ministèri d'un prèire.

presbiterau, ala adj. Presbiteral.

presbitèri n.m. Abitacion dau prèire, dins una parròquia.

presbiterian, a adj. e n. Qu'apartèn au presbiterianisme.

presbiterianisme n.m. 1. Sistema preconisat per Calvin, dins lo quau lo govèrn de la Glèia es donat, à toi lu niveus (parroquial, regional, nacional), à un còrs mixte, lo *presbiterium*, format de laïcs e de pastors.

presciença (-iència) n.f. 1. Conoissença de l'avenir; presentiment, intuicion. 2. (teol.) Conoissença de Dieu tocant tot cen que pòu capitar, emai lu actes liures.

prescient, a adj. Dotat de presciença.

prescientific, a adj. Anterior à la constitucion de la sciença.

prescripcion n.f. 1. Òrdre formal e detalhat. ◇ *Li prescripcions de la lèi, de la morala*: Li lèis, li maximas que si dévon observar. Sin.: **mandament**, **disposicion**. 2. Recomendacion precisa, eventualament consignada sus ordenança, en matèria de tractament medical. 3. (dr.) Temps au tèrme dau quau una situacion de fach devèn foant de drech. ◇ Temps au tèrme dau quau l'accion publica s'arrèsta (en matèria de sancions penali, per exemple). Sin.: **cessacion**.

prescript n.m. Dever, dins la filosofia de Kant.

prescriptibilitat n.f. Qualitat de cen qu'es prescriptible.

prescriptible, a adj. 1. (dr.) Subjècte à prescripcion. 2. Que pòu estar ordenat.

prescriptor, tritz n. Persona que, per li sieu prescripcions ò lu sieus conseus, exercisse una influença sobre li causidas, la cròmpa d'un produch.

prescriure vt. (*prescrivi*) 1. Donar un òrdre formal e precís; ordenar. Sin.: **comandar**, **dispausar**. ◇ Preconisar un tractament, un regime. 2. (dr.) Aquistar ò liberar per prescripcion. ◆ **si prescriure** v.pr. S'aquistar ò si perdre per prescripcion.

preseleccion n.f. 1. Seleccion, causida prealabla: *Preseleccion dei candidats*. 2. (tecn.) Reglatge preliminar que permete la seleccion automatica dau mòde de foncionament causit per un aparelh, una màquina (velocitat, rapoart de demultiplicacion, longuessa d'onda, etc.). Sin.: **prereglatge**. 3. (autom.)

Manòbra que consistisse à plaçar lo veïcule automobile dins la fila situada dau costat de la via vèrs la quala si vòu virar.

preseleccionar vt. Causir per preseleccion.

preselector n.m. Dispositiu de preseleccion.

presença (-ència) n.f. 1. Fach de si trovar present. ◇ *Faire acte de presenca*: Si far vèire breument (per respectar li convenenças, etc.). ◇ *En presenca de quauqu'un*: Quora aquesta persona es presenta. 2. (teol. cat.) *Presenca reala*: Existença reala dau còrs e dau sang dau Crist dins l'eucaristia, sota li aparences dau pan e dau vin. 3. Qualitat d'una persona que s'impaua au public per lo sieu talent, la sieu personalitat: *Aver de presenca sus lo pontin*.

presenesença (-ència) n.f. (med.) Perïode d'involucion fisiologica que lu limits, generalament fixats entre 45 e 65 ans, poàdon variar d'un individú à un autre.

presenescent, a adj. Qu'es dins lo perïode de presenesença.

presenil(e) adj. *Demença presenila*: Estat demencial que si manifèsta avant l'atge de 70 ans.

present, a adj. e n. Qu'es aquí, dins lo luèc que s'en parla: *Li personas presenti*. ◆ adj. 1. Qu'es, qu'existisse aüra, au moment que si parla; actual: *L'estat, lo moment present*. 2. *La presenta letra ò la presenta*, n.f.: La letra en question, aquela qu'avèm sota lu uèlhs.

present n.m. 1. Part dau temps qu'es actuala; la realitat, lu eveniments presents: *Pensa solament au present*. 2. (ling.) Temps qu'indica que l'accion que lo vèrbo indica si debana actualament, ò qu'es valabla tot lo temps: *Present de l'indicatiu, dau subjontiu*.

present n.m. Caua ofèrta: *Per lo mieu anniversari, m'an fach present d'un beu libre*. Sin.: **ofrenda, don, regal**.

presentable, a adj. 1. Que si pòu mostrar sensa rèirepensada; convenent. 2. Que pòu paréisser en societat, en public; decent, ben educat.

presentacion n.f. 1. Accion, biais de presentar quauqua ren à quauqu'un, de lo faire conóisser, en particulier per lo vendre, lo promoure. ◇ Acamp au cors dau quau si presenta un produch, una òbra. 2. Accion de presentar una persona à una altra, à d'autri: *Faire li presentacions*. ◇ *Drech de presentacion*: Drech dei oficiers ministerials de presentar lo sieu successor à l'agradament dei poders publics. ◇ (relig. cat.) *Presentacion de l'Enfant Jèsus au Temple*, commemorada lo 2 de fevrier en meme temps que la Purificacion de la Verge. ◇ *Presentacion de la Verge au Temple*, commemorada lo 21 de novembre. 3. (med.) Biais qu'a l'enfant de si presentar au moment de la jacilha.

presentament adv. Aüra, au moment present. Sin.: **de present, actualament**.

presentar vt. 1. Ofrir quauqua ren ai regards, à l'atencion. Sin.: **porgir**. 2. Faire conóisser, metre en valor: *Presentar un projècte*. ◇ *Presentar una emission (de television, de ràdio), un spectacle*: N'èstre lo

presentator, la presentatritz. ◇ *Presentar lu sieus vòts, li sieu excusas*: Lu exprimir. 3. Laisser paréisser, comportar: *Presentar una semblança, d'avantatges*. 4. Expauar (una partida dau sieu còrs) dins un gèst: *Presentar lo sieu braç per acompanhar una dòna*. ◇ (mil.) *Presentar li armas*: Rendre lu onors en manejant li armas. 5. Metre una persona en presenca d'una altra. ◆ vi. (fam.) *Presentar ben, mau*: Faire boana, marrida impression per lo sieu aspècte, Sin.: **marcar ben, mau**. lu sieus biais. ◆ **si presentar** v.pr. 1. Aparéisser, acapitar: *Una dificultat si presenta*. Sin.: **s'endevenir**. ◇ Virar d'un biais ò d'un autre, en parlant d'una situacion, d'un afaire, etc.: *Aquò si presenta ben*. 2. Paréisser en un luèc: *Si presentar à 8 oras*. 3. Paréisser davant quauqu'un e si faire conóisser: Si presentar ai sieu noveus collegas. 4. Èstre candidat: *Si presentar à un concors, per un emplec, à una eleccion, etc.*

presentificacion n.f. 1. (filos.) Acte que consistisse à rendre present un estat d'esperit sota la forma d'un imatge. (psicol.) 2. Caracteristica dau temps viuugut, que consistisse dins lo fach qu'es sentit coma present e integrat dins la contunhetat dau temps social.

presentificar vt. e vi. (*presentifiqui*) Rendre present cen qu'es mancant ò qu'apertèn au passat.

presentator, tritz n. 1. Persona que presenta au public un programa, un espectacle, una emission de ràdio ò de television. 2. Jornalista encargat de rendre còmpte de l'actualitat au jornal televisat.

presèpi n.m. 1. Grúpia. 2. Grúpia dont Jèsus seria estat depauat dins l'estable de Betleèm. ◇ (per ext.) Ensèm dei estatuetas e dei decòrs que figúron la Nativitat. 3. (fam.) *Jugaire dau presèpi*: Persona que non juèga ben (ai cartas, etc.). 4. Pèça teatrala niçarda que recòrda la Nativitat (un pauc coma la pastoralà).

preseria n.f. [prese'ria] Fabricacion industrialà d'una pichina quantitat d'un objècte, que precedisse la produccion en seria.

preservacion n.f. Accion de preservar. Sin.: **aparament, sauvament**.

preservador, airtz adj. Que presèrva, qu'apara. Var.: **preservatiu**.

preservar vt. (*presèrvi*) Protegir d'un mau, metre à la sosta: *Preservar dau frèi, preservar d'aliments*. Sin.:

aparar, sauvar. ◆ **si preservar** v.pr. S'aparar, s'assostar, si gardar.

preservatiu adj. Que presèrva, qu'apara. Var.: **preservatiu**. ◆ n.m. Dispositiu cilindric sofle e fin, plaçat sus lo sèxe masculin ò lo sèxe femenin avant lu rapoarts sexuals per una rason contraceptiva e finda recomandat per la proteccion còtra li infeccions sexualment transmissibli.

preservatiu, iva adj. (lit.) Que presèrva, pròpri à preservar: *Una mesura preservativa*.

preservatiu n.m. Dispositiu en matèria soplà emplegat coma contraceptiu de l'accion mecanica, e finda coma proteccion còtra li contaminacions veneriani: *Preservatiu masculin, femenin*.

preservator, tritz n. Que presèrva, que permete de preservar.

presidar vt. e vt. ind. Presidir.

presidença (-ència) n.f. 1. Foncion de president; temps pendent lo quau es exercida. 2. Residència, bureau, servicis dau president: *Es una informacion que vèn de la presidença.*

presidenciable, -a adj. Si di d'una persona en posicion d'èstre elegida à una presidença, especialament à la Presidença de la República.

presidencial, a adj. Relatiu au president. Var.: **presidenciau.**

presidenciala(s) n.f. Eleccion à la presidença de la República. Sin.: **elecion presidenciala.**

presidencialisme n.m. Sistema, regime presidencial.

presidencialitat n.f. Juridiccion d'un president.

presidenciau, ala adj. Presidencial.

president, a n. 1. Persona que dirigisse li deliberacions d'una assemblada, d'un acamp, d'un tribunal. 2. Persona que representa, dirigisse una collectivitat, una societat. ◇ *President Director General (P.D.G.):* President dau conseu d'administracion d'una societat anonima, qu'a finda li foncions de director general. 3. *President de la República:* Cap de l'Estat, dins una república.

presidenta n.f. 1. Frema qu'exercisse una presidença. 2. Esposa d'un president.

presidi n.m. Fortificacions que l'Espanha establissia sus li coasts estrangieri.

presidial n.m. (ist.) Tribunal que lo rèi de França Enric II creèt en lo 1552, intermediari entre lu balhatges e lu parlaments, suprimit en lo 1791. Var.: **presidiau.**

presidialament adv. *Jutjar presidialament:* Sensa possibilitat d'apèl.

presidiau n.m. Presidial.

presidir vt. (*presidissi*) Dirigir (un acamp, un debat). Var.: **presidar, presiedar, presièdre.** ◆ vt. ind. (*à*) Velhar à la realisacion de, dirigir: *Presidir ai preparatius d'una fèsta.*

presidiom n.m. Praesídium.

presídium n.m. Praesídium.

presiedar vt. e vt. ind. Presidar.

presiedre vt. e vt. ind. Presidar.

presocratic, a adj. e n. Si di dei filosofes grècs denant de Socrates.

presompcion n.f. 1. Opinion per la quala si tèn per vèr, per versemblable, cen qu'es solament probable; suposicion, jutjament fondat non sobre de pròvas ma sobre d'indicis. 2. Opinion tròup avantatjoa qu'una persona a d'ela-mema; sufisença, pretension, ufana.

presomptiu, iva adj. *Eritier presomptiu:* Aqueu qu'es sonat à eritar. ◇ *Eritier presomptiu de la corona:* Prince designat per regnar.

presomptivament adv. Per presompcion: *Considerar presomptivament un encusat come fautiu.*

presomptuós, oa adj. e n. Qu'a una opinion tròup avantatjoa d'eu-meme; sufisent, pretensiós.

presomptuosament adv. D'un biais presomptuós.

preson n.f. 1. Establiment penitenciari dont son detengudi li personas condemnadi à una pena privativa de libertat ò en instança de jutjament. Sin.: **càrcer.** 2. Pena d'empresonament: *Aquò merita la preson.* 3. (fig.) Luèc ò situacion dont quauqu'un si sente embarrat: *Aquel apartament es una preson.*

presonier, a adj. e n. 1. Persona qu'es en preson; detengut. Sin.: **carceran.** 2. Persona privada de libertat: *Presonier de guèrra.* ◆ adj. *Presonier de:* Que la sieu independença de judici ò la sieu libertat morala es empacha per: *Èstre presonier dei sieu ideas.*

presonorisacion n.f. (cín., telev.) Play-back (angl.).

prèssa 1. Multituda, fola. 2. Ardor; ànsia de faire quauqua ren rapidament. Sin.: **fòga, apreïssament.** ◇ *Aver prèssa:* Èstre pressat de faire quauqua ren. ◇ *En prèssa:* Rapitament, sensa perdre de temps. Sin.: **à la lèsta.** Var.: **prèissa, prièissa** (Luceram).

pressadament adv. D'un biais pressat; au plus leu.

pressador n.m. 1. (tecn.) Aplech de barricaire, de tonelier. 2. Establiment dont si neteja e si prèssa lo linge. Var.: (angl.) **pressing.**

pressant, a adj. 1. Urgent: *Un travalh pressant.* 2. Insistent: *Una question pressanta.*

pressar vt. (*prèssi*) 1. Exortar, butar à: *Pressar quauqu'un de far faire quauqua ren.* Sin.: **estigar, constrénher.** ◇ Accelerar: *Pressar un affaire, pressar lo pas.* Sin.: **abrivar.** 2. Premsar: *Pressar una frucha, una esponga, un fromai.* 3. Passar un fèrre caud sus un teïssut per li levar lu plecs. ◆ vi. Èstre urgent: *L'affaire prèssa.* ◆ **si pressar** v.pr. 1. S'afanar, si despachar: *Prèsse-ti un pauc!* Sin.: (fam.) **si bolegar.** 2. S'atropelar: *La fola si pressava còntre lo portau.* Var.: **si conhar.**

pressat, ada adj. 1. Que si despacha: *Es pressada de partir.* 2. Urgent: Un travalh pressat.

pressentida n.f. Pressentiment, premonicion, sentida.

pressentiment n.m. Sentiment vague, instinctiu, que fa devinar cen que si va debanar. Sin.: **pressentida, premonicion, sentida.**

pressentir vt. Sentir, endevinar, si dubitar per avança. *Ai totjorn pressentit li chavanas d'oras avant.* Sin.: **entrevèire.**

pressiomètre n.m. Aparelh que mesura li variacions de pressions.

pression n.f. 1. Accion exercida sus quauqu'un per l'influenciar, per li far cambiar d'idea; accion de butar quauqu'un à far quauqua ren: *Subir la pression dei eveniment.s* Sin.: **esquiçada.** 2. Accion d'exercir una foarça sus quauqua ren. 3. Foarça d'un gas, d'un liquide, d'un còrs. 4. Mena de boton metallic en doi partidas (mascle e femeu) que si clàvon en quichar sus eli. 5. *Pression arteriala:* Pression abaiassada per lo sang, aplicada ai parets dei gròssi artèrias.

pressiografe n.m. Aparelh per enregistrar de pressions.

prèssi n.m. Prètz.

pressiera n.f. Frema que prèssa li estòfas.

pressing n.m. (angl.) Pressador.

pressupauar vt. 1. Admetre prealablement. 2. Necessitar l'ipotèsi de. Var.: **pressupòner** (it.).

pressupauat n.m. Cen qu'es supauat vèr, prealablement à una accion, una enonciacion, una demostracion. Sin.: **pressuposicion**.

pressupòner vt. (it.) Presupauar.

pressuposicion n.f. Suposicion prealabla; pressupauat.

pressurar vt. 1. Sotametre à l'accion d'una premsa. 2. Sarrar tròup foart; comprimir. 3. Sobrecargar de taxas, de cargas divers, etc. Sin.: **constrénher**, **acaurar**. ◆ **si pressurar** v.pr. (fam.) *Si pressurar lo cerveu*: Faire un esfoarç intellectuau intense.

pressuraire n.m. (fig.) Aqueu que pressura li gents.

pressuratge n.m. Accion de pressurar.

pressurisacion (-izacion) n.f. Accion de pressurisar.

pressurisar (-izar) vt. Maintenir sota una pression atmosferica normala (un espaci clavat, en partic. un avion à auta altituda, un vaisseau espacial).

prèst n.m. 1. Accion de prestar. 2. Caua ò soma prestada: *Remborsar un prêt*. 3. Contracte per lo quau una caua, una soma, son prestadi sota de condicions donadi. 4. Prestacion de sòus à la quala an drech lu sordats e lu sotoficiers que fan lo sieu servici militari legal.

prèst, a adj. (it.) Lèst, gaubiós; viu dins lu sieus movements.

prestacion n.f. 1. Servici fornit: *Prestacions en natura*. 2. Fach per un actor, un cantaire, etc., de si produrre en public. 3. Accion de prestar (de sòus). 4. Somas versadi au títol d'una legislacion sociala: *Prestacions familiari*. 5. *Prestacion de jurament*: Accion de prononciar un jurament.

prestador, airtz n.m. Prestaire.

prestaire, airtz adj. e n. Que prèsta. Var.: **prestador**.

prestant adv. D'un biais rapide; vivament, lestament, agilament.

prestança n.f. Biais fièr e elegant de si tenir.

prèstanom n. Persona que prèsta lo sieu nom, que lo sieu nom apareisse dins un acte dont lo contractant vertadier non pòu ò non vòu laisser figurar lo sieu.

prestant n.m. (mús.) Juèc d'òrgue de quatre pens, que lu sieus tubes mai greus poàdon èstre plaçats en façada, e que sièrve de fondament à l'acòrdi de l'instrument.

prestar vt. (*prèsti*) 1. Donar per un temps, à carga de restitution: *Prestar de sòus*. 2. Acordar, ofrir espontaneament. ◇ *Prestar atencion*: Èstre atentiu. ◇ *Prestar jurament*: Prononciar un jurament. 3. Atribuir una paraula, un acte, etc., à quauqu'un que non n'es l'autor: *Li prèston d'intencion perilhoi*. ◆ vt. ind. (*à*) Fornir matèria à: *Prestar à rire*. ◆ **si prestar** v.pr. 1. Si plegar à, consentir à: *Si plegar à un acòrdi*. 2. Èstre pròpri à, convenir à.

prestat n.m. Cen qu'es estat prestat: *Es un prestat per un rendut*: Es un just revenge.

prestatori, ària n. 1. Beneficiari d'una prestacion. 2. Persona que fornisse una prestacion. ◇ *Prestatori de servicis*: Persona, collectivitad que vende de servicis.

prest(es)a n.f. (lit.) Rapiditat, vivacitat, agilitat.

prestidigitacion n.f. Art de produrre l'illusion d'operacions de magia per de manipulacions, d'artificis; illusionisme.

prestidigitator, tritz n. Persona que fa de prestidigitacion; illusionista.

prestigi n.m. Atrach, esclat que poàdon sedurre e impressionar; influença qu'una cauà ò una persona pòu aver: *Lo prestigi de l'unifòrme*. Sin.: **autoritat**, **crèdit**, **fama**, **popularitat**, **influença**, **aflat**.

prestigiós, oa adj. Qu'a de prestigi, d'esclat: *Una escòla prestigiosa*.

prestissimo adv. (mús.) Foarça leu.

presto adv. (mòt it.) Leu.

prestrategic, a adj. (mil.) Si di dei armaments nuclearis tactics.

presumible, a adj. Que si pòu presumir.

presumir vt. (*presumissi*) Crèire d'après d'indicis; conjecturar, supauar. ◆ vt. ind. (*de*) Aver una opinion tròup positiva de: *Presumir dei sieu foarças*.

presumit, ida adj. Que s'estima ensinda per suposicion: *Lo presumit culpable*.

presura n.f. Secrecion (enzima) de l'estòmegue dei joves romiaires (vedeu, anheu) que s'emplega dins l'industria fromatgiera per faire calhar lo lach. Sin.: **prèu**.

presurar vt. Calhar mé de presura. Var.: **empresurar**. Sin.: **calhar**.

presuratge Accion de far calhar lo lach. Var.: **empresuratge**.

presurier n.m. Planta que fa calhar lo lach.

pretencion n.f. Pretension.

pretenciós, oa adj. e n. Pretensió.

pretenciosament adv. Pretensiosament.

pretendent, a n. Persona que revendica un trône sensa li aver drech.

pretendent n.m. (vièlh) Aqueu que vòu esposar una frema. Sin.: **demandaire**.

pretendre vt. 1. Afirmar, sostenir (una opinion). 2. Aver la pretension de: *Non pretendi saupre tot*. ◆ vt. ind. (*à*) Aspirar à: *Pretendre ai onors*.

pretendudament adv. Faussament. Sin.: **à toart**.

pretendut, uda adj. Que non es cen que sembla èstre; supauat.

pretension n.f. (tecn.) Accion d'introduire volontariament dins una estructura un estat de tension iniciala.

pretension n.f. 1. Complasença vèrs si-meme, vanitat. ◇ *Sensa pretension*: Modestament. 2. Exigença, revendicacion. Sin.: **ambicion**, **ufana**, **fatuitat**, **sufisença**, **orguèlh**, **otracujança**. Var.: **pretencion**.

pretensió, oa adj. e n. Que cèrca à si metre en valor per de qualitat que non a. ◆ adj. Plen de pretension: *Un estile pretensió*. Sin.: **vanitós**, **ambiciós**, **sufisent**.

orgulhós, ufanós, peolh revengut, otracujat, auturós. Var.: **pretensióis.** Var.: **pretenciós.**

pretensiosament adv. D'un biais pretensióis. Var.: **pretenciosament.**

pretericion n.f. Figura retorica per la quala si declara de non voler parlar de quauqua ren tot en n'en parlant per aqueu mejan: *Non dirai davant aquesta assemblada que l'an passat avètz votat còtra lo meme projècte.*

preterit n.m. (ling.) 1. Forma verbala qu'exprimisse lo passat, dins li lengas que non fan de diferença entre l'imperfach e lo passat simple. 2. Passat simple.

pretèxa n.f. e adj. f. 1. Tòga bordejada de pòrpora que portàven à Roma lu magistrats e lu adolescents (de la pubertat fins à 16 ans). 2. Tragèdia latina que lo sieu tema èra manlevat à l'istòria nacionala, estent que lu autors èron vestits d'aquela pretèxa.

pretextar vt. (*pretèxti*) Donar coma pretèxe: *Pretextar una visita importanta per non faire lo sieu trabalh.* Sin.: **pilhar l'escampa, argumentar,** (expr.) **la conóisser lònga.**

pretèxe n.m. Rason aparenta que si mete en avant per escondre lo motiu vertadier d'un biais d'agir. Sin.: **escampa, desencusa, rason, alòngui.** ◇ Sota pretèxe de, que: *En pilhant coma pretèxe.*

pretintalha n.f. 1. Ornament decopat qu'agrementava lu vestits femenins sota Loís XIVⁿ. 2. Detalh segondari qu'acompanha una caua ò n'en depende. Sin.: **futilitat, menudaria.** 3. (mús.) Fioritura.

pretitoïdian, a adj. Qu'es situat en avant de la tiroïda.

pretium doloris n.m. inv. (lat.) (dr.) Ensèm dei domatges e interès autrejats coma reparacion morala d'un eveniment e dei sofranças que n'en vènon.

pretonic, a adj. Que precedisse una sillaba accentuada dins la cadena parlada: *Vocala pretonica,* ò *pretonica,* n.f.

pretor n.m. (latin *praetor*) Dins l'Antiquitat magistrat que rendia la justícia à Roma ò que governava una província.

pretòri n.m. 1. Sala d'audiència d'un tribunal. 2. (Antiqu. rom.) Emplaçament dau camp dont si trovava la tenda dau general. ◇ Palais dau governaire, dins li províncias.

pretorial, a adj. Relatiu au pretòri, au pretor. Var.: **pretoriau.**

pretorian, a adj. (Antiqu. rom.) Dau pretor. ◇ *Garda pretoriana:* Tropa encargada de la garda dau pretor e, ulteriorament, de l'empeire; encuèi, garda personala d'un dictator, d'un cap d'Estat, dins un regime autoritari.

pretorian n.m. (Antiqu. rom.) Sordat de la garda personala de l'empeire.

pretoriau, ala adj. Pretorial.

pretura n.f. Carga, foncion de pretor; durada dau sieu exercici.

prètz n.m. 1. Valor d'una caua, exprimida en moneda: *Lo prètz d'un article.* Sin.: **mercat.** Sin.: **cost, valor, cors.** ◇ *Prètz fixe:* Que non si pòu discutir. ◇ *Prètz de cost:* Soma de moneda que representa lo tot dei despensas necessari per fabregar e vendre un produch ò un servici.

◇ *Prètz de cròmpa:* Soma de moneda que si deu balhar per aquistar de bens divèrs. ◇ *Prètz garantir:* En sota dau quau un ben non pòu èstre pagat à-n-un productor, en vertu d'una decision dei poders publics. 2. Valor, importança donada à quauqua ren; cen que costa per obtenir quauqua ren: *Lo prètz de la libertat.*

pretzfach n.m. Soma fixada per avança per un servici, un trabalh. ◇ *À pretzfach:* M'una retribucion fixada per avança.

pretzfachier, a n. Persona que trabalha à pretzfach.

prèu n.m. Presura.

prevalença (-éncia) n.f. (med.) Raport dau nombre de cas d'una malautié (ò d'un tipe d'accidents, etc.) à l'efectiu d'una populacion donada, sensa destriar lu noveus cas dei ancians.

prevaler vi. (lit.) Aver l'avantatge, l'emportar: *Lo sieu a prevaugut.* Sin.: **predominar, trionfar, preponderar.** ◆ **si prevaler** v.pr. (*de*) Tirar avantatge: *Si prevaler de la sieu foncion.* Sin.: **si targar, si faire foart.**

prevaricacion n.f. Accion de la persona que manca ai devers de la sieu carga. Sin.: **faussetat, desleiautat, despossession, engana, raubarici.** ◇ (espec.) Destornament de fonds.

prevaricar vi. (*prevariqui*) Mançar, per interès ò per marrida fe, ai devers de la sieu carga, dau sieu mandat. Sin.: **raubar, desposseir, destornar, arrapar, enganar.**

prevaricator, tritz adj. e n. Que prevarica. Sin.: **raubaire, enganaire, especulator, manjapau.**

prevèire vt. 1. Si representar per avança (cen que deu acapitar, cen qu'es previsible): *Prevèire una augmentacion dei prètz.* Sin.: **anticipar, conjecturar, pressentir, profetisar, pronosticar, encarrar.** 2. Organisar per avança, envisatjar: *Prevèire toi lu detalhs d'un viatge.*

prevencion n.f. 1. Ensèm dei mesuras pilhadi per evitar un perilh, un risc, un mau, per l'empachar d'acapitar: *Prevencion de l'alcolisme.* ◇ *Prevencion rotiera:* Que tempta de redurre lo nombre e la gravitat dei accidents de la rota. 2. Vejaire preconceput à respiech de personas ò de causas. Sin.: **prejutjat, maufidança.** 3. (dr.) Estat d'un individú còtra lo quau li a una presompcion de delictè ò de crimi; detencion d'un prevengut.

prevenda n.f. 1. Racion d'una animau. 2. (agric.) Mesclum de farinas e de granas que si dona au bestiar. 3. Acamp de cn, qu'es necessari e utile à la consumacion.

prevenença n.f. Biais d'anar dins lo sens de quauqua ren que pòu plaser à quauqu'un. Sin.: **atencion, complasença, obligança, cortesia, bravesa, omenatge, respiech, consideracion, avenença.**

prevenent, a adj. Atencionat. Sin.: **complasant, atentiu, amistolós, serviciós, agradiu, avenent, cortés, brave.**

prevengut, uda n. 1. Persona qu'es acusada d'aver comés una infraccion e non es estada encara jutjada. 2. Persona informada d'avança de quauqua ren de greu, de

desagradu que porria capitar, dins la tòca de l'entravar de si complir. Sin.: **avertit, informat**.

prevenir vt. (*prevèni*) 1. Informar per avança; avertir: *Prevenir quauqu'un de la sieu absença*. 2. Informar per lo biais d'una menaça, d'un avertiment de la probabilitat d'una seguida, ò d'una consequença desagradiva: *Vos prevèni que lo voastre comportament vos porria entirar de desavènis*. Sin.: **faire assaupre**. 3. Reagir denant que quauqua ren acapite en prenent li precaucions, li mesuras necessari: *Prevenir un auvari*. 4. Satisfaire per avança: *Prevenir lu desidèris de quauqu'un*.

preventiu, iva adj. Qu'a per efècte d'empachar un mau previsible: *Medicina preventiva*. ◇ *Detencion preventiva* ò *preventiva*, n.f.: Detencion subida denant que sigue fach lo jutjament. Sin.: **detencion provisòria**.

preventivament adv. D'un biais preventiu.

preventologia n.f. Disciplina que si preocupa de la prevencion de toi lu riscs d'accidents e de malautias.

preventòrium n.m. (lat.) Establiment de cura dont son tractadi li personas que sofrisson d'una forma iniciala de tuberculòsi non contagiosa.

prevèrbo n.m. (ling.) Prefixe que si plaça avant lo vèrbo.

prevesença n.f. Qualitat de quauqu'un que saup prevèire. Sin.: **previdença**. (it.), **avisament**.

prevesent, a adj. Que manifèsta de prevesença. Sin.: **prevident** (it.), **avisat**. Var.: **preveent**.

previdença n.f. (it.) Prevesença.

prevident, a adj. (it.) Prevesent.

previsibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es previsible.

previsiblement adv. D'un biais previsible.

previsible, a adj. Que pòu èstre previst.

prevision n.f. Accion de prevèire; conjectura, ipotèsi: *Li previsions de creissença, li previsions meteorologiqui*. Sin.: **premonicion, sentida, presciènça, pronostic, profecia, prospectiva**.

previsional, a adj. Que compoarta de calculs de prevision, que si fonda sobre de previsions: *Un budget previsional*. Var.: **previsionau**.

previsionau, ala adj. Previsional.

previsionista n. Especialista de la prevision economica.

previst, a adj. Qu'es estat l'objècte d'una prevision; anonciat, fixat per avança: *Èra previst despí lontemps*.

prevòst n.m. 1. Agent dau rèi ò dau senhor, mé d'atribucions diversis (judiciari, administratiu, militari) à l'Atge Mejan e sota l'Ancian Regime: *Lo prevòst de Paris*. 2. Oficièr de gendarmaria que comanda dins una prevostat.

prevostal, a adj. Que pertòca lo prevòst ò la prevostat. ◇ *Cort prevostala*: Tribunal excepcional establìt en França dau 1815 au 1830, que judicava sensa apèl dibèrsi delictes. Var.: **prevostau**.

prevostat n.f. 1. (ist.) Títol, foncion de prevòst; juridiccion, residènça d'un prevòst. Var.: **prevostura**. 2. (mil.) Destacament de gendarmaria afectat, en

operacions, à una granda unitat ò à una basa, e encargat dei missions de polícia generala e judiciària.

prevostau, ala adj. Prevostal.

prevostura n.f. Prevostat.

priapea n.f. (Antiqu.) Cant, fèsta en l'onor de Priap, dau caractèr generalament licenciós.

priapic, a adj. 1. Relatiu au fallus. 2. Que sembla un fallus.

priapisme n.m. (patol.) Ereccion prolongada e dolorosa, non ligada à una estimulacion erotica, simptomatica de diversis afeccions.

prima n.f. Printemps.

prima n.f. 1. Soma qu'un assegurat deu à l'asseguraire. 2. Soma versada à un salariat en mai de la sieu paga: *Prima de transpoart*. 3. Soma acordada coma recompensa ò encoratjament: *Lu jugaires de balon an meritat una prima*. 4. Cen que si dona en mai; present ofèrt à un client per l'atirar ò lo retenir. 5. (Borsa) Desdich que lo cromptaire paga en cas de resiliacion d'una transaccion. ◇ *Prima d'emission*: Prima qu'un soscriptor d'accion deu pagar en mai de la valor nominala d'aquesta accion.

prim(e), a adj. 1. (lit.) Promier. 2. (mat.) Si di d'una letra afectada d'un accent solet: *b' s'enòncia «b prima»*.

prima n.f. Partida de l'ofici divin que si recitava à poncha d'auba.

primacia n.f. Dignitat de primat; estenduda, sèti de la sieu juridiccion.

primacial, a adj. Relatiu à un primat, à la sieu carga. ◇ *Glèia primaciala* ò *primaciala*, n.f.: Glèia, sèti d'un primat. Var.: **primaciau**.

primaciau, ala adj. Primacial.

primadela n.f. Primavera (flor).

prima donna n.f. (it.) Promiera cantairitz dins una òpera lirica.

primairenc, a adj. Precòç.

primairencs n.m. pl. Fruchs ò legumes comercialisats en avança de la sason normala, que vènon d'una cultura forçada ò d'una region mai cauda.

primal, a adj. (psican.) *Crit primal, terapia primala*: Tecnica terapeutica que si prepaua de faire tornar viure au malaut, especialament au mejan de crits, la sofrença à l'origina de la sieu nevròsi. Var.: **primau**.

primalha n.f. Pastura de printemps.

primar vt. ò vt. ind. (*sobre*) L'emportar sobre quauqua ren, quauqu'un: *Aquesta rason prima sobre toti li autri*. Sin.: **prevaler, sobrepassar, superar**.

primari, ària adj. 1. Qu'es lo promier dins lo temps. ◇ *Forèt primària*: Originala. ◇ *Estructura primària*: Estructura que li plantas vivaci aquíston pendent la promiera annada de la sieu vida. ◇ Si di dei simptoms d'una malautia qu'aparèisson lu promiers ò de la promiera fasa d'una malautia ciclica. ◇ (geol.) *Èra primària* ò *primari*, n.m.: Segonda division dei temps geologics, que vèn après lo precambrian e d'una durada de pauc ò pron 350 milions d'ans, ela-mema partatjada en sièis periòdes (cambrian, ordovician, silurian,

devonian, carbonifèr, permian). Sin.: **paleozoïc**. ◇ *Eleccion primària* ò *primària*, n.f. Ai Estats-Units, designacion per lu electors de cadun dei doi grands partits dei candidats ai eleccions localis ò nacionalis; biais per lo quau lu sòcis d'un partit causisson un candidat per l'eleccion presidenciala. 2. Qu'ocupa la promiera plaça; fondamental. ◇ *Colors primari*: Lo roge, lo jaune e lo blau. Qu'apartèn à l'ensenhament de promier gra (de l'escòla mairala fins à l'intrada au collègi): *Escòla primària*. 3. (pej.) Simplista e bornat: *Un rasonament primari*. 4. (econ.) *Sector primari* ò *primari*, n.m.: Ensèm dei activitats economiqui productritz de matèrias promieri, en particulier l'agricultura e li industrias extractritz. 5. (psicol.) Si di, en caracterologia, de quauqu'un per cu predominon li reaccions immediati (per op. à *segondari*).

primari n.m. 1. Ensenhament primari. 2. (econ.) Sector primari. 3. (geol.) Èra primària. 4. (electr.) Enrotlament, alimentat per la ret, d'un transformator ò d'una màquina asincròna.

primària n.f. Eleccion primària.

primaritat n.f. Caractèr de cen qu'es primari ò promier.

primat n.m. 1. Títol onorific ligat à un sèti episcopal en vertut d'una tradicion fondada sobre l'importança istorica d'aquesto sèti. 2. (filos.) Predominança, primautat, anterioritat logica.

primat n.m. Primata.

primata n.m. 1. *Primatas*: Òrdre de mamifèrs escaladaires dei mans prensili, dei onglas plati, qu'a una dentadura completa e un cerveu foarça desvolopat, coma lu lemuriens, li moninas e lu òmes. 2. (fam.) Òme grossier e inculte. Var.: **primat**.

primatologia n.f. Estudi scientific dei primatas.

primau, ala adj. Primal.

primauba n.f. Poncha d'auba.

primautat n.f. Preeminença, promiera plaça; superioritat. Sin.: **preponderança**, **privilègi**, **supremacia**, **prepotença**, **superioritat**. ◇ *Primautat dau papa*: Autoritat sobeirana dau papa, que li Glèias protestanti négon e que li Glèias orientalis reconoisson à títol purament onorific.

primavera n.f. 1. Printemps. 2. Planta dei prats e dei boascs, dei flors blanqui ò mauvi, que florisse au printemps (Familha dei primulaceas). Sin.: **primadela**.

primidí n.m. Promier jorn de la decada dins lo calendier revolucionari francès.

primier, a adj. e n. Promier.

primierament adv. Promierament.

primierenc, a adj. Primairenc.

primierencs n.m. pl. Premícias.

primier naissuda, primiera naissuda adj. e n. Promier naissuda, promiera naissuda.

primigèsta adj. a nf. Primipara.

primipara adj. e n.f. Qu'a lo sieu promier pichon. Sin.: **primigèsta**.

primipil(e) n.m. Primipilari.

primipilari n.m. (Antiqu.) Centurion mai elevat en grade dins l'armada romana. Var.: **primipil(e)**.

primitiu, iva adj. 1. Qu'apartèn au promier estat d'una caua; promier, inicial, original: Forma *primitiva d'un continent*. ◇ *Glèia primitiva*: Dei promiers doi siècles dau cristianisme. 2. Que constitueisse l'element promier, fondamental: *Colors primitivi*. ◇ (mat.) *Foncion primitiva* ò *primitiva*, n.f., *d'una altra foncion*: Foncion que la segonda n'es la derivada. 3. Simple, rudimentari. 4. Si di dei societats umani restadi à l'escart de la civilisacion mecanica e industrial e qu'an conservat li sieu estructuras soci-economiqui pròpri, coma dei individús que li compàon. Sin.: **arcaïc**, **non-industrial**.

primitiu n.m. Pintre, esculptor dau periòde avant la Renaissance. ◆ *Primitius niçards*: Pintres de la Comtea de Niça dau s. XVⁿ au s. XVIⁿ (fraires Brea, Durandi, Miralhet...).

primitivament adv. À l'origina.

primitivisme n.m. Afinitat m'un art primitiu.

primo adv. (mòt latin) Promierament, en promier luèc.

primogenitura n.f. (dr.) Anterioritat de la naissença que pòu generar divers drechs.

primoinfeccion n.m. (med.) Promiera afeccion de l'organisme per un gèrme. Var.: **primoinfeciment**.

primoinfeciment n.m. Primoïnfeccion.

primordial, a adj. 1. Qu'existisse despí l'origina, qu'es lo mai ancian. 2. D'una granda importança; principal, fondamental, capital: *Un ròtle primordial*. Var.: **primordiau**.

primordialament adv. D'una mena primordiala.

primordialitat n.f. Qualitat de cen qu'es primordial.

primordiau, ala adj. Primordial.

primovaccinacion n.f. Promiera inoculacion d'un vaccin, particulierament dau vaccin antivariolós, que deu èstre realisada denant l'atge d'un an.

primulacea n.f. *Primulaceas*: Familha de plantas gamopetali de la coròlla reguliera coma la primavera e lo ciclaman.

prince n.m. 1. Aqueu qu'a una sobeirania ò qu'apartèn à una familha sobeirana. ◇ *Fach dau prince*: Acte arbitrari d'un govèrn. Sin.: **lo drech dau prince**. 2. Títol de noblessa mai aut. 3. Lo promier, en foncion d'un òrdre ierarquic. ◇ *Lu princes de la Glèia*: Lu cardinau e lu evesques. ◇ (lit.) Lo promier per lo sieu gaubi, lo sieu talent: *Lo prince dei poetas*.

prince de Galas n.m. e adj. inv. Teissut que presenta de motius dei linhas crosadi en diferents tons d'una color.

princejar vi. Faire lo prince, pavonejar.

princeps adj. inv. 1. *Edicion princeps*: La promiera de toti li edicions d'un obratge. 2. *Observacion princeps*: Promiera descripcion scientifica d'un fenomène.

princesa n.f. 1. Filha ò frema d'un prince; filha d'un sobeirant ò d'una sobeirana. 2. Sobeirana d'un país.

princier, a adj. 1. D'un prince, d'una princesa: *Un maridatge princier*. 2. Somptuós, digne d'un prince.

princierament adv. D'un biais princier, somptuós.

principal, a adj. Qu'es lo mai important: *Personatge principal, bastiment principal*: ◇ (gram.) *Proposicion principala* ò *principala*, n.f.: Proposicion de la quala li autri dependon e que non depende d'una altra (per op. à *subordenada*). Var.: **principau**.

principal, a n. 1. Cen que li a de mai important; l'essencial: *Oblides lo principal*. Sin.: **màger, capital, dominant, essencial, fondamental, primordial, preeminent, majoral, majorau**. 2. Capital d'un deute. 3. (dr.) Montant d'una demanda en justícia per oposicion ai accessòris. 4. Montant primitiu d'una taxa, d'un impoast, denant dau calcul dei centimes ò dei decimes en mai. 5. Director, directritz d'un collègi. 6. Promier clergue d'un estudi. Var.: **principau**.

principalament adv. Avant tot, en dessobre de tot. Sin.: **magerment**. Sin.: **mai que mai, sobretot**.

principat n.m. 1. Dignitat, carga de prince. Var.: **principautat**. 2. Regime politic dei promiers doi siècles de l'Empèri roman, monarquia de fach qu'a conservat lo quadre dei institucions republicani.

principau, ala adj. e n. Principal, principala.

principautat n.f. 1. Estat independent que lo sieu sobeiran a lo títol de prince: *Principautat dau Mónegue*. ◇ Tèrra à la quala es estacat lo títol de prince. 2. Carga de prince, principat. ◆ pl. (teol.) *Li principautats*: Lo tèrç còr dei àngels.

principi n.m. 1. Origina, foant, causa promiera: *Lo principi de tota caua*. Sin.: **començament, entamenada, genèsi, preludi, fundament**. 2. Proposicion admesa coma basa d'un rasonament: *Parti dau principi que mi poades capir se voales*. 3. Lèi generala que comanda un ensèm de fenomènes e qu'es verificada per l'exactituda dei sieu consequenças: *Lo principi d'Arquimèdes*. 4. Conoissença, règla elementària d'una sciènça, d'un art, d'una tecnica, etc. 5. Element constructiu d'una caua; element actiu: *Un fruch ric en principis nutritius*. 6. Règla generala teorica que guida lo comportament: *Restar fidèle ai sieus principis*. 7. *De principi*: Que poarta sobre l'essencial ma demanda confirmacion: *Un acòrdi de principi*. ◇ *En principi*: Teoricament, levat l'improvist.

principiant, a adj. e n. Novelari.

principiar vt. (*principi, classic principii*) Començar, entamenar.

printanier, a adj. Dau printemps.

printemps n.m. 1. La promiera dei quatre sasons, que s'estende dau 20 ò dau 21 de març fins au 21 ò au 22 de junh, dins l'emisfèri boreal. 2. Sin.: **prima**. (fig. e lit.) Joinessa: *Lo printemps de la vida*.

priodont n.m. (zool.) Tató gigant (pauc ò pron 1 m de lòng) d'Amèrica dau sud.

priol n.m. [pri'u] Prior.

priolat n.m. Priorat.

priolessa n.f. Prioressa.

priomatge n.m. Prior.

prion n.m. Proteïna responsabla de malautias infeccioi.

prior n.m. [pri'u] Superior de divèrsi comunautats religioi. Var.: **priol**. Sin.: **priomatge**.

priori (a) loc. adv., adj. inv. e n.m. inv. (lat.) Vèire a *priori*.

priorat n.m. 1. Comunautat religioa plaçada sota l'autoritat d'un prior, d'una prioressa. 2. Glèia d'una tala comunautat. 3. Dignitat de prior, de prioressa. Var.: **priolat**.

prioressa n.f. Superiora de divèrsi comunautats religioi. Var.: **priolessa**.

prioritari, ària adj. e n. Qu'a la prioritat.

prioritariament adv. En prioritat.

prioritat n.f. 1. Fach de venir lo promier, de passar avant lu autres (en rason de la sieu importança). ◇ *En prioritat, per prioritat*: Denant de tota altra caua. ◇ Drech qu'un reglament establisce de passar avant lu autres: *Laissat la prioritat ai vèicules que vènon de la drecha*. Sin.: **precedença**. 2. Anterioritat dins lo temps: *Establir la prioritat d'un fach per rapoart à un autre*.

priscillianisme n.m. Doctrina que si desvolopèt en Espanha entre lo 370 e lo 380. Preconisava un ascetisme rigorós. Aflatat per la morala de Sant Pau en l'exagerant fins à manifestar l'òdi dau còrs. Considerava la matèria coma totalament divèrsa de l'ànima. L'autor d'aquesta eretgia, l'evesque Priscillian, fuguèt escumenjat en lo 380.

prisma n.m. 1. (geom.) Solide limitat per una susfàcia prismatica e doi plans parallèles que la cópon segond doi poligònes (*basas*). 2. (fis.) Prisma de la basa triangulària, en materiau transparent, que desvia e descompau lu rais luminós. 3. (fig. lit.) Cen que desforma la realitat: *Vèire la realitat au travèrs dau prisma de la sieu imaginacion*.

prismatic, a adj. 1. Dau prisma, qu'a la forma d'un prisma. ◇ (fis.) *Colors prismatiqui*: Colors de l'espèctre obtengudi per dispersion de la luz blanca au travèrs d'un prisma. ◇ (mat.) *Susfàcia prismatica*: Ensèm dei drechas de direccion fixa que s'apontelon sus un poligòne. 2. Que contèn un prisma, de prismas.

prismatisacion (izacion) n.f. Accion de prismatisar.

prismatisar (izar) vt. Dispauar en forma de prisma.

pristidat n.m. *Pristidats*: Família de peis selacis, qu'enclau la serra de mar.

pritani n.m. (Antiqu. gr.) Promier magistrat de la ciutat.

pritanèu n.m. 1. (Antiqu. gr.) Edifici public dont lu printanis pilhàvon lu sieu pasts. 2. Establiment militari d'ensenhament de segond niveau.

privacion n.f. Accion de privar, de si privar de quauqua ren; estat de quauqu'un qu'es privat. Sin.: **careença, carestia, mancança, penuria, abstinença**. ◆ (pl.) Mancança voluntària, ò que li circonstanças impàuon, dei cauas necessari e, especialament, de manjar.

privadaença n.f. Familiaritat.

privadament adv. D'un biais privat, en privat.

privadaença n.f. Privautat.

privadocent n.m. Professor liure, dins li universitats alemandi e soïssi. Var.: **privadozent**.

privadozent n.m. Privadocent.

privar vt. Levar à quauqu'un la possession de quauqua ren; empachar quauqu'un de profechar de quauqua ren: *Privar de libertat*. Sin.: **desposseidir**, **despulhar**, **apriadar**, **desmamar**, **despoderar**. ◆ **si privar** v.pr. S'abstenir de; s'empachar de profechar de quauqua ren; s'impauar de privacions: *Si privar de vin, si privar per poder partir en vacances*.

privat, ada adj. 1. Qu'es estrechament personal; intime: *Vida privada*. 2. Que non es dubèrt à toi: *Un acamp privat*. 3. Qu'apartèn en pròpri à un individú, à d'individús: *Proprietat privada*. 4. Que non depende directament de l'Estat: *Escòla privada*. Contr.: **public**.

privat n.m. 1. Vida intima, de familha. ◇ *En privat, dins lo privat*: Dins l'intimitat, sensa testimònis desconoissuts. 2. Sector privat.

privatica n.f. Utilisacion de mejans de tractament de l'informacion privats, descentralisats, capables de foncionar en defoara d'una ret de telecomunicacions.

privatisacion (-izacion) n.f. Accion de transferir au domèni de l'entrepresa privada cen que dependia de l'Estat: *Privatisacion de l'ensenhament*.

privatisar (-izar) vt. Procedir à la privatisacion de.

privatista n. Jurista especialisat dau drech privat.

privatiu, iva adj. 1. Que priva: *Pena privativa de libertat*. ◇ (ling.) Que marca la privacion, l'absença, la mancança: *Des- es un prefixe privatiu dins descoratjar*. 2. Que lo sieu usatge es reservat exclusivament à una persona determinada; privat: *Jardin privatiu*.

privautat n.f. Familiaritat à l'egard de quauqu'un mé cu non si partatja minga intimitat. Sin.: **privadaença**, **malestança**. ◆ pl. Familiaritats, libertats sovent desplaçadi qu'un òme si permete m'una frema.

privilègi n.m. 1. Drech, avantatge particulier ligat à quauqu'un ò que quauqu'un a e pas lu autres. **privilègi** (ajustar) Sin.: **prerogativa**, **atribucion**, **drech**, **concession**, **favor**, **monopòli**, **preferéncia**, **poder**, **passadrech**, **fòr** (oc. med.). 2. (dr.) Avantatge que d'una creanciers an d'èstre pagats avant lu autres.

privilegiar vt. (*privilègi*, classic *privilègii*) Avantatjar, favorejar. Sin.: **acordar**, **ajudar**, **dotar**, **gratificar**, **afavorir**, **sostenir**, **segondar**.

privilegiat, ada adj. e n. Qu'a un privilègi; qu'a una vida facil.

prò adv. Pron.

prò Sufixe sabent que marca un clinament, una preferença: *Pròccitan, pròitalian...*

proa n.f. Partida avant d'una embarcacion. Contr.: **popa**. ◇ *Donar de proa en tèrra*: Tocar incidentament un secan ò lo ribatge en parlant d'una nau. Sin.: **s'engravar**, **s'encalar**.

pròba n.f. Pròva.

probabilisme n.m. (filos.) Doctrina segond la quala l'òme non pòu rejónher la veritat e si deu contentar d'opinions basadi sobre de probabilitats.

probabilista adj. e n. Dau probabilisme; partidari dau probabilisme.

probabilitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es probable; opinion, eveniment probable; versemblança. Sin.: **eventualitat**, **possibletat**, **fortuna**, **astre**, **previsibilitat**. 2. (mat.) Rapoart dau nombre dei cas favorables à la realisacion d'un eveniment aleatòri au nombre total dei cas possibles: *Calcul dei probabilitats*. ◇ Nombre, comprés entre zèro e un, associat à un eveniment aleatòri per una lèi de probabilitat. ◇ *Lèi de probabilitat* ò *probabilitat*: Aplicacion qu'assòcia à cada partida d'un ensemble A, sonat *univèrs dei possibles*, un nombre positiu de tau biais que la probabilitat de A sigue 1 e que la probabilitat de la reünion de doi partidas disjonchi sigue egala à la soma dei sieu probabilitats respectivi.

probablament adv. Versemblablement. Sin.: **beleu**, **bessai**, **si pòu**, **versemblablement**, **censadament**, **segurament**.

probable, a adj. Versemblable, qu'en principi deuria acapitar, foncionar, etc.: *Chavana probabla en montanha*. Sin.: **previsible**, **versemblable**, **possible**, **plausible**, **eventual**.

probacion n.f. 1. (relig.) Temps d'espròva que precedisse lo noviciat. 2. (dr.) Suspension provisòria e condicionala de la pena d'un condemnat, assortida d'una messa à l'espròva e de mesuras d'assistença e de contraròtle. Sin.: **relambi**, **remandament**, **alòngui**.

probacionari, ària adj. Persona condemnada sotamessa à la probacion.

probant, a adj. Qu'empoarta l'aprobacion, que pòu convèncer. Sin.: **convenient**, **cèrt**, **certan**, **decisiu**, **eloquent**, **evident**, **indiscutible**, **indenegable**, **convenceire**, **convencent**, **segur**.

probatòri, òri adj. Que permete de verificar que quauqu'un a ben li capacitats, li qualitats, li conoissenças demandadi: *Examèn probatòri*.

pròbe, a adj. D'una onestetat totala, escrupuloa. Sin.: **onèst**, **vertuós**, **drech**, **intègre**, **denhe**, **fidèl**, **leial**, **just**.

probitat n.f. Caractèr d'una persona pròba; observacion rigoròi dei principis de la justícia e de la morala, onestetat. Sin.: **drechura**, **integritat**, **leiautat**, **justícia**, **fidelitat**, **consciència**.

problema n.m. 1. Question que si deu resòlver per de metòdes logics, racionals, dins lo camp scientific. ◇ Question, afaire malaisats, que poàdon comportar manti solucions. Sin.: **enigma**, **interrogacion**, **dubi**, **dubitança**, **crenhença**, **crenta**, **litigi**, (pop.) **rompetèsta**. 2. Exercici escolari que consistisse à trovar li respoastas à una question pauada à partir de donadas conoissudi: *Problema de geometria*. 3. Dificultat d'òrdre especulatiu, à la quala si cèrca una solucion satisfasenta per l'esperit: *Problema filosofic*. 4. Dificultat sovent complexa, à la quala si pòu èstre confrontat: *Un problema tecnic*.

problematic, a adj. Que la sieu fin, la sieu realisacion, la sieu accion, la sieu realitat, non son seguri, pàuon un problema. Sin.: **aleatòri**, **dubitós**, **incertan**, **equivòc**, **enigmatic**, **complicat**, **dificultós**, **ipotetic**, **malaisat**. ◇ (filos.) Assertoric. Contr.: **apodictic**.

problematica n.f. (didact.) Ensèms de questions qu'una sciença ò una filosofia si pava relativament à un camp particular.

problematicament adv. D'un biais problematic.

proboscide n.f. Trompa.

proboscidi n.m. Proboscidian.

proboscidian n.m. *Proboscidiants*: Família de mamifèrs ongulats provedits d'una trompa, coma lu elefant. Var.: **proboscidi**.

procaïna n.f. Anestèsic local de sintèsi.

procariòta adj. e n.m. Èstre vivent generalament unicellulari e que lo sieu nucleu non es clarament separat dau citoplasma, coma li bacterias (per op. à *eucariòta*).

procediment n.m. 1. Mejan, metòde comòde per faire quauqua ren, per obtenir un resultat: *Procediment de fabricacion*. 2. Biais d'agir, de si comportar: *Un procediment malonèste*. 3. (pej.) Tecnica, mejan emplegats d'un biais troup sistematic e que finisson per lassar. Sin.: **mena de faire, procedura**.

procedir vi. (*procedissi*) Agir d'un biais donat: *Procedir metodicament*. Var.: **procedre**. ◆ vt. ind. (à) faire, executar una operacion dins li sieu diferenti fasas: *Procedir à una eleccion*. ◆ vt. ind. (*de*) (lit.) Tirar la sieu origina de, venir de, resultat de.

procedre vi. Procedir.

procedura n.f. 1. Biais de procedir; metòde per obtenir un resultat. Sin.: **procediment, procèsus**. 2. (dr.) Ensèms dei règlas e dei formas que convèn d'observar per agir en justícia, avant, pendent e fins au tèrme d'un procès e per complir lu actes d'execucion forçada. ◆ Ensèms dei règlas que cau seguir per establir de situacions ò de drechs juridics.

procedural, a adj. Relatiu a la procedura. Var.: **procedurau**.

procedurau, ala adj. Procedural.

procedurier, a adj. e n. Que li agràdon li proceduras, li garrolhas. Sin.: **plaidejaire, processiu, processaire**, (fam.) **cercarasons**.

procellariifòrme n.m. *Procellariifòrmes*: Òrdre d'auceus marins dau bèc format de diferenti placa juxtapauadi, coma l'albatròs.

procès n.m. 1. Instança en justícia. ◆ (fig.) *Faire lo procès de*: Acusar, condamnar. ◆ *Sensa altra forma de procès*: Sensa altra formalitat. 2. (ling.) Accion ò estat que lo vèrbo exprimisse. 3. (anat.) Prolongament d'un organe: *Procès ciliaris*.

processaire, airtz adj. Plaidejaire. Sin.: **procedurier**.

procession n.f. 1. Ceremònia de caractèr religiós que consistisse en un cortègi solemne acompanhat de cants e de preguieras. 2. Lònga tièra de personas, de veïcules.

processional, a adj. Relatiu ai processions. Var.: **processionau**.

processionarària adj. e n.f. *Toaras processionari*: Que si desplaçon una darrier l'autra en tièras nombroi e foarça nocivi.

processionau, ala adj. Processional.

processiu, iva adj. Garrolhaire, procedurier. ◆ adj. e n. (psiquiatria) Querulent.

processor n.m. (inform.) Organe capable d'assegurar lo tractament complet d'una seria d'informacions.

procèssus n.f. 1. Encadenament ordenat de fachs ò de fenomènes, que respoande à un esquema donat e qu'abotisse à un resultat determinat; desvolopament: *Lo procèssus inflacionista*. 2. Seguida continua d'operacions que constituïsson un biais de fabricar, de faire quauqua ren; procediment tecnic: *Procèssus de fabricacion*. Sin.: **mecanisme, biais, mena, anament, evolucion**.

procès-verbal n.m. 1. Acte qu'un magistrat, un oficier public, un oficier ò un agent de polícia judiciària ò administrativa establisson, que rende còmpte de cen qu'a fach, audit ò constatat dins l'exercici dei sieu foncions. 2. Rendut-còmpte escrich dei debats e dei trabalhs d'un acamp, d'una assemblada, etc. Sin.: **verbal**.

pròche, a adj. 1. Que non es luènh, dins l'espaci ò dins lo temps. ◆ *Un parent pròche, un amic pròche*: Una persona qu'a una relacion estrecha de parentèla ò d'amistat. 2. Gaire diferent: *Una idea pròcha de la veritat*. Sin.: **vesin**.

pròche n.m. Parent pròche, amic pròche.

pròche adv. (*de*) À costat (*de*).

prochinés, esa adj. e n. Partidari, en politica, de la China populària.

prociència n.f. (anat.) Sortida, à l'exterior, d'un organe ò d'una partida anatomica mobila.

procionidat n.m. *Procionidats*: Família de mamifèrs carnivòres canifòrmes coma lo raton lavaire.

proclamacion n.f. 1. Accion de proclamar. 2. Cen qu'es proclamat. Sin.: **crida, ban, band, discors, carteu, anonci, publicacion**.

proclamar vt. 1. Reconóisser, revelar publicament e solemnement: *Proclamar la veritat*. 2. Faire conóisser publicament: *Proclamar un verdicte, lu_ resultats d'un concors*. **cridar, trompetar, publicar, anonciar, divulgar, clamar**.

proclisi n.f. (ling.) Fenomène per lo quau un mòt desproedit d'accent tonic forma m'au mòt d'après una soleta unitat accentuala. Contr.: **enclisi**.

proclitic, a n.m. e adj. (ling.) Mòt privat d'accent, que fa còrs m'aqueu que seguisse: *L'article es proclitic*. Contr.: **enclitic**.

proclive, a adj. (anat.) Qu'es inclinat vèrs l'avant (en particular en parlant dei incicivas).

proclivitat n.f. Caractèr dei dents proclivi.

procònsol n.m. 1. (Antiqu. rom.) Cònsol sortit de carga e prorogat dins la sieu foncion per governar una província ò per acabar una accion entamenada. 2. Nom donat à un monin descubèrt dintre lu jaç dau miocène dau Kenya.

proconsulari, ària adj. Dau procònsol; que relèva de l'autoritat dau procònsol.

proconsulat n.m. Dignitat, foncion de procònsol; durada d'aquesta foncion.

procordat n.m. *Procordats*: Embrancament d'animaus pròches dau vertebrats inferiors. Sin.: **protocordat**.

procreacion n.f. Accion de procrear. Sin.: **engendrament**, **genitura**. Var.: **procreament**. ◇ *Procreacion artificiala*: procreacion que resulta de la fecondacion de l'ovule en defoara dei condicions naturalis.

procreament n.m. Procreacion.

procrear vt. (*procreï*) (lit.) Generar, donar la vida, en parlant de la fema e de l'òme. Sin.: **engendrar**, **congrèar**.

procreatica n.f. Estudi de la procreacion artificiala.

procreator, **triz** adj. e n. Que procrea.

proctalgia n.f. (patol.) Dolor anala.

proctiti n.f. Rectiti.

proctologia n.f. Especialitat medicala que tracta dei malautias anali e rectali.

proctològue, **òga** n. Especialista de proctologia.

proctoptòsi n.f. (patol.) Prolapse anormal dau rectum.

proctorrèa n.f. (patol.) Escolament mucós anal.

proctoscopia n.f. Examèn medical anal.

proctostomia n.f. (cir.) Operacion cirurgicala anala ò rectala.

procura n.f. 1. Ofici de procuraire dins una comunautat religioa; bureu dau procuraire. 2. Procuracion.

procuracia n.f. (Antiqu.) Carga e juridiccion dei procurators de Venècia.

procuracion n.f. Poder qu'una persona dona à una altra d'agir en lo sieu nom; acte autentic que dona aqueu poder. Var.: **procura**. ◇ *Per procuracion*: En vertut d'una procuracion; (fig.) En s'en remetent à un autre: *Agir per procuracion, viure la sieu passion per procuracion*.

procurador n.m. Procurator.

procuraire, **airitz** n. 1. *Procuraire general*: Magistrat qu'a li foncions dau ministèri public dins una Cort de cassacion, la Cort dei còmptes e li Corts d'apèl. ◇ *Procuraire de la República*: Magistrat qu'a li foncions dau ministèri public dins un tribunal de granda instança. 2. Religiós encargat dei interès temporals d'una comunautat. 3. Aqueu qu'agisse en vertut d'una procuracion.

procurar vt. 1. Obtenir per quauqu'un: *Procurar un emplec à una amiga*. Sin.: **provedir**, **porgir**. 2. Portar, ocasionar à quauqu'un: *Aquò m'a procurat totplen de crucis*.

procurat n.m. Prèire que fa foncion de curat.

procuratiu, **iva** adj. Que procura quauqua ren.

procurator n.m. (Antiqu. rom.) Foncionari de l'òrdre equèstre que l'emperaire plaçava à la tèsta d'un servici important ò d'una província imperiala. ◇ (ist.) Aut magistrat dei Republicas de Venècia e de Gènoa. Var.: **procurador**.

procuratorian, **a** adj. Relatiu ai procurators romans.

prodes(s)a n.f. 1. Accion d'esclat, performança. Sin.: **valentia**, **capitada**. 2. (lit.) Acte de coratge, d'eroïsme.

prodigalisar (-izar) vt. Si mostrar prodigue de.

prodigalitat n.f. 1. Qualitat d'una persona prodiga. 2. (Sobretot au pl.) Accion, fach d'una persona prodiga; despensa, larguessa, generositat: *Li sieu prodigalitats l'an roïnât*.

prodigament adv. Embé prodigalitat. Sin.: **largament**, **generosament**.

prodigar vt. (*prodigui*) (lit.) 1. Despensar sensa comptar, degalhar, dilapidar; escampar, largar. 2. Donar generosament: *Prodigar de conseus*.

prodigi n.m. 1. Fach, eveniment extraordinari, que sembla de caractèr magic ò sobrenatural; miracle. ◇ *Tenir dau prodigi*: Èstre prodigiós, incredible. 2. Cen que sorprèn, meravilha: *Lu prodigis de la sciença*. 3. Persona d'un grand talent ò d'una intelligença rara, remirabla. ◇ *Enfant prodigi*: Excepcionalament precòç e talentós.

prodigiós, **oa** adj. Que sorprèn, qu'es extraordinari per li sieu qualitat, la sieu raretat, etc.; miraciós. Sin.: **meravilhós**, **incredible**, **considerable**, **miraclós**, **esplendide**, **sobrebeu**, **remirable**, **fabulós**, **fenomenal**, **fantastic**, **espectaciós**.

prodigiosament adv. D'un biais prodigiós.

prodigue, **iga** adj. e n. 1. Que despensa à l'excès, d'un biais inconsiderat. Sin.: **gastós**, **escampaire**, **despensier**. 2. Que dona sensa comptar: *Èstre prodigue dei sieus sentiments*. Sin.: **degalhaire**, **escampaire**. 3. *Enfant, fiu prodigue*: Que s'en torna au domicili pairal après aver perdut toi lu sieus bens (per allusion à la parabòla evangelica).

prodomal, **a** adj. Relatiu ai conseus de prodòmes. ◇ *Conselhier prodomal*: Prodòme. Var.: **prudomal**, **prodomau**.

prodomau, **ala** adj. Prodomal.

prodòme n.m. Membre d'un tribunal electiu (*conseu de prodòmes*) compauat paritariament de representants dei salariats e dei emplegaires, que lo sieu ròtle es de reglar lu conflictes individuals dau trabalh. ◇ *Prodòme pescador*: Prodòme elegit per lo monde professionau de la pesca, per conóisser li contravencions e li contèstas relatiu a la pesca maritima/ 1396: «*Item que cascun au sieu elegitz quatre prodomes...*» Var.: **prudòme**.

prodomia n.f. 1. Ensèm de l'organizacion prodomala. 2. Juridiccion establida per lu fachs de pesca, particuliera à Provença e Lengadòc: *En lo 1939, li avia cent cinquanta pescadors dins la prodomia de Niça*. Var.: **prudomia**.

pro domo loc. adj. inv. (latin, *per la sieu maion*) Si di dau plaidejar d'una persona que si fa l'avocat d'elamema.

prodonian, **a** adj. e n. Relatiu à Proudhon, au sieu sistema.

prodòme n.m. 1. Simptòma dau començament d'una malautia. Sin.: **propatia**. 2. Fach qu'anòncia un eveniment, signa avantcorrèire: *Lu prodòmes d'una revolucion*. Sin.: **senhau**.

prodromic, a adj. D'un prodròme.

produccion n.f. 1. Accion de produrre, de faire existir: *La produccion d'un son*. 2. Accion de produire, de crear ò d'assegurar li condicions de creacion dei riquessas economiqui (bens, servicis, etc.); aquel estadi (per op. à la distribucion, etc.): *La produccion de frucha*. ◇ Quantitat producha dins l'unitat de temps, per un obrier, una màquina, un obrador ò una empresa. 3. (Dins lo vocabulari dau marxisme) *Mòde de produccion*: Constituit per li foarças productivi e lu rapoarts socials de produccion. ◇ *Mejans de produccion*: Formats per li matèrias promieri, lu instruments de trabalh e li condicions de produccion. ◇ *Rapoarts de produccion*: Relacions que lu òmes entretènnon entre elu dins un mòde de produccion donat; resultat d'aquesta accion, ben produch, quantitat producha: *La produccion d'una empresa*. 4. (cín.) Activitat de productor; branca de l'industria cinematografica qu'exercisse aquesta activitat. ◇ Film, vit en tant que resultat d'aquesta activitat, en particulier economicament: *Una gròssa produccion*. 5. (petr.) Ensèm dei tecnicas relatiu à l'extraccion dau petròli. 6. Accion de presentar un document, coma justificacion, per sostenir una afirmacion, una presentacion: *Produrre un acte de naissença*.

produch n.m. 1. Riquessa, bens economics eissuts de la produccion: *Produchs agricòlas, industrials*. ◇ Objèctes fabricats: *Un produch de qualitat*. ◇ *Produch interior brut (P.I.B.)*: Soma dei valors ajustadi que li empresas d'un país realison annualament, quala que sigue la sieu nacionalitat. ◇ *Produch nacional brut (P.N.B.)*: Soma totala dau P.I.B. e dau sòlde dei revenguts dei factors de produccion transferits de l'estrangier ò à l'estrangier, sovent retenguda per caracterisar la potença economica d'un país. 2. Benefici retirat d'una tèrra, d'una carga, d'una venda, etc. 3. Pichon d'un animau. 4. (mat.) Resultat de la multiplicacion de doi nombres; element que resulta de la composicion de doi elements d'un ensemble provedit d'una operacion notada multiplicativament. ◇ *Produch dirècte de doi ensembles*: Produch cartesian d'aquetu ensembles. 5. (log.) *Produch logic*: Conjoncion. ◇ *Produch logic de doi relacions*: Interseccion. 6. Resultat d'una reaccion quimica.

productible, a adj. Que pòu èstre produch.

productica n.f. Ensèm dei tecnicas informatiqui e automatiqui que la sieu amira es de ganhar en productivitat.

productiu, iva adj. 1. Que produe, fornisse quauqua ren: *Una tèrra gaire productritz*. 2. Que rende de sòus: *Un plaçament productiu*. ◇ *Travalh productiu*: Travalh que, d'après Marx, produe à l'encòup de bens materials e una maivalença. Sin.: **ric, fruchós, fertil(e)**.

productivisme n.m. Tendença à recercar sistematicament lo melhorament ò l'acrissement de la productivitat.

productivista adj. Relatiu au productivisme.

productivitat n.f. 1. Fach d'èstre productiu. ◇ Rapoart mesurable entre una quantitat producha (de bens, etc.) e lu mejans (màquinas, matèrias promieri, etc.) mes en òbra per li arribar. 2. (biol.) Quantitat de riquessas (naturalis, viventi) qu'una susfàcia ò un volume poàdon fornir dins un mitan natural per unitat de temps.

productor, tritz n. e adj. 1. Persona, país, activitat, etc., que produe de bens, de servicis: *Lu país producers de petròli*. 2. (cín.) Persona ò empresa que recampa l'ensèm dei elements necessaris à la realisacion d'un film (mejans financiers, personal, etc.). ◇ (ràdio e television) Persona que s'entrèva de la concepcion d'un programa e, eventualament, de la sieu realisacion.

produrre vt. (*produi*) 1. Assegurar la produccion dei riquessas economiqui, crear (de bens, de servicis, etc.): *Aquela region produe de tomatis de granda qualitat*. Sin.: **crear, congrear, faire, elaborar, fabricar, fabregar, realisar, fargar**. 2. Rendre, procurar coma profièch: *Una carga que produe tant per an*. Sin.: **donar, balhar, rendre**. 3. Crear, elaborar, concevre: *Produrre un roman per an*. Sin.: **realisar**. ◇ Financiar (un film, un programa de ràdio, de television, un espectacle, etc.) 4. Provocar, causar; permetre d'obtenir: *Es un metòde que produe de resultats excellents*. Sin.: **determinar, ocasionar, congrear**. 5. Mostar, presentar per sostenir lu sieus dires: *Produrre d'elements concrets*. Sin.: **donar, balhar, fornir, apondre**. ◆ **si produrre** v.pr. 1. Arribar, acapitar. Sin.: **si realisar, s'endevenir, si passar**. 2. Si faire conóisser, si mostrar. ◇ Donar un recital, faire un espectacle, interpretar un ròtle: *L'estiu que vèn, aquesta artista si produrrà à Niça*.

proèmi n.m. Avant-prepaus. Sin.: **prològue, prefaci, preambul(e)**.

proeminença (-ència) n.f. Caractèr de cen qu'es proeminent; cen qu'es proeminent, salhida. Sin.: **eminença, autura, giba, elevacion, ressaut, releu**.

proeminent, a adj. En releu per rapoart à cen qu'es à l'entorn; salhent: *Maissèla proeminenta*. Sin.: **gibós, destacat**.

proencefal(e) n.m. Mòstre que lo sieu cerveu es situat foara dau crani.

proenzima n.f. Substanç que dona naissença à una enzima sota l'influença d'un agent activador.

profanacion n.f. Accion de profanar. Sin.: **sacrilègi, impietat, aviliment**.

profanador, airtz adj. e n. Profanator.

profanar vt. Violar lo caractèr sacrat d'un luèc, d'un objècte, de culte, etc. 2. (lit.) Avilir, degradar: *Profanar lo sieu talent*.

profanator, tritz adj. e n. Que profana. Var.: **profanador**.

profane, a adj. Que non fa partida dei cauas sacradi; que non relèva de la religion. ◆ n.m. Ensèm dei cauas profani: *Lo profane e lo sacrat*.

profane, a n. e adj. 1. Si di d'una persona estrangiera à una religion, non iniciada à un culte. 2. Si di d'una persona estrangiera à una associacion, à un grope, etc.;

persona qu'ignòra lu usatges, li règlas d'un activitat, etc.: *Siéu profane en matèra de cant liric.*

profanitat n.f. Qualitat de cen qu'es profane.

profarmacian, a n. Mètge autorisat à possedir un depaus de medicaments e à lu donar ai sieus malauts quora la localitat dont exercisse non a de farmacian.

profasa n.f. (biol.) Promiera fasa de la mitòsi celluari, pendent la quala lu cromosòmas s'individualíson en filaments fendesclats longitudinalament.

profachable, a adj. Que procura un avantatge. Var.: **profichable, profitable, profechós.**

profchaire, airitz n. Persona que cèrca à tirar un profièch abusiú de tota caua, espec. dau trabalh dei autres. Var.: **profchaire, profiter.**

profchar (*profchèchi*) vt. ind. (*de*) Tirar un avantatge material ò moral de: *Profichar dau dimènegue per faire una virada.* Var.: **profchar, profiter.** ◆ vt. ind. (*à*) Èstre utile, procurar un avantatge à: *À cu profiècha lo crimi?* ◆ vi. (fam.) 1. Devenir foart, créisser: *Un enfant que profiècha ben.* 2. Èstre avantajós en permetant un usatge que dura: *Un vestit que profiècha.*

profchós, oa adj. Avantatjós. Sin.: **salutari, utile, beneficiós, favorable.**

profchosament adv. Avantatjosament. Var.: **profichosament.**

profecia n.f. 1. Oracle d'un profeta. 2. Prediccion d'un eveniment futur.

profectiu, iva adj. (rare) Que vèn dei ascendents: *De bens profectius.*

proferir vt. (*proferissi*) Prononciar, articular à votz auta: *Proferir de prepaus insultants.* Sin.: **dire, clamar, emetre.**

profès, èssa adj. e n. Religiós, religioa qu'a fach la sieu profession.

professar vt. 1. Declarar, rendre public: *Professar una opinion.* 2. Ensenhar.

profession n.f. 1. Activitat reguliera exercida per ganhar la sieu vida, mestier. ◇ *De profession:* De mestier. 2. Ensèm dei personas qu'an lo meme mestier. 3. *Faire profession de:* Declarar, reconóisser dubertament. ◇ *Profession de fe:* Afirmacion qu'una persona fa publicament, à prepaus de la sieu fe religioa e, per ext., dei sieu opinions, dei sieu ideas (per ex. lo document mandat ai electors per presentar lu candidats à una eleccion). ◇ (relig. cat.) *Profession de fe:* Engatjament d'un enfant batejat sobre la sieu fe. Sin.: **comunion solemna.** 4. (relig.) Acte per lo quau un religiós ò una religioa pronóncia lu sieus vòts, après lo noviciat.

professional, a adj. 1. Relatiu à una profession; pròpri à una profession: *Secret professional.* ◇ *Malautia professionala:* Que la provòca l'exercici d'una activitat professionala e que fa l'objècte d'una proteccion legala. ◇ *Escòla professionala:* Establiment d'ensenhament tecnic que prepara à divèrs mestiers. ◇ *Seccion professionala:* Seccion d'un escòla dins la quala si prepara à divèrs mestiers. ◇ *Cors professional:* Cors de formacion generala e tecnica, destinats à d'aprenèires en complement dau sieu trabalh. 2. Si di d'un espòrt

practicat coma una profession: Lo rugbi es devengut professional. Var.: **professionau.**

professional, a n. e adj. 1. Persona qu'exercisse regulierament una profession, un mestier: *Un professional de l'informatica.* 2. (espec.) Si di d'un espòrtiu de profession, pagat per la practica d'un espòrt: *Un jugaire de tennis professional.* 3. Persona qu'a una experiença particuliera dins un mestier, una activitat: *Un trabalh de professional.* Var.: **professionau.**

professionalement adv. Dau ponch de vista professional.

professionalisacion (-izacion) n.f. 1. Tendença que presenta un sector d'activitat que pòu èstre exercit unicament per de gents de mestier, especialistas dins aqueu camp. 2. Fach per una persona de si professionalisar.

professionalisar (-izar) vt. 1. Assimilar (una activitat) à una profession: *Professionalisar un espòrt.* 2. Faire devenir professional. ◆ **si professionalisar (-izar)** v.pr. Devenir professional.

professionalisme n.m. 1. Fach, per una persona, d'exercir una activitat d'un biais professional.

professionau, ala adj. e n. Professional, a.

professor, professoressa n. 1. Persona qu'ensenha una matèra, una disciplina precisa: *Professor de tennis.* 2. Membre de l'ensenhament segondari ò superior: *Professor de matematicas, professor d'universitat.* 3. *Professor dei escòlas:* Magistre, dins l'ensenhament primari francés.

professoral, ala adj. Relatiu à un professor, au professorat. Var.: **professorau.**

professorat n.m. Foncion de professor.

professorau, ala adj. Professoral.

profeta n.m. 1. Dins lu tèxtos biblics, òme que, inspirat per Dieu, parla en lo sieu nom per faire conóisser lo sieu messatge. 2. *Lo Profeta:* Maumet, per lu musulmans. 3. Persona qu'anóncia un eveniment futur. Sin.: **endevinaire, vaticinaire, pronosticaire.** 4. *Profeta de farlabica:* Persona que si cretz coma tau e que s'engana en li sieu prediccions. Sin.: **sembla profeta.**

profetessa n.m. Frema inspirada interprèta de la divinitat.

profetic, a adj. 1. Relatiu à un profèta, ai profètas. 2. Que tèn de la profecia.

profeticament adv. D'un biais profetic; en profèta.

profetisar (-izar) vt. 1. Anonciar, per inspiracion sobrenaturala, lo messatge divin. 2. Prevèire, predire per divinacion, pressentiment ò conjectura. Sin.: **endevinar, predire, prevèire, augurar, presagiar, vaticinar, conjecturar.**

profetisme n.m. 1. Ensèm dei fachs relatius ai profetas. 2. Sistema fondat sus li prediccions dei profetas.

profichable, a adj. Profachable. Var.: **profitable.**

profchaire, airitz n. Persona que cèrca à tirar un profièch abusiú de tota caua, espec. dau trabalh dei autres. Var.: **profchaire, profiter.**

profichar (*profichèchi*) vt. ind. (*de*) Profèchar. Var.: **profitar**. ◆ vt. ind. (*à*) Profèchar. ◆ vi. (fam.) Profèchar.

profèchós, oa adj. Profichós.

profichèch n.m. 1. Avantatge material ò moral que si retira de quauqua ren. ◇ *Au profichèch de*: Au benefici de. ◇ *Faire lo sieu profichèch, tirar profichèch de (quauqua ren)*: N'en retirar un benefici, un avantatge. Sin.: **n'en faire lo sieu calós**. ◇ *Metre à profichèch*: Emplegar utilament. 2. (econ.) Cen qu'una empresa ganha, que correspoande à la diferença entre lu costs de produccion de bens ò de servicis e li recèptas que vènon de la sieu comercialisacion. ◇ *Taus de profichèch*: Rapoart, d'après Marx, entre la maivalença e lo capital total (capital constant e capital variable). Var.: **profit**. Sin.: **fruch, ganh, gasanh, comol**.

profieiu n.m. Perfieiu.

profilactic, a adj. Relatiu à la profilaxia.

profilar vt. Perfilar. ◆ **si profilar** v.pr. Si perfilar.

profilat n.m. Perfilat.

profilatge n.m. (tecn.) Perfilatge.

profilaxia n.f. Ensèm de mesuras pilhadi per evitar l'aparicion ò la propagacion d'una malautia, dei malautias.

profilografia n.f. Aparelh que permete d'obtenir lo dessenh, à escala reducha, dei irregularitats dau profieiu d'una rota. Var.: **perfilografia**.

profit n.m. Profichèch.

profitable, a adj. Profèchable.

profitaire, airtiz n. Profèchaire, profèchairitz.

profitar vi. Profèchar.

profús, usa adj. (lit.) Abondós.

profusion n.f. Granda abondança: *Una profusion de colors*. Sin.: (fig.) **fum, molon, molonada, batelada, pletòra, multiplicitat**. ◇ *À profusion*: En granda quantitat. Sin.: **à brèti, à cofas, en abondi, en bèl abondi, à molons**.

progenitura n.f. (lit. ò ironic) Lu enfants, per rapoart ai parents; la descendença. Sin.: **portadura, branca, portanha, mainada, mainadissa**.

progeria n.f. Mena de nanisme acompanhat d'una parença senila, deugut à una deficiença ormonala.

progermanic, a adj. Tendença favorabla à l'Alemanha.

progestatiu, iva adj. e n.m. (med.) Si di d'una substança que favorisa la nidacion de l'òu dins la mucoa uterina e la gestacion.

progesteròna n.f. Ormòna progestativa que l'ovari genèra pendent la segonda partida dau cicle menstrual e pendent la grossessa. Sin.: **luteïna**.

progicial n.m. (inform.) Programa conceput per èstre fornit à diferents usanciers en vista d'una mema aplicacion ò d'una mema foncion. Var.: **progiciau**.

progiciau n.m. Progicial.

proglòtis n.m. (zool.) Cadun dei aneus d'un vèrp cestòde.

prognat, a adj. e n. Caracterisat per lo prognatisme. Sin.: **bèf, bèfi**.

prognatisme n.m. Salhida en avant dei oàs maxillaris. Sin.: **befitge**.

progovernmental, a adj. Favorable au govèrn. Var.: **progovernmentau**.

progovernmentau, ala adj. Progovernmentau.

programa n.m. 1. Enonciat dei temas d'una disciplina que lo sieu estudi es previst dins una classa ò sobre lu quaus un examèn deu portar. 2. Fuèlh estampat, libret qu'indica lo títol d'un espectacle, lo nom dei interprètas, etc., ò lo tema e lo debanament d'una fèsta, etc. ◇ Lista dei emissions de ràdio, de television, que dona per un periòde précis lu oraris, lu subjèctes, etc. 3. Expauat, declaracion dei intencions, dei projèctes d'una persona, d'un grope, etc. (espec. en politica). Sin.: **plan, exposicion**. 4. Enonciat dei caracteristicas foncionals ai quali deurà respoandre un projècte arquitectural. 5. (inform.) Sequança d'instruccions e de donadas registradi sus un supoart e susceptible d'èstre tractada per un computador.

programable, a adj. Que si pòu programar: *Un aparelh programable*. Var.: **programadís**.

programacion n.m. 1. Establiment d'un programa. 2. Accion de programar.

programadís, issa adj. Programable.

programador n.m. Programator.

programaire, airtiz n. 1. Persona qu'establisce un programa de ràdio, de cínema, etc. 2. Persona encargada de la preparacion, de l'escriptura e de la messa au ponch d'un programa informatic.

programar vt. 1. Establir per avança (una seguida d'operacions, li fasas d'un projèctes, etc.). 2. Preveire, inscriure (una òbra, una emission) au programa d'un cínema, d'un teatre, d'una ràdio, etc. 3. (inform.) Fornir à un computador li donadas e instruccions que pertòcon un problema que si deu resòlver, un trabalh que si deu executar, etc.

programat, ada adj. Inscrìch à un programa; qu'un programa comanda. ◇ *Ensenhament programat*: Dins lo quau la matèria ensenhada es partida en elements corts, facilamaent assimilabli, que l'escolan n'en determina eumeme lo ritme e l'òrdre.

programatic, a adj. Que relèva d'un programa; que constitue un programa.

programator n.m. Dispositiu que lu sieus senhals de sortida comàdon l'execucion d'operacions que correspoàdon à un programa. ◇ Dispositiu integrat à divers aparelhs que comàdon l'execucion automatica dei operacions que cau efectuar: *Lo programator d'una coïniera*.

progredir vi. (it.) (*progredissi*) Progressar.

progrès n.m. 1. Melhorament, desvolopament dei conoissenças, dei capacitats de quauqu'un: *Faire de progrès en occitan*. 2. Cambiament gradual de quauqua ren, d'una situacion, etc., que sigue per melhorament ò non: *Lu progrès d'una epidemia*. 3. Desvolopament de la

civilisacion: *Cau crèire au progrès*. Sin.: **avançament**, **melhorament** Var.: **progression**.

progressar vi. 1. Avançar, si desvolopar, si difusar, s'expandir: *Li tropas progrèsson en tèrra enemiga*. 2. Faire de progrès: *As ben progressat en matematicas!* Var.: **progredir** (it.). Sin.: **si melhorar**, **si perfeccionar**, **si desvolopar**, **s'acréisser**, **avançar**.

progression n.f. 1. Movement en avant, marcha. 2. Desvolopament, acréissement, propagacion: *La progression d'una doctrina*. 3. (mat.) *Progression aritmetica*: Seguida de nombres reals taus que cada tèrme es la soma dau precedent e d'un nombre constant, sonat *raison*: 1, 4, 7, 10, ... *fórmon una progression creissenta de raison* 3. ◇ *Progression geometrica*: Seguida de nombres reals taus que cada tèrme es lo produch dau precedent per un nombre constant, sonat *raison*: 1, 2, 4, 8, 16, ... *fórmon una progression creissenta de raison* 2.

progressisme n.m. 1. Doctrina progressista. 2. Tendença à integrar ai mòdes de pensar individualistas e liberals d'uni valors umani eissidi dau marxisme.

progressista adj. e n. Qu'a d'ideas politiqui, socials avançadi. Contr.: **conservator**.

progressiu, **iva** adj. Qu'avança per gras; que si desvolopa regulierament, segond una progression. ◇ *Forma progressiva* ò *progressiu*: Dins diversis lengas coma l'italian, l'espanhòu, l'anglés, forma verbala formada d'un auxiliari seguit d'un gerondiu, qu'indica qu'una accion es à si debanar: *Sto lavorando (it.) es una forma progressiva*. En occitan, la forma es bastida m'au vèrbe èstre e embé l'infinitiu: *Siéu à travalhar*. ◇ *Taxa progressiva*: Que lo sieu taus aumenta quora la matèria taxabla aumenta.

progressivament adv. D'un biais progressiu.

progressivitat n.f. Caractèr de cen qu'es progressiu.

proïbicion n.f. Interdiccion legala. ◇ (espec.) Interdiccion de consumir d'alcòl ai Estats Units entre lo 1919 e lo 1933. Sin.: **enebicion**, **interdich**.

proïbicionisme n.m. Sistema economic dei proïbicionistas.

proïbicionista adj. e n. Favorable à la proïbicion d'unu produchs.

proïbir vt. (*proïbissi*) Enebir legalament. Sin.: **empedir**.

proïbit, **ida** adj. 1. Que la lèi enebisse: *Lo poart d'armas es proïbit*. 2. (dr.) *Temps proïbit*: Temps pendent lo quau d'unu actes son legalament enebits: *Caça en temps proïbit*.

proïbitiu, **iva** adj. 1. Qu'enebisse: *Una lèi proïbitiva*. 2. Qu'es talemant car qu'enebisse de fach la cròmpa: *Practicar de prètz proïbitius*.

proïer n.m. Nautor encargat de l'ancoratge e de la manòbra dau trinquet. 1404: «*item que tot companhon, albarestier, marinier, proïer o portanatot...*».

proïranian, **a** adj. e n. Favorable ai Iranianes, à la política d'Iran.

proïraelian, **a** adj. e n. Qu'es favorable ai israelians, à la politica de l'Estat d'Israèl.

proieccion n.f. 1. Accion de projectar, de lançar quauqua ren dins l'espaci: *Proieccion de vapor*. 2. Cen qu'es projectat, matèria projectada: *Proieccions volcaniqui*. 3. (psicol.) Fach de situar dins lo monde exterior d'afèctes, de desidèris, etc., sensa lu identificar coma taus, e de li prestar una existença objectiva. 4. (psican.) Mecanisme de defensa que consistisse à atribuir ai autres un sentiment que si pròva tot en lo refudant. 5. Accion de projectar un film. ◇ Imatge projectat. 6. (mat.) Aplicacion que dins un plan fa correspoandre à un ponch l'interseccion m'una drecha de direccion donada que passa per aqueu ponch; imatge d'un ponch, d'una figura per aquesta aplicacion. ◇ *Proieccion ortogonala*: Proieccion que la sieu drecha de direccion es perpendiculara au plan. ◇ *Plans de proieccion*: Plan horizontal e plan frontal sobre lu quaus si projecton ortogonalament li figuras de l'espaci. ◇ *Proieccion cartografica* ò *proieccion*: Que permete de representar sus una susfàcia plana un modèl dau glòbe terrèstre (esfèra ò ellipsoïde).

proieccionista n. Professional encargat de la proieccion dei films.

projectaire, **airitz** n. Tecnician qu'establisce lu projectes dins una empresa.

projectar vt. (*projècti*) 1. Lançar, mandar embé foarça en l'ària, au luènh, etc.: *Projectar de sabla*. 2. (cín.) Faire passar un film, de diapositivas, de fòtos dins un aparelh que manda lu imatges sus un ekran. 3. Determinar l'imatge d'un ponch, d'una figura per una proieccion. 3. Aver en projècte: *Projècta de faire una manifestacion*. Sin.: **si prepauar**, **aver l'estigança**, **aver en vista**, **conceure**, **imaginar**, **alestir**, **programar**. ◆ **si projectar** v.pr. S'imaginar dins una situacion futura: *Si projècta ja dins lo sieu mestier futur*.

projècte n.m. 1. Cen que quauqu'un a l'intencion faire. Sin.: **prepaus**, **estigança**, **tòca**, **plan**, **programa**, **alestiment**. 2. Promiera redaccion d'un tèxto. ◇ *Projècte de lèi*: Tèxto de lèi que lo govèrn a elaborat e qu'es sotamés au vòte dau Parlament. 3. Estudi d'una construccion (dessenhs, plans, financiament, etc.).

projectil(e) n.m. Còrs lançat embé foarça vèrs un bersalh. ◇ (espec.) Còrs que si manda au mejan d'una arma (saeta, bala, etc.).

projectiu, **iva** adj. 1. (mat.) *Geometria projectiva*: Geometria qu'estúdia li propietats invariants per proieccion. 2. (psicol.) *Tèst projectiu*: Qu'emplega lu mecanismes de la proieccion e dins lo quau lo subjècte es menat, à partir d'un material sensa significacion, à exprimir lu elements fantasmatics e afectius constitutius de la sieu personalitat.

projector n.m. 1. Aparelh que remanda au luènh e m'una granda intensitat lo lume d'un fogau. 2. Aparelh que sièrve à projectar de films, de fòtos, etc.

prolactina n.f. Ormòna ipofisària que favorisa la lactacion.

prolamina n.f. Oloproteïna vegetala, rica en acide glutamic.

prolan n.m. Ormòna gonadotròpa secretada per la placenta, abondoa dins lo sang e dins l'urina de la frema prensa.

prolapsus n.m. (patol.) Tombada d'un organe ò d'una porcion d'organe. Sin.: **ptòsi**.

prolegomènes n.m. pl. 1. Lònga introduccion au començament d'un obratge. 2. Ensèm dei nocions preliminaris à una sciènça.

prolèpsi n.f. Procediment d'estile per lo quau si prevèn una objeccion que si refuta per avança. Sin.: **anticipacion, prenoció**.

proletari, ària n. 1. (Antiq. rom.) Ciutadan de la darriera classa, que non pagava la talha, considerat unencament per lo enfants que podia generar. 2. Persona que lu sieus revenguts consistísson à-n-aquelu que li son porgit en escambi dau sieu trabalh. ◆ adj. Relatiu au proletari; qu'apartèn au proletariat.

proletarian, a adj. Dau proletariat.

proletariat n.m. 1. Lo tot dei proletaris, la classa sociala dei proletaris. 2. Condicion de proletari.

proletarisacion (-izacion) n.f. Fach d'èstre proletarisat, de si proletarisar.

proletarisar (-izar) vt. Donar un caractèr proletari à.

◆ **si proletarisar** v.pr. Tendre à devenir proletari, passar à la condicion de proletari.

prolifèr, a adj. (bot.) Que si multiplica.

proliferacion n.f. 1. Multiplicacion rapida; fach d'èstre en granda quantitat. 2. (biol.) Acreissement dau nombre de cellulas per division, sensa diferenciacion. 3. (bot.) Aparicion d'un boton à flor ò à fuèlha sus una partida d'una planta que non n'en poarta abitualament.

proliferar vi. (*prolifèri*) 1. Si reproduire rapidament e en grand nombre, en parlant d'organismes vivents. 2. (fig.) Si multiplicar, s'espandir.

prolific, a adj. 1. Que si multiplica rapidament, fecond: *Lu conius son prolifics*. 2. Que produè totplen, en parlant d'un autor, d'un artista.

proligèr, a adj. (sc. de la v.) Que poarta un grèlh.

prolixament adv. Embé prolixitat.

prolix, a adj. Tròup lòng dins lo sieu biais de s'exprimir, que parla tròup, qu'escriu tròup. Sin.: **verbiós, difús, charraire, lengatier, paraulier, lengassut, parlós**.

prolixitat n.f. (lit.) Deca d'una persona prolixa. Sin.: **alòngui, durada, redondància, charradissa**.

prològ n.m. (Sigla de PROgramacion en LÒGica) (inform.) Lengatge de programacion simbolic especialisat per l'intelligença artificiala.

prològue n.m. 1. Promiera partida d'una òbra literària ò artistica que cuènta d'eveniments anteriors à-n-aquelu que si debànon dins l'òbra. Sin.: **prefaci, avertiment, introduccion, preambul, avantprepaus**. 2. Cen qu'anóncia, prepara quauqua ren; entamenada: *Aquesta pichina fèsta a servit de prològue à la conferença*. 3. (mús.) Tableau que seguísse la dubertura, dins una òpera lirica, denant dau promier acte. ◇ Tròç que duèrbe una particion. 4. (espòrts) Dins un corsa per estapas, espròva

que si debana lo promier jorn, avant la promiera estapa, e que permete d'establir un promier classament: *Lo prològue dau Torn de França*. 5. (Antiqu.) Partida de la pèça denant de l'intrada dau còr, qu'expaua lo subjècte.

prolòng n.m. Prolongament.

prolònga n.f. (mil.) Nom donat à divèrs carris de municions ò à d'unu veïcules d'artilharia.

prolongacion n.f. 1. Accion de prolongar. 2. Temps ajustat à la durada normala de quauqua ren. ◇ (espec. au pl.) Dins d'unu spòrts (balon, per exemple), temps ajustat à la partida per despartatjar doi equipas à egalitat à la fin dau temps reglamentari: *Anar ai prolongacions*. Sin.: **sobretemps**. ◇ (fig.) *Jugar li prolongacions*: Durar mai qu'à l'acostumada; contunhar, si mantenir en là dau temps previst ò normal.

prolongador n.m. Prolongator.

prolongament n.m. 1. Accion d'acréisser quauqua ren en longuessa: *Lo prolongament d'una rota*. Sin.: **esperlongament, alongament**. 2. Cen que prolònga: *Aquesta androna es lo prolongament d'una carriera importanta*. ◆ pl. Consequenças, seguidas d'un eveniment, d'un affaire.

prolongar vt. (*prolòngui*) 1. Aumentar la durada de. Sin.: **esperlongar**. Var.: **prolonguejar**. 2. Acréisser la longuessa de: *Prolongar una rota*.

prolongator n.m. Que sièrve à prolongar: *Un prolongator electric*. Var.: **prolongador**.

prolonguejar vt. Prolongar.

prolònja n.f. Veitura à quatre ròdas mé l'avant-tren articulad, mas dont lo timon es remplaçat per de brancals

promastocit n.m. (biol.) Mena de cellula dau teissut conjontiu.

promenada n.f. Passejada.

promenar vt. e vi. Passejar. ◆ **si promenar** v.pr. Si passejar.

promés, essa adj. Que s'en es fach la promessa: *Una caua promessa*. ◇ *La Tèrra promessa*: La tèrra de Canaan, que Dieu avia promès ai ebreus; (fig. lit.) Luèc ò situacion que s'en pantaia, dont la vida es facil e uoa.

promés, essa n. Fiançat, fiançada.

promessa n.f. 1. Accion de prometre, fach de s'engatjar à faire, dire ò à fornir quauqua ren. Sin.: **paraula donada, engatjament**. 2. (Borsa) *Promessa d'accion*: Certificat remés au soscriptor d'una accion au moment de la constitucion d'una societat ò d'una aumentacion dau sieu capital. 3. *Promessa de venda*: Document per lo quau lo vendèire d'un ben accèpta lo prètz preparat e dona lo sieu acòrdi per la venda.

prometazina n.f. Anti-istaminic derivat de la fenotiazina e leugierament ipnotic.

prometedor, oira adj. Prometèire.

prometeïc, a adj. 1. Relatiu au mite de Prometeu. 2. (lit.) Caracterisat per un ideal d'accion e de fe en l'òme tau qu'es simbolisat per lo mite de Prometeu.

prometèire, eiritz adj. Plen de promessas. Var.: **prometedor**.

prometença n.f. Accion de prometre.

prometeum n.m. Prometi.

prometi n.m. Metal dau grope dei tèrras rari; element (Pm) de n° atomic 61 e de massa atomica 147. Var.: **prometeum**.

prometre vt. S'engatjar verbalament ò per escrich à faire, à dire, à donar quauqua ren: *Prometre una recompensa*. ◆ vi. Laisser esperar per l'avenir: *Aquest an, la vinha promete!* ◇ (iron.) *Aquò promete!*: L'afaire s'engatja mau. ◆ **si prometre** v.pr. 1. Pilhar la fèrma resolucio de faire quauqua ren, d'agir d'un biais donat. Sin.: **si jurar, s'engatjar**. 2. Èstre fermament decidit à aver, à obtenir quauqua ren: *Mi prometi un pauc de repaus à la fin d'aquesto trabalh*.

promielocit n.m. Cellula de la mesolha ossoa que, dins la linha dei polinuclearis, vèn après lo mieloblast e avant lo mielocit.

promier, a adj. 1. Que vèn avant lu autres dins lo temps: *Lo promier jorn dau mes*. 2. Qu'es à l'origina, inicial ò dins l'estat de la sieu origina, original: *Examinar un manescrich dins lo sieu estat promier*. ◇ *Matèria promiera*: Materiau d'origina naturala qu'es l'objècte d'una transformacion artesanala ò industrial: *La lana, lo coton, son de matèrias promieri*. 3. Que vèn avant tot lo rèsta dins una explicacion racionala, que depende de ren. ◇ (filos.) *Causa promiera*: Causa que seria à l'origina de l'encadenament dei causas e dei efèctes, es à dire tot l'univèrs. 4. (mat.) *Nombre promier*: Que non admète d'autre partidior qu'eu-meme e l'unitat. ◇ *Nombres promiers entre elu*: Nombres entiers que lo sieu solet partidior comun es l'unitat. 5. (log.) *Proposicion promiera*: Axiòma. 6. Que vèn avant lu autres dins l'espaci: *La promiera plaça*. 7. Que marca lo començament d'una tièra, d'una seria: *A es la promiera letra de l'alfabet*. 8. Qu'es classat avant lu autres per la sieu importança, la sieu valor. 9. *Promier ministre*: Cap dau govèrn dins d'uni democracia parlamentari. ◇ *Promiera dòna*: Esposa dau President de la República. 10. *Costeleta promiera*: Si di de caduna dei costeletas que si tròvon lo mai pròche de la sèla. 11. *En promier*: À la promiera plaça. ◇ *En promier, d'en promiera*: Promierament; per començar. Var.: **primier**.

promier, a n. *Jove promier, jove promiera*: Comedian, comediana que juèga lu promiers ròtles d'amorós. Var.: **primier**.

promiera n.f. 1. Classa mai cara dins un mejan de transpoart public. 2. Promiera representacion d'una pèça, promiera projeccion d'un film. 3. En montanha, promiera ascension, promier percors d'un itinerari noveu. 4. Classa de l'ensenhament segondari entre la segonda e la terminala. ■ Dins d'autres país, coma l'Itàlia, promiera annada d'un nivèu d'ensenhament (collègi, liceu). 5. Velocitat mai desmultiplicada d'una veitura, d'una mòto, etc. 6. Emplegada principala d'un atalhier de cordura. 7. (coregr.) La promiera dei cinc posicions de la dança classica (pens dubèrts, ponchas que fòrmon un angle de 180°). 8. Dins una cauçadura, sòla de cuer fina, en contacte m'au pen. 9. (fam.) *De promiera*: Excellent.

promierament adv. En promier luèc. Var.: **primierament**. Sin.: **d'en promiera**.

promier naissut, promiera naissuda adj. e n. Enfant naissut lo promier dins una familha. Var.: **primier naissuda, primiera naissuda**. Sin.: **màger**.

promiscuitat n.f. Situacion de vesinatge, de proximitat, embarrassanta. Sin.: **companatge, mejançaria**.

promission n.f. Caua qu'a fach l'objècte d'una promessa, ò que s'en aspèra totplen. ◇ Per extension, s'emplega per un objècte ò encara per una tèrra qu'a per caracteristica d'èstre particulierament fertila: *Una tèrra de promission*.

promocion n.f. 1. Nominacion, accession d'una persona ò de diferenti personas à un grade ò à una denhetat superiora, à una foncion ierarquica mai importanta: *Aquesta promocion s'acompanha d'una aumentacion de salari*. ◇ Ensèm dei personas pertocadi dins lo meme temps per aquesta nominacion. 2. Accession à un nivèu de vida mai aut de personas qu'apartènon ai gropes socials mai bas: *Promocion sociala*. 3. Ensèm dei personas entradi la mema annada dins una escòla. 4. *Promocion dei vendas ò promotion*: Desvolopament dei vendas au mejan d'accions apropiadi de la ret de distribucion (publicitat, prètz mai bas, etc.). ◇ *Article en promocion*: Vendut à un prètz mai bas pendent una campanha de promocion. ◇ *Faire la promocion de*: Vantar, metre en avant. 5. *Promocion immobiliària*: Activitat dau promotor immobiliari.

promocional, a adj. Relatiu à la promocion d'un produch. Var.: **promocionau**.

promocionau, ala adj. Promocional.

promontòri n.m. Cap elevat que s'avança dins la mar. Sin.: **bauç, morre, tèsta, testau, cau, cap**.

promotor, tritz n. 1. Persona que s'engatja vèrs una outra (dicha *mèstre d'obratge*) à faire procedir à la construccion d'un immòble autrament que coma vendèire, arquitecte ò entreprenèire; persona qu'exercisse abitualament aquesta activitat. 2. (lit.) Persona que dona la promiera impulsio à quauqua ren; iniciator, precursor: *Lo promotor d'una refòrma*. Sin.: **animator, creator, protagonista**.

promotor n.m. (quim.) Substança que rende un catalisaire mai actiu.

promòure vt. 1. Elevar à un grade ò à una denhetat superiors. 2. Favorisar lu desvolopaments de (un article, un produch).

promptament adv. (lit.) D'un biais prompt; vivament. Sin.: **à la lèsta, rapidament, leu, leu fach, sus lo còup**.

prompte, a adj. (lit.) 1. Rapide, viu: *Un esperit prompt*. 2. Que non tarda. Sin.: **lèst, aviat**.

promptessa n.f. (it.) Promptituda.

promptituda n.f. 1. Qualitat d'una persona prompta. 2. Rapiditat, velocitat: *La promptituda de l'ulhauc*. Sin.: **promptessa** (it.). Sin.: **celeritat, vivacitat, diligença, rapiditat**.

promulgable, a adj. Que pòu èstre promulgat.

promulgacion n.m. Acte per lo quau lo cap de l'Estat constata qu'una lèi es estada regulierament adoptada per lo Parlament e la rende aplicabla. Sin.: **publicacion**.

promulgar vt. (*promulgui*) Procedir à la promulgacion d'una lèi. Sin.: **publicar**.

promulgator, tritz n. Persona que promulga una lèi.

pron adv. D'un biais sufisent.: *Ai pron travalhat per encuèi, n'ia pron.* Var.: **prò**. Sin.: **bastà, sufisentament**.
 ◇ *N'aver lo sieu pron*: N'aver mai que lo necessari; plus poder suportar. Sin.: **n'aver pron, n'aver lo sieu fais**. ◇
Pauc ò pron: Aproximativament, à quauqu ren pròche.

pron n.m. Avantatge, ganh, utilitat, profièch: *Boan pron ti fague!*

prònaos n.m. (gr.) Vestibule d'un temple antic, que donava accès au naos.

pronacion n.f. 1. Movement de l'avant-braç que fa executar à la man una rotacion dau defoara au dedintre (per op. à *supinacion*). 2. Posicion de la man que resulta d'aquesto movement, m'au revèrs en sobre.

pronaire, airtiz n. (lit.) Persona que pròna.

pronar vt. (*pròni*) Vantar, recomandar embé insistença, preconisar. Sin.: **predicar, anonciar**.

pronator, tritz adj. e n. (anat.) Si di d'un muscle que sièrve ai movements de pronacion.

pronchinela n. Polichinela.

pròne n.m. (cat.) Ensèm dei anoncis que lo prèire fa à la fin de la messa parroquiala (messas de la setmana d'après, maridatges, etc.).

pronom n.m. (gram.) Mòt que representa un nom, un adjectiu, una frasa e que li sieu foncions sintaxiqui son identiqui à-n-aqueli dau nom: *Pronoms personals, demostratius, possessius, interrogatius, relatius, indefinits*.

pronominal, ala adj. Dau pronom ò que pertòca lo pronom; qu'es en foncion de pronom. ◇ *Vèrbo pronominal ò pronominal*, n.m.: Vèrbo que si conjuga m'un pronom complement à la mema persona que lo subjècte: *Lo presonier s'escapa*. Var.: **pronominau**.

pronominalament adv. En foncion de pronom ò de vèrbo pronominal.

pronominau, ala adj. Pronominal.

prononci n.m. Suplent d'un nonci.

prononciabla, a adj. Que pòu èstre prononciat.

pronóncia n.f. Decision d'un tribunau. Var.: **prononciat**.

prononciacion n.f. 1. Biais de prononciar lu sons dau lengatge, lu mòts. Sin.: **accent, articulacion, elocucion**. 2. (dr.) Lectura d'un arrèst, d'un jutjament; prononciat.

prononciament n.m. Susmauta militària còtra lo govèrn leial, que pertòca essencialament Espanha e lu Estats d'Amèrica latina. Var.: **pronunciamento** (esp.). Sin.: **còup d'Estat**.

prononciar vt. (*prononci*, classic *pronóncii*) 1. Articular d'un biais donat: *Prononciar un mòt*. Sin.: **articular, enonciar, formular, proferir, declarar, afortir, dire, accentuar**. 2. Dire, debitar: *Prononciar un discors*. 3. Declarar embé autoritat: *Prononciar un arrèst*.

◆ vi. Rendre un arrèst, un jutjament: *Lo tribunal a prononciat*. ◆ **si prononciar** v.pr. 1. Exprimir una opinion sobre quauqua ren: *Lo mètge non si pòu prononciar*. 2. Causir un partit, si decidir: *Si prononciar en facor de quauqua ren*.

prononciat, ada adj. Fortament marcat, accentuat: *De trachs prononciats*.

prononciat n.m. (dr.) Lectura d'una decision de justícia à l'audiènça. Sin.: **prononciacion, pronóncia**.

pronostic, a adj. (med.) Relatiu à un pronostic.

pronostic n.m. 1. Prevision, suposicion sobre cen que si deu debanar. Sin.: **anonci, profecia, prevision**. 2. (med.) Jutjament portat per avança sobre l'evolucion d'una malautia.

pronosticabla, a adj. Que pòu èstre pronosticat.

pronosticaire, airtiz n. Persona que fa de pronostics. Sin.: **endevinaire, profèta, anonciaire**.

pronosticar vt. (*pronostiqui*) Predire, prevèire: *Pronosticar lu resultats d'una competicion*. Sin.: **anonciar, conjecturar, endevinar, profetisar, augurar**.

pronunciamento n.m. (esp.) Còup d'Estat militari. Var.: **prononciament**.

pro-occidental, a adj. e n. 1. Favorable à l'Occident, ai sieu valors. 2. Favorable au sistema d'alianças politico-militari qu'unisse lu Estats Units, lu Estats d'Euròpa de l'Oèst e divers autres Estats dau monde (coma lo Japon). Var.: **pro-occidentau**.

pro-occidentau, ala adj. e n. Pro-occidental.

pro-occitanista adj. e n. Partidari, apareaire, de l'occitanisme.

propadièna n.m. (quim.) Allènne.

propagacion n.f. 1. Fach de s'espandir de proche en proche: *La propagacion d'una epidèmia*. ◇ (fis.) Desplaçament progressiu d'energia dins un mitan determinat: *La propagacion dei ondas sonòri*. Sin.: **acressement, espandiment, aumentacion**. 2. Accion de propagar, de difusar una idea, una nòva, etc. 3. Multiplicacion dei èstres vivents per via de reproduccion. ◇ Extension dau relarg qu'una espècia ocupa. 4. *Propagacion de la fe*: Òbra fondada en lo 1822 à Lion, dins l'estigança d'acampar de mejans financiers destinats ai missions catoliqui.

propaganda n.f. Accion sistematica exercida sobre l'opinion per faire acceptar d'ideas ò de doctrines, espec. dins lo camp politic, social, etc. Sin.: (pop.) **encloscatge**.

propagandisme n.m. Tendènça marcada à la propaganda.

propagandista adj. e n. Si di d'una persona que fa de propaganda.

propagar vt. (*propagui*) 1. Difusar, espandir dins lo public: *Propagar una nòva faussa*. Sin.: **faire conóisser, comunicar, difusar, espandir, escampar**. 2. (lit.) Multiplicar per reproduccion: *Propagar una espècia donada*. ◆ **si propagar** v.pr. S'estendre, progressar: *L'incendi si propaga*.

propagator, tritz adj. e . n. Si di d'una persona que propaga (una nòva, etc.).

propagula n.f. (bot.) Cellulas qu'assegúron la multiplicacion vegetativa dei mofas.

propan n.m. Idrocarbure saturat gasós (C_3H_8), emplegat coma combustibile.

propanier n.m. Nau per lo transpoart dau propan liquide.

propanòl n.m. Nom de doi alcòls de formula bruta C_3H_8O .

proparoxiton adj. e n.m. (fon.) Si di d'un mòt accentuat sus l'antepenultima, coma *música*.

propatia n.f. Prodròme.

propedeutic, a adj. Relatiu à la propedeutica. Sin.: **preliminari**.

propedeutica n.f. Promiera annada d'estudi dins li facultats francesi dei letras e dei scienças, entre lo 1948 e lo 1966.

propendre vi. (à) Aver una propension à, tendre à.

propène n.m. (quim.) Propilène.

propens, a adj. Enclin à.

propension n.f. Inclinação à faire quauqua ren: *Propension à mentir, propension à la violença*. Sin.: **aclinament, tendença, predisposicion, preferença**.

propergòl n.m. Substança ò mescla de substanças (ergòls) susceptible de liberar una granda quantitat d'energia e un foart volume de gas cauds dins una reaccion quimica dins la quala non intervèn l'oxigène de l'ària e que s'emplega per alimentar lu motors fusadas.

propfan n.m. Eliça dei palas en forma de simitarra, que pòu foncionar m'un boan rendiment à de velocitats transsoniqui.

pròpi adv. Verament, vertadierament: *Es pròpi beu!* Var.: **pròpri**.

propici, ícia adj. 1. Que convèn ben, oportun: *Lo moment propici*. 2. Favorable: *De circonstanças propici*.

propiciacion n.f. (relig.) Accion que rende la divinitat propícia ai umans, clementa. Sin.: **intercession**.

propiciator, tritz adj. e n. Que rende propici. Sin.: **intercessor**.

propiciatòri, òria adj. (relig.) Que la sieu tòca es de rendre propici: *Sacrifici propiciatòri*.

propilène n.m. Idrocarbure etilenic C_3H_6 . Sin.: **propène**.

propileu n.m. Intrada monumentalada d'un palais, d'un santuari grècs, constituïda essencialament d'una colomnada e d'un vestibule: *Lu propileus de l'Acropòli d'Atenas*.

propòlis n.f. Substança resinosa que li abelhas rabàlhon sus lu grèlhs per tapar li fendaduras de la sieu rusca.

propòner vt. (it.) Prepauar.

proponiment n.m. (it.) Prepaus.

proporcion n.f. 1. Rapoart de grandessa entre doi quantitats. \diamond *Foara de proporcion*: Totplen tròup grand. 2. (mat.) Egalitat de doi rapoarts de forma $\frac{a}{c} = \frac{b}{d}$ (Dins una proporcion, lo produch dei extrèmes a x d es egal au

produch dei mejans b x c). 3. Rapoart armoniós de partidas entre eli e embé lo tot. \diamond *En proporcion de*: Per rapoart à. 4. (Sovent au pl.) Importança materiala ò morala de quauqua ren: *L'incident a pilhat de proporcions inquietanti*. \blacklozenge pl. Dimensions consideradi per referença à una mesura, à una escala. \diamond *Toti proporcions gardadi*: En parangonant solament de cauas parangonabli, en tenent còmpte de la diferença de grandessa ò d'importança entre lu elements parangonats. Sin.: **en gardant li proporcions**.

proporcionable, a adj. Que pòu estar proporcionat.

proporcionadament adv. D'un biais proporcional. Var.: **proporcionalament**.

proporcional, a adj. 1. Si di d'una quantitat qu'es dins un rapoart de proporcion m'una altra ò mé d'autri dau meme genre, de quantitat que son dins un rapoart de proporcion. 2. *Representacion proporcionala* ò *proporcionala*, n.f. Sistema electoral que dona ai divers listis un nombre de representantss proporcional au nombre de sufragis obtenguts. 3. (mat.) *Mejana proporcionala de doi nombres*: Mejana geometrica d'aquestu nombres. \diamond *Nombres proporcionalis*: Seguidas de nombres que lo rapoart de doi nombres dau meme reng es constant. \diamond *Nombres inversament proporcionalis*: Seguidas de nombres que lu nombres d'una son proporcionalis ai inverses dei nombres de l'autra. Var.: **proporcional**.

proporcionalament adv. À proporcion.

proporcionalitat n.f. Relacion dins la quala si tròvon de quantitats proporcionalis entre eli. \diamond *Proporcionalitat de l'impoast*: Dins la quala lo taus de prelevament es constant quau que sigue lo montant impauble (per op. à progressivitat, à degressivitat).

proporcionar vt. Metre en exacta proporcion: *Proporcionar li sieu cròm pas ai sieus mejans*.

proporcionat, ada adj. *Ben (mau) proporcionat*: Que li sieu proporcions son armonioi, equilibradi (ò, au contrari, que non son armonioi, que non son equilibradi).

proporcional, ala adj. Proporcional.

proposar vt. (fr.) Prepauar.

proposicion n.f. 1. Accion de prepauar; caua prepauada per una deliberacion. Sin.: **propòsta** (it.). \diamond *Sus la proposicion de*: À l'iniciativa de. \diamond *Faire de proposicions à quauqu'un*: Li prepauar una aventura amoroa. \diamond *Proposicion de lèi*: Tèxto de lèi qu'un parlamentari sotamete au vòte dau Parlament. 2. Condicion prepauada per arribar à un acòrdi: *Faire de proposicions de patz*. 3. (gram.) Unitat sintaxica elementària de la frasa, generalament bastida à l'entorn d'un vèrbo: *Proposicion principala*. 4. (log.) Enonciat susceptible d'èstre vèr ò faus. \diamond *Calcul dei proposicions*: Partida de la logica qu'estúdia li proprietats generalis dei proposicions e dei operators proposicionals, sensa referença au sens d'aqueli proposicions, que non s'en considèra la veritat ni la faussetat. 5. (mat.) Enonciat d'una propietat que pertòca un ensemble definit per d'axiomas.

proposicional, a adj. (log.) Que pertòca li proposicions. ◇ *Foncion proposicional*: Predicat. Var.: **proposicionau**.

proposicionau, ala adj. Proposicional.

propòsta n.m. (it.) Cen qu'es prepauat. Sin.: **proposicion**.

proprament adv. (fr.) Netament.

pròpre, a adj. (fr.) Net, sensa taca. Sin.: **corós**. Contr.: **brut**.

propret, a adj. (fr.) Pròpre e beu.

propreat n.f. (fr.) Netitge. Sin.: **netícia, netetat**.

propretor n.m. (Antiqu. rom.) Pretor que sortia de la sieu carga, delegat au govèrn d'una província.

propretura n.f. (Antiqu. rom.) Denhetat, foncion de propretor; durada d'aquesta foncion.

pròpri, pròpria adj. 1. Qu'apartèn especialament à quauqu'un, à quauqua ren, que lo qualifica e permete de lo destriar d'un biais especific. 2. Qu'apartèn à la persona que s'en parla, que vèn d'ela; qu'es exactament confòrme à cen qu'a dich, à cen qu'a fach. ◇ *Remetre quauqua ren en mans pròpri*: Directament à la persona, sensa intermediari. 3. Just, que convèn exactament, en parlant d'un mòt, d'una expression. ◇ *Sens pròpri*: Sens premier d'un mòt, d'una expression, lo mai pròche dau sens etimologic (per op. à *sens figurat*). 4. (gram.) *Nom pròpri*: Que designa un èstre ò un objècte considerats coma unics (per op. à *nom comun*). 5. (astron.) *Movement pròpri d'una estela*: Lo sieu desplaçament angulari annual dins lo ceu, que resulta dau sieu movement dins l'espaci. 6. *Capitals pròpris*: Aquelu que figúron au passiu d'un bilanç e non provènon de l'endeutament (essencialment lo capital social e li resèrvas). 7. (dr.) *Ben pròpri*: Qu'apartèn au patrimonni personal d'un dei espós. 8. *Pròpri à*: Especific à; apte à, que convèn per: *De boas pròpri à la construccion*.

pròpri n.m. 1. *Lo pròpri de*: Qualitat particuliera, especifica de quauqu'un, de quauqua ren: *Lo rire es lo pròpri de l'òme*. Sin.: **apanatge, particularitat, caracteristica, qualitat, provilègi, especificitat, destinga, destriament**. 2. (liturgia) Partida de l'ofici que vèria en foncion dau jorn de l'annada liturgica. 3. *En pròpri*: En propietat particuliera. ◆ pl. (dr.) Bens pròpris.

pròpri adv. Pròpi.

propriament adv. 1. Exactament, precisament. Sin.: **pròpi**. 2. Au sens pròpri. ◇ *Propriament dich*: Au sens exacte, estrech. Sin.: **condrechament, de fach, practicament**, (lat.) **stricto sensu, vertadierament**.

proprietari, ària n. Persona qu'a quauqua ren en propietat. Sin.: (pop.) **mèstre**.

propietat n.f. 1. Drech d'usar e de dispauar de quauqua ren d'un biais absolut e exclusiu (dins lo quadre dei restriccions que la lèi establisce). ◇ *Proprietat artistica e literària*: Drech moral e pecuniari exclusiu d'un autor sobre la sieu òbra. ◇ *Proprietat comerciala*: Drech d'un locatari negociant au renouvelament dau balh. ◇ *Proprietat industrial*: Monopòli autreat au propietari d'un brevet industrial. 2. Granda maion, mé

de tèrras, de dependenças, etc., generalament en campanha. Sin.: **ben, teniment, tèrra**. 3. Cen qu'es lo pròpri, la qualitat particuliera de quauqua ren: *Li proprietats de l'oxigène*. Sin.: **facultat, qualitat, particularitat, poder, caracteristica**. 4. Adequacion d'un mòt, d'una expression à l'idea, à la situacion, etc.

propriocepcion n.f. Sensibilitat pròpria ai oàs, ai muscles, ai tendons e ai articulacions e qu'informa sus l'estatica, l'equilibracion, lo desplaçament dau còrs dins l'espaci, etc.

proprioceptor n.m. Receptor de la propriocepcion.

proprioceptiu, iva adj. 1. Pròpri à la propriocepcion. 2. *Sensibilitat proprioceptiva*: Propriocepcion.

propulsaire n.m. 1. Engenh que sièrve à accelerar ò à augmentar la velocitat dei arsaigais. 2. Organe, màquina, motor, destinats à donar un movement de propulsion à una nau. 3. (astronautica) Motor fusada. ◇ *Propulsor auxiliari*: Destinats à augmentar la butada d'un motor de fusada. Var.: **propulsor**. Sin.: **butavant, enançaire**.

propulsar vt. Mandar au luènh, projectar au mejan d'un propulsor. Sin.: **enança, butar**. ◆ **si propulsar** v.pr. (fam.) Anar.

propulsion n.f. Accion de propulsar; fach d'èstre propulsat.

propulsiu, iva adj. 1. Relatiu à la propulsion, au movement de la propulsion. 2. Si di d'una pòuvera capabla de lançar un projectile à partir dau tube d'una arma de fuèc.

propulsor n.m. Propulsaire.

prorata n.m. inv. (lat.) Part proporcionala. Sin.: **ratapart, rataporcion**. ◇ *Au prorata de*: En proporcion de.

prorevolucionari, ària adj. e n. Partidari de la revolucion.

pròroga n.f. (it.) Prorogacion.

prorogable, a adj. Que pòu estar prorogat.

prorogacion n.f. Accion de prorogar. Var.: **pròroga** (it.). Sin.: **ajornament, moratòri, esperlongament, renouvelament, remanda, remandament, suspension, prolòng, alonguier, alòngui**.

prorogar vt. (*prorògui*) 1. Reportar à una data ulteriora, prolongar la durada de: *Prorogar un contracte*. 2. (dr. constit.) Prolongar li foncions d'una assemblada en là de la data legala; suspendre e fixar à una data ulteriora lu acamps d'una assemblada. 3. Estendre la competença d'una juridiccion. Sin.: **remandar, ajornar, esperlongar, renovar**.

prorogatiu, iva adj. Que proròga.

pros, a adj. e n. Valorós, valent, coratjós, generós, paladin.

pròsa n.f. 1. Forma ordinària dau discors parlat ò escrit, que non es assubjectida ai règlas de ritme e de musicalitat pròpri de la poesia. 2. (fam.) Forma d'escriptura sensa valor, biais d'escriure d'aquela mena. 3. (lit.) Cant versificat en latin, sovent rimat.

prosaïc, a adj. Que manca de noblessa, d'ideal; banal, comun, vulgari.

prosaïcament adv. D'un biais prosaïc.

prosaïsar (*prosaïssi*) vt. Rendre prosaïc.

prosaïsme n.m. Caractèr de cen qu'es prosaïc.

prosator, tritz n. Qu'escriu en pròsa.

proscèni n.m. 1. Davant dau pontin d'un teatre antic.
2. Avant-scena.

proscrìch, a adj. e n. Pertocat de proscriccion. Var.: **proscrit**. Sin.: **foarabandit, faidit, bandit**.

proscriccion n.m. 1. (Antiqu. rom.) À la fin de la República, condemnacion arbitrària anonciada per via d'afichas, e que donava licença à cu que sigue de tuar aquelu que lo sieu nom èra afichat. 2. Condamnacion au bandiment. 3. Accion de proscriure; proïbicion. Sin.: **faidiment, bandiment, foarabandiment**.

proscritor, tritz n. Aqueu que proscriu.

proscrit, a adj. e n. Proscrìch.

proscriure vt. (*proscrivi*) 1. (Antiqu. rom.) Metre foara lèi per proscriccion. 2. Condamnar au bandiment. 3. Proïbir, enebir, refudar l'ustage de: *Proscriure lo recors à la violença*. Sin.: **faidir, foarabandir, metre foara lèi**.

prosector n.m. Doctor en medecina que prepara li disseccions per un cors d'anatomia (foncion suprimida en lo 1968).

prosectorat n.m. Foncion de prosector.

proselit, a n. 1. (ist.) Pagan convertit au judaïsme. 2. Noveu convertit à una fe religioa. 3. Persona convertida à una religion, à una causa, e que contribuisse à la sieu propagacion. Var.: **proselito** (it.). Sin.: **partidari, iniciat, discípol**.

proselitic, a adj. Relatiu au proselitisme.

proselitisme n.m. Zèle ardent per recrutar d'adèptes, per temptar d'impauar li sieu ideas.

proselito, a n. (it.) Proselit.

prosimian n.m. *Prosimians*: Lemurides.

prosobranc n.m. *Prosobrancs*: Sotaclassa de molluscs gasteropòdes, generalament marins, que li sieu branquias son situadi vèrs l'avant dau còrs.

prosodia n.f. (ling.) 1. (liter.) Lo tot dei règlas relatiu à la quantitat dei vocalas, que s'aplícon à la composicion dei vèrs (espec. dins la poesia grèga e dins la poesia latina). 2. (ling.) Part de la fonetica qu'estúdia l'intonacion, l'accentuacion, lo ritme, li pausas, la durada dei fonèmas. 3. (mús.) Estudi dei règlas de concordança dei accents d'un tèxto e d'aquelu de la música que l'acompanha.

prosodiar (*prosòdi*, classic *prosòdii*) vt. (mús.) Marcar la prosodia; dispauar lo ritme. ◆ vi. Si conformar à la prosodia.

prosodic, a adj. Relatiu à la prosodia.

prosopalgia n.f. (patol.) Neuralgia faciala.

prosopologia n.f. Estudi de la mimica espontanea de la cara, considerat coma l'expression de la personalitat psíquica.

prosopoplegia n.f. (patol.) Paralisia faciala.

prosopopea n.f. (ret.) Procediment per lo quau l'autor ò l'orator prèsta la paraula à d'èstres inanimats, à de moarts ò à d'absents.

prospeccion n.m. 1. Accion de prospectar un terren. 2. Exploracion metodicada d'un luèc per li trovar quauqua ren ò quauqu'un. 3. Recèrca sistematica de la pràctica, (au mejan d'un mandadís de circulàrias, de visitas de representants, etc.). Sin.: **cercament**.

prospectar vt. (*prospècti*) 1. Percórrer metodicament un luèc, una region, per li descurbir quauqua ren. 2. Estudiar un terren per li descurbir de mineraus, d'aur, etc. 3. Recèrcar una pràctica per divèrs mejans de prospeccion.

prospècte n.m. Distança minimala que l'Administracion impaua entre doi bastiments, entre un bastiment e lo perimètre dau terren.

prospècte n.m. (angl.) Client potencial d'una empresa.

prospectiu, iva adj. Orientat vèrs l'avenir: *Un estudi prospectiu dau mercat*.

prospectiva n.f. Sciènça qu'a per objècte l'estudi de causas tecniqi, scientifici, economici e socials qu'accelèron l'evolucion dau monde modèrne e la prevision dei situacions que porrion nàisser dei sieu influenças conjugadi. Sin.: **futurologia**.

prospectivista adj. e n. Relatiu à la prospectiva; especialista de la prospectiva.

prospector, tritz n. e adj. Persona que prospècta.

prospèctus n.m. Fuèlh estampat distribuit à gratis per informar ò faire de publicitat. Sin.: **desplegant, carteu, anòncia, brocadura**.

prospèr(e), a adj. Que conoisse lo succès, que lu sieus afaires van ben. ◇ *Santa prospèra*: Santat excellenta. Var.: **properat, prosperós**. Sin.: **benanant, provedit, florissent, fortunat**.

prosperar vi. (*prospèri*) Aver de succès, si desvolopar. Sin.: **capitar, faire flòri, faire florida, faire lo sieu camin, benanar, s'enriquir**.

prosperat, ada adj. Prospèr(e).

prosperitat n.f. Estat de cen qu'es propèr.

prosperós, oa adj. Prospèr(e).

pròssimo, a adj. e n. (it.) Tot òme ò lo tot dei òmes, per rapoart à un d'elu: *Aimar lo sieu pròssimo*.

prostaglandina n.f. Ormòna presenta dins un grand nombre de teissuts e d'organes e qu'an d'accions bioquimiqui divèrsi, en particulier dins la màger part dei procèsus de reproduccion.

prostata n.f. Glàndola de l'aparelh genital masculin, à l'entorn de la partida iniciala de l'urètra fins au coal de la vessiga e secrèta un dei compauants de l'espèrma.

prostatectomia n.f. Ablacion cirurgicala de la prostata.

prostatic, a adj. e n.m. Relatiu à la prostata; que sofrisse d'una malautia de la prostata.

prostatiti n.f. Inflamacion de la prostata.

prosternacion n.f. Accion de si prosternar; actituda d'una persona prosternada. Sin.: **omenatge, abausament, reverença, enclin, agenolhament, (pej.) monsenalhas**.

prosternar (si) v.pr. Si corbar fins au soal en signe d'adoracion, de respècte. Sin.: **si corbar**, **s'abocar**, **s'agenolhar**, **si clinar**, (pej.) **faire de monsenanhas**.

prostèsi n.f. Fach d'ajónher un element non etimologic à l'iciciala d'un mòt, coma lo *e* de *estela* (lat. stella).

prostetic, a adj. 1. (ling.) Que resulta d'una prostèsi. 2. (biol.) *Gropament prostetic*: Fraccion non proteïca contenguda dins la molecula dei eteroproteïnas e liberada per idrolisi.

prostile adj. e n.m. (arquít.) Si di d'un edifici que presenta un pòrtgue à colomnas unicament sus la sieu façada anteriora.

prostitucion n.f. 1. Acte per lo quau una persona consente à de rapoatge sexual en si faguent pagar. Sin.: **putaria**, **rufianatge**. 2. (lit.) Aviliment.

prostituir vt. (*prostituisi*) 1. Liurar à la prostitucion. 2. (lit.) Avilir, en emplegant per quauqua ren d'indigne ò dins una tòca venala: *Prostituir lo sieu talent*. ◆ **si prostituir** v.pr. Si liurar à la prostitucion. Sin.: **putejar**, **bagassar**, **s'embagassar**, **rufianejar**.

prostituit, ida n.f. Persona que se prostituisse. Sin.: (f.) **peripateticiana**, **puta**, **putan**, **petan**, **gandaula**, **radassa**, **bagassa**, **bordelièra**.

prostracion n. Estat d'abatiment profund. Sin.: **abatement**, **neurastenia**, **depression**, **languiment**, **letargia**, **inanicion**, **anientament**.

prostrar vt. (rare) Metre en estat de prostracion.

prostrat, ada adj. En estat de prostracion. Sin.: **abatut**, **depressiu**, **letargic**, **anientat**.

protactini n.m. Element radioactiu (Pa), de numèro atomic 91.

protagonista n.f. 1. Persona qu'a lo ròtle principal ò un ròtle màger dins un afaire. 2. (liter.) Personatge principal; actor qu'a lo ròtle principal: *Matieu Sampeyre es lo protagonista de romans policièrs*.

protalle n.m. Pichina lama vèrda que resulta de la germinacion dei espòras de feuses ò de plantas vesini que poàrton de gametas mascles ò femeus (ò à l'encòup lu mascles e lu femeus).

protamina n.f. Polipeptide emplegat per la fabricacion d'uni insulinas retard, e coma antidòt de l'eparina.

protandria n.f. Proterandria.

pròte n.m. Cap d'un atalhier de tipografia. Var.: **pròto**.

proteaginós, oa adj. e n.m. Si di de plantas (sòja, pèu, etc.) que son cultivadi per la sieu riquesa en proteïnas e en amidon.

proteasa n.f. Enzima qu'idrolisa lu protides.

proteccion n.f. 1. Accion de protegir. 2. Persona que protegisse: *Aver de boani proteccions*. 3. Cen que protegisse, apara còtra un risc, un perill, un mau: *Una proteccion còtra la pluèia*. 4. Ensèm dei mesuras destinadi à protegir de personas; organisme encargat de l'aplicacion d'aqueli mesuras. ◇ *Proteccion civila*: Seguretad civila. ◇ *Proteccion judiciària*: Ensèm dei

mesuras que pòu pilhar lo jutge dei enfants per un minor ò per una persona entre 18 e 21 ans en perill moral. ◇ *Proteccion sociala*: Ensèm dei regimes qu'asseguron ò complèton una cubertura sociala e diversis prestacions dau caractèr familhal ò social. Sin.: **sauvagarda**, **aparament**, **defensa**, **assisténcia**, **mantenement**, **garantida**.

proteccionisme n.m. Politica de proteccion de la produccion nacionala còtra la concurréncia estrangiera. Contr.: **liure escambi**.

proteccionista adj. e n. Pròpri au proteccionisme; partidari dau proteccionisme.

protector, tritz adj. e n. Que protegisse. Sin.: **aparaire**, **defensor**, **mantenèire**. ◆ adj. Que marca un comportament de proteccion condescendent.

protector n.m. (ist.) Títol de regent en Anglatèrra e en Escòcia (s. XVⁿ - s. XVIIⁿ).

protectorat n.m. 1. Regime juridic caracterisat per la proteccion qu'un Estat foart assegura à un Estat deble en vertut d'una convencion ò d'un acte unilateral. 2. En Grand Bretanha, foncion de Protector, sota lo govèrn de Cromwell pi dau sieu enfant Richard.

protegir vt. 1. Metre à la sosta de perills, d'incident; preservar, aparar. 2. Recomandar, favorisar, sostenir: *Protegir un candidat*. 3. Favorisar en ajudant lo desvolopament de: *Protegir li letras, lu arts*. Sin.: **sostar**, **defendre**, **afavorir**, **gardar**, **sauvagardar**.

protegit, ida n. Persona qu'a lo benefici de la proteccion de quauqu'un: *Vos presenti lo mieu protegit*.

proteïc, a adj. Proteïnic.

proteïde n.m. 1. (vièlh) Proteïna. 2. Nom generic de protides, m'una estructura mai complèxa que lu polipeptides.

proteïfòrme n.m. Que pòu pilhar diversis fòrmas, que n'en pòu cambiar sovent.

proteïna n.f. 1. Macromolecula constituïda per l'associacion d'acides aminats religats per de ligasons peptiqui. Sin.: **oloproteïna**. 2. (espec.) Eteroproteïna. Sin.: **proteïde** (vièlh).

proteïnic, a adj. Relatiu ai proteïnas. Var.: **proteïc**.

proteïnograma n.m. Corba que dona la rapiditat de precipitacion e lu taus de proteïna dau plasma sanguin ò d'un autre liquide.

proteïnoterapia n.f. Metòde de tractament que consistisse à provedir un organisme d'una substança proteïca eterogènea dins una tòca preventiva ò curativa.

proteïnuria n.f. Presença de proteïnas dins li urinas. Sin.: **albuminuria**.

protèle n.m. Mamifèr carnivòre, vesin de l'ièna, pròpria à l'Àfrica dau Sud.

proteolisi n.f. Lisi (desorganizacion, destruccion) dei substanças proteïqui complèxi.

proteolitic, a adj. De la proteolisi.

proterandria n.f. Estat d'una flor que li sieu estaminas son maduri denant dau pistil. Var.: **protandria**.

proteroginia n.f. Protoginia.

proteroglife, a adj. e n. Que pertòca li sèrps veneni qu'an lu ganchets en davant de la boca.

proterozoïc, a adj. e n.m. Periòde mai recent dau precambrian, d'una durada vesina de doi miliards d'anas. Sin.: **algonquian**.

protèsi n.f. 1. Tecnica qu'a per objècte lo remplaçament parcial ò total d'un membre ò d'un organe. 2. Pèça ò aparelh de remplaçament dau membre, de l'organe. 3. (ling.) Desvolopament d'un element vocalic ò consonantic, que non es etimologic, à l'iniciala d'un mòt: *Lo latin stella dona l'occitan estela per protèsi d'un e*.

protesista n. Persona que fa de protèsi e, espec., de protèsis dentari.

protèst n.m. (dr.) Acte d'un uissier de justícia, que constata l'absença de pagament ò lo refut d'acceptacion d'un efècte de comèrci, e que permete una accion immediata còntre lo debitor.

protèsta n.f. 1. Protestacion. Var. **protèsta**. Sin.: **oposicion, objeccion, reclamacion**. 2. Acte manifestat per lu partidaris de Luther, que «protestèron» la sieu fe a la Dieta de Speyer.

protestable, a adj. Que pòu èstre protestat, en parlant d'un efècte de comèrci.

protestacion n.f. Accion de protestar.

protestant, a adj. e n. Qu'apartèn au protestantisme; que lo practica, lo professà.

protestantisme n.m. Ensèm dei Glèias e dei comunautats cristiani naissudi de la Refòrma, qu'enclau lo luteranisme, lo calvinisme, l'anglicanisme, etc...; la sieu doctrina.

protestar vi. (*protèsti*) Declarar embé foarça la sieu oposicion, s'auorar còntre quauqua ren, li s'opauar: *Protestar còntre una decision dau govèrn*. ♦ vt. (dr.) Faire dreïçar un protèst. ♦ vt. ind. (*de*) (lit.) Donar l'assegurança formala de: *Protestar de la sieu innocença*.

protestatari, ària adj. e n. Que protèsta còntre quauqu'un, quauqua ren; contestatari. Var.: **protestator**.

protestator, tritz adj. Protestatari.

protetic, a adj. Relatiu à una protèsi.

proteu n.m. 1. (lit.) Persona que càmbia sensa relambi de ròtle, d'opinions, etc.; caua que si presenta sota de formas divèrsi. 2. Anfibiàn dei aigas soterrani, de la pèu blanca e dei branquias extèrni (Lòng de 20 cm; sotaclasse dei urodèles).

pròti n.m. Aubre dei Antilhas e d'Amazònia que porgisse un boasc de fustatge, vesin dau gomier roge.

protidica, a adj. Dei protides.

protiste n.m. *Protistes*: Grope que recampa toti li espècias viventi unicellulari dau nucleu distint.

protistologia n.f. Estudi scientific dei protistes.

pròto n.m. Pròte.

protocanonic, a adj. (teol.) Relatiu ai libres sacrats que fuguèron reconoissuts d'en premier dins lo canon dei Escrituras, per oposicion ai libres deuteroanonic.

protococcale n.m. *Protococcales*: Òrdre d'algas vèrdis unicellulari que vívon en pichini colonias.

protocòcus n.m. Alga unicellulara abondoa dins li tacas vèrdis dei ruscas d'aubres, en pichins gropes.

protocòle n.m. 1. Ensèm dei règlas establidi en matèria d'etiqueta e d'onor dins li ceremònias oficiali. Sin.: **ceremonial, ritual**. 2. Procès verbal dont son notadi li resolucions d'una assemblada, d'una conferença; aquesti resolucions: *Signar un protocòle d'acòrdi*. Sin.: **formulari**. 3. (sc.) Enonciat dei condicions, dei règlas, etc., dau debanament d'una experiença. 4. Formulari per la redaccion dei actes publics, dei letras oficiali, etc.

protocolari, ària adj. Confòrme au protocòle.

protocordat n.m. Procordat.

protoelamit, a adj. Relatiu à l'epòca arcaïca de la civilisacion de l'Iran, à l'entamenada dau IIIe millenari av. J.C.

protoestela n.f. Massa de matèria interstellària en cors de condensacion, que precedísse la formacion d'una estela.

protevangèli n.m. Que si plaça denant l'Evangèli.

protofit n.m. (bot.) Vegetau unicellulari.

protogalaxia n.f. Galaxia en cors de formacion.

protogina n.f. Granit vèrd metamorfosat que si tròva sobretot dins lo massís dau Mont Blanc.

protoginia n.f. (bot.) Estat d'una flor que lo sieu pistil es madur avant li estaminas. Var.: **proteroginia**.

protoïstòria n.f. Periòde cronologic, intermediari entre la preïstòria e l'istòria, que corresponde à l'existença de documents eschichs rares ò indirèctes sobre l'istòria dei societats.

protoïstorian, a n. Especialista de la protoïstòria.

protoïstoric, a adj. De la protoïstòria.

protoïtita adj. Relatiu ai manifestacions artistiqui dau IIIe millenari av. J.-C. en Anatòlia e en Capadòcia.

protomartir, a n. Martir, martira dei premiers temps dau cristianisme.

protomé n.m. (arqueol.) Element decoratiu constituit d'un buste d'òme ò d'animau.

proton n.m. Particula fundamentala cargada d'electricitat positiva, qu'ientra m'au neutron dins la composicion dei nucleus atomic.

protonema n.m. (bot.) Organe filamentós ramificat, que provèn d'una espòra de mofa, e de dont nàisson lu pens.

protoneuròna n.f. Promiera neuròna dins una cadena nervioa.

protonic, a adj. Relatiu au proton.

protonotari n.m. (relig.) Dignitari mai elevat dins lu prelat de la cort romana que non son evesques.

protoplaneta n.f. Planeta en cors de formacion. Sin.: **planetoïde**.

protoplasma n.m. (biol.) Ensèm dau citoplasma, dau nucleu e dei autres organits vivents d'una cellula.

protoplasmic, a adj. Relatiu au protoplasma.

protopètèr n.m. Peis dei paluds de l'Àfrica tropicala, que respira per de branquias e de paumons e que passa la sason seca dins la beta (Lòng de 60 cm, sotaclasse dei dipneustes).

protor n.m. *Protors*: Òrdres d'insèctes pichins foarça primitus, sensa alas, sensa uèlhs e sensa antenas, que vívon dins lo soal.

protosebast n.m. Denhetari de la Cort bisantina.

protostomian n.m. Iponeurian.

protorax n.m. Premier aneu dau torax dei insèctes, que poarta jamai d'alas.

prototerian n.m. *Prototerians*: Monotremas.

prototipe n.m. 1. Premier exemplari, modèl original. 2. Premier element d'un ensèm mechanic, d'un aparelh, d'una màquina, qu'es destinat à n'experimentar en servici li qualitats en vista de la construccion en seria.

prototròfe, a adj. e n.m. Si di d'un organisme vivent capable de proliferar dins un mitan de basa sensa necessitar la presença de factors de creissença particulars. Sintetisa solet li substànças necessari à la sieu proliferacion. Contr.: **auxotròfe**.

prototrofia n.f. Possibilitat per un organisme de proliferar dins un mitan de basa sensa necessitar la presença de factors de creissença particulars.

protoxide n.m. (quim.) Oxide lo plus pauc oxigenat d'un element. ◇ *Protoxide d'azòte*: Substànça anestesica (N₂O).

protractil(e), a adj. Que pòu èstre estirat vèrs l'avant: *Lenga protractila dau cameleon*.

protrombina n.f. Substànça contenguda dins lo sang e que participa à la sieu coagulacion.

protozoari n.m. Èstre vivent unicellari, desprovedit de clorofilla e que si multiplica per mitòsi ò per reproduccion sexuada.

protuberança (-ància) n.f. 1. Salhida en forma de bunha à la susfàcia d'un còrs, excreissença; proeminença. Sin.: **giba, tumor, nodule**. ◇ *Protuberança cerebrala ò anulària*: Riban larg en salhida que regropa lo cerveu, lo bulbe raquidian e lo cercelet. 2. (astron.) Ejeccion de matèria sovent observada à l'entorn dau disc solari.

protuberancial, a adj. Relatiu ai protuberanças. Var.: **protuberanciau**.

protuberanciau, ala adj. Protuberancial.

protuberant, a adj. Que forma una protuberança; proeminent. Sin.: **gibós, salhent**.

protutor, tritz n. (dr. anc.) Persona que, sensa èstre estada oficialament nomenada tutor ni tutritz, èra fondada à s'encargar dei afaires d'un minor, en particular lu sieus bens en defoara dau país dont èra domiciliat.

pròva n.f. 1. Cen qu'establisce la veritat de quauqua ren. Sin.: **acertament, demonstrança, testimoniatge, senhau, argument, marca, garent, afortiment**. 2. (mat.) Procediment que permete de verificar l'exactituda d'un calcul ò la solucion d'un problema: *La pròva per sèt, per nòu*. 3. Marca, testimoniatge, signe: *Donar una pròva de boana volontat*. ◇ *Faire pròva de*: Manifestar, mostrar. Sin.: **donar pròva**. ◇ *Faire li sieu pròvas*: Manifestar la sieu valor, li sieu capacitats, etc. 3. Espòva (dificultat, conflicte, composicion ò interrogacion dins un examèn) ◇ *À pròva de*: Que pòu resistir à. Sin.: **à l'espòva de**. ◇ *À tota pròva*: Que pòu resistir à tot. Sin.:

à tota espòva. ◇ *À pròva*: À cu farà mai ben que l'autre. Var.: **pròba**.

provable, a adj. Que pòu èstre provat.

provaire, airtz adj. Si di d'un element, d'un eveniment, etc., que pròva.

provant, a adj. Que convence.

provar vt. (*pròvi*) 1. Establir per de rasonaments, de testimoniatges incontestables la veritat de: *Vos cau provar la voastra boana fe*. Sin.: **testimoniar, demonstrar, acertar**. 2. Marcar, laisser paréisser la realitat de: *Provar lo sieu amor per pichina atencions quotidiani*. Sin.: **revelar, mostrar, denotar, averar**. 3. Espòvar: *Provar d'òdi per lo sieu vesin*. 4. Assajar; temptar, cercar (de).

provedèire, eirtz n. Proveditor.

provediment n.m. 1. Accion de provedir; lo sieu resultat. 2. Mesura, disposicion que si pilha per respòndre à un besonh, un problema, per organisar quauqua ren. Sin.: **vitalha**.

provedir vt. ind. Fornir, donar à quau'un cen que li es necessari: *Provedir ai besonhs d'un enfant*. Sin.: **avitalhar**. ◆ vt. Metre en possession de cen qu'es necessari, utile; munir, dotar, garnir: *Provedir la sieu maion de toti li comoditats*. ◆ **si provedir** v.pr. Si munir, s'equipar.

proveditor, tritz n. Persona que fornisse quauqua ren. Var.: **provedèire**. Sin.: **porgidor**.

provençalet adj. e n.m. Varietat d'olivier.

provençaleta adj. e n.f. Varietat d'oliva.

provençalisar (-izar) vt. Donar au parlar occitan una forma provençala.

provençalisme n.m. 1. Movement politicò-cultural que vòu marcar lo desseparament de Provença à respiech dau relarg d'Occitània. 2. Mena de parlar dei Provençaus, biais de dire especific dau provençau.

provençalista adj. e n. Partidari dau desseparament de Provença à respiech dau demai d'Occitània. ◆ n. Especialista dau provençau, de la sieu literatura.

provençau, ala adj. e n. De Provença. ◆ n.m. Varietat d'occitan que si practica en Provença, que si despartisse en tres gropes sotadialectals: *rodanenc, maritime* (ò *central*), e *niçard*. ■ Lo tèrme a finda designat lo tot de la lenga d'òc, à l'Atge Mejan e per Frederic Mistral.

provenença (-éncia) n.f. Origina: *De mèrç de provenença estrangiera*. Sin.: **sorgent, foant, fondament, raïç**.

provenent, a adj. Que vèn (de), qu'es originari (de). Sin.: **eissit, resultant**.

provenir vi. (*provèni*) 1. Tirar la sieu origina, venir de. 2. Èstre la consequença de. Sin.: **resultar**.

provèrbi n.m. Enonciat cort qu'exprimisse un conseu populari, una veritat de judici ò d'experiença, devengut d'usatge comun. Sin.: **sentença, maxima, adagi, dicha, aforisme, pensada**.

proverbial, a adj. 1. Que tèn dau provèrbi: *Expression proverbiala*. 2. Qu'es conoissut de toi, coma

passat en provèrbi: *La sieu cortesia es proverbiala*. Var.: **proverbiau**.

proverbialament adv. D'un biais proverbial.

proverbialisar (-izar) vt. Donar un caractèr proverbial à.

proverbiaire, airitz n. Aqueu, aquela, que fa usança de provèrbis.

proverbiau, ala adj. Proverbial.

provesiment n.m. Provediment. Var.: **aprovesiment**.

provesir vt. Provedir. Var.: **aprovisionar, aprovesir**.

proveta n.f. Tube de vèire, tapat d'un costat, previst per d'experiments en laboratòri.

providença (-éncia) n.f. 1. Saviessa sobeirana atribuïda à Dieu e per la quala governeria tota caua. 2. (M'una majuscula) Dieu en tant que govèrna lo monde. 3. Persona, eveniment, etc. Qu'arriba à talh per salvar una situacion ò que constituísse un còup d'astre, un socors excepcional. 4. Persona que velha, ajuda, protegisse: *Es la providença dei paures*.

providencial, a adj. 1. Relatiu à la Providença; que la Providença règla, vòu, provòca. 2. Qu'acapita per un còup d'astre, d'un biais oportun que non s'asperava. 3. Sauvator: *L'òme providencial*. Var.: **providenciau**.

providencialament adv. D'un biais providencial.

providencialisme n.m. Cresença en la Providença.

providencialista adj. e n. Que pertòca, sostèn, lo providencialisme.

providenciau, ala adj. Providencial.

provident, a adj. (it.) Prevesent.

pròvido, a adj. (it.) Prevesent.

província n.f. 1. Division territoriala d'un Estat plaçada sota l'autoritat d'un delegat dau poder central; abitants d'aquesto territòri. 2. Ensèm de toti li regions de França en defoara de París e de la sieu banlega. 3. (Antiqu. rom.) País, territòri conquistat en defoara d'Itàlia assubjectit à Roma qu'un magistrat roman administrava. 4. (relig.) *Província eclesiastica*: Ensèm de diocèsis que depèndon d'un meme archevescat ò d'una mema metropòli. ◇ *Província religioa*: Ensèm dei maisons religioi plaçadi sota l'autoritat d'un meme superior.

provincial, a adj. e n. 1. D'una província: *Administracion provinciala*. 2. De la província, per op. à la capitala. Var.: **provinciau**.

provincial, a n. Persona que viu en província. Var.: **provinciau**.

provincial n.m. (relig.) Superior plaçat à la tèsta d'una província religioa. Var.: **provinciau**.

provincialat n.m. (relig.) Carga de provincial.

provincialisme n.m. 1. Mòt, biais de dire que si prèsta à una província. 2. (pej.) Caractèr desgaubiat que lu abitants de la capitala prèston à-n-aquelu de la província.

provincialista adj. e n. Si di d'una persona estacada à una província, que l'apara.

provinciau, ala adj. e n. Provincial.

provision n.f. 1. Amolonament de cauas necessari en vista d'un usatge ulterior; resèrva: *Una provision de*

boasc. 2. Soma depauada en banca destinada à curbir de pagaments ulteriors desprovedits: *Chèc sensa provision*. 3. Soma inscricha au passiu d'un bilanç per parar à una perda probabla. 4. Soma versada coma acòmpte à un avocat, un notari, etc. 5. Soma qu'un tribunal autreja provisoriament en asperant un jutjament definitiu. ◆ pl. Produchs alimentaris necessaris à l'usatge quotidian: *Faire de provisions per l'ivèrn*.

provisional, a adj. Que si fa per provision, en asperant lo reglament definitiu: *Acòmpte provisional*. Var.: **provisionau**.

provisionar vt. Creditar un còmpte d'una soma que basta per assegurar lo sieu foncionament.

provisionau, ala adj. Provisional.

provisor, essa (provisora) n. Foncionari encargat de la direccion d'un liceu.

provisorat n.m. Foncion de provisor.

provisòri, òria adj. 1. Que si debana, que si fa, qu'existisse en asperant un estat definitiu; transitòri: *Una solucion provisòria*. 2. (dr.) Si di d'una decision de justícia sobre una demanda urgenta, sensa trençar sus lo fond dau procès, e que pòu èstre modificada ò retractada.

provisòri n.m. Cen que dura gaire de temps; solucion momentanea, dins l'espèra d'una solucion definitiva. Sin.: **cort, de corta durada, incertan, interimari, momentaneu, temporari**

provisoriament adv. D'un biais provisòri.

provist, a adj. (it.) Provedit.

provitamina n.f. Substança inactiva presenta dins lu aliments e que l'organisme transforma en vitamina activa.

provòca n.f. Provocacion.

provocacion n.f. 1. Accion de provocar, de desfidar; incitacion à cometre una infraccion, d'actes reprehensibles. 2. Fach ò gèst destinat à provocar. Var.: **provòca, provocament**. Sin.: **atissament, bravada, atac, menaça, desfida**.

provocaire, airitz n. Provocator.

provocament n.m. Provocacion.

provocant, a adj. 1. Que cèrca à produrre de reaccions violenti, qu'es volontariament agressiu: *De paraulas provocanti*. 2. Qu'excita la sensualitat, qu'incita au desidèri: *Un gèst provocant*. Sin.: **afrontós, agressiu**.

provocar vt. (*provòqui*) 1. Excitar quauqu'un per un comportament agressiu, l'incitar à de reaccions violenti; desfidar. Sin.: **cercar (garrollha), bravejar, bravar, afrontar, atissar, ponchonar, congrear**. 2. Incitar, botar quauqu'un à faire quauqua ren. 3. Excitar lo desidèri erotic de. Sin.: **atissar**. 4. Produre, èstre la causa de; ocasionar: *As encara provocat una catastròfa*.

provocator, tritz adj. e n. 1. Que provòca la violença, lo desòrdre. 2. Si di d'una persona qu'incita à d'acte delictuós dins l'amira de justificar de represalhas. Var.: **provocaire**. Sin.: **butafuèc**.

proxemica n.f. Estudi de l'utilisacion de l'espaci per lu èstres animats dins li sieu relacions, e dei significacions que s'en desgàtjon.

proxène n.m. (Antiqu. gr.) Personatge oficial d'una ciutat encarregat de s'ocupar dei interès dei estrangers.

proxenèta n. Persona que si liura au proxenetisme. Sin.: **macareu, rufian**.

proxenetisme n.m. Activitat que consistisse à tirar profièch de la prostitucion d'una altra persona ò à la favorisar. Sin.: **macarelatge**.

proximal, a adj. Si di de la partida d'un membre, d'un segment de membre qu'es mai pròche dau tronc, dau còrs. Contr.: **distal**. Var.: **proximau**.

proximau, ala adj. Proximal.

proximitat n.f. Vesinatge immediat. ◇ À *proximitat* de: Pròche de. Sin.: à **portada de, tocant-tocant, aquí tocant, vesin de**.

prudaria n.f. Afectacion de vertut. Sin.: **landa**.

prude, a adj. D'una pudor afectada, exagerada ò ipocrita. Sin.: **landier, beat, puritan**.

prudença (-ència) n.f. Actituda que consistisse à pear per avança toi lu sieus actes, à vèire lu perills que compoàrton e à agir per evitar tot perilh, tota error, tot risc inutile. Sin.: **cautela, avisada, avisament, mesura, resèrva, saviesa, circonspeccion, ponderacion, preveença**.

prudent, a adj. e n. Qu'agisse mé prudença, que manifèsta de prudença. Sin.: **cautelós, savi, avisat, circonspecte, ponderat**.

prudentament adv. Embé prudença. Sin.: **cautelosament, ponderadament, avisadament, saviament**.

prúder vi. Prudir, prusir.

prudiment n.m. Gratiilh.

prudir vi. (*prudisse*) Provocar la pudor. Var.: **prusir, prúder**.

prudissent, a adj. Prusissent.

prudomal, a adj. Prodomal. Var.: **prudomau**.

prudomau, ala adj. Prudomal.

prudòme n.m. Prodòme.

prudomia n.f. Prodomia.

prudor n.f. Gratiilh, manjança, manjason, manjon, prudiment. Var.: **prusor**.

pruina n.f. Jaça pouveroa que recuèrbe divèrs fruchs, lu fonges, etc.

pruinat, da adj. Cubèrt de pruina.

pruna n.f. Fruch de la pruniera, manjadís, de la carn moala e sucrada. ◇ *Pruna seca*: Pruneu. ◇ (fam.) *Per de prunas*: Per ren. ◆ adj. inv. D'una color violacea escura.

prunareda n.f. Luèc plantat de prunieras. Var.: **prunaret**.

prunaret n.m. Prunareda.

prunèla n.f. Pupilla de l'uèlh. Sin.: **viston, petita**.

prunèla n.f. Frucha dau prunelier. Sin.: **agranhon, agrana, pruneu**.

prunelada n.f. Confitura de pruna.

prunelier n.m. Pruniera sauvatja espinoa.

pruneu n.m. 1. Pruna secada au forn ò au soleu en vista de la sieu conservacion. 2. Agranhon (fruch dau prunelier).

prunhon n.m. Ibride de pesca de la pèu lisca e dau merilhon aderent. Sin.: **nectarina**.

prunhoniera n.f. Aubre que dona de prunhons.

prunier n.m. Pruniera.

pruniera n.f. Aubre dei flors blanqui que vènon avant li fuèlhas, cultivat sobretot per lo sieu fruch manjadís, la pruna (Família dei rosaceas). Var.: **prunier**.

prunifòrme, a adj. (bot.) Que sembla una pruna.

prunus n.m. Pruniera ò prunelier cultivat coma aubre d'ornament.

pruriginós, oa adj. (med.) Que provòca una prusor.

prusent, a adj. Prusissent.

prusir vi. (*prusisse*) Causar una prusor. Var.: **prudir, prúder**.

prusissent, a adj. Que prusisse. Var.: **prudissent**.

prusitge n.m. Prusor.

prusor n.f. (ò n.m.) Sensacion de picotament de la pèu, que dona envuèia de si gratar. Var.: **prudor**.

prussian, a adj. e n. De la Prússia.

prussianisar (-izar) vt. Rendre prussian, sotametre à l'autoritat e ai formas sociopolitiqui de govèrn de la Prússia. Sin.: **prussificar**.

prussianisme n.m. Tendença, caractèr dau govèrn prussian e de la nacion prussiana.

prussiat n.m. (quim.) Tèrme ancian per designar lo cianure.

prussic, a adj. *Acide prussic*: Acide cianidric, cianure d'idrogène.

prussificar vt. (prussifiqui) Prussianisar.

prussomania n.f. Tendença à prear, à imitar cen que si fafa en Prússia.

PS Sigla dau Partit Socialista.

psaleta n.f. Mestresa, dins una glèia.

psalliòta n.f. Agaric. Sin.: **bolet de prat**.

psalmòdi n.m. Genre de protozoaris que transmete lo paludisme.

pseudoartròsi n.f. (cir.) Absença completa e definitiva de consolidacion d'una frachura.

pseudoencefal(e) n.m. Mòstre que la sieu cervèla es remplaçada per una tumor vasculària.

pseudoencefaliti n.f. (patol.) Mostuositat dei pseudoencefales.

pseudoepigrafe n.m. Libre biblic que lo sieu títol ò lo nom de l'autor es faus.

pseudogène n.m. Gènè inactiu dins un genòma.

pseudomembrana n.f. (patol.) Exsudat sovent fibrinós que si produe à la susfàcia dei mucoas.

pseudomorfic, a adj. Relatiu au pseudomorfisme.

pseudomorfisme n.m. Tresmudament d'un minerau en un autre, que consèrva une forma identica au defoara.

pseudonime n.m. Escais-nom, especialament dins lo camp artistic ò literari. Sin.: **semblanom**.

pseudopòdi n.m. (biol.) Expansion citoplasmica de la cellula que sièrve de locomocion e à la fagocitòsi d'unu protozoaris.

pseudosciença (-iència) n.f. (epistemol.) Conoissença organizada que non a la rigor d'una sciença.

pseudotumor n.f. (patol.) Formacion patologica que sembla una tumor ma non a lu caractèrs pròpris ai formacions tumorali.

psi n.f. e n.m. Vint-a-tresena letra de l'alfabet grèc (ψ), que nòta lo son [ps].

psicalgia n.f. Neuralgia psicopatica (mentala).

psicanalisar (-izar) vt. Sotametre à un tractament psicanalitic.

psicanalisi n.f. 1. Metòde d'investigacion qu'a per amira d'elucidar la significacion inconscienta dei comportaments e que lo sieu fundament si tròva dins la teoria de la vida psiquica formulada per Freud. 2. Tecnica psicoterapica que repaua sobre aquesta investigacion.

psicanalista n. Pratician de la psicanalisi. Sin. **analista**.

psicanalitic, a adj. Relatiu à la psicanalisi.

psicastenia n.f. Estat nevrotic caracterizat per l'abolia, l'astenia lo dubi, l'escrupule e la meticulositat.

psicastenic, a adj. n. 1. Pertocat de psicastenia. 2. Relatiu à la psicastenia.

psicoafectiu, iva adj. Si di d'un procès mental que fa intervenir l'afectivitat, per op. ai procès cognitiu.

psicoanaleptic, a adj. e n.m. (farm.) Si di d'una substança qu'a una accion estimulanta ò excitanta sobre li foncions psiquiqui. Sin.: **psicotonic**.

psicobiologia n.f. Disciplina qu'estúdia lo psiquisme dins la sieu articulacion m'ai foncions biologiqui.

psicocirurgia n.f. Cirurgia practicada sus l'encefale dins l'amira de faire disparéisser de simptoms de malautias mentali.

psicocritica n.f. Metòde d'estudi dei òbras literari que consistisse à fa vèire dins lu tèxtos de fachs e de relacions que vènon de la personalitat inconscienta de l'autor.

psicocritic, a adj. Relatiu à la psicocritica. ♦ n. Critic qu'emplega aquesto metòde.

psicodependença (-ència) n.f. Malautia psiquiatrica de cu non pòu si passar de medicaments prevists tocant la sieu patologia.

psicodependent, a adj. e n. Que sofrisse de psicodependença.

psicodramatic, a adj. Dau psicodrama.

psicodisleptic, a adj. e n.m. (farm.) Si di d'una substança que provòca de trebolicis analogues à-n-aqueli dei psicòsis.

psicofarmacologia n.f. Estudi de l'efècte dei psicotròpes sobre lo sistema nerviós e li foncions psiquiqui.

psicofisica n.f. Psicofisiologia.

psicofisiologia n.f. Estudi scientific dei rapoarts entre lu fachs psiquics e lu fachs psicologics. Sin.: **psicofisica**.

psicofisiologic, a adj. Que si rapoarta à la psicofisiologia.

psicofisiologista n. Que s'entrèva de psicofisiologia.

psicogène, a adj. Qu'es d'origina psiquica: *De trebolicis psicogènes*.

psicogenèsi n.f. Estudi dei causas psiquiqui que poàdon explicar una nevrosi ò una psicòsi.

psicogenetica n.f. Estudi de l'aquisicion per l'enfant dei formas de la pensada.

psicogeriatría n.f. Estudi psicologic de la patologia dau vielhesc.

psicogerontologia n.f. Estudi psicologic de la normalitat dau vielhesc.

psicoleptic, a adj. e n.m. (farm.) Si di d'una substança qu'a una accion moderatritz ò calmanta sobre li foncions psiquiqui.

psicolingüista n. Especialista de psicolingüistica.

psicolingüistic, a adj. Relatiu à la psicolingüistica.

psicolingüistica n.f. Estudi scientific dei factors psiquics que perméton la produccion e la compreneson dau lengatge.

psicologia n.f. 1. Estudi scientific dei fachs psiquics. 2. Conoissença empirica ò intuitiva dei sentiments, dei ideas, dei comportaments dei autres: *Mancar de psicologia*. 3. Lo tot dei biais de pensar, de sentir, d'agir, que caracteríson una persona, un grope, un personatge literari; mentalitat.

psicologic, a adj. 1. Relatiu à la psicologia, ai fachs psiquics. 2. Qu'agisse sobre lo psiquisme: *Menar una guèrra psicologica*. 3. *Moment psicologic*: Moment oportun per una accion eficaça.

psicologicament adv. Dau ponch de vista de la psicologia.

psicologisme n.m. Tendença à explicar l'ensèm dei comportaments umans per de factors de natura psicologica, à adoptar lo ponch de vista dau psicòlòge de preferença à tot autre.

psicologista adj. Relatiu au psicologisme; que n'es partidari.

psicòlòge, òga adj. e n. 1. Si di d'un especialista de psicologia; professional de la psicologia aplicada. ◇ *Psicòlòge escolari*: Psicòlòge restacat à un establiment d'ensenhament per conselhar li familhas en foncions dei donadas psicologiqui dei escolans. 2. Persona que destria, capisse intuitivament lu sentiments, lu mobiles dei autres.

psicometria n.f. Ensèm dei metòdes de mesura dei fenomènes psicologics.

psicometric, a adj. Que si rapoarta à la psicometria.

psicometrician, a n. Especialista de psicometria.

psicomotor, tritz adj. 1. Que pertòca à l'encòup la motricitat e l'activitat psiquica. ◇ *Reeducacion psicomotritz*: Terapeutica non verbala que tende à melhorar lu rapoarts entre un subjècte e lo sieu còrs. 2. Que si rapoarta ai trebolicis de la motricitat sensa supoart organic.

psicomotricitat n.f. Integracion dei foncions motritz e mentali sota l'efècte de la maturacion dau sistema nerviós.

psiconeuròsi n.f. Neuròsi qu'a la sieu origina dins lu conflictes de l'enfança.

psicopata adj. e n. 1. Malaut mental. 2. (psiquiatria) Malaut que sofrísse de psicopatia.

psicopatía n.f. (psiquiatria) Trebolicis de la personalitat que si manifèsta essencialament per de comportaments antisocials (passatges à l'acte) sensa culpabilitat aparenta.

psicopatologia n.f. Branca de la psicologia, estudi parangonat dei procèssus normals e patològics de la vida psíquica.

psicopatològic, a adj. Que pertòca la psicopatologia.

psicopedagogia n.f. Pedagogia fondada sobre l'estudi científic de la psicologia de l'enfant.

psicopedagògic, a adj. Que si rapoarta à la psicopedagogia.

psicoplasticitat n.f. Suggestibilitat.

psicopolineuriti n.f. Afeccion dau sistema nerviós, caracterisada per l'associacion d'una polineuriti mé de desturbis de natura confusionala.

psicopompe, a adj. e n. Si di dei menaires ò dei companhators dei amas dei moarts.

psicoprofilactic, a adj. Relatiu à la jacilha dicha «sensa dolor», ai metòdes per li si preparar.

psicoquinèsi n.f. Accion dirècta supauada de l'esperit sobre la matèria, en parapsicologia, que doneria luèc à de fenomènes coma la levitacion ò la desformacion d'objèctes à distança. Var.: **psicoquinesia**.

psicoquinesia n.f. Psicoquinèsi.

psicoreeducator, tritz n. Especialista de la reeducacion de la psicomotricitat.

psicorigide, a adj. e n. Que manifèsta de psicorigiditat.

psicorigiditat n.f. Trach de caractèr que si manifèsta per una absença de soplesa dei procèssus intellectuàls e una incapacitat à s'adaptar ai situacions novèli.

psicosensorial, a adj. Que pertòca à l'encòup li foncions psiquiqui e li foncions sensoriali. ◇ *Fenomenè psicosensorial*: Allucinacion. Var.: **psicosensoriau**.

psicosensoriau, ala adj. Psicosensorial.

psicòsi n.f. 1. Afeccion mentala caracterisada per una alteracion profunda de la personalitat e dei foncions intellectuàli, e lo fach que lo subjècte non a consciença dau sieu estat. 2. Estat de panica collectiva qu'es causat per un eveniment particulier ò per una mença permanenta.

psicosocial, a adj. Que pertòca à l'encòup la psicologia individuala e la vida sociala. Var.: **psicosociau**.

psicosociau, ala adj. Psicosocial.

psicosociologia n.f. Estudi psicològic dei fachs socials; psicologia sociala.

psicosociològic, a adj. Relatiu à la psicosociologia.

psicosociològue, òga n. Especialista de psicosociologia.

psicosomàtic, a adj. 1. Que pertòca à l'encòup lo còrs e l'esperit. ◇ Si di de trebolicis organics ligat principalement à de factors d'òrdre psíquic (conflictes, etc.) mentre lu simptòmas de malautia mentala non son

presentes. 2. *Medecina psicosomàtica* ò *psicosomàtica*, n.f.: Branca de la medecina que s'interèssa ai trebolicis psicosomàtics.

psicosomàtica n.f. Medecina psicosomàtica.

psicotecnic, a adj. Si di dei tèsts que perméton de mesurar li aptitudas d'un individú, emplegats per la seleccion e l'orientacion professionala. ◆ n.f. Messa en òbra d'aquetu tèsts.

psicotecnician, a n. Especialista de la psicotecnica.

psicoterapeuta n. Especialista de psicoterapia.

psicoterapia n.f. Lo tot dei tecnicas psicològiqui destinadi à suprimir lu trebolicis d'origina psíquica, e mai se la manifestacion que n'en resulta es somàtica.

psicoterapic, a adj. Psicoterapeutic.

psicoterapeutic, a adj. Relatiu à la psicoterapia. Var.: **psicoterapic**.

psicotíc, a adj. Relatiu à la psicòsi; pertocat de psicòsi.

psicotonic, a adj. e n.m. (farm.) Psicoanaleptic.

psicotròpe, a adj. e n.m. (farm.) Si di d'una substança quimica naturala ò artificiala qu'a essencialament un efècte sobre lo psiquisme.

psicromètre n.m. Aparelh que sièrve à determinar l'estat igrometric de l'ària.

psicrometria n.f. Determinacion de l'estat igrometric de l'ària au mejan d'un psicromètre.

psicrometric, a adj. Relatiu à la psicometria.

psilla n.m. ò n.f. Pichina cigala totplen expandida en Euròpa occidentala.

psilla n.m. Embelinaire de sèrps.

psilocibe n.m. Fonge allucinogènè d'Amèrica centrala.

psilocibina n.f. Alcaloïde allucinogènè extrach dau psilocibe.

psilòpa n.m. Mosca que la sieu larva viu dins li loanas de petròli vesini dei potz.

psiquè n.f. (psicol., psican.) Ensèm dei compauants relacionals e afectius dau ieu.

psiquè n.f. Grand miralh inclinable, que vira sus un encastre que repaua sus lo soal e permite de si vèrie en entier.

psiquedelic, a adj. Relatiu au psiquedelisme; que s'inspira, que tradue d'efèctes, de visions pròpris au psiquedelisme: *Música psiquedelica*.

psiquedelisme n.m. Estat de pantais evelhat provocat per divers allucinogènès, espec. lo L.S.D.

psiquiatre, a n. Mètge especialista de psiquiatria.

psiquiatria n.f. Disciplina medicala que lo sieu objècte d'estudi es lo tractament dei malautias mentali.

psiquiatric, a adj. Relatiu à la psiquiatria: *Un espitau psiquiatric*.

psiquiatisacion (-izacion) n.f. Accion de psiquiatisar; lo sieu resultat; fach d'èstre psiquiatisat.

psiquiatisar (-izar) vt. 1. Sotametre abusivament à un tractament psiquiatric. 2. Interpretar (un fach) en tèrmes de psiquiatria.

psiquiatisat (-izat), ada adj. e n. Persona sotamessa abusivament à un tractament psiquiatric.

psiquic, a adj. Relatiu à la psiquè, à la vida mentala, ai estats de consciença.

psiquisme n.m. Estructura mentala, lo tot dei caractèrs psiquics d'un individu.

psitacide n.m. *Psitacides*: Familhas d'auceus coma lo papagau. Sin.: **psitacifòrmes**.

psitacifòrme n.m. *Psitacifòrmes*: Psitacides.

psitacisme n.m. Repeticion mecanica de frasas, de formulas per un subjècte que non li capisse.

psitacòsi n.f. Malautia infeccioa dei Psitacides, transmissibla à l'èstre uman.

psocoptèr n.m. *Psocoptèrs*: Òrdre d'insèctes, de la sotaclassa des pterigòts, de la seccion dei neoptèrs e dau superòrdre dei paraneoptèrs.

psoralène n.m. Substança que provòca una fotosensibilisacion e emplegada dins lo tractament de divèrsi dermatòsis (espec. lo *psoriasis*).

psoriasis n.m. Dermatòsi cronica caracterisada per de placas rogi recubèrti d'espessi esquamas blanqui.

Pt Simbòle de la platina.

pteranodon n.m. Reptile fossile volant, dau segondari (Òrdre dei pterosaurians).

pteridi n.m. Feuse grandàs dei sotaboascs siliciós foarça envaïdor.

pteridofit n.m. Criptogama vasculari. ◆ n.m. pl. *Pterodofits*: Embrancament dau regne vegetal, enclausant li plantas vasculari coma lo feuse.

pteridodactil(e) n.m. Reptile volant fossile dau jurassic superior d'Euròpa, de la coa corta, dei maissèlas recubèrti d'un bèc cornat (Òrdre dei pterosaurians).

pteridospermada n.f. *Peridospermadas*: Òrdre de plantas dau cabonifèr, dei fuèlhas de feuse, classadi dins lu gimnospèrmas per la sieu reproduccion per granas.

pteropòde n.m. Òrdre de pichins gatropòdes marins denedaires, de la gruèlha foarça leugiera.

pterosaurian n.m. Òrdre de reptiles fossiles dau segondari, que volàvon au mejan d'una larga membrana sostenguda per lo quint det de la man, foarça lòng.

pterigoïde, a adj. e n.f. (anat.) Si di dei doi apofisis ossoï de la faça inferiora de l'oàs esfenoïde.

pterigoïdian adj. m. e n.m. (anat.) Muscles pterigoïdians: Muscles que perméton lu desplaçaments laterals de la maissèla inferiora.

pterigòt n.m. *Pterigòts*: Sotaclassa d'insèctes que la sieu forma adulta poarta d'alas ò de vestigis d'alas.

pterigòtus n.m. Animau aquàtic fossile dau primari, pròche crustaceus, que podia faire fins à 2 m de lòng.

pterobranque n.m. *Pteridobranques*: Classa d'animaus aquàtics que vívon fixats e en colonias, vesins dei antenats dei vertebrats.

pteridofit n.m.

pteropidat n.m. *Pteropidats*: Família de ratapinhatas frugivòri.

ptolemaïc, a adj. Dei Ptolemeu.

ptomaiña n.f. Substança aminada toxica que provèn de la descomposicion de matèrias organiqui.

ptòsi n.f. (patol.) Calada d'un organe, deuguda à un afebliment dei muscles ò dei ligaments que lo mantèn.

ptòsis n.m. (patol.) Tombada de la parpèla superiora, deuguda sigue à una lesion d'aquest organe, sigue à una paralisia dau muscle relevaire.

ptialina n.f. Enzima de la saliva, que transforma l'amidon cuèch en maltòsa.

ptialisme n.m. (med.) Salivacion abondoa.

ptòsi n.f. Prolapsus.

Pu Simbòle dau plutòni.

puada n.f. Camin, rota, etc. Que va d'un ponch bas vèrs un ponch mai aut. Contr.: **calada**. Sin.: **ascencion, montada, escala**.

puar vi. (*pui*) Anar vèrs un luèc mai aut. Sin.: **montar, escalar**.

pub n.m. (angl.) 1. Establiment dont si sièrvon de bevendas alcolisadi, en Grand Bretanha. 2. Cafè adobat dins lo biais dei pubs anglés.

pubalgia n.f. (med.) Inflamacion dei tendons inserits dins la sinfisi pubiana, que pertòca sobretot lu esportius.

pubèr, a adj. Qu'a l'atge de la pubertat.

pubertari, ària adj. Relatiu à la pubertat.

pubertat n.f. 1. Periòde de la vida d'un èstre uman, entre l'enfança e l'adolescença, marcada per lo començament de l'activitat dei glàndolas reproductritz e la manifestacion dei caractèrs sexuals segondaris. 2. Ensèm dei transformacions fisiologiqui que mårcon aquesto periòde.

pubescença (-éncia) n. (bot.) Estat dei pens pubescents, dei fuèlhas ò de la frucha pubescenti.

pubescent, a adj. (bot.) Qu'es cubèrt de pels fins e corts, en parlant d'una fuèlha, d'un pen, d'un fruch.

pubian, a adj. Dau pubís.

pubís n.m. 1. Partida anteriora de cadun dei oàs iliaes. 2. Partida inferiora e mediana de la region ipogastrica, de forma triangulària, que si cuèrbe de pels au moment de la pubertat. Sin.: **potron, peniu**, (pop.) **pelós**.

public, a adj. 1. Que pertòca la collectivitat dins l'ensèm ò que n'en vèn (per op. à *privat*): *Opinion publica*. 2. Relatiu au govèrn, à l'administracion d'un país: *L'autoritat publica*. 3. De l'Administracion ò dei finanças publiqui: *Tesaur public*. 4. Conoissut de toi: *La rumor publica*. 5. Qu'es à l'usatge de toi, accessible à toi: *Un pargue public*.

public n.m. 1. La populacion; toi sensa distincion. 2. Ensèm dei pràcticas à cu s'adreïça un jornal, un escrich, etc.: *Es un article reservat à un public de professionals*. ◆ *Lo grand public*: Lo tot dau public, per op. ai solets iniciats. 3. Lo tot dei personas que son acampadi dins una sala, que véon un espectacle, etc. Sin.: **assistença, auditori**. ◆ *En public*: En presença de totplen de personas: *Parlar en public*. ◆ (fam.) *Èstre boan public*: Reagir mé benvolença davant à un espectacle, una galejada, etc.

publicable, a adj. Que pòu èstre publicat.

publicacion n.f. 1. Accion de far paréisser un escrich: *Publicacion d'un roman*. ◇ *Director, directritz de (la) publicacion*: Persona responsabla penalament dau contengut redaccional d'un jornal. 2. Obratge estampat, escrich publicat. 3. Accion de rendre public: *Publicacion d'una lèi au Jornal Oficial*.

publicament adv. En public, davant de monde: *Insultar publicament*. Sin.: **à la saupuda de toi, davant Dieu e tot lo monde**.

publican n.m. (Antiqu.) Adjudicatari d'un servici public.

publicar vt. (*publiqui*) 1. Far paréisser un obratge, lo metre en venda. 2. Faire conóisser legalament: *Publicar una lèi*. 3. Divulgar, expandir, especialament per via de premsa: *Publicar una nòva*. 4. Divulgar embé foarça bosin. Sin.: *escriidar, campanar, trombetar*.

publicat, ada adj. Qu'a fach l'objècte d'una publicacion.

publicista n. 1. (anc.) Jornalista. 2. Jurista especialista de drech public. 3. Publicitari.

publicitari, ària n.f. Que s'ocupa de publicitat: *Un redactor publicitari*. ◆ adj. Que pertòca la publicitat.

publicitat n.f. 1. Activitat que la sieu tòca es de faire conóisser una marca, d'incitar lo public à crompar un produch, à emplegar un servici, etc.; ensèm dei mejans e dei tecnicas emplegats per aquò: *Agença de publicitat*. 2. Anonci, film, etc., que sièrvon à faire conóisser un produch, un servici, etc.: *Passar una publicitat à la television*. Sin.: **reclama**. 3. Caractèr de cen qu'es public: *Publicitat dei debats parlamentaris*.

publifòne n.m. Cabina de telefòne publica que si podia emplegar au mejan d'una carta de pagament.

publipostatge n.m. Prospeccion d'un mercat e venda per via postala, per internet. Sin.: (angl.) **mailing**.

puccinia n.f. Fonge microscopic parasite dei vegetaus (Òrdre dei uredinalas).

pudent, a adj. 1. Que sente foarça mau. 2. (fam.) Persona particulierament odiosa à toi per la sieu vanitat, lu sieus biais. Sin.: **vanitós**.

pudentaria n.f. Odor foarça marrida. Sin.: **pudor**.

pudentor n.f. Marrida odor, pestilença, pudor, pudentaria.

pudesina n.f. Enfeciment, infeccion, fetiditat, enverinadura.

pudibond, a adj. Que manifèsta una pudor excessiva. Sin.: **crentiu, crentós, vergonhós**.

pudibondaria n.f. Caractèr pudibond.

pudic, a adj. 1. Que manifèsta de pudor; cast. 2. Que non manifèsta facilament lu sieus sentiments; discret, reservat.

pudicament adv. D'un biais pudic.

pudicícia n.f. (it.) Pudicitat.

pudicitat n.f. (lit.) Pudor, pudicícia (it.).

púder vi. Pudir.

pudir vi. (*pudissi*) Sentir mau. Sin.: **empestar, sentir, encarronhar, empoisonar, empudentir**. Var.: **púder**.

pudor n.m. e n.f. 1. Discrecion, retenguda qu'empacha de dire ò de faire cen que pòu anar còtra la decença, especialament dins cen que pertòca li questions sexuali. 2. Resèrva de quaqu'un qu'evita d'urtar lo gust dei autres, de lu embarrassar. Sin.: **pudicitat, pudicícia**.

pudor n.m. Pudentaria.

puèi n.m. Pichina coala. Sin.: **suc, suquet, reauça, puget, toar**.

puericultritz n.f. Infirmiera diplomada, especialista de puericultura.

puericultura n.f. Ensèm dei conoissenças e dei tecnicas messi en òbra per assegurar ai enfants una creissença e un desvolopament normals. Sin.: **enfantolige**.

pueril, a adj. 1. Qu'apartèn à l'enfança. Sin.: **enfantolier, mainadenc**. 2. Ingenú, enfantin, que puerisse desplaçat de la part d'un adulte: *Un comportament pueril*.

puerilament adv. D'un biais pueril.

puerilisme n.m. (psicol.) Comportament d'un adulte qu'evòca, per la sieu manca de maturitat, aqueu d'un enfant.

puerilitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es pueril, enfantin. 2. Accion ò caua gaire serioa; enfantilhatge.

puerperal, a adj. (med.) Qu'es pròpri ai fremas en jacilhas, à la jacilha. ◇ *Fèbre puerperala*: Malautia infeccioa, deuguda abitualament à un estreptocòc, que si pòu declarar en seguida à una jacilha. Var.: **puerperau**.

puerperau, ala adj. Puerperal.

puertoricán, a adj. e n. De Puerto Rico. Var.: **portoricán**.

puget n.m. Pichin puèi. Var.: **poget**. Sin.: **suc, suquet, reauça, toar**.

pugilat n.m. 1. (Antiqu.) Combat à còups de ponh que faia partida dei concors atletics en Grècia. 2. Combat, garrolha à còups de ponh. 3. Bòxa.

pugilista n. 1. (Antiqu.) Atleta que practicava lo pugilat. 2. Boxaire.

pugilistic, a adj. 1. Que si rapoarta au pugilat antic. 2. Que si rapoarta à la bòxa.

pugilomètre n.m. Mena de dinamomètre que mesura la foarça d'un còup de ponh.

pugnaç, a adj. (lit.) Combatiu. Var.: **ponhastre, combatiu, bellicós**.

pugnacitat n.f. (lit.) Combativitat, amor de la lucha, de la polemica. Var.: **ponhacitat**. Sin.: **combativitat**.

pulicària n.f. Èrba de sant Ròc; èrba de la ronha.

pulicidat n.m. *Pulicidats*: Familha d'insèctes coma la nièra.

pulloròsi n.f. (patol.) Malautia infeccioa de la volalha, sovent mortala, que tòca sobretot lu polons joves, finda sonada *diarrea blanca dei polons*.

pullulacion n.f. Fach de pullular. ◇ (espec.) Aumentacion foarça rapida dau nombre d'individús d'una mema espècia, en particulier per disparicion dau sieu predator. Sin.: **formigament, multiplicacion**

desmesurada, proliferacion, proliferacion, expandiment. Var.: **pullulament.**

pullulament n.m. 1. Multituda e multiplicacion d'èstres vivents. 2. Granda afluença: *Un pullulament de toristas*. 3. Profusion. Var.: **pullulacion.**

pullular vi. 1. Si reproduire en grand nombre; proliferar. 2. Si trovar en grand nombre: *Lu insèctes pullúlon dins aquela region*. Sin.: **formigar, si multiplicar, proliferar, s'expandir.**

pulmonar(i), a (-ària) adj. Paumonar(i).

pulmonària n.f. Paumonària.

pulmonat n.m. *Pulmonats*: Sotaclasse de molluscs gastropòdes terrèstres ò d'aiga doça, que respíron m'un paumon, coma la limaça.

polpari, ària adj. De la polpa dei dents. Var.: **polpari.**

pulpiti n.f. Inflammacion de la polpa dentària.

pulpós, a adj. Que contèn de polpa. Var.: **polpós.**

pulsacion n.f. 1. Batement dau coar, dei artèrias. 2. *Pulsacion d'un fenomène sinusoidal*: Produch de la frequença f d'aquesto fenomène per lo factor 2π , sigue $\omega = 2\pi f$.

pulsar n.m. (mòt angl., de *pulsating star*) (astron.) Foant de raionament radioelectric, luminós, X ò gamma, que li sieu emissions son corteti e si tórnon produrre à intervals foarça reguliers.

pulsar vt. (tecn.) Faire circular per pression (un fluide). ◇ *Ària pulsada*: Mandada per un mecanisme de ventilacion mes en circulacion per pression: *Escaufatge à ària pulsada*.

pulsatil(e), a adj. Qu'a de pulsacions. Var.: **pulsatiu.**

pulsatile n.f. Mena d'anemona que creisse dapé dei ribas dei torrents. Sin.: **èrba dau vent, flor de Pascas.**

pulsatiu, iva adj. (med.) Relatiu au pols, ai pulsacions dau coar, dei artèrias; pulsatil(e).

pulsatòri, òria adj. Que genèra de pulsacions.

pulsion n.f. 1. Impulsion. 2. (psican.) Foarça au limit dau psiquic e de l'organic, que buta lo subjècte à faire una accion que tende à reduire una tension.

pulsional, a adj. (psican.) Relatiu ai pulsions. Var.: **pulsionau.**

pulsionau, ala adj. Pulsional.

pulsomètre n.m. Aparelh que fonciona per pression de la vapor d'aiga e qu'es emplegat per aspirar e refolar de liquides gras ò viscos.

pulsoreactor n.m. (aeron.) Motor à reaccion d'un tipe ancian, dins lo quau la combustion si fa d'un biais discontinú.

pultaceu, ea adj. (med.) Mièg liquide.

pultacion n.f. Reduccion en polpa, en potròla.

pultrusion n.f. (tecn.) Formatge dins lo quau la matèria es à l'encòup extrudada e tirada à la sieu sortida.

pulveraceu, ea adj. Qu'a l'aspècte de la pòvera.

pulverisable (-izable), a adj. Pouverisable.

pulverisacion (-izacion) n.f. Pouverisacion.

pulverisaire (-izaire) n.m. Pouverisaire.

pulverisar (-izar) vt. Pouverisar.

pulverisator (-izator) n.m. Pouverisator.

pulverulença (-ència) n.f. Pouverulença.

pulverulent, a adj. Pouverulent.

pumiciu, iva adj. Que contèn de pèira ponce.

pumicós, oa adj. Que sembla la pèira ponce.

punaisa n.f. (fr.) Cimec, címia.

punh n.m. Ponh.

punhais, a adj. Que sente foarça mau: *Un òu punhais*.

punible, a adj. Punissible.

punic, a adj. Relatiu à Cartage, ai Cartaginés. ◇ *Guèrras puniqui*: Qu'opauèron Roma à Cartage entre lo 264 e lo 146 av. J.-C.

punic, a n. Fenician de Cartage.

punic n.m. Lenga semitica que parlàvon lu Cartaginés.

punicion n.f. Sin.: **castic, castigament, castigada.** Var.: **puniment.**

punicionari n.m. (mil.) Aqueu qu'es punit, ò que fa partida dei personas punidi.

puniment n.m. Accion de punir.

punir vt. (*punissi*) 1. Castigar per un acte delictuós; donar una pena à. 2. Faire seguir d'una sancion: *Punir un crimi*. 3. Faire subir un mau, un desagradiment à quauqu'un per lo sieu comportament: *Una indigestion a punit la tieu glotonaria*. ◇ (fam., espòrts) Batre secament; aprofèchar d'una error de l'adversari per faire un ponch. Sin.: **castigar, sancionar, corregir.**

punissible, a adj. Que merita una punicion. Var.: **punible.** Sin.: **castigable, sancionable, castigador.**

punit, ida adj. e n. Que deu subir una punicion. Sin.: **castigat, sancionat.**

punitiu, iva adj. Qu'a per objècte de punir, de castigar: *Expedicion punitiva*.

pupa n.f. (zool.) Ninfa dei insèctes diptèrs (moscas, per ex.) qu'es enclausa dins la darriera pèu larvària.

pupil, pupilla n. Orfaneu minor, orfanèla minora ò persona majora incapabla que si plaça sota tutèla. ◇ *Pupil(la) de l'Estat*: Enfant, orfaneu ò abandonat, elevat per l'Assistença publica; incapable major que l'Estat n'a en carga la tutèla. ◇ *Pupil(la) de la Nacion*: Orfaneu de guèrra que pòu beneficiar d'una tutèla particuliera de l'Estat.

pupilla n.f. Orifici central de l'iris de l'uèlh. Sin.: **prunèla, petita, viston.**

pupillar(i), a (-ària) adj. (dr.) Que pertòca un pupil, una pupilla.

pupillar(i), a (-ària) adj. (anat.) Que pertòca la pupilla de l'uèlh. Sin.: **vistonari.**

pupinizacion (-izacion) n.f. Introduccion, de distança en distança, dins li linhas telefoniqui, de bobinas d'autoinduccion per melhorar la transmission de la paraula.

pupiniset, ada adj. Que pertòca une linha telefonica qu'a subit una pupinizacion.

pupipar(i), a (-ària) adj. Si di d'insèctes diptèrs que li sieu larvas se desvolòpon dins li vias genitali dei femèlas e espelisson lèsti à si transformar en pupas.

pupittraire, airitz n. Tecnician que trabalha au pupitre d'un computador.

pupitre n.m. 1. Pichin mòble m'un plan inclinat per lièger, escriure, à una autessa comòda. 2. (cibern., inform.) Tableau de comanda e de contraròtle d'una màquina-autís, d'un computador.

pupivòre, a adj. Que devòra li ninfas dei insèctes.

puput n.m. Puputa.

puputa n.f. *Galet puputa*: Auceu essencialament insectivòre dau genre *Upupa* (*Upupa epops*). Var. **puput**. Sin.: **petuga**.

pur, a adj. 1. Que non es estat mesclat: *Vin pur*. ◇ (quim.) *Còrs pur*: Compauat quimic dins lo quau minga element estranger pòu èstre trovat experimentalament. 2. Que non es ni alterat, ni viciat: *Ària pura, aiga pura*. Sin.: **limpid(e), clar**. 3. Qu'es sensa corrupcion, sensa deca morala: *Una consciença pura*. Sin.: **drech, drechurièr**. 4. Qu'es absolutament, exclusivament d'un biais donat: *Un gèni pur*. ◇ *Pur e simple*: Que non es ren d'autre qu'aquò; sensa minga restriccion ni condicion. 5. Que si desvolopa en vertut dei sieu solet exigènças intèrni: *Recèrca pura*. 6. Que presenta una armonia sensa deca: *La linha pura d'una veitura d'espòrt*.

pur, a n. 1. Persona d'una granda rigor morala, que confòrma rigorosament la sieu accion ai sieus principis. 2. Persona fidèla à l'ortodoxia d'un partit.

pura conj. (it. d'usatge corrent en italian) Indica una oposicion: *E pura si mòu!* Sin.: **pasmens, totun, maugrat tot**.

purament adv. Exclusivament e totalament. ◇ *Purament e simplament*: Sensa resèrva ni condicion; unicament.

purea n.f. Preparacion culinària facha de legumes cuèchs à l'aiga e esquiçats. Sin.: **lia, potròla**.

pures(s)a n.f. Puretat.

puretat n.f. 1. Qualitat de cen qu'es pur, sensa mescla ni deca. Sin.: **netetat, transparença**. 2. Qualitat d'una persona moralament pura. Sin.: **puressa**. Sin.: **integritat, drechura**.

purga n.f. 1. Accion de purgar. 2. Medicacion que provòca l'evacuacion dau contengut intestinal. 3. (dr.) *Purga legala*: Operacion per la quala un ben immòble es liberat dei ipotècas que lo grèvon. Sin.: **purgament**.

purgacion n.f. Accion de purgar.

purgadoira n.f. Obriera que neteja la seda.

purgador n.m. Bacin de filtratge dei aigas de foant.

purgaire n.m. Aparelh, dispositiu per purgar de tubes, una installacion, etc.

purgament n.m. Accion de purgar quauqua ren.

purgament n.m. (dr.) Purga legala.

purgar vt. (*purgui*) 1. Provocar l'evacuacion dau contengut intestinal. 2. (tecn.) Vuar completament (una canalizacion, etc.). ◇ Eliminar d'un recipient, d'un tube, d'un circuit, lu gas e lu liquides residuals: *Purgar un radiator*. 3. Eliminar d'un país, d'un grope, lu elements jutjats indesirables ò perilhós per lo poder. 4. *Purgar una pena de preson*: La subir, demorar detengut pendent lo

temps de la pena. 5. (dr.) *Purgar li ipotècas*: Efectuar li formalitats necessari per qu'un ben non sigue plus ipotecat. ◆ **si purgar** v.pr. Pilhar un purgatiu.

purgatiu, iva adj. Que purga.

purgatiu n.m. Remèdi que purga. Sin.: **laxatiu**.

purgatòri n.m. 1. (relig. cat.) Estat ò luèc simbolic de purificacion temporària per li personas moarti en estat de gràcia, ma que non an encara rejonch la perfeccion que la vision beatica exigisse. 2. Periòde d'espròva transitòria.

puric, a adj. *Basa purica*: Basa azotada que deriva de la purina, presenta dins lu acides nucleïcs (A.D.N., A.R.N.).

purificacion n.f. 1. Accion de purificar. 2. (relig. cat.) Fèsta en l'onor de la Santa Vierge e de la sieu purificacion au Temple après la naissença de Jèsus. Sin.: **depuracion, depurament**.

purificant, a adj. (lit.) Que purifica: *Ària purificant*.

purificar vt. (*purifiqui*) 1. Rendre pur, sensa mesclum; assanir, epurar. 2. Rendre pur religiosament, moralament. Sin.: **depurar**.

purificador, tritz adj. Que purifica.

purificatòri, òria adj. Que purifica, torna donar una puretat religioa.

purificatòri n.m. (liturgia catol.) Linge m'au quau lo prèire pana lo calici, après la comunon.

purina n.f. 1. (bioquim.) Compauat eterociclic de formula C₅H₄N₄. 2. Basa purica.

purisme n.m. 1. Actituda segond la quala l'emplec de la lenga si deu conformar à una nòrma ideala e s'opauar à l'evolucion e particulierament ai manleus à d'autri lengas. 2. Atencion portada à la perfeccion, observacion totplen ò tròup estrecha dei règlas dins la practica d'un art, d'una disciplina, d'un mestier. 3. Tendènça picturala (1917-1925) eissida dau cubisme, dont domínon la simplicitat geometrica dei contorns, la recèrca dei formas epuradi.

purista adj. e n. Pròpri au purisme; partidari dau purisme. ◇ (espec.) Persona que fa particulierament atencion à la correccion e à la puretat de la lenga.

puritan, a adj. e n. 1. Membre d'una comunautat de presbiterians ostiles à la Glèia anglicana e rigorosament estacats à la letra dei Escripturas, que totplen emigrèron en Amèrica per escapar ai persecucions dei Stuart. 2. Persona que manifèsta ò qu'afècta una granda rigiditat de principis. ◆ adj. 1. Dau puritanisme, dei puritans. 2. Rigorista, austère.

puritanament adv. Segond lo biais de faire dei puritans.

puritanisme n.m. 1. Doctrina, actituda dei puritans. 2. Grand austeritat de principis, rigorisme.

purkinje (cellula de) Cadun dei grandi neurònas de l'envolopa dau cervellet.

púrpiti n.m. Pupitre.

púrpito n.m. Pupitre.

purpura n.m. (med.) Erupcion de tacas rogi à la susfàcia de la pèu, deuguda à de pichini emorragias consecutivi à la rompedura de capillaris dins lo dèrma.

purpuraceu, ea adj. Qu'a la semblança de la purpura.

purpurenc, a adj. Purpurin.

purpurin, a adj. Purpuraceu. Sin.: **porprin, porporat, purpurenc.**

pupurina n.f. Matèria coloranta contenguda dins la garança.

pur-sang n.m. inv. Cavau de sèla d'una raça francesa elevada per la corsa.

purulença (-ència) n.f. Estat de cen qu'es purulent.

pus conj. e adv. Plus, mai.

pus n.f. Resca de cerealas.

push-pull n.m. (angl.) 1. Montatge simetric, en electricitat. 2. Avion provedit de doi motors, un davant e un darrier.

pusillanime, a adj. e n. (lit.) Que manca d'audaça, de coratge; qu'a paur dei responsabilitats. Sin.: **crentós, paurós, indecís, capon, temorós.**

pusillanimitat n.f. (lit.) Caractèr d'una persona pusillanima. Sin.: **crenta, paur, caponaria, temor.**

pusleu adv. 1. De preferença (à): *Cau faire aquesto trabalh pusleu qu'aquel autre.* ◇ *Pusleu que de:* En luèc de. 2. *Ò pusleu:* En realitat, per parlar mièlhs: *Es partit, ò pusleu s'es escapat.* 3. Pron, passablament: *Lo sieu discors es pusleu noiós.*

pústola n.f. Pustula.

pustolós, oa adj. Pustulós.

pustula n.f. 1. Pichina pòcha de postema qu'apareisse sus la pèu dins d'uni dermatòsis e malautias eruptivi. 2. *Pustula maligna:* Carbon uman. 3. Pichina taca redona sus la pèu dei babis. 4. Pichina vesicula sus la fuèlha ò sus lo pen d'uni plantas. Var.: **pústola.** Sin.: **varon, soiron, bofigon.**

pustulós, oa adj. 1. Cubèrt de pustulas; acompanhat de pustulas. 2. Qu'a l'aspècte clinic d'una pustula. Var.: **pustolós.** Sin.: **postemós.**

puta n.f. (vulg.) Putan. Sin.: **choaspa, gandaula, radassa, sartaia.**

putalha n.f. (pej.) Lo monde dai putans. Var.: **putarralha.**

putan n.f. (pop.) Prostituida; frema desbauchada. Sin.: **gorrina, gandaula, fretassa, bagassa, gronhassa.** 2. (fam.) *Putan de...:* Maudich... ◇ *Putan!* Juron qu'exprimisse lo despièch, l'estonament, etc. Var.: **petan.**

putanejar vi. Menar una vida de rufian.

putanassa n.f. Aumentatiu de putan.

putanela n.f. Diminuti de putan.

putaniera n.f. Frema que cèrca d'aventuras amoròï. Sin.: **correntina.**

putanisme n.m. Gorrinitge.

putaria n.f. (pop.) Prostitucion.

putarralha n.f. (pej.) Putalha.

putassier, a adj. (pop.) 1. Dei prostituïdas ò que li evòca. 2. Que corre darrier li fremas. Sin.: **fremassier.**

putassiera n.f. Frema que cèrca d'aventuras amoròï. Sin.: **correntina.**

putatiu, iva adj. (dr.) Qu'es supauat legal, legitime, en despièch de l'absença d'un fondament juridic vertadier. ◇ *Títol putatiu:* Títol qu'una persona invòca en cresent à la sieu existença alora que non existisse. ◇ *Maridatge putatiu:* Maridatge nul, ma que lu sieus efèctes juridics subsíston per lu enfants (*enfants putatius*), en rason de la boana fe d'un au manco dei espós.

putativament adv. D'un biais putatiu.

pútega n.f. Pótega (*Upupa epops*). Sin.: **petuga.**

putegat, ada adj. Potegat. Sin.: **capelut.**

putejar vi. Si prostituïr; frequentar li prostituïdas. Var.: **putanejar.**

putitge n.m. Prostitucion; gorrinitge. Sin.: **putanisme, putaria.**

putrefaccion n.f. Descomposicion bacteriana d'un cadavre, d'un organisme moart. Sn.: **poiridier, poiriment, poiridura.**

putrefach, a adj. Qu'a subit una putrefaccion. Sin.: **poirit.**

putrefaire vt. Putrificar. Sin.: **poirir.**

putreficable, a adj. Susceptible de si putrificar. Sin.: **putrescible, gastable.**

putreficar vt. (*putrefiqui*) Provocar la putrefaccion de. Sin.: **putrefaire.** ◆ **si putreficar** v.pr. Èstre en putrefaccion. Sin.: **poirir.**

putrescent, a adj. (lit.) Que comença à si putreficar; qu'es en via de putrefaccion.

putrescibilitat n.f. Caractèr, natura de cen qu'es putrescible.

putrescible, a adj. Susceptible de poirir.

putride, a adj. 1. (lit.) En estat de putrefaccion. 2. Que presenta lu fenomènes de la putrefaccion: *Fermentacion putrida.* Sin.: **poirit.** 3. Que sembla si produrre à causa de la putrefaccion: *Una odor putrida.*

putridir vi. (*putridissi*) Si putreficar.

putriditat n.f. (lit.) Estat de cen qu'es putride.

putsch n.m. (mòt alemand) Còup d'Estat organisat per un grope armat en vista de pilhar lo poder. Sin.: **solevament politic armat.**

putschista adj. e n. Relatiu à un putsch; que li participa.

putto n.m. (mòt it.) En pintura, niston nut, pichin amor, angelòt.

puvaterapia n.f. Metòde de tractament de diversè dermatòsis, qu'assòcia l'irradiacion per de rais ultraviolets de granda longuessa mé l'absorpcion d'un psoralène.

p.-v. n.m. Procès-verbal.

PVC Policlorure de vinil, matèria plastica foarça emplegada.

pyrex n.m. (nom depauat) Vèire dificilament fusible e totplen resistant.

pz (fis.) Simbòle dau pièze.

Q

q n.m. inv. 1. Dètz e setena letra de l'alfabet (cu). 2. (mat.) **Q**, ensemble dei nombres racionals. ◆ **Q***, ensemble dei nombres racionals, sensa lo zèro. 3. q, simbòle dau quintau.

qasida n.f. (ar.) Poesia araba classica, d'au manco sèt vèrs, m'una rima unica.

qat n.m. 1. Substança allucinogèna extracha dei fuèlhas d'un d'un aubrilhon d'Abissínia e dau Iemen. 2. L'aubrilhon eu-meme (familha dei celastraceas); li sieu fuèlhas, que si mastégon per s'embriagar. Grafia sabenta: **qāt**.

qatari, ària adj. e n. Natiu ò estatjant dau Qatar.

Q.C.M. n.m. inv. (sigla) Questionari à causida multipla.

QG n.m. Sigla per Quartier General.

Q.I. n.m. inv. (sigla) Quocient intellectual.

qibla n.f. (ar.) Direccion de la Mèca, dins la region islamica.

quaderna n.f. (mar.) Cordatge me quatre treneus. 1492: «...vol cargar dozenas 12 de libans, sobre una nau.....so es ternas, quadernas e quinas...» (Pellos).

qüadrangenari, ària adj. e n. Qu'a entre quaranta e cinquanta ans. Var.: **quadragenari**.

qüadragesima n.f. (relig. cat.) Nom ancian dau quaresma, que dura quaranta jorns. Var.: **quadregèsima**.

qüadragesimal, a adj. (liturgia) Qu'apartèn au quaresma. Var.: **quaresmal, quadregèsimal, qüadragesimau**.

qüadragesimau, ala adj. Qüadragesimal. Var.: **quadregèsimau**.

quadraire, airtz n.m. Persona que tèn la càmera (television).

qüadrangle n.m. (geom.) Figura plana formada de sièis drechas que jónhon doi per doi quatre ponchs non alinhats tres per tres. Var.: **quadrangle**.

qüadrangular(i), a (-ària) adj. Qu'a quatre angles; que la sieu basa a quatre angles. Var.: **quadringular(i), qüadrangulat, quadringulat**.

quadrant n.m. 1. Susfàcia que poarta li divisions d'una grandor (temps, pression, velocitat, etc.), e davant la quala si desplaça una agulha qu'indica la valor d'aquesta grandor: *Lo quadrant d'un baromètre*. ◆ (fam.) *Faire lo torn dau quadrant*: Durmir pendent dotze oras. ◆ *Quadrant solari*: Susfàcia que poarta de divisions que corrspoàndon ai oras dau jorn e que, en foncion de la projeccion de l'ombra d'una bròca que lo Soleu esclaira, indica l'ora. ◆ (mar.) Compàs de navigacion. 2. (anc.) Dispositiu manual d'apèl d'un telefòne.

quadrar vi. (*embé*) Èstre en rapoart mé, s'acordar, concordar. ◆ vt. (fot., cín., telev.) Efectuar un quadratge.

quadrat n.m. 1. Cairat. 2. Pichin lingòt de metal plus bas e dau meme còrs que de caractèrs d'estamparia, emplegat en particular per blanquir li linhas vuèii; blanc qu'a aquesta foncion, en fotocomposicion.

quadratge n.m. 1. Accion de metre en plaça lo subjècte per rapoart au quadre de la mira d'un aparelh cinematografic ò fotografic. 2. Determinacion dei dimensions e de l'escala de reproduccion d'un document sus una espròva d'estamparia, de fotocomposicion. 3. (min.) Installacion dei quadres de sostèn d'una galaria.

quadratic, a adj. 1. (mat., anc.) *Equacion quadratica*: Equacion dau segond gra. ◆ *Mejana quadratica de n nombres*: Raïç cairada de la mejana dei cairats dei n nombres. ◆ Relatiu au cairat. 2. (miner.) *Prisma quadratic*: prisma drech de la basa cairada.

quadratin n.m. Quadrat de la mema espessor que lo caractèr emplegat; blanc qu'a aquesta foncion, en fotocomposicion.

qüadtratritz n.f. Corba utilizada per lu Ancians dins lu sieus assages per resòlvre la quadratura dau ceucle. Var.: **quadtratritz**.

quadratura n.f. 1. Assemblatge de pèças que perméton lo movement dei agulhas d'un relòri. 2. Bastison geometrica d'un cairat equivalent à una susfàcia donada. 3. (astron.) Posicion de doi astres a respiech de la Tèrra, quora lu sieus emplaçaments fórmon un angle drech. 4. *Quadratura dau ceucle*: Problema insoluble.

quadre n.m. 1. Bòrd de boasc, de metal, etc. à l'entorn d'un miralh, d'un tableu, etc. Sin.: **encastre**. 2. Cen que bòrna, limita l'accion de quauqu'un, de quaua ren; cen que circonscriu un subjècte: *Demorar dins lo quadre de la legalitat*. ◆ *Dins lo quadre de*: Dins lu limits de. 3. Contèxte, mitan: *Abitar un quadre agradiu*. 4. Encastre (d'una bicicleta, etc.).

quadre n.m. 1. Salariat qu'a en principi una foncion de direccion, de conception ò de contraròtle dins una empresa e qu'a un estatut particular. 2. Caduna dei categorias de personal de la foncion publica, definida per lo sieu estatut. 3. (mil.) *Quadre de resèrva*: Categorias d'oficiers generals que, quora an cessat d'aver un emplec, demòron à la disposicion dau ministre.

quadret n.m. Caireu. ◆ *Faire de quadrets*: Quadrilhar. ◆ *Division à quadrets*: Quadrilhatge.

quadreta n.f. 1. Juèc de cartas. 2. Ai bòchas, equipa de quatre jugaires.

qüadrica n.f. (mat.) Susfàcia associada à una equacion dau segond gra.

qüadricèps n.m. Muscle anterior de la cuèisse, format de quatre faisceus que si rejónhon sus la rotula. Var.: **quadricèps**.

qüadricolor adj. Embé quatre colors. Var.: **quadricolor**.

qüadricromia n.f. Estampatge en quatre colors (jaune, magenta, cian e negre). Var.: **quadricromia**.

quadricular vt. Graticular.

qüadridimensional, a adj. Relatiu à un sistema de quatre dimensions. Var.: **qüadridimensionau, quadridimensional, quadridimensionau.**

qüadridimensionau, ala adj. Qüadridimensional.

qüadriennal, a adj. Que dura quatre ans; que revèn cada quatre ans. Var.: **quadriennal, qüadriennau.**

qüadriennau, ala adj. Qüadriennal. Var.: **quadriennau.**

qüadrifide, a adj. (bot.) Qu'a quatre divisions.

qüadrifoliat, ada adj. (bot.) Qu'a li sieu fuèlhas dispauadi per gropes de quatre. Var.: **quadrifoliat.**

qüadrifonia n.f. Procediment d'enregistrament e de reproduccion dei sons qu'emplega quatre canals.

qüadrifa n.f. (Antiqu.) Carri de corsa e de parada mé doi ròdas, mé quatre cavaus de front. Var.: **quadriga** [ka'driga].

qüadrigeneus n.m.pl. (anat.) Nom dei quatre tuberculs aredonits, plaçats sus la part sobrana dau tronc cerebrau, entre lo cerveu e lo cervolet. Var.: **quadrigeneus.**

qüadrilatèr, a adj. Qu'a quatre costats. ♦ n.m. 1. (mat.) Poligòne de quatre costat; susfàcia interiora d'un poligòne parier, se non es crosat). 2. (mil.) Posicion estrategica que s'apontèla sobre quatre ponchs ò zònas fortificats. Var.: **quadrilatèr.**

qüadrilateral, a adj. Qu'a quatre costats. Var.: **quadrilateral.**

quadrilha n.f. 1. Tropa de cavaliers dins una cavalcada. 2. Dança de la fin dau s. XVIIIe, mé quatre coblas de dançaires; grope qu'aquesti coblas formàvon; seria de figuras qu'aquelu dançaires executàvon. 3. *Segonda e promiera quadrilha:* Escalons de la ierarquia dau còrs de balet de l'Òpera de París.

quadrilhar vt. 1. Partir au mejan d'un quadrilhatge: *Quadrilhar un fuèlh de papier.* 2. Procedir à un quadrilhatge militari ò policier: *Quadrilhar un quartier.* Sin.: **enceuclar, contrarotlar.**

quadrilhat, ada adj. Que presenta un quadrilhatge.

quadrilhatge n.m. 1. Disposicion en cairats contigús; ensèm dei linhas que partisson una susfàcia en cairats. 2. Partiment en cairats, en sectors (d'una vila, d'una region). 3. Operacion militària ò policiera qu'a per objècte de s'assegurar lo contraròtle d'una region en li plaçant d'unitats en divèrs luècs.

qüadrilion n.m. Un milion de trillions. Var.: **quadrilion.**

qüadrimotor adj.m. e n.m. Si di d'un avion qu'a quatre motors. Var.: **quadrimotor.**

qüadrinòmi n.m. Expression algebrica compauada de quatre tèrmes. Var.: **quadrinòmi.**

qüadripartit, ida adj. Compauat de quatre partidas ò elements: *Una conferença qüadripartida.* Var.: **quadripartit.**

qüadriplaça adj. e n. Que compoarta quatre plaças: *Una auto quadriplaça.* Var.: **quadriplaça.**

qüadriplegia n.f. Tetraplegia. Var.: **quadriplegia.**

qüadripòde, a adj. e n. Que compoarta quatre pens. Var.: **quadripòde.**

qüadripolar(i), a (-ària) adj. 1. Que possedissee quatre pòles. 2. Relatiu au qüadripòle. Var.: **quadripolar(i).**

qüadripòle adj. Ret electrica mé doi pareus de bòrnas. Var.: **quadripòle.**

qüadrireactor n.m. e adj.m. Avion provedit de quatre reactors. Var.: **quadrireactor.**

qüadrirèma n.f. (Antiqu.) Nau mé quatre rengs de remaires ò mé quatre remaires per rem. Var.: **quadrirèma.**

qüadrisillab(e) n.m. Mòt, vèrs de quatre sillabas. Var.: **quadrisillab(e).**

qüadrisillabic, a adj. Compauat de quatre sillabas. Var.: **quadrisillabic.**

qüadriivalent, a adj. Qu'a per valença quimica 4. Var.: **quadriivalent.**

qüadriviom n.m. Lu quatre arts liberals, aritmetica, geometria, música, astronomia, ensenhats dins li universitats medievals. Var.: **quadriviom.**

qüadruman, a adj. e n.m. Qu'a quatre mans. Var.: **quadruman.**

qüadripède, a adj. e n. Que camina sus quatre patas, en parlant dei vertebrats terrèstres. Var.: **quadripède.**

qüadripedia n.f. Marcha à quatre patas. Var.: **quadripedia.**

qüadriplament n.m. 1. Accion de quadripliar. 2. Alargament d'una linha de camin de fèrre de doi vias à quatre vias. Var.: **quadriplament.**

qüadripliar vt. Multipliar per quatre. Var.: **quadripliar, quadripliar.** ♦ vi. Si multipliar per quatre: *Lo prètz a quadripliat.*

qüadriplats, adas n. pl. Enfants naissuts au nombre de quatre à l'encòup. Var.: **quadriplats.**

qüadriple, a adj. Que vau quatre còups una valor: *8 es lo quadriple de 2.* Var.: **quadriple.**

qüadriplet n.m. (mat.) Ensemble de quatre elements pilhats dins un òrdre determinat. Var.: **quadriplet.**

qüadriplèx n.m. Sistema de transmission que permete de faire passar quatre messatges à l'encòup. Var.: **quadriplèx.**

qüadriplificacion n.f. Accion de quadripliar. Var.: **quadriplificar.**

qüadripliar vt. e vi. (*qüadripliqui*) Qüadripliar. Var.: **quadripliar.**

quairadura n.f. Accion de d'espeçar un animau per n'en tirar la pèu, la graissa, etc. Sin.: **escairatge.**

quairan n.m. Sonalha cairada.

quairar vt. Donar una forma cairada à.

quaker n. (anglés, de *to quake*, tremolar) Qüàquer.

qual, a adj. Quau, quala.

qualament adv. (rare) Sensa minga cambiament.

qualificable, a adj. Que pòu èstre qualificat.

qualificacion n.f. 1. Atribucion (d'una valor, d'un títol). 2. Apreciacion, sus una grasilha ierarquica, de la valor professionala d'un travaillaire, en foncion de la sieu formacion, de la sieu experiènça e dei sieus responsabilitats. 3. Fach de satisfaire à un ensèm de

condicions per poder participar à una espròva, à la fasa ulteriora d'una competicion. Sin.: **competença, capacitat.**

qualificant, a adj. Que dona una qualificacion, una competença.

qualificar vt. (*qualifiqui*) 1. Expressir la qualitat de, atribuir una qualitat, un títol à: *La lèi qualifica aquel acte de crimi.* 2. Donar (à un concurrent, una equipa) lo drech de participar à una altra espròva, à la seguida d'una espròva. 3. Donar (à quauqu'un) la qualitat, la competença. ◆ **si qualificar** v.pr. Obtenir la sieu qualificacion: *Si qualificar per la finala.*

qualificat, ada adj. Qu'a la competença per. Sin.: **competent, perit, sabent, capable.** ◇ *Obrier qualificat:* Qu'a la qualificacion necessària per ocupar un emplec.

qualificatiu, iva adj. 1. (gram.) Qu'expressisse la qualitat, lo biais d'èstre: *Adjectiu qualificatiu.* 2. Que permete de si qualificar per una competicion: *Espròva qualificativa.*

qualificatiu n.m. 1. Tèrme qu'indica lo biais d'èstre. 2. (gram.) Adjectiu qualificatiu.

qualificator n.m. Teologian qu'apartèn au tribunal de l'inquisicion, qu'es consultat au subjècte dei proposicions deferidi.

qualitadós, oa adj. Qualitós.

qualitat n.f. 1. Biais d'èstre, boan ò marrit, de quauqua ren: *La qualitat d'una estòfa.* ◇ *Qualitat de la vida:* Tot cen que contribueisse à crear de condicions de vida mai armonioï; li condicions de vida mai armonioï. 2. Superioritat, excellença en quauqua ren: *Preferissi la qualitat à la quantitat.* 3. Cen que fa lo meriti d quauqu'un; aptituda. Sin.: **valor, vertut, conoissença, don.** 4. Condicion sociala, civila, juridica, etc.: *Qualitat de ciutadan.* ◇ *Ès qualitats:* En tant qu'ocupant una foncion donada. 5. (anc.) *Òme de qualitat:* De naissença nòbla. ◆ loc. prep. *En qualitat de:* Coma, en tant que, à títol de: *En qualitat de redactor dau dictionari.*

qualitatiu, iva adj. Relatiu à la qualitat e à la natura dei objèctes: *Faire una analisi qualitativa e quantitativa.*

qualitativament adv. Dau ponch de vista de la qualitat.

qualitós, oa adj. De qualitat.

qualora conj. (it. que cau defugir) Pura, pasmens.

quand adv. À quala epòca, à quau moment: *Di-mi quora vendràs? Quand?* Sin.: **quora.** ◆ conj. 1. Au moment que. Sin.: **quora.** 2. *Quand meme:* Per expressir la concession, l'oposicion: *Es vengut quand meme.* Sin.: **parier, parierament, totun.**

quant adv. interr. Sièrve à demandar una quantitat, una grandor: *Quant costa? Quant de sucre si mete dins aquesta recèpta?*

quant, a adj. e pr. (pl. *quantu, quanti*) Per expressir una quantitat: *Quantu òmes son venguts? Quanti fremas?* Sin.: **quant de:** *Quant de fremas son vengudi.*

quant à loc. prep. Per cen que pertòca: *Quant à eu.* Sin.: **per cen qu'es de ieu, au mieu endrech, per quant à.**

quanta n.m. pl. Plural de *quantum.*

quantaire n.m. Quantificator.

quantar [kan'tar] n.m. (ar. *qintar*, gros pes). Quintau.

qüantic, a adj. Relatiu ai quanta, à la teoria dei quanta. *Fisica quantica:* Var.: **quantic.**

quantificable, a adj. Que pòu èstre quantificat.

quantificacion n.f. Accion de quantificar.

quantificar vt. (*quantifiqui*) 1. Determinar la quantitat de. 2. (fis.) Impauar à una grandor una variacion discontinua per quantitats distincti e multipli d'una mema variacion elementària. 3. (log.) Donar una quantificacion à (una variabla).

quantificat, ada adj. *Grandor quantificada:* Que pòu variar unicament d'un biais discontinú per quantitats distincti e multipli d'una mema valor elementària.

quantificator n.m. (mat., log.) Simbòle qu'indica qu'una propietat s'aplica à toi lu elements d'un ensemble (*quantificator universal* √), ò solament à una partida d'entre elu (*quantificator existencial* ∃). Sin.: **quantaire.**

quantitat n.f. 1. Proprietat de cen que pòu èstre comptat, mesurat. 2. Pes, volume, nombre que determina una porcion d'un tot, una colleccion de cauas: *Mesurar una quantitat.* Sin.: **dòsi, nombre, volume.** ◇ (fon.) Durada relativa d'un fonème ò d'una sillaba. 3. Un grand nombre. Sin.: **molon, molonada, rup.** ◇ *En quantitat:* En grand nombre. Sin.: **à bodre, à breti, à cofas, à molons.**

quantitatiu, iva adj. Dau ponch de vista de la quantitat.

qüanton n.m. (fis.) Objècte que la fisica quantica estúdia, que pòu aver un comportament corpusculari ò ondulatòri. Var.: **quanton.**

qüantum n.m. 1. Quantitat determinada, proporcion d'una grandor dins una reparticion, un ensemble. 2. (fis.) Discontinuitat elementària d'una grandor quantificada (en partic. de l'energia).

qüaque conj. [ˈkwake] (fr., present dins Rancher, ma que cau defugir) Ben que.

qüàquer, a n. (anglés, de *to quake*, tremolar) membre d'un gropament religiós protestant fondat en lo 1652 per reaccion còntra lo ritualisme e lo conformisme de la Glèia anglicana, e esparidit ai Estats Units à partir dau 1681. Var.: **quaker, quàquer.**

qüaquerisme n.m. Doctrina dei quaquers. Var.: **quaquerisme.**

quaranta adj. num. e n.m. inv. 1. Qautre còups dètz. ◇ *Lu Quaranta:* Lu membres de l'Acadèmia francesa. 2. Quaranten: *Pàgina quaranta.* 3. Au tennis, tèrç ponch marcat dins lo juèc (après quinze e trenta).

quaranten, a adj. num. e n. 1. Qu'occupa un reng que correspoande au nombre quaranta. 2. Que si tròva quaranta còups dins lo tot.

quarantena n.f. 1. Nombre de quaranta ò de pauc ò pron quaranta: *Una quarantena de personas.* Var.: **quarantenau.** 2. Atge de pauc ò pron quaranta ans: *Aver la quarantena.* 3. (bot.) Èrba ornamentala dei flors

odoranti, vesina de la giroflea (Família dei crucifèras). 4. (mar.) Isolament impauat à una nau qu'a au sieu bòrd de personas, de bèstias ò de mèrc que vènon d'un país dont li a una malautia contagia. ◇ (per ext.) Isolament d'una persona malauta ò que s'en torna d'un país tocat per una malautia contagia. ◇ (fig.) *Metre quauqu'un en quarantena*: Lo metre foara d'un grope. 5. (inform.) Dossier dont son mes de fichiers susceptibles de contenir un virus.

quarantenari, ària adj. e n. 1. Que dura quaranta ans. 2. Relatiu à una quarantena sanitària.

quarantenau n.m. Quarantena: *Un quarantenau de linhas*.

quarantenier n.m. (mar.) Cordatge format per tres treneus.

quarantin, a adj. De quaranta jorns; precòç: *Un gran turc quarantin*.

quaraton n.m. Pichon bateu de ribiera. 1397 «Item, dinat que fon lo rey foron aparellhat IIII lahuts et un quaraton.....e s'en monteron ad Avinhon.»

quaresimal, a adj. Quaresmal. Var.: **quaresimau**.

quaresimalista adj. e n. Si di dau predicador dau quaresma.

quaresimau, ala adj. Quaresimal.

quaresma n.f. 1. Per lu catolics e lu ortodòxes, periòde de quaranta jorns, dedicat à la penitènça e à l'abstinènça, que comença lo dimècres dei cendres e s'acaba lo jorn de Pascas. 2. Dejun observat pendent aqueu periòde: *Faire quaresma*.

quaresmal, a adj. Relatiu à la quaresma. Var.: **quadragesimal, quaresmau, quaresimal**.

quaresmau, ala adj. Quaresmal.

quaresmentrant n.m. 1. Lu tres jorns gras denant de la Quaresma. 2. Persona granda e desgaubiada. Var.: **carementrant**.

quark n.m. (angl.) (fis.) Quanton fonamental ipotetic qu'intreria dins la constitucion dei adrons. Var.: **quark**.

quars n.m. Silice cristallizat que si tròva dins de ròcas nombroï (granit, sabla). Var.: **quars**.

quarsifer, a adj. Que contèn de quars. Var.: **quarsifer**.

quarsita n.f. Ròca silicea compacta, foarça dura, d'origina sedimentària ò metamorfica, principalament formada de quars. Var.: **quarsita**.

quarsós, oa adj. Ric en quars. Var.: **quarsós**.

quart, a adj. num. Quatre.

quart n.m. 1. La quatrena partida d'una unitat: *Quatre es lo quart de setze*. ◇ *Au quart de torn*: Immediatament, sus lo còup, m'una granda precision. ◇ *Ai tres quarts*: En granda part. ◇ (fam.) *Lu tres quarts dau temps*: La màger part dau temps, esquasi totojorn. ◇ *De tres quarts*: Si di de quauqu'un que si tèn de tau biais que si véon lu tres quarts de la sieu cara. 2. Botelha d'un quart de litre. 3. Gòt metallic m'una manelha, que contèn un quart de litre. 4. (mar.) Serviçi de velha de quatre oras, sus una nau; part de l'equipatge encargada d'aquesto serviçi. Sin.: **garda**. ◇ *Oficièr de quart*: Oficièr responsable de l'anar d'una nau en foncion dei òrdres dau sieu

comandant, en temps de navegacion (se non, si di *oficièr de serviçi*). 5. (anc.) Unitat d'angle que valia 11°15'. 6. *Quart d'ora*: Durada de quinze minutas. ◇ (fam.) *Passar un marrit quart d'ora*: Si retrovar, per un moment, dins una situacion desagradiva; si faire picar violentament. Sin.: **passar un marrit moment**. 7. (mús.) *Quart de sospir*: Signe de silenci qu'a la durada d'una dobla cròcha. 8. *Quart de finala*: Espròva eliminatòria qu'opaua doi à doi vuèch concurrents ò vuèch equipas.

quart n.m. Unitat de mesura de capacitat anglosaxona, que vau à l'entorn d'un litre (0,946 litre per lu liquides, 1,1 litre per li matèrias sequi). Var.: **quart**.

quarta n.f. 1. Anciana mesura de capacitat, d'una contenença de doi pintas. 2. (juècs) Seria de quatre cartas que vènon una après l'autra dins una color donada. 3. (mús.) *Interval de quatre gras*.

quartairon n.m. (pej.) Pichin nombre: *Un quartairon de maucontents*. Var.: **quarteiron**. Sin.: **quartin**.

quartana adj.f. (anc.) *Fèbre quartana*: Fèbre intermitenta que lu sieus episòdis d'ipertermia tòrnon aparéisser lo quart jorn, coma dins d'uni formas de paludisme; ancian nom dau paludisme.

quartar vt. (min.) Redurre (de matèria) per quartatges successius.

quartat n.m. Concors de pronostics dins lo quau cau devinar lu premiers quatre cavaus d'una corsa.

quartatge n.m. (min.) Reduccion de volume d'una quantitat de matèria sensa modificacion de la sieu tenor mejana.

quarteiron n.m. Quartairon.

quarteiron, a adj. e n. Que pertòca un mesclat que possedisse un quart de sang d'una raça, e de quatre parts tres d'una altra raça à l'origina d'aqueu mestissatge.

quarteròl (mar.) Lo quaten remador sus lo banc de vòga, en partent dau corredor central (*corsia*) d'una galèra. Var.: **quarteròu**.

quarteròu n.m. Quarteròl.

quartet n.m. (mús.) Formacion de jazz compauada de quatre musicion. Var.: **quartet**.

quartidí n.m. Quart jorn dau calendier revolucionari francés.

quartier n.m. 1. Porcion de quauqua ren partit en quatre parts: *Un quartier de pom*. 2. Porcion de quauqua ren partit en parts inegali: *Un quartier de fromai*. Sin.: **talhon**. 3. Division naturala de divèrs fruchs: *Un quartier de portegal*. 4. Massa importanta destacada d'un tot: *Un quartier de carn*. 5. (astron.) Fasa de la Luna dins la quala si pòu vèire la mitan dau disc lunari. 6. (equit.) Caduna dei parts d'una sèla dont repauon li cuèissas d'un cavalier. 7. (arald.) Una dei quatre partidas de l'escartairat. ◇ *Quartiers de noblessa*: Ensèm dei ascendents nòbles d'un individú, pilhats à la mema generacion. 8. *Non faire de quartier*: Massacrar tot lo monde, sensa pietat. 9. Division administrativa d'una vila. Sin.: **barri, borgada**. ◇ Partida d'una vila que presenta una unitat ò de caracteristicas particulieri: *Un quartier ancian, un quartier comerçant*. 10. (mil.) Tot luèc qu'una formacion militària ocupa, dins una garnison. ◇ *Aver quartier liure*: Èstre autorisat à soritr

de la casèrna; per ext., èstre autorisat à sortir liurament. ◇ *Quartier general*: Pòst de comand d'un oficier general e dau sieu estat-major. ◇ *Quartiers d'ivèrn*: Luèc que li tropas ocúpon à la marrida sason, entre doi campanhas; durada dau sieu sojorn. 11. (dr.) Partida d'una preson afectada à una categoria particuliera de detenguts. ◇ *Quartier d'auta seguretat, quartier de seguretat renforçada*: Quartier dont son mes lu presoniers jutjats perilhós (suprimits en lo 1982 en França). 12. (mar.) Circonscripcion territoriala de l'Inscripcion maritima. 13. (mar.) *Vogar à quartier*: Partejar lu remadors per mitat, una mitat de 12 remadors à la proa e 12 autres à la popa, de cada costat de la galèra.

quartier n.m. *Quartier de 4 motoraus*: Anciana mesura dei solides niçarda valent 1,010937 dal.

quartier-mèstre n.m. (Etim. all. *quartiermeister*) Grade mai bas de la ierarquia de la marina militària, que correspoande à-n-aqueu de caporal ò de brigadier (*quartier-mèstre de 2ª classa*) ò à-n-aqueu de caporal-cap ò de brigadier-cap (*quartier-mèstre de 1ª classa*).

quartil(e) n.m. Caduna dei tres valors que partisson una distribucion estatistica en quatre parts d'efectius pariers.

quart monde n.m. 1. Ensèm format per lu país dau tèrç-monde mai desfavorisats. 2. Dins un país desvolopat, part mai desfavorisada de la populacion, ensèm d'aquelu que vívon dins la misèria.

quartin n.m. Qaartairon.

quarto adv. (lat.) Quatrenament.

quasar n.m. Astre que sembla una estela e qu'a una granda luminositat, que lo sieu espèctre presenta un grand decalatge vèrs lo roge.

quasèrn n.m. 1. Assemblatge de fuèlhs de papier cordurats ò religats ensèm, per escriure, dessenhà, etc. 2. En estamparia, grand fuèlh estampat, plegat, decopat au format e assemblat per formar una part d'un libre, d'una revista, etc.: *Quasèrn de 32 pàginas*. 3. *Quasèrn dei cargás*: Document esrich que, dins lo quadre d'un contracte administratiu, determina li obligacions recipròqui de l'Administracion e dau contractant. Sin.: **capitolat**. ◇ Recuèlh dei caracteristicas que deu presentar un material, una realisacion tecnica à l'estudi ò en cors de realisacion. ◆ pl. (ist.) *Quasèrns de dolènças*: Documents dins lu quaus li assembladas que preparàvon lu estats generals recampàvon li reclamacions que lu sieus representants devíon faire valer.

quasernet n.m. 1. Pichin quasèrn que sièrve à pilhar de nòtas, etc. Var.: **casernet**. Sin.: **librilhon**. 2. Assemblatge de documents estampats (sageus, bilhets, etc.), destacables: *Un quasernet de chècs*. 3. *Quasernet de comandás*: Lo tot dei comandás qu'una empresa deu onorar. 4. (mar.) Libre que li son notadi li activitats diversè pertocant lo foncionament d'una nau.

quasi adv. Esquasi.

quasicontracte n.m. 1. Fach independent d'una convencion prealabla, que n'en vènon, ai tèrmes de la lèi, d'efèctes equivalents à-n-aquelu d'un contracte. 2.

Contracte passat entre lu poders publics e un productor ò un grope de productors dins l'amira d'encoratjar una produccion donada.

quasidelicte n.m. Acte que, sensa constituir un delicte, poarta dam à quauqu'un e per aquò duèrbe drech à-n-una reparacion.

quasiment adv. Esquasi.

quasimòdo n.m. [kasi'mɔdo] Premier dimènegue après Pascas. Sin.: **pasquetas**.

quasimoneda n.f. Esparnha à cort tèrme rapidament transformabla en moneda.

quàssia n.m. Aubrilhon d'Amèrica tropicala que l'extrach dau sieu boasc, foarça amar, es emplegat coma tonic e aperitiu (Familha dei simarubaceas). Var.: **quassia, quàssier, quassier**.

quàssier n.m. Quàssia. Var.: **quassier**.

quàssina n.f. Constituent dau quàssia. Var.: **quassina**.

quaternari, ària adj. 1. Si di dei compauats quimics que contènon quatre elements diferents. 2. Si di d'un atòme de carbòni ò d'azòt ligat à quatre atòmes de carbòni. 3. Èra *quaternària* ò *quaternari*, n.m.: Partida superiora de l'èra cenozoïca, d'una durada entre 2 e 4 milions d'ans, caracterisada per de grandis glaciacions e per l'aparicion e l'evolucion de l'òme. Var.: **quaternari**.

quaternion n.m. (mat.) *Còrs dei quaternions*: Còrs non comutatiu dei reals e dei complèxes. Var.: **quaternion**.

quaternè n.m. Au lòto, seria de quatre numèros plaçats sus la mema linha horizontala d'una grasilha. Var.: **quaternè**.

quatòrze adj. num. e n.m. inv. 1. Tretze e un. 2. À la belòta, lo nòu d'atots.

quatorzen, a adj. 1. Au reng marcat per lo nombre quatòrze. 2. Que si tròva quatòrze còup dins lo tot.

quatorzena n.f. 1. Nombre de quatòrze elements. 2. Messa en quarantena per una durada de quatòrze jorns.

quatorzenament adv. En quatorzena posicion, dins una enumeracion.

quatre adj. num. e n.m. inv. Tres e un. ◇ *Coma quatre*: Totplen (sobretot dins l'expression *manjar coma quatre*). ◇ *Quatre à quatre*: En passant quatre gras d'un còup dins lu escaliers; d'un biais precipitat. Sin.: **de quatre en quatre**. ◇ (fam.) *Si metre en quatre*: Si donar de mau, s'emplegar per rendre servici. Sin.: **si dessabatar, si levar la pèu**. ◇ Expr.: *Un d'aquelu quatre matins*: D'aquí gaire, per anonciar un eveniment màger.

quatre-aubres n.m. inv. (mar.) Grand velier provedit de quatre aubres, que navigava encara en li annadas trenta dau sègle XXⁿ, sobretot per lo transpoart dau tè. Sin.: **clipper** (angl.).

quatre-cent-vint-un n.m. inv. Juèc de dats dont la combinason mai foarta es 4, 2 e 1.

quatre-de-chifra n.m. inv. Leca facha d'una pèira plata tenguda au mejan de quatre bastonets plaçats en forma de 4, e que s'encala quora una preda vèn urtar aquestu bastonets.

quatre-espècias n.m. inv. Planta dei Antilhas que lu sieus fruchs fan pensar au pebre, à la canela, la muscada e lo giròfle.

quatre-fuèlhas n.m. inv. (arquít.) ornament format de quatre lòbes (ò *lancetas*) dispauats à l'entorn d'un centre de simetria.

quatren, a adj. 1. Qu'ocupa un reng marcat per lo numèro quatre. 2. Que si tròva quatre còups dins lo tot. Sin.: **quart**. ◆ n.f. 1. (juècs) Quarta. 2. (coregr.) La quatrena dei cinc posicions fundamentali de la dança classica, caracterisada per l'escartament dei pens en avant e l'estabilitat ensinda obtenguda.

quatren n.m. Estròfa de quatre vèrs.

quatrenament adv. En quatren luèc. Var.: **quarto**.

quatre-quatre n.m. inv. (mús.) Mesura de quatre temps qu'a la negra per unitat de temps e la redona per unitat de mesura.

quatre-quatre n.f. ò n.m. inv. Veïcule mé quatre ròda motritz (S'escrivi generalament 4x4).

quatre-temps n.m. pl. (liturgia) Periòde de tres jorns de dejuni e d'abstenença que la Glèia catolica prescrivia à passat temps lo dimècres, lo divendres e lo dissabta de la promiera setmana de cada sason. Sin.: **quatre-tèmporas**.

quàtrilion n.m. Un milion de trillions, sigue 10^{24} . Var.: **quatrilion**.

quattrocentista adj. e n. Que pertòca lu escrivans e artistas italians dau s. XVⁿ. Var.: **quattrocentista**.

quattrocento n.m. (it.) Siècle XVⁿ, per evocar lo periòde artistic. Var.: **quattrocento**.

quàtuor n.m. 1. Grope de quatre personas. 2. (mús.) Composicion de quatre partidas vocali ò instrumentali. ◆ *Quàtuor à cordas*: Composicion per doi violons, alto e violoncèl. ◆ *Quàtuor vocal*: Soprano, alto, tenòr e bassa. Var.: **quatuor**.

quau, quala que adj. rel. Indica l'idea d'oposicion: *Quala que sigue la tieu destinacion*. Var.: **qual**. ◆ adj. interr. e exclam. Indica la qualitat de l'èstre ò de la caua sobre lu quaus poarta la question: *Quau libre as crompat? Sobre quau critèri ti bases?* Sin.: **que**. ◆ pron. interr. *Quau volètz?*

quau (la) pr. rel. generalament precedit d'una preposicion (fem. *la quala*, pl. *lu quaus*, *li quali*): Lo libre dau quau parli. Sin.: **lo libre que n'en parli**.

quauqua ren pron. ind. m. 1. Designa un nom de caua ò un grope nominal indeterminat: *Ti volii dire quauqua ren*. 2. Indica un eveniment, una situacion, una relacion, etc., que non s'en vòu parlar ò que non s'en conoisce la natura: *Li a quauqua ren que si debana*.

quauque, a adj. ind. (pl. *quaucu*, *quauqui*) Exprimisce una quantitat, una durada, una valor indeterminats: *Quauqui personas èron presenti, non si veirèm per quauque temps*.

quauquifés adv. En d'uni ocasions; episodicamente. Var.: **quauqui fes**. Sin.: **de còups que li a, de vegadas**.

quauqu'un pron. ind. 1. Designa una persona indeterminada que sigue entre d'autri ò non: *Es vengut quauqu'un, èra quauqu'un de la tieu familha*. 2. La

persona en question, una persona, un individú: *Es quauqu'un de ben*. 3. *Èstre, si crèire quauqu'un*: Una persona d'importança, de valor.

quauqu'uns, quauqu'uni pron. indef. pl. Indica un pichin nombre indeterminat de personas ò de cauas, dins un grope ò non: *De toti li personas à cu ai escrich, quau'uni non m'an respondut*. Sin.: **d'unu, d'uni**.

que pron. rel. 1. Subjècte: *La persona que parla*. ◆ COD: *La caua que fas*. ◆ COI: La persona que parles, que n'en parles. Sin.: **la persona de cu parles**. 2. pron. interr. 1. Introdue una interrogacion dirècta: *Que dies?* 2. Introdue una interrogacion indirècta: *Non sabi que pensar de tot aquò*. 3. conj. Sièrve à ligar la proposicion subordenada à la proposicion principala: *Volèm que vengue*. ◆ Marca, dins una proposicion principala ò independenta, la volontat, l'imprecacion, etc.: *Que parte sus lo còup!* ◆ Sièrve de correlatiu ai mòts tau, quau, meme, e ai comparatius: *Es mai beu que tu*. ◆ Sièrve à formar de locucions conjontivi coma *denant que, per que, ben que*, etc. ◆ *Non ... que*: Solament. 4. adv. exclam. *Que malur!, que de gents!* ◆ adj. interr. *Que ora es?*

quebab n.m. (ar.) Carn grasilhada. ◆ (espec.) Entreescas garnit de carn grasilhada à l'aste; lo local dont si vende aqueu manjar.

quebecisme n.m. Fach de lenga pròpri au Quebèc.

quebequés, esa adj. e n. De la província dau Quebèc ò de la vila de Quebèc.

quechua n.m. Lengua indiana dau Perú e de Bolívia, que fuguèt la lenga de l'Empèri inca.

queco n.m. *Faire lo queco*: Faire lo bulo, si pavanejar.

quefir n.m. Bevenda caucasiana gasoa e acidulada obtenguda per la fermentacion dau pichin lach.

quelat n.m. Compauat dins lo quau un atòme metallic es pilhat entre doi atòmes electronegatiu ligat à un radical organic.

quelator n.m. (med.) Substança que forma mé d'uni posions (metals) un quelat eliminable dins li urinas e emplegada dins lo tractament de divèrsi intoxicacions.

queleutoptèr n.m. Òrdre d'insèctes coma lu fasma.

quelicèr n.m. Cadun dei cròcs pars verinós situats sus la tèsta dei quelicerats.

quelicerat n.m. *Quelicerats*: Sotaembrancament d'artropòdes qu'an de quelicèrs.

queloïda n.f. e adj. (patol.) Cicatritz cutanea que forma un borrelet fibrós sovent dolorós.

quelonian n.m. *Quelonians*: Òrdre de reptiles correntament sonats tartuga.

quemoeptor, tritz adj. e n.m. Quemoeptor.

quemoeptor, tritz adj. e n. Qu'es sensible ai estimulacions quimiqui: *Li cellulas gustativi son quemoeptor*. Var.: **quemoeptor**.

quenèla n.f. Rotleu de peis ò de carn chaplats, ligats mé d'òu.

quenopòdi n.m. Planta erbacea correntament sonada *anserina*, dei fuèlhas triangulari, comunas dins li culturas e li roïnas, qu'una dei sieu essenças a de propietats vermifugui (Tipe de la familha dei quenopodiaceas). Sin.: **quinòda**.

quenopodiacea n.f. *Quenopodiaceae*: Família de plantas dicotilidonei apetalis coma lo quenopòde e la blea raba. Sin.: **quenopodiala, salsolacea**.

quenopodiala n.f. Quenopodiacea.

quenotron n.m. Valva mé doi electròdes per l'alimentacion dei tubes à rais X e per redriçar lu corrents alternatius de bassa intensitat e d'auta ò foarça auta tension.

quèpi n.m. Cofadura leugiera provedida d'una visiera e d'una faussa jugulària, portada en particulier per lu oficiers de l'armada de tèrra de França e, d'un temps, per lu policiers.

quequejar vi. Bletonear. Sin.: **tartallar, bletonejar, betegar**.

queranopatologia n.f. Estudi dei trebolocis e dei consequenças entirats per lo fòuzer.

queratalgia n.f. Dolor de la cornea.

queratectasia n.f. Dilatacion patologica de la cornea.

queratina n.f. Escleroproteïna impermeabla à l'aiga, rica en sofre, substança fundamentala dei pels, dei onglas, dei còrnas, dei esclòps, dei plumas.

queratinisacion (-izacion) n.f. (fisiol.) Transformacion dei cellulas dei jaças profonds de l'epidèrma en cellulas de la jaça cornada superficiala riqui en queratina.

queratinisar (-izar) (si) v.pr. Si tresmudar en queratina.

queratinisat (-izat), ada adj. Cargat de queratina.

queratinocit n.m. Cellula epidermica que dona la queratina.

queratiti n.f. Inflamacion de la cornea.

queratocòne n.m. (med.) Modificacion progressiva de la corbadura de la cornea que pilha la forma d'un còne.

queratodermia n.f. Espessiment dau cròs dei mans e dei pens.

queratologia n.f. Estudi dei malautias de la cornea.

queratomegalia n.f. Dimension acreissuda de la cornea.

queratomètre n.m. Aparelh de mesura de la corbadura de la cornea.

queratopatia n.f. Malautia de la cornea.

queratoplastia n.f. Empeut de la cornea.

queratoscopia n.f. Examèn de la cornea.

queratòsi n.f. Afeccion de la pèu que forma un espessiment de la jaça cornada.

queratotomia n.f. Incision de la cornea.

quercitrin n.m. Principi colorant dau quercitron. Var.: **quercitrina**.

quercitrina n.f. Quercitrin.

quercitron n.m. Rore d'Amèrica dau Nòrd, que la sieu rusca fornisse una tencha jauna.

querdòmètre n.m. Kerdomètre.

querela n.f. Garrolha. Sin.: **charpinada, carpinatge, pelejada, altercacion, litigi, chacotada**.

querelaire, airtz adj. e n. Cercagarrolha.

querelar (si) v.pr. Si garrolhar.

querelós, oa adj. Garrolhaire. Sin.: **cercabrègas, tissós, chacotaire, garrolhon, cercarasons, cercagarrolhas, pelejaire**.

querimònia n.f. 1. Planh, lament. 2. (dr. ancian) Accion davant lo jutge eclesiastic denant de presentar un monitòri.

querion n.m. Kerion.

quermès n.m. Vermet nuisible que si fixa sus d'unu aubres e li ponde lu sieus òus.

quermessa n.f. Fèsta dins un luèc dubèrt, mé de juècs e de tauliers de venda, sovent organizada au profièch d'una òbra caritativa: *La quermessa de la parròquia*.

querogène n.m. Ròca constitutiva dei jaç d'idrocarbure mai lords.

querosène n.m. Liquide petrolier incolòre ò jaune palle, obtengut coma intermediari entre l'essença e lo gasòli à partir dau petròli brut e emplegat coma carburant en aviacion.

querrabilitat n.f. Caractèr d'una soma querrabla.

querrable, a adj. (dr.) Si di dei somas que poàdon èstre reclamadi au domicili d'aqueu que li deu.

quèrre vt. Cercar una caua, una persona, en saupent dont son, per li menar, li portar: *Anar quèrre d'aiga, mandar quèrre lo mètge*.

querubin n.m. 1. Àngel dau segond reng dins lo promiera ierarquia, dins la tradicion cristiana. 2. (art) Tèsta d'enfant ò buste portat per doi alas.

querulença (-ència) n.f. (psiquiatria) característica psiquica dei subjèctes querulents.

querulent, a adj. e n. (psiquiatria) Si di d'un subjècte que la sieu activitat es orientada per la reparacion dei injustícias ò dei dams que, d'un biais injustificat, estima d'aver subit. Sin.: **processiu**.

question n.f. 1. Demanda facha per obtenir una informacion, verificar de conoissenças: *Pauar una question*. Sin.: **interrogacion**. 2. Subjècte que cau examinar, estudiar, discutir: *Una question de drech*. ◇ *En question*: que s'en parla. ◇ *Èstre question de*: *S'agir de, si tractar de*. Sin.: **si virar de**. ◇ *Metre en question*: *Sotametre à una discussion*. ◇ *Question de principi*: Question essenciala, que determina tot lo rèsta; règla que cau observar en toti circonstanças. 3. Problema, dificultat: *La si pilha cauda per de questions de sòus*. ◇ *Faire question*: Pauar un problema, far nàisser un dubi. 4. (espec.) Tecnica de contraròtle parlamentari que permete ai membres dei assembleadas d'obtenir dau govèrn d'informacions ò d'explicacions: *Question escricha, orala*. 5. *Question de confiança*: Procedura aviada à l'iniciativa d'un cap de govèrn parlamentari en vista de faire adoptar per una assembleada legislativa un òrdre dau jorn favorable à la politica governamentalà ò à un projècte de lèi. 6. (ist.) Tortura legala que s'aplicava ai acusats per li arrancar una confession. Sin.: **estira**.

questionnaire, airtz adj. e n. (lit.) Si di d'una persona que paua de questions sensa relambi. Sin.: **lenguejaire**. ◆ n.m. Dins lo temps, torturaire que sometia lu encusats à la question.

questionament n.m. Fach de s'interrogar sobre un problema.

questionar vt. Pauar de questions à (quauqu'un): La polícia a questionat un testimòni. Sin.: **interrogar**.

questionari n.m. 1. Seria de questions. 2. (psicol., sociol.) Dins una enquesta per sondatge, seria de questions eschichi ò orali pauadi ai membres d'un escapolon per conóisser la sieu opinion sobre lu problemas que l'enquesta abòrda. 3. (sc. educ.) *Questionari à causida multipla (Q.C.M.)*: Questionari que s'emplega per d'examèns escolaris e universitaris, dins lo quau, per cada question pauada, son associadi diferenti respoastas entre li quala aqueu que respoande deu causir.

questor n.m. 1. (Antiqu.) Magistrat roman encargat dei finanças. 2. Membre elegit dau bureau d'una assemblada parlamentària, encargat de la gestion financiera e de l'administracion interiora.

quèstua n.f. (it.) Quista.

questuant n.m. (it.) Quistaire.

questuar vi. (it.) Quistar.

questura n.f. 1. Bureau dei questors d'una assemblada deliberanta. 2. (Antiqu. rom.) Foncion de questor.

quetzal n.m. Auceu dei forèsts dau Mexic e d'Amèrica centrala, dau plumatge vèrd, que lo mascle a de grandis plumas à la coa e un chufò (Família dei trogonides).

quetzal n.m. Unitat monetària principala dau Guatemala.

quiasma n.m. 1. (anat.) Crosament en X dei vias optiqui dins l'encefale. 2. (ret.) Procediment que consistisse à plaçar lu elements de doi gropes que fórmon una antitèsi dins l'òrdre invèrse d'aqueu que la simetria laissa asperar. 3. (art) Dins l'estatuària grèga, dissimetria dinamica dei partidas dau còrs, dei membres d'una estàtua.

quiasmatic, a adj. (neurol.) Relatiu au quiasma optic.

quibotz n.m. En Israèl, tenement comunautari, lo mai sovent agricòla.

quicha n.f. Tarta salada garnida de lardons e recubèrta d'òus batuts mesclats de crema (especialitat lorena).

quichadura n.f. Pression. Sin.: **esquicament, esquissada**.

quichar vi. Premsar, apielar sus quauqua ren. Sin.: **esquicar, acaurar, apontelar, conhar, pressar, preissar**.

quidam n.m. (fam.) Òme que non si saup ò non si vòu dire lo nom. Sin.: **un quauqu'un, un baudo**.

quiditat n.f. (filos.) Natura d'una caua tala qu'es exprimida per la sieu definicion (terminologia escolastica).

quid pro quod n.m. (lat.) Error que fa pilhar una caua per una altra, una persona per una altra. Var.: **quiproquo**.

quiescença (-ència) n.f. (sc. de la v.) Arrèst de desvolopament dei insèctes en cas de condicions exteriori desfavorabli (temperatura bassa, secaressa).

quiescent, a adj. En estat de quiescença.

quiet, a adj. Tranquille, suau, calme: *Una existença quieta*. Var.: **quietós, pasible**.

quietadament adv. Quietament.

quietament adv. Tranquillament. Sin.: **suau, d'aise, suaudament**. Var.: **quietadament**.

quietessa n.f. Calma, quietuda.

quietisme n.m. Doctrina mistica que faía consistir la perfeccion cristiana dins l'amor de Dieu e la quietuda passiva de l'ànima.

quietista adj. e n. Relatiu au quietisme; que n'es partidari.

quietós, oa adj. Quiet.

quietuda n.f. (lit.) Calma, tranquillitat, repaus.

quilha n.f. (mar.) Element axial de la part inferiora d'una nau.

quilha n.f. 1. Caduna dei pèças de boasc tornadi, pauadi verticalament sus lo soal, qu'un jugaire deu faire tombar en lançant una bòcha. 2. (fam.) La fin dau servici militari.

quilhar vt. Metre en posicion verticala. ♦ vi. (vulg.) Aver una ereccion.

quilo n.m. (abrev.) Quilograma.

quilo- Prefixe que, plaçat davant una unitat de mesura, la multiplica per 10^3 .

quilocaloria n.f. Unitat de quantitat de calor que vau 1000 calorias (simbòle kcal).

quilocicle n.m. Quilohèrtz.

quilo franc n.m. Anciana unitat de còmpte, que valia 1000 francs. Abrev.: **kF**.

quilograma n.m. Unitat de mesura de massa (simbòle kg) que vau la massa dau prototipe de platina depauat au Bureau internacional dei pes e mesuras (mesura definida en lo 1889). ◇ *Quilograma per mètre ò quilogramètre*: Unitat de mesura lineica (simbòle kg/m) que vau la massa lineica d'un còrs omogèneu de seccion unifòrma que la sieu massa es 1 kg e la sieu longuessa 1 m. ◇ *Quilograma per mètre cairat*: Unitat de mesura de massa surfacica (simbòle kg/m²) que vau la massa surfacica d'un còrs omogèneu d'espessor unifòrma que la sieu massa es 1 kg e fa un mètre cairat. ◇ *Quilograma per mètre cube*: Unitat de mesura de massa volumica (simbòle kg/m³) que vau la massa volumica d'un còrs omogèneu que la sieu massa es 1 kg e lo sieu volume 1 m³; unitat de mesura de concentracion d'un escapolon omogèneu que contèn 1 kg dau còrs considerat dins un volume total de 1 m³. ◇ *Quilograma-foarça*: Anciana unitat de foarça (vèire *newton*).

quilogramètre n.m. Quilograma per mètre.

quilohèrtz n.m. Frequença equivalenta à 1000 hèrtz. Abrev.: **kH**. Sin.: **quilocicle**.

quilometrar vt. (*quilomètri*) marcar d'indicacions quilometriqui: *Quilometrar una rota*.

quilometratge n.m. 1. Accion de quilometrar. 2. Nombre de quilomètres percorruts: *Una veitura m'un foart quilometratge*.

quilomètre n.m. Unitat de distança (simb.: km) que vau 1000 m. ◇ *Quilomètre cairat*: Unitat de susfàcia (simb. km²) egala à la susfàcia d'un cairat de 1 km de

costat. ◇ *Quilomètre cube*: Unitat de volume (simb. km³) egala au volume d'un cube de 1 km de costat. ◇ *Quilomètre per ora* (correntament *quilomètre à l'ora*, *quilomètre ora*): Unitat de mesura de velocitat (simb. km/h) que vau 1/3,6 mètre per segonda.

quiletric, a adj. Relatiu au quilomètre: *Una bòrna quilmometrica*.

quilotona n.f. Unitat de potença d'una carga nucleària, equivalenta à l'energia que l'explosion de 1000 tonas de T.N.T. desgatja.

quilotonic, a adj. Si di d'una carga nucleària que lu sieus esfoarç son parangonables à-n-aquelu produchs per l'explosion d'una carga de T.N.T d'un pes comprés entre 1000 kg e 1 milion de tonas.

quilovat n.m. Quilowatt.

quilovat-ora n.m. Quilowatt-ora.

quilovòlt n.m. 1000 vòlts (simbòle: kV).

quilowatt n.m. Unitat de mesura de potença que vau 1000 W (simbòle kW). Var.: **quilovat**.

quilowatt-ora n.m. Unitat d'energia ò de trabalh que correspoande au trabalh efectuat en una ora per una màquina que la sieu potença es de 1 kW (simbòle kWh). Var.: **quilovat-ora**.

quime n.m. (fisiologia) Massa alimentària que l'estòmegue elabòra.

quimèra n.f. 1. *La Quimèra*: Mostre fabulós, qu'a la tèsta e lo pièch d'un lion, lo ventre d'una cabra e la coa d'un dragon. 2. Imaginacion vana, illusion; projècte irrealisable, utopia. 3. (genet.) Organisme compauat de doi (rarament mai) varietats de cellulas qu'an d'originas geneti qui diferenti. 4. Peis marin que viu en aiga profunda, gaire comun, de l'òrdre dei olocefales.

quimeric, a adj. 1. Que li agrada viure de quimèras: *Un esperit quimeric*. 2. Qu'a lo caractèr imaginari d'una quimèra; utopic.

quimia n.f. 1. Sciènça qu'estúdia la constitucion atomica e moleculària dei còrs, e finda li sieu interaccions. ◇ *Quimia generala*: Desvolopament dei teorias fisiqui fundamentali en quimia (ex.: *quimia nucleària*, *fotoquimia*). ◇ *Quimia organica*: Estudi dei compauats dau carbòni presents dins toi lu èstres vivents (per op. à *quimia minerala* [estudi de toi lu autres còrs]). ◇ *Quimia biologica*: Que poarta sobre lu metòdes d'analisi de la matèria viventa e de substànças que n'en son eissidi. ◇ *Quimia aplicada*: Ensèm dei disciplinas que poàrton sobre li aplicacions de la quimia dins l'industria (quimia industrial), la farmacia, etc. 2. *Quimia d'un element*: Estudi quimic d'aquesto element.

quimic, a adj. 1. Relatiu à la quimia, ai fenomènes qu'estúdia. 2. Que procedisse d'una aplicacion de la quimia; que n'en resulta: *Produch quimic*, *arma quimic*.

quimicament adv. D'après li lèis, lu procediments de la quimia.

quimicofisic, a adj. Relatiu à la quimia e à la fisica.

quimificacion n.m. Formacion dau quime per lo suc gastric.

quimiluminescènça (-éncia) n.f. Fluorescènça qu'un apoart d'energia quimica provòca.

quimiosintèsi n.f. (biol.) Sintèsi dirècta, per d'uni bacterias, dei substànças organiqui que li fan mestier (per op. à *fotosintèsi*).

quimioprofilaxia n.f. Accion preventiva còntre l'infeciment, au mejan de produchs quimics.

quimioresistènça (-éncia) n.f. Natura d'una tumor que resistisse à la quimioteràpia.

quimiotactisme n.m. Tactisme deugut à un gradient quimic.

quimiotaxia n.f. Tendènça dei cellulas ò dei organismes mobiles à si desplaçar dins una direccion determinada sota l'influença de stimuli quimics.

quimioterapeuta n.m. Especialista en quimioteràpia.

quimioteràpia n.f. Tractament au mejan de substànças quimiqui.

quimioterapic, a adj. De la quimioteràpia.

quimisme n.m. Ensèm dei lèis, dei reaccions quimiqui ligadi è un fenomène.

quimista n. Especialista de quimia.

quimiurgia n.f. (rare) Preparacion industrial de produchs quimics.

quimografe n.m. Kimografe.

quimografia n.f. Kimografia.

quimòno n.m. Kimòno.

quina n.f. (lòto) Seria de cinc numèros plaçats sus la mema linha horizontala d'un carton.

quina n.f. Passeron de la familha dei turdidats (*Turdus philomelos*). Sin.: **tordo quina**.

quina n.f. Quinquina.

quinat, ada adj. (bot.) Si di dei fuèlhas dispauadi cinc per cinc.

quinari, ària adj. Qu'a per basa lo nombre cinc.

quinasa n.f. Enzima qu'a per propietat d'activar una altra enzima.

quinari n.m. Anciana moneda romana.

quincalha n.f. Camelòta. Var.: **guingalha**.

quincalharìa n.f. 1. Ensèm d'objèctes, d'aisinas de metal que sièrvon à maion (per netejar, reparar, etc.). 2. Industria correspondent. 3. Negòci dont si vèndon aquelu objèctes. 4. (fam.) Joieu faus ò d'un luxe ostentatòri. Var.: **guingalharìa**.

quincalhier, a n. Persona que fabrica ò vende de quincalharìa. Var.: **guingalhier**.

quincanela n.f. Falhida.

quincònci n.m. Assemblatge d'objèctes dispauats per cinc, quatre en cairat e un au mitan.

quindècèmvir n.m. (Antiqu. rom.) Cadun dei quinze prèires encargats de gardar ò d'interpretar lu libres sibillins e de contrarotlar lu cultes estrangiers. Var.: **quimdecèmvir**.

quinescòpi n.m. Aparelh constituït d'un receptor d'imatges de television associat à una càmera cinematografica, que permete d'enregistrar sus un film lu

imatges de la television, per la repeticion ulteriora d'emissions en dirècta.

quinesia n.f. Activitat muscularia, movement.

quinesiterapeuta n. Pratician qu'exercisse professionalament lo massatge terapeuti e la quinesiterapia.

quinesiterapia n.f. Ensèm dei tractaments qu'emplègon la mobilisacion activa ò passiva per donar ò rendre à un malaut, à un ferit, lo movement e la foncion dei diferenti partidas dau còrs.

quinesesia n.f. Percepcion conscienta de la posicion e dei movements dei diferenti partidas dau còrs. Var.: **cinestesia**.

quinesestic, a adj. De la quinesesia.

quinetoscòpi n.m. Aparelh qu'inventèron Edison e Dickson en lo 1890, e que permetia la projeccion de fotografias pilhadi à d'intervals foarça corts, que lo sieu debanament rapide donava l'impression d'un movement.

quinidina n.f. Un dei alcaloïdes dau quina, emplegat coma regulator dau ritme cardiac.

quinina n.f. Alcaloïde contengut dins la rusca dau quinquina, emplegat coma febrifugue e per la sieu accion còtra lo paludisme.

quininisacion (-azion) n.f. Accion de quininisar; lo sieu resultat.

quininisar (-izar) vt. Faire usança sistematicament e metodicament dei saus de quinina en lu país impaludats.

quininisme n.m. Lo tot dei intoxicacions generadi per li saus de quinina. Var.: **quinisme**.

quinisme n.m. Quininisme.

quindà n.m. Planta cultivada en Amèrica centrala per li sieu granas alimentari (Família dei quenopodiaceas). Sin.: **quenopòdi**.

quinoleïna n.f. Compauat eterociclic C₁₀H₇N, qu'es produch per sintèsi e emplegat dins de derivats farmaceutics.

quindona n.f. Compauat benzenic qu'a doi foncion cetòna (Nom generic).

quinquagenari, ària adj. e n. Qu'a entre cinquanta e cinquanta-nòu ans.

quinquagèsima n.f. Dimènegue que precedisse lo quarèsma e qu'es lo cinquanten jorn avant Pascas.

quinquenal, a adj. 1. Que si fa, si celèbra cada cinc ans: *Eleccion quinquenal*. 2. Que s'estende sobre cinc ans: *Plan quinquenal*. Var.: **quinquenau**.

quinquenat n.m. 1. Durada d'un plan quinquenal. 2. Durada d'un mandat de cinc ans.

quinquenau, ala adj. Quinquenal.

quinquet n.m. Lampa à òli m'un doble corrent d'ària, e que la sieu resèrva es mai auta que la meca.

quinquerema n.f. (mar.) Galèra provedida de cinc filas de rems.

quinquina n.m. 1. Aubre tropical cultivat per la sieu rusca, rica en quinina (Família dei rubiaceas). Var.: **quina**. 2. Vin aperitiu au quinquina.

quinson n.m. Passeron cantaire d'Euròpa occidentala, dau plumatge blau, verdastre e negre, de la gargamèla roja. ◇ *Quinson bastard*: Passeron que s'espandisse en

Amèrica dau Nòrd, essencialament granivòre (*Haemorhous mexicanus*). ◇ *Quinson còrse*: Autre nom dau *quinson* dau Nòrd, que migra quora lu ivèrs septentrionals son tròup frèis. ◇ *Quinson de coala*: Passeron vesin de la pàssera, ma un pauc plus gròs, granivòre, adaptat à la vida au frèi (*Montifringilla nivalis*). ◇ *Quinson marin*: Passeron d'Euràsia (*Pyrrhula pyrrhula*), que viu en cobla sus la brua deis boasc.

quinsoniera adj. f. *Boscarla quinsoniera*: Boscarla que captura d'insèctes au vòl.

quint, a adj. num. Cinquen.

quinta n.f. 1. Seria de cinc cartas que si seguïsson. ◇ *Quinta flush*: Quinta d'una mema color. 2. Gropament d'accès de tus. Sin.: **tussilhon**. 3. (mús.) Interval de cinc gras dins l'escala diatonica.

quintana n.f. (anc.) 1. Pèça de boasc ficada en tèrra, à la quala èra estacat un escut e que lu cavaliers plantàvon davant la sieu tenda. 2. Manequin montat sus un pèrno, que, quora lo si picava maudestrament m'una lança, virava e donava un còup sus l'esquina d'aqueu que l'avia picat.

quintau n.m. (lat.mediev. **quintale**, de l'ar. **qintar**, gròs pes, dau gr. bis. **kentênarion**, dau b.lat. **centenarium**, pes de cent liuras) Cent quilos (simb. q). ◇ Anciana mesura de pes niçarda valent 6 rups (46,744 kg).

quintefuèlha n.f. (arald.) Flor estilizada, mé cinc petales ponchuts.

quintefuèlha n.m. (b.-a.) Motiu decoratiu medieval mé cinc lòbes.

quintessença (-éncia) n.f. 1. (filos.) Substança eterada e subtila tirada dau còrs que la contenia e desgatjada dei quatre elements mai espés. 2. (lit.) Cen que li a de principal, de melhor, de mai perfècte dins quauqua ren: *La quintessença d'una òbra*.

quintessenciar vt. (*quintessenci*, classic *quintessèncii*) Traire la quintessença de quauqua ren.

quintessenciat, ada adj. Rafinat. Sin.: **alambicat, complicat, sofisticat**.

quintet n.m. 1. Tròç de música mé cinc partidas. 2. Ensèm de cinc instruments ò de cinc cantaires, espec. dins lo jazz. Var.: **quintet**.

quintidí n.m. Cinquen jorn dau calendier revolucionari francés.

quintil n.m. Estròfa de cinc vèrs e doi rimas.

quintilion n.m. Un milion de quàtrilions, sigue 10³⁰. Var.: **quintillion**.

quintolet n.m. (mús.) Grope de cinc nòtas, qu'en sobre es marcada la chifra 5, e que vau quatre ò sièis nòtas dau meme grope ritmic.

quintós, oa adj. 1. (med.) Que si manifèsta per quintas. 2. (lit.) Subjècte à d'accès de marrida umor. Sin.: **tissós, fantasc, estralunat, capriciós**.

quintuplar vt. Multiplicar per cinc: *Quintuplar una soma*. ◆ vi. Èstre multiplicat per cinc: *Lu prètz au quintuplat*. Var.: **quintuplicar**.

quintuplats, adas n. pl. Enfants naissuts au nombre de cinc.

quintuple, a adj. e n.m. Cinc còups mai grand.

quintuplicar vt. (*quintuplicui*) Quintuplar.

quinze adj. num. 1. Quatòrte e un: *Lo quinze dau mes.*

◇ *Quinze jorns*: Doi setmanas. 2. Au tennis, premier ponch que si pòu marcar dins un juèc. 3. Equipa de rugbi: *Lo quinze tolonés.*

quinzen, a adj. e n. 1. Qu'es au reng marcat per lo numèro quinze. 2. Que si tròva quinze còups dins lo tot.

quinzena n.f. 1. Grope de pauc ò pron quinze unitats. Var.: **quinzenada, quinzenau**. 2. Doi setmanas: *Farèm aqueu trabalh dins la quinzena que vèn.*

quinzenada n.f. Quinzena.

quinzenament adv. En quinzen luèc, dins una enumeracion.

quinzenau n.f. Quinzena.

quinzista n. Jugaire de rugbi à quinze.

quidòsc n.m. Kìdsc.

quidòsc n.m. 1. Pavallon dubèrt de toi lu costats, installat dins un jardin ò sus una passejada de la via publica. 2. Pichina botiga sus la via publica per la venda de jornals, de flors, etc. 3. Superstructura d'un sotamarin, que sièrve de sosta pendent la navigacion en susfàcia e de lotjament per lu aubres en temps de plonjada. Sin.: **barracon**.

quiosquier, a n. Persona que tèn un quidòsc de jornals. Var.: **quiosquista, kiosquier**.

quiosquista n. Kiosquista.

quiosquista n. Quiosquier.

quippa n.f. Kippa.

qipriòta adj. e n. Cipriòta.

quiproquo n.m. Quid pro quod.

quiquiriquí n. m. Cant dau gal.

quiragra n.f. Malautia de la gota, quora tòca li mans d'un èstre uman ò li patas d'un auceu.

quiralitat n.f.(quim.) Si di d'una molecula que pòu existir sota doi varietats optiqui invèrsi una de l'autra.

quirat n.m. (dr.) Part qu'una persona a dins la propietat d'una nau en indivision.

quiratari, ària n. (dr.) Persona que possedisce un quirat.

quirièla n.f. (lit.) Lònga tièra ininterrota. Sin.: **seguida, debanament, contunhada, litania, cordelada**.

quirit n.m. (Antiqu.) 1. À l'origina, ciutadan roman de vièlha soca. 2. Ciutadan que vivia à Roma.

quiografari, ària adj. (dr.) Si di d'una creança que minga privilègi (ipoteca, caucion, etc.) garantisce. ◆ n. Titulari d'aquesta creança.

quiromancia n.f. Procediment de divinacion fondat sobre l'estudi de la man (formas, linhas, etc.).

quiromancian, a n. Persona qu'exercisce la quiromancia.

quironòme n.m. Pichin mosquilhon que la sieu larva, dicha *vèr de beta*, es en grand nombre dins li loanas.

quiropactor, tritz n. Persona qu'exercisce la quiropraxia. Sin.: **quiropatician**.

quiropatician, a n. Quiropactor, quiropactritz.

quiropaxia n.f. (med.) Tractament per manipulacion dei vertèbras.

quiropètèr n.m. *Quiropètèrs*: Òrdre de mamifèrs sovent nuechencs e insectivòres, adaptats au vòl au mejan de membranas alari fixadi entre lu sieus dets, sus lu flancs e, de còups, sus la coa, e sonats correntament *ratapinhatas*.

quist, a adj. Rare e excellent. Var.: **requist**. Sin.: **valent, recercat, egrègi, famós**.

quist(e) n.m. 1. Cavitat patologica dau contengut liquide ò mièg-liquide, serós, mucoïde, colloïde ò sebaceu. 2. (zool.) Forma de resisença e de disseminacion de nombrós protozoaris, de la paret espessa e protectritz.

quista n.f. 1. (lit.) Accion de cercar. ◇ *En quista de*: En cèrca de. 2. Accion de demandar e de reculhir de dons per d'òbras de caritat; soma reculhida: *Faire la quista à la glèia*. Var.: **quèstua** (it.).

quistaire, airtitz n. adj. Persona que fa la quista. Var.: **questuant** (it.).

quistar vi. Faire la quista. Var.: **questuar** (it.).

quistic, a adj. De la natura dau quiste.

quitament n.m. Divòrci.

quitança n.f. Atestacion qu'un creancier escriu per declarar qu'un debitor es quiti. Sin.: **apodissa**.

quitançar vt. (dr.) Donar quitança de. Sin.: **apodissar**.

quitar vt. 1. Laissar una persona, s'en separar provisoriament ò definitivament: *A quitat la sieu frema*. 2. Abandonar, laissar un luèc, una activitat, per un temps ò per totjorn: *Quitar Niça, quitar lo sieu trabalh*. Sin.: **renonciar** (à). 3. *Quitar un vestit*: Lo levar. Sin.: **tombar**. 4. Tenir quiti: *«De losquals ccc florins lo quiti»* (quitança de Ludovic Grimaldi, 1420).

quiti adj. Liberat d'un deute, d'una obligacion, d'un dever moral: *Aïra que m'as remborsat, siam quitis*. Sin.: **pati**. ◇ *N'èstre quiti per*: N'aver à subir l'inconvenient de: *As rot una sieta, n'en seràs quiti per crompar un servici nou*.

quitina n.f. (zool.) Substança organica azotada de la cuticula dei insèctes e autres artropòdes.

quitinós, oa adj. Que contèn de quitina.

quiton n.m. (zool.) Mollusc marin dei ròcas litorali, que la sieu gruèlha es formada de placas articuladi (classa dei poliaplacofòres).

quiton n.m. Dins la Grècia antica, tunica tenguda à la talha per una cintura, e constituïda d'un rectangle d'estòfa dins lo quau s'envolopava lo còrs en laissant una dubertura per lo braç e tengut sus li espatlas au mejan d'un fermalh e d'un boton.

quitran n.m. (turc **katran**, ar. **kitran**) 1. Substança sombre e viscoa, obtenguda per distillacion de divèrs produchs: carbon, vegetaus, etc.). 2. Bitume. Var.: **alquitran**.

quitrantar vt. Curbir d'una man de quitrà: *Quitrantar un camin*. Var.: **enquitrantar**.

quitrantatge n.m. Accion de quitrantar; lo sieu resultat. Var.: **enquitrantatge**.

quitus n.m. Acte per lo quau la gestion d'una persona es reconoissuda exacta e reguliera.

quivi n.m. Kiwi (fruch e animau).

quocient n.m. (mat.) Resultat de la division. ◇ *Quocient de doi entiers* ò *quocient euclidian*: Quocient d'una division euclidiana. ◇ *Quocient electoral*: Resultat de la division dau nombre de sugratges exprimits per lo nombre de sètis à provedir entre li divèrsi listas, dins un sistema electoral de representacion proporcionala. ◇ *Quocient familhal*: Resultat de la division dau revengut impauable d'una persona fisica en un nombre de parts (en foncion de l'importança de la familha), que realisa un aleugiment fiscal de l'impòst sus lo revengut. ◇ (psicol.) *Quocient intellectual (Q.I.)*: Rapoart entre l'atge mental, mesurat au mejan de tèsts, e l'atge vertadier de l'enfant ò de l'adolescent, multiplicat per 100. ◇ (fisiol.) *Quocient respiratòri*: Rapoart dau volume de gas carbonic expirat au volume d'oxigèn absorbit pendent lo meme temps.

quora adv. 1. À quala epòca: *Quora vendrà?* 2. *Quora que sigue*: Quala que sigue l'ora. ◆ conj. 1. Au moment que: *Quora seràs vièlh, capiràs*. 2. (Per exprimir una oposicion) *Una es bèla, quora l'autra es laida*. 3. (Per exprimir una alternança) *Quora l'un, quora l'autre*: Un còup l'un, un còup l'autre.

quòrum n.m. 1. Nombre de membres qu'una assemblada deu acampar per poder valablement deliberar. 2. Nombre de votants necessari per qu'una eleccion sigue valida.

quòta n.f. 1. Marca per classar, senhalat (lu elements d'una colleccion, lu libres d'una biblioteca, etc.). 2. Chifra portada sus un dessenh, un plan, una carta, per indicar una dimension, un niveau, etc. 3. (per ext.) Altituda, posicion senhalada sus una carta; niveau. ◇ *Quòta d'alèrta*: Niveau d'un cors d'aiga en dessobre dau quau li a inundacion. ◇ (fig.) Ponch critic. 4. (mat.) Tèrça coordenada cartesiana d'un ponch de l'espaci. 5. Constatacion oficiala dei cors (dei títols, dei monedas, dei mèrç), particulierament en Borsa; tableu, fuèlh periodic que presenta aquelu cors. ◇ *Valors foara quòta*: Títols non admès à la quòta oficiala dei agents de cambi. ◇ Cors oficiós de divèrsi mèrç (veituras d'ocasion, per ex.). 6. Estimacion dei possibilitats de victòria d'un cavau de corsa, d'una equipa sportiva, etc.; taus dei escomessas. 7. Niveau d'estima: *Aver una boana quòta*. ◇ *Quòta d'amor*: Apreciacion fondada sobre la valor morala, sociala. 8. (dr.) Part que cadun deu pagar d'un impòst. ◇ *Quòta mau talhada*: Compromés.

quotable, a adj. Susceptible d'èstre quotat en Borsa.

quotacion n.f. Accion de quotar.

quotaire, airtz n. Emplegat que, à la Borsa, fa li quotacions.

quòta-part n.f. Part que cadun deu pagar ò receure dins la distribucion d'una soma; contribucion. Sin.: **ratapart, escòt, rata, escotisson, quotitat**.

quotar vt. (*quòti*) 1. Atribuir una quòta à (un document, un libre, etc.) 2. Inscrure à la quòta; fixar lo cors de (una moneda, un títol, etc.). 3. Notar (una còpia, un dever). 4. Portar, reportar li quòtas d'elements representats (corbas de niveau, per exemple) sus (una carta, un plan, un dessenh). ◆ vi. Aver tala quotacion, en parlant d'una valor, d'una moneda, d'una mèrç: *L'aur a quotat en bassa*.

quotat, ada adj. 1. Admès à la quotacion en Borsa. 2. Estimat, preat. 3. *Geometria quotada*: Geometria descriptiva dins la quala cada ponch d'un còrs es representat per la sieu projeccion sus un plan orizontal e la sieu distança (quòta) à-n-aqueu plan.

quotidian, a adj. Que si fa ò que revèn cada jorn: *Lo trabalh quotidian*.

quotidian n.m. Jornal que pareisse cada jorn.

quotidianament adv. Cada jorn.

quotidianitat n.f. Caractèr quotidian de quauqua ren.

quotisacion (-zacion) n.f. Cotisacion.

quotisant (-izant), a n. Cotisant.

quotisar (-izar) vi. Cotisar.

quotitat n.f. Montant proporcional dins un partatge, una reparticion, una quòta-part.

R

r n.m. inv. Setzena letra de l'alfabet (èrra, èrre).

R Ensemble de toi lu nombres reals. $\diamond \mathbb{R}^*$, ensemble de toi lu nombres reals sensa lo zèro.

R Simbòle dau röntgen.

Ra Simbòle dau radi.

ra n.m. Rau.

raba n.f. Planta de l'oart, de la familha dei brassicaceas, cultivada per la sieu raïç que si manja ò que s'en fa d'òli.

rabab n.m. Rebab.

rabaisar vt. 1. Abaisar torna-mai. 2. Metre mai bas, tornar portar à un reng inferior; reduire l'autoritat, l'influença de. 3. Demenir: *Rabaisar lu meritis de quauqu'un*. Var.: **rabassar**, **rebaissar**. Sin.: **despreciar**.

◆ **si rabaisar** v.pr. S'avilir.

rabanèla n.f. 1. Mostarda dei camps. 2. Rabaneu.

rabaneu n.m. Planta de la familha dei crucifèrs que la sieu raïç espessa es emplegada coma mostarda, un còup gratada. Var.: **rabanèla**. Sin.: **rifoart fèr**, **raïç-foart**.

rabalhada n.f. 1. Accion de rabalhar. 2. Rafla.

rabalhaire, **airitz** n. Persona que rabalha, que cuèlhe.

rabalhar vt. 1. Pilhar quauqua ren qu'es per tèrra. 2. Culhir: *Rabalhar de frucha*. 3. Raflar.

rabalhat, **ada** adj. Si di d'una caua qu'es estada arrecampada per tèrra. Sin.: **(ar)recampat**.

rabárbaro n.m. (it.) Rabarbe.

rabarbe n.m. 1. Planta, de la familha dei poligonaceas, provista de fuelhas largui portadi da gròs pecols, que n'en fórmon la part comestibla, caracterisada da un foarta aciditat. 2. L liquor que si fa à partir d'aquesta planta. Var. **rebarba**.

rabassa n.f. 1. Bolet tuberós que creisse sota tèrra, generalament sota dau rore; es preat en coïna per lo sieu esperfum potent. Sin.: **trifola**. 2. Enauçament que fórmon li raïç à l'entorn d'un aubre.

rabassar vt. Abaisar torna-mai. Var.: **rabaisar**.

rabassier, **a** adj. Relatiu à la rabassa. \diamond *Rore rabassier*: Qu'au sieu pen creïsson de rabassas. \diamond *Can, poarc rabassier*: Can ò poarc adestrat per destoscar li rabassas. ◆ n. Cercaire de rabassas.

rabassiera n.f. Luèc dont creïsson li rabassas.

rabassòt, **a** adj. Rabassut.

rabassut, **uda** adj. Si di d'una persona corteta e larga. Var.: **rabassòt**.

rabasta-bastion n.f. (fam.) Gandaula. Sin.: **ravástola**.

rabatamalur n.m. Ribatamalur.

rabatin n.m. (pop.) Pistolet.

rabatons n.m. Loc.: à *rabatons*, *de rabatons*: Si di d'un accion facha vito e à la precipitada. Var.: **ribatons**. Sin.: **à la lèsta**, **leu-leu**, **leu fach**, **d'abrivada**.

rabatre vt. 1. Abatre torna-mai. 2. Abaisar.

rabbìn n.m. (relig.) Prèire de la religion ebraïca.

rabbìnaria n.f. Doctrina e activitat de la religion ebraïca. **rabassiera** n.f. Luèc dont creïsson li rabassas.

rabbìn n.m. Carga de rabbìn.

rabbìn, **a** adj. Que pertòca lu rabbìns ò la rabbìnaria.

rabbìnisme n.m. Rabbìnaria.

rabbìnista n. Persona qu'estúdia lu libres rabbìnics.

rabdologia n.f. Procediment de calculs elementaris au mejan de pichoni bletas, sus li quali son marcats de nombres simples.

rabdomancia n.f. Tecnica divinatória que consistisse à cercar e trovar una persona ò un objècte au mejan d'una bleta de boasc.

rabdomancian, **a** n. Persona que practica la rabdomancia.

rabdomantic, **a** adj. Relatiu à la rabdomancia.

rabelar vt. Èstre reticent per faire de despendre, cercar de limitar li despendas.

rabelat, **ada** adj. Qu'es reticent à despendre. Sin.: **avare**, **avariciós**, **racho**, **equissabinheta**, **avaràs**, **rabeu**, **grincho**, **ressarrat**, **estrech**, **cagadur**, **raspinaire**.

rabesc n.m. Arabesc.

rabescar vt. Decorar de rabescs.

rabeta n.f. Planta crucifèra dei floretas jauni, cultivada per n'en far d'òli.

rabeu, **ela** n. (pop.) Avare. Sin.: **racho**.

ràbia n.f. 1. Malautia virulenta que si transmete de l'animau à l'òme. 2. Ensèm dei manifestacions patologiqui umani dau virus de la ràbia, que comprèn una granda excitacion, una paralisi, pi la moart. 3. Dins la lenga correnta: ira foarta. Sin.: (fam.) **santopeu**. \diamond *Accès de ràbia*: Còup de colèra brutala e irrepessibla.

rabìc, **a** adj. Relatiu à la ràbia.

rabilhaire, **airitz** n. Persona que fa de rabilhatges.

rabilhar vt. 1. Tornar abilhar. 2. Tornar metre en estat. ◆ **si rabilhar** v.pr. Si tornar vestir.

rabilhatge n.m. 1. Accion de rabilhar, de si rabilhar. 2. Accion de tornar metre en estat, de reparar.

rabina n.f. Ravina.

rabìós, **oa** adj. 1. Que ressent un accès de ràbia. 2. Qu'esprimisse la ràbia: *Un bram rabìós*.

rabìòt n.m. (fam.) 1. Cen que rèsta de manjar après la distribucion. Sin.: **sobras**. 2. Suplement. 3. Temps de servici militari suplementari.

rabiòtar vt. (*rabiòti*) (pop.) Pilhar en suplement.

rablat, **ada** adj. 1. Qu'a lo rable espés. 2. Si di d'una persona pusleu pichina e robusta. Sin.: **esquinat**, **membrut**, **espatlut**.

rable n.m. Partida de la lèbre e dau coniu, despí lo bas dei espatlas fins à la coa.

rablura n.f. (mar., fr.) Paradura.
rabòt n.m. Planon.
rabotada n.f. Planonada.
rabotaira n.f. Aplanaira.
rabotaire, airtiz adj. e n. Aplanaire.
rabotar vt. Aplanar.
rabotatge n.m. Aplanatge.
rabotós, oa adj. (fr.) Inegal, cubèrt d'asperitats: *Un tròç de boasc rabotós*. Sin.: **raspinhós, rafanhós, rufe**.
rabrunir vt. (*rabrunissi*) 1. Far venir escur. 2. (fig.) Far venir triste.
rabugam n.m. 1. Brondilhada (facha de boasc ò de palha). 2. Tròç, brighalhas, laissats sus la riba de mar, passat una tempèsta. Sin.: **rastegam**.
raca n.f. Ensèms dei rèstas (pèu e granetas) dei pendons de raïm, après que son estats pressats per obtenir lo jus, e dei quaus es facha la branda.
raça n.f. 1. Populacion animala obtenguda per seleccion e formant una subdivision de l'espècia, compartissent d'unu caractèrs comuns: *Una raça de can*. 2. Categoria de l'espècia umana facha segond de critèris fisiologics e culturals. Sin.: **etnia, nacion, pòble**. 3. Linhada, ascendença dins una mema familha. Sin.: **linhatge**. ◇ Prov.: *Raça estirassa*: Lu caractèrs fisics e sobretot morals d'una persona son ereditats dei sieus parents. Sin.: **tau paire, tau fiu, sang sanguena, raça raceja**. 4. Grope de cauas que s'assèblon per forma ò caracteristicas comuni: *Lu maquerons son una raça de pasta*. Sin.: **espècia, mena, sòrta, tipe**. 5. (fam.) *Raça d'un...*: Tèrme de mesprètz.
racadura n.f. (pej.) Vomidura, vomit, racuèna.
racaire, aira n. (pej.) Aqueu, aquela que raca. Sin.: **vomisseire**.
racalha n.f. Fotralha, gentalha. Sin.: **gusalha, rafatalha, racanha, racuèna**.
racanha n.f. Racalha.
racar vt. (*raqui*) (vulg.) Foarajetar per la boca lo contengut de l'estòmegue. Sin.: **debocar, vomir**.
raçat, ada adj. 1. Si di d'un animau qu'es de boana raça, qu'a toti li qualitats pròpri à una raça. 2. Si di d'una persona ò d'una cauca que presenta finessa e elegança.
racatge n.m. 1. Fach de racar. 2. (mar.) Mena de columna compausada de bolas de fusta, nomenada *poma de racatge*, que si plaça e l'entorn d'un aubre per amainar aisadament una antena.
racatge n.m. (mar.) Dròssa.
racejar vi. 1. Tenir de la sieu raça. 2. Perpetuar lo linhatge m'ai qualitats de la raça. Sin.: **sanguenar**.
racemic adj. masc. (fis.) Si di d'una combinason de doi isomèrs optic que non càmbia lo camp de polarizacion de la luz.
racha n.f. Espèrma.
racho, a adj. e n. 1. Qu'a la cara macada de vairòlas, grelat. Sin.: **croat, vairolat**. 2. (pop.) Reticent à despensar de sòus, avare. Sin.: **avare, cobés, cagadur, rabeu, grincho**.
racho n.m. (mar.) Mena de quitran.

racial, a adj. Relatiu à la raça: Discriminacion raciala. Var.: **raciau**.
raciau, ala adj. Racial.
racier n.m. Persona encargada de velhar sus la raça dau bestiau d'un mas.
racina n.f. Raïç (espec. *racina cairada* en matematicas).
racinar vt. (rel.) Procedir au racinatge de (una pèu).
racinatge n.m. (rel.) Ornamentacion que sembla l'aspècte de raïç.
racinian, a adj. Pròpri de Jean Racine, dau sieu art.
raciocinament n.m. (lit.) Rasonament excessivament subtiu e ociós. Sin.: **raciocini, raciocinacion**.
raciocinacion n.f. Raciocinament.
raciocinar vi. Rasonar d'un biais excessivament subtiu e ociós.
raciocini n.m. Raciocinament.
racion n.f. Porcion de manjar reservada à un animau ò à una persona, jutjada sufisenta per compauar un past: *Una racion de civada, una racion militària*.
racional, a adj. 1. Confòrme à la rason. 2. Fondat sus d'un metòde scientific; determinat per de calculs ò de rasonaments. 3. (mat.) *Nombre racional*: Element de l'ensemble **Q** egal au quocient de doi entiers. ◇ *Fraccion ò foncion racionala*: Foncion numerica egala au quocient de doi polinòmis. Var.: **racionau**.
racional n.m. (Antiqu.) Pèça d'estòfa ornada de pèiras, que lo grand prèire dei Ebreus portava sus lo pièch. Sin.: **pectoral**.
racionalament adv. D'un biais racional.
racionalisable (-izable) adj. Que pòu èstre racionalisat.
racionalisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de racionalisar quauqua ren. 2. Metòde d'organizacion de la produccion destinada à melhorar lo rendiment. 3. Ensèms de mejans mes en òbra dins lo quadre d'un regime parlamentari per assegurar l'estabilitat e l'eficacitat dau govèrn. 4. *Racionalisacion dei causidas budgetari*: Metòde que tempta d'identificar li tòcas e lu objectius que si fixon lu diferents centres de decision publics, de definir lu mejans que perméton de lu rejónher e de causir per aquò aquelu mai efiç. 5. (psicol.) Justificacion logica e conscianta d'un comportament que relèva de motivacions inconscienti.
racionalisar (-izar) vt. 1. Far venir mai racional. 2. Melhorar la produccion ò lo rendiment gràcias à un metòde nòu. 3. (psicol.) Justificar cen que relèva de motivacions afectivi, de còups que li a inconscienti.
racionalisat (-izat), ada adj. Si di de formulas d'electrostatica e d'electromagnetisme emplegada m'au sistema d'unitats SI.
racionalisme n.m. 1. Sistema filosofic que professa que li a ren dins lo monde que non poasque èstre explicat d'un biais acceptable per la rason umana. 2. Actituda de quauqu'un que si fida exclusivament à la rason e au rasonament. 3. Tendença arquitecturala que privilègia l'estructura e la foncion sobre lo tractament formal e decoratiu.

racionalista adj. e n. Relatiu au racionalisme; partidari dau racionalisme.

racionalitat n.f. Caractèr de cen qu'es racional.

racionament n.m. 1. Accion de racionar quauqu'un ò quauqua ren. 2. Efècte de l'accion de racionar quauqu'un ò quauqua ren.

racionar vt. 1. Limitar la consomacion d'un produch: *Racionar l'aiga*. 2. Atribuir à quauqu'un una quantitat limitada d'un produch, e en particular d'un aliment: *La frema mi raciona*.

racionari, ària adj. e n. (dr.) Qu'a drech de receure una racion.

racionau, ala adj. Racional.

racisme n.m. 1. Ideologia fondada sobre la creença que qu'existisse una ierarquia entre lu gropes umans, li «raças»; comportaments qu'aquela ideologia inspira. 2. Actituda d'ostilitat sistematica vèrs una categoria determinada de personas: *Racisme anti-joves*.

racista adj. e n. Dau racisme; que manifèsta de racisme.

racolaire, airtz adj. e n. Que racoala: *Una publicitat racolairitz*.

racolar vt. (*racoli*) 1. Atirar per de mejans publicitaris ò autres: *Racolar de clients*. Sin.: **agafar**. 2. Acostar, sollicitar de passants, en parlant de quauqu'un que si liura à la prostitucion. Sin.: **agafar, putassejar**. 3. (ist.) Recrutar per sorpresa ò per foarça per lo servici militari.

racolatge n.m. Accion de racolar. Sin.: **agafatge**.

racomandable, a adj. Recomandable.

racomandacion n.f. Recomendacion.

racomandar vt. Recomandar.

racomodable, a adj. Que pòu èstre racomodat. Sin.: **taconable, retaconable, radobable, remendable**.

racomodament n.m. Accion de racomodar.

racomodar vt. (*racomòdi*) 1. Remetre en boan estat un objet frust ò degalhat. 2. (cordura) Reparar un vestit ò un obratge de teissut au mejan d'un fiu e d'una agulha. Sin.: **sarcir, taconar, retaconar, radobar**. 3. Racomodar li rets de pesca. Sin.: **remendar**.

racomodatge nm. Accion de racomodar. Sin.: **sarcidura, taconatge, adobatge, remendatge** (rets de pesca).

racompanhar vt. Acompanhar torna-mai (una persona fins à la sortida, fins au sieu). Sin.: **tornar acompanhar**.

racontable, a adj. Que pòu estar racontat. Sin.: **narrable, cuntable**.

racontaire, airtz n. Contaire. Sin.: **cuntaire**.

racontar vt. (*racònti*) Cuntar; faire un racònte. Sin.: **narrar**.

racònte n.m. Relacion oralà ò escricha d'eveniments e fachs reals ò fictius; narracion. Sin.: **cònte**. Var.: **racuènte**.

racòrd n.m. 1. Ligason destinada à assegurar la continuitat entre doi partidas separadi ò diferenti, ò à tornar establir l'omogeneïtat dei divèrsi partidas d'un tot.

Sin.: **connexion, connector, jontura, ajustament**. 2. (tecn.) Pèça destinada à assegurar l'assemblatge de doi tubes. ◇ (cín.) Ajustament dei elements de l'imatge ò dau son entre doi sequenças, doi plans successius, destinat à evitar li incoerenças visuali ò sonòri; plan qu'assegura un tal ajustament.

racordament n.m. 1. Accion de racordar, fach de si racordar; joncion, connexion. 2. (c. de f.) Tròç de via que sièrve à religar doi linhas diferenti.

racordar vt. (*racòrdi*) 1. Assemblar, religar (doi cauas distincti, separadi); establir un ligam, una transicion entre aquesti cauas). Sin.: **connector**. 2. Constituir una comunicacion, una joncion entre: *Doi poants racòrdon li doi ribas*.

racorniment n.m. Fach de racornir. Sin.: **enduriment**.

racornir vt. (*racornissi*) Dessecar, rendre dur coma de còrna. Sin.: **endurir**.

racuèha n.f. Ejeccion per la boca dau contengut de l'estòmegue; accion de vomir.

racuènte nm. Racònte.

racum nm. (vulg.) 1. Contengut de l'estòmegue qu'es estat vomit. Sin.: **vomidura, vomit**. 2. Tèrme d'insulta.

rad n.m. Anciana mesura de dòsi absorbada d'irradiaments ionisaires, que vau 1/100 de gray.

rad Simbòle dau radian. ◇ *rad/s*: Simbòle dau radian per segonda. ◇ *rad/seg²*: Simbòle dau radian per segonda cairada.

rada n.f. Bacin natural ò artificial de granda dimension, desbocant sus la mar, dont li naus poàdon ormejar: *La rada de Vilafranca*.

radar vt. (mar.) Metre una nau en rada.

radar n.m. (acronime de l'anglés *Radio Detection And Ranging*, deteccion e telemetria per ràdio) Aparelh que permete de determinar la posicion e la distança d'un obstacle, d'una nau, d'un avion, etc., per l'emission d'ondas radioelectrici e la deteccion dei ondas remandadi à la sieu susfàcia.

radar astronomia n.f. Tecnica dau radar aplicada à l'estudi dei astres.

radarista n. Especialista de la messa en òbra e dau manteniment dei radars.

radassa n.f. 1. (mar.) Brèssa cilindrica provista d'un mànegue usada per netejar lu canons. Sin.: **escobalhon**. ◇ Escoba facha de vielhs cordatges estacats a un mànegue, per lavar lo poant dei naus. ◇ Redassa. 2. Brèssa cilindrica provedida d'un mànegue usada per netejar lo dedintre d'un objècte, en particular li jarras dei olivas ò de l'òli. 3. Instrument fach d'una lònca coarda ò d'una ret per pescar lu aliçons. 3. (vulg.) Fretassa.

radassaire n.m. Persona cargada dau netejament au mejan d'una radassa: *Lo radassaire dei jarras*.

radassar (si) v.pr. S'abandonar embé noncalença. Sin.: **si prear**.

radassier n.m. Canapè. Var.: **radassiera**.

radassiera n.f. Radassier.

radent n.m. (arquít.) Arpa, pèira esportenta plaçada à l'extremitat d'un barri, en prevision de la bastison d'un autre obratge en ligason.

radeu n.m. Pichina embarcacion plana, facha de taulas de boasc e usada per lo fret ò lo sauvament. 1379: «*Si que un radelh que lo fa mal ajustar / Feron bastir...*».

radelada n.f. Carpenta d'un radeu.

radelier n.m. Conductor d'un radeu.

radi n.m. Element (Ra) de n° atomic 88 e de massa atomica 162,50, foarça radioctiu (descubèrt per Pierre e Marie Curie, lo radi es un metal alcalinoterrós analogue au bari).

radi n.m. (anat.) Ràdius.

radiacion n.f. 1. Accion de raiar un nom dins una lista ò un registre. 2. Emission de particulas energetiqui. Sin.: **raionament, dardalh, raiadís**.

radiada n.f. *Radiadas*: Sotafamilha de plantas dau capitule constituit de florons e que tot à l'entorn son dispauadi de flors en lenguetas, coma la margarida (Familha de composeas).

radial, a adj. 1. Relatiu au rai d'un ceucle; que seguísse la trajectòria d'un rai. 2. (anat.) Relatiu au ràdius. Var.: **radiau**.

radiala n.f. Rota que religa un centre urban à la sieu periferia.

radiança (-ància) n.f. Raionament.

radiant, a adj. Que si difusa per radiacions; qu'emete de radiacions.

radiant n.m. (mat.) Unitat de mesura d'un angle (simbòle rad) equivalent à l'angle que lo sieu som es au centre d'un ceucle e qu'intercepta sus lo ceucle un arc de longuessa egala à-n-aquela dau rai d'aquieu ceucle.

radiant n.m. (astron.) Ponch celestial que sembla que li estelas filanti n'en vèngon.

radial vt. (*radi*, classic *ràdii*) Levar un nom dins una lista ò un registre. Sin.: **raiar**.

radial, ada adj. Dispauat en rais.

radiatiu, iva adj. (fis.) Que pertòca li radiacions.

radiator n.m. 1. Aparelh qu'assegura l'escambi de calor per radiacion ò conveccion, à fin de rescaufar una pèça ò un objècte. 2. Elment dau caufatge central qu'assegura l'emission de la calor. 3. Organe de refreïament d'un motor termic.

radiau, ala adj. Radial.

radicacion n.f. 1. Accion per la quala si fórmon li raïç d'una planta. 2. Lo tot ò la disposicion dei raïç d'una planta. Sin.: **embarbament**.

radical n.m. 1. (ling.) Forma-raïç d'un mòt, ò element de basa d'un mòt sensa ajonta de sufixe ò d'afixe dins li lengas aglutinanti ò flexionali. 2. (quim.) Espècia quimica que possedisce un ò mai d'un electron non avariats sus la sieu jaça extèrna. Sin.: **radical libre**. 3. (mat.) Simbòle usat per la notacion dei raïç carradi. 4. Aderent, partidari d'un partit radical. Var.: **radicau**.

radical, a adj. 1. Qu'apartèn à la natura profunda d'un èstre ò d'una caua. 2. Que presenta un caractèr absolut ò definitiu. Sin.: **complet, sobeiran, definitiu**. 3. Que caracteriza una accion eficaça que si preocupa gaire dei

sieu consequenças: *Una mesura radicala*. 4. (ling.) Relatiu au radical d'un mòt. 5. (bot.) Qu'apartèn à la raïç d'una planta. 6. (pol.) Relatiu au radicalisme; que si revendica dau radicalisme. Var.: **radicau**.

radicalament adv. D'un biais radical.

radicalari, ària adj. Relatiu à un radical quimic.

radicalisacion (-izacion) n.f. Accion de radicalisar quauqu'un, quauqua ren ò si radicalisar.

radicalisar (-izar) vt. Rendre quauqu'un ò quauqua ren mai intrasigent e rigorós, en particulier devèrs li sieu opinions politiqui, religioï, ideologiqui e sociali. ♦ **si radicalisar** v.pr. Venir mai intrasigent e rigorós.

radicalisme n.m. 1. Actituda d'esperit e doctrina d'aquelu que voàlon una rompedura tatala m'au passat institucional e politic. 2. Lo tot dei posicions dau partit radical e radical-socialista. 3. Actituda d'esperit d'una intransigença absoluta.

radical-socialisme n.m. Doctrina politica aparentada au socialisme, apareissuda en França dins lu ans 1880-1890.

radical-socialista adj. Relatiu au radical-socialisme.

♦ n. Membre dau partit radical-socialista.

radicant, a adj. (bot.) Si di dei plantas que lu sieus pens emèton de raïç sus diferenti partidi de la sieu longuessa.

radicau, ala adj. e n.m. Radical.

radicèla n.f. Raïç segondària, pichineta.

radicha n.f. Planta de l'oart cultivada per la sieu raïç lònga e carnuda; nom d'aquesta raïç, qu'es comestibla. Sin.: **escorsonela**.

radicotomia n.f. (cir.) Seccion d'una raïç nervioa raquidiana, en general sensitiva, per suprimir una dolor.

radicula n.f. (bot.) Partida de la plantula que fornisse la raïç.

radiculalgia n.f. (med.) Dolor ligada à la sofrença de la raïç posteriora d'un nèvi raquidian.

radicular(i), a (-ària) adj. 1. Tot cen que pertòca la raïç d'una dent. 2. Relatiu à la paralisia que resulta dei lesions nervioï raquidiani.

radiculiti n.f. (med.) Lesion d'una raïç d'un nèvi raquidian ò d'un nèvi cranian.

radier n.m. Revestiment qu'apara una bastison còntre li degastaduras dei aigas: *Lo radier d'una galaria*.

radiestesìa n.f. 1. Sensibilitat ipotetica à divèrsi radiacions, conoissudi ò desconoissudi. 2. Metòde de deteccion fondada sobre aquesta sensibilitat.

radiestesista n. Persona que practica la radiestesìa.

ràdio n.f. ['radjo] (abrev. it.) 1. Forma abreviada de divèrs mòts (radiodifusion, radiofonia, radiografia, etc.), en part. de radiodifusion. 2. Emission e transmission radioelectrica, per ondas hertziani, de programas sonòrs variats. Sin. **radiofonia**. 3. Estacion que emete d'emissions radiofòniqui. 4. Aparelh que permete de receure li emissions radiofòniqui.

ràdio n.m. 1. Radiotelegrafista. 2. Radiotelefonista.

radioactiu, iva adj. Provedit de radioactivitat.

radioactivacion n.f. Formacion d'un radioelement per irradiacion d'un element non radioactiu.

radioactivitat n.f. Proprietat de divèrs nucleus atomics de perdre espontaneament de la sieu massa en emetent de particulas ò de raonaments electromagnetics.

radioalinhament n.m. (aeron. e mar.) Dispositiu que permete de guidar un avion ò una nau au lòng d'un axe balisat au mejan de doi emissions radiofoniqui.

radioaltimètre n.m. Altimètre qu'emplega lo principi dau radar.

radioamator, tritz n. Amator que practica l'emission e la recepcion sus li ondas corti.

radioastronòme n.m. Especialista de radioastronomia.

radioastronomia n.f. Branca de l'astronomia qu'a per objècte l'estudi dau raonament radioelectric dei astres.

radiobalisa n.f. Emeter de pichina potença modulad per un senhal d'identificacion per quidar li naus en mar ò per indicar ai avions la sieu posicion. Sin.: **radiomarca, radiogaviteu**.

radiobalisar vt. Provedir d'una senhalisacion per radiobalisatge.

radiobalisatge n.m. Senhalisacion au mejan de radiobalisas.

radiobiologia n.f. Estudi de l'accion biologica de l'ionisacion que lu rais X, lu còrs radioactius e lu neutrons produon.

radiocaisseta n.f. Aparelh constituit d'un poaste de ràdio associat a un lector de caissetas.

radiocarbòni n.m. Isotòpe radioactiu dau carbòni, de massa 14.

radiocobalt n.m. Isotòpe radioactiu dau cobalt, de massa 60. Sin.: **cobalt 60, cobalt radioactiu**.

radiocomanda n.f. Comanda a distança, au mejan d'ondas radioelectriciqui.

radiocomandat, ada adj. Que fonciona m'una radiocomanda: *Un juguet radiocomandat*.

radiocomunicacion n.f. (tecn.) Telecomunicacion facha au mejan d'ondas radioelectriciqui.

radiocompàs n.m. Radiogoniomètre que permete a un avion ò a una nau de conservar la sieu direccion gràcias ai indicacions qu'una estacion emetritz au soal li fornisse.

radioconcentric, a adj. Si di dau plan d'una aglomeracion que li sieu artèrias, circulari e concentriciqui, son religadi entre eli per de vias que fòrmon de rais a partir dau centre.

radioconductor n.m. Conductor que la sieu resistença varia sota l'accion dei ondas electromagneticiqui.

radiocristallografia n.f. Estudi de l'estructura dei cristals, fondada sobre la difraccion dei rais X, dei electrons, dei neutrons, etc.

radiocroïsmè n.m. Proprietat dei còrs d'èstre mai ò mens transparents ai rais X.

radiocubital, a (anat.) Relatiu au ràdius e au cubitus. Var.: **radiocubitau**.

radiocubitau, ala adj. Radiocubital.

radiodermi n.f. Dermi deuguda ai rais X ò a de substànças radioactivi. Sin.: **radiolesion**.

radiodeteccion n.f. Deteccion fondada sobre lo paragon entre de senhals de referença e de senhals radioelectrics remandats a partir de la posicion a determinar.

radiodiagnostic n.m. Aplicacion dei rais X au diagnostic medical, a partir d'una radiografia ò d'una radioscopia.

radiodifusar vt. Difusar per la ràdio.

radiodifusion n.f. 1. Radiocomunicacion a usatge public que compoarta de programas de television, etc. 2. Organisme especialisat dins aquesta activitat.

radioelectric, a adj. 1. Que pertòca la radioelectricitat. Sin.: **hertzian**. 2. Que pertòca lo raonament electromagnetic de longor d'onda superiora au millimètre.

radioelectrician, a n. Especialista de radioelectricitat.

radioelectricitat n.f. Tecnica que permete la transmission a distança de messatges e de sons au mejan d'ondas electromagneticiqui.

radioelement n.m. Element quimic radioactiu. Sin.: *radio-isotòpe*.

radioepidermi n.f. (patol.) Lesion deuguda a l'accion dei rais ionisants (rais X, còrs radioactius).

radiofar n.m. Estacion emetritz d'ondas radioelectriciqui, que permete a una nau ò a un avion de determinar la sieu posicion e de seguir la rota prevista.

radiofonia n.f. Trasmision dau son per ondas hertziani.

radiofonic, a adj. 1. Relatiu a la radiofonia e la radiodifusion. 2. Que passa a la ràdio: *Un programa radiofonic*.

radiofotografia n.f. (radiol.) Fotografia de l'imatge obtnegut sus un ecran de radiscopia.

radiofotografic, a adj. Relatiu a la radiofotografia.

radiofrença (-ència) n.f. Frença d'una onda hertziana emplegada en radiodifusion.

radiogalaxia n.f. Galaxia qu'emete un raonament radioelectric intense.

radiogaviteu n.m. Radiobalisa.

radiogoniomètre n.m. (radiotecn.) Aparelh que permete de determinar la direccion d'un emeter radioelectric e que, a bòrd dei avions e dei naus, sièrve a determinar la direccion e la posicion.

radiogoniometria n.f. (radiotecn.) Determinacion de la direccion e de la posicion d'un poaste radioelectric emeter. Sin.: **goniometria**.

radiogoniometric, a adj. De la radiogoniometria.

radiografia n.f. 1. Tecnica de registrament fotografic de l'estructura intèrna d'un còrs espauat a un raonament de rais X; fotografia de l'estructura intèrna ensinda obtneguda. Abrev.: **ràdio**. 2. (fig., lit.) Descripcion profunda e que si vòu objectiva d'un fenomène, d'una persona ò d'un grop social. *Una radiografia de la societat niçarda*.

radiografiar vt. (*radiografi*, classic *radiogràfi*) 1. Obtenir un imatge de l'estructura interna d'un còrs en lo sotametent à una projeccion de rais X. 2. (lit.) Analisar mé precision e objectivitat.

radiografic, a adj. Relatiu à la radiografia.

radiograma n.m. Messatge transmés per radiotelegrafia. Sin.: **radiotelegrama**.

radioguidar vt. Procedir au radioguidatge de.

radioguidatge n.m. 1. (radiotecn.) Guidatge d'un engenh mobile (avion, nau, epr ex.) per ondas radioelectricui. 2. Difusion d'informacions radiofoniqui que pertòcon la circulacion rotiera.

radio-immunizacion (-isazion) n.f. Acostumada d'un teissut vivent ai rais X, que lo rende gaire sensible ò insensible à d'autri irradiacions.

radio-immunologia n.f. Tecnica de dosatge, au mejan de marcaires radioactius, de gròssi moleculas biologiqui (ormònas).

radio-isotòpe n.m. Radioelement. Sin.: **isotòpe radioactiu**.

radiolari n.m. *Radiolaris*: Classa de protozoaris dei mars caudi formats d'un esquelèt siliciós à l'entorn dau quau raïonon de fins pseudopòdes (Embrancament dei rizopòdes).

radiolarita n.f. Ròca sedimentària silicio, d'origina marina, formada essencialament de tèsts de radiolaris.

radiolesion n.f. (med.) Afeccion provocada per lu rais X e lu còrs radioactius. Sin.: **radiodermiti**.

radiolisi n.f. (quim., fis.) Descomposicion de substanças quimiqui per accion de raionaments ionisaires.

radiolocalisacion (-izacion) n.f. Tecnica de posicionament maritime qu'emplega li ondas radioelectricui. Sin.: **radiodeteccion, radar**.

radiolocalisar (-izar) vt. Localisar (una nau) au mejan de la radiolocalisacion.

radiologia n.f. (med.) Partida de la medecina qu'emplega lu rais X, lu isotòpes radioactius e li radiacions non ionisanti (ultrasons) per faire de diagnostics ò en terapeutia.

radiologic, a adj. Relatiu à la radiologia.

radiologista n. Radiològue, radiològa.

radiològue, òga n. Especialista de radiologia. Var.: **radiologista**.

radioluminescença (-éncia) n.f. Luminescença provocada per de radiacions.

radioluminescent, a adj. Provedit de propietas de radioluminescença.

radiomanometria n.f. Procediment de diagnòsi que liga l'aplicacion de la radiologia e la mesura de la pression au dedintre dei organes, seringat au mejan d'un produch de contrast.

radiomarca n.f. Radiobalisa.

radiomaritime, a adj. Lo tot dei radiocomunicacions escambiadi entre li estacions de bòrd e li estacions costieri, ò entre naus e aeronaus: *Servicis radiomaritimes*.

radiometallografia n.f. Radiografia aplicada à l'examen non destructiu dei metals.

radiomètre n.m. Aparelh que permete de mesurar lo flux d'energia transportada per li ondas electromagnetiqui ò acoustiqui, que permete per exemple de mesurar la temperatura à la susfàcia e dins l'atmosphèra dei planetas.

radiometria n.f. Mesura de l'intensitat d'un raionament.

radiometric, a adj. Relatiu à la radiometria.

radionavigacion n.f. (radiotecn.) Tecnica de navigacion qu'emplega de procediments radioelectricics.

radionavigant, a n. Operator de ràdio qu'es membre de l'equipatge d'una nau ò d'un avion.

radionecròsi n.f. (med.) Destruccion dei teissuts deuguda à l'accion dei rais X.

radioproteccion n.f. Lo tot dei mejans emplegats per si protegir còtra lu raionaments ionisaires.

radioquimia n.f. Estudi dei fenomènes quimics ligats à la radioactivitat.

radioreceptor n.m. Poaste receptor de radiocomunicacion.

radioreportatge n.m. Reportatge difusat au mejan de la radiodifusion.

radioresistença (-éncia) n.f. (biol.) Estat dei teissuts, e especialament dei tumors, que, espontaneament ò après divèrsi irradiacions, an perdut la sieu sensibilitat ai radiacions ionisanti. Sin.: **radio-immunizacion**.

radiorevèlh n.m. Aparelh de ràdio associat à un revèlh.

radiós, oa adj. 1. Que dardeja de rais de luz: *Un soleu radiós*. 2. Lulent, luminós. 3. (fig.) Qu'exprimisse lo gaug e la contentessa ò qu'es plen de gaug e de contentessa: *Una cara radioa*. Sin.: **enraionat, joiós**.

radiosarcòma n.m. (patol.) Sarcòma generat per l'aplicacion dei rais X, ò per de substanças radioactivi.

radioscopia n.f. Examèn dinamic d'un objècte ò d'un organe d'après lo sieu imatge portat sus un ekran fluorescent au mejan de rais X.

radioscopic, a adj. Relatiu à la radioscopia.

radiosensibilitat n.f. (biol.) Sensibilitat dei teissuts vivents à l'accion dei raionaments ionisants.

radiosensible, a adj. Qualifica lu teissuts vivents sensibles ai rais X.

radiosoleu n.m. Configuracion dau soleu tala que resulta d'observacions complidi segond lu procediments de la radioastronomia.

radiosonda n.f. (meteor.) Aparelh que transmete automaticament à un operator au soal li informacions recullhits per lu elements d'un equipament meteorologic portat per un balon-sonda au cors de la sieu ascension.

radiosondatge n.m. Mesura meteorologica efectuada ua mejan d'un balon-sonda equipat d'aparelhs radioelectricics emetors.

radiosorgent n.m. Ponch dau ceu de dont emànon d'ondas aisadament captabli per lu biais de la radioastronomia. Sin.: **radiofoant**.

radiotaxi n.m. Taxi religat à la sieu companhia per un equipament radiofonic.

radiotecnica n.f. Ensèm dei tecnicas d'utilisacion dei raionaments radioelectrics. ♦ **radiotecnic, a** adj. Relatiu à la radiotecnica.

radiotecnician, a n. Especialista de radiotecnica.

radiotelefòne n.m. Telefòne plaçat dins un veïcule e que fonciona en emplegant d'ondas radioelectricui.

radiotelefonìa n.f. Sistema de telefonìa qu'emplega d'ondas radioelectricui; tecnologia à la basa dei telefònes mobiles.

radiotelefonic, a adj. Relatiu à la radiotelefonìa.

radiotelefonista n. Especialista de radiotelefonìa.

radiotelegrafe n.m. Telegrafe sensa fièu.

radiotelegrafia n.f. Telegrafia sensa fièu.

radiotelegrafiar vt. (*radiotelegrafi, classic radiotelegràfi*) Comunicar au mejan d'un radiotelegrafe.

radiotelegrafista n. Especialista de radiotelegrafia; persona que comunica per radiotelegrafia.

radiotelegrama n.m. Radiograma.

radiotelescòpi n.m. (astron.) Instrument destinat à captar li ondas radioelectricui que lu astres eméton.

radiotelevisat, ada adj. Transmés à l'encòup à la ràdio e à la television.

radiotelevision n.f. Lo tot dei installacions, dei servicis e dei programas de ràdio e de television.

radioterapeuta n. (med.) Especialista de radioterapia.

radioterapia n.f. (med.) Tractament per lu rais X, lu rais γ e li radiacions ionisanti.

radiotermia n.f. Utilisacion terapeutica de la calor radiantà ò dei emanacions caudi de substànças radioactivi.

radiotomia n.f. Planigrafia.

radiotransformator n.m. Aparelh que permete l'apariatge inductiu de doi cadenas electricui au mejan de bobinas sensa nucleu de fèrre.

radiumterapia n.f. Usança dau radi en terapeutica. Sin.: **curiterapia**.

ràdius n.m. (anat.) Lo mai extèrne dei doi oàs de l'avantbraç. Var.: **radi**.

radob n.m. (mar.) 1. Reparacion de la còca d'un bateu. 2. Bacin ò part dau bacin d'un poart especialament adobat per la reparacion dei bateus. Var.: **adob**.

radobable, a adj. Racomodable.

radobar vt. 1. Adobar torna-mai; racomodar. 2. (mar.) Reparar la còca d'un bateu. Var.: **adobar, radobear**. Sin.: **donar lo radob**.

radobear vt. (*radobei*) Radobar.

radociment n.m. Accion de radocir ò de si radocir; lo sieu resultat.

radocir vt. (*radocissi*) 1. Adocir torna-mai quauqua ren. 2. (fig.) Rendre quauqu'un mai doç, mai calme ò mai acomodant.

radòma n.m. Dòma en matèria plastica per aparar una antena de radar.

radon n.m. Element (Rn) de n° atomic 86.

radunança n.f. 1. Accion d'acampar un grope d'objèctes ò de personas en un meme luèc. 2. Grope de personas que son estadi conduchi ò son vengudi volontariament en un meme luèc. Sin.: **acamp, acampada, amassada, assemblada, reünion, amassament, acampament, assemblança, agropament, annexion**.

radunar vt. Metre ensèm en un meme luèc; reünir, acampar de gens ò de cauas. Sin.: **acampar, amassar, assemblar, recampar, reünir, ajónher, jónher, enclaire, agropar**.

radurre vt. (*radui*) Raportar.

rafa nf. Estatgiera per gòts.

rafalesc, a adj. Que fa pensar au biais de l'artista Rafeu. Var.: **rafaelic**.

rafaelenc, a adj. De l'artista Rafeu.

rafaelic, a adj. Rafelesc.

rafala nf. Bofada de vent potentà. Sin.: **ràfega, rafalada, aurada, bofadissa**.

rafalat, da adj. 1. (mar.) Si di d'una nau que es estada degalhat per li rafalas. 2. (fig.) Arroïnàt, à cu màncan lu sòus.

rafanela n.f. Sardina, entre la potina e la palalheta.

rafanhós, oa adj. 1. Que presenta una susfàcia rugoa e inegala, rugós. Sin.: **rufe, raspinhós**. 2 (fig.) Que pòu faire trabucar e tombar, perilhós.

rafatalha n.f. 1. Sobria, rèstas, rebut. 2 (fig. pop.) Fotralha, gentalha, racalha. Var.: **rafatum**. Sin.: **gusalha, sarsavalha**.

rafatum n.m. Rafatalha; sobra.

ràfega n.f. 1. Bofada de vent brusca e potentà. Sin.: **rafala**. 2. Atac lançat embé rapiditat e violença per fin de pilhatge, ràzia.

rafegaire nm. Persona que folha dapertot per trovar quauqua ren d'escondut. Sin.: **forgon**.

rafegar vt. Folhar e cercar dapertot per trovar quauqua ren d'escondut. Sin.: **farfolhar, forgonear, refestonar**.

ràfia n.f. Paumolier d'Àfrica e d'Amèrica, que dona una fibra foarça solida, que sièrve à faire de ligams; aquesta fibra.

rafiau n.m. Embarcacion de pesca de Provença e d'una granda part dau ribatge mediterraneu (de Catalonha à Ligúria), ponchuda à la proa e à la popa. Sin.: **ponchut**.

rafide n.m. Fais de pichini agulhi cristallini, que s'obsèrvon dins diferenti cellulas animalì ò vegetali.

rafier nm. Vitrier ambulànt.

rafigurar vt. Rapresentar au mejan de la paraula ò d'arts grafics una caua ò una persona.

rafinada n.f. Mena de sucre, lo mai pur e lo mai beu de toi lu sucre.

rafinaire n.m. Obrier que rafina.

refinement n.m. 1. Caractèr de cen qu'es delicat e recercat. Sin.: **delicatessa, finessa, sobtiliessa, subtilitat, doçor, beutat, destinga, gràcia, gaube**.

elegança. 2. Si di d'un acte que testimònia un gust per la delicatessa.

rafinar vt. 1. Faire subir à-n-una substança un refinatge: *Rafinar lo petròli*. Sin.: **epurar, depurar**. 2. (fig.) Rendre quauqua ren excessivament delicat; mostrar tròp de delicatessa.

rafinaria n.m. Usina dont si fa de refinatge.

rafinat, ada adj. 1. Qu'a subit un refinatge. Sin.: **afinat**. 2. D'una delicatessa esquista, particulierament recercat ò subtiu: *Una coïna rafinada*. Sin.: **delicat, esquist, sobtiu, graciós, gaubiós, egregi, elegant**.

rafinatge n.m. Procèssus d'epuracion que permete de rendre un substança pròpria à la consumacion.

rafir vt. (*raffissi*) Passar (una volalha) sus la flama per levar lo rèsta de borra. Sin.: **rafissar**.

rafissar vt. Rafir.

rafla nf. 1. Accion de raflar, de levar rapidament quauqua ren. Var.: **raflada**. Sin.: **rabalhada, batuda, rambalha, rambalhada**. ◇ *Faire rafla*: au juèc, partida que permet d'egalisar. 2. Accion policièra facha à l'improvista; arrestacion en massa de personas: *Èstre pilhat dins una rafla*.

rafla n.f. (bot.) Ensèm de pedoncules que sostèn lu grans dins una grapa de fruchs (raïm, etc.); partida centrala de l'espiga de gran turc, que sostèn lu grans.

raflada n.f. Rafla.

raflar vt. 1. Pilhar e levar rapidament quauqua ren, sensa ren laisser darrier. Sin.: **rabalhar, rambalhar**. 2. Raubar.

raft n.m. (mòt angl.) Davalada esportiva, en radeu pneumatic, de cors d'aiga mé de rapides. Var.: **rafting**.

rafting n.m. (mòt angl.) Raft.

raglan n.m. Vestit de mànegas estrechi, que la sieu partida superiora es cordurada de caire fins à l'encoladura. ◇ *Mànegas raglan*: Mânegas montadi ensinda.

ragondin n.m. Mamifèr rosegaire d'Amèrica dau Sud, de la pèu estimada (Lòng de 50 cm). Sin.: **garri-vibre**.

ragonhassa n.f. Marrit ragost, noiridura infècta.

ragost n.m. Coalheta. Sin.: **potité**.

ragostar vt. Metre en apêtis.

ragostant, a adj. Gostós, apêtissent. Var.: **ragostós**.

ragostós, a adj. Gostós, apêtissent. Var.: **ragostant**.

rai n.m. 1. Pichina quantitat d'aiga correnta, pichin riu. ◇ (loc.) *À rai*: En abondança (en parlant de liquides ò per analogia). Sin.: **à ofa, à cofa, à breti, à bodre**. ◇ (expr.) *Aquò rai, rai d'aquò*: Li fa pas ren. 2. Linha drecha de lutz ò de lume. *Un rai de soleu*. 3. Dins una ròda, caduna dei barretas que jónhon lo boton à la gelha: *Rompre lu rais de la ròda de la bicicleta*. 4. (mat.) Linha drecha que parte dau centre d'un ceucle, d'una esfèra, d'un disc ò d'una bola e rejonhe la circonferença ò lo bòrd dau ceucle, de l'esfèra, dau disc ò de la bola. 5. (fig.) Distança determinada d'un ponch d'origina dins toti li direccions. *Un rai de 2 km à l'entorn dau municipi*.

raia n.f. 1. Linha cava traçada dins la tèrra; rega. 2. (fig.) Tota linha ò marca en forma de linha, quala que

sigue la susfàcia sus la quala si tròva. 3. Motiu decoratiu compausat de linhas verticalis paraleli: *Una camia à raïas*.

4. (fig.) Accès irreprensible que poarta una persona à perdre la sieu temperança; breu moment de folia. *T'a passat la raia? Ti farai passar la raia*. Sin.: **envuèia, desidèri, volontat**.

raia n.f. (zool.) Grand peis de l'esquelèt cartilatginós, de la familha dei batoïdes, que si reconoisce au sieu còrs aplanit en forma de lausange, que s'acaba sus doi nadarèlas pectorali largui e horizontali. Sin.: **clavelada**.

raiada n.f. 1. Pichin escolament d'aiga. Sin.: **rai**. 2. Pichina quantitat d'un liquide que corre: *Una raiada d'òli*. 3. Emission de votz à pena audibla.

raiadís n.m. 1. Radiacion. 2. Raionament.

raiadura n.f. 1. Traça laissada sus un objècte per un còrs talhant ò ponchut. 2. Ratura. 3. Caneladura elicoïdala d'una arma de fuèc, per donar au projectile un movement de rotacion que n'augmenta la precision. Sin.: **regadura**.

raiana n.f. Rega que li pluèias càvon naturalament dins un terren en penda, dont si fórmon de rius efemèrs quora plòu ò s'escorre d'aiga.

raiar vt. 1. Radiar. 2. Anullar au mejan d'un trach: *Raiar un mòt*. Sin.: **raturar**. 3. Degalhar en faguent una raiadura, de raiaduras. 4. Traçar una raiadura dins una arma de fuèc.

raiar vi. 1. Sorgentar e s'escórrer, en parlant d'un liquide: *L'aiga raia*. Sin.: **s'avenar, gisclar, soàrger, sorgentar**. 2. Traçar una raia, una linha; especialament traçar una raia dins un tèxto per levar un mòt ò un nom, radiar. Sin.: **cancelar, escafar, esfaçar, regar**.

raiat, da adj. Que poarta un motiu à raïas: *Una estòfa raiada*.

raida n.f. Socors. ◇ *Raida!* Crit de demanda d'ajuda.

raieròu vi. Riu ò pichin escolament natural d'aiga.

raïç n.f. 1. (bot.) Organe dei plantas vasculari, generalament sota tèrra, que creisse en sens contrari dau pen, e qu'assegura la sieu alimentacion en aiga e saus minerali. ◇ *Raïç-foart*: Varietat de rifoart dau gust amar prononciat. Sin.: **ramolàs, rabaneu**. 2. (anat.) Part d'un organe que li permete de s'implantar dins un autre organe ò dins lo còrs: *La raïç d'un bèrri, la raïç dau nas, la raïç d'una dent*. 3. (fig.) Origina, principi fondamental d'un èstre, d'una caua ò d'una idea: *Li raïç dau niçard son à cercar dins lo latin*. Sin.: **basa, fondaments, origina**. 4. (ling.) Element irreductible d'un mòt, que si tròva en levant toi lu elements que li son ajonchs; element linguïstic qu'es à la basa d'autri formacions linguïstiqui. Sin.: **radical**. 5. (mat.) *Raïç cairada (d'un nombre real)*: Tot nombre real que lo sieu cairat es egal au nombre inicial: $\sqrt{9} = 3$. ◇ *Raïç enena (d'un nombre real)*: Tot nombre real que, elevat à la potença n, es egal au nombre inicial: $\sqrt[3]{8} = 2$. ◇ *Raïç d'una equacion*: Solucion d'aquesta equacion. ◇ *Raïç d'un polinòme P(x)*: Raïç de l'equacion $P(x) = 0$.

raïm n.m. Fruch de la vinha, compausat de pichins grums regropats en pendons: *Un grum de raïm*. Quauqui presentit dins lo relarg niçard: Raïms blancs redonds: *pinharòu, braquet blanc, verlantín, muscateu,*

aiga pàssera blanca. ◇ Raïms ròses ò negres: *Aiga pàssera negra, rossan, braquet, barbarós, foala negra, trinquiera, barbera, nebiòla, tres còups l'an*. ◇ Raïms blancs alongats: *clareta, ròlle, malvasia, bromest, vermentin, coliadri, foala blanca* (ò *Belet blanc*).

rainard n.m. Mamifèr carnivòre de la coa veluda e dau morre ponchut, grand predator d'auceus e de pichins mamifèrs (familha dei canidats). ◇ (per ext.) La pèu d'aquest animau: *Un manteu de rainard*. 2. (fig.) Persona furba. Var.: **reinard**. Sin.: **volp, vorp**.

rainarda n.f. Femèla dau rainard.

rainet n.m. Aubret, de la familha dei terebintaceas, qu'es cultivat per li sieu vertuts medicinali, per faire de colorants ò per la concha dau cuer; la sieu frucha. Sin.: **agrasson**.

raineta n.f. Raça de pom, que la sieu peu es tacolada. Var.: **reineta**.

raiòla n.f. 1. Raça de pasta alimentària, de forma cairada, facha de doi pichini jaças de pasta que contènon un emplum. À Niça, tradicionalament aquest emplum es à basa de carn de dòba, de blea e de fromai. 2. Tipe de cravata que forma una gansa plana à l'entorn dau coal: *A mes la raiòla*.

raioleta n.f. 1. (dim. de *raiòla*). Pichina raiòla. 2. Pichina boleta de carn que si manja acompanhada d'un sausson.

raion n.m. 1. Rai de lutz ò de lume. ◇ Per extension, rai fach d'una energia quala que sigue: *Raion laser*. 2. Rai d'una ròda.

raionament n.m. 1. Fach de raionar. Sin. **dardalh, escandilhada**. 2. (fís.) Emission e propagacion de radiacions e d'energia. *Lo raionament solari*. Sin.: **radiacion**. 3. (fig.) Capacitat d'un èstre ò d'una caua à expandir la sieu glòria e la sieu clartat. À *l'Atge Mejan, lo raionament de l'art dei trobaires passèt li frontieras*.

raionant, a adj. 1. Qu'es dispauat à raions, es à dire en linhas drechi en toti li direccions à partir d'un ponch. 2. Qu'emete un raionament. Sin. **luminós, dardalhant, dardalhejant**. 3. (fig.) Radiós.

raionar vi. 1. Emetre de lutz ò de lume. Sin.: **irradiar, lúser, dardalhar, dardalhejar, enlúser, enluser**. 2. Emetre un raionament. 3. S'expandir coma la lutz: Lo sieu gaug raiona. 4. Èstre dispauat segon una configuracion raionanta. 5. Si desplaçar en una zòna delimitada à partir d'un ponch. *Lo carri raiona dins tota la region*.

raïs n.m. (ar.) En lu país arabis, president de la República, dau Conseu...

raïssa n.f. 1. Caduda de pluèia abundant e subitanea. Var. **raïssada**. Sin.: **ramada, lavassanha** (Luceram), **alagada, capada**. 2. Granda quantitat de quauqua ren qu'arriba à l'imprevista.

raïssada n.f. Gròssa raïssa.

raitre n.m. 1. (ist.) Cavalier alemand que servia coma mercenari dins li armadas francesi au siècle XVIe. Sin.: **arlòt, sordatàs**. Var. **reitre**. 2. (lit.) Sordat brutal.

raitura n.f. Trach que si marca sus la part d'un tèxto que si vòu cancelar. Var.: **ratura**. Sin.: **escarabòcho, escafadura, canceladura**.

raiturar vt. Raturar. Sin.: **escafar, cancelar**.

rajà n.m. 1. Rèi, en Índia. 2. Grand vassal de la corona, dins l'Índia britanica. Grafia sabenta: **rājā**.

rajant, a adj. Raionant.

rajo n.m. (italianisme) Raion.

rajónher vt. (*rajonhi*, part. Passat *rajonch*) 1. Jónher torna-mai; racordar doi elements desseparats. 2. Agantar quauqua ren d'alunhat. Sin.: **achapar, regantar**. 3. Retrovar quauqu'un en un luèc determinat, s'acampar embé quauqu'un. 4. Pervenir en un un luèc. *Lu nòvis an rajonch la gleia*. Var. **rejónher**.

rajustament n.m. Accion de rajustar. Var.: **rajustament**.

rajustar vt. Tornar ajustar torna-mai, en particulier remetre en plaça doi elements que deurion anar ensèm. Var.: **reajustar**. Sin.: **reparar, adobar, radobar**.

ralegrant, a adj. Que mete en gaug, que regaudisse. Sin.: **esgaïant, regaudissent, divertissent**.

ralegrar vt. Metre en gaug, regaudir quauqu'un. Sin.: **esgaïar, regaudir**. ◆ **si ralegrar** v.pr. Si metre en gaug, si regaudir.

ralegrat, ada adj. Qu'es en un estat de gaug e de contentessa. Sin.: **alegre, content, joiós**.

ralentiment n.m. 1. Fach de si ralentir, per un movement, ò accion de ralentir un movement. Sin.: **alentiment**. 2. Sus la rota, amolonament de veïturas ralentidi ò arrestadi. Sin.: **tap, tapaveïturas, pegaveïturas**.

ralentir vt. (*ralentissi*) Rendre mai lent quauqu'un ò quauqua ren. Sin.: **alentir**. ◆ vi. Abaissar la sieu velocitat, rendre mai lent lo sieu movement, lo sieu debanar: *Ralentir l'augmentacion dei prètz, l'activitat economica*. Sin.: **descelerar**.

ralentissèire n.m. 1. Dispositiu montat sus la transmission d'un veïcule peant e qu'a per foncion de lo faire ralentir. 2. Dispositiu en forma d'esquina d'ae plaçat en travèrs d'una rota per faire ralentir lu veïcules. Var.: **alentissèire**. Sin.: **copavanc**.

ralentit n.m. 1. Regime bas de rotacion dau motor quora non transmete plus d'energia au veïcule. 2. *Au ralentit*: En baissant la velocitat, l'energia, lo ritme. 3. (cín.) Efècte especial que dona l'illusion de movements mai lents que dins la realitat. ◇ (television) Redifusion d'una sequença à una velocitat reducha, en particulier dins una retransmission esportiva, per analizar una accion, un movement (espec. per verificar se l'accion es corrècta ò non).

ralh n.m. Crit potent, bram; en particulier crit de l'ae: *«E poussant un gros ralh, li crido: qu'es acò?»* (Ranher).

ralh n.m. Dins lo camin de fèrre, caduna dei doi barras de metal parallèli sus li quali rotla lo tren.

ralh n.m. (zool.) Calor, intense desidèri sexual que pilha l'ae davant de la sauma, e lo fa ralhà. Sin.: **calor**, **frega**.

ralhar vt. Emetre un crit potent, bramar. Si di en particular de l'ae: *L'ae ralha*. Sin.: **bramar**, **criidar**, **urlar**.

rاليament n.m. 1. Accion de raliar, de recampar d'unu gropes de sordats ò de personas. Sin. **rampeu**, **recampament**. ◇ *Un crit de rاليament*: Apèl mandat per raliar. 2. Adesion a un grope politic, à una idea, que non èron sieui à l'origina.

rاليar vt. (*rاليi*) 1. (mil.) Recampar de batalhons de sordats. 2. Recampar d'uni personas. 3. (fig.) Convèncer quauqu'un de la justessa de la sieu opinion, adurre quauqu'un à compartir una sieu idea ò opinion. 4. (pol.) Rajónher un partit ò un grope politic qu'era pas inicialament lo sieu. *Lo deputat a rاليat la majorança*. 5. (mil.) Per un sordat, rajónher la sieu unitat operativa. Sin. **rejónher**. ◆ **si rاليar** v.pr. 1. Rajónher quauqu'un ò un partit per si ligar emb'elu. Sin.: **aderir** (**à**). 2. N'en venir à compartir una idea ò una opinion qu'èron pas sieui. *Si rاليar au ponch de vista de la majorança*.

rاليat, ada adj. Qu'es estat restacat, que s'es aligat.

ralinga n.f. (mar.) Cordatge cordurat à l'òrle d'una vela per evitar que s'esgarre quora la si auça. Sin.: **antenant**, **garniment**, **tombada**, **garnir**.

ralingar vt. (*ralingui*) Cordurar li ralingas à la vela. ◆ vi. Pendre, batre, en parlant dei velas. ◇ *Li velas ralingon*: Si di dei velas quora bàton, perquè arríbon plus à tenir lo vent.

rallide n.m. *Rallides*: Família d'auceus, à la quala apartèn la cambassa (*rallus aquaticus*).

ralliförme n.m. *Ralliförmes*: Òrdre d'auceus, au quau aparténon divèrsi familhas, coma lu rallides ò lu gruides.

ralumar vt. 1. Acendre torna-mai. 2. (fig.) Donar de foarça ò de vivacitat, faire regrelhar, reviudar: *Ralumar lo coratge*. Sin.: **renàisser**, **reviudar**.

ram n.m. Branca d'aubre, rama.

RAM n.f. invar. (inform.) Tipe de memòria.

rama n.f. 1. Branca d'aubre embé li sieu fuèlhas. 2. Ensèm dei brancas d'un aubre; especialament brancas inutili d'un aubre, que n'en son levadi. 3. Fuèlhas d'un aubre. Sin.: **fulham**. 4. Pal de boasc que sièrve à sostenir una planta ò un aubre per que creisse drech. 5. (teiss.) Instrument que sièrve à tenir tenduda dins lu doi sens una pèça de teissut, mentre que si seca; mapa de coton ò de lana penchenada ensin obtenguda: *coton à rama*. 6. (papet.) Unitat de mesura de la papetaria valent 20 mans de papier, es à dire 500 fuèlhs. Var. **rима**, **risma**.

rama n.f. Rem, pèrtega de boasc (ò d'una matèria sintetica) emb'una estremitat alargada que sièrve à propulsar una embarcacion à la foarça dei braç. Var.: **rem**.

ramada n.f. Lavassada, raissa.

ramadan n.m. 1. Dins la religion musulmana, periòde de dejuni ritual. 2. (fig.) Bosin terrible, agitacion. Var.: **baraban**.

ramaissar vi. Si calmar, s'apagar en parlant de la pluèia.

ramar vt. (agric.) Sostenir una planta au mejan d'una rama. *Cau ramar lu peus e lu faiòus*. Sin.: **paisselar**, **embrancar**, **engardonar** (Bonson), **escarassonar**. Var.: **enramar**. ◆ vi. (bot.) Si curbir de fuèlhas ò de brancas, en parlant d'un aubre: *Au printemps, lu aubres ràmon*. Sin.: **fulhar**.

ramàs n.m. (mar.) Cadena mestressa qu'acampava de nuèch, lo tot dei cadenas dei vogaires.

ramar vt. Espandir un teissut sus la rama.

ramassa n.f. Escoba.

ramassada n.f. 1. Escobada, accion de ramassar ò de donar un còup de ramassa. 2. Ensèm dei bordilhas radunadi quora si ramassa. Sin.: **escobada**.

ramassaire n.m. Persona qu'escoba; si di especialament d'una persona encargada de netejar l'espaci public. Sin.: **escobaire**.

ramassar vt. Netejar au mejan d'una ramassa. Sin.: **escobar**.

ramassatge nm. Accion de ramassar ò de passar l'escoba. Sin.: **escobatge**, **ramassada**.

ramatge n.m. Rameu, ensem de ramas, de brancas. Sin.: **brancatge**, **fulham**.

ramatge n.m. Cant dei auceus dins lu aubres. ◆ pl. Dessens que represènton de rams, de flors, etc. Sus una estòfa.

rambada nf. (mar.) 1. Sus un bateu, balustrada que si tròva sus li dunetas e davant lu doi casteus, destinada à evitar d'en tombar. 2. Mena de plataforma situada just darrier lo poant de proa d'una galèra, de dont si manobrava l'aubre de trinquet, et que servia tanben per plaçar de combatents per faire fuèc. 1497: «*dictas duas galeas...fornire de rambadas et de tot entaulemens...*».

rambalh n.m. Baralh, bosin terrible, agitacion.

rambalha n.f. Rafla.

rambalhada n.f. Confusion, desturbi. Var.: **rambalh**.

rambalhaire n.m. Persona que fa de rambalh. Sin.: **cercaronha**, **desturbaire**.

rambalhar vt. 1. Faire de rambalh. 2. Repossar, estrapassar quauqu'un. 3. Raflar.

rambar vt. 1. Abutar quauqu'un ò quauqua ren còtra un objet, arrambar. Sin. **arrambar**. 2. Metre en òrdre. Sin.: **arregar**. ◆ **si rambar** v.pr. Si metre còtra un objècte; s'aparar, si sostar; s'arregar. Sin.: **s'arrambar**.

rambèrga n.f. Planta de la família dei euforbiaceas, auta de 10 à 50 cm., e provista de fuèlhas ponchudi e denteladi (*mercurialis annua*).

ramegar vt. Refolar.

ramegier nm. Persona encargada d'acendre lo forn comunal e d'ajudar lo fornier.

ramelar vt. Curbir de flors.

ramelet n.m. 1. Pichin rameu. 2. Maçon de flors.

ramelut, uda adj. Ramós.

ramendrir vt. Amendrir torna-mai.

ramentar vt. Remetre quauqua ren en memòria, renembrar: *Li ai ramentat lo sieu dever*. Sin.: **recordar**, **memoriar**. ◇ **si ramentar** v.pr. si renembrar, si sovenir.

ramesença (-ència) n.f. (bot.) Disposicion en rams.

rameta n.f. Pichina rama; en particular, pichina rama de papier, que contèn 125 fuèlhs (en particular de papier de pichin format, de papier per li letras, etc.).

rameu n.m. Rama ò ensèm de rams d'un aubre.

rami n.m. Juèc de cartas que si practica generalament embé 52 cartas e un jòquer, entre 2, 3, 4 ò 5 jugaires.

ramier adj. m. e n.m. *Colomb ramier* ò *ramier*, n.m.: Gròs colomb de la tèsta e de l'esquina gris-blau, dei costats dau coal e dei alas barrats de blanc, foarça comun dins li vilas d'Euròpa (Lòng de 40 cm. Sin.: **palomba**).

ramificacion n.f. 1. Division d'una branca e, per extension, d'una caua en partidas mai pichini: *Li ramificacions dau sistema vasculari*. 2. Subdivision de quauqua ren que si dessepara dins d'uni direccions diferenti.

ramificar vt. (*ramifiqui*) 1. Partir quauqua ren en divèrsi brancas que pàrton de la mema basa. ◆ **si ramificar** vpr. Si partir en divèrsi brancas; èstre ramificat.

ramificat adj. Que presenta mantuni ramificacions.

ramilha n.f. 1. Ensèm dei brancas fulhadi d'un aubre. Sin.: **bronda**. 2. Ramas, brancas talhadi embé li sieu fuèlhas. 3. Darriera part d'un ram.

ramina n.f. Recipient, sovent de metal, que sièrve per far bulhir l'aiga.

ramnacea n.f. *Ramnaceas*: Família d'aubres coma lo gijorlier.

ramolàs, a adj. Planta crucifèra que si cultiva per la sieu raïç comestibla dau gust potent, pròche d'aqueu de la mostarda. Sin.: **raïç-foart**.

ramoliment n.m. Accion de ramolir ò de si ramolir; lo sieu resultat. Var.: **remoliment**, **amoliment**.

ramolir vt. (*ramolissi*) 1. Far venir mai moal ò mens dur. *Ramolir lo fèrre*. Sin.: **assoplrir**. 2. (fig.) Rendre mens resistant, mens energetic. Var.: **amolir**, **remolir**. Sin.: **aflaquir**, **endebli**. ◆ **si ramolir**: 1. Venir mai moal ò mens dur. 2. (fig.) Venir mens resistant, mens energetic.

ramolissent, a adj. Que ramolisse. Var.: **amolissent**, **remolissent**.

ramonaire n. persona que lo sieu mestier es de ramonar li chaminèias. Sin.: **raslachaminèia**.

ramonar vt. 1. Netejar lo conch d'una chaminèia, rasclar. 2. Ronhar, renar, faire audir un grunhiment en signe de protèsta.

ramonatge n.m. Accion de ramonar una chaminèia. Sin.: **rascladura**.

ramondenc, a adj. e n. Natiu ò estatjant de Tolosa. Var.: **ramondin**, **mondin**, **tolosan**, **tolosenc**.

ramondin, a adj. e n. Tolosenc.

ramós, oa adj. Qu'es provedit d'un grand nombre de brancas, brancut. Sin.: **espés**, **ramut**, **ramelut**.

rampa n.f. Crampa musculària. Var.: **ràmpea**.

rampa n.f. 1. Penda, obratge en penda; partida inclinada d'una carriera, d'una via de camin de fèrre. Sin.: **coasta**, **puada**, **montada**. ◇ *Rampa d'accès*: Obratge en penda que permete à de veïcules de passar d'un nivèu à un autre. 2. *Rampa de lançament*: Plan inclinat per lo lançament dei avions catapultats ò dei projectiles autopropulsats. 3. (anat.) *Rampa timpanica, vestibulària*: Caduna dei doi partidas dau limaçon de l'aurella intèrna, separadi per lo laberint membranós. 4. Gardacòrs installat lo lòng d'una escalinada. Sin.: **mancorrenta**, **lata**, **baranda**. 5. Fila de lumes sus lo davant dau pontin d'un teatre, dins la davantura d'un negòci, etc. 6. (aeron.) Alinhament de projectors per esclairar una pista. 7. (mecan.) *Rampa dei culbutors*: Lo tot dei culbutors e dau sieu supoart, dins un motor à explosion.

rampalier n.m. Paumolier.

rampau n.m. 1. Pàumola, fuèlha dau paumolier. 2. (rel.) Crotz ò autre motiu fach de pàumola entreçada, que si prepara tradicionalament per la fèsta dei rampaus. ◇ *Lu Rampaus, dimènegue dei Rampaus*: Dins la religion cristiana, fèsta que celèbra l'entrada de Jèsus à Jerusalèm, e marca lo començament de la setmana santa, au cors de la quala lu fidèls tèn don de rampaus que lo prèire benedisse.

ràmpea n.f. Crampa. Var.: **rampa**.

rampear vi. (*rampèi*) Escalar una susfàcia rèba, generalament embé l'ajuda dei mans. Sin.: **escalar**, **gravir**, **puar**.

rampègon n.m. (mar.) Rampin d'arrambatge e d'òbras dau poart tocant lu caus d'ancoras.

rampelada n.f. 1. Son emés per lo tamborn, tamborinada. 2. Apèl fach à la larga au mejan d'un tamborn.

rampelada n.f. (mar.) Borrolís.

rampelar vt. (*rampèli*) 1. Emetre un son, en parlant dau tamborn. 2. Sonar à la larga au mejan d'un tamborn.

rampin n.m. 1. (mar.) Cròc usat per la pesca ò per arrambar una nau ò acostar. 2. Cròc fach d'unu crampons e provedit d'una coarda, que sièrve per rampear. 3. (fig. e pop.) *Es un rampin*: Si di d'una persona avara. Var.: **rampon**. Sin.: **racho**.

rampinar vt. Gafar au mejan d'un rampin.

rampon n.m. Crampon; rampin.

ramponament n.m. Cramponament.

ramponar vt. Cramponar.

ramponenc adj. m. Si di d'una varietat d'olivier, finda dich *de Luca*.

rampós, oa adj. Qu'es afligit de ràmpes.

rampòt n.m. [ram'pɔ] Garich. ◇ *Faire rampòt, èstre rampòt*: Si di quora lu jugaires fan lo meme nombre de ponchs au garich. Sin.: **èstre ex aequo**.

ramut, uda adj. Ramós.

ran n.m. Anciana mesura de longuessa niçarda (emplegada per lu drapiers) valent 4,716 m. ◆ (loc.) *À ran*: À brèti, à bodre.

ran onomatopea Bosin dau tamborn.

ranala n.f. *Ranalas*: Òrdre de plantas dicotiledonei caracterisadi per una implantacion dei sieus elements en espirala. Recampa un grand nombre de plantas, coma la rosàncula.

ranc n.m. Ròca èrta, rocàs. ◇ Fin dau s. XIIⁿ: «*Anc naus de mar qand a perdut sa barga / Et a mal temps e. is val urtar al ranc...*».

ranc, ranga adj. Rango. Sin.: **chòp, ranquilhós, cambòcho, ranquet**.

rancada n.f. (mar.) Amortiment d'una nau.

rancar vt. (*ranqui*) Arrancar.

rancar vi. (*ranqui*) Si desplaçar per lo biais sau sieu amortiment, en parlant d'una nau. ◇ Expr. *À vòga rancada*: À foarça de rems.

rancàs n.m. Gròs ranc.

rance, ça adj. Si di d'un còrs gras qu'a contractat una odor foarta e una sabor acra: *De burre rance*. Var.: **ranço**.

rance n.m. Odor ò sabor rança. Var.: **ranço**.

rancescible, a adj. Susceptible de rancir.

ranch n.m. (mòt american, de l'esp.) Granda fèrma d'elevatge extensiu en Amèrica. Var.: **rancho**.

rancho n.m. (esp.) Ranch.

ranciditat n.f. Caractèr rance d'un aliment.

rancidura n.f. Caractèr ranço d'una caua. Var.: **rançura**.

ranciment n.m. Fach de rancir.

rancir vi. (*rancissi*) Devenir rance. ◆ vt. Rendre rance.

rancit n.m. Odor, gust de rance.

ranço n.m. 1. Estat d'un còrs gras qu'es vengut ranço, e a pilhat una odor e un gust acres. 2. Brutícia que provòca lo descoar. Var.: **rance**.

ranço, a adj. 1. Qu'a pilhat una odor e un gust acres, en parlant d'un còrs gras, per causa d'una tròup granda exposicion à l'ària: *Lo burre es ranço*. 2. Foarça brut.

rançon n.f. 1. Soma demandada ò donat per la liberacion d'un ostatic ò d'un qu'es illegalament presonier. Sin.: **rescapte, rescate**. 2. Desavantatge inseparable d'un avantatge: *La rançon dau succès*. Sin.: **prètz**.

rançonament n.m. Accion de rançonar quauqu'un. Sin.: **rescapte**.

rançonar vt. Exigir una rançon de quauqu'un. Sin.: **rescaptar**.

rancor n.f. Ressentiment durable que si pròva davant d'una injustiça ò d'un ofensa. Sin.: **rancuna**.

rancós, oa adj. Que conten de rancs, plen de rocàs.

rançós, oa adj. 1. Foarça brut. 2. Que viu dins la brutícia.

rançum n.m. Odor de cen qu'es ranço.

rancuna n.f. Animositat duradissa e esconduda, sovent acompanyada d'un desidèri de venjança, que si pròva devèrs una persona en seguida à una ofensa reala ò non. Sin. **rancoar, òdi, ressentiment**.

rancunós, oa adj. Que garda rancuna. Var.: **rancurós**.

rancura n.f. 1. Protestacion, rancuna; blaime. 2. Pena, afliccion, regret.

rancurar vt. Plànher. ◆ vi. Si plànher, trovar à dire à.

rançura n.f. Rancidura.

rancuraire, airtz adj. Persona que passa lo sieu temps à rancurar ò qu'es enclina à rancurar. Var.: **rancurós**. Sin.: **blaimaire, renfaçaire, recastenaire, assautaire**.

rancurar vt. Blaimar, faire de repròchis, sentir de rancor devèrs quauqu'un. Sin.: **tornar a dire, dire de tot, renfaçar, recastemar, assautar**.

rancurós, oa adj. 1. Rancunós. 2. Pensamentós, preocupat.

rand n.m. Unitat monetària principal de l'Àfrica dau Sud e de la Namibia.

randa n.f. (mar.) Aubre horizontal dont es envergada la partida bassa d'una vela aurica ò triangulària. 2. (tecn.) Instrument que sièrve à radar. Var.: **randò**.

randaire n.m. Oficier de la gabèla que, d'un temps, èra encargat de mesurar la sau. Sin.: **gabelador, gabelaire**.

randar vt. 1. Passar una règla, dicha *randa* ò *randò*, sus la susfàcia d'una mesura de gran, de sau ò d'un autre produch per la far venir plana e egala: *Randar de gran*. Sin.: **aplanir, egalisar**. 2. Radar.

rande n.m. Baranha constituïda d'una tièra d'aubres ò d'aubrets au bòrd d'un camp; òrle, lisiera.

rande, a adj. Ras. ◇ À *rande*: À ras. Var.: **randò**.

randear vi. (*randei*) Rondear, anar e venir sensa tòca. Sin.: **randolar**.

randela n.f. Rande; baranhàs.

randissa n.f. Barriera, sovent naturala, que dessepara doi terrens, barranha.

randò n.m. Randa (2).

randò, a adj. Rande. ◇ À *randò*: À ras.

randolada n.f. 1. Virada que fa aqueu que randòla, errança. 2. Passejada, que pòu èstre esportiva, per li dralhas de campanha ò de montanha. Var.: **randolejada, randonejada**. Sin.: **caminada, escorreguda**.

randolaire, airtz n. Persona que practica la randolada.

randolar vi. (*randòli*) 1. Anar e venir sensa tòca, randear, rondear. Sin.: **errar, barrutlar**. 2. Passejar per campanha, coala ò montanha, faire una caminada esportiva; practicar la randolada. Var.: **randolejar, randonejar**. Sin.: **caminar**.

randolejada n.f. Randolada.

randolejaire, airtz n. Persona que practica la randolada. Sin.: **caminaire**. Var.: **randolaire, randonejaire**.

randolejar vi. Randolar.

randomisacion (-izacion) n.f. (estad.) Accion de randomisar.

randomisar (-izar) vt. (estad.) Introdure un element aleatòri dins un calcul ò dins un rasonament.

randonejada n.f. Randolada.

randonejaire, airtz n. Randolejaire.
randonejar vi. Randolar.
randurar vt. Enceuclear un terren de baranhas, embaranhar.
ranfastidat n.m. *Ranfastidats*: Família d'auceus arboricòlas, de la talha d'una gralha, frugivòres e insectivòres, coma lo tocan.
rang n.m. Reng, renga, tièra.
ranganeta n.f. (zool.) Pichin passeron dei plumas bruni e dau bèc fin e ponchut, que si noïrisse d'insèctes, finda sonat *petoa*.
rangiers n.m. pl. Jeans.
rango, a adj. Que ranguèa, chòpo. ◇ *Lo festin dei rangos*: Nom dau darrièr festin de Quaresma, que si debanava à Sant-Pèire lo dimènegue de la Passion (quint dimènegue de Quaresma), sonat ensin perqué finda lu rangos li podíon anar à pen, tant èra pròche de la vila. Var.: **ranc**. Sin.: **chòpo, ranquilhós**.
rangoissar vi. Gemir, si lamentar.
rangolh n.m. Bosin foart e rauc de respiracion qu'una persona, generalament moribonda, fa audir ò que li vèn à mau de respirar, e qu'es sovent lo signe de l'agonia.
rangolhar vi. Emetre un rangolh.
rangolhon n.m. Rangolh.
rangolhós, oa adj. 1. Qu'emete de rangolhs. 2. Qu'a la votz rauca. Sin.: **rauc**.
rangòri n.m. Persona que non s'arrèsta de si lamentar. Sin.: **lanha, renaire, ronha**.
ranguçada n.f. Accion de ranguèar ò andana típica dau rango. Sin.: **ranguèament, ranquiera**.
ranguèament n.m. Accion de ranguèar. Sin.: **ranguçada**.
ranguèar vi. (*ranguèi*) Caminar embé li cambas que non van à la mema velocitat, caminar en estirassant la gamba. Sin.: **ranquejar**.
ranidat n.m. *Ranidats*: Família dei granolhas.
ranimar vt. 1. Animar torna-mai, faire sortir de l'esvaniment. 2. Tornar donar d'activitat, de vigor, de foarça à: *Ranimar lo fuèc*. Var.: **reanimar**. Sin.: **reviudar**. ◆ **si ranimar** v.pr. 1. Tornar donar d'activitat, retrovar una activitat normala. 2. Tornar pilhar una activitat ò una intensitat novèla: *Un volcan s'es ranimat*.
ranoncle n.m. (bot.) Èrba dei flors sauri, foarça comuna en lu prats, que florisse à la prima. Sin.: **rosaneula, rosàncula**.
ranonclacea n.f. Ranunculaceu.
ranunculacea n.f. Ranunculaceu.
ranunculaceu n.m. (bot.) *Ranunculaceus*: Família de plantas dicotiledoneï e generalament erbaceï, foarça espandida dins l'emisfèr nòrd: *La rosàncula es un ranunculaceu*.
ranquejar vi. Ranguèar.
ranquet, a adj. Ranc, rango, ranquilhós.
ranquiera n.f. 1. Chopina (malautia dau moton). Sin.: **pesanha**. 2. Ranguçada.

ranquilhós, oa adj. Rango. Sin.: **chòp, ranc, cambòcho**.
rantela n.f. Telaranha, taranhina.
rantelar vt. Curbir de taranhinas.
rantelat, da adj. 1. Cubèrt de taranhinas: *Un plafond rantelat*. 2. (fig.) Qu'es coma cubèrt d'un vel que trebola la vista, fosc.
rap n.m. (angl.) Forma d'expression vocala musicala qu'apartèn au movement cultural hip-hop.
rapaire, a n. Que bala ò que canta lo rap.
rapaç, a adj. Que fa moastra de rapacitat, de voracitat, devèrs un preda, de manjar, de sòus ò de ressorsas. Sin.: **avide, voraç, rapinós, arrapaire, rapaire**.
rapace n.m. Òrdre d'auceus carnivòres, dotats de bècs e d'arpas potents per capturar e despecejar li sieu preda: *L'aigla, l'espervier e la nuèchola son de rapaces*. Var.: **rapaci**. Sin.: **auceu de preda, auceu de rapina**.
rapaci n.m. Rapace.
rapacitat n.f. Qualitat d'aqueu qu'es rapaç, aviditat, voracitat.
rapaire, airtz adj. Rapaç.
rapalhon n.m. Pichin camin en penda erta. Sin.: **montador**.
rapatar vt. 1. Acabar de pagar (una renda, un deute, etc.). 2. Liberar (un ben) de tot gatge. 3. (fig.) Compensar. ◆ **si rapatar** v.pr. Tornar ganhar, tornar conquistar.
rapatriar vt. (*rapatrii*) 1. Faire tornar quauqu'un sus lo territòri de l'Estat que li apartèn. 2. (fig.) Faire tornar quauqua ren au sieu. Var.: **repatriar**. Var.: **repatriement**.
rapatriat, ada adj. e n. Qu'es tornar dins lo sieu país. Var.: **repatriat**.
rapatriement n.m. Accion de rapatriar.
rapègós, oa adj. Qu'empega à la pèu, pegós, viscós.
rapègue nm. Planta de la família dei rubiaceas, dei pichini flors blanqui, jauni ò rogi.
rapèl n.m. 1. Manifestacion sonòra (mòt, sublament, crit, etc.) per far venir quauqu'un ò atirar la sieu atencion. 2. Accion de rapelar. Sin.: **crida, rampelada**. 3. Accion de si ressovenir.
rapelable, a adj. Que pòu èstre rapelat.
rapelar vt. (*rapèli*) 1. Sonar torna-mai. Sin.: **tornar sonar**. 2. Tornar far venir quauqu'un ò en un luèc precís. 3. Evocar li qualitats de quauqu'un ò lo sovenir de quauqua ren ò de quauqu'un, ramentar. Sin.: **renembrar, recordar, memoiar**. 4. Evocar una semblança: *Ma filha mi rapèla ma paura maire*. Sin.: **retipar, retraire**. 5. Far tornar un produch defectuós au centre de produccion. Sin.: **remandar**. ◆ **si rapelar** v.pr. Si renembrar, si sovenir de quauqua ren ò de quauqu'un.
rapidament adv. D'un biais rapide, embé velocitat, vito, leu. Sin.: **d'aviat, leu-leu, aviadament, à la lèsta, urgentament**.
rapide, a adj. Que si desplaça embé velocitat: *Un cavau rapide*. Sin.: **brivent, abrivat, velòç, acorsat**. 2. Qu'agisse embé velocitat e promptessa: *Una ment rapida*. 3. En parlant d'un flume, que s'escorre vito, que possedisce un foart corrent. Sin.: **impetuós, violent**. 4.

Qu'es acomplit ò que fa efècte en gaire de temps: *Una moart rapida*. 5. Dau ritme sostengut: *Una música rapida*. 6. *Penda rapida*: Penda ribassuda.

rapide n.m. Part dau cors d'un flume caracterisat per una acceleracion dau corrent e l'aparicion de gorgs. Sin.: **brivent, saut**.

rapiditat n.f. Qualitat de cen qu'es rapide. Sin.: **velocitat, abrivament, lestítge, celeritat**.

rapina n.f. Accion de pilhar per foarça, per violença e còntra lo drech lu bens d'un autre; furt, ràzzia, sac. Var.: **rapinaria**. Sin.: **furt, ladronici, pilhatge, raubarici, raubatòri, raubarria, ràzzia**. ◇ *Passeron de rapina*: Autre nom dei rapaces.

rapinaire, airtz n. Persona que practica la rapina ò n'en viu.

rapinar vt. S'apropriar per foarça e violença lu bens d'un autre, practicar la rapina; rapaç.

rapinaria n.f. (lit.) Acte de rapina.

rapinós, oa adj. Enclin à la rapina.

rapir vt. (*rapissi*) 1. Emportar de foarça una persona ò una preda, enlever. 2. (fig.) Sinonime eufemistic de morir dins d'espressions coma *lo Ceu l'a rapit*. 3. (fig.) Encantar, metre en un gran gaug.

rapitor, tritz n. Persona que rapisse, qu'empoarta de foarça una ò mai d'una persona.

rapoart n.m. 1. Ganh, benefici obtengut da l'espletament d'un ben: *Un immòble de rapoart*. Sin.: **revengut, rendement, renda**. 2. Accion de raportar, còmpte-rendut, relacion, sovent oficiala, d'un eveniment ò d'una accion acomplida: *Un rapoart d'estagi*. 3. Relacion, ligam ò ponchs comuns establits entre de personas ò de causas. ◇ *Rapoart intime*: Acte sexual. ◇ *Aver rapoart à*: Pertocar. Sin.: **s'endevenir**. ◇ (loc.) *À rapoart de*: À respècte de. Sin.: **à respiech de, per rapoart à**. Var.: **rapòrt**.

rapòrt n.m. Rapoart.

raportador n.m. Instrument en forma de mièg cercle graduat, que sièrve à mesurar ò à reportar d'angles sus un dessenh.

raportaire, airtz adj. e n. Que rapoarta, per indiscrecion ò per malícia, cen qu'a vist ò audit. ◆ n. Persona que fa lo rapoart dei conclusions d'una comission parlamentària, qu'es encargada de faire l'expauat d'un procès, d'un affaire.

raportar vt. (*rapoarti*) 1. Accion de faire un rapoart, de relatar un eveniment ò una accion acomplida sota forma escricha ò orala. 2. Tornar portar: *Ai raportat lo dictionari, que m'avía prestat*. Sin.: **rendre, restituir, entornar**.

raportatge n.m. Reportatge.

raprochament n.m. 1. Accion de raprochar, de si raprochar. Sin.: **apreissament, apreissada, afrairement, agropament, ligam**. 2. Reconciliacion. Accion de metre en parallèle de fachs, d'ideas, per lu parangonar; aquesto parangon. Sin.: **comparacion, parangon**.

raprochar vt. (*rapròchi*) 1. Avesinar quauqu'un ò quauqua ren d'un luèc, d'una persona ò d'una caua, lo

metre pròche. Sin.: **avesinar, acostejar, recampar, agropar**. 2. Rendre mai pròche dins l'espaci ò dins lo temps. 3. Metre en rapoart (de tèxtos) 4. Reconciliar: *Raprochar doi personas*. Sin. (toï lu sens): **apreissar, afrairar**. ◆ **si raprochar** v.pr. 1. S'avesinar d'un luèc, d'una persona ò d'una caua. Sin.: **s'arrambar, s'acostar**. 2. Aver de relacions mai estrechi. Sin.: **si ligar, s'afrairar**. 3. Aver de semblanças mé quauqu'un, mé quauqua ren: *La forma d'aquela flor si rapròcha d'aquela de la ròsa*. Sin.: **semblar**.

raprochatge n.m. Talha d'una baranha devenguda troup espessa.

rapòde n.m. (Antiqu. gr.) Cantaire qu'anava de vila en vila en recitant de poemas epics, especialament lu poemas omeric.

hapsodia n.f. 1. (Antiqu.) Cant ò tròç que contèn un episòdi epic. 2. (mús.) Composicion musicala de caractèr improvisat, escricha sus de temas popularis.

hapsodic, a adj. Que presenta lo caractèr d'una rapsodia.

hapsodista n. Musicaire autor de rapsodias.

rapt nm. Accion de rapir. Sin.: **enlevament, raubatòri**.

raptor n.m. Pichon dinosaure bipède de la familha dei dromeosauridats, sovent nomenat *velociraptor* (raubaire velòç), que viuguèt au Cretaceu sobran, à l'entorn de 70 milions d'annadas.

raptus n.m. (psiquiatria) Comportament paroxistic dau caractèr de descarga brusca e irresistible, susceptible d'aver de consequenças dramatiqi per lo subjècte ò per lu autres.

ràpuga n.f. Part dau pendon de raím ò de groselha desbarrassat dei ases.

rapugaire, airtz n. Persona que rapuga.

rapugar vt. (*rapugui*) 1. Culhir de pendons de raím ò de groselha. 2. Pilhar per pichini tòcas, pitar.

rapugon n.m. Pichin pendon de frucha.

rapugueta n.f. 1. Pichina ràpuga. 2. Varietat de l'oliva dau rapugier.

rapuguier n.m. e adj. Varietat d'olivier.

raquejaire n.m. Persona encargada de raquejar.

raquejar vt et vi. Netejar e preparar li ràpugas de raím en vista de la fabricacion dau vèrd d'aram.

raqueta n.f. 1. Instrument fach d'un encastre ovale provedit d'una ret e d'un mànegue, utilizat per jugar au tennis ò au badminton. 2. Instrument plus pichin de forma comparabla e sensa ret, utilizat per jugar au tennis de taula. Sin. (sens 1 e 2): **batedoira, paleta**. 3. Mena de patin compauada d'una granda semèla facha à clea, utilisada per caminar sus la neu, dicha finda *chastra*.

raquetaire, airtz n. Persona que camina mé de raquetas.

raquial, a adj. (anat.) Raquidian. Var.: **raquiau**.

raquialgia n.f. Dolor au raquís.

raquialgic, a adj. Relatiu à la raquialgia.

raquianalgesia n.f. Raquianestesia.

raquianestesia n.f. Anestesia dei membres inferiors e dei organes dau bacin per injeccion d'una substança

anestesiànta dins lo canal raquidian. Var.: **raquianalgèsia**.

raquiau, ala adj. (anat.) Raquial.

raquicentèsi n.f. Poncion per evacuar lo líquide cefaloraquidian.

raquidian, a adj. Relatiu au raquis: *Bulbe raquidian*.

◇ *Canal raquidian*: Canal que fórmon li vertèbras e que contèn la mesolha espinala. ◇ *Nèrvis raquidians*: Nèrvis que nàisson de la mesolha espinala, que l'èstre uman n'a 31 pareus. Var.: **raquial, raquiau**.

raquiopatia n.f. (patol.) Dolor dau rasteu de l'esquina.

raquis n.m. 1. (anat.) Colonna vertebrala ò espina dorsala. Sin.: **rasteu de l'esquina**. 2. (bot.) Axe central de l'espiga.

raquite n.m. Raquitisme.

raquiti n.f. Enflament dau rasteu de l'esquina.

raquitic, a adj. Que sofrisse de raquitisme.

raquitigène, a adj. Que causa ò afavorisse lo raquitisme.

raquitisme n.m. (patol.) Malautia de l'esquelèt, deuguda à una mancaça de vitamina D, que provòca una mineralisacion insufisenta dei oàs, que si manifèsta au moment de l'enfança, caracterisada per de desformacions dau rasteu de l'esquina e dei membres. Var.: **raquite**. Sin.: **nosadura, endec, endequitge, endecum**.

raquitòme n.m. (cir.) Instrument per reseca l'arc posterior dei cadeneus.

raquitomia n.f. (cir.) Reseccion dau rasteu de l'esquina.

rar(e), a adj. 1. Que si produe ò s'encòntra pauc sovent: *Un eveniment rare*. 2. Qu'existe en pichin nombre. *Un exemplari rare*. Sin. (1 e 2): **escars, escàs, infrequent, inusuau, atipic, insolit**. 3. Qu'es pauc dense: *A lo bèrri rare*. Sin.: **quist**.

rara n.f. 1. Dralha, sentier per campanha ò montanha. 2. En montanha, designa lu corredors estrechs cavats dins li pendas per li faire esquilhar endavau lu troncs talhats.

rarament adv. Embé rariat, pauc sovent.

rarefaccion n.f. Accion de venir à mancar. Sin.: **rarificacion, arrariment**.

rareficable, a adj. Que si pòu rareficar. Var.: **rarificable**.

rareficar vt. (*rarefiqui*) Provocar la mancaça de quauqua ren. ◆ **si rareficar** v.pr. Devenir rare, venir à mancar.

rarescent, a adj. (lit.) Que si rarefica.

rariat n.f. Qualitat de cen qu'es rare. Sin.: **manca, mancaça**. Var.: **raritat**. Sin.: **escarsetat, escassetat, carença**.

rarificable, a adj. Rareficable.

rarificacion n.f. Rarefaccion.

rarificar vt. (*rarifiqui*) Rareficar.

rarissime, a adj. Foaça rare.

raritat n.f. Rariat.

ras, a adj. 1. Si di d'un pel, de l'òme ò de l'animau, talhat pròche de la sieu raïc: *Tèsta rasa, aqueu can a lo pel ras*. 2. Per extension, si di d'un estòfa dau pel cort ò d'una vegetacion bassa: *Una èrba rasa*. ◇ (loc.) À *ras (de)*: À rando. Var.: **au ras de, au nivèu de, à flor de**. ◇ *Faire taula rasa*: Tractar una question ò un problema sensa tenir còmpte dei aquisits dau passat. ◇ *Ras de soal*: Plan terren. 3. *Aiga rasa*: Aiga mesclada d'acide nitric e d'acide cloridric, que dissòlve l'aur e la platina.

ras n.m. Cap etiopian.

rasa n.f. Varietat de raia (raja clavata),

rasada n.f. Quantitat d'una bevanda correspondent à cen que pòu contenir un gòt plen à ras. Sin.: **chicolon, remuc** (Pelhon, Luceram).

rasador n.m. Instrument per si rasar la barba ò lu pels. Var.: **rasor**.

rasadura n.f. Resultat de cen qu'es estat rasat. *La rasadura de l'edifici*.

rasaire, airtz n. 1. Barbier especialisat dins lo talh de la barba. 2. (fig., pop.) Persona fastidiosa. Sin.: **rompebalas, secamolea, pega, embarrassacamin, rompetantiflas, secadoaças**.

rasament n.m. Accion de rasar (lu bèrri, la barba, lu pels ò un bastiment).

rasamotas n.m. 1. (aeron.) Vòl qu'un avion efectua lo mai pròche dau soal possible. Sin.: **à ras de tèrra, à flor de tèrra**. 2. Persona pichina (per l'autessa).

rasant, a adj. 1. Que passa au plus près d'una susfàcia (en particulier dau soal), d'una caua ò d'una persona: *Un lume rasant*. 2. Que fa nàisser lo fastidi, fastidiós. Sin.: **fastigós, tediós, secant**.

rasar vt. 1. Talhar lu pels de la tèsta, de la cara ò dau còrs d'una persona ò d'un animau au plus pròche de la pèu; en particulier, faire la barba. 2. (fig.) Destrúger completament un edifici ò una zòna bastida: *An rasat lo quartier*. 3. (fig.) Passar au ras d'una susfàcia, d'una caua ò d'una persona. Sin.: **fregar, costejar** (navigacion). 4. (fig., pop.) Enuiar, secar quauqu'un. ◆ **si rasar** v.pr. Si talhar lu pels de la tèsta, de la cara ò dau còrs; en particulier, si faire la barba.

rasca n.f. Malautia dau cuer capelut que provòca prurit e pelada. Sin.: **dermatomicrosi, crostas de lach** (fam.). ◆ pl. Nom dei placas seborreïqui que cuèrbon lo niston e qu'aparéisson frequentament en periòde d'alachament.

rascàs n.m. 1. Que sofrisse de la rasca. 2. Rugós, aspre. 3. (fig.) Brut, rançós. 4. (fig.) Si di d'una marrida persona qu'arrèsta pas facilament de barcelar lu autres. Sin.: **cercagarrolha, chacotaire, ronha**. 5. (fig.) Racho.

rascassa n.f. Peis de la familha dei escorpenidats, de la boca larga e de la peu cuberta d'excreissenças rugoï que li perméton de s'escondre facilament sus li ròcas. Ientra dins la composicion de la sopa de peis. Sin.: **escorpena**.

rascassós, oa adj. 1. Qu'a la rasca. 2. Qu'es rugós au tocar. Var.: **rascós**.

rascla n.f. 1. Si di de tot objècte destinat ò usat de fach per rasclar. 2. Instrument usat dau fornier per talhar la pasta. Sin.: **rasclador**.

rasclachaminèia n. Obrier encargat d'entretenir e dau netejament dau fogau e dau conduch dei chamineias: *Brut coma un rascla-chaminèia*. Sin.: **ramonaire**.

rasclada n.f. Rosta. Sin.: **sacada, frandacion, cenglada, volada, plumada, rufelada**.

rasclador nm. Instrument que sièrve à rasclar. Sin.: **rascla**.

rascladura n.f. 1. Substança qu'es estada d'un objècte rasclat. (pop.) *Rascladura de de la mastra*: cagancho. 2. Ramonatge. 3. (fig.) Individú mespreable ò de la pèjor sòrta. Sin.: **rasclum**.

rasclaire n.m. Persona que rascla. ◇ Si di en particulier d'una persona que soana mau un instrument de música.

rasclar vt. 1. Fretar, gratar energicament una susfàcia au mejan d'un instrument dur per fin de la netejar ò de levar un còrs adherent ò pegós que li es atacat. ◇ *Rasclar maion*: Netejar completament e minuciosament la sieu abitacion. Sin.: **fretar, gratar, netejar, lavar**. 2. (fig.) Levar quauqua ren rapidament, especialament au juèc, ganhar; raubar quauqua ren ò quauqu'un. Sin.: **raspalhar**. ◇ *Rasclar quauqu'un*: Despolhar quauqu'un dei sieu sòus. 3. Tocar quauqua ren mentre si grata: *La nau rascla lo fond*. 4. (fam.) Sonar sensa gaubi un instrument de música: *Rasclar lo violon*.

rasclatge n.m. Accion de rasclar.

rascle, a adj. Glabre. Sin.: **gautalís**.

rasclèt n.m. Rasclèta.

rasclèta n.f. 1. Rascla de pichina dimension. Var.: **rasclèt**. 2. Especialitat soïssa preparada en presentant à la flama un fromai talhat en doi que s'en rascla pi la pasta per la manjar à flor e à mesura que fonde; lo fromai que sièrve à-n-aquesta preparacion.

rasclós, oa adj. Rascós, rascassós.

rasclum nm. Rascladura.

rasclussier n.m. Rapace comun dei Aups, de 3 m. de larguessa, dau bèc crocut, pròche dau tamisier, e que, coma eu, si noïrisse de carònhas. Sin.: **pèça-oàs**.

raset n.m. Dins la corsa camarguenca, accion que mena lo rasetaire à pilhar lu atributs sus la tèsta de la bèstia.

rasetaire n.m. Actor màger de la corsa camarguenca, que deu achapar au mejan d'un cròc d'atributs que decòron la tèsta dau taur.

rason n.f. 1. Facultat intellectuála, qu'es lo pròpri de l'òme, que li permete de capir, conóisser, jutjar, decidir e si comportar de maniera judicioa e sàvia. Sin.: **judici, entendiment, intellècte, entendement, èime**. 2. La facultat de pensar, li facultats intellectuáli, la capacitat à mestrejar l'ensèm dei operacions de l'esperit. Sin.: **jutjament, sapiença, saviessa**. ◇ *Perdre la rason*: Venir foal, tenir un discors ò un comportament absurdes. Sin.: **tombar en demença, virar la tèsta**. 3. Jutjament confòrme ai fachs, à la realitat ò à la veritat. ◇ *Aver rason*: Aver un judici just, non s'enganar. ◇

Escotar rason: Si conformar au drech, à la justícia, au dever. Sin.: **venir à la rason**. ◇ *Comparason, non es rason*: Una comparason non a valor de demostracion. ◇ *Donar rason à quauqu'un*: Decidir que quauqu'un es dins lo vèr. Sin.: **faire drech à quauqu'un**. 4. La causa d'un eveniment, d'un fach ò d'un accion. Sin.: **causa, motiu, justificacion, explica, argument, desencusa**. ◇ (loc.) *En rason de*: per causa de. ◇ *Rason d'omotecia*: (mat.) Dins una projeccion omotetica, rapoart entre una mesura algebrica de la figura-imatge e la mesura algebrica correspondent a sus la figura iniciala.

rasonablement adv. Conformament à la rason, segond de principis que convènnon à la rason.

rasonable, a adj. 1. Qu'es dotat de rason. 2. Que manifèsta de rason dins li sieu paraulas ò lo sieu comportament: *Un òme rasonable*. Sin.: **judiciós, savi, senat, convenable**. 3. Qu'es confòrme à la rason. 4. Que manifèsta de moderacion dins lu afaires: *Un prètz rasonable*.

rasonament n.m. 1. Accion d'exercir li sieu facultats intellectuáli, accion de rasonar. Var.: **rasonaria**. 2. Ensèm dei arguments encadenats e organisats per pervenir à una demostracion.

rasonar vi. 1. Faire usatge de la sieu rason, dei sieu facultats intellectuáli. 2. Produire un rasonament, encadenar logicament li operacions de l'esperit ò lu arguments per convèncer, refutar ò demostrar. ◆ vt. 1. Adurre quauqu'un à adoptar un comportament ò una opinion rasonables, ò à abandonar una crendença faussa ò una decision desrasonabla. 2. Sotametre au rasonament, analisar: *Rasonar un problema*.

rasonaria n.f. Rasonament.

rasonat, ada adj. 1. Que segue li règlas de la rason, racional. 2. Qu'es ordonat de maniera à convèncer. *Lexic rasonat de la lenga niçarda*. 3. Qu'es inspirat ò fondat sus de boani rasons: una opinion rasonada.

rasor n.m. Rasador.

raspa n.f. 1. Lima dai gròssi dents que sièrve à aplanir un object; en particulier, aisina de coïna que comprèn una lama traucada destinada à raspar d'aliments; gratua. Sin.: **gratadoira, gratuita**. 2. Dança folclorica originària de l'èst dau Mexic.

raspadura n.f. Cen que si lèva en raspant. ◇ Accion de raspar; lo sieu resultat.

raspaira n.f. Veïcule motorisat utilizat per aplanir lo soal e crear de tèrra-plens. Var.: **rasparèla**.

raspalh n.m. Tenchura bruna, estracha de la gruèlha de notz. Sin.: **aiga de notz**.

raspalhar vt. Rasclar.

raspar vt. Limar au mejan d'una raspa.

rasparèla n.f. Raspaira.

raspatge n.m. Accion de raspar.

raspinhós, oa adj. Rugós au tocar, aspre. Sin.: **aspre, rascós, rascós, rufe, rafanhós**.

raspinhós n.m. *Raspinhós roge*: Fonge manjadís (*cantharellus cibarius*).

rasplando n.m. Òme sensa paraula, que cèrca à enganar e trufar lu autres; escapuchò, truffador. ◇ Per

extension, si di d'un òme d'atge mejan ò avançat que si cretz encara beu, ma que l'es plus gaire: *Un vièlh rasplando*.

rasplar vt. 1. En parlant dei bèstias, excavar lo soal per li trovar de que si noirir. 2. (fig.) Forgonear, farfolhar.

rasqueta n.f. (zool.) Malautia infeccioa, que tòca sobretot lu cavaus e lu aes joves, e que si caracteriza per una inflamacion purulenta dei vias respiratòri e dei glândolas superiori.

rassada n.f. Saurian (*Timon lepidus*), de la familha dei lacertidats (*lacertidae*), de granda talha e de la pèu que tira vers lo blau. Es lo plus grand dei estrapions d'Euròpa.

rassasiada adj. Rassasiada.

rassasiament n.m. Rassasiament.

rassasiar vt. (*rassasi*, classic *rassàsii*) Rassasiar.

rassasiat, ada adj. Rassasiat.

rassasiada n.f. Rassasiament. Var.: **rassasiada**, **ressasiada**, **ressasiada**.

rassasiament n.m. Sentiment de sadolament. Var.: **rassasiament**, **ressasiament**, **ressasiament**.

rassasiar vt. (*rassasi*, classic *rassàsii*) 1. Sadolar, levar la fam e laisser un sentiment de sadolament, en parlant d'un aliment. Var.: **ressasiar**, **ressasiar**. Sin.: **repàisser**. 2. (fig.) Contentar.

rassasiat, ada adj. Assadolat, estof, sassi.

rassé n.m. (gavoat) Pos que resulta dau serrar dau boasc, cendrilha dau boasc.

rassegnacion n.f. (it.) Accion de si rassegnar. Var.: **resignacion**.

rassegnar (si) v.pr. (it.) Acceptar sensa rancura una situacion penoa que si jutja inevitabla. Var.: **si resignar**.

rassegnat, ada adj. (it.) Que si rassegna, qu'accèpta sensa si revoltar lo sieu sòrt. Var.: **resignat**.

rasegurant, a adj. Que rassegura, que lascia ò que fa venir quiet, tranquille, calmant. Var.: **assegurant**.

rasegurar vt. Far disparéisser lu dubis ò li crentas de quauqu'un, asserenar, rasserenar, calmar, tranquillisar.

rassembleire, airtz n. Que recampa.

rassemblament n.m. 1. Accion de rassembler, recampament, radunaça. 2. Lo grope de personas ensin format. Sin.: **acampament**, **assemblada**, **radunaça**, **recampament**.

rassembler vt. Radunar divèrs objèctes, animaus ò personas en un meme luèc. Sin.: **acampar**, **radunar**, **recampar**, **rejónher**, **agropelar**, **amontelar**.

rasserenar vt. Faire tornar seren quauqu'un, tranquillisar, rassegnar.

rassodament n.m. Accion de rassodar.

rassodar vt. 1. Rendre sòdo quauqua ren. 2. (fig.) Rendre de foarças à quauqu'un ò quauqua ren. Sin.: **renvigorir**.

rasta adj. inv. e n. Si di d'un movement mistic, politic e cultural, pròpri ai Negres de Jamaica e dei Antilhas anglofòni. Var.: **rastafari**.

rastacoèra n.m. Nom mespresant donat à de forastiers pauc ò pron civilisats.

rastafari adj. inv. e n. Rasta.

rastanga n.f. Raça de raia (*Dasyatis pastinaca*) de la familha dei dasiatidats (*dasiatidae*).

rastega n.f. Raça d'actinia, comunament dicha *ortiga de mar*, perquè lo liquide urticant que secreta aquesta anemòna de mar brutla coma l'ortiga sus la pèu. Var. **rastenha**. Sin.: **rustuguet**.

rastegam n.m. 1. Depòst de rastaganha laissada per rivieras e per lu fluvis. 2. Tota bordilha portada per li aigas. Sin.: **rabugam**.

rasteganha n.f. 1. Rastelada. 2. Sobra de boasc, baranhas, brancas e fuèlhas rots ò talhats; brondilhada. Rastagan. 3. Darnieri sequelas d'una malautia.

rastegar vt. Rastelar.

rastègue n.m. 1. Anciana raça de cans de caça, capables d'anar retrovar la sauvatgina dins li baranhas dont si va escondre. 2. (fam.) Manjanieras.

rastel n.m. (mús.) Cavalet de cordier, per exemple dins una guitarra. Sin.: **pontet**.

rastelada n.f. 1. Accion de passar lo rasteu; quantitat de matèria (generalament vegetala) acampada en un còup de rasteu. Var.: **rastelatge**. 2. Astada; aliments talhats en pichoi morseus, ficats sus d'un aste e ensin grasilhats. Var.: **rasteladura**, **rastelanhà**, **rastelada**.

rasteladura n.f. Rastelada. Var.: **rastreladura**.

rastelanhà n.f. Rastelada. Var.: **rastrelanha**.

rastelar vt. Netejar una susfàcia au mejan d'un rasteu; acampar de matèria (generalament vegetala: fuelhas, brancas, fen, erba...) au mejan d'un rasteu. Var.: **rastrelar**.

rastelatge n.m. Accion de rastelar; rastelada.

rastelejar vi. Avarejar.

rastelier n.m. 1. Clea de boasc destinada à contenir lo forratge dei bèstias; grúpia. 2. Mòble fixat à una paret, que li son dispauats divèrs objèctes en d'emplaçaments prevists: *Un rastelier d'armas*. 3. (pop.) Li dents. Sin.: **gengivier**, **dentadura**.

rastenha n.f. Rastega.

rasteu n.m. 1. Instrument fach d'un mànegue lònc de boasc e acabat embé de dents de metal espalancadi per fin d'amassar lo fen, l'èrba, li fuèlhas ò d'autri matèrias vegetali. ◇ Rasclèta m'un mànegue, que sièrve au cropièr per rabalhar cen que si tròva sus la taula de juèc. 2. Espina dorsala, esquina. 3. Dins una premsa litografica, pèça de boasc rectilinha garnida de cuer, que permete d'exercir la pression.

rastrelada n.f. Rastelada.

rastreladura n.f. Rasteladura.

rastrelanha n.f. Rastelanhà.

rastrelar vt. Rastelar.

rata n.f. 1. Garri dei campanhas. Sin.: **ratèla**, **minça**, **mèlsa**. 2. Femèla dau garri.

rata n.f. (anat.) Organe situat entre lo diafragma e li coastas, que ientra dins la fabricacion dei cellulas dau sang e juèga un ròtle important dins l'immunitat.

rata n.f. Part d'un pagament que si vèrsa à intervals reguliers. ◇ *À ratas*: À crèdit.

ratafiat n.m. Bevenda alcolica obtenguda per maceracion de frucha, de flors, de plantas dins d'alcòl e de sucre. Var.: **tafiat**.

ratapart n.f. Contribucion que quauqu'un deu versar ò receure per contribuir au pagament d'una soma fach per mantuni personas. Sin.: **escotisson, escòt, quòta-part, rataporcion**.

ratapenada n.f. Ratapinhata.

ratapinhata n.f. Mamifèr volant, nocturne e generalament insectivòre, que constituísse l'òrdre dei quiroptèrs e designa divèrs representants de la familha *vespertilio*. Lu sieus membres anteriors s'acàbon embé quatre dets e sostènon una ala membranoa que li poarta dins l'ària com'un ala. Animau foarça comun dins li campanhas niçardi, es de pichina talha e viu dins li baumas e lu graniers dei maions. Es vengut dins la cultura populària un simbòle de la niçarditat, à costat e en contraste de l'aigla. Forma derivada de *ratapenada*. Sin.: **quiroptèr**.

rataplau onomat. Onomatopea qu'imita lo son dau tamborn.

rataporcion n.f. Prorata. Var.: **ratapart**.

ratar vt. 1. Rolhar. 2. Mancar un bersalh; perdre. ◆ vi. Foirar, faire chic (per una arma de fuèc).

ratatge n.m. Accion de ratar, falhiment. Sin.: **mancatge, mala escaduda**. (pop.) **cadada**.

ratatolha n.f. 1. Plat de la gastronomia niçarda compauat de divèrs lieumes fregits e cuèchs ensèm. Var.: **jambalaia** (gavoat). 2. (fig.) Tèrme pejoratiu que designa una persona de bassa condicion ò que si mesprea: *Es una ratatolha, aqueu!*

rata-volòira n.f. Ratapinhata (esasc).

rateiròu n.m. Nom donat à doi auceus dei plumas escuri e dei alas grandí que si poàdon confondre, *apus apus*, de la familha dei apodidats, e la *riparia riparia*, de la familha dei irundinidats, un pauc plus pichina. Sin.: **astor, astoret, ratier** (C. Barsòtti).

ratèla n.f. 1. Garri dei campanhas. Sin.: **rata, minça, mèlsa**. 2. Persona que li agrada si chacotar ò embrolhar li gents. ◆ *Faire de ratèlas*: Faire un grand bosin. Sin.: **cercagarrolha, embrolhon, tricho**.

ratelar vt. (*ratèli*) 1. Contestar sistematicament li paraulas ò li decisions de quauqu'un, debequinar. 2. Embrolhar, trichar au juèc. 3. Dins una discussion comerciala, cercar de faire abaissar lo prètz d'una mèrç, mercandejar.

rateta n.f. 1. Pichin mamifèr rolhaire, sovent dau pel gris, que pòu abitar li maions e lu ostaus. 2. (informatica) Nom de l'objèct, que la sieu forma ramenta aquela de l'animau, que sièrve à desplaçar lo marcaire sus l'ecran dau computador e à li clicar.

ratge n.m. 1. Rai. 2. (loc.) À *ratge*: À l'aventura, sensa destinacion precisa, d'azard, desbandadament. ◆ À l'abandon: «Non deù giamai laissà la sieu majon a rage» (Rancher). Var.: **arratge**.

ratocida n.m. Poison per eliminar lu garris.

ratier n.m. 1. Traquet previst per agantar li ratetas ò autres rolhaires. Var.: **ratiera**. 2. (fig.) Tot dispositiu

material ò non destinat à enganar quauqu'un; leca, trabuquet. 3. Rateiròu.

ratiera n.f. Ratier (trabuquet).

ratifica n.f. (it.) Ratificacion.

ratificacion n.f. Accion de ratificar, de confirmar. ◆ Procedura per la quala lo Parlament dona foarça de lèi ai ordenanças que lo govèrn pilha dins lo quadre d'una lèi d'abilitacion. ◆ Acte juridic per lo quau una persona pilha au sieu còmpte l'engatjament pilhat en lo sieu nom per una altra que non èra abilitada. ◆ (dr. intern.) Formalitat per la quala un Estat afirma la sieu volontat d'èstre engatjat per un tractat internacional prealablement signat. Var.: **ratifica** (it.). Sin.: **adesion, afortiment, assentiment, agradament, sancion, aprobacion, sostèn**.

ratificar vt. (*ratifiqui*) 1. Aprovar oficialament una decision ò reconóisser la validitat d'un acte, d'un paraula, d'un projècte ò d'una decision. 2. Acceptar, aprovar. Sin.: **averar**. Sin.: **afortir, aderir, assentir, sostenir, sancionar, consentir**.

ratigàs n.m. 1. Accès de fèbre que causa de tremolons; fressons. 2 (fig.) Caprici.

ratina n.f. Estòfa de lana crosada.

ratinar vt. Sotametre una estòfa au ratinatge.

ratinatge n.m. Procediment tocant la ratina.

ratit n.m. *Ratits*: Sotaclasse d'auceus corrèires dei alas reduchi, coma l'estruci.

ratochin n.m. Cassu per l'òli. Sin.: **poador**.

raton n.m. 1. Gròssa rateta, garri. 2. (fam.) Dent de lach. Var. **ratona**.

ratona n.f. (fam.) Dent de lach. Var. **raton**.

ratonada n.f. 1. Ventrada de ratetas. 2. (fam. e pej.) Expedicion punitiva còtra de maugrabsins.

ratum n.m. La raça dei ratetas e dei garris dins lo sieu ensèm.

raturo n.f. Escafadura, part d'un tèxto qu'es estat raiat. Var.: **raituro**. Sin.: **escafadura, escarabòcho, raiadura, regadura**.

raturar vt. Escarafar, cancelar une tèxto en traçant divèrs autres trachs au dessobre. Var.: **raiturar**. Sin.: **raiar, regar**.

rau n.m. Nom onomatopeic que designa lo son dau tamborn. Var.: **ra**. ◆ *Mancar lo rau*: Asperar.

raub n.f. Accion de raubar, furt, raubaria. ◆ *Faire un raub*: Raubar; enganar, fregar quauqu'un. Sin.: **raubarici, raubatòri**.

rauba n.f. 1. Tèrme general per designar collectivament un grope d'objèctes ò de bens. Sin.: **cauas**. ◆ Prov.: *Rauba trovada, e non consignada, mitan raubada*. 2. Pèça dau vestit, sobretot femenin, que cuèrbe lo còrs dei espatlas fins sota li ancas, e que pòu èstre mai ò mens lònnga: *La rauba dau prèire*. Sin.: **cotilhon**.

raubador, airitz n. Raubaire. ◆ (mar.) Pirata. 1150-70: «*Fol, per mon cap.....Non a tan fort raubador sobre mar...*».

raubaire, airitz n. Aqueu que rauba, que fa un furt, ladron, raubaire.

raubafigas n. (fam.) Ladron, raubaire.

raubament n.m. 1. Raubatòri. 2. Rapiment d'una persona. Sin.: **desraubament**.

raubar vt. 1. Faire un furt, trufar. 2. (mar.) Piratar. 1537: «VI bergantins los quals partis de Jenna afin de venir raubar a la modo acostumado.» A.C.Arles.

raubaria n.f. Raub.

raubarici n.m. Cambriolatge.

raubasina n.f. Alcaloïde vasodilatator ipotensor extrach dei raïç dau rauwòlfia.

raubassar vt. vi. Raubar.

raubatiu adj. Qu'incita à raubar ò que fa nàisser l'envuèia de raubar.

raubatòri n.m. Cambriolatge.

rauc, a adj. Si di de la votz rangolhoa d'una persona ò, per extension, dau crit d'un animau: *Lo crit rauc de la gralha*. Var.: **raucós**. Sin.: **rangolhós, raufelós**.

raucitat n.f. Caractèr rauc d'una votz ò d'un crit. Sin.: **rauquiera**.

raucós, oa adj. Rauc.

raucùenha n.f. 1. Estat passatgier, soventi fes causat da una malautia dau sistema orofaringeu, que fa que la votz es enraucada. 2. Son emés qu'una votz rauca emete.

raufèl n.m. Alteracion de l'alenada que pertòca lu paumons, particularament au moment de la moart. Var.: **raufeu**. Sin.: **rangolh**.

raufelar vi. (*raufèli*) Alenar, per quauqu'un que s'avesina de la moart. Sin.: **rangolhar**.

raufelós, oa adj. Rauc.

raufeu n.m. Raufèl.

raumàs n.m. Rume. Var.: **reuma, reumàs**. Sin.: **refreiament**;

raumatejant, a adj. Pertocat per lu raumatismes. Var.: **reumatejant**.

raumatic, a adj. Que pertòca lu raumatismes. Var.: **reumatic**. Sin.: **reumatismal, reumatismal, reumatismau, raumatismau**.

raumatismal, a adj. Raumatic. Var.: **raumatismau**.

raumatismau, ala adj. Raumatic.

raumatisme n.m. Afeccion dei oàs, dei articulacions e dei muscles que provòca de dolors e gena lu movements. Var.: **reumatisme**. Sin.: (pop.) **mau d'oàs**, (plur.) **dolors**.

raunhar vi. Bronchonar, ronhar. Si di en particulier dei enfants que plorínhon. Sin.: **bronchonar, plorinhar, renar, ronhar, roscalhar, sustrar**.

rauquejar vi. Èstre enraucat, Parlar m'una votz rauca.

rauquiera n.f. Raucitat.

raurela n.f. Planta, de la familha dei pavòts (*papaver rhoeas*), de la flor roja provista de quatre petalas, e dau fruch en capsula; es comuna per lu camps. Sin.: **rosèla, bèrbia** (Luceram), rosolèla (Esa).

rausa n.f. Depaus que si forma dins lu liquides fermentats. Sin.: **pautròla, pòutra, grapa, baudra, baudralha**.

rauwòlfia n.m. Aubrilhon d'Índia (*Rauwolfia serpentina*), que li sieu raïç dónon la reserpina, alcaloïde emplegat per li sieu qualitat ipotensivi.

ravalat vt. Avalar torna-mai. Sin.: **tornar surbir**.

ravan n.m. 1. Ventrada d'un peis, qu'es generalament pas pescada; ensèm de peis troup pichoi per èstre pescats. 2. Quantitat de cánebe penchinat que lo cordier mete à la sieu talhòla quora fa una coarda. ◇ *Lu ravans*: Breus filaments de lana penchinada.

ravan n.m. Vièlha caua de gaire de valor. Var.: **ravanilha**.

ravanasso n.m. Raça de rifoà fèr.

ravana n.f. Designa divers plantas de la familha dei crucifèras, coma la mostarda, lo ravanasso ò lo rifoà fèr.

ravanenca n.f. Peis insectivòre de la familha dei ciprinidats, de pichina talha (10 à 15 cm), comun dins li aigas docí.

ravanilha n.f. Ravan.

ravaria n.f. 1. Activitat mentala qu'es pas guidada da la consciença; pensada vaga ò confusa. 2. (pej.) Deliri. ◇ *Anar, partir, s'en anar en ravaria*: Delirar, agir ò parlar sensa judici ni rason.

ravàstola n.f. (fam.) 1. Gandaula. Sin.: **rabastabastion**. 2. Descai, ravan.

ravatge n.m. 1. Daumatge causat da l'òme ò da una catastròfa naturala sus d'una grana escala: *Lu ravatges d'una tempèsta*. 2. (fig.) Efecte desastrós d'un fenomène sus d'una persona ò sus la societat: *Lu ravatges de l'illetrisme*. Sin. (1 e 2): **fracatge, destruïment, gast, afondrament; devastacion, roïna, desolacion, degalh**. 3. *Faire lo ravatge*: Si di d'un grope d'enfants ò d'adolescents que cèrca, per juèc, de tarabustar la gent dau quartier.

ravatjar vt. Portar la desolacion e la destruccion sus d'un territòri; degalhar. Sin.: **afondrar, arroïnar, devastar, destrüir, gastar**.

ravaudaire, airtiz n. Persona que ravauda.

ravaudar vt. 1. En cordura, accion de reparar un vestit au mejan d'un fièu e d'una agulha. Sin.: **sarcir**. 2. (fam.) Barjacar, chacharonar, pastrolhar.

ravaudaria n.f. Accion de ravaudar un vestit. Sin.: **sarcidura, ravaudatge**.

ravaudatge n.m. Accion de ravaudar un vestit. Var.: **ravaudaria**.

rave n.f. (angl.) Rave-party. Var.: **rèva**.

rave-party n.f. (angl.) Acampament au ritme de música electronica, sovent organisat sensa autorisacion dins un luèc abandonat ò dins un camp, etc. Var.: **rave, rèva**.

ravela n.f. Peis de mar, de la familha dei esparides, qu'es una varietat de daurada (*aurata hurta*); es comuna dins li noastri aigas à la prima.

ravenala n.f. Planta de Madagascar, finda sonada *aubre dau viatjaire*, perquè la basa dei sieu fuèlhas recampa l'aiga de pluèia (Familha dei musaceas).

ravenés, esa adj. e n. De Ravena (vila d'Itàlia).

ravigòta n.f. Vinaigreta mé d'èrbas, de tàperis e de chalòtas. Sin.: **saussa verda**.

ravigotar vt. (*ravigòti*) (fam.) Tornar donar de vigor, de foarça à (quauqu'un). Sin.: **reviscolar**.

ravin n.m. 1. Pichin valon que l'escorrement dei aigas de pluèia a cavat. Sin.: **vabre**. 2. Valada encavada profundament. Sin.: **clua**, **comba**, **caravenc**, **combaliera**, **avencàs**, **debauç**.

ravina n.f. Pichin ravin. Sin.: **robina**, **raiana**, **robinàs**, **rabina**.

ravinatge n.m. Grandi quantitats d'aiga que regoàlon subitament e excàvon lo soal.

ravisar (si) v.pr. Cambiar d'opinion sus d'un subjècte, sovent per si rendre à l'avís exprimit per d'autres.

ravivar vt. 1. Rendre un fuèc mai viu. 2. (fig.) Donar mai de vivacitat à quauqua ren de colorit ò à un sentiment: *L'esperança a ravivat la sieu passion*. Var.: **avivar**. Sin.: **reviudar**, **reviscolar**, **reanimar**.

ràzzia n.f. (it.) 1. Nom donat à l'atac brusc fach da una armada ò un grope de sordats sus d'un territòri per raubar aver, bens ò fremas, ràfega. Sin.: **correguda**, **encorreguda**, **incursion**. 2. (fig.) Accion de raubar rapidament e avidament quauqua ren ò una granda quantitat de cauas. ◇ Accion de crompar en quantitat una mèrç, un article donat: *La crisi sanitària a provocat una ràzzia sus la farina*.

razziar vt. (*razzi*, classic *ràzzii*) Faire una ràzzia sus. Sin.: **rastelar**, **rasclar**, **faire arland**.

Rb Simbòle dau rubidi.

Rd Simbòle dau rad.

Re Simbòle dau reni.

re Nòta de música, segonda de la gamma.

re- Prefixe que marca principalament l'iteracion (*refaire*) ò un movement à l'endarrièr (*retirar*). En occitan, si pòu sovent remplaçar au mejan dau vèrbo *tornar* (*tornar faire* en plaça de *refaire*, *tornar dire* en plaça de *redire*, etc.).

reabilir vt. (*reabilissi*) Reabilitar.

reabilitable, a adj. Que pòu èstre reabilitat.

reabilitacion n.f. 1. Decision de justícia qu'escafa la condemnacion penala de quauqu'un e lu sieu efèctes. 2. Accion de reabilitar una caua ò una persona. Sin.: **renovacion**.

reabilitar vt. 1. Restaurar publicament l'imatge e l'onor d'una persona injustament condemnada ò mespresada. Si pòu dire tambèn de l'apreciacion d'un personatge istoric. 2. Reconéisser la valor e l'utilitat de quauqua ren qu'es passat de mòda ò qu'es estat denembrat. 3. Restaurar e modernisar una abitacion ò un ensèm d'abitacions: *An reabilitat lo quartier*. Var.: **reabilir**. Sin.: **renovar**. 4. Donar l'absolucion a un eclesiastic fautiu d'aver participat a un judici de moart.

reabilitat, ada adj. e n. Qu'a obtengut la sieu reabilitacion; qu'es estat remés en estat.

reabituat vt. (*reabitui*) Tornar abituat. Sin.: **reacostumar**. ◆ **si reabituat** v.pr. Si tornar abituat.

reabonament n.m. Accion de si tornar abonar, reïteracion d'un abonament.

reabonar vt. Si tornar abonar, prolongar un abonament.

reabsorbir vi. (*reabsorbissi*) Tornar absorbir. Sin.: **resurbir**

reabsorpcion n.f. Accion de reabsorbir.

reaccion n.f. 1. (mecan.) Foarça qu'exercisse en retorn un còrs sotamés à l'accion d'un autre còrs. ◇ *Avion à reaccion*: Avion que fonciona m'un motor que fonciona per ejection d'un flux gasós sota pression e d'una granda velocitat (*motor à reaccion*). ◇ (autom.) *Barra de reaccion*: Dispositiu qu'empacha la rotacion, à l'entorn d'un axe, d'un organe que li transmete un coble. ◇ *Temps de reaccion*: Espaci de temps que dessepara l'estimulacion de la respòsta de la persona pertocada. 2. *Amplificador à reaccion*: Dins lo quau una granda partida dau senhal de sortida es combinat m'aqueu d'intrada. 3. (quim.) Transformacion que si produe quora de còrs quimics son mes en presença ò quora un còrs reçaup un apoart exterior de novèli substanças. ◇ *Reaccion nucleària*: Fenomèn obtengut en bombardant lo nucleu d'un atòme m'una particula elementària, un autre nucleu, etc., e que dona naissença au nucleu d'un autre element. 4. Biais qu'una màquina, un organe mecanic respònde à una sollicitacion. 5. (psicol.) Tot comportament directament suscitât per un eveniment exterior au sistema nerviós, sonat *estímulus*. ◇ *Temps de reaccion*: Latença. 6. Tipe de respòsta d'un individú ò d'un grope à-n-una paraula, una situacion, un eveniment ò l'accion d'una altra persona. 7. Accion facha en oposicion à-n-una altra accion que tende à l'anullar. 8. Movement d'opinion contrari ai ideas generalament compartidi anteriorament. 9. (pol.) Movement politic conservator que cerca à reabilitar d'ideas ò d'institucions socials, politiqui e religioi abandonadi. 10. *Reaccion anafilactica*: Respòsta excessiva d'un organisme sotamés au contacte m'una substança que li es allergic e que lo mete en perilh.

reaccional, a adj. Que reagisse a quauqua ren. Var.: **reaccionau**.

reaccionau, ala adj. Reaccional.

reaccionari, ària adj. e n. Si di d'una persona, d'una opinion ò d'un partit que promòu un retorn à d'ideas ò d'institucions socials, politiqui ò religioi dau passat: *Un partit reaccionari*. Sin.: **conservator**, **tradicionalista**.

reacendre vt. Tornar acendre.

reacostumar vt. Tornar acostumar. Sin.: **reabituat**.

◆ **si reacostumar** v.pr. Si tornar acostumar.

reactança n.f. Partida imaginària de l'impedança complexa d'un dipòle.

reactiu, iva adj. Que reagisse rapidament ò eficaçament. ◇ (elec.) *Corrent reactiu*: Compauanta d'un corrent sinusoidal en quàdratura embé la tension.

reactiu n.m. (quim.) Substança que pòu reagir m'una espècia quimica ò mé diversis espècias quimiqui, que permete de classar li reaccions dins li quali intervèn e de caracterisar una espècia quimica particuliera.

reactivacion n.f. Accion de reactivar.

reactivar vt. 1. Tornar activar (quauqua ren). 2. Tornar donar (à quauqua ren) una vigor novèla. 3. (quim.) Regenerar.

reactivitat n.f. 1. Capacitat d'un organisme viu a reagir de manera adaptada a un canviament físic ò quimic que porria comprometre la sieu integritat, la sieu sobrevida ò lo sieu desenvolupament. 2. (fis. nucl.) Acreissement dau nombre de neutrons emés au moment d'una reaccion de fission en cadena. 3. (fig.) Capacitat d'una empresa a reagir a un canviament de la situacion econòmica e a anticipar li variacions dau mercat.

reactogène, a adj. e n.m. (med.) Si di d'una substança que provòca dins l'organisme una reaccion d'ipersensibilitat.

reactor n.m. 1. Propulsor aerenc qu'emplega l'ària ambienta coma comburant e que fonciona per reaccion dirècta sensa faire virar una elija. Sin.: **turbopropulsor**. 2. Installacion industrialà dont si fa una reaccion quimica en presença d'un catalisaire. 3. *Reactor nucleari*: Aparelh dins lo quau es possible de produrre e de dirigir una reaccion nucleària de fission ò de fusion.

reactualisacion (-izacion) n.f. Accion de reactualisar; fach d'èstre reactualisat.

reactualisar (-izar) vt. Metre à jorn.

readaptacion n.f. 1. Accion de readaptar; fach de si readaptar. 2. Accion de si readaptar à una activitat interrota pendent totplen de temps.

readaptar vt. 1. Tornar adaptar. Sin.: **reacostumar**. 2. Après un accident, tornar rendre foncionals lu membres, lu muscles. Sin.: **reeducar**.

readjudicacion n.f. Atribucion d'un mercat en un autre adjudicatari quora l'adjudicatari precedent es incapable d'assegurar lu sieu engatjaments.

readjudicar vt. Adjudicar tornamai.

readmetre vt. Admetre tornamai.

readmission n.f. Accion de readmetre.

reafirmar vt. Tornar afirmar, generalament embé mai de foarça. Sin.: **reafortir**.

reafortir vt. (*reafortissi*) Reafirmar.

reagir vi. (*reagissi*) 1. Efectuar una modificacion en respoasta à una paraula, un eveniment ò una accion exteriora. 2. Respoandre à un estímulus exterior. 3. (sc.) Si di d'una substança quimica que fa una reaccion. 4. Aver de repercussions sobre quauqua ren: Un trebolici psiquic que reagisse sobre l'organisme. 5. *Reagir còntra quauqua ren, quauqu'un*: Cambiar d'actituda ò de comportament en reaccion à-n-un acte perilhós, nefaste ò contrari ai sieu opinions, s'opauar (à). Sin.: **luchar, resistre, si defendre**.

reajustament n.m. Rajustament.

reajustar vt. Rajustar.

real, a adj. (lat. *realis* < *res*, "caua") 1. Qu'existisse ò a existit, que fa part de la realitat. 2. Que la sieu existença ò realitat es segura e fa minga dubi. Var.: **reau**. Sin.: **vèr, vrai**, vertadier.

real, a adj. (lat. *regalis* < *rex*, "rèi") 1. Que pertòca un rèi ò una regina, ò la sieu foncion: *Un òme de sang real*.

2. Qu'apartèn à un rèi ò qu'es digne d'eu: *Un palais real*. 3. Ideal, melhor: *Aquelu estudis son la via reala per si faire una situacion*. Var.: **reial**.

real, a adj. (esp.) *Galèra reala* ò *reala*, n.f.: Qu'au sieu bòrd embarcava lo rèi ò lo general dei galèras.

real n.m. (esp.) Anciana moneda d'Espanha, que valia un quart de peseta.

realament adv. (*real* 1) 1. Que si fa d'un biais real ò vertadier, vertadierament. 2. Conformament à la realitat ò à la veritat.

realament adv. (*real* 2) À la mòda d'un rèi, embé magnificença. Var.: **reialament**.

realesar vt. Aumentar leugierament lo diamètre d'un alesatge per faire disparéisser l'ovalisacion deuguda à l'usura.

realesatge n.m. Accion de realesar.

realgar n.m. (ar.) Sulfure natural d'arsenic AsS, roge.

realinhament n.m. Nòva definicion dau taus de cambi d'una moneda per rapoart à una altra ò un ensèms d'autri.

realinhar vt. Procedir au realinhament (d'una moneda).

realisable (-izable), a adj. 1. Que pòu èstre fach, realisat. Sin. **factible, executable, possible, practicable, viable**. 2. Que pòu èstre vendut ò escomptat: *De valors realisabli*.

realisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de realisar quauqua ren: *La realisacion d'un projècte*. 2. Fach de si realisar, d'acapitar. 3. Cen qu'es estat realisat: *Una realisacion remirabla*. Sin. (1, 2 e 3): **execucion, operacion, compliment, concretisacion**. 4. Direccion de la preparacion e de l'execucion d'un film ò d'una emision de television ò de ràdio, fach de n'assegurar la messa en scena ò en ondas; lo film ò l'emission ensinda realisats. 5. (dr.) Venda de bens en vista de la sieu transformacion en sòus. 6. (mús.) Notacion ò execucion completa dei acòrdis d'una bassa chifrada.

realisar (-izar) vt. 1. Faire passar d'un estat virtual à un estat real, concretisar: *Ai realisat lo mieu pantalès*. 2. Efectuar, executar una tasca que la s'èra fixada. Sin. (1 e 2): **complir**. 3. Faire, metre en scena ò en ondas (si di d'un film ò de tota òbra televisuala ò radiofonica). 4. (mús.) Completar, en lu notant ò en lu executant, lu acòrdis que la sieu nòta de bassa chifrada impaua. 5. Convertir (un ben) en sòus; vendre, liquidar. 6. (de l'angl. *to realize*) Pilhar consciença de la realitat d'un fach, lo si representar clarament dins toi lu sieus detalhs: *Realisar l'importança d'un eveniment*. Sin.: **encapitar, s'avisar, si rendre còmpte**. ♦ **si realisar** v.pr. 1. Devenir real: *La tieu prediccion s'es realisada*. Sin.: **si complir, s'averar**. 2. Acomplir li sieu potencialitats.

realisator (-izator), atritz n. 1. (cín. e tv.) Autor d'una òbra audiovisuala. Sin.: **creaire**. 2. Persona que realisa cen qu'avía projectat.

realisme n.m. 1. Actituda d'aqueu que ten còmpte de la realitat. 2. Qualitat d'una descripcion objectiva dau monde, ò que si vòu tala. 3. (liter.) Movement estetic que si desenvolpèt en lo siècle XIX^{en} e que mirava à

rapresentar lo monde, li gents e la societat au plus pròche de cen que son realament.

realista adj. 1. Que ten còmpte de la realitat, dau monde tau coma es pusleu que coma lo s'imagina o lo si desira. 2. Que descriu quauqua ren embé realisme e sensa eufemisme, pudor ni concacions: *Es un retrach realista de la Nissa actuala.* ◆ n. Membre ò pròche dau movement estetic sonat realisme.

realitat n.f. 1. Qualitat de cen qu'es real, oposat a cen qu'es virtual ò imaginari. 2. Ensèm de tot cen qu'es, per oposicion ai desirs e ai illusions: *La realitat non li fa paur.* Sin.: **vèr, verai.**

reanimacion n.f. (med.) Lo tot dei mejans pròpris à restablir e à mantenir un equilibri dei foncions vitali normalis (respiracion, circulacon, ritme cardiac, etc.) en lo debanament ò en seguida à una intervencion cirurgicala, ò à una agression patologica greva.

reanimaire, airtiz n. Reanimator, atritz.

reanimar vt. Sotametre à la reanimacion. Var.: **ranimar.**

reanimator, tritz n. Especialista de reanimacion. Var.: **reanimaire.**

reaparéisser vt. Tornar paréisser.

reaparicion n.f. Fach de reaparéisser; aparicion d'una persona ò d'un fenomène que non si èra fach vèire despí un brave moment.

reaprovisionament n.m. Fach de tornar aprovisionar.

reaprovisionar vt. Tornar aprovisionar.

reaquistar vt. 1. Tornar aquistar. Sin.: **recrompar.** 2. Tornar en possession d'un ben que s'èra perdut. Sin.: **recuperar, recobrar.**

reargentar vt. Tornar argentat (cen qu'es estat desargentat).

rearmament n.m. Accion de rearmar.

rearmar vt. Tornar donar d'armas à quauqu'un.

reasseguraire n.m. Organisme que reassegura.

reassegurança n.f. Operacion per la quala una companhia d'asseguranças, après aver assegurat un client, si cuèrbe per tot ò partida dau risc en si faguent assurar per una altra companhia ò per d'autri companhias.

reassegurar vt. Garantir, assegurar au mejan d'una reassegurança.

reassignacion n.f. Novèla assignacion davant una juridiccion per un affaire entre li memi partidas.

reassignar vt. Tornar assignar.

reassortiment n.m. Accion de reassortir.

reassortir vt. (*reassortissi*) Tornar fornir de mèrç per restablir un assortiment.

reau, ala adj. Real.

reauça n.f. 1. Accion de reauçar. 2. (fin.) Correccion en auça d'un benefici fiscal. Var.: **reauçament.** 3. (b.-a.) Reaut. 4. Puèi.

reauçaire n.m. Dispositiu que sièrve à reauçar (espec. per un sèti de veitura destinat à un enfant).

reauçament n.m. Reauça.

reauçar vt. 1. Plaçar mai aut, aumentar l'autessa de. 2. Faire valer, donar mai de foarça, de valor à: *Reauçar lu meritis d'una accion.* 3. (b.-a.) Accentuar au mejan de reauts.

reauçatge n.m. Accion de reauçar.

reaut n.m. (b.-a.) Dins un dessenh, pichina tòca d'una tencha clara, que sièrve à faire ressortir la partida à la quala s'aplica. Sin.: **reauça.**

reavaloracion n.f. Reevaluacion.

reavalorar vt. Reevaluar.

reaver vt. Tornar aver, recuperar, recobrar.

rebab n.m. Instrument de música arabe, dei coardas fretadi e de la taula de pèu. Var.: **rabab.**

rebafar vt. Esquiçar, rompre.

rebafat, ada adj. Esquiçat, rot.

rebais n.m. Diminucion facha sus lo prètz d'una mèrç, lo montant d'una factura. Var.: **rebaissa, rebàs.** Sin.: **remes(s)a, abatament.**

rebaissa n.f. Rebais.

rebaissament n.m. Accion de rebaissar. Sin.: **despreciacion, umiliacion.**

rebaissar vt. Rabaissar. Sin.: **despreciar, umiliar.**

rebambir vi. S'en tornar en enfança, perdre lo judici. Var.: **rebambar.**

rebambar vt. Rebambir.

rebambatge n.m. Fach de rebambir.

rebanhar vt. Tornar banhar.

rebarba n.f. Rabarbe.

rebarbatiu, iva adj. 1. Si di d'una actituda ruda; reborsier. 2. Noiós, que manca d'atractiva.

rebarbeu n.m. Pichina poncha dau mosclar, qu'empacha lu peis de s'escapar.

rebàs n.m. Rebais.

rebastir vt. (*rebastissi*) Tornar bastir (cen qu'es estat destruch, que s'es encalat).

rebastison n.f. Reconstruccion.

rebat n.m. 1. Reflès. Sin.: **lusida, estralusida.** 2. (fig.) Mirau, miralh.

rebatadís n.f. Reflexion d'ondas, departiculas, de vibracions.

rebatament n.m. Reflexion d'ondas, departiculas, de vibracions.

rebatejar vt. Donar un autre nom à: *Rebatejar una carriera.*

rebatement n.m. 1. Accion de rebatre, de rabatre. 2. (mat.) *Rebatement d'un plan*: Rotacion qu'aplica aquesto plan sus lo plan orizontal, en geometria descriptiva. 3. Operacion que consistisse à abaissar lo niveu d'una jaça d'aiga per pompatge.

rebatre vt. 1. Rabatre. 2. Remandar d'una mena aflaquida la lutz, l'imatge de. Sin.: **trelúser, miralhar.** ◇ (fig.) Indicar, exprimir.

rebatuda n.f. Au juèc dau piquet, cas dins lo quau un jugaire totalisa 30 ponchs quora lo sieu adversari n'a minga. Sin.: **repic.**

rebatut, uda adj. Sovent repetit, sensa originalitat: *Un subjècte rebatut.*

rèbe, a adj. Abrupte. Sin.: èrt.
rebec n.m. Instrument de música medieval mé tres coardas e un arquet.
rebecar vi. (*rebèqui*) Si rebellar; èstre impertinent.
rebecós, a adj. e n. Rebèl, tissós.
rebèl, rebèlla adj. e n. Qu'es en revòuta dubèrta còntra lo govèrn ò còntra una autoritat constituïda. Sin.: **conjurat, sediciós, conspicator, revolucionari, facciós, revoltat**. ◆ adj. 1. Qu'es opauat, ostile à quauqua ren, que refuda de li si sotametre: *Un enfant rebèl à la disciplina*. Sin.: **indocile, indisciplinat, maucarat**. 2. Que manca de disposicions per quauqua ren: *Èstre rebèl à la música*. Sin.: **barrat à**. 3. Que si plega dificilament à l'accion à la quala es sotamés: *Un flòc de bèrris rebèl*. 4. Que non si garisse facilament, que resistisse ai remèdis.
rebellar (si) v.pr. (*mi rebèlli*) 1. Refudar de si sotametre à l'autoritat legitima. 2. Plus voler acceptar la tutèla de cen que s'estima una constrencha insuportabla. Sin.: **si revoltar, si revoutar, protestar, si rebecar, si somòure, si soslevar**.
rebellion n.f. 1. Accion de si rebellar, de si revoutar. Sin.: **revòlta, revòuta, insubordinacion, resisténcia, indocilitat, insurreccion, revolucion, soslevament, somòuta**. 2. Ensèm de rebèls.
rebequejar (si) v.pr. Rebecar.
rebeure vt. Tornar beure; si remetre à beure.
reblanquir vt. Tornar blanquir.
reblar vt. Rempliar.
reblaria n.f. (arquit.) Peirada.
reble n.m. Remplatge.
reblatge n.m. Remplatge.
reblochon n.m. Fromai au lach de vaca, de la pasta moala, non cuèch, fabricat en Savòia.
rebofament n.m. Refolament.
rebofar vt. Refolar.
rebofit, ida adj. Arredonit, rebondut.
rebomb n.m. 1. Fach de rebombar, movement de quauqua ren que rebomba: *Lu rebombs dau balon*. Sin.: **rebond, ressaut**. 2. Desvolopament noue e imprevisit d'un affaire, d'un racontè. Sin.: **rebond**.
rebombant, a adj. 1. Que rebomba. 2. Qu'a un son potent: *Una votz rebombanta*. Sin.: **rebombissent**.
rebombar vi. 1. Faire un bond, de bonds, après aver urtat un obstacle. Var.: **rebombir**. Sin.: **rebondir**. 2. (fig.) Aver de consequenças imprevisi, de desvolopaments noveus. Sin.: **rebondir**. 3. Rendre, remandar un son potent. Sin.: **retronar**.
rebombida n.f. Rebombiment. Sin.: **retronament, resson**.
rebombir vi. (*rebombissi*) rebombar.
rebombissent, a adj. rebombant.
rebond n.m. Rebomb.
rebondir vi. (*rebondissi*) Rebombar.
rebondut, uda adj. Si di d'una partida dau còrs ben redona: *Una cara rebonduda*. Sin.: **arredonit, rebofit**.

rebòrd n.m. 1. Partida en salhida, que forma lo bòrd de quauqua ren: *Un rebòrd de pèira*. 2. Bòrd natural au lòng d'una excavacion. Sin.: **òrle, relaisset, revèrs, riba, marge**.
rebordar vt. (*rebòrdi*) Tornar bordar.
rebors n.m. Contrapel d'una estòfa. ◇ loc. adv. *À rebors*: Còtra subèrna, au contrari de.
reborsier, a adj. Que va còntra; rebèl. Sin.: **bastian-contrari, reborsier**.
reboscament n.m. Plantacion d'aubres sus un terren nud ò su un soal ancianament plantat d'aubres. Var.: **reboscatge**. Sin.: **reforestacion, abosquiment**.
reboscar vt. (*reboasqui*) Practicar lo reboscament de. Sin.: **abosquir**.
reboscatge n.m. Reboscament.
rebot n.m. Persona que, sensa aver fach d'estudis de medecina, a la pretension de garir de luxacions, de dolors, per de metòdes empirics. Sin.: **adobaire**. Var.: **rebotaire**.
rebotaire n.m. Rebot.
rebotar vt. 1. Tornar metre en plaça de membres deslogats. 2. Òbra dau rebotaire.
rebotonar vt. Tornar botonar.
rebrodar vt. (*rebròdi*) Garnir una estòfa en la brodat après la sieu fabricacion.
rebrondada n.f. Rebrondatge.
rebrondadura n.f. Rebrondatge.
rebrondaire, airtz n. Persona que lo sieu mestier es de rebrondar.
rebrondaire n.m. Segabond.
rebrondar vt. Talhar li brancas inutili d'un aubre.
rebrondatge n.m. Accion de rebrondar; lo sieu resultat. Var.: **rebrondada, rebrondadura**. Sin.: **desbrancatge**.
rebrondilhas n.f. pl. Ensèm de brancas rebrondadi. Sin.: **mondilhas**. Var.: **rebrondum**.
rebrondura n.f. Rebrondatge.
rebrondum n.m. Rebrondilhas.
rebrot n.m. Ram que creisse dau pen d'un aubre. Var.: **brot**.
rebufada n.f. Marrida aculhença, refut acompanhat de paraulas duri. Sin.: **mostassada, reganhada, morralhada**.
rebufar vt. Repilhar violentament quauqu'un, lo rmetre à la sieu plaça.
rebulh n.m. Estat de cen que rebulhisse; efervescença.
rebulhir vi. (*rebulhissi*) Èstre en efervescença. Sin.: **fermentar**.
rèbus n.m. Juèc d'esperit que consistisse à exprimir de mòts ò de frasas au mejan de dessens ò de signes que la sieu lectura fonetica permete de n'en capir la significacion.
rebut n.m. Cen qu'es regetat, laissat de caire, considerat sensa valor. Sin.: **rafatalha, rafatum, descai, marridalha**. ◇ *Metre au rebut*: Escampar quauqua ren que non sièrve plus. Sin.: **metre à la rementa**.

rebutant, a adj. Que rebuta, enuèia: *Un trabalh rebutant*. Sin.: **desgustós, descorós, refastinhós**.

rebutar vt. 1. Descoratjar, desgustar: *Lo promier obstacle lo rebuta*. Sin.: **descorar, refastinhar, desgostar**. 2. Inspirar d'antipatia à, desplaèser à: *Lu sieus biais mi desgúston*. Sin.: **refastar, desagradar à**.

recaçar vt. Agantar au vòl.

recalar vt. 1. Faire baissar. 2. Adobar, tornar faire un barri de sosteniment. ◆ vi. 1. Baissar, tornar calar. 2. mar.) Baissar en parlant dau vent. Sin.: **paupar**.

recalcificacion n.f. Aumentacion de la fixacion dau calci e de la calcemia dins l'organisme.

recalcificar vt. (*recalcifiqui*) Enriquir en calci.

recalcitrant, a adj. e n. Que resistisse en s'encaïnant; reborsier, rebèl. Sin.: **testard, bastian-contrari**.

recalcitrar vi. Èstre recalcitrant. Sin.: **s'entestardir, s'opauar, resistir, anar còtra**.

recalcular vt. Tornar calcular.

recalescença (-ència) n.f. Rescaufatge espontaneu d'un aliatge au cors de son refreïament, degut à divers transformacions de fasas.

recaliu n.m. Brasa esconduda dins lu cendres cauds; cendre caud. ◇ (fig.) Calor, esperança: «*Amors mi ten en son dous recaliu*» (Pèire Vidal).

recalivada n.f. Malautia, mai que tot infeccioa, que si torna manifestar dins lo debanament de la convalescença. Var.: **recalivadura**.

recalivadura n.f. Recidiva. Var.: **recalivada**.

recalivar vi. 1. Recidivar. 2. Si tornar amalautir.

recalivat, ada n. Recidivista.

recambi n. 1. Remplaçament d'un objècte per un autre similari. 2. *De cambi*: Que sièrve per remplaçar un autre objècte per un moment ò per totjorn: *De pèças de cambi*. ◇ Que pòu èstre emplegat en plaça de cen qu'a falhit, que non a foncionat: *Una solucion de cambi*.

recambiar vt. (*recambi*, classic *recàmbii*) 1. Tornar cambiar. 2. Escambiar; partatjar (un sentiment).

recampament n.m. 1. Accion de recampar. 2. Granda amassada de personas. Sin.: **acampament, concentracion, acampada, acamp, amassada, tropelada, assemblança**.

recampar vt. Regropar, amassar, acampar. Sin.: **concentrar, assemblar, atropelar**. ◆ **si recampar** v.pr. S'en tornar au sieu. **si recampar, s'arrecampar**: *Si recampar à maion*.

recampatge n.m. Accion de recampar.

recantar vt. Tornar cantar.

recanton n.m. Canton estrech: *S'èra escondut dins un recanton*.

recantonar vt. Butar quauqu'un, ò un animau, en un recanton. Sin.: **acantonar, encantonar**.

recapitulacion n.f. Fach de rapelar, de repillar rapidament cen qu'es estat dich ò escrich precedentament. Var.: **recapitulada**.

recapitulada n.f. Recapitulacion.

recapitulaire, airtiz adj. Recapitulatiu.

recapitular vt. Faire una recapitulacion.

recapitulatiu, iva adj. e n. Que recapitula, que contèn una recapitulacion. Var.: **recapitulaire**.

recaptador, airtiz adj. e n. Recaptaire. ◆ n.m. Canton de messa en òrdre, de recaptament.

recaptaire, airtiz adj. e n. 1. Que recapta. 2. Que si rende fautiu de recapte. Sin.: **recelaire**.

recaptament n.m. Accion de recaptar.

recaptar vt. 1. Reculhir à maion, assostar. 2. Tenir escondut. Escondre fraudulosament per sostraire ai cèrcas de la justícia. Sin.: **amagar, escondre, recelar**. Var. **recatar**.

recapte n.m. 1. Escondon. 2. Accion de recaptar. Sin.: **recelament**.

recardar vt. Tornar cardar.

recarga n.f. 1. Fach de tornar metre en estat de foncionament: *Recarga d'una bateria*. Var.: **recargament**. 2. Cen que permete de recargar; partida d'un equipament que pòu remplaçar un element frust.

recargable, a adj. Que pòu èstre recargat.

recargament n.m. Accion de recargar. Var.: **recarga**.

recargar vt. (*recargui*) 1. Tornar plaçar una carga (sus un veicule). 2. Tornar garnir una arma de cen qu'es necessari au tir: *Recargar un fusiu*. 3. Tornar aprovisionar quauqua ren per lo metre en estat de foncionament: *Recargar un aparelh fotografic*. 4. Ajustar de matèria dins li partidas frusti d'una aisina, d'una pèça. 5. Tornar empeïrar una rota, una via ferrada, per n'auçar lo niveu. Sin.: **cauçar**.

recarir vt. e vi. (*recarissi*) Ajustar quauqua ren de mai a cen qu'es estat ja dich. Var.: **encarir, rencarir**. Sin.: **sobredire**.

recasar vt. (fam.) Tornar metre en plaça (cen qu'es estat desplaçat).

recast n.m. Blaime. Sin.: **remostrança, rancura, remenada**.

recastenaire, airtiz n. Blaimaire.

recastemar vt. Blaimar. Sin.: **rancurar, faire remostrança, encusar**.

recauçament n.m. Accion de tornar cauçar (un aubre, un barri).

recauçar vt. 1. Tornar cauçar. 2. *Recauçar un barri*: N'en reparar lo pen en remplaçant lu materiaus. 3. *Recauçar un aubre*: Tornar metre de tèrra au pen. Sin.: **encauçar**.

recauchotar vt. Tornar cauchotar.

reçaupre vt. Recevre. Var.: **receure, reçauper** (vivaroalpenc).

recauquilhat, ada adj. Que va en aut: *Nas recauquilhat*.

recavada n.f. Accion de de tornar encavar; lo sieu resultat.

recavar vt. 1. Copiar. 2. Tornar cavar.

reccion n.f. (ling.) Qualitat d'un vèrbo, d'una preposicion, d'èstre accompagnats d'un complement que lo sieu mòde ò lo sieu cas es determinat gramaticalament.

recel n.m. Infraccion que consistisse à detenir de causas obtengudi illegalament (raubadi, etc.) ò à sostraire quauqu'un ai recèrcas de la justícia. Sin.: **recapte**. Var.: **recelada, recelament**. Sin.: **recondalha**.

recelament n.m. Recel, recapte.

recelada n.f. Amagador.

recelaire, airtiz adj. Que recela.

recelaire, airtiz n. Persona que fa de recel. Sin.: **recaptaire**.

recelar vt. 1. Conservar e escondre (una caua qu'un autre a rabout). 2. Sostraire ai recèrcas de la justícia. Sin.: **recaptar, recatar, escondre**. 3. Enclaire, contenir: *Un luèc que recela totplen de belessas*.

recença n.f. (rare) Caractèr d'una caua recenta.

recenchar vt. Tornar cenchar.

recensaire, airtiz adj. e n. Si di d'una persona encargada d'un recensament.

recensament n.m. 1. Inventari de la populacion d'un estat, d'una vila. 2. Inventari dei bèstias, dei veïcules, etc. que l'armada pòu requisicionar. 3. Inventari dei joves en atge de partir au servici nacional l'an d'après. Sin.: **denombrament**.

recensar vt. e i. Practicar lo recensament. Sin.: **denombrar**.

recenseada n.f. (pop.) Petan.

recension n.f. 1. Anàlisi e rendut-còmpte critic d'un obratge dins una revista, un jornal. 2. Verificacion d'un tèxto d'après lu manescrichs.

recent, a adj. Qu'apartèn à un passat pròche; qu'existisse despí gaire: *Un eveniment recent, una maion recenta*. Sin.: **fresc, noueu**.

recentament adv. Dins un passat pròche; despí gaire, de fresc, non fa gaire, li a gaire de temps, novelament.

recentrar vt. 1. Tornar metre dins l'axe (una caua qu'es estada desaxada). 2. Determinar una politica per rapoart à un objectiu noueu.

recentratge n.m. Accion recentrar; fach d'èstre recentrat.

recep n.m. Partida dau boasc qu'es estada recepada.

receptar vt. Ressocar.

receptatge n.m. Accion de recepar; lo sieu resultat. Sin.: **ressocatge**.

recepçion n.f. 1. Accion de recebre: *La recepçion d'un còlis*. Sin.: **recevement, aculhiment, aculhença**. 2. *Recepçion de travalhs*: Acte per lo quau la persona qu'a comandat de travalhs reconoisce que si son debanats correctament e que son acabats. 3. (espòrts) Biais de tornar tocar lo soal après un saut. ◇ Biais de recebre un balon, una bala. 4. Accion, biais de recebre quauqu'un, de l'aculhir: *Una recepçion glaciala*. 5. Fèsta, acamp mondan: *Dónon una recepçion au palais Lascaris*. 6. Ceremònia que marca l'intrada oficiala d'una persona dins un cercle, una societat, etc. Sin.: **admission, introduccion**. 7. Servici d'acuèlh d'una empresa, d'una ostalaria, dont son aculhits lu visitaires, lu clients; personal afectat à-n-aqueu servici. Sin.: **aculhiment**.

recepçionaire, airtiz n. 1. Persona encargada de la recepçion dei mèrç. 2. Cap de la recepçion dins una ostalaria.

recepçionar vt. 1. Recebre la mèrç e verificar lo sieu estat. 2. Recebre la bala, lo balon dins un juèc.

recepçionista n. Persona encargada d'aculhir lu visitaires, lu clients d'una ostalaria, d'un negòci, etc.

recèpta n.f. 1. Montant total dei somas recevudi, ganhadi, que son intradi en caissa à-n-un moment donat: *Comptar la recèpta de la jornada*. ◇ *Recèptas publiqui*: Ensèm dei ressorsas financiari de l'Estat ò dei collectivitats locala. 2. Bureu d'un recevèire dei impòsts. 3. Descripcion detalhada d'alestir un plat. 2. Metòde empiric de rejónher una tòca, per capitar dins tala circonstança. 4. (min.) Periferia d'un potz. 5. *Assatges de recèpta*: Assatges que li es sotamessa una nau, denant d'èstre messa en servici.

receptabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es receutable. Var.: **receptibilitat**.

receutable, a adj. 1. Que pòu recebre, contenir. 2. (abstr.) Susceptible de; acceptable. 3. Si di d'un luèc que pòu constituir una sosta. Var.: **receutable**. ◆ n.m. Receptacle.

receptacle n.m. 1. Luèc si si tròvon recampadi de personas, de causas vengudi de divèrsi originas. 2. (bot.) Extremitat pauc ò pron alargada dau pedoncule d'una flor, sobre la quala s'inserisson li pèças florala. Sin.: **receptacle**.

receptar vt. Examinar una mèrç.

receptabilitat n.f. Receptabilitat, recevebilitat.

receutable, a adj. Receptable, recevable.

receptiu, iva adj. 1. Susceptible d'aculhir facilament una impression, una suggestion, una remarca. 2. (med.) Si di d'un organisme particulierament sensible à l'accion d'agents patogènes.

receptivitat n.f. 1. Aptituda à recebre de suggestions, d'impressions, d'informacions, à respoandre à d'estimulacions. 2. (med.) Aptituda à contractar de malautias donadi, en particulier li malautias infeccioï.

receptor, tritz adj. Que pòu recebre (un corrent, un senhal, una onda, etc.).

receptor n.m. 1. Dispositiu que permete de recebre una energia ò un senhal e lu transforma en un energia ò un senhal diferents. 2. Aparelh que permete de recebre un senhal de telecomunicacion e que lo transforma en imatges, en sons: *Receptor telefonic*. 3. (bioquim.) Molecula ò site de molecula dont si vèn ligar e agir una altra molecula. 4. (electr.) Dispositiu dins lo quau l'energia electrica produe un efècte energetic (mecanic, quimic, etc.) autre que l'efècte Joule. 5. (ling.) Persona que desencòda un messatge recebut. Contr.: **emeter**. 6. (fisiol.) Partida d'un organe sensorial (retina, aurelha, pèu, etc.) qu'assegura la transduccion entre l'estimulacion e lo sistema nerviós.

recèrc n.m. Perquisicion.

recèrca n.f. Accion de recercar. 2. Ensèm dei activitats, dei travalhs scientifics que li si dedicon lu

cercaires, lu recercaires. 3. Atencion à si destriar dau comun, de la banalitat: *Si vestir embé recèrca.*

recercaire, airtz n. Cercaire.

recercar vt. (*recèrqui*) 1. Cercar quauqu'un, quauqua ren, lu tornar pilhar au luèc dont son. 2. Temptar de retrovar embé aplicacion e constança: *Recercar un libre ancian*. 3. Voler conóisser, definir cen qu'es gaire conoissut, cen que non es conoissut: *Recercar la causa d'un auvari*. 4. Temptar de retrovar per una enquesta policièra ò judiciària: *Recercar un criminal*. 5. Temptar d'obtenir: *Recercar l'amistat de quauqu'un*. Temptar d'establir una relacion embé quauqu'un: *Recercar de personas influenti*.

recercat, ada adj. 1. Preat, rare, que si tròva dificilament: *Un libre recercat*. Sin.: **requist, rafinat, escars**. 2. Rafinat, original, ò que manca de natural: *Una decoracion recercada, un estile tròup recercat*. 3. Que la polícia cèrca.

recerclar vt. Tornar cerclar. Var.: **receuclar**.

recerclatge n.m. Accion, fach de tornat cerclar. Var.: **receuclatge**.

recession n.f. 1. Alentiment, demeniment de l'activitat economica (industrial, comercial) d'un país: Intrar en recession. 2. (astr.) Alunhament dei nebuloas extragalactiqui.

recessiu, iva adj. Que pertòca un caractèr ereditari superat per lo caractèr opauat, quora aqueu d'aquí es present dins lo patrimòni ereditari.

recessivitat n.f. (genet.) Estat d'un caractèr ereditari recessiu.

receuclar vt. Recerclar.

receuclatge n.m. Recerclatge.

receure vt. (*recevi*) Recevre, reçaupre.

recevabilitat n.f. (dr.) Caractèr de cen qu'es recevable: *La recevabilitat d'una demanda*. Var.:

recevibilitat, receptibilitat.

recevibilitat v.f. Recevabilitat.

recevable, a adj. 1. Que pòu èstre recebut, admés: *Una excusa recevable*. 2. (dr.) Si di de quauqu'un admés à perseguir en justícia. 3. (dr.) Si di d'una demanda en justícia que ren li s'opaua. Sin.: **receptible**.

recedor, eirtz n.m. Recevèire.

recevèire, eirtz n.m. 1. Persona encargada de recevre lu sòus publics. 2. Emplegat que recevia la recèpta dins lu transpoarts publics. 3. Administrator d'un bureu de poasta. 4. Malaut à cu si dona de sang ò un dei sieus compauants. ◇ *Recevèire universal*: Qu'apartèn au grope sanguin AB, que pòu recevre de sang de toi lu gropes ma que pòu donar lo sieu unicament ai personas dau meme grope. 5. Subjècte à cu si fa un empeut d'un teissut ò sus lo quau si transplanta un organe que vèn d'un donaire. Var.: **recedor**.

recevement n.m. Recepcion. ◇ *Avís de recevement*: Document qu'ètèsta de la recepcion d'un corrier, d'un document.

recevre vt. 1. Intrar en possession de cen qu'es donat, ofèrt, transmés, mandat; tocar cen qu'es deugut: *Recevre una letra, recevre la sieu pension*. 2. Subir: *Lo projècte a*

recebut quauqui modificacions. 3. Laisser intrar, reculhir: *Lo beal es fach per recevre l'aiga de pluèia*. 4. Invitar au sieu, aculhir: *Recevre d'amics*. 5. Admetre à un examèn, à un concurs. Var.: **reçaupre, receure, reçauper** (vivaroalpenc). ◆ **si recevre** v.pr. Repilhar contacte m'au soal après un saut.

recevut, uda adj. e n. Si di d'una persona recevuda à un examèn. Sin.: **reçauput, receput**.

recevut n.m. Escrich dins lo quau si reconoisce d'aver recevut una soma, un objècte. Sin.: **reçauput, receput**.

reciari n.m. Retiari.

reciclable, a adj. Que pòu èstre reciclat: *Lo papier es una matèria reciclable*.

reciclar vt. Sotametre à un reciclatge. ◆ **si reciclar** v.pr. Aquistar una formacion novèla per reciclatge. Sin.: **si reorientar, si tornar qualificar**.

reciclatge n.m. 1. Formacion complementària donada à un professional per li permetre de s'adaptar ai progrès industrials, tecnicos, etc. Sin.: **requalificacion, reorientacion**. 2. Destinacion novèla donada à de disponibilitats monetari. 3. Accion de recuperar la partida utila dei bordilhas e de la tornar introdure dins lo cicle de produccion: *Lo reciclatge dau papier*. 4. Accion de tornar introdure dins una partida d'un cicle de tractament un fluide ò de matèrias que l'an ja percorruda, quora la sieu transformacion es incompleta m'un solet passatge.

recidiva n.f. 1. (dr.) Accion de cometre un segonda infraccion après una promiera condemnacion penala definitiva. 2. (med.) Reparicion d'una malautia quora un subjècte n'èra garit. Sin.: **recalivada**.

recidivant, a ad. (med.) Que recidiva. Sin.: **recalivant**.

recidivar vi. 1. Cometre la mema infraccion; tornar cabussar dins la mema error. 2. Tornar aparéisser après una garison, en parlant d'un mau, d'una malautia. Sin.: **recalivar**.

recidivisme n.m. (dr.) Tendencia à la recidiva.

recidivista adj. e n. Si di d'una persona en estat de recidiva.

recipiendari, ària n. 1. Persona recevuda dins una companhia, un cercle, etc., m'una forma de ceremònia. 2. Persona à cu es autreat un diplòma universitari, una medalha, etc.

recipient n.m. Tota aisina vuèia capable de contenir de substanças liquidí, solidí ò gasoï. Sin.: **aise, vas, topin, bidon**.

recipròc, a adj. 1. Que marca un escambi equivalent entre doi personas, doi gropes, doi cauas; mutual: *Un amor recipròc*. Sin.: **correlatiu, respectiu, invèrs**. 2. (gram.) Si di d'un vèrbo pronominal qu'exprimisce l'accion que doi subjèctes, ò de mai, fan un sobre l'autre, coma *si bàton, si pàrlon*. 3. (log.) Si di de doi proposicions qu'una implica necessariament l'autra. 4. (mat.) *Bijeccion recipròca (d'una bijeccion f de A dins B)*: Bijeccion de B dins A, notada f^{-1} , qu'à tot element de B assòcia lo sieu antecedent dins A segond f . ◇ *Relacion recipròca (d'una relacion R de A vèrs B)*: Relacion de B vèrs A, notada R^{-1} , qu'à un element de B assòcia, se n'i a, lu sieus antecedents dins A, segond R. ◇ Proposicion

recipròca (de la proposicion «A implica B»): La proposicion «A implica B».

recipròca n.f. 1. L'accion invèrsa: *Rendre la recipròca*. Sin.: **correlacion**. 2. (log.) Proposicion recipròca. 3. (mat.) Proposicion recipròca, relacion recipròca, bijeccion recipròca.

reciprocament adv. 1. D'un biais recipròc. 2. Inversament. Sin.: **correlativament**.

reciprocitat n.f. Estat, caractèr de cen qu'es recipròc. Sin.: **interaccion**.

récita n.f. (it.) Racònte; recitacion.

recitacion n.f. 1. Accion, biais de recitar. Var.: **récita**. 2. Tèxto literari que lu escolans dévon emparar à memòria per pi lo recitar.

recitaire, airitz n. Recitant. Var.: **recitator**.

recital n.m. Audicion d'un artista solista: *Un recital de guitarra classica*.

recitant, a n. 1. Persona que recita un tèxto. 2. (mús.) Narrator que, dins un oratòrio, una cantata ò una scena lirica, declama lu tèxtos parlats ò cantats.

recitar vt. Dire à votz auta (un tèxto emparat). Sin.: **prononciar, cuntar, dire**.

recitatiu, iva adj. n.m. (mús.) Dins l'òpera, l'oratòrio ò la cantata, fragment narratiu, que la sieu declamacion cantata s'avesina au lengatge parlat e qu'un instrument (ò de mai) pòu sostenir.

recitator, tritz n. Recitant.

reclam n.m. 1. Publicitat. Var.: **reclama**. 2. Crit ò senhal per far tornar sus la man un falcon de caça.

reclama n.f. Publicitat: *Faire de reclama per una aiga minerala*. Var.: **reclam**.

reclamacion n.f. Accion de reclamar, de protestar. Sin.: **protèsta, allegacion**.

reclamant, a n. (dr.) Persona que presenta una reclamacion en justícia.

reclamar vt. 1. Demandar en insistent: *Reclamar la paraula*. Sin.: **sollicitar, revendicar, exigir, protestar**. 2. Necessitar, aver besonh de: *La vinha reclama totplen d'atencion*. Sin.: **faire mestier**. ♦ vi. Faire una reclamacion, protestar: *Reclamar còtra una injustícia*. ♦ **si reclamar** v.pr. (de) Si prevaler (de) invocar la caucion, la proteccion (de).

reclara n.f. Persona plena de vèrva.

reclara n.f. À Niça, ret de pesca provedida de malhas largui. Var.: **ret clara**.

reclassament n.m. 1. Accion de reclasser; lo sieu resultat. 2. Accion de plaçar dins una activitat novèla de personas qu'an deugut abandonar la sieu activitat precedenta. Sin.: **requalificacion**.

reclassar vt. 1. Tornar classar. 2. Retablir lu tractaments, lu salaris, per referença à-n-aquelu d'autri categorias. 3. Procedir au reclassament de personas: *Reclassar d'obriers licenciats*. Sin.: **requalificar**.

reclaire vt. e i. Embarrar, isolar. ♦ **si reclaire** v.pr. S'embarrar volontariament.

reclaus, a adj. e n. Reclús.

reclavelar vt. Tornar clavelar.

reclús, usa adj. e n. Que viu embarrat, à l'escart dau monde. Var.: **reclaus**.

reclusion n.f. 1. Situacion de quauqu'un que viu en solitari, isolat. Sin.: **embarrament**. 2. (dr.) *Reclusion criminala*: Pena criminala de drech comun que consistisse en una privacion de libertat per un temps ò à perpetuitat.

reclusionari, ària n. (dr.) Condamnat à la reclusion.

recluta n.f. Recruta.

reclutaire, airitz n. Recrutaire, airitz.

reclutament n.m. Recrutament.

reclutar vt. Recrutar.

recoaire vt. Tornar coaire. Var.: **recuèire**.

recobrable, a adj. Que pòu èstre recobrat.

recobrada n.f. Recobrament.

recobrament n.m. Accion de recobrar; lo sieu resultat. Sin.: **recobrada, recobraença**.

recobraença n.f. Recobrament, recuperacion.

recobrar vt. (*recòbri*) 1. Tornar en possession de (quauqua ren que s'èra perdut): *Recobrar la vista*. 2. Operar la percepcion de: *Recobrar una taxa*. Sin.: **recuperar**.

reconicion n.f. Reconoissença de l'estat d'una persona, de la qualitat d'una caua. Sin.: **reconoisement**.

reconitiu, iva adj. (dr.) *Acte reconitiu*: Acte per lo quau si reconoisce una obligacion en rapelant cu l'a creada.

recofar vt. Recoifar. ♦ **si recofar** v.pr. Si recoifar.

recoifar vt. Tornar coifar, repenchenar. Var.:

recofar. ♦ **si recoifar** v.pr. Si tornar coifar.

recolament n.m. Accion de tornar colar, de tornar pegar.

recolament n.m. 1. (dr.) Verificacion dei objèctes que son estats sotamés à un inventari au moment d'una sasida. 2. (dr.) Verificacion de constructions establidi per decision administrativa, per contrarotlar lo respècte dei prescripcions impauadi. 3. Verificacion d'un talh d'aubres.

recolar vt. Tornar pegar.

recolar vt. (dr.) Procedir au recolament de.

recolatge n.m. Accion de recolar, de tornar pegar.

recolleccion n.f. (relig.) 1. Retirada espirituala de corta durada. 2. Accion de si reculhir en presença de Dieu.

recolonisacion (-izacion) n.f. Accion de tornar colonisar; lo sieu resultat.

recolonisar (-izar) vt. Tornar colonisar.

recoloracion n.f. Accion de tornar colorar; lo sieu resultat.

recolorar vt. (*recolòri*) Tornar colorar. Var.: **recolorir**.

recolorir vt. (*recolorissi*) Tornar colorir. Var.: **recolorar**.

recòlta n.f. 1. Accion de reculhir lu produchs de la tèrra; lu produchs ensinda reculhits. Sin.: **culhida, produccion, renda, annada**. 2. Cen que si

recampa après de recèrca, una experiéncia, etc.: *Una bèla recòlta de medalhas, una recòlta de documents*. Var.: **recòrta**.

recoltable, a adj. Que si pòu recoltar. Var.: **recoltable**.

recoltaire, airtz n. Personada emplegada per recoltar. Var.: **recoltaire**.

recoltant, a adj. e n. Que recòlta, que fa eu-meme la recòlta: *Un proprietari recoltant*. Var.: **recortant**.

recoltar vt. (*recòlta*) 1. Faire la recòlta de: recoltar de cereales. 2. (fig.) Reculhir: *Recoltar d'enuèis*. Var.: **recortar**. Sin.: **culhir**.

recomandable, a adj. Que merita d'èstre recomandat; denhe de consideracion.

recomandacion n.f. 1. Accion de recomandar quauqu'un. 2. Vejaire conseu. 3. Operacion per la quala la poasta assegura la distribucion d'un còlis, d'una letra, en faguent pagar una taxa suplementària.

recomandaire, airtz n. Persona que recomanda.

recomandar vt. 1. Conselhar vivament quauqua ren à quauqu'un, li demandar quauqua ren embé insistença: *Recomandar la prudéncia*. 2. Senhalar à l'atencion, à la benvolença de quauqu'un: *Vos recomandi quauqu'un per aqueu travalh*. 3. Mandar un còlis, una letra sota recomandacion. ♦ **si recomandar** v.pr. 1. Invocar en la sieu favor lo sostèn de quauqu'un, per facilitar una demarcha, obtenir un emplec, etc. 2. Si senhalar à l'atencion, manifestar una qualitat particuliera: *Aqueu libre si recomanda per lo sieu estile*.

recomandat, ada adj. e n. Si di d'un mandadís qu'a fach l'objècte d'una recomandacion postala.

recomandari, ària n. (dr.) Persona en cò de cu si pòu presentar una letra de cambi en cas de non pagament. Sin.: **besonh**.

recombinar vt. Practicar una recombinaison.

recombinaison n.f. 1. Formacion d'una entitat quimica (molecula, atòme, etc.) à partir de fragments que resúlton d'una dissociacion. 2. *Recombinaison genetica*: Procèssus per lo quau si debana un braçatge dau material genetic parental que dona naissença à de novèli combinasons à la generacion d'après.

recomençada n.f. Recomençament.

recomençament n.m. Accion de recomençar; fach d'èstre recomençat. Var.: **recomençada**.

recomençar vt. 1. Tornar començar. 2. Repilhar una accion interrota: *Recomenci lo travalh à doi oras*. 3. Faire un còup de mai: *Recomençar li memi errors*. ♦ Acapitar un còup de mai, repilhar après una interrupcion: *La pluèia recomença*.

recomparéisser vi. Tornar comparéisser.

recompauable, a adj. Que pòu èstre recompauat.

recompauar vt. Tornar compauar. Var.: **recomposar, recompòrre** (it.).

recompensa n.f. 1. Don que si fa à quauqu'un en reconoissença d'un servici rendut ò d'un meriti particulier. Sin.: **guiderdon, guisardon, guierdon, gratificacion, prèmi**. 2. (dr.) Soma que deu, au moment de la liquidacion d'una comunautat, un ò l'autre dei

espòs, ò que la comunautat deu ai espòs per compensar un enriquiment ò un empauriment que non son justificats.

recompensar vt. Autrejar una recompensa à: *Recompensar lo talent de quauqu'un*. Sin.: **guiderdonar, premiar, guisardonar, guierdonar, gratificar, reconóisser**.

recompòrre vt. (it.) Recompauar.

recomposicion n.f. Accion de recompauar; lo sieu resultat.

recomptar vt. (*recòmpti*). Tornar comptar.

reconciliable, a adj. Que pòu estar reconciliat.

reconciliacion n.f. 1. Accion de reconciliar de personas que non si parlàvon plus; fach de si reconciliar. Sin.: **acomodament, acòrdi, acordament, afrairament**. 2. (relig.) Ceremònia per la quala la Glèia perdona un pecaire e lo torna admetre à la comunion ò qu'a per objècte de purificar un luèc profanat.

reconciliar vt. (*reconcili*, classic *reconcilii*) 1. Restablir de relacions amistoï entre de personas que non si parlàvon plus. Sin.: **acordar, tornar avesinar, acomodar, afrairar**. 2. Inspirar à quauqu'un una opinion favorabla de quauqu'un ò de quauqua ren. 3. (relig.) Efectuar una reconciliacion. ♦ **si reconciliar** v.pr. Faire cessar lo desacòrdi que li èra mé quauqu'un. Sin.: **s'acordar, si tornar avesinar, s'acomodar, s'afrairar**.

reconciliator, tritz n. Aqueu que fa una reconciliacion.

recondalha n.f. Recapte.

recondamnar vt. Tornar condamnar. Var.: **recondemnar**.

recondemnar vt. Recondamnar.

reconduccion n.f. 1. Accion de reconduire, continuacion: *Reconduccion de la politica actuala*. Sin.: **tornar acompanhar**. 2. (dr.) Renovelament d'un balh, d'una locacion, d'un crèdit. ◇ *Tacita reconduccion*: Renovelament d'un balh, d'un contracte en là dau tèrme previst, sensa que fague mestier una novèla formalitat.

reconductible, a adj. Que pòu èstre reconduch, renovelat: *Mandat reconductible*.

reconduire vt. (*recondui*) Reconduire.

reconduire vt. (*recondui*) 1. Acompanhar una persona que s'en va, ò la tornar menar au sieu: *Reconduire un visitaire*. ◇ *Reconduire quauqu'un à la frontiera*: Acompanhar à la frontiera una persona après una decision d'expulsion. 2. Continuar segond li memi modalitats. 3. (dr.) renovelar per reconduccion. Var.: **reconduire**.

reconfessar vt. Tornar confessar.

reconfoart n.m. Sostèn, socors, consolacion, consolament, solaç.

reconfortant, a adj. Que poarta de reconfoart.

reconfortar vt. (*reconfoarti*) 1. Tornar donar de foarças fisiqui, de vigor à. Sin.: **reviscolar, remontar, restaurar**. 2. Ajudar à suportar una espròva; tornar donar de coratge, d'espèr à. Sin.: **assolaçar**.

reconoissable, a adj. Que si pòu reconóisser facilament. Sin.: **identifiable**.

reconnaissance n.m. Accion de reconóisser, reconoissença.

reconoissença n.f. 1. Accion de reconóisser coma sieu, coma vèr ò legitime: *Reconoissença d'un drech*. ◇ (psiquiatria) *Fausa reconoissença*: Identificacion errònea de personas ò de luècs à d'autres anteriorament conoissuts. 2. Examèn detalhat d'un luèc: *Reconoissença d'un terren, partir en reconoissença*. ◇ *Aviacion de reconoissença*: Aeronaus encargadi de missions estrategiçui e tactiçui de recèrcas per lo biais dei fòtos, etc... 3. Sentiment qu'incita à si considerar redevable vèrs la persona de cu s'es recebut un benefach: *Testimoniar la sieu reconoissença à quauqu'un*. Sin.: **gratitud(a)**. ◇ (fam.) *Aver la reconoissença dau ventre*: Manifestar de gratituda per la persona que ti noirisse ò que t'a noirit. 4. (dr.) Acte per lo quau s'admete l'existença d'una obligacion: *Signar una reconoissença de deute*. ◇ *Reconoissença de doana*: Certificat de visita de la doana. ◇ Acte per lo quau si reconoisce un govèrn ò un novèl Estat coma legal. ◇ *Reconoissença d'enfant*: Acte per lo quau si reconoisce oficialament èstre lo paire (ò la maire) d'un enfant natural. ◇ *Reconoissença d'utilitat publica*: Acte administratiu que permete à una associacion, una fondacion, etc., d'aver una capacitat juridica alargada. 5. (mil.) Mission de recèrca d'informacions sobre lo terren ò sobre l'enemic; formacion (aeronaus, blindats, fantassins) encargada d'aquesta mission. 6. (inform.) Reconoissença automatica de la paraula, dei formas: Procediment que mete en òbra de computadors per identificar de signes grafics (caractèrs, dessenh, etc.) ò sondres: *Reconoissença vocala*.

reconoisent, a adj. Qu'a de reconoissença, de gratituda.

reconóisser vt. 1. Jutjar, determinar coma ja conoissut: *Reconóisser un vièlh amic*. 2. Identificar en foncion d'un caractèr donat: *Reconóisser quauqu'un à la sieu votz*. 3. Admetre coma vèr, legitime: *Reconóisser un Estat, reconóisser l'innocença de quauqu'un*. ◇ *Reconóisser un govèrn*: Admetre coma legitime lo novèu govèrn d'un Estat establits mé de mejans extralegals (còup d'Estat, revolucion). ◇ *Reconóisser un enfant*: Si declarar lo paire ò la maire d'un enfant natural. 4. Confessar: *Reconóisser li sieu errors*. 5. Cercar à determinar la situacion (d'un luèc): *Reconóisser lo terren*. ◆ **si reconóisser** v.pr. 1. Retrovar lu sieus biais, lu sieus trachs dins una altra persona: *Si reconóisser dins lu sieus enfants*. 2. Localisar la sieu posicion e èstre capable de retrovar lo sieu camin: *Si reconóisser dins un laberint de vias*. 3. Capir clarament una situacion ò una explicacion complèxa. 4. Si confessar coma tau: Si reconóisser culpable.

reconoissut, uda adj. 1. Admés per vèr, incontestable. 2. Admés coma estent d'una valor vertadièra: *Un autor reconoissut*. Sin.: **averat**.

reconquista n.f. Accion de reconquistar; lo sieu resultat.

reconquistar vt. Tornar conquistar.

reconsolacion n.f. Accion de tornar consolar; lo sieu resultat. Var.: **reconsolament**.

reconsolament n.m. Reconsolacion.

reconsolar vt. Tornar consolar.

reconsolidacion n.f. Accion de reconsolidar.

reconsolidar vt. Tornar consolidar (quauqua ren qu'es estat fragilissat).

reconsiderar vt. (*reconsideri*) Repilhar l'examen d'una question dins l'amira d'una novèla decision. Sin.: **reestudiar**.

reconstitucion n.f. 1. Accion de reconstituir. 2. *Reconstitucion d'un crimi, d'un delicte*: Transport dau jutge d'instruccion sus lo luèc de l'infraccion per elucidar, en presença de l'inculpat, li condicions dins li quali es estada comessa.

reconstituent, a adj. e n.m. Si di d'un medicament que torna portar l'organisme à l'estat normal. Sin.: **remontant, fortificant, estimulant**.

reconstituir vt. (*reconstituissi*) 1. Tornar constituir, tornar formar, restablir dins la sieu forma d'origina. 2. Procedir à la reconstitucion d'un crimi, d'un delicte.

reconstruccion n.f. Accion de reconstruire; lo sieu resultat. Sin.: **reedificacion, rebastison**.

reconstruire vt. 1. Rebastir. 2. Restablir, reconstituir. Var.: **reconstrurre, tornar bastir**.

reconstrurre vt. (*reconstruï*) Reconstruire.

reconvaliment n.m. Convalescença.

reconvalir (si) v.pr. (mi *reconvalissi*) Si restablir.

reconvencion n.m. (dr.) Demanda reconvencionala.

reconvencional, a adj. (dr.) *Demanda reconvencionala*: Que lo defendèire opaua au demandaire per obtenir un avantatge en là dau reget de la pretension dau sieu adversari. Var.: **reconvencionau**.

reconvencionalament adv. (dr.) Per una demanda reconvencionala.

reconvencionau, ala adj. Reconvencional.

reconvenir vt. (*reconvèni*) Requerre, faire una reconvencion.

reconversion n.f. Accion de reconvertir, de si reconvertir.

reconvertir vt. (*reconvertissi*) 1. Adaptar (una activitat) à de besonhs novèus, à una produccion novèla. 2. Afectar à un emplec novèu, donar una formacion novèla (à). ◆ **si reconvertir** v.pr. Cambiar de profession, d'activitat.

reconvidacion n.f. Accion de reconvidar.

reconvidar vt. Tornar convidar.

recopa n.f. 1. Segonda copa de ferratge. 2. Espirituós que provèn d'un mesclum d'alcòl e d'aiga.

recopadura n.f. 1. Accion de recopar. 2. Sobra de la transformacion de sèmolas en farina.

recopar vt. 1. Tornar copar, tornar talhar. 2. Retalhar, donar una copa diferenta à un vestit. 3. Coïncidir embé, portar una confirmacion à: *Un testimoniatge que n'en recopa un autre*. ◆ vi. Faire una segonda copa (ai cartas).

recopiar vt. (*recòpi*, classic *recòpii*) 1. Copiar un tèxto ja escrich. 2. Metre au net: *Recopiar un brolhon*.

recorbadura n.f. Estat d'una caua recorbadada.

recorbament n.m. Accion de recobar; fach d'èstre recorbat.

recorbar vt. Tornar corbar.

recòrd n.m. 1. Sovenir, renembrança, sovenença, remembre, remembrança, recordança. Var.: **recòrdi**. 2. (de l'anglés) Performança esportiva oficialament constatada e qu'es en dessobre de tota altra performança dins la mema espròva ò la mema disciplina. Sin.: **cimeu**. ◇ Resultat, nivèu superior à toi aquelu obtenguts anteriorament dins un camp quau que sigue: *Recòrd de produccion*. ◆ adj. inv. Qu'es à un nivèu jamai rejonch ò excepcional: *De chifras recòrd*.

recòrd n.m. Anheu tardiù.

recòrda n.f. Recòlta.

recordança n.f. Renembrança.

recordar vt. (*recoardi*) 1. Tornar estacar m'una coarda. 2. Tornar metre de coardas à (un objècte): *Recordar un piano, una raqueta de tennis*.

recordar (si) v.pr. (*mi recòrdi*) Si sovenir, s'ensovenir, si remembrar, si renembrar.

recòrdi n.m. Recòrd, sovenir.

recordman, recordwoman n. (angl.) Si di d'una persona que detèn un recòrd, de recòrds.

recordurar vt. Tornar cordurar (cen qu'es descordurat, esgarrat).

recoronar vt. Tornar coronar.

recorregir vt. (*recorregissi*) Tornar corregir.

recorrença (-ència) n.f. Recurrença.

recorrent, a adj. Recurrent.

recòrrer vt. e vi. Tornar còrrer. ◆ vt. ind. (*à*) 1. S'adreçar à quauqu'un per obtenir d'ajuda. 2. Si servir de quauqua ren dins una circonstança donada. ◆ vi. 1. (dr.) Formar un recors: *Recòrrer en cassacion*. 2. Si desserar en parlant dau grop d'una coarda.

recors n.m. 1. Accion de recòrrer à quauqu'un ò à quauqua ren: *Lo recors à de mesuras d'urgença*. ◇ *Aver recors à*: Emplegar. 2. Persona ò caua à la quala si recorre. 3. (dr.) Procedura que permete d'obtenir un novèl examèn d'una decision judiciària. ◇ *Recors en gràcia*: Demanda adreçada au cap de l'Estat dins l'amira de la remessa ò de la commutacion d'una pena. 4. (dr.) Accion de deferar à una autoritat ò à una juridiccion administrativa un acte ò una decision administrativa dins l'amira de la faire retirar, annullar, reformar, abrogar ò interpretar.

recòrta n.f. Recòlta.

recortable, a adj. Recoltable.

recortaire, airtiz n. Recoltaire.

recortant, a adj. e n. Recoltant.

recortar vt. (*recòrti*) Recoltar.

recreacion n.f. Accion de tornar crear. Sin.: **recreament**.

recreacion n.f. 1. Cen qu'interrompe lo trabalh e permete de si solaçar. 2. Temps acordat ai enfants dei

escòlas per si solaçar. Var.: **recreament, pau(s)a, repaus**.

recreament n.m. Accion de tornar crear. Sin.: **recreacion**.

recreança n.f. (dr.) *Letras de recreança*: Letras mandadi à un ambassador per que li presente au cap de l'Estat dont es rapelat.

recreant, a adj. Recreatiu.

recrear vt. (*recrei*) 1. Tornar crear, reconstruire, refaire, rebastir. 2. Rendre l'aspècte de (quauqua ren qu'a desapareissut): *Recrear una atmosfèra medievala*.

recrear vt. (*recrei*) Solaçar, divertir. ◆ **si recrear** v.pr. Si divertir, si solaçar.

recreatiu, iva adj. Que divertisse. Sin.: **divertissent**. Var.: **recreant**.

recreire (si) v.pr. (*mi recresi*) Si desabusar, si desenganar.

recreis n.m. Repossa (bèrris).

recreïsser vi. Tornar créïsser, en parlant dei plantas.

recrement n.m. (fisiol.) Produch de secrecion que demòra dins l'organisme.

recriidar (si) v.pr. Emetre una exclamacion per protestar, reclamar.

recriminacion n.f. Accion de recriminar; critica amara, repròchi, rancura, protèsta.

recriminar vi. Trovar à redire, protestar, rancurar; criticar amarament.

recriminador, tritz adj. e n. Que recrimina. Var.: **recriminatòri**. Sin.: **rancuraire, protestatari**.

recriminatòri, òria adj. Que recrimina; qu'a lo caractèr de la recriminacion. Sin.: **rancureu**. Var.: **recreminaire**.

recristallisacion (-izacion) n.f. 1. (geol.) Modificacion dei ròcas originalis per dissolucion pauc ò pron completa dei mineraus primaris e formacion de novèus cristals. 2. (metall.) Cristallisacion novèla que si desvolopa dins un metal ò un aliatge à l'estat solide, au cors d'un escaufatge de recuècha.

recristallisar (-izar) vt. e vi. Tornar cristallisar.

recristianisacion (-izacion) n.f. Fach de recristianisar.

recristianisar (-izar) vt. Tornar cristianisar.

recrompar vt. (*recròmpi*) Tornar crompar (quauqua ren que s'es vendut, perdut, qu'apartèn à una altra persona).

recrudescença (-ència) n.f. 1. Exacerbacion dei manifestacions d'una malautia, dei degalhs d'una epidemia, après una remission temporària. Sin.: **refortiment, acreissement, auça, augment, creissença**. 2. Brusca reaparicion de quauqua ren m'una intensitat redoblada.

recrudescent, a adj. (lit.) Que torna pilhar d'intensitat.

recruta n.f. 1. Jove militari que vèn d'èstre apelat au servici. 2. Novèu membre d'una societat, d'un grope, d'una chorma, etc. Sin.: **novelari, sòci, aderent novèu**. Var.: **recluta**.

recrutaire, airtz n. 1. Persona encargada dau recrutament dei aderents, dei clients, dau personal. 2. *Agent recrutaire*: Persona que recruta per lo còmpte d'un partit, d'un grope, etc. Var.: **reclutaire**.

recrutament n.m. Accion de recutar. Var.: **reclutament**. Sin.: **enrotlament, levada**.

recrutar vt. 1. Apelar de recutas, levar de tropas. Engatjar de personal. 3. Menar à faire part d'un grope, d'un partit, etc. Var.: **reclutar**. Sin.: **enrotlar, engatjar, levar**. ♦ **si recrutar** v.pr. 1. Èstre recrutat. 2. Provenir de.

rectal, a adj. Dau rectum. Var.: **rectau**.

rectangle n.m. Quàdrilatèr plan que lu sieus quatre angles son drechs. ♦ adj. 1. *Parallelepipède rectangle*: Que li sieu doi façs non parallèli son rectangulari. 2. *Trapèze rectangle*: Que doi dei sieus costats consecutius son perpendicularis. 3. *Triangle rectangle*: Que doi dei sieus costats son perpendicularis.

rectangulari, ària adj. 1. Qu'a la forma d'un rectangle. 2. Que forma un angle drech.

rectau, ala adj. Rectal.

rectifiable, a adj. 1. Que pòu èstre rectificat. Sin.: **corregible**. 2. (mat.) Si di d'un arc de corba que la sieu longuessa pòu èstre definida coma la bòrna superiora dei longuèssas de toti li linhas poligonali que li poàdon èstre inscrichi.

rectificacion n.f. 1. Accion de rectificar; tèxto, paraulas, que rectificon. 2. (mecan.) Operacion qu'a per objècte d'acabar de polir una susfàcia usinada. 3. (mat.) *Rectificacion d'un arc de corba*: Calcul de la sieu longuessa. 4. (quim.) Distillacion fraccionada d'un liquide volatile per lo purificar ò n'en separar lu constituents.

rectificadoira n.f. Màquina-autís que sièrve à rectificar.

rectificaire, airtz n. Que rectifica.

rectificar vt. (*rectifiqui*) 1. Modificar per metre en adequacion. 2. Rendre exacte en corregissent. Sin.: **corregir**. 3. (mecan.) Acabar de polir la susfàcia d'una pèça usinada. Sin.: **redreçar**. 4. (geom.) Determinar la longuessa d'un arc de corba. 5. (quim.) Sotametre à la rectificacion.

rectificatiu, iva adj. Que rectifica, que sièrve à rectificar.

rectificatiu n.m. Tèxto, prepaus que rectifica una informacion erronea ò inexacta.

rectificador, tritz adj. Rectificatiu.

rectilineari, ària adj. (fotografia) *Objectiu rectilineari*: Objectiu que non desforma l'imatge.

rectilineu, ea adj. Rectilinha.

rectilinha, a adj. 1. Qu'es ò que si fa en linha drecha. 2. (geom.) Format de drechas ò de segments de drechas: *Triangles rectilinha*. Var.: **rectilineu**.

rectilinha n.m. (mat.) *Rectilinha d'un dièdre*: Angle plan obtengut en copant aqueu dièdre per un plan perpendiculari à l'aresta.

rectiti n.f. Inflamacion rectala. Sin.: **proctiti**.

rectituda n.f. 1. (lit.) Caractèr de cen qu'es drech. 2. Conformitat à la rason, à la justícia, à la rigor. Sin.: **integritat, drechura, imparcialitat, equitat, drechor**.

rècto n.m. n.m. Promiera pàgina d'un fuèlh, aquela que si tròva à drecha quora lo libre es dubèrt. Sin.: **endrech**.

rectocoliti n.f. (med.) Inflamacion simultanea dau rectum e dau colon.

rectom n.m. Rectum.

rectomètre n.m. Plegaira mecanica per complir lo metratge dei estòfas.

rectopexia n.f. (cir.) Intervencion cirurgicala per acotar lo rectum.

rector, tritz adj. Que dirigeisse.

rector, tritz n. En França, aut foncionari de l'Educacion nacionala, plaçat à la tèsta d'una acadèmia. ♦ n.m. 1. Prèire que dessièrve una glèia non parroquiala. 2. Superior d'un collègi de jesuitas. 3. En Bretanha, curat d'una pichina parròquia.

rectoral, a adj. Dau rector; dau rectorat. Var.: **rectorau**.

rectorat n.m. 1. Carga dau rector. 2. Sèti de l'administracion rectorala d'una acadèmia.

rectorau, ala adj. Rectoral.

rectorejar vi. Aver la carga de rector.

rectoria n.f. Carga de rector; la sieu durada.

rectoscòpi n.m. Endoscòpi per l'examen dau rectum.

rectoscopia n.f. Examen dau rectum au mejan d'un rectoscòpi.

rectosigmoidoscòpi n.m. (cir.) Tube metallic providit d'un sistema luminós per examinar lo sigmoïde.

rectosigmoidoscopia n.f. Examen dau sigmoïde per lo biais dau rectosigmoidoscòpi.

rectritz n.f. (zool.) Pluma de la coa dei auceus (Li rectritz dirigisson lo vòl e sostènon l'arrier dau còrs).

rectotomia n.f. (cir.) Encisa dau rectum.

rectovaginal, a adj. Relatiu à l'encòup au rectum e à la vagina. Var.: **rectovaginou**.

rectovaginou, ala adj. Rectovaginal.

rectum n.m. Darrera partida dau colon, qu'abotisse à l'anus. Var.: **rectom**. Sin.: (pop) **cular**.

recuèch, a adj. Cuèch un segond còup.

recuècha n.f. 1. Accion de cuèire un segond còup, de tornar sotametre à l'accion de la calor. 2. Escaufatge d'un produch metallurgic à una temperatura pron auta per assegurar lo sieu equilibri fisicoquimic e estructural, e que si fa seguir d'un refreiament lent. 3. Escaufatge d'un vèire à una temperatura que permete de baissar li constrenchas, e que si fa seguir d'un refreiament lent.

recuèire vt. 1. Tornar cuèire. 2. Melhorar li qualitats d'un metal, d'un vèire, per la *recuècha*. ♦ vi. Cuèire un segond còup. Var.: **recoaire**.

recuèlh n.m. Obratge dins lo quau son recampats d'escrichs, de documents, de gravaduras, etc.: *Un recuèlh de poesias, un recuèlh de lèis*. Sin.: **seleccion**,

acampada, compilacion, repertòri, florilègi, antologia.

reculada n.f. 1. Accion de recular; movement en arrier: *Reculada d'una armada, de la civilisacion*. 2. Adopcion d'una posicion que va en darrièr per rapoart à una posicion anteriora troup avançada. Sin. (1 e 2): **tira en darrièr**. 3. (geogr.) Vau jurassena profunda, dei parets verticali e que finisse au pen d'un bauç calcari.

reculador n.m. Cròc de fèrre estacat au braç d'una carreta, e que siève à recular.

reculaire, airitz adj. e n. Que recula.

reculament n.m. 1. Accion de recular. 2. Pèça de l'arnesc que cuèrbe l'arrier d'un cavau. 3. (dr.) *Servituda de reculament*: Servituda que pea sus un immòble pertocat d'alinhament, au tèrme de la quala lo propietari pòu solament faire de trabalhs per l'entretenir.

recular vt. 1. Desplaçar vèrs l'arrier. 2. Reportar mai luènh. 3. Ajornar, retardar, remandar: *Recular un pagament*. ◆ vi. 1. Anar en arrier. 2. Perdre de terren: *Faire recular la criminalitat*. 3. Renonciar, cedir davant una dificultat, un adversari mai foart. Sin.: **tirar en darrièr, faire arrier**.

reculat, ada adj. 1. Isolat, luènh: *Un luèc reculat*. 2. Luènh dins lo temps: *Una epòca reculada*.

reculhida n.f. Recuèlh.

reculhiment n.m. Fach de si reculhir; estat d'una persona reculhida.

reculhir vt. (*recuèlhi*) 1. Recampar en collectant, en rabalhart: *Reculhir de documents*. Sin.: **acampar, ajónher, recaptar**. 2. Obtenir: *Reculhir la mitant dei sufragis*. 3. Retirar un avantatge: *Reculhir lo fruch dau sieu trabalh*. 4. Recevre per eiretatge: *Reculhir una succession*. 5. Aculhir au sieu, donar l'ospitalitat à: *Reculhir de sinistrats*. ◆ **si reculhir** v.pr. 1. S'abstraire dau monde exterior per si replegar sus la vida interiora; meditar. 2. S'immergir dins una meditacion religioa.

reculhit, ida adj. Qu'es dins lo reculhiment.

reculons (de) loc. adv. En reculant, en anant en arrier.

recuntar vt. (*recuènti*) Tornar cuntar.

recuperable, a adj. Que pòu èstre recuperat. Sin.: **recobtable**.

recuperacion n.f. 1. Accion de recuperar; lo sieu resultat. 2. Fach d'èstre recuperat. Sin.: **recobrança**. 2. Fach de tornar trovar li sieu foarças fisiqui. Sin.: **convalescença, restabliment, melhorament**.

recuperar vt. (*recupèri*) 1. Repilhar possession de, retrovar, après aver perdu: *Ai recuperat lu sòus que li avii prestat*. Sin.: **recobrar**. 2. Reculhir per per emplegar cen que porria èstre perdut: *Recuperar de ferralha*. 3. Repilhar d'ideas, un movement (en partic. un movement social) en lu destornant de la sieu tòca promiera. 4. Fornir un temps de trabalh en remplaçament d'aqueu qu'es estat perdut. ◆ vi. Repilhar li sieu foarças après un esfoarç, recobrar la sieu santat après una malautia. Sin.: **si restablir, si melhorar**.

recuperator, tritz adj. 1. Que permete de recuperar: *Un soam recuperator*. Sin.: **reparator**. 2. Que favorisa

una recuperacion politica. 3. (espòrts) Qu'es sobretot encargat de recuperar lo balon.

recuperator, tritz n. (ind.) Aparelh destinat à la recuperacion de la calor ò de l'energia.

recuraire, airitz n. Persona que recura.

recurar vt. Netejant en fretant. Var.: **curar, escurar**. Sin.: **repurgar**.

recuratge n.m. Accion de recurar. Var.: **curatge, escuratge**.

recurbiment n.m. 1. Accion de recurrir. 2. (constr.) Agençament dins lo quau un element n'en recuèrbe un autre. 3. (geol.) *Tròç de recurbiment*: Sobras fragmentadi que repàuen en discordança sobre de terrens inferiors. 4. (mat.) *Recurbiment d'un ensemble* E: Família d'ensembles que la sieu reunion enclau l'ensemble E.

recurrir vt. (*recuèrbi*) Tornar curbir ò curbir totalament.

recurrença (-ència) n.f. 1. Caractèr de cen qu'es recurrent; repeticion d'un fenomène. 2. (filos.) Retorn, à partir dau passat d'una sciènça, sobre la sieu istòria, per n'en conóisser la formacion progressiva. 3. Resulta de l'accion recurrenta sus un imatge. *Recurrença de l'imatge de l'ecran radar*. 4. (log.) *Rasonament per recurrença*: Per lo quau s'estende à una seria de tèrmes omogeneus la veritat d'una propietat d'au manco doi d'aqueu tèrmes. Sin.: **induccion**. ◆ (mat.) Demostracion qu'emplega lo principi segond lo quau una propietat qu'es verificada per tot entier $n + 1$ tant leu qu'es verificada per n , es verificada per tot entier tant elu que l'es per 0. Var.: **recorrença**.

recurrent, a adj. 1. Que revèn, torna aparéisser, torna acapitar. 2. (anat.) Que reparte en darrièr: *Nèrvi recurrent, artèria recurrenta*. 3. (patol.) *Fèbre recurrenta*: Borrelliòsi. 4. *Imatge recurrent ò consecutiui*: Que si mantèn un còup que l'uèlh a recevut una impression luminoa. 5. (mat.) *Seria recurrenta*: Seguida que lo sieu tèrme general s'exprimisce à partir de tèrmes que lo precedisson. Var.: **recorrent**.

recursiu, iva adj. 1. (ling.) Que pòu èstre repetit d'un biais indefinit. 2. (log.) *Foncion recursiva*: Foncion d'entiers mé de valors entieri efectivament calculabla per un algoritme.

recursivitat n.f. Proprietat de cen qu'es recursiu.

recursòri, òria adj. (dr.) *Accion recursòria*: Accion que lo defendèire intenta cònta un tèrç per obtenir lo remborsament dei somas que li deu après una condemnacion.

recusable, a adj. Que pòu èstre recusat.

recusacion n.f. 1. (dr.) Fach de refudar, per una suspicion de parcialitat, un jutge, un jurat, un arbitre, un expèrt, dins lu cas que la lèi precisa. 2. (lit.) Accion de recusar, de non admetre.

recusar vt. 1. Usar de la facultat ò dau drech de recusacion cònta (quauqu'un). 2. Non admetre l'autoritat de quauqu'un, la valor de quauqua ren dins una discussion. ◆ **si recusar** v.pr. 1. Si declarar incompetent per jutjar un afaire, decidir d'una question. 2. Refudar una carga, una mission.

redaccion n.f. 1. Accion ò biais de redigir un tèxto. 2. Exercici d'escòla destinat à ensenhar à redigir. 3. Lo tot dei redactors d'un jornal, d'una publicacion, d'una maion d'edicion; locals dont travàlhon.

redaccional, a adj. 1. Relatiu à la redaccion. 2. *Publicitat redaccionala*: Que si presenta coma se venguesse de la redaccion dau jornal dont figura. Var.: **redaccionau**.

redaccional n.m. Tèxto d'una publicitat, per op. au visual (imatge, grafisme, etc.). Var.: **redaccionau**.

redaccionau, ala adj. e n. Redaccional.

redactor, tritz n. Persona que redigisse un tèxto, que participa à la redaccion d'un jornal, d'un libre.

redassa n.f. 1. Estraça que sièrve per netejar la cubèrta d'una nau. Var.: **radassa**. 2. (mar.) Rets frusti estacadi a un cordatge que s'estirassa au fond de la mar. 1513: «*Duos brassas redassarum ad corallhandum ...*» Sin.: **draga**.

redaurar vt. 1. Tornar daurar. 2. *Redaurar lo sieu escut*: Esposar una rica roturiera, en parlant d'un nòble arroinat. ♦ (per ext.) Recobrar una part dau sieu prestitge.

reddicion n.f. 1. Accion de si rendre, de depaular li armas. Sin.: **rendement**. 2. *Reddicion de còmptes*: Acte per lo quau un mandatari, un comptable, etc., presenta lu còmptes de la sieu gestion.

redemandar vt. Tornar demandar.

redémer vt. Redimir.

redemir vt. (*redemissi*) 1. Ganhar lo perdon divenc per lo biais de la penitença. 2. En parlant dau Crist, salvar l'umanitat per lo biais de la redempcion. Var.: **redémer, redimir**.

redempcion n.m. 1. (lit.) Accion de de s'en tornar au ben, de tornar menar quauqu'un au ben. 2. *La Redempcion*: Lo sauvament que Jèsus portèt à l'umanitat peccairitz.

redemptor, tritz adj. e n. (lit.) Que rescapta, que reabilita. ♦ *Lo Redemptor*: Jèsus Crist.

redemptorista n.m. Religiós de la congregacion missionària dau Santissime Redemptor.

redemptoristina n.f. Religioa de la branca femenina de la congregacion dau Santissime Redemptor.

redent n.m. (arquít.) 1. Partida talhada en forma de dent, que la sieu repeticion constitue un motiu ornamental (arquitecturas romana e gotica). 2. Dins una construccion, salhida en gradins. 3. Cada talhadura facha dins la longuessa de doi pèças de fustaria per li rendre solidairi. 4. Part exteriora de la fortificacion, en angle sailhent d'au manco 60°, que sièrve sovent à aparar un passatge ò una sortida. 5. Pichina plataforma entre doi gradins d'une mina.

redentat, ada adj. (arquít.) Que presenta de redents.

redescurbir vt. (*redescuèrbi*) Tornar descurbir.

redesfaire vt. Tornar desfaire.

redeure vt. Deure de sòus, un deute coma reliquat.

redevable, a adj. 1. Que deu encara quauqua ren après un pagament. 2. Qu'a una obligacion (vèrs). Sin.:

devèire, redevent. ♦ Persona tenguda de versar una redevença.

redevença n.f. 1. Deute, carga, renda que si deu aquitar à un tèrme fixe. 2. Soma deuguda au propietari d'un brevet, d'un soal cultivat, etc. Sin.: **cens, servitud(a)** (per li tèrras senhorali), **reva**.

redevenir vt. Tornar èstre coma avant: *Redevenir amics*. Sin.: **tornar devenir**.

redevent, a adj. Redevable.

redibicion n.f. (dr.) Anullacion d'una venda que lo compraire obtèn quora lo ben compoarta un vici dich *vici redibitòri*.

redibitòri, òira adj. 1. Que constitue un obstacle radical: *Un prètz redibitòri empacha lu clients potencials de crompar*. 2. (dr.) Que pòu motivar l'anullacion d'una venda.

redicha n.f. Repeticion inutila.

redifusar vt. Tornar difusar (una emission de ràdio, de television).

redifusion n.f. 1. Accion, fach de redifusar. 2. Emission redifusada.

redimar vt. (fr.) Redímer.

redimensionament n.m. Accion de redimensionar.

redimensionar vt. 1. Cambiar li dimensions d'un imatge ò la talha d'un fichier informatic. 2. Adaptar li caracteristicas d'un projècte à de novèli condicions d'utilisacion, à d'autri ipotèsis de travalh. 3. Tornar plaçar dins una dimension istorica apropiada.

redímer vt. (relig.) Rescaptor, salvar. Var.: **redimar, redimir**.

redimir vt. (*redimissi*) Redemir.

redimible, a adj. Que pòu èstre redimit.

redingòta n.f. 1. Ancianament, lòngra vèsta d'òme crosada. 2. Manteu de frema ajustat à la talha. Sin.: **toïna, lèvita**.

redintegracion n.f. (psicol.) Procèssus per lo quau un element de la vida psiquica, qu'a fach partida d'un estat de consciença anterior, tende à rapelar aquel estat dins la sieu totalitat.

redire vt. Tornar dire.

rediscussion n.f. Fach de rediscutir: La rediscussion

rediscutir vt. (*rediscutissi*) Tornar discutir.

redistribucion n.f. 1. Accion de redistribuir. 2. Correccion dins la reparticion dei revenguts: *La redistribucion dei riquessas*. Sin.: **desparticion, despartida, partiment, repartiment, despartiment**.

redistribuir vt. (*redistribuissi*) Tornar distribuir; modificar una distribucion. Sin.: **despartir, compartir, aparcelar**.

redoblament n.m. 1. Fach de redoblar, de créisser rapidament en foarça, en intensitat. Sin.: **augment, acreissement, repeticion, reduplicacion**. 2. Fach de redoblar una classa. 3. (ling.) Redoblament d'un element d'un mòt: *Redoblament consonantic*. Sin.: **geminacion**.

redoblant, a adj. Escolan que redobla una classa.

redoblar vt. 1. Rendre doble. Sin.: **reduplicar**. 2. Aumentar sensiblement la foarça, l'intensitat de. Sin.:

augmentar. 3. Recomençar una annada d'estudi dins la mema classa. ◆ vt. ind. (*de*) Manifestar encara mai de: *Redoblar d'esfoarç*. ◆ vi. Aumentar en intensitat: *La pluèia redobla*.

redoblat, ada adj. Qu'es fach, dich un segond còup. ◇ À *braç redoblats*: À còups violents e precipitats.

redoblegar vi. Bresilhar. ◆ n.m. Bresilhadís, bresilhament.

redoblura n.f. Replec.

redobt n.m. Redobta.

redobta n.f. (anc.) Obratge de fortificacion isolat. Var.: **redobt**.

redobtablament adv. D'un biais redobtable; terriblament. Sin.: **crentablament, terriblament**.

redobtable, a adj. Perilhós, terrible, que si deu crénher: *Un enemig redobtable*. Sin.: **crentable, terrible**.

redobtar vt. Crénher vivament, aver paur de.

redolença (-éncia) n.f. Odor.

redolent, a adj. Que deslarga una boana odor.

redolum n.m. Rotacion, virament.

redon, a adj. 1. Qu'a la forma d'un cercle, d'una esfèra, d'un cilindre: *Un plat redon*. 2. Que la sieu forma es arredonida ò que presenta una corba. Var.: **redond**.

redon nm. (mar.) Pichon cordatge, brim. 1447: «...per hun redon o palmeta per far tralhon al port de Roze...» A.C.Arle.

redonar vt. Tornar donar.

redond, a adj. Redon.

redondança (-ància) n.f. 1. Superfluitat de mòts, de paraulas. Sin.: **sobrabondança, desmesura**. ◇ Tèrme redondant, redicha. 2. (ling.) Caractèr d'un enonciat que dona sota diferenti formas un meme trach significant. 3. (inform., telecom.) Duplicacion d'informacions per garantir la sieu seguretat en cas d'incident. 4. (tecn.) Duplicacion d'equipaments encargats d'assegurar una foncion donada, per que un d'aquelu equipaments poasque pilhar la plaça d'un autre en cas de defalhença.

redondant, a adj. 1. Qu'es superflú dins un escrich, un discors. 2. Que presenta de redondanças: *Un estile redondant*. Sin.: **sobrabondant**.

redondar vi. 1. Si tornar gonflar. 2. S'arredonir. 3. Èstre abondós: *Aquela region redonda de bèstias sauvatgi*. Sin.: **sobrabondar**.

redondet, a adj. Redonet.

redondetat n.f. Caractèr de cen qu'es redon. Sin.: **redones(s)a**.

redones(s)a n.f. Redondetat.

redonet, a adj. Pusleu redon.

redòrta n.f. 1. Brot tortilhat per far un ligam. 2. Mena de planta (*Clematis alpina*).

redortar vt. (*redòrti*) Ligar au mejan d'una redòrta.

redòs n.m. Sosta (L'Escarena). ◇ *Èstre au redòs*: Èstre à la sosta (dei intemperias).

redreçada n.f. Redreçament. Var.: **redreçada**.

redreçador n.m. Redreçaire.

redreçadaura n.f. Jaça de mortier que si mete sus un barri. Var.: **redreçadaura**.

redreçaire, airitz adj. (tecn.) Que sièrve à redreçar. Var.: **redreçaire**.

redreçaire n.m. 1. (electr.) Convertissèire d'energia que transforma un sistema de corrents alternatius en un corrent unidireccional. Var.: **redreçador**. 2. (opt.) *Redreçaire d'imatges*: Dispositiu optic que redreça l'imatge inversat que vèn de l'objectiu. 3. *Redreçaire de toarts*: Cavalier barrutlaire que venjava li victimas de l'injustícia. ◇ (fam.) Persona qu'a la pretension de corregir li injustícias, de reformar la societat.

redreçament n.m. 1. Redreçada. 2. Accion de redreçar; fach de si redreçar: *Lo redreçament de la situacion*. 3. (electr.) Transformacion d'un corrent alternatiu en un corrent unidireccional. 4. (dr. fisc.) Correccion que mena à una majoracion dei somas deugudi au títol de l'impoast. ◇ (dr. com.) *Redreçament judiciari*: Procedura judiciària destinada à permetre la sauvagarda de l'entrepresa., lo manteniment de l'activitat e de l'emplec e l'apurament dau passiu. 5. (anc.) *Maion de redreçament*: Establiment encargat de la reeducacion dei joves delinquents. Var.: **redreçament**.

redreçar vt. 1. Faire lo redreçament d'un barri. 2. Tornar metre à la verticala. 3. Tornar metre drech (cen qu'es desformat, torçut, corbat). 4. Restablir dins lo sieu estat d'origina: *Redreçar una situacion*. 5. (lit.) Reformar, rectificar: *Redreçar lo jutjament*. 6. (electr.) Efectuar lo redreçament d'un corrent alternatiu. Var.: **redreçar**. ◆ vi. 1. Tornar metre en linha drecha li ròda d'un veicule (après una corba, dins una manòbra). 2. Faire tornar pilhar d'autessa à un avion après una perda de velocitat. ◆ **si redreçar** v.pr. 1. Si tornar metre drech ò vertical; si tornar quilhar. 2. Donar au còrs una actituda esquasi drecha. ◇ Manifestar de fiertat per una actituda pariera. 3. Tornar pilhar la sieu progression: *L'economia si redreça après la crisi*.

redreçatge n.m. (constr.) Accion de redreçar un barri. Var.: **redreçatge**.

redreç n.m. Òrdre, boan sens. ◇ *De redreç*: Dont li a d'òrdre, dont tot es ben en plaça. ◇ *Frema de redreç*: Frema ben ordenada, organizada per mantenir la maion en boana condicion. Sin.: **boana ostaliera**.

redreç, a adj. En òrdre.

redreçada n.f. Redreçada.

redreçadaura n.f. Redreçadaura.

redreçaire, airitz adj. e n. Redreçaire.

redreçament n.m. Redreçament.

redreçar vt. Redreçar.

redreçatge n.m. Redreçatge.

redubertura n.f. 1. Accion de redurbir: *La redubertura d'un teatre*. 2. (dr.) Represa dei debats après una clavadura que lo tribunal avia prononciat.

redurbir vt. (*reduèrbi*) Tornar durbir.

reduccion n.f. 1. Accion de reduire, diminucion. 2. Diminucion de prètz: *Autrejar una reduccion à un client*. 3. Accion de reproduire à una escala mai pichina; la còpia obtenguda ensinda: *Una reduccion de gip d'una estàtua grèga*. 4. (mat.) Operacion per la quala si substituísse à una figura geometrica una figura pariera ma mai pichina.

5. (dr.) *Reduccion de liberalitat*: Accion per la quala un eiretier reservatari fa tornar integrar à la succession un ben que lo moart n'avia dispauat en despessament de la quotitat disponibla. 6. (biol.) *Reduccion cromatica*: Diminucion de mitan dau nombre de cromosòmas d'una cellula, que si realisa au moment de la meiòsi. 7. (fin.) *Reduccion de capital*: Diminucion de capital d'una societat, espec. per tenir còmpte dei perdas. 8. (quim.) Reaccion dins la quala un còrs perde una partida dau sieu oxigène ò, mai generalament, dins la quala un atòme ganha d'electrons. ◇ (metall.) *Reduccion dirècta*: Metòde de produccion de fèrre per reduccion quimica de mineraus de fèrre à l'estat solide. 9. (filos.) *Reduccion eïdetica*: Eleminacion de la percepcion empirica d'un objècte per n'en retenir unicament l'essença. ◇ *Reduccion fenomenologica*: Suspension dau jutjament sobre l'existença dei cauas. 10. (mat.) *Reduccion d'una soma algebrica*: Dau nombre dei sieus tèrmes. ◇ *Reduccion de fraccions au meme denominator*: Recèrca d'un denominator comun à-n-aqueli fraccions. *Reduccion à l'unitat*: Procediment de calcul en usança en li règlas de tres. 11. (sc.) Operacion per la quala si passa d'una mesura bruta à un resultat afranquit de diferents efèctes non essencials (condicions fisiqui, factors instrumentals, etc.). 12. (mús.) Adobament d'una particion dins l'amira de la faire executar per una formacion instrumentala ò vocala mai pichina ò per un instrument solet. 13. *Reduccion à l'estat laïc*: Retorn, que la Glèia acòrda ò impaua à un clergue, au sieu estat anterior à la sieu clergatura, sensa li levar lu poders que l'ordinacion li avia autrejat. 14. Accion de tornar metre en plaça un oàs deslogat ò rot. Sin.: **adobadura**.

reduccionisme n.m. (filos.) Tendença que consistisse à reduire lu fenomènes complèxes ai sieus compauants mai simples e à considerar aquestu compauants mai simples coma mai fundamentals que lu fenomènes complèxes observats.

reduccionista adj. e n. Relatiu au reduccionisme; que n'es partidari.

reduch, a adj. Qu'a subit una reduccion: *Un prètz reduch*. Sin.: **cort, breu, escars, limitat, pichon, amenit, demenit**.

reduch n.m. Recanton; caforcho.

reducibilitat n.f. Reductibilitat.

reducible, a adj. Reductible.

reductasa n.f. (bioquim.) Enzima que provòca de reaccions d'oxidoreduccion.

reductibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es reductible. Var.: **reducibilitat**.

reductible, a adj. 1. Que pòu èstre reduch, diminuit. Var.: **reducible**. 2. (mat.) Si di d'una equiacion que lo sieu gra pòu èstre abaissat. ◇ *Fraccion reductibla*: Que lo sieu numerator e lo sieu denominator non son premiers entre elu. 3. (med.) Si di d'un oàs deslogat ò rot que pòu èstre remés en plaça. Sin.: **adobable**.

reductòna n.f. (quim.) Substança foarça reductritz que si forma quora s'escàufon de sucres en mitan alcalin.

reductor, tritz adj. Que reduie, que diminuisse: *Una analisi tròup reductritz*. ◆ adj. e n.m. 1. (quim.) Si di d'un còrs qu'a la propietat de reduire. 2. (mecn.) Que diminuisse la velocitat de rotacion d'un aubre.

reduire vt. Redurre.

reduplicacion n.f. (ling.) Repeticion consecutiva d'un mòt dins una frasa: *N'en voali gaire gaire*. Sin.: **redoblament**.

reduplicar vt. (*reduplicui*) (ling.) Doblar l'emplec d'un mòt. Sin.: **redoblar**.

redurbir vt. (*reduèrbi*) Tornar durbir.

reduire vt. (*redui*) 1. Portar à una dimension, à una quantitat inferiori, diminuir l'importança, la valor de: *Redurre lo salari dei dirigents*. Sin.: **demenir, abaissar, abreujar, ateunar, apichonir, amenir**. 2. Reproduire en mai pichin, en conservant li proporcions: *Redurre una fòto*. 3. Tornar à un estat mai elementari per una transformacion: *Redurre lo gran en farina*. Sin.: **trissar, pilar**. ◇ *Redurre en cendres*: Destrúger. Sin.: **encendrar**. ◇ *Redurre una saussa, un liquide*: Lu rendre mai concentrats per evaporacion sus lo fuèc. 4. (quim.) Efectuar la reduccion de: *Redurre un oxide*. 5. Portar à una forma equivalenta mai simpla: *Redurre una question à l'essencial*. ◇ *Redurre una equiacion*: N'en baissar lo gra. 6. (med.) Tornar metre en plaça (un oàs rot ò deslogat). ◇ (per ext.) *Redurre una fractura*. Sin.: **adobar**. 7. Menar à un estat de dependença, à una situacion penoa: *Redurre au silenci*. 8. Vèncer, desorganisar completament. Sin.: **anientar, arroïnar**. ◆ vi. Diminuir en quantitat, per evaporacion, e devenir mai espés, mai concentrat. ◆ **si reduire** v.pr. 1. Diminuir li sieu despensas, lo sieu tren de vida. Sin.: **si restrénher**. 2. Consistir en quauqua ren de pas tant important: *Una garrolha que si reduie en simple desacòrdi*.

reedicion n.f. 1. Novèla edicion. Repeticion dau meme fach, dau meme comportament.

reedificacion n.f. (lit.) Accion de reedificar; reconstruccion, rebastison.

reedificar vt. (lit.) Rebastir.

reeditar vt. 1. Faire una novèla edicion de. 2. Recomençar, tornar faire: *Reeditar una prodessa*.

reeduccion n.f. 1. Accion de reeducar (un membre, una foncion); ensèm dei mejans mes en òbra per reeducar: *Reeducacion motritz*. 2. Ensèm dei mesuras d'assistença, de susvelhança ò d'educacion qu'un jutge decidisse per un minor delinquent ò en perilh.

reeducar vt. (*reeducui*) 1. Sotametre quauqu'un à un tractament per restablir l'usatge d'un membre, d'una foncion. 2. Readaptar socialament (un delinquent). 3. Corregir, amendar per una educacion novèla.

reeleccion n.f. Accion de reelegir.

reelegible, a adj. Que pòu èstre reelegit. Var.: **reelegible**.

reelegir vt. (*reelegissi*) Tornar elegir. Var.: **reelegir**.

reelegit, da adj. Qu'es estat reelegit.

reeligitat n.f. Capacitat qu'una persona a d'èstre reelegida.

reemplec n.m. 1. (arquít.) Messa en òbra, dins una construccion, d'elements, de materiaus que vènon d'una construccion anteriora. 2. (dr.) Cròmpa d'un ben m'au produch de l'alienacion d'un ben pròpri; plaçament noueu d'un capital. Var.: **remplec**.

reemplegar vt. (*reemplegui*) Tornar emplegar. Var.: **remplegar**.

reencadenar vt. Tornar encadenar.

reencaladar vt. Rencaladar.

reencarnacion n.f. 1. Fach de si reencarnar. 2. Dins d'uni religions, migracion de l'ànima dins un autre còrs au moment de la moart: *Lu Catars cresion à la reencarnacion*. Var.: **reïncarnacion**, **rencarnacion**.

reencarnar (si) v.pr. Tornar viure sota una altra forma corporala. Var.: **si reïncarnar**, **si rencarnar**.

reencoratjar vt. Tornar encoratjar.

reenfardar vt. Remaquilhar.

reenfardatge n.m. Remaquilhatge.

reenfeciment n.m. Reïnfeccion.

reenfecir vt. (*reenfecissi*) Reïnfectar.

reengatjament n.m. 1. Accion de tornar engatjar. 2. Acte per lo quau un militari liberable si torna engatjar. Var.: **rengatjament**.

reengatjar vt. Tornar engatjar. ◆ vi. ò **si reengatjar** v.pr. Contractar un novèl engatjament. Var.: **rengatjar**.

reengatjat, ada n. Militari, militària que repilha de servici à la fin dau sieu engatjament. Var.: **rengatjat**.

reensemènar vt. Tornar ensemènar.

reepilogar vi. (*reepilògui*) Tornar epilogar.

reescomptar vt. (*reescòmpti*) Operar lo reescòmpte de.

reescòmpte n.m. (banca) Operacion que consistisse, per una banca d'emission, à crompar un efècte denant de la sieu escadença à una banca ò à un organisme financier que l'a ja escomptat.

reescriptura n.f. Accion de reescriure un tèxto. Var.: **rescriptura**.

reescriure vt. (*reescrivi*) Tornar escriure ò redigir. Var.: **rescriure**.

reestacar vt. (*reestaqui*) Tornar estacar.

reestampar vt. Reïmpimir.

reestampatge n.m. Reïmpression.

reestudiar vt. (*reestudi*, classic *reestúdi*) Tornar estudiar; reconsiderar.

reevaluacion n.f. 1. Accion de reevaluar. 2. (espec.) Fach d'auçar la paritat d'una moneda. Var.: **reavaloracion**. Contr.: **devaluacion**. 3. *Reevaluacion dei bilanç*: Correccion de divèrs poastes de bilanç per tenir còmpte de la depreciacion monetària.

reevaluar vt. (*reevaluï*) 1. Tornar evaluar. 2. Efectuar la reevaluacion de. Var.: **reavalorar**.

reexamèn n.m. Novèl examèn.

reexaminar vt. Tornar examinar e sus de basas novèli: *Reexaminar una demanda*.

reexpedicion n.f. Novèla expedicion. Var.: **rexpeditcion**. Sin.: **remandadís**.

reexpedir vt. (*reexpedissi*) Tornar expedir. Var.: **rexpedit**. Sin.: **remandar**.

reexportacion n.f. Accion de reexportar.

reexportar vt. (*reexpoarti*) Exportar una mèrç qu'èra estada importada.

refabricar vt. (*refabriqui*) Tornar fabricar.

refaccion n.f. (com.) Reduccion dau prèt de la mèrç au moment de la liurason, quora non correspoande ai condicions convengudi.

refaire vt. 1. Tornar faire (cen qu'es ja estat fach). 2. Tornar metre en estat (cen qu'a subit un dam). Sin.: **reparar**, **rebastir**, **restaurar**, **reedificar**, **radobar**, **renovar**, **modernisar**. (pop.) **enganar**, **colhonar**. ◆ **si refaire** v.pr. (fam.) Restablir la sieu situacion financiera, espec. après de perdas au juèc.

refastar vt. Rebutar.

refasti n.m. Repugnança.

refastigós, oa adj. Repugnant.

refastinhar vt. Rebutar.

refastinhós, oa adj. 1. Besuquet. Sin.: **bocafina**, **landier**. 2. Rebutant.

refastum n.m. Repugnança.

refeccion n.f. Accion de refaire, de remetre à nòu. Sin.: **renovacion**, **modernisacion**.

refectòri n.m. Sala dont lu membres d'una comunautat, d'una collectivitiat, pílhon lu sieus pasts.

refectorier n.m. Dins lu institucions catolica, responsable dau refectòri.

refegaire, airtiz adj. e n. Ficanàs.

refegar vi. (*refegui*) Furar, refestonar.

refend n.m. 1. *Boasc de refend*: Boasc serrat en lòng. Sin.: **refenta**. 2. *Linha de refend* ò *refend*, n.m.: Canal talhat dins lo parament d'un barri per acusar ò simular lo traçat dei jonchs de maçonaria. ◆ *Barri de refend*: Barri portaire de separacion e de sostèn dins un bastiment. Sin.: **corondat**, **camarat**, **barri de dedintre**.

refendre vt. 1. Tornar fendre. 2. Fendre ò serrar en lòng: *Refendre de bambó*. Sin.: **refentar**, **asclar**, **fendasclar**, **esclapar**.

refenta n.f. Boasc serrat en lòng. Sin.: **boasc de refend**.

refentar vt. Refendre (de boasc).

referença (-éncia) n.f. 1. Accion de si referir à quauqua ren. 2. Autoritat, tèxto au quau si remanda: *Citar li sieu referenças*. ◆ *Obratge de referença*: Qu'es destinat à la consultacion, non à la lectura. 3. Indicacion precisa que permete de si reportar au passatge d'un tèxto citat. 4. Indicacion plaçada en tèsta d'una letra, que si deu rapelar dins la respoasta. Sin.: **referiment**. 5. (ling.) Foncion per la quala un signe lingüistic remanda à un objècte dau monde vertadier. ◆ (log.) Denotacion. ◆ pl. Atestacions que sièrvon de recomandacion: *Aver de boani referenças*.

referencial, a adj. (ling.) Que pertòca la referença. Var.: **referenciau**.

referencial n.m. 1. (didact.) Ensèm d'elements qu'fórmon un sistema de referença; ensèm dei elements ligats à-n-aqueu sistema. 2. (mat.) Ensèm que s'en

estúdiu lu sotaensèms. ◇ Ensèms d'elements de l'espaci que perméon de definir un sistema de coordenadas: *Referencial afin, ortonormat, cartesian.* Var.: **referenciau**.

referenciar vt. (*referenci, classic referéncii*) Provedir d'una referença: *Referenciar una letra.*

referenciau, ala adj. e n.m. Referencial.

referendari, ària adj. Relatiu à un referendum.

referendari, ària adj. *Consehier referendari à la Cort dei còmptes*: Magistrat encargat de verificar lu còmptes dei justiciables e d'instruire lu afaires contenciós. ◆ n.m. 1. (Antiqu.) À Bizanci, denhetari que transmetia li requèstas e l'Impeiraire. 2. (ist.) Dau temps dei Merovingians, cap de la cancelaria.

referèndom n.m. [refe'rèndum] Referendum.

referendum n.m. (mòt latin) 1. Procedura que permite à toi lu ciutadans d'un país de manifestar per un vòte l'aprobacion ò lo reget d'una mesura que lu poders publics prepàou. 2. Consultacion dei membres d'un gropament, d'una collectivitat.

referent, a n. 1. (ling.) Èstre ò objècte, real ò imaginari, à cu ò à que un signe lingüistic remanda. 2. Persona à cu cau s'adreça per reglar un problema, montar un projècte, etc., dins un camp donat: *Lo referent cultura.*

referiment n.m. Referença.

referir vt. (*referissi*) Tornar ferir.

referir vi. (*referissi*) 1. Faire referença à, si raportar à. 2. (ling.) Aver per referent. ◆ **si referir** v.pr. (à) 1. Si raportar à. 2. Recórrer à.

referit n.m. Assignar e referit.

refestonada n.f. 1. Accion de refestonar, de farfolhar. 2. Revira-mainatge.

refestonar vt. Farfolhar. Sin.: **rafegar, furetejar, forgonear.**

refiladura n.f. 1. Ronhadura de pasta cuècha per ajustar lo pes dau pan. 2. Sobre: *Una refiladura de pan.*

refilar vt. Faire d'esparnhas pichini sobre.

refinanciament n.m. (banca) Ensèms dei proceduras per li quali li bancas si poàdon procurar de ressorsas pròche la banca d'emission ò gràcias au mercat monetari.

refistolar vt. (fam.) Reparar grossierament.

refistolatge n.m. (fam.) Accion de refistolar; lo sieu resultat.

reflectança (-ància) n.f. Poder reflector d'una susfàcia.

reflècte n.m. Reflès.

reflectir vt. (*reflectissi*) En parlant d'una zòna (generalament una susfàcia) que separa doi mitans, remandar la lutz, lo son, lu raionaments dins lo mitan que n'en vènon. Var.: **refletre.**) Sin.: **rebatre, miralhar, remandar.** ◆ **si reflectir** v.pr. Donar un imatge per reflexion. Sin.: **si rebatre, si miralhar.**

reflectit, ida adj. (optica) *Rai reflectit*: Rai qu'es remandat (au mejan d'un miralh, etc.). Sin.: **reflès, miralhat, rebatut, trelusit.**

reflectiu, iva adj. (fisiol.) Que pertòca lu reflèxes.

reflectivitat n.f. Proprietat de l'arc nerviós elementari de determinar d'accions reflèxes.

reflectografia n.f. Procediment de reproduccion dei documents per contacte en lume miralhat.

reflectomètre n.m. Aparelh per mesurar la reflectança.

reflector n.m. 1. Dispositiu que sièrve à remandar la lutz, la calor, li ondas. 2. Telescòpi (per op. à *refractor*).

reflector, tritz adj. Que remanda la lutz, li radiacions, li ondas, etc.

reflectorisat (-izat), ada adj. Si di d'objèctes, de materiaus fachs per remandar la lutz, e espec. aquela dei fanaus d'automobilas.

reflès n.m. Reflet. Sin.: **rebat, reflècte, lusida, relume.**

reflès, essa adj. Reflectit.

reflet n.m. 1. Imatge que provèn de la reflexion de la lutz à la susfàcia d'un còrs. 2. Color que varia en foncion de l'esclairatge: *De bèrris dei reflèts ros.* 3. Cen que reproduhe, coma per reflexion, lu trachs dominants, li caracteristicas de quauqua ren: *La cançon es lo reflet d'una epòca.* Var.: **reflès, reflècte.** Sin.: **rebat, lusida, relume.**

refletent, a adj. Que refracta.

refletre vt. Refractar, reflectir.

reflex adj. inv. (mòt angl.) Si di d'un sistema fotografic que remanda l'imatge sus un vèire au mejan d'un miralh inclinat à 45°. ◆ adj. inv. Aparelh provedit d'un tau sistema.

reflèxe n.m. 1. Reaccion foarça rapida, qu'anticipa tota reflexion, en presença d'un eveniment. ◇ Aver de reflèxes: *Reagir rapidament davant una situacion imprevista.* 2. (fisiol.) Resposta motritz inconscienta ò involontària provocada per una estimulacion sensitiva ò sensoriala. ◇ *Reflèxe condicional ò condicionat*: Reflèxe aquistat après un condicionament. ◇ *Reflèxe incondicional ò incondicionat*: Qu'intervèn naturalament, sensa condicionament.

reflexion n.f. 1. Cambiament de direccion d'un còrs que n'a urtat un autre. 2. Fenomène per lo quau d'ondas, de particulas ò de vibracions si refléon sus una susfàcia. Sin.: **rebatadís, rebatament.** ◇ *Angle de reflexion*: Angle format per lo rai reflectit mé la normala à la susfàcia reflectritz au ponch d'incidència (L'angle de reflexion *i'* es parier que l'angle d'incidència *i*). 3. Accion de pensar, de s'arrestar sus quauqua ren per l'examinar en detalh. Sin.: **soscada, soscadissa, pensada, pensament, pensadissa.** ◇ Pensada, conclusion à que mena parier examèn. 4. Observacion critica adreçada à quauqu'un: *Faire una reflexion à un emplegat.* Sin.: **remarca.**

reflexibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es reflexiu.

reflexible, a adj. Que pòu èstre mandat per reflexion.

reflexiu, iva adj. 1. (filos.) Si di de la consciença que si pilha d'esperela coma objècte. 2. (mat.) *Relacion reflexiva*: Relacion binària sus un ensemble tala que cada element d'aquest ensemble sigue en relacion embé eu-

meme. 3. *Pronom reflexiu*: pronom personal complement que representa la persona qu'es lo subjècte dau vèrbo. ◇ *Vèrbo pronominal reflexiu*: Qu'indica que lo subjècte fa l'accion sobre d'eu-meme: *Mi lavi*.

reflexivitat n.f. (mat.) Proprietat d'una relacion reflexiva.

reflexogène, a adj. Que provòca un reflèxe.

reflexograma n.f. Enregistrament grafic d'un reflèxe.

reflexologia n.f. Estudi scientific dei reflèxes.

reflexològue, òga n. Especialista de reflexologia.

refloriment n.m. Accion de reflorir; lo sieu resultat.

reflorir vi. (*reflorissi*) Tornar florir.

refluir vi. (*refluissi*) 1. S'en tornar vèrs un luèc de dont a colat, en parlant d'un liquide. Sin.: **relnar**. 2. S'en tornar vèrs un luèc de dont son partidi, en parlant de personas nombroï, d'una fola.

reflús n.m. Reflús.

reflúx n.m. 1. Movement de la mar descendenta. Sin.: **baissa**. 2. Movement de personas que repàrton en darrier: *Lo reflúx dei manifestants*. 3. (med.) Retorn d'un liquide organic dins lo sens opauat au sens fisiologic. Var.: **reflús**.

refolador n. m. Baston provedit d'un cilindre que d'un temps servia à refolar lo projectile foara dau canon.

refolaire n.m. Aparelh ò instrument que sièrve à complir un refolement.

refolament n.m. 1. Accion de refolar, de butar en darrier (quauqu'un). Sin.: **rebofament**. 2. Accion, fach d'empachar una reaccion d'òrdre afectiu de s'exteriorisar, de refudar d'acceptar ò de satisfaire una tendença naturala. Sin.: **estremada**. ◇ (psican.) Procèssus de defensa dau Ieu, per lo quau lo subjècte tempta de mantenir dins l'inconscient un desidèri inconciliable mé la morala ò m'ai sieus autres desidèris. 3. (c. de f.) Manòbra dins la quala l'engenh motor buta lu veïcules. 4. Desplaçament d'un liquide ò d'un gas au mejan d'una pompa refolanta ò d'un compressor. Sin.: **compression**.

refolar vt. 1. Faire recular: *Refolar de manifestants*. 2. Faire refluir un liquide en s'opauant au sieu escorrement. Sin.: **comprimir, rebofar**. 3. Empachar (una reaccion, un sentiment) de s'exteriorisar; reprimir. Sin.: **estremar**. ◇ (psican.) Sotametre au refolement. Sin.: **censurar**. 4. (c. de f.) Faire recular (un vagon, una rama) au mejan d'un engenh motor.

refolat, ada adj. e n. Qu'empacha lu sieus desidèris, especialament li sieu pulsions sexuali, de si manifestar, de si realisar.

refolat n.m. (psican.) Cen qu'a subit lo refolement dins l'inconscient: *Lo retorn dau refolat*.

refonda n.f. Accion de refondre. Var.: **refondament**. Sin.: (mar.) **rebastison, modernisacion**.

refondament n.m. Refonda.

refondre vt. 1. Tornar fondre. 2. Refaire totalament: *Refondre un diccionari*. 3. (mar.) Tornar bastir, modernisar una nau, una flòta.

reforestacion n.f. Accion de plantar d'aubres per tornar crear una forèst.

reforma n.f. 1. Cambiament important, radical (portat à quauqua ren, espec. à una institucion) dins l'amira d'un melhorament: *Reforma de la Constitucion*. 2. Retorn à una observança estrecha de la règla primitiva, dins un òrdre religiós. 3. (ist.) *La Reforma*: Movement religiós que, au s. XVIe, donèt naissença en Euròpa ai Glèias protestanti. 4. Posicion d'un militari de carriera, que lo sieu emplec li estat retirat, sigue en seguida à un endequitege, sigue per mesura disciplinària, denant lo temps de la sieu retirada. Var.: **refòrma**.

refòrma n.f. Reforma.

reformable, a adj. Que pòu èstre reformat, que pòu subir una reforma.

reformacion n.f. 1. (lit.) Accion de reformar, de modificar profondament. 2. (dr.) Modificacion d'una decision juridiccionala per la juridiccion superiora. 3. (ist.) *La Reformacion*: La Reforma.

reformaire n.m. Installacion de rafinatge per lo tractament continu dei essenças per reformatge.

reformar vt. Tornar formar; tornar faire (cen qu'es estat desfach). 2. (quim.) Sotametre au reformatge. ◆ **si reformar** v.pr. Si tornar constituir, si recampar (après èstre estat destruch ò esparpalhat).

reformar vt. 1. Cambiar en melhorant; corregir: *Reformar li lèis*. Sin.: **emendar, modificar, perfeccionar, renovar**. 2. (dr.) Modificar (una decision de justícia d'una juridiccion inferiora). 3. Suprimir (cen qu'es nociu) 4. (mil.) Prononciar la reforma de.

reformat, ada adj. e n. 1. Religiós d'un òrdre reformat. 2. Protestant de confession calvinista (per op. à *luterian e anglican*). 3. Naissut de la Reforma: *Glèia reformada*. ◇ *Religion reformada*: Protestantisme.

reformat, ada adj. e n. Militari mes à la reforma.

reformatge n.m. (quim.) Procediment de rafinatge d'una essença que n'en modifica la composicion sota l'efècte de la temperatura e de la pression en presença d'un catalisaire.

reformator, tritz adj. e n. 1. Persona que prepaua, practica una ò de reformas. 2. Promotor de la reforma protestanta.

reformeta n.f. (fam. pej.) Reforma de detalh, sensa gaire de portada.

reformisme n.m. 1. Doctrina e comportament que la sieu amira es la transformacion e lo melhorament, per de vias legali, dei estructuras politiqui, economiqui e sociali. 2. Dins lu partits politics, corrent que preconisa una evolucion de la doctrina.

reformista adj. e n. Relatiu au reformisme; partidari dau reformisme.

reformulacion n.f. Accion de reformular.

reformular vt. Tornar formular (sovent d'un biais mai corrècte, mai clar).

refortiment n.m. Accion de refortir.

refortir vt. (*refortissi*) Rendre mai foart.

refraccion n.f. 1. (fis.) Cambiament de direccion d'una onda que passa d'un mitan dins un autre. 2. (med.) Poder refringent de l'uèlh.

refractar vt. Produire la refracion de.

refractari, ària adj. 1. Que resistisse, que refuda de si sotametre. ◇ *Refractari à*: Insensible à: *Èstre refractari ai matematicas*. 2. Que resistisse à d'influèncas fisiqui ò quimiqui. ◇ (espec.) Que resistisse à de temperaturas foarça auti: *Argila refractària*. ◇ (neurol.) *Periòde refractari*: Diminucion ò desaparicion de l'excitabilitat d'una fibra nerviosa après un periòde d'activitat. 3. (med.) Que resistisse à una infeccion microbiana. Sin. (2 e 3): **rebèl, insotamés, insomés**.

refractari, ària adj. e n. (ist.) 1. *Prèire refractari*: Prèire que, sota la Revolucion francesa, avia refudat de prestar jurament à la Constitucion civila dau clergat. 2. Sota lo Consulat e l'Empèri, conscrich que refudava de faire lo servici militari. 3. Dau 1942 au 1944, ciutadan que refudava de faire lo servici dau trabalh obligatòri en Alemanha.

refractomètre n.m. 1. (fis.) Instrument de mesura dei indicis de refraccion. 2. (med.) Aparelh destinat à la mesura objectiva de l'estat de refraccion de l'uèlh. Sin.: **optomètre**.

refractor, tritz adj. Que refracta.

refractor n.m. Luneta astronomica (per op. à *reflector*, telescòpi).

refrangibilitat n.f. propietat de cen qu'es refrangible.

refrangible, a adj. Susceptible de refraccion.

refranh n.m. 1. Seguida de mòts ò frases identiqui que tórnon à la fin d'un coblet d'una cançon ò d'una poesia. 2. Frasa musicala que torna après cada coblet d'una composicion musicala en estròfa ò en rondeu. Var.: **refren**. Sin.: **repic, retinton, torna, tornada, represa**, (pej.) **sansònha**.

refranhement n.m. Accion de refrànher; lo sieu resultat.

refrànher vt. Moderar, temperar.

refreïador n.m. (tecn.) Refrigerant.

refreïament n.m. 1. Abaïssament de la temperatura. 2. Indisposicion qu'es producha per un abaïssament de temperatura. ◇ Afeccion que produe lo tus e una irritacion de la mucoa nasala. 3. (fig.) Diminucion de la calor d'un sentiment, d'un estat afectiu, d'una relacion: *Lo refreïament dei relacions entre doi país*. 4. Evacuacion de calor en sobre dins un motor, una màquina. ◇ *Liquide de refreïament*: Liquide que circula dins un motor per permetre de n'en faire baïssar la temperatura. 5. Accion de calmar una economia en sobrecaufa.

refreïar vt. (*refrèi*) 1. Rendre mai frèi. 2. Diminuir l'ardor de (quauqu'un), descoratjar: *Aquel incident m'a refreïat*. ◆ **si refreïar** v.pr. 1. Devenir frèi, mai frèi. 2. (fig.) Perdre de la sieu vivacitat. 3. Tombar malaut en agantant un refreïament; pilhar frèi.

refren n.m. Refranh.

refrenament n.m. (lit.) Accion de refrenar.

refrenar vt. (lit.) Metre un fren à, retenir: *Refrenar la sieu ràbia*. Sin.: **contenir**.

refreniment n.m. 1. Tremolament passatgier e involontari deugut au frèi ò acompanhat d'una sensacion de frèi. 2. Movement que naisse d'una emocion, d'una paur. 3. Leugier movement dins un liquide qu'es à mand de búlher. 4. (fig.) Evolucion à pena marcada dins una estadistica, un sondatge. Sin.: **tremblum, tremolada, tremolum**.

refrenir vi. (*refrenissi*) 1. Èstre agitat d'un movement causat per lo frèi, la paur, una emocion, etc. Sin.: **tremolar, bategar**. 2. Èstre agitat d'un movement leugier denant de búlher, en parlant d'un liquide. 3. S'agitar leugierament, tremolar, en parlant de quauqua ren: *Li fuèlhas refrenisson*.

refrenissent, a adj. Que refrenisse.

refrescada n.f. Fach de refrescar (quauqua ren qu'es estat lavat). Var.: **renfrescada, refrescament**.

refrescador n.m. 1. (anc.) Recipient que servia per refrescar li botilhas e lu vèires. 2. Lavador mai pichin dont si refresca la bugada. Var.: **renfrescador**.

refrescament n.m. 1. Accion de refrescar, de rendre mai fresc, de devenir mai fresc. 2. Fach de tornar donar d'esclat: *Lo refrescament d'un mòble*. 3. Bevenda fresca, que si beu en defoara dei pasts. Var.: **renfrescament, refrescada**.

refrescant, a adj. 1. Que dona de frescura: *Una aura refrescanta*. 2. Qu'assuausa la set: *Una bevenda refrescanta*. Var.: **renfrescant**.

refrescar vt. 1. Rendre fresc ò mai fresc. 2. Tornar metre dins un estat melhor, tornar donar d'esclat: *Refrescar una pintura*. 3. *Refrescar la memòria*: Rapelar à quauqu'un lo sovenir de quauqua ren. 4. Netejar en passant dins l'aiga clara, per levar lu produchs mes per lavar (sabon, etc.): *Refrescar la bugada*. Var.: **renfrescar**. ◆ **si refrescar** v.pr. 1. Venir mai fresc: *Lo temps si refresca*. 2. Si desalterar, beure quauqua ren de fresc. 3. Si passar d'aiga sus la cara, sus li mans, per si procurar un pauc de frescura. ◇ Si metre à l'ombra, dins un luèc fresc, per trovar un pauc de frescura.

refrescatge n.m. Accion de refrescar (la bugada). Var.: **renfrescatge**.

refrescum n.m. 1. Tot cen que refresca. 2. Aiga qu'a servit a refrescar quauqua ren. Var.: **renfrescum**.

refrigeracion n.f. Abaïssament artificial de la temperatura, produccion de frèi. ◇ Refreïament d'un produch alimentari à una temperatura que rèsta superiora au sieu ponch de congelacion, dins la tòca de lo conservar.

refrigerant, a adj. 1. Pròpri à abaïssar la temperatura. 2. (fig.) Que refrèia, que fa baïssar l'entusiasme: *Una aculhença refrigeranta*. Sin.: **fresc, glacial**.

refrigerant n.m. Aparelh, installacion per refreïar. ◇ Dispositiu que crea un escambi que permete de refreïar un liquide ò un gas au mejan d'un fluide mai frèi.

refrigerar vt. (*refrigèri*) 1. Refreiar, sotametre à la refrigeracion. 2. (fig.) Metre dins una situacion desagradiva per una mancaça de calor dins li relacions.

refrigerat, ada adj. Qu'a subit una refrigeracion. ◇ *Vagon refrigerat, camion refrigerat*: Que perméton lo transpòrt de produchs que dévon viatjar au frèi (produchs alimentaris en particulier).

refrigerator n.m. Aparelh que sièrve à refrigerar. ◇ Aparelh provedit d'una foant de frèi artificial que pòu refrigerar e conservar lu aliments e produrre de glaça. Sin.: **armari frigorific**.

refringença (-éncia) n.f. (fis.) Proprietat de refractar la luz.

refringent, a adj. (fis.) Que refracta la luz: *Un mitan refringent*.

refrisar vt. Tornar frisar.

refronhadís n.m. Contraccion de la pèu dau front e de la cara.

refronhar vt. Faire venir morrut.

refrontau n.m. Linha d'horizont. Sin.: **asuèlh, avalida**.

refuda n.f. Refut.

refudable, a adj. Que si pòu refudar. Var.: **refusable**.

refudar vt. 1. Non acceptar (cen qu'es prepauat, presentat). Sin.: **contestar, remandar, dire de non**. 2. Non acordar (cen qu'es demandat), non consentir: *Refudar un drech à quauqu'un*. 3. Non laisser intrar en nombre tròup grand: *Aqueu teatre refuda de monde cada sera*. 4. Non reçaupre à un examèn, non retenir dins una seleccion: *Refudar un candidat*. 5. S'arrestar davant un obstacle, en parlant d'un cavau. Var.: **refusar**. ◆ vi. (mar.) En parlant dau vent, virar vèrs l'avant de la nau, pilhar una direccion que forma un angle mai barrat mé l'axe longitudinal, plus pauc favorable à l'anar de la nau. Es considerat coma un francisme dins lo glossari maritime, li cau preferir **venir de proa**.

refudat, ada adj. e n. Que non es estat admés à un examèn. Var.: **refusat**.

refugi n.m. 1. Luèc dont una persona si retira per escapar à un perilh, si metre à la sosta. Sin.: **sauvetat, jaç, retira**. 2. Sosta en montanha. 3. Emplaçament adobat au mitan d'una via larga ò sus un poant per permetre ai pedons de si metre à la sosta de la circulacion. 4. (econ.) *Valors refugis*: Valors jutjadi particulierament seguri, crompadi en periòde de crisi quora si crenhe una depreciacion de la moneda (metals preciós, òbras d'art, bens fonsiers, etc.).

refugiar (si) v.pr. Si retirar dins un luèc per li trovar la tranquillitat, la seguretat. Sin.: **s'assostar, s'acantonar, s'amagar, s'escondre, s'estremar**.

refugiat, ada adj. e n. Si di d'una persona qu'a laissat lo sieu país ò qu'a defugit una region per de rasons politiqui, religioi, raciali ò per escapar à una catastròfa, à una guèrra.

refús n.m. Refut. Var.: **refuda**.

refusable, a adj. Refudable.

refusar vt. Refudar.

refusat, ada adj. Refudat.

refut n.m. 1. Accion de refudar. 2. (equit.) Desobeïssença d'un cavau que s'arrèsta davant un obstacle. Var.: **refús**.

refutable, a adj. Que pòu èstre refutat. Var.: **confutable**.

refutacion n.f. Accion de refutar; paraulas, accions que refúton; desmentit. Var.: **confutacion** (it.).

refutar vt. Demostrar la faussetat d'una afirmacion au mejan de pròvas contrari: *Refutar un argument*. ◇ *Refutar quauqu'un*: Refutar li sieu afirmacions. Var.: **confutar** (it.).

refutator, atritz n. Persona que refuta.

refuznik n.m. (mòt rus) Ciutadan sovietic (espec. judieu) à cu li autoritats refudàvon lo drech de migrar.

reg n.m. (geogr.) Estenduda desertica formada de còdols que provènon de la desagregacion fisica d'un materiau e que repàon generalament sus un materiau mai finament desagregat.

rega n.f. 1. Linha traçada sus una susfàcia au mejan d'una substança coloranta ò d'un instrument. ◇ Linha ò benda estrecha quala que sigue: *Estòfa à regas*. 2. (agric.) Pichina trencada que l'araire traça entre la partida laurada e la partida non laurada d'un camp. ◇ Linha plantada d'un meme biais: *Una rega de tomatis*. 3. Separacion neta dei bèrris: *Portar la rega à drecha*. 4. (fis.) Linha escura (*rega d'absorcion*) qu'interrompe un espèctre continu, ò linha lusenta (*rega d'emission*) que forma mé d'autri un espèctre d'emission.

regach n.f. Gardadura, agach, regard.

regadura n.f. Accion de regar; lo sieu resultat. Sin.: **raiadura, ratura**.

regal, a adj. Relatiu au rèi. Var.: **reial**.

regal n.m. 1. Manjar particulierament preat. 2. Plaser viu que si pilha à quauqua ren: *Aquesta música es un regal per li aurelhas*. Sin.: **congosta, festin, regalada, plaser, delici, taulejada**. 2. (it.) Present que si fa à quauqu'un: *Lu regals de Calenas*.

regal n.m. 1. Ancian instrument de música à vent. 2. Un dei juècs de l'òrgue.

regala n.f. (ist.) Drech que lu rèis de França avíon de percevre de revenguts d'un sèti episcopal vacant (*regala temporal*) e de nomenar ai beneficis e prebendas que n'en depèndon (*regala espiritual*).

regala adj. f. (quim.) *Aiga regala*: Mesclum d'acide cloridric e d'acide nitric capable de dissòlver l'aur e la platina.

regalada n.f. 1. *Beure à la regalada*: En versant directament lo liquide dins la boca sensa que la botilha tòque li labras. 2. Regal.

regalaire, airtiz n. Persona que regala.

regalament n.m. 1. (dr.) Reparticion proporcionala entre diferenti personas d'una taxa que lo sieu total es arrestat. 2. (travalls publics) Regalatge.

regalament adv. Reialament.

regalar vt. 1. Faire de presents. 2. Ofrir un manjar, de bevendas de qualitats. 3. (absol.) Ofrir lo beure e lo manjar: Encuèi, siéu ieu que regali. ◆ **si regalar** v.pr. 1. Pilhar un viu plaser à beure ò à manjar quauqua ren. Sin.:

si congostar. 2. Provar un grand plaser à faire quauqua ren, à veïre un spectacle, etc.: *Mi siéu regalat à regarjar aqueu film.* Sin.: **si divertir.**

regalar vt. 1. (travahs publics) Aplanir un terren en li donant una susfàcia reguliera. 2. (dr.) Repartir (una taxa) entre lu contribuables.

regalatge n.m. (travahs publics) Accion de regalar. Var.: **regalament.**

regalhardir vt. (*regalhardissi*) 1. Tornar donar de foarças, d'alegria, d'entusiasme. Sin.: **estrambordar.** 2. Reconfortar, fortificar, reviuadar. Sin.: **reviscolar.** ♦ **si regalhardir** v.pr. Repilhar de foarças, de vigor, d'entusiasme.

regalian, a adj. (ist.) Si di d'un drech estacta au rèi ò, per ext., au cap d'Estat (coma lo drech de gràcia que detèn lo President de la República en França).

regalícia n.f. 1. Papilionacea que la sieu raïç es emplegada per compauar de pastas per suçar e de bevendas refrescant. 2. Suc d'aquesta planta, d'una sabor sucrada, qu'a de propietats adocissenti. Sin.: **pega doça.**

reganha n.f. Rega, fila. Sin.: **filanha, linhada, alinhada, tiera.**

reganhada n.m. Rebufada.

regantar vt. Rajónher.

regar vt. (*regui*) 1. Faire de regas sus. 2. Raturar. 3. Traçar una rega, de regas (dins un camp). Sin.: **laurar.**

regard n.m. 1. Accion, biais de regarjar. Var.: **regardadura.** Sin.: **agach, agachada, alucada.** ♦ *À regard de:* Per rapoart à. ♦ *En regard à:* En considerant, en tenent còmpte de. Sin.: **à l'agach de, comparat à.** ♦ *En regard:* En façà: *Tèxto publicat mé la traduccion en regard.* 2. Expression dei uèlhs: *Un regard enamorad.* Sin.: **à respiech de.** 3. *Drech de regard:* Drech de susvelhança qu'una dei partidas d'un contracte si pòu reservar. 4. (tecn.) Dubertura per facilitar la visita d'un conch. Sin.: **vista.** 5. (geol.) Direccion vèrs la quala es virat lo compartiment auçat d'una falha.

regardador, airtiz n. Observator, inspector, espectador.

regardaire, airtiz n. Aqueu, aquela qu'avista embé atencion.

regardela n.f. Plaser dei uèlhs, vision agradiva.

regardós, oa adj. e n. Que li desagrada de tròup despensar, sarrat dau poartafuèlh. Sin.: **mesquin, espranhaire.**

regardadura n.f. Gardadura, regard.

regardar vt. Regarjar.

regarjar vt. [regar'dʒa] ò [rega'dʒa] 1. Portar la vista sobre: *Regarjar la television.* Sin.: **agachar, espinchar, vistar, avistar, relucar, engardar, alucar, agaitar, gaitar, mirar, arregardar.** 2. Èstre virat vèrs: *Una maion que regarja vèrs lo miègjorn.* 3. Aver en vista, considerar: *Regarjat dins quala situacion m'avètz mes!* ♦ *Regarjar d'un boan uèlh:* Considerar favorablament. ♦ *Regarjar de travèrs:* Considerar embé mesprètz ò mauvolença. ♦ *Regarjar coma:* Tenir per, jutjar. 4.

Concernir, pertocar: *Aquel affaire mi regarja, aquò non ti regarja.* Var.: **regardar.** ♦ vt. ind. (à) Èstre totplen atentiu à. ♦ **si regarjar** v.pr. Èstre façà à façà: *Doi barris que si regàrjon.* Sin.: **èstre acarar.**

regarnir vt. (*regarnissi*) Tornar garnir.

regat, ada adj. Que presenta de regas.

regata n.f. 1. Corsa de naus à vela. 2. Cravata mantenguda per un nos simple, que floteja liurament.

regatar vi. Participar à una regata.

regatier, a n. Persona que participa à una regata.

regauchar vt. Auçar, replegar vèrs lo aut. Sin.: **revertegar.** ♦ **si regauchar** v.pr. Auçar li sieu faudilhas.

regaudiment n.m. Fach de si regaudir. Jòia, fèsta, divertiment, contentament, festivitats.

regaudir vt. (*regaudissi*) Donar de gaug à. Sin.: **divertir, alegrar, contentar, ralegrar.** ♦ **si regaudir** v.pr. Provar de gaug, de satisfaccion.

regaudissent, a adj. Divertissent, alegrant.

regaudit, ida adj. Qu'exprimisse de gaug: *Una cara regaudida.* Sin.: **alegre, content, joiós, regaujós.**

regaujós, oa adj. Regaudit.

regaunhada n.f. Guinhada. Var.: **degaunhada.**

regaunhar vi. Guinhar, contrafaire, parodiar. Var.: **degaunhar.**

regde, a adj. [rede] 1. Totplen atesat, que si plega dificilament: *Aver li cambas regdi.* Sin.: **tibat, tesat.** 2. En foarta penda, que si pòu escalar dificilament: *D'escaliers regdes.* Sin.: **ert.** 3. Sensa soplessa, sensa gràcia. 4. Inflexible, gaire acomodant: *Un caractèr regde.*

regdor n.f. 1. Estat de cen qu'es regde. Sin.: **rigiditat, tibadura, tesada.** 2. Natura de cen qu'es drech, ert, escalabrós, ribassut.

regelar vt. e impers. (*regèli*) Tornar gelar.

regença (-éncia) n.f. 1. Dignitat, foncion de la persona que govèrna un Estat en tant que regent ò regenta; durada d'aquesta dignitat. 2. *Conseu de regença:* Organe de direccion de la Banca de França dau 1800 au 1936. ♦ adj. inv. 1. Que fa pensar à la Regença (periòde istoric francès, dau 1715 au 1723). 2. *Estile Regença:* Estile de transicion entre lo Loís XIV e lo Loís XV.

regeneracion n.f. 1. Accion de regenerar. ◇ (biol.) Reconstitucion naturala d'un organe destruch ò suprimit. 2. (quim.) Restabliment de l'activitat d'una substança (catalisaire, resina, etc.).

regenerar vt. (*regèneri*) 1. Reconstituir (de teissuts organics) après destruccion. 2. Rendre à una substança li sieu propietats iniciali, alteradi ò modificadi au cors d'un tractament. ◇ (quim.) *Regenerar un catalisaire:* Restablir la sieu activitat, lo tornar activar. 3. (lit.) Reformar en tornar portar à un estat anterior considerat melhor.

regenerat, ada adj. Si di de produchs industrials que son estats desbarrassats dei sieu impuretats e portats torna mai au sieu estat nòu.

regenerator, tritz adj. e n. Que regenèra.

regenerator n.m. 1. Aparelh per regenerar lo constituent d'un procès quimic (catalisaire, resina, etc.). 2. Empilatge de malons refractaris dins lo quau si fan passar alternativament lu fums d'un forn e lu gas frèis que si voàlon rescaufar.

regent, a n. 1. Cap dau govèrn pendent la minoritat, la malautia ò l'absença dau sobeiran. 2. *Regent de la Banca de França*: membre dau conseu de regença d'aquel establiment (1800-1936), foncion suprimida embé la nacionalisacion.

regentar vt. Dirigir d'un biais tròup autoritari.

reget n.m. 1. Accion de regetar, de non acceptar: *Lo reget d'un projècte de lèi*. 2. (med.) Reaccion de defensa de l'organisme que crea d'anticòrs que destrújon un empeut. 3. (metr.) Accion de remandar au començament dau vèrs seguent un mòt ò un grope de mòts necessaris au sens. 4. Rebrot que creisse à partir d'un grèlh anormal ò d'un pen qu'es estat talhat. ◇ *Reget d'oliu*: Farzela, varzela. ◇ *Reget de castanhier*: Venca (Lucer.).

regetable, a adj. Que pòu ò deu èstre regetat.

regetar vt. 1. Tornar lançar. ◇ *Regetar quauqua ren sobre quauqu'un*: L'en rendre responsable. 2. Remandar en defoara dau còrs: *Lo niston a regetat lo sieu lach*. Sin.: **vomir**. 3. Refudar, non admetre: *Regetar un projècte de lèi*. Sin.: **rebutar, foaragetar**.

regeu n.m. Novèla gelada.

reggae n.m. Música d'origina jamaïcana caracterisada per un ritme binari sincopat; composicion d'aquesta música; dança sobre aquesta música.

regia n.f. 1. Gestion d'un servici public qu'asseguron sigue d'agents nomenats per l'autoritat (Estat, Region, etc.) e qu'aquesta autoritat paga (*regia dirècta*), sigue una persona fisica ò morala que non n'en supoarta lu riscs ma interessada au resultat de l'esplecha (*regia interessada*). ◇ Establiment, empresa ensinda gestits. 2. Noms de diversas empresas publicui: *La regia dei transpòrts*. 3. Percepcion dirècta dei taxas e revenguts per l'Estat ò li collectivitats localis; administracion encargada d'aquesta percepcion. 4. *Travalhs en regia*: Travalh que la sieu facturacion es fondada sobre lo nombre d'oras de man d'òbra passadi e lo remborsament dau prètz dei mteriaux publics emplegats. 5. Organizacion materiala d'un spectacle, d'una produccion cinematografica. 6. Local contigú à un estúdiu de ràdio ò de television dont son acampats lu organes que perméton de realisar e de contrarotlar una sequença de programa.

regicida adj. e n. Assassin d'un rèi, d'una regina.

regicidi n. Acte de tuar un rèi, una regina.

regidor n.m. 1. Persona encargada d'administrar un tenement per lo còmpte d'un propietari. Sin.: **capolier, mèstre d'affaires, baile**. 2. (mar.) Patron de naus ò mèstre de marinaria. 1279: «*Coma son homes de mar que tantost com auzon la vos dau regidor corron coma belugas de fuoc per cordas e per albres a far son mandament.*» 3. Persona responsabla de l'organizacion materiala d'un spectacle, d'una produccion cinematografica.

regime n.m. 1. Mòde de foncionament d'una organizacion politica, sociala, economica, d'un Estat:

Regime parlamentari. ◇ *Ancian Regime*: Organizacion de França de la fin de l'epòca feudala fins à la Revolucion dau 1789. 2. Ensèm dei disposicions legals que regisson un objècte particulier: *Lo regime dei asseguranças socialis, regime matrimonial*. ◇ *Regime penitenciari*: Ensèm dei règlas que regisson la vida en preson; vida dei detenguts ensinda reglada. 3. (ling.) Mòt, grope de mòts regit per un autre (en partic. un vèrbo ò una preposicion). ◇ *Cas regime*: En ancian occitan e en ancian francés, cas per exprimir li foncions gramaticals autri que lo subjècte: «*Trobador*» èra lo *cas regime*, «*trobair*» èra lo *cas subjècte*. 4. (lit.) Biais de viure, règla de vida, de comportament. Sin.: **regiment**. 5. Ensèm de prescripcions que pertòcon l'alimentacion e destinadi à mantenir ò à restablir la santat: *Seguir un regime sensa sau*. 6. (fis.) Caractèr de l'escorremet d'un fluide. 7. Ensèm dei variacions sasonieri, dei temperaturas, dei precipitacions, dau dèbit d'un cors d'aiga. 8. Biais de foncionament d'una màquina à l'estat normal; velocitat de rotacion d'un motor.

regime n.m. Assemblatge de fruchs, coma la banana. Sin.: **brancada**.

regiment n.m. 1. Unitat militària de l'armada de tèrra que forma un còrs, qu'à à la sieu tèsta un coloneu e recampa diversis formacions (batalhons, gropes, batarias, esquadrons). 2. (fam.) Servici militar. 3. (fam.) Grand nombre: *Un regiment de cosins*. Sin.: **armada, tropelada, molon, molonada, un fum**.

regimentari, ària adj. Relatiu au regiment.

regina n.f. 1. Sobeirana d'un reiaume. 2. Esposa d'un rèi. 3. Frema que dirigisse, domina: *La regina de la serada*. 4. Cen que domina: *L'ironia es regina dins l'òbra d'aquel autor*. 5. Femèla reproductritz, dins lu insèctes (abelhas, formigas). Sin.: **maire, bèla**. 6. Dòna, ai escacs, ai cartas. Sin.: **frema** (cartas). 7. Macaon.

region n.f. 1. Estenduda de país que deu la sieu unitat à de causas naturalis (clima, vegetacion, releu) ò mani (poblament, economia, estructuras politiquis ò administratius, etc.) e per l'origina comuna dei pòbles que li vívon: *Region Occitània*. Sin.: **encontrada, país**. 2. (M'una majuscula) Collectivitat territoriala que comprèn diferents departaments (en França) ò províncias (en Itàlia). 3. *Region militària*: Circonscripcion territoriala militària que correpoande à diferents departaments e qu'es comandada per un oficièr general. ◇ *Region aerenca, maritima*: Omològa per l'armada de l'ària ò la marina de la region militària per l'armada de tèrra. 4. Zòna, partida determinada dau còrs: *La region lombària*.

regional, a adj. Relatiu à la region. Var.: **regionau, regionari**.

regionalisacion (-izacion) n.f. Fach de transferir ai Regions de competenças qu'apartenon au poder central.

regionalisar (-izar) vt. Procedir à la regionalisacion de: *Regionalisar la gestion dei liceus*.

regionalisme n.m. 1. Movement ò doctrina qu'afirma l'existença d'entitats regionalis e que demanda la sieu reconoissença. 2. (liter.) Estetica literària, lo mai sovent romanésca, qu'evòca una region dins la sieu especificitat,

lu sieus aspèctes pitorescs. 3. (ling.) Biaís de dire pròpri d'una region.

regionalista adj. e n. Que pertòca lo regionalisme; partidari dau regionalisme: *Un autor regionalista.*

regionari, ària adj. Regional.

regionau, ala adj. Regional.

regir vt. (*regissi*) 1. Determinar l'organizacion, lo debanar, la natura de: *Li lèis que regisson lo movement dei astres.* 2. Comandar, governar, dirigir: *Regir lu actes de quauqu'un.* Sin.: **menar, administrar, bailejar.** 3. (mar.) Manobrar, governar, mantenir. 4. (ling.) Determinar tala categoria gramaticala per lo fenomène de la reccion. Sin.: **governar.**

regisclada n.f. Pluèia que cala mé violença.

registracion n.f. (mús.) Art d'emplegar e de combinar lu timbres de l'òrgue ò dau clavecin.

registrament n.m. Enregistrament.

registrar vt. 1. Enregistrar. 2. (mús.) Faire la registracion.

registre n.m. 1. Libre, public ò particulier, dins lo quau s'inscrívon lu fachs, lu actes que s'en vòu conservar lo sovenir ò la traça. ◇ (dr.) *Registre d'audiència:* Plumitiu. 2. (inform.) Organe de basa d'un computador que pòu conservar una informacion elementària per la metre en relacion dirècta m'ai organes de calcul. 3. (mús.) Caduna dei tres partidas que compàuon l'escala sonòra ò la tessitura d'una votz. ◇ Comanda de cadun dei juècs de l'òrgue. 4. (b.-a.) Caduna dei jaças sobrepauadi entre li quali pòu èstre partatjada la susfàcia d'una composicion esculptada ò pintada, la pança d'un vas. 5. Caractèr particulier d'una òbra artistica, d'un discors: *Registre melodramatic.* 6. Camp de competença de quauqu'un; estenduda dei mejans disponibles dins un camp. 7. (tecn.) Organe plaçat dins un conduch e provedit de lamas pivotanti que perméon de reglar lo dèbit d'un liquide. 8. (mus.) *Registre d'un instrument ò d'una votz:* Estenduda cromatica d'aquel instrument ò d'aquela votz.

regitar vt. Regetar.

règla n.f. 1. Instrument lòng, dei arestas vivi e rectilinhí, per traçar de linhas ò n'en mesurar la longuessa. 2. *Règla à calcul:* Instrument que s'emplegava per lu calculs rapides, constituït de doi règlas qu'esquilhàvon una sus l'autra e provedits d'una graduacion logaritmica. Sin.: **regleta, aritmomètre.** 3. Prescripcion que s'impaua à quauqu'un dins un cas donat; principi de comportament, lèi: *Li règlas de la convivença.* Sin.: **nòrma, principi.** ◇ *En règla, dins li règlas:* Conformament ai règlas en vigor. ◇ *Si metre en règla:* Regularisar la sieu situacion. ◇ *Èstre de règla:* S'impauar per l'usatge. 4. Principi que dirigisse l'ensenhament d'una sciènça, d'una tecnica; convencion: *Li règlas dau juèc, una règla gramaticala.* ◇ *Règla proporcionala:* Clausa frequentament enclausa dins un contracte d'assegurança, que permete à l'asseguraire d'indemnizar solament parcialament l'assegurat quora li a un sinistre, quora la valor vertadièra dei bens assegurats es superiora à la valor inscricha au contracte. ◇ (mat.) *Règla de tres:* Calcul d'un nombre desconoissut à partir

de tres autres conoissuts, que doi d'entre elu son ligats per una proporcion dirècta ò invèrsa. ◇ (psican.) Règla fondamental: Aplicacion sistemática dau metòde de liura associacion pendent un tractament. 5. (relig.) Ensèm dei estatuts que lo fondator d'un òrdre religiós li impaua: *La règla de sant Beneset.* Sin.: **disciplina, lèi.** 6. Cen que si debana ordinariament dins una situacion donada: *Un fach que non escapa à la règla.* ◇ *En règla generala:* Dins la màger part dei cas.

reglable, a adj. Que pòu èstre reglat.

reglada adj. f. Si di d'una filheta pubèra, d'una frema qu'a li sieu règlas.

regladament adv. D'un biaís reglat.

reglador n.m. Instrument que siève à reglar lo papier.

regladura n.f. Biaís d'èstre reglat, en parlant dau papier.

reglaire, airtz n. Especialista dau reglatge d'aparelhs, d'aisinas, de màquinas. ◇ (mec.) Obrier especialisat que procedisse ai reglatges fins d'un motor, d'un engenh. ◇ Especialista professional d'aparelhs de precision.

reglament n.m. 1. Accion de reglar, de fixar, d'arrestar d'un biaís definitiu: *Lo reglament d'un conflicte.* ◇ *Reglament judiciari:* Procedura aplicada à un negociant, un empresa en estat de cessacion de pagaments, remplaçada en França despí lo 1985 per lo redriçament judiciari. 2. Accion de reglar, de pagar (una soma deuguda); pagament: *Reglament per chèc.* 3. Accion de determinar de règlas relatiu à un camp donat; ensèm dei prescripcions dei disposicions ai quali si cau conformar. Sin.: **prescripcion legala, arrèst, ordenança, estatuts.** ◇ *Reglament administratiu:* Acte de portada generala e impersonala edictat per lo poder executiu e li autoritats administratiu, per assegurar l'execucion d'una lèi ò per reglamentar de matèrias autri qu'aqueli reservadi à la lèi. ◇ *Reglament interior:* Escrich que fixa li condicions de trabalh e de disciplina dins una empresa; ensèm dei règlas d'organizacion e de foncionament d'una assemblada deliberanta.

reglamentacion n.f. 1. Accion de reglamentar. 2. Ensèm dei mesuras legali e reglamentari que regisson una question.

reglamentar vt. Sotametre à una reglamentacion.

reglamentari, ària adj. 1. Que pertòca lo reglament. ◇ *Poder reglamentari:* Poder reconoissut à divèrsi autoritats governamentals ò administratiu d'edictar de reglaments. 2. Confòrme au reglament.

reglamentariament adv. En conformitat m'ai reglaments.

reglamentarisme n.m. Tendènça à l'excès de reglamentacion.

reglamentator, airtz adj. e n. Qu'engimbra ò demanda de reglaments; partidari dei reglaments.

reglar vt. (*règli*) 1. Trçar à la règla de linhas drechi sus de papier. 2. Assubjectit à de règlas, conformar. 3. Sotametre à un òrdre donat; fixar determinar: *Reglar lu sieu orari.* Sin.: **estipular, ordenar, determinar, definir.** 4. Donar una solucion completa, definitiva à:

Reglar un affaire. ◇ *Reglar lo sieu còmpte à quauqu'un:* Lo punir, lo tuar per venjança. Sin.: **acabar**. 5. Aquitar, pagar: *Reglar una nòta*. 6. Rendre exacte (un instrument de mesura). 7. Metre un ponch, faire foncionar dins li condicions vorgudi (un mecanisme, un aparelh, una màquina): *Reglar lo ralenti d'un motor*. Sin.: **rectificar**, **ajustar**. ◇ (mil.) *Reglar un tir:* Procedir au sieu reglatge.

règlas n.f. pl. Escorrement de sang que si debana cada mes au moment de la menstruacion de la frema. Sin.: **menstruas**.

reglat, ada adj. 1. Reglat de linhas drechi: *Papier reglat*. ◇ (mat.) *Susfàcia reglada:* Generada per una drecha mobila que depende d'un paramètre. 2. (lit.) Sotamés à una règla, à una disciplina. 3. Fixat definitivament: *Un affaire reglat*.

reglatge n.m. 1. Accion, biais de reglar un mecanisme. ◇ (mil.) *Reglatge d'un tir:* Operacion que consistisse à menar au mai pròche de l'objectiu lu còups tirats per una boca de fuèc. Sin.: **ajustament**. 2. Accion, biais de reglar de papier.

reglet n.m. 1. Pichina motladura plena, de seccion rectangulara. 2. Lama d'acier graduada que siève per la mesura dei longuèssas.

regleta n.f. 1. Pichina règla. 2. (topogr.) Instrument per la mesura dei angles.

regnant, a adj. 1. Que regna. 2. Que domina. Var.: **renhant**.

regnar vi. 1. Govèrnar un Estat coma cap sobeiran, espec. en tant que rèi. 2. Dominar, prevaler. Sin.: **senhorejar**, **mestrejear**, **monarcar**. 3. S'establir, s'impauar: *Lo silenci regnava dins la maion*. Var.: **renhar**.

regnatge n.m. Carga d'un rèi ò d'una regina. Var.: **renhatge**.

regne n.m. 1. Govèrn d'un sobeiran; durada, epòca d'aqueu govèrn. 2. Poder absolut que quauqu'un, quauqua ren exercisse; influença predominant: *Lo regne de la mòda*. 3. (sc. de la v.) Caduna dei grandi partidas dau monde vivent: *Regne animal, vegetal, mineral*. Var.: **renhe**, **regno** (it.).

regnicòla n. (dr.) Ancianament, si difa de tot abitant natural d'un reiaume (encuèi si di pusleu *ciutadan* ò *justiciable*). Var.: **renhicòla**.

regno n.m. (it.) 1. Regne. 2. Reiaume.

regoala n.f. Canal estrech e en penda per l'escorrement dei aigas. Sin.: **canalet**., **estraviroal** (Lucer.), **esgotador**, **valadet**, **escoladoira**.

regoïr vt. (*regoïssi*) Rugar, reguïnar. ◆ **si regoïr** v.pr. Si contractar.

regolada n.f. Degolada, regolament.

regolament n.m. Regolada.

regolar vt. Regular.

regolar vi. (*regoali*) Rotlar dins un luèc en penda: *À la calada li cogordas regòlon*.

regolarament adv. Regularament, regulierament.

regularisacion (-izacion) n.f.

regularisar (-izar) vt. Regularisar.

regularitat n.f. Regularitat

regolatge n.m. Regolada.

regolit n.m. (geol.) Manteu de tròç grossiers que resúlton de la fragmentacion dei ròcas d'en sota.

regonflament n.m. Accion de regonflar. Var.: **regonflatge**.

regonflar vt. 1. Tornar gonflar: *Regonflar un balon*. 2. (fam.) redonar de coratge, d'envanc à. ◆ **si regonflar** v.pr. Si tornar gonflar.

regonflatge n.m. Regonflament.

regorjament n.m. (lit.) Fach de regorjar, en parlant d'un liquide. Sin.: **desbordament**.

regorjar vi. (*regoargi*) 1. Refluir d'un recipient tròup plen en parlant d'un liquide. 2. *Regorjar de:* Aver en granda quantitat, èstre clafit. Sin.: **desbordar**, **subrondar**, **sobrebondar**, **versar**.

regransilhat, ada adj. Regromelat.

regrès n.m. Regression.

regressar vi. Subir una regression; recular. Sin.: **demenir**, **anar en darrier**, **tirar en darrier**.

regression n.f. 1. Recul, diminucion, demeniment; retorn à un estat anterior: *Regression d'una malautia*. ◇ *Regression marina:* Baissa dau niveu de la mar. 2. (biol.) Perda ò atrofia, dins una espècia viventa, d'un organe qu'èra desvolopat dins li generacions mai anciani. 3. (psican.) Retorn dau subjècte à un estat anterior de la sieu vida libidinala en seguida à de frustracions. 4. (estad.) Metòde d'ajustament dei donadas observabli que permete de representar per doi drechas li relacions entre doi caractèrs. Var.: **regrès**.

regressiu, iva adj. Que constitue una regression. ◇ *Impoast regressiu:* Impoast degressiu. Contr.: **progressiu**.

regressivament adv. D'un biais regressiu.

regret n.m. 1. Tristum que la causa n'ès la perda, l'absença de quauqua ren, la moart de quauqu'un; contrarietat quora un desidèri non es concretisat. Sin.: **dòu**, **duèlh**, **languison**, **languiment**, **dolença**, **planh**, **langui**, **lanha**. 2. Pentiment. Sin.: **repentida**, **repentiment**, **rancura**, **agrinor**, **desplaser**, **repentença**, **contricion**.

regretable, a adj. Que merita d'èstre regretat ò que deu èstre regretat. Sin.: **de plànher**, **planhedor**, **deplorable**, **lamentable**.

regretar vt. 1. Sentir coma una mancança dolorosa l'absença de: *Regretar lu amics desapareissuts*. Sin.: **plànher**, **languir**, **s'en saupre mau**, **rancurar**, **deplorar**, **si faire dòu**. 2. Èstre maucontent de, si reprochar (cen que s'ès fach): *Regretar una decision*. Sin.: **si manjar la lenga**.

regromelar (si) v.pr. 1. Si retractar, si tòrcer sota l'accion de la secaressa, dau frèi. 2. Si replegar sus se-meme (à causa dau frèi, per s'escondre). Sin.: **s'aquassar**, **s'agromelar**.

regromelat, ada adj. Replegat sus eu-meme. Sin.: **regransilhat**.

regropament n.m. Accion de regropar. Sin.: **recampament**.

regropar vt. Recampar, metre ensèm per formar un grope ò un tot.

regrossir vi. (*regrossissi*) Tornar grossir.

reguinar vt. Rugar, regoïr. ◆ **si reguinar** v.pr. Si regoïr; passir.

reguinar, ada adj. Regoït; passit.

regul n.m. 1. Aliatge antifriccion à basa de plomb e d'estanh, emplegat per lo garnissatge dei coissinets e per de còpias d'esculpturas. 2. Dins l'anciana quimia, tèrme que servia à nomenar la part considerada coma mai pura d'un metal.

regulacion n.f. 1. Accion de reglar, d'assegurar un boan foncionament, un ritme regulier: *Regulacion de la circulacion*. ◇ (cibern.) *Sistema de regulacion*: En automatica, mòde de foncionament d'un sistema asservit dins lo quau la grandor reglada tende à s'avesinar d'una grandor de referença. 2. (fisiol.) *Foncions de regulacion*: Qu'assegüron la constança dei caractèrs dau mitan interior d'un animau en despièch dei variacions dau mitan exterior.

regular, a adj. Regulier (forma correnta).

regular vt. Efectuar lo regulatge de.

regularament adv. Regularierament (forma correnta).

regularisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de regularisar; fach d'èstre regularisat. 2. Accion de donar à un cors d'aiga un lièch unic e ben delimitat e un regime mai regulier. 3. (geogr.) Diminucion dei irregularitats d'una forma de releu, d'un ribatge.

regularisar (-izar) vt. 1. Rendre confòrme ai regulaments, à la lèi: *Faire regularisar un passaport*. ◇ (espec.) Donar de papiers en règlas à un immigrat qu'èra en situacion irregulariera. 2. Rendre regulier: Regularisar un cors d'aiga. Var.: **regularisar**.

regularitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es confòrme ai règlas: *La regularitat d'una eleccion*. 2. Caractèr de cen qu'es proporcionat, equilibrat. 3. Caractèr de cen que si debana d'un biais pontual, totjorn à la mema data, à la mema ora.

regulatge n.m. Depaus de regul en jaça fina sus un supoart metallic.

regulator, tritz adj. Que règla, regularisa, regula.

regulator, tritz n. Persona encargada de la regulacion dei trens.

regulator n.m. 1. Grand relòtge de precision. 2. Aparelh que pòu mantenir ò faire variar en seguent una lèi determinada un element de foncionament d'una màquina (corrent, tension, frequença, potença, velocitat, dèbit, etc.). 3. Mecanisme d'un araire que mantèn li dimensions causidi per laurar.

regulide n.m. *Regulides*: Familha de passerons dau genre *Regulus*.

regulier, a adj. 1. Qu'es confòrme ai disposicions legali, constitucional: *Govèrn regulier*. ◇ *Tropas regulieri*: Recrutadi e organisadi per lu poders publics per constituir li foarças armadi oficiali d'un Estat. 2. Que respoande ai règlas, ai convencions sociali: *Menar una vida reguliera*. 3. Que respècta lu usatges; corrècte, leal:

Èstre regulier en affaires. Sin.: **seriós, onèste, condrech**. 4. Que seguísse la règla generala; confòrme à un modèl: *Una composicion poetica de forma reguliera*.

◇ *Vèrbo regulier*: Confòrme à un tipe de conjugason donat coma modèl. 5. *Clergat regulier*: Qu'apartèn à un òrdre, e doncas sotamés à una règla(per oposicion à *clergat secular*). 6. Qu'es sotamés à un ritme constant: *Un trabalh regulier*. 7. Qu'acapita à moments fixes: *De visitas regulieri*. 8. Qu'a un caractèr permanent; abitual: *Servici reglier de transpoart*. 9. Qu'es exacte, pontual: *Emplegat regulier*. 10. Que la sieu forma presenta de proporcions armonioi, equilibradi, egali: *Una cara reguliera*. 11. (bot.) Si di d'una coròlla, d'un calici que lu sieus elements son egals. 12. (mat.) *Polièdre regulier*: Que lu sieu faças son de poligònes reguliers egals. ◇ *Poligòne regulier*: Que lu sieus costats son de meme longuessa. Var.: **regular**.

regulier n.m. 1. Monge, religiós. 2. (mil.) Militari d'una armada reguliera.

regulierament adv. D'un biais regulier; exactament, uniformament. Var.: **regularament**.

regur n.m. Soal negre d'Índia.

rèi n.m. 1. Òme que, en vertut de l'eleccion ò, lo mai sovent, de l'hereditat, exercísse, generalament à vida, lo poder sobeiran dins una monarquia: *Coronar un rèi*. Sin.: **monarca, sobeiran**. ◇ *Lu Rèis*: L'Epifania. 2. Persona, èstre, caua que domina, dins un camp particulier: *Lo rèi dau rock and roll*. 3. Lo mai grand de: *Lo rèi dei imbeciles*. ◇ *Lo rèi dei animaus*: Lo lion. 4. Ai cartas, una dei quatre figuras que figüron un rèi: *Lo rèi de flor*. ◇ Ai escacs, pèça mager. 5. Pichina espècia de passeron de la familha dei regulides (*Regulus regulus*).

reial, a adj. 1. Qu'es pròpri au rèi, à la sieu foncion: *Lo poder reial*. 2. Qu'apartèn, que pertòca un rèi: *La familha reiala*. ◇ *Prince reial, princessa reiala*: Eiretier, eiretiera de la Corona. 3. Que relèva de l'autoritat dau rèi, de la regina. 4. Denhe d'un rèi, d'una regina; sobeiran: *Un present reial*. ◇ *La via reiala*: Lo biais mai gloriós, mai prestigiós per arribar à quauqua ren. Var.: **real, reiau**.

reiala n.f. Pichin flòc de barba que si laissava créisser sota la labra inferiora.

reialament adv. D'un biais reial; embé magnificença: *Siéu estat aculhit reialament*.

reialisme n.m. Estacament à la monarquia. Sin.: **monarquisme**.

reialista adj. e n. Si di d'un partidari dau rèi, de la monarquia. Sin.: **monarquista**. ◇ *Èstre mai reialista que lo rèi*: Aparar quauqu'un, la sieu opinion, mé mai d'ardor qu'aquesta persona lo fa d'esperela. Sin.: **èstre mai papista que lo papa**.

reialtat n.f. Reiautat. Sin.: **reinatge, monarquia, sobeiranetat**.

reiaton n.m. 1. Rèi d'un Estat pichon. 2. Aucelon. Sin.: **rei pichon**.

reiau, ala adj. Reial.

reiaume n.m. 1. Estat m'un regime monarchic. Sin.: **renhe**. ◇ (M'una majuscula, sensa article) Lo reiaume

de França, per op. à l'Empèri germanic, e per consequença la riba drecha de Ròse: *Viure en Reiaume*. 2. *Lo reiaume dei ceus*: Lo paradís. 3. (mit.) *Lo reiaume dei moarts*: Lo sojern dei moarts.

reiautat n.f. 1. Dignitat de rèi. 2. Regime monarquic. Var.: **reialtat**.

rèi-calhera n.m. Auceu migrator de l'òrdre dei gruifòrmes, que si ve dins lu camps après la meisson (Familha dei rallides).

reichsmark n.m. Unitat monetària alemanda dau 1924 au 1948, remplaçada per lo *deutsche Mark* fins à l'arribada de l'euro.

reïdratacion n.f. Accion de reïdratar; lo sieu resultat.

reïdratar vt. Tornar idratar (cen qu'èra dessecat).

reïficacion n.f. (filos.) Transformacion en caua.

reïficar vt. (*reïfici*) (filos.) Operar la reïficacion de.

reïmpauar vt. 1. (fin.) Establir una novèla imposicion. 2. Tornar impauar una forma d'estamparia.

reïmpermeabilisar (-izar) vt. Tornar impermeabilisar.

reïmportacion n.f. Accion de tornar importar cen qu'es estat exportat.

reïmportar vt. (*reïmporti*) Tornar importar.

reïmposicion n.f. Accion de reïmpauar.

reïmpression n.f. Fach de tornar imprimir: *La reïmpression d'un libre*. Sin.: **reestampatge**.

reïmprimir vt. (*reïmprimissi*) Tornar imprimir. Sin.: **reestampar**.

reina n.f. Resena.

reina-glàudia n.f. Pruna d'una color daurada ò vèrda.

reinard n.m. Rainard. Sin.: **volp, vorp**.

reinatge n.m. Reialtat.

reïncarnacion n.f. Reencarnacion.

reïncarnar (si) v.pr. Si reencarnar.

reineta n.f. Raineta.

reïncarceracion n.f. Accion de reïncarcerar.

reïncarcerar vt. (*reïncarcèri*) Tornar incarcerar.

reïncorporar vt. (*reïncorpòri*) Tornar incorporar.

reïnfeccion n.f. Fach de reïnfectar, de si reïnfectar.

Sin.: **reenfeciment**.

reïnfectar vt. (*reïnfècti*) Tornar infectar. Sin.: **reenfecir**. ♦ **si reïnfectar** v.pr. Si tornar infectar.

reïnscripcion n.f. Inscricion novèla.

reïnscriure vt. (*reïnscrivi*) Tornar inscriure. ♦ **si reïnscriure** v.pr. Si tornar inscriure, si tornar faire marcar.

reïinstallacion n.f. Accion de reïinstallar.

reïinstallar vt. Tornar installar.

reïintegrable, a adj. Que pòu èstre reïintegrat.

reïintegracion n.f. 1. Accion de reïintegrar. 2. (b.-a.) Restauracion dei accidents, dei lacunas d'una pintura anciana.

reïintegranda n.f. (dr.) Accion dubèrta à-n-aqueu à cu la possession ò la detencion d'una caua es estada retirada per una via de fach.

reïintegrar vt. 1. Tornar dins un luèc que s'èra quitat: *Reïintegrar lo sieu domicili*. 2. (dr.) Rendre la possession

integrala dei sieus drechs à: *Reïintegrar un salariat licenciat*. ◇ (dr.) Rendre la sieu nacionalitat à.

reïinterrogar vt. (*reïinterrogui*) Tornar interrogar.

reïntroduccion n.f. Accion de reïntroduire; fach d'èstre reïntroduch.

reïntroduire vt. Reïntroduire.

reïntroduire vt. (*reïntroduï*) Tornar introduire. Var.: **reïntroduire**.

reïnvencion n.f. Fach de tornar inventar.

reïnventar vt. Tornar inventar.

rèireban n.m. Levada en massa dei rèirevassals à la crida dau sobeiran. Sin.: **arrier-ban, darrier-ban**.

rèirebastiment n.m. Cen qu'es bastit darrier un bastiment. Sin.: **rèirebastissa**.

rèirebastissa n.f. Rèirebastiment.

rèirebeal n.m. Canal de derivacion en amont.

rèirebèc n.m. Esperon arrier d'una pila de poant.

rèireboca n.f. Part posteriora de la boca. Sin.: **arrier-boca, darrier-boca, gargamèla**.

rèirebotiga n.f. Membre situat darrier la botiga. Sin.: **arrier-botiga, darrier-botiga**.

rèireburre n.m. Residú de la fabricacion dau burre, d'un gust aigre.

rèirecavitat n.f. Arrier d'una cavitat.

rèirecerveu n.m. Rombencefale.

rèirecoar n.m. Mau de coar.

rèirecoïna n.f. Pèça que si tròva darrier la coïna (dins un restaurant, etc.).

rèirecòrs n.m. Part d'un bastiment plaçada en darrier.

rèirecort n.f. Cort situada au darrier d'una bastison, e que sièrve de desencombratge. Sin.: **arrier-cort, darrier-cort**.

rèirecosin, a n. Cosin, cosina d'un escalon alunhat. Sin.: **arrier-cosin(a), darrier-cosin(a)**.

rèire-empoant n.m. (mar.) Part situada en darrier de l'empoant. Var.: **rèirempoant**. Sin.: **arrier-empoant, darrier-empoant, rèire-cubèrt(a)**.

rèirempoant n.m. Rèire-empoant.

rèirefelen, a n. Enfant dau felèn ò de la felena. Sin.: **arrier-felen(a), darrier-felen(a)**.

rèirefeu n.m. Feu que relèva d'un autre feu.

rèirefeudal, a n. Rèirevassal.

rèirefond n.m. 1. Segond plan: *Lo rèirefond d'un tableau*. 2. Cen que li a de mai profund dins l'òme: *Li a totjorn quauqua ren de boan dins lo rèirefond de l'èstre uman*.

rèiregarda n.f. Destacament militari qu'agisse en darrier d'una tropa en movement per l'aparar e l'entresenhar. Sin.: **arrier-garda, darrier-garda**.

rèiregavai n.m. Part de la faringe situada en darrier dei galhas. Sin.: **arrier-gavai, darrier-gavai**.

rèiregòrja n.f. Partida de la faringe en arrier dei amigdalas.

rèiregrandoncle n.m. Fraire de l'arrier-paigrand ò de la rèiremaigrand. Sin.: **arrier-grand oncle, darrier-grand oncle**.

rèiregrands n.m. pl. Lo paire e la maire dei grands. Sin.: **arrier-grands, darrier-grands**, (fam.) **lu vièlhs**.

rèiregrandtanta n.f. Sòrre dau darrier-paigrand ò de la darrier-maigrand. Sin.: **darrier-grand tanta, arrier-grand tanta**.

rèiregust n.m. Gust qu'una mangilha, un beure laissa dins la boca e que diferisse dau gust original. Var.: **rèiregost**. Sin.: **arrier-gust, darrier-gust**.

rèirejorn n.m. Lume qu'esclaira un objècte dau costat opausat a-n-aqueu qu'es observat. Sin.: **contralume**.

rèiremaigrand n.f. Maire dau paigrand ò de la maigrand. Sin.: **arrier-maigrand, darrier-maigrand**.

rèireman n.f. Part posteriora d'una animau, en particulier dau cavau, qu'enclau l'esquinau e lu membres posteriors. Sin.: **darrier-man, arrier-man, l'envèrs de la man**.

rèirendeman n.m. Jorn que vèn après l'endeman. Sin.: **endeman passat, sobrendeman**.

rèirenèça n.f. Filha dau nep ò de la nèça. Sin.: **arrier-nèça, darrier-nèça**.

rèirenèça n.f. Filha de l'arrier-nep ò de l'arrier-nèça. Sin.: **arrier-arrier nèça, darrier-darrier nèça**.

rèirenep n.m. Enfant dau nep ò de la nèça. Sin.: **arrier-nep, darrier-nep**.

rèirenem n.m. Escais-nom, sobrenom.

rèirepaigrand n.m. Paire dau paigrand ò de la maigrand. Sin.: **arrier-paigrand, darrier-paigrand**.

rèirepaïs n.m. Encontrada situada en arrier de la riba de mar. Sin.: **arrier-païs, darrier-païs, païs-aut** (en particulier dins lo País niçard, vist la sieu topografia).

rèirepensada n.f. Pensada ò estigança non manifestada. Sin.: **arrier-pensada, darrier-pensada, pensada de darrier la tèsta**.

rèireplaia n.m. Rèireplaja.

rèireplaja n.f. Arrier de la plaja, dont la mar non arriba. Var.: **rèireplaia**.

rèireplan n.m. Segond plan. Sin.: **arrier-plan, darrier-plan**.

rèirepoart n.m. Luèc dau poart mai alunhat de l'intrada. Sin.: **arrier-poart, darrier-poart**.

rèireponch n.m. Ponch de sartre que si fa en ponhent en darrier de dont l'agulha vèn de sortir, que permete de cordurar d'un biais solide.

rèirerèrenep n.m. Enfant de l'arrier-nep ò de l'arriera-nèça. Sin.: **arrier-arrier nep, darrier-darrier nep**.

rèiresala n.f. Sala situada darrier una sala principala.

rèiresason n.f. 1. Periòde qu'acaba la bèla sason. 2. Acabament de l'auton. Sin.: **arrier-sason, darrier-sason**.

rèirescena n.f. Partida d'un pontin dont son li telas de fond.

rèiretalha n.f. Dins un talhier de mina, cen que si tròva en delà de la darriera linha de sostèn en plaça.

rèiretemps n.m. D'un autre temps; temps passat.

rèirevassal n.m. Vassal en segond. Sin.: **arrier-vassal, darrier-vassal**. Sin.: **rèirefeudal**.

rèirevòuta n.f. Lo dessobre d'una poarta ò d'una fenèstra.

rèiteracion n.f. Repeticion. Var.: **iteracion**.

rèiterar vt. (*reitèri*) (lit.) Tornar faire, renovar. Var.: **iterar**.

rèiteratiu, iva adj. Que reitèra. Var.: **iteratiu**.

reitre n.m. Raitre.

rejai n.m. Arjau.

rejaire n.m. Baston forcut plaçat sota lo sotabast dau temps que si carga.

rejoïr vt. (*rejoïssi*) (fr.) Regaudir.

rejoïssença n.f. (fr.) Regaudiment.

rejoïssent, a adj. (fr.) Regaudissent.

rejoncha n.f. Recuèlh.

rejónher vt. Rajónher.

rejoeniment n.m. 1. Accion de rejovenir ò de si rejovenir. 2. Accion de talhar, en ivèrn, toti li brancas inutili ò sequi.

rejoenidor, oira adj. Que rejoenisse.

rejoenir vt. (*rejoenissi*) vt. Tornar far venir jove. ♦ vi. Tornar jove. ♦ **si rejoenir** v.pr. Si pretendre mai jove.

rejugar vt. e vi. (*rejuègui*) Tornar jugar: *La partida serà rejugada lo mes que vèn*.

rejutjar vt. Tornar jutjar.

relacha n.f. (fr., mar.) Accion de relachar; luèc dont si relacha. Sin.: **escala**.

relachar vt. Destendre. ♦ vi. (mar.) S'arrestar dins un luèc una causa quala que sigue. Sin.: **faire escala**.

relacion n.f. 1. Accion de relatar, narracion: *Relacion de viatge*. 2. Ligam entre doi cauas, doi entitats; rapoart: *Relacion de causa à efecte*. ♦ *Relacions internacionali*: Relacions entres Estats, que constituïsson una part dau drech internacional public. ♦ *Relacions publiqui*: Activitats professional qu'an per amira d'informar l'opinion sobre li realisations d'una collectivitè e de li promòure. 3. Persona mé cu si a un rapoart: *Relacion d'affaires*. ♦ *Aver de relacions*: Conóisser de personas ben plaçadi. 4. (log.) Predicat mé mai d'una variabla: *L'egalitat (=) es una relacion mé doi variablas ò relacion binària*. ♦ *Teoria dei relacions*: Partida fundamentala de la logica modèrna, que comprèn lo calcul dei relacions e l'estudi de divèrs tipas de relacions e dei sieu proprietats generalis. 5. (mat.) Proprietat Proprietat d'uni coblas d'elements d'un ensemble. 6. (fisiol.) *Foncions de relacion*: Foncions qu'assegúron la relacion m'au mitan exterior, coma la motricitat, la sensibilitat (per op. ai foncions de nutricion e de reproduccion).

relacional, a adj. (psicol.) Relatiu ai relacions entre lu individús. Var.: **relacionau**.

relacionar (si) v.pr. Intrar en relacions mé.

relacionau, ala adj. Relacional.

relais n.m. 1. Alentiment; léser, repaus. Var.: **relàs**. ♦ *Èstre de relais*: Èstre desocupat. 2. Relambi. ♦ *Momenton de relais*: Pausa de corta durada. ♦ *Sensa*

relais: Sensa pausa. 3. Accent, biais de parlar: Lo relais meridional.

relaissar vt. Tornar laissar.

relaissar (si) v.pr. En parlant d'un animal qu'a corrut longtemps à la çaça, s'arrestar per repilhar l'alèn.

relaisset n.m. 1. Pichina tauleta per lo lavatge. Sin.: **tauleta d'atrencadura**. 2. Òrle d'una fenèstra.

relamar vi. Revenir.

relambi n.m. Interrupcion, momenton de pausa, de repaus. ◇ *Sensa relambi*: D'un biais continu. ◇ *Li oras de relambi*: Oras sensa gaire d'activitat, espec. per la tarificacion de l'electricitat (per op. à *oras pleni*).

relança n.f. 1. Accion de donar una novèla abriva: *La relança de l'economia*. 2. Accion de relançar quauqu'un, d'insistir mé de sollicitacions. 3. Dins divèrs juècs de cartas, accion de sobrençar; soma ensinda engatjada. Var.: **relançada**, **relançament**. Sin.: **rebandiment**, **abriva**, **espeliment**.

relançar vt. 1. Tornar lançar, remandar: *Relançar la bala au can*. 2. Tornar sollicitar quauqu'un per temptar d'obtenir quauqua ren: *Relançar un client*. 3. Tornar aviar, donar una novèla abriva à: *Relançar l'economia*. ◆ vi. Au juèc, faire una relança: *Relançar de dètz*.

relapse, a adj. e n. (teol.) Qu'es tornat dins l'eretgia: *Ai Temps Mejans, lu relapses eissits dau catarisme èron condemnats au cremador*.

relargar vt. Alargar.

relargatge n.m. Accion de relargar; lo sieu resultat.

relarguier n.m. Espaci liure laissat per la pastura.

relarguier, a adj. Cen que s'ajusta à un mòble, à un vestit, per lo rendre mai larg.

relàs n.m. Moment de pausa.

relassar vt. Relaissar.

relatar vt. 1. Cuntar en donant totplen de detalhs. Sin.: **retraire**. 2. Reprodure mé precision un tèxto, li paraules de quauqu'un. Sin.: **mencionar**, **citar**.

relatiu, iva adj. 1. Que si raporta à: *Una recèrca relativa à l'istòria occitana*. 2. Qu'a ren d'absolut, que depende d'autra caua: *Tot es relatiu*. 3. Incomplet, aproximatiu: *Un silenci relatiu*. 4. (gram.) Si di d'un mòt (pronom, adjectiu ò advèrbi) que sièrve à establir una relacion entre un nom e un pronom que represènton (l'antecedent) e una proposicion (dicha *subordenada relativa*).

relatiu n.m. (gram.) Mòt relatiu (espec. pronom).

relativa n.f. (gram.) Subordenada relativa, per op. à *principala*.

relativament adv. 1. Per rapoart à. 2. D'un biais relatiu.

relativisacion (-izacion) n.f. Accion de relativisar.

relativisar (-izar) vt. Rendre relatiu, faire perdre dau sieu caractèr absolut à.

relativisme n.m. 1. (filos.) Doctrina que sostèn la relativitat de la conoissença. 2. Actituda de cu pensa que li valors son relatiu.

relativista adj. Que pertòca lo relativisme; que relèva de la teoria de la relativitat. ◇ (fis.) *Velocitat relativista*: Pròche d'aquela de la luz. ◇ *Particula relativista*:

Animada d'una velocitat relativista. ◆ adj. e n. Si di d'un partidari dau relativisme.

relativitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es relatiu: *La relativitat de doi proposicions*. 2. (fis.) *Teorias de la relativitat*: Ensèm de teorias segond li quali, à partir de referencials equivalents, coma li grandessas relatiu à un si dedúon dei memi grandessas relatiu à un autre, si poàdon exprimir de lèis fisiqui invariants.

relavar vt. Tornar lavar.

relaxa n.f. (dr.) Decision de justícia ò de polícia que declara qu'un acusat non es culpable. Sin.: **liberacion**.

relaxacion n.f. 1. Accion de si relaxar; fach de si destendre progressivament: *La relaxacion d'un muscle*. 2. (fis.) Fenomène espontaneu de retorn progressiu à l'estat d'equilibri d'un sistema que lo sieu equilibri es estat rot. 3. (psicol.) Accion psicoterapica qu'emplega lo laissat anar conscient e la mestresa dau tònus musculari. Var.: **relaxament**. 4. Accion de tornar metre en libertat.

relaxament n.m. Relaxacion.

relaxant, a adj. Que relaxa, que repaua.

relaxar vt. 1. Metre en estat de decontraccion; repauar. 2. (dr.) Acordar la relaxa à. Sin.: **liberar**. ◆ **si relaxar** v.pr. repauar lu sieus muscles, lo sieu esperit.

relaxat, ada adj. 1. Repauat, destendut. 2. (dr.) Qu'a obtengut una relaxa. Sin.: **liberat**.

relectura n.f. Fach de relièger.

relegable, a adj. Que pòu estar relegat.

relegacion n.f. 1. (dr.) Accion de relegar, d'exiliar. Sin.: **confinament**, **alunhament**, **bandiment**. ◇ Pena à la quala èron sotamés lu recidivistas en França, qu'èron alunhats dau territòri metropolitan, abolida en lo 1970. 2. (espòrts) Fach de faire davalat una equipa dins una categoria inferiora: *Caurà ganhar la darriera partida per evitar la relegacion*.

relegar vt. (*relegui*) 1. Exiliar dins un luèc determinat e isolat. Sin.: **confinhar**, **foarabandir**, **alunhar**, **bandir**. 2. Alunhar, metre à l'escart: *Relegar un vièlh mòble au fond dau jardin*. 3. (espòrts) Faire davalat una equipa dins una categoria inferiora, la retrogradar (espec. coma un castic).

relegat, ada adj. e n. (anc.) Si diá d'un delinquent sotamés à la relegacion. Sin.: **confinhat**, **bandit**, **foarabandit**, **exiliat**, **alunhat**.

relegible, a adj. Reelegible.

relegir vt. (*relegissi*) 1. Tornar lièger. 2. Reelegir.

relentir vt. e vi. Ralentir.

releu n.m. 1. Cen que fa salhida sus una susfàcia: *Lo releu d'una medalha*. Sin.: **esporjadura**. 2. Lo tot dei inegalitats de la susfàcia terrèstra, d'un país, d'una region. 3. Esculptura dins la quala lo motiu si destaca en salhida sus lo fond. 4. Esclat que naisse de l'oposicion, dau contraste. ◇ *Metre en releu*: Metre en evidènça. 5. *Releu acotic*: Sensacion auditiva de l'espaci, donada per la percepcion simultanea dei sons per li doi aurellas. ◆ pl. Sobras.

relèva n.f. Remplaçament d'una persona per una altra, d'una còla per una altra: *La relèva de la garda*. Sin.: **recambi**, **remplaçament**.

relevable, a adj. Que pòu èstre relevat.

relevaire, **airitz** adj. e n. Que relèva quauqua ren.

relevilhas n.f. pl. (relig. cat.) Benediccion que si donava à una frema que sortia de jacilhas.

relevament n.m. 1. Accion de relevar: *Relevament d'un barri, dei imposts*. Sin.: **enauçament**, **auçament**, **auçatge**. 2. Redriçament: *Lo relevament d'un país*. 3. (dr.) Accion de relevar un condemnat. 4. (mar.) Determinacion de l'angle que fa m'au nòrd la direccion d'un ponch à tèrra, d'una nau, d'un astre, etc.; la valor d'aquest angle. 5. (geom.) Operacion recipròca dau rebatement. 6. (topogr.) Procediment de determinacion de la posicion d'un ponch d'estacion per miradas sus de ponchs de posicion conoissuda.

relevar vt. (*relèvi*) 1. Tornar metre drech; tornar metre dins la sieu posicion naturala: *Relevar una cadiera*. 2. Rabalhar, collectar: *Lo professor relèva li còpias*. ◇ *Relevar una malha*: Repilhar, en tricotent, una malha messa à l'aspèra, ja tricotentada dins un reng. 3. Rendre la prosperitat à: *Relevar l'economia*. Sin.: **redriçar**. 4. Metre en valor, en releu: *Un pauc de roge sus li labras relèva la sieu beutat*. 5. Notar, constatar; remarcar ò faire remarcar: *Relevar una error*. 6. Notar per escrich; conservar la traça de quauqua ren dins un esquema, etc.: *Relevar lo comptador*. 7. Marcar que s'es audit, que s'es vist (quauqua ren): *Relevar una impertinença*. 8. Dirigir en aut, tornar metre mai aut: *Relevar la tèsta*. 9. Acréisser lo niveau, la valor de. Sin.: (1-3-4-8-9) **auçar**, **enauçar**. 10. Donar un gust mai prononciat à: *Relevar una saussa*. 11. Remplaçar dins un trabalh, una foncion; procedir à la relèva de: *Relevar una tropa*. 12. Liberar d'una obligacion, d'un engatjament: *Relevar un religiós dei sieus vòts*. ◇ Dispensar un condemnat dei efèctes que resúlton de la sieu condemnacion. 13. Privar de la sieu carga, de la sieu plaça: *Relevar un oficièr dau sieu comandament*. Sin.: **revocar**, **destituir**. ◆ vt. ind. (*de*) 1. Si remetre, si restablir: *Relevar d'una malautia*. 2. Dependre de l'autoritat de: *Aquò relèva d'un tribunal*. 3. Èstre lo fach de: *Aquò relèva dau miracle*. ◆ si relevar v.pr. 1. Si tornar metre drech; tornar sortir dau sieu lièch. 2. Sortir d'una situacion penosa; si remetre: *Lo país si releverà jamai d'aquela crisi*.

releuat, **ada** adj. 1. Condit per relevar lo gust: *Una saussa ben relevada*. 2. Nòble, generós: *De sentiments relevats*. Var.: **elevat**. Sin.: **egrègi**. 3. D'un niveau aut: *Una competicion relevada*.

releuat n.m. 1. Accion de relevar, de notar per escrich; lo sieu resultat. Sin.: **inventari**. ◇ *Releuat d'Identitat Bancària (R.I.B.)*: Pèça qu'una banca remete ai sieus clients per indentificar lo sieu còmpte. 2. Representacion en plan, en copa ò en elevacion d'un bastiment qu'existisse. 3. Còpia dessenhada ò pintada d'una òbra d'art (espec. d'una pintura murala), d'una inscription, etc. 4. (coregr.) Movement que permete au dançaire de si dreïçar sus li ponchas ò li miègiponchas e de tornar pi à la sieu posicion iniciala. 5. (tecn.) *Releuat à bot*: Accion de tornar metre de niveau de pavats per infiltracion de sabla.

releuatge n.m. (tecn.) Accion de relevar. Sin.: **auçatge**. ◇ *Sistema de releuatge*: Aparelh que plaça automaticament en posicion de repaus d'aisinas, de pèças, etc., que vènon d'agir.

relha n.f. Partida de l'araire que s'enfonsa dins la tèrra e la talha en bendas.

relief n.m. (fr.) Releu.

relièger vt. Tornar lièger; lièger per verificar, corregir. Var.: **relegir**. ◆ si **relièger** v.pr. Tornar lièger la sieu produccion personala per la verificar, la corregir.

religador, **airitz** n. 1. Persona que fa la religadura dei libres. 2. Proprietari d'una empresa de religadura. Var.: **religaire**.

religadura n.f. Activitat que consistisse à religar lu libres.

religaire, **airitz** n. Religador.

religar vt. (*religui*) 1. Ligar ensèm; unir, jónher: *Religar lu ponchs d'una figura*. 2. Unir, establir un ligam entre: *Religar lo present au passat*. 3. Faire comunicar; racordar, jónher: *Religar doi ribas au mejan d'un poant*. 4. (rel.) Assemblar e cordurar ensèm lu fuèlhs d'un libre, pi lu curbir d'un carton resistant que pòu èstre estampat ò recubèrt de tela ò de cuer. 5. (tecn.) Metre de cercles à (una bota).

religatge n.m. Accion de religar una bota.

religio n.f. Pastissaria compauada de doi *choux* sobrepauats e forrats de crema pastissiera e glaçats au fondent. Sin.: **pastisson de crema**.

religion n.f. 1. Ensèm de credenças e de dògmas que definisson lo rapoart de l'òme m'au sacrat. Sin.: **lèi**. 2. Ensèm de practicas e de rites pròpris à caduna d'aquesti credenças: *Religion catolica, si convertir à una religion*. ◇ *Intrar en religion*: Si dedicar à la religion dins un monastèri, un institut religiós. 3. Adesion à una doctrina religioa; fe: *Un òme sensa religion*. 4. Vejaire, opinion de quauqu'un. *Ai fach la mieu religion de la respelida occitana*. ◇ *Si faire una religion de quauqua ren*: S'en faire una obligacion absoluta.

religionari, **ària** n. Adèpte, adèpta de la religion reformada; protestant, protestanta.

religiós, **oa** adj. 1. Qu'apartèn à una religion; que si fa segond lu rites d'una religion: *Cant religiós, matrimòni religiós*. Sin.: **eclesiastic**, **clerical**, **devociós**, **crescent**, **mistic**, **piós**, **fidel**. 2. Que practica la sieu religion embé pietat. 3. Qu'es plen de gravitat e convida à si reculhir: *Un silenci religiós*.

religiós, **oa** n. Membre d'un òrdre, d'una congregacion ò d'un institut religiós. Sin.: **prèire**, **capelan**, **monge**, **clergue**, **mónega**, **sòrre**, **maire**.

religiosament adv. 1. D'un biais religiós. 2. M'una exactituda escrupuloa: *Observar religiosament un tractat*.

religiositat n.f. 1. Fach d'èstre religiós, de practicar la sieu religion embé pietat. Sin.: **devocion**, **fe**. 2. Efècte de la sensibilitat sobre l'actituda religioa, que mena à una vaga religion personala.

reliquat n.m. 1. Cen que rèsta. Sin.: **sobras, demai**. 2. (dr.) Cen que rèsta deugut après un arrèst de còmptes.

reliquia n.f. 1. Cen que rèsta dau còrs d'un martir, d'un sant, ò d'un objècte relatiu à la sieu istòria, conservat dins una amira de veneracion. Sin.: **rèstas, ossamenta**. 2. (fam.) Objècte vièlh, sensa valor. 3. Espècia viventa que sobreviu unicament dins de relarg estrechs, après aver conoissut una granda expansion.

reliquiari n.m. Boïta, cofret, etc., destinat à contenir de reliquias.

relogar vt. (*relògui*) Tornar logar. ◆ **relogar (se)** v.pr. Si tornar logar.

relonar vt. (*reloani*) Refluir.

relòri n.m. Relòtge.

relorier, a n. Relotgier.

relòtge n.m. 1. Aparelh que marca e que pica li oras, que pòu èstre cònta una paret, drech sus quatre pens, ò pauat sus un mòble. Sin.: **relòri, revèlh, revelhamatin**. 2. Aparelh que marca oras e que si poarta au ponhet ò dins una borniera. Sin.: **relòri, moastra**.

relotgier, a n. Persona que fabrica ò vende de relòtges. Var.: **relorier**.

relotjament n.m. Accion de relotjar.

relotjar vt. (*relòtgi*) Donar un novèu lotjament.

relotjaria n.f. Negòci dont si vèndon de relòtges.

reluir vi. Lúser. Sin.: **relúser, treslúser, luminejar**.

reluisent, a adj. Lusent, treslusent, relusent, luminós.

relume n.m. Reflet.

rem n.m. (sigla de *Röntgen Equivalent Man*) Unitat d'equivalent de dòsi (1 rem = 0,01 Sv).

rem n.m. Lònga pèça de boasc (ò de matèria sintetica) alargada à una extremitat e que siève per faire avançar una embarcacion. 1300: «*Lo gentils homes vay a forza / Per mar et au temps ...*», R.Feraut. *Lu rems fuguèron li cambas dei galèras*. Var.: **rama**.

rema n.m. (ling.) Element novèu dins un enonciat, generalament introduch per un determinant indefinit, per oposicion à un *tema* qu'es un element conoissut de l'enonciat, generalament introduch per un determinant indefinit. Sin.: **fòcus**.

remador n.m. Persona que rema. 1226: «*Per mei l'aiga de Roza cantan li remadors...*». Sin.: **vogaire, remaire**.

remake n.m. (angl.) Novèla version d'un film, d'una òbra literària, teatrala, etc.

remalhar vt. Reconstituir li malhas d'un tricòt, d'una ret. Sin.: **remendar**.

remalhatge n.m. Accion ò biais de remalhar. Sin.: **remendatge**.

remalonar vt. Tornar malonar.

remandadís n.m. Reexpedicion.

remandar vt. 1. Tornar mandar (quauqua ren, quauqu'un). 2. Mandar en retorn (quauqua ren qu'es estat reçauput) à-n-aqueu que l'a mandat: *Remandar una letra à l'expeditor*. 3. Lançar (quauqua ren qu'es estat reçauput) en sens contrari; mandar en retorn: *Remandar un compliment*. 4. Tornar mandar (lo lume, lo son) en parlant d'una susfàcia: *La fenèstra remanda la lutz dau*

soleu. Sin.: (la lutz) **rebatre, miralhar**. 5. Metre foara: *Remandar un escolan que s'es mal comportat*. 6. Invitar quauqu'un à s'adreçar à una altra persona, à anar dins un autre luèc, à consultar un tèxte donat. 7. Remetre à mai tardi, ajornar: *Remandar l'estudi d'una question*. 8. (dr.) Ajornar una audiència ò atribuir un affaire à una altra juridiccion. Sin.: **diferir, perlongar**.

remanejament n.m. Accion de remanejar; lo sieu resultat. Sin.: **cambiament, renovacion, recomposicion, modificacion, tresmudament, transformacion**.

remanejar vt. Tornar organisar, refondre.

remanença (-éncia) n.f. 1. (fis.) Persistença de l'aimantacion dins una barra d'acier qu'es estat sotamés à l'accion d'un camp magnetic. 2. (psicol.) propietat d'una sensacion, espec. visuala, de persistir après la disparicion de l'estímulus.

remanent, a adj. Que subsistisse. ◇ *Imatge remanent*: Imatge que demòra après la disparicion de l'estímulus.

remanjar vt. Tornar manjar.

remaquilhar vt. Tornar maquilhar. Sin.: **reenfardar, remascarar**. ◆ **si remaquilhar** v.pr. Si tornar maquilhar.

remaquilhatge n.m. Accion de remaquilhar, de si remaquilhar. Sin.: **remascaratge, reenfardatge**.

remar vi. Accionar lu rems per faire avançar una embarcacion.

remarca n.f. 1. Observacion: *Una remarca intelligente*. Sin.: **avertiment, objeccion**. 2. Nòta, observacion eschicha: *Un obratge clafit de remarcas*. 3. Pichin dessenh gravat dins lo marge d'una estampa.

remarcablement adv. D'un biais remarcable.

remarcable, a adj. Remirable, digne d'èstre remarcat. Sin.: **de tria, de remarcar, de remarca, notable, egrègi, eminent**.

remarcar vt. (*remarqui*) 1. Faire atencion à, constatar. Sin.: **s'avisar, avistar, notar**. Var.: **arremarcar**. 2. Destriar entre d'autres: *Remarcar quauqu'un dins la fola*. ◇ (pej.) *Si faire remarcar*: Si singularisar. 3. Tornar marcar.

remarcament n.m. Fach de remarciar. Sin.: **regraciament, mercejament**.

remarciar vt. Gramaciar. Var.: **arremerciar**.

remaridar vt. Tornar maridar. ◆ **si remaridar** v.pr. Si tornar maridar.

remaridatge n.m. Accion de si tornar maridar.

remascarar vt. Remaquilhar.

remascaratge n.m. Remaquilhatge.

remastegar vt. 1. Mastegar un segond còup, en parlant dei romiaires. 2. Repasar dins lo sieu esperit de sentiments d'amarum, de ràbia.

remastegatge n.m. Accion de remastegar.

rembarcament n.m. Fach de rembarcar.

rembarcar vt. e vi. Tonar embarcar.

rembors n.m. Remborsament.

remborsable, a adj. Que pòu, que deu èstre remborsat.

remborsament n.m. Accion de remborsar; pagament d'una soma deuguda. ◇ *Mandadís cònta remborsament*: Mandadís d'una mèrç distribuïbla unicament cònta pagament de la sieu valor e, eventualment, dei cargas de mandadís. Var.: **rembors**.

remborsar vt. 1. Rendre à quauqu'un lu sòus qu'avia prestats. 2. Rendre à quauqu'un la soma qu'a pagat.

rembranesc, a adj. Que fa pensar au biais de pintar de Rembrandt.

remèdi n.m. 1. Tot cen que pòu servir à prevenir ò à combatre una malautia. Sin.: **medicament**. 2. Cen que pòu servir à prevenir ò à combatre una sofrença morala: *Trovar un remèdi à la sieu angoissa*. 3. Mejan, mesura per disminuir un perill, un mau, solucion per resòlver una dificultat: *Cercar un remèdi cònta l'inflacion*.

remediable, a adj. Que li si pòu trovar un remèdi.

remediacion n.m. Ajuda portada ai escolans en dificultat sobre de nocions fundamentali coma la lectura, l'escriptura e lo calcul.

remediar vt. ind. (*remèdi, classic remèdi*) Portar un remèdi, una solucion à: *Remediar à un mau de tèsta, à la manca de travalh*.

remembrança n.f. Renembrança.

remembrar vt. Renembrar.

remenar vt. 1. Tornar menar. 2. Tripotar. 3. Repepillar.

remendable, a adj. Racomodable.

remendairitz n.f. Frema que retaconar, racomoda de vestits. Sin.: **remendiera**.

remendar vt. Remalhar, racomodar, retaconar, radobar.

remendatge n.m. Accion de remendar; lo sieu resultat.

remendatura n.f. Reparacion qu'una remendairitz fa à una estòfa.

remendier n.m. Aqueu que remenda (li rets).

remendiera n.f. Remendairitz.

rementa n.f. 1. Bordilhas, cauas inutili, bruti, degalhadi que s'escampon: *Metre un vièlh libre à la rementa, sortir la rementa*. 2. (fam. pej.) Brutícia, saloparia.

rementier n.m. Bordilhier.

remes(s)a n.f. 1. Accion de remetre en dins un luèc: *La remessa en plaça d'una estàtua*. 2. Accion de remetre, de donar: *La remessa d'un còlis*. 3. Reduccion que si fa à un debitor d'una part dau sieu deute. 4. Baissa consentida sus lo prèt d'un article, d'una mèrç. 5. (Borsa) Ristorna sus lu cortatges qu'un agent d'escambi consentisse. 6. (dr.) *Remessa de pena*: Gràcia acordada à un condemnat de tot ò partida de la sieu pena. ◇ *Remessa de causa*: fach de remandar un procès à una data ulteriora. 7. Local que sièrve à de sosta à de veïcules ò à de material. Var.: **remisa**.

remesurar vt. Tornar mesurar.

remetre vt. 1. Tornar metre una persona ò una caua au luèc dont èra, dins l'estat dins lo quau si trovava precedentament: *Remetre un libre à la sieu plaça,*

remetre en circulacion, remetre en servici. ◇ *Remetre (quauqu'un) au pas*: Lo constrénher à faire lo sieu dever, à agir coma li es estat demandat. ◇ (fam.) *Remetre (quauqu'un) à la sieu plaça*: Li rapelar li convenças, li faire de repròchis. 2. Reconòisser: *Ai rescontrat un companh d'escòla, non l'ai remés*. 3. Replaçar (una articulacion): *Lo mèrge li a remés lo braç*. 4. Tornar metre, espec. un vestit: *As encara remés aqueu vièlh pareu de braias!* 5. Restablir la santat de quauqu'un: *L'aria de la campanha l'a remés*. 6. Metre entre li mans, dins la possession, lo poder de: *Lo postier m'a remés una letra importanta*. 7. Faire gràcia de: *Remetre una pena*. 8. Diferir, remandar: *Remetre un travalh à l'endemà*. ◆ **si remetre** v.pr. 1. Si tornar plaçar: *Si remetre à taula*. 2. Si sovenir de: *Mi remeti la tieu cara*. 3. Recomençar à, repillar: *Si remetre à jugar, si remetre au juèc*. 4. Tornar à un estat de santat melhor, à una situacion melhora: *S'es remés rapidament après la sieu operacion*. 5. *S'en remetre à quauqu'un*: Si fidar de quauqu'un per obtenir quauqua ren.

remija n.f. Granda penna de l'ala dei aucus qu'assegura la sieu portança sus l'aria (Etim. lat. *remigis*).

remilitarisacion (-izacion) n.f. Accion de remilitarisar.

remilitarisar (-izar) vt. 1. Tornar donar un caractèr militari à. 2. Tornar installar un dispositiu militari dins (una region). 3. Tornar rendre una arma apta au servici.

reminiscença (-éncia) n.f. 1. Retorn d'un sovenir que non es encara reconoissut coma tau. Sin.: **renembre, remembre, resoventença, recordança, memòria, rememoracion**. 2. Caua, expression retenguda inconscientament; sovenir imprecís: *Un obratge clafit de reminiscenças*.

remirable, a adj. Digne d'admiracion.

remiracion n.f. Admiracion.

remirandas n.f. pl. Cauas de remirar.

remirar vt. Admirar.

remiratiu, iva adj. Admiratiu.

remirativament adv. Embé admiracion.

remirator, tritz n. Admirator.

remisa n.f. Remessa.

remisar vt. 1. Plaçar, metre à la sosta dins una remessa. 2. Metre à despart quauqua ren que non sièrve plus, eventualment per l'escampar mai tardi.

remissible, a adj. Digne de perdon. Sin.: **perdonable**.

remission n.f. 1. Perdon: *La remission dei pecats*. Sin.: **absolucion, gràcia**.

remnografia n.f. (med.) Metòde de reconstitucion dei imatges fondada sobre la resonança magnetica nucleària (R.M.N.). Si di correntament *I.R.M.*

remnograma n.m. (med.) Imatge obtengut per remnografia.

remoordre vt. Tornar moordre.

remoblar vt. (*remòbli*) Tornar garnir de mòbles ò garnir de mòbles noveus.

remocada n.f. Rebufada, semonsada.

remocar vt. Rebufar, semonsar.
remocar vt. (mar.) Remorcar.
remodernar vt. (*remodèrni*) Modernisar.
remodelar vt. (*remodèli*) 1. Modificar la forma de quauqua ren per lo rendre mai confòrme à un modèle ò melhorar la sieu estetica: *Remodelar una cara*. 2. Donar à quauqua ren una forma novèla adaptada ai besonhs actuals, à una foncion especifica: *Remodelar un quartier ancian*.
remodelatge n.m. 1. Accion de remodelar. 2. Renovacion facha sus de basas novèli.
remolada n.f. Maionesa adicionada de mostarda.
remoliment n.m. Ramoliment.
remolin n.m. 1. Movement d'aiga que si forma darrier una nau en marcha. 2. Contracorrent au lòng dei ribas d'un cors d'aiga. 3. Massa d'aiga que vira en formant coma un tortairòu. 4. Vent que vira. Sin.: **ventura**. Movement rapide de personas ò de cauas. Sin.: **serion**, **revolum**, **embotador**, **remolinada**.
remolinada n.f. Remolin.
remolinar vi. Virar en formant un remolin. Sin.: **revolumar**.
remolir vt. (amolissi) Ramolir.
remolissent, a adj. Ramolissent.
remon n.m. Bosin, tarabast, bacan.
remonta n.f. 1. Accion de remontar un cors d'aiga. 2. Ensèm dei peis que remónton un cors d'aiga per fregar.
remontada n.f. 1. Accion de remontar. ◇ (espòrts) fach de revenir à la marca. 2. *Remontada mecanica*: Tota installacion emplegada per puar au lòng dei pendas (remontapenda, telecabina). Sin.: **remontador mecanic**.
remontador n.m. Organe que permete de remontar un mecanisme.
remontadura n.f. Remontatge.
remontaire, airtz n. (tecn.) La persona que remonta quauqua ren.
remontant, a adj. 1. Que va en aut. Sin.: **ascendent**. 2. Si di d'una planta que torna florir à divèrsi epòcas. Sin.: **renadiu**.
remontant n.m. Aliment, bevenda ò medicament que tórnon donar de foarças. Sin.: **cordial**.
remontapenda n.m. Dispositiu m'un cable que permete d'estirassar d'esquilhaires montats sus lu sieus esquis per puar au lòng d'una penda. Sin.: **telesquí**.
remontar vi. 1. Tornar montar, puar en quauqua luèc, s'en tornar au luèc dau quau s'es davalat: *Remontar à cavau*. 2. Rejónher un nivèu superior après aver baissat: *Una moneda que remonta*. 3. Seguir una penda, una corba ascendenta. 4. Anar vèrs la foant d'un cors d'aiga, s'en tornar vèrs un luèc mai au nòrd. ◇ (mar.) *Remontar au vent, dins lo vent*: Navigar au mai pròche dau vent. ◇ (coregr.) *En remontant*: En direccion dau fond dau pontin. Sin.: **navigar sota vent**. 5. Si reportar à una epòca ò à un fach anterior; establir una relacion de dependença entre doi fachs. ◆ vt. 1. Percórrer de bas en aut cen que s'es davalat: *Remontar l'avenguda*. 2. Rejónher un concurrent. 3. Percórrer un cors d'aiga ò lo seguir d'avau en amont. ◇ (fig.) *Remontar lo corrent*: Reagir, si sortir

d'un marrit pas, redreïçar una situacion complicada. Sin.: **la si cavar**. 4. Metre, plaçar quauqua ren à un nivèu mai elevat, n'augmentar l'autessa: *Remontar un barri*. 5. Tornar donar à un mecanisme provedit d'una moala l'energia per lo faire foncionar: *Remontar una moastra*. 6. Tornar donar de vigor, d'energia. Sin.: **reviudar**, **reconfortar**, **reviscolar**. ◇ (fig.) *Remontar lo moral*: Tornar donar de coratge. 7. Tornar assemblar li partidas d'un objècte desmontat; tornar metre en plaça un element d'un objècte: *Remontar un motor*. 8. Tornar provedir quauqua ren de cen que li manca, de cen que li fa mestier. ◆ **si remontar** v.pr. Repilhar de foarças, de dinamisme.
remontatge n.m. 1. Accion de tornar assemblar li diferenti pèças d'un mecanisme. 2. Accion d'atesar la moala d'un mecanisme.
remora n.f. Peis marin (40 cm de lòng), qu'a sus la tèsta un disc que forma una ventosa, que li permete de si faire transportar per d'autres peis, eventualment per de bateus. Sin.: **suçapega**, **manjapega**, **sucet**, **suçon**, **calafat**.
remòrca n.f. 1. Traccion qu'un veïcule exercisse sus un autre: *Pilhar una nau en remòrca*. Var.: **remòrque**. 2. Cable que sièrve au remorcatge. 3. (fig.) *Èstre à la remòrca*: Restar en arrier. ◇ (fig.) *Èstre à la remòrca de quauqu'un*: Lo seguir fidelament, sensa discutir. 4. Veïcule sensa motor qu'un autre remòrca.
remorcaire, airtz n. Que remòrca.
remorcaire n.m. Bastiment de navigacion fach per desplaçar d'un ponch à un autre d'autres bastiments dins un poart, sus un fluvi, una ribiera ò en mar.
remorcar vt. (*remòrqui*) 1. Tirar una nau, un veïcule. <1456: *Item donet als pescadors que remorqueron las fustas...* 1483: *...a II horas de nuech venc I laut armat e los remoquet foras del poart...* A.C. Tolon. Var.: **remocar**. 2. (fam.) Menar, estirassar quauqu'un.
remorcatge n.m. Accion de remorcar.
remordiment n.m. Dolor morala causada per la consciença d'aver agit mau. Sin.: **remòrs**, **pentiment**, **pentida**.
remòrque n.m. Remòrca.
remòrs n.m. Remordiment.
remòssa n.f. Poast dont una faissa mai larga si redue en doi faissetas estrechi.
remostrança n.f. 1. Avertiment, repròchi. Sin.: **leïçon**, **admonestacion**, **avertiment**. 2. (ist.) Discors que lo parlament e li autri corts sobeirani adrèïçon au rèi per li senhalar lu inconvenients d'un sieu acte legislatiu.
remostrar vt. 1. Tornar mostrar quauqua ren (à quauqu'un). 2. *N'en remostrar à quauqu'un*: Li far vèire que siés superior, mai intelligent qu'eu, li faire la leïçon. Sin.: **admonestar**, **avertir**.
remotlar vt. (*remòtli*) Tornar motlar.
rempalhaire, airtz n. Persona que rempalha de sètis. Var.: **empalhaire**. Sin.: **cadieraire**.
rempalhar vt. Garnir, tornar garnir de palha lo sètì d'una cadiera, d'un cadieràs, etc. Var.: **empalhar**.
rempalhatge n.m. Accion de rempalhar; obratge dau rempalhaire. Var.: **empalhatge**.

rempilar vt. Tornar empilar. ◆ (mil.) Rengatjar.

remplaçable, a adj. Que pòu èstre remplaçat.

remplaçament n.m. 1. Accion de remplaçar una caua per una altra, una persona per una altra. Var.: **remplaçatge**. Sin.: **substitucion, cambiament, renovelament**. 2. (ist.) Sistema legal que permetia de si sostraire au servici militari en pagant un remplaçant.

remplaçant, a n. Si di d'una persona que n'en remplaça una altra. Sin.: **relevoire, (justícia) substitut**.

remplaçar vt. 1. Metre à la plaça de: *Remplaçar una ampola degalhada*. Sin.: **substituir, cambiar, renovelar**. 2. Pilhar la plaça de quauqu'un: *Remplaçar un collega absent, remplaçar un jugaire*. Sin.: **relevar**.

remplaçatge n.m. Remplaçament.

remplatge n.m. 1. (constr.) Blocatge de pichins materiaus e de mortier que s'en remplisse lo vuèi entre lu doi paraments d'un barri. Sin.: **reble, reblatge, maçacan**. 2. (arquít.) Armadura de pèira dei vitralhs d'una fenèstra, espec. gotica. Sin.: **ret**.

remplec n.m. Reemplec.

remplegar n.m. (*remplegui*) 1. Reemplegar. 2. (tecn.) Replegar sus eu-meme, en lo pegant, lo bòrd d'una pèça de la partida superiora d'un solier. 3. Plegar lu bòrds de la matèria de recurbiment d'una cubèrta de libre e lu pegar à l'envèrs dei cartons. Var. (2 e 3): **replegar**.

remplement n.m. Accion de remplir; lo sieu resultat. Var.: **empliment**. Sin.: **emplenament, clafir**.

remplir vt. (*remplissi*) 1. Metre quauqua ren en quantitat pron granda dins un contenent, lo rendre plen. Var.: **emplir**. Sin.: **emplenar, clafir**. 2. Ocupar completament un espaci liure: *Lu suportaires de l'OGCN an remplit l'estadi*. 3. Penetrar quauqu'un d'un sentiment, ocupar lo sieu esperit: *Aquesta nòva mi remplisse de gaug*. 4. Complir, realisar una foncion, un ròtle, abiaissar, respectar (una promessa), etc.: *Remplir lu sieus engatjaments*. ◆ *Remplir li esperanças de quauqu'un*: Faire cen que la persona asperava, cen qu'esperava. 5. Completar un document en li portant li indicacions demandadi dins lu espacis prevists per aquò: *Remplir un questionari*. ◆ **si remplir** v.pr. Recevre quauqua ren, de gents, coma contengut: *La cistèrna si remplisse, la sala si remplisse d'espectators*. Var.: **s'emplir**. Sin.: **s'emplenar, si clafir**.

remplissatge n.m. 1. Accion de remplir; fach de si remplir. 2. Desvolopament inutile ò estrangier au subjècte: *De scenas de remplissatge dins una comèdia*. 3. (constr.) Blocatge comprés entre doi aparelhs de revestiment. ◆ *Pal de remplissatge*: Pèça verticala segondària d'un pam de boasc e qu'a sensiblement l'autessa d'un plan. 4. (mús.) Accion d'escriure li nòtas intermediari d'un acòrdi entre la bassa e lo dessobre.

remplumar (si) v.pr. 1. Si tornar recurbir de plumas, en parlant dei auceus. 2. (fam.) restablir la sieu situacion financiera. 3. (fam.) Repilhar de foarças, de pes. Sin.: **si reviscolar, si remontar, si refaire**.

remportar vt. (*rempoarti*) 1. Repilhar, tornar emportar cen que s'èra portat. Sin.: **entornar**. 2. Ganhar, obtenir: *Remportar una victòria*.

rempotar vt. (*rempòti*) Metre (una planta) dins un pòt mai grand, ò que s'en cambia la tèrra. Sin.: **transplantar, tresplantar, remudar**.

rempotatge n.m. Accion de rempotar. Sin.: **remudatge, remudament**.

remuc n.m. Rasada (Esa, Pelhon, Luceram).

remudar vt. 1. Cambiar. ◆ Cambiar lu peaç d'un niston. 2. Transplantar (una planta). ◆ **si remudar** v.pr. Cambiar de vestits.

remuèlh n.m. Fach de tornar banhar.

remulhar vt. Tornar banhar.

remunerable, a adj. Que pòu èstre remunerat. Sin.: **pagable**.

remuneracion n.f. Prètz d'un trabalh, d'un servici rendut. Sin.: **emolument, salari, guisardon, paga, gratificacion**.

remunerar vt. (*remunèri*) Retribuir, pagar per un trabalh, un servici. Sin.: **gratificar, guisardonar, pagar**.

remunerator, tritz adj. Qu'es avantatjós, que produe de beneficis.

remuneratòri, òria adj. (dr.) Qu'a un caractèr de remuneracion.

ren pron. ind. 1. Exprimisse la negacion, l'absença de quauqua ren; minga caua: *Ti doni ren, ren m'arrestèrà*. 2. S'emplega m'una valor negativa en respondent à una question ò dins una frasa sensa vèrbo: *Que volètz? – Ren*. 3. *Es pas ren, non es ren*: Non es important ni greu; es important. ◆ *Fa pas ren*: Es sensa importança. ◆ *Aquò mi di ren*: Non n'ai envuèia; aquò l'ignòri, n'en sabi ren. ◆ *Coma se ren siguesse*: Coma se ren si siguesse debanat. ◆ *De ren, de ren dau tot*: Sensa minga importança. ◆ *De ren*: Formula de cortesia per regraciari. Sin.: **embé plaser**. ◆ *Comptar per ren*: Considerar ò èstre considerat coma quantitat negligibla. ◆ *Èstre ren per quauqu'un*: Aver minga ligam m'una persona. ◆ *Ren faire*: *Non trabalhar*. ◆ *Per ren*: Sensa utilitat; à gratis ò per gaire de sòus: *Si desplaçar per ren*. ◆ *Ren que*: Solament. ◆ *N'en poadi ren, li poadi ren*: Non es possible de faire, de complir; non siéu responsable de. ◆ *Sièrve de ren*: Es inutile.

ren n.m. Caua sensa importança: *Un ren li fa paur*. Sin.: **menudalha**. ◆ *En un ren de temps*: En gaire de temps. Sin.: **en un batre d'uèlh**. ◆ *Un ren de*: Un chicol de. ◆ *Un(a) ren dau tot*: Una persona mespresabla.

ren n.m. 1. Viscèra para que secrèta l'urina, plaçada de cada costat de la colomna vertebrala dins li fòssas lombari e encargat de filtrar l'urea, l'acide uric, etc. ◆ *Ren artificial*: Aparelhatge que permite d'epurar lo sang en cas d'insufisença renala. 2. Partida inferiora de l'espina dorsala. Sin.: **esquina**. ◆ *Aver lu rens solidès*: Èstre pron rics e potent per suportar una espròva, una crisi. ◆ *Rompre lu rens à quauqu'un*: Lo roïnàr, li rompre la sieu carriera. 3. (arquít.) partida inferiora ò centrala de la montada d'una vòuta ò d'un arc, sovent cargada d'una massa de blocatge per evitar la sieu desformacion.

rèn n.m. Rena (mamifèr).

rena n.f. Corrèia fixada ai mòrs d'un cavau e que lo cavalier tèn per guidar la sieu montadura. ◇ (fig.) *Tenir li renas de*: N'aver la direccion.

rena n.m. Mamifèr romiaire de la familha dei cervidats, que viu en Sibèria, en Escandinàvia, en Groenlàndia e au Canadà (dont es sonat *caribó*). Var.: **rèn**.

renada n.f. Bisbilh (2). Var.: **renadissa**.

renadís, issa adj. Que rena, que si planhe. Var.: **renaire**.

renadissa n.f. Bisbilh (2). Var.: **renada**.

renadiu, iva adj. Remontant.

renaire, airtz adj. Que rena, que si planhe. Var.: **renadís**. Sin.: **ronha**.

renais n.m. Estat de cen qu'es estaís: *Sentir lo renais, aver dau renais*.

renaissance n.m. Respelida, reviuere.

renaissance n.f. 1. Accion, fach de renàisser. Var.: **renaissance**. Sin.: **respelida, reviuere**. 2. Renovelament, retorn: *La renaissance dei letras, dei arts*. 3. (ist.) *La Renaissance*: Periòde de la fin de l'Atge Mejan e dau començament de l'èra modèrna, associada à la redescubèrta de la filosofia, dei arts e de la literatura de l'Antiquitat, qu'a per ponch de partença l'Itàlia. ◇ *Renaissance carolingiana*: Desvolopament di arts, breu ma remirable, que marquèt lu règnes dei premiers rèis carolingians. ◆ adj. inv. Qu'apartèn à la Renaissance: *Un decòr Renaissance*.

renaissent, a adj. 1. Que renaisse: *D'obstacles totjorn renaissents*. 2. De la Renaissance.

renàisser vi. 1. Tornar nàisser, tornar à la vida. 2. Tornar paréisser, recomençar à existir; recobrar la sieu vigor, la sieu vitalitat: *L'esperança renaisse*. Sin. (1 e 2): **reviuere, respelir, reviscolar**. 3. Tornar créisser, si desvolopar, en parlant dei vegetaus: *La flor renaisse au printemps*. Sin.: **rebrondar, regrelhar**. ◆ vt. ind. (à) (lit.) Retrovar un estat donat, la sieu aptituda à provar un sentiment: *Renàisser à l'amor*.

renan, a adj. Relatiu au Ren, à la Renània.

renar vi. Si plànher sensa relambi. Sin.: **ronhar, roscalhar, protestar, barbatar, sacrejar**.

rencaladar vt. Tornar encaladar. Var.: **reencaladar**.

rencariment n.m. Aumentacion dau prètz d'una mèrç. Var.: **encariment, augment, creis, auça**.

rencarir vi. (*rencarissi*) 1. Devenir mai car: *Lu fits rencarisson*. Var.: **encarir, recarir, créisser, augmentar, montar**. 2. Ofrir de mai, dins una venda à l'enquant. 3. Dire ò faire mai qu'una altra persona: *Rencarisse totjorn sobre cen qu'a audit cuntar*.

rencarissèire, eirtz n. 1. Persona que rencarisse. Var.: **encarissèire**. 2. Persona que di ò que fa de mai que lu autres.

rencarnacion n.f. Reencarnacion.

rencarnar (si) v.pr. Si reencarnar.

renda n.f. 1. Revengut annual; cen qu'es deugut cada an per de fonds plaçats ò un ben mes à fèrma: *Renda fonsiera*. 2. Emprunt d'Estat à lòng tèrme ò à mejan tèrme. ◇ *Renda perpetuala*: Emprunt d'Estat, que la sieu

data de remborsament es indeterminada (per op. à *renda amortissable*). 3. (fam.) Persona ò caua que s'en tira un profièch regulier. ◇ *Renda de situacion*: Avantage tirat d'una situacion protegida ò ben plaçada.

rendabilisable (-izable), a adj. Que si pòu rendabilisar. Var.: **rendabilisable (-izable)**.

rendabilisacion (-izacion) vt. Accion de rendabilisar. Var.: **rendabilisacion (-izacion)**.

rendabilisar (-izar) vt. Rendre rendable. Var.: **rentabilisar (-izar)**.

rendabilitat n.m. Caractèr de cen qu'es rendable. Var.: **rentabilitat**.

rendable, a adj. Rentable.

rendament n.m. Rendement.

rendar vt. Servir una renda à.

rendement n.m. Reddicion.

rendement n.m. 1. Produccion considerada per rapoart à una nòrma, à una unitat de mesura: *Lo rendement d'una tèrra*. 2. Rentabilitat dei capitals emplegats, d'una soma plaçada ò investida. Var.: **rendement**. Sin.: **rapoart, benefici, ganhe, profièch, interès, revengut**. 3. Eficacitat d'una persona dins lo trabalh. 4. Rapoart de l'energia ò d'una altra grandor qu'una màquina fornisse à l'energia ò à la grandor correspondent qu'aquesta màquina consumisse. 5. Percentatge dei moleculas d'una espècia quimica sotamessi à una transformacion qu'a menat à un produch donat, au cors d'una reaccion quimica.

rendier, a n. Persona qu'a de rendas ò que viu de revenguts non professionals.

rendre vt. 1. Restituir à quauqu'un cen que li apartèn ò cen que li revèn de drech. 2. Remandar, reportar à quauqu'un cen qu'avia mandat e que non si vòu ò non si pòu conservar. Sin.: **entornar**. 3. Faire revenir quauqu'un à un estat anterior, tornar menar quauqua ren à la sieu destinacion promiera: *Aquesta cura li a rendut la sieu santat*. 4. Donar en retorn, en escambi: *Rendre la moneda*. ◇ *Rendre li armas*: Acceptar la desfacha, abandonar la lucha, la discussion. 5. Prononciar, formular un avis, un jutjament, oralament ò per escrich: *Rendre un arrèst*. 6. (fam.) Vomir. 7. Produre, emetre un son donat: *Una guitarra que rende de sons armoniós*. 8. Produre, raportar, en parlant d'una tèrra, d'una cultura, d'una activitat: *Aquest an, lu tomatis an ben rendut*. 9. Faire passar quauqu'un, quauqua ren, à un estat diferent, lu faire devenir taus: *Aquela nòva l'a renduda trista*. 10. *Rendre còmpte*: Explicar, analizar. 11. *Rendre gràcia*: Mercejar, èstre reconoisent. 12. *Rendre la justícia*: Administrar la justícia. ◆ **si rendre** v.pr. 1. Anar en quauque luèc: *Si rendre au Mònegue*. 2. Cessar lo combat, si sotametre, capitular: *Si rendre à la polícia*. ◇ *Si rendre à l'evidença*: Admetre cen qu'es incontestable. 3. Agir per èstre, devenir, paréisser tau: *Si rendre utile*. ◇ *Si rendre mèstre de*: S'empadronir de, s'en apoderar per la foarça. Sin.: **venir mèstre de, senhorejar**.

rendurir vt. (*rendurissi*) Rendre dur.

rendurmir vt. (*reduèrmi*) Tornar endormir. ◆ **si rendurmir** v.pr. Si tornar endormir.

rendut, a adj. 1. Restituït. 2. Arribat à destinacion.

rendut n.m. 1. Qualitat expressiva dins l'execucion d'una òbra d'art: *Lo rendut dei colors dins un tableau*. 2. Objècte à pena cromptat e portat ò mandat en retorn au negociant.

renegable, a adj. Que pòu èstre renegat.

renegacion n.f. Renegament.

renegaire, airtz n. Persona que renega. Var.: **renegat**.

renegament n.m. Accion de renegar. Sin.: **renegacion, renonciament**, (relig.) **apostasia, abjuracion**.

renegar vt. (*renegui*) 1. Declarar, còtra la veritat, que non si conoisce quauqu'un, quauqua ren. 2. Refudar de reconèisser coma sieu. 3. Renonciar à, abjurar: *Renegar li sieu ideas*.

renegat, ada n. 1. Persona que renega la religion. 2. Persona qu'abjura li sieu opinions ò tradisse la sieu pàtria, lo sieu partit, etc.

renegociacion n.f. Novèla negociacion dei tèrmes d'un acòrdi, d'un tractat.

renegociar vt. (*renegòci*, classic *renegòcii*) Tornar negociar.

renèla n.f. Auçavòla. Sin.: **sarcèla, lapareu**.

renembrar vt. Faire tornar à la memòria: *Ti renembri la tieu promessa*. Sin.: **recordar, memòriar, ensovenir**.
◆ **si renembrar** v.pr. Si sovenir.

renembre n.m. Sovenir. Var.: **remembre**. Sin.: **sovenença, recordança**.

renevar vt. Tornar nevar.

renfaçaire, airtz n. Blaimaire.

renfaçar vt. Renfaciar.

renfaciar vt. (*renfaci*, classic *renfàcii*) Reprochar. Var.: **renfaçar**. Sin.: **rancurar, recastènar, faire remostrança de**.

renfermar vt. (*renfèrmi*) Enclaire. Sin.: **rembarrar, estreimar, contenir**.

renfoarç n.m. 1. Acreissement dau nombre de personas ò dei mejans materials d'un grope, que li permete una accion mai eficaça. Sin.: **renfortiment, enfortiment, afortiment**. 2. Efectiu ò material suplementari destinats à renforçar aquelu qu'existisson (sovent au pl.): *Lu renfoarç arribon*. 3. (tecn.) Pèça que n'en dobla una altra per n'augmentar la resistença ò per l'empachar de si frustrar. 4. (arm.) Partida posteriora mai espessa d'un canon. Var.: **renfoart**.

renfoart n.m. Renfoarç.

renforçament n.m. 1. Accion de renforçar. 2. (fot.) Acreissement de l'intensitat dei negres dins un clichat fotografic. 3. (psicol.) Eveniment que rende mai foarta la capacitat per un estímulus de suscitar una reaccion.

renforçar vt. (*renfoarci*) Rendre mai foart, mai solide. Sin.: **renfortir, enfortir, afortir, consolidar**.

renfortir vt. (*renfortissi*) Afortir.

renfrescada n.f. Refrescada.

renfrescador n.m. Refrescador.

renfrescament n.m. Refrescament.

renfrescant, a adj. Refrescant.

renfrescar vt. Refrescar.

renfrescatge n.m. Refrescatge.

renfrescum n.m. Refrescum.

rengatge n.m. Rengatjament.

rengatjament n.m. Reengatjament.

rengatjar vt. Reengatjar. ◆ vi. ò **si rengatjar** v.pr. Si reengatjar.

rengatjat, ada n. Reengatjar.

rengraiassar vi. Redevenir gras.

renhant, a adj. Regnant.

renhar vi. Regnar.

renhatge n.m. Regnatge.

renhe n.m. Regne.

renhicòla n. Regnicòla.

rèni n.m. Metal blanc que presenta d'analogias m'au manganèsi; element (Re) de n° atomic 75 e de massa atomica 186,2.

reniera n.f. Mau de rens.

renifòrme, a adj. En forma de ren.

renitença (-ència) n.f. Estat de cen qu'es renitent.

renitent, a adj. (med.) Qu'ofrisse una resistença à la pression.

renjoventiment n.m. Fach de renjovenir.

renjovenir vt. 1. Donar la vigor, l'aparença de la joinessa à; far paréisser mai jove. 2. Atribuir à una persona un atge inferior au sieu atge vertadier. 3. Donar una aparença, una frescor novèla à quauqua ren. 4. Abaïssar l'atge mejan d'un grope en li metent d'elements joves. ◆ vi. Recobrar la vigor de la joinessa. ◆ **si renjovenir** v.pr. Si dire mai jove que la realitat.

renjoventissent, a adj. Que rende mai jove.

rennenc, a n. e adj. De Rènna (Bretanha)

renom n.m. Opinion favorabla, largament expandida dins lo public.

renomnada n.f. Fama, celebritat. Sin.: **notorietat, reputacion**

renomnenar vt. Tornar nomenar; tornar designar, elegir.

renomnat, ada adj. Celèbre, famós, famat.

renomnança n.f. (it.) Renomenada.

renonçar vt. Renonciar.

renóncia n.f. Ai cartas, fach de non fornir la color demandada.

renonciacion n.f. Acte per lo quau si renóncia à una cauca, à un drech, à una carga, à una foncion.

renonciament n.m. 1. Accion de renonciar. 2. Abnegacion, sacrifici complet.

renonciar vt. (*renonci*, classic *renóncii*) 1. Si desistir d'un drech sobre quauqua ren, abandonar la possession de: *Renonciar à una succession*. 2. Cessar de s'estacar à quauqua ren; acceptar de cessar tota relacion mé quauqu'un: *Renonciar ai sieus opinions*. 3. Cessar d'enviatjar, de considerar coma possible; abandonar: *Renonciar à un viatge*. Var.: **renonçar**. Sin.: **n'en faire**

lo sieu dòu, faire dòu de, abrenonciar, (pop.) **laisser còrrre, laisser búlher**. ◆ vi. Au juèc, metre una carta d'una altra color qu'aquela demandada.

renonciatari, ària n. (dr.) Persona en favor de cu si fa una renunciacion.

renonciator, tritz n. (dr.) Persona que fa una renunciacion.

renonculacea n.f. *Renonculaceas*: Vasta familha de plantas dei petales separats, dei carpeus independants fixats sus un receptacle bombat, coma la rosàncula, l'anemòna, etc. (Òrdre dei ranalas). Var.: **ranonculacea, ranonclacea, ranonculaceu**.

renós, oa adj. Antipatic; que rena. Sin.: **tissós, chacotaire, ronha, rebecós, aranhós, bregós, reganhós, rascassós, cercabregós, cercagarrolhas, trebolacrstian, trebolafèsta**.

renovacion n.f. Melhorament, transformacion, modernisacion: *La renovacion dei metòdes de trabalh, d'un apartament*. ◇ *Renovacion urbana*: Reconstrucccion d'un quartier après destrucccion dei immòbles ancians.

renovaire, airtz adj. e n. Renovator.

renovament n.m. Renovelament.

renovar vt. (*renòvi*) 1. Remetre à nòu. 2. Donar una forma novèla, una existença novèla: *Renovar li institucions*. Sin.: **reformar, modernisar**.

renovatiu, iva adj. Que pòu èstre renovelat. (L'avii laissat escapar)

renovator, tritz adj. e n. Que renòva. Var.: **renovaire**.

renovelable, a adj. Que pòu èstre renovelat. ◇ *Energia renovelable*: Que lo sieu usatge non abotisse à la diminucion dei ressorsas naturalis, perqué emplega d'elements que si tórnon crear naturalament (biomassa, energia solària, vent, mareas).

renovelament n.m. Accion de renovar; fach de si renovar. Var.: **renovament**. Sin.: **prorogacion, reconduccion**.

renovelar vt. (*renovèli*) 1. Remplaçar una persona ò una caua per una novèla; cambiar: *Renovelar una còla*. 2. Remplaçar una caua alterada, degalhada, frustada, per quauqua ren de nòu: *Renovelar l'ària d'una pèça*. 3. Rendre novèu en transformant: *L'autor a renovelat lo sieu estile*. 4. Recomençar, reïterar, tornar faire, tornar donar: *Renovelar una promessa*. 5. Establir un novèu contracte dau meme tipe qu'aqueu que s'acaba. Sin.: **prorogar**. ◆ **si renovar** v.pr. 1. Cambiar, èstre remplaçat: *Li generacions si renovèlon*. 2. Pilhar una forma novèla; portar d'elements novèus: *Un escrivan que non si saup renovar*. 3. Si tornar produrre, recomençar: *Un incident que si renovèla*.

renoveu n.m. 1. Renovelament, retorn: *La mòda dau capeu a conoissut un renoveu de succès*. 2. (lit.) Retorn dau printemps. Sin.: **respelida, renòu**.

rentabilisable (-izable), a adj. Que si pòu rentabilisar. Var.: **rendabilisable (-izable)**.

rentabilisacion (-izacion) vt. Accion de rentabilisar. Var.: **rendabilisacion (-izacion)**.

rentabilisar (-izar) vt. Rendre rentable. Var.: **rendabilisar (-izar)**.

rentabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es rentable. ◇ (econ.) *Taus de rentabilitat*: Rapoart entre lu beneficis d'una entrepresa e lu capitals engatjats. Var.: **rendabilitat**.

rentable, a adj. Que dona un benefici satisfasant. Var.: **rendable**.

rentrada n.f. Rintrada. Sin.: **dintrada** (escol.).

rentrar vt. Rintrar.

rentrat, ada adj. Rintrat. Sin.: **tornar, s'arrecampar, si recampar** (a maion).

rentrat n.m. Rintrat. Sin.: (fig.) **contengut, retengut: Ràbia, ira, contenguda**.

renvèrsa n.f. 1. Cambiament cap per cap de la direccion dau vent, d'un corrent, de la marea, etc. 2. *À la renvèrsa*: Sus l'esquina, en arrier. Var.: **revèrsa**.

renversible, a adj. Que pòu èstre renversat. Var.: **reversible**.

renversament n.m. 1. Accion de renversar, fach de si renversar. Sin.: **tombament: Tombament d'una estàtua., abatament, capvirament, enversada**. 2. (mús.) Estat d'un acòrdi que la sieu nòta fundamentala non si tròva à la bassa. ◇ Angle que si dona au mànegue d'una guitarra per rapoart à la caissa, per reglar l'autessa dei coardas. Var.: **reversament**.

renversant, a adj. (fam.) Qu'estona totplen: *Una nòva renversanta*. Var.: **reversant**. Sin.: **espantant, petrificant, palaficant, desconcertant, que laissa nec**.

renversar vt. (*renvèrsi*) 1. Metre à l'envers, metre sota sobre. ◇ *Renversar la vapor*: Var.: **reversar**.

renversat, ada adj. 1. Qu'es ò sembla èstre dins una posicion contrària à la posicion considerada normala: *Imatge renversat d'un objècte*. 2. Estupefach, espantat, desconcertat. 3. (coïna) Crema renversada: Crema montada à basa de lach e d'òus batuts cuècha au banh Maria. Var.: **reversat**.

renvigorir vt. (*renvigorissi*) Tornar donar de foarças, de vigor à. Sin.: **reviudar, reviscolar**.

reobasa n.f. (fisiol.) Intensitat minimala d'un corrent electric que, aplicat pendent una lònga durada à un nèrvi ò à un muscle, n'en provòca l'excitacion.

reoboam n.m. Botelha de champagne d'una contenença de sièis botelhas.

reocupacion n.f. Novèla ocupacion.

reocupar vt. Tornar ocupar.

reofil(e), a adj. (biol.) Si di dei espècias animalis e vegetalis que vívon dins lu torrents.

reografe n.m. Instrument previst per enregistrar graficament li variacions d'un corrent electric.

reografia n.f. Mesura dei variacions d'intensitat d'un corrent electric.

reologia n.f. Sciènça dei lèis de comportament dei materiaus, que lígon, à un instant donat, li constrenchas ai desformacions (elasticitat, plasticitat, viscositat, etc.).

reologic, a adj. Relatiu à la reologia.

reològue, òga n. Especialista de reologia.

reomètre n.m. Instrument de mesura per lu fluides.
reoperar vt. (*reopèri*) Tornar operar.
reorquestracion n.f. Novèla orquestracion.
reorquestrar vt. (*reorquèstri*) Tornar orquestrar:
Reorquestrar una òpera lirica.
reordinacion n.f. (relig.) Segonda ordinacion facha dins lo cas qu'una promiera ordinacion es estada reconoissuda invalida ò d'una validitat mausegura.
reorganizacion (-izacion) n.f. Accion de reorganisar.
reorganisar (-izar) vt. Tornar organisar, sus de basas nòvi.
reorganisator (-izator), tritz adj. e n. Que reorganisa.
reorientacion n.f. Accion de reorientar.
reorientar vt. Orientar (una politica, un escolan, etc.) dins una novèla direccion. ◆ si reorientar v.pr. Cambiar d'orientacion (espec. per un escolan).
reoscopic, a adj. Que sièrve per constatar la presença de corrents electricus.
reostat n.m. (electr.) Resistença variabla que, plaçada dins un circuit, permete de modificar l'intensitat d'un corrent.
reostatic, a adj. Relatiu au reostat.
repaissadura n.f. Racion d'un animau.
repàisser vt. (lit.) Noirir, sadolar, assadolar, desafamar. ◆ si repàisser v.pr. (lit.) Satisfaire la sieu fam, lu sieus desidèris: *Si repàisser de sang.*
reparable, a adj. Que pòu èstre reparat.
reparacion n.f. 1. Accion de reparar quauqua ren qu'es degalhat ò en pana; lo sieu resultat. Sin.: **radobatge, adobatge, adobadura**. 2. (biol.) Fach, per un organisme, de si restablir, de revenir à un estat normal. 3. Accion de reparar un prejudici moral: *Demandar la reparacion d'una ofensa*. 4. (dr.) Desdamatjament d'un prejudici, à la carga de la persona que n'es responsabla; pena que pertòca l'autor d'una infraccion. 5. (espòrts) *Susfàcia de reparacion*: Au balon, zòna delimitada davant la poarta, dins la quala una infraccion passibla d'un còup franc dirècte dona à un *còup de pen de reparacion*, correntament dich *penalti*. ◆ pl. 1. Travalhs efectuats en vista de la conservacion ò dau manteniment de locals. 2. Prestacions que lu Estats perdents dévon ai Estats qu'an ganhat la guèrra. ◇ (ist.) *Question dei reparacions*: Ensèm dei problemas que pauèt lo pagament dei damatages de guèrra que lo tractat de Versalhas impauèt à l'Alemanha en lo 1919.
reparar vt. 1. Tornar metre en estat cen qu'es degalhat, en pana. Sin.: **adobar, radobar, restaurar**. 2. Faire disparèisser un mau ò n'en diminuir li consequenças: *Reparar li errors d'un autre*. Sin.: **esmenjar**. 3. Far disparèisser li traças dau mòtle e li decas sus un objècte obtengut per fonda ò per motlatge. 4. *Reparar li sieu foarças*: Li restaurar, si restablir.
reparator, tritz adj. e n. Que repara: *Un soam reparator, un reparator de televisors*.
reparèisser vi. Tornar parèisser, si tornar manifestar.

reparlar vi. e vt. ind. (*de, à*) Tornar parlar.
repart n.m. Reparticion.
reparticion n.f. 1. Accion de repartir, de distribuir, de partatjar ò de classar de cauas; partatge. Sin.: **repart, desparticion, despartiment, repartiment, compartiment**. ◇ *Impoast de reparticion*: Impoast fixat per avança pi descompauat en contingents mes à la carga dei collectivitats locali que li repartisson entre lu contribuables. 2. Biais que son distribuïts, repartits d'èstres ò de cauas; distribucion. Sin.: **perequacion**. 3. Partida de la sciença economica qu'estúdia lu mecanismes de la formacion e de la redistribucion dei revenguts. 4. Tecnica de financiament dei regimes de pension.
repartida n.f. Resposta viva e espiritoa. Sin.: **rèplica, repic, revira, rebecada**.
repartidor n.m. Repartitor.
repartir vi. (*reparti*) Tornar partir, s'en tornar.
repartir vt. (*repartissi*) Partatjar, distribuir en foncion de règlas donadi. Sin.: **compartir, despartir**.
repartir vt. (*repartissi*) (lit.) Respondre d'un biais viu, replicar.
repartitiu, iva adj. Qu'a per tòca de repartir.
repartitor n.m. 1. Persona que fa una reparticion. ◇ Persona encargada d'efectuar la reparticion de l'impoast. ◇ Persona responsabla dei movements de produchs dins un oleoduc. 2. Dispositiu que permete de repartir un flux de matèria au cors dau temps sur un meme aparelh, ò entre divèrs aparellhs. 3. Resèrva dins la quala si còlon diferenti pòchas d'acier liquide e que permete d'alimentar li divèrsi linhas d'une màquina de colada continua. 4. Bastit dins lo quau de circuits abotisson sus de bòrnas ò de connectors que perméton de religar lu circuits entre elu d'un biais quasi permanent e de cambiar li destinacions en foncion dei besonhs. Var.: **repartidor**.
reparucion n.f. Fach de tornar parèisser: *La reparucion de la mieu revista preferida*.
repassa n.f. Produchs autres que la farina obtenguts en molinant li cerealas (bren, recopadura, etc.).
repassada n.f. Repassatge.
repassar vt. e vi. Tornar passar.
repassatge n.m. 1. (tecnol.) Desplaçament manual, mecanic ò electric d'un sistema d'exploracion sus la totalitat d'una susfàcia dont si debana un fenomène, per n'estudiar un après l'autre toi lu ponchs. 2. Movements sincronisats qu'animon lu faisseus electronics d'una càmera (per l'analisi de l'imatge) e dau televisor (per la sieu formacion). Sin.: **repassada**.
repast n.m. Past, dinnar; (pop.) tampona, forra.
repastar vt. Tornar pastar.
repatriar vt. Rapatriar.
repatriat, ada adj. e n. Rapatriat.
repatriement n.m. Rapatriement.
repaua n.f. Accion de tornar metre en plaça cen qu'èra estat levat, depauat, desmontat: *La repaua d'una pèça dau motor*. Var.: **repauva**.

repauada n.f. (caça) Luèc dont una bèstia si repaua pendent lo jorn. Var.: **repauvada**.

repauant, a adj. Que repaua, qu'assuausa. Var.: **repauvant**.

repauapen(s) n.m. 1. Element dont si pàuon lu pens, en complement d'un cadieràs. 2. Pèça fixada à l'encastre d'una mòto, dont si poàdon pauar lu pens. Var.: **repauvapen(s)**.

repauar vt. 1. Tornar pauar (un objècte): *Repauar un libre sus la taula*. 2. Tornar pauar (una question). 3. Tornar metre en plaça cen qu'èra estat levat, depauat, desmontat.

repauar vt. Metre quauqu'un, lo sieu còrs, lo sieu esperit, dins de condicions pròpri à si relassar: *Fa de ben de repauar lu uèlhs un moment*. Var.: **repauvar**. ♦ vi. 1. (lit.) En parlant d'un moart, èstre estendut ò èstre enterrat en quauque luèc: *Repaua au cementèri de Caucada*. Sin.: **jaçar**.

2. Restar au repaus, per que lu elements en suspension vagon au fond dau recipient, per qu'una modificacion si fague: *Laisser repauar una solucion, laisser repauar una pasta*. ◇ *Laisser repauar una tèrra: La laisser sensa cultura*. ♦ vt. ind. (*sus, sobre*) 1. Èstre pauat sus quauqua ren que sièrve de supoart. 2. Èstre establìt, fondat sobre: *Es un rasonament que repaua sobre una excellenta conoissença dau problema*. ♦ **si repauar** v.pr. 1. Cessar de trabalhar, d'agir, dins l'amira d'eliminar lo lassitge. 2. *Si repauar sobre quauqu'un*: Si fidar d'eu, s'en remetre à-n-eu. Var.: **si repauvar**.

repauat, ada adj. Que non presenta plus de traças de lassitge: *Una cara repauada*. ◇ *À tèsta repauada*: En pilhant lo temps de la reflexion. Var.: **repauvat**. Sin.: **suau, seren**.

repauatèsta n.m. Dispositiu adaptat au dossier d'un sètie destinat à sostenir la tèsta, à protegir lo suc. Var.: **repauvatèsta**. Sin.: **apiejatèsta**.

repaus n.m. 1. Absença de movement, immobilitat. ◇ (fis.) Estat d'un còrs immobile per rapoart à un sistema de referença particulier. 2. Fach per quauqu'un de si repauar, de cessar la sieu activitat; temps correspondent: *Pilhar un pauc de repaus*. 3. (lit.) Estat de quauqu'un que si repaua ò duèrme: *Non si deu disturbar lo repaus dei autres*. ◇ *Repaus eternau*: Estat que seguísse la moart; estat dei beats dins lo dògma de la Glèia catolica. 4. Periòde, jorn pendent lo quau si cèssa lo trabalh. ◇ *Repaus ebdomadari*: Repaus legal minimal de 24 oras consecutivi que tot emplegaire deu acordar ai sieus salariats. 5. (lit.) Estat de quauqu'un qu'es sensa preocupacion, que ren vèn trebolat la sieu tranquillitat; quietuda. 6. (mil.) *Repaus!*: Comand qu'indica l'abandon de la posicion dau garda-à-vos per aquela dau *repaus*, m'au pen senec leugierament en avant e la man seneca sus lo bocla dau cinturon. 7. Pauada dins la lectura ò la diccion d'un tèxto. Sin.: **relais** (1 à 7). 8. (constr.) Pichin planet qu'interrompe la seguida dei escaliers.

repauva n.f. Repaua.

repauvada n.f. Repauada.

repauvapen(s) n.m. Repauapen(s).

repauvatèsta n.m. Repauatèsta.

repauvant, a adj. Repauant.

repauvar vt., vt. ind. e vi. Repauar. ♦ **si repauvar** v.pr. Si repauar.

repauvat, ada adj. Repauat.

repear vt. (*repei*) Tornar pear.

repeçar vt. (*repèci*) Metre de pèças à un vestit. Sin.: **repetaçar**.

repeçatge n.m. Accion de repeçar; lo sieu resultat. Sin.: **repetaçatge**.

repecejar vt. Metre un molon de pichini pèças à un vestit.

repen n.m. 1. (arquít.) Embasament. 2. Glacís.

repensar vi. Tornar pensar: *Ai repensat à cen que m'as dich ièr*. ♦ vt. Tornar considerar, modificar: *Ai repensat lo mieu projècte*.

repentida n.m. Regret, repentiment, repençença.

repentiment n.m. Pentiment, regret, repençença.

repentinament adv. D'un còup solet.

repentir (si) v.pr. Si pentir.

repepiare, airitz n. Persona que repèpia. Var.: **repepion, repipion**.

repepiar vi. (*repèpi, classic repèpii*) Dire totjorn li memi cauas, espec. de cauas gaire coerenti. Var.: **repepionar, repipiar**.

repepiatge n.m. Accion de repepiar; prepaus tenguts en repepiant. Var.: **repepionada**.

repepion n.m. Repepiare.

repepionada n.f. Repepiatge.

repepionar vi. Repepiar.

repercussion n.f. 1. Accion de repercutir; fach de si repercutir. 2. Consequença, contracòup: *Un eveniment qu'aurà de repercussions grèvi*.

repercutar vt. Repercutir.

repercutir vt. (*repercutissi*) 1. Remandar: *Una paret que repercutísse la votz*. 2. Faire lo necessari per qu'una caua sigue transmesa. 3. (dr. fisc.) Faire suportar per d'autri personas la carga de (un impost, una taxa). Var.: **repercutar**. ♦ **si repercutir** v.pr. Aver de consequenças dirècti.

reperdre vt. Tornar perdre.

repertòri n.m. 1. Taula, recuèlh dont li donadas son organisadi dins un òrdre que permete de li retrovar facilament: *Repertòri alfabetic*. 2. Ensèm dei òbras que constituísso lo fond d'un teatre, d'una companhia de ballet. 3. Lo tot dei òbras qu'un artista interprèta abitualament dins lo relarg de l'art liric ò instrumental: *Aqueu cantaire a un repertòri ric e variat, lo repertòri de la guitarra*. 4. Ensèm de conoissenças, d'anecdòtas, etc. 5. (b.-A.) Ensèm de motius decoratius, formals, inconografics pròpris à un artista, à una epòca, à una civilisacion. 6. (coregr.) *Lo repertòri*: Li òbras essencialament classiqui e romantiqui.

repertoriar vt. (*repertòri, classic repertòrii*) Inscriure dins un repertòri; faire un repertòri de. Sin.: **catalogar, classificar, inventariar**.

repesca n.f. 1. Accion de repescar, de tornar sortir de l'aiga cen que li èra tombat. 2. Espròva suplementària reservada à de candidats eliminats, per la quala poàdon

obtenir la sieu qualificacion per la seguida d'una competicion, per l'obtencion d'un diplòma.

repescar vt. (*repesqui*) 1. Pescar d'autres peis, n'en pescar un autre còup. 2. Retirar de l'aiga (cen que li èra tombat). 3. (fam.) Receure (un candidat, un concurrent) après una espròva de repesca.

repetaçar vt. Repeçar.

repetaçatge n.m. Repeçatge.

repetèire n.m. Amplificador emplegat sus li linhas telefoniqui à granda distança.

repeten adj. 1. Rusca de pin. 2. Repepiaire.

repetenar vi. Petilhar, petejar. Var.: **repetenear**.

repetenear vi. Repetenar.

repeticion n.f. 1. Redicha, retorn de la mema idea, dau meme mòt. 2. Moment dau trabalh dei comedians, dei musicians, dei dançaires, etc., dins lo quau méton au ponch cen que presentaran au public. 3. (anc.) Cors particulier donat à un escolan, à d'escolans. 5. Reïteracion d'una accion. ◇ (psican.) *Compulsion de repeticion*: Procèssus inconscient e irresistible que replaça lo subjècte dins de situacions desagradivi, analògui à d'experiéncias anciani. 6. *Arma à repeticion*: Arma de fuèc que la sieu cadença de tir es aumentada au mejan d'un cargament automatic dei municions dins la cambra. Sin.: **arma mièja automatica**. 7. (geom.) *Repeticion d'òrdre n*: Rotacion d'un n^{en} de torn que mena la figura en coïncidèncja mé la sieu posicion iniciala. 8. (dr.) *Repeticion de l'indeugut*: Accion en restitucion d'una soma reçaupuda en causa.

repetier, a n. En França, sota l'Ancian Regime, persona que vendia au detalh legumes, frucha, espècias e sobretot la sau dei graniers reials.

repetiera n.f. Revendeiritz (espec. de peis).

repetir vt. (*repetissi*) 1. Tornar dire (cen qu'es ja estat dich) ò cen qu'una altra persona a dich. Sin.: **redire**. 2. Tornar faire (cen que s'es ja fach), recomençar: *Repetir una experiéncia*. Sin.: **tornar faire, tornar començar, duplicar, reïterar, redoblar**. 3. Reprodure en granda quantitat: *Repetir un motiu d'ornament*. 5. (dr.) Reclamar (cen que s'es prestat ò cen que si pretende èstre estat pilhat sensa drech). ◆ **si repetir** v.pr. Tornar dire li memi causas sensa necessitat. Sin.: **repepiar, sansonhar**.

repetitor, tritz n. (anc.) Persona que donava de leiçons particulieri à d'escolans.

repetitiu, iva adj. Que si debana d'un biais monotòne, que sembla si repetir sensa relambi.

repetre vt. Repetir.

repetum n.m. 1. Fach de petilhar; bosin correspondent. 2. Bramadissa.

repic n.m. 1. Refranh. Sin.: **repilha, retinton, tornada**. 2. Repartida. 3. Contracòup. 4. Repeticion (dei oras). 5. Rebatuda, au juèc dau piquet.

repicada n.f. Repeticion d'una sonaria de campana, de relòri.

repicar vt. (*repiqui*) Tornar plantar un jove plant. Sin.: **transplantar**. ◆ vi. 1. Rebatre. ◇ *Rèpica mai!*: Li siam mai! 2. Replicar. 3. Picar, en parlant dei oras.

repilha n.f. Repic.

repilhada n.f. Fach de repilhar. Sin.: **represa**.

repilhar vt. 1. Tornar pilhar; pilhar un autre còup, en mai: *Repilhar la sieu plaça, repilhar de pan*. Sin.: **tornar prendre**. 2. Tornar en possession de (cen qu'es estat donat, depauat, consentit): *Repilhar lu sieus bagatges*. 3. Devenir propietari ò responsable (quauqua ren qu'una altra persona detenia); recrompar: *Repilhar una botega*. 4. Quèrre: *Anar repilhar lu pichoï à l'escòla*. 5. Tornar agantar, tornar arrestar (quauqu'un que s'es escapat). Sin.: **regantar, peçugar**. ◇ *Mi repilheran plus*: Es lo darrièr còup que fau aquò. 6. Recuperar una mèrç venduda en acceptant d'en anullar la venda. 7. Retrovar (un estat, una disposicion, una facultat): *Un convalescent que repilha de foarças*. ◇ *Repilhar grèlh*: Repilhar vida, si reviudar. 8. En parlant d'una malautia, tornar rendre malaut: *Aqueu virus l'a repilhat*. 9. Contunhar (una caua interrota), tornar faire (una activitat interrota): *Repilhar lo sieu trabalh*. 10. Tornar donar (una comèdia, un film, un spectacle). 11. Tornar enonciar (un discors, de paraulas, de prepaus, d'ideas): *Repilhar lo refranh*. 12. Tornar parlar, après un silenci: «*Non siéu d'acòrdi*», *repilhèt lo protagonista*. 13. Portar de correccions, faire subir de transformacions à (quauqua ren): *Repilhar un article*. Sin.: **corregir**. ◇ Rendre mai estrech un vestit en modificant li cordaduras. 14. Blaimar, faire de repròchis à: *Repilhar un enfant sobre lo sieu comportament*. Sin.: **semonsar, sermonejar, admonestar**. ◆ vi. 1. Si desvolopar normalament après èstre estat transplantat; tornar créisser: *Aquest aubre repilha ben*. Sin.: **regrelhar**. 2. Si tornar manifestar: *Lo frèi repilha*. Sin.: **tornar**. 3. En parlant dau comèrci, dei afaires, tornar actius après un moment de ralentiment. 4. Tornar començar après una interrupcion, en parlant d'una activitat: *Lu cors repilhon la setmana que vèn*. ◆ **si repilhar** v.pr. 1. Recobrar la mestresa de si-meme: *Si repilhar après una depression*. 2. Si corregir, rectificiar un prepaus: Faire un error e si repilhar.

repintar vt. Tornar pintar.

repintat, ada adj. Qu'a una pintura novèla. ◆ n.m. part d'un tableu que l'artista a repintat ò qu'es estada l'objècte d'una restauracion. Var.: **repintura**.

repintura n.f. 1. Segonda jaça de pintura. 2. Repintat.

repiar vi. Repepiar.

repipion adj. Repepiion.

replaçament n.m. Accion de replaçar.

replaçar vt. 1. Tornar metre (quauqua ren) à la sieu plaça, dins una boana posicion. 2. Plaçar, situar (quauqua ren, quauqu'un) dins tali circonstanças: *Replaçar un eveniment dins lo sieu contèxte*.

replanar vt. Tornar aplanar.

replantatge n.m. Accion de tornar aplanar; lo sieu resultat. Sin.: **aplanament**.

replantacion n.f. Accion de replantar. Sin.: **replantatge**.

replantar vt. Tornar plantar. Sin.: **transplantar**.

replantatge n.m. Replantacion.

replec n.m. 1. Plec doble. Sin.: **dobladura**, **plegadura**. 2. Fach de s'en tornar à una posicion, à una valor que marca un retorn en darrièr, una regression. 3. (mil.) Retirada voluntària d'una tropa. Sin.: **replegament**. ◆ pl. 1. Sinuositats, ondulacions: *Lu replecs d'un terren*. Sin.: **ondejament**. 2. (fig., lit) Cen que li a de mai escondut, de mai intime: *Lu replecs de l'esperit uman*.

replecion n.f. (med.) Estat d'un organe remplit: *Replecion gastrica*.

replegable, a adj. Que pòu èstre replegat.

replegament n.m. Accion de replegar, de si replegar.

replegar vt. (*replegui*) ◆ **si replegar** v.pr.

replet, a adj. Grassòt.

repletiu, iva adj. (med.) Que sièrve à remplir.

rèplica n.f. 1. Resposta viva à cen qu'es estat dich ò escrich; objeccion. Sin.: **revira**, **rebecada**, **remocada**, **contèsta**. ◇ *Faire la rèplica*: Respondre immediatament, vivament, m'un esperit de repartida. 2. Repartida. 3. Partida d'un dialògue teatral qu'un actor di. ◇ *Donar la rèplica*: Servir de partenari à l'actor, à l'actritz qu'a lo ròtle principal. 3. Persona, accion, òbra que sembla èstre l'imatge d'una altra. ◇ Còpia d'una òbra d'art, facha ò non sota lo contraròtle de l'autor. Sin.: **retime**. 4. (geol.) Gacilhada segondària après la gacilhada principala d'un seïsme.

replicacion n.f. (biol.) Duplicacion cromosomica.

replicadament adv. Iterativament.

repliar vt e vi. (*rèpliqui*) Respondre embé vivacitat, en s'opauant. Sin.: **rebecar**, **contestar**, **remocar**.

replonjar vt. (fr.) Tornar plonjar. ◆ **si replonjar** v.pr. S'en tornar à una ocupacion en li metent d'intensitat. Sin.: **s'endintrar**.

replumar vt. Tornar garnir de plumas. ◆ vi. Mudar, en parlant dei auceus.

replumatge n.m. Muda (dei auceus).

repoart n.m. 1. Accion de reportar un total d'una colomna ò d'una pàgina sus una altra; la soma ensinda reportada. ◇ (comptab.) *Repoart à noveu*: Reliquat d'un resultat (benefici ò perda) repilhat dins lo bilanç seguent. 2. (fin.) Operacion de Borsa tractada à la liquidacion d'un mercat à tèrme en vista de prorogar l'especulacion fins à la liquidacion seguenta; benefici que fa aqueu qu'a de capitals e prèsta à l'especulador lu fonds necessaris per aquesta prorogacion. 3. Cen que si ganha dins una corsa de cavaus e que s'engatja dins una altra corsa. 4. Accion de remetre à un autre moment: *Lo repoart d'una partida de balon*. ◇ (mil.) *Repoart d'incorporacion*: Temps que la lèi pòu acordar à un jove en cors d'estudis que vòu retardar la sieu incorporacion. Sin.: **remandament**, **ajornament**. 5. En litografia, transpoart per decalc, sus pèire ò metal, d'un dessenh, d'una gravadura, d'un tèxto compauat. ◇ En offset, operacions fisicoquimiqui de preparacion de la forma d'impression à partir dau montatge. 2. (art contemp.) *Repoart fotografic*: Transferiment d'un imatge fotografic sus una tela ò una estampa.

repoasta n.f. 1. Resposta viva e immediata à un atac verbal. Sin.: **rebecada**, **rèplica**. 2. Accion que respoande immediatament à un atac (espec. dins lo vocabulari militar). 3. (escr.) Atac que vèn just après una parada. Sin. (2 e 3): **rèplica**, **torna**, **revira**.

re poblament n.m. 1. Accion de repoblar un luèc; fach de si repoblar, d'èstre repoblat. 2. Reconstitucion d'un massís forestier.

repoblar vt. (*repòbli*) 1. Poblar (una region despoblada). 2. Tornar garnir (un luèc) d'espècias vegetali ò animal.

repolidura n.f. Accion de repolir. Sin.: **realiscatge**. Var.: **repoliment**.

repolir vt. (*repolissi*) Tornar faire lo revestiment d'un barri. Sin.: **realiscar**, **tornar aliscar**.

repompeu n.m. (fam.) Obstacle. Sin.: **trabuc**, **arrestada**, **travèrsa**.

reportaire, airtz n. 1. Jornalista que recuèlhe d'informacions que son pi difusadi per la premsa, la ràdio, la television. Var.: **reporter** (angl.). Sin.: **entrevistaire**. 2. Professional que prepara per decalc li formas litografiqui ò per còpia li placas offset. 3. *Reportaire, reportritz d'imatges*: Reporter-cameraman.

reportar vt. (*repoarti*) 1. Portar una caua au luèc dont èra precedentament: *Reportar un libre dins la biblioteca*. Sin.: **tornar metre**. 2. Plaçar à un autre luèc tornar inscriure alhors: *Reportar una soma à una altra pàgina*. 3. Aplicar una caua à una altra destinacion: *Reportar de votz sus un autre candidat*. 4. Remandar à un autre moment. 5. Faire un repoart en Borsa. Sin.: **ajornar**. ◆ **si reportar** v.pr. (*à*) 1. Si transportar en pensada. 2. Si referir à: *Si reportar à un document donat*.

reportatge n.m. 1. Ensèm dei documents e dei foants qu'un jornalista recampa sus lo luèc d'un eveniment sus lo quau mena una enquesta. 2. Programa d'un mèdia (audiovisual, radiofonic ò de la premsa escricha) que presenta un ensèm d'informacions coèrent sus d'un tema d'actualitat, d'istòria, de societat ò de natura: *Un reportatge sus lo Mercantor*. 3. Foncions, servici d'un reportaire dins un jornal. Var.: **raportatge**.

reporter n. (angl.) Reportaire.

reporter-cameraman n. (angl.) Jornalista que recampa d'elements d'informacion visuals. Sin.: **reportaire d'imatges**.

repossa n.f. Accion de repossar (bèrris, plantas). Sin.: **regrelh**, **reviure**, **brot** (plantas), **recreis** (bèrris).

repossada n.f. Repulsion; refolement. Sin.: **descoar**, **escufèa**, **escufenha**, **defeci**, **refasti**.

repossador n.m. Autís per faire li botas. Sin.: **caçador**.

repossar vi. Tornar créisser, tornar grellhar. ◆ vt. 1. Butar en arrier, faire recular (quauqua ren, quauqu'un, un grope). 2. S'opauar embé succès à (quauqu'un): *Repossar l'enemic*. 3. Resistir à: *Repossar una temptacion*. 4. Non admetre, non acceptar: *Repossar una demanda*. 5. Realisar una forma per repossatge.

repossatge n.m. Formatge à frèi d'una pèça metallica de la paret fina.

repostar vt. (*repoasti*) 1. Respoandre vivament à un escòrn, à un atac. Sin.: **rebecar**, **replicar**, **respoandre**. 2. (escri.) Atacar immediatament après aver parat.

repregar vt. ind. (*repregui*) Tornar demandar embé insistença: *Ti repregui de mi laisser faire.*

reprémer vt. Reprimir.

reprendre vt. Repilhar. Sin.: **tornar pilhar**, **tornar prene**, **tornar prendre**, **recobrar** (l'èime, un objècte).

repreneire, **eiritz** n. (dr.) Persona que repilha una empresa en dificultat.

repreensible, **a** adj. Digne de blaime. Sin.: **cenurable**, **blaimable**, **reprovable**, **condamnabile**, **criticable**.

reprension n.f. Blaime, correccion, repròchi. Sin.: **rancura**, **critica**, **reprovacion**, **censura**, **encusament**, **semonsa**.

represa n.f. 1. (mil.) Fach de repilhar una posicion: *La represa d'un casteu*. 2. Fach de repilhar cen qu'èra estat interrot: *La represa dei negociacions*. 3. Reactivacion, reffloriment: *La represa dau comèrci, la represa de la Borsa*. 4. (tecn.) Passatge d'un regime de motor bas à un regime superior sensa cambiar de marcha. ◇ *Pompa de represa*: Pichin piston situat dins lo carburator, qu'enriqueisse en essença lo mesclum ària-essença per una acceleracion rapida. 5. (espòrts) Assaut, en bòxa e en escrima. ◇ Segond temps (balon, rugbi, etc.). 6. Còup, fes: *A agit ensinda à mai d'una represa*. 7. (metal.) Operacion destinada en metallurgia à desseparar l'argent de l'aur. 8. (mus.) Part d'una pèça de música escricha per èstre jugada doi còups de seguida.

reprezalhas n.f. pl. Violenças que si fan subir à un enemic per compensar un damatge qu'a causat ò per si venjar. Sin.: **venjança**, **tornas** (f. pl).

representable, **a** adj. Que pòu èstre representat.

representacion n.f. 1. Accion de rendre sensible quauqua ren au mejan d'una figura, d'un simbòle, d'un signe: *L'escriptura es la representacion de la lenga parlada*. 2. Imatge, figura, simbòle, signe que representa un fenomène, una idea. ◇ (mat.) Representacion grafica (d'una foncion): Lo tot dei ponchs dau plan que, relativament à un referencial, an per abscissa un nombre quau que sigue e per ordenada l'imatge d'aquesto nombre per la foncion. 3. (filos.) Cen que fa qu'un objècte es present à l'esperit (imatge, concèpte, etc.) ◇ (psicol.) Percepcion, imatge mentala, etc., que lo sieu contengut si repoarta à un objècte, à una situacion, à una scena, etc., dau monde dins lo quau viu lo subjècte. 4. Accion de representar au mejan de l'art; òbra artistica que figura quauqua ren, quauqu'un. 5. Accion de donar un spectacle davant un public, en partic. au teatre; aquest spectacle. 6. (dr.) Procediment juridic en vertut dau quau lo *representant* complisse un acte en nom e per lo còmpte dau *representat*. ◇ Procediment juridic en vertut dau quau lu eiretiers vènon à la succession dau moart en plaça dei sieus antenats moarts precedentament. 7. Accion de representar quauqu'un, una collectivitat; la, li persona(s) que n'en son encargadi: *La representacion nacionala*. 8. Activitat de quauqu'un que representa una

empresa comerciala dins un sector determinat. 9. Accion de tornar metre sota lu uèlhs: *Demandar la representacion d'un document*.

representança n.f. (psicol.) Travalh de la pulsion, que si compaua d'una representacion psiquica e d'un movement de desidèri.

representant, **a** n. 1. Persona que representa una altra persona ò un grope. ◇ *Representant sindical*: Representant sindical dins una empresa. ◇ *Representant dau personal*: *Delegat dau personal d'una empresa*. ◇ *Representant dau pòble*: Parlamentari. ◇ *Cambra dei representants*: Dins divèrs país coma la Belgica e lu Estats Units d'Amèrica, promiera Cambra parlamentària. 2. *Representant (de comèrci)*: Intermediari encargat de prospectar una pràctica e de pilhar de comandas per una empresa. 3. (mat.) Element d'una classa d'equivalença.

representar vt. 1. Rendre perceptible, sensible au mejan d'una figura, d'un simbòle, d'un signe. 2. Figurar, reproduire per un mejan artistic ò un autre procediment: *Lo decòr representa una plaça de vilatge*. 3. Descriure, evocar (quauqua ren) per lo lengatge, l'escriptura: *Es representat coma una persona violenta*. 4. Donar (un spectacle) davant un public. 5. (lit.) Faire observar à quauqu'un, metre en garda còtra quauqua ren: *Representar à un amic li consequenças de la sieu accion*. 6. Aver reçauput un mandat per agir en nom de quauqu'un, d'un grope: *Representar lo sieu país à un acamp internacional*. 7. Èstre lo representant d'una empresa comerciala. 8. Èstre lo simbòle, l'incarnacion, lo tipe de quauqua ren: *Aqueli personas represèton lo ciutadan mejan*. 9. Correspoandre à quauqua ren, aparéisser coma lo sieu equivalent: *Aquesta descubèrta representa una revolucion*. 10. Tornar presentar, tornar portar (quauqua ren) à (quauqu'un): *Representar una letra que non èra estada distribuïda*. ◆ **si representar** v.pr. 1. Si figurar, s'imaginar (quauqu'un, quauqua ren que non es present actualament). Si tornar presentar (à un examèn, una eleccion, etc.).

representat, **ada** n. Persona per cu un representant fa un acte juridic.

representatiu, **iva** adj. 1. Que representa una collectivitat e pòu negociar, parlar en lo sieu nom: *Sindicat representatiu*. 2. Considerat coma modèle, lo tipe d'una categoria: *Escapolon representatiu*. 3. *Regime representatiu*: Regime fondat sobre lo principi de la sobeiranitat nacionala, dins lo quau lu ciutadans dónon mandat ai sieus elegits de decidir en lo sieu nom.

representativament adv. D'una mena representativa.

representativitat n.f. 1. Qualitat de quauqu'un d'un partit, d'un gropament ò d'un sindicat que la sieu audiença dins la populacion fa que si pòu exprimir valablament en lo sieu nom. 2. Qualitat d'un escapolon constituït de tau biais que correspoandre à la populacion que n'es extrach.

repressible, **a** adj. Que pòu èstre reprimit. Sin.: **reprimible**.

repression n.f. 1. Accion de reprimir, de punir. 2. Accion d'exercir de constrenchas grèvi, de violenças sobre quauqu'un ò un grope per empachar lo desvolopament d'un desòrdre. 3. (psican.) Fach de remandar foara de la consciença d'un contengut retengut desagradiu ò inacceptable.

repressiu, iva adj. Que reprimisse; que la sieu tòca es de reprimir: *Una juridiccion repressiva.*

repressor n.m. Molecula ipotetica que, dins li cellulas viventi, empacha la produccion d'una enzima quora es inutila.

reprimer vt. (it.) Reprimir.

reprimir vt. (*reprimissi*) 1. Arrestar la manifestacion, lo desvolopament de (un sentiment, una paraula, un gèst): *Reprimir un movement de ràbia.* 2. Empachar per la constrencha lo desvolopament d'una accion jutjada perilhoa. Var.: **reprimer**.

reprís, isa n. Persona qu'a ja subit una condemnacion penala. Sin.: **recidivista, condemnat.**

reprobacion n.f. Reprovacion.

reprobable, a adj. Reprovable.

reprobar vt. Reprovar.

reprobator, tritz adj. Reprovator.

reprochable, a adj. Que pòu èstre reprochat. Sin.: **rancurable, blaimable.**

reprochar vt. (*repròchi*) 1. Adreiçar un repròchi, de repròchis à quauqu'un: *Ti repròchi la tieu passivitat.* Sin.: **faire remostrança de, rancurar, assautar, renfassar, recastenar, encusar.** 2. Trovar de causas que non van à, criticar: *Que repròches au mieu can?* ♦ vi. Provocar de retorns gastrics: *Lo caulet mi repròcha.* ♦ **si reprochar** v.pr. Si considerar coma responsable: *Mi repròchi la mieu impaciença.* Sin.: **si voler mau, tenir à mau.**

repròchi n.m. Cen que si di à quauqu'un per li exprimir lo sieu maucontentament, la sieu desaprobacion sobre lo sieu comportament. Sin.: **recast, reprovier, blaime, semonsa, remostrança.**

reproduccion n.f. 1. Foncion per la quala lu èstres vivents perpetúon la sieu espècia. 2. Imatge obtengut à partir d'un original; acte de reproduire un tèxto, una illustracion, de sons; imitacion fidèla. Sin.: **repeticion, còpia, calc, rèplica, difusion, retipe.** ◇ *Drech de reproduccion:* Drech de l'autor ò dau proprietari d'una òbra literària ò artistica de n'en permetre la difusion e de n'en tirar un benefici. 3. (arts graf.) Fixacion materiala d'una òbra literària ò artistica per toi lu procediments que perméon la sieu comunicacion au public d'un biais indirècte. 4. (sociol.) Procèssus per lo quau una societat si perpetua, en particular dins lo sieu partiment en classas socials e dins li sieu valors culturalis e etiqui, dau fach de l'educacion, de la formacion que dona ai sieus joves.

reproductibilitat n.f. Caractèr de cen qu'es reproductible.

reproductible, a adj. Que pòu èstre reproduch.

reproductiu, iva adj. Relatiu à la reproduccion.

reproductor, tritz adj. Que sièrve à la reproduccion dei èstres vivents; de la reproduccion.

reproductor n.m. (tecn.) Gabarit en forma de la pèça que si vòu obtenir.

reproductritz n.f. 1. (anc.) Màquina mecanografica capabla de faire la reproduccion automatica de cartas perforadi ò d'un riban de cartas perforadi. 2. Bèstia que sièrve à la reproduccion, genitritz.

reproduire vt. (*reprodui*) 1. Restituir (un fenomène) lo mai fidelament possible. Sin.: **tornar produire, iterar, reproduir, reïterar, engendrar.** 2. Far paréisser (un tèxto, una òbra qu'a ja fach l'objècte d'una publicacion anteriora): *Reproduire una fotografia.* Sin.: **copiar, calcar, retipar.** 3. *Màquina per reproduire:* Màquina-autís que permete d'executar una pèça pariera à un modèle donat, en modificant eventualament li dimensions. ♦ **si reproduire** v.pr. 1. Donar naissença à d'individús de la sieu espècia. Sin.: **si multiplicar, racejar, congrear.** 2. Si tornar produire, tornar acapitar. Sin.: **tornar arribar.**

reprografia n.f. Lo tot dei tecnicas que perméon de reproduire un document.

reprografiar vt. (*reprografi*, classic *reprogràfi*) Reproduire (un document) per reprografia.

reprografic, a adj. Relatiu à la reprografia.

reprogramacion n.f. Programacion novèla.

reprogramar vt. 1. En gèni genetic, practicar una manipulacion que permete à una bacteria d'acomplir un programa precis (fabricacion d'ormònas, de vaccins, etc.). 2. (inform.) Tornar faire, corregir un programa. 3. Donar una novèla data per un spectacle anulat, una manifestacion, una operacion, etc. Sin.: **tornar programar.**

repropchable, a adj. (forma classica medievals) Reprochable.

repropchar vt. e vi. (forma classica medievals) (*repròpchi*) Reprochar. ♦ **si repropchar** v.pr. Si reprochar.

repròpchi n.m. (forma classica medievals) Repròchi.

reprovable, a adj. Que pòu èstre l'objècte de reprobacion. Var.: **reprobable.** Sin.: **blaimable, criticable, censurable, condemnable.**

reprovacion n.f. 1. Jutjament per lo quau quauqu'un blaima lo comportament d'una altra persona. Var.: **reprobacion.** Sin.: **reprovier, recast, blaime, critica, condemnacion, abominacion, aborrimet, detestacion.** 2. (teol.) Jutjament per lo quau Dieu escarta un pecador dau sauvament etèrne. **anatema, execracion, malediccion, damnacion.**

reprovaire, airtz adj. Reprovator.

reprovar vt. (*repròvi*) 1. Regetar (un acte) en condemnant, en criticant. Var.: **reprobar.** Sin.: **condannar, censurar, abominar, blaimar, criticar, aborrir, detestar.** 2. (teol.) En parlant de Dieu, exclure (un pecador) dau sauvament etèrne. Sin.: **condannar, anatemisar.**

reprovat, ada adj. e n. 1. Que la societat regeta. 2. Damnat: *Lu justs e lu reprovats*. Sin.: **maudich, condemnat, anatemisat**.

reprovalor, tritz adj. Qu'exprimisse la reprovacion. Var.: **reprobator, reprovare**. Sin.: **blamaire**.

reps n.m. Estòfa d'amoblament dei costats perpendicularis ai bòrds.

reptacion n.f. 1. Accion de s'estraissinar. 2. Biaís de locomocion animala dins lo quau lo còrs progressar sensa l'ajuda dei membres, sus una susfàcia solida ò dins lo soal.

reptar v.i. Si desplaçar sus lo ventre. Sin.: **serpar, serpatejar, s'estraissinar**.

reptil(e) n.m. *Reptiles*: Classa de vertebrats, de la temperatura variabla, que respíron au mejan de paumons, que si desplaçon sus de patas ò sensa patas, coma li sèrps, li tartugas, etc.

reptilian, a adj. Relatiu ai reptiles.

república n.f. (dau latin *res publica*, caua publica) 1. Forma d'organizacion política dins la quala aquelu que detènon lo poder l'exercisson en vertut d'un mandat que li dona lo pòble 2. (M'una majúscula) Estat, país qu'a aquesta forma d'organizacion.

republican, a adj. Qu'apartèn à la república. ♦ adj. e n. 1. Qu'es partidari de la república. 2. *Partit republican*: Un dei doi partits màgers dei Estats-Units d'Amèrica.

republican n.m. Pàssera d'Àfrica australa, qu'edifica un nido collectiu dont si reprodúon de desenaus de coblas (Família dei ploceïdats).

republicanisme n.m. Sentiments, opinions, doctrina dei republicans.

repudi n.m. (it.) Repudiacion.

repudiacion n.f. Accion de repudiar. Var.: **repudi, repudiament**. Sin.: **divòrci, dissolucion, renegament**.

repudiament n.m. Repudiacion.

repudiar vt. (*repudi*, classic *repúdiu*) 1. Dins li legislacions antiqüi e dins lo drech musulman, remandar la sieu frema en vertut de disposicions legali per decision unilateral de l'espós. 2. Renonciar à quauqua ren, regetar.

repugnança n.f. Aversion per quauqu'un, quauqua ren; antipatia, desgust, repulsion. Sin.: **refasti, òdi, descoar, refastum, aprension, nausea**.

repugnant, a adj. Qu'inspira de repugnança. Sin.: **descorós, repulsiu, odiós, refastigós**.

repugnar vt. ind. 1. Inspirar de repugnança, d'aversion à; desgustar, escufunhar. 2. Provar d'aversion à faire quauqua ren. Var.: **repugnir**.

repugnir vt. ind. Repugnar.

repulsion n.f. 1. Viva repugnança, aversion, desgust. Sin.: **descoar, refasti, escufea, escufenha**. 2. (fis.) Foaça en vertut de la quala de còrs si repósson mutualament.

repulsiu, iva adj. Que repossa. Sin.: **fastigós, descorós, odiós**.

reputacion n.f. 1. Biaís que quauqu'un, quauqua ren es considerat: *A la reputacion d'èstre una persona onèsta*. 2. Opinion favorabla ò desfavorabla; fama: *Aver boana reputacion*. Sin.: **renom, dicha, notorietat, celebritat, prestigi, estima**. ♦ *De reputacion*: Solament d'après cen que s'aude dire.

reputar vt. (lit.) Estimar, jutjar, considerar.

reputat, ada adj. 1. Que considerat coma: *Un òme reputat egoïsta*. 2. Qu'es ben conoissut, qu'a una granda fama, un grand renom: *Un mètge reputat*.

requalificacion n.f. Novèla qualificacion donada à un travaillaire ò à un esportiu.

requalificar vt. (*requalifiqui*) Donar una novèla qualificacion à.

requeriment n.m. Requèsta.

requerir vt. (*requerissi*) Requèrre.

requerrable, a adj. Que lo creancier deu anar recercar.

requèrre vt. 1. Reclamar, necessitar. Sin.: **demandar**. 2. Demandar en justícia: *Requèrre l'aplicacion d'una pena*. 3. (dr.) Efectuar una requisicion, en parlant de l'Administracion. Sin. (2 e 3): **citar, avisar, convocar, intimar**. 4. Donar à una autoritat militària una requisicion de la foarça armada. Sin.: **comandar**. Var.: **requerir**.

requerrença (-éncia) n.f. Acte de requèrre.

requerrent, a adj. e n. (dr.) Persona que requèrre, que demanda en justícia.

requèsta n.f. 1. Demanda escricha ò verbala, suplica: *Presentar una requèsta*. 2. (dr.) Demanda efectuada dapé una juridiccion ò un jutge, dins l'amira d'obtenir una decision provisòria. Sin. (1 e 2): (dr.) **demanda en justícia**. 3. *Mèstre de requèstas*: En França, membre dau Conseu d'Estat encargat d'establir un rapoart sobre lu affaires que li son distribuïts. Sin.: **requeriment, suplica, sollicitacion**. Var.: **requista**.

requistar vt. (*requèsti*) Tornar cercar (la sauvatgina), en parlant dei cans de çaça.

requete n.m. (esp.) (ist.) 1. En Espanha, combatent carlista voluntari, au s. XIXⁿ. 2. Pendent la guèrra civila espanhòla, sordat de l'armada nacionalista (pi franquista, à partir dau 1937).

réquia n.f. (it.) 1. Preguiera de la Glèia catolica per lu moarts: *Messa de réquia*. 2. Música compauada sobre d'aqueu tèxto. Var.: **requièm**. (Campra, Gèli, Mozart, Faure, Verdi...). ♦ pl. Pichins cierges distribuïts ai enterraments.

requièm n.m. Rèquia.

requincar vt. (*requinqui*) Requinquinar.

requinquinar vt. (fam.) Tornar donar de foarças, d'envanc à. Sin.: **requincar, reviscolar, restablir**. ♦ **si requinquinar** v.pr. (fam.) Si restablir après una malautia.

requisicion n.f. 1. Procedura qu'autorisa l'Administracion à constrénher un particulier à li cedir un ben ò à efectuar una prestacion. 2. *Requisicion de la foarça armada*: Acte escrich per lo quau divèrsi autoritats

publiqui autréjon à una autoritat militària una mencion de manteniment de l'òrdre ò de polícia judiciària. 3. (proced.) *Requisicion d'audiènça*: Placet. ◆ pl. (dr. pen.) 1. Requisitòria pronunciada à l'audiènça. 2. Conclusions dau ministèri public dins lu afaires que li son comunicats.

requisicionar vt. 1. Si procurar de bens, emplegar lu servicis de quauqu'un per acte de requisicion: *Requisicionar de tropas*. (fam.) Emplegar quauqu'un per un servici quau que sigue: *Requisicionar d'amics per faire sant Miqueu*.

requisit n.m. (angl.) (didact.) Ipotèsi.

requisitòri n.m. Requisitòria.

requisitòria n.f. 1. (proced.) Plaidejar per lo quau lo ministèri public demanda l'aplicacion ò non de la lèi penala còtra l'acusat. 2. Discors dins lo quau son amolonadi li acusacions còtra (quauqu'un): *Dreiçar una requisitòria còtra lo govèrn*. Var.: **requisitòri**.

requisitorial, a adj. Que tèn de la requisitòria. Var.: **requisitoriau**.

requisitoriau, ala adj. Requisitorial.

requist, a adj. 1. Demandat, necessari: *Li condicions requisti per aver una promocion*. 2. Preciós, recercat, de tria, rare, de qualitat.

resalar vt. Tornar salar.

resaludar vt. Tornar saludar.

resarciment n.m. Indemnitat, desdamatjament. Sin.: **idemnisacion, compensacion**.

resarcir vt. (*resarcissi*) Indemnisar, desdamatjar.

resca n.f. Aresta. Sin.: **espina**.

rescapar v.i. ind. (ajustar) Escapar, si sauvar de.

rescapat, da adj. e n. Sauvat de, sobrevivent.

rescaptable, a adj. Que pòu èstre rescaptat, sauvat.

rescaptar vt. 1. Obtenir lo perdon (dei sieus pecats). 2. Rançonar. Var.: **rescatar**. Sin.: **resensonar**.

rescapte n.m. 1. Delicte que consistisse à temptar de si faire donar de sòus sota la menaça de revelacions ò d'imputacions difamatòri; rançon. 2. (fig.) Procediment per obtenir de quauqu'un cen que si vòu en emplegant de mejans de pression psicologics, en li faguent paur, etc. Sin.: **cantatge, chantatge** (fr). 3. Rançon. Var.: **rescat**. 4. Fach de perdonar (un pecat, etc.).

rescaufaire n.m. Envlopa qu'entorna la cambra de vaporisacion d'unu carburators e caudieras, per rescaufar lo mesclatge gasós.

rescaufament n.m. Fach de si rescaufar: *Lo rescaufament climatic*. Sin.: **encalorada**.

rescaufar vt. 1. Escaufar, rendre caud ò mai caud cen que s'es refreiat: *Rescaufar la sopa*. 2. Ranimar un sentiment, li tornar donar de foarça: *Rescaufar l'ardor dei combatents*. Sin.: **encalorar, caudejar**. ◆ **si rescaufar** v.pr. 1. Tornar donar de calor au sieu còrs. 2. Venir mai caud: *En estiu, la tèrra si rescaufa*.

rescaufat n.m. 1. Noiridura rescaufada. ◇ (provèrbis) *Serventa repilhada es sopa rescaufada. Prèire desfrocat, caulet rescaufat son jamai estats agradats*. 2. (fig. fam.) Cen qu'es vièlh, tròup conoissut, e donat coma nòu.

rescaufatge n.m. Accion de rescaufar.

rescaufador n.m. Aparelh dins lo quau si bassa ò s'auça la temperatura d'un còrs denant de la sieu utilisacion immediata.

rescindible, a adj. (dr.) Que pòu èstre rescindit.

rescindir vt. (*rescindisi*) (dr.) Anullar per rescission.

rescission n.f. (dr.) Anullacion d'un acte judiciari per causa de lesion.

rescissòri, òria adj. (dr.) *Accion rescissòria*: Qu'a per objècte la rescission.

resclantida n.f. Esclantida, esclat (dau tròn, per exemple). Var.: **resclantiment**. Sin.: **retroniment, restontiment, retronadís**.

resclantiment n.m. Resclantida.

resclantir vi. (*resclantissi*) Esclantir.

resclantissent, a adj. Qu'acresse la portada, la foarça d'un son, d'un eveniment. (ajustar) Sin.: **retronissent, restontissent**. Var.: **esclantissent, clantissent**.

resclaire vt. Claire, embarrar.

resclausa n.f. Enclua, bastardeu, restanca.

resclausada n.f. Encluada, restancada.

resclausaire, airtz adj. Encluaire, enclausaire, enclusier.

resclausar vt. Agençar una resclausa. faire passar un laüt, una gabarra dins una resclausa. Sin.: **enclusar**.

resclausatge n.m. Encluatge. Sin.: **enclusatge**.

rescompassar vt. Despassar. Sin.: **descompassar, escompassar, superar**.

rescon n.m. Boita per la brossa (à Saòrge).

rescòntre n.m. 1. Azard, circonstança que fa trovar una persona ò una caua; fach per de cauas de si trovar en contacte: *Un rescòntre urós*. ◇ *Anar au rescòntre de*: Anar en direccion de quauqu'un que s'avesina. ◇ *De rescòntre*: D'azard: *Un amor de rescòntre*. 2. Competicion esportiva: *Deman si juèga un rescòntre important*. 3. Combat imprevisible de doi tropas advèrsi en movement. 4. Duèl.

rescòntre n.m. (arald.) Tèsta d'animau presentada soleta e de faça.

rescontrar vt. (*rescoantri*) 1. Si trovar en presença de quauqu'un sensa l'aver vorgut; faire la conoissença de quauqu'un, intrar en relacion ensèm m'eu: *Rescontrar un amic, rescontrar de personas interessanti*. 2. Afrontar un adversari, una equipa dins una partida, una competicion: *Esto sera, l'OGCN rescoantra l'OM*. 3. (geom.) Aver una interseccion embé. ◆ **si rescontrar** v.pr. 1. Si trovar en meme temps dins un meme luèc. 2. Faire la conoissença de: *Si siam rescontrats au restaurant*. 3. (lit.) Èstre dau meme vejaire que: *Lu grands esperits si rescoàntron*.

rescossa n.f. À *la rescossa*: En renfoarç, per portar assistença.

rescrich n.m. 1. (dr. rom.) Resposta d'un emperaire roman que poarta sobre una question de drech. 2. (dr. can.) Resposta dau papa à una súplica, una consultacion. 3. Letra d'òrdres que dónon d'unu sobeirans.

rescriure vt. (*rescrivi*) Reescriure.

rescuèlh n.m. (Esa) Aigas que s'escórron.

resecar vt. (*resequi*) (cir.) Practicar la reseccion de.

reseccion n.f. (cir.) Accion de talhar, de levar una porcion d'organe, en restabliscent la continuitat de la sieu foncion.

reseda n.f. Planta erbacea que s'en cultiva una espè.

resedacea n.f. *Resedaceas*: Família de plantas dicotiledoneï, que comprèn 70 familhas repartidi en 6 ò 7 genres, que lo tipe n'es la reseda.

resena n.f. Cresta d'una montanha qu'a la forma d'una lònga barra de ròcs. Var.: **reina**.

reserpina n.f. (farm.) Alcaloïde dau rauwòlfia, emplegat per li sieu qualitat ipotensivi.

resèrva n.f. 1. Caua messa de costat per un usatge ulterior, d'ocasion imprevisi. ◇ *En resèrva*: À despart, de costat: *Metre en resèrva*. 2. (per ext.) Local dont son entrepauatdi li mèrç. 3. (econ.) Prelevaments efectuats sus lu beneficis d'una societat dins una tòca de prevedença, e non incorporats au capital social. ◇ *Resèrva legala*: Fonds que tota societat de capitals deu constituir à concurrènça d'un montant donat, au mejan de prelecaments sus lu beneficis. 4. (dr.) Fraccion de la succession qu'una persona non n'en pòu dispauar au prejudici d'unu eiretiers. 5. (mil.) Periòde que vèn après lo servici actiu e la disponibilitat; lo tot dei ciutadans sotamés à-n-aqueli obligacions; formacion messa à la disposicion dau comandament per èstre emplegada en renfoarç. 6. Actituda de quauqu'un qu'agisse embé prudènça, qu'evita tot excès; dignitat, discrecion. ◇ *Obligacion de resèrva*: Obligacion à la discrecion que s'impaua ai agents de l'Administraction, dins l'expression dei sieu opinions. 7. *Sensa resèrva*: Sensa excepcion, sensa restriccion. ◇ *Sota tota resèrva*: En faguent part d'una rectificacion possibla; sensa garentia. ◇ *Prètz de resèrva*: Dins una venda à l'enquant, prètz en dessota dau quau lo vendèire refuda la venda. 8. Cen qu'es gardat, protegit. ◇ (antrop.) *Resèrva indiana*: Ai Estats Units e au Canadà, territòri reservat ai Indians e sotamés à un regime especial. ◇ (silv.) Porcion de boasc reservada dins una copa, que si laissa créisser. ◇ (çaça, pesca) Zòna preservada per lo repoblament. ◇ *Resèrva naturala*: Territòri delimitat e reglamentat per la sauvagarda de l'ensèm dei espècias vegetali que li vívon (*resèrva integrala*), ò d'una part d'aquesti espècias (*resèrva ornitologica, botanica, etc.*). ◇ Dins li colleccions publiqui, lo tot dei tableus, dei libres, dei pèças, dei documents que non poàdon èstre ni expauats ni comunicats sensa contraròtle. ◇ (bèi-arts) Dins una aqüarèla, una gravadura, partida non pintada, que l'autís non a atacat. ◇ (tecn.) Tota susfàcia momentaneament à l'accion d'un colorant, d'una tencha, d'un acide, etc., au mejan d'un isolant au autrament. ◆ pl. 1. Protestacion que si fa còtra lo sens d'un acte. ◇ *Faire, emetre de resèrvas*: Non donar la sieu aprovacion completa. 2. Clàusolas restrictivi. 3. Quantitats identificadi d'un minerau que si pòu esplechar: *Resèrvas de petròli*. 4. (banca) *Resèrvas obligatòri*: Procedura que contrenhe lu establiments de crèdit à coservar à la banca centrala un montant de liquiditats proporcional à d'unu elements dau

sieu passiu ò, de còups que li a, dau sieu actiu. 5. (dr.) *Resèrvas fonsieri*: Ensèm de bens immobiliers, generalament non bastits, que l'Estat ò una collectivitat publica cròmpa e conserva en vista d'assegurar la mestresa dei soals dins li regions urbanisadi. 6. (fisiol.) Substànças entrepauadi dins un organe en vista de la sieu utilisacion ulteriora (coma l'amidon dins lo tubercule d'una tantifla).

reservacion n.f. Accion de retenir una plaça dins un avion, un tren, una cambra d'ostalària, per un espectacle, etc.

reservar vt. (*resèrvi*) 1. Conservar en vista d'un usatge particulier: *Reservar una boana botilha per festejar un anniversari*. 2. Destinar: *Degun pòu saupre cen que l'avenir nen resèrva*. 3. Faire la reservacion de: *Reservar una plaça au teatre*. 4. Afectar especialament à una destinacion: *Reservar una pèça per n'en faire lo sieu bureau*. 5. (b.-a.) Laisser una resèrva, una zòna non tractada dins un dessenh, una pintura, etc. ◆ **si reservar** v.pr. S'acordar quauqua ren, lo conservar per lo sieu usatge personal: *Si reservar doi jorns de libertat per setmana, si reservar lo drech de faire quauqua ren*.

reservat, ada adj. 1. Discret, circonspecte, retengut; prudent, mesurat, silenciós, secret, moderat, ponderat. 2. Destinats exclusivament à una persona ò à una categoria, un grope, au sieu usatge: *Plaças reservadi, çaça reservada*. ◇ *Terren reservat*: Terren d'ont la pastura es interdicha. 3. (dr. can.) *Cas reservat*: Pecat que lo papa e lu evesques son solet à n'en poder donar l'absolucion.

reservatari, ària adj. e n. (dr. civ.) Si di de l'eiretier que beneficia legalament de tot ò partida de la resèrva ereditària.

reservista n. Persona qu'apartèn à la resèrva dei armadas.

residanat n.m. Foncion qu'asseguron à l'espitalu lu estudiants en medecina per perfaire la sieu formacion practica.

residar vi. Residir. Sin.: **estatjar, demorar, estar de maion, estar, viure, sojornar**.

residència (-ència) n.f. 1. Demòra abituala dins un luèc determinat; fach de demorar dins un luèc. ◇ (dr.) *Residència de la família*: Domicili que lu espós causisson per abitar. Sin.: **domicili conjugal**. ◇ *Residència segondària*: Luèc d'abitacion en mai de la residència principala, que sièrve per li vacanças e li dimenchadas. 2. Grope d'abitacions que presènton un nivèu de confoart relativament aut: *Una residència de luxe*. 3. Sojorn efectiu e obligatòri dins un luèc dont s'exercisse una foncion. ◇ *Residència surveilhada*: Residència impauada à una persona jutjada perilhoa per lòrdre public e que li autoritats voàlon poder surveilhar. 4. *Residència d'artista*: Fach, per una institucion publica ò privada, de metre à la disposicion d'un artista ò d'un grope d'artistas d'un espaci dins la tòca de favorisar la creacion e l'exposicion d'òbras d'art ò l'elaboracion d'espectacles vivents ò filmats.

residencial, a adj. 1. Qu'es reservat à l'abitacion, en parlant d'una vila, d'un quartier. 2. Qu'a un niveu de confoart ò de luxe aut. Var.: **residenciau**.

residenciau, ala adj. Residencial.

resident, a adj. e n. Si di de quauqu'un que residisse dins un luèc. Sin.: **estatjant, domiciliat, abitant**.

residir vi. (*residissi*) 1. Aver la sieu residença dins un luèc donat, li demorar d'un biais abitual. 2. (fig.) Èstre, consistir en (quauqua ren): *Es aquí que residisse tot l'interès d'aquela òbra*. Var.: **residar, residre**.

residre vi. Residir.

residú n.m. 1. Matèria que sobra après una operacion fisica ò quimica, un tractament industrial, etc. Sin.: **sobra, getament, rèsta, rafatum**. 2. (epistemol.) *Metòde dei residús*: Metòde d'induccion que consistisse à sostraire d'un fenomèn la porcion que s'en conóisson ja li causas, per trovar per eliminacion li causas de la porcion restanta.

residual, a adj. Qu'es de la natura dei residús; que constitue un residú. ◇ (geogr.) *Releu residual*: Dins una region de peneplana, releu qu'es estat preservat de l'erosion. ◇ (geol.) *Ròcas residuali*: Ròcas exogèni formadi per concentracion selectiva de divèrs elements d'una ròca mai anciana, embé dissolucion dei autres elements. Var.: **residuau**.

residuau, ala adj. Residual.

residuari, ària adj. Que forma un residú.

resigar vt. (*resigui*) Riscar, asardar.

resigat, ada adj. Riscat.

resignable, a adj. Que pòu èstre resignat.

resignacion n.f. 1. Fach de si resignar; renonciament, fatalisme. Var.: **rassignacion** (it.). Sin.: **sotamission**. 2. Renonciacion (à un drech, una carga). Sin.: **consentiment**.

resignant, a n. La persona que resigna (una carga, un drech). Sin.: **resignator**.

resignar vt. Renonciar voluntariament à (una carga, un drech). ◆ **si resignar** v.pr. Si sotametre sensa protestacion à (quauqua ren de penós, de desagradu); acceptar en despièch dei sieu repugnanças: *Si resignar à una perda*. Var.: **si rassegnar** (it.). Sin.: **consentir, si conformar, obtemperar, suportar, si sotametre**.

resignat, ada adj. Qu'a renonciat à luchar; que s'es sotamés à cen que li es reservat. Var.: **rassegnat** (it.). Sin.: **consent, sotamés, subordinat**.

resignatari, ària n. Persona en favor de cu si resigna una carga, un drech.

resignator, tritz n. Resignant.

resilha n.f. Malhum qu'envolopa lu berris lòngs. Sin.: **ret**.

resiliable, a adj. Que pòu èstre resiliat. Sin.: **cancelable, annullable**.

resiliacion n.f. (dr.) Anullacion d'un contracte per l'acòrdi dei doi partidas ò la volontat d'una dei partidas. Sin.: **dissolucion, cancelacion**.

resiliar vt. (*resili*, classic *resilii*) Metre fin à (un contracte, una convencion). Sin.: **cancelar, annullar**.

resiliença (-éncia) n.f. 1. (fis.) Caracteristica mecanica que definisse la resisença dei materiaus ai còups. 2. Facultat per quauqu'un de poder viure e de si bastir maudespièch dei desavenis de la vida vidanta.

resilient, a adj. 1. Que presenta una resisença ai còups, en parlant d'un materiau, d'un metal. 2. Si di de quauqu'un que presenta una resisença davant li dificultats de la vida.

resina n.f. 1. Produch liquide ò mièg liquide, translucide e insoluble dins l'aiga, qu'es secretat per divèrsi espècias vegetali, en particulier lu conifèrs. Var.: **rèsina, peresina**. 2. Compauat macromoleculari natural ò sintetic emplegat dins la fabricacion dei matèrias plastiqui, pinturas, etc. 3. (miner.) *Resina fossila*: Carbur natural d'idrogèn oxigenat.

rèsina n.f. Resina.

resinar vt. 1. Extraire la resina de. 2. Revestir de resina.

resinat adj. m. e n.m. *Vin resinat* ò *resinat*, n.m.: Vin au quau s'ajusta de resina.

resinat n.m. (quim.) Combinason d'una resina e d'una basa salificabla.

resinier, a adj. Que pertòca lu produchs resinós.

resinier, a n. Persona que recòlta la resina dei aubres.

resinifer, a adj. Que produe de resina.

resinificacion n.f. Transformar en resina.

resinificar vt. (*resinifiqui*) Transformar en resina.

resinós, oa adj. Que tèn de la resina; que n'en produe: *Un boasc resinós*. Sin.: **teós**.

resinós n.m. Aubre forestier gimnospèrme, ric en matèrias resinòï, en particuliers divèrs conifèrs (ciprès, cade, pin, etc.).

resipiscença (-éncia) n.f. (lit.) *Venir, menar à resipiscença*: Reconóisser la sieu falta mé la volontat de s'amendar.

resisença (-éncia) n.f. 1. Accion de resitir, de s'opauar à quauqu'un, à una autoritat: *S'es laissat arrestar sensa resisença*. ◇ (M'una majuscula) *La Resisença*: Nom donat à l'accion clandestina menada dins divèrs païs d'Euròpa pendent la Segonda Guèrra mondiala còtra l'ocupacion alemanda (e còtra lo faissisme en Itàlia). 2. Capacitat à resistir à una espròva fisica ò morala: *Aver una boana resisença au lassitge*. 3. (psican.) Manifestacion dau refut dau subjècte de reconóisser de contenguts inconscients. 4. Proprietat d'un còrs de resistir, de s'opauar à un agent exterior; soliditat. ◇ *Resisença dei materiaus*: Part de la mecanica aplicada qu'a per objècte l'evaluacion dei constrenchas e dei desformacions qu'una estructura subisse sota l'accion de foarças exteriori donadi. ◇ *Solide d'egala resisença*: Forma sota la quala un còrs sotamés à una accion exteriora supoarta d'esfoarç egals dins toti li sieu parts. 5. (fis.) Foarça que s'opaua au movement d'un còrs dins un fluide, per exemple d'un mobile (d'una ala, d'un avion) dins l'ària. 6. (electr.) Quocient de la tension U ai bòrnas d'una resisença ideala per lo corrent I que la percorre ($R=UI$, cen que constitue l'expression de la lèi d'Ohm). ◇ Bipòle passiu dns lo quau tota energia

electrica messa en juèc es convertida en calor per efècte Joule. 7. *Plat de resistença*: Plat principal d'un past.

resistent, a adj. 1. Que supoarta ben li espròvas fisiqui: *Una persona resistent*. 2. Que resistisse à una foarça exteriora: *Teissut resistent*. ◆ adj. e n. 1. Que s'opaua à una ocupacion enemiga. 2. Membre de la Resistença pendent la Segonda Guerra mondiala.

resistible, a adj. (lit.) Que si pòu resistir còtra.

resistir vt. ind. (*à*) (*resistissi*) 1. Non cedir à l'accion d'un còup, d'una foarça: *Lo fèrre frèi resistisse au marteu*. 2. Luchar còtra cen qu'atira, cen qu'es perilhós. Sin.: **afrontar, acarar**. 3. Tenir fèrme, suportar sensa feblir. Var.: **resistre**. Sin.: **endurar, tenir, desfidar**.

resistivitat n.f. (electr.) Caracteristica d'una substança conductritz, numericament egala à la resistença d'un cilindre d'aquesta substança de longuessa e de seccion unitats.

resistor n.m. Nom donat à una resistença electrica, que sièrve à l'escaufatge per lo biais de l'efècte Joule.

resistre vi. Resistir.

resocializacion (-izacion) n.f. Accion de resocialisar, de si resocialisar; lo sieu resultat.

resocialisar (-izar) vt. Tornar inserir (una persona) dins la vida sociala. ◆ **si resocialisar** v.pr. Si tornar inserir dins la vida sociala.

resoluble, a adj. (dr.) Que pòu èstre anullat: *Un contracte resoluble*.

resolucion n.f. 1. Fach de si resòlver, de si reduurre: *Resolucion d'una nebla en pluèia*. 2. (dr.) Dissolucion d'un contracte per inexecuciuon dei engatjaments. 3. (med.) Retorn à l'estat normal, sensa supuracion, d'un teissut enflamat. ◇ (fisiol.) Estat de relaxacion dei muscles. 4. (mús.) *Resolucion d'un acòrdi*: Biaï satisfasant à l'aurelha d'encadenar una dissonança à una consonança. 5. (metrol.) *Limit de resolucion*: Interval mai pichin entre doi elements, tal qu'aquestu elements poàscon èstre separats per un instrument d'observacion. 6. Mejan per lo quau si trenca un cas dubitós, una question: *Resolucion d'un problema*. 7. Decision pilhada mé la volontat de li si tenir: *Pilhar de boani resolucions per l'an que comença*. Sin.: **decision, disposicion, clavadura, voluntat**. 8. (polit.) Mocion qu'una assemblada deliberanta adòpta, que constituïsse sigue un simple vòt, sigue una disposicion dau reglament interior. 9. (mat.) *Resolucion d'una equacion*: Determinacion dei sieu solucions. ◇ *Resolucion d'un triangle*: Calcul, à partir de tres elements que determinon un triangle, dei autres element d'aqueu triangle. 10. *Resolucion d'un imatge*: Nombre de pixels per poce que contèn (1 poce = 2,54 centimètres). Es exprimida en *PPP* (ponchs per poce) ò *DPI* (*dots per inch*). Au mai li a de pixels (ò ponchs) per poce, au mai li aurà d'informacions dins l'imatge (mai precisa). Per exemple, una resolucion de 300 dpi significa que l'imatge compoarta 300 pixels dins la sieu larguessa e 300 pixels dins la sieu autessa, es doncas compauada de 90 000 pixels.

resoludament adv. D'un biaï resolut; sensa esitacion. Sin.: **determinadament, ardidament, decididament, voluntariament**.

resolut, uda adj. Fèrme dins lu sieus projèctes, ardit, determinat: *Una actituda resoluta*. Sin.: **decidit, voluntós**.

resolutiu, iva adj. e n.m. 1. (med.) Si di d'un medicament que fa disparéïsser una inflamacion,, sensa supuracion. 2. Si di d'una substança que favorisa la relaxacion muscularia. Var.: **resolvent**.

resolutòri, òria adj. (dr.) Que provòca la resolucion d'un acte, d'un contracte.

resolvent, a adj. Resolutiu.

resolventa n.f. (mat.) *Resolventa d'una equacion*: Segonda equacion que la sieu resolucion facilita aquela de la promiera.

resòlver vt. 1. (lit.) Descompauar un còrs en lu sieus elements constituents. 2. (med.) Faire disparéïsser plan planin e sensa supuracion. 3. Pilhar lo partit, la determinacion de faire quauqua ren. 4. Trovar una solucion, una respoasta à una question, un problema. 5. (mat.) *Resòlver una equacion*: Determinar toti li solucions d'una equacion, d'un sistema d'equacions. 6. (dr.) Privar d'efèctes (un contracte). 7. (astron.) Metre en evidença d'astres distints dins un objècte celèste. Var.: **resòlvre**. ◆ **si resòlver** v.pr. 1. Consentir finalament à: *Si resòlver à partir*. Sin.: **si convéncer de**. 2. Consistir en, si resumir à, abotir à, si reduurre à.

resòlvre vt. Resòlver.

resorbcion n.f. Disparicion progressiva, totala ò parciala, d'una anomalia (tumor, excedent).

resorbible, a adj. Que pòu èstre resorbit, que si pòu resorbir.

resorbir vt. (*resorbissi*) 1. Faire disparéïsser plan planin. 2. (med.) Operar la resorbcion de (una tumor, un abcès, etc.). ◆ **si resorbir** v.pr. Disparéïsser plan planin (en particulier dins lo sens medical).

resorcina n.f. Difenòl emplegat dins la fabricacion d'explosius e de medicaments. Sin.: **resorcinòl**.

resorcinat, ada adj. Que contèn de resorcina.

resorcinòl n.m. Resorcina.

respectabilitat n.f. Qualitat d'una persona respectabla.

respectable, a adj. 1. Digne de respècte. Sin.: **venerable, onorable, sacrat, decent, denhe**. 2. D'una importança que s'en deu tenir còmpte; pusleu grand: *Un nombre respectable d'espectators*. Sin.: **considerable, desmesurat, grandàs**.

respectar vt. (*respècti*) 1. Manifestar de respècte à quauqu'un. Sin.: **reverir, venerar, estimar, onorar**. Var.: **respeitar, respechar**. 2. Si comportar per non portar prejudici à la lèi, ai usanças, ai reglaments establits. Comportament que mena a non trebolat la vida dai autres. ◆ **si respectar** v.pr. Mostrar d'atencion morala à la sieu persona, à la sieu denhetat.

respècte n.m. 1. Sentiment que poarta à tractar (quauqu'un, quauqua ren) embé atencion, à non li anar

còtra: *Lo respècte dei lèis, lo respècte d'un enfant per lu sieus parents.* ◇ *Tenir quauqu'un en respècte:* Lo contenir, l'impressionar; lo menaçar m'una arma. Var.: **respèch**. Sin.: **consideracion, deferença, onor, estima**. 2. *De respècte:* De recambi. Sin.: **de respèch**. ◆ pl. (lit.) Civilitats, omenatge: *Presentar lu sieus respèctes.*

respectiu, iva adj. Que pertòca cada cauca, cada persona, per rapoart ai autri. Sin.: **correspondent, recipròc**.

respectivament adv. Cadun per cen que lo pertòca: *Tres ponchs designats respectivament per a, b e c.*

respectós, oa adj. Respectuós.

respectosament adv. Respectuosament.

respectuós, oa adj. Que manifestà de respècte; que marca de respècte: *Saludacions respectuòs*. Var.: **respectós**.

respectuosament adv. Embé respècte. Var.: **respectosament**.

respèch n.m. *De respèch:* De recambi. Sin.: **de respècte**.

respir n.m. Respiracion, alen.

respirabilitat n.f. Qualitat d'un gas que pòu servir à la respiracion.

respirable, a adj. Que pòu èstre aspirat: *Una ària respirabla*.

respiracion n.f. Lo fach de respirar. ◇ (fisiol., bot.) Ensèm dei foncions que perméon l'absorbcion de l'oxigène e lo reget dau gas carbonic dins l'òme, l'animau e li espècias vegetali. Sin.: **alenada, alenament**. ◇ (med.) *Respiracion artificiala:* Ensèm dei manòbras destinadi à remplaçar, à restablir la respiracion artificiala d'una persona asfixiada. ◇ *Respiracion branquiala:* Respiracion au mejan de branquias, caracteristica dei peis. ◇ Respiracion cutanea: Escambi gasós au nivèu de la pèu. ◇ *Respiracion paumonària:* Renovelament de l'ària dins lu paumons. ◇ *Respiracion traqueala:* Respiracion au nivèu dei traquea, caracteristica, per exemple, dei cavaletas.

respiralh n.m. Espiralh; ventalh, ventilhon.

respirar vi. 1. Absorbir l'ària ambienta e lo remandar après qu'a regenerat lo sang. ◇ Absorbir d'oxigène dins l'ària e regetar de gas carbonic, en parlant dei èstres vivents. 2. (fam.) Aver un moment de solaç: *Laisse-mi respirar un moment!* ◆ vt. Absorbir en aspirant: *Respirar una boana ària*. Sin.: **inalar, alenar**. ◇ (fig.) Marcar, manifestar, exprimir: *Una persona que respira la bontat*.

respirator n.m. 1. Màsquera que filtra l'ària. 2. (med.) Aparelh destinat à assegurar una ventilacion paumonària artificiala. Sin.: **alenador**.

respiratòri, òria adj. 1. Que sièrve à respirar. 2. Relatiu à la respiracion: *Trebolics respiratòris*.

resplendença n.f. resplendiment, esplendor.

resplendent, a adj. Que resplende. Var.: **resplendissent**.

resplènder vi. Resplendir.

resplendiment n.m. (lit.) Esclat de cen que resplendisse. Var.: **resplendor, esplendor, resplendença**.

resplendir vi. (*resplendissi*) (lit.) Lúser d'un grand esclat. Var.: **esplendir, tresluser, flamejar**.

resplendissent, a adj. Que resplendisse. Var.: **resplendent**.

resplendor n.f. resplendiment, esplendor.

respoandre vt. e vi. 1. Dire, enonciar quauqua ren en retorn à quauqu'un qu'a parlat, escrich, pauat una question. Sin.: **afortir, assegurar**. 2. Mandar un corrier en retorn d'una autre. ◆ v.t. ind. (à) 1. Fornir la respoasta demandada ò li respoastas demandadi. 2. Èstre conforme à cen qu'es demandat: *Aquò respoande ai mieus espèrs*. Sin.: **correspoandre, s'endevenir**. 3. Mandar una letra, un corrier electronic, un messatge, telefonar à una persona en faguent seguida à la sieu letra, etc. Sin.: **faire respoasta**. 4. Portar d'arguments contraris: *Respoandre à una objeccion*. Sin.: **contestar, replicar**. 5. Aver lo meme sentiment que quauqu'un en retorn, rendre la mema accion: *A totjorn respondut au mieu amor*. 6. Reagir d'un biais normal à una accion: *Lu frens de la mieu veitura respoàndon ben*. ◆ vt. ind. (de) Si portar garent per quauqu'un, caucionar lu sieus actes: *Respoandi dau sieu engatjament*.

respoasta n.f. 1. Paraula ò escrich adreçats per respoandre: *Respoasta afirmativa*. ◇ *Aver respoasta à tot:* Jamai èstre à cort d'arguments, escartar toti li objeccions per si donar rason. ◇ (expr.) *Respoasta d'Auvernhàs:* Respoasta imprecisa. ◇ *Drech de respoasta:* Drech acordat à tota persona designada ò messa en causa dins un organe de premsa, una emission de ràdio ò de television, d'exigir l'insercion à gratis d'una respoasta ò de respoandre à l'antena. 2. Solucion, explicacion, esclariment portats à una question, à un ponch escur. 3. (psicol.) Reaccion (à un estímulus). 4. Reaccion d'un sistema, d'un aparelh, etc.) sota l'efècte d'un agent exterior, d'una excitacion: *Respoasta d'un compauant electronic*.

respondèire, eiritz adj. Rebecaire.

respondèire n.m. Aparelh ò servici ligat à un telefòne, que permete de laissar un messatge enregistrat à un correspondent absent ò de li faire saupre que quauqu'un a temptat de lo contactar.

respondent, a n. 1. (didact.) Aqueu que respoande. Sin.: **interlocutor**. 2. (espec.) Aqueu que subisse un examèn public, que sostèn una tèsi, que respoande à un sondatge ò à una enquesta sociologica. 3. (relig.) Aqueu, aquela que respoande à la messa. 4. (dr.) Garent, que si poarta caucion per una altra persona.

respons n.m. Cant alternat dins l'ofici liturgic roman.

responsabilisacion (-izacion) n.f. Accion de responsabilisar; fach d'èstre responsabilisat.

responsabilisar (-izar) vt. 1. Rendre responsable. 2. Rendre conscient dei sieu responsabilitats.

responsabilitat n.f. 1. Capacitat de pilhar una decision sensa n'en referir prealablament à una autoritat superiora. Sin.: **carga, obligacion, dever, denhetat**. 2. (dr.) Obligacion de reparar una fauta, de remplir una

carga, un engatjament. ◇ (dr. civ.) *Responsabilitat civila*: Obligacion de reparar lo prejudici causat à quauqu'un d'autre per l'inexecucion d'un contracte ò tota accion damatjabla comessa per una persona, una persona que n'en depende ò una cauca qu'aquesta persona a sota la sieu garda. ◇ (dr. pen.) *Responsabilitat collectiva*: Fach de considerar toi lu membres d'un grope solidariament responsables de l'acte qu'un dei membres dau grope a comés. ◇ *Responsabilitat penala*: Obligacion de suportar la pena prevista per l'infraccion comessa. ◇ (dr. constit.) *Responsabilitat governamental*: Necessitat, per un govèrn, d'abandonar li sieu foncions quora lo Parlament li refuda la sieu fidaça.

responsable, a adj. 1. Que deu respoandre dei sieus actes ò d'aquelu de personas que n'a la carga: *Lu parents son responsables au comportament dei sieus enfants*. 2. Qu'es l'autor, lo colpable de quauqua ren: *Èstre responsable d'un accident*. Sin.: **fautiu**. 3. Que pea li consequenças dei sieus actes: *Agir en persona responsabla*. ◆ adj. e n. 1. Qu'es à l'origina d'un mau, d'una error. Sin.: **fautiu**. 2. Persona qu'a la carga d'una foncion, qu'a un poder decisionari: *Un responsable sindical*.

responsier n.m. Libre de respons.

responsòri n.m. Respons.

resquilha n.f. Accion de resquilhar, de passar en fraude. Sin.: **grata**.

resquilhada n.f. 1. Fach d'esquilhar: *Ai fach una bèla resquilhada sus lo trepador gelat!* Var.: **esquilhada, esquilheta**. Sin.: **contrapàs**. 2. Cala de poart.

resquilhador n.m. Patinadoira, esquilhador.

resquilhaire, airitz n. 1. Persona que resquilha, que vòu passar sensa asperar lo sieu torn, sensa pagar la sieu plaça. Sin.: **passadavant**. 2. Patinaire, esquilhaire.

resquilhar vi. 1. Esquilhar. 2. Voler intrar dins una sala de transpoart, un mejan de transpoart, etc., sensa asperar lo sieu torn, sensa pagar la sieu plaça. Sin.: **gratar**. ◆ vt. Si procurar per una pichina fraude un avantatge que non si deuria aver.

resquilhós, oa adj. Esquilhós: *Un soal resquilhós*.

ressaca n.f. (mar.) Retorn violent dei èrsas sobre elimemi, quora vènon urtar un obstacle.

ressanar vt. Garir.

ressanso n.m. Merilhons d'olivas chapladi.

ressarrar vt. Constipar.

ressarrat, ada adj. Constipat.

ressasiada adj. Rassasiada.

ressasiament n.m. Rassasiament.

ressasiar vt. (*ressasi*, classic *ressàsii*) Rassasiar.

ressasiat, ada adj. Rassasiat.

ressasiada n.f. Rassasiada.

ressasiament n.m. Rassasiament.

ressasiar vt. (*ressassi*, classic *ressàsii*) Rassasiar.

ressasiat, ada adj. Rassasiat.

ressaut n.m. 1. (constr.) Rompedura d'alinhament d'un barri, en particulier ligada à una avançada ò à un

enfonsament dau bastiment. Sin.: **desniveu**. Var.: **sauts**. 2. Salhida qu'interrompe un plan horizontal. 3. Movement brusc, ocasionat per una sensacion imprevista ò violenta. ◇ *Det à ressaut*: Det que rèsta plegat en posicion plegada à causa d'un problema de tendon. 4. Accion de si repilhar, de tornar trovar de coratge. ◆ (pl.) Rompedura dau perfieu longitudinal d'un corrent d'aiga.

ressautar vi. 1. Aver un ressaut; tornar sautar. Sin.: **rebombar**. 2. Èstre ben diferenciadi, en parlant de colors juxtapauadi.

ressautons n.m. pl. À *ressautons*: Per bonds.

ressecar vt. e vi. (*ressequi*) Tornar secar.

ressecar vt. (*ressèqui*) Rebrondar.

ressemblança n.f. Semblança.

ressemblant, a adj. Semblant.

ressemblar vt. e vt. dir. (*à*) Semblar. ◆ **si ressemblar** v.pr. Si semblar.

ressemenar vt. Tornar semenar.

ressentida n.f. Ressentiment.

ressentiment n.m. Sovenir d'una marrida paraula, d'una injustícia, m'au desidèri de s'en venjar. Var.: **ressentida**. Sin.: **acrimonia, animositat, mauvolença, ostilitat, rancuna, rancoar, codonh**.

ressentir vt. 1. Provar (una sensacion, un sentiment) d'un biais agradiu ò desagradiu: Ressentir una dolor, un gaug profund. Var.: **esprovar**. Var.: **sentir**. 2. Èstre afectat per quauqua ren, n'en subir lu efèctes: *Lo país ressentente lu efèctes de la crisi*. ◆ **si ressentir** v.pr. 1. (*de*) Provar li seguidas, li consequenças penoï de. 2. Manifestar mé foarça lo sieu desacòrdi, la sieu indignacion.

ressentit, ida adj. Si di d'una persona que si lamenta, si planhe totjorn.

ressentit, ida adj. Que si sente per una percepcion subjectiva, per una opinion definida. ◇ *Li temperaturas ressentidi*: Aqueli qu'una persona sente, per op. ai temperaturas relevadi à la sosta.

resserrament n.m. Estrenhiment, restrenhement.

resserrar 1. Rendre mai estrech. Sin.: **restrénher, estrénher, estrangolar, engainar**. vt. 2. Tornar serrar, metre en plaça (dins un armari, etc.).

resservir vt. e intr. (*ressièrvi*) Tornar servir.

ressimelar vt. (*ressimèli*) Resslerar.

ressoart n.m. (dr.) Limit de la competença materiala e territoriala d'una juridiccion: *Lo ressoart d'un tribunal*. Sin.: **competença, poder, juridiccion, dependença**.. ◇ *Jutjar en promier ressoart, en darrièr ressoart*: Jutjar un affaire susceptible d'apèl, non susceptible d'apèl.

ressoca n.f. Part sobrana dau tronc d'un aubre, d'una planta, que demòra ficada dintre lo soal un còup l'aubre tombat ò la planta desraïçada.

ressocar vt. (*ressoqui*) 1. (agric.) Talhar pròche dau soal (un aubre, de rebrots) per favorisar la vegetacion. Sin.: **receptar**. 2. (tecn.) En parlant de pals, lu talhar à la mema autessa. 3. *Ressocar un barri*: Lo reparar en faguent de fondacions nòvi.

ressoladura n.f. Accion de ressolar (de soliers); lo sieu resultat. Var.: **ressolatge**.

ressolar vt. (*ressòli*) Cambiar la sòla (d'una cauçada). ◆ **si resolar** v.pr. Si repauar, en parlant dei liquides (Esa).

ressolatge n.m. Resseladura.

resson n.m. Èco, rebomb.

ressonar vi. (*ressoani*) Faire resson.

ressoncardografia n.m. Ecocardografia.

ressoncardiograma n.m. Ecocardiograma.

resson-encefalografia n.f. Ecoencefalografia.

resson-encefalograma n.m. Ecoencefalograma.

ressongène, a adj. Ecogène.

ressongrafia n.f. Ecografia.

ressongrafic, a adj. Ecografic.

ressonlocacion n.f. Ecolocacion. Sin.: **radar**.

ressonmètre n.m. Ecomètre.

ressorgença (-ència) n.f. 1. Fach de tornar aparéisser à l'ària, sota forma de sorgent, d'aigas infiltradi dins un massís calcari. Sin.: **fos** (Lucer.), **ressorgiment**, **ressorgida**. 2. (lit.) Fach de tornar aparéisser: *La ressorgença dei doctrinas racisti*. Sin.: **reviure**.

ressorgent, a adj. (idrol.) Que torna aparéisser à l'ària après èstre passat sota tèrra. Sin.: **emergent**.

ressorgentar vi. Ressorgir.

ressorgida n.f. Ressorgença.

ressorgiment n.m. Ressorgença.

ressorgir vi. (*ressorgissi*) Tornar aparéisser. Sin.: **ressorgentar**, **renàisser**, **reaparéisser**, **tornar sorgir**.

ressorsa n.f. 1. Cen que s'emplega dins una situacion penoa per si tirar d'embaràs. ◇ *Persona de ressorsa(s)*: Persona que si pòu comptar sobre, qu'a totjorn una solucion. 2. (aeron.) Manòbra de dreïçament d'un avion après un picat. ◆ pl. 1. Mejans d'existença d'una persona; elements de la riquesa ò de la potènça d'una nacion. ◇ *Ressorsas naturalis*: Lo tot dei potencialitats que lo mitan fisic ofrisse, espec. per cen que pertòca l'energia, li minas, lu forèsts, etc. 2. Biaïes que s'en dispaua, possibilitats d'accion.

ressorsament n.m. Fach de si ressorsar.

ressorsar (si) v.pr. S'en tornar ai sieu originas, tornar trovar li sieu raïç profondi.

ressortir vi. (*ressoarti*) Tornar sortir: *Èra rintrat au sieu, ma es ressortida*. ◆ vt. Tornar sortir: *Ai ressortit una vièlha fotografia*.

ressortir vt. ind. (*ressortissi*) (à) 1. Èstre dau ressoart d'una juridiccion, de la sieu competença. 2. (lit.) Si reportar à, pertocar, dependre de.

ressortissent, a adj. Que depende de, qu'apertèn a, que ressortisse de.

ressortissent, a n. Persona que, quora residisse dins un autre país, es protegida per lu representants diplomatics ò consularis dau sieu país d'origina.

ressoudar vt. Tornar soudar.

ressovenença n.f. Recordança, remembrança.

ressovenir (si) v.pr. (lit.) Si tornar sovenir, si remembrar, si recorda, si tornar memoriar.

ressudar vi. Tornar sudar, trespisar.

ressum n.m. Cendrilha.

ressuscitacion n.f. (cir.) Cen que pertòca de gents en estat de moart aparenta (arrèst cardiac e respiratòri), levat aqueli que son arribadi à l'estat de moart cellulària, notadament quora lu centres nerviós son destruchs. Se la moart aparenta avenguesse en lo debanament d'una intervencion cirurgicala, lo cirurgian porria aplicar un massatge cardiac ò una desfibrilacion.

ressuscitar vi. 1. Tornar de la moart à la vida, d'una malautia grèva à la santat. Sin.: **si reviudar**, **si reviscolar**, **reviure**, **tornar en vida**. 2. (lit.) Tornar aparéisser, manifestar una vida novèla: *Aqueu vièlh biaïes de dire a ressuscitat*. ◆ vt. 1. Tornar menar de la moart à la vida, d'una malautia grèva à la santat. 2. (lit.) Faire tornar aparéisser, renovar, reviudar.

ressuscitat, ada adj. e n. Qu'es estat rendut à la vida. Sin.: **reviscolat**, **reviudat**.

rest n.m. Bòta de cebas, etc.

rèsta n.m. 1. Cen que sobra d'un ensèm après n'aver sostrach una partida ò diferenti partidas. Sin.: **demai**, **sobra**. ◇ *Dau rèsta*: D'alhors. Sin.: **tantotun**, **d'un autre caire**. ◇ *De rèsta*: Mai que cen que n'en cau. Sin.: **de sobras**. ◇ *Non demandar lo sieu rèsta*: Si retirar rapidament de paur d'aver à subir d'autres auvaris. ◇ *Un rèsta de*: Una pichina quantitat que demòra, que sobra de. 2. Cen que rèsta ò resteria à dire, à faire, etc.; tota caua que vèn en mai: farai lo rèsta d'aqueu trabalh esto sera. 3. (mat.) *Rèsta d'una division*: Diferença entre lo dividende e lo produch dau partidior per lo quocient: *1 es lo rèsta de la division de 29 per 4 (29 = 4*7+1)*. ◆ pl. 1. Cen que non es estat consumit au cors d'un past: Sin.: **sobras**, **rebalum**. 2. Cadavre, oàs, cendres d'un èstre uman: *Lu rèstas d'un grand òme*. 3. (fam.) *Aver de bèi rèstas*: Aver encara quauqua ren de la sieu beutat, de la sieu intelligença, dau sieu gaubi dau passat. Sin.: **aver gardat lo gaubi**.

restabliment n.m. 1. Accion de restablir: Lo restabliment de l'òrdre. 2. Retorn à la santat. Sin.: **garison**. 3. Movement de gimnastica que permete de si tornar auçar en s'apontelant sus lu punhets, après una traccion sus lu braç. 4. (aeron.) Accion de tornar posicionar lo vòl en palier d'una aeronau que vèn de complir un viratge, una montada ò una calada.

restablir (*restabli*) vt. 1. Tornar metre dins lo sieu estat premier ò dins un estat melhor: *Restablir lu sieus afaires*. Sin.: **remontar**. ◇ *Restablir lu fachs, la veritat*: Lu presentar coma son vertadierament. Sin.: **restituir**. 2. *Tornar metre en vigor*: Restablir l'òrdre, restablir una lèi. 3. Tornar faire foncionar: *Restablir l'electricitat*. 4. Tornar donar de foarças à, garir. Sin.: **restaurar**, **radobar**. ◆ **si restablir** v.pr. Recobrar la santat. Sin.: **si reviscolar**, **si remetre**, **si refaire**, **si reconvalir**, **garir**.

restacament n.m. Accion de restacar. Sin.: **annexion**, **incorporacion**.

restacar vt. (*restaqui*) 1. Tornar estacar. 2. Faire dependre una caua d'una altra, establir un ligam entre de cauas ò de personas: *Restacar una question à una altra*.

◇ Faire passar (una vila, un territòri) sota l'autoritat d'un autre Estat. Sin.: **ligar, annexar, incorporar**.

restanc n.m. Resèrva, retenguda d'aiga.

restanca n.f. Barri de pèira seca que sostèn una cultura en terrassa. Sin.: **aberge**.

restancada n.f. Encluada.

restanhar vt. Tornar estanhar (una susfàcia metallica). Sin.: **restamar**.

restanhatge n.m. Accion de restanhar; lo sieu resultat. Sin.: **estanhadura, restamatge**.

restant, a adj. 1. Que rèsta: *Lo solet eiretier restant*. Sin.: **que demòra, que sobra**. 2. *Poasta restanta*: Mencion qu'indica qu'una letra deu restar au bureu de poasta pendent un temps donar per permetre au sieu destinatari de l'anar quèrre.

restant n.m. Cen que rèsta. Sin.: **demai, sobre, reballum**.

restar vi. (*rèsti*) 1. Subsistir après disparicion de quauqua ren, de quauqu'un, d'un grope: *Vaquí cen que rèsta d'aquela civilisacion anciana*. 2. Contunhar de sojornar dins un luèc ò embé quauqu'un: *Rèsti à Niça fins à Calenas*. 3. Abitar, viure: *Dont rèstes?* 4. Si mantenir, contunhar d'èstre dins la mema posicion, lo meme estat: *Restar fidèle ai sieu opinions*. 5. *Rèsta que*: Pura non si pòu negar que, es vèr que. Sin.: **demorar, sobrar**. Var.: **estar**.

restauiar vt. Esparnhar.

restauracion n.f. 1. Reparacion: *Restauracion d'un tableau, d'un monument*. Var.: **restaument, renovacion**. 2. Vigor novèla, existença novèla donada à quauqua ren: *La restauracion dei arts*. Sin.: **reviscolament, reforma**. 3. Restabliment d'una dinastia descaduda. ◇ *Estile Restauracion*: En França, estile de l'epòca 1815-1830. 4. Melhorament d'uni proprietats mecaniqui dei metalls e aliatges per rescaufatge ò per irradiacion. 5. Operacion pontuala que consistisse à sauvagardar e à metre en valor d'immòbles que si voàlon conservar. Sin.: **radobament**.

restauracion n.f. 1. Profession de restaurator; ensèm dei restaurants e de la sieu administracion. 2. *Restauracion rapida*: Fast-food (angl.). Sin.: **manjaleu**.

restauraire, airtiz n. Reparator d'òbras d'art. Sin.: **renovaire**.

restaument n.m. Fach de restaurar, de tornar metre en plaça, en estat. Var.: **restauracion**.

restaurant n.m. Establiment public ò d'entrepresa dont si pòu manjar en pagant.

restaurar vt. 1. Reparar, tornar metre en boan estat: *Restaurar una estàtua*. Sin.: **radobar, reparar, renovar**. 2. (lit.) Remetre en vigor, en onor: *Restaurar la libertat*. ◇ Restaurar una dinastia: *La tornar metre au poder*.

restaurar vt. (lit.) Faire manjar. ◆ **si restaurar** v.pr. Repilhar de foarças en manjant.

restaurator, tritz n. 1. Persona que lo sieu mestier es de reparar d'òbras d'art. Var.: **restauraire**. Sin.: **renovaire**. 2. Persona que tèn un restaurant. Sin.: **ostalier, aubergaire, aubergista, tractaire**.

restitucion n.f. 1. Accion de restituir; lo sieu resultat. 2. (topogr.) Reconstitucion, en plan ò en elevacion, d'un objècte ò d'un terren prealablament fotografiat en estereoscopia.

restituible, a adj. Que pòu ò que deu èstre restituit.

restituir vt. (*restituissi*) 1. Rendre cen qu'es estat pilhat ò qu'es possedit indeugudament. 2. Restablir, tornar metre dins lo sieu estat promier. 3. Reprodure un son enregistrat. 4. (topogr.) Operar una restitucion. 4. En art (cínema, pintura, literatura, etc.), rendre lo mai fidelament possible una expression, una atmosfèra.

restitutor, tutritz n. Persona que restituïsse.

restitutòri, òria adj. Que sièrve à restituir; que pertòca li restitucions.

restobla n.f. Restoble.

restòbla n.f. Restoble. ◇ Expr. *Pregadiu de restòbla*: Garri de Glèia, beat.

restoblada n.f. Estoblada.

restoblar vt. e vi. Estoblar.

restoblatge n.m. Estoblatge.

restoble n.m. 1. Pen vuèi dei gramineas. 2. Part dau pen dei cerealas que rèsta sus lo camp après la meisson. 3. Palha lònca desbarrassada dau gran, que s'emplegava per curbir li abitacions dins divers regions. Var.: **restobla, restòble**.

reston n.m. Pichin rest.

restontiment n.m. Resclantida.

restontir vi. Retronar, resclantir.

restontissent, a adj. Retronissent, retronant.

restranglar v.tr. Tornar estranglar. Var.: **restrangolar**.

restrech, a adj. Estrech, restrench.

restrechiment n.m. Estrechiment, restrenhement, ressarrament.

restrechir v.tr. (*restrechissi*) Estrechir, restrénher, estrangolar, ressarrar.

restrench, a adj. 1. Estrech, limitat: *Un espaci restrench, un efectiu restrench, un vocabulari restrench*. 2. Constipat, ressarrat, restrech.

restrenèire, eirtiz n. Persona qu'aplica de restriccions.

restrenhement n.m. Fach de restrénher, de si restrénher. Sin.: **estrechiment, restrechiment**. ◇ (med.) **ressarrament, constipacion**. ◇ (patol.) Dementiment patologic de la dimension d'un canal (corniòla, uretra, aòrta...) Sin.: **estenòsi**.

restrenhent, a adj. Restrictiu.

restrénher vt. 1. Redurre à de limits mai estrechs, limitar: *Restrénher lu crèdits*. Var.: **estrénher**. 2. Constipar, ressarrar. ◆ **si restrénher** v.pr. Redurre li sieu despensas.

restriccion n.f. 1. Condicion, modificacion que restrenhe. ◇ *Restriccion mentala*: Acte per lo quau s'emet una opinion contrària à la sieu conviccion en emplegant d'arguments que la sieu presentacion formala non constituïsse una mençonega. 2. Accion de limitar, de reduire la quantitat, l'importança de quauqua ren. Sin.:

restrenhement, retenguda, limitacion. 3. (mat.) *Restriccion d'una aplicacion f (de A dins B au sotaensemble D de A):* Aplicacion de D dins B que, à tot element de D, associà lo sieu imatge per *f*. ◆ pl. Mesuras de racionament edictadi en temps de crisi. Sin.: **penuria, escarsetat, carestia.**

restrictiu, iva adj. Que restrenhe, que limita: *Una clàusola restrictiva.*

restructuracion n.f. Accion de reorganisar segond de principis noveus, mé d'estructuras novèli, un ensèm devengut inadapdat: *Restructuracion d'una industria.* Sin.: **reforma, renovacion, modernisacion.**

restructurar vt. Efectuar la restructuracion de. Sin.: **reformar, renovar, modernisar.**

resulta n.f. Resultat.

resultant, a adj. Que resulta de quauqua ren. Sin.: **consecutiu.**

resultanta n.f. 1. Resultat de l'accion conjugada de divèrs factors. 2. (mat.) Vector unic (s'existisse) qu'es equivalent d'un sistema de vectors. ◇ *Resultanta de transformacions (d'operacions):* Transformacion (operacion) qu'es equivalenta de l'ensèm d'aquesti transformacions (operacions) efectuadi successivament.

resultar vi. Èstre la consequença, l'efècte de: *D'aquesta discussion, resulta qu'avii rason.* Sin.: **venir (de), s'endevenir.**

resultat n.m. 1. Cen que resulta d'una accion, d'un fach, d'un principi, d'un calcul. 2. Capitada ò falhiment à un examèn ò à un concors. Var.: **resulta.** ◆ pl. 1. Realisacions concreti: *Obtenir de resultats.* 2. (econ.) Beneficis ò perdas d'una empresa au cors d'un exercici.

resumir vt. (*resumissi*) Rendre en plus pauc de mòts cen qu'es estat dich, escrich, representat mai longament. Sin.: **redurre, compendiar, abreujar, concentrar, simplificar, condensar.** ◆ si **resumir** v.pr. 1. Fach, per una persona, de repilhar mai brevement cen que vèn de dire. 2. (*à*) Consistir essencialament: *Lo sieu trabalh si resumisse à criticar lu autres.* Sin.: **s'enclaire.**

resumit, da adj. Breu, reduch, abreujat, laconic.

resumit n.m. Abreujat: *Resumit d'un discors.* Sin.: **compendi, compendion, somari, extrach, condensat.** ◇ *En resumit:* En recapitulant. Sin.: **en clavadura, en soma, tot comptat e rebutat, per fair cort.**

resurbir vt. (*resurbissi*) Reabsorbir.

resurreccion n.f. 1. Retorn de la moart à la vida. 2. Reparicion, novèl envanc d'un fenomène artistic, literari, etc. Sin.: **respelida, revitudada, resurgida, reviscolada, reviscolament.** 3. (b.-a.) (M'una majuscula) Òbra que representa la crucifixion dau Crist.

rèsus n.m. 1. Macaco de la coa corta de l'Àsia dau Sud-Èst, que lo sieu nom demòra ligat à la descubèrta dau factor sanguin Rèsus. 2. (M'una majuscula) Antigèn dau factor Rèsus, dich *factor Rèsus.*

ret n.f. 1. Objècte compauat de malhas entrecrosadi, que sièrve per divèrs usatges: *Una ret de pesca.* ◇ *Travalhar sensa ret:* Faire un numèro d'acrobacia, d'equilibri, sensa proteccion; (fig.) Pilhar de riscs. ◇ *Tendre la ret:* Caçar lu auceus au mejan d'una ret. ◇ *Tombar en la ret:* Si laissar enganar, tombar dins

una leca. 2. Malhas de fieus ò cordatges atesats au mitan d'un taulier ò d'un terren d'espòrts (tennis, etc.) ò estacat darrier la poarta (balon, handball, etc.). 3. (arquit.) Remplatge. 4. Fond de dentèla dei malhas geometriqui. 2. Per analogia, ensèm de linhas entrecrosadi. ◇ Entrelaç de vaisseus sanguins. ◇ *Ret idrografica:* Ensèm de fluvis e dei sieus afluents. ◇ (b.-a.) Dessenh que fórmon de linhas entrecrosadi, entrebescadi. 3. (fis.) Susfàcia regada d'un ensèm de trachs fins, parallèles e foarça vesins que difraccion la luz. ◇ *Ret cristallina:* Disposicion reguliera dei atòmes dins un cristal. 4. Ensèm de vias ferradi, de linhas telefoniqui, de linhas electriqui, de canalisacions d'aiga ò de gas, de ligasons hertziani, etc., que relígon una mema unitat geografica. 5. Reparticion dei elements d'un ensèm de diferents ponchs; aquestu ponchs ensinda repartits. ◇ *Ret urbana:* Ensèm dei vilas unidi per de ligams de natura variada (economic, politic, etc.). 6. (inform.) Sistema de computadors geograficament alunhats un de l'autre, interconnectats per de telecomunicacions, generalament permanenti. ◇ *Ret intèrna:* Computadors d'una mema empresa religats ensèm. 7. Ensèm de personas que son en ligason en vista d'una accion clandestina ò per s'ajudar mutualament. Sin.: **malhum, tela, aranhòu.**

ret, a adj. Drech. ◆ loc. adv. *À ret, da ret:* À la fila.

retable n.m. Retaule.

retaconable, a adj. Racomodable.

retaconada n.m. Accion de reparar, de petaçar; lo sieu resultat.

retaconar vt. Reparar, petaçar, rabilhar (remetre en estat).

retalh n.m. Operacion que consistisse à modernisar la talha d'un diamant, è tornar talhar una pèira rota. Var.: **retalhadura.**

retalhadura n.f. Retalh.

retalhaire, airtiz n. Persona que practica lo retalh.

retalhar vt. Tornar talhar.

retard n.m. 1. Accion d'arribar, d'agir tròup tardi. Sin.: **tardança, tardament, alòngui.** ◇ *Sensa retard:* Sensa perdre de temps. Sin.: **sensa alòngui.** ◇ En retard: Mai tardi que previst, mai lentament que la normala. 2. Diferença entre l'ora marcada sus un relòri, una moastra, etc., e l'ora reala. 3. Estat de quauqu'un, de quauqua ren que non es devolopat, avançat coma deuria èstre. 4. (mús.) Prolongacion d'una dei nòtas d'un acòrdi sus una armonia que li es estrangiera. ◆ adj. inv. (farm.) Si di d'un medicament preparat per liberar progressivament e m'un taus efiçaç e constant lo sieu principi dins l'organisme; si di de l'injeccion e de l'efècte farmacologic d'un tau medicament.

retardador, airtiz adj. Retardator.

retardament n.m. Accion de retardar; fach d'èstre retardat. ◇ *À retardament:* Quora es tròup tardi: *Capir à retardament.* ◇ *Bomba à retardament:* Bomba qu'un dispositiu n'en retarda l'explosion fins à-n-un moment determinat. Sin.: **bomba relòtge.**

retardant n.m. Produch que retarda la propagacion dei incendis.

retardar vt. 1. Faire perdre un temps pauc ò pron lòng sus la durada prevista, faire arribar ò acapitar mai tardi que cen qu'èra previst. Var.: **tardar**, **retardivar**, **atardivar**. 2. Remetre, remandar à un temps ulterior: *Retardar la sieu partença*. Sin.: **diferir**, **ajornar**, **adarrriar**. 3. Ralentir un movement, un procèssus. ◇ (mecan.) *Movement retardat*: Movement que la sieu velocitat demenisse. ◆ vi. 1. Indicar una ora anteriora à l'ora legala, en parlant d'un relòtge, d'una moastra, etc., ò dau sieu proprietari. 2. (fam.) Ignorar una nòva, una informacion novèla que toi sàbon. 3. (fam.) Aver d'ideas, de gusts despasats. Sin.: **èstre d'un autre temps**.

retardat, ada adj. e n. (fam.) Qu'es en retard dins lo sieu desvolopament intellectual.

retardatari, ària n. Qu'es en retard. Var.: **retardier**, **retardiu**. Sin.: **tardier**.

retardator, airtz adj. Que ralentisse un movement, una accion quimica. ◇ (mil.) *Accion retardatriz*: Forma dau combat defensiu menada sus de posicions successivi per ralentir la progression de l'adversari. Var.: **retardador**.

retardier, a adj. Tardier. Var.: **retardiu**. Sin.: **atardador**, **tardiu**.

retastar vt. Tornar tastar.

retaulan n.m. Retaule.

retaule n.m. Dins una glèia, construccion verticala que poarta un decòr pintat ò esculptat, plaçada sus un autar ò leugierament en darrier. Var.: **retaulan**, **retable**.

retausar vt. Tornar taussar.

retéisser vt. Tornar téisser.

retemptar vt. Tornar temptar.

retencion n.f. 1. (geogr.) Fenomène per lo quau l'aiga dei precipitacions non rejonhe immediatament lu cors d'aiga. Sin.: **retenguda**. 2. (med.) Amolonament excessiu dins l'organisme de produchs que dévon normalament èstre eliminats: *Faire de retencion d'aiga*. 3. (psicol.) Proprietat de la memòria que consistisse à conservar d'informacion. 4. (dr.) Drech per un creancier de conservar l'objècte dau sieu debitor fins au pagament de cen qu'aqueu d'aquí li deu. Sin.: **discrecion**, **moderacion**. 5. (dr.) Fach per lo representant d'una autoritat de retenir quauqu'un per un temps donat (per verificacion d'identitat, de situacion, etc.). ◇ *Retencion administrativa*: Fach de plaçar dins un centre non penitenciari un estrangier que deu èstre expulsat ò en situacion irregulara, en cas de desacòrdi sobre lo país d'acuèlh.

retenença (-ència) n.f. Retenença.

retentor n.m. (dr. civ.) Aqueu qu'exercisse un drech de retencion.

retenguda n.f. 1. Accion de conservar. 2. Soma qu'un emplegaire pòu ò deu dedurre dau salari deugut. 3. Punicion que consistisse à privar un escolan d'una part dau sieu temps liure per lo mantenir en classa ò lo faire venir ò restar dins l'establiment en mai dau sieu orari normal. 4. Qualitat d'una persona que retèn lu sieus sentiments, consèrva una resèrva discreta. 5. (constr.) Assubjectiment dei extremitats d'un cabrilhon dins un

barri. 6. (mar.) Cordatge que sièrve à mantenir un objècte que si vòu issar. 7. (mat.) Dins una operacion matematica elementària, chifra reportada per èstre ajustada à la chifra dau reng d'après. 8. (tr. publ.) Autessa d'aiga que tèn dins una resèrva. ◇ *Retenguda d'aiga*: Aiga darrier un barratge, dins una resèrva. 9. *Retenguda de garentia*: Fraccion dau montant d'un mercat qu'es reglada à l'entreprenèire ò au fornissèire solament à la recepcion definitiva. 10. Circulacion dificila, embotelhatge: *L'accident a provocat una retenguda de 10 km*.

retengut, da adj. Moderat, contengut.

retenir vt. (*retèni*) 1. Conservar cen qu'apartèn à una altra persona. 2. Levar una partida d'una soma: *Retenir una soma sus un salari*. 3. (mat.) Determinar una retenguda pendent una operacion aritmetica. 4. Si faire reservar quauqua ren per n'en poder dispauar au moment vorgut: *Retenir una plaça dins lo tren*. Sin.: **reservar**. 5. Considerar (una idea, etc.) coma digna d'interès: *Retenir un projècte*. 6. Empachar de si mòure, de bolegar, de si desplaçar, de tombar. Sin.: **contenir**. 7. Empachar de partir, invitar à demorar en quauque luèc: *Retenir quauqu'un à dinnar*. 8. Mantenir en plaça, contenir: *Retenir l'aiga d'un fluvi*. 9. Empachar (un sentiment, una reaccion, etc.) de si manifestar: *Retenir li sieu làgrimas*. Fixar dins la sieu memòria: *Retenir una informacion*. ◆ **si retenir** v.pr. 1. Agantar quauqua ren per evitar de tombar, ralentir un movement vèrs lo bas. 2. Resistir à una envuèia: Si retenir de rire. 3. (fam.) Diferir de satisfaire un besonh natural.

retentiu, iva adj. Que pertòca lo poder de retencion.

retian, a adj. e n. Si di de l'estadi superiora dau triàs.

retiari n.m. Dins l'Antiquitat romana, gladiator armat d'un trident e d'una ret, generalament opauat à-n-un mirmilhon. Var.: **reciari**.

retic, a adj. De Retia. ◆ adj. e n.m. Retoromanic.

reticença (-ència) n.f. 1. Omission volontària de quauqua ren que si deuria ò si cauria dire: *Parlar sensa reticença*. 2. Actituda de quauqu'un qu'esita à dire la sieu pensada, à pilhar una decision. Sin.: **retenença**.

reticent, a adj. Que manifèsta de reticença. Sin.: **trastejaire**, **longuejaire**.

reticul(e) n.m. 1. Pichin sac à man. 2. (opt.) Disc traucat d'una dubertura circulara talhada en doi per doi fieus foarça fins que si cróson à angle drech, e que sièrve à mirar dins una luneta. 3. (anat.) Ret formada per li fibras d'unu teissuts ò li anastomòsas dei pichins vaisseus. ◇ (citol.) *Reticule endoplasmic*: Ergastoplasma. ◇ *Reticulum sarcoplasmic*: Ret complexa de cavitats au dedintre de la cellula musculària, que constituísse un compartiment cellulari dins lo quau lo calci necessari à la contraccion musculària es mes en resèrva.

reticulacion n.f. (quim.) Formaion de ligasons quimiqui que seguísso li diferenti direccions de l'espaci au cors d'una polimerisacion, d'una policondensacion ò d'una poliaddicion, e que mena à la formacion d'una ret.

reticular(i), a (-ària) adj. 1. Qu'a la forma d'una ret. 2. Relatiu à una ret cristallina. 3. (anat.) *Formacion reticulària*: Formacion reticulada.

reticular vt. (quim.) Religar entre eli de cadenas de polimèr per n'en faire una ret.

reticulat, ada adj. 1. Marcat de nervaduras que fórmon una ret. 2. Si di d'un tipe de parament arquitectonic format de pichins malons de la faça cairada dispauats segond de linhas obliqui (Es l'*opus reticulatum* dei Romans). 3. (anat.) *Formacion reticulada* ò *reticulada*, n.f.: Gropament difús de neurònas dau tronc cerebral, que juèga un ròtle important dins la vigilança. Sin.: **formacion reticulària**. 4. *Porcelana reticulada*: Porcelana mé doi envolopa, qu'aquela exteriora es decopada à jorn.

reticulina n.f. Substança collagena que pertòca lo sistema reticulo-endoletial.

reticuliti n.f. (patol.) Inflamacion de la ret dei romiaires.

reticulocit n.m. (biol.) Ematia jove, d'estructura granuloa e filamentosa.

reticulo-endoletial, a adj. (istol.) Si di d'un teissut disseminat dins l'organisme, format de cellulas dispauadi en ret, e qu'auria de foncions ematopoiètiqi e de defensa immunitària. Var.: **reticulo-endoletiau**.

reticulo-endoletiau, ala adj. Reticulo-endoletial.

reticulo-endoletiosi n.f. Malautia dau teissut reticulo-endoletial. Sin.: **reticulòsi**.

reticulopatia n.f. Reticulòsi.

reticulosarcòma n.m. (patol.) Tumor maligna formada de cellulas reticulari atipiqui.

reticulòsi n.f. Reticulo-endoletiosi.

reticulum n.m. (lat.) Malhum de filandras conjontivi, de filandras nerviosi e de vaisseus sanguins.

retina n.f. Membrana dau fond de l'uèlh, formada de cellulas nervioi en rapoart m'ai fibras dau nèrvi optic, e sensibla à la luz. Var.: **réтина**.

réтина n.f. Retina.

retinian, a adj. Relatiu à la retina.

retiniti n.f. Inflamacion de la retina.

retinografe n.m. Aparelh per fotografiar lo fond de l'uèlh.

retinografia n.f. Fotogtafia, examèn dau fond de l'uèlh.

retinopatia n.f. (patol.) Inflamacion de la retina.

retinoscòpi n.m. Aparelh previst per la retinoscopia.

retinoscopia n.f. Examèn de l'ombra vistonària per determinar la refraccion de l'uèlh.

retinton n.m. (fam.) Refranh, repic.

retipar vt. Calcar.

retipar vt. Imitar, retraire, revertar.

retime n.m. Retrach, imitacion, semblança.

retir n.m. 1. Refugi. 2. Caforcho. Sin.: **retirada**. 3. Ospici.

retira n.f. 1. Lotjament ocupat solament ocasionalment. 2. Luèc dont si pòu amagar, per soscar ò si reculhir. Var.: **retirada**.

retirable, a adj. Que pòu èstre retirat.

retiracion n.f. Impression dau revèrs d'un fuèlh ja estampada d'un costat. ◇ *Prensa à retiracion*: Prensa

qu'estampa successivament lu doi costats en un passatge solet dau fuèlh.

retirada n.f. 1. Retir, caforcho. 2. Fach de si retirar d'un luèc; partença. ◇ (mil.) *Marcha en arrier* d'una armada après de combats malurós. ◇ *Batre en retirada*: *Marchar en arrier*, per una armada qu'a perdut una batalha; renonciar dins un affaire, un projècte. 3. Accion de si retirar de la vida activa; estat de quauqu'un qu'a cessat li sieu activitats professional: *Pilhar la sieu retirada, èstre à la retirada*. Sin.: **pension**. ◇ *Prestacion sociala qu'acompanha aquesta cessacion d'activitat*. Sin.: **pension**. 4. Alunhament momentaneu dei sieu ocupacions abituali, per si reculhir, si preparar à un acte important; luèc dont una persona si retira per aquò faire. 5. (constr.) Ressaut que poarta lo nud d'una partida auta en arrier d'aqueu d'una partida bassa.

retiradís, issa adj. Retractable.

retirement n.m. 1. (dr.) Obligacion que lo croumpaire a, dins una venda immobiliària, de pilhar possession de la caua venduda. 2. Accion de si retirar, de sortir de quauqua ren. 3. Accion de si retirar, de quitar quauqu'un. Sin.: **reculada**. 4. Deca d'una terralha que la sieu susfàcia s'es retractada.

retirar vt. 1. Tornar menar en darrier: *Retirar lo sieu pen qu'èra blocat dins la poarta*. 2. Faire sortir quauqu'un, quau ren, dau luèc dont èron: *Retirar un enfant dau liceu*. Sin.: **levar, levar dau mitan, traire, extraire, retraire**. 3. Tornar pilhar, levar: *Retirar la sieu amistat*. 4. Renonciar à: *Retirar la sieu candidatura*. 5. Obtenir, reculhir: *Reculhir un beu benefici d'una venda*. ◆ **si retirar** v.pr. 1. S'en anar, s'alunhar. 2. Anar dins un luèc per li trovar refugi: *Si retirar en montanha*. 3. S'en anar en pension. 4. Cessar de participar à quauqua ren: *Si retirar d'un projècte*. Sin.: **si despartir**. 5. Baissar, en parlant de la mar ò dau niveau d'un fluvi que s'en torna au sieu lièch.

retirat, ada adj. e n. 1. Gaire frequentat: *Un vilatge retirat*. Sin.: **alunhat, isolat, perdut**. 2. Si di de quauqu'un qu'a cessat tota activitat professionala.

retiratge n.m. Noveu tiratge (d'un libre).

retiu, iva adj. 1. Que s'arrèsta ò parte en arrier en plaça d'anar de l'avant: *Un cavau retiu*. Sin.: **testard, rebelut**. 2. Que si laissa dificilament menar, convèncer. Sin.: **reborsier**.

retivetat n.f. Retivitat.

retivitat n.f. Caractèr de cen qu'es retiu. Var.: **retivetat**.

retoàrcer vt. 1. Tornar toàrcer. 2. (tecn.) Toàrcer ensèm divèrs fieu textiles. 3. Replicar.

retoars, a adj. Retoart.

retoart, a adj. 1. Qu'es estat torçut mai d'un còup: *Seda retoarta*. 2. Furbo: *Un politician retoart*. *Blanca de Castelha siguèt una brava retoarta per s'apoderar dei tèrras ramondini*. Var.: **retoars**. Sin.: **maquiavelic**.

retocable, a adj. Que pòu estar retocat.

retocada n.f. 1. Accion de retocar; correccion. 2. Rectificacion d'un vestit en confeccion ai mesuras d'un client. 3. Correccion sus una fotografia, etc.

retocaire, airtiz n. 1. Persona que fa la retocada de fotografias. 2. Corrector, correctritz que s'ocupa de la verificacion dei correccions sus lo premier fuèlh estampat. 3. Persona que fa de retocadas d'un vestit.

retocar vt. e vt. ind. (à) (*retòqui*) Portar de modificacions, à, perfeccionar, corregir: *Retocar un vestit, un imatge*.

retombada n.f. 1. Accion de tornar tombar après s'èstre elevat: *La retombada d'una fusada, de retombadas radioactivi*. ◇ (fig., sobretot au pl.) Consequença, repercussion: *Li retombadas politiqui d'un affaire*. 2. (lit.) Accion de rembar après una exaltacion: *La retombada de l'entusiasme*. 3. (constr.) Partida interiora de caduna dei doi montadas d'un arc, d'una vòuta.

retombar vi. 1. Tornar tombar; tombar après s'èstre elevat, après èstre estat elevat ò lançat: *La nau espaciala es retombada dins l'ocean*. 2. Si tornar trovar dins un estat (en partic. marrit); tornar aver un tipe de comportament, d'accion (en partic. negatiu). Sin.: **recalivar**, **recabussar**. 3. Disparéisser ò demenir: *La sieu ràbia retomberà leu*. 4. Tocar quauqu'un per contracòup: *La responsabilitat d'aquel affaire li retomberà sobre*. Sin.: **recalar**.

retombat n.m. (coregr.) Tombada naturala dau còrs après un temps d'elevacion.

retondre vt. Tornar tondre.

retor n.m. 1. (Antiqu.) Professor d'art oratòri. 2. (lit.) Persona que s'exprimisse d'un biais enfatic.

retorciment n.m. Retorsion.

retorçut, uda adj. Torçut un segond còup, ò totplen de còups. ◇ *Fieu retorçut*: Fieu qu'es fach de divèrs fieus torçuts ensèm.

retoric, a adj. Relatiu à la retorica, au discors.

retorica n.f. 1. Ensèm de procediments e de tecnicas que perméton de s'exprimir correctament e embé eloquença. ◇ *Figura de retorica*: Biais d'estile que rende mai viva l'expression de la pensada. 2. (fam., pej.) Afectacion, manifestacion exagerada d'eloquença: *Es solament de retorica*. Var.: **retòrica** (it.).

retòrica n.f. (it.) Retorica.

retoricaire n.m. (lit.) Grands retoricaires: Grope de poetas de cort francés de la fin dau s. XVⁿ, remirables per la sieu virtuositat formala, lo sieu refinament lexical, lo sieu gust de l'estranh.

retorician, a adj. e n. Qu'usa de retorica. ◆ n. Especialista de la retorica.

retorn n.m. 1. Accion de si desplaçar, de si mòure en sens contrari au desplaçament precedent. 2. Movement imprevis ò rapide en sens opauat. ◇ *Retorn de flama*: Movement brusc dei flamas que gísclon en defoara dau fogau; (fig.) Fach de si reviudar, per un sentiment, una passion. 3. Cobde, angle qu'una linha fa: *Retorn d'una façada*. 4. Partida destinada à èstre replegada: *Un retorn de lançòu*. 5. Cambiament brusc dins una evolucion: *Un retorn de fortuna*. 6. *Retorn d'atge*: Moment de l'existença quora una persona comença à vielhir; espec., menopausa. 7. Fach, per quauqu'un, quauqua ren, de

repartir, de s'en tornar vèrs lo luèc de dont vèn; lo desplaçament, lo viatge que si fa per aquò. ◇ *Èstre de retorn*: Èstre revengut. ◇ *Èstre sus lo retorn*: Èstre à mand de partir per rejónher lo sieu luèc d'origina; començar à vielhir, à declinar. 8. Títol de transpoart que permete de faire lo viatge dins lo sens contrari d'aqueu fach à l'anar. 9. Fach per quauqua ren d'èstre rendut, reexpediat. ◇ Fach de remandar à un editor lu volumes non venduts; aquestu volumes. ◇ (dr.) *Drech de retorn*: Reversion. ◇ (banca) *Retorn sensa fres*: Clàusola ai tèrmes de la quala lo portaire d'una letra de cambi es dispensat de protestar en cas de non pagament. 10. Accion ò fach de tornar à un estat anterior: *Retorn à la calma*. 11. Fach d'evocar, de tornar viure cen qu'apartèn au passat. ◇ *Retorn en darrier*: Vista retrospectiva; dins un racònte, evocacion d'eveniment passats. Sin.: (angl.) **flashback**. 12. Fach de si repetir, de si reproduire: *Lo retorn d'una epidemia*. Sin.: **tornada**. ◇ (filos.) *Èterne retorn*: Teoria d'una evolucion ciclica dins la quala lo monde passa eternament per li memi fasas. 13. Movement de vai-e-vèn, de reciprocitat: *Un amor sensa retorn*. ◇ *Per retorn dau (de) corrier*: En respondent immediatament à una correspondença. ◇ *En retorn*: En escambi.

retornament n.m. 1. Accion de retornar, de si retornar. Sin.: **revirada**, **virafàcia**, **retornament**. 2. (fig.) Cambiament brusc e complet de direccion, d'orientacion. Sin.: **revirament**, **travirament**. 3. (mat.) *Retornament dins l'espaci*: Simetria ortogonala per rapoart à una drecha de l'espaci.

retornar vt. 1. Metre quauqua ren à l'envèrs, lo revirar per metre lo dessota en dessobre, lo davant darrier, etc.: *Retornar una carta, un vestit*. 2. Virar (quauqua ren) dins toi lu sens. Sin.: **tornar virar**, **bestornar**. 3. Remandar à l'expeditor (lo sieu mandadís), à un negociant (la sieu mèrç que non convèn). 4. (fam.) *Retornar una critica, un compliment*: Respoandre en retorn à una critica, à un compliment, etc., m'una critica, un compliment equivalents. 5. (fam.) Faire cambiar totalament (quauqu'un, un grope) d'opinion, de camp. 6. Trebolar quauqu'un profundament, li causar una emocion profunda: *Aquela nòva m'a tot retornat*. Sin.: **esmòure**, **tresvirar**. ◆ vi. 1. Tornar, s'entornar dins un luèc ja visitat. Tornar au sieu luèc de partença. 3. Revenir, s'en tornar à una actituda, à un comportament, à un sentiment anterior. Sin.: **recalivar**. 4. Èstre restituit à quauqu'un, à un grope: *Una maion que retorna au sieu premier propietari*. ◆ **si retornar** v.pr. 1. Si virar dins un autre sens, d'un autre latz. 2. Si revirar, per regarjar en darrier: *S'es retornat per vèire cu lo sonava*. 3. Si reversar: *Un camion s'es retornat à l'interseccion*. Sin.: **cabussar**, **capvirar**, **abocar**. 4. *Si retornar còtra quauqu'un*: Li devenir ostile, l'atacar. Sin.: **si revirar**. 5. *S'en retornar*: S'en tornar.

retornat n.m. Au balon, còup de pen per lo quau un jgaire manda la bala en darrier en la faguent passar en dessobre d'eu.

retornatge n.m. (rare) Accion de retornar un vestit.

retoromanic, **a** adj. e n.m. Si di d'un grope de dialèctes romanics parlats en Soïssa orientala (anc. Retia) e dins lo nòrd d'Itàlia. Sin.: **retic**.

retorquir vt. Rebecar, replicar, refutar, respoandre.

retorsion n.f. 1. Accion de replicar, per de mesuras analògui à-n-aqueli que quauqu'un a emplegat; represalhas. 2. (dr.) Procediment de coercicion que consistisse, per un Estat, à emplegar còtra un autre Estat de mesuras analògui à-n-aqueli qu'aqueu d'aquí a emplegat còtra eu. Var.: **retorciment**.

retrabalhar vt. e vi. Retrabalhar.

retraçar vt. 1. Tornar traçar, ò diferentament. 2. Cuntar, expauar, rapelar au sovenir: *Retraçar de fachs*. Sin.: **retipar**, **retraire**, **renembrar**, **descriure**, **recordar**.

retraccion n.f. 1. Acorchiment ò diminucion de volume, patologics ò normals, d'un organe, d'un teissut. 2. Messa en plaça d'un film retractable à l'entorn d'un objècte. 3. (tecn.) Diminucion de volume d'un materiau (gip, betum, etc.) pendent la sieu presa.

retrach n.m. 1. Imatge donat d'una persona au mejan d'una pintura, d'un dessenh, d'una esculptura, d'una fotografia. ◇ (espec.) La representacion de la cara. ◇ *Èstre lo retrach de quauqu'un*: Li semblar trach per trach. Sin.: **èstre la tèsta copada de quauqu'un**. 2. Representacion, descripcion (de quauqu'un, d'una realitat complèxa) au mejan de la paraula, de l'escrich, dau cínema, etc.: *Faire lo retrach de la societad modèrna*. 3. *Retrach refigurat*: Retrach d'una persona recercada per lo poder public per de rasons diversis, establít segond de testimoniats visuals de gents que l'an conoissuda ò trevada. Sin.: **portret** (fr.).

retrachar vt. Faire lo retrach de. Var.: **retraire**.

retraitista n.m. Artista, fotografe que fa de retrachs. Var.: **retrachista**, **retrachier**. Sin.: **portretista** (fr.).

retrachista n. Artista, fotografe que fa de retrachs. Var.: **retrachier**, **retraitista**. Sin.: **portretista** (fr.).

retractable, **a** adj. Que pòu èstre retractar, si retractar.

retractacion n.f. 1. Accion de si retractar, de negar cen que s'es fach ò dich avant. Sin.: **desdich**. 2. Fach per un muscle de si tornar contractar. Var.: **retractament**, **retirement**.

retractament n.m. Retraccion (d'un muscle).

retractar vt. Negar cen que s'es dich, cen que s'es fach avant. ◆ **si retractar** v.pr. Fach per una persona de tornar sobre cen qu'a dich ò fach, de lo denegar; si desdire. Sin.: **si desparaular**.

retractar vt. Contractar, rendre mai estrech. ◆ **si retractar** v.pr. Si contractar, devenir mai estrech.

retractil(e), **a** adj. Qu'a la possibilitat de si retractar. Sin.: **retiradís**.

retractilitat n.f. Qualitat de cen qu'es retractile.

retractiu, **iva** adj. Que produe una retraccion.

retradurre vt. (*retradui*) Tornar tradurre ò tradurre à partir d'una altra traduccion.

retraire vt. (*retrai*) 1. Faire lo retrach de. Var.: **retrachar**. 2. Recitar, debitar. Sin.: **narrar**, **racontar**, **expausar**, **descriure**. 3. Tornar traire, retirar.

retraitista n.m. Artista, fotografe que fa de retrachs. Var.: **retrachier**. Sin.: **portretista** (fr.).

retranca n.f. Retranchament; trencada.

retrancament n.m. 1. (anc.) Supression, diminucion. 2. Obstacle natural ò artificial, organisat per aparar una posicion. ◇ (fig.) *Butar quauqu'un dins lu sieus darrièrs retranchaments*: De tau biais que sigue à cort d'arguments. Var.: **retranca**.

retrancar vt. Levar d'un tot. Sin.: **sostraire**. ◆ **si retrancar** v.pr. Si metre à la sosta, espec. darrier de defensas; s'embarrar (dins una maion, etc.) per s'aparar. Sin.: **si fortificar**.

retranscripcion n.f. Novèla transcripcion.

retranscriure vt. (*retranscrivi*) Tornar transcriure.

restransmetre vt. 1. Tornar transmetre ò transmetre à d'autres. 2. Difusar (un programa de television ò de ràdio).

retransmission n.f. 1. Accion de tornar transmetre. 2. Accion de transmetre (un programa); lo programa ensinda transmés.

retraucar vt. (*retrauqui*) Tornar traucar.

retravalhar vt. e vi. Tornar trabalhar. Var.: **retrabalhar**.

retraversar vt. (*retraversi*) Tornar traversar.

retremp n.m. Retrempa.

retrempa n.f. (metall.) Novèla trempa. Var.: **retremp**.

retrempar vt. 1. Tornar trempar: *Retrempar una camia dins l'aiga* Sin.: **tornar banhar**. 2. (metall.) Donar una novèla trempa à. ◆ **si retrempar** v.pr. Repilhar contacte embé quauqua ren: *Mi siéu retrempat dins lu estudis*.

retreta n.f. (fr.) Retirada, pension. ■ Francisme sovent audit, ma que cau absolutament evitar.

retribucion n.f. Soma donada en escambi d'un trabalh, d'un servici. Sin.: **paga**, **remuneracion**, **emolument**, **salari**, **tractament**, **gratificacion**, **onoraris** (m.pl.).

retribuïr vt. (*retribuissi*) Pagar per un trabalh. Sin.: **remunerar**.

retro adj. inv. e n.m. sing. (fam.) Si di d'una mòda d'un estile, d'una òbra (literària, cinematografica, artistica, etc.) inspirats per un passat recent. Sin.: **d'un autre temps**, **d'un temps**, **dau temps passat**.

retro n.m. Au bilhard, efècte donat à la bilha, que reparte en arrier.

retroaccion n.f. Efècte retroactiu.

retroactiu, **iva** adj. Si di de quauqua ren, d'una mesura qu'a de consequenças sobre de fachs acapitats anteriorament: *Li lèis non son retroactivi*.

retroactivament adv. D'un biais retroactiu.

retroactivitat n.f. Caractèr retroactiu.

retroagir vt. ind. (*retroagissi*) Agir retroactivament sobre quauqua ren.

retrobar vt. (*retròbi*) Retrovar.

retrocedir vt. (*retrocedissi*) 1. Tornar cedir quauqua ren à une persona que lo t'avia cedit anteriorament. 2. Cedir quauqua ren après l'aver crompat. Var.: **retrocedre**.

retrocedre vt. Retrocedir.

retrocession n.f. 1. (dr.) Acte per lo quau si retrocedisse un drech. 2. Trasferiment de la propietat d'un ben à la persona que l'avia precedentament cedit. 3. *Retrocession d'onoraris*: Fach de reversar à un tèrç tot ò partida dei honoraris. 4. (med.) Disparicion d'unu senhals dei malautias, sensa per autre que la malautia augee evolucionat d'esperela vers lo sieu ressanament.

retrocontraròtle n.m. (fisiol.) Autoregulacion automatica e permanenta dau sistema endocrinian.

retrodesviada n.f. Retrodesviament.

retrodesviadura n.f. Retrodesviament.

retrodesviament n.m. (patol.) Desviament d'unu organes, notadament l'utèr. Var.: **retrodesviadura**, **retrodesviada**.

retrodesviat, ada adj. (patol.) Que subisse un retrodesviament. Sin.: **reversinat**

retroflèxa adj. e n.m. (fon.) Si di d'una consonanta ò d'una vocala articulada mé la poncha de la lenga virada vers l'arrier de la boca.

retroflexion n.f. (patol.) Desformacion de l'utèr retrodesviat.

retrofusada n.f. Motor-fusada emplegat emplegat per frenar un engenher espacial.

retrogradacion n.f. 1. Accion de retrogradar. 2. Mesura disciplinària per la quala un militari es plaçat à un grade inferior au sieu grade precedent.

retrogradar vi. 1. Tornar en arrier. 2. Regressar, perdre lu sieus avantatges. 3. (mecan.) Passar lo rapoart de boita de velocitat inferior à-n-aqueu emplegat presentament. ♦ vt. Sotametre à la retrogradacion. ◇ (espòrts) Castigar una equipa, un esportiu en li faguent perdre de plaças dins un classament, en lu faguent passar dins una division inferiora.

retrogradatge n.m. (mecan.) Accion de retrogradar.

retrograde, a adj. 1. Que va, que si fa en arrier. 2. Opauat au progrès: *Un esperit retrograde*. 3. (mecan., astron.) Si di dau sens de movement dei agaulhas d'una moastra, d'un relòtge. 4. *Amnesia retrograda*: Forma d'amnesia que consistisse en la denembrança dei sovenirs ancians.

retrogression n.f. Movement en arrier.

retronadís n.m. Resclantida.

retronament n.m. Grondament, bosin sord. Var.: **retroniment**.

retronar vi. (*retròni*) 1. Retentir. 2. Grondar, faire un bosin sord. Var.: **retronir**.

retroniment n.m. Esclat (dau tròn, per exemple). Var.: **retronament**.

retronir vi. (*retronissi*) Retronar.

retropedalatge n.m. 1. Pedalatge en sens contrari dau sens normal; dispositiu de frenatge sus d'uni

bicicletas. 2. (fig.) Fach de tornar en arrier, d'anullar una decision, de non metre en aplicacion un anonci.

retropedalar vi. Faire un retropedalatge.

retroprojector n.m. Aparelh que permete de projectar, sensa obscurcir la sala, de tèxtos redigits ò estampats sus un supoart transparent.

retropulsion n.f. Frenatge d'un veïcule espacial per fusada.

retrospectiu, iva adj. 1. Que pertòca lo passat, l'evolucion anteriora de quauqua ren. 2. Que si manifestà après còup, à l'evocacion d'un eveniment: Una paur retrospectiva.

retrospectiva n.f. 1. Exposicion que presenta d'un biais recapitulatiu li òbras d'un artista, d'una escòla, d'una epòca. 2. Emission, film, racontè, etc., que presènton d'un biais recapitulatiu e cronologic de fachs qu'apartènnon à un camp precís: *La retrospectiva dei eveniments de l'annada*.

retrospectivament adv. D'un biais retrospectiu.

retrovalhas n.f. pl. Fach de retrovar una personas, de personas, après una lòngra separacion.

retrovar vt. (*retròvi*) 1. Trovar quauqua ren qu'avia desapareissut, qu'èra perdut ò oblidat: *Ai retrovat lu mieus papiers*. 2. Descurbir, repilhar quauqu'un qu'avia desapareissut, qu'es en fuga: *Retrovar lu autors d'un crimi*. 3. Rejónher: *Si retrovam cada jorn dins lo meme cafè*. ♦ **si retrovar** v.pr. 1. Tornar èstre dins un luèc, au mitan dei personas, dins una situacion donada, ja conoissuts precedentament. 2. Èstre d'un còup solet ò finalament dins una situacion donada. 3. S'orientar dins un luèc, dins una question, dins una situacion complèxi: *Mi retròvi plus dins lu mieus còmptes*. 4. (fam.) *Li si retrovar*: Equilibrar li recèptas e li despensas; tirar un pichin benefici, un avantatge de quauqua ren.

retrovirus n.m. Virus à A.R.N. que la sieu familha comprèn en particulier lo virus HIV (responsable dau sida).

retsina n.m. Vin grèc resinat.

reu n.m. Acusat; defendèire; colpable.

reuma n.m. Reumatisme.

reumatic, a adj. e n. Que sofrisse de reumatismes. Var.: **reumatisant, raumatic**.

reumatejant, a adj. e n. Reumatic.

reumatisant (-izant), a adj. e n. Reumatic.

reumatismal, a adj. Que pertòca lo reumatisme. Var.: **reumatismau, raumatic**.

reumatismau, ala adj. Reumatismal, raumatic.

reumatisme n.m. Nom generic d'afeccions d'originas diversis, caracterisada per un problema inflamatori ò degeneratiu dei oàs e dei articulacions, que pòu finda tocar de muscles, de nèrvs sensitius ò motors. ◇ *Reumatisme articulari agut*: Afeccion febrila deuguda à l'accion dei toxinas de l'estreptocòc, que tòca successivament li gròssi articulacions e que si pòu complicar mé de lesions cardiaqui. ◇ Reumatisme infecció: Afeccion deuguda à l'accion dirècta de gèrmes divers sus li articulacions. Var.: **reuma, raumatisme**.

reumatoïde, a adj. Si di d'una dolor analòga à-n-aquela dei reumatismes. ◇ *Poliartriti rumatoïda*: Inflamacion cronica que tòca diversis articulacions, à l'encòup ò successivament, e qu'abotisse à de desformacions ò à l'impotença. Sin.: **poliartriti cronica evolutiva**. ◇ *Factor rumatoïde*: Globulina anormala presenta dins lo serum dei subjèctes que sofrisson de poliartriti rumatoïda.

reumatologia n.f. Partida de la medecina que tracta li afeccions reumatismali e osteoarticulari.

reumatologic, a adj. Relatiu à la rumatologia.

reumatològue, òga n. Espacialista dei reumatismes.

reünificacion n.f.

reünificar vt.

reünion n.f. Amassada, acamp.

reünionés, esa adj. e n. De la Reünion.

reünir vt. (*reünissi*) Amassar, acampar. ◆ **si reünir** v.pr. S'acampar.

reünissatge n.m. Accion de reünir lu fieus dins una filatura.

reüssida n.f. Capitada.

reüssiment n.m. Capitada.

reüssir vt. (*reüssissi*) Faire coma si deu. ◆ vt. ind. (à) Arribar, capitar. ◆ vi. Aver un resultat urós, s'acabar per un succès.

reüssit, ida adj. Fach embé succès; perfècte dins lo sieu genre.

reütisabable (-izable), a adj. Que si pòu tornar utilizar. Var.: **reemplegar**.

reütisacion (-izacion) n.f. Fach de tornar utilizar; novèla utilizacion. Sin.: **reemplec**.

reütisar (-izar) vt. Tornar utilizar. Sin.: **reemplegar**.

reva n.f. 1. Autreg; adjudicacion. 2. Redevença.

rèva n.f. Rave, rave-party.

revaccinacion n.f. Accion de revaccinar.

revaccinar vt. Tornar vaccinar.

revalorisacion (-izacion) n.f. Accion de revalorisar.

revalorisar (-izar) vt. rendre la sieu valor d'avant ò donar una valor mai granda à: *Revalorisar lu salaris*.

revascularisacion (-izacion) n.f. Intervencion cirurgicala per la quala si restàcon de vaisseus sanguins noveus à un organe que non èra pron vascularisat.

revascularisar (-izar) vt. Operar la revascularisacion de.

reveditor, tritz n. Persona que revé après una altra, espec. per corregir un trabalh estampat. Sin.: **revisaire**.

revèire vt. (*reveï*) 1. Tornar vèire (quauqu'un): *Lo reveirai deman*. 2. Tornar dins un luèc, li si retrovar après un temps pusleu llong: *Anar revèire la sieu maion natala*. 3. Tornar regarjar (quauqua ren qu li si poarta d'interés); tornar assistir à un eveniment: *Revèire un film*. 4. Examinar quauqua ren per lo verificar, lo corregir: *Revèire un article avant publicacion*. 5. Tornar estudiar una matèria d'ensenhament, un tèxto, per lo si tornar metre en memòria. ◆ **si revèire** v.pr. Tornar èstre en presença un de l'autre.

revèire n.m. *Au revèire*: Formula de cortesia per si separar. Sin.: **à si revèire, adieu, adessiatz**.

revelacion n.f. 1. Accion de revelar, cen qu'es revelat. 2. Persona ò caua que lo public n'en descuèrbe bruscament li qualitats excepcionali. 3. (relig.) Manifestacion d'un mistèri ò d'una veritat per Dieu ò per un òme que Dieu inspira.

revelar vt. (*revèli*) 1. Faire conóisser cen qu'es descoissut e secret, comunicar. 2. Laisser vèire, èstre l'indici, la marca de: *Aqueu roman revèla lo grand talent de l'autor*. 3. (relig.) Faire conóisser per revelacion. ◆ **si revelar** v.pr. Si manifestar, aparéisser.

revelat, ada adj. Comunicat per revelacion divina: *Religion revelada*.

revelator n.m. 1. Cen que revèla, indica, manifestà. 2. (fot.) Banh que transforma l'imatge latent en imatge visible.

revelator, tritz adj. Qu'indica, que revèla: *Un indici revelator*.

revelh n.m. 1. Passatge de l'estat de soam à l'estat de velha. 2. Sonaria de claron qu'anócia ai soldat l'ora de si auçar. 3. (lit.) Retorn à l'activitat: *Lo revelh de la natura*.

revelh n.m. Pichin relòtge providit d'una sonaria, per revelhar à una ora determinada à l'avança. Sin.: **revilharin**.

revelhar vt. 1. Tirar dau soam. 2. Tornar suscitar; far renàisser: *Revelhar lo coratge d'una persona*. ◆ **si revelhar** v.pr. 1. Cessar de durmir. 2. Si reviudar, retrovar d'envanc: *Lu jugaires an ren fach fins à l'ora de juèc, après si son revelhats*.

revelhon n.m. Cachafuèc.

revelhonar vi. Faire lo cachafuèc.

revenda n.f. 1. Accion de vendre quauqua ren après l'aver crompat. 2. Venda qu'un intermediari fa sensa minga transformacion portada au ben revendut.

revendedor, eiritz n. Revendèire: «*Es eung revendedor que a comprat de ris*» (Fulcònis).

revendèire, eiritz n. Persona que cròmpa per revendre. Var.: **revendedor**.

revendicacion n.f. 1. Accion de revendicar; lo sieu resultat. 2. (dr.) Accion en justícia que lo sieu objècte es de faire reconóisser un drech de propietat.

revendicar vt. (*revendiqui*) 1. Reclamar (quauqua ren que si possedisce tot en n'estent privat). 2. Reclamar l'exercici d'un drech politic ò social, un meliorament dei condicions de vida ò de trabalh, en parlant d'una collectivitiat. 3. Reclamar, assumir: *Revendicar la responsabilitat di sieus actes*.

revendicatiu, iva adj. Qu'exprimisse ò compoarta una revendicacion.

revendicator, tritz n. Persona qu'exprimisse una revendicacion.

revendier, a n. Revendèire, detalhant.

revendre vt. 1. Vendre quauqua ren après l'aver crompat: *Revendre una partament per n'en crompar un autre*. 2. Tornar vendre: *Revendre de veicules d'ocasion*. 3. (fam.) *Aver de cauas per revendre*: N'aver à brèti.

revenge n.m. 1. Accion de respoandre d'un meme biais per quauqua ren, sovent per un mau reçauput. 2. Segonda partida, que si juèga après aver perduto la primera. Var.: **revenja**.

revengisme n.m. Actituda politica agressiva, animada per un desidèri de revenja.

revenguda n.f. (silv.) Brot noveu que creisse sus de boascs talhats.

revengut, uda adj. Tornat. ◇ *Peolh revengut*: Noveu ric, sovent enriquit rapidament, e que despensa lu sieus sòus embé ostentacion.

revengut n.m. 1. Soma qu'una persona ò una collectivitât obtèn cada an coma remuneracion d'una activitat ò d'un travall ò coma renda. ◇ *Impoast sus lo sevgut*: Impoast calculat d'après lo revengut dei contribuables. ◇ *Politica dei revenguts*: Accion dei poders publics per repartir equitablament entre li categorias socialis lu revenguts que vènon de l'activitat economica de la nacion. ◇ *Revengut nacional*: Valor neta dei bens economics que la nacion produè. 2. (tecn.) Tractament termic que consistisse à escaufar, fins à una temperatura inferiora à la temperatura de transformacion, una pèça metallica qu'a subit la trempa, e à la laisser refeiar, en vista de destrúger l'estat de faus equilibri deugut à la trempa.

revenir vi. (*revèni*) 1. Tornar venir: *Revèn au país cada an*.

revenja n.f. Revenge.

revenjar (si) v.pr. (lit.) Si venjar.

reventolada n.f. Accion de reventolar, de si reventolar.

reventolar vt. (*reventoali*) Bolegar, mesclar. ◆ **si reventolar** v.pr. Si virar per tèrra, dins la beta, sus un sèti, etc.: *Quora fa un caprici, si reventoala sus lo soal fins à obtenir cen que vòu*.

reverbèr n.m. 1. Aparelh provedit de reflectors, per esclairar lu luècs publics. 2. *Forn à reverbèr*: Forn dins lo quau li matèrias son escaufadi per l'intermediari d'una vòuta que, portada à auta temperatura, raiona fortament sus la sòla.

reverbera n.f. Reverberacion.

reverberacion n.f. 1. Fach de remandar la luz au mejan d'una susfàcia que la difusa. 2. Persistença d'un son dins un espaci claus ò mièg claus après interrupcion de la foant sonòra. Var.: **reverbera**.

reverberant, a adj. Que reverbèra la luz, la calor, lo son.

reverberar vt. (*reverbèri*) Remandar (la luz, lo son, la calor).

reverdiment n.m. Fach de reverdir.

reverdir vt. (*reverdissi*) Fach de tornar rendre vèrd: *Reverdir lo centre de la ciutat*. ◆ vi. Tornar venir vèrd: *À la prima, lu aubres reverdísson*. Var.: **reverdejar**.

reverdejar vt. Tornar venir vèrd: *À la prima, lu aubres reverdèjon*. Var.: **reverdir**.

reverença (éncia) n.f. 1. (lit.) Respècte profund, veneracion: *Tractar quauqu'un embé reverença*.

2. Movement dau còrs que si fa per saludar, sigue en s'inclinant, sigue en plegant lu genolhs. ◇ *Tirar la sieu reverença*: Saludar en s'en anant; s'en anar.

reverencial, a adj. Que la reverença inspira: Una paur reverenciala. Var.: **reverenciau**.

reverenciau, ala adj. Reverencial.

reverenciós, oa adj. Que manifestà de reverença, totplen de respècte. Var.: **reverent**.

reverend, a adj. e n. 1. Títol d'onor donat ai religiós, ai religioas. 2. Títol donat ai membres dau clergat anglican. Var.: **reverendo** (it.).

reverendíssimo, a adj. (it.) Reverendissime.

reverendissime, a adj. (relig.) Títol d'onor donat ai prelat e ai superiors de congregacions ò d'òrdres religiós. Var.: **reverendíssimo** (it.).

reverendo, a adj. e n. (it.) Reverend.

reverent, a adj. Reverenciós.

reverentament adv. D'un biais reverenciós.

reverir vt. (*reverissi*) Onorar, tractar m'un respècte profund.

revèrs n.m. 1. Costat d'una caua opauat au costat principal ò à-n-aqueu que si presenta lo premier lo mai sovent à la vista. ◇ *Revèrs de la man*: Costat opauat à la pauma. 2. Costat d'una medalha, d'una moneda, opauat au *drech*, ò *avèrs*. ◇ *Revèrs de la medalha*: Marrit costat d'una caua, inconvenient d'una situacion. 3. Envèrs, replegat sur l'endrech, d'un coal, d'un bas de mànega ò de braias. 4. Còup de raqueta au tennis, au badminton, au tennis de taula, efectuat à seneca mé la man drecha ò à drecha mé la man seneca. Contr.: **còup drech**. 5. (geogr.) Planistèu doçament inclinat que forma un dei doi pendís d'una costiera. 6. À *revèrs*: Per darrièr. 7. Eveniment malurós que transforma una situacion, desfacha, falhiment.

revèrs, a adj. Renversat. ◇ *Man revèrsa*: Pastisson donat m'au dessobre de la man.

revèrsa n.f. Revèrsa.

reversible, a adj. Renversible.

reversal, a adj. (dr.) Si di d'un acte d'assegurança donat per sostenir un engatjament precedent. Var.: **reversau**.

reversament n.m. 1. Renversament. 2. Transferiment de fonds d'una caissa à una altra.

reversant, a adj. (fam.) Renversant. Sin.: **espantant**.

reversar vt. (*renvèrsi*) Renversar.

reversar vt. (*renvèrsi*) 1. Tornar versar. 2. Transportar, reportar sobre: *Reversar una soma d'un còmpte sus un autre*.

reversat, ada adj. Renversat.

reversau, ala adj. Reversal.

reversì n.m. Juèc de cartas dins lo quau aqueu que fa lo plus pauc de plecs e de ponchs ganha la partida.

reversibilitat n.f. Qualitat de cen qu'es reversible.

reversible, a adj. 1. Que pòu revenir en darrièr, que si pòu produire en sens invèrse. 2. Si di d'un fenomène dins lo quau l'efècte e la causa poàdon èstre intervertits. 3. (quim.) Si di d'una reaccion quimica que, dins li memi

condicions de temperatura e de pression, si produe à l'encòup dins lu doi sens. ◇ (fis.) Si di d'una transformacion tala qu'es possible de realisar exactament la transformacion invèrsa. 4. (c. de f.) *Rama, tren reversible*: Ensèms de veituras e d'engenhers motors que compoarta una cabina à cada extremitat. 5. (aeron.) *Eliça dau pas reversible*: Eliça que s'en pòu cambiar lo sens de l'esfoarç per una rotacion dei palas à l'entorn dau sieu axe. 6. Si di d'una estòfa, d'un vestit, que poàdon èstre mes à l'endrech coma à l'envèrs. 7. (dr.) Si di d'un ben que deu faire l'objècte d'una reversion, ò d'una renda assegurada à d'autri personas après la moart dau titulari.

reversinat, ada adj. Retrodesviat.

reversion n.f. (dr.) Drech e vertut dau quau lu bens de qu'una persona n'a dispauat en favor d'una altra li revènon quora aquesta moare sensa enfants, ò se lo donatari moare avant lo donator. Sin.: **drech de return**. ◇ *Pension de reversion*: Pension versada à l'espòs ò à l'esposa d'una persona moarta qu'avia de drechs à pension.

revertèc n.m. Partida dau bòrd d'un capeu ò d'un vestit qu'es auçada, replegada en aut.

revertègar vt. Replegar.

revertègat, a adj. Replegat.

revertègò n.m. Fantasia subita.

revessin n.m. (Esa) Eufòrbi espinós.

revèst n.m. 1. Tèrra repoblada, luèc reïnvestit. 2. Ubac d'una montanha. 3. Tèrra laurada doi còups. ■ Vèire lu vilatges e vilars sonats Revèst: *Revèst d'Esteron, So Reveston d'Uèls, Revèst deis Aigas, Revèst d'Aubion, Revèst dei Brossas, Revèst-Sant Martin, So Revèst vilar dins la valada de Lop*.

revèst, a adj. Participi passat cort de *revestir* (coma *trempat/tremp*).

revestiment n.m. 1. Tot cen que sièrve à recurbir per protegir, consolidar: *Revestiment de soal*. 2. Partida superiora d'una cauçada: *Un revestiment ecologic*. 3. Placatge de pèira, de boasc, de gip, de ciment, etc., que recuèrbe lu barris d'una construccion. 4. Depaus efectuat sus una pèça metallica per li donar de proprietats particulieri.

revestir vt. (*revestissi*) 1. Si metre un vestit: *Revestir un manteu*. 2. Recurbir, garnir d'un revestiment: *Revestir una paret de tapissaria*. 3. Provedir un acte, un document de cen que li fa mestier per èstre valide. 4. (fig.) Pilhar un aspècte ò un autre: *Aquò revestisse un caractèr perilhós*.

revilhar vt. Revelhar.

revilharin n.m. Revelh (relòtge).

revira-mainatge n.m. 1. Desplaçament dei mòbles dins un lotjament. 2. Agitacion, tarabast.

revigorar vr. (*revigòri*) Redonar de foarça, d'energia, de vigor à. Sin.: **reviscolar**.

revirada n.f. Traduccion.

revirement n.m. Cambiament brusc e complet dins lu opinions, lu comportaments.

revirapastor n.m. (Vesúbia) Eufòrbi espinós.

revirar vt. 1. Virar dins lo sens opauat. 2. Tradurre. ◆ **si revirar** v.pr. Si dreïçar còntre, mostrar li dents. Sin.: **si retornar**.

revisable, a adj. Que pòu èstre revisat.

revisaire, airtz n. Persona que revé après una outra, espec. per corregir un trabalh estampat. Sin.: **reveditor, revisor**.

revisar vt. 1. Tornar examinar, eventualament per modificar: *Revisar lo sieu jutjament, revisar una pension*. 2. Examinar dins la tòca de reparar; tornar metre en estat de foncionament, verificar: *Revisar un motor*. 3. Tornar estudiar (una matèria) en vista d'un examèn, d'un concurs.

reviscolar vt. (*reviscolli*) Tornar donar de vigor à. Sin.: **reviudar, revitalisar, revigorar**.

reviscolat, ada adj. e n. Recessitat.

revision n.f. 1. Accion de revisar: *La revision de la Constitucion*. 2. (dr.) Via de recors extraordinari destinat à faire retractar una decision d e justícia passada en foarça de caua jutjada, en rason d'una error. 3. (pl.) Fach de revisar (per un examèn, un contraròtle).

revisional, a adj. Relatiu à una revision. Var.: **revisionau**.

revisionau, ala adj. Revisional.

revisionisme n.m. 1. Actituda d'aquelu que reméton en causa li basas d'una doctrina, d'una constituccion. 2. (espec.) Actituda dei revisionistas (sens 3).

revisionista adj. e n. 1. Dau revisionisme; partidari dau revisionisme. 2. Partidari de la revision d'una lèi, d'una constituccion, d'un jutjament. 3. Partidari d'una revision de l'istòria que tende à minimisar ò à negar lo genocii dei Judieus sota lo regime nazi.

revisor, a n. Revisaire, revisairitz.

revista n.f. 1. Accion d'examinar menimosament e d'un biais metodic un ensèms d'elements. ◇ *Passar en revista*: Examinar successivament. 2. *Revista de premsa*: Còmpte-rendut comparatiu dei diferents articles sus lo meme subjècte. 3. Inspeccion detalhada dei efectius ò dau material d'un còrs de tropas. 4. Parada militària. 5. Publicacion periodica especialisada dins un camp donat: *Una revista occitana*. 6. Espectacle que compoarta una succession de tableus, mé de balarinas vestidi mé de plumas ò desvestidi. 7. Pèça comica ò satirica qu'evòca d'eveniments de l'actualitat, de personatges conoissuts.

revissar vt. Tornar fixar quauqua ren qu'èra desvissat.

revitalisacion (-izacion) n.f. Accion de revitalisar.

revitalisar (-izar) vt. Tornar donar de vitalitat à. Sin.: **reviscolar, reviudar**.

reviu n.m. (mar.) Periòde de creissença dau movement de la marea entre la moarta aiga e la viva aiga.

reviudar vt. Tornar donar de vitalitat à. Sin.: **reviscolar, reviudar**.

reviudat, ada adj. e n. Recessitat.

reviure n.m. 1. Segonda creissuda d'èrba; segonda copa. 2. Renaissença.

reviure vi. 1. Tornar à la vida. ◇ (fig.) Faire reviure quauqu'un per l'imaginacion. 2. Tornar pilhar de foarças, d'energia. 3. Tornar nàisser, tornar aparéisser. ◇ Faire

reviure una caua: *Li tornar lo sieu esclat.* ◆ vt. Tornar viure (quauqua ren).

revivificacion n.f. Accion de revivificar.

revivificar vt. (*revivifiqui*) Tornar vivificar. Sin.: **reviscolar**, **reviudar**.

reviviscença (-éncia) n.f. 1. Retorn à la vida activa après un periòde d'ivernacion. Sin.: **anabiòsi**. 2. Proprietat d'unu animaús ò vegetaus que poàdon, après èstre longtemps estats dessecats, repilhar vida à l'umiditat. 3. (lit.) Reparicion d'estats de consciença anteriors.

reviviscent, a adj. Dotat de reviviscença.

revocabilitat n.f. Estat de cu ò de cen que pòu èstre revocat.

revocable, a adj. Que pòu èstre revocat.

revocacion n.f. 1. Accion de revocar: *Revocacion d'un testament*. 2. Sancion disciplinària que pertòca un foncionari e que consistisse en la sieu eviccion dei quadres de l'Administracion.

revocar vt. (*revòqui*) 1. Levar à quauqu'un li foncions, lo poder qu'avía reçauput; destituir: Revocar un testament. 2. (dr.) Declarar nul: *Revocar un testament*.

revocatòri, òria adj. Que revòca. ◇ (dr.) *Accion revocatòria*: Accion pauliana.

revoler vt. (*revoali*) Tornar voler.

revoltat, ada adj. e n. En estat de revòta. Sin.: **revorton**.

revolton n.m. Brot de saure ò pichin ram que sièrve à ligar lu aubres fruchiers.

revoltós, oa adj. Rebèl.

revolucion n.f. 1. (astron.) Movement orbital periodic d'un còrs celèste à l'entorn d'un autre de massa proponderanta; periòde d'aquesto movement, finda sonat *periòde de revolucion*. 2. (geom.) Movement periodic d'un objècte à l'entorn d'un axe ò d'un ponch central. ◇ *Susfàcia de revolucion*: Susfàcia generada per la rotacion d'una corba (la *generatritz*) à l'entorn d'una drecha fixa sonada *axe de revolucion*. 3. Cambiament brusc e violent dins l'estructura politica e sociala d'un Estat, que si produe quora un grope si revòta còntre li autoritats en plaça e pilha lo poder. ◇ Cambiament brusc dins la direccion d'una institucion, d'una empresa. 4. Cambiament brusc, d'òrde economic, moral, cultural, que si debana dins una societat. ◇ *Revolucion culturala*: Cambiament profund dei valors fundamentali d'una societat. 5. (fam.) Agitacion passatgiera, en seguida à un eveniment inabitual.

revolucionar vt. Portar d'innovacions imprtanti à (quauqua ren): *L'invention de la màquina à vapor a revolucionat l'industria*.

revolucionari, ària adj. 1. Relatiu à de revolucions politiqui ò à una revolucion en particulier: *Periòde revolucionari*. 2. Que poarta de grands cambiaments, qu'es radicalament novèu: *Una descubèrta revolucionària*. ◆ adj. e n. Partidari d'una transformacion radicala dei estructuras d'un país; persona que participa à una revolucion.

revolucionariament adv. Per de mejans revolucionaris.

revolucionarisacion (-izacion) n.f. Messa en òbra d'un biais revolucionari dins un procèsus politic, ideologic.

revolucionarisme n.m. Tendenza à considerar la revolucion coma una tòca.

revolucionarista adj. e n. Qu'apartèn au revolucionarisme.

revolum n.m. Vent, fum, gas, que si desplaçon en tornejant. Sin.: **remolin**.

revolumar vt. Faire tornejar: *Lo vent revoluma li fuèlhas moarti*. ◆ vi. Tornejar, en parlant d'un vent, d'un gas, etc. Sin.: **remolinar**.

revòlver n.m. (mòt angl.) 1. Arma de fuèc individuala, à repeticion, provedida d'un magazin cilindric, ò barilhet, que contèn generalament cinc ò sièis cartochas. Sin.: **rivoltèla**, **rabatin**. 2. *Borniera revòlver*: Borniera fenduda ò placada au darrier dei braias.

revòrta n.f. Revòlta, revòuta.

revortar vt. (*revòrti*) Revoltar, revoutar. ◆ **si revòrtar** v.pr. Si revoltar, si revoutar.

revorton n.m. Revoltat.

revotar vt. e vi. (*revòti*) Tornar votar.

revòuta n.f. 1. Rebellion còntre l'autoritat establida. 2. Refut d'obeïssença, oposicion à una autoritat quala que sigue. Var.: **revòlta**, **revòrta**.

revoutar vt. (*revòuti*) Indignar, urtar vivament, escufunhar., descorar. ◆ **si revòutar** v.pr. 1. Si rebellar còntre una autoritat. 2. S'indignar, s'irritar.

revoutat, ada adj. En estat de revòuta.

revulsar vt. 1. (lit.) Escombulhar, estravirar la cara de quauqu'un. 2. (fam.) provocar dins una persona una viva reaccion de desgust. 3. (med.) Produire una revulsion.

revulsion n.f. (med.) Irritacion locala provocada per faire cessar un estat congestiu ò inflamacion.

revulsiu, iva adj. e n.m. Si di d'un medicament que provòca una revulsion.

revuòudo n.m. (*euphorbia spinosa*) Eufòrbi espinós. (Luceram). Si di *revirapastor* en Vesùbia e *revessin* à Esa.

rexisme n.m. Movement antiparlamentari, autoritari e corporatiu, fondat en Belgica en lo 1935 e desapareissut en 1944-45.

rexista adj. e n. Que relèva dau rexisme.

rexistasia n.f. (geomorf.) Fasa de granda activitat erosiva provocada per l'absença ò la raretat de la cubertura vegetal. Contr.: **bioestasia**.

rexpédition n.f. Reexpedicion.

rexpèdir vt. (*rexpèdissi*) Reexpedicion.

Rf Simbòle dau rutherfordi.

rH Indici

Rh Simbòle dau factor Rèsus.

Rh Simbòle dau ròdi.

rhe n.m. Anciana unitat de fluiditat dins lo sistema C.G.S.

rhòdia n.m. (nom depauat) Textile artificial à basa d'acetat de cellulòsa.

rhovyl n.m. (nom depauat) Fibra sintetica obtenguda per filatge de policlorure de vinil.

rhumb n.m. (mar.) Quantitat angularia compresa entre doi dei trenta-doi ièras de vent dau compàs e egala à $\frac{360}{32}$, sigue 11° 15'. Var.: **rumb**.

rhythm and blues n.m. (loc. amer.) Música populària negra americana, eissida dau blues, dau jazz e dau gospel.

ria n.f. (geogr.) Partida avau d'una vau encaissada, que la mar envaïsse.

rià n.f. Poleja.

rial n.m. Unitat monetària principala d'Iran, de la República araba dau Iemèn, e dau sultanat d'Oman.

riable n.m. Aisina que sièrve au fornier per sortir la brasa dau forn. Var.: **rodable**.

riada n.f. [ri'ada] Rire, esclat de rire.

rialgar n.m. Aloès.

riana n.f. Pichin riu.

R.I.B. n.m. Relevat d'identtitat bancària.

riba n.m. 1. Terren en penda. ◇ (espec.) Tròç de terren en penda à l'extremitat d'un terren plan. ◇ *Èstre tirat de ribas*: Èstre tirat d'affaire. ◇ (geomorf.) *Riba continental*: Penda que limita vèrs l'océan lo plateau continental. 2. Zòna de tèrra au lòng d'una estenduda d'aiga. ◇ *Riba drecha*, *riba seneca*: Zònas que costéjon un cors d'aiga, caracterisadi en regarjant dins lo sens dau corrent. ◇ *Riba de mar*: Zòna au lòng de la mar. Sin.: **ribatge**, **marina**.

ribairenc, a adj. 1. Qu'abita en riba d'un cors d'aiga. 2. Qu'es situat ò qu'abita au lòng d'una carriera, sus la brua d'un boasc, au lòng d'una via de comunicacion, pròche d'un aeroport. Var.: **ribairenc**, **ribeiròt**.

ribairés n.m. Riba.

ribairòu, òla n. Ribairenc, ribeiròt.

ribambèla n.f. (fam.) Granda tièra de personas, granda quantitat de cauas.

riban n.m. 1. Ornament de teissut plat e estrech. ◇ (espec.) Marca de decoracion portada à la botoniera. ◇ *Riban blau*: trofeu simbolic qu'à passat temps s'autrejava à una nau que traversava lo mà rapidament l'Atlantic; reconoissença simbolica d'un merití. 2. (textile) Assemblatge de fibras discontinuï avant torsion. 3. Benda fina e estrecha de matèria soplà e flexibla: *Riban adesiú*. 4. (arquít.) Ornament que figura un riban e s'enrofla à l'entorn d'una asta. 5. (lit.) Cen que sembla un riban: *Lo riban d'una ribiera*. 6. Posidonia.

ribanat, ada adj. Que presenta de bendas que sèmblon de ribans: *Una ròca ribanada*.

ribanar vt. 1. Garnir de ribans. Var.: **enribanar**. 2. Aplatir en forma de riban.

ribanaria n.f. Industria, comèrci de ribans.

ribanier, a adj. Relatiu à la fabricacion, à la venda de ribans.

ribàs n.m. Gròssa riba, riba abrupta.

ribassejar vt. Bordejar. Var.: **ribejar**.

ribassut, uda adj. Que presenta una riba pusleu importanta. Sin.: **escalabrós**, **abrupte**.

ribat n.m. Covent fortificat, en particularier au Magrèb.

ribatabarris n. Destroçaire, raubaire.

ribatabastions n. Landaire. Sin.: **redolaire**, **rodaire**, **landrejaire**, **baronaire**.

ribatabauç n. Escais-nom dei Saorgencs.

ribatamalur n. Menaire rompecoal. Var.: **rabatamalur**.

ribatar vt. Faire rotlar, precipitar. ◆ vi. Rotlar, regular.

ribatons n.m. Rabatons.

ribaud, a adj. e n. 1. À l'Atge Mejan, persona que seguissia una armada. 2. (lit.) Desbauchat.

ribaudalha n.f. Canalha.

ribeiròt, a n. Ribairenc.

ribeiròta n.f. Pichina ribiera.

ribejar vt. Bordejar. Var.: **ribassejar**.

ribiera n.f. 1. Cors d'aiga que si geta dins un autre. 2. (espòrts, equitacion) Obstacle constituït d'una estenduda d'aiga gaire profunda, generalament precedida d'una pichina baranha. 3. *Ribiera de diamants*: Colana compauada de diamants fixats dins una montadura discreta.

ribladura n.f. Accion de riblar. Var.: **riblatge**.

riblaire, airtz n. Obrier, obriera que ribla.

riblaira n.f. Màquina per fixar de ribles.

riblar vt. 1. Assemblar d'elements en esquiçant una part d'un dins una part de l'autre prevista per aquò. 2. (lit.) Estacar estrechament quauqu'un à. 3. Assemblar au mejan de ribles. 4. Rabatre e aplatir la poncha d'un claveu, d'un rible, etc., sus l'autre costat de l'objècte que travèrsa.

riblatge n.m. Accion de riblar. Var.: **ribladura**.

rible n.m. Element d'assemblatge de pèças plati, non desmontable, format d'una asta cilindrica enflada à una extrimitat, que si vèn ficar dins un trauc adobat dins li pèças devant de n'es esquiçar l'autra extrimitat.

riboflavina n.f. Vitamina B2.

ribon n.m. Riba.

ribon-ribanha loc. adv. Volent ò non.

ribonucleasa n.f. Enzima que catalisa l'idrolisi dei acides ribonucleïcs.

ribonucleïc, a adj. (bioquim.) *Acide ribonucleïc* (A.R.N.): Acide nucleïc localisat dins lo citoplasma e lo nucleu cellulari, qu'a un grand ròtle dins lo transpoart dau messatge genetic e la sintèsi dei proteïnas (Li a tres varietats d'A.R.N.: *l'A.R.N. messatgier*, *l'A.R.N. de transferiment* e *l'A.R.N. ribosomic*).

ribòsa n.f. Aldòsa C₅H₁₀O₅, constituent de nombrós nucleotides.

ribosòma n.m. [ribu'sòma] Organit citoplasmic de toti li cellulas viventí, qu'assegura la sintèsi dei proteïnas.

ribosomic, a adj. [ribu'sòma] Relatiu au ribosòma.

ric, a adj. e n. Qu'a de sòus, de fortuna, de bens importants. ◆ adj. 1. Que la sieu situacion financiera ò economica es prospèra, florissenta: *Lu país rics*. 2. Qu'a

de ressorsas abondoï e variadi, que rende totplen; fertile: *Una tèrra rica*. ◇ *Rimas riqui*: Que compoàrton au màncan tres fonèmas comuns (ex.: *tastar*, *devastar*). ◇ *Trobar ric*: Dins l'òbra dei trobadors, biais d'escruiure recercat (entre lo *trobar plan* ò *leu* e lo *trobar clus*). ◇ (fam.) *Una rica natura*: Una persona que li agrada la vida, plena de vitalitat.

riç, a adj. Frisat.

ricament adv. D'un biais ric, que manifèsta de riquessa: *Un interior ricament decorat*.

riçar vt. e vi. Frisar.

ricàs, assa adj. e n. Foaça ric.

riceptar vt. Recelar.

riceptator n.m. Recelaire.

ricin n.m. 1. Èrba ò aubre dei grandi fuèlhas paumadi, dei granas toxiqui d'aspècte bigarrat (Família dei euforbaceas). 2. *Òli de ricin*: Òli que si fa m'ai granas de ricin e que s'emplega en farmacia per la sieu accion laxativa e purgativa e dins l'industria coma lubrificant.

ricinat, ada adj. Que contèn d'òli de ricin.

rickettsia n.f. Bacteria intracelulària, agent de divèrsi malautias contagiòï coma lo tifus.

rickettsiòsi n.f. tota malautia que la causa n'es una rickettsia.

rickshaw n.m. En Àsia dau Sud-Èst, veitura leugiera mouguda per una bicicleta ò un escòter, destinada au transpòrt dei personas.

ricòtta n.f. (it.) Preparacion lachiera italiana à basa de fromai de la pasta fresca.

riçtus n.m. Contraccion dei muscles de la cara, que dona l'impression d'un sorrìre crispant.

ridela n.f. Encastre leugier, plen ò à cleas, que compaua cadun dei costats d'un carri, d'una remòrca, d'un camion descubèrt, per mantenir la carga.

rideu n.m. 1. Vel ò pèça d'estòfa que si pòu tesar à volontar per filtrar ò interceptar lo jorn, isolar dau frèi, dau bosin, protegir dei regars, etc. Sin.: **tenda**. 2. *Rideu de fèrre*: Dispositiu per barrar la davantura d'un negòci. ◇ Dispositiu obligatòri que separa lo pontin de la sala d'un teatre, per proteccion en cas d'incendi. ◇ Frontiera que separava lu estats socialistas d'Euròpa centrala e de l'Èst dei Estats d'Euròpa occidentala. 3. Granda tela pintada ò draparia davant lo pontin d'un teatre, auçada au començament e baissada à la fin. 4. Vel, ecran que tapa la vista ò que forma un obstacle ò una proteccion: *Rideu d'aubres*, *rideu de docha*. 5. (agric.) Riba que separa doi camps sus un pendís e limita l'erosion.

ridicul(e), a adj. 1. Pròpri à excitar lo rire, l'escòrn, la trufaria: *Un capeu ridicule*. 2. Absurde, desrasonable: *Es ridicule de non si parlar per aquò*. 3. Derisòri, pichinet: *Una soma ridicula*. Var.: **ridiculós**.

ridicul(e), a n.m. Cen qu'es ridicule; costat ridicule de quauqua ren: *Aqueu non crenhe lo ridicule!*

ridiculament adv. D'un biais ridicule.

ridiculisar (-izar) vt. Rendre ridicule, escarnir.

ridiculós, oa adj. Ridicule.

rièger vt. Regir.

rièissa n.f. Reviure, novèla creissença d'èrba.

riel n.m. unitat monetària principala de Cambòtja.

rielièger vt. Reelegir.

riemannenc, a adj. Relatiu ai teorias de Bernhard Riemann. ◇ *Geometria riemannenca*: Geometria per la quala doi drechas son jamai parallèli.

rient, a adj. 1. Qu'anòncia l'alegria, la boana umor: *Un vis rient*. 2. Si di d'un quadre natural agradiu à la vista: *Un paisatge rient*. 3. (lit.) Que manifèsta lo gaug, lo bonur: *Imatges riens*.

rientrant, a adj. Rintrant.

rientrar vi. e vt. Rintrar. ◆ n.m. Rintrada.

rientrat, ada adj. Rintrat.

riesling n.m. 1. Socatge blanc que dona de raïms pichins, cultivat especialament en riba dau Ren.

rif n.m. *De rif* ò *de raf*: D'un biais ò d'un autre.

rifampicina n.f. Antibiotic antituberculós, actiu per via orala.

riff n.m. (de l'anglès *rhythmic figure*) Cort fragment melodic repetit ritmicament au lòng d'un tròç (jazz, rock, etc.).

riflada n.f. Accion de riflar.

riflar vt. Limar, egalisar una pèça de boasc au mejan d'un riflard.

riflard n.m. Aisina de fustier per desgrossir lo boasc.

rifoà n.m. Rifoart.

rifoart n.m. Planta de la raïç manjadissa, de la família dei crucifèr; aquesta raïç. Var.: **rifoà**.

rifonfon n.m. Falbalà.

rift n.m. (angl.) (geol.) Sistema de valats d'esfondrament qu'entalha la partida axiala d'un bombament de la crosta terrèstra.

rigau n.m. Passeron brun, dau pièch d'un roge viu (Família dei turdidats). Sin.: **pièch ros**.

rigaudon n.m. Ària e dança viva à doi temps, d'origina provençala

rigidament adv. Embé rigiditat, sensa soplessa.

rigide, a adj. 1. Que resistisse ai esfoarç de torsion; regde. 2. D'una granda severitat, que manifèsta d'austeritat, que refuda lu compromés.

rigiditat n.f. 1. Resistença qu'opaua una substança solida ai esfoarç de torsion ò de cisalhament. 2. Rigor, austeritat inflexibla, mancança de soplessa.: *La rigiditat dei leis*. 3. Mancança d'adaptacion d'un factor economic à un cambiament de conjuntura. 4. *Rigiditat dielectrica*: Camp electric capable de provocar un clacatge dins un materiau isolant.

rigor n.f. 1. Caractèr, biais d'agir de quauqu'un que si moastra sevèr, inflexible. ◇ *Tenir rigor* à quauqu'un de quauqua ren: N'i en gardar ressentiment. 2. Duretut extrèma d'una règla, d'una obligacion. ◇ *De rigor*: Indispensable, que lu usatges, lu reglaments an impauat. 3. Caractèr de cen qu'es dur à suportar, en particulier dei condicions atmosferiqui. 4. Granda exactituda, exeigença intellectuàla.

rigorisme n.m. Estacament rigorós ai règlas morali ò religioŷ.

rigorista adj. e n. Que manifèsta de rigorisme.

rigorós, oa adj. 1. Que manifèsta de rigor, de severitat. 2. Penós, dificile à suportar; rude, aspre: *Un ivèrn rigorós*. 3. Precís, exacte, sensa deca: *Un examèn rigorós de la situacion*.

rigorosament adv. 1. D'un biais rigorós. 2. Absolutament, totalament: *Es rigorosament vertadier*.

rigosilho n.m. Festin.

rilhetas n.f. pl. Preparacion realisada en faguent coaire dins la graissa de carn de poarc, de coniu, d'auca ò de volalha.

rilsan n.m. (nom depauat) Fibra textila sintetica de la familha dei poliamides.

rim n.m. Odor ò gust de rimat: *Sentir lo rim*.

rima n.f. Rama (de papier). Var.: **risma**.

rima n.f. Retorn d'un meme son à la fin de diferents vèrs. ◇ *Sensa rima ni rason*: Sensa sens, sensa logica.
rima n.f.

rimaire, aira (airitz) n. 1. Poeta sensa gaire d'inspiracion. 2. Poeta qu'imporvisa de compliments en vèrs dins li *chamadas* ò li *ofèrtas*.

rimalha n.f. Marrida poesia.

rimalhaire, airitz n. Persona que fa de marrida poesia. Sin.: **rimassaire**.

rimalhar vi. e vt. Faire de vèrs marrits.

rimant, a adj. Que rima.

rimar vi. 1. (*mé*) Formar una rima (*mé*): "*Viatge*" *rima mé "maridatge"*. ◇ *Rimar à ren*: Non aver de sens. 2. (lit.) Faire de vèrs. ◆ vt. Metre en vèrs.

rimar vt. Creumar.

rinant n.m. Planta dei pradas, dei flors jauni., parasite dei autri plantas per li sieu raïç (Familha dei escrofulariaceas).

rimassaire, airitz n. Poetastre, rimalhaire.

rincocefale n.m. *Rincocefales*: Grope d'ancians fossiles (un dei doi òrdres de lepidosaurians).

rinconèla n.f. Braquiopòde marin, fossile, foarça comun à l'èra segondària.

rinencefal(e) n.m. Sistema limbic qu'intervèn au niveau dei emocions e dau cycle velha-soam.

rinforzando (adv.) (mús.) En renforçant, en passant dau piano au forte. Abrev.: **rinf.** Notacion: <·).

rinfusa n.f. À la *rinfusa*: Confusament.

ringgit n.m. Unitat monetària principala de Malàisia.

ringrave n.m. (ist.) Títol de princes alemands de la region renana.

riniti n.m. Corisa.

rinoceròs n.m. Grand mamifèr perissodactile dei regions caudi, caracterisat per la presença d'una ò de doi còrnas mediani sus lo morre.

rinofaringe n.f. Partida de la faringe situat en darrier dei fòssas nasali.

rinofaringian, a adj. Rinofaringiat.

rinofaringiat, ada adj. Relatiu à la rinofaringe. Var.: **rinofaringian**.

rinofaringiti n.f. Inflamacion de la rinofaringe; refreiamet.

rinolòfe n.m. ratapinhata que lo sieu nas poarta un apendici en forma de fèrre de cavau.

rinologia n.f. Pertida de la patologia especialisada dins li afeccions dau nas e dei fòssas basali.

rinoplastia n.f. Operacion cirurgicala que consistisse à refaire ò à remodelar lo nas e cas de mauformacion ò d'accident.

rinoscopia n.f. Examèn dei fòssas nasali.

rinquit n.m. Corcosson particulierament nociu per lu aubrs fruchiers. **rintrant, a** adj. *Angle ò sector angulari rintrant*: Angle que la sieu mesura es superiora à-aquela d'un angle plat (180°). Var.: **rientrant, rintrant**.

rintrar vi. (*rientri*) 1. Tornar intrar en quauque luèc, li penetrar après n'èstre sortit. 2. Tornar dins una situacion, un estat precedentament laissat. ◇ *Rintrar en gràcia*: Obtenir lo sieu perdon. 3. S'en tornar au sieu ò au sieu luèc abitual. 4. Repilhar li sieu activitats, li sieu ocupacions, après una interrupcion. 5. Èstre recevut: De fons que riètron mau. 6. Recuperar: *Rintrar dins lu sieus drechs*. 7. (mecan.) S'adaptar (en parlant de doi pèças): *Doi tubes que riètron ben un dins l'autre*. 8. Èstre comprés (dins), faire partida (de): *Aquò non rientra dins li mieu atribucions*. Var.: **rientrar, rentrar**. ◆ vt. 1. Metre ò tornar metre dintre, à la sosta. 2. Intrar faire penetrar: *Rintrar la clau dins la serralha*. 3. Retractor: *Un cat que rientra li sieu àrpias*. 4. Refolar, escondre: *Rintrar li sieu làgrimas*.

rintrat n.m. Replec de teissut sus l'envèrs d'un vestit. Var.: **rientrat, rentrat**.

rintrat, ada adj. Que non si manifèsta exteriorament. Var.: **rientrat, rentrat**.

riolita n.f. Ròca volcanica compauada essencialament de quartz e de feldspat alcalin. Sin.: **perlita**.

ripalha n.f. (fam.) Excès de taula. ◇ *Faire ripalha*: Faire bombança.

ripalhaire, airitz n. (fam.) Persona que li agrada faire ripalha.

ripalhar vi. (fam.) Faire ripalha.

riques(s)a n.f. 1. Abondança de bens, fortuna. 2. Caractèr de cen que contèn ò produe quauqua ren en quantitat importanta: *La riquessa d'un soal*. 3. Qualitat de cen qu'es precós: *De mòbles d'una granda riquessa*. ◆ pl. 1. Ressoras naturalis d'un país, d'una region: *Metre en valor li riquessas de la Comtea*. 2. Produchs de l'activitat economica d'una region. 3. Valors d'òrdre intellectual, espiritual: *Li riquessas d'una òbra musicala*.

riqueta n.f. (*Eruca sativa*) Crucifèra annuala dau pen velut que li sieu fuèlhas, riqui en vitaminas, an una sabor ponhenta. Var.: **roqueta**. Sin.: **creisson bastard**.

riquiquí adj. inv. Pichin, d'un aspècte mesquin. ◆ n.m. Crit de gaug que si manda m'una votz de fausset.

riquissime, a adj. Totplen ric.

rire n.m. Accion de rire; ilaritat. ◇ (fam.) *Petar de rire*: Rire foart, d'un còup solet.

rire vi. (*rii*) 1. Manifestar un sentiment de gaug per un movement dei labras e de la boca, acompanhat de sons

rapides. 2. Pilhar una expression d'alegria, de gaug: *D'uèlhs que rion*. 3. Si divertir, pilhar de boan temps. ◇ *Aver lo mòt per rire*: Saupre dire de cauas divertenti. ◇ *Prestar à rire*: Donar subjècte à rire. 4. Agir, parlar, faire quauqua ren per juèc, sensa intencion serioa: *L'ai dich per rire*. ◇ *Mi fètz rire*: Cen que diètz, que prepauatz, es absurde. ◇ *Volètz rire*: Non parlatz seriosament. ◆ vt. ind. (*de*) Si trufar; non tenir còmpte. ◆ **si rire** v.pr. 1. Rire. 2. (*de*) Si trufar; non tenir còmpte.

ris n.m. (mar.) Partida d'una vela destinada à èstre sarrada sus una verga au mejan de matafieus, per poder èstre sostrachi à l'accion dau vent. ◇ *Pilhar de ris*: Diminuir la susfàcia d'una vela au mejan de matafieus.

ris n.m. Cereala dei regions caudi, cultivada sus un soal umide ò submergit (risiera) e que lo sieu gran es emplegat dins l'alimentacion umana (Familha dei gramineas): *Lo ris de Camarga*. ◇ *Palha de ris*: Palha que vèn de la partida lenhoa dau ris, emplegada per la confeccion de capeus. 2. Gran d'aquesta planta. ◇ *Aiga de ris*: Bevenda astringenta obtenguda en faguent bulhir de ris dins d'aiga. ◇ *Pòuvera de ris*: Fecula de ris reducha e perfumada per lo maquilhatge, li curas de beutat.

risada n.f. (mar.) Pichina aura imprevista e passatgiera.

risaria n.f. Usina dont si tracta lo ris per lo desgrunar, lo blanquir ò lo glaçar.

risban n.m. (fortif.) Levada fortificada qu'apara l'intrada d'un foart.

risbèrma n.f. 1. Dins un obratge fortificat, afaissinament au pen d'una riba verticala. 2. Dins un barratge, Ressaut orizontal sus lo parament amont ò avau.

risc n.m. 1. Perilh, inconvenient pauc ò pron probable qu'una persona li pòu èstre expauada. ◇ *À risc(s)*: Predispausat à un falhiment, una malautia, un perilh, etc. ◇ *Au risc de*: En s'expauant au perilh de. 2. Prejudici, sinistre eventualque li companhias d'assegurança garantisson còntre lo pagament d'una prima. ◇ *Risc social*: Eveniment que lu sistemas de seguratat sociala an per tòca de n'en reparar li consequenças (maternitat, malautia, invaliditat, moart, etc.).

riscable, a adj. Riscós, riscat, azardós.

riscar vt. e vt. ind. (*risqui*) 1. Expauar à un risc, à un perilh possible, à una eventualitat penoa: *Riscar de sòus dins un affaire*. ◇ *Riscar lo còup*: Tèmpar una empresa en despièch de la sieu seguida mausegura. 2. S'expauar à faire ò à subir quauqua ren: *Riscatz un accident greu*. Var.: **risigar**. ◆ vt. ind. (*de*) 1. Anar dins un luèc dont li a un risc, un perilh. 2. S'engatjar dins una empresa mausegura. 3. S'azardar à.

riscat, ada adj. Que compoarta un risc; perilhós, azardós. Var.: **riscable, riscós**.

risca-tot n. inv. Persona foarça audacioa.

riscós, oa adj. Riscable, riscat. Var.: **risigós**.

riseta n.f. Sorrire d'un enfant jove vèrs quauqu'un: *Faire riseta*. Sin.: **faire beu-beu**.

risereu, èla adj. Ilari; que pòu rire facilament.

risiblament adv. D'un biais risible.

risible, a adj. Pròpri à faire rire; ridicule.

risicòla adj. Relatiu à la risicultura.

risicultor, tritz n. Persona que cultiva de ris.

risicultura n.f. Cultura dau ris.

risiera n.f. Terren dont si cultiva lo ris.

risigar vt. (*risigui*) Riscar.

risigós, oa adj. Riscós.

risipèla n.f. Eresipèla.

rison n.m. Ris pichin.

risòri adj. e n.m. (anat.) Pichin muscle au canton dei labras e que contribuisse à l'expression dau rire.

risotto n.m. [ri'zòto] (it.) Plat italian à basa de ris, especialitat de Turin e de Milan.

riss n.m.

rissar vt. (mar.) Diminuir en pilhant un tressairòu la susfàcia de (una vela).

ristorna n.f. 1. Avantatge financier qu'un negociant consentisse à un client. 2. Comission versada à-n-un intermediari ocasional. 3. Part de benefici qu'una societat cooperativa vèrsa ai sieus membres. 4. Nullitat ò resiliacion d'una assegurança maritima.

ristornar vt. Faire (à quauqu'un) una ristorna d'una soma donada: *M'an ristornat dètz euros*.

ritardando adv. (mòt it.) (mús.) En retenent lo movement. Abrev.: **rit., ritard.**

rite n.m. 1. Ensèm dei règlas e dei ceremònias que si practicon dins una Glèia, una comunautat religioa: *Lo rite roman*. 2. Que fíxon lo debanament d'un ceremonial quau que sigue. 3. Accion facha en conformitat mé de règlas e que fa partida d'un ceremonial. 4. Biaís d'agir pròpri de quauqu'un ò d'un grope social, e qu'a un caratèr invariable. 5. (antrop.) Dins d'uni societats, acte ceremònia magica dau caratèr repetitiu, destinats à orientar una foarça oculta vèrs una accion determinada.

ritidòma n.m. (bot.) Teissut moart que s'exfòlia sus lu aubres, coma li placas de la rusca de la platana.

ritina n.f. Mamifèr sirenian dau Pacific nòrd, exterminat au s. XIXⁿ.

ritmar vt. Donar de ritme à, reglar en foncion d'un ritme, d'una cadença.

ritme n.m. 1. En prosodia, cadença reguliera que la distribucion d'elements lingüistics (temps foarts e temps debles, accents, etc.) dona à un vèrs, una frasa musicala, etc.; movement general que n'en resulta: *Un ritme lent*. 2. (mús.) Combinason dei valors dei nòtas, dei duradas. 3. Succession de temps foarts e de temps debles que dona un movement general, dins una composicion artistica. 4. Return, à intervals reguliers dins lo temps, d'un fenomène: *Lo ritme dei sasons, lo ritme cardiac*. 5. Cadença, velocitat à la quala si fa una accion: *Lo ritme de produccion*.

ritmic, a adj. Qu'apartèn au ritme; qu'a de ritme. ◇ *Ginnastica ritmica* ò *ritmica*, n.f.: Metòde d'educacion fisica, musicala e respiratòria destinada à l'armonisacion dei movements dau còrs. ◇ *Ginnastica ritmica e esportiva*: Ginnastica m'un accompagnement musical e qu'emplega d'aparelhs leugiers (balons, ribans, etc.).

Sin.: **gimnastica modèrna**. ◇ *Dança ritmica*: Que lu sieus movements sèmbon aquelu de la gimnastica ritmica.

ritmica n.f. 1. Gimnastica ritmica. 2. Sciènça dau ritme. 3. Biaï pròpri d'un musician (d'un genre musical, d'un estile de música) de tractar lu ritmes.

ritmicitat n.f. Caractèr d'un fenomènè ritmic.

riton n.m.

ritrat n.m. (it.) Retrach.

ritratar vt. (it.) Retrachar.

ritratista n. (it.) Retrachista.

ritual n.m. 1. Ensèm dei rites d'una religion (gèsts, simbòles, preguieras). 2. Dins la Glèia latina, recuèlh liturgic dei rites que lo prèire complisse, en particulier pendent la celebracion dei sacraments. 3. Ensèm de comportaments codificats, fondats sobre la creença en l'eficacitat tojorn aumentada dei sieu efèctes, gràcias à la sieu repeticion. 4. Ensèm dei dei règlas e dei abitudas fixadi per la tradicion. 5. (psiquiatria) Seguida de gèsts tojorn pariers, que lo subjècte fa d'un biaï compulsiu, dins divers nevròsis. Var.: **rituau**.

ritual, a adj. 1. Confòrme ai rites, reglat per un rite. 2. Qu'es coma reglat per una costuma immudable. Var.: **rituau**.

ritualament adv. 1. D'un biaï ritual, en foncion d'un ceremonial obligatòri. 2. Abitualmente, invariabilmente.

ritualisacion (-izacion) n.f. Accion de ritualisar; lo sieu resultat.

ritualisar (-izar) vt. Reglar, codificar quauqua ren coma un rite.

ritualisme n.m. 1. Respècte estrech dei rites, fins au formalisme. 2. Movement naissut au s XIXⁿ, e que tende tendia à restaurar dins la Glèia anglicana lu rites d'aquela romana.

ritualista adj. e n. Que pertòca lo ritualisme; partidari dau ritualisme.

rituau, ala adj. Ritual.

rituau n.m. Ritual.

riu n.m. 1. Pichin cors d'aiga gaire profond; lo sieu lièch. 2. (mit.) Liquide que s'escorre en abondança: *Un riu de làcrimas*.

riva n.f. Riba.

rival, a adj. e n. Persona, grope en competicion dubèrta mé quauqu'un d'autre, un autre grope, per obtenir un avantatge que non pòu appartenir à toi. ◇ *Sensa rival*: Sensa parier, sensa equivalent. Var.: **rivau**. ◆ adj. Opauat à d'autres per obtenir un avantatge.

rivalisar (-izar) vi. Temptar d'egalar ò d'èstre melhor que quauqu'un; luchar.

rivalitat n.f. Concurrença de peronas que voàlon la mema caua; antagonisme.

rivatge n.m. Ribatge.

rivau, ala adj. e n. Rival.

riviera n.f. Ribiera. ◇ (M'una majuscula) Nom de diferenti zònas costieri: *La Riviera* (de cada costat de la frontiera italo-occitana), *la Riviera dei Flors* ò *Riviera ligura* (part italiana d'aquesta Riviera), *la Riviera alemanda* (sus la Baltica), etc.

rivòuta n.f. 1. Laç. 2. Cordatge mes en redon e en jaça sobrepauadi.

rixa n.f. Garrolha violenta acompanhada de menaças e de còups.

rixdala n.f. Anciana moneda d'argent dei País-Bas e de divers país dau nòrd e dau centre d'Euròpa.

riyal n.m. Unitat monetària dau Qatar e d'Aràbia Saudita.

rizòbi n.m. Bacteria aerobia dau soal, qu'a la capacitat d'intrar en simbiòsi mé de plantas de la familha dei *Fabaceas*.

rizocarp, ada adj. (bot.) Si di d'una planta qu'emete cada ans de pens nòus erbaceï fertili à partir d'un pen vivaç.

rizoctòne n.m. Fonge microscopic, qu'una espècia es parasita, en particulier de la tantifla.

rizofague, aga adj. Que si noïrisse de raïç.

rizofòre n.m. Manglier.

rizoïde n.m. Pel unicellulari, fixator e e absorbent, dei vegetaus non vascularis (algas, liquèns) e dei protales dei feuses.

rizòma n.m. Pen soterran vivent, sovent orizontal, qu'emete cada an de raïç e de pens aerencs.

rizopòde n.m. *Rizopòdes*: Embrancament de protozaris que possedisce de pseudopòdes que sièvon à la locomocion e à la prension, coma li *amebas*, lu *foraminifèrs*, lu *radiolaris*.

rizostòme n.m. Granda medusa d'un blanc cremós, dei braç festonats e aranges, comuna dins li mars temperadi e tropicali.

rizotòme n.m. Instrument que sièrve à talhar li raïç.

R.M.N. n.f. (sigla) Resonança magnetica nucleària.

Rn Simbòle dau radon.

rò n.m. inv. Dètè-e-setena letra de l'alfabet grèc (Ρ, ρ), que correspoande au *r* de l'alfabet latin.

roacha n.f. Vièlh tan desproedit dau sieu tanin, qu'a servit à adobar lo cuer.

roan, a adj. Si di d'un cavau, d'una vaca que la sieu rauba es compauada d'un mesclum de pels blancs, robins e negres. ◆ n.m. Cavau roan.

roast-beef n.m. (angl.) Rosbif.

roat n.m. Qu'a subit lo suplici de la ròda.

robin, a adj. e n. Que la sieu rauba e lu crins son entre jaune e rogenic, en parlant d'un cavau. ◆ n.m. Cavau robin.

robina n.f. Pichin valon, ravina.

robinàs n.m. Lièch que la robina cava.

robinet n.m. 1. Aparelh qu sièrve à interrompre ò à restablir la circulacion d'un fluide dins una canalizacion, au mejan d'un obturator exterior. 2. Clau que comanda l'obturator. 3. *Robinet d'incendi armat*: Ensèm constituit d'un robinet m'una dubertura rapida e d'un tube d'incendi provedit d'una lança e racordat en permanença. Sin.: **canèla**.

robinetaria n.f. 1. Industria, comèrci dei robinets. 2. Usina de robinets. 3. Ensèm dei robinets d'un dispositiu.

robinetier, a n. Persona que fa ò vende de robinets.

robinier n.m. Aubre espinós dei fuèlhas compauadi, mé de flors blanqui e perfumadi dispauadi en pendons, sovent sonat *acàcia* (Família dei papilionaceas).

robinson n.m. Persona que viu soleta, à l'escart dau monde.

roboratiu, iva adj. (lit.) Fortificant.

robòt n.m. 1. Dins li òbras de sciéncia-ficcion, màquina de l'aspècte uman, capabla de si desplaçar, d'executar d'operacions, de parlar. 2. Aparelh automatic capable de manipular d'objèctes ò d'executar d'operacion en foncion d'un programa fixe ò modificable. 3. Blòc motor electric combinable mé divèrs accessòris destinat à diferenti operacions culinari. 4. (fig.) Persona qu'agisse d'un biais automatic.

robotic, a adj. De la robotica. ◆ n.f. Sciéncia e tecnica de la concepcion e de la construccion dei robòts.

robotisacion (-izacion) n.f. Accion de robotisar; lo sieu resultat.

robotisar (-izar) vt. 1. Introduire l'emplec de robòts industrials. 2. Levar à quauqu'un tota iniciativa, reduire un trabalh à una forma automatica, coma lo trabalh d'un robòt.

roburita n.f. Mesclum explosiu format de benzènes cloronitrats e d'azotat d'ammoniac.

robust(e), a adj. Capable de suportar lo lassitge, solidament constituït, foart, resistent. Sin.: **balès**.

robusta n.m. 1. Cafeier de l'espècia *Coffea canephora*. 2. Cafè que produe.

robustament adv. Embé robustessa.

robustàs, assa adj. Totplen robuste.

robustes(s)a n.f. Caractèr de quauqu'un, de quauqua ren de robuste; foarça, vigor.

ròc n.m. 1. Massa de pèira foarça dura e coerenta que fa còrs embé lo sotasoal. 2. Simbòle de duretat: Aqueu tipe es solide coma un ròc.

ròc n.m. Ai escacs, movement que còmpta per un còup solet, que consistisse à plaçar una torre à costat dau rèi e à faire passar lo rèi de l'autre costat de la torre.

ròca n.f. 1. Matèria constitutiva de la crosta terrèstra, formada d'un agregat de mineraus e que presenta una omogeneïtat de composicion, d'estructura e de mòde de formacion. ◇ Tròç d'aquesta matèria; calhau, pèira, rocàs, etc. ◇ *Aiga de ròca*: Aiga foarça clara que soarte d'una ròca. 2. (geol.) *Ròca maire*: Ròca à partir de la quala si desvolopa un soal e que si retròva inalterada à la basa d'aqueu d'aquí; jaça geologica dins la quala si son formats lu hidrocarbures.

rocada n.f. 1. Via destinada à destornar la circulacion d'una region ò que religa doi vias principali. 2. (mil.) Via de comunicacion parallèla à la linha de combat.

ròcafoart n.f. Fortaressa.

ròcafoart n.m. Fromai dei mofas intèrni, fach mé de lach de fea e afinat unicament dins li cròtas de Ròcafoart en Avairon.

rocairon n.m. Peis (*Symphodus*) de la família dei Labridats, m'una dorsala unica, lònca e mai bassa vèrs l'avant, que viu en mar dins de fonds rocós.

rocalha n.f. 1. Amolonament de pichini pèiras sus lo soal. 2. Terren plen de còdols. 3. Obratge ornamental qu'imita li ròcas e li pèiras naturali. 4. Tendéncia dei arts decoratius, de mòda en França dau 1710 au 1750, que si caracterisa per de formas esclatadi qu'evòcon de concrecions minerali, cauquilhatges, sinuositats vegetali. ◆ adj. inv. Relatiu au genre rocalha.

rocalhaire n.m. Cimentier especialisat dins la confeccion de rocalhas.

rocalhatge n.m. Revestiment en rocalha.

rocalhós, oa adj. 1. Cubèrt de pichini pèiras, de còdols: *Un camin rocalhós*. 2. Sensa armonia, sensa gràcia, en parlant d'una expression literària: *Un estile rocalhós*. 3. *Votz rocalhoa*: Rauca, raspoa.

rocador n.m. Fromai pichinet e plat fabricat dins lo caorsin, generalament fach mé de lach de fea, de còups que li a mé de lach de cabra ò de vaca.

ròca-magazin n.m. Ròca permeabla que contèn de petròli ò de gas natural que constituïsse la jaça, e totjorn recubèrta per un nivèu impermeable qu'empacha la migracion dei hidrocarbures vèrs la susfàcia.

rocambòla n.f. Alhet, fida dich *alhet d'Espanha*.

rocambolesc, a adj. Plen de peripecias extraordinari.

rocar vi. (*ròqui*) Ai escacs, faire un ròc.

rocareda n.f. Peiregau. Sin.: **breca**.

rocàs n.m. Gròssa ròca.

rocatge n.m. Desgatjament de gas que produe de bunhas irregulieri au cors de la solidificacion de divèrs metalls ò aliatges.

rocassier, a n. Alpinista especialisat dins l'escalada de rocàs.

roch ha-shana n.m. Rosh ha-shana.

rock n.m. Música de dança foarça populària, sobretot vocala, naissuda vèrs lo 1954 ai USA, eissida dau jazz, dau blues, de la música country, m'un ritme rapide e l'emplec sistematic de la guitarra electrica e de la bateria. Sin.: **rock and roll**. ◆ **rock** adj. inv. De rock, de rock and roll: *Una música rock*.

rockèr n.f. 1. Cantaire de rock. Persona que li agrada lo rock, que tende à si vestir, à si comportar coma un cantaire de rock.

rocòcò adj. e n. [roko'kò] Estile artistic de mòda au s. XVIIIe (en Alemanha, Espanha, Àustria, espec.), inspirat à l'encòup dau barròc italian e dau decòr rocalha francés.

rocós, oa adj. Cubèrt, format de ròcas.

ròda n.f. 1. Organe de forma circularia, destinat à virar à l'entorn d'un axe, que passa per lo sieu centre, e que permete à un veïcule de si desplaçar. ◇ *Butar à la ròda*: Ajudar un affaire à anar de l'avant. ◇ *Ròda motritz*: Ròda que lo motor comanda gràcia à la transmission e qu'assegura lo desplaçament dau veïcule. ◇ *Ròda de secors*: Ròda de recambi destinada à remplaçar una ròda degalhada ò que la sieu goma es crepada. 2. Organe de forma circularia qu'ientra dins la constitucion d'una màquina e que transmete lo movement sigue per li dents que compoarta à l'entorn, sigue per un ligam flexible que passa sus la sieu periferia. ◇ *Ròda de friccion*:

Qu'assegura l'entraïnament per friccion. ◇ *Ròda liura*: Un sistema mecanic pòu foncionar en *ròda liura* s'es capable d'interrompre momentaneament l'entraïnament en rotacion d'un organe entraïnât que pura pòu contunhar à virar liurament (s'emplega en particulier dins li bicicletas). ◇ *Ròda à aubas*: Propulsor de naus, provedit d'aubas articuladi ò fixi. ◇ (mar.) *Ròda de governalh*: Ròda que si fa virar per manobrar lo governalh. ◇ *Ròda de proa*: Pèça que forma lo limit avant de la carena d'una nau. ◇ *Ròda de popa*: Pèça de boasc ò de metal que forma lo limit arrier de la carena. ◇ (idraul.) *Ròda idraulica* ò *ròda à aiga*: Mâquina que transforma l'energia d'una cascada ò d'un corrent en energia mecanica. 3. Objècte circulari que si fa virar: *Ròda de lotaria*. ◇ *Grand ròda*: Atraccion de fièra en forma de ròda dreçada. 4. *La ròda de la Fortuna*: Atribut de la divessa Fortuna, allegoria deis auvaris umans. 5. Suplici que consistissia à estacar un condemnat sus una ròda e à lo bastonar per li rompre lu membres fins tant que sigesse moart. 6. *Faire la ròda*: Virar lateralament en s'apontelant successivament sus li mans e lu pens; desplegar en ventalh li plumas de la sieu coa, en parlant dau pavon e d'autres auceus. 7. *Ròda dei vents*: Estela mé 32 brancas, que correspoàndon ai 32 zònas de vent sus la boïssola.

rodable n.m. (tecn.) 1. Pèrtega que s'acaba m'un cròc que lu forniers emplègon per recampar la brasa. Sin.: **riable**. 2. Rasteu per rabalhar la sau dins li salinas.

rodamina n.f. Matèria coloranta roja, de constitucion analòga à-n-aquela dei fluoroescinas (Nom generic).

rodancha n.f. Rodèla.

rodanenc, a adj. e n. De Ròse; relatiu à Ròse. ◆ n.m. (ling.) Varietat dau provençau, parlada au lòng de Ròse e que lu Felibres retènon coma forma referenciala.

rodar vt. (*ròdi*) 1. (ist.) Faire morir quauqu'un sus la ròda. 2. Vagabondar, barrutlar.

rodar vt. (*ròdi*) 1. Emplegar (un aparelh, un veïcule) dins li condicions dau rodatge. 2. (fig.) Metre progressivament au ponch, rendre eficaç: *Rodar un metòde de travalh*.

rodatge n.m. 1. Accion de metre progressivament un motor, un veïcule en estat de foncionar; periòde que correspoande à-n-aquesta accion. 2. Foncionament, temporariament limitat en dessota dei sieu performanças nominali, d'una màquina nòva, d'un veïcule nòu. 3. (fig.)

rodejament n.m. Contornament.

rodejar vt. Contornar.

rodèla n.f. 1. Pichin disc traucat que si plaça entre una vitz ò un bolon e la pèça que si vòu sarrar per transmetre e repartir l'esfoarç de sarratge sus la pèça. 2. Pichina lesca redona talhada dins un produch que si manja: *Una rndèla de saussisson*. 3. Moleta d'esperon. Sin.: **rodancha**.

rodelet n.m. Luèc dont si practícon d'(activitats d'equitacion, dont s'adèstron lu cavaus.

rodet n.m. 1. Supoart à l'entorn dau quau si bobínon li fibras textili. Var.: **roet**. 2. Desvolopament d'una bicicleta.

rodeta n.f. Moleta.

ròdi n.m. Metal blanc leugier, dur e rompedís, de densitat 12,4, que fonde vèrs 2000°C; element (Rh) de n° atomic 45 e de massa atomica 102,90.

rodinat, ada adj. Que contèn de ròdi.

rodiatege n.m. Revestiment d'una susfàcia metallica per una jaça de ròdi.

rodinòl n.m. (quim.) Alcòl present dins l'essença de ròsa.

rodit n.m. Insècte imenoptèr qu'una espècia ponde sus lu rosiers (Lòng de 2 mm).

rododendron n.m. Aubrilhon de montanha, que divèrsi espècias son cultivadi per li sieu grandi flors ornamentalas (Familha dei ericaceas).

rodoficea n.f. *Rodoficeas*: Classa d'alga clorofilliani coloradi per un pigment roge, generalament marini, caracterisadi per un cicle

rodoid n.m. (nom depauat) Matèria termoplastica à basa d'acetat e cellulòsa.

ròdol n.m. 1. Cercle. 2. Zòna, relarg.

rodopsina n.f. Porpre retinian.

roela n.f. 1. Ròda de molin à aiga m'un axe vertical. 2. Lesca espessa tirada dau cueissòt de vedeu.

roergàs, assa adj. e n. De Roergue. Var.: **roergat**.

roergt, a adj. e n. De Roergue. Var.: **roergàs**.

roet n.m. Rodet.

rogacions n.f. pl. (cat.) Procession de suplicacion que si debana lo jorn de la Sant Marc e lu tres jorns avant l'Ascension, destinada à atirar la benediccion divina sobre li recòltas e li bèstias.

rogatòri, a adj. (dr.) Que pertòca una demanda. ◇ *Comission rogatòria*: Acte per lo quau un jutge d'instruccion carga un autre jutge ò un oficier de polícia de procedir à divèrsi operacions de l'instruccion.

roge, roja adj. n.m. 1. De la color dau sang, de la rosèla, etc. ◇ *Vin roge*: Obtengut à partir de socatges roges après fermentacion completa. 2. Qu'a la cara colorida per l'emocion, l'esfoarç, lo frèi: Èstre roge de ràbia. 3. Qu'es estat escaufat e portat à l'incandescença: *De brasas encara rogi*. 4. *Armada roja (dei obriers e paisans)*: Nom dei foarças sovietiqui entre lo 1918 e lo 1946. ◇ *La garda roja*: Ensèm dei gropes armats pendent la revolucion d'Octòbre per lu soveïts locals e que formèron en lo 1918 lu elements de basa de l'Armada roja. ◇ *Garda roge*: Membre de l'Armada roja; membre d'un movement de la joventura chinesa qu'aparèt la revolucion culturala en China (1966-1969). ◆ adj. e n. Si di dei partidaris de l'accion revolucionària e dei gropaments politics de seneca en general. ◆ adv. *Vèire roge*: Aver un accès de furor que pòu menar à d'accions excessivi.

roge n.m. 1. Color roja. 2. Color que pilha un metal portat à l'incandescença. 3. Matèria coloranta roja, pintura roja. 4. Fard roge: *Si metre de roge sus li labras*. 5. Color caracteristica dei senhals d'arrèst ò de perilh: *Passar au roge*. ◇ *Èstre au roge, èstre dins lo roge*: Si trovar dins una situacion que presenta un caractèr de dificultat, de risc, d'urgença; (espec.) Si trovar dins una situacion deficitària, presentar un sòlde debitor. 6.

Coloracion viva de la pèu de la cara sota l'efècte d'una emocion, dau frèi. 7. (fam.) Vin roge. ◇ (fam.) Gròs roge: Vin roge de qualitat mediòcra.

rogear vi. (*rogeï*) Pilha una tencha rogenca.

rogenc, a adj. Que tira sus lo roge. Sin.: **roginastre, rojastre.**

roget adj. e n.m. Varietat d'olivier.

roget n.m. 1. Pichin peis de la carn preada, mé de barbilhons au menton. 2. (veter.) Malautia bacteriana dau poarc, transmissibla à l'òme, caracterisada per de placas rogi.

rogeta adj. e n.f. Varietat d'oliva.

rogiment n.m. 1. Accion de rendre roge. 2. Fach de devenir roge.

roginastre, a adj. Rogenc, rojastre.

rogir vt. (*rogissi*) Rendre roge: *Rogir au fuèc una pèça de fèrre.* ◆ vi. 1. Devenir roge: *Li fuèlhas rogisson.* 2. Devenir roge, en parlant de la pèu de la cara, sota l'efècte d'una emocion, dau frèi.

rogissent, a adj. 1. Que devèn roge. 2. Que rogisce d'emocion.

rògo n.m. (it.) Molon de boasc dont si faía cremar un supliciat. Sin.: **lenhier.**

roïna n.f. 1. Degradacion, profundament d'una construccion, que pòu abotir à la sieu destruccion. ◇ *Tombar en roïna:* S'esprefondar. 2. Bastiment degalhat, en marrit estat: *M'an vendut una roïna.* Destruccion progressiva de quauqua ren, de quauqu'un, que mena à la sieu perda: *La roïna dei sieu esperanças.* ◇ (espec.) Perda dei sieu bens, de la sieu fortuna. 4. Persona frusta fisicament ò intellectualament. ◆ pl. Cen que sobra d'una construccion parcialament profundada: *Li roïnas de Roma.*

roïnar vt. 1. Causar la roïna, la perda de la fortuna de (quauqu'un). Var.: **arroïnar.** 2. Destrúger, anientar: *Roïnar un rasonament, una argumentari.* 3. Degalhar greument: *La granhòla a roïnât li vinhas.* ◆ **si roïnar** v.pr. Tròup despensar; provocar la sieu pròpria roïna.

roïnós, oa adj. Que provòca de despensas excessivi: *Un projècte roïnós.*

roïnifòrme, a adj. (geol.) Si di d'una ròca ò d'un releu que l'erosion li a donat un aspècte de roïna.

roïnista n. Pintre especialisat dins la representacion de roïnas.

roïssa n.f. Busard, granolhier.

rojastre, a adj. Rogenc, roginastre.

rojour n.f. 1. Color roja. 2. Taca roja sus la pèu. Tencha roja passatgiera qu'apareisse sus la pèu de la cara e que tradisse una emocion.

rolh n.m. Oxide ferric idratat, d'un brun ros, qu'altèra lu metals ferrós expauats à l'ària umida.

rolha n.f. 1. (bot.) Malautia criptogamica provocada per de uredinalas, que tòca sobretot li cerealas e si manifestà per de tacas bruni ò jauni sus lu pens e li fuèlhas; mildio. 2. (coïna) Alhòli relevat de piments roges qu'acompanha la sopa de peis e lo bolhabaissa.

rolhada n.f. 1. Accion de rolhar: *La rolhada d'un oàs.* 2. Erosion.

rolhadura n.f. 1. Estat d'un objècte tocat per lo rolh. 2. (bot.) Efècte de la rolha sus una planta; mildio. 3. (miner.) Talha verticala facha dins una ròca.

rolhant n.m. Agent quimic fortament reductor qu'a una accion destructritz sobre divers colorants (azoïcs, etc.), que s'emplega per lo rolhatge.

rolhar vt. 1. Produre de rolh sus (un còrs ferrós): *L'aiga rolha lo fèrre.* 2. Faire perdre de la sieu soplèssa fisica ò intellectuala à (quauqu'un). ◆ vi. ò **si rolhar** v.pr. 1. Si curbir de rolh. 2. Perdre de la sieu soplèssa fisica ò intellectuala.

rolhar vt. 1. Moardre, entamenar m'ai sieu dents: *Lo can rolha un oàs.* 2. En parlant dei insèctes, dei vèrps, atacar, destróger: *La toara rolha li fuèlhas.* 3. Atacar frustrar m'una accion lenta, progressiva. 4. (fig.) Minar, tormentar, cruciar: *Lo remordiment lo rolha.*

rolhatge n.m. Impression sus estòfa practicada au mejan de rolhants.

rolhós, oa adj. Curbèt de rolh.

ròlle n.m. Socatge dei gruns alongats blancs.

rom n.m. Aigardent obtengut per la fermentacion e la destillacion dei sucs de cana à sucre ò, lo mai sovent, dei mellassas.

ròm adj. e n. 1. Qu'apartèn à un dei tres gropes que fòrmon lu Gitans, lu Ròms. 2. Qu'apartèn ai Ròms, pòble gitan dins lo sieu ensèm.

romaïc, a adj. Lengua romaïca ò romaïc, n.m.: Grèc modèrne.

romairatge n.m. Fèsta dau sant patron de la parròquia.

romairòu n.m. Recipient portatiu provedit d'un lòng bèc que sièrve per aigar li plantas.

roman n.m. 1. Òbra literària, racontè en pròsa generalament lòng, que lo sieu interès es dins la narracion d'aventuras, l'estudi dei caractèrs, de la societat, l'analisi de sentiments ò de passion, la representacion objectiva ò subjectiva de la realitat: *Un roman policier.* 2. (liter.) Òbra narrativa medievals, à l'origina en vèrs, ma finda en pròsa: *Lo Roman de Jaufré, lo Roman de la Ròsa.* 3. (fig.) Lònga istòria complicada, rica en episodis imprevis: *La sieu vida es un roman.* ◇ (fam.) Racònte mençoneguièr; aventura inversemblabla: *Cen que cuèntes, es un roman.*

roman, a adj. e n. 1. Qu'apartèn à l'anciana Roma, à l'Impèri roman. ◇ *Un trabalh de roman:* Un trabalh lòng e penós, que necessita d'esfoarç gigantescs. ◇ *Chifras romani:* Letras I, V, X, L, C, D, M que sièrvon de simbòles per la numerotcaion romana e represèton respècivament 1, 5, 10, 50, 100, 500 e 1000. 2. Qu'apartèn à la Roma modèrna, actuala; que li viu. ◇ (espec.) Que pertòca la Glèia catolica latina: *Rite roman.* ◆ adj. m. e n.m. En estamparia, si di d'un caractèr drech, que lo dessenh es perpendiculari à la sieu linha de basa (per op. à *italic*).

roman, a adj. 1. Romanic. 2. Si di de l'art (arquitectura, escultura, pintura, etc.) qu'a espelit en Euròpa ai s. XIⁿ e XIIⁿ.

roman n.m. 1. Lenga derivada dau latin, parlada entre lu s. Vⁿ e Xⁿ, e que si diferenciava, en foncion dei regions, en *galloroman*, *ispanoroman*, *italoroman*, etc. 2. Art, estile roman.

romana adj. f. *Balança romana* ò *romana*, n.f.: Balança formada d'un flageu dei braç despariers, que sus lo mai llong, graduat, si fa esquilhar un pes per equilibrar l'objècte que si pende à l'autre braç.

romana n.f. 1. Balança romana. 2. Lachuga d'una varietat dei fuèlhas alongadi e fèrmi.

romança n.f. (anc.) cançon populària espanhòla dau caractèr narratiu. 2. Melodia acompanhada, d'un estile simple e plen d'emocion. ◇ Pèça instrumentala inspirada de la melodia dau meme nom. 3. Cançon mé de coblets, d'un caractèr tendre e sentimental.

romança vt. Donar la forma ò lo caractèr d'un roman: *Romançar una biografia*. Sin.: **romancejar**.

romance n.m. (liter. esp.) Poema en vèrs octosillabics, que lu sieus vèrs pars son assonançats e lu impars liures.

romancejar vt. Romançar.

romancero n.m. (liter. esp.) Recuèlh de romances dau periòde preclassic, que contèn li legendas nacionali mai anciani.

romanche, a n.m. Lenga romanica parlada dins una partida de Soïssa (espec. dins lo canton dei Grisons), que fa partida dei lengas retoromani. Despí lo 1937, es la 4ª lenga oficiala de Soïssa. ◆ adj. Relatiu au romanche.

romancier, a adj. Persona qu'escriu de romans.

romanenc, a adj. e n. De Romans.

romand, a adj. e n. Si di de la partida occidentala de Soïssa dont si parla francés, dei sieus abitants: *La Soïssa romanda*. ◆ n.m. Varietat de francés que si parla en Soïssa.

romandisme n.m. Biaï de dire romand.

romanés, esa adj. e n. De Romania. ◆ Lenga romanica parlada en Romania.

romanesc, a adj. e n.m. 1. Pròpri dau gebre dau roman. 2. Que presenta lu caractèrs atribuïts generalament au roman; extraordinari: *Una aventura romanésca*. 3. Pantalair, que ve la vida coma un roman: *Un esperit romanesc*. ◆ n.m. Dialècte de Roma.

romanescament adv. D'un biaï romanesc.

romaneu n.m. Vin roge de Borgonha.

roman-fulheton n.m. Roman que lo sieu racontè, publicat en episòdis dins una revista, un quotidian, suscita l'interès dau legèire per li nombroï peripecias de l'accion. Sin.: **fulheton**. ◇ (fig.) Istòria dei episòdis multiples e que non èron asperats.

roman-fluvi n.m. Roman foarça llong que mete en scena totplen de personatges. ◇ (fam.) Racontè longàs, que la finisse plus.

roman-fòto n.m. racontè romanesc presentat sota forma de fòtos acompanhadi de tèxtos integrats ai imatges.

romanhòu, òla adj. e n. De Romanha (region d'Itàlia).

romanic, a adj. Si di dei lengas derivadi dau latin populari (catalan, occitan, portugués, italian, romanés, espanhòu, piemontés, etc.). Var.: **lengas romani**. Sin.: **lengas neolatini**.

romanilhenc, a adj. Dau poeta Romanilha.

romanin n.m. Rosmarin, romaniu.

romanisacion (-izacion) n.f. Accion de romanisar.

romanisar (-izar) vt. 1. Impauar la civilisacion dei Romans, la lenga latina à. 2. Transcriure (una lenga) en emplegant l'alfabet latin. ◆ vi. (relig.) Seguir lu dògmas, lo rite de la Glèia romana.

romanisme n.m. (relig.) Doctrina de la Glèia romana, per li personas d'una altra confession.

romanista n. 1. Especialista dei lengas romaniqui. 2. Especialista dau drech roman. 3. Pintre flamenc, que, au s. XVIⁿ, s'inspirava dei mèstres de la segonda Renaissença italiana.

romanitat n.f. 1. (ist.) Civilisacion romana. 2. (didact.) Ensèm dei país romanisats.

romaniu n.m. Aubrilhon aromatic de l'arc mediterranèu, dei fuèlhas persistenti e dei flors blavi (Familha dei labiadas). Var.: **rosmarin**.

romanobizantin, a adj. Estile roman d'inspiracion bizantina, particulierament per lu objèctes de l'epòca romana, quora l'influènça de Constantinòple èra la mai marcada.

romantic, a adj. 1. Pròpri au romantisme; relatiu au romantisme: *Literatura romantica*. 2. Que tòca la sensibilitat, convida à l'emocion: *Un paisatge romantic*. ◆ adj. e n. 1. Si di dei escrivans e dei artistas que si reclàmou dau romantisme, au s. XIXⁿ. 2. Si di d'una persona per cu la sensibilitat e l'imaginacion l'emporton sobre la racionalitat.

romanticament adv. D'un biaï romantic.

romanticisme n.m. (liter.) Literatura modèrna, que Stendhal opauava en lo 1823 ai tradicions classiqui.

romantisme n.m. 1. Ensèm dei movements intellectuals e artistic que, à partir de la fin dau s. XVIIIⁿ, faguèron prevaler lo sentiment sus la rason e l'imaginacion sus l'analisi critica. 2. Caractèr, comportament d'una persona romantica, que la sieu sensibilitat la domina.

romaria n.f. Usina dont si fa lo rom.

romavatge n.m. Pelegrinatge.

rombe n.m. Peis plat qu'a la particularitat d'aver lu doi uèlhs à seneca e repaua sus la part drecha.

rombe n.m. 1. (anc.) Lausange. 2. Instrument de música ritual d'Oceania, d'Amèrica dau Sud e d'Àfrica negra, constituït d'una pichina pèça de boasc estacada à n-una cordeta, que si fa tornejat en l'ària.

rombencefal(e) n.m. (anat.) Estructura nervioa de l'embrion, situada à l'entorn dau quart ventricule, à partir de la quala si diferéncion lo metencefale e lo mielencefale.

rombic, a adj. Qu'a la forma d'un lausange: *Cristal rombic*.

romboèdre n.m. Cristal paralelepipedic que li sieu sièis faças son de lausanges egals.

romboedric, a adj. Qu'a la forma d'un romboèdre: *Cristal romboedric*.

romboïdal, a adj. Si di de divèrs polièdres ò solides que li sieus faças son de parallelogramas: *Piramide romboïdala*. Var.: **romboïdau**.

romboïdau, ala adj. Romboïdal.

romboïde, a adj. e n.m. Quàdrilatèr qu'admete per axe de simetria una dei sieu diagonalas. ◆ adj. m. e n.m. (anat.) Si di d'un muscle larg e fin de la region dorsala, en forma de lausange.

rómega n.f. 1. Aubrilhon sovent espinós, foarça envaïssent, que produè d'amoras sauvatgi. Sin.: **romegàs**. 2. *Rómega artificiala*: Fieufèrre barbelat.

romegaire, a n. Ronhós; que si planhe totjorn.

romegar vi. Si plànher, ronhar.

romegàs n.m. Rómega.

romegós, oa adj. Dont li a de rómegas.

romeguier n.m. Terren cubèrt de rómegas.

romiada n.f. 1. Mòde de digestion particulier dei romiaires, qu'amolónon dins la pança l'èrba non mastegada, pi la fan revenir dins la bocan dont subisse una trituracion denant de tornar dins lo fulhet e la calheta per li subir la digestion gastrica. 2. (psicol.) Meditacion irreprimibla e ansioa de la mema preocupacion. Sin.: **ruminacion**.

romiaire, airtiz adj. Que rómia.

romiaire, airtiz n. Mamifèr ongulat proveït d'un estòmegue mé tres ò quatre compartiments e que practica la romiada. Sin.: **romiant**.

romiar vt. (*romi*, classic *rómii*) Tornar mastegar lu aliments reportats de la pança dins la boca, en parlant dei romiaires. Sin.: **ruminar**.

romiatge n.m. Romavatge.

romieu, iva adj. e n. Pelegrin.

romita n.m. adj. Ermita.

romitatge n.m. Ermitatge.

romitòri n.m. Romitatge.

rompebalas n. (fig., pop.) Persona que disturba la vida dei autres. Sin.: **emmerdaire**, **rompedoças**, **rompetantiflas**.

rompechicòria n. Persona importuna, noioa.

rompecoal n. Persona que pilha de riscs, que non a paur dau perillh.

rompedent n.m. Bescuèch sec.

rompedoças n. (fig., pop.) Persona que disturba la vida dei autres. Sin.: **emmerdaire**, **rompebalas**, **rompetantiflas**.

rompedura n.f. 1. Fach de si rompre sota l'efècte d'un còup: *Rompedura d'una levada*. 2. Fach de s'interrompre brutalament: *La rompedura dei negociacions*. ◆ *Rompedura de carga*: Interrupcion d'un transpoart deuguda à un cambiament de veïcule ò de mòde de transpoart. ◆ *Rompedura de resèrva*: Niveu de resèrvas d'una mèrç devengut insufisent per satisfaire la

demanda. 3. Accion de considerar coma nul un engatjament. 4. Fach d'interrompre de relacions; separacion: *Una scena de rompedura*.

rompèire adj. Qu'a una combustion totplen rapida, en parlant d'un explosiu ò d'un obús cargat m'un explosiu d'aqueu tipe: *Obús rompèire*.

rompemossa n. (pop.) Persona importuna, noioa. Sin.: **rompedoças**, **pega**, **rompebalas**, **secamolea**, **rompechicòria**, **secafetge**, **desturbier**, **trebolaprepaus**.

rompent n.m. 1. Escuèlh. 2. Èrsa que si vèn rompre sus un escuèlh.

rompetantiflas n. (pop.) Rompebalas.

rompetèsta n. 1. Maçòla rudimentària qu'una dei sieu extremitats poarta ò forma una protuberança. ◆ Arma portadissa qu'una dei sieu extremitats es plombada ò garnida de claveus. 2. Bosin penós, dificilament suportable. 3. Travalh, problema complicat, que demanda una granda aplicacion. ◆ *Rompetèsta (chinés)*: Juèc de combinasons, d'assemblatges, etc., d'elements de formas variadi.

rompetot adj. e n. Que rompe tot, per violença ò per mancaça d'abilitat.

rompiment n.m. Accion de rompre.

rompre vt. 1. Metre à tròç, sota l'accion d'un còup: *Rompre una sieta*. ◆ (fam.) *Rompe ren*: Manca d'originalitat, d'interès particulier. 2. Causar una fractura à un membre, una articulacion, etc. ◆ (pop.) *Rompre li tantiflas, li balas*, etc.: Importunar, agaçar. ◆ (fam.) *Rompre lo morre (à)*: Picar, barcelar, donar una rosta à. ◆ *Rompre la tèsta, li aurelhas*: Alassar, disturbar per tròup de bosin, tròup de paraulas. 3. Metre foara d'usatge un aparelh; interrompre lo cors de quauqua ren: *Rompre una relacion*. 4. Anullar una decision juridiccionala renduda en darrier ressoart. ◆ vi. (lit.) Cedir brusquement. ◆ vt. ind. (*embé*) 1. Metre fin brutalament à de relacions, especialament de relacions amoroi. 2. Renonciar à quauqua ren: *Rompre m'una abituda*. 3. Èstre foarça diferent de quauqua ren, li s'opauar: *Rompre mé la tradicion*. ◆ **si rompre** v.pr. 1. Partir à tròç, brusquement. 2. (fam.) *Si rompre lo coal*: Si tuar ò si ferir greument en tombant. ◆ *Si rompre lo morre*: Si picar en tèrra.

roncada n.f. Bosin que fan audir lu colombs, li tòrdolas.

roncaire, airtiz adj. Ronflaire.

roncament n.m. Ronflament.

roncar vi. 1. Ronflar. 2. Emettre un cant tendre e monotòne, en parlant dau colomb, de la tòrdola.

ronçar (si) v.pr. S'aventar.

rond, a adj. Redon(d).

rond n.m. 1. Figura, traçat en forma de circonferença: *Dessenhar un rond*. 2. (coregr.) *Rond de camba*: Movement de la camba dins lo quau lo pen descriu un cercle ò un mièg cercle. 3. Arena (per la corsa camarguenca). ◆ Ai bòchas, cercle dont si mete lo jugaire per mandar la bòcha.

ronda n.f. 1. Cançon acompanhada d'una dança en rond que lu dançaires li si tènnon per la man; ensèm

d'aquellu dançaires. 2. Patroilha, susvelhança: *Faire una ronda*. 3. (mús.) Nòta que vau doi blancas. 1. Mena d'escrptura en caractèrs redonds.

rondacha n.f. Escut redon, en usatge de l'Antiquitat à la fin dau s. XVIe.

rondament adv. 1. Embé decision, promptament: Un affaire rondament menat. 2. Leialament, francament: *Parlar rondament*.

rondar vi. Faire una ronda, una patroilha.

rondear vi. (*rondeïr*) Rodar, barrutlar, virar.

rondelet, a adj. 1. Grassòt. 2. (fig.) Si di d'una soma pusleu importanta.

rondeu n.m. (de *rond*) 1. Poesia de forma fixa sus doi rimas e un refranh. 2. Pichina poesia messa en música e que lu sieus premiers vèrs son repilhats à la fin.

rondeu n.m. (it. *rondo*) Forma instrumentala ò vocala caracterisada per l'alternança d'un refranh e de coblets.

rondolear vi. (*rondoleïr*) Còrrer dapertot.

roneo n.f. (nom depauat) Màquina que sièrve à reproduire de tèxtos dacrilografats, de dessenh fachs au mejan de l'estencil.

roneotar vt. Reproduire m'una Roneo (un tèxto, un dessenh fach m'un estencil). Sin.: **roneotipar**.

roneotipar vt. Roneotar.

ronflador n.m. Aparelh provedit d'una lama que vibra e produe un ronflament de bassa frequença: *Lo ronflador d'un aparelh telefonic*.

ronflaire, airtitz adj. e n. Si di d'una persona que ronfla.

ronflament n.m. 1. Bosin que fa una persona que ronfla en durment. Sin.: **roncement**. 2. Sonoritat sorda e prolongada.

ronflant, a adj. 1. Que produe un son sord e continú. 2. Declamatòri, enfatic.

ronflar vi. 1. Produire en respirant pendent lo soam un bosin que vèn de la gargamèla e dei nharras. 2. Produire un bosin sord e regulier: *Un aparelh electric que ronfla*. Sin.: **roncar**.

ronha n.f. 1. Mildio. Var.: **ronhadura**. 2. Malautia infeccioa de la pèu causada per un parasite de tipe acarian microscopic (*Sarcoptes scabiei*). 3. Mairida umor. ◇ Persona qu'es totjorn à si plànher, à dire de mau de tot.

ronhadura n.f. 1. Cen que tomba, si destaca de quauqua ren que si ronha, que si retalha. Sin.: **retalh**. 2. Sobras: *Ronhaduras de carn per lo cat*.

ronhaire, airtitz adj. e n. Si di d'una persona que si planhe sovent e de tot. Sin.: **ronha, ronhós**.

ronhar vt. (*rònhi*) 1. Retalhar quauqua ren sus lu bòrds. 2. Diminuir leugierament (cen que revèn à quauqu'un): *Ronhar lu revenguts de quauqu'un*. ◆ vt. ind. (sus) Faire d'esparnhas pichini sus quauqua ren: *Ronhar sus lu salaris*.

ronhar vi. Si plànher sovent e de tot.

ronhatge n.m. Accion de ronhar, de retalhar; lo sieu resultat.

ronhon n.m. Ren d'unu animaús, considerat per lo sieu emplec en coïna.

ronhonada n.f. 1. Lonja de vedeu cuècha m'au ronhon. 2. Tròç d'anheu dins la region lombària, que si talha en lesca de 2 à 3 cm d'espessor.

ronhós, oa adj. 1. Que sofrisse de ronha. 2. Persona qu'es totjorn à si plànher, à dire de mau de tot.

ronron n.m. 1. Ronflament sord per lo quau lo cat manifèsta qu'es content. 2. (fam.) Bosin sord e continú. 3. (fig.) Monotonia, rotina.

ronronament n.m. 1. Accion, fach de ronronar; bosin que fa cen que ronrona. 2. Ronron (d'un cat).

ronronar vi. 1. Faire audir de ronrons, en parlant d'un cat. 2. Emetre, en foncionant, un bosin sord e regulier: *Lo motor ronrona*.

ronronejadís n.m. Accion, fach de ronronejar.

ronronejar vi. Rinronar doçament.

ronronaire, airtitz adj. Que ronrona; roncaire, ronflaire.

ronsa n.f. Cavau marrit. Sin.: **brèca**.

ronsar vt. Esplumassar.

röntgen n.m. Unitat d'exposicion de raionament X ò γ (simb. R), qu'equivau à 2,58 x 10⁻⁴ coulomb per quilograma.

ropa n.f. Manteu.

ropia n.f. Unitat monetària principala d'Índia, dau Nepal e dau Paquistan.

ropilha n.f. Mena de manteu dins lo quau s'evolopàvon lu Espanhòus per durmir.

ropilhada n.f. Penec.

ropilhar vi. Penecar.

roquet n.m. 1. Mosseta. 2. Bobina.

roqueta n.f. Bobina (de fieü). Sin.: **canèla**.

roqueta n.f. Crucifèra annuala dau pen velut que li sieu fuèlhas, riqui en vitaminas, an una sabor que ponhe.

roqueta n.f. 1. Au s. XVIe, fusada de guèrra incendiària. 2. (mod.) Projectile autopropulsat e non guidat emplegat à bòrd dei avions e dei naus e à tèrra, dins lu tirs d'artilharia e anticarris.

roquier, a adj. De ròca (en parlant d'un peis): *Cat roquier*.

roquier n.m. Peis marin que lo mascle bastisse un nido d'algas.

rore n.m. Grand aubre comun dins li forèsts d'Euròpa e caracterisat per la sieu rusca fendasclada, li sieu branca estoarti, li sieu fuèlhas lobadi e lu sieu fruch à capsula (Família dei fagaceas; genre quercus).

rorea n.f. Luèc plantat de rores. Var.: **roreda, roret**.

roreda n.f. Luèc plantat de rores. Var.: **rorea, roret**.

roret n.m. 1. Rore jove. 2. Luèc plantat de rores. Var.: **rorea, roreda**.

ros, rossa adj. D'una color d'arange que tende vèrs lo marron ò lo roge. ◆ adj. e n. Qu'a lu bèrris ros.

ros n.m. 1. Color rossa. 2. Preparacion facha mé de farina rossida dins de burre, e que sièrve à ligar li saussas. 3. Partida centrala de l'òu dei aucus, rica en lecitina, en proteïna (vitellòsa) e en vitaminas A e D.

ròsa n.f. 1. Flor dau rosier. ◇ *Aiga de ròsa*: Aiga perfumada preparada au cors de la destillacion de

l'essença de ròsa. ◇ (fam.) *Mandar sus li ròsas*: Si desbarrassar vivament. Sin.: (pop.) **mandar cagar**. ◇ *Èstre fresc coma una ròsa*: Aver lu trachs repauats, lo vis resplesissent. ◇ (fam.) *Non sentir la ròsa*: Sentir mau.
 2. *Ròsa de Calenas*: Nom comun de l'ellobòr negre. ◇ *Ròsa de Jerico*: Planta dei regions sequi d'Àfrica dau Nòrd e dau Pròche-Orient, que si contracta e bòcha per temps sec e s'estala à l'umiditat (Família dei crucifèrs).
 3. *Boasc de ròsa*: Palissandre. 4. Granda dubertura circulària de glèia, sovent decorada de vitralhs. Sin.: **rosaça**. 5. *Diamant en ròsa* ò *ròsa*: Diamant talhat mé de facetas e que la sieu culassa es plata. 6. *Ròsa dei sablas*: Concrecion de gipse, jaune ò ròsa, que si forma per evaporacion dins li regions desertiqui. 7. *Ròsa dei vents*: Ròda dei vents.

ròsa adj. 1. Qu'a la color de la ròsa comuna. Var.: **ròse**. 2. (fig.) *Non es ròsa*: Non es agradiu, non va tant ben qu'aquò. 3. Que pertòca lo sèxe, lo comèrci carnal (eventualment à pagament): *Una messatjaria ròsa*.

ròsa n.m. Color ròsa. ◇ *Vèire tot en ròsa*: Vèiore lo boan costat dei cauas, èstre optimista.

rosaça n.f. (arquít.) 1. Ornament circulari, fach d'elements florals dispauats à l'entorn d'un centre. 2. Ròsa (dins una glèia).

rosaceu, ea adj. De color ròsa.

rosacea n.f. *Rosaceas*: Família de plantas dialipetali mé totplen d'estaminas, sovent provedidi d'un calici doble, que lu sieus tipos son lo rosier e la màger part dei aubres fruchiers d'Euròpa (cerier, perier, prunier, etc.. 2. (med.) Acne embé coparòsa.

ròsa crotz n.m. inv. 1. Membre de la Ròsa Crotz. 2. Grade de la francmaçonaria.

rosada n.f. Aigalh. Sin.: **rosatge**.

rosalbin n.m. Pichin cacatoès d'Austràlia gris e ròsa, granivòre.

rosàncula n.f. Èrba dei flors jauni ò blanqui, abondoa dins lu prats au printemps (Família di renonculaceas).

rosaneula n.f. Renoncle.

rosanilina n.f. Basa azotada que lu sieus derivats son de colors per ténher directament la fibra animala.

rosar vt. (*ròsi*) Donar una tencha ròsa à.

rosari n.m. Objècte de pietat qu'a la forma d'una colana mé de gruns enfilats de talhas diferenti, que si fan desfilar entre lu dets en recitant de preguieras; li preguieras ensinda recitadi.

rosastre, a adj. D'una color que tende vèrs un ròsa brut.

rosat, ada adj. Ròsa, leugierament colorit de roge. ◇ *Vin rosat* ò *rosat*, n.m.: Vin de color rosada, obtnegut lo mai sovent mé de raïms roges ò, dins d'unu cas, mé de raïms roges e de raïms blans mesclats.

rosat adj. inv. Si di dei preparacions dins li quala ièntron de ròsas, e especialament de ròsas rogi.

rosat n.m. (lit.) Color ròsa, rosada. Var.: **rosor**.

rosatge n.m. Aigalh. Sin.: **rosada**.

rosbif n.m. 1. Pèça de bòu (ò de cavau) destinada à èstre rostida. 2. (pej.) Anglés.

roscahar vi. Si lamentar, ronhar, protestar.

rosh ha-shana n.m. Fèsta de l'an nòu judieu, au començament de l'auton. Var.: **roch ha-shana**.

ròse, a adj. Ròsa.

rosegare, airtz adj. e n. Que rosega. ◆ **rosegare** n.m. *Rosegaires*: Òrdre de mamifèrs, vegetarians e omnivòres, sovent nocius per li culturas e li resèrvas, qu'an d'incicivas lòngui e trencanti, coma l'esquiròt e lo garri.

roseïna n.f. Fucsina.

rosèla n.f. Planta erbacea dei flors rogi, dei sepales caducs, comuna dins lu camps de cerealas (Família dei papaveraceas). Sin.: **bèrbia, paunàs, rosolèla**.

roseliera n.f. Caneliera, sanhiera.

roselita n.f. Espècia minerala rara de la família dei arseniats, de formula $\text{Ca}_2(\text{Co},\text{Mg})(\text{AsO}_4)_2 \cdot 2(\text{H}_2\text{O})$.

rosèla n.f. (med.) Erupcion de tacas rosadi característica d'uni malautias infeccioò que ma,ifèston una intolerança à divèrs medicaments.

roseta n.f. 1. Grop format d'una bocla ò de doi boclas, que si pòu destacar en tirant sus li doi extremitats. 2. Riban nosat en forma de ròsa. 3. Insigne de divèrs òrdres civils ò militaris, que si poarta à la botoniera. 4. (bot.) Lo tot dei fuèlhas plaçadi en cercle. 5. Disc (de vèire, de metal, etc.) adaptat à un candelier per arrestar li coladas de candela fonduda. 6. Saussisson crud de Lion.

rosier n.m. Aubrilhon espinós dau pen dreïçat ò non, cultivat per li sieu flors odoranti (Família dei rosaceas).

rosiera n.f. Filha vertuoà à la quala, dins d'uni localitats, s'autrejava solemnement una corona de ròsas accompagnada d'una recompensa.

rosierista n. Persona especialisada dins la cultura dei ròsas.

rosir vt. (*rosissi*) Donar una tencha ròsa à. ◆ vi. Devenir ròsa.

rosminian, a adj. (filos.) Relatiu à Antòni Rosmaini, à la sieu pensada.

rosmarin n.m. Romaniu.

rosolèla n.f. (Esa) Rosèla.

rosor n.f. Rosat.

ròssa n.f. (fam.) 1. Marrit cavau, sensa vigor. 2. Persona marrida, dura.

rossalha n.f. Malautia infeccioa contagioa, deuguda à un virus que tòca essencialament lu enfants, e caracterisada per una erupcion de tacas rogi sus la pèu.

rossan n.m. Varietat de raïm roge.

rossar vt. Batre, picar.

rossastre, a adj. Que tira sus lo ros. Var.: **rossenc**.

rossear vi. (*rossei*) Rossir. Var.: **rossejar**.

rossejant, a adj. Rubescant.

rossejar vi. Rossejar.

rossenc, a adj. Rossastre.

rosset, a adj. e n. Que tira sus lo ros.

rosseta n.f.

rosseu n.m. Peis que viu en bancs sus li coastas atlantiqui, manjadís (Família dei esparides). Sin.: **daurada ròsa**.

rossiment n.m. Accion de rossir; estat de cen qu'es rossit.

rossin n.m. (ist.) Cavau de foarta talha, que s'emplegava sobretot à la guèrra.

rossinhament n.m. 1. Crit dau cavau. 2. Crit que sembla aqueu dau cavau.

rossinhar vi. Mandar lou sieu crit, en parlant d'un cavau.

rossinholejar vi. Cantar coma un rossinhòu.

rossinholet n.m. Pichin rossinhòu.

rossinhòu n.m. 1. Passeron brun clar, famós per lo sieu cant crepusculari (Família dei turdidats). ◇ *Rossinhòu dei muralhas*: Cuu roge. 2. (fam.) Cròc qu'emplégon lu serralhiers e lu raubaires per forçar durbir li serralhas. 3. Ravan.

rossir vt. (*rossissi*) Rendre ros: Lo solet a rossit aquesta estòfa. 2. Cremar superficialament: *Rossir un teissut*. ◆ vi. Devenir ros.

rossit n.m. Odor d'una caua que lo fuèc a degalhat superficialament. ◇ (fam.) *Sente lo rossit*: Pilhar un marrit biaï, en parlant d'una situacion, d'un affaire.

rossòli n.m. Planta de la família dei droseraceas caracterisada per de pichini flors blanqui en pendon terminal e per de fuèlhas radicali en roseta, redoni, provedidi de pels glandularis qu'empresónon lu insèctes.

rossòli n.m. L liquor fabricada principalament en Itàlia e en Turquia, à basa de branda, de sucre, d'aromats e d'una maceracion de petales de ròsas, de flors de portegaliers (ò finda de suc de fruchs).

rossor n.f. 1. Color rossa. 2. *Taca de rossor*: Efelida.

rosta n.f. 1. Deria de còups. 2. (espòrts) Desfacha importanta, m'un gròs escart de ponchs. Sin.: **barcelada**, **barcelament**, **frusta**.

rostida n.f. 1. Tartina, lesca de pan rostida. 2. Castanhas rostidas.

rostidoira n.f. 1. Aisina de coïna per rostir la carn. 2. Aparelh electric m'una asta que vira e un element qu'escaufa.

rostidura n.f. Accion de rostir.

rostier n.m. Pan rostit mé de bross.

rostir vt. (*rostissi*) 1. Faire cuèire de carn à fuèc viu es sensa saussa, sus una asta ò au forn. 2. Dessecar, cremar: *Lo soleu d'aost foart rostisse li flors*. ◆ **si rostir** v.pr. Èstre expauat à una calor foarta, à un soleu viu: *La torista si rostisse au soleu*.

rostissaire, airtiz n. 1. Negociant que vende de carns rostidi. 2. Coïnier que tracta toi lu aliments rostits, dins una brigada de coïna.

rostissaria n.f. 1. Botiga dau rostissèire. 2. Restaurant dont si fan rostir li carns dins la sala dei pasts.

rostit n.m. Pèça de carn cuècha à l'asta ò au forn. ◇ *Rostit de bòu*: Rosbif.

rostral, a adj. (Antiqu. rom.) *Colonna rostrala*: Colonna ornada d'esperons de naus (ròstres), quilhada en sovenir d'una victòria navala. Var.: **rostrau**.

rostrat, ada adj. Qu'a un ròstre.

rostrau, ala adj. Rostral.

ròstre n.m. 1. (Antiqu. rom.) Esperon d'una nau. 2. (zool.) Lo tot dei pèças bucali salhenti e ponhenti d'unu insèctes; prolongament anterior de la gruèlha d'unu crustaceus. ◆ (Antiqu. rom.) Tribuna sus lo Fòrum roman, ornada de ròstres pilhats ai Vòlsques (338 av. J.-C.).

ròt n.m. Eructacion.

rot, a adj. 1. Qu'a subit una rompedura. 2. Nombre rot: Nombre fraccionari, fraccion. ◆ n.m. 1. Cen qu'es estat rot: *Pagar lo rot*. 2. (mat.) Fraccion. ◇ *Li decimalas: Laissat còrrer lo rot*.

rota n.f. 1. Via carroçabla, traçada en defoara d'una aglomeracion. 2. Mejan de comunicacion qu'emplega aqueu tipe de via: *Preferir lo ralh à la rota*. ◇ *Còdi de la rota*: Ensèm dei reglamentacions que pertòcon la circulacion sus li rotas. ◇ *Faire rota (vèrs)*: Si dirigir (vèrs). ◇ *Faire faussa rota*: S'enganar de rota; (fig.) s'engandar. ◇ *Metre en rota*: Aviar, faire foncionar. 3. Espaci que cau percórrer, itinerari que cau seguir per anar d'un luèc à un autre: *Pilhar la rota de Tolon*. 3. *Rota maritima*: Itinerari que seguíssegan regulierament li naus de transpoart sus de distanças lònqui. ◇ *Rota aerenca*: Itinerari reservat e qu'un plan de vòl predefinissi per anar d'un aeroport à un autre.

ròta n.f. (relig. cat.) Tribunal ordinari dau Sant Sèti, qu'instruisse principalament li causas matrimoniais.

rotacion n.f. 1. Movement d'un còrs à l'entorn d'un ponch, d'un axe fixe, material ò non: *La rotacion de la Terra*. 2. (geom.) *Rotacion plana (d'angle a à l'entorn d'un ponch O)*: Transformacion pontuala tala qu'un ponch e lo sieu imatge s'igon li extremitats d'un arc de cercle centrat en O e qu'a per mesura aquela de l'angle a. ◇ *Rotacion dins l'espaci (d'angle a à l'entorn d'un axe D)*: transformacion que la sieu restriccion à tot plan perpendiculari à l'axe es una rotacion plana qu'a per angle a e per centre l'interseccion dau plan e de l'axe D. 2. Emplec metodic e successiu de material, de procediments, etc.; alternança periodica d'activitats, de foncions de servicis: *Rotacion dei equipas*. ◇ *Temps de rotacion dei resèrvas*: Temps necessari per qu'una resèrva si transforme en chifra d'affaires. ◇ *Rotacion dau personal*: Percentatge dau personal remplaçant, pendent un an, dins una entrepresa, per rapoart à l'efectiu mejan. ◇ *Rotacion de l'efectiu*: Dins una equipa esportiva, fach de laissat au repaus d'unu jugaires en donant de temps de juèc à d'autres.

rotacisme n.m. 1. (ling.) Substitucion de la consonanta [r] à una altra consonanta (generalament [z], [d] e [l]), que si pòu observar particulierament en latin ancian e dins de dialèctes italians. 2. Dificultat ò impossibilitat à prononciar lu [r].

rotàia n.f. Traça que li ròdas dei veïcules càvon dins lo soal dei camins.

rotar vi. (*ròti*) Faire un ròt, de ròts. Sin.: **eructar**.

rotatiu, iva adj. Qu'agisse en virant; qu'es animat d'un movement de rotacion. ◇ *Crèdit rotatiu*: Sensa data

d'escadença, que la banca pòu transformar quora vòu en crèdit à tèrme.

rotativa n.f. Premsa que la sieu forma es cilindrica e que lo sieu movement rotatiu continú permete d'estampar m'una granda velocitat.

rotativista n. Persona que mena una rotativa.

rotator, tritz adj. (didact.) Que fa virar. ◇ (anat.) *Muscle rotator* ò *rotator*, n.m.: Que permete la rotacion dei partidas ai quali es estacat.

rotatòri, òria adj. 1. Relatiu à una rotacion, caracterisat per la rotacion: *Movement rotatòri*. 2. (fis., quim.) *Poder rotatòri*: Proprietat qu'an diversis substànças de faire virar lo plan de polarisacion de la luz.

rotenòna n.f. Substànça insecticida extracha de la rauç de leguminoas d'Àsia tropicala.

rotier, a adj. Relatiu ai rotas: *Ret rotiera*. ◇ *Carta rotiera*: Qu'indica li rotas.

rotier, a n. 1. Persona especialisada per menar lu camions à lònca distança. 2. Ciclista especialisat dins li corsas sus rota. ◆ n.m. (fam.) Restaurant simple situat au lòn d'una rota de granda circulacion.

rotier n.m. 1. (ist.) Sordat qu'apartenia à una dei clicas d'irreguliers e de raubaires dau s. XII fins au s. XVn. 2. (fam.) *Un vièlh rotier*: Òme que l'experiença a rendut gaudiós.

rotiera n.f. Automobila que permete de realisar de viatges lònchs dins de boani condicions.

rotifèr n.m. *Rotifèrs*: Crustaceus aquatics minuscules de la classa dei invertibrats microscopic.

rotina n.f. Abitudina pilhada de faire quauqua ren totjorn dau meme biais, que devèn monotòne.

rotinaire, airtz adj. e n. Rotinier.

rotinier, a adj. e n. Que si conforma à una rutina; qu'agisse per rutina. Var.: **rotinaire**.

rotlada n.f. 1. Accion de si rotlar en bòcha au cors d'una tombada per si protegir. 2. Efècte donat per la votz, lo cant qu'altèrna doi nòtas ò demai sus una mema sillaba, un meme son: *Li rotladas d'un passeron*. 3. Dessenh melodic, ornamental, de ritme variable, que precedisse una nòta tenguda ò que restaca doi nòtas disjonchi d'un interval. 4. Lesca de carn ò tròç de pasta rotlada à l'entorn d'una farça. 5. Preparacion de carnsalada cuècha qu'a una forma cilindrica d'au manco 9 à 10 cm de diamètre.

rotlador n.m. Rotleu que sièrve à estendre una pasta.

rotlaire n.m. 1. Persona que buta de carriòlas, etc. 2. Ciclista dotat d'endurança sus lo plat e sus li corsas còntra la moastra.

rotlament n.m. 1. Accion de rotlar; movement de cen que rotla. 2. (mecan.) Organe destinat, dins un sistema en rotacion, à substituir un fretament de rotlament à un fretament de desplaçament: *Rotlament à bilhas*. 3. Bosin, son sord e continú qu'evòca un veïcule, un objècte que rotla: *Rotlament de tamborn*. ◇ (me.) *Rotlament diastolic*: Bosin de la tonalitat grèva audit à l'auscultacion quora li a un estrechiment mitral. 4. Circulacion e utilizacion dei sòus per lu pagaments, li

transaccions. 5. Succession de personas, d'equipas, dins un travalh.

rotlar vt. 1. Desplaçar quauqua ren en lo faguent virar sus eu-meme: *Rotlar una bota*. 2. Faire avançar quauqua ren providit de ròdas. 3. Metre en rotleu: *Rotlar una cigarreta*. 4. *Enrotlar, envelopar*: *Rotlar quauqu'un dins una cubèrta*. 5. Provocar un balançament à: *Rotlar li espatlas*. ◇ *Rotlar li mecanicas*: Fanfaronar, faire lo bulo. 6. Aplanir una susfàcia au mejan d'un rotleu: *Rotlar un pelenc*. 7. *Rotlar lu «r»*: Li faire vibrar. 8. Enganar: *Rotlar un client*. ◆ vi. 1. Avançar, tombar en virant: *Una bilha que rotla*. Sin.: **regolar** (sus una penda). 2. Si desplaçar, en parlant d'un veïcule, dei sieus passatgiers. 3. (mar.) En parlant d'una nau, èstre afectat per lo rotlum. 4. Faire audir de rotlaments: *Lo tròn rotla dins la montanha*. 5. Rotlar sobre: Aver per objècte principal: *Una conversacion que rotla sobre lu sòus*. ◆ **si rotlar** v.pr. 1. Si virar, s'enrotlar: *Si rotlar dins l'erba*. 2. *Si rotlar en bola*: S'agromicelar.

rotlat, ada adj. 1. Enrotlat, mes en rond. 2. *Còdol rotlat*: Que l'accion de l'aiga a arredonit. 3. *Espatla rotlada*: Espatla desossada e parada sota forma de rotleu. 4. (fam.) *Ben rotlat*: Ben proporcionat, sobretot en parlant d'una frema. 5. «R» *rotlat*: Realisat per de batements de la poncha de la lenga còntra lu alveòles.

rotlat n.m. Pastissaria que la sieu pasta, cubèrta de marmelada ò de crema, es enrotlada.

rotlatge n.m. 1. Accion de rotlar quauqua ren. 2. Transpoart de mèrç per veitura. 3. (mar.) Transpoart de mèrç entre la tèrra e lo bòrd au mejan de veïcules que ròtlon.

ròtle n.m. 1. Cen que deu dire ò faire un actor, una acritz, dins un film, una pèça de teatre, un dançaire dins un balet, un cantaire dins una òbra musicala; lo personatge ensinda representat. ◇ *Aver lo beu ròtle*: Agir, èstre dins una posicion que sembla privilegiada. ◇ *Juèc de ròtle*: Juèc d'estrategia dont cada jugaire incarna un personatge que deurà reagir ai eveniments dau juèc. ◇ *À torn de ròtle*: Un après l'autre, alternativament. 2. Eplec, foncion, influença qu'una persona exercisse. ◇ *Jugar un ròtle dins quauqua ren*: Li participar. 3. Foncion d'un element (dins un tot): *Lo ròtle dau vèrbo dins la frasa*. 4. (sociol.) Ensèm de nòrmas que regísson lo comportament d'un individú en rason dau sieu estatut social ò de la sieu foncion dins un grope. 5. Lista, catalògue. ◇ (mar.) *Ròtle d'equipatge*: Lista de toti li personas emplegadi à bòrd d'una nau e dei passatgiers. 6. (dr.) Registre sus lo quau son inscrichi dins l'òrdre cronologic lu afaires sotamés à un tribunal. ◇ (dr.) Fulhet sus lo quau es transcrich un acte juridic (acte notariat, etc.). 7. (dr. fisc.) *Ròtle nominatiu*: Acte administratiu que poarta lo nom dei contribuables e lo montant de la sieu imposicion. 8. (tecn.) Coarda de tabat à mastegar obtenguda per torcion de fuèlhas fermentadi.

rotleta n.f. 1. Pichina ròda que vira, fixada sus un objècte, sota lo pen d'un mòble, etc. 2. Aisina dau dentista per lo tractament dei lesions de la dent e li intervencion sus lo teissut dur de la dent. 3. Aisina facha

d'una pichina ròda dentada m'un mànegue, que sièrve à faire de marcas sus una susfàcia, en particulier en coïna. 4. Juèc dins lo quau lo jugaire escomete sus una grasilha mé de nombres de 0 à 30 e ganha quora una bilha sus un plateau que vira s'arrèsta sus un numèro qu'a jugat.

ròtle-títol n.m. Dins lu arts de l'espectacle, ròtle omonime dau títol de l'òbra interpretada.

rotleu n.m. 1. Objècte de forma cilindrìca: *Rotleu de pergamin*. ◇ *Rotleu per la pastissaria*: Rotlador. 2. (agric.) Instrument compausat de cilindres que si passa sus lo soal per rompre li mòtas, tassar lo semenat. 3. (pint.) Manchon que pòu èstre de divèrsi matèrias (generalament sintetiçui), per estendre la pintura. 4. Bigodí (fr.). 5. (trav. pub.) *Rotleu esquiquaire*: Engenh automotor que si desplaça lentament per compactar lo soal, compausat de cilindres metallics d'un grand diamètre e d'un grand pes que li sièrvon de ròdas. 6. Franhent, èrsa que la sieu cresta es enroflada. 7. (arquít.) Reng de claveus d'un arc. 8. (espòrts) Saut en autessa fach en passant la barra sus lo ventre.

rotlier n.m. 1. (ist.) Veiturier que transportava de mèrc, au s. XIXⁿ. 2. (mar.) Nau de carga sus la quala li operacions de cargament e de descargament si fan per rolatge.

rotlís n.m. Rotlum.

rotlòta n.f. Granda veitura dont vivíon lu caracos, etc.

rotlum n.m. Movement de la nau sus li bandas, de poja a òrsa (ò lo contrari). Var.: **rotlís**.

rotoliera n.f. Capeu de feutre.

rotonda n.f. 1. Bastiment de plan pauc ò pron circulari, sovent m'una copòla en dessobre. 2. (anc.) Banqueta en mièg cercle à l'arrier d'un autobús. 3. Giratòri.

rotonditat n.f. Estat de cen qu'es redond: *La rotonditat de la Tèrra*.

rotor n.m. 1. Ensèm constituit dau boton e dei susfàcias qu'assegúron la sustentacion dei giravions. 2. (electr.) Partida d'una màquina que vira (per op. à *estator*).

rotula n.f. 1. Pichin oàs circulari e plat situat à la partida anteriora dau genolh. ◇ (fam.) *Èstre sus li rotulas*: Èstre foarça las. 2. (mecan.) Pèça de forma esferica, emplegada coma articulacion dins d'organes que si dévon orientar dins toi lu sens.

rotulian, a adj. Que pertòca la rotula.

rotura n.f. 1. Condicion de quaqu'un ò d'un eritatge que non es nòble. 2. Ensèm dei roturiers.

roturier, a adj. e n. Que non es nòble: *Lo rèi a esposat una roturiera*.

rovèsta n.f. Revèrs, gròssa desfacha. Sin.: **frusta**, **rosta**.

Ru Simbòle dau ruteni.

rua n.f. 1. Plec de la pèu, deuguda à l'atge, à l'amaigriment, etc. 2. Leugiera ondulacion à la susfàcia de l'aiga. 3. Selhon leugier sus una susfàcia: *Un pom cubèrt de ruas*. 4. (geol.) *Rua oceanica*: Dorsala. 5. (mar.) Cordatge que sièrve à tendre li sàrtias au mejan d'un palan. Var.: **ruaga**.

ruar vt. 1. Marcar de ruas. 2. Atesar au mejan de tibadors. Var.: **ruagar**. ◇ **si ruar** v.pr. Si curbir de ruas.

ruat, ada adj. Cubèrt de ruas. Var.: **rugat**.

ruban n.m. Riban.

rubarba n.f. Planta vivaça dei fuèlhas largui, que lu sieus pecols si mànjon cuèchs (Familha dei poligonaceas).

rubatar vt. Ribatar.

rubatera n.f. Descarga publica (Saorj).

rubato adv. (mús., mòt it.) M'una granda libertat ritmica: *Movement executat rubato*.

rubefaccion n.f. 1. (med.) Rojor de la pèu deuguda à de substanças irritanti. 2. Dins li regions tropicali, coloracion en roge d'un soal, deuguda ai oxides ferrics que l'ateracion dei ròcas libèra.

rubeficant, a adj. Si di d'un medicament que provòca una rubefaccion.

rubeficar vt. (*rubefiqui*) Produre la rubefaccion de.

rubellita n.f. Tormalina roja.

rubenian, a adj. Que fa pensar au biais de Rubens.

rubeòla n.f. Malautia virala eruptiva, contagioa e epidemica, que sembla la rossaia.

rubeolós, oa adj. e n. Que pertòca la rubeòla; que n'en sofrisse.

rubescent, a adj. (lit.) Que devèn roge.

rubi n.m. Marna roja. Var.: **rubina**.

rubicea n.f. *Rubiaceas*: Familha de plantas gamocèfali à flors, que comprèn mai de 10 000 espècias e 600 genres (aubres, boissons, lianas, plantas erbaceas), coma lo cafeier, la garança, lo gardènia.

rubican adj. m. *Cavau rubican*: Cavau negre, bai ò robin, de la rauba semenada de pels blancs.

rubicela n.f. (miner.) Espinèla d'una varietat jaune d'aur.

rubicond, a adj. Roge, en parlant dau vis.

rubidi n.m. Metal alcalin de densitat 1,52, que fonde à 39°C, analògue au potassi ma totplen mai rare; element (Rb) de n° atomic 37 e de massa atomica 85,46.

rubiginós, oa adj. 1. Cubèrt de rolh. 2. Qu'a la color dau rolh.

rubin n.m. 1. Pèira preciosa, varietat dau corindon, transparenta e d'un roge viu mesclat de ròsa ò de porpre. 2. Pèira dura que sièrve de supoart à un pèrno d'engranatge de relotjaria. Var.: **rubís** (fr.).

rubina n.f. Rubi.

rubís n.m. Rubin.

rubrica n.f. 1. Indicacion de la matèria d'un article, d'un desvolopament, dins un obratge: *Li rubricas d'una enciclopedia*. 2. Categoria d'articles sus un subjècte determinat que pareisse cada setmana, dins un jornal: *Tenir la rubrica dei mòts mesclats*. 4. (relig. cat.) Dins lu libres liturgics, indicacion en letras rogi à prepaus dei rites que cau observar dins la celebracion dei actes. Var.: **rúbrica**.

rúbrica n.f. Rubrica.

rubricar vt. (*rubriqui*) Metre en rubrica, donar una rubrica à (un article).

rubricista n. Persona encargada de tenir una rubrica dins un jornal, una revista.

rudament adv. D'un biais rude, brutal; crudelament.

rude, a adj. 1. Dur, aspre au tocar: *Aver la pèu ruda*. 2. Rauc, desagradu, en parlant d'un son: *Una votz ruda*. 3. Sevèr e brutal: *Èstre rude m'ai sieus emplegats*. 4. Qu'a un caractèr, de biais grossiers. 5. Dificilament suportable; que demanda de resisença, d'esfoarç: *L'ivèrn serà rude*. 6. Remirable dins lo sieu genre: *Un apetit rude*.

rudejament n.m. (lit.) Accion de rudejar.

rudejar vt. Tractar durament; brutalisar, mauctractar.

rudentar vt. Provedir de rudenturas.

rudentat, ada adj. Que presenta de rudenturas.

rudentura n.m. (arquít.) Ornament en forma de bleta, sigue unida, sigue decorada, que pòu emplir fins au tèrç de l'autessa dei caneladuras d'una colomna ò d'un pilastre.

rueracion n.f. Empeiratge, caladatge.

rueral, a adj. (bot.) Que creisse dins lu vièlhs barris: *La cambarosseta es una planta ruerala*. Var.: **ruerau**.

ruerau, ala adj. Rueral.

rudes(s)a n.f. 1. Caractèr de cen que si supoarta dificilament. 2. Caractèr de cen qu'es gaire delicat: *La rudessa d'un lengatge*. 3. Caractèr de quauqu'un, dau sieu comportament qu'es dur, insensible: *Tractar quauqu'un mé rudessa*.

rudiment n.f. 1. (lit.) Element encara grossier de quauqua ren: *Un rudiment de tecnica*. 2. Organe animal ò vegetal inacabat, non foncional. ◆ pl. Nocions elementari d'una sciènça, d'un art.

rudimentari, ària adj. Elementari, gaire desvolopat: *De conoissenças elementari*.

ruèisser vi. Reüssir.

ruelha n.f. (anc.) Veïcule ipomobile que si menava dau dedintre.

rufe, a adj. Raspinhós.

rufelada n.f. Rasclada, rosta.

rufian n.m. 1. Proxenèta. Sin.: **macareu**. 2. Òme sensa escrupules.

rufiana n.f. Papier estraçat per acendre lo fuèc (Esa).

rufianàs, assa n. Aumentatiu de *rufian*.

rufianatge n.m. (pop.) Prostitucion.

rufianejar vi. (pop.) Si prostituir.

ruga n.f. Ruga.

rugar vt. (*rugui*) Ruar.

rugat, ada adj. Ruat.

rugbi n.m. Espòrt que si juèga à la man e au pen m'un balon ovale e qu'opaua d'equipas de 13 ò 15 jugaires, dins lo quau si tracta de depauar lo balon darrièr la linha de marca ò de lo faire passar en dessobre de la barra transversala entre lu pals. Var.: **rugby**.

rugbyman n.m. (angl.) Jugaire de rugby.

rugiment n.m. 1. Crit dau lion e d'autres felins. 2. Crit, vociferacion, bosin violent: *Lu rugiments de la tempèsta*. Sin.: **rugit**.

rugir vi. (*rugissi*) 1. Mandar de rugiments: *Lo lion rugisse*. 2. Mandar de crits de furor, de menaça: *Rugir de ràbia*.

rugissent, a adj. Que rugisse.

rugit n.m. Rugiment.

rugós, oa adj. Que la susfàcia presenta d'asperitats; rude au tocar: *Una pèu rugoa*.

rugós n.m. Pichina pèça rugoa sobre la quala pòu venir frotar un element sensible à la friccion, dins un artifici pirotecnic.

rugositat n.f. 1. Estat d'una susfàcia rugoa. 2. Asperitat, ponch dur e aspre au tocar, sus una susfàcia, sus la pèu.

ruia n.f. [*'ryja*] Planta vivaça que sente mau, dei flors jauni, que viu dins lu luècs secs (Familha dei rutaceas).

rum n.m. Rem.

rumb n.m. Rhumb.

rumen n.m. Pança.

ruminacion n.f. Romiada.

ruminant, a n. Romiaire.

ruminar vt. Romiar.

runa n.f. Caractèr de l'alfabet ancian emplegat per li pòbles germanics e escandinaus.

runic, a adj. Relatiu ai runas; format de runas: *Una inscripcion runica*.

rup n.m. 1. Anciana mesura de pes niçarda valent 25 liuras (7,790 kg). 2. (fig.) Granda quantitat: *Ai un rup de caua de faire, ai un rup d'amics*. Sin.: **molon**.

rupèstre, a adj. 1. Que creisse dins li ròcas: *Una planta rupèstra*. 2. Realizat sus de ròcas, talhat dins la ròca: *Una pintura rupèstra*.

ruptor n.m. Dispositiu que sièrve à interrompre

rural, a adj. De la campanha, dei paisans. Var.: **rurau**. ◆ n. Que viu en campanha.

ruralament adv. D'un biais rural: *Èra vestida ruralament*.

ruralisme n.m. Tendènça à idealisar la vida en campanha.

ruralitat n.f. Condiçion dei gents e dei cauas de la campanha; estat de cen qu'es rural.

rurau, ala adj. Rural.

rurban n.m. Relatiu à la rurbanisacion.

rurbanisacion (-izacion) n.f. (geogr.) Desvolopament dei vilatges pròches dei grandi vilas, dei quali constituïsson li banlegas.

rus, russa adj. e n. De Rússia. ◆ n.m. Lenga eslava parlada en Rússia e dins li anciani repúblicas d'URSS.

rusa n.f. 1. Procediment furbo qu'una persona emplega per obtenir cen que vòu. ◇ *Rusa de guèrra*: Procediment emplegat per vèncer un adversari. 2. Gaubi de quauqu'un per enganar. 3. Cercar rusa: *Cercar garrolha*.

rusar vi. 1. Agir embé rusa. 2. Cercar garrolha.

rusat, ada adj. Que manifèsta de rusa.

rusca n.f. Envolopa mai ò mens espessa dei vegetaus e d'uni menas de frucha. Sin.: **escòrça**. ◇ (espec.)

Escòrça dau suve. ◇ Abitacion d'una colonia d'abelhas; abitacion especialament preparada per li abelhas, à l'origina mé d'escòrça de suve, constituïda, lo mai sovent, de compartiments verticals plaçats dins una caïssa; la colonia d'abelha que li viu.

ruscar vt. (*rusqui*) 1. Levar la rusca de (un aubre). 2. Travalhar e preparar lo cuer.

ruscat, ada adj. Cubèrt de rusca.

ruson n.m. 1. Garrolhaire. 2. Furbo.

russificacion n.f. Accion de russificar; fach de si russificar.

russificar vt. (*russifiqui*) Faire adoptar li institucions, la lenga, lu biais rus à.

russofil(e), a adj. Favorable ai Rus, à la Rússia.

russofòbe, a adj. Ostile ai Rus, à la Rússia.

russofòne, a adj. e n. Que parla rus.

russula n.f. Fonge à lamas, dau capeu jaune, vèrd, roge, ò brun violaceu, que d'uni varietats son manjadissi e d'autri son toxiqui.

russulacea n.f. *Russulaceas*: Família de fonges, coma lo sanguin.

rústegue, a adj. e n. Grossier, que manca d'educacion.

rustegues(s)a n.f. Mancança d'educacion.

rusteguet n.m. Rustuguet.

rustic, a adj. 1. Qu'a lo caractèr, la simplicitat de la campanha. 2. Fach embé simplicitat: *Una aisina rustica*.

◇ (arquít.) *Òrdre rustic*: Que presenta un aspècte brut, grossier 3. (agric.) Que pòu suportar de condicions de vida dificili, en parlant d'una planta, d'una bèstia.

rustigatge n.m. Tractament rustic d'un obratge de maçonaria.

rusticitat n.f. Caractèr de cen qu'es rustic.

rustigar vt. (*rústigui*) Talhar (una pèira) au mejan d'un rústigue.

rustigatge n.m. Accion de rustigar.

rústigue n.m. Destrau de talhaire de pèira, dau trencant dentelat.

rustina n.f. Pichina rodèla de cauchó, que sièrve à reparar una cambra d'ària de bicicleta.

rustuguet n.m. Anemòna de mar, actinia, rastega.

rutabaga n.m. Planta de clima frèi e umide, cultivada per la partida dau sieu pen renflada en dessobre dau soal, qu'es manjadissa (Família dei crucifèrs).

rutacea n.f. *Rutaceas*: Família de plantas dicotiledonei dialipetali, coma lo portegalier, la ruia. Sin.: **auranciaceas**.

rutala n.f. *Rutalas*: Família de plantas coma lo gaiac.

rutar vt. Urtar. ◆ **si rutar** v.pr. S'entrebatre.

rutène, a adj. e n. De Rutènia. ◇ *Glèia catolica rutèna*: Glèia uniata creada en lo 1596 e que depende de l'anciana metropòli de Kyïv. Var.: **rutenian**.

rutèni n.m. Metal dau grope de la platina, de densitat 12,3, que fonde vèrs 2500°C; element (Ru) de n° atomic 44 e de massa atomica 101,07.

rutenian, a adj. e n. Rutène.

rutherfordi n.m. Element quimic (Rf) de n° atomic 104 e de massa atomica 261.

rutil(e) n.m. Oxide natural de titani TiO₂.

rutilament n.m. (lit.) Caractèr de cen qu'es rutilant. Var.: **rutilança**.

rutilança (-ància) n.f. (lit.) Caractèr de cen qu'es rutilant. Var.: **rutilament**.

rutilant, a adj. 1. (lit.) D'un roge viu. 2. Que lue d'un esclat viu.

rutina n.f. Glucoside extrach de divèrs vegetaus (ruia, tomati), e dotat d'una activitat vitaminica P.Sin.:

rutoside.

rutoside n.m. Rutina.

rwandés, esa adj. e n. Dau Rwanda.

S

s 19ª letra de l'alfabet (èssa, èsse).

s Simbòle de la segonda.

S Simbòle dau siemens.

S Simbòle dau sofre.

sa adj. poss. Adjectiu possessiu femenin de la tèrça persona, que s'emplega davant lu parents pròches: Es venguda mé sa maire.

S.A. Sigla per una *Societat anonima*.

saarian, a adj. e n. Dau Saara. Var.: **saharian**.

saba n.f. 1. Liquide que circula dins li divèrsi parts dei vegetaus2. (lit.) Cen que dona la foarça, la vigor.

sabaion n.m. (it. *zabaione*) Crema liquida à basa de vin ò de liquor, d'òus e de sucre.

sabat n.m. 1. Jorn de repaus ebdomadari (dau divendres au sera fins au dissabta au sera) dedicat à Dieu, qu'es una obligacion estrecha per tot judieu. 2. Recampament nuchenc de mascs e de mascas que, en seguent la tradicion populària, si debanava lo dissabta à mièjanuèch sota la presidença de Satan.

sabata n.f. 1. Pantofla, cauçada vièlha e frusta. 2. Espòrt de combat codificat, dins lo quau si pòu picar m'ai pens e m'ai ponhs, vesina de la bòxa francesa.

sabataria n.f. Luèc dont si fan li sabatas.

sabatear vi. (*sabatei*) Còrrer en estirassant lu pens. Var.: **sabatonear**.

sabatic, a adj. 1. Qu'apartèn au sabat: *Repaus sabatic*. 2. *Annada sabatica*: Cada seten an, pendent lo quau, segond la lèi mosaïca, li tèrras èron laissadi en garach e lu sieus produchs naturals abandonats ai paures. ◇ Annada de conget autrejada à d'emplegats ò à de quadres dins lu entpresas, à de professors d'iversitat dins divèrs país.

sabatier n.m. Cordonier, pegòt.

sabatier n.m. Espinarguet.

sabatier n.m. Notonècte.

sabatin, a adj. Dau sabat; dau dissabta.

sabatina n.f. Tèsi de controversa que si tenia à la fin de la promiera annada de filosofia.

sabatón n.m. 1. Cauçada d'enfant. 2. Cabrifuèlh (*Lanicera caprifolium*). 3. Esclòp (d'un animau).

sabatonear vi. (*sabatonei*) Sabatear.

sabec n.m. Nau de tres aubres de Meditèrranea, foarça fin, que va à la vela ò ai rems, qu'emplegàvon lu piratas barbarescs.

sabeïsme n.m. Religion dei sabencs.

sabela n.f. Vèrp marin que viu dins un tube enfonsat dins la beta, e que poarta doi lòbes de branquias filamentoi (Lòng fins à 25 cm; classa dei annelides poliquèts).

sabellianisme n.m. Doctrina de Sabellius.

sabenc, a adj. De Saba. Var.: **sabeu**.

sabencar vt. (*sabenqui*) Levar de la vinha lu brots inutiles. Var.: **sebancar**.

sabencatge n.m. Accion de sabencar.

sabin adj. m. *Cae sabin*: Genebrier d'Euròpa meridionala, que li sieu fuèlhas an de proprietats medicinali.

sabir n.m. 1. Sistema lingüistic reduch à quauqui règlas de combinason e au vocabulari d'un camp lexical determinat (comèrci, per ex.) 2. Lengatge dificilament comprensible.

sabla n.f. Ròca sedimentària mòbla, formada de grans que la sieu talha vèria de 0,02 à 2 mm. Sin.: **arena**. ◇ *Fondar una entpresa sus la sabla*: Fondar una entpresa sobre quauqua ren de gaire solide. ◆ pl. *Sablas movedissi*: Sabla dont una persona si pòu enfonsar. ◆ adj. inv. D'una color brun clar.

sablaira n.f. 1. Aparelh tractat per lo sablatge dei rotas. 2. Mâquina que permete de projectar embé foarça de sabla fin per decapar, depolir.

sablaira n.m. 1. Obrier que practica lo sablatge. 2. Obrier encargat de la preparacion dei sablas de motlatge.

sable n.m. (arald.) La color negra.

sablir vt. 1. Curbir (una susfàcia) de sabla. 2. Netejar, decapar per projeccion de sabla ò d'un autre abrasiu.

sablaria n.f. Partida d'una fondaria dont si preparon li sablas de motlatge au mejan de diferents tractaments.

sablat, ada adj. Cubèrt de sabla: *Una cort sablada*.

sablatge n.m. Accion de sablar; lo sieu resultat.

sablier, a adj. Relatiu à l'extraccion, au comèrci de la sabla. Var.: **sablonier**.

sablier n.m. Aparelh per mesurar lo temps, constituit de doi recipients de vèire sobrepuats, que comunicon per un passatge estrech dont s'ecorre la sabla fina.

sabliera n.f. 1. Carriera de sabla. Var.: **sabloniera**. 2. (c. de f.) que contèn de sabla e destinat à empachar lo patinatge dei ròdas sus lu ralhs. 3. (constr.) Gròssa pèça de fustaria pauada orizontalament sus l'espessor d'un barri, dins lo meme pla qu'aqueu barri, e que reçaup lo bas dei cabrilhons de cubertura.

sablon n.m. Sabla dei grans fins.

sablonar vt. Sablar.

sablonenc, a adj. Mesclat de sabla; dont li a totplen de sabla. Var.: **sablós**.

sablonier, a adj. Sablier.

sablonier, a n. Persona que carreja de sabla.

sabloniera n.f. Sabliera.

sablonós, oa adj. Dont li a totplen de sabla.

sablós, oa adj. Mesclat de sabla. Var.: **sablonenc**.

sabon n.m. 1. Produch obtengut per l'accion d'una basa sus un còrs gras, e que sièrve per netejar; tròç motlat d'aquesto produch: *Sabon de Marselha*. 2. (fam.) Repròchi sevèr: *Passar un sabon à quauqu'un*.

sabonada n.f. Accion de lavar mé de sabon. Var.: **sabonatge**.

sabonar vt. Lavar mé de sabon.

sabonaria n.f. Fàbrega de sabons.

sabonat n.m. (farm.) Preparacion medicamentoa obtenguda per mesclatge dins una solucion alcolica de sabon.

sabonatge n.m. Sabonada.

sabonèla n.f. Èrba dau sabon. Var.: **saboneta**, **saponària**.

saboneta n.f. 1. Pichin sabon perfumat. 2. Èrba dau sabon. Var.: **sabonèla**, **saponària**.

sabonier, a adj. Relatiu au sabon, à la sieu fabricacion, au sieu comèrci.

sabonier, a n. Persona que fabrica de sabon; persona que trabalha dins una sabonaria. ◆ n.m. Aubre dei regions caudi d'Àsia e d'Amèrica que la sieu escòrça e li sieu granas son riqui en saponina.

sabonificable, a adj. Spaonificable.

sabonificacion n.f. Saponificacion.

sabonificar vt. (*sabonifiqui*) Saponificar.

sabor n.f. 1. Gust, aròma: *Una sabor sucrada*. 2. (fig.) Cen qu'estimula lo gust en literatura, en art: *Una poesia plena de sabor*.

saborar vt. 1. Manjar quauqua ren embé gust; conservar quauqua ren en boca un moment per s'en congostar. 2. (fig.) Gaudir mé plaser de: *Saborar la sieu victòria*. Var.: **saborejar**.

saborejar vi. Aver de sabor. ◆ vt. Saborar.

saborent, a adj. Saborós.

saborós, oa adj. 1. Qu'a una sabor delicia: *Un manjar saborós*. 2. Foaça agradiu, que dona de plaser: *Una istòria saboroa*. Var.: **saborent**.

saborosament adv. D'un biais saborós.

sabòrd n.m. Dubertura quadrangulària practicada dins la muralha d'una nau, provedida d'un dispositiu de barradura estanha e que sièrve sigue de passatge ai pèças, sigue de presa d'ària per cambras e li batarias.

sabotaire, airtz n. 1. Persona que fa mau un trabalh, degalha de material, empacha lo boan foncionament d'una empresa. 2. Persona que destruge voluntariament quauqua ren (en particulier en temps de guèrra, dins una accion de resisença).

sabotar vt. (*sabòti*) 1. Faire mau un trabalh, lo faire basta que sigue. 2. Degalhar ò destrúger voluntariament: *Sabotar la linha de camin de fèrre*.

sabotatge n.m. 1. Accion de sabotar un trabalh. 2. Acte que la sieu tòca es de degalhar ò de destrúger voluntariament una installacion, de material.

sabracar vt. (*sabraqui*) Baclar.

sabrada n.f. Còup de sabre.

sabraira n.f. Màquina emplegada per lo sabratge dei pèus de moton.

sabraire, airtz n. 1. Persona que si bate au sabre ò que dona de còups de sabre. 2. Escrimeire especialista dau sabre.

sabrar vt. 1. Picar à còups de sabre. 2. *Sabrar lo champanha*: Durbir una botilha de champanha en rompent lo coal d'un còup de sabre, de grand coteu, etc.

3. Levar de tròç importants d'un tèxto. 4. (fam.) Baclar (un trabalh). 5. (fam.) Eliminar, licenciar, remandar.

sabratge n.m. Operacion que consistisse à desbarrassar li pèus de moton bruti en cors de netetjatge dei impuretats contengudi dins la lana.

sabre n.m. 1. Arma blanca, drecha ò recorbada, que trenca d'un costat solet; art dau manejamant d'aquesta arma. 2. En escrima, arma leugiera (500 g) que presenta una proteccion per la man; disciplina qu'emplega aquesta arma.

sabre-baioneta n.m. Sabre cort que si podia fixar à l'extrimitat d'un fusiu.

sabre-briquet n.m. Sabre cort dei fantassins e artilhaires (s. XVIIIⁿ – s. XIXⁿ).

sabretacha n.f. Biaça plata que portàvon à la cencha lu oficiers e lu cavaliers ai s. XVIIIⁿ e XIXⁿ.

sabta n.m. Dissabta.

sabtadimènegue n.m. Dissabta e dimènegue. Sin.: **dimenjada**.

saburra n.f. (med.) Matèria d'un blanc jaunenc que recuèrbe la lenga, dins la màger part dei afeccions digestivi.

saburral, a adj. (med.) *Lenga saburrala*: Recubèrta de saburra. Var.: **saburrau**. Sin. (corrent): **lenga cargada**.

saburrau, ala adj. Saburral.

sac n.m. 1. Contenent fach de matèrias diversis, independent, dubèrt unicamnet dins la sieu part superiora. ◆ *Sac (à man, de man)*: Accessòri femenin ò masculin d'usatge utilitari, per portar de pichins efèctes personals). Var.: **saquet à man (de man)**. ◆ *Sac dau pan*: Biaça. ◆ *Sac d'excursionista*: Sac que si poarta sus l'esquina per partir en escorreguda, faire de marcha, etc. ◆ *Donar lo sieu sac (à)*: Licenciar un domestic. ◆ *Sac de vin*: Embriagon. ◆ *Sac dei cròmphas*: Sac dont si méton li cròmphas, especialament lo manjar. ◆ *Sac carbonier*: Sac dont si mete lo carbon. 2. Contengut d'un sac: *Un sac de bilhas, un sac de farina*. Sin.: **sacada**. 3. Envelopa en forma de sac: *Sac per dormir*. 4. (anat.) Cavitat de l'organisme recubèrta d'una membrana: *Sac lagrimal*. ◆ (zool.) *Sac aerenc*: Cavitat plena d'aria, en relacion mé l'aparelh respiratòri dei auceus e embé lu sieus oàs pneumatics. ◆ (bot.) *Sac embrionari*: Massa centrala de l'ovule, que contèn l'oosfèra, dins lu angiospèrmas.

sac n.m. Accion de saquejar una vila.

saca n.f. Sac.

sacada n.f. Contengut d'un sac.

sacarasa n.f. Invertasa.

sacarat n.m. (quim.) Combinason de la sacaròsa m'un oxide metallic. Sin.: **sucrat**.

sacaria n.f. Fàbrega de sacs.

sacaride n.m. Glucide.

sacarifèr, a adj. Que produe, que contèn de sucre.

sacarificacion n.f. Conversion en sucre.

sacarificar vt. (*sacarifiqui*) Convertir en sucre.

sacarimetria n.f. (ind.) Ensèms dei procediments que sièrvon à mesurar la quantitat de sucre dins un liquide.

sacarimetric, a adj. Relatiu à la sacarimetria.

sacarin, a adj. Qu'es de la natura dau sucre.

sacarina n.f. Substança blanca derivada dau toluène, doncas quimicament sensa rapoart m'ai sucres vertadiers e sensa valor nutritiva, ma que dona una sabor sucrada, emplegada per remplaçar lo sucre.

sacarinat, ada adj. Addicionat de sacarina.

sacaroïde, a adj. Qu'a l'aparença dau sucre.

sacrolipid(e) n.m. Glicolipide.

sacromicèt n.m. Levam que provòca la fermentacion alcolica de sucs sucrats, qu'intervèn dins la fabricacion dau vin, , de la bièrra, dau cidre, etc.

sacaròsa n.f. Glucide dau grope dei osides, que fornisse per idrolisi de glucòsa e de fructòsa, que constituïsse lu sucres de cana e de blea raba.

sacarure granulat n.m. (farm.) Granulat.

sacatge n.m. Sac, accion de saquejar.

sacatjar vt. Saquejar.

sacerdòci n.m. 1. Dignitat e foncions dau prèire, dins divers religions. 2. Foncion que presenta un caractèr respectable en foncion de l'engatjament que necessita.

sacerdot n.m. Prèire.

sacerdotal, a adj. Relatiu ai prèires, au sacerdòci. Var.: **sacerdotau**.

sacerdotau, ala adj. Sacerdotal.

sachem n.m. Cap de tribú en cò dei Indians d'Amèrica.

saci, àcia adj. Sadol.

saciar vt. (*saci*, classic *sàcii*) 1. Apagar la fam de. 2. Satisfaire plenament lu desidèris, li passions de (quauqu'un). Sin.: **sadol**.

saciacion n.f. (psicol.) Satisfaccion completa d'un besonh, d'una motivacion.

sacietat n.f. Estat d'una persona sàcia. ◇ À *sacietat*: Plenament. Var.: **saciosament**.

saciós, oa adj. Noiós, que fa chifrar.

saciosament adv. À sacietat.

sacò n.m. (fam. mar.) Fusilhier marin.

sacòcha n.f. Sac de tela, de cuer, etc., de formas divers.

sàcola n.f. Biça.

sacolèva n.m. ò n.f. Nau dau Levant, corbada e auçada à l'arrier, emplegada per lo cabotatge.

sacòme n.m. (arquít.) Motladura en salhida; perfieu d'aquesta motladura.

sacon n.m. Picin sac. Var.: **saquet, saqueton**.

sacovratge n.m. Pichin sac de cuer que si poarta en viatge.

sacraire, airtiz adj. Blastemador, blastemaire.

sacral, a adj. Relatiu au sacrat; qu'a un caractèr sacrat. Var.: **sacrau**.

sacralisacion (-izacion) n.f. Accion d'atribuir un caractèr sacrat à; fach d'èstre sacralisat.

sacralisacion (-izacion) n.f. (med.) Anomalia de la duinta vertèbra lombària, qu'es soudada au sacrum.

sacralisar (-izar) n.f. Donar un caractèr sacrat à (una caua profana).

sacrament n.m. Acte ritual qu'a per tòca la santificacion d'aqueu que n'es l'objècte. ◇ *Lu darriers sacraments*: La penitença, l'oncion dei malauts e la comunion en viatic. ◇ *Lo sant sacrament*: L'eucaristia.

sacramental, a adj. Que pertòca un sacrament. Var.: **sacramentau**.

sacramental n.m. (relig. cat.) Rite de santificacion (benediccion, procession, etc.) per obtenir un efècte d'òrdre espiritual. Var.: **sacramentau**.

sacramentar vi. 1. Donar lu darriers sacraments. 2. Consacrar una òstia.

sacramentari n.m. 1. À l'Atge Mejan, libre que contenia li preguieras liturgiqui, à l'usatge d'aquelu que celebràvon la lessa. 2. (ist. relig.) Reformat que veia dins lo sacrament de l'eucaristia ren d'autre qu'un simbòle (per op. ai luterians que li veion la presença reala dau còrs dau Crist).

sacramentau, ala adj. e n. Sacramental.

sacrar vi. Blastemar. ◆ vt. Conferir un caractèr sacrat (espec. per la ceremònia dau sacre) à.

sacrari n.m. 1. Santuari, mai especificament sacristia ò pichin edifici bastit darrier le còr d'una glèia. 2. Piscina sacrada.

sacrat, ada adj. 1. Relatiu au religiós, au divin (per op. à *profane*). ◇ *Libres sacrats*: La Bibla. ◇ *Sacrat Collègi*: Collègi dei cardinals que fórmon lo senat de la Glèia romana e lo conseu dau papa. ◇ *Art sacrat*: Art religiós au servici dau culte. 2. Que s'amerita un respècte absolut: *Li lèis sacradi de l'ospitalitat*. Var.: **sacre**.

sacrat, ada adj. Qu'apartèn au sacrum.

sacrat n.m. Dins l'interpretacion dei fenomènes religiós, caractèr de cen que transcendisse l'uman (per op. à *profane*).

sacrat coar n.m. Coar de Jèsus prepauat à l'adoracion dei catolics en la sieu qualitat de simbòle de l'amor divin.

sacrau, ala adj. Sacral.

sacre, a adj. Sacrat.

sacre n.m. 1. Ceremònia religioa per lo coronament d'un sobeiran. 2. Ordination d'un evesque qu'autreja la plenituda dau sacrament de l'òrdre.

sacre n.m. Grand faucon d'Euròpa meridionala e d'Àsia.

sacrestan n.m. Emplegat encargat dau manteniment de la glèia e dei objèctes dau culte.

sacrestia n.f. Annèxa d'una glèia dont son conservats lu vas sacrats, lu ornamentals de glèia e dont lu prèires si preparon per celebrar lo servici divin.

sacrestina n.f. Frema, religioa ò laïca, que s'ocupa dau manteniment de la glèia e de la sacrestia.

sacret n.m. Mascle d'un faucon sacre.

sacrificar vt. (*sacrifiqui*) 1. Ofrir coma victima en sacrifici. 2. Renonciar volontariament à quauqua ren, s'es desfaire. 3. Abandonar, negligir volontariament

quauqu'un, quauqua ren au profièch d'un autre: *Sacrificar lu sieus amics ai sieus interès*. ◆ vt. ind. (à) (lit.) Si conformar à quauqua ren per feblesa ò per conformisme.: *Sacrificar à la mòda*. ◆ **si sacrificar** v.pr. Faire lo sacrifici de la sieu vida, dei sieus interès.

sacrificator, tritz n. (Antiqu.) Prèire ò preïssa qu'ofrissia lu sacrificis.

sacrificat, ada adj. e n. Si di de quauqu'un qu'es sacrificat ò que si sacrifica. ◆ adj. *Prètz sacrificats*: Prètz totplen baissats volontariament per vendre absolutament una mèrç, un article.

sacrificatòri, òria adj. Relatiu au sacrifici.

sacrifici n.m. 1. Ofrenda facha à una divinitat e, en particulier, immolacion de victimas. ◇ *Sacrifici uman*: Immolacion d'una persona ofèrta coma victima à la divinitat. ◇ *Lo Sant Sacrifici*: La messa. 2. Renonciament voluntari à quauqua ren. ◆ pl. Perda acceptada, privacion, espec. sus lo plan financier: *Faire de sacrificis per ajudar lu sieus enfants*.

sacrificial, a adj. Pròpri d'un sacrifici religiós: *Un rite sacrificial*. Var.: **sacrificiau**.

sacrificiau, ala adj. Sacrificial.

sacrilègi n.m. 1. Profanacion de luècs, de personas ò de cauas sacrats. 2. Accion còtra quauqu'un ò quauqua ren de respectable, de venerable.

sacrilègi, a adj. e n. Que si rende colpable d'un sacrilègi. ◆ adj. Qu'a lo caractèr d'un sacrilègi: *Una intencion sacrilègia*.

sacripan(t) n.m. Marrit subjècte capable de toti li violenças.

sacro-iliac, a adj. Relatiu au sacrum e à l'oàs iliac.

sacrosant, a adj. (fam.) Per divertiment, si di de quauqua ren qu'es l'objècte d'un respècte esquasi religiós.

sacrum n.m. Oàs format per la soudadura dei cinc vertèbras sacradi, e que s'articula embé lu oàs iliacs per formar lo bacin.

sacul(e) n.m. (anat.) Pichina cavitat de l'aurelha intèrna, que contèn de receptors sensibles à la pesantor.

saculina n.f. Crustaceu de la sotaclasse dei cirripèdes, parasite dei crabes, que, à l'estat adulte, si redue à un sac dei òus provedits de rams filamentós qu'envaïsson tot lo crabe.

sadic, a adj. 1. (patol.) Relatiu au sadisme. 2. Que testimònia d'una marridetat sistematica. ◆ adj. e n. 1. (patol.) Que manifèsta de sadisme. 2. Que manifèsta una marridetat gratuita.

sadicament adv. D'un biais sadic.

sadic-anal adj. (psican.) *Estadi sadic-anal* ò *estadi anal*: Segond estadi dau desvolopament libidinal (entre doi e quatre ans), que s'organisa à l'entorn de la zòna anala, que devèn la zòna erotica dominanta.

sadisme n.m. 1. Plaser à vèire sofrir lu autres. 2. (psican.) Perversion dins la quala la satisfaccion sexuala s'obten solament en faguent sofrir fisicament e moralament lo partenari.

sadol, a adj. Qu'a pron mangiat, begut. Sin.: **saci**.

sadolar vt. Satisfaire la fam, la set de.

sadolum n.m. Fach d'èstre sadol.

sadomasoquisme n.m. (psican.) Perversion sexuala qu'assòcia li pulsions sadiqui e masoquisti.

sadomasoquista adj. e n. Dau sadomasoquisme.

saduceu, a adj. e n. Adèpte d'una sècta judiva que non cresia à l'immortalitat de l'ànima ni à la resurreccion.

S.A.E. (classificacion) Classificacion en grades, d'après la sieu viscositat, dei òli per motors establida per la *Society of Automotive Engineers*.

saeta n.f. 1. Projectile format d'una asta de boasc armada d'una poncha, que si pòu lançar au mejan d'un arc ò d'una balèstra. 2. *Atelar en saeta*: En metent doi cavaus un à costat de l'autre.

saetar vt. Ferir m'una saeta.

saeton n.m. Ponteu horizontal plaçat entre doi pèças parallèli e perpendiculariament à-n-aqueli d'aquí.

safari n.m. Expedicion de caça ai gròs animaus sauvatges, en Àfrica negra.

safari-fòto n.m. Escorreguda dins una resèrva naturala, destinada à fotografiar ò à filmar d'animaus sauvatges e non à li caçar.

safèna adj. e n.f. (anat.) Si di dei doi venas que collècton lo sang dei venas superficiali dau membre inferior.

safic, a adj. Relatiu à Safo, au safisme. ◇ *Vèrs safic*: Vèrs grèc ò latin de onze sillabas, que l'invencion n'èra atribuïda à Safo.

safir n.m. 1. Pèira preciosa transparenta, lo mai sovent blava, varietat de corindon. 2. Pichina poncha de la tèsta de lectura d'un electrofòne. ◆ adj. inv. D'un blau luminós.

safisme n.m. (lit.) Omosexualitat femenina. Sin.: **lesbianisme, tribadisme**.

safran n.m. 1. Planta à bulbe, de la familha dei iridaceas, cultivada per li sieu flors, que lo sieu stigma fornisse una tencha jauna e una pòuvera que sièrve de condiment; aquesta tencha; aquesta pòuvera. 2. *Safran bastard*: Planta dei prats umides (*colchicum autumnale*), dei flors ròsi, violeti ò blanqui, toxica per la colquicina que contèn (Familha dei liliaceas). ◆ n.m. inv. Color entre lo jaune e l'arange.

safran n.m. (mar.) Pèça plata que constiutisse la partida essenciala dau governalh.

safranar vt. 1. Colorar de jaune embé de safran. 2. Aromatisar mé de safran.

safranat, ada adj. 1. Colorat de jaune embé de safran. 2. Aromatisat mé de safran.

safranier n.m. Luèc plantat de safran. Var.: **safraniera**.

safranier, a n. Persona que vende de safran.

safraniera n.f. Plantacion de safran. Var.: **safranier**.

safranós, oa adj. Color de safran.

safre n.m. 1. Tuf. 2. Vèire colorat en blau per l'oxide de cobalt.

saga n.f. 1. Ensèm de racòntes e de legendas en pròsa, characteristics dei literaturas escandinavi dau s. XIIe au s. XIVe. 2. Epopea familiala esquasi legendària que si

debanda sus diferents generacions. ◇ Òbra romanesca que cuènta aquesta epopea.

sagaç, a adj. Fin, que manifesta de sagacitat.

sagaçament adv. Embé sagacitat.

sagacitat n.f. Perspicacitat, penetracion, finessa d'esperit.

sagaia n.f. Mena de bagatana.

sàgata n.f. Verga, brot d'olivier.

sagatada n.f. Rosta.

sagatar vt. Sagnar; escanar. ◆ **si sagatar** v.pr. S'escanar mutualament.

sage, saja adj. e n. (fr.) Savi, sàvia.

sages(s)a n.f. (fr.) Savies(s)a.

sagelar vt. (*sagèli*) Metre lo sieu sageu sus.

saget n.m. Ben sage.

sageu n.m. 1. Element de metal, de cauchoc, etc., que poarta en releu lo nom, la rason sociala, etc. d'aqueu que lo possedisse e que permete de marcar aquestu elements mé de tencha e per pression. Sin.: **bol**. 2. La marca laissada au mejan d'aquesta aisina. 3. Aisina dau meme tipe que permete de laisser una marca dins la cera, lo plomb; la marca ensinda laissada. 4. Caractèr distintiu, marca: *Aqueu trabalh poarta lo sageu de la sieu intelligença*. 5. Vinheta adesiva, de valor convencionala, que l'administracion fiscala emete per afranquir lu mandadís. 6. (dr.) Vigneta ò marca que si mete per autenticar un acte ò pagar una contravencion.

sagital, a adj. Var.: **sagita**.

sagitari n.m. Constellacion e signe dau zodiac. ◇ Persona qu'a aquesto signe zodiacal.

sagitària n.f. Planta dei aigas docí calmi, dei fuèlhas aerenqui en forma de fèrre de saeta (Família dei alismaceas).

sagitat, ada adj. En forma de saeta.

sagita, **ala** adj. Sagital.

sagnada n.f. 1. (anc.) Dubertura d'una vena per tirar de sang, dins una tòca terapeutica; la quantitat de sang ensinda tirada. Var.: **sagnia**, **sagninha**. 2. Plec format per lo braç e l'avantbraç. 3. (lit.) Perdas umani importants au cors d'una guèrra. 4. Prelevament de sòus qu'afècta sensiblement un budget. 5. Entalha facha sus lo fust d'un aubre per n'en tirar un liquide (resina, etc.). 6. Entalha facha dins una paret per li passar de fieus electriccs, etc.

sagnador n.m. 1. Coal de vedeu ò de fea, en maselaria. 2. Coteu que sièrve à sagnar li bèstias. 3. Canalet cavat dins un terren per facilitar l'escorrement dei aigas.

sagnament n.m. Escorrement de sang. ◇ *Temps de sagnament*: Temps necessari per obtenir l'arrèst dau sagnament d'una feridura facha per escarificacion dau lobule de l'aurelha, que normalament vèria de 2 à 4 mn.

sagnant, a adj. 1. Que sagna, que perde de sang. ◇ *Carn sagnanta*: Cuècha d'un biais mejan, que laissa encara perlar lo sang. 2. *Plaga encara sagnanta*: Dolor tota recenta.

sagnar vt. vi. 1. Faire una sagnada à (quauqu'un). 2. Tuar un animau en lu vuant dau sieu sang: *Sagnar una galina*.

sagnia n.f. Sagnada.

sagninha n.f. Sagnada.

sàgola n.f. (mar.) Coarda, mena de pichin cable que sièrve d'armeg ai embarcacion.

sagoma n.f. (arquít.) 1. Motladura en salhida; profieiu d'aquesta motladura. 2. Calibre que sièrve à profilar li motladuras.

sagomar vt. Calibrar m'una sagoma.

sagrí n.m. (dau turc *çâgri*) Pèu d'ae ò de sauma que servia à fabricar de tamborns, de cauçaduras ò de religaduras de libres.

sagro adj. Faucon sacre.

saharian, a adj. e n.f. Saarian, a.

sai n.m. Capucin (monina d'Amèrica dau Sud).

saile n.m. Capòt (per curbir).

sain n.m. Graissa sota la pèu dau poarc. Sin.: **pana**.

sairon n.m. Pèrtega lònga.

sajament adv. (fr.) Saviament.

sakè n.m. Bevenda japonesa alcolisada, à basa de ris fermentat.

sakò n.m. Cofadura tronconica que poàrton d'uni militari (en França, lu gardas republicans, per ex.).

sala n.f. 1. Pèça d'una abitacion destinada à un usatge particulier: *Sala de banh, sala per manjar, sala d'aiga*. 2. Luèc vast e cubèrt, destinat à un servici public: *Sala polivalenta, sala dei fèstas*. ◇ *Sala escura*: Sala de cinema. ◇ *Sala d'aspèra*: En cò d'un mètge, etc., sala dont li personas aspèron lo sieu torn. ◇ *Sala dei pas perduts*: Granda sala à l'intrada d'un palais de justícia que dessièrve lu diferents servicis, li diferents cambras d'un tribunal; granda sala d'una estacion que dona accès ai diferents servicis. 3. Public qu'emplisse una sala: *Tota la sala a picat dei mans*. 4. (anc.) Dormitòri dins un espitau. 5. *Sala d'armas*: Luèc dont lu mèstres d'armas donon lo sieu ensenhament d'escrima. 6. *Sala de mercat*: Luèc dont, dins li bancas, son recampats lu especialistas que fan d'operacions sus lu títols e produchs financiers.

salabre n.m. Linhòla.

salada n.f. 1. Planta ortalhiera coma la *lachuga*, la *chicòria*, etc., que s'en mànjon li fuèlhas. 2. Plat compauat de fuèlhas d'aquesti plantas, crudi e condidi. 3. Plat compauat de legumes cruds ò cuèchs, de peis, de carn, etc., condits m'una vinaigreta. ◇ *Salada de fruchs*: Assortiment de fruchs talhats, adobats mé de sucre e, eventualament, d'alcòl. ◇ *Salada russa*: Macedònia de legumes talhats à pichins tròc e condits m'una maionesa. 4. (fam.) Mesclum confús, eteroclit. ◇ *Mençonegas: Cuntar de saladas*.

saladèla n.f. Nom vernaculari de diferents plantas dau genre *Limonium*. Sin.: **lavanda de mar**.

saladeta n.f. Pichina salada.

saladier n.m. Recipient dont si prepara la salada; contengut d'aquesto recipient.

saladoira n.f. Salador.

salador n.m. Recipient dont si méton li carns, lu peis, etc., à salar. Var.: **saladoira**.

saladura n.f. Salatge, accion de salar.

salamalecs n.m. pl. Reverenças, cortesia exagerada.

salamandra n.f. 1. Anfibia negra e jaune d'Euròpa, de la familha dei urodèles, que s'en tròvon divèrsi espècias, aqüaticas e tèrrèstri.

salapar vt. Beure embé aviditat.

salar vt. 1. Condir mé de sau: Salar la sopa. 2. Metre un aliment dins la sau per lo conservar. 3. Esparpalhar de sau per faire fondre la neu, lo verglaç: *Salar una rota de montanha*. 4. (fam.) Faire pagar un prètz exagerat: *Salar lo còmpte*. ◆ **si salar** v.pr. (fam.) S'embriagar.

salari n.m. 1. Remuneracion dau travalh qu'una persona efectua per lo còmpte d'una autra, en vertut d'un contracte de travalh. ◇ *Salari de basa*: Salari fixat en foncion d'un coeficient ò de ponchs, e que correspoande à una foncion. ◇ *Salari brut*: Salari avant la retenguda dei quotisacions socialis, per op. au *salari net*. ◇ *Salari indirecte*: Ensèm dei cargas socialis que l'emplegaire paga per lo travaillaire, e que lo sieu cost s'ajusta au salari que li vèrsa. ◇ *Salari minimal interprofessional de creissença (S.M.I.C.)*: Salari minimal en dessota de que, en principi, una persona non pòu èstre remunerada. 2. Recompensa: *Tota pena merita salari*.

salariar vt. (*salari*, classic *salàrii*) 1. Donar un salari à. 2. Autrejar l'estatut de salariat à.

salariat n.m. 1. Estat, condicion de salariat; mòde de remuneracion dau travalh per lo salari. 2. Ensèm dei salariats, per op. à *patronat*.

salariat, ada adj. e n. Si di d'una persona ligada à una autra per un contracte de travalh, que fixa un salari coma remuneracion dau travalh efectuat.

salat, ada adj. 1. Que contèn de sau, que n'a lo gust: *Burre salat*. 2. Conservat dins la sau: *Peis salat*. 3. (fam.) Foaça liure, licenciós: *Una istòria salada*. 4. (fam.) Exagerat, excessiu: *Lo còmpte es salat*. 5. (fam.) Embriac.

salat n.m. Preguiera musulmana, dicha à cinc moments de la jornada: auba, miejorn, après-dinnar, crepuscule, sera.

salat n.m. Carn de poarc salada.

salatge n.m. Accion de salar; lo sieu resultat.

saldar vt. 1. Arrestar, en parlant d'un còmpte. 2. Vendre à prètz bas. Var.: **soldar** (fr.).

salde n.m. 1. Diferença entre crèdit e dèbit: *Salde creditor, debitor*. Var.: **sòlde** (fr.). ◇ *Salde de tot còmpte*: Lo tot dei somas donadi à l'emplegat à la rompedura dau sieu contracte de travalh. 2. (pl.) Venda de mèrç à prètz bas: *Faire lu saldes, saldes d'ivèrn, saldes d'estiu*.

salentin n.m. Dialècte dau sicilian parlat dins la region dei Polhas.

salernenc, a adj. e n. De Salèrna.

salernitan, a adj. e n. De Salèrna.

salers n.f. Vaca de la region de Salers.

salers n.m. Fromai de la region de Salers, fabricat segond de metòdes tradicionals.

salersés, esa adj. e n. De Salers.

salesian, a adj. e n. Si di dei membres de la congregacion de religiós que si soana la *societat dei prèires de sant Francés de Salas*, que fondèt Joan Bosco à Turin en lo 1859 e de la congregacion de religiõs que fondèt à Turin en lo 1872, dicha *Filhas de Maria Auxiliatritz*.

salèstre n.m. Cort.

salhar vt. 1. Faire un esfoarç en tirant sobre: *Salhar un cable*. 2. (mar.) Desalar (una nau).

salhatge n.m. Accion de salhar.

salhent n.m. (arquit.) Avançada.

salhent, a adj. Qu'es en salhida. Var.: **salient**.

salhida n.f. 1. Eminença à la susfàcia d'un objècte, partida qu'avança. 2. (lit.) Trach d'esperit imprevis.

salhida n.f. Acoblament d'animaus domestics.

salhir vt. (*salhissi*) S'acoblar à, en parlant d'animaus domestics.

salhir vi. (*salhissi*) Sortir, despassar, s'avançar en defoara.

salian, a adj. (ist.) Dei Francs Salians.

salicaceu n.m. *Salicaceus*: Familha d'aubres dei flors sensa petales coma lu saures e li pibolas.

salicària n.f. Planta erbacea que divèrsi espècias créisson dins lu luècs umides (Familha dei litraceas).

salicilat n.m. Sau ò estèr de l'acide salicilic.

salicilat, ada adj. Relatiu à l'acide salicilic ò ai sieu saus.

salicilic, a adj. Si di d'un acide qu'a de proprietats antiseptiqui e que lu sieus derivats (coma l'aspirina e lo silicat de sòuda) an una accion anti-inflamatòria.

salicina n.f. Salicoside.

salicòca n.f. Ligoban ròsa.

salicòla adj. Relatiu à la salicultura.

salicòrnia n.f. Planta dei ribatges e dei luècs salats, dau pen carnut sensa fuèlhas, que s'en tirava la sòuda (Familha dei quenopodiaceas).

salicoside n.m. Eterside extrach dai escòrças de saure e de pibola, dei proprietats analgesiqui. Sin.: **salicina**.

salicultura n.f. Esplecha de la sau dins una salina.

salidiuretic, a adj. e n.m. Si di d'un diuretic que la sieu accion sobre lo ren abotisse à una aumentacion de l'eliminacion de l'aiga e dau sòdi.

salient, a adj. Salhent.

saliera n.f. 1. Pichin recipient per presentar la sau à taula. 2. Enfonsament en dessobre dei uèlhs dei vièlhs cavaus. 3. (fam.) Pichin vuèi en arrier dei claviculas, quepresènton li personas maigri.

salifèr, a adj. Que contèn de sau.

salificable, a adj. (quim.) Si di d'un compauat susceptible d'èstre transformat en sau.

salin, a adj. 1. Que contèn de sau. ◇ *Ròcas salini*: Ròcas sedimentari solubli dins l'aiga e que vènon de l'evaporacion de l'aiga de mar dins li lagunassas. 2. Qu'a lu caractèrs d'una sau.

salina n.f. Installacion que permete l'evaporacion de l'aiga de mar per n'extraire la sau.

salinatge n.m. 1. Concentracion d'una aiga salada fins à obtenir un depaus de sau. 2. Luèc dont si recuèlha la sau.

salinier, a n. Saunier, a.

saliniera n.f. Sauniera.

saliva n.f. Liquide clar que prodúon li glândolas salivari.

salivacion n.f. Secrecion de saliva.

salivant, a adj. Que provòca la salivacion.

salivanta n.f. Franhent.

salivar vi. Secretar de saliva.

salivari, ària adj. Relatiu à la saliva. ◇ *Glândolas salivari*: Glândolas que secrèton la saliva, que son au nombre de tres pareus dins l'òme.

salivós, oa adj. Que secrèta totplen de saliva.

salme n.m. Saume.

salmejar vt. e vi. Saumejar.

salmista n. Saumista.

salmodia n.f. Saumodiar.

salmodiar vt. Saumodiar.

salmonèla n.f. Bacteria responsabla dei salmonellòsis.

salmonellòsi n.f. (med.) Infeccion deuguda à de salmonèllas (fèbre tifoïda e paratifoïdes; gastorenteritis).

salòl n.m. (farm.) Salicilat de fenil, antiseptic.

salon n.m. 1. Pèça d'un apartament, d'una maion, destinada à la recepcion dei visitaires. ◇ Mobilier pròpri à-n-aquesta pèça. ◇ *Salon de jardin*: Taula, cadieras, etc., que si méton sus una terrassa, dins un jardin, per manjar defoara. 2. (lit.) Societat mondana: *Conversacion de salon*. 3. (liter.) Acamp de personalitats dei letras, dei arts e de la politica que, particularment ai s. XVIIe e XVIIIe, si teníon en cò d'una frema de l'auta societat. 4. Sala d'un establiment comercial: *Salon de tè, salon de barbier*. 5. (M^e una majúscula) Manifestacion comerciala que permete periodicament ai entpresas de presnetar la sieu produccion, à d'autors de presentar li sieu publicacions, etc.: *Lo Salon dau libre, lo Salon de l'automobila*. ◇ Moastra periodica collectiva d'artistas vius.

salonet n.m. Pichin salon.

salonier n.m. Jornalista que rendia còmpte dau Salon dei bèi-arts.

saloon n.m. (mòt american) Bar dau Far-West american.

salòp, a adj. e n. (vulg.) Òme mespresable, qu'agisse d'un biais desleial. ◆ n.f. Frema desbauchada.

salopar vt. (pop.) (*salòpi*) 1. Baclar, faire un trabalh sensa gaire d'atencion. Var.: **salopejar**. 2. Brutar, curbir de tacas.

saloparia n.f. (fam.) 1. Caua de marrida qualitat. 2. Accion bassa; prepaus vil. 3. Persona que comete d'accions bassi, que tèn de prepaus vils.

salopejar vt. (pop.) Baclar. Var.: **salopar**.

salopeta n.f. Vestit constituït de braias prolongadi d'una baveta mé de bretèlas.

salpa n.f. *Salpas*: Sotaclassa de tuniciers nadaires en forma de cilindre vuèi e transparent, que la sieu reproduccion es foarça complèxa.

salpingiti n.f. (med.) Inflammacion d'una trompa uterina.

salsa n.f. Música de dança afrocubana, particularment ai Caraïbes, en Amèrica centrala e dins li comunautats latini dei grand vilas dei USA.

salsific n.m. Planta (*Tragopogon porrifolius*) cultivada per la sieu raïç lònca e carnuda de la sabor sucrada (Família dei composaceas).

salsolacea n.f. *Salsolaceas*: Quenopodiaceas.

saltèri n.m. Sautèri.

saltimbanca n.m. Sauta-en-banca.

saltimbarca n.m. Sauta-en-banca.

salto n.m. (it.) Saut perilhós.

salubre, a adj. San, que contribuisse à la santat: *Un apartament salubre*.

salubritat n.f. Caractèr de cen qu'es salubre. ◇ *Salubritat publica*: Ensèm dei mesuras que l'Administracion edicta en matèria d'igièna dei personas, dei bèstias e dei cauas.

saludacion n.f. 1. Accion de saludar. 2. (relig. cat.) Ave Maria (preguiera). 2. Anonciacion, en iconografia. 3. Salut: *Faire de grand salutacions*. ◆ pl. Formula de cortesia dins una letra: *Cordial salutacions*.

saludar vt. 1. Donar (à quauqu'un) una marca de cortesia, d'atencion, de civilitat, de respècte: *Saludar un amic*. 2. Onorar dau salut militari ò d'una marca de respècte en foncion d'un reglament. 3. Aculhir per de manifestacions de benvolença ò d'ostilitat. 4. Rendre un omenatge; reconèisser per la sieu qualitat: *Saludar lo coratge d'una persona*.

salum n.m. 1. Peitrina de poarc conservada dins la sau. 2. Carn conservada dins la sau.

salut n.m. 1. Fach d'escapar à un perilh, à un malur. 2. (relig.) Fach d'èstre sauvat de l'estat de pecat e d'accedir à la vida etèrna. Sin.: **sauvament**. 3. Accion ò biais de saludar; marca de civilitat donada à quauqu'un que si rescònta ò que si laissa. 2. Acte reglementari per lo quau s'exprimisse lo respècte à quauqu'un, à quauqua ren ò la sieu appartenença ç un còrs: *Salut militari*. 3. (liturg. cat.) Cort ofici dau sera que comprèn una exposicion dau sant sacrament, acompanhada de preguieras e de cants e que s'acaba m'una benediccion solemna.

salutari, ària adj. 1. Qu'es pròpri à conservar ò à restablir la santat fisica ò morala. 2. Que pòu aver un efècte benefic sobre lo comportament de quauqu'un: *Dins lo fond, aqueu falhiment li es estat salutari*.

salutariament adv. D'un biais salutari.

salutista adj. e n. De l'Armada dau Salut.

salva n.f. Descarga simultanea d'armas de fuèc, au combat, en onor de quauqu'un ò en signe de fèsta. ◇ *Salva d'aplaudiments*: Aplaudiment que si fan audir toi à l'encòup.

salvator, tritz adj. e n. (lit.) Que sauva: *Una mesura salvatritz*. Var.: **sauvator**.

samari n.m. Metal blanc-gris dau grope dei lantanides, que fonde vèrs 1077°C, emplegat en particulier dins lu vèires qu'absòrbon lu infraroges; element (Sm) de n° atomic 62 e de massa atomica 150,43.

samaritan, a adj. De Samaria.

samba n.f. Dança d'origina brasiliana; ària sus la quala si bala.

sambluc n.m. Aubrilhon dei flors blanqui e dei fruch acides roges ò negres (Autessa fins à 10 m; pòu viure fins à 100 ans; familha dei caprifoliaceas). Var.: **sambuc**.

sambluc n.m. Sarpatana.

sambuc n.m. Sambluc.

sambulh n.m. 1. Çaça ai auceus que si fa de matin, après lu aver atirats au mejan de visc gluaux e en imitant lu sieus diferents crits. 2. Leca, engana.

samit n.m. (arqueol.) Teissut ric, de la trama de seda e de la cadena de fiue.

samoïède n.m. Lengua oraliana.

samoira n.f. Saumoir.

samoirada n.f. Samoira.

samorai n.m. Membre de la classa dei guerriers, dins l'organizacion shogonala dau Japon fins au 1868.

samovar n.m. Ramina m'un robinet destinada à fornir d'aiga cauda per lo tè, en Russia.

sampada n.f. Còup de pen de davant, en parlant d'un cavau.

sampan n.m. Embarcacion asiatica dau fond plat, que va mé la godilha ò à l'aviron, e que compoarta, au centre, un dòme de bambó entreçat per assostar lu passatgiers.

sampi n.m. Caractèr grèc que figura à l'encòup un *san* (nom dorian dau σ) e un *pi* (π), que sièrve à notar lo nombre 900 ò 900 000, en foncion de la plaça de l'accent.

san, a adj. 1. Que presenta minga problema patologic ni anomalia (per op. à *malaut*). 2. Qu'a un boan equilibri psiucic. 3. Que non presenta d'anomalia, en que tot es regulier, normal: *Una economia sana*. 4. Qu'es boan per la santat dei individús: *Una ària sana*. 5. (mar.) Que presenta minga perill, dont non li a d'escuèlhs: *Una costa sana*. 6. Confòrme à la rason, à la ponderacion, ò que non s'escarta de cen qu'es rtengut normal: *Aver de sani lecturas*.

sanable, a adj. Que si pòu sanar.

sanament adv. D'un biais san.

sanar vt. Garir.

sanatiu, iva adj. Curatiu.

sanator, tritz adj. Que sana.

sanatòri n.m. Establiment de cura destinat au tractament dei diferenti formas de tuberculòsi ò de divers malautias cronicas.

sanatorial, a adj. Relatiu au sanatòri. Var.: **sanatoriau**.

sanatoriau, ala adj. Sanatorial.

sancanhada n.f. Gangassada, gacilhada.

sancanhar vt. Gangassar, gacilhar.

sancanhe n.m. Gacilhada.

sancion n.f. 1. (dr. constit.) *Sancion (dei lèis)*: Acte per lo quau lo cap de l'Estat rende executòria una lèi que lo Parlamen a votat. 2. Consecracion, confirmacion considerada coma necessària: *Un mòt qu'a la sancion de l'usatge*. 3. Mesura repressiva qu'una autoritat impaua per l'inexecucion d'un òrdre, l'inobservacion d'un reglament, d'una lèi: *Pilhar una sancion còtra quauqu'un*. ◇ Mesura qu'un Estat pilha còtra un autre Estat: *Pilhar de sancions economiqui còtra un país*. ◇ Pena prevista per la lèi per castigar quauqu'un qu'a comés una infraccion. 4. Consequença, boana ò marrida, d'un acte: *Aquò es la sancion de la tieu imprudença*.

sancionar vt. 1. Portar una consecracion oficiala ò esquasi oficiala à. 2. Reprimir, punir: *Aqueu qu'a mandat una botelha sus lo jugaire es estat sancionat*.

sancran n.m. (de l'all. *sauerkraut*) Chocrota.

sandala n.f. Cauçadura formada d'una simpla sòla rentenguda au pen per de cordons, de laç. Var.: **sàndola**.

sandaleta n.f. Sandala leugiera.

sandalier, a n. Persona que fa de sandalas. Var.: **sandolier**.

sandaraca n.f. Resina extracha d'una espècia de túia e emplegaa per la preparacion dei verniç, lo glaçatge dau papier, etc.

sandinisme n.m. Ensèm dei ideas, nacionalisti e anti-imperialisti, que lo sieu modèle si tròva dins l'accion d'Augusto César Sandino.

sandinista adj. e n. Au Nicaragua, qu'apartèn au partit que seguisse li ideas nacionalisti e revolucionari de Sandino.

sandix n.m. (arqueol.) Colorant mineral roge que s'emplegava per ténher li estòfas.

sandjak n.m. Sotadivision de província, d'ins l'Empèri otoman.

sàndola n.f. Sandala.

sàndola n.f. 1. Aubrilhon d'Àsia que lo sieu boasc es emplegat en perfumaria, en ebanistaria, etc. (*Tipe de la familha dei santalaceas*). 2. Boasc d'aquest aubre. 3. Essença que n'es extracha.

sandolier, a n. Sandalier, a.

sadow n.m. (nom depaut) Cable de cauchó, emplegat en particulier dins lu extensors e per lo lançament dei planaires ò per fixar d'objècte sus un poartabagatges.

sandre n.m. Peis ossós vesin de la perca, de la carn preada (Lòng fins à 1 m).

sandwich n.m. Lescas de pan entre li quali si mete una lesca de fromai, de carn, de cambajon, etc. Sin.: **entrelescas**.

sanedrin n.m. Ancian conseu sobeiran dau judaïsme, dau s. IIIe avant J.-C. fins à l'an 70 après J.-C.

sanejament n.m. Accion de sanejar; lo sieu resultat. Sin.: **assaniment**.

sanejar vt. Rendre san. Sin.: **assanir**.

sang n.m. 1. Liquide roge que circula dins li venas, li artèras, lo coar e lu capillaris e qu'alimenta toi lu teissuts de l'organisme per li portar d'elements nutritius e l'oxigène e que n'en recuèlhe li brutícias que d'autres

organes (rens, paumons, pèu) eliminon. ◇ *Un èstre de carn e de sang*: Un èstre ben viu, m'ai sieu passions, etc. ◇ (fam.) *Aver lo sang caud*: Èstre impetuós, ardent, irascible. ◇ *Aver quauqua ren dins lo sang*: Li èstre portat naturalament, n'èstre passionat. ◇ *Si faire de marrit sang*: S'inquietar, si cruciar. ◇ *Metre à fuèc e à sang*: Saquejar. ◇ *Portar de sang fresc, de sang nòu*: Portar d'elements nòus, mai joves; portar de capitals, de sòus noveus. 2. (fig.) Vida, existença: *Versar lo sieu sang*. ◇ *Donar lo sieu sang, pagar dau sieu sang*: Sacrificar la sieu vida. 3. Linhatge, ascendença, raça. ◇ *Ligams dau sang*: Relacion de parentat; ligams afectius entre personas de la mema familha. ◇ *Prince de sang*: Eissit de la familha reiala per lu mascles. ◇ *La votz dau sang*: L'esperit de familha.

sangbeugut adj. 1. Exsangue. 2. Blèime. Sin.: **pallineu, pallinàs, mortinós**.

sangfleu n.m. Sang frèi.

sang frèi n.m. Tranquillitat, mestresea: *Conservar lo sieu sang frèi dins una garrolha*. Sin.: **sangfleu**. ◇ *De sang frèi*: Calmament; d'un biais deliberat.

sanglier n.m. (fr.) Singlar.

sanglut n.m. 1. Contraccion espasmodica dau diafragma sota l'efecte de la dolor ò de la pena, acompanhada de làgrimas, seguida de l'emission brusca e bruisenta de l'ària contenguda dins lo pièch. 2. Contraccion brusca dau diafragma, deuguda au passatge de l'ària dins la glòti.

sanglutada n.f. Crisi de sangluts.

sanglutar vi. 1. Aver de sangluts. 2. Aver lo sanglut.

sangmesclat n. Mestís.

sangria n.f. Bevenda d'origina espanhòla facha de vin sucrat dont macèron de fruchs talhats à tròç.

sangsuga n.f. 1. Vèrp marin ò d'aiga doça que lo sieu còrs s'acaba per una ventosa à cada extremitat (Embrancament dei anelides; classa dei irudineas). 2. (lit.) Persona avida, que tira de sòus per toi lu mejans. 3. (fam.) Persona importuna, qu'es difficile de s'en desbarrassar.

sanguenar vi. 1. S'escórrer, en parlant dau sang; sagnar. 2. Racejar.

sanguenós, oa adj. 1. Tacat de sang: *Aver li mans sanglanti*. 2. Que contribuisse à espantegar lo sang ò que s'acompanha d'una granda efusion de sang: *De combats sanguenós*. ◇ *Moart sanguenoa*: Moart violenta embé efusion de sang. 3. (lit.) Qu'a la color roja dau sang. 4. (fig.) Dur: *De repròchis sanguenós*.

sanguin, a adj. Relatiu au sang: *Escorrement sanguin*. ◇ *Temperament sanguin ò sanguin*, n.m.: Persona impulsiva. ◇ *Vaisseus sanguins*: Conduchs organics dont circula lo sang.

sanguin n.m. Fonge manjadís (*lactarius sanguifluus*) de la familha dei russulaceas.

sanguina n.f. 1. Minerai d'ematita roja, à basa d'oxide de fèrre. 2. Gredon fach m'aqueu minerai; dessenh de color roja, fach m'aquesto gredon. 3. Portugal de la carn que tende vèrs lo roge, foarça preada.

sanguinari, ària adj. 1. Que non esita à faire colar lo sang: *Un cap de guèrra sanguinari*. (lit.) Qu'es marcat per d'efusions de sang. 3. (lit.) Crudeu; qu'incita à la crudelitat: *Una lèi sanguinària*.

sanguinària n.f. Èrba vivaça, dau rizòma espès e cort, que contèn un latèx roge sang acre e toxic, que lu Indians d'Amèrica emplegàvon per si pintar lo còrs en roge (Familha dei papaveraceas).

sanguinolent, a adj. Tench ò mesclat de sang.

sanguinhòu n.m. Còrni.

sanguinós, oa adj. Sagnós; sanguinari.

sanha n.f. 1. Planta vivaça dei fuèlhas que tàlhon, que creisse generalament dins lu luècs umides. 2. Palud.

sanhiera n.f. Caneliera, roselièra.

sanìa n.f. Matèria purulenta fetida, mesclada de sang.

sanicla n.f. Planta vivaça de la familha dei ombellifèras, que creisse dins lu luècs frechs. Var.: **sanicula**.

sanicula n.f. Sanicla.

saniós, oa adj. Que contèn de sanìa.

sanitari, ària adj. 1. Relatiu à la conservacion de la santat publica: *Un reglament sanitari*. 2. Relatiu ai installacions e aparelhs destinats à l'igièna.

sanscrit n.m. lenga indoariana que fuguèt la lenga sacrada e la lenga literària de l'Índia anciana. ◆ **sanscrit, a** adj. relatiu au sanscrit.

sanscritista n. Especialista dau sanscrit.

sansola n.f. Pala per lu grans.

sansonha n.f. (mús) Vièla à ròda.

sant, a adj. 1. Si di de Dieu ent ant qu'es sobeiranament pur, perfècte. 2. Si di de quauqu'un que, d'après la Glèia, a menat una vida exemplària, a practicat li vertuts canoniqui, e es estat canonisat. 3. Que mena una vida exemplària sus lo plan moral ò religiós. 4. Qu'apartèn à la religion, qu'a un carctèr sacrat. 5. Si di de cadun dei jorns de la setmana que precedisson lo dimènegue de Pascas: *Divendres sant*. ◇ *Annada santa*: Annada jubilària de la Glèia catolica, en principi celebrada cada 25 ans. ◇ (fam.) *Tota la santa jornada*: *La jornada tota entiera*. 6. Qu'a un caractèr venerable, confòrme à la lèi morala: *Una vida santa*. ◆ n. 1. Cristian beatificat ò canonisat que la Glèia preparava la sieu vida coma exemple e à cu si rende un culte public. ◇ *Sants de glaça*: Sant Mamèrt, sant Pancraci e sant Gervasi, que li sieus fèstas pàsson per èstre sovent acompanhadi de gelada tardivi. ◇ *Lo sant dei sants*: La partida mai secret dau Temple de Jerusalèm; (fig.) La partida mai secreta de quauqua ren. 2. Òme, frema d'una pietat e d'una vida exemplari. 3. Estàtua que representa un sant, que si soarte per li processions. ◇ *Faire un sant frust* (*de quauqua ren*): Frustar quauqua ren toplen, à foarça de l'emplegar.

santa-Bàrbara n.f. 1. Santa Barba. 2. Sota dei municions.

santalacea n.f. *Santalaceas*: Familha de flors dicotiledoneï que contèn 35 genres e pauc ò pron 400 espècias, sobretot tropicali, arborescenti, arbustivi ò

erbaceas, sovent dioïqui, que la màger part son miègi-parasiti.

santalina n.f. Colorant extrach dau boasc de sàndola.

santament adv. D'un biais sant; coma un sant.

santamor n.m. Vin famós dau Beaujolais.

santbernard n.m. Can de granda talha de la rauba roja e blanca, adestrat per lo sauvament en montanha.

santcirian, a n. Escolan ò ancian escolan de l'escòla militària de Sant-Cir.

santamaura n.m. Fromai de cabra de Torena, de la crosta naturala e de la pasta moala.

santa-mitocha n.f. Persona que si dona una apareença de saviessa, qu'afècta l'innocença, e, en particulier, frema qu'afècta la prudaria.

santemilion n.m. Vin de Bordeu roge de la region de Sant-Emilion.

Sant-Esperit n.m. (teol.) Tèrça persona de la Trinitat, nomenada après lo Paire e l'Enfant.

santetat n.f. Qualitat de cen qu'es sant. ◇ *Sa Santetat*: Lo papa. Var.: **santitat**.

santificacion n.f. 1. Accion de santificar; efècte de cen que santifica. 2. Celebracion segond la lèi religioa.

santificar vt. (*santifiqui*) 1. Rendre sant. 2. Onorar, celebrar coma un sant. 3. Celebrar segond la lèi religioa.

santipeta interj. Juron familhier.

santissime, a adj. Totplen sant. Var.: **santíssimo** (it.).

santíssimo, a adj. (it.) Santissime.

santitat n.f. Santetat.

santjoan n.m. Lavanda aspic.

santmarcelin n.m. Pichin fromai redond de la pasta moala e de la crosta mofida, fabricat dins lo Daufonat mé de lach de vaca.

santmarinés, esa adj. e n. De la República de Sant Marin.

santmiqueu n.m. (fam.) *Faire santmiqueu*: Cambiar de maion.

santnectari n.m. Fromai de la pasta preissada e de la crosta mofida, fabricat en Auvèrnhe mé de lach de vaca.

Sant-Ofici n.m. sing. Congregacion romana que la sieu competença s'estendia à tot cen que pertòca la defensa de la doctrina catolica (Despí lo 7 de decembre dau 1965, a laissat la plaça à la *Congregacion per la doctrina de la fe*).

santolina n.f. Aubrilhon odorós originari de la region mediterranea, vesin de l'artemisa (Família dei composeas).

santon n.m. Pichina figurina de tèrra cuècha pintada ò vestida que sièrve à decorar lo presèpi.

santonier, a n. Persona que fa de santons.

santonina n.f. Medicament vermifugue encuèi abandonat en rason de la sieu toxicitat.

santonorat n.m. Pastissaria m'una corona de pichins *choux* à la crema e garnida au centre de crema Chantilly.

santopeu n.m. (fam.) Ràbia.

santpaulin n.m. Fromai de la pasta preissada e de la crosta lavada, fabricat mé de lach de vaca.

santpèire n.m. Peis dau coar aut e estrech, manjadís, comun dins toti li mars temperadi (Lòng de 30 à 50 cm).

Sant-Sèti n.m. Ensèm dei organismes (curia romana) qu'ajódon lo papa dins l'exercici dei sieu foncions de govèrn.

santsimonian, a adj. e n. Qu'apartèn au santsimonisme.

santsimonisme n.m. Doctrina dau Còmte de Sant-Simon e dei sieus disciples.

sant- sinòde n.m. Conselh sobeiran de la Glèia russa dau 1721 au 1917, instituit per remplaçar lo patriarcat que Pèire lo Grand avia suprimit.

santsulpician, a adj. (relig. cat.) Qu'apartèn, qu'es relatiu à la congregacion de Sant-Sulpici. ◆ n.m. Escolan ò ancian escolan dau seminari de Sant-Sulpici; membre de la congregacion de Sant-Sulpici.

santuari n.m. 1. Partida de la glèia, situada à l'entorn de l'autar, dont si fan li ceremònias liturgiqui. 2. Edifici religiós, luèc sant en general. 3. Luèc inviolable. 4. (def.) Territòri nacional qu'un adversari eventual deu considerar inviolable; territòri que la dissuasion nucleària cuèrbe.

santuarisacion (-izacion) n.f. (def.) Accion de santuarisar; lo sieu resultat.

santuarisar (-izar) vt. (def.) Donar à (un territòri) lo caractèr d'un santuari.

sanva n.f. Mostarda dei camps.

saorra n.f. Lèst. Var.: **saurra**.

saorrrar vt. Lestar.

sapa n.f. Aisina d'agricultura fach d'una pèça de fèrre larga e plata au bot d'un mànegue, que sièrve per bolegar la tèrra, cavar un trauc, etc.

sapada n.f. Còup de sapa.

sapadura n.f. Accion de sapar.

sapaire n.m. 1. Sordat de l'arma dau gèni. 2. Persona que sièrve d'una sapa.

sapaire-pompier n.m. Pompier.

sapar vt. 1. Travalhar m'una sapa. 2. (fig.) Destruir: *Sapar lo moral dei tropas enemigui*.

sapator n.m. Persona que sièrve d'una sapa. Sin.: **sapaire**.

sape n.m. Sapin.

sapet n.m. Plantacion de sapes.

sapeta n.f. Becut. Sin.: **magalhon**.

sapeton n.m. Pichin magalhon.

sapide, a adj. Qu'a de sabor.

sapiditat n.f. Caractèr de cen qu'es sapide.

sapiença n.f. 1. Saber. 2. Saviessa.

sapiencial, a adj. Si di d'un grope de cinc libres biblics (Provèrbis, Jòb, Eclesiasta e Saviessa), que li si ajúston eventualment lu Saumes e lo Cantic dei cantics, recuèlh de maximas, sentenças e poemas morals de la saviessa orientala. Var.: **sapienciau**.

sapienciau, ala adj. Sapiencial.

sapient, a adj. e n. 1. Saberut. 2. Savi.

sapientament adv. D'un biais sapient.

sapientissime, a adj. Foarça sapient. Var.: **sapientíssimo** (it.).

sapientíssimo, a adj. (it.) Sapientissime.

sapin n.m. Aubre resinós comun dins li montanhas d'Euròpa occidentala entre 500 e 1500 mètres d'altitud, que li sieu fuèlhas, persistenti, poàrton doi linhas blanqui en dessota (Òrdre dei conifèrs). ◇ (fam.) *Sentir lo sapin*: Non aver longtemps à viure. Var.: **sape**.

sapin n.m. 1. Ai Cloats de Còntes, pichina sapa que sièrve totplen dins li tèrras saveloï. 2. (Luceram) Fèrre de boscatier, facha d'una poncha de fèrre à l'extremitat dau mànegue, per rabalhar una pèça de boasc sensa si baissar.

sapindacea n.f. *Sapindaceas*: Família de plantas dicotiledoneï tropicali coma lo lichi.

sapiniera n.f. Plantacion de sapins. Sin.: **sapet**.

sapitor n.m. Expèrt encargat d'estimar la valor dei mèrç d'una nau, en cas d'auvari.

saponaceu, ea adj. Qu'a lu caractèrs dau sabon, que pòu èstre emplegat ai memes usatges que lo sabon.

saponària n.f. Saboneta, sabonèla, èrba dau sabon.

saponasa n.f. Lipasa (enzima).

saponificable, a adj. Que pòu èstre saponificat. Var.: **sabonificable**.

saponificacion n.f. 1. Transformacion dei matèrias grassis en sabon après la sieu descomposicion per una basa en sau d'acide gras e glicerina. 2. (quim.) Accion de saponificar. Var.: **sabonificacion**.

saponificar vt. (*saponifiqui*) 1. Transformar en sabon: *Saponificar un òli*. 2. (quim.) Descompauar (un èstèr) per una basa. Var.: **sabonificar**.

saponina n.f. Glucoside de la saponària, que la sieu solucion aigoa escuma coma de sabon.

saponita n.f. Silicat idratat natural de magnèsi e d'alumini, blanquinós e onchós.

sapor n.f. Sabor.

saporit, ida adj. Saborit.

saporós, oa adj. Saborós.

sapotacea n.f. *Sapotaceas*: Família de plantas dicotiledoneï gamopetali, sobretot tropicali.

sapofague, aga adj. Si di d'un animal que si noirrisse de substànças organiqui en descomposicion.

saprofita adj. e n.m. Saprofit(e).

saprofit(e), a adj. e n.m. 1. Vegetal que tira la sieu noiridura de substànças organiqui en descomposicion (en particulier divèrs fonges). 2. *Micròbi saprofits*: Que viu sus un òste sensa li provocar de malautia (per op. à *patogène*). Var.: **saprofita**.

saprofitisme n.m. Biais de viure dei saprofits.

saquejaire, airtz adj. e n. Que saqueja.

saquejament n.m. Accion de saquejar.

saquejar vt. 1. 1. Metre à sac (una vila, una region, etc.), raubar embé violença tot cen que li si tròva. 2. (fam.) Metre en grand desòrdre, devastar.

saquet n.m. Pichin sac.

saqueton n.m. Pichin saquet.

sarabanda n.f. 1. Dança nòbla de tres temps, de mòda ai s. XVII^a e XVIII^a. 2. Composicion musicala dins lo tempo e lo caractèr d'aquesta dança. 3. (fam.) Juècs animats, que fan totplen de bosin.

sarac n.m. Mena de sèrra m'un mànegue.

saracar vt. (*saraqui*) Saquejar.

sarcasme n.m. Escarni, ironia insultanta.

sarcastic, a adj. De l'òrdre dau sarcasme, que si trufa: *Un rire sarcastic, un autor sarcastic*.

sarcèla n.f. Àneda sauvaça de pichina talha (lònga fins à 40 cm). Var.: **sarzela**. Sin.: **renèla, lapareu, auçavòla, renèla**.

sarceleta n.f. Sarcèla d'ivèrn. Var.: **sarzeleta**.

sarcjar vt. (*sarci*, classic *sàrcii*) Sartiar.

sarcidura n.f. Accion de sarcir; lo sieu resultat. Sin.: **ravaudatge**.

sarcina n.f. Bacteria partida en tres plans perpendicularis e que dona d'elements gropats en massas cubiqui.

sarcir vt. (*sarcissi*) Remendar. Var.: **ensarcir**. Sin.: **ravaudar**.

sarcladura n.f. Ensèm dei marridi èrbas arracadi per sarclatge.

sarclar vt. Desbarrassar una culturar de l'èrba marrida, manualament ò au mejan d'un autís.

sarclatge n.m. Accion de sarclar.

sarcocarp(e) n.m. Mesocarpe.

sarcocèl n.m. Tumor dau testicule ò de l'epididime: *Sarcocèl cancerós, sifilitic, tuberculós*.

sarcocist(e) n.m. Sarcosporidia, parasite du teissut musculari de divèrs animaus (poarc, cavau, fea, etc.).

sarcodèrma n.m. Partida carnuda de l'envolopa de la grana.

sarcofague n.m. 1. Ataüt de pèira de l'Antiquitat e d'una part de l'Atge Mejan. 2. Proteccion de betum bastida per isolar totalament un luèc perilhós (per exemple una centrala nucleària après un auvari).

sarcofil(e) n.m. Mosca caracterisada per un abdomèn blanc grisastre, ulhetat de negre, e que la sieu larva, parasita d'insèctes, viu sus lu cadavres.

sarcofille n.m. Parenquime dei fuèlhas.

sarcoïda n.f. (med.) Lesion cutanea de la sarcoïdosi, qu'a generalament l'aspècte d'un nodule.

sarcoïdosi n.f. (med.) Afeccion d'origina desconoissuda caracterisada per l'existença d'una lesion especifica, lo granulòma tuberculoïde, que si pòu retrovar dins un grand nombre d'organes ò de teissuts (ganglions, paumons, pèu).

sarcolèmma n.m. Membrana plastica dei fibras musculari estriadi, qu'assegura la difusion dei influx nerviós à l'ensèm de la fibra.

sarcolisina n.f. Compauat isomèr utilizat dins lo tractament de divèrs cancrs. Una associacion m'un acide aminat corrent es à l'origina de la sarcolisina.

sarcolit n.m. Fragment de fibra musculària en via de desintegracion, present dins lo sang dei Diptèrs.

sarcòlita n.f. Silicat d'alumina e de caucina, de color carn ò roja e d'esclat nacrat.

sarcòma n.m. Tumor conjontiva maligna.

sarcomatós, oa adj. Relatiu au sarcòma.

sarcoplasma n.m. Protoplasma indiferenciat de la fibra muscularia.

sarcoplasmic, a adj. Que si rapoarta au sarcoplasma: *Contraccion sarcoplasmica*. Var.: **sarcoplastic**.

sarcoplastic, a adj. Sarcoplasmic.

sarcopsida n.f. Fosfat de fèrre, manganès e calci.

sarcopsilla n.f. Genre de nièras de la familha dei sarcopsillides.

sarcopsillide n.m. *Sarcopsillides*: Familha d'insèctes diptèrs d'Amèrica dau Sud caracterisats per un torax cort e de palps labials non articulats.

sarcòpte n.m. Acarian parasite de l'òme e d'unu vertebrats.

sarcoranfe n.m. Espècia de grand vautor d'Amèrica centrala e dau Sud (*Sarcoramphus papa*).

sarcosina n.f. Basa organica debla que s'obten dins l'idrolisi per l'aiga de barita de la creatina ò de la cafeïna.

sarcosòma n.m. Granda mitocondria rica en enzimas respiratòri, que si tròva sobretot dins li cellulas m'un foncionament permanent ò prolongat.

sarcosporidia n.f. *Sarcosporidias*: Òrdre d'esporezoaris, parasites comuns dei mamifèrs, que vívon dins li fibras musculari ò dins lo teissut conjontiu.

sardana n.f. Dança populària de Catalonha.

sarde, a adj. e n. De Sardenha. Var.: **sardo**. ♦ n.m. lenga romanica de Sardenha.

sardina n.f. 1. Peis de l'esquina blau-vèrd, dau ventre argentat, comun dins la Mediterranea e l'Atlantic, que si manja fresc ò conservat dins l'òli (Familha dei clupeïdes, longuessa: 20 cm). 2. (fam.) Galon de sotoficier.

sardinaria n.f. Luèc dont son alestidi li consèrvas de sardinas.

sardinau n.m. Part superiora de la mànega d'una sàvega.

sardinèla n.f. Pichina sardina de la Mediterranea e de l'Atlantic.

sardinier n.m. Bateu per la pesca à la sardina.

sardinier, a n. 1. Persona que pesca la sardina. 2. Persona que trabalha à metre en consèrva li sardinas.

sardo, a adj. e n. Sarde.

sardona n.f. Calcedòni brun.

sardonic, a adj. Qu'exprimisse un escarni greu: *Un rire sardonic*.

sardoniquement adv. D'un biais sardonic.

sarga n.f. Estòfa que presenta de coastas fini obliqui.

sargent n.m. Sergent.

sarg n.m. Sargue.

sarga n.f. Teissut leugier de lana que vèn dau sargat. ♦ Estòfa de seda trabalhada coma la sarga.

sargassa n.f. Alga bruna flotejanta, que lo sieu amolonament forma, au lòng dei coastas de Florida, una mena de prada dont si reproduon li anguilas.

sargat n.m. Armadura emplegada per téisser d'estòfas que presènton de coastas obliqui.

sargue n.m. Peis manjadís, comun en Mediterranea (Familha des esparides). ♦ *Sargue rascàs*: Sargue dau morre ponchut (*sargus puntazzo*).

sargueta n.f. Sarga leugiera.

S.A.R.L. Sigla per una *Societat à responsabilitat limitada*.

sarpa n.f. Eissarpa.

sarpanança n.f. Peis roge aranjat, mé de gròs uèlhs negres, que viu sus li coastas mediterraneï e atlantiqui.

sarpanteu n.m. Mortairet; pèça d'artifici que pilha un movement sinuós après alumatge.

sarpar vi. (mar.) Levar l'àncora.

sarpatana n.f. Tube lòng que sièrve, en bufant à lançar dintre, à mandar de pichins projectiles. Sin.: **sambloc**.

sarra n.f. Pichin element ficat dins l'uèlh d'un autús (marneu, etc.), à l'extremitat dau mànegue, per n'en melhorar la fixacion.

sarracòrs n.m. Sotavestit femenin de teissut elastic per mantenir lo bacin.

sarraïn n.m. Sarrasin. ♦ *Sarraïn vèrd*: Planta erbacea qu'una dei sieu espècias es lo *sarrasin* ò *blat negre* e qu'una espècia sauvatja es emplegada coma astringent (Familha dei poligonaceas).

sarralha n.f. Serralha.

sarralhiera n.f. Chinchà.

sarrar vt. Serrar.

sarrasin, a adj. e n. Musulman, per lu Occidentals de l'Atge Mejan.

sarrasin n.m. Planta erbacea annuala cultivada per li sieu granas, riqui en amidon (*blat negre*).

sarrat, ada adj. Avare.

sarratan n.m. Charlatan.

sarratge n.m. Serratge.

sarreta n.f. (mar.) Cintura interiora d'una nau, que sièrve à sostenir li traus. Sin.: **dormant, bauquiera**.

sarsavalha n.f. Canalha, fotralha, gentalha.

sarson n.m. Malha de renforçament à l'entorn dei rets de pesca.

sartaia n.f. 1. Aisina de coïna de metal m'un mànegue lòng, generalament redonda, gaire profunda, per faire fregir d'aliments. 2. (pop.) Putan.

sartaiada n.f. Contengut d'una sartaiada.

sarti n.m. Sàrcia, sàrtia.

sàrtia n.m. 1. Caduna dei manòbras durmenti que sièrvon à sostenir e à assubjectir lu aubres per lo travèrs e per l'arrier. Var.: **sarti, sàrcia**. 2. Cable que sièrve à mantenir ò à consolidar. 3. Manòbra d'alatge d'una ret de pesca.

sartiar vt. (*sarti*, classic *sàrtii*) Renfortir un aubre au mejan de sartis.

sartre, essa n. Persona que fa de vestits sus mesura. Var.: **sastre**.

sarzela n.f. Sarcèla.

sarzeleta n.f. Sarceleta.

sas n.m. 1. Tamís. 2. Partida de canal entre doi enclusas.

S.A.S. Sigla per una *Societat per accions simplificada*.

sasida n.f. 1. (dr.) Presa de possession, per l'administracion fiscal a la justícia, dei produchs d'una infraccion ò dei mejans qu'an servit à la cometre ò dei objèctes utiles à la pròva en matèria penal; via d'execucion forçada per la quala un creancier s'assegura dei bens dau sieu debitor en vista de garentir lo pagament d'un deute. ◇ *Sasida conservatòria*: Mesura acordada au creancier que pòu faire metre lu bens mòbles dau debitor sota man de la justícia, per evitar qu'aqueu lu fague desaparèisser ò lu aliene. 2. (inform.) Enregistrament d'una informacion en vista dau sieu tractament ò de la sieu memorisacion dins un sistema informatic.

sasida-arrèst n.f. (dr.) Sasida per la quala un creancier immobilisa entre li mans d'un tèrç de somas deugudi ò d'objèctes mobiliers qu'apartèn au sieu debitor.

sasida-execucion n.f. (dr.) Sasida dei mòbles corporals dau debitor, qu'exigisse un títol executòri, dins la tòca de n'operar la venda à l'enquant au profièch dei creanciers.

sasida-revendicacion n.f. (dr.) Sasida conservatòria autorisada en favor dau propietari, de l'usufruchier ò dau creancier, que pretende d'aver un drech real qu'un tèrç detèn.

sasiment n.m. Impression foarta deuguda au frèi, à una emocion viva.

sasina n.f. 1. Fach de sair una juridiccion. 2. (dr.) *Sasina ereditària*: Drech per un eiretier à la presa de possession dei bens d'un moart à l'instant meme de la moart e sensa autorisacion prealabla de la justícia. 3. (mar.) Cordatge que sièrve à mantenir ò à auçar d'objèctes.

sasir vt. (*sasissi*) vt. 1. Pilhar quauqua ren mé la man, m'ai mans, d'un movement rapide per lo tenir ò li si tenir fermament. 2. Pilhar quauqua ren en man per lo poder desplaçar, portar, n'en faire usatge. 3. Metre à profièch un eveniment au moment que si debana. Sin. (sens 1, 2, 3): **agantar**. 4. (dr.) Operar una sasida; portar un litigi davant una juridiccion, faire una sasina. 5. (inform.) Efectuar una sasida. 6. Capir quauqua ren, n'en percevre lo sens. 7. Tocar d'improvista quauqu'un, en parlant dau frèi, d'una sensacion. Sin.: **agantar**. 8. Expauar un aliment à un fuèc viu: Sasir una carn. ◆ **se sasir** v.pr. (*de*) Si faire mèstre de (quauqua ren, quauqu'un).

sasissable, a adj. 1. Que pòu èstre sasit. 2. (dr.) Que pòu èstre l'objècte d'una sasida.

sasissent, a adj. 1. Que sospren d'un còup solet: *Un frèi sasissent*.

sasissent, a n. (dr.) Persona que practica una sasida dins la tòca d'obtenir d'un debitor l'aquitament de la sieu obligacion.

sasit, ida n. Persona que lo sieu ben es sasit. ◆ adj. Si di dau ben qu'es estat l'objècte d'una sasida. ◇ *Tèrç sasit*: Persona qu'entre li sieu mans es sasit un ben qu'apartèn à una altra persona.

sason n.f. 1. Caduna dei quatre partidas de l'an, definidi per lu equinòxes e lu solsticis. 2. Clima, condicions atmosferiqui, activitats de la natura que correspoendon à-n-aqueli partidas: *La sason dei pluèias*. 3. Epòca de l'an que correspoande à la recòlta d'un produch agricòla donat ò à de trabalhs agricòlas donats: *La sason dei meissons*. 4. Epòca de l'an que correspoande à l'activitat maximala d'un sector donat: *La sason teatrala*. ◇ (espòrts) Durada d'un campionat: *La sason 2021-2022*. ◇ *Èstre de sason*: Èstre oportun, apropiat. 5. Periòde de l'an que, dins de luècs toristics, lu vacanciers son nombrós: *La plena sason d'esquí*. ◇ *Sason auta*: Que correspoande à l'afluença maximala dins una region toristica. Contr.: **sason bassa**. 6. Cura que si fa dins una estacion balneària, termala, etc.

sasonier, a adj. 1. Pròpri à una sason. 2. Qu'existisse, qu'es actiu solament pendent un periòde donat de l'an: Un trabalh sasonier. 3. (dr.) *Proprietat sasoniera*: Multiproprietat.

sasonier, a n. Obrier, obriera, que s'emplega solament per de trabalhs sasoniers (vendémias, meisson, etc.).

sastre, essa n. Sartre, sartressa.

satan n.m. Diau.

satanàs n.m. Aumentatiu de *satan*.

satanat, ada adj. Abominable, sacrat: *Un satanat blagaire*.

satanic, a adj. 1. Pròpri à Satan, au satanisme: *Un culte satanic*. 2. Diabolic; que Satan sembla l'inspirar.

satanisme n.m. 1. Caractèr de cen qu'es satanic. 2. Culte dedicat à Satan e au mau.

satellisable (-izable), a adj. Que pòu èstre satellisable.

satellisacion (-izacion) n.f. Accion de satellisar; lo sieu resultat.

satellisar (-izar) vt. 1. Plaçar (un engeh) en orbita à l'entorn de la Tèrra. 2. (fig.) reduire un país à la condicion de satellit d'un autre país, lo rendre dependent economicament, administrativament.

satellit n.m. 1. (astron.) Còrs que gravita à l'entorn d'una planeta. ◇ (astronaut.) *Satellit artificial*: Engeh qu'un sistema de transpoart espacial plaça en orbita à l'entorn de la Tèrra ò d'un astre quau que sigue. ◇ Astre que gravita à l'entorn d'un autre, de massa mai importanta. 2. (mecan.) Pinhon d'engranatge que lo sieu axe non es fixe e vira embé la ròda que l'estirassa. 3. Bastiment annèxe d'una aerogara, à proximitat immediata de la zòna d'estacionament dei avions, generalament religat au bastiment principal per un corredor. ◆ adj. e n. Que depende d'un autre sus lo plan economic ò politic: *Un país satellit*.

satí n.m. Costuma d'Índia segond la quala una veuva si devia faire cremar sus lo lenhier funerari dau sieu espós. ◆ n.f. inv. Veuva que seguissia aquesta costuma. Grafia sabenta: **satī**.

satin n.m. Estòfa d'una armadura particuliera, de seda, de lana, de coton ò en fibra sintetica, fina, soplà e lusenta. ◇ *Pèu de satin*: Foarça doça.

satinaire, airtz adj. e n. Que satina d'estòfas, de papier.

satinar vt. Donar (à una estòfa, de papier, un metal, etc.) un caractèr satinat.

satinat, ada adj. Qu'a l'aspècte dau satin. ◇ *Pèu satinada*: Pèu doça coma de satin.

satinat n.m. Aspècte mièg lulent, doç e lisc.

satinatge n.m. Accion de satinar.

satineta n.f. Estòfa de coton e de seda, ò de coton solet, qu'a l'aspècte dau satin.

satir n.m. 1. (mit. gr.) Mièg dieu dei cambas de boc, mé de grandi aurellhas ponchudi, de còrnas e una coa e dau còrs cubèrt de pels. Var.: **sàtiro** (it.). Sin.: **silène**. 2. Exhibicionista. 3. (zool.) parpalhon de jorn dei grandi alas variadi de brun, de ros, de gris e de jaune.

satira n.f. Sàtira.

sàtira n.f. (liter.) Pèça en vèrs dins la quala l'autor atca lu vicis e lu ridicules dau sieu temps. ◇ (per ext.) Discors, esrich, dessenh que s'ataca ai comportaments publics ò privats ò que si trufa de quauqu'un ò de quauqua ren en lo mostrant ridicule: *Una sàtira dau monde politic*. Var.: **satira**.

satiriasis n.m. (psicol.) Estat permanent d'excitacion sexuala de l'òme.

satiric, a adj. Que tèn de la sàtira; qu'apartèn à la sàtira.

satiric, a adj. 1. (mit.) Relatiu ai satirs. 2. (liter. gr.) *Drama satiric*: Una dei quatre pèças de la tetralogia, que mete en scena de satirs.

satiricament adv. D'un biais satiric.

satirisar (-izar) vt. (lit.) Faire la sàtira de (quauqu'un, quauqua ren).

satirista n. Persona qu'escriu de sàtiras, que fa de dessenh satirics.

sàtiro n.m. (it.) Satir.

satisfaccion n.f. 1. Accion de satisfaire (una reclamacion, un desidèri, un besonh). 2. Contentament, plaser que resulta de l'obtencion de cen que s'asperava, de cen que si desirava. 3. (lit.) Acte per lo quau s'obtèn la reparacion d'una ofensa, en particulier per li armas.

satisfach, a adj. 1. Content de cen qu'es dich ò fach. 2. Apagat, contentat: *La tieu curiositat serà satisfacha*.

satisfaire vt. (*satisfau*) 1. Contentar quauqu'un, respoandre à la sieu demanda. 2. Agir per contentar un desidèri, un besonh. ◆ vt. ind. (à) Respoandre à cen qu'es demandat, ai condicions: *Satisfaire ai sieu obligacions*. ◆ si **satisfaire** v.pr. (*de*) Considerar quauqua ren coma acceptable, s'en contentar.

satisfasent, a adj. Que contenta, dona satisfaccion.

satisfactòri, òria adj. Relatiu au poder de rescaptar li fautas comessi.

satisfecit n.m. inv. (mòt latin) 1. (lit.) Testimoniança d'aprovacion. 2. (anc.) Bilhet qu'atestava dau boan travalh d'un escolan.

saton n.m. Macadura. Var.: **satonada**.

satonada n.f. 1. Bagarra. 2. Saton.

satonar (si) v.pr. (pop.) Si castanhar, si picar, si bascelar.

satòri n.m. (mòt japonés) Evelh espiritual que lo disciple recèrca dins lo bodisme zen, especialament per la meditacion.

satrapa n.m. 1. Gouvernaire d'una satrapia, en cò dei ancians Pèrsas. 2. (lit.) personatge que mena una vida fastuoa e qu'exercisse una autoritat despotica.

satrapia n.f. província de l'Empèri governada per un satrapa.

saturabilitat n.f. (quim.) Qualitat de cen que pòu èstre saturat.

saturable, a adj. (quim.) Que pòu èstre saturat.

saturacion n.f. 1. Accion de saturar; estat d'un liquide saturat. 2. Sacietat, encombrament: *La saturacion dau mercat*. 3. (quim.) Transformacion en ligasons simpli de ligasons multipli d'un compauat organic. 4. (log.) Caractèr d'un sistema axiomatic dins lo quau non si pòu ajónher un novèl axiòma sensa que n'en resulte una teoria contradictòria.

saturant, a adj. Que satura, qu'a la propietat de saturar. ◇ (fis.) *Vapor saturanta*: Vapor d'un còrs en equilibri mé la fasa liquida d'aquesto còrs.

saturar vt. 1. Sadolar; emplir à l'excès: *Lo mercat es saturat de produchs de bassa qualitat*. 2. Menar una solucion à contenir la quantitat mai granda possible de còrs dissòut. 3. (quim.) Transformar li ligasons multipli d'un compauat en ligasons simpli.

saturat, ada adj. 1. Qu'es plen, fins à l'excès de (quauqua ren): *Un soal saturat de sau*. 2. Si di d'una solucion que non pòu dissòlver una quantitat de substança suplementària à-n-aquela ja dissòuta. 3. (quim.) Si di d'un compauat organic que non possedisce de ligasons multipli. 4. (geol.) Si di d'una ròca magmatica que non contèn plus de feldepatòide. 5. (log.) Si di d'un sistema axiomatic caracterisat per una saturacion. 6. (opt.) *Color saturada*: Color pura, intensa. 7. Encombrat à l'excès: *Una rota saturada*. 8. Qu'a rejonch un niveau en là dau quau quauqua ren non es plus suportable: *Èstre saturat de publicitat*.

saturator n.m. 1. Recipient plen d'aiga adaptat ai radiators d'apartament e qu'umidifica l'ària per evaporacion. 2. Aparelh que satura divers liquides d'unu gas.

saturnali n.f. pl. Fèstas de la Roma antica celebradi au solstici d'ivèrn en onor de Saturne, pendent li quali reganva la licença mai granda.

saturne n.m. (anc.) Plomb.

saturnia n.f. (zool.) Pavon de nuèch (parpalhòla).

saturnian, a adj. 1. Relatiu à Saturne. 2. (metr. anc.) *Vèrs saturnian*: Vèrs latin, de sèt pens e mièg, dedicat à Saturne.

saturnin, a adj. (quim.) Relatiu au plomb; que lo plomb produe.

saturnisme n.m. (med.) Intoxicacion cronica per de saus de plomb.

sau n.f. 1. Substança incolòra, cristallisada, rompedissa, solubla e d'una sabor acra, emplegada per lo condiment ò la conservacion dei aliments: *Sau fina, sau de taula*. ◇ *Sau marina*: Clorure de sòdi tirat de l'aiga de

mar. ◇ *Sau grisa* ò *sau gròssa*: Sau marina en gròs cristals. ◇ *À la sau*: Crud e sensa autre condiment qu'un pauc de sau. ◇ *Sau en bèc, en boca*: À prepaus, justament. 2. (fig.) Cen que li a de saborós dins un prepaus, un escrich, una situacion, ò cen qu'augmenta vivament lo sieu interès. ◇ (lit.) *La sau de la tèrra*: L'element actiu, generós, lu melhors d'un grope. ◇ (fam.) *Metre lo sieu grun de sau*: Si mesclar d'una conversacion, donar lo sieu vejaire. 3. (quim.) Còrs d'estructura ionica que resulta de l'accion d'un accide sobre una basa ò de l'acide ò d'una basa sobre un metal.

saucjada n.f. Accion de saucjar. Var.: **seucjada**. Sin.: **binada**.

saucjar vt. Seucjar.

saugràs n.m. Blasinier. Sin.: **avelatier, corobier**.

saumejar vt. e vi. Saumodiar. Var.: **salmejar**.

sauma n.f. 1. Femèla de l'ae. 2. Bèstia emplegada per portar de cargas.

saumatre, a adj. 1. Qu'a una sabor salada; qu'es mesclat d'aiga de mar. 2. (fam.) Qu'es amar, desagradu.

saume n.m. Cant liturgic de la religion ebraïca, passat dins lo culte cristian e constituït d'una seguida variabla de versets. Var.: **salmé**.

saumeta n.f. Pichina sauma.

saumeton n.m. Asenon. Var.: **saumin**.

saumin n.m. Asenon, borriquet. Var.: **saumeton**.

saumista n. Autor de saumes. Var.: **salmista**.

saumodia n.f. 1. Biais de cantar, de recitar de saumes. 2. (lit.) Biais monotòne de recitar, de cantar. Var.: **salmodia**.

saumodiar vt. e vi. 1. Recitar ò cantar de saumes sensa inflexion de votz. 2. Debitar d'un biais monotòne. Var.: **salmodiar, saumejar**.

saumoira n.f. Solucion aigalhoa de sau dont si mete de carn, de peis ò d'ortalhas per lu conservar. Var.: **samoira**. Sin.: **aiga de sau**.

saumoir vt. Conservar dins la saumoira.

saumoiratge n.m. Accion de saumoir.

saumon n.m. 1. Peis vesin de la trocha, de la carn preada, que pòu faire fins à 1,50 m de lòng (Familha dei saumonidats). 2. (metall.) Massa de metal à la sortida dau mòtle de fondaria. ◆ adj. inv. D'una tencha entre ròsa e aranjat, que fa pensar à-n-aquela dau saumon.

saumonenc, a adj. Dau saumon; que fa pensar au saumon.

saumoneta n.f. Nom comercial emplegat per designar diferents pichins peis-cans.

saumonicultor, tritz n. Persona quelèva de saumons.

saumonicultura n.f. Elevatge de saumons.

saumonidat n.m. *Saumonidats*: Familha de peis ossós mé doi nadarèlas dorsali, que la segonda es adipoa, que li agràdon li aigas frèi e oxigenadi, coma lo saumon e la trocha.

sauna n.m. 1. Banh de vapor seca, d'origina finlandesa. 2. Aparelh que permete de pilhar un tau banh. 3. Establiment dont si pilha aqueu banh.

saunenc n.m. Anheu entre 1 e doi ans.

saunier, a n. 1. Persona que travaïha à la produccion e la sau. 2. Persona que vende de sau. Var.: **salinier**.

sauniera n.f. Còfre, recipient que contenia la provision de sau de la familha. Var.: **saliniera**.

saunitre n.m. Saupetre.

saupetrar vt. 1. Curbir de saupetre: *L'umiditat a saupetrat la paret*. 2. Mesclar de saupetre.

saupetratge n.m. Formacion de saupetre.

saupetre n.m. Nitrat e, particulierament, nitrat de potassi. ◇ *Saupetre de Chile*: Nitrat de sòdi. Sin.: **saunitre**.

saupre vt. (*sabi*) 1. Èstre instruit dins (quauqua ren), possedir un mestier, èstre capable d'una activitat, n'aver la practica: *Saupre denedar*. ◇ *Cu saup?, cu lo saup?*: Non es impossible; bessai. 2. Avere lo poder, lo talent, lo mejan: *Saupre respoandre à toti li objeccions*. 3. Avere en memòria, de tau biais que si pòu tornar dire, recitar: *Saupre la sieu leiçon*. 4. Èstre informat, conóisser: *Sabi un secret*. 5. Prevèire: *Degun pòu saupre de que deman serà fach*.

saur adj. m. *Areng saur*: Secat, pi salat au fum.

saura n.f. Peis (centracantide) dei mars temperadi caudi, que forma de bancs importants au lòng dau litoral.

saurar vt. Assegurar la conservacion per fumatge, mé de saumoira e d'òli.

sauratge n.m. Accion de saurar; lo sieu resultat.

saure, a adj. Blond (per lu pels d'un animau).

saure n.m. Aubre ò aubrilhon dei fuèlhas lanceoladi, que viu pròche de l'aiga (Familha dei salicaceas). ◇ *Saure gorrier*: Saure dei flors femèlas. ◇ *Saure pendolant* ò *plorós*: Que lu sieus rams van vèrs lo soal.

saurea n.f. Luèc plantat de saures.

sauret, a adj. Blondin.

saureu, ela adj. Saure.

saurian n.m. Lacertilian.

saurir vi. (*saurissi*) Blondir.

saurofidian n.m. *Saurofidians*: Superòrdre de reptiles dau còrs cubèrt de replècs esqüamós, coma li sèrps.

sauropsidat n.m. *Sauropsidats*: Grope de vertebrats actuals e fossiles (reptiles e auceus) que presènton de trachs anatomics reptilians.

saurra n.f. Quantitat de còdols, de gravas, depausada au fond d'una nau per que sigue planiera, dins la tòca d'assegurar lo sieu equilibri a la mar. Var. **saorra**. ◇ *Prefondier en saurra*: Prefondier d'una nau que corresponde au sieu desplaçament leuge. Lo desplaçament es mesurat en tonas metriqui.

saussa n.f. 1. Preparacion pauc ò pron liquida servida embé divèrs aliments. ◇ *En saussa*: Si di d'un plat acompanhat d'una saussa. ◇ *Metre quauqu'un, quauqua ren, à toti li saussas*: Lo tractar de toi lu biais possibles. 2. (fam.) Cen qu'es accessòri; acompanhament sovent inutile: *Alongar la saussa*.

saussar vt. 1. Trempar dins la saussa. 2. Desbarrassar de la saussa m'un tròç de pan: *Saussar la sieu sieta*.

saussat, ada adj. (numism.) Si di d'una pèça de moneda antica de metal comun recubèrta d'una fina jaça d'argent.

sausseta n.f. *Faire sausseta*: Barbotar.

saussier, a n. Coïnier, coïniera que s'ocupa dei saussas.

saussiera n.f. Recipient dins lo quau si sièrve la saussa sus una taula.

saussissa n.f. 1. Produch de carnsaladaria, budev említ de carn (de poarc, de bòu, etc.) chaplada e condida. 2. (fam.) Balon captiu, d'observacion ò de proteccion aerenca.

saussisson n.m. 1. Mena de gròssa saussissa que si manja cruda ò cuècha. 2. Carga de pòuvera qu'a la forma d'un budev.

saussissonar vt. (fam.) 1. Partir en lescas. 2. Estacar coma un saussisson.

saussissonatge n.m. (fam.) Accion de saussissonar.

saut n.m. 1. Movement brusç m'una destenda muscularia, per lo quau lo còrs si projècta en l'ària. Sin.: **bond**.

◇ Exercici físic que consistisse à sautar d'un biais ò d'un autre: *Saut à la coarda*. ◇ (espòrts) Nom de diversì espròvas esportivi dins li quali si deu sautar après una corsa d'abriva: *Saut en autessa, saut en longuessa, saut à la pèrtega*. ◇ *Triple saut*: Saut en longuessa après tres apèls successius. ◇ *Saut perilhós ò saut mortal*: Saut acrobatic que consistisse en una rotacion dau còrs dins l'espaci. Sin.: **salto**. ◇ Mòde de desplaçament de divers animaus (granolha, sautarèla, coniu, etc.). ◇ (fam.) *Faire un saut en quauque luèc*: Li passar rapidament. 2. Accion de sautar d'un luèc mai aut vèrs un luèc mai bas. ◇ (espec.) Accion de sautar d'un avion, en parlant d'un paracadudista. 3. (inform.) Instruccion que provòca una modificacion de la sequença normala d'un programa de computador. 4. (geogr.) Cascada. 5. (fig.) Passatge sensa transicion à una situacion, à un estat, à un gra diferents: *Un saut dins lo desconoissut*. ◆ (coregr.) Lo tot dei temps d'elevacion, simples ò batuts, embé percors ò sensa.

sautacion n.f. 1. Tecnica dei sauts, coregrafics ò acrobatics. 2. (geomorf.) Desplaçament per bonds successius dei particulas que l'ària ò l'aiga estiràsson.

sautamotons n.m. inv. Passagin: *Jugar à sautamotons*.

sautatòri, òria adj. Que sièrve à sautar: *Aparelh sautatòri d'un insècte*. ◇ *Art sautatòri*: Dança.

sauta-en-banca n. inv. Persona que fa de torns d'adreïça, d'acrobacias sus li plaças publiqui, dins li fièras.

sauta-milauta n.m. Saut ajudat.

sautar vi. 1. S'auçar de tèrra m'un esfoarç, ò s'abrivar d'un luèc dins un autre. ◇ (fam.) *Sautar au plafond*: Èstre totplen sosprés. 3. Si ronçar e agantar vivament: *Sautar au coal de quauqu'un*. 4. Passar rapidament d'una caua à una altra, sensa trnasion. 5. Èstre projectat ò desplaçat d'un còup solet: *Lo tap a sautat*. ◇ (fam.) *Faire sautar quauqu'un*: Li faire perdre la sieu plaça. ◇ *Faire sautar una serralha*: La forçar. 6. Faire sautar (un aliment): Lo faire revenir à fuèc viu, m'un còrs gen, en

lo bolegant regulierament per l'empachar d'estacar: *Faire sautar de tantiflas*. 7. Èstre destruch per una explosion: *Lo depaus de municions a sautat*. ◇ *Si faire sautar la cervèla*: Si tuar d'un còup de pistòla ò de fusiu à la tèsta. 8. Èstre afectat de variacions brusqui, d'interrupcions: *L'imatge sauta, lo corrent a sautat*. 9. Fondre, en parlant de fusibles: *Lu plombs an sautat*. 10. Èstre oblidat, escafàt, anullat: *Un mòt a sautat dins la frasa, faire sautar una contravencion*. ◆ vt. 1. Faire un saut per evitar un obstacle: *Sautar un riu*. 2. Ometre: *Sautar un past*. 3. Passar quauqua ren per anar directament à cen que seguísse: *Sautar una classa*. 4. (fam.) *La sautar*: Aver fam, non manjar pron.

sautarèla n.f. 1. Insècte sautareu de color jauna ò vèrda, dei patas lònqui posteriori. Sin.: **lingostat, cavaleta**. 2. (fam.) Persona granda e maïgra. 3. (tecn.) Faus escaire format d'una asta e d'una lama, per relevar e reportar un angle quau que sigue, de traçar de parallèlas obliqui per rapoart au bòrd de la pèça. 4. (tecn.) Aparelh de manutencion mobile, constituit per un encastre montat sus de ròdas e equipat d'una benda de transpoart sensa fin. 5. (tecn.) Mòde d'estacar de cadenas, de coardas, etc., que si pòu desfaire rapidament.

sautarelear vi. (*sautarelei*) Avançar per pichins sauts, coma lu auceus. Var.: **sautear**.

sautareu n.m. Arlèri. ◇ Sin.: **marjasso, bulo, esbrofaire**.

sautareu, èla adj. Que sauta.

sauteada n.f. Accion de sautear.

sauteant, a adj. Que sautea.

sautear vi. (*sautèi*) Sautarelear.

saute-mi-davant n.m. inv. Persona que vanta lu sieus meritis, fanfaron, arlèri.

sautet n.m. Pichin saut. Var.: **sauton**.

sautèri n.m. Ancian instrument de música dei coardas peçugadi, de forma trapezoïdala. Var.: **saltèri**.

sautier n.m. Recuèlh de saumes.

sauton n.m. Pichin saut. Var.: **sautet**.

sauvacion n.f. Salut, sauvament; sauvetatge.

sauvagrada n.f. 1. Garentia, proteccion qu'una autoritat autreja, qu'una institucion assegura. ◇ (dr.) *Sauvagrada de justícia*: Regime de proteccion dei incapables majors, que tende à lu assistir per lu actes de la vida civila. 2. Proteccion, defensa. ◇ (inform.) Còpia de seguretad destinada à evitar l'escafament de donadas, de resultats. 3. (mar.) Coarda, cadena qu'empacha lo timon ò tot autre objècte de tombar à la mar.

sauvagardar vt. 1. Protegir, aparar: *Sauvagardar la sieu libertat*. 2. (inform.) Efectuar una sauvagrada per còpia periodica dei informacions.

sauvaire n.m. e adj. m. Aqueu que sauva, que poarta lo sauvament. ◇ *Lo Sauvaire*: Jèsus Crist.

sauvament n.m. Accion de sauvar; fach d'èstre sauvat. ◇ *Armada dau Sauvament*: Movement internacional protestant fondat en lo 1865 per William Booth (1829-1912), pastor metodista, dins lu districtes paures de Londra.

sauvar vt. 1. Tirar quauqu'un dau perillh, de la moart, dau malastre. 2. Preservar de la perda, de la destruccion: *Sauvar la vida de quauqu'un.* ◇ (fam.) *Sauvar lu mòbles*: Capitar de tirar d'un desastre, d'un auvari, tot cen que permete de sobreviure, de si tirar d'afaire. 3. Escondre cen que non va: *L'accion d'aqueu film sauva l'istòria tròup paura.* 4. (relig.) Procurar lo sauvament etèrne. ◆ **si sauvar** v.pr. 1. Fugir, s'escapar. 2. (fam.) S'en anar vivament, rapidament: *Mi sauvi, que siéu ja en retard.* 3. (relig.) Assegurar lo sieu sauvament etèrne.

sauvaterrenc n.m. Faciès cultural epipaleolitic contemporaneu de l'azilian final. ◆ **sauvaterrenc, a** adj. Relatiu au sauvaterrenc.

sauvatge, atja adj. e n. 1. Que non es aprivatat: *Lu animaus sauvatges.* Sin.: **fèr**. 2. Que creisse naturalament, sensa cultura: *Salada sauvatja.* Sin.: **fèr**. 3. Desèrt, inculte: *Un site sauvatge.* 4. Qu'a quauqua ren de ferotge, de crudeu, de violent, de grossier. 5. Que viu, s'organisa en defoara dei lèis, dei reglaments: *Una venda sauvatja.* ◆ adj. e n. 1. Que non es civilisat, que viu en defoara de la civilisacion. 2. Que fugisse la societat dei òmes, que viu solet.

sauvatgin, a adj. e n.m. (caça) Si dit de la sabor, de l'odor qu'an divers auceus de mar, d'estanh, de palun.

sauvatgina n.f. 1. Ensèm dei auceus sauvatges de la sabor sauvatgina, de l'odor sauvatgina. 2. Li bèstias sauvatgi en general, e especialament aqueli tuadi à la caça.

sauvatjament adv. Embé sauvatjaria.

sauvatjaria n.f. 1. Caractèr d'aqueu que fugisse la societat, lu contactes umans. 2. Caractèr, comportament d'aqueu qu'agisse embé violença, òdi, crudelitat: *Un crimi d'una granda sauvatjaria.*

sauvatjàs, assa adj. Aumentatiu de *sauvatge*.

sauvatjon n.m. (agric.) Aubre jove qu'a creïssut sensa èstre estat cultivat.

sauvatjon, a n. Enfant sauvatge; pichin delinquent.

sauvatjum n.m. Perum, sauvatgin.

sauvator n.m. Sauvaire.

sauvator, tritz adj. e n. Que sauva: *Una mesura salvatritz.* Var.: **salvator**. ◆ n. Persona que pilha part au sauvament d'una nau.

sauvèstre, a adj. Que ven dei boascs. Sin.: **boscan, boscarenc**.

sàuvia n.f. Planta à flors, lignoa ò erbacea, que divers varietats son cultivadi per li sieus proprietats toniqui ò coma plantas ornamentali (Família dei labiadas).

savana n.f. Formacion vegetala mé d'èrbas auti, caracteristica dei regions caudi m'una lònca sason seca.

sàvega n.f. 1. Ret de pesca que si remòrca en aiga doça ò en mar. Var.: **eissàvega**. 2. Nau que remòrca la ret. Var.: **savegòto, bateu savegòto**. Sin.: **tartana, tartanon, tartanier**.

savegòto adj. e n. Si di d'una nau qu'estirassa una sàvega.

savelar vt. Gresar.

savelatge n.m. Gresatge.

savelenc, a adj. Gresós.

savelós, oa adj. Gresós.

savent, a adj. e n. Sapiènt.

saver n.m. Conoissença: Una persona d'un grand saver.

saveu n.m. Gres.

savi, sàvia adj. e n. Que manifèsta de seguretad dins lu sieus vejaires, lu sieus judicis e lo sieu comportament.

◆ n. 1. Persona pervenguda à una ganda mestresa e que tende à realisar un modèl ideal d vida. 2. Persona competenta e independenta, que lu poders publics encàrgon d'estudiar una question delicata.

saviament adv. Embé saviessa.

savies(s)a n.f. 1. Qualitat d'una persona que manifèsta un judici drech, segur dins li sieus decisions, li sieu accions. 2. Caractèr de cen que demòra tradicional, classic, luènh dei audàcias ò dei otranças. 3. Ideal superior prepausat per una doctrina morala ò filosofica; comportament de quauqu'un que li si confòrma: *La saviessa orientala.*

savoïard, a adj. e n. De Savòia.

savor n.f. Sabor.

saxatil(e), a adj. (bot.) Saxicòla.

saxicòla adj. (bot.) Que viu sus li ròcas, dins lu terren peirós. Sin.: **saxatile**.

saxifraga n.f. Planta erbacea que creisse au mitan dei peïras, que divers espècias ornamentali son cultivadi.

saxifragacea n.f. *Saxifragaceae*: Família de plantas dei flors dialipetali e dicotiledoneï, coma li saxifragas, li seringas.

saxofòne n.m. Instrument de música à vent, de coire ò de loton, de l'enche simple, provedit d'un bèc de clarineta e de claus.

saxofonista n. Musician que soana lo saxofòne.

saxon, a adj. e n. De Saxa ò dau pòble germanic dei Saxons.

Sb Simbòle de l'antimòni (en latin *stibium*).

sbiro n.m. Sicari, nèrvi. Var.: **esbirro**.

sbrinz n.m. Fromai de Soïssa, au lach de vaca, longament afinat.

Sc Simbòle del'escandi.

scelerat, a adj. e n. (lit.) Qu'a comés ò qu'es capable de cometre de crimis. ◆ (lit.) Que manifèsta d'intencions ò de sentiments criminals ò perfides.

sceleratessa n.f. (lit.) 1. Caractèr, biais d'agir d'un scelerat. 2. Accion scelerata.

scena n.f. 1. Part dau teatre, d'una sala d'espectacle, dont son lu artistas. Sin.: **pontin**. ◇ *Metre sus la scena, portar sus la scena (un eveniment, un personatge, etc.):* N'en faire l'argument d'una pèça. ◇ *Metre en scena:* Assegurar la realisacion de (una òbra teatrala, cinematografica). ◇ *Quitar la scena:* En parlant d'un actor, abandonar lo teatre; (fig.) Sortir de l'actualitat; *Ocupar lo davant de la scena:* Èstre conoissut dau public, èstre en plena actualitat. 2. Luèc dont si debana l'accion teatrala: *La scena representa una forèst.* 3. Luèc dont si debana una accion quala que sigue: *La scena dau crimi.*

4. Lo teatre, l'art dramatic: *Una vedeta de la scena*. 4. Caduna dei partidas d'un acte, dins una pèça de teatre. 5. Accion dins una pèça de teatre: *La scena si passa en lo 1492*. 6. Tota accion parciala qu'a una unitat (dins una òbra literària, cinematografica, etc.). 7. Espectacle, accion à la quala si pòu assistir en simple espectador: *Ai vist una scena estranha per carriera*. ◇ (psican.) *Scena primitiva*: Imatge fantasmatic, rarament real, au cors dau quau l'enfant es testimòni dau coït dei sieus parents. 8. Garroilha violenta: *Faire una scena à quauqu'un*.

scenari n.m.

scenarista n.

scenic, a adj. Relatiu à la scena, au teatre: *Indicacion scenica*. ◇ *Juècs scenics*: Espectacles organisats en defoara dau quadre tradicional dei salas de teatre, lo mai sovent en plena ària.

scenicament adv. Dau ponch de vista scenic.

scenografe, a n. Especialista de la scenografia.

scenografia n.f. 1. Art de l'organizacion de la scena e dau de l'espaci teatral. 2. Decòr teatral

scenografic, a adj. Relatiu à la scenografia.

scenologia n.f. Sciènça de la messa en scena teatrala; teoria de la practica scenica.

sceptic, a adj. 1. Incredule, que manifèsta de scepticisme. 2. (filos.) Qu'apartèn au scepticisme.

scepticisme n.m. 1. Estat d'esperit de tota persona que refuda la sieu adesion à de credenças ò à d'affirmacions generalament admessi; incredulitat. Contr.: **ingenuitat**. 2. (filos.) Doctrina que sostèn que la veritat absoluta non existisse e qu'en consequença cau suspendre lo sieu jutjament.

sceptre n.m. 1. Baston de comandament, qu'es un dei insignes dau poder sobeiran (reiautat, empèri). 2. Simbòle literari dau poder monarquic, de la reiautat, de l'autoritat sobeirana.

scherzando adv. (mús.) Scherzo.

scherzo adv. (mús., mòt it.) Vivament e alegrement. Var.: **scherzando**.

scherzo n.m. (mús.) Tròç de mesura ternària, d'un estile leugier, que pòu remplaçar lo menuet dins la sonata e la sinfonia, ò constituir una pèça isolada.

schiedam n.m. Aigardent perfumada au ginèbre, especialitat de Belgica e dei País-Bas.

schnaps n.m. (fam.) Aigardent, dins lu país germanics.

schnauzer n.m. Can dau pel lòng, dei bafis abondós e de la barba regda, originari dau Wurtemberg.

schnorquel n.m. (mòt alemand) Dispositiu que permete à un sotamarin dotat de motors Diesel de navegar longtemps en immersion gràcias à un lòng tube retractable qu'assegura l'arribada d'ària fresca despí la susfàcia e l'evacuacion dei gas usats.

schuss n.m. Calada dirècta en esquís en seguissent la linha de la penda mai granda e sensa ralentir.

S.C.I. Sigla per una *Societat civila immobilièra*.

sciatic, a adj. Qu'a un rapoart à l'anca ò à l'isquion. *Nèrvi sciatic* ò *sciatic*, n.m.: Nèrvi dei muscles de la cuèissa e de la camba.

sciatica n.f. Afeccion foarça dolorosa dau nèrvi sciatic, deuguda lo mai sovent à la compression dei sieu raïç, à la sieu emergença dau canal raquidian, per una ernia d'un disc intervertebral.

scièna n.f. Peis ossós de l'atlantic, que la sieu carn es preada (Lòng fins à 2 m).

sciènde n.m. *Scienides*: Família de peis ossós, coma la scièna.

sciènça (-éncia) n.f. 1. Ensèm coerent de conoissenças relatiu à divers categories de fachs, d'objèctes ò de fenomènes qu'obeïsson à de lèis e verificadi per lu metòdes experimentals: *Lu progrès de la sciènça*. ◇ *Sciènça pura*: recèrca fundamentala (per op. à *sciènça aplicada*). 2. Biais gaubiós de metre en òbra de conoissenças aquistadi dins una tecnica. ◆ pl. 1. Disciplina aqu'a per objècte l'estudi dei fachs, dei relacions verificabli. 2. Disciplinas de l'escòla e de l'universitat que comprèn li matematicas, la fisica, la quimia, la biologia, li sciènças de la Tèrra (per op. ai *letras* e e ai *sciènças umani*). 3. *Sciènças umani*: Disciplinas qu'an per objècte l'òme e lu sieus comportaments individuals e collectius, passats e presents.

sciènça-ficcion n.f. Genre literari e cinematografic que la sieu ficcion si fonda sobre l'evolucion de l'umanitat e en particular sobre li consequenças dei sieus progrès scientifics.

scienciat, ada adj. e n. Si di d'un òme, d'una frema de sciènça, d'un saberut.

scientament adv. En plena conoissença de causa.

scientific, a adj. 1. Relatiu à la sciènça: *La recèrca scientifica*. 2. Que, dins lo camp de la conoissença, presenta lu caractèrs de rigor, d'exigènça, d'objectivitat caracteristics dei sciènças: *Un estudi scientific*. ◆ adj. e n. Si di d'un especialista d'una sciènça, dei sciènças.

scientificament adv. D'un biais scientific; en seguissent lu principis de la sciènça.

scientificitat n.f. Caractèr de cen qu'es scientific.

scientisme n.m. Opinion filosofica de la fin dau s. XIXⁿ, qu'es una forma de positivisme e afirma que la sciènça nen fa conóisser la totalitat dei causas qu'existisson e qu'aquesta conoissença sufisse à satisfaire toti li aspiracions umani.

scientista adj. e n. Que relèva dau scientisme.

scintigrafia n.f. (med.) Procediment d'estudi ò d'analisi de l'estructura dei còrs opacs au mejan de rais gamma. Sin.: **gammagrafia**.

scintilhacion n.f. 1. Fluctuacion rapida de l'esclat luminós: *La scintilhacion d'una estela*. 2. (fis.) Fluctuacion rapida de l'intensitat, de la velocitat, de la frequença ò d'una altra caracteristica d'un fenomène fisic ò d'un aparelh.

scintilhament n.m. 1. Accion de scintillar. 2. En television, sensacion de discontinuitat de la percepcion dei imatges luminós, deuguda à l'interval de temps que separa lu imatges succièssius.

scintilhant, a adj. Que scintilha.

scintilhar vi. 1. Presentar lo fenomèn de la scintilhacion. 2. Lúser en mandant d'esclats per intermitença: *Una pèria preciosa que scintilha.*

scintilhator n.m. (fis.) Aparelh que permete de detectar de particulas gràcias ai scintilhacions que produón sus un ecran fluorescent.

scisma n.m. Esquisma.

scismatic, a adj. Esquismatic.

scissil(e), a adj. (geol.) Que si partisse facilment en fulhets, en lamas.

scission n.f. Partiment dins una assemblada, dins un partit politic, un sindicat, una associacion, una empresa.

scissionista adj. e n. Que tende à provocar una scission; dissident.

scissipar(i), a (-ària) adj. Si di dei èstres que si multiplícon per scissiparitat.

scissiparitat n.f. Mòde de partiment dei èstres unicellularis que consistisse à doblar la sieu longuessa pi à si partir en doi cellulas identiqui que si poàdon separar, coma fan totplen de bacterias.

sciuridat n.m. *Sciuridats*: Família de mamifèrs rosegaires coma l'esquiròt.

scòtch n.m. (angl.) Var.: **escòch**.

scòtch n.m. (nom depauat) Papier adhesiu. Var.: **escòch**.

scotch vt. (*scòtchi*) (ang.) Fixar mé de scòtch. Var.: **escochar**.

S.C.P. Sigla per una *Societat civila professionala*.

scrabble n.m. Juèc d'origina americana que consistisse à formar de mòts e à li plaçar sus una grasilha, mé de ponchs marcats en foncion de la valor de cada letra e de l'emplaçament sus la grasilha.

scratch adj. inv. e n.m. (angl.) Escrach, escratch.

se pron. pers. Pronom personal reflechit de la tèrça persona: *Travallar per se.*

se conj. (*s'* davant vocala) 1. Sièrve à ntrodure una proposicion subordenada qu'indica una ipotèsi, la condicion d'un acte ò d'un estat: *Se posquessi, lo farii volontiers.* 2. Dins una frasa exclamativa ò interrogativa, exprimis la volontat ò lo regret: *S'auguessi sauput! S'anessiam au cinéma?* ◆ n.m. Ipotèsi, suposicion.

se adv. interr. (*s'* davant vocala) Sièrve à ntrodure una proposicion interrogativa indirècta: *Mi demanda se lo mieu roman agraderà au monde.*

Se Simbòle dau selèni.

seàs (sas) n.m. Sas. Var.: **seassal**.

seassal n.m. Sas.

seba interj. *Cridar seba*: Demandar d'arrestar, abandonar la partida, la lucha.

sebaceu, ea adj. Relatiu au sebum. ◇ *Glàndola sebacea*: Glàndola cutanea annexada à un pel e que secreta de sebum, que lubrifica lo pel à la susfàcia de la pèu.

sebançar vt. (*sebenqui*) Sabençar.

sebe n.m. Tinon per l'òli.

sebkhà n.f. Palun salada, que pòu èstre temporaneament assecada, qu'ocupa lo fond d'una depression, dins li regions desertiqui.

sebifèr, a adj. Que presenta, provòca una secrecion graissoa.

sebissa n.f. Baranha.

sebocistomatòsi n.f. Presença sus la pèu d'un molon de quistes sebaceus.

seborrea n.f. Aumentacion morbida de la secrecion dei glàndolas sebaceï e sudoripari de la pèu.

seborreïc, a adj. 1. De la natura de la seborrea. 2. Que sofrisse de seborrea: *Eczema seborreïc.*

seborreïda n.f. Dermatòsi esqüamoa sus la cara, sus lo torax.

sebum n.m. Secrecion grassa que produón li glàndolas sebaceï.

sec, a adj. 1. Que non contèn d'aiga, que non es banhat, qu'a perdut lo sieu element liquide: *Lu mieus vestits son secs.* ◇ Sensa umiditat atmosferica; que conoisce gaire la pluèia: *Un clima sec, la sason seca.* ◇ Sensa aumiditat ambienta: *Un luèc sec.* ◇ Dins lo quau non s'ajusta d'aiga: *Un whisky sec.* ◇ (fam.) *Regime sec*: Sensa alcòl. ◇ (fis.) *Vapor seca*: Vapor non saturanta. 2. Qu'a perdut la sieu umiditat naturala, la sieu frescor: *De boasc sec.* ◇ Si di d'aliments que si lèsson desidratat ò que son sotamés à un tractament especial per èstre conservats: *Un saussisson sec.* 3. Cen que si di rapidament, sensa amplessa ni resonança, ò de quauqua ren que provòca una impression viva ma sensa prolongament: *Un bosin sec.* ◇ *Còup sec*: Donat vivament. 4. Que ren acompanha, que si presenta ò existisse solet: *Èstre au pan sec e à l'aiga.* ◇ *Perda seca*: Que minga compensacion vèn aleugierir. ◇ *Guitarra seca*: Guitarra acostica que lo sieu son non es amplificat electricament. 5. *Vin sec*: Gaire sucrat e que la sieu sabor es pauc ò pron acida. 6. Que manca de doçor, d'amplessa e d'ornaments: *Un estile sec.* 7. Si di d'una partida de l'organisme que manca dei secrecions apropiadi: *Aver la boca seca, la pèu seca.* ◇ *À pen sec*: Sensa si banhar lu pens. ◇ *Tus sec*: Sensa expectoracions (per op. à *tus gras*). 8. Maigre: *Un òme grand e sec.* 9. Si di d'un biais de parlar brusc, rude: *Un refut sec.* ◆ adv. 1. D'un biais rude, brusc: *Començar sec.* 2. *Beure sec*: Beure sovent e en granda quantitat de bevendas alcolisadi. 3. (fam.) *Restar sec*: Restar nec.

sec n.m. 1. Cen que non es umide: *Cèrqui una sosta per mi metre au sec.* ◇ *À sec*: Sensa aiga; (fam.) *À cort d'ideas*. 2. (mar.) *À sec de tela*: Si di d'una nau que naviga sensa si servir dei sieu velas, en aprofèchant d'un foart vent arrier. ◇ *Si metre au sec*: S'encalar.

secable, a adj. Que pòu èstre talhat: *Un medicament secable.*

secam n.m. (sigla de *sequencial à memòria*) Sistema de television brevetat en lo 1956, adoptat dins divèrs país.

seca n.f. Aut-fond. Var.: **secan**.

secabèrris n.m. Aparelh electric que manda d'ària cauda per secar lu bèrris. Sin.: **secador**.

secada n.f. 1. Secadura. 2. Secaressa.

secadoaçes n. Rompedoaças.

secador n.m. Autre nom dau marasmi dei Oreadas. Sin.: **mossaïron foal**.

secador n.m. 1. Aparelh ò supoart per faire secar lo linge. 2. Secabèrris. 3. Local que sièrve au secatge de diferenti matèria. 4. Secalinge.

secadura n.f. (fam.) Problema, cruci. Var.: **secada**.

secafetge n. (fig., pop.) Persona que disturba la vida dei autres. Sin.: **emmerdaire**.

secalinge n.m. Aparelh que permete de secar lo linge gràcias à un corrent d'ària cauda. Sin.: **secador**.

secamans n.m. Aparelh que manda d'ària per si secar li mans.

secament adv. 1. D'un biais dur, foart, brusc: *S'aviar secament*. 2. D'un biais breu e brutal: *Replicar secament*.

secamolea n. (fig., pop.) Persona que disturba la vida dei autres. Sin.: **emmerdaire**.

secan n.m. Aut-fond, banc (6), tocant la mar. Var.: **seca**.

secan n.m. Aut-fond. Var.: **seca**.

secanha n.f. 1. Accion de faire secar. 2. Temps mes per faire secar quauqua ren.

secant, a adj. (mat.) Si di de doi corbas ò susfàcias qu'an un ponch ò divèrs ponchs en comun sensa èstre tangenti.

secanta n.f. (mat.) Drecha secanta (relativament à una corba, à una susfàcia. ◇ *Metòde de la secanta*: Metòde algoritmique de resolucio dei equacions.

secar vt. (*sequi*) Rendre sec, desbarrassar de la sieu umiditat. ◆ vi. Devenir sec.

secardin, a adj. Foaça amaigrit. Sin.: **emaciat**.

secarditge n.m. Amaigrement grandàs. Sin.: **emaciacion**.

secares(s)a n.f. 1. Estat de cen qu'es sec; ariditat: *La secaressa dau soal*. 2. Absença de pluèia: *Lo rescaufament climatic aumenta lu periòdes de secaressa*. 3. Bruscaria: *Responadre mé secaressa*. 4. Duretad d'execucion, mancaça de charma: *La secaressa d'un dessenh*.

secarós, oa adj. Aride.

secason n.f. Dessecacion.

secatge n.m. 1. Accion de secar ò de faire secar: *Lo secatge dei bèrris*. 2. Tractament que la sieu tòca es d'eliminar d'un còrs, parcialament ò totalament, l'aiga que li si tròva. 3. Passatge d'una jaça de pintura de l'estat liquide à l'estat solide.

secator n.m. 1. Autís en forma de ciseaux per talhar li brancas, lu rams. 2. Instrument analògue per talhar li volalhas.

seccion n.f. 1. Accion de talhar, de trençar; fach d'èstre talhat. 2. (mat.) *Seccion drecha (d'un cilindre ò d'un prisma)*: Interseccion de la susfàcia m'un plan perpendiculari ai generatriz. ◇ *Seccion plana d'un volume*: Interseccion dau volume m'un plan. 3. (tecn.) Dessenh en copa que mete en evidença de particularitats d'una construccion, d'una màquina, etc. 4. (fis.) *Seccion eficaça*: Grandor que permete de calcular la probabilitat dei interaccions d'un tipe donat entre particulas ò

nucleus. 5. Partida d'una via de comunicacion: *Una seccion d'autorota*. 6. Partida d'un percors d'una linha d'autobús, que sièrve de basa au calcul dau prètz que lo viatjaire deu pagar. ◇ Sotadivision d'una cambra de juridiccion. ◇ *Seccion dau Conseu d'Estat*: En França, formacion administrativa ò juridiccionala dau Conseu d'Estat. 7. Grope local d'aderents d'un partit, d'un sindicat, d'una associacion, que n'en constitueisse una sotadivision: *Una seccion departamentala de l'Institut d'Estudis Occitans*. ◇ *Seccion sindicala d'entrepresa*: Ensèm dei membres dau personal afillhat à un meme sindicat dins una empresa. 8. (mil.) Pichina unitat elementària constitutiva de la bateria dins l'artilharia, de la companhia dins l'armada de l'ària, l'infantaria, lo gèni, li transmissions e la màger part dei servicis. 9. (electr.) Bobina elementària d'un enrotlament de màquina. 10. *Seccion omogenea*: Partida d'una empresa, d'una usina ò d'un atalhier, constituïda de màquinas parieri ò de mejans de produccions equivalents, que lu sieus cost oraris de foncionament sont foarça vesins.

seccionament n.m. 1. Accion de seccionar; fach d'èstre seccionat. 2. (c. de f.) Zòna que separa la catenària ò lo ralh conductor dei linhas electrici en doi tronçons alimentats separadament.

seccionar vt. 1. Partir per seccions: *Seccionar una administracion*. 2. Talhar net, trençar: *La bala li avia seccionat una artèria*.

secession n.f. Accion qu'una fraccion de la populacion d'un Estat mena per si separar de la collectivitad nacionala per formar un Estat distint ò si restacar à un autre.

secessionista adj. e n. Que fa secession.

secolar, a adj. Seculari.

secularisacion (-izacion) n.f. Secularisacion.

secularisar (-izar) vt. Secularisar.

secolier, a adj. Seculier.

secolierament adv. Seculierament.

sècolo n.m. (it.) Siècle.

secorisme n.m. Ensèm dei mejans practics e terapeutics simples mes en òbra per intervenir m'ai personas en perilh e li prodigart lu premiers gèsts de secors. Var.: **socorisme**.

secorista n. 1. Membre d'una organisacion de secors per li victimas d'un accident, d'una catastròfa. 2. Persona capable de practicar lu gèsts ò lu metòdes dau secorisme. Var.: **socorista**.

secorrable, a adj. Que poarta secors volontiers. Var.: **socorable**.

secorrèire, eiritz adj. Secorrable. Var.: **socorrèire**.

secórrer vt. Secorrir. Var.: **socórrer**.

secorrir vt. (*secorissi*) Ajudar, portar assistença à; assistir, aparar. Var.: **secórrer, socórrer**.

secors n.m. 1. Ajuda, assistença à quauqu'un qu'es en perilh. 2. Ajuda financiara, materiala: Distribuir de secors. ◇ (dr.) *Dever de secors*: Obligacion alimentària entre espòs. 3. Mejans per portar assistença à quauqu'un en perilh: *Secors en mar*. 4. Cen qu'es utile; ajuda: *Sensa lo secors d'un amic, aurii jamai retrovat un travalh*. 5.

Renfoarç en òmes, en material. 6. De secors: Destinàt à servir en cas de necessitat, en remplaçament de quauqua ren: *Ròda de secors, eissida de secors*. Var.: **socors**. ◆ pl. Cauas que sièrvon à sec

secotina n.f. 1. (nom depauat) Pega liquida. 2. (fig., fam.) Persona que s'estaca à una altra, qu'es malaisat de s'en desbarrassar.

secrecion n.f. (fisiol.) 1. Operacion per la quala li cellulas elabòron de materiaus que son evacuats per un canal excretor vèrs un autre organe ò vèrs lo defoara (*secrecion extèrna* ò *exocrina*), ò deversats directament dins lo sang (*secrecion intèrna* ò *endocrina*). 2. Substança ensinda elaborada.

secret n.m. 1. Cen que deu èstre tengut escondut. ◆ *Secret d'Estat*: Caua que la sieu divulgacion risqueria de metre en perill lu interès de la nacion. 2. Discrecion, silenci à l'entorn de quauqua ren. ◆ *Èstre, metre dins lo secret*: Èstre, metre dins la confidènça. ◆ *En secret*: Secretament, sensa testimònis. ◆ *Secret professional*: Silenci, discrecion que li son tengutdi divèrsi professions sobre l'estat ò la vida privada dei sieus clients. 3. Cen que li a de mai escondut, de mai intime. 4. Biaïes escondut, gaire conoissut ò que si pòu dificilament aquistar per complir quauqua ren: *Lo secret dau bonur*. 5. *Metre quauqu'un au secret*: L'empresonar en lo privant de tota comunicacion m'au defoara. 6. Mecanisme escondut, element, combinason que la sieu conoissença es indispensabla per faire foncionar quauqua ren. Var.: **segret**.

secret, a adj. 1. Gaire conoissut, qu'es tengut escondut: *Una negociacion secreta*. 2. Qu'es plaçat per èstre amagat. 3. Que non es aparent; intime, misteriós. 4. (lit.) Que non fa de confidènças, que non laissa paréisser grand caua. Var.: **segret**.

secreta n.f. 1. (liturgia cat.) Orason qu'acabava l'ofertòri de la messa. 2. Polícia secreta. 3. Compartiment escondut d'un mòble. Var.: **segreta**.

secretament adv. En secret, d'escondilhons. Var.: **segretament**.

secretar vt. Sotametre à l'operacion de secretatge.

secretar vt. Operar la secrecion. ◆ (fig.) Provocar, far naïsser: *Secretar l'enuèi, l'òdi*.

secretararia n.f. *Secretararia d'Estat*: organisme administratiu sobeiran de la curia romana, qu'à la sieu tèsta es lo cardinal secretari d'Estat, au Vatican. Var.: **segretaria**.

secretari, ària n. 1. Persona encargada de redigir de letras, de classar la corrspondènça, etc.: *Secretària de direccion*. 2. *Secretari de redaccion*: Redactor encargat, dins un jornal, una maion d'edicion, de coordenar li activitats redaccionali. 3. Persona que mete per escrich li deliberacions d'un acamp, que encargada de la sieu organizacion, dau sieu foncionament. ◆ *Secretari de comuna*: Persona qu'assegura, dins una comuna e sota l'autoritat dau cònse, divèrs travalhs administratius. ◆ *Secretari d'Estat*: Membre dau govèrn, en França, generalament plaçat sota l'autoritat d'un ministre ò dau Premier ministre e qu'agisse per delegacion; ministre dei

Afaires estrangiers, ai Estats-Units; titulari de divèrs poastes ministerials, en Grand-Bretanha; cardinal qu'a au Vatican lo ròtle de premier ministre. ◆ *Secretari general*: Dirigents de divèrs partits politics (*premier secretari* dins d'autres païes) ò de sindicats. ◆ *Secretari general dau govèrn*: Responsable dau secretariat general dau govèrn. ◆ *Secretari general de la República*: Responsable dau secretariat general de la presidença de la República, que lo cap de l'Estat nomena. ◆ *Secretari dau comitat d'entrepresa*: Membre dau comitat d'entrepresa, elegit, qu'establisce l'òrdre dau jorn e redigisse lo procès-verbal d'acamp m'au president dau comitat. ◆ *Secretari general de l'O.N.U.*: Director dau Secretariat general d' l'O.N.U., nomenat per l'Assemblada generala. Var.: **secretari, secretària**. ◆ n.m. (mar.) Dins la marina anciana, persona qu'assegurava l'intendença à bòrd d'una nau (ròtle que pilhèt mai tardi lo comissari de bòrd). Sin.: **escrivan**.

secretari n.m. 1. Mòble mé de tiradors e de casiers, que compoarta una susfàcia plana per escriure, escamotabla ò non. Var.: **secretari, secretera, segretera**. 2. (zool) Serpentari.

secretariat n.m. 1. Eplec, foncion de secretari, de secretària. 2. Mestier de secretari, de secretària. 3. Bureu dont travaïha un secretari, una secretària, per d'escripturas, d'expedicions, d'enregistraments, de classaments. 4. Ensèm dei travalhs de gestion, d'organizacion de quauqua ren. 5. *Secretariat d'Estat*: Ensèm dei servicis sota l'autoritat d'un secretari d'Estat. ◆ *Secretariat general dau govèrn*: Organe encargat de la preparacion dei conseus ministerials e de la coordinacion de l'accion governamental. ◆ *Secretariat general de la presidença de la República*: Organe encargat, m'au secretariat general dau govèrn, de la preparacion dei conselus ministerials e dau ligam entre la presidença de la República e l'ensèm dei poders publics. ◆ *Secretariat general de l'O.N.U.*: Organe administratiu dei Nacions unidi, sota l'autoritat dau secretari general. Var.: **segretariat**.

secretariat-grafi n.m. Grafi.

secretari-grafier, secretària-grafiera n. Grafier, grafiera.

secretatge n.m. (tecn.) Operacion dins la quala si tràcton lu pels dei pèus de coniu denant dau rastage, au mejan d'una solucion de nitrat mercurós.

secretera n.f. Secretari (mòble). Var.: **segretera**.

secretes(s)a n.f. Caractèr secret. Var.: **segretes(s)a**.

secretina n.f. Ormòna secretada per la mucoa duodenala à l'arribada dau quime, e que provòca la secrecion dau suc pancreatic e dau suc intestinal.

secretor, tritz adj. (fisiol.) Que secreta.

secretòri, òria adj. Relatiu à la secrecion.

sècta n.f. 1. Ensèm de personas que professon una mema doctrina (filosofica, religioa, etc.). 2. Gropament religiós, claus e creat en oposicion à d'ideas e à de practicas religioi dominanti. 3. Clan constituït per de personas qu'an la mema ideologia.

sectari, ària adj. e n. Si di de quauqu'un que, per intolerança ò estrechessa d'esperit, refuda d'admetre li opinions diferenti d'aqueli que profèssa. ◆ adj. Que testimònia d'un tau comportament: *Un esperit sectari*. ◆ n. Partidari d'una doctrina religioa ò filosofica e, en perticulier, membre d'una sècta, d'una fraccion dissidentia d'una religion.

sectarisme n.m. Caractèr d'una persona sectària.

sectator, tritz n. 1. Partidari declarat de la doctrina, dei opinions de quauqu'un. 2. Membre d'una sècta. Sin.: **seguilhon**.

sector n.m. 1. Camp defini d'activitat economica, sociala dins un Estat, una organisacion, una institucion: *Lo sector economic*. 2. Part de l'activitat economica nacionala sus la basa de la proprietat dei empresas: *Sector privat, sector public*. 3. (fam.) Luèc quau que sigue: *Que fas dins lo sector?* 4. Sotadivision d'una zòna d'urbanisme sotamessa à un regime particulier: *Sector sauvagardat*. 5. (mil.) Zòna d'accion ò territòri sota la proteccion d'una granda unitat. ◇ *Sector postal*: Circonscripcion dau servici de la poasta ai armadas. 6. Sotadivision d'una ret de distribucion electrica: *Una pana de sector*. 7. (geogr.) *Sector frèi, sector caud*: Caduna dei parts d'una depression ciclonica, determinada en foncion de la posicion dei fronts. 8. Sotadivision estadistica que la comptabilitat nacionala emplega. 9. (mat.) *Sector angulari*: Partida de plan limitada per doi miègi drechas de mema cima. ◇ partida d'un disc limitada per doi rais.

sectorial, a adj. Relatiu à un sector, à una categoria professionala. Var.: **sectoriau**.

sectoriau, ala adj. Sectorial.

sectorisacion (-izacion) n.f. Reparticion en diferents sectors geografics.

sectorisar (-izar) vt. Procedir à la sectorisacion de.

secular(i), a (-ària) adj. 1. Que si debana cada cent ans. ◇ *An seculari*: Darrer an d'un siècle. 2. Var.: **secolar**.

secularament adv. Seculierament.

secularisacion (-izacion) n.f. Accion de secularisar; lo sieu resultat.

secularisar (-izar) vt. Rendre (un clergue) à la vida laïca; laïcisar (de bens de Glèia).

seculier, a adj. 1. Si di d'un prèire que non apartèn à un òrdre ni à un institut religiós (per op. à *regulier*). 2. Si diá de la justícia laïca, temporal (per op. à *elesiastica*). ◇ *Braç secular*: Potença de la justícia laïca temporal. Var.: **secular, secolar**.

seculier n.m. Laïc ò prèire secular. Var.: **secular, secolar**.

seculierament adv. D'un biais secular. Var.: **secularament, secolarament**.

securi n.f. Destrau (Ròcabilhiera).

securisant (-izant), a adj. Que securisa.

securisacion (-izacion) n.f. Accion de securisar.

securisar (-izar) vt. Donar un sentiment de seguretat à, levar l'ansia, la timor.

securit n.m. (nom depauat) Vèire de seguretat obtengut per trempatge.

securitari, ària adj. Relatiu à la seguretat publica.

seda n.f. 1. Substança à basa de fibroïna e de sericina, secretada sota forma de fieu fin per divèrs artropòdes. 2. Estòfa facha mé la seda producha per la toara dau bombix de l'amorier ò *manhan*. ◇ (fig.) Cen qu'es fin, lusent, doç coma lu fieu de seda: *La seda dei tieus bèrris*. ◇ *Papier de seda*: Papier foarça fin e translucide. 3. Pel dur e regde dau poarc, dau singlar e de divèrs invertibrats. 4. *Seda vegetala*: Pels sedós à l'entorn dei granas d'uni plantas.

sedan n.m. Drap fin e unit, generalament negre, fabricat à Sedan.

sedar vt. Calmar, assuausar.

sedatiu, iva n.f. e n.m. (med.) Si di de tota substança qu'agisse còtra la dolor, l'ansia, l'insomnia ò que modèra l'ativitat d'un organe.

sede n.f. (it.) Sèti. ◇ *Aver sede, tenir sede*: Aver lo sieu sèti dins un acamp.

sedenc n.m. Coarda treçada mé de crins de cavau, que lu gardians de Camarga emplégon per agantar li bèstias sauvatgi.

sedent, a adj. Decent, que convèn.

sedentari, ària n. 1. Que soarte gaire, que rèsta ordinarlament au sieu. 2. (antrop.) Que rèsta dins una region determinada (per op. à *nomade*). ◆ adj. Que non compoarta ò que non demanda de desplaçaments: *Un travalh sedentari*.

sedentarisacion (-izacion) n.f. (antrop.) Passatge de l'estat nomade à l'estat sedentari.

sedentarisar (-izar) vt. Rendre sedentari. ◆ **si sedentarisar** v.pr. Passar de l'estat nomade à l'estat sedentari.

sedentaritat n.f. Fach d'èstre sedentari.

sedia gestatoria n.f. (latin) Cadieràs montat sus un brancard per quatre braç, sus lo quau si portava lo papa en de circonstanças solemni.

sedicion n.f. (lit.) Rebellion preparada e organisada còtra lo poder establìt.

sediciós, oa adj. (lit.) Que pilha part à una sedicion, qu'organisa una sedicion. ◆ Que poarta à la sedicion: *D'escrichs sediciós*.

sediment n.m. 1. Depaus mòble laissat per l'aiga, lo vent e lu autres agents d'erosion, e que, en foncion de la sieu origina, pòu èstre marin, lacustre, glaciari, etc. 2. Depaus que si forma dins un liquide dons de substanças son en suspension.

sedimentacion n.f. 1. Ensèm dei fenomènes que ménon à la formacion e au depaus d'un sediment. 2. *Velocitat de sedimentacion (globulària)*: Examèn dau sang que consistisse à mesurar la caduda dei emacias dins una colomna de sang renduda incoagulabla, e que permete de conóisser l'importança d'un procèssus infecciós ò inflamatori, quala que n'en sigue la natura.

sedimentar vi. Si depaugar per sedimentacion. ◆ **si sedimentar** v.pr. Si depaugar per sedimentacion.

sedimentari, ària adj. Qu'a lo caractèr d'un sediment, que resulta d'una sedimentacion. ◇ *Ròca sedimentària*: Ròca formada per lo depaus pauc ò pron continu de materiaus manlevats sus lu continents après alteracion dei ròcas preexistenti e transpoart per d'agents mecanics extèrnes (aiga ò vent).

sedimentologia n.f. (geol.) Estudi dei sediments e dei ròcas sedimentari.

sedós, oa adj. Fin e doç au tocar coma de seda: *Una lana sedoa*.

sedós, oa n. Industrial que trabalha Industrial que trabalha ò vende la seda.

seduccion n.f. 1. Accion, fach de sedurre, d'atirar: *Lo poder de seduccion dei sòus*. 2. Mejan, poder de sedurre: *Una filha plena de seduccion*.

seducent, a adj. Sedusent.

seductor, tritz adj. e n. Que sedue, que fa de consuistas amoroï nombroï: *Es una granda seductritz*.

seduda n.f. Sesiha, session.

sedurre vt. (*sedui*) 1. Atirar fortament, s'impauar à (quauqu'un) per una qualitat. 2. Obtenir li favors de.

sedusent, a adj. . Qu'exercisse un atrach important per li sieu qualitats, la sieu beessa. 2. Temptant: *Una idea seducenta*. Var.: **seducent**.

sefaradi adj. e n. Judieu dei país mediterraneus (per op. à *asquenasi*).

sega n.f. 1. Sèrra (autís per talhar). 2. (pop.) Masturbacion masculina.

segabond n.m. 1. Serreta. Var.: **segabòndo**. Sin.: **rebrondaire**. 2. Segada.

segabòndo n.m. Segabond.

segada n.f. Dalhatge.

segadura n.f. Sobras en pòuvera que tomba d'una matèria que si sèrra, en particulier dau boasc.

segaira-batedoira n.f. (agric.) Màquina per segar lo blad, etc. e lo batre.

segaire, airtz n. Persona que sega, que fa li meissions.

segairitz n.f. Dalhaira. Sin.: **dalhadoira**.

ségala n.m. Cereala cultivada per sus li tèrras pauri e frèii per lo sieu gran e coma forratge (Familha dei gramineas). Var.: **segue**.

segaliera n.f. Tèrra à ségala, tèrra semenada de ségala.

segar vt. (*segu*) Talhar au mejan d'un dalh ò d'una sega.

segaria n.f. Usina dont lo boasc es debitat au mejan d'aisinas mecaniqui.

segeta n.f. Cadiera traucada.

segil n.m. Sageu.

segilar vt. Sagelar.

sègle n.m. [*'sèkkle*] Durada de cent ans. Var.: **siècle**, forma correnta.

segment n.m. 1. Porcion ben delimitada, destacada d'un ensèm: *Lu segments de la cadena parlada*. ◇ (espec.) *Segment de drecha*: Porcion de drecha limitada per doi ponchs (Lo *segment de drecha orientat* a un sens).

◇ *Segment circulari*: Porcion de plan limitada per un arc de cercle e la coarda que la sotatende. ◇ *Segment de \mathbb{R}* : Interval barrat de \mathbb{R} . 2. (zool.) Aneu dau còrs dei anelides e dei artropòdes. Sin.: **metamèr**. 3. (mecan.) *Segment de piston*: Aneu elastic que rende estanc lo piston dins lo cilindre d'un motor. ◇ (autom.) *Segment de fren*: Pèça en forma de creissent que poarta una garnidura de friccion e que s'aplica còntre lo tamborn dau fren sota l'efècte d'una pression.

segmentacion n.f. 1. Partiment en segments. 2. (biol.) Ensèm dei promieri divisions de l'òu après la fecondacio.

segmental, a adj. (ling.) relatiu à un segment de la cadena parlada. Var.: **segmentau**.

segmentar vt. Talhar, partir en segments.

segmentari, ària adj. 1. Relatiu à un segment. 2. Qu'es partit en segments.

segmentau, ala adj. Segmental.

segond(d) prep. D'après, en foncion de: *Segond lu expèrts, lo clima si rescaufa*.

segond, a adj. 1. Que vèn immediatament après lo promier: *Arribar à la segonda plaça*. ◇ *De segonda man*: Indirectament; d'ocasion. 2. Que s'ajusta à quauqua ren de natura identica: *Segonda joinessa*. ◇ *Estat segond*: Estat anormal, dins lo quau la persona non a la consciença dei sieus actes. 3. Que vèn après lo promier dins un òrdre de valor, de meriti, etc.: *Un segond ròtle*. 4. (mat.) Si di d'un simbòme literal afectat de doi accents: *A''* si liège «*A segonda*».

segond n.m. 1. Persona que n'ajuda una altra dins un afaire, dins un emplec: *Un segond de coïna*. 2. (mar.) Segond capitani. ◇ Oficier que vèn après lo comandant d'una nau de guèrra e que lo pòu remplaçar. 3. *En segond*: Sota lu òrdres d'una altra persona.

segonda n.f. 1. Unitat de mesura de temps (simbòle s), equivalenta à la durada de 9 192 631 770 periòdes de la radiacion que corresponde à la transicion entre lu doi niveus iperfins de l'estat fondamental dau l'atòme de cesi 133; sessantena partida d'una minuta. 2. Temps cortet: *Aspèra una segonda!* 3. En França, promiera annada de liceu; dins d'autres país, coma en Itàlia, segonda annada d'un nivèu (collègi, liceu). 4. (coregr.) Segonda posicion de dança classica. 5. (mús.) Interval de doi gras conjonchs. 6. *Segonda d'angle*: Unitat de mesura d'angle plan (simb. ") que vau 1/60 de minuta, es à dire $\pi/648\ 000$ radian. 7. Placenta.

segondament adv. En segond luèc.

segondar vt. Servir d'ajuda (à quauqu'un) dins un travalh; ajudar, assistir.

segondari, ària adj. 1. Que non a la promiera plaça dins un camp donat, qu'a solament una importança reducha, accessòri: *Una question segondària*. 2. Que vèn en segond dins lo temps. ◇ (geol.) *Èra segondària* ò *segondari*, n.m.: Tèrça division dei temps geologics, que vèn après lo primari e aque dura pauc ò pron 165 milions d'annadas, marcada entre autri cauas per la preponderança e la varietat dei reptiles e l'aparicion dei auceus e dei mamifèrs. Sin.: **mesozoïc**. 3. (econ.) *Sector*

segondari ò *segondari*, n.m.: Ensèm dei activitats economiqui que correspoàndon à la transformacion dei matèrias primièri en bens productius ò en bens de consum. 4. (med.) Si di de tota manifestacion patologica consecutiva à una altra. ◇ *Efècte segondari*: Patologia deuguda à la presa d'un medicament. 5. (psicol.) Si di en carecterologia d'una persona que li sieu reaccions ai eveniments son lenti, duradissi e profondi. 6. (geogr.) Si di d'una formacion vegetala non originala, ligada à l'accion de l'òme. 7. (quim.) Si di d'un atòme de carbòni ligat à doi autres atòmes de carbòni. 8. (bot.) Si di de l'estructura d'una raïç ò d'un pen ancians quora foncionon li assisas generatriz, qu'asseguron la creissença en espessor, ò encara de l'estructura dei formacions que n'en resúlton (boasc, rusca).

segondari n.m. 1. Ensenhament segondari. 2. Èra segondària. 3. (electr.) Enrotlament religat au circuit d'utilisacion dins un transformator, ò enrotlament non connectat à la ret dins una màquina sincròna.

segondariament adv. D'un biais segondari, accessòri.

segre vt. (*seguir*) Seguir.

segregabilitat n.f. (tecn.) Tendença que possedisson lu grans mai gròs d'un mesclum, en particular d'un betum, à si separar sota l'accion de la pesantor.

segregacion n.f. 1. Accion de separar li personas en rason de la sieu origina, de la sieu religion, de la sieu color de pèu, etc., dins un país, una collectivitat: *Segregacion racia*la, *segregacion sociala*. 2. (metall.) Separacion parciala de divèrsi partidas omogeneï d'un aliatge pendent la sieu liquefaccion.

segregacionisme n.m. Política que mete en avant la segregacion raciala.

segregacionista adj. e n. Dau segregacionisme; partidari de la segregacion raciala.

segregat, ada adj. Sotamés à la segregacion, à la segregacion raciala.

segregatiu, iva adj. De la segregacion; que la favorisa ò que la practica.

segret n.m. Secret.

segreta n.f. Secreta.

segretament adv. Secretament.

segretari, ària n. Secretari, secretària.

segretaria n.f. Secretaria.

segretariat n.m. Secretariat.

segreteria n.f. Secretari (mòble).

segretes(s)a n.f. Secretes(s)a.

segue n.m. Ségala.

seguent, a adj. Que vèn après: *La pàgina seguenta, lo pacient seguent*. Sin.: **d'après**. ◆ n. Aqueu ò aquela qu'acompanha, escòrta, en particular dins li pèças de teatre.

seguedilha n.f. Cançon e dança populari espanhòli rapidi, de tres temps, d'origina andalosa.

seguet n.m. Part de la sàvega, vèrs l'extremitat de la mànega.

seguida n.f. 1. 1. Accion de seguir. 2. (dr.) *Drech de seguida*: Drech d'un creancier ipotecari de sasir

l'immòble ipotecat meme se non apartèn plus au sieu debitor. ◇ *Drech per un autor d'òbras grafiqui ò plastiqui* (e per lu sieus eiretiers pendent 50 ans) de tocar una partida dau prèt de venda d'aquesti òbras. 3. (dr. intern.) Drech qu'un belligerant si pilha de seguir una nau e de la capturar fins au sieu poart de destinacion. 3. Succession, encadenament de fachs que vènon un après l'autre. 4. Òrdre, ligason logica entre de cauas, d'actes: *Un rasonament sensa seguida*. ◇ *Aver de seguida dins li ideas*: Èstre perseverant. ◇ *Esperit de seguida*: Disposicion d'esperit que buta à perseverar dins li sieu empresas. ◇ *Sensa seguida*: Incoerent. ◇ *Dins la seguida*: Mai tardi. ◇ *De seguida*: Sensa interrupcion. 5. Cen que vèn après una caua ja conoissuda: *Non veï l'ora de conóisser la seguida d'aquesto roman*. ◇ *En seguida (de)*: Après. ◇ *Donar seguida à quauqua ren*: Lo contunhar, s'en ocupar (d'una demanda, per ex.). ◇ *Sensa seguida*: Si di d'un article que non es renovelat quora es agotat. 6. Cen que resulta de quauqua ren, consequença: *Es un affaire qu'aurà de seguidas grèvi*. 7. Ensèm de personas qu'acompanhon un aut personatge. 8. Apartament dins una ostalaria de luxe. 9. (mús.) Seria de pèças instrumentali escrichi dins lo meme ton e que relèvon de la dança. ◇ Acampament de fragments musicals extrachs d'una òbra teatrala, coregrafica, lirica. 10. Seria de cauas messi una à costat de l'autra: *Una seguida de mòts*. 11. Ensèm d'objèctes de mema natura. 12. (mat.) Familha d'elements indexada per l'ensemble dei entiers naturals.

seguidisme n.m. 1. Tendença à seguir lu eveniments sensa lu criticar. 2. Actituda de quauqu'un qu'adòpta globalament li ideas d'un partit politic, d'un sindicat, etc., sensa lu examinar, sensa esperit critic.

seguidista adj. e n. Que manifesta de seguidisme.

seguilhon n.m. Sectator.

seguir vt. (*seguisse*) 1. Anar, venir èstre après; acompanhar: *Seguir quauqu'un per carriera*. 2. Caminar darrier per surveilhar; espiar: *Seguir un ladre*. 3. Venir après (dins lo temps): *Lu bagatges seguiran*. ◇ *Faire seguir*: Formula messa sus li letras per indicar que dévon que dévon èstre rexpediti à la novèla adreïça dau destinatari. 4. Anar dins una direccion determinada en si tenent au lòng de quauqua ren: *Seguir la ribiera*. ◇ (fig.) Si conformar à, imitar: *Seguir la mòda, seguir un exemple*. 5. *Seguir un metòde, un tractament*: Li si sotametre embé regularitat, assiduitat. 6. Èstre atentiu, s'interessar à: *Seguir l'actualitat, seguir una partida de balon à la television, seguir un malaut*. ◇ *Seguir un cors*: Li assistir embé assiduitat. 7. *Seguir un affaire*: N'en pilhar conoissença à flor e à mesura dau sieu debanar. 8. Capir: *Seguir una conversacion, un rasonament*. 9. *Seguir lu sieus gusts*: Li s'abandonar. 10. Aprovar, sostenir quauqu'un; agir dins lo meme sens. Var.: **segre**. ◆ v. impers. (lit.) Resultar: *Seguisse d'aquí que...* ◆ vi. Au poker, escometre per poder restar dins lo juèc. ◆ **si seguir** v.pr. 1. Èstre plaçat un après l'autre dins un òrdre regulier. 2. Venir après: *Lu jorns si seguïsson*. 3. S'encadenar: *De rasonaments que si seguïsson*.

segur, a adj. 1. Qu'es possible de s'en fidar: *Un amic segur*. 2. Qu'es sensa perill: *Una rota segura*. 3. Que non

s'en pòu dubitar, qu'es vèr, exacte: *Un fach segur*. 4. Que saup sensa minga dubi: *Èstre segur de quauqua ren*. 5. *Aver un gust segur*: Ben jutjar de la valor dei cauas. ◇ *Aver la man segura*: Aver la man fèrma, que non tremoala. ◇ *Segur, ben segur, mai que segur*: Certament. ◇ Dins un luèc segur: *Dins un luèc sensa perill, sensa risc*. ◇ *Lo temps non es segur*: Pòu devenir marrit.

segurament adv. Certament.

seguretat n.f. 1. Situacion dins la quala quauqu'un, quauqua ren, es expauat à minga perill, à minga risca d'agression fisica, d'accident, de raubarici, de deterioracion. ◇ *Seguretat publica*: Element de l'òrdre public. ◇ *Seguretat sociala*: Ensèm dei mesuras legislativi e administratiu qu'an per objècte de garentir lu individús e li familhas còntre d'unu riscs, sonats riscs socials; ensèm dei organismes administratiu encargats d'aplicar aquesti mesuras. ◇ *Seguretat rotiera*: Ensèm dei règlas e dei servicis que la sieu tòca es la proteccion dei usanciers de la rota. ◇ *Seguretat civila*: Ensèm dei mesuras de prevencion e de secors necessaris, en toti circonstanças, à la proteccion e à la sauvagarda dei poblacions. 2. Situacion de quauqu'un que si sente à la sosta, qu'es rassegurad. 3. (arm.) Dispositiu dau mecanisme d'una arma de fuèc qu'empacha tot còup intempestiu. 4. *De seguretat*: Destinad à prevenir una accident ò un eveniment contrari ò n'en limitar lu efèctes.

Var.: **seguritat, segurtat**.

seguritat n.f. Seguretat.

segurtat n.f. Seguretat.

seirada n.f. Sereada.

seiròc n.m. Siròc.

seirocada n.f. Sirocada.

seirocàs n.m. Sirocàs.

seiron n.m. Pichina taca cutanea d'aspècte farinós que s'atròva generalament sus la cara.

seironós, oa adj. De la natura dau seiron; cubèrt de seirons.

seïsmal, a adj. Sismal. Var.: **seïsmal**.

seïsmal, ala adj. Seïsmal.

seïsme n.m. 1. Movement bruscat de l'escorça terrèstra, que si produe en profundor, à partir d'un epicentre. Sin.: **terratrémol**. 2. (fig.) Escombulh: *Aquela nòva es estada un seïsme*.

seïsmic, a adj. Sismic.

seïsmicitat n.f. Sismicitat.

seïsmografe n.m. Sismografe.

seïsmograma n.m. Sismograma.

seïsmologia n.f. Sismologia.

seïsmologic, a adj. Sismologic.

seïsmològue, òga n. Sismològue, sismològa.

seïsmometria n.f. Sismometria.

seitre n.m. Dalhaire.

sejorn n.m. Sojorn.

sejornar vt. Sojornar.

sèla n.f. 1. Sèti incurvad de cuer que si mete sus l'esquina d'un cavau d'un muu, d'un dromadari, etc. ◇ *Cavau de sèla*: Pròpri à èstre montat. ◇ *Èstre ben en*

sèla: Èstre ben en plaça dins la sieu situacion. ◇ *Tornar metre quauqu'un en sèla, si tornar metre en sèla*: Ajudar quauqu'un à restablir lu sieus afaires, restablir sa situacion. 2. Pichin sèti sus lo quau s'assèta un ciclista, un motociclista, un tractorista. 3. (anc.) Cadiera traucada. ◇ *Anar à la sèla*: Defecar. 4. Tròc de carn (anheu, cabra cèrvia) que corresponde à la region lombària m'ai muscles abdominals. 5. Supoart, lo mai sovent mé tres pens, provedit d'un plateau que vira, sobre lo quau l'esculptor plaça la matèria que travailha. 6. (zool.) Grope d'aneus que, dins lo lombric, prodúon lo mucus qu'enviròuta la punta. ◆ pl. Matèrias fecali.

selacian n.m. *Selacians*: Sotaclasse de peis marins de l'esquelèt cartilaginós, de la pèu recubèrta de denticules, que contèn li raia e lu peis-cans.

selaginèla n.f.

selar vt. (*sèli*) Provedir d'una sèla (un cavau, un muu, un dromadari, etc.).

selaria n.f. 1. Lo tot dei sèlas e dei arnescs dei cavaus d'una escuderia. 2. Luèc dont si méton li sèlas e lu arnescs dei cavaus. 3. Tecnica de fabricacion dei sèlas e dei arnescs; activitat e comèrci dau selier.

selaria-garnissatge n.m. Ensèm dei operacions de confeccion e de montatge de l'adobament interior dei veïcules.

selaria-marroquinaria n.f. Travalh dei cuers e dei pèus per la confeccion d'articles variats e, especialament, d'articles de viatge.

selatge n.m. Accion de sela (un cavau, etc.); lo sieu resultat.

seleccion n.f. 1. Accion de seleccionar, de causir li personas ò li cauas que convènon. ◇ *Seleccion professionala*: Accion de causir de candidats à una profession, en foncion de qualitats donadi (diplòma, experiença, etc.). ◇ (mil.) Operacion preliminarària à l'apèl dau contingent, à l'engatjament. Sin.: **revisión**. 2. (tecn.) Sus un material, un aparelh, causida de cen que corresponde à una demanda pontuala: *Boton de seleccion d'un canal de television*. 3. Ensèm dei elements causits: *Vaquí una seleccion de libres per lo concors*. 4. Causida, dins una espècia animala ò vegetala, dei individús reproductors que li sieus qualitats ò li sieus caracteristicas permèton de melhorar l'espècia ò de la modificar dins un sens determinat. ◇ (biol.) Seleccion naturala: Sobrevivença dei varietats animala ò vegetala mai adaptadi, que domínon ò elimínon li autri. ◇ *Seleccion dei colors*: En estamparia, Procediment fotografic ò electronic que permete d'isolar li tres colors primari per establir, à partir d'un original, lu clichats d'impression; per ext., lu film que resúlton d'aquesta analisi.

seleccionable, a adj. Que pòu èstre seleccionat: *Aqueu a ja jugat per un altra equipa nacionala, non es seleccionable*.

seleccionaire, airtiz n. Persona (dirigent esportiu, tecnician) que fa una seleccion, que n'es encargat.

seleccionar vt. Causir, dins un ensèm, lu elements que respoàndon lo mai ben à un critèri donat.

seleccionat, ada adj. e n. Causit entre d'autres, en vista d'una espròva, d'un concors, etc. ◆ n. Qu'a fa l'objècte d'una seleccion: *De vins seleccionats*.

selectivament adv. D'un biais selectiu.

selectivitat n.f. 1. (tecn.) Caractèr de cen que separa ben. (espec.) Qualitat d'un receptor de radiodifusion selectiu.

selector n.m. 1. Commutator ò dispositiu que permete de causir un organe, un percors, una gamma ò un canal de frequenças, etc., au mitan d'un nombre donat de possibilitats. 2. Pedala qu'acciona lo cambiament de velocitat sus una motocicleta ò d'unu velomotors.

selenat n.m. Seleniat.

selène, a adj. (didact.) De la Luna.

selèni n.m. Non-metal solide, analògue au sofre, de densitat 4,8, que fonde à 216°C, que la sieu conductivitat electrica aumenta m'au lume recevut; element (Se) de n° atomic 34 e de massa atomica 78,96.

seleniat n.m. Sau de l'acide selenic. Var.: **selenat**.

selenic adj. m. Si di de l'anidride SeO₃ e de l'acide correspondent H₂SeO₄.

selenidric adj. m. *Acide selenidric*: Acide H₂Se, finda sonat *acide seleniat*.

seleniós adj. m. Si di de l'anidride SeO₂ e de l'acide correspondent H₂SeO₃.

selenit n.m. Sau de l'acide selenic.

selenit, a n. Abitant imaginari de la Luna.

selenitós, oa adj. (quim.) Que contèn de sulfat de calci: *Sabla selenitosa*.

seleniur(e) n.m. Combinason de selèni m'un còrs simple.

selenografia n.f. Descripcion de la Luna.

selenografic, a adj. Relatiu à la selenografia.

selenologia n.f. Estudi de la Luna.

seleta n.f. 1. Pichin sèti de boasc dont si faía assetar un acusat au tribunal (espec. dins lu tribunals de l'Inquisicion). ◇ *Èstre sus la seleta*: Èstre acusat, mes en causa. ◇ *Metre quauqu'un sus la seleta*: Li pauar totplen de questions, temptar de lo faire parlar. 2. Pichina sèla d'esculptor. 3. Supoart, en general mé tres ò quatre pens, per portar una planta vèrda, un objècte decoratiu. 4. Pichin sèti suspendut à una coarda, à l'usatge dei obriers dau bastiments.

selha n.f. 1. Bacina. 2. Recipient de boasc ò de tela, que sembla un coàs, per tirar ò portar d'aiga.

selhon n.m. Pichina selha.

selhon n.m. 1. Traça laissada à la susfàcia d'un camp per un instrument per laurar. Sin.: **rega**. 2. Pista gravada à la susfàcia d'un disc fonografic e que contèn l'enregistrament. Var.: **silhon**.

selier n.m. Aqueu que fabrica, vende ò repara de sèlas e d'articles d'arnescament.

selonenc adj. e n.m. Varietat d'olivier, que si cultiva sobretot à Selon.

selonenca adj. e n.f. Varietat d'oliva.

sema n.m. (ling.) Unitat minimala de significacion qu'ientra, coma compauant, dins lo sens d'una unitat lexicala. Sin.: **trach semantic**.

semafòr(e) n.m. 1. Poaste de senhalisacion establît sus una coasta per comunicar per senhals optics m'ai naus en vista. 2. (c. de f.) Senhal d'arrèt, constituït d'una ala roja horizontala en senhalisacion mecanica (associada de nuèch à un fuèc roge) e d'un fuèc roge en senhalisacion luminoà.

semaforic, a adj. Relatiu au semaforè.

semantema n.m. (ling.) Element que recampa toi lu trachs semantic d'una unitat lexicala (Per ex., lo mòt *cadiera* contèn lu trachs especifics que perméton de lo destriar dei autres sètis).

semantic, a adj. 1. Relatiu au sens, à la significacion dei unitats lingüistiqui. ◇ *Trach semantic*: Sema. 2. Relatiu à la semantica. 3. (log.) Que pertòca l'interpretacion, la significacion d'un sistema formal (per op. à *sintaxic*).

semantica n.f. 1. Estudi scientific dau sens dei unitats lingüistiqui e dei sieu combinasons. 2. (log.) Estudi de proposicions d'una teoria deductiva dau ponch de vista de la sieu veritat ò de la sieu faussetat.

semanticament adv. Dau ponch de vista semantic.

semantician, a adj. Lingüista que la sieu especialitat es lo semantisme.

semantisme n.m. Contengut semantic d'una unitat lingüistica.

semasiologia n.f. (ling.) Estudi semantic que consistisse à partir dau signe lingüistic per anar vèrs la determinacion dau concèpte (per op. *onomasiologia*).

semblaire, airitz n. Parier.

semblablement adv. (lit.) D'un biais semblable.

semblable, a adj. 1. Que sembla quauqu'un, quauqua ren d'autre, qu'es de la emma natura, de la mema qualitat; parier. 2. D'aquesta natura; tau (sovent pejoratiu): *De dont soarte una istòria semblabla*. Sin.: **parier**. 3. (geom.) *Figuras semblabli*: Figuras dau plan tali qu'existisse una similituda que tranforma una en l'autra.

semblable, a n. (M'un possessiu) 1. Èstre uman, persona semblabla: *Tu e lu tieus semblables*. 2. Èstre animat, considerat per rapoart à-n-aquelu de la sieu espècia: *Partatjar lo destin dei sieus semblables*.

semblança n.f. Aparença.

sembla-faussa n.f. Enlusiment, illusion. Sin.: **faus-semblant**.

semblanom n.m. Escais-nom.

semblant n.m. 1. *Un semblant de*: Una aparença de: *Li a un semblant de veritat dins lu sieus prepaus*. ◇ ◇ *Faus-semblant*: Illusion, aparença faussa. Sin.: **sembla-faussa**. 2. *Faire semblant (de)*: Simular. Sin.: **faire finta de, faire bus de**.

sembler vi. 1. Presentar l'aparencia de, donar l'impression d'èstre, de faire quauqua ren: *Aqueu vin sembla boan*. 2. *Mi sembla*: D'après ieu. ◇ *Mi sembla que*: Cresi que. ◆ vt. Aver l'aparencia de: *Sembla un ladre*. ◆ v. impers. *Sembla que*: Es possible que: *Sembla que sigue troup tardi*.

sèmbola n.f. 1. Avalancament, lavenca. 2. Luèc per plaçar una lanterna, un retipaire per la navigacion.

semèla n.f. Sòla.

semenada n.f. Camp semenat. Var.: **enseménada**.

semenador n.m. 1. Sac ò panier dins lo quau lo semenaire portava lu grans que semenava à la volada. 2. Mâquina per semenar.

semenadura n.f. Semenatge.

semenaire, airtz n. Persona que semena.

semenar vt. 1. Metre en tèrra (una grana destinada à grelhar). 2. Espantegar, esparpalhar. 3. (fam.) Quitar adrechament, si desbarrassar de: *Semenar un importun*.
◇ Pilhar totplen d'avançar à: *Ai semenat facilament lu autres concurrents*.

semenat n.m. Espaci de terren semenat. ◇ *Lève-ti dau semenat!*: Lève-ti dau mitan!, Vai-t'en!

semenatge n.m. 1. Accion de semenar. Sin.: **semenadura**. 2. Ensèm dei trabalhs agricòlas que perméton de semenar; epòca pendent la quala si semena.

semença n.f. 1. Grana ò altra partida d'un vegetal, que pòu formar una planta completa après èstre estada messa en tèrra.

semencier n.m. 1. Semenador. 2. Pepiniera.

semèst, a adj. Ardit.

semestral, a adj. Qu'arriba, que pareisse cada sièis mes. Var.: **semestrau**.

semestrament adv. Cada sièis mes.

semestrau, ala adj. Semestral.

semèstre n.m. Temporada de sièis mes.

semi- prefixe À mitan, esquasi, parcialament.

semianular(i), a (-ària) adj. En forma de mièg aneu.

semiaride, a adj. Quasi aride.

semiautomatic, a adj. 1. Pas completament automatic. 2. Epeticion, en parlant d'una arma: *Un fusiu semiautomatic*.

semi-autopropulsat, ada adj. Pas completament autopropulsat.

semiautopropulsion n.f. Propulsion en partida autonòma.

semiauxiliar(i), a (-ària) adj. e n. Quasi auxiliari. ◇ *Vèrbo semiauxiliari*: Que s'utilisa davant un infinitiu: *Dins vau començar, vèni d'arribar, lu vèrbos anar e venir son de vèrbos semiauxiliaris*.

semibarbar, a adj. À mitan barbar, à mitan barbara.

semicanilhat, ada adj. e n.m. Si di d'un veïcule automobile provedit de ròdas directritz e de canilhas.

semicercle n.m. Mièg cercle.

semiceucle n.m. Semicercle.

semicilindre n.m. Mièg cilindre.

semicilindric, a adj. De la forma d'un semicilindre.

semicirconferença (-éncia) n.f. Mitan d'una circonferença.

semicircular(i), a (-ària) adj. De la forma d'un semicercle.

semicivilisat (-izat), ada adj. Parcialament civilisat.

semiconductor n.m. (electr.) Substança intermediària entre un boan conductor e quauqua ren que non es conductor.

semiconsèrva n.f. Consèrva alimentària de corta conservacion e que cau conservar au fresc.

semiconsonanta n.f. Articulacion intermediària entre fricativa e vocala.

semiconsonantic, a adj. Relatiu à una semiconsonanta.

semiconvergent, a adj. Pas completament convergent.

semicromatic, a adj. En partida diatonic e cromatic.

semidiamètre n.m. Mitan de diamètre.

semidieu, semidivessa n. Enfant ò filha d'un dieu pagan e d'una mortala. Sin.: **mièg-dieu**.

semidirècte, a adj. Parcialament dirècte.

semidrecha n.m. Mièja drecha.

semidurable, a adj. De durada mejana, en parlant d'un ben.

semifinala n.f. Espròva esportiva just avant la finala.

semifinalista n. Persona qualificada per la semifinala.

semifinit, ida adj. *Produch semifinit*: Produch de l'industria, intermediari entre la matèria promiera e lo produch finit.

semifluide, a adj. Imperfectament fluide; viscos.

semiglobala adj. Metòde d'aprendissatge de la lectura intermediari entre lo metòde analitic e lo metòde global.

semigrossista n. Intermediari de la distribucion entre lo grossista e lo detalhant.

semilhon n.m. Socatge blanc dau Bordalés, que dona un vin foarça sucrat.

semilibertat n.f. Regime que permete à un condamnat de sortir de l'establiment penitenciari per lo temps necessari à l'exercici d'una activitat professionala ò per un tractament medical.

semilogaritmique, a adj. Si di d'una representacion grafica dins la quala una dei doi grandors es representada m'una escala aritmetica, l'autra m'una escala logaritmica.

semilunar(i), a (-ària) adj. De la forma d'una mièja luna. ◇ *Oàs semilunari*: Oàs de la promiera fila dau carp, qu'a la forma d'una mièja luna.

semimensual, a adj. Mièg mensual: *Paga semimensuala*. Var.: **semimensuau**.

semimensuau, ala adj. Semimensual.

seminal, a adj. Relatiu à la semença de l'òme ò deis animals: *Glândolas seminales*. Var.: **seminau**.

seminari n.m. 1. Establiment d'ensenhament segondari ò superior per li estudiar de capelan. 2. Sesilhas de conferenças ò de trabalhs universitaris, politics, etc. sus un subjècte donat.

seminarista n.m. Jove qu'estúdia de capelan. ◆ n. Persona que participa à un seminari.

seminasal, a adj. *Consonanta seminasala*: Producha per l'emission esquasi simultanea d'una consonanta

nasala e d'una consonanta orala au meme ponch d'articulacion. Var.: **seminasau**.

seminasau, ala adj. Seminasal.

seminau, ala adj. Seminal.

seminifèr, a adj. Que poarta ò carreja l'espèrma.

seminòma n.m. Càncer dau testicule.

seminomada adj. e n. Relatiu au seminomadisme; persona que practica un seminomadisme.

seminomadisme n.m. Mena de vida que combina una agricultura ocasionala m'un elevatge nomada.

semi-obrat, ada adj. Parcialament elaborat, en parlant d'un produch.

semi-octava n. (mús.) Mitat d'octava.

semi-oficial, a adj. 1. Que lo govèrn inspira, sensa que sigue totalament oficial. 2. Qu'es esquasi segur sensa èstre encara totalament oficial. Var.: **semi-oficiau**.

semi-oficiau, ala adj. Semi-oficial.

semiografia n.f. Transcripcion dei informacions cartografiqui au mejan d'un sistema de signes.

semiografic, a adj. Relatiu à la semiografia.

semiologia n.f. Partida de la medecina qu'estúdia lu simpòmas dei malautias. Sin.: **semiotica**.

semiopac, a adj. Pas completament opac.

semiopacitat n.f. Estat de cen qu'es semiopac.

semioscillacion n.f. La mitan d'una oscillacion.

semiotic, a adj. Relatiu à la semiotica.

semiotician, a n. Especialista de semiotica.

semiotica n.f. 1. (mat.) Teoria dei simbòles. 2. (ling.) Sciença generala dei signes.

semioval(e), a adj. De la forma d'un mièg ovale.

semiparasit, a adj. e n. Si di d'una planta parasita que contèn esquasi solament de clorofilla.

semipaumat, ada adj. Incompletament paumat.

semipenchenat, ada adj. *Fieu semipenchenat* ò *semipenchenat*, n.m.: Fieu vesin dau fiu penchenat ma que non es estat penchenat.

semipermeable, a adj. Si di d'una membrana ò d'una paret que separa doi solucions e laissa passar li moleculas dau solvent ma arrèsta lu còrs dissòuts.

semipolari, ària adj. *Ligason semipolària*: Ligason covalenta dins la quala lu doi electrons son fornits per lo meme atòme à un autre.

semipreciós, oa adj. Si di dei pèiras fini.

semipresidencial, a adj. Si di d'un regime politic caracterisat per un cap d'estat elegit au sufragi universal e qu'a de poders importants e per un govèrn responsable davant lo Parlament ma que n'en pòu decidir de la dissolucion. Var.: **semipresidenciau**.

semipresidenciau, ala adj. Semipresidencial.

semiproduch n.m. Mièg produch.

semipròva n.f. Pròva imperfècta.

semipublic, a adj. Mièg public, mièg privat:

Un organisme semipublic.

semisauvatge, atja adj. Mièg sauvatge.

semisfèra n.f. Emisfèri.

semisferic, a adj. De la forma d'un emisfèri.

semison n.f. Consompcion.

semita adj. e n. Si di d'una persona dau grope etnic e lingüistic que davalaria de Sem, un dei enfants de Noè.

semitic, a adj. Relatiu ai semitas. ◇
Lengas semitiqui: Ebrèu, arab, egipcian, arameu...

semitisme n.m. 1. Ensèm dei caractèrs pròpris ai semitas. 2. Idiotisme dei lengas semiticas.

semitista n. Especialista dei lengas e de la civilisacion semitiqui.

semiton n.m. Mièg-ton.

semitonic, a adj. 1. Relatiu à un semiton. 2. Que procedisse per semitons.

semitransparent, a adj. Imperfectament transparent.

semitubular(i), a (-ària) adj. Mièg tubular.

semivitrificacion n.f. Vitrificacion imperfècta.

semivitrificat, ada adj. Incompletament vitrificat.

semivocala n.f. Son intermediari entre una vocala e una consonanta.

semivocalic, a adj. Relatiu à una semivocala; de la natura d'una semivocala.

semnopitèc n.m. Granda monina dei forèsts d'Àsia, que viu en clicas (Lòng de 75 cm sensa la coa).

sèmola n.f. Fragments de grans de cerealas (blat dur essencialament, ma finda gran turc, ris), obtenguts en molinant de grans umidificats que son pi secats e tamisats. Var.: **semola**.

semola n.f. Sèmola.

semolaria n.f. 1. Usina dont si fan de sèmolas de blat dur. 2. Fabricacion dei sèmolas.

semolier, a n. Persona que fabrica de sèmolas.

semolon n.m. 1. Pichina sèmola. 2. Bren que s'espantega sus l'estràntola denant d'enfornar lo pan.

semonsa n.f. 1. Avertiment mesclat de repròchi. 2. Òrdre donat à una nau de mostrar li sieu colors, de s'arrestar. 3. *Còup de semonsa*: Còup de canon à blanc ò real, qu'acompanha la semonsa d'una nau. ◇ (fig.) Avertiment foart donat en prealable à una accion mai dura.

semonsar vt. 1. Donar à una nau un òrdre de semonsa. 2. Faire una semonsa, un repròchi à (quauqu'un); acolitrar.

sempiternament adv. D'un biais sempitèrne.

sempitèrne, a adj. Que si pòu repetir eternament, au ponch de lassat.

sempre adv. Totjorn.

sempreviva n.f. Immortala.

sen n.m. 1. Caduna dei mamèlas de la frema. Sin.: **possa** (pop.). ◇ *Donar lo sen à un enfant*: Lo noirir en l'alachant. ◇ Lo meme organe, atrofiat, de l'òme. 2. (lit.) Part anteriora dau torax. 3. (lit.) Sèti de la concepcion; entralhas. 4. Refugi que constituïsson l'escota, la tendressa. 5. (lit.) Part intèrna de quauqua ren: *Lo sen de la Terra*. ◇ *Au sen de*: Au coar, au dedintre de.

sen n.m. Rason, judici.

sen n.m. Unitat monetària divisionària dins divèrs país d'Extrème Orient.

sena n.f. 1. Cacier, aubre ò aubrilhon que lo sieu fruch contèn un principi purgatiu (Família dei cesalpiniaceas). 2. Laxatiu extrach dau fruch dau cacier.

sénapa n.f. Mostarda sauvatja (*Sinapis nigrata*).

senapisat (-izat), ada adj. (med.) Addicionat de farina de mostarda negra. Var.: **sinapisat**.

senapisme n.m. Cataplasma à basa de farina de mostarda negra. Var.: **sinapisme**.

senari n.m. Vèrs latin de sièis pens iambics.

senat, ada adj. Si di d'una persona plena de judici.

senat n.m. 1. Nom donat à divèrsi assembladas de l'Antiquitat (à Roma, à Cartage, à Bizanci). 2. Segonda cambra ò cambra auta dins lu regimes dau caractèr parlamentari. 3. *Senat conservator*: En França, sota lo Consulat, lo premier Empèri e lo segond Empèri, assemblada que contrarotlava la constitucionalitat dei lèis. 4. Luèc, bastiment dont s'acòmpon lu senators.

senator, tritz n. Membre d'un senat.

senatoraria n.f. (ist.) Dotacion autrejada à un senator sota lo premier Empèri.

senatòri, òria adj. Senatorial.

senatorial, a adj. 1. Dau senat, d'un senator. 2. *Eleccions senatoriali* ò *senatorialas*, n.f. pl.: Eleccion dei senators (au sufragi universal indirècte en França). Var.: **senatoriau, senatòri**.

senatoriau, ala adj. Senatorial.

senatus-consulte n.m. 1. (Antiqu.) Tèxto que formulava lo vejaire dau senta roman. 2. (ist.) Acte votat au Senat, pendent lo Consulat, lo premier Empèri e lo segond Empèri, e qu'avíon la valor d'una lèi.

sèndegue n.m. 1. Mandatari dau sindicat dei coproprietaris d'un immòble encargat de representar aqueu sindicat, d'executar li sieu decisions e d'administrar l'immòble. 2. Administrator provisòri d'una empresa en estat de cessacion de pagaments, aüra remplaçat per un administrator judiciari e un mandatari-liquidator.

sendier n.m. Camin estrech, dralha. Var.: **sentier**. Sin.: **rara**.

senec, a adj. 1. Si di dau costat dau còrs dei animaues e dei èstres umans dont es plaçat lo coar. 2. En parlant dei cauas (sobretot se non son orientadi), si di de la partida situada à seneca de la persona que regarja.

senec n.m. 1. Punh senec, en bòxa, etc. 2. Pen senec, au balon, au rugbi. 3. À *man seneca*: Dau costat senec.

seneca n.f. 1. Man, costat senec d'una persona. ◇ Punh senec, en bòxa, etc. 2. Costat senec (per rapoart au president) d'una sala dont es acampada una assemblada deliberanta. 3. Lo tot dei gropaments e partits que profèsson d'opinions progressisti (per op. à la *drecha*, conservatritz).

senegalés, esa adj. e n. Dau Senegal.

senep n.m. Claveu lòng de 30 cm que s'emplega en fustatge. Var.: **senepa**.

senepa n.f. Senep.

senequier, a adj. e n. Si di d'una persona que si sièrve ordinariament de la man seneca.

senescal n.m. 1. (ist.) Grand oficier dau palais reial (suprimida en França en lo 1192). 2. Oficier reial de justícia, à la tèsta d'una senescaucia e qu'avíon li atribucions dau baile.

senescaucia n.f. 1. Estenduda de la juridiccion d'un senescal. 2. Tribunal dau senescal.

senescença (-ència) n.f. 1. Envelhiment natural dei teissuts e de l'organisme. 2. Baissa dei activitats, dei performanças, dins lo periòde de la vida que seguísse la maturitat.

senescent, a adj. Pertocat de senescença.

senèstra n.f. Costat senec.

senèstre, a adj. 1. (zool.) Que s'enrotla vèrs seneca, de la cima fins à la dubertura, en parlant d'una gruèlha à espirala. 2. (arald.) Qu'es passat dau costat senec de l'escut (dau costat drech per l'observator).

senestrat, ada adj. (arald.) *Pèça senestrada*: Acompanhada d'una pèça segondària à senèstra. Contr.: **adextrat**.

senestroquèr n.m. (arald.) Braç senec representat sus un escut.

senevòl n.m. Substança sofrada, extracha de crucifèrs, de l'odor e de la sabor ponhenti, que la sieu accion es emplegada còtra lu sinapismes.

senglier n.m. Singlar.

senh n.m. Parafa.

senhador n.m. Benedictier. Sin.: **benetier**.

senhadura n.f. (dr.) Signatura d'una persona sus un acte, per n'atestar l'autenticitat. ◇ *Sota senhadura privada*: Si di d'un acte non establít davant un oficier public.

senhal n.m. 1. Signe convengut per avertir, donar un òrdre, etc. ◇ (liter.) Dins la literatura dei trobadors, escais au mejan dau quau lo poeta designa lo destinatari ò la destinatària dau tèxto. 2. Aparelh, paneu dispauat sus lo bòrd d'una via de comunicacion per reglar la circulacion dei veïcules. ◇ *Còdi internacional dei senhals*: Còdi que lu sieus senhals son transmés au mejan de pavilhons e de flamas, adoptat en lo 1965 per l'Organizacion intergovernamentala consultativa de la navegacion marítima (O.M.C.I.). 3. Fach, eveniment qu'anóncia ò marca lo començament de quauqua ren. ◇ *Donar lo senhal*: Anonciar; èstre lo premier à faire. 4. (cibern., inform. e telecom.) Variacion d'una grandor fisica d'una natura quala que sigue que poarta d'informacion. Var.: **senhau, signal**.

senhalaire, airtiz n. Sordat, marin, etc., encargat dau servici dei senhals. Var.: **signalaire**.

senhalament n.m. 1. Descripcion fisica de quauqu'un destinat à lo faire reconóisser. 2. Accion de senhaler un fach (acte de violença, risc sanitari, etc.). Var.: **signalament**.

senhalat, ada adj. Remirable, important. Var.: **signalat**.

senhaletic, a adj. Que dona lo senhalament de quauqu'un, la descripcion de quauqua ren: *Ficha senhaletica*. Var.: **signaletic**.

senhaletica n.f. 1. Activitat semiotica que pertòca lu senhals, la senhalisacion. 2. Lo tot dei mejans de senhalisacion d'un luèc, d'una ret de transpoart. Var.: **signaletica**.

senhalar vt. 1. Anonciar, indicar per un senhal: *Senhalar un perillh*. 2. Atirar l'atencion sobre: *Senhalar un accident à la polícia*. Var.: **signalar**. ◆ **se senhalar** v.pr. S'illustrar, si faire remarcar.

senhalier n.m. Marca de pàgina d'un libre qu'una persona es à lièger. ◇ (espec.) Riban fixat en aut d'un volume religat e que s'inserisse entre li pàginas.

senhalisacion (-izacion) n.f. 1. Emplec de senhals per donar d'informacions à distança. 2. Installacion de senhals sus una rota, una via de camin de fèrre, etc.; lo tot d'aquestu senhals. Var.: **signalisacion**.

senhalisar (-izar) vt. Provedir d'una senhalisacion. Var.: **signalisar**.

senhar vt. 1. Parafar. 2. Marcar d'un signe de Crotz; benedir. Var.: **signar**. ◆ **se senhar** v.pr. Faire lo signe de Crotz.

senhat, ada adj. Benedit. Var.: **signat**. ◇ *Aiga senhada*: Aiga benedita.

senhau n.m. Senhal.

senhera n.f. (catalan *senyera*) Bandiera, estandard. ◇ Bandiera de Catalonha, de quatre faissas de sang horizontali sus un fond d'aur.

sénher n.m. 1. Senhor (noblessa e religion). 2. Tèrme de cortesia per designar un òme ò s'adreïçar à-n-eu: *Lo sénher president, Sénher Sampyere*. 3. (M'una majuscula) Jèsus: *Noastre Sénher*. Var.: **senhor**.

senhor n.m. 1. Possessor d'un feu. 2. Nòble d'aut linhatge. 3. (fig.) *En grand senhor*: Embé luxe e noblessa. ◇ *Èstre grand senhor*: Despensar sensa comptar e embé ostentacion. 4. *Lo Senhor*: Dieu.

senhorar vt. Senhorejar, s'apoderar.

senhoratge n.m. Dominacion, accion de senhorejar.

senhorejament n.m. Accion de senhorejar.

senhorejar vt. Dominar, mestrejar. ◆ vi. Si comportar en senhor.

senhoret n.m. Pichin senhor.

senhoria n.f. 1. Feu. 2. Poder d'un senhor.

seniçon n.m. Planta de la familha dei composeas que n'i a diversis espècias erbaceas e arborecenti, coma la *cardelina* ò *seniçon vulgari* (*senecis vulgaris*).

senil(e), a adj. 1. Qu'es caracteristic dau vielhum, pròpri dau vielhum. 2. Que li sieu facultats intellectuall son degalhadi en rason de l'atge.

senilisme n.m. (patol.) Envelhiment foarça precòç.

senilitat n.f. Afebliment fisic e intellectual que lo vielhum provòca.

senior adj. e n. 1. (espòrts) Si di d'un concurrent qu'a despassat l'atge dei juniors e que non es encara veteran. 2. Persona en là de 50 ans.

senioritat n.f. (etnol.) principi ierarquic basat sobre l'ancianetat dins un grope.

senologia n.f. Especialitat medicala qu'estúdia li afeccions dau sen.

senològue, òga n. Especialista de senologia.

senon conj. 1. Autrament: *Vos caurà venir d'ora, senon manquerètz l'espectacle*. 2. Franc, alevat. 3. Bessai finda, bessai meme. Var.: **se non**.

señorita n.m. (esp.) Pichin cigarro.

sens n.m. 1. Foncion psicofisiologica per la quala un organisme reçaup d'informacions sobre divers elements dau mitan exterior de natura fisica (vista, audicion, sensibilitat à la pesantor, tocar) ò quimica (gust, odorat). ◇ *Lu cinc sens*: (vista, audicion, tocar, gust, odorat). 2. Conoissença immediata. ◇ *Seisen sens*: Intuicion. 3. Rason d'èstre, significacion: *Donar de sens à la sieu accion*. 4. Ensèm dei representacions qu'un mòt, un enonciat suggerisson. 5. Direccion, orientacion: *Anar en sens coontrari*. ◇ *Sens unic*: Via sus la quala la circulacion, per decision administrativa, si fa unicament dins una direccion. 6. (mat.) *Sens dirècte, sens trigonometric, sens positiu*: Sens de rotacion fixat convencionalment coma lo sens contrari de la rotacion dei agulhas d'un relòri, qu'es *retrograde*. ◇ *Sens dirècte ò positiu (d'una basa, d'un espaci vectorial orientat)*: Classa de toti li basas que consèrvon l'orientacion d'una basa causida coma referença. ◇ *Sens retrograde ò negatiu*: Classa de toti li autri basas, que càmbion l'orientacion de la basa de referença. 3. 7. Costat d'un còrs, d'una caua: Talhar una banana dins lo sens de la longuessa. ◆ pl. Sensualitat, besonhs sexuals: *Trebolar lu sens*.

sensa conj. 1. Marca la privacion, l'absença, l'exclusion: *Sensa sòus*. 2. Marca la condicion negativa: *Sensa tu, la mieu vida seria trista*. ◇ *Non sensa*: Embé: *L'ai trovat non sensa pena*. ◆ loc. conj. *Sensa que* (+ subj.): Indica una circonstança non realisada: *Es partit sens qu'augui lo temps de li parlar*.

sensacion n.f. 1. Fenomène que tradue, d'un biais intime, una estimulacion dei organes receptors: *Una sensacion visuala*. 2. Estat psicologic que vèn dei impressions reçaupudi e à predominança afectiva ò psicologica: *Sensacion de plaser*. ◇ *Aver la sensacion que*: Aver l'impression que. ◇ *À sensacion*: De natura à causar l'emocion, à atirar l'atencion. ◇ *Faire sensacion*: Produire una viva impression d'interès, de sorpresa, d'admiracion, etc.

sensacional, a adj. 1. Que produe una impression d'interès, de sorpresa, d'admiracion, etc. 2. (fam.) Qu'es remirable, d'una valor excepcionala. Var.: **sensacionau**.

sensacional, a n. Tot cen que pòu produire una foarta impression de sorpresa, d'interès ò d'emocion. Var.: **sensacionau**.

sensacionalisme n.m. Gust, recèrca sistematica dau sensacional, particulierament dins lo camp jornalistic.

sensacionau, ala adj. e n. Sensacional.

sensa-coar adj. e n. inv. Qu'es sensa pietat, sensa sensibilitat.

sensa-culòta n. En França, revolucionari qu'apartenia ai jaças mai populari e que portava li braias de bura, sota la Convencion.

sensadament adv. D'un biais sensat.

sensa-dent adj. inv. e n. Edentat.

sensa-emplec n. inv. Caumaire.

sensa-façon n. Mesprètz voluntari dei convenenças.
sensa-fieu n.m. inv. Aparelh de telefòne sensa fiieu, que fonciona m'un emetèire religat à la ret.

sensa-filista n. inv. Persona qu'emplega un telefòne sensa-fieu.

sensa-gèina n. inv. Biaï d'agir sensa tenir còmpte dei formas abituali de cortesia. ◆ n. inv. Persona qu'agisse d'aqueu biaï.

sensa-maion n. Persona que non a un domicili fixe.

sensa-ressorsas n. inv. Que non a de ressorsas per viure.

sensa-socit n. inv. Persona que non es preocupada de ren.

sensa-sòus n. inv. Persona que non a de sòus.

sensat, ada adj. Senat.

sensibilisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de sensibilisar; fach d'èstre sensibilisat. 2. (med.) Estat d'un organisme que, après èstre estat au contacte de divèrsi substanças estrangieri (sobretot de proteïnas) qu'agisson coma antigènes, aquista envèrs eli de proprietats de reaccion, utili (estat de dfensa) ò nocivi (estat allegric) ligadi à la produccion d'anticòrs.

sensibilisant (-izant) adj. 1. Si di d'una substança qu'augmenta la sensibilitat d'un explosiu à l'amorsartge. 2. Sensibilisator. ◆ n.m. Substança sensibilisanta.

sensibilisar (-izar) vt. 1. Rendre sensible à una accion fisica, quimica; en partic. en fotografia, rendre impressionable. 2. (med.) Provocar una sensibilisacion. 3. Rendre quauqu'un, un grope, sensible, receptiu à quauqua ren: Sensibilisar l'opinion à un problema. 4. Faire descurbir quauquí nocions: *Sensibilisar à una lenga.*

sensibilisator (-izator), tritz adj. 1. Que rende sensible à l'accion de la lutz ò d'una autre agent. 2. Que sensibilisa Que sensibilisa quauqu'un, l'opinion, à quauqua ren; sensibilisant. ◆ n. Produch que sièrve à sensibilisar.

sensibilisatritz n.f. En immunologia, anticòrs.

sensibilitat n.f.

sensiblement adv. 1. D'un biaï foarça perceptible. 2. Esquasi.

sensibilaria n.f. Sensibilitat exagerada e afectada.

sensible, a adj. 1. Que lu sens poàdon percevre: *La lutz rende lu objèctes sensibles à la vista.* 2. Que sente facilament li impressions fisiqui. 3. Qu'es facilament esmogut, toscat, emotiu: *Un coar sensible.* 4. Qu'es accessible à d'unu sentiments; compatissent: *Sensible ai compliments.* 5. (fot.) Si di de la qualitat d'una jaça susceptible d'èstre impressionabla per la lutz. 6. (fis.) Qu'indica li variacions mai leugieri. 7. Que si remarca facilament: *De progrès sensibles.* 8. (mús.) *Nòta sensibla* ò *sensibla* n.f. Seten gra de la gamma, situat un mièg-ton en dessota de la tonica.

sensilha n.f. Pel ò cilh dau tegument dei insèctes, sensible à divèrs tipas de vibracions.

sensitiu, iva adj. Que mena l'influx nerviós d'un organe sensorial à un centre: *Nèrvi sensitiu.* ◆ adj. e n.

1. D'una sensibilitat excessiva. 2. (psiquiatria) Que sente vivament li reaccions dei autres vèrs eu.

sensitiva n.f. Mimòsa.

sensitomètre n.m. Aparelh que sièrve à realisar d'exposicions escalonadi d'una susfàcia sensibla per n'estudiar li proprietats.

sensitometria n.f. (fòto) Estudi dei proprietats dei susfàcias sensibli.

sensor n.m. 1. Captor. 2. Sistema optoelectronic que permete à un engeh espacial de determiar per s'orientar la direccion d'un astre, de l'horizont terrèstre ò d'un autre veïcule espacial.

sensorial, a adj. Relatiu ai organes dei sens. Var.: **sensoriau.**

sensoriau, ala adj. Sensorial.

sensorimetric, a adj. Destinad à mesurar la sensacion.

sensorimotor, tritz adj. Que pertòca à l'encòup lu fenomènes sensorials e l'activitat motritz.

sensual, a adj. 1. Qu'es portat vèrs lu plasers dei sens (plasers erotics en particulier). 2. Que lo sieua spècte, lo sieu comportament, la sieu òbra evòcon lu plasers dei sens. Var.: **sensuau.** ◆ adj. Qu'evòca lo gust dei plasers dei sens.

sensualament adv. D'un biaï sensual.

sensualisme n.m. (filos.) Doctrina segond la quala li noastri conoissenças vènon dei noastri sensacions.

sensualista adj. e n. 1. Relatiu au sensualisme. 2. Partidari dau sensualisme.

sensualitat n.f. 1. Aptituda à tastar lu plasers dei sens, à èstre receptiu ai sensacions fisiqui, en particulier sexuali. 2. Caractèr de quauqu'un, de quauqua ren de sensual.

sensuau, ala adj. Sensual.

sentença n.f. 1. Decision renduda per un arbitre, un jutge, un tribunal, en particulier decision dei tribunals d'instança e dei conseus de prodòmes.

sentenciar vi. (*sentenci, classic sentèncii*) Jutjar.

sentenciós, oa adj. D'una gravitat afectada; solemne, pompós.

sentenciosament adv. D'un biaï sentenciós. Sin.: **enfaticament.**

sentier n.m. Sendier.

sentiment n.m. 1. Conoissença pauc ò pron clara donada d'un biaï immediat; sensacion, impression. 2. Estat afectiu complèxe e duradís ligat à d'uni emocions ò representacions: *Sentiment religiós.* 3. Manifestacion d'una tendença: *Èstre animat de marris sentiments.* 4. Disposicion à èstre facilament esmogut, tocat. 5. (lit.) Biaï de pensar, de jutjar: *Exprimir lo sieu sentiment.*

sentimental, a adj. Relatiu ai sentiments tendres, à l'amor: *Una cançon sentimental.* Var.: **sentimentau.** ◆ adj. e n. Qu'a ò que manifèsta una sensibilitat un pauc romanésca, excessiva. Var.: **sentimentós.**

sentimentalament adv. D'un biaï sentimental.

sentimentalisme n.m. Actituda de quauqu'un que lo guida una sensibilitat exacerbada.

sentimentalitat n.f. Caractèr, tendença, actituda d'una persona sentimental; Caractèr de cen qu'es sentimental.

sentimentau, ala adj. Sentimental.

sentimentós, oa adj. Sentimental.

sentina n.f. (mar.) Part de l'estiva d'una nau dont s'amolónon li aigas.

sentinèla n.f. 1. Sordat en armas plaçat en faccion. 2. Persona que fa la gaida.

sentir vt. Percebre una impression fisica: *Sentir lo frèi, la fam.* ◇ *Faire sentir*: Faire provar (una emocion, un sentiment, etc.), faire reconóisser. ◇ *Si faire sentir*: Si manifestar. 2. Percebre per l'odorat: *Si sente ben lo parfum d'aquesta flor.* 3. Aver consciença de, conóisser per intuicion: *Senti qu'aqueu libre t'agraderà.* 4. Previère: *Sentir venir la mauparada.* ◆ vi. 1. Mandar, aver una odor, un parfum: *Sente la ròsa.* ◇ *Sentir à*: Aver l'odor de. ◇ *Sentir boan, sentir mau*: Aver una boana, una marrida odor. ◇ (absolut) *Sentir mau.* 2. Aver la sabor de: *Aqueu vin sente lo sieu terrador.* 3. Aver l'aparença de; aver tau caractèr: *Aquel affaire sente l'embrolh.* ◆ **si sentir** v.pr. 1. Si conóisser, saupre la sieu condicion fisica ò morala: *Mi senti ben.* ◇ (fam.) *Plus si sentir*: Plus si poder contrarotlar. 2. Èstre perceptible: *Si sente que fa caud!*

sentit n.m. Cen qu'es sentit, percebut.

sentor n.f. (lit.) Odor agradaiva.

sep n.m. (mar.) Cep. Sin.: **joal.**

sepale(e) n.m. (bot.) Caduna dei pèças dau calici d'una flor.

sepaloïde, a adj. En forma de sepale.

separable, a adj. Que pòu èstre separat.

separacion n.f. 1. Accion de separar, d'isolar; fach d'èstre separat. ◇ (quim.) Operacion d'extraccion qu'a per tòca d'isolar un constituent ò divers constituents d'un mesclum omogenu ò eterogenu. ◇ (nucl.) *Separacion isotopica*: Operacion qu'a per objècte de modificar la tenor relativa dei isotòpes d'un element donat. 2. Fach de destriar, de metre à despart. ◇ *Separacion dei Glèias e de l'Estat*: Sistema legislatiu dins lo quau l'Estat considèra li Glèias coma de personas privadi. 3. Fach de si separar, de rompre un ligam, de si laisser. ◇ Fach d'èstre separat, d'èstre alunhat. ◇ (dr.) *Separacion de còrs*: Suppression dau dever de coabitacion entre espòs substitucion dau regime de separacion de bens au regime matrimonial anterior per jutjament. ◇ *Separacion de fach*: Estat de doi espòs que vívon separadament sensa li èstre estats autorisats per un jutjament de separacion de còrs ni de divorci. ◇ *Separacion de bens*: Regime matrimonial que permete à cada espòs d'administrar toi lu sieus bens presents ò futurs. ◇ *Separacion dei patrimonis*: Prvilègi acordat ai creanciers d'una persona moarta de si faire pagar per preferença ai creanciers personals de l'eiretier de la succession.

separadament adv. À despart un de l'autre; separadament.

separar vt. 1. Metre de caire, alunhar una de l'autra (de cauas, de personas qu'èron ensèm): *Separar doi adversaris.* 2. Causir, classar à despart: *Separar li braias*

e li camias. 3. Partatjar (un espaci, un luèc): *Separar una pèça m'una paret.* 4. Formar un limit, una separacion entre: *La rota nacionala nos separa de la mar.* 5. (fig.) Èstre lo motiu d'un alunhament, causar de desunion: *La politica lu a separats.* 6. Considerar, examinar (cada caua per ela-mema, en ela-mema): *Separar li questions.* ◆ **si separar** v.pr. 1. Cessar de viure ensèm; cessar de viure embé: *S'es separat de la sieu frema.* 2. Si laisser, cessar d'èstre en relacion embé: *Es ora de si separar.* 3. Plus conservar: *Si separar d'objèctes que non sièrvon plus.* 4. Si partir en divèrs elements: Lo fluvi si separa en quatre braç.

separat, ada adj. 1. À despart, distint: *Faire doi còmptes separats.* 2. Si di de doi espòs que non vívon plus ensèm.

separatisme n.m. Movement, tendença dei abitants d'un territòri desiderós de lo separar de l'Estat dau quau depende.

separatista adj. e n. relatiu au separatisme; partidari dau separatisme.

separatiu, iva adj. Que separa, sièrve à separar, marca la separacion.

separator, tritz adj. Que separa. ◇ *Poder separator*: Qualitat de l'uèlh, d'un instrument d'optica que permete de destriar doi ponchs vesins.

separator n.m. 1. Aparelh que sièrve à faire una causida: *Separator magnetic.* 2. (electr.) Paret fina, isolanta, plaçada entre li placas d'un acumulator. 3. (inform.) Delimitor.

sepeliment n.m. Accion de sepelir. Sin.: **enterrament.**

sepelir vt. (*sepelissi*) Metre en tèrra (un moart). Sin.: **enterrar.**

sépie n.f. 1. Liquide secretat per la súpia. Var.: **súpia.** 2. Matèria coloranta bruna, qu'ancianament si fafa embé la sépie de la súpia. ◇ Dessenh executat mé de sépie. ◆ adj. inv. en genre De la color de la sépie.

sepiòla n.f. Pichina súpia manjadissa dei nadarèlas en alas de parpalhon.

sepiolita n.f. Escuma de mar.

seppuku n.m. (mòt japonés) Hara-kiri.

septemvir n.m. (mòt latin) Dins l'Antiquitat, magistrat roman que fafa partida d'un collègi de sèt membres.

septenal, a adj. Qu'arriba cada sèt ans; que dura sèt ans. Var.: **septenau.**

septenalitat n.f. (didact.) Caractèr de cen qu'es septenal.

septenau, ala adj. Septenal.

septenari n. Durada de sèt jorns, dins lo debanar d'una malautia.

septenat n.m. Periòde de sèt ans.

septentrion n.m. (lit.) Nòrd.

septentrional, a adj. (lit. ò didact.) Situat au nòrd; qu'apartèn ai regions dau Nòrd. Var.: **septentrionau.**

septentrionau, ala adj. Septentrional.

septic, a adj. 1. Deugut à una infeccion microbiana. 2. Contaminat per de micròbis ò que resulta d'aquesta

contaminacion. 3. *Fòssa septica*: Fòssa dont li matèrias fecali subisson, sota l'accion dei bacterias, una fermentacion rapida que li liquefica.

septicemia n.f. Infeccion generala deuguda à la proliferacion de bacterias patogèni dins lo sang.

scepticemic, a adj. Relatiu à la septicemia.

septicitat n.f. Caractèr de cen qu'es septic.

septicopioemia n.f. Septicemia caracterisada per l'aparicion d'abcès superficials ò visceralas.

septidí n.m. Seten jorn dau calendier revolucionari francés.

septima n.f. (escr.) Posicion de la man, en supinacion, mè la lama dirigida vèrs la linha d'en sota.

septimo adv. (mòt latin) En setena posicion, dins una enumeracion que comença per *primo*.

septuagenari, ària adj. e n. De setanta à setanta-nòu ans.

septuagésima n.f. (liturgia) Avant lo 1969, premier dei tres dimènagues que preparàvon la quaresma; periòde de setanta jorns avant Pascas que si duèrbe m'aqueu dimènague.

septum n.m. (mòt latin) Paret entre doi cavitats d'un organisme animau ò vegetau.

septuor adv. (mòt latin) 1. Ensèm vocal ò instrumental de sèt executants. 2. Composicion per sèt votz ò instruments.

septuplar vt. Multipliar per sèt. ◆ **si septuplar** v.pr. Si multiplicar per sèt.

septuplat, ada n. Enfant naissut d'una mema jacilha qu'a donat sèt enfants.

septuple, a adj. e n. Que vau sèt còups de mai.

sepulcral, a adj. 1. (lit.) Que pertòca un sepulcre. 2. Qu'evòca lu sepulcres, lu cròs. ◆ *Votz sepulcrala*: Votz sorda, coma sortida d'una bauma. Var.: **sepulcrau**.

sepulcrau, ala adj. Sepulcral.

sepulcre n.m. (lit.) Tombeu. ◆ *Lo sant sepulcre*: Lo tombeu de Jèsus Crist, à Jerusalèm.

sepult n.m. Sepultura.

sepultura n.f. 1. (lit.) Accion de sepelir un moart; fach d'èstre sepelit. 2. Luèc dont es sepelit un moart: *Profanacion de sepultura*. Var.: **sepult**.

sequela n.f. 1. Granda quantitat, lòngra seguida. Var.: **sequelada**. 2. Trebolici que demòra après la garison d'una malautia ò après una feridura. 3. Consequença pauc ò pron luenchenca qu'es lo contracòup d'un eveniment, d'una situacion.

sequelada n.f. Sequela.

sequença (-éncia) n.f. 1. Seguida ordenada d'elements, d'objèctes, d'operacions, de mòts, etc. 2. (cín.) Seguida de plans que fórmon un tot dau ponch de vista de la construccion dau film. 3. (juècs) Seria d'au manco tres cartas d'una mema color que si seguísson. 4. (cibern.) Succession de fasas operatòri d'un programa d'automatisme sequencial. 5. Succession cronologica tipica, que pertòca li ròcas d'una formacion geologica, lu mineraus d'una ròca, ò li diferenti fasas d'un meme fenomèn geologic. 6. (liturgia cat.) Cant ritmat executat

avant l'Evangèli pendent la messa de diversis fèstas ò la messa dei moarts.

sequenciaire n.f. (inform.) Organe de comanda d'un automatisme sequencial m'un programa enregistrat, en particulier d'un computador.

sequencial, a adj. 1. Qu'apartèn, que pertòca à una sequença, à una seguida ordenada d'operacions. ◆ *Brutlaire sequencial*: Brutlaire à gas intermitent. 2. (inform.) *Tractament sequencial*: Tractament dei donadas dins l'òrdre que si presènton, sensa seleccion ni recampament prealable. Var.: **sequenciau**.

sequenciar vt. (*sequenci*, classic *sequèncii*) Determinar l'òrdre dins lo quau si seguísson lu elements constitutius d'une macromolecula (acides aminats d'una proteïna, nucleotides d'un acide nucleïc, etc.).

sequenciatge n.m. En bioquimia, accion de determinar l'òrdre lineari dei compauants d'una macromolecula (lu acides aminats d'una proteïna, lu nucleotides d'un acide nucleïque coma l'ADN, lu monosacarides d'un polisacaride, etc.). En genetica, lo sequenciatge pertòca la determinacion de la sequença dei gènes ò dei cromosòmas, ò dau genòma complet, cen que tecnicament revèn à efectuar lo sequenciatge de l'ADN que constitue aquestu gènes ò aquestu cromosòmas.

sequenciau, ala adj. Sequencial.

sequestracion n.f. Accion de sequestrar; fach d'èstre sequestrat. ◆ Infraccion que consistisse à mantenir arbitriament una persona embarrada.

sequestrar vt. (*sequèstri*) 1. Mantenir arbitriament, illegalament (quauqu'un) embarrat. 2. (dr.) Metre sota sequèstre.

sequèstre n.m. 1. (cir.) Fragment ossós retengut dins lu teissuts après rompedura ò infeccion de l'oàs. 2. (dr.) Depaus provisòri entre li mans d'un tèrç, d'un ben litigiós en vista de la sieu conservacion; depositari d'aquesto ben.

sequilhon n.m. Sectar.

sequin n.m. Ducat d'aur creat à Venècia à la fin dau s. XIIIe, que devenguèt la moneda dau grand comèrci mediterranèu e fuguèt imitat dins Euròpa tota.

sequòia n.m. Conifèr de Califòrnia que pòu mesurar fins à 140 m d'autessa e que pòu viure fins à 2000 ans.

sera n.m. Moment de la fin dau jorn.

serac n.m. 1. Amolonament de glaças dont la penda dau lièch glaciari aumenta e dont l'aderença dau glacier diminuisse. 2. Calhat obtengut per escaufatge dau serum que provèn de la fabricacion dau fromai de la pasta cuècha.

serada n.f. 1. Espaci de temps dau calabrun fins au moment que si va au lièch. 2. Fèsta, acampada dins la serada, per jugar, discutir, etc. 3. Representacion de teatre, de cinéma, espectacle donat dins la serada.

serafic, a adj. 1. Qu'apartèn ai serafins. 2. (lit.) Etereu, digne dei àngels: *Un amor serafic*.

serafin n.m. (teol. crist.) Àngel qu'apartèn au mai elevat en dignitat dei nòu còrs, d'après la Bibla.

seraïn n.m. Auceu pichin, originari dei Canàrias, que lo mascle a un plumatge jaune (Família dei fringillidats). Var.: **serin**.

sèrbe, a adj. e n. De Serbia.

serbocroat n.m. Lengua eslava parlada dins divèrs país (Serbia, Croacia, Bosnia e Montenegro).

serdab n.m. (arqueol.) Au dedintre d'un mastabà, caforcho murat que comunica per un passatge estrech mé la capèla e contèn li estàtuas dau moart.

sereda n.f. Planta erbacea que s'en cultiva una espècia forratgiera (Família dei papilionaceas); la sieu grana. Var.: **seirada**.

seren, a adj. 1. Qua marca la calma, la tranquillitat d'esperit: *Una cara serena*. 2. (lit.) Clar, pur e calme: *Un ceu seren*.

serena n.f. 1. Aigalh dau sera. Var.: **serenalh**. 2. Sirena (creatura e alarma). 3. Mamifèr marin erbivòre dau còrs massís que pòu faire fins à 3 m de lòng e 500 kg, que viu dins lu fluvis d'Àfrica e d'Amèrica tropicali (òrdre dei sirenians). 4. Sèrra còrsa (sèrra d'Euròpa).

serenada n.f. 1. Concèrt donat la nuèch sota li fenèstras de quauqu'un per li rendre un omenatge. 2. (fam.) Repròchis vius fachs en auçant la votz. 3. (fam.) Bosin; crits confús; tarabast.

serenalh n.m. Serena.

serengla n.f. 1. Pichina pompa portadissa per butar d'ària ò de liquides. 2. (med.) Instrument que permete l'injeccion ò lo prelevament d'un liquide dins lu teissuts ò li cavitats naturala, format d'un piston e d'un còrs de pompa provedit d'una agulha à la sieu extremitat.

serenglada n.f. Accion d'aigar en serenglar.

serenglar vt. Aigar una planta au mejan d'una serengla per faire calar l'aiga en pluèia fina.

serenissime, a adj. 1. Qualificatiu donat à quaucu princes ò aut personatges: *Son autessa serenissima Albèrt dau Mónegue*. 2. La Serenissima República: La República de Venècia ai s. XVⁿ-XVIIⁿ.

serenitat n.f. Estat de calma, de tranquiliitat; estat seren. Sin.: **quietuda**.

serenta n.f. Aubre vesin dau sap, ma foarça mai comun, dau fust ros, dei agulhas vèrdis, dei cònes pendants, que pòu faire fins à 50 m d'autessa, correntament emplegat coma aubre de Calenas.

sergent n.m. 1. Sotoficièr titulari dau grade mai bas de la ierarquia dins l'infantaria, lo gèni e l'armada de l'ària. 2. (anc.) *Sergent de vila*: Gardian de la patz. ◇ *Sergent-forrier*: Forrier. Var.: **sargent**.

sergent-cap n.m. Sotoficièr dei armadas de tèrra e de l'ària, que lo sieu grade es comprés entre aqueu de sergent e aqueu d'adjutant.

seria n.f. 1. Seguida, succession, ensèm de cauas de mema natura ò que presènton de caractèrs comuns: *Una seria de questions*. 2. *Seria negra*: Seguida d'auvaris, d'accidents, de malastres. 3. *Seria televisada*: Ensèm d'episòdis que cadun a la sieu unitat e que son difusats à intervals reguliers. 4. *Seria de prètz*: Barrema que l'Administracion ò una organisacion professionala establisson. 5. (electr.) *En seria*: Si di dau coblatge de

dispositius percorruts per lo meme corrent. Contr.: **en parallèle, en derivacion**. 6. (coregr.) Encadenament d'exercicis identics ò vesins que la sieu repeticion permete d'obtenir una granda mestresa de la sieu execucion. 7. (mús.) Succession, dins un òrdre que lo compositor fixa, dei dotze sons de l'escala cromatica. 8. (mat.) Soma infinida que lu sieus tèrmes son lu elements d'una seguida. ◇ *Soma geometrica*: $1 + \frac{1}{2} + \frac{1}{4} + \dots + \frac{1}{2^n} + \dots$ ◇ *Seria entiera*: Polinòme d'una soma infinida de tèrmes, $a_1x + a_2x^2 + \dots + a_nx^n + \dots$ ◇ *Desvolopament d'una foncion en seria entiera*: Formacion d'una seria entiera que, en cada ponch d'un interval, convergisse vèrs la valor de la foncion en aquesto ponch. 9. (mar.) Ensèm de yachts qu'an de caracteristicas pron vesini per concórrer. 10. Categoria, classificacion. ◇ (cín.) *Film de seria B*: Film m'un pichin budget virat rapidament. ◇ (espòrts) Categoria; eliminatòria. 11. (quim.) Grop de compausats organicsque presènton un rapoart caracteristic entre lo nombre d'atòmes de carbòni e lo nombre d'atòmes d'idrogène. 12. *Travalh, fabricacion en seria*: Travalh executat sobre un grand nombre de pèças mé de metòdes que permèton de baissar lo prètz de revèn. ◇ *Veitura de seria*: Veitura d'un tipe reproduch en un grand nombre d'exemplaris e fabricada à la cadena (per op. à *prototipe*). ◇ *Foara seria*: Que non es de fabricacion correnta; (fig.) Inabitual, remirable. Var.: **sèrie** (it.).

seriacion n.f. Accion de seriar, de dispauar en serias.

serial, a adj. 1. (didact.) Relatiu à una seria. 2. *Música seriala*: Música qu'aplica lu principis de la seria dodecafònica à d'autres critèris qu'aqueu de l'autessa di sons (durada, etc.). Var.: **seriau**.

serialisme n.m. Caractèr de la música seriala.

serialitat n.f. (filos.) D'après J.-P. Sartre, situacion de separacion entre lu òmes, que lu mantèn exteriors un per rapoart à l'autre dins un meme ensèm.

seriar vt. (*sèri*, classic *sèrii*) Classar per serias, per natura, per importança: *Seriar li questions*.

seriau, ala adj. Serial.

seric, a adj. (med.) Que si rapoarta ò qu'es deugut à un serum: *Accidents serics*.

sericicòla adj. Relatiu à la sericicultura.

sericicultor, tritz n. Persona qu'elèva de manhans.

sericicultura n.f. Elevatge dei manhans e recòlta dei cocons que produon.

sericigène, a adj. (didact.) Si di dei insèctes, dei organes que produon de seda.

sericina n.f. Un dei doi constituents de la seda.

sèrie n.f. (it.) Seria.

serigrafia n.f. Procediment d'estamparia au travèrs d'un ecran de teissut.

serin n.m. Varietat de seraïn (*serinus citrinella*). ◇ *Serin cap ros*: Varietat de seraïn (*Serinus serinus*), lo mai pichin dei fringillidats.

serina n.f. Acide aminat constituti dei proteïnas.

serinar vt. 1. Instruire (un seraïn) m'una serineta. 2. (fam.) Repetir sensa relambi quauqua ren à quauqu'un

per lo li ensenhar. ◇ Importunar (quauqu'un) à foarça de repeticion.

serineta n.f. Boita musicala emplegada per ensenhar à cantar ai auceus.

seringat n. Aubrilhon sovent cultivat per li sieu flors blanqui perfumadi (Família dei saxifragaceas).

seriòla n.f. Nom generic que recampa lu peis dau genre *seriola*, presents dins de nombroï mars dau glòbe, tropicali, subtropicali e temperadi caudi. Sèmblon de tons.

serion n.m. Còup de vent; remolin. Var.: **surion**.

seriós, oa adj. 1. Qu'agisse embé reflexion, embé aplicacion; qu'inspira la confiança. 2. Que li si pòu basar sobre; solide: *Un argument seriós*. 3. Que non si ri, que non es fach per si rire: *Una ària serioa, un film seriós*. 4. Que non fa d'escart de comportament; savi, rasonable.: *Una filha serioa*. 5. Important; que pòu aver de consequenças: *Un problema seriós*.

seriós n.m. 1. Ària, expression grèva: *Conservar lo sieu seriós*. 2. Qualitat de quauqu'un de pauat, que non agisse sensa pensar. 3. Caractèr de cen que merita atencion en rason de la sieu importança: *Lo seriós de la situacion*. ◇ *Si pilhar au seriós*: Estacar à la sieu persona, ai sieu accions, una consideracion exagerada. ◇ (filos.) *Esperit de seriós*: per Sartre, estat d'esperit rassegurant, que non paua la question dau sens de l'accion. 4. Chòpa de bièrra d'un litre.

seriosament adv. D'un biais seriós.

sermon n.m.

sermonaire, airtz n. Persona que li agrada sermonar. ◆ adj. Noiós e moralisator coma un sermon.

sermonari n.m. 1. Autor de sermons. 2. Recuèlh de sermons.

seroa n.f. (anat.) Membrana que recuèrbe divers organes mobiles, formada de doi fuèlhs que delimiton una cavitat virtuala que si pòu emplir de liquide ò de gas.

serodiagnostic n.m. Diagnostic dei malautias infeccioi fondat sobre la recèrca d'anticòrs especifics de l'agent infeccios responsable dins lo serum dei malauts.

serologia n.f. Estudi dei serums, dei sieu proprietats, dei sieu aplicacions.

serologic, a adj. Relatiu à la serologia.

serologista n. Especialista de serologia.

seronegatiu, iva adj. e n. Que presenta un serodiagnostic negatiu.

seronegativitat n.f. (med.) Caractèr seronegatiu.

seropositiu, iva adj. e n. Que presenta un serodiagnostic positiu.

seropositivitat n.f. (med.) Caractèr seropositiu.

serós, a adj. (med.) Qu'a lu caractèrs de la serositat.

serositat n.f. Liquide, analògue à la linfa, contengut e secretat dins li seroas ò que constitue d'edemas. Var.: **sierositat**.

seroterapia n.f. Metòde de tractament de diversi malautias infeccioi mé de serums.

serotonina n.f. Substança dau grope dei catecolaminas, que juèga un ròtle dins l'ipertension arteriala e li manifestacions allergiqui.

serovaccinacion n.f. Vaccinacion à la quala es associat un serum especific.

sèrp n.f. 1. Reptile sensa membres, que si desplaça per reptacion. Var.: **serpent**. ◇ *Sèrp de mar*: Grand animau marin d'existença ipotetica, que seria estat observat dins l'ocean Indian e lo Pacific; (fam.) Subjècte que revèn regulierament dins l'actualitat ai moments qu'es gaire fornida; istòria que torna venir periodicament un subjècte de conversacion. ◇ *Sèrp volanta*: Cèrvivolant. ◇ *Sèrp monetària europea*: Sistema monetari instaurat en lo 1972, dins lo quau li fluctuacions que li monedas podion subir èron limitadi, e que la sieu representacion evocava la forma d'una sèrp; aqueu sistema laissèt la plaça en lo 1979 au *Sistema monetari europeu (S.M.E.)*, fins à la messa en plaça de l'euro. 2. Persona perfida e marrida. 3. (mús.) Ancian instrument à vent, de boasc recubèrt de cuer, traucat de nòu trauc, de forma sinuoa.

sèrpa n.f. Polhera.

serpatàs n.m. Gròssa sèrp.

serpejament n.m. (lit.) Estat de cen que serpeja.

serpejant, a adj. Que serpeja.

serpejar vi. Descriure de sinuositats. Sin.: **serpentar**.

serpent n.m. Sèrp.

serpenta n.f. Papier foarça fin, dau filigrane de sèrp, que s'emplegava ai s. XVIIe e XVIIIe.

serpentaire n.m. Grand auceu dei savanas africani, de la tèsta upegada, que si noirisce sobretot de sèrps e de pichins vertebrats (Família dei falconidats).

serpentar vi. Serpejar.

serpentària n.f. Designa diferenti plantas que la sieu raïç ò lo rizòma evòca una sèrp. ◇ *Serpentària (dracunculus vulgaris)*, família dei araceas. ◇ *Serpentària comuna, (dracunculus vulgaris)*. ◇ *Serpentària roja (bistorta officinalis)*, família dei poligonaceas.

serpentàs n.m. Gròssa sèrp.

serpentet n.m. 1. Sèrp jove. 2. Serpentin.

serpentifòrme, a adj. Qu'a la forma d'una sèrp.

serpentin n.m. 1. Accessòri de cotilhon fach d'una benda de papier colorat lònga e estrecha enrotlada sus ela-mema e que si desrotla quora es lançada. Var.: **serpentet**. 2. (tecn.) Tube d'un aparelh termic plaçat sus una paret, enrotlat en eliaça ò en espirala per èstre lo mai lònge possible.

serpentina n.f. 1. Mineral constituit de silicat de magnèsi idratat. ◇ Ròca d'un vèrd escur que resulta dau metamorfisme de ròcas ultrabasiqum e constituida essencialament d'aquesto mineral. 2. (anc.) Pichina pèça d'artilharia de barris, de pichin calibre (s. XVIe e XVIIe).

serpeta n.f. Pichina sèrpa. Sin.: **poiron**.

serpiginiós, oa adj. (med.) Si di dei afeccions cutaneï dei contorns sinuós.

serpilhiera n.f. Cairat de teissut emplegat per lavar lu soals.

serpula n.f. Vèrp marin que bastisse un tube calcari sus li ròcas costieri (Lòng de 5 cm, embrancament dei anelides, classa dei poliquèts).

sèrra n.f. Construccion dei parets translucidi que permete de crear per li plantas de condicions de vegetacions melhori que dins la natura.

sèrra n.f. Sèrre.

sèrra n.f. 1. Lama, riban ò disc que d'un costat poarta de dents per talhar lo boasc, la pèira, lu metals, etc. 2. (mús.) *Sèrra musicala*: Instrument constituït d'una lama d'acier que, fretada au mejan d'un arquet, vibra pauc ò pron en foncion de la sieu tension.

sèrra n.f. *Sèrra còrsa*: Auceu (*merops apiaster*) de la familha dei meropidats. Sin.: **serena**, **sèrra d'Euròpa**. ◇ *Sèrra montanhiera*: Espècia de passerons (*turdus pilaris*) qu'apartènion à la familha dei turdidats.

serrabolon n.m. (tecnol.) Clau emplegada per serrar ò desserrar lu bolonss d'una bicicleta, d'una mòto.

serracable n.m. (tecnol.) Dispositiu compauat de doi partidas de metal que poàdon èstre serradi una còtra l'autra per de bolons e que sièrvon à faire una bocla sus un cable metallic ò à n'assemblar doi bot à bot ò un còtra l'autre.

serradòrsa n.f. Sèrra montada sus un encastre de boasc.

serradura n.f. Serralha.

serrafieus n.m. inv. (electr.) Pèça que religa, per serratge, diferents conductors.

serrafila n.m. 1. Gradat plaçat darrièr una tropa en marcha per s'assegurar que cadun seguísse à la sieu plaça. 2. Darriera nau d'una linha de marcha ò de combat.

serrafina n.f. (cir.) Pichina pinça emplega per agantar li labras d'una plaga sensa penetrar dins la pèu e li mantenir en contacte pendent un temps donat.

serrafilanc n.m. (tecnol.) Dins una aisina d'embotidura ò de decopatge à la premsa, pèça emplegada per serrar la tòla ò lo fuèlh metallic que si vòu embotir ò decopar.

serrafren(s) n.m. Emplegat que sèrra lu frens, dins un tren.

serraire, airitz n. Persona que talha (de boasc, de metal, etc.) au mejan d'una sèrra.

serrajonch(s) n.m. (tecn.) Instrument per mantenir serradi de pèças de boasc una còtra l'autra (per li pegar, li traucar, etc.).

serralh n.m. 1. Dins l'Empèri otoman, palais (en particulier aqueu dau sultan d'Istambul). 2. Harem d'aqueu palais. 3. Mitan estrech, vesinatge immediat d'una personalitat.

serralha n.f. Aparelh per clavar una poarta, que si fa fonciona au mejan d'una ccessòri generalament amovible (foarça sovent una clau) ò au mejan d'una comanda à distança. Sin.: **serradura**.

serralhar vt. Clavar m'una serralha.

serralharia n.f. 1. Branca de la construccion que s'ocupa de la fabricacion de toi lu dispositius que sièrvon à serrar, à barrar, à clavar

serralhier n.m. 1. Chinchà. Var.: **sarralhier**. 2. Persona que fa, vende, pausa ò repara de serralhas, de brasilhas, d'obratges de fèrre.

serralibres n.m. inv. Objècte, sovent decoratiu, que sièrve à mantenir de libres serrats drechs, un còtra l'autre.

serrament n.m. Accion de serrar la man de quauqu'un. 1. Sin.: **estrecha de man**. 2. *Serrament de coar*: Opression que la sieu causa n'es una emocion dolorosa. 3. (min.) Barratge d'una galària, que resistísse à la pression de l'aiga.

serran n.m. Peis dei coastas rocassoï, lòng fins à 30 cm, vesin dau mèro.

serranàs n.m. Pichin instrument per serrar lo nas d'un cavau per l'immobilisar pendent operacion.

serranidat n.m. *Serranidats*: Familha de peis marins costiers provedits d'opercules espinós, coma lo mèro e lo serrat.

serranós n.m. (cir.) Instrument emplegat per l'ablacion de divers organes ò tumors au mejan d'un fieü d'acier que si mete à l'entorn de la sieu basa e si sèrra progressivament.

serrapapier(s) n.m. 1. Pichina pèça dont si méton lu papiers importants. 2. Pichin mòble mé de tiradors, que si mete sus un bureau per li plaçar de papiers importants ò que si vòu aver sota man.

serrapatin(s) n.m. Aisina que sièrve à avesinar lu patins dei frens d'una bicicleta per reglar lo cable.

serrapenon n.m. Cordatge que sièrve à manobrar la bolina.

serrar vt. (*sèrri*) 1. Exercir una dobla pression sus quauqu'un que si vòu tenir, per l'empachar de s'escapar, per lo mantenir en plaça: *Serrar una pèça de metal dins un estòc*. 2. Mantenir fermament, estrénher: *Serrar un objècte dins la man*. 3. Comprimir lo còrs, una partida dau còrs, en parlant d'un vestit: *Aqueli braïas mi sèrron*. 4. Avesina de cauas ò de personas una à l'autra: *Serrar lu bagatges dins lo còfre*. 5. Tirar sus li extremitats d'un ligam e l'atesar: *Serrar lu laç*. ◇ (mar.) *Serrar una vela*: L'estacar, plegada, sus una vèrga ò un aubre. 6. Agir sus un dispositiu de fixacion, de comanda mecanica, de barradura, dins la tòca d'assubjectir mai solidament, de blocar. 7. S'aprochar lo mai possible de (quauqua ren): *Serrar un barri*. ◇ *Serrar quauqu'un de pròche*: Si tenir pròche d'eu, èstre à mand de lo rejónher. ◇ (mar.) *Serrar lo vent*: S'avesinar de la direccion dau vent. 8. Butar quauqu'un còtra un obstacle per l'empachar de si desgatjar: *Serrar un adversari dins li coardas, còtra un barri*. 9. Metre en plaça dins un luèc segur: *Serrar de sòus dins un còfre*.

serrat, ada adj. 1. Ajustat, que tèn còtra lo còrs: *Una camia serrada*. 2. Constituït d'element foarça pròches un de l'autre: *Un teissut serrat*. ◇ *Cavau serrat dau davant, dau darrièr*: Que lu sieus memebres son tròup vesins. ◇ *Cafè serrat*: Totplen concentrat, mé gaire d'aiga. 3. Rigorós, precís: *Una argumentacion serrada*. 4. Que laissa gaire de libertat, de possibilitats: *Un orari serrat*.

serrat, a adj. (numism.) Si di dei monedas antiqui dau bòrd dentelat.

serratap n.m. Dispositiu metallic que sièrve à mantenir en plaça lo tap dei botilhas que contènon un liquide gasós.

serratèsta n.m. Benda de teissut, mièg ceucle que mantèn lu bèrris en plaça.

serratge n.m. Accion de serrar.

serratube n.m. (tecnol.) Pinça ò clau à cadena emplegada per immobilisar ò vissar lu tubes cilindrics.

serratula n.f. Planta dei flors porpri que dónon una tencha jauna (Familha dei composeas).

sèrre n.m. Cresta estrecha e alongada, entre doi valadas. Var.: **sèrre**.

serreta n.f. Instrument constituït d'una lama metallica corbada en mièg ceucle e montada sus un mànegue de boasc totplen cort, que sièrve à talhar l'èrba, li cerealas, etc.

serrista n. (agric.) Persona que fa de culturas en sèrras.

serron n.m. Poiron.

sertão n.m. (geogr.) Zòna gaire poblada, mièja arida, dau Nordeste brasilian, dominada per l'elevatge extensiu.

sertidor n.m. Aparelh destinat à barrar ermeticament li boitas de consèrva quora son estadi emplidi.

sertidura n.f. Biaïas qu'una pèira es sertida; partida de l'encastre que la sertisse.

sertit n.m. Sertissatge.

sertir vt. (*sertissi*) 1. En joielaria, fixar (una pèira) dins una montadura. 2. (tecn.) Fixar una pèça de metal fina en rebatent lu bòrds.

sertissatge n.m. 1. Accion de sertir. 2. En joielaria, procediment que consistisse à sertir una pèira dins lo metal. Sin.: **sertit**.

sertissèire, eiritz adj. e n. Si di d'una persona que sertisse.

serum n.m. (mòt latin) 1. Liquide que si separa dau calhon après coagulacion dau sang, de mema composicion que lo plasma ma sensa fibrinogène. 2. *Serum fisiologic*: Solucion de clorure de sòdi de composicion determinada e isotonica au plasma sanguin. 3. (farm.) *Serum terapeuti*: Serum ric en antitoxinas extrach dau sang d'un animau, principalament un cavau, vaccinat còntra una toxina, que permete una lucha rapida còntra l'afeccion correspondent declarada dins lo còrs uman (seroterapia). 4. *Serum de veritat*: Substança qu'auria per efècte de menar una persona interrogada à dire tota la veritat.

serumalbumina n.f. Albumina dau serum sanguin.

sèrv, a n. (feud.) Persona estacada à una tèrra e que dependia d'un senhor. Var.: **sèrvo** (it.). ◆ adj. Relatiu au servatge: La condicion sèrva.

sèrva n.f. 1. Luèc adobat per amolonar e conservar de cauas. 2. Recipient que contèn de produchs liquides ò gasós.

servatge n.m. 1. Estat de sèrv. 2. Estat de dependença; servituda.

servelaria n.f. Cervelaria.

servent, a n. 1. Persona emplegada per lu travalhs domestics. Var.: **servient**. 2. Persona que sièrve (dins un juèc, un espòrt, etc.). ◆ n.f. Supoart mobile que fournisse un ponch d'aponteu à la partida en poarta-à-faus dei pèças lèngui travalhadi au banc ò à la màquina. ◆ n.m. Militari afectat au servici d'una arma: *Servent de canon*.

◆ adj. m. 1. *Cavalièr servent*: Òme que rende d'omenatges assidús à una frema. Sin.: **galant**. 2. (dr.) *Fonds servent*: Fond sotamés à una servituda, per op. à *fond dominant*. 3. *Fraire servent*: Convèrs emplegat ai travalhs manuals d'un monastèri.

servici n.m. 1. Accion de servir; ensèm de obligacions que lu ciutadans an vèrs l'estat, una comunautat; trabalh determinat efectuat per lo còmpte d'aquel Estat, d'aquela comunautat. ◇ *Servici nacional*: Ensèm de obligacions militari ò civili qu'un ciutadan pòu aver per respoandre ai besonhs de la defensa e divers imperatius de solidaritat. ◇ *Servici civil*: Engatjament de solidaritat qu'un jove pòu pilhar (especialament per lu ciutadans d'un país que non a de servici militari), en agissent per lo còmpte d'una associacion, d'una collectivitats. 2. Celebracion de l'ofici divin. ◇ *Servici funèbre*: Ceremònia, preguiera per una persona moarta. 3. Accion ò biaïas de servir un mètstre, un client, etc.: *Dins aquesto cafè, lo servici es rapide*. ◇ *Poarta, escalier de servici*: Passatges reservats au personal de la maion, ai fornissèires, etc. 4. Percentatge dau còmpte d'una ostalaria, d'un restaurant, d'un bar afectat au personau. 5. Ensèm de pasts servits à d'oras diversis dins una collectivitats, un vagon-restaurant: *Ai manjat au segond servici*. 6. Assortiment de terralha ò de linge per la taula: *Servici per lo cafè*. 7. Dins divers espòrts (tennis, tennis de taula, etc.), messa en juèc de la bala. 8. Usatge que si pòu faire de quauqua ren: *Una aisina que rende de grands servicis*. 9. Foncionament d'un aparelh, d'una màquina, d'un mejan de transpoart: *Metre en servici una novèla linha de tren*. 10. Cen que si fa per una persona dins la tòca de li èstre utile: *Demandar un servici à un amic*. ◇ *Rendre servici à quauqu'un*: L'ajudar. 11. Organisme que fa partida d'un ensemble administratiu ò economic; organe d'una empresa encargat d'una foncion precisa; lo tot dei bureus, dei personas qu'asseguron aquesta foncion: *Lo servici dei reclamacions*. ◇ *Servici public*: Activitat d'interès general, assegurada per un organisme public ò privat; organisma qu'assegura una activitat d'aquel òrdre. 12. Activitat professionala exercida dins una empresa, una administracion. ◇ *Pilhar lo sieu servici*: Començar à travalhar, à exercir li sieu foncions, au començament dau sieu temps de travall (jornada, mièja jornada, etc.). 13. Expedicion, distribucion d'una publicacion: *Faire lo servici d'una revista*. 14. *Servici de premsa*: Servici que manda lu obratges d'una maion d'edicion ai jornalistas; l'obratge mandat; servici d'un organisme encaragat dei relacions mé la premsa, m'au public. 15. Lo tot dei plaças gratuïti qu'un teatre resèrva à d'invitats (artistas, premsa, etc.). ◆ pl. 1. Travalhs efectuat per quauqu'un: Es complicat de si passar dei servicis d'aquel òme. 2. Avantatges ò satisfaccions qu'un emplegaire fournisse au

serviciable, a

public à títol gratuit ò onerós (transport, recèrca, trabalh de maion, consultacion medicala ò juridica, etc.), per op. ai bens. ◇ *Societat de servicis*: Entrepresa que fornisse à títol onerósun trabalh, de presatacions, de personal, etc. 3. *Servicis especials*: Servicis nacionals de recèrca e d'esplecha dei informacions.

serviciable, a adj. Que rende volontiers un servici. Var.: **serviciós**.

servicial, a n. Servent, especialament dins un cafè, un restaurant, per servir lu clients.

serviciós, oa adj. Seviciable.

serviciosament adv. D'un biais serviciable.

servidor n.m. (inform.) 1. Sistema informatic que permete à un usancier la consultacion e un usage dirècte d'una banca de donadas. 2. Dins una ret, computaire qu'assosta la memòria ò lo fichier interrogat, e que fornisse la respoasta.

servient, a n. Servent.

servieta n.f. 1. Pèça de teissut en esponga, en coton ò lin, emplegada per si panar la pèu: *Servieta de banh*. 2. Pèça de lingè de taula que sièrve à si panar la boca, à protegir lu vestits pendent un past. 3. *Servieta igienica*: Benda absorbenta de coton ò de cellulòsa, que li fremas emplègon coma proteccion au moment dei règlas.

servieta-esponga n.f. Servieta en teissut esponga.

servieton n.m. Pichina servieta.

servilament adv. D'un biais servile.

servil(e), a adj. 1. Relatiu à l'estat de sèrv, au servatge. 2. Que manifestà una sotamission excessiva: *Un òme servile*. 3. Que seguisse troup estrechament un modèl: *Una imitacion servila*.

servilitat n.f. 1. Esperit de servituda, de bassa sotamission. 2. Exactituda troup estrecha dins l'imitacion.

servir vi. e vt. (*sièrvi*, conjugason usuala, ma finda *servissi*, ..., *servisson*: Pellós: «... quatre reglas generals que servison a la regula...») 1. S'aquitar de devers donats, de foncions per quauqu'un, per una collectivitat: *Servir lo sieu país*. ◇ *Servir Dieu*: Li rendre lo culte que li es deugut. ◇ *Servir l'Estat*: Exercir un emplec public; èstre militari. 2. Presentar lu plats à, donar de manjar, de beure: *Servir lu invitats*. 3. Vendre, fornir de mèrç à. 4. Favorisar, èstre utile à: *Li circonstanças l'an ben servit*. 5. Plaçar sus lo taulier quauqua ren per manjar, per beure: *Servir lo cafè*. 6. Versar, pagar à data fixa: *Servir una renda*. 7. Vendre, fornir una quantitat de mèrç: *Servir una lesca de porqueta*. 8. Cuntar, debitar: *Nen sièrve totjorn lu memes arguments*. 9. S'aplicar à quauqua ren, li si dedicar: *Servir lu interès de quauqu'un*. ◇ *Servir la messa*: Assistir lo prèire pendent la sieu celebracion. 10. Donar la moart à (un animau qu'es estat forçat): *Servir un cèrvi*. ◆ vt. ind. (*de*) 1. Èstre utile à, profèchar à (quauqu'un): *La conoissença dei lengas ti sièrve totjorn per viatjar*. 2. Èstre boan, pròpri à quauqua ren: *Aquela aisina sièrve à totplen de cauas*. 3. Èstre emplegat en tant que, tenir luèc de: *Servir de guida*. ◆ vi. 1. Èstre militari dins tau ò tau còrs: *Servir dins l'infantaria*. 2. Dins divers espòrts, metre la bala, lo balon en juèc. ◆ **si servir** v.pr. 1. Pilhar d'un manjar, d'una bevenda: *Si servir de pan,*

de fromai. 2. Si fornir en mèrç: *Si servir en cò de tau fornissèire*. 3. Emplegar, faire usatge de: *Si servir d'un magau, si servir dei sieu relacions*.

servita n.m. Membre d'un òrdre religiós, assimilat ai mendicants (servitas de Maria), que sèt rics mercants fondèron en lo 1233 pròche de Florença.

servitud(a) n.f. 1. Estat de quauqu'un, d'un país privat de la sieu independença. 2. Constrencha, assubjectiment, obligacion. ◇ (dr.) Carga que pea sobre un ben immòble (*fond servent*) au profièch d'un autre ben immòble (*fond dominant*), qu'apartèn à un proprietari diferent (servituda de vista, de passatge, d'escorremet dei aigas, etc.). ◇ *Servitudas militari*: Mesuras qu'empachon ò limiton la construccions dins de zònas que presènton un interès militari ò vesini d'una installacion militària. 3. *Nau de servituda*: Nau ò engenh flotejant que si destina au servici dei radas e dei poarts (remorcaire, draga, etc.).

sèrvo, a n. (it.) Sèrv.

servocomanda n.f. (cibern.) Mecanisme auxiliari destinat à remplaçar la foarça muscularia de l'òme en assegurant automaticament, per amplificacion, la foarça necessària au foncionament d'un ensemble.

servofren n.m. Servocomanda qu'assegura una assistença per lo foncionament dei frens.

servomecanisme n.m. (cibern.) Mecanisme fach per realisar un programa d'accion donat en parangonant d'un biais permanent li consignas que li son donadi e lo trabalh qu'executa.

servomotor n.m. (cibern.) Motor electric, idraulic ò pneumatic que juèga lo ròtle d'accionar un asserviment ò un sistema à regulacion.

servovalva n.f. Distributor que produe una sortida idraulica proporcionala à un senhal d'intrada electrica en emplegant un dispositiu de retroaccion e permete, en faguent variar l'intrada, de comandar lo sens de l'escorremet dau fluide, lo dèbit e la pression.

sesame n.m. Planta annuala gamopetala, cultivada despí foarça longtemps en Àsia tropicala per li sieu granas, que fornisson fin au 50 dau cent d'òli.

sesame n.m. Biaï falhible per accedir à quauqua ren, per si faire durbir toti li poarts.

sesamoïde adj. e n.m. *Oàs sesamoïde* ò *sesamoïde*, n.m.: Cadun dei pichins oàs dau metacarpe ò dau metatarsè.

sesbània n.f. ò n.m. Aubrilhon dei regions tropicali, cultivat en Índia per la filassa que si pòu extraire dei sieus pens per n'en faire de papier per li cigarretas (Familha dei papilionaceas).

sesqui- pref. Prefixe que significa «un còup e mièg».

sesquioxide n.m. Que l'element oxigène li es en quantitat egala à un còup de mai la quantitat de l'autre element: *Un sesquioxide de fèrre Fe₂O₃*.

sessanta adj. num. 1. Sièis còups dètz. 2. Sessanten: *Pàgina sessanta*.

sessanten, a adj. num. ord. Que vèn au reng marcat per lo nombre sessanta. ◆ n.m. Que si tròva sessanta còups dins un tot.

sessantena n.f. 1. Grope de pauc ò pron sessanta unitats. Var.: **sessantenau**. 2. Atge de pauc ò pron sessanta ans.

sessantenau n.m. Sessantena.

sessil(e), a adj. 1. (bot.) Inserir directament sus l'axe, sensa pedoncule: *Una flor sessila*. 2. (zool.) *Fauna sessila*: Aquela dei animals aquatics que vívon fixats au soal (per op. à *fauna vagila*).

session n.f. 1. Periòde de l'an pendent lo quau una assemblea, un tribunal es end rech e a lo dever de s'acampar: *Session parlamentària*. 2. Periòde pendent lo quau si debànon d'examens: *La session de junh*. 3. (inform.) Execucion d'un programa per un utilisator donat, qu'es alora parametrada per li informacions dau profieue de l'utilisator (li sieu caracteristicas, li sieu preferenças, l'istoric dei sieu interaccions m'au programa, etc.).

sesteirada n.f. Contengut d'un sestier. Var.: **sestierada**.

sestèrce n.m. (Antiqu.) Moneda romana d'argent pi de loton.

sestian, a adj. e n. D'Ais de Provença.

sestier n.m. Anciana unitat de mesura. Sin.: **boisseu**.
 ◇ *Sestier de 2 eminas*: Anciana mesura dei solides niçarda valent 4,043750 dal. ◇ *Sestier de doi eminas*: Anciana mesura d'aira niçarda valent 15,4449000 aras.

sestierada n.f. Contengut d'un sestier. Var.: **sesteirada**.

set n.f. 1. Besonh de beure e sensacion qu'aqueu besonh provòca: *Aver set*. 2. Desidèri ardent, impacient, passionat (de quauqua ren): *La set de l'aur, la set de la conoissença*.

set n.m. Cada part d'una partida de tennis, de tennis de taula, de volley-ball: *Ganhar per tres sets à un*.

sèt adj. num. Nombre que vèn just après lo sièis dins la seguida naturala dei nombres entiers. ◆ n.m. Seten.

setaceu, ea adj. De la natura de la seda.

setanta adj. num. Sessanta e dètz.

setanten, a adj. num. e n. 1. Qu'ocupa lo reng marcat per lo nombre setanta. 2. Qu'es contengut setanta còups dins un tot.

setantena n.f. 1. Pauc ò pron setanta. 2. Atge à l'entorn de setanta ans.

setembre n.m. Noven mes de l'an.

setembrin, a adj. De setembre.

setemin n.m. Si ditz d'un enfant qu'es naissut avant tèrme.

seten, a adj. num. Qu'ocupa lo reng marcat per lo nombre sèt. ◆ n.m. Qu'es contengut sèt còups dins un tot.

setena n.f. Messa en quarantena per una durada de sèt jorns.

setenament adv. En seten luèc.

sètge n.m. *Èrba dau sètge*: Escrofulària.

sèti n.m. 1. Mòble ò autre objècte fach per s'assetar; partida horizontala d'aquesto mòble, d'aquest objècte, sus la quala una persona s'assetà. 2. Posterior: *Faire un banh*

de sèti. ◇ Jacilha per lo sèti: Au cors de la quala si presenta en premier lo bacin de l'enfant (ò lu sieus membres inferiors). 3. Plaça, mandat d'un membre d'una assemblea deliberanta: *Perdre de sètis ai eleccions legislativi*. ◇ (dr.) *Magistrat dau sèti*: Jutge que rende la justícia (per op. à *magistrat dau parquet*). 4. (tecn.) Susfàcia sus la quala repauna una pèça mecanica. 5. Luèc dons si tròva una autoritat, dont s'acampa una assemblea, dont es installada la direccion d'una empresa, etc.: *Sèti d'un tribunal*. ◇ *Sèti social*: Luèc dont si tròva la direccion d'una societat, domicili d'una societat. ◇ *Sèti episcopal*: Vila de residènça d'un evesque. 6. Ponch dont naisse, si desvolopa quauqua en: *Lo sèti d'una dolor*. 7. (mil.) Operacion menada còtra un obratge, una plaça foarta, en vista de l'afeblir e de lo pilhar. ◇ *Estat de sèti*: Regime d'excepcion qu'autreja en particular l'autoritat militària lo manteniment de l'autoritat publica.

setmana n.f. 1. Periòde de sèt jorns consecutius dau diluns au dimènegue. 2. Seguida de sèt jorns consecutius: *Fitar un apartament per una setmana*. ◇ Aqueu periòde consagrada ai activitats professionala; lo tot dei jorns de trabalh dins aquesto periòde: *Setmana de cinc jorns, setmana de 35 oras*. ◇ *Èstre de setmana*: Èstre de servici pendent la setmana en cors. 3. Paga ebdomadària: *Esto sera, tòqui la mieu setmana*. 4. Periòde de sèt jorns consacrat à una activitat particuliera: *La setmana dau blanc*.

setmanada n.f. Durada d'una setmana.

setmanier, a adj. Que si debana cada setmana. Sin.: **ebdomadari**. ◆ n. Persona qu'es de setmana dins d'unu establiment, dins una comunautat, per remplir una foncion. ◆ n.m. 1. Publicacion editada cada setmana. Sin.: **ebdomadari**. 2. Calendier, agenda de bureu qu'indica lu jorns en lu gropant per setmana. 3. Mòble mé sèt tiradors per li plaçar lo linge. 4. Braçalet mé sèt aneus.

seton n.m. 1. Fina benda de seda que si passava sota un poant de pèu per drenar una plaga. 2. *Plaga en seton*: Plaga facha per una arma blanca ò un projectile que tornar sortir en passant sota la pèu.

setòri, òria adj. e n. De Seta.

sètter n.m. Can d'arrèst d'una rça dau pel lòng e ondulat.

setze adj. num. Quinze e un.

setzen, a adj. Qu'ocupa lo reng marcat per lo nombre setze. ◆ n.m. Qu'es contengut setze còups dins un tot.

setzenament adv. En setzena posicion.

sèu n.m. Graissa de romiaires.

seuclada n.f. Accion de seuclar. Var.: **saucjada**. Sin.: **binada**.

seuclar vt. Erbejar.

seuclatge n.m. Seuclada.

sevèr, a adj. 1. Que manca d'indulgença, que punisse lordament; dur: *Aver de parents sevèrs*. 2. Rigorós, que laissa ren passar: *Un reglament sevèr*. 3. Sensa ornamentals, sensa fantasia: *Una arquitectura sevèra*. 4. Grèu, que si pòu suportar dificilament: *Una malautia sevèra*.

severament adv. Embé severitat.

severeu n.m. Peis (trachurus trachurus) que pòu faire fins à 50 cm de lòng, comun dins tota la Mediterranea, que si noirisse de pichins peis e de crustaceus.

severitat n.f. 1. Biaïis d'agir d'una persona sevèra. 2. Caractèr de cen qu'es sevèr, sensa ornaments.

sevicis n.m. pl. Marrits tractaments exercits sus quauqu'un, de la part d'una persona que son sota la sieu responsabilitat ò la sieu autoritat.

sevilhan, ana adj. e n. De Sevilha.

sevilhana n.f. Dança populària originària de Sevilha.

sexagenari, ària adj. e n. Qu'a entre sessanta e sessanta-nòu ans.

sexagésima n.f. Segond dimènegue avant la quaresma (Denominacion que Vatican II a suprimet en lo 1970).

sexagesimal, a adj. 1. Relatiu à la sexagésima. 2. Si di d'una numeracion de basa sessanta. ◇ *Fraccion sexagesimala*: Qu'a per denomitator una potença de sessanta. Var.: **sexagesimau**.

sexagesimau, ala adj. Sexagesimal.

sexannual, a adj. Que dura sièis ans. Var.: **sexannuau**.

sexannuau, ala adj. Sexannual.

sex-appeal n.m. (mòt amer.) Sensualitat qu'emana d'una persona (espec. una frema).

sexatge n.m. Determinacion dau sèxe dei animaüs à la sieu naissença.

sèxe n.m. 1. Lo tot dei caractèrs que perméon de destriar dins la màger part dei èstres vivents lo genre mascle e lo genre femeu. 2. Organe de la generacion e dau plaser. 3. Lo tot dei individús d'un meme sèxe. ◇ (fam.) *Lo beu sèxe, lo sèxe feble*: Li fremas (per op. au *sèxe foart*: lu òmes). 4. (fam.) Sexualitat, plasers de la carn: *L'obsession dau sèxe*.

sexisme n.m. Actituda discriminatòria fondada sobre lo sèxe.

sexista adj. e n. Relatiu au sexisme; que n'es partidari, que n'en manifèsta.

sexologia n.f. Estudi de la sexualitat, dei sieus trebolics.

sexològue, òga n. Especialista de sexologia.

sexonomia n.f. Estudi dei lèis que determínon lo sèxe dei individús.

sexpartita adj. f. (arquít.) Si di d'una vòuta gotica que repaua sobre quatre pilas mestressi entre li quali s'aubóron doi pilas intermediari.

sex-ratio n.f. Rapoart numeric dei sèxes à la naissença (nombre d'òmes/nombre de fremas).

sex-shop n.m. Negòci especialisat dins la venda de revistats, de libres, de films, d'objèctes erotics ò pornografics, d'afrodisiacs, etc.

sex-symbol n.m. Vedeta que simbolisa l'ideal masculin ò femenin sus lo plan de la sensualitat e de la sexualitat.

sèxta n.f. Partida de l'ofici divin celebrada à la seisena ora dau jorn (miegjorn).

sextant n.m. Instrument à reflexion, que lo sieu limbre graduat s'estende sus 60°, e que permete de mesurar d'autessas à partir d'una nau ò d'una aeronau.

sextidí n.m. Seisen jorn dau calendier revolucionari francés.

sextil(e), a adj. Dins lo calendier republica, an que comportava un seisen jorn suplementari.

sextilion n.m. 10³⁶.

sexтина n.f. Composicion poetica de la forma fixa, que comprèn sièis estròfas de sièis vers e un tercet, dont lu memes mòts revènon à la rima dins un òrdre diferent (qu'obeïsse à una disposicion geometrica en espirala), invencion dau poeta occitan Arnaud Daniel («*Lo fèrm voler*»).

sexto adv. (mòt lat.) En seisen luèc.

sextolet n.m. (mús.) Grope de sièis nòtas, de valor egala, sobremontadi de la chifra 6, que si dévon executar dins lo meme temps que quatre nòtas de la mema figura.

sextuor n.m. (mús.) Composicion de sièis partidas vocali ò instrumentali.

sextuple, a adj. e n.m. Que vau sèt còups la mema caua.

sextuplat, ada n. Cadun dei sièis enfants naissuts d'una mema jacilha.

sextuplar vt. Multiplicar per sièis. ◆ vi. Devenir sextuple: *Lo revengut dei ministres a sextuplat*.

sexual, a adj. Que caracteriza lo sèxe dei èstres vivents. ◇ *Caractèrs sexuals*: Lo tot dei manifestacions anatomiqui e fisiologiqui determinadi per lo sèxe. *Cromosòma sexual*: Eterocromosòma. 2. Relatiu à la sexualitat: Educacion sexuala. ◇ *Acte sexual*: Copulacion. Var.: **sexauau**.

sexualament adv. Dau ponch de vista de la sexualitat, dau sèxe. ◇ *Malautia sexualament transmissible (M.S.T.)*: Que pòu èstre transmesa pendent un rapoart sexual.

sexualisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de sexualisar; lo sieu resultat. 2. Diferenciacion sexuala de l'embrion.

sexualisar (-izar) vt. Introdure la sexualitat dins (un camp quau que sigue); donar un caractèr sexual à.

sexualitat n.f. 1. (biol.) Lo tot dei fenomènes sexuals ò ligats au sèxe, observables dins lu èstres vivents. 2. Lo tot dei divers modalitats de la satisfaccion instintuala ligada à la reproduccion de l'espècia.

sexuar vt. (*sexui*) 1. Adoptar un caractèr especificament masculin ò femenin. 2. Determinar lo sèxe de quauqua ren.

sexuat, ada adj. Que possedisce un sèxe: *Un animau sexuat*. ◇ *Reproduccion sexuada*: Que necessita lo concors de doi individús de sèxe opauat.

sexuau, ala adj. Sexual.

sexy adj. (mòt angl.) (fam.) Qu'a de sex-appeal.

sforzando adv. (it.) (mús.) En renforçant progressivament l'intensitat dau son, plus pauc de temps que *crescendo*.

sfumato n.m. (it.) En pintura, Ambient vaporós à l'entorn dei formas.

- shah** n.m. 1. Rèi de Pèrsia. 2. Rèi d'Iran (fins au 1979).
- shaker** n.m. (angl.) Gòt doble clavat dins lo quau si gacilhon, mé de glaça, lu elements d'una mescladissa per lo servir fresc.
- shakespeareian, a** adj. Pròpri à Shakespeare.
- shako** n.m. Cofadura militària tronconica, que la poàrton per exemple lu gardas republicans francés.
- shama** n.m. Passeron cantaire, negre, ros e blanc, d'Índia e d'Indonesia (Família dei turdidats).
- shamisen** n.m. Liut japonés dei coardas de seda, qu'acompanha lu espectacles de mariòtas e de teatre kabuki.
- shampó** n.m. (angl.) 1. Produch que sièrve à tractar ò à lavar lu bèrris. 2. Lavatge dei bèrris m'aquesto produch.
- shamponaire, airtiz** n. Emplegat, emplegada d'un perruquier, encargat, encargada de faire lu shampós.
- shamponaire, a** n. Aparelh que sièrve à netejar au mejan d'un detergent lu tapís e li moquetas.
- shamponar** vt. Lavar au mejan d'un shampó.
- sherardisacion (-izacion)** n.f. (metall.) Cementacion Cementacion per lo zinc de pèças d'acier ò de fonda.
- sherif** n.m. 1. Oficièr d'administracion que representa la Corona dins cada comtat d'Anglatèrra. 2. Ai Estats-Units, oficièr d'administracion elegit, qu'a un poder judiciari limitat.
- sherpa** n.m. Guida, camalo dei expedicions d'alpinisme dins l'Imalaia.
- shetland** n.m. 1. Teissut fabricat embé la lana dei motons dei islas Shetland. 2. Raça de cavalets.
- shiatsu** n.m. (dau chinés) Metòde terapeutique que consistisse à aplicar lu dets per pression sus divèrs ponchs dau còrs.
- shiita** adj. e n. Chiita.
- shilling** n.m. 1. Anciana unitat monetària divisionària anglesa (simb. s), que valia 1/20 de liura. 2. Unitat monetària dau Kenya, de la Somalia e de la Tanzania.
- shintō** n.m. Religion pròpria au Japon, anteriora au bodisme, qu'onora de divinitats, personificacions dei foarças de la natura, lu antenats e l'emperaire. Var.: **shintōisme**.
- shintōisme** n.m. Shintō.
- shintoïsta** adj. e n. Relatiu au shintō; adèpte dau shintō.
- shogon** n.m. Cap militari e civil de Japon, dau 1192 aau 1867, que detenia, parallelament ai dinastias imperiali, lo poder verdadier. Grafia sabenta: **shōgun**.
- shogonal, a** adj. Relatiu ai shogons. Var.: **shogonau**. Grafia sabenta: **shōgunal**.
- shogonat** n.m. Grafia sabenta: **shōgunat**.
- shogonau, ala** adj. Shogonal. Grafia sabenta: **shōgunau**.
- shōgun** n.m. Shogon.
- shōgunal, a** adj. Shogonal.
- shōgunat** n.m. Shogonat.
- shòrt** n.m. (angl.) Braias corti.
- show** n.m. (angl.) 1. Espectacle de varietats centrat sus una vedeta. 2. Prestacion d'un òme politic, d'un cap d'Estat, etc.
- showbusiness** n.m. (angl.) Industria, mestier de l'espectacle.
- shrapnel(l)** n.m. Obús cargat de balas.
- shunt** n.m. (angl.) 1. (electr.) Dispositiu conductor connectat en parallèle m'una partida dau circuit electric per derivar una fraccion dau corrent que la travèrsa. 2. (med.) Derivacion, provocada en nefrologia, que mete en comunicacion lo circuit arterial e lo circuit venós.
- shuntar** vt. 1. Provedir d'un shunt. 2. (fam.) Cortcircuitar: *Shuntar un intermediari*.
- si** pron. pers. Pronom personal complement de la tèrça persona (sing. e pl.): *Si maridar, si parlar*. ◇ Pronom personal complement que s'emplega en plaça de nos: *Si siam enganats*.
- si** Nòta de música, seten gra de la gamma de *dò*; signe que la representa.
- si** adv. Òc, aí.
- Si** Simbòle dau silici.
- SI** sigla de Sistema Internacional (d'unitats).
- sial** n.m. (geol.) Zòna extèrna dau glòbe terrèstre, compauada essencialament de silicats d'alumini, que correspoande à la crosta continentalà dei teorias modernas.
- sialagògue** adj. e n.m. (med.) Si di d'una substança qu'augmenta la produccion de la saliva.
- sialar** vi. Faire bombança.
- sialic, a** adj. Relatiu au sial.
- sialorrea** n.f. Secrecion excessiva de saliva.
- siamés, a** adj. e n. 1. Dau Siam. 2. *Cat siamés* ò *siamés*, n.m.: Cat d'una raça d'Extrème Orient, de la faça brun escur, de la rauba crema, dei uèlhs blaus. 3. *Fraires siamés, sòrres siamesi*: Jumeus estacats un à l'autre per doi partidas omològui dau sieu còrs. ◆ n.m. (ling.) Tai.
- sibarita** adj. e n. 1. De Sibaris. 2. Que recèrca lu plasers rafinats d'una existènça passada dins lo luxe.
- sibaritic, a** adj. Pròpri ai sibaritas.
- sibaritisme** n.m. Vida, mors dei sibaritas.
- siberian, a** adj. e n. De Sibèria.
- sibilla** n.f. (Antiqu.) frema inspirada, que transmetia ai òmes lu oracles dei dieus.
- sibillin, a** adj. 1. Relatiu ai sibillas. 2. (lit.) Escur, que lo sieu sens non es clar.
- sic** adv. (mòt latin, *ensinda*) Si mete entre parentès après un mòt, una expression, per indicar que la citacion es textuala, meme se cen qu'es citat sembla estranh ò s'es incorrècte.
- sicari** n.m. (lit.) Tuair retribuit.
- sicatiu, iva** adj. e n. Si di d'una matèria qu'accelèra lo secatge dei pinturas, dei verniç, dei tenchas.
- sicav** n.f. (sigla de *Societat d'Investiment dau Capital Variable*)
- siccatat** n.f. Qualitat de cen qu'es sec.
- sicilian, a** adj. e n. De Sicília. ◆ n.m. Au sens estrech, lenga eissida dau latin parlada en Sicília. ◇ Au sens larg,

designa lo grope lingüistic sicilian: sicilian de Sicília e dialèctes (calabrés centromeridional, salentin, cilentan meridional).

siciliana n.f. (mús.) Composicion vocala ò instrumentala, dau caractèr exprssi e dau ritme balançat.

sicle n.m. Pes e moneda de 6 à 12 g, emplegat dins l'Orient ancian.

sicofant n.m. 1. Denonciator professional, dins divers ciutats de la Grècia antica. 2. (lit.) Calomniator, delator.

sicomòre n.m. Erable d'una varietat finda sonada *faussa platana*.

sicòsis n.m. Infeccion de la pèu que si manifèsta à la basa dei pels, deuguda à l'estafilocòc ò au tricofiton.

sida n.m. Acronime de *Sindròme Imunò-Deficitari Aquist*: Virus que fa perdre li defenses imunitari de l'organisme.

sidaïc, a adj. e n. Relatiu au sida; que sofrisse dau sida. Sin.: **sideenc**.

sidatic, a adj. e n. Sidaïc.

side-car n.m. Veïcule m'una ròda soleta, acoblat à una mòto.

sideenc, a adj. e n. Sidaïc.

sideracion n.f. (patol.) Anientament de foarças vitalas, marcat per l'arrèst de la respiracion e estat de moart aparenta.

sideral, a adj. Que pertòca lu astres. Var.: **siderau**.

siderant, a adj. Que provòca un estat d'estupor.

siderar vt. (*sidèri*) 1. Estupefiar; provocar l'estupor de. 2. (patol.) Provocar la sideracion de.

siderau, ala adj. Sideral.

siderita n.f. 1. Meteorita constituïda principalament de fèrre e de niquèl. 2. Sideròsi.

siderografia n.f. (tecn.) Gravadura sus lo fèrre ò l'acier.

siderolita n.f. Meteorita constituïda de metals (fèrre, niquèl) e de silicats, en proporcions vesini.

siderolitic, a adj. e n.m. (geol.) Si di de formacions terciari riqui en mineraus de fèrre.

sideròsa n.f. Carbonat natural de fèrre. Sin.: **siderita**.

sideròsi (med.) Infiltracion dei teïssuts per de particulas ferruginòs d'origina endogèna (*emosideròsi*) ò exogèna (*sideròsi paumonària* deuguda à l'inalacion de pòuversas d'oxide de fèrre).

siderostat n.m. Instrument provedit d'un miralh mobile que permete de remandar l'imatge d'un astre dins una direccion fixa.

sideroxilon n.m. Aubre dei país cauds que fornisse un boasc dur e incorruptible, dich *boasc de fèrre* (Familha dei sapotaceas).

siderurgia n.f. Lo tot dei tecnicas que perméon d'elaborar e de metre en forma lo fèrre, la fonda e l'acier.

siderurgic, a adj. Relatiu à la siderurgia.

siderurgista n. Obrier, industrial de la siderurgia.

sidològue, òga n. Mètge, biologista, etc., especialista dau sida.

siècle n.m. ['sjekle] (Varianta correnta de *sègle* ['sèkkle]) 1. Durada de cent ans. 2. Periòde de cent ans

numerotats de 1 à 100, de 101 à 200, etc., comptada à partir d'una origina cronologica sonada *èra*: *Lo siècle vinten après Jèsus Crist*. 3. Temps, epòca dins la quala si viu: *Èstre dau sieu siècle, aver d'ideas d'un autre siècle*. 4. Epòca marcada per un grand eveniment, una descubèrta, etc.: *Lo siècle de l'atòme*. 5. (fam.) Lòng periòde, temps que si tròva tròup lòng: *Fa un siècle que si siam pas vists!* 6. (relig.) Societat umana, vida profana, per op. à la vida religioa: *Renonciar au siècle per si retirar dins un monastèri*.

siemens n.m. Unitat de mesura de conductança electrica (simb. S), equivalent à la conductança d'un conductor qu'a una resisença electrica de 1 ohm.

sienita n.f. Ròca plutonica constituïda principalament de feldspat alcalin e d'anfibòla.

siero n.m. Serum, serositat.

sierositat n.f. Serositat.

siesta n.f. Repaus, temps de soam pilhat après lo past de miegjorn. Sin.: **penec**.

sieta n.f. 1. Pèça de terralha dau fond plat e dau bòrd inclinat; lo sieu contengut: *Una sieta plata, un sieta de sopa*. Var.: **assieta**. ◇ *Sieta per la sopa*: Sieta mai profunda. Sin.: **escudèla**. ◇ *Sieta anglesa*: Assortiment de carns frèii. 2. Biais d'èstre assetat sus un cavau. 3. Estabilitat d'una caua pauada sus una altra; basa qu'assegura aquesta estabilitat. 3. Basa de calcul d'una taxa, d'un escotisson. Var.: **assieta**.

sietada n.f. Contengut d'una sieta. Var.: **assieta**.

sieton n.m. Pichina sieta.

sieu, sieua adj. e pron. poss. Adjectiu e pronom possessiu singulier de la tèrça persona. Coma adjectiu, s'emplega embé l'article (ò un autre determinant) e perde la **-A** finala dau femenin: *Lo sieu libre, la sieu taula; es (lo) sieu, es (la) sieua*. ◇ *Au sieu, en cò sieu*: Au sieu domicili.

sieus, sieui adj. e pron. poss. Adjectiu e pronom possessiu plural de la tèrça persona. Coma adjectiu, s'emplega embé l'article (ò un autre determinant) e perde la **-I** finala dau femenin: *Lu sieus libres, li sieu taulas; son (lu) sieus, son (li) sieui*. ◇ *Lu sieu*: Lu sieus parents, la sieu familha, lu sieus amics, lu sieus compatriòtas.

sievert n.m. [si'voert] Unitat de mesura d'equivalent de dòsi de raionament ionisant. Simb.: **Sv**.

sifilidi n.f. Lesion cutanea ò mucoa de la sifilis, que si manifèsta per de placas, de tacas, d'ulceracions, etc.

sifilis n.f. Malautia infeccioa e contagioa, veneriana, deuguda au treponema palle e que si manifèsta per un chancre inicial e de problemas viscerals e nerviós tardiers.

sifilitic, a adj. e n. Relatiu à la sifilis; que sofrisse de sifilis.

sifomicèt n.m. *Sifomicèts*: Òrdre de fonges parasites. Sin.: **fitomicèt**.

sifoïde, a adj. En forma de sifon.

sifon n.m. 1. Tube recorbat en forma de U renversat, qu'es emplegat per faire passar un liquide d'un niveau à un autre mai bas, e l'elevant d'en promiera en dessobre dau niveau mai aut. 2. Aparelh per lo lavatge ò

l'evacuacion de cavitats naturalis de l'organisme. 3. Tube recorbat doi còups e que sièrve à evacuar li aigas usadi tot en empachant lo desgatjament dei marridi odors. 4. En espeleologia, conch natural que l'aiga a envaït. 5. Carafa de vèire espés, provedida d'una sopapa comandada au mejan d'una lèva, per obtenir l'escorremet d'un liquide sota pression. 6. Tube que sièrve à la circulacion de l'aiga dins lu molluscs marins. 7. Obratge idraulic sota tèrra, destinat à permetre la traversada d'un obstacle (valada, via de comunicacion, etc.).

sifonaptèr n.m. *Sifonaptèrs*: Òrdre d'insèctes sensa alas, vesins dei diptèrs, coma la nièra.

sifonar vt. 1. Transvasar (un liquide) au mejan d'un sifon. 2. Vuar au mejan d'un sifon: *Sifonar la sèrva d'essença d'una veitura*.

sifonat, ada adj. (pop.) Foal.

sifonofòr(e) n.m. *Sifonofòres*: Sotaclasse de cnidaris colonials nadaires dei individús especialisats.

sifonogamia n.f. Mòde normal de fecondacion dei plantas superiori, au mejan d'un tube pollinic.

sig n.f. Planta volubila que creisse sobretot au Mexic e en Àsia centrala, que s'emplegava ancianament per un usatge medicinal (Família dei liliaceas).

sigillari, ària adj. Relatiu ai sageus.

sigillària n.f. Aubre fossile dau carbonifèr, que podia mesurar fins à 30 m d'autessa.

sigillat, a da adj. Marcat d'un sageu ò d'una emprenta que sembla aquela d'un sague, en parlant d'una ceramica romana roja, ornada d'un decòr en releu. Var.: **sagelat**.

sigillografia n.f. Sciènça auxiliària l'istòria qu'a per objècte l'estudi dei sageus.

sigillografic, a adj. Relatiu à la sigillografia.

sigisbeu n.m. (lit. ò per derision) Galant d'una dòna.

sigla n.f. Letra iniciala ò grope de letras iniciali que constitue l'abreviacion de mòts sovent emplegats: *O.M.S. es la sigla de l'Organizacion Mondiala de la Santat, I.E.O. es la sigla de l'Institut d'Estudis Occitans*.

siglason n.f. Formacion d'una sigla, de siglas.

sigma n.m. inv. Letra de l'alfabet grèc (σ, Σ), que correspoande au s latin.

sigmoïde, a adj. (anat.) 1. *Colon sigmoïde* ò *ansa sigmoïda*: Darriera porcion dau colon, que descriu un S avant lo rectum. 2. *Cavitat sigmoïda*: Cavitat articulàriade divèrs oàs (ràdius, cubitus). 3. *Valvulas sigmoïdali*: Situadi à l'origina de l'aòrta e de l'artèria paumonària.

sigmoïditi n.f. (med.) Inflamacion cronica dau colon sigmoïde.

signaire, airtz n. Que signa.

signal n.m. Senhal.

signalaire, airtz n. Senhalaire, senhalairitz.

signalament n.m. Senhalament.

signalar vt. Senhalar.

signalat, ada adj. Senhalat.

signaletic, a adj. Senhaletic.

signaletica n.f. Senhaletica.

signalisacion (-izacion) n.f. Senhalisacion.

signalisar (-izar) vt. Senhalisar.

signar vt. 1. Marcar de la sieu signatura: *Signar una deposicion*. 2. Atestar au mejan de la sieu signatura d'èstre l'autor de: *Signar un tableau*. ◇ *Èstre signat*: Poder èstre atribuïda segurament à quauqu'un, en parlant d'una accion. 3. Marcar dau signe de la Crotz; benedir. Var.: **senhar**. ◆ **si signar** v.pr. (relig.) Faire lo signe de la crotz (en entrant dins una glèisa, un cementèri, etc., ò davant quauqua ren que fa paur).

signat, ada adj. 1. Que poarta una signatura: *Un document signat*. 2. Que si pòu atribuïr sensa dubi à quauqu'un: *Aquò es signat*. 3. Benedit: *Aiga signada*. Var.: **senhat**.

signatari, ària n. Persona qu'a signat un acte, una pèça quala que sigue.

signatura n.f. 1. Accion de signar (un tèxto, un document, etc.): *La signatura d'un contracte*. 2. Nom ò marca personala que si mete au bas d'una òbra, d'un tèxto, d'un document, etc., per atestar de n'èstre l'autor ò per s'engatjar à un acte. ◇ *Signatura sociala*: Qu'engatja una societat. ◇ *Aver la signatura*: Aver una delegacion de poder, en particulier, encaissar ò desblocar de fonds (dins una empresa, una societat). ◇ *Signatura apostolica*: Tribunal sobeiran que Pio X instituèt en lo 1909, m'au ròtle de cort de cassacion. 3. En estamparia, letra ò chifra que s'estampa en dessota de la darriera linha de la promiera pàgina de cada quasèrn d'un libre, per indicar la plaça d'aquesto quasèrn dins lo libre. 4. (fis.) *Signatura espectrala d'un còrs*: Figura que fa vèire la longuessa d'onda e l'intensitat respectivi dei divèrsi radiaions electromagnetiqui qu'aquesto còrs emete.

signe n.m. 1. Cen que permete de conóisser, de devinar, de prevèire; indici: *Un signe de pluèia*. ◇ *Es boan signe*: Anòncia de boani cauas. ◇ *Non donar signe de vida*: Non donar de nòvas; semblar moart. 2. Mòt, gèst, etc., que permete de faire conóisser, de comunicar: *Si parlar per signes, donar de signes d'impaciènça*. ◇ *Lenga dei signes*: Sistema que permete de comunicar au mejan de signes gestuals convenguts. ◇ *Signe de (la) Crotz*: Gèst de la liturgia que figura la crotz de Jèsus Crist. 3. Unitat lingüistica constituïda de l'associacion d'un significant e d'un significat. 4. Marca materiala distintiva: *Marcar lu sieus libres d'un signe*. 5. Representacion materiala de quauqua ren, qu'a un caractèr convencional: *Un signe de pontuacion*. 6. (mat.) Simbòle qu'indica una relacion ò una operacion: *Signe d'apartenença, d'egalitat*. ◇ Simbòle notat + ò - que sièrve à notar respectivament lu nombres positius ò negatius. 7. (med.) Manifestacion elementària d'una malautia: *Signes fisics, signes foncionals, ò simptòmas e signes generals*. ◆ pl. *Signes exteriors de riquessa*: Manifestacions exteriori de la riquessa d'un contribuïble qu'ièntron dins lo lo quadre dei elements de la tenor de vida.

signet n.m. Senhalier.

significacion n.f. 1. Cen que significa, representa un signe, un gèst, un fach, etc. 2. Sens e valor d'un mòt. 3.

Notificacion d'un acte, d'un jutjament, qu'un uissier de justícia fa.

significant n.m. (ling.) Forma concreta (imatge acostic, simbòle grafic) dau signe lingüistic.

significar vt. (*signifiqui*) 1. Voler dire, aver lo sens de. 2. Faire conóisser d'un biais exprès: *Significar li sieu intencions*. 3. (dr.) Notificar per uissier.

significat n.m. (ling.) Contengut semantic dau signe lingüistic, concèpte.

significatiu, iva adj. Qu'exprimisse d'un biais manifeste una pensada, una intencion.

significativament adv. D'un biais significatiu.

sigue conj. 1. Per expauar li donadas d'un problema: *Sigue un ponch A plaçat sus una drecha D*. 2. *Sigue...* *sigue*: Marca una alternativa: *Pilheràs sigue una veitura, sigue lo tren*.

sigue adv. (Marca l'aprobacion) D'acòrdi, va ben.

sigurtat n.f. Seguretat.

sikh n.m. Adèpte dau sikhisme. ◆ adj. Relatiu au sikhisme.

sikhara n.m. Dins l'Índia medievals, auta torre santuari curvilinha.

sikhisme n.m. Una dei quatre grandi religions d'Índia, fondada au s. XVⁿ au Penjab, qu'afirma l'existença d'un Dieu unic creator e refuda lo sistema dei castas.

sil n.m. Argila roja ò jauna.

silan n.m. Compauat idrogenat dau silici, analògue à un alcan (Nom generic).

silenci n.m. 1. Absença de bosin. 2. Accion, fach de si tàiser: *Gardar lo silenci*. ◇ *Passar sota silenci*: Ometre volontariament, tàiser, escondre. 3. Absença de mencion de quauqua ren dins un escrich: *Lo silenci d'una lèi dins un cas donat*. 4. (mús.) Interrupcion pauc ò pron lònca dau son; signe que sièrve à l'indicar.

silenciós, oa adj. 1. Que non parla; qu'es gaire comunicatiu. 2. Que si debana, que si fa sensa bosin: *Un pas silenciós*. 3. Dont li a minga bosin: *Una seuva silenciosa*.

silenciós n.m. 1. Aparelh fixat sus la boca dau canon d'una arma de fuèc per demenir lo bosin de la detonacion. 2. Dispositiu que sièrve à demenir lo bosin de l'expulsion dei gas d'un motor.

silenciosament adv. En silenci.

silène n.m. 1. Èrba dei boascs d'Euròpa occidentala, dau calici en forma d'oire (Familha dei carofillaceas). 2. (mit. gr.) Satir.

silesian, a adj. e n. De Silesia.

silèx n.m. Ròca silicioa foarça dura, constituïda de calcedòni, de quàrtz e d'opàl, que si tròva dins li ròcas carbonatadi e que lu òmes preistorics emplegàvon coma arma e per faire de fuèc.

silfe n.m. 1. Gèn de l'ària dins la mitologia cèlta e dins aquela germanica. 2. Insecte coleoptèr, qu'una espècia es nociva per li bleas rabas.

silfida n.f. 1. (mit. gr.) Silfe femeu. 2. Frema graciosa e leugiera.

silha n.f. Selha.

silhatge n.m. Zòna de perturbacion qu'un còrs en movement dins un fluide laissa darrièr d'eu (en particularier una nau). ◇ *Dins lo silhatge de*: Sus li peadas de, en pilhant coma exemple, coma modèle.

silhet n.m. 1. Pichina pèça d'ebène, d'ivòri ò de metal, plaçada à l'extremitat superiora dau mànegue de la màger part dei instruments de música à coardas e dins la quala son cavats d'entalhs que fíxon la posicion dei coardas. 2. Sus la guitarra, si di finda de la part dau cavalet en contacte m'ai coardas (Si parla alora de *silhet de cavalet*, per op. au *silhet de tèsta*).

silhon n.m. Rega, selhon.

silica n.f. (bot.) Fruc sec que difèra d'una doaça per l'existença d'una lamella centrala que poarta li granas, coma dins la giroflada e li autri crucifèris.

silicat n.m. 1. Mineral format d'elements tetraedrics (SiO₄) que compàuon un atòme de silici au centre e dei atòmes d'oxigène ai quatre cimas, que constitue l'essencial dei ròcas magmatiqui e metamorfiqui, e emplegat dins li industrias dau bastiment, dau vèire, etc. 2. Sau ò estèr d'un acide silicic.

silicatat, ada adj. (quim.) À basa de silicat.

silice n.f. Oxide de silici SiO₂.

siliceu, ea adj. Siliceu.

silici n.f. Non-metal de densitat 2,35, d'una color bruna à l'estat amòrfe, d'un gris de plomb à l'estat cristallizat que fonde vèrs 2000°C e si volatilisa au forn electric; element (Si) de n° atomic 14 e de massa atomica 28,086, present dins la natura sota forma de silice ò de silicats.

silicic, a adj. Si di de l'anidride SiO₂ (silice) e d'acides non isolats que n'en derívon.

silicicòla adj. (bot.) *Planta silicicòla*: Que creisse sus de soals siliciós, coma lo castanhier.

siliciós, oa adj. Que contèn totplen de silice. ◇ *Ròcas siliceï*: Familha de ròcas sedimentari duri, riqui en silice, coma la sabla, lo silèx. Var.: **siliceu**.

siliciul(e) n.m. Compauat format de silici e d'un autre element, lo mai sovent un metal.

silicòna n.f. Substança analòga ai compauats organics, dins la quala lo silici remplaça lo carbòni (Nom generic).

siliconat n.m. Compauat de silicòna: *Siliconat de potassi*.

silicosat, ada adj. e n. Que sofrisse de silicòsi.

silicòsi n.f. Malautia generalament professionala, deuguda à l'inalacion de pòuvera de silice e que provòca una transformacion fibroa dau paumon.

silicotic, a adj. Relatiu à la silicòsi.

silicula n.f. Fruch vesin de la silica, ma pas tant estrech.

sillaba n.f. Unitat fonetica que recampa de vocalas e de consonantas que si pronóncion d'una soleta emission de votz: «*Capèu*» *comprèn doi sillabas*.

sillabacion n.f. (ling.) Decomposicion en sillabas d'una sequença de la cadena parlada.

sillabar vt. Assemblar li letras per sillabas.

sillabari n.m. 1. Libre elementari per ensenhar la lectura ai enfants. 2. (ling.) Sistema d'escriptura dins lo quau cada signe representa una sillaba.

sillabic, a adj. 1. Relatiu ai sillabas. 2. *Espectura sillabica*: Dins la quala cada signe representa una sillaba. 3. *Vèrs sillabic*: Vèrs dins lo quau la mesura es determinada en foncion dau nombre dei sillabas e non per la sieu valor.

sillabus n.m. (relig.) Formulari de questions que l'autoritat eclesiastica a reglat.

sillèpsa n.f. (ling.) Acòrdi dei mòts dins la frasa en foncion dau sens e non en foncion dei règlas gramaticali: *Lo monde d'ion qu'as rason*.

sillogisme n.m. (log.) Rasonament que contèn tres proposicions (la majora, la minora e la conclusion), e tau que la conclusion es deducha de la majora per l'intermediari de la minora: *França mespresa lu occitans* (majora), *siéu occitan* (minora), *doncas França me mespresa* (conclusion).

sillogistic, a adj. Qu'apartèn au sillogisme.

sillogistica n.f. Sciéncia dei sillogismes.

silt n.m. Sabla foarça fina; limon.

silur(e) n.m. Peis-cat.

silurian, a adj. e n.m. (geol.) Si di dau tèrç periòde de l'èra primària, situada entre l'ordovician e lo devonian.

siluride n.m. *Silurides*: Família de peis d'aiga doça mé de barbilhons.

silva n.f. (geogr.) Forèst equatoriala densa.

silvan n.m. (mit. rom.) Gèni protector dei boascs.

silvanèr n.m. 1. Socatge blanc cultivat dins l'èst de França, en Alemanha, en Soïssa e en Àustria.

silvas n.f. pl. (liter. lat.) Recuèlh de pèças poetiqui sus de subjèctes variats.

silvèstre, a adj. (lit.) Relatiu ai forèsts.

silvicòla adj. Relatiu à la silvicultura.

silvicultor, tritz n. Persona que practica la silvicultura.

silvicultura n.f. Esplecha de la forèst.

silviidat n.m. *Silviidats*: Família de passerons, coma la boscarla.

silvinita n.f. Clorure doble de potassi e de sòdi, emplegat coma engrais.

simà n.m. (geol.) Zòna dau glòbe terrèstre compauada essencialament de silicats de fèrre e de magnèsi, que dins li teorias modèrni correspoande aproximativament au *manteu*.

simagreà n.f. (Sobretot au pl.) Biais afectat: *Faire de simagreas*.

simandre n.f. Tròç de boasc (de còup que li a de fèrre) suspenduda ò mobila, que si pica m'una maço de boasc per sonar ai oficis religiós, totjorn en activitat au jorn d'encuèi en Grècia e en Romania, dont sièrve à revelhar lu monges ortodòxes lo matin, à li sonar à la preguiera, ai oficis e ai past.

simarra n.f. 1. Vestit ample. 2. Sotana m'un capmalh.

simaruba n.m. Aubre d'Amèrica tropicala, que la sieu rusca a de propietats aperitivi.

simarubacea n.f. *Simarubaceas*: Família de plantas dicotiledoneï dei regions tropicali.

simbèi n.m. Filanha que sièrve ai carpentiers per traçar de grandis circonferenças.

simbiòsi n.f. 1. (biol.) Associacion d'organismes diferents, que li permete de viure per d'avantatges per cadun. 2. Union estrecha entre de personas, de cauas.

simbiòt n.m. Organisme que viu en simbiòsi m'un autre d'una espècia diferenta.

simbiotic, a adj. Relatiu à la simbiòsi.

simbòl(e) n.m. 1. Signe figuratiu, èstre animat ò caua, que representa un concèpte, que n'es l'imatge, l'atribut: *La balança es lo simbòle de la justícia*. 2. Tot signe convencional abreviatu. 3. (quim.) Letra ò grope de letras per designar lu elements. 4. (mat.) Signe grafic que figura un objècte matematic ò una operacion logica. 5. (teol.) (M'una majuscula) Formulari abreviat de la fe cristiana: *Lo Simbòle dei Apòstols*.

simbolic, a adj. 1. Qu'a lo caractèr d'un simbòle, qu'emplega de simbòles: *Figura simbolica*. 2. Que non a de valor mai es significatiu d'una intencion: *Un gèst simbolic*. 3. (inform.) Relatiu ai lengatges evoluits de programacion, qu'emplègon de mòts e de caractèrs alfanumerics.

simbolic n.m. Cen qu'es simbolic: *Lo simbolic e lo sacrat*.

simbolica n.f. 1. Ensèms sistematic de simbòles relatiu à un camp donat, à un periòde donat: *La simbolica medievala*. 2. Interpretacion, explicacion dei simbòles.

simbolicament adv. D'un biais simbolic.

simbolisacion (-izacion) n.f. Accion de simbolisar; lo sieu resultat.

simbolisar (-izar) n.f. Expressar au mejan d'un simbòle; èstre lo simbòle de: *L'olivier simbolisa la patz*.

simbolisme n.m. 1. Sistema de simbòles qu'expressisse de crencas. 2. Sistema de signes escrits que lo sieu agençament respoande à de règlas, e que tradue visualament la formalisacion d'un rasonament. 3. Movement literari e artistic naissut à la fin dau s. XIXⁿ e que, en s'estacant au mistèri e à l'essença espirituala dei cauas e dei èstres, de la natura e de la pensada.

simbolista adj. e n. Qu'apartèn au simbolisme.

simèc n.m. Còup donat sus la gauta mé la man dubèrta. Sin.: **pastisson**.

simècar vt. (*simèqui*) Picar à còups de simècs.

simèla n.f. Sòla, semèla. ◇ *Jugar à simèla*: Jugar à sautamotons.

simetita n.f. Varietat d'ambre de Sicília.

simetria n.f. 1. Correspondença de simetria entre doi elements ò divèrs elements per rapoart à un ponch, à un plan median: *Verificar la simetria dei fenèstras sus una façada*. 2. Aspècte armoniós que resulta de la disposicion reguliera, equilibrada dei elements d'un tot: *Una cara que manca de simetria*. 3. (amt.) Transformacion

pontuala que, à un ponch M, assòcia un ponch M' tau que MM' a un ponch fixe coma mitan (*simetria per rapoart à un ponch*), ò una drecha fixa coma mediatritz (*simetria per rapoart à una drecha*) ò un plan fixe coma mediator (*simetria per rapoart à un plan*). 4. (fis.) Proprietat dei eqüacions que descrívon un sistema fisic de restar invariati per un grope de transformacions.

simetric, a adj. 1. Qu'a de simetria. 2. Si di de doi cauas parieri e opauadi; si di d'una d'aqueli doi cauas per rapoart à l'autra: *Li doi partidas son simetriqui*. 3. (mat.) *Figura simetrica*: Figura globalament invariata dins una simetria. ◇ *Aplicacion simetrica (de divèrsi variablas)*: Aplicacion invariata per tota permutacion dei variablas. ◇ *Diferença simetrica (de doi ensembles A e B)*: Ensemble, notat $A \Delta B$, dei elements qu'apartènon à A ò à B ma pas à la sieu interseccion. ◇ *Element simetric (d'un element a)*: Element d'un ensemble provedit d'una operacion que possedisce un element neutre que lo sieu compauat embé *a* es l'element neutre. ◇ *Relacion simetrica*: Relacion binària sus un ensemble tala que l'enonciat «*a* es en relacion embé *b*» equivau à «*b* es en relacion embé *a*» per tot coble (*a*, *b*) d'elements de l'ensemble.

simetric, a n. Tot element simetric d'un autre. ◆ n.m. (mat.) *Simetric d'un element*: Element simetric d'un autre element. ◇ (geom.) *Simetric d'un ponch*: Transforma d'aqueu ponch per una simetria. ◇ *Simetric d'una figura*: Lo tot dei simetrics dei sieus ponchs.

simetricament adv. Embé simetria.

simian, a adj. Relatiu à la monina.

simian n.m. *Simians*: Sotòrdre de primatasque comprèn toti li moninas.

simiesc, a adj. Que fa pensa à la monina. Sin.: **pitecoïde**.

similari, ària adj. Si de cauas que poàdon, d'un biais ò d'un autre, èstre assimiladi una à l'autra. Sin.: **parier, equivalent**.

similaur n.m. Loton adicionat de 12 à 15 per cent de zinc, emplegat dins la fabricacion de jòias de fantasia.

similaritat n.f. (didact.) Caractèr de cen qu'es similari; semblable.

similicuer n.m. Tela qu'imita lo cuer.

similigravadura n.f. Procediment fotomecanic d'obtencion de clichats tipografics tramats à partir d'originals en miègi tenchas.

similisar (-izar) vt. Sotametre au similisatge.

similissatge (-izatge) n.m. (ind.) Tractament mecanic destinat à donar ai articles de coton un aspècte lusent que sembla aqueu obtengut m'au mercerissatge.

similista n. Especialista en similigravadura.

similitud(a) n.f. 1. Semblaça pauc ò pron perfècya, analogia. 2. (mat.) Proprietat que possedisson doi figuras semblabli. ◇ Transformacion pontuala d'un plan, que consèrva lu angles, compauada d'una rotacion e d'una omotecia de meme centre. 3. (mecn.) *Lèi de similituda*: Lo tot dei condicions impauadi ai maquetas (avions, naus, màquinas, etc.) per que lu resultats obtenguts au cors dei pròvas s'ígon transpauables ai realisations en grandor vertadiera.

simitarra n.m. Sabre oriental de la lama corba que s'alarga vèrs l'extremitat.

simon n.m. Vèn caud e violent dau desèrt.

simonia n.f. (relig.) trafec d'objèctes sacrats, de bens espirituals ò de cargas eclesiastiqui.

simoniac, a adj. e n. Colpable de simonia.

simpatectomia n.f. (cir.) Ablacion de ganglions ò de rets nervioi dau sistema simpatic.

simpatia n.f. 1. Inclinason naturala, espontanea, que bota doi personas una vèrs l'autra. 2. Participacion au gaug ò à la dolor, sentiment de benvolença: *Mostrar de simpatia per quauqu'un*.

simpatic, a adj. Qu'inspira de simpatia, qu'es agradiu.

simpatic n.m. (anat.) un dei doi sistema nerviós regulators de la vida vegetativa (l'autre es lo *parasimpatic*). Sin.: **ortosimpatic**.

simpaticament adv. Embé simpatia.

simpatisant, a adj. e n. Qu'es d'acòrdi m'ai ideas d'un partit ò d'una organisacion, ma sensa n'èstre sòci.

simpatisar (-izar) vi. Aver de simpatia, d'amistat per una persona, anar d'acòrdi ensèm m'ela.

simpatolitic, a adj. e n.m. Si di d'una substança que suprimisse lu efèctes de l'estimulacion dau sistema nerviós simpatic.

simpatomimetic, a adj. e n.m. Si di d'una substança que reproduhe lu efèctes provocats per l'estimulacion dei nèrvs simpatics.

simplament adv. D'un biais simple.

simplari, ària adj. Un pauc simple, credule, nèsci. Sin.: **simplèt**.

simplàs, assa adj. 1. Foaença simple. 2. Simplari.

simple, a adj. 1. Qu'es format d'un element solet, per op. à *compauat*. ◇ (quim.) Qu'es format d'atòmes d'un element solet: *L'aur, l'oxigène son de còrs simples*. ◇ *Ligason simpla*: Ligason entre doi atòmes assegurada per un pareu d'electrons: *La ligason C-H es una ligason simpla*. ◇ (gram.) *Temps simple*: Forma verbala formada m'au vèrbo solet, sensa auxiliari. 2. Qu'es format d'un element solet, per op. à *doble, triple, etc.*: *Una còpia simpla* (facha d'un fuèlh solet). ◇ (bot.) Si di d'una fuèlha formada d'un limbe unic entier. 3. Que si sufisse solet, qu'a besonh de ren d'autre per produire l'efècte asperat: *Crèire quauqu'un sus la sieu simpla paraula*. 4. Que si pòu capir, seguir, executar, aplicar facilament, per op. à *complicat*. ◇ (fam.) *Simple coma boanjorn*: Simplàs, que presenta minga dificultat. 5. Qu'es constituït d'un pichin nombre d'elements que s'organison d'un biais clar, per op. à *complèxe*. 6. Sensa recèrca, sensa ornament inutils: *Un vestit simple*. 7. Qu'es solament cen que lo sieu nom indica: *Un simple sordat*. ◇ *Simple particulier, simple ciutadan*: Persona qu'intervèn en nom pròpri, sensa exercir minga foncion oficiala. 8. Qu'agisse e parla francament, sensa pretension. 9. Que manca de finessa, que manifesta tròp d'ingenuitat: *Es brave, ma un pauc simple*.

simple n.m. 1. Cen qu'es simple: *Passar dau simple au complicat*. 2. Partida de tennis ò de tennis de taula

entre doi jugaires solament. 3. *Simple d'esperit*: Nèsci, simplari.

simplet, a adj. Un pauc simple, credule. Sin.: **simplari**.

simplèx n.m. En telegrafia e transmission de donadas, mòde de transmission d'informacions dins un sens solet (per op. à *duplèx*).

simplèxe n.m. (mat.) Ensemble constituit per li partidas d'un ensemble donat.

simplicitat n.f. Qualitat d'aqueu ò de cen qu'es simple.

simplificable, a adj. Que pòu èstre simplificat.

simplificacion n.f. Accion de simplificar.

simplificar vt. (*simplifiqui*) 1. Rendre mai simple, pas tant complicat: *Simplificar un problema*. 2. (mat.) *Simplificar una fraccion*: Trovar la fraccion irreductible equivalenta, se n'i a una.

simplificator, tritz adj. e n. Que simplifica.

simplisme n.m. Tendença à simplificar d'un biais excessiu.

simplista adj. e n. D'una simplicitat exagerada, que considèra solament un aspècte dei cauas.

simpòsium n.m. (lat.) Acamp ò congrès d'especialistas, sus un tema scientific particular.

simptòma n.m. 1. (med.) Fenomèn subjectiu (per op. ai signes, fenomènes objectius), que mete en evidença un trebolici foncional ò una lesion. 2. Indici, presatge: *Ai trovat dins la situacion actuala de simptòmas de crisi economica*.

simptomatic, a adj. 1. (med.) Qu'es lo simptòma d'una malautia. ◊ *Tractament simptomatic*: Aqueu que combat lu simptòmas d'una malautia sensa s'atacar ai sieu causas (per op. au tractament basat sobre l'etologia). 2. Que mete en evidença un estat de cauas donat, un estat d'esperit particular: *Un eveniment simptomatic*.

simptomatologia n.f. Estudi dei simptòmas dei malautias.

simulacion n.f. 1. Accion de simular e, espec., de far crèire d'èstre tocat per una malautia per n'en tirar un avantatge. 2. (tecn.) metòde de mesura e d'estudi que consistisse à remplaçar un fenomèn, un sistema que si vòu estudiar per un modèle mai simple ma qu'a un comportament analògue. 3. (dr.) Dissimulacion d'un acte per li partidas sota cubèrt d'un acte aparent.

simulacre n.m. Cen qu'a solament l'aparença de cen que pretende d'èstre: *Un simulacre de reconciliacion*.

simuladament adv. D'escondilhons.

simular vt. 1. Faire paréisser coma reala una caua que non l'es: *Simular una malautia*. 2. Ofrir l'aparença de: *Simular un combat*. 3. (dr.) Travestir un acte sota l'aparença d'un autre.

simulat, ada adj. Que non es real: *Una fuga simulada*.

simulator, tritz n. Persona que simula un trebolici, un simptòma, una malautia.

simulator n.m. Disposatiu capable de reproduire lo comportament d'un aparelh que s'en vòu estudiar lo

foncionament ò ensenhar l'utilisacion, ò d'un còrs que s'en vòu seguir l'evolucion.

simulia n.f. Moissara que li sieus larvas vívon dins li aigas correnti fixadi à de supoarts variats e que lu sieus adultes poàdon, dins lu país tropicals, transmetre divèrsi malautias grèvi espec. parasitari.

simultanea n.f. Espròva au cors de la quala un jugaire d'escacs juèga à l'encòup còtra divèrs adversaris.

simultaneament adv. Dins lo meme temps, à l'encòup.

simultaneïsme n.m. (liter.) Procediment de narracion que consistisse à presentar sensa transicion d'eveniments que si debànon au meme moments en divèrs luècs.

simultaneïtat n.f. Existença de diferenti accions dins lo meme instant; endevenença.

simultaneu, ea adj. Qu'acapita, existisse en meme temps: *Doi eveniments simultaneus*.

sin abbrev. (mat.) Sinus.

sinagòga n.f. Edifici dont es celebrat lo culte israelita, sota la presidença dau rabbin.

sinalèfa n.f. Fusion de doi vocalas en una soleta (elision, contraccion ò sinerèsi).

sinallagmatic, a adj. Si di d'un contracte que compoarta d'obligacions recipròqui.

sinanterea n.f. (bot.) Composea.

sinantròpe n.m. Arcantropian d'un tipe reconoissut pròche de Pequin (China), classa dins lu *Homo erectus*, que remonteria à 500 000 ans.

sinapisat (-izat), ada adj. Senapisat.

sinapisme n.m. Senapisme.

sinapsi n.f. (neurol.) Region de contacte entre doi neuròpas.

sinapside n.m. *Sinapsides*: Nom de sotaclasse donat à de reptiles fossiles provedits d'una soleta fòssa temporal e que sèmblon èstre lu antenats dirèctes dei mamifèrs.

sinaptic, a adj. Relatiu à una sinapsi.

sinarquia n.f. Govèrn exercit per un grope de personas.

sinartròsi n.f. (anat.) Articulacion fixa entre doi oàs.

sinasa n.f. Enzima que pòu produire una sintèsi.

sincerament adv. D'un biais sincèr.

sincèr, a adj. 1. Que s'exprimisce sensa travestir la sieu pensada; franc, leial. 2. Qu'es dich, fach, sentit d'un biais franc; autentic, vèr: *Un remordiment sincèr*.

sinceritat n.f. Qualitat de cen qu'es sincèr, d'una persona sincèra, franca.

sincinesia n.f. Movement involontari que si produe dins un grope de muscles à l'ocasion d'un movement volontari ò reflèxe d'una altra partida dau còrs.

sincipital, a adj. Dau sinciput. Var.: **sincipitau**.

sincipitau, ala adj. Sincipital.

sinciput n.m. (anat.) Partida superiora, cima de la tèsta.

sincitium n.m. (mòt lat.) massa de citoplasma que compoarta divèrs nucleus.

sinclinal, a adj. e n.m. (geol.) Si di d'un plec que la sieu convexitat es virada vèrs lo bas. Contr.: **anticlinal**.
Var.: **sinclinau**.

sinclinau, ala adj. e n.m. Sinclinal.

sincòpa n.f. 1. Perda de conoissença brutala e brèva, deuguda à la diminucion momentanea de la circulacion cerebrala. 2. (mús.) Procediment ritmic que consistisse à desplaçar en lo prolongant un temps deble sus un temps foart ò sus la partida foarta d'un temps.

sincopal, a adj. Relatiu à una sincòpa. Var.: **sincopau**.

sincopar vt. (*sincòpi*) 1. (mús.) Unir per sincòpa. 2. (ling.) Levar un fonema ò una sillaba dins un mòt. ◆ vi. (mús.) Formar una sincòpa.

sincopat, ada adj. (mús.) *Ritme sincopat, mesura sincopada*: Que compoarta de sincòpas.

sincopau, ala adj. Sincopal.

sincretic, a adj. Relatiu au sincretisme.

sincretisme n.m. 1. Sistema filosofic ò religiós que tende à faire fusionar de doctrinas diferenti. 2. (psicol.) Sistema arcaïc de pensada e de percepcion, que consistisse en una percepcion globala e confusa de diferents elements.

sincretista adj. e n. Que tende au sincretisme; partidari dau sincretisme.

sincrociclotron n.m. Accelerator de particulas, analogue au ciclotron, ma dins lo quau si tròva restabliment de la sincronisme entre la frequença d'un camp accelerator e la frequença de rotacion dei particulas.

sincròne, a adj. 1. Si di dei movements que si fan dins un meme temps. 2. Si di d'una màquina electrica dins la quala la frequença dei foarças electromotritz e la velocitat son dins un rapoart constant.

sincronia n.f. 1. (ling.) Estat de lenga à un moment determinat, independentament de la sieu evolucion. Contr.: **diacronia**. 2. Simultaneïtat d'eveniments, d'fachs.

sincronic, a adj. 1. Que si debana dins lo meme temps. 2. Que representa ò estudià de fachs que si son produchs en meme temps.

sincronicament adv. D'un biais sincronic.

sincronisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de sincronisar. 2. (cín.) Accion de metre en concordança d'imatges e de sons dins un film.

sincronisar (-izar) n.f. Assegurar lo sincronisme de.

sincronisator n.f. (tecn.) Pèça que permete de portar au meme regime doi pinhons denant que sígon engranats.

sincronisme n.m. estat de cen qu'es sincròne; fach de si debana en meme temps.

sincrotron n.m. Accelerator de particulas dins lo quau lo camp magnetic creisse mé la velocitat di particulas. ◆ *Raionament sincrotron*: Raionament electromagnetic qu'eméton lu electrons en movement dins un camp magnetic.

sindactil(e), a adj. (med.) Que lu sieus dets son soudats.

sindactilia n.f. (med.) Fusion de dets dei mans ò dei pens.

sindèrma n.m. Substitut d'cuer natural, obtengut per aglomeracion de fibras de cuer e de latex de cauchò natural ò sintetic.

sindato n.m. Sindon.

sindicacion n.f. Recampament de bancas per la realisacion d'una operacion financiera.

sindical, a adj. 1. Relatiu à un sindicat: *Conseu sindical*. 2. Relatiu au sindicalisme. Var.: **sindicau**.

sindicalisme n.m. 1. Movement qu'a per objècte de gropar li personas qu'exercisson un meme una mema profession, per aparar lu sieus interès.

sindicalista adj. Relatiu au sindicalisme, ai sindicats. ◆ n. Persona que milita dins un sindicat.

sindicar vt. (*sindiqui*) Organisar en sindicat: *Sindicar una profession*. ◆ **si sindicar** v.pr. Aderir à un sindicat.

sindicat n.m. 1. Gropament, constituit per aparar d'interès professionals comuns: *Sindicat obrier*. 2. *Sindicat d'iniciativa*: Organisme que la sieu tòca es de favorisar lo torisme dins una localitat, una region. Sin.: **ofici dau torisme**. 3. (dr.) *Sindicat de comunas*: Establiment public que de comunas créon per exercir un servici intercomunat. ◆ *Sindicat de coproprietaris*: Organisme que recampa toi lu coproprietaris d'un immòble e qu'a per objècte la conservacion de l'immòble e l'administracion dei partidi comuni. 4. *Sindicat financier*: Gropament temporari de personas fisiqui ò morali, qu'a per objècte l'estudi ò la realisacion d'una operacion financiera.

sindicat, ada adj. e n. Sòci d'un sindicat.

sindicatari, ària adj. e n. Persona que fa partida d'un sindicat de propietaris ò d'un sindicat financier.

sindicau, ala adj. Sindical.

sindon n.m. 1. Lançòu dins lo quau si mete un moart per l'ensebelir. ◆ (espec.) Sant Sudari. 2. (cir.) Pichin tròç de tela, sostengut per un fièu estacat à la sieu partida mejana, qu'es introduch dins una dubertura facha dins lo crani.

sinecdòc n.m. Procediment d'estile que consistisse à pilhar la partida per lo tot (*Pagar tant per tèsta*), lo tot per la partida (*Ai crompat un vison*), lo genre per l'espècia, l'espècia per lo genre, etc.

sinecisme n.m. (Antiqu. gr.) Recampament de diferents vilatges en una ciutat.

sinectica n.f. (psicol.) Metòde d'estimulacion dei diferents moments de la creacion intellectuala, individuala ò en grope.

sinecura n.f. Emplec dont la paga es auta per gaire de trabalh. ◆ (fam.) *Non es una sinecura*: Es un trabalh que demanda totplen d'esfoarç, que presenta de dificultats.

sine die loc. adv. (mòts lat.) (dr.) Sensa fixar de jorn: *Remandar un acamp sine die*.

sine qua non loc. adj. (mòts lat.) Indispensable per que quauqua ren si fague, existisse: *La condicion sine qua non*.

sinequia n.f. (med.) Forma d'aderença de doi teissuts, dei parets opauadi au nivèu d'un organe: *Sinequia intra-uterina*.

sinerèsi n.f. 1. (quim.) Separacion dau liquide d'un gel. 2. (fon.) Fusion de doi vocalas contiguï en una sillaba soleta. Contr.: **dierèsi**.

sinergida n.f. Cellula vegetala vesina de l'oosfèra, e que pòu excepcionalament èstre fecondada.

sinergic, a adj. Relatiu à la sinergia; que resulta d'una sinergia.

sinergista adj. Si di d'un muscle que s'assòcia m'un autre per l'execucion d'un movement.

sinestesia n.f. (psicol.) Associacion espontanea per correspondença de sensacions qu'apartènon à de camps diferents.

sinfisi n.f. 1. (anat.) Articulacion gaire mobila, formada per de cartilage fibrós e dau teissut conjontiu elastic. 2. (patol.) Avesinament anormal dei doi fuèlhs d'una seroa.

sinfonia n.f. 1. Sonata per orquèstra caracterisada per la multiplicitat dei executants per cada partida instrumentala e per la diversitat dei timbres. ◇ *Sinfonia concertanta*: Composicion orquestrala dont fusionon lo genre de la sinfonia e aqueu dei concèrts. 2. (lit.) Ensèm armoniós de cauas que si complèton ben: Una sinfonia de colors.

sinfonic, a adj. Relatiu à la sinfonia: *Un concèrt sinfonic*.

sinfonista n. Persona que compaua ò executa de sinfonias.

sinforina n.f. Aubrilhon dei flors ròsi e dei fruchs blancs de la talha d'una cerièia (Familha dei caprifoliaceas).

singaleta n.f. Tela de coton de la textura foarça clara emplegada per la preparacion de la gasa idrofila e de la gasa aprestanda.

singamia n.f. (biol.) Acoblament.

singaporian, a adj. e n. De Singapor.

síngaro, a adj. e n. Caraco.

single n.m. (mòt angl.) Disc 45 torns m'un solet tròç per faça; disc numeric m'un tròç solet.

singleton n.m. (mòt angl.) 1. Carta qu'es soleta dins la sieu color dins la man d'un jugaire après la dona. 2. (mat.) Ensemble constituït d'un element solet.

singnat n.m. Peis marin dau còrs e dau morre foarça alongats (Familha dei singnatides).

singnatide n.m. *Singnatides*: Familha de peis marins dau còrs alongat e filifòrme (singnats) ò en forma de «cavau marin» (ipocamps).

singular, a adj. e n.m. Singulier (corrent). Var.: **singular**.

singolarament adv. Singulierament (corrent).

singularisar (-izar) vt. Singularisar (corrent). ◆ **si singularisar** v.pr. Si singularisar (corrent).

singularitat n.f. Singularitat (corrent).

singspiel n.m. (mòt alemand) Pèça de teatre alemanda, lo mai sovent d'un caractèr leugier e populari, dins la quala alternon lo parlat e lo cantat.

singular, a adj. e n.m. Singulier (corrent).

singolarament adv. Singulierament (corrent).

singularisar (-izar) vt. Destriar dei autres per quauque ren d'inusitat: *Lo tieu comportament ti singularisa*. ◆ **si singularisar** v.pr. Si faire remarcar en faguent quauqua ren que soarte de l'ordinari.

singularitat n.f. 1. Caractèr original, estranh de quauqua ren: *La singularitat d'un biais de si vestir*. 2. Biais extraordinari de parlar, d'agir; excentricitat. 3. (mat.) Particularitat en un ponch d'una corba ò d'una susfàcia.

singulier, a adj. Diferent per quauqua ren d'inusitat, d'extraordinari. ◇ *Combat singulier*: Combat d'òme à òme. Sin.: **duèl**.

singulier, a adj. m. e n.m. (gram.) Forma d'un mòt qu'exprimisse un nombre gal à l'unitat (per op. à *plural*) ò l'absença d'oposicion de nombre dins lu mòts non comptable (*de pan, de burre*).

singulierament adv. 1. Totplen, foratment: *Èstre singulierament satisfach d'una decision*. 2. Principalament, especialament. 3. D'un biais estranh, original: Si vestir singulierament.

sinha n.f. 1. Títol que si dona ai frema dau pòble: *Dòna Babeta*. 2. Ponch de referiment terrèstre per la pesca.

sinhalacion n.f. Senhalacion.

sinhalament n.m. Senhalament.

sinhalar vt. Senhalar.

sinhalisacion (-izacion) n.f. Senhalisacion.

sinhau n.m. Senhau.

sinhor n.m. Senhor.

sinhorejar vi. Senhorejar.

sinhoret n.m. Senhoret.

sinhoria n.f. Senhoria.

sinisacion (-izacion) n.f. Accion de sinisar; fach d'èstre sinisat.

sinisant (-izant), a n. 1. Sinològue. 2. Persona qu'a emparat lo chinés, que lo liège ò lo parla.

sinisar (-izar) vt. Marcar dei caractèrs de la civilisacion chinesa.

sinistrament adv. D'un biais sinistre.

sinistrat, ada adj. e n. Victima d'un sinistre.

sinistre, a adj. 1. De marrit auguri, qu'anòncia un malastre, una catastròfa. 2. Inquietant, que fa nàisser l'esfrai. 3. Triste e enuiós.

sinistre n.m. 1. Eveniment catastrofic que provòca de grandi perdas materiali e umani. 2. 2. (dr.) Fach damatjable, de natura à metre en juèc la garentia d'un asseguraire.

sinistròsi n.f. 1. Estat mental patologic, m'una idea deliranta de prejudici corporal que si fica dins l'esperit d'unu accidentats. 2. (fam.) Pessimisme sistematic.

sinitat n.f. Caractèr de cen qu'es pròpri à la civilisacion chinesa.

sinn-feiner n.m. Partidari dau Sinn Féin.

sinodal, au adj. Relatiou à un sinòde. Var.: **sinodau**.

sinodau, ala adj. Sinodal.

sinòde n.m. 1. Dins la Glèia catolica, assemblea d'eclésiastics ò d'evesques, que lo papa convòca per deliberar dei afaires d'un diocèsi ò dei problemas generals de la Glèia catolica. 2. Dins la Glèia reformada, assemblea dei delegats (pastors e laïcs) dei conseus parroquials ò regionals.

sinòdic, a adj. *Revolucion sinodica*: Interval de temps comprés entre doi retorns d'una planeta à la mema posicion per rapoart au Soleu e à la Terra.

sinologia n.f. Estudi de l'istòria, de la lenga e de la civilisacion chinesa.

sinològue, òga n. Especialista de sinologia.

sinonime adj. e n.m. Si di de tèrmes que si poàdon substituir un à l'autre dins una frasa sensa cambiar lo sens d'aquesta frasa. Contr.: **antonime**.

sinonimia n.f. Relacion entre de tèrmes sinonimes.

sinonimic, a adj. Que pertòca la sinonimia.

sinòpsi n.f. Obratge que dispaua en columnas parallèli lo tèxte original grèc dei premiers tres Evangèlis.

sinopsia n.f. (med.) Forma de sinestesia, au cors de la quala la percepcion d'un son produèc dins lo subjècte de fenomènes de vision colorada.

sinòpsis n.m. Breu expauat escrich d'un subjècte de film, que constitueisse un començament de scenariò.

sinòptic, a adj. Qu'ofrisse una vista generala d'un tot: *Tableu sinòptic*. ◇ *Carta sinòptica*: Carta meteorologica que representa à l'encòup li isobaras, li fronts e li massas d'aria. ◇ *Evangèlis sinòptics* ò *sinòptics*, n.m. pl.: Lu premiers tres Evangèlis, de sant Matieu, de sant Marc e sant Luc, que presènton de grandis semblanças.

sinostòsi n.f. (anat.) Soudadura totala de doi oàs vesins, sovent observada entre d'oàs dau crani.

sinotibetan, a adj. e n.m. Si di d'una familha de lengas que recampa lo chinés e lo tibetobirman.

sinovectomia n.f. (cir.) Ablacion de la membrana sinoviala d'una articulacion.

sinovia n.f. Liquide incolòre, viscós, que lubrifica li articulacions.

sinovial, a adj. Relatiu à la sinovia. ◇ *Membrana sinoviala* ò *sinoviala*, n.f.: Teissut fin, transparent, que recuèrbe tota la cavitat articulària, en defoara dei susfàcias articulari e secrèta la sinovia. Var.: **sinoviau**.

sinoviau, ala adj. Sinovial.

sinoviortèsi n.f. (med.) Tractament de diversis afeccions articulari fondat sobre la destruccion de la sinoviala patologica.

sinoviti n.f. Inflamacion d'una membrana sinoviala.

sintactic, a adj. Sintaxic.

sintagma n.m. (ling.) Grope d'elements que fórmon una unitat dins una organisacion ierarquisada: *Sintagma nominal, verbal, adjectival*.

sintagmatic, a adj. 1. Relatiu à un sintagma. 2. Si di dei relations qu'existísson entre d'unitats lingüistiqui qu'aparèisson efectivament dins la cadena parlada (per op. à *paradigmatic*).

sintaxi n.f. 1. (ling.) Partida de la gramàtica que descriu li règlas per li quali li unitats lingüistiqui si combinon en frasas. ◇ Lo tot d'aquesti règlas,

caracteristiqui de tala ò tala lenga. 2. (fig.) Ensèm de règlas que que regísson un mejan d'expression donat (música, cinema, etc.). 3. (log.) Estudi dei relations entre li expressions d'un lengatge formal. 4. (inform.) Lo tot dei règlas d'escriptura d'un programa permissi dins un lengatge de programacion e que forma la gramàtica d'aqueu lengatge.

sintaxic, a adj. 1. Relatiu à la sintaxa, ai relations entre li unitats lingüistiqui. 2. (log.) Que si rapoarta à l'aspècte formal d'un lengatge, d'un sistema (per op. à *semantic*). 3. (inform.) Relatiu à la sintaxi d'un programa ò d'un lengatge de programacion. Var.: **sintactic**.

sinterisacion (-izacion) n.f. Accion de sinterisar.

sinterisar (-izar) vt. (tecn.) Faire d'objèctes solides au mejan d'un revestiment de matèrias plàstiqui infusibli.

sintèsi n.m. 1. Operacion intellectualla per la quala son recampats dins un tot coerent, estructurat e omogèneu divers elements de conoissença que pertòcon un camp particulier. 2. Expauat d'ensèm, global, que dona solament lu elements essencials: *Una sintèsi istorica*. 3. (quim.) preparacion d'un còrs compauat à partir dei elements constitutius. ◇ *Imatges, sons de sintèsi*: Imatges, sons artificials produchs mé de mejans optics, electronics ò informatics. ◇ *Sintèsi additiva, sintèsi sostractiva*: Procediments de tricromia que perméton de tirar de fotografias en colors sigue per addicion dei tres colors fundamentali, sigue per sostraccion dau blanc dei tres colors complementari.

sintetic, a adj. 1. Relatiu à la sintèsi, que n'en resulta: *Un rasonament sintetic*. 2. Que presenta una sintèsi, considèra li cauas dins la sieu globalitat: *Aver una vista sintetica de la situacion*. 3. (quim.) Obtengut per sintèsi.

sinteticament adv. D'un biais sintetic.

sintetisable (-izable), a adj. Que pòu èstre sintetisat.

sintetisaire (-izaire) n.m. 1. Aparelh electronic accionat au mejan d'un clavier ò de potenciomètres, e capable de produire un son à partir de senhals electric numerics. 2. *Sintetisaire d'imatges*: Generator electronic d'imatges de television, provedit d'una memòria e d'un programa de tractament.

sintetisar (-izar) vt. 1. Recampar per sintèsi; presentar sota forma sintetica. 2. (quim.) Preparar per sintèsi.

sintetisme n.m. Tecnica e estetica picturala francesa de la fin dei ans 1880, fondada sobre l'usatge de grands aplats de colors dei contorns vigorosament marcats.

sintòne, a adj. (psicol.) Si di d'un subjècte que vibra en armonia m'au mitan dins lo quau si tròva.

sintonia n.f. 1. (psicol.) Caracteristica d'un subjècte sintòne. 2. (fis.) Acòrdi en resonança de divers circuits electric qu'oscillon sus una mema frequença.

sintonisar (-izar) vt. 1. (psicol.) Metre una persona en estat de sintonia, en totala armonia m'ai sieus sentiments. 2. (electron.) Ajustar entre elu doi circuits electronics qu'an la mema frequença.

sintonisator (-izator) vt. Receptor ràdio sensa amplificator ni autparlant. Sin.: **túner** (angl.).

sinuós, oa adj. 1. Que fa de replecs, de bestorns: *Lo cors sinuós d'un fluvi*. 2. (fig.) Que non va directament à la sieu tòca: Una pensada sinuoa.

sinuositat n.f. Bestorn que fa quauqua ren de sinuós.

sinus n.m. 1. (anat.) *Sinus ossós*: Cavitat dins divèrs oàs de la tèsta (frontal, maxillari superior). \diamond *Sinus cranian*: Vanal venós comprés dins l'espessor de la boita craniana (sinus cavernós, sinus drech). \diamond *Sinus dau coar*: Promiera porcion dau tube cardiac de l'embrion, que formerà li aurelhetas, e ponch de partença de l'influx que nerviós que comanda la contraccion cardiaca.

sinus n.m. (mat.) Foncion qu'assòcia à un arc de cercle \widehat{AB} ò à l'angle \widehat{AOB} correspondent lo quocient dei mesuras algebricui de OQ e OC, dont Q es la projeccion ortogonal de B sus lo diamètre OC perpendiculari à OA (simb. **sin**).

sinusal, a adj. Relatiu au sinus dau coar. Var.: **sinusau**.

sinusau, ala adj. Sinusal.

sinusian, a adj. (anat.) Relatiu à un sinus.

sinusiti n.f. Inflamacion dei sinus ossós de la faça.

sinusoïda n.f. (mat.) Corba plana que representa graficament li variacions dau sinus ò dau cosinus d'un angle.

sinusoïdal, a adj. 1. (mat.) Si di d'un movement ò d'una corba que lo sieu supoart es una sinusoïda ò que presenta d'arcas semblabli à-n-aqueli d'una sinusoïda. 2. Si di d'una foncion qu'a per grafe una sinusoïda. 3. Si di d'un fenomène periodic que la sieu grandor caracteristica es representada au mejan d'una foncion sinusoïdala dau temps. Var.: **sinusoïdau**.

sinusoïdau, ala adj. Sinusoïdal.

sionisme n.m. Movement que lo sieu objècte fuguèt la constitucion d'un Estat judieu en Palestina.

sionista adj. e n. Relatiu au sionisme; partidari dau sionisme.

siox adj. e n. D'un grope etnic e lingüistic amerindian dau Centre e dau Sud-Èst d'Amèrica dau Nòrd.

sipo n.m. Aubre grandàs de la forèst densa africana, que lo sieu boasc es emplegat en fustaria exteriora, en ebanistaria, per lo contraplacat (Família dei meliaceas).

sir n.m. ['sœr] (mòt anglés) Títol d'onor donat en Anglatèrra.

siracusan, a adj. e n. De Siracusa.

sirena n.f. 1. (mit.) Demòni marin femeu representat sota forma d'auceu ò de peis mé la tèsta e lo pièch d'una frema, e que lu sieus cants seductors provocàvon de naufragtes. 2. Aparelh que manda un son potent que sièrve de senhal ò d'alarma: *La sirena dei pompiers, una sirena de polícia*. Var.: **serena**.

sirenian n.m. *Sirenians*: Òrdre de mamifèrs erbivòres marins e fluvials provedits de nadarèlas, coma lo lamantin.

sirèx n.m. Insecte imenoptèr que la sieu larva viu dins lo boasc dei conifèrs.

siri n.m. Auceu comun, que fa lo sieu nido dins li sebiças ò sus lo soal (Família dei fringillidats).

siriac n.m. Lengua semitica derivada de l'arameu, demorada coma lenga literària e liturgica dins un molon de comunautats cristiani d'Orient Mejjan.

sirian, a adj. e n. De Siria.

sirigauda n.f. Mena de dança: «*Farà à mai que d'un balà la sirigauda*» (Rancher). \diamond *Batre la sirigauda*: Aver totplen frèi, bolegar per combatre lo frèi (sobretot en asperant despí longtemps dins lo frèi). Sin.: **sirigaudar**.

sirigaudar vi. Batre la sirigauda.

siringa n.f. Flaüta de Pan.

siringomièlia n.f. Malautia dau sistema nerviós central dins la quala la destruccion de la substança grisa de la mesolha espinala provòca la perda de la sensibilitat à la dolor e à la temperatura.

siringotomia n.f. (cir.) Operacion de la fistule per incision.

sirins n.m. Organe dau cant dei auceus.

siròc n.m. Vent caud e sec que bufa dau desèrt sus lo bacin mediterraneu. Var.: **eissalòt, eissiròc, seiròc**.

sirocada n.f. Còup de siròc. Var.: **seirocada**.

sirocàs n.m. Siròc foart. Var.: **seirocàs**.

siròp n.m. Liquide format de sucre en solucion concentrada e de substanças aromaticui ò medicamentoï.

siroparia n.f. Fàbrega de siròp.

sirópós, oa adj. Qu'es de la natura, de la consistença dau siròp; viscós.

sirtaki n.m. Dança d'origina grèga.

sirventés n.m. Genre poetic occitan que tracta de l'actualitat, especialament politica, sus lo mòde polemic e satiric: *Lu sirventés de Pèire Cardenal còntra lu religiós*. Var.: **sirventesc**.

sirventesc n.m. Sirventés.

sisal n.m. Agave dau Mexic que li sieu fuèlhas an de fibras que s'emplégon per faire de sacs, de coardas.

sisimbre n.m. Planta erbacea, finda sonada *roqueta* (Família dei crucifèrs).

sismoterapia n.f. Convulsivoterapia.

sismal, a adj. Si di de la linha que seguísse l'òrdre de gacilhada dins un seïsme. Var.: **seïsmal, seïsmau**.

sismau, ala adj. Sismal.

sismic, a adj. 1. Relatiu ai seïsme. 2. *Prospeccion sismica* ò *sismica*, n.f.: Metòde de prospeccion fondat sobre la propietat qu'an li ondas sonòri provocadi per una explosion au vesinatge de la susfàcia dau soal de subir de refraccions (*sismica-refraccion*) e de reflexions (*sismica-reflexion*) ai sisfàcias de contacte de jaças qu'an de velocitats de transmission diferenti, en foncion de en seguissent de lèis analògui à-n-aqueli de l'òptica. Var.: **seïsmic**.

sismicitat n.f. Localisacion e frequença dei seïsmes, que son en rapoart m'ai grandis linhas de fracha. Var.: **seïsmicitat**.

sismografe n.m. Aparelh destinat à enregistrar l'ora, la durada e l'amplituda dei seïsmes. Var.: **seïsmografe**.

sismograma n.m. traçat d'un sismografe. Var.: **seïsmograma**.

sismologia n.f. Sciènça dei seïsmes. Var.: **seïsmologia**.

sismologic, a adj. De la sismologia. Var.: **seïsmologic**.

sismològue, òga n. Especialista de sismologia. Var.: **seïsmològue, seïsmològa**.

sismometria n.f. Lo tot dei tecnicas d'enregistrament dei ondas sismiqui. Var.: **seïsmometria**.

sismoterapia n.f. (psiquiatria) Electrochòc.

sistema n.m. 1. Ensèm ordenat d'ideas científiqui ò filosofiqui. ◇ *Esperit de sistema*: tendença à reduire tot en sistema, à agir, à pensar en partent d'ideas fachi. 2. Combinason d'elements acampats per formar un ensèm: *Sistema solari, sistema moleculari*. ◇ *Sistema neblós*: Lo tot dei diferents tipos de neblas qu'acompànhon una perturbacion completa. 3. Ensèm d'organes ò de teïssuts d'una mema natura e destinats à de foncions anològui: *Sistema pilós*. 4. Ensèm de tèrmes definits per li relacions qu'entretènon entre elu: *Sistema lingüistic, fonologic*. ◇ *Sistema d'equacions*: Ensèm de diversè equacions que lígon à l'encòup diferenti variabli. ◇ *Sistema de referença*: Ensèm de còrs, considerats coma fixes, per rapoart ai quaus si definisse lo movement d'un autre còrs. ◇ *Teoria dei sistemas*: Teoria generala e interdisciplinària qu'estúdia lu sistemas en tant qu'ensèm d'elements, materials ò non, en relacion mutuala e que fòrmon un tot. 5. *Sistema internacional d'unitats (SI)*: Sistema de mesuras decimal mé sèt unitats de basa (mètre, quilograma, segonda, ampèr, kelvin, mòla, candela). ◇ (econ.) *Sistema monetari europeu (S.M.E.)*: Sistema d'armonisacion dei cambis dei diferenti monedas europeï (vengut pi sensa efècte per lu país qu'adoptèron l'euro). 6. Mòde d'organizacion, estructura: *Sistema alfabetic*. 7. (psican.) Instança. 8. Metòde de classificacion dins la quala si fa l'esfoarç de destriar li parentats entre li espècias. 8. Ensèm de metòdes, destinats à assegurar una foncion definida ò à produire un resultat: *Sistema d'educacion*. 9. Mejan gaubiós per obtenir quauqua ren: Un sistema per faire fortuna. 10. Biais de govèrn, d'administracion, d'organizacion sociala: *Sistema capitalista, sistema electoral, sistema penitenciar*. 11. Aparelh ò dispositiu format d'elements agençats e qu'assegúron una foncion determinada: *Sistema d'esclairatge*. ◇ *Sistema d'arma*: Ensèm d'equipaments organisat à l'entorn d'una arma per n'assegurar la messa en òbra. ◇ *Sistema de construccion*: Ensemble d'elements determinats per realisar una construccion, espec. industrial. ◇ (inform.) *Sistema d'esplecha*: Logicial que permete la gestion d'un computador, independent dei programas d'aplicacion ma indispensable per que sígon mes en òbra. ◇ *Sistema expert*: Programa elaborat per la resolucio dei problemas especifics en emplegant li conoissenças amolonadi dins un camp especialisat e en canalisant la recèrca dei solucions. 12. (espòrts) Pèça metallica montada sus un pèrno, dins la quala si plaça lo rem.

sistemar vt. Organisar.

sistematic, a adj. 1. Relatiu à un sistema; combinat d'après un sistema: *Rasonament sistematic*. 2. Qu'es fach

embé metòde, en foncion d'un òrdre determinat per avança: *Classament sistematic*. 3. Que pensa e agisse d'un biais peremptòri, sensa tenir còmpte dei circonstanças; que manifestà aqueu comportament: Una oposicion sistematica.

sistematica n.f. 1. Ensèm de donadas, de metòdes que fòrmon un sistema ò que relèvon d'un sistema. 2. (biol.) Classificacion ierarquisada dei èstres vivents.

sistematicament adv. D'un biais sistematic.

sistematician, a n. Biologista especialista de sistematica.

sistematizacion (-izacio) n.f. Accion de sistematizar; fach d'èstre sistematizat.

sistematizar (-izar) vt. 1. Redurre, organiser en un sistema definit. 2. (Sensa compl.) Jutjar à partir d'ideas fachi.

sistematizat (-iada) adj. (psiquiatria) *Deliri sistematizat*: Deliri dins lo quau li ideas deliranti son organisadi progressivament e dónon una impression de coerença e de logica.

sistemic, a adj. 1. (didact.) Relatiu à un sistema pilhat dins la sieu globalitat. ◇ *Analisi sistematica* ò *sistematica*, n.f.: Qu'envistaja lu elements d'una conformacion complèxa, lu fachs (espec. lu fachs economics), non insoladament ma globalament, en tant que partidas d'un ensèm que lu sieus compauants son dins una relacion de dependença recipròca. 2. (agric.) Si di de produchs fitosanitaris veiculats per la saba e qu'agisson au nivèu de toi lu organes de la planta: *Insecticida sistemic*.

sistol(e), a n.m. (arquít.) Sistema d'entrecolumnament dins lo quau l'interval que separa doi columnas es de doi diamètes, sigue quatre modules.

sistòla n.f. Periòde de contraccion dau coar e dei artèrias.

sistollic, a adj. Relatiu à la sistòla. Contr.: **diastòla**.

sistre n.m. Tota ròca (sedimentària ò metamorfica) que si pòu debar en fuèlhs, e espec. ròca dau gran fin e de l'estructura foliacea. Sin.: **esquist**. ◇ *Sistre bituminós*: Sistre m'una foarta concentracion en matèria organica, que s'en pòu extraire un òli semblable au petròli.

sistre n.m. (mús.) Instrument de música format d'un encastre sus lo quau son enfiladi de còcas de fruchs, de gruèlhas ò de rodèlas metalliqui que si vènon urtar una mé l'autra.

sistriera n.f. Terren format de sistre.

sitar n.m. Instrument originari d'Índia, dei coardas peçugadi.

sitarista n. Sonaire de sitar.

site n.m. 1. Paisatge considerat dau ponch de vista de l'armonia, de la belessa. 2. Luèc geografic considerat dau ponch de vista d'una activitat, de diversè activitats: *Un site industrial*. 3. (geogr.) Configuracion pròpria dau luèc ocupat per un establiment uman e que li fornisse lu elements locals de la vida materiala e li possibilitats d'extension (aiga, natura dau soal, materiaus de construccion). ◇ *Site pròpri*: Cauçada, via reservada ai veïcules de transpoart collectiu. 4. (mil.) ◇ *Linha de site*: Linha dreche que jonhe una arma au sieu objectiu au

moment dau tir. ◇ *Angle de site* ò *site*: Angle que fórmon la linha de site m'au plan orizontal.

sit-in n.m. inv. (mòt angl.) Manifestacion non violenta que consistísse, per lu participants, à si setar sus la via publica ò dins un luèc public.

sitiomania n.f. (psiquiatria) Impulsion à manjar d'un biais excessiu; bolímia.

sitogoniomètre n.m. Aparelh de mesura dei angles de site, dei escarts angularis, etc.

sitològue, òga n. Especialista de l'estudi e de la conservacion dei sites naturals.

sitosteròl n.m. Esteròl lo mai present dins lo règne vegetau.

situacion n.f. 1. Biais que quauqua ren, un luèc es plaçat per rapoart à d'autri cauas, à d'autres luècs; posicion, emplaçament, localisacion. ◇ (geogr.) Localisacion d'una vila per rapoart à la sieu region. 2. Estat, foncion de quauqu'un, de quauqua ren dins un grope; plaça, reng: *Situacion d'un país dins l'Union europea*. 3. Plaça, emplec remunerat e estable: Aver una bèla situacion. 4. Estat de quauqua ren, d'un grope, d'una nacion, per rapoart à una conjuntura donada, dins un camp donat: *La situacion economica*. Sin.: **estament**. 5. *En situacion*: Dins de condicions mai pròchi que possible de la realitat. ◇ *En situacion de*: En mesura de, en capacitat de. 6. (liter.) Estat caracteristic eissit d'una accion ò d'un eveniment e que tradúon un personatge ò divèrs personatges d'un racònte, d'una comèdia, etc.: *Una situacion tragica, lo comic de situacion*.

situacionisme n.m. Movement contestatari fondat en lo 1957, sobretot desvolopat dins lo mitan universitari, que preconisava l'emplec unitari de toi lu mejans de cambiament de la vida quotidiana.

situacionista adj. e n. Dau situacionisme.

situar vt. (*situi*) Determinar la plaça, la situacion dins l'espaci ò lo temps de: Situar un vilatge sus una carta. ◆ **si situar** v.pr. Si trovar: *Una vila que si situa dins lo nòrd dau país*.

situat, ada adj. Si di d'una vila, d'un edifici, etc., per rapoart ais alentorns, à l'exposicion: *Una maion ben situada*.

sivaiisme n.m. Civaïisme.

sivaïta adj. e n. Civaïta.

sixta n.f. (mús.) Interval de sièis gras.

sizena n.f. Ensèm de sièis cauas.

sizigia n.f. (astr.) (astron.) Conjoncion ò oposicion de la Luna m'au Soleu (Luna nòva ò plena).

ska n.m. Tipe de música jamaïcana, naïssut au començament dei ans 1960.

skai n.m. (nom depauat) Materiau sintetic qu'imita lo cuer.

skate n.m. (angl.) Skateboard.

skateboard n.m. (angl.) Planca à rotletas. Var.: **skate**.

sketch n.m. (mòt angl.) Òbra dialogada de corta durada, generalament comica, representada au teatre, à la television, au cínema.

skif n.m. (mòt angl.) Nau d'espòrt foarça estrecha e foarça lònga, m'un remaire solet.

skinhead n. Jove marginal qu'a un comportament de grope agressiu, volontiers xenofòbe e racista, e que manifesta la sieu adesion ai ideologias guerrieri per un crani rasat.

skípper n.m. (mòt angl.) 1. Comandant de bòrd d'un yacht. 2. Aqueu que dirigísse una nau à vela de regata.

Sm Simbòle dau samari.

S.M.E. Sigla per lo *Sistema Monetari Europeu*.

smithsonita n.f. Carbonat natural de zinc.

smòg n.m. (mòt anglés) Neblaresc e fum mesclats, en dessobre dei concentracions urbani e sobretot industriali.

smoking n.m. (angl.) Esmoquing.

smorzando adv. (mús.) (mòt it.) En afeblissent lo son.

smurf n.m. (angl.) Dança caracterizada per de movements bruscs coma aquelu d'un robòt e per de figuras acrobaticui au soal.

sn (fis.) Simbòle de l'estène.

Sn Simbòle de l'estanh.

snack n.m. Esnac.

snack-bar n.m. Esnac-bar.

snow-boot n.f. (mòt angl.) Cauçadura de cauchó que si pòu metre en dessobre de cauçaduras ordinari.

soailí n.m. Lengua banto parlada dins l'èst de l'Africa.

soal n.m. 1. Tèrra considerada per la sieu natura ò li sieu qualitats productivi: *Soal fertile*. ◇ (pedol.) Partida superficiala, mòbla, de l'escòrça terrèstra, que resulta de la transformacion, au contacte de l'atmosphèra, de la jaça d'en sota (*ròca maire*), e sotamessa à l'erosion e à l'accion de l'òme. 2. Susfàcia de la tèrra, travalhada ò non. 3. Terren sus lo quau si bastísse, si camina. ◇ *Coefficient d'ocupacion dei soals (C.O.S.)*: Document d'urbanisme que fixa li condicions e li servitudas relatiu à l'utilisacion dei soals. ◇ (tr. publ.) Branca de la mecanica generala qu'estúdia toi lu problemas dei fondacions dins lu travalhs publics e lo gèni civil. 4. Susfàcia que forma la paret inferiora d'una pèça ò la part orizontla entre doi plans: *Lo soal de la cròta, un soal recubèrt de tometas*. 5. Lauva ò pèça de boasc en tràvers e en bas de la dubertura d'una poarta. ◇ Intrada d'una maion, d'una pèça.

soal-moart n.m. Pichin espaci practicat dins la partida auta d'una pèça talhada en doi per un soal.

soam n.m. 1. Estat d'una persona que la sieu vigilança si tròva suspenduda d'un biais immediatament reversible: *Aver lo soam leugier*. ◇ *Cura de soam*: Tractament mé de calmants, que provòca un soam pauc ò pron lòng. ◇ *Malautia dau soam*: Malautia contagioa transmesa per la glossina. 2. Envuèia, besonh de durmir: *Aver soam*. 3. Estat momentaneu d'inercia, d'inactivitat. 4. *Lo soam etèrne*: La moart.

soarba n.m. Fruch manjadís dau sorbier.

soastre n.m. Coarda dobla de serratge que mantèn lo cargament d'una carreta.

sobeiran, a adj. 1. Superior, au nivèu mai aut: *Un mesprètz sobeiran*. 2. Qu'a un poder superior, en

dessobre de tot autre: *Lo pòble es sobeiran*. 3. Que non si pòu anar còtra, que non es susceptible de recors: *Un jutjament sobeiran*. 4. Un remèdi sobeiran: Que la sieu eficacitat es segura, infalhibla. Var.: **sovrán**.

sobeiran, a adj. e n. Persona qu'exercisse lo poder mai aut; rèi, emperaire.

sobeiran n.m. (filos.) Instança que dtèn lo poder politic (un individú, una assemblea, lo pòble).

sobeiran n.m. Anciana moneda d'aur d'Angletèrra, que valia una liura esterling avant lo 1915.

sobeiranament adv. 1. Au ponch mai aut: *Un libre sobeiranament noiós*. 2. M'un poder sensa contestacion possibla. Var.: **sovránament**.

sobeiranitat n.f. 1. Autoritat sobeirana: *La sobeiranitat dau pòble*. 2. Poder reconoisut à l'Estat, qu'implica l'exclusivitat de la sieu competença sus lo territòri nacional e la sieu independença dins l'òrdre internacional dont es limitat unicament per lu engatjaments qu'a pilhat. ◇ *Sobeiranitat nacionala*: Principi dau drech public francés segond lo quau la sobeiranitat es passada dau rèi à l'ensèm dei ciutadans. Var.: **sovránitat**.

sobissament n.m. Accion de sobissar.

sobissar vt. Arroïnar, devastar.

sobjogacion n.f. Subjugacion.

sobjogament n.m. Subjugament.

sobjogar vt. Subjugar.

sobrabondança n.f. Granda abundança. Sin.: **excès**.

sobrabondant, a adj. Sobrabondós.

sobrabondament adv. Sobrabondosament.

sobrabondar vi. Existir en quantitat foarça granda ò excessiva.

sobrabondós, oa adj. Qu'existisse en granda quantitat, fins à l'escès. Var.: **sobrabondant**.

sobrabondosament adv. D'un biais sobrabondós, en là dau necessari. Var.: **sobrabondosament**.

sobreactivar vt. Far créisser l'activitar, la potença de.

sobreactivat, ada adj. Activitat intensa en là de la normala.

sobreactivitat n.f. Que la sieu activitat es estada aumentada au mejan d'un tractament apropiat.

sobrajustar vt. (*surajouter*) Ajustar en mai. ◆ **se sobrajugar** v.pr. S'ajugar, s'accosiar en mai.

sobralcolisacion (-izacion) n.f. Procèssus d'enriquiment dei vins en là dau taus normal d'alcòl.

sobralimentacion n.f. 1. Ingestion reguliera d'una quantitat d'noiritura superiora à la racion necessària. 2. Alimentacion d'un motor à combustion intèrna mé d'aria à una pression superiora à la pression atmosferica.

sobralimentar vt. Practicar la sobralimentacion de.

sobralhas n.f. pl. Sobras.

sobramplificator n.m. Booster.

sobran, a adj. Superior, que si tròva dins la posicion mai auta.

sobran n.m. Part superiora.

sobrar vi. Restar, èstre en tròup: *Vaquí tot cen que mi sobra après li cròmpas*.

sobrarbitre n.m. (dr.) Arbitre que d'arbitres ja nomenats poàdon designar per despartatjar li partidas en presença, dins lo cas d'un arbitratge internacional.

sobrarment n.m. Armament excessiu qu'un Estat mete en plaça per assegurar la sieu defensa.

sobras n.f. pl. Cen que rèsta d'un tot après n'aver levat una part: *Li sobras d'un past*. Sin.: **rèsta, sobralhas**.

sobrat, ada adj. Qu'a una situacion economica que li permete de viure ben. Sin.: **aisat**.

sobrauçament n.m. 1. Accion de sobrauçar. 2. Quantitat qu'una vòuta, un arc son sobrauçats. Contr.: **sobrebaissament**.

sobrauçar vt. Aumentar l'autessa de, rendre sobrauçat. Contr.: **sobrebaissar**.

sobrauçat, ada adj. (arquit.) Si di d'un arc ò d'una vòuta que la sieu agulha es superiora à la mitan de la sieu portada. Contr.: **sobrebaissat**.

sobre prep. 1. Indica la posicion superiora: *La nebla passa sobre la montanha*. 2. Indica un ponch considerat, una question examinada: *La mieu atencion poarta sobre aqueu problema*.

sobre adv. En posicion superiora: *L'ai mes sobre*. ◇ *Sota-sobre*: En grand desòrdre.

sobre n.m. Part superiora. Var.: **dessobre**.

sobre Prefixe qu'indica una posicion superiora, una importança màger, una quantitat mai importanta. Var.: **subre**.

sobrebaissament n.m. (arquit.) Quantitat qu'una vòuta ò un arc son sobrebaissats. Contr.: **sobrauçament**.

sobrebaissar vt. Redurre fortament l'autessa de (quauqua ren). Contr.: **sobrauçar**.

sobrebaissaat, ada adj. 1. Qu'es fortament abaissat: *Una veitura de la carroçaria sobrebaissada*. 2. (arquit.) Si di d'un arc ò d'una vòuta que la sieu agulha es inferiora à la mitan de la sieu portada. Contr.: **sobrauçat**.

sobrebeu, èla adj. Foarça beu.

sobrecapacitat n.f. (econ.) Capacitat de produccion superiora ai besonhs.

sobrecapitalisacion (-izacion) n.f. Accion d'atribuir à una entpresa una valor de capital superiora à la sieu valor reala; diferença entre aqueli doi valors.

sobrecarburat, ada adj. Si di d'un acier tractat per conservar li sieu qualitat à temperatura elevada: *Un acier sobrecarburat au vanadi*.

sobrecarga n.f. 1. Excès de carga, pes suplementari excessiu. 2. Pes de bagatges en dessobre d'aqueu autorisat per cada ciatjaire. 3. (pint.) Espessor en mai donada à un revestiment. 4. (tecn.) Constrencha suplementària que dévon suportar una construccion, una pèça ò una màquina dins de condicions excepcionali e que cau envisatjar per la determinacion dei sieus elements. 5. Lo demai d'una pena, d'una despena; excès: *La sobrecarga dei programas d'escòla*. 6. Mòt escrich sobre un autre mòt: *En comptabilitat, li sobrecargas son enebidi*. Sin.: **sobrescrich**. 7. Impression tipografica facha sus un sageu (en particulier per n'en modificar la valor). 8. Lo demai de pes impauat à de cavaus de corsa.

sobrecargar vt. (*sobrecargui*) 1. Impauar una carga excessiva à: *Sobrecargar un cavau, sobrecargar de taxas*. 2. Faire una sobrecarga sus un tèxto, un sageu, etc. Sin.: **sobrescriure**.

sobrecargat, ada adj. Que subisse una sobrecargat; cargat à l'excès: *Un camion sobrecargat, èstre sobrecargat de travalh*.

sobrecausida n.f. Promiera qualitat d'una mèrç.

sobrecavament n.m. (geogr.) Fenomène que si caracteriza per l'apfondiment de diferenti partidas dau lièch glaciari.

sobreceu n.m. Baldaquin. Sin.: **pali**.

sobrecilh n.m. Salhida arcada, recubèrta de pels, que s'estendre en dessobre de l'òrbita de l'uèlh.

sobreclassar vt. Far vèire una superioritat indiscutable sobre (quauqu'un, quauqua ren).

sobrecompauat, ada adj. (gram.) Si di d'un temps compauat dins lo quau l'auxiliari es eu-meme à un temps compauat: *L'ai augut fach*.

sobrecompensacion n.f. 1. (fin.) Fach de reversar lo demai de caissas publicui excedentari à de caissas deficitari. 2. (psicol.) Reaccion à un sentiment d'inferioritat, constituïda per la recèrca d'un revenge que si vòu pilhar precisament dins lo camp dont si sente aquesta inferioritat.

sobrecompression n.f. 1. Aumentacion de la compression d'un còrs sigue per reduccion de volume, sigue per elevacion de la pression à la quala es sotamés. 2. Metòde que consistisse à realisar, sus un motor d'avion, una compression variabla embé l'altituda.

sobrecomprimir vt. (*sobrecomprimissi*) Sotametre à la sobrecompression.

sobrecomprimir, ida adj. Relatiu à la sobrecompression. ◇ *Motor sobrecomprimir*: Motor dins lo quau lo taus de compression dau mesclum detonnant es portat au nivèu mai aut possible.

sobrecongelacion n.f. Operacion que consistisse à congelar rapidament à una temperatura foarça bassa un produch alimentari.

sobrecongelar vt. Practicar la sobrecongelacion.

sobrecongelat, ada adj. e n.m. Si di d'una substança alimentària conservada per sobrecongelacion.

sobrecongelator n.m. Aparelh de sobrecongelacion.

sobreconsum n.m. (econ.) Consum excessiu.

sobrecontrar vt. (*sobrecontri*) Dins d'unu juècs de cartas, confirmar un anonci qu'un adversari a contrat.

sobrecontre n.m. Accion de sobrecontrar.

sobrecopa n.f. Accion de sobre copar.

sobrecopar vt. Ai cartas, accion de copar m'un atots superior à-n-aqueu que vèn d'èstre jugat.

sobrecost n.m. Cost suplementari.

sobrecostal, a adj. (anat.) Si di d'un pichin muscle dau grope dei muscles intercostals. Var.: **sobrecostau**.

sobrecostau, ala adj. Sobrecostal.

sobrecòt n.m. Vestit que si portava en dessobre dei autres à l'Atge Mejan.

sobrecreis n.m. Cen que vèn s'ajustar; aumentacion, acreissement: *Un sobrecreis de travalh*.

sobreçuèch n.m. Dins la fabricacion dau ciment, element calcari qu'a subit un excès de cuècha.

sobredaurar vt. Daurar un objècte m'una dobla jaça d'aur.

sobredent n.f. 1. Dins l'òme, dent sobrenumerària, que cavauca li dents vesini. 2. Dins lo cavau, dent mai lònga que li autri.

sobredeterminacion n.f. 1. (filos.) Procèssus de determinacion multipla segond un nombre donat de factors qu'an entre elu de ligams estructurals. 2. (psican.) Aspècte de tota formacion de l'inconscient qu'es d'aver una multiplicitat de causas diversis.

sobredeterminant, a adj. Que produe la sobredeterminacion.

sobredominanta n.f. (mús.) Seisen gra de la gamma diatonica.

sobredeterminar vt. Operar la sobredeterminacion de.

sobredesvolopat, ada adj. Que lo sieu desvolopament economic es foarça grand ò excessiu.

sobredich, a adj. e n. Nomenat mai aut, precedentament; sobrenomenat.

sobredire vi. (*sobredii*) Sobrencarir.

sobredosar vt. (*sobredòsi*) Dosar embé excès.

sobredòsi n.f. Dòsi excessiva (espec. de dròga)

sobredosatge n.m. Dosatge excessiu.

sobredotat, ada adj. Si d'un enfant que la sieu eficiença intellectuàla evaluada per lu tèsts es superiora à-n-aquela qu'an la màger part dei enfants d'un atge similari.

sobrefais n.m. Benda que sièrve à estacar una cubèrta sus l'esquina d'un cavau.

sobrefamilha n.f. (sc. de la v.) Nivèu de la classificacion en dessota dau sotòrdre.

sobrefectiu n.m. Efectiu excessiu, considerat tròp important per rapoart ai besonhs vertadiers.

sobrefeu n.m. Feu mai important, que li es restacat un autre feu mai bas.

sobrefieu n.m. Ponch executat sus lo bòrd d'un teissut per evitar que si desfile.

sobrefilar vt. Cordurar en faguent un sobrefieu.

sobrefilatge n.m. Accion de sobrefilar.

sobrefit n.m. Soma que vèn en mai dau prètz fixat per lo contracte de locacion.

sobrefitar vt. Pilhar ò donar en locacion en dessobre de la valor reala.

sobrefin, a adj. Foarça fin.

sobrefinicion n.f. (tecnol.) Darrier polissatge, mai fin, d'una pèça.

sobrefluitat n.f. Superfluitat.

sobrefondut, uda adj. En estat de sobrefusion.

sobrefusion n.f. (fis.) Estat metastable d'una matèria que demòra en fasa liquida mentre la sieu temperatura es mai bassa que lo sieu ponch de solidificacion.

sobrefren n.m. Pèça que permete d'accréisser l'esfoaç exercit sus una pedala de fren.

sobregeneracion n.f. (fis.) produccion, à partir de la matèria nucleària fertila, d'una quantitat de matèria fissila superiora à-n-aquela consumida. Var.: **sobrerregeneracion**.

sobregenerator, tritz adj. e n.m. Si di d'un reactor nucleari dins lo quau si debana la sobregeneracion. Var.: **sobrerregenerator**.

sobreglotic, a adj. Qu'es en dessobre de la glòti.

sobrejaçada adj. f. Si di d'una àncora que la sieu cadena fa un torn sus lo jaç.

sobrejaçar vi. (mar.) Enrotlar (per inadvertença) la linha d'ancoratge à l'entorn dau jaç de l'àncora.

sobrejacent, a adj. (geol.) Plaçat en sobre.

sobrejorn n.m. Jorn travalhat.

sobreleugier adj. À la bòxa, dins la categoria de pes en dessobre dei leugiers.

sobrelevacion n.f. Accion de sobrelevar; aumentacion de l'autessa de quauqua ren.

sobrelevar vt. (*sobrelèvi*) Donar mai d'autessa à: Sobrelevar una construccion.

sobreligadura n.f. (mar.) Pichina ligadura à l'extremitat d'un cordatge, quempacha lu torons de si separar.

sobrelinaire n.m. Gredon que sièrve per metre en evidença una partida d'un tèxto m'una tencha foarça luminoà.

sobrelinhar vt. Metre en evidença una partida d'un tèxto m'una tencha foarça luminoà.

sobrelonja n.f. Tròç de bòu situat au nivèu dei promieri tres vertèbras dorsali.

sobremaxillar(i), a (ària) adj. (anat.) Situàt à la maissèla superiora.

sobremedicalisacion (-izacion) n.f. Accion de sobremedicalisar.

sobremedicalisar (-izar) vt. Faire un usatge excessiu de tecnicas medicali.

sobremencionat, ada adj. Mencionat mai aut, precedentament.

sobreminença (-éncia) n.f. Caractèr de cen qu'es sobreminent.

sobreminent, a adj. Eminent à un gra sobeiran: *La dignitat sobreminenta dau papa*.

sobremission n.f. Emission excessiva de bilhets de banca.

sobremontable, a adj. Que si pòu sobremontar. Sin.: **superable** (it.).

sobremontar vt. 1. Èstre plaçat en dessobre de quauqua ren: *Estàtua que sobremonta una colomna*. 2. Pilhar lo dessobre sus: *Sobremontar lu obstacles, la sieu ràbia*. Sin.: **superar** (it.).

sobremortalitat n.f. Excès d'un taus de mortalitat per rapoart à un autre, pilhat coma tèrme de paragon.

sobremotlar vt. (*sobremòtli*) Motlar una figura dins un mòtle pilhat sus un objècte motlat.

sobremotlatge n.m. Molatge pilhat sus un autre molatge ò sus una pèça de fondaria.

sobremòtle n.m. Mòtle fach à partir d'un objècte motlat.

sobremplec n.m. (econ.) Situacion dau mercat dau travalh caracterisat per una penuria de man d'òbra.

sobremultiplicacion n.f. Dispositiu que permete d'obtenir una velocitat sobremultiplicada.

sobremultiplicat, ada adj. (autom.) Si di dau rapoart d'una boita de velocitats tala que la velocitat de rotacion de l'aubre de transmission es superiora à-n-aquela de l'aubre motor. ◇ *Velocitat sobremultiplicada*: Obtenguda m'aqueu rapoart.

sobrenadar vi. 1. Flotejar, si mantenir à la susfàcia d'un liquide. 2. Subsistir au mitan de causas que cabússon dins la denembrança; si mantenir, sobreviure dins l'adversitat.

sobrenatalitat n.f. Taus de natalitat excessiu, que despasa l'acréissement de la produccion dei bens de consum.

sobrenatural, a adj. 1. Que non es retengut coma faguent partida dau monde natural, que sembla en defoara de l'experiença e dei lèi de la natura: *Crèire ai fenomènes sobrenaturals*. 2. Qu'es revelat, produch, acordat per la gràcia de Dieu: *La vida sobrenaturala*. 3. (lit.) Qu'es tròup extraordinari per èstre simplement natural. Var.: **sobrenaturau**.

sobrenatural n.m. Camp de cen qu'es sobrenatural, de cen que non relèva de l'òrdre natural dei causas. Var.: **sobrenaturau**.

sobrenaturalament adv. D'un biais sobrenatural.

sobrenaturau, ala adj. e n.m. Sobrenatural.

sobrencariment n.m. 1. Novèl encariment. Sin.: **sobrenquant**. 2. Accion de sobrencarir.

sobrencarir vi. (*sobrencarissi*) 1. Efectuar un sobrencariment. Sin.: **sobrenquantar, sobredire**. 2. Prometre, dire, faire mai qu'un adversari.

sobrencarissèire, eiritz n. Persona que fa un sobrencariment. Sin.: **sobrenquantaire**.

sobrendeman n.m. Jorn que vèn après l'endeman. Sin.: **rèirendeman**.

sobrendeutament n.m. Estat de quauqu'un, d'un país qu'es endeutat.

sobrendeutat, ada adj. Que subisse un sobrendeutament.

sobrenom n.m. Escais-nom.

sobrenombre n.m. 1. Nombre superior au nombre previst e permés. 2. *En sobrenombre*: En excendent, entròup.

sobrenomenar vt. Donar un escais-nom à.

sobrenomenat, ada adj. e n. Nomenat mai aut; sobredich.

sobrenumerari, ària adj. Qu'es en sobrenombre.

sobrenquant n.m. Sobrencariment.

sobrenquantaire, airtz n. Persona que sobrenquanta.

sobrenquantar vi. Sobrencarir.

sobrentraïnat, ada adj. Adestrat mai que la normala.

sobrentraïnement n.m. Adestrament mai intensiu que la normala.

sobre-oàs n.m. Sobroàs.

sobrepaga n.f. Accion de sobrepagar.

sobregeneracion n.f. Sobregeneracion.

sobregenerator, tritz adj. e n.m. Sobregenerator.

sobrepagar vt. (*sobrepagui*) pagar en là de cen qu'es abitual; pagar tròup car.

sobrepassar vt. 1. Faire mai ben qu'una autra persona: *Sobrepassar un concurrent*. 2. (lit.) Anar mai luènh que li ressorsas, lu mejans, li foarças de: *Aqueu projècte sobrepassa la sieu fortuna*. ♦ **si sobrepassar** v.pr. Faire mai ben qu'à l'acostumada.

sobrepasement n.m. Accion de sobrepassar, de si sobrepassar.

sobrepastura n.f. Fach de faire pàisser li bèstias tròup longtemps e tròup sovent au meme luèc, cen que mena à degradar la vegetacion e lu soals.

sobrepatic, a adj. (anat.) *Venas sobrepaticui*: Aqueli que, situadi en dessobre dau fetge, tórnon menar lo sang à la vena cava inferiora.

sobrepauable, a adj. Que pòu èstre sobrepauat.

sobrepauar vt. Paur un sobre l'autre. ♦ **si sobrepauar** v.pr. (*à*) S'ajustar (*à*).

sobrepauat, ada adj. 1. Plaçat en dessobre. 2. (geomorf.) Entalhat per sobrepauament.

sobrepauament n.m. (geomorf.) Fenomèn que mena un cors d'aiga à entalhar, à causa dau sieu enfonsament, d'estructuras geologiqui diferenti d'aqueli que li es installat sobre. Sin.: **sobrepauatge, epigenia, sobrimposicion**.

sobrepauatge n.m. Sobrepauament.

sobrepeliç n.f. Vestiment liturgic que si poarta sobre la sotana.

sobrepés n.m. Pes superior à la normala. Sin.: **obesitat**.

sobreplús n.m. 1. Excedent, demai, sobras. 2. Negòci que, à l'origina, vendia d'articles militarís e que, au jorn d'encuèi, vende de vestits d'importacions americana. ♦ Material militarí, de tota natura, en excedent après una guèrra.

sobrepoblament n.m. Poblament excessiu per rapoart au nivèu de desvolopament ò d'equipament d'un país ò d'una vila.

sobrepoblat, ada adj. Poblat à l'excès.

sobreponhedura n.f. Ponch aparent fach sus un vestit.

sobrepónher vt. Practicar una sobreponhedura.

sobrepopulacion n.f. Populacion en excès dins un país per rapoart ai mejan de subsistença e à l'espaci disponible.

sobreposicion n.f. Accion de sobrepauar; fach d'èstre sobrepauat. Var.: **superposicion**.

sobrepotença (-éncia) n.f. País considerat coma una granda potença mondiala. Var.: **superpotença**.

sobrepression n.f. Pression excessiva.

sobreprofieh n.m. Profieh que vèn en mai d'un profieh ja realisat. Var.: **superprofieh**.

sobreprima n.f. Prima suplementària qu'una assegurança demanda per curbir un risc excepcional.

sobreproduccion n.f. Produccion d'un produch ò d'una seria de produchs excessiva per rapoart ai besonhs: *La sobreproduccion fa calar lu prètz*.

sobreproductor, tritz adj. Que produè a l'excès.

sobreprodure vt. (*sobreprodui*) Produre en là dei possibilitats de la demanda.

sobreproteccion n.f. Accion de sobreprotegir.

sobreprotegir vt. (*sobreprotegissi*) protegir (quauqu'un) à l'excès (sus lo plan psicologic). Sin.: **coconar**.

sobrequipament n.m. Accion de sobrequipar; fach d'èstre superior; equipament excessiu.

sobrequipar vt. Equipar en là dei possibilitats de consum, de produccion, en là dei besonhs vertadiers.

sobrequipat, ada adj. Equipat en là dei sieus besonhs vertadiers.

sobreal, a adj. (liter.) Cen que despasa lo real, dins lo vocabulari sobrealista.

sobrealisme n.m. Movement literari e artistic naissut en França après la Promiera Guerra mondiala, que s'ubora còpntra toti li formas d'òrdre e de convencions logiqui, morali, sociali e que li opaua li valors dau pantais, de l'instint, dau desidèri e de la revòuta, dins l'expression dau «foncionament real de la pensada».

sobrealista adj. e n. adj. Qu'apartèn au sobrealisme. ♦ adj. Que, per lo sieu caractèr estranh, evòca li òbras sobrealisti: *Una situacion sobrealista*.

sobrealitat n.f. Caractèr de cen qu'es sobreal.

sobregeneracion n.f. Sobregeneracion.

sobregime n.m. Biaís de foncionament d'un motor, d'una turbina, d'un reactor, en là dei paramètres normalament emplegats.

sobreservacion n.f. Accion de reservar de plaças, de cambras en nombre mai important qu'aqueu dei plaças ò dei cambras disponibli, en prevision de renonciaments eventuals.

sobreservar vt. Reservar de plaças, de cambras en nombre mai important qu'aqueu dei plaças ò dei cambras disponibli, en prevision de renonciaments eventuals.

sobreservat, ada adj. Qu'es l'objècte d'una sobreservacion.

sobrerogacion n.f. 1. (relig.) Cen que si fa de ben en là de cen qu'es una obligacion. 2. (ext.) Cen qu'una persona fa en là de cen qu'a promés.

sobrerogatori, òria adj. 1. (relig.) Qu'es fach en sobrerogacion. 2. (ext.) Superflú.

sobresalari n.m. Suplement au salari normal.

sobresaturacion n.f. 1. Accion de sobresaturar. 2. Estat d'una solucion sobresaturada.

sobresaturar vt. 1. Sadolar fins au desgust: Siam sobresaturats de racòntes criminals. 2. Donar à una

solucion una concentracion mai foarta que la concentracion saturada.

sobresaturat, ada adj. 1. (geol.) Si di d'una ròca magmatica que contèn de quartz en abondança. 2. (quim.) Si di d'una solucion qu'a una concentracion mai foarta que la concentracion saturada.

sobresaut n.m. Ressaut.

sobresautar vi. Ressautar.

sobrescaufament n.m. 1. Estat metastable d'un liquide que la sieu temperatura es superiora au sieu ponch d'ebullicion. 2. Elevacion de temperatura d'una vapor saturanta per la rendre seca. 3. Escaufatge exagerat d'un metal ò d'un aliatge, ma sensa fusion, meme parciala. 4. Estat d'una economia en expansion menaçada d'inflacion.

sobrescaufar vt. 1. Escaufar d'un biais excessiu: *Sobrescaufar un apartament*. 2. Provocar un fenomèn de sobrescaufament.

sobrescaufat, ada adj. Escaufat d'un biais excessiu: *Una maion sobrescaufada*.

sobrescrich, a adj. e n. Escrich en sobrecarga; sobrecarga. ♦ n.m. 1. Inscricion de l'adreça sus l'envolopa que contèn la letra. 2. *Acte de sobrescrich*: Lo tot dei mencions qu'un notari poarta sus un testament mistic ò la sieu envelopa (nom, adreça, data, etc.).

sobrescriure vt. (*sobrescrivi*) Escriure en sobrecarga.

sobresèire vt. ind. (*à*) (lit. ò dr.) Interrompre, diferir: *Sobresèire à pilhar una decision*. Sin.: **remandar, ajornar, diferir**.

sobresemenar vt. (agric.) Tornar semenar (una tèrra ja semenada). Sin.: **entresemenar**.

sobresimulacion n.f. (psicol.) Exageracion voluntària d'una afeccion reala.

sobresplecha n.f. Accion de sobresplechar; lo sieu resultat.

sobresplechar vt. Esplechar d'un biais excessiu quauqua ren ò quauqu'un.

sobresplechat, ada adj. Victima de sobresplecha.

sobresquina n.f. Benda de cuer plaçada sus l'esquina d'un cavau per sostenir lu trachs. Sin.: **sufria**.

sobrestaria n.f. (mar.) 1. Temps pendent lo quau lo cargament ò lo descargament d'una nau van en là dau temps normal, m'au pagament d'una indemnitat. 2. Soma pagada à l'armejaire en cas de retard dins lo cargament ò lo descargament.

sobrestimacion n.f. Estimacion exagerada.

sobrestimar vt. Estimar en dessobre de la sieu valor, de la sieu importança; sobrevaluar.

sobreta n.f. Serventa de comèdia.

sobretaus n.m. Taus excessiu.

sobretaxa n.f. Taxa suplementària. ♦ *Taxa postalà*: Taxacion suplementària que si fa pagar au destinatari d'un corrier que non es pron sagelat; taxa suplementària que si paga per un mandadís mai rapide.

sobretaxar vt. Faire pagar una sobretaxa.

sobretemps n.m. (espòrts) Prolongacion.

sobretension n.f. Tension electrica superiora à la tension assignada (Si di finda, per error, *sobrevoltatge*).

sobretítol n.m. Títol complementari plaçat en dessobre d'un article de jornal.

sobretot n.m. Jarga, sobrevèsta.

sobretot adv. Principalament, en dessobre de tot.

sobretravall n.m. Dins la teoria marxista, lo tot dei oras de trabalh que l'obrier fournisse après aver produch per l'entrepresa la valor de la sieu foarça de trabalh.

sobrevaluacion n.f. Sobrestimacion.

sobrevaluar vt. (*sobrevalui*) Sobrestimar.

sobrevelocitat n.f. Velocitat superiora à la velocitat normala.

sobrevenda n.f. 1. Venda en quantitat excessiva, que tende à faire baissat lu prèt. 2. Venda à un prèt tròp aut.

sobrevenguda n.f. 1. Venguda que non èra asperada. 2. (dr.) Fach de venir après còup. Var.: **sobrevenença, sorvenença**.

sobrevendre vt. Vendre mai car que la normala.

sobrevenença n.f. 1. (lit.) Fach de sobrevenir. 2. (dr.) Evenement qu'arriba après còup. Var.: **sorvenença, sobrevenguda**.

sobrevenir vi. Si produire sensa que sigue asperat ò accidentalament. Var.: **sorvenir**.

sobrevent n.m. Còup de vent mai foart, quora lo vent es ja foart.

sobreventar vi. (mar.) Aumentar de violença, en parlant d'un vent ja violent.

sobrevèsta n.f. Vèsta que si mete en dessobre. Sin.: **sobretot**.

sobrevestit n.m. Vestiment caud e sople que lu esportius méton en dessobre de la sieu tenguda entre li espròvas ò quora s'adèstron.

sobreviraire, airtz adj. Si di d'un veïcule automobile qu'a tendença à sobrevirar.

sobrevirar vi. En parlant d'un veïcule automobile, aver lo tren arrier que, dins un viratge, tende à partir lateralament vèrs l'exterior de la corba.

sobreviratge n.m. Fach de sobrevirar.

sobrevitratge n.m. Vitratge suplementari que si pua sus l'encastre d'una fenèstra dins una tòca d'isolacion.

sobreviure vi. e vt. ind. (*à*) (*sobrevivi*) Demorar en vida parès una altra persona; escapar d'una catastrofa. 2. Contunhar d'existir: *Una mòda que sobreviu*.

sobrevivença (-ència) n.f. 1. Cen que demòra d'un estat ancian, d'una caua desapareissuda: *La sobrevivença d'un usatge*. 2. Costuma, opinion que sobreviu après la moart d'aqueu que l'avia suscitada.

sobrevivent, a adj. e n. 1. Que sobreviu à quauqu'un: *L'espòs sobrevivent*. 2. Qu'es restat en vida après un eveniment qu'a fach de victimas. 3. Que sobreviu à una epòca acabada.

sobrevòl n.m. 1. Accion de sobrevolar. 2. Examèn rapide e superficial.

sobrevolar vt. (*sobrevòli*) 1. Volar en dessobre de. 2. Lièger, examinar foarça rapidament, d'un biais superficial.

sobrevoltaire n.m. (electr.) Màquina ò transformator que la sieu tension s'ajusta à la tension fornida per una altra foant.

sobrevoltaire-desvoltaire n.m. (electr.) Màquina ò transformator que pòu foncionar sigue en sobrevoltaire, sigue en desvoltaire.

sobrevoltar vt. (*sobrevòlta*) 1. (electr.) Aumentar la tension electrica en là de la valor assignada. 2. Metre au paroxisme de l'excitacion.

sobrevoltat, ada adj. 1. (electr.) Que la sieu tension electrica es estada aumentada en là de la valor assignada. 2. Sobrexcitat.

sobrexcitable, a adj. Subjècte à la sobrexcitacion.

sobrexcitacion n.f. 1. Excitacion foarça viva. 2. Animacion passionada.

sobrexcitant, a adj. Que sobrexcita.

sobrexcitar vt. Excitar en là dei mimits oridinaris.

sobrexcitat, ada adj. Excitat en là de l'ordinari.

sobrexcitabilitat n.f. Caractèr d'una persona sobrexcitabla.

sobrexpauar vt. (fot.) Sotametre (una emulsion) à una exposicion tròup lònga à la lutz.

sobrexposicion n.f. Exposicion tròup prolongada d'una susfàcia sensibla à la lutz.

sòbri, sòbria adj. 1. Que manja ò beu embé moderacion e, en particulier, que beu gaire de bevendas alcolisadi. 2. Si di d'un animau que manja gaire e que pòu restar longtemps sensa beure: *Lo cameu es sòbri*. 3. Que manifèsta de mesura, de resèrva: Èstre sòbri dins li sieu declaracions. 4. Que non compoarta de sobrecargas, d'ornaments inutiles: *Una arquitectura sòbria*.

sobriament adv. D'un biais sòbri.

sobrier, a adj. 1. Dominant: *Vents sobriers*. 2. Otrancier.

sobrietat n.f. 1. Comportament d'una persona, d'un animau sòbri. 2. (lit.) Qualitat de quauqu'un que si compoarta embé retenguda. 3. Qualitat de cen que si caracterisa per una absença d'ornaments superflús: *Sobrietat d'estile*.

sobrilhas n.f. pl. Sobras.

sobrimposicion n.f. 1. (dr. fisc.) Imposicion suplementària. 2. (geomorf.) Sobrepauament.

sobrimpression n.f. 1. Impression de doi imatge ò mai sus la mema susfàcia sensibla. 2. Passatge d'una novèla impression sus un fuèlh imprimit, per exemple per li depauar un verniç.

sobrimprimir vt. (*sobrimprimissi*) Faire una sobrimpression.

sobrinfeccion n.f. Infeccion que tòca un subjècte ja infectat.

sobrinfeudar vt. Sotametre à un sobrefeud.

sobrinformacion n.f. Quantitat tròup importanta d'informacions: *La sobrinformacion rende li causas complicadi per lo public*.

sobrinformar vt. Donar tròup d'informacions (à quauqu'un, au public).

sobrintendença (-ència) n.f. Carga de sobrintendent.

sobrintendent, a n. Assisten(a) social(a) especialisat (-ada) qu'a una foncion de servici social dins d'uni entrepresas (fàbregas, espec.).

sobrintendent n.m. 1. (anc.) Aqueu qu'avia la direccion d'un servici, d'un sector. 2. Dins li Glèias de la confession D'augsborg, pastor que, dins una circonscripcion eclesiastica,, exercisse una autoritat presidenciala. 3. (ist. de França) *Sobrintendent general dei bastiments dau rèi*: Cap administrator dei residèncas reiali dau 1529 à la fin de l'Ancian Regime. ◇ *Sobrintendent general dei finanças*: Cap de l'administracion financièra dau s. XVⁿ au 1661.

sobrintendentia n.f. (ist. de França) 1. Esposa dau sobrintendent. 2. Dòna qu'avia la promiera carga dins la maion de la regina. 3. Títol que portava la directritz dei maions d'educacion establidi per li filhas dei membres de la Legion d'onor.

sobrintensitat n.f. (electr.) Corrent superior à-n- aqueu assignat.

sobrinvestment n.m. 1. Investment exagerat que despassa lu besonhs vertadiers. 2. (psican.) Investment suplementari d'una percepcion ò d'una representacion, que rende còmpte de l'atencion conscienta.

sobroàs n.m. 1. Durilhon. 2. Exostòsi que si forma sus lo canon dau membre inferior dau cavau. Var.: **sobre-oàs**.

sobrofèrta n.f. (econ.) 1. Ofèrta mai avantatjoa qu'una ofèrta ja facha. 2. Ofèrta que despassa li capacitats de la demanda.

sobroxidar vt. (quim.) Transformar (un oxide) en peroxide.

sobroxigenat, ada adj. Que contèn un excès d'oxigène.

sobruman, a adj. Qu'es en dessobre dei foarças ò dei qualitats de l'òme.

sobrumanament adv. D'un biais sobruman.

sobrumanitat n.f. Caractèr sobruman.

sobte, a adj. Que si produe d'un còup solet, sensa que sigue asperat. Sin.: **subit**.

soc n.m. 1. Mercat dins lu país arabs. 2. Desòrdre.

sòc n.m. Esclòp.

soca n.f. 1. Part dau pen de l'aubre que rèsta dins lo soal un còup que l'aubre es talhat. 2. Pen de vinha. 3. Persona, animau qu'es à l'origina d'un linhatge ◇ *Faire soca*: Donar naissença à un linhatge. 4. (biol.) Ensèm dei individús eissits de repicatges successius dins una colonia microbiana. 5. Origina, foant, principi: *Mòt de soca latina*. ◇ *Mòt soca*: Mòt à partir dau quau si son creats de derivats, una familha de mòts. ◇ *Cellula soca*: Cellula de virus que s'emplega dins la recèrca medicala. 6. Partida religada dei fuèlhs d'un registre, d'un libret de chècs, etc., qu'una altra partida si destaca. Sin.: **talon**. 7. *Soca de chaminèia*: Obratge maçonat que contèn lo conch de fum e s'enuça en dessobre dau teule.

sòca n.f. 1. Especialitat culinària de Niça (mena de crespeu à basa de farina de ceses cuècha au forn. 2. Larg

berret dei Caçaires Alps. 3. *Donar una sòca à quauqu'un*: Li donar un simèc.

sòca n.f. 1. Dins l'Antiquitat, cauçada que portàvon lu actors comics. 2. Cauçada de la semèla de boasc.

socala n.f. Exposicion au miegjorn.

socalat, ada adj. Expauat au miègjorn.

socam n.m. Socatge.

socar vt. (*soqui*) (mar.) 1. Sarrar fortament. ♦ vi. Tirar sus lu rems.

socarèla n.f. Bolet d'oliu boan, d'amorier, de saure. Var.: **socareu**.

socareu n.m. Bolet d'oliu boan, d'amorier, de saure. Var.: **socarèla**.

socatge n.m. Plant de vinha, considerat dins la sieu especificitat; varietat de vinha que mena à un vin particulier. Var.: **socam**. Sin.: **cepatge** (fr.).

sòci, sòcia n. Membre d'una societat, d'una associacion.

sociabilisacion (-izacion) n.f. Accion de sociabilisar; lo sieu resultat.

sociabilisar (-izar) vt. Rendre sociable, integrar dins la vida sociala.

sociabilitat n.f. 1. Qualitat d'una persona sociabla. 2. (sociol.) Caractèr dei relacions entre personas.

sociable, a adj. 1. Que recèrca la companhia dei sieus pariers. 2. Mé cu es aisat de viure: *Aquela persona a un caractèr sociable*.

social, a adj. 1. Relatiu à una societat, à una collectivitats umana: *L'organizacion sociala, un fenomèn social*. ♦ *Scienças socials*: Lo tot dei scienças (sociologia, economia, etc.) qu'estúdon lu gropes umans, lo sieu comportament, la sieu evolucion, etc. 2. Que pertòca lu rapoarts entre un individú e lu autres membres de la collectivitats: *Vida sociala*. ♦ *Psicologia sociala*: Qu'estúdia li interaccions entre l'individú e lu gropes ai quaus li apartèn. ♦ Que viu en societats: *Un èstre social, un animau social*. 3. Que pertòca lu rapoarts entre lu divèrs gropes de la societats: *Inegalitats socials, clima social*. 4. Que pertòca lu memebres de la societats, li sieu condicions economiqui, psicologiqui. ♦ *Drech social*: Lo tot dei tèxtos legislatius e reglamentaris que pertòcon lo drech dau trabalh ò de la seguretat sociala. ♦ *Servici social*: Servici, dins una entrepresa, que lo dirigisse en principi un(a) assistent(a) social(a) e qu'a per tòca de velhar au benèstre dei emplegats. ♦ *Travalhaires socials*: Personas que lo sieu estatut consistisse à ajudar lu membres d'una collectivitats, d'un establiment. 5. Que tende au meliorament dei condicions de vida, e en particulier dei condicions materiali dei membres de la societats: *Aver una boana politica sociala, bastir de lotjaments socials*. 6. Relatiu ai societats civili e comercials: *Rason sociala d'una entrepresa*. Var.: **sociau**.

social n.m. Lo tot dei questions que pertòcon lo drech social, li accions relatiu au meliorament dei condicions de vida e de trabalh dei membres de la societats. Var.: **sociau**.

socialament adv. Dins l'òrdre social; relatiu à la societats.

social-cristian, a adj. m. e n.m. Si di dau partit democrata cristian de Belgica e dei sieus membres.

social-democracia n.f. 1. Corrent d'ideas eissidi dau marxisme que li si referissón lu partits politics dei país de lenga alemanda e lu país escandinaus dins la II^a Internacionala. 2. Lo tot dei organisacions e dei personalitats politiqui que si restàcon au socialisme parlamentari e reformista.

social-democrata adj. m. e n.m. Relatiu à la social-democracia; que n'es partidari.

social-imperialisme n.m. sing. Politica imperialisme practcada en nom dau socialisme.

socialisacion (-izacion) n.f. 1. Collectivisacion dei mejans de produccion e d'escambi, dei foants d'energia, dau crèdit, etc. 2. Transformacion en un país socialista (d'un país qu'avia un regime diferent). 3. Procèssus per lo quau l'enfant interiorisa lu divèrs elements de la cultura qu'a à l'entorn (valors, nòrmas, còdis simbolics e règlas de captèment) e s'intègra dins la vida sociala.

socialisant, a adj. e n. 1. Que simpatisa m'au socialisme, que s'en avesina sensa li aderir. 2. Que mete au premier plan li preocupacions de justícia e d'egalitat sociala.

socialisar (-izar) vt. 1. Despossedir li personas que possedisson de mejans de produccion ò d'escambi en lu recrompant ò en lu expropriant au benefici d'una collectivitats. 2. Adaptar (un individú) ai exigèncas de la vida sociala.

socialisme n.m. Denominacion de divèrsi doctrinas economiqui, socials e politiqui, à la basa religadi per una comuna condemnacion de la propietats privada dei mejans de produccion e d'escambi.

socialista adj. e n. Relatiu au socialisme ò ai sieus partidaris; partidari dau socialisme.

socialitat n.f. Instint social.

social-revolucionari, ària adj. e n. Qu'apartèn au partit social-revolucionari (parti rus naissut en lo 1917).

sociatria n.f.

sociau, ala adj. e n. Social.

societal, a adj. Que si rapoarta ai divèrs aspèctes de la vida sociala dei individús, que constituisson una societats organisada. Var.: **societau**.

societari, ària adj. e n. Que fa partida d'una societats, d'una mutuala, etc. ♦ *Societari de la Comèdia Francesa*: Actor que possedisso un nombre donat de parts dins la distribucion dei beneficis dau teatre (per op. au *pensionari*, que tòca un tractament fixe). ♦ adj. Relatiu à una societats, au sieu regime juridic.

societariat n.m. Qualitat de societari.

societat n.f. 1. Mòde de vida pròpri à l'òme e à divèrs animaus, caracterisat per una associacion organisada d'individús en vista de l'interès general: *Viure en societats*. 2. Ensèm d'individús que vívon en grope organisat; mitan uman dins lo quau quauqu'un viu, caracterisat per li sieu institucions, li sieu lèis, li sieu règlas: *Una societats capitalista*. ♦ *Societat animala*: Gropament d'individús d'una espècia animala que presenta una estructura sociala caracteristica. 3. Grope

social format de personas que si frequènton, s'acòmpon, an de relacions mondani. ◇ *L'auta societat*: Ensèm de personas mai en vista per la sieu posicion sociala, la sieu fortuna, etc. ◇ En França, dins un sens modèrne, designa li personas qu'an jamai fach de politica e son causidi per intrar au govèrn. ◇ *Juèc de societat*: Juèc pròpri à divertir en familha, entre amics, dins una associacion. 4. (fam.) Ensèm de personas acampadi dins un meme luèc; assistença: *Saludar la societat en partent*. 5. (lit.) Fach d'aver de relacions seguidi, de contactes mé d'autres individús; frequentacion, companhia dei autres: *Fugir la societat*. 6. Associacion de personas acampadi per una activitat ò d'interès comuns e sotamessa à de reglaments: *Societat literària*. 7. (dr.) Contracte per lo quau de personas méton en comun sigue de bens, sigue la sieu activitat, dins la tòca de faire de beneficis que seran pì partatjats entre eli ò de faire d'esparnhes; persona morala naissuda d'un contracte d'aqueu tipe. ◇ *Impoast sus li societats*: Impoast sus lu beneficis dei societats. ◇ *Societat civila*: Societat qu'a per objècte una activitat civila, ma que pòu pilhar una forma comerciala. ◇ *Societat civila immobilièra (S.C.I.)*: Societat civila qu'a per per objècte la construccion, la venda, la gestion d'immòbles. ◇ *Societat per accions simplificada (S.A.S.)*: Dins la quala lu associts fondators determinon liurament dins lu estatuts lo capital social e li règlas d'organizacion de la societat. ◇ *Societat civila professionala (S.C.P.)*: Societat que recampa de personas qu'exercisson una profession liberala ò d'oficiers ministerials. ◇ *Societat comerciala*: Societat de personas ò societat de capitals que lo sieu objècte principal es l'execucion d'actes de comèrci. ◇ *Societat de personas*: Societat comerciala (societat en nom collectiu, societat en comandita) dins la quala cada associat es solidari dei deutes de la societat sus la totalitat dei sieus bens. ◇ *Societat de capitals*: Societat comerciala (societat anonima, societat à responsabilitat limitada) que lu sieus accionaris supòrton li perdas solament fins à concurrència dei sieus apoarts. ◇ *Societat anonima (S.A.)*: Societat de capitals que lo sieu capital es partatjat en accions negociabli. ◇ *Societat à responsabilitat limitada (S.A.R.L.)*: Societat de capitals que li sieu parts socialis non poàdon èstre cedidi liurament à de personas en defoara de la societat.

societau, ala adj. Societal.

socinian, a adj. e n. Adèpte dau socinianisme.

socinianisme n.m. Doctrina dau reformator italian Socin.

sociobiologia n.f. Doctrina que fonda l'estudi dei societats animalis e umani sobre lu modèles teorics de la biologia.

sociocentrisme n.m. Tendença à concentrar l'atencion sobre la soleta dimension sociala dei eveniments istorics, passats ò actuals.

sociocritica n.f. Disciplina que cèrca à desvelar l'ideologia à l'òbra dins lo tèxto literari.

sociocultural, a adj. Relatiu ai estructuras socialis e à la cultura que contribuisse à li caracterisar. Var.: **socioculturau**.

socioculturau, ala adj. Sociocultural.

sociodrama n.m. Psicodrama que s'adreïça à un grope e que tende à una catarsis collectiva.

sociodramatic, a adj. Dau sociodrama.

socioeconomic, a adj. Relatiu ai problemas socialis dins la sieu relacion m'ai problemas economicis.

socioeducatiu, iva adj. Relatiu ai fenomènes socialis dins la sieu relacion embé l'educacion, l'ensenhament.

sociogenèsi n.f. (psicol.) Fach, per lu trebolicis psiquics, de dependre de factors socialis generalis.

sociograma n.m. (psicol.) Figura que representa li relacions interindividualis entre lu membres d'un grope reduch.

sociolingüista n. Especialista de sociolingüistica.

sociolingüistica n.f. Disciplina qu'estúdia li relacions entre la lenga e lu factors socialis.

sociolingüistic, a adj. Relatiu à la sociolingüistica.

sociologia n.f. Estudi scientific dei societats umani e dei fachs socialis.

sociologic, a adj. Relatiu à la sociologia, ai fachs qu'estúdia.

sociologicament adv. D'un ponch de vista sociologic.

sociologisme n.m. Doctrina qu'affirma la primautat epistemologica dei fachs socialis e aquela de la sociologia, que lu estúdia.

sociologista adj. e n. Que manifèsta de sociologisme.

sociologue, òga n.m. Especialista de sociologia.

sociometria n.f. Estudi dei relacions interindividualis dei membres d'un meme grope, qu'emplega de metòdes que permèton de mesurar lu sieus rapoarts au mejan d'indicis numericis.

sociometrica n.f. Relatiu à la sociometria.

socioprofessionau, a adj. Relatiu à un grope social delimitat per la profession dei sieus membres. Var.: **socioprofessionau**. ◆ adj. e n. Si di de quauqu'un qu'a un ròtle dins li organisacions socialis ò professionalis.

socioprofessionau, ala adj. e n. Socioprofessionau.

socioterapia n.f. Lo tot dei tecnicas que la sieu tòca es de melhorar li comunicacions entre un subjècte e li personas à l'entorn d'eu à partir de situacions de grope que si restàcon à-n-aqueli de la dinamica de grope ò resúlton d'activitats socialis menadi en comun.

socit n.m. Preocupacion, cruci, inquietuda.

socitar (si) v.pr. S'inquietar, si preocupar.

socitós, oa adj. Que s'inquieta; que s'aplica, qu'es atentiu: *Socitós de ben faire*.

sòcle n.m. Element que permete de sobrelevar una estàtua, un supòrt (colonna, pilastre). Var.: **sòcol**.

sòcol n.m. Sòcle.

sòcolo n.m. Esclop.

socon n.m. Bilheta (1). Sin.: **estèla**.

sacorisme n.m. Secorisme.

socatorista n. Secorista.
socorrable, a adj. Secorrable.
socorrèire, eiritz adj. Secorrable. Var.: **socorrèire**.
socórrer vt. Secorir. Var.: **socórrer**.
socorrir vt. (*secorri*) Secórrer, socórrer.
socors n.m. Secors.
socratic, a adj. Relatiu à Socrates e à la sieu filosofia.
soda n.f. Carbonat de sòdi Na₂CO₃, preparat à partir dau clorure de sòdi. Var.: **sòuda**. 2. *Soda caustica*: Idroxide de sòdi NaOH, solide blanc que fonde à 320° C, fortament basic. 3. Planta dei terrens salats dau litoral, qu'ancianament s'en tirava la soda (Familha dei quenopodiaceas).
sòda n.f. (angl.) Bevenda gasoa facha d'aiga cargada de gas carbonic adicionada d'un siròp de fruch.
sodanés, esa adj. e n. Dau Sodan.
sodard n.m. 1. (anc.) Sordat, mercenari. 2. (lit.) Individú grossier e brutal.
sodat, ada adj. Que contèn de soda.
sòdi n.m. Metal alcalin blanc e moal totplen expandit dins la natura à l'estat de clorure (sau marina e sau gemma) e de nitrat, que fonde à 98°C, de densitat 0,97; element (Na) de n° atomic 11 e de massa atomica 22,98.
sodic, a adj. Que contèn de sòdi.
sodier, a adj. Relatiu à la soda.
sodiera n.f. Usina de soda.
sodisfaccion n.f. (it.) Satisfaccion.
sodisfach, a adj. (it.) Satisfach.
sodisfaire vt. (it.) Satisfaire.
sodisfasent, a adj. (it.) Satisfasent.
sodisfatòri adj. (it.) Satisfatòri.
sòdo, a adj. (it.) Solide.
sodomia n.f. Practica dau coït anal.
sodomisacion (-izacion) n.f. Accion de sodomisar.
sodomisar (-izar) vt. Practicar la sodomia sobre.
sodomita n.m. Aqueu que practica la sodomia.
sofà n.m. Canapè remborrat, m'un dossier sensa boasc aparent.
sofèrt, a adj. Suportat.
sofí n.m. 1. Mistica de l'islam. Grafia sabenta: **sūfī**. 2. Adèpte dau sofisme, mistic musulman. ◆ adj. Relatiu au sofisme, ai sieus partidaris.
sófia n.f. Abla.
sofiaor n.m. (Sospeu) Bofador. Sin.: **baceu, soflèira** (Levens), **bofatuèc, bofet**.
sofieta n.f. Pèça amainatjada sota lo teule, generalament m'un plafond bas e inclinat.
sofisme n.m. Rasonament qu'es corrècte solament en aparencia e qu'es fach mé l'intencion d'enganar.
sofisme n.m. Corrent mistic de l'islam, naissut au s. VIIIⁿ, opoauat au legalisme, e que mete l'accent sobre la religion interiora.
sofista n. Filòsofe retor, per lu Grècs ancians. ◆ n. Persona qu'emplega de sofismes.
sofistic, a adj. De la natura dau sofisme.

sofistica n.f. Movement de pensada que, dins li ciutats grègas de l'Antiquitat, èra representat per lu sofistas.
sofisticacion n.f. 1. Accion de sofisticar, de rafinar totplen, fins à l'excès. 2. Caractèr sofisticat, artificial. 3. Complexitat tecnica.
sofisticar vt. (*sofistiqui*) Perfeccionar totplen un aparelh, un estudi, etc.
sofisticat, ada adj. 1. Foaça rafinat, estudiat: *De vestits sofisticats*. 2. D'una granda complicacion, d'una granda subtilitat: *A totjorn una argumentacion sofisticada*. 3. Foaça perfeccionat, fins à n'en rendre l'ustage complicat: *Un aparelh sofisticat*.
soflada n.f. Soflatge.
sofladura n.f. Cavitat plena de gas, formada au cors de la solidificacion d'una massa en fusion.
soflaire, airtiz n. Bufaire. ◇ Persona que fa d'objèctes de vèire per soflatge. ◇ Au teatre, persona encargada de suggerir lo tèxto ai actors en cas qu'augon un trauc (Au jorn d'encuèi remplaçat per de mejans d'afichatge).
soflament n.m. Buf.
soflant, a adj. Que manda d'ària cauda.
soflanta n.f. Ventilator d'un grand débit.
soflar vt. 1. Bufar. 2. Suggestir. ◆ vi. Bufar. ◆ **si soflar** v.pr. Si mocar.
soflard n.m. (geogr.) Gisclar intermitent de vapor d'aiga dins li regions volcaniqui.
soflaria n.f. 1. Màquina destinada à produrre lo vent necessari au foncionament d'una installacion metallurgica, à l'aeracion d'una mina, à una pròva aerodinamica. 2. Lo tot dei bofets d'un òrgue.
soflat n.m. preparacion culinària, sucrada ò salada, servida cauda, que comprèn de blancs d'òus batuts en neu, que provòcon una aumentacion de volume au moment de la cuècha.
soflatge n.m. 1. Procediment tradicional de fabricacion d'objèctes de vèire. 2. (mar.) Bombament de la carena de la nau au vesinatge de la linha de carga.
sofle n.m. Buf, respir.
soflèira n.f. (Levens) Bofador. Sin.: **baceu, sofiaor** (Sospeu), **bofatuèc, bofet**.
soflet n.m. Simèc.
sofletada n.f. Simecada.
sofletar vt. Simecar.
sofrachós, oa adj. D'una santat fragila.
sofrador n.m. (text.) Estuva din la quala si sofrà la lana per la blanquir.
sofraira n.f. Aparelh per espantegar de sofre en pòuvera sus lu vegetaus.
sofraire, airtiz n. Persona encargada de sofrar.
sofrar vt. 1. Revestir de sofre. 2. Espantegar de sofre en pòuvera sus de vegetaus per luchar còntre li malautias criptogamiqui. 3. Tractar mé de sofre, d'anidride sulfurós. 4. Faire brutlar de sofre dins una bota per destrúger lu micro-organismes.
sofratge n.m. Accion de sofrar ; lo sieu resultat.

sofre n.m. 1. Còrs non metallic inodòre e insipide, d'una color jaune clar, que fonde vèrs 115°C e bulhe à 144,6°C; element (S) de n° atomic 16 e de massa atomica 32,06. 2. *Sentir lo sofre*: Presentar un caractèr d'eresia. ◆ adj. inv. De la color dau sofre.

sofrença n.f. 1. Fach de sofrir, dolor morala ò fisica. 2. *Afaires en sofrença*: Afaires en suspens. ◇ *Còlis en sofrença*: Còlis que non es estat distribuit ni reclamat. 3. (dr.) *Jorn de sofrença*: Dubertura que, practicada dins un barri entre doi propietats, permete de donar de lutz sensa laissar vèire en cò dau vesin.

sofrent, a adj. Que leugierament malaut, indispauat. Sin.: **fatigat**.

sofrible, a adj. Tolerable.

sofriera n.f. Luèc de dont es extrach lo sofre. Sin.: **solfatura**.

sofrir vt. e vi. (*sofri, sofrissi*) Suportar (quauqua ren de penós), subir: *Sufrir la fam*. Sin.: **patir**. ◆ vt. 1. (lit.) Permetre: *Sofrètz que vos parli*. 2. (lit.) Admetre, èstre susceptible de: *Aqueu trabalh non sofrisse minga retard*. 3. *Non poder sofrir quauqu'un, quauqua ren*: Provar d'antipatia, d'aversion per. 4. *Sufrir lo martiri, mila moarts*: Provar de grandis dolors. ◆ vt. ind. (*de*) 1. Aver mau à: *Sufrir dei dents*. 2. Èstre tormentat per: *Sufrir de la fam*. 3. Èstre degalhat per: *La vinha a sofèrt de la granhòla*. ◆ **si sofrir** v.pr. Si suportar mutualament.

sofrologia n.f. Metòde que la sieu tòca es de dominar li sensacions doloroï e de malèstre psiquic per de tecnicas de relaxacion pròchi de l'ipnòsi.

sofrologic, a adj. Relatiu à la sofrologia. Var.: **sofronic**.

sofrològue, òga n. Pratician de sofrologia.

sofronic, a adj. Sofrologic.

software n.m. (angl.) Logicial.

sògre, a n. Paire, maire de l'espós per l'esposa ò de l'esposa per l'espós.

soguinhant, a adj. Que sorriz.

soguinhar vi. Sorrir.

soguinho n.m. Sorrir.

sòja n.m. Sòja.

soïr vi. (*soïssi*) Falhir, subir un falhiment.

soiron n.m. Pustula.

soïs, soïssa adj. e n. De Soïssa.

sòja n.m. 1. Planta oleaginoa vesina dau faiòu, cultivada per li sieu granas que dónon un òli alimentari e un torteu emplegat dins l'alimentacion animala. 2. *Gèrme de sòja*: Gèrme d'una planta vesina, originària d'Àsia tropicala e que si manja fresca ò grelhada. Var.: **sòia**.

sojorn n.m. 1. Fach de sojornar dins un luèc, dins un país, pendent un temps donat; durada pendent la quala si sojorna. 2. (lit.) Luèc dont si sojorna. 3. *Sala de sojorn ò sojorn*, n.m.: Pèça d'un apartament que sièrve au divertiment (lectura, television, música, etc.) e à la recepcion dei invitats. Sin.: **salon**. Var.: **sejorn**.

sojornar vi. Demorar quauque temps dins un luèc: *Sojornar à Tolosa*. Var.: **sejornar**.

sòl (mús.) Nòta de música; quint gra de la gamma de dò; signe que la representa. ◇ *Clau de sòl*: Clau qu'indica la posicion d'aquesta nòta sus una portada.

sòl n.m. Sòu (moneda). ◇ *Sòl de fin*: Títol d'aliatge. Sin.: **sot de fin**.

sòl n.m. Dispersion colloïdala de particulas dins un gas (aerosòl) ò dins un liquide.

sòla n.f. 1. Pèça de cuer, de coarda, etc., que forma lo dessota de la cauçada e que si tròva en contacte m'au soal. ◇ Pèça que si plaça au dedintre d'una cauçada. 2. Partida plana que sièrve d'aponteu: *La sòla d'un esquí*. 3. (constr.) Pèça de boasc orizontala que sièrve de basa, destinada à sostenir una carga, à repartir un esfoaç. ◇ (c. de f.) Organe que si vèn aplicar sus la ròda quora si mete en accion lo fren. 4. Partida dei tèrras afectada à una dei culturas de l'assolament. 5. Placa cornada que forma lo dessota de l'esclòp d'un animau. 6. Pèça orizontala que sostèn lo bastit d'una màquina. 7. Fond d'un bateu plat. 8. Partida d'un forn sus la quala si plàçon lu produchs per lu tractar. 8. (min.) Partida inferiora d'una galaria; terren qu'es sota la galaria.

sòla n.f. Peis marin plat corcat sus lo flanc senec, present dins toti li mars sus lu fonds sablós gaire profonds.

solaç n.m. 1. Accion solatjar, d'acompanhar, de socórrer, de contentar, de divertir, d'agradar; lo sieu resultat. ◇ *Èstre d'un grand solaç*: Solatjar bravament. ◇ *Far solaç*: Confortar, ajudar, acompanhar.

solaçar vt. 1. Divertir. 2. Solatjar. ◆ **si solaçar** v.pr. 1. Si divertir. 2. Si passejar.

solada n.f. Còup de soleu.

solament adv. 1. Sensa ren ni degun de mai: *Li serèm solament doi*. Var.: **soletament**. 2. Unicament. ◇ *Non solament*: S'emplega per introdure lo premier dei doi gropes que lo segond (après *ma, ma finda*) marca una insistença, una addicion, etc. 3. Ma, pura: *Non mi fidi d'eu, solament devi reconóisser que fa ben lo sieu trabalh*. ◇ *Se solament*: Se au manco. 4. Pas plus leu que: *Es arribada solament ièr*.

solana n.f. (geogr.) Adrech.

solanacea n.f. *Solanaceas*: Família de plantas gamopetali coma la tantifla, lo tomati, lo petúnia.

solanina n.f. Glicoalcaloïde present dins diferenti solanaceas.

solar vt. Cambiar la sòla d'una cauçada.

solar(i), a (-ària) adj. 1. Relatiu au Soleu. ◇ *Vent solari*: Flux de particulas cargadi que lo Soleu emete en permanença. ◇ (astron.) *Sistema solari*: Lo tot dau Soleu e dei astres que li gravíton à l'entorn. 2. Relatiu à l'energia que lo Soleu fornisse: *Captaire solari*. ◇ *Maion solària*: Concevuda de tau biais que lo sieu escaufatge sigue assegurad, per tot ò partida, per captatge de l'energia solària. ◇ *Centrala solària*: Centrala de produccion d'energia electrica à partir de l'energia solària. ◇ *Paneu solari*: Paneu que capta l'energia solària per que sigue pi transformada en energia electrica. ◇ (fis.) *Constanta solària*: Flux d'energia solària reçauput per unitat de susfàcia, perpendicularament au

raionament incident, à l'intrada de l'atmosfera, à la distança mejana de la Tèrra au Soleu. 3. Que protegisse dau soleu: *Crema solària*. 4. (anat.) *Plèxus solari*: Centre dau sistema simpatic, format de divers ganglions nerviós, situat dins l'abdomèn, entre l'estòmegue e l'espina dorsala. 5. (mar.) Aureta que naisse e si paua m'au soleu.

solari n.m. Lo tot dei tecnicas, dei industrias que méton en òbra l'energia solària.

solarigrafe n.m. Aparelh per mesurar lo raionament solari.

solarisacion (-izacion) n.f. Usatge de l'energia solària per escaufar un local.

solatjament n.m. Diminucion d'una carga, d'una dolor morala ò fisica.

solatjar vt. 1. Desbarrassar quauqu'un d'una partida d'un fais, d'una carga. 2. Diminuir, adocir una sofrença fisica ò morala: *Solatjar una dolor*. 3. Ajudar, diminuir la pena; secórrer: *La màquina a solatjat l'òme dins lo sieu trabalh*. 4. (tecn.) Diminuir l'esfoarç que quauqua ren subisse: *Solatjar un cabrilhon que si fa vièlh*. ◆ **si solatjar** v.pr. 1. Si procurar un solatjament. 2. (fam.) Satisfaire un besonh natural.

sòlda n.f. Tractament dei militaris e de divers foncionaris assimilats. ◇ (pej.) *Èstre à la sòlda de*: Èstre pagat per aparar lu sieus interès.

soldanèla n.f. (bot.) Planta erbacea de la familha dei primulaceas, que creisse sobretot en montanha.

soldar vt. (*sòlda*) Aver quauqu'un à la sieu sòlda.

soldat n.m. 1. Òme que l'Estat equipa e forma per aparar lo país. ◇ *Jugar au pichin soldat*: Pilhar una atituda temerària. 2. *Soldat, simple soldat*: Promier grade de la ierarquia dei militaris dau reng dins li armadas de tèrra e de l'ària. ◇ *Soldat de promiera classa*: Soldat titulari d'una distincion en rason dau sieu comportament. 3. Tot òme que sièrve ò qu'a servit dins li armadas. 4. (zool.) Dins li societats de formigas e de termit, individu adulte, de la tèsta foarça desvolopada, que pareisse preparat à aparar la comunautat. Var.: **sordat**.

soldata n.f. Frema soldat. Var.: **sordata**.

soldar vt. (*sòldi*) Saldar (un còmpte, un deute, una mèrç).

soldatesc, a adj. Qu'a la rudessa dau soldat. Var.: **sordatesc**. ◆ n.f. *La soldatesca*: Lu soldats en general, considerats coma indisciplinats, violents.

sòlde n.m. Salde.

soleaire n.m. Solelhaire.

soleari adj. e n.m. (anat.) Si di d'un muscle de la faça posteriora de la camba.

solecisme n.m. Construccion sintaxica que s'escarta de la forma gramaticalament admissa.

solelhada n.f. Còup de soleu.

solelhador n.m. 1. Establiment dont si tràcton diversif accions mé la lutz solària. 2. Emplaçament amainatjat per pilhar de banhs de soleu.

solelhaire n.m. Part superiora d'una maion; granier dubèrt sus la façada.

solelhar vi. Faire soleu. Sin.: **soliar**. ◆ **si solelhar** v.pr. Pilhar lo soleu.

solemne, a adj. 1. Qu'es celebrat embé esclat, revestisse un caractèr majestós, public. 2. Que presenta una gravitat, una importança particulieri per la sieu natura ò dau fach dei circonstanças; oficial: *Faire una declaracion solemna*. 3. Qu'es plen d'una gravitat sovent afectada, que pilha d'aria d'importança; sentenciós: *Una charradissa solemna*. 4. (dr.) *Acte solemne*: Acte que la sieu validitat es subordinada à de formalitats legals determinadi.

solemnisacion (-izacion) n.f. Accion de solemnizar.

solemnisar (-izar) vt. Celebrar embé solemnitat.

solemnitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es solemne. 2. Fèsta solemna; ceremònia de caractèr oficial: *La solemnitat de Calenas*. 3. (lit.) Caractèr de cen qu'a una gravitat majestosa: Parlar embé solemnitat. 4. (dr.) Formalitat qu'acompanha lu actes solemnès.

solemment adv. Embé solemnitat, d'un biais solèmne.

solen n.m. Genre de molluscs coma lo coteu.

solenoidal, a adj. Relatiu au solenoïde. Var.: **solenoidal**.

solenoidal, ala adj. Solenoïdal.

solenoidè n.m. (electr.) Fieu metallic enrotlat en elica sus un cilindre, e que, percorrut per un corrent, crea un camp magnetic parier à-n-aqueu d'una caramida drecha.

soler vi. Aver l'abituda de: *Quora èra pichon, solia anar à la pesca*.

solesa n.f. Soletat, solitud(a).

solestici n.m. Solstici.

solet, a adj. 1. Qu'es sensa companhia; isolat: Viure solet. 2. Unic: *Es lo solet exemplari disponible*. 3. À l'exclusion dei autres: *Ieu solet conoissi la solucion*.

soletament adv. Solament.

soletat n.f. Solesa, solitud(a).

soleu n.m. 1. (M'una majuscula) Estela à l'entorn de la quala gravita la Tèrra. 2. Estela quala que sigue: *Li a totplen de soleus dins cada galaxia*. 3. Lutz, calor, raionament dau Soleu; temps ensolelhat. ◇ *Aver de ben(s) au soleu*: Aver una propietat immobilièra, de propietats immobilièri, de terren. ◇ *Sota lo soleu*: Sus la Tèrra, dins lo noastre monde. 4. (lit.) Simbòle de cen que luse, de la benvolença ò dau poder esclatant, de l'influença de. ◇ *Lo Rèi-Soleu*: Loís XIV de França. 5. (bot.) Virasoleu. 6. Torn complet executat en gimnastica. 7. Pèça d'artifici que vira en mandant de fuècs qu'evòcon lu rais dau Soleu.

solfà n.m. Solfègi.

solfach n.m. Pretzfach.

solfarin n.m. Alumeta au sofre.

solfatura n.f. Sofriera.

solfègi n.m. 1. Disciplina que permete d'emparar lu signes de la notacion musicala e de reconóisser lu sons que represènton. 2. Recuèlh d'exercicis musicals dins lo quau li dificultats dau deschifratge son progressivi.

solfejar vt. (*solfègi*) Cantar (un tròç de música) en nomenant li nòtas.

solhadura n.f. 1. Cen que solha, taca. 2. Taca morala: *La solhadura dau pecat*.

solhar vt. 1. Brutar. 2. Desonorar, avilir: *Solhar la reputacion*.

solharda n.f. 1. Baquet per la bugada. 2. Pichina pèça que dona dins la coïna, generalament reservada ai gròs trabalhs de coïna.

solharda n.f. Frema bruta.

soliar vi. (*sòli*, classic *sòlii*) Solelhar.

solidament adv. D'un biais solide.

solidari, **ària** adj. 1. Qu'es ò que si considèra ligat à quauqu'un d'autre ò à un grope per una responsabilitat comuna, d'interès comuns. ◇ (dr.) Si di dei personas que respòndon juridicament una de l'autra. ◇ (dr.) Si di dei deutors ò creanciers units per lu ligams de la solidaritat ò d'una obligacion afectada d'aquesta modalitat. 2. Si di de causas que depèndon una de l'autra: *Doi questions solidari*.

solidariament adv. Embé solidaritat.

solidarietat n.f. 1. Dependènça mutuala entre li personas. ◇ *Solidaritat ministeriala*: Princièi que vòu que cadun dei ministres sigue responsable dei decisions que lo govèrn pilha. 2. Sentiment que bota li personas à s'acordar una ajuda mutuala. 3. (dr.) Modalitat d'una obligacion que fa obstacle à la sieu division.

solidarisar (-izar) (si) v.pr. Si declarar solidari.

solide, **a** adj. 1. Que presenta una consistènça relativament fèrma (per op. à *fluide*, *liquide*). ◇ (fis.) Si di d'un estat de la matèria dins lo quau lu atòmes oscillon à l'entorn de posicions fixi qu'an una distribucion sigue arbitrària (*solides amòrfes*), sigue ordenada (*cristals*). 2. Fèrme, capable de durar, de resistir; resistant: *Una estòfa solida*. 3. Estable, que non si pòu destrúger: *Un ligam d'amistat solide*. 4. Ben establhit, segur, seriós: *Una rason solida*, *un argument solide*. 5. (fam.) Substantial: *Un solide còup de forqueta*. 6. Qu'es vigorós, resistant, robuste: *Un tipe solide*, *aver lu nèrvis solides*. ◆ n.m. 1. Aliments solides. 2. (fam.) *Es de solide*: S'agisse d'una cauva serioa, digna de consideracion.

solide n.m. 1. Objècte tau que la distança entre doi dei sieus ponchs distants non vèria au cors d'un desplaçament. ◇ *Angle solide de cima O*: Solide delimitat per toti li miègi drechas d'origina O que s'apontèla sus un contorn donat. 2. (fis.) Còrs totalament rigide, que li distanças mutuali dei elements que lo constituïsson non càmbion au cors dau temps.

solidificacion n.f. Passatge d'un còrs de l'estat liquide à l'estat solide.

solidificar vt. (*solidifiqui*) Faire passar à l'estat solide. ◆ **si solidificar** v.pr. Devenir solide.

soliditat n.f. Caractèr de cen qu'es solide.

solier n.m. Cauçadura. ◇ *Portar lu soliers en cagant*: Caminar en frustant lo talon dei sieus soliers.

solier n.m. Part superiora d'una maion. Sin.: **granier**.

soliflòre n.m. Vas destinat à contenir una flor soleta.

solifluxion n.f. (geogr.) Encalament en massa, sus un pendís, de la pârtida superficiala dau soal plena d'aiga, que si pòu vèire sobretot dins li regions frèii au mement dau desgèl.

solilocar vi. (*solilòqui*) Si parlar solet.

solilòqui n.m. 1. Discors de quauqu'un que si parla. 2. Discors de quauqu'un que, en companhia, es solet à parlar.

solir vt. (*solissi*) Liscar, polir.

solipède, **a** adj. (zool.) Que lo sieu pen presenta solament un det acabat per un esclòp. ◆ n.m. (zool.) Equidat.

solipsisme n.m. (filos.) Doctrina, concepcion segond la quala lo ieu, m'ai sieu sensacions e lu sieus sentiments, constitue la soleta veritat existenta.

solipsista adj. e n. Dau solipsisme; partidari dau solipsisme.

solitari, **ària** adj. e n. Qu'es solet, que viu, agisse solet. ◆ adj. 1. Qu'es plaçat dins un luèc isolat: *Un vilatjon solitari*. 2. Que si fa, que si debana dins la solituda.

solitari n.m. 1. Vièlh singlar que s'es separat dei autres e viu solet. 2. Diamant talhat en brillant e montat solet, lo mai sovent sus un aneu. 3. Juèc de combinasons, m'un jugaire solet, compaut d'una tauleta mé 37 traucs dont si méton de fichas. 4. Juèc de paciènça que si juèga solet e que consistisse à faire de combinasons de cartas.

solitariament adv. D'un biais solitari.

solitud(a) n.f. Estat d'una persona soleta, retirada dau monde; isolament. Sin.: **solesa**.

soliva n.f. Pèça de fustaria plaçada orizontalament, apontelada sus lu barris ò sus lu cabrilhons per constituir lo postam d'una pèça.

sollicitacion n.f. (Sobretot au pl.) Preguiera, accion insistenta en favor de quauqu'un.

sollicitar vt. 1. Demadar embé deferença: *Sollicitar una audiença*. 2. Contactar quauqu'un per: *M'an sollicitat per una conferença*. 3. Atirar, provocar: *Sollicitar l'atencion dei espectators*. 4. Faire foncionar un aparelh, un organe, etc., li demandar d'agir: *Un esfoarç que sollicita toi lu muscles*. 5. Sollicitar un cavau: L'excitar, l'animar.

sollicitaire, **airitz** n. Persona que sollicita una plaça, una gràcia, una favor. Var.: **sollicitator**.

sollicitator, **tritz** adj. e n. Sollicitaire.

sollicituda n.f. Atencion portada à quauqu'un: *S'ocupar d'una persona embé sollicituda*.

sòlo n.m. (it.) 1. (mús.) Tròç sonat ò cantat per un artista solet, que lu autres acompànhon. 2. (coregr.) Partida d'un balet qu'un artista solet bala. 3. *En sòlo*: Qu'una persona soleta fa. ◆ adj. (mús.) Que soana solet: *Violon sòlo*.

solombrina n.f. 1. Mièja ombra. 2. Contorn, linhas generalis dau còrs.

solòrma n.f. Complancha, melopea.

solstici n.m. 1. Epòca de l'an que lo Soleu, dins lo sieu movement, aparent sus l'ecliptic, rejonhe la sieu declinason boreala ò australa màger e que correspoande à una durada dau jorn maximala ò minimala (dins l'emisfèr 7ord, lo 21 ò lo 22 de junh per lo començament

de l'estiu e lo 21 ò lo 22 de decembre per lo començament de l'ivèrn). Var.: **solestici**.

solsticial, a adj. Relatiu ai solsticis. Var.: **solsticiau**.

solsticiau, ala adj. Solsticial.

solta n.f. (dr.) Soma que, dins un partatge ò un escambi, compensa l'inegalitat de valor dei parts ò dei bens escambiats.

solubilisacion (-izacion) n.f. Accion de solubiliar.

solubiliar (-izar) vt. Rendre soluble.

solubiliat (-izar), ada adj. Rendut soluble: *Cafè solubiliat*.

solubilitat n.f. Qualitat de cen qu'es soluble.

soluble, a adj. 1. Que si pòu dissòlver dins un solvent: *Lo sucre es soluble dins l'aiga*. 2. Que s'en pòu trovar la solucion: *Un problema soluble*.

solucion n.f. 1. Resposta à una question, à un problema, fin d'una dificultat. ◇ (mat.) *Solucion d'una equacion*: Element que, substituït à l'inconnoissuda, rende vèra l'egalitat prepauada. 2. Clavadura, accion de s'acabar: *Un affaire que demanda una solucion rapida*. 3. (ist.) *Solucion finala*: Plan d'exterminacion dei Judieus e dei Caracos, dins l'ideologia dei nazis. 4. Mesclatge omogeneu, que presenta una fasa soleta, de doi còrs ò de mai de doi còrs, e, en particular, liquide que contèn un còrs dissòt: *Una solucion sucrada*. ◇ *Solucion solida*: Mesclatge omogeneu de divèrs solides, en particular de metals.

solutat n.m. 1. Solucion d'una substança medicamentoa. 2. (quim.) Còrs dissòt.

solutrean n.m. Faciès cultural dau paleolitic superior, caracterisat per una retocada en escalha sus li doi façes de l'autís. ◆ **solutrean, a** adj. Dau solutrean.

solvabilitat n.f. Fach d'èstre solvable.

solvable, a adj. Qu'a lu mejans de pagar lu sieus creanciers.

solvat n.m. Combinason quimica d'un còrs dissòt m'au sieu solvent.

solvatacion n.f. Agregacion de moleculas dau solvent embé d'ions dau solutat.

solvent n.m. Substança capabla de dissòlver un còrs e que sièrve generalament de diluent ò de desgraiasant. Var.: **souvent**.

som n.m. Extremitat, part superiora, cima. Var.: **somp**.

soma n.f. 1. Resultat d'una addicion. ◇ (mat.) *Soma de doi elements*: Resultat d'una operacion notada additivament. ◇ *Soma d'una seria*: Limit de la soma dei premiers n tèrmes de la seguida associada, quora n tende vèrs l'infinít. ◇ (log.) *Soma logica*: Lo tot de l'extension de doi concèptes, de divèrs concèptes. 2. Ensèm de causas que s'addicionon. 3. Quantitat determinada de sòus. 4. Òbra, obratge important que fa la sitèsi dei conoissenças dins un camp donat: *Una soma teologica*. Var.: **sòma**.

sòma n.f. Soma.

sòma n.m. (biol.) Lo tot dei cellulas non reproductritz dei èstres vivents (per op. à *gemen*).

somable, a adj. 1. Que s'en pòu calcular la soma. 2. (mat.) Si di d'una familha d'elements que s'en pou

efectuar la soma ò mostrar que tende vèrs un limit quora lo nombre de tèrmes s'acresse à l'infinít.

somacion n.f. 1. (dr.) Acte d'uissier que mete quauqu'un en demòra de pagar ò de faire quauqua ren. 2. (mil.) Apèl que manda una sentinèla, un representant qualificat de la foarça publica, per ordenar à una persona de s'arrestar.

somacion n.f. 1. (mat.) *Somacion d'un seria*: Operacion que produe la soma d'aquesta seria. ◇ *Simbòle de somacion*: Letra grèga Σ, emplegada per notar la soma, finida ò infinida, d'una seguida de tèrmes. 3. (fisiol.) Succession eficaça de divèrsi excitacions parieri que, separadament, seríon ineficaci, sus un muscle ò un nèrvi.

somalian, a adj. e n. De Somalia. ◆ n.m. Lengua parlada en Somalia, dont es lenga oficiala.

somament adv. Sobeiranament.

somand n.m. Tèrme d'una soma.

somar vt. (mat.) Faire una soma. Sin.: **addicionar**.

somar vt. (arquit.) Ornar lo som de, sobremontar.

somari n.m. 1. Analisi abreujada d'un obratge. 2. Lista dei capítols d'un obratge.

somari, ària adj. 2. Expauat en gaire de mòts: *Analisi somària*. 2. Qu'es reduch à la forma mai simpla: *Un examèn somari*. 3. *Execucion somària*: Facha sensa jutjament prealable.

somariament adv. D'un biais somari.

somatic, a adj. 1. Que pertòca lo còrs (per op. à *psiquic*). 2. (biol.) Relatiu au sòma. ◇ *Cellula somatica*: Caduna dei cellulas d'un organisme que compàuon lu teissuts e lu organes.

somatizacion (-izacion) n.f. (psicol.) traduccion d'un conflicte psiquic en afeccion somatica.

somatisar (-izar) vt. (psicol.) Operar la somatizacion de: *Somatisar la sieu angoissa*.

somatologia n.f. Estudi dau còrs au sens de l'anatomia e de la fisiologia.

somatologic, a adj. Relatiu à l'estudi dei partidas solidi dau còrs uman.

somatometria n.f. Lo tot dei tecnicas de mesura dau còrs uman.

somatopatia n.f. Terapia manuala informacionala.

somatoplasma n.m. Citoplasma d'una cellula somatica.

somatoterapia n.f. Ensèm de tecnicas psicocorporali per tractar un desequilibri interior. La somatoterapia parte dau principi que lo còrs e l'esperit son estrechament connectats.

somatrofina n.f. Ormòna somatròpa.

somatròpe, a adj. *Ormòna somatròpa*: Ormòna de l'ipofisi, qu'agisse sobre la creissença. Sin.: **somatrofina**.

sombre, a adj. 1. Ecur, sorn. 2. Triste.

sombrero n.m. (esp.) Capeu dei bòrds largs, dins lu país ispanics.

sombrós, oa adj. Triste, sombre.

somés, essa adj. Sotamés.

somet n.m. Pichin som.
sometre vt. Sotametre.
sòmi n.m. Pantais.
somiaire, airtz adj. e n. Que sòmia.
somiar vi. (*sòmi*, classic *sòmii*) Somiar, pantaiar.
somiejar vi. Somiar, pantaiar.
somier n.m. 1. Encastre pauc ò pron sofle que sostèn lo matalàs dins un lièch. 2. (constr.) Promier claveu que si pava dins la construccion d'un arc ò d'una vòuta. 3. Traversa metallica que mantèn lu barreus d'una grasilha. 4. Caisse de boasc que contèn l'ària sota pression dins un òrgue. 5. Registre qu'emplégon d'unu comptables ò econòmes. 6. Fichier que centralisa lo relevat de toti li condemnacions à una pena privativa de libertat per un crimi ò un dlicte.
somission n.f. Sotamission.
somissionar vt. (dr.) Faire una somission per de fornitures ò de travalhs.
somissionari, ària n. (dr.) Persona que fa una somission per una entrepresa.
somit n.m. (zool.) Metamèr.
sommital, a adj. Relatiu au som, à la cima. Var.: **sommitau**.
sommitat n.f. 1. Persona eminenta dins un sector quau que sigue. 2. (didact.) *Sommitat (florida)*: Pen garnit de flors, pichini e nombroï, que s'en emplega la totalitat.
sommitau, ala adj. Sommital.
somnambul(e), a adj. e n. Qu'es en preda au somnambulisme.
somnambolic, a adj. Relatiu au somnambulisme.
somnambulisme n.m. Estat d'automatisme ambulatòri incoscient que si debana pendent un soam, natural ò provocat, e que minga sovenir n'en sobra au revèlh.
somnifèr, a adj. e n.m. Si di d'una substança que fa durmir.
somniloquia n.f. Emission de sons pauc ò pron articulats pendent lo soam.
somnolar vt. (*somnòli*) Èstre en estat de somnolença.
somnolença (-ència) n.f. 1. Estat de soam leugier. 2. Mancança d'activitat, d'energia.
somnolent, a adj. Relatiu à la somnolença; que somnòla.
sòmo, a adj. (it.) Superior, sobeiran.
somórrer vt. 1. Ofrir. 2. Far si rebellar (un pòble).
somotor, tritz adj. Qu'excita, que provòca, que buta à si rebellar: «*Eran somotors del poble contra rei*» (Badat).
somòuta n.f. Revòuta, rebellion.
somp n.m. Som.
somptuari, ària adj. 1. (ist.) *Lèi somptuària*: Si diáa dins l'Antiquitat romana d'una lèi, d'un reglament que limitava li despensas. 2. Si di de despensas excessivi fachi per lo superflú, lo luxe, consideradi particulierament dau ponch de vista de la fiscalitat ò de la gestion. 3. *Arts somptuaris*: Arts decoratius de luxe.

somptuós, oa adj. Que la sieu magnificença supava una granda despensa: *Un present somptuós*.

somptuosament adv. D'un biais somptuós.

somptuositat n.f. Caractèr de cen qu'es somptuós.

son n.m. 1. Sensacion auditiva qu'una onda acostica genèra. 2. Tota vibracion acostica considerada dau ponch de vista dei sensacions auditivi ensinda creadi: *Un son agut*. 3. Volume, intensitat sonòra d'un aparlh: *Baissat lo son*. 4. Lo tot dei tecnicas d'enregistrament e de reproduccion dei sons, particulierament au cinéma, à la ràdio, à la television. 5. *Au son de, ai sons de*: En seguissent la música, lu ritmes de. ◇ *Espectacle son e lutz*: Espectacle de nuèch, qu'a per quadre un edifici ancian e que si preparava de representar l'istòria d'aquest edifici au mejan d'illuminacions e d'evocacions sonòri, musicals.

son, sa adj. poss. Adjectiu possessiu de la tèrç persona que s'emplega davant un nom de parentat pròche, ò dins de formulas per s'adreçar à un captau, un religiós, etc.: *Son paire, son Excellença*.

sonada n.f. 1. Sonaria. 2. Sonata.

sonadina n.f. Sonatina.

sonador, airtz n. Sonaire.

sonagrafe n.m. Aparelh que permete d'obtenir de sonogramas.

sonagrama n.m. Grafic que representa li compautas acostiqui (durada, frequença, intensitat) de la votz.

sonaire, airtz n. Persona que soana un instrument, que soana li campanas. Var.: **sonador**.

sonal n.m. Jingle (angl.).

sonalha n.f. 1. Campaneta estacada au coal dau bestiari. 2. Son qu'aquesta campaneta produe.

sonalhada n.f. Bosin que fan li sonalhas.

sonalhar vi. Faire sonar li sonalhas.

sonalhon n.m. Sonalha, cascadeu.

sonar n.m. (sigla de l'angl. Sound Navigation Ranging) Aparelh de deteccion sotamarina qu'emplega li ondas sonòri e que permete de localisar e d'identificar d'objèctes immergits.

sonar vi. (*soani*) 1. Produire un son: *Lo revèlh a sonat*. 2. Faire foncionar una sonaria: *Sonar à la poarta*. 3. Èstre anonciat au mejan d'una sonaria: *Miègjorn avia à pena sonat*. 4. (fig.) *Sonar ben (mau)*: Èstre agradiu (desagradu) à l'aurelha, en parlant d'un mòt, d'una expression. ◇ *Sonar faus (just)*: Donar una impression de veritat (de faussetat). 5. *Faire sonar una letra*: La faire sentir, forçar en la prononciant. ◆ vt. 1. Donar un nom à quauqua ren, à quauqu'un: *Coma an sonat lo sieu enfant?* 2. Tirar de sons de (un instrument de música, li campanas): *Sonar la guitarra, sonar li campanas*. ◇ Anonciar per una sonaria: *Sonar la retirada*. 3. Senhalar la sieu presença à quauqu'un en accionant una soneta, una campaneta, jónher quauqu'un au mejan d'un telefòne: *Sonar lo mètge*. ◆ **si sonar** v.pr. *Aver per nom*: Coma si soana ta maire? Sin.: **coma li díon, à ta maire?**

sonaria n.f. 1. Son de campanas, d'un revèlh, d'un telefòne, etc. 2. Lo tot dei campanas d'una glèia. 3. Mecanisme que sièrve à faire sonar un relòtge, un aparelh d'alarma ò de contraròtle, etc. ◇ *Sonaria electrica*: Que fonciona gràcias à un electroaimant. ◇ *Sonaria militària*: Ària reglamentària, que sièrve à marcar un eveniment particulier: *Sonaria au drapeu*, *sonaria ai moarts*.

sonata n.f. 1. Composicion musicala en un movement ò divers movements, per solista ò ensèms instrumental. 2. (mús.) *Forma sonata*: Plan dau premier movement de la sonata classica, constituït per l'exposicion, lo desvolopament e la reexposicion dei doi temas. Var.: **sonada**.

sonatina n.f. Òbra instrumentala en forma de sonata, ma mai corta e d'execucion mai aisada. Var.: **sonadina**.

sonda n.f. 1. (mar.) Aparelh que sièrve à determinar la profundor de l'aiga e la natura dau fond. 2. (astron.) *Sonda espaciala*: Engenh non abitat lançat en defoara de l'atmosphèra terrèstra e destinat à estudiar un astre dau sistema solari ò l'espaci interplanetari. 3. (med.) Instrument cilindric plen ò vuèi, introduch dins un conduch per practicar un sondatge. 4. (petr., min.) Aparelh de foratge.

sondaira n.f. Màquina automotritz ò remorcada emplegada per faire de potz à pichina profundor.

sondaire, aïritz n. Persona que fa de sondatges.

sondaire n.m. Aparelh de sondatge.

sondanés n.m. Lengua indonesiana parlada dins la partida occidentala de Java.

sondar vt. 1. (mar.) Mesurar, au mejan d'una sonda ò d'un sondaire, la profundor de la mar, d'una cavitat, etc. 2. Explorar en profundor un soal per n'en determinar la natura ò li trovar un minerau, d'aiga, etc. 3. (med.) Procedir au sondatge de (una plaga, un conduch, etc.). 4. (fig.) Interrogar quauqu'un per conóisser la sieu pensada. ◇ Sotametre (de personas) à un sondatge d'opinion.

sondatge n.m. Persona interrogada dins un sondatge d'opinion.

sonet n.m. Pèça de poesia facha de quatòrze vers, compauada de doi quatrens e de doi tercets, mé de règlas fixi per la disposicion dei rimas.

soneta n.f. 1. Campaneta ò dispositiu electric per sonar ò per avertir. 2. (tr. publ.) Pichin aparelh de sondatge que permete d'auçar periodicament l'aisina de foratge que vèn pi picar la ròca per la traucar. 3. *Sèrp à soneta*: Crotale.

sonorament adv. D'un biais sonòre, en faguent de bosin: *S'es fach remarcar sonorament*.

sonomètre n.m. Instrument destinat à mesurar lu niveus d'intensitat sonòra.

sonòr(e), a adj. 1. Pròpri à rendre de sons. 2. Qu'a un son foart: *Una votz sonòra*. 3. Que remanda ben lo son: *Un anfiteatre sonòre*. 4. Que pertòca lu sons: *Li ondas sonòri*. ◇ (fon.) *Consonanta sonòra* ò *sonòra*, n.f.: Consonanta articulada embé una vibracion dei coardas vocali (per op. à *sorda*).

sonorisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de sonorisar; lo sieu resultat. 2. Lo tot dei equipaments que perméon una amplificacion dei sons emés dins un luèc donat. 3. (fon.) Passatge d'una consonanta sorda à la sonòra correspondentia.

sonorisar (-izar) vt. 1. Ajustar lo son, una benda sonòra, à un film. 2. Equipa un luèc, una installacion, d'una sonorizacion: *Sonorisar una sala d'espectacle*. 3. (fon.) Rendre sonòra (una consonanta sorda).

sonoritat n.f. 1. Qualitat de cen qu'es sonòre. 2. Qualitat de cen que rende un son agradiu. 3. (fon.) Vibracion dei coardas vocali dins la prononciacion d'una consonanta.

sonoteca n.f. Archius dont son conservats lu enregistraments de bosins, d'efèctes sonòres.

sopa n.f. 1. Preparacion culinària, à l'origina facha de pan que banha dins un bolhon, pi d'autri ingredients, en foncion dei recèptas: liumes, carn, peis, etc. ◇ *Èstre banhat (trempat) coma una sopa*: Èstre totplen banhat. ◇ *Sopa populària*: Institucion de benfasença que distribuisse de pasts ai personas dins lo besonh. 2. (fam.) Past dei sordats. 3. (biol.) *Sopa primitiva*: Mitan liquide complèxe dins lo quau es naissuda la vida sus Tèrra.

sopapa n.f. 1. Obturator sota tension d'una moala, que s'auça e si baissa alternativament per reglar lo movement d'un fluide. ◇ *Sopapa d'admission*: Entre lo collector e lo cilindre. ◇ *Sopapa d'escapament*: Entre lo cilindre e l'escapament. ◇ *Sopapa de seguretat*: Aparelh destinat à limitar la pression d'un fluide à una valor predeterminada e que fonciona per dubertura d'un obturator quora aquesta valor predeterminada es rejoncha. ◇ (fig.) ◇ *Sopapa de seguretat*: Cen que permete d'empachar un gròs auvari, cen que sièrve d'exutòri. 2. (electr.) Organe de basa dei mutators que comprèn au manco un transconductor unidireccional.

sopar vi. Manjar de sera.

sopar n.m. Past dau sera.

sopassa n.f. Gròssa sopa espessa; marrida sopa.

sopeta n.f. Sopa leugiera.

sopiera n.f. Recipient larg m'un cubiceu, per servir la sopa.

soplament adv. Embé soplesa.

sople, a adj. 1. Que si plega facilament, flexible. 2. Que dona una impression de leugieretat, d'elasticitat. 3. Qu'a lo còrs flexible: *La gimnastica ti rende sople*. 4. Acomodant, capable de s'adaptar: *Aver un caractèr sople*.

soples(s)a n.f. Qualitat de quauqu'un ò de quauqua ren qu'es sople.

soporatiu, iva adj. Soporific.

soporific, a adj. Sin.: **soporatiu**.

soporós, oa adj. Relatiu à un endormiment lord e profond.

soportar vt. Suportar.

sopran n. Soprano.

soprano n.m. (it.) Votz de frema ò d'enfant mascle jove, la mai elevada dei votz. Var.: **sopran**. ◆ n. Persona qu'a aquesta votz.

soqueta n.f. Cauceta bassa, que s'arrèsta à la cavilha ò just en dessobre.

sorata n.f. Cadun dei capítols dau Coran.

sorbet n.m. Glaça leugiera, sensa crema, à basa de frucha, eventualament perfumada d'una liquor.

sorbetiera n.f. Aparelh per alestir de glaças e de sorbets.

sorbier n.m. Aubre de la familha dei rosaceas que d'uni espècias produon de fruchs manjadís (Aut fins à 15 ò 20 m).

sorbiera n.f. Espècia de sorbier. Var.: **aliguier**, **ariguier**. Sin.: **vaissa blanca**.

sorbitòl n.m. Polialcòl derivat de la glucòsa e de la fructòsa, que si tròva dins lu fruchs dau sorbier e qu'es un coleretic e un laxatiu.

sord, a adj. e n. 1. Qu'es privat dau sens de l'audida ò que per eu la percepcion dei sons es largament trebolada. Sin.: **balord**. ◇ *Cridar, picar coma un sord*: De toti li sieu foarças. ◆ adj. Insensible: *Èstre sord ai planhs*. 2. Que lo sieu son es estofat, gaire sonòre: *Una votz sorda*. 2. (fon.) *Consonanta sorda* ò *sorda*, n.f.: Consonanta prononciada sensa vibracion dei coardas vocali (per op. à *sonòra*). ◇ (mar.) *Lama sorda*: lama que s'auça sensa bosin. 3. Que non si manifesta netament: *Una dolor sorda*. ◇ *Tencha sorda*: Gaire viva.

sordadàs n.m. Aumentatiu de *sordat*. Var.: **sordalàs**.

sordalàs n.m. Sordadàs.

sordament adv. 1. M'un bosin ò un son estofat. 2. En secret.

sordastre, a adj. Si dit d'una persona un pauc sorda.

sordat, a n. Soldat, a.

sordatàs n.m. Raitre.

sordatesc, a adj. Soldatesc. ◆ n.f. Soldatesca.

sordemut, a adj. e n. Qu'es à l'encòup balord e mut.

sordemutitat n.f. Estat dau sordemut. Var.: **surdimitat**.

sordes(s)a n.f. Sorditge.

sordidament adv. D'un biais sordide.

sordide, a adj. 1. Miserable, foarça brut: *Una maion sordida*. 2. Que manifesta de bassessa morala: *Un egoïsme sordide*. 3. Marcat per l'aspretat au ganh; mesquin: *Una avarícia sordida*.

sordiditat n.f. (lit.) Caractèr de cen qu'es sordide.

sordina n.f. Dispositiu que permete d'assordir lo son de divers instruments de música. ◇ *En sordina*: Sensa faire de bosin, à un niveau sonòre bas. ◇ *Metre en sordina*: Moderar, baissar.

sorditat n.f. Sorditge, sordes(s)a, surditat.

sorditge n.m. Perda ò granda diminucion dau sns de l'audida. ◇ *Sorditge verbal*: Trebolici dei afasics, qu'audon lu sons e lu bosins ma sensa capir lo sens dau lengatge. Var.: **sordes(s)a**, **sorditat**.

sòre n.m. (bot.) Grope d'esporges dei feuses.

sorgent n.m. Foant.

sorgentar vi. S'avenar.

sorgentin n.m. Pichina foant.

sorgiment n.m. Soslevament d'una partida de l'escòrça terrèstra.

sorin n.m. Òus de peis emplegats coma esca per la pesca à la sardina.

sorit n.m. (log.) Argument compauat d'una seguida de proposicions ligadi entre eli de tau biais que l'atribut de caduna devengue lo subjècte de la seguenta, fins à la clavadura, qu'a per subjècte lo subjècte de la promiera e per atribut l'atribut de la darriera proposicion avant la clavadura.

sorn, a adj. Escur, ombrós: *Un valon sorn*.

sornarudament adv. D'un biais sornarut.

sornarut, uda adj. Qu'esconde cen que pensa, qu'agisse en sota; escondut.

sornura n.f. Escuritad.

sororal, a adj. (lit.) Que pertòca la sòrre, li sòrres. Var.: **sororau**.

sororat n.m. (antrop.) Sistema en vertut dau quau un òme remplaça l'esposa moarta per la sòrre d'aquesta esposa.

sororau, ala adj. Sororal.

sorprendent, a adj. Sorprenent, sosprenent.

sorprendre vt. 1. Pilhar sus lo fach: *Lu gendarmas an sorprés lo ladre*. 2. Pilhar per sorpresa: *La pluèia m'a sorprés per camin*. 3. Estonar, desconcertar: *Aquela nòva pòu sorprendre*. 4. (lit.) Enganar: *Sorprendre la confiança de quauqu'un*. 5. *Sorprendre un secret*: Lo descurbir. Var.: **sosprendre**.

sorprenent, a adj. Estonant, que causa de sorpresa. Var.: **sosprenent**.

sorpresa n.f. 1. Estat de quauqu'un que si tròva en presença d'una caua estonata, que non s'asperava; estonament: *Aquesta victòria es estada una granda sorpresa*. 2. Eveniment que non èra asperat: *Tot s'es debanat sensa sorpresa*. 3. Present ò plaser fach à quauqu'un que non lo s'asperava: *La tieu visita es estada una sorpresa*. 4. Engatjament inopinat d'una tropa (*sorpresa tactica*) ò d'una armada entiera (*sorpresa estrategica*). ◇ *Per sorpresa*: À l'improvista.

sorrastra n.f. Mièja-sòrre.

sòrre n.f. 1. Filha naissuda dau meme paire e de la mema maire qu'un autre enfant: *Ai un fraire e doi sòrres*. ◇ *Li Nòus Sòrres*: Li Musas. 2. (lit.) Aquela mé cu si compartisse lo meme destin: *Una sòrre d'infortuna*. 3. Frema qu'apartèn à una congregacion religioa; títol que li es donat: *Li sòrres de la caritat, ma sòrre*. Sin.: **mónega**. ◆ adj. e n. Si di de cauas que son aparentadi: *Catalan e occitan son doi lengas sòrres*.

sorrirre n.m. Expression de gaug, de satisfaccion, de simùpatia, d'afeccion, marcada per de movements leugiers de la cara e, en partic., dei labras. ◇ *Aver lo sorrirre*: laisser paréisser la sieu satisfaccion, èstre content de quauqua ren. ◇ *Conservar lo sorrirre*: Demorar de boana umor en despièch d'una situacion contrària.

sorrirre vi. (*sorrii*) Aver lo sorrirre. ◆ vt. ind. (à) 1. Manifestar à quauqu'un de simpatia, d'afeccion, en li adreçant un sorrirre: *Sorrirre au sieu interlocutor*. 2. Èstre

agradu à quauqu'un, li agradar, li convenir: *Es una perspectiva que non mi sorriz gaire*. 3. Èstre favorable (à quauqu'un): *La fortuna sorriz ai audaciós*.

sòrt n.m. 1. Decision per l'azard: *Tirar au sòrt*. 2. Efècte nociu, atribuit à de practicas de mascas: *Mandar un sòrt*. 3. (lit.) Potença sobrenaturala que sembla governar la vida umana; destin: *Lo sòrt a decidit per tu*. 4. Condicion, situacion materiala de (quauqu'un): *Si plànher dau sieu sòrt*. 5. Faire un sòrt à: Metre en valor, faire valer: *Faire un sòrt à un argument dins un discors*. ◇ (fam.) N'en finir rapidament e radicalament: *Ai fach un sòrt à-n-aqueli vièlhs papiers*. ◇ Consumir totalament: *Avèm fach un sòrt au rostit*.

sòrta n.f. 1. Espècia, genre, categoria d'èstres ò de cauas. ◇ *Una sòrta de*: Quauqua ren ò quauqu'un de semblable. 2. *Faire en sòrta de* (+ infinitiu) ò *que* (+ subjontiu) Faire tot per que quauqua ren si fague. Sin.: **mena**.

sortable, a adj. (fam.) Que si pòu mostrar en public; corrècte: *Beves coma un trauc, non siés sortable*.

sortent, a adj. Que soarte. ◆ adj. e n. 2. Persona que soarte. 2. Que lo sieu mandat electiu arriba à la sieu fin: *Lo (candidat) sortent es favorit per l'eleccion venenta*.

sortida n.f. 1. Accion de sortir, de s'anar passejar. ◇ *Èstre de sortida*: Èstre sortit; aver la permission de sortir. ◇ Moment que si soarte: *La sortida de l'escòla*. ◇ Au teatre, accion de sortir dau pontin: *Una actritz que fa una faussa sortida*. 2. (fig.) Biais de si conservar una possibilitat d'escapar à una dificultat. 3. Accion de s'escapar, de s'escorrer: *La sortida d'un gas*. 4. (inform.) Transferiment d'una informacion tractada dins un computador, de l'unitat centrala vèrs lo defoara. 5. Luèc per lo quau si soarte; eissida. Contr.: **intrada**. 6. Messa en venda, presentacion au public d'una mènç, d'un produch: *La sortida d'un libre*. 7. (comptab.) Soma despensada. 8. (mil.) Operacion menada per una tropa enceuada ò per una foarça navala que vòu rompre un blòcus; mission de combat qu'una aeronau militària complisse. ◇ (fam.) Inectiva, fach de s'embilar còntre quauqu'un: *Non m'asperavi à una sortida pariera*.

sortida de banh n.f. Penchenador que si poarta après lo banh ò la docha.

sortilègi n.m. 1. Accion de mandar un sòrt. 2. Accion que sembla magica.

sortir vi. (*soarti*) 1. Laisser un luèc per anar foara ò per ana dins un autre luèc: *Sortir de maion*. ◇ *Sortir de la memòria*: Èstre oblidat. 2. Sortir de maion per anar faire quauqua ren: *Sortir sopar en vila*. ◇ (fam.) *Sortir mé quauqu'un*: Frequentar aquesta persona, aver una relacion amoroa ensèm m'ela. 3. Començar à paréisser; butar en defoara: *Lo blat soarte de tèrra*. ◇ (fam.) *Lu uèlhs li soànton de la tèsta*: Un sentiment violent l'anima. 4. Èstre visible, salhent: *Un mocador que soarte de la borniera*. 5. S'espantegar au defoara: *Un parfum delicat soarte de la coïna*. Sin.: **s'escapar**. 6. Laisser un periòde, un estat, etc.: *Non siéu encara sortit de l'enfança*. 7. (fam.) *S'en sortir, n'en sortir*: Si tirar d'afaire, garir. 8. S'alunhar, s'escartar de; passar un limit: *Sortir dau subjècte*. 9. Èstre publicat, èstre mes en venda, èstre

distribuit: *Aqueu libre es sortit lo mes passat*. 10. (fig.) Aver coma resultat: *Que sortirà de toti aqueli discussion?* 11. Èstre eissit, venir de: *Sortir dau pòble*. ◇ *Sortir d'una escòla*: Li èstre estat escolan, n'èstre diplomat. ◇ *Sortir dei mans de quauqu'un*: Aver aquesta persona coma autor. 12. Èstre tirat au sòrt: *Se lo 12 posquesse sortir, serii ric!* 13. Èstre tau après una situacion, una modificacion, etc.: *Sortir grandit d'una espròva*. ◆ vt. 1. Menar foara: *Sortir una vaca de l'estable*. ◇ (fig.) Ajudar quauqu'un à si desgatjar d'un estat, d'una situacion: *Sortir quauqu'un de l'embarràs*. ◇ Menar à faire una passejada: *Sortir lo can, sortir lo pichon*. 2. Metre en venda un produch; editar, comercialisar: *Lo promier roman policier en niçard es sortit en lo 2002*. 3. (fam.) Tirar au sòrt un numèro, una carta dins un juèc d'azard. 4. (fam.) Eliminar un adversari, un concurrent: *L'OGCN a sortit lo PSG en copa de França*. 5. (fam.) Dire: *As encara sortit una conaria!*

sortir n.m. *Au sortir de*: Au moment que si soarte de.

sortir vt. (dr.) Obtenir, aver.

sorvenença n.f. Sobrevenença.

sorvenir vi. Sobrevenir.

S.O.S. n.m. Senhal de destressa radiotelegrafica, qu'eméton lu avions ò li naus en perill.

soscadissa n.f. Reflexion, pensada.

soscaire, airtz adj. Pensatiu.

soscar vt. e vi. Pensar, perpensar; èstre pensatiu.

soscrich, a adj. Sotascrich.

soscripcion n.f. 1. Engatjament pilhar de s'associar à una empresa, de crompar un obratge en cors de publicacion, etc.; soma que lo soscriptor paga. 2. Indicacion sota la signatura d'una letra dau nom e dau títol de l'expeditor. 3. (dr.) Signatura messa en bas d'un acte per l'aprovar. 4. (Borsa) Participacion à una aumentacion de capital per apèl au public, à una emission publica d'obligacions. ◇ *Drech de soscripcion*: privilègi acordat à un accionari de participar per prioritat à una aumentacion de capital.

soscriptor, tritz n. 1. Persona que soscriu un efècte de comèrci. 2. Aqueu que pilha part à una soscripcion. Var.: **soscrivèire**.

soscriure vi. (*soscrivi*) 1. (dr.) Revestir un escrich de la sieu signatura per l'aprovar. 2. S'engatjar à versar una soma donada en contrapartida de quauqua ren: *Soscriure un abonament à una revista occitana*. ◆ vt. ind. (à) Donar la sieu adesion, la sieu aprobacion à (quauqua ren). ◆ vi. 1. S'engatjar à contribuir financierament à quauqua ren: *Soscriure per un monument*. 2. Pilhar l'engatjament de crompar, à un prètz convengut, un obratge que deu èstre publicat.

sòsia n.m. Persona que sembla trach per trach una outra. ◆ *Sòsia vocal*: Persona qu'a la mema votz qu'una outra.

soscrivèire, eirtz n. Soscriptor.

sosjacent, a adj. 1. Qu'es plaçat en sota: *Muscles sosjacents*. 2. Escondut, non dich: *Teorias, ideas sosjacenti*.

soslevacion n.f. 1. Solatjament. 2. Soslevament.

soslevament n.m. 1. Fach de soslevar, d'èstre soslevat. Sin.: **soslevacion**. 2. Movement de rebellion, d'insurreccion.

soslevar vt. 1. Auçar à una autessa gaire importanta. 2. Suscitar de sentiments ♦ **si soslevar** v.pr.

sosmarin n.m. Sotamarin.

sosmarin, a adj. Sotamarin, a.

sosmarinier n.m. Sotamarinier.

sospechable, a adj. Que pòu èstre sospechat. Var.: **suspectable**.

sospechar vt. (*sospiechi*) Suspectar.

sospechós, oa adj. Suspectós.

sospectar vt. (*sospècti*) Suspectar.

sospècte, a adj. e n. Suspècte.

sospectós, oa adj. Suspectós.

sospelenc, a adj. e n. De Sospeu.

sospendre vt. Suspendre.

sospendut, uda adj. Suspendut.

suspension n.f. Suspension.

sospensiu, iva adj. Suspensiu.

sospés, esa adj. Suspendut.

sospichós, oa adj. Suspectós.

sospiech n.m. 1. Opinion desfavorabla sobre quauqu'un, lo sieu comportamnet, fondada sobre d'indicis, d'impressions, d'intuicions, ma sensa pròvas precisi. 2. Simpla conjectura, idea vaga.

sospir n.m. 1. Respiracion foarta e profunda, à causa d'una dolor, d'una emocion, etc. 2. (mús.) Silenci d'una durada egala à la negra; signe que l'indica.

sospirant n.m. (iron.) Aqueu que corteja una frema.

sospirar vi. 1. Mandar de sospirs qu'exprimisson la satisfaccion ò lo desplaer, un estat adgradiu ò penós. 2. (lit.) Èstre amorós: *Sospirar per una bèla pichona*. ♦ vt. Dire (quauqua ren) mé de sospirs, dins un sospir. ♦ vt. ind. (*après*) Desiderar vivament, asperar embé impaciença.

sosprendent, a adj. Sorprendent.

sosprendre vt. Sorprendre.

sosprenent, a adj. Sorprenent.

sospresa n.f. Sorpresa.

sosta n.f. Luèc abritat: *Si metre à la sosta*.

sostar vt. Metre à la sosta, protegir. ♦ **si sostar** v.pr. Si metre à la sosta. Sin.: **si metre à cubèrt**.

sostat, ada adj. 1. Mes à la sosta. 2. Sostengut, pistonat.

sostèn n.m. 1. Accion de sostenir quauqu'un: *Auràs lo mieu sostèn per lo tieu projècte*. 2. Accion de sostenir quauqua ren: *De mesuras de sostèn à l'economia*. 3. Persona, grope que sostèn quauqu'un, un grope; aparaire. ◇ (dr.) *Sostèn de familha*: Persona que, gràcias à la sieu activitat, assegura la subsistença materiala de la sieu familha e que, per aquò, a un estatut particulier dins lo quadre dau servici nacional. 4. Cen que sostèn quauqua ren; supoart: Aquesta colomna es lo sostèn de la vòuta. ♦ n.m. pl. (frcs soutien-gorge) *Sostèns à balconets*.

sostendre vt. 1. (geom.) Èstre la coarda d'un arc de corba. 2. Èstre à l'origina, à la basa de (quauqua ren): *Lo concèpte de lucha dei classas sostende la mieu analisi*.

sostenèire, eiritz n. (lit.) Persona que sostèn, qu'apara una causa, una idea. ♦ n.m. Individú que viu de la prostitucion de personas que pretende protegir. Sin.: **proxenèta, macareu**.

sostenença n.f. Accion de sostenir una tèsi, un memòri.

sostenent, a n.m. Persona que sostèn una tèsi, un memòri.

sostengut, uda adj. 1. Que non baissa: *Un esfoarç sostengut, una atencion sostenguda*. 2. Que presenta una granda intensitat, en parlant d'una color: *Un roge sostengut*. 3. *Lenga sostenguda*: Niveau de lenga caracterisat per una recèrca dins la causida dei mòts e de la sintaxa. 4. *Estile sostengut*: Constantament nòble, elevat, elegant.

sosténher vt. Sostenir.

sostenible, a adj. 1. Que pòu èstre suportat, endurat. 2. Que si pòu sostenir per de boani rasons: *Una opinion sostenible*. 3. *Desvolopament sostenible*: Desvolopament que si pòu faire en respectant la natura, la planeta.

sosteniment n.m. 1. Accion de sostenir li parets d'una excavacion; dispositiu de sostèn, contrafoart. 2. *Barri de sosteniment*: Obratge que resistisse à la butada dei tèrras.

sostenir vt. (*sostèni*) 1. Mantenir dins una posicion au mejan d'un supoart; servir de supoart à: *Sostenir un aubrilhon m'un paiseu*. 2. Mantenir quauqu'un drech, l'empachar de tombar: *Sostenir una persona per l'ajudar à caminar*. 3. Empachar quauqu'un, un organe, de s'afeblir; estimular: *Sostenir lo coar d'un malaut*. 4. (fig.) Empachar de feblir; ofrir un reconfoart, etc.: *Sostenir lo moral de quauqu'un*. 5. Agir per mantenir quauqua ren à un niveau donat, empachar de feblir: *Sostenir l'economia*. 6. Aparar, ajudar: *Un partit que sostèn lo govèrn*. 7. 7. Afirmar (una opinion): *Sostèni que t'enganes*. ◇ *Sostenir una tèsi, un memòri*: Lu expauar, au cors d'una sostenença davant una jurada. 8. (coregr.) Mantenir lo mai longtemps possible (una actituda) ò contunhar tot esfoarç començat. 8. Resistir sensa feblir à: *Sostenir lu assauts de l'enemic*. ◇ *Sostenir lo regard de quauqu'un*: Lo regarjar dins lu uèlhs sensa si laissar intimidir. ◇ *Sostenir lo parangon (embé quauqua ren, quauqu'un)*: Non li èstre inferior. Var.: **sosténher**. ♦ **si sostenir** v.pr. 1. Si mantenir en posicion d'equilibri dins l'ària, dins l'aiga. 2. (fig.) Si mantenir au meme niveau: *L'interès d'aqueu roman si sostèn de la promiera linha à la darriera*. 3. Èstre afirmat valablement: *Un ponch de vista que si sostèn*. 4. Si prestar una assistença mutuala, s'ajudar mutualament.

sostenuto adv. (it.) Nòta ò passatge que cau sonar d'un biais sostengut.

sosterranh n.m. Corredor, galaria que s'enfonsa sota tèrra; obratge bastit en dessota dau niveau dau soal per li faire passar una via de comunicacion ò una galaria per adurre ò evacuar d'aiga.

sosterranh, a adj. 1. Sota tèrra: *Un passatge sosterranh*. 2. Que si fa secretament: *De discussions sosterranhi*.

sostirar vt. 1. Transvasar doçament (de vin, un liquide ò un gas) d'un recipient dins un autre. Sin.: **tirar**. 2. Obtenir per rusa ò per abiletat: *Sostirar de sòus à quauqu'un*.

sostiratge n.m. Accion de sostirar; lo sieu resultat.

soston n.f. Pichina sosta.

sostraccion n.f. 1. (dr.) Presa de possession d'una cau còtra la volontat e à l'insaupuda dau sieu detentor legitime. 2. (mat.) Operacion notada – (mens), invèrsa de l'addicion, que, à partir de doi nombres *a* e *b* donats, consistisse à trovar un nombre *c*, dich diferença, tau que $a = b + c$.

sostractiu, iva adj. (mat.) Relatiu à la sostraccion.

sostrar vi. Renar.

sòt, a adj. e n. Niais, nèsci.

sota prep. Marca la situacion per rapoart à cen qu'es mai aut ò mai en contacte, lo temps, lo mejan, la causa, lo ponch de vista, la dependença: *Sota lo taulier, sota la 1ª República, un malaut sota morfina*. ◇ *N'èstre de sota*: Èstre en perda. ◇ *De sota aiga, de sota man*: D'escondilhons. Var.: **de sotaman**. ◇ *Capeu sota*: Expression per saludar embé respècte.

sotabalh n.m. Balh que lo prenèire fa à un autre de cen que li es estat donat à fit ò à fèrma.

sotabarba n.f. 1. Pèça de l'arnesc dau cavau, que religa lu doi montants dau licòl. 2. (mar.) Cable ò cadena que mantèn lo baupret per dessota. Sin.: **sotagòrja**.

sotabàs n.m. Soqueta bassa que cuèrbe just lo torn dau pen, portada entre la cauçadura e lo bas.

sotabast n.m. Part inferiora dau bast.

sotabdominal, a 1. Qu'es situat sota l'abdomèn. Var.: **sotabdominau**.

sotabdominai, ala adj. Sotabdominal.

sotabenda n.f. Partida vuada à l'avant d'un afust dont s'encàstron lu torrilhons d'una arma de fuèc.

sotabibliotecari, ària n. Emplegat, empledada que segonda un bibliotecari, una bibliotecària.

sotaboasc n.m. 1. Vegetacion que creisse sota lu aubres d'una forèst. 2. Espaci recubèrt per lu aubres d'una forèst. 3. Dessenh, pintura que representa lo dedintre d'una forèst.

sotaborat n.m. (quim.) *Borat basic*: Sotaborat de soda.

sotabraç n.m. Partida de vestit que si plaçan sota l'aissela per protegir un vestit de la sudor.

sotabranca n.f. Sotadivision, dins un sistema complèxe, d'una branca.

sotabrigadier n.m. Doanier ò policier d'un reng analògue à-n-aqueu de caporal.

sotabudget n.m. (admin.) Division d'un budget.

sotacabrilhon n.m. Cabrilhon plaçat sota un autre, per lo renforçar.

sotacalibrat, ada adj. Si di d'un projectile de calibre inferior à-n-aqueu dau canon que lo tira.

sotacap n.m. Aqueu que segonda lo cap, que comanda quora lo cap non li es.

sotacapa n.f. Fuèlha de tabat qu'envolopa le cigarro, intermediària entre l'envolopa exteriora e lo dedintre.

sotacapitalisacion (-izacion) n.f. (econ.) *Teorias de la sotacapitalisation*: Teorias qu'explícon lu fenomènes de depression per l'insufisença de l'esparnha e l'impossibilitat de mantenir lo ritme dei investiments.

sotacategoria n.f. Sotadivision d'una categoria.

sotacava n.f. Plan orizontal practicat per dessota lo massís.

sotacavar vt. (min.) Cavar à la partida inferiora.

sotacavatge n.m. (min.) Excavacion facha à la partida inferiora dau front de talha.

sotacetat n.m. Acetat basic.

sotaclassa n.f. (sc. de la v.) Sotadivision d'una classa.

sotaclaviculari, ària adj. (adj.) Qu'es situat sota la clavicula. Var.: **sotaclavier**.

sotaclavier, a adj. (anat.) Qu'es sota la clavicula. Var.: **sotaclaviculari**.

sotaclorur(e) n.m. Clorure basic.

sotacoa n.m. Partida de l'arnesc que passa sota la croipa dau cavau, dau muu, etc., religada à la cropiera per doi boclas. Sin.: **culairon**.

sotacòdi n.m. 1. (ling.) Sistema de relacions particulieri que, au dedintre d'una foncion donada dau lengatge, lu elements dau còdi global de la lenga entretèn on entre elu. 2. (inform.) Còdi segondari d'un còdi general.

sotacomission n.f. Acamp d'un pichin nombre de personas designadi demièg lu membres d'una comission per preparar lo trabalh d'aquesta comission.

sotacomitat n.m. Comitè creat au dedintre d'un comitat e n'en depende, encargat d'estudiar una question particuliera.

sotaconjontival, a adj. Qu'es situat sota la conjontiva. Var.: **sotaconjontivau**.

sotaconjontivai, ala adj. Sotaconjontival.

sotaconsum n.m. Consum inferior à la normala.

sotacontinent n.m. (geogr.) Partida importanta e diferenciada d'un continent: **sotacontinent sudamerican**.

sotacopa n.f. Accion de sotacopar.

sotacopar vi. Ai cartas, copar m'una carta d'atots inferiora à un atots qu'a ja copat lo plec.

sotacoracoïdian, a adj. Qu'es situat sota l'apofisi coracoïda.

sotacormiera n.f. Pièça de boasc pauada, dins una carpenta, parallalament à la cormiera, en dessota.

sotacòrs n.m. Partida d'un còrs, d'un grope, qu'a finda una estructura de còrs elle-mème une structure de corps.

sotacostal, a adj. Qu'es situat en dessota dei costas: *Muscles sotacostals*.

sotacritèri n.m. Critèri segondari.

sotacritic, a adj. Qu'es lo sèti d'une reaccion nucleària en cadena convergenta, en parlant d'un sistema ò d'un mitan.

sotacrustaceu, ea adj. Cicatrisacion sota-crustacée: *Que si fa sota una crosta.*

sotactivitat n.f. Activitat (economica, industriela) inferiora à la normala.

sotacuèissa n.m. (med., cir.) Pèça de bendatge de seguretat que passa sota la cuèissa.

sotacutaneu, ea adj. 1. Situat sota la pèu: *Tumor sotacutanea.* 2. Que si fa sota la pèu; ipodermic: *Injeccion sotacutanea.*

sotadaptat, ada adj. 1. (geogr.) un escorrement tròup deble per rapoart au sieu lièch ò à la sieu comba, en parlant d'un cors d'aiga. 2. (psicol.) Si di d'una persona que non es pron adaptada. ◆ n. (psicol.) Persona que non es pron adaptada.

sotadecclarar vt. 1. Non declarar la totalitat, en parlant dei revenguts. 2. Declarar un ben en dessota de la sieu valor.

sotadecuple, a adj. e n.m. Si di d'un nombre contengut dètz còups dins un autre nombre.

sotadelegar vt. (*sotadelegui*) Autrejar à una persona una mission ò una partida dei poders reçauputsde quauqu'un d'autre.

sotadelegat, ada n. Vicepresident, dins d'uni societats filantropiqui.

sotadesvolopament n.m. Lo tot dei caractèrs d'un país sotadesvolopat.

sotadesvolopat, ada adj. 1. Que si tròva en dessota d'un nivèu normal de desvolopament. 2. Si di d'un país que lu sieus abitants an un nivèu de vida mejan deble en rason, espec., de l'insufisença de la produccion agricòla, dau feble desvolopament de l'industria e, correntament, d'una creissença demografica mai rapida que la progression dau revengut nacional. Cau preferir *país en via de desvolopament, país emergent.*

sotadiaconat n.m. (relig. cat.) Òrdre sacrat que precedisse lo diaconat, suprimit per la reforma dau 1972).

sotadiàcono n.m. (it.) Sotadiacre.

sotadiacre n.m. Clergue qu'a reçauput lo sotadiaconat. Var.: **sotadiàcono** (it.), **sotadiague.**

sotadiafragmatic, a adj. Qu'es situat en dessota dau diafragma. Sin.: **sotafrenic.**

sotadiague n.m. Sotadiacre.

sotadialècte n.m. Varianta locala d'un dialècte: *Lo provençau maritime es un sotadialècte dau provençau.*

sotadirector, tritz n. Persona que dirigisse en segond.

sotadivision n.f. Division d'una division.

sotadividir vt. (*sotadividissi*) Establir, au dedintre d'un tot ja dividit, de divisions novèli.

sotadministrat, ada adj. Que manca de personal administratiu, en parlant d'una collectivitât, d'un organisme.

sotadmissible, a adj. Qu'a passat embé succès li espròvas prealabli à l'admissibilitat, dins divèrs concors, en parlant d'un candidat.

sotadominanta n.f. (mús.) Quart grade de la gamma diatonica, en dessota de la dominanta.

sotadreïça n.f. À l'interior d'un article, intrada messa en evidença per una tipografia especiala qu'indica una accepcion particuliera ò una forma diferenta d'aquela dau mòt tractat.

sotafamilha n.f. 1. Sotagrope taxinomic inferior à la familha. 2. Tribú.

sotafaudilha n.f. 1. Sota lo Segond Empèri, crinolina formada de ceucle. 2. Jupon qui se porte sota una gonèla ò sota una rauba dubèrta ò transparenta.

sotafèrma n.f. 1. Convencion per la quala una fèrma es sotafèrmada: *Pilhar la sotafèrma d'una tèrra.* 2. (ist.) En França, sotadivision des fèrmas dau rèi, sota l'Ancian Regime.

sotafèrmar vt. (*sotafèrmi*) Donar en fermatge tot ò una partida d'un ben pilhat en afermatge.

sotafèrmier, a n. 1. Persona que pilha un ben à sotafèrma. 2. (ist.) Sota l'Ancian Regime, persona que dirigissia una sotafèrma.

sotafifre n.m. (fam., pej.) Persona qu'ocupa un emplec segondari.

sotafiliala n.f. Filiala que depende d'una altra filiala.

sotafirmar vt. Sotasignar.

sotafitar vt. Fitar à una altra persona tot ò partida d'un ben per lo quau si paga un fit.

sotafitaulo n.m. Sotalocatari.

sotafluent n.m. (geogr.) Afluent d'un affluent.

sotafluvial, a adj. Que si tròva sota lo nivèu d'aiga d'un fluvi ò d'una ribiera. Var.: **sotafluviu.**

sotafluviu, ala adj. Sotafluvial.

sotafogau n.m. Partida de maçonaria situada sota lo fogau d'una chaminèia.

sotafosfat n.m. Fosfat basic.

sotafutescent, a adj. (bot.) Qu'a l'aspècte d'un aubrilhon que la sieu soca es vivaça ma que lu sieus rams si dessècon cada ivèrn.

sotagallat n.m. *Sotagallat de bismut*: Substança emplegada coma antiseptic dins lo tractement d'infeccions cutaneï, dins lo tractement de l'eczema e en supositòris dins le tractament dei emorroïdas.

sotagença (-ència) n.f. Agença que depende d'una altra agença.

sotagenre n.m. Sotadivision dau genre.

sotagent n.m., 1. Foncionari d'un arsenal. 2. Agent subaltèrne.

sotaglaciari, ària adj. (geogr.) Qu'es situat, que si debana sota un glacier; que pertòca la zòna dont lo glacier es au contacte de la ròca.

sotaglotic, a adj. Qu'es en dessota de la glòti.

sotagonflat, ada adj. Que non es pron gonflat, en parlant d'una goma, d'un balon, etc.

sotagòrja n.f. Sotabarba.

sotagovernanta n.f. rare. Governanta en segond.

sotagouvernaire n.m. 1. Gouvernaire en segond d'un prince, d'un personatge important. 2. (admin. fr.) Cadun dei doi gouvernaires en segond, que lo ministre dei finanças nomena, encargats d'assistir lo gouvernaire de la Banca de França e dau Crèdit fonsier.

sotagrafe n.m. Grafe obtengut à partir d'un autre grafe.

sotagrope n.m. Sotadivision d'un grope. ◇ (mat.) Dins un grope, sotensemble que, per la lèi de composicion dau grope, possedisse eu finda l'estructura de grope.

sotaire, a n. Plonjaire, plonjaira.

sotalacustre, a adj. Situat sota li aigas d'un lac.

sotalari, ària adj. (anat.) Situat sota l'aila d'un animau. ◆ n.f. pl. Plumau dau dessota de l'ala.

sotalenhós, oa adj. D'una consistença intermediària entre la consistença erboa e la consistença lenhoa.

sotalimentacion n.f. 1. Insufisença quantitativa de l'apoart alimentari pron duradissa per provocar de trebolicis organics ò foncionals. 2. Estat patologic que n'en resulta.

sotalimentar vt. Alimentar en quantitat pas pron importanta.

sotalimentat, ada adj. Que non manja pron.

sotalogar vt. (*sotalògui*) Donar en locacion un ben que si fita.

sotalogatari, ària n. Sotafitari.

sotaluectenent n.m. Oficier titulari dau premier grade de la ierarquia dins li armadas de tèrra e de l'ària.

sotamaire n.f. e adj. f. (bot.) Branca que depende de la branca maire.

sotaman n.m. 1. Accessòri de bureu per li pauar un fuèlh de papier dont si vòu escriure per non lo laissar repauar directament sus la taula. 2. *De sotaman*: D'escondilhons

sotamànega n.f. Mànega de dessota dau vestit femenin, au s. XIXⁿ.

sotamarca n.f. Marca qu'un fabricant d'una altra marca mai conoissuda emplega per d'unu produchs.

sotamarin n.m. 1. Bastiment de guèrra fach per navegar e combatre d'un biais prolongat e autonòme sota l'aiga. 2. Tot bastiment capable d per complir en immersion una mission de recèrca ò de sauvament. 3. (fam.) Persona que s'introdue dins una organisacion per faire l'espia. Var.: **sosmarin**.

sotamarin, a adj. 1. Qu'es sota la mar. 2. Que si fa sota la mar: *Navigacion sotamarina*. ◇ *Caça, pesca sotamarina*: Espòrt que consistisse à s'aprochar dau peis sota l'aiga en denedant per lo caçar au mejan d'un fusiuarpon. Var.: **sosmarin**.

sotamarinier n.m. membre de l'equipatge d'un sotamarin. Var.: **sosmarinier**.

sotamaxillar(i), a (-ària) adj. (anat.) Situat sota la maissèla.

sotamedicalisat (-izat), ada adj. Si di d'un país ò d'una region dont la densitat medicala tròp debbla non

permete de respoandre correctament ai besonhs de la populacion en matèria de santat.

sotamendament n.m. (dr.) Modificacion à un amendament.

sotamendar vt. (dr.) Faire un sotamendament à (una lèi).

sotament adv. D'un biais nèsci.

sotamentoniera n.f. Brida d'un capeu, etc., que passa sota lo menton e recuèrbe li aurelhas.

sotamés, essa adj. 1. Dispaut à l'obeïssença; docile. 2. Qu'anòncia de sotamission: *Una ària sotamessa*. Var.: **somés**.

sotamèstre n.m. 1. Dins una maion d'educacion, persona que surveilha lu escolans e que remplaça un mèstre, cas de besonh. 2. Sotoficier de cavalaria dau Quadre negre de Saumur. 3. Religiós que segonda lo mèstre dei novelaris.

sotamestresa n.f. 1. (anc.) Dins d'unu establiments de joventas, persona que surveilha li escolanas e que remplaça una mestresa, cas de besonh. 2. (anc.) Survelhanta d'una maion de tolerança.

sotametre vt. 1. Metre sota la sieu potença, la sieu autoritat; astrénher à una lèi, à un reglament. 2. Prepauar au jutjament, au contraròtle, à l'aprobacion, à l'examen de quauqu'un: *Sotametre un projècte*. Faire subir una operacion à: *Sotametre un produch à una analisi*. Var.: **sometre**. ◆ **si sotametre** v.pr. Obeir, faire la sieu sotamission: *Mi sotameti à la tieu decision*.

sotamisnistre, a n. Aut foncionari, auta foncionària que segonda un ministre.

sotamission n.f. 1. Fach de si sotamentre. 2. (dr.) Declaracion esricha per la quala una empresa s'engatja à respectar lo quasern dei cargas d'una adjudicacion au prètz qu'a ela-mema fixat. Var.: **somission**.

sotamucós, oa adj. Qu'es situat, si debana ò si practica en dessota d'una mucoa.

sotamultiple adj. e n.m. (mat.) Si di d'un nombre contengut un nombre entier de còups dins un autre nombre. 2. (metrol.) Quocient d'una unitat de mesura per una potença entiera e positiva de 10: *Lo centimètre es un sotamultiple dau mètre*.

sotana n.f. Vestit lòng en forma de rauba, que poàrton lu ecclesiastics.

sotanaulejament n.m. (dr. mar.) Contracte per lo quau un naulejaire sotafita la nau naulejada.

sotanaulejar vt. Sotafitar una nau naulejada.

sotanela n.f. Pichina sotana que poàrton lu enfants de còr.

sotaneu n.m. (mat.) Sotensemble d'un aneu, que presenta eu-meme l'estructura d'aneu.

sotanitrat n.m. Nitrat basic: *Sotanitrat de bismut*.

sotanormala n.f. (mat.) Sotatangenta.

sotanotz n.f. Tròç de carn que fa partida de la notz, e que correspoande ai muscles posteriors de la cuèissa.

sotanutricion n.f. Nutricion insufisenta.

sotapagar vt. (*sotapagui*) Pagar en dessota de la normala, pas pron.

sotapalan n.m. (mar.) *Liurason sotapalan*: Liurason, per cargament, d'una mèrç sus l'embarcadari, mé la nau que pilha au sieu còmpte lu costs e lu riscs de messa à bòrd; au descargament, mòde de liurason segond lo quau la nau supoarta solament lu costs de desarrimatge (*sotapalan à bòrd*) ò toi lu costs de desbarcament (*sotapalan de nau à l'embarcadari*).

sotapança n.f. Sotaventriera.

sotapata n.f. Pata fixada sota lo coal ò lo botonatge d'un vestit.

sotapear vt. (*sotapei*) 1. Auçar quauqua ren mé la man per n'estimar lo pes. 2. Evaluar, estimar: *Sotapear lu inconvenients d'un affaire*.

sotapen n.m. Benda de teissut extensible que passa lo pen e s'estaca au bas dei braias per li mantenir atesadi.

sotaperiostat, ada adj. Qu'es situat, si debana ò si practica sota lo periòsti.

sotaplanatge n.m. (tecnol.) Travalh de pairoliera, executat au marteu à man, que consistisse à aplanir doi susfàcias metalliqui assembladi à angle drech.

sotaplat n.m. Dessota de plat.

sotapleural, a adj. Qu'es situat, si debana ò si practica sota la pleura.

sotapoblament n.m. 1. Estat d'un país que non es pron poblat. 2. Ocupacion insufisenta d'una abitacion per rapoart à la sieu capacitat d'acuèlh.

sotapoblat, ada adj. Poblat tròup feblament.

sotaponevrotic, a adj. Qu'es situat, si debana ò si practica sota una aponeuròsi.

sotaprefècte, a n. Grade de la foncion publica que dona vocacion à ocupar l'emplec de comissari adjonch de la República, de secretari general de la prefectura ò de director de cabinet. ♦ n.f. Esposa dau sotaprefècte.

sotaprefectoral, a adj. Relatiu à un sotaprefècte, à una sotaprefectura. Var.: **sotaprefectorau**.

sotaprefectorau, ala adj. Sotaprefectoral.

sotaprefectura n.f. 1. Sotadivision de departament administrada per un comissari de la República, sotaprefècte. 2. Vila de residença d'un sotaprefècte. 3. Lo tot dei servicis de l'administracion sotaprefectorala.

sotapression n.f. 1. Pression dirigida de bas en aut. 2. Pression insufisenta.

sotaproduccion n.f. Production insufisenta, inferiora à la normala.

sotaproduch n.m. 1. Produch derivat d'un autre. 2. Marrida imitacion, produch de marrida qualitat. 3. Còrs obtengut accessoriament dins una preparacion quimica ò coma sobra dins una extraccion. 4. Substança utila associada dins lo minerau au produch que l'esplecha recèrca.

sotaproductiu, iva adj. Qu'a un rendement insufisent.

sotaprograma n.m. 1. Sotadivision d'un programa. 2. (inform.) Sequença d'instruccions que permete de resòlver una partida d'un problema, abitulament preparada d'avança e inserida dins un programa principal.

sotaproletari, ària n. Persona que fa partida dau sotaproletariat.

sotaproletariat n.m. Jaça sociala de trabalhares sobresplechats, qu'an de condicions de vida e de lotjament insufisenti.

sotapròte n.m. Pròte en segond.

sotapubian, a adj. Sota dau pubís: *Enterocelia sotapubiana*.

sotaquadruple, a adj. e n.m. Si di d'un nombre contengut quatre còups dins un autre: *4 est le sotaquadruple de 16*. Sin.: **quart**.

sotaqualificacion n.f. Estat d'una persona qu'es sotaqualificada.

sotaqualificat, ada adj. Si di d'una persona que non a la qualificacion necessària per un emplec determinat.

sotaquartier n.m. (mil.) Zòna d'accion sota la carga d'una unitat militària de l'importança d'una companhia dins una mission defensiva, de pacificacion ò de seguretat dau territòri.

sotaquintuple, a adj. e n.m. Si di d'un nombre contengut cinc còups dins un autre: *3 est le sotaquintuple de 15*. Sin.: **quint**.

sotaquistaire n.m. (dr.) Aqueu qu'a crompat d'un aquistaire precedent.

sotaquòta n.f. Quòta segondària, dins un sistema de classament.

sotaquotacion n.f. (fin.) Quotacion oficiala inferiora à la quotacion reala.

sotaença n.f. Sotagroepe au dedintre d'una raça.

sotaracnoïdian, a adj. (anat.) Situat en dessota de l'aracnoïda.

sotarc n.m. Arc perpendiculari à l'axe de la vòuta e apontelat còtra la faç interiora dei barris.

sotarefreiament n.m. Abaïssament de la temperatura dau liquide condensat d'un aparelh frigorific en dessota de la sieu temperatura de condensacion per accréisser lo rendement d'aquest aparelh; resultat d'aquesta accion.

sotarefreiati, ada adj. Si di d'una solucion liquida dins un estat metastable à una temperatura à la quala lo solvent deuria cristallisar.

sotaregime n.m. Regime d'un motor inferior au regime normal.

sotaregion n.f. admin. Sotadivision d'una region territoriala.

sotaremunerar vt. Sotapagar.

sotarepresentacion n.f. Situacion d'un grope de personas ò de cauas que lu sieus representants non son nombrós coma deurion èstre proporcionalament dins un tot.

sotarepresentat, ada adj. Qu'es en estat de sotarepresentacion.

sotarmonic, a adj. Que la sieu frequença es un sotamultiple d'aquela de la grandor principala, en parlant d'una grandor periodica.

sotarrendaire, airtiz n. Persona que sotarrenda.

sotarrendar vt. Sotafermar.

sotarrondissement n.m. Sotadivision d'un arrondissement maritime.

sotasaturat, ada adj. (geol.) Si di d'una ròca magmatica deficitària en silice.

sotascriure vt. (*sotascriveri*) Sotescriure.

sotascrich, a adj. Sotescrich.

sotasecretari, ària n. *Sotasecretari d'Estat*: Membre dau govèrn que depende d'un secretari d'Estat ò d'un ministre.

sotasecretariat n.m. *Sotasecretariat d'Estat*: Administracion sota l'autoritat d'un sotasecretari.

sotasector n.m. Sotadivision d'un sector. ◇ Division d'un sector militar, que depende d'un regiment ò d'un gropament tactic.

sotasextuple, a adj. e n.m. Si di d'un nombre contengut tres còups dins un autre: *3 es sotasextuple de 18*.

sotasignar vt. Metre lo sieu nom, la sieu signatura en bas d'un acte. Sin.: **sotescriure**.

sotasignat, ada adj. e n. Qu'a mes lo sieu nom, la sieu signatura en bas d'un acte: *Lo sotasignat declara que...* Sin.: **sotescrich**.

sotasistema n.m. 1. Sistema que fa partida d'un sistema mai important. 2. (inform.) Ensemble de programas qui perméton una utilizacion particuliera d'un computador sota lo contraròtle dau sistema d'esplecha.

sotasoal n.m. 1. Jaça immediatament en dessota de la tèrra vegetala: *Un sotasoal sablós*. 2. Partida ò tot dei jaças geologiqui d'una region: *Li riquessas dau sotasoal*. 3. Plan parcialament ò totalament sosterranh d'un bastiment.

sota-sobre adv. En grand desòrdre.

sotasolaira n.f. Araire fach per lo sotasolatge.

sotasolatge n.m. Biais de laurar que fragmenta li partidas profundas dau soal sensa li menar à la susfàcia.

sotassegurar vt. Asssegurar en declarant una valor inferiora à la valor vertadièra.

sotassegurat, ada adj. Qu'es assegurat per una valor inferiora à la sieu valor vertadièra.

sotastimar vt. Sotestimar.

sotastragalian, a adj. Qu'es situat ò que si debana sota l'astragala.

sotasulfat n.m. Sulfat basic.

sotatangenta n.f. Mesure algebraica de la projeccion ortogonalà sus Ox dau vector \overrightarrow{MT} dont *T* designa l'interseccion de la tangenta embé Ox. Sin.: **sotanormala**.

sotatenent n.m. Sotaluèctent.

sotatension n.f. Tension electrica inferiora à la normala.

sotatítol n.m. 1. Títol plaçat après lo títol principal d'un libre, d'una pàgina de jornal. 2. (cín.) Tèxto ò traduccion dei dialògues d'un film en version originala, que pareisse en bas de l'imatge.

sotatítolar vt. (cín.) Accion de sotatítolar.

sotatítolatge n.m. (cín.) Accion de sotatítolar.

sotatoalha n.f. Pèça que si mete sota la toalha per protegir la taula e per estofar lu bosins.

sotatonic, a adj. e n.m. Nòta situada immediatament en dessota de la tonica, doncas sur lo 7ⁿ gra de la gamma eptatonica.

sotatractança n.f. Execucion d'una fabricacion ò d'un tractament de pèças per lo compte d'un autre industrial, lo *donaire d'òrdre*, conformament à de plans ò à de nòrmas qu'aqueu d'aquí impaua.

sotatractant, a n. Entreprenèire que sotatracta.

sotatractar vt. Donar à un sotatractant tot ò partida d'un mercat primitivament acordat à un autre.

sotatractat n.m. Convencion de sotatractança.

sotatriple, a adj. e n.m. Si di d'un nombre contengut tres còups dins un autre: *3 es sotatriple de 9*. Syn.: **tèrç**.

sotaubrilhon n.m. (bot.) Planta de talha gaire elevada, lenhoa à la basa, que non dona grèlhs e que la sieu extremitat erbacea es caduca.

sotavarietat n.f. Sotadivision d'una varietat biologica.

sotavegetacion n.f. (geogr.) Lo tot de la vegetacion que creisse sota la vegetacion principala d'una forèst.

sotavèire n.m. Ensèm constituit d'un imatge (gravadura, dessenh, fotografia) entre una placa de vèire e un carton, mantengut au mejan d'una benda adhesiva, una bagueta, etc.

sotaventar (si) v.pr. (mar.) Si plaçar sota lo vent.

sotaventre n.m. Sotaventrièra.

sotaventrièra n.f. Corrèia estacada ai doi limons d'una veitura ò d'una carreta e que passa sota lo ventre dau cavau. Sin.: **sotapança, sotaventre**.

sotaverga n.m. Cavau atelat, non montat, plaçat à drecha d'una autre finda eu atelat e que porta lo cavalier.

sotavestit n.m. Pèça de linjaria ò de bonetaria que si poarta sota lu vestits.

sotavigaria n.f. Ofici que depende d'una vigaria, que n'es encargat un sotaviguier.

sotaviguier n.m. Oficier que tèn una sotavigaria.

sotaviraire, airtiz adj. Si di d'un veicule que sotavira.

sotavirar vi. En parlant d'un veicule automobile, aver li ròdas avant que, dins un viratge, tèn don a s'escapar en contunhat tot drech vèrs l'exterior de la corba.

sotaviratge n.m. Accion de soravirar.

sotavoltatge n.m. (electr.) Sotatension.

sotazòna n.f. (admin.) Sotadivision d'una zòna.

sotazotat n.m. Azotat basic.

sot de fin n.m. Sòl de fin.

soteconòme, a n. Adjonch, adjoncha d'un econòme, d'una econòma.

sotefectiu n.m. Efectiu inferior à la normala.

sotembrancament n.m. (zool.) Sotadivision d'un embrancament.

sotemplec n.m. 1. Emplec d'una partida solament de la man d'òbra disponibla. 2. Sotutilizacion.

sotemplegar vt. (*sotemplegui*) Emplegar d'un biais insufisent; sotutilisar.

sotengenhair, **airitz** n. Tecnician(a) que lo sieu reng es immediatament inferior à-n-aqueu d'engenhair.

sotensemble n.m. Sotensemble (d'un ensemble) Partida d'aquest ensemble. Var.: **sotensèm**.

sotensèm n.m. Sotensemble.

sotentendre vt. Faire capir quauqua ren sensa lo dire; non exprimir clarament la sieu pensada. ◇ *Èstre sotentendut*: Èstre implicite, non èstre ecprimit ma poder èstre facilament capit, restablit.

sotentendut, **uda** adj. Que si sotentende. ◆ n.m. Cen que si fa capir sensa lo dire: *Una letra clafida de sotentenduts*.

sotentreprenèire n.m. Entreprenèire en sotòrdre.

sotepidermic, **a** adj. Qu'es situat, si debana ò si practica sota l'epidèrma.

soterrament n.m. Accion de soterrar, d'ensebelir.

sotèrramoart n.m. Aclapamoart.

soterran n.m. Sosterranh.

soterran, **a** adj. Sosterranh.

soterrar vt. (*sotèrri*) Enterrar, ensebelir.

sotescandalh n.m. (estadisticas) Sotadivision d'un escandalh, d'una fraccion representativa.

sotescapulari n.m. Muscle posterior de l'espatla.

sotescorrement n.m. (geogr.) Quantitat d'aiga que soarte d'un bacin, sota la linha de partatge dei aigas de susfàcia e doncas sostracha à l'escorrement sosterranh comprés dins l'escorrement total.

sotescrich, **a** adj. Sotasignat.

sotescriure v.t. (*sotescrivi*) Sotasignar.

sotespaci n.m. Dins un espaci vectorial, sistema de vectors que possedisse eu-mme l'estructura d'espaci vectorial.

sotespècia n.f. (sc. de la v.) Sotadivision d'una espècia.

sotesplecha n.f. Accion de sotesplechar; lo sieu resultat.

sotesplechar v.t. Esplechar d'un biais insufisent.

sotestacion n.f. (electr.) Estacion segondària d'una ret de transpòrt e de distribucion d'electricitat.

sotestimacion n.f. Accion de sotestimar, de sotevaluar. Sin.: **sotevaluacion**.

sotestimar vt. Estimar en dessota de la sieu valor vertadièra: *Sotestimar un adversari*. Var.: **sotastimar**. Sin.: **sotevaluar**.

sotexpauar vt. (foto.) Expauar d'un biais insufisent (una emulsion fotografica).

sotexposicion n.f. (foto.) Fach de sotexpauar.

sotia n.f. (liter.) Nom de divèrsi pèças satiriqui dau vièlh teatre francés, dont figuràvon de sòts, personatges allegorics.

sotindèx n.m. Sotadivision d'un indèx.

sotindustrialisacion (-izacion) n.f. Estat d'un país, d'un sector economic sotindustrialisat.

sotindustrialisat, **ada** adj. Dont l'industrialisacion es insufisenta, en parlant d'un país, d'una region, d'un sector economic.

sotinfudacion n.f. Concession en feu, per lo vassal, d'una partida dau sieu feu.

sotinfudar vt. (dr. feud.). Faire una infudacion à un autre vassal possessor d'un feu.

sotinformacion n.f. Estat d'una persona ò d'una collectivitats que son sotinformadi.

sotinformat, **ada** adj. Que non dispaua d'una informacion sufisenta, en parlant d'una persona ò d'un grope.

sotintendença n.f. Carga d'un sotintendent.

sotintendent, **a** n. Persona qu'a en carga una par dau trabalh d'intendença, sota l'autoritat d'un intendent, d'una intendenta.

sotinvestir vi. (*sotinvestissi*) Non investir sufisentament.

sotisa n.f. Nescitge.

sotisar vi. Agir d'un biais nèsci.

sotòbra n.f. *En sotòbra*: Si di d'un trabalh nòu ò repilhat sus de partidi portanti d'una construccion que son solidament dostengudi pendent l'operacion.

sotocupacion n.f. Ocupacion insufisenta d'un local.

sotoficier n.m. Militari d'activa ò de resèrva situat dins la ierarquia entre l'òme dau reng e l'oficier.

sotolum n.m. Depaus d'un liquide.

sotòme n.m. Òme considerat coma inferior.

sotorbital, **a** adj. (astronaut.) Situats sota l'orbita. Var.: **sotorbitau**.

sotorbitari, **ària** adj. (anat.) Situats sota l'orbita.

sotorbitau, **ala** adj. Sotorbital.

sotòrdre n.m. 1. Persona subaltèrna, sotamessa ai òrdres d'una autra. 2. (sc. de la v.) Niveau de la classificacion que dividisse directament un òrdre. 3. *Creancier en sotòrdre*: Creancier d'un creancier.

sotoxide n.m. Oxide que contèn plus pauc d'oxigèn que l'oxide normal.

sotuman, **a** adj. Caractèr considerat inferior à cen qu'es uman.

sotumanitat n.f. Situacion dei collectivitats umani que vívon dins de condicions indigni de l'òme ò dont lu membres son considerats coma de creaturas inferiori; grope de gents que vívon dins una tala situacion.

sotutilisacion (-izacion) n.f. Fach d'utilisar d'un biais insufisent. Sin.: **sotemplec**.

sotutilisar (-izar) v.t. Sotemplegar.

sotran, **a** adj. e n. Inferior, qu'es en bas. ◇ *Au sotran*: en bas, au plan de sota.

sòu n.m. 1. Pèça de coire ò de bronze que valia 1/20 de liura. ◇ (expr.) *Li manca dètz-e-nòu sòus per faire una liura*: Es paure. 2. En França, pèça de 5 centimes, à partir dau 1973. ◆ Moneda, en pèças, en bilhets, sota forma virtuala; riquessa: *Aver de sòus*.

sòuda n.f. Soda.

soudabilitat n.f. Proprietat d'un materiau que si prèsta à la construccion per jonchs soudats.

soudable, **a** adj. Que pòu èstre soudat.

soudadura n.f. 1. Assemblatge permanent de doi pèças metalliqui ò e produchs sintetics, executat per via termica. 2. Luèc dont doi pèças son estadi soudadi; biais que son estadi soudadi. 3. Aliatge fusible à bassa temperatura, que sièrve à soudar. 4. (fig.) *Faire la soudadura*: Satisfaire à un besonh de consum entre doi recòltas, doi liurasons; assegurar la transicion. 53 (med.) Joncion de teisuuts, d'oàs, efectuada per adesion.

soudaire, airtz n. Obrier, obriera que sòuda.

soudar vt. 1. Efectuar una soudadura. 2. (fig.) Unir, ligar estrechament: *Una chorma soudada*. ♦ **si soudar** v.pr. S'acampar per formar un to, en parlant de doi partidas distincti.

soudatge n.m. Operacion que consistisse à faire una soudadura.

souvent n.m. Solvent.

sovenença (-éncia) n.f. Renembrança.

sovenir n.m. 1. Sobrevivença, dins la memòria, d'una sensacion, d'una impression, d'una idea, d'un eveniment passats: *Un sovenir agradiu*. 2. Objècte que fa pensar à quauqu'un ò à un eveniment. 3. Pichin objècte vendut ai toristas dins lu luècs totplen visitats. 4. *Rapelat au boan sovenir (de quauqu'un)*: Formula de cortesia per la quala si prega un interlocutor de transmetre à quauqu'un l'expression de la sieu simpatia.

sovenir (si) v.pr. (*de*) 1. Aver present à l'esperit un imatge ligat au passat. 2. *M'en sovendrai*: Mi vengeraï, lo farai pagar.

sovenir-ecran n.m. (psicol.) Sovenir d'enfança insignificant que l'adulte evòca en plaça d'un sovenir d'angoissa e refolat.

sovent adv. 1. Frequentament. Sin.: **soventi fes**. 2. D'ordinari, abitualament. Contr.: **rarament**.

soventi fes loc. adv. Sovent. Sin.: **de bèli fes**.

sóvera n.f. Rusca dau suve. Var.: **súvera**.

sovrán, a adj. Sobeiran.

sovránament adv. Sobeiranament.

sovránitat n.f. Sobeiranitat.

spinnaker n.m. (angl.) Espinnàquer.

spoiler n.m. (angl.) Aerofren.

squasi adv. Esquasi.

sr Simbòle de l'esteradiant.

Sr Simbòle de l'estronci.

srilankés, esa adj. e n. Dau Sri Lanka.

st Simbòle de l'estèrae.

St Simbòle dau stokes.

stabat n.m. (latin) Stabat mater.

stabat mater n.m. (latin: *la Maire èra drecha*) Cant de la liturgia catolica compauat au s. XIVⁿ, sobre li dolors de la Verge au pen de la crotz de Jèsus, que lo sieu tèxto a inspirat totplen de composicions musicals.

staccato adv. e n.m. (it, mús.) Tèrme qu'indica, dins una seguida de nòtas rapidi, un arrèst de l'arquet entre cada nòta.

stakhanovisme n.m. (de *Stakhanov*, minaire rus) Dins lu país socialistas, metòde de rendement basat sobre

li innovacions tecnologiqui e l'emulacion dei travalhaires, que fuguèt aplicada dau 1930 au 1950.

stakhanovista adj. e n. Que pertòca ò que practica lo stakhanovisme.

stalag n.m. (de l'alemand *STammLAGer*, camp de basa) Camp de sotoficiers e de soldats presoniers en Alemanha pendent la Segonda Guèrra mondiala.

stalinian, a adj. e n. Estalinian.

stalinisme n.m. Estalinisme.

statu quo n.m. Estat actual di cauas.

stent n.m. Esfoarç, dificultat. ◊ À *stent*: Penosament, embé dificultat.

stentar vi. (*à*) S'esforçar (*de*).

stokes n.m. Unitat CGS de viscositat cinematica: 1 St = 1 cm²/s = 10⁻⁴ m²/s.

string n.m. (angl.) Amagasèxe que lascia vèire li gautas dau cuu. Var.: **estring**.

suau, suava adj. 1. D'una doçor agradiva: *Un parfum suau*. 2. Doç, calme, tranquille.

suaudetat n.f. Caractèr de cen qu'es suau. Var.: **suaudor**. Sin.: **doçor**.

suaudor n.f. Suaudetat.

suament adv. Embé suaudetat. Var.: **suavament**.

suavament adv. Suaument.

suave, a adj. Suau.

suaves(s)a n.f. Suaudetat.

suavitat n.f. Suaudetat.

subaerenc, a adj. 1. Qu'es plaçat just en dessobre de la jaça inferiora de l'atmosphèra. 2. Si di d'un depaus format à l'aria liura.

subafit n.m. Sotafèrma.

subafitar vt. Sotafermar.

subagut, uda adj. (med.) Si di d'un stat patologic mens greu que l'estat agut.

subalpin, a adj. (geogr.) Si di dei regions sus la brua dei Aups.

subaltèrne, a adj. e n. 1. Qu'es subordenat à quauqu'un; que depende d'una altra persona. 2. Qu'es ierarquicament inferior, segondari: *Un emplec subaltèrne*.

subantartic, a adj. Si di de la region just au nòrd de l'Antartic.

subaquàtic, a adj. Sota l'aiga, sota la mar.

subartic, a adj. Si di de la region just au sud de l'Antartic.

subarid(e), a adj. Region que li sieu condicions climatiqui son vesini de l'ariditat.

subatlantic, a adj. (geol.) Si di dau periòde dau quaternari entre lo 600 avant J.-C. e lo 1300 après J.-C.

subatomic, a adj. Inferior au niveu atomic: *Una particula subatomica*.

subclinic, a adj. Si di de l'estadi d'una malautia (espec. au sieu començament) quora li manifestacions cliniqui son foarça reduchi ò esquasi inexistenti.

subconscient, a adj. Si di d'un estat psiquic que lo subjècte non n'a consciença, ma qu'a una influença sobre lo sieu comportament.

subconscient n.m. Lo tot dei estats psiquics subconscients.

subdelegacion n.f. Accion de subdelegar.

subdelegar vt. (*subdelegui*) Per una persona dins una foncion ò una mission, delegar una altra persona.

subdelegat, ada adj. Qu'a fach l'objècte d'una subdelegacion.

subdesertic, a adj. Relatiu à una region que li sieu condicions climatiqui e biologiqui son vesini d'aqueli dei desèrts.

subdividir vt. (*subdividissi*) Dividir en novèli partidas cen qu'es ja estat dividit. Var.: **subdividre**.

subdividre vt. Subdividir.

subdivision n.f. Division d'una dei partidas d'un tot ja dividit.

subdivisionari, ària adj. Relatiu à una subdivision.

subduccion n.f. (geol.) Enfonsament d'una placa litosferica de natura oceanica sota una placa adjacenta, generalament de natura continental.

subequatorial, a adj. Pròche de l'equator, dau clima equatorial. Var.: **subequatorial**.

subequatorial, ala adj. Subequatorial.

suber n.m. (bot.) Teissut dei plantas vivaci qu'elabòra la sóvera.

suberina n.f. Substança organica qu'ièntra dins la composicion de la sóvera.

suberós, oa adj. Constituit de sóvera.

subintran, a adj. (med.) Si di d'un mau qu'una crisi novèla comença avant la fin de la precedent.

subintrar vt. 1. Metre à l'escart, alunhar per intriga. 2. (dr.) Desposedir legalament (un possessor de boana fe).

subir vt. (*subissi*) 1. Èstre sotamés à (cen qu'es prescrich, ordenat, impuat): *Subir un interrogatòri*. 2. Suportar la presença de (quauqu'un de desagradu). 3. Èstre sotamés à; èstre l'objècte de: *Lu prètz an subit una aumentacion*.

subit, a adj. Sobte.

subitament adv. D'un còup, sensa que degun l'aspèr: *Es moart subitament*.

subitaneu, ea adj. Sobte.

subjacent, a adj. 1. (didact.) Qu'es plaçat en dessota: *Li jaças subjacenti de l'escòrça terrèstra*. 2. (lit.) Sosjacent.

subjeccion n.f. 1. Figura de pensada que consistisse à interrogar l'adversari e à supauar la sieu respoasta, ò, simplament, à prevèire cen que porria dire e à fornir d'avança la replica. 2. Dependença, estat d'aqueu qu'es sotamés à un poder, à una dominacion. 3. Constrencha, assubjectiment à una necessitat: *Li a d'abitudas que devènon de subjeccions*.

subjècte n.m. 1. Matèria sobre la quala si parla, s'scriu, si compaua: *Lo subjècte d'una conversacion*. Sin.: **argument**. 2. Causa, motiu d'una accion, d'un sentiment: *Lo subjècte d'una garrolha*. ◇ *Au subjècte de*: Relativament à, à prepaus de. 3. (mús.) Tema principal d'una fuga. 4. (gram.) Foncion gramaticala d'un

grop nominal, d'un pronom, d'un vèrbo à l'infinitiu, etc., e que dona au vèrbo li sieu categorias de persona e de nombre. ◇ (log.) Dins una praposition, cen que li propietats li si rapòrtan. 5. Èstre uman sotamés à d'observacions. ◇ *Boan subjècte*: Persona denha d'elògis. ◇ *Marrit subjècte*: Persona qu'a un comportament considerat coma marrit; ladre. 6. (coregr.) Balarin, balarina de balet, dins la ierarquia dau còrs de balet de l'Òpera de París. 7. (dr.) *Subjècte de drech*: persona titularia de drechs e d'obligacions. 8. (filos.) Èstre per lo quau lo monde exterior, lo contengut de la sieu pensada, constituïsson un objècte. ◇ Consciença liura que dona de sens, que fonciona coma principi explicatiu de tot fach uman. ◇ Individú qu'es lo supoart d'una experiença, d'una accion, d'un drech, d'una conoissença. 9. (ling.) Actant, agent.

subjècte, a adj. 1. Expuat à èstre tocat per d'uni malautias, d'unu inconvenients: *Èstre subjècte au mau de tèsta*. 2. Portat à, susceptible de: *Èstre subjècte à s'embriagar*. 3. *Subjècte à caucion*: Si di d'una persona, d'un dire, que non es possible de s'en fidar.

subjècte, a n. Persona sotamessa à l'autoritat d'un sobeiran.

subjectil(e) n.m. (tecn.) Susfàcia, matèria que reçaup una jaça de pintura, d'esmalh, etc.

subjectiu, iva adj. 1. (didact.) Que relèva dau subjècte definit coma un èstre pensant (per op. à *objectiu*). 2. Si di de cen qu'es individual e susceptible de variar en foncion de la personalitat de cadun: *L'interpretacion subjectiva d'un tèxto*.

subjectivament adv. D'un biais subjectiu; embé subjectivitat.

subjectivisme n.m. 1. (filos.) Doctrina segond la quala tot cen qu'existisse n'a de realitat qu'en foncion d'un subjècte pensant, d'una consciença que la li dona. ◇ (dr.) *Subjectivisme juridica*: Doctrina que fonda l'obligacion juridica sobre la volontat dau subjècte. 2. Actituda de quauqu'un que jutja unicament en foncion dei sieu opinions personali.

subjectivista adj. e n. Relatiu au subjectivisme; partidari dau subjectivisme.

subjectivitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es subjectiu (per op. à *objectivitat*).

subjontiu n.m. Mòde personal dau vèrbo emplegat sigue dins de proposicions subordenadi, sigue per exprimir lo dubi, l'incertituda, la volontat, la condicion, etc.: *Se posquessi, vendrii, non pensi que sigue aquí*.

subjontiu, iva adj. De la natura dau subjontiu.

subjugacion n.f. Accion de subjugar. Var.: **subjugament**.

subjugament n.m. Accion de subjugar. Var.: **subjugacion**.

subjugar vt. (*subjugui*) Exercir un ascendent potent sobre; sedurre. Var.: **sobjugar**.

subquilotonic, a adj. Si di d'una carga nucleària que lu sieus efèctes son dau nivèu d'aquelu provocats per l'explosion d'una carga de T.N.T. inferiòra à 1000 toneladas.

sublada n.f. Sublament.

sublador, airtz adj. e n. Que subla. Var.: **sublaire**.

sublaire n.m. Bovret. Sin.: **trombetaire**.

sublaire, airtz adj. e n. 1. Que subla. Var.: **sublador**.
2. *Sublaire de poarcs*: Crestapoarcs. ◆ n.m. Nom donat à una raça de motons pichins e dei patas corti, que pàisson sobretot dau costat de Greolieras, sonats ensinda perqué, en rason dau sieu caractèr suavatge, avíon una respiracion que sublava à la vista d'un estrangier.

sublament n.m. Bosin, son fach en sublant ò qu'es produch per lo vent, un projectile, etc. Var.: **siblada**.

sublar vi. 1. Produre un son agut embé la boca ò m'un instrument: *M'a dich d'anar sublar damont sus la coala, lo tren subla*. 2. Produre un son agut, en parlant d'un còrs en movement, etc.: *Audir sublar li balas*. ◆ vt. 1. Reprodure en sublant: *Sublar una ària*. 2. Sonar en sublant: *Sublar lo sieu can*. 3. Senhalar en bufant dins un sublet: *L'arbitre a sublat un penalti*. 4. Chabrar en sublant. 5. Engolir rapidament un gòt.

sublareto n.m. Anet potegat.

sublet n.m. 1. Pichin instrument que sièrv à sublar. ◇ (pop.) *Copar lo sublet à quauqu'un*: L'empachar de respoandre. 2. Aparelh de senhalisacion sonòre accionat per la vapor ò l'ària comprimida. 3. (tecn.) *En sublet*: En biseu. ◇ *Jonch en sublet*: Assemblatge de pèças de boasc per copas obliqui. ◆ Subladas que màrcon la desprobacion: *Lu sublets dau public*.

sublimacion n.f. 1. Passatge d'un còrs de l'estat solide à l'estat gasós. 2. (psican.) procèssus per lo quau l'energia d'una pulsion sexuala ò agressiva es desplaçada vèrs de tòcas socialament valorisadi.

sublimament adv. D'un biais sublime.

sublimar vt. 1. (quim.) Faire passar directament de l'estat solide à l'estat gasós. 2. (lit.) Orientar (una tendença, una passion) vèrs una valor sociala positiva ò vèrs un interès moral. ◆ vi. (psican.) Si liurar à una sublimacion. ◆ **si sublimar** v.pr. Si despassar, si mostrar mai foart que jamai.

sublimat n.m. (quim.) 1. Produch d'una sublimacion. 2. *Sublimat corrosiu* ò *sublimat*: Clorure mercuric HgCl₂ (substança caustica foarça toxica).

sublime, a adj. 1. Qu'es lo mai elevat, en parlant de causas morali, intellectuàli ò artistiqui. 2. Que lu sieus sentiments e lo sieu comportament van fins à una granda elevacion: Es estada sublima dins aqueli circonstanças.

sublime n.m. Cen que li a de mai elevat dins l'estile, lu sentiments, etc.

subliminal, a adj. (psicol.) Intraliminari. ◇ *Percepcion subliminala*: Percepcion d'un objècte en limit de la sieu reconoisença per lo subjècte, en rason de l'alunhament, de l'esclairatge, etc. Var.: **subliminai, subliminari**.

subliminai, ala adj. Subliminal.

subliminari, ària adj. Subliminal.

sublimitat n.f. (lit.) Caractèr de cen qu'es sublime.

sublingüal, a adj. Que si tròva sota la lenga. Var.: **sublingüiau**.

sublingüiau, ala adj. Sublingüal.

sublunari, ària adj. (astron.) Qu'es entre la Tèrra e l'òrbita de la Luna.

submèrger vt. Submergir.

submergible, a adj. Que pòu èstre submergit. Var.: **submersible**.

submergible n.m. 1. Sotamarin m'una propulsion classica e m'un taus de flotabilitat elevat. 2. Veïcule autonòme e abitat, destinat à l'observacion dei fonds marins. Var.: **submersible**.

submergir vt. (*submergissi*) 1. Recurbir completament d'aiga, inondar. 2. Desbordar, envair completament: *Lu manifestants an desbordat li foarças de l'òrdre*. Var.: **submèrger**.

submersible, a adj. e n.m. Submergible.

submersion n.f. (lit.) Accion de submergir.

subordenada n.f. (gram.) Proposicion subordenada.

subordenadament adv. D'un biais subordenat.

subordenant n.m. (gram.) Mòt ò locucion qu'instituísse un rapoart de subordenacion (conjoncions de subordenacion, pronoms relatius, pronoms interrogatius).

subordenar vt. 1. Metre sota l'autoritat de quauqu'un d'autre. 2. Faire dependre de: *Subordeni la mieu respoasta à una reformulacion de la demanda*. Var.: **subordinar**.

subordenat, ada adj. e n. Sotamés à un superior. Var.: **subordinat**. ◆ adj. Que depende de quauqu'un, de quauqua ren. ◇ *Proposicion subordenada* ò *subordenada*, n.f.: Proposicion que completa lo sens d'una outra, à la quala la restaca un subordenant.

subordinacion n.f. 1. Òrdre establíit entre li personas, e que n'en rende d'uni dependenti dei autri. 2. Dependença d'una causa per rapoart à una outra. 3. (log.) relacion de l'espècia au genre.

subordinar vt. Subordenar.

subordinat, a adj. e n. Subordenat.

subornacion n.f. (dr.) *Subornacion de testimòni*: Delicte que consistísse à faire pression sus un testimòni per lo determinar à depauar en justícia contrariament à la veritat.

subornaire, airtz n. (dr.) Persona que subòrna un testimòni. Var.: **subornator**. ◆ n.m. (lit.) Òme que sedue una frema, abuse de la sieu ingenuitat.

subornar vt. 1. (dr.) Incitar (un testimòni) à faire una faussa testimoniança). 2. Enganar, abusar de l'ingenuitat de.

subornator, tritz adj. e n. Subornaire.

subre (prep.) Sobre.

subrecarga n.m. (mar.) Sus una nau naulejada, representant dei proprietari de la cargason, que n'apara lu interès.

subrepcion n.f. Obtencion d'un avantatge au mejan d'un expauat faus.

subrepticament adv. (lit.) D'un biais subreptic, furtiu.

subreptici, ícia adj. (lit.) Si di de quauqua ren que si fa furtivament, d'escondilhons.

subrescòt n.m. Cost suplementari à un budget comun.

subrogacion n.f. (dr.) Substitucion, dins un rapoart juridic, d'una persona (*subrogacion personala*) ò d'una causa (*subrogacion reala*) à una altra.

subrogar vt. (*subrògui*) (dr.) Substituir (quauqu'un ò quauqua ren) per subrogacion.

subrogat, ada n. (dr.) 1. Persona substituïda à una altra per repilhar lu sieus drechs ò agir à la sieu plaça. 2. Subrogat tutor, subrogat tutritz: Persona que lo conseu de familha causisse per surveilhar lo tutor ò lo remplaçar.

subrogatiu, iva adj. (dr.) Qu'exprimisse, que constituïsse una subrogacion.

subrogator adj. m. (dr.) Relatiu à una subrogacion.

subrogatori, ària adj. (dr.) Que subròga.

subrondament n.m. Submersion.

subrondant, a adj. Que tende à curbir d'aiga.

subrondar vt. Alagar, curbir d'aiga. Sin.: **submergir**.

subsequent, a adj. 1. (lit.) Quen vèn en seguida dins l'òrdre dau temps, dau reng. 2. (geogr.) Si di dei afluent de ribieras responsables dau cavament de depressions au pen dei fronts de cuesta.

subsequentament adv. (lit. ò dr.) En consequença.

subsidença (-ència) n.f. 1. (geol.) Movement lent d'encalament d'una partida de l'escòrça terrèstra sota lo pes dei depaus sedimentaris e sota l'accion de desformacions. 2. (meteor.) Movement generalisa d'encalament qu'afecta una massa d'aria.

subsidi n.m. Soma versada au títol de secors, de suvencion. ◊ (dr.) *Accion à fins de subsidis*: Accion que pòu intentar un enfant natural que la sieu filiacion non es establida còtra tot paire presumit, per fin de reclamar una pension alimentària.

subsidiari, ària adj. 1. Donat accessoriament per venir renforçar quauqua ren de principal. ◊ *Question subsidiària*: Question complementària, que sièrve à despartatjar lu concurrents. 2. (dr.) Destinat à remplaçar: Caucions subsidiària.

subsidiariament adv. D'un biais subsidiari, en complement.

subsidiaritat n.f. Caractèr de cen qu'es subsidiari. ◊ *Principi de subsidiaritat*: Principi segond lo quau una responsabilitat deu èstre pilhada au niveau d'autoritat publica competent mai pichin per resòlver lo problema.

subsistença (-ència) n.f. Noiridura e manteniment: *Contribuir à la subsistença de la sieu familha*. ◊ *Messa en subsistença*: Restacament administratiu d'un militari à una altra unitat que la sieua. ◆ pl. Lo tot dei viures e dei objèctes que perméton de sobreviure. ◊ *Servici dei subsistenças*: Servici de l'armada de tèrra qu'a per mission de fornir cen qu'es necessari à l'alimentacion de la tropa.

subsistent, a n. 1. Assegurat social que tòca li sieu prestacins de la caissa de la sieu residença accidental. 2. Militari mes en subsistença.

subsistir vi. (*subsistissi*) 1. Existir encara, contunhar d'èstre: *Ren subsistisse de la sieu òbra*. 2. Provedir ai sieus besonhs, au sieu manteniment: *Travallar per subsistir*. Var.: **subsistre**.

subsistre vi. Subsistir.

subsonic, a adj. Que la sieu velocitat es inferiora à-n-aquela dau son. Contr.: **supersonic**.

substança (-ància) n.f. 1. Matèria que quauqua ren n'es format: *Una substança dura*. 2. Cen que li a d'essencial dins un obratge, dins un acte, etc.: *La substança d'una conversacion*. ◊ *En substança*: En resumit, en retenent solament l'essencial. 3. (filos.) Cen qu'es d'espereu; cen que li a de permanent dins li causas que càmbion.

substancial, a adj. 1. Noirissent: *Un past substancial*. 2. Important, considerable: *Obtenir una aumentacion substanciala*. 3. Essencial, capital: *Extraire d'un libre cen que li a de mai substancial*. 4. (filos.) Relatiu à la substança (per op. À *accidental*). Var.: **substanciau**.

substancialament adv. D'un biais substancial.

substancialisme n.m. Filosofia qu'admete l'existença de la substança.

substancialista adj. e n. Relatiu au substancialisme; que n'es partidari.

substancialitat n.f. (filos.) Qualitat de cen qu'es substancial e existisse d'espereu.

substanciau, ala adj. Substancial.

substanciós, oa adj. 1. Substancial, pròpri à substentar, en parlant de la noiridura. 2. (fig.) Essencial, fondatau.

substanciosament adv. D'un biais substanciós.

substantific, a adj. (lit.) *La substantifica mesolha*: Cen que li a d'essencial dins un obratge de l'esperit.

substantiu, iva adj. Si di d'un colorant capable de ténher lo coton sensa mordejatge.

substantiu n.m. (gram.) Nom.

substantivacion n.f. (ling.) Accion de substantivar.

substantivament adv. Mé la valor d'un substantiu, d'un nom.

substantivar vt. (ling.) Donar à un mòt la valor, la foncion de substantiu.

substitucion n.f. 1. Accion de substituir; fach de si substituir. 2. (quim.) reaccion quimica dins la quala un atòme d'un compauat es remplaçat per un autre atòme ò grope d'atòmes. 3. (econ.) Introduccion d'una dòsi aumentada d'un d'un factor de produccion per compensar ò remplaçar l'emplec d'un autre; introduccion, dins li cròmphas dei consumaires, de bens vesins que n'en remplaçon d'autres. 4. (mat.) Permutacion sus un ensemble finit. 5. (psican.) Remplaçament d'un desidèri inconscient per un autre. 6. (dr.) *Substitucion vulgària*: Dispositiu que consistisse à designar la persona que reçauprà un don ò un eiretatge dins lo cas que lo legatari designat en promiera linha non lo porria reculhir. ◊ *Poder de substitucion*: Possibilitat, per una autoritat administrativa de contraròtle, d'agir à la plaça de l'autoritat contrarotlada. ◊ *Substitucion d'enfant*: Infraccion que consistisse à metre un autre enfant à la plaça d'aquieu qu'una frema a mes au monde. ◊ *Pena de substitucion*: Pena que lo tribunal pòu

prononciar à la plaça d'una pena d'empresonament (confiscacion, trabalh d'interès general).

substituible, a adj. Que pòu èstre substituït à quauqua ren d'autre.

substituir vt. (*substituissi*) 1. Metre en plaça de quauqu'un, de quauqua ren d'autre. 2. (dr.) Designar coma l'eiretier per default d'un premier eiretier ò après la sieu moart; donar en eiretatge per substitution. 3. (quim.) Remplaçar (un atòme, una molecula d'un compauat) per un autre atòme, una altra molecula, sensa modificar l'estructura globala. ♦ **si substituir** v.pr. Pilhar la plaça d'un autre.

substitut n.m. 1. Cen que pòu remplaçar quauqua ren en jugant lo meme ròtle. 2. (dr.) Magistrat dau parquet encargat d'assistir lo procuraire general de la cort d'apèl (*substitut general*) e lo procuror de la República.

substitutiu, iva adj. Si di d'una caua que sièrve de substitut à una altra caua.

substrat n.m. 1. Cen que sièrve de basa, d'infraestructura à quauqua ren: *Lo substrat industrial de l'economia*. 2. (tecn.) Materiau sobre lo quau son realisats lu elements d'un circuit integrat. 3. (ling.) promiera lenga conoissuda qu'a existit dins un espaci determinat, reperibla per li traças qu'a laissat dins la lenga parlada actualament parlada dins aquest espaci.

substratum n.m. (lat.) Ròca en plaça pauc ò pron esconduda per de depaus superficials.

substruccion n.f. (constr. arqueol.) Partida bassa d'un bastiment destruch enclausa ò non dins li fondacions d'un noue bastiment.

subsumir vt. (*subsumissi*) (filos.) Pensar coma capit dins un tot: *Subsumir un individú dins una espècia*.

subterfugi n.m. Biaï destornat per si tirar d'embarràs.

subtilament adv. D'un biaï subtil.

subtilisacion (-izacion) n.f. Accion de subtilisar.

subtilisar (-izar) vt. Raubar adrechament, sensa si faire remarcar. ♦ vi. Si liurar à de subtilitats inutili.

subtilitat n.f. 1. Caractèr d'una persona, d'una caua subtila. 2. Finessa, refinament excessiu de la pensada, de l'expression, etc.

subtiu, ila adj. 1. Qu'a de finessa; perspicaç. 2. Que demanda totplen de finessa, de sagacitat: Una question subtila.

subtropical, a adj. Vesin dei tropics. ◇ *Clima subtropical*: Clima caud, m'un sason seca llonga. Var.: **subtropicau**.

subtropicau, ala adj. Subtropical.

subulat, ada adj. (sc. de la v.) Acabat en poncha.

suburban, a adj. Qu'es à la periferia immediata d'una vila: *Populacion suburbana*.

suburbicari, ària adj. Si di dei sèt evescats contigus au diocèsi de Roma.

subvencion n.f. Ajuda financiera que l'Estat (ò una persona publica) vèrsa à una persona privada, dina l'amira de favorisar la sieu activitat d'interès general.

subvencionar vt. Autrejar una subvencion à (un organisme, una persona, un projècte, etc.): *Subvencionar un teatre*.

subvencionat, ada adj. Que tòca una subvencion.

subvenir vt. ind. (*subvèni*) procurar à quauqu'un cen que li es necessari; provedir: *Subvenir ai besonhs de quauqu'un*.

subversion n.f. Acte que la sieu tòca es de sapar li valors e li institucions establidi.

subversiu, iva adj. Qu'es de natura à trebolar ò à rompre l'òrdre social ò politic: *Una teoria subversiva*.

subversivament adv. D'un biaï subversiu.

subvertiment n.m. Accion de subvertir; lo sieu resultat.

subvertir vt. (*subvertissi*) (lit.) Renversar un òrdre, trebolar: *Subvertir l'Estat, li valors morali*.

subvertitor, tritz adj. e n. Que subvertisse.

suc n.m. Occiput.

suc n.m. Genre de peis de la familha dei carangides, que son de predators potents e musculós.

suc n.m. 1. Liquide organic que pòu èstre extrach dei teissuts animaús e vegetaus: *Un suc de portegal*. 2. (lit.) Lo melhor de la substança de quauqua ren. 3. (biol.) Secrecion organica que contèn d'enzimas.

sucada n.f. Còup sus la tèsta.

suçada n.f. 1. Accion de suçar, d'aspirar un liquide en conbservant la boca clausa. Sin.: **suçament**. 2. Suçon.

suçador n.m. 1. (bot.) Organe que fixa una planta parasita au sieu òste en li manlevant la saba. 2. (zool.) organe bucal de divers insèctes, que sièrve à suçar.

suçaire, airitz adj. 1. Que suçà. 2. Que fonciona en aspirant un fluide. Var.: **suçareu**.

suça lèmpea blanc n.m. Beu-l'òli.

suçament n.m. Accion de suçar. Sin.: **suçada**.

suça pega n.m. Remora.

suçapin n.m. Monotròpe.

suçar vt. 1. Aspirar (un liquide, una substança) m'ai labras, en conservant la boca clausa. 2. En parlant de divers animaús, aspirar m'un organe especial (lo suc d'una planta, un liquide, etc.): *Li sangsugas suçon lo sang*. 3. Portar, tenir un objècte à la boca e li exercir una succion: *Suçar lo sieu gredon*.

suçareu, èla adj. Suçaire.

succedaneu n.m. 1. Produch de remplaçament: *Un succedaneu de caffè*. 2. (fig.) Caua ò persona que non vàlon tant coma aqueli que n'asseguron la foncion, lo ròtke: *Un succedaneu de film istoric*. Sin.: **pervalent**.

succedir vi. (*succedissi*) 1. Venir après, pilhar la plaça de: *La nuèch succedisse au jorn*. 2. Arribar après una altra persona à un emplec, à una dignitat, à una carga: *A succedit à son paire*. 3. (dr.) Reculhir una succession. Var.: **succedere**. ♦ **si succedir** v.pr. Succedir un à l'autre, venir un après l'autre, formar una seria.

succedere vi. Succedir.

succenturiat, ada adj. (zool.) *Ventricule succenturiat*: promiera partida de l'estòmegue dei auceus.

succès n.m. 1. Resultat urós, boana capitada: *Lo succès d'una empresa*. 2. Aprobacion dau public: *Una comèdia qu'a de succès*. ◇ *Autor à succès*: Autor qu'agrada à un grand nombre de personas.

successibilitat n.f. 1. Drech de succession. 2. Òrdre de succession; biais que si debana la succession.

succession n.f. 1. Seguida, seria de personas ò de cauas que vènon una après l'autra sensa interrupcion ò à gaire d'interval: *Una succession d'ideas*. 2. Transmission legala à de personas vivents dei bens e obligacions d'una persona moarta. ◇ *Drechs de succession*: Drechs de mutacion que lu beneficiaris d'una succession dévon pagar à l'enregistrament. ◇ *Òrdre de succession*: Biais que la lèi règla li successions *ab intestat* en foncion dau gra de parentat entre lu eiretiers. 2. Bens qu'una persona laissa en morent. Sin.: **eiretatge**.

successiu, va adj. 1. Que vèn après, dins una seria, una succession: *Li generacions successivi*. 2. (dr.) *Contracte successiu*: Contracte dins lo quau una dei partidas au manco s'engatja à de prestacions periodiqui.

successivament adv. Un après l'autre; per gras successius.

successor, succeditritz n. Persona que pilha la seguida d'una altra dins un estat, una profession, una carga, una foncion, ò dins lu sieus drechs e li sieu obligacions. ◆ n.m. (mat.) *Successor d'un entier natural* n: L'entier natural $n + 1$.

successoral, a adj. (dr.) Relatiu ai successions. Var.: **successorau**.

successorau, ala adj. Successoral.

succin n.m. Ambre jaune.

succinic, a adj. *Acide succinic*: Diacide carboxilic alifatic de formula mièg desenvolopada $\text{HOOC}-\text{CH}_2-\text{CH}_2-\text{COOH}$.

succint, a adj. 1. Breu, concís, laconic: *Un racònte succint*. 2. Gaire abondós.

succintament adv. D'un biais succint. Sin.: **brevament**.

sucejar vt. Suçar dau bot dei labras.

suceta n.f. 1. Caramèla de sucre cuèch aromatisat, fixada à l'extremitat d'un bastonet. 2. Pichina tetina de matèria sintetica que si dona à suçar ai enfants pichins.

sucombir vt. (*sucombissi*) 1. Morir. 2. Perdre un combat: *Sucombir sota lo nombre de l'enemic*. 3. (lit.) Èstre aclapat sota un fais. ◆ vt. ind. (*à*) Non resistir, cedir à: *Sucombir à la tentacion*.

sucet n.m. Remora.

suçon n.m. 1. Marca que si fa à la pèu en la suçant fortament. Sin.: **suçada**. 2. Remora.

sucrar vt. 1. Ajustar de sucre à (un liquide, un aliment), adocir mé de sucre: *Sucrar lo sieu café*. 2. (pop.) Suprimir: *Aquesto mes, m'an sucrat la prima*. ◆ **si sucrar** v.pr. (pop.) Tocar, s'acordar la part mai larga.

sucraria n.f. 1. Usina dont si fa lo sucre. 2. Lecaria facha mé de sucre.

sucrasa n.f. Intervasa (enzima).

sucrat n.m. (quim.) Sacarat.

sucrat, ada adj. Que contèn de sucre, qu'a lo gust dau sucre.

sucratge n.m. Accion de sucrar.

sucré n.m. 1. Aliment de la sabor doça, cristallizat, extrach de la cana à sucre ò de la blea raba. ◇ *Siròp de sucre*: Dissolucion concentrada de sucre. 2. Tròç d'aqueest aliment: *Quant de sucres metes dins lo tieu café?* 3. (quim.) Glucide.

sucré n.m. Unitat monetària principala de l'Eqüator.

sucrier n.m. Recipient dont si mete de sucre.

sucrier, a n. 1. Persona que produe de sucre. 2. Obrier, obriera d'una sucrazia.

sucrier, a adj. Relatiu à la produccion de sucre.

sucrin adj. e n.m. *Melon sucrin* ò *sucrin*: Melon d'una varietat foarça sucrada.

sucrina n.f. Varietat de lachuga vesina de la romana.

sucube n.m. Demòni femeu que, d'après la tradicion, sedue lu òmes pendent lo sieu soam (per op. à *incube*).

suculença (-éncia) n.f. (lit.) Qualitat de cen qu'es suculent.

suculent, a adj. Saborós. 2. (bot.) Si di d'una planta que possedisce d'organes carnuts e rics en aiga.

sucursala n.f. Establiment comercial ò financier que depende d'un autre, ben qu'augue una cèrta autonomia.

sucursalisme n.m. Forma de comèrci concentrat que dispaua d'una ret compauada d'un grand nombre de pichins negòcis.

sucursalista adj. Dau sucursalisme.

sucursion n.f. (med.) Exploracion que consistisse à gacilhar lo malaut per produire un bosin de flòt toracic ò estomacal.

sud n.m. 1. Aqueu dei quatre ponchs cardinals qu'es opauat au nòrd. 2. (M'una majuscula) País ò partida d'un país situats au sud. Sin.: **miègjorn**. Contr.: **nòrd**. 3. Ensèm dei país en via de desenvolopament, per op. ai país industrialisats, lo Nòrd.

sudacion n.f. Produccion de sudor fisiologica ò artificiala. 2. (bot.) Escorrement d'aiga à partir dei fuèlhas.

sudada n.f. Sudanha.

sudafrican, a adj. e n. De la República d'Àfrica dau Sud.

sudamerican, a adj. e n. De Sudamèrica.

sudanha n.f. Transpiracion abondoa en seguida d'un trabalh penós, d'un esfoarç, d'una emocion. Var.: **sudada**. Sin.: **camiada**.

sudar vi. 1. Secretar de sudor per lu pòres de la pèu. 2. Mostrar d'umiditat à la sieu susfàcia: *Lu barris súdon*. 3. (coina) *Faire sudar*: Faire perdre lo sieu suc à una carn ò à un legume, à fuèc doç e dins una aisina barrada. 4. Si donar de mau, totplen de pena per faire quauqua ren: *Ai sudat per elaborar aquesto dictionari*. 5. (fam.) *Faire sudar quauqu'un*: L'enuiar, l'importunar. Sin.: **emmerdar** (pop.). ◇ *Si faire sudar*: S'enuiar. Sin.: **s'emmerdar** (pop.).

sudari n.m. 1. (Antiqu.) Vel que servia à recubir la tèsta e la cara dei moarts. 2. *Lo sant sudari*: Lançòu que servèt à ensebelir Jèsus-Crist.

sudat, ada adj. Cubèrt de sudor.

sudatge n.m. Aiga que soarte dau boasc expauat à la calor dau fuèc.

sudatòri, òria adj. Acompanhat de sudor.

sudcorean, a adj. De Corea dau Sud.

sud-èst n.m. e adj. inv. 1. Ponch de l'orizont situat entre lo sud e l'èst. 2. (M'una majuscula) Region situada au sud-èst.

sudeta n.f. *Sudeta miliària*: Malautia caracterisada per una fèbre, de sudors abondoï e una erupcion cutanea, que d'un temps èra frequenta en zòna rurala.

sudista adj. e n. Partidari dei Estats dau Sud, dins la guèrra de Secession dei Estats-Units (1861-1865).

sudor n.f. [sy'du]/[sy'dur] 1. Liguide incolòre, salat e d'una odor particuliera, secretat per li glândolas sudoripari, que s'escorre per lu pòres de la pèu. Sin.: **transpiracion**. 2. Simbòle d'un travalh intense, penòs.

◇ *À la sudor dau sieu front*: Au mejan d'un travalh penòs fach embé perseverança. 3. *Sudors frèii*: Inquietuda viva.

sudoral, a adj. Relatiu à la sudor. Var.: **sudorau**.

sudorau, ala adj. Sudoral.

sudorent, a adj. Que suda.

sudorifèr, a adj. Que provòca de sudor.

sudorific, a adj. e n.m. Que provòca la sudacion.

sudoripar(i), a (-ària) adj. (anat.) Que produè d'una mena la sudor.

sud-oèst n.m. e adj. inv. 1. Ponch de l'orizont situat entre lo sud e l'oèst. 2. (M'una majuscula) Region situada au sud-oèst.

sudvietnamian, a adj. Dau Sud-Vietnam.

suedés, esa adj. e n. De Suèda.

suèlha n.f. 1. Rebòrd d'una fenèstra. 2. Caninet, comun. 3. Cloaca, latrina (d'una porcaria).

suèli, a adj. Lisc.

suèrbe-còcho n.m. Papier per absorbir la tencha en sobra quora s'escriu.

sufèt n.m. (Antiqu.) Magistrat sobeiran de Cartage (Èron au nombre de doi, elegits per un an).

súfia n.f. Cengla orizontala à l'entorn dei gaunhas dau cavau atelat, per li permetre de retenir ò de faire recular la veitura.

suficiença (-iència) n.f. Sufisença.

suficient, a adj. Sufisent.

suficientament adv. Sufisement.

sufir vi. (*sufissi*) 1. Èstre capable de fornir lo necessari, poder satisfaire à: *Sufir ai sieu obligacions*. 2. Èstre en quantitat pron granda per: *La mieu paga mi sufisse per viure*. Sin.: **bastar**. 3. *Sufisse de, que*: Es solament necessari de, que. Sin.: **bastar** (+ infinitiu), **bastar que** (+ subjontiu).

sufisença (-ència) n.f. Presompcion dins lu biais de faire, de parlar: *Un òme plen de sufisença*. Var.: **suficiença, suficiència**.

sufisent, a adj. Qu'es en quantitat sufisenta: *Una soma sufisenta*. Var.: **suficient**. ◆ adj. e n. (pej.) Qu'es excessivament satisfach d'eu-meme; vanitós.

sufisement adv. En quantitat sufisenta, pron; d'un biais sufisent. Var.: **suficientament**.

sufixacion n.f. (ling.) Derivacion au mejan d'un sufixe, de sufixes.

sufixal, a adj. Relatiu ai sufixes. Var.: **sufixau**.

sufixar vt. provedir (un mòt) d'un sufixe.

sufixau, ala adj. Sufixal.

sufixe n.m. Element que s'ajusta à la raic d'un mòt per constituir un autre mòt (lo derivat).

sufocacion n.f. Fach de sufocar. Sin.: **estofament**.

sufocant, a adj. Que produè una sufocacion.

sufocar vt. (*sufòqui*) 1. Estofar, faire perdre lo respir (à). 2. Causar à quauqu'un una emocion ò una sorpresa foarça viva; estupefaire, espantar. ◆ vi. 1. Aver de mau à respirar. Sin.: **s'estofar**. 2. Aver lo buf copat sota l'efècte d'una granda emocion.

sufraganeu adj. m. e n.m. Sufragant.

sufragant adj. m. e n.m. Si di d'un evesque diocesan que depende d'un sèti episcopal. Sin.: **sufraganeu**.

sufrageta n.f. (angl.) (ist.) Militanta que reclamava per li fremas lo drech de votar, en Grand Bretanha, à partir dau 1865 e fins à la Promiera Gèrra mondiala.

sufragi n.m. 1. Vòte, votz que si dona au cors d'una eleccion: *Acordar lo sieu sufragi à un candidat*. ◇ *Sufragi exprimit*: Qu'exprimisse una causida (per op. à *sufragi blanc*), conformament ai prescripcions de la lèi electorala (per op. à *sufragi nul*). 2. (lit.) Aprobacion: *Obtenir toi lu sufragis dau public*. 3. *Sufragi dirècte*: Sistema dins lo quau l'elector vòta eu-meme per un candidat. ◇ *Sufragi indirècte*: Sistema dins lo quau un candidat es elegit per lu membres dau còrs elegit ò per de delegats que lo còrs electoral elegisse. ◇ *Sufragi universal*: Sistema dins lo quau toi lu ciutadans qu'an la capacitat electorala vòton.

sufria n.f. Sobresquina.

sufrutescent, a adj. Si di d'una espècia vegetala qu'a lu caractèrs dau sotaubrilhon.

sufusion n.f. (med.) Escorrement d'un liquide organici en defoara dau vaisseau que lo contèn.

suga n.f. Matèria carbonada negra e espessa que resulta d'una combustion incompleta, que lo fum depaua.

sugelar vt. (*sugèli*) Sagelar.

sugelin n.m. Sageu.

suggerir vt. (*suggerissi*) 1. Prepauar, conseilhar (una idea) à (quauqu'un). 2. Evocar, suscitar (una pensada, una idea, un imatge, etc.).

suggestibilitat n.f. Caractèr d'una persona suggestibla.

suggestible, a adj. (psicol.) Si di d'un subjècte que si somete facilament ai suggestions.

suggestion n.f. 1. Accion de suggerir; conseu: *Faire una suggestion*. 2. (psicol.) Fenomènè subconsciousient dins lo quau un subjècte devèn lo sèti d'un estat mental ò afectiu ò l'autor d'un acte en vertut de l'influença que quauqu'un exercisse.

suggestionar vt. Faire pensar ò agir (quauqu'un) per suggestion.

suggestiu, iva adj. 1. Que produe una suggestion; evocator. 2. Qu'inspira d'ideas erotiqui.

suggestivitat n.f. Caractèr de cen qu'es suggestiu.

sugós, oa adj. Que dona totplen de suc; succulent.

sugositat n.f. Suculença.

suidat n.m. *Suidats*: Família familha de mamifèrs ongulats non romiaires, dau morre troncat en grunhe, dei caninas foarti e alongadi en defensas, coma lo singlar, lo poarc.

sui generis loc. adv. (lat. *de la sieu espècia*) Qu'apartèn en pròpri à l'èstre ò à la caua que s'en parla: *Una odor sui generis*.

sulcadura n.f. (agric.) Traça en forma de selhon.

sulciforme, a adj. (didact.) En forma de selhon.

sulfamida n.f. Compauat que deriva d'un oxacide per substitucion dau sofre à l'oxigène. Sin.: **tioacide**.

sulfat n.m. Sau de l'acide sulfuric.

sulfatacion n.f. (tecn.) Formacion d'una jaça de sulfat de plomb sus li bòrnas d'un acumulador.

sulfataira n.f. Sulfator.

sulfataire, airtiz n. Persona que sulfata la vinha.

sulfatar vt. Operar lo sulfatatge de.

sulfatat, ada adj. Que contèn un sulfat.

sulfatatge n.m. Accion d'expandir sobre lu vegetaus de sulfat de coire ò de sulfat de fèrre per combatre li malautias criptogamiqui.

sulfator n.m. 1. (agric.) Aisina que siève per sulfatar. Var.: **sulfataira**. 2. Mitrallheta.

sulfidric, a adj. *Acide sulfidric*: Si di de l'acide H₂S, gas incolòre, foarça toxic, de l'odor d'òu pòirit, qu'es lo produch de la descomposicion dei matèrias organiqui. Sin.: **idrogène sulfurat**.

sulfidril(e) n.m. Radical -SH.

sulfinisacion (-izacion) n.f. Cementacion au sofre.

sulfit n.m. (qui.) Sau de l'acide sulfuric.

sulfitat, ada adj. Que contèn de sulfits.

sulfitatge n.m. Usatge de l'anidride sulfurós (coma desinfectant, descolorant, productor de frèi, etc.), frequent en vinificacion.

sulfocarbonat n.m. (quim.) Sau obtenguda per la combinason d'un sulfure basic m'au sulfure de carbòni.

sulfocarbonic, a adj. (quim.) Que contèn de sofre e de carbòni: *Anidride sulfocarbonic*.

sulfonacion n.f. (quim.) Reaccion de substitucion d'un ò de diferents gropaments SO₃H à un ò diferents atòmes d'idrogène d'un compauat organic.

sulfonat, ada adj. (quim. org.) Si di de compauats benzenics (finda sonats acides sulfonics) que contèn lo radical SO₃H fixat à un atòme de carbòni.

sulfòne n.m. (quim. org.) Compauat organic de formula generala R-SO₂-R' (Nom generic).

sulfosau n.f. (quim.) Sau complèxa que contèn de sofre.

sulfovinic, a adj. (quim.) Si di d'un acide obtengut per l'accion de l'acide sulfuric sobre l'alcòl.

sulfur(e) n.m. 1. (quim.) Combinason de sofre e d'un autre element. 2. (quim.) Sau de l'acide sulfidric. 3. En veiraria, cameu de ceramica negat dins lo cristal.

sulfurar vt. 1. (quim.) Combinar m'au sofre. 2. (agric.) Introdure dins lo soal de sulfure de carbòni per destrúger lu insèctes.

sulfurat, ada adj. À l'estat de sulfure. ◇ Idrogène sulfurat: *Acide sulfidric*.

sulfuratge n.m. Accion de sulfurar.

sulfuric, a adj. *Acide sulfuric*: Acide oxigenat H₂SO₄, derivat dau sofre, corrosiu violent.

sulfurisat (-izat), ada adj. Si di dau papier impermeable tractat per l'acide sulfuric.

sulfuropurpuric, a adj. *Acide sulfuropurpuric*: Indigocarmina.

sulfurós, oa adj. 1. (quim.) Qu'a la natura dau sofre, que contèn una combinason de sofre. ◇ *Acide sulfurós*: Compauat H₂SO₃ non isolat, ma qu'existisse en solucion. ◇ *Anidride sulfurós*: Compauat oxigenat SO₂ derivat dau sofre. 2. (fig.) Que sente lo sofre, l'eresia: *Un discors sulfurós*.

sulfurifèr, a adj. Que contèn de sofre.

sulky n.m. (angl.) Barrochin.

sulpician, a adj. e n.m. Qu'apartèn à la Companhia dei preires de Sant Sulpici. ◆ adj. Si di dei objèctes d'art religiós d'aspècte convencional e fade venduts dins lo quartier Sant Sulpici à París.

sultan n.m. (ist.) Títol dei sobeirans de divèrs Estats musulmans.

sultana n.f. 1. Esposa dau sultan. 2. Lièch de repaus mé doi ò tres dossiers drechs.

sultanat n.m. Signitat, règne d'un sultan; Estat plaçat sota l'autoritat d'un sultan.

sulvinita n.f. Gas de combat emplegat pendent la Premiera Guèrra mondiala.

sumac n.f. Aubre dei regions caudi, que fornisse de verniç, de lacas. Sin.: **embriaga**.

sumerian, a adj. e n. Relatiu à Sumèr, ai Sumerians. ◆ La lenga escrifa mai anciana (en caractèrs cuneifòrmes), que fuguèt parlada dins lo sus de la Mesopotamia pendent lo tresen millenari avant J.-C.

sumo n.m. ['sumo] (japonés) Lucha tradicionala, ligada au culte shintō, practicada au Japon. Grafia sabenta: **sumō**.

sunna n.f. Lo tot dei paraulas e accions de Maomet e de la tradicion que li repoarta.

sunnisme n.m. Corrent majoritari de l'islam, qu'a per basa la sunna e lo consensus comunautari que sucita.

sunnita adj. e n. Qu'apartèn au sunnisme.

supauable, a adj. Que si pòu supauar.

supauar vt. 1. Pauar per ipotèsi una caua coma establida: *Supai qu'es vèr*. 2. Exigir logicament, necessariament, l'existença de: *Lu drechs dei ciutadans supàuon de devers*. 3. Crèire, considerar, estimar, jutjar probable que: *Supai que serèm toi d'acòrdi*.

supauat, ada adj. 1. Qu'es donat coma autentic, ben que faus. 2. Admés, pauat coma ipotèsi: *Una circumstança supauada*.

super adj. inv. (fam.) Extraordinari, magnific. ◆ n.m. Supercarburant.

supèr, a adj. (bot.) Si di d'un ovari situat en dessobre dau ponch d'insercion dei sepales, petalas e estaminas, coma dins la tulipa. Contr.: **infèr**.

super-8 adj. e n.m. (cín.) Supervuèch.

superable, a adj. (it.) Sobremontable.

superar vt. (it.) Sobremontar.

superaliatge n.m. Aliatge de composicion complèxa, qu'a una boana tenguda à temperatura auta, emplegat per la fabricacion de pèças metalliqui refractari.

superbament adv. Magnificament.

supèrbe, a adj. D'una granda belessa.

superbenefici n.m. Benefici net d'un exercici, un còup qu'es estat atribuit l'interès estatutari au capital social.

supèrbi, supèrbia adj. e n. (lit.) Orgulhós.

supèrbia n.f. (lit.) Orguèlh.

superbiós, oa adj. Plen de supèrbia. Sin.: **orgulhós, vanagloriós**.

superbomba n.f. Bomba d'una granda potença.

supercampion, a n. Grand campion, qu'a conoissut totplen de victòrias.

supercarburant n.m. Essença de qualitat superiora, que lo sieu indici d'octan avesina ò despassa lu 100. Abrev.: **super**.

superciment n.m. Cement artificial d'una granda resistença e que durcisse rapidament.

supercritic, a adj. (aeron.) Si di dau perfiu d'una ala d'avion que permete de volar à de velocitats vesini de la velocitat dau son, sensa aumentar significativament la traça laissada.

superestructura n.f. Superestructura.

supereta n.f. Pichin supermercat.

superfecondacion n.f. Fecondacion de doi ovules (ò de mai) per d'espermatozoïdes que vèn de rapoarts sexuals diferents.

superfetacion n.f. (med.) Implantacion d'una altra grossessa dins un utèrus que n'en contèn ja una.

superfetatòri, òria adj. (lit.) Que vèn en sobra, inutilament.

superficia n.f. 1. Mesura de l'estenduda de, de la susfàcia d'un còrs, d'un terren determinat. 2. (lit.) Aspècte superficial, aparent: *Vèire solament la superficia dei causas*. 3. (dr.) *Drech de superficia*: Drech real exercit, pendent la durada dau balh, per lo locatari sobre li construccions qu'a edificat sus lo terren dau balhaire. Var.: **superfície**.

superficial, a adj. 1. Qu'es limitat à la susfàcia, à la partida exteriora de (quauqua ren): *Una plaga superficiala*. ◇ (fis.) relatiu à la susfàcia d'un solide ò d'un liquide: *Tension superficiala*. 2. Que non va au fond dei causas; incomplet, non aprofondit: *Una conoissença superficiala de l'occitan*. 3. (mecn.) *Densitat*

superficiala: Densitat d'una placa infinidament fina. Var.: **superficial**.

superficialment adv. D'un biais superficial; embé superficialitat.

superficialitat n.f. Caractèr superficial.

superficiari, ària adj. 1. (anc.) En susfàcia, superficial. 2. Qu'apartièn à la superficia. 3. (droit.) Si di de cen que pertòca lo drech de superficia.

superficiu, ala adj. Superficial.

superfície n.f. (it.) Superficia.

superfinicion n.f. (mecn.) Operacion que consistisse, sus una susfàcia metallica, à faire desaparèisser la jaça superficiala de metal amòrfe descaburat, deuguda à l'accion de l'aisina.

superflú, ua adj. e n.m. Qu'es de tròup; inutile: *Si passar dau superflú*.

superfluide n.m. Dotat de superfluiditat.

superfluiditat n.f. Abaïssament considerable de la viscositat de l'èli liquide à una temperatura foarça bassa.

superfluïtat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es superflú. 2. Caua superflua, inutila. Var.: **sobrefluïtat**.

superfortales(s)a n.f. (mil.) Bombardier lord american de tipe B-29 ò B-36.

superfosfat n.m. Produch obtengut per tractament dau fosfat tricalcic per l'acide sulfuric, e emplegat coma engrais.

superfremà n.f. 1. Personatge de benda dessenhada que sauva l'umanitat gràcias ai sieus poders sobrumans. 2. (fam.) Fremà totplen foarta, dotada de poders exceptionals. Sin.: **superwoman** (angl.).

superieü n.m. (psican.) Una dei tres instanças de l'aparelh psiuec descrichi per S; Freud, formacion inconscienta que si constituïsse à partir dau ieu per identificacion de l'enfant au parent que representa l'autoritat.

superior, a adj. 1. Qu'es situat en dessobre, per op. à *inferior*. 2. Mai grand que, que rejonhe un gra mai aut: *Una temperatura superiora à la normala*. 3. Que sobrepassa lu autres en meriti, en foarça, en reng, en qualitat, etc. 4. Que manifesta un sentiment de superioritat: *Una ària superiora*. 5. Si di de la partida d'un fluvi mai vesina de la foant. 6. (sc. de la v.) Mai avançat dins l'evolucion.

superior, a n. 1. Persona que n'en comanda d'autri en vertut d'una ierarquia. 2. Persona que dirigisse una comunautat religioa.

superiorament adv. D'un biais superior.

superioritat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es superior (en qualitat, en valor). 2. Situacion Situacion avantatjoa, dominant; supremacia: *Superioritat militària*. 3. Actituda de quauqu'un que si cretz superior ai autres; arrogança.

superlatiu n.m. (gram.) Gra de parangon de l'adjectiu ò de l'advèrbi qu'exprimisse una qualitat portada à un gra foarça aut (superlatiu absolut: *foarça grand*) ò à un gra mai aut (superlatiu relatiu de superioritat, d'inferioritat: *lo mai grand, lo mens grand*).

supermercat n.m. Negòci de granda superfàcia (400 à 2500 m²) que presenta de produchs en liure servici.

supernal, a adj. (anc.) Que vèn dau ceu. Var.: **supernau**.

supernau, ala adj. Supernal.

supernòva n.f. (astron.) Estela massissa que si manifestà au moment de la sieu explosion en devenent per un temps foarça luminoà.

superòme n.m. 1. Personatge de benda dessenhada que sauva l'umanitat gràcias ai sieus poders sobrumans. 2. (fam.) Òme totplen foart, dotat de poders exceptionals. Sin.: **superman** (angl.).

superovàric, a adj. Si di dei espècias vegetali qu'an l'ovari supèr.

superòrdre n.m. (sc. de la v.) Niveu de classificacion dei èstres vivents que si situa entre la classa e l'òrdre.

superoxide n.m. Ion notat O₂⁻, que provèn de la reduccion monoelectronica dau dioxigèn (O₂).

superpauable, a adj. Que pòu èstre superpauat. Var.: **sobrepauable**.

superpauar vt. Sobrepaubar.

superpetrolier n.m. (mar.) Nau-cistèrna de granda dimension per lo transpòrt dau petroli. Sin.: **supertanker** (angl.).

superplastic, a adj. Que possedisce la propietat de superplasticitat.

superplasticitat n.f. Proprietat qu'an d'unu materiaus, dins de condicions donadi, de subir de desformacions importanti (200 à 2000 per 100) sensa si rompre.

superposicion n.f. Accion de superpauar, de si superpauar; ensèm de causas superpauadi.

superpotença (-ència) n.f. País considerat coma una granda potença mondiala. Var.: **sobrepotença**.

superproduccion n.f. Film realisat embé de mejans financiers e materials foarça importants.

superprofiech n.m. Sobreprofiech.

supersonic, a adj. Que la sieu velocitat es superiora à-n-aquela dau son. Contr.: **subsonic**.

superstar n.f. Vedeta foarça celèbra.

supersticion n.f. 1. Deviacion dau sentiment religiós, fondada sobre la paur ò l'ignorança, e que prèsta un caractèr sacrat à d'uni practicas, obligacions, etc. 2. Credença à divèrs presatges tirats d'eveniments que si produon d'azard, à divèrs eveniments de la vida de cada jorn (un objècte rot, lo nombre tretze, passar sota una escala, rescontrar un cat negre, etc.).

supersticiós, oa adj. e n. Que cretz à d'influèncas ocults, sobrenaturali e a paur dei sieus efèctes. ◆ adj. Que tèn de la supersticion: *Una paur supersticioa*.

supersticiosament adv. D'un biais supersticiós.

superstructura n.f. 1. (constr.) Construccion elevada en dessobre d'una altra. ◇ (mar.) Construccion plaçada sus lo poant superior e que s'estende d'un bòrd à l'autre. ◇ (per ext.) Tot cen que si sobrepaubar à quauqua ren que li sièrve de basa. 2. (c. de f.) Lo tot dei installacions dau caractèr especificament ferroviari. 3. (filos.) Dins

l'analisi marxista, ensemble format per lo sistema politic (aparelh d'Estat) e lo sistema ideologic (juridic, escolari, cultural, religiós), que repaua sobre una basa economica donada, ò *infrastructura*. Var.: **superestructura**.

supertanker n.m. (angl.) Superpetrolier.

supervisaire, airtz n. 1. Persona que supervisa. 2. (inform.) Programa encargat, dins un sistema d'esplecha, de contrarotlar l'ncadenament e la gestion dei procèsus.

supervisar vt. Contrarotlar e revisar un trabalh fach, sensa intrar dins lu detalhs.

supervision n.f. Contraròtle qu'un supervisaire exercisse.

supervuèch adj. e n.m. (cín.) Format de film amator, superior au modèl corrent de vuèch millimètres. Var.: **super-8**.

súpia n.f. Súpia.

supin n.m. (gram.) Forma nominala dau vèrbo latin.

supinacion n.f. (fisiol.) Movement de rotacion de l'avantbraç que plaça la pauma de la man en avant e lo gròs det à l'exterior; posicion de la man après aquesto movement (per op. à *pronacion*).

supinator adj. e n.m. (anat.) Si di dei muscle que determinon la supinacion.

suplantacion n.f. Accion de suplantar.

suplantar vt. 1. Escartar quauqu'un de la plaça qu'ocupa per si substituir à-n-eu: *Suplantar un rival*. 2. Remplaçar, eliminar quauqua ren: *L'automobila non a suplantat lo tren*.

suplement n.m. 1. Cen que si vèn ajustar à quauqua ren per lo completar, lo melhorar, etc. ◇ *En suplement*: En mai de cen qu'es normal, prescrich, indicat. 2. Soma pagada en mai per obtenir quauqua ren que non èra previst dins lo prètz inicial. 3. (mat.) *Suplement d'angle*: Angle qu'a per mesura aquela d'un angle plat diminuida d'aquela de l'angle donat.

suplementari, ària adj. 1. Que sièrve de suplement, que constitue un suplement, qu'es fach en suplement. ◇ *Oras suplementari*: Oras de trabalh qu'una persona fa en là dau sieu orari normal. ◇ (c. de f.) *Tren suplementari*: Tren que dobla un tren regulier ò facultatiu sus tot ò partida dau sieu percors. 2. (mat.) *Angles suplementaris*: Angles que la soma dei sieu mesuras es aquela d'un angle plat. 3. (mús.) *Linhas suplementari*: Pichini linhas traçadi en dessota ò en dessobre de la portada, que perméton de plaçar de nòtas.

suplença n.f. Fach d'èstre suplent, de remplaçar quauqu'un.

suplent, a adj. e n. Que suplisse quauqu'un, que lo remplaça dins una foncion sensa èstre titulari. Sin.: **remplaçant**.

supletiu, iva adj. e n.m. Si di de militaris autoctònes engatjats temporariament en complement de tropas regulieri. ◇ adj. Que completa, suplisse.

supletòri, òria adj. (dr.) Que sièrve en suplement, per suplir l'insufisença de pròvas.

súplica n.f. Suplica.

suplica n.f. Demanda escricha per obtenir una gràcia, una favor. Var.: **súplica**.

suplicacion n.f. Preguiera facha embé isistença e somission.

suplicant, a adj. e n. Que suplica, implòra.

suplicar vt. (*supliqui*) Demandar embé insitença: *Ti supliqui de mi crèire*.

suplici n.m. 1. (dr.) Pena corporala ordenada per arrèt de justícia. ◇ *Lo darrier suplici*: La pena de moart. 2. Sevicis corporal, torturas. 3. Dolor fisica violenta e insuportabla: *Aqueu mau de tèsta es verament un suplici*. ◇ *Èstre au suplici*: Sofrir terriblament. ◇ *Suplici de Tantal*: Sofrença qu'una persona patisse quora non pòu satisfaire un desidèri que lo sieu objècte es à la sieu portada. 4. Cen que si pòu dificilament suportar: *Aquela charradissa es un suplici*.

supliciar vt. (*suplici*, classic *suplícii*) 1. (lit.) Liurar quauqu'un au suplici ò l'executar. 2. Faire subir una sofrènça morala: *Lo remordiment lo supliciava totjorn de mai*.

supliciat, ada adj. Persona qu'a subit ò que subisse un suplici.

suplir vt. (*suplissi*) 1. Remplaçar, assegurar una suplença. 2. *Suplir una insufisença*: Li remediar.

supoart n.m. 1. Cen que supoarta, sostèn quauqua ren. ◇ *Supoart publicitari*: Mèdia quau que sigue (premsa, television, afichatge, etc.) considerat dins la sieu utilisacion per la publicitat. 2. (inform.) Tot mitan material susceptible de reçaupre una informacion, de la veicular ò de la conservar. 3. (arald.) Figura d'animau plaçada à costat de l'scut e que sembla lo suportar. 4. Subjectile, en pintura. 5. (amt.) *Supoart d'un vector*: La drecha associada à-n-aquesto vector. Var.: **supòrt**.

supòner vt. Supauar.

suponible, a adj. Supauable.

supòrre vt. Supauar.

supòrt n.m. Supoart.

suportablement adv. D'un biais suportable.

suportable, a adj. Que si pòu suportar.

supportaire, airtz n. Partidari d'un concurrent ò d'una equipa qu'encoratja exclusivament. Var.: **supporter** (angl.).

suportar vt. (*supoarti*) 1. Sostèner, portar per dessota per empachar de tombar. 2. Endurar embé paciença, coratge (cen qu'es penós): *Suportar un auvari*. 3. Tolerar la presença, l'actituda de (quauqu'un). 4. Pilhar en carga: *Suportar lu fres d'un procès*. 5. Resistir à (una espròva, una accion fisica): *Suportar la calor, suportar un examèn aprefondit*. 6. (espòrts) Sostèner, encoratjar (un concurrent, una equipa).

suposicion n.f. 1. Accion d'admetre per ipotèsi; l'ipotèsi en ela-mema. 2. (dr.) *Suposicion d'enfant*: Infraccion que consistisse à atribuir un enfant à una frema que non es sa maire.

supositòri n.m. (med.) Medicament solide, generalament de forma conica ò ovoïda, que s'administra per introduccion rectala.

supòst n.m. Complici dei marridi intencions de quauqu'un. ◇ *Supòst de Satan*: Demòni, persona que fa lo mau.

supporter n. (angl.) Suportaire, suportairitz.

supra adv. (lat.) Mai aut, aquí sobre. Contr.: **infra**.

supraconduccion n.f. (fis.) Fenomène presentat per d'unu metals, aliatges ò ceramicas que la sieu resistivitat devèn esquasi nulla en dessota d'una temperatura donada.

supraconductor, tritz adj. e n.m. Que presenta lo fenomène de supraconduccion.

supraconscient, a adj. Si di de l'estat superior de la consciença. Contr.: **infraconscient**.

supranacional, a adj. Plaçat en dessobre dei institucions de cada nacion. Var.: **supranacionau**.

supranacionalitat n.f. Caractèr de cen qu'es supranacional.

supranacionau, ala adj. Supranacional.

suprasegmental, a adj. (fon.) Si di dei elements prosodics coma l'accent, l'intonacion e lo ritme, qu'afecton li unitats mai lòngui que lo fonema. Var.: **suprasegmentau**.

suprasegmentau, ala adj. Suprasegmental.

suprasensible, a adj. En dessobre dei sens; que non pòu èstre sentit.

supraterrèstre, a adj. Relatiu à l'en-delà.

supraxillar(i), a (-ària) adj. (bot.) Plaçat en dessobre de l'aissèla dei fuèlhas. Contr.: **infraxillar(i)**.

supremacia n.f. 1. Situacion dominanta que conferisse una autoritat incontestada. 2. Superioritat, preeminença de quauqu'un, de quauqua ren sobre lu autres: Exercir una supremacia intellectuala.

suprematisme n.m. 1. Egeonisme. 2. Teoria e practica dau pintre Malevitch e dei sieus seguidors.

suprematista adj. e n. Dau suprematisme; que n'es partidari. Sin.: **egemonista**.

suprème n.m. (mat.) Bòrna superiora.

supremum n.m. (mòt latin) (mat.) Bòrna superiora.

supression n.f. Accion de suprimir. ◇ (dr.) *Supression d'enfant*: Infraccion que consistisse à faire disparèisser la pròva d'existença d'un enfant, sensa necessariament atemptar à la sieu vida. ◇ (dr.) *Supression d'estat*: Crimi que consistisse à rendre impossibla la pròva de l'estat civil d'una persona.

suprimer vt. Suprimir.

suprimir vt. (*suprimissi*) 1. Metre un tèrme à l'existença de: *Suprimir un emplec*. 2. Levat quauqua ren à quauqu'un: *Suprimir à quauqu'un lo sieu permès de menar*. Var.: **suprimer**. 3. Si desbarrassar de quauqu'un en lo tuant. ◆ **si suprimir** v.pr. Si suicidar.

supuracion n.f. Produccion de postema. Sin.: **fruc**.

supurant, a adj. Que supura; supuratiu.

supurar vi. Produre de postema.

supuratiu, iva adj. Relatiu à una produccion de postema; supurant.

suputacion n.f. Accion de suputar.

suputar vt. (lit.) Evaluar indirectament una quantitat per lo calcul d'uni donadas; calcular.

sural, a adj. (anat.) Dau boteu. Var.: **surau**.

surau, ala adj. Sural.

surbent, a adj. Qu'a lo poder de surbir. Var.: **absorbent**.

surbir vt. (*subissi*) Acceptar sensa renar (quauqua ren de desagradiu, d'umiliant): *Surbir amar e escupir doç*.

surbit, ida adj. Engolit, absorbit.

surdimitat n.f. Estat dau sordemut. Var.: **sordemutat**.

surditat n.f. Sorditge.

surrogacion n.f. Accion religioa que si fa en mai d'aqueli obligatòri.

surrogatòri, òria adj. Relatiu à la surrogacion.

surf n.m. (mòt angl.) 1. Espòrt que consistisse à si mantenir en equilibri sus una planca portada per un franhent. 2. *Surf dei neus*: Davalada d'una penda cubèrta de neu sus una planca especiala. 3. Planca que permete de practicar un d'aquesu espòrts.

surfaça n.f. Susfàcia.

surfacic, a adj. Surfacic.

surfaire, airtz n. Persona que practica lo surf. Var.: **surfista**.

surfar vi. 1. Faire de surf. 2. (inform.) Navigar.

surfista n. Surfaire, surfairitz.

surgidor n.m. Ancoratge.

surgiment n.m. Fach de surgir.

surgir vi. (*surgissi*) 1. Aparéisser bruscamet, en s'abrivant, en sortant, en s'enuçant. 2. Si manifestar bruscamet: *De dificultats que surgisson*.

suricat n.m. Pichina mangosta omnivòra dei zònas mièg aridi d'Àfrica australa.

surion n.m. Serion.

surjeccion n.f. (mat.) Aplicacion surjectiva.

surjectiu, iva adj. (mat.) *Aplicacion surjectiva*: Aplicacion de E dins F tala que tot element de F a au manco un antecedent dins E.

surrenal, a adj. e n.f. Glàndola ò capsula surrenala ò surrenala, n.f.

survelhança n.f. Susvelhança.

survelhant, a n. Susvelhant.

survelhar vt. Susvelhar.

sus prep. Indica: 1. La posicion superiora, que sigue embé contacte ò sensa contacte; la situacion à la susfàcia de quauqua ren: *Lo libre es sus la taula*. 2. Lo ponch d'aplicacion ò de destinacion; la localisacion: *Si metre un capeu sus la tèsta*. 3. Lo ponch considerat: *Escriure sus un subjècte determinat*. ◆ (loc.) *En sus*: En aut.

susada n.f. Murmur, fach de marmotejar.

susaire, airtz n. Que marmoteja.

susar vi. Marmotejar.

susceptibilitat n.f. 1. Disposicion à pilhar mau li cauas troup facilament. 2. *Susceptibilitat magnetica*: Rapoart de l'aimantacion producha dins una substança au camp magnetic que la produch.

susceptible, a adj. 1. Capable de reçaupre de qualitats, de subir de modificacions, de produrre un efècte, d'acomplir un acte: *Es susceptible de faire de progrès rapidament*. 2. Que s'ofensa facilament.

suscitar vt. Far nàisser, provocar l'aparicion de: *Suscitar l'admiracion*.

susfàcia n.f. 1. Partida, faça exteriora d'un còrs, d'un liquide. ◇ *Faire susfàcia*: Emergir, sortir de l'aiga, en parlant d'un sotamarin; sortir de l'aiga à l'ària liura per respirar. ◇ (fig.) *Tornar faire susfàcia*: Tornar conóisser la fama après un periòde escur; recobrar li sieu foarças, la santat ò la fortuna après un periòde de malautia ò d'embarràs. 2. Tota estenduda importanta, plana ò non. ◇ *Granda susfàcia*: Supermercat. 3. (mat.) Lo tot dei ponchs de l'espaci que li sieu coordenadas vèrion en foncion de doi paramètres. ◇ *Susfàcia algebrica*: Ensemble de ponchs de l'espaci que li sieu coordenadas son solucions d'una equacion algebrica. 4. Estenduda plana; mesura d'aquesta estenduda. ◇ (dr.) *Susfàcia corregida*: Element de calcul dei fits dei locals d'abitacion, que tèn còmpte de la situacion e de la comoditat d'un lotajment per rapoart à la sieu susfàcia reala. 5. Exterior, apareença dei cauas. Var.: **surfaça**.

susfacic, a adj. 1. Que pertòca una susfàcia. 2. Si di d'una grandor reportada à l'unitat de susfàcia. 3. Qu'es situat en susfàcia. Var.: **surfacic**.

susilhon, a n. Persona ronhoa, que si planhe.

suspectar vt. (*suspècti*) Aver de dubis, tenir per suspècte. Var.: **sospechar, sospectar**.

suspectable, a adj. Que pòu èstre suspectat. Var.: **sospechable**.

suspectós, oa adj. Que manifèsta de suspicion. Var.: **sospechós, sospectós**.

suspècte, a adj. 1. Qu'inspira de sospièch, de dubi: *Una testimoniança suspècta*. ◇ *Suspècte de*: Qu'es sospechar de, que merita d'èstre sospèchat de. 2. Que la sieu qualitat non es segura: *Un vin suspècte*. Var.: **sospècte**. ◆ adj. e n. Que la polícia considèra coma l'autor possible d'una infraccion, d'un crimi: *Interrogar un suspècte*.

suspenda n.f. 1. (mar.) Cadena, còrda fixats à un aubre e que sostènon una vèrga en lo sieu mitan. 2. Cadun dei cables que religa l'arnesc d'un paracaduda à la vela. 3. Caduna dei còrdas que religa la nacèla au filet d'un balon.

suspendre vt. 1. Fixar en autessa e laissar pendre: *Suspendre un saussisson per lo faire secar*. Interrompre per quauque temps, diferir. 3. Enebir per un temps: Suspendre una publicacion. 4. Retirar per un temps li sieu foncions à (quauqu'un). ◇ Castigar un esportiu en l'empachant de jugar per un temps donat, per un nombre de partidas donat. Var.: **sospendre**.

suspendut, uda adj. 1. Mantengut per la partida auta, mé la partida bassa que demòra liura. ◇ (geogr.) *Valada suspenduda*: Valada segondària que la sieu confluença mé la valada principala es marcada per una foarta accentuacion de la penda. 2. Qu'es en suspens. 3. Si di

d'una veitura que lo sieu còrs poarta sus un sistema elastic interpauat. Var.: **suspendut**.

suspens adj. e n.m. 1. (dr. canon) Si di d'un clergue que subisse una suspensa. 2. *En suspens*: Non acabat, que la sieu solucion non es estada trovada: *Laissar un affaire en suspens*. 3. Moment d'un film, d'una òbra literària, que l'accion tèn l'espectador, l'auditor ò lo legèire dins l'aspèra angoissada de cen que si pòu produrre après.

suspensa n.f. (dr. canon) Pena qu'enebisse à un clergue l'exercici dei sieu foncions: *Un clergue en suspensa*.

suspension n.f. 1. Accion de suspendre, d'estcar, de fixar en autessa e de laisser pendre. 2. Lo tot dei organes qu'assegúron la ligason entre un veïcule e li sieu ròdas, per amortir lu còups deuguts ai inegalitats de la susfàcia de rotlament. 3. Luminari suspendut au plafond. 4. (fis.) Estat d'un solide foarça dividit, mesclat à la massa d'un lisuide sensa dissolucion. 5. (geogr.) Mòde de transpoart dau material detritic per un fluide (ària, aiga), dins lo quau si mantèn sota l'influença de foarças ascencional. 6. Cessacion momentanea, arrèst: *Suspension d'un travalh*. ◇ (mil.) *Suspension d'armas*: Cessacion concertada e momentanea dei combats. 7. *Ponchs de suspencion*: Signe de puntuacion (...) qu'indica que l'enonciat es interrot per una rason quala que sigue (convenença, emocion, reticença, etc.). 8. Interdiccion temporària, per mesura disciplinària, d'exercir una activitat ò una profession. ◇ (espòrts) Castic que consistisse à enebir à un esportiu de participar à una competicion per un nombre de partidas donat, per un temps donat: *Una suspension de sièis mes*. Var.: **suspension**.

suspensiu, iva adj. Que suspende l'execucion d'un jutjament, d'un contracte. Var.: **sospensiu**.

suspensor adj. m. (anat.) Que sostèn.

suspensor n.m. (bot.) Organe de la grana en formacion, que fa intrar l'embrion dins lu teissuts nutritius.

suspensòri n.m. Bendatge destinat à sostenir un organe, en particulier lu testicules.

suspicion n.f. 1. Accion de tenir quauqu'un per suspècte; fach de si maufidar de quauqu'un, sospièch. 2. (dr.) *Suspicion legitima*: Paur qu'un plaidejaire pòu provar de vèire lo sieu procès jutjat embé parcialitat per un tribunal, e que, s'es reconnoissuda fondada, pòu menar à remandar lo procès davant un autre tribunal.

susplaça n.m. *Faire de susplaça*: Dins una espròva de velocitat ciclista, restar en equilibri, immobile, per s'abrivar dins la posicion melhora; per ext., non anar de l'avant.

suspubian, a adj. Que si tròva mai aut que lo pubís.

sussuradís n.m. Murmur.

sussurrar vt. e vi. Murmurar.

sustentacion n.f. 1. Estat d'equilibri d'una aeronau. ◇ *Plan de sustentacion*: Ala d'un avion. 2. *Poligòne de sustentacion*: Corba barrada, convèxa, que contèn toi lu ponchs per lu quaus un còrs solide repaia sus un plan orizontal. 3. *Sustentacion magnetica*: Estat d'un còrs mantengut à una corta distança en dessobre d'una

susfàcia e sensa contacte ensèm m'ela, gràcias à un camp magnetic. 4. (anc.) Sustentament.

sustentament n.m. (anc.) Accion de sostenir li foarças d'un malaut, d'un convalescent, au mejan dei aliments que li convèn per aquò. Var.: **sustentacion**.

sustentar vt. Noirir, entretenir li foarças au mejan d'aliments. ◆ **si sustentar** v.pr. Si noirir.

susvelhança n.f. Accion de susvelhar: *Exercir una susvelhança activa*. ◇ *Sota la susvelhança de*: En estent susvelhat per. Var.: **survelhança**.

susvelhant, a n. 1. Persona encargada la susvelhança d'un luèc, d'un servici, d'un grope de personas: *Una susvelhanta de preson*. 2. Persona encargada de la susvelhança e de la disciplina dins un establiment d'ensenhament. Var.: **survelhant**.

susvelhar vt. 1. Observar atantivament per contrarotlar. 2. Èstre atentiu à s'ocupar de: Susvelhar la sieu santat. Var.: **survelhar**.

sutra n.m. Cadun dei tèxtos que, dins lo bramamisme e lo bodisme, recàmpon, de còups que li a sota forma d'aforismes corts, li règlas dau ritual, de la morala, de la vida quotidiana. Grafia sabenta: **sūtra**.

sutura n.f. 1. (cir.) Operacion que consistisse à cordurar li labras d'una plaga. 2. (anat.) Articulacion dentelada de doi oàs. 3. (bot.) Linha de soudadura entre li carpèlas e lo pistil. 4. (zool.) Linha d'insercion dei parets transversali sus li parets de la gruèlha dei nautiles, dei amonitas.

sutural, a adj. Relatiu à una sutura, ai suturas. Var.: **suturau**.

suturar vt. (cir.) Faire una sutura.

suturau, ala adj. Sutural.

suve n.m. Varietat de rore, que la sieu rusca s'emplega per faire de taps, d'isolacion, etc. Var.: **súver, súvera**.

súver n.m. Suve.

súvera n.f. Suve; sóvera.

Sv Simbòle dau sievert.

swing n.m. 1. En bòxa, còup portat lateralament en balançant lo braç. 2. Biais d'executar lo jazz, que consistisse en una distribucion típica dei accents, que dona un balançament ritmic vivent e sople.

swingar vi. (*swingui*) Cantar ò jugar embé swing, aver lo swing.

syrah n.m. Socatge roge cultivat per faire de vins (especialament li Costieras de Ròse).

T

t letra de l'alfabet (te).

T Simbòle dau tesla.

T Simbòle dau prefixe *tera-*.

Ta Simbòle dau tantal.

ta adj. poss. f. Marca l'apartenença à la segonda persona m'un nom de parentat pròcha: *Ta maire*.

T.A.B. Sigla per lo vaccin còntra la tifoïda e li paratifoïdas A e B.

tabac n.m. 1. Planta annuala ò vivaça, que la sieu espècia principala es cultivada per li sieu fuèlhas riqui en nicotina (Família dei solanaceas). 2. Fuèlhas de tabac secadi e alestidi, s'aspiron per lo nas ò si mastégon. 3. Negòci que vende de tabac. ◆ adj. inv. D'una color brun ros quefa pensar à-n-aquela dau tabac secat. Var.: **tabat** (forma lengadociana e gascona, m'ai sieus derivats).

tabacaire, airtz n. Persona que cultiva lo tabac. Var.: **tabataire**.

tabacar vi. (*tabaqui*) 1. (mar.) Brandar. 2. Pilhar e aspirar de tabac per lo nas. Var.: **tabatar**.

tabacomania n.f. Abús de tabac.

tabacon n.m. Persona que tabaca. Var.: **tabaton**.

tabacòsi n.f. Pneumoconiòsi causada per l'inalacion de pòuveras de tabac, observada dins lu obriers que manéjon lo tabac.

tabagia n.f. Luèc dont s'es totplen tubat, qu'es clafit de fum ò que consèrva l'odor dau tabac.

tabagic, a adj. Relatiu au tabagisme.

tabagisme n.m. Intoxicacion cronica per lo tabac.

tabalòri adj. e n.m. Niais, nèsci.

tabaquier, a n. Persona que vende de tabac. Var.: **tabatier, tabaquin**.

tabaquiera n.f. 1. Luèc plantat de tabac. 2. Pichina boita per lo tabac. 3. *Fenèstra à tabaquiera* ò *tabaquiera*, n.f.: Fenèstra dins un solier que comprèn un encastre inclinat coma la partida de la teulada dont es adaptat e que si barra m'un abatent vitrat. Var.: **tabatiera**.

tabaquin, a n. Tabaquier.

tabard n.m. Manteu que si portava sobre l'armadura, à l'Atge Mejan. Var.: **tabarro** (it.).

tabarro n.m. (it.) Tabard.

tabasco n.m. 1. Nom mexican d'una raça de feas. 2. Saussa especiada, à basa de piment roge, de vinaigre e de sau (marca depauada).

tabassada n.f. Bastonada; rosta. Sin.: **enflada, frusta**.

tabassar vt. Donar una rosta à.

tabat adj. e n.m. Tabac.

tabataire, airtz n. Tabacaire.

tabatar vt. Tabacar.

tabatiera n.f. Tabaquiera.

tabaton n.m. Tabacon.

T.A.B.D.T. Sigla per lo vaccin còntra la tifoïda, li paratifoïdas A e B, la difteria e lo tetanòs.

tabela n.f. Taula, tableu.

tabelari, ària adj. Si di de l'impression que si faía mé de plancas gravadi sus de boascs de fieu, denant de l'invençion dei caractèrs mobiles.

tabelion n.m. (anc.) 1. Foncionari encargat de metre en gròssa lu actes que lu notaris n'en dreïçàvon li minutas. 2. Oficier public que jugava lo ròtle de notari dins li juridiccions subaltèrni.

tabernacle n.m. 1. (relig. ebraïca) Santuari barrutlaire que contenia l'arca d'aliança dont èron depauadi li Taulas de la Lèi fins à la construccion dau Temple de Salomon. ◆ *Fèsta dei tabernacles*: Fèsta liturgica judiva celebrada en auton. 2. (relig. cat.) Armari pichin plaçat sus l'autar dins la paret dau còr d'una glèia, destinat à conservar l'eucaristia.

tabèrt n.m. Baceu.

tabes n.m. Afeccion d'origina sifilitica que tòca la mesolha espinala, e caracterisada per una bassa de la coordinacion motritz e de dolors violenti.

tabescença (-ència) n.f. Fach de maigrir rapidament e totplen en rason d'una afeccion nervioa.

tabescent, a adj. Que maigrisse.

tabetic, a adj. e n. Relatiu au tabes; que sofrisse de tabès.

tabific, a adj. 1. (med.) Que provòca una perda de pes importanta, eventualament mortala, deuguda à la malautia. 2. (fis.) Que favorisa la combustion.

tablà n.m. (indi *tablā*) Instrument de música à percussion d'Índia, compauat d'un tamborn m'una pèu e d'una pichina timbala.

tablar vi. *Tablar sobre*: Comptar sobre.

tablatura n.f. Notacion musicala que lo sieu principi repaua sobre l'utilisacion de chifras e de letras qu'indícon l'emplaçament dei dets sus l'instrument. Var.: **tauladura**.

tableta n.f. (inform.) Tauleta.

tableu n.m. 1. Paneu mural m'un revesitment negre ò vèrd, sus lo quau s'escrivia mé de greda, espec. dins li escòlas. ◆ *Tableu blanc*: Tableu sintetic sus lo quau s'escrivi m'un gredon escafabable. 2. Supoart mural plan destinat à reçaupre d'informacions, d'anoncis, d'inscripcions, etc.: *Tableu d'afichatge*. ◆ *Tableu de bòrd*: Lo tot dei aparelhs de contraròtle plaçats davant lo pilòt ò lo menaire, per li permetre de surveilhar l'anar dau sieu veïcule; lo tot dei informacions, estadisticas e grafics, que perméton dins una empresa de verificar lo boan foncionament dei diferents servicis. 4. Ensèm que comprèn l'aparelhatge que comanda de dispositius electricis. ◆ *Tableu de contraròtle*: Lo tot dei aparelhs de comanda, de mesura, de reglatge e de seguretat d'una màquina ò d'una installacion completa. 5. (mar.) Partida plana e esquasi verticala de l'arrier d'una nau. 6. Dins d'unu juècs de sòus, emplaçament dont lu jugaires plaçon

la sieu escomessa. ◇ *Jugar sus doi tableaux*: Si reservar d'avantatges dei doi costats, quau que sigue lo vencedor. 7. Òbra picturala executada sus un supoart independent (paneu de boasc, tela tenduda sus un encastre), generalament presentada dins un quadre. ◇ *Tableu d'autar*: Pintura enquadrada plaçada en dessobre e en arrier de l'autar dins una glèia. ◇ *Tableu de cavalet*: Tableau de pichini dimensions. ◇ *Tableu vivent*: Grope de personas immobili que representa una scena qu'evòca una pintura ò una esculptura. ◇ (fig.) *Li a una ombra au tableau*: Li a un element d'inquietuda dins una situacion que semblava favorabla. 8. Cen que s'ofrisse à la vista e provòca una impression; spectacle: *Un tableau esmovent*. ◇ *Tableu de caça*: Exposicion dei animaus abatuts gropats per espècias; lo tot dei avions enemics abatuts; (fam.) Lo tot dei conquistas amoroï de quauqu'un. 9. Descripcion oralà ò esricha qu'evòca una situacion: *Un tableau fidèle dei eveniments*. 10. (teatre) Subdivision d'un acte, marcada per un cambiament de decòr. 11. Lista que contèn d'informacions, de donadas, d'entresenhas dispauats d'un biais clar, sistematic ò metodic: *Tableu cronologic*. ◇ (farm.) Tableau A, B, C: Lista dont son repartidi li diferenti substanças farmaceutiqui velenoï emplegadi en terapeutica umana e veterinària (A: toxic; B: estupefaguent; C: perilhós). ◇ *Tableu d'avançament*: Lista, dreçada periodicament, dau personal civil ò militari d'una administracion ò d'un còrs, jutjat digne d'avançament. ◇ (anc.) Tableau d'onor: *Lista dei escolans melhors d'una classa*. ◇ *Tableu economic d'ensemble*: Tableau sintetic dei còmptes de la nacion, que fidura lo tot dei operacions que lu diferents agents efectúon. ◇ *Tableu dei operacions financieri*: Dins la comptabilitat nacionala, tableau que presenta li vias e mejans per lu quaus son messi en òbra li foants de financiament necessari. ◇ Lista dei membres d'un òrdre professional: *Tableu dei avocats*.

tabloïde adj. e n.m. Que lo sieu format es la mitan dau format abitual dei jornals, en parlant d'una revista.

tabó n.m. 1. (antrop.) Interdich de caractèr religiós que tòca un èstre, un objècte ò un acte en rason dau caractèr sacrat ò impur que li es atribuit. 2. Interdich de caractèr social e moral.

tabó adj. (dei doi genres) 1. Qu'es l'objècte d'un tabó, d'una interdiccion religioa. 2. Que non convèn d'evocar, en vertut dei convenenças socialis ò morali. 3. Que non si pòu criticar, metre en causa: *En França, l'unitat de la República es tabó*.

taboïsar (-izar) vt. Rendre tabó.

tabolet n.m. Especialitat libanesa, mesclum de blat concassat e de tomatis, verdura, cebas e fuèlhas de menta chaplat, mé d'òli d'oliva ò de suc de limon.

tabolh, a adj. Rústegue.

tabòr n.m. Còrs de tropas marroquin equivalent à un batalhon d'infantaria.

tabulacion n.f. 1. Ensèm dei dispositius que perméon d'arrestar automaticament ò manualament lo carri d'una màquina per escriure au començament dau paragrafe ò de colomna; utilizacion dau tabulator d'una màquina per escriure. ◇ (inform.) La mema foncion dins

un tractament de tèxto. 2. Operacion de messa en pàgina d'un imprimit que permete d'obtenir de disposicions en tableau: Tabulacion orizontala, verticala; caractèr de tabulacion). 2. (inform.) Calcul d'un ensèm de valors pilhadi per una foncion sus un interval donat quora una variabla vària per pas regulier.

tabular(i), a (-ària) adj. En forma de taula, plat.

tabulat n.m. Cnidari constructor, fossile dins lu terren primaris.

tabulator n.m. Dispositiu d'una màquina per escriure, d'un computador, que permete de retrovar immediatament e automaticament li memi zònas d'arrèst à cada linha.

tabulatritz n.f. Màquina que servia à esplechar li cartas perforadi.

tac onomatopea Bosin d'un còup sec.

taca n.f. 1. Marca naturala sus la pèu de l'òme ò sus lo pel dei animaus. ◇ (anat.) *Taca auditiva*: Zòna de l'utricule e dau sacule de l'aurelha intèrna., sensibla à la pesantor e ai acceleracions. ◇ (anat.) *Taca jauna*: Màcula. 2. Mancança de color, de lutz, d'ombra. 3. (astron.) Estructura temporària sombra sus lo disc dau Soleu. 4. Maca que bruta: *Una taca d'òli*. ◇ *Faire taca*: Causar un contraste, una marrida impression. ◇ *Faire taca d'òli*: S'espandir progressivament tot à l'entorn. 5. (lit.) Tot cen que vèn brutar l'onor, la reputacion.

tacar vt. (*taqui*) 1. Brutar en faguent una taca. 2. (lit.) Ternir, solhar: *Tacar una reputacion*.

tacar vt. (*taqui*) 1. Egalisar (l'autessa dei letras d'una forma tipografica) mé l'ajuda d'un tacon. 2. Procedir au tacatge dei fuèlhs de papier.

tacatge n.m. Accion de constituir de pilas de papier omogeneï avant li operacions d'impression, de copa ò de plegatge.

tacca n.f. Planta monocotiledonea dei país tropicals, que lo sieu tubercule fornisse una fecula alimentària.

tacet n.m. (mòt lat., *si taise*) (mús.) Silenci d'una partida.

tacit, a adj. Que non es formalament exprimit, ma qu'es sotentendut; implicit.

tacitament adv. D'un biais tacit.

taciturne, a adj. Que parla gaire, silenciós.

taciturnitat n.f. Caractèr taciturne.

taclar vt. Au balon, accion de blocar m'au pen l'accion de l'adversari e, mai especialament, en esquilhant m'un pen en avant, destinada à lo privar dau balon.

tacle n.m. Faire un tacle.

tacolar vt. Marcar de pichini tacas.

tacolat, ada adj. Marcat de pichini tacas. Sin.: **pigalhat**.

tacon n.m. 1. Pèça de teissut emplegada per tapar un trauc, una esgarradura dins un vestit. 2. Taquet.

taconable, a adj. Racomodable.

taconada n.f. 1. Accion de tapar un trauc, una esgarradura dins un vestit au mejan d'una pèça de teissut. 2. Accion de metre una sòla nòva à de soliers vièlhs.

taconar vt. 1. Tapar un trauc, una esgarradura dins un vestit au mejan d'una pèça de teissut. 2. Metre una sòla nòva à de soliers vièlhs.

tacòt n.m. Vièlha veitura.

tacte n.m. 1. (fisiol.) Sensacion producha per lo contacte mecanic d'un objècte mé la pèu e reçaupuda per li corpuscules de Meissner (contacte leugier) e de Vater-Pacini (pression). Sin.: **tocar**. ◇ *Ponch de tacte*: Ponch de la pèu dont si sente la sensacion dau tocar. 2. Sentiment delicat de la mesura, dei convenenças dins li relacions m'ai autres.

tactic, a adj. Relatiu à una tactica.

tactica n.f. 1. Art de dirigir una batalha, en combinant per la manòbra l'accion dei diferents mejans de combat e lu efèctes dei armas. ◇ Aqueu biais de combatre en eumeme pendent la batalha. 2. Lo tot dei mejans per obtenir lo resultat recercat.

tacticament adv. Conformament à una tactica.

tactician, a n.m. 1. Especialista ò teorician de tactica militària. 2. Persona qu'emplega de mejan abiles per obtenir lo resultat vorgut.

tactil(e), a adj. 1. Dau tocar: *Corpuscules tactiles*. 2. Si di d'un ecran de visualisacion que reagisse au simple contacte dau det.

tactilitat n.f. Possibilitat de sentir m'au sens dau tocar.

tactisme n.m. (zool.) Atraccion ò repulsion en rason de factors de l'environment, que provòcon una presa d'orientacion e una reaccion locomotritz dins li espècias animalis.

taekwondo n.m. Espòrt de combat d'origina coreana.

tael n.m. Anciana moneda chinesa.

tafanari n.m. (pop.) Cuu.

tafataire, airtz n. Persona que fa de tafatàs.

tafatàs n.m. Tela leugiera de seda ò de fibras sintetiqui.

tafiat n.m. Ratafiat.

tafofil(e), a adj. e n. Qu'a la passion dei cimentèris.

tafofilia n.f. Passion dei cimentèris.

tafurar vt. Preocupar.

tag n.m. 1. Inscricion, mai particulierament una signatura realisada m'una bomba de pintura. 2. (biol.) Etiqueta ajustada sus una proteïne per la poder purificar, seguir dins una analisi, etc. 3. Metadonada, mòt-clau ò tèrme associat ò assignat à d'informacion (per exemple un imatge, un article), que descriu una caracteristica de l'objècte e permete un recampament facile dei informacions que contènon lu memes mòts-claus.

tagalòg n.m. Lenga dau grope indonesian parlada ai Filipinas, dont es lenga oficiala.

tagre n.m. Vilan, pacanard; panto.

tai-chi n.m. Tai-chi-chuan.

tai-chi-chuan n.m. Gimnastica chinesa, constituïda d'un encadenament lent de movements, en foncion d'esquelas precis. Var.: **tai-chi**.

taiconoauta n. Espacionauta chinés.

taïfa n.f. Equipatge d'una nau. Sin.: **marinaria**.

taigà n.f. (mòt rus) Forèst de conifèrs que va esquasi sensa interrupcion dau nòrd d'Euràsia fins en Amèrica, au sud de la tondrà.

tailandés, esa adj. e n. De Tailàndia.

taire vt. Tàiser. ◆ **si taire** v.pr. Si tàiser.

tais n.m. Mamifèr plantigrade, omnivòre, comun dins lu boascs (Lòng de 70 cm, d'un pes de 20 kg, familha dei mustelides. Var.: **taisson**.

taisar vt. Tàiser. ◆ **si taisar** v.pr. Si tàiser.

tàiser vt. Var.: **taisar, taire**. ◆ **si tàiser** v.pr.

taisson n.m. Tais.

tahitian, a adj. e n. n.m. Lenga polinesiana parlada dins tota la Polinesia francesa.

tajine n.m. (de l'ar.) 1. Tròç de carn de fea, de volalha, ò lieumes cuèchs à l'estofada mé de cebas, de pebrons, de prunas, etc. (Coïna marroquina e tunisiana). 2. Recipient de tèrra dins lo quau si fa cuèira aqueu plat.

tal, a adj. Tau, tala.

tal, a n. Tau, tala.

talament adv. 1. (Marca l'intensitat) Foarça, totplen. 2. (Marca la consequença) *Talament ... que*: Au ponch que. Sin.: **tant**.

talamic, a adj. Relatiu au talamus.

talamus n.m. (anat.) Partida de l'encefale situada à la basa dau cerveu, qu'a un ròtle essencial dins la sensacion.

talat vt. Faire de macaduras à (de fruchs), macar.

talat(i), a (-ària) adj. Que cala fins ai talons, en parlant d'un vestit.

talaspic n.m. Genre de plantas erbaceas.

talassemia n.f. (med.) Emoglobinopatia ereditària, deuguda à la persistença d'una emoglobina de tipe fetal e caracterisada per una anèmia.

talassocracia n.f. (ist.) Estat que la sieu potença èra principalament contenguda dins la sieu mestresa dei mars.

talassofobia n.f. Paur de l'aiga.

talassoterapia n.f. Tractament au mejan de banhs d'aiga de mar e lu climas maritimes.

talc n.m. 1. Silicat natural de magnèsi, onchós e tendre, de textura lamelloa, que si tròva dins lu esquists cristallins. 2. Pòuvera d'aquesta substança.

talcat vt. (*talqui*) Metre de talc à.

talcos, oa adj. Que contèn de talc; qu'a l'aspècte dau talc.

talent n.m. 1. Anciana unitat de pes e de moneda. 2. Disposicion particuliera à faire quauqua ren. ◇ (espec.) Capacitat, don remirable dins lo camp artistic, literari: *Un autor de talent*. 3. Persona dotada d'una tala capacitat: *Ajudar un noveu talent à si faire conòisser*.

talent n.f. Fam, apetit.

talentàs n.m. (fam.) 1. Gròs talent. 2. Gròssa fam.

talenton n.m. (fam.) 1. Pichin talent. 2. Pichina fam.

talentós, oa adj. Qu'a de talent.

talentosament adv. Embé talent.

talèr n.m. Anciana moneda de pauc ò pron 29 g, originària de Boèmia (1525), pi emplegada coma unitat monetària dins lu país germanics fins au s. XIXⁿ.

talh n.m. 1. Còca, entalha. 2. Talha, accion de talhar: *Lo talh dei bèrris*. 3. Trencant (d'un coteu, d'una arma). Var.: **talhant**. ◇ *Passar au talh de l'espada*: Tuar. ◇ *Èrba dau talh*: Trescalan. 4. *Arribar à talh*: Arribar au moment oportun. 5. *Durbir lo talh*: Entamenar, èstre lo promier à faire quauqua ren. 6. *Èstre à talh*: Èstre abonat. 7. *Faire talh*: Faire crèdit.

talha n.f. 1. Accion de talhar: *La talha de la vinha*. ◇ Biaïes de talhar, biaïes donat à l'objècte talhat: *La talha en ròsa d'un diamant*. 2. (cir.) Cistotomia. 3. (min.) Chantier alongat que va de l'avant à l'encòup sus tota la sieu longuessa (per op. à *cambrà*). 4. (grav.) Incision de la planca que servirà à tirar una estampa. Trencant d'una espada. 6. (ist.) Impoast dirècte levada sus lu roturièrs, en França, sota l'Ancian Regime. 7. (mús., anc.) Tenòr. 8. Autessa dau còrs uman: *Una filha de granda talha*. ◇ *Èstre de talha à*: Èstre capable de. ◇ Grandessa e robustessa d'un animau: *Una vaca de bèla talha*. ◇ Dimension, grandessa de quauqua ren. ◇ De talha: *D'importança*. 9. Dimension estandard d'un vestit, d'un pareu de soliers, etc. 10. Partida dau còrs situada à la joncion dau torax e de l'abdomèn. ◇ Partida ajustada dau vestit que marca la talha d'una persona: *Talha bassa*.

talhable, a adj. (ist.) Èstre subjècte à l'impoast de la talha.

talhaboasc n.m. Persona que lo sieu mestier es de talhar de boasc. Sin.: **boscatier**.

talhacigarro(s) n.m. Copacigarro(s).

talhada n.f. Cotelada.

talhadís n.m. Boasc que si talha à intervals reguliers raprochats, constituït d'aubres de pichina dimension objetguts per regrèlhs de socas.

talha doça n.f. 1. Lo tot dei procediments de gravadura en vuèi sus metal, per op. à *talha en releu* ò *talha d'esparnha*. 2. Estampa obtenguda au mejan d'un d'aquels procediments.

talhador n.m. 1. Plateu sus lo quau si talha la carn. 2. (arquít.) Coronament motladurat dau còrs d'unu capiteus.

talhafèrre n.m. Burin.

talhafuèc n.m. (inform.) Parafuèc.

talhagredon n.m. Pichina aisina provedida d'una lama trencanta, que sièrve à talhar lu gredons.

talhaire, airtz n. 1. Persona que talha lu aubres. 2. Persona que fa de vestits sus mesura. Sin.: **sartre**. Obrier especialisat dins la talha de divèrs materiaus: *Talhaire de pèiras*. ◆ n.m. Vestit femenin constituït d'una gonèla e d'una vèsta assortida.

talhalegumes n.m. Aisina per talhar lu legumes. Var.: **talhalieumes**.

talhalieumes n.m. Talhalegumes.

talhamar n.m. (mar.) Pèça d'una nau que forma lo limit avant de la carena d'una nau.

talhament n.m. 1. Talha, accion de talhar. 2. Talhatge.

talhandaria n.f. 1. Fabricacion, comèrci dei aisinas fachi per taillar, decopar, etc. (secators, ciseus, etc.). 2. Aquesti aisinas.

talhandier, a n. Persona que fabrica d'articles de talhandaria.

talhant, a adj. Que talha ben, qu'es ben amolat.

talhant n.m. Trencant d'una lama.

talhapagant n. Contribuable.

talhapapier n.m. Copapapier.

talhapasta n.m. Copapasta.

talhapoarre n.m. Insècte ortoptèr que viu sota tèrra e fa de degalhs ai oarts.

talhar vt. 1. Copar, levar quauqua ren d'un objècte per li donar una forma: *Talhar un aubre*. ◇ *Talhar en pèças una armada*: La véncer completament. 2. Copar dins un teïssut li pèças necessari à la confeccion d'un vestit. 3. *Talhar un engranatge*: Usinar li sieu dents. ◇ *Màquina per talhar*: Màquina-autís facha per usinar li dents dei engranatges. 4. Liscar la susfàcia dau vèire au mejan d'una moala: *Talhar un cristal*. ◆ **si talhar** v.pr. S'atribuir quauqua ren: *Si talhar un empèri*.

talharia n.f. 1. Art de talhar lu cristals e li pèiras fini. 2. Obrador dont si fa aqueu trabalh.

talhat, ada adj. Qu'a una talha donada, qu'es bastit d'un biaïes donat: *Èstre talhat en Hercules*. ◇ *Èstre talhat per*: Èstre fach per, èstre apte à: *Èstre talhat per lo teatre*. ◆ adj. e n.m. (arald.) Si di d'un escut, dividit en doi partidas egalí per una diagonal, de l'angle senèstre dau cap à l'angle dèxtrè de la poncha.

talhatela n.f. Pasta alimenària d'origina italiana, en forma de corrèia.

talhatge n.m. Operacion d'usinatge que consistisse à levar de matèria au mejan d'una aisina que talha: *Lo talhatge dei engranatges*.

talhavent n.m. Falabrac.

talhent, a adj. Trencant.

talhent n.m. Trencant: *Lo talhent d'una lama*.

talheta n.f. Cotelet.

talhista n. Emplegat encargat de repartir la pesca entre lu membres dau sindicat dau comèrci de la merluça.

talhòla n.f. Cencha de lana lònga e larga que portàvon en particulier lu òmes de Provença.

talhon n.m. 1. Tròç: *Un talhon de pan*. 2. Rodèla (de limon, de portegal). ◇ Darna de peis. 3. *Talhon d'Adam*: Proeminença à la face anteriora dau coal, formada per lo cartilage tiroïde qu'es à l'entorn de la laringe.

talhonar vt. Copar à talhons.

taliban n.m. Membre d'un movement islamista militari afgan favorable à l'aplicacion integrala de la lèi coranica.

talidomida n.f. Tranquillisant abandonat en rason dei sieus efèctes teratogènes e emplegat unicament dins lo tractament de la lepra.

talion n.m. 1. Punicion identica à l'ofensa, qu'inspirèt la legislacion ebraïca. 2. *Lèi dau talion*: Lèi que demanda de castigar l'ofensa m'una pena dau meme òrdre.

talipòt n.m. Paumolier d'Índia dau Sud.

talisman n.m. 1. Objècte, imatge alestits ritualament per li donar una accion magica ò protectritz. 2. (lit.) Cen que si cretz dotat d'un poder magic, que deu portar fortuna.

talismanic, a adj. D'un talisman.

tallar vi. (agric.) Donar naissença à de talles.

tallatge n.m. Fach de tallar; formacion de talles dins una planta.

talle n.m. (agric.) Brot caracteristic dei gramineas que, après lo desvolopament dau pen prncipal, soarte dau colet dei raïç de la planta.

talli n.m. Metal blanc; element (Tl) de n° atomic 81 e de massa atomica 204,37.

tallofit n.m. *Tallofits*: Branca de vegetals, que n'en fan partida li algas.

tallofita adj. e n.f. Vegetal pluricellulari que lo sieu aparelh vegetatiu es constituït d'un talle, coma es lo cas dei algas, dei fonges, dei liquèns.

talmudic, a adj. Relatiu au Talmud.

talmudista n. Saberut judieu que s'entrèva de l'estudi dau Talmud.

talon n.m. 1. Partida posteriora dau pen de l'èstre uman. ◇ *Talon d'Aquiles*: Ponch deble de quauqu'un. 2. Partida posteriora dau pen dau cavau. 3. Partida d'una cauçada, d'un debàs, sobre la quala repaua la partida posteriora dau pen. 4. Extremitat à l'arrier d'un esquí. 5. Quinhon de pan; extremitat d'un cambajon. 6. Partida non destacabla d'un libret de chècs, de bilhets d'una lotaria, etc. 7. Cen que sobra dei cartas après distribucion à cada jugaire. 8. (mar.) Partida inferiora de la ròda de popa, que si restaca à la quilha. 9. (arquít. e arts dec.) Motladura convèxa en aut, concava en bas. 10. Salhida lo mai sovent parallelipipedica, sus una susfàcia destinada à servir d'aponteu ò de butada.

talonada n.f. 1. Au fotbòl, fach de jugar en picant lo balon m'au talon. 2. Au rugbi, dins la mesclada, fach de remandar lo balon en darrier m'au talon ò mé la façà intèrna dau pen.

talonaire, airtiz n. Au rugbi, jugaire plaçat au centre de la promiera linha de la mesclada e encargat de talonar lo balon.

talonar vt. 1. Au rugbi, dins la mesclada, fach de remandar lo balon en darrier m'au talon ò mé la façà intèrna dau pen. 2. Preissar dau talon ò de l'esperon: *Talonar un cavau*. 3. Seguir de pròche; percaçar. ◆ vi. (mecan.) En parlant de doi organes mecanics, intrar en contacte en de zònas que normalament non si deuríon tocar.

talonatge n.m. (espòrts) Accion de talonar lo balon.

talonear vt. (*taloneï*) Talonar.

talonet n.m. Taloneta.

taloneta n.f. 1. Partida de l'arrier de la cauçada, à l'entorn de l'arrier dau pen. 2. Garnidura plaçada au dedintre de la cauçada, sota lo talon dau pen. 3. Pèça cordurada au dedintre en bas dei braias per evitar que si frúston. Var.: **talonet**.

taloniera n.f. Ala que Mercuri, messatgier dei dieus, portava ai talons.

talòssa n.f. Pichina placa qu'una dei sieu façes es provedida d'una manelha, que siève à estendre lo gip ò lo ciment sus una paret, un plafond. Sin.: **planela**.

talossar vt. (*talòssi*) Estendre au mejan d'una talòssa.

taluga n.f. Carida.

talús n.m. 1. Terren en penda; riba. ◇ *Talús continental*: Penda que limita vèrs l'ocèan lo plateau continental. ◇ *Talhar en talós*: Oblicament. 2. (constr.) Obliquitat donada à la façà exteriora d'un barri, quora la sieu basa es en avant de l'aplomb de la cima.

talussar vt. (constr.) Bastir m'un talús. Var.: **talutar**.

talussatge n.m. Accion de talussar.

talutar vt. Talussar.

talutat, ada adj. Provedit d'un talús accentuat, en parlant d'un barri.

tamanduà n.m. Animau vesin dau formiguer, ma plus pichin (50 cm de lòng).

tamarin n.m. 1. Tamarinier. 2. Fruch laxatiu d'aquest aubre.

tamarin n.m. Monina d'Amèrica dau Sud, vesina dau oistiti.

tamarinier n.m. Aubre cultivat dins li regions tropicali per lo sieu fruch (Família dei cesalpinaceas).

tamarís n.m. Aubrilhon dei fuèlhas pichini e dei pendons de flors ròsi, sovent plantat en Provença e pròche dei coastas. Var.: **tamarisc**.

tamarisc n.m. Tamarís.

tamarissiera n.f. Bosquet de tamarís.

tamazigh adj. e n. (inv. en genre) Cabile. ◆ n.m. Berbèr (lenga).

tambalear vi. (*tambaleï*) Tamborinar.

tambau n.m. Tamborn.

tambèn prep. e adv. Finda.

tamborn n.m. Tamborn.

tamborejar vi. Tamborinar.

tamborelear vi. (*tamborelei*) Tamborinar.

tamboret n.m. Sèti sensa dossier ni braç.

tambornet n.m. Pichin cercle de boasc tendut d'una pèu per jugar à d'unu juècs de bala.

tamborin n.m. Tamborn provençau mé doi pèus, dau fust lòng e estrech, batut m'una bagueta soleta.

tamborinada n.f. Accion de tamborinar; bosin fach en tamborinant. Sin.: **tamborinatge**, **tamborinament**, **tambornada**.

tambor(n)-major n.m. Sotoficier cap dei tamborns ò de la clica dins una música militària.

tamborinaire, airtiz n. Persona que fa de música m'un tamborin ò m'un tamborn.

tamborinament n.m. Tamborinatge.

tamborinar vt. 1. Batre dau tamborn; sonar lo tamborin. 2. Picar à còups repetits (sus quauqua ren): Tamborinar còtra la poarta. ◆ vt. 1. Sonar (una ària) m'un tamborn ò m'un tamborin, ò en imitant lo son dau

tamborn. 2. Anonciar au son dau tamborn. 3. Publicar, esparpalhar: *Tamborinar una nòva*.

tamborinatge n.m. Var.: **tamborinament**.

tamborn n.m. 1. Caissa cilindrica que lu sieus fonds son formats de doi pèus tendudi, qu'una es picada mé doi baguetas per n'en tirar de sons. 2. Persona que bate lo tamborn. 3. Cilindre sus lo quau es tenduda una estòfa que si vòu brodar m'una agulha. 4. (arquít.) Caduna dei assisas de pèira cilindriqui que compàouon lo fust d'una colomna. 5. Cilindre, de boasc ò de metal, sus lo quau s'enrotla lo cable d'un torn. 6. (tecn.) *Tamborn de fren*: Pèça circularia solidària de la pèça à frenar, e sus la quala s'exercisse lo fretament dau segment de fren. 7. Cilindre que poarta à la sieu periferia una graduacion que permete de mesurar una grandor per lectura, en façà, d'un indèx. 8. (inform.) *Tamborn magnetic*: Supoart de memòria d'unu computadors, format d'un cilindre metallic que la sieu susfàcia es recubèrta d'una jaça magnetica sus la quala si poàdon enregistrar d'informacions. 9. Construccion de plan circulari, elliptic, poligonal, etc., qu'exauça una copòla. 10. Obratge de fustaria barrat, m'una poarta ò mé de poartas, plaçat à l'intrada d'unu edificis per empachar lo vent ò lo frèi de li penetrar. Var.: **tambor**.

tambornada n.f. Tamborinament.

tambornar vi. Tamborinar.

tambussar vi. Picar (sobretot embé insistença): *Tambussar à una poarta*. Sin.: **tampinar**.

tàmia n.m. Pichin esquiròt d'Amèrica dau Nòrd, dau pel jaune palle regat longitudinalament.

tamiada n.f. Tamisada. Var.: **tamisada**, **tamiatge**.

tamiaire, airtitz n. Tamisaire, tamisairitz.

tamiar vt. (*tamii*) Tamisar.

tamiatge n.m. Tamisatge. Var.: **tamiada**.

tamier n.m. Planta comuna dins li baranhas, de la familha dei dioscoreaceas.

tamís n.m. 1. Encastre sus lo quau es tendut una ret pauc ò pron sarrada de metal, textile, crin, etc., per li passar de matèrias en grans, liquidi ò pulverulenti. Sin.: **criveu**. 2. Susfàcia de codatge d'una raqueta de tennis. 3. (c. de f.) *Movement de tamís*: Movement rapide d'un carriòlet à l'entorn dau sieu axe vertical.

tamisada n.f. Tamisatge. Var.: **tamiada**.

tamisaire, airtitz n. 1. Obrier, obriera que tamisa. 2. Aparelh, màquina per tamisar. Var.: **tamiaire**, **tamiairitz**.

tamisar vt. (*tamii*) 1. Passar quauqua ren dins un tamís per n'en separar d'elements. 2. Laisser passar de lutz en n'en diminuir l'intensitat. Var.: **tamiar**. Sin.: **crivelar**, **passar**.

tamisar vi. 1. Si sostenir en l'ària, m'ai alas estendudi, sensa movement aparent, en parlant d'un auceu. 2. Si desplaçar sota la soleta sollicitacion dau sieu pes e dei foarças aerodinamiqui, en parlant d'un planaire, d'un avion que lo sieu motor non fonciona.

tamisatge n.m. Accion de tamisar. Var.: **tamiatge**.

tamisaria n.f. Fàbrega de tamís.

tamisier n.m. Varietat de voltor (*Gyps fulvus*). Sin.: **voltràs**.

tamisier, a n. Persona que fa de tamís.

tamisier, a adj. Si di d'un auceu ò d'una aeronau que tamisa.

tamol, a adj. e n. Dei Tamols. ◆ n.m. Lenga dravidiana parlada essencialament en Índia e au Sri Lanka.

tampa n.f. Fòssa à caucina.

tampauc adv. (rare en niçard) Manco: *N'en voales pas? Ieu tampauc*. Var.: **atampauc**. Sin.: **nimai**.

tampico n.m. (de *Tampico*, poart mexican) Fibra vegetala tirada d'un agave dau Mexic, emplegada per faire de matalàs e de bròssas.

tampinar vi. Tambussar.

tampon n.m. 1. Gròs tap de matèria dura que sièrve à obturar un orifici. 2. *Tampon igienic* ò *periodic*: Dispositiu absorbent, lo mai sovent de viscòsa e eventuellement agrementat d'un vele de coton, inserit dins la vagina coma proteccion igienica per absorbir lo sang pendent li menstruacions. 3. (constr.) Placa, generalament de fonda, que sièrve per obturar un regard. 4. Cavilha de boasc ò de metal per la fixacion de vitz ò de claveus dins un barri. 5. Calibre cilindric lisc ò filetat, emplegat per la verificacion dei dimensions d'un trauc. 6. Pichina massa, generalament soplà, facha de teissut, de coton rotlat ò preissat, ò d'una altra matèria, emplegada per fretar una susfàcia, absorbir ò faire penetrar un liquide, etc.: *Tampon per recurar*, *vernich au tampon*. 7. (c. de f.) Dispositiu constiuit d'un plateau vertical provedit de moala, plaçat à l'extremitat dei veituras per amortir lu còups. 8. Cen qu si tròva entre doi foarças ostili, doi personas, doi gropes, e sièrve à diminuir lu efèctes d'una confrontacion. 9. (quim.) Substança, solucion que mantèn la constança dau pH, coma lo mesclum acide carbonic-carbonat dins lo sang. 10. Sin.: **estampadoira**.

tampona n.f. Manjalha. Var.: **tempona**. ◇ *Faire tampona*: Manjar à l'excès, bostifalhar.

tamponada n.f. (patol.) Accident ò compression dau coar, deugut à un escorrement pericardic.

tamponament n.m. (quim.) Accion de tamponar; lo sieu resultat.

tamponar vt. 1. Fretar (una susfàcia) au mejan d'un tampon. 2. Panar (m'un tampon, una matèria rotlada en tampon). 3. Preparar un barri en lo traucant e en li ficant un tampon, una cavilha. 4. Picar còtra quauqua ren embé violença. 5. (quim.) Dissòlver dins un liquide lu còrs necessaris per n'en faire una solucion tampon. ◆ **si tamponar** v.pr. Si picar dintre embé violença.

tamponar vi. Bostifalhar. Sin.: **bofegar**, **manjar à crepapança**.

tam-tam n.m. 1. Tamborn de boasc african que sièrve à transmetre de messatges ò à acompanhar de danças. 2. Gòng chinés de bronze martelat, dei bòrds leugierament auçats.

tamurè n.m. [tamu're] (mòt tahitian) Dança polinesiana à doi temps.

tan Simbòle de la tangenta.

tan n.m. Rusca de rore pulverisada que s'emplega per tanar li pèus. Sin.: **còncha**.

tana n.f. 1. Cavitat sota tèrra que sièrve de sosta ai bèstias sauvatgi: «*Quora parles dau lop, soarte de la tana*» (JB Toselli). 2. (lit.) Abitacion escura e miseroa. 3. Abitacion, luèc luènh de tot: *S'en tornar dins la sieu tana*.

tanada n.f. Rosta.

tanagra n.m. ò n.f. (arqueol., de *Tanagra*, vila grèga) Figurina policròma de tèrra cuècha, simpla e polida, producha à Tanagra.

tanair, airitz n. Persona que tana de pèus. Sin.: **curatier**.

tanar vt. 1. Transformar en cuer (la pèu naturala d'un animau) 2. (fig., fam.) Donar una rosta à.

tanaria n.f. Curataria.

tanat, ada adj. Qu'es estat alestit par tanatge. Sin.: **conchat**.

tanatge n.m. Còncha.

tanatologia n.f. Estudi dei signes, dei condicions, dei causas e de la natura de la moart.

tanatoplastia n.f. Lo tot dei pràcticas medicocirurgiqui efectuadi sobre lu cadavres ò li sobras cadaveriqui, destinadi à la sieu reconstruccion.

tanatopractor, tritz n. Persona que practica la tanatopraxia.

tanatopraxia n.f. Lo tot dei mejans mes en òbra per la conservacion dei còrs.

tanatòs n.m. (psican.) Pulsion de moart, dins Freud, per op. à *eròs*.

tanc n.m. (mil.) Carri d'assaut. Var.: **tank**.

tanca n.f. Aplant. Var.: **tancada**.

tanca n.f. 1. Arrèst, aplant. Var.: **tancada**. 2. Barra per barrar una poarta. 3. Poarta enclusiera.

tancada n.f. Aplant, arrèst. Var.: **tanca**.

tancar vt. (*tanqui*) Blocar; barrar una poarta. ◆ **si tancar** v.pr. S'arrèstar net.

tandèm n.m. 1. Bicicleta facha per èstre accionada per doi personas plaçadi una darrier l'autra. 2. Associacion de doi personas, doi gropes que travàlhon à una òbra comuna. 3. (anc.) Cabriolet descubèrt, atelat mé doi cavaus.

tangarà (ornit.) Passeron d'Amèrica dei colors vivi.

tangença (-ència) n.f. Estat ò proprietat de cen qu'es tangencial.

tangencial (a) adj. (mat.) Relatiu à la tangença, à la tangenta. ◇ (fis.) *Acceleracion tangenciala*: Projeccion dau vector acceleracion sus la tangenta à la trajectòria. Var.: **tangenciau**.

tangencialment adv. D'un biais tangencial.

tangenciau, ala adj. Tangencial.

tangent, a adj. 1. (geom.) Qu'a un ponch comun m'una corba ò m'una susfàcia, sensa la copar: *Drecha tangenta à un cercle*. ◇ *Plan tangent à una susfàcia en un ponch*: Plan que contèn li tangents à toti li corbas traçadi sus la susfàcia e que pàsson per aqueu ponch. 2.

(fam.) Qu'es au limit, leugierament en dessota dau niveu necessari per obtenir un resultat.

tangentia n.f. 1. (mat.) Posicion limit d'una drecha que passa per doi ponchs d'una corba, quora un dei ponchs d'interseccion s'avesina indefinidament de l'autre en restant sus aquela corba. ◇ *Tangentia à una susfàcia*: Tangenta à una corba quala que sigue traçada sus aquesta susfàcia. ◇ *Tangentia d'un angle ò d'un arc*: Quocient dau sinus per lo cosinus d'aquest angle ò d'aquest arc (simb. \tan ò tg). 2. (fam.) *Pilhar la tangentia*: S'esbinhar; desgatjar abilament la sieu responsabilitat.

tangerina n.f. Mandarina d'una varietat de la pèu roja.

tangibilitat n.f. Caractèr, estat de cen qu'es tangible.

tangiblement adv. D'un biais tangible.

tangible, a adj. 1. Perceptible per lo tocar. 2. Sensible, real: *Un signe tangible de boana volontat*.

tango n.m. Dança sociala originària d'Argentina, que si bala en cobla.

tangon n.m. (mar.) Pèça de boasc horizontala plaçada en defoara dau bastiment, perpendicularament, que sièrve à estacar una embarcacion, à arnejat de linhas, etc.

tangre n.m. Rústegue.

tanic, a adj. Que contèn de tanin.

tanin n.m. Substança amòrfa contenguda dins de nombrós vegetaus (rusca de rore, de castanhier, etc.), que rende li pèus imputrescibls, e que s'emplega dins la fabricacion dei cuers, en farmacologia e dins la fabricacion dei vins.

tanisar (-izar) vt. 1. Ajustar de tanin à (una pòuvera, un liquide, un vin).

tanisatge (-izatge) n.m. Accion de tanisar.

tank n.m. (angl.) Tanc.

tanker n.m. (angl.) Nau cistèrna.

tankista n. Tanquista.

tanleu adv. Sus lo còup, de tira. Var.: **atanleu**.

tanquista n. (mil.) Menaire d'un tanc.

tanrec n.m. Mamifèr insectivòre de Madagascar dau còrs cubèrt d'espinas.

tant adv. 1. Marca una granda quantitat, grand nombre, intensitat: *A tant d'amics que serà jamai solet*. Sin.: **talent**. ◇ *Tant e pi mai*: Totplen. 2. Marca l'egalitat (dins de frasas negativi ò afirmativi): *Es pas tant grand que son fraire*. ◇ *Tant mau que ben*: Peniblement, embé difficultat. 3. Quantitat indeterminada: *Ganhar tant per mes*. ◆ conj. *Tant que*. 1. Per tota la dura, pendent: *T'aimerai tant que viurai, cau anar à la mar tant que fa beu*. 2. *Tant qu'à* (+ inf.): Anòncia cen que seria preferible de faire: *Tant qu'à partir, vau mai partir sus lo còup*. ◇ (fam.) *Tant qu'à faire*: Au ponch dont n'en siam, vist que lo cau faire. 3. *En tant que*: En qualitat de. 4. *Tant tot un*: De tot biais. Var.: **tantotun**. 5. Bessai, eventualament: *Tant, li arriba!*

tanta n.m. Sòrre dau paire ò de la maire; esposa de l'oncle.

tantal n.m. Metal foarça dur e dense (16,6), gaire fusible, que si presenta generalament sota la forma d'un

solide blanc d'argent; element (Ta) de n° atomic 73 e de massa atomica 180,947.

tantifla n.f. Planta originària d'Amèrica dau Sud, cultivada per lu sieus tubercules rics en amidon, de la familha dei solenaceas; tubercule comestible d'aquesta planta. Sin.: **patata**. ◆ n.f. pl. (vulg.) Testicules: *Non mi rompre li tantiflas!*

tantin n.m. Chicol.

tantina n.f. Tanta (afectiu).

tap n.m. 1. Cen que sièrve à tapar, à obturar un orifici; (espec.) Pèça de suve ò de matèria sintetica que si fica en cima d'una botelha, d'un flascon, etc.; tròç d'estòfa rotlat, que pòu servir à obturar. 2. Cen que vèn faire barratge dins un conch, un tube. 3. Paneu de tòla ò de boasc que, sus una nau, sièrve à obturar una dubertura.

tapa n.f. Estapa, etapa.

tapacap n.m. Cen que cuèrbe la tèsta (capeu, berret, etc.).

tapacuu n.m. 1. Veitura mau suspenduda, gaire confortabla. 2. (mar.) Artimon que la sieu randa despassa largament l'aplomb de la ròda de popa.

tapadura n.f..

tapamisèria n.m. (fam.) Vestit ample, qu'esconde cen que si poarta sota.

tapànàs n.m. Lònga echarpapersegurde lana que protegisse dau frèi lo coal e lo bas de la cara.

tapapertús n.m. Persona ò objècte que sièrve solament à ocupar una plaça vuèia, à) figurar, à faire nombre. Sin.: **tapatrauc**.

tapapòres n.m. inv. Revestiment especial destinat à obturar lu pòres de la susfàcia dei boascs e autres materiaus porós denant de lu pintar.

tapar vt. 1. Obturar una dubertura: *Tapar una botelha, tapar un trauc*. 2. Recurber. ◆ **si tapar** v.pr. Si metre de vestits cauds: *Tape-ti ben, que fa frèi!*

taparadiator n.m. Revestiment per escondre un radiator, dins una maion.

tapareu n.m. Baceu.

tapasèxe n.m. Triangle de teissut, etc., qu'esconde lo sèxe.

tapatge n.m. 1. Bosin confús acompanhat generalament de crits, de garrolhas. 2. Publicitat enòrma, grand bosin fach à l'entorn de quauqua ren. Sin.: **tapatjada**.

tapatjada n.f. Tapatge.

tapatjós, oa adj. 1. Que fa de tapatge. 2. Que tempta d'atirar l'atencion; otrancier. 3. Escandalós, que provòca de comentaris.

tapatjosament adv. D'un biais tapatjós.

tapatrauc n.m. Tapapertús.

tapaveituras n.m. Embotelhatge, encombrament.

tapavergonha n.f. (fam.) Metafòra.

tàpena n.f. Boton à flor dau caprier, qu'es confit dins lo vinaigre e sièrve de condiment. Var.: **tàpera**.

tapenada n.f. Condiment fach d'olivas negri, de tàpenas e d'amploas, dessaladi e esquiçadi mé d'òli d'oliva e d'aromats.

tapenier n.m. Aubrilhon espinós mediterraneu que produe li tàpenas (Familha dei capparidaceas). Var.: **taperier**.

tàpera n.f. Tàpena.

taperier n.m. Tapenier.

tapescrich n.m. Tèxto dactilografiat. ◇ (espec.) Tèxto dactilografiat remés à l'estampaire (per op. à *manescrich*).

tapeta n.f. Tampon de gravaire.

tapins (à) loc. adv. D'escondilhons.

tapidòca n.m. Fecula tirada de la raïç de maniòc, que s'en fa de sopas, etc.

tapir n.m. Mamifèr d'Àsia dau Sud-Èst e d'Amèrica tropicala qu'a una corta tromba (Òrdre dei ongulats, lòng de pauc ò pron 2 m).

tapís n.m. 1. Obratge textile, generalament m'una faça velutada, que s'en recuèrbe lo soal. ◇ Pèça de teissut ò d'un autre materiau, pauada sus lo soal e amovibla (per op. à *moqueta*): *Tapís de banh*. ◇ *Anar, mandar au tapís*: En bòxa, èstre mandat au soal. ◇ *Tapís de soal*: Tela facha per isolar lo dedintre d'una tenda de l'umiditat dau soal. 2. Pèça d'estòfa ò d'un autre materiau que s'en recuèrbe un mòble. ◇ *Tapís vèrd ò tapís*: Que recuèrbe una taula de juèc; per ext., aquesta taula. ◇ Pèça de teissut que recuèrbe una taula de trabalh, de negociacions; aquesta taula. ◇ *Èstre, tornar sus lo tapís*: Èstre, tornar èstre lo subjècte de la conversacion. ◇ *Metre quauqua ren sus lo tapís*: Lo prepauar à l'examen, à la discussion. 3. *Tapís mecanic*: Dispositiu m'un movement continú que transpoarta de personas, de mèrç. 4. Cen que recuèrbe una susfàcia coma se siguesse un tapís: *Un tapís d'erba*.

tapís-bròssa n.m. Tapí dei pels durs e sarrats, destinat à si fretar lu pens quora si vèn dau defoara (sovent emplegat coma palhasson).

tapissaire, airtz adj. Que tapissa.

tapissar vt. 1. Garnir de tapissaria, de teissut: *Tapissar li parets de la cambra*. 2. Revestir (una susfàcia) d'una jaça continua, generalament espessa: *Un camin tapissar de fuèlhas moarti*.

tapissaria n.f. Obratge textile decoratiu, sus una paret ò que recuèrbe un mòble, teissut manualament, que lo sieu decòr es produch per lu fieus de trama dispauats de tau biais qu'escóndon lu fieus de cadena. ◇ Obratge d'un aspècte parier, ma fabricat segond una foncion quala que sigue. 2. Obratge textile, fabricat à l'agulha sus un canevas e que seguisse lo traçat d'un dessenh. 3. Papier pintat, teissut tendut sus una paret. 4. Art, mestier dau tapissier.

tapissier, a n. 1. Persona que vende ò paua de tapís e de teissuts d'amoblament. 2. Persona que fa manualament de tapissarias ò de tapís. 3. *Tapissier decorator*: Persona qualificada per pauar de tapissarias, pauar de teissuts sus de mòbles e s'ocupar de decoracion interiora.

tapol n.m. Confusion, charivari.

tapolada n.f. 1. Fach de tapolar. 2. Tumulte.

tapolar vi. Chauchar.

tapon n.m. (fam.) Tròç d'estòfa, de linge, rotlat en bola, que sièrve per tapar.

taponatge n.m. Accion de taponar.

taponejar vt. Tapar au mejan d'un tapon.

tapotejament n.m. Accion de tapotejar; bosin fach en tapotejant.

tapotejar vt. Donar de pichins còups leugiers, especialament m'ai dets ò un autre objècte.

taqueografe n.m. Aparelh de mirada que s'emplegava per faire de plans, de cartas.

taqueomètre n.m. Teodolit destinat à levar de plans e à mesurar d'altitudas.

taqueometria n.f. Metòde per levar de plans m'un taqueomètre.

taquet n.m. 1. Claveu de sòla de la tèsta cairada. Sin.: **tacon**. 2. Pichin tròç de boasc talhat que sièrve à tenir provisoriament en plaça un objècte ò à lo fixar definitivament, en maçonaria. 3. (tecn.) Pèça que sièrve d'arrèst, de butada.

taqueta n.f. Claveus cairats. ◇ (fam.) *Faire de taquetas*: Batre la sirigauda.

taquetar vt. Garnir de claveus (una sòla).

taquiaritmia n.f. (patol.) Aritmia acompanhada de taquicardia.

taquicardia n.f. Acceleracion dau ritme cardiac.

taquifemia n.f. Acceleracion patologica dau dèbit verbal.

taquigrafe n.m. Aparelh enregistraire de velocitat.

taquimètre n.m. Aparelh qu'indica en continu la velocitat angulara d'una màquina.

taquin, a adj. Parcimoniós, avare. Var.: **taquinós, taquinhós**.

taquinaria n.f. Avarícia, parsimònia.

taquinhar vt. Lesinar.

taquinhós, oa adj. Taquin.

taquinhosament adv. Parcimoniosament. Var.: **taquinhosament**.

taquinós, oa adj. Taquin.

taquinosament adv. Taquinhosament.

taquion n.m. Particula ipotetica que possedisce una velocitat superiora à la velocitat de la luz dins lo vuèi.

taquipsipia n.f. (psiquiatria) Encadenament anormalament rapide dei ideas, caracteristica dei estats maniacs.

taquisme n.m. Una dei tendenças de la pintura abstracha dei ans 1950, caracterizada per la projeccion de tacas e de coladuras.

taquista adj. Dau taquisme. ◆ n. Artista que practica lo taquisme.

taquistoscòpi n.m. Aparelh que sièrve à representar à un subjècte d'imatges luminós pendent un instant cort per experimentar e mesurar de modalitats de percepcion.

taquiscopic, a adj. Dau taquistoscòpi.

tara n.f. 1. Massa non marcada que si mete sus lo plateau d'una balança per equilibrar un objècte peant mes sus l'autre plateau e que la sieu valor es deducha dins lo

calcul de la massa de l'objècte (Dins una balança electronica, l'equilibratge si fa automaticament en tornant metre la balança à zèro per dedurre la massa que non si vòu comptar). 2. Massa de l'emballatge à vuèi d'una mèrç, dau recipient destinat à contenir lu ingredients d'una recèpta, deducha de la massa bruta per obtenir la massa neta.

tara n.f. 1. Defectuositat fisica ò psiquica, generalament ereditària, dins l'èstre uman ò dins lu animaus. Sin.: **deca**. 2. (lit.) Deca grèva nociva à un grope, à la societat.

tarabàcola n.f. Pichin instrument de boasc constituit d'un molinet dentat e d'una lengüeta de boasc flexibla.

tarabast n.m. Bacan, fracàs, granda agitacion.

tarabastar vt. 1. Agitar grandament. 2. Importunar; cruciar. Var.: **tarabustar, tarabustegar**. ◆ vi. Faire de bosin, de fracàs. Var.: **tarabustar, tarabustegar**.

tarabastejaire, a n. Que fa de tarabast.

tarabastejar vt. e v.i. Tarabastar.

tarabastèri n.m. 1. Enfant turbulent, que bolega totplen. 2. Reviramainatge; garrolha. 3. Objècte que fa de bosin. Var.: **tarabustèri**.

tarabisca n.f. 1. Caneladura cairada ò arredonida destinada, sus un perfieu, à desgatjar una motladura. 2. Aisina que sièrve à cavar aquesta caneladura.

tarabiscotar vt. (*tarabiscòti*) 1. Separar li motladuras per de tarabiscas. 2. (fam.) Cargar quauqua ren d'ornaments tròup recerats e de marrit gust.

tarabiscotat, ada adj. 1. Cargat de tarabiscas; ornat à l'excès. 2. Embrollhat, complicat: *Una explicacion tarabiscotada*.

tarabustar vt. Tarabastar.

tarabustegar vi. (*tarabustegui*) Tarabastar.

tarabustèri n.m. Tarabastèri.

tarama n.m. Pasta onchoa à basa d'òu de peis salats esquiçats mé d'òli d'oliv, de pan e de limon.

taran n.m. Apendici abdominal qu'an diferenti femèlas de nombroï espècias d'insèctes, que sièrve à depaugar lu òus. Sin.: **ovipositor, oviscapte, virona, travela**.

taranha n.f. Taranhina.

taranhia n.f. Taranhina.

taranhina n.f. Leca de seda que li aranhas téisson per pilhar li sieu predas. Var.: **taranha, taranhia, tarania**.

tarania n.f. Taranhia.

taranta n.f. Lagramua.

tarantela n.f. Dança rapida, ària per balar d'Itàlia meridionala.

tarantola n.f. 1. Escolopendra. 2. Escòrpi. 3. Gròssa aranha dau genre licòsa.

tarar vt. Pear l'emballatge d'una mèrç, que s'en deu dedurre lo pes de la massa bruta per obtenir la massa neta.

tarasca n.f. Mostre legendari que santa Marta n'auria desliurat Tarascon.

taratge n.m. Accion de tarar.

taraud n.m. Aisina manuala ò mecanica que sièrve à efectuar de filetatges au dedintre de traucs d'un pichin diamètre destinats à reçaupre de vitz.

taraudaire, airtz n. Obrier, obriera que tarauda.

taraudar vt. Executar lo filetatge d'un trauc au mejan d'un taraud.

taraudatge n.m. 1. Accion de taraudar. 2. Trauc taraudat.

taravèla n.f. 1. Màquina per taraudar. 2. Granda veruna de fustier, manuala ò mecanica, per faire de traucs dins lo boasc.

taravelar vt. (*taravèli*) 1. (fam.) Tormentar moralament.

tarbés, esa adj. e n. De Tarba.

tarboch n.m. Bonet redond tronconic portat dins lu ancians país otomans e en Àfrica dau Nòrd. Sin.: **fez**.

tardança n.f. 1. Retard. 2. Creissença tardiva, tarditat.

tardar vi. Èstre lent à faire quauqua ren: *Ai tròup tardat*. Var. (anc.): **tarzar**. ◇ *Sensa tardar*: Immediatament. ◆ vt. ind. (*à*) 1. Èstre lent à (arribar, si produirre): *La respoasta tardava à venir*. 2. *Non tardar à*: Èstre à mand de faire quauqua ren; èstre à mand de si produirre: *Non tarderai à partir*. ◆ v.impers. (+ inf.) *Mi tarda de*: Siéu impacient de.

tardi adv. 1. Relativament longtemps après lo temps normal, abitual, asperat: *Arribes tròup tardi*. ◇ *Au mai tardi*: Dins l'ipotèsi de temps mai alunhada. 2. À una ora avançada de la jornada: *S'antar jaire tardi*. Contr.: **leu**. ◆ n.m. *Sus lo tardi*: À una ora avançada de la serada; à un atge relativament avançat: *S'es maridada sus lo tardi*.

tardier, a adj. Tardiu.

tardiflòre, a adj. (bot.) Que florisse tardi.

tardigrade n.m. *Tardigrades*: Família d'animaus fossiles dau quaternari d'Amèrica dau Sud, coma lo megatèri. ◇ Classa d'animaus pichinets articulats que vívon dins li mofas.

tarditat n.f. (agric.) Creissença tardiva. Sin.: **tardança**.

tardiu, iva adj. 1. Que vèn tardi, tròup tardi: *Un esfoarç tardiu*. 2. Que si debana tardi dins la jornada: *Arribar à una ora tardiva*. 3. Si de varietats de vegetaus que florisson ò madúron mai tardi, que si desvolópon mai lentament que lu autres vegetaus d'una mema espècia. Var.: **tardier**.

tardivament adv. D'un biais tardiu, embé retard.

tardòc, a adj. Niais, nèsci. Sin.: **fadòli**.

tardon n.m. Anheu naissudt d'una segonda portada, en defoara dau periòde abitual.

tardonear vi. (*tardoneï*) En parlant dei feas, aver una segonda portada en defoara dau periòde abitual.

targa n.f. 1. Pichin boclier d'usatge à l'Atge Meján. 2. Pichin boclier de boasc emplegat per jugar à la targa. 3. Juèc dins lo quau doi personas, drechi sus de barcas, tèmpton de si mandar à l'aiga au mejan d'una lònga pèrtega. 4.(lit.) Lucha espectacloa dont cadun fa vèire lo sieu gaubi: *Una targa oratòria*.

targaire, airtz n. Persona que juèga à la targa. Var.: **targairet**.

targairet, a n. Targaire.

targar vt. (*targui*) (mar.) Tendre una vela au lòng de la sieu verga, dau sieu aubre, etc. ◆ **si targar** v.pr. (lit.) Si vantar, si glorificar, si prevaler de.

targeta n.f. Pichin ferrolh plat, montat sus una placa, comandat per un boton per clavar dau dedintre una poarta ò una fenèstra.

targueta n.f. Pichina targa.

targum n.m. Parafraasi aramea dei libres biblics, facha à l'usatge dei judieus per li lecturas à al sinagòga, dau temps de la captivitat à Babilònia.

tarifa n.f. 1. Tableau qu'indica lo cost dei mèrç, dei drechs de doana, etc. 2. Montant dau prètz d'un servici, d'un travalh.

tarifal, a adj. Tarifari. Var.: **tarifau**.

tarifament n.m. Tarifacion.

tarifar vt. Establir la tarifa de.

tarifau, ala adj. Tarifal.

tarificacion n.f. Accion de tarifar; fach d'èstre tarifad. Var.: **tarifament**.

tarifari, ària adj. Relatiu à la tarifa. Var.: **tarifal, tarifau**.

tarifat, ada adj. Que fa l'objècte d'una tarifacion; sotamés à pagament.

tariment n.m. Accion de tarir; estat de cen qu'es tarit, agotat.

tarin n.m. tarin de Provence

tarir vt. (*tarissi*) Metre à sec. ◆ vi. ò **si tarir** v.pr. Èstre mes à sec; cessar de s'escórrer: *La foant s'es tarida*. ◆ vi. *Non tarir sobre*: Non cessar de dire, de parlar sobre.

tarlatana n.f. Mossolina de coton transparenta e foarça aprestada.

tarmac n.m. Abreviacion correnta per *tarmacadam*.

tarmacadam n.m. Partida d'un aerodròm reservada à la circulacion e au parcatge dei avions.

tarnés, esa adj. e n. De Tarn.

taròc n.m. ò **taròcs** n.m. pl. Ensemble de setanta-vuèchs cartas, mai lòngui e que compòrton mai de figurasque li cartas ordinari, que sièrve au juèc e à la divinacion; juèc que si juèga m'aqueli cartas. Var.: **taròt(s)**.

taròt n.m. Taròc.

tarotat, ada adj. *Cartas tarotadi*: Que lo sieu revèrs es ornat de grisalahas en compartiment, coma lu taròcs originals.

tarpa n.f. Narmon.

tarpan n.m. Cavau domestic retornat à l'estat sauvatge, en Àsia occidentala.

tarpon n.m. Peis dei regions caudi de l'Atlantic (Florida), objècte d'una pesca esportiva (Lòng de 2 m).

tarse n.m. (anat.) 1. Region posteriora de l'esquelèt dau pen, formada, dins l'òme, de sèt oàs, dichs *oàs tarsians*. 2. DARRIERA partida de la pata dei insèctes, formada de doi à cinc pichins articles.

tarsal, a adj. Dau tarse. Var.: **tarsau**.

tarsau, ala adj. Tarsal.

tarsectomia n.f. Ablacion d'un fragment ossós pauc ò pron important dau tarse anterior (que fa partida de l'esquelèt dau revèrs dau pen) en vista de corregir una desformacion dau pen.

tarsenc, a adj. Tarsian.

tarsian, a adj. Dau tarse. Var.: **tarsenc, tarsal**.

tarsian n.m. *Tarsians*: Sotòrdre de mamifèrs primatas.

tarsier n.m. Mamifèr de Malàisia, nuechenc, dei grands uèlhs (Lòng de 15 cm sensa la coa, sotòrdre dei tarsians).

tarta n.f. Pastissaria facha d'una pasta estenduda au rotleu e garnida de crema, de fruchs, etc.

tartalha n.f. Persona que tartalha. Sin.: **bletoneaire**.

tartalhada n.f. Fach de tartalhar, de bletonear.

tartalhar vi. Bletonear.

tartalhon, a n. Bletoneaire.

tartalhós, oa adj. Que tartalha.

tartan n.m. 1. Estòfa de lana, mé de caireus largs de divers colors, fabregada en Escòcia. Var.: **tartanela**. 2. Vestit d'aquesta estòfa. 3. Grand tròç d'estòfa de lana, de seda, etc., cairat ò triangulari, que si poarta sus li espatlas.

tartan n.m. (nom depauat) Aglomerat d'amiant, de matèrias plasiqüi e de cauchó, emplegat coma revestiment dei pistats d'atletisme.

tartana n.f. (mar.) Pichin bastiment de la Mediterranea que poarta un grand aubre m'una vela sus una antena e un baupret.

tartana n.f. Sàvega.

tartanaire n.m. Marinier d'una tartana.

tartanier n.m. Nau que pesca en estirassant una tartana.

tartanela n.f. Estòfa de lana, mé de caireus largs de divers colors, fabregada en Escòcia. Var.: **tartan**.

tartanon n.m. Pichina sàvega.

tartarassa n.f. 1. Busa comuna. 2. Engolavent.

tartar, a adj. 1. *Saussa tartara*: Maionesa fortament relevada de mostarda, d'espècias e d'èrbas chapladi. 2. *Bistèc tartar* ò *tartar*, n.m.: Carn chaplada que si manja cruda, mesclada m'un ros d'òu, de tàpenas e fortament condida.

tartarin n.m. (fam., dau nom d'un personatge d'A. Daudet) Arlèri, fanfaron, que li agrada de cuntar d'istòrias inventadi per si glorificar.

tartarinada n.f. Acte d'un tartarin.

tartaruga n.f. Carapaça de tartuga.

tartau n.m. Busa (auceu).

tartelhon n.m. Pichina tarta.

tartrat n.m. Sau de l'acide tartric.

tartrat, ada adj. Addicionat de tartre.

tartre n.m. 1. Depaus salin que lo vin laissa sus li paret dei botas, dei cuvas. 2. Sediment jaunastre que si depaua à l'entorn dei dents. 3. Crosta cauquiera, dura e insolubla, que si depaua sus li partes dai caudieras, dei canalisacions d'aiga, etc.

tartric, a adj. *Acide tartric*: Acide-alcòl $\text{CO}_2\text{H}-\text{CHOH}-\text{CO}_2\text{H}$, present dins la fecha dau vin.

tartrós, oa adj. De la natura dau tartre.

tartufa n.m. 1. Faus devòt. 2. Persona furba, ipocrita.

tartufaria n.f. Caractèr, biais d'agir dau tartufa.

tartuga n.f. 1. Reptile de forma ovala, que possedisso una dobla carapaça ossoa e cubèrta d'escalhas, que n'en soàrton una tèsta provedida d'un bèc cornut, doi pareus de patas corti (ò de nadarèlas per li espècias aquàtiques) e una coa corta. 2. (fam.) Persona totplen lenta. 3. Disposicion que formàvon lu sordats romans en jonhent lu sieus bocliers sobre li sieu tèstas per si protegir dei projectiles.

tarzar vi. (anc.) Tardar.

tasca n.f. Quòta-part pusleu elevada de la recòlta deguda au senhor e manlevada prealablament dins lo camp.

tasseiròu n.m. Batafieu (3).

tassa n.f. Pichin recipient m'una manelha que sièrve per beure; lo sieu contengut: *Una tassa de tè*.

tasseta n.f. Pèça de l'armadura que servia à protegir lo davant dei cuèissas.

tasseu n.m. Pèça de boasc de pichina seccion, que sièrve à fixar, sostenir, calar una altra pèça.

tastaire, airitz n. Que tasta: *Lo rèi avia lu sieus tastaires per verificar que lu sieus aliments non siguésson empoisonats*.

tastaire adj.m. e n.m. (tecn.) Si di d'un organe de contraròtle d'una màquina per plantar li tantiflas, etc.

tastar vt. 1. Tocar, explorar de la man: *Tastar una estòfa*. 2. Sondar quauqu'un per conóisser li sieu intencions. 3. (fam.) *Tastar lo terren*: S'informar per avança de l'estat dei cauas, dei esperits. 4. Sentir la sabor de (un aliment, una bevenda) ♦ vt. ind. (*à, de*) 1. Manjar ò beure en pichina quantitat ò per lo premier còup. 2. Experimentar: *Tastar à la música*. ♦ **si tastar** v.pr. S'interrogar sobre lu sieus sentiments pròpris, sobre cen que si deuria faire.

tastavin n. 1. Tube per aspirar, per la bonda, lo vin que si vòu tastar. 2. Pichina tassa plata de metal dins la quala si pòu examinar lo vin denant de lo tastar.

tastonejaire, airitz adj. Que tastoneja.

tastonament n.m. 1. Fach de tastonar. 2. (fig.) Mòde de recèrca empiric, per temptativas renoveladi; aquesti temptativas.

tastonar vi. 1. Avançar, cercar quauqua ren, sensa vèire e en tocant per reconóisser cen que li a ç l'entorn. 2. (fig.) Cercar en cercant per tastonament. Var.: **tastonejar**.

tastonejar vi. Tastonar.

tastons loc. adv. À *tastons*: 1. En tastonant: *Avançar à tastons*. 2. En Sensa metòde vertadier, d'un biais empiric.

T.A.T. (sigla de l'anglés *Thematic Apperception Test*) Tèst projectiu

tatà n.f. Frema que garda lu enfants. Var.: **tatòli**. ♦ *Faire tatà*: Si fa vèire e s'escondre. Sin.: **faire babau**.

tatamí n.m. Tapís fach à l'origina de palha de ris e aüra mé de matèrias sintetiqui, que sièrve en particulier à la practica dei arts marciais.

tatar, a adj. e n. Relatiu ai Tatars. ◆ n.m. Lengua dau grope turc, que pàrlon lu Tatars.

tató n.m. Mamifèr d'Amèrica tropicala, cubèrt de placas cornadi e que si pòu rotlar en bola (Lòng de 30 cm sensa la coa, òrdre dei edentats xenartres).

tatoire, airitz n. Persona que fa de tatoatges.

tatoar vt. (*tatoï*) (dau polinesian) Faire un tatoatge sus (lo còrs).

tatoatge n.m. Dessenh indelebile practicat sus la pèu au mejan d'agulhas e de colorants.

tatòli n.f. Tatà.

tau n.m. 1. Letra de l'alfabet grèc (Τ, τ) que correspoande au *t* de l'alfabet latin. 2. (arald.) Figura en forma de T, totjorn alesada.

tau, tala adj. 1. Semblable, parier. 2. (Marca lo paragon) *Tau que*: Coma: *Li lengas tali que l'occitan*. ◆ (Marca la consequença) *Un bosin tau que s'aude plus ren*. ◆ *Tau quau*: Sensa minga cambiament: *Ti rendi lo tieu trabalh tau quau*. 3. Remanda à cen que precedisse ò seguísse: *Tali son li mieu intencions*. 4. (Marca l'intensitat) Tant grand, talament important, parier, etc.: *Ai jamai augut una tala paur*. 5. Cèrt: *Tala pàgina d'aqueu libre es interessanta, tala outra es noioa*. ◆ pron. indef. Quauqu'un, quauqua ren; persona designada sensa precision: *Un tau, una tala*. ◆ pron e adj. dem. Aqueu d'aquí, aquò: *Tau fuguèt lo resultat de toi lu mieus esfoarç*.

taula n.f. 1. Pèça de boasc mai larga qu'èssessa. Sin.: **planca**. 2. Mòble compauat d'un plateau orizontal pauat sus un pen, sus de pens: *Una taula de màrmor*. ◆ *Taula redona*: Acampada que tènnon diferenti personas per discutir, à egalitat, de questions d'interès comun. ◆ *Santa taula*: Dins una glèia, clausadura bassa que separava lo còr de la nau e davant la quala lu fidèles si presentàvon per comuniar; l'autar en eu-meme. ◆ Plateu sus de pens ò de cavalets, destinat à d'activitats, à de tecnicas particulieri: *Taula d'arquitecte, taula per pressar*. ◆ *Taula de nuèch*: Pichin mòble mé de compartiments, que pòu comportar de tiradors, que si plaça à costat dau lièch. ◆ *Taula d'operacion*: Taula articulada sobre la quala s'installa lo pacient per una intervencion cirurgicala. ◆ *Taula d'orientacion*: Taula circularia sus la quala son indicats lu detalhs d'un panorama. 3. Mòble sus pens dont si depàuon lo manjar e lu objèctes necessaris au past. ◆ *Metre la taula, dreïçar la taula*: Plaçar sus la taula tot cen qu'es necessari per lo past: foraquetas, coteus, sietas, etc. ◆ *Si metre à taula*: Si setar à l'entorn d'una taula per manjar. Sin.: **s'entaular**. ◆ (fig.) *Si metre à taula*: Confessar, denonciar, espec. dins un interrogatòri policier. ◆ Taula dreïçada per un past: *Reservar una taula per quatre personas*. ◆ Lo tot dei personas que participon à un past; taulada, taulejada. ◆ Past, manjar servit à taula: *M'agrada la taula*. ◆ *Una boana taula*: Una maion dont si manja ben. 4. Plateu, placa d'una matèria quala que sigue e de forma plana. ◆ *Taula de cuècha*: Placa que

fonciona mé de gas ò d'electricitat per cuire ò rescaufar lu aliments. ◆ (mús.) *Taula d'armonia*: Susfàcia de boasc ò de pèusus la quala pàsion li coardas d'un instrument. ◆ *Taula de lectura*: Platina (d'un electrofòne). ◆ *Taula de rotacion*: Plateu circulari qu'entraïna li astas de foratge dins la sieu rotacion. 5. Ensemble de donadas numeriqui presentadi de tau biais que si poàscon consultar facilament: *Taula de multiplicacion*. 6. Inventari donat sota forma de lista ò de tableau e que repilha un ensèms d'informacions: *Taula genealogica*. ◆ (log.) *Taula de veritat*: Tableau qu'indica en abscissas de proposicions elementari e l'operator causit per formar la proposicion compauada, e en ordenadasli valors vèri ò faussi dei proposicions. 7. En atletisme, mòde de quotacion dei performanças, emplegat dins lo decatlon e l'eptatlon. 8. *Taulas de la Lèi*: Taulas de pèira que Dieu, d'après la Bibla, donèt à Moïses e sus li quali èra gravat lo Decalògue. 9. Part plana de la tèsta d'un marteu, opauada à la *pana*. 10. Faissa d'un oart, afectada à una cultura donada: *Una taula de tomatís*. Sin.: **taulada**.

taulada n.f. 1. Lo tot dei persona setadi à una taula per li partatjar un past. 2. Taula d'un oart.

taulador n.m. Taulator.

tauladura n.f. Tablatura.

taular n.m. [taw'la] Sosta davant una façada, etc.

taulador n.m. (inform.) 1. Logicial que permete d'operar una particion fina de l'ecran d'un visual. 2. Programa que permete de manipular de fuèlhs de calcul. Var.: **taulador**.

taulejada n.f. Past que recampa un grand nombre de convives.

taulejar vi. Demorar à taula.

tauleta n.f. 1. Pichina taula. 2. Pèça de boasc, de vèire ò de matèria sintetica, dispauada per reçaupre de papiers de libres, etc. 3. Pèira plata que si mete sobre una construccion: *Tauleta de fenèstra*. 4. Preparacion motlada, de forma plata: *Una tauleta de chicolata*. 5. Dins l'Antiquitat, plaqueta d'argila, de boas ò d'avòri recubèrta de cera, dont s'escrivia m'una poncha. 6. (inform.) *Tauleta grafica*: Periferic informatic que permete de sasir d'elements grafics sus un computador. ◆ *Tauleta tactila*: Aparelh portadis en forma de tauleta, qu'a per interfaça un ekran tactile, qu'intègra divèrsi aplicacions e que permete en particulier d'accedir à de contenguts multimèdias. ◆ Mena de tauleta tactila que permete de conservar e de lièger de libres numerics ò autres.

tauleu n.m. 1. Planteu per talhar la carn. 2. Plateu per pastar. 3. Aisina que s'emplegava per batre lo linge per lo lavar. Sin.: **maçòla**.

taulier n.m. 1. Planca de 20,28cm de larg. 2. Taula. Dins un pont, plataforma orizontala que supoarta la cauçada ò la via ferrada.

taulissa n.f. Cubertura d'una maion.

taumaturgia n.f. Poder dau taumaturgue.

taumaturgic, a adj. Relatiu à la taumaturgia.

taumaturgue, ga n. Persona que fa ò que pretende faire de miracles.

taupaire n.m. Persona encargada de destrúger li tarpas.

taupenc, a adj. e n.m. *Feutre taupat*: Si di d'un feutre de pels de lèbre leugierament lusents; capeu fach d'aquesta matèria.

taupiera n.f. Leca per li tarpas.

taupin n.m. Elateridat (insècte coleoptèr).

taupiniera n.f. Pichin molon de tèrra qu'una tarpa fa en cavant.

taur n.m. 1. Mascle reproductor de l'espècia bovina. 2. *Lo Taur*: Constellacion e signe dau zodiac. ◇ *Un taur*: Una persona dau signe dau taur.

taura n.f. Vedela.

taurejaire, airtz n. Torero, torera.

taurejar vi. Torear.

taureu n.m. Taur jove.

taurides n.m. Grope de meteòres que si pòu observar en novembre dins la constellacion dau Taur.

taurin, a adj. Relatiu ai taurs, ai corsas de taurs.

taurobòle n.m. (Antiqu.) Sacrifici dins lo quau lo fidèle ò lo prèire èra banaht dau sang dau taur immolat.

tauromaquia n.f. Art de combatre de taurs dins l'arena.

tauromaquic, a adj. Relatiu à la tauromaquia.

taus n.m. 1. Prètz fixat per una convencion, per la lèi ò per l'usatge; montant. ◇ *Taus de basa bancari*: Que determina li condicions que la banca aplica per prestar de sòus. 2. Grandessa exprimida en percentatge; proporcion: *Taus de sucre dins lo sang*. ◇ *Taus de compression*: Dins lu motors à combustion, rapoart entre lu volumes maximal e minimal de la cambra de cobustion. ◇ *Taus d'interès*: Percentatge dau capital d'una soma prestada, que n'en determina lo revengut per an.

tausin n.m. (bot.) Rore dei fuèlhas cotonoi.

taussa n.f. Taxa.

taussable, a adj. Taxable.

taussacion n.f. Taxacion.

taussator, tritz n. Taxator, taxatritz.

taüt n.m. Ataüt.

tautocròne, a adj. (fis.) Que si produe dins de temps egals.

tautograma n.m. Cas particulier d'alliteracion dont toi lu mòts comènçon per la mema letra: «*Veni, vidi, vixi*» es un *tautograma*.

tautologia n.f. 1. Repeticion d'una mema idea en tèrmes diferents dins d'uni formulas. 2. (log.) Prpocision vèra quala que sigua la valor de veritat dei sieus compauants. Sin.: **proposicion valida**.

tautologic, a adj. De la tautologia.

tautomèr, a adj. (quim.) *Substança tautomèra*: Qu'existisse sota diversis formas en equilibri.

tautomeria n.f. Proprietat dei substànças tautomèri.

tavan n.m. Gròssa mosca (10 à 15 mm) que la sieu femèla ponhe l'òme e lo bestiari, e li suçà lo sang. ◇ (pop.) *Tavan dei buas* ò *tavan merdassier*: Coleoptèr que vit dei excrements dei animaus. ◇ *Tavan ros*: Tavardon,

cabridan. ◇ *Tavan vèrd*: Cetònia. 2. Insècte coleoptèr (*Melolontha melolontha*) d'un roge brun, qu'a d'antenas corti, e que pareisse au printemps. 3. Buprèste. 4. Nèsci: *Siés un tavan! Tavan dei buas!*

tavardon n.m. Bordon (insècte). Sin.: **cabridan, tavan ros**.

tavela n.f. Planca, taula.

tavelar vt. (*tavèli*) Pigalhar, mosquetar.

tavelat, ada adj. Pigalhat.

tavèrna n.f. (anc.) 1. Luèc dont si podia beure. 2. Pichin restaurant, cafè, dins divers país d'Euròpa. 3. Restaurant d'estile rústegue.

tavernier, a n. (anc.) Persona que tenia una tavèrna.

taxa n.f. 1. Prelevament fiscal, impoast deugut à l'Estat: taxa sobre lu produchs petroliers. ◇ *Prètz foara taxas*: Sensa li taxas. ◇ *Taxas parafiscali*: Pagadi de servicis administratius, à d'establiments publics, etc. ◇ *Taxa professionala*: Impoast local pagat en França per lu comerçants, lu industrials e li personas qu'exercisson diferents professions liberali, remplaçada en lo 2010 per la *contribucion economica territoriala*. ◇ *Taxa à la valor ajustada (T.V.A.)*: Que lu empresas pàgon e que pertòcon l'acrissement de valor que donon à cada estadi de la produccion d'un ben ò d'uns ervici. 2. (dr.) Fixacion, decidida per autoritat de justícia, dei fres judiciaris e dei onoraris deuguts ai oficiers ministerials. Var.: **taussa**.

taxable, a adj. Que pòu èstre taxat. Var.: **taussable**.

taxacea n.f. *Taxaceas*: Família de plantas gimnospèrmi, coma lo tueis (Òrdre dei conifèrs).

taxacion n.f. Accion de taxar; fach d'èstre taxat. Var.: **taussacion**.

taxamètre n.m. Taximètre.

taxar vt. 1. Sotametre à una taxa, un impoast. 2. (dr.) evaluar lu fres d'un procès. 3. (fam.) Acusar: Taxar quauqu'un d'incompetença. Var.: **taussar**.

taxator, tritz n. Persona que fixa una taxa. ◇ (dr.) *Jutge taxator*: Que taxa lu despens. Var.: **taussator**.

taxí n.m. 1. Automobila de locacion provedida d'un taximètre. 2. (fam.) Menaire de taxí.

taxia n.f. (biol.) Movement provocat per un estimulus e programat geneticament per lu organismes vivents mobiles.

taxiarque n.m. (Antiqu. grèga) Comandant d'un dei dètz batalhons que formàvon l'infantaria atenenca.

taxidermia n.f. Art de preparar, d'empalhar e de montar lu animaus vertebrats, en li conservant l'aparença de la vida.

taxidermista n. Persona que lo sieu mestier es la taxidermia; naturalista.

taxifòne n.m. Telefòne public dins lo quau calia introdure de pèças, de getons ò una carta per obtenir la comunicacion.

taximètre n.m. 1. Comptador qu'establisce lo prètz d'una corsa en veitura, en foncion dau temps e de la distança percorrida. 2. (mar.) Aparelh graduat de 0 à 360°

e provedit d'una alidada, per la presa de relevaments.
Var.: **taxamètre**.

taxinomia n.f. Sciènça dei lèis de la classificacion; classificacion d'elements que pertòcon un camp, una sciènça.

taxinomic, a adj. Relatiu à la taxinomia.

taxinomista n. Especialista de taxinomia.

taxon n.m. (sc.) Unitat sistematica, dins una classificacion.

taylorisacion (-izacion) n.f. Accion de taylorisar; aplicacion dau taylorisme.

taylorisar (-izar) vt. Organisar segond lo taylorisme.

taylorisme n.m. Sistema d'organizacion dau trabalh, de contraròtle dei temps d'execucion e de remuneracion de l'obrier, qu'establièt Frederick Winslow Taylor.

Tb Simbòle dau terbi.

Tc Simbòle dau tecneci.

tè n.m. 1. Aubrilhon originari de China meridionala, que pòu faire fins à 10 m d'autessa ma es mantengut en dessota de 3 m, e cultivat dins tota l'Àsia dau Sud-Èst per li sieu fuèlhas. 2. Fuèlhas d'aquest aubrilhon, torradi après la culhida (*tè vèrd*) ò après fermentacion (*tè negre*). 3. Infusion que si fa m'aquesti fuèlhas. 4. Past leugier de l'après-dinnar, dins lo quau si sièrve de tè acompanhat de pastissarias.

Te Simbòle dau telluri.

tea n.f. 1. Brandon. Var.: **tesa**. 2. Oribus. 3. Resina.

teacea n.f. *Teaceas*: Família de plantas dicotiledoneï que comprèn lo tè, la camèlia, etc.

tea-room n.m. (angl.) Salon de tè.

teatin n.m. (relig.) Membre d'una congregacion de clergues reguliers fondada à Roma en lo 1524, en vista de reformar lo comportament dei esclesiastics.

teatral, a adj. 1. Que pertòca lo teatre: *Una representacion teatrala*. 2. Que mira à un efècte; artificial, forçat. Var.: **teatrau**.

teatralament adv. D'un biais teatral, afectat.

teatralisacion (-izacion) n.f. Accion de teatralisar.

teatralisar (-izar) vt. Donar un caractèr de teatralitat à: *Teatralisar la sieu intervencion*.

teatralisme n.m. (psicol.) Tendènça patologica ai manifestacions emotivi, espectaclòis e que mèncon de natural.

teatralitat n.f. (liter.) Conformitat d'una òbra ai exigènças sceniqui dau teatre.

teatrau, ala adj. Teatral.

teatre n.m. 1. Edifici destinat à la representacion de pèças, d'espectacles dramatics; l'espectacle que li es donat. ◇ *Còup de teatre*: Eveniment que non s'asperava e que modifica radicalament la situacion, dins una pèça de teatre ò dins la vida ordinària. 2. Art dramatic, considerat coma un genre artistic e literari: *Faire de teatre*. 3. La literatura dramatica; lo tot dei pèças d'un autor, d'un país, d'una lenga, d'una epòca: *Lo teatre occitan*. 4. *Teatre musical*: Genre artistic que mescla d'elements musicals, literaris e gestuals. 5. Comportament artificial, biais non natural. 6. Luèc dont si debànon de fachs, lo mai sovent dramatics: *La carriera*

es estada lo teatre d'un assassinat. 7. (mil.) *Teatre d'operacions*: Zòna geografica necessària au compliment d'una mission estrategica donada; escalon correspondent dins l'organizacion dei foarças. ◇ *Teatre d'operacions exterior*: Teatre d'operacions situat en defoara dau país d'origina d'una armada. ◇ *Armas de teatre*: Armas nucleari afectadi à un teatre d'operacions.

teatrin n.m. Pichin teatre.

teatros, oa n. (fam. pej.) 1. Persona que fa de teatre en amator. 2. Comedian, comediana mé gaire de talent.

teatroterapia n.f. Terapia qu'emplega lo teatre coma mejan.

tebaïc, a adj. Que pertòca l'òpi.

tebaïda n.f. 1. Luèc desèrt, en Egipte, dont si retirèron de nombrós ascètans cristians. 2. (lit.) Luèc isolat, pròpri à la meditacion.

tebaïna n.f. Alcaloïde toxic que si tròva dins l'òpi.

tebaïsme n.m. (psiquiatria) Intoxicacion cronica per l'òpi ò lu sieus derivats.

teban, a adj. De Tèbas, en Egipte. 2. De Tèbas, en Grècia.

tebés, esa adj. Caudet.

tebesir vi. Venir tebés.

tec n.f. inv. Tona d'd'equivalent carbon.

tèc n.m. (bot.) Aubre d'Àsia tropicala, que fornisse un boasc dur, de densitat mejana, imputrescible (Família dei verbenaceas).

teca n.f. Juèc esportiu que sembla lo base-ball.

technicolor n.m. (nom depaut) Tecnicolor.

tecnèci n.m. Element artificial (Tc) de n° atomic 43 e de massa atomica 98,90. Sin.: **masuri**.

tecnème n.m. Element tecnic minimal, dins una estructura de produccion sociala.

tecneti n.m. Element artificial (Tc), de numèro atomic 43, e de massa atomica 98,80.

tecnic, a adj. 1. Que pertòca la pràctica, lo gaubi dins una activitat, una disciplina: *Obratge tecnic*. ◇ *Ensenhament tecnic ò tecnic*, n.m.: Aqueu que dona una formacion professionala destinada ai mestiers de l'industria e dau comèrci. 2. Relatiu au foncionament d'una màquina: *Incident tecnic*. 3. Que pertòca li aplicacions de la conoissença scientifica: Lu progrès tecnics.

tecnica n.f. Lo tot dei procediments e dei metòdes d'un art, d'un mestier, d'una industria.

tecnicament adv. D'un biais tecnic.

tecnician, a n. 1. Persona que conoisce e practica una tecnica. 2. (Admin.) *Tecnician(a) de susfàcia*: Emplegat, emplegada que s'ocupa de netejar de bureus, de comèrcis, de luècs publics.

tecnician, a adj. Que relèva de la tecnica. Var.: **tecnicista**.

tecnicisar (-izar) vt. Donar un caractèr tecnic à. Var.: **tecnisar**.

tecnicista adj. Tecnician.

tecnicitat n.f. Caractèr de cen qu'es tecnic.

tecnicolor adj. Procediment de films en colors. Var.: **technicolor**.

tecnisar (-izar) vt. Tecnicisar (-izar).

tecnicocomercial, a adj. Si di d'un agent de servici de venda que possedisse de conoissenças tecniqi sobre cen que vende. Var.: **tecnicocomerciau**.

tecnicocomerciau, ala adj. Tecnicocomercial.

tècno adj. *Música tècno* ò *tècno*, n.f. Genre de música electronica lo mai sovent compauada en home studio e reïnterpretada per de disc jockeys au cors de practicas festivi, qu'est sobretot una música de dança, per essença repetitiva.

tecnobureuocratic, a adj. Qu'a à l'encòup de caractèrs tecnicos e bureuocratic.

tecnocracia n.f. (sovent pej.) Sistema politic dins lo quau lu responsables politics son remplaçats per lu tcnicians e foncionaris dins la presa dei decisions.

tecnocrata n. Òme d'Etat ò aut foncionari que fa prevaler li consideracions tecniqi ò economiquisobre lu factors umans.

tecnocratic, a adj. Relatiu à la tecnocracia.

tecnocratisacion (-izacion) n.f. Accion de tecnocratisar.

tecnocratisar (-izar) vt. Donar un caractèr tecnocratic à.

tecnocratisme n.m. Comportament tecnocratic.

tecnoestructura n.f. Tecnoestructura.

tecnolatria n.f. Adoracion bòrnia de la tecnica, lo tot dei tecnicas e dei metòdes fondats sobre la conoissença scientifica, emplegats à la produccion, à la comunicacion, etc.

tecnologia n.f. 1. Estudi dei autís, màquinas, tecnicas emplegats dins l'industria. 2. Lo tot dei sabers e dei practicas, fondat sobre de principis scientifics, dins un camp tecnic. 3. Teoria generala dei tecnicas.

tecnologic, a adj. Relatiu à la tecnologia. ◇ (arts. contemp.) Que pilha coma materiaus de dispositius que vènon dei sciènças aplicadi e dei tecnicas modèrni.

tecnologicament adv. Dau ponch de vista de la tecnologia: *Un país tecnologicament avançat*.

tecnologista n. Tecnològue, tecnològa.

tecnològue, òga n. Especialista de tecnologia. Sin.: **tecnologista**.

tecnopòli n.f. Zòna urbana que concentra d'activitats d'auta tecnologia.

tecnopòle n.m. Espaci dedicat ai auti tecnologies dins una aglomeracion que non es forçadament una tecnopòli.

tecnosciènça (-ència) n.f. Evolucion actuala de la sciènça, de mai en mai tecnica, que tende mai vèrs la dominacion dau monde que vèrs la sieu comprension.

tecnoestructura n.f. Groke de tcnicians qu'exercisson lo poder dins li grandi administracions, li grandi firmas, dins la societat modèrna. Var.: **tecnoestructura**.

tècola n.f. Tòca (d'un juèc). ◇ *Èstre à la tècola*: Èstre à la fin, à la sieu darriera extremitat.

tectibranc n.m. *Tectibrancs*: Òrdre de molluscs gastropòdes marins que possedisson una soleta branca laterala qu'un manteu protegisse.

tectita n.f. Fragment de ròca vitroa en forma de gota, que resulta versemblablement de la fusion de ròcas terrèstri projectadi dins l'atmosphèra sota l'impacte d'una meteorita pi retombadi à una granda distança.

tectonic, a adj. Relatiu à la tectonica.

tectonica n.f. Partida de la geologia qu'estúdia li desformacions dei terrens, sota l'efècte dei foarças intèrni, posteriorament à la sieu messa en plaça; lo tot d'aquesti desformacions: *Tectonica dei placas*. ◇ *Tectonica globala*: Geotectonica.

tectonofisica n.f. Sciènça qu'estúdia li estructuras tectoniqui m'ai metòdes de la fisica.

tecritz adj. e n.f. Si di de la pluma de contorn que cuèrbe li alas dei passerons. Sin.: **pluma de cobertura**.

teddy bear n.m. Ors de ferpa.

te deum n.m. inv. (lat.) Imne de lauda e d'accion de gràcias de la Glèia catolica, que comença per lu mòts *Te Deum laudamus*, «Senhor, ti laudam».

tèdi n.m.

tediar vt. (*tèdi*, classic *tèdii*)

tee n.m. (anglés) ['ti] 1. Au gòlf, cavilha fixada au soal que sièrve à reauçar la bala à la partença d'un trauc. 2. Au rugbi, sòcol que permete de reauçar lo balon per una transformacion ò una penalitat.

teenager n. (angl.) Adolescent.

tee-shirt n.m. Malheta de coton, dei mànegas corti, en forma de T. Var.: **t-shirt**.

tefillim n.m. Objècte format de bendas de cuer, que lu judieus poàrton à l'entorn dau coal quora recíton li sieu preguieras.

teflon n.m. (nom depauat) Matèria plastica fluorada que resistisse à la calor e à la corrosion.

teflonisar (-izar) vt. Recurbir de teflon.

teflonizat (-izat), ada adj. Recubèrt de teflon.

tefrita n.f. Ròca volcanica caracterisada per l'associacion dau plagioclase e d'un feldspatoïde.

tefrosia n.f. Planta leguminoa dei regions tropicali.

tegment n.m. 1. Lo tot dei teissuts que cuèrbon lo còrs dei animaus. ◇ (sobretot au pl.) La pèu de l'èstr uman. 2. (bot.) Envolopa de la grana.

tegmentari, ària adj. Dau tegument.

tei n.m. Barron (molon d'arena).

teiera n.f. Recipient dont si fa lo tè.

teina n.f. Principal alcaloïde de la fuèlha de tè, identica à la cafeïna.

teisme n.m. Abituda de beure de quantitats excessivi de tè.

teisme n.m. Doctrina qu'afirma l'existènça personala e unica d'un Dieu, causa dau monde.

teissatge n.m. 1. Ensemble d'operacions que constituïsson la fabricacion dei teissuts. 2. Establiment industrial don si teisse. Var.: **teissadura**.

teissadura n.f. Teissatge.

teissèire, eiritz n. 1. Persona que fa de tissatge. 2. Obrier, mestierant que fabrica de teissuts à la man ò au mejan d'una màquina. Var.: **teissidor, teissier**.

teissèire n.m. (ornit.) Passeron dei regions caudi, sonat ensinda en rason de la sieu abiletat à téisser un nido suspendut (Família dei ploceïdats).

teissendaria n.f. 1. Profession d'aquelu que téisson, ò d'aquelu que vèndon lu obratges dei teissèires. 2. Art dau passamanier e dau ribanier.

téisser vt. 1. Entrebescar, en seguissent una armadura donada, lu fieus de cadena (longuessa) e lu fieus de trama (larguessa) per faire un teissut. 2. Construire, dispauar en ret: *L'aranha teisse la sieu tela*. Var.: **teissir**.

teissidor n.m. Teissèire.

teissidura n.f. 1. Teissatge. 2. Textura.

teissier, a n. Teissèire.

teissir vt. (*teississi*) Téisser.

teissura n.f. tissure Var.: **teissum**.

teissum n.m. Teissura.

teissut n.m. 1. Materiau obtengut per l'assemblatge de fieus entrebescats. Sin.: **estòfa**. 2. Seguida complicada de cauas: *Un teissut de mençonegas*. 3. Ensemble d'elements que constituïsson un tot omogeneu: *Teissut social, associatiu*. ◇ *Teissut urban*: Disposicion de l'abitat e dei activitats dins una vila; reparticion dei vilas sus un territòri donat. ◇ *Teissut industrial*: Ensemble d'activitats industrials, en rapoart mé l'espaci dins lo quau s'inscriu. 4. (istol.) Ensemble de cellulas qu'an la mema estructura e la mema foncion: *Teissut nerviós*.

teïsta adj. e n. De la doctrina dau teïsme; que n'es partidari.

tela n.f. 1. Teissut de l'armadura crosada mai simpla: Tela de coton. 2. Teissut sec e sarrat, que vau per la sieu resistança. ◇ *Tela de fond*: tela sus la quala son representats lu darriers plans d'und còr de teatre; (fig.) Contèxte, quadre sus lo quau si destaca quauqua ren, si situon d'eveniments, etc. 3. Tela tenduda e alestida sus la quala si pinta; tableu pintat sus una tela. 4. Veladura d'una nau. 5. *Tela d'aranha*: Taranhina. 6. (liter.) *Cançons de tela*: Cançons que cantàvon li fremas que teission, à l'Atge Mejan, dins lo Nòrd de França. 7. Membrana.

telamon n.m. Atlant.

telangiectasia n.f. Dilatacion dei vaisseus capillaris que forma de linhas rogi sus la pèu.

telaria n.f. Fàbrega, comèrci de tela.

telat, ada adj. Garnit de tela.

telatge n.m. Fond sus lo quau si destaca lo dessenh d'una dentela.

teleadministracion n.f. Presa de contraròtle à distança d'un computador e dau sieu sistema d'esplecha per administrar lo sistema (sauvagrada, messas à jorn dei logicials, etc.) e de reglar lu problemas aplicatius dei usanciers.

teleafichatge n.m. Afichatge comandat à distança, d'informacions d'actualitat immediata.

telearlarma n.f. Servici que permete, en addicionant un equipament particulier à un telefòne, de sonar rapidament lu secors.

teleassistença (-éncia) n.f. Servici d'assistença à distança que permete à una persona que viu soleta d'èstre messa en relacion, per una simpla telefonada, mé de personas designadi ò un servici d'urgença.

telebotiga n.f. (anc.) Establiment comercial dont lo public si podia informar sus lu servicis de telecomunicacions e si procurar d'equipaments telefonics.

telecabina n.f. Teleferic m'un cable solet alestit per lo transpòrt de personas per pichini cabinas estacadi au cable à intervals reguliers.

telecarta n.f. Carta à memòria, que s'emplegava per pagar li comunicacions dins li cabinas telefoniqui.

telecargament n.m. (inform.) Transferiment de programas ò de donadas au mejan d'una ret informatica.

telecargar vt. (*telecargui*) Operar un telecargament.

telecínema n.m. Aparelh que permete de transformar en senhals de television lu imatges e lu sons d'un films.

teleclinomètre n.m. Dins un sondatge minier, aparelh que permete de mesurar l'inclinason e de transmetre à distança aquesta mesura dins la tòca d'evitar li desviacions.

telecomanda n.f. Accion de realisar à distança una manòbra quala que sigue: mecanisme, dispositiu qu'assegura aquesta accion: *La telecomanda dau televisor*.

telecomandar vt. 1. Comandar ò faire foncionar à distança mé l'ajuda d'una telecomanda. 2. Donar d'òrdres, dirigir de luènh, sensa si manifestar.

telecomandat, ada adj. Que funciona m'una telecomanda: *Un juguèt telecomandat*.

telecomunicacion n.f. Lo tot dei mejans de comunicacion à distança.

teleconferença (-éncia) n.f. Conferença dins la quala divers interlocutors situats dins diferents luècs son en contacte mé de mejans de telecomunicacion.

teleconselhier, a n. 1. Persona que tracta li telefonadas dau public. 2. Persona que fornisse una assistença telefonica à la pràctica d'una empresa.

teleconsultacion n.f. (med.) Consultacion facha à distança en emplegant la ret informatica.

telecòpia n.f. Procediment de telecomunicacion, qu'assòcia lo telefòne e la numerisacion d'imatge, que permete de transmetre un document. Sin.: **fax**.

telecopiaire n.m. Aparelh per telecopiar.

telecopiar vt. (*telecòpi*, classic *telecòpii*) Mandar (un document) per telecòpia. Sin.: **faxar**.

telecran n.m. Ecran de television, espec. per una granda sala.

telecròmpa n.f. Programa de television que presenta directament ai telespectators d'articles per la venda.

teledeteccion n.f. Lo tot dei tecnicas utilizadi per determinar à distança li proprietats d'objèctes naturals ò artificials à partir dei raionaments qu'eméton ò remàndon.

telediafonia n.f. Mescla de sons transmés ai extremitats d'un circuit telefonic.

telediagnostic n.m. Diagnostic efectuat à distança gràcias à una telecomunicacion de paramètres quantifiabls.

teledifusar vt. Difusar per la television.

teledifusion n.f. Difusion per television.

teledistribucion n.f. Ret de television per abonament au mejan de cables. Sin.: **cablodistribucion**.

teledocumentacion n.f. Documentacion accessible à distança.

teledinamia n.f. Transmission de la foarça à distança, en particulier de la foarça electrica.

teledinamic, a adj. Pròpri à transmetre la foarça à distança: *Cables teledinamics*.

teleenregistrament n.m. Enregistrament telematic.

teleensenhament n.m. Ensenhament à distança (per correspondença, ràdio, television, malhum informatic, etc.).

teleescriptura n.f. Sistema que permete la transmission d'informacions grafiqui à flor e à mesura dau sieu traçat manescrich, e la reproduccion d'aquesto traçat sus un ecran ò un autre supoart.

teleestampaire n.m. Aparelh emetor e receptor de telegrafia, que compoarta un clavier alfanumeric per l'emission e qu'assegura à la recepcion l'impression de caractèrs. Var.: **teleïmprimèire**.

teleferic n.m. Mejan de transpoart de personas ò de mèrç, constituït per un cables portaire (ò de cables portaires) sus lo quau si desplaça lo carri que supoarta la cabina dei viatjaires ò la bena dei materiaus.

telemfilm n.m. Film realisat especialament per la television.

telefonada n.f. Còup de telefòne.

telefonar vi. e vt. Comunicar, transmetre per telefòne.

telefonat, ada adj. (espòrts) Si di d'un còup, d'una accion tròup previsible ò fach tròup lentament per poder sorprendre l'adversari.

telefòne n.m. 1. Installacion de telefonia; ret telefonica. ◇ (fam.) *Telefòne arabe*: Transmission orala rapida d'una informacion. 2. Aparelh que permete de transmetre d'informacions per telefonia: *Telefòne fixe, mobile*. 3. (corrent) Telefonia.

telefonet n.m. Telefòne cellulari, telefòne mobile.

telefonia n.f. Sistema de telecomunicacion establït dins l'amira de transmetre la paraula. ◇ Telefonia sensa fie: **Radiotelefonia**.

telefonic, a adj. Qu'apartèn, si rapoarta au telefòne; que si fa per telefòne: *Una ret telefonica*.

telefonicament adv. Per telefòne.

telefonista n. Persona encargada dau servici d'un telefòne, public ò privat.

telefotografia n.f. Tecnica de la fotografia dei subjèctes alunhats.

telegenia n.f. Qualitat d'una familha telegenica.

telegenic, a adj. Que passa ben à la television, que li produè un efècte agradiu.

telegestion n.f. Mòde de gestion à distança de fichiers per lo biais dau teletractament.

telegrafe n.m. Aparelh ò organisme de telegrafia.

telegrafia n.f. Sistema de telecomunicacion dins lo quau li informacions transmèssi son destinadi à èstre enregistradï à la recepcion sota forma d'un document grafic. ◇ (anc.) *Telegrafia sensa fie* (T.S.F.): Ràdio.

telegrafiar vt. e vi. (*telegrafi*, classic *telegràfi*) Transmetre, comunicar au mejan dau telegrafe.

telegrafic, a adj. 1. Relatiu au telegrafe; expedit pet telegrafe. 2. *Estile telegrafic*: Reduch à l'essencial, sensa gaire de tèrmes gramaticals.

telegraficament adv. Per telegrafe.

telegrafista n. Persona encargada de portar li despachas telegrafiqui.

telegrama n.m. Comunicacion, messatge transmés per telegrafia.

teleguidar vt. 1. Menar (ò pilotar) un engeh à distança. 2. Inspirar, dirigir (quauqu'un, la sieu accion) per una influença oculta.

teleguidat, ada adj. Que fonciona au mejan d'un teleguidatge.

teleguidatge n.m. Comanda à distança dei movements d'un engeh dotat d'autonomia cinetica.

teleïmpression n.f. Impression à distança de messatges transmés sota forma numerisada au mejan de sistemas telematics. Sin.: **teletipia**.

teleïmprimèire n.m. Teleestampaire. Sin.: **teletipe**.

teleïnformatica n.f. Informatica qu'emplega lu mejans dei telecomunicacions.

telegornal n.m. Jornat televisat. Var.: **telegornau**.

telegornau n.m. Telegornal.

telemantenença n.f. 1. Contraròtle à distança d'un sistema, via una ret de comunicacion (telefòne, Intranet ò Internet) per diagnosticar, gestir e reglar lu problemas ligats à la màquina, ai sieus periferics, à de problemas ligats au sieu sistema d'esplecha. 2. Mantenença d'un veïcule espacial au mejan de ligasons de telemesura ò de telecomanda. Sin.: **telemanteniment**.

telemanteniment n.m. Telemantenença.

telemanipulator n.m. Aparelh de manipulacion à distança.

telematic, a adj. De la telematica.

telematica n.f. Lo tot dei servicis informatics fornits au través d'una ret de telecomunicacion.

telematisacion (-izacion) n.f. Accion de telematisar.

telematisar (-izar) vt. Dotar de mejans telematics.

telemecanic, a adj. De la telemecanica.

telemecanica n.f. Telecomanda dei mecanismes e dei màquinas.

telemecanician, a n. (anc.) Especialista dei telecomunicacions de l'armada de l'ària.

telemercat n.m. Metòde de distribucion que permete au client de causir dins una lista de referenças e de comandar à distança en emplegant li tecnicas de telecommunicacion.

telemessatjaria n.f. Messatjaria electronica.

telemesura n.f. Transmission à distança d'un senhal que poarta un resultat de mesura.

telemètre n.m. Aparelh de telemetria.

telemetria n.f. Mesura dei distanças per de procediments acostics, optics, radioelectrics, ò per reflexion d'un fais làser.

telemetrista n. Persona que fa de telemetria.

telencefal(e) n.m. Estructura nervioa de l'embrion, à partir de la quala si diferencion lu emisfèrs cerebrals.

telenomia n.f. Teleonomia.

teleobjectiu n.m. Objectiu fotografic de distança focala lònga, m'un tiratge cort que lo rende compacte, emplegat per la fòto de luènh ò lo retrach.

teleologia n.f. (filos.) 1. Estudi dei tòcas, de la finalitat. 2. Doctrina que repaia sobre l'idea de finalitat.

teleologic, a adj. (filos.) Que pertòca la teleologia. Sin.: **finalista**.

teleonomia n.f. (filos.) Caractèr de la matèria viventa en tant que materialisa un projècte, una finalitat. Var.: **telenomia**.

teleoperator, tritz n. Persona qu'assegura d'accions comerciali per telefòne per lo còmpte d'una empresa.

teleosaure n.m. Reptile fossile de l'èra segondària.

teleostean, a adj. *Teleosteans*: Superòrdre de peis ossós de la boca terminala, dei branquias recubèrti d'opercules, dei escalhas plati, de la nadarèla dorsala mé doi lòbes pariers ò sensa lòbes, coma esquasi toi lu peis actuals (carpa, trocha, sardina, merluça, etc.).

telepata adj. e n. Que practica la telepatia.

telepatia n.f. Transmission de pensadas d'una persona à una altra sensa comunicacion per li vias sensoriali conoissudi.

telepatic, a adj. Relatiu à la telepatia.

teleponchatge n.m. Dispositiu que permete lo ponchatge à distança dei canons d'una nau de guèrra à partir d'un poaste central de tir.

telequinesia n.f. En parapsicologia, movement espontaneu d'objèctes sensa l'intervencion d'una foarça ni d'una energia observabla.

teleradar n.m. Emplec combinat dau radar e de la television, que sièrve alora per emetre ò reçaupre un imatge radar.

teleràdio n.f. Teleradiografia.

teleradiografia n.f. Radiografia practicada en plaçant l'ampola à ras X luènh dau subjècte (de 2 à 3 m), cen que suprimesse la desformacion conica de l'imatge. Abrev.: **teleràdio**.

telereglatge n.m. Dispositiu que permete lo reglatge à distança de màquinas ò d'aparelhs.

telereportaire, airtiz n. Jornalista que fa de reportatges per la television. Var.: **telereporter**.

telereportatge n.m. Reportatge televisat.

telereporter n. (angl.) Telereportaire.

telerruptor n.m. Aparelh comandat à distança per d'impulsions electrici qu'una duèrbe de contactes mentre la seguenta juèga lo ròtle invèrse.

telescòpi n.m. Instrument d'observacion astronomica que lo sieu objectiu es un miralh concau.

telesopic, a adj. 1. Fach au mejan d'un telescòpi. 2. Si di d'un objècte que lu sieus elements s'inserisson e si desplaçon un dins l'autre.

telescriptor n.m. Aparelh que permete d'escriure à distança per un procediment quau que sigue.

telesèti n.m. Teleferic m'un cable unic sensa fin, au lòng dau quau son repartits de sètis tengut per de suspendas.

telesenhalisacion (-izacion) n.f. Transmission à distança de senhals relatius au foncionament d'aparelhs automatics, per cable electric ò optic ò per via hertziana; dispositiu que permete aquesta transmission.

telespectator, tritz n. Persona que regarja la television.

telesquí n.m. Aparelh m'un cable que permete de tractar lu esquilhaire e lu faguent esquilhar sus lu sieus esquís, per par en cima d'una penda. Sin.: **remontapenda**.

telestesia n.f. (psicol.) Percepcion à distança d'un fenomène non accessible per de vias sensoriali.

telesurvelhança n.f. Telesurvelhança.

telesusvelhança n.f. Susvelhança à distança au mejan de càmeras e de mejans de comunicacion. Var.: **telesurvelhança**. Sin.: **teleproteccion**.

teleta n.m. 1. (med.) Cataracta. 2. (anat.) Esofague.

teletèxto n.m. Procediment de comunicacion que permete l'afichatge de tèxtos ò de grafismes à partir d'un senhal de television ò d'una linha telefonica.

teletipe n. Teleimprimèire.

teletipia n.f. Teleimpression.

teletoxia n.f. Emission dins lo mitan ambient, per divèrs organismes, de substanças qu'an una accion generalament nociva sobre d'organismes vesins.

teletractament n.m. Mòde de tractament dins lo quau li donadas son emessi ò reçaupudi per de terminals alunhats dau computador.

teletransmission n.f. Transmission de senhals à distança m'ai mejans tecnicos apropiats.

teletravall n.m. Organizacion descentralisada dau travall, dins la quala lo travaillaire òbra à distança, mé l'ajuda dei mejans de comunicacions (malhum internet, etc.).

teleutospòra n.f. Una dei formas d'espòras dau rovilh dau blat.

televisar vt. Transmetre per television.

televisat, ada adj. Transmés per television.

television n.f. 1. Transmission, per cable, per ondas radioelectrici, d'imatges que poàdon èstre reproduchs sus un ecran à flor e à mesura de la sieu recepcion ò enregistrats en vista d'una reproduccion ulteriora. 2. Lo tot dei servicis qu'asseguron aquesta transmission de programas, de reportatges: *La television publica*. 3.

Television per cable: Teledifusion. 4. (fam. e abusiú) Televisor.

televisiu, iva adj. Televisual.

televisor n.m. Aparelh que permete de vèire la television.

televisual, a adj. Relatiu à la television coma mejan d'expression. Var.: **televisuau, televisiu**.

televisuau, ala adj. Televisual.

telèx n.m. (anc.) Servici telegrafic que permete ai sieu abonats d'escambiar de messatges en emplegant de teleïmpremières.

telexar vt. (*telèxi*) Transmettre per telèx.

telexista n. Persona encargada d'assegurar de comunicacions per telèx.

telh n.m. 1. Aubre sovent plantat dins lu pargues e dins li avengudas, que fornisse un boasc blanc, que si travailha facilament, que li sieu flors odoranti dónon una infusion sudorifica e calmanta (Aut de 25 à 30 m, familha dei tiliaceas). 2. Infusion facha m'ai fuèlhas de telh. Var.: **tilhul** (fr.).

telha n.f. 1. Escòrça dau pen dau cànebe. 2. Libèr dau telh.

telhaira n.f. Màquina per telhar.

telhaire n.m. Persona que telha.

telhar vt. Batre ò chaplar una planta textila, lo sieu pen, per n'en rompre li partidas linhoï.

telhatge n.m. Accion, biais de telhar.

telier n.m. Màquina per téisser, encastre que sièrve à téisser.

tell (arqueol.) Coala artificiala formada per li roinas sobrepauadi d'una vila anciana, au Prèoche Orient.

telliera n.m. Format de papier de 34 x 44 cm.

tellurat n.m. (quim.) Sau de l'acide telluric.

telluri n.m. Non-metal d'un blanc blavastre, lamellós e fragile, de densitat 6,2, que fonde à 452°C; element (Te) de n° atomic 52 e de massa atomica 127,60.

tellurian, a adj. Que pertòca la Tèrra. Var.: **telluric**.

telluric, a adj. Que pertòca la Tèrra. ◇ *Planeta tellurica*: Planeta densa, de talha mejana e dotada d'un soal, que la Tèrra n'es lo prototipe (Mercuri, Vènus, la Tèrra, Mart). Var.: **tellurian**.

telluric, a adj. (quim.) Si di de l'anidride TeO₃, e de l'acide correspondent.

telluridric adj. m. Si di de l'acide H₂Te, gas toxic incolòre.

telluromètre n.m. Aparelh que mesura la valor de resistença dei presas de tèrra.

tellurós, oa adj. Si di de l'anidride TeO₂, e de l'acide correspondent.

tellurur(e) n.m. (quim.) Combinason dau telluri m'un autre element.

telofasa n.f. Darriera fasa de la mitòsi cellulària, pendent la quala si constituïsson lu nucleus dei cellulas filhas e si forma una membrana nòva.

teleolecitic, a adj. (biol.) Si di de l'òu caracterisat per un volume de vitellus considerable (cefalopòdes, reptiles, peis, auceus).

telomèr n.m. Region autament repetitiva, doncas a priori non codificanta, d'ADN à l'extremitat d'un cromosòma.

telson n.m. (zool.) Darrier aneu de l'abdomèn dei artropòdes.

tema n.m. 1. Subjècte, idea sobre lu quaus poàrton una reflexion, un discors, una òbra, à l'entorn dei quaus s'organisa una accion. 2. (ling.) Tèrme de la frasa (*sintagma nominal*) que designa l'èstre ò la caua que s'en parla (per op. à *predicat*). 3. (mús.) Fragment melodic ò ritmic sobre lo quau es bastida una òbra musicala. 4. (astrol.) *Tema astral*: Representacion simbolica de l'estat dau ceu (*aspècte*) au moment de la naissença de quauqu'un. 5. (mil.) *Tema tactic*: Situacion que sièrve de cadre à un estudi tactic. 6. Exercici d'escòla que consistisse à tradurre un tèxta dins una altra lenga; lo tèxta ensinda traduch: *Tema latin*. 7. (ling.) Partida dau mòt que demòra invariabla, que comprèn un radical e una vocalama tematica, e à la quala s'ajúston li desinenças.

tematic, a adj. 1. Relatiu à un tema; que s'organisa à l'entorn d'un tema: *Enciclopedia tematica*. ◇ *Critica tematica*: Estudi critic dei temas constants d'una òbra ò d'un escrivan. 2. (mús.) Relatiu ai temas musicals. 3. (ling.) Relatiu au tema dei mòts. ◇ *Vocala tematica*: Morfema que si plaça just après lo radical lexical, coma lo *a* dei vèrbos dau premier grope, lo *i* dei vèrbos dau second grope, etc.

tematica n.f. Lo tot dei temas desvolopat per un escrivan, una escòla, etc.

tement, a adj. Temorós.

témer vt. Crénher.

temerari, ària adj. 1. Qu'es ardit au poch d'agir sensa tenir còmpte dau perill. 2. Que l'inspira una audàcia extrèma. ◇ *Jutjament temerari*: Portat à la leugiera e sensa pròvas sufisenti.

temerariament adv. Embé temeritat.

temeritat n.f. Ardidessa imprudenta e presumptua.

temor n.f. Timor.

temorós, oa adj. Timide, crentós, aprensiu. Var.: **temós**. Sin.: **crenhent**.

temorosament adv. Embé temor.

temós, oa adj. Temorós.

tempe n.m. Partida laterala de la tèsta, compresa entre l'uèlh, l'aurelha e la gauta.

tempàs n.m. Marrit temps.

temperament n.m. 1. Lo tot dei disposicions fisiqui innadi d'un individí e que determinerón lo sieu caractèr: *Un temperament violent*. ◇ *Aver de temperament*: Aver una foarta personalitat; èstre portat ai plasers sexuals. 2. (mús.) *Temperament egal*: Sistema musical que partisse l'octava en dotze miègs tons egals; dins lo *temperament inegal*, lu miègs tons non an toi la mema valor. 3. *Venda à temperament*: Venda dins la quala lo crompaire paga en un nombre donat de versaments.

temperança n.f. 1. Una dei quatre vertuts morali, dichis *vertuts cardinali*, que disciplina lu desirs e li passions de l'èstre uman. 2. Sobrietat dins l'usatge dei bevendas alcolisadi, dei aliments. ◇ (anc.) *Societat de temperança*: Associacion per combatre l'usatge de l'alcol.

temperant, a adj. Que manifèsta de temperança.

temperar vt. (*tempèri*) (lit.) Diminuir l'excès de quauqua ren; moderar: *Deuries temperar lo tieu entusiasme*. ◆ **si temperar** v.pr. Si moderar.

temperat, ada adj. 1. Ni tròup caud, ni tròup frèi: *Clima temperat*. 2. (mús.) Si di d'un instrument dins lo quau l'espaci entre lu miègs tons es normalisat e egalisat.

temperatura n.f. 1. Grandor fisica que caracteriza d'un biais objectiu la sensacion subjectiva de calor ò de frèi laissada per lo contacte d'un còrs. ◇ *Temperatura absoluta*: Grandor definida per de consideracions teoriqi de termodinamica ò de mecanica estadistica, practicament egala à la temperatura centesimala majorada de 273,15 grs. 2. Estat atmosferic de l'ària dau ponch de vista de la sieu accion sobre lu noastres organes; gra de frèi ò de calor. 3. Fèbre: *Aver de temperatura*.

tempèri n.m. Intemperia.

tempèsta n.f. 1. Violenta perturbacion atmosferica, sus tèrra ò sus la mar. 3. Explosion subita e violenta de quauqua ren. 3. Violenta agitacion dins un grope, un país: *Una tempèsta politica*.

tempestar vt. (*tempèsti*) Assautar, importunar per tròup d'insistença: *Tempestar de questions*. ◆ vi. Manifestar dubertament e aut e foart lo sieu maucontentament; fulminar.

tempestós, oa adj. Que la tempèsta agita: *Una mar tempestoa*.

tempestosamente adv. D'un biais tempestós.

tempier n.m. Pluèis persistenti.

templari n.m. Templier.

temple n.m. 1. Edifici consacrat au culte d'una divinitat: *Lu temples grècs*.

templeta n.f. Pichina motladura plata.

templier n.m. Cavalier de l'òrdre dau Temple. Var.: **templari**.

templon n.m. Pichina pinha que lo teissier emplega per aumentar la larguessa de la sieu tela.

tempo n.m. (it.) 1. (mús.) Notacion dei diferents movements dins lu quaus es escrich ò executat un tròç. ◇ *A tempo*: Indicacion musicala qu'invita à repilhar lo movement inicial après un ralentit ò una acceleracion. 2. (mús.) Velocitat d'execucion d'una òbra. 3. (lit.) Ritme de debanament d'una accion.

tempona n.f. Tampona.

tempòra n.f. Temps, sason. ◇ *Li Quatre Tempòras*: Dins lo calendier liturgic catolic, temps de dejuni au començament de caduna dei quatre sasons.

temporal, a adj. Relatiu ai tempes. ◇ (anat.) *Lòbe temporal dau cervèu*: Pertida mejana e inferiora de cadun dei emisfèrs cerebrals, que juèga un ròtle important dins l'integracion dei sensacions auditivi e dins lo lengatge. Var.: **temporau**.

temporal n.m. Oàs dau crani situat dins la region dau tempe. Var.: **temporau**.

temporal, a adj. 1. Que si debana dins lo temps (per op. à *etèrne*). 2. Que pertòca li cauas materiali (per op. à *espiritual*). ◇ *Poder temporal*: Poder dei papas en tant que sobeirans dau sieu territòri. 3. Que pertòca ò indica lo temps: *Subordenada temporal*. 4. (telecom.) *Commutacion temporal*: Commutacion automatica de natura informatica, sensa establiment de contactes fisics. Var.: **temporau**.

temporal n.m. (it.) Chavana, auratge.

temporal n.m. (dr. can.) Lo tot dei bens qu'apartènnon à una glèia ò à una comunautat religioa. Var.: **temporau**.

temporalament adv. Dau ponch de vista temporal.

temporalitat n.f. Caractèr de cen qu'existisse dins lo temps.

temporari, ària adj. 1. Momentaneu, provisòri, que dura gaire de temps. 2. Interimari: *Entrepresa de travalh temporari*.

temporariament adv. D'un biais temporari.

temporau, ala adj. Temporal.

temporejar vi. Temporisar.

temporisacion (-izacion) n.f. Fach de temporisar; retard volontariament portat à una decision, una accion. Var.: **temporisament**.

temporisador (-izador) n.m. Temporisator.

temporisaire (-izaire), airtiz adj. Que temporisa. Var.: **temporisator**.

temporisament (-izament) n.m. Temporisacion.

temporisar (-izar) vi. Diferir una accion dins l'esperança d'una oportunitat melhora, retardar quauqua ren, lo remetre à plus tardi. Var.: **temporejar, ganhar de temps**.

temporisator (-izator), tritz adj. Temporisaire.

temporisator (-izator) n.m. Aparelh qu'introdue intencionalament un interval de temps entre lo començament e la fin dau foncionament d'un dispositiu electric. Var.: **temporisador**.

tempra n.f. Trempa, trempatge.

temprar vt. Trempar.

temps n.m. 1. Nocion fundamentala concepida coma un mitan infinit dins lo quau vènon un après l'autre lu eveniments e considerada sovent coma una foarça qu'agisse sus lo monde, lu èstres: *Lo temps e l'espaci, la fuga dau temps*. 2. (fis.) Aquesto mitan, concebut coma coma una dimension de l'Univèrs susceptible de mesuras. ◇ *Temps atomic internacional (T.A.I.)*: Escala de temps que lo Bureu internacional de l'ora establisce sus la basa de donadas que li fornisson un ensèm de relètges atomics. ◇ (astron.) *Temps sideral (en un luèc donat)*: Escala de temps fondada sobre l'angle orari dau ponch vernal. ◇ *Temps solari vèr (en un luèc donat)*: Escala de temps fondada sobre l'angle orari dau centre dau Soleu. ◇ *Temps solari mejan*: Temps solari vèr, sensa li sieu inegalitats seculari ni periodiqui: *Lo temps mejan si còmpta de 0 à 24 oras à partir de miègjorn*. ◇ *Temps civil*: Temps solari mejan aumentat de 12 oras. ◇ *Temps universal*: Temps civil de Greenwich

(Anglatèrra). Abrev.: **UT**. ◇ *Temps universal coordinat*: Escala de temps que difúson lu senhals oraris. Abrev.: **UTC**. 3. *Temps legal*: Ora legala. 4. Durada considerada coma una quantitat mesurable: *Quant de temps avèm per aqueu trabalh?* ◇ *Aver lo temps de*: Dispauar dau temps necessari per faire quauqua ren. ◇ *Ganhar de temps*: Temporisar, retardar la seguida dei eveniments. ◇ *Perdre de (lo sieu) temps*: Lo degalhar inutilament, en particular à ren faire. 5. Caduna dei fasas successivi d'una operacion, d'una accion. 6. (coregr.) Moment d'elevacion; una dei fasas de la descomposicion d'un pas; pas que si descompaua en diferents moviments. 7. (mús.) Division de la mesura: *Mesura de 2, 3, 4 temps*. 8. (inform.) *Temps d'accès*: Temps que s'escorre entre lo lançament d'una operacion de recèrca e l'obtencion de la promiera informacion cercada. ◇ *Temps partatjat ò partatge de temps*: Tecnica d'utilisacion simultanea d'un computador à partir de diferents terminals, m'un periòde acordat à cada usancier. ◇ *Temps real*: Mòde de tractament que permete l'admission de donadas à un instant quau que sigue e l'elaboracion immediata dei resultats. 9. (premsa) *Temps d'antena*: Durada determinada d'emissions de ràdio ò de television difusadi dins lo quadre de la programacion. 10. (sociol.) *Temps causir*: Travalh m'un orari variable (temps parcial, orari à la carta, etc.). ◇ *Temps parcial*: Temps de travalh inferior à la durada setmaniera legala. 11. (espòrts) Durada cronometrada d'una partida, d'una corsa, etc. 12. Moment, epòca qu'ocupa una plaça determinada dins la seguida dei eveniments ò que quauqua ren caracteriza. ◇ *Dins lo temps, dins un temps, d'un temps*: Dins lo passat. ◇ *Passar lo (lo sieu) temps à*: L'emplegar à. ◇ *Aver fach lo sieu temps*: Èstre despasse, passat de mòda. ◇ *Èstre dau sieu temps, viure m'au sieu temps*: Viure, pensar, agir en conformitat m'ai ideas de la sieu epòca. 13. *Faire lo sieu temps*: Faire lo sieu servici militar. 14. (ling.) Categoria gramaticala de la localisacion dins lo temps (present, passat, futur), que s'exprimis per la modificacion dei formas verbali; caduna dei serias verbali personali de la conjugason. 15. Estat de l'atmosphèra dins un luèc e un moment donats. ◇ *Gròs temps*: Tempèsta. 16. *À temps*: Au moment que convèn, pas tròup tardi. ◇ *Avant lo temps*: Tròup leu. ◇ *Dins lo meme temps, en meme temps*: Dins lo meme instant, simultaneament; à l'encòup. ◇ *De tot temps*: Totjorn.

temptacion n.f. 1. Atirança vèrs quauqua ren qu'es enebit per una lèi morala ò religioa; incitacion au pecat ò à la rebellion còtra li lèi divini. 2. Tot cen que tempta, atira, incita à quauqua ren, crea lo desidèri: *Resistir à la temptacion d e beure*.

temptant, a adj. Que dona enveja, que tempta: *Una proposicion temptanta*.

temptar vt. 1. Entreprenere, mé l'intencion de la menar à boana fin, una accion que la sieu capitada non es segura. 2. Si prepauar de faire quauqua ren d'ardit ò de dificile: *Temptar una operacion riscada*. ◇ (lit.) *Temptar Dieu*: Entreprenere quauqua ren en dessobre dei foarças umani. ◇ *Temptar lo diau*: Pilhar de gròs riscs. 3. Incitar quauqu'un à faire lo mau, en evelhant lo sieu

desir. 4. Excitar lo desir de quauqu'un, lo sieu interès, li agradar totplen: *Aquela pissaladiera mi tempta*.

temptatiu, iva adj. Temptator.

temptativa n.f. 1. Accion per la quala quauqu'un s'esfoarça d'obtenir un resultat donat. 2. (dr.) Començament d'execucion d'una infraccion.

temptator, tritz adj. e n. Que tempta, que cèrca à sedurre. Var.: **temptatiu**.

ten. (mús.) Abreviacion per *tenuto*.

tenable, a adj. (Sobretot emplegat dins de frases negativi) *Que non si pòu suportar*: *Aquela situacion non es tenabla*.

tenaç, ça adj. 1. Qu'aderisse fortament: La pega es tença. Sin.: **pegós**. 2. (tecn.) Que resistisse à la rompedura: *Un metal tenaç*. 3. (fig.) Que s'estaca fortament ai sieu opinions, ai sieu ideas, ai sieu decisions: *Una persona tenaç*. 4. (fig.) Que si pòu dificilament combatre: *Una abituda tenaç*.

tenaçament adv. Embé tenacitat.

tenacitat n.f. Caractèr tenaç.

tenalha(s) n.f. Estenalha(s).

tenalhament n.m. (lit.) Accion de tenalhar.

tenca n.f. Peis ciprinidat, preat per la sieu carn, que li agràdon lu fonds betós dei estanhs.

tench, a adj. (participi passat dau vèrbo *ténher*) Qu'a recebut una tenchura: *Un teissut de coton tench*.

tencha n.f. 1. Color obtenguda en mesclant deiferenti colors. 2. Aparença leugiera; pichina dòsi: *Ajustar un leugiera tencha d'umor*. 3. Preparacion colorada liquida ò pastoa que sièrve per escriure, estampar, etc. ◇ *Tencha de China*: Composicion (negre de fum, gelatina, e canfre) que s'emplega per lo dessenh. ◇ *Tencha simpatica*: Tencha incolòra qu'apareisse sus lo papier sota l'accion de divers produchs quimics ò de la calor. ◇ Liquide negre e espés que secrèton d'unu cefalopòdes en cas de perill, que li permete de trebolat l'aiga e d'escondre la sieu fuga.

tenchura n.f. 1. Accion de ténher. Var.: **tenhidura**. 2. Liquide que contèn una matèria coloranta en dissolucion, per colorir lu teissuts ò lu bèrris. 3. (farm.) Alcòl ò etèr cargat dei principis actius d'una substança: *Tenchura d'iode*.

tenchurar vt. Ténher.

tenchuraria n.f. 1. Industria de la tenchura. 2. Establiment ò botiga que reçaup lu vestits, lu teissuts que dévon èstre netejat ò ténchs.

tenchurier, a n. 1. Persona que tèn una tenchuraria: *Mèstre Gag èra finda conoissut coma tenchurier*. 2. Industrial de la tenchuraria.

tençon n.f. (liter.) Genre dialogat de la poesia medievals, dins la quala si debate d'un subjècte donat.

tenda n.f. 1. Sosta portadissa desmontabla, de tela sarrada, que si dreïça defoara. 2. (cir.) *Tenda d'oxigène*: Parets plastiqui transparents destinadi à isolar lo malaut de l'atmosphèra principala per lo sotametre à l'accion de l'oxigène pur. 3. Rideu de teatre. 4. (mar.) Tela

enquitranada que sièrve de sosta sus una nau. ◇ Tela de proteccion que sièrve per envolar li velas.

tendaria n.f. À la çaça, lo tot dei lecas per agantar lu aucus de passatge.

tendasc, a adj. e n. De Tenda.

tendau n.m. (mar.) Cubèrta de lana espessa pauada sus la flecha per aparar lo darrièr dau casteu de popa d'una galèra còtra li ardors dau soleu e còtra lu tempèris. 1469: «...per la tara del drap roge que fon mes a la popa de la galeota per tendal...» A.C. Arles.

tendèia n.f. Pèças metalliqui que permèton de reglar l'inclinacion de l'alamon sus un araire.

tendèire n.m. 1. Corrèia elastica que sièrve per mantenir quauqua ren en plaça. Sin.: **tensor**. 2. Aparelh que sièrve à tendre una corrèia, una coarda, un fiu metallic, un fiu textile, etc. 3. (text.) Lònga pèrtega sus la quala s'estendíon lu estòfas per li faire secar.

tendèire, eiritz n. Persona que tende.

tendeiròla n.f. 1. Pichina tenda. 2. (mar.) Mena de pichina tenda, de pèça d'estòfa destinada à protegir una embarcacion dei rais dau soleu. 3. (autom.) Pèça de tela ò de cuer destinada à protegir li plaças exteriori d'un copat.

tendelet n.m. Cubèrta d'estòfa de lana qu'apara la garida. Var.: **tendolet**.

tendença (-ència) n.f. 1. Foaça qu'orienta quauqu'un vèrs d'uni tòcas. ◇ (psicol.) Disposicion à respoandre per d'unu comportaments à de situacions determinadi. 2. Orientacion particuliera de quauqua ren, d'un movement politic, d'un fenomène economic, etc.: *Li grandi tendenças de la mòda*. 3. Fraccion organizada d'un movement sindical ò politic. 4. *Procès de tendença*: Procès fach non per cen qu'es dich expressament ma per li ideas suggeridi; procès d'intencion.

tendencial, a adj. Qu'indica una tendença: *Una aumentacion tendenciala dau prètz de l'essença*. Var.: **tendenciau**.

tendenciau, ala adj. Tendencial.

tendenciós, oa adj. (pej.) Que marca una intencion secreta, una volontat d'impauar una opinion.

tendenciosament adv. D'un biais tendenciós.

tendèr n.m. 1. Veïcule plaçat immediatament darrièr una locomotiva à vapor e que contèn l'aiga e lo combustible necessari à la màquina. 2. Nau annèxa d'una plataforma de foratge en mar.

tendina n.f. 1. Cortina. 2. Rideu de teatre. 3. Pèça metallica que permete de reglar l'autessa de l'araire.

tendinití n.f. (med.) inflamacion d'un tendon.

tendinós, oa adj. De la natura dei tendons. ◇ *Carn tendino*: Que contèn de fibras duri.

tendolet n.m. Tenda foarça leugiera; tendelet.

tendon n.m. Partida fina, constituïda de fibras conjontivi, per la quala un muscle s'inserisse sus un oàs.

tendrament adv. Embé tendressa.

tendre, a adj. 1. Que si pòu talhar, mastegar facilament: *De carn tendra*. ◇ *Color tendra*: Color clara e delicada. 2. Afectuós, que manifèsta d'amor, d'amistat: *De paraulas tendri*. ◇ *Non èstre tendre mé quauqu'un*:

sre sevèr. 3. *Atge tendre, tendra enfança*: Pichina enfança, promiera joïnessa. ◆ n. Persona afectuosa, que s'esmòu facilament.

tendre vt. 1. Tirar e tenir dins un estat d'allongament: *Tendre una coarda*. Sin.: **tesar**. 2. *Tendre una leca*: La dispauar per agantar de sauvatgina. ◇ (fig.) Temptar d'enganar quauqu'un. 3. Avançar, portar en avant: *Tendre la man*. Sin.: **poàrger**. 4. Curbir d'una tapissaria, d'una estòfa. ◆ vt. ind. (à, vèrs) 1. Aver per tòca, si dirigir vèrs: *Tendre à la perfeccion*. 2. (mat) Tendre vèrs: *Aver per limit*.

tendre n.m. (lit.) *Carta dau Tendre*: Carta d'un país allegoric, lo país dau Tendre, dont madomaisèla de Scudéry e lu escrivans à l'entorn d'ela avíon imaginat lu divèrs camins de l'amor.

tendres(s)a n.f. Sentiment tendre, d'amistat, d'amor, que si manifèsta per de paraulas, de gèsts doç e d'atencions delicadi.

tendret, a adj. Doç.

tendretat n.f. Qualitat d'una carn tendra.

tendrin, a adj. (anc. e fam.) Joventa.

tendron n.m. 1. Partida dau bòu e dau vedeu que comprèn lu cartilages que prolòngon li costas flotanti. 2. (anc. e fam.) Joventa.

tendut, uda adj. 1. Sotamés à una tension, à una traccion. (mil.) 2. Preocupat, dins un estat de granda tension psiquica. ◇ *Esperit tendut*: Fortament aplicat. ◇ *Situacion tenduda*: Critica. ◇ *Relacion tenduda*: Dificila, que s'es degalhada. 3. *Tir tendut*: Tir plonjant dins lo quau s'emplega la porcion iniciala de la trajectòria, vesina de la drecha.

tenèbras n.f. pl. 1. (lit.) Obscuritat profunda. 2. *L'àngel, lo prince, l'esperit dei tenèbras*: Lo demon. ◇ *L'empèri dei tenèbras*: L'infèrn. ◇ (lit.) Ignorança, incertituda.

tenebresença (-ència) n.f. Perda de luminositat, de coloracion d'uni substànças quora son sotamessi à d'uni radiacions.

tenebrescent, a adj. Que presenta lo fenomène de tenebresença.

tenebrion n.m. Insècte coleoptèr d'un longuessa de 15 mm, brun escur, que viu dins li fornarias, que la sieu larva es dicha *vèrp de farina*.

tenebrionidat n.m. *Tenebrionidats*: Familha d'artropòdes que contèn de coleoptèrs e lu vèrps de farina.

tenebrós, oa adj. 1. (lit.) Qu'es dins li tenèbras, dins l'obscuritat. Sin.: **ombrós**. 2. (lit.) Escur, que si capisse dificilament.

tenebrosament adv. D'un biais tenebrós.

tenement n.m. 1. (feud.) Tenença. 2. Proprietat fonsiera; ben, tèrra, especialament agricòla, viticòla. Var.: **teniment**.

tenença (-ència) n.f. (feud.) 1. Movença, dependença, en regime feudal. 2. Tèrra concedida à un vassal ò un tenencier non nòble per un senhor à títol de solet gaudiment, en principi precari ma, en realitat, ereditari. Var.: **tenement**.

tenencier, a n. 1. Persona que dirigisse una maion de juèc, una ostalaria, etc. 2. (feud.) Persona qu'avia la carga d'una tenença.

tenent, a adj. Que tèn en permanença à autre caua: *Camia dau coal tenent*.

tenent n.m. 1. Persona que sostèn, apara activament quauqu'un, una idea, una doctrina: *Es un tenent dau liberalisme*. Sin.: **apòstol, avocat, campion, partidari**. 2. *Tenent dau títol*: Dins un espòrt ò un juèc, equipa ò concurrent que detèn un títol, per oposicion ai equipi ò concurrents que tèmpton de lo li pilhar. 3. Motiu decoratiu que figura un personatge e que sostèn un ornement. 4. En araldica, èstre uman emplegat coma supoart de l'escut.

tenent n.m. Luectenent.

tenèsme n.m. Tension dolorosa e cremadura produchi per l'irritacion e la contraccion de l'esfinctèr anal ò vesical.

tenguda n.f. 1. Accion de tenir una assemblada; fach de s'acampar: *La tenguda dei assisas*. 2. Accion, biais de dirigir, d'administrar una maion, una collectivitat. ◇ *Tenguda de libres*: Accion de tenir la comptabilitat d'una empresa. 3. Biais de si tenir fisicament, de si presentar, d'èstre vestit. ◇ *En pichina tenguda, en tenguda leugiera*: Gaire vestit. 4. Ensèm de vestits pròpris à una profession, à una activitat, à una circonstança: *Tenguda de serada*. ◇ *En tenguda*: En unifòrma; m'ai vestits adaptats per una activitat. ◇ *Granda tenguda*: Vestits de parada. 5. Qualitat de cen quobeisse à una intencion de rigor intellectuála, estetica, morala: *Una òbra d'auta tenguda*. 6. (Borsa) Fermetat dins la valor dei títols. 7. (mús.) Prolongacion, d'una duraa variabla, de la valor dei nòtas ò d'acòrdis semblables. 8. *Tenguda de rota*: Qualitat d'un veicule automobile que possedisse una estabilitat de trajectòria dins toti li condicions de circulacion.

tengut, uda adj. 1. Mantengut coma si deu, netejat e ordenat regulierament: *Una maion ben tenguda*. 2. (Borsa) Fèrme dins lu prèt: *Valors tengudi*.

tengut n.m. 1. Dins d'unu espòrts coma lo basquet, fach de tenir lo balon en man tròup longtemps. 2. Au rugbi à XIII, fach d'agantar l'adversari.

ténher vt. Emprénher d'una substança coloranta; colorar: *Ténher una estòfa*. Var.: **tínher**. ◆ **si téner** v.pr. Donar ai sieus bèris una color artificiala.

tenhidura n.f. Accion de téner. Var.: **tenchura**.

tènia n.f. (med.) Vèrp plat segmentat que parasita l'intestin greule dei mamifèrs, qu'apartèn à la classa dei cestòdes.

tenicida adj. e n. Si di d'un medicament que destruge la tènia.

tenifugue, uga adj. Si di d'un medicament que provòca l'expulsion de la tènia.

teniment n.m. Tenement.

tenir vt. 1. Aver en man: *Tenir un libre*. 2. Conservar quauqu'un, un animau pròche, lo mantenir: *Tenir un enfant per la man*. 3. Si sasir de quauqu'un, d'un animau, s'en rendre mèstre, lo retenir: *La polícia tèn lu colpables*.

4. Conservar, mantenir dins un estat donat: *Tenir una letra dins un luèc segur*. 5. Aver la carga de (un ròtle, una foncion, etc.): *Tenir un restaurant, tenir la plaça de quauqu'un*. ◇ *Tenir la caissa, lu libres, etc.*: Aver la carga de la caissa, de la comptabilitat, etc. ◇ *Tenir lo sieu reng*: Ocupar la sieu plaça embé dignitat. ◇ *Tenir conseu*: S'acampar per deliberar. ◇ *Tenir de prepaus, de discors*: Parlar, charrar. ◇ *Tenir la camba à quauqu'un*: Lo retenir longament per li parlar. 6. Dirigir, mestrejjar (quauqu'un, un grope): *Tenir una classa*. 7. Observar fidelament, respectar: *Tenir una promessa, un engatjament*. ◇ *Èstre tengut de*: Aver l'obligacion de. 8. Considerar (quauqua ren, quauqu'un) coma: *Tenir per segur, tenir per foal*. 9. *Tenir (quauqua ren) de (quauqu'un)*: L'aver reçauput, obtengut, emparat, d'aquesta persona. 10. Contenir, aver una capacitat donada: *Aquela bota tèn cent litres*. 11. Aver presa sus quauqu'un, en parlant d'uns entiment, d'un mau: *Quora la ràbia lo tèn, respoande plus de ren*. ◇ *Tenir la rota*: Ben aderir au soal, en particulier dins lu viratges e à granda velocitat, en parlant d'un veicule automobile. ◇ (fig.) *Tenir la rota*: Èstre valide (en parlant d'un projècte, per exemple). ◇ *Tenir la mar*: Mostrar de qualitats de navigabilitat per gròs temps, en parlant d'una nau. ◇ *Tenir l'alcòl*: Suportar una quantitat importanta d'alcòl.

◆ vi. 1. Si mantenir, restar dins una posicion donada: *Non tèn drech*. ◇ *Tenir boan, fèrme*: Resistir à una situacion, la suportar. 2. Poder èstre contengut dins un espaci donat: *Si pòu tenir à dètz à-n-aqueu taulier*. 3. (Per marcar l'estonament) *Tèn! Siés aquí?*: Coma si fa que sigues aquí? 3. Èstre solide, non cedir, non si rompre ni si desfaire. 4. Resistir à tota agression, au temps: *Es una mòda que tendrà*. ◆ vt. ind. (de, à) 1. Èstre estacat à: *Tenir à la sieu reputacion*. 2. Provenir de quauqua ren, n'èstre lo resultat, l'aver per causa: *Lo sieu falhiment tèn au sieu caractèr*. 3. Aver la fèrma volontat de faire quauquau ren, que quauqua ren sigue fach: *Tèni à rscontrar aquesta persona*. 4. Tenir de: Aver de ponchs comuna mé quauqua ren, mé quauqu'un: *Tèn de son paire, aquò tèn dau miracle*. ◆ **si tenir** v.pr. 1. Èstre, si trovar à una plaça donada, si debanar dins un luèc donat, à-n-un moment donat: *L'acamp si tendrà à 4 oras de l'après-dinnar*. 2. Pilhar e conservar una posicion dau còrs: *Si tenir drech*. 3. *S'en tenir à quauqua ren*: Ren faire de mai, non anar en là.

tennis n.m. 1. Espòrt que consistisse, per doi ò quatre jugaires provedits de raquestas, à mandar una bala per dessobre una ret, dins lu limits dau terren; aquesto terren. ◇ *Tennis de taula*: Espòrt vesin dau tennis, dins lo quau lo terren es remplaçat per una taula de dimensions estandardisadi. ◆ pl. Cauçaduras d'espòrt, de tela e m'ai sòlas de cauchó.

tennis-elbow n.m. Epicondiliti, frequenta per lu jugaires de tennis.

tennisman n.m. Jugaire de tennis.

tennistic, a adj. Relatiu au tennis.

tenniswoman n.f. Jugairitz de tennis.

tenon n.m. Extremitat d'una pèça de boasc alestida per la faire intrar dins un trauc practicat dins una pèça destinada à èstre assemblada à la promiera.

tenonar vt. Practicar de tenons dins (una pèça de boasc).

tenoplastia n.f. (cir.) Refeccion cirurgicala d'un tendon.

tenor n.f. 1. Contengut exacte d'un acte, d'un arrèst, d'un esrich quau que sigue. 2. Cen qu'un mesclum contèn d'un còrs particulier: *Tenor en alcòl*. ◇ *Tenor isotopica*: Percentatge dau nombre dei atòmes d'un isotòpe donat d'un element per rapoart au nombre total dei atòmes d'aquest element contenguts dins una matèria. ◇ *Tenor d'un minerau*: Proporcion de matèria utila contenguda dins un minerau.

tenòr n.m. 1. (mús.) Votz d'òme auta; cantaire qu'a aqueu tipe de votz. 2. (fam.) Aqueu que tèn un ròtle màger dins la sieu activitat: *Un tenòr de la politica*.

tenorejar vi. Tenorizar.

tenorino n.m. (it.) Tenòr leugier, que canta en fausset.

tenorizar (-izar) vi. Cantar coma un tenòr, dins lo registre d'un tenòr. Var.: **tenorejar**.

tenorita n.f. (miner.) Oxide natural de coire.

tenorrafia n.f. Sutura cirurgicala d'un tendon seccionat.

tenotòme n.m. (cir.) Escalpèl per seccionar un tendon.

tenotomia n.f. Seccion cirurgicala d'un tendon.

tensoactiu, iva adj. (quim.) Si di d'una substança que modifica la tension superficiala dau liquide dins lo quau es dissòuta.

tensoactivitat n.f. Aptituda d'una substança à modificar la tension superficiala d'un solvent.

tensofòne n.m. Aparelh que sièrve à mesurar la pression sanguina, qu'assòcia lu metòdes auscultatòri e paupatòri.

tensiografe n.m. Aparelh que permete d'obtenir graficament li diferenti valors de la pression arteriala: maximala, mejana e minimala.

tensiograma n.m. Dispositiu que presenta una susfàcia de mercuri e que dona d'informacions sobre li proprietats dei substanças que n'en permete l'analisi.

tensiomètre n.m. 1. Aparelh que sièrve à mesurar la tension dei fieus, dei cables, la tension superficiala. 2. Esfigmomanomètre.

tension n.f. 1. Estat d'un teissut, d'una substança soplà, elastica, que son tenduts: *La tension d'una moala*. 2. (tecn.) Estat dei constrenchas dins un còrs sollicitat e, mai particulierament, compauanta normala d'aquesti constrenchas. 3. Estat musculari de preparacion à una accion, dins lo quau divèrs muscles especifics son leugierament contractats. 4. Estat de quauqu'un qu'es tendut, contractat, nerviós, preocupat. 5. Situacion tenduda entre doi personas, deoi gropes, doi Estats. 6. *Tension superficiala*: Energia d'interfàcia, tension qu'existisse à la susfàcia de separacion de doi mitans. Sin.: **energia de susfàcia**. 7. *Tension de vapor*: Pression de vapor saturanta. 8. *Tension, tension arteriala* ò *vasculària*: Ensèm dei foarças de constrenchas intèrni ai

quali son sotamessi li parets dei artèrias e dei vaisseus sota l'influença de la pression dei liquides que contènon. Sin.: **pression**. ◇ (fam.) Aver, faire de tension: Èstre ipertendut. 9. (electr.) Diferença de potencial.

tensionar vt. Donar à la dentura d'un ruban de sèrra la tension intèrna necessària per que rèste ben alinhada au moment de la copa.

tensioreceptor n.m. Receptor sensorial visceral estimulat per li variacions de tension de la viscèra.

tensiu, iva adj. (med.) Que s'acompanha d'una distension.

tensor adj. m. e n.m. Si di de cadun dei muscles destinats à produire una tension. ◆ n.m. 1. Tendèire. 2. (mat.) Grandor matematica mé diferenti compauantas qu'a de proprietats d'inveriança formalà per cambiament de basa.

tensorial, a adj. (mat.) Relatiu à un tensor ò à l'ensemble dei tensors. Var.: **tensoriau**.

tensoriau, ala adj. Tensorial.

tentacul(e) n.m. Apendici mobile que totplen d'animaus n'en son provedits e que li sièrve d'organe dau tacte ò de la preension (Quora li a solament un tentacule, si di una *trompa*).

tentacular(i), a (-ària) adj. 1. Relatiu ai tentacules. 2. Que tende à si desvolopar: *Una vila tentaculària, una societat tentaculària*.

tentrèda n.f. Insècte imenoptèr que la sieu larva viu dins lo boasc (Lòng de 10 à 15 mm).

ténue, a adj. Teune.

tenüïròstre, a adj. Qu'a lo bèc fin e ponchut, en parlant d'un passeron.

tenüitat n.f. Estat d'una caua teuna.

tenuto adv. (it.) (mús.) expression que si plaça en dessobre d'un passatge per indicar que lu sons dévon èstre tenguts pendent tota la sieu durada, e non destacats. Abrev.: **ten**.

teobromina n.f. (farm.) Alcaloïde contengut dins la fava de cacau e dins li fuèlhas de tè, emplegat per la sieu accion diuretica.

teocalli n.m. (arqueol.) Temple, centre cerimonial, generalament quilhat sus una eminença artificiala, en forma de piramide troncada, dins la civilisacion azteca.

teocentrisme n.m. Actituda que consistisse à plaçar Dieu e aquelu que son investits de l'autoritat religioa au centre de tota vision dau monde e de tota interpretacion de l'istòria.

teocracia n.f. Regime politic dins lo quau si considèra que lo poder vèn directament de Dieu e l'exercisson aquelu que son investits de l'autoritat religioa.

teocrata n.m. 1. Membre d'una teocracia. 2. Persona qu'exercisse un poder teocratic.

teocratic, a adj. Relatiu à la teocracia.

teocraticament adv. En foncion dei principis de la teocracia.

teodicea n.f. (filos.) Metafisica de la conoissença de Dieu e dei sieus atributs unicament per la rason. Sin.: *teologia naturala*.

teodosian, a adj. Relatiu à Teodòsi lo Grand ò à Teodòsi II.

teodolit(e) n.m. Instrument de geodesia e de topografia que siërve à mesurar lu angles reduchs à l'orizont, li distanças zenitali e lu azimuts.

teofania n.f. Manifestaion de Dieu.

teofilantròpe, a n. Membre de la teofilantropia.

teofilantropia n.f. En França, sota lo Directòri, sècta deïsta fondada sobre la crendença en un Dieu potente boan.

teogonia n.f. (relig.) Doctrina relativa à l'origina dei deius; lo tot dei divinitats d'una mitologia donada.

teogonic, a adj. Relatiu à la teogonia: *Un poema teogonic.*

teologal, a adj. (cat.) Qu'a Dieu per objècte. Var.: **teologau.** ◇ *Vertuts teologali*: Fe, esperança e caritat. ◆ n.m. Canonge d'un capítol catedral, particulierament encargat dei questions teologiqui.

teologau, ala adj. Teologal.

teologia n.f. 1. Estudi que pertòca la divinitat e, mai generalament, la religion. ◇ *Teologia naturala*: Teodicea. 2. (relig. crist.) Estudi que poarta sobre Dieu e li caua divini à la lutz de la Revelacion. ◇ *Teologia de la liberacion*: Corrent cristian que mete en avant li valors de l'Evangèli per la liberacion politica, sociala, culturala, economica e culturala dei pòbles dau tèrç monde. 3. Doctrina religioa d'un autor ò d'una escòla.

teologian, a n. Especialista de teologia. Var.: **teològue.**

teologic, a adj. Relatiu à la teologia.

teologicament adv. En foncion dei principis de la teologia.

teològue, òga n. Teologian.

teòrbe n.m. Gran liut, en usatge dau s. XVIe au s. XVIIIe.

teoremat, a adj. (didact.) Que pertòca de teoremas, d'ipotèsis.

teorema n.m. 1. Proposicion scientifica que pòu èstre demostrada. 2. (mat. e log.) Expression d'un sistema formal, demostrable au dedintre d'aquesto sistema.

teoretic, a adj. Qu'es considerat dau ponch de vista teoric; especulatiu.

teoria n.f. 1. Conoissença especulativa, ideala, independenta dei aplicacions. ◇ *En teoria*: En especulant, d'un biais abstrach. 2. Ensemble de teoremas e de lèis sistematicament organisats, sotamés à una verificacion experimental, e que la sieu amira es d'establir la veritat d'un sistema scientific. 3. (log.) *Teoria deductiva*: Ensemble de proposicions demostradi d'un biais purament logic à partir d'axiòmas, e qu'enóncion li propietats que convènnon à un domeni d'objèctes.

teoria n.f. (Antiqu. gr.) Ambassada solemna mandada dins una vila.

teoric, a adj. 1. Qu'apartèn à la teoria. 2. Dau domeni de l'especulacion, sensa rapoart mé la realitat.

teoricament adv. D'un biais teoric, en teoria.

teorician, a n. 1. Persona qu'estúdia la teoria, li ideas, lu concèptes d'un domeni scientific. 2. Persona qu'estúdia, elabòra e apara la teoria, lu principis d'una doctrina: *Un teorician dau liberalism.*

teorisacion (-izacion) n.f. Accion de teorisar.

teorisar (-izar) vt. Interpretar (de donadas, d'observacions) en tèrmes teorics. ◆ vi. Elaborar, enonciar de teorias.

teós, oa adj. Resinós: Un boasc teós.

teosòfe, a n. Partidari de la teosofia.

teosofia n.f. Doctrina fondada sobre la saviessa divina segond la quala aquesta saviessa es omnipresenta dins l'univèrs e dins l'èstre uman.

teosofica, a adj. De la teosofia.

tep n.m. (sigla) Tona equivalent petròli.

tepa n.f. Pelenc.

tepal(e) n.m. (bot.) Pèça de l'envolopa florala quora es simpla, quora non si pòu destriar dei petales ni dei sepales.

tepar vt. Curbir de tepa.

tepidari n.m. (Antiqu.) Pèça dei tèrmes romans dont èra manteguda una temperatura tebesa.

tequèl n.m. Can basset musclat, dau pel ras e dur, ò dau pel lòng.

tequila n.f. Aigardent que s'obtèn per destillacion dau fruch de l'agave, especialitat mexicana.

tèr adv. 1. Tres còups. 2. Per lo tèrç còup.

tera- Prefixe (simbòle T) que plaçat davant una unitat de mesura, la multiplica per 10¹².

terapeuta n. 1. Mètge especialisat de terapeutica. 2. (lit.) Mètge. 3. Psicoterapeuta.

terapeutic, a adj. Relatiu au tractament dei malautias.

terapeutica n.f. (med.) Partida de la medecina relativa au biais de tractar li malautias. 2. Biais causit per tractar una malautia; tractament.

terapia n.f. 1. Terapeutica. 2. Tractament medical. 3. Psicoterapia.

teraspic n.m. (bot.) Iberis ornamental.

teratogène, a adj. (med.) Que produe de mauformacions congenitali.

teratogenèsi n.f. Estudi de l'evolucion embriologica dei mauformacions congenitali. Var.: **teratogenia.**

teratogenia n.f. Teratogenèsi.

teratologia n.f. Sciença que tracta dei mauformacions congenitali.

teratologic, a adj. Relatiu à la teratologia.

terbi n.m. Metal dau grope dei tèrras rari; element (Tb) de n° atomic 65 e de massa atomica 158,92.

tèrç n.m. 1. Cada part d'un tot que si pòu dividir en tres partidas egali. ◇ *Tèrç provisional*: En França, acòmpte versat sus l'impost sus lo revengut fins à la messa en plaça de la retenguda à la foant. 2. Tèrça persona. 3. Persona estrangiera: *Non si parla coma aquò davant de tèrç.* ◇ (espec.) persona estrangiera à un afaire, un acte juridic, un jutjament, etc. ◇ *Assegurança au tèrç*: Assegurança minimala obligatòria, gaire cara,

que cuèrbe unicament lu degalhs fachs ai autres. Sin.: **assegurança tèrça collision**. 4. *Tèrç pagant*: Sistema que permete à l'assegurat social de non faire l'avança dei onoraris medical ni dei despensas farmaceutiqui, de protèsi, d'ospitalisacion. 5. (log.) *Principi dau tèrç exclus*: Principi segond lo quau, d'una proposicion e de la sieu negacion, una au manco es vèra. ◆ adj. nom. ord. e n. Qu'ocupa un reng marcat per lo numèro tres. Sin.: **tresen**. ◆ adj. Que s'ajusta à doi autres: *Una tèrça persona*. ◇ (dr.) *Tèrça oposicion*: Via de recors per la quala un tèrç s'opaua à l'execucion d'un jutjament intervengut dins un procès dins lo quau non es estat partida. ◇ (ist. de França) *Tèrç estat*: Ensèm dei personas que, sota l'Ancian Regime, aparteniopn ni à la noblessa ni au clergat e formàvon lo tèrç òrdre dau reiaume. ◇ (cat.) *Tèrç òrdre*: Associacion de reliós (*tèrç òrdres reguliers*) ò de laïcs (*tèrç òrdres seculiers*) que depèndon d'un òrdre religiós (franciscans, dominicans, etc.). ◇ *Tèrç temps pedagogic*: Dins l'ensenhament francès, mairal e elementari, reparticion de l'orari setmanier en tres partidas, abandonada en lo 1985. ◇ *Assegurança tèrça collision*: Qu'engatja la responsabilitat de l'assegurat quora lo sieu veïcule causa un degalh à un autre. Sin.: **assegurança au tèrç**. ◇ *Tèrça rima*: Organizacion d'un poema compauat de tercets que li sieu rimas son organisadi per tres, coma dins la Divina Comèdia de Dante, segond l'esquema ABA BCB (de l'italian *terza rima*).

tèrça n.f. 1. Dins lo sistema francès, classa qu'acaba lo premier cicle segondari, es à dire lo darrier niveau dau collègi. Dins d'autres país, coma en Itàlia, pòu èstre la tresena annada dau collègi ò dau liceu. 2. (coregr.) La tèrça dei cinc posicions; transicion que permete d'arribar à la cinquena. 3. En estamparia, darriera espròva avant lo tiratge. 4. (mús.) Interval de tres gras dins l'escala diatonica. 5. (metrol.) Sessantena partida d'una segonda d'angle, d'arc ò de temps. 6. (liturgia) Partida de l'ofici monastic ò dau breviari que si día à la tèrça ora (9 oras de matin). 7. (escrima.) Tresena dei vuèch posicions de la man, que constitue la posicion de garda au sabre. 8. Seria de tres cartas que si seguísson dins la mema color. 9. (arald.) Faissa formada de tres triangles.

terçafuèlha n.f. (arald.) Flor estilizada formada per tres petales pauats à l'entorn d'un centre vuèi.

terçament adv. En tèrça posicion. Sin.: **tresenament**.

terçana adj. f. *Fèbre terçana*: Si día d'una fèbre intermitenta que tornava au tresen jorn.

terçar vt. (agric.) Laurar un tresen còup. Var.: **tercejar**.

terçat, ada adj. 1. (arald.) Que presenta una tèrça. 2. (agric.) Laurat tres còups. Var.: **tercejat**.

tercejar vt. Terçar.

tercejat, ada adj. (arald.) Terçat.

tercenal, a adj. Vart.: **tercenau**.

tercenau, ala adj. Tercenal.

tercet n.m. (liter.) Grope de tres vèrs units per lo sens e una combinason de rimas. Var.: **tercina**.

terciada n.f. Mòde de cubertura en lauvas d'una maion.

terciar vt. (*tèrci*, classic *tèrcii*) Biaís de curbir mé de lauvas.

terciari, ària adj. 1. (quim.) Si di d'un atòme de carbòni ligat à tres atòmes de carbòni. 2. *Èra terciària* ò *terciari*, n.m.: Èra geologica que vèn avant l'èra quaternària, d'una durada de 65 milions d'annadas e marcada per la formacion dei Aups e la diversificacion dei mamifèrs. Sin.: **cenozoïc**. 3. *Sector terciari* ò *terciari*, n.m.: Part de la populacion activa emplegada dins lu servicis (Administracio, comèrci, bancas, ensenhament, amada, etc.). ◆ n.m. Membre d'un tèrç òrdre. Var.: **tercier**.

terciarizacion (-izacion) n.f. (econ.) Desvolopament dau sector terciari.

terciat n.m. Escomessa dins la quala cau designar lu promiers tres cavaus dins una corsa.

tercier, a n.m. Terciari.

tercina n.f. Tercet.

tèrç-monde n.m. Lo tot dei país gaire desvolopats economicament, que non apartènnon au grope dei Estats industrialisats d'economia liberala ni au grope dei estats de tipe socialista.

tèrç-mondisme n.m. Tendencia, doctrina, opinion dei tèrè-mondistas.

tèrç-mondista adj. e n. Relatiu au tèrç-monde; qu'es ò que si di solidari dau tèrç-monde.

tèrçponch n.m. 1. Lima de seccion triangulària. 2. Instrument ponchut que sièrve à faire de trauc (espec. dins lo cuer). Sin.: **tiraponch**. 3. (arquit.) *Arc en tèrçponch*: Arc rot dins lo quau s'nscriu un triangle equilatèral ò que lu centres sieus segement partàtjon la coarda en tres partidas egali. 4. (mar.) *Vela en tèrçponch*: Vela latina.

terebèla n.f. Vèrp marin que viu dins li fendas dei ròcas e poarta de branquias rogi e de filament aranges (Lòng de 5 à 8 cm, embrancament dei anelides).

terebentina n.f. Resina mièja liquida, tirada dau terebint, dau sapin, dau pin maritime. ◇ *Essença de terebentina* ò *terebentina*, n.f.: Essença fornida per la destillacion dei terebentinas, que s'emplega per la dissolucion dei còrs gras, la fabricacion dei verniç, etc.

terebic, a adj. (quim.) *Acide terebic*: Acide que resulta de l'oxidacion de l'essença de terebentina per l'acide nitric.

terebint n.m. Aubre dei regions mediterraneï, que la sieu escòrça fornisse la terebentina de Chio (Familha dei terebintaceas, genre pistachier).

terebintacea n.f. *Terebintaceas*: Familha d'aubres dei regions caudi, coma l'anacardier, lo pistachier, lo sumac. Sin.: **anacardiaceas**.

terebrant, a adj. 1. Si di d'un animau que cava de trauc, de galarias dins un còrs dur. 2. Si di d'una lesion (ulcèra, cancre, espec.) que rolha lu teissuts, cava en profundor. 3. Si di d'una dolor profunda que dona l'impression d'un claveu que s'enfonsa dins lu teissuts. Sin.: **pertusaire**.

terebratula n.f. Animau marin abondós à l'èra segondària e encara representat au jorn d'encuèi (Sotembrancament dei braquiopòdes).

tereftalic, a adj. Si di d'un acide isomèr de l'acide ftalic, que sièrve à la preparacion de fibras textili.

tergal n.m. (nom depauat) Fieu ò fibra sintetica de poliestèr, de fabricacion francesa.

tergit n.m. Pèça dorsala de cada aneu dei insèctes.

tergiversacion n.f. Accion de tergiversar; esitacion.

tergiversar vi. (*tergiversi*) Esitar, trantalhar, si trovar de pretèxtes per evitar d'agir ò de decidir.

teriacca n.f. (anc.) Preparacion farmaceutica que s'emplegava per combatre l'efècte de dibèrs poisons.

teridion n.m. Aranha dei colors vivi, que fa de telas irregulieri sus lu boissons, li ròcas.

terilène n.m. (nom depauat) Fieu ò fibra sintetica de poliestèr, de fabricacion anglesa.

termal, a adj. Si di dei aigas de foant caudi e de tota aiga de foant emplegada coma mejan de tractament e dei installacions que permèton lo sieu usatge. ◇ *Estacion termala*: Localitat dotada d'un establiment especialisat dins lo tractament d'afeccions diversis en emplegant d'aigas de foant dei caracteristicas mineralogiqui determinadi e constanti. Var.: **termau**.

termalhatge n.m. (econ.) Modificacion dei tèrmes de pagament dei transaccions internacionali que permète d'efectuar una operacion avantatjoa sus lo mercat dei cambis; especulacion.

termalisme n.m. Lo tot dei mejans medicals, espitaliers, socials, etc., mes en òbra per l'emplec terapeuti dei aigas de foant.

termalitat n.f. Natura, qualitat dei aigas termali.

termas n.f. pl. 1. Establiment dont si pílhon de banhs d'aigas medicinali. 2. Banhs publics dins l'Antiquitat grecoromana. Var.: **tèrmes**.

termau, ala adj. Termal.

tèrme n.m. 1. Ponch, luèc dont s'acaba un desplaçament dins l'espaci; moment que pilha fin dins lo temps una accion, un estat; fin: *Arribar au tèrme de la sieu vida*. ◇ *Menar au sieu tèrme*: Acabar. ◇ Metre un tèrma à: Faire cessar. ◇ Tocar au sieu tèrme: Finir, venir à expiration. 2. Data presumida de la fin de gestacion e à la quala si deu debanar la jacilha: *Enfant naissut à tèrme, avant tèrme*. 3. Limit fixat dins lo temps; temps limitat. ◇ *À cort tèrme, à tèrme mejan, à lòng tèrme*: Dins la perspectiva d'una escadença vesina, intermediària, alunhada. ◇ *À tèrme*: Dins un temps pauc ò pron alunhat, ma segurament. ◇ (dr.) Modalitat qu'a per efècte de retardar l'execucion d'una obligacion (*tèrme suspensiu*) ò d'en fixar la fin à una data determinada. 4. Data à la quala deu èstre pagat un fit; periòde au quau correspoande. ◇ *Montant dau fit*: Pagar lo sieu tèrme. 5. (Borsa) Data fixada per la liurason dei títols e lo pagament dau prètz; lo tot dei operacions de Borsa que si dévon reglar à caduna dei datas que lu reglements de la plaça fíxon per li liquidacions: *Venda à tèrme*. 6. Mòt considerat dins la sieu valor de designacion, en

particulier dins un vocabulari especialisat: *Un tèrme tecnic*. 7. Element qu'ièntra en relacion mé d'autres: *Lu tèrmes d'un contractes*. ◇ Subjècte ò predicat dins una premissa d'un sillogisme. ◇ (mat.) Cadun dei elements d'una seguida, d'una seria, d'una soma, d'un polinòme, d'un coble. ◇ (econ.) *Tèrmes de l'escambi*: Indicator que permète de mesurar la situacion dau comèrci exterior d'un país per rapoart ai sieus partenaris. ◆ pl. 1. Lo tot dei mòts emplegats per exprimir la sieu pensada; biais de s'exprimir: *Parlar en tèrmes causits*. ◇ *En d'autres tèrmes*: Dich d'un autre biais. 3. Sens exacte, literal d'un tèxto escrich: *Lu tèrmes de la lèi non si dévon discutir*. ◇ *Ai tèrmes de*: En seguissent estrechament. 3. *Èstre en boai tèrmes, en marrit tèrmes*: S'entendre ben, mau.

tèrme n.m. (esculpt.) Estàtua sensa braç ni cambas que lo sieu còrs s'acaba en fòdera.

termenador, airtiz n. Bornejaire.

termenaire, airtiz n. Bornejaire.

tèrmes n.m. pl. Tèrmas.

termia n.f. Unitat de mesura de quantitat de calor (simb. th), que vau 10⁶ calorias.

termic, a adj. Relatiu à la calor. ◇ *Analisi termica*: Estudi dei variacions de temperatura dei substànças, que provòcon de modificacions quimiqui. ◇ (fis.) *Agitacion termica*: Movement desordenat dei particulas de la matèria que la sieu velocitat aumenta ò bassa en foncion de la variacion de temperatura. ◇ *Centrala termica*: Centrala dins la quala l'energia electrica es producha à partir d'energia termica de combustion. ◇ (nucl.) *Neutron termic*: Neutron qu'a una energia cinetica de l'òrdre d'aquela de l'agitacion termica e capabla de provocar la fission de l'urani 235. ◇ (meteor.) *Ascendença termica*: Ascencion d'un corrent d'aria cauda dins l'atmosphèra.

termica n.f. Partida de la fisica que tracta de la produccion, de la transmission e de l'utilisacion de la calor.

termician, a n. Especialista de la termica e dei sieu aplicacions.

termidòr n.m. Segond mes de l'auton dins lo calendier revolucionari francés.

termidorian, a adj. e n. (ist.) Si di dei Convencionals que pendent la Revolucion francesa renversèron Robespierre lo 9 de termidòr de l'an II. ◆ adj. Relatiu ai jornadas revolucionari de termidòr.

termieras n.f. pl. Confins.

terminacion n.f. Acabament.

terminal, a adj. 1. Que constitueisse l'extremitat, lo darrier element de quauqua ren: *Lo grèlh terminal*. ◇ *Classa terminala* ò *terminala*, n.f.: Classa que correspoande à la darriera annada de liceu dins lo sistema francés. 2. (med.) Que precedisse de gaire la moart: *Un malaut en fasa terminala*. 3. Que marca la fin; final. Var.: **terminau**.

terminal n.m. 1. Lo tot dei installacions de pompatge e de resèrva situadi à l'extremitat d'un oleoduc. 2. Gara, aerogara urbana que sièrve lo ponch de partença e d'arribada dei passatgiers. 3. Equipament portuari que

sièrve au cargament ò au desbarcament dei petroliers e dei mineraliers. 4. (inform.) Aparelh que permete l'accès à distança à un sistema informatic. Var.: **terminau**.

terminar vt. Acabar, finir. ◆ **si terminar** v.pr. S'acabar.

terminason n.f. (Ing.) Partida finala d'un mòt (per op. à *radical*); desinença.

terminator n.m. (astron.) Linha de separacion entre la partida esclarada e la partida escura dau disc de la Luna ò d'una planeta.

terminau, ala adj. e n. Terminal.

terminisme n.m. (filos.) Nominalisme.

terminologia n.f. 1. Lo tot dei tèrmes particuliers à una sciéncia, à un art, à una activitat. 2. Estudi dei denominacions dei concèptes e dei objèctes emplegats dins un camp ò un autre dau saber.

terminologic, a adj. Relatiu à la terminologia ò à una terminologia particuliera.

terminològue, òga n. Especialista de terminologia.

terminús n.m. Darrera estacion d'una linha de transports publics.

termion n.m. Termoelectron.

termistança (-ància) n.f. Resistença electrica dau coeficient elevat e negatiu per de temperaturas normalament rescontradi.

termit n.m. Insècte xilofague, dei pèças bucali que chàplon, mé doi pareus d'alas, que viu dins una societat compauada d'una femèla de l'abdomèn etèrna, d'un mascle, d'obriers nombrós, qu'assegúron la construccion e poàrton lo nanjar, e de nombrós soldats, encargats de la defensa. Sin.: **formiga boscatiera**.

termita n.f. Mesclum d'oxides metallics e de pòuvera d'alumini emplegat en soudatge aluminotermic.

termitiera n.f. Construccion de tèrra ò de carton de boasc, que lu termits fabricon dins lu país tropicals, que pòu faire de mètres d'autessa e si prolònga dins lo soal per de galarias nombroï. Sin.: **formiguièr**.

termitivòre, a adj. Que si noirissa de termits.

termocautèri n.m. (med.) Cautèri de platín, qu'un corrent d'ària carburada mantèn incandescent.

termocinetica n.f. (fis.) Branca relativa ai lèi de la propagacion de la calor.

termoclastia n.f. (geomorf.) Esclatement dei ròcas sota l'efècte de variacions brutali de temperaturas.

termocoble n.m. Circuit format de doi metals diferents qu'entre li sieu soudaduras s'es establida una diferença de temperatura que si tradue per l'aparicion d'una foarça electromotritz. Sin.: **coble termoelectric**.

termoclina n.f. (idrol.) Jaça d'aiga maritima (ò lacustra), que la sieu temperatura baissa rapidament embé la profundor.

termocompression n.f. Procediment per embotir de compositos en emlegant la calor.

termocompressor n.m. Aparelh per efectuar la termocompression.

termoconveccion n.f. Lo tot dei moviments verticas dins l'atmosphèra, determinats per lu gradients termics de l'ària.

termoconvector n.m. Convectòr per fornir d'escaufatge.

termodinamic, a adj. Relatiu à la termodinamica.

termodinamica n.f. Partida de la fisica que tracta dei relacions entre lu fenomènes mecanics e calorifics.

termodinamician, a n. Especialista de termodinamica.

termodurcissible, a adj. Que possedisce la proprietat de durcir en dessobre d'una temperatura donadae de non poder tornar pilhar la sieu forma primària d'un biais reversible.

termoelectric, a adj. Relatiu à la termoelectricitat.

termoelectricitat n.f. 1. Lo tot dei fenomènes reversibles de transformacion dirècta de l'energia termica en energia electrica e de l'energia electrica en energia termica. 2. Electricitat producha per la combustion dau carbon, dau gas ò dau fiol lord d'un caire (*termoelectricitat classica*), ò de l'urani ò dau plutòni d'un autre caire (*electricitat nucleària*).

termoelectron n.m. Electron termic. Sin.: **termion**.

termoelectronic, a adj. Si di de l'emission d'electrons per un conductor electric portat à auta temperatura. Sin.: **termoïonic**.

termofil(e), a adj. Si di dei microorganismes capables de viure à una temperatura elevada (de 50 à 70° C).

termofòre n.m. Dispositiu per escaufar, coma una cubèrta escaufanta, un cueïssin escaufant, etc.

termoformatge n.m. Messa en forma, sota l'accion de la calor e d'una constrencha mecanica, de fuèlhs ò de tubes en matèria termoplastica.

termogène, a adj. Que produ de calor.

termogenèsi n.f. (fisiol.) Partida de la termoregulacion qu'assegura la produccion de calor dins l'animau; calorificacion.

termografe n.m. Aparelh emplegat per la termografia.

termografia n.f. Tecnica d'enregistrament grafic dei temperaturas de divèrs ponchs d'un còrs per deteccion dei raionament qu'emet, e aque permete en particulier de detectar lu cancrs dau sen.

termogravadura n.f. Procediment d'impression en releu per depaus d'una tencha que contèn una resina qu'es solidificada per escaufatge.

termogravimetria n.f. Analisi fisicoquimica que permete d'estudiar le gasanh ò la perda de massa d'una substança escaufada ò refreïada d'un biais continué en foncion de la temperatura ò dau temps.

termogravimetric, a adj. Relatiu à la termogravimetria.

termoïonic, a adj. Termoelectronic.

termologia n.f. Branca de la fisica que tracta de la calor.

termoluminescència (-éncia) n.f. (fis.) Emission de luz per d'unu còrs, provocada per un escaufament ben inferior à-n-aqueu que doneria l'incandescència.

termolisi n.f. Partida de la termoregulacion qu'assegura la perda de calor dins l'animau.

termomagnetic, a adj. Qu'apartèn au termomagnetisme.

termomagnetisme n.m. Lo tot dei fenomènes magnetics ligats à la calor.

termomecanic, a adj. Que mete en juèc à l'encòup de fenomènes termics e mecanics.

termomètre n.m. 1. Instrument destinat à mesurar la temperatura. ◇ *Termomètre centesimal*: Termomètre que comprèn 100 divisions entre la division 0, que correspoande à la temperatura de la glaça que fonde, e la division 100, que correspoande à l'aiga que bulhe, e caduna d'aquesti division es dicha *gra Celsius*. 2. (fig.) Cen, que permete d'evaluar quauqua ren: *La Borsa es lo termomètre de l'activitat economica*.

termometria n.f. (fis.) Mesura de la temperatura.

termometric, a adj. Relatiu au termomètre, à la termometria.

termonuclear(i), a (-ària) adj. Si di d'una reaccion de fusion nucleària entre elements leugiers (e de l'energia que produe), renduda possibla per l'emplec de temperaturas totplen elevadai. ◇ *Arma (bomba) termonucleària* ò *à idrogène* ò *H*: Arma que mete en juèc, gràcias à l'obtencion de temperatura foarça auti, la fusion dei nucleus d'atòmes leugiers m'un enòrme desgatjament d'energia.

termopila n.f. Dispositiu electronic compauat de termocobles connectats en parallèle ò en seria, que convertisse l'energia termica en energia electrica.

termoplast n.m. Nom d'usatge dei materiaus termoplastics.

termoplastic, a adj. Que devèn moal sota l'accion de la calor e durcisse en si refreiant, d'un biais reversible.

termopompa n.f. Pompa à calor.

termopropulsat, ada adj. Qu'es propulsat d'après lu principis de la termopropulsion.

termopropulsiu, iva adj. Qu'assegura la termopropulsion.

termopropulsion n.f. Principi de propulsion basat sobre la soleta messa en òbra de l'energia termica.

termoquimia n.f. Partida de la quimia que s'ocupa dei quantitats de calor que li reaccions quimiqui méton en juèc.

termoquimic, a adj. Relatiu à la termoquimia.

termoreactor n.m. Aparelh que sièrve per li mineralisacions termiqui efectuadi pendent li mesuras de demanda quimica en oxigène, dau fosfòre total e de l'azòt total.

termoreceptor n.m. Organe animal periferic sensible ai temperaturas, que comunica ai centres nerviós.

termoregulacion n.f. 1. (biol.) Estabilisacion de la temperatura centrala dins lu animaús omeotèrmes. 2. Reglatge automatic de la temperatura d'un ambient, d'un mitan.

termoregulator, tritz adj. Que pertòca la termoregulacion.

termoresistent, a adj. Si di d'una substança que resistisse à la calor.

termòs n.m. ò n.f. (nom depauat) Botelha isolanta que permete à un liquide de conservar la sieu temperatura pendent quauqui oras.

termoscòpi n.m. Termomètre rudimentari que sièrve à indicar una variacion ò una diferença de temperatura sensa la mesurar.

termosensible, a adj. Qu'es sensible à la temperatura, ai variacions de temperatura.

termosifon n.m. (tecn.) Fenomène de circulacion d'aiga dins lu circuits d'escaufatge deugut ai diferenças de temperatura e de niveau.

termosfèra n.f. jaça de l'atmosfèra situada en dessobre de la mesosfèra, dins la quala la temperatura creisse regulierament embé l'altituda.

termostat n.m. Aparelh que sièrve à mantenir la temperatura constanta.

termostatic, a adj. Si di d'un dispositiu capable de mantenir la temperatura constanta.

termotactisme n.m. Sensibilitat d'unu organismes ai diferenças de temperatura, que determina de reaccions de desplaçament.

termotaxia n.f. Termotropisme.

termoterapia n.f. Tecnica de tractament de la dolor en emplegant la calor.

termotropisme n.m. Reaccion locomotritz orientada que consistisse per un animau à si plaçar dins la zòna dau camp termic dont la temperatura li es mai favorabla. Sin.: **termotaxia**.

ternari, ària adj. 1. Compauat de tres elements: *Un nombre ternari*. ◇ (mús.) *Mesura ternària*: Que cadun dei sieus temps si pòu partir per tres (per ex. una mesura à 6/8). 2. (quim.) Si di de substanças organiqui, coma lu glucides e lu lipides, constituïdi de carbòni, d'idrogène e d'oxigène.

tèrne n.m. 1. Acampament de tres personas. 2. Dins una lotaria, combinason de tres numèros que dévon sortir ensèm au meme tiratge per un gasanh particulier. 3. Au juèc de dats, còup que si fa doi fes. ◇ Còup dins lo quau soàrton lu doi tres. 4. Au lòto, grope de tres numèros que soàrton sus una mema linha horizontala ò dins la mema color d'un carton. 5. (electr.) Lo tot dei tres cables de transpoart d'una linha aerenca trifasada. ◇ *Linha m'un tèrne, mé doi tèrnes*: Linha qu'a un ò doi gropes de tres fieus dau corrent trifasat.

tèrne, a adj. 1. Qu'a gaire ò pas d'esclat: *Una color tèrna*. Contr.: **viu**. 2. Monotòne, sensa interès: *Un estile tèrne*.

ternidura n.f. Estat de cen qu'es ternit.

terniment n.m. Fach de ternir, de si ternir.

ternir vt. (*ternissi*) 1. Levar l'esclat, la color de: *Lo soleu a ternit l'estòfa*. 2. Rendre pas tant pur, pas tant onorable, brutar: *Ternir la reputacion de quauqu'un*. ◆ **si ternir** v.pr. Venir tèrne.

teromòrfe n.m. *Teromòrfes*: Nom d'un òrdre de reptiles fossiles sinapsides du permian.

teron n.m. Mena de foant: *Madòna del Teron, à Blausasc, quartier dau Teron à Luceram*.

terpène n.m. Idrocarbure d'origina vegetala, de formula bruta (C₅H₈)*n*.

terpenic, a adj. Si di dei terpènes e dei sieus derivats.

terpina n.f. Idrat de l'essença de terebentina, que sièrve à preparar lo terpineòl e que s'emplega coma expectorant.

terpineòl n.m. (quim.) Compauat qu'a l'odor dau muguet, que si tira de la terpina. Var.: **terpinòl**.

terpinòl n.m. (quim.) Terpineòl.

tèrra n.f. 1. (M'una majuscula) Planeta dau sistema solari, dont viu l'èstre uman. ◇ *Scienças de la Tèrra*: Scienças qu'an per objècte l'origina, la natura e l'evolucion dau glòbe terrèstre (geoquimia, geofisica, geologia, etc.). 2. Susfàcia d'aquesta planeta; lo tot dei luècs abitats, lo monde. ◇ Lo tot dei èstres umans, de l'umanitat: *La tèrra entiera lo conoisse*. 3. Sojorn dei visu (per op. à-n-aqueu dei moarts). ◇ *Èstre sus tèrra*: Existir. ◇ *Laissar aquesta tèrra*: Morir. 4. Susfàcia solida dont l'èstre uman camina, si desplaça, viu, bastisse, etc.; soal. ◇ *Si setar per tèrra*: Sus lo soal. ◇ *Tornar sus tèrra*: Sortir d'una revaria, d'una illusion, s'en tornar à la realitat. ◇ (fam.) *Aver lu pens sus tèrra*: Aver lo sens dei realitats. ◇ (electr.) Massa conductritz de la tèrra, ò conductor que li es religat au mejan d'una impedança negligibla. ◇ (mat.) *Linha de tèrra*: Interseccion dau plan orizontal e dau plan vertical de projeccion. 5. Partida solida e emergida dau glòbe terrèstre, per op. ai estendudas d'aiga, à l'ària: *Armada de tèrra*. Sin.: **tèrra ferma**. ◇ *À tèrra, per tèrra*: Au soal. 6. Estenduda de país considerada d'un ponch de vista geografic, nacional, regional, etc.; país: *Li tèrras arctiqui, morir en tèrra estrangiera*. ◇ *Tèrra santa*: Relarg dont viuquèt lo Crist. 7. Estenduda de terren qu'apartèn à quauqu'un, à una comuna, etc.: *Crompar una tèrra*. ◇ (Sovent au pl.) Proprietat, tenement sovent estendut: *Viure sus li sieu tèrras*. 8. Matèria que constitue la jaça superiora dau glòbe dont créisson lu vegetaus: *Una tèrra argilosa*. ◇ *Tèrra vegetala*: Partida dau soal mesclada d'umus e pròpria à la vegetacion. ◇ Aquesta matèria considerada dau ponch de vista dei sieu qualitats agricòlas; soal cultivable. 9. Matèria pulverulenta que si tròva dins lo soal. ◇ *Tèrra de Siena*: Òcra bruna que s'emplega en pintura. ◇ *Tèrra cuècha*: Argila travalhada e messa au forn; objècte vendut qu'es estat fach ensinda. 10. (quim.) *Tèrras rari*: Oxides metallics e metals que correspoàndon ai elements (lantanides) qu'an un numèro atomic comprés entre 57 e 71.

tèrra à tèrra adj. inv. 1. Qu'es totplen pròche dei preocupacions de la vida quotidiana; material: *Un esperit tèrra à tèrra*. 2. (coregr.) Si di d'un estile de dança dins lo quau l'importança es donada ai pas de virtuositat executats au ras dau soal ò sus li ponchas.

terrada n.f. 1. Frucha cascada à tèrra. 2. Terranha.

terrador n.m. Terraire. ◆ adj. Que vèn de la tèrra: *Vent terrador*.

terrafoart n.m. Soal argilós format sus la molassa.

terraigat, ada adj. Terraqueu.

terraire n.m. 1. Tèrra considerada sota l'angle de la produccion ò d'una produccion agricòla caracteristica. 2. Teritòri esplechat per un vilatge, una comunautat rurala, etc. Var: **terrador**. 3. País: «Per la glòria dau terraire» (Mistral).

terralha n.f. Objècte fachs de tèrra cuècha (especialament de sietas, de vas).

terralhada n.f. Terranha.

terralhaire, airitz n. 1. Cavador, terrassier. 2. Terralhier.

terralhar vt. Bolegar, carregar de tèrra.

terralhatge n.m. Terrassament, trabalh dau terrassier.

terralhier, a n. Persona que travailla l'argila per faire de terralhas ò que vende de terralha. Var.: **terralhaire**.

terramara n.f. 1. (preïst.) Amolomnament de jaças ricas en matèrias organiqui que resulta d'una lònca ocupacion d'un meme luèc per de poblacions preïstoriqui. 2. (preïst.) Abitat bastit sobre un tau emplaçament. 3. (preïst.) Populacion que viu dins un tau luèc. 3. Tèrra amoniacala emplegada coma engrais en Itàlia.

terrament n.m. Operacion que consistisse à auçar un bas-fond abitualament immergit, au mejan de tèrras levadi à d'auturas e que li aigas carréjon.

terramicòla n. Abitant dei terramaras.

terranha n.f. Tèrra mesclada de matèrias animala ò vegetali descompauadi, emplegada espec. en orticultura. Var.: **terrada, terralhada**.

terraqueu, ea adj. (lit.) Compauat de tèrra e d'aiga. ◇ *Lo glòbe terraqueu*: La Tèrra. Sin.: **terraigat**.

terranòva n.m. Can de sauvament de foarta talha, dau pel llong.

terraplen n.m. Terren sostengut au mejan de barris. ◇ *Terraplen central*: partida de la plataforma que separa li doi cauçadas sus una rota mé doi sens de circulacion separats.

terràr vt. (*tèrri*) 1. (agric.) Curbir de tèrra; ajustar de tèrra au pen d'una planta. Sin.: **cauçar, recauçar**. 2. Espandir de tèrra sobre. ◆ si terrar v.pr. 1. S'escondre sota tèrra, s'entandar, en parlant d'un animau. 2. S'isolar, evitar de si far vèire.

terrariom n.m. Emplaçament alestit per lu reptiles, lu batracians, etc.

terràs n.m. Amolonament dei sobras d'una miniera.

terrasoal n.m. Pertèrra.

terrassa n.f. 1. Terraplen que mete de niveu un terren en penda, generalament sostengut au mejan d'un barri. Sin.: **faissa, bancau**. ◇ (geogr.) Sus lu pendís d'una valada, part plana, sovent cubèrta de depaus, que correspoande à un ancian fond de valada. ◇ *Culturas en terrassas*: Culturas practicadi sus de terrassas juxtapauadi. 2. Tota susfàcia dubèrta davant un local, sus un local inferior. 3. Partida d'un trepador que costèja un cafè, un restaurant, dont sont dispauadi de taulas per lu clients. 4. Basa plata d'uni pèças d'aurivelaria. ◇ partida superiora de la basa d'una estàtua.

terrassament n.m. Accion de cavar e de transportar de tèrra; lo tot dei trabalhs destinats à modificar la forma d'un terren, à l'alestir per bastir. Sin.: **terralhatge**.

terrassant, a adj. Qu'abate fisicament ò moralament.

terrassar vt. 1. Curbir de tèrra. 2. (fig.) Abatre, alapar, fisicament ò moralament. 3. Vèncer completament.

terrassenc, a adj. De la tèrra. Var.: **terrenal**.

terrassier, a n. Cavador; persona que fa de trabalhs de terrassament.

terrasson n.m. 1. Pichina terrassa. 2. Partida superiora, m'una penda febla, d'una taulissa.

terratremol n.m. Seïsme.

terrejaire n.m. Cavador.

terren n.m. 1. Espaci de tèrra considerat dau ponch de vista de la sieu natura, de la sieu estructura, dau sieu releu: *Un terren argilós*. ◇ *Tot terren*: Si di d'un veïcule capable d'anar sus tota mena de terren, en defoara dei rotas e dei pistas. 2. Estenduda de tèrra, dau ponch de vista de la sieu susfàcia, de la sieu propietat e de la sieu afectacion: *Un terren agricòla*. ◇ Estenduda de tèrra: *Crompar un terren*. 3. Espaci, emplaçament adobat en vista d'una activitat donada: *Terren d'espòrt*. ◇ *Terren d'aviacion*: Espaci descubèrt reservat à l'evolucion dei avions. 4. Luèc dont si debànon un afrontament, d'operacions militari. ◇ *Anar sus lo terren*: Si batre en duèl. ◇ *Cedir de terren*: Faire de concessions; recular. ◇ *Organizacion dau terren*: Biaï de organizar lo terren e vista dau combat, sobretot defensiu. 5. Luèc de la realitat en tant qu'objècte d'estudi: *Enquista sus lo terren*. ◇ *Òme (frema) de terren*: Persona en contacte dirècte m'ai gents, m'ai circonstanças. 6. (fig.) Situacion, estat dei cauas e dei esperits, ensèm de condicions que poàdon guidar un comportament, à una accion: *Sondar lo terren denant d'agir*. ◇ *Conóisser lo terren*: Conóisser li gents mé cu si deu tractar. ◇ *Èstre sus lo sieu terren*: Èstre dins un domèni que si conoisce ben. ◇ *Si plaçar sus un boan, un marrit terren*: Sostèner una boana, una marrida causa; èstre dins una situacion avantatjoa, contrària. 7. (med.) Lo tot dei factors genetics, fisiologics, etc., que favorisson l'aparicion d'una malautia: *Un terren allergic*.

terrenal, a adj. Que pertòca la tèrra, que li es estacat: Un poeta terrenal. Var.: **terrenau**.

terrenau, ala adj. Terrenal.

terrèstre, a adj. 1. Relatiu à la Tèrra: *Lo glòbe terrèstre*. 2. Que viu sus la partida solida dau glòbe: *Lu animals terrèstres*. 3. Qu'es, que si desplaça sus lo soal: *Lu transpòrts terrèstres*. 4. Que pertòca la vida materiala: *Lu plasèrs terrèstres*.

terret n.m. Varietat de socatge lengadocian, que si pòu trovar en blanc, gris e negre, esquasi desapareïssut au jorn d'encuèi.

terrian, a adj. e n. 1. Que possedisce de terras: *Un propietari terrian*. 2. Qu'abita la Tèrra (per op. à *extraterrestre*). 3. Qu'abita la tèrra (per op. à *marin*). Que pertòca la campanha (per op. à *ciutadan*).

terriblament adv. 1. D'un biaï terrible: *Es estat terriblement nafrat*. 2. Totplen: *Èri terriblement content*.

terrible, a adj. 1. Que causa, inspira de terror; qu'a d'efèctes funèstes, tragics; espaventable: *La catastròfa es estada terrible*. 2. Foaça desagradu, afrós: *As un caractèr terrible*. ◇ *Enfant terrible*: Enfant maleducat, insuportable; persona que, dins un grope, si fa remarcar per lo sieu comportament. 3. Que rejonhe un aut niveu de violença, de foarça: *Un vent terrible*. 4. (fam.) Extraordinari, important en quantitat: *Ai un trabalh terrible*. ◇ Fantastic, remirable: *Un film terrible, una filha terrible*.

terrícola adj. (zool.) Que viu dins la tèrra.

terrificant, a adj. Que terrifica.

terrificar vt. (*terrifiqi*) Espaventar, terrorisar.

terrigenè, a adj. (geol.) *Depaus terrigenè*: Depaus marin d'origina continentala.

terrina n.f. 1. Recipient de coïna fach de tèrra, que sièrve per cuèire e per conservar li carns. Sin.: *caçòla*. 2. Preparacion de carn, de peis, de legumes motlat e manjada frèia. Sin.: *caçolada*.

territòri n.m. 1. Estenduda de tèrra que depende d'un Estat, d'una vila, d'una juridiccion, etc. 2. (etol.) Zòna ocupada per un animau ò una familha d'animals, delimitada d'un biaï donat e aparada còntre l'accès dei autres animals. 3. (med.) Lo tot dei partidas anatomiqui desservidi per un vaisseau, un nèrvi.

territorial, a adj. 1. Pròpri au territòri, que relèva dau territòri. ◇ *Aigas territoriali*: Var.: **territoriau**.

territorial, a n. Militari, militària de l'armada territoriala.

territorialament adv. Dau ponch de vista territorial.

territorialitat n.f. 1. Caractèr de cen que fa partida en pròpri dau territòri d'un Estat. 2. (dr.) *Territorialitat dei lèis*: Fach, per li lèis, de s'aplicar à toti li personas que son sus lo territòri, quala que sigue la sieu origina (per op. à *personalitat*).

territoriau, ala adj. Territorial.

terron n.m. Tèrra mesclada de matèrias animalì ò vegetali descompauadi, emplegada espec. en orticultura. Var.: **terralha, terrada, terralhada**.

terron, a n. (pej.) Persona que vèn dau sud d'Itàlia.

terror n.f. 1. Paur violenta que paralisa; esglai, espavent. 2. Practica sistematica de violenças, de repressions, dins la tòca d'impauar un poder. 3. Persona ò caua qu'inspira una granda paura, que si crenhe.

terrorisar (-izar) vt. 1. Inspirar de terror, d'espavent. Sin.: **esglaiar, terrificar**. 2. Tenir sota un regime de terror.

terrorisme n.m. Ensèm d'actes de violença comés per una organizacion per crear un clima d'inseguretad ò per renversar ò destabilisar lo govèrn establìt.

terrorista adj. e n. Que participa à un acte de terrorisme; qu'a lu caractèrs dau terrorisme: *Un acte terrorista*.

terros, oa adj. 1. Pròpri à la tèrra: *Un gust terrós*. 2. Mesclat, brutat de tèrra: *Aver li mans terroï*. 3. Qu'a la color de la tèrra; palle: *Una cara terroa*.

tes n.m. Barron (molon d'arena). Var.: **teu, tei**.

tesa n.f. Tea.

tesar vt. Tendre. ◆ vi. (vulg.) Aver una ereccion.

tesaur n.m. Tresaur.

tesauraria n.f. Clavaria, tresauraria.

tesaurejar vi. Tesaurisar.

tesaurisacion (-izacion) n.f. Accion de tesaurisar, d'amolonar de riquessas. ◇ (econ.) Messa en resèrva de moneda conservada sensa que fague l'objècte d'un plaçament productiu.

tesaurisaire (-izaire), airtiz adj. e n. Que tesaurisa.
Var.: **tesaurisator**.

tesaurisar (-izar) vi. Metre de sòus de costat sensa s'en servir ni sensa lu faire fructificar. Var.: **tesaurejar**.

tesaurisator (-izator), tritz adj. e n. Que tesaurisa.
Var.: **tesaurisaire**.

tèsi n.f. 1. Proposicion teorica, opinion, posicion sobre quauqua ren que s'en vòu demostrar la veracitat: *Sostenir una tèsi*. ◇ *Pèça, roman, film à tèsi*: Qu'illustra una tèsi politica, morala ò filosofica. 2. Ensèm de trabalhs presentats, sota forma d'obratge, en vista de l'obtancion dau grade de doctor; expauat public d'aquest obratge. 3. (filos.) idea, proposicion que forma lo promier tèrme d'una antinomia ò d'una contradiccion de tipe dialectic.

tesla n.m. (de *Tesla*, nom pròpri) Unitat de mesura d'induccion magnetica (simbòle T), qu'equivau à l'induccion magnetica unifòrma que, repartida normalament sus una susfàcia de 1 m², produe au travèrs d'aquesta susfàcia un flux d'induccion magnetic total de 1 weber.

tesmoforias n.f. pl. (Antiqu. gr.) Fèstas en l'onor de Demetèr.

tesmoteta n.m. (Antiqu. gr.) Magistrat encargat de codificar li lèis e d'organisar la justícia.

tessalian, a adj. e n. De Tessàlia.

tessalonician, a adj. e n.m. De Salonica, vila de Grècia.

tessèla n.f. Pichin tròç de màrmor, de pèira, de pasta ve vèire, de ceramica, etc., element de basa d'un mosaïc mural ò d'un pavament; Sin.: **abacule**.

tessèra n.f. (Antiqu. rom.) Plaqueta d'ivori, de metal, de tèrra cuècha, etc., dei ustages multiples dins l'Antiquitat; intrada à l'espectacle, vòte, marca de fàbrega, etc.

tessitura n.f. (mús.) 1. Ensèm, registre de sons qu'una votz pòu produrre sensa dificultèt: *Tessitura aguda*. 2. Lo tot dei nòtas que revènon lo mai sovent dins un tròç, constituent en soma la textura, l'estenduda mejana dins la quala es escrich.

tèst n.m. 1. Espròva que permete d'evaluar li aptitudas de quauqu'un, ò d'explorar la sieu personalitat. 2. Esprèva d'examen presentada sota forma d'un questionari que si deu completar. 3. Espròva en general que permete de jutjar quauqua ren ò quauqu'un. *Tèst estadistic*: Metòde que permete, à partir d'una foncion dei observacions d'un escapolon d'una populacion, d'acceptar ò de refudar, m'un risc d'error donat, una ipotèsi que poarta sobre la populacion ò sobre la probabilitat causida per representar l'escapolon.

tèst n.m. (quim.) Recipient de tèrra refractària, emplegat dins lu laboratòris per la calcinacion dei matèrias infusibli. Sin.: **copèla**. ◇ *Tèst à gas*: Capsula de tèrra sus la quala si depaua un tube per reculhir un gas dins la cuva à aiga.

tèst n.m. Envolopa dura que protegisse d'unu èstres vivents (crustaceus, molluscs).

tèsta n.f. 1. Extremitat superiora dau còrs de l'òme e extremitat anteriora dau còrs d'un grand nombre d'animaus, que contèn la boca, lo cerveu, e lu principals organes sensorials. ◇ *Sensa tèsta ni coa*: Desprovedit de sens. ◇ *Tèsta baissada*: Sensa si maufidar dau perilh. ◇ *Baissar la tèsta*: Si vergonhar. ◇ *Votz de tèsta*: Votz aguda. Sin.: **votz de fausset**. 2. Avèrs d'una pèça de moneda: *Jugar à tèsta ò crotz*. Contr.: **crotz**. Sin.: **à cara ò crotz**. 3. Crani de l'òme e, espec., cerveu: *Aver mau de tèsta*. ◇ (fam.) *Èstre tombat sus la tèsta*: Aver perdut la rason, aver l'esperit destorbat. ◇ *Tèsta de moart*: Esquelèt d'una tèsta umana; emblema que representa un crani uman: *Bandiera m'una tèsta de moart*. 4. Partida superiora dau crani dont nàisson lu bèrris. 5. (espòrts) Accion de picar lo balon mé la tèsta. 6. Autessa de la tèsta: *Ai un tèsta de mai que tu*. ◇ Longuessa de la tèsta: *Lo mieu cavau a ganhat d'una tèsta*. 7. Cara que la sieu expression tradue lu sentiments, li tendenças, l'estat, etc.; expression. ◇ *Aver una boana tèsta*: Inspirar de confiança, èstre simpatic. ◇ *Faire la tèsta*: Faire lo morre, èstre de marrida umor. 8. Esperit, facultats mentali: *Aver quauqua ren en tèsta*. Sin.: **ment**. ◇ *Si metre en tèsta de*: Pilhar la resolucion de faire quauqua ren; si convèncer de quauqua ren. 9. Luciditat, rason: *Aver tota la sieu tèsta*. ◇ *Montar à la tèsta*: Trebolhar la rason. ◇ Sang frèi, assegurança: *Perdre la tèsta*. ◇ (fam.) *N'aver sobre la tèsta*: N'aver pron, n'aver lo gonfle. 10. Memòria, jutjament: *Aver ren dins la tèsta, non aver de tèsta, aver la tèsta vuèia*. 11. Temperament voluntari, obstinat: *Una frema de tèsta*. ◇ *Tenir tèsta*: Resistir. ◇ (fam.) Persona intelligent e voluntària: *Aqueu, es una tèsta!* 12. Persona ò grope que crea, inspira, dirigisse: *La tèsta dau movement*. ◇ *À la tèsta de*: Au promier reng de; à la direccion de; à la promiera plaça, coma director, etc.: *Èstre à la tèsta d'una societat*. 13. Persona, individú: *Costa 150 € per tèsta*. ◇ *Aver li sieu tèstas*: Mostrar li sieu simpatias e li sieu antipatias vèrs lu autres. ◇ (fam.) *Tèsta blonda*: Enfant. ◇ Animau comptat dins un tropeu: *Una tèsta de bestiari*. ◇ Vida de quauqu'un: *Reclamar la tèsta de l'acusat*. ◇ *Metre à prètz la tèsta de quauqu'un*: recercar activament quauqu'un, en particulier en ofrent una prima. 14. Partida superiora de quauqua ren: *La tèsta d'un aubre*. 15. Partida anteriora ò iniciala de quauqua ren, espec. dins una caua orientada ò en movement: *La tèsta dau tren*. ◇ Començament: *Un mòt plaçat en tèsta de frasa*. ◇ *Tèsta de linha*: Luèc de dont parte una linha de transpoart. 16. (mil.) Element mai avançat d'una tropa. ◇ *Tèsta de poant*: Zòna qu'una foarça militària ocupa en territòri enemic, en là d'un fluvì ò de la mar, en vista d'un passatge ò d'un desbarcament ulterior dau gròs dei foarças. 17. (tecn.) Partida superiora d'una pèça ò d'un ensèm mecanic. ◇ *Tèsta cercairitz*: Partida anteriora

d'un projectile provedit d'un dispositiu electronic que permete de lo dirigir vèrs l'objectiu. 18. *Tèsta de lectura*: Cellula fonocaptatitz. 19. *Tèsta nucleària*: Ogiva nucleària. 20. *Tèsta d'injeccion*: Racòrd fixat en cima d'una asta de foratge. 21. (petr.) Fraccion mai leugiera, mai volatila, d'un mesclum d'idrocarbures, obtenguda per destillacion fraccionada.

testabilitat n.f. Caractèr de cen que si pòu testar.

testable, a adj. Mesurable, que pòu èstre testat.

Testaceu, ea adj. (zool.) De la natura dau tèt; que possedisce un tèt.

tèstacoa n.m. Brusca cambiament de direccion d'un veïcule que si retròva dins la direccion contrària.

tèstacopar vt. Decapitar.

testada n.f. Còup de tèsta.

tèsta d'ae n.f. Cabòt (peis).

testaire, airitz n. Persona que fa passar un tèt. ♦ n.m. Aparelh que sièrve à testar lu compauants electronics, lu microprocessors.

testament n.m. 1. Acte juridic per lo quau una persona declara li sieus darrièrs volontats e dispaua dei sieus bens per lo temps que vendrà après la sieu moart. ♦ *Testament autentic ò secret*: testament que lo testator a escrich ò fach escriure, qu'a pi signat e qu'a remés claus e sagelat à un notari, en presença de doi testimònis. 2. Messatge ultime qu'un escrivan, una personalitat politica, un cercaire, un artista, dins una òbra, tèn à transmetre à la posteritat. 3. *Ancian Testament*: Lo tot dei libres biblics que tràcton à l'istòria de l'Aliança de Dieu m'au pòble judieu. ♦ *Noveu Testament*: Recuèlh dei escrichs biblics que pertòcon la Novèla Aliança que lo Crist establissèt.

testamentari, ària adj. Que pertòca lo testament. ♦ *Executor testamentari*: Persona encargada de l'execucion d'un testament.

tèstanegra n.f. Boscarla ordinària. Sin.: **cap negre**.

testar vi. (*tèsti*) Faire lo sieu testament.

testar vt. (*tèsti*) Sotametre à un tèt.

testard, a adj. e n. 1. Qu'es totplen estacat ai sieu ideas, ai sieu opinions. 2. Insensible ai arguments dei autres, obstinat.

testardaïssa n.f. Testardisa.

testardaria n.f. Testardisa.

testardàs, assa adj. e n. Totplen testard.

testardear vi. (*testardei*) Faire lo testard.

testardisa n.f. Fach d'èstre testard; obstinacion. Var.: **testardaïssa, testarditge, testarditge, testardaria.**

testarditge n.m. Testardisa.

testassa n.f. 1. Gròssa tèsta. 2. Testardàs.

testator, tritz n. Persona que fa ò qu'a fach lo sieu testament.

testicul(e) n.m. (anat.) Glanda genitala mascla, qu'elabòra lu espermatozoïdes e secrèta l'ormòna mascla.

testicular(i), a (-ària) adj. Relatiu ai testicules.

testiera n.f. 1. Pèça dau filet ò de la brida que passa sobre la tèsta dau cavau e supoarta lu montants. 2. (mar.)

Partida renforçada au ponch de drissa d'una vela triangulària.

testificacion n.f. Testimoniança; atestacion, certificat. Var.: **testificatòria.**

testificar vt. (*testifiqui*) Atestar, certificar.

testificatòria n.f. Atestacion, certificat. Var.: **testificacion.**

testimòni n.m. 1. Persona que testimònia. 2. Testimoniatge, testimoniança.

testimonial, ala adj. 1. Que resulta d'una testimoniança. 2. Que sièrve de testimoniatge, d'atestacion. Var.: **testimoniau.**

testimonialament adv. D'un ponch de vista testimonial.

testimoniança n.f. (it.) Testimoniatge.

testimoniar vi. (*testimòni, classic testimòni*) 1. Far paréisser per li sieu paraulas ò lu sieus actes: *Testimoniar de gaug*. Sin.: **mostrar, manifestar**. 2. Èstre lo signe, la pròva de: *De gèsts que testimòni una sorpresa*. ♦ vi. Dire, cuntar cen que si saup; faire una deposicion en justícia. ♦ vt. ind. (*de*) *Testimoniar de quauqua ren*: Servir de pròva à quauqua ren.

testimoniatge n.m. 1. Accion de testimoniar; racònte qu'una persona fa de cen qu'a vist ò audit. 2. (dr.) Declaracion, deposicion d'un testimòni en justícia. 3. Marca exteriora, pròva de: *Un testimoniatge d'amistat*. Var.: **testimoniança.**

testimoniau, ala adj. Testimonial.

testologia n.f. Sciènça qu'a per objècte la concepcion e l'interpretacion de tèsts psicologics.

teston n.m. Moneda d'argent de la Renaissença, à l'efigia d'un sobeiran (França, Itàlia).

testosteròna n.f. Ormòna que lu testicules produón e qu'agisse sobre lo desvolopament dei organes genitals e dei caractèrs sexuals segondaris mascles.

testut n.m. Marteu emplegat per desgrossir li pèiras. Sin.: **martelina.**

tèt n.m. Premier jorn de l'an dau calendrier lunari vietnamian, entre lo 20 de janvier e lo 19 de fevrier.

tèta n.m. Vuchenca letra de l'alfabet grèc (θ), que correspoande à *th*.

teta n.f. Mamèla, sen.

tetada n.f. Popada.

tetania n.f. Estat patologic caracterisat per de crisis de contraccions musculari espasmodiqui. Sin.: **tetanisme.**

tetanic, a adj. e n. relatiu au tetanòs ò à la tetania; que n'en sofrisse.

tetanisacion (-izacion) n.f. Accion de tetanisar; fach d'èstre tetanizat.

tetanisar (-izar) vt. 1. Provocar de contracturas tetaniqui. 2. Rendre (quauqu'un, un grope) esbalordit, palaficat, sota l'efècte de l'estonament, de l'indignacion, etc.

tetanisme n.m. Tetania.

tetar vt. e vi. Suçar lo lach de la mamèla d'una frema, d'una femèla, d'un botelhon. Sin.: **popar.**

tetanòs n.m. 1. Malautia infeccioa grèva, caracterisada per de contracturas doloroï que si generamison à toi lu muscles. 2. (fisiol.) *Tetanòs musculari* ò *fisiologic*: Contraccion prolongada d'un muscle. Sin.: **frena**.

tetarèla n.f. Pichin aparelh de vèire que si plaça sus lo bot dau sen, e que sièrve per aspirar lo lach.

tetareu n.m. Noirisson.

tetelon n.m. Mamelon dau sen.

tetic, a adj. (filos.) Que si rapoarta à una tèsi. 2. Dins lo vocabulari de la fenomenologia, si di de cen que paua l'existença de la consciença, de cen que l'afirma coma tala.

tetina n.f. 1. Mamèla d'un mamifèr. 2. Dispositiu que s'adapta sus un botelhon per faire tetar un noirisson.

teton n.m. 1. (fam.) Mamèla, sen. 2. (mecan.) Pichina pèça salhenta que n'en mantèn una altra.

tetraclorur(e) n.m. Compauat que contèn quatre atòmes de clòre. ◇ *Tetraclorure de carbòni*: Liquide incolòre (CCl₄), emplegat coma solvent ininflamable.

tetracòrde n.m. (mús.) Interval de quatre gras, sobre lo quau es fondat la sistema musical de l'Antiquitat grèga.

tetraciclina n.f. Antibiotic fongic que la sieu molecula comprèn quatre cicles, e qu'es actiu sobre un grand nombre de bacterias.

tetradactil(e), a adj. Qu'a quatre dets au pen

tetrada n.f. (bot.) Ensèm format per lu quatre grans de pollèn eissits de la meïosi de la mema cellula maire.

tetradiname, a adj. (bot.) Si di dei estaminas au nombre de 6, de que 4 son mai lònqui, coma aqueli dei crucifèras.

tetraèdre n.m. (geom.) Figura geometrica mé quatre façes.

tetraedric, a adj. Qu'a la forma d'un tetraèdre.

tetragòne n.m. Planta originària d'Austràlia, que li sieu fuèlhas poàdon remplaçar aqueli de l'espinoàs.

tetralina n.f. Idrocarbure obtengut per idrogenacion catalitica dau naftalène, emplegat coma solvent e coma carburant.

tetralogia n.f. 1. (liter. gr.) Ensèm de quatre pèças (tres tragèdias e un drama satiric) que lu poetas tragicos presentàvon ai concors dramatics. 2. Ensèm de quatre òbras, literari ò musical, ligadi per una mema inspiracion.

tetramèr, a adj. Dividit en quatre partidas.

tetramètre n.m. (liter.) Vèrs compauat de quatre mètres.

tetraonidat n.m. Tetraonide.

tetraonide n.m. *Tetraonides*: Família d'auceus gallinaceus coma la galineta. Var.: **tetraonidats**.

tetraplegia n.f. (med.) Paralisia dei quatre membres. Sin.: **qüadriplegia**.

tetraplegic, a adj. e n. Que sofrisse de tetraplegia.

tetraploïde adj. e n.m. (biol.) Si di dei individús mutants que la sieu garnidura cromosomica es dobla d'aquela dei sieus genitors.

tetraploïdia n.f. Estat dei tetraploïdes.

tetrapòde adj. e n.m. (biol.) *Tetrapòdes*: Gropè d'animaus vertebrats que lo sieu esquelèt compoarta doi pareus de membres, aparents ò atrofiats, que son testimònis de l'evolucion d'una adaptacion primitiva à la marcha, coma lu anfibiens, lu reptiles, lu auceus e lu mamifèrs terrèstres ò marins.

tetraptèr, a adj. Que possedisse doi pareus d'alas, en parlant de la màger part dei insèctes.

tetrarca n.m. Sobeiran vassal, à l'epòca grecoromana, que lo sieu territòri èra tròup estrech per que meritesse lo títol de rèi.

tetrarcat n.m. Dignitat e foncion de tetrarca.

tetrarquía n.f. 1. Territòri qu'un tetrarca govèrna. 2. Organizacion de l'Empèri roman, partit entre quatre emperaires (doi augustes e doi cesars).

tetrastil(e), a adj. e n.m. Qu'a quatre colomnas.

tetrasillabe, a adj. Qu'a quatre sillabas. Var.: **tetrasillabic**.

tetrasillabic, a adj. Tetrasillabe.

tetratomic, a adj. (quim.) Si di de còrs que la sieu molecula es formada de quatre atòmes.

tetròda n.f. Tube electronic mé quatre electròdes (anòde, catòde, grasilha de contraròtle, grasilha-ecran).

tetrodon n.m.

teu n.m. Barron (molon d'arena); jaç d'arena que si tròba a cima d'aiga. Var. **tes, tei, bancada**.

teulada n.f. Cubertura d'una maion, especialament s'es facha de teules.

teulaire, airtiz n. Persona que lo sieu mestier es de pauar de teules.

teular vt. Curbir de teules. Var.: **enteular**. ◆ **si teular** v.pr. Si pomelar, en parlant dau ceu.

teularia n.f. 1. Industria de la fabricacion dei teules. 2. Establiment industrial dont si fa aquesta fabricacion. Var.: **teuliera**.

teulat, ada adj. Cubèrt de teules. ◇ *Ceu teular*: Ceu motonat.

teule n.m. 1. Plaqueta de tèrra cuècha, de forma variabla, per curbir li maions, lu bastiments; cobertura facha d'aquesti plaquetas. ◇ *Teule roman*: En forma de goàrgola tronconica. ◇ *Teule de cima*: Teule que si paua en cima d'una teulada. 2. Bescuèch sec arredonit sus un rotleu.

teulet n.m. Element fin, de l'espessor d'un teule, que lo sieu òrle es emplegat per revestir un fogau. Var.: **teulon**.

teuleta n.f. Pichin teule.

teulier, a adj. Relatiu à la fabricacion dei teules.

teulier, a n. Obrier ò dirigent d'una teularia.

teuliera n.f. Teuliera.

teulissa n.f. Teulada.

teulissar vt. Curbir de teules. Sin.: **enteular**.

teulisson n.m. (frcs appentis)

teulon n.m. Teulet.

teume n.m. Mena de sosta que si trobava à la proa ò à la popa d'una nau: «*Ieu ausi amont lo gau / Que canta sus lo teume*» (Frederic Mistral, «Lo galerian»).

teune, a adj. Totplen fin. Var.: **ténue**.

teürgia n.f. Practica ocultista que tende à comunicar m'ái boai esperits, à emplegar lu sieus poders per tocar Dieu.

teuton, a adj. e n. 1. De l'anciana Germània. 2. (lit. e pej.) Alemand.

teutonic, a adj. Telatiu ai Teutons.

tex n.m. Unitat de mesura de massa lineica que s'emplega dins lo comèrci dei fibras, dei textiles e dei fièu e que vau 1 grama per quilomètre.

texan, a adj. e n. dau Tèxas.

tèxte n.m. Tèxto.

textil(e), a adj. 1. Que si pòu dividir en fibras pròpri à faire un teissut, coma lo cànebe, lo lin, la lana, etc. 2. Que pertòca la fabricacion dei teissuts: *Industria textila*.

textil(e) n.m. 1. Matèria pròpria à èstre teissida après èstre estada filada; estòfa. ◇ *Textile artificial*: Fibra textile facha à partir de produchs naturals. ◇ *Textile sintetic*: Fibra textile facha à partir dau carbon, dau petròli. ◇ *Textile quimic*: Textile artificial ò sintetic. 2. Lo tot dei industrias textili.

tèxto n.m. 1. Ensèm de tèrmes, de frases que constituïsson un esrich, una òbra. 2. Òbra ò partida d'òbra literària: *Causida de tèxtos de l'Atge Mejan*. 3. Pàgina; partida de la pàgina compauada de caractèrs estampats. 4. Tenor exacta d'una lèi; la lèi. 5. Dins lo tèxto: *Dins la lenga d'origina*. Var.: **tèxte**.

textual, ala adj. 1. Que pertòca lo tèxto esrich: *Analisi textuala*. 2. Qu'es exactament confòrme au tèxto; mòt à mòt: *Una traduccion textuala*. 3. Qu'es exactament confòrme à cen qu'es estat dich: *Vaquí la respoasta textuala qu'ai augut d'eu*. Var.: **textuau**.

textualament adv. D'un biais textual.

textuau, ala adj. Textual.

textura n.f. 1. (text.) Mòde d'entrebascament dei fibras teissidi. 2. (text.) Estat d'una estòfa ò d'un materiau teissit. 3. Constitucion generala d'un materiau solide. ◇ (geol.) Lo tot dei caractèrs que definisson l'agençament e li relacions volumiqui e espaciali dei mineraus d'una ròca. 4. (liter.) Adobament, disposicion dei partidas d'un obratge.

texturacion n.f. Operacion qu'a per tòca de melhorar li proprietats fisiqui dei textiles sintetics.

texturant n.m. (tecn.) Dins l'industria alimentària, produch destinat à donatr una textura particuliera à un aliment.

texturar vt. (tecn.) Operar la texturacion de (fièus, fibras sintetiqui).

tg Simbòle de la tangenta.

T.G.V. n.m. (abrev.) Tren à granda velocitat.

th Simbòle de la termia.

Th Simbòle dau tòri.

thug n.m. (ist.) Membre d'una confraria religioa d'Índia que, en onor de Kalí, practicava lo murtre per estrangulacion.

ti pron. pers. 1. Pronom personal COD de la segonda persona: *Ti veï*. 2. Pronom personal COI de la segonda persona: *Ti parli*. (Dins lu doi cas, fa t' davant una vocala: *T'escoti, aquò t'agrada*).

Ti Simbòle dau titani.

tiamina n.f. Vitamina B1. Sin.: **aneurina**.

tian n.m. Grand plat de tèrra cuèchan larg e gaire profund; preparacion que si fa dins aquesto plat: *Un tian de legumes*.

tiara n.f. 1. (ist.) Cofadura d'aparat simbòle de la sobeiranetat dins l'Orient ancian. 2. Cofadura d'aparat mé tres coronas dau papa, per li cerimònias liturgiqui; dignitat papala.

tiaré n.m. Planta de Polinesia que li sieu grandi flors perfumadi son emplegadi per la fabricacion dau mondí.

tiazòl n.m. Compauat eterociclic mé cinc atòmes, de que un de sofre e un d'azòt, e que lo sieu nucleu juèga un ròtle important en bioquimia.

tibador n.m. Dispositiu que permete d'atesar un cordatge, una cadena.

tibar vt. Atesar, bandar.

tibauda n.f. Estòfa grossiera de pels de vaca, que sièrve à doblar li moquetas ò lu tapís clavelats au soal.

tibetan, a adj. e n. Dau Tibet. ◆ n.m. lenga parlada au Tibet, que s'escriu m'un alfabet d'origina indiana.

tibetobirman n.m. Grope de lengas parladi dau Tibet à la Birmania.

tibia n.m. Oàs de la part anteriora de la camba, dau genolh au pen.

tibial, a adj. (anat.) Dau tibia: *Artèrias tibiali*. Var.: **tibiau**.

tibiau, ala adj. (anat.) Tibial.

tibla n.f. 1. Aisina de murador per pilhar e estendre lo mortier ò faire un revestiment de gip, constituïda generalament d'una lama d'acier religada à un mànegue per una partida que forma doi angles drechs.

tiblada n.f. Quantitat de mortier que si pòu pilhar m'una tibla.

tibo-tibo loc. *Faire tibo-tibo*: Batre d'emocion, en parlant dau coar.

tic n.m. (onomatopea) 1. Contraccion brusca e rapida d'unu muscles, sobretot de la cara, involontària e esterreotipada. 2. Abitudina inconscenta, mania dins lo lengatge, lu gèsts.

ticar vi. (*tiqui*) Aver l'atencion arrestada per un detalh estonant, desagradu.

tic-tac (onomatopea) Bosin sec e regulier d'un movement de relojaria.

tièra n.f. 1. Fila, seguida de cauas. 2. Lista.

tièu, tieua adj. e pron. poss. Adjectiu e pronom possessiu singulier de la segonda persona. Coma adjectiu, s'emplega embé l'article (ò un autre determinant) e perde la -A finala dau femenin: *Lo tièu*

libre, la tieu taula; es (lo) tieu, es (la) tieua. ◇ *Au tieu, en cò tieu:* Au tieu domicili.

tieus, tieui adj. e pron. poss. Adjectiu e pronom possessiu plural de la segonda persona. Coma adjectiu, s'emplega embé l'article (ò un autre determinant) e perde la -I finala dau femenin: *Lu tieus libres, li tieu taulas; son (lu) tieus, son (li) tieui.* ◇ *Lu tieus:* Lu tieus parents, la tieu familha, lu tieus amics, lu tieus compatriòtas.

tifa n.f. Planta erbacea, aquàtica, comunament sonada *massuga, cana dei estanhs (typha latifolia).*

tifacea n.f. *Tifaceas:* Familha de plantas monocotiledoneï, aquàtici ò que créisson en riba dei aigas, coma la *tifa.*

tific, a adj. e n. Pertocat per lo tífus ò per la fèbre tifoïda. ◇ *Bacille tific:* Bacille que provòca la fèbre tifoïda.

tifliti n.f. (patol.) Inflamacion dau cec.

tifo n.m. Tífus.

tifo n.m. (it.) Animacion visuala que si fa per encoratjar d'esportius.

tifoïde, a adj. e n.f. *Fèbre tifoïda* ò *tifoïda*, n.f.: Malautia infeccioa e contagioaprovocada per d'aliments que contènèn de bacilles d'Eberth que si multiplícon dins l'intestin e agísson au mejan de toxinas.

tifoïdic, a adj. Relatiu à la fèbre tifoïda.

tifon n.m. En Extrème Orient, ciclòne tropical foarça violent.

tifòsi n.f. Malautia microbiana, contagioa, de la volalha.

tífus n.m. Gastroenteriti qu'ataca divèrs animaús, coma lo can e lo cat. ◇ *Tífus exantematic* ò *tífus:* Malautia infeccioa transmesa per lo peolh, caracterisada per una fèbre, de tacas rogi sus la pèu e per un estat estuporós. ◇ *Tífus murin:* Malautia analòga, que la transmete la nièra.

tigradura n.f. Regas ò tacas qu'evòcon lu motius sus lo pel d'un tigre ò d'un autre felin.

tigrat, ada adj. Marcat, regat de bendas escuri, coma lo pel dau tigre.

tigre n.m. 1. Mamifèr carnivòre de l'Àsia dau Sud-Èst, dau genre cat, nuechenc, dau pel jaune arange, dau ventre blanc e marcat de regas negri (Lòng de 2 m, pòu pear fins à 200 kg e viure 25 ans). 2. (lit.) Òme crudeu, sanguinari. 3. *Gelós coma un tigre:* Foarça gelós. 4. *Tigre de la periera:* Insècte coleptèr que viu sus li fuèlhas d'aquel aubre.

tigressa n.f. 1. Femèla dau tigre. 2. (lit.) Frema agrssiva, totplen geloa.

tigron n.m. Pichon d'un tigre e d'una leona.

tilacina n.f. Marsupial carnassier de Tasmània qu'a l'aspècte d'un lop (Lòng de 90 cm sensa la coa, familha dei dasiurides).

tilda n.f. 1. Signe (˘) plaçat en dessobre d'un simbòle fonetic per indicar la nasalizacion (espec. en espanhòu, en breton, en portugués). 2. En francés, signe emplegat à l'Atge Mejan per marcar una abreviacion ò una nasalizacion. 3. (inform.) Simbòle que s'emplega en

programacion. 4. *Tilda mejana:* Plaçada au mitan d'una letra per marcar la sieu velarisacion. Var.: **tilde.**

tildat, ada adj. Sobremontat d'una tilda: *Una n tildada s'escriu ñ.*

tilde n.m. Tilda.

tilha n.f. Cabina, dins una nau.

tilhul n.m. (fr.) Telh.

tilt n.m. 1. Au bilhard electric, pichin bosin que marca l'interrupcion d'una partida quora un juguire a gacilhat tròup violentament l'aparelh. 2. (fam.) *Faire tilt:* Aviar d'un còup solet dins la ment lu mecanismes de comprension, de memòria, d'inspiracion.

tiltmètre n.m. Instrument que sièrve à mesurar de pichins cambiaments de l'horizontalitat d'un nivèu, sus lo soal ò una estructura artificiala.

timbala n.f. 1. Gòt metallic. 2. Intrument de música à percussion format d'un bacin mièg esferic de coire recubèrt d'una pèu tenduda que si pica embé de maçòlas. 3. En coïna, mòtle redond e aut; preparacion alestida dins aquesto mòtle, envelopada dins una crosta de pasta.

timbalier, a n. Musicaire qu'emplega la timbala.

timbrar vt. 1. Empegar un timbre sus un corrier. Sin.: **sagelar, afranquir.** 2. Marcar m'un timbre.

timbrat, ada adj. 1. Caluc, destimborlat. 2. Que poarta un timbre, un sageu: *Papier timbrat.*

timbratge n.m. Impression obtenguda mé l'ajuda d'una placa gravada en vuèi e d'una contrapartida en releu plaçada sota lo papier.

timbre n.m. 1. Pichin tròç de papier, m'una figurina, una illustracion, que si pega sus una letra per la mandar. 2. Pichin tròç de papier que si pega sus un document per pagar una talha. 3. Membrana inferiora d'un tamborn; coarda transversala en contacte m'aquela membrana. ◇ Qualitat especifica d'un son: *Lo timbre d'una votz.* 4. Instrument que sièrve à estampar una marca, un sageu sus un document. 7. (med.) *Timbre tuberculnic:* Pastilha adesiva sus la quala es plaçada una gota de tuberculina e que sièrve per recercar l'allergia tuberculoa.

timia n.f. (psicol.) Umor.

timic, a adj. 1. (med.) Qu'apartèn au timus. 2. (psicol.) Que pertòca l'umor.

timide, a adj. Que manca d'ardidessa, d'assegurança.

timides(s)a n.f. Timiditat.

timiditat n.f. 1. Mancaça d'assegurança, d'ardidessa dins lu rapoarts m'ai autres. 2. Mancaça d'audàcia dins una accion, una realisacion. Sin.: **timides(s)a.**

timina n.f. (bioquim.) Una dei quatre basas azotadi, constituents fundamentals dei acides nucleïcs portaires dau còdi genetic.

timoanaleptic, a adj. e n.m. Antidepressor.

timòl n.m. Fenòl retirat de l'essença de la ferígola, de l'odor aromatica.

timon n.m. 1. Lònga pèça de boasc à l'avant d'una veitura, d'una màquina agricòla, de cada costat de la quala si pòu atelar un bèstia de tira. 2. Governalh. Sin.: **timoniera.** ◇ *Timon de ròda de popa:* Timon plaçat sus la ròda de popa. Sin.: **timon baionés.** ◇ *Timon latin:* Timon lateral à respiech de la ròda de popa.

timonaria n.f. 1. Sosta dont es protegit l'aparelh à governar e l'òme de barra sus una nau pichina (Se la nau es granda, si di *passrèla*). 2. Lo tot dei timoniers d'una nau; servici que n'en son encargats. 3. (tecn.) Lo tot dei elements de la comanda dei frens ò de la direccion d'un veicule.

timonier n.m. 1. Sus una nau de guèrra, marinier encargat dei senhals e dau servici de velha sus la passarèla; dins la marina mercanda, marin encargat de la barra. 3. Cadun dei cavaus atelats de cada costat d'un timon.

timoniera n.f. Timon.

timor n.f. Crenta, timiditat. Var.: **temor**.

timorat, ada adj. e n. Que non auja agir, per crenta deis riscs ò dei responsabilitats; crentós.

timorós, oa adj. Paurós.

timpan n.m. 1. (anat.) *Caissa dau timpan* ò *timpan*: Cavitat dins l'oàs temporal, dont si tròva l'aurelha mejana. 2. (anat.) *Membrana dau timpan* ò *timpan*: Membran que limita l'aurelha mejana dau conduch auditiu extèrne e que transmete ai osselets de l'aurelha mejana li vibracions de l'ària. ◇ *Rompre lo timpan à quauqu'un*: Li parlar tròup foart, li faire totplen de bosin. 3. (arquit.) Susfàcia compresa entre lo listeu e l'arc dau fronton; paret que clau l'arc dei portaus romans e gotics.

timpanal n.m. (anat.) Oàs en forma d'aneu, sus lo quau es tenduda la membrana dau timpan.

timpanic, a adj. 1. Relatiu au timpan. 2. Que tòca lo timpan, en parlant d'una malautia. 3. Son agut que resulta de la percussion dau torax e de l'abdomèn.

timpanisar (-izar) vt. (vièlh) Dire de mau de quauqu'un à votz auta e en public.

timpanisme n.m. (med.) 1. Gonflament de l'abdomèn causat per l'amolonament dei gas. 2. Sonoritat anormala, son timpanic.

timpaniti n.f. Gonflament ò inflamacion de la membrana timpanica ò dau timpan.

timpanoplastia n.f. Reparacion per cirurgia dau timpan e de la cadena dei osselets dins lo tractament de la surditat.

timus n.m. Glàndola situada davant la traquea, desvolopada solament dins lu enfants e dins lu animaues joves, e que juèga un grand ròtle dins la resisença ai infeccions.

tina n.f. Mena de bota per transportar l'aiga, lo lach, la vendèmia, etc.; cuva.

tinada n.f. Contengut d'una tina.

tinalier n.m. Celier.

tinassa n.f. Resèrva dau buch d'una nau mineraliera. Var.: **tineu**.

tinau n.m. Celier.

tinctorial, a adj. (bot.) Que sièrve à ténher: *Una planta tinctoriala*.

tind n.m. (mar.) Caduna dei pèças de boasc que sostènon la quilha d'una nau en construccion ò en radob.

tind n.m. 1. Bosin que fa una campana, una campaneta que tinda. 2. Succession de sons leugiers e clars.

tindall (de Tyndall, nom de l'inventaire) *Efècte Tindall*: Difusion de la lutz sus lo trajècte d'un rai luminós que travèrsa una solucion colloïdala.

tindallisacion (-izacion) n.f. Procediment d'esterilizacion per una seria d'escaufatges à una temperatura que vària entre 60 e 80°C, e de refreiaments successius.

tindar vt. Faire sonar lentament una campanade tau biais que lo batent vengue picar d'un costat solet. ◆ vi. 1. Sonar lentament, per còups espaçats. 2. Produire de sons aguts.

tindeu n.m. Filet (tròc de carn).

tindinejant, a adj. Que tindineja.

tindinejar vi. Produire una seria de sons aguts e leugiers.

tineïdat n.m. *Tineïdats*: Família de parpalhons que comprèn li arnas.

tineta n.f. Recipient que sièrve au transpoart di matèrias fecali, que s'emplega finda coma comun mobile. ◆ pl. Cabinet, latrinas.

tineu n.m. Tinassa (d'una nau mineraliera).

tinha n.f. Lesion inflamatorià dei extremitats (mans, pens, nas, aurelhas) que lo frèi provòca.

tinhasa n.f. Cabeladura abondoa e mau penchenada.

tínher vt. Ténher.

tinhon n.m. Bèrris rotlats sus lo suc ò sus la tèsta.

tinon n.m. Pichina tina; recipient ovale ò redond, dau bòrd aut, que sièrve à divers usatges domestics. Sin.: **baquet**.

tint, a adj. Tench.

tinta n.f. (fr.) Tencha, color.

tintar vt. (fr.) Ténher.

tintat, ada adj. 1. (fr.) Tench. 2. Estranh, un pauc caluc.

tintin n.m. Tind (d'una campana, etc.)

tintinar vi. Tindar.

tintura n.f. (fr.) Tenchura.

tiocarbonat n.m. Compauat M_2CS_3 que resulta de la combinason dau sulfure de carbòni CS_2 m'un sulfure metallic M_2S (dont M representa un metal).

tioacide n.m. Sulfacide.

tioalcòl n.m. Mercaptan. Var.: **tiòl**.

tiòfène n.m. Eterocicle mé cinc atòmes, qu'un es un atòme de sofre.

tiòl n.m. Tioalcòl.

tion n.m. Tison.

tionar vt. Tisonar.

tionat n.m. (quim.) Sau d'un acide de la seria tionica.

tonic, a adj. *Seria tionica*: Seria d'acides oxigenats dau sofre, de formula generala $S_nO_6H_2$ (dont n es comprés entre 2 e 6).

tionier n.m. Tisionier.

tionina n.f. (quim. org.) Matèria coloranta blava presenta dins lo blau de metilène.

tiopental n.m. Pentiobarbital.

tiosulfat n.m. Iposulfat.

tiosulfuric, a adj. Iposulfurós.

tiourea n.f. (quim.) Compauat $H_2N-CS-NH_2$ que deriva de l'urea per substitucion de sofre à l'oxigène.

tipar vt. Donar lu trachs characteristics d'un tipe à: *Tipar un personatge.*

tipat, ada adj. Que presentaa la màger part dei caractèrs dau tipe dins lo quau es plaçat: *Un personatge fortament tipat.*

tipe n.m. 1. Modèl abstrach que recampa magerment lu trachs essencials de toi lu èstres ò de toi lu objèctes de la mema natura: *Matieu Sampeyre es lo tipe dau policier de basa.* ◇ Lo tot dei trachs characteristics d'un grope, d'una familha de cauas: *Lu diferents tipos d'arquitectura.* 2. (fam.) Individú quau que sigue. Sin.: **baudo**. Fem.: **tipessa**. 3. (sc. de la v.) Individú à partir dau quau una espècia vegetala ò animala es estada descricha per lo promier còup e que sièrve de referença. 4. Caractèr d'estamparia. 5. (tecn.) Empreinta que sièrve à produire d'emprentas parieri.

tipessa n.f. (fam.) Frema quala que sigue.

tipi n.m. Tenda de forma conica, formada per una carcassa de pals de fusta (de 4 a 6 m d'autessa), cubèrts de pèus de bisons, utilizada per d'uni tribús indiani d'Amèrica.

tipic, a adj. 1. Que caracteriza precisament; qu'es un modèl, un exemple: *Un cas tipic de frustracion.* 2. (biol.) Qu'es pròpri à un solet grope animau ò vegetau.: *Caractèr tipic.* ◇ Que s'identifica à un tipe, que n'en presenta lu caractèr especifics. 3. *Música tipica*: De caractèr sudamerican. ◇ (per ext.) Música que presenta lu caractèrs d'una region, d'una epòca, d'un estile.

tipicament adv. D'un biais tipic.

tipificar vt. (*tipifiqui*) Classificar per genres, per categorias ben definidi dei elements diferenciats.

tipificat, ada adj. Que s'en es fach un tipe.

tipografe, a n. Obrier, obriera que compaua, au mejan de caractèrs mobiles, lu tèxtos destinats à l'impression tipografica.

tipografia n.f. 1. Procediment de composicion e d'impression mé de caractèrs e de clichsats en releu. 2. Presentacion grafica d'un tèxto estampat: *Una tipografia eleganta.*

tipografic, a adj. Relatiu à la tipografia.

tipologia n.f. 1. Estudi dei trachs characteristics dins un ensèm de donadas, dins l'amira de li determinar de tipos, de sistemas. 2. Estudi dei caractèrs morfologics de l'èstre uman. Sin.: **biotipologia**. ◇ (psicol.) Estudi sistematic dei trachs de caractèr en rapoart mé de caracteristicas morfologiqui de l'individú.

tipologic, a adj. Relatiu à una tipologia.

tipomètre n.m. En estamparia, règla partida en ponchs tipografics.

tipon n.m. (estamp.) Positiu trammat, destinat à la confeccion de la placa offset.

tipologia n.f. Dins l'espiritisme, comunicacion dei esperits au mejan de còups que la taula viradissa pica.

tipula n.f. (entom.) Granda moissara, inofensiva per l'èstre uman (òrdre dei diptèrs).

tiquet n.m. 1. Bilhet que dona drech à l'admission dins un veïcule de transpoart public, dins un establiment, e qu'atèsta que lo pagament correspondent es estat fach.

tir n.m. 1. Accion, biais de lançar, au mejan d'una arma, un projectile vèrs un objectiu. ◇ *Angle de tir*: Angle que la linha de tir forma embé lo plan orizontal. Sin.: **angle de niveau**. ◇ *Tir vertical*: Tir corbe. ◇ *Calculator de tir*: Aparelh, ancianament electromecanic e encuèi electronic, que permete de calcular lu elements d'un tir. ◇ *Linha de tir*: Prolongament de l'axe de la boca de fuèc ò de la rampa de lançament.

tira n.f. (arald.) Nom donat ai linhas pavadi, espec. per lo vaire ò l'escacat.

tira n.f. 1. Estenduda, distança: *Una tira de camin.* Var.: **tirada, estirada**. 2. Camin forestier, corredor de montanha per lo quau si fan esquilhar lu bilhons. Sin.: **tirassiera**. Tiréee: estofa,

tira n.f. Accion de tonejar. Sin.: **tonejatge**. ◇ *Camin de tira*: Camin au lòng d'una ribiera ò d'un canal, destinat à tonejar una embarcacion. ◇ *Cavau (bèstia) de tira*: Cavau (bòu ò altra bèstia) que la sieu foncion es de traire un araire, etc.

tirabala n.m. 1. Instrument format de doi brancas en espirala, que servia per tirar una bala qu'èra restada blocada dins lo canon d'un fusiu ò d'una carabina. 2. (cir.) Pinça lònga e estrecha que servia per extraire una bala ò un autre projectile engatjat dins una plaga.

tirabonda n.m. Mena de tiratap per levar lo bonda d'una bota.

tiraborra n.m. Instrument compauat de doi mecas de fèrre torçudi en espirala, que li sieu extremitats fórmon doi cròcs ponchuts, e que, meis au bot de la bagueta d'una arma de fuèc, sièrve à n'en tirar la borra, per poder levar la carga.

tirabòta n.m. 1. Cròc de fèrre que si passa dins lo tirant d'una bòta per ajudar à l'enfilat. 2. Plaqueta de boasc ò de metal dins la quala si fica l'arrier de la bòta per ajudar à la levar.

tiraboton n.m. Accessòri que permete de retirar lo boton d'una ròda.

tirabresa n.m. Aisina de l'extremitat aplatida e corbada, que lu forniers s'en sièrvon per retirar la brasa dau forn.

tiraclaveu n.m. Aisina metallica plata e dentada que sièrve per arrancar lu claveus.

tiracuu n.m. (fam.) Remontapenda, telesquí.

tirada n.f. 1. Seguida de paraulas, de frases pauc ò pron enfatiqui. 2. Au teatre, cen qu'un personatge di d'una estirada sensa èstre interrot: *La tirada dei nas.*

tirada n.f. Estenduda (de camin) ◇ *D'una tirada*: En un còup solet. Sin.: **d'una estirada**.

tira d'ala (à) (loc. adv.) En batent vigorosament dei alas, en parlant d'un auceu que fugisse en volant.

tiradoira n.f. 1. Màquina fotografica qu'assegura lu tiratges dei positius sus papier. 2. Aparelh de fotogravadura m'au quau s'obtenon de còpias per contacte.

tiradolha n.m. Instrument que sièrve à extraire de la cambra d'una arma de fuèc una dolha que non es estada ejectada après lo còup.

tirador n.m. 1. Compartiment sensa cubiceu plaçat dins un mòble e que si pòu tirar à volontat. ◇ (fam.) *Fond de tirador*: Caua de gaire de valor que non es estada utilizada; (au pl.) Darrieri ressorsas disponibli. 2. (tecn.) Organe mecanic animat d'un movement de translacion e qu'assegura la distribucion d'un fluide en foncion d'una lèi determinada.

tirador-caissa n.m. Tirador que contèn la caissa d'un comèrci.

tirafond n.m. 1. Aneu de suspension acabat per una partida filetada, fixat au plafond per tenir un lustre ò un ceu-de-lièch. 2. Vitz que sièrve à fixar un ralh sus la travèrsa de camin de fèrre ò à fixar d'elements de fustaria. 3. Instrument que sièrve à faire intrer la darriera dogà d'una bota. 4. Lòng clauveu emplegat en topografia per lu terrens mai en penda. 5. (amr.) Grand bolon renversat que sièrve à assemblar li alas de quilha profunda à la pèça de quilha. 6. Instrument per extraire la fusada d'un projectile.

tirafuèc n.m. Instrument que s'emplegava per botar fuèc à la carga d'un canon.

tirafusada n.m. Instrument emplegat per retirar li fusadas de boasc dei projectiles.

tiraire, airtz n. 1. Persona que tira m'una arma de fuèc. 2. (espòrts) Esportiu que manda lo balon vèrs la poarta advèrsa. ◇ Ai bòchas, aqueu que tira. ◇ En escrima, aqueu que disputa un assaut. 3. Persona qu'estira en fieu d'unu metals: *Tiraire d'aur*. 4. Persona que, dins una letra de cambi ò un chèc, dona òrdre de pagar una soma à quauqu'un. 5. *Tiraire, tirairitz de cartas*: Persona que pretende de predire l'avenir d'après d'uni combinasons de cartas.

tirajont(s) n.m. Aisina emplegada per liscar lu jonts de maçonaria.

tiralach n.m. Aparelh per reculhir per aspiracion lo lach dau sen de la maire.

tira-laïssa n.m. Decepcion, esperança deceupada.

tiralana n.m. (lit.) Raubaire qu'atacava li gents dins lu luècs isolats, per raubar lu manteus.

tiralhada n.f. Tiralhament.

tiralhaire n.m. 1. Sordat destacat en avant. 2. (anc.) Fantassin recrutat demièg lu autoctònes dei ancians territòris d'otramar.

tiralhament n.m. 1. Accion de tiralhar. 2. Sensacion de contraccion dolorosa de divèrsi partidas intèrni dau còrs. 3. Esgarrament moral conflicte, oposicion. Var.: **tiralhada**.

tiralhar vt. 1. Tirar frequentament e per pichins còups, dins divèrsi direccions. 2. Sollicitar de divèrs caires, d'un biais contradictòri. ◆ vi. Tirar gaire au còup e sovent, m'una arma de fuèc.

tiralhat, ada adj. Que si tròva davant una causida dificila: *Èstre tiralhat entre lu sieus sentiments e lu sieus interès*.

tiraliça n.m. Lèva de contraròtle d'un mestier per tèisser.

tiralarigòt (à) (loc. adv.) (fam.) En granda quantitat. Var.: à **tiraliga**. Sin.: à **brèti**.

tiraliga (à) (loc. adv.) À tiralarigòt.

tiralinha n.m. Pichin instrument de dessenhair que permite de traçar de linhas d'espessor variabla.

tiralira n.f. Cachamalha, denieròla.

tira-moala adj. e n. Perplexitat, esitacion.

tiran n.m. 1. Sobeiran despotic, injust, crudeu. 2. (fig.) Persona qu'abusa de la sieu autoritat. 3. (Antiqu. gr.) Cap populari qu'exercisse un poder personal obtengut per un còup de foarça e sensa fundament legal.

tiranejar vi. Si comportar en tiran; manifestar una autoritat exagerada. ◆ vt. Tiranisar.

tiranèrvi n.m. (cir.) Aisina barbelada que lo dentista emplega per faire sortir la polpa radiculària.

tiranìa n.f. 1. Govèrn autocratic que non respècta li libertats individuali e sobre lo quau lu governats non an minga contraròtle. ◇ (Antiqu. gr.) Govèrn d'un tiran. 2. (lit.) Poder d'uni cauas sobre lu personas: *La tirania de la mòda*.

tiranic, a adj. Qu'a lo caractèr de la tirania; despotic: *Una passion tiranica*.

tiranicament adv. D'un biais tiranic.

tiranicida n. Persona que tua un tiran.

tiranicidi n.m. Assassinat d'un tiran.

tiranisar (-izar) vt. Exercir una autoritat excessiva sobre; oprimir. Var.: **tiranejar**.

tiranon n.m. Pichin tiran.

tiranosaure n.m. Dinosaurè bipède que viuguèt à la fin dau cretaceu.

tirant n.m. 1. Bretèla (per li braias). 2. Cordon de borsa. 3. Gansa fixada à una bòta, destinada à facilitar l'introduccion dau pen. 4. Tendon dins la carn de maselaria. 5. (arquít.) Pèça de fustaria que neutralisa doi butadas divergenti en religant li partidas dont s'aplícon. ◇ *Tirant d'obratge*: Cable metallic ancorat dins lo soal e destinat à assegurar l'estabilitat d'una estructura ò d'una paret. 6. (mar.) *Tirant d'ària*: Autessa totala dei superestructuras d'una nau, que la sieu conoissença es utila per passar sota lu poants. ◇ *Tirant d'aiga*: Distança verticala entre la linha d'aiga e lo dessota de la quilha. 7. (mús.) Dispositiu que sièrve à tendre la pèu d'un tamborn. ◇ Selector de registre d'òrgue. ◇ Diamètre dei coardas d'un instrument (guitarra, bassa, etc.) exprimit en poces.

tirapen n.m. Granda laniera de cuer que lu cordoniers emplègon per tenir lo sieu obratge mai fermament sus lu genolhs quora travàlhon.

tira-poant n.m. (mar.) Mena de cencha de boasc au dedintre d'una nau.

tiraponch n.m. Instrument ponchut que sièrve à faire de trauc (espec. dins lo cuer). Sin.: **tèrç ponch**.

tirar vt. 1. Exercir una foarça, un esfoarç sobr quauqua ren, per l'alongar, n'augmentar la susfàcia. 2. Atirar; desplaçar en estirassant darrier: Tirar la poarta, tirar una

veitura. 3. (mar.) Desplaçar, en s'enfonsant, una quantitat d'aiga donada: Una nau que tira sièis mètres d'aiga. 4. (pop.) Passar un temps pusleu llong: *Ai encara un an à tirar*. 4. Mandar (un projectile) au mejan d'una arma, faire partir (lo còup d'una arma de fuèc: *Tirar un còup de canon*). ◇ (espòrts) Disputar un assaut, en escrima e dins d'unu espòrts de combat. 5. Sortir quauqua ren dau luèc dont es: *Tirar la lenga, tirar lo vin*. 6. Faire sortir (quauqu'un, quauqua ren) d'un estat, d'una situacion: *Tirar un amic d'embarràs*. Obtenir, reculhir: *Tirar profiech, avantatge (de quauqu'un, d'una situacion)*. ◇ *Tirar partit de quauqua ren*: Trovar coma l'emplegar. 7. *Tirar un son d'un instrument*: Lo produrre, lo rendre en emplegant aquet instrument. 8. Dedurre logicament (quauqua ren de quauqua ren): *Tirar un esenhament d'una error*. ◇ *Tirar una consequença*: Conclure. 9. Pillar d'azard dins un ensèm (un bilhet, un numèro, etc.). ◇ *Tirar au sòrt*: Causir en s'en remetent à l'azard. ◇ *Tirar una lotaria*: Faire sortir lu numèros. ◇ *Tirar lu rèis*: Distribuir li parts d'una pastissaria dins la quala es estada esconduda una fava ò una figurina que designa coma «rèi» ò «regina» la persona que la tròva. ◇ *Tirar l'oroscòpe, li cartas*: Predire l'avenir en foncion de la posicion dei astres dins lo ceu, de cartas tiradi d'azard dins un juèc. 10. *Tirar un chèc*: L'emetre. ◇ *Tirar una letra de cambi su quauqu'un*: Designar aquesta persona coma aquela que la deu pagar. 11. Executar l'impression de: *Tirar una estampa*. ◇ Realisar una espròva fotografica. ◆ vi. 1. Exercir una traccion: *Tirar sus una coarda*. 2. Aspirar: *Tirar sus la sieu pipa*. 3. Aver de tiratge, en parlant d'un conch de fum: *Una chaminèia que tira ben*. 3. Bufar, en parlant dau vent. 4. Tirar sus ò vèrs: Tendre vèrs, aver una semblança, en parlant d'una color. 5. Faire usatge d'una arma de trach ò de fuèc: *Tirar à l'arc, tirar à blanc*. ◇ Lançar un projectile, en parlant d'una arma: *Un fusiu que tira just*. 6. Tirar: Efectuar un tìr (au balon, au basquet, etc.). ◇ Ai bochas, mandar directament la sieu bòcha sus la bòcha d'un adversari per la desplaçar (per op. à *ponchar*). ◆ **si tirar** v.pr. *Si tirar de, s'en tirar*: Si sortir de (una situacion marrida ò perilhoa).

tirat, ada adj. 1. Las e maigre: *Aver lu trachs tirats*. 2. *Tirat à quatre esplingas*: Si di de quauqu'un de lisquet, vestit menimosament, embé gaube. Sin.: **èstre sus li quatre esplingas**.

tirasòus n. Cròcasòus.

tirassiera n.f. 1. Camin forestier, corredor de montanha per lo quau si fan esquilhar lu bilhons. Sin.: **tira**. 2. Traça laissada per una nau en movement. Sin. **rega, regatge**.

tiratap n.m. Instrument format d'una vitz metallica, provedida d'un mànegue, per retirar lo tap d'una botilha. ◇ *En tiratap, en forma de tiratap*: En espirala, en eliaça.

tiratge n.m. 1. Accion de tirar, de mòdre: *Lo tiratge d'un bateu*. ◇ *Tiratge de la seda*: Accion de la debanar. ◇ Cordon de tiratge: Que siève à faire esquilhar una tenda au llong d'una barreta. 2. Accion de faire passar un metal preciós per la filiera. 3. Diferença de pression entre l'intrada e la sortida dei gas d'un aparelh de combustion, d'una chaminèia. 4. (med.) Depression de la paret

toracica, au moment de l'inspiracion, deuguda à un obstacle mecanic à l'intrada de l'aria dins lu paumons. 5. Accion de manlevar d'azard un element dins un ensèm (s'emplega sobretot dins lu juèc d'azard): *Lo tiratge de la lotaria, tiratge au sòrt*. ◇ (ist.) *Tiratge au sòrt*: Mòde de recrutament que servia à passat temps à designar lu òmes que devíon partir au servici militari. 6. (Constitucion d'un escapolon en partant d'una poblacion estadistica. 7. (banca) Accion d'emetre un chèc. 8. (estamp.) Passatge dei fuèlhs de papier sus li formas d'una premsa per lu estampar. 9. Lo tot dei exemplaris d'un obratge, d'un jornal, etc., estampats en un còup solet. 10. (b.-a.) Impression d'una estampa, foda d'una esculptura (en mai d'un exemplari). 11. Operacion que permete de realisar una espròva fotografica ò una còpia sus film. ◇ L'espròva fotografica. ◇ Distança que, sus un aparelh fotografic, separa lo film dau centre optic de l'objectiu. 12. Accion de tirar lo vin.

tirator n.m. Tireaire.

tiratron n.m. Tipe de tube à gas emplegat coma interruptor per li foarti potenças.

tiravena n.m. (med.) Instrument que siève per levar li variças.

tiravin n.m. Dispositiu per tirar lo vin.

tiravira n.f. (mar.) Cordatge emplegat per la manutencion de cargás cilindriqui.

tiravirar vt. (mar.) Desplaçar au mejan de tiraviras.

tirèla n.f. Coarda que permete à un animau d'estirassar la sieu carga.

tirent n.m., Coarda que permete à un animau d'estirassar un veicule de carga.

tireostimulina n.f. Ormòna de l'ipofisi qu'estimula la tiroïda per la secrecion dei ormònas tiroïdiani. Sin.: **ormòna tireotròpa**.

tireotròpe, a adj. (med.) Qu'estimula la secrecion de la glàndola tiroïda.

tireta n.f. 1. Cordon, laç per tirar ò suspendre quauqua ren. 2. Pichina tauleta que pòu sortir d'un mòble e li tornar intrar. 3. Dispositiu de comanda per traccion d'un aparelh mecanic ò electric.

tirian, a adj. Relatiu à la vila feniciana de Tir.

tirinhon n.m. 1. Seria de campanas fixi, picadi de l'exterior, dispauadi per fornir una gamma ò diferenti gammas per permetre l'execucion de melodias. 2. Sonaria de campanas, viva e alègra, dau tirinhon.

tirinhonear vi. Sonar en tirinhon.

tiristor n.m. (electron.) Redreçaire mièg conductor..

tiroglobulina n.f. (biol.) Proteïna precursor dei ormònas tiroïdiani *tiroxina* (T4) e *triodorinina* (T3), que lo sieu gènè *TG* es situat sus lo cromosòma 8 uman.

tiroïda n.f. (anat.) Glàndola tiroïda.

tiroïdal, a adj. De la tiroïda. Var.: **tiroïdau**.

tiroïdau, ala adj. Tiroïdal.

tiroïde, a adj. (anat.) 1. *Cartilage tiroïde*: Lo mai desvolopat dei cartilages de la laringe, que forma dins l'òme la salhida dicha *talhon d'Adam*. 2. *Còrs tiroïde* ò *glàndola tiroïda* ò *tiroïda*, n.f.: Glàndola endocrina situada davant la traquea, que secrèta diverss ormònas,

coma la tiroxina e la calcitonina, e qu'intervèn dins la creissença e dins lo metabolisme.

tiroïdian, a adj. Relatiu à la tiroïda.

tiroïdina n.f. (farm.) Substança que sièrve à regular li ormònas que la tiroïda produè.

tiroïditi n.f. Inflamacion de la tiroïda.

tiroitropina n.f. Ormòna qu'estimula la tiroïda.

tirolenca n.f. (constr.) Aisina que sièrve per lo revestiment dai barris.

tirolencat, ada adj. Fach au mejan d'una tirolenca.

tirolés, esa adj. e n. Tirolian.

tirolian, a adj. e n. Dau Tiròl. Var.: **tirolés**.

tiroliana n.f. 1. Sistema de transpòrt sus una coarda ò un cable, que s'emplegava per faire passar de personas ò de mèrç en dessobre d'un obstacle (ribiera, vau), e que s'emplega aüra dins lu parcors acrobatics en autessa. 2. Biais de cantar en vocaliseas e onomatopeas, parfois virtuose, originari dau Tiròl.

tironian, a adj. Si di dei caractèrs d'abreviacion qu'inventèt Tiron, afranquit de Ciceron.

tirosina n.f. Acide aminat aromatic.

tirosinasa n.f. Enzima que provòca l'oxidacion de la tirosina.

tirotricina n.f. Antibiotic d'usatge extèrne extrach d'un fonge.

tiroxina n.f. Ormòna principala que la tiroïda produè, qu'intervèn dins diversis foncions, en particulier dins la regulacion dau metabolisme dau corps, dins lu procèsus de creissença (cartilage de conjugason, responsable de la creissença ossoa), dins la diferenciacion dei teissuts, dins la regulacion dau desvolopament fisic e mental.

tirrenenc, a adj. 1. Relatiu à l'anciana Tirrenia. 2. Relatiru à la mar Tirrena.

tirs n.m. 1. (Antiqu. gr.) Emblema de Dionis, que consistisse en un baston enviroat de fuèlhs d'eure ò de vinha e sobremontat d'una pinha de pin. 2. (bot.) Pendon de flor de forma piramidala, coma lo lillac.

tisana n.f. Liquide obtengut per accion de l'aiga sobre de substànças vegetali e que sièrve de bevenda ò de veïcule à d'unu medicaments.

tisanaire, airtiz n. Persona que beu de tisana.

tisanaria n.f. 1. Dins un espital, luèc dont s'alestisson li tisanas, li infusions à basa de plantas medicinali. 2. (anc.) Local dont si retrovòn lu agents territorials especialisats dei escòlas mairali.

tisanejar vi. Beure de tisana.

tisaniera n.f. Recipient que sièrve à faire infusar una tisana.

tisanoptèr n.m. *Tisanoptèrs*: Òrdre d'insèctes suçaires, minuscules, dei alas estrechi e regadi.

tisanor n.m. *Tisanors*: Òrdre d'insèctes primitius sensa alas, que vívon dins lu luècs umides.

tisia n.f. Ftísia.

tisic, a adj. Ftísic.

tiscuèna n.f. Ftísia.

tison n.m. Tròç de boasc brutlat en partida e encara en ignicion. Var.: **fiön**.

tisonar vt. Bolegar lu tisons d'un fuèc, d'un fogau. Var.: **fiönar**.

tisionier n.m. Asta metallica, drecha ò recorbada, per avivar lo fuèc. Var.: **fiönier**.

tissós, oa adj. Bostegon. Var.: **atissós**. Sin.: **picanhós, bostigaire, picanhaire**.

tissular(i), a (-ària) adj. (istol.) relatiu à un teissut.

tissut n.m. Teissut.

tita n.f. Piada (juguèt).

titan n.m. (lit.) Persona d'una potença extraordinària. ◇ *De titan*: Gigantesc, titanesc.

titanesc, a adj. Gigantesc. Var.: **titanic**.

titani n.m. Metal blanc, dur, que fonde à 1800°C, de densitat 4,5, que, per li sieu propietats, s'avesina au silici e à l'estanh; element (Ti) de n° atomic 22 e de massa atomica 47,9.

titanic, a adj. 1. Titanesc. 2. Si di de l'anidride TiO₂ e dei acides correspondents.

tité n.f. Tita.

titillacion n.m. Catigolament leugier.

titillant, a adj. Qu titilla.

titillar vt. Excitar agradivament ò faire embilar; catigolar.

titisme n.m. Forma de socialisme practicada en Iogoslàvia, quora èra au poder Tito.

titista adj. e n. Qu'apartèn au titisme.

títol n.m. 1. Mòt, expression frasa, etc., que sièrve à designar un escrich, una òbra literària ò artisticxa, una emission de ràdio ò de television, etc. 2. Dins la premsa, tèxto en gròs caractèrs qu'es plaçat en sobre d'un article e n'anòncia lo contengut. 3. Denominacion d'una dignitat, d'una carga ò d'una foncion. ◇ *En títol*: En tant que titulari de la foncion exercida. ◇ *Au títol de*: En qualitat de. 4. Qualificacion qu'exprimisse una relacion sociala: *Lo títol de maire*. 5. (espòrts) Qualitat de vencèire, de campion dins una competicion esportiva. 6. Escrich que constata un acte juridic. ◇ *Títol executòri*: Pèça que permete au sieu beneficiari de procedir à l'execucion forçada (acte d'uissier, jutjament, etc.). 7. Subdivision dau libre emplegada dins lu recuèlhs de lèis, lu obratges juridics. 8. Division dau budget. 9. Escrich, document qu'establisce un drech: *Títol de propietat*. ◇ *Títol de transpòrt*: Tota pèça que dona drech à emplegar un mejan de transpòrt regulier de viatjaires. 10. Valor mobilièra. ◇ *Títols de participacion*: Accions ò parts socialis de societats, qu'una empresa possedisce durablament, per li exercir un contraròtle ò una influença. ◇ *Títols de plaçament*: Accions ò obligacions que lu empresas possedisson per emplegar de capitals e sensa exercir de contraròtle. 11. *Títol universal de pagament*: Òrdre de prelevament à un còmpte bancari ò postal, que lo debitor signa, e susceptible de reduire l'usatge dau chèc. 12. À *títol indicatiu*, à *títol d'exemple*: Just per donar una indicacion, un exemple. 13. Proporcion de metal preciós contengut dins un aliatge. 14. (quim.) *Títol*

d'una solucion: Rapoart de la massa dau còrs dissòut à la massa totala de la solucion. 15. (text.) Valor qu'indica la talha d'un fièu, d'un riban ò d'una meca (Si di finda numèro). Var.: **titre**.

titolar vt. 1. Intitular, donar un títol à. 2. (quim.) Determinar lo títol d'una solucion, d'un aliatge. Var.: **titrar**.

titolat, ada adj. 1. Qu'a un títol nobiliari ò onorific. 2. (quim.) Si di d'una solucion que lo sieu títol es conoissut. Var.: **titrat**.

titolet n.m. Pichin títol.

titraira n.f. Aparelh de fotocomposicion per lu títols ò lu tèxtos corts.

titralha n.f. Lo tot dei elements d'un títol ò d'un intertítol.

titrar vt. Titolar.

titrat, ada adj. Titolat.

titratge n.m. 1. Accion de titolar un film, un obratge. 2. (quim.) Operacion que consistisse à versar un volume ò una massa determinats de reactiu titolat dins un volume conoissut de solucion à dosar, que correspoande à l'acabament d'una reaccion caracteristica: *Titratge acidobasic, titratge d'oxidoreduccion*. 3. Operacion qu'a per objècte d'indicar la grossor d'un fièu en donant la sieu massa per una longuessa donada (unitat: *tex*).

titre n.m. Títol.

titrimetria n.f. Mesura dau títol d'una solucion.

titularejar vt. Titularisar.

titular(i), a (-ària) adj. e n. 1. Qu'ocupa una plaça, un emplec per lo quau es estat causit ò nomenat. 2. Que possedisse juridicament quauqua ren.

titularisacion (-izacion) n.f. Accion de titularisar.

titularisar (-izar) vt. Rendre titulari d'un emplec, d'un trabalh, etc. Var.: **titularejar**.

tixotropia n.f. Proprietat fisica caracteristica dei materiaus que li sieu proprietats d'escorremet vèrion embé lo temps.

tixotropic, a adj. Si di d'una substança que si compoarta au repaus coma un u, ma coma un liquide viscos quora es bolegada.

Tl Simbòle dau talli.

Tm Simbòle dau tuli.

tmèsi n.f. (gram.) Separacion de doi elements d'un mòt per l'intercalacion d'un autre mòt ò de divèrs autres mòts.

T.N.T. (Sigla) Trinitrotoluène.

toalha n.f. Linge que recuèrbe una taula per manjar.

toalheta n.f. Pichina toalha.

toalhòla n.f. Linge que sièrve per si panar quora un si lava. Sin.: **panaman**.

toalhon n.m. 1. Toalhòla. 2. Pichina pèça de tela brodada per decorar ò protegir un mòble. Sin.: **panapan**.

toar n.m. Eminença, puèi.

toara n.f. 1. Larva de parpalhon, dau coar moal format d'aneus e generalament velut, que si noirisce de vegetaus. 2. Èrba ò sotaubrilhon (*heliotropum europeum*) dei flors

odoroi blavi ò blanqui, dei fuèlhas sovent alterni, entieri ò denticuladi (Família dei borraginaceas).

toarba n.f. Matèria combustibla que si forma dins li torbieras per descomposicion parciala de vegetaus.

toarca n.f. 1. Borrelet que si paua sus la tèsta per portar un fais. Sin.: **tortilhon**. 2. (fig.) Babeu, ignorant.

toarcenàs n.m. Instrument que lo veterinari emplega per assubjectir un cavau pendent una operacion.

toàrcer vt. 1. Desformar en plegant, en corbant: *Toàrcer una barra de fèrre, toàrcer una estòfa*. 2. Virar pauc ò pron violentament (un membre, una partida dau còrs): *Toàrcer lo braç à quauqu'un*. ◇ (fam.) *Toàrcer lo coal*: Tuar. 3. Donar à quauqu'un la sensacion d'una crispacion, d'una torsion au niveau d'un organe: *Un eveniment que ti toarce l'estòmegue*. ◆ **si toàrcer** v.pr. 1. Donar au sieu còrs de movements de contorsion sota l'efècte de la dolor. 2. Si desformar per una torsion. 3. Faire un faus movement que plega violentament una articulacion: *Si toàrcer la cavilha*.

toare n.m. Rojors, coparòsa.

toareg, a adj. e n. Si di d'un pòble nomade dau Saara, de cen que li es pròpri. ◆ n.m. Lengua berbèra que pàrlon lu Toaregs.

toarse n.m. 1. Partida dau còrs que comprèn lo pièch e li espatlas. 2. En esculptura, figura umana sensa tèsta ni membres.

toart n.m. 1. Accion ò estat contrari au drech, à la veritat ò à la rason. ◇ *Aver toart*: Sostener una caua faussa; faire cen qu'es injust ò arbitrari. ◇ *Donar toart à quauqu'un*: Declarar que s'engana, qu'a mau agit; provar, confirmar que non avia rason. ◇ Dins lo sieu toart: Dins la situacion de quauqu'un qu'a comés una error, una infraccion. 2. Dam, prejudici. ◇ *Faire de toart à quauqu'un*: Li causar un prejudici. 3. À *toart*: Injustament. ◇ À *toart* ò à *raison*: M'un motiu valide ò sensa motiu valide.

toart, a adj. 1. Qu'es estat torçut. 2. Corbat, desformat. Var.: **estoart, bestoart**.

toasc n.m. Entoasc; boisson.

tobogan n.m. 1. Mena d'eslesa bassa, qu'esquilha sus doi patins. 2. Plan inclinat, emplegat coma juèc dins lu pargues per lu enfants, lu pargues aquàtics, etc.

tòc n.m. Tròç, morseu: *Un tòc de pan*.

tòc n.m. Imitacion, quincalha: *Un relòri en tòc*.

tòc n.m. En pintura, biais de pauar la color sus la tela: *Un tòc leugier, larg, franc*. Var.: **tòca**.

pèira de tòc

toc! tòc! (onomatopea) Bosin que si fa en bussant à una poarta.

tòca n.f. Objectiu, finalitat.

tòca n.f. 1. Dins l'escrima, fach de tocar l'adversari dins li règlas. Pròva de l'aur ò de l'argent au mejan d'un tochau. ◇ *Pèira de tòca*: Varietat de jaspe negre que sièrve à esprovar l'aur e l'argent. 3. À la pesca, accion dau peis que la sieu boca es en contacte m'una esca. ◇ (fam.) *Aver una tòca, faire una tòca*: Plàser à quauqu'un, lo sedurre. 4. En pintura, biais de pauar la color sus la tela. Var.: **tòc**. 5. Biais personal d'un artista, d'un

escrivan, d'un creator. 6. Lèva que bascula sota la pression dei dets e acciona la mescanica d'un instrument à clavier. ◇ Partida dau mànegue d'un instrument à coardas dont lo musician paua lu dets. 7. Organe d'una màquina sobre lo quau s'agisse per pression ò per contacte d'un det solet per comandar una accion. 8. Baston llong que sièrve per faire avançar lu buus. 9. Dins divers espòrts d'equipa, caduna dei doi linhas que delimiton la larguessa dau terren; fach per lo balon de sortir en là d'aquesti linhas; accion de remetre lo balon en juèc après la sieu sortida en là d'aquesti linhas.

tòca n.f. Cofadura sensa bòrds, de forma cilindrica, espec. portada per lu coïniers.

tòca-tòca (à) loc. adv. Foaça pròche un de l'autre, dei autres, en parlant de personas, de veïcules.

tòcaceu n.m. Grataceu. Var.: **tòcacièl**.

tòcacièl n.m. Tòcaceu.

tocada n.f. 1. Accion de tocar: *Una tocada de man*. 2. Accion de paupar. Var.: **tocament**, **tocadís**. Sin.: **paupadura**, **paupament**.

tocadís n.m. Tocada, tocament. Sin.: **paupadura**, **paupament**.

tocadura n.f. Accion de tocar.

tòcaman n.m. Compairatge.

tocament n.m. Atocament. Sin.: **paupadura**, **paupament**, **tocada**, **tocadís**.

tocan n.m. Auceu d'Amèrica tropicala, foarça colorat, dau bèc gròs e foarça llong (Família dei ranfastidats).

tocant prep. Relativament à.

tocant, a adj. Esmovent.

tocar vt. (*tòqui*) 1. Metre la man au contacte de quauqua ren, per n'evaluar l'estat. 2. Intrar, èstre en contacte fisic mé quauqua ren, quauqu'un: *La sieu cara tocava la miaua*. 3. Èstre contigú: *Li noastri proprietats si tòcon*. 4. Picar, ferir au mejan d'un còup portat, d'un projectile mandat: *Tocar l'adversari au braç*. 5. Reçaupre, encaissar: *Tocar lo sieu salari*. 6. Intrar en relacion, comunicar mé: *Una campanha de publicitat que tòca un public particulier*. 7. Esmòure, faire impression sobre: *Lo tieu gèst m'a tocat*. 8. Pertocar: *Lo caumatge tòca de mai en mai de personas*. 9. Dire: *N'en toquerai un mòt à la directritz*. ◆ vt. ind. (*à*) 1. Portar la man sobre: *Non tocar à-n-aqueu libre!* 2. Èstre en contacte embé quauqua ren: *La mièu proprietat tòca à la forèst*. 3. Abordar un luèc, li arribar: *Tocar au poart*. 4. Abordar un subjècte, n'en venir à la tractar: *Tòques aquí à un ponch essencial*. 5. Pertocar, èstre relatiu à: *Aqueli informacions tòcon à la defensa nacionala*. 6. Portar de modificacions: *Aqueu projècte es ben fach, non li cau tocar*. 7. Consumir una pichina quantitat d'un aliment, d'una bevenda: *Non a tocat au sieu past*. ◆ vi. *Tocar à*: Revenir à, incombir à. ◆ **si tocar** v.pr. Èstre en contacte ò foarça pròche un de l'autre: *Li noastri maion si tòcon*.

tocar n.m. 1. Aqueu dei cinc sens que permete de reconèisser, per lo contacte dirècte de divers organes, la forma e l'estat exterior dei còrs. Comprèn cinc sensacions: contacte, pression, calor, frèi, dolor. 2. Impression producha per un còrs que si tòca. 3. (med.)

Examèn d'una cavitat naturala per l'introduccion d'un det: Tocar anal, vaginal. 4. (mús.) Caractèr dau juèc d'un musician: *Aver un tocar tot en finessa*.

tocasenh n.m. 1. Bosin d'una campana que si pica à còups repetits e d'un biais prolongat per donar l'alarma. 2. Campana destinada à sonar lo tocasenh. ◇ *Sonar lo tocasenh*: Sonar à marteu.

tocassier, a n. (fam.) Que fica lo sieu nas dapertot ò que s'interèssa à divers activitats. Sin.: **toquinhet**.

tocat, ada adj. Esmogut.

tocata n.f. Toccata.

toccata n.f. (it.) Pèça de música instrumentala Var.: **tocata**.

tochau n.m. Estela d'aur ò d'argent que caduna dei sieu brancas es à un títol determinat e que sièrve à la tòca d'aquestu metals.

tòcho, a adj. e n. Ignorant, babeu.

tocofèrol n.m. Vitamina E.

toèla n.f. (bot.) Maena de froment que la sieu espiga es sensa barba. Var.: **toièla**.

tofa n.f. Calorassa. Var.: **toforassa**.

toforàs n.m. Toforassa.

toforassa n.f. Calorassa. Var.: **tofa**, **toforàs**.

tofaceu, ea adj. Relatiu au tòfus.

tòfus n.m. Depaus d'urats de sòdi e de calci, que si forma à l'entorn dei articulacions e sus lo bòrd dau pabalhon de l'aurelha dei gotós.

toi adj. indef. La totalitat: *Toi lu cats son contents d'aver de lach*. ◆ pron. indef. La totalitat dei personas, dei animaus, dei cauas: *L'an toi capit*.

toièla n.f. Toèla.

toïna n.f. Redingòta.

tois n.m. Tuis.

toison n.f. 1. Lana d'un moton, pel abondós d'autres animaus. 2. Cabeladura abondoa. Var.: **toson**.

tóisser vi. Túisser.

tocai n.m. Pinòt gris d'Alsàcia (Apelacion contestada per lu productors ongrés).

tokaj n.m. Vin de liquor jaune daurat que si fa en Ongria.

tòla n.f. 1. Produch siderirgic plat, laminat à caud ò à frèi, de la susfàcia que pòu èstre totalament plana ò presentar de salhidas. 2. (fam.) Preson. ◇ *Morre de tòla*: Persona antipatica. 3. Audàcia, coratge.

tolaria n.f. Fabricacion de la tòla; obrador dont si travailha la tòla; objèctes fachs de tòla.

tolatge n.m. Accion de metre una tòla.

tolbutamide n.m. (farm.) Sulfamide antidiabetic actiu per via orala.

toledan, a adj. De Toleda (Toledo): *Espada toledana*.

tolerable, a adj. Que si pòu tolerar.

tolerança (-ància) n.f. 1. Respècte de la libertat dei autres, dins lu sieus biais de pensar, d'agir, dins li sieus opinions politiqui ò religioi. 2. Libertat limitada acordada à quauqu'un dins de circonstanças donadi: *Aquò non es un drech, es una tolerança*. ◇ *Maion de tolerança*:

tolerant, a

Establiment de prostitucion, à passat temps tolerat per la lèi. 3. (med.) Proprietat que l'organisme possedisse de suportar, sensa manifestar de signes d'intoxicacion, de dòsis d'una substança donada. ◇ Absença de reaccion immunitària d'un organisme que reçaup un empeut. 4. (tecn.) escart acceptable sus de grandors (dimensions, massa, frequença, etc.) relativament a de fabricacions mecaniqui, a de compausants electronics, etc.

tolerant, a adj. Indulgent dins li relacions socials.

tolerantisme n.m. Actituda sistematica de tolerança.

tolerar vt. (*tolèri*) 1. Admetre à contracoar la presença de quauqu'un, lo suportar. 2. Laisser subsistir, permetre, non empachar: *Tolerar un abús*. 3. (med.) Suportar quauqua ren sensa reaccion patologica.

tolier, a n. Persona que fa de travalhs de tolaria.

tolita n.f. Explosiu format d'un derivat nitrat de toluène.

tolonenc, a adj. e n. De Tolon.

tolosan, a adj. e n. De Tolosa. Var.: **tolosenc**. Sin.: **ramondin**.

tolosenc, a adj. e n. De Tolosa. Var.: **tolosan**. Sin.: **ramondin**.

tòlta n.f. 1. Raubarici, pilhatge. 2. Talha que si pagava au senhor.

tolú n.m. Baume produch per un aubre d'Amèrica dau Sud.

toluène n.m. Idrocarbure aromatic liquide C₇H₈, emplegat coma solvant e destacant e dins la preparacion de colorants, de medicament e dau T.N.T.

toluïdina n.f. Anilina derivada dau toluène.

toluòl n.m. (quim.) Toluèn à l'estat brut.

toma n.f. 1. Calhat que s'obten dins la fabricacion dau cantal, après n'aver levat lo serum. 2. *Toma de Savòia*: Fromai cilindric dau calhat decopat, bracejat e preissat, de la crosta mofida, que si fa en Savòia mé de lach de vaca. 3. Nom de diferents fromais de forma cilindrica: *Una toma de montanha*.

tomahawk n.m. Destrau de guèrra dei Indians d'Amèrica dau Nòrd.

toman n.m. Moneda d'aur que s'emplegava en Iran à partir dau s. XVIe.

tomati n.m. 1. Planta erbacea annuala que la sieu cultura es foarça espanvida e que lo sieu fruch carnut si manja sota de formas diverss (Família dei solenaceas). Var.: **tomatier**. 2. Fruch d'aquesta planta, que la sieu color varia en foncion de la varietat dau vèrd au jaune e au roge. 3. (fam.) Pastís mé de siròp de granadina.

tomatier n.m. Plant de tomatis.

tomatiera n.f. Plantacion de tomatis.

tomba n.f. 1. Luèc dont un moart es enterrat; fòssa recubèrta d'una lauva de pèira, de màrmor, etc. Sin.: **cròs**. ◇ *Aver un pen dins la tomba*: Èstre foarça malaut, esquasi moart. ◇ *Si revirar dins la sieu tomba*: Si di d'un moart quora l'imaginam reviar per cen que vèn d'èstre dich ò fach e qu'a un rapoart m'ai sieu ideas, mé la sieu òbra, etc.

tombac n.m. Laton mièg roge, que contèn de 80 à 83 dau cent de coire e de 17 à 20 dau cent de zinc, emplegat en joelaria.

tombada n.f. 1. Fach de tombar, de s'acipar. Var.: **tombadura**. 2. *À la tombada de la nuèch, dau jorn*: Au moment qu'arriba la nuèch.

tombada n.f. (mar.) Cordatge cordurat sus l'òrle dei velas per li renfortir. Sin. **garniment, ralinga**.

tombadas n.f. pl. 1. Avarias. 2. Lo tot dei viscèras manjadissi dei animaus.

tombadura n.f. Tombada.

tombaie, airtiz n. (fam.) 1. Persona que l'empoarta sobre un adversari, que li fa perdre la sieu plaça, lo siéu títol: *Lo tombaie dau govèrn, lo tombaie dau campion en títol*. 2. Seductor.

tombal, a adj. Relatiu à la tomba: *Pèira tombala*. Var.: **tombau**.

tombant, a adj. Que pende: Portar lu bèrris tombants. ◆ n.m. Tombada de la nuèch.

tombar vi. 1. Èstre estirassat, precipitat per lo sieu pes, d'un luèc aut vèrs un luèc bas. Sin.: **caire, cabussar**. 2. Si destacar, en parlant dei fuèlhas, dei bèrris, etc. Sin.: **cascar**. Calar vèrs lo soal, en parlant dei precipitacions atmosferiqui. 3. S'abatre, si prefondar: *Faire tombar una paret*. 4. Perdre de la sieu intensitat: Lo vent tomba. Sin.: **calar, baissar**. 5. *Laisser tombar quauqu'un, quauqua ren*: Abandonar, rompre li sieu relacion embé quauqu'un. Sin.: **laisser perdre**. 6. Èstre estacat, fixat per una extremitat e pendre liurament: *Aver lu bèrris que pèndon sus li espatlas*. 7. Perdre l'equilibri e si retrovar au soal. Sin.: **si picar en tèrra, s'acipar, si rompre lo morre** (fam.). 8. Plus aver la foarça de si tenir drech: *Tombar dau lassitge*. 9. Èstre tuat, dins un combat, una guèrra. 10. Perdre lo poder: *Lo dictator es tombat*. 11. Devenir (seguit d'un atribut): *Tombar malaut*. 12. Passar brusquement d'un estat normal à un estat deficient. 13. S'abaissar ò viure una depression: *Siés tombat ben bas!* 14. Arribar à una data donada: *Aquest an, la fèsta dei maire tomba lo 29 de mai*. ◇ *Tombar ben (ò mau)*: À prepaus (ò non): *Tombes ben, t'asperavi; tomba mau, siéu ocupat*. 15. *Tombar sobre quauqu'un*: Lo rescontrar d'azard; li calar sobre, si precipitar vèrs eu. ◆ vt. 1. (fam.) Mandar au soal: Tombar un adversari. 2. (fam.) Levar, quitar: *Tombar la vèsta*.

tombar n.m. *Tombar dau Soleu*: Moment que lo Soleu baissa. Sin.: **crepuscule, calabrun**.

tombareu n.m. 1. Caissa montada sobre doi ròdas, que siève à transportar de materiaus e que si descargar per basculament. 2. (c. de f.) Veitura dei bòrds auts, per lo transpoart dei mèrc forra-borra.

tombassier n.m. Aclapamoart.

tombat n.m. 1. Contacte dei espatlas m'au soal, à la lucha. 2. (coregr.) Pas, finda dich *pas tombat*, que s'acaba sus una dei doi cambas plegada. 3. *Còup de pen tombat ò tombat*, n.m.: Au rugbi, accion que consistisse à faire picar un còup lo balon denant de lo mandar m'ai pens entre lu pals. Sin.: **dròp, dròp-goal** (anglés).

tombau, ala adj. Tombal.

tombela n.f. (arqueol.) Cròs recubèrt d'una pichina eminença de tèrra.

tombeu n.m. 1. Monument quilhat sobre lo cròs d'un moart. 2. (lit) Luèc ò circonstança de la moart, de la disparicion de quauqu'un, de quauqua ren. ◇ *Metre, menar quauqu'un au tombeu*: Lo faire morir. ◇ *Tirar dau tombeu*: Reviscolar.

tombin n.m. Pichina tomba.

tombòla n.f. Lotaria dins la quala lu vencèires gànhon un lòt en natura.

tòme n.m. Division d'un obratge, que correspoande generalament à un volume complet.

tometa n.f. Pichin malon de tèrra cuècha, roja, de forma sovent exagonal, que s'emplega per revestir lu soals. Sin.: **malon de Salerna**.

tomisme n.m. Lo tot dei doctrinas teologiqui e filosofiqui de sant Tomàs d'Aquin.

tomista adj. e n. Qu'apartèn au tomisme.

tommy n.m. (fam.) Sordat anglés.

tòmo n.m. Botilha de tres litres.

tomodensiomètre n.m. (med.) Escannèr.

tomodensitometria n.f. Escannografia.

tomografia n.f. Procediment de radiografia que permete d'obtenir un imatge clara d'un solet plan de copa d'organe, en escafant lu autres plans. Sin.: **planigrafia**.

tomp n.m. Gorg, precipici, garagai. Var.: **tompina, temple, tomlina**.

tompina n.f. Tomp.

temple n.m. Tomp.

tomplina n.f. Fonzina; tomp.

ton adj.poss. (fem. *ta*) Lo tieu, per un membre de la familha: *Ton paire, ton fraire, ton oncle*.

ton n.m. 1. Qualitat sonòra d'una votz ligada à la sieu autessa, au sieu timbre, à la sieu intensitat, etc.: *Lièger un tèxto sus un ton monocòrde*. 2. (fon.) Niveu d'autessa ò variacion melodica pròpria à una sillaba, que dins de lengas donadi (chinés, vietnamian, etc.) a una foncion distintiva analòga à-n-aquela dau fonema. 3. Biais de parlar significatiu d'un estat d'esperit, d'uns entiment, ò adaptada à una situacion: *Respoandre sus lo ton de la galejada*. 4. Biais particulier de s'exprimir per eschich, estile: *Lo ton seriós d'una letra*. ◇ *Donar lo ton*: Servir de modèle per lu biais, lo lengatge, lo biais de vèire e de pensar d'un grope social. 6. Color considerada dau ponch de vista de la sieu intensitat luminoà (valor) e dau sieu gra de saturacion: *Un autre ton de vèrd*. 7. (mús.) Tonalitat. ◇ Rapoart dei autessas entre doi nòtas conjonchi que correspoande à l'interval de segonda majora. ◇ (fig.) *Baïssar d'un ton*: Parlar mai bas, si calmar, èstre mens agressiu. ◇ *Auçar lo ton*: Auçar la votz per si faire audir mai ben; auçar li sieu pretencions, si defendre embé mai de foarça, èstre mai menaçant. 8. (mar.) Partida auta d'un aubre.

ton n.m. Peis marin, excellent nadaire, que migra dins la Mediterranea e dins l'Atlantic.

ton n.f. (angl.) Unitat anglosaxona de massa. ◇ *Long ton* (ton anglesa): 1016,05 kg. ◇ *Short ton* (ton americana): 907,18 kg.

tona n.f. 1. Unitat de mesura de massa (simb. t) que vau 1000 kg. ◇ *Tona quilometrica*: Unitat de calcul dau prètz dei transpoarts per camin de fèrre, equivalenta au prètz dau transpoart d'una tona de mèrç sus un quilomètre. 2. (fam.) Quantitat endèrma. 3. *Tona d'equivalent carbon (tec), d'equivalent petròli (tep)*: Grandors emplegadi per exprimir e parangonar d'energias de foants diferenti e egali à l'energia mejana desgatjada per la combustion d'una tona de carbon ò de petròli (1 tep = 1,5 tec).

tòna n.f. Ton de Leach.

tonaira n.f. Granda ret emplegada per la pesca dau ton.

tonal, a adj. Relatiu à un ton, à una tonalitat. Var.: **tonau**.

tonalitat n.f. 1. (mús.) Lo tot dei relacions entre lu gras ierarquisats d'una escala de sons ò d'una gamma, per rapoart à la tonica. Sin.: **ton**. 2. Impression globala que si desgatja de quauqua ren, considerada sus lo plan subjectiu: *Aqueu roman policier a una tonalitat umoristica*. 3. Color dominanta d'una pintura, d'un tableau. 4. Zòna de frequença, que pòu èstre renforçada ò diminuida per de reglatges apropiats, sus lu aparelhs que recévon un senhal electric que representa un senhal sonòre. 5. Senhal audible que lo transmete una ret telefonica per indicar l'estat dei operacions de commutacion.

tonaire n.m. Ret per la pesca dau ton.

tonatge n.m. Quantitat de mèrç exprimida en tonas. ◇ (espec.) Talha d'una nau.

tonau, ala adj. Tonal.

tonda n.f. 1. Accion de tondre, en particulier li feas. Var.: **tondason, tondatge**. ◇ La lana ensinda tonduda. ◇ Periòde de la tonda. 2. Accion de tondre li estòfas de lana; lu pels ensinda tonduts.

tondalha n.f. Moment de la tonda dei feas; fèsta qu'acompanha aqueu moment.

tondason n.f. Accion de tondre li feas. Var.: **tondeson, tonda**.

tondatge n.f. Accion de tondre (quauqua ren, un animau).

tondèira n.f. 1. Aisina per tondre (lu bèrris, lu pels, d'una persona ò d'un animau). 2. Aparelh que sièrve à tondre li estòfas de lana, e eventualament lu teissuts de coton.

tondèire, eiritz n. Persona que tonde.

tondeson n.f. Tondason.

tondre vt. 1. Talhar à ras (la lana ò lo pel d'un animau, lu pels d'una estòfa): *Tondre li feas*. 2. Talhar (lu bèrris de quauqu'un) à ras au mejan d'una tondèira. 3. Talhar (l'èrba) au ras dau soal.

tondut, uda adj. e n. Que lo sieu pel, lu sieus bèrris, son estats talhats à ras.

tonejar vt. (mar.) 1. Remorcar un bateu m'un cau à partir de la riba ò mé l'ajuda d'un altra nau. 2. Desalar (una nau).

tonejatge n.m. Accion de tonejar una nau. Sin.: **tira**.

tonelada n.f. Anciana unitat internacionala de volume per li naus, que valia 2,83 m³.

tonelaria n.f. 1. Barrilaria. 2. *Mèrç de tonalaria*: Mèrç que si mete en botas.

tonelatge n.m. Drech que percevia la Cambra de Marselha sus li escalas dau Levant (drech suprimit en lo 1718).

tonelon n.m. Barricòt.

tonetica n.f. (fon.) Estudi dei tons.

tòng n.f. Cauçadura de plaja de plastic leugier, compauada d'una sòla e d'una brida en V.

tònha n.f. Pinhaton.

tòni n.m. *Faire Tòni*: Faire l'estaci.

tonia n.f. Autessa tonala.

tonic, a adj. Que reçaup lo ton ò l'accent: *Sillaba tonica*. ◇ *Accent tonic*: Accent d'intensitat que tomba sobre una dei sillabas d'un mòt. ◇ *Vocala tonica* ò *tonica*, n.f.: Vocala que poarta l'accent tonic.

tonic, a adj. 1. (fisiol.) Relatiu au tònus. ◇ (espec.) Qu'a d'energia, de vigor: *Un enfant tonic*. 2. Qu'a un efècte estimulant per lo moral. ◆ adj. e n.m. 1. Si di d'un remèdi que fortifica ò estimula l'activitat de l'organisme. 2. Locion leugierament astringenta destinada à rafermir lu muscles de la cara.

tonica n.f. 1. (mús.) Promiera nòta de la gamma dau ton dins lo quau es compauat un tròç. 2. Vocala tonica.

tonicardiac, a adj. e n.m. Cardiotonic.

tonicitat n.f. Proprietat qu'an lu muscles vivents de possedir un tònus.

tonier n.m. Nau per la pesca dau ton.

tonificant, a adj. Que tonifica.

tonificar vt. (*tonifiqui*) Donar de vigor fisica ò morala à; reviscolar, afermir.

tonina n.f. Ton pròpri à la Mediterranea.

tonografia n.f. (med.) Enregistrament dei variacions de la pression intraoculària.

tonometria n.f. 1. (fis.) Determinacion de la massa moleculària d'una substança per mesura de l'abaissament de la pression de vapor d'una solucion diluida d'aquesta substança. 2. (med.) mesura de la pression intraoculària.

tonometric, a adj. Que pertòca la tonometria.

tonoplast n.m. Membrana que separa la vacuòla dau citoplasma dins una cellula vegetala.

tonoscopia n.f. Examèn dei pulsacions de l'artèria retiniana.

tonquinés, esa adj. e n. Dau Tonquin.

tonsilla n.f. Amigdala.

tonsillar(i), a (-ària) adj. Relatiu ai amigdalas.

tonsura n.f. 1. Espaci rasat circulari à la cima dau crani, que marcava l'apartenença d'un òme à la clericatura, avant Vatican II. 2. Ceremònia liturgica, que marcava l'intrada d'un laïc dins la clericatura. Sin.: **célica**.

tonsurar vt. Conferir la tonsura à.

tonsurat adj. m. e n.m. Qu'a reçauput la tonsura.

tontina n.f. 1. Associacion d'esparnhants, à l'expiracion de la quala l'aver es distribuit entre lu sobrevivents ò entre li personas interessadi dins una succession. 2. Associacion de personas que vèrson de sòus à una caissa comuna que lo sieu montant es remès successivament à cada membre; montant de la caissa ensinda constituïda. 3. (ortic.) Palhon à l'entorn de la mota e dei raïç d'una planta que si deu transplantar.

tontinar vt. (ortic.) Garnir d'una tontina.

tonton n.m. Oncle, dins lo lengatge dei pichoi.

tontissa adj. e n.f. Si di de la borra que provèn de la tonda dei estòfas de lana.

tonud, a adj. Completament nud.

tònus n.m. 1. (fisiol.) Contraccion parciala e permanenta d'unu muscles, que règla li actitudas dau còrs dins li diferenti posicions (drech, assetat, alongat, etc.). 2. Dinamisme, vigor, energia: *Mancar de tònus*.

tòp n.m. (onomat.) 1. Senhal breu per avertir un auditor que deu notar una indicacion à un instant precis. 2. (telev.) Corta impulsion electrica que sièrve à la sincronisacion.

topazi n.m. Silicat fluorat d'alumini, cristallizat, qu'es una pèira fina, jauna ò brun daurat, transparenta.

topeta n.f. Flascon, botilheta (de siròp, per exemple).

topiari, ària adj. e n.f. Si di de l'art de talhar lu aubres e lu aubrilhons en foncion de formas variadi.

topic, a adj. e n.m. (farm.) Si di d'un medicament qu'agisse dont es aplicat.

topica n.f. (psican.) Modèle teoric de representacion dau foncionament psiuc (La promiera topica, que Freud preparèt en lo 1905, destriava tres instanças: l'inconscient, lo preconscient e lo conscient).

tòpica n.f. (dau milanés *topicà*, embroncar) *Faire tòpica*: Falhir, mancar, en parlant d'un projècte, d'un affaire.

topin n.m. Pinhaton. Var.: **topin**.

topina n.f. Topin.

topinambor n.m. Planta originària d'Amèrica, cultivada sus de soals paures per lu sieus tubercules alimentaris, que fan pensar à la tantifla (Familha dei composeas).

topografe, a n. Especialista de topografia.

topografia n.f. 1. Tecnica de representacion sus un plan dei formas de terren m'ai detalhs naturals ò artificials que poarta. 2. Disposicion, releu d'un luèc.

topografic, a adj. Relatiu à la topografia.

toponime n.m. (ling.) Nom de luèc.

toponimia n.f. 1. Estudi lingüistic dei noms de luècs. 2. Lo tot dei noms de luècs (d'una comuna, d'una region).

toponimic, a adj. Relatiu à la toponimia.

toqueta n.f. 1. Pichina barra d'ivòri, incrustada dins lo mànegue d'una guitarra, per indicar un mièg ton. 2. En escrima, tòca mancada. 2. Dins lu espòrts mecanics, fach de tocar leugierament un adversari sensa ren de greu que poasque constrénher un dei foi à l'abandon.

toquinhar vi. Tocar à tot.

toquinhè, a n. Que tòca à tot. Sin.: **tocassier**.

tòr n.m. (arquít.) 1. (arquít.) Gròssa motladura plena dau profieiu arredonit. 2. (mat.) Susfàcia de revolucion generada per un cercle que vira à l'entorn d'una drecha situada dins lo sieu plan e que non passa per lo sieu centre; solide qu'aquesta susfàcia delimita.

toracentèsi n.f. (cir.) Poncion de la cavitat pleurala au travèrs de la paret toracica. Sin.: **poncion pleurala**.

toracic, a adj. (anat.) 1. Relatiu au pièch: *Region toracica*. 2. *Canal toracic*: Principal tronc collector de la linfa, au lòng de l'espina dorsala e que finisse dins la vena sotaclaviera seneca.

toracoplastia n.f. (cir.) Intervencion que consistisse à levar una partida ò la totalitat d'una coasta ò d'uni coasts, dins la tòca d'abaissar la paret dau torax.

toracotomia n.f. (cir.) Dubertura cirurgicala dau torax.

torax n.m. 1. Partida dau còrs dei vertebrats limitada per li vertèbras, li coasts, l'esternum e lo diafragma e que contèn lu paumons. 2. (zool.) Segonda partida dau còrs dei insèctes, formada de tres aneus e sus la quala son fixadi li patas e li alas.

torba n.f. Matèria combustibla que si forma dins li torbieras per descomposicion parciala dei vegetaus.

torba n.f. (lit.) Ensèm de personas que fan nombre, ma que son considerats sensa interès, sensa valor ò mespresabli.

torbiera n.f. Palun acida dont si forma la torba.

torbós, oa adj. Que contèn d torba.

tòrca n.f. 1. Flambeu format d'una coarda torçada cubèrta de cera ò de resina, ò d'un baston resinós recubèrt de cera. 2. *Tòrca electrica*: Lampa de borniera cilindrica, de foarta potença. 3. Installacion de brulatge, à l'atmosphèra, de sotaproducths gasós, dins l'industria dau petròli. Var.: **tòrcha**.

tòrca n.f. 1. (arqueol.) Colana celtica metallica e rigida. 2. Colana rigida de forma circularia, de metal.

torcar vt. Panar m'un linge, de papier, etc., per netejar.

torcèire, eritz n. Persona que toarce la lana.

torcement n.m. Accion de toàrcer en coarda de fieus textiles.

torcent, a adj. Que toarce.

tòrcha n.f. Tòrca.

torchon n.m. (fr.) Panaman.

torcit n.m. Assemblatge de fieus torçuts: *Un torcit de fieus de cànebe*.

tordo n.m. Passeron vesin dau mèrle, dau plumatge brun e gris (Família dei turdidats). ◇ *Tordo quina* ò *quina*: Passeron de la família dei turdidats (*Turdus philomelos*). ◇ *Tordo blau, d'arga, de mar*: Nom d'un peis de l'òrdre dei perciformes. ◇ *Tordo d'aiga*: Peis marin originari de la mar Mediterranea e dei coasts atlantiqui dau Portugal (*labrus merula*).

tórdola n.f. Pichin colomb qu'una varietat originària d'Egipte es elevada.

tordolear vi. (*tordolei*) Bossonear. Sin.: **landrejar, bossonejar, pacholear**.

toreador n.m. Torero.

torear vi. (esp.) Practicar la tauromaquia. Sin.: **taurejar**.

torero, a n. (esp.) Aqueu que combate lu taurs dins l'arena. Sin.: **taurejaire**.

toreutica n.f. Art dau ciselatge e de l'esculptura en metal, ò de l'esculptura criselefantina.

tòri n.m. Metal radioactiu blanc, cristallin, extrach de la torita, de densitat 12,1, que fonde à 1700°C; element (Th) de n° atomic 90 e de massa atomica 232,03.

torianita n.f. Oxide natural d'urani e de tòri, de formula (Th,U)O₂, negre, cubic.

toriï n.m. Pòrtegue que precedisse l'intrada dei temples shintoïstas, au Japon.

torina n.f. (quim.) Oxide de tòri ThO₂.

torisme n.m. 1. Accion de viatjar, de visitar un site per la plaser. 2. Lo tot dei activitats, dei tecnicas messi en òbra per lu viatges e lu sojorns dei toristas. 3. *Avion, veitura de torisme*: Avion, veiture per un usatge privat.

torista n. 1. Persona que practica lo torisme. 2. *Classa torista*: Classa de la tarifa reducha sus li servicis e transpòrts aerencs. 3. Turista.

toristalha n.f. (pej.) Lo tot dei toristas.

toristic, a adj. 1. Dau torisme. 2. Qu'atira lu toristas, en parlant d'un luèc.

torita n.f. Silicat de tòri.

tormalina n.f. Pèira fina, borosilicat natural d'alumini, de coloracion variada, que cristallisa dins lo sistema romboedric e que presenta lu fenomènes de piroelectricitat e de piezoelectricitat.

torment n.m. (lit.) Dolor violenta fisica ò morala.

tormenta n.f. (lit.) 1. Tempèsta violenta. 2. Trebolicis socials ò politics.

tormentaire, airitz n. Que tormenta.

tormentar vt. 1. Causar una sofrença morala ò fisica à. 2. Importunar, persecutar. ◆ **si tormentar** v.pr. Si faire totpen de bila. Sin.: **s'inquietar, si preocupar, si cruciar**.

tormentat, ada adj. 1. Qu'es en preda ai torments, à una angoissa. 2. Qu'a d'irregularitats nombroï e brusqui: *Un soal tormentat*. ◇ *Una mar tormentada*: Foaça agitada. 3. (lit. e b.-a.) Que fa vèire una recèrca excessiva; que manca de simplicitat: *Un estile tormentat*.

tormentilha n.f. Planta erbacea (*potentilha erecta*) de la família dei rosaceas, dei flors jauni, qu'es emplegada per li sieu propietats medicinali (còntra la diarrea, la colica, lo mau de dents, li emorragias, etc.).

tormentós, oa adj. (mar.) Subjècte ai tormentas.

torn n.m. 1. Dimension de la linha barrada qu constituisse lo limit exterior de quauqu ren, espec. d'una partida dau còrs. 2. Bòrd de quauqua ren, d'un luèc: *Lo torn d'un estanh*. 3. (metrol.) Unitat d'angle (simb. tr) qu'equivau à 2 π radiants. (metrol.) *Torn per minuta*: Unitat de velocitat angulara (simb. tr/mn), que vau 2 π / 60 radiant per minuta. ◇ *Torn per segonda*: Unitat de

velocitat angulara (simb. tr/s), que vau 2π radiants per segonda. 4. Accion de percorrèr completament lo limit exterior de; percors ensinda complet: *Faire lo torn de la vila*. ◇ *Faire lo torn dau propietari*: Visitar la sieu propietat, la sieu maion. ◇ (fig.) *Faire lo torn d'una question*: N'examinar toi lu ponchs. ◇ Viatge, virada, passejada: *Faire un torn, faire lo torn de Provença*. 5. Movement de rotacion d'un còrs à l'entorn dau sieu axe, que lo fa tornar à la sieu posicion d'origina: *Un torn de ròda*. 6. Accion de faire virar un objècte sus eu-meme: *Donar doi torns de clau*. 7. (coregr.) Vireta. ◇ *Torn e l'ària*: Saut au cors dau quau la persona que bala fa un torn, doi torns ò tres torns complet sus ela-mema. 8. (pop.) *Torn de rens*: Mau de rens, lumbago agut. 9. Exercici que demanda de gaubi, de foarça, de subtilitat: *Un torn de cartas*. 10. Accion abila, plasenta ò perfida destinada à enganar quauqu'un: *Jugar un torn à quauqu'un*. 11. Biais que quauqua ren si debana: *Aquel affaire pilha un marrit torn*. Sin.: **biais**. 12. *Torn de frasa*: Contruccion pròpria à un escrivan, un orator. 13. Reng successiu: *Cadun palerà au sieu torn*. 14. *Faire un torn de taula*: Dins un acamp, donar la paraula successivament e breument à toti li personas setadi à l'entorn d'una taula per conóisser lo sieu vejaire. ◇ (espec.) Acamp d'accionaris, d'investissèires, dins la tòca de montar un affaire financier. 15. *Torn de cant*: Interpretacion qu'un artista fa, sus un pontin, d'una seguida de cançons. 16. Cada fasa d'una operacion que n'en compoarta divèrsi: *Lo premier torn dei eleccions*.

torn n.m. 1. Dispositiu accionat m'au pen, que compoarta un plateau horizontal rotatiu sus lo quau lo terralhier dispaua la mota d'argila que vòu tornar. 2. (mecan.) Màquina-autís emplegada per usinar, en levant de matèria, una pèça generalament en rotacion à l'entorn d'un axe, au mejan d'una aisina talhanta que si desplaça dins un plan que passa per aquest axe. ◇ Pichin torn que s'emplega per gravar li pèiras fini. 3. Màquina-autís de pichini dimensions, que lo sieu axe horizontal, comandat en rotacion à la sieu partida centrala, poarta ai sieu doi extremitats de discs de feutre, de coton, etc., ò de ròdas amolar. 4. Aparelh que lo dentista emplega, que dona lo movement de rotacion rapida à la fresa. 5. (mar.) Debanador dont s'enròtton de linhas, de cables, etc. 6. Partida dau molin per la farina, que siève à enauçar la moala quora s'adoba. 7. (anc.) Dins lu monastèri e lu espitaus, armari cilindric e viradís, pauada dins l'espessor d'un barri, per reçaupre cen que li si depauava dau defoara (manjar, enfants abandonats, etc.).

torn n.m. Anciana mesura de longuessa niçarda valent 21,833 mm, e dotzena partida dau palm.

torna adv. (de *tornar*) Tornamai.

tornacòmpte n.m. Avantatge.

tornada n.f. Còup de vent localisat, foarça violent e virolejant.

tornada n.f. Dins la poesia dei trobadors, estròfa finala d'una cançon.

tornadís, issa adj. Viradís.

tornaire n.m. Baston qui mòu lo torn dau terralhier.

tornaire, airitz n. Persona que travailla sus un torn. Var.: **tornier, tornejaire**.

tornament n.m. Virament (de tèsta).

tornar vt. 1. Cambiar d'orientacion per un desplaçament circulari. Sin.: **virar**. 2. Metre à l'envèrs. Sin.: **virar, revirar**. 3. Rendre, restituir: *Ti torni lu libres que m'avies prestat*. 4. Fabregar, usinar en emplegant un torn. Var.: **tornejjar, tornir**. 5. Formular un enonciat: Una frasa ben tornada. Sin.: **virar, abiaissar**. ◇ vi. 1. Virar, en parlant de la tèsta, quora si sente un vertitge. 2. Indica la repeticion d'una accion: *Tornar començar*. ◇ S'emplega finda adverbialament, dins lo meme sens, dins *torna, tornamai, tornarmai*.

tornaria n.f. Atalhier dau tornaire.

tornamai loc. adv. Encar aun còup; indica la repeticion d'una accion: *Vendrà tornamai*. Var.: **torna, tornarmai**.

tornarmai loc. adv. Tornamai.

tornas n.f. pl. Represalhas.

tornat, ada adj. Qu'es estat travalhat, fabregat au mejan d'un torn. Var.: **tornejat**.

tornavira n.f. 1. (mar.) Cordatge emplegat per auçar li àncoras, quora lu sieus cables màncon d'espessor e de flexibilitat. 2. Juèc de fiera dins lo quau si fa virar un plateau dont son pauat lu lòts que si poàdon ganhar.

tornavitz n.m. Aisina provedida d'un mànegue, que la sieu extremitat es adaptada per ficar una vitz ò per la levar: *Un tornavitz crucifòrme*.

torneador, airitz n.m. Juguire de targa.

tornejar vi. (*torneï*) Jugar à la targa.

torneament n.m. Torneu.

torneg n.m. 1. Competicion esportiva: *Torneg de tennis*. ◇ *Torneg dei sièis nacions*: Competicion de rugbi qu'opaua cada an Escòcia, Anglatèrra, Irlanda, Galas, França e Itàlia. 2. Competicion amicala, eventualment sensa atribucion d'un títol: *Torneg d'escacs*. 3. Competicion medievals dins la quala lu cavaliers s'afrontàvon. Var.: **tornei, torneament, torneu**.

tornei n.m. Torneg, torneament, torneu.

tornejaire, airitz n. Que travailla sus un torn. Sin.: **tornaire, tornier**. ◇ adj. *Dervís tornejaire*: Que vira sus eu-meme en balant.

tornejament n.m. Accion de tornejar; movement de cen que torneja. Var.: **torneament**.

tornejjar vt. tourner (una pèça) vi. tourniquer tournoyer (virolejar) tournoyer Participar à un torneg.

tornejat, ada adj. Tornat, en parlant d'una pèça de terralharia.

tornés n.m. Si di de la moneda en cors fins au s. XIIIIn à Tors, pi de la moneda reiala francesa frapada sus lo meme escandalh: *Sòu tornés, denier tornés*.

tornet n.m. Argue.

torneu n.m. Torneg.

tornidor n.m. Obrier que tornisse.

tornidura n.f. Degalh metallic d'una pèça pendent l'usinatge.

tornier, a adj. e n. 1. (anc.) Persona preparada au torn dins un convent. 2. *Sòrre torniera*: Encargada dei relacions m'au defoara.

tornier, a n.m. Tornaire, tornejaire.

tornir vt. (*tornissi*) Travalhar au torn. Var.: **tornar**.

tornissatge n.m. Accion d'usinar au torn.

torn-operator, tritz n. Viagista.

toroïdal, a adj. Relatiu à un tòr. Var.: **toroïdau**.

toroïdau, ala adj. Toroïdal.

toron n.m. Assemblatge de gròs fieus torçuts ensèm.

toron n.m. (quim.) Emanacion de tòri.

toronaira n.f. Màquina per tòrcer lu torons d'un cable.

torpedo n.f. (autom.) Carroçaria dubèrta provedida d'una capòta de tela replegabla e de tendas sus lu costats.

torpide, a adj. 1. (lit.) Que provòca la torpor ò que n'a lu caractèr. 2. (med.) Si di d'una lesion ò d'una afeccion que non a de tendença espontanea à evoluir, ni en ben, ni en mau.

torpilha n.f. 1. Engenh automotor sotamarin cargat d'explosiu, que de naus, de sotamarins ò d'avions emplégon còtra lu objectius maritimes. 2. Bomba aerenca de forma analòga emplegada pendent la Promiera Guèrra mondiala.

torpilhaire n.m. 1. Bastiment de guèrra rapide, de pichin tonelatge, que la sieu arma principala es la torpilha. 2. Marin especialisat dins lo servici dei torpilhas.

torpilhar vt. 1. Atacar, faire sautar au mejan d'una torpilha: *Torpilhar una nau*. 2. Faire falhir mé de manòbras secreti: *Torpilhar un projècte*.

torpilharia n.f. Sota per li torpilhas.

torpilhatge n.m. Accion de torpilhar; lo sieu resultat.

torpor n.f. 1. Estat d'una persona que la sieu activitat psiquica e fisica, la sensibilitat son reduchi. 2. (fig.) Ralemtiment general dei activitats.

tòrr n.m. (de *Torricelli*) Unitat de mesura de pression, equivalent à la pression qu'exercisse una columna de mercuri à 0° C d'una autessa de 1 mm.

torradoira n.f. Aparelh per torrar. Sin.: **torrefactor**.

torrar vt. (*tòrri*) Rostir de grans, en particulier de caffè.

torratge n.m. Torrefaccion.

torre n.f. 1. Bastiment ò còrs de bastiment dau plan massat e totplen mai aut que larg. ◇ *Torre d'ivòri*: Isolament, retirada auturiera de quauqu'un: *S'embarrar dins una torre d'ivòri*. 2. Tota construccion en autessa. ◇ *Torre de contraròtle*: Bastiment que domina un aerodròme e que dona lu òrdres donats ai avions. ◇ *Torre ertziana*: Edifici que sièrve per li telecomunicacions per via ertziana. ◇ *Torre de foratge*: Derric. 3. Pèça dau juèc d'escacs que lo sieu desplaçament es parallèl ai bòrds de l'escaquier. 4. (ind.) *Torre de fraccionament*: Aparelh de forma generalament cilindrica emplegat per la separacion dei diferents còrs contenguts dins un mesclum.

torrefaccion n.f. Accion de torrar. Sin.: **torratge**.

torrefactor n.m. 1. Aparelh per torrar lo caffè. Sin.: **torradoira**. 2. Negociant que vende de caffè qu'a torrat.

torrejat, ada adj. (arquit. e arald.) Qu'a de torelas. Var.: **torrelat**.

torrela n.f. 1. Pichina torre d'una fortificacion. 2. Dispositiu blindat qu'assosta li pèças de fuèc d'una nau de guèrra, d'un avion, d'un carri, etc. 3. (tecnol.) Dispositiu supoart d'aisinas de talha sus divèrsi màquinas-autís

torrelat, ada adj. Garnit de torelas.

torrelet n.m. Pichina torrela.

torrencial, a adj. 1. Qu'apartèn ai torrents: D'aigas torrenciali. 2. Que cala embé violença: *De pluèias torrenciali*. Var.: **torrenciau**.

torrencialament adv. D'un biais torrencial.

torrenciau, ala adj. Torrencial.

torrent n.m. 1. Cors d'aiga de montanha, rapide e irregulier, pauc ò pron à sec entre de montadas d'aiga brusqui e violenti. 2. (fig.) Escorrement abondós: *Un torrent de làgrimas*.

torrentisme n.m. Activitat especifica que permete de davalat au lòng de rius e de torrents dei dèbits variables, en foncion dei divèrsi tecnicas que lo releu dicta (escalada, natacion en aiga viva, alpinisme, espeleologia, caninada). Sin.: **canyoning**.

torrentuós, oa adj. Qu'a l'impetuositat d'un torrent.

torrentuosament adv. D'un biais torrentuós.

torreta n.f. Pichina torre.

torride, a adj. Toplen caud; caniculari.

torrilhon n.m. Pèça cilindrica que sièrve de supoart à una altra pèça e li permete de virar sus ela-mema. Sin.: **pòli, gojon**.

torrilhonar vt. (tecn.) Gojonar.

torrin n.m. 1. Sopa à l'alh mé de ros d'òu, especialitat d'Occitània occidentala. 2. En Gasconha, sopa à la ceba que li gents de la mòça poàrtan ai nòvis, au mitan de la nuèch.

torron n.m. (esp. *turrón*) Preparacion facha de pasta d'amèndola perfumada e garnida de pistachas ò d'avelanas.

torsada n.f. 1. Fieus torçuts en eliča, que s'en decòron de tendas, de draparias. 2. Forma obtenguda en virant sus elu-memes, un à l'entorn de l'autre, diferents elements. 3. Motiu ornamental qu'imita un cable torçut.

torsadar vt. Toàrcer en forma de torsada.

torsadat, ada adj. Qu'es estat torçut en forma de torsada.

tòrse n.m. 1. Partida dau còrs que comprèn li espatlas e lo pièch. 2. (esculpt.) Tronc, figura umana sensa tèsta ni membres.

torsion n.f. 1. Accion de toàrcer quauqua ren; desformacion producha en torcent. 2. (mecan.) Desformacion qu'un còrs subisse sota l'accion de doi cobles opauats qu'agisson sus de plans parallèles, dau temps que cada seccion dau còrs subisse una rotacion per rapoart à la seccion infinidament vesina. 3. Accion de toàrcer un fieu: *Torsion en S* (vèrs la drecha), *torsion en*

Z (vèrs la seneca). 4. (mat.) Grandor caracterisita dei corbas à dobla corbadura.

torsor n.m. 1. Dispositiu que dona una torsion au fièu que lo travèrsa. 2. Autís matematic emplegat principalement en mecanica dau solide indesformable, per descriure lu movements dei solides e li accions mecaniqui que subisson de la part d'un environament exterior. 3. (mat.) Sistema de vectors esquilhants; ensemble d'un vector \vec{R} e d'un coble de moment G dirigit en foncion de la linha d'accion de \vec{R} .

torta n.f. Preparacion facha d'una pasta de forma redona ò cairada que pòu èstre cubèrta de fruchs, de legumes, ce carn, etc. ◇ *Torta de blea*: Especialitat niçarda sucrada à basa de blea, que contèn finda de raïms, de pom e de pinhòus.

tortairòu n.m. Totairòu.

torteu n.m. 1. Rèsta solide obtengut après lo tractament dei grans e dei fruchs oleaginósper n'extraire l'òli. 2. (arald.) Mòble circulari, totjorn de color.

tòrticòli n.m. Afeccion dau coal deuguda à una lesion de la columna cervicala ò à una contractura musculària, caracterisada per una dolor, la limitacion dei movements e una inclinason de la tèsta.

tortiera n.f. Mòtle per faire li tortas.

tortilhada n.f. Mena de pan briochat en forma de corona, mé de grans d'anís.

tortilhament n.m. Accion de tortilhar; fach de si tortilhar. Var.: **tortilhatge**.

tortilhar vt. Toàrcer à mai d'un torn. ◆ vi. (pop.) Bolegar en ondulant: *Tortilhar dau tafanari*. ◆ si **tortilhar** v.pr. Si virar sus se-meme de diferents biais.

tortilhatge n.m. Accion de tortilhar; fach de si tortilhar. Var.: **tortilhament**.

tortilhon n.m. 1. Borrelet que si puaa sus la tèsta per portar un fais. Sin.: **toarca**. 2. Linge, papier tortilhat. 3. Pasta alimentària de forma elicoïdala.

tortís n.m. (arald.) 1. Cercle d'aur qu'à l'entorn es passada una colana de pèrlas e qu'est la corona de baron. 2. Entortilhament d'un element ò de divèrs elements que víron un à l'entorn de l'autre. 3. Bendeu à l'entorn de la testa d'un personatge uman (ma finda casco, èlme...) eventuellement estacat darrier la tèsta, coma sus la tèsta de Maure de Còrsega.

tortoir n.f. Poarta enclusiera.

tortoirada n.f. Bastonada.

tortoire n.m. Baston que sièrve per assegurar la carga d'una carreta, en torcent una gròssa coarda que passa en dessobre d'aquesta carga.

torton n.m. Torta fregida.

tortor n.m. Tortorela jove encara au nido. Var.: **tortoreu**, **tortorelon**.

tortora n.f. Tortorela.

tortorela n.f. Pichin colomb qu'una varietat originària d'Egipte es elevada. Var.: **tortora**.

tortoreu n.m. Tortor.

tortorelon n.m. Tortor.

tortuós, oa adj. 1. Sinuós, que fa de torns e de bestorns. 2. Que manca de leialessa, de franquessa: Un comportament tortuós.

tortuosament adv. D'un biais tortuós.

tortuositat n.f. Estat de cen qu'es tortuós.

tortura n.f. 1. Suplici fisic que si fa subir à quauqu'un. 2. Sofrença fisica ò morala foarça viva.

torturaire, aitz n. Persona que n'en tortura una altra per li faire confessar quauqua ren ò per sadisme.

torturant, a adj. Que tortura, que tormenta.

torturar vt. 1. Sotametre à de torturas. 2. Faire sofrir moralament ò fisicament. 3. (fig.) Desfigurar, desformar.

◆ si **torturar** v.pr. Si cavar la ment, soscar.

torulós, oa adj. (bot.) Relatiu à la presença de borrelets sus lo pen de la planta.

tosc, a adj. Caudet.

tosela n.f. Froment que la sieu espiga non a de barba.

toson n.f. Toison.

tossèire, eiritz n. Que tussisse.

tossiment n.m. Fach de tussir.

tossinar vi. Tussir sovent e pas foart. Var.: **tossinejar**.

tossinejadís n.m. Fach de tossinejar.

tossinejar vi. Tussir sovent e pas foart. Var.: **tossinar**.

tòst adv. Leu: *Tòst ò tardi*.

tot, a, plural **toi** (masc.), **toti** (fem.) adj. qualificatiu Entier, complet: *Tota la nuèch*. ◆ adj. indef. Cada, quau que sigue: *En tota ocasion*. ◆ pron. indef. (pl.) Toti li personas: *Toi lo poàdon capir*. 2. (sing. masc.) Tota caua: *Tot es dich*. ◇ *Après tot*: En definitiva. ◇ *Aver tot de*: Semblar estrechament à. ◇ *Coma tot*: foarça: *Es brava coma tot*. ◇ *Tot comprés*: Sensa taxa suplementària. ◇ *Tot ò ren*: *Sensa compromés possible*.

tot adv. (Marca l'intensitat ò lo gra absolut). Totalament; foarça: *Es tot content*. ◇ *En tot*: Tot comprés. ◇ *Tot quant*: Tot cen que.

tot n.m. 1. La totalitat: *Lo tot e la partida*. 2. L'important, lo principal: *Lo tot es d'evitar lu auvaris*. 3. *Lo tot electric*: Si di d'un sistema dins lo quau toi lu besonhs energetics son satisfachs gràcias à l'energia electrica. 4. *Non es lo tot*: Li a encara de causas que si poàdon dire ò faire. ◇ *Pas dau tot*: Nullament. ◇ *Ren dau tot*: Absoludament ren. ◇ *Riscar lo tot per lo tot*: Azardar de perdre tot per ganhar tot.

tot-ai-doi, tot-ai-tres, etc. loc. pron. Un e l'autre.

totairòu n.m. Còne renversat que sièrve à versar un liquide dins un recipient dau coal estrech. Var.: **tortairòu**. Sin.: **embut**.

total, a adj. 1. Que li manca ren. 2. (mat.) Òrdre total (*sobre un ensemble*): Relacion d'òrdre sobre E tala que doi elements de E s'igon parangonables. Var.: **totau**.

total n.m. 1. Assemblatge de divèrsi partidas que fórmon un tot. 2. Soma obtenguda per adicion. ◇ *Au total* ò, fam., *total*: Tot considerat; fin finala: *Total, non ai poscut venir*. Var.: **totau**.

totala n.f. (pop) 1. Isterectomia emé ovariectomia. 2. *Es la totala*: Non pòu èstre pèjor.

totalament adv. Entierament, completament.

totalisacion (-izacion) n.f. Accion de totalisar.

totalisant (-izant), a adj. (filos.) Que sintetisa lo nombre mai grand possible d'elements: *Concepcion totalisanta*.

totalisar (-izar) vt. 1. Faire lo total de quauqua ren. 2. Rejónher lo total de.

totalisator (-tritz) adj. Que totalisa.

totalisator n.m. 1. Aparelh que dona lo total d'una seria d'operacions. 2. Dins un computador, registre de l'organe de calcul dins lo quau una seguida de nombres poàdon èstre cumulats.

totalitari, ària adj. Si di d'un regime politic non democratic dins lo quau lu poders son concentrats entre li mans d'un nombre pichin de dirigents que méton la rason d'Estat en dessobbe di drechs de la persona umana.

totalitarisme n.m. Sistema dei regimes totalitaris.

totalitat n.f. Lo tot, lo total, l'ensèm. ◇ *En totalitat, dins la totalitat*: Completament.

totara adv. 1. Dins un moment: *Vendrai totara*. 2. Esquasi: *Totara seria vengut*.

totau n.m. Total.

totèm n.m. 1. (antrop.) Animau ò planta que si considèra coma antenat mitic, ò parent aluenhat, dei individús qu'apartènon à un grope social donat. 2. Representacion particuliera d'aquest animal, d'aquesta planta, simbolica d'aquesto grope.

totemic, a adj. Dan totèm. ◇ *Clan totemic*: Fondat sobre lo sistema totemic.

totemisme n.m. Organizacion sociala fondada sobre lo totèm.

tòti n.m. Nèsci.

totipotença (-ència) n.f. (biol.) Caractèr dei cellulas totipotenti.

totipotent, a adj. (biol.) Si di d'una cellula embrionària capabla de formar lu teissuts mai divèrs en foncion dei accions morfogèni que subisse.

totjorn adv. 1. Sensa fin ni interrupcion. ◇ *Despí totjorn*: Despí l'origina; despí un temps foarça alunhat. ◇ *Per totjorn*: Sensa retorn, d'un biais definitiu. 2. En tota ocasion: *Es totjorn lèst à criticar*. 3. Encara aüra: *M'agrada totjorn*.

tòto n.m. (pop.) Oàs.

totplen adv. 1. (M'un vèrbo, per exprimir la quantitat, l'intensitat, la frequença) *Manja totplen, parla totplen*. 2. (M'un nom ò emplegat nominalament, per exprimir un grand nombre de personas, una granda quantitat de causas) *Totplen (de personas) son d'acòrdi*. 3. (M'un comparatiu d'adj. ò d'adv., per exprimir un renforçament) *Corre tròup leu per èstre arrestat, es totplen plus pichin que ieu*. Sin.: **foarça**.

totpoderós, oa adj. Omnipotent.

tòuta n.f. Poarta enclusiera (Pelha).

toxemia n.f. Lo tot dei accidents provocats per l'amolonament dins l'organisme dei poisons endogènes e exogènes.

toxic, a adj. Si di d'una substança nociva per lu organismes vivents.

toxic n.m. Substança toxica.

toxia n.f. Pes de liquide toxic capable de tuar instantaneament, après injeccion intravenoa.

toxicitat n.f. Caractèr de cen qu'es toxic: *La toxicitat d'una substança*.

toxicogène, a adj. Que produe una substança toxica.

toxicologia n.f. Sciènça que tracta dei poisons, dei sieus efèctes sobre l'organisme e de la sieu identificacion.

toxicologic, a adj. Relatiu à la toxicologia.

toxicològue, òga n. Especialista de toxicologia.

toxicoman, a adj. e n. Que sofrisse de toxicomania.

toxicomania n.f. Abituda de consumir de produchs susceptibles de generar un estat de dependènça psiquica ò fisica.

toxicomaniac, a adj. Relatiu à la toxicomania.

toxicomaogène, a adj. Que pòu generar una toxicomania.

toxicòsi n.f. Sindròme greu de l'enfanton, d'aparicion brutala, dei causas multipli, caracterisat per lu trebolicis digestius e la desidratacion.

toxidèrmia n.f. Lesion cutanea consecutiva à l'administracion d'un medicament.

toxi-infeccion n.f. Infeccion deuguda à de gèrmes patogènes qu'agisson sobretot per li toxinas que secrèton.

toxi-infecciós, oa adj. Relatiu à una toxi-infeccion.

toxina n.f. 1. Substança toxica elaborada per un organisme vivent (bacteria, fonge, insècte, sèrp), au quau dona lo sieu poder patogène. 2. Poison.

toxoplasma n.m. (med.) Parasite intracelulari, que la forma *toxoplasma gondii* provòca la toxoplasmòsi dins l'organisme uman.

toxoplasmòsi n.f. Malautia provocada per lo toxoplasma, perilhoa per lo fètus dins lo ventre de sa maire.

tr Simbòle dau torn, unitat d'angle. ◇ *tr/mn*: Simbòle dau torn per minuta. ◇ *tr/s*: Simbòle dau torn per segonda.

tra prep. Entre, demièg.

trabalh n.m. Travalh.

trabalhaire, airtiz n. Travalhaire.

trabalhat, ada adj. Travalhàt.

trabalhisme n.m. Travalhisme.

trabalhista adj. e n. Travalhista.

trabalhon n.m. Travalhòn.

trabastar vt. Tombar dau bast.

trabuc n.m. Anciana mesura de longuessa niçarda valent 12 pams (3,144 m).

trabuc n.m. Màquina de guèrra à contrapés que s'emplegava à l'Atge Mejan per lançar de pèiras còtra li muralhas dei casteus ò dei vilas.

trabucament n.m. Fach de trabucar. Var.: **trabucatge**.

trabucant, a adj. 1. Qu'esita, es irregulier. 2. Si diá d'un temps passat d'una moneda qu'avía lo pes just.

trabucar vi. (*trabuqui*) 1. Perdre l'equilibri en picant sus un objècte ò en pauant mau lo sieu pen. Sin.: **embroncar, s'acipar**. 2. Èstre arrestat per una dificultat.

trabucatge n.m. Trabucament.

trabuquet n.m. 1. Pichina balança de precision que servia à verificar lo pes dei pèças de moneda. 2. Pichina balança de granda precision que siërve ai pesadas en laboratòri, ai pesadas de pèiras precioï, etc. 3. Leca à bascula per lu pichins aucus e de d'animaus pichins (garris, etc.).

traca n.f. Accion de tracar.

tracaire, airtz n. Persona que traca.

tracar vt. (*traqui*) 1. À la caça, butar li bèstias vèrs la linha de tir. 2. Perseguir: Tracar un fugitiu. ◇ Importunar: *Lu fotografes tràcon lu artistas*. Var.: **traquejar**.

traça n.f. 1. Empreinta ò seguida d'emprentas sus lo soal, que marca lo passatge d'una persona, d'una bèstia, d'un veicule. Sin.: **peada**. 2. Masca, sobra, cicatriz laissadi per un eveniment, un còup, etc. 3. Pichina quantitat: *Una traça d'albumina dins l'urina*. 4. (mat.) Interseccion d'una drecha ò d'un plan embé de plans de projeccion, en geometria descriptiva.

traçador n.m. (tecn.) Ponchon per traçar.

traçaire, airtz adj. Que traça, que lascia una traça. ◇ Si di d'una substança radioactiva que lo sieu caminament pòu èstre seguit au mejan de detectors, dins una tòca medicala ò scientifica. Sin.: **marcaire**. ◇ n. (tecn.) Obrier, obriera que traça.

traçaire n.m. 1. Dispositiu, aparelh que representa sota forma de dessenh d'informacions, de resultats de calcul. 2. *Traçaire de corbas*: Taula traçanta.

traçament n.m. Accion de traçar. Sin.: **traçatge**.

traçant, a adj. 1. Si di d'un projectile (bala, obús) provedit d'una combustion combustibla, que lascia darrier d'eu una traça luminoá. 2. (bot.) *Raiç traçanta*: Que s'estende orizontalament e pròche dau soal.

traçar vt. 1. Representar per de linhas e de ponchs: *Traçar un cercle*. ◇ (tecn.) Marcar per de linhas (li copas que si dévon faire sus un materiau). 3. Marcar l'emplaçament de: *Traçar una rota*. 4. Descriure, mostrar: *Traçar un tableu pessimista de la situacion sociala*. 4. Indicar (una via, una direccion): *Traçar lo comportament d'una persona*. ◆ vi. 1. (pop.) Anar foarça leu: *Una veitura d'espòrt que traça*. 2. (bot.) S'espandi orizontalament, en parlant d'una planta, dei sieu raís, dau sieu pen.

tracàs n.m. Preocupacion, inquietuda momentanea, deugudi sobretot à de dificultats materiali. Sin.: **cruci**.

tracassada n.f. Tracassaria.

tracassament n.m. Tracassaria.

tracassar vt. Causar de tracàs, inquietar, preocupar.

tracassaria n.f. Enuèi causat mer de motius de gaire d'importança: *Li tracassarias administrativi*. Sin.: **tracassada, tracassament**.

traçat n.m. 1. Representacion au mejan de linahs. 2. Linha continua que forma un contorn.

traçatge n.m. Accion de traçar. ◇ (tecn.) Operacion que consistisse à dessenh sus una pèça bruta lu axes, lu contorns que perméon de l'usinar. Sin.: **traçament**.

traccion n.f. 1. Accion de tirar, de mòure quora la foarça motritz es plaçada en avant de la foarça resistentá. ◇ *Traccion avant* ò *traccion*: Automobila que li sieu ròdas avant son motritz. Correntament, designa especialament un modèle de la marca Citroën produch dau 1939 au 1954.

trach n.m. 1. Linha traçada sus una susfàcia quala que sigue: *Un trach de gredon*. ◇ *À grands trachs*: Rapidament, sensa intrar dins lu detalhs. ◇ Tirar un trach sobre (un projècte, un avantatge): *Li renonciar*. ◇ *Trach per trach*: Fidelament, exactament. 2. (b.-a.) *Dessenh au trach*: Qu'indica unicament lo contorn dei formas, sensa ombras ni modelats. 3. (estamp.) Clichat que compoarta solament de negres e de blancs purs, sensa miègi tenchas (per op. à *similigravadura*). 4. Marca caracteristica, distintiva: *Es un trach de la societat modèrna*. ◇ *Trach d'esperit*: Expression plena d'esperit. 5. (ling.) Proprietat pertinenta minimala que permete de destriar doi unitats. 6. Indici, signe d'un caractèr, d'un sentiment, etc.: *Un trach de generositat*. 7. (mús.) Passatge d'un òbra que demanda totplen de virtuositat. 8. Coarda mé la quala un animau atelat tira la sieu carga. 9. Golada de bevenda absorbida. ◇ *D'un trach*: D'un còup solet. 10. (anc.) Projectile lançat à la man, m'un arc, etc. Var.: **tract**. ◆ pl. Linhas caracteristiqui de la cara umana.

trach, a adj. *Metal trach*: Passat à la filiera e transformat en fieu fin.

tracheu n.m. Pelòta de cànebe.

trachoir n.f. Cavilha per atelar, per fixar lu trachs sus lo timon.

tracoal n.m. *À tracoal*: À perda de vista.

tracòla n.f. Bandoliera.

tracolar vt. (*tracoali*) Disparéisser darrier li montanhas, coma lo soleu.

tracòma n.m. Conjontiviti granuloa contagioa deuguda à un gèrme dau genre *chlamydia* e qu'es endemic dins divers país cauds.

tracomatós, oa adj. e n. Que sofrisse de tracòma.

tract n.m. Trach.

tractable, a adj. Que pòu èstre tractat.

tractacion n.f. (Sobretot au pl.) Negociacion pauc ò pron secreta, sovent laborioa. Sin.: **tractativa**.

tractaire, airtz adj. 1. *Medecina tractairitz*: Sistema administratiu dins lo quau una persona es encargada de coordenar lo tot dei actes mes en òbra per tractar un malaut. Es ela qu'orienta, s'es necessari, vèrs una persona especialida ò un servici espitalier, centralisa li informacions, coma lu resultats d'examen e lu tractaments, e dispaua ensinda d'una vision globala de l'estat de santat dei personas tractadi. ◇ *Mètge tractaire*: Mètge en carga de la medecina tractanta, que seguisse regulierament un pacient. 2. *Oficier tractaire* ò *tractaire*, n.m.: Agent d'un servici en contacte m'una espia.

tractaire, airtz n. Professional que prepara de plats per emportar ò lu poarta à domicili.

tractament n.m. 1. Biaï de agir mé quauqu'un. ◇ *Marrits tractaments*: Còups, sevics. 2. Remuneracion d'un foncionari. 3. Accion e biaï de pilhar en carga una malautia; ensèm de mesuras terapeutiqui: *Prescriure un tractament*. ◇ Fach d'emplegar de produchs per protegir ò curar de plantas, d'aubres, etc., còtra li malautias, lu insèctes: *Un tractament còtra lo mildio*. 4. Accion d'examinar e de reglar una question, un problema. ◇ (inform.) *Tractament de l'informacion, dei donadas*: Lo tot dei operacions relativis à l'elaboracion, à la modificacion, à l'edicion, etc., de donadas. ◇ *Tractament de tèxto(s)*: Lo tot dei tecnicas informatiqui que perméton de picar, memorisar, corregir, actualisar metre en pàginas e difusar un tèxto. 5. (industr.) Lo tot dei operacions que si fan subir à de substanças, de matèrias promieri, etc., per li transformas, li reciclar: *Lo tractament de l'aiga*.

tractant n.m. (fin.) Aqueu que, ai s. XVIe e XVIIe s'acordava m'au rèi per pilhar à fèrma diversis imposicions, en totalitat ò parcialament.

tractar vt. 1. Agir d'un biaï ò d'un autre vèrs quauqu'un: *Tractar embé benvolença*. 2. Curar, m'una medicacion apropiada. ◇ Emplegar de produchs per protegir ò curar de plantas, d'aubres, etc., còtra li malautias, lu insèctes: *Tractar la vinha*. 3. Aplicar, donar un qualificatiu pejoratiu à: *Tractar quauqu'un d'ignorant*. 4. Analisar, expauar verbalamet ò per eschich: *Tractar un subjècte*. 5. Reglar li condicions d'un mercat, d'un affaire. 6. Representar un subjècte, dins una òbra artistica. 7. Sotametre una matèria promiera, una substança, etc., à diversis operacions que la poàdon transformar. ◆ vt. ind. (de) Pilhar per objècte d'estudi; aver per tema, per subjècte: *Un obratge que tracta de pedagogia*. ◆ vi. Negociar, conclure un acòrdi: *Tractar m'una potença estrangiera*.

tractat n.m. 1. Obratge que tracta d'un biaï particulier: *Un tractat de gramàtica*. 2. (dr. intern.) Cpnvencion eschicha entre d'Estats: *Un tractat de patz*.

tractat, ada adj. Qu'es estat tractat.

tractativa n.f. Tractacion.

tractiu, iva adj. Qu'exercisse una traccion.

tractor, tritz adj. Capable de tractar, de tirar.

tractor n.m. Veïcule motorisat destinat à tratar de remòrcas sensa motor. ◇ (espec.) Engenh autonòme tot terren, à ròdas ò à canilhas, emplegat per lu travalhs agricòlas, que pòu eventualament accionar lu mecanismes de màquinas que tracta.

tractorista n. Persona que mena un tractor.

tractus n.m. (anat.) Ensèm de fibras ò d'organes que vènon un après l'autre e fòrmon una unitat foncionala: *Tractus genital*.

tradescantia n.f. Planta, finda sonada *misèria*.

tradicion n.f. 1. Transmission de doctrinas, de legendas, de costumas pendent un lòng espaci de temps; lo tot d'aquesti doctrinas, legendas, etc. 2. Biaï d'agir ò de pensar que si transmete de generacion en generacion.

3. (dr.) Fach de remetre materialament un ben mòble que fa l'objècte d'un transferiment de propietat. 4. (relig.) Lo tot dei veritats de fe que non son contengudi directament dins la revelacion eschicha ma son fondadi sobre l'ensenhament constant e li institucions d'una religion.

tradicional, a adj. 1. Fondat sobre la tradicion, sobre un usatge lòng. 2. Passat dins li abitudas, dins l'usatge. Var.: **tradicionalau**.

tradicionalament adv. D'après la tradicion; conformament à la tradicion.

tradicionalisme n.m. Sistema de crencas fondat sobre la tradicion; estacament ai tradicions. ◇ (espec.) Dins la religion catolica, fach de refudar lo rite nouve decretat embé Vatican II.

tradicionalista adj. e n. Relatiu au tradicionalisme; que n'es partidari.

tradicioniari n.m. (religion judiva) Teologian qu'estúdia la tradicion religioa. 2. Aqueu qu'interpèta lo tèxto biblic en foncion de la tradicion talmudica.

tradicionalau, ala adj. Tradicional.

tradiment n.m. Traïson.

tradir vt. (*tradissi*) Traïr.

traditor, tritz n. Traïte.

traduccion n.m. 1. Accion de tradurre, de transpauar dins una altra lenga; tèxto, obratge traduch. Sin.: **revirada**. ◇ *Traduccion automatica, traduccion assistida per computador*: Traduccion de tèxtos per de majans informatics. 2. (lit.) Biaï d'exprimir, de manifestar quauqua ren per una transposicion.

traducianisme n.m. (teol. catol.) Doctrina qui soutient qu'es l'ànima dei parents que crea aquela dei enfants, que s'opaua au *creacionisme*, qu'ensenha qu'es Dieu qu la crea.

traducianista n. Partidari dau traducianisme.

traductor, tritz n. Persona que tradue; autor, autritz d'una traduccion.

traductor n.m. (inform.) Programa que tradue un programa eschich dins un lengatge en un programa eschich dins un autre lengatge.

traduire vt. Tradurre.

tradurre vt. (*tradui*) 1. (Faire passar (un tèxto) d'una lenga dins una altra. Sin.: **revirar**. 2. Exprimir, reproduire d'un biaï transpauat; interpretar: *La sieu votz tradue la sieu paur*. 3. (dr.) *Tradurre en justícia*: Citar, sonar davant un tribunal. Var.: **traduire**. ◆ si tradurre v.pr. S'exprimir, si manifestar: *La sieu dolor si tradue per de làgrimas*.

tradusable, a adj. Que pòu èstre traduch.

trafec n.m. 1. Comèrci illegal e clandestin: Lo trafec de dròga. ◇ *Trafec d'influença*: Infraccion penala d'aqueu que si fa pagar per obtenir ò faire obtenir un avantatge de l'autoritat publica. 2. (fam.) Activitat misterioa e complicada. Var.: **tràfegue, trafic**.

trafegaire, airtz n. Que trafega.

trafegant, a n. Que trafega.

trafegar vt. (*trafegui*) vi. 1. Efectuar d'operacions comerciali illegali e clandestini. 2. Bolegar, s'agitar. ◆

vt. 1. (fam.) Falsificar (un produch, un document, una mèrç). Var.: **traficar**.

trafejon, a n. Persona que bolega totplen, que s'agita.

tràfegue n.m. Trafec.

trafic n.m. Trafec.

traficonar vi. (fam.) Faire de pichins trafecs. ◆ vt. (fam.) Manigançar.

trafigent, a adj. Que ferisse.

trafila n.f. Aisina que sièrve à metre en forma un metal, una matèria plastica, à lu estirar en fieus ò à lu transformar en un profilat. Sin.: **filiera**.

trafilar vt. Usinar m'una trafila.

trafidura n.f. Feridura.

trafir vt. (*trafissi*) Ferir.

trafit, ida adj. Ferit.

traforar vt. (*trafòri*) Traucar de part en part.

tragèdia n.f. 1. (liter.) Pèça de teatre, que lo sieu subjècte vèn generalament de l'istòria ò de la legenda, que mete en scena de personatges illustres e representa una accion destinada à suscitar la terror ò la pietat per l'espectacle dei passions e dei catastròfas que provòcon; genre literari que constitue lo tot d'aquesti pèças. 2. (fam.) Eveniment terrible; catastròfa.

tragedian, a n. Actor, actritz especialisats dins lu ròtles de tragèdia.

tragic, a adj. 1. Relatiu à la tragèdia: *Repertòri tragic*.

2. Funèst, terrible; que provòca ò exprimisse l'angoissa: *La situacion es tragica*.

tragic n.m. 1. *Lo tragic*: Lo genre tragic, la tragèdia.

2. Autor, autritz de tragèdias. 3. Caractèr de cen qu'es tragic.

tragicament adv. D'un biais tragic.

tragicomèdia n.f. 1. (liter.) Pèça de teatre que lo sieu subjècte es romanesc ò cavaleresc e que la sieu fin es uroa. 2. (fig.) Eveniment à l'encòup greu e comic.

tragicomic, a adj. 1. Que tèn de la tragicomèdia. 2. À l'encòup tragic e comic.

tragus n.m. (anat.) Mauplat triangulari que fa salhida en avant e en defoara de l'orifici dau conduch auditiu extèrne.

traïdor, a adj. e n. Traite.

traïn n.m. 1. Eissàvega, sàvega. Sin.: **draga**. 2. Carràs. 3. Anar, organisacion d'una maion. ◇ Programa: *Lo traïn dei fèstas*.

traïr vt. (*traïssi*) 1. Accion de traïr lo sieu país, una causa, etc. 2. Mancament à una promessa à un engatjament. 3. Acte criminal còntre la seguretat de l'Estad. (dr.) *Auta traïson*: Crimi qu'un president comete còntre la República, en mancant grevament ai devers de la sieu carga. Var.: **tradir**.

traire vt. (*traï*) Tirar, extraire.

traïson n.f. Tradiment.

traite, a adj. e n. Que traïsse. ◇ *En traite*: D'un biais perfide. Sin.: **traïdor**. ◆ adj. Qu'engana; perilhós: *Un camin traite*.

traïtes(s)a n.f. 1. Comportament de traite. 2. Acte de perfidia.

traïtosament adv. En traite, embé traïtessa.

trajècte n.m. 1. Fach de percórrer l'espaci per anar d'un ponch à un autre. 2. Camin que si deu percórrer entre doi ponchs. Sin.: **distança**, **itinerari**, **percors**. 3. (anat.) Percors d'una formacion normala ò patologica.

trajectòria n.f. 1. Linha qu'un ponch material en movement descriu, en particulier lo centre de gravitat. 2. Carriera professionala.

trajectografia n.f. Estudi de la trajectòria d'un engenh espacial ò d'un missile.

tralaissar vt. Abandonar, negligir.

tralalà n.m. (fam.) Luxe aparent, afectat: *S'es maridat en grand tralalà*.

tralha n.f. 1. Branca de la vinha talhada, que si soana *gaveu* quora es destinada au fuèc e *malhòu* quora si repica. 2. Sin.: **passariu**.

tralutz n.f. Transluciditat.

tram n.m. (abrev.) Tramvia.

trama n.f. 1. (text.) Lo tot dei fieus que pàsson transversalament entre lu fieus de la cadena tenduts sobre lo pestier per téisser. 2. (arquít.) Malhatge, quadrilhatge d'un plan d'arquitectura ò d'urbanisme. 3. (estamp. E fòto) Ecran constituït d'un supoart transparent quadrilhat ò reticulat e plaçat entre l'original e la jaça sensibla, dins lu procediments de fotogravadura.

tramador n.m. (text.) 1. Obrier, obriera encargada dau bobinatge. 2. Màquina per bobinar.

tramaire, airtz n. (text.) Obrier, obriera que fa de tramaige.

tramalh n.m. Ret de pesca format de tres parts sobrepauadi.

tramar vt. 1. (text.) Téisser en entrebescant la trama mé la cadena. 2. Alestir en secret, manigançar: *Tramar una conspiracion*. 3. (estamp. e fòto) Produre m'una trama. ◆ **si tramar** v.pr. Èstre preparat en secret, en parlant d'un complòt, d'una maquinacion.

tramatge n.m. Accion de tramar; estat de cen qu'es tramat.

trametre vt. Transmettre.

tramont n.m. Crepuscule.

tramontana n.f. Vent de nòrd-oèst, que bufa en Lengadòc e presenta li memi caracteristicas que lo mistrau.

tramontar vi. S'escondre, disparéisser, en parlant dau soleu au crepuscule.

trampin n.m. Pena, besonha. Var.: **trampinada**.

trampinada n.f. Trampin.

trampinar vi. Penar, si donar de mau.

trampolin n.m. (de l'it. *trampolino*) Granda tela tenduda sus de moalas d'acier, sus la quala si sauta; espòrt ensinda practicat.

tramvai n.m. Tramvia, tram.

tramvia n.m. Camin de fèrre urban, establì au mejan de ralhs pauats, sensa salhida, sus lo profieu de la carriera; veitura que circula sus aquela via. Var.: **tramvai**. Abrev.: **tram**.

tramviaire, airitz n. Persona que trabalha sus un tram.

tranquillament adv. D'un biais tranquille; calmament, pasiblement.

tranquille, a adj. 1. Sensa agitacion, sensa bosin. 2. Sensa inquietuda, sensa trebolici: Aver la consciença tranquilla. ◇ *Laissat tranquille*: S'abstenir d'importunar.

tranquillisant (-izant), a adj. e n.m. Que tranquillisa.

tranquillisar (-izar) vt. Calmar, assuausar, desliurar d'una preocupacion, rassegarar. ◆ **si tranquillisar** v.pr. Si calmar, cessar de s'inquietar.

tranquillitat n.f. 1. Estat de cen qu'es tranquille, sensa agitacion. 2. Estat de quauqu'un qu'es sensa inquietuda, que non es destorbat.

trans adj. e n. Transgenre, transsexual.

transaccion n.f. 1. Operacion comerciala ò borsiera. 2. Contracte per lo quau li apartidi méton fin à una contestacion, òu l'évítan en renonciant à una part dei sieu pretencions recipròqui. 3. Acòrdi establít à partít de concessions, en transigent. 4. Acte per lo quau una administracion fiscala consente à non perseguir lo contravenent, en escambi dau pagament d'una soma donada.

transaccional, a adj. 1. Qu'a lo caractèr d'una transaccion. 2. *Analisi transaccionala*: Metòde psicoterapic fondat en particulier sobre l'idea que lu escambis interpersonals son fondats sobre de relacions parieri à de transaccions. Var.: **transaccionau**.

transaccionau, ala adj. Transaccional.

transafrican, a adj. (c. de f.) Que travèrsa l'Àfrica.

transalpin, a adj. e n. De l'autre costat dei Alps; italian. Var.: **transaupenc**.

transamazonian, a adj. (c. de f.) Que travèrsa l'Amazònia.

transaminacion n.f. (bioquim.) Reaccion quimica reversibla per la quala lo radical amine de quaucu acides aminats pòu èstre transferit à una altra substança.

transaminasa n.f. (bioquim.) Enzima sota l'accion de la quala si fa la transaminacion.

transandin, a adj. 1. (c. de f.) Que travèrsa li Andas. 2. (telegr.) si di de la linha telegrafica que travèrsa li Andas. ◆ n.m. Tren que travèrsa li Andas.

transaparéisser vi. Transaparéisser.

transasiatic, a adj. (c. de f.) Que travèrsa l'Àsia.

transat n.m. (fam.) Cadieràs plegadís recubèrt de tela.

transat n.f. (abrev.) Corsa transatlantica: *La transat en solitari*.

transatlantic, a adj. 1. Que travèrsa l'òcean Atlantic. ◇ *Corsa transatlantica*, ò *transatlantica*, n.f.: Corsa de naus à vela que travèrsa l'òcean Atlantic. 2. Que pertòca de país dei doi costats de l'Atlantic: *Un tractat transatlantic*.

transatlantic n.m. Nau de transpoart de mèrc ò de passatgiers que travèrsa l'òcean Atlantic.

transatmosferic, a adj. (aeron.) Que si produe en sortent de l'atmosfèra.

transaupenc, a adj. Transalpin.

transbordaire n.m. e adj.m. 1. *Poant tranbordaire*: Plataforma mobila suspenduda à un taulier elevat, per passar un fluvi, una baia. 2. Bac, nau per transportar de veïcules ò de trens pendent un viatge maritime.

transbordament n.m. 1. Accion de transbordar. 2. Transferiment de la cargason d'una nau à un autre bastiment.

transbordar vt. (*transbòrdi*) transferir (de mèrc, de personas) d'una nau, d'un tren, d'un veïcule dins un autre.

transcanadian, a adj. Que travèrsa lo Canadç, de l'Atlantic au Pacific.

transcaspian, a adj. 1. Qu'es ò que va en là de la mar Caspiana: *Lo territòri transcaspian*. 2. (c. de f.) Si di d'una via que travèrsa lo Turmenistan e l'Ozbequistan.

transcategoria adj. Que despasa le quadre d'una categoria: *Lu prefixats que la sieu basa es un substantiu e qu'an un estatut d'adjectiu, coma antiacide son dichs transcategoria*.

transcategorisacion (-izacion) n.f. (ling.) Modificacion de la categoria sintaxica d'un mòt.

transcaucasenc, a adj. En là dau Caucàs.

transcendença (-ència) n.f. 1. Qualitat, caractèr de cen qu'es transcendent. 2. (filos.) caractèr de cen qu'es en defoara de l'experiença e de la pensada de l'òme; procès per lo quau la consciença, coma consciença de quauqua ren, si despasa vèrs un objècte. Contr.: **immanença**.

transcendent, a adj. 1. Excellent dins lo sieu genre, superior: *Un esperit transcendent*. 2. (filos.) Foara portada de l'accion ò de la conoissença. 3. (mat.) *Nombre transcendent*: Nombre real que non es algebric: π es un nombre transcendent. ◇ *Corba transcendent*: Corba que lu sieus ponchs non poàdon aver per coordenadas li solucions d'una equacion algebrica dei coeficients racionals: *L'exponenciala es una corba transcendent*.

transcendental, a adj. (filos.) Relatiu ai condicions a priori de la conoissença, en defoara de tota determinacion empirica.

transcendentalisme n.m. 1. Escòla filosofica americana, que si caracterisa per una forma de misticisme moral e per la tendença à unir l'individual e l'universal. 2. Lo tot dei doctrinas filosofiqui que si fòndon sobre la doctrina de la transcendença.

transcendir vt. (*transcendissi*) 1. Despasa la conoissença racionala. 2. (lit.) Èstre superior à quauqu'un, à quauqua ren.

transcodar vt. (*transcòdi*) Faire lo transcodatge de.

transcodatge n.m. 1. Traduccion dins un còdi diferent. 2. Traduccion en còdi intèrne dei instruccions que lo programaire escriu dins un computador.

transcontenèire n.m. Nau alestida per lo transpoart dei contenèires.

transcontinental, a adj. Que travèrsa un continent. Var.: **transcontinentau**.

transcontinentau, ala adj. Trancontinental.

transcripcion n.f. 1. Accion de transcriure; estat de cen qu'es transch. 2. Còpia oficiala, à partir dei registres de l'estat civil, d'actes ò de jutjaments relatius à l'estat dei personas. 3. (biol.) Trasferiment de l'informacion genetica de l'A.D.N. à l'A.R.N. dei cellulas, e doncas dau nucleu au citoplasma.

transcriptor, tritz n. Persona que transcriu. ◆ n.m. Aparelque que transcriu.

transcriure vt. (*transcrivi*) 1. Copiar, reproduire exactament au mejan de l'escriptura. ◇ Reproduire (un tèxto) m'un sistema d'escriptura diferent. 2. Metre sus lo papier cen que s'es pensat, imaginat. 3. (mús.) Adaptar una òbra per de votz ò d'instruments que non li èra rpimitivament destinada.

transculturacion n.f. (antropol., etnol.) Modificacion dei caracteristicas d'una etnia au contacte d'un autre tipe de civilisacion.

transcultural, a adj. 1. Que pertòca li rlacions entre diferenti culturas. 2. Si di d'una societat, d'una etnia, que li sieu caracteristicas si son modificadi au contacte d'un autre tipe de civilisacion.

transcutaneu, ea adj. Que si produe, qu'agisse en traversant la pèu: *Infeccion transcutanea*.

transdermic, a adj. Qu'agisse en traversant lo dèrma.

transdisciplinari, ària adj. Que fa intervenir divèrsi disciplinas: *Una recèrca transdisciplinària*.

transdisciplinaritat n.f. Procediment scientific que despassa li frontieras d'una disciplina.

transduccion n.f. 1. (fis.) Transformacion d'una energia en una energia de natura diferenta. 2. (biol.) Escambi genetic d'una cellula à una altra, per l'intermediari d'un virus, d'un fague.

transductor n.m. Dispositiu que transforma una grandor fisica en una altra grandor fisica, foncion de la precedenta.

transelvetic, a adj. Que travèrsa la Soïssa.

transespacial, a adj. (filos.) Forma qu'es «en-delà» de l'espaci-temps, ma justament perché es ela lo crea.

transfeccion n.f. Introduccion de material genetic viral dins una cellula.

transferible, a adj. Que pòu èstre transferible.

transferencial, a adj. (psican.) Relatiu au transfèrt.

transferiment n.m. 1. Accion de transferir (quauqu'un, un presonier, etc.) d'un luèc dins un autre. 2. Tecnica de biologia moleculara e de bioquimia que permete de recercar la presença d'una molecula determinada (ADN, ARN, proteïna, etc.) dins un escapolon biologic (extrach cellulari, fluide biologic, fraccion purificada...). Le transferiment consistisse à transferir li moleculas sus un supoart solide per li analizar.

transferir vt. (*transferissi*) 1. Faire passar d'un luèc dins un autre: *Transferir un presonier*. 2. (espòrts) Engatjar dins una altra equipa. 3. (dr.) Transmetre d'una persona à una altra en observant li formalitats legali.

transfermian, a adj. Que lo sieu nombre atomic es superior à-n-aqueu dau fermi (100).

transfèrt n.m. 1. Accion de tranferir, de desplaçar quauqu'un ò quauqua ren. ◇ (espec.) Procediment que permete de reproduire d'un supoart (generalament de papier) sus un supoart (pèu, teissut, etc.) un motiu, una inscripcion. 2. (espòrts) Cambiament d'equipa per un jugaire professional. 3. (mecan.) Transpoart automatic dei pèças en cors de fabricacion ò de montatge d'un poaste au seguent. ◇ *Cadena de transfèrt*: Installacion d'atalhier que comprèn una seguida de màquinas transfèrts, dins la quala li pèças à usinar son desplaçadi automaticament d'un poaste à l'autre. 4. (inform.) Desplaçament d'una informacion entre doi emplaçaments fisics de memorisacion. 5. (dr.) Acte per lo quau una persona obtèn un drech d'una altra que lo li transmete (drech de propietat, per ex.). ◇ *Transfèrt d'entrepresa*: Modificacion dins la situacion juridica d'una empresa (venda, fusion, etc.) que laissa subsistir lu contractes de trabalh entre l'emplegaire novèu e lo personal de l'entrepresa. 6. (econ.) *Despensas de transfèrt*: Despensas que tradúon l'intervencion de l'Estat, dins una tòca economica ò sociala (per lo biais de subvencions, de crèdits d'assistença ò de solidaritat, de participacions au financiament dei regimes socials, etc.). 7. (psicol.) Fenomène per lo quau una activitat intellectuala ò manuala modifica una altra activitat que vèn après, en la rendent mai aisada (*transfèrt positiu*) ò en la trebolant (*transfèrt negatiu*). 8. (psican.) Substitucion d'una persona à una altra, mai anciana e mai fonamentala, dins lo cambiament dei estacaments amorós ò afectius dau subjècte.

transfiguracion n.f. 1. Cambiament de cara, d'aparença. 2. (relig.) *La Transfiguracion*: Aparicion dau Crist dins la glòria de la sieu divinitat à tres dei sieus apòstols (Pèire, Jaume e Joan) sus lo mont Tabòr; fèsta que celèbra aquest eveniment.

transfigurar vt. 1. Cambiar l'aspècte, la natura de quauqua ren, en li donant un caractèr esclatant, magnific. 2. Donar à la cara un esclat inabitual: *Lo gaug ti transfigura una persona*.

transfilar vt. (mar.)

transfinit, ida adj. (mat.) *Nombre trasfinit*: Cardinal d'un ensemble finit.

transfluença (-éncia) n.f. 1. (geogr.) Débordement d'un glacier qui passe d'une vallée dans une autre. (Dict. xx^{es}.) 2. Hydrographie. Type de changement de cours lorsque le cours d'eau ou un bras va rejoindre une autre rivière (d'apr. Lexis 1975).

transformable, a adj. Que pòu èstre transformat.

transformacion n.f. 1. Accion de transformar: *La transformacion dei matèrias promieri*. 2. Passatge d'una forma à una altra: *Transformacion d'una crisalida en parpalhon*. 3. Modificacion, cambiament: *Ai fach de transformacions dins la mieu maion*. 4. (geom.) Aplicacion dau plan ò de l'espaci sobre eu-meme. 5. *Transformacion termodinamica*: Modificacion qu'un sistema subisse en rason dei sieus escambis d'energia m'au mitan xterior. 6. (electr.) *Rapoart de transformacion*: Rapoart dei nombres d'espiras dei doi enrotlaments segondari e primari d'un transformator. 7.

(ling.) En gramàtica generativa, operacion formal que permet de rendre còmpte de l'estructura de la frasa (per exemple la transformacion passiva). 8. (fin.) Operacion que li bancas efectúan, que consistisse en l'afectacion dei sieu ressorsas à cort tèrme à d'emples à tèrme llong e mejan. 9. (espòrts) Au rugbi, après un assai, fach de mandar lo balon d'un còup de pen en dessobre de la barra transversala entre lu doi pals.

transformacional, a adj. (ling.) Que pertòca li transformacions. Var.: **transformacionau**.

transformacionau, ala adj. Transformacional.

transformada n.f. (mat.) Transformat.

transformanta adj. f. (geol.) *Falha transformanta*: Plan vertical au llong dau quau doi placas litosferiqui si desplaçon lateralament una per rapoart à l'autra.

transformar vt. 1. Rendre quauqu'un diferent, lo faire cambiar de forma, modificar lu sieus caractèrs generals; metamorfosar: *Transformar un veicule à essence en veicule electric*. 2. Modificar l'estat fisic, moral, psicologic de quauqu'un. 3. Melhorar la santat de, reviscolar: *Aqueli vacances à Niça m'an transformat*. 4. (geom.) Operar la transformacion de. 5. (mat.) *Transformar una equacion*: La cambiar en una altra equivalenta, de forma diferenta. 6. (espòrts) Au rugbi, fach d'obtenir la transformacion d'un assai. ◆ **si transformar** v.pr. 1. Cambiar de forma, d'aspècte, de caractèr. 2. Cambiar de natura, passar à un estat diferent.

transformat n.m. (mat.) Imatge d'un element per una transformacion. Var.: **transformada**.

transformatiu, iva adj. De transformacion, qu'a la facultat, que sièrve à transformar.

transformator, tritz adj. Que transforma.

transformator n.m. Aparelh estatic à induccion electromagnetic, que transforma un sistema de tensions e de corrents alternatius en autre sistema (ò en divèrs autres sistemas) de tensions en corrents de mema frequença, ma generalament de valors diferenti.

transformisme n.m. 1. Teoria explicativa de la succession dei faunas ò dei flòras au cors dei temps geologics, findada sobre l'idea de transformacion progressiva dei poblacions e dei linhadas, sigue sota l'influença dau mitan (Lamarck), sigue per mutacion seguida de seleccion naturala (Darwin). 2. Art que consistisse à faire interpretar de ròtles femenins per d'òmes, especialament dins un spectacle de cabaret.

transformista adj. e n. Relatiu au transformisme; partidari dau transformisme. ◆ n.m. Artista masculin que tèn un ròtle femenin, especialament dins un spectacle de cabaret.

transfrastic, a adj. Si di d'un enonciat que despasa lu limits d'una frasa.

transfrontalier, a adj. 1. Que si produe au travèrs de la frontiera: *La cooperacion transfrontaliera es una necessitat*. 2. *Travallaire transfrontalier*: Que viu dins un país e travailha dins lo país vesin.

transfrontiera(s) adj. Interestatic.

transfuga n. 1. Sordat que desèrta e passa à l'enemic. 2. Persona qu'abandona un partit, una doctrina, un grope per si raliar à un autre.

transfusaire, airtz n. Que fa una tranfusion, de transfusions.

transfusar vt. Operar la transfusion de.

transfusion n.f. Injeccion dins una vena de sang prealablement manlevat sus una altra persona ò sus d'autri personas.

transfusional, a adj. Relatiu à la transfusion sanguina. Var.: **transfusionau**.

transfusionau, ala adj. Transfusional.

transgenèsi n.f. Transgenèsi.

transgenic, a adj. (biol.) Si di d'un organisme vivent que l'òme a modificat lo sieu genòma.

transgenòsi n.f. Operacion que consistisse à transferir un gènè dins una cellula vegetala en regeneracion ò dins un ovule animal prealablement fecondat. Sin.: **transgenèsi**.

transgenre adj. Si di d'una persona que la sieu expression de genre ò la sieu identitat de genre s'escarta de cen qu'es asperat tradicionalament en foncion dau sèxe assignat à la naissença. Sin.: **transsexual**. Contr.: **cisgenre**.

transgredir vt. Transgressar.

transgressaire, airtz n. Que tangrèssa.

transgressar vt. (*transgrèssi*) Non obeïr à un òrdre, à una lèi, non lu respectar. Var.: **transgredir**.

transgression n.f. 1. Accion de transgressar; violacion. 2. Avançada lenta e relativa de la mar deuguda à una remontada dau niveau marin, à l'erosion rapida dau ribatge ò à un enclament tectonic.

transgressiu, iva adj. Relatiu à una transgression; que n'a lu caractèrs.

transi n.m. Lo traïn de la vida, l'anar de cada jorn.

transicion n.f. 1. Passatge d'un estat de cauas à un autre: *Una brusca transicion dau caud au frèi*. 2. Gra, estadi intermediari: *Passar d'una caua à l'autra sensa transicion*. ◇ *De transicion*: Que constituïsse un estadi intermediari. 3. Biais de passar d'un rasonament à un autre, de ligar li partidas d'un discors: *Una transicion gaubioa*. 4. (quim.) *Elements de transicion*: Elements metallics, au nombre de 56, que possedisson una sotajaça electronica de reng tres parcialament plena. 5. (fis.) Passatge d'un atòme, d'un nucleu, d'una molecula, d'un niveau d'energia à un autre.

transicional, a adj. 1. Que marca una transicion. 2. (psican.) *Objècte transicional*: Objècte particulier (mocador, cubèrta, etc.) que l'enfanton li es particulierament estacat e que li sièrve à suportar l'angoïssa de la separacion d'embé sa maire en la conservant simbolicament presenta. Var.: **transicionau**.

transicionau, ala adj. Transicional.

transida n.f. estat d'una persona transida de frèi ò d'amor.

transidentitat n.f. Fach, per una persona transgenre, d'aver una identitat de genre diferenta dau genre assignat à la naissença.

transigir vi. Transigir.

transigença (-ència) n.f. 1. Disposicion à transigir. 2. Accion de transigir.

transigir vi. (*transigissi*) Faire de concessions recipròqui per arribar à un acòrdi. Var.: **transíger**.

transilluminacion n.f. (med.) Fach de mandar un fais de luz au través d'unu teissuts ò d'uni partidas dau còrs, per lu examinar per transparença.

transilvan, a adj. e n. De Transsilvània.

transinar v.pr. Si languir.

transidual, a adj. (filos.) Si di d'un concèpte que convèn à diferents objèctes. Var.: transividuau.

transindividualitat n.f. Caractèr transindividual de quauqua ren.

transividuau, ala adj. Transividual.

transir vt. (*transissi*) 1. Penetrar de frèi. Sin.: **gelar**. 2. (fig.) Penetrar d'un foart sentiment d'amor.

transistor n.m. 1. Dispositiu à mièg conductor, que pòu amplificar de corrents electric, generar d'oscillacions electrici e aver de foncions de modulacion e de deteccion. 2. Abusivament, si di d'un aparelh de recepcion radiofonica provedit de transistors.

transistoric, a adj. Que despasa lo quadre de l'istòria.

transistorisacion (-izacion) n.f. (tecn.) Accion de transistorisar.

transistorisar (-izar) vt. (tecn.) Equipar (un aparelh) de transistors.

transit n.m. 1. Regime de franquessa dei drechs de doana per li mèrç que travèron lo territòri nacional à destinacion d'un país estrangier sensa li si arrestar. 2. Situacion d'un viatjaire que, pendent una escala aerenca, demòra dins l'aeropoart: *Èstre en transit*. 2. (med.) *Transit intestinal*: Desplaçament dau contengut dau tube digestiu despí lo pilòre fins au rectum, sota l'influença dei contracions de l'intestin. 4. Ciutat de transit: Ensèm de lotjaments destinats à d'ocupants de locals insalubres que si dévon renovar ò destrúger, dins l'aspèra de li autrejar un lotjament noveu.

transit, ida adj. 1. Gelat. 2. Qu'es animat d'un foart sentiment amorós.

transitar vt. Faire passar en transit: Transitar de mèrç.

◆ vi. Èstre en transit dins un luèc.

transitari, ària adj. Relatiu au transit.

transitari, ària n. Comissionari en mèrç qu'es encargant de la sieu importacion e de la sieu exportacion.

transitiu, iva adj. 1. (gram.) Si di d'un vèrbo qu'es seguit d'un complement d'objècte dirècte. ◇ *Vèrbo transitiu indirècte*: Que lo sieu complement seguís una preposicion (per ex.: *obeïr à*). 2. (mat.) *Relacion trasitiva*: Relacion binària dins un ensemble tala que la proposicion «*a* es en relacion mé *b* e *b* es en relacion mé *c*» implica la proposicion «*a* es en relacion mé *c*» per lu elements *a*, *b* e *c* d'aquest ensemble.

transitivament adv. (gram.) Coma un vèrbo transitiu; m'un complement d'objècte.

transitivitat n.f. (gram.) Caractèr dei vèrbos transitius. 2. (mat.) Proprietat d'una relacion transitiva.

transitòri, òria adj. 1. Que dura gaire de temps, passatgier: *Una lèi transitòria*. 2. Que sièrve de transicion, en asperant quauqua ren de mai adaptat: *Una solucion transitòria*. Sin.: **provisòri**.

transitoriament adv. D'un biais transitòri. Sin.: **provisoriament**.

transjordanian, a adj. Que travèrsa la Jordània.

transjuran, a adj. De l'autre costat dau Jura.

translacion n.f. 1. Accion de transferir d'un luèc dins un autre. 2. (dr.) Accion de transferir. 3. (mat.) Transformacion puntuala qu'assòcia à tot ponch *M* un ponch *M'* tau que lo vector $\overrightarrow{MM'}$ sigue constant.

translatar vt. (mat.) Efectuar una translacion.

translatiu, iva adj. (dr.) Qu'opèra lo transfèrt d'una caua, d'un drech.

translingüistic, a adj. Que despasa lu limits de la lingüistica.

transliteracion n.f. (ling.) Transcripcion facha en transpauant letra per letra lu signes d'un alfabet e aquelu d'un autre.

transliterar vt. (*translitèri*) Accion de transliterar.

translocacion n.f. 1. Aberracion cromosomica que consistisse en la rompedura d'un segment de cromosòma que se fixa sus un cromosòma non omològue. 2. (geol.) Fach, per l'aiga, de pluèia, d'estirassar de constituents coma la sabla, lo limon, d'elements vegetals.

translucide, a adj. Que laissa passar la luz, ma sensa permetre de destriar clarament lu contorns dei objèctes.

transluciditat n.f. Estat, qualitat, caractèr de cen qu'es translucide.

transluminal, a adj. (med.) *Angioplastia transluminala*: Tecnica que permete de tractar li estenòsis arteriali au mejan d'una sonda à balonet gonflable qu'esquiza la placa d'ateròma. Var.: **transluminau**.

transluminau, ala adj. Transluminal.

transmanchó, oa adj. Que travèrsa la Manchória. ◆ n.m. (c. de f.) Linha de camin de fèrre que travèrsa la Manchória.

transmarga adj. Que travèrsa la Marga: *Una nau transmarga*.

transmarin, a adj. Qu'es de l'autre costat de la mar; que vèn de l'autre costat de la mar. Sin.: **d'otramar**, **ultramarin**.

transmediterraneu, a adj. 1. Que travèrsa la Mediterranea: *Un comèrci transmediterraneu*. 2. Qu'es de l'autre costat de la Mediterranea; que n'en vèn: *L'immigracion transmediterranea*.

transmembranari, ària adj. Que si produe au través d'una membrana.

transmetèire, eiritz n. Que sièrve à transmetre.

transmetitor n.m. 1. Aparelh emetor de senhals telegrafics. 2. (biol.) Substança qu'assegura la

transmission d'una informacion d'un ponch à un autre de l'organisme.

transmetre vt. 1. Comunicar quauqua ren après l'aver reçauput: *Transmetre un òrdre, una informacion*. 2. Permettre lo passatge, agir coma intermediari: *L'aubre motor transmete lo movement ai ròdas*. 3. 3. (dr.) faire passar per mutacion. Var.: **trametre**. ◆ **si transmetre** v.pr. S'expandir, passar d'un luèc à un autre, d'una persona à una outra: *Una malautia que si transmete facilament*.

transmigracion n.f. 1. (lit.) Accion de transmigrar. 2. Metempsicòsi e reïncarnacion: *Transmigracion dei ànimas*.

transmigrar vi. 1. Abandonar un país per anar viure dins un autre. Sin.: **emigrar**. 2. Passar d'un còrs dins un autre, en parlant d'una ànima.

transmissibilitat n.f. Qualitat, caractèr de cen qu'es transmissible.

transmissible, a adj. Que pòu èstre transmés.

transmission n.f. 1. Accion de transmetre quauqua ren à quauqu'un. 2. *Agent de transmission*: Sordat portaire d'un òrdre ò d'una informacion. 3. *Transmission dei poders*: Operacion per la quala lu poders d'un cap d'Estat, d'un ministre, d'una assemblada, etc., son transferits au sieu sieuccessor. 4. *Transmission de pensada*: Telepatia. 5. Comunicacion dau movement d'un organe à un autre; organe que sièrve à transmetre lo movement. ◇ *Transmission automatica*: Organe d'un veïcule automobile que, plaçat entre lo motor e li ròdas, seleccion la desmultiplicacion que si deu adoptar sensa intervencion dau menaire, espec. au mejan d'un convertissèire de coble completat d'una boïta d'engranatges.

transmodulable, a adj. Que pòu subir una transmodulacion.

transmodulacion n.f. Interferença entre una onda sus la quala es reglat un receptor, e l'extremitat de la benda de modulacion d'una onda vesina.

transmondan, a adj. Relatiu à l'ipotèsi de l'existença de mondes multiples.

transmudable, a adj. Que pòu èstre transmudat. Var.: **transmutable**.

transmudacion n.f. 1. Cambiament dei metals vulgaris en metals nòbles per lu procediments de l'alquimia. 2. Transformacion d'un nucleu atomic en un autre. 3. (lit.) Transformacion totala d'una caua en una outra. Var.: **transmutacion, transmudament**.

transmudament n.m. Transmudacion.

transmudar vt. Efectuar una transmudacion. Var.: **transmutar**.

transmutabilitat n.f. Proprietat de cen qu'es transmudable.

transmutable, a adj. Transmudable.

transmutacion n.f. Transmudacion.

transmutar vt. Transmudar.

transnacional, a adj. 1. (econ.) Si di d'un organe, d'una empresa, que la sieu composicion, li sieu

atribucions e la zòna d'accion non si limiton ai frontieras d'un Estat solet. 2. Qu'apartèn à un quadre mai larg que la nacion. ◆ n. Qu'es plus dins la sieu nacion d'origina: Aquesta immigrada de la segonda generacion es una transnacionala.

transnatural, a adj. (filos., relig.) Qu'es situat en là dau natural: L'amor divin es transnatural.

transneptunian, a adj. Qu'es en là de Neptun.

transnominacion n.f. Cambiament de nom, de denominacion.

transoceanic, a adj. 1. Qu'es situat en delà de l'ocean. 2. Que va d'un costat à l'autre de l'ocean.

transorizont adj. (radioelectr.) Si di de ligasons radioelectrici qui que si poàdon efectuar en delà de l'orizont.

transpacific, a adj. Que travèrsa lo Pacific: Un viatge transpacific.

transpadan, a adj. e n. Qu'es de l'autre costat dau Pò.

transpaleta n.m. Carri idraulic, manual ò electric, que sièrve au desplaçament de paletas de manutencion.

transparéisser vi. Paréisser, si mostrar au travèrs de quauqua ren. Var.: **transaparéisser**.

transparença (-ència) n.f. 1. Proprietat de cen qu'es transparent. 2. (cín.) Trucatge dins lo quau lu personatges son filaments davant un ekran sus lo quau es projectat lo decòr. 3. *Transparença fiscala*: Concèpte segond lo quau d'unu associats son considerats coma redevables dirèctes dei taxas deugudi à rason de l'activitat sociala, sensa que lo fisc pilhe en consideracion l'existença de la persona morala que n'en son membres.

transparent, a adj. 1. Que, en si laissant facilament traversar per la lutz, permete de destriar lu objèctes au travèrs de la sieu espessor. 2. (fig.) Que lo sieu sens si laissa devinar facilament: *Una allusion transparenta*.

transparent n.m. Document sus un supòrt transparent, destinat à la projeccion.

transpauable, a adj. Que pòu èstre transpauat.

transpauada adj. f. e n.f. (mat.) *Matritz transpauada* (d'una matritz A) ò *transpauada*, n.f.: Matritz obtenguda en permutant li linhas e li colomnas de la matritz A.

transpauar vt. 1. Metre una caua à una plaça outra qu'aqueua qu'ocupa ò que deu ocupar. 2. (mús.) Escriure ò executar un tròç dins un ton diferent d'aqueu dins lo quau es estat compauat. 3. Plaçar dins una autre decòr, una outra epòca, etc., un tema literari ò artistic.

transpenetrar vt. (fig.) Penetrar d'un costat à l'autre: *Una credença qu'a transpenetrat lu èstres umans*.

transpiracion n.f. 1. Eliminacion de la sudor per lu pòres de la pèu. 2. (bot.) Emission de vapor d'aiga, realisada sobretot au nivèu dei fuèlhas e qu'assegura lo renouvelament de l'aiga de la planta e la sieu alimentacion minerala. Sin.: **sudacion**.

transpirant, a adj. Que transpira.

transpirar vi. Sudar.

transpirenenc, a adj. De l'autre costat dei Pireneus.

transplacentari, ària adj. Que si produe en penetrant la placenta: *Infeccion transplacentària*.

transplant n.m. (med.) Organe que deu èstre transplantat.

transplantable, a adj. Que pòu èstre transplantat.

transplantacion n.f. 1. Accion de transplantar. 2. (med.) Empeut d'un organe.

transplantament n.m. Accion de transplantar.

transplantar vt. 1. Plantar dins un autre luèc en levant de la sieu plaça: *Transplantar d'aubres*. 2. Faire passar d'un luèc à un autre; tranferir. 3. (med.) Empeutar un organe dins un còrs vivent en assegurant lo racordament dei vaisseus sanguins e dei conduchs exteriors. Var.: **tresplantar**. ♦ **si transplantar** v.pr. S'anar installar dins un luèc foarça diferent.

transplutonian, a adj. Que lo sieu nombre atomic es superior à 94 e qu'es situat en delà dau plutòni.

transport n.m.

transpolàri, ària adj. En là dei pòles: *Navigacion transpolària*.

transpondèire n.m. Receptor emetor que respoande automaticament à un senhal exterior que provèn d'un radar, d'un sistema de radionavigacion, etc.

transportable, a adj. Que pòu èstre transportat.

transportacion n.f. Sistema penal qu'implica lo transport dei condemnats dins un luèc alunhat.

transportaire, airtz adj. Que transporta.

transportaire n.m. 1. Persona que s'engatja à assegurar lo desplaçament d'una persona ò d'una mèrç segond un contracte de transport terrèstre, maritime ò aerenc. 2. Aparelh qu'assegura mecanicament lo transport d'objèctes ò de material d'un luèc dins un autre. 3. *Transportaire de gas*: Nau de carga destinada au transport de gas liquificats.

transportar vt. (*transportari*) 1. Portar d'un luèc dins un autre: *Transportar de mèrç*. 2. Faire passar d'un mitan à un autre: *Transportar un affaire criminal sus lo pontin*. 3. (dr.) Cedir (quauqua ren) per un acte. ♦ **si transportar** v.pr. 1. Si rendre en un luèc. 2. (lit.) Si portar per l'imaginacion.

transposicion n.f. 1. Accion de transpauar, d'intervertir li plaças. 2. (mat.) *Transposicion (sus un ensemble finit E)*: Permutacion de E qu'escambia doi elements de E e laissa invariants toi lu autres. 3. (mús.) Transport dei nòtas d'un tròç ò d'un fragment musical d'una autessa à una altra, sensa cambiar lu intervals entre li nòtas ni la valor dei nòtas.

transpositor adj. m. *Instrument transpositor*: Instrument de música (à vent, lo mai sovent) fach de tau biais que la sieu nòta principala non es un *ut*.

transracional, a adj. Qu'es en là dau racional, que despassa la rason.

transracionalisme n.m. Disposicion que l'òme a à crèire à de potenças sobrenaturalis, à un monde misteriós e invisible.

transrenan, a adj. 1. De l'autre costat dau Ren. 2. Que travèrsa lo Ren.

transsaarian, a adj. Que travèrsa lo Saara.

transsexual, a adj. e n. Que presenta un transsexualisme. Sin.: **transgenre**.

transsexualisme n.m. Conviccion qu'a un subjècte d'apartenir à l'autre sèxe, que lo mena à metre tot en òbra per per que la sieu anatomia e lo sieu biais de viure s'igon lo mai possible confòrmes à la sieu conviccion. Sin.: **transsexualitat**.

transsexualitat n.f. Transsexualisme.

transsiberian, a adj. Que travèrsa la Siberia. ♦ n.m. Tren que travèrsa la Siberia.

transsonança n.f. (med.) Transmission dau son que si debana dins un organe au travèrs d'un autre organe.

transsonic, a adj., aéron. Que despassa la velocitat dau son.

transsubjectiu, iva adj. En là dau subjectiu.

transsubjectivitat n.f. Caractèr transsubjectiu de quauqua ren.

transsubstanciacion n.f. (teol. catol.) Transformacion de la substança dau pen e dau vin en aquela dau còrs e dau sang de Jèsus-Crist dins l'eucaristia. Contr.: **conssubstanciacion**.

transsubstancial, a adj. De la natura de la transsubstanciacion. Var.: **transsubstanciau**.

transsubstanciar vt. (*transsubstanci*, classic *transsubstàncii*) Transformar per transsubstanciacion.

transsubstanciat, ada adj. Transformat per transsubstanciacion.

transsubstanciau, ala adj. Transsubstancial.

transsudacion n.f. Fach de transsudar.

transsudar vi. Passar au travèrs de la paret dau recipient que lo contèn, en parlant d'un liquide.

transsudat n.m. (med.) Liquide que la sieu composicion es identica au plasma, sensa li proteïnas, e qu'apareisse au niveu d'una mucoa ò d'una seroa en seguida à un obstacle à la circulacion de retorn vèrs lo coar.

transuman, a adj. En là de l'uman.

transumança (-ància) n.f. Amontanhatge.

transumant, a adj. Que fa l'amonhanhatge.

transumar vt. e vi. Amontanhar.

transumanitari, a adj. En là dau caractèr uman: *La multiplicacion dei màquinas per faire lo travalh de l'òme crea una mena de transumanitat*.

transuranian, a adj. Que lo sieu nombre atomic es superior à-n-aqueu de l'urani (92).

transvaluacion n. f. (filos.) Revision radicala dei valors (Nietsche).

transvasament n.m. Accion de transvasar. Var.: **travasar**.

transvasar vt. Versar d'un recipient dins un autre. Var.: **transversar, travasar**.

transversal, a adj. Dispaut de travèrs, que copa en travèrs: *Una linha transversala*. ◇ *Barra transversala* ò *transversala*, n.f.: Barra superiora de la gàbia, dins diferents espòrts (balon, handball, etc.). Var.: **transversau**.

transversau, ala adj. Transversal.

transversala n.f. 1. Linha, barra horizontala. 2. Itinerari rotier ò via ferrada que jonhe directament doi vilas, doi regions, sensa passar per lo centre d'una ret. 3. (amt.) Drecha que copa un poligòne ò una corba.

transversalament adv. En foncion d'una direccion transversala.

transversar vt. Transvasar.

tranvèrs(e), a adj. (anat.) Plaçat dins una direccion transversala per rapoart à l'axe dau còrs.

transversion n.f. Mutacion pontuala que correspoande à un cambiament d'un pareu de nucleotides dins lo quau una purina pilha la plaça d'una pirimidina ò inversament.

transvesical, a adj. Que si fa au travèrs de la vessiga.

transvestment n.m. Travestiment.

transvestir vt. (transvestissi) Travestir. ◆ **si transvestir** v.pr. Si travestir.

transvestisme n.m. Travestisme.

transvestit, ida adj. e n. Travestit.

transvuatge n.m. Operacion que consistisse à vuar un contenèire dins la caissa d'un veïcule collector.

transvosgian, a adj. Que permete de traversar li Vòsges.

transvuar vt. (*transvuir*) Transvasar.

tranta n.f. Estràntola.

trantalh n.m. Esitacion.

trantalhar vi. 1. Tremolar, refrenir. 2. (fig.) Esitar, balançar, perdre de temps denant de pilhar una decision. Var.: **trantoliar**.

tràntol n.m. 1. Clea suspenduda en aut per li retirar li tortas de pan. 2. Balançament.

trantolar vi. Trantaoliar, trantalhar.

trantoliar vi. (*trantoli*, classic *trantóli*) Trantolar.

trapa n.f. 1. Esgarradura. Var.: **atrapa**. 2. Trauc per far passar quauqua ren ò per passar dins un autre luèc, en particulier dins lo soal, m'un paneu que si pòu auçar ò baissar. 3. Dubertura en bas d'una tina. 4. Part de la poarta d'una vila. 5. Convent de trapistas o de trapistinas.

trapa n.f. 1. Òrdre dei trapistas. 2. Maion de trapistas.

trapan n.m. Trepan.

trapanacion n.f. Trepanacion.

trapanar vt. Trepanar.

trapanela n.f. Vièlha veitura en marrit estat.

trapàs n.m. Trespàs.

trapassament n.m. Trespassament.

trapassar vt. 1. Trespassar. 2. Otrepassar. 3. Transsudar.

trapassat, ada n. Trespassat.

trapeg n.m. Accion de caucar lo raïm.

trapege n.m. Fach de trapejar, de manifestar d'impaciença.

trapejar vt. Cauçar (lo raïm). ◆ vi. S'impacientar. Sin.: **trapiar, trapinhar**.

trapèla n.f. Leca.

trapèzi n.m. 1. Quàdrilatèr plan qu'a doi costats non consecutius parallèles, sonats basas. 2. Aparelh de

gimnastica format de doi coardas verticali, tengudi à la sieu basa au mejan d'una barra cilindrica. 3. (mar.) Sistema de cenglas que permete à un equipier d'un velier de faire portar lo sieu pes à l'exterior de la posicion de rapèl. 4. (anat.) Muscle de l'esquina, que permete de raprochar l'omoplat dau rasteu; premier oàs dau premier reng dau carp..

trapezifòrme, a adj. En forma de trapèzi. Sin.: **trapezoïdal**.

trapezista n. Gimnasta, artista de circ que fa de trapèzi.

trapezoïdal, a adj. En forma de trapèzi. Var.: **trapezoïdal**. Sin.: **trapezifòrme**.

trapezoïdal, ala adj. Trapezoïdal.

trapiar vi. (*trapi*, classic *tràpiu*) S'impacientar, trapejar.

trapinhar vi. S'impacientar, trapejar.

trapista n.m. Religiós de l'òrdre dei Cisterciens reformats d'estrecha observança, ò de la Trapa.

trapistina n.f. 1. Religioa de l'òrdre dei Cistercianes reformats d'estrecha observança, ò de la Trapa. 2. Liqueur que fan lu trapistas.

trapoart n.m. Vestibule, anticambra.

tràpola n.f. (it.) Leca.

traquea n.f. 1. (anat.) Dins l'òme e divers vertebrats, canal, que d'aneus de cartilage mantèn dubèrt, que fa comunicar la larige m'ai bronquis e sièrne au passatge de l'ària. Sin.: **traquea artèria**. 2. (zool.) Dins divers insèctes e lu aracnides, tube ramificat que mena l'ària fins ai organes. 3. (bot.) Vaisseu perfècte dei plantas vasculari (per op. à *traqueïda* ò *vaisseu imperfècte*).

traquea artèria n.f. Traquea.

traqueal, a adj. (anat.) Relatiu à la traquea. Var.: traqueau.

traqueau, ala adj. Traqueal.

traqueïda n.f. (bot.) Vaisseu imperfècte de divers plantas vasculari coma lu conifèrs, de tipe primitiu, que partit per de parets intercellulari e traucat lateralament d'aredòlas (per op. à *traquea*).

traqueïti n.f. (med.) Inflammacion de la traquea.

traqueobronquic, a adj. Relatiu à la traqueobronquiti.

traqueobronquiti n.f. Inflammacion simultanea de la traquea e dei bronquis.

traqueobroncoscopia n.f. Examèn visual de la traquea e dei bronquis. Var.: **broncoscopia**.

traqueòla n.f. Ramificacion dau tube capillari qu'es après la traquea dei artropòde. Es au nivèu dei traqueòlas que l'oxigèn es absorbit per li cellulas.

traqueofita n.f. ph(bot.) Planta vasculària.

traqueotomia n.f. Dubertura cirurgicala de la traquea per facilitar la ventilacion.

traquinidat n.m. *Traquinidats*: Nom d'una familha de peis ossós que vïvon esconduts dins la sabla.

traquit n.m. Ròca volcanica constituïda essencialment de feldspat alcalin e d'un pauc de biotita.

tras adv. (*que*) Foaça, totplen: *Tras que beu*.

trascurable, a adj. Que pòu èstre trascurat.
trascuradament adv. Negligentament.
trascurança n.f. Negligença.
trascurar vt. Negligir.
trascurat, ada adj. Negligit, que si lascia anar.
trascuratessa n.f. Negligença.
trasegre vt. Seguir à la pista.
trasfilaira n.f. (tecn.) Màquina per trasfilar.
trasfilaire, airtz n. (metall.) Obrier(a) que trabalha au trasfilatge; industrial qu'esplecha lo trasfilatge.
trasfilar vt. (metall.) redurre la seccion d'un fieu per trasfilatge.
trasfilaria n.f. (metall.) Establiment industrial, atalhier dont si fa lo trasfilatge.
trasfilatge n.m. (metall.) Operacion destinada à redurre lo diamètre d'un fieu metallic per traccion.
trasmont n.m. Occident. Var.: **tresmont**.
trastejadís n.m. Perplexitat, esitacion.
trastejar vi. Esitar, trantalhar.
trat n.m. Trach (linha, trach d'esperit, de la cara, estirada de camin).
trateniment n.m. Manteniment.
tratenir vt. (*tratèni*) Maintenir, entretenir.
trator n.m. Professional qu'alestisse de plats per emportar ò per portar à domicili.
tratoria n.f. (it. *trattoria*) Pichin restaurant, en Itàlia.
trau n.m. e f. Cada element de la fusta d'una nau. Sin.: **jaina, traveta, travet, fustament**. ◇ *Trau majora*: Trau mai granda de la nau, luèc dont la nau es mai larga.
trauc n.m. 1. Enfonsament, depression, cavitat dins una susfàcia: *La rota es plena de traucs*. ◇ (fig. e fam.) *Faire lo sieu trauc*: Si faire una situacion sociala, ben capitar dins la vida. ◇ (aeron.) *Trauc d'ària*: Corrent atmosferic descendent, que provòca la perda d'altituda d'un avion. ◇ (mil.) *Trauc individual*: Element de trencada per un òme solet. ◇ *Trauc normand*: Vèire de calvadòs ò d'un autre alcòl que si beu au mitan d'un past abundant per activar la digestion. 2. (fam.) Localitat isolada dei centres animats: *Viure dins un trauc perdut*. 3. (pop.) Preson: Metre au trauc. Sin.: **gabiòla**. 4. Au gòlf, pichina cavitat dins la quala si deu mandar la bala; percors entre doi traucs: *Ai fach lo trauc quatre en tres còups*. 5. Perforacion que travèrsa quauqua ren d'un costat à l'autre. ◇ *Trauc d'òme*: Pichina dubertura tapada au mejan d'un tampon, practicada dins lo poant d'una nau, dins una caudiera, etc., per permetre lo passatge d'una persona. 6. Dubertura ò cavitat anatomica: *Lo trauc de l'aurelha*. ◇ Trauc de conjugason: espaci entre doi vertèbras, per lo quau passa un nèrvi raquidian. 7. Element que manca dins un tot, una continuitat. ◇ *Aver de traucs de memòria*: Oblidar bruscament de causas que poàrton sobre un ponch relativament precis. ◇ *Aver un trauc dins lo sieu orari*: Aver un moment liure. 8. Soma que manca (dins una caissa, etc.). ◇ *Tapar un trauc*: Pagar un deute; manjar per respoandre à una pichina fam. 9. (astron.) *Trauc negre*: Region de l'espaci dotada d'un camp gravitacional tament intense que minga raionament

n'en pòu sortir. 10. (fis.) Emplaçament laissant vuèi dins una ret cristallina per un electron que si desplaça au dedintre de la ret.

traüc n.m. Fricotatge, menadas.

traucada n.f. 1. Dubertura, espaci que lascia passar un camin ò que desgatja una perspectiva. ◇ Larga dubertura artificiala ò naturala dins una baranha, un boasc, etc. 2. (mil.) Accion de rompre e de travèrsar una posicion defensiva adversa. ◇ (espòrts) Fach de passar la linha de defensa adversa. 3. Progrès rapide e espectaculari, avançada: *Una traucada tecnologica*.

traucadoira n.f. Poncha d'acier que, en maçonaria, sièrve à faire de traucs per li ficar de cavilhas.

traucafiga n.m. Becafiga. Sin.: **pelafiga, boscarla quinsoniera negra, papafiga**.

traucaira n.f. (tecn.) Màquina per forar. Sin.: **pertuaira, verunaira, foraira**.

traucaire, airtz adj. e n. Professional que fa de traucs dins li minas; especialista dau foratge. Sin.: **foraire, pertuaire, verunaire**.

traucament n.m. Fach de traucar, de practicar una dubertura, un passatge: *Lo traucament d'una galaria*.

traucar vt. (*trauqui*) Practicar un trauc, una traucada dins.

traucàs n.m. Gròs trauc.

traucataulier n.m. Gròs manjaire.

traucaurelha n.m. Forficule.

trauma n.m. (med.) Traumatisme. ◇ (espec.) Traumatisme psiquic.

traumatic, a adj. Relatiu à un traumatisme.

traumatissant (-izant), a adj. Que provòca un foart trebolici moral.

traumatisar (-izar) vt. 1. Provocar un traumatisme fisic ò psiquic. 2. Faire subir à (quauqu'un) una emocion violenta: *Aquesta nòva l'a traumatisat*.

traumatisme n.m. 1. Lo tot dei lesions locali qu'interèsson lu teissuts e lu organes, qu'un agent exterior a provocat; trebolicis generals que n'en resúlton. Abrev.: **trauma**. 2. Eveniment que, per un subjècte, a una portada emocionala foarta e que provòca en eu de trebolicis psiquics ò somatics à causa de la sieu incapacitat à li respoandre immediatament d'un biais adaptat.

traumatologia n.f. Partida de la cirurgia e de la medecina dedicada au tractament dei traumas.

traumatologic, a adj. Relatiu à la traumatologia.

traumatologista n. Especialista de traumatologia.

travada n.f. 1. Fila de bancs. 2. Espaci comprés entre doi ponchs se sostèn principals d'un obratge de construccion; partida verticala d'una elevacion delimitada per de supoarts ('colonnas, pilastres) consecutius.

travallh n.m. 1. Activitat de l'èstre uman aplicada à la produccion, à la creacion, au manteniment de quauqua ren: Travallh manual, intellectual. ◇ (filos.) Activitat de transformacion de la natura, pròpria dei òmes, que lu mete en relacion e qu'es productritz de valor. 2. Esfoarç que si deu sostenir per faire quauqua ren; activitat messa

en òbra per obtenir un resultat: *Aquesto diccionari m'a demandat vint-e-cinc ans de trabalh.* ◇ Tota ocupacion, tota activitat considerada coma una carga: *Èstre sobrecargat de trabalh.* ◇ *Camp de trabalh*: Luèc de detencion dont lu condemnats son constrenchs à de trabalhs forçats. 3. Obratge realizat ò que deu èstre fach: Distribuir lo trabalh ai escolans. 4. Biais qu'un obratge es executat: *Es un trabalh ben fach.* 5. Tecnica que permete de trabalhar una matèria, d'emplegar una aisina, un instrument: *Emparar lo trabalh dau boasc.* 6. Activitat professionala reguliera e remunerada: *Viure dau sieu trabalh.* ◇ *Travailh à domicili*: Travailh qu'un salariat fa en restant à maion. ◇ *Travailh diferenciat*: Travailh temporari, à temps parcial ò m'un contracte de la durada determinada. ◇ *Travailh intermitent*: Contracte de la durada indeterminada que pertòca lu emplecs que comprènon per natura una alternança de periòdes travailhats e non travailhats. 7. Exercici d'una activitat professionala; luèc dont s'exercisse: *Anar au sieu trabalh.* ◇ *Psicologia dau trabalh*: Branca de la psicologia qu'estúdia lu comportaments de l'èstre uman au trabalh e li consequenças dei sieu condicions de trabalh sobre aquestu comportaments. ◇ (dr.) *Drech dau trabalh*: Lo tot dei règlas juridiqui que s'aplícon ai relacions individuali e collectivi entre lu salariats e lu emplegaires. ◇ *Sociologia dau trabalh*: Estudi sistematic dau trabalh industrial sus lo plan dei travailhaire e de l'organizacion. Sin.: *sociologia industrial.* ◇ *Inspeccion dau trabalh*: Còrs de foncionaris qu'a per mission de velhar au respècte e à l'aplicacion dei disposicions legislativi e reglamentari que pertòcon lo trabalh e l'emplec. ◇ *Travailh d'interès general (T.I.G.)*: Temps de trabalh non pagat impauat à un delinquent au títol de pena de substitucion ò de complement de pena. 8. Activitat laborioa de l'òme considerada coma un factor essencial de la produccion e de l'activitat economica: *Lo capital e lo trabalh.* 9. Lo tot dei travailhaire que parcticipon à la vida economica d'un país; poblacion activa: *Lo monde dau trabalh.* 10. Accion progressiva, continua, qu'un element, un fenomène natural produe; lo tot dei fenomènes que si produon dins una substança e n'en càmbion la natura, la forma; modificacion que n'en resulta: *Lo trabalh de l'erosion.* 11. Elaboracion progressiv, evolucion lenta: *Lo trabalh dau temps.* ◇ (psican.) *Travailh de ddu*: Procèssus psiquic que vèn après la perda d'un objècte d'amor e que mena lo subjècte à s'en destacar. ◇ *Travailh dau pantais*: Transformacion dei materiaus dau pantais (sobras diurni e pensadas latenti) qu'abotisse au contengut manifèste dau pantais. 12. Efècte, resultat produch per lo foncionament, l'activitat de quauqua ren: *Contrarotlar lo trabalh d'una màquina, d'un organe.* 13. (mecan.) Quantitat d'energia reçaupuda per un sistema que si desplaça sota l'efècte d'una foarça, egala au produch escalari de la foarça per lo vector desplaçament, e que la sieu unitat legala es lo *joule*. 14. (med.) Lo tot dei fenomènes dinamics e mecanics que ménon à la jacilha. Var.: **trabalh**. ◆ pl. 1. Ensèm d'operacions pròpri à una activitat determinada: *Lu trabalhs agricòlas.*

◇ (fam.) *Inspector dei trabalhs finits*: Si di de quauqu'un qu'arriba tojorn quora lo trabalh es finit. 2. Lo tot dei operacions de construccion, d'adobament ò de remessa en estat d'edificis, de rotas, de terrens, etc. ◇ *Trabalhs publics*: Òbras de construccion, de reparacion, de manteniment d'utilitat generala, fach per lo còmpte d'una persona morala administrativa. 3. Lo tot dei recèrcas entrepresi dins un camp de la conoissença: *Publicar lu sieus trabalhs universitaris.* 4. Ensèm de discussions, de debats d'una assemblada ò d'un grope de personas organisat. 5. *Trabalhs forçats*: Anciana pena, temporària ò perpetuala, qu'èra subida, en França, dins lu banhes de Guiana ò de Nòva-Caledònia, fins au 1938.

travailh n.m. Aparelh que sièrve à mantenir lu grands animaús domestics dau temps que son ferrats ò tractats per de problemas de santat. Var.: **trabalh**.

travailhaire, airtz n.m. 1. Persona salariada, especialament dins l'industria. ◇ *Travailhaire social*: Persona que travailha dins un organisme, una associacion, per ajudar li personas en dificultat. 2. Persona que travailha totpen, que li agrada lo trabalh: *Es un gròs travailhaire.* Var.: **trabalhaire**.

travalhar vi. 1. Efectuar un trabalh; sostenir un esfoarç dins l'amira d'obtenir un resultat: *Ai totpen travailhat per avançar aquesto diccionari.* 2. Exercir un mestier, una activitat professionala: *Travalhar dins l'ensenhament.* 3. Foncionar activament: *La sieu imaginacion travailha totpen.* 4. Agir per produrre un efècte, un resultat: *Travalherai à la tieu perda.* 5. Produire un revengut: *Faire travalhar lu sieus sòus.* 6. Subir una transformacion, una modificacion, si desformar: *À la lònca, lo boasc travailha.* Var.: **trabalhar**. ◆ vt. 1. Sot metre (quauqua ren) à una accion: *Travalhar lo boasc, lo fèrre.* ◇ *Travalhar una pasta*: La pastar, la rotlar. 2. (espòrts) *Travalhar una bala*: Li donar totpen d'efècte. 2. Temptar d'afinar, de perfeccionar: *Travalhar lo sieu occitan.* 3. S'esforçar d'influènçar (quauqu'un). 4. Preocupar vivament, cruciar, inquietar: *Aquò mi travailha.*

travailhat, ada adj. Dont si remarca lo trabalh, l'atencion, lo gaubi: *Un estile travailhat.* Var.: **trabalhat**.

travailhisme n.m. Doctrina dau partit travailhista. Var.: **trabalhisme**.

travailhista adj. e n. Relatiu au partit travailhista, membre dau partit travailhista. ◇ *Partit travailhista ò Labour Party* (angl.): Partit socialista britanic, fondat en lo 1893. Var.: **trabalhista**.

travalhon n.m. Pichin trabalh. Var.: **trabalhon**.

travasament n.m. Transvasament.

travasar vt. Transvasar.

travateu n.m. Jaina. Var.: **traveton, traveta**.

travela n.f. Taran.

travelatge n.m. Lo tot dei travèrsas plaçadi sus una via ferrada; nombre de travèrsas plaçadi sus un km de via.

traveller's check n.m. (angl.) Chèc de viatge.

travelling n.m. (angl.) (cín.) Desplaçament de la càmera, generalament sus un carri que si desplaça sus de ralh; dispositiu que permete aqueu movement. ◇

Travelling optic: Efècte de presa de vistas obtengut m'una càmera fixa per la variacion de la distança focala.

travèrs n.m. 1. Estranhessa de l'esperit ò dau caractèr; pichina deca: *Devi suportar lu pichins travèrs de la mieu esposa*. 2. Estenduda transversala, sensa perpendicularària à l'axe de quauqua ren. ◇ (mar.) Costat d'una nau. ◇ *Vent de travèrs*: Que bofa perpendicularament à la rota seguida. 3. *Travèrs de poarc*: Extremitat dei coastas dau poarc, destacadi sus lo bòrd de la lonja. 4. *À travèrs, au travèrs de*: En travessant (quauqua ren) dins la sieu estenduda ò dins la sieu espessor. ◇ *Passar à travèrs, au travèrs de*: Si faire un passatge entre d'obstacles; evitar de subir quauqua ren de penós, li escapar: *Passar au travèrs dei malhas d'una ret*. ◇ Per l'intermediari de: *Au travèrs d'una explicacion*. 5. *De travèrs*: Oblicament, dins una posicion, una direccion altra que la posicion, la direccion abituala, normala: *Un claveu plantat de travèrs*. ◇ D'un biais faus, inexacte; mau, dins de marridi disposicion: *Rasonar de travèrs*. ◇ Pilhar quauqua ren de travèrs: *S'en ofuscar*. ◇ *Regarjar de travèrs*: Embé ostilitat, antipatia. 6. *En travèrs de (quauqua ren)*: Dins la larguessa; dins una posicion transversala, perpendicularària à l'axe de quauqua ren, à la direccion d'un movement. ◇ *Si metre en travèrs de quauqua ren, de la rota de quauqu'un*: Li s'opauar, li faire obstacle.

travèrsa n.f. 1. (tecn.) Pèça perpendicularària ai elements principals d'una construccion e destinada à mantenir l'escartament d'aquestu elements; element orizontal, croseta de la peirada d'una fenèstra. 2. (espec.) Pèça d'aponteu pauada sus la grava perpendicularament ai ralhs d'una via ferrada, que supoarta e n'en mantèn l'escartament. 3. *Camin de travèrsa ò travèrsa*: Camin estrech, mai dirècte que la rota. Sin.: **escorcha**. ◇ En vila, passatge estrech entre doi carrieras.

traversable, a adj. Que pòu èstre travèrsat.

traversada n.f. 1. Accion de travèrsar (un espaci, un luèc) d'un costat à l'autre: *Cau evitar la traversada de Niça pendent li vacanças*. ◇ (fig.) *Traversada dau desèrt*: Periòde de dificultats, d'auvaris, de baixa de la celebritat. 2. Accion de travèrsar la mar, un cors d'aiga: *La traversada de l'Atlantic en solitari*. 3. Corsa en montanha, que combina l'ascension d'una cima per un itinerari e la davalada per un autre. 4. (c. de f.) Aparelh de via dins lo quau una via n'en crosta una altra.

traversada-joncion n.f. (c. de f.) Traversada oblica dins la quala li doi vias que si cróson son religadi entre eli.

traversal, a adj. Que travèrsa, qu'es en travèrs. Var.: **traversau**.

traversar vt. (*travèrsi*) 1. Passar d'un costat à l'autre: *Traversar la carriera*. 2. Penetrar d'un costat à l'autre: *La pluèia a travèrsat la mieu camia*. 3. Passar per; viure: *Traversar una crisi importanta*. 4. *Traversar l'esperit*: Venir en ment, si presentar rapidament à la pensada.

traversau, ala adj. Traversal.

traversier, a adj. 1. Que constitue una travèrsa: *Una carriera traversiera*. 2. Si di d'una barca que va en vèn entre doi ponchs alunhats. 3. *Flaïta traversiera*: Que

la sieu embocadura es sus lo costat. ◆ n.m. 1. Traversin. 2. Travèrsa d'una clea, d'una baranha.

traversin n.m. Coissin lòng e cilindric qu'ocupa tota la larguessa à la tèsta dau lièch. Sin.: **traversier**.

travertin n.m. Ròca cauquiera que presenta de cavitats garnidi de cristals e que s'emplega en construccion.

travestiment n.m. Accion ò biais de travestir ò de si travestir. Var.: **transvestiment**.

travestir vt. 1. Vestir m'ai vestit de l'autre sèxe, d'una altra condicion. 2. Transformar, faire que non si poasque plus conóisser, falsificar: *Travestir la veritat*. Var.: **transvestir**. ◆ **si travestir** v.pr. Si vestit mé de vestits que non correspoàndon à la sieu condicion, au sieu sèxe.

travestisme n.m. Fach per d'unu subjèctes d'adoptar de vestits e de biais socials dau sèxe opauat. Var.: **transvestisme**. Sin.: **eonisme**.

travestit, ida adj. e n. Que poarta un travestiment. Var.: **transvestit**. ◆ n.m. 1. Vestit que permete de si donar l'aspècte d'un personatge; persona ensinda vestida. 2. Omosexual travestit en frema. 3. Ròtle d'un personatge de sèxe opauat à-n-aqueu de l'interprèt.

travet n.m. Traveta.

traveta n.f. Pèça de fusta ò de metal alongada que sièrve d'aponteu à d'elements d'armadura ò de soal. Var.: **travet, traveton, travateu**. Sin.: **trau, jaina, fustament**.

traveton n.m. Traveteu.

travolh n.m. Debanador per metre lo fieu en escanhas.

travolhar vt. Metre lo fieu en escanhas au mejan d'un travolh.

traxcavator n.m. Màquina per cargar, montada sus canilhas.

trealòsi n.f. (bioquim.) Idrat de carbòni present dins divèrs fonges e que, per idrolisi, si descompaua en doi moleculas de glucòsa.

treblar v.t. Far venir treble. ◆ **si treblar** v.pr. Venir treble.

treble n.m. Trebolum, desòrdre, sedicion. Var.: **trebol**.

treble, a adj. Que non es linde, clar: *Vin treble, aiga trebla*. Var.: **trebol**.

trebol, a e n.m. Treble.

trebola n.f. Trebolèri, escaufèstre, desòrdre, sedicion.

trebolacomuna n. Perturbator politic: *Aquel òme es una trebolacomuna!*

trebolacristian, a n. Persona qu'es totjorn à si plànher, à cercar garrolha.

treboladís n.m. Trebolici. Var.: **trebolament, trebolitge**.

trebolador, airtz adj. e n. Perturbator, tritz.

trebolafèsta n. Gastafèsta.

trebolament n.m. Trebolici, perturbacion.

trebolant, a adj. Turbulent.

trebolaplas(er)s n. Trebolafèsta.

trebolar vt. 1. Far venir treble, alterar la clartat, la transparença de. 2. Desturbar, perturbar, faire perdre la sieu luciditat à. ◆ **si trebolar** v.pr. 1. Venir treble. 2. Si desturbar, si perturbar.

trebolarepaus n. (fig., pop.) Persona importuna, noïoa, que disturba la vida dei autres. Sin.: **emmerdaire** (pop.), **secafetge**.

trebolejar vt. Trebolar.

trebolèri n. Persona que trebola..

trebolèri nm. Treboladís, accident, escaufèstre.

trebolici n.m. 1. Agitacion confusa; desrèi, perturbacion: *La sieu venguda a causat un trebolici dins l'assistença*. 2. Alteracion dau rapoart entre li personas; desunion. 3. Estat d'inquietuda, de preocupacion, de confusion ò d'emocion dins lo quau una persona si tròva; desrèi, embarràs. 4. Anomalia dins lo foncionament d'un organe, d'un sistema: *Un trebolici respiratòri*. 5. Estat de cen que non es linde, de cen que non es transparent. 6. (dr.) Accion d'inquietar un possessor dins lo gaudiment d'un ben, per un acte material (*trebolici de fach*) ò per la revendicacion juridica (*trebolici de drech*). Var.: **trebolament**, **trebolèri**. ◆ pl. 1. Agitacion socila grèva. 2. (idrol.) Materiaus fins qu'un cors d'aiga transpoarta en suspension.

trebolin n.m.) Treboladís, cen qu'es trebolat.

trebolina n.f. 1. Vin treble, aiga trebla. 2. Tremolina (mena de peis de mar, *narcobatus torpedo*).

trebolinar vt. Trebolar.

trebolitge n.m. Treboladís; sedicion.

trébolo n.m. Trebolici, trebolèri.

trebolós, oa adj. Bravament trebolat.

trebolum n.m. 1. Trebolèri, trebolici, rambalh; desòrdre, forfolh; sedicion. 2. Cen qu'es trebolat.

trèça n.f. 1. Forma obtenguda en entrebescant de fieus, de ribans, etc. ◇ (electr.) Ensèm de fieus treçats per una messa à la tèrra ò per establir una connexion. 2. Lònga flòta de bèrris partida en tres e entrebescada. 3. (arquít. e arts dec.) Ornament que figura de ribans entrebescats. 4. Cordatge plat, treçat à la man. 5. Galon plaçat à l'entorn d'un quèpi per marcar lo grade.

treçaire, airtz n. Persona que trèça, que saup treçar.

treçairòu n.m. Part d'una vela destinada à èstre sarrada sus una verga per poder èstre sostracha à l'accion dau vent.

trecalen n.m. (fam.) Tricòrne.

treçar vt. (*trèci*) 1. Dispauar en trèça. Confeccionar en entrebescant de fieus, etc.: *Treçar un panier*.

treçatge n.m. Accion de treçar.

trefondsier, a adj. (dr.) Relatiu à la redevença que la persona qu'esplecha una mina deu au propietari dau soal.

trefond n.m. 1. (lit.) Cen que li a de mai profund, de mai intime: *Au trefond dau mieu coar*. 2. (dr.) Cen qu'es en dessota dau soal, d'un terren.

tregra n.m. Cessacion temporària d'activitat. Sin.: **trèva**.

treina n.f. Cavau de renfoarç, atelat en saeta.

trellhatge n.m. Assemblatge en trelís; clea en trelís.

trahatjaire, airtz n. Persona que fa ò vende de trahatges, de trelís.

trahatjar vt. Garnir de trellhatge.

trelíç n.m. 1. Tela cruda, ancianament facha mé de fibras de cànebe, gròssa e foarta: *De braias de trelís*. 2. Vestit de trabalh ò d'exercici fach d'aquesta tela; tenguda de combat dei militarís.

trelingar vt. (mar.) (*trelingui*) Faire lo trelingatge.

trelingatge n.m. (mar.) Fach d'estacar li sàrtias dau bas de babòrd ensèm m'aqueli de tribòrd, per tenir la vela mai regda.

trelís n.m. 1. Obratge de metal, de boasc, etc., qu'imita li malhas d'una ret e que sièrve de baranha. 2. Obratge de fustaria fach de barras entrecrosadi. 3. (mat.) Ensemble ordenat dins lo quau tot coble d'elements admete una bòrna superiora e una bòrna inferiora.

trelissar vt. Garnir de trelís.

trelissar vt. Cledar.

trelissat, ada adj. 1. Cledat. 2. Garnit de trelís.

trelúser vt. Remandar, rebatre.

trem n.m. Espavent.

trema n.m. Signe constituit de doi ponchs que si méton en dessobre dei vocalas per indicar que la vocala precedenta si deu prononciar separadament: *veï, nombroï*.

tremalh n.m. Entremalh.

tremar vi. Tremolar.

trematòde adj. e n.m. *Trematòdes*: Classa de vèrps plats non anelats, parasites dei vertebrats, de l'evolucion larvària complèxa, coma lu babis que tòcon lo fetge dei feas.

tremblaire, airtz adj. Tremolaire.

tremblament n.m. 1. Agitacion de cen que trembla. Sin.: **tremolon**. 2. (mús.) Trilha.

tremblanta n.f. (veter.) Malautia virala, mortala, dei feas, caracterisada per un tremblament musculari.

tremblar vi. Tremar, tremolar.

tremblat, ada adj. Tremolat.

tremble n.m. Píbola d'Euròpa occidentala, dei fuèlhas que lo vent mai leugier agita, que lo sieu boasc, blanc e tendre, s'emplega en fustaria e pòu fornir de pasta à papier.

tremblòta n.f. (fam.) *Aver la tremblòta*: tremolar de frèi ò de paur.

tremblotament n.m. (fam.) Tremblament leugier.

tremblotar vi. (*tremblòti*) Tremolar leugierament.

tremblum n.m. Tremblament: *Fuguèt pilhat d'un tremblum inquietant*.

trementin n.m. Vela de capa.

trementina n.f. (it.) Terebentina.

tremièja n.f. Entremèia. Var.: **tremuèja**.

tremolada n.f. Tremblament.

tremoladissa n.f. Tremblament, tremolament.

tremolaire, airtz adj. e n. Que temoala; persona timida à l'escès, qu'a paur de tot.

tremolaire n.m. Aparelh de la lama flexibla qu'interrompe e restablisce lo passatge d'un corrent electric à d'interval foarça corts.

tremolament n.m. Tremoladissa, tremblament.

tremolar vi. (*tremoali*) 1. Bolegar, èstre agitat de movements de gaire d'amplituda. 2. Aver lo còrs agitat de pichins movements muscularis vius e involontaris: *Tremolar de frèi*. 3. Èstre l'objècte d'un seïsme: *La tèrra tremoala sovent en Itàlia*. 4. Provar una emocion viva, vrénher, redobtar: *Tremoali d'emparar la veritat*.

tremolat, ada adj. 1. Escripura tremolada: Que la traça una man que tremoala. 2. *Sons tremolats*: Que vèrion d'intensitat. Var.: **tremblant**.

tremolejant, a adj. Que tremoleja.

tremolejar vi. Tremoalar un pauc. Sin.: **tremblotar**.

tremoliera n.f. Luèc plantat de trembles.

tremolina n.f. 1. Pichin vèrp emplegat per pescar. 2. Trebolina (peis de mar).

tremolís n.m. 1. (mús.) Repeticion foarça rapida d'un meme son m'un instrument dei coardas fretadi. ◇ Efècte que fa variar ciclicament l'autessa dei nòtas en desfasant li greus e lu aguts. Var.: **tremolon**.

tremolita n.f. (min.) Silicat natural dau genre anfibòla.

tremolon n.m. 1. Tremblament. 2. Tremolís.

tremolum n.m. Tremblament.

trempe n.m. Trempa.

trempe n.f. Piqueta.

trempe n.f. 1. Tractament termic que permete d'obtenir à temperatura ambienta, gràcias au refreïament rapide d'un produch metallurgic ò dau vèire, sigue una estructura establa à caud, sigue una estructura derivada d'aquesta d'aquí. 2. Caractèr intellectuala, morala fèrma. Energia fàcia ai espròvas. Var.: **trempe, tempra**.

trempeabilitat n.f. (metall.) Aptituda d'un aliatge à subir la trempa sus una espessor pauc ò pron foarta.

trempeada n.f. Raissa.

trempeaire, airitz n. Obrier, obriera que trempa lo metal, lo vèire.

trempar vt. 1. Immergir dins un liquide: *Trempar la sieu pluma dins la tencha*. ◇ *Trempar la sopa*: Versar lo liquide sus lo pan. ◇ *Trempar lo sieu vin*: Li metre totplen d'aiga. 2. Sotametre à la trempa (un metal, de vèire). Var.: **temprar**. ◆ vi. 1. Demorar per un temps pusleu llong dins un liquide. 2. Èstre complicitè de; participar à una accion condemnabla: *Trempar dins un crimi*.

tremparia n.f. Luèc, atalhier dont si fa la trempa.

trempat, ada adj. 1. Totplen banhat, ò recubèrt d'aiga. 2. Si di d'un metal, dau vèire qu'a subit l'operacion de la trempa.

trempatge n.m. Accion de trempar quauqua ren dins un liquide; fach de trempar: *Lo trempatge dei cuers*. ◇ (espec.) Operacion que consistisse à laisser lo linge brut dins l'aiga sabonoa denant dau lavatge.

trempolin n.m. 1. Planca elastica sus la quala un esportiu pilha la sieu abriva per sautar: *Una espròva de trempolin à cins mètres*. 2. Plan inclinat cubèrt de neu sus lo quau un esquilhaire pilha la sieu abriva per un saut. ◇ Plan inclinat flotejant destinat au meme ustage per l'esuí nautic. 3. (fig.) Cen qu'es emplegat per obtenir un resultat

tremuèja n.f. Entremèia. Var.: **tremièja**.

tremujar vt. (*tremuègi*) Passar dins una tremuèja.

tren n.m. 1. Ensèms ferroviari constituït d'un ò de divèrs veïcules remorcats au mejan d'un engenh motor (locomotritz, automotritz, etc.) e emplegat coma mejan de transpoart per lu viatjaires e per la mèrç. ◇ *Tren à granda velocitat (T.G.V.)*: Tren que pòu rotlar à una granda velocitat, fins à mai 500 km/h (fins à 320 km/h en servici comercial). ◇ (fig.) *Pilhar lo tren en marcha*: Si jónher à una accion ja entamenada. 2. Fila de veïcules remorcats ò motorisats que fórmon una unitat de transpoart. ◇ (mil.) Arma dei transpoarts per rota de l'armada de tèrra. 3. Seguida organizada de cauas identiqui en movement ò qu'assegúron un movement. ◇ *Tren d'atterratge*: Dispositiu d'atterratge d'un avion. ◇ *Tren de davant, de darrier*: Ròdas de davant, de darrier, d'un veïcule. ◇ (fis.) *Tren d'ondas*: Grope d'ondas successivi. ◇ (mecan.) *Tren de rotlament*: Lo tot dei organes qu'assegúron la progression e la suspension dei veïcules automobiles. 4. *Tren de davant, de darrier*: Partida anteriora, posteriora dau còrs dei quàdrupèdes. ◇ *Tren de vida*: Biaïes de viure d'una persona per rapoart ai sieus revenguts.

trenar vt. Enrestar.

trencada n.f. 1. Excavacion longitudinala practicada dins lo soal sensa que sigue recubèrta. 2. (mil.) Valat que permete la circulacion e lo tir à cubèrt. ◇ *Guèrra de trencadas*: Guèrra dins la quala lu doi adversaris rèston tancats dins una ret de trencadas, coma pendent la Promiera Guèrra mondiala. ◆ pl. (med.) 1. Colicas violenti deugudi à de contraccions de la musculatura intestinala. 2. *Trencadas uterini*: Contraccions doloroï, que si fan sentir dins l'utèrs vuèi, après la jacilha.

trencadís n.m. Aubres que lo vent, la neu, etc., an mandat à tèrra.

trencadura n.f. Accion de trencar.

trencaglaç n.m. (mar.) Nau qu'es facha per rompre la glaça e durbir un passatge dins li mars arctiqui.

trencant, a adj. Que trenca, talha; amolat.

trencant n.m. Costat d'un instrument que sièrve à talhar: *Lo trencant d'un coteu*.

trencar vt. (*trenqui*) 1. Separar en talhant, dividir netament, decopar, seccionar. 2. Reglar en pilhant una decision rapida.: *Trencar una question, una dificultat*. ◆ vi. Formar un contraste: De colors que trèncan sus lo fond.

trencat, ada adj. 1. Ben marcat, net e distint: *Doi colors ben trancadi*. 2. (arald.) Si di d l'escut partatjat per una linha oblica que va de l'angle dèxte dau cap à l'angle senèstre de la poncha.

trencatge n.m. 1. Accion de trencar. 2. En fustaria, accion de talhar en lescas fini lu boascs de placatge.

trenta adj. num. e n.m. inv. 1. Tres còups dètz. 2. Au tennis, segond ponch que si marca dins un juèc. 3. Trenten: *La pàgina trenta*.

trenela n.f. Mena de penchenar lu bèrris, en lu stacant ensèms à flòtas.

treneu n.m. Acampament de mantu cordatges torçuts ensèms.

trenta-quaranta n.m. Juèc de cartas dins lo quau lo banquier alinha de cartas que lo sieu total si deu situar entre 30 e 40.

trenten, a adj. e n.m. 1. Qu'ocupa un reng marcat per lo numèro trenta. 2. Que si tròva trenta còups dins lo tot.

trentena n.f. 1. Trentenau. 2. Atge aproximatiu de trenta ans: *Aver passat la trentena.*

trentenament adv. En trentena posicion.

trentenari, ària adj. e n. Trentenari gregorian: trentain

trentenau n.m. Pauc ò pron trenta. Var.: **trentena.**

trep n.m. Trespens.

trep n.m. Bosin dau pas: *Ai sentut un trep.*

trepada n.f. Odissea.

trepador n.m. Partida laterala d'una carriera, mai auta que la cauçada, reservada à la circulacion dei pedons.

trepan n.m. 1. (tecn.) Aisina que, dins lo sondatge, ataca per percussion ò rotacion lo terren sus tot lo fond dau trauc. 2. (cir.) Intrument que sièrve à traucar lu oàs, especialament aquulu dau crani. Var.: **trapan.**

trepanacion n.f. Operacion cirurgicala que consistisse à practicar una dubertura dins un oàs, especialament dins lo crani, au mejan d'un trepan. Var.: **trapanacion.**

trepanar vt. Practicar la trepanacion sobre. Var.: **trapanar.**

trepar vi. Cambadejar, caminar: *Esta nuèch ai sentit trepar en la carriera.*

trepejadís n.m. Accion de trepejar.

trepejar vi. Picar vivament e nerviosament dei pens còntra lo soal: *Trepejar de ràbia.*

trepidacion n.f. 1. Tremolament continu. 2. Agitacion viva, foarta animacion: *La trepidacion de la vida en vila.*

trepidant, a adj. 1. Qu'es agitad de trepidacions. 2. Si di d'un movement viu e brusc: *Una dança trepidanta.* 3. *Una vida trepidanta:* Plena d'agitacion, d'ocupacions.

trepidat vi. Èstre agitad de pichini gacilhadas brusqui; tremolejar.

trepon, a adj. Pas gaire grand e larg, que dona una impression de foarça.

treponema n.m. Bacteria espiralada de la classa dei espiroquèts, que comprèn lu agents de la sifilis..

treponematòsi n.f. Malautia provocada per un treponema.

tres adj. num. card. 1. Doi e un. 2. Que vèn en tèrça posicion: *La pàgina tres.*

tresaur n.m. 1. Molon d'aur, de sòus, de cauas precioi messi en resèrva. 2. Luèc d'una glèia dons son conservats li relíquias, lu ornamentals sacrats e lu objèctes preciois. 3. Objècte preciois, escondut ò ensebelit, descubèrt per cas. 4. *Lo Tresaur public* ò *lo Tresaur:* L'Estat dins l'exercici dei sieus competenças financièri; la direccion dau ministèri dei Finanças que fa d'avanças au budget ò consèrva la carga de divèrsi despensas dei servicis e qu'a per mission d'assegurar l'execucion dau budget. 5. Títol de divèrs obratge d'erudicion. ◇ *Lo Tresaur dau*

Felibritge: Diccioniari occitan-francés de Frederic Mistral. 6. Tot cen qu'es preciois, excellent; persona ò caua foarça utila. Var.: **tesaur, tresòr.**

tesauraria n.f. 1. Administracion dau tresaur public. 2. Bureu, foncion d'un tresaurier-pagaire general. 3. Mòde de conservacion e de movement dei fonds qu'apartènnon à l'Estat ò à una persona publica. 4. Ministèri dei Finanças, en Grand-Bretanha. 5. (comptab.) Lo tot dei actius liquides d'una empresa, d'una associacion. ◇ *Rapoart de tesauraria:* Proporcion, dins lo bilanç d'una empresa, entre li valors disponibli e realisabli e lu deutes à cort tèrme. 6. Budget, sòus disponibles per quauqu'un per rapoart à la sieu gestion: *Mé la crisi, lu negociants an de dificultats de tesauraria.* Var.: **tesauraria.**

tresaurier, a n. Persona que detèn lu fonds d'una collectivitad, d'una empresa, e a en carga la sieu comptabilitat e la sieu gestion. Var.: **tresorier.** Sin.: **clavaire.**

tresaurier-pagaire n. *Tresaurier-pagaire general:* Comptable superior encargat d'assegurar dins una Region ò un Departament, lu servicis exteriors dau Tresaur.

trescalan n.m. Èrba de l'òli roge, èrba dau talh.

trescat, ada adj. Garnit de canatge (cadieràs, etc.)

tres còups l'an n.m. Varietat de raïm roge.

treslume n.m. Esclat, lutz viva.

treslutz n.m. 1. Clartat debla ò efemèra. 2. (fig.) Manifestacion passatgiera e viva: *Un treslutz d'intelligença.*

tresmont n.m. Occident. Var.: **trasmont.**

tresòr n.m. Tresaur.

tresorier, a n. Tresaurier.

trespàs n.m. (lit.) Moart. Var.: **trapàs.** ◇ *Passar de vida à trespàs:* Morir.

trespassament n.m. (lit.) Fach de trespassar. Var.: **trapassament.**

trespassar vt. (lit.) Morir. Var.: **trapassar.**

trespassat, ada n. (lit.) Persona moarta. Var.: **trapassat.**

trespens n.m. Supoart ò sèti mé tres pens. Sin.: **trep.**

trespir n.m. Fach de trespirar.

trespirar vi. Fluir, tressudar, ressudar.

tresplantar vt. Transplantar.

tresplomb n.m. Estraplomb.

tresplombada n.f. Fach de tresplombar.

tresplombant, a adj. Que tresplomba.

tresplombar vt. Estraplombar.

tres poants n.m. inv. Nau mé tres poants, dins l'anciana marina de guèrra.

tresponcha n.f. Benda de cuer entre doi pèças de cuer corduradi ensèm, emplegada coma renfoarç.

tres-quarts n.m. inv. 1. Pichin violon d'enfant. 2. Manteu cort qu'arriba à mièja cuèissa. 3. Au rugbi, jugaire de la linha d'ataca.

tres-quatre n.m. inv. (mús.) mesura de tres temps qu' a la negra per unitat de temps e la blanca ponhada per unitat de mesura.

tressairòu n.m. 1. Batafiu (3). 2. (mar.) Fion.

tressalir vi. (*tressalissi*) Tressautar, aver un movement involontari brusc, en particular sota lo còup d'una emocion.

tressaliment n.m. Brusca gacilha sentida dins tot lo còrs, en rason d'una emocion viva.

tressalissent, a adj. Que tressalisse.

tressaut n.m. Accion de tressautar.

tressautar vi. 1. Tressalir vivament. 2. Èstre agitad de gacilhadas.

tressilhon n.m. 1. (mar.) Tròç de boasc emplegat per sarrar doi corgadges per ligatura. 2. En fustaria, pichina pèça de boasc plaçada entre doi pèças que son messi à secar.

tressòri n.m. (arald.) Pèça constituïda d'un òrle doble, ornat de flors de liri dirigid alternativament vèrs lu bòrds e vèrs lo coar de l'escut.

tressudar vi. Fluir, trespigar.

tres-vuèch n.m. inv. Anciana revendicacion sindicala de la jornada de trabalh de 8 oras (8 oras de trabalh, 8 oras de lesers, 8 oras de soam). ◇ *Faire lu tres-vuèchs*: Travalhar per rotacion pendent cadun dei tres periòdes de vuèch oras que constituïsson la jornada.

trèst interj. Exprimisse l'admiracion, l'estupor, l'imprecacion.

trezze adj. num. card. e n.m. inv. 1. Dotze e un. ◇ *Tretze à la dotzena*: Tretze objèctes donats per lo prètz de dotze (en particular per lu òs). 2. Tretzen: *Pàgina trezze*.

trezzen, a adj. e n. 1. Qu'ocupa lo reng marcat per lo numèro trezze. 2. Que si tròva trezze còups dins lo tot.

trezzenament adv. En trezzena posicion.

trezista n. Persona que juèga au rugbi à trezze.

treu n.m. (mar.) Pichina vela cairada dau trinquet, destinada en generalament à remplaçar una vele latina quora lo vent es tròup foart. ◇ *Vela cairada, la soleta sus una galèra, en usança quora faía marrit temps. 1380: «item las velas de la nau, lo trieu es nòu...» a.d. 351 e 652 f°67 v°. 1540: «item lo treu de la maystro, item lo treu du trynquet.» a.d. vaucluse fd Pintat 3421 f° 5 v°. ◇ (Per ext.) Vela de fortuna.*

treulat, ada adj. 1. Qu' a la forma d'un treule. 2. Si di dau plan dau còr d'una glèia que presenta tres absidas arredonidi.

treule n.m. 1. Planta erbacea, dei fuèlhas compauadi de tres foliòlas (rarament quatre) e dei flors blancas, ròsi ò porpri, que diferenti espècias son cultivadi per noirir lo bestiari (Familha dei papilionaceas). 2. Objècte, motiu qu' a la forma d'una fuèlha d'aquesta planta. ◇ *Caireforc en treule*: Crosament de rotas à de niveus diferents, qu' a la forma d'un treule de quatre fuèlhas. ◇ (arquít.) Jorn ò ornament compauat de tres cercles secants que lu sieus centres respectius son plaçats à caduna dei cimas d'un triangle eqüilateral.

treuliera n.f. Camp de treule.

trèva n.f. 1. Cessacion temporària de tot acte d'ostilitat ◇ *Trèva de Dieu*: Ai s. Xⁿ e XIⁿ, suspension dei guèrras feudali pendent diferents jorns de la setmana e diferents periòdes de l'an, ordenada per la Glèia. 2. Suspension d'atacs quaus que s'igon. 3. Temps de paua dins quauqua ren de penós, de difficile: Lo mieu travalh non mi lascia una trèva. Sin.: **treaga**.

trèva n.f. Fantauma.

trevar vt. (*trèvi*) 1. Frequentar regulierament (un luèc): *Trèva lu quartiers perilhós de la vila*. 2. Frequentar un luèc, en parlant d'un fantauma.

trevat, ada adj. Abitat per un fantauma: *Un casteu trevat*.

triac n.f. Preparacion, conoissuda despí l'Antiquitat, que contèn un cinquantenau de compauants, espec. una foarta dòsi d'òpi, à la quala èron atribuïdi de vertuts toniqui e eficaci còtra lu poisons, lu verins e diversis dolrs.

triacaire, airtz n. Que vende de triaca.

triada n.f. Accion de triar; seleccion.

triacide n.m. Còrs quimic que possedisce tres foncions acide.

triada n.f. 1. Accion de triar; triatge. 2. (inform.) Fach de metre en òrdre d'informacions dins l'amira de li tractar.

triada n.f. (didact.) 1. Grope de tres personas. 2. Grope de tres divinitats associadi dins un meme culte.

triadèlfe, a adj. (botanica) Que li sieu estaminas son recampadi en tres fais, per lu sieus filets.

triacic, a adj. 1. Qu'apartèn à una triada. 2. (mat.) Si di de l'escriptura dei nombres dins lo sistema à basa tres.

triaira n.f. Màquina de bureu que permete de classar rapidament de cartas perforadi.

triaire, airtz n. Persona que tria.

triaire n.m. 1. Aparelh mecanic per triar, sistema que manda de produchs (mèrc, bagatges, còlis, corrier, etc.) vèrs de destinacions especifici. 2. Mena de classador mé de separacions per classar de documents.

trial n.m. (angl.) Espòrt motociclista sus toi lu terren.

triacòl n.m. Còrs quimic que possedisce tres foncions alcòl. Sin.: **triòl**.

triamcinolòna n.f. Corticosteroïde de sintèsi, qu' a de grandí proprietats anti-inflamatòri.

triandina n.f. Forca per revirar la tèrra, provedida de 3 dents, ò per extension, de 4 dents.

triandria n.f. (bot.) Caractèr d'una planta qu' a tres estaminas.

triangle n.m. 1. Poligòne qu' a tres costats. 2. (mús.) Instrument à percussion format d'una asta d'acier recorbada en triangle.

triangulacion n.f. 1. (topografia) Partatge d'una susfàcia terrèstra en una ret de triangles, per mesurar una linha geodesica ò per dreïçar la carta d'una region. 2. Composicion artistica (arquitectura, pintura) fondada sobre un sistema de triangles.

triangular vt. Faire la triangulacion de.

triangular(i), a (-ària) adj. Qu' a la forma d'un triangle.n.f.

triangularament adv. Triangulariament.

triangulariament adv. D'un biais triangulari. Var.: **triangularament**.

triar vt. (*trii*) 1. Causir d'elements demièg d'autres, en lu separant dau rèsta; seleccionar. 2. Repartir (d'objèctes) en foncion de critèris donats: *Triar de letras*.

triari n.m. (Antiqu.)

triàs n.m. Promier periòde de l'èra segondària, marcat en euròpa occidentala per per lo depaus de tres faciès characteristics, que correspoàndo à tres fasas sedimentari.

triasic, a adj. Relatiu au triàs.

triatge n.m. 1. Accion de triar. Sin.: **triada**. 2. *Estacion de triatge*: Estacion especializada que la sieu foncion es de reçaupre lu trens de mèrç de divèrsi provenenças, de n'en triar lu vagon per destinacions per formar d'autres trens e expediar aquei mèrç.

triatleta n. Athlète spècialiste du triathlon, qui participe à un triathlon.

triatlon n.m. (espòrts) Competicion que recampa lu resultats de tres espròvas (natacion, corsa à pen, corsa ciclista sus rota).

triatlonian, a n. Triatleta.

triatomic, a adj. Si di dei còrs que la sieu molecula es formada de tres atòmes.

tribada n.f. (lit.) Frema omosexuala.

tribadisme n.m. (lit.) Omosexualitat femenina. Sin.: **safisme, lesbianisme**.

tribal, a adj. Relatiu à la tribú. Var.: **tribau**.

tribasic, a adj. (quim.) Si di d'una basa, d'una sau que pòu liberar tres ions.

tribau, ala adj. Tribal.

triblidade n.m. *Triblidades*: Classa de molluscs desapareissuda au carbonifèr, que lo sieu solet representant actual es lo neopilina.

triboelectric, a adj. Relatiu à la triboelectricitat.

triboelectricitat n.f. Electricitat estatica producha per fretament.

tribolet n.m. Asta de forma tronconica e calibrada que sièrve per mesurar lo diamètre dei aneus.

tribologia n.f. Sciènça e tecnologia dei fretaments dei susfàcias en contacte animadi d'un movement relatiu.

triboluminescença (-ència) n.f. Luminescença provocada per un còup, un fretament, una rompedura.

triboluminescent, a adj. Que presenta una triboluminescença.

tribomètre n.m. Aparelh per mesurar li foarças de fretament.

tribometria n.f. Mesura dei foarças de fretament.

tribòrd n.m. (mar.) Costat drech d'una nau, quora si regarja vèrs l'avant. Contr.: **babòrd**.

tribordés n.m. (mar.) Membre d'equipatge que fa partida de la bordada de tribòrd, que pilha lo quart en alternança embé lu babordés, dins la marina de guèrra.

tribraqui n.m. Dins la metrica antica, pen compaut de tres sillabas brèvi.

tribú n.f. 1. Gropament de familhas de meme origina, que vívon dins la mema region ò sid esplàçon ensèm, e qu'an una mema organisacion politica, li memi credenças religioï, etc., e, lo mai sovent, una mema lenga. 2. (Antiqu.) À Roma, ensèm de dix curias. ◇ En Grècia, grope de fratrias. ◇ *Li dotze tribús d'Israèl*: Eissida, d'après la tradicion, dei dotze enfants de Jacòb. 2. (fig., sovent ironic) Grope nombrós; granda familha unida per de règlas, de tradicions. 3. (sc. de la v.) Niveu de classificacion intermediari entre la familha e lo genre.

tribulacion n.f. Trebolici, dificultat, amolonament d'obstacles.

tribular vi. Aver de mau à faire un travalh, si donar totplen de pena per arribar à quauqua ren: *Ai tribulat d'oras e d'oras denant de trovar la solucion*.

tribun n.m. 1. 1. (Antiqu. rom.) Magistrat roman encargat, à l'origina, de l'administracion d'una tribú. ◇ *Tribun de la plèbe*: Magistrat roman encargat d'aparar lu interès de la plèbe. ◇ *Tribun militari ò dei sordats*: Un dei sièis oficiers superiors à la tèsta d'una legion romana après la reforma de Màrius. 2. (ist.) Membre dau Tribunat, en França, sota lo Consulat e l'Empèri. 3. Orator populari, de l'eloquença potenta e dirècta.

tribuna n.f. 1. Emplaçament sobrelevat, pontin, dont si mete un orator per parlar à una assemblada. 2. Espaci provedit d'escalons, lo mai sovent cubèrt, dont si poàdon assetar lu espectadors d'una manifestacion esportiva, d'una corsa de cavaus, etc. 3. Galeria sobrelevada reservada à quauqui personas dins una granda sala d'assemblada. 4. Galeria ò paltafoma elevada, per un usatge variat, dins un luèc public, una granda sala, unedifici de culte. 5. Emission, pàgina de jornal, etc., dont quauqu'un a la possibilitat d'exprimir publicament una opinion, una doctrina, etc. ◇ *Tribuna liura*: Article que vèn d'una persona exteriora à la redaccion d'un jornal e qu'engatja solament l'opinion de cu l'escriu.

tribunal n.m. 1. Juridiccion formada d'un magistrats ò de divèrs magistrats que jútjon ensèm. 2. Lo tot dei magistrats que compàuon una tala juridiccion. 3. Luèc dont aquestu magistrats an lo sieu sèti. 4. (fig.) Cen qu'es considerat coma jugant lo ròtle d'un jutge: Lo tribunal dei rets socialí. Var.: **tribunau**.

tribunat n.m. (Antiqu. rom.) Carga de tribun; exercici d'aquesta carga.

tribunau n.m. Tribunal.

tribut, a adj. (Antiqu. rom.) *Comicis tributs*: Comicis dins lu quaus lu ciutadans delibèrèvon per tribús.

tribut n.m. 1. Cen qu'un pòble, un Estat èra costrench de fornir à un autre dau quau dependia. 2. (lit.) Dam, sacrifici, perda subida à causa de quauqua ren ò per quauqua ren: *Pagar un lord tribut à la guèrra*.

tributari, ària adj. 1. Dependent de: *Èstre tributari d'un autre país per li matèrias promieri*. 2. (geogr.) Si di d'un cors d'aiga que finisse dins un autre, dins un lac ò dins la mar. 3. (ist.) Que paga un tribut.

tributirina n.f. Acide gras de la cadena corta presenta dins l'intestin.

tric n.m. Au bridge, tota plega en là de la seisena. Var.: **trick** (angl.).

tricalcic, a adj. Que contèn tres atòmes de calci: Fosfat tricalcic [Ca₃(PO₄)₂].

tricefal(e), a adj. Qu'a tres tèstas: *Un mòstre tricefale*.

tricennal, a adj. De trenta ans. Var.: **tricennau**.

tricennau, ala adj. Tricennal.

tricentenari n.m. Tresen centenari.

tricentenari, ària adj. Qu'a tres cents ans.

triccèps adj. e n.m. Si di d'un muscle qu'una dei sieu insercions si fa per tres faisseus, ò caps.

triceratòps n.m. Reptile fossile dau cretaceu, lòng de 8 m, que la sieu tèsta avia tres còrnas.

tricha n.f. (fam.) Fach de trichar.

trichaire, airtz adj. e n. Que tricha.

trichar vi. 1. Non respectar li règlas d'un juèc, d'un espòrt, per ganhar: *Trichar ai cartas*. 2. Non respectar li règlas, li convencions expliciti ò d'usatge en afectant de li respectar: *Trichar en affaires*. ◆ vt. ind. Mentir, per escondre quauqua ren: *Trichar sus lo sieu atge*.

tricharia n.f. 1. Accion de trichar. 2. Engana, abús de confiança.

tricycle n.m. 1. Pichina bicicleta d'enfant m'una ròda davant e doi ròdas darrier. 2. Pichin veicule à motor mé tres ròdas.

trick n.m. (angl.) Tric.

triclini n.m. (lat.) 1. Lièch de tres plaças sobre lo quau lu Romans s'estendíon per manjar. 2. Sala per manjar, generalament mé tres lièchs, de la maion romana.

triclinc, a adj. (miner.) Si di d'un sistema cristallin dins lo quau la malha primitiva es un parallèpipède de la basa lausange.

tricloracetic, a adj. *Acide trichloroacetic*: Compauat analògue de l'acide acetic dins lo quau lu tres atòmes d'idrogène dau grope metile sont estats remplaçats per tres atòmes de clòre.

tricloretillène n.m. Compauat de formula $\text{CHCl}=\text{CCl}_2$, liquide inflamable emplegat coma solvent.

tricocefal(e), a adj. Vèrp nematòde, de 3 à 5 cm de lòng, parasite de l'intestin de l'òme e de quaucu mamifèrs.

tricrofiton n.m. Fonge dermatofit que provòca de micòsis de la pèu e de rascas.

tricrograma n.m. Insècte imenoptèr que parasita lo vèrp dau pom e ensinda protegisse aqueu fruch.

tricolòme n.m. Fonge à lamas, que creisse dins lu boasc e lu prats. Sin.: **blanc e negre**. (Melanolauca vulgaris). ◇ *Tricolòme dei cavaliers*: Fonge toxic, un dei promiers à colonisar lu soals sablonós dei pinedas litorali.

tricòma n.m. (med.) Feutratge dei bèrris, que vèn de l'amolonament de pos, de matèria sebacea e de parasites.

tricomonàs n.m. Protozoari flagelat, parasite vaginal e intestinal de l'espècia umana e de divèrs animaús, agent de malautias sexualament transmissibli.

tricolòr(e), a adj. 1. Qu'a tres colors. 2. (espec.) Si di dei tres colors (blau, blanc, roge) que son l'emblema de

la nacion francesa, d'una foncion oficiala. ◇ Si di dei tres colors (vèrd, blanc, roge) que son l'emblema de la nacion italiana, d'una foncion oficiala. ◆ adj. e n. Que poarta li colors de França ò d'Itàlia. ◆ n.f. (espòrts) Equipa nacionala italiana. ◆ n.m. Bandiera italiana.

tricòne n.m. (min.) Trepan de sondatge per rotacion que compoarta tres moletas dentadi.

triconi n.m. Claveu à ponchas emplegat per li cauçaduras d'alpinisme.

tricontinental, a adj. Var.: **tricontinentau**.

tricontinentau, ala adj. Tricontinental.

tricoptèr n.m. *Tricoptèrs*: Òrdre d'insèctes dei metamorfòsis completi, que la sieu larva es aquatica.

tricòrde, a adj. (mús.) Seguida de tres gras conjonchs d'una escala musicala.

tricòrne, a adj. Qu'a tres còrnas ò apendicis en forma de còrnas.

tricòrne adj. e n.m. Si di d'un capeu dei bòrds replegats en tres còrnas.

tricornent n.m. Si di d'un tren capable de foncionar mé tres corrents electricis diferents per la sieu natura, la sieu frequença e la sieu tension.

tricòt n.m. 1. Estòfa dei malhas tricotadi. 2. Article vestimentari fach m'aquesta estòfa. 3. Accion de tricotar; obratge ensinda realisat.

tricotaire, airtz n. Persona que tricòta.

tricotar vt. (*tricòti*) 1. Formar e entrebescar de malhas de fieu textile mé d'agulhas especiali per n'en faire un teissut. ◇ *Màquina per tricotar*: Màquina que permete d'executar un tricòt. 2. Travalhar un fieu textile d'aquesto biais. 3. Formar una malha en l'entrebescant mé la precedenta.

tricotatge n.m. Accion de tricotar; travalh de quauqu'un que tricòta.

tricotòme, a adj. (bot.) Que presenta una tricotomia.

tricotomia n.f. 1. (bot.) Ramificacion en tres rams egals. Sin.: **trifurcacion**. 2. (mat.) *Lèi sobre la tricotomia*: Lèi que di que cada nombre real es positiu, negatiu ò nul.

tricromatic, a adj. Tricròme.

tricrome, a adj. Si di d'un imatge obtengut per tricromia. Var.: **tricromatic**.

tricromia n.f. Lo tot dei procediments fotomecanics de reproduccion en colors, dins lu quaus toti li colors son obtengudi en partent dei tres colors primari.

tricrotrac n.m. Juèc que si juèga mé de damas e de dats sus un tableu especial mé doi compartiments.

tricuspidè, a adj. (anat.) *Valvula tricuspidè*: Valvula compauada de tres valvas triangulari, annexada à l'orifici auriculoventriculari drech dau coar.

tridacne n.m. Mollusc bivalve gigant dei mars caudi.

tridactil(e), a adj. Si di d'un membre de vertebrat que s'acaba mé tres dets.

trident n.m. 1. Forca mé tres ponchas que sièrve per arponar lu peis. 2. Forca mé tres dents.

tridentat, ada adj. Que presenta tres dents.

tridentifèr, a adj. (arts) Qu'es armat d'un trident.

tridí n.m. Tèrç jorn dau calendier revolucionari francés.

tridigitat n.f. (bot.) Qu'a tres digitacions.

tridimensionalitat n.f. Caractèr de cen qu'es tridimensional.

tridimensional, a adj. Que s'estende dins li tres dimensions. Var.: **tridimensionau**.

tridimensionau, ala adj. Tridimensional.

tridimita n.f. (min.) Mineral de formula SiO₂.

trídua n.f. *Trídua pascala*: Periòde de tres jorns, que va de la messa dau sera lo Dijòus sant fins au dimènegue de Pascas comprés. Var.: **triduom**.

triduom n.m. Trídua.

trièdre, a adj. (mat.) Que presenta tres faças. ◆ n.m. Figura geometrica format de tres miègi drechas non coplanari (*arestas*) de mema origina (*som*).

triemimèra adj. Si di de la cesura d'un vèrs grèc ò latin, quora tomba au tèrç mièg pen ò *pen triemimètre*.

triemimètre adj. m. Si di dau tèrç mièg pen d'un vèrs grèc ò latin.

triennal, a adj. Que dura tres ans; que revèn cada tres ans. Var.: **triennau**.

triennat n.m. Trienni.

triennau, ala adj. Triennal.

trienni n.m. Periòde de tres ans. Var.: **triennat**.

triens n.m. (Antiqu. rom.) Moneda que valia lo tèrç d'un as.

triera n.f. (Antiqu. gr.) Nau de guèrra mé tres reings de remaires un sobre l'autre. Var.: **trirema**.

trierarca n.m. (Antiqu. gr.) 1. Comandant d'una triera. 2. Ciutadan ric, tengut d'armejar una triera, à Atenas.

trierarquía n.f. (Antiqu. gr.) Liturgia militària, que consistisse à armejar une triera e à entretenir lo sieu equipatge pendent un an.

triestèr n.m. (quim.) Còrs que possedisse tres còup la foncion estèr.

triestin, a adj. e n. De Trièste.

trifacial, a adj. (anat.) Caracterisa un nèrvi dau crani que si di au jorn d'encuèi *nèrvi trigemeu*. Var.: **trifaciau**.

trifaciau, ala adj. Trifacial.

trifan n.m. Varietat de clinopiroxène alcalin qu'apartèn au sistema cristallin monoclinic, present dins li ròcas de metamorfisme de contacte ò dins li pegmatitas. Sin.: **espodumène**.

trifasat, ada adj. (electr.) Si di d'un sistema de tres corrents alternatius monofasats en avança un per rapoart à l'autre de 1/3 de periòde.

trifenilmetan n.m. Compauat derivat dau metan e qu'a una granda importança dins la quimia dei matèrias coloranti.

trifid(e), a adj. Si di dei organes que presènron tres lòbes ò expansions.

trífola n.f. Rabassa.

trifoliat, ada adj. Si di d'una fuèlha compauada de tres foliòlas coma aquela dau treule. Var.: **trifoliolat**.

trifoliolat, ada adj. Trifoliat.

trifoncional, a adj. Relatiu à la trilogia que formàvon lu dieus indoeuropeus. Var.: **trifoncionau**.

trifoncionau, ala adj. Trifoncional.

trifòri n.m. (arquít.) Dins una glèia, galaria estrecha en dessobre dei grandi arcadas ò de la tribuna, m'una seguida de duberturas sus la nau ò lo còr.

trifòrme, a adj. (bot., miner.) Que presenta la combinason de tres formas diferenti.

triftòng n.m. (fon.) Vocala complèxa que lo sieu timbre si modifica doi còups au cors de la sieu emission (coma dins *diau*, que si di [ˈdjaw]). ■ Per lo detalh, vèire dins l'entamenada, cen qu'es dich à prepaus dau sistema vocalic.

triftongar vt. (*triftòngui*) (fon.) Convertir en triftòng una vocala en modificant lo sieu timbre.

triftongason n.f. (fon.) Fusion en un solet element vocalic (ò triftòng) de tres vocalas consecutivi; fach de triftongar una vocala.

triftongat, ada adj. Qu'es prononciat m'un triftòng.

trifurcacion n.f. (bot.) Tricotomia.

trifurcar vt. (*trifurqui*) Separar en tres parts diferenti.

trigame, a adj. Qu'a tres espòs ò tres esposas.

trigamia n.f. Estat d'una persona trigama.

trigemelari, ària adj. Si dit d'una grossessa mé tres fètus.

trigemeu adj. e n.m. (anat.) Si di dau nèrvi cranian dau quint pareu, que si partisse en tres branca, que son lo nèrvi oftalmic e lu nèrvi maxillaris superior e inferior.

trigeminat, ada adj. Si di d'una forma cristallina que compoarta tres pareus d'elements, sièis elements dispauats doi per doi.

trigin, a adj. (bot.) Si di d'una flor qu'a tres pistils.

trigle n.m. (ictiol.) Peis marin (*Chelidonichthys cuculus*) de la familha dei triglides, de l'esquina e dei flancs roges.

trigliceride n.m. Lipide format per l'esterificacion dau gliceròl per tres acides gras.

triglíde n.m. (ictiol.) *Triglides*: Familha de peis ossòs dei fonds marins, coma lo trigle.

triglífie n.m. (arquít.) Ornament de la frisa dorica, compauat de doi glifes e de doi miègs glifes.

trigonal, a adj. Que presenta tres soms, en parlant d'un cristal. Var.: **trigonau**.

trigonau, ala adj. Trigonal.

trigòne, a adj. Que presenta tres angles.

trigòne n.m. (anat.) Lama de substança blanca plaçada en dessota dau còrs calós, en dessobre dau tèrç ventricule, que n'en constitue la vòuta.

trigonela n.f. Pailionacea vesina dei treules.

trigonocefal(e), a adj. e n.m. Si di d'una sèrp vesina dau crotale, foarça verinoia, d'Àsia e d'Amèrica.

trigonometria n.m. (mat.) Estudi dei propietats dei foncions circulari dei angles e dei arcs (sinus, cosinus, tangenta). Permete de calcular li mesuras dei costats d'un

triangle ò dei sieus angles à partir d'aqueli conoissudi, en particular en astronomia.

trigonometric, a adj. Relatiu à la trigonometria, ai foncions circulari: *Taulas trigonometriqui*.

trigonometricament adv. En foncion de la trigonometria.

trigrama n.m. 1. Mòt de tres letras. 2. Sigla constituïda de tres caractèrs recampats. 3. Figure formada de la sobreposicion de tres linhas, emplegada dins la divinacion chinesa.

tril n.m. (mús.) Trilha.

trilar vi. Trilhar.

trilatèr n.m. Ancian nom dau triangle.

trilateral, a adj. Qu'a tres costats. Var.: **trilaterau**.

trilaterau, ala adj. Trilateral.

trilha n.f. Peis marin dei fonds betós dau plateau continental, que pòu faire fins à 60 cm de lòng.

trilha n.f. (mús.) Ornement que consistisse dins lo batiment rapide e pauc ò pron prolongat d'una nòta mé la nòta conjoncha superiora. Var.: **tril**. Sin.: **tremblament**.

trilhar vt. e vi. (mús.) 1. Executar una trilha. 2. Cantareljar.

trilhier, a n. Persona que fa de trilhas.

trilingüe, a adj. e n. Que parla tres lengas: *Una secretària trilingüa*. ♦ adj. Escrich en tres lengas: *Una poesia trilingüa*.

trilingüisme n.m. Fach de parlar, de practicar tres lengas.

trilinear(i), a (-ària) adj. De tres linhas.

trilion n.m. Un milion de bilions, es à dire 10^{18} .

trilit, a adj. e n.m. (arquít. e arqueol.) Si di d'una contruccion dins la quala una pèira orizontala repaua sobre doi autri verticali.

trilitèr, a adj. Si di d'un mòt compauat de tres letras. Sin.: **triliteral**.

triliteral, a adj. Trilitèr.

triliteralisme n.m. Fenomèn de la construccion e de l'usatge de mòts de tres letras.

triliterau, ala adj. Triliteral.

trilobat, ada adj. Qu'a tres lòbes, qu'es en forma de treule. Var.: **trilobulat**.

trilòbe n.m. (arquít.) Motieu ornamental en forma de treule. Sin.: **treule**.

trilobit n.m. *Trilobits*: Classa d'artropòdes marins fossiles de l'èra primària, que lo sieu còrs èra en tres partidas.

trilobulat, ada adj. Trilobat.

trilocular(i), a (-ària) adj. (bot.) Partit en tres lòtjas.

trilogia n.f. 1. Seria de tres òbras que lu sieus subjèctes son ligats. 2. (liter.) En cò dei Grècs, ensèm de tres tragèdias que devia presentar cadun dei concurrents dins lu concors dramatics.

trilogic, a adj. De la trilogia.

trimar vi. (fam.) Travalhar dur; si donar de pena: *At rimat per mi faire una situacion*.

trimaran n.m. Velier que comprèn tres còcs parallèli.

trimèr, a adj. (bot.) Que presenta una simetria axiala d'òrdre 3.

trimestral, a adj. Que revèn cada tres mes.

trimestralament adv. Per trimèstre; cada tres mes.

trimèstre n.m. 1. Espaci de tres mes. 2. Soma pagada ò reçaupuda à la fin d'aquesto periòde. 3. Caduna dei tres partidas de l'annada dins l'escòla francesa.

trimetal n.m. Ensèm metallic monoblòc ò aliatges diferents qu'aderisson un à l'autre.

trimetilamina n.f. Gas qu'a per formule C_3H_9N , que si liquefica à 2°C.

trimetilbenzène n.m. Compauat organic aromatic de formula C_9H_{12} .

trimetilcarbinòl n.m. Alcòl butilic terciari.

trimetilène n.m. (chimie) Radical bivalent $(CH_2)_3$.

trimètre n.m. 1. Vèrs grèc ò latin compauat de tres mètres. 2. Vèrs francés marcat de tres accents principals.

trimòrfe, a adj. Que si pòu cristallisar sota tres formas diferenti.

trimorfisme n.m. Caractèr d'una substança que si pòu cristallisar sota tres formas diferenti.

trimotor adj. e n.m. Si di d'un avion qu'a tres motors.

trin, a adj. Qu'es triple, en parlant de Dieu considerat dins lo mistèri de la Trinitat.

trincaire, airtiz n. Persona que li agrada trincar, beure.

trincar vt. (*trinquì*) 1. Picar leugierament lo sieu gòt còntre aqueu de quau'un denant de beure. 2. (fam.) Subir un dam.

trinchon n.m. Moissin d'amploa.

trinervat, ada add. (bot.) Qu'a tres nervaduras.

trinitari, ària adj. Relatiu à la Trinitat. ♦ n. Religiós de l'òrdre de la Santa-Trinitat, fondat en lo 1198 per salvar lu cristians presoniers dei Barbarescs.

trinitat n.f. 1. (M'una majuscula) Dins la religion cristiana, designacion de Dieu en tres personas (Paire, Enfant e Sant-Esperit) distinti, egali e consubstanciali en una natura soleta e indivisibla; fèsta que commemòra aquesto mistèri, lo premier dimènegue après Pandecosta.

trinitrina n.f. Solucion à 1 dau 100 de nitroglicerina, emplegada dins la crisi d'angina dau pièch.

trinitrobenzène n.m. Compauat organic explosiu mai potent que lo T.N.T.

trinitrofenòl n.m. Acide picric.

trinitrotoluène n.m. Solide cristallizat produch per per nitracion dau toluène, que constitue un explosiu particularment potent, sonat tolita. Abrev.: **T.N.T.**

trinòmi n.m. Polinòmi format de tres tèrmes.

trinquet n.m. (mar.) Aubre qu'es lo mai en avant d'una nau.

trinquet n.m. (espòrts) Sala dont si juèga à la pelòta basca.

trinqueta n.f. (mar.) Vela d'avant triangulària.

trinquiera n.f. Socatge dei ases ròses e negres.

trio n.m. (mòt it.) ['trio] 1. Composicion musicala escricha per tres partidas vocali ò instrumentali. 2. Formacion compauada de tres musicians. 3. Segonda

partida d'una dança, escricha sus un tema diferent de la promiera partida. 4. Grope de tres personas. 5. Laminador non reversible de tres cilindres.

triòde n.m. (electron.) Tube electronic mé tres electròdes (anòde, grasilha de contraròtle, catòde).

triòl n.m. Trialcòl.

triolet n.m. 1. Poema de forma fixa de vuèch vèrs, compauat sus doi rimas e dau quau tres vèrs (lo premier, lo quart e lo seten) son identics.

triolisme n.m. Practica sexuala qu'implica tres partenaris.

trionfal, a adj. 1. Que constitue una granda capitada: *Un succès trionfal*. 2. Que si fa embé esclat: *Un acuèlh trionfal*. 3. (Antiqu. rom.) Relatiu au trionfe. Var.: **trionfau**.

trionfalament adv. D'un biais trionfal.

trionfalisme n.m. Actituda de confiança absoluta ò excessiva dins la capitada.

trionfalista adj. e n. Que manifèsta de trionfalisme.

trionfant, a adj. 1. Que trionfa. 2. Que marca lo gaug e la fiertat: *Una ària trionfanta*.

trionfar vi. 1. Obtenir una victòria, un succès. Manifestar lo sieu gaug, la sieu fiertat d'aver obtengut un succès. 3. (Antiqu.) Reçaupre li onors dau trionfe. ♦ vt. ind. (*de*) Obtenir un avantatge, l'emportar sobre: *Trionfar d'un adversari*.

trionfator, tritz adj. e n. Si di d'una persona que trionfa, qu'a trionfat.

trionfau, ala adj. Trionfal.

trionfe n.m. 1. Grand succès, victòria esclatanta. 2. (Antiqu. rom.) Onors excepcionals autrejats à un general victoriós. ◇ *Portar quauqu'un en trionfe*: Lo portar à braç d'òmes per li faire onor.

triongulin n.m. Larva de diferenti familhas de coleoptèrs.

trionix n.m. Tartuga carnivòra dei cors d'aiga dei regions caudi, que fa fins à 70 cm de lòng.

trioxide n.m. Oxide que la sieu formula compoarta tres atòmes d'oxigène: CO_3 , CrO_3 , SO_3 .

tripa n.f. 1. Budeu d'un animau de maselaria. 2. Partida interiora d'un cigarro. 3. (fam., sovent au pl.) Cen que li a de mai profund, de mai intime dins una persona, en parlant dei sentiments: *Cantar m'ai sieu tripas*. ♦ Plat constituit per l'estòmegue e li entralhas d'animaus de maselaria.

tripala adj. Qu'a tres palas: *Una eliya tripala*.

tripalha n.f. Amolonament de tripas, d'intestins.

tripalmitat n.m. *Tripalmitat de gliceròl*: Tripalmitina.

tripalmitina n.f. Trigliceride derivat de l'esterificacion de l'acide palmitic m'au gliceròl. Sin.: **tripalmitat de gliceròl**.

tripanosòma n.m. Organisme parasit que transmèton li sangugas e divèrs insèctes, e que dona de malautias sonadi *tripanosomiasis*.

tripanosomiasi n.f. Nom de divèrsi malautias que d'insèctes ò li sangugas transmèron. ◇ (espec.)

Malautia finda sonada *malautia dau soam*, que la moca tse-tse transmete à l'èstre uman.

tripard adj. e n.m. Varietat d'olivier.

triparda adj. e n.f. Varietat d'oliva.

triparia n.f. 1. Luèc dont si vèndon de tripas, de tombadas. 2. Comèrci dau negociant de tripas e de tombadas. 3. Tripas e tombadas que lo tripièr vende.

triparticion n.f. Accion de dividir una quantitat en tres partidas egali.

tripartisme n.m. Coalicion governamental formada de tres partits politics.

tripartit, ida adj. 1. Partit en tres. 2. Constituit en associant tres partits: *Un govèrn tripartit*. 3. Realisat entre tres partenaris: *Un acòrdi tripartit*.

tripeptide n.m. Molecule constituïda de tres residús d'acide aminat ligats per una ligason peptidica.

tripeta n.f. (fam.) Ventre redon.

tripier, a n. Budelier.

triplaça adj. Qu'a tres plaças.

triplament n.m. Accion, fach de triplar; aumentacion fins au triple.

triplament adv. Tres còup parier.

triplan n.m. Avion

triplar vt. 1. Multiplicar per tres. 2. Faire per lo tèrç còup. ♦ vi. 1. Devenir triple. 2. Refaire la mema cauca per lo tèrç còup.

triplat n.m. 1. Triple succès (especialament en espòrt). 2. Ensèm de tres elements pilhats dins un òrdre determinat. 3. (arquit.) Ensèm de tres duberturas gropadi. 4. (mat.) Sistema de tres elements d'un ensemble pilhats dins un òrdre determinat.

triplats, adas n. pl. Grope de tres enfants naissuts d'una mema jacilha.

triple, a adj. 1. Que compoarta tres elements identics ò analògues. 2. Tres còups mai grand qu'una outra cauca. 3. (quim.) *Ponch triple*: Ponch que, sus un diagrama de fasas, representa l'equilibri dei tres fasas d'un meme còrs. ◇ *Ligason tripla*: Ligason quimica (notada \equiv) entre doi atòmes, assegurada per tres pareus d'electrons.

triple adv. En quantitat, en nombre triple. ♦ n.m. 1. Valor, quantitat tripla: *Nòu es lo triple de tres*. 2. (espòrts) *Lo triple*: Especialitat dau triple saut, espròva d'atletisme que consistisse en un encadenament de tres sauts en longuessa.

tripleta n.f. 1. Equipa de tres jugaures, à petanca. 2. Bicicleta mé tres sèlas, tres guidons e tres pedalièrs, facha per tres ciclistas.

triplèx n.m. (nom depauat) Vèire fulhetat de seguretad.

triplèx n.m. Apartament sus tres niveus.

triplacion n.f. Fach de recopiar un segond còup un acte oficial ò notariat, de crear un tèrç exemplari.

triplicar vt. (*tripliqui*) Recopiar un segond còup un acte oficial ò notariat, crear un tèrç exemplari.

triplicitat n.f. Caractèr de cen qu'es triple.

triplita n.f. Fosfat de manganèsi e de fèrre, que si rescoantra dins lu granits de Lemosin.

triploblastic, a adj. (biol.) Si di dei espècias animalí que lo sieu embrion presenta tres fulhets: ectoblast, endoblast e mesoblast.

triploïde, a adj. e n. (biol.) Si di dei organismes que que li sieu cellulas an tres lòts cromosomics en plaça de doi, coma aqueli de l'albumèn dei granas.

triploïdia n.f. (biol.) Caractèr dei organes triploïdes.

tripòde, a adj. Qu'a tres pens. ◇ (mar.) *Aubre tripòde*: Aubre metallic mé tres pens.

tripodia n.f. Vèrs grèc ò latin compauat de tres pens.

trípol n.m. Diatomita.

tripolitan, a adj. e n. De Trípol.

tripon n.m. Plat d'Auvèrnhè e d'Avairon compauats de tripas e de pens de fea.

triportaire n.m. Cicle mé tres ròdas, doi à l'avant, una à l'arrier, provedit d'una caissa per transportar de mèrç.

triptic n.m. 1. À l'Atge Mejan sobretot, òbra pintada ò esculptada en tres paneus, que lu doi exteriors si replégon sobre aqueu dau mitan. 2. Òbra literària, musicala, plastica, compauada de tres partidas, de tres scenas.

triquètra n.f. 1. (Antiqu.) Recampament de tres cuèissas m'ai sieu cambas e ai sieus pens que si tròva sovent sus li medalhas antiqui. 2. (arald.) Mòble que representa un ensemble de tres cambas estacadi per l'aut dei cuèissas.

triquiasis n.m. Inflexion dei cilhs vèrs l'uèlh.

triquina n.f. Vèrp nematòde parasite dei mamifèrs, que viu adulte dins l'intestin dau sieu òste e à l'estat larvari dins l'èssessor dei muscles.

triquinat, ada adj. Se di d'un organe envaït per li larvas de triquina. Var.: **triquinós**.

triquinellòsi n.f. Triquinòsi.

triquinós, oa adj. Triquinat.

triquinòsi n.f. Malautia deuguda à de parasites, li triquinas, que son tansmés à l'òme per de carn cruda ò pas pron cuècha, generalament de cavau ò de singlar. Sin.: **triquinellòsi**.

triquita n.f. Fibra minerala monocristallina que possedisse de proprietats mecaniqui excepcionalí.

triradiat, ada adj. (anat.) Que compoarta tres expansions distincti.

trirectangle, a adj. Qu'a tres anges drechs.

trirema n.f. Triera.

tris, issa adj. Trissat. ◆ n.m. Trissum.

triseçar vt. [trise'ka] (*triséqui*) (bot.) Partatjar en tres.

triseccion n.f. [trisek'sjun] (mat.) Partiment en tres partidas egali. ◇ *Problema de la triseccion de l'angle*: Construcció à la règla e au compàs d'un angle qu'a per mesura lo tèrç d'aquela d'un angle donat.

trisector, tritz adj. [trisec'tor] Qui dividisse en tres partidas, que realisa la triseccion: *Corba trisectritz*. ◆ n.m. *Trisecteur d'un angle*: Instrument pròpri à partatjar un angle en tres partidi egali. ◆ n.f. Corba que permete d'efectuar la triseccion de l'angle au mejan de la règla e dau compàs. ◇ *Trisectritz d'un trièdre*: Ensemble dei ponchs equidistants dei tres faças d'un trièdre.

trisepal(e), a adj. [trise'pal(e)] (bot.) Que lo calici a tres sepales.

trisetmanier, a adj. [trise'ma'nje] Que pareisse cada tres setmanas.

trisillabe, a adj. e n.m. [trisi'labe] Qu'a tres sillabes.

trisillabic, a adj. [trisila'bik] Qu'apartèn à un trisillabe.

trisme n.m. Constrictió dei maisselas deuguda à la contractura dei muscles mastegaires.

trisomia [trisu'mia] n.f. (biol.) Anomalia caracterisada per la presença d'un cromosòma de tròup dins un pareu. ◇ *Trisomia 21*: Mongolisme.

trisomic, a [trisu'mik] adj. e n. Que sofrisse de trisomia; mongolian.

trisquela n.f. Motiu decoratiu celtic fach de tres cambas recorbadí qu'evòcon un movement giratòri à l'entorn d'un centre.

trissable, a adj. Que pòu sètre trissat. Sin.: **triturable**.

trissador, airitz adj. e n. Que trissa. Sin.: **pilador, peston, moledor, trisson**.

trissaire, airitz n. Que trissa.

trissar vt. Brigonear, triturar.

trissar vt. 1. Rompre à pichins tròç, esbrigar, triturar. 2. Si garçar ironicament d'una institucion, de quauqu'un.

trissatge n.m. 1. Trituracion. 2. Fach de trissar, de si garçar.

trisson n.m. Trissador.

trissum n.m. Ensèms de cauas trissadi.

tristament adv. 1. Embé tristessa. 2. Per de cauas marridi, malonèsti: *Es tristament celèbre!*

tristàs, assa adj. Foarça triste.

triste, a adj. 1. Que sente de cruci, de lanha: *Aquesta nòva l'a rendut triste*. Contr.: **content, gai**. 2. Mespresable, vil: *Un triste personatge*. 3. Qu'evòca lo chacrin, la lanha: *Una ària trista*. 4. *Que fa de pena: Una trista nòva*. 5. Escur, sensa esclat: *Una color trista*. 6. Que la sieu mediocritat, la sieu marrida qualitat a quauqua ren de mespresable: *Una trista reputacion*. 7. *Aver trista mina, trista figura*: Aver marrida mina. ◇ *Faire trista mina*: Semblar maucontent.

tristes(s)a n.f. Estat natural ò accidental de chacrin, de malinconia; caractèr d'una caua trista. Sin.: **tristum**.

tristic, a adj. Si di d'una insercion verticala alternada dei fuèlhas sus tres rengs separats de 120° cadun sus loa circonferença dau pen.

tristum n.m. Tristessa.

trissubstituit, ida adj. Si di d'un compauat quimic qu'a subit una substitucion tres còups repetit.

trisulfur(e) n.m. Sulfure que contèn tres atòmes de sofre.

triteïsme n.m. Credença en tres principis divins que fórmon una triada.

triterapia n.f. Terapia associant tres moleculas messa au ponch per curar lo sida.

triti n.m. Isotòpe radioactiu de l'idrogène, de nombre de massa 3.

critical n.m. (agric.) Ibride de blat e de sègala.

triton n.m. 1. Anfibià de la coa aplatida lateralament, que viu dins lu estanhs e mesura de 10 à 20 cm de lòng (Sotaclasses dei urodèles). 2. Mollusc gastropòde marin, que la sieu gruèlha pòu mesurar fins à 30 cm de lòng. 3. (mit. gr.) Divinitat marina que descende dau dieu Triton, representada m'un còrs d'òme barbut una coa de peis, e que tira lo carri dei dieus de la Mar.

triton n.m. (mús.) Interval armonic ò melodic de tres tons: Sin.: **quarta aumentada**.

triton n.m. (fis.) Nucleu dau triti.

tritonian, a adj. (geol.) Si di de terrens que contènon de rèstas d'animaus marins.

trituberculat, ada adj. (zool.) Qu'a tres tubercules en triangle, coma d'uni dents de mamifèrs.

triturable, a adj. Que pòu èstre triturat. Sin.: **trissable**.

trituration n.f. Accion de triturar. Sin.: **trissatge**.

tritador n.m. Trissador.

triturar vt. 1. Redurre en partidas foarça pichini. Sin.: **trissar**. 2. Manejar en torcent dins toi lu sens: *Triturar lo sieu mocador*. 3. Sotametre à d'operacions complèxes que desfórmon, altèron, desnatúron: *Triturar un tèxto*.

triumvir n.m. (Antiqu. rom.) membre d'un collègi de tres magistrats.

triumviral, a adj. Qu'apartèn ai triumvirs. Var.: **triumvirau**.

triumvirat n.m. 1. Foncion de triumvir; durada d'aquesta foncion. 2. Associacion de tres òmes qu'exercisson un poder, una influença.

triumvirau, ala adj. Triumviral.

trivalent, a adj. 1. (log.) Si di d'una logica qu'emplega tres valors de veritat (En mai dau vèr e dau faus, la tèrça pòu èstre lo probable, l'indeterminat, etc.). 2. (quim.) Que possedisce la valença 3.

trivalve, a adj. (didact.) Que compoarta tres valvas.

trivela n.m. Veruna per lo baosc. ◇ *Trivela culherada*: Veruna plata m'una poncha de centratge.

trivi n.m. Corresponde à tres dei sèt arts liberals de l'ensenhament medieval, que recampa la gramàtica, la retorica e la dialectica.

trivial, a adj. 1. Vulgari, grossier. 2. D'una evidença banala e sena interès. 3. (mat.) Evident: Una solucion triviala. Var.: **triviau**.

trivialment adv. D'un biais trivial.

trivialisar (-izar) vt. Rendre trivial.

trivialitat n.f. Caractèr de cen qu'es trivial; pensada ò expression triviala.

triviau, ala adj. Trivial.

tròba n.f. 1. Descobèrta uroa. 2. Figura, invencion poetica dei trobadors.

trobable, a adj. Trovable.

trobador, airtz n. Trobaire, trobairitz. (La règla medievala, inspirada dei declinasons dau latin, emplegava *trobaire* coma subjècte e *trobador* coma complement). ◆ adj. m. Si di d'una mòda que s'es manifestada dins li letras e lu arts en França sota la

Restauracion, caracterisada per una liura evocacion de l'Atge Mejan e de l'estile gotic.

trobaire, airtz n. 1. Poeta poetessa de lenga d'òc, à l'Atge Mejan. 2. Poeta lyric de lenga d'oïl, ai s. XIIⁿ e XIIIⁿ (per èstre clar, si di finda trobaire de lenga d'oïl). 3. Inventor.

trobar vt. (*tròbi*) Trovar.

tròc n.m. 1. Escambi dirècte d'un objècte còntre un autre. 2. Sistema economic que non emplega la moneda.

tròç n.m. 1. Partida d'un tot, d'una matèria, d'un aliment, d'un còrs: *Un tròç de pan*. Sin.: **morseu**. ◇ *Tròç de ben*: Tèrra, propietat. ◇ *À tròç*: Una partida après l'autra. 2. Fragment d'una òbra escricha: *Un recuèlh de tròç causits*. 3. Òbra musicala pilhada à despart; fragment d'òbra musicala: *Un tròç de Maurís*.

tròca n.f. Mollusc de la gruèlha conica, que lu exemplaris de granda talha de l'ocean Indian son emplegats per la sieu nacra (Familha dei gastropòdes).

troça n.f. 1. Estug, eventualment mé de compartiments, per li metre d'aisinas ò d'instruments que s'emplègon sovent. 2. Estug per li saetas. 3. (min.) Basa de cuvelatge. 4. (mar.) Dròssa. ◆ pl. Cauças bofanti que portàvon lu pages. ◇ (fig.) *Èstre ai troças de quauqu'un*: Lo persegre. ◇ *Aver quauqu'un ai troças*: Èstre perseguit.

troçaic, a adj. (liter.) Si di dau ritme ò dau vèrs dont lo pen fonamental es lo troqueu.

trocaire, airtz n. Que fa de tròc. Sin.: **barataire**.

trocantèr n.m. (anat.) Caduna dei tuberositats arredonidi que presenta lo femur à l'union m'au còrs, lo *grand trocantèr* e lo *pichin trocantèr*, ò *trocantin*.

trocantin n.m. (anat.) Pichin trocantèr.

trocàr vt. (*tròqui*) 1. Escambiar un objècte, una mèrç, en faguent de tròc. Sin.: **baratar**. 2. Escambiar: *Troquerii volontiers la mieu situacion còntre la sieua*.

troçar vt. 1. Replegat, auçar un vestit per l'empachar de fretar. ◇ *Troçar una volalha*: L'alestir en estacant lu sieus membres e lo sieu coal còntre lo coal.

troçat, ada adj. *Ben troçat*: Ben fach, alestit coma si deu.

troçatge n.m. 1. Accion de troçar una volalha. 2. (tecn.) Execucion de mòtles ò dei pèças de revolucion en fondaria.

troçacoa n.m. Tròç de cuer redond que, dins l'arnescament d'unc avau, passa sota lo tronçon de la coa.

trocejable, a adj. Que pòu èstre trocejat.

trocejament n.m. Accion de trocejar.

trocejar vt. Talhar à tròç: *Trocejar un patrimòni*.

trocet n.m. Pichin tròç. Sin.: **morselon**.

troceu n.m. 1. Linge, vestits que si dónon à una filha que si marida ò que vòu intrar en religion. 2. Lo tot dei affaires qu'un enfant empoarta en internat, en colonia de vacanças, etc. 3. (metall.) Metòde emplegat en fondaria per executar de mòtles ò de nucleus de pèças de revolucion.

trocha n.f. Peis vesin dau saumon, carnassier, de la carn fina e preada: *«Item avem donat al capitani de los*

Bohem doas liuras de trochas cequas», Rocabilhiera, 1538. Sin.: **truita, truta**.

trocha n.f. Meleta ai èrbas. Var.: **trochada**.

trocha n.f. Tròç tendre de carn (bòu, anheu, poarc) que si tròva en dessota dei vertèbras lombari.

trochada n.f. Meleta.

trocilhon n.m. Pichin tròç.

troclea n.f. (anat.) Susfàcia articulària en forma de carela, sus la quala l'oàs adjacent pòu pivotar: *Traoclea umerala*.

trocLEAR (i), a (-ària) adj. De la troclea.

trocoïdal, a adj. Usinatge trocoïdal: Que permete de faire de caneladuras de grand dimensions. Var.: **trocoïdau**.

trocoïdau, ala adj. Trocoïdal.

trocoïda n.f. Courbe obtenguda en traçant le movement descrich per un ponch ligat à un disc que rotla sur una drecha.

trofeu n.m. 1. Objècte, marca que testimònia d'una victòria au cors d'una espròva, sobretot esportiva. 2. Pertida d'un animau tuat à la caça (còrna, defensa, tèsta entiera naturalisada). 3. (Antiqu.) Armadura d'un enemic batut qu'èra quilhada coma un aubre; mounment commemoratiu d'una victòria: *Lo Trofeu d'Auguste*.

trofic, a adj. (biol.) Qu'es relatiu à la nutricion d'un individú, d'un teissut vivent.

trofallaxia n.f. Mòde de transferiment de noiridura d'un individú à d'autres, que practicion divèrs insèctes.

trofoblast n.m. (embriol.) Jaça periferica qu'a una foncion noirissiera à l'entorn dei blastomèrs, e que constituís ulteriorament la jaça superficiala de la placenta.

trofoblastic, a adj. Relatiu au trofoblast.

troglobi, òbia adj. Que viu unicament dins de baumas.

troglodita n. 1. Persona qu'abita dins una bauma ò una abitacion cavada dins la ròca. 2. Passeron insectivòre, que fa lo nido dins lu traucs dei barris e dei aubres, dins lu bartàs (Lòng de 10 cm, familha dei parides).

trogloitic, a adj. Relatiu ai trogloditas: *Una abitacion trogloditica*.

trogloitisme n.m. Mòde d'existença dei trogloditas.

trogonide n.m. (zool.) *Trogonides*: Familha de passerons que comprèn lo quetzal.

troian, a adj. e n. 1. De Tròia. 2. De Tròias. 3. *Asteròide troian* ò *planeta troiana*: Pichina planeta de meme periòde de revolucion que Jupitèr e que forma ensèm l'eu e la Soleu un triangle sensiblement eqüilateral.

troica n.f. En Rússia, grope de tres cavaus atelat de front; ensèm dei tres cavaus e dau veicule.

troilita (min.) Sulfure natural de fèrre FeS, exagonal, present dins li meteoritas.

tromba n.f. Colomna d'aiga ò de neblas, qu'un vent violent desplaça en revolum. ◇ Gròssa raissa, pluèia foça violenta.

tròmba n.f. Trompa.

trombangeïti n.f. Inflamacion arteriala.

trombarteriti n.f. Trombòsi combinada mé l'inflamacion.

trombastenia n.f. Insufisença qualitativa dei trombocits.

trombe n.m. Produch final de la coagulacion sanguina, per l'agregacion plaquetària e l'activacion dau sistema de coagulacion umorala.

trombeta n.f. Trompeta.

trombeteire, airtz n. Trompetaire.

trombetar vt. e vi. Trompetar.

trombetear (*trombetei*) vi. Trompetear.

trombetier n.m. Bovret. Sin.: **sublaire, piva**.

trombidion n.m. Pichin acarian roge de 1 mm de lòng, que la sieu larva ponhe l'òme e lu vertebratsdau sang caud.

trombidiòsi n.f. (med.) Fenomènes (rojors, prurit, etc.) que lo trombidion provòca quora ponhe l'òme.

trombina n.f. Enzima que fa coagular lo sang.

trombina n.f. (pop.) Cara, vis.

trombinoscòpi n.m. (fam.) Document que contèn lo retrach dei membres d'una assemblada, d'un comitat, dei emplegats d'una societat, d'una empresa, etc.

tromblon n.m. Fusiou cort dau canon en totairòu, que s'emplegava sobretot au s. XIIIe. 2. Cilindre vuèi que s'adapta à l'extremitat dau canon d'un fusiou per lançar de granadas ò de fusadas.

trombocit n.m. Plaqueta sanguina. Sin.: ematoblast.

d'una artèria, o dependenta d'aquela inflamacion.

trombocitemia n.f. Aumentacion del nombre dels trombocits.

tromboelastografe n.m. Instrument per faire una tromboelastografia.

tromboelastografia n.f. Metòde per determinar lo temps de coagulacion dau sang e li qualitats d'elasticitat dau sang.

tromboelastograma n.m. Corba fotografica obtenguda m'un tromboelastografe pendent la coagulacion dau sang.

tromboembolia n.f. Oclusion completa d'un vaisseau sanguin per un grumeu de sang.

tromboflebiti n.f. Flebiti acompanhada de trombòsi.

trombogène, a adj. Que fa coagular.

trombolisi n.f. Destruccion d'un grumeu de sang.

trombon n.m. (mús.) Trombòne.

trombòne n.m. 1. (mús.) Instrument de musica Var.: **trombon**. 2. Estaca en forma de trombòne, per tenir ensèm de fuèlhs de papier, etc.

trombonista n. Musician que soana lo trombòne.

trombopatia n.f. Tèrme generic per designar toti li alteracions de la produccion ò de la foncion dei plaquetas dau sang.

trombopenia n.f. Diminucion dau nombre dei plaquetas dins lo sang.

trombòsi n.f. Formacion d'un grumeu de sang dins un vaisseau.

trombotic, a adj. Relatiu à una trombòsi.

trompa n.f. 1. Instrument de musica à vent, de coire, à l'origina de la trompeta e dau còrn de caça. 2. Aparelh d'alarma di promieri automobilas. 3. Còrna de pastre. 4. Tota partida bucala ò nasala alongada en tube, coma per lu elefants, lu parpalhons, etc. 5. (arquít.) Pichina vòuta que forma un supoart sota un obratge quau que sigue en sobresplomb e que permete un cambiament de plan à-n-aqueu niveau de la construccion. 6. *Trompa à ària, à mercuri*: Aparelh que sièrve à faire lo vuèi. 7. (anta.) Tropa d'Eustaqui: Canal de comunicacion per l'ària dau defoara, entre la faringe e l'aurelha mejana. ◇ *Trompa de Fallòpe* ò *trompa uterina*: Conduch par que fa comunicar lu ovaris mé l'utèrus dins lo còrs de la fema e aqueu dei femèlas dei maimfèrs.

trompa-la-moart n. inv. Persona qu'a escapat à la moart coma per miracle.

trompar vt. Enganar.

tromparia n.f. Engana.

trompe-l'œil n.m. inv. Genre pictural qu'en emplegant li tecnicas dau clarescur e de la perspectiva crea l'illusion optica d'èstre en presença d'objèctes vertadiers. Sin.: **engana-l'uèlh**.

trompeta n.f. (mús.) 1. Instrument de musica à ària, constituït d'un tube cilindric replegat que s'acaba m'un pabalhon e qu'es provedit de pistons. 2. (autom.) Caduna dei partidas dua poant arrier d'un veïcule dei axes rigides, situats de cada costat dau diferencial e que contèn lu aubres de ròda. 3. Becassa de mar (peis). 4. *Trompeta cendroa*: Fonge (*Cantharellus cinereus*).

trompeta n. Trompetaire.

trompetada n.m. Còup de trompeta.

trompeta de la mòrt ò **trompeta dei moarts** n.f. Mena de fonge. Sin.: **craterèla**.

trompetaire, airtiz n. 1. Persona que fa de trompeta. Sin.: **trompetista**. 2. Cridaire public.

trompetar vi. Faire de trompeta. ◆ vt. Cridar publicament.

trompetear vt. (*trompeteï*) vi. Trompetejar.

trompetejaire, airtiz n. Trompetejaire.

trompetejar vi. Trompetar. Var.: **trompetear**.

trompetista n. Persona que fa de trompeta. Sin.: **trompetaire**.

trompilh n.m. 1. Trompeta pichona. 2. Trompeta de rusca.

trompilhar vi. Bronzinar coma una gavàudola.

trompilhon n.m. Trompeta pichona de rusca.

tron n.m. Tròn.

tròn n.m. 1. Bosin de la saeta, es à dire de la descarga electrica que l'ulhauç n'es la manifestacion luminoà. Var.: **tron**.

tronada n.f. Còup de tròn.

tronant, a adj. Qu'emete un son potent coma aqueu dau tròn.

tronar v. impers. (*trona* ò *tròna*) Faire de bosin, en parlant dau tròn. ◆ vi. Produre un bosin analògue à-n-aqueu dau tròn.

tronar vi. (*tròni*) 1. Ocupar la plaça d'onor embé solemnitat: *Lo mèstre de maion tronava dins lo sieu cadieràs*. 2. Èstre particulierament mes en valor, atirar lu regards: *Un vièlh vas chinés tronava sus lo taulier dau salon*.

tronc n.m. 1. Camba d'aubre. Sin.: **fust**. 2. Còrs de l'òme entre lo cap e li cambas. 3. Boita clavada, dins una glèia, sota l'estàtua d'un sant, m'una fenda per laisser passar d'ofèrtas en moneda. 4. (anat.) *Tronc collector*: Canal que collècta la linfa. 5. (geom.) *Tronc de còne* (ò de la piramide): Solide entre la basa dau còne (ò de la piramide) e una seccion plana parallèla à la basa. ◇ *Tronc de prisma*: Solide delimitat per una susfàcia prismatica e doi plans non parallèles que tàlhon toti li generatriz.

tronca n.f. Pèça de boasc que li sieu doi seccions transversali son parallèli.

troncacion n.f. (ling.) Fach d'abreviar un mòt per supression d'una sillaba ò de divèrsi sillabas à l'iniciala ò, mai sovent, à la finala.

troncadura n.f. 1. Accion de troncar; estat de cen qu'es troncat. 2. (miner.) Remplaçament d'un som ò d'una aresta per una faceta, dins un cristal.

troncar vt. (*tronqui*) Levar una partida importanta de: *Troncar un tèxto*.

troncat, ada adj. Que li manca una partida, de partidas: *Un tèxto troncat*. ◇ *Colomna troncada*: Que li manca la partida superiora.

troncha n.f. (pop.) Tèsta umana. Sin.: **clòsca, cogorda**.

tronçon n.m. 1. Tròç talhat ò rot d'un objècte mai lòng que larg. 2. Partida d'un tot: *Un tronçon d'antorota*.

tronçonadoira n.f. Sèrra circulària que sièrve à tronçonar; sèrra à cadena, qu'emplègon lu boscatiers e lu rebrondaires. Sin.: **caputaire**.

tronçonar vt. Talhar en tronçons.

tronconic, a adj. En forma de tronc de còne.

troncular(i), a (-ària) adj. Relatiu à un tronc nerviós ò vasculari: *Anestesia tronculària*.

tròne n.m. 1. Sèti de ceremònia dei sobeirans e dei dignitaris ecclesiastics. 2. (lit.) Potença sobeirana: *Aspirar au tròne*. 3. (fam.) Sèti dau comun: *Èstre sus lo tròne*. ◆ pl. (relig.) Un dei nòus còrs dei àngels.

tronquilhon n.m. (bot.) Pen, tronçon.

tropa n.f. 1. Gropament de militar. ◇ Lo tot dei militar que non son oficiers ni sotoficiers. ◇ *Òme de tropa*: Òme dau reng. 2. Grope de personas, d'animaus. Sin.: **clica**. 3. Grope de comedians, d'artistas que travàlhon ensèm. Sin.: **chorma**. 4. Ensèm de divèrsi patrolhas d'escots.

tròpa n.f. (ret.) Tota figura dins la quala s'emplègon lu mòts m'un sens diferent dau sieu sens abitual (metafòra, metonimia).

tropelada n.f. Grand nombre de personas.

tropelar vi. Serrar, talhar grossierament.

tropeliera n.f. Sèrra m'una lama lònga per abatre d'aubre, de bilhas de boasc.

tropeolina n.f. (quim.) Nom generic de colorants azoïcs.

tropeu n.m. 1. Grope d'animaus d'una mema espècia domestica ò de romiaires sauvatges que vívon ensèm. 2. Grope d'animaus domestics presents sus una esplecha agricòla ò qu'una persona (ò una equipa de persona) n'a la garda. 3. Multituda, fola considerada dins lo sieu comportament collectiu, impersonal, passiu. 4. (lit.) Lo tot dei personas plaçadi sota la direccion d'un pastor espiritual.

tropial n.m. Passeron d'Amèrica., boan cantaire que viu en gropes dins li forèsts (Família dei icteridats). Var.: **tropiau**.

tropiau n.m. Tropial.

tropic, a adj. *Annada tropica*: Temps que separa doi passatge dau Soleu au ponch vertical.

tropic n.m. Cadun dei doi parallèles dau glòbe terrèstre, de latituda 23° 26' N. e S., au lòng dei quaus lo Soleu passa au zenit à cadun dei solsticis. ◆ pl. La zòna intertropicala.

tropical, a adj. Relatiu ai regions vesini ai tropics. ◇ *Regions tropicali ò intertropicali*: Regions situadi entre lu tropics. Var.: **tropicau**.

tropicalisacion (-izacion) n.f. 1. (tecn.) preparacion d'un materiau per lo rendre practicament insensible à l'accion dau clima tropical e, en particulier, ai mofas e à la corrosion. 2. (metall.) Tractament de passivacion per pèças en acier prealablament zingadi ò cadmiadi. 3. (ecol.) Evolucion biologica dei aigas correnti que de regets d'aiga cauda industrialia rescàufon.

tropicalisar (-izar) vt. (tecn., metall.) Faire subir la tropicalisacion à.

tropicau, ala adj. Tropical.

tropier n. (fam.) Militari. ◆ adj. masc. *Comic tropier*: Cantaire en costume de militari, que lo sieu repertòri èra basat sobre la vida de casèrna; genre comic d'aqueu repertòri.

tropisme n.m. (biol.) Creissença orientada dins l'espaci, dins lu vegetaus e lu animaus fixats, sota l'influença d'una excitacion exteriora (fototropisme, geotropisme, etc.).

tropomètre n.m. 1. (med.) Aparelh destinat à mesurar l'angle de torsion de l'umèrus e dau femur. 2. (med.) Aparelh destinat à mesurar lu angles de rotacion de l'uèlh. 3. (mar.) Cronomètre de precision qu'èra emplegat per mesurar la longituda à bòrd d'una nau.

troponina n.f. Complèxe proteïc que juèga un ròtle dans la regulacion de la contraccion muscularia en foncion de la concentracion en calci intracelulari, format de tres proteïnas: la troponina C que fixa lo calci, la troponina T presenta dins lo muscle cardiac e dins lu muscles estriats, e la troponina Ic qu'empacha la contraccion dei fibras musculari en l'absença de calci.

troposfèra n.f. Jaça de l'atmosfèra mai vesina de la Tèrra, que la sieu espessor aumenta dau pòle (6 km) à l'equator (17 km).

troqueu n.m. (liter.) Pen de la metrica grèga ò latina, format d'una sillaba lònga e d'una sillaba brèva.

trosequilh n.m. Partida posteriora d'una sèla. Sin.: **trossaquin**.

troquilidat n.m. *Troquilidats*: Família d'auceus coma lo colibrí.

troquitèr n.m. (anat.) Gròssa tuberositat de l'extremitat superiora de l'umèrus.

trosequin n.m. (mecan.) en fustaria, instrument que sièrve à traçar de linhas parallèli à una susfàcia dreïçada.

trosequinar vt. Traçar de linhas parallèli au mejan d'un trosequin.

tròssa n.f. Cordatge emplegat per immobilisar una verga mobila sus lo sieu aubre, un còup qu'aquesta verga es estada messa en posicion. Var.: **tròça**.

trossaquin n.m. Trosequilh.

tròt n.m. 1. Anar dau cavau e de divèrs quàdrupèdes, intermediari entre lo pas e lo galòp. ◇ (fam.) *Au tròt*: vivament. 2. *Corsa au (ò de) tròt*: Corsa ipica dins la quala lu cavaus dévon donar la sieu velocitat màger sensa jamai galopar.

tròta n.f. (fam.) Distança pusleu lònga que si percorre ò que si deu percórrer à pen.

trotada n.f. Pichina passejada facha à cavau ò en veitura.

trotaire, airtiz adj. Si di d'una raça de cavaus de sèla especialisats dins la corsa au tròt. ◆ n.m. Cavau trotaire.

trotament n.m. Fach de trotar.

tròtamenut adj.inv. *La gent tròtamenut* (La Fontaine): Li ratetas.

trotar vi. (*tròti*) 1. Anar au tròt, en equitacion. 2. (fam.) Caminar leu. 3. Trotar dins la tèsta, en ment: Preocupar.

trotejament vi. Accion de trotejar.

trotejar vi. Trotar d'aise. Var.: **trotinejar**.

trotinejament vi. Accion de trotinejar.

trotinejar vi. Trotejar.

trotineta n.f. 1. Juguet d'enfant, fach d'una planqueta alongada montada sus doi ròdas plaçadi davant e darrier, que la ròda avant pòu virar gràcias à un guidon. 2. *Trotineta electrica*: Version destinada ai grands, provedida d'un motor electric.

trotskisme n.m. Doctrina dei partidaris de Tròtski.

trotskista adj. e n. Relatiu au trotskisme; que n'es partidari.

tròup adv. 1. (anc.) Totplen, foarça, dins la lenga medievals, à l'origina. 2. Indica una quantitat excessiva: *Manjar tròup, aver tròup de travalh per perdre de temps*. ◇ *De tròup*: excessiu, superflú; importun, desplaçat: *N'i a doi de tròup*. ◇ *Tròup gaire*: Pas pron.

tròup-pagat n.m. Soma pagada en là dau prètz vertadier, qu'es pi remborsada.

trovable, a adj. Que pòu èstre trovat. Var.: **trobable**.

trovador, airtiz n.m. Persona que tròva, qu'inventa. Var.: **trobador**.

trovalha n.m. Descubèrta uroa; invencion foarça utila: *Es una bèla trovalha*. Var.: **trobalha**.

trovar vt. (*tròvi*) 1. Rescontrar, descurbir d'azard (quauqua ren, quauqu'un, una bèstia, que son ò sèmblon

perduts). 2. Descubrir l'èstre ò la caua que si cercava: *Trovar una plaça*. ◇ *Anar trovar quauqu'un*: Li faire una visita, anar au sieu per li parlar. 3. Sentir, provar: *Tròvi de plaser à regarjar una partida de balon*. 4. Vèire (quauqu'un, quauqua ren) dins un estat donat en arribant en quauque luèc: *Ai trovat la vila un pauc trista*. 5. Pensar, jutjar que quauqua ren, quauqu'un, a una caracteristica, una qualitat, etc.: *Lo tròvi pretencios*. 6. Pensar, crèire: *Tròvi qu'exagères*. 7. Inventar, crear: *Trovar una música per un film*. 8. Trovar à dire, à redire: Aver ò si donar de rasons de criticar. Var.: **trobar**. ◆ vi. Escriure, compauar, en parlant d'un trobador. ◆ v.pr. 1. Exisitir, èstre disponible en quauque luèc, poder èstre destoscat, descubèrt: *Un apartament à boan pati, aquò si tròva dificilament*. 2. Èstre situat: *Lo Mónegue si tròva à costat de Menton*. 3. Sre dins un luèc, una situacion, un estat: *Si trovar embarrassat*. 4. *Si trovar mau*: Perdre conoissença. ◆ v. impers. *Si tròva que*: La realitat es que. Sin.: **s'atròva que**.

trovat, ada adj. 1. *Ben trovat*: Nòu, original, ben dich: *Se non es vèr, es ben trovat*. 2. *Enfant trovat*: Enfant abandonat, naissut de parents desconoissuts. 3. Tot trovat: Que s'ofrisce naturalament à l'esperit: *Es lo mejan tot trovat*. Var.: **trobat**.

truand n.m. Bandit que fa partida dau mitan (ladre, proxenèta, etc.).

truandalha n.f. (pej.) Lo tot dei truands. Sin.: **truandaria**.

truandaria n.f. 1. Lo tot dei truands. Sin.: **truandalha**. 2. Estat de truand.

truc n.m. 1. Astúcia; gaudi, biais de faire: *Aver un truc per ganhar totjorn*. Efècte especial au cinéma. 2. Còup (de tèsta, de banas).

trucaire, airtz n. Si di d'una persona qu'emplega de procediments indelicats per enganar lu autre.

trucar vt. (*truqui*) 1. Modificar (quauqua ren) abilament per trichar à un juèc ò faire un torn d'illusionista. 2. Modificar d'escondilhons (d'elements d'una operacion): *Trucar una eleccion*. ◆ vt. e vi. Donar de còups (espec. de tèsta, de banas).

trucatge n.m. 1. (teatre) Mecanisme ò procediment per mòure de decòrs, executar de cambiaments à vista e, en general, produire d'efèctes inabituals de messa en scena. ◇ (cín.) Efècte especial. 2. Usatge de mejans gaudiós e gaire delicats per obtenir quauqua ren, en enganant: *Lo trucatge d'un vòte*.

truculença (-ència) n.f. Caractèr de cen qu'es truculent.

truculent, a adj. Qu'exprimisce li cauas embé crudetat e realisme; pintoresc, aut en color.

truèia n.f. 1. Femèla de l'espècia porcina. 2. (vulg.) Frema de marrida vida. Sin.: **gorrimanda, gorrina, bagassa, puta** (vulg.).

trueiassa n.f. (vulg.) Frema de marrida vida.

truèlh n.m. 1. Bacin de decantacion dins un molin d'òli. 2. Pati, fòssa (Eza).

trufa n.f. 1. Patata, tantifla. 2. Escrocària.

trufador, airtz adj. e n. Trufaire.

trufaire, airtz adj. e n. Que trufa; que si trufa.

trufandier, a adj. Badin.

trufar vt. Escrocària. ◆ **si trufar (de)** v.pr. Si garçar (de); enganar.

trufària n.f. Escrocària.

truita n.f. Trocha (peis).

trulle n.m. Preparacion de sang, de graissa de poarc e de condiments, mes dins un budeu denant d'èstre cuèchs.

trumeu n.m. (arquít.) 1. Tròç de barri entre doi duberturas vesini. 2. Paneu qu'ocupa l'espaci sobre una chaminèia, entre doi fenèstras. 3. Pilastre central que partisse en doi lo portau d'una glèia.

truquista n. Persona encargada dei efèctes especials au cinéma.

trust n.m. [ˈtrœst] (mòt anglés) 1. Gropament d'entrepresas que, tot en conservant la sieu autonomia juridica, son contrarotladi per una societat maire. 2. Entrepresa foarça potenta qu'exercisse la sieu influença sobre tot un sector de l'economia.

trusta n.f. (ist.) Seguida armada dei rèis merovingians.

trustaire, airtz n. Persona que trusta.

trustar vt. (anglicisme) 1. Acaparrar per un trust. 2. (fam.) Acaparrar, monopolisar.

truta n.f. Trocha (peis).

T.S.F. n.f. (anc.) Ràdio (Abreviacion de *telegrafia ò telefonia sensa fiou*).

t-shirt n.m. Tee-shirt.

tsar n.m. Títol que portàvon lu sobeirans de Rússia (1547-1917) e de Bulgària (919-1018, 1187-1393 e 1908-1946).

tsarevich n.m. Fiu dau tsar.

tsarina n.f. 1. Esposa dau tsar. 2. Sobeirana de Rússia.

tsarisme n.m. Regime politic de Rússia fins au 1917.

tse-tse n.f. inv. *Mosca tse-tse* ò *tse-tse*: Mosca africana, dau genre glossina, que d'uni espècias dónon la malautia dau soam.

tsuba n.m. Garda dau sabre japonés, sovent decorada, e que constitue un objècte de colleccion foarça preat.

tsunami n.m. Gròssa onda de mar, provocada per un seïsme ò una erupcion volcanica.

T.T.C. (sigla) Toti taxas compresi.

tu pron. pers. Pronom personal de la segonda persona, subjècte ò complement: *Canti per tu*.

table, a adj. Que pòu èstre tuat.

tuaira, airtz n. 1. Persona que tua, assassina. 2. Òme de man encargat d'executar un crimi per lo còmpte d'una autre. 3. Persona que tua lu animaus de maselaria: *Tuaira de bòus*.

tualop n.m. Planta erbacea toxica de la familha dei renonculaceas, que pòu tuar ren qu'en la tocant.

tuar vt. (*tuï*) 1. Faire morir, causar la moart de quauqu'un d'un biais violent. 2. Faire morir un animau volontariament, espec. à la çaça. 3. Destrúger: *La granhòla a tuat li plantas*. 4. (fig.) Èstre foarça penós, fisicament ò moralament, alassar: *Aqueu travalh m'a*

tuat. 5. Faire cessar, metre fin à: *La rotina tua l'amor*. ♦ **si tuar** v.pr. 1. Si donar volontariament la moart. 2. Si donar totplen de mau: *Si tuar au trabalh*.

tuaria n.f. Maseu, chaple: *Aquela batalha es estada una tuaria*.

tuatge n.m. Accion d'abatre lo bestiari.

tuba n.m. 1. Instrument de música à vent, de metal e provedit de pistons. 2. Tube que permete de respirar en denedant just sota la susfàcia de l'aiga.

tubadissa n.f. Fumassa.

tubairàs, assa n. Fumairàs.

tubaire, airtz n. Persona que tuba, que fuma.

tubant, a adj. Fumant: *Un còup tubant*.

tubanta n.f. Pipa.

tubar vi. Fumar. ◇ *Aquela tuba!*: Aquò es extraordinari! Aquò rescompassa la rega! ♦ vt. Garnir de tubes (un potz de petròli, un sondatge).

tubari, ària adj. (anat.) Relatiu à la region de la trompa d'Eustaquì ò à la trompa de Fallòpe.

tubatge n.m. 1. (med.) Introduccion d'un tube dins la laringe per empachar l'asfíxia ò per esofague dins l'estòmegue per faire d'analisi biologiqui e bacteriologiqui. 2. (min. e petr.) messa en plaça de tubes au dedintre d'un sondatge, d'un potz de petròli, per n'en mantenir li parets.

tube n.m. 1. Element cilindric de seccion constanta, emplegat per la circulacion d'un fluide ò d'un produch pulverulent: *Tube de vèire, de plomb*. Sin.: **tuieu**. ◇ *Tube lançatorpilhas*: Tube metallic que sièrve à lançar una torpilha dins la direccion causida. ◇ *Tube d'un canon*: La boca de fuèc. 2. Cilindre de vèire, emplit d'un gas sota bassa pression, per l'esclairatge per fluorescença: *Tube au neon*. ◇ *Tube electronic*: Compauant electronic format d'una ampola que contèn un vuèi sufisent ò un gas ionisat e au manco doi electròdes qu'eméton, càpton de faisseus electronics ò n'en modifícon lo movement. ◇ *Tube à ondas progressivi*: Tube electronic que permete de contrarotlar e d'amplificar d'ondas de frequença totplen auta. ◇ *Tube catodic*: Tube à vuèi que servia à formar l'imatge dei televisors, dei ecrans de computadores, etc. 3. Embalatge alongat e sople, per contenir una substança pastoaque si fa sortir per pression dei dets: *Un tube de pega*. 4. Condicionament cilindric rigide, per contenir d'elements solides, de pòuveras: *Un tube de comprimits d'aspirina*. 5. (anat.) Canal ò conduch natural: *Tube digestiu*. 6. (tecn.) *Tube à aletas*: Element de màquina constituit per un tube metallic sus lo quau son fixadi d'aletas rectangulari ò circulari. ◇ *Tube sonòre*: Tube que rende un son quora la columna d'ària qu'es dintre ienta en vibracion. 7. (zool.) Extremitat vuèia d'una pluma d'auceu. 8. (bot.) Pen vuèi dau blat e de divers plantas. ◇ Partida inferiora e tubulosa de calicis ò de coròllas gamopetales. ◇ *Tube criblat*: Vaissue dont circula la saba elaborada. 9. Plec cilindric que si fa à una estòfa. 10. (fam.) Cançon, música que conoisce un grand succès. 11. Capeu aut de forma, cilindric.

tubeless adj. inv. (angl.) *Goma tubeless*: Si di d'una goma sensa cambra d'ària.

tuberacea n.f. *Tuberaceas*: (bot.) Fonge ascomicèt, que creisse completament sota tèrra, coma la rabassa.

tuberaceu, ea adj. (bot.) Qu'a la forma, l'aspècte d'una rabassa.

tuberala n.f. *Tuberalas*: Òrdre de fonges ascomicèts, coma la rabassa.

tubercul(e) n.m. 1. Enflament dei axes vegetaus, sobretot sota tèrra, ric en substanças de resèvas. 2. (anat.) Susfàcia arredonida dei caisselàs. ◇ *Tubercules quàdrigemeus*: Salhidas de la façà dorsala dau mesencefale. 3. (patol.) Lesion elementària de la tuberculòsi.

tuberculat, ada adj. En forma de tubercule.

tuberculemia n.f. Transmission dei bacilles de la tuberculòsi dins lo sang.

tuberculina n.f. Liquide preparat à partir de culturas de bacilles de Koch, e destinat au diagnostic de la tuberculòsi.

tuberculinacion n.f. Accion d'injectar de tuberculina ai animaues, per depistar la tuberculina latent. Var.: **tubercilinisacion**.

tuberculinic, a adj. Relatiu à la tuberculina.

tuberculisacion (-izacion) n.f. (med.) Envaïment d'un organe per lo bacille tuberculós.

tuberculinisacion (-izacion) n.f. Tuberculinacion.

tuberculisable, a adj. Susceptible d'èstre tuberculisat.

tuberculisar (-izar) vi. Produire de tubercules. ♦ vt. Rendre tuberculós.

tuberculoïde, a adj. En forma de tubercule.

tuberculós, oa adj. 1. (bot.) (bot.) De la natura dau tubercule: *Raïç tuberculoa*. 2. Relatiu à la tuberculòsi. ♦ adj. e n. Pertocat per la tuberculòsi.

tuberculòsi n.f. 1. Malautia infeccioa e contagioa, comuna à l'òme e ai animaues, deugda au bacille de Koch. 2. *Tuberculòsi miliària*: Granulia.

tuberifòrme, a adj. Si di d'una produccion animala ò vegetala en forma de tubercule.

tuberisacion (-izacion) n.f. (bot.) transformacion en tubercules de la partida inferiora dau pen ò dei organes radicularis d'unu vegetaus.

tuberisat, ada adj. Que forma un tubercule.

tuberós, oa adj. (bot.) Que forma ò constitueisse un tubercule, de tubercules.

tuberosa n.f. Planta originària dau Mexic, cultivada per li sieu flors blanqui e perfumadi (Família dei liliaceas).

tuberositat n.f. 1. (anat.) Bombament que presenton divers oàs, e dont s'estàcon de muscles ò de ligaments. 2. *Tuberositats de l'estòmegue*: Porcions bombadi que l'estòmegue presenta ai sieu doi extremitats (*gròssa tuberositat* en aut, *pichina tuberositat* en bas).

tubet n.m. Estaminet.

tubicòla adj. (zool.) Si di d'un animau que viu dins un tube qu'a edificat.

tubipòre n.m. Polipier dei mars caudi.

tubista n. Musician que soana lo tuba.

tubitela n.f. Si di d'una aranha que bastisse una tela provedida d'un tube.

tubul(e) n.m. Pichin tube replegat que seguísse lo glomerule dins lo nefron (constituent elementari dau ren).

tubuladura n.f. 1. Dubertura en forma de cilindre cort sus lo quau si pòu racordar un conch. 2. Lo tot dei tubes d'una installacion; cadun d'aquestu tubes. 3. Pichin conch natural.

tubular(i), a (-ària) adj. 1. Qu'a la forma d'un tube. 2. Constituit de tubes 3. Si di d'una caudiera ò d'un escambiaire de calor dins lu quaus la circulacion dau fluide caud ò de l'aiga si fa dins de tubes qu'ofrísson una granda susfàcia ai escambis de calor.

tubulat, ada adj. Provedit d'una tubuladura, d'uni tubuladuras.

tubulidentat n.m. *Tubulidentats*: Òrdre de mamifèrs africans que lo sieu solet representant es l'oricteròpe.

tubuliflòre, a adj. Dei flors tubuloï.

tubulina n.f. Una dei proteïnas constitutivi dau citosquelèt (l'autra es l'*actina*).

tubulós, oa adj. En forma de tube.

tucho n.m. Meta, au juèc dau palet.

tudesc, a adj. (anc.) Alemand.

tue n.m. Estalagmita.

tueis n.m. Aubre gimnospèrme dau fulhatge persistent e dei gruns roges, sovent cultivat e talhat per decorar.

tuèissegue n.m. 1. Eufòrbi. 2. Planta dei roïnas e dei camins, que contèn un alcaloïde toxic, la cicutina (Família dei ombellifèrs); lo posion que n'es extrach.

tuf n.m. Ròca poroa leugiera, formada de cendres volcanics cimentats ò de concrecions calcari depauadi dins li foant ò lu lacs. Sin.: **safre**.

tuf, a adj. Qu'es de la natura dau tuf: *Tèrra tufa*.

tufa n.f. Aranhàs.

tufa n.f. Ròca calcària que contèn de grans de de qartz e de mica, emplegada en contruccion, en despièch de la sieu fragilitat. Sin.: **tuve**.

tugtupita n.f. Mineral dau grope dei silicats, de formula $\text{Na}_4\text{AlBeSi}_4\text{O}_{12}\text{Cl}$.

túia n.m. Aubre originari d'Àsia ò d'Amèrica, sovent cultivats dins lu pargues (Família dei cupressaceas).

tuieu n.m. Tube.

tuis n.m. Expiracion brusca e sonòra de l'ària contenguda dins lu paumons, provocada per l'irritacion dei vias respiratòri. Var.: **tois**. ◇ *Tuis galantin*: Infeccion respiratòria bacteriana, gaire ò pas febrila, de l'aubre respiratòri superior, ma d'evolucion lònca e autament contagioa, que dura longtemps (quatre à vuèch setmanas), après un periòde d'incubacion d'una setmana, e caracterísada per un tuis violent que lo sieu paroxisme evòca lo cant dau gal.

túisser vi. Aver un accès de tuis; si rasclar la garganta per s'esclarir la votz ò atirar l'atencion. Var.: **tóisser**, **tussir**.

tul(e) n.m. Teissut leugier e transparent dei malhas redoni o poligonali.

tularemia n.f. Malautia infeccioa e contagioa provocada per lo bacille *Francisella tularensis*, epedemica de la lèbre e transmissibla à l'òme.

tularia n.f. Comèrci ò fabricacion de tule; fàbrega de tule.

tuli n.m. Còrs qu'apartèn au grope dei lantanides; element (Tm) de n° atomic 69 e de massa atomica 168,98.

tulier, a adj. Relatiu au tule.

tulipan n.m. (bot.) 1. Liliacea bulboa de la flor granda e bèla en forma de vas, cultivada industrialament. 2. Objècte ò ornament en forma de tulmipan.

tulista n. Persona que fa de tules e de dentelas.

tumefaccion n.f. (med.) Aumentacion de volume d'una partida dau coar, quala que n'en sigue la natura.

tumescença (-éncia) n.f. (fisiol.) 1. Gonflament d'un organe. 2. Turgescença dei organes erectiles e especialament de la verga.

tumescent, a adj. Si di d'un organe en estat de turgescença.

tumor n.f. (patol.) Aumentacion de volume d'una partida d'un teissut ò d'un organe, deuguda à una proliferacion cellulària que forma un autre teissut.

tumoral, a adj. Relatiu à una tumor. Var.: **tumorau**.

tumorau, ala adj. Tumoral.

tumulari, ària adj. Relatiu ai tombeus: *Pèira tumulària*.

tumult(e) n.m. 1. Grand desòrdre acompanhat de bosin. 2. Granda agitacion desordenada: *Lo tumulte dei affaires*.

tumultuós, oa adj. Agitat, plen de tumulte.

tumultuosament adv. D'un biais tumultuós.

tumulus n.m. (arqueol.) Grand amolonament artificial de tèrra ò de pèire que si quilhava en dessobre d'una sepultura.

tuneladoira n.f. Engenh de trabalhs publics que sièrve à cavar de galarias.

túner n.m. (angl.) Sintonisator.

tuna n.f. (anc.) Pèça de cinc francs.

túner n.m. (angl.) Receptor ràdio, generalament previst per li emissions à modulacion de frequença, que comprèn ni amplificator bassa frequença ni autparlant. Sin.: **sintonisaire**.

tungar n.m. (electron.) Aparelh redriçaire de corrents alternatius, que permete lo passatge de grandi intensitats.

tungstat n.m. (quim.) Si di d'un acide tungstít.

tungstène n.m. Element (W) de n° atomic 66 e de massa atomica 162,50.

tungstít, a adj. Si di d'un oxide e d'un acide derivats dau tungstène.

tunica n.f. 1. (Antiqu.) Vestit de sota, cordura, cort ò mièg lòng, mé de mànegas ò sensa mànegas, generalament estrech à la talha. ◇ Encuèi, vestit drech pauc ò pron lòng, portat sobre una faudilha ò de braias. 2. (anat.) Membrana fibroa qu'envolopa divèrs organes. 3. (bot.) Envolopa foliària dei bulbes.

tunicat, ada adj. (bot.) Envlopat d'una tunica, de diferenti tunicas.

tunicela n.f. Vestit liturgic que lo prelat portava sota la caïbla.

tunicier n.m. *Tuniciers*: Sotaembrancament d'animaus procordats marins dau còrs en forma de sac envlopat d'una tunica e provedit de doi fendas branquiali que sièrvon à l'alimentacion e à la respiracion.

tunicina n.f. Forma de cellulòsi que lu tuniciers fabricon e qu'es lo compauant essencial de la sieu proteccion exteriora.

tunisenc, a adj. e n. De Tunís. Var.: **tunisés**.

tunisés, esa adj. e n. Tunisenc.

tunisian, a adj. e n. De Tunisia.

tup, a adj. Sombre, escur.

turban n.m. 1. Coifadura orientala masculina, facha d'una lònga pèça d'estòfa enrotlada à l'entorn de la tèsta. 2. Coifadura de frema que fa pensar au turban masculin.

turbellari n.m. *Turbellaris*: Classa de vèrps plats.

turbidimètre n.m. Aparelh que permete de determinar la turbiditat d'un liquide.

turbiditat n.f. 1. Estat d'un liquide fosc. ◇ (idraul.) Tenor en fangas, en elements foscs, d'un cors d'aiga. 2. *Corrent de turbiditat*: Corrent violent dau fond dei oceans, que transpoarta una granda quantitat de materiaus en suspension.

turbina n.f. 1. Motor compauat d'una ròda mobila sus la quala es aplicada l'energia d'un fluide motor (aiga, vapor, gas, etc.). 2. Màquina industriala per secar, que lo sieu foncionament es basat sobre la foarça centrifuga.

turbinable, a adj. Que pòu èstre turbinat.

turbinar vt. (tecn.) Faire agir (un fluide) sus una turbina, passar à la turbina.

turbinat, ada adj. (sc. de la v.) En forma de gavàudola.

turbinatge n.m. (tecn.) Accion de turbinar.

turbit n.m. (farm.) *Turbit blanc*: Aubrilhon que la sieu fuèlha, en infusion, es purgativa.

turboalternator n.m. (electr.) Alternator que fonciona gràcias à una turbina à vapor ò à gas.

turbocombustible n.m. Combustible per turbomàquina.

turbocompressor n.m. 1. Turbomàquina dins la quala si comunica au gas, au mejan d'una ròda, d'energia cinetica transformada pi en pression dins un ensèm de conduchs fixes que son à l'entorn d'aquesta ròda. 2. (autom.) *Turbocompressor de sobralimentacion*: Organe annèxe d'un motor termic, que compoarta una turbina que l'escorrement dei gas d'escapament fa virar e que fa virar una segonda turbina que compirmisse sigue lo mesclum ària-essença (motor à essença), sigue l'ària (motor diesel) avant la sieu intrada dins lo motor, dins la tòca d'augmentar sensiblament la potença dau motor.

turbocomprimit, ida adj. Si di d'un motor provedit d'un turbocompressor.

turbodiesèl n.m. Veïcule ferroviari à motor diesèl e turbine.

turbodinamo n.m. (c. de f.) Generator de corrent per l'alimentacion electrica d'una locomotritz, que fonciona mé la vapor.

turbofiltre n.m. Filtre qu'agisse au mejan d'un sistema rotatiu.

turboforatge n.m. Procediment de foratge dins lo quau una turbina accionada per la circulacion dei fangas mòu lo trepan.

turbolença (-ència) n.f. Turbulença.

turbolent, a adj. Turbulent.

turbomàquina n.f. Tot aparelh generator ò receptor qu'agisse dinamicament sobre un fluide mé l'ajuda d'un rotor que vira à l'entorn d'un axe (turboreactor, turbomotor).

turbomotor n.m. organe de propulsion que lo sieu element essencial es una turbina à gas.

turbopompa n.f. 1. Turbomàquina idraulica receptritz que sièrve à augmentar la pression dau liquide que la travèrsa. 2. Pompa centrifuga acoblada à una turbina.

turbopropulsor n.m. (aeron.) Propulsor compauat d'una turbina à gas, que mòu una eliça (ò d'eliças) per l'intermediari d'un reductor.

turboreactor n.m. (aeron.) Reactor à gas que fonciona per reaccion dirècta dins l'atmosphèra.

turbotren n.m. (c. de f.) Tren que la sieu energia es fornida per una turbina à gas ò diferenti turbinas à gas.

turboventador n.m. Ventilator à turbina.

turbulença (-ència) n.f. 1. Caractèr d'una persona turbulenta, agitacion. 2. (sc.) Agitacion desordenada d'un fluide en movement. Var.: **turbolença**.

turbulent, a adj. 1. Portat à faire de bosin, à causar de trebolis: *Un enfant turbulent*. 2. (mecn.) *Escorrement turbulent*: Escorrement dins lo quau lu rais fluides si mésclon, en plaça de conservar la sieu individualitat, coma dins l'escorrement laminari. Var.: **turbolent**.

turc, a adj. e n. De Turquia. ◇ *Cafè turc* (à la turca): Cafè foart, preparat per decoccion dau marc. ◇ *À la turca*: Si di d'un pati sensa sèti. ◇ *Lengas turqui*: Grope de lengas de la familha altaïca parladi en Àsia centrala (coma lo turcmène), en Àsia centrala, dins lo Caucàs e en Turquia. ◇ *Gran turc* ò *turc*, n.m.: Cereala de granda dimension, dau pen unic e de la gròssa espiga que poarta de granas en rengs sarrats, largament cultivada dins lo monde per l'alimentacion umana (sièrve per exemple per faire la *polenta*) e animala (Familha dei gramineas).

turc n.m. Principala lenga dau grope turc, parlada en Turquia dont es la lenga oficiala.

turcaria n.f. (art, liter.) Òbra artistica e literària que representa de scenas turqui, ò d'inspiracion orientala.

turcic, a adj. (anat.) *Sèla turcica*: Cavitat de l'oàs esfenoïde dont si tròva l'ipofisi.

turcmène, a adj. e n. Dau Turcmenistan. ◆ n.m. Lenga turca parlada au Turcmenistan.

turcofòne, a adj. e n. De lenga turca.

turcomongòl, a adj. e n. Qu'apartèn à l'encòup au pòble turc e au pòble mongòl.

turdidat n.m. *Turdidats*: Família ò sotafamília de passerons, coma lo rossinhòu, lo rigau e lo tordo.

turf n.m. (angl.) Lo tot dei activitats que pertòcon li corsas de cavaus.

turfista n. Persona que li agràdon li corsas de cavaus, que li seguísse e li juèga.

turga adj. f. Estèrta, en parlant de la femèla de divèrs animaus.

turgan n.m. Durgan.

turgescença (-ència) n.f. 1. (bot.) estat normal de rigiditat dei teissuts vegetaus vivents, deugut à la pression dau sieu contengut liquide. 2. (med.) Tumescença.

turgescent, a adj. En estat de turgescença.

turgide, a adj. (lit.) Gon,flat, bodenflat: *Parpèlas turgidi*.

turiferari n.m. (liturg.) Clergue encargat de portar l'encensier.

turinés, esa adj. e n. De Turin.

turingian, a adj. De Turíngia.

turista n.f. (esp.) Gastroenteriti que si manifèsta per de diarrea, contractada sobretot per lu toristas dins lu país cauds. Var.: **torista**.

turla n.f. 1. Barra de carre (Esa). 2. Tube (capeu).

turlupinada n.f. (fam.) Fach de turlupinar.

turlupinaire, airtz n. (fam.) Que turlupina.

turlupinar vt. (fam.) Enuiar, preocupar.

turna n.f. (pop.) Cambra.

turo-luro n.m. (fig.) Redicha, repeticion.

turonian, a adj. (geogr.) (geol.) Estatge dau sistema cretaceu.

turpide, a adj. (lit.) Que manifèsta de brutessa morala: *Una ànima turpida*.

turpitud(a) n.f. (fig.) Comportament ignominós d'una persona; accion vergonhoa.

turquesa n.f. Fosfat d'alumini e de coire natural, que dona de pèiras fini opaqui, d'un color de blau clar fins à blau-vèrd. ♦ adj. inv. e n.m. D'una color de turquesa.

turquin, a adj. 1. *Màrmor turquin*: Màrmor blau venat de blanc, originari d'Itàlia. 2. (lit.) *Blau turquin*: Blau escur.

turquina n.f. Pèira de turquesa de gaire de valor.

tus n.m. Tuis.

tuso adj. Obtús.

tussilhon n.m. Quinta de tus.

tussir vi. (*tussissi*) Aver un accés de tuis; si rasclar la garganta per s'esclarir la votz ò atirar l'atencion. Var.: **tóisser, túsiser**.

tussòr n.m. (mòt indian) 1. Estòfa fabricat m'una seda leugiera que vèn d'un manhan sauvatge. 2. Mandilho fach d'aquesta estòfa.

tutejaire, airtz adj. Que tuteja.

tutejament n.m. Accion, abitud de tutejar.

tutejar vt. Dire tu à quauqu'un.

tutela n.f. 1. Susvelhança, dependença embarrassanta. 2. (dr.) Lo tot dei mesuras legali destinadi à protegir lu

ben dei enfants minors e dei incapables majors. ♦ *Tutela d'Estat*: Forma de tutela que s'aplica à de personas protegidi sensa família. 3. (lit.) Proteccion, salvagarda en favor de quauqu'un. 4. *Autoritat de tutela*: Administracion qu'exercísse un contraròtle. ♦ *Tutela administrativa*: Contraròtle que l'autoritat administrativa exercísse sobre li collectivitats publiqui descentralisadi. 5. (dr. intern.) *Territòri sota tutela*: país que la sieu administracion es assegurada per un autre estat, sota contraròtle de l'O.N.U. 6. (dr. pen.) *Tutela penala*: Dins lo drech francés, pena complementària aplicabla ai recidivistas, suprimida en lo 1981.

tutelar vt. Aver sota la sieu tutela; protegir.

tutelari, ària adj. 1. (lit.) Que tèn sota la sieu proteccion: Potença tutelària. 2. (dr.) Que pertòca la tutela.

tutor, tutritz n. Persona encargada de susvelhar lu interès d'un minor non emancipatò d'un incapable major plaçat sota lo regime de la tutela. ♦ *Tutor ad hoc*: Persona capabla de representar un incapable per tota operacion juridica dins la quala lu interès d'aquesto d'aquí ríscun d'èstre opauats à-n-aquelu dau tutor.

tutor n.m. (agric.) Paiseu.

tutorar vt. (agric.) Munir d'un tutor, d'un paiseu.

tutorat n.m. Foncion de tutor.

tutoratge n.m. (agric.) Accion de munir d'un tutor, d'un paiseu.

tutsi adj. e n. D'un grope de populacions que viu dins la region dei Grands Lacs africans.

tutti n.m. (it) (mús.) Lo tot dei instruments de l'orquestra (per op. au solista ò au grope de solistas).

tutti frutti loc. adv. (it.) Compauats ò perfumat de divèrs fruchs: *Una glaça tutti frutti*.

tutti quanti loc. adv. (it.) *E tutti quanti*: Toti li personas, toti li cauas d'una meme espècia (à la fin d'una enumeracion).

tutú n.m. (fr.) Costume de la balarina academica, compauat de divèrsi faudilhas de tule sobrepauadi.

tuve n.m. Tufa (ròca).

tuviera n.f. 1. Element de canalizacion profilat., destinat à impauar à un fluide que s'escorre una aumentacion de velocitat. 2. Conduch terminal d'una turbina à gas. 3. Dubertura practicada à la partida inferiora d'un forn metallurgic per lo passatge de l'ària.

T.V.A. n.f. (sigla) Taxa à la valor ajoncha (taxa que si paga sobre un acte comercial).

tweeter n.m. (angl.) Autparlant dei aguts.

twist n.m. (angl.) Dança d'origina americana, sus una música foarça ritmada, caracterisada per una rotacion dei cambas e dau bacin.

twistar vi. Balar lo twist.

U

u Vocala, vintunena letra de l'alfabet. Si di [y] quora es soleta, [w] en diftòng.

U Simbòle de l'urani.

u Simbòle de l'unitat de massa atomica.

uau interj. [y'aw] Interjeccion per encoratjar un cavau.

ubac n.m. (geogr.) En montanha, pendís dau costat de l'ombra, per op. à l'*adrech*.

ubagós, oa adj. Qu'es à l'ombra.

ubiquisme n.m. Doctrina de Lutèr qu'afortisse qu Dieu es totjorn presen dapertot, comprés dins li òstias on consacradi.

ubiquista adj e n. 1. Qu'a lo don d'ubiquitat. 2. Que si pòu vèire dins lo monde entier.

ubiquitari, ària adj. e n. Partidari de l'ubiquisme.

ubiquitat n.f. Facultat d'èstre present dins diferents luècs au meme moment.

ubuesc, a adj. 1. Digne dau personatge de tiran grotesc de la pèça *Ubu rèi* (A. Jarry). 2. Si di d'una situacion absurda grotesca, que non a de solucion (en partic. una situacion administrativa).

ucraïnian, a adj. e n. D'Ucraïna. ◆ n.m. Lengua eslava parlada en Ucraïna.

udol n.m. Udolada.

udolada n.f. 1. Crit dau lop. 2. Miauladís d'un cat ò dau vent. 3. Ululament d'auceu nocturne. Sin.: **udol**.

udoladissa n.f. Udolada granda e perlongada.

udolaire, airtz adj. e n. Persona ò can que jangola coma un lop.

udolament n.m. Accion d'udolar, de jangolar. Sin.: **ululament**.

udolant, a adj. Qu'udola (que jangola) o que gemèga.

udolar v.i. Jangolar (bramar coma un lop). Sin.: **ulular**.

udomètre n.m. Aparelh per mesurar la pluèia que tomba.

udometria n.f. Estudi de la reparticion dei pluèias dins l'espaci e dins lo temps; aquela reparticion.

udometric, a adj. Relatiu à l'udometria.

uèlh n.m. [ˈʎej] au singulier, [ˈʎes] au plural. 1. Organe de la vista, forma dau glòbe oculari e dei sieu annèxas (parpelas, cilhs, glàndolas lacrimali, etc.). 2. Aquest organe en tant que partida de la cara e element de la fisionomia: *Aver lu uèlhs blaus*. 3. Aquest organe, en tant que manifesta lu trachs permanents dau caractèr, li emocions, lu sentiments ò sièrve à l'expression dei desidèris, dei pensadas. ◇ *Faire de l'uèlh à quauqu'un*: Li faire signe m'un batre d'uèlh, sigue per marcar la complicitat, sigue per l'atirar. 4. Aquest organe, considerat dins la sieu foncion, la vision, ò coma simbòle de la facultat d'observacion, de la perspicacitat. ◇ *Aver l'uèlh (un uèlh) sobre quauqu'un ò quauqua ren*: Lo

susvelhar. ◇ *Barrar lu uèlhs, si tapar lu uèlhs sobre quauqua ren*: faire bus de non lo vèire. ◇ *Durbir lu uèlhs*: Vèire la realitat. ◇ *Durbir lu uèlhs (à)*: Far vèire la realitat (à). ◇ *Sautar ai uèlhs*: Èstre evident. ◇ *Si metre lo det dins l'uèlh*: S'enganar completament. 5. Aquest organe considerat dins lu movements que li son pròpris. ◇ *Non poder barrar lu uèlhs de la nuèch*: Non arribar à s'endormir. 6. Biais de vèire, sentiment: *Vèire li cauas d'un uèlh favorable*. 7. *Uèlh de vèire ò uèlh artificial*: Protèsi de vèire ò d'una altra matèria que si metre per remplaçar un uèlh perdit. 8. Trauc practicat dins una aisina ò una pèça mecanica per lo passatge ò l'articulacion d'una altra pèça. 9. (tip.) Partida salhenta d'un caractèr mobile que reçaup la tencha e laissa la sieu emprenta sus lo supoart que si vòu estampar. 10. (bot.) Ponch vegetatiu sota l'aissèla d'una fuèlha ò à l'extremitat d'un ram, que si desvolopa sigue en fuèlha, sigue en flor. 11. Graissa à la susfàcia d'un bolhon. 12. Coar d'un ciclòne tropical, caracterisat per de vent debles e un temps gaire neblós, à l'entorn dau quau víron de vents violents.

ufana n.f. Pompa, aparat.

ufanós, oa adj. Auturós, orgulhós.

ufanosmaent adv. D'un biais ufanós.

ufologia n.f. (de *UFO*, sigla angl. per *Unknown Flying Object*) Estudis dei objèctes volants non identificats.

ufologic, a adj. Que pertòca l'ufologia, lu òvnis.

ufològue, òga n. Especialista d'ufologia.

U.F.R. (sigla) n.f. Dins l'Universitat francesa, unitat de Formacion e de Recèrca.

uganaud, a adj. e n. Calvinista.

uhlan n.m. lancier, dins li anciani armadas alemanda, austriaca, polonesa e russa.

uissier n.m. 1. Emplegat encargat, entre autri foncions, de l'introduccion dei visitaires dins lu ministèris, lu grands còrs de l'Estat, d'uni administracions. 2. Emplegat encargat dau servici dins li assembleadas, li administracions. 3. *Uissier de justícia*: Oficier qu'executa de missions d'òrdre legal. 4. *Uissier d'armas*: Mena de garda dau còrs sovent nòble, qu'èra encargat de la garda interiora dei palais e de la persona dau rèi.

ulada n.f. Fach d'ular.

ular vi. Ulular, udolar.

ulcèra n.f. 1. (med.) Perda de substança d'un revestiment epitelial, cutaneu ò mucós, que s'acompanha de lesions pauc ò pron profonds dei teissuts, que n'en rèdon la cicatrisacion complicada. 2. (agric.) Plaga sus un aubre.

ulceracion n.f. Formaicon d'ulcèra; ulcèra.

ulcerar vt. (*ulcèri*) 1. (med.) Produire una ulcèra. 2. Causar un ressentiment profond e duradís, nafrar.

ulceratiu, iva adj. Que provòca una ulceracion. Sin.: **ulcerogène**.

ulcerogène, a adj. Que provòca una ulceracion. Sin.: **ulceratiu**.

ulceròide, a adj. (med.) Que sembla una ulcèra.

ulcerós, oa adj. De la natura de l'ulcèra; cubèrt d'ulcèras.

ulema n.m. Doctor de la lèi musulmana, jurista e teologian.

ulhacear vi. Faire d'ulhauç.

ulhada n.f. 1. Còup d'uèlh rapide: *Donar, mandar una ulhada*. 2. Clinhament d'uèlh complici. Accion periodica que la sieu tòca es de totjorn mantenir lo nivèu maximal dei botas e dei cuvas de vin dins una cròta, per compensar li perdas (evaporacion).

ulhar vt. Practicar l'ulhada à una bota, una cuva.

ulhasso n.m. Gronc de Cassini.

ulhat, ada adj. Qu'a d'uèlhs gròs.

ulhauç n.m. Lamp.

ulhet n.m. Trauc pichon per engulhar un correjon; pichina бага metallica que consolida aqueu trauc.

ulhetar vt. Far d'ulhets à quauqua ren.

ulhetat, ada adj. Ben levat (pan, torta, fogassa).

ulhetat, ada adj. Que presenta de tacas en forma d'uèlhs.

ulheton n.m. Ulhet pichin.

ulhiera n.f. Pèça de cuer per parar lu uèlhs d'un cavau.

ulhon n.m. Uèlh pichon. ◊ Far l'ulhon: Agachar quauqu'un amorosament.

ulhòt n.m. Camomilha faussa (*anthemis arvensis*).

uliginós, oa adj. (bot.) Que creisse dins lu luècs umides.

U.L.M. n.m. (sigla de *Ultra Leugier Motorisat*) Avion pichonet de concepcion simplificada, d'una plaça ò de doi plaças, que pea à vuèi plus pauc que 150 kg, e provedit d'un motor de quaucu desenaus de cavaus.

ulmacea n.f. *Ulmaceas*: Família d'aubres dei flors sensa petales dei fuèlhas caduqui, coma lo micocolier.

ulmària n.f. (bot.) Planta erbacea (*filipendula ulmaria*) vivaça de la família dei rosaceas, mellifèra, originària d'Euròpa.

ulnar(i), a (-ària) adj. (anat.) Que pertòca l'oàs cubital.

ulterior, a adj. 1. Qu'arriba après, que vèn après una altra caua, qu'es posterior (per op. à *anterior*). 2. (geogr.) Qu'es en delà (per op. à *citerior*).

ulteriorament adv. Mai tardi.

ultimament adv. Per finir, en tota darriera posicion.

ultimatom n.m. 1. Condicions definitivi qu'un Estat impaua à un autre, que lo sieu refut provòca la guèrra. 2. Proposicion precisa que non admete minga contestacion.

ultime, a adj. Darrier, final.

ultimo adv. (latin) En darriera posicion, en començant à comptar mé *primo, secundo*, etc.

ultimogenitura n.f. Prioritat de succession donat au mai jove dei enfants.

ultrabasic, a adj. (geol.) Si di d'una ròca eruptiva que contèn plus pauc que 45 dau 100 de silici e constituïda essencialament de silicats ferromagnesians que li dónon una aspècte escur.

ultracentrifugacion n.f. Centrifugacion per ultracentifugaire.

ultracentrifugaire n.m. Centrifugaira dau regime de rotacion totplen elevat, de l'òrdre de 60 000 tr/mn.

ultracort, a adj. (fis.) Si di dei ondas electromagnetiqui que la sieu longuessa es de l'òrdre de quaucu centimètres.

ultrafiltracion n.f. Filtracion au mejan d'un ultrafiltre.

ultrafiltre n.m. Filtre que lo sieu rendement es au manco dau 99 per 100 e capable d'arrestar de particulas de 0,01 µm.

ultraleugier, a adj. Foaça leugier.

ultraliberal, a adj. en. Relatiu à l'ultraliberalisme, que n'a lu caractèrs; partidari de l'ultraliberalisme. Var.: **ultraliberau**.

ultraliberalisme n.m. Politica economica apareissuda à la fin dei annadas 1970, que mete en avant lo liberalisme absolut e tende vèrs un desengatjament total de l'Estat.

ultraliberau, ala adj. Ultraliberau.

ultramicroscòpi n.m. Instrument que permete, gràcias au sieu esclairement lateral, de vèire d'objèctes invisibles m'un microscòpi ordinari.

ultramilonita n.f. Milonita dins la quala non persistisse minga porfiroclast visible.

ultramodèrne, a adj. Foaça modèrne.

ultramontan, a adj. e n. Qu'es en là dei monts, en làa dei Aups. 2. Partidari de l'ultramontanisme. ◆ adj. Qu'apara lo poder absolut dau papa.

ultramontanisme n.m. Lo tot dei doctrinas ultramontani.

ultranegre n.m. (tecn.) Partida de senhal vidèu de television.

ultra-petita n.m. inv. (dr.) Per un jutge, fach d'acordar mai que cen qu'es estat demandat ò d'estatuar sus una caua que non li es estada demandada.

ultrapression n.f. Pression foarça auta, de l'òrdre de 10³ à 10⁵ atmosfèras.

ultrarealista adj. e n. En França, sota la Restauracion, partidari de l'Ancian Regima, adversari de la Carta constitucionala dau 1814.

ultrasensibilitat n.f. Caractèr d'una persona ultrasensibla.

ultrasensible, a adj. Foaça sensible.

ultrason n.m. (fis.) Vibracion de mema natura que lo son, ma de frequença tròup auta (de 20 kHz à de centenaus de MHz) per qu'una aurelha umana la poasque percevre.

ultrasonic, a adj. Ultrasonòre.

ultrasonòre, a adj. Relatiu ai ultrasons. Sin.: **ultrasonic**.

ultrastructura n.f. Si di d'una estructura que si pòu vèire unicament au mejan d'un ultramicroscòpi.

ultraviolet, a adj. e n.m. (fis.) Si di dei radiacions invisibli à l'uèlh uman plaçadi dins l'espèctre en delà dau violet, e que la sieu longuessa d'onda es mai

pichina qu'aquela dau violet e mai granda qu'aquela dei rais X moals.

ultravuèi n.m. Vuèi foarça important (fins à 10^{-5} Pa).

ulu pron. pers. Elu.

ululament n.m. Udolament.

ulular vi. Udolar.

ulva n.f. Alga vèrda marina, finda sonada *lachuga de mar*.

uman, a adj. 1. Qu'a lu caractèrs, la natura de l'òme; que si compaua d'òmes: *L'espècia umana*. 2. Qu'es relatiu à l'òme, que li es pròpri: *Lo còrs uman, la natura umana*. 3. Que pertòca l'òme, qu'a l'òme per objècte: *Geografia umana*. 4. Qu'es à la mesura de l'òme: *Una vila à dimensions umani*. 5. Qu'es sensible, comprensiu: *Un magistrat uman*.

uman n.m. (lit.) De l'òme. ◆ pl. L'umanitat, lo tot dei èstres umans.

umanament adv. 1. En òme, segond li foarças, li capacitats de l'òme. 2. Embé umanitat, bontat.

umanisacion (-zacion) n.f. Accion d'umanisar; fach de s'umanisar.

umanisar (-izar) vt. 1. Donar un caractèr mai uman, mai civilisat à; rendre mai suportable à l'òme. 2. Rendre mai sociable. ◆ **s'umanisar** v.pr. Devenir mai uman, mai sociable, mai conciliant.

umanisme n.m. 1. Posicion filosofica que mete l'òme e li valors umani en dessobre dei autri valors. 2. Movement intellectional qu'espelisse sobretot dins l'Euròpa dau s. XVIIe.

umanista n. 1. Partidari de l'umanisme. Persona qu'a una granda conoissença dei lengas e literaturas anciani. ◆ adj. Relatiu à l'umanisme.

umanitari, ària adj. Que recèrca lo ben de l'umanitat, que tende à melhorar li condicions de vida dei èstres umans.

umanitarisme n.m. Lo tot dei concepcions umanitari.

umanitat n.f. 1. Lo tot dei òmes; genre uman: *L'evolucion de l'umanitat*. 2. Natura umana: *Li sobra un pauc d'umanitat*. 3. Benvolença, compassion: *Tractar embé umanitat*. ◆ pl. (anc.) Estudis de letras classiqui (latin e grèc).

umanoïde, a adj. e n. Èstre que sembla un òme (espec. dins lo lengatge de la sciènça-ficcion). ◆ adj. Que presenta de caractèrs umans; qu'a una forma umana.

umectacion n.f. Umectatge.

umectaire n.m. Aparelh que sièrve à umectar una estòfa, de papier.

umectar vt. (*umècti*) Rendre umide, banhar leugierament.

umectatge n.m. Accion d'umectar. Sin.: **umectacion**.

umejar vt. Enfresquierar.

umeral, a adj. Relatiu à l'umèrus. Var.: **umerau**.

umerau, ala adj. Umeral.

umèrus n.m. Oàs unic dau braç, que s'articula à l'espatla e au cobde.

umic, a adj. Relatiu à l'umus.

umide, a adj. 1. Cargat d'aiga ò de vapor d'aiga. 2. *Lu uèlhs umides*: Banhats de làgrimas.

umidificacion n.f. Accion d'umidificar.

umidificar vt. (*umidifiqi*) Rendre umide.

umidificator n.m. Aparelh que sièrve à aumentar l'umiditat de l'ària, ò à n'en mantenir lo gra igrometric per umidificacion.

umidimètre n.m. aparelh que permete de mesurar l'umiditat d'un materiau, d'una susfàcia.

umiditat n.f. Estat de cen qu'es umide.

umil(e) adj. 1. Que manifèsta una actituda voluntariament modèsta. 2. (lit.) De condicion sociala modèsta. 3. Sensa esclat, sensa pretencion ò sensa importança; mediòcre. 4. Que manifèsta de defernça: *Li mieu excusas mai umili*. ◆ n.m. pl. (lit.) Lu paures.

umilament adv. Embé umilitat.

umiliacion n.f. 1. Acte, situacion qu'umília. 2. Estat ò sentiment que n'en resulta; vergonha. Var.: **umiliament**.

umiliament n.m. Umilicacion.

umiliant, a adj. Qu'umília.

umiliar vt. (*umili*, classic *umíli*) Rebaissar quauqu'un en lo faguent aparéisser inferior, mespresable, indigne de la valor que li podia èstre acordada. ◆ **s'umiliar** v.pr. S'abaissar voluntariament, si faire umile.

umiliat, ada adj. Qu'a subit una umiliacion.

umilitat n.f. Estat d'esperit, comportament de la persona umila, que si compoarta embé indulgença, que rabaissa lu sieus meritis. ◇ *En tota umilitat*: Lo mai umilament possible.

umor n.f. 1. (med.) Si diá de tot liquide organic. ◇ Dins l'istòria de la medecina, si diá dau sang, de la linfa, de la bila, de l'atrabila, que lo sieu equilibri èra un signe de boana santat. 2. Disposicion afectiva dominant; temperament. 3. Disposicion afectiva passatgiera, ligada ai circonstanças: *L'umor dau moment*. 4. *Boana umor*: Gaïssa, envanc. 5. *Marrida umor*: Marrida disposicion d'esperit, deuguda à una decepcion, à una contrarietat, à una manca d'envanc.

umor n.m. Formula d'esperit que cèrca à metre en valor d'un biais plasant lo caractèr ridicule ò absurde d'un aspècte de la realitat. ◇ *Umor negre*: Que sotalinha embé crudelitat, amarum e eventualament desespèr l'absurditat dau monde.

umoral, a adj. (med.) Relatiu ai umors dau còrs, à l'umorisme. Var.: **umorau**.

umorau, ala adj. Umoral.

umorisme n.m. Doctrina medicala anciana qu'atribuiva li malautias au desreglament dei umors.

umorista n. e adj. 1. Si di d'una persona qu'a d'umor. 2. Autor de dessenh, d'escrichs comics ò satirics; artista que presenta un spectacle umoristic.

umoristic, a adj. 1. Que tèn de l'umor, qu'es basat sobre l'umor. 2. Que pertòca lo tèxto ò lo dessenh comic, satiric.

umus n.m. Substança colloïdala que resulta de la descomposicion parciala per lu micròbis dau soal de produchs vegetaus e animaús. Sin.: **tèrra vegetala**.

un, a adj. num. 1. Lo premier dei nombres entiers, pilhat coma basa de tot calcul. ◇ *Pas un*: Minga. ◇ *Un à un, un per un*: Pas mai d'un dins lo meme temps; una persona, una caua après l'autra. ◇ *Faire qu'un embé*: Èstre completament parier ò totalament unit à. 2. Premier, dins una enumeracion, l'expression d'un reng: *Pàgina un(a)*. ◇ *Faire ni una ni doas*: Non esitar. ◆ n.m. 1. Chifra 1; designa finda lo numèro à una caua, un immòble, una cambra, etc.: *Rèsti au 1*. 2. (filos.) *L'Un*: L'èstre coma principi d'unitat en tant qu'existisse per eu-meme e en eu-meme.

un, a art. indef. Determinant indefinit d'un grope nominal dau quau indica lo genre e lo nombre: *Ai crompat un roman policier*. ◆ pron. indef. 1. *Un de*: Una persona, una caua demièg d'autri: *Un dei mieus escolans*. 2. *Un ... l'autre*: Marca la diversitat, la diferença: *Un rèsta en vila, l'autre en campanha*. ◇ Marca la reciprocitat: *S'ajúdon un l'autre*. 3. Quauqu'un, una persona: *A esposat una de Sant Laurenç*.

una n.f. Promiera pàgina d'un jornal.

unanimament adv. D'un biais unanime; à l'unanimitat.

unanime, a adj. 1. (au pl.) Si di de personas qu'an lo meme vejaire. 2. Qu'exprimisse un vejaire comun à toi: *Un vòte anonime*.

unanimisme n.m. (liter.) Doctrina segond la quala l'escrivan deu exprimir la vida unanima e collectiva, l'ànima dei gropes umans, e pintar solament l'individú pilhat dins lu sieus rapoarts socials.

unanimista adj. e n. De l'unanimisme; partidari de l'unanimisme.

unanimitat n.f. Acòrdi complet dei opinions, dei sufratges.

unau n.m. Mamifèr d'Amèrica tropicala, arboricòla, dei movements lents, de l'òrdre dei xenartres.

unicambista adj. e n. Qu'a una camba soleta.

uncifòrme, a adj. Qu'a la forma d'un cròc.

uncinat, ada adj. 1. (bot.) Provedit d'un cròc. 2. (patol.) *Crisi uncinada*: Accident paroxistic, qu'assòcia d'allucinacions gustativi e olfactivi à de trebolis de la consciença (sentiment d'estraneza, caracteristic dei lesions dau lòbe temporal).

underground adj. inv. e n.m. Si di d'un spectacle, d'una òbra literària, d'una revista d'avant-garda realisats en defoara dei circuits comercial abituals.

unen, a adj. Indica, après un numeral, lo reng que correspoande à un nombre compausat que la sieu chifra dei unitats es un: *Lo vintunen*.

ungueal, a adj. De l'ongla. Var.: **ungueau**.

ungueau, ala adj. Ungueal.

unguifèr, a adj. Que poarta una onglà.

unguís n.m. Pichin oàs situat sus lo costat intèrne de l'òrbita.

unguligrade, a adj. e n. Onguligrade.

uniat, a adj. Si di dei fraccions dei Glèias orientali qu'an restablit l'union embé la Glèia catolica romana. ◆ adj. e n. Cristian qu'apartèn à-n-aquesti Glèias.

uniaxe, a adj. (miner.) Si di d'un cristal birefringent que possedisse una direccion un rai luminós s'espandisse sensa èstre desdoblàt.

unic, a adj. 1. Solet dins lo sieu genre: *Un enfant unic*. 2. L'argament en dessobre dei autres, excepcional: *A un talent unic*. 3. (fam.) Estranh: *Aqueu tipe, es unic!* 4. Qu'es lo meme per diferenti cauas, diferenti personas: *N'i a que díon que la lenga unica es l'unica solucion*.

unicament adv. Exclusivament, solament.

unicaule, a adj. (bot.) Qu'a un pen solet.

unicellular(i), a (-ària) adj. Qu'a una cellula soleta.

unicitat n.f. Caractèr de cen qu'es unic.

unicolòre, a adj. Qu'es d'una color soleta.

unicòrn n.m. Animau fabulos representat coma un cavau que poarta sus lo front una granda còrna torsadada. Sin.: **licòrna**.

unicornat, ada adj. Qu'a una còrna soleta.

unidimensional, a adj. Var.: **unidimensionau**.

unidimensionau, ala adj. Unidimensional.

unidament adv. D'un biais unifòrme.

unificacion n.f. Accion d'unificar. ◇ *Granda unificacion*: Aquela que s'esfoàrçon de realisar li teorias fisiqui que recàmpon dins un meme quadre conceptual tres dei quatre interaccions fundamentali de la natura (interaccions foarta, electrofebla e gravitacionala).

unificar vt. (*unifiqui*) Menar ò tornar menar à l'unitat: *Unificar un país*. ◆ Èstre menat à l'unitat, si fondre dins un tot.

unificator, tritz adj. e n. Qu'unifica.

unifilar(i), a (-ària) adj. (tecn.) Que comprèn solament un fièu electric: *Un circuit unifilari*.

uniflòre, a adj. Que poarta una flor soleta.

uniformament adv. D'un biais unifòrme.

unifòrme, a adj. 1. Qu'a la mema forma, lo meme aspècte; parier. 2. Qu'es parier dins li sieu partidas, que presenta minga varietat. 3. *Movement unifòrme*: Movement m'una velocitat constanta.

unifòrme n.m. 1. Vestit d'un talh e d'una color reglamentaris que poàrton divers còrs de l'Estat e diversi categorias de personal (gardacaça, pilòt de linha, etc.). 2. Vestit militar. ◇ *Quitar l'unifòrme*: Tornar à la vida civila.

uniformisacion (-izacion) n.f. Accion d'uniformisar.

uniformisar (-izar) vt. Rendre unifòrme; estandardisar.

uniformitat n.f. Estat de cen qu'es unifòrme, monotòne, parier dins li sieu partidas.

unilateral, a adj. 1. Que pertòca un costat solet: *Estacionament unilateral*. 2. Qu'es pilhat dins una soleta dei partidas en presença, sensa reciprocitat: *Una decision unilateral*. 3. Que porta solament sus un costat dei cauas; parcial: *Un jutjament unilateral*. Var.: **unilaterau**.

unilateralament adv. D'un biais unilateral.

unilaterau, ala adj. Unilateral.

unilingüe, a adj. Monolingüe.

unilinear(i), a (-ària) adj. (etnol.) Si di d'un mòde de filiacion que tèn còmpte unicament d'una dei ascendenças, sigue mairala (*matrilineària*), sigue paiala (*patrilineària*).

unilobat, ada adj. (sc.) Qu'a solament un lòbe.

unilocular(i), a (-ària) adj. (bot.) Qu'a una lòtja soleta.

uninomial, a adj. 1. Que contèn rn qu'un nom. 2. Dont s'indica solament un nom. ◇ (espec.) *Vòte uninominal*: Que poarta unicament sobre un nom. ◇ Escrutin uninominal: *Dins lo quau si pòu indicar unicament un nom*. Var.: **uninominau**.

uninominau, ala adj. Uninomial.

union n.f. 1. Associacion ò combinason de diferenti cauas, de diferenti personas: *L'union fa la foarça*. 2. (mat.) Simbòle, notat U, de la reünion de doi ensembles. 3. Maridatge, ligam conjugal. ◇ *Union liura*: Concubinatge. 4. Conformitat dei sentiments, dei pensadas; armonia. 5. Associacion, partit politic, sindicat, formats per lo gropament d'unu autres. 6. Ensèm d'Estats que si recàmpon sota un meme govèrn ò per aparar d'interès comuns.

unionisme n.m. Posicion politica dei unionistas.

unionista adj. e n. Partidari dau manteniment de l'union dins un Estat confederat.

uniovulat, ada adj. (bot.) Si di d'una carpela qu'a un ovule solet.

unipar(i), a (-ària) adj. e n.f. 1. Si di d'un mamifèr que la sieu femèla a un pichon solet à cada portada. 2. Si di d'una frema qu'a un enfant solet. Contr.: **multipara**.

unipersonal, a adj. *Empresa unipersonala de la responsabilitat limitada (E.U.R.L.)*: Empresa societària compauada d'un accionari solet. Var.: **unipersonau**.

unipersonau, ala adj. Unipersonal.

unipolar(i), a (-ària) adj. 1. Qu'a un pòle solet. 2. (citol.) Si di d'una neuròna que lo sieu còrs cellulari poarta un prolongament solet, coma li neurònas en T dei ganglions espinals.

unir vt. (*unissi*) 1. Jónher un à l'autre, per formar un tot ò per establir una comunicacion. 2. Establir un ligam d'amistat, d'interès, de parentat entre: *Unir doi familhas per lo maridatge*. ◆ **s'unir** v.pr. 1. S'associar, faire causa comuna. 2. Si ligar per lu ligams de l'amor, dau maridatge.

unisèxe, a adj. Que convèn tant ai òmes qu'ai fremas: *Una mòda unisèxa*.

unisexual, a adj. Unisexuat. Var.: **unisexual**.

unisexual, ada adj. (bot.) Diclin. Var.: **unisexual, unisexuau**.

unisexuau, ala adj. Unisexual.

unisson n.m. (mús.) Ensemble de votz ò d'instruments que cànton ò soànon à la mema autessa ò à l'octava. ◇ (corr.) En totala armonia.

unissonant, a adj. Dins la poesia medievals, estròfa m'una rima unica.

unit, ida adj. 1. Qu'es d'una color soleta, sensa motius (espec. en parlant d'una estòfa). 2. Plat, plan.

unit n.m. Estòfa unida.

unitari, ària adj. 1. De l'unitat. 2. Que recèrca ò manifèsta l'unitat sus lo plan politic ò sindical. 3. (mat.) *Vector unitari*: Vector que la sieu nòrma es egala à l'unitat. 4. (fis.) *Teoria dau plan unitari*: Partida de la teoria de la relativitat que la sieu amira es de regropar li foarças de la gravitacion e li foarças electromagnetiqui dins una mema interpretacion, coma consequenças dei proprietats de l'espaci.

unitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es un, unic (per op. à pluralitat). 2. Caractèr de cen que forma un tot, que li sieu diversis partidas constituïsson un ensèm indivisible: *L'unitat dau ieu*. ◇ (fin.) *Unitat budjetària*: Principi qu'implica la presentacion au Parlament dins un document unic dau tot dei ressorsas e dei cargas publiqui previsti au budget de l'annada à venir. 3. Armonia d'ensèm d'una òbra artistica ò literària: *Aqueu roman manca d'unitat*. ◇ (liter.) *Li tres unitats*: Dins lo teatre classic francés, règla segond la quala la pèça entiera si deu debanar en una accion principala soleta (*unitat d'accion*), dins un luèc unic (*unitat de luèc*) e dins l'espaci d'una jornada (*unitat de temps*). 4. Acòrdi, armonia: *Cercar una unitat de vista*. 5. Grandor finida coma tèrme de parangon mé de grandor de mema espècia. ◇ *Grandor unitat*: Escandalh de grandor. ◇ *Sistema d'unitats*: Ensèm d'unitat causidi de tau biais que simplificon de formulas fisiqui que relígon diferenti grandors. ◇ *Unitat astronomica*: Unitat de longuessa (simbòle ua) que vau 149 597 870 km. ◇ (econ.) *Unitat de còmpte*: Escandalh de valor que sièrve à establir la valor dei deutes ò dei creanças, e li sometent pas ai fluctuacions dei monedas nacionali. ◇ (agric.) *Unitat forratgiera*: Unitat de mesura de l'aport energetic dei aliments per li bèstias. 6. Element aritmetic que la sieu repeticion genèra lu nombres entiers. 9. (mil.) Formacion constituïda d'un biais permanent dins li armadas de tèrra e de l'ària. ◇ *Granda unitat*: Formacion superiora à la brigada. ◇ *Unitat elementària*: Companhia, esquadron, bateria. 10. Estructura organisada dins un ensèm mai vast: *Unitat de produccion*. ◇ *Unitat de Formacion e de Recèrca (U.F.R.)*: En França, cellula de basa de l'ensenhament universitari. 11. Grope d'aparelhs, dins una fàbrega, capable de realisar una operacion industrialia independentament dei autri installacions d'aquesta fàbrega. 12. (inform.) Partida d'un computador que fa una operacion donada. ◇ *Unitat centrala ò unitat centrala de tractament*: destinada à executar lo programa, per op. à unitat periferica.

unitiu, iva adj. (relig.) *Vida unitiva*: Vida de perpetuala union mé Dieu.

univalent, a adj. (quim.) Qu'a per valença 1. Sin.: **monovalent**.

univalve, a adj. (sc. de la v.) Si di d'un fruch capsulari d'una pèça soleta ò d'un mollusc qu'a una valva soleta.

univèrs n.m. 1. Lo monde entier, tot cen qu'existisse (M'una majuscula dins lo sens astronomic). 2. Lo monde abitat; lo tot dei èstres umans. 3. Mitan dins lo quau si viu. ◇ Camp psicologic de quauqu'un: *L'univèrs irreal de la tieu imaginacion*.

universal, a adj. 1. Que pertòca l'Univèrs, lo cosmòs: *Gravitacion universal*. 2. Que s'estende sus tota la susfàcia de la Tèrra. 3. Qu'embràça la totalitat dei èstres e dei causas. ◇ (dr.) *Comunautat universal*: Regime matrimonial dins lo quau toi lu bens dei espòs tómbon en comunautat. ◇ *Legatari universal*: Persona qu'un testament designa per reculhir la totalitat d'una succession. ◇ *Legatari à títol universal*: Persona qu'un testament designa per reculhir una part d'una succession. ◇ (log.) Que convèn à toi lu objèctes d'una classa. ◇ *Proposicion universal*: Que lo sieu subjècte es considerat dins tota la sieu extension. 4. Que s'aplica à toi lu cas: *Un remèdi universal*. 5. Qu'a de conoissenças en tot: *Un òme universal*. 6. Si di d'un instrument, d'un aparelh à usatges multiples: *Un robòt universal*. Var.: **universau**.

universalament adv. D'un biais universal; de tot l'univèrs.

universalisacion (-izacion) n.f. Accion d'universalisar; fach de devenir universal.

universalisar (-izar) vt. Rendre universal, comun à toi lu òmes; expandir, generalisar.

universalisme n.m. Opinion que non reconoisce d'autra autoritat que lo consentiment universal.

universalista adj. e n. Dau monde tot entier; que s'adreïça à toi lu òmes. ◆ adj. e n. De l'universalisme; que n'es partidari.

universalitat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es universal. 2. (log.) Qualitat d'una proposicion universal. 3. Totalitat, ensèm de èstres ò de causas. ◇ (dr.) Ensèm de bens, de drechs ò d'obligacions, considerat coma formant una identitat juridica. ◇ (fin.) Principi budgetari qu'implica la presentacion integrala de toti li recèptas e de toti li despensas publiqui sensa minga compensacion entre eli e qu'enebisse l'afectacion d'una reèpta à una despesa. 4. (lit.) Caractèr d'un esperit universal.

universals n.m. (filos.) 1. (filos.) Ideas ò tèrmes generals que perméton de classar lu èstres e li ideas, dins la terminologia escolastica. 2. (ling.) Concèptes ò elements que son comuns, ipoteticament, à toti li lengas naturalis qu'existisson.

universau, ala adj. Universal.

universitari, ària adj. e n. De l'universitat, de l'ensenhament superior: *Títol universitari*. ◆ n. Persona qu'ensenha dins una universitat.

universitat n.f. 1. À l'Atge Majan, institucion eclesiastica qu'avía de privilègis reials e pontificals e qu'èra encargada de l'ensenhament. 2. Ensèm d'establiments escolaris de l'ensenhament superior recampats dins una circonscripcion administrativa. 3. Lo tot dei bastiments d'una universitat.

univittellin, a adj. Monozigòt. Contr.: **dizigòt, bivittellin**.

univocitat n.f. Caractèr de cen qu'es univòc.

univòc, a adj. 1. Que consèrva lo meme sens dins d'emplecs diferents (per op. à *equivòc*). 2. (mat.) Si di d'una correspondença entre doi ensembles que, d'un

element dau promier, mena à un element dau segond e à un solet.

upàs n.m. Aubre de Malàisia, que lo sieu latèx, toxic, es emplegat per empoisonar li saetas (Família dei moraceas).

upègat, ada adj. Àneda plonjairitz piscivòra dei mars septentrionalis, que li sieu migracions vernalis mènnon dins li regions temperadi.

uperisacion (-izacion) n.f. Procediment d'esterilisacion dau lach que consistisse à lo portar pendent quauqui segondas à una temperatura foarça auta (140° C).

uperisar (-izar) vt. Sotametre à l'uperisacion.

upupidat n.m. *Upupidats*: Família d'auceus

uracile n.m. Basa nucleïca (basa pirimidica) especifica à l'ARN.

upercut n.m. (angl.) En bòxa, còup de ponh donat de bas en aut.

upsilon n.m. inv. (gr.) Vintena letra de l'alfabet grèc (υ), que correspoande au noastre *u* e qu'es devenguda y en francés dins lu mòts tirats dau grèc.

uracil(e) n.m. (quim.) Basa pirimidica qu'ientra dins la constitucion dei moleculas d'acide ribonucleïc.

uraèt n.m. Aigla d'Austràlia.

uran(e) n.m. Oxidi d'alumini UO₂.

uranat n.m. Si di de l'acide uranic.

urani n.m. Metal extrach de l'urane, de densitat 18,7, feblament radioactiu, mesclum de tres isotòpes, dei quaus l'urani 235, fissile, e l'urani 238, fertile; element (U) de n° atomic 92 e de massa atomica 238,2.

urania n.f. Grand parpalhon de Madagascar, dei colors vivi.

uranic, a adj. 1. Si di de l'anidride UO₃, e de l'acide correspondent. 2. Relatiu à l'urani.

uranil(e) n.m. Radical bivalent UO₂.

uranifèr, a adj. Que contèn d'urani.

uraninita n.f. Pechblenda.

uranisme n.m. Omosexualitat masculina.

uranita n.f. Fosfat idratat natural d'urani.

uranós, oa adj. Si di dei derivats de l'urani quàdrivalent.

uranoscòpi n.m. Peis ossós que viu dins la sabla dei coastas mediterranèis, en laissant despasar solament lo sobre de la tèsta que poarta d'uèlhs salhents (Família dei traquinidats). Sin.: **rascassa blanca**.

urat n.m. Sau de l'acide uric.

urban, a adj. 1. De la vila: *Li populacions urbani*. ◇ (geogr.) *Unitat urbana*: Ensemble format per una vilas e li sieu banlegas, ò comuna isolada qu'a mai de 2000 abitants aglomerats. 2. (lit.) Que manifèsta d'urbanitat.

urbanisacion (-izacion) n.f. 1. Accion d'urbanisar; Concentracion creissenta de la populacion dins li aglomeracions de tipe urban.

urbanisar (-izar) vt. En parlant d'un site, l'adobar en vista de crear ò de desbolopar una aglomeracion

urbana. ◆ **s'urbanisar** v.pr. Si transformar en zòna urbana; comportar de mai en mai de zònas urbani.

urbanisme n.m. Sciènça e tecnica de la construccion e de l'adobament dei aglomeracions, vilas e vilatges.

urbanista n. Especialista de la concepcion, de l'establiment e de l'aplicacion dei plans d'urbanisme.

urbanista adj. Relatiu à l'urbanisme. Var.: **urbanistic**.

urbanistic, a adj. Urbanista.

urbanitat n.f. (lit.) Cortesia refinada.

urbi et orbi loc. adv. (mòts latins) 1. Si di dei benediccions solemni que lo sobeiran pontife adreïça à Roma e au monde entier. 2. (lit.) *Clamar urbi et orbi*: Dapertot, au monde entier.

urceolat, ada adj. Gonflat vèrs lo mitan e estrech dins la partida superiora, en parlant d'un organe vegetal.

urea n.f. 1. Substança atoxica de formula $H_2-NCO-NH_2$, degalh dei matèrias azotadi de l'organisme, qu'aquesto produe à partir d'acides aminats e de saus amoniacali, que lo ren extrae dau sang e fa passar d'ins l'urina. 2. (agric.) Engrais azotat d'origina industrial. 3. *Urea-formòl*: Matèria plastica termodurcissabla obtenguda à partir de l'urea e dau formaldeïde.

uredinal, a adj. *Uredinalas*: Òrdre de fonges basidomicèts, parasites dei vegetaus. Var.: **uredinau**.

uredinau, ala adj. Uredinal.

uredospòra n.f. Espòra producha per la rolha dau blat, e qu'espandisse aquesta malautia.

ureïde n.m. Còrs obtengut à partir de l'urea, per substitucion d'un ò de doi radicals acides à un ò de doi atòms d'idrogène.

uremia n.f. 1. Aumentacion patologica dau taus d'urea dins lo sang. 2. Lo tot dei manifestacions cliniqui e biologiqui ligadi à una insufisença renala sevèra.

uremic, a adj. e n. Relatiu à l'uremia; que sofrisse d'uremia.

uretan(e) n.m. Compauat H_2CO-OR (R representa un radical hidrocarbonat), estèr de l'acide carbamic.

ureteral, a adj. Relatiu ai uretèrs. Var.: **ureterau**.

ureterau, ala adj. Ureteral.

uretèr n.m. Cadun dei doi canals que ménon l'urina dai rens à la vessiga.

ureteriti n.f. Inflamacion de l'uretèri.

ureterostomia n.f. (cir.) Abocament de l'uretèr à la pèu.

urètra n.f. Canal que va de la vessiga au meat urinari, que sièrve à l'escorrement de l'urina e, per l'òme, au passatge de l'espèrma.

uretral, a adj. Relatiu à l'urètra. Var.: **uretrau**.

uretrau, ala adj. Uretral.

urgença (-éncia) n.f. 1. Caractèr de cen qu'es urgent. 2. Necessitat d'agir rapidament. ◇ *D'urgença, de tota urgença*: Immediatament. ◇ *Estat d'urgença*: Regime excepcional que, en cas de trebolicis greus ò de calamitat publica, renfoarça lu poders de polícia dei autoritats civils. 3. Cas urgent, que necessita una intervencion medicala ò cirurgicala rapida. ◇ *Servici dei urgèncas* ò *urgèncas*, n.f. pl.: Servici d'un espitau dont son dirigits

lu ferits e lu malauts que lo sieu estat necessita un tractament immediat.

urgent, a adj. Que non pòu èstre reportat; que deu èstre fach, dich, decidit, etc., immediatament, sensa asperar.

urgentista adj. e n. Mètge que travailha dins un servici d'urgèncas.

uric, a adj. *Acide uric*: Acide organic azotat, present dins lo sang e dins l'urina (0,5 g/l) e que provèn de la degradacion dins l'organisme de basas puriqui.

uricemia n.m. (med.) 1. Taus d'acide uric dins lo sang (normalament inferior à 0,060 g/l). 2. Gota.

urina n.f. Liquide secretat per li rens, que s'escorre per li vias urinari e passa dins la vessiga denant d'èstre escampat. Sin.: **pissa, pissin** (pop.).

urinacion n.f. Fach d'urinar. Sin.: **micturicion**.

urinal n.m. 1. Edicule ò installacion sanitària per permetre ai òmes d'urinar. Sin.: **pissador** (pop.). 2. Vas dau coal inclinat, que permete de faire urinar lu òmes tenguts au lièch. Sin.: **pistolet** (fam.).

urinar vi. Evacuar la sieu urina. Sin.: (pop.) **pissar**, (fam.) **escampar d'aiga**. ◆ vt. Evacuar dins la sieu urina.

urinari, ària adj. Relatiu à l'urina. ◇ *Aparelh urinari*: Ensèm dei rens e dei vias urinari (uretèr, vessiga, urètra).

urinifèr, a adj. Que poarta, que mena à l'urina.

urinós, oa adj. (med.) Relatiu à l'urina.

urna n.f. 1. Vas que sièrve à conservar lu cendres dei moarts. 2. Vas dei costats arredonits. 3. Boita que sièrve à reculhir lu bulletins de vòte. ◇ *Anar ai urnas*: Votar. 4. (bot.) Esporange dei mofas.

urobilina n.f. Pigment biliari que constitue una dei matèrias coloranti de l'urina.

urobilinemia n.f. Presença d'urobilina dins lo sang.

urobilinogène n.m. Produch de la degradacion de la bilirubina, precursor de l'urobilina, eliminat en pichina quantitat per li urinas e en quantitat mai importanta per li matèrias fecali.

urobilinuria n.f. Taus d'urobilina dins l'urina, qu'augmenta en cas d'insufisença epatica.

urocròme n.m. Pigment urinari principal responsable de la color jauna de l'urina.

urocultura n.f. Tecnica que consistisse à ensemenar l'urina manlevada aseptiquement dins de mitans de cultura apropiats per li trovar de gèrmes patogènes e n'efectuar la numeracion.

urodèl n.m. *Urodèls*: Sotaclasse d'anfibians que consèrvon la sieu coa à la metamorfòsi, coma lo triton, la salamandra.

urodensimètre n.m. Uromètre.

urodialisi n.f. Suspension parciala ò totala de l'excrecion renala.

urodinia n.f. Miccion dolorosa. Var.: **urodonia**.

urodonia n.f. Urodinia.

urofilia n.f. Urolagnia.

urogène, a adj. Que pertòca la produccion de l'urina, que provèn de l'urina.

urogenital, a adj. Genito-urinari. Var.: **urogenitau**.
urogenitau, ala adj. Urogenital.
urografia n.f. Exploracion radiografica dei vias urinari après injeccion intravenosa d'una substança opaca ai rais X, que, en s'eliminant, dona un imatge contrastat dei cavitats renali, dei uretèrs e de la vessiga.
urolagnia n.f. (sexol.) Ondinisme. Sin.: **urofilia**.
urolit n.m. Calcul urinari.
urolitiase n.f. Litiasi urinària.
urologia n.f. Estudi dei malautias dei vias urinari dei doi sèxes, e de l'aparelh gastro-urinari mascle.
urologista n. Urològue.
urològue, òga n. Especialista d'urologia. Var.: **urologista**.
uromètre n.m. Aeromètre que sièrve à mesurar la densitat dei urinas. Sin.: **urodensimètre**.
uropatia n.f. Tota afeccion de l'aparelh urinari. Sin.: **uròsi**.
uropionefròsi n.f. Dilatacion dau bacinet per amolonament d'urina infectada, purulenta.
uropoièsi n.f. Formacion de l'urina dins lo ren.
uropoietic, a adj. 1. Relatiu à l'uropoièsi.
uroporfirina n.f. Pigment roge derivat de l'emoglobina present en quantitat foarça debbla dins li urinas.
uropigial, a adj. Qu'apartèn au gropion dei auceus. Var.: **uropigiau**.
uropigian, a adj. Que pertòca lo gropion dei auceus. ◇ *Glàndola uropigiana*: Glàndola à la basa dau gropion, que la sieu secrecion sièrve à graissar li plumas.
uropigiau, ala adj. Uropigial.
uropòdi n.m. Partida de la coa d'unu crustaceus, que li sièrve de nadarèla.
uroquinasa n.f. Enzima extracha de l'urina umana, emplegada per la dissolucion dei calhons de sang.
urorragia n.f. Poliuria.
urós, oa adj. 1. Content dau sieu sòrt: *Un òme urós*. 2. Que procura de benurança, de bonur, ò que n'en manifèsta: *Una cara uroa*. 3. Que lo sòrt favorisa; astruc. 4. Favorable, avantatjós: *Una circonstança uroa*. 5. Portat à l'optimisme, gai de natura. 4. Qu'a ben capitat, qu'es just, en armonia: *Una uroa combinason de colors*. ◆ n. *Faire un (d') urós*: Procurar à una persona (à de personas) un gaug inesperat.
urosament adv. 1. D'un biais avantatjós, favorabla: *Acabar urosament un affaire*. 2. Armoniosament, d'un biais agradiu: *De colors associadi urosament*. 3. *Urosament que*: Per astre, es una boana caua que.
uroscopia n.f. Examèn dei urinas per establir un diagnostic.
uroscopic, a adj. Relatiu à l'uroscopia.
uròsi n.f. Tota afeccion de l'aparelh urinari. Sin.: **uropatia**.
uroterapia n.f. Emplec terapeutica de l'urina en injeccions ò sota tota altra forma.

urside n.m. *Ursides*: Família de mamifèrs carnivòres plantigrades e sovent omnivòres, coma lu ors.
ursulina n.f. Religio de l'òrdre de Santa Ursula, fondat en lo 1535.
urtada n.f. Fach d'urtar. Sin.: **còup, ofensa, contrarietat** (fig.).
urtar vt. 1. Intrar rudament en contacte mé (quauqua ren, quau'un): *La veitura a urtat un barri*. Sin.: **picar dintre**. 2. Picar una caua còtra una altra. 3. Contrariar vivament. 4. Èstre en oposicion completa, anar còtra: *Urtar li convenenças*.
urticacea n.f. *Urticaceas*: Família de plantas dicotiledoneï, sensa petales, coma la cambarosseta.
urticacion n.f. (med.) Reaccion inflamatorià de la pèu, acompanhada d'una sensacion de cremadura.
urticala n.f. *Urticalas*: Òrdre de plantas dicotiledoneï dei flors sensa petales.
urticant, a adj. Si di dei animaus ò dei plantas que lo sieu contacte provòca una ponhedura que sembla aquela de l'ortiga.
urticària n.f. Erupcion cutanea passatgiera, que sembla de ponheduras d'ortiga, sovent deuguda à una reaccion allergica en particulier à d'aliments (fragas, crustaceus, etc.).
urubú n.m. Pichin voltor d'Amèrica tropicala, dau plumatge negre.
uruguaian, a adj. e n. D'Uruguai.
us n.m. (lit.) Costuma, usatge, tradicion d'un país.
usable, a adj. Que pòu èstre usta, frustat.
usadura n.f. Estat de quauqua ren qu'est fust.
usança n.f. 1. Usatge, costuma. 2. (banca) Durada mai lòngra que la Banca de França impaua ai efèctes de comèrci.
usancier, a adj. 1. Persona qu'emplega un servici, en particulier un servici public. 2. Persona qu'emplega una lenga: *Lu usanciers de l'occitan*. 3. (dr.) Titulari d'un drech d'usatge. Sin.: **usatgier**.
usar vt. 1. Frustar, degalhar per l'usatge. 2. Utilisar, emplegar. ◆ vt. ind. (*de*) Emplegar, utilizar; faire usatge de. ◆ **s'usar** v.pr. 1. Si degalhar per l'usatge, per l'efècte dau temps. Sin.: **si frustar**. 2. Perdre li sieu foarças: *S'usar au trabalh*.
usat, ada adj. Frust.
usatge n.m. 1. Accion, fach de si servir de quauqua ren; utilisacion: *Perdre l'usatge de la paraula*. ◇ *À l'usatge*: Per l'experiènça que si pòu aver de l'utilisacion de quauqua ren. ◇ *Faire usatge de*: Emplegar, utilizar. ◇ *Faire d'usatge*: Durar longtemps, en parlant d'una caua, d'una aisina que s'utilisa sovent. ◇ (dr.) *Usatge de faus*: Infraccion constituïda per l'utilisacion intencionala d'una pèça faussa ò falsificada, que pòu eventualament causar un prejudici. 2. Foncion, destinacion de quauqua ren, emplec que si pòu faire d'un objècte, d'una aisina. ◇ *À l'usatge de*: Destinàt à servir à. 3. Biais observat dins un grope, una societat; costuma, convenença: *Anar còtra l'usatge establìt*. 4. Lo tot dei règlas e dei interdiccions que caracteríson la lenga emplegada per lo

nombre mai grand à-n-un moment donat e dins un mitan social donat: *Un usatge populari, adaptar la nòrma à l'usatge*. ◇ *Ortografia d'usatge*: Ortografia dei mòts, en defoara dei règlas d'acòrdi e de la foncion.

usatgier, a n. Usancier.

usch n.m. Poarta (Ròia).

usclar vt. Passar à la flama, far rossir.

usina n.f. 1. Establiment industrial dins lo quau, au mejan de màquinas, si fa la transformacion de matèrias promieri ò ja travalhadi en produchs finits. Sin.: **fàbrega**. 2. (fam.) Luèc d'una activitat intensa.

usinabilitat n.f. Caractèr d'un materiau solide à si laissar usinar.

usinable, a adj. Susceptible d'èstre usinat, en parlant d'un material solide.

usinar vt. 1. Sotametre una pèça bruta à l'accion d'una màquina-autfs. 2. (rare) Fabregar dins una usina.

usinatge n.m. Accion d'usinar.

usinier, a adj. Relatiu à l'usina.

usitat, ada adj. Si di d'una forma de la lenga qu'es en ustage, que s'emplega abitualament.

usnea n.f. Liquèn filamentós que creisse sus lu aubres vièlhs.

ussard n.m. Militari d'un còrs de cavalaria leugiera, que lo sieu unifòrme s'inspirava à l'origina de la cavalaria ongresa.

ussier n.m. Uissier.

ustensilha n.f. Aise, aisina.

ustilagineale n.f. *Ustilaginalas*: Òrdre de fonges basidiomicèts parasites dei vegetaus, sus lo quau produon lo cabon e la caria.

ustra n.f. Òstrega.

usual, a adj. 1. Qu'es utilizat sovent, corrent. 2. (sc. de la v.) *Nom usual*: Nom vernaculari d'una espècia animala ò vegetala (per op. à *nom scientific*). Var.: **usuau**.

usual n.m. Obratge d'un usatge corrent que, dins li bibliotecas, es à la liura disposicion dau public (diccionari, enciclopedia, etc.). Var.: **usuau**.

usualament adv. D'un biais usual, correntament, abitualament.

usuau, ala adj. e n.m. Usual.

usufruch n.m. (dr.) Drech d'utilisar un ben que la sieu nuda-proprietat apartèn à una altra persona.

usufruchier, a adj. Relatiu à l'usufruch. ◆ n. La persona qu'a l'usufruch d'un ben.

usufructuari, ària n. (dr.) De l'usufruch.

usura n.f. Interès superior au taus licit. ◇ Delicte qu'una persona comete en prestant de sòus m'un taus d'interès excessiu.

usura n.f. 1. Deterioracion en rason de l'usatge, d'un fretament, etc. 2. Fach de baissar (foarça, santat). ◇ *Guèrra d'usura*: Conflictè que si fa durar per temptar d'anequelir l'adversari.

usurari, ària adj. Endecat d'usura.

usurier, a adj. e n. Persona que prèsta à usura.

usurpacion n.f. 1. Accion d'usurpar; fach d'èstre usurpat: *Usurpacion d'identitat*. 2. (dr.) Fach d'exercir de

foncions, de portar de decoracions, de títols onorifics ò professionals sensa li aver drech.

usurpaire, airtz n. Usurpator, usurpatritz.

usurpar vt. S'apropriar per violença ò per rusa, un drech, un ben qu'apartèn à una altra persona, lo poder, etc.

usurpator, tritz n. Persona que si fa mestressa, per rusa ò per violença, d'un ben, d'un poder, etc. que non li revènon. Var.: **usurpaire**. ◆ adj. Qu'usurpa: *Un poder usurpator*.

usurpatòri, òria adj. (dr.)

usus n.m. (dr.) Drech d'utilisar una caua qu'un n'es propietari.

ut Nòta de música. Sin.: **do**.

UT abrev. Temps universal de Greenwich.

UTC abrev. Temps universal internacional.

utèr n.m. Utèrus.

uterin, a adj. Relatiu à l'utèrus. ◆ adj. e n. Si di de fraires e sòrres naissuts de la mema maire ma pas dau meme paire.

uteroplacentari, ària adj. Relatiu à l'encòup à l'utèrus e à la placenta.

uterovaginal, a adj. Relatiu à l'encòup à l'utèrus e à la vagina. Var.: **uterovaginou**.

uterovaginou, ala adj. Uterovaginal.

utèrus n.m. Organe de l'aparelh genital de la frema e dei femèlas dei mamifèrs, destinat à contenir l'òu fecondat pendent la sieu evolucion e fins à la naissença. Var.: **utèr**.

util(e), a adj. 1. Que rende servici, qu'ajuda. ◇ *En temps utile*: Au moment just. 2. *Partida utial d'un dispositiu, d'una màquina, d'una aisina, etc.*: Aquela que realisa directament l'operacion per la quala son estudiats aqueu dispositiu, aquela màquina, aquela aisina.

utilament adv. D'un biais utile.

utilisable (-izable), a adj. Que pòu èstre utilisable.

utilisacion (-izacion) n.f. Accion, biais d'utilisar; emplec, usatge.

utilisar (-izar) vt. 1. Emplegar per un usatge precis: *Utilisar un diccionari per capir una frasa*. 2. Tirar profièch ò partit de: *Utilisar toti li competenças disponibli*.

utilisator (-izator), tritz n. Persona, grope que fa usatge de quauqua ren, qu'utilisa un aparelh, un servici.

utilitari, ària adj. 1. Qu'a per tòca, per principi essencial l'utilitat: *Un objècte utilitari*. ◇ *Veicule utilitari* ò *utilitari*, n.m.: Veitura comerciala, camioneta ò camion que sièrvon au transpoart au transpoart dei mèrç ò dei personas. 2. Que si prepaua dins una tòca interessada: *Politica utilitària*.

utilitarisme n.m. Morala que fa de l'utilitat lo principi e la nòrma de tota accion.

utilitarista adj. e n. Relatiu à l'utilitarisme; partidari de l'utilitarisme.

utilitat n.f. 1. Fach de servir à quauqua ren, d'èstre utile, utilisable. 2. Caractèr, qualitat de quauqua ren ò de quauqu'un que sièrve à quauqu'un: *La tieu ajuda m'es estada d'una granda utilitat*. ◇ *Utilitat publica*: Interès

general que permete à l'Administracion d'autrejar un avantatge (reconoisença d'utilitat publica) ò d'impauar una obligacion (servituda, expropriacion). 3. (econ.) Aptituda, reala ò supauada, d'un ben à satisfaire un besonh ò à crear li condicions favorabli à-n-aquela satisfaccion. Sin.: **desiderabilitat**.

UTM (abrev. de l'anglés *Universal Transverse Mercator*) Sistema de projeccion derivat d'aqueu de Mercator, ma dins lo quau lo cilindre es enrotlat segond un meridian.

utopia n.f. 1. (filos.) Construccion imaginària e rigoroa d'una societat, que constitue, per rapoart à-n-aqueu que la realisa, un ideal total. 2. Projècte que la sieu realisacion es impossibla; concepcion imaginària.

utopic, a adj. Que tèn de l'utopia: *Un projècte utopic*.
◇ *Socialisme utopic*: Doctrina socialista fondada sobre un ideal reformatòr (per op. au socialisme scientific de Marx e Engels).

utopisme n.m. Actituda d'aqueu que viu dins l'utopia, dins lo pantais.

utopista n. Autor d'un sistema utopista. ◆ adj. e n. Estacat à de vistas utopiqui; pantaiaire.

utricul(e) n.m. 1. (anat.) Una dei cavitats dau vestibule de l'aurelha intèrna, dins la quala arribon lu canals mièg circularis, e que la sieu paret poarta un organe sensorial d'equilibracion. 2. (bot.) Organe foarça pichin que juèga lo ròtle de flotejaire ò de leca per capturar li predas.

utriculària n.f. Planta aqüatica vivaça que captura des predas animalis dins d'utricules.

U.V. n.m. (sigla) Ultraviolet.

uval, a adj. Relatiu au raïm. ◇ *Cura uvala*: Cura de raïm preconisada còtra divèrsi malautias metaboliqi. Var.: **uvau**.

uvau, ala adj. Uval.

uvea n.f. (anat.) Tunica mejana de l'uèlh, constituïda en avant per l'iris e en darrièr per la coròida.

uveïti n.f. Inflamacion de l'uvea.

uvifèr, a adj. Que poarta de raïms.

uvifòrme, a adj. En forma de raïm.

uvula n.f. (anat.) Nioleta.

uvular(i), a (-ària) adj. De l'uvula

uxorilocal, a adj. (antrop.) Matrilocal. Var.: **uxorilocal**.

uxorilocau, ala adj. Uxorilocal.

V

v Vintadosena letra de l'alfabet (ve).

V Simbòle dau vanadi.

V Chifra romana que vau cinc.

V (electr.) Simbòle dau vòlt. ◇ V/m Simbòle dau vòlt per mètre.

V1, V2 n.m. (abrev. de l'alemand Vergeltungstaffen, armas de represalhas, m'ai chifras 1 e 2) Projectiles autopropulsats, dau lòng rai d'accion, que lu alemands empleguèron en lo 1944 e en lo 1945. (Lo V2 es lo precursor dei missiles balistics modèrnes)

vabràs n.m. Grand vabre.

vabre n.m. Ravin.

vaca n.f. 1. Femèla reproductritz de l'espècia bovina. ◇ *Vaca lachiera* ò *vaca per lo lach*: Vaca elevada per lo lach que produè. ◇ *Vaca per la carn*: Vaca elevada per la carn de la sieu descendença. 2. Pèu de bovin en general: *Un sac de vaca*. 3. *Vaca marina*: Mòrsa.

vacacion n.f. 1. Temps dedicat à l'examen d'un affaire, au compliment d'una foncion, determinada, per una persona que n'es estada cargada. 2. Remuneracion d'aqueu temps.

vacaira n.f. Vacaria.

vacalha n.f. Li vacas, en general. Sin.: **vacum**.

vacança n.f. 1. Situacion d'una plaça, d'una carga, provisoriament desprovidits de titulari. ◇ *Vacança dau poder*: Temps pendent lo quau una autoritat, publica ò privada, non s'exercisse plus. 2. Temps pendent lo quau una foncion, un emplec es sensa titulari. ◆ pl. Periòde legala d'arrest de trabalh dei salariats; periòde sensa cors dins li escòlas, li universitats: *Li vacanças d'estiu*. ◇ Vacanças parlamentari, judiciari: Suspension legala dei sedudas, dei audienças.

vacancier, a n. Persona qu'es en vacanças, espec. dins un luèc de villejatura. ◆ adj. Que fa pensar ai vacanças: *Una atmosfèra vacanciera*.

vacant, a adj. 1. Que non es ocupat, liure: *Una plaça vacanta, un apartament vacant*. 2. Si di d'una carga, d'un emplec provisoriament sensa titulari. ◇ *Succession vacanta*: Succession dubèrta e non reclamada.

vacar vi. (*vaqui*) Cessar per un temps la sieu foncion: *Lu tribunals vacon*. ◇ vt. ind. Vacar à: S'ocupar de

vacaria n.f. Estable.

vacària n.f. Planta erbacea annuala, vesina de la saponària Auta de 30 à 60 cm, familha deicariofillaceas).

vacassa n.f. (pej.) Gròssa vaca.

vacatari, ària adj. e n. Si di d'una persona emplegada per un temps determinat à una foncion precisa.

vaccin n.m. Substança d'origina microbiana (micròbis atenuats ò tuats, substanças solubli), qu'es inoculada à una persona ò à un animal per l'immunisar còtra una malautia ò n'en diminuir lu efèctes.

vaccina n.f. 1. Malautia de la vaca ò dau cavau, que si pòu transmetre à l'òme e que li assegura l'immuninacion antivariolica. 2. Ensèm de manifestacions cliniqui observadi dins l'òme après una vaccinacion antivariolica.

vaccinable, a adj. Que pòu èstre vaccinat.

vaccinacion n.f. Accion de vaccinar.

vaccinal, a adj. Relatiu ai vaccins, à la vaccinacion, à la vaccina. Var.: **vaccinau**.

vaccinar vt. 1. Administrar un vaccin. 2. (fig.) Metre à la sosta d'un desplaçer, d'un auvari, premunir còtra un mau quau que sigue: *Aquela relacion l'a vaccinada còtra lo maridatge*.

vaccinat, ada adj. 1. Que li es estat inocilat un vaccin. 2. (fam.) Qu'una experiença desagradiva li a ensenhat à non recomençar.

vaccinator, tritz adj. e n. Que vaccina.

vaccinau, ala adj. Vaccinal.

vaccinèla n.f. Erupcion vaccinala benigna.

vaccinidi n.f. reaccion cutanea consecutiva à una vaccinacion antivariolica.

vaccinifèr, a adj. Si di de la vaca ò d'un individú que poàrton de pustulas vaccinali, que la sieu linfa sièrve à la vaccinacion.

vaccinifòrme, a adj. Que sembla un vaccin.

vaccinodròme n.m. Centre de vaccinacion à granda escala mes en plaça en cas d'epidemia.

vaccinogène, a adj. Que produè un vaccin.

vaccinoïde, a adj. Que fa pensar à un vaccin: Erupcion vaccinoïda.

vaccinologia n.f. Branca de la medecina que s'ocupa dei vaccins.

vaccinostil(e) n.m. (med.) Pichina lanceta de la talha d'una pluma per escriure, que sièrve per li escarificacions e li cutireaccions.

vaccinoterapia n.f. Metòde terapeutique fondat sobre l'ustage de vaccins dins una tòca curativa.

vacherin n.m. 1. Fromai fach mé de lach de vaca, afinat, de la pasta moala e onchoa, fabricat en Soïssa e dins lo Jura francés. 2. Pastissaria merengada garnida de glaça e de crema Chantilly.

vacillacion n.f. Movement de cen que vacilla.

vacillament n.m. Fach de vacillar; estat de cen que vacilla.

vacillant, a adj. Que vacilla.

vacillar vi. 1. Balançar, non èstre fèrme sus lu sieus pens. 2. Mancar d'assegurança. Sin.: **trantalhar**.

vaciva adj. e n.f. Fedada de doi ans que non a encara portat.

vacuisme n.m. 1. (filos.) Sistema dei partidaris de la teoria dau vuèi dins la natura, avant la descubèrta de la pression atmosferica (per op. ai partidaris de l'*atomisme*) e de la doctrina segond la quala la natura a orror dau vuèi. 2. (liter.) Faus movement artistic dei partidaris dau vuèi.

vacuista adj. e n. (filos.) Partidari dau vacuisme; relatiu au vacuisme.

vacuitat n.f. 1. Estat de cen qu'es vuèi. 2. (lit.) Vuèi intellectual, absença de valor.

vacum n.m. Vacalha.

vacuòla n.f. 1. (biol.) Cavitat dau citoplasma dei cellulas, que contèn divèrsi substanças en solucion dins l'aiga. 2. (geol.) Cavitat au dedintre d'una ròca.

vacuolar(i), a (-ària) adj. Relatiu ai vacuòlas.

vacuolisacion (-izacion) n.f. Formacion de vacuòlas dins lo citoplasma.

vacuòma n.m. (biol.) Lo tot dei vacuòlas d'una cellula.

vacuomètre n.m. Dispositiu que permete de mesurar la valor de la pression dei gas residuals dins un tube à vuèi. Sin.: **indicator de vuèi**.

vacuum n.m. (lat.) (didact.) Vuèi.

vade-mecum n.m. (lit.) Guida, manual que si consèrva pòche per lo poder utilizar.

vagabond, a adj. 1. Que va d'un caire e de l'autre. 2. Que va à l'aventura; desordenat: *Una imaginacion vagabonda*. Sin.: **barrutlaire**.

vagabond, a n. Persona sensa domicili fixe ni profession ni mejan de subsistença. Sin.: **barrutlaire, cèrcamonde, borlingaire**.

vagabondar vi. 1. Rodejar, anar d'un caire e de l'autre. 2. Passar d'una caua à l'autra, èstre instable, sobretot en parlant de l'esperit. Sin.: **barrutlar, vagabondejar, vagabondejar**.

vagabondatge n.m. 1. Fach de vagabondar. Sin.: **barrutlatge**. ◇ Estat d'aqueu que non a ni domicili fixe ni mejans de subsistença licits. 2. Divagacion de l'esperit; ravarria.

vagabondejar vi. (*vagabondeï*) Vagabondejar.

vagabondejar vi. Vagabondar. Var.: **vagabondejar**.

vagal, a adj. Relatiu au nèrvi vague. Var.: **vagau**.

vagament adv. D'un biais vague.

vagar vi. (*vagui*) (lit.) Barrutlar, rodejar.

vagau, ala adj. Vagal.

vagil(e), a adj. *Fauna vagila*: Li bèstias aquàtiques que si desplaçon sus lo fond.

vagiment n.m. Crit de l'enfant à pena naissut. Sin.: **vagit**.

vagina n.f. organe genital intèrne de la frema, compausat d'un canal dont finisse lo coal de l'utèrus, e que si duèrbe dins la vulva. Var.: **vàgina**.

vàgina n.f. Vagina.

vaginal, a adj. Relatiu à la vagina.

vaginat, ada adj. (bot.) Dins una gaina.

vaginisme n.m. (med.) Contraccion dolorosa e espasmodica dau muscle constrictor de la vagina, d'origina psiquica ò organica.

vaginiti n.f. Inflamacion de la mucoa de la vagina.

vaginula n.f. Pichina gaina d'unu organes.

vaginulat, ada adj. Provedit d'una vaginula.

vagir vi. (*vagissi*) Cridar, en parlant dau niston.

vagissent, a adj. Que vagisse.

vagit n.m. Vagiment.

vagolisi n.f. Tractament medical ò cirurgical de l'accion dau nèrvi vague.

vagolitic, a adj. Que paralisa lo nèrvi vague.

vagon n.m. 1. Veïcule ferroviari remorcat, destinat au transpòrt dei mèrç e dau bestiari, per op. à la *veitura*, emplegada per lu passatgiers; lo sieu contengut. 2. (corrent) Veitura ferroviària. 2. (constr.) Conduch dau fum, de tèrra cuècha, que la sieu forma facilita l'assemblatge.

vagonada n.f. Contengut d'un vagon.

vagon-cistèrna n.m. Vagon destinat au transpòrt dei liquides.

vagonet n.m. Pichin vagon emplegat dins li minas ò sus li sites industrials.

vagonier, a n. Persona emplegada à la manòbra dei vasons.

vagon-lièch n.m. Veitura de camin de fèrre adobada per permetre ai viatjaires de dormir. Sin.: **veitura-lièch**.

vagon-poasta n.m. Veitura-poasta.

vagon-restaurant n.m. Veitura-restaurant.

vagon-tombareu n.m. Vagon dei bòrds elevats, que si carga per dessobre e que si descarga per de poartas laterali.

vagotomia n.f. (cir.) Seccion dau nèrvi vague.

vagotonia n.f. (med.) Estat d'un organisme dins lo quau lo tònus vagal es preponderent.

vagotonic, a adj. Relatiu au tònus vagal ò à la vagotonia.

vague, vaga adj. Imprecís, mau definit: *Ai una vaga idea de cen que farai deman*.

vague n.m. Cen qu'es imprecís, mau definit: *Restar dins lo vague*.

vague! (subjonctiu present dau vèrbo *anar*) Sigue! ◇ *Vague per*: Mi convèn, va ben.

vaguejar vi. Desparlar.

vaguemèstre n.m. 1. (ist.) En França, sota l'Ancian Regime, oficièr encargat de menar li tropas dei convòis militaris. 2. (mod.) Sotoficièr encargat dau servici postal d'una unitat.

vaguetat n.f. Estat de cen qu'es vague: *La vaguetat d'una definicion*.

vai n.m. Agulha de lançament.

vai-e-vèn n.m. inv. 1. Movement alternatiu d'un ponch à un autre: *Lo vai-e-vèn d'un balancier*. 2. (tecn.) Disparicion momentanea d'un son ò d'un signal. Sin.: **fading** (anglés). ◇ (electr.) Montatge que permete d'alucar ò d'amurcir una lampa d'au manco doi luècs diferents. 3. Movement confús de personas, de veïcules. 4. Charniera provedida d'una moala que li permete de foncionar dins lu doi sens. 5. (mar.) Cordatge tendut per establir una comunicacion entre doi bateus, doi ponchs, en particular per d'operacion de sauvament.

vaira n.f. Escrofula, postema.

vairada n.f. Epòca de la vairason.

vairason n.f. Estat dei fruchs, e sobretot dau raïm, que començon à pilhar la sieu color de maturitat.

vairat, ada adj. (arald.) Vaire qu'es d'autres esmalhs que l'argent e l'azur.

vaire n.m. 1. (anc.) Peliça d'un esquiròt siberian gris argentat. 2. (arald.) Una dei peliças de l'escut, facha de campanas d'azur e d'argent alternadi, dispauadi en linha horizontali.

vairina n.f. Pichin vaire.

vairòla n.f. 1. Malautia infeccioa foarça contagioa e epidemica, deuguda à un virus, caracterisada per una erupcion de tacas rogi que dónon de vesiculas, pi de pustulas. 2. Sifilís. ◆ pl. *Li vairòlas*: Vairòla.

vairolat, ada adj. Marcat per la vairòla; picotat.

vairolós, oa adj. Tocat per la vairòla.

vairon n.m. Pichin peis foarça comun dins lu rius, e que la sieu carn es gaire preada (Família dei ciprinidats).

vaissa n.f. Avelanier.

vaissareda n.f. Avelaneda.

vaissela n.f. Lo tot dei pèças e dei aisinas per lo servici de la taula. Sin.: **terralhas**. ◇ *Faire la vaissela*: La lavar.

vaisselaria n.f. Industria que fabrica lu coàs, li escudelas, etc.; li pèças ensinda fabricadi.

vaisselier n.m. Mòble que la sieu partida auta comprèn d'estatgieras per li metre de terralhas. Sin.: **escudelier**.

vaisseau n.m. 1. (lit.) Nau de grandi dimensions; bastiment de guèrra de grand tonelatge. ◇ (astronaut.) *Vaisseau espacial*: Astronau abitada, destinada ai vòls umans dins l'espaci. 2. (arquít.) Espaci interior, generalament alongat, qu'ocupa la màger part de l'autessa d'un edifici, ò, au manco, divèrs plans: *Una nau de glèia mé tres vaisseus*. 3. (anat.) Canal que sièrve à la circulacion dau sang ò de la linfa (artèrias, venas, capillaris e linfatics). 4. (bot.) Tube que sièrve à la circulacion de la saba.

vaissiera n.f. Avelaneda.

val n.m. Vau.

valablement adv. Dun biais valable.

valable, a adj. 1. Qu'a li condicions necessari per produrre lo sieu efècte. 2. Que la sieu valor non es contestada; acceptable, admissible, fondat: *Una excusa valable*. Var.: **valedor**. 3. Qu'a de valor, d'importança: *Una òbra valable*. 4. Qu'a li qualitats necessari perquauqua ren; autorisat: *Un interlocutor valable*.

valac, a adj. e n. De Valàquia.

valada n.f. Depression alongada, de larguessa variabla, cavada per un cors d'aiga, un glacier. Var.: **vau**. Sin.: **comba**. ◇ *Valada seca ò morta*: Dont li a plus de cors d'aiga.

valadet n.f. Regoala.

valadon n.m. Pichin riu.

valanga n.f. Avalanca.

valantea n.f. Vantaria, vanaglòria.

valantear (si) v.pr. (*mi valanteï*) Si vantar.

valantisa n.f. Valentisa.

valat n.m. 1. Riu. 2. Doga.

valedor, a adj. Plausible, valable.

valenc, a adj. e n. Dau Vau (Comuna de Var).

valença (-ència) n.f. 1. (quim.) *Valença d'un element*: Nombre maximal d'àtomes d'idrogène m'ai

quaus si pòu combinar un atòme d'aquest element ò ai quaus si pòu substituir. 2. (psicol.) *Valença d'un objècte, d'una situacion*: Atirança (*valença positiva*) ò repulsion (*valença negativa*) que lo subjècte sente per aquest objècte, aquesta situacion.

valença-grama n.f. Massa molària atomica d'un element partida per la sieu valença.

valencian, a adj. e n. De València. ◇ n.m. (ling.) Varietat dau catalan que si parla en País Valencian.

valent, a adj. Coratjós.

valent à dire loc. adv. Anóncia una equivalença, una precision, una traduccion.

valentament adv. Coratjosament.

valentia n.f. Accion d'esclat.

valentin, a adj. e n. De Valença. Var.: **valentinés**.

valentinés, esa adj. e n. Valentin: *País Valentinés*.

valentinita n.f. (miner.) Oxide natural d'antimòni Sb₂O₃.

valentisa n.f. Vanaglòria. Var.: **valantisa**.

valentitge n.m. Valença.

valer vi. 1. Aver tau prètz: *Aquò vau 10 €*. 2. Aver tala valor, tala qualitat, tal interès: *Es un argument que vau ren*. ◇ *Faire valer*: Rendre productiu; metre en valor; vantar. ◇ *Si faire valer*: Metre en avant lu sieus drechs, li sieu qualitat; s'atribuir de qualitats sensa li aver. ◇ *Valer ben*: Èstre digne de, meritar: *Aquò vau ben una recompensa*. 3. Èstre valable: *Aquò vau per toi*. ◆ vt. 1. Equivaler à: *Un mètre vau cent centimètres*. 2. Justificar, legitimar: *Aqueu panorama vau lu esfoarç qu'avèm fach*. 3. Èstre la causa de, procurar: *Aquò m'a vaugut totplen de criticas*. ◆ v. impers. *Vau mai*: Es mai avantajós: *Vau mai un bòu que cent arèndolas*. ◇ *Tant vauria* (+ infin.): Seria utile de. ◆ **si valer** v.pr. Aver la mema valor: Aquelu doi jugaires si vàlon.

valeriana n.f. Planta dei luècs umides dei flors ròsi, blanqui ò jauni.

valerianacea n.f. *Valerianaceas*: Família d'èrbas gamopetali coma la valeriana, la doceta.

valerianela n.f. Planta coma la doceta.

valeric, a adj. (quim.) *Acide valeric*: Acide pentanoïc de formula CH₃-(CH₂)₃-CO₂H.

valesan, a adj. e n. De Valés.

valet n.m. Varlet.

valetalha n.f. Varletalha.

valetudinari, ària adj. (fig.) Qu'a una santat fragila.

valgus, valga adj. (med.) Virat vèrs lo defoara per rapoart à l'axe dau còrs (per op. à *varus*). ◇ *Hallux valgus*: Deviacion patologica dau gròs det dau pen en defoara.

valha n.f. Valença, coratge.

valicèla n.f. Varicèla.

validacion n.f. Accion de validar.

validaira n.f. Aparelh que sièrve à enregistrar li escomessas dau Lòto nacional, d'una lotaria.

validament adv. D'un biais valide.

validar vt. Rendre ò declarar valide: *Validar lu resultats d'un vòte*.

valide, a adj. 1. En boana santat, san, vigorós. 2. (dr.) Que non es tocat per una causa de nullitat. 3. (log.) *Proposicion valida*: Enonciat qu'es vèr en vertut de la sieu forma soleta; Sin.: **tautologia**. 4. (psicol.) *Tèst valide*: Que mesura efectivament cen que deu mesurar.

validitat n.f. Caractèr, durada de cen qu'es valide, valable: *La validitat d'un document*.

valiera n.f. Valonet.

valina n.f. (biol.) Acide aminat que la sieu carença dins la nutricion provòca de trebolicis sensitius e motors.

valisa n.f. 1. Bagatge de forma rectangulara. ◇ *Faire la sieu valisa, li sieu valisas*: Li emplir; s'en anar. 2. *Valisa diplomatica*: Privilègi internacional au benefici dau corrier internacional transportat per via diplomatica; lo corrier eu-meme (dispensat de tot contraròtle).

valisneria n.f. *Valisnerias*: Genres de plantas aquàtiques que fòrmon d'erbièrs rics en diversitat.

valon n.m. Pichina valada. ◇ (geol.) *Valon morenic*: Anfiteatre morenic.

valonament n.m. Estat de cen qu'es valonat.

valonat, ada adj. Que presenta l'aspècte de valons.

valoneu n.m. Pichin valon.

valor n.f. 1. Prètz en foncion dau quau un objècte pòu èstre escambiat, vendut. ◇ (econ.) *Analisi de la valor*: Analisi d'un produch que mete en relacion li sieu foncions e lo sieu cost per determinar la sieu valor. ◇ *Teoria de la valor*: Teoria que tende à establir lo fondament economic de l'usatge e de l'escambi dei cauas. ◇ *Valor ajustada*: Diferença entre la valor d'una produccion e aquela dei consums qu'an permès de la realisar. ◇ *Valor mobiliària*: Títol negociable emés per de personas publiqui ò privadi e que representa una fraccion sigue dau sieu capital social (accion), sigue d'un prèt à lòng tèrme que li es consentit (obligacion). ◇ *Valor numerica d'una grandor*: Mesura d'aquesta grandor. 2. Quantitat aproximativa, rquivalença: *Beure la valor d'un vèire d'aiga*. 3. (mat.) Una dei determinacions possibli d'un element. ◇ *Valor absoluta*: Valor numerica d'un nombre sensa tenir còmpte dau sieu signe: $|-3| = 3$. 4. (mús.) Durada d'una nòta. 5. En pintura, gra de clartat d'un ton per rapoart ai autres tons. 6. Cen qu'es fa qu'una persona es digna sus lo plan moral, intellectual, fisic, etc.: *Una filha de granda valor*. 5. Importança, prètz donats à quauqua ren: *Una guitarra qu'a una granda valor sentimental*. ◇ *Metre en valor*: Donar d'importança à, faire ressortir. 6. Caractèr de cen qu'es valable, de cen que produe l'efècte vortut, qu'a li qualitats necessari: *Un tèxto sensa valor*. 7. (ling.) Sens qu'un mòt pilha dins un contèxte determinat. 8. Cen qu'es pauat coma vèr, beu, ben, segond de critèris personals ò socials, e sièrve de referença, de principis morals. ◇ *Escala de valors*: ierarquia establida entre lu principis morals. ◇ *Jutjament de valor*: Qu'enòncia una apreciacion (per op. à *jutjament de realitat*, que constata lu fachs). 9. (log.) *Valor de veritat*: Proprietat de tota proposicion.

valorós, oa adj. (lit.) Qu'a de valença, de coratge; ardit.

valorosament adv. Embé coratge.

valorisacion (-izacion) n.f. 1. Accion de donar de valor, mai de valor à quauqua ren, à quauqu'un. 2. (econ.) Auça de la valor d'un produch ò d'un servici per una mesura legala ò una accion voluntària. 3. (filos.) Accion de donar de valor à un objècte ò à una representacion mentala. 4. (ind.) Utilisacion dei retalhs, de la rementa, etc., coma matèria promiera.

valorisant (-izant), a adj. Que valorisa, dona de valor, de prestigi.

valorisar (-izar) vt. 1. Donar la valor mai granda à: La piscina valorisa la proprietat. 2. Aumentar la valor, lo meriti de: *Aqueu succès l'a valorisada ai uèlhs dei emplegaires*.

valpolicella n.m. Vin roge d'Itàlia dau nòrd.

valquiria n.f. Divessa dei mitologias nordiqui. Var.: **walkyria**.

vals n.m. Valsa.

valsa n.f. 1. Dança de tres temps, que lo premier es accentuat; tròç musical compauat sus aqueu ritme. 2. (fam.) Cambiament frequent dei memèbres d'un bureu, d'un servici. 3. (fam.) Modificacion, remplaçament frequent de cauas: *La valsa dei etiquetas*. Var.: **vals**.

valsa-esitacion n.f. Comportament esitant davant una decision que cau pilhar.

valsaire, aïritz n. Persona que bala la valsa.

valsar vi. Balar la valsa. ◇ (fam.) *Mandar valsar quauqu'un, quauqua ren*: Lo remandar, lo lançar luènh. ◇ *Faire valsar quauqu'un*: Lo desplaçar vivament. ◆ vt. Executar en valsant.

valuacion n.f. Evaluacion.

valuar vt. (*valui*) 1. Evaluar. 2. Prear. Var.: **valutar**.

valutar vt. (it.) Valuar.

valva n.f. 1. Aparelh destinat à reglar lo movement d'un fluide dins una canalisacion en foncion dei necessitats dei organes d'utilisacion. 2. Caduna dei doi partidas d'una gruèlha bivalva. 3. (anat.) Element dei valvulas cardiaqui. 4. (bot.) Caduna dei partidas d'un fruch sec que si duèrbe per laisser escapar li granas. 5. (electr.) Dispositiuo termoionic ò à mièg conductor, que presenta una conductibilitat unilateral e que pòu, per aquò, servir de detector ò de redriçaire. Var.: **vàlvola**.

valvar(i), a (-ària) adj. Relatiu ai valvas.

valvat, ada adj. Compauat de valvas.

vàlvola n.f. Valvula; valva.

valvula n.f. 1. (anat.) replec membranós dei vaisseus e conchuchs de l'organisme, que dirigisse lu liquides en lu empachant de refluir. 2. (bot.) Pichina valva. Var.: **valva, vòlvola**.

valvular(i), a (-ària) adj. Relatiu ai valvulas.

valvulotomia n.f. Ablacion parciala d'una valvula.

vam n.m. Coratge, foarça, impulsion, abriva. Sin.: **envanc**.

vamp n.f. (american) 1. Actritz de cínema que jugava lu ròtle de frema fatala. 2. (fam.) Frema fatala.

vampir(e) n.m. 1. Moart que, d'après una supersticion populària, sorteria dau cròs per suçàr lo sang

dei vivents. 2. (fam.) Persona que s'enriqueisse dau trabalh dei autres. 3. Ratapinhata d'Amèrica tropicala, generalament insectivòre, ma que pòu moardre de mamifèrs endurmits e n'absorbir lo sang.

vampiric, a adj. Relatiu ai vampires, au vampirisme.

vampirisar (-izar) vt. (fam.) Metre sota la sieu dependença totala.

vampirisme n.m. 1. Credença ai vampires; comportament supauat dei vampires. 2. Aviditat d'aqueli que s'enriquisson dau trabalh dei autres.

van, a adj. Qu'es sensa fondament, sensa valor, sensa efècte: *Un esfoarç van.* ◇ *En van:* Inutilament. Sin.: *de bada.*

vana n.f. Cubèrta doblada e remborrada de lana ò de coton, que s'estende sus lo lièch.

vanadat n.m. Sau de vanadi.

vanadi n.m. Metal blanc, que fonde vèrs 1750°C, de densitat 5,7; element (V) de n° atomic 23 e de massa atomica 50,94.

vanadifèr, a adj. Si di d'una ròca sedimentària que contèn du vanadi.

vanadinita n.f. Clorovanadat natural de plomb.

vanaglòria n.f. Accion de si vantar; comportament d'aqueli que si vanta. Sin.: **valantea, valentea, valentisa.**

vanagloriós, oa adj. Que si vanta. Sin.: **vanitós.**

vanaire, airitz n. (agric.) Persona que vana.

vanament adv. Inutilament, de bada.

vanar vt. Crivelar. Var.: **vanetar.**

vanareu, ela adj. Leugier, volatge, cambiadís.

vanaria n.f. 1. Art, industria dau vanier. 2. Objècte de jonc, de vese, etc.

vanatge n.m. (agric.) Separacion dei grans batuts de la sieu envolopa e dei sieu impuretats.

vanda n.f. Orquidacea originària d'Índia e d'Oceania, cultivada per li sieu flors.

vandal n.m. Que comete d'actes de vandalisme. Sin.: **destrussi.**

vandalisar (-izar) vt. Si liurar à d'actes de vandalisme sobre.

vandalisme n.m. Actituda de la persona que destruge ò degalha sensa rason d'òbras d'art, d'edificis publics, etc.

vanessa n.f. Parpalhon diurne dei alas vivament coloradi (Família dei ninfalides).

vanet n.m. (arald.) Gruèlha vista dau costat vuèi.

vanetar vt. Vanar.

vaneu n.m. Auceu escacier, comun en Euròpa (Família dei caradriidats).

vanier n.m. Persona que confecciona d'objèctes divers (paniers, goarbas, sètis, etc.) au mejans de fibras vegetali ò de rams entrelaçats. Sin.: **panieraire.**

vanilha n.f. Fruch dau vailhier; doça ò extrach d'aquesto fruch emplegats coma parfum en pastissaria.

vanilhat, ada adj. Perfumat à la vanilha.

vanilhier n.m. Orquidacea dei regions tropicali, que produe la vanilha.

vanilhina n.f. Principi odorant de la vanilha, que s'emplega en perfumaria e en pastissaria, que s'obten finda per sintèsi.

vanilhon n.m. Vanilha qu'a una odor foarta de comarina.

vanisat, ada adj. Fieu qu'es recubèrt per un autre, segond lo vanisatge.

vanisatge n.m. Mòde de tricotate per lo quau doi fieus diferents son tricotats un sobre l'autre.

vanitat n.f. 1. Satisfaccion personala, sentiment d'orguèlh; defaut d'aqueli que manifestà aqueu sentiment. ◇ *Tirar vanitat de:* Si glorificar, s'enorgulhir de. 2. (lit.) Caractèr de cen qu'es van. 3. (b.-a.) Composicion (natura moarta lo mai sovent) qu'evòca la destinada mortala de l'òme.

vanitós, oa adj. Qu'a de vanitat; pretenciós.

vanitosament adv. Embé vanitat.

vanity-case n.m. (angl.) Maleta de viatge rigida destinada à contenir de documents ò divers produchs.

vant n.m. Vantadissa, vantaria, vanaglòria.

vantadissa n.f. Vici d'una persona que si vanta; paraula vanitosa.

vantar vt. laudar totple, glorificar: *Vantar li qualitats d'un produch.* ◆ **si vantar** v.pr. 1. S'atribuir de qualitats, de meritis, sensa lu aver. 2. *Si vantar de:* Tirar vanitat de, si declarar capable de.

vantard, a adj. e n. Si di d'una persona que si vanta totplen. Var.: **vantator.**

vantaria n.f. Vanaglòria.

vantator, tritz n. Que si vanta. Sin.: **vantard.**

vapocracaire n.m. Installacion dins la quala si practica lo vapocracatge.

vapocracatge n.m. (ind.) Cracatge d'idrocarbures en presença de vapor d'aiga.

vapor n.f. 1. Gas que resulta de la vaporizacion d'un liquide ò à la sublimacion d'un solide: *Vapor d'aiga.* ◇ *À la vapor:* Si dit d'aliments cuèchs en dessobre d'aiga que bulhe. ◇ (fam.) *Aver de vapors:* Si sentir mau, aver d'accès de calor. 2. Pichina gota en suspension dins l'ària. 3. Vapor d'aiga emplegada coma foarça motritz: *Tren à vapor.* ◇ *À tota vapor:* Foarça rapidament, à granda velocitat.

vapor n.m. (mar.) Nau que la propulsa una màquina à vapor.

vaporàs n.m. Miasme.

vaporizacion (-izacion) n.f. Accion de vaporisar.

vaporatge n.m. Vaporisatge.

vaporisar (-izar) vt. 1. Faire passar (un liquide) à l'estat gasós. 2. Mandar en pichini gotas.

vaporisator (-izator) n.m. 1. Recipient dins lo quau s'opèra la vaporizacion. 2. Instrument recargable emplegat per mandar un liquide, un parfum, sota formas de gotetas.

vaporisatge (-izatge) n.m. Accion de sotametre à l'efècte de la vapor de fieus, de teissuts per donar d'aprèst, fixar li colors, etc. Var.: **vaporatge.**

vaporista n. Menaire d'una locomotiva à vapor.

vaporós, oa adj. 1. Qu'a l'aparença de la vapor; leugier e fosc. 2. Que l'esclat es rendut fosc coma se li siguesse de vapor.

vaporosament adv. D'un biais vaporós.

vapòrta n.f. Còup de pen donat en travèrs.

vaqueta n.f. 1. Pichina vaca; vaca jove. 2. Cuer que provèn d'una vaca jove.

vaquí prep. e adv. 1. Designa un objècte que si vòu fa vèire; anónia cen que si va dire. 2. Afirmacion, per confortar cen que ven d'èstre dich ò fach.

vaquier, a n. Persona que s'ocupa de gardar de vacas, de bovins.

var n.m. (de *Vòlt-Ampèr-Reactiu*) Watt emplegat per la mesura de la potença electrica reactiva.

var adj. *Uèlhs vars*: Que non an la mema color.

varacion n.f. Messa en aiga d'una nau. Sin. **amarinament**.

varaira n.f. Ellebòr blanc. Var.: **varaire**. Sin.: **varasso**.

varairar vt. Lavar m'una infusion de varaire.

varaire n.m. Planta toxica, finda sonada *ellebòr blanc*. Var.: **varaira**.

varament n.m. Encalatge voluntari d'una nau par la radobar. Var.: **varatge**.

varan n.m. Reptile lacertilian, carnivòre, d'Àfrica, d'Àsia e d'Austràlia, que pòu faire fins à 2 ò 3 m de lòng.

varappa n.f. Escalada de parets rocoï.

varappar vi. Faire de varappa.

varappaire, airtiz n. Persona que fa de varappa.

varar vt. Avarar.

varasso n.m. Varaira.

varatge n.m. Varament.

varèc n.m. Lo tot dei algas laissadi per la marea quora si retira ò recoltadi à marea bassa sus lu ribatges.

varena n.f. 1. Tenement de caça reservat. 2. Tèrra gèrpa dont si fa pàisser lo bestiari. 2. Tèrra pusleu boana e limonoa.

varenga n.f. (mar.) Sus una nau, pèça mé doi brancas que forma la partida inferiora d'un coble.

varés, esa adj. e n. Dau departament de Var, en Provença. ◆ n.m. (ling.) Varianta locala dau provençau maritime.

vària n.m. pl. (latin) 1. Colleccion, recuèlh de libres, d'articles variats. 2. Article que poarta sobre de subjèctes variats.

variabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es variable.

variabla n.f. 1. (mat.) Tèrme indeterminat que l'ensemble dei sieu valors possibli est determinat. 2. (astron.) Estela variabla.

variablament adv. D'un biais que pòu variar, cambiar.

variable, a adj. Que pòu variar. Sin.: **cambiadís**.

variacion n.f. 1. Estat de cen que vèria; modificacion, cambiament de la valor d'una quantitat, d'un gra. 2. (biol.) Modificacion d'un animau ò d'una planta per rapoart au sieu tipe abitual de la sieu espècia. 3. (coregr.)

Encadenament que figura dins un pas de doi. 4. (mús.) Procediment de composicion que consistisse à emplegar un meme tema en lo transformant, en l'ornant, tot en faguent que sigue totjorn possible de lo reconóisser; forma musicala qu'emplega un tau procediment. ◆ pl. 1. Transformacions, cambiaments: *Li variacions d'una doctrina*. (mat.) *Calcul dei variacions*: Determinacion dei limits d'una foncion definida dins un espaci foncional.

variança n.f. 1. (sc.) Nombre maximal de factors de l'equilibri que s'en pòu impauar la valor dins un sistema en equilibri fisocoquimic. 2. Mejana aritmetica dei cairats dei escarts à la mejana.

variant, a adj. Que vèria. Sin.: **cambiadís**. ◆ n. Varianta, en parlant, per exemple, d'un virus.

varianta n.f. 1. Caua leugierament diferenta d'una altra de la mema espècia. 2. Tèxto ò fragment de tèxto que vèria leugierament d'aqueu qu'es comunament admés, en rason de correccions de l'autor au d'alteracions à la còpia ò à l'edicion. 3. (b.-a.) Diferenças que presenta una replica ò un projècte nòu per rapoart à l'òbra ò au projècte d'origina.

variar vi. (*vari*, classic *vàrii*) Presentar de divèrs biais; faire cambiar de natura; diversificar: *Variar l'alimentacion*. ◆ vi. 1. Presentar de diferenças, d'aspèctes divèrs: *Lu prètz poàdon variar d'un negòci à l'autre*. ◇ *Non variar*: Non cambiar d'idea, d'opinion. 2. (mat.) Cambiar de valor.

variati, ada adj. 1. Que presenta de diversitat: *Un paisatge variati, un repertòri variati*. Sin.: **diversificat**. 2. ◇ (mús.) *Ària variada, tema variati*: Melodia qu'es seguida de divèrsi variacions.

variator n.m. 1. Dispositiu que permete de faire variar una intensitat electrica, emplegat en particularier mé d'aparelhs d'esclairatge. 2. (méc.) *Variator de velocitat*: Aparelh que permete de transmetre lo movement d'un aubre à un autre aubre mé possibilitat de modificar, d'un biais continú, la velocitat de rotacion dau second aubre.

varicà n.f. (patol.) Dilatacion permanenta d'una vena, especialament dins li cambas.

varicèla n.f. Malautia infeccioa contagioa e epidemica, sensa gravitat, deuguda au virus erpès, que pertòca sobretot lu enfant e dona l'immunitat, caracterisada per una erupcion de vesiculas que disparéisson en un desenau de jorns. Var.: **valicèla**.

varicocèla n.f. Dilatacion varicoa dei venas dau cordon espermatic e de l'escrotum.

varicós, a adj. Relatiu ai varicàs.

varietal, a adj. (agric.) Relatiu à una varietat de planta. Var.: **varietau**.

varietat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es variati, que lu sieus elements son divèrs; diversitat. 2. (sc. de la v.) Tipe, sòrta, au dedintre d'un meme ensemble; unitat mai pichina que l'espècia, que lu sieus individús presènton un trach comun que lu diferéncia dei autri varietat de la mema espècia. 3. Ensèm de genres vocals (cançon) ò instrumentals (dança), pròpris au divertiment d'un public

larg e situts en defoara dau repertòri de la música sabenta: *Un cantaire de varietat*. ◆ pl. Espectacle, programa de television ò de ràdio que presenta d'atraccions divèrsi (cançons, danças, etc.).

varietau, ala adj. Varietal.

varistança (-ància) n.f. Varistor.

varistor n.m. Ceramica que la sieu resistança baissa fortament quora la tension aumenta, e que sièrve à la regulacion d'aquesta tension. Var.: **varistança, varistància**.

variu n.m. Pagalha, grand desòrdre.

varlet n.m. 1. Servitor pagat: *Varlet de fèrma*. ◇ *Varlet de pen*: Domestic d'una granda maion. 2. (pej.) Òme d'una complasença servila e interessada. 3. Figura mai bassa ai cartas. 4. (tecn.) Autís cobdat per mantenir una pèça de boasc que si travalha. 5. *Varlet de nuèch*: Poartamanteu montat sus un pen, dont si méton li divèrsi pèça d'un costume d'òme. Var.: (sens 1 à 5) **valet**. 6. À l'Atge Mejan, Jove nòble plaçat en cò d'un senhor per li far faire l'aprendissatge de cavalier.

varletalha n.f. (pej.) Lo tot dei varlets, de la domesticitat. Var.: **valetalha**.

varlòpa n.f. Grand rabòt provedit d'una ponhada, per aplanir lo boasc.

varlopar vt. (*varlòpi*) Travalhar (de boasc) à la varlòpa.

varlopatge n.m. Travalh (dau boasc) à la varlòpa.

varon n.m. Pichina pustula sus la pèu. Sin.: **boton**.

varon n.m. Larva de l'ipodèrma, parasite de la pèu dei bovins, que trauca, cen que rende lo cuer inutilisable. Sin.: **estre**.

varora n.m. (electr.) Unitat d'energia reactiva que correspoande à la messa en juèc d'una potença reactiva de 1 var pendent una ora.

varsovian, a adj. e n. De Varsòvia.

varus, vara adj. (med.) Virat vèrs lo dedintre per rapoart à l'axe dau còrs (per op. à *valgus*).

varva n.f. (geol.) Sediment fach de depaus alternativament fins e grossiers, que s'es depauat dins li aigas tranquilli en avant de grands glaciers quaternaris, e que permete d'evaluacions precisi d'unu periòdes (un niveau fin pi un niveau grossier correspoàndon à una annada).

varzela n.f. Reget d'oliu. Var.: **farzela**.

vas n.m. 1. Recipient de matèria, de forma e de dimensions variabli, especialament per li metre de flors. 2. Recipient de tèrra (ò de matèria plastica), dons si fan créisser de plantas (spec. de flors). Sin.: **pòt**. 3. *Vas d'expansion*: Volume que permete la dilatacion de l'aiga dins un sistema d'escaufatge. 4. Pichin cairat de cultura dins un oart: *Un vas de saladas*. ◆ pl. 1. *Vas comunicants*: Recipients qu'un tube fa comunicar e dins lu quaus un liquide si mete au meme niveau, quala que sigue la forma dei recipients. 2. *Vas sacrats*: Reservats au culte.

vasada n.f. Obratge de gip qu'ocupa l'espaci entre doi solivas.

vascular(i), a (-ària) adj. 1. (anat.) Relatiu ai vaisseus, espec. ai vaisseus sanguins: *Trebolicis vascularis*. Var.: **vasculós**. 2. (bot.) *Planta vascularia*: Qu'a de vaisseus conductors. Sin.: **traqueofit**.

vascularisacion (-izacion) n.f. 1. Disposicion dei vaisseus dins una region, un organe; organisacion dei vaisseus dins un teissut inflamatoriu tumoral. 2. Densitat de la ret vascularia.

vascularisar (-izar) vt. Irrigar (un organe, una martida dau còrs) de nombrós vaisseus sanguins.

vascularisat (-izat) adj. Si di d'un organe provedit de vaisseus.

vasculonerviós, oa adj. Si di d'un recampament d'elements arterials, venós e nerviós destinats à un organe.

vasculós, oa adj. Vasculari.

vasectomia n.f. (med.) Reseccion dei canals deferents practicada sigue après una ablacion. Sin.: **vasotomia**.

vasectomisar (-izar) vt. Practicar una vasectomia.

vaselina n.f. Graissa minerala, extracha dei sobras de la destillacion dei petròlis, emplegada en farmacia e en perfumaria.

vaselinar vt. Curbir de vaselina.

vaselinat, ada adj. Tractat mé de vaselina.

vasoconstriccion n.f. Diminucion dau calibre dei vaisseus sanguins.

vasoconstrictor adj. (anat.) Que fa diminuir lo calibre dei vaisseus sanguins.

vasodilatacion n.f. Aumentacion dau calibre dei vaisseus sanguins.

vasodilatator, tritz adj. Que fa aumentar lo calibre dei vaisseus sanguins.

vasomotor, tritz adj. (anat.) Si di de cen que si rapoarta ai variacions dei vaisseus sanguins. ◇ *Trebolicis vasomotors*: Trebolicis circulatòris deuguts à un aflaquiment de vaisseus ò à la sieu constriccion, en rapoart mé de trebolicis foncionals dau sistema nerviós vegetatiu.

vasomotricitat n.f. (med.) Variacion de pression dei venas e dei artèrias.

vasopressina n.f. Ormòna dau lòbe posterior de l'ipofisi, qu'aumenta la tonicitat dei vaisseus e fa baissat lo volume dei urinas. Sin.: **ormòna antidiuretica**.

vasotomia n.f. Vasectomia.

vassal, a n. persona ligada à un senhor, à un sobeiran per l'obligacion de fe e d'omenatge, e que li deu de servicis personals. ◆ adj. e n. Qu'es en situacion de dependença per rapoart à un autre: *Estat vassal*.

vassalatge n.m. Condicion de vassal. Sin.: **vassalitat**.

vassalic, a adj. Que pertòca la vassalitat.

vassalisar (-izar) vt. Asservir, reduire à la condiccion de vassal.

vassalitat n.f. 1. Vassalatge. 2. Sistema social fondat sobre l'existença de ligams entre soberirans e vassals, que constituísse la basa de la feudalitat. 3. (lit.) Estat de servilitat, de subjeccion.

vast, a adj. 1. D'una granda esteduda, que s'estende au luènh: *Una plana vasta*. 2. Espaciós, larg: *Un salon*

pusleu vast. 3. Foarça important, ambiós: *Un vast projècte.*

vastament adv. Largament, grandament.

vastar vt. Parcar (lo bestiari).

vastera n.f. Vastiera.

vastetat n.f. Vastitat.

vastiera n.f. Pargue, vacaria. Var.: **vastera**.

vastitat n.f. Estenduda, immensitat. Var.: **vastetat**.

vastituda n.f. Caractèr de cen qu'es vast.

vat n.m. Watt.

vaterita n.f. Mineral compausat de carbonat de calci CaCO_3 .

vatican, a adj. Relatiu au Vatican: *Politica vaticana, biblioteca vaticana.*

vaticinacion n.f. (lit. e pej.) 1. Oracle d'un vaticinator. 2. Profecia repetida e pompoa. Var.: **vaticini**.

vaticinar vt. (lit. e pej.) 1. Profetisar, predire l'avenir. 2. Tenir de discors pompós e confús, coma dins un discors profetic.

vaticinator, tritz n. (lit.) Persona que pretende predire l'avenir sota l'efècte d'una inspiracion sobrenaturala.

vaticini n.m. Vaticinacion.

va-tot n.m. 1. Escomessa en un còup solet de la totalitat dei sòus qu'un persona a davant d'ela ai cartas ò ai dats. 2. *Jugar lo sieu va-tot*: Riscar tot dins un darrier còup.

vau n.m. e n.f. Valada. Var.: **val**. ■ À l'origina, es un nom femenin (lat. *vallis*). Si ve per exemple dins *Vauclusa*. Jaume Astor pensa que lo masculin, en mai de l'influença francès, porria designar quauqua ren de mai estrech.

vauclusenc, a adj. De Vauclusa.

vaudaire n.m. En Soïssa, vent violent dau sud.

vaudés, esa adj. e n. Dau canton de Vaud (Soïssa).

vaudés, esa adj. e n. De la sècta que fondèt à Lion Pèire Valdo au s. XIIe.

vaudevila n.m. (lit.) Comèdia leugiera, basada sobre lu malentenduts e que tracta sovent d'adultèri.

vaudevilesc, a adj. Que convèn à un vaudevila, que fa pensar au comic dau vaudevila.

vaudevillista n. Autor, autriz de vaudevillas.

vaudó n.m. À Haití, culte animista que s'ajusta à una creença monoteïsta e segond lo quau vai mai s'adreçar ai dieus qu'à Dieu (tròup alunhat e tròup respectable).

vautres, vautre pron. pers. Pronom personal de la promiera persona dau plural, que designa mai d'una persona. Var.: **vosautres**.

vavassor n.m. (feud.) Aqueu qu'ocupava lo gra inferior dins la noblessa feudala.

VCC n.m. (sigla) Vin de consumiment corrent.

VDQS n.m. (sigla) Vin delimitat de qualitat superiora (darrier nivèu denant d'obtenir l'A.O.C.).

ve n.m. (mecan.) Cala en forma de V, emplegada au moment dau traçatge e dau contraròtle d'una pèça cilindrica.

veça n.f. Planta erbacea que s'en cultiva una espècia forratgiera; la sieu grana (Família dei papilionaceas).

vecha n.f. (it. *invece*) *En vecha de*: En plaça de. ◇ *En vecha*: Au contrari. Var.: **en vuèch**.

vector n.m. 1. (mat.) Element d'un espaci vectorial. ◇ Dins lo plan ò l'espaci, ensemble, notat \overline{AB} , de toi lu baponchs equipollents au baponch (A,B). 2. (fis.) *Vector enegetic*: Forma intermediària (electricitat, idrogène, essença, metanòl, etc. en la quala es transformada l'energia d'una foant primària per lo sieu transpoart ò la sieu messa en resèrva avant la sieu utilizacion. 3. Tot veïcule aeronautic capable de transportar una arma dins la tòca de la mandar sus un objectiu. 4. Que veïcula quauqua ren.

vector, tritz adj. e n. (med.) Si di d'un animal, d'una planta, etc., que sièrve de supoart à la transmission de malautias epidemiqui: *La moissara es vectritz de la malària*.

vectorial, a adj. 1. (mat.) Relatiu ai vectors. ◇ *Calcul vectorial*: Ensèm de règlas de calcul dins un espaci vectorial. ◇ *Espaci vectorial real*: Ensemble E provedit d'una lèi de composicion intèrna que n'en fa un grope commutatiu e d'una lèi de composicion extèrna qu'assòcia à un nombre real a e à un element \vec{u} de E un element de E notat $a \cdot \vec{u}$, de tau biais que, quaus que s'igon lu reals a e b e quaus que s'igon lu elements \vec{u} e \vec{v} de E:

$$\begin{aligned} a \cdot (b \cdot \vec{u}) &= (axb) \cdot \vec{u} \\ (a + b) \cdot \vec{u} &= a \cdot \vec{u} + b \cdot \vec{u} \\ a \cdot (\vec{u} + \vec{v}) &= a \cdot \vec{u} + a \cdot \vec{v} \\ 1 \cdot \vec{u} &= \vec{u} \end{aligned}$$

◇ *Foncion vectoriala*: Foncion que pilha li sieu valors dins un espaci vectorial. ◇ *Produch vectorial ò exterior (de doi vectors de l'espaci orientat \vec{u} e \vec{v})*: Lo vector \vec{w} de l'espaci, notat $\vec{u} \wedge \vec{v}$, orthogonal au plan definit per \vec{u} e \vec{v} , qu'a per nòrma lo produch de la nòrma de \vec{u} , de la nòrma de \vec{v} e dau sinus de l'angle associat à \vec{u} e \vec{v} e taus que $(\vec{u}, \vec{v}, \vec{w})$ sigue una basa de sens dirècte de l'espaci. 2. (inform.) *Calculator, computaire vectorial*: Computaire foarça potent, que pòu faire de calcul matricial. Var.: **vectoriau**.

vectoriau, ala adj. Vectorial.

vedela n.f. Vaca jove.

vedelar vi. Metre au monde lo vedeu, en parlant de la vaca.

vedelatge n.m. Accion de metre bas, de vedelar, en parlant dei vacas.

vedeta n.f. 1. (mil.) D'un temps, sentinèla à cavau. ◇ Aüra, sentinèla encargada de susvelhar un camp de tir. 2. (arts graf.) *En vedeta*: Isolot, sus una linha soleta ò en tèsta d'una linha de caractèrs diferents d'aqelu dau tèxto, per s'en destacar. ◇ (per ext.) *Metre en vedeta*: Metre en evidença. 3. Artista conoissut à cu si dónon abitualament de grands ròtles au cínema, au teatre; artista qu'a una granda notorietat dins li varietats, etc. ◇ *Aver, tenir la vedeta, èstre en vedeta*: Ocupar una posicion primordiala dins l'actualitat. 4. Persona de premier plan: *Una vedeta de la politica*. ◇ (fam.) Arlèri, fanfaron: *Aqueu es una*

vedeta! 5. (mar.) Pichina embarcacion rapida à motor: *Una vedeta de la polícia.* ◇ *Vedeta lançamissiles, vedeta de combat:* Pichin bastiment de guèrra foarça rapide e foarça potent. ◇ *Partida situada au sobran de l'aubre màger d'una nau, que sièrve de ponch d'observacion.*

vedetariat n.m. 1. Fach d'èstre una vedeta, de lo devenir. 2. Sistema basat sobre la promocion dei vedetas.

vedeu n.m. 1. Pichon de la vaca. ◇ *Lo vedeu d'aur:* Simbole de la riquesa (per allusion au tèxto biblic). 2. Carn d'aquest animau. 3. *Vedeu marin:* Fòca.

vedic, a adj. Relatiu ai Veda.

vedic n.m. Lengua dei Veda, qu'es una forma arcaïca de sanskrit.

vedilha n.f. Organe que de plantas (coma la vinha) poàrton e que s'entotla à l'entorn dei supoarts. Sin.: **viròla.**

vedisme n.m. Forma primitiva de la religion bramanica.

veemença (-ència) n.f. Movement violent e passionat; violença, accès de ràbia.

veement, a adj. Que s'exprimisse embé empotament; passionat, enflamat: *Un discors veement.*

veementament adv. Embé veemença.

veent, a n. Persona que tira li cartas, que pretende devinar l'avenir.

vegada n.f. Fes, còup. ◇ *De vegadas:* De còups que li a, quauqui fes.

vegan, a adj. Relatiu au veganisme; que n'es partidari.

veganisme n.m. Mòde de vida que refuda d'emplegar tot produch eissit de l'esplech dei animaus (carn, lach, cuer, etc.). Sin.: **vegetalisme integral.**

vegetabilitat n.f. 1. (bot.) facultat de créisser, en parlant d'una planta. 2. (biol.) Caractèr de cen que pòu sobreviure, si desvolopar d'un biais latent.

vegetable, a adj. Que pòu vegetar.

vegetacion n.f. 1. Lo tot dei vegetaus d'un luèc, d'una region: *La vegetacion tropicala.* 2. Desvolopament dei vegetaus. 3. (patol.) Excreissença anormala en forma de caulet-flor que si desvolopa sus la pèu ò sus li mucoas. ◆ pl. *Vegetacions adenoidi ò vegetacions:* Iptrofia dau teissut linfoïde de la faringe, que tapa li fòssas nasali, especialament dins l'organisme dei enfants.

vegetal, a adj. 1. Relatiu ai vegetaus, ai plantas. 2. Compauat de plantas, extrach de plantas: *Un òli vegetal.* Var.: **vegetau.**

vegetalian, a adj. e n. Relatiu au vegetalisme; que lo practica. Sin.: **vegetalista.**

vegetalisme n.m. Practica alimentària que refuda lu produchs animaus (carn, peis, etc.), ma finda lu produchs que fan intervenir de produchs animaus dins la sieu fabricacion.

vegetalista adj. e n. Relatiu au vegetalisme; que lo practica. Sin.: **vegetalian.**

vegetar vi. 1. Créisser, en parlant dei plantas. 2. Viure d'un biais mediòcre; si desvolopar dificilament: *Vegetar dins un travalh subaltèrne.*

vegetarian, a adj. e n. Relatiu au vegetarisme; que lo practica.

vegetarisme n.m. Practica alimentària que refuda lu produchs animaus.

vegetatiu, iva adj. 1. Qu'assegura lo manteniment de la vida e de la creissença dei animaus e dei plantas, sensa pertocar lu fenomènes de reproduccion ni la vida psiquica. ◇ (bot.) *Aparelh vegetatiu:* Raïç, pen e fuèlhas dei plantas superiori, talle dei plantas inferiori, qu'asseguron la nutricion. ◇ *Multiplicacion vegetativa:* Aquela que si fa per un element de l'aparelh vegetatiu. 2. (med.) Que pertòca lo foncionament dei viscèras. ◇ (anat.) *Sistema nerviós vegetatiu:* Lo tot dei sistemas nerviós simpatic e parasimpatic que règlon lo foncionament dei viscèras. Sin.: **sistema nerviós autonòm.** 3. (biol.) *Pòle vegetatiu:* Region de l'òu dei vertebrats opauada au pòle animau, rica en inclusions vitelini, e la mai peanta. 4. Que si limita au manteniment dei foncions vitali sensa faire intervenir li facultats intellectuali: *Vida vegetativa.*

vegetau, ala adj. Vegetal.

vegetau n.m. Èstre vivent generalament clorofillian e fixat au soal, dotat d'una sensibilitat e d'una mobilitat debli, capable de si noïrir principalament ò exclusivament dei saus minerali e de gas carbonic, que li sieu cellulas son abitualament limitadi per de membranas esqueletiqui de natura cellulosica e que lo sieu cicle reproductiu compoarta lo mai sovent d'espòras.

veïcul(e) n.m. 1. Tot mejan de transpoart: *Veïcule espacial, veïcule à motor.* 2. Cen que sièrve à transmetre quauqua ren; vector: *La lenga es lo veïcule de la pensada.* 3. (opt.) Sistema de lentilhas ò de prismas que redreïçon l'imatge dins un aparelh d'observacion terrèstra.

veïculaire n.m. (text.) Produch que permete d'accelerar la velocitat d'un colorant au dedontre d'una fibra textila.

veïcular(i), a (ària) adj. (ling.) *Lenga veïcularia* ò *veïculari*, n.m.: Lengua de comunicacion dei comunautats d'una mema region, d'un meme país, qu'an de lengas mairali diferenti.

veïcular vt. 1. Transportar au mejan d'un veïcule. 2. Comunicar, faire passar d'un luèc à un autre; transmetre.

veirana n.f. Fibra de vèire discontinua, d'un diamètèr inferior à 10 µm.

veiraria n.f. 1. Tecnica de la fabricacion dau vèire e dei objèctes de vèire. 2. Industria dau vèire. 3. Objèctes de vèire: *Veiraria de taula.*

veirat, ada adj. Veirenc.

vèire n.m. 1. Substança solida, transparenta e fragila, obtenguda per la fusion de sabla silicioa mé de carbonat de sòdi, ò de potassi. Sin.: **vitre.** ◇ *Vèire blanc:* Vèire de qualitat correnta, transparent. ◇ *Vèire armat:* Obtengut en incorporant dins la massa un trelís de fieufèrre empronat entre doi fuèlhs laminats à l'encòup. ◇ *Vèire flotajat:* Obtengut en fuèlhs per flotatge sus un banh d'estanh fondut. ◇ *Vèire fulhetat:* Vèire de seguretad compaut de fuèlhs de vèire separats per de fuèlhs de plastic. ◇ *Vèire trempat:* Sotamés à un refreïament rapide per acréisser la sieu resisença ai variacions brusqui de temperatura. ◇ *Vèire metallic:* Substança metallica obtenguda à l'estat amòrfe per un refreïament

rapide d'un aliatge à l'estat liquide. ◇ (fig.) *Maion de vèire*: Dont li a ren de secret. 2. Recipient de vèire, de cristal, de plastic, per beure. Sin.: **gòt**. 3. Lo contengut d'aquesto recipient: *Beure un vèire d'aiga*. 4. Bevenda, en general: *Anar pilhar un vèire m'un amic*. 5. Lentilha aplicada directament sus lo glòbe oculari per corregir la vista: *Vèires de contacte*. 6. Placa, lama de vèire: *Lo vèire d'un relòri*. ◇ *Vèire de lampa*: Partida à l'entorn de la meca d'una lampa çà petròli. 7. (geol.) Matèria minerala non cristallisada que resulta dau refreïament brutal d'un magma au contacte de l'ària ò de l'aiga.

vèire vt. (*veï*) 1. Percevre au mejan dei uèlhs. ◇ *Far vèire*: Mostrar, manifestar. ◇ *Laissar vèire*: Permetre de regarjar, non dissimular. ◇ *Si far vèire*: Si mostrar en public. ◇ *Vèire lo jorn*: Nàisser; crebar l'uòu, per un projècte. ◇ *N'en vèire (de toti li colors)*: Subir totplen d'auvaris. ◇ *N'en far vèire (de toti li colors) à quauqu'un*: Li causar totplen d'enuèis. 2. Èstre testimòni, espectador de; assistir à. 3. Regarjar embé atencion, examinar, si faire una opinion de: *Veirai aqueu dossier dins la jornada*. 4. Si trovar en presença de quauqu'un, lo frequentar: *Lo veï un còup per an*. 5. Anar dins un luèc, visitar: *Anar vèire una exposicion, vèire de país*. 6. Si representar mentalament; imaginar: *Ti veï ben professor d'occitan*. 7. Percevre per l'esperit, considerar, constatar: *Ai ben vist l'evolucion de la situacion*. ◇ *Vèire d'un boan uèlh, d'un marrit uèlh*: Prear, non prear. 8. Capir per l'intelligença; concevre: *Non veï cen que volètz dire*. ◇ *Vèire (de) luènh*: Aver de perspicacitat; prevèire, devinar. ◇ *Vèire venir*: Asperar denant d'agir. ◇ *Vèire venir quauqu'un*: Devinar li sieu intencions. 9. *Per vèire*: Per provar. ◇ Expression que s'emplega au poker en escometent lo meme montant que l'advesari. 10. *Aver ren à vèire mé*: Aver minga rapoart mé. ◆ **si vèire** v.pr. 1. Si rendre còmpte; s'imaginar: Non mi veï faire cen que mi demandes. 2. Si frequentar: *Si veëm sovent*. 3. Èstre aparent, visible: *Si ve de luènh*. 4. Arribar: *Un eveniment coma aquò si ve un còup per siècle*.

vèire, a adj. De la recòlta de l'an d'avant: *De faiòus vèires*.

veirenc, a adj. Esposcat de pòuvera de vèire. ◇ *Papier veirenc*: Papier de vèire, abrasiu. Sin.: **veirat**.

veirial n.m. 1. Panier per metre lu vèires. 2. Vitralh.

veirier, a adj. Relatiu au vèire, à l'industria dau vèire: *Un produch veirier*.

veirier, a n. 1. Industrial de la veiraria. 2. Persona que confecciona ò vende d'objèctes de vèire. Var.: **vitrier**.

veiriera n.f. 1. Teulada formada d'un encastre de fèrre cubèrt de vitre. 2. Granda susfàcia vitrada adobada dins la paret d'un edifici; grand vitratge. 3. (aeron.) Dòme profilat e transparent que recuèrbe lo poaste de pilotatge.

veirina n.f. 1. Vitrina. 2. Pichin recipient de vèire dins lo quau si sièrve quauqua ren per manjar.

veiriniera n.f. Vitraria.

veirota n.f. Pichins objèctes de vèire, sovent colorits, que constituïsson de jòis de gaire de qualitat.

veitura n.f. 1. Veïcule de transpoart dei personas e dei cargás: *Veitura automobila, ipomobila*. 2. Automobila. 3.

(c. de f.) Veïcule per lo transpoart dei passatgiers (per op. au *vagon*, reservat ai mèrç).

veiturada n.f. Contengut d'una veitura.

veitura-lièch n.f. Vagon-lièch.

veitura-poasta n.f. (c. de f.) Veitura reservada au servici de la poasta. Sin.: **vagon-poasta**.

veiturar vt. Transportar per veitura.

veitura-restaurant n.f. Veitura de camin de fèrre adobada per lo servici dei pasts. Sin.: **vagon-restaurant**.

veituratge n.m. Transpoart en veitura.

veitureta n.f. Veitura leugiera, pichina e gaire potenta, equipada d'un motor termic de 49 à 125 cm³ ò d'un motor electric equivalent.

veiturier n.m. 1. Menaire d'un veïcule ipomobile. 2. (dr.) transportaire dins lu tèrmes d'un contracte de transpoart.

veiturin n.m. 1. Veiturier que fitava dei veituras ateladi. 2. Postilhon.

vejaire n.m. Avís, opinion.

vel n.m. 1. Estòfa que sièrve à curbir, à protegir, à escondre. 2. Pèça d'estòfa que sièrve à escondre la cara, à curbir la tèsta dei fremas: *Lo vel d'una frema musulmana, lo vel de l'esposa*. ◇ (relig. cat.) *Pilhar lo vel*: Intrar en religion, per una frema, si faire mónega. 3. Teissut leugier e fin. 4. (text.) Assemblatge de fibras textili obtenguda à la sortida de la carda. 5. Tot cen que sembla un vel. ◇ (anat.) *Vel dau palat*: paret musculària e membranoa que separa li fòssas nasali de la boca. ◇ (bot.) Envolopa dau fonge jove. ◇ (constr.) Jaça fina de betum armat. ◇ (tecn.) Pellicula, deuguda à la fermentacion, que si depaua sus lo vin, li bevendas alcolisadi. 6. Element qu'esconde ò fa parèisser mai fosc: *Un vel de neblas, un vel de tristum dins lo regard*. ◇ *Metre (getar) un vel sobre*: Escondre, tàiser. 7. Eскурciment: *Un vel sus una fòto*. ◇ *Vel negre, vel roge*: trebolicis momentaneus de la vision, que subíssson lu aviators e lu cosmonautas sotamés à d'acceleracions foarti. ◇ (med.) *Vel au paumon*: Diminucion omogenea de la transparença d'una partida dau paumon, que si pòu vèire à la radioscopia.

vela n.f. 1. Assemblatge de pèças de tela ò d'autri matèrias, corduradi per formar una susfàcia capabla de reçaupre l'accion dau vent e de servir à la propulsion d'una nau ò d'un carri. ◇ *Vela de gàbia*: Vela triangulària arnejada au dessobre de l'antena d'una vela cairada. ◇ *Vela de mèstre*: La vela mai granda d'una galèra, arnejada sus l'aubre de mèstre. ◇ (vulg.) *Con à la vela*: Persona particulierament nèscia. Sin.: **conàs**. 2. *Carri à vela*: Veïcule terrèstre mé tres ròdas, que si desplaça sota l'accion dau vent au mejan d'una vela. 3. *Nau à vela*: *Vèire doi velas à l'horizont*. 3. Practica e espòrt de la nau à vela.

velachin, a adj. e n. Si di de la vela dau quart òrdre.

velacho, a adj. e n. Si di de la vela dau tèrç òrdre.

veladura n.f. 1. Lo tot dei velas d'una nau, d'un dei sieus aubres. Sin.: **velatge**. ◇ *Centre de veladura*: Ponch central de la butada dei vents dins li velas. 2. Lo tot de la susfàcia portairitz d'un avion, d'un paracaduda. 3.

(mecan.) Corbadura d'una planca, d'un fuèlh de metal que si toarce.

velaire, airtiz n. Persona que fabrica de velas. Var.: **velier**.

velar vt. 1. Curbir d'un vel. 2. Escondre, dissimular. 3. (fotografia) Provocar un vel sus la susfàcia sensibla.

velar(i), a (-ària) adj. e n.f. Si di dei vocalas e dei consonantas articuladi pròche dau vel dau palat.

velari n.m. Tela que servia à curbir lu teatres, lu circes e lu anfiteatres romans per assostar lu espectadors dau soleu e de la pluèia.

velaria n.f. Atalhier dont si fan, si repàron ò si consèrvon li velas.

velarisacion (-izacion) n.f. Fach d'articulacion segondària d'una consonanta, caracterisat per lo raprochament de l'arrier de la lenga dau vel dau palat.

velat, ada adj. 1. Recubèrt d'un vel; que poarta un vel. 2. Escur, dissimulat, gaire net: *Parlar en tèrmes velats*. ◇ *Votz velada*: Que non es pura.

velatge n.m. Granda tenda de fenèstra, en teissut leugier. Sin.: **cortinatge**. 2. Veladura.

veld n.m. (geogr.) Plateu erbós d'Àfrica dau Sud.

velen n.m. Poison.

velenós, oa adj. Si di d'un aliment que contèn de poison e qu'es perilhós per l'organisme: *Un fonge velenós*.

veleta n.f. Pichin vel transparent, pauat au bòrd d'un capeu e que recuèrbe parcialament ò tatalament la cara.

velèta n.f. Mena de medusa. Sin.: **barqueta de sant Joan**.

vèlf, a adj. e n. Guèlfe.

velha n.f. 1. Estat de quauqu'un qu'es evelhat; accion, fach de non durmir ai oras generalament emplegadi per lo soam. 2. Accion de montar la garda, en particulier de nuèch: *Un torn de velha*. 3. Jorn que vèn avant aqueu que s'en parla ò avant un eveniment particulier: *La velha de Calenas*. ◇ *À la velha de*: Just avant de; à mand de.

velhada n.f. 1. Temps que s'escorre entre lo sopar e lo moment que si va au lièch. 2. Acamp de personas que pàsson aqueu temps ensèm. ◇ (espec.) Acamp de personas en serada per si divertir mé de cançons, de poesias, etc. ◇ *Velhada d'armas*: Serada avant un jorn important. 3. Accion de velhar un malaut, un moart.

velhador n.m. 1. Taula per trabalhar la nuèch. 2. Taula de cordonier, per li pauar li aisinias. 3. Luèc dont si fa la velhada. 4. Velhaire.

velhaire, airtiz n. *Velhaire de nuèch*: Garda de nuèch d'un establiment public ò privat. Var.: **velhador**.

velhar vi. 1. Restar evelhat pendent lo temps destinat au soam. 2. Exercir una garda, una susvelhança. ◇ vt. ind. (*à, sus, sobre*) 1. Exercir una susvelhança vigilanta, protegir. 2. S'ocupar de: *Velhar à l'escaufatge de la sala de banh*. ◇ vt. *Velhar un malaut*: Faire atencion à-n-eu. ◇ *Velhar un moart*: Demorar en la sieu companhia en asperant que sigue enterrat.

velhòla n.f. Pichina lampa que dona una lutz que non destorba lo soam. 2. Pichina flama d'un aparelh au gas ò au mazot que si lascia brutlar per permetre un alumatge

mai rapide. ◇ Pichina lutz d'un aparelh electric arreatat ma totjorn sota tension. ◆ pl. Fuècs de posicion d'un veïcule automobile.

velic, a adj. (mar.) Relatiu ai velas. ◇ *Ponch velic*: Ponch dont sembla èstre aplicada la resultanta de toti li accions dau vent sus li velas de la nau.

velier n.m. 1. Nau à velas. 2. *Auceu boan, marrit velier*: Que lo sieu vòl es potent, deble.

velier, a n. Velaire.

velin n.m. 1. Pèu de vedeu ò de fea alestida per l'escriptura, la pintura, etc., mai lisca e mai fina que lo pergamin ordinari. 2. *Papier velin* ò *velin*: Papier de luxe fabricat per imitar lo blanc e l'unit dau velin. ◇ papier sensa vergaduras.

velinaire, airtiz n. Persona qu'alestisse ò emplega lo velin.

veliplanquisme n.m. Espòrt que si practica sus l'aiga, m'una planca provedida d'una vela.

veliplanquista n. Persona que fa de veliplanquisme.

velit n.m. Sordat d'infantaria leugiera, dins l'Antiquitat romana. ◆ pl. Còrs de joves seleccionats dins la Garda de Napoleon per formar de futurs gradats.

velivòla n. Persona que practica lo vòu à vela. ◆ adj. relatiu au vòl à vela. Var.: **velivolista**.

velivolista n. Velivòla.

velleitari, ària adj. e n. Qu'a solament d'intencions fugidissi, non una volontat determinada. Sin.: **velleitós**.

velleitat n.f. Volontat debla, esitanta e ineficaça; intencion fugidissa non seguida d'acte.

velleitós, oa adj. Velleitari.

velòç, a adj. Rapide.

veloçament adv. Rapidament.

velocifèr n.m. Anciana veitura atelada, leugiera e rapida.

velocimètre n.m. Aparelh per mesurar la velocitat d'escorrement dei fluides.

velocimetria n.f. Mesura de la velocitat d'escorrement dei fluides.

velocipède n.m. Cicle m'ai pedalas fixadi directament sus la ròda avant, precursor de la bicicleta.

velocipedia n.f. 1. Practica dau velocipède. 2. Lo tot dei elements que pertòcon lo velocipède.

velocipedic, a adj. 1. Que pertòca lu velocipèdes e lu velocipedistas. 2. *Pista velocipedica*: Pista reservada ai velocipèdes.

velocipedista n. Que va en velocipède. Sin.: **ciclista**.

velociraptor n.m. Raptor.

velocista n. Especialista de la venda e de la reparacion dei cicles.

velocitat n.f. 1. Qualitat d'una persona ò d'una caua que si desplaça, agisse totpen en gaire de temps; rapiditat à agir. Sin.: **vituda**. ◇ *Velocitat practica dau tir*: Nombre maximal de còups qu'una arma de fuèc pòu tirar en una minuta. 2. (espòrts) En atletisme e en ciclisme, en particulier, corsa que si corre sus una distança corta. 3. Rapoart de la distança percorrida au temps mes per la percòrrer. ◇ *Velocitat angulària*: Rapoart de l'angle cubèrt per un axe ò una drecha à l'entorn d'un ponch au

temps mes per lo curbir. ◇ *Velocitat limit*: Valor vèrs la quala tende la velocitat d'un còrs que si desplaça dins un mitan resistent sota l'accion d'una foarça constanta. ◇ *Velocitat iniciala*: Velocitat à l'instant origina. ◇ *Vector velocitat*: Vector que, dins lo movement d'un ponch mobile, definisse à un instant donat la rapiditat dau desplaçament e la sieu direccion. 4. Caduna dei combinasons d'engranatges d'una boita de velocitats. Sin.: **vitessa** (toi lu sens).

velocròs n.m. Velo-cross.

velo-cross n.m. (angl.) Bicicleta tot terren; l'espòrt que si practica m'aquesta bicicleta. Var.: **velocròs**.

velodròme n.m. Ensèm format per una pista, cubèrta ò non, reservada à la competicion ciclista e li installacions que la complèton (tribunas, etc.).

velomotor n.m. Motocicleta d'una cilindrada compresa entre 50 e 125 cm³.

velomotorista n. Persona que mena un velomotor.

velopalatin, a adj. Relatiu au vel dau palat.

velotrial n.m. Espòrt dins lo quau si dévon passar en bicicleta d'obstacles, dins un mitan natural ò artificial.

velut n.m. 1. Estòfa rasa d'un costat e cubèrta de l'autre de pels dreïçats, foarça sarrats, tenguts per lu fieus dau teissut. 2. (fig.) Cen qu'es doç au tocar; cen que produe un efècte de doçor. ◇ *Jugar sus de velut*: Escometre solament cen que s'es ganhat; (fam.) Obtenir quauqua ren sensa risc.

velut, uda adj. Cubèrt de pels. Sin.: **pelut, pelós**.

velutament n.m. Rebat e aspècte doç au tocar dau velut.

velutar vt. 1. Donar l'aparença dau velut à. 2. (lit.) Donar de doçor.

velutat, ada adj. 1. Qu'es de la natura dau velut. 2. Qu'a l'aspècte dau velut: *Un papier velutat*. 3. Doç au tocar, au gust: *Una pèu velutada, un vin velutat*.

velutat n.m. Qualitat de cen qu'es doç au tocar, au gust; suavitat, doçor: *Lo velutat d'una estòfa*.

velutier, a n. Obrier qualificat que teisse d'articles de velut.

velutina n.f. 1. Estòfa de seda dau s. XVIIIe. 2. Teissut de coton gratat dei doi costats per li donar l'aspècte dau velut rasat.

velutós, oa adj. Qu'a lo tocar dau velut.

velvòta n.f. Linària.

velventina n.f. Estòfa de velut unida.

vena n.f. 1. Vaisseau que mena lo sang dei organes vèrs lo coar. 2. (miner.) Filon de ròca ò d'una espècia minerala dins una ròca de natura diferenta. 3. Traça pauc ò pron sinuoà que si pòu vèire sus una pèça de boasc, una pèira. 3. (bot.) Nervadura foarça salhenta d'uni fuèlhas. 4. (fis.) ensemble de filets gropats d'un fluide que s'escorre. 5. *Vena poetica*: Inspiracion, gèni poetic.

venaicin, a adj. *Comtat venaicin*: Estat fondat en lo 1274 e suprimit en lo 1791, que faguèt partida dei Estats pontificals e qu'aüra es partatjat entre la Droma e la Vauclusa.

venaire n.m. Aqueu que, à la çaça, dirigisse lu cans.

◇ *Grand venaire*: Cap de la venaria d'un sobeiran.

venal, a adj. 1. Que si transmete mé de sòus. 2. Relatiu ai sòus en tant que valor d'escambi. 3. Que s'obten au mejan de sòus: *Un amor venal*. 4. Lèst à si vendre per de sòus, corruptible. Var.: **venau**.

venalament adv. Embé venalitat.

venalitat n.f. 1. Estat de en qu'es venal. 2. Caractèr d'una persona venala.

venar vt. Ornar en imitant li venas dau màrmor ò dau boasc.

venar vt. 1. Çaçar à cavau. 2. Faire còrrer un animau per n'atendir la carn. 3. Faire macerar una carn.

venaria n.f. Art de çaçar mé de cans que còrron d'animaus sauvatges (cèrvi, singlar, etc.).

venason n.f. Carn comestibla dei gròssi bèstias caçadi (singlar, cèrvi, etc.).

venat, ada adj. 1. Qu'a de venas aparenti: Una man venada, un màrmor venat. 2. Que poarta de dessens qu'imíton

venau, ala adj. Venal.

vèn-cà interj. Crit per encoratjar un cavau, etc. à venir.

venca n.f. (Lucer.) Reget de castanhier.

vencedor, eiritz adj. e n. Que vence. Sin.: **ganhant**.

vencèia n.f. Clematita.

vèncer vi. 1. Obtenir la victòria à la guèrra, dins una competicion. 2. Trionfar de: *Vèncer la sieu pair*.

vencut, uda adj. e n. Qu'a subit una desfacha. Sin.: **perdent**.

venda n.f. 1. Accion de vendre quauqua ren, d'escambiar una mèrç còtra de sòus. ◇ *En venda*: Disponible per èstre vendut. ◇ *Venda dirècta*: Venda que fa lo productor, sensa passar un un intermediari. ◇ *Venda per correspondença*: Venda realisada en mandant au client un catalògue ò en rendent aqueu catalògue disponible sus lo malhum. Var.: **vendua, venta**. 2. Comèrci, mestier de la persona que vende; dins una empresa, foncion dei personas encargadi de la difusion dei mèrç produchi ò crompadi; servici comercial encargat d'aquesta mission. 3. Partida de la forèst que lo sieu boasc, vendut ò à mand de l'èstre, est lèst à èstre esplechat; lo tot dei aubres d'una partida de la forèst que vènon d'èstre abatuts.

vendable, a adj. Que pòu èstre vendut. Var.: **vendible**.

vendèire, eiritz adj. e n. 1. Persona que la sieu profession es de vendre, en particulier dins un negòci. 2. (dr.) Persona que fa un acte de venda. Sin.: **venditor** (it.).

vendèmia n.f. 1. Recòlta dau raïm destinat à produrre de vin; lo raïm ensinda rablahat. 2. (Sobretot au pl.) Lo temps de la recòlta dau raïm.

vendemiada n.f. Vendèmia.

vendemiaire, airtiz n. Persona que vendèmia. Var.: **vendemiant**.

vendemiant, a n. Persona que fa li vendèmias. Var.: **vendemiaire**.

vendemiar vt. (*vendèmi*, classic *vendèmi*) Recoltar lo raïm per faire de vin. ◆ vi. Faire la vendèmia.

vendemiari n.m. Premier mes de l'ivèrn dins lo calendier revolucionari francès.

vendeson n.f. Venda (d'una carga).

vendeta n.f. Dins divèrsi region mediterraneï (Còrsega, Sicília, Sardenha), venjança d'una ofensa ò d'un omicidi, que si transmete à toi lu parents de la victima.

vendible, a adj. Vendable.

vendicar vt. Venjar. ◆ **si vendicar** v.pr. Si venjar.

vendicatiu, iva adj. Vindicatiu.

vendicator, tritz adj. Vindicator.

venditor, tritz n. (it.) Vendèire.

vendre vt. 1. Cedir còtra de sòus, à un prètz convengut. 2. Faire lo comèrci (d'una mèrç). 3. Sacrificar per de sòus (cen que non deu èstre venal): *Vendre lo sieu silenci*. 4. (fam.) Tradir, denonciar per interès; liurar per de sòus: *Vendre lu sieus complices, vendre paire e maire per obtenir quauqua ren*. ◆ **si vendre** v.pr. 1. Trovar de cromptaires: *Aquel article si vende ben*. 2. Si sotametre, si metre au servici: *Si vendre à-n-aqueu que paga de mai*.

vendres n.m. Divendres.

vendut, uda adj. e n. Que s'es laissat crompar, corrompre.

vendua n.f. Venda.

venecian, a adj. e n. De Venècia. ◆ n.m. (ling.) Forma dau venet parlada à Venècia. Sin.: **venet lagunari**.

veneçolan, a adj. e n. De Veneçuela.

venent n.m. Que vèn: *Lu anants e lu venents*.

venerablement adv. Embé veneracion.

venerable, a adj. Digne de veneracion.

venerable n.m. President de lòtja maçonica. ◆ (relig. cat.) Persona qu'a menat una vida exemplària e que la sieu causa de beatificacion es à l'estudi.

veneracion n.f. 1. Respècte e amiracion per quauqu'un. 2. Sentiment de pietat, d'adoracion, de respècte per li cauas santi.

venerando n.m. Venerable.

venerar vt. (*venèri*) 1. Provar un estacament profund per. 2. Rendre à Dieu, à un sant lo culte que li es deugut.

venereu, ea adj. Venerian.

venerian, a adj. Relatiu ai rapoarts sexuals. ◆ *Malautia veneriana*: Afeccion contractada au cors de rapoarts sexuals. Var.: **venereu**. Sin.: **malautia sexualament transmissibla (M.S.T.)**.

venericardi n.f. (zool.) Mollusc bivalve de Mediterranèu, de la gruèlha en forma de coar.

veneridat n.m. *Veneridats*: Familha de molluscs bivalves, coma la clauvissa.

venet, a adj. e n. De Venècia. ◆ n.m. Dialècte italian de Venècia.

veneta n.f. 1. (anat.) Pichina vena. Var.: **venula**. 2. Dins una miniera, vena de gaire d'importança. 3. Bròssa plata emplegada per imitar li venas dau boasc ò dau màrmor.

vengeta n.f. Vendeta, venjança.

venguda n.f. 1. Accion, fach de venir, d'arribar dins un luèc; arribada: *Anonciar la venguda d'un visitaire*. 2. Fach d'aparéisser, de si produrre: *La venguda de l'ivèrn es pròcha*. 3. Biais de créisser, de si desvolopar, en parlant d'una planta.

vengut, uda adj. 1. *Lo premier ... vengut*: Lo premier que si presenta, que vèn: *Intrar dins lo premier café vengut*. 2. *Èstre ben, mau vengut*: Èstre ben, mau desvolopat; èstre ben, mau reçauput.

vengut, uda n. 1. *Darrier vengut, darriera venguda*: Persona arribada darriera. ◆ *Novèu vengut, novèla venguda*: Persona arribada recentament. 2. *Premier vengut, promiera venguda*: Una persona basta que sigue: *Donearan la plaça au premier vengut*.

venial, a adj. 1. Sensa gravitat. 2. *Pecat venial*: Pecat leiguer (per op. à *pecat mortal*). Var.: **veniau**.

venialament adv. Embé un caractèr venial.

veniau, ala adj. Venial.

venir vi. (*vèni*) 1. Si desplaçar per s'avesinar au luèc dau locutor ò de la persona à cu si parla, si dirigir vèrs: *Es venguda à Niça*. ◆ *Faire venir quauqu'un*: Lo sonar, li demandar de s'avesinar. ◆ *Faire venir quauqua ren*: Lo comandar, lo crompar per correspondença, lo faire portar. ◆ *Anar e venir*: Si desplaçar sensa relambi, èstre totjorn en movement; non s'atardar, demorar gaire de temps dins un luèc. 2. S'estendre fins à un luèc donat, arribar fins à un niveu donat: *La mar vèn fins au pen de pistas de l'aeropoart*. 3. Aparéisser, raiar, en parlant d'un fluide: *L'aiga vèn gota à gota*. 4. *Venir de*: Arribar de, provenir de tau luèc: *Aqueu tren vèn de Tolosa*. 5. Aver per origina, per foant: *Lo tè vèn d'Orient, aqueu mòt cèn dau latin*. 6. Arribar, aparéisser: *Vendrà lo jorn de l'indpendença*. ◆ *Venir avant, venir après*: Si debanar, arribar avant, après. ◆ *Venir de (+ infinitiu)*: Aver fach just dins l'instant d'avant: *Vèn de partir*. 7. Créisser, si desvolopar: *Lu tomatis vènon ben dins lo mieu oart*. ◆ *Laissat venir, vèire venir*: Asperar, non agir immediatament, laissat li cauas si precisar. 8. *À venir*: Qu'es à mand de si produrre, futur. 9. Èstre la consequença de quauqua ren, n'en resultar: *Aquesta garrolha vèn dau tieu brut caractèr*. 10. *Venir à, n'en venir à*: Abordar un ponch dins un discors, una discussion, un examèn. ◆ *N'en venir ai mans*: N'arribar à si batre. 11. (fam.) *Venir à quauqua ren, li venir*: Admetre finalament quauqua ren, l'acceptar, li si acostumar: *L'occitan, li vendràs finda tu, un jorn ò l'autre!* 12. Devenir: *En venent grand, es vengut intelligent*.

venjador, airtz adj. Venjaire.

venjaire, airtz adj. e n. Que venja; que l'anima un esperit de venjança. Var.: **venjador**.

venjança n.f. Accion de si venjar; mau que si fa à quauqu'un per lo castigar d'un insult, d'un dam subit. Sin.: **vendeta, vengeta**.

venjar vt. 1. Constituir la compensacion d'un prejudici subit. 2. Procurar reparacion d'una ofensa, d'un prejudici en punissent l'autor. ◆ **si venjar** v.pr. 1. Obtenir personalament reparacion d'un acte jutjat

ofensant. 2. Agir per punir l'autor d'una ofensa reçaupuda.

venós, oa adj. Relatiu ai venas. ◇ *Sang venós*: Sang paure en oxigèn e ric en gas carbonic que circula dins li venas de la granda circulacion e dins l'artèria paumonària.

venositat n.f. Pichina vena superficiala visibla sota la pèu.

vent n. 1. Movement de l'ària en si desplaçant duna zòna d'auti pressions à una zòna de bassi pressions. 2. (mar.) *Au vent*: Si di de quauqua ren que si tròva per rapoart à una nau dau costat que vèn lo vent. ◇ *Sota lo vent*: Dins la direccion opauada à-n-aquela dau vent. ◇ *Venir dins lo vent*: Menar l'avant d'una nau dins la direccion dau vent. ◇ *En plen vent*: À descubèrt, sensa s'assostar dau vent. ◇ (fig.) *Pilhar lo vent*: Vèire coma víron lu eveniments per reglar lo sieu comportament. 3. Odor qu'un animal caçat laissa. ◇ *Aver vent de quauqua ren*: Aver audit dire quauqua ren. 4. Buf, movement de l'ària produch per un mejan quau que sigue: *Si faire de vent m'un fuèlh de papier*. ◇ *De vent*: Caua sensa fondament, sensa existença reala, sensa valor, en particulier una promessa, un projècte. ◇ (mús.) *Instrument à vent*: Que lo buf produe lo sieu son. 5. Gas intestinal. 6. Tendença generala dei influenças que si manifeston à-n-un moment donat: Lo vent es à l'optimisme. ◇ *Èstre dins lo vent*: Èstre à la mòda. ◆ pl. *Lu vents*: Lu instruments à vent.

venta n.f. Venda.

ventada n.f. Còup de vent.

ventaire n.m. Màquina provedida d'un ventilator, que sièrve à separar lo gran dei pòuveras e dei substànças leugieri après lo batatge.

ventalh n.m. 1. Partida de la visiera dei cascos claus per la quala passava l'ària. Var.: **ventalha**. 2. Accessòri fach principalement d'un mièch disc de papier ò de teïssut sus una montadura replegabla, que sièrve à si faire d'ària. 3. (arquít.) *Vòuta en ventalh*: Vòuta foarça travalhada caracteristica de l'estile gotic perpendiculari anglés.

ventalha n.f. Ventalh d'un casco.

ventalhon n.m. pl. Dubertura provedida de sopapas per li quala l'ària pòu intrar dins una soflaria.

ventar v. impers. Faire de vent. Var.: **ventejar**. ◆ vt. 1. Aerar, expauar au vent. Donar de vent, d'ària à (quauqu'un).

ventat, ada adj. Dont non li a d'obstacles naturals per frenar ni faire baissar lo vent.

ventatge n.m. Fach de separar lo gran de la sieu pòussa au mejan d'un criveu.

ventaure n.f. Remolin (vent).

ventegàs n.m. Auristre.

ventejar v. impers. Ventar.

ventilacion n.f. 1. Accion de ventilar, d'aerar. 2. (fisiol.) *Ventilacion paumonària*: Movement de l'ària dins lu paumons.

ventilacion n.f. Accion de ventilar, de repartir.

ventilar vt. Aerar, cambiar l'ària de: *Ventilar una galaria*.

ventilar vt. 1. Repartir de despensas entre diferents còmptes. 2. Repartir de cauas ò de personas, li distribuir per gropes ò per ensembles.

ventilhon n.m. Espiralh. Sin.: **alenador**.

vèntola n.f.

ventolar vt. Ventar; ventilar.

ventolet n.m. Pichin vent leugier. Sin.: **aura, aureta**.

ventós, oa adj. Dont li a de vent: *Un país ventós*.

ventosa n.f. 1. Ampola de vèire aplicada sus la pèu per li produrre una revulsion locala en rareficant l'ària. 2. Pichin dòme de cauchoc que si pòu aplicar per pression sus una susfàcia plana. ◇ *Faire ventosa*: Aderir. 3. (zool. e bot.) Organe de fixacion de la sangsuga, dau popre e de divèrsi plantas. 4. (fam.) *Veitura ventosa*: Veitura que, en parquejanb tròup longtemps au meme luèc, embarrassa l'espaci public. 5. Pichina dubertura d'aeracion en façada. 6. Dubertura practicada dins lu ponats e li muralhas per cambiar l'ària interiora.

ventòsi n.m. Tèrç mes dau printemps dins lo calendier revolucionari francés.

ventositat n.f. Gas produch dins lo tube digestiu.

ventrada n.f. (pop.) Quantitat importanta de manjar qu'una persona s'en emplisse la pança: *Mi sieu fach una ventrada de pasta*. Var.: **ventranha**.

ventral, a adj. Relatiu au ventre. ◇ *Faça ventrala*: Faça anteriora ò inferiora de l'èstre uman e dei animaues (per op. à *faça dorsala*). Var.: **ventrau**.

ventranha n.f. Ventrada.

ventrau, ala adj. Ventral.

ventre n.m. 1. Granda cavitat que contèn lo tube digestiu,; region dau còrs dont es situada aquesta cavitat. Sin.: **abdomèn**. ◇ *Sus lo ventre*: Sus la partida anteriora dau còrs. ◇ *Aver, pilhar de ventre*: Èstre gròs, grossir à autessa de l'abdomèn. ◇ *Aver lu uèlhs mai gròs que lo ventre*: Pilhar, si faire servir mai que cen que si pòu manjar; (fig.) Entreprenre mai que cen que si pòu menar à ben. ◇ *Aver quauqua ren, aver ren dins lo ventre*: Aver, non aver de coratge, de personalitat. ◇ (fam.) *Passar sus lo ventre de quauqu'un*: Trionfar d'eu per toi lu mejans e sensa si preocupar dei consequenças. 2. Partida enflada d'un objècte vuèi: *Lo ventre d'una botilha*. 3. Partida centrala d'una nau. 4. (fis.) Ponch, linha ò susfàcia d'un sistema d'ondas estacionari dont l'amplituda vibratòria es maximala.

ventresca n.f. 1. Carn dau ventre dau poarc gras, salada e secada, eventualament fumada, que s'emplega dins divèrsi preparacion culinari. 2. Tròç de ton gras.

ventricul(e) n.m. 1. Caduna dei doi cavitats dau coar que li sieu contraccions mandon lo sang dins li artèrias. 2. Caduna dei quatre cavitats de l'encefale, que contèn de liquide cefaloraquidian.

ventricular(i), a (-ària) adj. Relatiu ai ventricules.

ventriculografia n.f. (med.) tecnica radiologica d'estudi dei ventricules cerebrals per opacificacion

d'aquestu ventricules au mejan d'un produch de contraste.

ventriera n.f. 1. Cencha que si passa sota lo ventre d'un animau per lo soslevar (en vista d'un embarcament, d'un tranbordament). 2. Dins l'armadura, lamas que protegisson lo ventre e la partida superiora dei cuèissas..

ventrilòc, òca adj. e n. Artista que saup parlar sensa bolegar li labras e en faguent de tau biais que si pòu crèire que la sieu votz soarte de la boca de la mariòta que li sièrve de partenari.

ventrioloquia n.f. Art dau ventrilòc.

ventripotent, a adj. Ventrut, pançut.

ventrut, uda adj. 1. Qu'a un gròs ventre. Sin.: **pançut**. 2. Que forma una giba: *Un vas ventrut*.

venturi n.m. (dau nom du fisician italian) Tube que comporta una partida mai estrecha, emplegat per la mesura dau débit dei fluides.

venturina n.f. Aventurina.

venula n.f. Pichina vena. Var.: **veneta**.

vènus n.f. Mollusc bivalve marin qu'una dei sieu espècias es la clauvissa.

venusian, a adj. De la planeta Vènus.

venustat n.f. (lit.) Beutat gracioa e eleganta.

vèpse n.m. Lengua balto-finesa.

vèr, a adj. 1. Confòrme à la veritat, à la realitat. 2. Qu'es realament cen que sembla èstre. 3. Qu'es confòrme à cen que deu èstre: *Siés à la tieu vèra plaça*. Var.: **verai**, **vertadier**. Sin.: **real**.

vèr n.m. Cen qu'es vèr, la veritat: *Destriar lo vèr dau faus*. Var.: **verai**.

veracitat n.f. 1. Qualitat de cen qu'es confòrme à la veritat; autenticitat. 2. (lit.) Estacament à la veritat: *La veracitat d'un istorian*.

verai, aia adj. Vèr, vertadier. ◆ n.m. Vèr.

verament adv. D'un biais real, efectiu, que non pòu èstre mes en dubi. Sin.: **vertadierament**.

veranda n.f. 1. Galeria leugiera que protegisse dau soleu, establida à l'entorn de la maion, en Índia e dins divèrs d'Extrème Orient. 2. Pèça ò espaci de vèire que tòca una maion. 3. En Àfrica, teulissa en penda sus lo costat ò la façada d'una maion.

veratric, a adj. Relatiu à la veratrina; que n'en contèn: *Acide veratric*.

veratrina n.f. Alcaloïde toxic que vèn de l'ellobòr blanc.

verbal, a adj. 1. Qu'es fach oralement (per op. à *eschrich*). ◇ *Nòta verbala*: Nòta esricha que resumisse una discussion, qu'un agent diplomatic dona à un gropament estrangier. 2. Relatiu ai mòts, à la paraula: *Deliri verbal*. 3. (gram.) Pròpri au vèrbo: *Forma verbala*. ◇ *Locucion verbala*: Grop de mòts que si compoarta coma un vèrbo. Var.: **verbau**.

verbal n.m. Procès-verbal. Var.: **verbau**.

verbalament adv. Orament.

verbalisacion (-izacion) n.f. Accion de verbalisar.

verbalisar (-izar) vi. Dreïçar un procès-verbal. ◆ vt. Formalisar oralement cen qu'era interiorisat.

verbalisator (-izator), tritz adj. e n. Si di de tot agent de l'Administracion que dreïça un procès-verbal.

verbalisme n.m. Comportament de quauqu'un qu'esconde una indigença d'ideas sota un rup de paraulas.

verbascacea n.f. *Verbasceaceas*: Família de plantas dicotiledoneï, vesina dei escrofulariaceas.

verbassin n.m. Lardiera upejada. Sin.: **vervasin, chufu**.

verbau, ala adj. e n. Verbal.

verbena n.f. 1. Planta tipe de la família dei verbeaceas, que s'en cultivon de varietats ornamentals e una varietat medicinala. 2. Infusion obtenguda à partir de la varietat medicinala d'aquesta planta. 3. Liqueur à basa de verbena. Var.: **barbènega**.

verbenacea n.f. *Verbenaceas*: Família de plantas dicotiledoneï, erbaceas (verbena) ò arborescenti.

vèrbia n.f. Blablablà, verbiatge. Var.: **vèrva**.

verbiatge n.m. Abondança de paraulas inutili.

verbicrucista n. Cruciverbista.

verbigeracion n.f. (psicanalisi) Fach de dire de mòts ò de frases entieri, sensa seguida e incoerents, que si ve sobretot dins lu cas de demença. Sin.: **paraulatge**.

vèrbo n.m. 1. (lit.) Paraula, expression de la pensada au mejan de mòts: *La magia dau vèrbo*. ◇ *Aver lo vèrbo aut*: Parlar foart. 2. (teol., m'una majuscula) La segonda persona de la Trinitat, incarnada en Jèsus Crist.

vèrbo n.m. (gram.) Mòt que, dins una propositcion, exprimis l'accion ò l'estat dau subjècte e porata li desinenças dei temps e dei mòdes.

verbomania n.f. Logorrea.

verbós, oa adj. Qu'expaua li cauas en troup de mòts; que contèn troup de mòts. Sin.: **paraulós**.

verbosament adv. D'un biais verbós.

verbositat n.f. Caractèr d'una persona verboa, d'un prepaus verbós.

vèrd, a adj. 1. Si di de la color situada entre lo blau e lo jaune dins l'espèctre de la luz blanca; si di de la color dei plantas à clorofilla. ◇ *Ròca vèrda*: Ofiolita. 2. Qu'a encara de saba, que non es encara sec. ◇ *Boasc vèrd*: Talhat de fresc. 3. Frec, noveu, en parlant de liumes. ◇ *Cafè vèrd*: Que non es encara estat torrat. 4. Que non es madur: *Un fruch vèrd*. ◇ *Vin vèrd*: Vin dau gust acide, deugut à la manca de maturitat dau raïm. 5. Que pertòca lo monde de l'agricultura: *L'Euròpa vèrda*. 6. Que pertòca lo movement ecologista, que n'en fa partida: *Lu candidats vèrds à l'eleccion*. 7. *Lo bilhet vèrd*: Lo dòlar. 8. *Numèro vèrd*: Numèro telefonic que permete de sona à gratis una empresa. 9. Qu'es demorat vigorós en despièch de l'atge: *Un òme encara vèrd*.

vèrd n.m. 1. Color vèrda. 2. Color dei senhals de via liura, dins la senhalisacion ferroviària ò rotiera. 3. *Si metre au vèrd*: Pilhar de vacances en campanha. 4. Militant ecologista. 5. *Vèrd d'aram*: (quim.) Acetat de coire que s'emplegava còntra lo mildio de la vinha. Sin.: **verdet**. 6. (ist.) *Lu vèrds*: Dins l'Empèri bisantin, faccion que representava lo pòble bas dei vilas, per oposicion ai *blaus*.

verdàl, a adj. Glauc.

verdala adj. e n.f. 1. Varietat d'oliva. 2. Varietat de figa.

verdala n.f. Absinti.

verdament adv. Embé vivacitat.

verdau adj. e n.m. Varietat d'olivier.

verdastre, a adj. Que tira sus lo vèrd, que lo trebola. Sin.: **verdinós**.

verdatge n.m. (agric.) Cultura recoltada en vèrd destinada à èstre emplegada coma forratge ò coma engrais.

verdeament n.m. Verdejament.

verdear vi. (*verdeï*) Verdejar.

verdejadís n.m. Verdejament.

verdejament n.m. Fach de verdejar. Var.: **verdeament, verdejadís**.

verdejar vi. 1. Devenir vèrd, en parlant de la vegetacion. Var.: **verdir**. 2. Tirar sus lo vèrd. Var.: **verdear, verdolejar**.

verdelet, a adj. 1. *Vin verdelet*: Vin un pauc vèrd, acide. 2. Verdet.

verdesca n.f. Berdesca. Var.: **bretassa**.

verdet n.m. (quim.) Acetat de coire que s'emplegava còntra lo mildio de la vinha. Sin.: **vèrd d'aram**.

verdet, a adj. Cubèrt de verdet; que n'a la color. Var.: **verdelet**.

verdicte n.m. 1. Declaracion solemna per la quala la cort e la jurada d'assisas respòndon ai questions que son pauidi à la fin dei debats e si pronóncion sus la culpabilitat de l'acusat. 2. Jutjament rendut dins una matèria quala que sigue; vejaire: *Lo verdicte de l'opinion publica*.

verdièr n.m. Jardin, que mescla oart e pargue. Var.: **vergièr**.

verdiment n.m. Fach de verdir.

verdinós, oa adj. Verdastre.

verdir vi. (*verdissi*) vt. Rendre vèrd. ◆ vi. Venir vèrd. Var.: **verdejar**.

verdolejar vi. Verdejar.

verdolenc, a adj. Que verdeja. Var.: **verdolent**.

verdolent, a adj. Verdolenc.

verdolin n.m. vert de gris (alemand)

verdon n.m. Passeron dei boascs e dei jardins, dau plumatge vèrd oliva, granivòre (Família dei fringillidats).

verdor n.f. 1. Mancança de maturitat dei fruchs, dau vin. Var.: **verdum**. 2. Vigor, ardor. 3. Cruditat: *La verdor dei tieus prepaus*.

verdum n.m. Verdor.

verdunizacion (-izacion) n.f. Procediment de purificacion de l'aiga per addicion de clòre à una dòsi foarça pichina.

verdunisar (-izar) vt. Operar la verdunizacion de.

verdura n.f. 1. (lit.) Color vèrda de la vegetacion. 2. (lit.) Èrba, fulhatge vèrds. 3. Liumes vèrds, en particulier

la salada, que si mànjon cruds. 4. Tapissaria dins la quala lu fulhatges tènon la plaça màger. 5. (corrent) Jivèrd.

verga n.f. 1. Ala de molin. Sin.: **antena**. 2. (anc.) Instrument de punicion corporala format d'una asta flexibla ò d'una pohnada de branquetas. 3. Asta metallica. 4. (anc.) Unitat de mesura agrària que valia un quart d'arpent ò 0,1276 ha. 3. Unitat de mesura canadiana que vau tres pens. 4. (pop.) Membre viril. Sin.: **bícol**. 5. (mar.) Pèça cilindrica plaçada en travèrs d'un aubre e que sièrve à orientar la vela.

vergada n.f. Còup de verga.

vergan n.m. Extremitat fina en vese d'una cana de pesca.

vergar vt. (*vergui*) 1. Batre m'una verga. 2. Curbir (un fuèlh) de la sieu escriptura.

vergat, ada adj. 1. *Papier vergat*: Papier que contèn de verjuras. et vergeté 2. Si di d'una estòfa que contèn de fius mai espés que lo rèsta.

vergença (-éncia) n.f. Inverse de la distança focala d'un sistema optic centrat.

vergièr n.m. 1. Verdier. 2. (abusiu) Fruchier.

vergonha n.f. 1. Sentiment penós provocat per una falta comessa, per una umiliacion, per la paura dau desonor. 2. *Faire vergonha à (quauqu'un)*: Èstre un subjècte de desonor, de reprobacion per. 3. Accion, paraula que provòca un sentiment de vergonha, d'escandale: *Aqueu manjar es una vergonha*. 4. (fam.) Lo sèxe de la frema.

vergonhar (si) v.pr. Provar de vergonha.

vergonhós, oa adj. 1. Que pròva de vergonha, un sentiment d'umiliacion. 2. Que non auja faire estat dei sieus conviccions, dei sieu opinions.

vergonhosament adv. D'un biais vergonhós.

verguejar vi. (vulg.) Aver una ereccion.

vergueta n.f. 1. (arald.) Pal diminuit de l'espessor. 2. Pichina verga. 3. Boscarla dei jardins e dei fruchiers. Sin.: **boscarla vèra**. 4. Partida auta dau mestier per téisser. 5. Signe doble («») que sièrve à isolar un mòt ò un grope de mòts (citacion, paraulas reportadi, etc.) (generalmanet au pl.). ◆ *Entre verguetas*: Si di d'una frasa, d'un mòt que non si pilha au sieu còmpte.

verguetat, ada adj. 1. (arald) Si di de l'escut partatjat en verguetas. 2. Cubèrt de regas, de tacas: *Pèu verguetada, cara verguetada*.

verdic, a adj. 1. (lit.) Que di la veritat, que descriu exactament lu fachs: *Un istorian veridic*. 2. Confòrme à la veritat, au real: *Testimoniança veridica*.

verdicament adv. D'un biais veridic; vertadierament.

verdicitat n.f. (lit.) Caractèr de cen qu'es veridic.

verificable, a adj. Que pòu èstre verificat.

verificacion n.f. 1. Accion de verificar, de s'assegurar de l'exactituda de quauqua ren en lo confrontant embé quauqua ren que pòu servir de pròva. ◆ *Principi de verificacion*: principi segond lo quau tot constat empiric susceptible de relevar d'una lèi generala deu per aquò èstre sostengut per l'observacion de toi lu fachs que

poàdon intrar dins aquesta lèi. 2. Accion de contrarotlar quauqua ren per s'assegurar de la sieu conformitat, de la sieu legalitat, etc. 3. *Verficacion dei poders*: Examèn qu'una assemblada fa de la validitat de l'eleccion de cadun dei sieus membres. ◇ Procedura preliminarà à la deliberacion d'una assemblada generala d'una societat comerciala en vista de contrarotlar la validitat dei poders donats ai accionaris.

verificacionisme n.m. (log.) Principi segond lo quau la significacion d'un enonciat si tròva dins lo metòde en foncion dau quau aquest enonciat es valide.

verificar vt. (*verifiqui*) 1. S'assegurar que quauqua ren es exacte, confòrme. 2. Far vèire la veritat d'una caua; provar: *L'eveniment a permès de verificar la tieu prediccion*. 3. (mat.) Èstre confòrme à: *Aqueu nombre verificar divèrsi proprietats*.

verificatiu, iva adj. (lit.) Que sièrve de verificacion.

verificator, tritz n. Persona encargada de verificar, de contrarotlar. ◆ adj. Qu' a per objècte de verificar, de contrarotlar: *De mesuras verificatritz*.

verin n.m. 1. Liquide toxic que divèrsi bèstias produón e transmèton en ponhent ò en mordent, dins una tòca defensiva ò agressiva. 2. (lit.) Comportament mauvolent, perfide: *Escupir lo sieu verin sobre quauqu'un*.

verinar vt. Empoisonar.

verinifèr, a adj. Que produe de verin.

verinós, oa adj. 1. Que contèn de verin. 2. (fig.) Nociu, agressiu.

verisme n.m. Corrent literari e artistic italian de la fin dau s. XIXⁿ, basat sobre la representacion de la realitat quotidiana e dei problemas socials (Giovanni Verga).

verista adj. e n. Relatiu au verisme; partidari dau verisme, artista d'aqueu corrent.

veritablament adv. (fr.) Vertadierament.

veritable, a adj. (fr.) Vertadier.

veritat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es verai; adequacion entre la realitat e l'òme que la pensa. 2. Idea, proposicion qu'empoarta l'assentiment general ò s'acòrda m'au sentiment que quauqu'un a de la realitat: *Una veritat scientifica*. ◇ (fam.) *Dire à quauqu'un li sieu quatre veritats*: Li dire francament cen que si pensa d'eu, cen que li es reprochat. 3. Conoissença ò expression d'una conoissença confòrma à la realitat, ai fachs coma si son debanats: *Jurar de dire tota la veritat*. ◇ *En veritat*: En realitat. ◇ *Serum de veritat*: Substança qu'auria per efècte de menar una persona interrogada à dire tota la veritat. 4. Expression artistica fidèla de la natura: *Un retrach d'una granda veritat*. 5. Sinceritat, boana fe: *Parlar m'un accent de veritat*.

veritier, a adj. Vertadier.

verjura n.f. Cadun dei fieus de loton foarça sarrats e parallèles que lo sieu ensèm constitue una mena de tela metallica destinada à retenir la pasta dins la fabricacion manuala dau papier; traça qu'aquestu fieus làisson. ◇ (per ext.) Filigrana qu'imita aquesta marca, dins lo papier fabricat industriaament.

verjurat, ada adj. Vergat.

verlaca n.f. Planta cubèrta d'un duvet blanc, dei flors jauni, que creisse dins lu luècs incultes (Aut fins à 2 m, familha dei verascaceas).

verlantin n.m. Socatge blanc dei gruns redonds.

vèrme n.m. Vèrp. ◇ *Vèrme dau can*: Tènia dau can.

vermèlh n.m. Argent recubèrt d'aur.

vermèlh, a adj. (lit.) D'un roge viu un pauc mai escur que l'incarnat.

vermelhar vi. En parlant dau singlar e dau poarc, cavar la tèrra per li trovar de tubercules, de raïç.

vermelhon n.m. Sulfure de mercuri, ò cinòbre, d'un beu roge viu. ◆ adj. inv. e n.m. D'un roge viu, parier à la color dau cinòbre.

vermelhonar vi. En parlant dau tais, cavar la tèrra per li trovar de tubercules, de raïç.

vermenadura n.f. (arquít.) Ornament vermiculat.

vermentin n.m. Socatge blanc dei gruns lòngs.

vermet n.m. 1. Pichin vèrme. 2. Cochenilha. Sin.: **peolh dau paumolier, peolh de l'olivier**. 3. Mollusc gastropòde, de la gruèlha enroflada, que si fixa sus li ròcas litorali.

vermicelaria n.f. 1. Atalhier dont si fan lu vermicèlis. 2. Fabricacion dei vermicèlis.

vermicèli n.m. Pasta fina que si mete dins la sopa, en forma de filaments pusleu lòngs.

vermicelier, a n. Persona que fa ò vende de vermicèlis e, mai largament, de pastas.

vermicelier, a adj. Qualifica cen qu'es relatiu à la fabricacion e à la venda dei pastas.

vermicida adj. e n.m. Si di d'un remèdi per eliminar lu vèrmes parasites.

vermicular(i), a (-ària) adj. Que sembla un vèrme. Var.: **vermifòrme**. ◇ *Apendici vermiculari*: Apendici ileocacal. ◇ *Movement vermiculari*: Contraccions successivi dei partidas d'un canal musculós.

vermiculat, ada adj. (arquít.) Ornat de motius que sèmblon de traucs de vèrmes.

vermiculita n.f. Mineral natural de la familha dei fillosilicats de formule quimica $(Mg,Ca)_{0,7}(Mg,Fe,Al)_6(Al,Si)_8O_{22}(OH)_4 \cdot 8H_2O$, format per l'idratacion de mineraus basaltics, e sovent associat dins la natura à l'amiant.

vermidian n.m. *Vermidians*: Ancian embrancament animau, qu'enclau lu braquiopòdes, lu briozoaris e lu rotifèrs.

vermifòrme, a adj. Qu'a l'aspècte ò la forma d'un vèrme. Sin.: **vermiculari**.

vermifugue, uga adj. Relatiu à un vermifuge.

vermifugue n.m. Remèdi

vermina n.f. 1. Lo tot dei parasites extèrnes de l'òme e dei vertebrats. Sin.: **verpor**. 2. Canalha, racalha.

verminós, oa adj. 1. Cubèrt de vermina 2. (med.) Si di dei trebolis causats per lu vèrmes. Var.: **vermilhós**.

vermilhós, oa adj. Verminós.

verminòsi n.f. Afeccion parasitària deuguda ai vèrmes.

vermís n.m. (anat.) Region mediana dau cervelet.

vermivòre, a adj. Que si noïrisse de vèrps.

vermot n.m. Aperitiu à basa de vin, aromatisat mé de plantas amari e toniqui.

vèrna n.f. Aubre dei soals umides, de la familha dei betulaceas. Var.: **vernhe**. ◇ Nom d'un quartier de Niça, dont si fafa un celèbre festin: *Lo Festin dei Vèrnas*.

vernacion n.f. (bot.) Prefoliacion.

vernacular(i), a (-ària) adj. 1. *Lenga vernaculària* ò *vernacular(i)*, n.m.: Lenga parlada solament au dedintre d'una comunautat (per op. à *lenga veiculària*). 2. *Nom vernaculari*: Nom usual d'una espècia animala ò vegetala dins lo sieu relarg d'origina.

vernal, a adj. 1. (astron.) Que pertòca lo printemps: *Equinòxe vernal*. ◇ *Ponch vernal*: Ponch d'interseccion de l'ecliptic e de l'equiador celèste, que lo Soleu passa à l'equinòxe de printemps. ◇ *Estròfa vernala*: Dins la literatura medievala, estròfa introductiva qu'evòca lo revelh de la natura au printemps. Var.: **vernau**.

vernalisation (-izacion) n.f. 1. (bot.) Transformacion fisiologica, deuguda au frèi, de granas ò de plantas, que li permete de florir. 2. (agric.) Tractament de granas per lo frèi per provocar un floriment primairenc.

vernau, ala adj. Vernal.

vernea n.f. Luèc plantat de vèrnas.

vernhe n.m. Vèrna.

verniç n.m. 1. Preparacion non pigmentada, compauada de ligants, susceptibla de donar per aplicacion en jaças fini de pelliculas aderenti e duri, translucidi e luserenti: *Verniç per li onglas*. 2. Revestiment fin, transparent, emplegat sus de terralhas. 3. Vegetau (sumac, en particular) que fornisse de sucs que sièrvon à preparar de verniç. 4. Aparença polida ma superficiala: *Aqueu, se grates un pauc lo verniç, capisses leu que non vau grand caua*. Var.: **vernís**.

verniçaire, airtz n. Enverniçaire.

verniçar vt. Enverniçar.

verniçat, ada adj. Revestir de verniç. Var.: **vernissat**.

verniçatge n.m. 1. Accion de vernissar. 2. Recepcion que marca la dubertura d'una moastra d'art. Var.: **verniçura, enverniçatge**.

verniçura n.f. Verniçatge, enverniçatge.

vernier n.m. (tecn., dau nom pròpri) Dispositiu de mesura jonch à una escala rectilinha ò circularia e que lo sieu emplec facilita la lectura dei fraccions de division.

vernís n.m. Verniç (forma etimologica).

vernissaire, airtz n. Verniçaire.

vernissar vt. Verniçar.

vernissatge n.m. Verniçatge.

vernissura n.f. Verniçura.

veronal n.m. (quim.) Nom d'un barbituric.

veronés, esa adj. e n. De Verona.

veronica n.f. Planta erbacea comuna dins lu boascs e lu prats, qu'una varietat, la veronica officinala, es finda sonada *tè d'Euròpa* (Familha dei escrofulariaceas).

veronica n.f. passa au cors de la quala lo matador fa venir lo taur au lòng dau sieu còrs.

vèrp n.m. 1. Animau pluricellulari de forma alongada sensa minga partida dura, completament ò esquasi desproedit de patas. 2. Parasite intestinal de l'òme e de divers animaús, agent dei elmintiasis. ◇ *Vèrp solitari*: Tènia. ◇ (fam.) *Tirar lu vèrps dau nas à quauqu'un*: Lo faire parlar en lo questionant abilament. 3. Larva vermifòrma d'insècte; toara. ◇ *Vèrp blanc*: Larva dau tavan. ◇ *Vèrp de farina*: Larva dau tenebrion. ◇ *Vèrp roge*: Larva d'un pichin lepidoptèr, qu'ataca la vinha. Var.: **vèrme**.

verpar (si) v.pr. Començar à èstre atacat per lu vèrps.

verpàs n.m. Gròs vèrp.

verpat, ada adj. 1. Que contèn de vèrps: *Un fonge verpat*. 2. Que lu vèrps an atacat: *Un mòble verpat*.

verpet n.m. Pichin vèrp.

verpor n.f. Vermina.

verquiera n.f. Dòt(a).

verrat n.m. Mascle reproductor de l'espècia porcina.

verrolh n.m. Ferrolh.

verrollhar vt. Ferrollhar.

verrollhatge n.m. Ferrollhatge.

verrucositat n.f. (med.) Excreissença cutanea ò mucoa de consistença fèrma ò cornada que li dona l'aspècte d'una verruga.

verruga n.f. 1. 1. Tumor benigna de l'epidèrma deuguda à un virus. 2. *Èrba dei verrugas*: Celidònia.

verrugós, oa adj. Relatiu ai verrugas.

vèrs prep. 1. En direccion de: *Palhon corre vèrs la mar*. 2. Dau costat de: *Abita vèrs Niça*. 3. Indica una aproximacion: *Vèrs la fin dau mes*.

vèrs n.m. Assemblatge de mòts mesurats en foncion de règlas definidi, ritmats sigue d'après la quantitat dei sillabas, coma en latin e en grèc (*vèrs metrics*), sigue d'après la sieu accentuacion, coma en alemand ò en anglés (*vèrs ritmics*), sigue d'après lo nombre de sillabas, coma en italian ò en occitan (*vèrs sillabics*). ◇ *Vèrs blancs*: Vèrs que non rímon entre elu. ◇ *Vèrs liures*: Vèrs de mètres e de rimas reguliers, dispauats liurament (poesia classica); vèrs desgatjats de tota règla de prosodia (poesia modèrna).

versa n.f. (agric.) Accident de vegetacion dei cerealas, per lo quau lu pens son mandats à tèrra à causa dau clima ò d'una malautia.

versadís, issa adj. Que pòu èstre versat.

versador n.m. Partida de l'araire que revira la tèrra que la rèlha destaca.

versaire, airtz adj. *Tap versaire, bèc versaire*: Que sièrve à versar.

versalhés, esa adj. e n. 1. De Versalhas. 2. (ist.) Si di de l'armada que Thiers avia organísat à Versalhas per combatre la Comuna, e finda dei partidaris dau govèrn de Versalhas en lo 1871.

versament n.m. 1. Accion de versar de sòus à un organisme, au sieu còmpte, etc. 2. Soma versada. Sin.: **pagament**.

versant n.m. 1. Pendís. 2. (constr.) Plan inclinat d'una teulada. 3. Aspècte de quauqua ren que presenta doi latz opauats ò simplament diferents: *Lu doi versant d'una mema politica*.

versar vt. (*vèrsi*) 1. Espantegar, faire colar, (un liquide): *Versar un pauc d'aiga*. ◇ *Versar de làgrimas*: Plorar. ◇ *Versar lo sieu sang*: Donar la sieu vida (per lo sieu país, per una causa). 2. Faire passar d'un recipient à un autre. 3. Metre au soal (un pen de cerealas). 3. Donar (de sòus) à un organisme ò à una persona. 4. Depauar, jónher un document à quauqua ren: *Versar una pèça importanta à un dossier*. 5. Afectar (quauqu'un) à una arma, à un còrs. ◆ vi. 1. Tombar sus lo costat, si renversar. 2. *Versar dins*: Anar vèrs.

versatil(e), a adj. Que càmbia facilament d'opinion; cambiadís, viradís, movedís, inconsequent, inconstant.

versatilitat n.f. Caractèr versatile.

versejadura n.f. Versificacion.

versejar vi. e vt. Versificar.

versela n.f. Verga, sairon.

versemblament adv. Problablement, mai que segur.

versemblable, a adj. e n. Qu'a l'aspècte de la veritat, que si pòu admetre coma vèr.

versemblança n.f. Caractèr de cen qu'es versemblant, qu'a l'aparença de la veritat.

verset n.m. 1. Caduna dei divisions numerotadi d'un capítol de la Bíblia, dau Coran, d'un libre sacrat. ◇ Signe tipografic en forma de V barrat, que s'emplega dins un tèxto per senhalat lu versets de la Bíblia. 2. Brèva frasa saumodica seguida d'una respoasta dau còr, à l'ofici de la messa.

versicolòre, a adj. Policròme, multicolòre.

versicul(e) n.m. (pej.) En poesia, pichin vèrs sensa gaire de gaubi.

versificacion n.f. Art de compauar de vèrs. Sin.: **versejadura**.

versificar vi. (*versifiqù*) 1Faire de vèrs. ◆ vt. Metre en vèrs: *Versificar un racònte en pròsa*. Sin.: **versejar**.

versificaire, airtz n. Versificator.

versificator, tritz n. 1. Persona, autor, autritz, que practica l'art dei vèrs. 2. (pej.) Persona que fa de vèrs gaire inspirats. Var.: **versificaire, versista**.

versista n.f. Versificator.

version n.f. 1. Cadun dei divèrs aspèctes que pòu pilhar un meme tèxto, en foncion dei tradicions ò dins de lengas diferenti. 2. Cadun dei estats successius d'un tèxto, d'una òbra literària ò artistica. 3. Biais de cuntar, d'interpretar un fach: *Lo ladre e la victima an donat cadun la sieu version*. 4. Exercici que consistisse à tradurre un tèxto d'una lenga estrangiera vèrs la lenga mairala. 5. (cín.) Film en version originala: Film presentat dins la sieu lenga d'origina (per op. à *version doblada*, dins la quala lu dialògue son traduchs e enregistrats tornamai dins una altra lenga).

versliurista n. Persona qu'escrui de poesia en vèrs liures.

vèrso n.m. Lo revèrs d'un fuèlh (per op. à *rècto*).

vèrsta n.f. Anciana mesura russa que valia 1067 m.

vèrsus prep. Còntra; en oposicion à. Abrev.: **vs**.

vertadier, a adj. 1. Vèr, autentic, confòrme à la realitat. 2. Qu'es vertadierament cen que si di qu'es, que non es una imitacion: *Cuer vertadier*. 3. Qu'a toti li proprietats confòrmi à la sieu natura. Sin.: **veritable**.

vertadierament adv. Verament.

vertèbra n.f. Cadun dei oàs corts que constituïsson l'espina dorsala.

vertebral, a adj. Relatiu ai vertèbras. ◇ La colomna vertebrala: *L'espina dorsala*. ◇ *Manipulacions vertebrali*: Metòde de tractament de divèrsi afeccions basada sobre de mobilisacions dirècti ò indirècti dei vertèbras. Var.: **vertebrau**.

vertebrat n.m. Animau provedit d'una espina dorsala en generalament, doi pareus de membres.

vertebrat, ada adj. Si di dei animaues qu'an de vertèbras.

vertebrau, ala adj. Vertebral.

vertebroterapia n.f. (med.) Tractament per manipulacions vertebrali.

vertèx n.m. Cima dau crani, per l'èstre uman, lu autres vertebrats e lu insèctes.

vertical n.m. (astron.) Grand cercle de l'esfèra celèsta, que lo sieu plan contèn la verticala dau ponch d'observacion.

vertical, a adj. 1. Que seguísse la direccion dau fiu à plomb. ◇ *Tir vertical*: Tir corbe. 2. Qu'es organisat segond un esquema ierarquic: *Estructuras verticali d'un organisme, menar una politica verticala*. Var.: **verticau**.

verticala n.f. 1. Direccion de la pesantor. 2. Drecha verticala.

verticalament adv. Segond la verticala.

verticalitat n.f. Estat de cen qu'es vertical.

verticau, ala adj. Vertical.

verticil(1)at, ada adj. (bot.) Dispauat en verticille.

verticil(le) n.m. (bot.) Ensèm de flors, de pèças floralis, de fuèlhas, que pàrtan toti d'un meme nivèu de l'axe que li poarta.

verticitat n.f. (fis.) Facultat qu'a un còrs d'anar dins una direccion privilegiada.

vertige n.m. Vertitge.

vertigeu n.m. Vertitge.

vertiginós, oa adj. 1. (lit.) Que dona lo vertitge. 2. Totplen foart, rapide: *L'augmentacion dei prètz es vertiginoas*.

vertiginosament adv. D'un biais vertiginós.

vertigo n.m. (veter.) Malautia dei cavaus, que si manifèsta per lo desòrdre dei movements.

vertitge n.m. 1. Paur, sensacion desagradiva sentida en dessobre dau vuèi, que si tradue per de perdas d'equilibri: *Aver lo vertitge*. 2. Trebolici, exaltacion: *Lo vertitge de la glòria, dau poder*. Var.: **vertige, vertigeu**. Sin.: **lorditge**.

vertugadin n.m. 1. Borrelet que li fremas portàvon en dessota de la faudilha per li donar de volume; rauba

ensinda gonflada. 2. (ortic.) Terren erbós que forma un anfiteatre.

vertuós, oa adj. 1. Que manifèsta de vertut, de qualitats morali. 2. Cast, fidèle, en particulier per una frema.

vertuosament adv. D'un biais vertuós.

vertut n.f. 1. (lit.) Disposicion constanta que poarta à faire lo ben e à evitar lo mau. 2. Qualitat particuliera: *Aqueu a toi lu vicis e minga vertut*. 3. Frema de pichina vertut: Frema infidèla; prostituïda. 4. Qualitat que rende pròpri à produire d'efèctes; poder, proprietat: *Li vertuts d'una planta medicinala*. ◇ *En vertut de*: En consequença de, en nom de: *En vertut d'una lèi*. ◆ pl. (cat.) Segond còr de la ierarquia dei ànges.

verujo n.m. Tariera per traucar la bonda d'una bota.

verun n.m. Palmipède dau bèc e dei patas roges, finda sonat *arèndola de mar*.

veruna n.f. Aisina per forar.

verunaira n.f. (tecn.) Màquina per forar. Sin.: **traucaira, pertuaira, foraira**.

verunaire, airtz adj. e n. Professional que fa de traucs dins li minas; especialista dau foratge. Sin.: **traucaire, pertuaire, foraire**.

verunar vt. Forar m'una veruna.

verunon n.m. Meca per forar.

vèrva n.f. Qualitat de quauqu'un que parla facilament e ben. Var.: **vèrbia**.

vervassin n.m. Verbassin.

vervena n.f. Verbena.

vesania n.f. (lit.) Desreglament d'esperit; folia.

vesanic, a adj. Relatiu à la vesania; que n'en sofrisse.

vescomtal, a adj. Relatiu à un vescomte, à una vescomtessa, à un vescomtat. Var.: **vescomtau**.

vescomtat n.m. 1. Tèrra sus la quala un vescomte avia l'autoritat, tèrra possedida per un vescomte.

vescomtau, ala adj. Vescomtal.

vescomte n.m. Títol de noblessa d'un vescomte, d'una vescomtessa.

vescomtessa n.f. Esposa d'un vescomte; frema que possedisce un vescomtat.

vescovat n.m. 1. Territòri sotamés à la juridiccion d'un evesque. 2. Sètì, palais episcopal. Sin.: **evescat**.

vesicacion n.f. (med.) Efècte produch per quaquau ren de vesicant.

vesical, a adj. (anat.) Relatiu à la vessiga. Var.: **vesicau**.

vesicant, a adj. (med.) Que fa nàisser d'ampolas sus la pèu: *Gas vesicant*.

vesicatòri, òria adj. e n.m. Si di d'un medicament extèrne que fa aparéisser de vesiculas sus la pèu.

vesicau, ala adj. Vesical.

vesicula n.f. 1. (anat.) Organe vuèi qu'a la forma d'un sac: *Vesicula biliària*. ◇ *Vesicula ombilicala*: Una dei annèxas embrionari dei vertebrats. 2. (bot.) Flotejaire de divers plantas aquatiqui. 3. (patol.) Auçada emisferica ò

conica de l'epidèrma, de pichina talha, emplit de serositat.

vesicular(i), a (-ària) adj. Vesiculós.

vesiculós, oa adj. Qu'a la forma d'una vessiga, d'una vesicula. Var.: **vesiculari**.

vese n.m. Saure dei rams jaunes, lòngs e plegadís, que sièrve à teçar de paniers, de goarbas, à faire de ligams, etc.; aquestu rams.

vesin, a adj. e n. Que viu pròche; qu'ocupa la plaça mai pròcha. ◆ adj. 1. Situat à una pichina distança: *La cambra vesina*. 2. Pròche dins lo temps: *Vesin de la cinquantena*. 3. Que presenta una analogia, una semblança mé quauqua ren: *Lo tieu projècte es vesin dau mièu*.

vesinança n.f. Vesinatge.

vesinar vt. ind. (*embé*) Si trovar pròche de, èstre à costat de.

vesinat n.m. Lu vesins. Var. **vesinatge**.

vesinatge n.m. 1. Proximitat dins lo temps ò l'espaci. Var.: **vesinança**. 2. Luècs que si tròvon à proximitat. 3. Lo tot dei vesins. Var.: **vesinat**. 3. (mat.) *Vesinatge d'una partida A d'un espaci topologic*: Partida de l'espaci que contèn un dubèrt que contèn A.

vesion n.f. Vision.

vèspa n.f. 1. Insècte social de l'abdomèn anelat de jaune e de negre, que la sieu femela es provedida d'un agulhon verinós (òrdre dei imenoptèrs). ◇ *Talha de vèspa*: Talha foarça fina. 2. (nom depaumat) Escóter italian creat en lo 1946 e de mòda dins li annadas 1960.

vespasiana n.f. Pissador establìt sus la via publica.

vesperal, a adj. (lit.) Dau sera. Var.: **vesperau**.

vesperal n.m. (cat.) Libre liturgic que contèn l'ofici dau sera. Var.: **vesperau**.

vesperau, ala adj. e n.m. Vesperal.

verpertilion n.m. Ratapinhata comuna en França, de 15 cm de lòng.

verpertilionide n.m. *Verpertilionides*: Familha de ratapinhatas.

vespidat n.m. *Vespidats*: Familha d'insèctes imenoptèrs coma li vèspas, tavans ros.

vespier n.m. 1. Nido de vèspas. 2. (fig.) Situacion complicaa, perilhoa: *S'es anat ficar dins un vespier!* 3. Lesion cutanea de l'ae e dau cavau, infectadi per de larvas. Sin.: **plaga d'estiu**.

vesprada n.f. Serada.

vèspras n.f. pl. (relig. cat.) Ora de l'ofici religiós que si celèbra lo sera, au moment dau calabrun.

vèspre n.m. Sera.

versar vt. Versar.

vessiga n.f. 1. Pòcha abdominala dont s'amolona l'urina que vèn dei uretèrs e que comunica mé l'exterior m'au canal de l'urètra. 2. Vessiga d'animau dessecada e gonflada d'ària.

vessigon n.m. Tumor dau garron dau cavau.

vessina n.f. 1. Lòfa, lòfia. 2. *Vessina de lop*: Licoperdon (fonge).

vessinaire, airtz n. Que vessina.

vessinar vi. Lofar, lofiar.

vèsta n.f. 1. Vestit mé de mànegas, botonada davant, que cuèrbe lo buste fins ai ancas: *Una vèsta de lana*. 2. (fam.) *Si pilhar una vèsta*: Perdre largament, durament. 3. (fam.) S'en faire una vèsta de cada jorn: S'abituair, si resignar.

vestala n.f. 1. (Antiqu. rom.) Preiressa de Vesta, que mantenia lo fuèc sacrat e èra constrencha à la castetat.

vestalias n.f. pl. (Antiqu.) Fèstas en onor de Vesta, que si debanàvon lo 7 de junh.

vestiari n.m. 1. Luèc dont si depàvon lu manteus, lu capeus, etc., dins d'unu establiments; luèc dont si méton de vestits. Sin.: **dressing-room**. 2. (Sobretot au pl.) Local que depende d'un estadi, d'una sala d'espòrts, de dança, d'una piscina, etc., dont lu esportius càmbion de vestits e si méton dins la tenguda vorguda. 3. Objèctes, vestits depaats au vestiari: *Recuperar lo sieu vestiari*.

vestibul(e) n.m. 1. Pèça ò corredor d'intrada dins una maion, d'un edifici, que dona accés ai escaliers, ai autri pèças. 2. (anat.) Cavitat, depression. ◇ *Vestibule auriculari*: Cavitat intèrna de l'aurelha.

vestibular(i), a (-ària) adj. (anat.) Relatiu à un vestibule (auriculari, vulvari ò bucal).

vesticion n.f. 1. Investidura (dins un eiretatge). 2. Vestidura.

vestidura n.f. Ceremònia de la presa d'abit à l'intrada dau noviciat dins una congregacion ò un òrdre religiós.

vestigi n.m. Marca, rèsta dau passat: *Lu vestigi dau Casteu de Niça*.

vestiment n.m. Vestit.

vestimenta n.f. Lu vestits.

vestimentari, ària adj. Relatiu ai vestits.

vestir vt. (*verstissi*) Abilhar, curbir de vestits. ◆ **si vestir** v.pr. S'abilhar, si metre de vestits.

vestit n.m. 1. Tot cen que sièrve à curbir lo còrs uman per lo protegir, lo parar; pèça de l'abilhament. Var.: **vestiment**. 2. (arald.) Pèça onorabla, formada per l'associacion de quatre triangles qu'ocúpon lu cantons de l'escut e que fa apareisse un grand lausange d'un esmalh diferent.

veston n.m. Vèsta crosada ò drecha que fa partida dau complet masculin.

vesuvianita n.f. (mineralogia) Idiocrasa.

veteran n.m. 1. Sordat qu'a acabat un lòng servici, qu'a participat à una guèrra, una campanha. 2. Persona qu'a practicat longtemps una profession, una activitat. 3. Esportiu qu'a despassat l'atge senior. 4. (Antiqu. rom.) Sordat que, après aver efectuat lo sieu servici, avia drech à divers avantatges.

veterança (-ància) n.f. (ist.) Estat de veteran.

veterinari, ària adj. e n. Relatiu à la medecina dei animaus. ◆ n. Persona diplomada qu'exercisse la medecina dei animaus.

vetivèr n.m. Planta cultivada en Índia e ai Antilhas per li sieu raïç, que s'en tira un perfum (Família dei gramineas).

veto n.m. (latin) 1. (Antiqu. rom.) Formula que lu tribuns dau pòble emplegàvon per s'opauar à un decret dau senat. 2. Institucion per la quala una autoritat si pòu opauar à l'intrada en vigor d'una lèi. 3. Prerogativa autrejada ai cinc Estats membres permanents dau Conseu de seguretat dei Nacions Unidi, que li permete de s'opauar à tota question autra que la procedura: *Drech de veto*. 4. Oposicion, refut formal: *Metre lo sieu veto à una decision*.

vetuste, a adj. Vièlh, que lo temps a degalhat: *Una maion vetusta*.

vetustat n.f. Estat de cen qu'es vetuste.

veus, veu(v)a adj. e n. [ˈvews], [ˈvewa], [ˈvewva] Qu'a perdut la molher ò l'espós.

veuva n.f. Passeron african dau plumatge esquasi tot negre, recercat per lo metre en gàbia (Família dei plocèidats).

veuvatge n.m. 1. Estat d'un veus, d'una veuva. 2. *Assegurança veuvatge*: Sistema dau regimegeneral de la Seguretat sociala que vèrsa una allocacion ai veus ò ai veuvas, per un temps e sota condicion.

vexacion n.f. Accion, paraula ò situacion que vèxa.

vexador, airtz adj. Que vèxa, que causa una vexacion.

vexar vt. (*vèxi*) Contrariar, faire de pena à, tocar quauqu'un dins lo sieu amor-pròpri. ◆ **si vexar** v.pr. Èstre contrariat, tocat dins lo sieu amor-pròpri.

vexat, ada adj. Contrariat, tocat dins lo sieu amor-pròpri.

vexator, atritz adj. (lit.) Que causa una vexacion.

vexatòri, òria adj. Qu'a lo caractèr de la vexacion.

vexil(le) n.m. 1. (Antiqu. rom.) Estendard dei armadas romani. 2. (zool.) Cadun dei doi costat d'una pluma d'auceu.

vexillar(i), a (-ària) adj. Que si rapoarta ai estendards.

vexillari n.m. (Antiqu. rom.) Poarta-estendard.

vi pron. pers. compl. Equivalent de *vos*. ■ Segurament una forma frequenta, bessai per analogia de *mi, ti, si*, ò de l'italian *vi*, ma que vau mai laissar de caire.

via n.f. 1. Percors per anar d'un ponch à un autre; camin. ◇ Camin que la sauvatgina seguisse; odors que laissa sus lo sieu passatge. 2. Tota installacion que permete la circulacion dei personas e dei objèctes sus tèrra, sus l'aiga e dina l'ària: *Una via de comunicacion*. ◇ *Via publica*: Rota, camin, carriera qu'apartènon au domèni public e dubèrts à la circulacion generala (per op. à *via privada*). ◇ *Via sacrada*: Via procecionala que religa Atenas à Eleusis; en Grècia, via que menava à un grand santuari; à Roma, via trionfala que menava au Capitòli en passant per lo Fòrum; nom donat en lo 1916à la rota de Bar-le-Duc à Verdun, solet camin emplegable per aparar Verdun. 3. Partiment longitudinal de la cauçada quepermete la circulacion d'una fila de veïcules: *Una rota à tres vias*. 4. (anat.) Canal, organe, etc., que permete la circulacion d'un liquide, d'un gas, d'un influx nerviós; itinerari d'aquesto liquide, d'aquesto gas, etc. 5. Passatge, dubrtura: *Tractament per via bucala*. ◇ *Via*

d'aiga: Esgarradura per la quala l'aiga envaïsse una nau. 3. *Via ferrada*: Dobla linha de ralhs parallèles fixats sus de travèrsas. Escartament entre aquestu ralhs. 4. *Via ferrata* (it.): Itinerari adobat dins una paret rocoa, equipat mé d'elements metallics especifics destinats à facilitar la progression. 5. (autom.) Distança transversala entre li ròdas, sus un veïcule. 6. (tecn.) *Via d'una sèrra*: Larguessa d'un trach de sèrra, deuguda à l'inclinason dei sieu dents. 7. *Via de boasc*: Unitat de volume que vau pauc ò pron doi estères. 8. Direccion seguida per rejónher una tòca; linha de comportament. ◇ *Èstre en boana via*: Èstre à mand de ben capitar. Sin.: **èstre ben endralhat**, **èstre en boan camin**. 9. Mejan emplegat per rejónher una tòca: *La via de la discussion*. ◇ (dr.) *Via de drech*: Biais legal per si far rendre justícia. ◇ *Vias d'execucion*: Proceduras que perméton à un particulier d'obtenir la messa à execucion dei actes ò dei jutjaments que li reconoisson de drechs. ◇ *Via de fach*: Acte que produue un dam corporal; acte de violença; acte de l'Administracion que poarta dam ai drechs individuals (libertat, propietat). ◇ *Via de recors*: Accion en justícia que n'en dispaua lo plaidejaire per obtenir un novèl examèn de la sieu causa. 10 (fin.) *Vias e mejans*: Lista dei recèptas fiscals e non fiscals que la lèi de finanças dona. ◇ (quim.) *Via umida*: Operacion qu'emplega de solvents liquides (per op. à *via seca*). 11. Intermediari emplegat per rejónher una tòca: *Passar per la via ierarquia*. ◇ *Per via de consequença*: En consequença. ◆ pl. (lit.) Volontat divina que guida lo comportament dei òmes: Li vias dau Senhor son impenetrabli.

via prep. Per la via de, en passant per: *Un viatge à París, via Tolosa*.

via interj. Interjeccion per demandar à quauqu'un de partir.

viabilisar (-izar) vt. realisar lu travalhs de viabilitat sus un terren per bastir.

viabilitat n.f. (dau lat. *vita*) Aptituda à viure d'un organisme.

viabilitat n.f. 1. Boan estat d'un camin, d'una rota, que permete de li circular. 2. Lo tot dei travalhs d'adobament que si dévon realisar sus un terrèn avant tota construccion.

viable, a adj. (dau lat. *vita*) 1. Que pòu viure: *Un enfant viable*. 2. Que pòu capitar, durar: *Un projècte viable*.

viable, a adj. Apte à la circulacion dei veïcules: Una rota viabla. Sin.: **carroçabla**.

viaducte n.m. Poant de granda longuessa, generalament mé totplen d'arcas ò suspendut, que permete de passar una valada en tren ò m'un veïcule automobile: *Lo viaducte de Milhau*.

viatge n.m. 1. Accion de viatjar, d'anar ò d'èstre transportat dins un autre luèc; itinerari ensinda fach: *Un viatge en veitura*. 2. Accion d'anar dins un luèc luènh ò à l'estrangier; sojorn ensinda fach. 3. Desplaçament, en particulier per transportar quauqua ren: *Faire sant Miqueu en tres viatges*. 4. Oscillacion verticala d'un aisseu per rapoart à l'encastre, deuguda à la flexibilitat de

la suspension; amplituda maximala dau desplaçament correspondent.

viatgier, a adj. *Renda viatgiera*: Revengut que s'en gaudisse tota la vida. Sin.: **vitalici**.

viatgier n.m. Renda viatgiera. ◇ *En viatgier*: En escambi d'una renda viatgiera. Sin.: **vitalici**.

vianda n.f. Provisions alimentari.

viatgista n. Persona ò empresa que prepaua de viatges à pretzfach. Sin.: **torn-operator**.

viatic n.m. 1. Sòus, provisions que si dónon per faire un viatge. 2. (lit.) Sostèn, atots, mejan d'arribar à quauqua ren. 3. (liturgia) Sacrament de l'eucaristia administrat à un cristian en perill de moart. Var.: **viàtico** (it.).

viàtico n.m. (it.) Viatic.

viatjaire, airtz n. 1. Persona que viatja. Var.: viatjator. 2. *Viatjaire de comèrci*: Persona que viatja per lu interès d'una maion de comèrci.

viatjaire-quilomètre n. Unitat de mesura que correspoande au transpoart d'un viatjaire sus una distança d'un quilomètre.

viatjar vi. (*viatgi*) 1. Partir alhors, faire un viatge. 2. Faire un percors (d'un biais determinat): *Viatjar en classa afaires*. 3. Èstre transportat, en parlant de cauas, de bèstias.

viatjator, tritz n. Viatjaire.

vibelin n.m. Gibelin.

vibòrd n.m. (mar.) Partida de la muralha d'una nau dont son lu galhards.

vibracion n.f. 1. Movement d'oscillacion rapide: *Li vibrations d'una coarda*. ◇ (fis.) Movement periodic d'un sistema material à l'entorn de la sieu posicion d'equilibri. 2. Trepidacion, movement d'un ritme rapide: *Li vibrations d'un motor*. 3. Modulacion d'un son: *Vibracion de la votz*.

vibrador n.m. Dispositiu electromagnetic que vibra sota l'accion d'un corrent, lo mai sovent destinat à servir d'avertissèire acostic.

vibrafòne n.m. Instrument de música que sembla lo xilofòne, ma compauat d'una seria de lamas d'acier percutadi e de tubes que provòcon un vibrato.

vibrafonista n. Persona que fa de música m'un vibrafòne.

vibrança (-ància) n.f. Cen qu'es vibrant, cen que fa vibrar. Correspoande en fotografia à l'amplificacion (ò non) dei colors li plus pauc saturadi.

vibrant, a adj. 1. Que vibra: *Lama vibranta*. 2. Que provòca una emocion: *Una charradissa vibranta*.

vibranta adj. e n.f. (fon.) Consonanta articulada en faguent vibrar la lenga ò la nioleta, coma [l] e [r].

vibrar vi. 1. Èstre sotamés à una seria d'oscillacions, à de vibrations. 2. Èstre tocat, sentir una emocion. 3. Tradurre una intensitat d'emocion: *La sieu votz vibrava de ràbia*. ◆ vt. Efectuar la vibracion dau betum.

vibrat, ada adj. Qu'a subit un vibratge per lo rendre omogeneu: *Betum vibrat*.

vibratge n.m. Transmission à un còrs de còups multiples e à intervals corts: *Vibratge dau betum*.

vibratil(e), a adj. (biol.) Susceptible de vibrar. ◇ *Cilh vibratile*: Cadun dei organits filamentós que lo sieu ensèm assegura lo desplaçament de divèrs protozoaris (paramecia), lo corrent d'aiga nutritiu dei mollusc lamelibranques, l'expulsion de particulas solidi dins la traquea-artèria de l'òme, etc.

vibrato n.m. (it.) (mús.) Ondulacion leugiera dau son producha sus lu instruments de música ò mé la votz.

vibrator n.m. Dispositiu electromecanic que vibra sota l'efècte d'un corrent, lo mai sovent destinat à servir d'avertissèire acostic.

vibratòri, òria adj. 1. Relatiu ai vibracions. 2. *Sens vibratòri*: Aptituda à percebre li vibracions dau supoart, dins divèrs animaus (narbon, pic, etc.).

vibre n.m. 1. Mamifèr rosegair de patas posteriori paumadi. 2. (vièlh) Capeu d'òme en pèu de castòr. 3. Pèu de castòr. Sin.: **castòr**.

vibrion n.m. Bacille mobile dau còrs incurvat.

vibrionar vi. (fam.) S'activar d'un caire e de l'autre.

vibriòsi n.f. Malaautia bacteriana, qu'afècta en particulier lu peis e divèrs crustaceus.

vibrissa n.f. 1. Pel situat au dedintre dei nharras de l'òme. 2. Pel tactile de divèrs mamifèrs (Li vibrissas fórmon lu "bafis" dei carnivòres e dei rosegaires). 3. Pluma filifòrma dei auceus.

vibrografe n.m. Aparelh de contraròtle que sièrve à mesurer lu escarts de foncionament dei morelòris.

vibromassaire n.m. Aparelh electric que produc de massatges vibratòris.

vibromotlaira n.f. Màquina de fabricacion en seria d'elements de betum, que comprèn un sistema de motlatge e desmoltatge, e un vibrators ò de vibrators.

vibropondèira n.f. Pichina màquina de fabricacion de betum que si pòu desplaçar manualament.

vicari n.m. Prèire qu'exercisse lo sieu ministèri dins una parròquia sota la dependença d'un curat. ◇ *Vicari apostolic*: Evesque encargat de l'administracion d'un país de mission que non es encara establhit en diocèsi. ◇ *Vicari episcopal*: Prèire assistent de l'evesque per de questions pastorali dins un sector determinat. ◇ *Vicari general*: Prèire assistent de l'evesque per l'administracion d'un diocèsi. ◇ *Vicari de Jèsus-Crist*: Lo papa.

vicaria n.f. Carga e renda de vicari.

vicarial, a adj. Relatiu au vicari. Var.: **vicariau**.

vicariança (-ància) n.f. (med.) Suplença foncionala d'un organe per un autre.

vicariant, a adj. (biol.) Si di d'una espècia animala ò, mai sovent, vegetala, que n'en pòu remplçar una altra dins una associacion. 2. Si di d'un organe que, per lo sieu foncionament pròpri, pòu èstre un remèdi à l'insufisença d'un autre organe.

vicariat n.m. Foncions d'un vicari.

vicariau, ala adj. Vicarial.

vice-amiral n.m. Oficièr general de la marina.

vice-amirautat n.f. Carga, grade de vice-amiral.

vicecampion, a n. Segond d'un campionat, dins un espòrt ò un juèc.

vicecancelier, a n. 1. Suplent dau Cancelier federal d'Alemanha. 2. Suplent dau cap de govèrn d'Àustria. 3. Cadun dei doi adjonchs dau cancelier de la Confederacion elvetica.

viceconsolat n.m. Foncion de vice-cònsol; lu sieus bureus.

vicecònsol n.m. Persona qu'ajuda un cònsol ò que n'a la foncion dins lu país dont non li a de cònsol.

vicedecán n.m. Adjonch dau decan.

vicegerença (-éncia) n.f. Carga, foncion d'un vicegerent.

vicegerent, a n. Persona qu'ajuda un gerent.

vicelegat n.m. Adjonch dau legat.

vicelegacion n.f. Dignitat, foncion dau vice-legat.

vicepresidença (-éncia) n.f. Dignitat, foncion dau vice-president.

vicepresident, a n. Persona encargada de segondar e, eventualment, de remplaçar lo president (d'una societat, d'un Estat).

vicerector, vicerecritz n. Adjonch, adjoncha d'un rector, d'una recritz.

vicèrèi n.m. Governaire d'un reiuame ò d'una granda província que depende d'un Estat monarquic.

vicereiautat n.f. Foncion de vice-rèi; país sota l'autoritat d'un vice-rèi.

vice-versa loc. adv. Reciprocamet, inversament.

vici n.m. 1. (lit.) Disposicion naturala à faire lo mau, à agir còtra la moralà. ◇ (fam.) *Aver de vici*: Èstre furbo. 2. Atirança particuliera per quauqua ren, deca que non s'en pòu desbarrassar facilament (juèc, alcòl, dròga, etc.). 3. Imperfeccion, deca dins l'estat de quauqu'un ò de quauqua ren. ◇ *Vici de contruccion*: deca d'un bastiment ò d'una autre obratge, deuguda à la seiü construccion. ◇ *Vici escondut*: Problema qu'un vendèire esconde au crompaire, e que pòu menar à l'anullacion de la venda e au pagament d'una indemnitat. 4. (dr.) *Vici de forma, vici de procedura*: Deca que rende nul un acte juridic, una procedura, quora una dei formalitats legali ò mau complida. ◇ *Vici de consentiment*: Alteracion dau consentiment que resulta d'una error, d'una violença, etc., que pòu menar à l'anullacion de l'acte que n'es macat.

viciable, a adj. Que pòu èstre viciat.

vicier vt. (*vici*, classic *vicii*) 1. (lit.) Corrompre, degalhar la puretat de: *Viciar l'ària*. 2. (dr.) Alterar d'una deca que rende nul (un acte, una procedura).

viciat, ada adj. Impur, brutat: *L'ària de maion es viciada*.

vicinal, a adj. Si di d'un camin que religa de vilatges entre elu. Var.: **vicinau**.

vicinalitat n.f. 1. Qualitat d'un camin vicinal. 2. Lo tot dei camins vicinals.

vicinau, ala, adj. Vicinal.

viciós, oa adj. e n. 1. Qu'a de gusts pervèrs (en particuliers d'un ponch de vista sexual). 2. Qu'a de gusts, de biais de faire estranhs, bizarres. ◆ adj. 1. Marcat per

lo vici (en particular sus lo plan sexual). 2. Fach embé furbícia, per enganar, per sosprenere: *Mandar un balon vicia, pauar una question vicioa*. 3. Que compoarta una deca, una imperfection. 4. Reborsier: *Un muu vici□ós*.

viciosament adv. D'un biais viciós, embé vici.

vicissitud(a) n.f. Eveniment urós ò malurós qu'afècta la vida umana; espec., eveniment malurós: *Li vicissitudas de la vida*. Sin.: **auvari**.

victima n.f. 1. Persona tuada ò ferida (dins una guèrra, un atemptat, una agression, un accident, etc.). 2. Persona ò grope que sofrisse de l'ostilitat de quauqu'un, dei sieus actes pròpris, dei eveniments. 3. Creatura viventa ofèrta en sacrifici à una divinitat.

victimari, ària adj. Si di dau comportament d'una persona ò d'un grope que s'estímon victimas de la societat e n'aspéron reparacion.

victimari n.m. Dins un sacrifici à una divinitat, prèire encargat de picar la victima.

victimisacion (-izacion) n.f. Accion de victimisar; fach de si victimisar.

victimisar (-izar) vt. Considerar, designar quauqu'un coma victima. ◆ **si victimisar** v.pr. Si considerar coma victima, si faire passar per la victima.

victimologia n.f. Branca de la criminologia que s'interessa à la personalitat dei victimas de crimis ò de delictes, au sieu estatut psicosocial.

victòria n.f. 1. Eissida favorabla d'una batalha, d'una guèrra. 2. Succès remportat dins una lucha, una competicion. ◇ *Cridar victòria*: Anonciar trionfalament un succès, s'en glorigar.

victòria n.f. Veitura ipomobila descubèrta, mé quatre ròdas.

victòria n.m. Ninfèacea que li sieu fuèlhas fan fins à 2 m de diamètre.

victorian, a adj. Relatiu à la regina Victòria de Grand Bretanha, au sieu temps.

victoriós, oa adj. 1. Qu'a remportat la victòria: *Armada victorioa*. 2. Que manifèsta l'orguèlh dau succès obtengut: *Aver una ària victorioa*.

victoriosament adv. D'un biais victoriós.

victualhas n.f. pl. Provisions alimentari.

vida n.f. 1. Lo tot dei fenomènes (nutricion, assimilacion, creissença, reproduccion, etc.) comuns ai èstres organisats e que constituïsson lo sieu mòde d'activitat pròpri, de la naissença fins à la moart. 2. Fach de viure, d'existir, existència umana (per rapoart à la moart). ◇ *Deure la vida à*: Èstre estat sauvat per (una persona quauqua ren, un eveniment). ◇ *Donar la vida à*: Metre au monde. ◇ *Rendre la vida à*: Ranimar; rassegar, rendre l'espèr à. ◇ (relig.) *Vida etèrna*: Bonur etèrne dei elets après la moart. 3. Envanc, vitalitat manifestats dins toi lu comportaments. 4. Existència umana considerada dins la durada; lo tot dei eveniments que si debànon dins aquesta exeissença: *Una vida lòngra*. ◇ *Tornar faire la sieu vida*: Tornar organizar la sieu existència sus de basas novèli e, en particular, si tornar maridar. ◇ *Per la vida*: Per tot lo temps que rèsta à viure.

◇ *À la vida, à la moart*: Per totjorn, quali que sígon li circonstanças. ◇ *Jamai de la vida*: Nullament, en minga cas. 5. Biais de viure pròpri à quauqu'un ò à un grope: *Menar una vide simpla*. ◇ *Non es una vida*: Es una situacion insuportabla. 6. Lo tot dei activitats de quauqu'un dins un camp especific: *A una vida sociala agitada*. 7. Lo tot dei mejans materials (aliments, sòus, etc.) necessaris per assegurar l'existència de quauqu'un: *La vida es totjorn mai cara, ganhar ben la sieu vida*. 8. Condicion umana, monde dei umans: *Conóisser la vida*. 9. Biografia, istòria de quauqu'un: *Li vidas dei trobadors*. 10. Movement, dinamisme, vitalitat que caracteríson una òbra anímon un luèc: *Un estile plen de vida*. 11. Lo tot dei activitats, de la produccion d'un país, d'un grope dins un camp donat: *La vida politica occitana*. 12. Existència, dins lo temps, dei cauas sotamessi à una evolucion, à una alteracion: *La vida dei estelas, la vida d'una lenga, una aïsina en fin de vida*.

vidam n.m. (ist.) À l'Atge Mejan, representant d'una abadia ò d'un evescat quèra encargat de l'administracion dei afaires temporals.

vidamia n.f. (ist.) 1. Carga de vidam. 2. Tèrra d'un vidam.

videasta n. Realisator de films en vidèu.

videla n.f. 1. (mar.) Reparacion dins una vela esgarrada au mejan d'un ponch qu'avesina lu doi bòrds de l'esgarradura. 2. Aïsina de pastissier ò de confisaire per levar lo merilhon dei fruchs.

vidèu adj. inv. Si di de l'ensèm dei tecnicas relatiu à la formacion, l'enregistrament, lo tractament ò la transmission d'imatges ò de senhals de tipe television. ◇ *Sistema vidèu*: Sistema que permete la transmission dei imatges e dau son. ◇ *Juèc vidèu*: Juèc qu'emplega un ecran de visualisacion e una comanda electronica. ◆ n.f. 1. Lo tot dei tecnicas vidèu. 2. Film, emission virats en vidèu.

videoanimacion n.f. Utilisacion dei mejans audiovisuals dins li tecnicas d'informacion e d'animacion.

videoart n.m. Forma d'art fondada sobre la produccion d'imatges electronics.

videoartista n. Artista que practica lo videoart.

videobús n.m. 1. Veicule provedit d'un equipament d'aparelhs vidèu. Sin.: **car vidèu**. 2. Sistema de visualisacion destinat à informar lu usanciers de la posicion dei autobús sus la sieu linha e de la durada probabla de temps d'aspèra.

videocaisseta n.f. Caisseta que contèn una benda magnetica que permete l'enregistrament e la reproduccion à volontat d'un programa de television ò d'un film vidèu.

videocarta n.f. Carta perforada que servia de supoart à un videograma.

videoclip n.m. Clip.

videoclub n.m. Botiga que vende ò fita de videocaissetas enregistradi.

videocomunicacion n.f. Comunicacion fondada sobre la transmission d'imatges televisuali.

videoconferença (-éncia) n.f. Visioconferença.

videodisc n.m. Disc sus lo quau son enregistrats de programas audiovisuals que si poàdon vèire sus un ecran (televisor, computador). Sin.: **disc vidèo**.

videofil(e), a adj. en. Amator de vidèo.

videofòne n.m. Visiofòne.

videofonia n.f. Visiofonia.

videofreqüença (-éncia) n.f. Freqüença qu'apartèn à la benda dei freqüenças que contèn li compauantas espectrali d'un senhal d'imatge en television.

videografia n.f. 1. Procediment de telecomunicacion que pemete la visualisacion d'imatges alfanumerics e grafics sus un ecran. ◇ *Videografia difusada*: Teletèxto. ◇ *Videografia interactiva*: Videotèx. 2. Edicion de programas audiovisuals.

videografic, a adj. Relatiu à la videografia.

videograma n.m. Tot supoart que pemete l'enregistrament, la conservacion e la reproduccion d'un programa audiovisual; aquesto programa. Sin.: **videodisc, videocaisseta**.

videojuèc n.m. Juèc qu'a mestier per foncionar d'un dispositiu informatic, dins lo quau lo jugaire agisse sobre un environament virtual.

videolector n.m. Aparelh de lectura de videodiscs.

videomatica n.f. Lo tot dei technicas e dei servicis que repàuon sus l'usatge conjonch dei mejans audiovisuals, optoelectronics e informatiqcs.

videoprojccion n.f. Projccion d'un imatge de television sus un grand ecran dau tipe cinéma.

videoprojector n.m. Aparelh de videoprojccion.

videoproteccion n.f. Videosusvelhança.

videoscòpi n.m. Aparelh que pemete l'observacion d'imatges per generacion e tractament apropiats dei senhals formats per la succession dei impulsions electrici que correspoàndon ai variacions de luminança dei ponchs d'un imatge.

videosurvelhança n.f. Videosusvelhança.

videosusvelhança n.f. Susvelhança à distança au mejan de càmeras e de mejans de comunicacion. Var.: **videosurvelhança**. Sin.: **videoproteccion**.

videoteca n.f. 1. Luèc ò mòble dont son entrepauadi de videocaissetas; colleccion constituïda d'aquesti videocaissetas, etc. 2. Luèc dont son conservats, repertoriats e archivats de documents videografics; colleccion d'aquestu documents.

videotelefòne n.m. Telefòne qu'assòcia una television e que pemete ai correspondents de si vèire dau temps que si parlon.

videotelefonía n.f. Telefonía qu'emplega un videotelefòne.

videoterapia n.f. (psicol.) Tecnica de tractament dau grope e de la familha qu'emplega de mejans vidèo.

videotèx n.m. Videografia dins la quala la transmission dei demandas d'informacions dei usanciers e dei respoastas fornidi es assegurada per una ret de telecomunicacions, en particular la ret telefonica. Sin.: **videografia interactiva**.

videotransmission n.f. 1. Transmission d'imatges e de sons per li rets de telecomunicacions ò de teledifusion hertzians, ò per de satellits. 2. Retransmission que pemete de presentar, sus grand ecran, en sala publica e en dirècte, de programas televisats per telecomunicacion; espectacle retransmés per videotransmission.

vidicon n.m. Tube analisaire d'imatges de television qu'emplega la fotoconductivitat.

vidimar vt. Confrontar; confirmar per un vidimus.

vidimus n.m. (dr.) Atestacion que comença per lo mòt latin *vidimus* («avèm vist»), que certifica qu'un acte es estat collacionat e trovat confòrme à l'original.

vièch n.m. (pop.) Sèxe masculin. Sin.: **bícol**.

viecha n.f. Passeron de la coa blanca à la basa, insectivòre (Familha dei turdidats).

viela n.f. 1. Viòla. 2. Tot instrument de música dei coardas fretadi per un arquet ò una ròda, quali que s'igon la sieu forma e lo nombre dei sieu coardas.

vièlh, a adj. e n. 1. Avançat en atge: *Un vièlh òme, un vièlh*. ◇ *Si faire vièlh*: Vielhir. ◇ Lu vièlhs: Li personas d'un atge; lu ancians; lu antenats. 2. (fam.) *Mon vièlh, ma vièlha*: Tèrme d'amistat. ◆ adj. 1. Qu'a lu caractèrs dau vielhum. ◇ *Lu vièlhs jorns*: La vielhessa. 2. Qu'existisse despí longtemps, que dura: *Una vièlha istòria*. 3. Qu'es despí longtemps dins un tal estat, un tau mestier, etc.: *Un vièlh sordat*. 4. Qu'a totplen servit; frust: *Un vièlh manteu*.

vièlh n.m. 1. Cen qu'es ancian: *Crompar de vièlh*. 2. (fam.) *Pilhar un còup de vièlh*: Vielhir brusquement.

vielhanchon, a adj. Vièlh, qu'es passat de mòda. Sin.: **vielhòt**.

vielharia n.f. 1. Obècte ancian, frust e passat de mòda. Sin.: **vielhesc**. 2. Idea tròup sovent audida, concepcion desp passada, òbra qu'a plus d'interès.

vielhes(s)a n.f. 1. Darrier periòde de la vida normala, caracterisada per un ralentiment dei foncions; fach d'èstre vièlh. Var.: **vielhitge, vielhum**. 2. *Asssegurança vielhessa*: Branca de la Seguretat sociala qu'assegura lo versament dei prestacions ai personas retiradi de la vida ativa après en rason dau sieu atge; aqueta prestacion. 2. Grand atge de quauqua ren: *La vielhessa d'un vin*.

vielhesc n.m. Vielharia, ensèm de vielharias: *Sente lo vielhesc*.

vielhiment n.m. 1. Fach de venir vièlh, lo tot dei fenomènes que màrcon l'evolucion d'un organisme vivent vèrs la moart. 2. Estat de cen que vielhisse. ◇ Fach per un grope de vèire lo sieu atge mejan aumentar progressivament: *Lo vielhiment de la poblacion*. 3. Accion de vielhir (quauqua ren, quauqu'un). ◇ (metall.) Maduracion. 4. Fach de passar de mòda, de plus correspoandre ai besonhs d'una epòca: *Lo vielhiment d'una doctrina*. Var.: **envielhiment**.

vielhir vi. (*vielhissi*) vi. 1. Avançar en atge. ◇ Perdre la sieu foarça, la sieu vitalitat, l'aparença de la joinessa en pillant d'atge. 2. S'afeblir en rason de la durada; començar à passar de mòde, d'usatge: *La mòda vielhisse, aqueu mòt a vielhit*. 3. Obtenir de qualitats particulieri per la conservacion (alcòls, vins, fromais, cars fumadi). Var.: **envielhir**. ◆ vt. 1. Faire paréisser mai vièlh: *Aqueu*

capeu ti vielhisse. 2. Alassar, afeblir coma sota l'efècte de l'atge: *Lu crucis vielhisson l'òme*. Var.: **envielhir**. ♦ **si vielhir** v.pr. Si far paréisser mai vièlh; si dire mai vièlh que la realitat.

vielhissent, a adj. Que vielhisse, que comença à èstre vièlh.

vielhit, ida adj. 1. Que poarta li marcas

vielhitge n.m. Vielhum, vielhessa.

vielhon n.m. (afectiu) Brave vièlh.

vielhòt, a adj. Vièlh, qu'es passat de mòda. Sin.: **vielhanchon**.

vielhum n.m. Vielhessa.

vierge adj. 1. Si di d'una persona qu'a jamai augut de relacions sexuali. 2. Si di d'un luèc dont l'èstre uman es jamai anat, de quauqua ren qu'es intacte, qu'a jamai servit: *La seuva vierge, una pàgina vierge*. ◇ *Òli vierge*: Obtenguda per pression à frèi de granas ò de fruchs oleaginos e que si pòu employer directament. ◇ (lit.) *Vierge de*: Sensa traça de.

vierge n.f. 1. Filha vierge. Sin.: **piucela**. 2. *La Santa Vierge, la Vierge, la Vierge Maria*: La maire de Jèsus. 3. *La Vierge*: Constellacion e signe dau Zodiac. ◇ Una vierge: *Una persona naissuda sota aquesto signe*.

vièsta n.f. Placenta.

vietnamian, a adj. e n. Dau Vietnam. ♦ n.m. Lengua parlada principalament au Vietnam, que s'escriu m'un alfabet latin.

vigaria n.f. Foncion de viguier.

vigesimal, a adj. (mat.) Que pertòca la basa vint: *Sistema vigesimal*. Var.: **vigesimau**.

vigesimau, ala adj. Vigesimal.

vigia n.f. (mar.) 1. Òme de velha plaçat en observacion à bòrd d'una nau. 2. Susvelhança ensinda exercida.

vigil(e), a adj. (med.) Que si produe à l'estat de velha.

vigil(e) n.m. 1. (ist.) Dins la Roma antica, membre dei coòrtas encargadi de combatre lu incendis e de velhar, la nuèch, à la seguretat de la vila. 2. Persona encargada de la susvelhança dei locals administratius, universitaris, industrials, etc.

vigilança (ànica) n.f. 1. Susvelhança atentiva e sostenguda. 2. (fisiol.) Estat fisiologic de l'organisme que reçaup d'estimulacions e li respoande.

vigilant, a adj. Atentiu, plen de vigilança.

vigilament adv. Embé vigilança.

vigília n.f. 1. Velha. 2. (relig. cat.) Jorn que precedisse e prepara una fèsta religioa importanta.

vigueressa n.f. Frema dau viguier.

vigonha n.f. 1. Pichin lama dei Andas, dau pel lanós. 2. Teissut fin fach embé lo pel d'aquest animau.

vigor n.f. 1. *Foarça fisica*: La vigor de la joinessa. 2. Energia fisica ò morala mé la quala si fa quauqua ren: *Agir embé vigor*. 3. Fermetat, potença, manifestada per la pensada, l'estile, etc.: *La vigor d'un discors*. 4. *En vigor*: En usatge, en aplicacion: *La lèi en vigor*.

vigoria n.f. Coratge, vigor. ◇ *Faire vigoria*: Encoratjar. ◇ *Si faire vigoria*: Pilhar coratge.

vigorisar (-izar) vt. Donar de vigor à. Sin.: **vitalisar**.

vigorós, oa adj. 1. Qu'es plen de santat, qu'a de vigor, d'energia, de foarça: *Un enfant vigorós*. 2. Qu'es fach, aplicat, executat embé vigor; energetic. 3. Que manifèsta de determinacion, de fermetat: *De mesuras vigorosi*.

vigorosament adv. Embé vigor.

viguier n.m. 1. En país occitan, jutge que rendia la justícia en nom dau comte ò dau rèi, denant dau 1789. 2. Magistrat e cap militari d'Andorra.

vigueria n.f. Vigaria.

viking adj. Relatiu ai Vikings.

vil, a adj. 1. Mespresable. 2. À *vil prètz*: Foarça boan mercat.

vila n.f. 1. Aglomeracion relativament importanta. Sin.: **ciutat**. ◇ *En vila*: Dins una vila, per op. à *en campanha*. ◇ *Vila dubèrta*: En temps de guèrra, vila que non es aparada. 2. Populacion, abitants d'una vila: *Tota la vila n'en parla*. 3. Vida que si mena en vila: *Preferir la campanha à la vila*.

vilament adv. D'un biais vil.

vilan, a adj. 1. Qu'es laid, desagradu à vèire. 2. Grossier.

vilan n.m. (feud.) 1. Paisan liure, per op. au *sèrv*. 2. Vilatgés, per op. au *borgés*. 3. Roturier, per op. au *nòble*.

vilanalha n.f. Canalha.

vilanament adv. D'un biais vilan, contrari ai lèis de la beutat, de la morala, etc.

vilandrés, esa n. Ciutadin.

vilanela n.f. (mús.) 1. Composicion polifonica de caractèr populari, originària de Nàpols, en vòga ai s. XVⁿ e XVIⁿ. 2. Cançon pastorala e populària, sota forma d'un poema de la forma fixa compuat d'un nombre impar de tercets e acabat per un quaten.

vilania n.f. 1. Accion bassa e vila; caponitge, bassessa. 2. Cloaca (2).

vilan n.m. Casatge.

vilassa n.f. (pej.) Granda vila.

vilatge n.m. 1. Gropament d'abitacions permanenti que lu sieus abitants, à la basa, son en majoritat engatjats dins lo sector agricòla. 2. Lo tot dei abitants d'una tala localitat. 3. Ensèm organistat d'estructuras d'acuèlh, per li vacanças, una manifestacion esportiva, etc.: *Lo vilatge olimpic*. ◇ *Vilatge de tela*: Terren per campejar.

vilatgenc, a adj. Relatiu à un vilatge; pròpri au vilatge, ai vilatgés.

vilatgés, esa n. Que viu dins un vilatge. Var.: **vilatjòt**.

vilatjon n.m. Pichin vilatge.

vilatjòt n.m. Que viu dins un vilatge. Var.: **vilatgés**.

vilipendiar vt. (*vilipendi*, classic *vilipèndii*) (lit.) tractar quauqu'un, quauqua ren, emba totplen de mesprètz.

villa n.f. 1. Maion d'abitacion ò de villejatura, generalament granda e provedida d'un jardin. (Antiqu.) Tenement rural ò rica demòra de villegiatura à Roma e en Gàllia romana.

villejatura n.f. 1. Sojorn en campanha, en riba de mar, etc.,

villós, oa adj. Cubèrt de pels lòngs e espés.
villositat n.f. 1. Estat d'una susfàcia veluda; lo tot dei pels que recuèrbon aquesta susfàcia. 2. (anat.) Caduna dei salhidas filifòrmas que tapisson interiorament l'intestin greule e d'autri cavitats.

vilòta n.f. Pichina vila.

viltat n.f. Caractèr vil.

vimana nm. En arquitectura indiana medievala, torre santuari piramidala. Grafia sabenta: **vimāna**.

vin n.m. 1. Bevenda fermentada à partir de raïm: *Vin blanc, vin roge*. ◇ *Vin cuèch*: Vin que vèn d'un most concentrat à caud. ◇ *Vin most*: Vin qu'a subit una segonda fermentacion. ◇ *Vin novèu*: Vin de l'annada, comercialisat rapidament après la vinificacion. ◇ *Vin de país*: Vin de boana qualitat, ma que non a una apelacion d'origina. ◇ *Vin d'onor*: Pichina ceremònia ofèrta li municipalitats, li societats, etc., dins la quala si pòu beure (vin, aperitiu, etc.) en onor de quauqu'un ò per festejar quauqua ren. ◇ *Metre d'aiga dins lo sieu vin*: Si radocir, si moderar. 2. Suc d'origina vegetala que lo sieu sucre es transformat parcialament ò totalament per fermentacion: *Vin de ris*. ◇ *Vin de portegal, de limon, de romaniu*: Bevenda obtenguda per maceracion de portegal, de limon ò de romaniu dins de vin. 3. (med.) *Taca de vin*: Angiòma plan.

vina n.f. Citara indiana mé quatre coardas, provedida de doi coassas coma resonators. Grafia sabenta: **vīnā**.

vinachier, a n. Persona que vende de vin.

vinachiera n.f. Dorca per lo vin: «De li sieu vinachieras, avale-li lo vin» (Ranher).

vinada n.f. Branca que poarta de fruchs dins la talha de la vinha.

vinagrar vt. Vinaigrar.

vinagraria n.f. Vinaigraria.

vinagrat, ada adj. Vinaigrar.

vinagre n.m. Vinaigre.

vinagreta n.f. Vinaigreta.

vinagrier n.m. Vinaigrier.

vinaigrar vt. Condir mé de vinaigre. Var.: **vinagrar**.

vinaigraria n.f. 1. Usina ò atalhier dont si fa de vinaigre. 2. Industria dau vinaigre. Var.: **vinagraria**.

vinaigrat, ada adj. Condit mé de vinaigre. Var.: **vinagrat**.

vinaigre n.m. Produch constiuït aigoa rica en acide acetic, que resulta d'una fermentacion dau vin ò d'un autre liquide alcolisat, emplegat coma condiment. Var.: **vinagre**.

vinaigreta n.f. 1. Saussa frèia que si prepara mé de vinaigre, d'òli e d'autri condiments, per acompanhar li saladas e li cruditats. 2. Ancian veicule mé doi ròdas, mena de cadiera à portaire. Var.: **vinagreta**.

vinaigrier n.m. 1. Persona que fabrica ò vende de vinaigre. 2. Recipient que sièrve à la fabricacion domestica dau vinaigre. 3. Dorca per lo vinaigre. Var.: **vinagrier**.

vinar vt. Addicionar d'alcol de vins, de mosts, per aumentar lo sieu gra alcolic.

vinàri, ària adj. Relatiu au vin: *Vaissèla vinària*.

vinassa n.f. 1. (fam.) Vin de marrida qualitat. 2. Sobra de la destillacion dei vins fermentats, que s'emplega coma engrais ò per l'alimentacion dau bestiar.

vinassós, oa adj. Vinós.

vinatge n.m. Accion de vinar (un vin, un alcol).

vinblastina n.f. Alcaloïde antimitotic extrach de la pervanca ròsa.

vincamina n.f. Alcaloïde vasodilatator de la pervanca, emplegat per milhorar l'oxigenacion dau cerveu en cas d'insufisença circulatòria cerebrala.

víncer vt. e vi. Vèncer.

víncita n.f. (it.) Victòria.

vincitor, tritz adj. e n. Vencedor, venceiritz.

vincristina n.f. Alcaloïde de la pervanca emplegat en particulier à l'estat de sulfat dins lo tractament dei leucemias agudi.

vindicativament adv. D'un biais vindicatiu.

vindicatiu, iva adj. e n. Que li agrada de si venjar: *Caractèr vindicatiu*. ◆ adj. Que lo desir de venjança l'anima: *De prepaus vindicatus*.

vindicta n.f. (lit.) Punicion dei crimis. ◇ *Vindicta publica, populària*: Perseguida d'un crimi en nom de la societat.

vineta n.f. Piqueta.

vinha n.f. 1. Aubrilhon cultivat per lo sieu fruch sucrat, lo raïm, que la fermentacion dau sieu suc dona lo vin. ◇ *Vinha vierge*: Aubrilhon ornamental, que s'estaca à de susfàcias lisqui per de viròlas que fan ventosa. 2. Terren plantat de vinhas cultivadi; vinhal: *Es anat trabalhar dins la sieu vinha*. ◇ *Pèrsegue de vinha*: Pèrsegue roge que provèn, à l'origina, intercalats entre lu pens de vinha, que produon au moment dei vendèmias.

vinhairon, a n. Persona que cultiva la vinha, fa de vin. Sin.: **vinholant**.

vinhairon, a adj. Relatiu à la vinha, au vinhairon.

vinhal n.m. 1. Territòri plantat de vinhas; aquesti vinhas. 2. Lo tot dei vinhas d'una region, d'un país. Var.:

vinhal. Sin.: **vinharés, vinhareda, vinhier**.

vinhareda n.f. Vinharés.

vinharés n.m. Vinhal.

vinhassa n.f. Marrida vinha.

vinhau n.m. Vinhal.

vinhauròu n.m. Vinhairon.

vinheta n.f. 1. Pichina vinha. 2. Pichin motiu ornamental, pichina illustracion d'un tèxto, d'un libre. 3. Pichina etiqueta, que poarta lo sageu de l'Estat, que sièrve à atestar lo pagament de divers drechs (per ex. la taxa sus li automobilas). 3. Sageu estacat à d'especialitats farmaceutiqui, que l'asseurat social devia pegar sus lo sieu fuèlh de malautia per èstre remborsat.

vinhetadura n.f. Orladura de rams de vinha qu'ornava de miniaturas, de pèças de dauraria.

vinhetar vt. En fotografia, produrre de vinhetatge.

vinhetatge n.m. (fotografia) Deca d'un material de presa de vistas ò de projeccion qu'a per efècte d'escurcir lu angles e lu bòrds dei imatges.

vinhetista n. Persona que dessenha de vinhetas, en particular per lu libres.

vinhier n.m. Vinhal.

vinhier, a adj. Viticòla.

vinholant, a n. Vinhairon.

vinic, a adj. Que vèn dau vin.

vinicòla adj. Relatiu à la vinicultura.

vinicultura n.f. Ensèm de activitats d'elaboracion, de conservacion, de condicionament e de comèrci dau vin.

vinifèr, a adj. Que produe de vin: *Un terrèn vinifèr*.

vinificacion n.f. Transformacion dau raïm ò dau suc de raïm en vin; lo tot deï tecnicas messi en òbra per faire aquesta transformacion.

vinificar vt. (*vinifiqui*) Operar la vinificacion de.

vinil n.m. 1. Radical etilenic monovalent $H_2C=CH-$
2. Nom dona impropriament ai matèrias plastiqui obtengudí per polimerisacion deï monomèrs vinilics.
3. Disc microsillon en vinilita.

vinilic, a adj. Si di deï compauats qu'enclàuson lo radical vinil e deï resinas obtengudí per la sieu condensacion.

vinilita n.f. (nom depauat) Copolimèr de clorure e d'acetat de vinil, emplegat per la fabricacion, deï discs microsillons.

vinós, oa adj. 1. Si di d'un vin ric en alcòl. 2. Que fa pensa à la color dau vin. Var.: **vinassós**. 2. Qu'a lo gust ò l'odor dau vin.

vinositat n.f. Qualitat d'un vin vinós.

vinoteca n.f. Luèc dont son expauats e venduts de vins. 2. Mòble, luèc emplegat per conservar de vin dins de condicions optimalis.

vint adj. num. card. e n.m. 1. Doi còups dètz. 2. Vinten: *Pàgina vint*.

vint-a-doi adj. num. card. Vint e doi.

vinten, a adj. num. ord. e n. 1. Qu'ocupa lo reng marcat per lo nombre vint. 2. Qu'es contengut vint còups dins un tot.

vintena n.f. Quantitat que representa pauc ò pron vint unitats. Var.: **vintenau**.

vintenau n.m. Vintena.

vintenament adv. En vintena posicion.

vint-un n.m. Juèc d'azard dins lo quauq si reçaupon doi cartas que dévon totalisar vint-un ponchs ò s'en aprochar.

viòl n.m. 1. Acte de penetracion sexualacomés sus una altra persona, constrencha ò sospresa, que constitueïssu un crimi. 2. Accion de transgressar una lèi, una règla. Accion de penetrar dins un luèc enebit.

viòla n.f. Instrument de música deï coardas fretadi, que compoarta de fretas sus lo sieu mànegue. Var.: **vièla**. ◇ *Viòla d'amor*: Instrument de la familha deï violons, mé doi filas sobrepauadi di coardas, dins lo quau lo fretament d'una provòca la resonança de l'autra. ◇ *Viòla de braç*: Viòla que si juèga à l'espata, sostenguda per lo braç. ◇ *Viòla de camba*: Viòla que si juèga sus li cambas ò entre li cambas.

violable, a adj. Susceptible d'èstre violat.

violaceu, ea adj. D'una color que tende vèrs lo violet.

violacea n.f. *Violaceas*: Familha d'èrbas ò d'aubrilhons deï flors dialipetali zigomòrfs, coma la violeta, la pensèia.

violacion n.f. 1. Accion de transgressar una lèi, una règla, un engatjament: *Violacion d'un jurament*. ◇ *Violacion de la lèi*: Desconoisença ò marrida aplicacion d'una disposicion legala ò reglamentària comessa per una decision de justícia, que permete un recors en cassacion ò un recors per excès de poder. ◇ *Violacion deï correspondenças*: Delicte que comete aqueu que, de marrida fe, duèrbe ò suprimisse la correspondença adreçada à una altra persona. 2. Accion de penetrar de foarça dins un luèc. ◇ *Violacion de domicili*: Delicte que comete aqueu que penètra ò si mantèn dins lo domicili d'una altra persona e còtra la sieu volontat.

violaire, airitz n. Persona que soana la viola. Sin.: **violista**.

violaire, airitz n. Persona qu'a comés un viol.

violat vt. (*viòli*) 1. Comete un viol sus quauqu'un. 2. Trangressar: *Violat la lèi*. 3. Durbir quauqua ren, penetrar de foarça dins un luèc, en despièch d'una inerdiccion.

violat vt. (*viòli*) Sonar la viola.

violat adj. m. Qu'es à basa d'extrach de violeta: *Siròp violat*.

violator, tritz n. 1. Persona que viola un luèc. 2. Persona que viola li lèis, lu engatjaments.

violença (-éncia) n.f. 1. Caractèr de cen que si manifestà, si podue ò produe lu sieus efèctes m'una foarça intensa, brutala. 2. Caractèr de quauqu'un qu'es emportat, agressiu. 3. Veemença deï prepaus, otrança dau comportament. 4. *Faire violença à*: Constrénher quauqu'un per la foarça; interpretar quauqua ren d'un biais forçat, lo desnaturar. ◇ *Si faire violença*: Si forçar à faire quauqua ren de dificile, de penós, despasar una paura, una fobia: *Si faire violença per intrar metre la man dins un nido d'aranhas*. ◇ *Si faire doça violença*: Non aver besonh de forçar totplen per faire quauqua ren que si tròva particularment agradiu. ◆ pl. Actes violents: *Cometre de violenças*.

violent, a adj. e n. Qu'emplega la sieu foarça fisica embé brutalitat, que s'emportat facilmente. ◆ adj. 1. Qu'a una foarça brutala, una granda intensitat. 2. Que demanda d'energia: *Un esfoarç violent*. 3. (fam.) Excessiu: *Es violent d'èstre reçauput ensinda*. 4. *Mòrt violenta*: Moart causada per un accident, un suicidi, etc., per op. à *moart naturala*.

violentament adv. Embé violença.

violentat vt. 1. Comete sus quauqu'un un viol ò una temptativa de viol. 2. (lit.) Faire violença à quauqu'un, lo constrénher, lo faire agir per la foarça.

violet, a adj. De la color de la violet, mesclum de blau e de roge.

violet n.m. 1. Color violeta. 2. Microcòsme deï costas de la Mediterranea.

violeta n.f. 1. Planta dei boascs, dei flors foarça odoranti (Familha dei violaceas). 2. Perfum d'aquesta planta.

violetar vt. Ténher de violet.

violetejar vi. Venir violet ò violaceu.

violetós, oa adj. D'una color que tende vèrs lo violet.

violín n.m. Violon.

violista n. Persona que soana la viðla. Sin.: **violaire**.

violon n.m. 1. Instrument de música mé quatre coardas acordadi per quintas (*dò, sòl, re, la*), que son fretadi au mejan d'un arquet. Var.: **violín**. ◇ (fig.) *Acordar lu sieus violons*: Si metre d'acòrdi. 2. Musician que soana lo violon dins una orquèstra: *Promier violon*. 3. (fam.) Preson d'un comissariat, d'un còrs de garda, d'un gendarmaria.

violonaire, airitz n. Persona que soana lo violon.

violonar vi. (fam.) Soana mau lo violon.

violonat, ada (arts decoratius) Si di d'un objècte que la sieu forma fa pensar à-n-aquela d'un violon.

violoncèl n.m. 1. Instrument de música mé quatre coardas acordadi per quintas (*sòl, re, la, mi*), que son fretadi au mejan d'un arquet (bassa de la familha dei violons). 2. Voloncellista.

violoncellista n. Musician, musiciana que soana lo violoncèl.

violonista n. Musician, musiciana que soana lo violon.

vipèra n.f. Vípera.

vípera n.f. 1. Sèrp verinoia, vivipara, de 50 à 60 cm de lòng, de la tèsta triangulària, que preferisse lu luècs peirós e ensolelhats. 2. Persona maudisenta. ◇ *Lenga de vipèra*: Persona que li agrada de maudire, de calomniar. Var.: **vipèra**.

viperat, ada adj. (arald.) 1. Si di de pèças dispauadi per forma una linha sinuoa. 2. *Pèça viperada*: Que lu sieus bòrds son en dents de sèrra.

viperidat n.m. *Viperidats*: Familha de sèrps verinoï que comprèn li diferenti espècias de víperas, lo crotale, etc.

viperin, a adj. Relatiu à la vipèra ò que sembla la vipèra.

viperon n.m. Pichina vípera.

vir n.m. Torn de vitz.

vira n.f. Terrassa estrecha sus la paret d'una montanha.

vira e va n.m. Perplexitat, esitacion.

vira n.f. Bestorn.

viraboquet n.m. Juguèt compauat d'una bòcha traucada religada per una cordeleta à un bastonet sus lo quau si deu ficar la bòcha.

virabrequin n.m. 1. Aisina que permete d'imprimir un movement de rotacion à una meca per faire de traucs ò à una clau de sarratge per una vitz ò un bolon. 2. (mecan.) Aubre que transforma un movement rectilinhè alternatiu en un movement circulari.

virada n.f. (mar.) Virament.

virada n.f. 1. Moment d'un cambiament important dins la vida. 2. Viatge, desplaçament professional, que si fa en foncion d'un itinerari determinat. ◇ *Virada dau postier*: Itinerari qu'un postier seguísse per distribuir lo corrier; aquesta distribucion. 3. Viatge d'un artista, d'un grope d'artistas, que dónon d'espectacles dins divers vilas. 4. *Pagar una virada*: Pagar à beure à un grope de personas. ◇ *Pagar una virada generala*: Pagar à beure à toti li personas presenti. 3. Biaís que pílhon li cauas.

viradís, issa adj. 1. Cambiadís. 2. Que vira. Sin.: **virant**. ◇ *Poant viradís*: Que pòu èstre accionat en virant, per desgatjar lo passatge dei naus. ◇ *Taula viradissa*: Que vira sota l'accion supauada dei esperits. Sin.: **tornadís**.

viradisc(s) n.m. Aparelh que permete la lectura de sons enregistrats sus un disc vinil.

virador n.m. Mecanisme que permete de modificar, à l'arrèst, la posicion de l'axe d'una màquina que vira (alternator, turbina, etc.).

virafanga n.m. Ala de veitura.

viral, a adsj. 1. Relatiu ai virus. 2. Provocat per un virus. Var.: **virau**.

viralai n.m. Poesia medievals sus doi rimas e que còmpta quatre estròfas, que caduna es repilhada completament ò parcialament après caduna dei autri.

virament n.m. 1. Operacion que consistísse à creditar un còmpte bancari per lo dèbit d'un autre. ◇ *Virament de crèdits*: Operacion que consistísse à afectar à un capítol dau budget de crèdits votats per un autre. 2. *Virament de tèsta*: Vertitge. Sin.: **tornament de tèsta**. 3. (mar.) *Virament de bòrd*: Fach de cambiar de contrescòta. Sin.: **virada**. 4. (expr.) *Dins un virament*: Dins un temps mai que cort. Sin.: **en un batre d'uehl**.

virant n.m. Ròda motritz d'un molin.

virant, a adj. 1. Fach per pivotar. Sin.: **viradís**. 2. *Cauma viranta*: Cauma que paralisa successivament lu divèrs sectors d'una activitat economica, lu divèrs servicis d'una empresa.

virar vt. 1. Cambiar d'orientacion per un desplaçament circulari: *Virar la sieu cadiera vèrs la fenèstra*. 2. Metre à l'envèrs. ◇ *Virar l'esquina à quauqu'un, à quauqua ren*: Caminar dns la direccion opauada. ◇ (fig.) Considerar (quauqu'un) embé mesprètz, metre fin à una relacion, cambiar dau tot au tot (una abitud, un biaís de faire). ◇ *Virar la pàgina*: Passar à la pàgina seguenta; (fig.) Considerar que quauqua ren es acabat, passar à outra caua, en articulier en perdonant, cambiat d'activitat, d'ocupacion. 3. Examinar una question, una situacion, sota toi lu caires: *Virar e revirar un problema*. 4. (fig.) *Virar lo sang*: Provocar una emocion viva. ◇ *Virar, faire virar la tèsta à quauqu'un*: Li inspirar una passion violenta. 5. Faire aparéisser quauqua ren sota un aspècte que n'en modifica la natura, lo caractèr: *Virar quauqua ren au tragic*. 6. Donar à quauqua ren un movement de rotacions à l'entorn dau sieu axe: *Virar la clau dins la sarralha*. 7. Evitar una dificultat, una lèi, etc.: *Virar un reglament*. 8. (cín.) Procedir ai presas de vista d'un film; interpretar un ròtle dins un film. 9. Formular un enonciat de tau biaís: *Ben*

virar li sieu frasas. 10. Transferir d'un còmpte a un autre, faire un virament. 11. (fotografia) Sotametre a l'operacion dau viratge. 12. Castrar en torcent lo cordon testiculari d'un animau. 13. Desformar un objècte en lo torcent dins una direccion opauada au sieu sens natural.

◆ vi. 1. Si desplaçar circulariament a l'entorn de quauqu'un, de quauqua ren pilhat per centre: *La Tèrra vira a l'entorn dau Soleu.* ◇ *Virar a l'entorn de quauqu'un:* Li manifestar d'interès, temptar de lo sedurre. 2. Èstre animat d'un movement de rotacion ò executar un movement en redond. ◇ *Aver la tèsta que vira:* *Sentir un vertitge.* ◇ *Virar de l'uèlh:* S'esvanir. 3. Foncionar, èstre en activitat: *Aqueu motor vira tròup lentament.* 4. Cambiar de direccion, pilhar una novèla orientacion: *Virar a drecha.* ◇ *Virar dau costat de quauqu'un:* Pilhar lo sieu partit. ◇ *La fortuna a virat:* Es quauqu'un d'autre qu'a d'astre. Sin.: (fam.) *li moscas an cambiat d'ae.* 5. Calhar espontaneament, en parlant dau lach. ◇ Si descompauar, en parlant d'un liquide, d'una saussa. 6. (mar.) Exercir un esfoarç sus un cordatge ò una cadena per enrotlament. ◇ *Virar a poja:* Virar au vent arrier. 7. (fotografia) Subir l'operacion dau viratge. 8. Per la cutireaccion, devenir positiva. ◆ vt. ind. (à) Anar vèrs un estat, cambiar d'aspècte: *Lo temps vira a la pluèia.* ◆ **si virar** v.pr. 1. Cambiar de posicion per si presentar de faça vèrs quauqu'un ò vèrs quauqua ren: *Mi sieu virat quora ai audit que mi sonàvon.* 2. S'orientar vèrs una posicion donada, en parlant dau regard.

virar n.m. Accion de castrar un animau en lo virant.

virat, ada adj. Un compliment ben virat.

viratge n.m. 1. Cambiament de direccion d'un veïcule, d'una persona que fa d'esquí, etc. 2. Partida corba d'una rota, d'una pista. 3. Cambiament d'orientacion d'un partit, d'una pensada, d'una politica. 4. (quim.) Cambiament de color d'un reactiu colorat. 5. (fot.) Operacion que consistisse a modificar lo ton dei espròvas per lo passatge dins divèrs banhs. 6. *Viratge de la cutireaccion:* Fach per la cutireaccion de devenir positiva.

viraton n.m. Caireu de balèstra au quau un empenatge de lamas obliqui donava un movement rotatiu.

viratorna adv. En fin dau còmpte, tot ben peat.

virau, ala adj. Viral.

vira-vira n.m. 1. Aparelh que vira, fixe ò mobile, plaçat e installat per laisser passar solament de pedons, ou pour ne laisser entrer qu'une personne à la fois. 2. Pichin mòble rotatiu mé mai d'una faça, emplegat dins lu negòcis per la presentacion de divèrs articles.

viravolar vi. (*viravòli*) Viravoutar.

viravòut n.m. (mar.) Arganeu que sièrve a issar l'àncora.

viravòuta n.f. 1. Torn rapide qu'una persona fa per si virar de l'autre costat. 2. (fig.) Cambiament complet de direccion, d'opinion.

viravoutar vi. (*viravòuti*) Faire una viravòuta.

viresença (-éncia) n.f. Verdiment accidental dei peteles de flors, sovent parasitari.

virescent, a adj. Verdit per viresença.

vireta n.f. 1. Torn complet fach sus la poncha ò lo talon d'un pen solet, sensa cambiar de plaça. ◇ (coregr.) Torn complet que lu dançaires fan en pilhant la sieu camba d'aponteu coma pèrno. 2. Cambiament brusc d'opinion. Sin.: **piroeta**.

virginal, ala adj. 1. D'una vierge; qu'a quauqua ren de cast. 2. (lit.) D'una puretat, d'una blancor esclatanta; que degun a jamai tocat: *Neu virginala.* Var.: **virginau**.

virginal n.m. Espineta d'usatge en Anglatèrra ai siècles XVIe e XVIIe. Var.: **virginau**.

virginau, ala adj. e n.m. Virginal.

virginitat n.f. 1. Estat d'una persona vierge. 2. Puretat, candor.

virginia n.m. Tabat en fuèlhas que vèn de Virgínia.

virgula n.f. 1. Signe de puntuacion (,) que sièrve a separar lu divèrs membres d'una frasa. 2. Signe que separa la partida entiera e la partida decimala d'un nombre. 3. *Bacille virgula:* Bacille dau colèra.

virgular vt. Metre de virgulas a (un tèxto, una frasa).

virgular(i), a (-ària) adj. Relatiu a la virgula.

virgulara (-ària) n.f. Cnidari que viu en grand nombre sus d'un fonds marins.

virguleta n.f. Pichina virgula.

viril, a adj. 1. Pròpri a l'òme, au sèxe masculin. 2. Que manifèsta d'energia, de fermetat, de resolucio que la tradicion prèsta au sèxe masculin: *Un lengatge viril.*

virilament adv. D'un biais viril.

virilisaire (-izaire), airtz adj. e n.m. Si di d'una substança que fa aparéisser de caractèrs masculins.

virilisar (-izar) vt. Donar un caractèr viril a. Sin.: **masculinisar**.

virilitat n.f. 1. Lo tot dei caractèrs fisics de l'òme adulte. 2. Capacitat de donar la vida; vigor sexuala. 3. (lit.) Coratge, energia mascla. Sin.: **masclum, masculinitat**.

virilisme n.m. Aparicion de caractèrs mascles dins un subjècte de sèxe femenin.

virocida adj. e n.m. Virulicida.

virogenèsi n.f. Procèssus de multiplicacion dei virus.

viròide, a adj. Agent patogène compausat d'un acide ribonucleïc, responsable de divèrsi afeccions dau sistema nerviós.

viròla n.f. 1. Aneu de metal que si mete a l'extremitat divèrs objèctes (mànegue d'aisina, de coteu) per lu empachar de s'esclapar, de si frustar. 2. Aneu metallic dei caudieras. 3. Dins la fabricacion dei monedas, aneu d'acier dins lo quau si plaça lo flan e que poarta en vuèi lu dessenh que dévon èstre reproduchs en releu sus lo costat. 4. Vedilha.

virolada n.f. Tornejament.

virolar vi. (*viròli*) 1. Tornejar, virolejar. 2. Provedir d'una viròla un mànegue d'autís. 2. Introdure lu flans dins la viròla per fabricar li monedas. 2. Barrutlar, anar a la barona.

virolat, ada adj. (bot.) Provedit de viròlas.

virolatge n.m. Accion de virolar.

virolejant, a adj. Que viroleja: *Un vent virolejant.*

virolejar vi. 1. Virar mai d'un còup sus si-meme ò en espirala. Sin.: **tornejjar**. 2. Virolar, barrutlar.

violet n.m. Gandaula de fenèstra ò d'armari.

violier, a adj. e n. Vagabond, barrutlaire.

violier, a n. Persona que fabrica de viròlas.

virologia n.f. Partida de la microbiologia qu'estúdia lu virus.

virológic, a adj. De la virologia.

virologista n. Especialista de virologia. Sin.: **virològue**.

virològue, òga n. Virologista.

viron n.m. Aisina que sièrve à traucar lo boasc, constituït per una asta metallica usinada e acabada per unaponcha aguda.

virona n.f. Taran, ovipositor.

vironar vt. Pertuar, forar.

vironaria n.f. vrillerie

virós, oa adj. 1. Qu'a una odor foarta e desagradiva, en parlant d'un produch vegetau, generalament toxic. 2. Verinós.

viròsi n.f. Malautia encausada per un virus.

virtual, a adj. 1. Qu'es solament en potença; possible, potencial. 2. (fis.) *Objècte virtual, imatge virtual*: Que lu sieus ponchs si tròvon dins lo prolongament dei rais luminós. 3. (fis.) *Particula virtuala*: Particula elementària de durada de vida tròup corta per èstre detectada. Var.: **virtuau**.

virtualament adv. D'un biais virtual.

virtualitat n.f. Caractèr de cen qu'es virtual.

virtuau, ala adj. Virtual.

virtuós, oa adj. Vertuós.

virtuòse, a adj. e n. 1. (mús.) Instrumentalista que saup faire faça à toti li dificultats tecniqi. 2. Persona particulierament gaubioa dins una activitat, una tecnica, un art.

virtuositat n.f. 1. Talent e gaubi dau virtuòse en música. 2. Grand gaubi artistic ò tecnic en general.

virtut n.f. Vertut.

virucida adj. e n.m. Virulucida.

virulença (-éncia) n.f. Caractèr de cen qu'es virulent.

virulent, a adj. 1. (med.) Qu'a un grand poder patogène. 2. Nociu e violent: *Un poison virulent*. D'un caractèr agressiu e mordent: *De prepaus virulents*.

virulucida adj. e n.m. Si di d'una substança que destruge un virus. Var.: **virocida, virucida**.

virus n.m. 1. Micro-organisme invisible au microscòpi optic, que travèrsa lu filtres que generalament arrèston li bacterias, que possedisce un tipe solet d'acide nucleïc A.R.N ò A.D.N. 2. (fig.) Principi de contagion morala. 3. (inform.) Programa mauvolent que vèn trebolat ò blocat lo foncionament d'un aparelh informatic.

vis n.m. Cara, caratge.

visada n.f. Mirada.

visar vt. e vi. Mirar. ♦ vt. ind. (à) Aver en vista, temptar d'obtenir. Sin.: **mirar à**.

visar vt. Marcar d'un visat: *Visar un document.*

visat n.m. 1. Sageu, signatura ò apauats sus un document per lo validar ò per atestar lo pagament d'un drech. 2. Sageu autentic, que vau autorisacion de sojorn, qu'apàuon sus un passapoart lu servicis diplomatics (ambassada, consulat) dau país dins lo quau vòu anar lo demandaire.

visatge n.m. Cara, vis.

visatgisme n.m. Lo tot dei tecnicas destinadi à metre en valor la beutat d'una cara.

visatgista n. Perruquier, estetician que la sieu tecnica a per tòca de metre en valor l'especificitat d'una cara.

vis-à-vis loc. adv. En faça, à l'opauat: *Eravam plaçat vis-à-vis*. ♦ loc. prep. *Vis-à-vis de*: En faça de; vèrs.

vis-à-vis n.m. inv. 1. Persona, caua que si tròva en faça d'una altra. 2. Bastiment, immòble que si pou vèire en faça d'una fenèstra. 3. Cadieràs doble mé doi plaça en sens opauat (s. XIX^m).

visc n.m. 1. Planta dei flors apetal, que viu en parasite sus li brancas d'unu aubres (píbola, pomier), que lu sieus fruchs, blancs, contènon una substança viscoa (Família dei lorantaceas). 2. Aquesta substança, que pega. 3. *Jugar à visc*: Juèc d'enfants, dins lo quau un dei jugaire si deu escondre e lu autres lo dévon cercar. ◇ (fam.) Èstre en nombre reduch: *Dins lo mieu portamoneda, li pèças juègon à visc*.

viscada n.f. Pichina branca cubèrta de visc per agantar lu passerons.

viscèra n.f. 1. Tot organe contengut dins li grandi cavitats dau còrs uman, coma lo coar, l'estòmegue, lo fetge, etc. 2. Organe quau que sigue.

visceral, a adj. 1. Relatiu ai viscèras; que li contèn: *Cavitat visceral*. 2. Que vèn dei prefondors de l'èstre: *Un òdi visceral*. 3. *Esquelèt visceral*: Esquelèt que sostèn la boca e li branquias, dins divèrs vertebrats. Var.: **viscerau**.

visceralament adv. D'un biais visceral, profund.

viscerau, ala adj. Visceral.

viscoelastic, a adj. Que moastra de viscoelasticitat.

viscoelasticitat n.f. Caractèr d'un solide qu'es à l'encòup elastic e viscós.

viscoplastic, a adj. Que moastra de viscoplasticitat.

viscoplasticitat n.f. Caractèr d'un solide qu'es à l'encòup plastic e viscós.

viscós, oa adj. 1. D'una consistença pastoa, ni liquide, n solide; gras, pegós. 2. Qu'a una viscositat elevada. 3. Si di de quauqu'un que suscita l'antipatia, la repulsion à causa de la sieu complasença servila.

viscòsa n.f. Cellulòsa sodica emplegada per la fabricacion de divèrs teissuts e de pelliculas transparentis.

viscosimètre n.m. Aparelh destinat à mesurar la viscositat dei liquides, principalament dei òlis de graissatge.

viscositat n.f. 1. Caractèr de cen qu'es viscós. 2. Resistença d'un fluide à l'escorremet unifòrme e sensa turbilença. ◇ *Viscositat absoluta* ò *dinamica*: Resistença qu'un fluide opaua per una velocitat de desformacion donada. ◇ *Viscositat cinematica*:

Quocient de la viscositat dinamica d'un fluide per la sieu massa volumica. 3. (econ.) Lentor d'adaptacion dei fenomènes economics un à l'autre. 4. (psicatria) *Viscositat mentala*: Ralentiment dei procèsus psiquics.

viseta n.f. Escaliers en espirala.

visnoïsme n.m. Lo tot dei doctrinas e dei practicas religioï relativis à Vishnó; una dei formas principals de l'indoïsme.

visibilitat n.f. 1. Qualitat de cen qu'es visible facilament. 2. Possibilitat de vèire à una distança donada: *Mancança de visibilitat dins un viratge*.

visiblement adv. D'un biais evident, manifestament. Sin.: **evidentament**, **clarament**, **ostensiblement**.

visible, **a** adj. 1. Que pòu èstre vist: *Una estela visible sensa minga aparelh*. 2. Concret: *Una pròva visible*. 3. Evident, manifest. 4. (fam.) Dispauat à reçaupre de visitas, en estat de li reçaupre.

visible n.m. Lo tot dau monde, dei cauas, coma si presènton à l'uèlh.

visiera n.f. 1. Pèça de casco que si auça e si baixa à volontat davant la cara. 2. Part d'una casqueta, d'un quèpi, que protegisse dau soleu lo front e lu uèlhs.

visigòt, **a** adj. Relatiu ai Visigòts. Var.: **visigotic**.

visigotic, **a** adj. Visigòt.

visin n.m. (it.) Cara agradiva.

visioconferença (-ència) n.f. Teleconferença que permete, en mai de la transmission de la paraula e d'imatges, aquela d'imatges animats dei participants. Sin.: **videoconferença**.

visiomotor, **tritz** adj. (psicol.) Que pertòca la relacion entre la vista e l'ensèm dei foncions sensorimotritz: La coordinacion visiomotritz entre l'uèlh e la man.

visiofòne n.m. (telecom.) Dispositiu que permete à doi correspondents de si vèire pendent una conversacion telefonica.

visiofonar vt. ind. (*embé*) (telecom.) Comunicar au mejan dau visiofone (*embé* quauqu'un).

visiofonia n.f. (telecom.) Tecnica qu'assòcia la telefonia e la television e que permete la transmission de l'imatge en meme temps qu'aquela de la paraula entre doi correspondents.

visiofonic, **a** adj. (telecom.) Relatiu à la visiofonia.

vision n.f. 1. Percepcion per l'organe de la vista; *vista*: *Trebolicis de la vision*. 2. Fach, accion de vèire, de regarjar quauqua ren: *La vision d'aqueu film m'a fach de ben*. 3. Biais de vèire, de concevre, de capir quauqua ren: *Non avèm la mema vision de la question*. 4. Percepcion imaginàriad'objèctes irrealis; allucinacion: *Aver de visions*. 5. Aparicion sobrenaturala.

visionaire n.m. 1. Aparelh qu'assegura la vision dirècta ò per projeccion de diapositivas ò de films. 2. (inform.) Programa que permete de vèire un document sensa aver lo logiciau qu'a servit à lo crear.

visionar vt. 1. Examinar (un film, de diapositivas, etc.) m'un visionaire. 2. Regarjar un film, una emission,

etc., à títol professional, denant dau sieu passatge en public ò de la sieu messa en forma definitiva.

visionari, **ària** adj. e n. 1. Qu'a ò que pensa d'aver de visions sobrenaturalis. 2. Qu'es capable d'anticipacion, qu'a l'intuicion de l'avenir.

visionatge n.m. Accion de visionar (una emission, un film).

visir n.m. Vizir.

visirat n.m. Vizirat.

visita n.f. 1. Fach d'anar trovar quauqu'un per li faire companhia, li parlar, etc. ◇ *Rendre visita à quauqu'un*: L'anar trovar, anar au sieu. ◇ (dr. civ.) *Drech de visita*: Autorisacion acordada per decision juridiciària de receure periodicament un enfant que s'en detèn la garda. 2. (fam.) *Visitaire*: *Aver una visita, aver de visita*. 3. Dins divers professions (medicali, paramedicali, socialis), accion d'anar en cò dau pacient, dau client. ◇ *Visita (medical)*: Examèn medical assegurat dins lo quadre d'una institucion (medecina dau trabalh, medecina escolària, etc.). 4. Accion de visitar un luèc, un edifici: *Visita guidada de Niça Vièlha*. 5. Accion de visitar per examinar, verificar, expertisar, etc.: *Visita d'un apartament*. ◇ (dr. intern. e dr. mar.) *Drech de visita*: Drech de contraròtle exercit sus li naus de comèrci per de naus de guèrra e que comprèn la verificacion dei papiers de bòrd e, eventualament, lo contraròtle complet de la mèrç e de la nau ela-mema. ◇ (relig. cat.) *Visita pastoral*: Inspeccion reguliera que l'evesque fa dins li parròquias e li institucions religioï dau sieu diocèsi.

visitable, **a** adj. Que pòu èstre visitat.

visitacion n.f. 1. *La Visitation*: Fèsta catolica que commemòra la visita de la Vierge Maria à Santa Elisabèta, maire de Joan lo Baptista. 2. (bèi-arts) Representacion d'aquesto rescòntre.

visitaire, **airitz** adj. e n. Persona que rende visita à quauqu'un. ◇ (dr.) *Visitaire de preson*: Persona que rescòntra benevolament de personas encarceradi per li sostenir, li preparar au sieu reclassament social. 2. Torista, persona que visita un site, un museu, etc. Var.: **visitator**.

visitandina n.f. Religioa de l'òrdre de la Vistiacion Santa Maria.

visitar vt. 1. Percórrer un luèc per n'examinar li caracteristicas, li curiositats, etc. 2. Anar dins un luèc, una administracion, un servici, etc., per l'examinar, l'inspèctar. 3. Examinar *embé* atencion lo contengut de.

visitator, **tritz** n. *Visitaire*.

vison n.m. 1. Mamifèr carnassier recercat per la sieu peliça. 2. La peliça d'aquest animau. 3. Manteu ò vèsta de vison.

visoniera n.f. Establiment dont son elevat de visons.

visqui n.m. Whisky.

vissar vt. Fixar m'una vitz, mé de vitz.

vissaria n.f. 1. Lo tot dei articles coma li vitz, lu bolons. 2. Usina dont son fabricats aquestu articles.

vissatge n.m. 1. Accion de vissar. 2. (mat.) Desplaçament elicoïdal.

vist, a adj. *Ben vist, mau vist*: Ben considerat, mau considerat. ◇ *Es tot vist*: Inutile d'examinar mai longtemps.

vist, a prep. En tenent còmpte de: *Vista la dificultat*. ◇ (dr.) Sièrve à expauar li referenças d'un tèxto legal ò reglamentari, d'un jutjament, etc.: *Vist l'article 10 de la lèi n.º...* ◆ loc. conj. *Vist que*: Estent que, còmpte tengut dau fach que.

vista n.f. 1. Facultat de vèire, de percevre la lutz, li colors, la forma, lo releu dei objèctes. ◇ (per anal.) *Dobla vista*: Facultat de vèire li cauas qu'existísson ò si debànon dins de luècs alunhats; granda perspicacitat. 25. Accion, fach de regarjar. ◇ (per ext.) Lo regard. ◇ *En vista*: Dins una posicion qu'atira lo regard. ◇ *À vista e à conoissença de toi*: Dubertament. ◇ *À promiera vista*: Au premier regard, sensa un examèn aprefondit. 3. Cen que si presenta au regard despí lo luèc dont es una persona: *D'aquí, li a una bèla vista*. Sin.: **panorama**. 4. Imatge, representacion d'un luèc, d'un monument, d'un edifici, d'un paisatge: *Una vista de Niça Vièlha*. 5. (dr.) *Servituda de vista*: Obligacion per lo proprietari d'un fond d'acceptar li duberturas practicadi à distança legala dins un fond vesin e que dónon vista sus lo sieu fond. 6. Biais de vèire, d'interpretar, de concevre quauqua ren: *Aver una vista optimista de la situacion*. 7. *Vista de l'esperit*: Concepcion teorica que non tèn còmpte de la realitat; dei fachs. ◆ loc. adv. ò adj. *À vista*. 1. *Gardar (quauqu'un) à vista*: Lo surveilhar estrechament. ◇ *Garda à vista*: Mesura privativa de libertat pilhada còntra una persona suspectada d'aver comés una infraccion. ◇ (com.) *Pagable à vista*: Sus presentacion. 3. *Dessenh à vista*: Realisat sensa instruments e sensa pilhar de mesuras. ◆ loc. prep. 1. *À vista de nas*: Aproximativament, sensa verificar ni poder precizar. 2. *À vista d'uèlh*: Rapidament, just en mandant una ulhada. ◆ loc. adv. *De vista*: Solament per la vista, sensa altra conoissença: *Si conoissèm solament de vista*. ◆ loc. adv. ò adj. *En vista*. 1. *En vista, ben en vista*: Manifèst, à portada dau regard. 2. *Èstre en vista*: Aver una posicion de premier plan. ◆ loc. prep. *En vista de*: Dins l'intencion de, dins la tòca de. ◆ pl. Projèctes, intencions. ◇ *Aver de vistas sobre (quauqu'un, quauqua ren)*: Lu desiderar, lu voler obtenir, possedir.

viston n.m. Pupilla.

vistonari, ària adj. Pupillari.

vistós, oa adj. En vista, que si ve ben.

visual n.m. 1. Tema en imatge d'una publicitat (per op. à *redaccional*). 2. Lògo. 3. (inform.) Consòla de visualisacion. 4. (inform.) Dispositiu d'afichatge ò de traçat temporari sus l'ecran. Var.: **visuau**.

visual, a adj. Relatiu à la vista. ◇ *Memòria visuala*: Memòria dei imatges qu la vista reçaup. ◇ *Rai visual*: Linha drecha que va de l'objècte à l'uèlh de l'observator. Var.: **visuau**.

visualament adv. D'un biais visual.

visualisacion (-izacion) n.f. 1. Messa en evidença, d'un biais material, de l'accion e dei efèctes d'un fenomène. 2. (inform.) Presentacion temporària sus un

ecran, sota forma grafica ò alfanumerica, dei resultats d'un tractament d'informacions.

visualisaire (-izaire) n.m. Organe d'afichatge d'un aparelh orari, d'un tableu d'afichatge electromecanic, d'un aparelh electronic, etc.

visualisar (-izar) vt. 1. Rendre visible. 2. (inform.) Presentar (de donadas, de resultats) sus un ekran. 3. Si representar quauqua ren mentalament.

visuau, ala adj. e n.m. Visual.

vít n.f. Vitz.

vitacea n.f. (bot.) Ampelidacea (coma la vinha, per exemple).

vital, a adj. 1. Quapartèn à la vida: *Foncions vitali*. ◇ *Principi vital*: Entitat non materiala qu'ancianament de biologistas postulàvon per explicar la vida. 2. Essencial à la vida: *Si noirir es vital*. 3. Indispensable à quauqu'un, à la sieu existença: *La lectura es vitala per eu*. ◇ Minimum vital: Revengut minimal necessari à la subsistença d'una persona, d'una familha. 4. Qu'es absolutament necessari per mantenir l'existença; lo nivèu de desvolopament d'un grope, d'una region, d'una empresa: *L'agricultura es vitala per lo país*. Var.: **vitau**.

vitalici, ícia adj. Viatgier. ◆ n.m. Renda viatgiera.

vitalisar (-izar) vt. Donar de vitalitat à. Sin.: **vigorisar**.

vitalisme n.m. Doctrina biologica qu'atribuisse ai fenomènes vitals de lèis particulieri eissidi d'un principi vital.

vitalista adj. e n. Qu'apartèn au vitalisme; que n'es partidari.

vitalitat n.f. 1. Intensitat de la vida, de l'energia de quauqua ren, de quauqu'un; dinamisme. 2. Aptituda à viure, à durar longtemps: *La vitalitat d'un regime politic*.

vitamina n.f. Substança organica indispensable en pichina quantitat à la creissença de l'organisme, que n'en pòu efectuar eu-meme la sintèsi.

vitaminat, ada adj. Que contèn de vitaminas.

vitaminic, a adj. Relatiu ai vitaminas.

vitaminoterapia n.f. Usatge dei vitaminas dins una tòca terapeutica.

vitau, ala adj. Vital.

vitellin, a adj. (biol.) Relatiu au vitellus.

vitellòsa n.f. Proteïna (dins lo ros de l'òu)

vitellus n.m. Lo tot dei substanças de resèrva contengudi dins l'ovule dei animaus.

vitelòta n.f. Tantifla d'una varietat roja e lònga.

vitessa n.f. Velocitat. Var.: **vituda**. Sin.: **aviadessa**.

viticòla adj. Relatiu à la viticultura. Sin.: **vinhier**.

viticultor, tritz n. Persona que cultiva la vinha, en particulier per la produccion de vin.

viticultura n.f. Vultura de la vinha.

vitiligo n.m. (med.) Disparicion, per placas limitadi, de la pigmentacion de la pèu.

vitivinicòla adj. Relatiu à la vitivinicultura.

vitivinicultura n.f. Lo tot dei activitats de la viticultura e de la vinicultura.

vito adv. Rapidament, leu.

vito n.m. Juèc de cartas niçard.

vitralh n.m. Composicion decorativa translucida, formada de pèças de vèire coloradi mantegudi au mejan d'una ret de plomb. Var.: **veirial**.

vitran n.m. Constituent macroscopic dau carbon, qu'a l'aspècte d'un vèire negre; Sin.: **vitrinta**.

vitrania n.f. 1. Fabricacion, paua ò comèrci dei vitres. 2. Mèrç dau vitrier. 3. Ensèm de vitralhs, de vitres. Sin.: **veiriniera**.

vitrat, ada adj. 1. Garnit de vitres. 2. *Còrs vitrat* ò *umor vitrada* ò *vitrat*, n.m.: Substança viscoa e transparenta qu'emplisse lo glòbe de l'uèlh, en arrier dau cristallin.

vitratge n.m. 1. Accion de vitrar, de pauar de vitres. 2. Granda dubertura vitrada ò ensèm d'encastres vitrats. 3. Tenda drecha que si fixa au ventalh d'una fenèstra. Var.: **veiratge**.

vitre n.m. 1. Vèire, en tant que matèria. 2. Caduna dei placas de vèire que granisson lu encastres que l'aisson passar la lutz.

vitrier n.m. Persona que fa, paua ò vende de vitres. Var.: **veirier**.

vitriera n.f. Fèrre de seccion cairada, coma aqueu que s'emplega dins lu vitratges dei glèias.

vitrificable, a adj. Que pòu èstre vitrificable.

vitrificacion n.f. Accion de vitrificar.

vitricar vt. (*vitricar*) 1. Rendre vitros per fusion; transformar en vèire. 2. Revestir (una susfàcia) d'una matèria protectritz transparenta.

vitrina n.f. 1. Partida d'un negòci separada de la carriera per un vitratge e dont son expauats d'objèctes per vendre. 2. Lo vitratge que materialisa aquesta separacion. 3. Lu objèctes mes en vitrina. 4. Armari, taula provedida d'un encastre, dont son expauats d'objèctes de collecion. Sin.: **veirina**.

vitrinta n.f. Vitran.

vitriòl n.m. 1. (anc.) Sulfat. 2. (anc.) *Òli de vitriòl* ò *vitriòl*, n.m.: Acide sulfuric concentrat. 3. (lit.) *Au vitriòl*: Foaça violent, en parlant de paraulas, d'un escrich: *Un editorial au vitriòl*.

vitriolaire, airtz n. Persona que manda de vitriòl sus quauqu'un.

vitriolatge n.m. Accion de vitriolar.

vitriolar vt. (*vitriolar*) 1. Sotametre à l'accion de l'acida sulfuric. 2. Mandar de vitriòl sus quauqu'un per lo desfigurar.

vitriolic, a adj. Relatiu au vitriòl.

vitrocaramica n.f. Produch ceramic obtengut per de tecnicas veirieri e constituït de microcristals espantegats dins una fasa vitrea.

vitrofanìa n.f. Etiqueta autopeganta que s'aplica sus un vitre e que si pòu lièger per transparença.

vitros, oa adj. 1. Qu'a l'aspècte lusent e omogeneu dau vèire, sensa èstre necessariament transparent. 2. (geol.) Que contèn de vèire. 3. (miner.) Si di de la textura de diverss ròcas eruptivi constituïdi de vèire. 4. Si di de

l'uèlh, dau regard que lusisse plus. 5. (fis.) Si di d'un dolide omogneu de l'estructura non cristallina.

vitrositat n.f. Caractèr de cen qu'es vitros.

vituda n.f. Velocitat.

vitular(i), a (-ària) adj. (veter.) *Fèbre vitularia*: Si di d'una fèbre puerperala dau cavau.

vituperable, a adj. Que pòu èstre vituperat.

vituperacion n.f. (Sobretot au pl.) Injúria, recriminacion còtra quauqu'un ò quauqua ren. Var.: **vitupèri**.

vituperaire, airtz adj. Que vitupèra; de la natura de la vituperacion. Var.: **vitupèri**.

vituperar vt. ò vt. ind. (*còtra*) (*vitupèri*) Proferir d'injúrias, de recriminacions còtra, blaimar embé foarça.

vitupèri n.m. Vituperacion.

vitupèri, èria adj. Que tèn dau vitupèri; que si liura à de vituperacions. Var.: **vituperaire**.

vitz n.f. 1. Asta cilindrica, generalament metallica, de la tèsta sovent aplatida, que la sieu susfàcia poarta una salhida elicoïdala destinada à s'enfonçar en virant. *◇ Vitz de pression*: Vitz que sièrve à sarrar un objècte còtra un autre. *◇ Vitz de rapèl*: Vitz que vira entr doi ponchs fixes e que sièrve à menar ò à alunhar un objècte que n'es solidària. *◇ Vitz Parker*: Vitz d'assemblatge estudiada especialament per li tòlas fini. *◇ Vitz maire*: Pèça forada e filetada apta à recebre una vitz que si fica dins lo sieu filetatge. *◇ Vitz sensa fin*: Vitz qu lu sieus filets agisson sus li dents d'una ròda de l'axe perpendiculari à-n-aqueu de la vitz per li transmetre un movement de rotacion. *◇ Vitz d'Arquimèdes*: Eliça que vira à l'entorn dau sieu axe dins un tube e assegura lo desplaçament de materiaus pastós ò pulverulents. *◇ Donar un torn de vitz, sarrar la vitz*: Adoptar una actituda mai sevèra. Var.: **vit**. 2. *Escaliers à vitz*: Viseta.

viu, viva adj. 1. Qu'a de vitalitat, de vigor, d'agilitat. *◇ Vivent*. *◇ Mai moart que viu*: Que la peur paralisa. *◇ De viva votz*: Directament e oralament. *◇ Aiga viva*: Que s'escorre d'un sorgent. 2. Que reagisse rapidament: *Un esperit viu*. 3. Prononciat, ben net: *Una viva sorpresa*. 4. Que s'emporta rapidament: *Un temperament un pauc viu*. 5. Exprimet embé violença: *De repròchis vius*. 6. Esclatant, intense: *Una color viva*. 7. Que ponhe: *Un frèi viu*. 8. *Aresta viva*: Angle salhent d'una pèira, d'un materiau.

viu n.m. 1. Carn viva. *◇ À viu*: Embé la carn aparenta. *◇ (fig.) Talhar dins lo viu*: Trencar fins li partidas essenciali; pilhar de mesuras energiqui. *◇ Tocar au viu*: Au ponch mai sensible. 2. (fig.) Cen que li a de mai important: *Intrar dins lo viu dau subjècte*. 3. (dr.) Persona viventa: *Donacion entre vius*. 4. *Pilhar sus lo viu*: Imitar d'après natura, embé totplen de vida. 5. Pichin peis vivent que sièrve d'esca: *Pescar au viu*.

viu-argent n.m. Nom ancian dau mercuri.

viure (*vivi*) vi. 1. Èstre vivent, en vida: *Viure vièlh*. *◇ Non viure, plus viure*: Èstre en preda à una angoissa permanenta. *◇ Facile à viure*: D'un caractèr facile, que s'entende ben mé toi. *◇ Viure per (quauqu'un, quauqua*

ren): N'en faire la tòca de la sieu vida. 2. Passar la sieu vida d'un biais donat: *Viure solet*. 3. Aver, si procurar lu mejans de si noïrir: *Viure dau sieu trabalh*. 4. Existir durablament: *Faire viure una idea*. ♦ vt. Menar (una vida), traversar (d'eveniments): *Viure de jorns urós*. ◇ *Viure la sieu vida*: Viure liurament, sensa constrenchas.

viures n.m. pl. Lo tot dei aliments qu'assegüron una subsistença.

viva n.f. (dau latin *vipera*) Peis que viu dins la mar ò enfonsat dins la sabla dei plajas, manjadís, ma redobtat per li sieus espinas (Lòng de 20 à 50 cm).

viva n.f. (dau latin *vivula*) Glanda salivària dau cavau.

viva interj. Per aclamar: *Viva la lenga occitana!*

viva excl. Exclamacion per saludar. Sin.: **adieu**, **ciao** (it.).

vivabilitat n.f. Caractèr de cen qu'es vivable.

vivable, **a** adj. 1. Dont si pòu viure ben. 2. Qu'es facile à viure, qu'a boan caractèr. 3. Suportable, en parlant d'un estat, d'una situacion.

vivaç, **a** adj. 1. Que pòu viure longtemps. ◇ *Planta vivaça*: Que viu mai d'un an e fructifica mai d'un còup dins la sieu vida (aubre, planta, etc.). 2. Que dura, que manifesta de tenacitat: *Una opinion vivaça*.

vivace adj. inv. ò adv. (mús., mòt it.) Viu, rapide, animat: *Allegro vivace*.

vivacitat n.f. 1. Qualitat d'una persona qu'a de vida, d'envanc. 2. Promptituda à concevre, à capir: *Vivacitat d'esperit*. 3. Disposicion à s'embilar; ràbia. 4. Qualitat de cen qu'es viu, intense: *Vivacitat dei colors, dei sentiments*. Sin.: **vivessa**.

vivament adv. 1. Proptament, rapidament: *Sortir vivament d'una maion*. 2. Totplen, profundament: *Èstre vivament esmogut*. ♦ interj. Marca un viu desir de vèire un eveniment si debanar: *Vivament que vèngon li vacanças!*

vivandier, **a** adj. *Culturas vivandieri*: Que fornisson de produchs alimentaris destinats principalament à la populacion locala.

vivarium n.m. Establiment adobat en vista de la conservacion de pichini bèstias que vívon dins un mitan artificial vesin dau sieu abitat natural.

vivent, **a** adj. 1. Qu'es en vida. Var.: **viu**. 2. Qu'es organisat ò qu'es estat organisat per viure: *Lu èstres vivents*. 3. Animat per una mena de vida: *Un retrach vivent*. 4. Qu'a d'animacion, de movement: *Una ciutat viventa*. 5. Dont l'accion demòra eficaça: *L'influença dei trobadors es totjorn viventa*.

vivent n.m. 1. Persona que viu. ◇ *Boan(a) vivent(a)*: Persona que si dona de boan temps, qu'es d'una umor alègra e facil. 2. Cen que viu. 3. *Dau vivent de quauqu'un*: Pendent la sieu vida.

viverridat n.m. *Viverridats*: Família d'animaus coma la cibeta.

vivessa n.f. Vivacitat.

vivide, **a** adj. (psicol.) Dotat de vividitat.

vividitat n.f. (psicol.) Foaça embé la quala lu imatges mentals s'impauon à l'esperit.

vivier n.m. Pesquier.

vivificable, **a** adj. Que pòu èstre vivificat.

vivificaire, **airitz** adj. Vivificant.

vivificacion n.f. Accion de vivificar.

vivificant, **a** adj. Que vivifica. Var.: **vivificaire**, **vivificator**.

vivificar vt. (*vivifiqúi*) Donar de vida, de santat, de vigor à; tonificar.

vivificator, **tritz** adj. Vivificant.

vivipar(i), **a** (-ària) adj. (zool.) Si di d'un animau que lu sieus pichoi nàisson sensa envolopa e ja desvolopats (per op. à *ovipar(i)*). ◇ *Vivipar(i) incubant*: Ovovivipar(i).

viviparitat n.f. (zool.) Mòde de reproduccion dei animaus viviparis.

viviseccion n.f. Disseccion d'èstres vivents dins una tòca experimental.

vivisector, **tritz** n. Persona que practica la viviseccion.

vivotejar vi. (fam.) 1. Viure dificilament per manca de mejans. 2. Foncionar au ralenti: *Una empresa que vivòta*.

vizir n.m. 1. (ist.) Ministre d'un sobeiran musulman. 2. *Grand vizir*: Premier ministre dins l'Empèri otoman. Var.: **visir**.

vizirat n.m. Dignitat, foncion de vizir. Var.: **visirat**.

V.O. Version originala: *Un film en V.O.*

voastre, **a** adj. e pr. poss. Que vos apartèn. ♦ n.m. *Au voastre*: À la voastra maion, en cò voastre. ♦ n.m. pl. Lu voastres: *La voastra familha*.

vocable n.m. 1. Mòt, tèrme en tant qu'a una significacion particuliera. 2. (liturgia) Nom dau sant patron d'una glèia.

vocabulari n.m. 1. Lo tot dei mòts d'una lenga. 2. Lo tot dei tèrmes pròpris à una sciènça, una tecnica, un grope, un autor, etc. 3. Obratge que compoarta lu tèrmes especifics d'una disciplina.

vocacion n.f. 1. Destinacion naturala de quauqu'un, d'un grope. 2. Aptituda especiala per un genre de vida, una activitat: *Ai totjorn augut la vocacion dau teatre*. 3. (dr.) *Aver vocacion* à: Èstre qualificat per. 4. Movement interior per lo quau una persona si sente sonada au sacerdoti ò à la vida religioa.

vocal, **ala** adj. Relatiu à la votz: *Li coardas vocali*. ◇ Música vocala: Destinada à èstre cantada (per op. à *música instrumentala*). Var.: **vocau**.

vocala n.f. 1. Son dau lengatge que la sieu articulacion es caracterisada per lo liure escorrement de l'ària expirada au travèrs dau conduch vocal. 2. Letra que representa aqueu son (*a, e, i, o, u* per l'occitan e *y* dins la notacion de quaucu mòts estrangiers).

vocalament adv. Au mejan de la votz.

vocalic, **a** adj. Relatiu ai vocalas.

vocalisa (**iza**) n.f. Formula melodica, escricha ò non, cantada cantada sus de vocalas, en partic. sus lo *a*, emplegada dins l'ensenhament dau cant ò per s'escaufar la votz denant de cantar.

vocalisacion (**izacion**) n.f. 1. Accion de vocalisar. 2. Fach de si vocalisar.

vocalisar (izar) vi. Faire de vocalisas; cantar de música sensa prononciar li paraulas ni nomenar li nòtas.

◆ vt. (fon.) Transformar en vocala ò en mièja vocala: *Lo provençau vocalisa lo l final.* ◆ **si vocalisar** v.pr. Si transformar en vocala ò en mièja vocala.

vocalisator (-izator), tritz n. persona que vocalisa, que saup vocalisar.

vocalisme n.m. (fon.) Lo tot dei vocalas d'una lenga, dei sieu caracteriticas (per op. à *consonantisme*).

vocatiu n.m. (ling.) Cas dei lengas qu'an de declinasons, coma lo latin e lo grèc, qu'exprimisse l'apostrofa, l'interpelacion.

vocau, ala adj. Vocal.

vociferacion n.f. (Sobretot au pl.) Paraula dicha en cridant e embé ràbia.

vociferar vi. ò vt. ind. (*còtra*) (*vocifèri*) Parlar foart ò embé ràbia. ◆ vt. Proferir en cridant e embé ràbia.

vociferator, tritz n. (lit.) Persona que vocifèra.

vocodaire n.m. (angl. *voice coder*) Organe d'analisi dei sons, que permete la sintèsi dei respoastas vocali dins un sistema informatic.

vodar vt. (*vòdi*) 1. (relig.) Consacrar, per un vòt, quauqu'un, quauqua ren, à Dieu, à un sant, lo metre sota la proteccion de. 2. Prometre, engatjar d'un biais particulier: *L'amistat que li ai vodat.* 3. Destinar: *Lo marrit temps a vodat lu sieus projèctes au falhiment.* Var.: **votar**. ◆ **si vodar (à)** v.pr. Si consacrar (à).

vodat, ada adj. Qu'est estat l'objècte d'un vòt. Var.: **votat**.

volença n.f. Voler.

vòdka n.f. Aigardent de gran, correnta en Euròpa de l'Èst.

vòga n.f. Celebritat, favor que n'en pòu beneficiar quauqu'un, quauqua ren. ◇ *En vòga*: De mòda.

vogaire n.m. Remaire.

vogar vi. (*vògui*) 1. Anar sus l'aiga mé la foarça de rems ò de velas; navegar. 2. Remar.

vogavant n.m. (mar.) Premier remador dau banc d'una galèra. Sin.: **espatlier**.

vogut, uda adj. Vorgut.

voïvòda n.m. Dins lu país balcanics e en Polonha, aut dignitari civil ò militari.

voïvodat n.m. Division administrativa, en Polonha.

vòl n.m. 1. Desplaçament actiu dins l'ària dei auceus, dei insèctes, etc., au mejan dei sieu alas. ◇ *Vòl remat*: Dins lo quau li alas s'apontèlon sus l'ària coma lu rems sus l'aiga. ◇ *Vòl planat*: Dins lo quau li alas esquilhon sus l'ària. ◇ *Vòl à vela*: Qu'emplega la potença dau vent e lu sieus corrents ascendents. 2. Espaci qu'un auceu pòu percórrer sensa si repauar. Sin.: **volada**. 3. Groke d'auceus que vòlon ensèm. 4. Desplaçament dins l'ària d'una aeronau ò dins l'espaci d'un engenh espacial. ◇ *Calar en vòl planat*: M'au motor arrestat. ◇ *Vòl à vela*: Mòde de desplaçament d'un planaire qu'emplega lu corrent aerencs. ◇ (espòrts) *Vòl liure*: practicat m'una

ala liura. 5. Movement rapide d'un luèc dins un autre: Pilhar lo tren au vòl.

vòla n.f. *Faire la vòla*: Ai cartas, ganhar toti li plegas d'una mena.

vòla n.m. (arg.) Gardian de la patz.

vòla-au-vent n.m. Crosta redona de pasta fulhetada garnida de composicions divèrsi (carn, peis, fonges, etc.).

vòlabala n.m. Volley. Var.: **voleibòl**.

volada n.f. Espaci qu'un auceu pòu percórrer sensa si repauar. Sin.: **vòl**.cf Rapin volée + « sprint »

volalha n.f. 1. Auceu elevat à la fèrma. 2. Lo tot dei auceus ensinda elevats. Sin.: **polalha**. 3. Carn d'aquestu auceus.

volalhiera n.f. Bassacort.

volama n.f. Granda serreta.

volant, a adj. 1. Que pòu volar, si desplaçar en l'ària. ◇ *Peis volant*: Exocèt. 2. *Poant volant*: Que si monta e si desplaça à volontat. 3. Que si desplaça facilament: *Secretariat volant*. 4. *Fuèlh volant*: Que non es religat à un autre.

volant n.m. 1. Tròç de suve, de matèria plastica, etc., garnit de plumas (vertadieri ò d'imitacion) e que si manda m'una raqueta; juèc que si practica m'aquesto objècte, en particulier lo *badminton*. 2. Organe de manòbra d'un mecanisme. 3. Organe circulari que sièrve à orientar li ròdas directritz d'una automobila, un camion; fach de menar una automobila, un camion. 4. (mecan.) *Volant d'inercia* ò *volant*: organe que vira dins una màquina, constituït d'un solide qu'a un grand moment d'inercia per rapoart au sieu axe e destinat à regularisar lo foncionament. ◇ *Volant magnetic*: Que sièrve à produire lo corrent d'alumatge dins d'unu motors à explosion leugiers. ◇ *Volant de seguretat*: Cen que sièrve à regularisar un procèssus; sòma ò mèrc en resèrva, qu'assegura lo boan anar d'una operacion comerciala ò industrialia. 5. Benda de teissut fronçada sus un costat e que sièrve de garnidura dins l'abilhament e l'amoblament. Sin.: **bèrta**.

volapük n.m. Lenga artificiala, que l'alemand Johann Martin Schleyer en lo 1879 e que fuguèt despassada per l'esperanto.

volar vi. (*vòli*) 1. Si mòure, si mantenir en l'ària ò dins l'espaci. ◇ (espec.) Si liurar à la caça au vòl, en parlant d'un auceu de preda. 2. En parlant d'un objècte, èstre mandat en l'ària à granda velocitat. ◇ *Volar en esclats*: Èstre destruch, pulverisat. 3. Pilotar un avion ò èstre dedins: *Volar vèrs lo sud*. 4. Si desplaçar rapidament: *Volar en cò d'un amic per li anonciar una boana nòva*.

volastrejant, a adj. Que volastreja.

volastrejar vi. Volar d'un caire e de l'autre, leugierament; èstre animat de pichins movements. Sin.: **alatejar, volatejar**.

volatejar vi. Volastrejar.

volatil(e), a adj. 1. Que si vaporisa, s'evapòra rapidament: *Una essença volatila*. 2. (inform.) *Memòria*

volatila: Que lo sieu contengut s'escafa quora l'alimentacion electrica es copada.

volatil(e) n.m. Auceu.

volatilha n.f. Lu volatiles.

volatilisable (-izable) adj. Que si pòu volatilisar.

volatilizacion (-izacion) n.f. Accion de volatilisar; fach de si volatilisar.

volatilisar (-izar) vt. Rendre volatile, transformar en vapor. ◆ **si volatilisar** v.pr. 1. Devenir volatile. 2. Disparéisser.

volatilitat n.f. Caractèr de cen qu'es volatile.

volcan n.m. 1. Releu que resulta de l'emission en susfàcia de produchs à auta temperatura eissits de l'interior de la Tèrra, que púon per una fendascla de la crosta terrèstra (*chaminèia*) e soàrton per una dubertura generalament circularia (*cratèr*). ◇ *Volcan gris*: Volcan explosiu. ◇ *Volcan roge*: Volcan efusiu. ◇ *Èstre sus un volcan*: Si trovar dins una situacion perilhoa. 2. (lit.) Persona d'una natura ardenta, impetuo.

volcanian, a adj. (geol.) Si di d'un tipe d'erupcion volcanica caracterisat per la larga predominança dei explosions sobre li emissions de lava.

volcanic, a adj. 1. Relatiu ai volcans: *Erupcion volcanica*. ◇ (geol.) *Ròcas volcaniqui*: Ròcas eruptivi que si fórmon en susfàcia per refreïament brutal, au contacte de l'aiga ò de l'ària, dau magma que s'escorre d'un volcan. 2. (fig.) Plen de foga, d'ardor, de violença.

volcanisacion (-izacion) n.f. Fach de volcanisar.

volcanisar (-izar) vt. Rendre volcanic.

volcanisme n.m. (geol.) Lo tot dei manifestacions volcaniqui.

volcanologia n.f. Estudi dei volcans e dei fenomènes volcanics.

volcanologic, a adj. Relatiu à la volcanologia.

volcanològue, òga n. Especialista de volcanologia.

voleibòl n.m. Volley-ball.

volent part. pres. *Volent à dire*: Locucion que sièrve à introduire una explicacion. Sin.: **valent à dire**.

volentiers adv. Volontiers.

volentierament adv. Volontiers.

voler vi. (*voali*) 1. Aplicar la sieu volontat, la sieu energia à obtenir quauqua ren. ◇ *Sensa voler*: Involontariament. ◇ *Voler ò non voler*: En estent d'acòrdi ò non. 2. Demandar, exigir embé autoritat: *Voali una respoasta sus lo còup*. ◇ (espec.) Exigir en escambi de quauqua ren, lo demandar coma prèt: *Quant n'en volètz d'aquieu taulier?* 3. Desirar, tendre vèrs. ◇ *Asperar*: *Que volètz de ieu?* ◇ *Voler (de) ben, (de) mau à quauqu'un*: Aver de boai, de marrits sentiments per quauqu'un. 4. Marca de resignacion: *Que voàs? Es la vida!* 5. *Voler dire*: Aver l'intencion de dire; significar, exprimir. ◇ *Saupre cen que parlar vòu dire*: Capir lo sens escondut d'un paraulas. 6. *Voler ben*: Acceptar quauqua ren, li sentir. 7. Si prestar à, poder: *Aquieu boasc non vòu cremar*. ◆ vt. ind. (*de*) 1. Acceptar de pilhar quauqua ren en tant que tau: *Non vorrii d'eu coma vesin*. 2. Acceptar de reçaupre quauqua ren (sobretot negatiu): *Non voali dei tieu excusas*. 3. (fam.) N'en voler:

Aver d'ambicion. ◇ *N'en voler à quauqu'un*: Aver de rancor per eu, li reprochar quauqua ren. Sin.: **la si pilhar mé quauqu'un**. ◇ *N'en voler à quauqua ren*: L'invidiar, lo voler pilhar; lo voler combatre, destúger: *N'en vòu ai mieus sòus, à la reputacion de quauqu'un*.

voler n.m. Volontat, intencions. ◇ *Bon (marriti) voler*: Boani (marridi) intencions.

vòlha n.f. Envuèia, volontat, envanc: *Mancar de vòlha per anar au trabalh*.

volicion n.f. Volontat, desidèri, apetença. ◇ (filos.) Acte per lo quau la volontat si determina à quauqua ren.

volilha n.f. Pichin tròç de matèria en fuèc que s'escapa d'un fogau.

volitiu, iva adj. (filos.) Relatiu à la volontat.

volley-ball n.m. (angl.) Espòrt qu'opaua doi equipas de sièis jugaires que s'afrónton en si remandant un balon m'ai mans en dessobre d'una ret. Var.: **voleibòl, vòlabala**.

volontar vt. Afavorir.

volontari, ària adj. 1. Que si fa sensa constrencha e de pura volontat: *Un acte volontari*. 2. Que manifèsta una volontat fèrma. ◆ adj. e n. 1. Que manifèsta una volontat fèrma. 2. Qu'accepta sensa constrencha una mission, un trabalh. ◇ Militari que s'es designat d'espereu per una mission, sensa li èstre estat constrench.

volontariament adv. 1. D'un biais volontari. 2. Embé atencion, exprèssi.

volontariat n.m. 1. Participacion voluntària à una accion, à una mission. 2. (mil.) Serviçi que complisse un engatjat volontari.

volontarisme n.m. 1. Actituda de quauqu'un que pensa modificar lo cors dei eveniments per la soleta volontat. 2. (filos.) Doctrina ò tèsi qu'acòrda la primautat à la volontat sobre l'intelligença e à l'accion sobre la pensada intellectuala.

volontarista adj. e n. (filos.) Relatiu au voluntarisme; que n'es partidari. ◆ adj. Que manifèsta de voluntarisme: *Una politica volontarista*.

volontat n.f. 1. Facultat de si determinar à d'unu actes e de lu efectuar. 2. Energia, fermetat que si mete à exercir aquesta facultat: *Aver de volontat*. ◇ (filos.) *Volontat de potença*: D'après Nietzsche, volontat d'un demai de potença pròpri à un tipe d'òmes foarts qu'affirmon la vida. 3. Cen que quauqu'un vòu, cen qu'un grope vòu: Anar còntre la volontat de quauqu'un. ◇ (filos.) *Volontat generala*: Per Rousseau, expression de la part de toi lu ciutadans dei causidas dau govèrn en vista dau ben comun. ◇ *À volontat*: Sensa limit, tant que n'en volèm: *Vin à volontat*. ◇ *Boana, marrida volontat*: Intencion reala de ben faire, de mau faire. ◆ pl. 1. Capricis, fantasias: *Faire toti li volontats d'un enfant*. 2. *Darrieri volontats*: Intencions, desirs formals manifestats avant de morir.

volontiers adv. Embé plaser. Var.: **volentiers**.

volentierament adv. Volontiers. Var.: **volentierament**.

volontós, oa adj. 1. Voluntari, plen de boana volontat, de vòlha. 2. Capriciós.

volp n.f. Rainard. Var.: **vorp**.

volpin n.m. 1. Pichon dau rainard. 2. Pichin can dau morre ponchut, dei aurellhas drechi e de la coa en plumet.

vòlt n.m. (dau nom dau fisician italian *Vòlta*) Unitat de mesura de foarça electromotritz e de diferença de potencial, ò tension (simb. V), qu'es equivalenta à la diferença de potencial qu'existisse entre doi ponch d'un conductor percorrut per un corrent constant de 1 ampèr quora la potença dissipada entre aquestu doi ponchs es egala à 1 watt. ◇ *Vòlt per mètre*: Unitat de mesura d'intensitat de camp electric (simb. V/m) qu'es equivalenta à l'intensitat d'un camp electric qu'exercisse una foarça de 1 newton sus un còrs cargat d'una quantitat d'electricitat de 1 colomb.

voltaïc, a adj. (electr.) Si di de la pila de Vòlta e de l'electricitat que li pilas desvolópon.

voltamètre n.m. (electr.) 1. Instrument destinat à mesurar l'energia dau corrent de la pila de Vòlta. 2. Tot aparelh dins lo quau si produè una electrolisi.

voltampèr n.m. Watt emplegat per la mesura de la potença aparenta dau corrent electric alternatiu (simb. VA).

voltarian, a adj. e n.m. Que pertòca Voltaire e la sieu filosofia; que n'es partidari.

voltarianisme n.m. Filosofia de Voltaire; incredulitat e ostilitat à l'influença de la Glèia.

voltatge n.m. Tension electrica (impròpri ma corrent).

voltmètre n.m. Aparelh que permete de mesurar la tension (ò diferença de potencial electric) entre doi ponchs, grandor que la sieu unitat de mesura es lo vòlt.

voltor n.m. 1. Auceu rapaci diurne de la tèsta e dau coal nuts e colorats, que si noirisse de carònhas. 2. Òme dur e rapaç.

voltràs n.m. Tamisier.

volubil(e), a adj. 1. Que parla embé abondança e rapiditat. 2. Inconstant, cambiadís. Var.: **voluble**. 3. (bot.) Que s'enrotla en espirala à l'entorn dei còrs vesins (coma lo faiòu, etc.).

volubilis n.m. Corriòla d'una espècia ornamentala

volubilitat n.f. Caractèr d'una persona volubila.

voluble, a adj. Volubile.

volucèla n.f. Mosca de 1 cm de lòng, que sembla un tavan e que si pava sus lí flors.

volucomptaire n.m. (nom depauat) Aparelh de mesura installat sus un distributor de fluide per indicar lo dèbit e lo prètze dau produch distribuit.

volume n.m. 1. Libre religat ò brocat. 2. (ist.) Manescrich enrotlat à l'entorn d'un baston. 3. Espaci de tres dimensions qu'un còrs ocupa ò que de susfàcias limítón; mesura d'aquest espaci; l'objècte ensinda considerat: Mesurar lo volume d'un cube. ◇ *Faire de volume*: Tenir totplen de plaça, tròup de plaça. 4. Massa, quantitat de quauqua ren. ◇ (espec.) Massa d'aiga debitada per una foant, un fluvi, etc. ◇ *Volume de travalh*: Quantitat de travalh qu'una persona es capabla de fornir. 5. Foarça, intensitat d'un son.

volumetria n.f. Mesura dei volumes.

volumetric, a adj. Relatiu à la volumetria.

volumic, a adj. Si di dau quocient d'una grandor per lo volume correspondent: *Massa volumica d'un còrs*.

voluminós, oa adj. D'un grand volume.

voluptat n.f. 1. Plaser dei sens e, especialament, plaser sexual. 2. Plaser, satisfaccion, intensa d'òrdre moral ò intellectual.

voluptuari, ària adj. (dr.) Qu'a un caractèr de luxe.

voluptuós, oa adj. 1. Que li agrada la voluptat, que la recèrca. 2. Qu'exprimisse ò inspira lo plaser.

voluptuosament adv. Embé voluptat.

voluptuositat n.f. Caractèr voluptuós dei personas ò dei cauas.

voluta n.f. 1. Cen qu'es en forma d'espirlala: *Voluta de fum*. 2. (arquít.) Enrotlament en espirala que forma lu angles dau capiteu ionic.

vòlva n.f. (bot.) Membrana espessa à l'entorn dau capeu e dau pen de divers fonges à l'estat jove e que s'esgarra irregulièrement quora lo pen creisse.

volvaceu, ea adj. Qu'a la forma d'una borsa: *Volvària volvacea*.

volvacion n.f. Reaccion de defensa dei animaues que si méton en bòcha.

volvària n.f. Fonge mé de lamas e una vòlva, sensa aneu, manjadís ma que pòu èstre confondut embé divers amanitas.

volvat, ada adj. Enrotlat per s'aparar, en parlant d'un animau; en forma de borsa.

volvocala n.f. *Volvocalas*: Òrdre ò sotaclasse d'algas d'aiga doça, unicellulari ò formadi de gaire de cellulas, coma lo volvòx.

volvòx n.m. Protozoari d'aiga doça que li sieu cellulas poàdon formar de colonias esferiqui de 1 mm de diamètre.

volvulus n.m. (med.) Torsion d'un organe à l'entorn d'un ponch fixe.

vomèr n.m. (anat.) Oàs que forma la partida posteriora de la paret dei fòssas nasali.

vomerian, a adj. Relatiu au vomèr.

vomic, a adj. *Noae vomica*: Grana dau vomiquier, que contèn d'estrìcina. Var.: **notz vomica**.

vomica n.f. (med.) fach de remandar, per expectoracion, d'una colleccion purulenta dau paumon passada per efraccion dins lu bronquis.

vomidura n.f. Matèrias vomidi. Sin.: **vòmit, vomit, gomiti, vomiti, racuènha**.

vomiquier n.m. (bot.) Aubre d'Àsia tropicala que la sieu grana es la noae vomica (Família dei loganiaceas).

vomir vt. 1. Remandar per la boca cen qu'èra dins l'estòmegue. Var.: **gomir**. Sin.: **racar** (pop.). ◇ *Èstre à vomir*: Èstre detestable físicament ò moralament). 2. (lit.) Lançar violentament au defoara: *Lo canon vomisse lo fuèc e la moart*. 3. (lit.) Dire de mau còtra quauqu'un embé violença.

vomit n.m. 1. Vomidura. 2. Envuèia de vomir. Var.: **vòmit, gomiti**.

vòmit n.m. Vomit.

vomiti n.m. Vomit. Var.: **gomit**.

vomitiu, iva adj. e n.m. Si di d'un medicament que fa vomir. Var.: **gomitiu**.

vomitòri n.m. (Antiqu.) Cadun dei passatges largs que, dins lu teatres e lu anfiteatres, donàvon accès ai diferenti partidas reservadi ai espectators. Var.: **gomitòri**.

vomito negro n.m. (esp.) (med.) Fèbre jauna.

voraç, a adj. 1. Que devòra, manja embé aviditat; avide. 2. Que demanda una granda quantitat de manjar: *Un apetit voraç*.

voraçament adv. Embé voracitat, d'un biais voraç.

voracitat n.f. 1. Aviditat à manjar, à satisfaire un besonh: *La voracitat dei lops es ben conoissuda*. 2. Aviditat à satisfaire un besonh, à ganhar de sòus.

vorgut, uda adj. 1. Deliberat, voluntari. 2. Que li circonstanças demàndon: *Au moment vorgut*.

vorp n.f. Rainard. Var.: **volp**.

vortèx n.m. 1. Revolum vuèi que pilha naissença, sota de condicions donadi, dins un fluide que s'escorre. 2. Ensèm de neblas enrotladi en espirala, especific d'una depression.

vorticèla n.f. (zool.) Protozoari ciliat d'aiga doça, que viu fixat au mejan d'un pedoncule contractile.

vos pron. pers. Pronom personal de la segonda persona dau plural, que s'emplega per parlar à una persona quora si vòu marcar lo respècte (*vautres* si li a mai d'una persona): *Siatz vos qu'avètz rason, l'ai fach per vos*. ◆ pron. pers. compl. Pronom personal COD e COI de la segonda persona dau plural (per doi personas ò de mai e coma forma de cortesia per una persona soleta): *Vos devi parlar, vos regargi despí un moment*. Var.: **vi**.

vosejament n.m. Fach de parlar à quauqu'un en li dient vos.

vosejar vt. Dire vos à quauqu'un.

vossinhoria n.f. Voastra Senhoria.

vot n.m. Vòt.

vòt n.m. 1. Promessa facha à la divinitat, engatjament religiós: *Faire vòt de pauretat*. ◇ *Vòts de religion* ò *vòts monastics*: Engatjament temporari ò perpetual dins l'estat religiós. 2. Promessa facha à se-meme: *Faire lo vòt de plus beure*. 3. Desir ardent de vèire quauqua ren si realisar. ◇ *Vòt piós*: Que segurament non si porrà realisar. 4. *Volontat, intencion*: Lo vòt de la nacion. 5. Demanda d'una assemblada consultativa. Var.: **vot**.

votacion n.f. Vòte, acte de votar.

votant, a n. Que vòta; qu'a lo drech de votar.

votar vi. (*vòti*) Donar la sieu votz dins una eleccion.

◆ vt. Decidir ò demandar per un vòte: *Votar una lèi*.

votar vt. (*vòti*) Vodar. ◆ **si votar** v.pr. Si vodar.

votat, ada adj. Vodat.

vòte n.m. 1. Acte per lo quau lu ciutadans d'un país ò lu membres d'una assemblada exprimisson la sieu opinion dins una eleccion, una presa de decision. ◇ *Vòte blocar*: Aqueu per lo quau l'assemblada sasida d'un tèxto si pronòncia, en un còup solet, sobre tot ò partida d'aqueu tèxto, en retenent unicament lu amendaments que lo

govern a depauat ò acceptat. 2. Opinion que caduna dei personas autorisadi à emetre un vejaire exprimisse.

vòtres n.m. pl. *Faire de vòtres*: Faire de ceremònias, de salamalècs.

vòuta n.f. 1. (arqu.) Obratge de maçonaria incurvat que cuèrbe un espaci entre d'aponteus e format en general d'un assemblatge de pèiras que s'apontèlon una sus l'autra; obratge de forma semblabla, de boas ò de betum, etc. 2. (geogr.) Partida arredonida que correspoande à la cima d'un anticlinal, dins lo jurassian. 3. (poet.) *La vòuta azurada, la vòuta celestial*: Lo ceu. 4. (ind.) partida superiora d'un forn, dispauada en forma de copòla. 5. (anat.) *Vòuta dau crani*: Partida superiora de la boita ossoa dau crani. ◇ *Vòuta dau palatz* ò *vòuta palatina*: Paret que forma la partida superiora de la boca e la partida inferiora dei cavitats nasali. ◇ *Vòuta plantària*: Porcion incurvada de la planta dau pen normala, que non repaua sus lo soal. 6. (mar.) Partida arriera de la carena d'una nau. 7. (equitacion) Movement en redond que si fa faire à un cavau.

voutar vt. (*vòuti*) 1. Curbir d'una vòuta. 2. Donar la forma d'una vòuta à, corbar. ◆ **si voutar** v.pr. Si corbar.

◆ vi. (equitacion) Faire una vòuta. Var.: **voutejar**.

voutat, ada adj. Corbat: *L'esquina voutada*.

votz n.f. 1. Lo tot dei sons que l'èstre uman emete; organe de la paraula, dau cant: *Una votz armonioa*. ◇ *Donar de la votz*: Cridar, en parlant dei cans de caça; parlar foart, en parlant dei èstres umans. ◇ *Èstre, restar sensa votz*: Mut d'emocion. Sin.: **restar nec**. 2. Persona que canta ò que parla: *La votz mai bèla dau monde*. 3. Possibilitat d'esprimir la sieu opinion; expression d'una opinion; sufragte, vòte: *Donar la sieu votz à un candidat mai competent que lu autres*. 4. Conseu, avertiment, apèl vengut de quauqu'un ò dau dedintre mai intime de la persona: *La votz d'un amic, la votz dau sang, la votz de la rason*. 5. (gram.) Forma que lo vèrbo pilha en foncion de cu fa ò subisse l'accion: *Via activa* (lo subjècte fa l'accion), *via passiva* (lo subjècte subisse l'accion). 6. (mús.) partida vocala ò instrumentala d'una composicion.

vouteja n.f. 1. Exercici d'equitacion, acrobacia de circ que consistisse à sautar de divèrs biais sus un cavau arreatat ò que va au galòp. 2. Exercici d'acrobacia executat sus una coarda ò au trapèzi volant; la coarda que sièrve à-n-aquesta acrobacia. 3. Lo tot dei mandòbras inabituals dins lo pilotatge d'un avion e que fan l'objècte d'un aprendissatge particulier; acrobacia aerenca. 4. Entrepresa riscada e sovent malonèsta.

voutejada n.f. Bocla, looping; acrobacia. Var.: **vouteja**.

voutejament n.m. Movement de cen que vouteja.

voutejaire, airitz n. Acrobata que fa de voutejas. Var.: **voutejador**. ◆ n.m. 1. Sordat d'uni unitats d'elita d'infantaria leugiera (s. XIXⁿ). 2. Fantassin encargat de menar lo combat.

voutejador, airitz n. Voutejaire, airitz.

voutejar vi. 1. (equitacion) Voutar. 2. Volar d'un caire e de l'autre. 3. Flotejar en foncion dau vent.

voxèl n.m. (inform.) Element mai pichin d'un imatge en 3D, equivalent dau pixèl.

vox populi n.f. (mòts latins) Opinion de la màger part de la populacion.

V.P.C. n.f. (sigla) Venda per correspondença.

V.R.P. n.m. (sigla de Viatjaire Representant Placier) Intermediari de comèrci que prospècta la pràctica e reçaup li comandas per lo còmpte d'una empresa ò de divèrsi empresas.

vs prep. Vèrsus.

vuabotelha n.m. Sifon per vuar una botelha sensa la destapar.

vuacròta n.m. Pompa idraulica per faire sortir l'aiga d'una cròta inundada.

vuada n.f. Accion de vuar.

vuaire, airitz n. Persona que vua quauqua ren: *Un vuair de galinas.*

vualeu n.m. (tecn.) Dispositiu per evacuar rapidament lo contengut d'una resèrva, d'un bacin, etc.

vuapom n.m. Pichin coteu que sièrve à levar lo coar dei poms sensa lu talhar.

vuar vt. (*vuï* ò *vuèii*) 1. Retirar tot lo contengut de (un luèc, un recipient, etc.): *Vuar un tirador.* 2. Beure, manjar tot lo contengut de: *Vuar la sieu sieta.* 3. Retirar li entralhas de (un peis, una galina, etc.) per lu coïnar. 4. Faire evacuar: *An vuat l'immòble.* 5. Levar (quauqua ren d'un contengut); faire s'escòrrer (lo contengut de quauqua ren): *Vuar l'aiga d'un bacin.* 6. Anequelir fisicament ò nerviosament: *Aqueu travalh m'a vuat!* Var.: **vuidar**. ♦ **si vuar** v.pr. Devenir vuèi: *La botelha traucada s'es vuada rapidament, l'estadi s'es vuat leu après la fin de la partida.*

vuatge n.m. Accion de vuar. Var.: **vuatgè.**

vuèch adj. num. Sèt e un. ♦ n.m. inv. Chifra ò nombre vuèch. 2. Dessenh, movement en forma de 8. 3. En aviron, embarcacion mé vuèch remaires. 4. *En vuèch:* Lo meme jorn, una setmana mai tard: *Si reveirèm diluns en vuèch.*

vuèch n. (it. *invece*) *En vuèch (de):* En vecha (de). Sin.: **au contrari, en plaça (de).**

vuèchen n.m. Estròfa de vuèch vèrs.

vuèchen, a adj. num. ord. e n. 1. Qu'ocupa un reng marcat per lo numèro vuèch. 2. Que si retròva vuèch còups dins lo tot. ♦ *Vuèchen de finala:* fasa eliminatòria qu'opaua setze equipas ò setzes concurrents.

vuèchena n.f. 1. Espaci de vuèch jorns; una setmana. ♦ *À vuèchena:* D'aquí una setmana. 2. Grope de vuèch unitats ò de pauc ò pron vuèch unitats: *Una vuèchena de litres.*

vuèchenament adv. En vuèchena posicion.

vuèi, vuèia adj. 1. Que contèn ren, ni objècte, ni matèria. ♦ (mat.) *Ensemble vuèi:* Ensemble que compoarta minga element, que si nòta Ø. 2. Qu'es sensa ocupants ò embé gaire d'ocupants: *Jugar davant un estadi vuèi.* 3. Que manca d'interès, de vida, d'ideas, de profundor: *La sieu vida es vuèia.* 4. Dont si ressent l'absença de quauqu'un: *Sensa lu pichoi, la maion es vuèia.* 5. Vuèi de: Priva, desproedit de: *Un discors vuèi de sens.*

vuèi n.m. 1. Espaci pusleu grand que contèn ren. ♦ *Faire lo vuèi à l'entorn de quauqu'un:* Alunhar amics, relacions, crear l'isolament. 2. Solucion de continuitat; espaci dont manca quauqua ren. ♦ (b-a.) Partida vuèia, ajorat ò non, d'un barri, d'una esculptura (per op. à *plen*). 3. *Vuèi juridic:* Absença de tota lèi, de tot reglament sus un subjècte donat. 3. Absença completa d'un tipe de personas, d'objèctes, etc., que son recercats: *Es lo grand vuèi dins aqueu camp d'investigacion.* 4. Sentiment penós d'absença, de privacion. 5. (fig.) Caractèr de cen que manca d'interès, de valor: *Lo vuèi de la tieu existença.* 6. (fis.) Estat que correspoande à l'absença totala de tota particula reala. ♦ Espaci dins lo quau li particulas materiali son fortament rareficadi (pression inferiora à-n-aquela de l'atmosphèra). 7. *À vuèi:* Sensa ren contenir: *Aquel avion viatja à vuèi.* ♦ Sensa efècte; sensa objècte: *Virar à vuèi, rasonar à vuèi.*

vuidar vt. Vuar.

vuatgè n.m. Vuatge.

vulcan n.m. 1. Nom que lu alquimistas donàvon au sofre. 2. (entom.) Parpalhon dau genre vanessa, dei alas brun-negre, que poarta una faissa roja, e que la sieu toara viu sus l'ortiga.

vulcanalas n.f. pl. Fèsta en l'onor de Vulcan.

vulcanisacion (-izacion) n.f. Operacion que consistisse à melhorar lo cauchó en lo tractant embé de sofre.

vulcanisar (-izar) vt. Faire subir au cauchó la vulcanisacion.

vulcanisator (-izator), tritz n. Obrier, obriera qu'opèra la vulcanisacion. ♦ n.m. 1. Produch que permete la vulcanisacion dins l'industria dau cauchó. 2. Aparelh ò pega per pegar lo cauchós, espec. li cambras à ària dei bicicletas.

vulcanisat (-izat), ada adj. Qu'a subit una vulcanisacion.

vulgar(i), a (-ària) adj. 1. Qu'es sensa minga elevacion, qu'es ordinari, prosaic, bas, comun. 2. Qu'apartèn à la lenga correnta, non scientifica: *Lo nom vulgari d'una planta.* Contr.: **sabent**. 3. *Latin vulgari:* Nom donat au latin parlat à bassa epòca e qu'a donat naissença à divèrsi lengas modèrni: occitan, catalan, italian, etc. 4. Que non despasa lo niveu mejan: *Una qualitat vulgària.* 5. Que manca d'educacion, qu'es grossier: *Un mòt vulgari.*

vulgar(i) n.m. Lo comun dei òmes, la massa.

vulgarament adv. Vulgariament.

vulgariament adv. 1. Comunament. 2. D'un biais grossier. Var.: **vulgarament.**

vulgarisacion (-izacion) n.f. Accion de metre de conoissenças tecniqi e scientifici à la portada dei non-especialistas, dau nombre mai grand de personas.

vulgarisar (-izar) n.f. Rendre accessible (una conoissença, d'ideas) au grand public, faire conóisser.

vulgarisator (-izator), tritz adj. e n. Que fa de vulgarisacion.

vulgarisme n.m. Expression populària que lo boan usatge non admete.

vulgaritat n.f. Defaut d'una persona vulgària. ◆ pl. Paraulas grossieri.

vulgata n.f. 1. Version de la Santa Bibla en latin que la sieu traduccion es deuguda à Sant Jiròni, à partir dau tèxto ebreu. 2. (pej.) Ideologia, corrent de pensada vulgarisats, à l'usatge dau nombre mai grand: *La vulgata marxista, nacionalista*.

vulnerabilisar (-izar) vt. Rendre mai vulnerable.

vulnerabilitat n.f. Caractèr vulnerable de quauqu'un, de quauqua ren.

vulnerable, a adj. 1. Susceptible d'èstre nafrat, d'èstre atacat: *Una posicion vulnerabla*. 2. Deble, que dona presa à un atac: *Una argumentacion vulnerabla*.

vulneracion n.f. (cir.) Nafradura.

vulnerant, a adj. Si di d'un organe animau ò vegetau, d'un projectile, etc., susceptible de provocar de nafraduras.

vulnerari, ària adj. e n.m. Si di d'un medicament pròpri à garir una nafradura, ò que s'administra après un traumatisme.

vulnerària n.f. Planta erbacea dei fuèlhas jauni, que fuguèt emplegada còtra li nafraduras (Família dei papilionaceas).

vulpian, a adj. Dau rainard.

vulpin n.m. Planta dei prats, que la sieu espiga fa pensar à una coa de rainard (Família dei gramineas).

vulpinita n.f. (min.) Varietat d'anidrita granulària.

vultuós, oa adj. (med.) Roge e gonflat, en parlant de la faça.

vultuositat n.f. Caractèr d'una faça vultuoa.

vulturin, a adj. Que sembla un volor. ◇ *Galina faraona vulturada*: Galina faraona d'Àfrica orientala e de Madagascar, dau plumatge negre marcat de blau e de ros.

vulva n.f. Lo tot dei partidas genitali extèrni, per la frema e li femèlas dei animaues superiors.

vulvari, ària adj. (anat.) Relatiu à la vulva.

vulvària n.f. Quenopòde d'una espècia que li sieu fuèlhas màndon una odor marrida.

vulviti n.f. Inflamacion de la vulva.

vulvovaginal, a adj. Que pertòca à l'encòup la vulva e la vagina. Var.: **vulvovaginou**.

vulvovaginou, ala adj. Vulvovaginal.

vutanta adj. num. card. Quatre còups vint.

vutanten, a adj. Que vèn au reng marcat per lo nombre vutanta. ◆ n.m. Que tèn vutanta còups dins un tot.

vutantena n.f. 1. Quantitat de pauc ò pron vutanta. 2. Atge de vutanta ans: *A passat la vutantena*.

W

w V doble, vint-a-tresena letra de l'alfabet, que s'emplega dins de mòts estrangiers.

W Simbòle dau tungstène.

W (fis.) Simbòle dau watt.

wading n.m. Pesca en ribiera, practicada en intrant dins l'aiga.

wagnerian, a adj. Relatiu au musician Wagner. ◆ n. Persona que la musica de Wagner li agrada bravamant.

wagnerisme n.m. Sistema musical de Richard Wagner.

wahhabisme n.m. Movement politcoreligiós, de tendença puritana, dei musulmans d'Arabia. Grafia sabenta: **wahhābisme**.

wahhabita adj. e n. Relatiu au wahhadisme; que n'es partidari. Grafia sabenta: **wahhābita**.

walkman n.m. (mòt anglés)) Aparelh portatiu per escotar la ràdio e lièger de caissetas, provedit d'un casco leugier. Sin.: **baladaire**.

walkie-talkie n.m. (mòt american) Aparelh portatiu de transmission e de recepcion.

wallaby n.m. ['walabi] Mena de pichon cangoró australian.

walon, a adj. e n. Relatiu à Walonia; sortit de Walonia; lenga walona. ◆ Parlar d'oïl de la region de Walonia.

walkyria n.f. Valquiria.

wapiti n.m. ['wa:piti] Cèrvi d'Amèrica dau nòrd (*Cervus canadensis*).

warning n.m. (angl.) (autom.) Fuècs de perilh.

warrant n.m. (dr.) Títol à òrdre, que permete la constitucion d'un gatge sus li cauas que representa, realisada sensa despossession dau debitor ò gràcias à un depaus dau gatge dins lu magazins generals. 2. (borsa) Drech de soscripcion estacat à un títol d'emprunt, que dona la possibilitat de soscriure à un títol dau meme tipe ò d'un tipe diferent, pendent un periòde donat.

warrantatge n.m. Donar en warrant una garantia à un creancier.

warrantatge n.m. Accion de warrantar.

washingtònia n.m. Varietat de paumolier.

water-ballast n.m. 1. Compartiment d'una nau destinat à reçaupre d'aiga de mar de lestatge. 2. Compartiment emplegat per transportar d'aiga ò de liquide. 3. Resèrva qu'un sotamarin emplisse d'aiga de mar ò vuèia per s'immergir ò tornar à la susfàcia.

water-polo n.m. Juèc de balon que si juèga dins l'aiga, en temptant de mandar lo balon dins la poarta adversa.

waterproof adj. (mòt anglés) Impermeable.

waterzòï n.m. En Belgica, preparacion de polàs ò de peis que lo sieu bolhon es ligat au burre ò à la crema.

watt n.m. Unitat internacionala de mesura de potença, de flux energetic e de flux termic (simbòle W), qu'equivau à la potença d'un sistema energetic dins lo quau es transferida uniformament una energia de 1 joule pendent 1 segonda. ◇ *Watt per mètre-kelvin*: Unitat de mesura de conductivitat termica (simb.: W/m·K), qu'equivau à la conductivitat termica d'un còrs omogeneu isotròpe dins lo quau una diferença de temperatura de 1 kelvin produch entre doi plan parallèls, m'una ièra de 1 mètre cairat e distant de 1 mètre, un flux termic de 1 watt. ◇ *Watt per esteradian*: Unitat de mesura d'intensitat energetica (simb W/sr), qu'equivau à l'intensitat energetica d'una foant pontuala de 1 watt dins un angle solide de 1 esteradian qu'a lo sieu som sus la foant. Var.: **vat**.

wattman n.m. (anc.) Menaire d'un tram electric.

wattmètre n.m. (angl.) Aparelh per mesurar la potença en watts messa en juèc dins un circuit electric.

wattora n.m. Unitat de mesura de trabalh, d'energia e de quantitat de calor (simb. Wh), qu'equivau à l'energia fornida en 1 ora per una potença de 1 watt e que vau 3600 joules.

Wb Simbòle dau webèr.

web n.m. (angl., abreviacion de *World Wide Web*). Malhum internacional de comunicacion. Abrev.: **www**.

webcam n.f. Periferic de computador, que permete de filmar per transmetre lo film à una ret.

webèr n.m. (angl.) Unitat de mesura de flux d'induccion magnetica (simb. Wb), qu'equivau au flux d'induccion magnetica que, en traversant un circuit d'una espira soleta, li produe una foarça electromotritz de 1 vòlt s'es anulada en 1 segonda per descreissença unifòrma.

weekend ò week-end n.m. (mòt anglés) Dissabta e dimènegue. Sin.: **dimenjada, dimenchada**.

wehnelt n.m. Electròde cilindric que sièrve à reglar lo flux d'electrons dins un tube catodic.

weigèlia n.f. Aubrilhon ornamental, que lo sieu genre recampa un desenau d'espècias, de la familha dei Caprifoliaceas.

wellingtònia n.m. (angl.) Nom scientific dau sequòia.

wellwitsquia n.f. Planta constituïda de doi grandis fuèlhas lineari que créisson d'un biais indefinit dins de sens opausats e si partisson à l'extremitat, que pòu viure fins à 2000 ans (*Welwitschia mirabilis*).

wergeld n.m.(ist.) Dins lo drech germanic medieval, e especialament dei Francs, indemnitat que l'autor d'un fach pagava à la victima ò ai sieus pròches per si sostraire à la sieu venjança.

wesleian, a adj. e n. De la religion metodista; persona de religion metodista.

western n.m. Film que la sieu accion si debana dins l'oèst american à l'epòca de la conquista dei tèrras sus li Indians; aquesto genre cinematografic.

Wh Simbòle dau wattora.

whartoniti n.f. Inflamacion dau canal de Wharton.

whig n.m. (ist.) Membre d'un partit anglés que s'opauava au partit tory e qu'apareissèt vèrs lo 1680. ♦ adj. Relatiu à-n-aqueu partit.

wishbòne n.m. Verga en forma de cronceu, à l'entorn d'una vela.

whisky n.m. (angl.) Aigardent de granas (òrdi, sègala, civada...).

whist n.m. Juèc de cartas, anterior au bridge, que si juèga generalament entre quatre personas, à doi còtra doi.

white-spirit n.m. Mena de solvent mineral, intermediari entre l'essença e lo querosène, qu'a remplaçat l'essença de terebentina coma solvent de la pintura

wigwam n.m. Cabana dei Indians d'Àmerica dau Nòrd.

willemita n.f. (min.)

williams n.f. Pera d'estiud'una varietat de la carn fina e que contèn totplen de suc.

winchester n.f. Carabina americana à repeticion, emplegada au cors de la guèrra de Secession d'aquela dau 1870 (calibre de 10,7 mm).

windsurf n.m. (nom depauat) Planca à vela de la marca e dau tipe d'aquesto nom.

W/m·K Simbòle dau watt per mètre-kelvin.

wolfram n.m. 1. Tungstat natural de fèrre e de manganès. 2. Tungstène.

wolframita n.f. Mineral (Fe,Mn,Mg) WO₄, constituit de tungstat de fèrre e de manganès.

won n.m. Moneda coreana (Nòrd e Sud).

W/sr Simbòle dau watt per esteradian.

wu n. Dialècte chinas.

wormian, a adj. (anat.) Si di de cadun dei pichins oàs sobrenumeraris de la vòuta dau crani, entre l'occipital e lu parietals.

würm n.m. La darriera dei quatre grandi glaciacions dau quaternari alpin.

wurmian, a adj. Relatiu au würm.

wurtzita n.f. (min.) 1. Mineral, politipe dau sulfure de zinc. 2. *Estructura wurtzita*: Estructura cristallina de divèrs compausats binaris.

www n.m. Web. Abreviacion que s'emplega au començament d'una adreïça de site.

X

x n.m. e n.f. Vint-a-quatrena letra de l'alfabet (ixsa), que si pronóncia quora [z] (**exemple**), quora [s] (**fixar**). 2. Simbòle per designar cen qu'es desconoissut en general complicat à explicar: *Lo sénher x, en temps X*. 3. Simbòle matematic que designa l'inconoissuda d'una equacion. 4. Notacion de 10 en chifras romani. 5. (biol.) Cromosòma sexual present en un exemplari dins l'òme e doi dins la frema. 6. *Rais X*: Radiacions electromagnetiqui de longuessa d'onda corta entre l'ultraviolet e lu rais γ . 7. Film classat X: Film pornografic. 8. Objècte en forma d'X.

xantelasma n.m. Taca jauna à l'angle intèrne dei parpèlas, amodada per un depaus de colesterol.

xantemolisi n.f. Emolisi locala dei globilhons roges, acompanhada de formacion locala de bila que dona à l'ensèm una coloracion jauna.

xàntia n.f. Parpalhòla de nuèch jauna.

xantic, a adj. Xantogenic.

xantina n.f. (bioquimia) 1. Basa que s'oxida en acide uric. 2. Basa purica qu'ientra dins la composicion dei acides nucleïcs e qu'es un constituent de la teobromina, de la cafeïna ò de la teïna.

xantinuria n.f. Presença de xantina dins li urinas.

xantocromia n.f. Coloracion jauna d'una partida dei còrs ò d'un liquide organic, espec. dau liquide cefaloraquidian.

xantodèrm(e), a adj. Que la sieu pèu es jauna (si di per exemple d'un Asiatic).

xantodermia n.f. Coloracion jauna de la pèu dins d'un cas de xantomatòsi.

xantodont, a adj. Que li sieu dents son jauni.

xantofibròma n.m. Varietat de xantòma.

xantoficea n.f. *Xantoficeas*: Sotaclasse d'algas unicellulari que la sieu cellula poarta doi flageus inegal.

xantofila n.f. Pigment jaune dei cellulas vegetali.

xantogenic, a adj. Si di d'acides gaire estables, de formula RO-CS-SH, qu'derivon dau sulfure de carbòni. Var.: **xantic**.

xantogranulòma n.m. Mena de granulòma d'aspècte tumoral.

xantòma n.m. Tumor benigna, intradermica ò non, de color jauna, e que contèn sobretot de colesterol.

xantomatòsi n.f. Afeccion dau metabolisme dei lipides que s'acompanha de la presença de xantòmas.

xantopsia n.f. Afeccion dei uèlhs que véon tot jaune.

xantoptisia n.f. Expectoracion jauna.

xantòsi n.f. Xantocromia cutanea.

Xe Simbòle dau xenon.

xenartre n.m. *Xenartres*: Òrdre de mamifèrs edentats, coma l'unau.

xenelasia n.f. (Antiqu. gr.) Expulsion, per mesura administrativa, d'estrangers indesirables.

XENO- Forma prefixada dau grèc *xenòs* (estranger), que permete de formar de compausats: *xenofòbia*, *xenofilia*, *xenoplastia*...

xenobiotic n.m. Produch quimic estranger à la quimia biologica e que si compoarta coma quauqua ren de toxic ò coma un allergène en regard de l'organisme.

xenodiagnostic n.m. Metòde de diagnostic que consistisse à utilizar l'introduccion d'un parasit intermediari que si multiplicarà dins lo sang d'un malaut quora la sieu afeccion parasitària es dificila à diagnosticar à causa de la raretat dau parasit primier dins lo sang d'aquieu malaut.

xenofil(e), a adj. e n. Que li agràdon lu estrangers.

xenofilia n.f. Qualitat de quauqu'un qu'aima lu estrangers; dubertura d'esperit per cen qu'es estranger.

xenofòbe, a adj. e n. Que non li agràdon lu estrangers, que mancan de dubertura d'esperit per tot cen qu'es estranger.

xenofòbia n.f. Antipatia per lu estrangers, mancaça de dubertura d'esperit per tot cen qu'es estranger.

xenofonia n.f. Perturbacion de la fonacion que dona à la votz un accent estranger.

xenogamia n.f. Mòde de fecondacion que lo pollèn que fertilisa lo pistil li vèn d'una altra planta.

xenogenic, a adj. D'origina estrangiera.

xenolit n.m. Inclusion d'una altra ròca dins una ròca magmatica.

xenolita n.f. Silicat d'alumini.

xenologia n.f. Estudi dei parasits e dei sieu relacions m'ai parasitats.

xenomòrfe, a adj. Si di d'un mineral qu'a la propietat de pilhar una forma altra que la sieu forma normala.

xenon n.m. Gas rare existent en quantitat infima dins l'ària; element (Xe) de n° atomic 54 e de massa atomica 131,30.

xenoparasitisme n.m. Condicion d'un còrs inèrte (de vèire, de metal...) que si marga dins un òste en vida e que li si compoarta coma un parasite vertadier.

xenoplastia n.f. Eteroplastia.

xenotransplantacion n.f. Transplantacion d'un organe ò de quauqua ren d'autre, d'un animau à una persona.

xenotropisme n.m. Fenomène qu'atira un parasit vèrs un èstre, un organe ò una cellula.

xerantema n.m. Planta erbacea dei flors rogi e violacei ò blanqui, de la familha dei composeas (*Helichrysum staechas*).

xerès n.m. Vin blanc sec e foarça alcoolisat de la region de Jérez de la Frontera (Andalòsia).

xerocopia n.m. Procediment de reprografia derivat de la xerografia e basat sus l'utilisacion dei fenomènes electrostatics.

xerodermia n.f. Durciment de la pèu; estat d'una pèu seca que presenta una desqüamacion.

xerofague, aga adj. Que si noïrisse sobretot d'aliments secs.

xerofagia n.m. Alimentacion mai ò mens exclusiva mé d'aliments secs.

xerofil(e), a adj. Que s'adapta ai climas secs: *Aubre xerofile, planta xerofila*.

xerofita n.f. Planta que s'adapta ai desèrts.

xerofitic, a adj. Relatiu, à-n-una xerofita: *Adaptacion xerofitica*.

xerofthalmia n.f. Afeccion dei uèlhs que si sécon e que finisson per plus li vèire.

xerografia n.f. Procediment de reproduccion ò d'impression sensa contacte.

xeromorfic, a adj. Que la sieu forma ò la sieu estructura si son adaptadi à la secada dei desèrts: *Plantas xeromorfiqi*.

xeroradiografia n.f. Procediment de radiografia basat sus la modificacion de la conductibilitat electrica dau seleni sota l'influença dei rais X.

xerorinia n.f. Tressecament de la mucosa nasala.

xeròsa n.f. Tressecament; modificacion de l'estructura dels organes à causa dau vielhum.

xeròsi n.f. Queratinisacion superficiala de la conjontiva que marca lo començament de la xerofthalmia.

xerostomia n.f. Tressecament de la boca per causa de diminucion ò l'abolicion de secrecion salivala.

xeroteric, a adj. Caracterisat per una sason seca estivala: *Climat xeroteric, sason xeroterica*.

xerus n.m. Rosegaire african vesin de l'esquiròtol (Lòng de 20 cm sensa la coa).

xi n.m. e n.f. Ksi.

xiang n.m. Nom d'un dialècte chinés.

xifodinia n.f. Dolor au nivèu de l'apendici xifoïde. Sin.: **xifoïdalgia**.

xifofòre n.m. Mena de peis d'aqüari que lo sieu nom vòu dire «que poarta una espada». Sin.: **poartaespada**.

xifoïdal, a adj. Relatiu à l'apendici xifoïde.

xifoïdalgia n.f. Xifodinia.

xifoïde, a adj. En forma d'espada: *Apofisi xifoïda*.

xilema n.m. (bot.) Teissut vegetal, format de cellulas viventi, de fibras e de vaisseus, que constituïsson lo boasc.

xilematic, a adj. Relatiu au xilema.

xilène n.m. Idrocarbure benzenic.

xilenòl n.m. Fenòl derivat dau xilène.

xili- / xilo- Formas prefixadi dau grèc *xulòn* (fust), que sièrvon à formar de mòts en relacion m'au boasc.

xilidina n.f. Derivat dau xilène, utilizat dins la fabricacion de colorants azotics.

xilocòpe n.m. Insècte que revèrta una abelha e qu'anida dins lo fust.

xilogène, a adj. Que dona de xilène.

xilofague, aga adj. e n. Que si pòu atacar au fust e lo rolhar; insècte ò fonge que s'ataca au fust e lo rolha.

xilofagia n.f. Natura de l'alimentacion dei xilofagues.

xilofòne n.m. Mena d'instrument de musica, fach de lamèllasde boasc ò de fèrras picadi.

xilifonista n. Persona que juèga dau xilofòne.

xilografe, a n. Persona que fa de xilografia.

xilografia n.f. 1. Art de gravar lo fust. 2. Art d'estampar m'una planqueta gravada en releu.

xilografiar vt. (*xilografi*, classic *xilogràfi*) 1. Engravar lo fust. 2. Estampar m'una planqueta gravada en releu.

xilografic, a adj. Relatiu à la xilografia.

xiloïde, a adj. De la natura dau fust.

xilòl n.m. Nom comercial del silène brut.

xilologia n.f. Sciença dau fust, de la sieu estructura, dei sieu propietats fisiqui, mecaniqui e quimiqui.

xilopal n.m. Fust fossilisat que la sieu matèria organica li es estada remplaçada per d'opal.

xiste n.m. (Antiqu. gr.) Galaria cubèrta d'un gimnasi, dont li activitats si debanàvon en ivèrn.

Y

y Vint-a-cinquena letra de l'alfabet (izèda), dicha i grèga, pas emplegada dins lu mòts pròpris à l'occitan, ma emplegada dins de mòts estrangers: *yacht*, *yard*.

Y Simbòle del'ittri.

yacht n.m. (angl.) Embarcacion de plasença, à velas ò à motor. Var.: **iòt**.

yachtclub n.m. Var.: **iòtclub**.

yachtman n.m. Persona que mena un yacht. Var.: **iòtman**.

yawl n.m. Embarcacion leugiera e foarça longaruda, aplechada de rems.

Yb Simbòle de l'itberbi.

yen n.m. [ˈjɛn] Moneda japonesa. Var.: **ien**.

yiddish n.m. Lengua mixta compauada d'ebreu e d'alemand.

yin-yang n.m. Escòla filosofica chinesa que lo yin li representa la frema, la passivitat, l'ombra, l'absorbença, la Tèrra, mentre que lo yang li representa lo mascle, l'activitat, la lutz, la penetracion, lo Ceu.

yòga n.m. Iòga.

yogí n.m. Ioguí.

yogort n.m. Iogort.

yogortiera n.f. Iogortiera.

yohimbehe n.m. Aubre african dau boasc violaceu, que la sieu rusca s'emplega en farmacopea tradicionala.

yorkshire n.m. Pichin can de companhia sortit de Yorkshire, region de Grand Bretanha.

yuan n.m. Devisa oficiala de China.

yucca n.f. Liliacea american aclimatada dins lu país temperats e que sembla l'aloès. Var.: **ioca**.

Z

z n.m. e n.f. Darrera letra de l'alfabet (*zède, izède, zèda, izèda*), pronunciada [z]. 2. (mat.) **Z**: Ensemble dei nombres entiers relatius, valent à dire dei nombres positius, negatius e dau zèro. ◇ **Z***: Ensemble dei nombres entiers relatius sensa lo zèro.

zabre n.m. Insècte coleoptèr que si noïrisse de grans de cerealas, e que la sieu larva manja lu pichins brots de blat.

Z.A.C. Zòna d'amainatjament concertat.

Z.A.D. Zòna d'amainatjament diferit.

zàire n.m. Unitat monetària principala dau Zaïre.

zàirés, esa adj. e n. Dau Zaïre.

zajal n.m. (de l'arabe zagal) Forma estrofica de la poesia arabicoandalosa que lu trobadors mai ancians, sobretot Guilhèm IX e Marcabrun, sèmbлон aver conoissut e imitat.

zakar n.m. Dins l'islam, aumòrna legala, taxa que lo musulman deu pagar sus lu sieus bens.

zambian, a adj. e n. De Zambia.

zambona n.f. Mena de castanha foarça estimada.

zambonha n.f. 1. Cabreta. 2. Vièla. 3. Flaüta campèstra.

zambonhaire, a n. 1. Cabretaire. 2. Jogaire de vièla ò de flaüta. 3. Musicaire, en general.

zàmia n.m. Planta tropicala vesina dau cicàs.

zamier n.m. Zàmia.

zanni (lit., venecian, de *Giovanni*, Joan) Servitor de la Commedia dell'arte.

zanzara n.f. (it.) Moissara.

zanzibar n.m. Juèc d'azard que si juèga embé tres dats, à doi jugaires ò de mai. ◇ Còup mai foart à-n-aqueu juèc, que mena tres ponchs identics.

zapaire, a n. Persona que zapa.

zapar vt. (angl.) Cambiar sovent de canal de television m'una telecomanda.

zapateado n.m. (esp.) Dança espanhòla, finda totplen populària au Mexic, caracterisada per de còups de talons ritmats de la persona que bala.

zaping n.m. Tissa d'una persona que non quita de zapar.

zarzuela n.f. (esp.) (esp.) Drama liric espanhòl caracterisat per l'alternança de la declamacion e dau cant.

zāwiya n.f. Establiment religiós islamic, bastit pròche d'un cròs venerat.

zebrada n.f. Zebradura.

zebradura n.f. 1. Rega dei pels d'un animau. 2. Rega, marca d'aspècte semblable, raia sinuoa en general: *Una zebrada de còup de foet*. Var.: **zebrada**.

zebrar vt. (*zèbri*) Marcar de regas sinuoi e coma aqueli de la rauba dau zèbre: *De lamps zebràvon lo ceu*.

zebrat, ada adj. Que presenta de zebradas.

zèbre n.m. 1. Mamifèr ongulat d'Àfrica, que la sieu pèu rossèla es raiada de negre ò de brun (*Equus zebra*). 2. (fam.) Individú, personatge estranh: *Siés un beu zèbre!*

zèbu n.m. Mena de bòu à giba (*Bos indicus*). Var.: **zebú**.

zebú n.m. Zèbu.

zeca n.f. Ostau de la Moneda.

zefir n.m. 1. (lit.) Vent doç e agradiu. 2. Teissut de coton sofle, fin e sarrat.

zefirian, a adj. (lit.) Doç e leugier coma lo zefir.

zefirina n.f. Nom d'una estòfa de color.

zeïna n.f. Proteïna extracha dau granturc.

zelant n.m. Zelat.

zelat, ada adj. Qu'a, que manifèsta de zèle. Var.: **zelant, zelós**.

zelator, tritz n. Persona que manifèsta un zèle ardent, lo mai sovent intempestiu, per una idea, per quauqu'un.

zelós, oa adj. Zelat.

zèl(e) n.m. Ardor au servici d'una persona ò d'una cau, inspirada per la fe, la volontat de servir, etc. ◇ *Faire de zèle*: Manifestar un empessament excessiu. Var.: **zelós**.

zelòta n.m. (ist.) Membre d'un movement nacionalista judieu que juguèt un ròtle totplen actiu dins la revòuta de 66-70 còntre l'ocupant roman.

zemstvo n.f. Assemblada territoriala qu'assegurava l'administracion locala dei govèrns de la Rússia d'Europa (1864-1917).

zen n.m. Importanta escòla bodista, originària de China, introducha au Japon au s. XIIⁿ, e que privilègia l'ensenhament de mèstre à escolan per rapoart à-n-aqueu dei escripturas. ◆ adj. inv. 1. Relatiu au zen. 2. (fam.) Seren en toti circonstanças: *Cau restar zen davant lu problemas*.

zenana n.f. Estòfa clocada, de seda ò de coton, emplegada per confeccionar de vestits d'interior.

zend n.m. (ling.) Avestic.

zenit n.m. Zènit.

zènit n.m. 1. Ponch de l'esfèra celèsta representatiu de la direccion verticala ascendenta, en un luèc donat (pr op. à nadir). 2. Gra mai aut: *Èstre au zènit de la sieu glòria*. Var.: **zenit**.

zenital, a adj. (astron.) *Distança zenitala*: Distança angulara d'un ponch au zènit. ◇ (arquít.) Esclairatge natural que vèn d'en aut. Var.: **zenitau**.

zenitau, ala adj. Zenital.

zeppelin n.m. Balon dirigible rigide, que lu Alemands fabriquèron dau 1900 au 1930.

zèro adj. num. [ˈzero] 1. Cardinal de l'ensemble vuèi, element neutre per l'addicion dei nombre. 2. Simbòle numeric, notat 0, qu'indica, dins l'escriptura posicionaladei nombres, l'absença d'unitats de reng (unitats, desenas, etc.) dont figura. 3. Ponch de partença de l'escala de graduacion d'un instrument de mesura, dau decòmpte dei oras. ◇ (metrol.) *Aparelh de zèro*: Aparelh de mesura dins lo quau l'egalitat de doi grandors es constatada per lo retorn d'una indicacion à la graduacion

zèro. 4. (fis.) *Ponch zèro*: Temperatura de la glaça fondenta que correspoande à una temperatura Celsius de 0°C e à una temperatura termodinamica de 273,15 K. ◇ *Zèro absolut*: Estat inaccessible que correspoande à una temperatura de - 273° F. 5. Valor, quantitat, grandor numerica nulla: *Fortuna reducha à zèro*. ◇ (arm.) *Ponch zèro*: Projeccion au soal dau ponch d'esclatament d'un projectile nucleari. ◇ *Numèro zèro*: Exemplari d'un jornal, d'una revista, que precedisse lo lançament dau premier numèro. 6. (fam.) Persona que li sieus capacitats son nulli: *Aqueu jogaire de balon e un beu zèro!* 7. *Èstre à zèro, aver lo moral à zèro*: Aver gaire lo moral, sofrir de depression. ◆ adj. num. Minga: *Zèro centime*.

zerotatge n.m. (metrol.) Determinacion dau zèro dei termomètres.

zèst n.m. 1. Pèu exteriora dei agrumes; pichin tròç que li es talhat per aromatisar una pasta, una preparacion, etc. 2. (fam.) Una pichina quantitat (d'una caua abstracha): *Un zèst d'insolença*.

zestar vt. (*zèsti*) Levar lo zèst d'un fruch.

zèta n.f. Letra grèga (ξ, Z), qu'equivau à dz.

zetacisme n.m. Fenomène articulatòri, que consistisse en una evolucion dau son [r] vèrs [z].

zeteta n.m. (Antiqu. gr.) Comissari elegit per procedir à una enquesta ò au recobrament de dei deutes de l'estat.

zetetic n.m. (filos.) Sceptic grèc.

zeugit n.m. (Antiqu. gr.) paisan aisat qu'a pron de ressorsas per servir à la guèrra coma oplit.

zeugma n.m. (ret.) Coordinacion de doi ò de divèrs elements que non son sus lo meme plan sintaxic ò semantic.

Z.I. n.f. Zòna industrialala.

zibelin n.m. Zibelina.

zibelina n.f. 1. Màrtola de Siberia e dau Japon dau pel foarça fin. 2. Peliça brun fonçat d'aquest animau. Var.: **zibelin**.

zic-zac n.m. Ziga-zaga.

ziclou n.m. Acide cianidric, que lu nazis emplegàvon dins li cambras à gas.

zicral n.m. (nom depaumat) Aliatge d'alumini embé addicion de zinc, que s'emplega en particulier dins la fabricacion d'esquís.

zideco n.m. Zydeco.

zieu n.m. 1. Simec. 2. Vent frèi. Sin.: **zízola**.

Z.I.F. n.f. Zòna d'intervencion fonsiera.

ziga-zaga n.f. 1. Linha rota que forma d'angles alternativament salhents e entrants. 2. Movement que segueisse una linha sinuoa. ◇ (fig.) Evolucion sinuoa (de quauqu'un, de la sieu vida). Var.: **zic-zac**.

zigazagar vi. 1. Avançar en faguent de zigazagas. 2. Forma de zigazagas: *Lo riu zigazaga dins la campanha*.

zigèna n.f. Parpalhon dei antenas foarti, dei alas negri tacadi de roge, que viu sus lo treule.

zignema n.m. Alga filamentosa dei estanhs.

zigofilla n.f. Genre de la familha dei zigofillaceas.

zigofillacea n.f. *Zigofillaceas*: Familha d'aubres d'aubrilhons e d'èrbas, dei fuèlhas opauadi ò alterni, sovent provedits d'espinas.

zigòma n.m. (anat.) Apofisi zigomatica.

zigomatic, a adj. (anat.) De la pometa. ◇ *Apofisi zigomatica*: Apofisi de l'oàs temporal, que s'articula mé l'oàs malari de la pometa e forma l'*arcada zigomatica*. ◇ *Muscle zigomatic* ò *zigomatic*, n.m.: Cadun dei tres muscles de la pèu de la pometa (que sièrvon en particulier per lo sorrire).

zigomicèt n.m. *Zigomicèts*: Grope de fonges caracterisats per un micèli non compartimentat e una reproduccion per isogamia, coma li mucoraceas.

zigomòrfe, a adj. (bot.) Si di dei flors que presèton una simetria bilaterala, coma li violetas, li orquidaceas.

zigopetale n.m. Orquidea originària dei regions caudi d'Amèrica.

zigorat n.m. (arqueol.) Edifici religiós d'origina mesopotamiana, fach de plataformas de dimensions descreissenti sobrepauadi, m'una capèla au sobran.

zigòt(e) n.m. (biol.) Òu fecondat diploida, pas encara partatjat, dins la reproduccion de l'òme e de l'animau.

zimasa n.f. (quim.) Enzima de la levadura de bièrra, que provòca la descomposicion de la glucòsa en alcòl e en gas carbonic dins la fermentacion alcolica.

zimotecnia n.f. Tecnica de l'utilisacion dei fermentacions.

zimotecnic, a adj. Que pertòca la fermentacion. Var.: **zimotic**.

zimotic, a adj. Zimotecnic.

zinc n.m. Metal d'un blanc blavenc, gaire alterable, que si pòu polir; element (Zn) de n° atomic 30 e de massa atomica 65,37.

zincat n.m. Sau derivada de l'idroxide de zinc.

zincic, a adj. Zincifèr.

zincifèr, a adj. Que contèn de zinc. Sin.: **zincic**.

zingaire n.m. Obrier que trabalha lo zinc.

zingar vt. (*zinqu*) 1. Recurber de zinc. 2. Procedir au zingatge de: *Zingar de fèrre*.

zingatge n.m. 1. Accion de curbir de zinc, per diferents procediments. 2. Depaus electrolitic sus una pèça metallica per la protegir de la corrosion.

zingiberacea n.f. *Zingiberaceas*: Familha de plantas monocotiledonei dei regions tropicali coma lo gingibre.

zinjantròpe n.m. Australopitèc descubèrt en lo 1959 en tanzania, e qu'es datat de pauc ò pron 1,75 milion d'annadas.

zinnia n.f. Planta originària dau Mexic, cultivada per li sieu flors ornamentali (Familha dei composeas).

zinzaliera n.f. Moissaliera, mosquetiera.

zinzània n.f. Zizània.

zinzolin, a adj. (lit.) D'una color violacea que tira sus lo roge.

zircon n.m. Silicat de zircòni que dona de pèiras preciòs transparents, jauni vèrdi, bruni, rogi ò incolòri ò blau-vèrd.

zircòni n.m. Metal blanc-gris que s'avesina au titani e au silici, de densitat 6,51; element (Zr) de n° atomic 40 e de massa atomica 91,22.

zircònia n.f. Oxide de zircòni ZrO₂.

zirconic, a adj. Relatiu au zircòni, que n'en contèn.

zirconita n.f. Varietat de zircon.

ziton n.m. Bièrra que si fabricava dins l'Egipte faraonica embé d'òrdi fermentat.

zizània n.f. Discòrdia: *Semenar la zizània*. Var.: **zinzània**.

zízola n.f. Zieu.

zlòti n.m. Unitat monetària polonesa.

Zn Simbòle dau zinc.

zo interj. Issa! Anèm!

zoantari n.m. Cnidari colonial (Sotaclasse dei madreporaris).

zoave n.m. Sordat d'un còrs d'infantaria francés creat en Argeria en lo 1830 e dissòt en lo 1962.

zodiac n.m. (nom depauat) Embarcacion de cauchó, que pòu èstre provedit d'un motor.

zodiac n.m. (astron.) Zòna de l'esfèra celèsta que s'estende sus 8,5° de cada costat de l'ecliptic e dins la quala veèm si desplaçar lo Soleu, la Luna e li planetas principali dau sistema solari, en defoara de Pluton. ◇ *Signe dau zodiac*: Caduna dei dotze partidas que s'estron sus 30° de longituda e dins li quali lo zodiac es partatjat à partir dau ponch vernal.

zodiacal, a adj. Relatiu au zodiac. ◇ *Lutz zodiacala*: Lutz debla e difusa, concentrada à l'entorn dau Soleu, dins lo plan de l'ecliptic, observable avant l'aùrora ò après lo calabrun, deuguda à la difusion de la lutz solària per li pòussas dau mitan interplanetari.

zoecia n.f. (zool.) Caduna dei unitats d'una colonia d'ectopròctes.

zolo adj. e n. Qu'apartèn ai Zolos. Var.: **zulu**.

zombi n.m. 1. Dins lo vaudó, moart sortit dau cròs e qu'un masc mete au sieu servici. 2. (fam.) Persona que sembla absent, amòrfa.

zòna n.f. 1. Estenduda de terren, espaci d'una region, d'una vila, etc. que divèrsi caracteristicas definisson: *Zòna desertica*. 2. Territòri ò ensèm de territòris sotamés à un estatut, à un regime particulier: *Zòna de liure escambi*. ◇ *Zòna frontiera*: Territòri que costeja un Estat e qu'es sotamés à un reglament particulier dins l'interès de la defensa nacionala. ◇ *Zòna franca*: Region frontiera dont li mèrç estrangieri penètron liurament sensa formalitats ni pagament de drechs. 3. (fam.) *La zòna*: Espaci sus la brua d'una vila, caracterisat per la misèria dau sieu abitat. 4. Territòri que respoande à de nòrmas en matèria d'urbanisme. *Zòna d'amainatjament concertat* (Z.A.C.): Zòna dins la quala una collectivitat publica ò un establiment public fa una operacion per equipar de terrens que son pi cedit à d'utilisators publics ò priovats. ◇ *Zòna d'amainatjament diferit* (Z.A.D.): Zòna d'extension que lu sieus amainatjament non son immediatament necessaris e per la quala l'Estat ò la collectivitat territoriala an un drech de preemcion en cas de venda dau terren. ◇ *Zòna d'extension urbana* ò

d'urbanisacion: Zòna delimitada, destinada à reçaupre de noveus quartiers ò gropes d'abitacions. ◇ *Zòna industriala* (Z.I.): Zòna especialament reservada ai activitats industrials. ◇ *Zòna d'intervencion fonsiera* (Z.I.F.): Zòna destinada à permetre la creacion de resèrvas fonsieri au profiech de l'Estat ò de la collectivitat locala per drech à la preemcion ma au dedintre de zònas ja urbanisadi. ◇ *Zòna à urbanisar en prioritat* (Z.U.P.): Zòna estudiada per li desvolopar de construccions, per èstre urbanisada tot en evitant l'especulacion (en emplegant per aquò lo drech de preemcion), remplaçada per li Z.A.C. e li Z.I.F. ◇ *Zòna non altius tollendi*: Zòna dins la quala minda construccion si deu quilhar en dessobre d'una autessa donada. 5. Partida dau territòri dins la quala s'exercisse l'accion de foarças militari. ◇ *Zòna d'accion*: Estenduda de terren dins la quala una unitat intervèn. ◇ *Zòna de defensa*: Sotadivision dau territòri nacional dins la quala s'exercisson lu esfoarç civils e militaris de defensa. 6. Espaci, region delimitada sus una susfàcia, sus un còrs. ◇ *Zòna erogèna*: Susfàcia cutanea ò mucoa susceptibla d'èstre lo site d'una excitacion sexuala. ◇ (fig.) Sector limitat, dins lo quau s'exercisse l'accion de quauqu'un ò d'una collectivitat: *Zòna de recèrca*. ◇ *Zòna d'influença*: Ensèm d'Estats e de territòris reservats à l'influença politica exclusiva d'un Estat. ◇ (econ.) *Zòna monetària*: Ensèm dei país que li sieus monedas son restacada à n-aquela d'un país qu'exercisse un ròtle dominant, que li siues monedas an de ligams estrechs ò qu'an la mema moneda: *La zòna euro*. 7. (mat.) Porcion de la susfàcia d'una esfèra limitada per doi plans parallèles que la cópon. 8. (geogr.) Espaci delimitat pauc ò pron per de parallèles e au quau correspoande un grand tipe de clima: *Zòna tropicala*, *zòna temperada*, *zòna polària*. 9. (dr. mar.) *Zòna contiguous*: Espaci maritime comprés entre lo limit dei aigas territoriali e una distança de 200 milhas à partir dei coastas, qu'es plaçada sota la sobeiranitat parciala de l'Estat costier. 10. Espaci quau que sigue de forma circulara ò alongada: *La zòna d'ombra d'una lampa*. 11. (metall.) *Fusion de zòna*: Tecnica de purificacion dei metaus, que consistisse à desplaçar una pichina zòna fonduda au lòng d'una asta per n'en mandar li impuretats ai extremitats.

zòna n.m. Malautia infeccioa deuguda à un virus dau grope erpès, caracterisada per una erupcion de vesiculas qu'an una disposicion estrechament unilateral e acompahada de dolors intensi que sèmblon aqueli d'una cremadura.

zonacion n.f. Division de la Tèrra en zònas: *Zòna pluviometrica*, *zòna de circulacion atmosferica*.

zonal, a adj. Relatiu ai diferenti zònas de la Tèrra.

zonar vt. (*zòni*) (topogr., inform.) Efectuar lo zonatge de.

zonat, ada adj. Que presenta de bendas: *Ròca zonada*. Sin.: **faissat**.

zonatge n.m. 1. En urbanisme, reparticion d'un territòri en zònas afectadi caduna à un tipe determinat d'ocupacion ò d'usatge dau soil: *Zòna urbana*, *zòna residenciala*. 2. (inform.) partatge d'un ensèm

d'informacions en porcions d'estructura omogenea, en foncion de divèrs critèris.

zonzon n.m. 1. Mûmur. 2. Bosin qu'un insècte fa en batant dei alas. 3. Bosin sord e continûd'un motor, d'una fola, etc. 4. Sensacion d'un son grave que non a la sieu origina dins un bosin exterior.

zonzonaire, airtiz adj. e n. Que zonzona.

zonzonar vi. Faire audir un zonzon. Var.: **zonzonear, zonzonejar**.

zonzonear vi. Zonzonar.

zonzonejar vi. Zonzonar.

zoo n.m. [ˈzoo] Jardin zoologic.

zoobiologia n.f. 1. Biologia animala. 2. Biologia dei pargues zoologics.

zoocoria n.f. Mòde de disseminacion dei grans mé l'ajuda dei animaues.

zoofague, aga adj. e n. Si di d'un organisme que lo sieu regime alimentari es constituit d'animaues, de matèrias animala ò de substanças d'origina animala.

zoofil(e), a adj. Relatiu à la zoofilia; que n'es pertocat.

zoofilia n.f. Atirança sexuala per lu animaues. Sin.: bestialitat.

zooflagelat n.m. Protiste flagelat sensa clorofilla.

zoofòbe, a adj. e n. Que sofrisse de zoofòbia.

zoofòbia n.f. Paur patologica que de personas sènton davant d'animaues inofensius.

zoofòre n.m. (arquít.) Frisa de l'entaulament, qu'èra ornada de figuras animala.

zoogameta n.m. Gameta mobile flagelat dei algas e dei fonges.

zoogenia n.f. Generacion dei animaues.

zoogenic, a adj. Relatiu à la zoogenia.

zooglea n.f. Recampament de bacterias aglutinadi per una substança viscoa, que si forma à la susfàcia de divèrs liquides (vinaigre, aiga residuali).

zoogeografia n.f. Estudi de la reparticion dei animaues sus la Tèrra.

zoografe, a n. Especialista de zoografia.

zoografia n.f. Branca de la zoologia que descriu li espècias animala.

zoografic, a adj. Relatiu à la zoografia.

zoòide, a adj. Si di d'un mineral que poarta una figura d'animau ò d'una partida d'un animaue.

zoolatra adj. e n. Que poarta un culte à d'animaues divinissats.

zoolatria n.f. Adoracion dei animaues divinissats.

zoolit n.m. Fossile animaue.

zoolitic, a adj. Relatiu ai zoolits.

zoologia n.f. [zooloˈdʒia] Sciença especialissada dins l'estudi dei animaues.

zoologic, a adj. 1. Realatiu à la zoologia, ai animaues. 2. *Jardin, pargue zoologic*: Luèc public dont son presentats en libertat ò en mièja libertat d'animaues d'espècias exotiqui ò rares. Abrev.: **zoo**.

zoologista n. Especialista de zoologia. Var.: **zoològue**.

zoològue, òga n. Zoologista.

zoom n.m. (angl.) 1. Objectiu de la focala variabla. 2. Efècte obtengut m'aquest objectiu en faguent variar la focala pendent la presa de vista. 3. (inform.) Dispositiu que permete de grossir un imatge.

zoomar vi. 1. Filmar en emplegant un zoom. 2. Grossir un imatge per vèire lu detalhs.

zoomòrfe, a adj. Que pilha la forma d'un animaue. Var.: **zoomorfic**.

zoomorfic, a adj. Zoomòrfe.

zoomorfisme n.m. Representacion dei formas animala; predominança dei formas animala dins li representacion plastiqui, artistiqui, etc.

zoonime n.m. 1. Nom vernaculari d'un animaue. 2. Nom de luèc associat à un animaue.

zoonimia n.f. Sciença qu'estúdia lu zoonimes.

zoonòsi n.f. Malautia infeccioa ò parasitària, que si transmete naturalament dei animaues vertebrats à l'òme e reciprocament: *La ràbia, la tuberculòsi son de zoonòsis*.

zoopatia n.f. Deliri au cors dau quau lo subjècte pensa qu'un animaue abita dins lo sieu còrs. Sin.: **deliri zoopatic**.

zoopatic, a adj. *Deliri zoopatic*: Zoopatia.

zooplancton n.m. Plancton animaue.

zoopsia n.f. Impression qu'una persona a de vèire d'animaues.

zooquimia n.f. Analisi quimica dei elements constituents dei animaues.

zoosemiotica n.f. Estudi de la comunicacion animala.

zoospèrma n.m. (anc.) Espermatozoïde.

zoospòra n.f. Cellula reproductritz nadarèla, qu'existisse dins li algas e dins lu fonges que vívon dins l'aiga.

zoosporangi n.m. Esporangi que produè d'espòras. Sin.: **esporangi**.

zootaxia n.f. Classificacion metodica dau règne animaue.

zooteca n.f. Colleccion d'animaues naturalissats ò d'esquelèts destinats à èstre presentats au public.

zootecnia n.f. Sciença qu'estúdia li condicions e lu metòdes d'elevatge e de reproduccion dei animaues domestics.

zootecnic, a adj. Relatiu à la zootecnia.

zootecnician, a n. Especialista de zootecnia.

zooterapia n.f. Medecina veterinària.

zooterapeutic, a adj. Veterinari.

zootomia n.f. Sciença de l'anatomia animala.

zorilha n.f. Mamifèr carnivòre d'Àfrica, vesin de la mustela, de la rauba negra marcada de faissas clari, e que sentè totplen mau (Lòng de 60 cm, familha dei mustelides).

zoroastrian, a adj. e n. Relatiu à Zoroastre.

zoroastrisme n.m. Religion de l'Iran ancian. Sin.: **mazdeïsme**.

zostèra n.f. Èrba marina vivaça, dei fuèlhas lineari, que forma de grandis pradarias sota la mar.

zosterian, a adj. Relatiu au zòna.

zosterifòrme, a

zosterifòrme, a adj. Si di d'una dermatòsi que lo sieu aspècte clinic sembla lo zòna.

Zr Simbòle dau zircòni.

zulu adj. e n. Zolo.

Z.U.P. n.f. Zòna d'urbanisme prioritari.

zuriqués, esa adj. e n. De Zuric.

zutic, a adj. Dau grope dei zutistas.

zutista n. (lit.) membre d'un grope de poetas de la fin dau s. XIXⁿ, que lo president n'èra Charles Cros.

zydeco n.m. Música populària naissuda de la fusion dau blues e de la música cajun. Var.: **zideco**.

NOMS PRÒPRIS

(per lo moment, son donats unicament de noms citats dins li definicions dei mòts comuns)

Abèl Personatge biblic. Segond enfant d'Eva e Adam, que fuguèt tuat per son fraire Caïn.

Abèl (Frederick Augustus) Quimista britanic (1827-1902), especialista de la quimia dei explosius.

Abissínia Ancian nom dau massiu etiopian.

Abraam Dins la Bibla, lo paire d'Isaac e d'Israèl.

Acàdia Autre nom de la Novèla Escòcia (Canadà).

Accion Francesa Movement politic nacionalista e reialista d'extrèma drecha, sostèn de la maion d'Orleans, que s'es principalament desvolopat dins la promiera mitan dau s. XXⁿ en França.

Adrian (*Publius Aelius Hadrianus*) (76-138) Emperaire roman dau 117 fins à la sieu moart, s'empleguèt sobretot à pacificar l'Empèri e à n'en consolidar li frontieras. Li devèm en particulier lo Barri que faguèt bastir au nòrd de la Bretanha, es à dire entre l'Angleterra actuala e l'Escòcia.

Àfrica Una dei cinc parts dau monde (30 310 000 km²). Lo continent african es traversat d'un costat à l'autre per l'equator e s'atròva per la màger part entre lu tropics.

Afganistan País d'Àsia centrala (capitala Kabul), República islamica despí lo 2004.

Adam Lo premier òme, dins la tradicion biblica.

Agde (34300) Capluèc de canton d'Eraut, en riba d'Eraut e dau canal dau Miègjorn. Fuguèt un poart important. Anciana catedrala fortificada (s.XII). Museu.

Agen (47000) Capluèc de canton d'Òlt-e-Garona, en riba de Garona. Evescat, Cort d'apèl, catedrala romana e gotica. Museu.

Ais de Provença Vila de Provença, sotaprefectura dei Bocas de Rose, sèti dau Parlament de Provença dau 1501 à la Revolucion francesa. Abitants: lu Sestians.

Alamanon Comuna dei Bocas de Ròse, à costat de Selon. Vèire Bertrand d'Alamanon.

Albania Estat de la Peninsula dei Balcans. 29 000 km². Capitala: Tirana.

Alemanha (República Federala d'Alemanha) Estat d'Euròpa que tòca França, Soïssa, República Chèca, Polònhia, Danemarc, País-Bas, Belgica e Luxemborgque la sieu capitala es Berlin. Partida en doi après la Segonda Guèrra mondiala, tornar trovar la sieu unitat en lo 1990.

Alès Ciutat dau Gard, sovent considerada coma la caiptala dei Cevenas.

Alembert (Jean Le Rond d') Matematician, fisician, filosòfe e enciclopedista francés 1717-1783).

Alexandre lo Grand (356 av. J.-C. - 323 av. J.-C.) Rèi de Macedònia, conquistaire e bastissèire.

Alexàndria Ciutat que la fondèt Alexandre Lo grand.

Alicarnàs Anciana vila d'Anatolia, encuèi Bodrum, situada au sud-oèst de la Turquia.

Alsàcia (en alsacian '*s Eslsáss*) Region istorica e collectivitats territoriala à l'èst de França, à la frontiera mè l'Alemanha e la Soïssa.

Altai (Monts) Cadena de montanha d'Àsia, dins una zòna entre la Rússia, la China, la Mongolia e lo Casacstan.

Amazòna Fluvi d'Amèrica dau Sud, de 7000 km de llong, que naisse dins li Andas, travèrsa lo Perú e lo Brasiu e finisse dins l'Atlantic.

Amazònia Region d'Amèrica dau Sud, que correspoande au bacin mejan e inferior de l'amazòna.

Ambròsi (*sant*) Paire e doctor de la Glèia latina (340-397). Evesque de Milan, luchèt còtra lu cultes pagans e l'arianisme.

Amèrica Una dei cinc partidas dau monde; 42 milions de km².

Anacreont Poeta liric grèc (s. VI^a av. J.-C.), autor d'*Ódas* que celèbron l'amor e lo ben manjar.

Ancira Ciutat de l'Antiquitat, encuèi Ankara (capitala de Turquia).

Andas Cadena de montanhas, que comprèn de nombrós volcans actius, que domina la coasta occidentala d'Amèrica dau Sud e s'estira sus 8000 km, dau Veneçuèla à la Tèrra de Fuèc.

Andòrra Principautat dins lu Pireneus, plaçada sota la sobeiranitat conjoncha dau cap d'Estat de França e de l'evesque de La Seu de Urgèl (Catalonha), que la sieu lenga oficiala es lo catalan.

Andrieu (*sant*) Apòstol de Jèsus, fraire de Pèire, crucificat à Patràs (Grècia).

Angòr Ensèm arqueologic dau Cambòtja oriental, à l'emplaçament d'una anciana capitala dei rèis cmèrs.

Angiers (49000) Anciana capitala d'Anjou; evescat, cort d'apèl, universitat, catedrala.

Anglaterra Partida sud de la Gran Bretanha, limitada per l'Escòcia au nòrd e dau País de Galas à l'oèst.

Angòla País Estat d'Àfrica australa, sus l'Atlantic.

Anjou Província dei Plantaginèsta, restacada à França en lo 1205, partatjada entre lo Bacin parisenc e lo massís armorican.

Annam Region centrala dau Vietnam.

Ansa Associacion dei ciutats mercanti de la Baltica e de la Mar dau Nòrd (s. XIIⁿ-s. XVIIⁿ). Sin.: **Ansa teutonica**.

Antilhas Islas que sepàron l'ocean Atlantic de la Mar dei Antilhas.

Antiòquia Vila de Turquia, que juguèt un ròtle fondamental dins lo començament dau cristianisme.

Antoine (Louis) Minaire de Belgica (1846-1912), fondator de l'antonisme.

Antòni-Maria (*sant*) Vèire Zaccaria.

Anvèrs Vila de Belgica (en neerlandés **Antwerpen**), au fond de l'estuari de l'Escaut.

Apaches Ensèm de pòbles venguts dau nòrd d'Amèrica vèrs l'an 1000 apr. J.-C., que resistèron longtemps còtra lu conquistaires americans dins la segonda mitan dau s. XIXⁿ, embé lu sieus caps Cochise e Geronimo e que son aïra regropats dins una resèrva dau Noveu-Mexic.

Apalaches (m. pl.) Massís de l'èst de l'Amèrica dau Nòrd, entre l'Alabama e l'estuari dau Sant-Laurenç.

Apocalipsi Darrier libre dau *Noveu Testament*. Cf. Joan (sant).

Apollon Dieu grèc de la Beutat, de la Lutz, dei Arts e de la Divinacion.

Aqueans Familha etnica grèga mai anciana. Originaris de Tessàlia, lu Aqueans fondèron una civilisacion de tria que lu Dorians destrusèron (vèrs lo 1200 av. J.-C.).

Aquemenidas Dinastia pèrsa fondada vèrs lo 550 av. J.-C., que faguèt progressivament l'unitat de l'Orient e cessèt de regnar en lo 330 av. J.-C.

Aquitània Region istorica que lu Romans avíon partit en tres províncias, administrativament dins la Nòva Aquitània.

Aràbia Peninsula que constitue l'extremitat sud-oèst de l'Àsia, entre la mar Roge e lo gòlfe Persic.

Aragon Reiaume qu'au s. XIIⁿ s'unifiquèt à la Catalonha e au jorn d'encuèi region autonòma dau nòrd-èst d'Espanha.

Arameus Populacions semitiqui, d'abòrd nomadi, que fondèron divers Estats en Siria. La sieu lenga fuguèt aquela de l'Orient, à comptar dau s. VIIIⁿ av. J.-C., e que desapareissèt solament embé la conquista araba dau s. VIIIⁿ apr. J.-C.

Aran (*Val d'Aran*) Region dei Pireneus, en Catalonha, dont naisse la Garona.

Araucània Encontrada dau Chile central.

Arcàdia Region de la Grècia antica, dins la partida centrala dau Peloponès, que la tradicion poetica n'en faguèt un país idillic.

Ardenas Massís à cavau entre Belgica, Luxemborg e França e departament francés (08).

Arès Dieu grèc de la guèrra.

Argentina País de la part meridionala d'Àmerica dau Sud.

Argeria País d'Àfrica dau Nòrd.

Argier Capitala d'Argeria.

Argòs (Antiqu.) Dins la mitologia grèga, Prince de cent uèlhs, que cinquanta demoràvon dubèrts quora durmia.

Arians Ensèm de tribús d'origina indoeropea que, à partir dau s. XVIIIⁿ av. J.-C., s'expandissèt en Iran e dins lo nòrd d'Índia (la sieu lenga es à l'origina de toti li lengas indiani e iraniani).

Arièja Departament occitan (09).

Aristofanes Poeta comic grèc (384-386 av. J.-C.)

Aristòtel Filòsofe grèc (445-322 av. J.-C.), que fuguèt lo preceptor d'Alexandre lo Grand.

Arius Prèire d'Alexàndria que, en negant la divinitat dau Crist, provoquèt una dei crisis mai grèvi de la Glèia cristiana.

Arizona Estat dau sud-oèst dei USA.

Arle Comuna de Provença, sus Ròse, qu'enclau la màger part de la Camarga.

Arlequin Personatge de la *Commedia dell'Arte*, que poarta un vestit multicolor de fach de tringles de teissut.

Armanhac Ancian Comtat (960), que correspoande à la màger part de l'actual departament de Gèrs, estacat à la Corona de França en lo 1607.

Armènia Anciana República d'URSS, pi República independenta, que possedisse de frontieras terrèstri embé la Turquia à l'oèst, la Georgia au nòrd-nòrd-èst, l'Azerbaijan à l'èst e l'Iran au sud-èst.

Armínius (*Jacobus*) Teologian protestant (18 1560-1609), fondator de la doctrina dicha *arminianisme*, qu'adocissia aquela d'Calvin.

Armorica Region de Gàllia, que forma au jorn d'encuèi la Bretanha.

Arquimèdes Matematician e saberut ellenistic de Siracusa (287-212 av. J.-C.), qu'es sobretot conoissut per lo sieu *principi* sus la butada que reçaup un còrs immergit dins l'aiga.

Artémis Divessa grèga de la natura sauvatja e de la caça.

Artés Ancian Comtat francés que Loís IX creèt à partir d'una region eiretada de la Flandra, incorporat à la Corona en lo 1223, pi borguinhon (1384), austrian (1493) denant de tornat à França (1678).

Ascros Comuna dei Aups-Maritimes, entre Roquesteron e Toèt.

Asilh Vèire Mas d'Asilh.

Assíria Impèri mesopotamian que, dau s. XXⁿ au s. VIIⁿ av. J.-C., dominèt episodicamente l'Orient ancian.

Astarac Encontrada de Gasconha.

Asti Vila d'Itàlia (Piemont), coneissuda per lu sieus vins.

Atena Divessa grèga de la Pensada, dei Arts, dei Sciènças e de l'Industria.

Atenas Capitala de Grècia.

Atic Peninsula de Grècia dont si tròva Atenas.

Atlantic (*Ocean*) Ocean que separa l'Euròpa e l'Àfrica de l'Amèrica.

Atlantic n.m. Ocean Atlantic.

Aubrac Aut planistèu d'Auvernha meridionala, famós per li sieu vacas.

Aude Fluvi occitan que passa à Limós e Carcassona denant de rejónher la Mediterranea.

Aude Departament francés (11) de Lengadòc.

Auguste (*Caius Julius Caesar Octavianus Augustus*) Emperaire roman (63 av. J.-C. – 19 apr. J.-C.).

Augustin (*sant*) Doctor de la Glèia latina (354 – 430), s'opauèt au maniqueïsme.

Aups Cadena de montanhas, lo massí montanhós mai grand d'Euròpa, que s'estende sus mai de 1000 km

Aups Marins ò **Aups Maritimes** Departament (06) que la Prefectura n'es Niça.

Aush Capluèc dau Departament de Gèrs, sus lo Gèrs.

Australàsia Ensèm geografic que comprèn l'Austràlia e la Nòva-Zelàndia.

Austràlia Estat d'Oceania format de sièis estats e de doi territòris.

Àustria Estat d'Euròpa centrala, que la sieu capitala es Viena, format de nòu províncias ò *Länder*.

Àustria-Ongaria Nom donat, dau 1867 au 1918, de la monarquia dobla, que comprenia l'Impèri d'Àustria e lo Reiaume d'Ongaria, m'una dinastia comuna, aquela dei Habsborg.

Auvernha Region geografica dau centre dau Massís central e província erigida en ducat en lo 1360.

Auzon (*Paire Emanueu d'*) (en frcs *d'Alzon*) Fondator en 1845 de la congregacion dei assompconistas.

Avairon Ribiera occitana que finisse dins lo Tarn e departament francés (12).

Avalokistévelle Bodisatva Patron dau Tibet, que lo sieu representant sus Tèrra es lo dalai-lama.

Averròis (Abū al Walīd ibn Ruchd) Mètge e filosòfe arabe (1126-1198), que la sieu interpretacion de la metafisica d'Aristòtel au lume dau Coran auguèt una granda influença sobre la pensada cristiana medievals.

Avesta Libre sant dei zoroastrians, que lo tèxto n'es estat fixat au s. IVⁿ apr. J.-C.

Avinhon Ciutat de Provença, en Vauclusa, en riba de Ròse, que fuguèt sèti de la papautat dau 1309 au 1376 e residènça dei papas dichs «d'Avinhon» pendent lo Grand Esquisma d'Occident (1378-1417) e devenguèt francesa en lo 1791.

Azerbaijan Estat sus la Mar Caspiana, sus lo limit entre euròpa e Àsia, Repùblica soviètica fins en lo 1991.

Azur Vèire **Coasta d'Azur**.

Bab (*Ali Muhammad, dich Lo Bab*) Cap religiós persan (1819-1850). Instigator d'una reforma de l'islam dins un sens mistic, liberal e egalitari, fuguèt fusilhat e lu sieus partidaris massacrats.

Babeuf (*François Noël, dich Gracchus*) Revolucionari francés (1760-1797), que conspirèt còtra lo Directòri e fuguèt executat.

Babilònia Ciutat antica de Mesopotàmia.

Bacarat Vila dont si fa lo cristal.

Bacus Dieu roman, que correspoande au Dionis de la mitologia grèga.

Baden Ancian Estat de l'Alemanha renana, que forma encuèi una partida dau Baden-Wurtemberg.

Balcans ò **Peninsula balcanica** La mai orientala dei peninsulas d'Euròpa meridionala.

Balí Isla d'Indonesia, que lo destrech de Balí separa de Java.

Baltica (*mar*) Dependènça de l'Atlantic, que costèja Finlàndia, Rússia, Polonha, Alemanha, Danemarc e Suécia.

Bambarà Pòble d'Àfrica, present au Senegal e au Malí, que formèt de reiaumes destruchs au s. XIXⁿ.

Bantós Ensèm de pòbles d'Àfrica, au sud de l'Equator, que pàrlon de lengas de la mema familha.

Barbaria Ancianament, partida de l'Àfrica dau Nòrd.

Barcelona Capitala de Catalonha, en riba de la Mediterranea.

Barlow *Malautia de Barlow*: Escorbut infantile.

Bartolin Anatomista dau s. XVIIⁿ, que descriuguèt li glàndolas vestibulari majori.

Basile (*sant*) paire de la Glèia grèga (329-379), que luchèt còtra l'arianisme e aguèt una granda influença dins lo desvolopament dau monaquisme.

Bastilha Fortalesa parisenca que lu revolucionaris pilhèron lo 14 de julhet dau 1789 e que fuguèt destrucha l'an d'après.

Bataus Pòble germanic que vivia dins la partida sud de l'actuala Olanda.

Baumé (*Antoine*) Farmacian e quimista francés (1728-1804).

Baviera Estat (Land) alemand, que comprèn la Baviera e la partida septentrionala dau bacin de Soaba e de Franconia.

Bearn Ancian vescomtat qu'Enric IV unissèt à França situat dins lo nòrd-oèst dei Pireneus.

Beiriu Region dau sud dau Bacin parisenc, entre la Solonha e lo Massís Central; comtat, pi ducat independent, que cabussèt dins la movença dei Capecians à partir de la fin dau s. XIⁿ.

Belarús ò **Bielorússia** Estat d'Euròpa orientala sensa accés à la mar, costejat per la Letònia au nòrd, per la Rússia au nòrd-èst e à l'èst, per l'Ucraïna au sud, per la Polonha à l'oèst, e per la Lituània au nòrd-oèst.

Belet Quartier de Niça, conoissut per lo sieu vin.

Belgia País d'Euròpa occidental a riba de la mar dau Nòrd, limitat per l'Alemanha e lo Luxemborg à l'èst, lu País-Bas au nòrd, França au sud.

Ben Artiste plastician d'origina soïssa, dau sieu nom complet Benjamin Vautier, naissut en lo 1935.

Beneset (*sant*) Fondator dei Benedictins.

Bengala Region de l'èst de la peninsula indiana.

Benin País d'Àfrica, ancianament Daomèi.

Benioff (*Victor Hugo*) Sismològue american e professor à l'universitat de Califòrnia, qu'a sobretot estudiat lu terratrems prefonds dau Pacific.

Bècia Contrada de la Grècia antica, que dominèt la Grècia dau 371 au 362 av. J.-C.

Berbèrs Pòbles d'Àfrica dau Nòrd, que pàrlon lo berbèr, de religion musulmana orientada vèrs lo chiisme.

Bergson (*Henri*) Filosòfe francés (1859-1941), que faguèt de l'intuicion lo solet mejan de conoissença de la durada e de la vida.

Bergstrand (*Erik*) Cinematografe suedés (1906-1972), inventaire dau geodimètre.

Bèrna Capitala federala de Soïssa.

Bertomieu Apòstol de Jèsus.

Bertran d'Alamanon Trobador provençau (1210-1270), naissut d'un paire catalan.

Besançon Capluèc de Franca Comtat, sus la brua dau Jura.

Besièrs Vila d'Eraut, sus l'òrb e lo Canal dau Miègjorn, dont si debanèt lo chaple dau 1209, quora lu Crosats francés massacrèron e cremèron la màger part de la populacion.

Betelèm Vila de Jordania, au sud de Jerusalèm, patria de Dàvid e, d'après la tradicion, luèc de naissença de Jèsus.

Beucaire Comuna dau Gard, en riba de Ròse.

Bialetti (*Alfonso*) Inventaire d'una cafetiera italiana famosa, la *mòka*.

Bielorússia Belarús.

Biermer (Anton Michael) Mètge alemand (1827-1892), que lo sieu nom es estacat à una seria de descubèrtas dins lo camp de la microscopia clinica.

Biòt Comuna dei Aups Maritimes, conoissuda per la terralha, la veiraria, li cultura floriali e lo sieu Museu Fernand-Léger.

Birmània Estat de l'Indochina occidentala que recampa en una federacion l'anciana colonia anglesa de Birmània e sèt Estats periferic poblats de minoritats etniqui.

Bisanci Colonia grèga bastida au s. VIIⁿ av. J.-C., sus lo site de la futura Istanbul.

Biscaia Província basca.

Blacatz Senhor d'Aups, (1160-1235), famós per la sieu liberalitat, qu'a finda laissat una dosena d'òbras e a fach l'objècte d'un celèbre planh dau poeta italian Sordeu.

Blanqui (*Adoufe*) Economista francés naissut à Niça (1798-1854), que pronava lo liberalisme.

Blanqui (*Loís Auguste*) Teorician socialista e òme politic francés (1805-1881), fraire dau precedent, .

Bles Vila francesa sus lo Léger, evescat e residença favorita dei rèis de França au s. XVIⁿ.

Bocarà Vila d'Ozbequistan.

Bodà Fondator dau bodisme.

Boeci Filòsofe e poeta latin (480-524), ministre de Teodoric lo Grand.

Boèmia Partida occidentala de la Chequia.

Bolívia País d'Amèrica dau Sud, que deu lo sieu nom à *Bolívar*.

Bolland (*Jean*) Jesuita dei País-Bas (1596-1665), que comencèt lo recuèlh dei *Acta sanctorum*. Lu sieus continuators pilhèron lo nom de *bollandistas*.

Bolonha Vila francesa dau Pas-de-Calais, sus la Marga.

Bolonha Vila d'Itàlia (Emília-Romanha).

Bonaparte (*Napoleon*) Militari e òme politic francés (1769-1821), emperaire dei Francés (1804-1814 e 1815).

Bonifaci Vila de Còrsega dau Sud, que lo sieu destrech separa Còrsega e Sardenha.

Boole (*George*) Matematician britanic (1815-1864), creator de la logica matematica modèrna.

Borbon Familhas nòbli, princieri e reiali, que donèron de rèis: de França (Enric IV, Loís XIII, Loís XIV, Loís XV, Loís XVI, Loís XVIII, Carles X) e d'Espanha (Joan Carles Ier, Felip VI).

Borbonés Region au nòrd dau Massís central, unit à la Corona de França en lo 1531.

Bordeu Ciutat occitana, en riba de l'Atlantic, sus la Garona.

Borgonha Region de l'èst de França, reiaume en lo 531, pi comtat e ducat, longtemps en lucha còntre lu rèis de França, fins à la moart de Carles lo Temerari, quora devenguèt província francesa.

Booth (William) Pastor metodista (1829-1912), fondator de l'Armada dau Sauvament.

Born (*Bertrand de*) Trobador d'Autafoart (Dordonha), pròche dei enfants d'Alienòr d'Aquitània, conoissut per lu sieus sirventés (escrich sobretot per butar Richard e lu sieus fraires à si batre).

Bornelh Cf. Giraut de Bornelh.

Bose (*Satyendra Nath*) Cercaire indian (1894-1974), que donèt lo sieu nom à una particula, lo *boson*.

Bòsnia-Ercegovina Estat d'Euròpa dau Sud, dins lu Balcans.

Botan Reiaume enclavat entre l'Índia e la China.

Botsvana Estat d'Àfrica australa, en granda part desertic, conoissut per la sieu produccion de diamants.

Boulanger (*Georges*) General e òme politic francés (1837-1891), ministre de la Guèrra (1886-1887).

Brabant Província dau centre de Belgica.

Brageirac Vila occitana, sus la Dordonha.

Bramā (relig. Indoïsta) Un dei dieus principals dau panteon indó.

Brandeborg Region istorica d'Alemanha, que la sieu vila principala es Berlin.

Brandeborg Vila d'Alemanha, à l'oèst de Berlin.

Brasiu Estat d'Amèrica dau Sud, que n'ocupa la mitan dau territòri, en riba de l'Ocean Atlantic.

Brea (*Ludovic ò Loís*) Pintre primitiu niçard (1450 - entre lo 1522 e lo 1525).

Brea (*Pèire, Antòni e Francesc*) Pintres primitius niçards, de la familha dau precedent.

Bressa Region argiloa de l'èst de França, pròche dau Jura, famosa per li sieu galinas.

Bretanha Region à l'oèst de França, ancian Ducat restacat à França en lo 1532.

Bria Region da Bacin parisenc, entre Marna e Sèina.

Brinhòlas Comuna dau Centre-Var, que fuguèt residença dei Comtes de Provença e centre de produccion de bauxita.

Briva (la Galharda) Prefectura de Coresa.

Bronx Quartier de New-Yòrk.

Brouwer (*Luitzen Egbertus Jan*) Matematician e logician neerlandés (1881-1966), menaire de l'escòla intuicionista.

Bruno (*sant*) Fondator de l'òrdre contemplatiu (cartós).

Brussèlas Capitala de la Belgica.

Bulgaria Estat dau sud-èst d'Euròpa, sus la mar Negra.

Burundí Estat d'Àfrica centrala.

Cabilia Nom de diferents massís dau nòrd d'Argeria.

Caiena Capluèc de la Guiana francesa.

Caire (Lo) Capitala d'Egipte.

Calàbria Region dau Sud d'Itàlia.

Calcedònia Anciana vila d'Àsia Minora, sus lo Bosfòr, dont si debanèt lo quart concili (451), que condemnèt lo monofisisme.

Caldea Nom donat vèrs 1000 av. J.-C. à una partida de la region de Sumèr, pi, au s. VIIⁿ, à la Babilonia.

Caledònia Ancian nom de l'Escòcia.

Callàs Comuna de Var, au nòrd de Draguinhan.

Callinicus Arquitecte sirian dau s. VIIⁿ, inventaire dau fuèc gresesc.

Calmeta (*Albèrt*) Mètge e bacteriologista niçard (1863-1933), que desurbèt embé Guerin la vaccion antituberculós, dich *B.C.G.*

Calmoc Pòble mongòl que viu en Rússia, en Mongolia e en China.

Calvari Coala de Jerusalèm dont lo Crist foguèt crucificat.

Calvin (*Jean*) Reformator francés (1509-1564), partidari dei ideas luteriani

Camaldòli Vila de Toscana, à costat de Florença, dont sant Romuald fondèt un òrdre d'ermitas en lo 1012.

Camarga Region occitana compresa entre lu doi braç màgers dau delta de Ròse.

Cambòja (ò **Cambòtja**) Estat de l'Indochina, sus lo gòlfe de Tailàndia.

Cambòtja Cambòja.

Cameron Estat d'Àfrica, sus lo gòlfe de Guinea..

Canadà Estat d'Amèrica dau Nòrd, partit en dètz províncias.

Canaquia Nòva Caledònia.

Canas Vila occitana dei Aups Maritimes, en riba de la Mediterranea, conoissuda per lo sieu festival internacional dau cínema.

Canhas Vila occitana dei Aups Maritimes, en riba de la Mediterranea, conoissuda per lo sieu ipodròme.

Canàrias (*Islas*) Islas espanhòlas de l'Atlantic au larg dau Marròc meridional, que constituísson una comunautat autonòma.

Cantal Massís volcanic d'Auvèrnh e departament francés (15), que la sieu Prefectura es Orhac.

Canton Poart dau Sud de la China.

Capadòcia Region d'Anatolia (Turquia), devenguda à la fin dau s. IVⁿ un fogau important dau cristianisme.

Capecians Dinastia de rèis de França fondada per Uc Capet, que regnèt dau 987 au 1328.

Capitòli Una dei sèt coalas de Roma, e particulierament un dei sieus doi soms, dont èra lo temple de Jupitèr.

Caravatge (Lo) Pintre italian (1573-1610).

Carcassona Vila occitana sus l'Auda e lo Canal dau Miègjorn.

Carcin Region d'Aquitània entre Dordonha e Roergue.

Cardenal (*Pèire*) Vèire *Pèire Cardenal*.

Carles (*Dom Carles de Borbon*) Infant d'Espanha (1788-1855), Comte de Molina, que revendiquèt la succession au tròne d'Espanha còtra Isabèla II.

Carlesmanhe Enfant màger de Pepin lo Breu, (747-814) Rèi dei Francs (768-814), Emperaire d'Occident (800-814).

Carmèl Montanha d'Israèl, considerada coma lo brèc de l'Òrdre contemplatiu dei Carmes.

Carolingians Família franca d'origina austrasiana, que pilhèt la seguida dei Merovingians embé Pepin lo Breu (751) e regnèt en França fins au 987.

Caront Nauquier dei Infèrns, personatge mitologic e dantesc.

Carpats Cadena de montanhas d'Euròpa centrala que s'estende de Cecoslovaquia en Romania, en passant per la Polonha e l'Ucràina.

Carpentràs Comuna de Vauclusa, dins lo Comtat Venaicin.

Carrà (*Carlo*) Pintre e teorician italian (1881-1966) que participèt au futurisme, pi à la tendença «metafisica», pi s'en tornèt à la tradicion dei annadas 1920.

Carrara Vila d'Itàlia (Toscana), conoissuda per lo sieu màrmor.

Cartage Ciutat d'Àfrica fondada en lo 814 av. J.-C., pròche de l'actuala Tunís.

Casacstan República de la partida septentrionala de l'Àsia centrala.

Castras Vila occitana, dau departament de Tarn.

Castro (*Fidel*) Revolucionari e òme d'Estat cuban

Castelnau Cf. *Pèire de Castelnau*.

Catalonha Comunautat autonòma dau Nòrd-Èst d'Espanha. ♦ *Catalonha Nòrd*: Partida de Catalonha sus lo territòri francés.

Caucàs Cadena de montanhas de Rússia entre la mar Negra e la Caspiana.

Caors Vila occitana en riba de l'òlt.

Cavalhon Vila de Vauclusa, conoissuda per la produccion de melons.

Celebas Isla d'Indonesia.

Celestin V (*Pietro Angeleri* ò *Pietro del Morrone*) (1215-1296) Ermita en Polha, Papa en lo 1294, abdiquèt après cinc mes de pontificat.

Centrafricana (*República*). Estat d'Àfrica, que produè de coton, de cafè, de diamants e d'urani.

Cerdanha Region dei Pireneus, en Catalonha.

Cesar (*Cesar Baldaccini*) Escultpor francés (1921-1998), vengut famós sobretot per li sieu compressions de veituras.

Cevenas Region occitana, sus la brua orientala dau Massís central, entre Eraut e Ardecha.

Chad Estat d'Àfrica centrala.

Chaminada (*Guilhèm Jousé*) (1761-1850) Abat de Peiregòrd que fondèt la societat de Maria en lo 1817.

Champanha Region dau Nòrd-Èst de França, que corresponde en partida à l'anciana província, particulierament conoissuda per la sieu produccion viticòla..

Charantas Nom de doi departaments francés, Charanta e Charanta Maritima.

Chile Estat d'Amèrica dau Sud, en riba dau Pacific.

China Estat d'Àsia orientala, sus l'Ocean Pacific.

Cibèla Diva frigiana de la Fertilitat.

Ciceron (*Marcus Tullius Cicero*) òme politic e orator latin (106-43 av. J.-C.).

Ciclòpe (mit. gr.) Gigants faures e bastissèires qu'avíon un uèlh solet au mitan dau front.

Cimiés Quartier de Niça, au nòrd-èst dau centre de la vila. Ciutat romana dins l'Antiquitat, es devengut un quartier residencial dins la segonda partida dau s. XXⁿ.

Cimmerians Ancian pòble nomade d'origina traça que, au s. VIIⁿ, envaïssèt l'Àsia Minora.

- Cipiera** Comuna dei Aups Maritimes.
- Cipri** Estat insulari de la Mediterranea orientala.
- Circassia** Ancian nom de la region au nòrd dau Caucàs.
- Cirena** (Antiqu.) Vila principala de l'anciana Cirenaïca (Libia).
- Ciril** (*sant*) Apòstol dei eslaus (837-869), qu'emb son fraire Metòde (825-885) revirèt lu Evangèlis e lu libres liturgics en lenga eslava.
- Cisteus** Abadia fondada en lo 1098 per li aubergar una congregacion benedictina.
- Clarmont** Vila d'Auverna.
- Cluny** Vila francesa de Sòna e Léger, dont fuguèt fondada en lo 910 una badia de benedictins.
- Comèrs** Pòble majoritari de Cambòja, que viu finda en tailàndia e au Vietnam.
- Coasta d'Azur** Nom que si dona à la coasta mediterranea entre Sant Rafeu e Menton.
- Coasta d'Evòri** Estat d'Àfrica occidentala, sus la coasta nòrd dau gòlfe de Guinea.
- Coasta-Rica** Estat d'Amèrica centrala, entre Panamá e Nicaragua.
- Cochinchina** Partida meridionala dau Vietnam.
- Colomb (Cristòu)** Navigator genovés (1440-1506), à cu es atribuida la descubèrta de l'Amèrica.
- Colòmbia** Estat d'Amèrica dau Sud, sus l'Atlantic e lo Pacific.
- Còlt** Inventaire e industrial american (1814-1862), que li devèm la rivoltèla que poarta lo sieu nom.
- Commonwealth** Grope de nacions unidì per una comuna leialtat à la Corona britanica ò per la reconoissença dau sobeiran de Grand Bretanha coma cap dau Commonwealth.
- Comòras** Estat de l'Ocean indian, au nòrd-èst de Madagascar.
- Comtat Venaicin** País de Vauclusa, que fuguèt, embé Avinhon, dei papas dau 1274 au 1791.
- Comte** (*Auguste*) Filòsofe francés (1798-1857), que lo sieu *Cors de filosofia positiva* (1830-1842) fuguèt à l'origina dau positivisme.
- Comuna de París** 1. Govèrn municipal de París (1789-1795). 2. Govèrn insurreccional francés (18 de mars – 27 de mai dau 1871), que finissèt m'una repression brutala e de deportacions.
- Confuci** Letrat e filòsofe chinés (551-479 av. J.-C.).
- Còngo** (*República dau Còngo*) Estat d'Àfrica equatoriala.
- Conhac** Vila de Charanta, conoissut per lo comèrci de l'aigardent dau meme nom.
- Constantinòple** Nom donat à Bisanci denant que devenguesse Istanbul.
- Convencion Nacionala** Assemblada revolucionària francesa que que venguèt après l'Assemblada legislativa (21 de setembre dau 1792), fondèt la 1a República e tenguèt lo govèrn de França fins au 26 d'octòbre dau 1795.
- Copernic** (*Mikołaj Kopernik*) Astronòme polonés (1473-1543) que faguèt l'ipotèsis dau movement de la Tèrra e dei autri planetas à l'entorn dau Soleu.
- Coran** Libre sacrat dei musulmans, paraula d'Allāh que l'arcàngel Grabrièu transmetèt à Maomet.
- Còrdoa** Vila d'Espanha (Andalòsia), sus lo Guadalquivir, colonia romana pì sèti d'un emirat (756), pì d'un califat (929), reconquistada en lo 1236.
- Corea** (*República de*) ò *Corea dau Sud* Estat d'Àsia orientala, que cuèrbe la partida sud de la peninsula coreana.
- Corea** (*República democratica populària de*) ò *Corea dau Sud* Estat d'Àsia orientala, que cuèrbe la partida nòrd de la peninsula coreana.
- Corint** Ciutat que fuguèt la rivala d'Atenas e d'Esparta e la ciutat mai rica de la Grècia arcaïca (s. VIIⁿ – s. VIⁿ av. J.-C.).
- Coriòlis** (*Gaspard*) Engenhaire e matematician francés (1792- autor de travalhs sobre la cinematica.
- Corneille** (*Pierre*) Autor dramatic francés sòci de l'Acadèmia Francesa (1606-1684), autor de comèdias, pì de tragèdias.
- Cornoalhas** Extremitat sud-oèst de l'Anglatèrra.
- Corresa** Ribiera que naisse dins lo Massís Central e departament francés que travèrsa (19).
- Còrsega** Isla de la Mar Mediterranea, entre Provença e Sardenha, república dau 1755 au 1769.
- Creta** Isla grèga de la Mediterranea.
- Crist** Jèsus Crist.
- Croàcia** Estat d'Euròpa sus l'Adriatica, independent despí lo 1991, anciana república de Iogoslàvia.
- Cros** (*Charles*) Poeta e cercaire francés (1842-1888), qu'inventèt un procediment de fotografia dei colors e un dispositiu d'enregistrament e de reproduccion dei sons.
- Cròs de Canhas** Comuna (06) à costat de Canhas.
- Croseta** Avenguda famosa de Canas, en riba de mar.
- Cruesa** Ribiera e departament de Lemosin (23).
- Cuba** Estat d'Amèrica centrala, constituït de la mai granda dei Antilhas, au sud de la Florida.
- Curdistan** Region d'Àsia, partida entre Turquia, Iran, Iraq e Siria. Var.: **Kurdistan**.
- Dàcia** Ancian país d'Euròpa, que correspoande à l'actuala Romania.
- Daguestan** Estat en riba de la Caspiana, anciana república autonòma d'U.R.S.S., encuèi república russa federada.
- Dalmàcia** Region de Croàcia sus la coasta de l'Adriatica.
- Damàs** Capitala de Síria.
- Damoclès** (Antiqu.) Proche dau tiran de Siracusa Danís l'Ancian (s. IVⁿ av. J.-C.) que, per li faire capir coma lo destin dei rèis es fragile, faguèt suspendre en dessobre de la sieu tèsta una espada estacada m'un crin de cavau.
- Danemarc** Estat d'Euròpa dau Nòrd, à l'encòup continental e insulari, au nòrd de l'Alemanha e à l'oèst de la Suècia.
- Danubi** Fluvi d'Euròpa centrala, lo segond per la longuessa, que naisse en Alemanha e finisse dins la mar Negra.

Daomèi (encuèi: *Benin*) Estat d'Àfrica occidentala, sus lo gòlfe dau Benin.

Darwin (*Carles*) Naturalista e biologista britanic (1809-1882), qu'establissèt la doctrina de l'evolucionisme dei espècias.

De Chirico (*Giorgio*) Pintre italian (1888-1978), inventaire d'una pintura «metafisica», precursor dau sobrealisme.

Dedal (mit. gr.) Arquitàcte e esculptor, constructor dau laberint de Creta, dins lo quau fuguèt embarrat lo Minotaure. Dedal li fuguèt pi embarrat, ma s'escapèt embé lo sieu enfant Icar en si faguèt d'alas e de plumas embé de cera.

Dèlfes Vila de la Grècia anciana, sus lo pendís sud-oèst dau Parnàs.

Demetèr (Grècia anciana) Divessa grèga de la Fertilitat, de l'agricultura e dei meissions.

Deposicion n.f. (b.-a.) *Deposicion de Crotz*: Representacion dau Crist moart estendut au pen de la Crotz.

Descartes (*René*) Filòsofe, matematician e fisician francés (1596-1650).

Devonian Periòde geologic que s'estende de pauc ò pron -419 à -359 milions d'ans.

Dickson (*William Kennedy Laurie*) Inventaire, productor, director de la fotografia, realisator, scenarista e actor britanic (1860-1935), que li devèm lo quinetoscòpi (qu'inventèt en escambiant una correspondença embé T. Edison).

Diderot (*Denis*) Escrivan e filòsofe francés (1713-1784) que deu la sieu glòria à l'*Enciclopèdia*, qu'animèt pendent vint ans.

Dijon Vila de Borgonha, conoissuda per la sieu mostarda.

Dinha Comuna dei Aups d'Auta Provença.

Dioclecian (Caius Aurelius Valerius Diocles Diocletianus) (245-313) Emperaire roman (284-305).

Dionis Dins la mitologia grèga, dieu de la vinha, dau vin e dei sieus excès, de la folia e de la desmesura.

Dior (*Cristian*) Creator de mòda, que s'illustrèt pi dins lo parfume e lu objèctes de luxe (1905-1957).

Directòri En França, regime que govèrnèt dau 1795 au 1799, denant de laisser la plaça au Consulat.

Domènegue (*sant*) Religiós castilhan (1170-1221), fondator de l'òrdre dei Dominicans, que prediquèt còntra lu catars dins la region de Tolosa e fuguèt canonisat en lo 1234.

Dominicana (*República*) Estat dei Antilhas, qu'ocupa la partida orientala de l'isla d'Haïtí.

Donasan Region naturala d'Arièja, ancianament dins lo Comtat de Foix.

Donat Evesque esquismatic que dividèt la Glèia d'Àfrica au s. IVⁿ.

Don Joan (en espanhòu *don Juan*) Personatge legendari de seductor, d'origina espanhòla, qu'inspirèt totplen d'autors, coma Molièra.

Dordonha Ribiera que finisse dins la Garona e departament francés (24).

Dorida Contrada de Grècia anciana (abitants: *Dorians*), ancianament region de la coasta sud-oèst de l'Àsia Minora.

Draguinhan Vila de Var, que fuguèt prefectura fins au 1974, quora Tolon pilhèt aqueu ròtle.

Drap Vilatge pròche de Niça, en valada de Palhon.

Dreyfus (*Alfred*) Capitani de l'armada francesa (1859-1935), acusat d'espionatge en favor de l'Alemanha (1894), graciàt (1899), pi reabilitat 1906.

Droma Ribiera que finisse dins Ròse e departament francés (26).

Duc d'Orleans (*Ferdinand-Philippe*) Enfant màger (1810-1842) dau rèi de França Loís-Felip, que fuguèt encargat de la repression de la revòlta dei canuts.

Durandi (*Jaume*) Pintre primitiu niçard (1410-1469).

Ebreus Pòble semitic de l'Orient ancian, que la *Bibla* n'en cuènta l'istòria.

Edip Eròi legendari dau cicle teban.

Edison (*Thomas*) Inventaire american (1847-1931) que li devèm, entre autri causas, lo telegrafe duplèx, lo fonografe e lo microtelefòne. Correspondèt embé Dickson quora l'inventaire britanic travalhava au sieu *quinetoscòpi*.

Efès Ciutat d'Iònia, sus la coasta de la mar Egea, grand centre comercial à partir dau s. VIIIⁿ av. J.-C., pi centre religiós important embé lo sieu temple d'Artèmis, considerat coma una dei Sèt Meravilhas dau monde.

Egea (*mar*) Partida de la Mediterranea entre Grècia e Turquia.

Egipte Estat d'Àfrica dau Nòrd-Èst, la mai poblada dau monde arabe, en riba de la mar Roja e de la Mediterranea.

Einstein (*Albèrt*) Fisician alemand (1879-1955), naturalisat american en lo 1940, qu'establissèt la teoria de la *relativitat*.

Elam Estat ancian, dins lo sud-oèst de l'Iran actual.

Elea Ciutat antica de Lucània (Itàlia) colonia dei Foceans, pàtria de Zenon e de Parmenide.

Elèusis Poart de Grècia au nòrd-oèst d'Atenas.

Elisabeta Nom de diferenti sobeiranas d'Àustria, de Belgica, d'Espanha, de França, de Rússia, en particulier de doi reginas d'Anglatèrra: Elisabeta I^a (1533-1603) e Elisabeta II^a (1926-2022).

Eliea Dins l'Antiquitat, tribunal populari d'Atenas.

Elvècia Soïssa.

Elzevir Família d'estampaires e libraris olandés dau s. XVIIⁿ, que li sieu edicions son de modèles d'elegança tipografica.

Emília Region italiana, au sud dau Pò, sus l'Adriatica.

Emma Vau de Soïssa, dont si fa lo fromai *emmental*.

Enciclopèdia (ò *Diccionari rasonat dei sciéncias, dei arts e dei mestiers*) Publicacion inspirada d'un obratge similari de Chambers (1751-1772), que lo sieu director èra Diderot e qu'avia per tòca de far conèisser lu progrès de la sciéncia e de la pensada.

Engoleime Vila francesa de Charanta, dont si tèn cada an un festival de la benda dessenhada.

Enric II^d (1519-1559) Rèi de França (1547-1559).

Enric II^d (*Plantaginèsta*) (1133-1189) Rèi d'Anglatèrra (1154-1189), duc de Normandia e duc d'Aquitània.

Enric VIIIⁿ (1491-1547) Rèi d'Anglatèrra (1541-1547) e d'Irlanda (1541-1547).

Entrecasteus Comuna de Centre Var, sus la Bresca.

Eolia Anciana contrada dau nòrd-oèst d'Àsia Minora.

Epidaurè Vila d'Argolida, celèbra per lo sieu santuari d'Asclèpi, dieu de la Medecina e per li garisons.

Epir Region dei Balcans, entre Grècia e Albania. Lo Reiaume d'Epire, constituït à la fin dau s. Vⁿ av. J.-C., pilhèt d'importança au s. Vⁿ, ma pleguèt davant lu Roman en lo 168 av. J.-C.

Equator República d'Amèrica dau Sud, sus lo Pacific.

Epsom Vila de Grand Bretanha, au sud de Londres.

Eraut Fluvi de Lengadòc.

Eraut Departament occitan, que lo sieu capluèc es Montpelhier.

Ercules Eròi roman, divinitat de l'agricultura, dau negòci e dei armadas.

Eritrea Region d'Àfrica orientala, sus la mar Roja, colonia italiana dau 1890 au 1940, quora lu Anglès l'ocupèron pi l'administrèron, pi devenguèt província de Somalia.

Ermès Dieu grèc, guida dei viatjaires, patron dei raubaires e dei negociants e messatgier dei dieus.

Ermès Tersmegista Nom grèc dau dieu egipcian Thot, assimilat à Ermès.

Eròde Nom de diferents rèis, en particular Eròde Ier lo Grand (73 av. J.-C. – 4 av. J.-C.), rèi dei Judieus que faguèt rebastir lo Temple de Jerusalèm e fuguèt responsable dau massacre dei Innocents, e Eròde Antipàs (22 av. J.-C. – 39 apr. J.-C.), Tetraca de Galilea e de Perea que faguèt decapitar Joan lo Batista e davant cu si debanèt la comparucion de Jèsus au moment dau sieu procès.

Eròdote Istorian grèc (484-420 av. J.-C.), que metèt en lume l'oposicion entre lo monde barbar e la civilisacion grèga.

Eron d'Alexandria ò **Eron l'Ancian**, matematician e engenhaire grèc dau 1er s. apr. J.-C. qu'inventèt divers màquinas e divers instruments de mesura e establissèt la lèi de la reflexion de la luz.

Esa Comuna des Aups Maritimes, estacion balneària e vilatge medieval.

Escandinàvia Region dau nòrd d'Euròpa qu'enclau, au sens larg, lo Danemarc, la Norvègia, la Finlàndia, la Suècia e l'Islàndia.

Escartons (*República dei Escartons de Briançon*) Ensèm de territòris de montanha dei Auti-Aups, de la Província de Turin e d'aquela de Coni, qu'avia un estatut particular que resultava d'una carta dau 1343, estatut que si mantenguèt fins au 1789 per la partida francesa e fins au 1802 per la partida italiana.

Escranhòlas Comuna dei Aups Maritimes, pas luènh de Grassa, sus la brua de Var.

Esculapi Dieu roman de la Medecina.

Escòcia Nacion dau Reiaume Unit, que forma la partida nòrd de la Grand-Bretanha.

Eslovaquia Anciana república federada de Checoslovaquia, independenta despí lo 1992.

Eslovènia Estat d'Euròpa, vesin d'Itàlia, anciana república iogoslava devenguda independenta en lo 1991.

Espanha Estat dau sud-oèst d'Euròpa, au sud dei Pireneus.

Esparta Ciutat de Grècia antica, organizada au s. Xn av. J.-C. en un Estat oligarquic e militar, que fuguèt longtemps rivala d'Atenas, integrada à l'Impèri roman en lo 146 av. J.-C. e destrucha per lu Visigòts au s. IV^t.

Esquimauds Populacions dei tèrras arctiqui d'Amèrica e dau Groenlàndia. Sin.: **Inuits**.

Estalin (*Jossif Vissaronovitch Djougachvili*) Òme d'Estat soviètic (1879-1953), que signèt embé Hitler lo pacte germanosoviètic e placèt sota influença soviètica lu país que la sieu armada avia liberat, pi engatgèt contra l'Occident la «guèrra frèia».

Estats Units (d'Amèrica) (*U.S.A.*) República federala d'Amèrica dau Nòrd, limitada per lo Canadà, lo Mexic, lo Pacific e l'Atlantic.

Estònia Anciana república d'U.R.S.S., sus la mar Baltica, venguda independenta República en lo 1991.

Estrasborg Capluèc d'Alsàcia.

Etiòpia Estat d'Àfrica orientala, sus la mar Roja.

Etrúria Anciana region d'Itàlia, que correspoande pauc ò pron à l'actuala Toscana.

Eubea Isla de la mar Egea (Grècia), qu'à l'Atge Mejan si diá Negrepoant, e que lu sieu abitants fondèron diferenti colonias.

Euclide Matematician grèc dau s. III^s av. J.-C., especialista de geometria.

Euràsia Nom donat à l'ensèm d'Euròpa e d'Àsia.

Eva La promiera frema, dins la tradicion biblica.

Fallòpe (*Gabriele Fallopio*) Cirurgian e anatomista italian (1523-1562) que laissèt lo sieu noms à d'elements anatomics importants, en particular la *trompa de Fallòpe* (trompa uterina).

Fauquet de Romans Trobador de la promiera partida dau siècle XIIIⁿ, que cantèt en Provença e en Itàlia, dont fuguèt à la cort de l'Emperaire Frederic II.

Felibritge Movement d'aparament de la lenga d'òc, que Frederic Mistral fondèt en lo 1854 embé Jousé Romanilha, Teodòre Aubaneu, Joan Brunet, Pau Giera, Ansèlme Matieu e Anfós Tavan.

Felip (*sant*) Apòstol de Jèsus, qu'una legenda di qu'auria evangelisat la Frigia, dont seria estat crucificat.

Fenícia (Antiqu.) Region dau litoral siropalestinian, ocupada per de populacions semitiqui, lu Cananeans, pi, à partir dau s. XIIⁿ av.J.-C., per lu Arameans, lu Ebreus, lu Filistins. Lu Fenicians fuguèron de navigators, que fondèron de colonias à l'entorn de la Mediterranea (coma Cartage, bessai Marselha).

Fermi (*Enrico*) Fisician italian (1901-1954), que preconisèt l'ustage dei neutrons per la desintegracion dei atòmes e faguèt la promiera pila à urani.

Figuiera (*Guilhèm*) Trobair. Vèire *Guilhèm*.

Fiji (*Islas*) Estat d'Oceània, format d'un archipèl, que lu Britanics annexèron en lo 1874 mai devenguèt independent en lo 1970, dins lo quadre dau Commonwealth.

Filipinas Estat e archipèl de l'Àsia dau Sud-Èst.

Fleming (*Sir Alexander*) Mètge britanic (1849-1945), que descubèt la penicillina en lo 1928 (Prèmi Nobèl en lo 1945).

Florac Comuna occitana dins li Cevenas.

Florença Vila de Toscana, sus l'Arno, celèbra per lu sieus artistas (coma Miquelàngel), lu sieus palais e li sieu glèias, capitala d'Itàlia dau 1865 au 1870.

Florida Estat dau sud-èst dei Estats-Units.

Fois Vila occitana (Arièja), comtat annexat à la Corona de França en lo 1607.

Fontan (*Francés*) Pensaire politic occitan (1929-1979), fundador dau Partit Nacionalista Occitan (encuèi Partit de la Nacion Occitana, P.N.O.).

Forés Region dau Massís central, que comprèn lei Monts de Forés e la Plana de Forés. Pargue Natural Regional.

Formòsa Ancian nom de Taiwan.

Foucault (*Leon*) Fisician francés (1819-1868), inventaire dau giroscòpi, que demostrèt lo movement de rotacion de la Tèrra, descubèt lu corrents induchs dins li massas metalliqui e determinèt la velocitat de la luz dins diferents mitans.

França Estat d'Euròpa occidentala, fondat à partir de conquistas e d'annexions.

Franca-Comtat Anciana província de l'èst de França, que faía partida de la Lotaringia, annexada au reiaume de Borgonha (879), pi au Sant-impèri (1032), annexada à la Corona francesa à l'epòca de Loís XIV. ♦ Region administrativa francesa que reampa lu departaments dau Dobs, dau Jura, d'Auta-Sòna e lo Territòri de Belfòrt.

Francés (*Sant Francés d'Assisi*) Fondador de l'òdre dei Franciscans (1186-1226).

Francònia Region d'Alemanha, partida nòrd-oèst de Baviera, que fuguèt un dei premiers ducats de l'Impèri roman germanic.

Francs Pòble germanic que donèt lo sieu nom à la Gàllia romana après l'aver conquistada ai s. Vⁿ e VIⁿ.

Franco (*Francisco*) General e òme politic espanhòu (1892-1975), dictator après la guèrra civila espanhòla (1936-1939).

Frejús Vila de Var, en riba de la Mediterranea, estacion balneària.

Freud (*Sigmund*) Mètge austrian (1856-1969), fundador de la psicanalisi.

Frigia Region occidentala de l'Àsia Minora, separada de la mar Egea per la Lidia.

Friol País de l'anciana Venècia, incorporat au reiaume lonbard-venecian en lo 1815, annexat au reiuame d'Itàlia en lo 1866 (en defoara de la província de Gorícia, qu'asperèt lo 1919).

Frisa Region de planas en riba de la mar dau Nòrd partatjada entre lu País-Bas e l'Alemanha.

Fulcònis (*Joan-Francés*) Matematician niçard dau s. XVIIⁿ, autor de la *Cistèrna Fulcrònica* (1662).

Fuveu Vila de Bocas de Ròse, entre Ais e Marselha, conoissuda per lo sieu festival de teatre en lenga d'òc.

Gabon Estat d'Àfrica equatoriala, sus l'Atlantic.

Galas (*País de Galas*) Region de l'oèst de Grand Bretanha.

Galatia Anciana region dau centre d'Àsia Minora, dont s'installèron au IIIe siècle av. J.-C. de poblacions celtiqui.

Galian Mètge grèc (131-201) que faguèt de descubèrtas importantas en anatomia.

Galilea Província dau nòrd de Palestin, dont Jèsus passèt la sieu enfança e la sieu joinessa e li exercissèt una partida dau sieu ministèri.

Galileu (en italian **Galileo Galilei**) Fisician, astronòme e escrivan italian (1564-1642), fuguèt un dei fondadors de la mecanica modèrna e juguèt un ròtle mager dins l'introduccion dei matematicas per l'explicacion dei leis fisiqui.

Gàllia Nom donat dins l'Antiquitat ai regions compres entre lo Ren, lu Aups, la Mediterranea, lu Pireneus e l'Atlantic.

Gàmbia Estat d'Àfrica occidentala, que s'estende d'un caire e de l'autre dau cors inferior dau fluvi Gàmbia.

Gange Fluvi d'Índia, que naisse dins l'Imalaia e finisse dins lo gòlfe de Bengala.

Gap Vila provençala, capluèc dei Auti-Aups.

Gard Afluent de la riba drecha de Ròse e departament francés (30).

Gardon Pichin fluvi costier de Gard.

Gargantua Personatge de Rabelais, dins lo roman *Vie inestimable du grand Gargantua*.

Garibaldi (*José*) Revolucionari e general (1802-1882) que luchèt per l'unificacion d'Itàlia (en particulier Expedicion dei Mile, 1860) pi per França dins la guèrra de 1870.

Garonna Fluvi occitan que naisse en Val d'Aran e rejonhe pi l'Atlantic en traversant Tolosa e Bordeu.

Gasconha Region

Gassend Pierre, toujours connu sous le nom de Pierre Gassendi, né à Champertier (près de Digne-les-Bains) le 22 janvier 1592 et mort à Paris le 24 octobre 1655, est un mathématicien, philosophe, théologien et astronome français.

Gauda (*La*) Comuna dei Aups Maritimes, sus la riba drecha de Var, es quasi en fça de Niça.

Gaulle (*Charles de*) General e òme politic francés (1890-1970), protagonista mager de la liberacion de França pendent la guèrra de 1939-1945, fondèt la V^a República francesa en lo 1958 e n'en fuguèt president dau 1959 au 1969.

Gauss (*Karl Friedrich*) Astronòme, matematician e fisician alemand (1777-1855), autor d'importants travalhs en mecanica celèsta, en geodesia, sus lo magnetisme, l'electromagnetisme e l'optica.

Gay-Lussac (*Louis Joseph*) Fisician e quimistafrancés (1778-1850), que descurbèt en lo 1804 la lèi de dilatacion dei gas.

Gebeltari Territòri britanic sus lo destrech dau meme nom, à la poncha sud d'Espanha. Var.: **Gibartar**.

Genèsi Premier libre biblic, consacrat ai originas de l'umanitat e à l'istòria d'Abraham, Isaac e Jacòb.

Genèva Vila de Soïssa, à l'extremitat sud-oèst dau lac Leman, sèti de la Crotz Roja.

Gènoa Vila d'Itàlia, capitala de la Ligúria.

Georges (*Henry*) Economista, autor e politician american (1839-1887), qu'elaborèt un projècte de reforma fiscal basada sobre lo concèpte d'una taxa unica fonsiera.

Geòrgia País situat sus la mar negra, anciana república de l'U.R.S.S., independenta despí lo 1991.

Geòrgia Estat dei Estats Units d'Amèrica, sus l'Atlantic.

Germans Pòble indoeuropeu, eissit d'Escandinàvia, que migrèt au 1er millenari av. J.-C. vèrs la granda plana europea, pi conquistèron divèrs país d'Occident.

Germània Contrada d'Euròpa centrala anciana, entre lo Ren e la Vistula, poblada per lu Germans.

Germània (*Reiaume de*) Estat format en lo 843 d'una partida de l'Impèri carolingian e atribuit à Loïs lo Germanic.

Gèrs Ribiera dau Bacin aquitan, affluent de la Garona, e departament occitan (32).

Gervasi (*sant*) Martir de la vida descoissuda, que li sieu relíquias fuguèron objècte d'un culte important à l'Atge Mejan en Occident.

Ghana Estat d'Àfrica occidentala.

Gibartar Gebeltari.

Giotto di Bondone Pintre e arquitecte italian (1266-1337).

Girard (*Ismaël*) Mètge tolosenc (1898-1976), fondator de la revista *ÒC* en lo 1923, actor màger de l'occitanisme, membre fondator de la Societat d'Estudis Occitans (SEO) en lo 1930 e de l'Institut d'Estudis Occitans (IEO) en lo 1945.

Giraut de Bornelh Trobador naissut pròche d'Exciduèlh en Peiregòrd (1138-1215), retengut coma l'inventaire dau *trobar leu*.

Girona Vila de Catalonha, entre Figueres e Lloret del Mar.

Gironda Departament occitan (33), que lo capluèc n'es Bordeu.

Girondins (ist.) Grope politic naissut de la Revolucion francesa, format en lo 1791, que s'opauèt au centralisme e fuguèt eliminat en lo 1793.

Gomar (*François Gomarius*) Teologian protestant neerlandés (1563-1641), que donèt à la doctrina calvinista sus la predestinacion l'interpretacion mai rigoroa.

Gondebald Rèi de Borgonha (vèrs 501-515).

Gorgonzòla Vila de la Província de Milan, de dont es originari lo fromai que n'a pilhat lo nom.

Gräfenberg (*Ernst*) Mètge e cercaire alemand (1881-1957), conoissut sobretot per lu sieus trabalhs

ginecologics, en particular en definissent la zòna erogèna femenina aüra conoissuda coma *ponch de Gräfenberg* ò *ponch G*.

Gram Mètge danés que metèt au ponch un sistema de coloracion dei bacterias que permete de li classificar e de determinar rapidament lo tractament adaptat.

Granada Vila d'Espanha (Andalòsia), au pen de la sierra Nevada, sèti d'un Reiaume arabe fondat au s. XIⁿ e que lu Rèis Catolics tornèron pilhar en lo 1492.

Grand-Bretanha (*Reiaume-Unit de Grand-Bretanha e d'Irlanda*) Estat insulari d'Euròpa occidentala que comprèn l'Anglatèrra, lo País de Galas, l'Escòcia e l'Irlanda dau Nòrd.

Grand-Cartoa Premier monastèri, situat en Isèra, e maion maire dei monges ermitas de l'òrdre dei Cartós.

Grassa Comuna dei Aups Maritimes, sobretot conoissuda per la sieu produccion de perfums.

Gray (*Louis Harold*) Fisician britanic (1905-1965), que donèt lo sieu nom au *gray*, unitat derivada dau sistema internacional.

Greenwich Vila d'Anglatèrra, dont passa lo meridian d'origina dau temps universal.

Gregòri IXⁿ (*Ugolino, comte de Segni*) (1170-1241) Papa dau 1227 au 1241, que li sieu *Decretalas* fórmon una partida essenciala dau drech canonic.

Gregòri XIIIⁿ (*Ugo Boncompagni*) (1502-1585) Papa (1572-1585) que reformèt lo calendier.

Grenòbla Vila sus l'Isèra, capluèc dau departament d'Isèra (38).

Greolieras Comuna dei Aups Maritimes, dont si tròva l'estacion d'esquí mai pròcha de la riba de mar.

Groenlàndia Isla que depende dau Danemarc, situada au nòrd-èst d'Amèrica e parcialament cubèrta de glaça.

Guadalope Una dei Pichini Antilhas, que constitueis un departament francés.

Guericke (*Otto von*) Fisician que metèt en evidença, en lo 1654, la pression atmosferica en emplegant lu *Emisfèris de Magdeborg*.

Guerin (*Camille*) Veterinari e microbiologista francés (1872-1961) qu'embé Calmeta inventèt lo vaccin còtra la tuberculòsi (BCG).

Guaiana Francesa Departament francés entre lo Surinam e lo Brasiu.

Guatemala Estat d'Amèrica centrala, au sud-èst dau Mexic.

Guiana Region occitana, autre nom de la província d'Aquitània, possession anglesa (1259-1453) pi ducat finalament restacat à la Corona de França en lo 1472.

Guilhèm de Normandia, lo Conquistaire En ganhant à Hastings (1066), devenguèt rèi d'Anglatèrra.

Guilhèm Figuiera Trobairaire dau s. XIIIⁿ, que li devèn una violenta diatriba còtra Roma e la Papautat.

Guinea Estat d'Àfrica occidentala, sus l'Atlantic.

Hainan Isla tropicala au sud de la China, qu'es una província de la República populària de China.

Haití Estat dei Antilhas qu'ocupa la partida occidentala de l'isla dau meme nom.

Hawaii (*Islas*) Archipèl volcanic de Polinesia, devengut lo 50ⁿ Estat dei Estats-Units en lo 1950.

Heidegger (*Martin*) Filosòfe existencialista alemand (1889-1976).

Heisenberg (*Werner*) Fisician alemand (1901-1976), que fuguèt un dei fondators de la teoria quantica (Prèmi Nobèl 1932).

Hèrtz (*Heinrich*) Fisician alemand (1857-1894) que lo sieu nom foguèt donat à l'unitat de mesura de frequença.

Heyting (*Arend*) Logician neerlandés (1898-1980) autor d'una axiomisacion de la logica intuicionista.

Hitler (*Adolf*) Òme politic alemand (1889-1945), que devenguèt en lo 1921 lo cap dau partit obrier alemand nacionalsocialista (NSDAP), creèt li seccions d'assaut (SA) en lo 1921, lu SS en lo 1925, devenguèt Cancelier en lo 1933 pi president en lo 1934 à la moart d'Hindenburg, e provoquèt la Segonda Guèrra mondiala.

Hollywood Principal centre de l'industria cinematografica e de la television ai Estats-Units, dins la periferia de Los Angeles.

Iaquots Pòble dau nòrd-èst de Sibèria.

Ibèria Dins l'Antiquitat, designava l'Espanha, ma finda la region que corresponade encuèi à la Geòrgia.

Ibèrs Pòble qu'ocupèt à la fin dau neolitic la màger part de la peninsula iberica.

Icar Personatge mitologic grèc, enfant de Dedal, que s'escapèt ensèm m'eu dau Laberint au mejan d'alas e de plumas fachi de cera, ma que cabussèt dins la mar quora lo soleu faguèt fondre la cera.

Icaria Isla grèga de la mar Egea.

Ienissei Fluvi de Mongolia que travèrsa la Siberia centrala e rejonhe l'ocean arctic.

Iemèn Region de la peninsula arabica, República araba independenta despí lo 1920.

Ignaci de Loyola (*sant*) Fondator de la Companhia de Jèsus (1491-1556), a laissat un guida de meditacions sistematiqui, lu *Exercicis espirituals*.

Illíria Region balcanica montanha, pròcha de l'Adriatica, província romana que curbia un territòri que s'estendia de l'actuala Eslovènia fins à l'actuala Albania.

Imalaia Cadena de montanhas d'Àsia, la mai auta dau monde (8848 m à l'Everèst).

Incas Pòble amerindian que creèt un Impèri dins l'Amèrica precolombiana dins la region andina, que conoissèt lo sieu apogeu au s. XVⁿ e s'encalèt en lo 1532 sota lu còups de Franciso Pizarro.

Índia (*República d'*) Estat d'Àsia meridionala, establida dins una region que forma un vaste triangle costejat au nòrd per l'Imalaia, que la separa dau Tibet, e restacada, à l'èst à la peninsula indochinesa.

Indian (*Ocean*) Ocean situat entre l'Àfrica, l'Àsia e l'Austràlia.

Indochina Peninsula d'Àsia, entre Índia e China.

Indomalàisia Region que recampa Índia, la peninsula indochinesa, Sumatra, Java e Borneo.

Indonèsia Estat d'Àsia dau sud-èst.

Indostan Nòrd e Nòrd-Oèst dau sotacontinent indian.

Insulíndia Partida insulària d'Àsia dau Sud-Èst (Indonèsia e Filipinas).

Inuits Nom que si dónon lu Esquimauds.

Iogoslàvia Anciana federacion de Républicas d'Euròpa meridionala, au lòng de l'Adriatica, que s'acabèt en lo 1992. Lo nom demorèt fins au 2003, per designar çò que sobrava après li guèrras civili qu'avíon fach esclatar lo país après la dissolucion dau blòc sovietic.

Iònia Partida centrala de la region costiera d'Àsia Minora, poblada de Grècs venguts d'Euròpa.

Ipocrat Mètge grèc e filosòfe (460 av. J.-C.-377 av. J.-C.), considerat coma lo paire de la medecina modèrna.

Iran Estat d'Àsia occidental, dont regnava lo *Shah* denant que fuguèsse destituït e que siguesse instituida una República islamica (1979).

Iraq Estat d'Àsia occidental, à l'èst d'Iran.

Irlanda La mai occidental dei islas britaniqui, partatjada entre l'*Irlanda dau Nòrd* (Reiaume Unit) e la *República d'Irlanda*.

Iroqués Pòble d'Indians dau Canadà actual.

Irving (*Edward*) Religiós escocés (4 d'avost dau 1792 – 7 de decembre dau 1834), generalament considerat coma l'artisan principal de la fondacion dau catolicisme britanic.

Isaac Patriarca biblic, enfant d'Abraam, que son paire expauèt à la moart quora Dieu vouguèt esprovar la sieu fe.

Isaïas Profeta ebreu que tenguèt lo sieu ministèri entre 740 e 687 av. J.-C., conoissut coma lo pofeta de l'esperança messianica.

Isis Divessa egipciana, sòrre e esposa d'Osiris, à cu rendèt la vida.

Islàndia Isla e República de l'Atlantic Nòrd, au sud-èst de la Groenlàndia.

Ismaèl Enfant d'Abraam considerat coma l'antenat dei Arabes.

Israèl 1. Reiaume que recampava li tribús dau nòrd de Palestina à la moart de Salomon. 2. Estat dau Pròche-Orient, que l'O.N.U. fondèt m'una resolucion dau 29 de novembre dau 1947.

Istanbul Capitala de Turquia, ancianament *Bisanci* e *Constantinòple*.

Ístria Region peninsulària dau nòrd de l'Adriatica, en Slovènia, pròche de Venècia.

Itàlia Estat d'Euròpa, constiuït en lo 1860, promierament coma una monarquia, República despí lo 1946, membre fondator dau *Mercat comun* (que devenguèt pi *l'Union Europea*).

Ititas Pòble que vivia en Anatòlia pendent l'Antiquitat.

Jacquard (*Joseph Marie*) Mecanician francés (1752-1834), inventaire dau mestier per tèisser, provedit d'un mecanisme que permete la seleccion dei fieus de cadena per un programa inscrich sus de cartons perforats.

Jacòb Lo darrier dei patriarcas biblics, enfant d'Isaac e paires de dotze enfants que fuguèron lu antenats dei dotze tribús d'Israèl.

Jamaica Estat format per una dei Antilhas, au sud de Cuba.

Jansénius (*Cornelius Jansen*) Teologian olandés (1585-1638) que, dins l'*Augustinus*, expauèt lo sieu ponch de vista sus li doctrinas de sant Augustin à prepaus de la gràcia, lo libre arbitre e la predestinacion, cen que provoquèt la garrolha jansenista.

Japon (en japonés **Nippon**, «País dau Soleu naissent») Estat d'Àsia orientala, essencialament format de quatre islas.

Jaume I^r (1566-1625) Rèi d'Anglatèrra e d'Irlanda e, sota lo nom de Jaume VI, d'Escòcia, adversari dei catolics e persecutor dei puritans, que n'accelerèt l'emigracion vèrs l'Amèrica.

Jaume II^d (1633-1625) Rèi d'Anglatèrra e d'Irlanda e, sota lo nom de Jaume VII, d'Escòcia, convertit au catolicisme e que deuguèt fugir en França.

Jaume l'Intercís (*sant*) Oficier superior de Pèrsia, moart vèrs 420, condemnat à si faire talhar lu membres pi la tèsta.

Jaume lo Màger ò lo Just (*sant*) Apòstol de Jèsus, fraire de Joan l'Evangelista, venerat au Camp de l'Estela.

Jaume lo Minor Membre de la familha de Jèsus, cap de la comunautat judeocristiana de Jerusalèm, lapidat vèrs lo 62. La tradicion lo confonde embé lo segond apòstol Jaume, enfant d'Alfeu..

Java Ísola d'Indonèsia.

Jean Eudes Fondator de la Societat dei prèires de Jèsus-e-Maria (1643), que s'entrevava dei missions parroquial e de la formacion dei seminaristas.

Jenner (*Edward*) Mètge britanic (1749-1950) que metèt au ponch lo vaccin còtra la vairòla.

Jerico Vila de Palestina, que fuguèt un dei premiers sites que lu Ebreus conquistèron au s. XIIIⁿ av. J.-C.

Jerusalèm Vila santa de Palestina e luèc de pelegrinatge per lu judieus, lu cristians e lu musulmans, capitala d'Israèl.

Jèsus Crist Judieu de Palestina, fondator dau cristianisme, que la sieu naissença es estada retenguda coma començament de l'èra cristiana. Per lu cristians, es lo mèsias, enfant de Dieu e redemptor de l'umanitat. Per lu musulmans, es un profeta.

Joan (*sant Joan de la Crotz*) Religiós espanhòu, doctor de la Glèia (1542-1591), reformator de l'òrdre dei Carmes, un dei grands mistics cristians.

Joan (*sant*) Un dei Apòstols, autor d'un Evangèli e dau libre de l'*Apocalipsi*.

Jordània Estat d'Àsia occidentala, à l'èst d'Israèl.

Joseph du Tremblay (Paire) Agent e conselhier de Richelieu, sonat « L'Eminença grisa ».

José (*Paire*) Religiós qu'establistèt à Peitieu li Filhas dau Calvari, religioi benedictini reformadi (1617).

Juda Tadeu Apòstol de Jèsus.

Judas Iscariòt Apòstol de Jèsus, que liurèt Jèsus per trenta deniers, pi s'impiquèt.

Juli Cesar (*Caius Julius Caesar*) Òme d'Estat roman (100 ò 101 av. J.-C. - 44 av. J.-C.).

Junon Divessa italica, esposa de Jupiter, protectritz dei fremas.

Jupiter Paire e mèstre dei dieus dins lo Panteon roman, assimilat au Zeus grèc.

Jupiter Planeta mai granda dau sistema solari, constituïda essencialament d'idrogène e d'èli.

Jura Cadena de montanhas de França e de Soïssa, que va fins en Alemanha per de planesteus calcaris e departament de Franca Comtat (39).

Jutes Pòble germanic que s'establistèt dins lo sud-èst d'Anglatèrra au s. Vⁿ apr. J.-C.

Kalí Divinitat indiana de la preservacion, de la transformacion e de la destruccion.

Kant (*Immanuel*) Filòsofe alemand (1724-1804) que plaça la rason au centre dau monde.

Kemal (*Mustafa*) Òme politic turc, fondator de la Turquia modèrna.

Kenya Estat d'Àfrica orientala, en riba de l'ocean Indian.

Kepler (*Johannes*) Astronòme alemand (1571-1630) que descubèt li lèis dei movements dei planetas.

Keynes (*John Maynard, Lord*) Economista e financier britanic (1883-1946) que preconisèt l'intervencion dau govèrn per assegurar lo plen emplec de la man d'òbra.

Khaler (*Otto*) Mètge chèn (1849-1893), conoissut per aver descrich lo mielòma multiple.

Kierkegaard (*Søren*) Filòsofe e teologian danés (1813-1855) qu'aparèt lo cristianisme còtra aquelu que lo caricaturàvon (la Glèia).

Klebs (*Theodor Albrecht Edwin*) Mètge alemand (1834-1913), que descubèt en lo 1883 lo bacille de la difteria dich de Löffler-Klebs e fuguèt un dei teoricians màgers de l'ermafrodisme.

Kurdistan Curdistan.

Kyïv Capitala d'Ucraïna.

Labadia (*Joan de*) Reformator occitan (1610-1614), convertit au calvinisme, que vouguèt faire tornar li Glèias protestanti au cristianisme primitiu.

Laban (*Rudolf von*) Coregrafe austriac e teorician de la dança (1879-1958), iniciator de la dança expressionista modèrna.

Lacedemònia Esparta.

Laci Region d'Itàlia centrala, sus la mar Tirrena, dont si tròva la capitala dau país, Roma.

Lacònia Region dau sud-èst dau Peloponès, qu'Esparta n'èra la capitala.

Laguet Vilaçon pròche de Niça, que depende de la comuna de la Trinitat, dont si tròva lo Santuari Nòstra Dòna de Laguet.

La Guiòla Comuna occitana de l'Aubrac, mondialament conoissuda per lu coteus que poàrton lo sieu nom (que s'igon fachs à La Guiòla ò alhors).

Lamarck (*Jean Baptiste de Monet*) Naturalista francés (1744-1829), fondator dei teorias de la generacion espontanea e dau transformisme, que l'ensèm es estat sonat *lamarckisme*. Publiquèt la *Filosofia zoologica* e l'*Istòria naturala dei animals sensa vertèbras*.

Landas Region occitana occitana sus l'Atlantic, que sota lo Segond Empèri fuguèt plantat de pins, esplechats per la resina e lo boasc.

La Palica (*Jacques II de Chabannes*) Manescau de França (1470-1525), que participèt ai guèrras d'Itàlia, que lu sieus sordat li faguèron una cançon que diá «Un quart d'ora avant la sieu moart, èra encara en vida» qu'una faussa interpretacion faguèt passar à la posteritat coma ingenua.

Laplace (*Pierre Simon, marqués de*) Astronòme, matematician e fisician (1749-1827), famós per la sieu ipotèsi cosmogonica segond la quala lo sistema solari seria eissit d'una nebuloa en rotacion.

Lapònia Region mai septentrionala d'Euròpa, au nòrd cercle polari.

Lavedan Region naturala dei Pireneus, constituïda per li valadas dau bacin dau gave de Pau en amont de la vila de Lorde.

Lavigerie (*Charles*) Cardinal (1825-1892) que fondèt lu missionaris d'Àfrica, dichs *Paires blancs*.

Le Corbusier (*Edouard Jeanneret-Gris, dich*) Arquitecte, urbanista, teorician e pintre (1887-1965).

Lemosin Region nòrd-occitana, que corresponde à la partida nòrd-oèst dau Massís central, tenguda per èstre estada lo brèc de la poesia dei trobadors.

Lemòtges Vila occitana de Lemosin, famoa per la sieu porcelana. Var.: **Limòtges**.

Lengadòc Region occitana, de la riba drecha de Ròse fins au limit de Catalonha nòrd.

Lengon Vila de Gironda, sus la rota de Tolosa à Bordeu.

Lenin (*Vladimir Ilitch Oulianov*) Òme politic rus (1870-1924), menaire de la *revolucion d'octòbre* en lo 1917, President dei Comissaris dau Pòble (1917-1924), fondator de l'U.R.S.S. (1922).

Leningrad Vila de Rússia, sus la Neva, fins au 1914 Sant Petersburg, pi fins au 1924 Petrograd.

Leon (País de) Region de l'extremitat nòrd-oèst de Bretanha, anciana principautat restacada au departament de Finistèri.

León Region dau nòrd-oèst d'Espanha.

Leon XIII^a (*Vincenzo Gioacchino Pecci*) (1810-1903) Papadau 1878 au 1903, qu'encoratgèt lo catolicisme social e la penetracion religioa dau monde obrier. Li devèm finda lo renoveu dei estudis exegetics, istorics e teologics (neotomisme).

Leopardi (*Giacomo*) Poeta italian (1798-1837) passèt dei pantais d'eroïsme à l'expression de la dolor e de l'angoissa.

Lèsbos Isla grèga de la mar Egea, pròche dau litoral turc, qu' ai s. VII^a e VI^a av. J.-C. fuguèt la capitala de la poesia lirica.

Lesinhan Vila d'Auda, dins li Corbieras.

Letònia Estat balte, anciana República d'U.R.S.S.

Leucata Vila occitana, dins l'Auda, estacion balneària e poart.

Levenç Comuna vesina de Niça. Var.: **Levens**.

Levens Levenç.

Levi Personatge biblic, tèrç enfant de Jacòb, antenat d'una tribú d'Israèl que lu sieus membres, lu *levits*, èron generalament encargats dau culte.

Liban Estat dau Pròche-Orient, sus la Mediterranea

Libèria Estat d'Àfrica Occidentala, que fuguèt poblat à partir dau 1816 d'esclaus liberats e devenguèt una República en lo 1847.

Liborna Ciutat occitana de Gironda, au confluent de la Dordonha e de l'Isla.

Lícia Region d'Àsia Minora, situada au sud de la Lidia en Anatolia (Turquia actuala).

Lièja Vila de Belgica.

Lieucha Comuna dei Aups Maritimes, pas luèn d'Illonsa.

Liéusola Comuna dei Aups Maritimes, estacion d'esquí.

Ligúria Region italiana dau Nòrd, en riba dau Gòlfe de Gènoa.

Lilla Vila de Flandra (*Rijsel* en flamenc).

Limanha Plana occitana dau Massí central, au coar d'Auvèrnh.

Limborg Region istorica d'Euròpa dau Nòrd-Oèst, Ducatque lo Brabant cromptèt en lo 1288 pi que fuguèt partatjat en lo 1648 entre li Províncias-Uninidi e lu País-Bas espanhòus.

Lion Vila au confluent de Ròse e de Sòna.

Limós Vila d'Auda dont si produe un vin blanc most famós, la *blanqueta de Limós*.

Limòtges Vila occitana. Var.: **Lemòtges**.

Lípari La mai granda dei Islas Eoliani.

Lisbona Capitala dau Portugal.

Lituània República sus la Baltica, ancian República d'U.R.S.S.

Livonia Anciana encontrada, qu'enclausia Letònia e Estònia d'encuèi.

Loda Vilatjon entre Lantosca e Luceram.

Lodèva Vila occitana, dins Eraut.

Löffler (Friedrich August Johannes Loeffler) (Mètge prussian, igienista e bacteriologista (1852-1915), conoissut per lu sieus travalhs sus la difteria, sus d'agents patogènes en medecina veterinària, tot en estent finda un precursor de la virologia. Fuguèt lo promier à aver isolat e cultivat, en lo 1884, lo bacille de la difteria que Theodor Klebs avia descubèrt en lo 1883.

Loís XIV^a (*lo Grand, lo rèi Soleu*) Enfant de Loís XIII^a (1638-1715), rèi de França (1663-1715).

Lomanha Region occitana, au sud d'Agen.

Lombardia Region dau Nòrd d'Itàlia, au pen dei Aups, que la plana conjuga agricultura e industria.

Lorda Vila occitana, sus lo gave de Pau, centre important de pelegrinatge, consacrat à la Vierge despí de visions, en lo 1868, de Bernadeta Sobirós.

Lorena Region francesa de l'èst de França, sus lo pendís oèst dei Vòges.

Lòrgue Comuna de Var, natre Brinhòlas e Draguinhan.

Luca Ciutat de Toscana, que donèt lo sieu nom à una varietat d'olivas.

Lucània Region d'Itàlia anciana, que s'estendia dau gòlfe de Tarent à la Campània.

Luceram Comuna dei Aups Maritimes, que domina Palhon.

Lucifèr de Câlher (*Lucifer Calaritanus, sant*) Evesque de Câlher (en it. *Cagliari*), creator dau luciferianisme., moart à Câlher en lo 370 ò en lo 371, festejat lo 20 de mai.

Luishon (*Banhèras de Luishon*) Comuna e estacion termala dei Pireneus.

Lusitània Província de l'espanha romana, que cuèrbe, en partida, l'actual territòri dau Portugal.

Lutècia Ancian nom de París.

Lutèr (*Martin*) Teologian e reformator alemand (1483-1546), monge augustin, se dreicèt còntra lo principi dei indulgenças, e aquò fuguèt lo ponch de basa de la Refòmra. Luchèt còntra lo catolicisme. Iniciator d'un grand movement religiós, es finda un grand escrivan, e li sieu òbras, especialmanet la sieu traduccion de la *Bibla*, n'en fan un dei prosators màgers de l'alemand modèrne.

Luxemborg Estat d'Euròpa occidentala, entre Belgica, Alemanha e França.

Macau Anciana colonia portuguesa, devenguda region administrativa provisòria de China despí lo 1999.

Madagascar Isla de l'ocean Indian, que constitue un estat.

Madera Isla portuguesa de l'Atlantic, à l'oèst dau Marròc.

Madrid Capitala d'Espanha despí lo 1561.

Magdalena Maria Magdalena.

Magrèb Region d'Àfrica dau Nòrd, lo tot dei país dau nòrd-oèst: Maaròc, Argeria, Tunísia.

Maias Pòble d'Amèrica centrala, localisat au Mexic, au Guatemala e à l'oèst de l'Onduras.

Maiòta Isla francesa de l'ocean Indian, dins l'archipèl dei Comòras.

Malabar Partida de la coasta sud-oèst dau Decan, en Índia (ortografia sabenta: Malabār).

Màlaga Poart d'Espanha, en Andalosia.

Malàisia Estat federal d'Àsia dau Sud-Èst, formada de la Malàisia peninsulària e de doi territòris de Borneo.

Malevitch (*Kazimir*) Pintre rus (1878-1935), que creèt una categoria dicha *suprematisme*, qu'abotisse en lo 1918 embé lo sieu tableau *Cairat blanc sus fond blanc*.

Malhana Comuna provençala, dont naissèt lo poeta Mistral.

Malhòrca Isla mai granda dei Balears.

Malí Estat d'Àfrica occidentala, que s'estende sus l'ancia Sodan francès.

Malta Isla e Estat de la Mediterranea, entre la Sicília e l'Àfrica.

Maltus (*Thomas Robèrt Malthus*) Economista britanic (1766-1834) que considerava l'augmentacion de la populacion coma un perilh e recomandava doncas la restriccion voluntària dei naissenças.

Mamèrt (*sant*) Evesque de Viena (Isèra), instigator de la procession dei rogacions (moart vèrs lo 475), un dei sants de glaça.

Manchória Nom ancian d'una region de China, que forma la màger part de la *China dau Nòrd-Èst*.

Mani Fondator dau maniqueïsme (216-274).

Mans (Le) Vila francesa de Sarta.

Màntoa Vila d'Itàlia, en Lombardia.

Mao Zedong Òme politic chinés (1893-1976), que participèt à la fondacion dau partit comunista chinés (1921) pi devenguèt President de la República chinesa.

Maquiavèl (*Niccolo Machiavelli*) Òme politic, escrivan e filosòfe italian (1469-1527), secretari de la República de Florença, laissèt una important òbra teorica sus l'art de governar, en particliuier dins *Lo Prince* (1513, publicat en lo 1553).

Marc Aurèli (*Marcus Aurelius Antoninus*) (121-180) Emepraire roman (161-180), que reforcèt la centralisacion administrativa e nen laissèt li sieu *Pensadas*, redigidi en grèc, dont exprimisse la sieu adesion à l'estoïcisme.

Marceu (285-374) Evesque d'Ancira, en Galàcia.

Marcion Doctor eterodòxe (85-160), excomunicat en lo 144 à causa dau sieu ensenhament à Roma.

Marga (La) Braç de mar entre la França e l'Anglatèrra.

Maria Maire de Jèsus, esposa de Jousé, finda sonada la *Santa Vierge*.

Maria Vilatge medieval dei Aups Maritimes, en valada de Tinea.

Maria Magdalena Nom sota lo quau la tradicion cristian a onorat longtemps, d'un biais collectiu, la pecairitz que lavèt lu pens de Jèsus, Maria de Betania e Maria de Magdalà (li doi fremas que veguèron lo Crist ressuscitat).

Marinhana Comuna de Bocas de Ròse, aeroport.

Marino (*Giambattista*) Escrivan italian (1569-1625), considerat coma lo fondator de la poesi barròca.

Mariotte (*Abat Edme*) Fisician francés (1620-1684) qu'estudièt la compressibilitat dei gas, l'idrodinamica, lu desformacions dei solides e l'optica, e qu'es considerat coma un dei fondators de la fisica experimentalala.

Màrius (*Caius*) General e òme politic roman (157-86 av. J.-C.).

Marmanda Vila occitana d'Òlt e Garona, sus la Garona.

Marquesas Archipèl de Polinesia.

Marselha Capluèc de Provença, sus la Mediterranea.

Marta (*santa*) Sòrre de Lazar e de Maria de Betania (dicha Maria-Magdalena), dins l'Evangèli. La legenda n'a fach la patrona de Tarascon, qu'auria desbarrassat de la Tarasca.

Màrtegue (Lo) Comuna de Bocas de Ròse, sus la Mar de Bèrra, finda dicha *Venècia provençala*.

Martinica Isla francesa dei Pichini Antilhas, que forma un departament despí lo 1946.

Masamet Vila occitana

l'Aquitània en lo 1152 e finalament annexat per França entre lo 1369 e lo 1374.

Pelagi Monge d'Edessa, au s. V^a.

Pelha Comuna vesina de Niça, entre lo Mónegue e L'Escarena..

Pelhon Comuna vesina de Niça, entre La Trinitat e Pelha.

Pelhon (*Alan*) Poeta de Coarasa, dins lu Aups Maritimes (1946-1994).

Pende (*Nicola*) Endocrinològue italian (1880-1970) favorable à l'eugenisme, sobretot conoissut per la sieu classificacion dei morfologias umani.

Pensadas (*Pensées*) Òbra dau filosòfe francés Blaise Pascal (1670).

Pentateuc Promiers cinc libres de la *Bibla*.

Pequin (*Beijing*) Capitala de China.

Peró Estat d'Amèrica latina, sus lo Pacific, à l'oèst dau Brasíu.

Perosa Vila italiana, en Ómbria.

Perpinhan Vila de Catalonha Nòrd.

Pèrsa Ancian nom de l'Iran.

Pèrsas Pòble que constituèt la basa de doi Impèris

Perseu Eròi de la mitologia grèga, enfant de Zeus, conoissut per aver tuat Medusa e per aver desliurat Andromèda.

Petrarca (*Francesco*) Poeta e umanista italian (Arezzo, 1304-1374), un dei paires de la lenga e de la literatura italiani e foant d'inspiracion per lu poetas francés de la Pleiada. Viuguèt una partida de la sieu vida en Vauclusa, au servici dau Papa d'Avinhon.

Picard (*Emili*) Matematician francés (1620-1682) que mesurèt un arc dau meridian de París e determinèt per d'operacions geodesiqui li coordenadas de divèrsi vilas francesi.

Picardia Region dau nòrd de França.

Picasso (*Pablo Ruiz*) Pintre, dessenhaire e esculptor espanhòu (1881-1973).

Piemont Region d'Itàlia dau nòrd-oèst, que fuguèt un Reiaume tengut per la maion de Savòia, annexat per França en lo 1799 e rendut à Victòr-Emanuèl Ier en 1841-1815. Niça n'en faguèt partida fins à l'unificacion italiana dau 1860.

Pigmeus Pòble african de pichina talha, pròche dei foants dau Nil.

Pindar (518 av. J.-C., 438 av. J.-C) Poeta liric de l'Antiquitat grèga.

Pinhans Comuna occitana de Var, au pen dau Massís dei Mauras.

Pireneus Cadena de montanhas entre Occitània e Espanha.

Pirron (*Pyrrhon*) Filosòfe grèc (365-275 av. J.-C.), que seguissèt Alexandre dins la sieu expedicion d'Egipte, partidari dau scepticisme.

Pisa Vila de Toscana famoa per la sieu torra pendent.

Piton Sèrp mitologica que fuguèt tuada per Apollon.

Piu Nom de dotze Papas, especialament lo XIⁿ (1922-1939), que signèt lu acòrdis dau Latran e lo XIIⁿ (1939-1958), que d'unu li trovèron un comportament ambigú,

qu'ajudèt totplen de judieus ma demorèt silenciós sobre li atrocitats dei nazis.

Platon Filosòfe grèc (427-348 ò 347 av. J.-C.), disciple de Socrates, que la sieu òbra comprèn un trentenaus de dialògues que méton en scena disciples e adversaris fàcia à Socrates.

Pò Flume d'Itàlia, que naisse dins li Valadas Occitani, passa à Turin e à Milan denant de rejónher la Mar Adriatica.

Poant-Sant-Esperit Comuna dau Gard, en riba de Ròse.

Polonha Estat d'Euròpa centrala, sus la Baltica, membre de la Comunautat Europea.

Pomerània Region istorica en riba de la Baltica, per la màger part polonesa.

Pompèi Ciutat romana vesina de Nàpols, destrucha per una erupcion dau Vesuvi en lo 79.

Pompinhan Nom de doi comuna occitani, una de gard, una de Tarn-e-Garona.

Portugal Estat d'Euròpa occidentala, entre Espanha e l'Atalntic.

Praga Capitala de la República Chèca.

Priap Dins la mitologia grèga, Priap (en grèc ancian Πρίαπος / Πρίαπος) es lo dieu de la fertilitat, protector dei jardins e dei tropeus.

Priscillian Evesque espanhòu (335-385) que la sieu doctrina fuguèt declarada eretica.

Pròche-Orient Lo tot dei país en riba de Mediterranea orientala (Turquia, Israèl, Siria, Liban, Egipte, Palestina, Jordània).

Prometeu (mit. gr.) Personatge mitologic de la raça dei Titans, iniciator de la promiera civilisacion umana, que raubèt lo fuèc à Zeus e lo transmetèt ai òmes.

Proudhon (*Pierre Joseph*) Teorician socialista francés (1809-1865), que fuguèt finda teorician dau federalisme.

Provença Region au sud-èst dau territòri occitan, dont fuguèron creadi de colonias grègas au s. VI^a av. J.-C. Au s. II^d av. J.-C. venguèron pi lu Romans, pi la region fuguèt annexada per França en lo 1481. Lo 15 d'aost dau 1944, li foarças fracooamericani desbarquèron en Provença, sus li coastas dei Mauras e de l'Estereu.

Prússia Ancian Estat d'Alemanha dau nòrd.

Ptolemeu Nom de diferents rèis grècs de la dinastia dei Lagides, que regnèron en Egipte après la moart d'Alexandre (323 av J-C).

Puerto Rico Estat insulari de l'Amèrica Centrala liurament associat ai Estats Units d'Amèrica.

Puget-Teniers (*So Puget Tenier*) Comuna dei Aups Maritimes, au confluent de la Rodola e de Var.

Qatar Emirats d'Orient-Mejan sus lo gòlfe Persic, productor de gas e de petròli.

Quebèc Província francofòna dau Canadà.

Racine (*Jean*) Autor dramatic francés (1639-1699), conoissut per li sieu tragèdias.

Rafeu (*Raffaello Sanzio ò Santi*) Pintre italian (1483-1520), que travalhèt en particular à la cort dei papas Jules II e Leon X.

Raimon de Sant-Gèli (1042-1105) Comte de Sant-Gèli (1060-1105), duc de Narbona, marqués de Gotia, comte de Roergue (1065-1105), marqués de Provença (vèrs 1085-1105), comte de Tolosa (1094-1105) e comte de Tripoli (dau 1102 au 1105, sota lo nom de Raimon Ier).

Raimon Feraud Trobador d'Ilonsa (vèrs 1245 - vèrs 1324), monge à Sant Onorat pi prior à Roquesteron, li devèm la *Vida de Sant Onorat*.

Raimbaud de Vacairaç Trobador provençau (1165-1207), que frequentèt la cort d'Aurenja, pi aquela de Montferrat.

Rancher (*José Rosalindo*) Poeta niçard (1785-1843), que li devèm la *La Nemaïda*, *La moastra raubada* e lo *Fablier*.

Ravena Vila italiana (Emília), sus l'Adriatica, rica de monuments bisantins (s. Vⁿ e VIⁿ), centre de l'Impèri roman d'Occident, fuguèt pi la capitala de dau rèi ostrogòts Teodoric Ier (493). Lo grand poeta italian Dante li es soterrat.

R.D.A. República Democratica Alemanda

Reagan (*Ronald*) (1911-2004) Actor, pi President dei Estats-Units d'Amèrica (1981-1989).

Reich (*Wilhelm*) Mètge e psicanalista austrian (1897-1957) que temptèt una sintèsi entre marxisme e psicanalisi e analisèt lo faissisme.

Rembrandt (*Rembrandt Harmenszoon Van Rijn*) Pintre e graveire neerlandés (1606-1669).

Ren Fluvi d'Euròpa occidentala, que naisse en Soïssa e s'escorre vèrs lo nòrd fins à la mar dau Nòrd.

Renània Region Region d'Alemanha, sus lo Ren, de la frontiera francesa à-n-aquela dei País-Bas.

Renard (*Charles*) Oficier e engenhaire francés (1847-1905) que faguèt lo primier balon dirigible que posqueese realisar un percors en circuit barrat e imaginèt una seria de nombres que devenguèt una dei basas de la normalisacion.

Rènnas Capluèc de Bretanha, que fuguèt una dei ancianas capitalas dau Ducat de Bretanha.

Retia Anciana region aupenca que correspoande au Tiròl e au sud de la Baviera, que Tibèri conquistèt en lo 15 av. J.-C.

Reunion (anc. *Isla Borbon*) Isla de l'ocean Indian, à l'èst d'Àfrica, que forma un departament francés.

Richelieu (*Armand Jean du Plessis*) Òme politic francés (1606-1642) Evesque de Luçon, deputat dau clergat ai estats generals dau 1614, cardinal (1622), devèn conselhier dau rèi en lo 1624 pi cap dau conseu.

Riemann (*Georg Friedrich Bernhard*) Matematician alemand (1826-1866). Influenc sus lo plan teoric, a portat un grand nombre de contribucions importanti à la topologia, l'analisi, la geometria diferenciala e lo calcul, que d'uni an permès en seguida lo desvolopament de la relativitat generala).

Rio de Janeiro Ciutat brasiliana, anciana capitala, mondialament celèbra per lo sieu carnaval.

Ritual Libre liturgic, que contèn lu rites dei sacraments, benediccions e autri ceremònias que lo prèire complisse.

Ròcafoart Comuna d'Avairon, dont si fa un fromai au lach de fea.

Rocoï (*Montanhas Rocoï*) Massís montanhós de l'oèst d'Amèrica dau Nòrd.

Ròdes Isla grèga de la mar Egea (Dodecanès), pròcha de la Turquia, escala comerciala importanta etre Egipte, Fenicia e Grècia prèndent l'Antiquitat.

Roergue Region occitana, estacada à la Corona de França en lo 1607, que correspoande pauc au pron au departament d'Avairon.

Roma 1. Un dei Estats principals de l'Antiquitat. 2. Capitala d'Itàlia, sus lo Tibre, dins la quala si tròva l'Estal dau Vatican.

Romania Estat d'Euròpa orientala d'Euròpa, sus la mar Negra, à l'oèst de la Moldàvia.

Romanha Anciana província italiana sus l'Adriatica, que forma encuèi una region embé l'Emília.

Romanilha (*José*) Escrivan provençau (1818-1891), librari e editor, secretari dau Felibritge à la sieu creacion, conceptor de la grafia felibrenca (sonada à toart *mistralenca*). Li devèm, entre autri òbras, *Li Margaridetas*, *Li Provençalas*, *Li Còntes Provençaus*.

Romans Cf. Fauquet de Romans.

Romans Vila d'Isèra.

Romuald (*sant*) Monge italian (950-1027), fondator de la congregacion dei Camaldules.

Rorschach (*Hermann*) Psiquiatra soïsse (1884-1922), inventor dau tèst projectiu emplegat en psicologia.

Roqueta (*Max*) Escrivan occitan (1908-2005), autor de teatre, de poesia, de pròsa, un dei fondadors de l'Institut d'Estudis Occitans.

Ròsa Crotz (*Fratèrnitat de la*) Movement mistic que lo sieu fondator presumit es Cristian Rosencreutz (s. XVⁿ).

Ròse Flume Fluvi de Soïssa e de França, que finisse dins la Mediterranea.

Rosmini (*Antonio*) Prèire e filosòfe (1797-1855), fondator de l'Institut de la Caritat, beatificat lo 18 de novembre dau 2007.

Rossilhon (*Rosselhon*) Region de Catalonha Nòrd.

Russell (*Bertrand*) Filosòfe e logician britanic (1872-1970), conceptor de l'atomisme.

Rússia (*Federacion de*) Estat federal d'Àsia dau nòrd e d'Euròpa, que s'es format après la fin de l'Union Sovietica.

Rutènia Nom donat à de regions d'Euròpa centrala que son ò son estadi abitadi per de populacions eslavi orientali, ò ai diferents Estats qu'an existit sus aquestu territòris au cors dei siècles. Au jorn d'encuèi, lo territòris istoric enclau de territòris d'Ucraïna, de Belarús, de Rússia, d'Eslovaquia e de Polonha.

Rwanda Estat d'Àfrica centrala.

Saara Region desertica d'Àfrica, la mai granda au monde, entre l'Àfrica dau nòrd mediterranea e l'Àfrica negra.

Sabellius Teologian e prèire cristian d'origina libiana, installat à Roma au siècle IIIⁿ, iniciator d'una doctrina que tendia à redurre la distincion dei tres personas de la Trinitat.

Safo Poetessa grèga (VIIⁿ s. av. J.-C. - VIⁿ s. av. J.-C.), qu'escrivièt nòu libres mai que n'en sóbron solament quaucu fragments.

Salas (*sant Francés de*) Religiós de Savòia (1567-1622), evesque e doctor de la Glèia, fondator de l'òrdre de la Visitacion.

Salèrn (*Salerno*) Vila italiana (Campània).

Salèrna Comuna de Var, conoissuda per la sieu ceramica.

Salers Comuna d'Auvèrnhe, país d'elevatge e de fromai.

Samaria Region de Palestina centrala, que fuguèt capitala dau reiaume d'Israèl, qu'Eròde tornèt bastir après la sieu destruccion en lo 721 av. J.-C., en li donant lo sieu nom actual, Sebastè (Sabastiyya).

Sandino (*Augusto César*) (1895-1934) Cap de la resistença à la presença militària dei Estats-Units au Nicaragua au començament dau s. XXⁿ.

San Francisco Vila dei Estats-Units (Califòrnia), grand centre industrial, destrucha en lo 1906 per un grand terratremaol e rapidament bastida torna mai.

Sant-Gèli Comuna occitana de Gard.

Sant Joanet Comuna de la riba drecha de Var, en faça de Niça, bastida au pen d'un bauç majestós.

Sant Malo Vila de Bretanha, qu'au s. XVIⁿ fuguèt lo ponch de partença d'expedicions vèrs lo Noveu Monde.

San Pau (*São Paulo*) Vila brasiliana sus l'Atlantic.

Sant-Petersborg Vila de Rússia, capitala de l'Impèri rus dau 1712 fins au 1917, devenguèt Petrograd (1914-1924), pi Leningrad (1924-1991), denant de retrovar lo sieu nom.

Sant-Sèti Sèti de la Glèia romana.

Sant-Simon (*Claude Henri de Rouvroy, Cònte de*) Filosòfe e economista francés (1760-1825), que pilhèt part à la guèrra d'Independença americana e temptèt pièi de definir un socialisme planificator e tecnocratic qu'auguèt una granda influença sobre lu industrials dau segond Impèri.

Sant-Sulpici (*Companhia dei prèires de Sant Sulpici*) Societat de prèires seculiers, que la sieu tòca màger es la formacion dei futurs prèiresfondada à Vaugirard en lo 1641 per lo paire Jacques Olier, curat de la parròquia de Sant-Sulpici, que devenguèt lo seminari de Sant-Sulpici.

Saorj Comuna dei Aups Maritimes (*Sauvèrge* [sa'uəʒʒ] en roïasc, *Savurgè* en brigasc, *Savurgiu* en ligure).

Sardenha Iscla italiana de la Mar Mediterranea au sud de Còrsega, que faía partida dau Reiaume de Piemont fins à l'unificacion d'Itàlia.

Sargassas (*Mar dei*) Vasta region de l'Atlantic, au nòrd-èst dei Antilhas, cubèrta d'algas.

Sartre (Jean-Paul) Filosòfe e escrivan francés (1905-1980), que la sieu filosofia es existencialista, ma s'inspira finda dau materialisme dialectic e preconisa

l'engatjament coma solet comportament autentic de l'òme.

Satan Lo prince dei demònis, dins la tradicion judeocristiana.

Saturne Anciana divinitat italica, que Jupitèr cacèt dau ceu e si refugièt dins lo Laci, dont faguèt regnar l'*atge d'aur*.

Saturne Planeta dau sistema solari, situada en là de Jupitèr, constituïda principalament d'idrogène e d'èli e qu'a un grand nombre d'aneus e una vintena de satellits.

Savòia Region aupença, à la frontiera d'Itàlia, que lu sieus Duces fuguèron rèis de Piemont-Sardenha pi d'Itàlia.

Saxa Region agricòla e Land alemand.

Saxons Pòble germanic qu'abitava la Frisa e lu país de dei bocas de l'Èlba, qu'au s. Vⁿ conquistèron l'Isle de Bretanha e que Carlesmanhe convertissèt au cristianisme.

Schleyer (*Johann Martin*) Prèire catolic alemand, lingüista e filantròpe (1831-1912), creator dau *volapük*, lenga bastida à partir de raïç alemandi e anglesi.

Sedan Vila dei Ardenas, ponch principal de l'avançada alemanda en lo 1940, qu'èra ja estada lo sèti d'una batalha (1er de setembre dau 1870) que provoquèt la capitulacion de Napoleon III.

Segurana (*Catarina*) Bugadiera niçarda, que s'illustrèt au sèti de Niça (1543), e devenguèt l'expression d'un foart sentiment patriotic e idetitari niçard.

Selon Vila occitana de Bocas de Ròse.

Seneca (*Lucius Annaeus Seneca*, dich *Seneca lo filosòfe*) (2 av. J.-C.-65 apr. J.-C.), consul en lo 57, compromés dins la conspiracion de Pison, si durbèt li venas.

Senegal Estat d'Àfrica occidentala, au sud dau fluvi Senegal.

Senegambia Espaci geografic que correspoande ai bacins dei fluvis Senegal e Gambia.

Seta Vila d'Erau.

Seurat (*Georges*) Artista pintre e dessenhair (1859-1891), iniciator e mèstre dau divisionisme e un dei fondadors dau salon dei Independents (1884).

Sevilla Vila d'Andalosia, sus lo Guadalquivir.

Shakespeare (*William*) Poeta dramatic anglés (1564-1616).

Shetland Archipèl au nòrd d'Escòcia.

Shetland dau Sud Archipèl britanic, au sud dei Falkland, que n'en depende.

Siam Ancian nom de la Tailàndia.

Sibaris Anciana vila grèga d'Itàlia peninsulària, sus lo gòlfe de Tarant.

Sibèria Partida septentrionala de l'Àsia, que cuèrbe mai de 12,5 milions de km².

Signac (*Paul*) Pintre francés (1863-1935) S'inspirèt dau neo-impressionisme dins la recèrca de la lutz dins li sieu telas, divisionisti.

Si-Kiang (*Xi-Jiang*) Region oigora autonòma dau nòrd-oèst de China.

Silesia Region d'Euròpa, per la màger part en Polonha e un pauc en República Chèca.

Simon (*sant*) Apòstol de Jèsus.

Sinai Peninsula montanhosa e desèrtica d'Egipte. Una tradicion anciana di que Moisés li reçaupèt de Dieu li Taulas de la Lèi.

Singapor Isla d'Àsia dau Sud-Èst, que forma un Estat, à l'extremitat sud de la Malàisia.

Sinn-Féin Movement nacionalista irlandés fondat vèrs lo 1902, que luchèt per l'indpendença.

Siracusa Vila de Sicília, dont naissèt Arquimèdes.

Siria 1. Region istorica d'Àsia orientala, qu'enclau lu Estats actual de Siria, de Liban, d'Israèl e de Jordània.

Socin (*Lelio Sozzini* ò *Socini*) Reformator italian (1525-1562), que negava la divinitat de Jèsus-Crist e lo dògma de la Trinitat, qu'estimava contraris au monoteïsme.

Socrates Filòsofe grèc (470-399 av. J.-C.).

Sodan Estat d'Àfrica orientala, qu'ocupa la region auta dau Nil.

Soïssa País d'Euròpa, dins lu Aups, que fonciona sota la forma d'una confederacion (la Confederacion Elvetica).

Solon (Antiqu. gr.) Òme d'Estat atenian (640-558 av. J.-C.), que lo sieu nom es estacat à una reforma sociala e politica que provoquèt lo desvolopament d'Atenas.

Somàlia Estat qu'ocupa la Bana orientala d'Àfrica.

Sonda (*Archipel de la*) Islas d'Indonèsia, que li principali son Sumatra e Java.

Soult (*Jean de Dieu Nicolas*) Manescau de França (1769-1851), engajtat en lo 1785, que participèt ai guèrras de la revolucion, fuguèt à Austerlitz e comandèt en Espanha. Ministre de la Guèrra dau Rèi en lo 1814, combatèt pi embé Napoleon pendent lu Cent Jorns, pi fuguèt encara ministre de la Guèrra pi President dau Conseu.

Spencer (*Herbert*) Filòsofe e sociològue britanic (1820-1903), autor d'una filosofia que mete en avant lo passatge de l'omogeneu à l'eterogeneu coma factor principal de l'evolucion.

Sri Lanka (anc. *Ceylan*) Estat insulari d'Àsia meridionala au sud-èst de l'Índia.

Stakhanov (*Aleksei Grigorievitch*) Minaire rus (1906-1977) que lo sieu nom fuguèt esplechat per la propaganda estaliniana.

Steiner (*Rudolf*) Filòsofe e pedagògue austrian (1861-1925), fondator de l'antroposofia.

Stuart Família escocesa que comptèt lu rèis d'Escòcia à partir dau 1371 e tres rèis d'Anglatèrra.

Sud-Vietnam República dins la partida sud dau Vietnam, qu'existèt dau 1955 au 1975.

Suècia Estat d'Euròpa septentrionala, entre Finlàndia e Norvègia.

Sumèr Region de la bassa Mesopotamia antica, pròche dau gòlfe Persic.

Sumerians Pòble d'origina mau determinada, establhit en bassa Mesopotamia au IVⁿ millenari av. J.-C.

Tajiquistan (*República dau*) País montanhós d'Àsia centrala, à l'oèst de la China.

Tailàndia Estat d'Àsia dau sud-èst, ancianament *Siam*.

Taiwan (ancianament *Formòsa*) Estat insulari d'Àsia orientala, separada de China per lo destrech de Taiwan.

Talmud Un dei tèxtos fundamentals dau judaïsme rabbinic.

Tamols Pòble d'Índia meridionala e dau Sri Lanka, de religion indoïsta e que parla una lenga dravidiana.

Tanagra Vilatge de Grècia, en Beocia, qu'a s. IVⁿ av. J.-C. èra una grand centre de produccion d'estatuetas de tèrra cuècha.

Tantal (mit. gr.) Rèi de Frigia ò de Lidia que fuguèt mandat ai Infèrns per aver ofensat lu dieus e condemnat au suplici de la fam e de la set.

Tarascon Vila provençala dei Bocas de Ròse.

Tarba Vila occitana dei Auts Pireneus, sus l'Ador.

Tarn Departament occitanan, que lo capluèc n'es Castras.

Tasmània Isla separada dau continent australian per lo destrech de Bass e constitueisse l'Estat mai sudoriental dau Commonwealth australian.

Tatars 1. Nom que lu Rus donèron à partir dau s. XIIIⁿ ai populacions d'origina mongòla ò turca que lu dominèron fins au siècle XVIⁿ denant d'èstre butats sus la Vòlga e en Crimea. 2. Despi lo 1917, lo nom designa de gropes etnics de musulmans de lenga turca.

Taylor (*Frederick Winslow*) Engenhaire e economista (1856-1915), promotor de l'organizacion scientifica dau trabalh e metèt au ponch la composicion dei aciers de la copa rapida.

Tèbas (Antiqu.) Vila d'Egipte, fondada au s. XXIIⁿ av. J.-C., un temps capitala d'Egipte, destrucha en lo 663 av. J.-C.

Tèbas Vila de Grècia, en Beocia, destrucha per Alexandre en lo 336 av. J.-C.

Teodòsi I lo Grand (*Flavius Theodosius Augustus, Theodosius Magnus*) (347-395) Empeaire roman à paritir dau 379. Fuguèt lo darrier empeaire à regnar sus l'Impèri roman unificat, de la sieu victòria sobre Eugèni lo 6 de setembre del 394 fins à la sieu moart lo 17 de janvier dau 395.

Teodòsi II (*Flavius Theodosius Iunior Augustus*) (401-450) Empeaire roman que regnèt dau 408 à la sieu moart. Metèt en plaça l'essencial de la legislacion per enebir lo paganisme.

Teresa (*santa Teresa d'Àvila*) Santa espanhòla (1515-1582).

Tèrra de Fuèc (anc. *Archipel de Magellan*) Gropè d'islas au sud de l'Amèrica meridionala.

Tèrranòva Granda isla d'Amèrica, ai bocas dau Sant Lurenç, que constitueisse embé lo nòrd-èst dau Labrador una dei províncias dau canadà.

Tesla (*Nikola, en cirilic sèrb: Никола Тесла*) Scientific serboestatunidenc (1856-1943), inventaire, engenhaire en electricitat e en mecanica, fisician, conoissut per la sieu contribucion dins la messa au ponch de rets de distribucion de corrent electric alternatiu.

Tessàlia Region istorica de Grècia situada dins lo centre dau país.

Tessalonica Vila de Grècia, que lo sieu nom actual es *Salonica*.

Teutons Pòble germanic, que fuguèt arrestat per Mârius pròche d'Ais de Provença (102 av. J.-C.).

Tèxas Estat american dau Sud, anciana possession espanhòla pi mexicana (1821), independenta en lo 1836 e incorporada dins lu USA en lo 1845.

Tibet Region autonòma de l'èst de China, au nòrd de l'Imalaia.

Tinea Ribiera dei Aups Maritimes, affluent de Var.

Tir Vila de Liban, au sud de Beirut, roïnas feniciani, grègui e romani.

Tiròl Anciana region aupenca de l'Impèri d'Àustria, encuèi partatjada entre Àustria e Itàlia.

Tiron Afranquit de Ciceron qu'inventèt de caractèrs d'abreviacion dichs *tironians*.

Tirrena (Mar) Partida de la Mediterranea compresa entre la peninsula italiana, Sardenha, Sicília e Còrsega.

Tirrenia Region de Sicília, fogau d'una civilisacion antica.

Tito (Josip Broz) Marescau e òme politic (1892-1980), dictator de Iogoslàvia.

Toaregs Pòble saarian.

Toleda (forma occitana classica, *Toledo*, forma castelhana) Vila espanhòla, sus lo Tage.

Tolon Vila occitana en riba de la Mediterranea, prefectura dau departament de Var.

Tolosa Vila occitana, anciana capitala de Lengadòc, sus la Garona.

Tomàs Apòstol de Jèsus, arquetipe de l'incredule.

Tomàs (sant Tomàs d'Aquin) Teologian italian (1225-1274), dominican, mèstre en teologia, que lo sieu ensenhament s'articula à l'entorn d'un equilibri entre la fe e la rason.

Tonquin Region dau nòrd de Vietnam, que correspoande au delta dau Fluvi Roge e ai montanhas à l'entorn.

Tòra (relig.) Nom donat dins lo judaïsme ai promiers cinc libres biblics. Dins lo lengatge corrent, lo tot de la Lèi judiva.

Torena Region francesa dau sud-oèst dau Bacin parisenc.

Transsilvània Region que comprèn li zònas occidentala e centrala de Romania. Fuguèt una principautat autonòma dau s. Xⁿ fins au 1918, quora s'unifiquèt mé la Moldàvia e la Valàquia per formar l'estat romanés.

Trapa (Nòstra Dòna de la) Abadia de l'òrdre de Cisteu, fondada en lo 1140, maire dei cisterciens reformats d'estrecha observança, dichs *trapistas*.

Trasibul General atenian (455 av. J.-C. - 388 apr. J.-C.), menaire de la faccion democratica d'Atenas.

Trent Vila d'Itàlia dau nòrd, sus l'Adige. ◇ *Concili de Trent*: Concili ecumenic que si tenguèt à Trent dau 1545 au 1547, pi dau 1551 au 1552 e dau 1562 au 1563, per lo quau la Glèia romana tornèt afirmar lu sius dògma per luchar còntra la Reforma.

Trentin Region d'Itàlia septentrionala, que correspoande à l'actuala província de Trent.

Tribunat En França, sota lo Consulat e l'Empèri, assemblada encargada de discutir lu projèctes de lèis, que Napoleon levèt en lo 1807.

Trieste Vila d'Itàlia sus l'Adriatica, que l'Itàlia obtenguèt en lo 1919-1920, que la Iogoslàvia pilhèt en lo 1954 am que fuguèt renduda à l'Itàlia en lo 1954.

Trípol Capitala dau Liban, sus la Mediterranea.

Trípol (Comtat de) Estat latin que lu comtes de Tolosa fondèron entre lo 1102 e lo 1109, que lu musulmans reconquistèron entre lo 1268 e lo 1289.

Triton Dieu grèc, messatgier dei ondas.

Tròia (ò Ilion) Ciutat antica d'Àsia Minora que deuguèt subir divers devestacions à causa de guèrras e de catastrofes naturals.

Tròias Vila francesa de Champanha, dau departament de l'Auba

Tròtski (Leon) Naissut lo 26 d'octòbre dau 1879 e moart assassinat lo 21 d'avost dau 1940 à Mexico, fuguèt un revolucionari comunista e òme politic rus, pi sovietic.

Turcmenistan República d'Àsia centrala.

Turin Vila de Piemont, capitala dau Reiaume de Piemont-Sardenha, pi dau Reiaume d'Itàlia (fins au 1865).

Turíngia Estat federat dau centre d'Alemanha.

Turquia Estat d'Àsia occidentala, que cuèrbe l'extremitat sud-èst de la peninsula balcanica.

Ucraïna Estat d'Euròpa orientala, sus la mar Negra e la mar d'Azòv, ancina República d'U.R.S.S. independenta despí lo 1991, parcialament ocupada per la Rússia à partir dau 2014.

Uèlhs Comuna dau rèire-país niçard, au confluent de Var e de Tinea.

Ulfila (Wulfila) Evesque dei Gòts, autor d'una traduccion de la Bibla en gotic (mitan dau s. IVⁿ).

Union Sovietica (Union dei Republicas Socialisti Sovietiqui, ò U.R.S.S.) Estat compauat de 15 repúblicas socialisti sovietiqui, qu'existèt dau 1922 au 1991, partatjada aïra entre la Federacion de Rússia e divers Estats independents.

Uruguai País d'Amèrica dau Sud, entre Brasiu, Argentina e l'Atlantic.

Vacairaç (Raimbaud de) Vèire *Raimbaud de Vacairaç*.

Vacairaç Comuna de Vauclusa, famoa per lo sieu vin (Costieras de Ròse).

Valàquia Anciana principautat danubiana que formèt embé la Moldàvia lo reiaume de Romania.

Valàuria Vila provençala dei Aups Maritimes, conoissuda per la sieu terralha.

Valdo (Pèire Valdés) Ric negociant lionés (1140-1217), fondator d'un corrent religiós que la Glèia de Roman considerèt coma eretic, lu «paures dau Crist» ò lu «paures de Lion».

Valença Comuna de Dròma, dins la valada de Ròse.

Valéncia Poart d'Espanha, ai bocas dau Guadalaviar, sus la Mediterranea, capitala d'una comunautat autonòma.

- Valés** Canton de Soïssa, dins la valada de Ròse.
- Varsòvia** Capitala de Polonha.
- Vau** (*Lo*) Comuna dau Centre Var, au nòrd de Brinhòlas.
- Vaud** Canton de Soïssa creat en lo 1803.
- Vatican** (*Estat de la ciutat dau*) Estat que lu acòrdís dau Latran (1929) n'an reconoissut la sobeiranetat temporala au papa.
- Vatican II** Concili ecumenic que si tenguèt dins la basilica Sant Pèire de Roma (1962-1965).
- Vaudeblòra** Comuna dei Aupsz Maritimes, que recampa lu vilatges de La Bolina, La Ròca, Sant-Dalmaç e La Colmiana.
- Veda** Ensemble de tèxtos que, d'après la tradicion, son estats revelats ai savis indians nomenats *Rishi*.
- Vença** Comuna dei Aups Maritimes, dont si tròva una capèla decorada per Matisse (1950).
- Venecia** Region d'Itàlia dau Nòrd, ancianament territòri de la República de Venècia.
- Venècia** Vila dau nòrd-èst d'Itàlia, dins la region de Venecia, bastida en partida sus un grope d'islas au mitan de la *laguna de Venècia*.
- Veneçuèla** País d'Amèrica dau Sud, sus la mar dei Antilhas.
- Ventadorn** (*Bernard de*) Trobador de Coresa (s. XIIe), pròche d'Alienòr d'Aquitània.
- Venus** Planeta dau sistema solari, siruada entre Mercuri e la Tèrra, que si pòu vèire sigue au calabrun sigue à l'auba.
- Verona** Vila d'Itàlia, en Venecia, celèbra per la legenda de Romèo e Julieta.
- Versalhas** Vila au sud-oèst de París, dont Loís XIVe faguèt bastir lo sieu palais.
- Vesta** Dins l'Antiquitat romana, Divessa dau Fogau, de l'Estat ò dei Particuliers.
- Vesuvi** Volcan actiu au sud-èst de Nàpols, que la sieu erupcion dau 79 apr. J.-C. faguèt de gròs degalhs (en particulier la destruccion de Pompèi).
- Vichí** Vila Comuna e estacion termala dau Massís Central, que fuguèt sèti dau govèrn francés de julhet dau 1940 à aost dau 1944.
- Vietnam** Estat d'Àsia dau Sud-Èst.
- Vikings** Pòble d'Euròpa dau Nòrd, guerriers, navigators e mercants, conoissut per d'escorregudas maritimi e fluviali de Rússia fins à l'Atlantic, bessai fins au continent american, dau s. VIIIe fins au començament dau s. XIe.
- Vincent** (*Hyacinthe*) Mètge militari francés (1862-1950) que descubèt lo bacille fusifòrme e metèt au ponch un vaccin còtra la fèbre tifoïda e un serum còtra la gangrena gasoa.
- Virgínia** Estat dei USA, sus l'Atlantic.
- Vishnó** (*Visnu*) Divinitat indoïsta qu'es lo principi de la conservacion dau monde e pòu pilhar forma umana. Grafia sabenta: **Vişnu**.
- Visigòts** Branca dei Gòts, installada au s. IVe dins la region danubiana e convertida à l'arianisme. Pilhèron Roma en lo 410, conquistèron una granda partida occidentala dau territòri occitan e una granda partida d'Espanha.
- Visnu** Vishnó.
- Vistula** Fluvi màger de Polonha, que passa à Cracovia e à Varsovia per finir dins la Baltica.
- Vòges** Region de l'èst de França, formada d'un massís que lo sieu pendís occidental apartèn à la Lorena e lo pendís oriental apartèn à l'Alsàcia.
- Vòlsques** Pòble d'Itàlia, dins l'Antiquitat, dins lo sud-èst dau Laci.
- Vòlta** (*Alessandro*) Fisician italian (1745-1827), inventor de la pila electrica.
- Voltaire** (*François Marie Arouet*) Escrivan francés (1694-1778).
- Vulcan** Dieu roman dau Fuèc e dau Travalh dei metals.
- Wagner** (*Richard*) Compositor alemand (1813-1883).
- Wollaston** (*William Hyde*) Fisician e quimista britanic (1766-1826).
- Wurtemberg** Estat d'Alemanha dau Sud-Oèst, annexat per lo IIIe Rich en lo 1934, qu's encuèi una partida dau Baden-Wurtemberg.
- Yersin** (*Alexandre*) Microbiologista francés d'origina soïssa (1863-1943), que descubèt lo bacille de la pèsta (1894).
- Zaccaria** (*sant Antòni-Maria Zaccaria*) Religiós catolic italian (1502-1539), fondator dei Clergues reguliers de sant Pau.
- Zaire** (*República dau*) Estat d'Àfrica centrala, sus lo fluvi dau meme nom. Ancianament *Còngo Bèlga* e *Còngo Kinshasa*.
- Zenon** (d'Elea) Filosòfe grèc (v. 490 – v. 430 av. J.-C.), que preparèt d'antinomias que pàuon la question de la divisibilitat de l'espaci.
- Zeus** Dieu sobeiran dau panteon grèc.
- Zolos** Pòble d'Àfrica australa qu'avía una organizacion guerriera.
- Zoroastre** Reformator dau mazdeïsme e fondator dau zoroastrisme (628-551 av. J.-C.), que metèt l'accent sobre la transcendença divina e prediquèt una morala d'accion fondada sobre la certituda de la justícia.
- Zuric** Vila de Soïssa, principal centre industrial de la Confederacion.

ACABAT D'ESTAMPAR

Darrera modificacion: 31 de març dau 2024

